MONUMENTA INEDITA
RERUM GERMANICARUM
PRÆCIPUE
CIMBRICARUM,
ET
MEGAPOLENSIUM,

QUIBUS
VARIA ANTIQUITATUM, HISTORIARUM, LEGUM JURIUMQUE GERMANIÆ, SPECIATIM HOLSATIÆ ET MEGAPOLEOS VICINARUMQUE REGIONUM ARGUMENTA ILLUSTRANTUR, SUPPLENTUR ET STABILIUNTUR.

E CODICIBUS MANUSCRIPTIS, MEMBRANIS ET CHARTIS AUTHENTICIS
ERUI STUDUIT NOTULASQUE ADJECIT
ET CUM PRÆFATIONE
INSTRUXIT

ERNESTUS JOACHIMUS DE WESTPHALEN,
AURATI ORDINIS SLESVICENSIS HOLSATICI EQUES, REGIÆ CELSITUDINIS DUCIS SLESVICI ET HOLSATIÆ REGNANTIS CANCELLARIUS, AULÆ ET SENATUS INTIMI HUJUSQUE CONSILIARIUS, SUPREMI CONSISTORII MILITARIS ET ECCLESIASTICI VICARIUS PRÆSES, ACADEMIÆ CHILONIENSIS CURATOR ETC.

TOMUS I.
CUM TABULIS ÆRI INCISIS.

LIPSIÆ
IMPENSIS JO. CHRISTIANI MARTINI
MDCCXXXIX.

AD

MONVMENTA INEDITA

TOMO I. CONTENTA

PRAEFATIO ET INTRODVCTIO.

Mutatio studiorum in Germania.

Repentinam quidem sed peroptatam eamque felicem rerum dixeris conversionem, quod cum superiori ævo plures Historicorum et Jureconsultorum Germaniæ communi fere impetu res patrias despexerint & in cultu studiorum adventitiorum pertinaci industria consenuerint; recenti nunc ætate tantum non omnes flagrantissimo patriæ ducti studio res domesticas ab interitu & despicatu vindicent, iisque curam omnem atque operam strenue impendant. Deserta fere nunc tota est provincia eorum, qui antiquitatum historiarumque Romanarum quisquiliis & subobscuris Latii reliquiis capti ex quolibet stramine peregrino columnam compegerunt, qui contagioso Græcorum morbo correpti, laureolam in mustaceo & in syllabis imperium quæsiverunt, qui Romanas subtilitates, theoremata & minutias nec micam salis secum conjunctam nec utilitatis quicquam habentes, sollicite percontati sunt & rimati impensius, qui si in foro Romano versati & nube documentorum Latii obducti fuerint, in campis Elysiis, vel in Deorum cœnaculis epulari sibi imaginati sunt, qui simul ac vel numulum æruginosum vel lapidem veteris Romæ, vel novam quandam inscriptionem, novi instar sideris conspexerint, tripudio perciti exsultarunt, quin Trojam expugnavisse & repor-

tasse sibi visi sunt victoriam laureatam, si antiquatarum Romanarum legum formularumque significatum divinaverint, antinomias conciliaverint & in legibus unius verbi vel omissi vel mendose scripti integritatem novamque lectionem restituerint. Qui, ut summatim dicam, trans Alpes saltim & in sola republica Romana sapere gestientes, toti in eo allaborarunt, ut ipsi Germani, patriæ & civibus Germanis solas obtruderent extraneorum antiquitates, annales, litteras & leges præcipue Romanorum, susque deque habitis Germaniæ historiarum iuriumque originibus, fontibus, rationibus, diplomatibus, & adiumentis aliis, dominatis proramque & puppim in rebus patriæ gerendis, absolventibus.

Anastasis & restitutio rerum patria.

Nunc vero effloruit sæculum Germaniæ vere historicum & diplomaticum quod restauratoribus suis gaudet & gloriatur litteratis, qui res historicas & diplomaticas patriæ ex conditoriis suis, in quibus pulvere & squalore obsitæ & veluti humatæ delituerunt, studio omni & cura eruunt, atque adeo ab inferis in superas auras revocant, ut Germania ipsa felicissima vicissitudine & quasi anastasi resurrexisse fere videatur ex tumulis suis atque sepulturis. Certe fecerunt omnes, his occupationibus intenti rem gloria nominis Germanorum dignam, Germanicæ reipublicæ proficuam maxime & salutarem, quicquid forte obganniant harum rerum imperiti, qui incanescere malunt litteris, quæ vel in vulgus notæ sunt, vel non dicam tuto & impune, sed & utiliter in patria ignorantur. Et quidni laudata virorum, qui tot luculenta & quantivis pretii patriæ monumenta ex tenebris & latibulis in publicam lucem protrahere cœperunt, studia & instituta dixeris, omni commendatione dignissima? Non solum enim inde historia Germaniæ cum imperii tum provinciarum innumeris antea figmentis, nævis, erroribus rerumque fabulosis originibus scatens ex fontibus limpidis & genuinis repurgatur & ad rerum monumentorumque antiquam fidem revocata chartis & diplomatibus vel stabilitur vel emendatur, &, ubi manca est et hiulca, suppletur & ad debitum splendorem reducitur; sed etiam confines & cum historia connexæ scientiæ, cultiores, solidæ, fidæ & utiles redduntur omnisque eruditio & singulæ fere iuris Germanici publici & privati, ecclesiastici & feudalis doctrinæ lumine & umbra distincta collustrantur & ad iustum redeunt ornatum. Quin & præcipua rerum antiquitatum, legum, juriumque momenta, populi, principis multoties & principatuum commoda inde commonstrantur definiunturque. Nolumus hoc, quod ab aliis (a) abunde luculenterque factum, usu vero & fructu sponte manifestum est, copiosius percensere; nec inibimus seriem, rationes & nomina eorum (b), qui hoc & superiori ævo animum

Laudes eorum, qui studia rerum germanicarum commendant rationibus luculentis.

Et scriptis ac collectionibus.

a) Præcipue A SIM. FRID. HAHNIO *præfat. de instauratoribus artis diplomaticæ*, quam præfixit *Schediasmati de diplomate fundationis Bergensis ad Albim cænobii ed. Magdeb.* 1710. IO. PETRO A LUDEWIG instructissima *præfatione Tomo I. Reliquiarum MSCt. omnis ævi præmissa:* POLYCARPO LEYSERO *in consilio de diplomatico historiæ Germanicæ corpore concinnando ed. a.* 1727. IO. GEORGIO CRAMERO *in commentatione de coniungendo juris & antiquitatum Germanicarum studio, huiusque adjumentis* §. 10. 11. *seqq.* & nuper a Reverendissimo ABBATE GOTWICENSI *in prodromo Chronici Gotwicensis præfat.* §. 4. *seqq.*

b) De quibus copiose disseruit CHRISTIANUS GOTTLIEB BUDERUS *in Bibliotheca Scriptorum rerum Germanicarum universim easdem illustrantium* §. 30. p. 51. *seqq. quæ præmissa est* BURCH. GOTH. STRUVII *corpori historiæ Germanicæ ed. a.* 1730.

mum ſtudiaque defixerunt in colligendis omnis ævi ſcriptorum rerumque Germanicarum monumentis, diplomatibus, actis publicis, privatis, eccleſiaſticis & clientelaribus; præſtat nominaſſe ſaltim noviſſimæ ætatis operas eorum, qui in hac inſtruenda arena decertarunt, præcipue BERNARDI PEZII (c), EDMVNDI MARTENE & VRSINI DVRANDI (d), RAYMVNDI DVELLII (e), CAROL. LVD. HVGONII (f), IO. GEORGII ECCARDI (ff), SIM. FRIDER. HAHNII (g), CHRISTIANI GODOFRIDI & IO. WILH. HOFMANNI (h), ADAM FRID. GLAFEY (i), GEORGII CHRISTIANI IOHANNIS (k), IO. IACOB MOSERI (l), WILH. FRID. PISTORII (m), HINR. CHRISTIAN. SENCKENBERGII (n), IOANNIS GOTTFRIDI *de* MEYERN (o), & qui ſpeciatim animum adjicere haud renuerunt ad proferenda monumenta ſingularium provinciarum locorumque & regionum ſpecialium *Auſtriacarum*, *Moguntiacarum*, *Bambergenſium*, *Würtzburgenſium*, *Fuldenſium*, *Suevicarum*, *Würtenburgenſium*, *Nordgavienſium*, *Haſſiacarum*, *Sileſiacarum*, *Saxonicarum & Miſnicarum*, *Gothanarum*, *Luſaticarum*, *Bohemicarum*, *Brunſvicenſium*, *Goslarienſium*, *Quedlinburgenſium*, *Gandersheimenſium*, *Cellenſium*, *Pomeranicarum & Marchicarum*; in quibus eruendis & reſtaurandis induſtrii fuerunt HIERONYMVS PEZIVS (p), PHILIPP HVBERVS (q), VAL. FERDINANDVS *de* GVDENVS (r), IO. PETRVS LVDEWIGI-

Cultores recentiſſime occupati in conquirendis rebus Germaniæ.

Speciatim ſingularium provinciarum.

(c) Cuius *codex diplomatico hiſtoricus ſeu Theſauri anecdotorum noviſſimus Tom. VI. prodiit Græcii a. 1729.*

(d) Quibus debetur *ampliſſima collectio veterum ſcriptorum monumentorum & hiſtoricorum diplomatibus illuſtrata cuius Tomus VIII. prodiit Paris. a. 1733.* Adde eorundem *theſaurum novum anecdotorum complectentem Regum ac principum epiſtolas & diplomata Vol. V. f. 1717.*

(e) *Canonici & Bibliothecarii Sant Hippolitenſis miſcellanea ex codicibus Manuſcriptis collecta libri II. ed. Aug. Vind. 1724.*

(f) In *ſacris antiquitatis monumentis Hiſtorico-dogmaticis & diplomaticis ed. Stivagii a. 1725. f.*

(ff) In *corpore Hiſtorico medii ævi ſive ſcriptoribus res in orbe univerſo præcipue in Germania a temporibus Caroli M. usque ad finem Seculi XV. geſtas enarrantibus ed. Tom. II. Lipſ. 1723. f.*

(g) *Collectione monumentorum veterum & recentium ineditorum Tom. II. ed. 1726.*

(h) Quorum ille adornavit *novam ſcriptorum ac monumentorum partim rariſſimorum, partim ineditorum collectionem, editam duobus tomis anno 1733;* hic vero, hoc ipſo anno laudabili induſtria in hoc ſtudio perrexit & in lucem emitti curavit: *Sammlung ungedrückter und zu den Gerichten, und Staats-Lehn, und andern Rechten gehörigen Nachrichten und Documenten Halæ. a. 1736. 4.*

(i) Cuius cura prodiit *collectio anecdotorum* S. R. I. *hiſtoriam ac jus publicum illuſtrantium. Lipſ. 1734.*

(k) *In ſpicilegio tabularum litterarumque veterum usque huc ineditarum. Francof. a. 1724.*

(l) *In Bibliotheca MSCtorum maxime Anecdotorum eorumque hiſtoricor. edit. Noriberg. an. 1722.*

(m) Occupati in edendis *Amœnitatibus hiſtorico-Iuridicis*, *quarum quartus tomus nuper prodiit.*

(n) Cuius ſtudio debemus *ſelecta juris & hiſtoriarum tum anecdota tum jam edita ſed rariora, quorum Tomum III. edidit Francof. a. 1735.*

(o) Qui totus *eſt in concinnandis actis pacis Weſtphalicæ publicis;* quorum nunc Tomus VI. prodiit, opere rebus uſuque magnifico, numeris ſuis abſolutiſſimo & æterno nomine digno.

(p) *Collectione ſcriptorum rerum* AVSTRIACARVM *ed. Tomis. II. Lipſiæ a. 1725. f.*

(q) AVSTRIA *ex Archivis illuſtrata ed. a. 1722. f.*

(r) *Sylloge variorum diplomatum monumentorumque veterum ineditorum & res Germanicas inprimis* MOGVNTINAS *illuſtrantium Francof. ed. a. 1728.* Cum quo jungi meretur GEORGIVS CHRIST. IOANNIS, cuius & GVDENI ac VFFENBACHII induſtriæ reſpublica litteraria acceptos refert *ſcriptores rerum Moguntinarum ed. Francof. Tom. III. a. 1727.*

Speciatim rerum auſtriacarum.

Moguntinarum.

GIVS (*s*), IOANN. FRIDER. SCHANNAT (*t*), MELCHIOR GOLDASTVS (*u*), CHRISTOPH BESOLDVS (*v*), IOANN. HENR. *de* FALCKENSTEIN (*w*), IO. GEORGIVS ESTOR (*x*), IO. PHIL. KVCHENBECKERVS (*y*), FRIDER. WILH. *de* SOMMERSBERG (*z*), IO. BVRCHARD MENCKENIVS (*a*), FRID. RVDOLPHI & IO. BASILII *a* GLEICHENSTEIN (*b*), CHRISTIANVS GODOFRIDVS HOFMANNVS (*c*), MARQVARDVS FREHERVS (*cc*), GOTTFR. GVIL. LEIBNITIVS (*d*), IO. MICHAEL HEINECCIVS (*e*), FRID. ERNESTVS KETTNERVS (*f*), IO. CHRI-

---

Bambergensium. Wirtzburgensium. (*s*) Cuius indefesso & laudabili studio debentur *Scriptores rerum Germanicarum* speciatim BAMBERGENSIVM duobus voluminibus editi *a. 1718.* & WÜRTZBVRGENSIVM *ed. Francof. a. 1713. f.*

Fuldensium. (*t*) Qui edidit *corpus traditionum Fuldensium*, cui accessit *Buchonia vetus. Lipsiæ. a. 1724.* Addi merentur ejusdem *vindemiæ litterariæ seu monumenta vetera ad Germaniam sacram præcipue spectantia, edita Tomis II. a. 1724. f. Quam collectionem insecuta est alia: Sammlung alter Schriften und Documenten, Francofurti a. 1727.*

Suevicarum. (*u*) Hujus prostant collectiones *scriptorum rerum Suevicarum & Allemannicarum ed. Ulmæ a. 1727. 1730. f.*

Würtenbergensium. (*v*) *In Documentis redivivis monasteriorum præcipuorum Ducatus Würtenbergici, ut & Monumentis virginum sacrarum Würtenbergensium*, eorumque prodromo *seu vindiciis Ecclesiasticis Würtenbergensibus.*

Nordgaviensium. (*w*) Editor *Codicis Diplomatici antiquitatum Nordgawiensium, addito Codice Eichstadiensi Lips. 1733. f.*

Hassiacarum. (*x*) Cuius *scripta germanica minora*, quorum nunc tomus VIII. prodiit, rebus præcipue Hassiacis juriumque ac historiarum argumentis eruendis & illustrandis inserviunt patriæque egregia lumina affundunt.

(*y*) *In analectis Hassiacis*, selectis observationibus ac scriptis rerum patriarum refertis: quorum novissime collectionem VIII. cum publico communicavit.

Silesiacarum. (*z*) Quo curante editi sunt *scriptores rerum* SILESIACARVM *Lips. a. 1730 II. Volum.*

Saxonicarum. (*a*) Cuius providentiæ & curis tribuendum est, quod publici demum juris facti sint selecti *scriptores rerum Germanicarum præcipue Saxonicarum tum ad Historiam Germaniæ generatim tum speciatim* SAXONIAE SVPERIORIS, MISNIAE, THVRINGIAE & VARISCIAE *spectantes ed. Lips. III. Vol. a. 1730.* Addi *merentur Christiani* SCHOETTGENII & *Georgii Christian* KREYSIGII *Diplomatische Nachlese der Historie von Ober-Sachsen und angräntzender Landen.* Cuius eruditi & selectissimi spicilegii *partes XII.* prodierunt *a. 1733.* Idem institutum est *Io. Gottl.* HORNIO *in den nützlichen Sammlungen zu einer Historischen Bibliothec von Saxen. Tomi VIII. ed. anno 1733.* De reliquis vide BVRCARD. GOTH. STRVVIVM *in Bibliotheca Saxonica Misnica & Thuringica P. 2. Sect. I. p. 164. seqq.*

Gothanarum. (*b*) *In Gotha diplomatica seu Historica descriptione Ducatus Saxo Gothani, ed. Francofurti anno 1716. IV. partibus.* Quibus accesserunt *additamenta Historiæ Gothanæ instar partis V. cum appendice documentorum, opus industria præstans, haud tamen anteferendum* IO. CHRISTOPH. BECMANNI *Historiæ Anhaltinæ*, quæ est emaculatior, ordine luminosior, usuque & diplomatibus longe instructior.

Lusaticarum. (*c*) Qui edidit *novum volumen scriptorum rerum Germ. inprimis* LVSATICARVM & *vicinarum gentium. Lips. & Budissæ a. 1719. f.*

Bohemicarum. (*cc*) Qui vulgavit *rerum* BOHEMICAR. *antiquos scriptores insignes partim adhuc incognitos, uno volumine congestos.*

Brunsvicensium. (*d*) III. voluminibus *scriptorum res* BRVNSVICENSES *illustrantium;* quibus præcipue antiquitates & complures Leges veteres Saxonum inferiorum & huc facientia monumenta Historica antiqua exhibuit. Jungantur IOACH. IO. MADERI *antiquitates* BRVNSVICENSES & *Phil. Iulii* RETHMEYERI *Chron. Brunsvic. & Luneb. III. Voluminib. f.* edita, eiusque *Antiquitates Brunsvicenses Ecclesiasticæ II.* Voluminibus editæ Diplomatibus instructæ.

Goslariensium. (*e*) Cuius *antiquitatum* GOSLARIENSIVM *vicinarumque regionum usque ad pacem Osnabrugensem adornatarum Libri VI.* continentur *volumine rerum Germanicarum*, quod prodiit cura ipsius ac *Io. Georgii* LEVCKFELDII. Et si quæ alia certe LEVCKFELDII copiosa scripta & variæ variorum *monasteriorum antiquitates* refertæ sunt documentis & chartis, selectu & usu in historia particulari haud destitutis.

Quedlinburgensium. (*f*) Qui ex tabulariis ceu e carceribus eduxit & in libertatem asseruit *vetera documenta & Diplomata Quedlinburgensia*, edita in *antiquitatibus Quedlinburgensibus Lips. a. 1718.*

CHRISTOPH HARENBERGIVS (*g*), IOANN. CONR. KNAVTH (*h*), MARTINVS RANGO (*i*), IO. GOTTL. KRAVSIVS (*k*), ceterique pauci. Quamvis vero horum, eorumque omnium, qui illos vel antecesserunt vel adjuvarunt, labores sint vasti admodum, multiplices & prolixi rerumque amplissimi & instructissimi apparatus; fatendum tamen est, quod in spatiosissimo Germanorum orbe, copia & opulentia rerum cum universim tum speciatim in provinciis gestarum conspicuo, omnia nondum ex omni parte absoluta & ad metam usque sint confecta & occupata, sed plurima lacunis hiantia explenda restent, & residua alia delitescant vel subigenda adhuc vel invehenda curis & operis aliorum. Utimur in declarando hoc argumento verbis CHRIST. GODOFREDI HOFMANNI *V. Cl.* qui, *innumera*, inquit (*l*), *restant, quæ nostram ætatem adhuc latent & in quibus detegendis frustra sudavit doctorum solertia, majora subsidia desiderans, quo lacunas hinc & inde conspicuas supplere possit. Non suffecerunt huic instituto vasta scriptorum nostrorum volumina, quæ vix tertiam partem Germaniæ in tot provincias divisæ attingunt, cum de plurimis parum aut nihil memoriæ proditum sit. Quis vero genuinam & plenam Germaniæ historiam polliceri potest, antequam omnium provinciarum suppellex excussa fuerit. Est enim Imperium Germanicum humano corpori simillimum, cujus structuram & conditionem nemo accurate inspicere potest, qui non in omnium membrorum naturam diligenter inquirit; & GERMANIAE certe provinciæ & ditiones tam arcte cohærent & in negotiis concurrunt, ut imperfecta omnis sit corporis contemplatio, quæ non innititur particulari notitia Germaniæ provinciarum.* Germaniæ enim historiam rescire, idem est ac omnium ditionum fata, mutationes, periodos & memoranda in numerato habere ac invicem conferre, ut ex corpusculis demum corpus & ex partibus totum conficiatur. Quæ sicuti vera sunt universe, ita dicta singulatim quadrant ad CIMBRIAM & MEGAPOLIN, cujus *Instituti præsentis ratio.*

utri-

(*g*) *In historia ecclesiæ* GANDERSHEIMENSIS *Cathedralis & collegiatæ diplomatica ab ineunte Sec. IX. usque ad sec. XV. perducta, documentis, sigillis, & tribus vetustis scriptoribus rerum* GANDERSHEIMENSIVM ornata & illustrata. Opus in supplementum collectionis scriptorum rerum Brunsvicensium Leibnitianæ adornatum, vasta lectione & copiosa observationum segete conspicuum. Paucula quædam, Historica præcipue, obelo digna in eo notavit IO. DANIEL GRVBERVS *in considerationibus Originum & antiquitatum Gœttingensium* §. *XLII. not. 34. præmissis parti I. Historiæ civitatis Gottingæ.* *Gandersheimensium.*

(*h*) *In Archivi Cellensis & Kosvinensis Tom. VIII. ed. a. 1722.* Adde *Sigism. Andr.* CVNONIS *memorabilia Schœningensia vetustiorum documentorum & diplomatum autoritate corroborata. Brunsvigæ ed. 1828.* *Cellensium.*

(*i*) *In originibus Pomeranicis clarissimorum virorum* SCHVRTZFLEISCHII, HARTKNOCHII, *Egidi von der* MYLEN, *additis diplomatibus vetustis Pomeraniæ antiquitates illustrantibus.* Restant vero plurima Pomeraniæ *diplomataria & scripta* HISTORICA adhuc inedita, quorum præcipua sunt COSMI a SIMMERN, D. GÜNTHERI HEILERI, *Thomæ* KANZOVII, *Valentini ab* EICKSTAEDT, *Nicolai a* KLEMPTZEN, *Conradi* FRIDLIBII a FRIDENSBERG, ELZOVII, DREGERI, *Io.* ENGELBRECHTI, *Ad.* GERSCHOWII. Diplomatum chartarumque præcipuarum recensionem nuper inierunt COLLECTORES *apparatus Diplomatico-Historici Pomeranici & Rugiani specim. I. ed. Grypswaldiæ a. 1735. f.* *Pomeranicarum.*

(*k*) Cujus cura editi sunt *Scriptores rerum* MARCHICARVM *Lips. a. 1729.* *Marchicarum.*

(*l*) *Præfatione ad Scriptores rerum Lusaticarum pr.*

utriusque plurimi ſcriptores, antiquitates, annales, monumenta & diplomataria carceribus adhuc concluſa detinentur, & vel abjecta & inculta jacent, vel ſepulta prorſus cum tenebris colluctantur; digna tamen omnino, quæ oblivioni eripiantur & in publicam lucem & futurum uſum vindicentur. Inde plurium deſideriis haud abnuentes, nos excitari tandem & moveri paſſi ſumus, ut quæ muſeo adquiſita & dicata fuerant rerum Germanicarum præcipue *Holſaticarum & Megapolenſium* monumenta inedita adhuc & non vulgata manumitteremus, eaque vel ex ipſis apographis deſcripta, vel cum his ſtudioſe collata publici paulatim juris facere conſtituerimus, additis quidem pauculis notulis ſub manu natis, hiſtoricis præcipue, etymologicis & ad elogia iuris Germanici ſpectantibus. Non eget igitur hoc inſtitutum vel excuſatione vel hedera ſuſpenſa vel expoſitione prolixiori, opus ſaltim erit ipſa, quæ nunc in lucem protrahuntur & Volumine hoc primo continentur, ſtrictim enarrare.

Et contentorum recenſio.

I. Henrici Ranzovii Cimbricæ Cherſoneſi & Cimbrorum deſcriptio. Vita ipſius, proſapia, & elogia.

Primum monumentum eſt HENRICI RANZOVII herois litteratiſſimi Martis & Palladis ſtudio inclyti, non proavis tantum & vetuſta gente, non majorum factis titulisque & imaginibus illuſtris, ſed ſua ipſius ſimul virtute, doctrina & ſapientia generoſi. Vitam ipſius & proſapiam PETRVS LINDEBERGIVS (*m*), D. MICHAEL BEVTHERVS *a* CARLSTAD (*n*), STEPHANVS MACROPVS (*o*), HENRICVS ERNSTIVS (*p*), HIERONYMVS HENNINGES (*q*), IONAS *ab* ELVERFELD (*r*), IO. ADAMI (*s*), CHRIST. MVNDENIVS (*t*), ANDREAS ANGELVS (*u*), MELCHIOR NEOFANIVS (*v*), & plures

Recenſio ſcriptorum de Ranzovii vita,

(*m*) *In præfatione de vita & ſtudiis Henrici Ranzovii, quæ præmiſſa eſt Hypotypoſi arcium & palatiorum ab Henrico Ranzovio conditorum ed. Francof. a. 1592. p. 4 - 10.*

(*n*) *In der Anzeige von dem Leben und Stande Iohannis Heinrici Io. Filii & Danielis* RANZOVIORVM *ed. Baſil. a. 1592. p. 384.* Quod ſcriptum additum eſt ejusdem imaginibus illuſtrium perſonarum eod. a. & loco editis.

(*o*) *Andreæ montanus*, cujus exſtat *oratio de immortalitate Henrici Ranzovii, Heroisglorioſiſſimi, mortalibus induviis exuti & in ipſis exequiis æternitati demandati, Hamb. ed. a. 1600.*

Gente & proſapia.

(*p*) *In genealogia Ranzoviana ed. Soræ a. 1646. Proſtat etiam ipſius* HENRICI RANZOVII *genealogia Ranzoviana additis Ranzoviorum imaginibus cupro expreſſis ed. Sleſvigæ a. 1586. Helmſtadii a. 1587. ſæpius recuſa ac cum Chronico Alberti Stadenſis a* REINERO *Reineccio* denuo edita *Witteberga a. 1608.*

(*q*) *In genealogiis familiarum nobilium in Saxonia ſeu Holſatia, ex Bibliotheca Ranzoviana auctiores editis Hamb. a. 1590. f. p. 10. & p. 27. ſqq. De raritate hujus operis, vide* MENCKENIVM *in catal. ſcript. hiſtoricorum Langl. du Freſnoy p. 508. Io.* VOGTIVM *in Cat. Librorum rar. p. 97.*

(*r*) *De Holſatia ejusque ſtatu & ordinibus ed. Hamb. a. 1592. claſſe II. pl. G.*

(*s*) *In der Erzehlung und Vorſtellung der Geſchlechte, Nahmen, Urſprung und Herkommen des Adels in Schleſwig und Holſtein ed. Bremæ a. 1618.*

(*t*) *Delineatione Stemmatis Ranzoviani & ſtatua in memoriam Bertr. Ranzovii erecta, in vernacula ed. Sleſvigæ a. 1652. f.*

(*u*) *Chron. Holſat. P. I. p. 159. ſeqq.*

(*v*) *Brevi Majorum gentis Ranzovianæ Catalogo factorumque delineatione, cum epicedio in Cajum Ranzovium ed. Hamb. a. 1592.* Addi merentur M. MARTINI CORONAEI *Elogia Ranzoviana ſive Narrationes de vita ac rebus geſtis* IO. RANZOVII, quæ cum CHRISTOPHORI KELLINGHAVSENII *narratione de ſepultura & exequiis ejusdem Ranzovii* inſerta ſunt *tomo III. Rerum Germanicarum a* SIM. SCHARDIO editarum *n. 10. 11. fol. 2042. & 2045.*

res(*w*) commemorant; *Origines & antiquitates gentis* PET. ALBINVS (*x*) & memoranda plura historica IO. FRID. NOODTIVS (*y*) consignarunt. Famam HENRICI RANZOVII eiusque elogia, laudes, animi & fortunæ dotes ac merita in togam & sagam, præcipue in rempublicam litterariam multiplicia certatim decantanda sibi sumserunt præcones P. LINDEBERGIVS (*z*), IO. LAVTERBACHIVS (*a*), VALENT. THILO (*b*), ALBERTVS LOMEIERVS (*c*), GEORG. LVC. FROBENIVS (*d*), IO.

(*w*) BANGERTVS *in Notis ad Helmoldum L. I. c. 40.* DANCKWERTH *Chorogr. Cimbr. P. 3. c. 15.* BVCELINVS *Stemmatograph. p. 111.* CYRIACVS SPANGENBERGIVS *Adelspiegel P. I. L. 10. c. 17.* IMHOFIVS *notitia procerum Rom. Imperii geneal. Historica L. 9. c. 7. p. 1449.* Quibus addendi sunt, qui operam navarunt in repetendis & exponendis *insignibus Ranzovianis:* SYLVESTER PETRA S. *in tesseris gentilitiis Ranzoviorum;* SPENERVS *Oper. Herald. parte spec. p. 305. Frid. Leutholf a* FRANCKENBERO *im Europ. Herold. Tom. I. p. 363. & p. 686.* Fucum vero facere conatur IO. DAN. MAIOR qui Ranzoviorum & Alefeldiorum insignia; jam ante Christum natum cœpisse contendit & contra heraldices patriæ historiam & rationes manifestas arrogantius propugnat *in Tract. de populis Cimbr. c. 78. p. 131. seqq.* notatus proptera & confutatus ab ERN. WILHELM TENZELIO *colloqu. menstr. M. nov. a. 1695. p. 983. &* GODOFREDO HECHTIO *de auspiciis rei Heraldicæ inter Germanos speciatim Saxon.* p. 3. adde SCHVRTZFLEISCH *Disp. XXIII. de nobilium insignibus.* *Notatur D. Major.*

(*x*) *In Originibus Ranzovianis seu Viperto ed. Witteberga a. 1588. cum eruditissimis accessionibus* SAM. GOTTL. SCHWARTZII *insertis Tom. III. scriptorum rer. Germ. Menckenii p. 834. seqq.* Facit huc *Monachi Pegaviensis Historia de vita & rebus gestis Viperti Marchionis Lusatiæ, Burggravii Magdeb. Comitis Groicensis* apud REINECCIVM *in syntagm. scriptorum rerum Germanic.* *De originibus Ranzovianis.*

(*y*) *Versuch einer historischen Nachricht von dem Nahmen, Alterthum, Ursprung, Wapen und Verdiensten* der hochadlichen Ranzovischen Familie; cui addita est vita *Christiani Comitis de Ranzov. ed. Slesvici a. 1733.*

(*z*) *In epigrammatibus editis Rostochii a. 1590. Pöëmatum Iuvenilium libris tribus ed. Hamb. a. 1592. & Francof. a. 1595. ac in hypotyposi arcium, palatiorum, librorum, pyramidum, obeliscorum, cipperum, fontium, monumentorum, & epitaphiorum ab illustri Henrico Ranzovio conditorum, edita Rostochii 1590.* & cum auctu *Hamburgi anno 1591. Francof. a. 1592.*

(*a*) Cuius plura exstant *carmina panegyrica & epigrammata Henrico Ranzovio nuncupata apud* FROBENIVM *in epist. consolat. p. 368. seqq.* In quem censum veniunt innumeri alii præcipue NICOLAVS REVSNERVS, MATTH. DRESSERVS, PAVLVS MELISSVS, CHYTRAEI, HENR. MEIBOMIVS, LAVR. RHODOMANNVS, SAL. FRENZELIVS, CHRISTOPHORVS & DETLEVVS SYLVIVS, GEORGIVS WIPERMANNVS & plures, quorum meletemata poëtica libris Ranzovianis cumulate inspersa, & partim a LINDEBERGIO *in hypotyposi* repetita sunt *p. 212. Cap. X.* quod agit *de elogiis Henrici Ranzovii ab amicis adscriptis.* *De laudibus Henrici Ranzovii scriptores.*

(*b*) *In elogiis ac iconibus Ranzoviorum cum elogiis VI. Regum Daniæ* excusis *Basileæ. a. 1589.*

(*c*) *Lubbecensis*, qui *Gerusion Ranzovianum* Henrico Ranzovio oblatum edidit *Ulyssea a. 1592.* Pertinet huc etiam libellus Germanicus elogiis Ranzovianis dicatus sub hoc titulo: NICOLAI REYMERS *von Henstede in Ditmarschen, Geodæsia Ranzoviana, sumtibus Ranzovii ed. Lipsiæ a. 1583. 4.* Quem titulum BARTHOLINVS *de scriptis Danorum p. 109.* in Latinum vertit: *de civitatibus Hansaticis in Dithmarsia.* Qui error inde serpsit *in* LIPPENII *Bibliothecam philosophic. realem*, & in litteratissimi ipsius P. BASILII *Diction. Hist. & Crit. T. 2. ed. prima p. 1223. seqq.* Originem erroris FABRICIVS in *præfat. ad* VIETHII *Chron. Ditmars.* & primus omnium IO. MOLLERVS *in hypomnemat. ad Bartholinum p. 350. Isagoge ad hist. Cimbr. P. 4. c. 12. §. 3. p. 628.* luculenter detexit ostenditque BARTHOLINVM patriam REYMARI ex oppidulo *Henstedt* in Ditmarsia oriundi infeliciter confudisse cum *Hanseaticis* civitatibus, quibus Ditmarsia caret.

(*d*) Qui in honorem H. RANZOVII collegit *epistolas consolatorias regum, principum, comitum, baronum, nobilium, aliorumque clarissimorum virorum ad H. Ranzovium ex morte consanguineorum luctu affectum, editas. Francof. 1593.*

IO. MÖLLERVS (e) & alii (f) plures. Ipse vero omnium pro-
meritæ suæ laudis gravissimus testis est, tot quippe scriptis (g) hi-
storicis, litterariis, astronomicis, medicis ac poëticis, doctrinæ & le-
ctionis opulentia, mascula etiam & pellucida dicendi ratione instru-
ctis, adeo conspicuus, ut de palma contendere possit cum Fabiis (h)
& heroibus togatis aliis Romulidarum. Quod singulatim ipsius at-
Fata libelli de Cimbria. tinet descriptionem *chersonesi Cimbricæ & Cimbrorum* NOVAM,
quam a. 1597. absolutam fuisse ex titulo patet, prodromum quidem
seu specimen eiusdem argumenti ipse autor vulgare cœpit anno
MDXCIV, sed pusillum admodum, miscellum & ligato sermone
præcipue contextum (i). Resumsit igitur negotii filum, eaque, qua
cœpit, linea non solum perrexit, sed telam instructiorem reddidit,
& impenso triennio numeris suis absolutam fere pertexuit. Mox
vero eodem tempore cum ingravescente senecta morboque confli-
ctari cœpit & ipso exeunte anno MDXCIX. fatis, quæ una omni-
bus ultima sunt & communia, placide concessit. Inde factum, quod
Cimbricum hoc ipsius opusculum variis, quæ posthumis fere scri-
ptis evenire solent infortuniis, obnoxium iisque adeo fere corre-
ptum fuerit, ut plures demum illud in censum retulerint scripto-
rum, quæ vel æternis tenebris sunt involuta vel temporis inclemen-
tia sepulta ac prorsus deperdita dolemus. Fecit abhinc ante XL.
annos hanc conjecturam IOANNES MÖLLERVS, Vir cætero-
quin rerum Cimbricarum peritissimus, qui angulos & manipulos
Cimbriæ litteratæ omnes fere excussit & bibliothecas cum publicas
tum

(e) In *Cimbria litterata MSCta adhuc in vita Henrici Ranzovii & Isagog. ad histor. Cherson. Cimbricæ P. I. C. 14. §. 9. p. 227. & 232. seqq.* ubi addidit & recensuit elogia & judicia quibus IOSEPHVS SCALIGER, IVSTVS LIPSIVS, DAVID CHYTRAEVS, IO. BSYCHIVS, ABRAH. BVCHOLZERVS, IO. ISAAC PONTANVS, GERH. IO. VOSSIVS & FRIDERIC. TAVBMANNVS, Henricum Ranzovium Musagetam illum ac Mœcenatem Cimbricum sunt prosecuti.

(f) IOACH. CAMERARIVS, IANO DOVZA, IANVS GRVTERVS, REINERVS REINECCIVS, CONRADVS DASYPODIVS, IO. POLITVS, MICHAEL NEANDER & alii complures a quibus varii generis scripta & opuscula ipsi sunt consecrata.

Mantissa de scriptis H. Ranzovii. (g) Quorum decadem indicat ALBERTVS BARTHOLINVS *Tr. de scriptis Danorum p. 56.* Cui addi poterit heptas scriptorum RANZOVII: *Descriptio belli Dithmarsici* sub *Cilicii* nomine *edita Basileæ a. 1570. recusa Argentorati a. 1574.* excerpta a CASPARE ENSIO *in Historia rerum Danicarum a Friderico II. gestarum ed. Francofurti a. 1593. f.* & tota adjecta ALBERTI CRANTZII *Chronico regnorum Borealium Francof. a. 1575. & 1583. Libellus de origine Cimbrorum*, de quo in nota (i) *Epigrammatum liber historicus, continens encomia heroum, Imperatorum & Ducum, superioribus & nostro ævo virtute bellica illustrium, quos in arce sua Bredenbergensi depingi curavit typis Plantinianis excusus Antwerpiæ 1581. Horoscographia fabricam cardinum cælestium continens ed. Argentorati a. 1585. Elegia de somniis eorumque eventibus ed. Hamb. a. 1592. Genealog. Ranzoviana a. 1587. Hamburgi & deinde Lipsiæ, Slesvigæ Helmstadii & Coloniæ cum figuris æneis divulgata: Descriptio pompæ funebris habitæ Roskildiæ in exsequiis Friderici II. Daniæ Regis cum epitaphiis & descriptione sacelli prope monasterium Segebergense in memoriam Regis & emolumentum pauperum ab Henr. Ranzovio exstructi, ed. Rostochii a. 1588.* de quo opere videatur AD. HINR. LACKMANN *Introd. in hist. Slesv. Holsat. P. I. p. 702. not. 22.*

(h) Quorum & *Ranzoviæ* gentis collatio legitur in *Genealogia Ranzoviana ed. a. 1587. pl. I.*

(i) Cujus titulus: *Libellus de origine, nomine, rebus gestis & fidelitate Cimbrorum partim prosa, partim carmine collectus, e diversis auctoribus & e Bibliotheca Ranzoviana opera* HENRICI RANZOVII *editus a. MDXCIV. 8. pl. 6.* Qui ipse libellus pertinet ad raro obvios. Testis est MÖLLERVS *c. l. P. I. p. 51. quod eundem ab aliis allegatum sedulo quidem quæsiverit, sed obtinere tamen vel oculis usurpare non potuerit. Exstat in hoc opusculum laudatio* DAN. ROGERSII, *Legati Angli*, inserta *Lindebergiana Hypotyposi p. 83.*

tum privatas sedulo pervestigavit. *Exactissimam*, inquit, *de rebus Holsaticis cognitionem* Henricum Ranzovium *aliquando posteritati voluisse impertiri ex* IONAE ELVERFELDII *ad suas de Holsatiæ classes præfatione* (k) *addisces. Concinnatam ab eodem ante obitum esse historiam Cimbriæ sive Holsatiæ & Ducatus Sleswicensis, non* STEPHANUS *solum* MACROPUS *in oratione, quam memoriæ ipsius consecravit, parentali, testatur; sed* DAVID *etiam* CHYTRAEUS *qui ob opus hoc ineditum sibi Chronicon Saxoniæ molienti communicatum, auctori illustrissimo summas epistola peculiari egit gratias, in* PETRI *etiam* LINDEBERGII *poematis juvenilibus occurrit encomiasticum, quo eandem is ornavit, epigramma. Ubinam terrarum thesaurus iste jam delitescat, explorare mihi nondum licuit, vereor ne in tristi arcis Bredenbergensis direptione anno 1628. a militibus Cæsareis facta, prorsus perierit. Hodie enim nihil MSCtorum herois hujus apud Pronepotem illustrissimum* DETLEVUM *Comitem a* RANZOV & LOVWENHOLM *superesse ex litteris Detlevi Marci Frisii eiusdem haud ita pridem consiliarii, sum edoctus.* Neutiquam vero Marti & iniuriæ armorum, sed arti & sacris Musarum reservatum fuit præclarum hoc Manuscriptum Ranzovianum, quod authenticum etiam nunc superest, cuius apographum manu ipsius RANZOVII passim in margine emendatum ad manus habuimus, ex quo nunc demum in publicum prodit & redivivit. Non equidem in hoc opusculo polita sunt omnia, curate, explanate & exquisite dicta, quin potius nonnulla salebris sunt impedita, rationibus & documentis destituta, a statu etiam reipublicæ, observantia & consuetudine nunc aliena; sed condonanda hæc sunt scriptori, qui non historiam sed descriptionem contexuit, qui tot adjumentis, quibus jam fruimur, caruit, nec exigendus est ad regulas quæ vel rationes ipsius ævi egrediuntur, vel protenduntur ultra fines instituti, quod in Chorographica & Historica Cimbriæ descriptione ac notitia de veterum Cimbrorum originibus rebusque fortiter gestis fere terminatur. Nolumus sine symbola adjecta ex hoc loco discedere, ipsis argumentis de origine, sede, migrationibus, bellis ac elogiis Cimbrorum, observatiunculas quasdam RUDBECKIO inprimis & ECCARDO oppositas & præsidia litteraria addituri. Opus haud est *Cimbrorum* nomina & origines a GOMERO II. (l), Japheti pronepote, vel ex Asiæ finibus a *Cimme-*

Judicium Mölleri.

Origines Cimbrorum eorumque scriptores veteres.

(k) Rectius *dedicatione ad Regem Daniæ Christianum IV.* ubi ita: *In adjungendo historiarum contextu opera sedulitateque magnifici viri* HENR. RANZOVII *usus sum, qui totius antiquitatis ac rerum fere Holsaticarum memoriam exquisite tenet & exactissimam aliquando cognitionem de his posteritati ipse communicabit.* Idem notavit LINDEBERGIUS *in Hypotyp. c. 3. n. XII. & XVII.* asserens, quod *Historicam & Chorographicam Holsatiæ & ad hanc pertinentium Ducatuum & civitatum singularem descriptionem collegerit.*

Judicium Elverfeldii.

Lindebergii.

(l) Toti in hoc argumento originum Noachicarum defixi sunt CLAUDIUS CHRISTOPH. LYSCHANDER *Synops. Histor. Danic. P. I. L. 1. 2. 3.* IOHANN. LYSCHANDER *in serm. de antiquit. Dan. seu Comment. ad Aventinum p. 49.* NIC. PETREIUS *de Originibus Cimbrorum & Gothorum L. I. præcipue,* IO. DAN. MAIOR *c. l.* & DANCKWERTH *Chorograph. Holsat. p. 31. seqq.* qui omnes ex naufragio tabulas & plura monumenta fabulosa congerunt, ut sibi aliisque vel persvadeant vel obtrudant CIMBROS a GOMERO *oriundos & denominatos* CIMBRIAMQUE, hujus oræ circa annum mundi 1850. paulo ante Abrahamum Patriarcham a *Gomeritarum seu Sembrorum coloniis* inhabitatam. Quæ tamen *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

Cimbri an dicantur a Gomero?

meriis (m) populis, vel a famoso palude Mæotide (n), communi originum popularium asylo & gentium paludamento arcessere; præstat in tanta rerum & annosa caligine coecutire quam lumina & Argi oculos sibi fingere; præstat in gloria & virtutibus Cimbrorum eorumque rebus gestis & memoriis (o) perennantibus acquiescere, vel

---

An a Kiempar?

Etymon Sicambrorum.

Cimbri an dicantur sodales?

An finitores?

men opinio judice MÖLLERO *Isagog. P. I. c. 3. p. 15. sola nititur nominis Gomeri & Cim-*
brorum similitudine perquam exigua & cerebrina. Recepta tamen est plurium fere suffragio,
ut vere ideo scripserit GRYPHIANDER *de Weichb. Saxon. præf. n. 32. In gentium origini-*
bus ad arcam usque NOAE *ascendere ut quibusdam ridiculum sit; sic aliis potest esse religiosum.*
Mallem, quod vocis originem spectat, iis assentiri, qui Cimbros dictos putant campiones,
digladiatores, *die Kämpffer*, Cimbris *Kiempar* Gothis & Svecis *Kimpar* seu pugiles, Danis
Kiampe viros robustos, gigantes, Romanis *latrones seu milites strenuos, terribiles*, ut IUVE-
NALIS *Satyr. XV.* LUCANUS *L. I. v. 254.* STRABO *L. 4.* PLUTARCHUS, POSI-
DONIUS & FESTUS recte interpretantur. Inde *Sicambri* dici solent piratæ h. e. milites
classiarii, maritimi, *See-Kämpfer*, pluribus docente VERELIO *in Indice Scandico.* Con-
cidit simul opinatio ECCARDI *rer. Francic. L. I. p. 4.* qui Cimbros primo olim nomine
WARGOS seu *prædones, expulsos, & vagos homines* vocatos fuisse, ex eo vero ævo, quo
fœdus cum Helvetiis adversus Romanos inierint, *Cimbros* demum seu *sodales* appellari cœpisse
asserit, ea præcipue ratione adductus, quod lingua Helvetica & dialecto Aremorica & Cambro-
britannica *Cymar* adhuc *socium, sodalem, parem* significet. Idem dicendum est de etymo,
quod suum fecit IOACH. CUREUS *in Annalibus Silesiæ p. 10. a Gomero* inquiens, *orti sunt*
Cymmerii, qui postea dicti sunt Cimbri & ipsum vocabulum significat FINITOREM.
(m) WOLFG. LAZIUS *de migrat. gent. L. III. qui agit de Cimmeriis. p. 43 - 110.*

Paludis mæotidis confusio.

(n) E cujus ambitu diversissimas adeo gentes VANDALOS & VENEDOS ANTAS, *Slavos* &
Obotritas vulgo repetunt. Quid? quod a PROCOPIO palus Mæotis ad littora maris Sve-
vici, a STRABONE ad oceanum Scythicum & ab aliis ad dissitas & incertissimas oras reji-
ciatur; ab ADAMO BREMENSI vero *in descriptione regionum Borealium historiæ ecclesiasti-*
cæ adjecta nominetur *mare Balthicum.* Ut igitur in describenda hac palude, diversa regnet ra-
tio & multiplex confusio.

Vindicia pro Cimbrorum memoriis reliquiis in Jutia.

(o) Mirum est DANCKWERTHIO *c. l. p. 27.* excidere potuisse, quod Cimbri omnes, paulo
ante Christi nativitatem a *Slavis* (quorum tamen ante seculum V. in regionibus Septentrionali-
bus nulla exstat memoria) *Saxonibus, Jutis & Gothis* extincti adeo & eliminati fuerint, ut reli-
quiæ & vestigia eorum nulla amplius in patria ne quidem appareant. Rectius IO. LYSCHAN-
DER *c. l. p. 63. Non dicendum cum* POLYDORO *Danos & Gothos delevisse Cimbros; sed Da-*
nicum nomen obtenebrasse Cimbricum, nec enim minus hodie in Balthica habitant Cimbri quam
priscis temporibus. Cimbros enim cum Jutis & Gothis fœdere & imperio demum conjunctos
fuisse & cum Gentibus vetustis Teutonibus aliis, qui illos inde *Neomagos* h. e. novos cognatos
aliquando vocarunt, coaluisse, communis est doctrina fide & ratione historica haud destituta,
docentibus *Abbate Urspergensi, Gregorio Turonensi*, PETREIO *c. l.* PRAETORIO *orbe*
Goth. L. I. STRELOVIO *Chron. Gutland.* PONTANO, BIRCHERODIO aliisque. Nec
desunt veterum Cimbrorum vestigia & memoriæ, utpote reperiundæ in vetustis patriæ Cim-
bricæ monumentis apud RANZOVIUM, LINDEBERGIUM, WORMIUM, & forte su-
perstites etiam nunc in fluviis nonnullis & montibus *Kimmi* dictis & in nominibus provinciæ
Danicæ olim celebratissimæ *Himmer* seu *Cimmer-Syssel, Cibber sunde, Ciber-Closter*, Diœce-
sis Viburgensis & *Cimbershafe* seu portus Cimbrorum in Scania, æque ac in nomine oppiduli
antiqui nunc pagi in medio Jutiæ siti *Himmerum*, quin ipsius insulæ *Fimbriæ* seu *Cimbriæ par-*
ve, hodie *Femaria* interprete PONTANO *Chorograph. Daniæ descript. historiæ rerum Danic.*
subjuncta p. 659. 640. Fidem WOLFG. LAZII, IO. DAN. MAIORIS aliorumque si sequi
placuerit, apud *Belgas* regio *Cambresis* ejusque Metropolis *Cameracum* ad vestigia Cimbrorum
pertinent & apud *Hercynios* hodieque supersunt Cimbrici nominis reliquiæ in locis *Heiligen-*
Cimmer, Herr-Cimbern, Ancia-Cimmer, Waldcimmern, Rotten Cimbern; nec non apud Sve-
vos in stemmate & insignibus *Comitum de Cimmern*, quos oriundos volunt a Cimbris Juticis.

Speciatim in monumentis antiquis cimbricis. In fluviis & locorum nominibus apud Cimbros, Belgas, Hercynios, Svevos. Quin & Comitibus ex Cimbris.

Possem huc accersere nomen FROBENII *Comitis ex* CIMBRIS, cujus memoria & *libri Ma-*
nuscripti rerum Cimbricarum apud familiæ suæ liberatorem Lutetiæ Parisiorum a. 1540. scripti
& quamplurimarum gentium armis gentilitiis ornati laudantur ab UFFENBACHIO *Biblio-*
thec. Uffenb. Tom. III. p. 404. & 441; sed nolumus quicquam sublestum addere, vel temerarie
æmulari IO. MÖLLERUM, qui *Isagog. P. I. p. 52. seqq.* LUCIUM TULLIUM CIM-
BRUM, Oratorem Romanum, *Cimbriæ patriæ* jure postliminii serio vindicavit, quem tamen
CICERO, CASSIUS, QUINTILIANUS Romæ, SAMUEL PETITUS *L. 3. miscell.*
c. 4. Galliæ, PONTANUS *c. l.* Daniæ, SCALIGER *in notis ad Catalecta Virgiliana p.*
438. Britanniæ & RUDBECKIUS *Atlant. T. 3. c. 2. p. 63.* Sveciæ multo & inani conatu
asse-

vel certe nil quicquam licentiosius conjectari ultra annalium auctoritatem & rationes veterum scriptorum, eorumque, qui aliquando diversi sunt, scopos & verborum sensus. Veniunt in hunc censum præcipue HERODOTVS (p) L. 1. cap. XXIX. & CIII. STRABO *Geograph. L. V. & VII. ibique Posidonius.* PTOLOMAEVS *Geograph. L. II. c. II.* POMPONIVS MELA *L. 3. c. 3. 6.* PLINIVS *Histor. naturali L. 2. c. 67. L. IV. c. 13. 14. L. 7. c. 22. L. 17. c. 1.* TACITVS *de moribus Germ. c. 37. Histor. L. IV. c. 74.* IVLIVS CAESAR *Lib. II. c. 29.* PLVTARCHVS *in vita Marii p. 411.* ANNAEVS FLORVS *Hist. Rom. L. 3. c. 3.* VELLEIVS PATERCVLVS *L. 2. c. 8.* EVTROPIVS *Histor. L. 5. c. 1. p. 485.* aliique (q) plures, quibus recte, ut videtur, illi usi sunt, qui originem & avitam Cimbrorum sedem, Cimbriæ Septentrionali, Saxonibus proximæ seu *Chersoneso Bimari*, inter Britannicum & Germanicum mare sitæ vindicarunt; quorum præcipui sunt ADAMVS *Bremensis* (r), APPIANVS (s), VADIANVS (t), *Jo.* BOTERVS (u), *Jo.* STADIVS (v), *Matth.* SCHOTT (w), *Erpoldus* LINDENBROCHIVS (x), *Paulus* CYPRAEVS (y), WILLICHIVS (z), PIRKHEIMERVS (a), CILI-

Et recentiores, qui Cimbros vindicant Chersoneso Cimbrica boreali.

---

asserere satagerunt. Idem fere dicendum de iis, qui *Camberium* Metropolin Sabaudiæ a Cimbris appellatam jactant, vel qui cum MAIORE *c. l.* BORRICHIO *in antiqu. urb. Rom. c. 7.* BARTHOLINO *antiquit. Dan. L. 2. c. 9.* FABRICIO *descript. urb. Rom. c. 14.* plures apud ROMANOS ET ITALOS reliquias Cimbricas in titulis, lapidibus & trophæis invenisse sibi visi sunt, quarum tantum non omnes, si genuinas paucas C. MARII, *victoris Cimbrorum*, laudes & inscriptiones triumphales exceperis, carbones sunt, non thesauri, nubes sunt, non Junones, ut igitur expendi & conferri mereantur, quæ relata sunt a MABILLONIO *Mus. Ital. T. I. P. I. §. 16. & IO.* BELLORIO *in fragm. vet. Rom. p. 13.* Potiori quodam jure sed falsa tamen, si *ad fundamentum* respexeris, ratione, CIMBRORVM *veterum* vestigia in *Suecia*, speciatim in *regione* KIMMI, urbe *Kimmi*, promontorio Cimmerio *Kimmernäs* seu *Kihbarnäs*, Centumpago *Kimbertuna seu Simbertuna*, item *Simrid* in Westrogothia & *Simbernäs* ultimo versus Finniam promontorio, monstrare digito gestit RVDBECKIVS *Atlant. T. I. Cap. XXI. de Cimbrica Chersoneso §. 6. 13. p. 526. seq.* Certius vero est Cimbrorum memoriam apud *Britannos* nondum exolevisse, sed elogio Comitatus *Cumbriæ* aliisque Cimbricis nominibus, *locis, lingua, literis, nummis & codicibus vetustis* vindicari ab oblivione. De quibus infra ad *Mareschalcum.*

Et de Camberio? Ac reliquiis Cimbrorum apud Romanos? Et apud Suecos? Præcipue Britannos.

(p) Plures vero hujus & HOMERI *in Odyssea* verba & descriptionem CIMBRIAE, quam *tenebris obductam & solis lumine orbatam* dicunt, intelligere malunt de Cimbria orientali, Tartaria Cimmerica, Colchide seu Taurica Chersoneso, cujus metropolis *Crim* & mare dicitur bosphorus Cimmericus. Sed aliter alii, qui vel metaphoram verbis inesse putant, vel *Cimbriam Borealem* ex iis eliciunt & *cimmericas tenebras* lucifero resolvunt, dispellunt.

De Cimbria Homeri.

(q) CLAVDIANVS *L. 4.* AMMIANVS *L. 27. c. 8. L. 28. c. 2.* DIOD. SICVLVS *L. 5. c. 32.*

(r) *Descriptione regionum boreal. c. l.* item HERMANNVS CORNERVS, HERM. *de* LERBEKE *in Chronicis.*

(s) *Cosmograph. P. I. c. 17. Breviar. L. 4.*

(t) *De finibus maris mediterr. in epit. terræ partium III.*

(u) *Relat. univers. L. I. Cap. de Hamb. & Dania.*

(v) *Comment. in Flori Histor. L. 3. c. 3.*

(w) *Commentatiuncula de origine gentis Danicæ ac populis, qui Chersonesum Cimbricam incoluerunt, præcipue de Cimbris, Dacis & Saxonibus ed. Viteb. a. 1566.*

(x) *Chron. vernaculo de bello Cimbrorum cum Romanis horribili additæ historia Arminii ed. Hamb. a. 1589. p. 15. 19.*

(y) *Libro posthumo de Saxonum, Cimbrorum aliorumque origine, nomine, sedibus, a filio Hieronymo ed. Hafn. 1622. C. 3. §. 2.*

(z) *Comment. in Taciti Germ. P. 2. c. 14.*

(a) *Descriptione German.*

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

LICIVS (*b*), *Hadrianus* IVNIVS (*c*), CRANZIVS (*d*), CHYTRAEVS (*e*), BIRCHERODIVS (*f*), *Mich.* LAETVS (*g*), *Marcus* IORDANVS (*h*), CLVVERVS (*i*), *Matth.* PRAETORIVS (*k*), *Nicolaus* PETREIVS (*l*), *Petrus* ALBINVS (*m*), *Suffridus* PETRI (*n*), PONTANVS (*o*), DANCKWERTHVS (*p*), *Io.* ALANVS (*q*), *Io. Dan.* MAIOR (*r*), CELLARIVS (*s*), SCHVRTZFLEISCHIVS (*t*), *Ludovicus* HOLBERGIVS (*u*), *Ericus* PONTOPPIDANVS (*v*), ceterique. Speciatim ad suppetias & usum revocandas putaverim veterum Romanorum, ut ut hostium Cimbrorum, narratiunculas de expeditionibus ac bellis eorundem (*w*), cum Gallis, Hispanis, ac Italis, quorum summam cum sale tamen accipiendam referre & explicare studuerunt CRANZIVS (*x*), PONTANVS (*y*), VORBVRGIVS (*z*), WORMIVS (*a*), CLVVERVS (*b*), HIER. TVRLERVS (*c*), quibus ceterisque omnibus in percensendo hoc argu-

---

(*b*) *De bello Ditmarf. L. I. p. 12.*
(*c*) *Nomenclat. n. 401.* GLAREANVS *annot. in Eutrop. L. 4.*
(*d*) *Libro I. Sax. c. 8.*
(*e*) *Saxon. L. 2. f. 65.*
(*f*) *Disquisit. antiquitatum patriæ Daniæ gentilis disp. I. §. 4. disp. 2. §. 6. ed. Hafn. a. 1701.*
(*g*) *Rer. Dan. L. 3. f. 85.*
(*h*) *In tabula Holsatiæ ejusque descriptione.*
(*i*) *German. ant. L. 3. c. 21. seqq.*
(*k*) *Orbe Gothico L. 1. c. 6.*
(*l*) *In originibus Cimbrorum & Gothorum latine & germ. editis L. I.*
(*m*) *In Viperto apud* MENCKENIVM *c. l. Tom. III. p. 834.*
(*n*) *Origin. Frisiorum L. I. c. 6.*
(*o*) *Chorogr. Dan. p. 643. ubi de* Cimbrica Chersoneso *Strabaniana*, *Pomponii Melæ*, *Plinii*, *Taciti*, *Claudii Ptolomei*, *Mariani*, *Heracleotis & Adami Bremensis* ordine dispexit.
(*p*) *Descriptione Ducat. Slesv. & Holsat. Chorographica.*
(*q*) *Disp. de gentium quarundam primatu præcipue de Cimbrorum ortu & migrationibus ed. Hafn. a. 1628.* Cui addendus est *Mich.* BENTERVS *MSC. de Holsatis & Cimbris.*

Septem migrationes Cimbrorum ex hypothesi Maioris.

(*r*) *In libro: bevölkertes Cimbrien ed. a. 1692.* Idem *in prodromo Atlanticæ seu declaratione chorographica regnorum septentrion. ed. 1691. c. 13. - 18.* audacter differit de origine Cimbrorum eorumque septem, quas studiose fingit & metatoris instar in numerato habet, migrationibus ex *Ararat Armeniæ in Babylonem*, *Ciliciam Natoliæ*, *ad Bosphorum Cimmerium*, *Borysthenem*, *Prussiam & Livoniam*, *Gothlandiam & Scaniam*, *ex hac per Daniam & Fioniam in Iutiam & Holsatiam.* Addit alia plura de bellis eorum cum Romanis & refugio in Vandaliam peninsularem & Gothiam. Promisit idem *antiquitates Saxo-Cimbricas*, quas affectas in scriniis reliquit.
(*s*) *Diss. de Cimbris §. 3. 15. Geograph. L. 2. c. 22.*
(*t*) *Diss. de rebus Danicis p. 13. & de antiqua Saxonum dignitate p. 4.*
(*u*) *Historia Dano-Norvegica C. I. p. 16.*
(*v*) *Theatro Dan. vet. & mod. P. I. c. XI. p. 204. seqq.*
(*w*) De quibus *Florus L. 3. c. 3.* *Quintilianus declam. 3.* LIVIVS epit. 65. 67. SVETONIVS *in Vita Cæsaris c. 2.* *Appianus Illyr. p. 1197.* *Svaningius ad. a. 3840.* PAVLVS OROSIVS *L. 5. c. 16.* *Sidonius L. 8. Ep. 6.* & plures, quos recenset VOSSIVS *L. I. de Hist. Lat. c. 10. 11.* ubi & de *Plinii majoris* Libris XX. de Cimbris, *Aulique Licinii Archiæ poetæ græci* rebus Cimbrorum aliorumque libris deperditis hujus argumenti copiose egit.
(*x*) *Saxon. L. I. c. 8. p. 10.*
(*y*) *Diss. de bello Cimbrico Historiæ Dan. præfixo.*
(*z*) *Histor. Romano-Germ. Vol. I. p. 150. seqq.*
(*a*) *In Fastis Dan. p. 17.*
(*b*) *Epit. Histor. L. 7. p. 176.*
(*c*) *De populorum septentrionalium post devictos Cimbros migrationibus & imperii ruina ed. Hannoviæ a. 1608. p. 15.* Et ANONYMVS *in MSC. de bellis in exteris regnis præcipue cum Romanis a Cimbris, Vandalis, Normannis, Anglis seu Vitis & Ostmannis gestis laudatus ab* ANDR. SEV. VELLEIO *in promocondo MSCtorum.*

gumento palmam præripuerunt Duumviri præstantissimi, rerum historicarum Germaniæ omnis ævi studiosissimi HEINRICVS *de* BVNAV (*d*), & IO. IACOB MASCOVIVS (*e*). Quamvis vero hi & laudati veteres ac recentiores historiarum scriptores cum domestici tum exteri tantum non omnes de Cimbrorum sede & Chersoneso Cimbrica in his oris satis recte vel modeste saltim & ambigue nec paradoxe sentiant, solus tamen RVDBECKIVS (*f*), & qui ipsius argutias ubique presse sequi solet IO. DAN. MAIOR (*g*) contra hanc patriam Cimbrorum re quasi conclamata & velut ex tripode disserunt, pro Svecia nimirum ceu pro aris & focis cum impetu adeo militantes, ut assertis *Strabonis*, *Ptolomæi*, *Flori* e diametro contrarientur & in ipsa patria cœcutiant; quod post clarissimos Viros BAILIVM & MORHOFIVM exemplis & rationibus latius docuerunt TENZELIVS *in colloquiis menstruis* & IO. MOLLERVS *in præfatione nova ad introductionem in Historiam Ducatuum Cimbricorum p. 12-38.* Quid? quod ex adverso IO. SVANINGIVS *in Chronico Daniæ*, LVDOLPHVS PRIGGIVS *in poemate de coronatione Christiani III. Regis Daniæ f. 3.* OTTO SPERLINGIVS aliique, Gothos ipsos, quos Rudbeckius e Svecia itidem arcessit, Chersoneso Cimbricæ seu Jutiæ olim *Gutiæ*, *Gutlandiæ*, *Gauthiæ*, *Jotumhiemo* (*h*) *vel Jotumlandiæ* vindicaverint, citatis in rem haud spernendis rationibus, quas studiosius ex Edda Islandica & antiquitatibus illustraverunt PONTANVS (*i*), THOMAS BARTHOLINVS (*k*), STEPH. IO. STEPHANIVS (*l*), NICOLAVS PETREIVS (*m*), IO. NIC. STRELOVIVS (*n*). Accedunt his varia Cimbriæ nomina non ad Sveciam sed Juto-Cimbriam accommodata, quibus in indigitanda & describenda Cimbrorum sede uti solent veteres & fidi autores, qui CIMBRIAM nunc laudant & appellitant *Bosphorum Cimbrorum*, *peninsulam Cimbrorum & pagum Cimbricum* (*o*), *nunc Cimbricam Chersonesum Saxonibus & Chalusis vicinam* (*p*), *promonto-*

A quibus dissentiunt Rudbeckius & Maior pro Svecia militantes.

(*d*) *T. I. der Teutschen Kayser und Reichshistor. L. I. p. 30. p. 66. - 80.*
(*e*) *In den Geschichten der Teutschen L. I. §. 7. - 18.*
(*f*) *Atlant. T. I. c. 21. p. 521.*
(*g*) *Tr. de populis Cimbr. c. 20.*
(*h*) *Testis est* ARNGRIMVS IONAS *in Crymogæa seu reb. Island. L. 3. p. 42. Jotumheimar Jotumlandia seu Jotumlandia, gigantum habitatio, Islandis dicebatur olim regio, quæ hodie dicitur Jutland, diæ descripta & compluribus etiam Jotumland dicitur* CIMBRORVM *terra seu chersonesus, nomine facto a Cemper, i. e. gigantibus pugnantibus.* Cui de gigantibus explicationi adstipulatur NICOL. HABIGOTVS *libello de ossibus Teutobachi Teutonum Regis & socii Cimbrorum giganteis*, de qua fabula vide GASSENDVM *in Vita Peirescii L. 3. p. 89.* De Jotumlandia Cimbria adde OLAVM WORM *Mon. Dan. L. 6. p. 324.* ubi a *Jona* dissentit.
(*i*) *Chorograph. Dan. p. 653.*
(*k*) *L. 2. antiqu. Danic. c. 5. p. 331.*
(*l*) *Not. ad Saxonem Grammat. L. 9. p. 189.*
(*m*) *Tr. de Cimbris & Goth. L. I. p. 83.*
(*n*) *Chron. Gothland. ed. Hafn. a. 1633.* & LYSCHANDER *syn. Hist. Dan. P. I. L. 5. antiquit. Dan. P. 2. ibique de propagatione Cimbrorum per tria regna aquilonaria Dacicum* seu Balthicum, *Gethicum* seu Gothicum, *Cimmericum* seu Cimbricum.
(*o*) STRABO *Libro VII. XI.*
(*p*) PTOLOMAEVS *Pelusiota geogr. L. 7.* Cujus verba hæc: *Supra dorsum Cimbricæ chersonesi* SAXONES, *ipsam autem chersonesum supra Saxones ab occasu habitant Sigulones (Sithones),*

Cimbria Ptolomæi.

toriam Cimbrorum in maria excurrens & peninsulam efficiens (q); *peninsulam borealem, sitam ad maris supra Albim sinum Codanum* (r), *vel ad Isthmum Germanicum Cimbrorum civitatem* (s), *Oceano Germanico proximam.* Nec quidem omittenda hic est singularis & obelo digna opinatio IO. GEORGII ECCARDI (t) more suo confidenter conjicientis, avitam sedem & civitatem Cimbrorum quaerendam esse in *provincia* WAGRIAE. Quin etiam inde Cimbros a Teutonibus olim *Wargos*, *Waraegos*, alia dialecto *Wraecos*, *Fraecos* seu *Francos*, h. e. exules vel piratas dictos fuisse, & ipsam *Wagriam* ac *mare Balthicum* a Cimbris piratica repletum, Russis vero *Waregicum* seu *Cimbricum vel Francicum mare* nominatum, appellationis originem traxisse superciliosus comminiscitur. Si recte divinaverim hanc quidem opinionem non ipse marte suo formavit, sed adoptavit saltim & mutuatus est a SIGISMUNDO DE HERBERSTEIN (u) & qui hunc sequitur PETRO PETREIO (v). Uterque enim Waregiam regionem ad *sinum Finnicum* seu *mare Warecum*, Russis etiam nunc *Waretskoje more*, seu mare piratarum vocatum, sitam, pro *Wagria Slavorum*, nunc Holsatorum, quae Obotritarum Regibus Megapolensibus olim paruit, temere venditarunt eo quidem plausu scriptorum Mecklenburgensium, ut HENNINGESIUS *in prosapia vetustae gentis Herulorum* (w) & FRID. THOMAS *singulari libello* (x) Russorum & Obotritarum stemmata ceu ex uno quasi Wagrico oriunda conjunxerint, quin non solum *Ruricum Waregum*, GUDLAIBI

Opinio Eccardi de Wagria, Cimbrorum patria. Eiusque Waragorum etymon.

Wagriae & Waregiae confusio Herbersteinii & Petreji.

Henningesii & F. Thomasii.

---

nes), *postea Sabalingi, post Cobandi; supra hos* CHALI, *& supra eos, qui magis occidentales sunt, Phundusii, & his orientaliores Charudes; omnium autem maxime septentrionales sunt* CIMBRI. Post pauca addit: *Insulae Germaniae adjacent juxta Albis fluvii ostia, tres* SAXONUM *appellata, supra autem Cimbricam chersonesum aliae tres Alecia dicta.* Per quas *Heiligolandiam*, *Strandiam* & *Alsen* insulas earumque partes veteres a mari nunc disruptas indigitari opinabile foret. Cervicem vero seu dorsum Cimbriae PONTANUS *Stormariam* & CLUVERUS *L. 3. c. 22. pr.* explicat *Holsatiam* ipsamque peninsulam Cimbricam ulterius in Jutia definit.

Plinii. (q) PLINIUS *L. IV. hist. nat. c.* 13. *Cimbrorum*, inquit, *promontorium excurrens in maria longe, peninsulam efficit, quae* CARTRIS *appellatur. Cimbrorum vero partes sunt Ingavones,* TEUTONES *& Caucorum gentes.* Et *L. II. c.* 67. *Septentrionalis vero oceanum majori ex parte navigati sunt Romani, auspiciis Livii Augusti Germania classe circumvecta ad* CIMBRORUM *promontorium & inde immenso mari prospecto.* Pro *Carti* vero in antiquis codicibus legitur *Hanstisus*, ut ideo corruptum vocabulum esse sponte appareat. *Plinium* secutus est PRAETORIUS *orb. Goth. p.* 70. ubi de *promontorio Cimbrico seu Jutlandico* egit.

(r) *Apud* MELAM *Libr. III.*

Taciti. (s) TACITUS *c.* 37. *Cimbrorum civitatem* seu gentem vocat *parvam quidem*, seu in angulo sitam, *sed gloria ingentem, Germaniae sinum oceano*, Germanico seu mari balthico *proximum tenentem.* Venit praeterea apud veteres sub nomine *chersonesi borealis, Peninsulae septentrionalis tractus Phundusiorum;* unde forte Urbs *Ripis seu Ripen* in Cimbria meridionali sita, antiquitus vocari suevit *civitas Cimbrica Phundusiorum.* PONTANUS *c. l. p.* 659. PETR. TERPAGER *in Ripis Cimbricis Sect.* 1. *c.* 1. *p.* 2. Sunt etiam qui *Cosmographi* RAVENNATIS *L. I. c. XI.* laudatam *Mauringiam* interpretantur provinciam *Cimbrorum*, *Francorum & Ditmarsorum*, quos ultimos Cimbrorum soboles appellat continuator Helmoldi citatus a BARTHOLINO *antiquit. Dan. p.* 664.

Veterum Phundusiae. Ravennatis.

(t) *Commentar. de rebus Franciae orientalis T. I. p.* 3. *sq.*

(u) *de Rebus Muscovit. f.* 4.

(v) *Chron. Moscov. P.* 2. *p.* 141.

(w) *Tom. I. Theatr. geneal. p.* 286.

(x) *De avita Russorum & Megapolensium Principum consanguinitatis monstratis vestigiis edit. a.* 1717.

BI *Wagrii filium*, VITISLAI *Regis Obotritarum nepotem, pro* Principe *Wagriæ*, & inde circa a. 752. a Russorum proceribus ad capessendam rempublicam Russiæ seu regni *Gardarikiæ & Holmgardiæ* multis modis laceratam *evocato & electo Russorum Duce, Ducumque eorum omnium satore* venditaverint, sed & ipsum Imperatorem Octavium Augustum Wagriorum stirpi, adscripserint eumque Regem venerati sint e Wagria Slavorum oriundum; ad quas novitates manes, si qui sunt, Virgilii, Æneæ omniumque Trojæ heroum non possunt non obstupescere, æternoque somno abripi. Si vero quod HERBERSTEINIVS facit a vocum & locorum convenientia, posthabitis historiarum rerumque aliarum rationibus & circumstantiis, ad rei argumentum tuto concludere liceat, facile probari poterit, quod veteris regni Russici Gardarikiensis seu Holmgardiæ civitas regia & primaria ALDEIOBVRGVM ad lacum Ladogam sive Ladesco sita, & quæ post ejus ruinam excitata est nova urbs NOVOGOROD seu *Neogardia*, origines suas debeant Wagriis Slavis Cis-Balthicis, Russiæ occupatoribus. Constat enim, quod in *Wagria nostrate*, ex qua Rutheni laudatum RVRICVM cum duobus fratribus *Sinao* & *Truwore* per Legatos in Russiam accivisse feruntur, duæ celebratiores olim fuerint & etiam nunc sitæ sint ejusdem plane nominis civitates ALDENBVRGVM antiqua civitas & NEOSTADIVM, *Neustad*, Slavice & Russice *Novogorod*; quo ipso nomine ab avtocratore Russiæ *Alexeo Michailowitz* in litteris *ad Fridericum Holsatiæ Ducem* perscriptis (*y*) appellatur. Sed apage fabulas & conjecturas, præstabit enim Genealogias nescire vel recensere nullas, quam fictas & commentitias. Idem exprobrandum est MATTH. PRAETORIO qui loco Wagriæ Slavorum, a Russia quippe nimis dissitæ, Prussiæ regnum quod jactat *Kriweanum* (*z*) amplissimum substituit. Meliori jure *Waregos* Sveciæ vindicarunt OLAVS VERELIVS (*a*) & IO. MAGNVS (*b*), quibus RVDBECKIVS (*c*) facile suffragatur, & nuper rationes demum probabiliores adjecit ARVIDVS MÖLLER. (*d*). Id constat, quod *Waregi*

Pratorii.

Sententia Verelii, Ioannis Magni & Rudbeckii. Mölleri.

(*y*) Datis Moscoviæ *anno 7161. d. 3. Dec. seu A. C. 1653.* Quibus literis per Legatum missis officiose requirit capturam & extraditionem hominis criminosi *Timoska*, apud Neostadienses tunc commorantis, qui anno 7152. A. C. 1644. magnam partem thesauri Cæsaris Moscoviæ furatus, sibi fuga consuluerat.

Novogrodna Wagriæ.

(*z*) Cui *c. l. L. 2. §. 6.* populos *Coseros & Warejos* subjicit, ac conterminam dicit insulam: *Abalam seu Baltiam;* unde mare *balticum* nomen accepisse ariolatur. De fluvio vero *Abola*, cujus Annales Francorum sæpius mentionem injiciunt, vide SCHVRTZFLEISCH *hist. Germ. med. fundam. p. 40.*

De Abala Pratorii.

(*a*) *Lexico Linguæ vet. Sveogothicæ.*

(*b*) *Præfat. Histor. p. 4.*

(*c*) *Tomo I. Atlant. c. X. de insula Vergion seu Sveonia p. 518.*

(*d*) *Diss. de Waregia ed. Lund. Gothorum a.* 1731. §. 5. 10. *sqq. Sveci, inquit, littora maris Balthici sæpius expilarint & prædabundi interiores ejus recessus usque ad Russos perrepserunt. Ab hisce prædonibus* Wickkungar *dictis mare Waregum, Svecice Wargbaf nomen accipere potuisse fateor.* Et §. 13. *Ex annalibus Russicis & temporibus, quibus vixerunt Russorum e Waregorum genere Principes, patescere existimarim, Russis nullum alium populum nomine Waregorum venisse, quam Svecos, siquidem ipsa nomina trium illorum principum, qui e Waregia in Russiam venerunt, etiam sunt Scandica. Rurik parum differt a* Rörek, *quod in Sturlonide occurrit, pro quo nunc dicimus* Roderick, *Sinaus est depravatum* Sune & *Truwor hodie* Trued.

utriusque plurimi ſcriptores, antiquitates, annales, monumenta & diplomataria carceribus adhuc concluſa detinentur, & vel abjecta & inculta jacent, vel ſepulta prorſus cum tenebris colluctantur; digna tamen omnino, quæ oblivioni eripiantur & in publicam lucem & futurum uſum vindicentur. Inde plurium deſideriis haud abnuentes, nos excitari tandem & moveri paſſi ſumus, ut quæ muſeo adquiſita & dicata fuerant rerum Germanicarum præcipue *Holſaticarum & Megapolenſium* monumenta inedita adhuc & non vulgata manumitteremus, eaque vel ex ipſis apographis deſcripta, vel cum his ſtudioſe collata publici paulatim juris facere conſtituerimus, additis quidem pauculis notulis ſub manu natis, hiſtoricis præcipue, etymologicis & ad elogia iuris Germanici ſpectantibus. Non eget igitur hoc inſtitutum vel excuſatione vel hedera ſuſpenſa vel expoſitione prolixiori, opus ſaltim erit ipſa, quæ nunc in lucem protrahuntur & Volumine hoc primo continentur, ſtrictim enarrare.

Et contentorum recenſio.

I. Henrici Ranzovii Cimbricæ Cherſoneſi & Cimbrorum deſcriptio. Vita ipſius, proſapia, & elogia.

Primum monumentum eſt HENRICI RANZOVII herois litteratiſſimi Martis & Palladis ſtudio inclyti, non proavis tantum & vetuſta gente, non majorum factis titulisque & imaginibus illuſtris, ſed ſua ipſius ſimul virtute, doctrina & ſapientia generoſi. Vitam ipſius & proſapiam PETRVS LINDEBERGIVS (*m*), D. MICHAEL BEVTHERVS *a* CARLSTAD (*n*), STEPHANVS MACROPVS (*o*), HENRICVS ERNSTIVS (*p*), HIERONYMVS HENNINGES (*q*), IONAS *ab* ELVERFELD (*r*), IO. ADAMI (*ſ*), CHRIST. MVNDENIVS (*t*), ANDREAS ANGELVS (*u*), MELCHIOR NEOFANIVS (*v*), & plures

---

Recenſio ſcriptorum de Ranzovii vita,

(*m*) *In præfatione de vita & ſtudiis Henrici Ranzovii, quæ præmiſſa eſt Hypotypoſi arcium & palatiorum ab Henrico Ranzovio conditorum ed. Francof. a. 1592. p. 4 - 10.*

(*n*) *In der Anzeige von dem Leben und Stande Iohannis Heinrici Io. Filii & Danielis* RANZOVIORVM *ed. Baſil. a. 1592. p. 384.* Quod ſcriptum additum eſt ejusdem imaginibus illuſtrium perſonarum eod. a. & loco editis.

(*o*) *Andreæ montanus*, cujus exſtat *oratio de immortalitate Henrici Ranzovii, Herois glorioſiſſimi, mortalibus induviis exuti & in ipſis exequiis æternitati demandati, Hamb. ed. a. 1600.*

Gente & proſapia.

(*p*) *In genealogia Ranzoviana ed. Soræ a. 1646. Proſtat etiam ipſius* HENRICI RANZOVII *genealogia Ranzoviana additis Ranzoviorum imaginibus cupro expreſſis ed. Sleſvigæ a. 1586. Helmſtadii a. 1587. ſæpius recuſa ac cum Chronico Alberti Stadenſis a* REINERO *Reineccio* denuo edita *Wittebergæ a. 1608.*

(*q*) *In genealogiis familiarum nobilium in Saxonia ſeu Holſatia, ex Bibliotheca Ranzoviana auctiores editis Hamb. a. 1590. f. p. 10. & p. 27. ſqq. De raritate hujus operis, vide* MENCKENIVM *in catal. ſcript. hiſtoricorum Langl. du Freſnoy p. 508. Io.* VOGTIVM *in Cat. Librorum rar. p. 97.*

(*r*) *De Holſatia ejusque ſtatu & ordinibus ed. Hamb. a. 1592. claſſe II. pl. G.*

(*ſ*) *In der Erzehlung und Vorſtellung der Geſchlechte, Nahmen, Urſprung und Herkommen des Adels in Schleſwig und Holſtein ed. Bremæ a. 1618.*

(*t*) *Delineatione Stemmatis Ranzoviani & ſtatua in memoriam Bertr. Ranzovii erecta, in vernacula ed. Sleſvigæ a. 1652. f.*

(*u*) *Chron. Holſat. P. I. p. 159. ſeqq.*

(*v*) *Brevi Majorum gentis Ranzovianæ Catalogo factorumque delineatione, cum epicedio in Cajum Ranzovium ed. Hamb. a. 1592.* Addi merentur *M.* MARTINI CORONAEI *Elogia Ranzoviana ſive Narrationes de vita ac rebus geſtis* IO. RANZOVII, quæ cum CHRISTOPHORI KELLINGHAVSENII *narratione de ſepultura & exequiis ejusdem Ranzovii* inſerta ſunt *tomo III. Rerum Germanicarum a* SIM. SCHARDIO editarum *n. 10. 11. fol. 2042. & 2045.*

res(*w*) commemorant; *Origines & antiquitates gentis* PET. ALBI-NVS (*x*) & memoranda plura historica IO. FRID. NOODT-IVS (*y*) consignarunt. Famam HENRICI RANZOVII eius-que elogia, laudes, animi & fortunæ dotes ac merita in togam & sa-gam, præcipue in rempublicam litterariam multiplicia certatim de-cantanda sibi sumserunt præcones P. LINDEBERGIVS (*z*), IO. LAVTERBACHIVS (*a*), VALENT. THILO (*b*), ALBER-TVS LOMEIERVS (*c*), GEORG. LVC. FROBENIVS (*d*), IO.

(*w*) BANGERTVS *in Notis ad Helmoldum L. I. c. 40.* DANCKWERTH *Chorogr. Cimbr. P. 3. c. 15.* BVCELINVS *Stemmatograph. p. 111.* CYRIACVS SPANGENBERGIVS *Adelspiegel P. I. L. 10. c. 17.* IMHOFIVS *notitia procerum Rom. Imperii geneal. Historica L. 9. c. 7. p. 1449.* Quibus addendi sunt, qui operam navarunt in repetendis & exponendis *insi-gnibus Ranzovianis:* SYLVESTER PETRA S. *in tesseris gentilitiis Ranzoviorum;* SPE-NERVS *Oper. Herald. parte spec. p. 305. Frid. Leutholf a* FRANCKENBERG *im Europ. Herold. Tom. I. p. 363. & p. 686.* Fucum vero facere conatur IO. DAN. MAIOR qui Ranzo-viorum & Alefeldiorum insignia; jam ante Christum natum cœpisse contendit & contra heraldi-ces patriæ historiam & rationes manifestas arrogantius propugnat *in Tract. de populis Cimbr. c. 78. p. 131. seqq.* notatus proptera & confutatus ab ERN. WILHELM TENZELIO *colloqu. menstr. M. nov. a. 1695. p. 983. &* GODOFREDO HECHTIO *de auspiciis rei Heraldicæ inter Germanos speciatim Saxon.* p. 3. adde SCHVRTZFLEISCH *Disp. XXIII. de nobilium in-signibus.*

Notatur D. Major.

(*x*) *In Originibus Ranzovianis seu Viperto ed. Witteberga a. 1588. cum eruditissimis accessionibus* SAM. GOTTL. SCHWARTZII *insertis Tom. III. scriptorum rer. Germ. Menckenii p. 834. seqq.* Facit huc *Monachi Pegaviensis Historia de vita & rebus gestis Viperti Marchionis Lusa-tiæ, Burggravii Magdeb. Comitis Groicensis* apud REINECCIVM *in syntagm. scriptorum re-rum Germanic.*

De originibus Ranzovianis.

(*y*) *Versuch einer historischen Nachricht von dem Nahmen, Alterthum, Ursprung, Wapen und Verdiensten* der hochadlichen Ranzovischen Familie; cui addita est vita *Christiani Comitis de Ranzov. ed. Slesvici a. 1733.*

(*z*) *In epigrammatibus editis Rostochii a. 1590. Poëmatum Iuvenilium libris tribus ed. Hamb. a. 1592. & Francof. a. 1595. ac in hypotyposi arcium, palatiorum, librorum, pyramidum, obeliscorum, cipporum, fontium, monumentorum, & epitaphiorum ab illustri Henrico Ranzovio conditorum, edita Rostochii 1590.* & cum auctu *Hamburgi anno 1591. Francof. a. 1592.*

(*a*) Cuius plura exstant *carmina panegyrica & epigrammata Henrico Ranzovio nuncupata apud* FROBENIVM *in epist. consolat. p. 368. seqq.* In quem censum veniunt innumeri alii præ-cipue NICOLAVS REVSNERVS, MATTH. DRESSERVS, PAVLVS MELISSVS, CHYTRAEI, HENR. MEIBOMIVS, LAVR. RHODOMANNVS, SAL. FRENZE-LIVS, CHRISTOPHORVS & DETLEVVS SYLVIVS, GEORGIVS WIPER-MANNVS & plures, quorum meletemata poëtica libris Ranzovianis cumulate inspersa, & partim a LINDEBERGIO *in hypotyposi* repetita sunt *p. 212. Cap. X.* quod agit *de elogiis Hen-rici Ranzovii ab amicis adscriptis.*

De laudibus Henrici Ranzovii scriptores.

(*b*) *In elogiis ac iconibus Ranzoviorum cum elogiis VI. Regum Daniæ* excusis *Basileæ. a. 1589.*

(*c*) *Lubbecensis*, qui *Gerusion Ranzovianum* Henrico Ranzovio oblatum edidit *Ulyssea a. 1592.* Pertinet huc etiam libellus Germanicus elogiis Ranzovianis dicatus sub hoc titulo: NICOLAI REYMERS *von Henstede in Ditmarschen, Geodæsia Ranzoviana, sumtibus Ranzovii ed. Li-psiæ a. 1583. 4.* Quem titulum BARTHOLINVS *de scriptis Danorum p. 109.* in Latinum ver-tit: *de civitatibus Hansaticis in Dithmarsia.* Qui error inde serpsit *in* LIPPENII *Biblio-thecam philosophic. realem*, & in litteratissimi ipsius P. BASILII *Diction. Hist. & Crit. T. 2. ed. prima p. 1223. seqq.* Originem erroris FABRICIVS in *præfat. ad* VIETHII *Chron. Ditmars.* & primus omnium IO. MOLLERVS *in hypomnemat. ad Bartholinum p. 350. Isa-goge ad hist. Cimbr. P. 4. c. 12. §. 3. p. 628.* luculenter detexit ostenditque BARTHOLINVM patriam REYMARI ex oppidulo *Henstedt* in Ditmarsia oriundi infeliciter confudisse cum *Han-seaticis* civitatibus, quibus Ditmarsia caret.

(*d*) Qui in honorem H. RANZOVII collegit *epistolas consolatorias regum, principum, comi-tum, baronum, nobilium, aliorumque clarissimorum virorum ad H. Ranzovium ex morte con-sanguineorum luctu affectum, editas. Francof. 1593.*

IO. MÖLLERUS (*e*) & alii (*f*) plures. Ipse vero omnium pro-
meritæ suæ laudis gravissimus testis est, tot quippe scriptis (*g*) hi-
storicis, litterariis, astronomicis, medicis ac poëticis, doctrinæ & le-
ctionis opulentia, mascula etiam & pellucida dicendi ratione instru-
ctis, adeo conspicuus, ut de palma contendere possit cum Fabiis (*h*)
& heroibus togatis aliis Romulidarum. Quod singulatim ipsius at-
tinet descriptionem *chersonesi Cimbricæ & Cimbrorum* NOVAM,
quam a. 1597. absolutam fuisse ex titulo patet, prodromum quidem
seu specimen eiusdem argumenti ipse autor vulgare cœpit anno
MDXCIV, sed pusillum admodum, miscellum & ligato sermone
præcipue contextum (*i*). Resumsit igitur negotii filum, eaque, qua
cœpit, linea non solum perrexit, sed telam instructiorem reddidit,
& impenso triennio numeris suis absolutam fere pertexuit. Mox
vero eodem tempore cum ingravescente senecta morboque conflic-
ctari cœpit & ipso exeunte anno MDXCIX. fatis, quæ una omni-
bus ultima sunt & communia, placide concessit. Inde factum, quod
Cimbricum hoc ipsius opusculum variis, quæ posthumis fere scri-
ptis evenire solent infortuniis, obnoxium iisque adeo fere corre-
ptum fuerit, ut plures demum illud in censum retulerint scripto-
rum, quæ vel æternis tenebris sunt involuta vel temporis inclemen-
tia sepulta ac prorsus deperdita dolemus. Fecit abhinc ante XL.
annos hanc conjecturam IOANNES MÖLLERUS, Vir cætero-
quin rerum Cimbricarum peritissimus, qui angulos & manipulos
Cimbriæ litteratæ omnes fere excussit & bibliothecas cum publicas
tum

Fata libelli de Cimbria.

(*e*) In *Cimbria litterata MSCta adhuc in vita Henrici Ranzovii & Isagog. ad histor. Cherson. Cimbricæ P. I. C. 14. §. 9. p. 227. & 232. seqq.* ubi addidit & recensuit elogia & judicia quibus IOSEPHUS SCALIGER, IUSTUS LIPSIUS, DAVID CHYTRAEUS, IO. ESYCHIUS, ABRAH. BUCHOLZERUS, IO. ISAAC PONTANUS, GERH. IO. VOSSIUS & FRIDERIC. TAUBMANNUS, Henricum Ranzovium Musagetam illum ac Mœcenatem Cimbricum sunt prosecuti.

(*f*) IOACH. CAMERARIUS, IANO DOUZA, IANUS GRUTERUS, REINERUS REINECCIUS, CONRADUS DASYPODIUS, IO. POLITUS, MICHAEL NEANDER & alii complures a quibus varii generis scripta & opuscula ipsi sunt consecrata.

Mantissa de scriptis H. Ranzovii.

(*g*) Quorum decadem indicat ALBERTUS BARTHOLINUS *Tr. de scriptis Danorum p. 56.* Cui addi poterit heptas scriptorum RANZOVII: *Descriptio belli Dithmarsici* sub *Cilicii* nomine *edita Basileæ a. 1570. recusa Argentorati a. 1574.* excerpta a CASPARE ENSIO *in Historia rerum Danicarum a Friderico II. gestarum ed. Francofurti a. 1593. f.* & tota adjecta ALBERTI CRANTZII *Chronico regnorum Borealium Francof. a. 1575. & 1583. Libellus de origine Cimbrorum*, de quo in nota (*i*) *Epigrammatum liber historicus, continens encomia heroum, Imperatorum & Ducum, superioribus & nostro ævo virtute bellica illustrium, quos in arce sua Bredenbergensi depingi curavit typis Plantinianis excusus Antwerpiæ 1581. Horoscographia fabricam cardinum cœlestium continens ed. Argentorati a. 1585. Elegia de somniis eorumque eventibus ed. Hamb. a. 1592. Genealog. Ranzoviana a. 1587. Hamburgi & deinde Lipsiæ, Slesvigæ Helmstadii & Coloniæ cum figuris æneis divulgata: Descriptio pompæ funebris habitæ Roskildiæ in exsequiis Friderici II. Daniæ Regis cum epitaphiis & descriptione sacelli prope monasterium Segebergense in memoriam Regis & emolumentum pauperum ab Henr. Ranzovio exstructi, ed. Rostochii a. 1588.* de quo opere videatur AD. HINR. LACKMANN *Introd. in hist. Slesv. Holsat. P. I. p. 702. not. 22.*

(*h*) Quorum & *Ranzoviæ* gentis collatio legitur in *Genealogia Ranzoviana ed. a. 1587. pl. I.*

(*i*) Cujus titulus: *Libellus de origine, nomine, rebus gestis & fidelitate Cimbrorum partim prosa, partim carmine collectus, e diversis auctoribus & e Bibliotheca Ranzoviana opera* HENRICI RANZOVII *editus a. MDXCIV. 8. pl. 6.* Qui ipse libellus pertinet ad raro obvios. Testis est MÖLLERUS *c. l. P. I. p. 51. quod eundem ab aliis allegatum sedulo quidem quæsiverit, sed obtinere tamen vel oculis usurpare non potuerit. Exstat in hoc opusculum laudatio* DAN. ROGERSII, *Legati Angli*, inserta *Lindebergiana Hypotyposi p. 83.*

tum privatas sedulo pervestigavit. *Exactissimam*, inquit, *de rebus Holsaticis cognitionem* Henricum Ranzovium *aliquando posteritati voluisse impertiri ex* IONAE ELVERFELDII *ad suas de Holsatiæ classes præfatione* (*k*) *addisces. Concinnatam ab eodem ante obitum esse historiam Cimbriæ sive Holsatiæ & Ducatus Sleswicensis, non* STEPHANUS *solum* MACROPUS *in oratione, quam memoriæ ipsius consecravit, parentali, testatur; sed* DAVID *etiam* CHYTRAEUS *qui ob opus hoc ineditum sibi Chronicon Saxoniæ molienti communicatum, auctori illustrissimo summas epistola peculiari egit gratias, in* PETRI *etiam* LINDEBERGII *poematis juvenilibus occurrit encomiasticum, quo eandem is ornavit, epigramma. Ubinam terrarum thesaurus iste jam delitescat, explorare mihi nondum licuit, vereor ne in tristi arcis Bredenbergensis direptione anno 1628. a militibus Cæsareis facta, prorsus perierit. Hodie enim nihil MSCtorum herois hujus apud Pronepotem illustrissimum* DETLEVUM *Comitem a* RANZOV *&* LOUWENHOLM *superesse ex litteris Detlevi Marci Frisii eiusdem haud ita pridem consiliarii, sum edoctus.* Neutiquam vero Marti & iniuriæ armorum, sed arti & sacris Musarum reservatum fuit præclarum hoc Manuscriptum Ranzovianum, quod authenticum etiam nunc superest, cuius apographum manu ipsius RANZOVII passim in margine emendatum ad manus habuimus, ex quo nunc demum in publicum prodit & redivivit. Non equidem in hoc opusculo polita sunt omnia, curate, explanate & exquisite dicta, quin potius nonnulla salebris sunt impedita, rationibus & documentis destituta, a statu etiam reipublicæ, observantia & consuetudine nunc aliena; sed condonanda hæc sunt scriptori, qui non historiam sed descriptionem contexuit, qui tot adjumentis, quibus jam fruimur, caruit, nec exigendus est ad regulas quæ vel rationes ipsius ævi egrediuntur, vel protenduntur ultra fines instituti, quod in Chorographica & Historica Cimbriæ descriptione ac notitia de veterum Cimbrorum originibus rebusque fortiter gestis fere terminatur. Nolumus sine symbola adjecta ex hoc loco discedere, ipsis argumentis de origine, sede, migrationibus, bellis ac elogiis Cimbrorum, observatiunculas quasdam RUDBECKIO inprimis & ECCARDO oppositas & præsidia litteraria additur i. Opus haud est *Cimbrorum* nomina & origines a GOMERO II. (*l*), Japheti pronepote, vel ex Asiæ finibus a *Cimme-*

Judicium Mölleri.

Origines Cimbrorum eorumque scriptores veteres.

(*k*) Rectius *dedicatione ad Regem Daniæ Christianum IV.* ubi ita: *In adjungendo historiarum contextu opera sedulitateque magnifici viri* HENR. RANZOVII *usus sum, qui totius antiquitatis ac rerum fere Holsaticarum memoriam exquisite tenet & exactissimam aliquando cognitionem de his posteritati ipse communicabit.* Idem notavit LINDEBERGIUS *in Hypotyp. c. 3. n. XII. & XVII.* asserens, quod *Historicam & Chorographicam Holsatiæ & ad hanc pertinentium Ducatuum & civitatum singularem descriptionem collegerit.*

Judicium Elverfeldii.

Lindebergii.

(*l*) Toti in hoc argumento originum Noachicarum defixi sunt CLAUDIUS CHRISTOPH.
LYSCHANDER *Synops. Histor. Danic. P. I. L. 1. 2. 3.* IOHANN. LY-
SCHANDER *in serm. de antiquit. Dan. seu Comment. ad Aventinum p. 49.* NIC. PE-
TREIUS *de Originibus Cimbrorum & Gothorum L. I. præcipue,* IO. DAN. MAIOR *c. l.* &
DANCKWERTH *Chorograph. Holsat. p. 31. seqq.* qui omnes ex naufragio tabulas & plura mo-
numenta fabulosa congerunt, ut sibi aliisque vel persvadeant vel obtrudant CIMBROS a GO-
MERO *oriundos & denominatos* CIMBRIAMQUE, hujus oræ circa annum mundi 1850.
paulo ante Abrahamum Patriarcham a *Gomeritarum seu Sembrorum coloniis* inhabitatam. Quæ ta-
de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Cimbri an dicantur a Gomero?

men

meriis (*m*) populis, vel a famoso palude Mæotide (*n*), communi originum popularium asylo & gentium paludamento arcessere; præstat in tanta rerum & annosa caligine coecutire quam lumina & Argi oculos sibi fingere; præstat in gloria & virtutibus Cimbrorum eorumque rebus gestis & memoriis (*o*) perennantibus acquiescere, vel

---

men opinio judice MÖLLERO *Isagog. P. I. c. 3. p. 15. sola nititur nominis Gomeri & Cim-*
brorum similitudine perquam exigua & cerebrina. Recepta tamen est plurium fere suffragio,
ut vere ideo scripserit GRYPHIANDER *de Weichb. Saxon. præf. n. 32. In gentium origini-*
bus ad arcam usque NOAE *ascendere ut quibusdam ridiculum sit; sic aliis potest esse religiosum.*

An a Kiempar?

Mallem, quod vocis originem spectat, iis assentiri, qui Cimbros dictos putant campiones,
digladiatores, *die Kämpffer*, Cimbris *Kiempar* Gothis & Svecis *Kimpar* seu pugiles, Danis
Kiampe viros robustos, gigantes, Romanis *latrones seu milites strenuos, terribiles*, ut IUVE-
NALIS *Satyr. XV.* LUCANUS *L. I. v. 254.* STRABO *L. 4.* PLUTARCHUS, POSI-
DONIUS & FESTUS recte interpretantur. Inde *Sicambri* dici solent piratæ h. e. milites

Etymon Sicambrorum. Cimbri an dicantur sodales?

classiarii, maritimi, *See-Kämpfer*, pluribus docente VERELIO *in Indice Scandico.* Con-
cidit simul opinatio ECCARDI *rer. Francic. L. I. p. 4.* qui Cimbros primo olim nomine
WARGOS seu *prædones, expulsos, & vagos homines* vocatos fuisse, ex eo vero ævo, quo
fœdus cum Helvetiis adversus Romanos inierint, *Cimbros* demum seu *sodales* appellari cœpisse
asserit, ea præcipue ratione adductus, quod lingua Helvetica & dialecto Aremorica & Cambro-
britannica *Cymar* adhuc *socium, sodalem, parem* significet. Idem dicendum est de etymo,

An finitores?

quod suum fecit IOACH. CUREUS *in Annalibus Silesiæ p. 10. a Gomero* inquiens, *orti sunt*
Cymmerii, qui postea dicti sunt Cimbri & ipsum vocabulum significat FINITOREM.

(*m*) WOLFG. LAZIUS *de migrat. gent. L. III. qui agit de Cimmeriis. p. 43 - 110.*

Paludis mæotidis confusio.

(*n*) E cujus ambitu diversissimas adeo gentes VANDALOS & VENEDOS ANTAS, *Slavos* & *Obotritas* vulgo repetunt. Quid? quod a PROCOPIO palus Mæotis ad littora maris Svevici, a STRABONE ad oceanum Scythicum & ab aliis ad dissitas & incertissimas oras rejiciatur; ab ADAMO BREMENSI vero *in descriptione regionum Borealium historiæ ecclesiasticæ adjecta* nominetur *mare Balthicum.* Ut igitur in describenda hac palude, diversa regnet ratio & multiplex confusio.

Vindiciæ pro Cimbrorum memoria & reliquiis in Jutia.

(*o*) Mirum est DANCKWERTHIO *c. l. p. 27.* excidere potuisse, quod Cimbri omnes, paulo ante Christi nativitatem a *Slavis* (quorum tamen ante seculum V. in regionibus Septentrionalibus nulla exstat memoria) *Saxonibus, Jutis & Gothis* extincti adeo & eliminati fuerint, ut reliquiæ & vestigia eorum nulla amplius in patria ne quidem appareant. Rectius IO. LYSCHANDER *c. l. p. 63. Non dicendum cum* POLYDORO *Danos & Gothos delevisse Cimbros; sed Danicum nomen obtenebrasse Cimbricum, nec enim minus hodie in Balthica habitant Cimbri quam priscis temporibus.* Cimbros enim cum Jutis & Gothis fœdere & imperio demum conjunctos fuisse & cum Gentibus vetustis Teutonibus aliis, qui illos inde *Neomagos* h. e. novos cognatos aliquando vocarunt, coaluisse, communis est doctrina fide & ratione historica haud destituta, docentibus *Abbate Urspergensi, Gregorio Turonensi,* PETREIO *c. l.* PRAETORIO *orbe Goth. L. I.* STRELOVIO *Chron. Gutland.* PONTANO, BIRCHERODIO aliisque. Nec

Speciatim in monumentis antiquis cimbricis. In fluviis & locorum nominibus apud Cimbros. Belgas. Hercynios. Suevos. Quid de Comitibus ex Cimbris.

desunt veterum Cimbrorum vestigia & memoriæ, utpote reperiundæ in vetustis patriæ Cimbricæ monumentis apud RANZOVIUM, LINDEBERGIUM, WORMIUM, & forte superstites etiam nunc in fluviis nonnullis & montibus *Kimmi* dictis & in nominibus provinciæ Danicæ olim celebratissimæ *Himmer* seu *Cimmer-Syssel, Cibber sunde, Ciber-Closter,* Diœcesis Viburgensis & *Cimbershafv* seu portus Cimbrorum in Scania, æque ac in nomine oppiduli antiqui nunc pagi in medio Jutiæ siti *Himmerum,* quin ipsius insulæ *Fimbriæ* seu *Cimbriæ parvæ,* hodie *Femariæ* interprete PONTANO *Chorograph. Daniæ descript. historiæ rerum Danic. subjuncta p. 639. 649.* Fidem WOLFG. LAZII, IO. DAN. MAIORIS aliorumque si sequi placuerit, apud *Belgas* regio *Cambresis* eiusque Metropolis *Cameracum* ad vestigia Cimbrorum pertinent & apud *Hercynios* hodieque supersunt Cimbrici nominis reliquiæ in locis *Heiligen-Cimmer, Herr-Cimbern, Ancia-Cimmer, Waldcimmen, Rotten Cimbern;* nec non apud Svevos in stemmate & insignibus *Comitum de Cimmern,* quos oriundos volunt a Cimbris Juticis. Possem huc arcessere nomen PROBENII *Comitis ex* CIMBRIS, cujus memoria & *libri Manuscripti rerum Cimbricarum apud familiæ suæ liberatorem Lutetiæ Parisiorum a. 1540. scripti & quamplurimarum gentium armis gentilitiis ornati* laudantur ab UFFENBACHIO *Bibliothec. Uffenb. Tom. III. p. 404. & 441;* sed nolumus quicquam sublestum addere, vel temerarie æmulari IO. MÖLLERUM, qui *Isagog. P. I. p. 52. seqq.* LUCIUM TULLIUM CIMBRUM, Oratorem Romanum, *Cimbriæ patriæ* jure postliminii serio vindicavit, quem tamen CICERO, CASSIUS, QUINTILIANUS Romæ, SAMUEL PETITUS *L. 3. miscell. c. 9.* Galliæ, PONTANUS *c. l.* Daniæ, SCALIGER *in notis ad Catalecta Virgiliana p. 486.* Brittanniæ & RUDBECKIUS *Atlant. T. 3. c. 1. p. 68.* Sveciæ multo & inani conatu asse-

vel certe nil quicquam licentiosius conjectari ultra annalium auctoritatem & rationes veterum scriptorum, eorumque, qui aliquando diversi sunt, scopos & verborum sensus. Veniunt in hunc censum præcipue HERODOTVS (p) *L. 1. cap. XXIX. & CIII.* STRABO *Geograph. L. V. & VII. ibique Posidonius.* PTOLOMAEVS *Geograph. L. II. c. II.* POMPONIVS MELA *L. 3. c. 3. 6.* PLINIVS *Histor. naturali L. 2. c. 67. L. IV. c. 13. 14. L. 7. c. 22. L. 17. c. 1.* TACITVS *de moribus Germ. c. 37. Histor. L. IV. c. 74.* IVLIVS CAESAR *Lib. II. c. 29.* PLVTARCHVS *in vita Marii p. 411.* ANNAEVS FLORVS *Hist. Rom. L. 3. c. 3.* VELLEIVS PATERCVLVS *L. 2. c. 8.* EVTROPIVS *Histor. L. 5. c. 1. p. 485.* aliique (q) plures, quibus recte, ut videtur, illi usi sunt, qui originem & avitam Cimbrorum sedem, Cimbriæ Septentrionali, Saxonibus proximæ seu *Chersoneso Bimari*, inter Britannicum & Germanicum mare sitæ vindicarunt; quorum præcipui sunt ADAMVS *Bremensis* (r), APPIANVS (s), VADIANVS (t), *Jo.* BOTERVS (u), *Jo.* STADIVS (v), *Matth.* SCHOTT (w), *Erpoldus* LINDENBROCHIVS (x), *Paulus* CYPRAEVS (y), WILLICHIVS (z), PIRKHEIMERVS (a), CILI-

Et recentiores, qui Cimbros vindicant Chersoneso Cimbrica boreali.

asserere satagerunt. Idem fere dicendum de iis, qui *Camberium* Metropolin Sabaudiæ a Cimbris appellatam jactant, vel qui cum MAIORE *c. l.* BORRICHIO *in antiqu. urb. Rom. c. 7.* BARTHOLINO *antiquit. Dan. L. 2. c. 9.* FABRICIO *descript. urb. Rom. c. 14.* plures apud ROMANOS ET ITALOS reliquias Cimbricas in titulis, lapidibus & trophæis invenisse sibi visi sunt, quarum tantum non omnes, si genuinas paucas C. MARII, *victoris Cimbrorum*, laudes & inscriptiones triumphales exceperis, carbones sunt, non thesauri, nubes sunt, non Junones, ut igitur expendi & conferri mereantur, quæ relata sunt a MABILLONIO *Mus. Ital. T. I. P. I. §. 16. &* IO. BELLORIO *in fragm. vet. Rom. p. 13.* Potiori quodam jure sed falsa tamen, si *ad fundamentum* respexeris, ratione, CIMBRORVM *veterum* vestigia in *Suecia*, speciatim in *regione* KIMMI, urbe *Kimmi*, promontorio Cimmerio *Kimmernäs* seu *Kihbarnäs*, Centumpago *Kimbertuna seu Simbertuna*, item *Simrid* in Westrogothia & *Simbernäs* ultimo versus Finniam promontorio, monstrare digito gestit RVDBECKIVS *Atlant. T. I. Cap. XXI. de Cimbrica Chersoneso §. 6. 13. p. 526. seq.* Certius vero est Cimbrorum memoriam apud *Britannos* nondum exolevisse, sed elogio Comitatus *Cumbriæ* aliisque Cimbricis nominibus, *locis, lingua, literis, numis & codicibus vetustis* vindicari ab oblivione. De quibus infra ad *Mareschalcum.*

Et de Camberio?

Ac reliquiis Cimbrorum apud Romanos?

Et apud Suecos?

Præcipue Britannos.

(p) Plures vero hujus & HOMERI *in Odyssea* verba & descriptionem CIMBRIAE, quam *tenebris obductam & solis lumine orbatam* dicunt, intelligere malunt de Cimbria orientali, Tartaria Cimmerica, Colchide seu Taurica Chersoneso, cujus metropolis *Crim* & mare dicitur bosphorus Cimmericus. Sed aliter alii, qui vel metaphoram verbis inesse putant, vel *Cimbriam Borealem* ex iis eliciunt & *cimmericas tenebras* lucifero resolvunt, dispellant.

De Cimbria Homeri.

(q) CLAVDIANVS *L. 4.* AMMIANVS *L. 27. c. 8. L. 28. c. 2.* DIOD. SICVLVS *L. 5. c. 32.*

(r) *Descriptione regionum boreal. c. I.* item HERMANNVS CORNERVS, HERM. *de* LERBEKE *in Chronicis.*

(s) *Cosmograph. P. I. c. 17. Breviar. L. 4.*

(t) *De finibus maris mediterr. in epit. terræ partium III.*

(u) *Relat. univers. L. I. Cap. de Hamb. & Dania.*

(v) *Comment. in Flori Histor. L. 3. c. 3.*

(w) *Commentatiuncula de origine gentis Danicæ ac populis, qui Chersonesum Cimbricam incolaverunt, præcipue de Cimbris, Dacis & Saxonibus ed. Viteb. a. 1566.*

(x) *Chron. vernaculo de bello Cimbrorum cum Romanis horribili addita historia Arminii ed. Hamb. a. 1589. p. 15. 19.*

(y) *Libro posthumo de Saxonum, Cimbrorum aliorumque origine, nomine, sedibus, a filio Hieronymo ed. Hafn. 1622. C. 3. §. 2.*

(z) *Comment. in Taciti Germ. P. 2. c. 14.*

(a) *Descriptione German.*

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

LICIVS (*b*), *Hadrianus* IVNIVS (*c*), CRANZIVS (*d*), CHYTRAEVS (*e*), BIRCHERODIVS (*f*), *Mich.* LAETVS (*g*), *Marcus* IORDANVS (*h*), CLVVERVS (*i*), *Matth.* PRAETORIVS (*k*), *Nicolaus* PETREIVS (*l*), *Petrus* ALBINVS (*m*), *Suffridus* PETRI (*n*), PONTANVS (*o*), DANCKWERTHVS (*p*), *Io.* ALANVS (*q*), *Io. Dan.* MAIOR (*r*), CELLARIVS (*s*), SCHVRTZFLEISCHIVS (*t*), *Ludovicus* HOLBERGIVS (*u*), *Ericus* PONTOPPIDANVS (*v*), ceterique. Speciatim ad suppetias & usum revocandas putaverim veterum Romanorum, ut ut hostium Cimbrorum, narratiunculas de expeditionibus ac bellis eorundem (*w*), cum Gallis, Hispanis, ac Italis, quorum summam cum sale tamen accipiendam referre & explicare studuerunt CRANZIVS (*x*), PONTANVS (*y*), VORBVRGIVS (*z*), WORMIVS (*a*), CLVVERVS (*b*), HIER. TVRLERVS (*c*), quibus ceterisque omnibus in percensendo hoc argu-

(*b*) *De bello Ditmarf. L. I. p. 12.*

(*c*) *Nomenclat. n. 401.* GLAREANVS *annot. in Eutrop. L. 4.*

(*d*) *Libro I. Sax. c. 8.*

(*e*) *Saxon. L. 2. f. 65.*

(*f*) *Disquisit. antiquitatum patriæ Daniæ gentilis disp. I. §. 4. disp. 2. §. 6. ed. Hafn. a. 1701.*

(*g*) *Rer, Dan. L. 3. f. 85.*

(*h*) *In tabulæ Holsatiæ ejusque descriptione.*

(*i*) *German. ant. L. 3. c. 21. seqq.*

(*k*) *Orbe Gothico L. 1. c. 6.*

(*l*) *In originibus Cimbrorum & Gothorum latine & germ. editis L. I.*

(*m*) *In Viperto apud* MENCKENIVM *c. l. Tom. III. p. 834.*

(*n*) *Origin. Frisiorum L. I. c. 6.*

(*o*) *Chorogr. Dan. p. 643. ubi de* Cimbrica Chersoneso *Straboniana, Pomponii Melæ, Plinii, Taciti, Claudii Ptolomæi, Mariani, Heracleotis & Adami Bremensis* ordine dispexit.

(*p*) *Descriptione Ducat. Slesv. & Holsat. Chorographica.*

(*q*) *Disp. de gentium quarundam primatu præcipue de Cimbrorum ortu & migrationibus ed. Hafn. a. 1628.* Cui addendus est *Mich.* BENTERVS *MSC. de Holsatis & Cimbris.*

Septem migrationes Cimbrorum ex hypothesi Maioris.

(*r*) *In libro: bevölkertes Cimbrien ed. a. 1692.* Idem *in prodromo Atlanticæ seu declaratione chorographica regnorum septentrion. ed. 1691. c. 13. - 18.* audacter differit de origine Cimbrorum eorumque septem, quas studiose fingit & metatoris instar in numerato habet, migrationibus ex *Ararat Armeniæ in Babylonem, Ciliciam Natoliæ, ad Bosphorum Cimmerium, Borysthenem, Prussiam & Livoniam, Gothlandiam & Scaniam, ex hac per Daniam & Fioniam in Iutiam & Holsatiam.* Addit alia plura de bellis eorum cum Romanis & refugio in Vandaliam peninsularem & Gothiam. Promisit idem *antiquitates Saxo-Cimbricas*, quas affectas in scriniis reliquit.

(*s*) *Diss. de Cimbris §. 3. 15. Geograph. L. 2. c. 20.*

(*t*) *Diss. de rebus Danicis p. 13. & de antiqua Saxonum dignitate p. 4.*

(*u*) *Historia Dano-Norvegica C. I. p. 16.*

(*v*) *Theatro Dan. vet. & mod. P. I. c. XI. p. 204. seqq.*

(*w*) De quibus *Florus L. 3. c. 3. Quintilianus declam. 3.* LIVIVS epit. 65. 67. SVETONIVS *in Vita Cæsaris c. 2. Appianus Illyr. p. 1197. Svaningius ad. a. 3840.* PAVLVS OROSIVS *L. 5. c. 16. Sidonius L. 8. Ep. 6.* & plures, quos recenset VOSSIVS *L. I. de Hist. Lat. c. 10. 11.* ubi & de *Plinii majoris* Libris XX. de Cimbris, *Aulique Licinii Archiæ poetæ græci* rebus Cimbrorum aliorumque libris deperditis hujus argumenti copiose egit.

(*x*) *Saxon. L. I. c. 8. 9. 10.*

(*y*) *Diss. de bello Cimbrico Historiæ Dan. præfixo.*

(*z*) *Histor. Romano-Germ. Vol. I. p. 150. seqq.*

(*a*) *In Fastis Dan. p. 17.*

(*b*) *Epit. Histor. L. 7. p. 176.*

(*c*) *De populorum septentrionalium post devictos Cimbros migrationibus & imperii ruina ed. Hannoviæ a. 1608. p. 15.* Et ANONYMVS *in MSC. de bellis in exteris regnis præcipue cum Romanis a Cimbris, Vandalis, Normannis, Anglis seu Vitis & Ostmannis gestis laudatus ab* ANDR. SEV. VELLEIO *in promtcondo MSCtorum.*

gumento palmam præripuerunt Duumviri præstantissimi, rerum historicarum Germaniæ omnis ævi studiosissimi HEINRICVS de BVNAV (*d*), & IO. IACOB MASCOVIVS (*e*). Quamvis vero hi & laudati veteres ac recentiores historiarum scriptores cum domestici tum exteri tantum non omnes de Cimbrorum sede & Chersoneso Cimbrica in his oris satis recte vel modeste saltim & ambigue nec paradoxe sentiant, solus tamen RVDBECKIVS (*f*), & qui ipsius argutias ubique presse sequi solet IO. DAN. MAIOR (*g*) contra hanc patriam Cimbrorum re quasi conclamata & velut ex tripode disserunt, pro Svecia nimirum ceu pro aris & focis cum impetu adeo militantes, ut assertis *Strabonis*, *Ptolomæi*, *Flori* e diametro contrarientur & in ipsa patria cœcutiant; quod post clarissimos Viros BAILIVM & MORHOFIVM exemplis & rationibus latius docuerunt TENZELIVS *in colloquiis menstruis* & IO. MOLLERVS *in præfatione nova ad introductionem in Historiam Ducatuum Cimbricorum p. 12-38.* Quid? quod ex adverso IO. SVANINGIVS *in Chronico Daniæ*, LVDOLPHVS PRIGGIVS *in poemate de coronatione Christiani III. Regis Daniæ f. 3.* OTTO SPERLINGIVS aliique, Gothos ipsos, quos Rudbeckius e Svecia itidem arcessit, Chersoneso Cimbricæ seu Jutiæ olim *Gutiæ*, *Gutlandiæ*, *Gauthiæ*, *Jotumhiemo* (*h*) *vel Jotumlandiæ* vindicaverint, citatis in rem haud spernendis rationibus, quas studiosius ex Edda Islandica & antiquitatibus illustraverunt PONTANVS (*i*), THOMAS BARTHOLINVS (*k*), STEPH. IO. STEPHANIVS (*l*), NICOLAUS PETREIVS (*m*), IO. NIC. STRELOVIVS (*n*). Accedunt his varia Cimbriæ nomina non ad Sveciam sed Juto-Cimbriam accommodata, quibus in indigitanda & describenda Cimbrorum sede uti solent veteres & fidi autores, qui CIMBRIAM nunc laudant & appellitant *Bosphorum Cimbrorum*, *peninsulam Cimbrorum & pagum Cimbricum* (*o*), *nunc Cimbricam Chersonesum Saxonibus & Chalusis vicinam* (*p*), *promonto-*

A quibus dissentiunt Rudbeckius & Maior pro Svecia militantes.

(*d*) *T. I. der Teutschen Kayser und Reichshistor. L. I. p. 30. p. 66. - 80.*
(*e*) *In den Geschichten der Teutschen L. I. §. 7. - 18.*
(*f*) *Atlant. T. I. c. 21. p. 521.*
(*g*) *Tr. de populis Cimbr. c. 20.*
(*h*) *Testis est* ARNGRIMVS IONAS *in Crymogæa seu reb. Island. L. 3. p. 42. Jotumheimar Jotumlan- seu Jotumlandia, gigantum habitatio, Islandis dicebatur olim regio, quæ hodie dicitur Jutland, dia descri- & compluribus etiam Jotumland dicitur* CIMBRORVM *terra seu chersonesus, nomine facto ptio. a Cemper, i. e. gigantibus pugnantibus.* Cui de gigantibus explicationi adstipulatur NICOL. HABIGOTVS *libello de ossibus Teutobachi Teutonum Regis & socii Cimbrorum giganteis*, de qua fabula vide GASSENDVM *in Vita Peirescii L. 3. p. 89.* De Jotumlandia Cimbria adde OLAVM WORM *Mon. Dan. L. 6. p. 324.* ubi a *Jona* dissentit.
(*i*) *Chorograph. Dan. p. 653.*
(*k*) *L. 2. antiqu. Danic. c. 5. p. 331.*
(*l*) *Not. ad Saxonem Grammat. L. 9. p. 189.*
(*m*) *Tr. de Cimbris & Goth. L. I. p. 83.*
(*n*) *Chron. Gothiland. ed. Hafn. a.* 1633. & LYSCHANDER *syn. Hist. Dan. P. I. L. 5. antiquit. Dan. P. 2. ibique de propagatione Cimbrorum per tria regna aquilonaria Dacicum* seu Balthicum, *Gethicum* seu Gothicum, *Cimmericum* seu Cimbricum.
(*o*) STRABO *Libro VII. XI.*
(*p*) PTOLOMAEVS *Pelusiota geogr. L. 7.* Cujus verba hæc: *Supra dorsum Cimbricæ chersonesi* SAXONES, *ipsam autem chersonesum supra Saxones ab occasu habitant Sigulones (Sithones),*

Cimbria Ptolomæi.

torium Cimbrorum in maria excurrens & peninsulam efficiens (q); *peninsulam borealem, sitam ad maris supra Albim sinum Codanum* (r), *vel ad Isthmum Germanicum Cimbrorum civitatem* (s), *Oceano Germanico proximam.* Nec quidem omittenda hic est singularis & obelo digna opinatio IO. GEORGII ECCARDI (t) more suo confidenter conjicientis, avitam sedem & civitatem Cimbrorum quaerendam esse in *provincia* WAGRIAE. Quin etiam inde Cimbros a Teutonibus olim *Wargos*, *Waraegos*, alia dialecto *Wraecos*, *Fraecos* seu *Francos*, h. e. exules vel piratas dictos fuisse, & ipsam *Wagriam* ac *mare Balthicum* a Cimbris piratica repletum, Russis vero *Waregicum* seu *Cimbricum vel Francicum mare* nominatum, appellationis originem traxisse superciliosus comminiscitur. Si recte divinaverim hanc quidem opinionem non ipse marte suo formavit, sed adoptavit saltim & mutuatus est a SIGISMUNDO DE HERBERSTEIN (u) & qui hunc sequitur PETRO PETREIO (v). Uterque enim Waregiam regionem ad *sinum Finnicum* seu *mare Warecum*, Russis etiam nunc *Waretskoje more*, seu mare piratarum vocatum, sitam, pro *Wagria Slavorum*, nunc Holsatorum, quae Obotritarum Regibus Megapolensibus olim paruit, temere venditarunt eo quidem plausu scriptorum Mecklenburgensium, ut HENNINGESIUS *in prosapia vetustae gentis Herulorum* (w) & FRID. THOMAS *singulari libello* (x) Russorum & Obotritarum stemmata ceu ex uno quasi Wagrico oriunda conjunxerint, quin non solum *Ruricum Waregum*, GUDLAI-

Opinio Eccardi de Wagria, Cimbrorum patria. Eiusque Waregorum etymon.

Wagria & Waregia confusio Herbersteinii & Petreji.

Henningesii & F. Thomasi.

BI

nes), *postea Sabalingi, post Cobandi; supra hos* CHALI, *& supra eos, qui magis occidentales sunt, Phundusii, & his orientaliores Charudes; omnium autem maxime septentrionales sunt* CIMBRI. Post pauca addit: *Insulae Germaniae adjacent juxta Albis fluvii ostia, tres* SAXONUM *appellatae, supra autem Cimbricam chersonesum aliae* tres *Alecia dictae.* Per quas *Heiligolandiam*, *Strandiam* & *Alsen* insulas earumque partes veteres a mari nunc disruptas indigitari opinabile foret. Cervicem vero seu dorsum Cimbriae PONTANUS *Stormariam* & CLUVERUS *L. 3. c. 22. pr.* explicat *Holsatiam* ipsamque peninsulam Cimbricam ulterius in Jutia definit.

Plinii. (q) PLINIUS *L. IV. hist. nat. c. 13. Cimbrorum*, inquit, *promontorium excurrens in maria longe, peninsulam efficit, quae* CARTRIS appellatur. *Cimbrorum vero partes sunt Ingaevones,* TEUTONES *& Caucorum gentes.* Et *L. II. c. 67. Septentrionalis vero oceanum majori ex parte navigati sunt Romani, auspiciis Livii Augusti Germania classe circumvecta ad* CIMBRORUM *promontorium & inde immenso mari prospecto.* Pro *Carti* vero in antiquis codicibus legitur *Hansiisus*, ut ideo corruptum vocabulum esse sponte appareat. *Plinium* secutus est PRAETORIUS *orb. Goth. p. 70.* ubi de *promontorio Cimbrico seu Jutlandico* egit.

(r) *Apud* MELAM *Libr. III.*

Taciti. (s) TACITUS *c. 37. Cimbrorum civitatem* seu gentem vocat *parvam quidem*, seu in angulo sitam, *sed gloria ingentem, Germaniae sinum oceano*, Germanico seu mari balthico *proximum tenentem.* Venit praeterea apud veteres sub nomine *chersonesi borealis, Peninsulae septentrionalis tractus Phundusiorum;* unde forte Urbs *Ripis seu Ripen* in Cimbria meridionali sita, antiquitus vocari svevit *civitas Cimbrica Phundusiorum.* PONTANUS *c. l. p. 659.* PETR. TERPAGER *in Ripis Cimbricis Sect. 1. c. 1. p. 2.* Sunt etiam qui *Cosmographi* RAVENNATIS *L. I. c. XI.* laudatam *Mauringiam* interpretantur provinciam *Cimbrorum, Francorum & Ditmarsorum*, quos ultimos Cimbrorum soboles appellat continuator Helmoldi citatus a BARTHOLINO *antiquit. Dan. p. 664.*

Veterum Phundusia. Ravennatis.

(t) *Commentar. de rebus Franciae orientalis T. I. p. 3. sq.*

(u) *de Rebus Muscovit. f. 4.*

(v) *Chron. Moscov. P. 2. p. 141.*

(w) *Tom. I. Theatr. geneal. p. 286.*

(x) *De avita Russorum & Megapolensium Principum consanguinitatis monstratis vestigiis edit. a. 1717.*

BI *Wagrii filium*, VITISLAI *Regis Obotritarum nepotem*, *pro* Principe *Wagriæ*, & inde circa a. 752. a Russorum proceribus ad capessendam rempublicam Russiæ seu regni *Gardarikiæ & Holmgardiæ* multis modis laceratam *evocato & electo Russorum Duce, Ducumque eorum omnium satore* venditaverint, sed & ipsum Imperatorem Octavium Augustum Wagriorum stirpi, adscripserint eumque Regem venerati sint e Wagria Slavorum oriundum; ad quas novitates manes, si qui sunt, Virgilii, Æneæ omniumque Trojæ heroum non possunt non obstupescere, æternoque somno abripi. Si vero quod HERBERSTEINIVS facit a vocum & locorum convenientia, posthabitis historiarum rerumque aliarum rationibus & circumstantiis, ad rei argumentum tuto concludere liceat, facile probari poterit, quod veteris regni Russici Gardarikiensis seu Holmgardiæ civitas regia & primaria ALDEIOBVRGVM ad lacum Ladogam sive Ladesco sita, & quæ post ejus ruinam excitata est nova urbs NOVOGOROD seu *Neogardia*, origines suas debeant Wagriis Slavis Cis-Balthicis, Russiæ occupatoribus. Constat enim, quod in *Wagria nostrate*, ex qua Rutheni laudatum RVRICVM cum duobus fratribus *Sinao* & *Truwore* per Legatos in Russiam accivisse feruntur, duæ celebratiores olim fuerint & etiam nunc sitæ sint ejusdem plane nominis civitates ALDENBVRGVM antiqua civitas & NEOSTADIVM, *Neustad*, Slavice & Russice *Novogorod*; quo ipso nomine ab avtocratore Russiæ *Alexeo Michailowitz* in litteris *ad Fridericum Holsatiæ Ducem* perscriptis (*y*) appellatur. Sed apage fabulas & conjecturas, præstabit enim Genealogias nescire vel recensere nullas, quam fictas & commentitias. Idem exprobrandum est MATTH. PRAETORIO qui loco Wagriæ Slavorum, a Russia quippe nimis dissitæ, Prussiæ regnum quod jactat *Kriweanum* (*z*) amplissimum substituit. Meliori jure *Waregos* Speciæ vindicarunt OLAVS VERELIVS (*a*) & IO. MAGNVS (*b*), quibus RVDBECKIVS (*c*) facile suffragatur, & nuper rationes demum probabiliores adjecit ARVIDVS MÖLLER. (*d*). Id constat, quod *Waregi*

Pratorii.

Sententia Verelii, Ioannis Magni & Rudbeckii. Mölleri.

(*y*) Datis Moscoviæ *anno 7161. d. 3. Dec. seu A. C. 1653.* Quibus literis per Legatum missis officiose requirit capturam & extraditionem hominis criminosi *Timoska*, apud Neostadienses tunc commorantis, qui anno 7152. A. C. 1644. magnam partem thesauri Cæsaris Moscoviæ furatus, sibi fuga consuluerat. *Novogrodna Wagriæ.*

(*z*) Cui *c. l. L. 2. §. 6.* populos *Coseros & Warejos* subjicit, ac conterminam dicit insulam: *Abalam seu Baltiam;* unde mare *balticum* nomen accepisse ariolatur. De fluvio vero *Abola*, cujus Annales Francorum sæpius mentionem injiciunt, vide SCHVRTZFLEISCH *hist. Germ. med. fundam. p. 40.* *De Abala Pratorii.*

(*a*) *Lexico Linguæ vet. Sveogothicæ.*

(*b*) *Præfat. Histor. p. 4.*

(*c*) *Tomo I. Atlant. c. X. de insula Vergion seu Sveonia p. 518.*

(*d*) *Diss. de Waregia ed. Lund. Gothorum a.* 1731. §. 5. 10. *sqq.* *Sveci, inquit, littora maris Balthici sæpius expilarunt & prædabundi interiores ejus recessus usque ad Russos perrepserunt. Ab hisce prædonibus* Wickkungar *dictis mare Waregum, Svecice Warghaf nomen accipere potuisse fateor.* Et §. 13. *Ex annalibus Russicis & temporibus, quibus vixerunt Russorum e Waregorum genere Principes, patescere existimarim, Russis nullum alium populum nomine Waregorum venisse, quam Svecos, siquidem ipsa nomina trium illorum principum, qui e Waregia in Russiam venerunt, etiam sunt Scandica. Rurik parum differt a* Rörek, *quod in Sturlonide occurrit, pro quo nunc dicimus* Roderick, *Sinaus est depravatum* Sune & *Truwor hodie* Trued.

regi (*e*) piratæ fuerint, Russis olim prædam extorquentes; sed *Waregos* pro *Cimbris*, & WARGON seu *Waregium* pro Wagria in occiduis partibus maris Balthici, ditionis olim Megapolitanæ nunc Holsaticæ, cum Eccardo venditare, id quidem fidem Historicam superat, & non tam incertum quam falsum est & commentitium.

Argumenta alia contra Waregos Cimbros.

Accedit & hoc, quod *Ptolomæus* a Rudbeckio ceteroquin laudatus Vargiones seu Waregos ad flumen Rhenum collocaverit; *Tacitus* vero, *Cæsar*, *Strabo*, *Plinius* & reliqui veteres omnes, qui bella Romanorum & Germanorum descripserunt, Vargiones altissimo silentio præterierint, quin & ipso non diffitente Rudbeckio, insulis pluribus aliis in littoribus maris sitis & ad piraticam faciendam opportunis nomen *Wargoön*, *Wargoo*, vel *Wargenas*, h. e. piratarum promontorium inditum fuerit. Quam vero male ab Eccardo ad Wagriam Holsaticam detorta sint hujus generis argumenta Herbersteiniana, id facile quidem palpabit, qui Wagriæ tam *Wandalicæ* quam *Slavicæ* ac demum *Saxonicæ* limites & historiam rite inspexerit.

De Cimbrorum sacris.

Quod denique religionem & Sacra veterum Cimbrorum attinet, EDDAS (*f*) seu historias & origines Dearum mythologicas a SAEGMVNDO SIGFVSONIO rhythmis Islandicis & a SNORRONE STVRLESENIO sermone patrio congestas, *Ranzovius* in opusculo suo haud quidem consuluit, pluraque prætermisit, quæ hoc argumentum illuminant; sed occupatum jam hoc adeo est ab aliis, ut nonnisi paucula superesse

---

Waregorum & Waregia etymon Prætorii & Verelii, Rudbeckii,

(*e*) Vocem PRAETORIVS *L. 2. c. 2. p. 18.* explicare gestit e lingua Gothoporussica & *Warejos* interpretatur *Executores tributorum.* Probabilior est VERELII *in notis ad Herv. c. 1. p. 19.* & ECCARDI *c. l.* conjectura, quod *Waregi* dicti sint a Svecico *Warg*, pirata. Quod enim Scandiani continuam fere Archipiraticam exercuerint, id satis ex Legibus *Uplandicis*, *Helsingicis*, *Sudermannicis & Westermannicis de annuo classis Sveonicæ ad* PIRATICAM *apparatu & de trimestri hujus generis expeditione* docuit RVDBECK *c. l. p. 519.* ex OLAO MAGNO *L. I. c. 20.* adjiciens, quod lupus ob rapacitatem suam commune cum prædonibus nomen *Warg* apud Sueones obtinuerit. Rectius tamen vocabulum reddi videtur *exul*, *alienigena vel a patria rejectus.* Docet hoc Lex SALICA *tit. 58. L. I.* *Lex* RIPVARIA *tit. 87.* ubi *Wargus* dicitur *expulsus.*

Bensonis,

Unde notante BENSONE Anglosaxonicum *Wrace*, *Wrecca*, exul, extorris, & vox hodieque in Anglia & Cimbria usitata *Wraegut*, merces ejectæ. Quibus plura addit ECCARDVS *c. l. p. 4.* Sed ex *Celtico Garr & agaro*, quod est *rapax*, *ferax*, vocem derivare & cum Sveogothico conciliare studuit IO. *de* STRALENBERG *in descriptione Europæ & Asiæ septentr. & oriental. p. 193.*

Stralenbergii & Mölleri,

Nova est conjectura *Arvidi* MÖLLERI *c. l. p. 30.* Waregiam a *Finnica* voce *Wori* vel *Wari* h. e. monte dici putantis, addita hac ratione, quod littus Holmgardiorum seu Ingermannorum cum circumjacente regione sit planum, littus vero Svecicum sinui Finnico oppositum, scopulosum & tota regio montosa. Subjungit aliam derivationem petitam a vocabulo Finnis & Svecis communi *Wartia, Ward*, hodie *Ward*, quod notat custodiam excubias. Constat enim, quod Sveones in intimo maris Balthici recessu constituti, Regulos habuerint fiduciarios, a prima sede *Holmgardicos* dictos, in eo præcipue evigilantes, ut barbaras gentes arcerent a mare balthico, quod piraticis lembis infestabant. Aliis iterum placet vocabulo Esthonio *Warat* h. e. prædo, originem vocis Waregiæ & Waregi maris vindicare. Nec desunt, qui, ut videtur, convenientius e Russorum lingua appellationes has eruendas & explicandas arbitrantur.

(*f*) De qua SIBBERN *Biblioth. histor. Dan. Norweg. c. 9. p. 288.* MÖLLERVS *Isagog. P. 2. c. 1. §. 4. & in addendis p. 215. sq.* Sed IO. LVD. HANNEMANNVS, *Medicina D. Kiloniensis in tractatu de auro p. 142.* EDDAM transmutavit in *feminam chymicam.*

Hannemanni Edda femina. Solœcismi aliorum.

Putat enim Eddam fuisse philosopham & adeptam. Quæ metamorphosis non minus infeliciter ipsi cessit, quam transmutatio, cui incubuit, metalli in aurum. Pertinent huc plura Scriptorum sphalmata literaria, eorum præcipue, qui *mantissam & cabalam* pro hominibus, *codicem Justinianeum* pro nomine alicujus testis, *coranum vel alcoranum* pro Legislatore, & *Doctores mischnæ*

ſe videantur invecta nondum & recitata a IOHANN. VASTOVIO (*g*), IOHANN. SCHEFFERO (*h*), OLAO WORMIO (*i*), THOMA BRODERO BIRCHERODIO (*k*), ELIA SCHEDIO (*l*), ANT. HEIMRICHIO (*m*), BARTHOLINO (*n*), OTTONE SPERLINGIO (*o*), ARN-

---

miſchnæ Talmudicæ pro verbi divini miniſtris Miſniæ, accepiſſe dicuntur; de quibus REIMMANNUS *Introd. in hiſt. Lit. p. 134. 141.* BOILEAV *in Colloquio de ſphalm. virorum in re literaria:* LILIENTHALIVS *obſerv. de ſolœciſmo literario* & MARVILLE *Melanges de Litterature*, cet.

(*g*) *Collectan. de idolis borealibus, commentario de Sanctis gentis Suecicæ præmiſſis ed. Col. a. 1623. fol. 3.*

(*h*) *Hiſtor. Upſal. ant. c. 16.* ubi tamen nonnihil dedit Sveciæ ſuæ, e cujus finibus Deos Germanorum & Cimbrorum omnes cum Rudbeckio eduxit. Quibus ex prologo Eddæ Storleſonis recte reſpondit ARNKIELIVS *de Relig. Cimbr. c. 2.*

(*i*) *Monument. Dan. ed. Hafn. 1642. p. 29. 86. 272. 276.* ibique de ordaliis & Legibus, toparchiis & ſacris Cimbrorum.

(*k*) *Libro MScto*, quem *Taurum Cimbricum* inſcripſit, quo Tauri cultum apud Cimbros aliosque populos præcipue ſeptentrionales, ex antiquitatibus ſtudioſe explicuit & deſcripſit integris XXX. capitibus. Idem e vexillis veterum CIMBRORVM, TEVTONVM & VANDALORVM *Megapolenſium* depicto capite tauri notatis, inſignia repetit *Ducum Mecklenburgenſium*. Quam conjecturam comprobant & illuſtrant IO. STRELOVIVS *Chron. Guthiland. præfat. f. 2.* PETREIVS *de orig. Cimbr. c. l.* BARTHOLINVS *Antiquit. Dan. L. 2. c. 9. p. 483. 489.* Adde, quod de *æneo tauro* quem Cimbri in exercitu circumduxerunt & per cujus fidem fœdera jurarunt, fuſius narravit BORRICHIVS *de antiqu. urb. Rom. facie c. 7.*

De tauro Cimbrorum & Teutonum.

De origine tauri in inſignibus Mecklenburgicis.

(*l*) *De Diis Germ. Syntagm. 3.* Cui in ſubſidium addi meretur ARNGRIMVS IONAS *epiſtola de Diis populorum borealium* apud STEPHANIVM *in notis ad Saxonem p. 141. ſeqq.*

(*m*) *Hiſtor. eccleſ. Sleſwic. L. I. c. 1. Hiſt. Friſiæ borealis c. 5. p. 86.*

(*n*) *De cauſis contemtæ a Danis adhuc gentilibus mortis, ſive antiquit. Danic. L. 2. c. 5.*

(*o*) *Diſſert. de nomine & feſto* IVEL *tam antiquorum quam hodiernorum ſeptentrionalium edit. Hafn. a. 1711.* Quod dictum autumat a feſtiva veterum formula acclamandi, *Ju, Jo!* Quæ quidem derivatio anteferenda eſt aliis aliorum, qui præeunte WORMIO *in faſtis Dan. p. 18. ſeqq.* feſtum *Juel* a *Julio Cæſare* vel cum PONTANO a Græcorum *Canticis* ἰέλοις *Cereri* dicatis, vel cum IO. BAAZIO *hiſt. Eccleſ. p. 57.* a *jubilando* repetunt; ſed rectior videtur derivatio vocis a Cimbrico *Jul*, ſole, ſeu Celtico *hiul*, rota, vel ſi mavis ab Anglo-Saxonico *Gebol*, gaudio, cum quo convenit *Scanicum Jola*, genio indulgere. Ut igitur feſtum *Juel* menſe *Februario* a *gentilibus* celebratum, vel ſit *feſtum* SOLIS ad regiones boreales redeuntis, immolationibus animalium *apri* præcipue, *verris & hirci* ut & precibus, ut terram fecundet, invocati, vel *feſtum* GAVDII & commeſſationum, a quibus ipſe menſis Februarius, in quem *Juel* feſtum incidit, dici conſvevit *Blide maned*, menſis lætitiæ. Faciunt huc *Calendaria runica* apud VERELIVM, RVDBECKIVM, RANZOVIVM, in quibus menſi Februario inſignium & ſymbolorum inſtar tribuuntur *cornua lætitiæ*, e quibus largiter bibebatur. Inde forte eſt, quod Germani *Februarium* menſem, *Hornung* vocaverint, non a cervorum quidem cornubus quæ tunc abjiciuntur, nec a ſacrificiis eo menſe a Græcis *Dianæ* oblatis; ſed a poculis, quorum vices olim cornua apud Boreales ſubibant. Quid? quod SPERLINGIVS *c. l.* VERELIVS *in notis ad Herwar ſaga c. 56.* teſtatum faciant, ab *Haquino Adelſtano*, Chriſtiano rege *Norwegorum*, ſeculo X, hoc feſtum Februarii antea paganum, ad feſtum tempus *nativitatis Christi*, idque computatum ab 21. Decembr. ſeu die Thomæ Apoſtoli usque ad diem *Canuti ſeu 13. Januarii*, rejectum fuiſſe ideoque in faſtis Runicis huic, qui epulis & commeſſationibus finem fecit diei, adſignari cornu *inverſum ſeu vacuum*, non erectum amplius & liquido impletum. Et negandum non eſt, quod e paganiſmo plures ipſius reliquiæ & ſuperſtitiones tranſierint ad Chriſtianiſmum, nec etiam nunc plane deſierint circa tempus feſti natalis Chriſti. Spectare huc videntur ſuperſtitiones plebejæ, nocte, quæ feſtum nativitatis antecedit, peragi ſolitæ, item ludi Iulii apud boreales uſitati, *Julebuk Blindekon & Ballerune*, ipſaque fercula & plures cibi præcipue *panis & verris*, quos in feriis natalitiis die nocteque menſæ apponere ſveverunt *Gothi*, *Sveci*, *Dani teſte* LOCCENIO *antiquit. Sveo-Goth. L. I. c. 3.* Forte & his feſtis conſvetudinibus Julicis originem debent *figurati & melliti panes*, qui tempore nativitatis Chriſti hodieque conficiuntur & figuram plerumque referunt animalium, verris, hirci & ſimilium. A quibus animalibus etiam ſolis currum trahi pagani olim finxerunt, qui & verres præcipue SOLI ejusque ſimulacro *Frejo* numini conſecrarunt. De quo argumento plura adduunt MEINDERS, ECCARDVS, SAGITTARIVS ceterique interpretes decantati *Indiculi*

Sperlingii opinio de Cimbrorum feſto Juel.

Sententia Wormii Pontani, Baazii.

Noſtra derivatio a cimbrico jul vel gebol.

Rationes e calendariis runicis.

Etymon vocis Hornung.

Quid cornu inverſum notet in faſtis runicis?

Reliquiæ feſti Juel apud Cimbros, Danos, Svecos.

Præcipue tempore natalitiorum Chriſti.

de Weſtphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

ARNKIELIO (*p*), IOHANN. PETRO KOHLIO (*q*) ceteris. Nec vero est ut de vetustissimis Cimbrorum in patria memoriis & monumentis (*r*), lapidibus & urnis (*s*), legibus antiquis (*t*) & litteris Anglo-Saxonicis seu Runicis ab HARDVINO (*u*) quidem temere impugnatis quicquam adjiciamus, cum plures hoc argumentum perpoliverint, fecerintque aliis otia. Subiungimus saltim ratiunculas de additis *Ranzoviano* & infra *Hamsfortiano* operi figuris, vetustos *Cimbrorum Dithmarsorum & insularium vestituum* genuinos modos repræsentantibus. Quam enim sollicite hujus generis vetustates conquirere magnique facere soleant rerum Germanicarum solertissimi & haud incuriosi cultores, id uberius studiis suis & exemplis communiunt CHIFLETIVS (*v*), WOLFG. LAZIVS (*w*), CLVVERVS (*x*), CONRINGIVS (*y*), IO. PHIL. BVRGGRAVIVS (*z*), PAVLVS HACHENBERGIVS (*a*), IO. GEORG. AB ECCARD (*b*) GOTTL. SAM. TREVERVS (*c*), in eruendis & explicandis rebus vestiariis veterum Germanorum occupatissimi. Nec id quidem sine ratione, laude, varioque in re historica commodo, usuque in explicandis nummis, sigillis, lapidibus, monumentis examinandis rationibus vitæ privatæ & parsimoniæ veterum Germanorum, eorumque vestitus vario ornatu, artificiis & simplicitatibus; a quibus nunc quidem

Memoriis, urnis, legibus & litteris.

Rebus vestiariis,

Earumque usu.

---

culi superstitionum & paganiarum in Concilio Liftinensi a. 742. præscripti, cujus titulus tertius est de *spurcalibus seu epulis solennibus in Februario.*

(*p*) *De Relig. Cimbrorum gentil. ed. Hamb. a. 1690. & 1704.*

(*q*) *Specimine Theologiæ gentilis Cimbricæ purioris ed. Kiliæ 1723.* De initiis sacrorum *Christianorum in Cimbria & Dania* eorumque scriptoribus vide MÖLLERVM *Isagog. P. 2. c. 2.* SIBBERN *biblioth. Norweg. c. 9. p. 292. sq.* MVHLIVM *diss. de conversione paganorum sub auspiciis Friderici IV. c. 2.* PHIL. FRID. HANE & CHRIST. KORTHOLT *diss. de Sacrorum Christianorum in Cimbria primordiis.*

De sacris Cimbrorum scriptores.

(*r*) Apud WORMIVM *in Monumentis Danicis*, & supra laudatos alios.

(*s*) De quibus ex instituto ANDR. ALB. RHODEN *in Observationibus antiquitatum Cimbricarum, & in descriptione tumuli Barmstedensis.* Idem argumentum illustrarunt IAC. a MELLEN, OTTO SPERLINGIVS, MICH. RICHEY. Quibus addi merentur BLVMIVS *de Urnis Bremensibus*, IO. HERM. SCHMINCKIVS *de urnis & armis lapideis veterum Cattorum*, NVNNINGHIVS *de sepulcbreto Westphalico gentili* cui addita est COHAVSENII *dissertatio de urnis ac lapidibus gentilium Westphalorum.* KEYSLERVS *in antiquit. septentr. p. 110. sq.* HECHTIVS *de busto Lusatiæ antiquissimo in Miscell. Lipsiens. T. 8. Obs. 153.*

De urnis & tumulis cimbricis.

(*t*) De quibus IOACHIMVS BLVTINGIVS *in Observationibus de origine & introductione juris Cimbrico Jutici, adhuc MSctis:* PETRVS FRID. ARPE *in feriis æstivalibus:* CHRISTOPH. HINR. AMTHOR *discursu de legibus Cimbricis. ed. Kiliæ a. 1711.*

(*u*) *Chronolog. Veter. Test. p. 34. sq.* Cujus dubia diluit HICKESIVS *Thesaur. Lingu. septentr. præf. p. 23.* & la CROZE *in Vindiciis veterum scriptorum ed. Roterod. a. 1708. p. 197. sq.*

(*v*) *In Anastasi Childerici.*

(*w*) *In Libris de Migrationibus gentium*, ubi tamen in describendis vestibus, quarum figuras addidit, veterum Germanorum audax nimis est & arbitrio indulgens. Quod idem dicendum de *Cluvero.*

(*x*) *Germania antiqu. L. I. c. 14. de habitu Germanorum externo & cap. 16. de cultu corporum.*

(*y*) *De habitus corporum German. antiqui & novi causis.*

(*z*) *Commentar. ad laudatum Conringii libellum ed. Francof. 1728.*

(*a*) *Diss. de Germania media c. XI. de re vestiaria veterum Germanorum.*

(*b*) *Erklärung eines alten Kleinodien-Kästl. ed. Norib. 1724.*

(*c*) *Anastasi veteris germani germanæque feminæ*, quorum imagunculæ metallicæ in urna prope Botsdampium inventæ sunt *ed. Helmstadii 1729.*

dem Germani in luxum profusi nec rebus domi natis contenti, multis modis procacius desciverunt & aberrarunt. Certe, si qui alii, *Cimbri veteres & Dithmarsi* (*d*) patrii antiqui vestitus diutius tenacissimi fuerunt, quin & *insulares Fœbrenses*, *Syltenses*, ceterique vestium vetustissimi moris etiam nunc adeo servantes sunt, ut ab institutis majorum ne latum quidem unguem recesserint, sed hodieque respuant peregrina indumenta omnia, ad seculi quidem in mutandis vestitibus & profundendo patrimonio ad stuporem usque ingeniosi methodum & artem rite adinventa formaque, qua decet, Gallica exacte consuta. Sed de veterum horum simpliciumque Cimbricarum vestium convenientia cum antiquorum Germanorum habitu & re vestiaria paulo explanatius constabit, si de his moribus disserentem audiverimus TACITUM *de morib. Germ. c. XVII. Tegumen*, inquit, *omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum. Cetera intecti, totos dies juxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante sicut Sarmatæ & Parthi, sed* STRICTA *& singulos artus exprimente, gerunt &* FERARUM PELLES, *proximi* RIPAE *negligenter, ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras & detracta velamina spargunt maculis* PELLIBUSQUE *belluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminæ sæpius* LINEIS *amictibus velantur, eosque purpura variant partemque vestitus superioris in manicas non extendunt*, NUDA BRACHIA *& lacertos, sed &* PROXIMA PARS *pectoris patet.* Huic si addideris CAESARIS (*e*), EGINHARDI (*f*), SIDONII APOLLINARIS

Et tenaci apud Cimbros observantia.

Testimonium Taciti, de vestitu veterum Germanorum.

(*d*) Quorum genera & partes vestituum *Wöbbe* seu Gewebe, *peele* sive pectoralia, *Flechten* seu texturas crinium, *Kageln*, *Höcken* aliaque cum re vestiaria veterum Germanorum comparavit NEOCORUS *histor. Ditmarf. MSc. P. I. §. 34.* citatis in auxilium *Tacito*, *Cæsare*, *Abbate Urspergensi.*

Ditmarsorum vestium quædam nomina.

(*e*) *L. VI. 21. Promiscue*, inquit, *in fluminibus perluuntur*, PELLIBUS *aut* PARVIS *Rhenonum* TEGUMENTIS *utuntur*, *magna corporis parte nuda.* Rhe- velamina vestes pelliceæ, e pellibus *Rhenonum animalium*, quæ apud septentrionales *Rheen* dicuntur, confectæ. Exposuit hujus generis vestitum ISIDORUS *orig. L. 19. c. 23. Rhenones sunt velamina humerorum & pectoris usque ad umbilicum atque intortis villis adeo hispida, ut imbres respuant.* Et NEOCORUS *c. l.* Cæsaris *Rhenones* interpretatus est *kurze Leibpeltze.* Non desunt, qui cum SAVARIO *in notis ad Sidonium L. 4. c. 20. Rhenones* vestes dictas putant a *Rheni accolis*; vel cum BOCHARTO *P. I. de animal. S. Scripturæ L. 2. c. 43.* a Græco *ῥῆνες* seu *ἄρνες*, quod agnos significat. Addit HACHENBERGIUS *c. l. §. 23. Rhenones vestes erant primitus e pellibus* AGNINIS, postea *etiam aliorum animantium*, *quod præter Cluverium Bochartus & Vossius confirmant.* Sed de animalibus Rhenonibus, cervis haud absimilibus videndi sunt OLAUS MAGNUS *rer. Septentr. L. 16. c. 17. 18. 19.* ubi *Rhenonem*, RANGIFERUM vocat a cornuum ramis *Rancken* vulgo dictis; SCHEFFERUS *Lappon. c. XXVIII.* LOCCENIUS *antiqu. Sveo-Goth. L. I. c. 20. quo de cura corporis externa priscorum* GOTHORUM *& cultu modico in amictu*, *speciatim de rhenonibus luculenter egit.*

Cæsaris testimonium.

Descriptio Rhenonum.

(*f*) *In Vita Caroli Magni: ad Corpus camisiam lineam, & feminalibus lineis induebantur Franci, deinde tunicam & tibialia, tum fasciolis crura & pedes calciamentis constringebant & ex pellibus lutrinis thorace confecto humeros & pectus hyeme muniebant; sago Veneto amicti & gladio semper accincti.*

De germanorum re vestiaria locus Eginhardi.

Cimbrorum & Ditmarsorum cum iis convenientia.

RIS (*g*), POMPONII MELAE (*h*), PLINII (*i*), PAVLI WARNEFRIDI (*k*), WITICHINDI (*l*) aliorumque testimonia, plures de amictu veterum Germanorum reliquias facile notabis in re vestiaria veterum Saxonum & Cimbrorum. Manifestum quippe est, quod fuerint indumento usi non fluitante (*m*), Sagis ex lana vel pellibus plerumque confectis & fibulis consertis (*n*) vestibus quoque pelliceis (*o*) seu Rhenonibus, quas Cimbri aliquando Cunas (*p*) vocarunt,

---

Sidonii. (*g*) *Libr. IV. ep. XX. Quorum Gothorum pedes primi* PERONE *setoso talos ad usque vinciebantur, genua, crura suræque sine tegmine; præter hoc vestis* ALTA, STRICTA, VERSICOLOR, *vix appropinquans poplitibus exertis, manica sola brachiorum* PRINCIPIA *velantes.*

Pomponii Melæ. (*h*) *Geograph. L. 3. c. 3.* ubi de veteribus Germanis affert, quod *puberes diutius nudi agant, viri vero facti* SAGIS *velentur aut libris arborum.* Idem STRABO *Libro XV.* asserit & fusius exponit CLVVERVS *c. l.* ubi *libros arborum* interpretatur *tunicas arborum interiores plicabiles*, quæ ad texendum aptæ sunt storeisque conficiendis, *Matten* apud Belgas dictis, inserviunt.

Plinii. (*i*) *Histor. Nat. L. 19. c. 1. ibique de lineis amictibus feminarum Germanicarum.*

Warnefridi. (*k*) *L. 4. c. 9. Vestimenta Germanis erant laxa & maxime linea, qualia* ANGLO-SAXONES *habere solent, ornata institis latioribus,* VARIO *colore contextis.*

Witichindi. Gregorii Turonensis. Cimbrorum vestium cum Saxonicis convenientia. Testimonium Helmoldi. Exempla de birris. (*l*) Qui *L. I. Annal. Saxon.* rem vestiariam Saxonum eorumque *saga*, *lanceas*, *scuta*, *cultellos ad renes pendentes & diffusam scapulis cæsariem* descripsit. Conveniunt GREG. TVRONENSIS *hist. Franc. L. 5. c. 15.* & PAVLVS WARNEFRID. *L. 3. de gestis Long. c. 7.* de Saxonibus asserentes, quod *barbam & capillos incidere consueverint.* A consueta vero Saxonibus vestitus forma non alienos fuisse *Cimbros & Ditmarsos*, testis est *Saxo Grammaticus hist. L. 14.* ubi Svenonem Daniæ regem *Saxonicum habitum militibus etiam gerendum injunxisse* commemorat. Et HELMOLDVS *chron. Slav. L. I. c. 48. Tres*, inquit, *sunt Nordalbingorum populi, Sturmari, Holsati, Thetmarsi, nec* HABITV *nec lingua multum discrepantes, tenentes Saxonum jura.* Quod exemplis facile, potest declarari. Saxones *birro* seu *bireto* caput operire sueverunt, sago seu indumento non manicato usi fuerunt, barbam non aluerunt prolixam nec crinibus frontem occultarunt, sed in tondendis capillis ita versati sunt, ut ad verticem dimissi in tergum defluxerint. Idem PLVTARCHVS & IORNANDES de Cimbris asserunt. Quorum mos fuit caput hirris, & belli tempore galeis ex pellibus animalium confectis, caput tegere, sagis pelliceis incedere, crinem retrorsum cogere & in nodos colligare. Quod patet ex figuris apud Hamsfortium.

Observatio Rhodenii. Facit huc observatio RHODENII *c. l. p. 210.* & BIRCHERODII *apud Arnkielium c. l. p. 308. n. 7.* qui ex novaculis in urnis *Cimbrorum* sæpius inventis cultum & ornatum crinium testatum reddunt.

Testimonium Neocori de vestibus Ditmarsorum. De *Ditmarsis* speciatim audiendus est NEOCORVS *hist. Ditm. MSc. P. I. §. 34: Der Ditmarschen und Holsten Kledung hebben wenig geschelet, und iss ock de Stapholmer vn Cimbrer Kledung den Ditmarschen nicht fast vnglick. Also dregen ock de Fruwen im Lande Holstein noch rode pirate. Also ock hebben de Mannspersonen alle miteinander lange Haare vom Oldersher, wo in olden Gemahlden tho stehen, beth am jüngster Fede a. 1559. getragen, den vm de tyd hefft man erstlich angefangen Kolben do tragen. De Fruens belangend bliven desülven by erer olden Dracht. De Jungfruen binden de Haare vm mit enen schnor, dat de ehnen nicht in de Ogen hengen, de Haare flechten se an enen wullen Band in ener oder twe flechten und laten beyde Fruwen und Jungfern se up den rüggen dal hangen.*

Slavinia vestis quid? (*m*) Qua usi sunt *Sarmatæ*, *Venedi*, *Slavi*, *Obotritæ* & etiam nunc utuntur Poloni. Unde *Slavinia vestis* apud rei vestiariæ scriptores est *vestis oblongior.*

De germanorum & Cimbrorum sagis, Rochetis & casulis. (*n*) Quibus humeri tantum & tergi pars tegebantur. In quorum locum successerunt *rocheta* seu tunicæ strictæ, præcisæ & prope lumbos desinentes, item *colobia*, generaque alia tunicarum. De *Frisis & Ditmarsis antiquis* testis est CORN. KEMPIVS *Tr. de origine, situ & qualit. Frisia L. I. c. 21.* quod *vestes eorum sint curtæ & strictæ ex panno, vix dimidias nates tegentes aut non longiores, quam ad coxas, in dorso a summo ad imum quatuor plicas habentes connexas, similiter ab anteriore parte bene complicatas.* Vide *Fig. Ranzovianas de veteribus Cimbris, Ditmarsis & Hatstedensibus n. 3. 9. 21.* Sagulis his ac tunicis *casulæ*, Belgis forte *jacke*, *Cajacke*, oppositæ leguntur, vestes nimirum cucullatæ & longiores quæ corporis omnes fere partes velarunt. De quibus *Synodus sub Carolomanno a. 742.* statuit: *Ut presbyteri & Diaconi non* SAGIS *laicorum more sed* CASVLIS *ritu servorum Dei utantur.*

Quid Cimbria gunata? (*o*) Inde est, quod Germani & Gothi apud *Sidonium* nominentur PELLITI, & Cimbria & antiqua Saxonia apud veteres dicatur GVNATA, h. e. *pellicea.* Uti ex LIVTPRANDI *Libro de Legatione* docet SPELMANNVS *glossar. Archæol. p. 270.*

Vestium Cunarum derivatio. (*p*) Vestes sunt præcipue muliebres ex gunis seu mollioribus pellium partibus, quibus ventres anima-

runt, induti, lineis camisiis & amictibus pannis præcipue versicoloribus (*q*) velis item seu riculis capitum (*r*) & palliolis muliebribus (*s*), proxima etiam pectoris parte aperta, vestibus non manicatis sed nudis fere brachiis (*t*) nudoque capite & cirris seu crinium nexibus per terga dimissis; (*u*) barbaque haud oblonga & squa-

malium cingi solent, consutæ. Frustra hinc MEVRSIVS a græco γῦνλον vel γύνα vocem deduxit addita explicatione, quod *guna quasi vestis sit* genua *tegens*. Rectior foret conjectura eorum, qui gunas dictas putant a *pellibus cuniculorum*, quos *Belgæ* Kunne, *Angli* cunnii, appellant. Cui opinioni SPELMANNVS *c. l.* elegantem adjicit observationem, quod ipsi Anglo-Saxones e Cimbria togas seu *gunar vestes* hodieque ab Anglis *gown vocatas*, in Britanniam invexerint. Addit idem: *Gunam brevem intelligo vestem ad genua desinentem, quali nostri majores a Germanis*, Cimbris, *edocti usi sunt & pellibus quidem subtexta*. Cum *gunis* vel certe cum *Rhenonibus* convenire videtur indumentum, quod in legibus veterum Germanorum passim dicitur *Filtrum*, unde Filtz, *pellis*. Quibus quidem divitiis pelliceis Germanos olim postposuisse aurum & argentum, ex *Tacito* HELMOLDVS & ex hoc CRANTZIVS *Vand. L.* 2. *c.* 18. retulerunt.

Opinio Meursii. Spelmanni. De germanorum filtris.

(*q*) Quales sunt vestes *insularium* præcipue *Cimbrorum*, utpote variis coloribus etiam nostra ætate interpolatæ. De *Teutonibus*, *Gothis*, *Francis*, *Longobardis* idem notarunt TACITVS *hist. L.* 2. SIDONIVS *L.* 4. *ep.* 20. DIODOR. SICVLVS *L.* 5. asserentes: *quod usitatissima, illis fuerint saga & vestimenta variis colorata crebris laterculis, florum instar, distincta, nunc flammea, nunc rutila, lactea, grisea*. De *Anglo-Saxonibus* seu *Cimbris* vide supra testimonium *Pauli Diaconi* not. k. cui addendus est STRABO *L. VII.* adstruens: quod CIMBRICAE *mulieres, quæ sacerdotum munere fungebantur, veste* non versicolori; sed alba *usæ sint, cujus tunica e carbaso confecta & fibulis adnexa fuerit*.

Insularium Cimbrorum vestes variæ colorata.

(*r*) Quibus viduæ præcipue Cimbricæ & Dithmarsicæ usæ sunt. Quarum reliquias ostendunt figuræ RANZOVII, item SCHILTERI *ad Chronic. Königshofii p.* 514. & sigilla apud HEINECCIVM de *sigill. vet. Germ. Tab.* 12. *seqq.* & STRVVIVM *in Archiv. hist. Polit. P. I. p.* 404.

Riculæ mulierum cimbrarum.

(*s*) Quorum exemplum est *palliolum feminæ Cimbricæ Flensburgensis & Eyderstadensis inter figuras Ranzov. n.* 15 *sqq. & n.* 24. Quod ipsum nimium haud differt a palliolo quo prisca Zelandorum Dea nec Cimbris incognita *Nehalennia* induta comparet apud KEYSLERVM *antiquit. Septentr. p.* 239. Cujus tamen explicationi Deæ Nehalenniæ seu *Nehæ in templo vel Hallis* præferendam putarem conjecturam vel MENSONIS ALTINGII & GVNDLINGII, qui NEHALENNIAM dicunt *Deam novæ Lunæ apud veteres Germanos auspicatissimæ*, vel ECCARDI qui eandem accepit pro *Dea novæ terræ*, mari detractæ, vel noviter repertæ, Cimbris dictæ *Vor-Land*, *Butenland*, cujus argumenti rationes dedit in *Differt. de Apolline Granno in Alsatia detecto*, edita a IO. GEORG. ESTOR *annal. Hassiac. collect.* 3. *p.* 221. Quæ in Cimbrica figura propendent annulorum nummulorumque decora, aliquando etiam campanulæ seu tinnimenta, illa addita demum & adinventa sunt ornamenta ætatis mediæ & recentioris. Testes adsunt & exempla apud DVFRESNIVM & ECCARDVM *c. l.* & *ad Legem Salicam p.* 151. quod Seculo præcipue XI. & XII. usque ad Sec. XV. mos inter honoratiores inoleverit, nummis, circulis, auri catenulis & tintinnabulis nunc vestimentis nunc gladiis & cingulis, item *pectoralibus & collaribus feminarum* appensis, incedere & superbire. Quod ultimum sigillatim ECCARDVS *Tract. de cistella Clenod. explicat p.* 14. probatum ivit imaginibus & statuis apud Brunsvicenses in aula *S. Antborii* conspicuis. Icones nonnullas virorum, quorum pectora *tintinnabulis* ornata sunt exprimi curavit *Ant.* MATTHAEI *de nobilitate p.* 1132. Plura illustrium exempla recenset TENTZELIVS *ad* SAGITTARII *Hist. Goth. Suppl.* 2. *p.* 247. Facit huc *privilegium ferendi tintinnabula in Cappis a* PASCHALI *II. datum a.* 1103. apud PVRICELLVM *in Basilica Ambrosiana p.* 109. Quod fusius exposuit & Sacerdotalibus vestibus, quæ tinniolis exornatæ, illustravit DV FRESNE *Tomo VI.* voce *stola*, *Tinniolo p.* 1150.

Palliola earum & Deæ Nehalenniæ. Quæ non dicitur a templo nec nova luna, sed a nova terra. Observatio de campanulis propendentibus.

(*t*) De vestibus non manicatis veterum Germanorum TACITI interpretes & CLVVERVS *c. l. c.* 16. prolixe agunt. Ritum *Danorum* eundem descripsit OTTO SPERLINGIVS *Comment. de vestitu Danorum veteri Novis litterariis maris Balthici anno* 1698. *pag.* 209. *inserta*: *In feminarum* inquit *veste etiam illam strictam fuisse observavimus* SINE *manicis sinu etiam* PATENTE.

De vestibus non manicatis.

(*u*) Quod TACITVS *c.* 38. de gente Svevica & CLVVERVS *c. l.* ex PLINIO *L.* 28. *c.* 12. de Germanorum feminis universim asserit, *quod crinem obliquare nodoque substringere vel circa verticem conglobare sveverint*, id apprime facit ad ritum feminarum Cimbrarum Ditmarsarum, quibus pertinaciter placuit crines vel conglobare vel in nodos collectos spargere in humeros tergumque. Illustrat hanc consuetudinem ARNKIEL *de relig. Cimbr. gent. p.* 202. effigie

De cirris feminarum Ditmarsicarum,

Fe-

LICIVS (*b*), *Hadrianus* IVNIVS (*c*), CRANZIVS (*d*), CHYTRAEVS (*e*), BIRCHERODIVS (*f*), *Mich.* LAETVS (*g*), *Marcus* IORDANVS (*h*), CLVVERVS (*i*), *Matth.* PRAETORIVS (*k*), *Nicolaus* PETREIVS (*l*), *Petrus* ALBINVS (*m*), *Suffridus* PETRI (*n*), PONTANVS (*o*), DANCKWERTHVS (*p*), *Io.* ALANVS (*q*), *Io. Dan.* MAIOR (*r*), CELLARIVS (*s*), SCHVRTZFLEISCHIVS (*t*), *Ludovicus* HOLBERGIVS (*u*), *Ericus* PONTOPPIDANVS (*v*), ceterique. Speciatim ad suppetias & usum revocandas putaverim veterum Romanorum, ut ut hostium Cimbrorum, narratiunculas de expeditionibus ac bellis eorundem (*w*), cum Gallis, Hispanis, ac Italis, quorum summam cum sale tamen accipiendam referre & explicare studuerunt CRANZIVS (*x*), PONTANVS (*y*), VORBVRGIVS (*z*), WORMIVS (*a*), CLVVERVS (*b*), HIER. TVRLERVS (*c*), quibus ceterisque omnibus in percensendo hoc argu-

---

(*b*) *De bello Ditmarf. L. I. p. 12.*
(*c*) *Nomenclat. n. 401.* GLAREANVS *annot. in Eutrop. L. 4.*
(*d*) *Libro I. Sax. c. 8.*
(*e*) *Saxon. L. 2. f. 65.*
(*f*) *Disquisit. antiquitatum patriæ Daniæ gentilis disp. I. §. 4. disp. 2. §. 6. ed. Hafn. a. 1701.*
(*g*) *Rer. Dan. L. 3. f. 85.*
(*h*) *In tabula Holsatiæ ejusque descriptione.*
(*i*) *German. ant. L. 3. c. 21. seqq.*
(*k*) *Orbe Gothico L. 1. c. 6.*
(*l*) *In originibus Cimbrorum & Gothorum latine & germ. editis L. I.*
(*m*) *In Viperto apud* MENCKENIVM *c. l. Tom. III. p. 834.*
(*n*) *Origin. Frisiorum L. I. c. 6.*
(*o*) *Chorogr. Dan. p. 643. ubi de* Cimbrica Chersoneso *Straboniana, Pomponii Melæ, Plinii, Taciti, Claudii Ptolomæi, Mariani, Heracleotis & Adami Bremensis* ordine dispexit.
(*p*) *Descriptione Ducat. Slesv. & Holsat. Chorographica.*
(*q*) *Disp. de gentium quarundam primatu præcipue de Cimbrorum ortu & migrationibus ed. Hafn. a. 1628.* Cui addendus est *Mich.* BENTERVS *MSC. de Holsatis & Cimbris.*

Septem migrationes Cimbrorum ex hypothesi Maioris.

(*r*) *In libro: bevölkertes Cimbrien ed. a. 1692.* Idem *in prodromo Atlanticæ seu declaratione chorographica regnorum septentrion. ed. 1691. c. 13. - 18.* audacter differit de origine Cimbrorum eorumque septem, quas studiose fingit & metatoris instar in numerato habet, migrationibus ex *Ararat Armeniæ in Babylonem, Ciliciam Natoliæ, ad Bosphorum Cimmerium, Borysthenem, Prussiam & Livoniam, Gothlandiam & Scaniam, ex hac per Daniam & Fioniam in Iutiam & Holsatiam.* Addit alia plura de bellis eorum cum Romanis & refugio in Vandaliam peninsularem & Gothiam. Promisit idem *antiquitates Saxo-Cimbricas*, quas affectas in scriniis reliquit.
(*s*) *Diss. de Cimbris §. 3. 15. Geograph. L. 2. c. 22.*
(*t*) *Diss. de rebus Danicis p. 13. & de antiqua Saxonum dignitate p. 4.*
(*u*) *Historia Dano-Norvegica C. I. p. 16.*
(*v*) *Theatro Dan. vet. & mod. P. I. c. XI. p. 204. seqq.*
(*w*) De quibus *Florus L. 3. c. 3. Quintilianus declam. 3.* LIVIVS epit. 65. 67. SVETONIVS *in Vita Cæsaris c. 2. Appianus Illyr. p. 1197. Svaningius ad. a. 3840.* PAVLVS OROSIVS *L. 5. c. 16. Sidonius L. 8. Ep. 6.* & plures, quos recenset VOSSIVS *L. I. de Hist. Lat. c. 10. 11.* ubi & de *Plinii majoris* Libris XX. de Cimbris, *Aulique Licinii Archiæ poetæ græci* rebus Cimbrorum aliorumque libris deperditis hujus argumenti copiose egit.
(*x*) *Saxon. L. I. c. 8. 9. 10.*
(*y*) *Diss. de bello Cimbrico Historiæ Dan. præfixo.*
(*z*) *Histor. Romano-Germ. Vol. I. p. 150. seqq.*
(*a*) *In Fastis Dan. p. 17.*
(*b*) *Epit. Histor. L. 7. p. 176.*
(*c*) *De populorum septentrionalium post devictos Cimbros migrationibus & imperii ruina ed. Hannoviæ a. 1608. p. 15.* Et ANONYMVS *in MSC. de bellis in exteris regnis præcipue cum Romanis a Cimbris, Vandalis, Normannis, Anglis seu Vitis & Ostmannis gestis laudatus ab* ANDR. SEV. VELLEIO *in promocondo MSCtorum.*

gumento palmam præripuerunt Duumviri præstantissimi, rerum historicarum Germaniæ omnis ævi studiosissimi HEINRICVS *de* BVNAV (*d*), & IO. IACOB MASCOVIVS (*e*). Quamvis vero hi & laudati veteres ac recentiores historiarum scriptores cum domestici tum exteri tantum non omnes de Cimbrorum sede & Chersoneso Cimbrica in his oris satis recte vel modeste saltim & ambigue nec paradoxe sentiant, solus tamen RVDBECKIVS (*f*), & qui ipsius argutias ubique presse sequi solet IO. DAN. MAIOR (*g*) contra hanc patriam Cimbrorum re quasi conclamata & velut ex tripode disserunt, pro Svecia nimirum ceu pro aris & focis cum impetu adeo militantes, ut assertis *Strabonis*, *Ptolomæi*, *Flori* e diametro contrarientur & in ipsa patria cœcutiant; quod post clarissimos Viros BAILIVM & MORHOFIVM exemplis & rationibus latius docuerunt TENZELIVS *in colloquiis menstruis* & IO. MOLLERVS *in præfatione nova ad introductionem in Historiam Ducatuum Cimbricorum p. 12-38.* Quid? quod ex adverso IO. SVANINGIVS *in Chronico Daniæ*, LVDOLPHVS PRIGGIVS *in poemate de coronatione Christiani III. Regis Daniæ f. 3.* OTTO SPERLINGIVS aliique, Gothos ipsos, quos Rudbeckius e Svecia itidem arcessit, Chersoneso Cimbricæ seu Jutiæ olim *Gutiæ*, *Gutlandiæ*, *Gauthiæ*, *Jotumhiemo* (*h*) *vel Jotumlandiæ* vindicaverint, citatis in rem haud spernendis rationibus, quas studiosius ex Edda Islandica & antiquitatibus illustraverunt PONTANVS (*i*), THOMAS BARTHOLINVS (*k*), STEPH. IO. STEPHANIVS (*l*), NICOLAVS PETREIVS (*m*), IO. NIC. STRELOVIVS (*n*). Accedunt his varia Cimbriæ nomina non ad Sveciam sed Juto-Cimbriam accommodata, quibus in indigitanda & describenda Cimbrorum sede uti solent veteres & fidi autores, qui CIMBRIAM nunc laudant & appellitant *Bosphorum Cimbrorum*, *peninsulam Cimbrorum & pagum Cimbricum* (*o*), *nunc Cimbricam Chersonesum Saxonibus & Chalusis vicinam* (*p*), *promonto-*

A quibus dissentiunt Rudbeckius & Maior pro Svecia militantes.

(*d*) *T. I. der Teutschen Kayser und Reichshistor. L. I. p. 30. p. 66. - 80.*
(*e*) *In den Geschichten der Teutschen L. I. §. 7. - 18.*
(*f*) *Atlant. T. I. c. 21. p. 521.*
(*g*) *Tr. de populis Cimbr. c. 20.*
(*h*) *Testis est* ARNGRIMVS IONAS *in* Crymogæa *seu reb. Island. L. 3. p. 42. Jotumheimar Jotumlandia seu Jotumlandia, gigantum habitatio, Islandis dicebatur olim regio, quæ hodie dicitur Jutland, diæ describitur & compluribus etiam Jotumland dicitur* CIMBRORVM *terra seu chersonesus, nomine facto ptio. a Cemper, i. e. gigantibus pugnantibus.* Cui de gigantibus explicationi adstipulatur NICOL. HABIGOTVS *libello de ossibus Teutobachi Teutonum Regis & socii Cimbrorum giganteis*, de qua fabula vide GASSENDVM *in Vita Peirescii L. 3. p. 89.* De Jotumlandia Cimbria adde OLAVM WORM *Mon. Dan. L. 6. p. 324.* ubi a *Jona* dissentit.
(*i*) *Chorograph. Dan. p. 653.*
(*k*) *L. 2. antiqu. Danic. c. 5. p. 331.*
(*l*) *Not. ad Saxonem Grammat. L. 9. p. 189.*
(*m*) *Tr. de Cimbris & Goth. L. I. p. 83.*
(*n*) *Chron. Gothiland. ed. Hafn. a. 1633.* & LYSCHANDER *syn. Hist. Dan. P. I. L. 5. antiquit. Dan. P. 2. ibique de propagatione Cimbrorum per tria regna aquilonaria Dacicum* seu Balthicum, *Gothicum* seu Gothicum, *Cimmericum* seu Cimbricum.
(*o*) STRABO *Libro VII. XI.*
(*p*) PTOLOMAEVS *Pelusieta geogr. L. 7.* Cujus verba hæc: *Supra dorsum Cimbricæ chersonesi* SAXONES, *ipsam autem chersonesum supra Saxones ab occasu habitant Sigulones (Sithones),* *Cimbria Ptolomai.*

torium Cimbrorum in maria excurrens & peninsulam efficiens (*q*); *peninsulam borealem, sitam ad maris supra Albim sinum Codanum* (*r*), *vel ad Isthmum Germanicum Cimbrorum civitatem* (*s*), *Oceano Germanico proximam.* Nec quidem omittenda hic est singularis & obelo digna opinatio IO. GEORGII ECCARDI (*t*) more suo confidenter conjicientis, avitam sedem & civitatem Cimbrorum quærendam esse in *provincia* WAGRIAE. Quin etiam inde Cimbros a Teutonibus olim *Wargos*, *Warægos*, alia dialecto *Wræcos*, *Fræcos* seu *Francos*, h. e. exules vel piratas dictos fuisse, & ipsam *Wagriam* ac *mare Balthicum* a Cimbris piratica repletum, Russis vero *Waregicum* seu *Cimbricum vel Francicum mare* nominatum, appellationis originem traxisse superciliosus comminiscitur. Si recte divinaverim hanc quidem opinionem non ipse marte suo formavit, sed adoptavit saltim & mutuatus est a SIGISMVNDO DE HERBERSTEIN (*u*) & qui hunc sequitur PETRO PETREIO (*v*). Uterque enim Waregiam regionem ad *sinum Finnicum* seu *mare Warecum*, Russis etiam nunc *Waretskoje more*, seu mare piratarum vocatum, sitam, pro *Wagria Slavorum*, nunc Holsatorum, quæ Obotritarum Regibus Megapolensibus olim paruit, temere venditarunt eo quidem plausu scriptorum Mecklenburgensium, ut HENNINGESIVS *in prosapia vetustæ gentis Herulorum* (*w*) & FRID. THOMAS *singulari libello* (*x*) Russorum & Obotritarum stemmata ceu ex uno quasi Wagrico oriunda conjunxerint, quin non solum *Ruricum Waregum*, GVDLAI-

Opinio Eccardi de Wagria, Cimbrorum patria. Eiusque Waragorum etymon.

Wagria & Waregia confusio Herbersteinii & Petreji.

Hemingesii & F. Thomasi.

BI

---

nes), *postea Sabalingi*, *post Cobandi*; *supra hos* CHALI, *& supra eos*, *qui magis occidentales sunt*, *Phundusi*, *& his orientaliores Charudes*; *omnium autem maxime septentrionales sunt* CIMBRI. Post pauca addit: *Insulæ Germaniæ adjacent juxta Albis fluvii ostia*, *tres* SAXONVM *appellatæ*, *supra autem Cimbricam chersonesum alia* tres *Aleciæ dictæ*. Per quas *Heiligolandiam*, *Strandiam* & *Alsen* insulas earumque partes veteres a mari nunc disruptas indigitari opinabile foret. Cervicem vero seu dorsum Cimbriæ PONTANVS *Stormariam* & CLVVERVS *L. 3. c. 22. pr.* explicat *Holsatiam* ipsamque peninsulam Cimbricam ulterius in Jutia definit.

Plinii.

(*q*) PLINIVS *L. IV. hist. nat. c.13. Cimbrorum*, inquit, *promontorium excurrens in maria longe*, *peninsulam efficit*, *quæ* CARTRIS appellatur. *Cimbrorum veró partes sunt Ingævones*, TEVTONES *& Caucorum gentes.* Et *L. II. c. 67. Septentrionalis vero oceanum majori ex parte navigati sunt Romani*, *auspiciis Livii Augusti Germania classe circumvecta ad* CIMBRORVM *promontorium & inde immenso mari prospecto.* Pro *Carti* vero in antiquis codicibus legitur *Hanstisus*, ut ideo corruptum vocabulum esse sponte appareat. *Plinium* secutus est PRAETORIVS *orb. Goth. p. 70.* ubi de *promontorio Cimbrico seu Jutlandico* egit.

(*r*) *Apud* MELAM *Libr. III.*

Taciti.

(*s*) TACITVS *c. 37. Cimbrorum civitatem* seu gentem vocat *parvam quidem*, seu in angulo sitam, *sed gloria ingentem*, *Germaniæ sinum oceano*, Germanico seu mari balthico *proximum tenentem.* Venit præterea apud veteres sub nomine *chersonesi borealis*, *Peninsulæ septentrionalis tractus Phundusiorum*; unde forte Urbs *Ripis seu Ripen* in Cimbria meridionali sita, antiquitus vocari svevit *civitas Cimbrica Phundusiorum.* PONTANVS *c. l. p. 659.* PETR. TERPAGER *in Ripis Cimbricis Sect. 1. c. 1. p. 2.* Sunt etiam qui *Cosmographi* RAVENNATIS *L. I. c. XI.* laudatam *Mauringiam* interpretantur provinciam *Cimbrorum*, *Francorum & Ditmarsorum*, quos ultimos Cimbrorum soboles appellat continuator Helmoldi citatus a BARTHOLINO *antiquit. Dan. p. 664.*

Veterum Phundusia. Ravennatis.

(*t*) *Commentar. de rebus Franciæ orientalis T. I. p. 3. sq.*

(*u*) *de Rebus Muscovit. f. 4.*

(*v*) *Chron. Moscov. P. 2. p. 141.*

(*w*) *Tom. I. Theatr. geneal. p. 286.*

(*x*) *De avita Russorum & Megapolensium Principum consanguinitatis monstratis vestigiis edit. a.* 1717.

BI *Wagrii filium*, VITISLAI *Regis Obotritarum nepotem, pro* Principe *Wagriæ*, & inde circa a. 752. a Russorum proceribus ad capessendam rempublicam Russiæ seu regni *Gardarikiæ & Holmgardiæ* multis modis laceratam *evocato & electo Russorum Duce, Ducumque eorum omnium satore* venditaverint, sed & ipsum Imperatorem Octavium Augustum Wagriorum stirpi, adscripserint eumque Regem venerati sint e Wagria Slavorum oriundum; ad quas novitates manes, si qui sunt, Virgilii, Æneæ omniumque Trojæ heroum non possunt non obstupescere, æternoque somno abripi. Si vero quod HERBERSTEINIVS facit a vocum & locorum convenientia, posthabitis historiarum rerumque aliarum rationibus & circumstantiis, ad rei argumentum tuto concludere liceat, facile probari poterit, quod veteris regni Russici Gardarikiensis seu Holmgardiæ civitas regia & primaria ALDEIOBVRGVM ad lacum Ladogam sive Ladesco sita, & quæ post ejus ruinam excitata est nova urbs NOVOGOROD seu *Neogardia*, origines suas debeant Wagriis Slavis Cis-Balthicis, Russiæ occupatoribus. Constat enim, quod in *Wagria nostrate*, ex qua Rutheni laudatum RVRICVM cum duobus fratribus *Sinao* & *Truwore* per Legatos in Russiam accivisse feruntur, duæ celebratiores olim fuerint & etiam nunc sitæ sint ejusdem plane nominis civitates ALDENBVRGVM antiqua civitas & NEOSTADIVM, *Neustad*, Slavice & Russice *Novogorod*; quo ipso nomine ab avtocratore Russiæ *Alexeo Michailowitz* in litteris *ad Fridericum Holsatiæ Ducem* perscriptis (*y*) appellatur. Sed apage fabulas & conjecturas, præstabit enim Genealogias nescire vel recensere nullas, quam fictas & commentitias. Idem exprobrandum est MATTH. PRAETORIO qui loco Wagriæ Slavorum, a Russia quippe nimis dissitæ, Prussiæ regnum quod jactat *Kriweanum* (z) amplissimum substituit. Meliori jure *Waregos* Sveciæ vindicarunt OLAVS VERELIVS (*a*) & IO. MAGNVS (*b*), quibus RVDBECKIVS (*c*) facile suffragatur, & nuper rationes demum probabiliores adjecit ARVIDVS MÖLLER. (*d*). Id constat, quod *Waregi*

Pratorii. *Sententia Verelii, Ioannis Magni & Rudbeckii.* *Mölleri.*

(*y*) Datis Moscoviæ *anno 7161. d. 3. Dec. seu A. C. 1653.* Quibus literis per Legatum missis officiose requirit capturam & extraditionem hominis criminosi *Timoska*, apud Neostadienses tunc commorantis, qui anno 7152. A. C. 1644. magnam partem thesauri Cæsaris Moscoviæ furatus, sibi fuga consuluerat. *Novogrodna Wagriæ.*

(z) Cui *c. l. L. 2. §. 6.* populos *Coseros & Warejos* subjicit, ac conterminam dicit insulam: *Abalam seu Baltiam;* unde mare *balticum* nomen accepisse ariolatur. De fluvio vero *Abola*, cujus Annales Francorum sæpius mentionem injiciunt, vide SCHVRTZFLEISCH *hist. Germ. med. fundam. p. 40.* *De Abala Pratorii.*

(*a*) *Lexico Linguæ vet. Sveogothicæ.*

(*b*) *Præfat. Histor. p. 4.*

(*c*) *Tomo I. Atlant. c. X. de insula Vergion seu Sveonia p. 518.*

(*d*) *Diss. de Waregia ed. Lund. Gothorum a.* 1731. §. 5. 10. *sqq. Sveci, inquit, littora maris Balthici sæpius expilarunt & prædabundi interiores ejus recessus usque ad Russos perrepserunt. Ab hisce prædonibus* Wickkungar *dictis mare Waregum, Svecice Warghaf nomen accipere potuisse fateor.* Et §. 13. *Ex annalibus Russicis & temporibus, quibus vixerunt Russorum e Waregorum genere Principes, patescere existimarim, Russis nullum alium populum nomine Waregorum venisse, quam Svecos, siquidem ipsa nomina trium illarum principum, qui e Waregia in Russiam venerunt, etiam sunt Scandica. Rurik parum differt a* Rörek, *quod in Sturlonide occurrit, pro quo nunc dicimus* Roderick, *Sinaus est depravatum* Sune & *Truwor hodie* Trued.

regi (e) piratæ fuerint, Russis olim prædam extorquentes; sed *Waregos* pro *Cimbris*, & WARGON seu *Waregium* pro Wagria in occiduis partibus maris Balthici, ditionis olim Megapolitanæ nunc Holsaticæ, cum Eccardo venditare, id quidem fidem Historicam superat, & non tam incertum quam falsum est & commentitium.

Argumenta alia contra Waregos Cimbros.

Accedit & hoc, quod *Ptolomæus* a Rudbeckio ceteroquin laudatus Vargiones seu Waregos ad flumen Rhenum collocaverit; *Tacitus* vero, *Cæsar*, *Strabo*, *Plinius* & reliqui veteres omnes, qui bella Romanorum & Germanorum descripserunt, Vargiones altissimo silentio præterierint, quin & ipso non diffitente Rudbeckio, insulis pluribus aliis in littoribus maris sitis & ad piraticam faciendam opportunis nomen *Wargoön*, *Wargoo*, vel *Wargenas*, h. e. piratarum promontorium inditum fuerit. Quam vero male ab Eccardo ad Wagriam Holsaticam detorta sint hujus generis argumenta Herbersteiniana, id facile quidem palpabit, qui Wagriæ tam *Wandalicæ* quam *Slavicæ* ac demum *Saxonicæ* limites & historiam rite inspexerit.

De Cimbrorum sacris.

Quod denique religionem & Sacra veterum Cimbrorum attinet, EDDAS (f) seu historias & origines Dearum mythologicas a SAEGMUNDO SIGFUSONIO rhythmis Islandicis & a SNORRONE STURLESENIO sermone patrio congestas, *Ranzovius* in opusculo suo haud quidem consuluit, pluraque prætermisit, quæ hoc argumentum illuminant; sed occupatum jam hoc adeo est ab aliis, ut nonnisi paucula superesse

---

Waregorum & Waregiæ etymon Prætorii & Verelii, Rudbeckii,

(e) Vocem PRAETORIUS *L. 2. c. 2. p. 18.* explicare gestit e lingua Gothoporussica & *Warejos* interpretatur *Executores tributorum.* Probabilior est VERELII *in notis ad Herv. c. 1. p. 19.* & ECCARDI *c. l.* conjectura, quod *Waregi* dicti sint a Svecico *Warg*, pirata. Quod enim Scandiani continuam fere Archipiraticam exercuerint, id satis ex Legibus *Uplandicis*, *Helsingicis*, *Sudermannicis* & *Westermannicis de annuo classis Sveonicæ ad* PIRATICAM *apparatu & de trimestri hujus generis expeditione* docuit RUDBECK *c. l. p. 519.* ex OLAO MAGNO *L. I. c. 20.* adjiciens, quod lupus ob rapacitatem suam commune cum prædonibus nomen *Warg* apud Sueones obtinuerit. Rectius tamen vocabulum reddi videtur *exul*, *alienigena vel a patria rejectus.* Docet hoc Lex SALICA *tit. 58. L. I.* *Lex* RIPUARIA *tit. 87.* ubi *Wargus* dicitur *expulsus.*

Bensonis,

Unde notante BENSONE Anglosaxonicum *Wracc*, *Wrecca*, exul, extorris, & vox hodieque in Anglia & Cimbria usitata *Wracgut*, merces ejectæ. Quibus plura addit ECCARDUS *c. l. p. 4.*

Stralenbergii & Mölleri.

Sed ex *Celtico Garr & agaro*, quod est *rapax*, *ferax*, vocem derivare & cum Sveogothico conciliare studuit IO. *de* STRALENBERG *in descriptione Europæ & Asiæ septentr. & oriental. p. 193.* Nova est conjectura *Arvidi* MÖLLERI *c. l. p. 30.* Waregiam a *Finnica* voce *Wori* vel *Wari* h. e. monte dici putantis, addita hac ratione, quod littus Holmgardiorum seu Ingermannorum cum circumjacente regione sit planum, littus vero Svecicum sinui Finnico oppositum, scopulosum & tota regio montosa. Subjungit aliam derivationem petitam a vocabulo Finnis & Svecis communi *Wartia*, *Ward*, hodie *Ward*, quod notat custodiam excubias. Constat enim, quod Sveones in intimo maris Balthici recessu constituti, Regulos habuerint fiduciarios, a prima sede *Holmgardicos* dictos, in eo præcipue evigilantes, ut barbaras gentes arcerent a mare balthico, quod piraticis lembis infestabant. Aliis iterum placet vocabulo Esthonio *Warat* h. e. prædo, originem vocis Waregiæ & Waregi maris vindicare. Nec desunt, qui, ut videtur, convenientius e Russorum lingua apellationes has eruendas & explicandas arbitrantur.

(f) De qua SIBBERN *Biblioth. histor. Dan. Norweg. c. 9. p. 288.* MÖLLERUS *Isagog. P. 2. c. 1. §. 4. & in addendis p. 215. sq.*

Hannemanni Edda femina. Solœcismi aliorum.

Sed IO. LUD. HANNEMANNUS, *Medicinæ D. Kiloniensis in tractatu de auro p. 142.* EDDAM transmutavit in *feminam chymicam.* Putat enim Eddam fuisse philosopham & adeptam. Quæ metamorphosis non minus infeliciter ipsi cessit, quam transmutatio, cui incubuit, metalli in aurum. Pertinent huc plura Scriptorum sphalmata literaria, eorum præcipue, qui *mantissam & cabalam* pro hominibus, *codicem Justinianeum* pro nomine alicujus testis, *coranum vel alcoranum* pro Legislatore, & *Doctores mischnæ*

ſe videantur inveсta nondum & recitata a IOHANN. VASTOVIO (g), IOHANN. SCHEFFERO (h), OLAO WORMIO (i), THOMA BRODERO BIRCHERODIO (k), ELIA SCHEDIO (l), ANT. HEIMRICHIO (m), BARTHOLINO (n), OTTONE SPERLINGIO (o), ARN-

---

miſchna Talmudica pro verbi divini miniſtris Miſniæ, accepiſſe dicuntur; de quibus REIMMANNVS *Introd. in hiſt. Lit. p. 134. 141.* BOILEAV *in Colloquio de ſphalm. virorum in re literaria:* LILIENTHALIVS *obſerv. de ſolœciſmo literario* & MARVILLE *Melanges de Litterature*, cet.

(g) *Collectan. de idolis borealibus, commentario de Sanctis gentis Svecicæ præmiſſis ed. Col. a. 1623. fol. 3.*

(h) *Hiſtor. Upſal. ant. c. 16.* ubi tamen nonnihil dedit Sveciæ ſuæ, e cujus finibus Deos Germanorum & Cimbrorum omnes cum Rudbeckio eduxit. Quibus ex prologo Eddæ Storleſonis recte reſpondit ARNKIELIVS *de Relig. Cimbr. c. 2.*

(i) *Monument. Dan. ed. Hafn. 1642. p. 29. 86. 272. 276.* ibique de ordaliis & Legibus, toparchiis & ſacris Cimbrorum.

(k) *Libro MScto*, quem *Taurum Cimbricum* inſcripſit, quo Tauri cultum apud Cimbros aliosque populos præcipue ſeptentrionales, ex antiquitatibus ſtudioſe explicuit & deſcripſit integris XXX. capitibus. Idem e vexillis veterum CIMBRORVM, TEVTONVM & VANDALORVM *Megapolenſium* depicto capite tauri notatis, inſignia repetit *Ducum Mecklenburgenſium.* Quam conjecturam comprobant & illuſtrant IO. STRELOVIVS *Chron. Guthiland. præfat. f. 2.* PETREIVS *de orig. Cimbr. c. l.* BARTHOLINVS *Antiquit. Dan. L. 2. c. 9. p. 483. 489.* Adde, quod de *æneo tauro* quem Cimbri in exercitu circumduxerunt & per cujus fidem fœdera jurarunt, fuſius narravit BORRICHIVS *de antiqu. urb. Rom. facie c. 7.*

De tauro Cimbrorum & Teutonum.

De origine tauri in inſignibus Mecklenburgicis.

(l) *De Diis Germ. Syntagm. 3.* Cui in ſubſidium addi meretur ARNGRIMVS IONAS *epiſtola de Diis populorum borealium* apud STEPHANIVM *in notis ad Saxonem p. 141. ſeqq.*

(m) *Hiſtor. eccleſ. Sleſwic. L. I. c. 1. Hiſt. Friſiæ borealis c. 5. p. 86.*

(n) *De cauſis contemtæ a Danis adhuc gentilibus mortis, ſive antiquit. Danic. L. 2. c. 5.*

(o) *Diſſert. de nomine & feſto* IVEL *tam antiquorum quam hodiernorum ſeptentrionalium edit. Hafn. a. 1711.* Quod dictum autumat a feſtiva veterum formula acclamandi, *Ju, Jo!* Quæ quidem derivatio anteferenda eſt aliis aliorum, qui præeunte WORMIO *in faſtis Dan. p. 18. ſeqq.* feſtum *Juel* a *Julio Caſare* vel cum PONTANO a Græcorum *Canticis* ἰούλοις *Cereri* dicatis, vel cum IO. BAAZIO *hiſt. Eccleſ. p. 57.* a *jubilando* repetunt; ſed rectior videtur derivatio vocis a Cimbrico *Jul*, ſole, ſeu Celtico *hiul*, rota, vel ſi mavis ab Anglo-Saxonico *Gebol*, gaudio, cum quo convenit *Scanicum Jola*, genio indulgere. Ut igitur feſtum *Juel* menſe *Februario* a *gentilibus* celebratum, vel ſit *feſtum* SOLIS ad regiones boreales redeuntis, immolationibus animalium *apri* præcipue, *verris & hirci* ut & precibus, ut terram fecundet, invocati, vel *feſtum* GAVDII & commeſſationum, a quibus ipſe menſis Februarius, in quem *Juel* feſtum incidit, dici conſvevit *Blide maned*, menſis lætitiæ. Faciunt huc *Calendaria runica* apud VERELIVM, RVDBECKIVM, RANZOVIVM, in quibus menſi Februario inſignium & ſymbolorum inſtar tribuuntur *cornua lætitiæ*, e quibus largiter bibebatur. Inde forte eſt, quod Germani *Februarium* menſem, *Hornung* vocaverint, non a cervorum quidem cornubus quæ tunc abjiciuntur, nec a ſacrificiis eo menſe a Græcis *Dianæ* oblatis; ſed a poculis, quorum vices olim cornua apud Boreales ſubibant. Quid? quod SPERLINGIVS c. l. VERELIVS *in notis ad Herwar ſaga c. 56.* teſtatum faciant, ab *Haquino Adelſtano*, Chriſtiano rege *Norwegorum*, ſeculo X, hoc feſtum Februarii antea paganum, ad feſtum tempus *nativitatis Chriſti*, idque computatum ab 21. Decembr. ſeu die Thomæ Apoſtoli usque ad diem *Canuti ſeu 13. Januarii*, rejectum fuiſſe ideoque in faſtis Runicis huic, qui epulis & commeſſationibus finem fecit diei, adſignari cornu *inverſum ſeu vacuum*, non erectum amplius & liquido impletum. Et negandum non eſt, quod e paganiſmo plures ipſius reliquiæ & ſuperſtitiones tranſierint ad Chriſtianiſmum, nec etiam nunc plane deſierint circa tempus feſti natalis Chriſti. Spectare huc videntur ſuperſtitiones plebejæ, nocte, quæ feſtum nativitatis antecedit, peragi ſolitæ, item ludi Iulii apud boreales uſitati, *Julebuk Blindekou & Ballerune*, ipſaque fercula & plures cibi præcipue *panis & verris*, quos in feriis natalitiis die nocteque menſæ apponere ſveverunt *Gothi*, *Sveci*, *Dani teſte* LOCCENIO *antiquit. Sveo-Goth. L. I. c. 3.* Forte & his feſtis conſvetudinibus Julicis originem debent *figurati & melliti panes*, qui tempore nativitatis Chriſti hodieque conficiuntur & figuram plerumque referunt animalium, verris, hirci & ſimilium. A quibus animalibus etiam ſolis currum trahi pagani olim finxerunt, qui & *verres* præcipue SOLI ejusque ſimulacro *Frejo* numini conſecrarunt. De quo argumento plura adduͤnt MEINDERS, ECCARDVS, SAGITTARIVS ceterique interpretes decantati *Indiculi de Weſtphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

Sperlingii opinio de Cimbrorum feſto Juel.

Sententia Wormii Pontani, Baazii.

Noſtra derivatio a cimbrico jul vel gebol.

Rationes e calendariis runicis.

Etymon vocis Hornung.

Quid cornu inverſum notet in faſtis runicis?

Reliquiæ feſti Juel apud Cimbros, Danos, Svecos.

Præcipue tempore natalitiorum Chriſti.

ARNKIELIO (*p*), IOHANN. PETRO KOHLIO (*q*) ceteris. Nec vero eſt ut de vetuſtiſſimis Cimbrorum in patria memoriis & monumentis (*r*), lapidibus & urnis (*s*), legibus antiquis (*t*) & litteris Anglo-Saxonicis ſeu Runicis ab HARDVINO (*u*) quidem temere impugnatis quicquam adjiciamus, cum plures hoc argumentum perpoliverint, fecerintque aliis otia. Subiungimus ſaltim ratiunculas de additis *Ranzoviano* & infra *Hamsfortiano* operi figuris, vetuſtos *Cimbrorum Dithmarſorum & inſularium veſtituum* genuinos modos repræſentantibus. Quam enim ſollicite hujus generis vetuſtates conquirere magnique facere ſoleant rerum Germanicarum ſolertiſſimi & haud incurioſi cultores, id uberius ſtudiis ſuis & exemplis communiunt CHIFLETIVS (*v*), WOLFG. LAZIVS (*w*), CLVVERVS (*x*), CONRINGIVS (*y*), IO. PHIL. BVRGGRAVIVS (*z*), PAVLVS HACHENBERGIVS (*a*), IO. GEORG. AB ECCARD (*b*) GOTTL. SAM. TREVERVS (*c*), in eruendis & explicandis rebus veſtiariis veterum Germanorum occupatiſſimi. Nec id quidem ſine ratione, laude, varioque in re hiſtorica commodo, uſuque in explicandis nummis, ſigillis, lapidibus, monumentis examinandis rationibus vitæ privatæ & parſimoniæ veterum Germanorum, eorumque veſtitus vario ornatu, artificiis & ſimplicitatibus; a quibus nunc quidem

Memoriis, urnis, legibus & litteris.

Rebus veſtiariis,

Earumque uſu.

---

culi ſuperſtitionum & paganiarum in Concilio Liſſtinenſi a. 742. præſcripti, cujus titulus tertius eſt de *ſpurcalibus ſeu epulis ſolennibus in Februario.*

(*p*) *De Relig. Cimbrorum gentil. ed. Hamb. a. 1690. & 1704.*

De ſacris Cimbrorum ſcriptores.

(*q*) *Specimine Theologia gentilis Cimbrica purioris ed. Kiliæ 1723.* De initiis ſacrorum *Chriſtianorum in Cimbria & Dania* eorumque ſcriptoribus vide MÖLLERVM *Iſagog. P. 2. c. 2.* SIBBERN *biblioth. Norweg. c. 9. p. 292. ſq.* MVHLIVM *diſſ. de converſione paganorum ſub auſpiciis Friderici IV. c. 2.* PHIL. FRID. HANE & CHRIST. KORTHOLT *diſſ. de Sacrorum Chriſtianorum in Cimbria primordiis.*

(*r*) Apud WORMIVM *in Monumentis Danicis*, & ſupra laudatos alios.

De urnis & tumulis cimbricis.

(*s*) De quibus ex inſtituto ANDR. ALB. RHODEN *in Obſervationibus antiquitatum Cimbricarum, & in deſcriptione tumuli Barmſtedenſis.* Idem argumentum illuſtrarunt IAC. a MELLEN, OTTO SPERLINGIVS, MICH. RICHEY. Quibus addi merentur BLVMIVS *de Urnis Bremenſibus*, IO. HERM. SCHMINCKIVS *de urnis & armis lapideis veterum Cattorum*, NVNNINGHIVS *de ſepulchreto Weſtphalico gentili* cui addita eſt COHAVSENII *diſſertatio de urnis ac lapidibus gentilium Weſtphalorum.* KEYSLERVS *in antiquit. ſeptentr. p. 110. ſq.* HECHTIVS *de buſto Luſatiæ antiquiſſimo in Miſcell. Lipſienſ. T. 8. Obſ. 153.*

(*t*) De quibus IOACHIMVS BLVTINGIVS *in Obſervationibus de origine & introductione juris Cimbrico Jutici, adhuc MSctis*: PETRVS FRID. ARPE *in feriis æſtivalibus*: CHRISTOPH. HINR. AMTHOR *diſcurſu de legibus Cimbricis. ed. Kiliæ a. 1711.*

(*u*) *Chronolog. Veter. Teſt. p. 34. ſq.* Cujus dubia diluit HICKESIVS *Theſaur. Lingu. ſeptentr. præf. p. 23.* & la CROZE *in Vindiciis veterum ſcriptorum ed. Roterod. a. 1708. p. 197. ſq.*

(*v*) *In Anaſtaſi Childerici.*

(*w*) *In Libris de Migrationibus gentium*, ubi tamen in deſcribendis veſtibus, quarum figuras addidit, veterum Germanorum audax nimis eſt & arbitrio indulgens. Quod idem dicendum de *Cluvero.*

(*x*) *Germania antiqu. L. I. c. 14. de habitu Germanorum externo & cap. 16. de cultu corporum.*

(*y*) *De habitus corporum German. antiqui & novi cauſis.*

(*z*) *Commentar. ad laudatum Conringii libellum ed. Francof. 1728.*

(*a*) *Diſſ. de Germania media c. XI. de re veſtiaria veterum Germanorum.*

(*b*) *Erklärung eines alten Kleinodien-Käſtl. ed. Norib. 1724.*

(*c*) *Anaſtaſi veteris germani germanæque feminæ*, quorum imagunculæ metallicæ in urna prope Botsdampium inventæ ſunt *ed. Helmſtadii 1729.*

dem Germani in luxum profusi nec rebus domi natis contenti, multis modis procacius desciverunt & aberrarunt. Certe, si qui alii, *Cimbri veteres & Dithmarsi* (*d*) patrii antiqui vestitus diutius tenacissimi fuerunt, quin & *insulares Fœhrenses*, *Syltenses*, ceterique vestium vetustissimi moris etiam nunc adeo servantes sunt, ut ab institutis majorum ne latum quidem unguem recesserint, sed hodieque respuant peregrina indumenta omnia, ad seculi quidem in mutandis vestitibus & profundendo patrimonio ad stuporem usque ingeniosi methodum & artem rite adinventa formaque, qua decet, Gallica exacte consuta. Sed de veterum horum simpliciumque Cimbricarum vestium convenientia cum antiquorum Germanorum habitu & re vestiaria paulo explanatius constabit, si de his moribus differentem audiverimus TACITUM *de morib. Germ. c. XVII. Tegumen*, inquit, *omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum. Cetera intecti, totos dies juxta focum atque ignem agunt. Locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante sicut Sarmatæ & Parthi, sed* STRICTA *& singulos artus exprimente, gerunt &* FERARUM PELLES, *proximi* RIPAE *negligenter, ulteriores exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. Eligunt feras & detracta velamina spargunt maculis* PELLIBUSQUE *belluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. Nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminæ sæpius* LINEIS *amictibus velantur, eosque purpura variant partemque vestitus superioris in manicas non extendunt*, NUDA BRACHIA *& lacertos, sed &* PROXIMA PARS *pectoris patet.* Huic si addideris CAESARIS (*e*), EGINHARDI (*f*), SIDONII APOLLINARIS

Et tenaci apud Cimbros observantia.

Testimonium Taciti, de vestitu veterum Germanorum.

(*d*) Quorum genera & partes vestituum *Wöbbe* seu Gewebe, *peele* sive pectoralia, *Flechten* seu texturas crinium, *Kageln*, *Höcken* aliaque cum re vestiaria veterum Germanorum comparavit NEOCORUS *histor. Ditmarf. MSc. P. I. §. 34.* citatis in auxilium *Tacito*, *Cæsare*, *Abbate Urspergensi.*

Ditmarsorum vestium quædam nomina.

(*e*) *L. VI. 21. Promiscue*, inquit, *in fluminibus perluuntur*, PELLIBUS *aut* PARVIS *Rhenonum* TEGUMENTIS *utuntur, magna corporis parte nuda.* Fuerunt vero hæc *Rhenonum* velamina vestes pelliceæ, e pellibus *Rhenonum animalium*, quæ apud septentrionales *Rheen* dicuntur, confectæ. Exposuit hujus generis vestitum ISIDORUS *orig. L. 19. c. 23. Rhenones sunt velamina humerorum & pectoris usque ad umbilicum atque intortis villis adeo hispida, ut imbres respuant.* Et NEOCORUS *c. l.* Cæsaris *Rhenones* interpretatus est *kurze Leibpeltze.* Non desunt, qui cum SAVARIO *in notis ad Sidonium L. 4. c. 20. Rhenones* vestes dictas putant a *Rheni accolis*; vel cum BOCHARTO *P. I. de animal. S. Scripturæ L. 2. c. 43.* a Græco ῥῆνες seu ἄρνες, quod agnos significat. Addit HACHENBERGIUS *c. l. §. 23. Rhenones vestes erant primitus e pellibus* AGNINIS, postea *etiam aliorum animantium, quod præter Cluverium Bochartus & Vossius confirmant.* Sed de animalibus Rhenonibus, cervis haud absimilibus videndi sunt OLAUS MAGNUS *rer. Septentr. L. 16. c. 17. 18. 19. ubi Rhenonem*, RANGIFERUM vocat a cornuum ramis *Rancken* vulgo dictis; SCHEFFERUS *Lappon. c. XXVIII.* LOCCENIUS *antiqu. Sveo-Goth. L. I. c. 20. quo de cura corporis externa priscorum* GOTHORUM *& cultu modico in amictu, speciatim de rhenonibus luculenter egit.*

Cæsaris testimonium.

Descriptio Rhenonum.

(*f*) *In Vita Caroli Magni: ad Corpus camisiam lineam, & feminalibus lineis induebantur Franci, deinde tunicam & tibialia, tum fasciolis crura & pedes calciamentis constringebant & ex pellibus lutrinis thorace confecto humeros & pectus hyeme muniebant; sago Veneto amicti & gladio semper accincti.*

De germanorum re vestiaria locus Eginhardi.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

RIS (*g*), POMPONII MELAE (*h*), PLINII (*i*), PAVLI WARNEFRIDI (*k*), WITICHINDI (*l*) aliorumque testimonia, plures de amictu veterum Germanorum reliquias facile notabis in re vestiaria veterum Saxonum & Cimbrorum. Manifestum quippe est, quod fuerint indumento usi non flusitante (*m*), Sagis ex lana vel pellibus plerumque confectis & fibulis consertis (*n*) vestibus quoque pelliceis (*o*) seu Rhenonibus, quas Cimbri aliquando Cunas (*p*) vocarunt,

Cimbrorum & Ditmarsorum cum iis convenientia.

Sidonii. (*g*) *Libr. IV. ep. XX.* *Quorum Gothorum pedes primi* PERONE *setoso talos ad usque vinciebantur, genua, crura suraque sine tegmine; præter hoc vestis* ALTA, STRICTA, VERSICOLOR, *vix appropinquans poplitibus exertis, manicæ sola brachiorum* PRINCIPIA *velantes.*

Pomponii Melæ. (*h*) *Geograph. L. 3. c. 3.* ubi de veteribus Germanis affert, quod *puberes diutius nudi agant, viri vero fatti* SAGIS *velentur aut libris arborum.* Idem STRABO *Libro XV.* asserit & fusius exponit CLVVERVS *c. l.* ubi *libros arborum* interpretatur *tunicas arborum interiores plicabiles*, quæ ad texendum aptæ sunt storeisque conficiendis, *Matten* apud Belgas dictis, inserviunt.

Plinii. (*i*) *Histor. Nat. L. 19. c. 1.* *ibique de lineis amictibus feminarum Germanicarum.*

Warnefridi. (*k*) *L. 4. c. 9.* *Vestimenta Germanis erant laxa & maxime linea, qualia* ANGLO-SAXONES *habere solent, ornata institis latioribus,* VARIO *colore contextis.*

Witichindi. Gregorii Turonensis. Cimbrorum vestium cum Saxonicis convenientia. Testimonium Helmoldi. Exempla de birris. (*l*) Qui *L. I. Annal. Saxon.* rem vestiariam Saxonum eorumque *saga, lanceas, scuta, cultellos ad renes pendentes & diffusam scapulis cæsariem* descripsit. Conveniunt GREG. TVRONENSIS *hist. Franc. L. 5. c. 15.* & PAVLVS WARNEFRID. *L. 3. de gestis Long. c. 7.* de Saxonibus asserentes, quod *barbam & capillos incidere consueverint.* A consueta vero Saxonibus vestitus forma non alienos fuisse *Cimbros & Ditmarsos*, testis est *Saxo Grammaticus hist. L. 14* ubi Svenonem Daniæ regem *Saxonicum habitum militibus etiam gerendum injunxisse* commemorat. Et HELMOLDVS *chron. Slav. L. I. c. 48.* *Tres*, inquit, *sunt Nordalbingorum populi, Sturmari, Holsati, Thetmarsi, nec* HABITV *nec lingua multum discrepantes, tenentes Saxonum jura.* Quod exemplis facile, potest declarari. Saxones *birro* seu *bireto* caput operire sueverunt, sago seu indumento non manicato usi fuerunt, barbam non aluerunt prolixam nec crinibus frontem occultarunt, sed in tondendis capillis ita versati sunt, ut ad verticem dimissi in tergum defluxerint. Idem PLVTARCHVS & IORNANDES de Cimbris asserunt. Quorum mos fuit caput birris, & belli tempore galeis ex pellibus animalium confectis, caput tegere, sagis pelliceis incedere, crinem retrorsum cogere & in nodos colligare. Quod patet ex figuris apud Hamsfortium.

Observatio Rhodenii. Facit huc observatio RHODENII *c. l. p. 210.* & BIRCHERODII *apud Arnkielium c. l. p. 308. n. 7.* qui ex novaculis in urnis *Cimbrorum* sæpius inventis cultum & ornatum crinium testatum reddunt. De *Ditmarsis* speciatim audiendus est

Testimonium Neocori de vestibus Ditmarsorum. NEOCORVS *hist. Ditm. MSc. P. I. §. 34:* *Der Ditmarschen und Holsten Kledung hebben wenig geschelet, und iss ock de Stapholmer vn Cimbrer Kledung den Ditmarschen nicht fast vnglick. Also dregen ock de Fruwen im Lande Holstein noch rode pirate. Also ock hebben de Manspersonen alle miteinander lange Haare vom Oldersher, wo in olden Gemahlden tho stehen, beth am jüngster Fede a. 1559. getragen, den vm de tyd hefft man erstlich angefangen Kolben do tragen. De Fruens belangend bliven desülven by erer alden Dracht. De Jungfruen binden de Haare vm mit enen schnor, dat de ehnen nicht in de Ogen hengen, de Haare flechten se an enen wullen Band in ener oder twe flechten und laten beyde Fruwen und Jungfern se up den rüggen dal hangen.*

Slavinia vestis quid? (*m*) Qua usi sunt *Sarmatæ, Venedi, Slavi, Obotritæ* & etiam nunc utuntur Poloni. Unde *Slavinia vestis* apud rei vestiariæ scriptores est *vestis oblongior.*

De germanorum & Cimbrorum sagis, Rochetis & casulis. (*n*) Quibus humeri tantum & tergi pars tegebantur. In quorum locum successerunt *rocheta* seu tunicæ strictæ, præcisæ & prope lumbos desinentes, item *colobia*, generaque alia tunicarum. De *Frisis & Ditmarsis antiquis* testis est CORN. KEMPIVS *Tr. de origine, situ & qualit. Frisiæ L. I. c. 21.* quod *vestes eorum sint curtæ & strictæ ex panno, vix dimidias nates tegentes aut non longiores, quam ad coxas, in dorso a summo ad imum quatuor plicas habentes connexas, similiter ab anteriore parte bene complicatas.* Vide *Fig. Ranzovianas de veteribus Cimbris, Ditmarsis & Hatstedensibus n. 3. 9. 21.* Sagulis his ac tunicis *casulæ*, Belgis forte *jacke, Cajacke*, oppositæ leguntur, vestes nimirum cucullatæ & longiores quæ corporis omnes fere partes velarunt. De quibus *Synodus sub Carolomanno a. 742.* statuit: *Ut presbyteri & Diaconi non* SAGIS *laicorum more sed* CASVLIS *ritu servorum Dei utantur.*

Quid Cimbria gunata? (*o*) Inde est, quod Germani & Gothi apud *Sidonium* nominentur PELLITI, & Cimbria & antiqua Saxonia apud veteres dicatur GVNATA, h. e. *pellicea.* Uti ex LIVTPRANDI *Libro de Legatione* docet SPELMANNVS *glossar. Archæol. p. 270.*

Vestium Cunarum derivatio. (*p*) Vestes sunt præcipue muliebres ex gunis seu mollioribus pellium partibus, quibus ventres anima-

runt, induti, lineis camisiis & amictibus pannis præcipue versicoloribus (*q*) velis item seu riculis capitum (*r*) & palliolis muliebribus (*s*), proxima etiam pectoris parte aperta, vestibus non manicatis sed nudis fere brachiis (*t*) nudoque capite & cirris seu crinium nexibus per terga dimissis, (*u*) barbaque haud oblonga & squa-

---

malium cingi solent, consutæ. Frustra hinc MEVRSIVS a græco γεῦλον vel γένυ vocem deduxit addita explicatione, quod *guna quasi vestis sit* genua *tegens*. Rectior foret conjectura eorum, qui gunas dictas putant a *pellibus cuniculorum*, quos *Belgæ* Kunne, *Angli* cunnii, appellant. Cui opinioni SPELMANNVS *c. l.* elegantem adjicit observationem, quod ipsi Anglo-Saxones e Cimbria togas seu *gunas vestes* hodieque ab Anglis *gown vocatas*, in Britanniam invexerint. Addit idem: *Gunam brevem intelligo vestem ad genua desinentem, quali nostri majores a Germanis*, Cimbris, *edocti usi sunt & pellibus quidem subtexta.* Cum *gunis* vel certe cum *Rhenonibus* convenire videtur indumentum, quod in legibus veterum Germanorum passim dicitur *Filtrum*, unde Filtz, *pellis.* Quibus quidem divitiis pelliceis Germanos olim postposuisse aurum & argentum, ex *Tacito* HELMOLDVS & ex hoc CRANTZIVS *Vand. L.* 2. *c.* 18. retulerunt.

Opinio Meursii. Spelmanni. De germanorum filtris.

(*q*) Quales sunt vestes *insularium* præcipue *Cimbrorum*, utpote variis coloribus etiam nostra ætate interpolatæ. De *Teutonibus*, *Gothis*, *Francis*, *Longobardis* idem notarunt TACITVS *hist. L.* 2. SIDONIVS *L.* 4. *ep.* 20. DIODOR. SICVLVS *L.* 5. asserentes: *quod usitatissima, illis fuerint saga & vestimenta varie colorata crebris laterculis, florum instar, distincta, nunc flammea, nunc rutila, lactea, grisea.* De *Anglo-Saxonibus* seu *Cimbris* vide supra testimonium *Pauli Diaconi* not. k. cui addendus est STRABO *L. VII.* adstruens: quod CIMBRICAE *mulieres, quæ sacerdotum munere fungebantur, veste* non versicolori; sed alba *usæ sint, cujus tunica e carbaso confecta & fibulis adnexa fuerit.*

Insularium Cimbrorum vestes varie colorata.

(*r*) Quibus viduæ præcipue Cimbricæ & Dithmarsicæ usæ sunt. Quarum reliquias ostendunt figuræ RANZOVII, item SCHILTERI *ad Chronic. Königshofii p.* 514. & sigilla apud HEINECCIVM de *sigill. vet. Germ. Tab.* 12. *seqq.* & STRVVIVM *in Archiv. hist. Polit. P. I. p.* 404.

Riculæ mulierum cimbrarum.

(*s*) Quorum exemplum est *palliolum feminæ Cimbricæ Flensburgensis & Eyderstadensis inter figuras Ranzov. n.* 15 *sqq. & n.* 24. Quod ipsum nimium haud differt a palliolo quo prisca Zelandorum Dea nec Cimbris incognita *Nehalennia* induta comparet apud KEYSLERVM *antiquit. Septentr. p.* 239. Cujus tamen explicationi Deæ Nehalenniæ seu *Nehæ in templo vel Hallis* præferendam putarem conjecturam vel MENSONIS ALTINGII & GVNDLINGII, qui NEHALENNIAM dicunt *Deam novæ Lunæ apud veteres Germanos auspicatissimæ*, vel ECCARDI qui eandem accepit pro *Dea novæ terræ*, mari detractæ, vel noviter repertæ, Cimbris dictæ *Vor-Land*, *Butenland*, cujus argumenti rationes dedit in *Differt. de Apolline Granno in Alsatia detecto*, edita a IO. GEORG. ESTOR *annal. Hassiac. collect.* 3. *p.* 221. Quæ in Cimbrica figura propendent annulorum nummulorumque decora, aliquando etiam campanulæ seu tinnimenta, illa addita demum & adinventa sunt ornamenta ætatis mediæ & recentioris. Testes adsunt & exempla apud DVFRESNIVM & ECCARDVM *c. l. & ad Legem Salicam p.* 151. quod Seculo præcipue XI. & XII. usque ad Sec. XV. mos inter honoratiores inoleverit, nummis, circulis, auri catenulis & tintinnabulis nunc vestimentis nunc gladiis & cingulis, item *pectoralibus & collaribus feminarum* appensis, incedere & superbire. Quod ultimum sigillatim ECCARDVS *Tract. de cistella Clenod. explicat p.* 14. probatum ivit imaginibus & statuis apud Brunsvicenses in aula *S. Anthorii* conspicuis. Icones nonnullas virorum, quorum pectora *tintinnabulis* ornata sunt exprimi curavit *Ant.* MATTHAEI *de nobilitate p.* 1132. Plura illustrium exempla recenset TENTZELIVS *ad* SAGITTARII *Hist. Goth. Suppl.* 2. *p.* 247. Facit huc *privilegium ferendi tintinnabula in Cappis a* PASCHALI *II. datum a.* 1103. apud PVRICELLVM *in Basilica Ambrosiana p.* 109. Quod fusius exposuit & Sacerdotalibus vestibus, quæ tinniolis exornatæ, illustravit DV FRESNE *Tomo VI.* voce *stola*, *Tinniolo p.* 1150.

Palliola earum & Deæ Nehalenniæ. Quæ non dicitur a templo nec nova luna, sed a nova terra. Observatio de campanulis propendentibus.

(*t*) De vestibus non manicatis veterum Germanorum TACITI interpretes & CLVVERVS *c. l. c.* 16. prolixe agunt. Ritum *Danorum* eundem descripsit OTTO SPERLINGIVS *Comment. de vestitu Danorum veteri Novis litterariis maris Balthici anno* 1698. *pag.* 209. *insertæ: In feminarum* inquit *veste etiam illam strictam fuisse observavimus* SINE *manicis sinu etiam* PATENTE.

De vestibus non manicatis.

(*u*) Quod TACITVS *c.* 38. de gente Suevica & CLVVERVS *c. l.* ex PLINIO *L.* 28. *c.* 12. de Germanorum feminis universim asserit, *quod crinem obliquare nodoque substringere vel circa verticem conglobare sueverint*, id apprime facit ad ritum feminarum Cimbrarum Ditmarsarum, quibus pertinaciter placuit crines vel conglobare vel in nodos collectos spargere in humeros tergumque. Illustrat hanc consuetudinem ARNKIEL *de relig. Cimbr. gent. p.* 202. effigie

De cirris feminarum Ditmarsicarum.

 Fe-

squalida sed ornatiori, (v) & quod ad sponsos (w), plane succisa conspicui, gladiis & cultellis ad dextram semper accincti (x), bi-retis (y) & pileis aliquando acuminatis seu tutulis (z), ut & fe-moralibus linteis & coreis seu braccis laxioribus cum tibialibus co-hærentibus (a), peronibus item setosis seu calceis pilis & pelle cras-sis,

---

Et cimbri-carum.

Feminæ Cimbricæ Sacerdotis, quæ ob cultum sacrorum non crinibus incedit *in nodos colligatis*, sed in terga *libere profusis*. De feminis recenter nuptis & virginibus Cimbricis & Ditmarsicis, nudo capite & crinibus colligatis incedentibus, ipsæ testantur figuræ *Ranzovii* & *Hamsfortii*. Cujus ritus apud Francos etiam usitati diserte meminit GREG. TVRONENSIS *L. 6. c. 24.* Quin inde explicanda erit formula Iuris Germ. & Longobardici *feminas esse in capillis h. e. in virginitate.*

De barba or-natiori.

(v) Idem de *Francis* AGATHIAS *L. I. c. 5.* & de Germanis omnibus asserit DIODORVS SICVLVS *L. 5. c. 28.* Eundem morem SIDONIVS præcipue in *Gothis* & WITICHIN-DVS in *Saxonibus*, uterque ceu antiquum collaudat.

(w) Quorum apud Germanos præcipuus ornatus olim fuit barba non promissa sed tonsa. TREV-ERVS *c. l. p. 10.* CHRIST. FR. PAVLINI *Tr. de barba c. 2. apud* PISTORIVM *ama-nit. hist. P. I. p. 93.*

De dextra manus præ-rogativa apud ger-manos vete-res, Svecos, Cimbros, Ditmarsos.

(x) Quod docent figuræ Ranzovianæ de puellis feminis, virisque Cimbricis & Ditmarsicis *n. 4. 8. 9. 10. 11. 12. 13.* In dextro vero latere & Germanos olim gladios gestasse testes sunt *Cæsar*, *Strabo*, *Iornandes*, *Diodorus Siculus*. Cujus rei rationem petere solent a prærogativa manus dextræ quæ Germanis dicitur *rectior*, Belgis & Svecis *superior*. Cui & olim Cimbri & Dit-marsi *honoratiorem locum* vindicarunt. Unde est quod etiam nunc Ditmarsorum feminæ sacer-dotali benedictione connubii fœdere jungendæ, dextrum seu honoratiorem locum, sponsi vero sinistrum occupent. Quem ritum rerum Ditmarsicarum scriptores laudant *antiquissimum & a sexu elegantiori tenaciter usque servatum.* Nec dubium est, priscos Germanos omnes honora-tiorem semper locum feminis tribuisse, quas teste TACITO *de M. G. c. 8.* IVLIO CAE-SARE *de B. G. L. I. c. 15.* summo adeo honore prosecuti sunt, *ut illis inesse sanctum aliquid, providum & consultum putaverint. v.* KEYSLER. *dissert. de mulieribus fatidicis in antiquit. septentrion. p. 371. seqq.*

Dissensus aliorum.

Sunt tamen, qui sinistrum latus aliquando apud veteres honoratius fuisse argutantur, cujus rei conjecturas attulit litteratissimus TREVERVS *in Anastasi vet. Germ. §. 12. 13.* Contrarium stabiliunt CHRIST. SCHÜTZ *dissert. de honorificentia dextri loci ed. a. 1655.* & CHRIST. FRANCISCVS PAVLINI *Tr. de dextra apud* WIL-HELM. FRID. PISTORIVM *amænit. histor. Iurid. P. I. p. 133. 141. ibique citatus* LIPSI-VS & IO. GOROP. BECANVS.

Cappæ & la-cernæ vete-rum.

(y) Quorum alia angularia, alia rotunda sunt ut *cappæ veteres*, alia ampliora ut, *cofia antiqua*, quæ sunt bireta tenuia & linea, hodie *Haube*. Aliquando etiam his biretis adhæsisse palliola & lacernas, *die Reegen Mantel*, fusius probat FERRARIVS *de re vestiaria præcipue Roman. P. 2. L. I. c. 21.* spectare huc videntur lacernæ apud *Hamburgenses*, *Brunsvicenses* & *Slesvicenses* in figura *Ranzoviana 14.* Plura biretorum exempla habet idem in figur. *3. 7. 15. 16.* & HAMSFORT *in figur. mulierum Föhrensium.*

Pilei acu-minati seu tutuli.

(z) Qui in apices adsurgunt & ad biretorum acuminatorum genus pertinent. Facit huc RAN-ZOVII *figur. 20.* de virgine *Stapelholmensi* & HAMSFORTII *de puella ac femina recens nupta Föhrensi.* Descripsit hos tutulos a *tüte*, in cujus formam adscendunt, forte dictos, lau-datus RHODENIVS *in den Cimbr. Holst. antiquit. Remarqu. p. 184.* ubi tutulos cupreos fre-quentius in urnis Holsaticis se invenisse refert verbis sequentibus: *Der Zierath der oben auf die Haare in form einer kleinen pyramide gesetzet und mit einem Bande befestiget werden, wird von den antiquariis genandt Tutulus oder ein Hütchen. Dergleichen haben wir nun hier sehr viele von verschiedener Grösse, doch einerley facon gefunden, dass also dieses ein sehr gebräuch-licher Zierath in hiesigen Ländern müsse gewesen seyn.*

Observatio Rhodenii & Sperlingii.

Sed honoratioribus saltim viris feminis-que hos pileos vindicat SPERLINGIVS *c. l.* cui accedit fides IORNANDIS asserentis, quod apud Gothos seu Iutas olim *capillati* omnes incesserint, exceptis iis, qui sacris præfuerunt, *pileati* vocati.

Femorali-um descri-ptio.

(a) Ut parti inferioris corporis tegendæ sufficiant, quibus & soleæ aliquando adsutæ reperiuntur. Quod utrumque allegatæ figuræ, sigilla item apud HEINECCIVM & BÜTKENIVM, exempla apud ECCARDVM *p. 21.* ad oculum ostendunt. Prolixi sunt in describendis coxali-bus seu femoralibus *veterum Germanorum* DIODORVS SICVLVS, SIDONIVS, PAV-LVS DIACONVS, & plures citati ab HACHENBERGIO *c. l. §. 30. 32. 33.*

Braccæ Cimbrorum & Dano-rum.

Brac-cas CIMBRORVM in statuis veterum idolorum *Luni, Odini seu Wodani* aliorum-que conspicuas exhibuit ARNKIEL *c. l. p. 73.* De DANORVM feminalibus seu braccis egit SPERLINGIVS *de vestitu Dan. vet. c. l. p. 209.* Etymon vo-

sis, *fenestratis* tamen præcipue & *laqueatis* (*b*), in crucis modum corrigiis seu lorulis colligatis demumque in uncinos seu rostra desinentibus (*c*) mirifice ornati, ut alia plura taceamus.

II. Nicolai Mareschalci Annales Herulorum & Vandalorum eorumque versio Germanica Eliæ Schedii.

Accedimus ad NICOLAVM MARESCHALCVM, Legum ac Canonum Doctorem Historiarumque in Academia Rostochiensi Professorem, Ducum Henrici Pacifici & Alberti ad a. usque 1525. quo obiit, Consiliarium, qui a patria *Thuringia* (*d*) Thurius dici

vocis, quam ab Hebraico *Berec*, genu, plures deducunt, idem ex Danico & theotisco exposuit: *Braccæ inter femora dividuntur quasi Gebracken, ex qua voce braccis nomen. Lürbräcker vocantur ex corio parata femoralia; Belgæ & Saxones inferiores Brock retinent, alii germani Büchsen cœperunt vocare, quod ventrem Bürck, Bauch tegant & inferiora.*

Calcei fenestrati & laqueati veterum germanorum.

(*b*) Figuras habet HAMSFORTIVS *infra* & SCHILTERVS *ad Königshovenium.* Veterum Germanorum, Francorum præcipue calceorum ornatus delineat WERIMBERTVS *in vita Caroli M. Erat antiquorum ornatus vel paratura Francorum calciamenta forinsecus aurata, corrigiis tricubitalibus insignita, fasciolæ crurales vermiculatæ & subtus eas tibialia & coxalia linea, quamvis ex eodem colore, tamen artificiosissime variata, super quæ & fasciolas in crucis modum intrinsecus & extrinsecus ante & retro corrigiæ illæ tendebantur.* Plane & apposite convenit descriptio calceorum veterum Cimbrorum seu ANGLO-SAXONVM apud PAVLVM WARNEFRIED. L. 4. c. 23. *calcei* inquit *iis erant usque ad summum pollicem pene aperti & ALTERNATIM laqueis corrigiarum retenti.* Notabile est statutum *Episcopi Traject.* GVIDONIS *de a. 1310.* apud DV FRESNE *Glossar. Tom. IV. p. 53.* quo prohibetur, *ne sacerdotes & Clerici calceos vel soturales* LAQVEATOS *inposterum portent.* Idem innuit *regula Templariorum c. 29. De* ROSTRIS ET LAQVEIS *manifestum est esse gentile, & cum abominabile hoc agnoscatur, ergo prohibemus.* Ex quibus interdictis conficitur, *laqueorum* olim usum communem fuisse & honoratiorem, sensim vero degenerasse & forte servis saltim relictum fuisse, *ut a calceis & vestibus laqueatis* demum nacti sint appellationem *Laquais.* Quin valde opinabile est, ipsos *Cimbros* hoc vestium & calceamentorum genus in Angliam invectasse. Testibus enim BROMTONO & GERVASIO DOROBERNENSI *ad a. 1188.* usus vestium VERSICOLORIVM & LAQVEATARVM, *Anglorum genti* interdictus demum fuit a Rege HENRICO II. *in Concilio Geyrintonensi.* Quod argumentum ulterius prosequitur DV FRESNE *c. l. & Dissert. apud* PISTORIVM *amœnit. Hist. P. I. p. 36.*

Cimbrorum & Anglo-Saxonum. Cur prohibeantur Clericis? Etymon Laquai. Origo vestium laqueatarum apud Britannos Cimbris tribuitur.

Calcei Cimbrorum cornuti, Francorum, Anglo-Saxonum, Britannorum, Svecorum. Usus tintinnabulorum Seculo XII. usque ad XVI. Speciatim apud Megapolenses.

(*c*) Descripsit hos *veterum* CIMBRORVM calceos cornutos & uncinatos supra laudatus KEMPIVS *de Orig. Fris. L. I. c. 21. in initio*, inquit, *prima ætatis meæ circa a. 1522. gestabantur a viris senibus rostrati calcei anteriori parte in tenue cornu porrecti semipedalis longitudine.* Et fusius HACHENBERGIVS *de re vestiar. German. §. 36. Calceorum genus apud Germanos cis Rhenanos invaluit, quos dixerunt* FENESTRATOS *variis scissos foraminibus, sed apud Francos nobiliores probati inveniuntur calcei uncinati, lunati, quorum figuram pleræque veteres statuæ & imagines equestres exhibent; cujus moris tenaces fuerunt ante pauca secula adhuc Galli ut Concilio Senonensi statutum fuerit: Ne* CLERICI *lunatis seu cornutis ac nimis fenestratis calceis utantur. Ad hoc genus accedebant cuspidati* ANGLO-SAXONVM *calcei, galoches vulgo dicti, quos Wilhelmus Rufus invexisse memoratur.* Quas cuspides longiores *Eduardus IV.* circa a. 1464. ad mensuram duorum pollicum reduxit sub pœna XX. solidorum & anathematis, teste SPELMANNO *Glossar. Archaol. p. 254.* Figuras hujus generis calceorum e Tabula vetusti altaris *Wordzbergensis* descripsit & expressit HADORPHIVS *in Observationibus* ad *Scheferum de tribus coronis Sveciæ.* Quin testes sunt statuæ & imagines virorum honoratiorum Seculi XII. XIII. seqq. quod Germani nostrates, olim *calceis eorumque rostris* item *bainbergis seu ocreis* tintinnabula alligaverint, ut eorum clangore incedentes inter reliquos distinguerentur. Quod idem e PAVLINO adnotavit TREVERVS *c. l. p. 15.* De usu *tintinnabulorum* apud Megapolenses olim ritus & honoris causa recepto plures testantur icones in arcibus vetustis olim depictæ *Seculo XIV. & XV.* Pertinet huc ipsa, utut fabulosa relatio de *Plückio Monasterii Sverinensis administro miraculoso*, cui a Guardiano data fertur *tunica diversorum* COLORVM & TINTINNABVLIS *plena.* Quam fabellam ad annum quidem 1222. referendam vide *in specim. document. Mecklenb. p. 157.* Sed in despectum demum hunc ritum tintinnabulorum abiisse manifestum est ex imaginibus hominum plebejorum & moriorum, quorum vestimentis tintinnabula largiter affixa fuisse ostendunt pictæ in aulis Tabulæ Seculi XVI. & copiosæ figuræ fatuorum CX. apud IO. SEYLER. KEYSERSBERGIVM *Concionatorem Argentinensem in Navicula seu speculo fatuorum ed. 1511.* De quo libro vide PASCHIVM *de variis modis tradendi moralia p. 330.* & HERM. *ab* HARDT *T. 2. autograph. Lutheri p. 66.*

Thuringiæ derivatio incongrua.

(*d*) Quam a *Thiras* Japheti filio dictam esse alicubi fabulatur. SAM. BOCHART *Geogr. Sacr. L. 3. c. 2. p. 173.* Idem de *Thracia* asserere satagit SALMASIVS *in Solinum p. 1235.*

ci voluit, cujusque ſcripta etiam edita inter rariſſima (*e*) opera referuntur, utpote quæ e domeſtico, quo Mareſchalcus uſus eſt, typographeo (*f*) ab ipſius cive *Guntbero Hyeme ſeu Winter*, *Erphordiano*, parum inſtructo circa annos 1515. & 1522. prodierunt haud copioſe impreſſa nec unquam poſt recuſa. Vir omnino eſt laude digniſſimus, ultra vulgarem eruditorum iſtius ævi aleam evectus, linguarum, artium & ſcientiarum vaſta peritia inſtructus, nec ingenio & candore deſtitutus, qui pertinaci etiam diligentia res hiſtoricas Mecklenburgicas inveſtigavit, iisque ex tenebris in lucem protrahendis vel primus induſtrias manus admovit; majorem tamen certe gloriam conſecutus fuiſſet, ſi tanta eminuiſſet rerum patriarum *Germanicarum & Megapolenſium* præſidiorumque illuc facientium peritia, quanta quidem valuit induſtria viguitque ſcien-

Elogium Mareſchalci.

Studia.

Mareſchalci Thurii ſcriptorum raritas.

(*e*) Teſte IO. VOGTIO *Catalogo hiſtor. crit. librorum rariorum p. 117.* SCHELHORNIO *amænitat. literar. T. 2. p. 434.* & AVTORE *Bibliotheca hiſtor. Hamb. Cent. II. p. 272.* Vitam NICOLAI MARESCHALCI *deſcribendam olim promiſit* CHRIST. SCHOETGENIVS, eamque delineavit IO. BACKMEISTERVS *in præf. ad animadverſiones in Mareſchalcum*, infra *N. VI.*

Typographeum apud Roſtochienſes primum Mareſchalco tribuitur.

Item Diezio, Et Clericis ad Pædagogium S. Michaelis.

Quod in reſidentiam academicorum mutatum.

Recenſio reſidentiarum Roſtochienſium.

(*f*) Quod omnium primum Roſtochii fuiſſe autumant *collectores Annal. literar. Mecklenburg. P. I. p. 112.* Idem conjectantur *autores Biblioth. hiſt. Hamb. Cent. II. p. 264.* Sed *Ludovico Diezio, Spirenſi* primam circa annum 1510. typographiam eamque publicam Roſtochienſem vindicat GEORG. FRID. STIEBERVS *in hiſtoria Literaturæ Mecklenb. c. 2. p. 66. ſqq.* Conſtat tamen, quod diu ante *Diezium* ſub auſpiciis *monaſteriorum & reſidentiarum academicarum*, paullo poſt inventam artem typographicam varii apud Roſtochienſes libelli typis expreſſi fuerint, primumque forte typographeum inſtrui cœperit *a fratribus presbyteris & clericis congregationis domus viridi ſorii ad S. Michaelem*, quorum cura circa annum 1472. & 1474. prodierunt AVGVSTINI *quædam homiliæ*, LACTANTII *& Patrum quorundam* opuſcula. Ipſum hoc monaſterium & pædagogium *Fratrum Divi Michaelis* in Reſidentiam ſeu collegium academicum deinde translatum, ſed igne fere abſumtum, in armamentarium verſum eſt a. 1619. Reliquarum reſidentiarum, quæ a regendis ſtudiis & Academiæ alumnis ita dicuntur, octo præcipue olim numerantur. *Prima* fuit *Domus Facultatis artis* ſeu Collegium philoſophicum hodie album vocatum, olim Sacellum Epiſcopi Sverinenſis. II. Domus reſidentialis jureconſultorum, quam olim *Henricus Baggel* Conſulibus civitatis *cum ſeptem Bodis & via valvæ* 1420. vendidit, ex quo tempore veteris urbis curia dicitur, donec ex proviſione Nicolai Roſſovii a. 1476. ad Academiam tranſiit. III. *Porta cæli ſeu pædagogium* ad collegiatam D. Jacobi eccleſiam ſpectans, nunc Neodochium. IV. *Domus aquilæ* ſeu *Ahrensburg*, a Lamberti Kropelini Senatoris vidua a. 1500. academiæ divendita. V. Domus *rubei Leonis* a ſacrificulo quodam appellata & Academiæ donata. VI. Reſidentia *Silvani* ſeu *collegium Colerianum*, quod dicitur a IO. COLERO, cujus ex teſtamento commodo academiæ accrevit. Imago ipſius ſpectatur in templo D. Mariæ & epitaphium legitur apud LVC. LOSSIVM *in Luneburga p. 35.* VII. Domus *unicornis*, emtionis titulo a. 1503. acquiſita. VIII. Domus *mediæ Lunæ ſeu Meſſolenti a Laurentio Kulemanno*, *presbytero a.* 1472. emtitata. Quæ ab *Olao* ſive *Olavo* primo poſſeſſore vocari ſvevit Olavi Burſa, vulgo corrupte dicta *Olle Kuſſerey* pro Olavi *Burſeria ſeu Burſa:* Quam quidem appellationem antiquior hæc domus adepta haud eſt a foro quodam mercaturæ ſeu negotiatorum, ſed a collegio cui nuncupari cœpit Academico, quod *Burſa* dicitur a crumena ſeu a ſtipendiis, ex quibus Scholares vixerunt. Unde & apud Oxonienſes ac Pariſienſes collegia *S. Mariæ*, *Apoſtolorum*, *omnium animarum*, *ænei naſi* aliaque ſive a ſanctis ſive a ſitu loci rerumque circumſtantiis appellata ſæpiuſcule *Burſæ*, alumni vero ſeu *ſtipendiati* vocantur *Burſarii*, ſub quorum nomine apud *capitulares & Canonicos* venire ſolet redituum adminiſtrator, ſeu theſaurarius. Videantur *Antiquitates Univerſitatis Oxonienſis e theatro Sheld. a. 1614. ed. L. 2. p. 172. 212.* MAX. *ab* ASCHAFFENBVRG *in Conſil. pro conſervatione ærarii & Burſæ ed. Francof. a. 1641.* STAPHORST. *T. 2. hiſt. eccles. Hamb. period. 3. c. 1. n. 122. de capituli Hamburgenſis ſtatuto ſuper Burſa de a. 1640. p. 447.* De origine vero & nomine Burſæ negotiationis agunt MARQVARD *de jure mercat. L. 2. c. 6. n. 48.* *L. B. a* SCHRÖTER *Fürſtl. Schatz-Cam. p. 336.* PONTANVS *hiſt. Amſtelod. c. 23.* KVCHELBECKER *deſcript. urbis Londinenſis ed. 1726. p. 60.* Plura de reſidentiis in academia Roſtochienſi vide apud LINDENBERG. *chron. Roſtoch. L. 5. c. 8.* POSSEL. *orat. de urbe Roſtoch.* & ex inſtituto SEBAST. BACKMEISTER *in antiquitat. Roſtoch. MSct. P. I. c. 6.*

Quid Burſæ & Burſarii?

ſcientia & memoria *antiquitatum Græcarum & Latinarum*, quibus non tinctus, ſed plane merſus adeo videtur, ut ubique iis arva patriæ non dicam irrigaverit, ſed corruperit confuderitque magis quam nutriverit & fœcundarit. Equidem in Annalium præfatione circa finem ſincere aſſerit, nihil ſe in iis commemoraſſe, *niſi quorum teſtis fuerit oculatus, & præter ea, quæ ex monumentis fidiſſimis transſcripſerit*; ſed negandum tamen non eſt, quod ultra fidem paucorum veterum Chronicorum haud perrexerit, nec ipſi licuerit ita eſſe felicem, ut ſelectiora hiſtoriarum Megapoleos monumenta, chartularia, diplomataria, archiva & monaſteria, copia rerum diplomaticarum inſtructa conſulere, pluraque domeſtica præſidia hiſtoriarum in uſum recte convertere potuerit. Inde eſt, quod in Mareſchalci ſcriptis multa ſint lacunoſa, nec ordinate ſatis ac circumſpecte ſcripta, multa inprimis fabuloſa, ex Aſiæ Græciæque oris & cimmeriis tenebris, ex commentis veterum autorum ſuppoſititiæ vel ſubleſtæ fidei, *Annio Viterbienſi & Beroſo Babylonio* repetita, multa etiam ſine fide & autoritate ex ingenio addita & plura in originibus gentium & proſapiæ Mecklenburgicæ, in chronologicis, heraldicis & antiquitatibus hiſtoricis reſperſa nævis & erroribus. Dicendi genere præterea utitur ſubobſcuro ac barbaro, & in cogendis ex Græco in latinum ſermonem vocibus adeo eſt licentioſus & difficilis, ut vel peritiores indigeant divinandi artificio & Oedipo. Quod idem dicendum de ipſius etymologiis, coactis ſæpius ac qualitati vocum rerumque adeo diſcordibus, ut a nemine niſi a Mareſchalco conciliari queant & vel Catoni αγελαςω ſplenem concitent. Hæc tamen omnia nec quicquam officiunt ipſius laudi atque elogiis, quibus merito ſuo floruit ac ab ipſo principe ac clariſſimis Viris (g) MEIBOMIO, SCHVRTZFLEISCHIO, STRVVIO aliisque mactatur. Nec tam Mareſchalci, quam aliorum, quos ſecutus eſt, culpæ, ſeculique inculti, nedum hiſtoriarum lumine ſat colluſtrati fatis tribui merentur annalium rerumque hiſtoricarum ipſius ſolœciſmi. Etenim certe ita verſatus eſt in campo Hiſtoriæ Megapolitanæ, patentiſſimo quidem ſed inpervio, ut operis & lucernis non pepercerit, ſibique adeo famam, hiſtoriæ vero patriæ lucem & gloriam circumfuderit, ut Seculi XVI. & XVII. ſcriptores hiſtorici & genealogici plures, WOLFGANGVS LAZIVS, SEBAST. MÜN-

Fides.

Nævi & defectus ſcriptorum.

Laudes

Autoritas apud Hiſtoricos.

(g) Epitaphium & honoris monumentum, quod a Duce Henrico in templo Dobberanenſi poſitum ipſi fuit, legitur apud NATHAN. CHYTRAEVM *in deliciis variorum in Europa itinerum & inſcriptionum monumentorum ed. Herbornæ Naſſoviorum a. 1594. p. 498.* A MEIBOMIO *in introduct. ad hiſt. Sax. inf. p. 105.* Vir doctus dicitur cujus *Annales mereantur legi, utut Crantzianis non comparandi.* Accedit SCHVRTZFLEISCHIVS *diſſ. de reb. Mecklenb. §. 7. p. 5. 6. Nicolaus Mareſchalcus, quo nemo diligentius res patrias perveſtigavit, ex vetuſtiſſima Anthyrii ſtirpe originem principum arceſſit, nec propterea tamen detraham de ſumma eruditione meritisque ipſius, quippe excuſandi, quum illa ultima & fabulis involuta reſpexit, in ceteris ubi tabulas & monumenta uſurpavit magnopere eſt laudandus.* Idem *in Diſput. de originib.* POMERAN. §. 4. Annalibus Mareſchalci elogium tribuit quod multum curæ laborisque cum iudicio ſuſcepti præ ſe ferant. Nec diſſentiunt STRVVIVS *Biblioth. hiſtor. p. 549.* SPENERVS *opere Herald.* HENNINGESIVS & plures, qui in Genealogicis ipſius vitulo arva ſubigunt.

Ducis epitaphium Mareſchalco poſitum. Judicium Meibomii, Schurtzfleiſchii aliorumque.

de Weſtphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

MÜNSTERVS, ELIAS REVSNERVS, HIERON. HENNINGESIVS, IO. POSSELIVS, BOCERVS, SIMONIVS, BODOCKIVS, STVRCIVS, LINDEBERGIVS aliique recentiores, viam, quam pandere cœperat, insecuti fuerint, ejusque araverint vitulis & laboribus subvecti. Ast præcipuam fere industriam Mareschalcus impendisse videtur libris VII. qui nunc resurgunt *Annalium Herulorum & Vandalorum*, ab originibus eorum usque ad Henricum cognomine Pacificum, in cujus vita Iuvenili *a. MDXXI.* substitit, productis. Addidimus iis etymologica quædam & nominum Vandalicorum expositiones; subobscurum vero dicendi genus olim otia ELIAE SCHEDII provocavit, cui a plerisque (h) Annalium versio Germanica hactenus inedita tribuitur. Idem glossarium exiguum instar illustrationis Annalibus adjecit, supplementum etiam annalium condidit, quod deinde in *opere genealogico & historico principum Mecklenburgensium* perpolivit numerisque omnibus studiose absolvit. Laudanda est singularis industria viri juvenis anno 1615. Cadæ Bohemorum nati, acerba cum patre (i) ferentis fata, sed erectiori indole atque animo, doctrina & scriptis commendati, felicibusque istis ingeniis, quæ præcocium nomine collaudantur, merito accensendi. In Iuventute enim miranda litterarum incrementa fecit, & duodecimum annum ætatis agens, latina & græca carmina scitissime condidit, pariter & orationes in utraque lingua scripsit, insignem inde eruditorum referens applausum. Anno ætatis XIV. Iliadem *Dictys Cretensis* & *Daretis Phrygii XIV.* exilium *Diomedis* XXIV. libris, bellum *Judaicum VI.* carmine heroico absolvit & paulo post *Arati* phœnomena latino carmine expressa luci exposuit. In Athenis Rostochiensium anno ætatis XVIII. lauream Poeticam accepit *a. 1632.* & ex itineribus redux *a. 1635.* jurisprudentiæ studio cum antiquitatum & historiarum cognitione arctissimo nexu cohærenti, strenue adeo operam navavit, ut *ideam boni principis seu Davidis Regis Hebræorum vitam* XI. libris comprehensam historica ratione conscripserit, præcipue vero in res patriæ consignandas Principumque, quorum alumnus erat, stirpes ab origine deducendas animum adcinxerit. Cui instituto ut satisfaceret, veterum historicorum monumentis diligenter excussis, historiam Genealogicam (k) tribus libris Germa-

III. Eliæ Schedii Additamentum ad Annales Mareschalci.

Autoris fata.

Ingenium præcox & scripta.

De interprete Germ. annalium Mareschalci.

(h) Sed fide GVNTHERI A PASSAW, qui *ad Reversales Mecklenb.* Commentarium & *de jure patronatus in Ducatu Mecklenb.* Opusculum utrumque MSCtum reliquit, autor versionis est LEVINVS HINR. *de* LINSTOW, eques *Mecklenburgicus*. Quisquis demum vere Mareschalci interpres sit, id satis constat eum interpretis officio perfunctorie saltim præfuisse, dum audacius multa expressit, nec satis emaculata & curata ubique dictione usus.

Merita Schediorum.

(i) *M. Georgio* SCHEDIO Scholæ ibidem moderatore, ob religionis amorem a. 1622. exule, Butzoviensis deinde scholæ & demum Gustroviensis Gymnasii in Megapoli Rectore. De cujus & filii vita & meritis testantur *Ara familiæ Schediorum a. 1647. edita*, quibus inserta sunt plurium amicorum & litteratorum in filium epicedia, præcipue vita & *memoria Eliæ* SCHEDII conscripta a STEPHANO HANE, templi Cathedralis *Gustroviensis Ecclesiaste*.

Schedii Archiscytia Mecklenburgica.

(k) Cui titulum fecit: *Beschreibung der Thaten der Archiscytischen und Obotritischen Könige und Regenten in Mecklenburg.* Quod opus dignitate sua & industria nitet, sed conjecturis, digressionibus & alienis abundat, ac primo præcipue Libro antiquitatum nebulis tumet. Ut, si ad quod aliud, ad hoc certe Schedii scriptum spectare videatur THOMASII judicium, *quod Sche-*

Præcipue historica Mecklenburgica.

manica lingua scriptis efformavit hoc ordine, ut *primus* Archireges a Noæ posteris usque ad Antyrium sisteret, *secundus* Reges ab Antyrio ad ultimum usque Pribislaum II. una cum rebus Genserici, Honorii, Guntamundi, Thrasimundi, Hilderici, & Guilimeri in Hispania & Africa fortiter gestis, *tertius* denique Dynastarum & Ducum Mecklenburgensium vitas & facta complecteretur. Quo opere multæ molis & satis negotioso absoluto, ad aliud *de Diis veterum Germanorum, Gallorum, Brittannorum, Vandalorumque* argumentum æque operosum & non minori caligine obseptum, curam omnem addixit, eodemque fere tempore, hanc Mareschalci versionem ejusque additamentum forte scripsit, demumque *Historiam* ANTHYRII *versibus Alexandrinis Germanicis in modum Rulandi furentis contexuit* & *XXIV. cantilenis* inclusit, linguæ & Poeseos vernaculæ dignitate & cultu præcipue allectus, & delectatus. Reliquit præterea alia (*l*) diligentiæ monumenta scite elaborata vel affecta, quibus quidem ultimam manum haud admovit, præmatura quippe morte a. 1641. extinctus, cum vix attigisset annum ætatis *vigesimum sextum* præcocibus & Poetis, ut TAUBMANNUS *ad Dousam* vates cecinit, maxime ominosum. Si quæ igitur in ipsius Scriptis rerum Mecklenburgensium occurrunt non satis curate dicta vel exasciate tradita, hæc condonanda facile erunt scriptori, cui inter varia studia & itinera litteraria & academica districto, vix quadriennii spatium relictum fuit impendendum Musis & elucubrationibus.

Obitus præmaturus.

Sed & ipse Mareschalcus Annalium suorum interpres dicendus est ideo, quia a VALENTINO STOIENTINO provocatus, vocibus, quæ in Annalium libris cumulate occurrunt Græco-barbaris obscuræ & difficilis explicationis lucem & facculas addere studuit in *commentariolo annalium Herulorum*, quem numero IV. subjunximus.

IV. Mareschalci Commentariolus in Annalium vocabula obscuriora.

Præcipuam vero quandam laudem sibi conciliarunt SEBASTIANUS BACKMEISTERUS Minister quondam Ecclesiæ oppidi Travemundæ, & filius IOANNES BACKMEISTERUS, Medicinæ D. & Professor *Tubingensis, Consiliarius & Archiater Bado-Durlacensis, meritis in rempublicam & litterariam clarissimus*, quorum operis & curis acceptos referimus *Annales Mareschalci adauctos & ad novissimum usque ævum, Ducis* glo-

V. Sebast. Backmeisteri continuatio Annal. MARESCHALCI.

VI. Io. Backmeisteri Animadversiones in eosdem Annales.

Schedius nimium indulserit rebus alienis & evagationibus. BIBLIOTH. THOMASIANA *T. I. p. 52. sq.* Addendum tamen est, quod ipsum hoc tædium, observationum copia & præstantia haud difficulter detergatur & compensetur, judice FABRICIO *ad Schedii de Diis Germanorum Libellum, notis M.* IO. IARCKII *illustratum præfatione.*

(*l*) Quorum hanc seriem habe: *Acoipanda tragædia vario carminum genere: Silva carminum latinorum, germanorum, gallorum: Discursus de astris heroico carmine: Franceis XII. libris eodem metri genere absolutissimum opus: Lacrymæ in honorem æternitatis carmine heroico: Sonnetta 500. ex latinis & græcis item Heinsii & aliorum Poetarum scriptis depromtæ & puritate germanica donatæ rythmis inclusæ: Parodiæ sacræ ex odis Horatii & Catulli, materia sacra exbibita, extractæ: Duo hymni in festum, quod Nativitati Christi sacrum est: Hymnus Veneris in Vernacula, cum commentariis ex variis græcis & latinis autoribus: Disputationes de patria potestate, de Imperii Romano-Germanici politica sive jure publico, & sciagraphia universi juris feudalis sub præsidiis* REINHOLDI DERSCHOVII & WILH. WITZENDORFFI in Academia quæ Regiomonti floret a. 1639. ventilatæ. Circumfertur etiam sub ipsius nomine opusculum Choro- & topographicum manuscriptum, cujus titulus: *Von den incorporirten Landen Mecklenburgs.* Quod excerptum est ex Libro III. operis Genealogici supra laudati. *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

Series scriptorum Schedii.

gloriosissimi FRIDERICI WILHELMI obitum *continuatos* non solum, sed etiam *dilucidatos & animadversionibus* lucernam olentibus *expositos & locupletatos*, ineditos hucusque multumque desideratos. Succedit his annalium continuationibus & interpretibus ipse iterum MARESCHALCUS, cui e re esse visum fuit, annales latine scriptos opusculo vernaculo poetico illustrare, adeoque quod soluto sermoni defuit, in ligato repensare. Fecit scripto V. libris absoluto Titulum: *Chronicon rhythmicum de Regentibus Obotritarum:* & post præmissa XV. capita generaliora denuo hanc additit notulam & inscriptionem: *Incipiunt nunc* VITAE *Regum Obotritarum & Principum Megapolensium* (*m*). Inde est, quod vulgo hoc scriptum venire soleat sub nomine *Vitarum Obotritarum*, a quibus tamen integris parasangis distat. Scriptæ enim sunt vitæ Obotritarum soluto eoque latino sermone, uberiori etiam Commentario conspicuæ, & si bina, quæ fatis erepta sunt, authentica volumina inspexeris, Regum Reginarumque Obotritarum imaginibus, vestitibus, armis, ornamentis & insignibus in membrana descriptis, mirifice illuminatæ, quas quidem Tomo II. monumentorum dicavimus. Chronicon vero, quod e caligine in diem hoc loco protrahitur, Vitarum Obotritarum epitome est ac breviarium; haud paucis tamen selectioribus argumentis novisque rerum & specialioribus factorum circumstantiis, quæ frustra in Annalibus & Vitis Obotritarum quæruntur, ditatum atque refertum. Pauculas his de derivatione & significatu vocum obsoletarum adjecimus conjecturas atque opiniones. Ab antiquitatibus rerumque gestarum memoriis transeundum nunc est ad Leges Juriumque præsidia & adjumenta. Quæ enim diu quæsita & expetita fuerunt Commentaria *Juris provincialis Mecklenburgici*, a præstantissimo Viro, doctrina, probitate, judicio, rerumque Legalium & Judicialium peritia instructissimo DAVIDE MEVIO dogmatica ratione congesta; illa ex authentico codice sollicitius descripta, publico & communi usui noluimus invidere. Causa, quæ ad occupandam hanc Jurisprudentiæ provincialis spartam Jurisconsultissimum Mevium impulit, publicum & commune fuit desiderium, patriæ rationibus innixum. Diutius enim utilissimum hoc institutum inter desiderata publica relatum & ipsis Ducibus *Adolpho Friderico & Ioanni Alberto II.* probatum adeo fuerat, ut *in Reversu assecurationis de anno 1621. §. 36.* spem fecerint de conferendis cum ordine nobilium consiliis & publicando in vernacula *Codice Juris provincialis Mecklenburgici* in usum Forensem & publicum judiciorum. Fatale vero, quod plura utilia suffocavit, bellum tricennale maxime in causa est, quod nobilissimum hoc Principe & Legislatore sapienti dignissimum argumentum successu destitutum fuerit. Cui & postea

VII. Nicolai Mareschalci Chronicon de Regentibus Obotritarum rhythmicum.

A Libro de Vitis Obotritarum diversum.

VIII. David Mevii Jus Provinciale Mecklenburgicum.

Ratio hujus instituti historica & impulsiva.

(*m*) Item in præfatione ad librum II. ubi poeta:

Wiewol ich in den ersten Buch eben,
Beschrieben der OBETRITEN *Leben.*

Sub quo elogio citatur a BOCBRO, HENNINGESIO, LINDEBERGIO *Chron. Rost. p. 22. 23. 26. 34. seqq.*

postea moram injecerunt alia impedimenta, de quibus tollendis Principes anno 1661. 1675. & 1685. cogitasse, plura testantur documenta & ipsa Ducalis sententia (n), ad sollicitationes & gravamina ordinum provincialium anno 1685. emanata in hunc modum concepta *ad gravamen polit. I. Dass Se. Durchlaucht. nicht ermangeln würden, das exbibirte Concept eines Lehn-Rechts* (o) *mit denen dabey von Ritter und Landschafft angemerckten unvergreifflichen Notis zu revidiren, und innerhalb der nächsten zwey Jahren zur Publication zu befördern, auch innerhalb folgenden andern zwey Jahren ein Teutsches* LAND-RECHT *nach Innhalt der Reversalien verfertigen zu lassen, und beydes ante publicationem einigen Deputatis vom R. und L. zu communiciren, jedoch an Dero hohen Jure statuendi unpræjudicirlich.* Utrumque tamen & *Juris feudalis & provincialis* institutum LEGISLATORIVM optato effectu omni caruit; ut inde demum negotii hujus tantopere laudati, sed ob molem causarum neglecti sæpe vel sepositi dignitas pluriumque desiderium celeberrimum *Mevium* incitaverit ad concinnandum cura privata & dogmatica Codicem juris provincialis Mecklenburgici. Haud quidem rem omnem acu tetigit inque lucem omnia ita constituit, ut nihil demi, nihilque addi queat emendatius; multa etiam fateor ex penu Juris Romani, eadem, qua in Commentario Juris Lubecensis usus est, methodo, Juri patrio Germanico intulit adsuitque quasi instar illustrationis & supplementi; rem tamen fecit polivitque arduam, eamque usui adaptavit, a rerum ordine & apparatu doctrinarum cum civilium tum feudalium commendabilem, dignam omnino, quæ solertius expendatur curisque secundis revisorum illuminetur & publica demum muniatur autoritate Legumque vi & effectibus Jurium & Judicio- *Laudes operis.*

(n) Quæ adjuncta est *Recessui de a. MDCCI.*

(o) Quæ juris feudalis Mecklenburgici Sciagraphia, COTHMANNIANA vulgo dicitur, quam *Dux Ulricus* cum ordinibus provincialibus, ut eorum monita provocaret, communicavit a. 1602. Rescriptum hoc Ducale & ipsam delineationem juris feudalis Mecklenburgici cum notis & monitis provincialium ad plerosque articulos, ut & Ducis Friderici Wilhelmi mandatum pœnale a. 1704. de non alleganda hac juris delineatione in judiciis exhibuerunt LVNIGIVS *corp. jur. feud germ. T. II. p. 1583. - 1643.* & TORNOVIVS *in commentar. de feudis Mecklenburgicis.* Sed jam antea VLRICVM *Ducem* publicando juri feudali intentum fuisse docent ipsius quæstiones XXVIII. feudales ordini nobilium a. 1581. propositæ & cum hujus ad eas responsionibus traditæ in curam & usum HENRICI HVSANI *Cancellarii*, in instruenda consvetudinum feudalium epitome occupati. Quam etiam LVI. capitibus seu articulis absolutam eodem anno obtulit gloriosissimo Duci, cui e re tamen visum fuit, super eandem requirere votum & responsum ICti Wittebergensis, qui Iuris Romani peritia quidem tunc inclaruerat, D. MATTHAEI WESENBECCII. In cujus responsiuncula data Wittebergæ d. 7. Ian. a. 1582. & cum HVSANI delineatione eodem anno typis vulgata hæc habentur verba: *Habe die Lehns-Artickul etliche mal überlesen; befinde sie wohl und vernünftig denen Lehn-Rechten nach* (Longobardica intelligit præcipue) *gestellet; wolte Gott dass wie in Dännemarck, Franckreich, Niederland und anderswo, also auch ferner die Lehngüter zum Allodio, wie von anfangs, wiederkommen möchten, so würden Witwen und Waysen bevorab weiblichen geschlechts destoweniger zu seufzen haben, jedoch sind die Töchter einigermassen in den Mecklenb. Landen besser bedacht, denn sonsten der Orten, da die Lehnrecht gebräuchlich.* Quibus rationibus de reducendis feudis in allodia, robora & principia plura patriæ historiæ & juris clientelaris desunt, repetenda ex scriptis ICtorum, qui peculiari studio argumentum hoc *von Vererbung der Lehen* nostro ævo scrutati sunt, præcipue LVDEWIGIVS *ad A. B. T. II. p. 1006. sq.* Ceterum HVSANI compendiolum denuo COTHMANNVM revidisse eoque *in concinnandis juris feudalis articulis* usum fuisse docet inspectio & TORNOVIVS *c. l. p. 143.*

Sciagraphia Juris feudalis Mecklenburgici.

Wesenbeccii de hac judicium.

rum corroboretur. Equidem eorum, qui publicationi Juris Patrii Provincialis & Meviano operi haud bene precari solent communis assertio & oppositio hæc est: *quod opus illud laboret restrictiori dictione nec casus in foro controversos omnes exhauriat*; sed huic, si quod est vitio, medela facile puto afferri poterit curis recognitorum & prudentia ipsa Legislatoria, non quidem defixa in Legibus prolixis & copia vastis, sed recte occupata in constituendis Legibus solidioribus, saluti, indoli & rationibus Reipublicæ convenientibus, etsi paucis, perspicuis tamen, utilibus, pragmaticis, adæquatis & ad casus obvenientes prona ratione, æquitate & analogia Juris applicandis. Et ubi terrarum demum reperire licet codicem Juris, tot Legibus specialissimis refertum, ut omnibus & singulis litibus sopiendis sufficiat, rerumque circumstantias innumeras, judicantium ceteroquin prudentiæ relictas, exhauriat. Laudatissimum certe, cui rerum tantum non omnium consummatio inesse vulgo creditur IVS ROMANVM, mancum est, & in ipsa Republica *Romana* lacunosum, in *Germanica* vero plane insufficiens, cum quotidie in foris nostris obveniant casus, controversiæ & argumenta (*p*), de quibus ne vestigium quidem exstat in universo Jure civili Romano. Quicquid vero sit, haud probabitur justis rerum patriæ æstimatoribus, opinio eorum, qui utilissimo instituto mox dicam scribendam & confidenter duntaxat acquiescendum esse putant in Legibus hucusque latis provincialibus, Jure recepto Romano & Longobardico, demumque in præjudiciis, opinionibus Doctorum communibus arbitrioque & determinatione judicantium. De quorum quidem erroribus & fallaciis in tanta, quam nostris temporibus Jurisprudentia Germanica nacta est, luce manifestissimis, non refert plura recitare. Subjunximus Meviano scripto pauculas, quæ consiliarium quondam intimum illustrem HAHNIVM autorem agnoscunt observatiunculas, curamque adhibituri sumus, ut uberiores laudati Meviani operis annotationes & Commentarii ex amplo Jureconsulti & practici olim solertissimi opere MScto adhuc seligantur (*q*) & communis usus fiant propediem. Spes

Ejusque vindiciæ censoribus opposita.

IX. HAHNII *Notulæ in Mevii jus provinciale.*

Aliorumque opera.

Argumenta de insufficientia juris Rom. in foris Germaniæ.

(*p*) Qualia sunt jura *domanialia*, *regalia*, *fiscalina*, *georgica*, *Nobilium*, *villicorum*, *jurisdictionis patrimonialis*, *hominum propriorum*, *venationum*, *pertinentiarum*, *retractus gentilitii* & plura alia juris germanici communis particularis & statutarii argumenta.

De Anonymi Commentario in Mevii jus provinciale Mecklenb.

(*q*) Refertum enim est cumulo legum Romanarum & quæ ex iisdem fontibus deductæ sunt, ampliationum & testimoniorum Doctorum. Quæ tamen nec quicquam faciunt ad explicandas juris *germanici & domestici* doctrinas, *ex patriæ quippe rationibus & originariis principiis historicis & legalibus* dilucidandas. Inscriptio codicis hujus manuscripti haec est: *Discursuum practico juridicorum ad textum juris provincialis Mecklenburgici a D. Mevio exempli loco delineati, nondum autem publica promulgatione vigorem pragmaticæ sanctionis nacti, specimina XXII. in quibus præter solidam juris communis explicationem in specie jura Megapolensia & Pomeranicæ tam civilia quam feudalia, facta locis convenientibus vicinorum jurium collatione enucleantur ac maxima ex parte singulæ materiæ ex professo & practice discutiuntur, adeo ut controversæ doctorum opiniones in hac legali facultate circa practicas & genericas quæstiones introductæ, per varias casuum distinctiones, sublatis æquivocis, solidis rationibus tollantur & concilientur.* In præfatione operis *de insufficientia delineationis Mevianæ* ita differit: *Licet autem illud jus provinciale ad Doctorum opiniones & controversias sopiendas omnino insufficiens existat, uti ex nostris lucubrationibus, ubi plerumque judicis arbitrium circa dubias quæstiones insinuavimus, latius apparebit. Hisce tamen non obstantibus præsens hoc Mevii projectum sua non destitueretur uti-*

Spes etiam est, fore, ut GVSTAVI ADOLPHI KVRTZII eruditæ commentationes *in capita quæ in Meviano Jure provinciali occurrunt* FEVDALIA in lucem brevi prodeant, & haud desint patriæ Jurium cultores, qui hoc Juris provincialis & feudalis argumentum ab HVSANO, COTHMANNO, MEVIO delineari cœptum, ulterius perducant illudque ex primis, adæquatis & genuinis principiis liment, ex constitutionibus, ordinationibus, Transactionibus, Reversalibus, resolutionibus, Juribusque & rationibus singularibus patriæ, ex annalibus Historicis, actis provincialibus, chartis, Diplomatibus, litterisque feudalibus, placitis antiquis & statutis, observantiis quoque & moribus domesticis perpoliant, & in auxilium vocatis vicinarum regionum institutis (r), Germanorumque Jurium & Historiarum præsidiis & rationibus demum perficiant, justumque proinde opus utrumque, tam *feudale* quam *civile*, reddant absolutissimum. Quibus laboribus benigna auspicia & faustissima fata apprecamur, ut publicum ac commune bonum augeatur & cuique suum facilius & felicius dispensetur, præcipue perturbationibus, ex Juris Romani & Longobardici in causis patriis abusu oriundis, obex figatur, adeoque in curiis civilibus & feudalibus statera ponatur legalis & perennis, quam nefas est transilire.

Et desiderata.

Insequitur inter monumenta MORHOFIANVM *opusculum de Gente Brocktorfia* non operosum nec exasciatum; sed vel ob hujus generis scriptorum penuriam, vel nominis, quo auctor olim inclaruit, famam forte dignum, quod tenebris subtrahatur. Et quotusquisque quæso est, quem fugiat, quantum lucis Historiæ provin-

X. Georgii Morhofii argumentum de gente Brocktorfia.

---

utilitate, si modo per publicam promulgationem in authenticam Legem abiisset, quod, cum factum non sit inde quoque non majorem habebit autoritatem, quam alterius priuati ICti, quare etiam in nonnullis quæstionibus ab eo secessum fecimus, quatenus illud vel praxis vel sanior juris ratio postulavit. In epilogo vero, quem *specimini II. ad Titulum II. P. I. de parentibus & liberis* adjecit, plenior est in eadem epicrisi: *epilogi* inquit, *loco monendum duxi (1) jus hoc provinciale Mecklenb. delineatum ad omnes causas in foro decidendas haud sufficere, sed judicis arbitrio ac decisioni, ex ratione naturali, juribus communibus, nec non facti cujusvis circumstantiis desumendæ, majorem partem relictam esse. (2) Nec idem hoc jus qæstiones in foro controversas determinare posse per regulam in abstracto & uniformiter positam cuilibet constabit. Controversæ enim Doctorum opiniones versantur circa quæstiones practicas & genericas, quæ plures sub se comprehendunt casus, sicque potius facti sunt, quam juris, ex individuorum casuum particularibus circumstantiis, prudentis judicis arbitrio metiendis determinandæ, illud autem, quod ex facto demum decisionem recipit, nunquam juris regulam in abstracto positam admittit. Quando igitur B. Mevius in præfatione contrarium statuit, in eo communem secutus est errorem.* Reliquam philosophiam Commentatoris taceo. Cujus specimina desinunt *in parte II. operis Meviani tit. XI.*

(r) Præcipue Pomeraniæ, cujus feudorum indolem describunt SAM. STRYKIVS *exercitatione de feudis pomeranicis a. 1679. edita* & MEVIVS *in dem rechtlichen Bedencken von der Pommerschen Lehngüter eigenschafft und wie weit dieselbe mit der lehnleute schulden können beschwert werden*, apud LVNIGIVM *Corp. jur. feud. T. 2. p. 1478 - 1542.* Quod argumentum idem ex instituto tractavit in *Delineatione juris feudalis Pomeranici adhuc inedita;* quæ tamen affecta saltim in schedis delitescit. Pertinent huc *syndici* CAROCII, FRIDERICI & HENNINGII GERDESII, AD. TRAMPII, IAC. STYPMANNI, BALTH. CHARISII aliorumque scripta feudalia pomeranica, pleraque manuscripta. Quibus omnibus palmam præripuit CONR. FRIDLIB A FRIEDENSBERG *in jure feudali Pomeranico veteri & novo, ex vetustis provincialibus privilegiis, recessibus, actis, conclusis, ducalibus & regiis ordinationibus & resolutionibus congesto & cum jure Longobardico collato:* Digno omnino, quod ex latentibus scriniis in publicum usum protrahatur.

Scriptores juris feudalis Pomeranici.

Usus historiæ gentilitiæ ejusque scriptores.

vinciali fœneretur cognitio familiarum virorumque nobilitate & præclaris factis in patria illustrium, quorum quippe originibus, prosapia, fatis, institutis rebusque in toga & saga gestis plura sæpius antiquitatum momenta & argumenta historica omnis ævi & generis in lucem vindicantur & emendantur, genealogica præcipue, feudalia & Ecclesiastica. Nec vero adeo multi sunt qui huic rei operam navarunt, ut omnia hic exhausta arbitreris, cum plurima inculta potius jaceant & fata meliora expectent.

Apud Holsatos.

In Holsatia præter ELVERFELDIUM, ANGELUM, HENNINGESIUM, ADAMI & paucos alios supra laudatos, vel soli sunt DANCKWERTHUS (s), SPANGENBERGIUS (t), IO. DAN. EBERUS (u) & WEIDEMANNUS (v), qui spartæ huic ornamenti & incrementi aliquid attulerunt. Nec vicinis regionibus esse licuit felicioribus, utpote quæ his syrtibus hærentes, vindice & statoribus destituuntur, vel instructæ quidem sunt scriptoribus rerum patriæ, sed iis, quorum scrinia vel cum blattis colluctantur vel in carceribus privatorum delitescunt.

Brunsvicenses & Megapolenses.

Pertinent fere huc apud *Brunsvicenses & Luneburgenses* scripta IO. LEZNERI (w), IO. FRID. PFEFFINGERI (x); apud Pomeranos FRIEDENSBERGII (y), & ELZOVII (z), & apud Megapolitanos LATOMI (a), HOINNINGS-

---

Studium in hoc argumento Danckwerthi.

(s) *In opere Chorographico Holsat. P. I. c. 3. ibique p. 19. sqq. index familiarum Cimbriæ emortuarum.* Idem *genealogias familiarum speciales & recentiores earumque prædia* persecutus est *c. l. P. 2. & 3.*

(t) *Speculo nobilitatis P. I. L. VII. c. 18.*

Eberi. Sperlingii.

(u) *In genealogia nobilium de Thienen, Kilonii a. 1670. excusa.* Promisit idem *integrum de omnibus familiis Holsatiæ Nobilium opus genealogicum.* In quo instituto desudasse etiam OTT. SPERLINGIUM & DETL. MARCUM FRISIUM, testis est MÖLLERUS *Isag. P. I. p. 211.* Nuper de utilitate hujus argumenti disseruit illudque evolvendum in se recepit AD. HENR. LACKMANNUS *P. I. introd. in Hist. Slesv. Holsat. p. 416.*

Weidemanni.

(v) *In tabulis progonologicis nobilium Holsatorum & in easdem introductione historica generali.* Quod scriptum ineditum est & laudatur ab AMTHORIO *in dem histor. Bericht von dem Zustand der Schlesv. Holst. Ritterschafft ed. a. 1714. p. 5.*

Lezneri.

(w) Cujus tam impressa quam manuscripta huc facientia recenset D. IOACH. MEIER *in originibus & antiquitatibus Plessensibus, præf.*

Pfeffingeri.

(x) Qui *Historiam nobilium & illustrium familiarum Luneburgensium in XIII. Voluminibus MSC.* congessit, & documentis, diplomatibus & observationibus illustravit. Ex quibus *junior* IO. FRID. PFEFFINGERUS multa depromsit & *historiæ Brunsvico-Luneburgensis germanice ab ipso editæ* inseruit. Plura vide apud DAN. EBERH. BARING *in Clave diplom. inter scriptores rei diplomat. p. 54.*

Fridensbergii.

(y) Cujus in MSCto latet *historia & genealogia Ducum & Successorum, item Vasallorum Pomeraniæ cum enarratione vitarum eorundem & meritorum.* Cui vasto operi subjunxit *Geschlecht-Register der verstorbenen und noch lebenden Vasallen in Vor-und Hinter-Pommern nach Anleitung Mart. Rangonis, Pauli Friedeborni, Io. Micralii & aliorum.*

Elzovii.

(z) Sub cujus nomine circumfertur manuscriptum: *Geschlechts-Beschreibung der Adel. Pommerschen Familien.*

Latomi.

(a) *Beschreibung und Stamm-Register aller ausgestorbenen und noch lebenden adelichen und rittermässigen im Lande zu Stargard eingesessenen Geschlechter.* Quod scriptum LATOMI alias *Steinmetzii*, editum est ab ipsius heredibus *Stetini a. 1619. 4.* sed tertia seu ultima saltim pars est operis majoris, cujus prima & secunda pars complexa est familias in tractu *Mecklenburgico & Henetico.* Quæ utraque in publicum nondum est emissa.

Rixneri.

Spectat huc quoque GEO. RIXNERI *Descriptio insignium Nobilium Mecklenburgensium*, cujus avthenticum exemplar servatur in archivo Sverinensi. Confer *insignia Nobilium Pomeranorum & nonnullorum Megapolensium, inserta operi Siebmacheriano ed. a. 1657.*

NINGSHVSENII (*h*), PRITZBVRII (*c*), IO. SCHVLTZII (*d*), quorum omnium operas superabit *Dn. de* BAEHR in amplissimo, quod meditatur, *opere Historico Genealogico & Heraldico de familiis nobilium Megapolensium.*

XI. Melch. Goldasti memoranda vetera Holsatica & Schaumburgica. Laus auctoris.

Illustre sibi nomen conciliavit MELCHIOR GOLDASTVS *ab Haiminsfeld*, Vir præstantissimi ingenii, variæ & exquisitæ eruditionis, ingentis animi & adsidui laboris, phœnix sui ipsius ævi, quod litteratos plures vidit, sed qui eum industria æquent, oppido paucos, qui superent neminem (*e*). Testantur hoc scripta ipsius, non mole saltim cumulata, sed rebus amplificata, causis juris publici, historicis, criticis, etymologicis, litterariis & antiquitatum egregiis argumentis repleta, præcipue actis publicis, chartis & diplomatibus stupenda cura & felicitate ex carceribus tabulariorum undique conquisitis abunde adeo referta & exornata, ut numerum 12000. documentorum egrediantur. Nec est, ut cum IACOBO WENCKERO (*f*) & qui eum sequitur IO. PETRO A LVDEWIG (*g*) opera & collectiones Goldasti vehementer insimules sublestæ fidei, ideo quod codicillos & documentorum alteram fere partem susceperit sine discrimine & arte secernendi vera a commentitiis; ipsa enim, recte judicante IO. DAV. KOELERO (*h*), bina Goldasti RATIONALIA, *Tomo II. & IV. Constitutionum Imperialium* addita, hujusmodi incusationes facile retundunt, & pro selectu plurimarum chartarum & fide inventarii Goldastiani, utplurimum tabulariis Regiis & illustrationibus subnixa, oppido militant ac sunt instar vindiciarum; utut negandum non sit, quod in tanta rerum & documentorum multitudine quædam (*i*) irrepserunt,

Qui notatur a Wenckero & Ludewigio.

Sed defenditur & excusatur.

(*h*) Vicarii quondam præsidis *in judicio provinciali & aulico Mecklenburgico.* Qui omnium fere nobilium patriæ genealogias & merita gentilitia negotioso *opere historico de familiis nobilibus Mecklenburgicis* descripsit, quod in nonnullis lima quidem & accuratione indiget, sed dignum tamen quod tenebris eripiatur. — *Hoinckhusenii.*

(*c*) Autoris *indicis concisi familiarum nobilium Ducatus Megapolitani ordine alphabetico conscripti & ed. Hafniæ 1722.* — *Pritzburii.*

(*d*) Qui ex archivo Sverinensi *Historiam familiarum de Plessen, Hagen, Negendanck* per modum annalium collegit & plura congessit, quibus LATOMI aliorumque curæ reddi poterunt auctiores. Elogio dignum præcipue est ANONYMI scriptum adhuc ineditum: *Versuch einer genealogischen Beschreibung der uralten adelichen Ritter und Stifftmässigen Familie derer von Plessen in Mecklenburg nebst 5. Stamm-Tafeln mit chronologischen und historischen Anmerckungen.* — *Schultzii.*

(*e*) AVTOR *des Lettres qui lui ont été ecrits par divers Savans, imprimées Ff. a. 1688.* ECCARD. *Hist. Stud. etym. p. 160: Circa annum 1635. gravem jacturam res critica Germanorum patiebatur morte polyhistoris eximii Goldasti, qui non solum variis scriptis antiquitates, jus publicum remque literariam insigniter illustraverat, sed facem etiam accenderat linguæ teutonicæ, varia monumenta stupenda assiduitate colligendo:* SCHELHORNIVS *Amœnit. T. 5. p. 273.* De *Bohemicis, Allemannicis paræneticis* GOLDASTI, usu & raritate commendabilibus, speciatim disseruit SCHMINCKIVS *in præf. ad Bohemica:* AVTOR *Biblioth. Bremens. Class. VIII.* IO. HENR. A SEELEN *in memor. Staden. p. 188.* Vitam Goldasti ejusque scripta omnia curate recensuit AVTOR *Bibl. hist. Hamb. cent. VIII. art. 71-100.* — *Elogia Literatorum de Goldasto.*

(*f*) *Apparatu archivor. Observ. 9. §. 13. p. 116.*

(*g*) *Præf. ad reliquias Manuscript. T. I. p. 77-97.*

(*h*) *In der kurtzgefasten und gründlichen Teutschen Reichshistorie* hoc a. edita *in prolegom. §. 25. p. 9.*

(*i*) Qualia sunt *adulterina Basilii Imperatoris genealogia*, a PHOTIO, notante MORERO, protrusa; *Annii Viterbiensis* commenta, *fucatus Caroli M. Biographus* TVRPINVS & *suppostitiæ Leges antiquæ*, judicante ABBATE GOTWICENSI viro omnium scientiarum co- *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.* — *Errorum Goldasti exempla.*

 rona

runt, quorum fides vacillat, & quæ collectori ingenuo quidem, sed aliquantulum nimis credulo & Ariadne Critica diplomatica destituto, vel ex imperitia vel ex culpa, fraudulenterque & ad fucum faciendum divendita vel transmissa fuerunt ab aliis & ab ipso *Frehero*, a quo se delusum ipse fatetur *in Rationali altero*. Sicuti vero & nostra ætate, tot bellis licet diplomaticis exercitata, tot regulis lydiis Criticæ artis omnis ævi instructissima, in his tamen argumentis plures peccare aliquando & ad lapidem offendere soleant; ita nec hodieque prorsus omnes Codices & reliquiæ monumentorum tam genuinæ originis tamque subactæ adeo farinæ ac purificatæ glebæ esse videntur, ut nihil illis spurii & lolii adhærescat, eximiæque fertilitatis granis nulli silices admixti inveniantur. Facilius igitur condonandæ sunt veterum aberrationes, & mitius agendum cum Goldasto, qui, si vel operibus curas posteriores addidisset, vel nostri ævi adjutus fuisset præsidiis, omnes procul dubio labeculas ipse sustulisset, & quæ in illis nitent, cultiora reddidisset lucidissimaque.

Fata Manuscriptorum Goldasti.

Et optandum omnino esset, ut MSCta ipsius, quorum plurima apud Bremenses (*k*) asservantur, publici juris demum fierent cum selectu, nec conderentur adeo instar carminum sibyllinorum. Quod vero hic emergit opusculum ex avthentico desumtum est, quod ipse olim manu exaravit obtulitque *Principi* ERNESTO *Schauenburgico*, cui inserviens Goldastus sexcentis fortunæ fluctibus jactatus, nec paucioribus inimicis quam amicis circumvallatus consedit demum (*l*) circa ann. 1615. & sequentes.

Scripti præsentis causa.

Enatum autem hoc (*ll*) ipsi scriptum est ex controversia Schauenburgica circa idem tempus agitata, quo quippe *Ernestus Comes Holsatiæ & Scawenburgi*, e *priscis* (*m*) *Holsatiæ Comitibus oriundus & Comitatus Pinnebergici Dominus*, ab Imperatore *Ferdinando II. anno 1620.* Principibus Imperii adscriptus, uti cœpit titulo Principis Holsatiæ, quem contra Rex Daniæ Christianus IV. ex jure ab Ottone III. Comite Schaumburgico concesso, Holsaticis tantum Principibus ex Oldenbur-

rona condecorato & in diplomaticis rebus ad miraculum usque versato, *Præfat. ad Chron. T. I. f. VIII.*

De Manuscriptis Goldasti votum Ludewigii.

(*k*) Teste KOHLIO *in den Hamb. Ber. a. 1733. ubi p. 362. 411. 520. 600. 776. Goldastianorum MSCta LXXI. enumerantur;* & LUDEWIGIO *c. l. p. 77. qui optandum*, inquit, *edi a Bremensibus, qui Bibliothecam Goldastianam redemerunt, nomina eorum, quibus accepta tulerit Goldastus singula instrumenta; fama enim fert, Goldastum in suo exemplo illa adnotavisse sua manu.* Et ibidem p. 97. *Post tria volumina constitutionum imperialium plura dicunt superesse apud Bremenses, qui possident illius omnem librariam supellectilem, cujus tamen manuscripta tegunt conduntque, ne salivam moveant potentioribus.. Cetera.*

(*l*) Quod patet ex GOLDASTI *paradoxo de honore Medicorum scripto ad* HERMANNUM CONERDINGIUM, *Medicum tunc Holsato-Schaumburgicum. Francof. a. 1620.*

(*ll*) Cujus MÖLLERUS *in Isag. ad hist. Chers. Cimbr. P.I. p. 153.* meminit sub titulo: *Schauenburgische Deduction und Bericht vom Uhrsprung, Herkommen, Zustand und Bewandnis der alten Fürstlichen Grasschafft Holstein.* Sub quo titulo etiam refertur *inter MSCta Goldastiana in Bibliotheca Bremensi asservata c. l. n. 7.* Nec quicquam vero de præcipuo hoc opere commemoravit D. HAUBERUS *in recensione Scriptorum res Schauenburgicas illustrantium*, quæ habetur in ipsius *primitiis Schauenburgicis p. 34.*

Origines Comitum Schauenburgensium.

(*m*) HAUBERUS *in originibus Schauenb. c. l. p. 27.* HERM. *de* LERBECK *chron. Schauenb.* apud MEIBOMIUM *T. I. Scriptor rer. Germanicarum p. 494.* ubi in adjectis commentariis de primis comitum Schauenburgensium natalibus e gente *Walpecensi & Santerslebensi* studiose dispexit. Addatur chronicon Osnabrugense ERDWINI *apud eundem T. 2. script. rer. Germ. p. 206.*

burgica ſtirpe oriundis, cum ſcriptis tum armis vindicavit; de qua contentione LONDORPIVS (*n*), PFANNERVS (*o*), OLEARIVS (*p*), SPENERVS (*q*), BIERLINGIVS (*r*), LVNIGIVS (*s*) litteras & rationes explanatius conſignarunt. Non vero tam in hac arena Goldaſtus ſubſtitit, quam in inſtruenda hiſtoria publica & territoriali Comitatus Holſatiæ occupatus & adeo largiter verſatus fuit, ut in originem, indolem & ſtatum vetuſti principatus Holſatiæ ſedulo inquiſiverit, de ſuperioritate, libertate, juribus & prærogativis Comitum Holſatiæ avitis & hæreditariis diſpexerit, pluraque argumenta antiquitatum, hiſtoriarum juriumque publicorum ſingularia & alibi fruſtra quæſita ſparſerit circumfuderitque liberali manu induſtriaque & eruditione haud vulgari.

Elogium & argumenta.

Equidem ultra ſepta aliquando proſiliit, & more, publici juris doctoribus veteris ævi admodum ſolemni, argumenta ad probandum ſæpiuſcule ex Anglia, Gallia, Normannia, Britannia & Hiſpania, item ex Legibus civilibus Romanorum conduxit, indeque conſecutionis filum ad jura publica & provincialia Germaniæ trahere ſtuduit; nec de Legibus antiquis Holſatiæ, de Pfaltzgraviatu Holſatiæ ejusque quatuor laudatis officiis, de nomine quoque Ducis, Principis, Nobilis, Comitis & Comitatuum & de Cæſareo reſervato Jure ſuperioritatis in feudis Imperii, æque ac de allodialibus Principatibus ita diſſeruit, ut in iis nil quicquam deſideretur vel expungi & emendari mereatur;

Aberrationes & nævi.

ſed ingenuo tamen cenſore & litterarum alumno indigna ſemper res mihi viſa eſt, ob humanos nævos & errores quoſdam ſcriptoribus inſultare, & in tanta innumerabilium rerum amplitudine ſtudiorumque fatis, vitæque & mundanorum omnium lubricitate, abſolutiſſima quæque & conſummata omnia depoſcere & ad amuſſim exigere.

Non tamen odio ſed excuſatione digni.

Fieri namque per rerum humanarum rationem haud minus firmam unquam poterit, ut omnes ſuo quovis loco & tempore omnia vel eadem ſaltim reſciant, vel ipſi litteratiſſimi Viri, mortalium imperfectiſſimam conditionem exuant, utpote quæ *pauca* quidem ſinit recte, ſed *multa* erronee ſcire & *plurima* ignorare. Quod idem cum pace refragantium dixerim de illis, qui cum *Scaligero & Salmaſio* eruditionem non guſtaſſe, ſed devoraſſe omnem videri volunt, vel qui polyhiſtores vocari malunt quam homines, adeoque, quod mirari ſubit, percupere ſolent, ut in muſarum otiis ſtantes ſeu negotioſi (*t*) aliquando moriantur, vel quod idem eſt, ut crepundiis rebusque vaniſſimis ac mox perituris ſcholaſticis intenti, imo miſere ſarcinati,

(*n*) *Actorum publicor. T. III. c. 39. 40.*
(*o*) *De præcip. Princip. Germaniæ gentibus c. XI. p. 308.*
(*p*) *Compend. Chronici Holſat. L. 10. c. 3. p. 192-197.*
(*q*) *Sylloge hiſtorico Genealogica p. 143.*
(*r*) *Diſſert. de familia comitum Holſato-Schaumburgicorum extinctæ §. 14. quæ inſerta eſt Analectis Haſſiacis collect. VIII. n. 6. p. 393. ſeqq.*
(*s*) *Parte ſpec. Archivi Imp. cont. II. p. 58. 61.*
(*t*) De qua Biblophilia videatur *de* LVDEWIG *in peroratione* quam præfationi ad Tomum IX reliquiarum ſubjunxit p. 51. *Vellem* inquit, *ſi per fata licuerit, me ſtantem mori, in* MVSARVM *otiis negotioſum.*

nati, limina æternitatis consummatumque & purissimum seculum ingrediantur. Modeste satis de facultatibus suis speravit *Goldastus*, qui ipse mancas easdem agnovit, seque non omniscium, sed industrium jactitavit. Cujus sedulitatis testes etiam sunt adjecta ipsius operi testimonia, quibus doctrinas suas & laudata argumenta singula fere ipse stabilivit; quibus & nos passim notulas, otio suppilato, adjunximus, quarum præcipuæ sunt *de feudo Slesvicensi*, *de Diplomate Archi episcopatus Hamburgensis*, *de Henrico Leone*, *judicio decemvirali*, *Transalbingia*, *Stormaria*, *Wagria*, *Hamburgo Metropoli Nordalbingiæ & Connoburgo Eccardi*, *de palatiis Comitum Holsatiæ* apud Hamburgenses *de Eidora fluvio ex opinione Eccardi*, cæteraque (*tt*) pusilla alia e re litteraria & historica recentis ævi passim adjecta. Circa ultima bina spargere juvat nonnihil instar luminis præsidiique. De residentiis (*u*) enim Comitum Schaumburgensium, e regione ædis Divo Iacobo sacræ Hamburgi sitis, *Aulæ Schaumburgica & Dominica* præcipue vocari solitis, scripta nonnulla, inedita adhuc in manus inciderunt, quorum recensionem dabimus per transennam. Primum eorum est D. NICOLAI *de publico Regali seu jure aulæ & palatii Schaumburgensis in civitate Hamburgensi*. Secundum & tertium ejusdem autoris (*v*) sub titulis: *Historia de juribus curiæ Schauenburgensis & immunitate Ministrorum Holsaticorum de a. 1660. Relatio commissionalis ad Regem & Ducem de a. 1659. adjuncto instrumento solenni & notariali super juribus aulæ Schaumburgicæ confecto de a. 1658.* Quartum est *Thomæ* BONHORNII *de jure palatii & privilegiis aulæ Schaumburgicæ Hamburgensis Historica deductio.* Et quintum denique MATTHIAE SLUTERI Senatoris olim Hamburgensis *Nachricht von den Concordaten der Stad Hamburg betreffend die arresta gegen andrer hohen Herrschafften Unterthanen, item der Hanseestädte, auch von den privilegiis des Thumcapitels und der Englischen Nation, und von dem Schaumburgischen und Mühlenhof samt den königlichen und fürstlichen Häusern in der Fuhlentwirt und Steinstrasse entworffen a. 1691.* Quorum ultimus, utut in aliis accuratior, in eo tamen inter reliqua nonnulla fallere videtur, quod *aulam Schaumburgicam & dominicam*, hodie *molariam* (*w*) Mühlenhoff vocatam, haud invicem distinxerit, conten-

De testimoniis & notulis operi additis.

De Comitum Schaumburgensium curiis Hamburgensibus.

Scriptores hujus argumenti. D. Nicolai.

Bonhornii.

Sluteri.

Observatio GUNDLINGII *de Episcopo Lubecensi investiente.*

(*tt*) Quod de Episcopo Lubecensi comites Holsatiæ quondam investiente Goldasthus retulit & in notulis dictum est; id fusius explicuit GUNDLINGIUS *Diatriba de feudis vexilli §. 35. p. 85.* docens ex ipsis Sigismundi & Alberti II. litteris, episcopum non suo quodam jure sed speciali Cæsaris mandato instructum vicaria tantum opera investituram exercuisse. Addit idem, quod Sigismundus Imperator Episcopum Ioannem Scheelium hac speciali gratia cumulaverit ideo, quia is olim Cæsari fuerat ab epistolis in concilio Basileensi. Allegato etiam argumento *de Connoburgo Eccardi* addi meretur elegantissima commentatio litteratissimi MICHAELIS RICHEY *de Hamburgo veteri in Connoburgo Smeldingorum perperam invento*, qua novissime rationes Eccardi ex instituto solide discussit.

(*u*) De quibus GOLDASTUS *parte I. c. I. §. 3. h. l.*

Censura in scripta Nicolai.

(*v*) Cujus scripta singula quidem historia & rationibus sunt instructa, juris tamen Romani flosculis & digressionibus maculata largiter & fere obducta. Addidit primo opusculo commentariolum in communia suffragia seu Recessum Hamb. de a. 1529. art. 24. ubi de exemtione & jure Curiarum Schauenburgensium hæc statim asserit: *So sehen de Ehrbare Rath und gemene Borger vor God to bowen unser Landes-Herren Wahnungen und Höve binnen diser Statt*, *cætera.*

(*w*) Cujus etiam denominationem idem a possessore *Thormählen*, superiori ævo hac curia instar com-

tenderitque simul, curiam Schaumburgensem Seculo XIII. & XIV. non aulam sed pomœrium tantum fuisse, locum, quo poma nascuntur; adductus præcipue fide extractuum *librorum quorundam resignationum & hæreditatum civitatis de a. 1266. 1274. 1367. 1413. 1420.* (*x*), & *diplomate Comitum* IOHANNIS ET GERHARDI, qui a. 1255. Begoinis partem pomœrii concesserunt his verbis: *Notum fieri cupimus, quod nos dilecti Patris Adolphi precibus inclinati de* POMOERIO *nostro in Hammeburg contra ecclesiam Sancti Iacobi sito, quod Magister Otfridus a patre nostro & nobis in feudo tenuit, religiosis Dominis Begoinis tantam partem concessimus perpetuo possidendam, quanta ad ædificia sua & alia ejus necessaria fuerit opportuna.* Etsi vero haud inficiemur, quod pomœrium in veteribus chartis *de a. 1084. 1197. 1250. 1266.* apud VGHELLVM (*y*), MIRAEVM (*z*) SCHANNATVM (*a*), LEVCKFELDIVM (*b*) & plures sæpius pomarium seu hortum pomis consitum, aliquando & liberum intra & circa mœros vel muros locum (*c*) indigitet; hoc tamen æque manifestum est, quod *pomœria Begoinarum* res prorsus

Aula Schaumburgica an Pomarium fuerit?

commendæ investito, repetiisse videtur parum curate. Occurrit enim hoc nomen multo ante in documentis seculi XIII. XIV. Unde putante OLEARIO & DANKWERTHO improbabile haud est, quod domus ista nomen consecuta sit vel a regione vel a *molendino superiori seu antiquo,* cujus mentionem injiciunt Comitis Adolphi III. qui illud exstrui curavit, chartæ de a. 1238. apud LAMBECIUM *orig. Hamb. L. I. p. 28. n. 94.* & Litteræ Comitum Ioh. & Gerhardi datæ a. 1246. eorundemque charta de a. 1258. qua reditus antiqui molendini intra civitatem Capitulo Hamb. ad tempus conceduntur, apud STAPHORST. *T. 3. Hist. Hamb. eccles. p. 746.* Adduntur Litteræ *Comitis Holsatiæ Adolphi*, quibus Henricum Blomenbergium investit cum antiquo & novo molendino a. 1321. item *Comitum Iohannis & Adolphi* documenta de a. 1321. & 1324. quibus *in locum Io. Starckii fratribus de Stendal Henrico Ioanni & Winando eorumque heredibus quinque coros siliginis, witschepel vulgariter dictos, in novo & antiquo molendino, jure pheodali & cum exemtione ab Herfahrt indulserunt.* Satis vero in aprico est, quod curia hæc antiquitus *Molaris*, deinde etiam *regia & dominica* Königshoff, Herrenhoff, appellata fuerit ex eo forte tempore, quo illa Woldemaro II. Regi a. 1203. deinde iterum Comitibus &, factis hereditatum divisionibus Holsatiæ Ducibus Regi & Principi cessit, qui etiam nunc alternis vicibus curia illa potiuntur, ejusque juribus ministeriales suos investiunt. Quibus singulis argumentis explicatius dilucidandis inserviunt ARNOLDVS LVBECENSIS L. 6. c. 17. SPANGENBERGIVS *Chron. Schaumb. L. I. c. 24. p. 56. c. 29. p. 71.* BIERLING. *cit. diss. §. 12.* RECESSVS *divisionis hereditariæ de dato Kiel Dominica misericordias Domini a. 1390.* seqq. & speciatim *instrumentum divisionis hereditariæ inter Regem Fridericum II. & Ducem Adolphum de d. Flensburg a. 1581. ibique: Was wir auch als Hertzoge zu Holstein in den Stiftern Lubeck und Hamburg von Prælaturen, Canonicaten, Commenden und Vicarien zu verleihen haben, soll uns auch gemein bleiben, also dass unser einer um den andern per vices nach Andeutung der alten Erbtheilung und hergebrachten Gebrauchs dieselben sollen zu conferiren haben, imgleichen es auch zu halten mit dem Hofe in Hamburg der Königs-Hof genant.* Quæ repetita sunt in *Christiani IV. Regis & Friderici Ducis conventione de reparanda communibus sumtibus curia, hodie molaria vocata, de a. 1638.*

Conjectura de aulæ molaria & regia denominatione.

(*x*) In quibus mentio fit *pomœrii Comitum juxta ecclesiam S. Iacobi*, item *hosti, hodæ & domus Beguinarum.* Conferantur chartæ de a. 1249. 1252. 1268. apud STAPHORST. *P. I. p. 22. 135. 137.* quæ mentionem injiciunt *horti juxta S. Iacobum, campi apud S. Iacobum, horti extra civitatem in parochia S. Iacobi apud portam, quæ stat versus Hospitale.*

(*y*) *Tomo VII. p. 1273. & d'* ACHERI *T. IX. spicileg. p. 349.*

(*z*) *Codice piar. donat. c. 93. 94.*

(*a*) *In Rebus Fuldensibus.* Pluresqve citati a DV FRESNE *glossar. Tom. V. p. 633.* Quibus symbola accedunt CHARISII ET BEDAE *apud* VOSSIVM *in Etymologico Lingvæ lat. p. 399.*

(*b*) *Antiquitat. Poldens. C XIV.*

(*c*) Docente LAVRENTIO *in Amalthea onomastica p. 527.* PITISCO *Lex. Rom. T. 2. p. 457.* LAMBECIO *Orig. Hamb. P. 2. p. 31. n. 195. & Append. p. 88. not. (i) ibique de pomœrio antiqua urbis aucto & suburbio mœnibus cincto.*

Negatur rationibus & documentis.

fus fuerint ſeparatæ, ad origines aulæ Schaumburgicæ, ipſis poſt mœriis antiquioris nullo modo niſi præpoſtero pertrahendæ. Conſtat etenim ex chartis & diplomatibus ævi vetuſtioris de a. 1248. 1251. 1279. 1295. quod curiæ huic jam tum inditum fuerit nomen *domus, curtis*, hoc eſt domus aulicæ ſeu curialis. Quid? quod in inſcriptione citati diplomatis de a. 1255. curia illa Schaumburgica non pomœrium *ſed aula & domus conventus* appelletur, prouti verba inſcriptionis NICOLAVS (*d*) & STAPHORSTIVS (*e*) notarunt: *Dit is de Utſchrifft des Breves den de Holſten Herren hebben gheven unbeſegelt up den Hoff und dat bieſs des Convents S. Iacob tho Hamburg als he is in dem Latin.* Cui accedunt chartæ diviſionis inter Comitem *Adolphum* & fratres *Gerhardum* & *Hinricum de a. 1303. 1304.* (*f*) Literæque Transactionis & diviſionis hæreditatis inter *Comites Gerhardum Albertum & Hinricum ab una, & comites Ottonem Adolphum XIII. & Wilhelmum II. ab altera parte Chilonii a. 1390.* conſignatæ (*g*); in quibus curia hæc Schaumburgenſis titulo *aulæ* inſignitur, non vero nomine *Bodæ*, uti quidem ex libris hæreditatum Hamburgenſium de a. 1413. 1419. 1420. laudatus SLUTERUS aſſeruit. Quod ad alteram porro attinet obſervatiunculam (*h*) de *Eidora* ECCARDIANA *ſeu veteri Dena*, hoc tantum adjicimus, quod non nova ſit hæc opinatio nec *Eccardo* autore nata, ſed a LEIBNITIO *diſſertatione de originibus*

Opinio Leibnitii de Dena fluvio & nomine Danorum.

De Nicolai ſcriptis ineditis aliis notitia.

(*d*) *In hiſtoria de juribus curiæ Schaumburgenſis f. 19.* Idem Auctor alia plura de Ducalibus juribus civilibus & eccleſiaſticis opuſcula reliquit, quorum tituli ſequuntur. (I) *Relatio hiſtorica & juridica de origine & fundatione eccleſiæ Metropolitanæ Hamburgenſis, ejusque patronatu deque Capitulo Canonicis & præcipue de præpoſitura ſeu prælatura & in hanc conferendam juribus Holſaticis* addita recenſione *meritorum Comitum Principumque Holſatiæ in eccleſiam cathedralem*, ſcripta a. 1660. Holſatiæ quippe dominis ſicuti debetur gloria amplificationis urbis, ita & competit elogium reſtaurationis templi S. Mariæ ſeu cathedralis, ut ideo in antiquis inſcriptionibus ſepulchralibus & *in vita Anſcharii* dicantur *ſecundi poſt Carolum M. & Francorum Reges eccleſiæ fundatores.* LAMBECIUS *L. I. p. 23. n. 79.* Addi merentur hiſtoriæ & juribus præpoſituræ ſpeciatim chartæ & bullæ Papales *Pii II. Sixti IV.* de anno *1462. 1474:* Reſolutio regia *Suecica de a. 1651. art. I. n. 3.* & nomina PRAEPOSITORUM *apud* STAPHORSTIUM *Vol. II. præfat. p. 5. 7. & p. 238. n. 21. p. 498. Vol. III. p. 251. 543.* item RECESSUS *primæ diviſionis Hæred. inter Ioannem R. & Fridericum I. Ducem de a. 1490.* RECESSUS *ſecundæ & tertiæ divis. hered. inter Reges & Duces de a. 1544. & 1581.* (II) *De origine & indole telonii Schaumburgenſis.* Cui ſcripto addatur LINDENBROGIUS *de fundationibus vicariarum n. 33. & liber viſitat. n. XI.* apud STAPHORST. *Vol. III. p. 495. & 582.* (III) De *Præbendæ majoris Schauenburgicæ & Holſaticæ & minorum vicariarum jure & collatione Ducali Holſatica.* Quod opuſculum affectum videtur, neque ad finem perductum, & elucrubratum, in nonnullis illuſtrandum documentis, transactionibus, litteris fundationum, libris memoriarum & viſitationum eccleſiæ cathedralis, hiſtoriaque præbendarum minorum Lindenbrogiana, quæ ſingula recenſuit STAPHORST. *Vol. 2. p. 138. 215. 217. 227. Vol. 3. p. 493. ſeqq. 556. 569. 576. ſqq. 836. ſeqq.*

(*e*) *Part. II. hiſt. eccleſ. p. 33.*

(*f*) Quibus *Adolpho Comiti* diſerte adſignatur *curia in Hamburg cum appertinentibus reliquis juribus & hereditatibus item inſula Gorgeswerder & Eccleſia Eppendorf & Nienſtædt cum pertinentiis.*

(*g*) Ibique verba: *Und iſt neben gedachten uralten Gerechtigkeiten Graf Otten und ſeinen Mitbenennten erblich zugetheilet, der Hoff binnen Hamburg gegen S. Jacobi Kirchhof belegen mit allen dazu gehörigen Häuſern, Straſſen und andern Gerechtigkeiten, immaſſen Graf Adolph der XIIte denſelben inne gehabt hat.* Quas tabulas diviſionis fuſius recenſet & explicat CYRIACUS SPANGENBERG *Chron. Schauenb. L. 2. c. 10. p. 106.*

(*h*) *Ad P. I.* GOLDASTI *c. 1. not. l.*

bus Frantorum adinventa & commendata (*i*) his rationibus: *Verba Ravennatis mihi suspicionem fecere,* DINAM *notasse amnem, qui postea* EYDORA *dictus est &* TÖNNINGAM, *oppidum prope ejus exitum in Oceanum, nominis vestigium servare. Nec video, quis alius fluvius commodius hoc loco intelligi possit, præsertim cum hinc etiam* DANNEMARCA *optime dicta censeri queat limes Denæ & Danorum quos ipsos ab hoc fluvio nomen accepisse credibile est, & deinde quicquid trans ipsum est citerioribus* DANIAE *nomine venisse; sane Eydoræ Eyder appellationem posteriorem esse constat, ex quo Dani limitem suum valle & arborum indaginibus munivere, id enim est* HEGGE *& aditus seu porta* HEGGEDOR. Nec improbabilis visa est hæc conjectura GVNDLINGIO in Observationibus Gundlingianis, nec apparentibus rationibus fateor, plane destituta. Meminit enim PLINIVS fluvii DVNNAE ceu termini Daniam a Germania discernentis, & laudatus Leibnitio RAVENNAS Chorographus (*ii*) Danos, quos gentes laudat velociores, Daniamque Nordmannorum patriam apposite collocavit juxta DINA *fluvium, qui inter cætera plura flumina Daniam transeuntia ingreditur in Oceanum.* Opinabile igitur videbitur Denos seu Danos a fluvio reliquorum Daniæ fluminum omnium principe nominari & Danemarcam ipsius *Denæ* fluvii ambitum dici & limitem; quemadmodum plurium gentium appellationes a fluminibus defluxisse constat ex exemplis *Warinorum* populorum amplissimorum vulgo a *Warna* fluvio in Megapoli, *Svartonum* a fluvio Schwarte, *Stormarorum* a Störe, *Tungrorum* a flumine Tunstret hodie Unstruta, *Hevellorum* a Hevelo fluvio, *Lingonum* seu *Linnorum* hodie Luneburgensium a Lena, pluriumque (*k*) aliorum qui a fluviis nuncupari voluerunt. Et forte *Dena* fluvius dici potuit vel a gyro seu circulo & extensione, *Ausdehnung*, quæ est sententia *Gundlingii;* vel a vetusto Germanico *Dün*, valle seu monte; unde & fluvium *Dunstrut*, *Unstruta* hodie, pluraque flumina e montibus scaturientia nomen *Dun*, *Dina* accepisse contendunt EGGELINGIVS (*l*) & SCHOTTELIVS (*m*). Quin hodieque littora arenosa & montana in Belgio & Anglia *die Dinen* vocari, ejusdemque originis nomina esse urbis *Dunkirchen* pagorumque & oppidorum Thuringorum & ad Unstrutam, *Tingesbrüken*, *Tingshausen*, *Dingdorff* hodie *Tungsdorff*, operose adstruunt

Consensus Gundlingii.

Rationes.

Conjectura alia & illustrationes.

De Etymo Dena.

(*i*) *In Miscell. Berolin. P. I. p. 14. & Tomo I. rer. Brunsv. p. 29.*

(*ii*) A PLACIDO PORCHERONO editus *a. 1688. L. IV. c. 13.*

(*k*) Pertinent huc *Wagri* putante quidem HOEVELIO a fluvio *Wageritz hodie Wacknitz* vocati; *Nuithones* a fluvio *Nötte* in Marchia Brandenburgensi, *Reudingi* a fluvio Raddin in Pomerania, *Misenenses* a Mise, *Condrusii* a rivulo Conna in Thuringia, *Fosii*, ut putat LEIBNITIVS a *Fuse* fluvio Saxonico; *Circipani* a fluvio *Peni*, *Tollensi* a Tollena, *Polabi* hodie Razeburgenses a Slavico *Labe* seu fluvio *Albi*, cujus erant accolæ; *Redarii* vulgo a *Rhetre* quidem sed rectius a *Rada* fluvio vocati; ipsique *Germani & Hermunduri*, quos a fluvio *Gera & Hiera* ad silvam Hercyniam, appellatos fuisse serio propugnant BRÜCKNERVS & ZOLLMANNVS *opusculis peculiaribus.* Conferatur *Chronicon Gotwicense L. IV. de pagis Germaniæ med. p. 738. sqq.*

De populis, qui a fluviis denominantur.

(*l*) *De Chaucis p. 19.*

(*m*) *de Lingua German. p. 1426.*

ſtruunt ZOLLMANNVS (*n*) & IVNCKERVS (*o*), quorum quidem curis ſubſidio eſſe videntur exempla plurium Europæ fluviorum, *Don*, *Dune*, *Tena*, & terminatione Romana *Tauni* vocata, in quibus recenſendis GVILIELMVS LOMBARDVS *in explicatione Legum Anglicar: cap. II.* & PERIZONIVS *in Quinto Curtio* vindicato (*p*) occupantur. Nec a ſpecie veri alienum eſt, quod *Dena* fluvius nomen novum *Hegdoræ* ſeu *Egdoræ* ex eo tempore obtinuerit, quo vel Carolus M. fluvium eundem Imperii Germanici terminum conſtituit, vel ipſi Dani limites ſuos, beneficio præcipue & ope hujus fluvii contra irruptiones muniverunt vallo ſeu ſepimento, quod vulgo dicitur *Haicium*, Germanis *Hage*, *Hege*, Anglo-Saxonibus *Heie*, *Hedge* (*pp*), Unde ipſum *Hetebye* ſeu HEIDEBY (*q*) primum illud Sleſwicum & vetuſtiſſimum in Cimbria *munimentum* (*r*) nomen ſuum adeptum eſſe facile forte videri poſſet. Teſtis eſt DITMARVS MERSEBVRGENSIS, quem ex MSCto reſtituit LEIBNITIVS (*s*), quod Otto Imperator Sleſwicum petens, *foveas Danorum ad defenſionem patriæ paratas*, *eorumque munitionem & portam* HEGESDOR *ſuperaverit.* Addunt Annales Francorum Bertiniani, Fuldenſes, Loiſeliani, Metenſes & Tiliani apud DVCHESNIVM, (*t*) quod GODEFRIDVS *Rex Danorum*, *Carolum M. metuens*, *limitem regni ſui verſus Saxoniam vallo* (*u*) *munire conſtituerit eo modo*, *ut ab orientali maris ſinu ad occidentalem oceanum*

Conjectura hiſtorica.

(*n*) *Obſervat. de vera Origine Thuring.* in Miſcell. Lipſ. T. XI. *p. 278.*

(*o*) *Introduct. ad Geograph. med. p. 459.*

(*p*) Pag. 158. *Apud Scythas*, inquit, *communiter omnes majores fluvios Tana vel* DONA *aut Donau dictos putem*, *id porro nomen Græcos in ſua lingua pronunciaſſe Tanais*, *Romanos Danubius &c.*

Haia, Haicii etymon. (*pp*) Hoc eſt circulo, vallo ſeu caſtello. Docet hoc BALVZIVS *in capitular. Caroli M. tit. 36. Quicunque iſtis temporibus caſtella & firmitates &* HAIAS *fecerit.* Et BLOVNTIVS *in Nomolexico Angl. L. 2. c. 40. §. 3: Vallatum fuit & inclauſatum foſſato*, HAYA *& palitio*, h. e. vallo ex palis confecto, vulgo *Palliſade.* Unde in *Fleta ſeu commentario juris Anglicani a* IO. SELDENO *edito L. 2. c. 48. §. 3.* vox *hawyare* explicatur *facere opus foſſatum*, *magnificum.* Faciunt huc chartæ & teſtimonia apud MARTENE *Tom. I. Collect. col. 1193.* & MONACHVM *Sangall. de rebus Caroli M. L. 2. c. 2.* quæ novem *Hegin* ſeu *munimentorum* mentionem injiciunt, pluraque alia citata a DV FRESNE *Gloſſar. Tom. III. p. 1035. ſqq.* SPELMANNO *Gloſſ. Archæol. p. 272.*

Heidebyæ derivatio. (*q*) Cujus nominis derivationem vulgo repetunt a Regina *Hetha*, quæ floruit *circa a. 368.* HVITFELD *hiſt. Dan. f. 14.* NICOLAVS HELVADERVS *deſcript. antiquæ urbis Sleſvic. ed. a. 1630.* Sed DANCKWERTHVS *Chorogr. Schleſwic. p. 113.* more ſuo ex communi aquæ principio etymon haurit & HAIDBYAM æque ac EIDORAM ab *au*, *eid*, *ſeu udo*, *aqua*, dici contendit. Alii ad vocem, *haite*, *heid* ſeu planitiem confugiunt & ad HELMOLDVM provocant, qui *L. I. c. 12. p. 33.* adſtruit: *Sleſvicum habuiſſe terram* SPACIOSAM, *frugibus fertilem*, *ſed deſertam*, *ſilvamque adjacentem ſilvarumque robora.*

Ejusdem illuſtratio. (*r*) Cui etymo illuſtrando inſervit MONASTICVM *Anglic. T. 2. p. 143. ibique: Et concedimus*, *ut habeant* HEYDBAD *ſeu jus boſcandi & faciendi hayas.* Et ibidem p. 916: *In omnibus aliis terris & boſchis* (*Buſch*), *quæ ſunt inter* HAITBIVM, *quod includit prædictas terras.* Ubi vox pro ſepimento accipitur. Alibi vero *Heitium*, *Haitbia* explicari videtur *delecta ſilvulæ pars*, *ſilva munita ſeu circumſepta.*

(*s*) *Tomo I. Script. rer. Brunſv. p. 323.*

(*t*) *Scriptor. rer. Francic. & apud* LABBEVM *ad a. 808.*

De vallo Dannewerck. (*u*) Quod & hodie venit ſub nomine *Dannewerck*, de cujus memorandis vide SAXONEM *grammatic. L. 13.* WORMIVM *monum. Danic. L. I. p. 55.* CYPRAEVM *annal. Sleſvic. L. I. c. 10.* BRODERVM BOYSSEN *Chronico Sleſvicenſi*, edito a MENCKENIO *T. III. ſcript. rer. German. p. 568. 570. ſqq.*

num tota Egidore fluminis aquilonarem ripam, munimentum valli prætexeret, una tantum porta dimissa, per quam carra & equites emitti & recipi potuissent. Nondum tamen hæc omnia conjecturam ita stabiliunt, ut extra aleam dubitationis posita, vel reliquis palmam omnem præripere videantur. Quod enim de Plinii *Dunna vel Dumna* affertur, ipso fatente LEIBNITIO indiget adhuc circumspectione & dubiis haud minoribus involutum est, quam *Ptolomæi* vocabulum *Daucionum*, quo Danos intelligunt nonnulli, qui temere nimis & festinanter conjiciunt. De *Geographi Ravennatis* vero *Dina* magnifice adeo sentiendum non est, cum, ut plura taceamus, *citato loco §. 13.* non *Dine vel Dina*, sed *Lina*, a LEIBNITIO quidem in Dinam mutata, occurrat, plures etiam hujus Cosmographi lectiones obscuritate insigni premantur (*v*) & vel ipsum Oedipum excrucient. Nec caussam conficit, quod de gentibus a fluviis appellatis in scenam adducitur. Non solum enim de fluvio Dena apud Scriptores commune fere & profundum ubique est silentium, ut vix una vel altera, sed ne quidem certa, ipsius mentio reperiatur; sed & veri simile haud est, quod Dani, amplissimi populi, ab extremitate regni & fluvio limitaneo nomen & appellationem sibi vindicaverint vel imponi sibi sategerint. Quodsi vero nominis etymon (*w*) ab aquis & fluminibus omnino derivan-

Dubia opponenda loco Plinii.

Et Geographi Ravennatis.

Rationibus item etymologicis.

(*v*) Cujus generis sunt *regio Mauringia & fluvius Bisigibilias.* Illam quidem LEIBNITIVS in Pomerania & Megapoli, GVNDLINGIVS in *Bremensium & Verdensium* regione quærit. Facilius forte *Mauringia* h. e. regio paludosa *Mohrland seu Marsch*, invenitur in Holsatia ejusque paludibus mœoticis, quæ a Crempa & Wilstria, vocari solent *Cremper und Wilstermarsch.* De quibus certe & *Ditmarsicis & Stormariis seu Nordalbingiis* regionibus, non tam coacte ac de Pomerania, sed sponte fere explicari poterunt verba *Geographi Ravennatensis* a IAC. GRONOVIO *editi L. 3. c. 11. Quarta*, inquit, *ut hora noctis Nortmannorum est patria, quæ & Dania ab antiquis dicitur, cujus* AD FRONTEM ALBES *vel* PATRIA ALBIS. *Mauringia certissime antiquitus dicebatur, in qua Albis patria* (Transalbingia seu Nordalbingia) *per multos annos* FRANCORVM *linea remorata est, & ad frontem ejusdem Albis*, DATIA MINOR *dicitur, & quæ hinc super exaltata est, magna & spatiosa Datia dicitur.* Sed quid sibi velit *Libr. IV. cap. 17. 18. Bisigibilias fluvius*, id instar crucis fuit LEIBNITIO, qui nunc *Oderam* nunc *Bisulam seu Vistulam*, & GVNDLINGIO, qui *Viserim seu Visurgin*, & ECCARDO, qui *Biesam, Billam & Ostam* fluviolos, quos Albis oceano propior recipit, inde formare satagunt. Illi in *opusculis de originibus Francorum*, huic *in annotationibus ad scriptum Leibnitianum*, quod additum est *commentario in Leges Salic. p. 249. §. 10.* Si addere nonnihil liceat hisce argutiis, Slavicum vocabulum *Wiesekibilias*, a Geographo in Latinum *Bisegibilias* transscriptum fuisse conjiceremus. *Wise* vero seu *Wisse* apud Slavos est supra, *Wisiki* superior & *Bieli*, *Bielia*, albus, alba, docente FRENTZELIO *in Originib. linguæ Sorabicæ* & ex instituto IO. LEONHARD. FRISCH *T. IV. Miscell. Berolin. p. 191.* Ut igitur vexatum vocabulum idem foret ac *pars* ALBIS *superior* a Slavico *Wisse & morio, morze* h. e. mare. Forte perinde WISSEMARIA vetustum olim *burgum Wissimarium* ab *Obotritis Venedis* exstructum, dici poterit *urbs supra mare sita.* Quemadmodum *Wissegrod* Slavonice recte explicatur *urbs alta, superior.* Etsi non desint, qui Wissmariam vocari arbitrantur vel a Wandalico Rege *Wisimaro*, vel a Slavica voce *Wisu*, pendere, adhærere & *mier* pace, quasi urbs fuerit pacis caussa condita, cui securitas adhæret; vel a *Wisbyensibus* Gothlandis, vel a certitudine marini portus quasi *certomaria*, vel a latino *cis & mare*, demumque vel a sapienti quodam *augmento*, vel a laudabili quodam *Meistro*, qui Theotisca lingua idem est ac *judex, præses provinciæ.* Quæ sunt opiniones CHEMNITII, MYLII, MARESCHALCI, SCHEDII, CRANTZII, CHYTRAEI, parum, ut videntur, origini urbis Slavicæ convenientes; excepto etymo secundo, quod laudatur ab ALEXANDRO GVAGNINO.

De Ravennatis obscura voce Mauringia. Explicatio.

De ejusdem vocabulo Bisigibilias.

Opiniones variorum. Conjectura alia.

Illustratio a vocibus Wissegrod & Wismaria.

(*w*) Quod ab aliis operose deduci solet a famigeratissimo *Odino, Wodano* seu *Godano*, regni fundatore & Deo gentis Danicæ vel potius totius Septentrionis. Ita TORFAEVS *in Ser. Regum Daniæ L. II. c. 2.* BARTHOLINVS *Antiqu. Dan. L. I. c. XI.* NICOLSONIVS *differt. de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.* *Epist.*

Daniæ etymon vulgo deductum ab Odino?

vandum fuerit, nihil forte obstat, quin potiori jure contendi possit, DANIAM vel caput olim regni Danici CODANONIAM, hodie *Selandiam*, appellari a *Sinu* CODANO, & Danos ab eodem olim *Codanones* (*x*). Ipsa quoque etyma supra ab extensione vel a montibus repetita sponte concidunt vel certe ad incertissima quævis referri poterunt, cum vocis *Dune*, *Dena*, *Dana* apud Anglo-Saxones, Danos & Svecos multiplex adeo sit significatus, ut vel munificum (*y*), vel animi deliquium vel sonum & tumultum (*z*), caducum (*a*) item, forestam & silvam (*b*), speluncam, cotam & jugera (*c*) indigitet. Denique vero fidum non est, quod de *Egdora* & porta *Hegesdor* a LEIBNITIO memoratur. Egdoræ enim appellatio jam ipso ævo, quod Carolingicum præcedit certe diutius ante munitiones sive a Gothofredo Rege sive ab aliis factas innotuit; Porta vero *Hegesdor* in Ditmaro restituto apud LEIBNITIUM quidem occurrit; sed in aliis codicibus antiquis & recentioribus loco *Hegesdor*, aperte legitur *Wiglesdor*, quam vocem quidem Leibnitius ad voces corruptas retulit, sed minori jure, quam quo ipsius surrogatum vocabulum ad earundem censum retuleris.

Et Leibnitianis.

XII. Bangerti Origines Lubecenses.

Ad illustrationem & usum antiquitatum rerumque historicarum haud parum contulit HENRICVS BANGERTVS, vir apparatu eruditionis non quotidiano, lectione multijuga & judicio excellens rerumque Germanicarum & Lubecensium notitia haud leviter imbutus; cujus famam meritorumque ac Scriptorum ampli-

---

Epist. ad *Wilkinsium p. 11.* & omnes qui hypothesin Islandorum de Odini ex Asia per Scythicas terras in Saxoniam sive Holsatiam, Daniam, & Sveciam immigratione amplectuntur. Placet aliis derivatio a *Danauia* seu veteri SCANDINAVIA, quæ ipsa felicius certe Daniæ quam Sveciæ vulgo vindicatur. IO. PETR. DE LVDEWIG *Erläuterung der Reichs-Historie in prælimin. p. 29.* Plures alii illud repetunt vel a *Danais* seu *Græcis*, putante IO. OL. NYSTAED *in Athenis Cimbricis*; vel a *Dando* seu copia plurium bonorum præeunte STEPH. IO. STEPHANIO *in not ad Saxon. p. 28.* vel a Rege *Dana*, vel *Dano* Humbli filio, statuentibus ADAMO BREMENSI, SVENONE, SAXONE GRAMMATICO, IO. WALLINGFORD *in Chronic. apud* TH. GALE *in Script. Hist. Britann. Vol. I. p. 532.* Aliisque Scriptoribus Historiæ Danicæ, recensitis a NICOLAO PETRO SIBBERN *in Bibliothec. Histor. Norweg. sect. 2. p. 14. seqq.* Nec desunt qui Danos a *Trojanorum* gente descendisse, vel a populis *Daucionibus*, vel a *lebete sacro, Augusto Cæsari a Cimbris oblato*, vel a Britannico *Den* seu ab armis, vel a *Dacis* populis Gothis seu Getis appellatos fuisse ariolantur. De quibus vide SPERLINGIUM *Commentat. de lingua Dan. & nominis antiqua gloria*, & ANDR. WELLEIVM *Dissert. de Orig. nominis Daniæ ed. Slesv. a. 1584.*

A Danavia seu Scandinavia. A Danais. A Dando. A Rege Dano. A Trojanis, Daucionibus, Cimbris, Dacis.

(*x*) De qua conjectura WACHTERVS *Glossar.* p. 251. *Hinc*, inquit, *Dania reapse est Codanonia, & Dani sunt Codanones, puta per aphæresin.* Teste PLINIO sinus maris balthici dicitur Codanus, & inde *Codanavia urbs*, corrupte a latinis vocata videtur *Hafnia*, & a germanis *Copenhagen*, interprete MARESCHALCO *in Commentariolo Annalium Herulorum.*

Vel a Codano sinu.

(*y*) OTTO SPERLINO, *cit. Comment. de lingua Danica p. 13.* ubi vocabulum Danna antiquum Scandicum esse dicit, idem significans ac munificum, honoratum, Saxonice *Dunis.*

Vel voce Danna.

(*z*) OL. WORMIVS *Spec. Lex. Run.* voce *Dynur p. 17.*

(*a*) LOCCENIVS *in Lexico Iuris Sueo-Goth.* & VERELIVS *in indice h. v.* Unde *Danarf* in Legibus Westrogothicis dicitur *vacans* hereditas. *Daneguldum* vero apud Anglo-Saxones dicitur *annua præstatio duodecim denariorum ex unaquaque hida, h. e. centum jugeribus, ad conducendos milites qui piraticam Danorum coercerent.* WILKINS *in Leg. Anglo Sax. p. 198. 245. 298.* GVIL. NICOLSONIVS *dissert. epistolari seu præf. operi* WILKINSII *præmissa p. 16. ibique de* voce *Danelaga.*

Quid Danarf & Daneguldum?

(*b*) THOMAS GALE *scriptor. hist. Britan. Saxonica & Anglo-Danica V. 2. in annalibus Waverleiensibus p. 218.*

(*c*) SPELMANNVS *glossar. Archæolog. voce Dena p. 167.*

plitudinem IOI. POLZIVS (*d*), GODOFRIDVS HECHTIVS (*e*), IO. MÖLLERVS (*f*), IO. HENR. *a* SEELEN (*g*) & plures cumulate descripserunt. De ipso, quod ex schedis B. autoris descriptum, hoc loco prodit, opusculo seu *Originum rerumque Lubecensium commentario*; testem audiamus HENRICVM MEIBOMIVM *in introductione ad Historiam Saxoniæ inferioris p. 64.* ita statuentem: *Ut Hamburgensium rerum Historiam Lambecius, ita Lubecensium quoque orbi erudito exponere decreverat Vir cl. Bangertus, præclara Helmoldi & Arnoldi Slavicæ Historiæ conditorum editione notissimus magna eruditione & exquisito judicio tantæ rei par. Vix una tamen alterave pagella in specimen futuri operis publicata, infausto casu, (infelici e curru lapsu) mortuus est vir longiori vita dignissimus, quem primum in historia veteri & recenti præceptorem me habuisse lætor.* Addit huic elogio calculum, vota & symbola IO. MOLLERVS *c. l. Utinam*, inquiens, *laboris hujus de Historia Lubecensi affecti, quem absolvere per fata autori non licuit, lineamenta saltem & λείψανα e schedis conquirantur & posterorum serventur usibus. Quo enim apparatu & judicio illum sit aggressus, ex Helmoldi editione perspicimus & calculum nostrum addimus illustri* BOECKELIO, *qui cum Syndicus adhuc esset Lubecensis, his verbis Bangertum compellavit in epistola Helmoldo præfixa: Mihi ea est sententia nec falli animum puto, aut nunquam inventuram aut in te virum reperisse Lubecam, cui rerum suarum monumenta & amplissima quidem & memoratu digna posteritati transcribenda possit demandari.* Equidem a SEELENIO in recensendis *manuscriptis* MELLIANIS *rerumque* LVBECENSIVM *Scriptoribus & commentariis ineditis* occupato (*h*), BANGERTIANI hujus operis mentio nulla injicitur; ipse tamen alibi (*i*) e literis *Jo. Henr.* HEVBELII de eo quædam enarravit, doluitque cum MOLLERO aliisque, quod Historia ipsius Lubecensis absoluta non fuerit inque lucem emissa. Sitim horum desideriumque plurium aliquantulum nunc restinguet publicatio fragmenti Bangertiani e scriniis apographis cum cura collecti & descripti, copiosa lectione & observationum segete referti nec testibus destituti, rebus magis quam verbis & amplitudine præclari. Adeo enim in eo multa dicuntur egregie, ut, si ipsi, qua cœpit, linea pergere curasque posteriores addere licuisset, opus haberemus forte cultissimum numerisque omnibus absolutum. Quod tamen nostra ætas haud frustra, voveo, exspectabit ab annosa industria IACOBI *a* MELLE, meritis & canis reverendi, in concinnando *commentario rerum Lubecensium* occu-

Desiderata & laudata a Meibomio.

Möllero.

Seelenio & Heubelio.

(*d*) *In programmate funebri, in obitum Bangerti a. 1665. edito.*
(*e*) *Germ. sacra & literat. p. 419. & in Observat. de Busto Lusatiæ antiquissimo in Miscell. Lips. T. VII. p. 187. Bangertus,* inquit, *vir rerum, quæ ætate media inter Slavos sunt gestæ, peritissimus, atque in antiquitate apprime versatus.*
(*f*) *Diatriba de Helmoldo §. 13. Isagoge p. 440. sq.*
(*g*) *In Athenis Lubecens. P. I. p. 62. P. IV. p. 433-449.*
(*h*) *Parte IV. Athen. Lubec. p. 620. seqq.*
(*i*) *C. l. Part. I. p. 69. P. IV. p. 448.*

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

cupatissimi; cujus argumenta a SEELENIO *c. l.* indicata lectoribus facile salivam movent.

XIII. Petri Saxii Res gestæ Frisiorum Septentrionalium & Paralipomena. Laudes autoris.

Inter inedita locum sibi vindicant scripta PETRI SAXII (*k*) vi-
ab Eidora Frisii, provinciæ Egidorensis olim primarii Senatoris, ri antiquitatum rerumque memorabilium curiosi & strenui indaga-
toris, quem nunc Historicum, geographum nunc mathematicum & philologum diligentissimum pereximiumque laudant HEIM-
REICHIUS (*l*), VICENTIUS MOLLERUS, *J. U. D. & Canonicus Hamburgensis*, IOACH. THEODORUS, *Pastor Cotzenbuttelensis in Eiderostadia* (*m*), IOANNES MOLLERUS (*n*),
præcipue SEELENIUS (*o*), qui in recensendis Saxii elogiis industrius est & copiosus. Utut vero non inficiemur, laudatum autorem res aliquando singulares & ab aliis haud observatas adnotavisse pluraque rerum antiquarum, chorographicarum & naturalium memoranda ex tenebris & latibulis protrahere enixe studuisse; dissimulandum tamen non est, quod plus laboris quam salis collectionibus suis aliquando tribuerit nimiumque sæpe indulserit fabulosis narrationibus (*p*) rebusque, quas exserto velut digito demonstrare gestit, incertissimis mediisque in undis submersis, desperatis & plane deperditis.

Errores & defectus.

Hoc, quod de præcipuis rebus gestis Frisiorum Septentrionalium sacris, religiosis, secularibus & singularibus congessit opusculum, omnium fere Saxii Scriptorum est compendiosum aliisque emaculatius consignatum, nec antiquitatum testibus destitutum, quorum catalogum & nomina operi plane præfixit. Prodit illud ex eleganti *avtographo*, quod in membranis ab auctore scriptum & iconibus perantiquis ornatum, cessit Bibliothecæ Academiæ Kiloniensis.

Scripti præsentis prærogativa.

Reliqua ipsius manuscripta avtographa KIELMANSEGGIANAE *Bibliothecæ* olim adquisita, ex hac in Krysingianam & inde in Regiam Hafniensem migrarunt, quorum præcipuorum, quæ apographa ad manus sunt indices seu rubra subjungere, nemini peritiorum displicebit. Primum eorum est: *Descriptio Historica Provinciarum Eyderstedt, Everschop & Utholm, earum*

Scriptorum autoris ineditorum recensio.

(*k*) De historico homonymo PETRO SAXIO, *Scriptore Pontificii Arelatensis*, rarissimi olim libri, a MENCKENIO *demum T. I. script. rer. Germ.* editi, vide LONGII *Bibl. Hist. de France p.* 904.

Judicium Heimrichii.

(*l*) *Præf. Chronici Frisiæ borealis ed. Slesvici a. 1666. & recusi a. 1668. 4. ibidemque in Catalogo Autorum præfixo*, inter quos laudat *Petri Saxii Chronicon Eiderostadiense MSC.* Idem p. 50. 95. 135. & in *Literis ad P. Saxium a. 1650. ex Museo Strandensi in ericeto palustri exaratis*, a SEELENIO *c. l. editis* diligentiam ipsius curiosam & solertissimam laudibus effert.

(*m*) In elogiis & *acclamationibus*, *Saxii Descriptioni provinciæ Eidorostadiæ præmissis.*

(*n*) *Isag. ad Hist. Cimbr. P. IV. p.* 247. 249.

Seelenii.

(*o*) *Athen. Lub. P. I. p. 137. seqq. Annotavit multas res singulares & ad sua usque tempora fere semper chronica perduxit. Matheseos, inprimis Geometriæ, eum fuisse peritissimum, monumenta ejus satis superque demonstrant. Et quam sedulus naturalium rerum fuerit scrutator, evincunt permulta de rebus naturalibus relationes minime vulgares*, Idem *p.* 150. Saxii opusculum nostra collectione nunc exhibitum collaudat his verbis: *Apparet, quod officio boni historici satisfacere magnopere laborarit. Locum* TACITI, *qui extat circa finem Libri de Moribus germ. tam erudite quam prolixe declaravit & de* HELGOLANDIA *ac* VESTA *in ea culta exposuit:* Cui tamen æque ac *Virgiliani loci* de Heligolandia explicationi nonnihil ingenii, sed parum ingenuæ & accuratæ critices inesse aliis videbitur.

Notatur Suffridus Petri.

(*p*) Quibus etiam scatent SUFFRIDI PETRI *Antiquitates & Origines Frisiorum*, judicante VOSSIO *L. 2. de lat. Historic. c. 32.* PONTANO *in Origin. Franc. p.* 51.

rumque incolarum, locorum, jurium, libertatum, sacrorum, bellorumque & singularium ex domesticis Scriptoribus MSC. recessibus, actis & traditionibus majorum vetustis, relationibus & experientia congesta, Coldenbuttelæ in Eiderstadin absoluta a. 1631. Secundum: *Nova totius Frisiæ Septentrionalis descriptio chorographica, civilis & historica, populorum præcipue originem, indolem, mores, possessiones, & fata complectens. a. 1636.* Tertium: *Frisia minor seu tabulæ insularum & peninsularum tam majorum quam minorum juxta Ducatum Sleswicensem in Oceano Britannico sive Cimbrico sitarum, in quibus historiæ præcipuarum rerum & factorum quorundam memorandorum breviter continentur, secundum præsentis ævi statum studio descriptæ a. 1638. cum mantissa tabellarum regionum & præfecturarum, quæ Frisiæ minori sunt conterminæ.* Quartum: *Descriptio & annales Dithmarsiæ ab a. 278. seu narratio historica de Statu Ditmarsiæ, ex autoribus latinis, germanicis, maxime domesticis breviter collecta. a. 1640.* Quintum: *Annales Eyderstadiensium a Frisone incipientes & ad annum usque 1645. producta, quibus additæ sunt ejusdem autoris ephemerides Eyderstadianæ.* Sextum denique: *Exercitationes & animadversiones historicæ, quibus argumenta nonnulla patriæ Historicorum,* IO. ADOLPHI CYPRAEI, MATTHIAE BOETHII, NICOLAI HELDVADERI, IO. POMARII, CASPARIS HOYERI (q), LAVRENTII ADSII, MATTH. PAMPI, IVEN CNVTSEN, AD. TRATZIGERI, HENR. BVNTINGII, IO. PETERSENII, CARIONIS, PEVCERI *& chronicorum communium & vetustorum vel castigantur vel supplentur & emendantur.* Opusculum hoc a. 1657. ab autore inceptum & 1660. absolutum quidem sed mancum tamen est & tenue, cui gracilitas dominatur & viscera deesse videntur. Cui quoque & *Paralipomenis* consignandis, quæ *Rebus gestis Frisiorum* nunc prodeuntibus cum *Casparis Hoyeri* descriptione Eidorostadiæ a *Jacobo Saxio* a. 1610. germanice edita adjectæ sunt, forte immortuus est.

Hunc proxime excipiunt in hac collectione *scriptorum rerum Danicarum libelli tres.* Quorum primus est *continuata appendix* ad incerti autoris annales Danorum præcipue Sialandiorum ab a. 1308. usque ad a. 1363. e Codicibus STEPHANIANIS deprompta; Secundus, *Anonymi Chronologia* ab a. 821. ad a. 1300. ex antiquissimo codice membranaceo regiæ bibliothecæ Hafniensis descripta; Tertius, *Incerti autoris chronologia* ex eodem codice antiquissimo ab a. 826. usque ad a. 1157. Quos quidem rerum æstimatoribus non puto fore plane ingratos ac inutiles, quamvis breves illi sint & instar fragmentorum. In rebus enim historicis Danorum & Germanorum vetustis laciniæ etiam desideratissimum aliquando usum exserunt, lacunas explent, temporum rationes dilucidius distinguunt, Saxonem Grammaticum corrigunt, circumstantias

XIV. Scriptorum Rerum Danicarum Libri III.

Usus eorum.

(q) Qui autor est *Descriptionis Frisiæ Eidorensis*, Rebus Frisiorum septentrionalium a P. SAXIO subjunctæ & IACOBO SAXIO adscriptæ. Qui tamen illam ex latina in germanicam linguam & dictionem ligatam saltim coegit & cum præfatione edidit *Hamb. a. 1610.*

tis rerum recludunt & momenta singularia sæpiuscule adjiciunt. Hinc inter plures alios ARNAS MAGNAEUS (r) & IOANNES PETRUS a LUDEWIG (s) hujus generis fragmenta historiæ Danicæ sollicitiori cura & collectione digna judicarunt & vel ex ipso codice membranaceo, cui præsentia debentur, ipsi nonnulla descripta ediderunt. Et certe qui noverint, quam amicissimo & atavito vinculo res Germanicæ cum Septentrionalibus & Danicis præcipue cohæreant, & quam pellucenti lumine vetustæ leges & annales Danorum, antiquitates Teutonicas jura & monumenta historica Germanorum omnis ævi perfundant, illi consiliis & votis nemini eorum deerunt, qui in conquirendis veterum Legum, antiquitatum & historiarum gloriosissimæ Daniæ fragmentis, tabulis, codicibus occupantur, ut publici juris fiant, usumque, quo pollent, omnem circumfundant communem & amplissimum. Quemadmodum spes est, fore ut IO. ISACII PONTANI (t) *Historiæ rerum Danicarum Tomus II.* hucusque desideratissimus carceres rumpat & propediem insigni & perenni rei historicæ commodo, post tot noctes in lucem consurgat.

A Magnao & Ludewigio laudatus.

Et rationibus commendatus.

XV. Nicol. Mareschalci Deflorationes antiquitatum.

Recensuimus supra NICOLAI MARESCHALCI *annales Herulorum & Vandalorum, commentariolum in eosdem, & Chronicon rhythmicum de Vitis Obotritarum;* sequuntur nunc ipsius *Deflorationum antiquitatum ab origine mundi usque ad a. 1522. Libri quinque*, typis vulgati quidem ab ipso Mareschalco a. 1522. sed parce adeo, ut inter alios ipsius libellos editos raro admodum occurrant & in plurium manibus ipsi non nisi manuscripti circumferantur. Digni tamen, qui annalibus ipsius & chronicis adjungantur. Non solum enim in declarandis principiis & causis historicis hoc ipsum opusculum aliis plenius est & fœcundius, sed etiam memorabilibus imperii Romani, Regum, Principum, Pontificum, illustriumque virorum instructum, præcipue rebus *Vandalicis, Saxonicis & Germanicis* cumulatum est, ut ab autore scriptum esse videatur instar compendioli vel summæ rerum historicarum universalium, speciatim Germaniæ ac Saxoniæ (u). Formam opusculi in quinque Libros divisi & deflorationum titulo inscripti mutuatus quidem est, ut alia nonnulla, a *Beroso Babylonio*, qui compendii, sui historici

Argumenta hujus Libri generalia.

Macula eluenda.

(r) Qui in lucem produxit *incerti autoris chronicon Danorum & præcipue Sialandiæ, desiens in a. 1282.* De quo in præfatione hoc judicat: *invenies ibi non pauca, quæ in aliis Danicæ historiæ scriptoribus frustra quæres; offendes illa, unde Adami Pontificum Bremensium historiam uno & altero loco emendare poteris, ut alia encomia prætercam.*

(s) *Tomo IX. Reliquiarum, Libro I.* quo DANICARUM *rerum scriptores duodecim vetustioris ævi* exhibuit.

Elogia Pontani, Huitfeldii & Meursii.

(t) Cujus & HUITFELDII operæ aliis omnibus fecundiores sunt & commendatissimæ. De MEURSIO enim idem, quod de MARESCHALCO supra, fatendum est, quod in rebus quidem & antiquitatibus latinis & græcis se veteranum & heroem præstiterit, sed in germanicis & septentrionalibus militem se gesserit novellum, minus peritum. Elogia PONTANI congessit MÖLLERUS *ad Bartholinum p. 272 - 277.* ubi etiam ex RESENIO & ANDREA meminit laudati PONTANI *Historiæ Danicæ adhuc ineditæ*, res gestas Rerum Dynastiæ Oldenburgicæ ab excessu CHRISTOPHORI BAVARI ad obitum usque FRIDERICI II. continentis. De qua plura vide apud D. GEORG. KRYSINGIUM *differt. præliminari ad vitam Friderici II. ed. Flensburg a. 1735. p. 4. sqq.*

(u) AUTORES *Biblioth. hist. Hamb. cent. II. p. 277. sqq.*

rici eandem fecit divisionem & inscriptionem *Chaldaicæ deflorationis*; sed ipse MARESCHALCVS has maculas illæsa fide & laudanda industria, recentior vero ætas famosas illas Annii & Berosi offucias, fide & veritate historica omnes ita eluit, ut nemini amplius imponere valeant. Pauculæ quas de *populis Luconiis*, *Vividariis*, *Salatiis*, *Teutonibus* & de Locis *Saturnio*, *Soltmedelio*, *Barderopoli*, *Marionæo* & *de idolo Irminsula*, adjecimus observationes, uberiori quidem illustrari poterunt explicatione; sed plura sunt Mareschalci argumenta, quæ requirere videntur accurationem. Animus est, exempli loco, de quibusdam saltim ipsius dispicere opinionibus, quas in his deflorationibus & in omnibus fere scriptis protrudere & incrustare præcipue studuit. Quales sunt (v) de *Irminsula & statuarum cultu*, *de Parthenopoli seu Magdeburgo*, *Jodouta*, *Anglo-Saxonibus*, *Chaluso fluvio & de Radegasto idolo*, quas singulas paullulum exploraturi cum recentioris ævi litteratorum sententiis & rationibus breviter comparabimus. Ex Irminsula, quam Martis idolum esse voluit MARESCHALCVS, alii nunc *Hermetem* quendam & *Mercurium*, nunc *Martem*, *Herculem*, *Hermionem*, Deam *Hertam*, quin *statuam omnium*, *jedermans Säule*, effingere annituntur (w). Sed in honorem Arminii, qui Germanorum Mars, Romanorum terror, Victor Vari Germaniæque liberator exstitit, hanc Statuam in monte Hermiensburg vel Eresburgi in Westphalia erectam fuisse late cum VOSSIO (x) statuunt WASSERBACHIVS (y), SCHEDIVS (z), HACHENBERGIVS (a). Pro *Isidis* vero simulacro & statua *Talismannica*, præeunte KIRCHERO illam venditant nonnulli, quorum Aegyptiacas argutias τετελεσμένας & hieroglyphicas figurarum explicationes sequi videtur IO. MALERVS (b). Alii monumentum *Bætiliorum*, Lapidem stipitemque in honorem Deastri erectum, columnam Hermeam, Hermas seu indices mercuriales, vel Deum vialem & terminalem inde formant, de quibus paganæ superstitionis & cacozeliæ reliquiis legendi sunt MAXIMVS TYRIVS (c), IO. HOELINGIVS (d) & EVERARDVS OTTO (e). Plures signum Rulandinum, columnam justitiæ & jurisdictionis ibi inveniri autumant; de quorum argumentis dispiciunt GRYPHIANDER & EGGELINVS *de Weichbildis*, GODOFREDVS SCHVMANNVS

Notulæ adjecta.

Argumenta libri singularia.

Opinio Mareschalci de Irminsula.

Vossii plurimumque sententia.

Præcipue Kircheri.

Everardi Ottonis.

Eggelini.

(v) *Deflorat. Libro V.*

(w) TVRCHIVS *in fastis Carolinis*. GVRALDVS *de Diis gentil.* CRANTZIVS *Saxon. L. 2. c. 9.* MEIBOMIVS *c. l.* quos sequitur SCHVRTZFLEISCH. *in stricturis antiquitatum Valdecciarum §. 9.*

(x) *De Origine & progressu idololatr. L. II. c. 32.*

(y) *Tract. de Statua Arminii.*

(z) *De Diis Germ. S. 3. p. 713.*

(a) *De German. media diss. 8. §. 6.* Item CHRIST. HENR. WEISIVS *in antiquitatibus Misnicis Saxon. p. 403. sq.*

(b) *In Hamburgo evangelico p. 169.* Conferatur WILLISCHIVS *de statuis veterum Talismannicis ed. Lips. 1715.*

(c) *Diss. 38. utrum diis sint dicandæ statuæ?*

(d) *De Bætiliis veterum, ed. Groningæ a. 1715. §. 9. sq.*

(e) *Tr. de diis vialibus plurium populorum p. 6. laudato a* FABRICIO *Bibl. antiquar. c. 8. §. 15.*

NUS *aliique de statuis rolandinis a fabulis purgatis.* Sunt etiam, qui ADAMI BREMENSIS fide Irmensulam pro stipite vel trunco habent *statuæ sacræ* instar erecto, sive olim honoribus & memoriæ herois, sive juri dicundo, *cultuique sacro paganorum* destinato. Nec male ita. Quamvis enim *Tacitus* de veteribus Germanis fateatur: *Nec cohibere parietibus Deos, neque in nullam humani oris speciem assimilare ex magnitudine cœlestium arbitrantur, lucos & nemora consecrant deorumque nominibus appellant sanctum illud, quod sola reverentia vident*; negandum tamen non est, quod sub Romanorum præcipue imperio Diis suis simulacra & statuas dicare cœperint, eorumque Romanos mores sectando formas demum idolorum effinxerint (*f*), quorum sacra quidem inprimis prosecuti sunt in nemoribus & lucis. Inde est quod in *indiculo superstitionum & paganiarum Germanorum* seculo VIII. inter plura alia condemnentur *fana & casulæ Deorum, sacra sylvarum, quæ Nimidas* (*g*) *vocantur, sacra Mercurii & Jovis simulacra, quæ per campos portantur, & pagani ritus de ligneis pedibus & manibus.* Nec dubium est, hujus generis statuas & arbores Diis dicatas vel eorum imagines referentes exstitisse olim in permultis oppidulis & locis præcipue septentrionalibus, quod WORMIUS & RUDBECKIUS testantur. Apud *Frisios* præsertim STAVO ipsorum idolum a *stab*, stipite dictum, & apud *Wagros Oldenburgenses* teste HELMOLDO *Chron. Slav. L. I. c. 83.* vetustissima quercus, arboribus & ramis circumsepta, deastro *Proven* olim consecrata fuit; quod PETERSENIUS explicatius narrat (*gg*). Nec aliud dicendum est de *Pomeranis veteribus*, qui magnam quercum in luco *Rabboltz* conspicuam prope Stargard olim cultu exceperunt. Quod idem constat de Megapolitanis, speciatim *Exeniensibus*, incolis loci vel oppiduli *Exen*, a querceto nominati, cui olim tam peregrinationes sacræ (*h*), quam sodalitia S. Johannis, item Sacellum Sanctum reliquiis sanctorum refertissimum & judicium provocationis ad quercus, *Aicheding* inde vocatum, famam haud levem conciliarunt. Cujus iliceti seu *ad quercus & arbores judicii* vestigia & alibi teste LEUCKFELDIO *in antiquitat. Blanckenb. p. 53.* reperiuntur; præcipue apud Auriacos Frisios orientales, quorum olim conventus judiciales habebantur *ad locum Upstallesbome*, hoc est, ad erectiores & proceras quercus, a quibus eorundem vetustæ leges dici solent *Upstallesbomicæ*. Pertinet huc Anglo-Saxonum seu veterum Holsatorum consuetudo, qui ab arboribus, locum judicii communis (*i*) vocarunt *Dingsbom* seu arborem justitiæ. Quid? quod supremum judicium annuum, olim & ad finem usque seculi XVI.

Et Adami Bremensis de statua sacris paganis destinata.

De cultu arborum.

Exempla de arboribus Deastris sacratis apud Frisios. Apud Wagros. Pomeranos. Megapolenses.

De judicio ad quercus seu Iliceto exempla.

De sacris arboribus apud Holsatos.

(*f*) Docet hoc ECCARDUS *rer. Fr. L. I. p. 417.* exemplis Imaginum Thori, Wodani, Frejæ, Pusteri.

Nimidarum explicatio.

(*g*) *Nimidæ* sunt sacrificia *novem capitum* seu animalium, interprete ECCARDO *c. l. p. 411.*

(*gg*) *Chron. Holsat. P. I. p. 17: Vor diesem Bilde war ein Abgott gebauet, drauf pflegte man ihm zu opfern, ein hoher Zaun war hie umher mit zwo pforten; den Baum, nemlich den Richbaum, worauf das Götzen-Bild gestanden, durf niemand anrühren, den allein der Pfaff.*

(*h*) Vulgo *Wallfahrten*, *quæ a Wald* silva & a *peregrinatione* nomen sortitæ sunt.

(*i*) De veterum Germanorum judiciis *Stapel* dictis vide infra in Notis ad jus Sverinense.

XVI. inter Itzehoam & Rensburgum sub dio celebratum solemni formula appellaverint *den järschen Balcken*, idque quidem ob arbores judiciales circulatim & decussatim positos. Placet transcribere verba *veteris juris Pagorum Holsatorum, Ding und Recht*, quæ articulo XIII. ita fluunt: *So ju un juwen bovtman hir büte en Ordel thogedeelt würde, dat em un ju nich framlick wäre, möget gy wol fart finden de Gegenordels unde schelden* (*k*) *dat van disser Stede, bet up ene andre belevelicke stedt, da jy ju en beter Ordel vermoden, als vor dat erst uthgebende Göding* (*l*) *un vor den järschen* BALCKEN, *dar myn gnädigste Herr recht holden let.* Inde puto explicanda est formula veterum Saxonum: *Das Gerichte hegen, die Hegung des Gerichtes*, utpote a *Hage* seu sepimento vel circulo judicii ex fagis & esculis, ramisque & lapidibus confecto, denominata; cujus ritus testimonia & exempla præcipue Saxonum, Slavorumque Wagriorum afferunt HELMOLDVS *L. I. c. 48.* SAXO GRAMMATICVS *L. I. p. 86.* CILICIVS *de bello Ditmarsico* & HACHENBERGIVS *in Germania media.* Ipse pagi & judicii rusticani præfectus a Germanis vocatus est *Hagemeister*; judicium vero colonarium ipsius dictum olim fuit *Hachting*, *Hageding*, præcipue apud (*m*) Westphalos & Francos. Addo, quod veterum Holsatorum antiqua formula processualis (*n*) in litis ingressu usitata originem debere videatur sanctitati arborum fustiumque, adeo ut judicium ipsum & judex venerint sub appellatione *Stab*, *Stave.* Explicat hoc argumentum codex argenteus evangeliorum a FR. IVNIO & THOMA MARESCHALCO editus, ubi (*o*) tribunal dicitur STAVASTOL, judex *Stava*, judicare *staben.* Unde facile explicari poterunt vocabula & formulæ juris: *Stare in judicio, Standgericht*, *Stabregiment*, *Stapula*, h.e. forum principale, *Aristabo* in Lege Salica Tit. 17. *h.e. Ehrenstab* seu munimentum sepulchrale, item *Staplum Regis* in Lege Ripuaria Tit. 75. *h. e. ædificium ligneum* in statuæ & turris formam assurgens, alio vetusto nomine vocatum *Pfaltz* a *phala* seu turribus ligneis (*p*). Apposite SPELMANNVS (*q*) hoc argumentum explicuit voce Boica *Stapfsaken*; dum *priscus*, inquit, *hic apud Bojoarios ritus fuit, cujus Dux eorum Tassilo in Decreto meminit inter leges provinciales §. 7. statuens: De Bojariorum Stapfsaken, quibus ex vetusta consuetudine paganorum* IDOLOLATRIAM *reperimus, constitutum sit, ut deinceps non aliter sic dicat, nisi qui quærit debitum seu injuste ablatum.*

Earumque usu in judicio constituendo.

Formando & administrando.

Explicatio vocum huc spectantium.

(*k*) Hoc est impugnare sententiam, appellare; quod ex *Tacito* patet: *Dum*, inquit, *displicuit sententia, fremitu aspernantur.* Idem habetur *in speculo Sax. L. II. art.12.* & jure *Ditmarsico vet. art. 15.*

(*l*) Iudicium secundæ instantiæ in pagis.

(*m*) HERM. AD. MEINDERS *diss. de judiciis centenariis p. 186.*

(*n*) *Man schall hir twischen uns kamen und uns dat recht avwinnen mit Stave*, in judicio, *und mit Lave*, *h. e. Gelübde*, *cautione.*

(*o*) *Matthai Capite XXVII. 19. V. 25. Iohann. C. VIII. 16.*

(*p*) Quod optime contra Eccardum observat WACHTERVS *glossar. p. 1587.*

(*q*) *Glossar. archaeol. p. 522.*

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

tum. *Audito reo dicat iterata voce: debitum requiro: extendamus dextras nostras ad justum judicium Dei. Hactenus Tassilo. Transit* vocem *hanc vir acutus Lindenbrogius, quod me monet, ut mihi caveam in explicando. Opinor tamen de lite dici, quae ante* IDOLORUM STATUAS *contestata fuit; nam Saxonice memini me alicubi legisse Staf vel Stef pro* Statua, *saca* autem & *sac* causa *est*, & *Stapfsaken* causa ad idolum delata. *Statua vero seu Stava Germanis & Anglis est Staff.* Et sane quanta olim veterum majorum fuerit truncorum arborumque fagorum veneratio & præcipue dryolatria; id satis quidem ex legibus constat prohibitivis, contra cultores *arborum sacrivarum vel sanguinum* h. e. Diis consecratarum vel hostiæ sanguine adspersarum, promulgatis in conciliis Galliæ *Antissidiorensi, Nannetensi, Arelatensi, Turonensi*, item *Toletano XII. a. 681. & 692. Rotmagensi &* a CAROLO M. a. *789.* LUDOVICO PIO pluribusque Regibus & Principibus christianis, speciatim septentrionalibus (*r*). Præcipue id ipsum elucet ex Sacris silvis, ex lucis & castis nemoribus Svevorum, Anglo-Saxonum, Frisiorum Sveconum (*s*); ut & e conventibus & comitiis olim in silvis vel sub frondosis arboribus institutis, quin etiam ex antiquissimo more, templa sacra in silvis (*t*) fundare vel arboribus sacrativis circummunire. Collineant huc veterum consecrationes quercuum capitolinarum, divis poëtis olim dicatarum, & ipsa locorum arborumque nomina a sacris lucis & quercubus oriunda, quorum reliquiæ & memoriæ etiam nunc id loquuntur. In Holsatia huc spectare videtur locus, nunc pagus Trittoviensis *Eiche*, *Eichede*, sacris gentilium quondam famosus, *& sacrata quercus editior prope Bordesholmiam* olim celebratissima *Schwerck-Eiche seu Zwercheiche*, a nanis seu dæmonum genere vulgo ita vocata (*u*). Idem stabiliunt *statuæ & arbores sacrivæ in* HELGOLUNDIA (*v*) *& miraculosa vulgo quercus miræ magnitudinis in* DITMARSIA *prope Henstedium* (*w*) loco editiori posita, cujus rami omnes cancellatim infle-

Plures probationes de Germanorum præcipue dryolatria.

Et conventibus sub annosa quercu.

Reliquiæ hujus rei apud Holsatos,

Et veteres Cimbros, Teutones & Marsos.

xi

(*r*) Vide KEYSLERUM *c. l.* MESSENIUM *in Legibus Suecorum per* RAGUALDUM INGEMUNDI l—ine versis a. 1481. L. I. c. 1. ubi ita: *Nemo idola colet aut in lucis & lapidibus fiduciam collocabit.*

(*s*) Quorum meminerunt, TACITUS *de M. G. c. 39. 40. Annal. L. IV.* AD. BREMENSIS aliique citati ab ECCARDO R. F. Libr. XXIII. p. 412.

(*t*) Docet hoc *diploma Henrici Leonis Raceburgensi ecclesiæ datum a. 1158. Damus etiam Raceburgensi episcopo omnes ecclesias cum jure præscripto in terra Bütin, Nüser, S. Georgii in Raceburg & ecclesias adhuc in* SILVIS *fundandas per totam sadelbandiam.*

Zwerchlöcher & Zwercheiche prope Bordisholmiam.

(*u*) Quod constat ex *Edda Islandorum*, quæ memoriæ prodit, quod moles lapideæ sepulchrales seu colles & tumuli saxei a nanis spiritibus ex vulgi opinione inhabitentur, a plebe ideo vocati *Zwerchlöcher*, antra spirituum. Id ipsum fere asseritur de quercubus sacro cultui dicatis, quas a Spiritibus horumque præsidiis defendi fabulabantur. De quercus Bordisholmensis olim sacerrimæ cultu testes laudo CORONAEUM *in antiquit. Bordisholm. MSC.* ARNKIELIUM *de Relig. Cimbr. gent. c. 30. §. 11. p. 176.* & FRID. ULRICUM STISSERUM *in novissime edita Historia forestali & venatoria germanorum C. XI. §. 11. p. 513.* ubi ita; *Die Sclaven erwehlten gleichfals zu ihrem Gotter-Dienst die ältesten Eichen. Die Hessen opferten bey dergleichen Baumen ohnweit Fritzlar; es hielten die Holsteiner die so genante Schwenck-Eiche (Schwerck-Eiche) zwischen Spreng und Blumenthal im heiligen Werth.*

(*v*) i. e. *sancta silva*, hodie *heilig Land.* P. SAXIUS & CNOBLAUCHIUS *tr. de Heligolandia* ibique locus TACITI *de Mor. Germ. cap. 40.* quem plures ad insulam Rügiam trahunt.

(*w*) IOH. ADOLPHIDES *hist. Ditmars. MSC. L. I. f. 223.*

xi mireque pertexti & divini adeo visi fuerunt, ut Teutones & Marsi arborem instar oraculi diutissime coluerint & ex ejus ramusculis & nidis præsagia adhuc circa annum 1556. tulerint de fatis & amittenda libertate Ditmarsorum. Nec oblivione obliterata est memoria alni arboris apud *veteres Saxones* & CIMBROS (*x*) instar simulacri divini diu habitæ, ut plures taceamus statuas & columnas apud ANGLO-SAXONES cultui olim rite adeo consecratas, ut observante CAMBDENO cum ipsis Anglo-Saxonibus etiam columnæ sacræ in *Britanniam* migraverint, & ubique statuæ quadratæ, Hermæ dictæ, per vias dispositæ fuerint (*y*) instar numinum vialium. E Cimbria ad Megapolin transimus, ubi non desunt nomina, quæ hujus rei memoriam refricant. Laudatum supra oppidulum *Exenium* vulgoque *Müblen-Exen*, gentilium *mallus* fuit seu conventus eorum solennis, sacer & judicialis ad quercus. *Gadebusum* item querceto & luco olim circumcinctum, sacer & silviger ille locus audit, quo famosi Radegasti, oraculi & Apollinis Slavorum horrida sacra solenniter diuque celebrata sunt, ut destructo demum anno 1151. a NICOLOTO principe Obotritarum & *Adolpho* Comite Holsatorum fano Radegasti, memoria ipsius relicta sit in appellatione pagi *Gadebuschi*, h. e. Deastri silvæ. Refero huc locum ob primam Slavorum baptizationem a Carolo M. a. 789. institutam satis famosum, *Proseke* dictum Wismariæ vicinum, quem alii a *prosequi* vel *præ & sequar*, plures a *Prononis quercu* seu cultu appellatum volunt, rectius vero explicari putaverim, locum justitiæ, seu ad sacratas quercus judicium, dictum quidem vel a veteri theotisco *prod* seu *pruz*, quod notat *jus*, *judicium*, *distributionem*, vel a Slavica voce *prov* justitia; unde *Provonem* Deastrum Wagriorum dixerim *Justitiarium*. Idem de pago veteri *Buco Alten-Bukau* a fagis sacris (z) nuncupato Annales asserunt; quorum fide & hoc liquet, quod ipsi veteres *Triboci* (*a*) & vicus etiam nunc notus Alsatiæ *zu dreyen Büchen*, item castellum *Hochbuchi* (*b*) in Stormaria,

Observatio Cambdeni.

Exempla alia petita a locis Slavicis Mecklenburgicis.

Etymon Proseke pagi & Provonis deastri.

(*x*) ARNKIEL *Cimbr. Heyd. Relig. p.* 179.
(*y*) OTTO *de diis vialibus p.* 60.
(z) CLUVERUS *L. II. Germ. antiqu. c.* 2.
(*a*) IO. BALTH. BEBELIUS *diss. de Tribocis §. I.*
(*b*) A Francis aliquando *Hochburi* seu *Sagenburg*, ab EGINHARDO *Hochsiburg*, ab aliis *Hoscoburg* vel corrupte scriptum vel de aliis locis *Sachsenburga*, *Osnaburga* intellectum, judicio ECCARDI & LINDENBROGII. Frequentissima *lectio est castellum Hochbouchi*, *Heobuki*, in Annalibus Francorum & Fuldensium apud FREHERUM & PITHOEUM. Quod a fagis patulis seu altis nominatum videtur Albique flumini contiguum, per Wilsos a. 810. destructum & a Carolo M. a. 811. restauratum legitur, nomine *Buchborg* seu *castelli*, *Silva faginea circumdati* olim, hodie elogio *Hamburgi* conspicuum; ceu ex *Annalibus Francorum ad a.* 810. *ex* LAMBERTO SCHAFNABURGENSI *apud* PISTORIUM *R. G. T. I. p.* 153. ALBERTO STADENSI *a.* 833. ADELMO *a.* 810. aliisque scriptoribus & ex passionali antiquo patet apud STAPHORST. *T. I. Hist. Eccles. Hamb. p.* 325. Equidem ECCARDUS *rer. Fr. T. II. p.* 83. locum *Hochbuki* a FAGIS dictum Linonibus, ut tradit, oppositum, a *Hammaburgo* in terra Smeldingorum sito & castellum INDAGINIS nominato, integris plane parasangis differre comminiscitur; sed finxit hæc omnia, ut loco *Hochbuki* saltim laudatissimum suum *Connoburgum* substitueret. Certe inter nominis allatas rationes, nec quicquam occurrit diversitatis; *fagus* enim idem ac *indago*, unde pagi *Volckshagen*, *Munchshagen*, & nobiles *de Hagen* in vetustis chartis appellantur indago Valquini, Monachi & nobiles de indagine. Nec, quod de Linonibus attulit, fidis innititur rationibus historiarum. Curatior etiam
de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Castellum Hochbuchi dicitur a fagis patulis.

Item Buchborg, hodie Hamburgum.

Dissensus Eccardi notatur.

ria, *Buckovium* quoque Lubecense (*c*) & alia plura locorum ac Monasteriorum nomina (*d*) Hassiæ, Franconiæ, Sveviæ, Bavariæ, Lithuaniæ, Poloniæ, Hungariæ, origines & appellationes nominum debeant sacris silvarum arborumque fagorum. Et ad hujus generis cultum truncorum & arborum pertinuisse videtur columna, quæ Rostochii numinis honorem olim obtinuit, & a Waldemaro I. Rege Daniæ Vulcano tradita est, teste *Saxone-Grammatico* (*e*). Qui vero decantatam Irminsulam huc referunt, argumento plerumque uti solent a fide eorum petito, qui pro ipsa Saxonum Irminsula venditare audent stipitis septem pedalis monumentum, quod hodieque HILDESIAE in templo Cathedrali S. Mariæ dicato (*f*) ostenditur. Sed docuit CASPAR CALVOER *in Saxon. inf. ant. gentili p. 37. seqq.* quod hoc monumentum non sit ethnicum, sed Christianum; non statua, sed candelabrum a Ludovici Pii ecclesiæ fundatoris conjuge *Irmengarda*, vel in hujus memoriam a marito in ornamentum & illuminationem templi donatum, divæque Mariæ imagine, quam basis refert, condecoratum. Frustra vero Irmensula inde mutatur *in statuam Irmengardæ*, *Irmengardts-Säule*. Nondum enim de Irmensulæ Eresburgensis ad Hildesheimenses translatione ex fidis rationibus constat, nec ipsa truncum & columnam saltem, sed fanum simul & imaginem exhibet viri armati, in cujus dextra vexillum cum rosa florente, in sinistra bilanx, in pectore ursus, in scuto leo, in galea seu casside gallus conspiciuntur (*g*). Sed quicquid demum sit, id parum a certitudine abest, quod a veteri hoc cultu statuarum & idolorum gentilium in columna plerumque positorum descendere videatur ritus in opprobrium veterum imaginum sacrarum post receptum Christianismum sine dubio inventus, quo in plurimis olim pagis & civitatibus statuam seu imaginem hominis similitudinem habentem ex ligno & stramine vel ex be-

Remissio ad exempla regionum plurium germanicarum.

An huc pertineat Irmensula?

Observatio de ritu ejectionis idolorum sub nomine mortis a cultu arborum & statuarum oriundo.

---

iam reliquis est nominis *Hammaburg* derivatio a *Hamm*, silva, & *burg*, castro, fortalitio. Cui quippe etymo suppetias ferunt plura vocabula: *Hammebrock* prope Hamburgum, pagus *Hamme*, Hamburgo vicinus, *Hammey* silva Marchiæ Brandenburgensis, *Hammer* pagus Holsatiæ, *Hamme* vetustum castellum silvestre Ditmarsiæ, *Hammerum* in Iutia & Norwegia; quæ singula a *silvis* appellantur. Consentiunt ADAMUS *Bremensis L. II. hist. eccles. c. 8.* LAMBECIUS *Orig. Hamb. p. 2.* STAPHORST. *P. I. p. 12. 489. 615. sqq.* MEIBOMIUS *rer. Germ. P. I. p. 417.* RUDBECKIUS *Atlant. T. I. p. 528.*

Etymon Hammburgi.

(*c*) Lubecam olim *Bukovium* vocatam esse asserit DLUGOSSUS *Histor. Polon. L. I. f. 66.*

Bukovium.

(*d*) Recensita a SCHMINCKIO *diss. de arbore seu statua Jovis*, *Thori Germanici*, *Hassiaca*, quam S. Bonifacius amputari jussit; HARTKNOCHIO *rer. Pruss. diss. 6. 7. 10. 14.* ARNKIELIO *d. l. c. 30.* KEYSLERO *antiqu. Celtic. p. 66. sq. & summatim a* SCHURTZFLEISCHIO *disp. de Druidibus p. 19. sq.* Sed omnibus in declarando hoc argumento fœcundior & instructior est laudatus STISSERUS *in der Forst und Iagdhistorie der Teutschen cap. II.* quod agit *de sacris silvis & arboribus veterum Germanorum*, *Semnonum*, *Rugiorum*, *Nortwalorum*, *Hercyniorum*, *Svecorum*, *Porussorum*, *Saxonum*, *Thuringorum*, & speciatim de sacra *quercu Ramavensi*, *Upsaliensi*, *Porussica*, *& Welaviensi.*

Scriptores de arboribus & silvis sacris.

(*e*) *Histor. Danic. Lib. XIV. fol. 295. edit. 1644.* ubi ita: *Urbem quoque Rostock oppidanorum ignavia destitutam nullo negotio perussit, statuam etiam, quam gentis profana credulitas, perinde ac cæleste numen divinis honoribus prosequebatur, intendio mandavit.* Plura de hac statna disseruit FRENTZELIUS *in schedis MSC. de Diis Slavorum*, sed statuam hanc vel Sivæ dicatam, vel ipsius imaginem habuisse minus recte conjecit ex MARESCHALCO *Lib. I. annal. Her. & Vand. c. 4.*

De statua sacra Rostochiensi.

(*f*) WEISIUS *c. l. p. 407.*

(*g*) De quibus PONTANUS *L. IV. Histor. Dan. a. 772. p. 89.* MEIBOMIUS *c. l.*

betulis & ramuſculis abiegnis vel querceis confectam, in pertica vel columna poſitam ſub mortis titulo inter ejulationes & querulos cantus oſtiatim publica proceſſione circumtulerunt inque foveam vel aquam demum inter contumelias præcipitarunt vel in ignem conjecerunt. Venit inde hæc conſuetudo ſub nomine *expulſionis ſeu ejectionis mortis Todt-Austreibung*, factæ plerumque die Dominica Lætare, quæ alias *de roſa*, *Majalis*, item *refectionis de panibus*, & propter citatum ritum dici ſuevit *Dominica atra & mortuorum*, *Todten-Sonntag*. Cauſam appellationis hujus ritus, Scriptores Poloniæ & Sileſiæ (*b*) repetunt a MARZANA ſeu MORZAWA, quæ eſt Nex Slavorum ſeu Dea mortis, a Polonico *Morze*, interficio, forte ita dicta. Quam *Poloni*, *Sileſii & Tranſylvani* regnante & mandante *Micislao* idolomaniam ethnicam ejurantes, & ad veri unius Dei verum cultum tranſeuntes deſtruxiſſe & cum Dea *Dzievonia*, h. e. Dea ſilveſtri ſeu Diana, aliisque Deaſtris *Jeſſa*, *Lactone*, *Nia*, *Letho*, *Poleto*, cæterisque quorum pertæſi erant, vel in cineres cremaſſe vel in aquam & ignem projeciſſe feruntur anno 965. die $\frac{7}{17}$ Martii, quæ erat Dominica Lætare. In teſtimonium igitur ſublatæ idololatriæ & in memoriam converſionis ad Chriſtianiſmum hunc ritum invaluiſſe autumant, cui tamen opinioni & hoc obſtare videbitur, quod ritus iſte deportationis & ejectionis mortis non ſaltem in *Poloniæ Tranſylvaniæ & in Sileſiæ pagis* & civitatibus *Wratislawiæ*, *Lignitzio*, *Brega*, *Wolawia*, ſed finita gentium ſuperſtitione ubique ferme in Chriſtianæ Germaniæ partibus uſum obtinuerit. De *Bohemia* (*i*), *Saxonia*, *Franconia*, *Miſnia*, *Thuringia* teſtantur MATTH. DRESSERVS *in tractatu de Feſt. p. 16.* & ZACHAR. SCHNEIDERVS *Chronic. Lipſ. L. IV. p. 143.* ſpeciatim ex reſponſo Conſiſtorii Jenenſis docuit ZEVNERVS *c. l. §. 14.* quod ruſtici in *præfectura Jenenſi* hujus decantati ritus tenaces fuerint adhuc anno 1699. d. 21. Martii, Dominica Lætare, cenſura eccleſiaſtica & captivitate ad emendationem & obſequium demum revocati. De reliquiis ejusdem olim conſuetudinis apud *Lipſienſes* ſpeciatim ediſſerunt SCHNEIDERVS *c. l.* PEIFFERVS *Origin. Lipſ. L. III. §. 18. p. 312.* & PAVL. CHRIST. HILSCHER. *Diſp. de mortis ejectione edit. Lipſ. p. 690.* Hildesheimii vero hæc ſolennia in desvetudinem nec noſtra quidem ætate abiiſſe referunt IOANN. LEZNERVS *in Chronic. Corbeienſi c. 18.* ARNOLDVS *c. l.* & MEIBOMIVS *de Irmenſula c. l.* qui tamen cum MARESCHALCO fruſtra hunc ritum veteri cultui & memoriæ *Irmenſulæ* vindicant, hujusque ſtatuæ exiſtentiam & reliquias apud Hildesheimenſes inde aſſerere ſatagunt, quod utrumque oppido falſum (*k*). Quin apud HALBERSTADIENSES præcipue *Canonicos Cathedrales* ſpectacula hæc mortis ejectionis a multis ſeculis fere

Ratio appellationis, non petenda a Morzana Polonorum. Etymon Morzanæ & Dzievoniæ.

De ritus hujus uſu apud Polonos, Sileſios, Bohemos, Saxones, Jenenſes, Lipſienſes, Hildesheimenſes, Halberſtadienſes.

(*b*) DLVGOSSVS *Hiſt. Polon. L. II. f. 94.* MART. CROMERVS *de Orig. & reb. geſt. Pol. Lib. III.* GVAGNINVS *in Chron. Pol. Lib. III.* CVRAEVS in *annal. Sileſ. p. 32.*

(*i*) De hoc ritu in locis ad Muldam hodieque celebrato late ſcribit IOH. CASP. ZEVNER. *diſſ. de Dominica Lætare. §. 10. ſqq.*

(*k*) CALVOER *in Sax. inf. ant. Lib. I. c. XI. p. 45.*

fere ad reformationis sacra, certe usque ad administrationem IOHANNIS ALBERTI, *Marchionis Brandenburgensis & Archiepiscopi Magdeburgensis* in publico loco ante templum cathedrale quotannis in Qvadragesima dominica Lætare exposita fuisse & ita celebrata, ut pyramidem quandam capitatam columnæ impositam, ejaculatis fustibus dejicere tentaverint, canentes Antiphonam: *Auferte hinc dicit Dominus, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis*; id quidem fuse recenset GEORGIVS TORQVATVS *in Annal. Magdeburg. & Halberstad. P. III. l. 1. c. 9.*

Norimbergenses, Lusator,

Eundem morem *Norimbergæ* & alibi, ubi larvam stramineam aqua submergunt, etiam nunc observari testatur IO. CHRISTOPH. EBERLINVS (*l*). De Lusatiæ nonnullis locis, in quibus hodieque mos iste exportationis mortis haud exolevit, testes sunt ABRAHAMVS & MICHAEL FRENCELII *fratres* (*m*).

Cimbros, Holsatos,

Cimbriæ Frisiæque *oppidula* & pagos ejusdem fere olim ritus observantes PETRVS SAXIVS *in Frisiæ Septentr. descriptione* nominavit; quibus addenda est civitas Wagriæ Holsatorum *Oldenburgum*, ritus hujus mordicus olim tenax forte ex eo tempore, quo Vicelinus Episcopus destrui curavit Oldenburgensium Deastros *Provonem & Siwam*, Deam illam vitæ seu Evam Slaworum, cujus utriusque nominis memoria etiam nunc superstes est in nominibus vicorum *Pronstorp & Sibstorp*, civitati Oldenburg vicinorum, & in nomine oppiduli Mecklenburgici *Siwani* hodie *Schwan*, statua & cultu Siwæ olim præstabilis.

Megapolenses.

In Megapoli præcipue *Swerini, Güstrovii, Rostochii, Ribbnitzii, Dobberani, Raceburgi, Swani Rhenæ*, aliisque in locis & oppidulis, ubi *Siwan, Radegastum, Swantewitum, Parenitonem* olim in cultu habuerunt, hujus generis ritus ante seculum XV. haud plane abrogatos fuisse, docent patriæ veteres Annales, documenta & chartularia; ut plures partes regionum taceamus, ubi *Marzana* Polonorum cultu excepta nunquam fuit, sed solemnitas idolorum sub mortis nomine ejectorum nihilosecius obtinuit. Amplior igitur & probabilior est conjectura HILSCHERI *c. l. & Nerretteri* (*n*), quod ritus iste, *Das Todt-Austreiben, der Todten-Sonntag*, renovet memoriam eliminati per Christianismum eminentis inter reliquos Deastri *Teutis, Thiod, Thoth, Teutatis*, omnium fere olim Septentrionalium Germanorum & Megapolensium quoque idoli præcipui (*o*).

Denominatio ritus an derivanda a Deastro Teut?

Sed nec hæc opinatio causam conficit, vel ideo, quod quæ de Teutone DEO vel indigena & terræ filio vel heroe & gigante dicuntur, extra dubium plane non sint collocata, nec ubique locorum applicationem admittant, nec ævo destructi gentilismi, nec ritui vulgari & communi, nec ipsarum gentium in Germania & extra illam ad christianam

---

(*l*) *De ominosis diebus Dominicis p. 7. sqq.*

(*m*) Iste, *in commentar. de Diis Soraborum Sect. 2. c. 29. §. 12.* Hic *in diss. 3. de idolis Slavorum. §. 8.*

(*n*) *In templ. Iud. & Gent. ed. 1701. p. 745.*

(*o*) Quod docent GERH. IO. VOSSIVS *L. I. de Orig. & progressu idololatr. c. 37. L. II. c. 13.* MARESCHALCVS *L. I. Annal. Herul. & Vand. c. 7.* LINDEBERGIVS *chronic. Rostoch. L. I. c. 3. p. 15.* MÜNSTERVS *Cosmograph. L. III. p. 1124.*

nam fidem conversarum institutis morumque simplicitati conveniant. Idem dicendum erit de conjectura eorum, qui Aegyptiaca ubique gloriantur, & a mense Majo, cui apud Aegyptios nomen *Thot* inditum fuit, Dominicam Lætare apud veteres *Majalem h. e. mortis* vocatam esse comminiscuntur; quæ ipsa conjectura nec tempori Quadragesimæ nec rei denominationi respondet, utpote repetendæ non a *Majo*, sed a betulis *den Mayen*, frondentium ramusculorum primitiis, uti ex antiquitatibus Græcorum eruit ex instituto IOH. GEBHARDVS, *Bibliothecarius Wratislaviensis in programmate* Ειρεσιώνῃ *Attica in festo Pynnessiorum.* Cui addenda sunt veterum *Germanorum* comitia *Majalia a* PIPINO *a. 755.* mense Majo instituta, *Maji campus* vocata, sicuti in pacto *Legis Salicæ tit. 2. L. 14. 18.* porcus *Majalis sacrifus* dicitur, qui in campo Majo mactabatur idoneus & pinguefactus ad sacrificium. Propius ad causam accedit simplex opinio TORQVATI *in Annal. Magdeb. c. l.* ubi ita: *Solemni hoc ritu autores retinere voluere apud posteros ingentis istius laboris & studii memoriam, quod Carolus M. impendit ad destruenda regionum idola, quæ Saxones in* COLVMNA *posita ut* DEVM *venerabantur; simul vero commonefacere, ut pro suis quisque viribus & officio adniteretur religionem veram, tot laboribus tantoque studio inter toties ferociter rebellantes Saxones semel constitutam incorruptam conservare rejectis & exturbatis e Christi ecclesia omnibus aliis dogmatibus verbo* DEI *contrariis.* Etsi vero hæc cogitatio ritus ipsius denominationi luminis nonnihil adfundat; simplicior tamen alia hujus rei explicatio verior aliis visa est, huc quidem collineans, quod ipsis primis Christianæ Germaniæ episcopis eorumque pro rejiciendis & expellendis Diis mortuis sectandoque vero cultu viventis DEI factis crebro admonitionibus tribuenda sint solemnia ista exportationis Deorum sub mortis denominatione. Dubio enim caret, quod Gentilium idola a laudatis Apostolis fidei Christianæ præcipue vocata sint mortis simulacra, capita mortua, Dii vita & vitalitate, spiritu omni & anima destituti, *nunquam viventes, qui oculos manu artificis formatos habent, sed nunquam vident, qui ora ostentabant; sed muti semper fuerant, sensu omni carentes instar ipsius mortis & mortuorum, quos manus mortalis hominis formaverat* (p). Quod vero exportationem ejusque ritum spectat, facile ex moribus veterum Saxonum & Germanorum liquet, quod portatio idolorum pertinuerit aliquando tempore tempestatis vel imminente periculo ad sacrorum solemnitates. Certe de *Thoro, Wodano & Frea* id alii probarunt, quorum capita, ut apparet, etiam in columna Theodosiana a BANDVRIO publicata, in triumphum deducta sunt. Nec negandum est, quod veteres Germani vetera simulacra & imagines Deorum imminente vel existente malo publice exportaverint præcipue in campis & agris, ut ab arvis & pecoribus inclementiam aeris & mala quævis aver-

An ab Aegyptiorum mense Majo?

Quid sit Dominica Majalis?

Aliæ conjecturæ de consuetudinis denominatione.

(p) Quæ verba habentur *libro Sapient.* c. XV. v. 15. 16. 17. *Psalm.* CXV. 34. seqq. *Psalm.* CXXXV. v. 15.

averruncarent, vel segetes fœcundas redderent. Docet hoc indiculus superstitionum & Paganiarum apud BALUZIUM *T. I. in Capitularibus Carolomanni art. 28.* qui agit de simulacro, quod per campos portant (*q*).

Mareschalci assertum de Parthenopoli.

Sed ad aliud properamus *Mareschalci* assertum de *Parthenopoli*, seu Magdeburgo civitate, quam a *Venere* appellari contendit falso inductus principio, quod Romanorum numina a Germanis ubique culta fuerint urbibusque præcipuis indiderint appellationes.

Qua non dicitur a Venere,

Apud PIRKHAIMERUM & PTOLOMAEUM ideo Magdeburgum dicitur *Mesowium*, *Meidenburg* vel *Medenburgum* seu *Jungfer-Stadt*, *Virginopolis* ita vocata, ob cultum *Romanæ Veneris* a Julio Cæsare vel Druso Nerone ibi invectum; quem errorem sequuntur (*r*) plures, quos BERTIUS *Comm. rer. Germ. L. 3. pungit* his verbis: *Qui Venerem Magdeburgi cultam a Romanis dicunt atque inde nomen ipsi datum, nescio, unde Venerem didicerint esse virginem.*

Nec a Parthena Parthenopolis;

Aliis nomen placet repetere a *Parthena* Julii concubina, quam inter Deas retulit & in delubro apud Magdeburgenses Veneris instar coli jussit (*s*). Singularis vero est opinio ELIAE SCHEDII *de Diis Germ. S. IV. c. 6.* ubi *Amazonibus* seu *mazis* suis, virginibus, si Diis placet, in *Germania Scythica* bellicosis, originem vocis vindicare satagit, notatus propterea a SAGITTARIO *in Antiqu. Magdeburg.*

Sed a puella Dea Friga Germanorum Venere,

Rectius origo repetitur a *Friga* seu *Frea*, conjuge *Othini*, Gothice *Wodani*, quem utrumque Deastrum cum filio *Thoro* Septentrionales populi Gothi, Wandali, Angli, Saxones, mirifice venerati sunt (*t*). Saxonum præcipue religio satis elucescit ex capitularibus Caroli M.,

Magdeburgi olim culta.

qui sacra hæc Gentilia *in pago Magdeburg* destruxit & baptizandis formulam (*u*) abrenunciationis Deorum Dearumque non *Romanorum*,

---

De statuarum circumportatione per campos.

(*q*) De qua superstitione ECCARDUS *in reb. Franc. L. I. p. 437.* exemplum retulit ex vita h. Mareswidis collegii sanctimonialium nobilium prope Bilefeldiam comitatus Ravensburgensis fundatricis, verbis, quibus ipse ritus publicæ circumportationis idoli seu sancti patroni ecclesiæ præcipitur, sequentibus: *Statuimus, ut annuatim secunda feria Pentecostes patronum in parochiis vestris longo ambitu circumferentes & domus vestras lustrantes pro gentilitio Ambarvali in lacrymis & devotione vos mactetis, ad refectionem pauperum eleemosynam comportetis & in hac curti pernoctantes super reliquias vigiliis & cantibus solennizetis, ut prædicto mane determinatum a vobis ambitum pia lustratione complentes ad monasterium cum honore reportetis. Confido autem de patroni misericordia, quod sic ab eo Gyrade terræ semina uberius proveniant & variæ acres inclementiæ cessent.* Quem ipsum ritum Germanos a Romanis didicisse probabile est. Constat enim, quod hæc solemnia apud illos venerint sub nomine *Ambarvalium* ab arvis dictorum, item *Rubiginalium* a rubigine, quam circumportatione hostiæ Ambarvalis a campis repellere putarunt.

(*r*) Cum CRANTZIO *Sax. L. II. c. 10. & 12.* NERRETTERO *Templ. Iud. & gent. p. 961.* ERNSTIO *var. Obs. L. II. c. 19.* POMARIO *Chron. Sax.* DRESSERO, PETRO ALBINO, CHRISTOPH. ARNOLDO aliisque.

(*s*) ANDREAS WERNER *in Chron. Magdeburg. p. 3. 4.*

(*t*) De quo argumento vide SNOR. STURLAEUM *in Edda Myth. 18.* IOANN. PERINSKIOLD *in notis ad vitam Theodorici p. 353.* TORFAEUM *Hist. Norweg. P. I. L. 3. c. 16.* EIUSDEM *Ser. Reg. Dan. L. III. c. 3. 4.* *Vetustissimam* CHRONOLOGIAM *Regum Anglo-Saxonum ab Othino deductam apud* LEIBNITIUM *in Scr. Brunsv. p. 47. &* SCHEFFERUM *de antiquis regni Sueciæ* INSIGNIBUS *ab Othini, Freyæ & Thori* CORONIS *repetendis c. 12.*

(*u*) Quam e MSCto Bibliothecæ Vaticanæ *Episcopus* PADERBORNENSIS in monumentis Paderbornens. primum communicatam STADENIUS inseruit *specimini suo Lectionum Francicarum.*

rum, ſed diſerte numinum *Germanorum Othini*, *Fregæ & Thori* præſcripſit, hujusque rei & propagandæ religionis curam HATTONI Miſſo ſuo & Comiti commiſit. Opinabile vero eſt, *Frigam Fream* ſeu *Freiam* ſub ſpecioſæ virginis imagine cultam, dictam fuiſſe a Celtico vetuſto & Germanico *Frai*, *Frey*, amabili, venuſto; cum quo convenit Anglicum antiquum *Ffraw*, i. e. pulchrum, *Freien* diligere, *Fraia* iuvencula, Svecicum *Fria*, Francicum *Frium*, i. e. amice, Gothicum *frigon*, *fryon*, amare, *fryathwa* amor, *frionds* amicus, ceu fuſe docent STIERNHELM *in Gloſſario Gothico p. 53.* SCHILTERVS *in Gloſſar. Teuton. p. 330* (*v*). Et dandum forte eſt *Freyæ* ejusque cultui, exemplo & venuſtati, quod veteri ævo Germanorum puellæ & virgines, olim *Mägde*, venerint ſub nomine & appellatione Freæ, quemadmodum apud Latinos virginibus tributa fuit appellatio *Veneris*, apud Slavos vero nomen *Siwæ* ſeu *Dziwæ*, quod Polonis hodieque virginem ſignificat. De Frea loquuntur vetuſtæ Leges Saxonum & Longobardorum, in quibus *Frea* vocatur *virgo pupilla*, quæ eſt ſub protectione & tutela. Ita *lex Longobard.* LVITPRANDI *apud Lindenbrog. p. 589. L. II. tit. 2. L. 4. Si quis Fream alienam ſine voluntate Mundualdi* (TVTORIS) *de caſa moverit, componat ille ſolidos XXXX. Et tit. XI. L. 2.* MVNDEBALDVS, qui *battiderit ſ. male tractaverit, Fream ſuam, mundium* (tutelam) *amittat.* Apud *Cimbros*, *Gothos*, *Islandos*, *Suecos*, *& Norwagios* FREYA notat virginem (*w*), *Hus-Freia*, *Hus-Froa*, domicellam, heram, teſte OLAO VERELIO *in indice &* GVDMANNO *in Lexico Islandico.* Quid? quod Freyæ proprium nomen, puellis olim peculiare adeo fuerit, ut degeneraverit in nomen luſtricum & appellativum, multis in locis Saxoniæque pagis diutiſſime uſitatum; cujus rei teſtimonium vide apud SAM. WALTHERVM *in Orig. & ſingular. Magdeburg. P. III. p. 8.* Nec a veri ſpecie alienum eſt, quod a *virginibus & domicellis* ad matres familias, heras & dominas, adeoque ad omnem demum ſexum ſequiorem hujus, quæ ipſa matrimoniis præerat, Deæ Freæ honorifica appellatio derivata ſit ſub nominibus *Fräulein*, *Frau.* In quam opinionem feruntur RVDBECKIVS, MESSENIVS, OL. WORMIVS (*x*), etſi alii vocem *Frau* a Gothico *Frauja* dominari, plures a *fry*, *frig*, *frey* libero, exemto; pauci vero (*y*) a *frofrair* ſeu ſemine derivare malint. Quæ tamen explicatio Rudbeckio diſplicuit, nec aliis facile probabitur, cum & ad viros præcipue amabiles & colendos ipſum *Freyæ* ſeu *Friæ* Deæ nomen olim tranſierit (*z*), ita ut apud Francos Viri honoratiores hoc elogio ornati fuerint, & apud *Anglo-Saxones Cimbros* Deus olim *Lif Frea* i. e. vitæ dominus, *Folfrea* i. e. populi do-

Dicta a venuſtate & dilectione.

Virgines inde olim vocantur Freæ.

Et Frea nomen fit appellativum.

Tranſit ad Matres familias,

Et ad viros dilectiores.

(*v*) PEZRONIVS *Ant. Celt.* SCRIECKIVS *in Orig. & reb. Celticis.*
(*w*) Idem WILCKINSIVS, BENSON & *Stephan.* SKINNERVS ad leges & voces Anglo-Saxonicas obſervant de vetuſtis Saxonibus, quibus FREYA idem fuit ac domicella.
(*x*) *In Faſtis Danic. p. 57.* ECCARDVS *diſſ. de præſt. ſtud. etymolog. in Hiſt. §. 2.*
(*y*) ARNOLDVS *de Diis Saxon. c. 6. p. 87.* STIERNHELMIVS *in Gloſſ. p. 49.*
(*z*) Ceu ex OTTFRIDO *L. I. c. V. 69.* patet.

Freæ memoria in die Veneris,

dominus compelletur (*a*). Id certum eſt, Frejæ etiam nunc memoriam obtinuiſſe in appellatione diei, quo ſacra ejus olim & conjugia habebantur, ſexti *Freytag*, Gothis & Svecis *Fredag*, veteribus Saxonibus *Frigedag*, dies amabilis, dies amoris, unde *Freyen*, conjugium inire (*b*). Quin obſervante GAFFARELLO in Curioſitat. inauditis Freæ memoria inter aſtra ſupereſt in *cingulo Orionis*, quod Aſtronomi veteres *colum Frigæ*, hodie vero poſt repurgata Gentilia & recepta ſacra Chriſtianorum *colum Mariæ*, *Marien Rock*, vocare ſveverunt. Aliis huc adferre collibuit vocabula, quibus nil niſi pulchrum & amabile ineſt, *Freude*, *Freund*, *Friede*, Gothice *Frey*. Addunt vetuſtum Germanicum & Batavicum, *Frœdmœder*, *Vredwif*, nutrix; nec non oppidulorum pagorumque nomina *Freyburg*, *Freyrup*, *Freyſtadt*. Ab *Othino* vero reliĉtum putant appellativum nomen *Ottilia* hodie corrupte *Diljan*, itemque elogium vetuſtiſſimi judicii veterum Germanorum Holſatorumque *Ding und Recht* (*c*). Quibus addenda ſunt locorum nomina *Odenheim* cœnobium Benediĉtinum, *Odenſee* in Fionia, *Odenslef*, *Oden*, *Odensling*, in Dania, *Odenslund* i. e. Odini lucus prope Upſaliam, de quo ADAMVS BREMENSIS: *Is lucus tam ſacer eſt Gentilibus, ut ſingulæ* ARBORES *ejus ex morte vel tabo immolatorum divina credantur.* Speĉtat huc pariter *Odenſor* in Norica & *Eutinum* in Holſatia veteri ævo in ſigillis & chartis, quas ANGELVS *in Chronico Holſ.* ſequitur, *Oitinum*, *Oytin*, pagus *Outin* ſcriptum (*d*). Præcipue tamen *Othini* ſeu *Wodani* Martis Germanorum memoria ſupereſt in quarto die ſeptimanæ, Gothis & Cimbris *Onsdag*, *Othinsdag* vel *Wonsdag*; i. e. dies Wodani, Danis *Wodensdag*, Anglis *Wedensdag*, Scotis *Odenisdag*. Quod vero ſucceſſu melioris temporis aliis Gentilium deaſtris *Crodo*, *Puſtero*, *Drus*, *Thor*, *Helæ*, quæ Othinum comitabatur, & *Aurinæ ac Welledæ* ſive *Holdæ* feminis Germanorum fatidicis accidit, quod nomina eorum in opprobria & imprecationes *Kröte*, *Püſter*, DROSS, *Thor*, *Thorheit*, *Hölle*, *Alrun*, *Hure*, *Unholde*, exierint & commutata ſint; id etiam *Wodano* deaſtro armato & bellicoſo evenit, cujus memoriam etiam nunc apud *Saxones*, *Cimbros*, *Danos* refricat diĉtio malæ notæ: *Vede* bellum, *Vode* ſeu *Wode* i. e. malum periculum. Inde parœmia apud Germanos & Svecos nata, nec hodie deleta *die Wode ziehet*, *Oden kommt vorbey*: item formula abrenunciationis ſupra citata æque ac imprecatio apud *Islandos*, FAR TV TIL ODENS: *vade ad Othinum*, i. e. ad perniciem: item Anglicum *Wode*, unde forte eſt *Oede* (*e*), *Einöde*, *Wüſte*. De *Thori* vero ſeu *Thon-*

In cingulo Orionis,

In vocabulis amoris gaudii & oppidorum.

Othini memoria habetur in nominibus appellativis hominum & locorum; Præcipue Holſatiæ & Daniæ,

Et diei quarti ſeptimanæ.

Quare etiam in opprobriis & imprecationibus? Apud Danos, Saxones, Cimbros, Svecos, Islandos.

(*a*) Quod pluribus exponunt BENSON, HICKESIVS *in Grammat. Anglo-Saxonic.*

(*b*) WORMIVS *in Faſt. Dan. p. 56. & in monument. Dan. p. 16.*

(*c*) *Vide* WORMIVM *in monum. Dan. p. 117.*

(*d*) *Vide* HELVADERVM *L. III. Enc. p. 263.* KEYSLERVM *ant. Septentr. & Celt. p. 70.* ERPOLD. LINDENBR. *Hiſt. Dan. c. 17.* Sine fundamento diſſentiunt DANCKWERTHVS *in Topograph. Holſat. p. 195.* ad *Eudoſes Henetos*, & ALEXAND. MOLDE *im Uthiniſchen Stadt Gedächt. p. 9. & 61.* ad *Batavorum* dialĉctum Utin, *aus und ein*, *provocantes.*

(*e*) Vide SCHEFFERVM *ant. c. 5. 7.* EVBERGIVM *de memorabilib. Upſaliæ c. 12.* BIRCHERODIVM *in antiqu. Danic. c. 12. p. 259.* & CALVOERIVM *in Sax. inf. antiqu. L. I. c. 12.*

Thondri Jovis Gentium Septentrionalium & filii *Freyæ* memoria in nomine diei ſextæ *Thorsdag*, *Thunersdag* ſuperſtite, variisque apud Danos & Svecos præcipue reliquiis in ſilvis & nominibus (*f*) pagorum & oppidorum legi merentur IOACH. WIELANDVS *diſſ. de Thora p. 7.* SCHEFFERVS *c. l. c. 6. & in Lapponia c. 26.* WORMIVS *in monumentis & faſtis Danicis d. l.* ubi plura adſperguntur de FRICCONE Deaſtro & Priapo ſeptentrionalium, quem cum *Freya*, *Othini filio* plures confundunt. Inſtar omnium fere nominandus eſt RVDBECKIVS, qui (*g*) hoc argumentum ex lapidibus runicis & nominibus urbium, pagorum, locorum, judiciorum, lucorum regumque & virorum illuſtrium Sveciæ ſtudioſe illuminavit. Progredimur ad Mareſchalci Jotutum, quod *Cæotudum* cum paucis aliis (*h*) vocavit venditavitque pro ſtella ſeu ſtatua victoriæ (*i*) in memoriam prœlii inter Henricum IV. Cæſarem, & Lotharium Ducem Saxoniæ in ſilva Welphia, dubio ſæpe Marte conſerti, erecta a Saxonibus. Cujus Jodutæ imaginem fuiſſe dicunt Virum armatum, clava ſubnixum, arma Saxoniæ tenentem, a Wernero epiſcopo Merſeburgenſi demum deſtructum. Conceſſit in hanc ſententiam cum pluribus aliis CRANTZIVS *Sax. Lib. V. 36. Metropol. VI. 7.* addiditque etiam, quod hæc ſtatua ex ſuperſtitione ruſticæ plebis degeneraverit in idolum Saxonicum in omni repentino periculo invocatum, ut etiam nunc inſtanti caſu tragico execrabilis illa exclamatio *jodoute* in uſu eſſe nondum deſierit, derivata, ut putat, ab Italico *Jo! mi adjuto, me adjuvate!* Idem repetit SPANGENBERGIVS *in hiſtoria hujus idoli c. 7. &* HENRIC. VAGEDES *in Op. Acad. p. 288.* prolixius diſquirentes de origine formulæ comminationis & exclamationis apud Weſtphalos & Rintelienſes uſitatæ. *Du ſolt jodute rufen.* Nec alienus eſt ab horum traditione THEODORVS HASAEVS qui *Obſerv. de joduta claſſ. 7. Biblioth. Brem. faſc. 5. p. 908.* originem vocis inveniſſe ſibi perſuaſit in Saxonum clamore & ſymbolo DIO ADIVTI! quo eos in prœlio cum Imperatore uſos eſſe comminiſcitur. Proxime his accedunt ii, qui formulam precationis IEHOVA, IOVA TVTA, Germanice *Gott hilff!* cum *Heldvadero c. l.* vel cum barbaro gloſſatore voces *aja tutti* (*k*) *h. e. Bene omnibus* ſubſtituere, vel hanc ſtatuam *commune confugium vel omnium adjutorium* inſtar Irmenſulæ

Thori memoria in nomine diei ſextæ. Et in ſilvis, pagis ac oppidis.

Quid Cæotudum ex opinione Mareſchalci?

An dicatur a vocibus Italicis?

An a germanicis, barbaris?

(*f*) Quibus adde TVNDERAM *Cimbriæ oppidum, & fide* SAGITTARII *in Antiquitatibus regni Thuringici,* THVRINGIAE *appellationem.*

Tunderæ derivatio.

(*g*) In *Atlantica ſeu Manheimii* P. III. c. 12. p. 454. ſqq.

(*h*) SCHEDIO *hiſt. Mecklenb. MSCt.* WORMIO *monum. Dan. p. 9.*

(*i*) Cujus generis trophæa & ſtatuas Romanorum & Germanorum explicate recenſent IAC. GRONOVIVS *de imaginibus & ſtatuis principum §. 10. ſeqq.* SPONIVS *in miſcellaneis crud. antiquit. ſect. IV.* EDMVNDVS FRIGELIVS *de ſtatuis illuſtrium Rom. c. 2.* IO. IAC. RHODE *diſſ. de ſtatua, memoriæ quatuor fratrum Principum dicata, ut & de prœlio inter Marianos equites & Vitoldum Principem Lituaniæ a. 1370. commiſſo, deque ſtatua inde erecta Rudavienſi §. 7. ſeqq.* IO. SARTORIVS *de hypocryſi gentilium circa cultum deorum ſpeciatim ſtatuarum a diis ad homines derivatarum c. 7. p. 115. ſeqq.*

De ſtatuis victoriæ.

(*k*) Vide *gloſſarium Romano-Theotiſcum apud* ECCARD. *rer. Franc. L. I. p. 863.* Nihil certi de etymo *Iodutæ* definivit adeoque rem in medio reliquit HEINECCIVS *Elem. Iur. Germ. L. III. p. 660.*

de Weſtphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

tum. Audito reo dicat iterata voce: debitum requiro: extendamus dextras nostras ad justum judicium Dei. Hactenus Tassilo. Transit vocem hanc vir acutus Lindenbrogius, quod me monet, ut mihi caveam in explicando. Opinor tamen de lite dici, quæ ante IDOLORUM STATUAS *contestata fuit; nam Saxonice memini me alicubi legisse Staf vel Stef pro* Statua, *saca* autem & *sac* causa *est*, & *Stapfsaken* causa ad idolum delata. *Statua vero seu Stava Germanis & Anglis est Staff.* Et sane quanta olim veterum majorum fuerit truncorum arborumque fagorum veneratio & præcipue dryolatria; id satis quidem ex legibus constat prohibitivis, contra cultores *arborum sacrivarum vel sanguinum* h. e. Diis consecratarum vel hostiæ sanguine adspersarum, promulgatis in conciliis Galliæ *Antissidiorensi, Nannetensi, Arelatensi, Turonensi*, item *Toletano XII. a. 681. & 692. Rotmagensi* & a CAROLO M. a. *789.* LUDOVICO PIO pluribusque Regibus & Principibus christianis, speciatim septentrionalibus (*r*). Præcipue id ipsum elucet ex Sacris silvis, ex lucis & castis nemoribus Svevorum, Anglo-Saxonum, Frisiorum Sveonum (*s*); ut & e conventibus & comitiis olim in silvis vel sub frondosis arboribus institutis, quin etiam ex antiquissimo more, templa sacra in silvis (*t*) fundare vel arboribus sacrativis circummunire. Collineant huc veterum consecrationes quercuum capitolinarum, divis poëtis olim dicatarum, & ipsa locorum arborumque nomina a sacris lucis & quercubus oriunda, quorum reliquiæ & memoriæ etiam nunc id loquuntur. In Holsatia huc spectare videtur locus, nunc pagus Trittoviensis *Eiche*, *Eichede*, sacris gentilium quondam famosus, & *sacrata quercus editior prope Bordesholmiam* olim celebratissima *Schwerck-Eiche seu Zwercheiche*, a nanis seu dæmonum genere vulgo ita vocata (*u*). Idem stabiliunt *statuæ & arbores sacrivæ in* HELGOLUNDIA (*v*) & *miraculosa vulgo quercus miræ magnitudinis in* DITMARSIA *prope Henstedium* (*w*) loco editiori posita, cujus rami omnes cancellatim infle-

Plures probationes de Germanorum præcipue dryolatria.

Et conventibus sub annosa quercu.

Reliquiæ hujus rei apud Holsatos,

Et veteres Cimbros, Teutones & Marsos.

xi

(*r*) Vide KEYSLERUM *c. l.* MESSENIUM *in Legibus Svecorum per* RAGVALDUM INGEMUNDI l. vine versis a. 1481. L. I. c. I. ubi ita: *Nemo idola colet aut in lucis & lapidibus fiduciam collocabit.*

(*s*) Quorum meminerunt, TACITUS *de M. G. c. 39. 40. Annal. L. IV.* AD. BREMENSIS aliique citati ab ECCARDO R. F. Libr. XXIII. p. 412.

(*t*) Docet hoc *diploma Henrici Leonis Raceburgensi ecclesiæ datum a. 1158. Damus etiam Raceburgensi episcopo omnes ecclesias cum jure præscripto in terra Bütin, Nüser, S. Georgii in Raceburg & ecclesias adhuc in* SILVIS *fundandas per totam sadelbandiam.*

Zwerchlöcher & Zwercheiche prope Bordisholmiam.

(*u*) Quod constat ex *Edda Islandorum*, quæ memoriæ prodit, quod moles lapideæ sepulchrales seu colles & tumuli saxei a nanis spiritibus ex vulgi opinione inhabitentur, a plebe ideo vocati *Zwerchlöcher*, antra spirituum. Id ipsum fere asseritur de quercubus sacro cultui dicatis, quas a Spiritibus horumque præsidiis defendi fabulabantur. De quercus Bordisholmensis olim sacerrimæ cultu testes laudo CORONAEUM *in antiquit. Bordisholm. MSC.* ARNKIELIUM *de Relig. Cimbr. gent. c. 30. §. 11. p. 176.* & FRID. ULRICUM STISSERUM *in novissime edita Historia forestali & venatoria germanorum C. XI. §. 11. p. 513.* ubi ita; *Die Sclaven erwehlten gleichfals zu ihrem Gottes-Dienst die ältesten Eichen. Die Hessen opferten bey dergleichen Baumen ohnweit Fritzlar; es hielten die Holsteiner die so genante Schwenck-Eiche (Schwerck-Eiche) zwischen Spreng und Blumenthal im heiligen Werth.*

(*v*) i. e. *sancta silva*, hodie *heilig Land.* P. SAXIUS & CNOBLAUCHIUS *tr. de Heligelandia* ibique locus TACITI *de Mor. Germ. cap. 40.* quem plures ad insulam Rügiam trahunt.

(*w*) IOH. ADOLPHIDES *hist. Ditmars. MSC. L. I. f. 223.*

xi mireque pertexti & divini adeo visi fuerunt, ut Teutones & Marsi arborem instar oraculi diutissime coluerint & ex ejus ramusculis & nidis præsagia adhuc circa annum 1556. tulerint de fatis & amittenda libertate Ditmarsorum. Nec oblivione obliterata est memoria alni arboris apud *veteres Saxones & CIMBROS* (x) instar simulacri divini diu habitæ, ut plures taceamus statuas & columnas apud ANGLO-SAXONES cultui olim rite adeo consecratas, ut observante CAMBDENO cum ipsis Anglo-Saxonibus etiam columnæ sacræ in *Britanniam* migraverint, & ubique statuæ quadratæ, Hermæ dictæ, per vias dispositæ fuerint (y) instar numinum vialium. E Cimbria ad Megapolin transimus, ubi non desunt nomina, quæ hujus rei memoriam refricant. Laudatum supra oppidulum *Exenium* vulgoque *Mühlen-Exen*, gentilium *mallus* fuit seu conventus eorum solennis, sacer & judicialis ad quercus. *Gadebusum* item querceto & luco olim circumcinctum, sacer & silviger ille locus audit, quo famosi Radegasti, oraculi & Apollinis Slavorum horrida sacra solenniter diuque celebrata sunt, ut destructo demum anno 1151. a NICOLOTO principe Obotritarum & *Adolpho* Comite Holsatorum fano Radegasti, memoria ipsius relicta sit in appellatione pagi *Gadebuschi*, h. e. Deastri silvæ. Refero huc locum ob primam Slavorum baptizationem a Carolo M. a. 789. institutam satis famosum, *Proseke* dictum Wismariæ vicinum, quem alii a *prosequi* vel *præ & sequar*, plures a *Prononis quercu* seu cultu appellatum volunt, rectius vero explicari putaverim, locum justitiæ, seu ad sacratas quercus judicium, dictum quidem vel a veteri theotisco *prod* seu *pruz*, quod notat *jus*, *judicium*, *distributionem*, vel a Slavica voce *prov* justitia; unde *Provonem* Deastrum Wagriorum dixerim *Justitiarium*. Idem de pago veteri *Buco Alten-Bukau* a fagis sacris (z) nuncupato Annales asserunt; quorum fide & hoc liquet, quod ipsi veteres *Triboci* (a) & vicus etiam nunc notus Alsatiæ *zu dreyen Büchen*, item castellum *Hochbuchi* (b) in Stormaria,

Observatio Cambdeni.

Exempla alia petita a locis Slavicis Meklenburgicis.

Etymon Proseke pagi & Provonis deastri.

(x) ARNKIEL *Cimbr. Heyd. Relig. p. 179.*
(y) OTTO *de diis vialibus p. 60.*
(z) CLUVERUS *L. II. Germ. antiqu. c. 2.*
(a) IO. BALTH. BEBELIUS *diss. de Tribocis §. I.*
(b) A Francis aliquando *Hochburi* seu *Sagenburg*, ab EGINHARDO *Hochsiburg*, ab aliis *Hoscoburg* vel corrupte scriptum vel de aliis locis *Sachsenburga*, *Osnaburga* intellectum, judicio ECCARDI & LINDENBROGII. Frequentissima *lectio est castellum Hochbouchi*, *Heobuki*, in Annalibus Francorum & Fuldensium apud FREHERUM & PITHOEUM. Quod a fagis patulis seu altis nominatum videtur Albique flumini contiguum, per Wilsos a. 810. destructum & a Carolo M. a. 811. restauratum legitur, nomine *Buchborg* seu *castelli*, *Silva faginea circumdati* olim, hodie elogio *Hamburgi* conspicuum; ceu ex *Annalibus Francorum ad a. 810. ex* LAMBERTO SCHAFNABURGENSI *apud* PISTORIUM *R. G. T. I. p. 153.* ALBERTO STADENSI *a. 833.* ADELMO *a. 810.* aliisque scriptoribus & ex passionali antiquo patet apud STAPHORST. *T. I. Hist. Eccles. Hamb. p. 325.* Equidem ECCARDUS *rer. Fr. T. II. p. 83.* locum *Hochbuki* a FAGIS dictum Linonibus, ut tradit, oppositum, a *Hammaburgo* in terra Smeldingorum sito & castellum INDAGINIS nominato, integris plane parasangis differre comminiscitur; sed finxit hæc omnia, ut loco *Hochbuki* saltim laudatissimum suum *Connoburgum* substitueret. Certe inter nominis allatas rationes, nec quicquam occurrit diversitatis; *fagus* enim idem ac *indago*, unde pagi *Volcksbagen*, *Munchsbagen*, & nobiles *de Hagen* in vetustis chartis appellantur indago Valquini, Monachi & nobiles de indagine. Nec, quod de Linonibus attulit, fidis innititur rationibus historiarum. Curatior etiam *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

Castellum Hochbuchi dicitur a fagis patulis.

Item Buchborg, hodie Hamburgum.

Dissensus Eccardi notatur.

iam

ria, *Buckovium* quoque Lubecense (*c*) & alia plura locorum ac Monasteriorum nomina (*d*) Hassiæ, Franconiæ, Sveviæ, Bavariæ, Lithuaniæ, Poloniæ, Hungariæ, origines & appellationes nominum debeant sacris silvarum arborumque fagorum. Et ad hujus generis cultum truncorum & arborum pertinuisse videtur columna, quæ Rostochii numinis honorem olim obtinuit, & a Waldemaro I. Rege Daniæ Vulcano tradita est, teste *Saxone-Grammatico* (*e*). Qui vero decantatam Irminsulam huc referunt, argumento plerumque uti solent a fide eorum petito, qui pro ipsa Saxonum Irminsula venditare audent stipitis septem pedalis monumentum, quod hodieque HILDESIAE in templo Cathedrali S. Mariæ dicato (*f*) ostenditur. Sed docuit CASPAR CALVOER *in Saxon. inf. ant. gentili p. 37. seqq.* quod hoc monumentum non sit ethnicum, sed Christianum; non statua, sed candelabrum a Ludovici Pii ecclesiæ fundatoris conjuge *Irmengarda,* vel in hujus memoriam a marito in ornamentum & illuminationem templi donatum, divæque Mariæ imagine, quam basis refert, condecoratum. Frustra vero Irmensula inde mutatur *in statuam Irmengardæ, Irmengardts-Säule.* Nondum enim de Irmensulæ Eresburgensis ad Hildesheimenses translatione ex fidis rationibus constat, nec ipsa truncum & columnam saltem, sed fanum simul & imaginem exhibet viri armati, in cujus dextra vexillum cum rosa florente, in sinistra bilanx, in pectore ursus, in scuto leo, in galea seu casside gallus conspiciuntur (*g*). Sed quicquid demum sit, id parum a certitudine abest, quod a veteri hoc cultu statuarum & idolorum gentilium in columna plerumque positorum descendere videatur ritus in opprobrium veterum imaginum sacrarum post receptum Christianismum sine dubio inventus, quo in plurimis olim pagis & civitatibus statuam seu imaginem hominis similitudinem habentem ex ligno & stramine vel ex be-

Remissio ad exempla regionum plurium germanicarum.

An huc pertineat Irmensula?

Observatio de ritu ejectionis idolorum sub nomine mortis a cultu arborum & statuarum oriundo.

Etymon Hammburgi.

iam reliquis est nominis *Hammaburg* derivatio a *Hamm*, silva, & *burg*, castro, fortalitio. Cui quippe etymo suppetias ferunt plura vocabula: *Hammebrock* prope Hamburgum, pagus *Hamme*, Hamburgo vicinus, *Hammey* silva Marchiæ Brandenburgensis, *Hammer* pagus Holsatiæ, *Hamme* vetustum castellum silvestre Ditmarsiæ, *Hammerum* in Iutia & Norwegia; quæ singula a *silvis* appellantur. Consentiunt ADAMUS *Bremensis L. II. hist. eccles. c. 8.* LAMBECIUS *Orig. Hamb. p. 2.* STAPHORST. *P. I. p. 12. 489. 615. sqq.* MEIBOMIUS *rer. Germ. P. I. p. 417.* RUDBECKIUS *Atlant. T. I. p. 528.*

Bukovium.

(*c*) Lubecam olim *Bukovium* vocatam esse asserit DLUGOSSUS *Histor. Polon. L. I. f. 66.*

Scriptores de arboribus & silvis sacris.

(*d*) Recensita a SCHMINCKIO *diss. de arbore seu statua Jovis, Thori Germanici, Hassiaca,* quam S. Bonifacius amputari jussit; HARTKNOCHIO *rer. Pruss. diss. 6. 7. 10. 14.* ARNKIELIO *d. l. c. 30.* KEYSLERO *antiqu. Celtic. p. 66. sq. & summatim a* SCHURTZFLEISCHIO *disp. de Druidibus p. 19. sq.* Sed omnibus in declarando hoc argumento fœcundior & instructior est laudatus STISSERUS *in der Forst und Iagdhistorie der Teutschen cap. II.* quod agit *de sacris silvis & arboribus veterum Germanorum, Semnonum, Rugiorum, Nortwalorum, Hercyniorum, Svecorum, Porussorum, Saxonum, Thuringorum,* & speciatim de sacra *quercu Ramavensi, Upsaliensi, Porussica, & Welaviensi.*

De statua sacra Rostochiensi.

(*e*) *Histor. Danic. Lib. XIV. fol. 295. edit. 1644.* ubi ita: *Urbem quoque Rostock oppidanorum ignavia destitutam nullo negotio perussit, statuam etiam, quam gentis profana credulitas, perinde ac cæleste numen divinis honoribus prosequebatur, incendio mandavit.* Plura de hac statua disseruit FRENTZELIUS *in schedis MSC. de Diis Slavorum,* sed statuam hanc vel Sivæ dicatam, vel ipsius imaginem habuisse minus recte conjecit ex MARESCHALCO *Lib. I. annal. Her. & Vand. c. 4.*

(*f*) WEISIUS *c. l. p. 407.*

(*g*) De quibus PONTANUS *L. IV. Histor. Dan. a. 772. p. 89.* MEIBOMIUS *c. l.*

betulis & ramusculis abiegnis vel querceis confectam, in pertica vel columna positam sub mortis titulo inter ejulationes & querulos cantus ostiatim publica processione circumtulerunt inque foveam vel aquam demum inter contumelias præcipitarunt vel in ignem conjecerunt. Venit inde hæc consuetudo sub nomine *expulsionis seu ejectionis mortis Todt-Austreibung*, factæ plerumque die Dominica Lætare, quæ alias *de rosa*, *Majalis*, item *refectionis de panibus*, & propter citatum ritum dici svevit *Dominica atra & mortuorum*, *Todten-Sonntag*. Causam appellationis hujus ritus, Scriptores Poloniæ & Silesiæ (*b*) repetunt a MARZANA seu MORZAWA, quæ est Nex Slavorum seu Dea mortis, a Polonico *Morze*, interficio, forte ita dicta. Quam *Poloni*, *Silesii & Transylvani* regnante & mandante *Micislao* idolomaniam ethnicam ejurantes, & ad veri unius Dei verum cultum transeuntes destruxisse & cum Dea *Dzievonia*, h. e. Dea silvestri seu Diana, aliisque Deastris *Jessa*, *Lactone*, *Nia*, *Letho*, *Poleto*, cæterisque quorum pertæsi erant, vel in cineres cremasse vel in aquam & ignem projecisse feruntur anno 965. die 17 Martii, quæ erat Dominica Lætare. In testimonium igitur sublatæ idololatriæ & in memoriam conversionis ad Christianismum hunc ritum invaluisse autumant, cui tamen opinioni & hoc obstare videbitur, quod ritus iste deportationis & ejectionis mortis non saltem in *Poloniæ Transylvaniæ & in Silesiæ pagis* & civitatibus *Wratislawiæ*, *Lignitzio*, *Brega*, *Wolawia*, sed finita gentium superstitione ubique ferme in Christianæ Germaniæ partibus usum obtinuerit. De *Bohemia* (*i*), *Saxonia*, *Franconia*, *Misnia*, *Thuringia* testantur MATTH. DRESSERVS *in tractatu de Fest. p. 16.* & ZACHAR. SCHNEIDERVS *Chronic. Lips. L. IV. p. 143.* speciatim ex responso Consistorii Jenensis docuit ZEVNERVS *c. l. §. 14.* quod rustici in *præfectura Jenensi* hujus decantati ritus tenaces fuerint adhuc anno 1699. d. 21. Martii, Dominica Lætare, censura ecclesiastica & captivitate ad emendationem & obsequium demum revocati. De reliquiis ejusdem olim consuetudinis apud *Lipsienses* speciatim edisserunt SCHNEIDERVS *c. l.* PEIFFERVS *Origin. Lips. L. III. §. 18. p. 312.* & PAVL. CHRIST. HILSCHER. *Disp. de mortis ejectione edit. Lips. p. 690.* Hildesheimii vero hæc solennia in desvetudinem nec nostra quidem ætate abiisse referunt IOANN. LEZNERVS *in Chronic. Corbeiensi c. 18.* ARNOLDVS *c. l.* & MEIBOMIVS *de Irmensula c. l.* qui tamen cum MARESCHALCO frustra hunc ritum veteri cultui & memoriæ *Irmensulæ* vindicant, hujusque statuæ existentiam & reliquias apud Hildesheimenses inde asserere satagunt, quod utrumque oppido falsum (*k*). Quin apud HALBERSTADIENSES præcipue *Canonicos Cathedrales* spectacula hæc mortis ejectionis a multis seculis fere

Ratio appellationis, non petenda a Morzana Polonorum. Etymon Morzana & Dzievonia.

De ritus hujus usu apud Polonos, Silesios, Bohemos, Saxones,

Jenenses,

Lipsienses,

Hildesheimenses,

Halberstadienses.

(*b*) DLVGOSSVS *Hist. Polon. L. II. f. 94.* MART. CROMERVS *de Orig. & reb. gest. Pol. Lib. III.* GVAGNINVS *in Chron. Pol. Lib. III.* CVRAEVS in *annal. Siles. p. 32.*

(*i*) De hoc ritu in locis ad Muldam hodieque celebrato late scribit IOH. CASP. ZEVNER. *diss. de Dominica Lætare. §. 10. sqq.*

(*k*) CALVOER *in Sax. inf. ant. Lib. I. c. XI. p. 45.*

fere ad reformationis ſacra, certe usque ad adminiſtrationem IOHANNIS ALBERTI, *Marchionis Brandenburgenſis & Archiepiſcopi Magdeburgenſis* in publico loco ante templum cathedrale quotannis in Qvadrageſima dominica Lætare expoſita fuiſſe & ita celebrata, ut pyramidem quandam capitatam columnæ impoſitam, ejaculatis fuſtibus dejicere tentaverint, canentes Antiphonam: *Auferte hinc dicit Dominus, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis;* id quidem fuſe recenſet GEORGIVS TORQVATVS *in Annal. Magdeburg. & Halberſtad. P. III. l. 1. c. 9.*

Norimbergenſes, Luſatos,

Eundem morem *Norimbergæ* & alibi, ubi larvam ſtramineam aqua ſubmergunt, etiam nunc obſervari teſtatur IO. CHRISTOPH. EBERLINVS (*l*). De Luſatiæ nonnullis locis, in quibus hodieque mos iſte exportationis mortis haud exolevit, teſtes ſunt ABRAHAMVS & MICHAEL FRENCELII *fratres* (*m*).

Cimbros, Holſatos,

Cimbriæ Friſiæque *oppidula* & pagos ejusdem fere olim ritus obſervantes PETRVS SAXIVS *in Friſiæ Septentr. deſcriptione* nominavit; quibus addenda eſt civitas Wagriæ Holſatorum *Oldenburgum*, ritus hujus mordicus olim tenax forte ex eo tempore, quo Vicelinus Epiſcopus deſtrui curavit Oldenburgenſium Deaſtros *Provonem & Siwam*, Deam illam vitæ ſeu Evam Slaworum, cujus utriusque nominis memoria etiam nunc ſuperſtes eſt in nominibus vicorum *Pronſtorp & Sibſtorp*, civitati Oldenburg vicinorum, & in nomine oppiduli Mecklenburgici *Siwani* hodie *Schwan*, ſtatua & cultu Siwæ olim præſtabilis.

Megapolenſes.

In Megapoli præcipue *Swerini, Güſtrovii, Roſtochii, Ribbnitzii, Dobberani, Raceburgi, Swani Rhenæ*, aliisque in locis & oppidulis, ubi *Siwan, Radegaſtum, Swantewitum, Parenitonem* olim in cultu habuerunt, hujus generis ritus ante ſeculum XV. haud plane abrogatos fuiſſe, docent patriæ veteres Annales, documenta & chartularia; ut plures partes regionum taceamus, ubi *Marzana* Polonorum cultu excepta nunquam fuit, ſed ſolemnitas idolorum ſub mortis nomine ejectorum nihiloſecius obtinuit. Amplior igitur & probabilior eſt conjectura HILSCHERI *c. l. & Nerretteri* (*n*), quod ritus iſte, *Das Todt-Austreiben, der Todten-Sonntag*, renovet memoriam eliminati per Chriſtianiſmum eminentis inter reliquos Deaſtri *Teutis, Thiod, Thoth, Teutatis*, omnium fere olim Septentrionalium Germanorum & Megapolenſium quoque idoli præcipui (*o*).

Denominatio ritus an derivanda a Deaſtro Teut?

Sed nec hæc opinatio cauſam conficit, vel ideo, quod quæ de Teutone DEO vel indigena & terræ filio vel heroe & gigante dicuntur, extra dubium plane non ſint collocata, nec ubique locorum applicationem admittant, nec ævo deſtructi gentiliſmi, nec ritui vulgari & communi, nec ipſarum gentium in Germania & extra illam ad chriſtianam

---

(*l*) *De ominoſis diebus Dominicis p. 7. ſqq.*

(*m*) Iſte, *in commentar. de Diis Soraborum Sect. 2. c. 29. §. 12.* Hic *in diſſ. 3. de idolis Slavorum. §. 8.*

(*n*) *In templ. Iud. & Gent. ed. 1701. p. 745.*

(*o*) Quod docent GERH. IO. VOSSIVS *L. I. de Orig. & progreſſu idololatr. c. 37. L. II. c. 13.* MARESCHALCVS *L. I. Annal. Herul. & Vand. c. 7.* LINDEBERGIVS *chronic. Roſtoch. L. I. c. 3. p. 15.* MÜNSTERVS *Coſmograph. L. III. p. 1124.*

nam fidem conversarum institutis morumque simplicitati conveniant. Idem dicendum erit de conjectura eorum, qui Aegyptiaca ubique gloriantur, & a mense Majo, cui apud Aegyptios nomen *Thot* inditum fuit, Dominicam Lætare apud veteres *Majalem h. e. mortis* vocatam esse comminiscuntur; quæ ipsa conjectura nec tempori Quadragesimæ nec rei denominationi respondet, utpote repetendæ non a *Majo*, sed a betulis *den Mayen*, frondentium ramusculorum primitiis, uti ex antiquitatibus Græcorum eruit ex instituto IOH. GEBHARDVS, *Bibliothecarius Wratislaviensis in programmate* Ειρεσιώνῃ *Attica in festo Pynnessiorum.* Cui addenda sunt veterum *Germanorum* comitia *Majalia a* PIPINO *a. 755.* mense Majo instituta, *Maji campus* vocata, sicuti in pacto *Legis Salicæ tit. 2. L. 14. 18.* porcus *Majalis sacrifus* dicitur, qui in campo Majo mactabatur idoneus & pinguefactus ad sacrificium. Propius ad causam accedit simplex opinio TORQVATI *in Annal. Magdeb. c. l.* ubi ita: *Solemni hoc ritu autores retinere voluere apud posteros ingentis istius laboris & studii memoriam, quod Carolus M. impendit ad destruenda regionum idola, quæ Saxones in* COLVMNA *posita ut* DEVM *venerabantur; simul vero commonefacere, ut pro suis quisque viribus & officio adniteretur religionem veram, tot laboribus tantoque studio inter toties ferociter rebellantes Saxones semel constitutam incorruptam conservare rejectis & exturbatis e Christi ecclesia omnibus aliis dogmatibus verbo* DEI *contrariis.* Etsi vero hæc cogitatio ritus ipsius denominationi luminis nonnihil adfundat; simplicior tamen alia hujus rei explicatio verior aliis visa est, huc quidem collineans, quod ipsis primis Christianæ Germaniæ episcopis eorumque pro rejiciendis & expellendis Diis mortuis sectandoque vero cultu viventis DEI factis crebro admonitionibus tribuenda sint solemnia ista exportationis Deorum sub mortis denominatione. Dubio enim caret, quod Gentilium idola a laudatis Apostolis fidei Christianæ præcipue vocata sint mortis simulacra, capita mortua, Dii vita & vitalitate, spiritu omni & anima destituti, *nunquam viventes, qui oculos manu artificis formatos habent, sed nunquam vident, qui ora ostentabant; sed muti semper fuerant, sensu omni carentes instar ipsius mortis & mortuorum, quos manus mortalis hominis formaverat* (p). Quod vero exportationem ejusque ritum spectat, facile ex moribus veterum Saxonum & Germanorum liquet, quod portatio idolorum pertinuerit aliquando tempore tempestatis vel imminente periculo ad sacrorum solemnitates. Certe de *Thoro, Wodano & Frea* id alii probarunt, quorum capita, ut apparet, etiam in columna Theodosiana a BANDVRIO publicata, in triumphum deducta sunt. Nec negandum est, quod veteres Germani vetera simulacra & imagines Deorum imminente vel existente malo publice exportaverint præcipue in campis & agris, ut ab arvis & pecoribus inclementiam aeris & mala quævis aver-

An ab Aegyptiorum mense Majo?

Quid sit Dominica Majalis?

Aliæ conjectura de consvetudinis denominatione.

(p) Quæ verba habentur *libro Sapient.* c. XV. v. 15. 16. 17. *Psalm.* CXV. 34. seqq. *Psalm.* CXXXV. v. 15.

averruncarent, vel segetes fœcundas redderent. Docet hoc indiculus superstitionum & Paganiarum apud BALVZIVM *T. I. in Capitularibus Carolomanni art. 28.* qui agit de simulacro, quod per campos portant (*q*). Sed ad aliud properamus *Mareschalci* assertum de *Parthenopoli*, seu Magdeburgo civitate, quam a *Venere* appellari contendit falso inductus principio, quod Romanorum numina a Germanis ubique culta fuerint urbibusque præcipuis indiderint appellationes. Apud PIRKHAIMERVM & PTOLOMAEVM ideo Magdeburgum dicitur *Mesowium*, *Meidenburg* vel *Medenburgum* seu *Jungfer-Stadt*, *Virginopolis* ita vocata, ob cultum *Romanæ Veneris* a Julio Cæsare vel Druso Nerone ibi invectum; quem errorem sequuntur (*r*) plures, quos BERTIVS *Comm. rer. Germ. L. 3. pungit* his verbis: *Qui Venerem Magdeburgi cultam a Romanis dicunt atque inde nomen ipsi datum, nescio, unde Venerem didicerint esse virginem.* Aliis nomen placet repetere a *Parthena* Julii concubina, quam inter Deas retulit & in delubro apud Magdeburgenses Veneris instar coli jussit (*s*). Singularis vero est opinio ELIAE SCHEDII *de Diis Germ. S. IV. c. 6.* ubi *Amazonibus* seu *mazis* suis, virginibus, si Diis placet, in *Germania Scythica* bellicosis, originem vocis vindicare satagit, notatus propterea a SAGITTARIO *in Antiqu. Magdeburg.* Rectius origo repetitur a *Friga* seu *Frea*, conjuge *Othini*, Gothice *Wodani*, quem utrumque Deastrum cum filio *Thoro* Septentrionales populi Gothi, Wandali, Angli, Saxones, mirifice venerati sunt (*t*). Saxonum præcipue religio satis elucescit ex capitularibus Caroli M., qui sacra hæc Gentilia *in pago Magdeburg* destruxit & baptizandis formulam (*u*) abrenunciationis Deorum Dearumque non *Romanorum*,

Mareschalci assertum de Parthenopoli.

Quæ non dicitur a Venere,

Nec a Parthena Parthenopolis;

Sed a puella Dea Friga Germanorum Venere,

Magdeburgi olim culta.

De statuarum circumportatione per campos.

(*q*) De qua superstitione ECCARDVS *in reb. Franc. L. I. p. 437.* exemplum retulit ex vita h. Mareswidis collegii sanctimonialium nobilium prope Bilefeldiam comitatus Ravensburgensis fundatricis, verbis, quibus ipse ritus publicæ circumportationis idoli seu sancti patroni ecclesiæ præcipitur, sequentibus: *Statuimus, ut annuatim secunda feria Pentecostes patronum in parochiis vestris longo ambitu circumferentes & domus vestras lustrantes pro gentilitio Ambarvali in lacrymis & devotione vos mactetis, ad refectionem pauperum eleemosynam comportetis & in hac curti pernoctantes super reliquias vigiliis & cantibus solennizetis, ut prædicto mane determinatum a vobis ambitum pia lustratione complentes ad monasterium cum honore reportetis. Confido autem de patroni misericordia, quod sic ab eo Gyrade terræ semina uberius proveniant & variæ aeres inclementiæ cessent.* Quem ipsum ritum Germanos a Romanis didicisse probabile est. Constat enim, quod hæc solemnia apud illos venerint sub nomine *Ambarvalium* ab arvis dictorum, item *Rubiginalium* a rubigine, quam circumportatione hostiæ Ambarvalis a campis repellere putarunt.

(*r*) Cum CRANTZIO *Sax. L. II. c. 10. & 12.* NERRETTERO *Templ. Iud. & gent. p. 961.* ERNSTIO *var. Obs. L. II. c. 19.* POMARIO *Chron. Sax.* DRESSERO, PETRO ALBINO, CHRISTOPH. ARNOLDO aliisque.

(*s*) ANDREAS WERNER *in Chron. Magdeburg. p. 3. 4.*

(*t*) De quo argumento vide SNOR. STVRLAEVM *in Edda Myth. 18.* IOANN. PERINSKIOLD *in notis ad vitam Theodorici p. 353.* TORFAEVM *Hist. Norweg. P. I. L. 3. c. 16.* EIVSDEM *Ser. Reg. Dan. L. III. c. 3. 4.* *Vetustissimam* CHRONOLOGIAM *Regum Anglo-Saxonum ab Othino deductam apud* LEIBNITIVM *in Scr. Brunsv. p. 47. &* SCHEFFERVM *de antiquis regni Sueciæ* INSIGNIBVS *ab Othini, Freya & Thori* CORONIS *repetendis c. 12.*

(*u*) Quam e MSCto Bibliothecæ Vaticanæ *Episcopus* PADERBORNENSIS in monumentis Paderbornens. primum communicatam STADENIVS inseruit *specimini suo Lectionum Francicarum.*

rum, sed diserte numinum *Germanorum Othini*, *Fregæ* & *Thori* præscripsit, hujusque rei & propagandæ religionis curam HATTONI Misso suo & Comiti commisit. Opinabile vero est, *Frigam Fream* seu *Freiam* sub speciosæ virginis imagine cultam, dictam fuisse a Celtico vetusto & Germanico *Frai*, *Frey*, amabili, venusto; cum quo convenit Anglicum antiquum *Ffraw*, i. e. pulchrum, *Freien* diligere, *Fraia* iuvencula, Svecicum *Fria*, Francicum *Frium*, i. e. amice, Gothicum *frigon*, *fryon*, amare, *fryathwa* amor, *frionds* amicus, ceu fuse docent STIERNHELM *in Glossario Gothico p. 53.* SCHILTERVS *in Glossar. Teuton. p. 330* (*v*). Et dandum forte est *Freyæ* ejusque cultui, exemplo & venustati, quod veteri ævo Germanorum puellæ & virgines, olim *Mägde*, venerint sub nomine & appellatione Freæ, quemadmodum apud Latinos virginibus tributa fuit appellatio *Veneris*, apud Slavos vero nomen *Siwæ* seu *Dziwæ*, quod Polonis hodieque virginem significat. De Frea loquuntur vetustæ Leges Saxonum & Longobardorum, in quibus *Frea* vocatur *virgo pupilla*, quæ est sub protectione & tutela. Ita *lex Longobard.* LVITPRANDI *apud Lindenbrog. p. 589. L. II. tit. 2. L. 4. Si quis Fream alienam sine voluntate Mundualdi* (TVTORIS) *de casa moverit, componat ille solidos XXXX. Et tit. XI. L. 2.* MVNDEBALDVS, qui *battiderit s. male tractaverit, Fream suam, mundium* (tutelam) *amittat.* Apud *Cimbros*, *Gothos*, *Islandos*, *Suecos*, & *Norwagios* FREYA notat virginem (*w*), *Hus-Freia*, *Hus-Froa*, domicellam, heram, teste OLAO VERELIO *in indice* & GVDMANNO *in Lexico Islandico.* Quid? quod Freyæ proprium nomen, puellis olim peculiare adeo fuerit, ut degeneraverit in nomen lustricum & appellativum, multis in locis Saxoniæque pagis diutissime usitatum; cujus rei testimonium vide apud SAM. WALTHERVM *in Orig. & singular. Magdeburg. P. III. p. 8.* Nec a veri specie alienum est, quod a *virginibus & domicellis* ad matres familias, heras & dominas, adeoque ad omnem demum sexum sequiorem hujus, quæ ipsa matrimoniis præerat, Deæ Freæ honorifica appellatio derivata sit sub nominibus *Fräulein*, *Frau*. In quam opinionem feruntur RVDBECKIVS, MESSENIVS, OL. WORMIVS (*x*), etsi alii vocem *Frau* a Gothico *Frauja* dominari, plures a *fry*, *frig*, *frey* libero, exemto; pauci vero (*y*) a *frofrair* seu femine derivare malint. Quæ tamen explicatio Rudbeckio displicuit, nec aliis facile probabitur, cum & ad viros præcipue amabiles & colendos ipsum *Freyæ* seu *Friæ* Deæ nomen olim transierit (*z*), ita ut apud Francos Viri honoratiores hoc elogio ornati fuerint, & apud *Anglo-Saxones Cimbros* Deus olim *Lif Frea* i. e. vitæ dominus, *Folfrea* i. e. populi do-

Dicta a venustate & dilectione.

Virgines inde olim vocantur Freæ.

Et Frea nomen fit appellativum.

Transit ad Matres familias,

Et ad viros dilectiores.

(*v*) PEZRONIVS *Ant. Celt.* SCRIECKIVS *in Orig. & reb. Celticis.*
(*w*) Idem WILCKINSIVS, BENSON & *Stephan.* SKINNERVS ad leges & voces Anglo-Saxonicas observant de vetustis Saxonibus, quibus FREYA idem fuit ac domicella.
(*x*) *In Fastis Danic. p. 57.* ECCARDVS *diss. de præst. stud. etymolog. in Hist. §. 2.*
(*y*) ARNOLDVS *de Diis Saxon. c. 6. p. 87.* STIERNHELMIVS *in Gloss. p. 49.*
(*z*) Ceu ex OTTFRIDO *L. I. c. V. 69.* patet.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Frea memoria in die Veneris,

dominus compelletur (*a*). Id certum est, Frejæ etiam nunc memoriam obtinuisse in appellatione diei, quo sacra ejus olim & conjugia habebantur, sexti *Freytag*, Gothis & Svecis *Fredag*, veteribus Saxonibus *Frigedag*, dies amabilis, dies amoris, unde *Freyen*, conjugium inire (*b*). Quin observante GAFFARELLO in Curiositat. inauditis Freæ memoria inter astra superest in *cingulo Orionis*, quod Astronomi veteres *colum Frigæ*, hodie vero post repurgata Gentilia & recepta sacra Christianorum *colum Mariæ*, *Marien Rock*, vocare sveverunt.

In cingulo Orionis,

In vocabulis amoris gaudii & oppidorum.

Aliis huc adferre collibuit vocabula, quibus nil nisi pulchrum & amabile inest, *Freude*, *Freund*, *Friede*, Gothice *Frey*. Addunt vetustum Germanicum & Batavicum, *Frœdmæder*, *Vredwif*, nutrix; nec non oppidulorum pagorumque nomina *Freyburg*, *Freyrup*, *Freystadt*.

Othini memoria habetur in nominibus appellativis hominum & locorum; Præcipue Holsatiæ & Daniæ,

Ab *Othino* vero relictum putant appellativum nomen *Ottilia* hodie corrupte *Diljan*, itemque elogium vetustissimi judicii veterum Germanorum Holsatorumque *Ding und Recht* (*c*). Quibus addenda sunt locorum nomina *Odenheim* cœnobium Benedictinum, *Odensee* in Fionia, *Odenslef*, *Oden*, *Odensling*, in Dania, *Odenslund* i. e. Odini lucus prope Upsaliam, de quo ADAMUS BREMENSIS: *Is lucus tam sacer est Gentilibus, ut singulæ* ARBORES *ejus ex morte vel tabo immolatorum divina credantur.* Spectat huc pariter *Odensor* in Norica & *Eutinum* in Holsatia veteri ævo in sigillis & chartis, quas ANGELUS *in Chronico Hols.* sequitur, *Oitinum*, *Oytin*, pagus *Outin* scriptum (*d*).

Et diei quarti septimanæ.

Præcipue tamen *Othini* seu *Wodani* Martis Germanorum memoria superest in quarto die septimanæ, Gothis & Cimbris *Onsdag*, *Othinsdag* vel *Wonsdag*, i. e. dies Wodani, Danis *Wodensdag*, Anglis *Wedensdag*, Scotis *Odenisdag*.

Quare etiam in opprobriis & imprecationibus? Apud Danos, Saxones, Cimbros, Svecos, Islandos.

Quod vero successu melioris temporis aliis Gentilium deastris *Crodo*, *Pustero*, *Drus*, *Thor*, *Helæ*, quæ Othinum comitabatur, & *Aurinæ ac Welledæ* sive *Holdæ* feminis Germanorum fatidicis accidit, quod nomina eorum in opprobria & imprecationes *Kröte*, *Püster*, DROSS, *Thor*, *Thorheit*, *Hölle*, *Alrun*, *Hure*, *Unholde*, exierint & commutata sint; id etiam *Wodano* deastro armato & bellicoso evenit, cujus memoriam etiam nunc apud *Saxones*, *Cimbros*, *Danos* refricat dictio malæ notæ: *Vede* bellum, *Vode* seu *Wode* i. e. malum periculum. Inde parœmia apud Germanos & Svecos nata, nec hodie deleta *die Wode ziehet, Oden kommt vorbey:* item formula abrenunciationis supra citata æque ac imprecatio apud *Islandos*, FAR TU TIL ODENS: *vade ad Othinum*, i. e. ad perniciem: item Anglicum *Wode*, unde forte est *Oede* (*e*), *Einöde*, *Wüste*. De *Thori* vero seu *Thon-*

(*a*) Quod pluribus exponunt BENSON, HICKESIUS *in Grammat. Anglo-Saxonic.*

(*b*) WORMIUS *in Fast. Dan. p. 56. & in monument. Dan. p. 16.*

(*c*) *Vide* WORMIUM *in monum. Dan. p. 117.*

(*d*) *Vide* HELVADERUM *L. III. Enc. p. 263.* KEYSLERUM *ant. Septentr. & Celt. p. 70.* ERPOLD. LINDENBR. *Hist. Dan. c. 17.* Sine fundamento dissentiunt DANCKWERTHUS *in Topograph. Holsat. p. 195.* ad *Eudoses Henetos*, & ALEXAND. MOLDE *im Uthinischen Stadt Gedächt. p. 9. & 61.*, ad *Batavorum* dialectum Utin, *aus und ein*, *provocantes.*

(*e*) Vide SCHEFFERUM *ant. c. 5. 7.* EUBERGIUM *de memorabilib. Upsaliæ c. 12.* BIRCHERODIUM *in antiqu. Danic. c. 12. p. 259.* & CALVOERIUM *in Sax. inf. antiqu. L. I. c. 12.*

Thondri Jovis Gentium Septentrionalium & filii *Freyæ* memoria in nomine diei sextæ *Thorsdag*, *Thunersdag* superstite, variisque apud Danos & Svecos præcipue reliquiis in silvis & nominibus (*f*) pagorum & oppidorum legi merentur IOACH. WIELANDVS *diss. de Thora p. 7.* SCHEFFERVS *c. l. c. 6. & in Lapponia c. 26.* WORMIVS *in monumentis & fastis Danicis d. l.* ubi plura adsperguntur de FRICCONE Deastro & Priapo septentrionalium, quem cum *Freya*, *Othini filio* plures confundunt. Instar omnium fere nominandus est RVDBECKIVS, qui (*g*) hoc argumentum ex lapidibus runicis & nominibus urbium, pagorum, locorum, judiciorum, lucorum regumque & virorum illustrium Sveciæ studiose illuminavit.

Thori memoria in nomine diei sextæ. Et in silvis, pagis ac oppidis.

Progredimur ad Mareschalci Jotutum, quod *Cæotudum* cum paucis aliis (*h*) vocavit venditavitque pro stella seu statua victoriæ (*i*) in memoriam prœlii inter Henricum IV. Cæsarem, & Lotharium Ducem Saxoniæ in silva Welphia, dubio sæpe Marte conserti, erecta a Saxonibus. Cujus Jodutæ imaginem fuisse dicunt Virum armatum, clava subnixum, arma Saxoniæ tenentem, a Wernero episcopo Merseburgensi demum destructum.

Quid Cæotudum ex opinione Mareschalci?

Concessit in hanc sententiam cum pluribus aliis CRANTZIVS *Sax. Lib. V. 36. Metropol. VI. 7.* addiditque etiam, quod hæc statua ex superstitione rusticæ plebis degeneraverit in idolum Saxonicum in omni repentino periculo invocatum, ut etiam nunc instanti casu tragico exsecrabilis illa exclamatio *jodoute* in usu esse nondum desierit, derivata, ut putat, ab Italico *Jo! mi adjuto, me adjuvate!* Idem repetit SPANGENBERGIVS *in historia hujus idoli c. 7. &* HENRIC. VAGEDES *in Op. Acad. p. 288.* prolixius disquirentes de origine formulæ comminationis & exclamationis apud Westphalos & Rintelienses usitatæ. *Du solt jodute rufen.*

An dicatur a vocibus Italicis?

Nec alienus est ab horum traditione THEODORVS HASAEVS qui *Observ. de joduta class. 7. Biblioth. Brem. fasc. 5. p. 908.* originem vocis invenisse sibi persuasit in Saxonum clamore & symbolo DIO ADIVTI! quo eos in prœlio cum Imperatore usos esse comminiscitur. Proxime his accedunt ii, qui formulam precationis IEHOVA, IOVA TVTA, Germanice *Gott hilff!* cum *Heldvadero c. l.* vel cum barbaro glossatore voces *aja tutti* (*k*) *h. e. Bene omnibus* substituere, vel hanc statuam *commune confugium vel omnium adjutorium* instar Irmensulæ

An a germanicis, barbaris?

(*f*) Quibus adde TVNDERAM *Cimbriæ oppidum*, *& fide* SAGITTARII *in Antiquitatibus regni Thuringici*, THVRINGIAE *appellationem.*

Tunderæ derivatio.

(*g*) In *Atlantica seu Manheimii* P. III. c. 12. p. 454. sqq.
(*h*) SCHEDIO *hist. Mecklenb. MSCt.* WORMIO *monum. Dan. p. 9.*
(*i*) Cujus generis trophæa & statuas Romanorum & Germanorum explicate recensent IAC. GRONOVIVS *de imaginibus & statuis principum §. 10. seqq.* SPONIVS *in miscellaneis erud. antiquit. sect. IV.* EDMVNDVS FRIGELIVS *de statuis illustrium Rom. c. 2.* IO. IAC. RHODE *diss. de statua, memoriæ quatuor fratrum Principum dicata, ut & de prælio inter Marianos equites & Vitoldum Principem Lituaniæ a. 1370. commisso, deque statua inde erecta Rudaviensi §. 7. seqq.* IO. SARTORIVS *de hypocrysi gentilium circa cultum deorum speciatim statuarum a diis ad homines derivatarum c. 7. p. 115. seqq.*

De statuis victoriæ.

(*k*) Vide *glossarium Romano-Theotiscum apud* ECCARD. *rer. Franc. L. I. p. 863.* Nihil certi de etymo *Iodutæ* definivit adeoque rem in medio reliquit HEINECCIVS *Elem. Iur. Germ. L. III. p. 660.*

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

læ explicare gestiunt. Nec desunt, qui ex *Jodoute* gigantem seu statuam excelsæ magnitudinis exsculpere annituntur, commoti forte ratione, quod apud Anglo-Saxones & Cimbros *jota* gigantem significat, uti patet ex EDDA *Islandica P. I. f. 1.* ubi *Jotumbiem* idem est ac *Riesenbeim* (*l*). Sed a voce *Wopen*, vocabulo clamoris & diffidationis, nomen *Joduyt* explicavit IOANNES BVSCHIVS (*m*) *L. II. c. 27. de reformatione Monasterii in fonte B. Mariæ* hæc referens: In *Monasterio in fonte B. Mariæ Halberstadiensis diœcesis ad unum milliare de Helmsted fuit monialis mihi ante multos annos bene nota, quæ reformationi valde fuit contraria dicens; Cum Prior de Hamersleve ad nos venerit, tunc in fenestra solarii stabo, & cum ego eum in monasterium nostrum ingredi aspexero, altissima voce tunc exclamabo* IODVYT, IODVYT, *id est* WOPEN, *quod verbum est diffidationis: ut sic tota familia monasterii pro earum defensione concurreret. Cum ergo Prior tempore sibi convenienti adveniret, soror ista monialis in fenestra stetit solarii cum aliis sororibus, quæ dum os aperiret ad exclamandum claudere os suum non potuit, sed aperto ore hians sic stabat. Cui aliæ sorores circumstantes dixerunt, quare jam non clamas, sicut facturam te jactitasti? quæ signum dedit, quod non potuit.* Pertinet etiam huc locus LEERBECII *in Chron. episc. Mind. §. 49.* (*n*), ubi ita: *Septima die mensis Martii hora prima dictus proconsul Albert Albrant cum consulatu & dictis bystenders cum tumultu euntes ad dictam curiam Ludovici in emunitate constitutam, ut dicitur, per vim & per violentiam sine consensu electi Domini Wilbrandi ac capituli Mindensis, eis minime requisitis, sed spretis dictas tres honestas Dominas miserabiliter clamantes vulgariter* TO IODVTE, *omnibus circumstantibus tam dominis de capitulo, quam vicariis ac aliis personis videntibus & audientibus, extra emunitatem & civitatem Mindensem eas ejicientes & manibus violenter injectis.* Alii cum R. REINECCIO (*o*) & BODONE (*p*) sanctum *Jodutum* ejusque religiosum cultum sibi fingunt, vel cum ANGELO *Annal. Brand. p. 77.* DRESSERO *Chron. Sax. p. 27.* CHRISTOPH. ARNOLDO *c. 4. c. 9.* ad latinum etymon confugiunt: & IODOVTE adjutorium interpretantur; vel cum LINDENBROGIO, SACHSIO, GERHARDO a MASTRICHT *disquisit. Hist. de Jodutha in Biblioth. Brem. c. l. 7. Fasc. 3. p. 510.* Germanicum sibi formant a *deuten*, vi cujus *Jodoute* idem est ac victoriæ monumentum, signum, *ein Gedeute, Bedeutnüs*; quæ tamen vocula idiomati Saxonum haud convenit. Alia est ELIAE SCHEDII *in Hist. MSCta* opinio, quod *Toidudum* vel *Cæotudum* sit *dubius eju-*

An a Cimbrica voce?

An a vocabulo clamoris?

An ab adjutorio?

Sententia Mastrichtii.

Eliæ Schedii.

(*l*) PONTANVS *in chorograph. Dan. p. 654.*

De Buschii codice MScto.

(*m*) *Autor librorum IV. reformationum & visitationum plurimorum monasteriorum per Saxoniam & vicinas regiones*, quas LEIBNITIVS *T. III. rer. Brunsvic. num. 39. p. 476. & n. 49. p. 806.* sed mutilate edidit, uti patet ex prolixiori codice hujus libri MSCto, quem Bibliotheca olim Bordisholmensis tenuit, nunc Kiloniensis Academica inter suos refert.

(*n*) *Apud* LEIBNITIVM *c. l. p. 204.*

(*o*) *Orig. M. p. 47.*

(*p*) *Chron. Brunsvic. picturat. ad ann. 1115. apud* LEIBNITIVM *script. Brunsv. T. 3. p. 335.*

ejulatus seu planctus ob instans periculum *vel instantem mortem*, desumto forte argumento vel a veteri *Cœedie* quod est obductum, celatum, clausum; vel a *Tud*, morte & Anglo-Saxonico *Dytam*, abscondere, forte & ab Islandico & Danico *Juta*, *i. e. incertum*, *dolosum;* vel quod SCHEDIUS ipse innuit ab exclamatione, *O Tod!* Unde derivari putat *Jdiote*, homo inscius, ignarus, quod tamen vocabulum rectius est a *Tudde*, *getudde* i. e. infimus plebis, ipsa plebecula (*q*). Convenientius proinde etymon *jodoutæ* videtur, quod a trita conclamationis vocula *jo*, & vocabulo *Dude*, populo repetunt nonnulli cum FRISCHIO (*r*). Vox enim *Dude*, *thiota*, *thiod*, *tude*, apud Celtas, Saxones & Francos, est populus, plebs. Ut *Jodoute* itaque sit formula *convocationis plebis seu clamor ad populum*, ut concursitet & lamentanti contra facinorosorum violentiam auxilium mutuum ferat. Quam consuetudinem haud temere deduxeris a veterum Germanorum *clamatoriis* (*s*) *ritibus* &

Frischii opinio probatur,

(*q*) LEIBNITIUS *in collect. etym. p. 111.*

(*r*) *Observ. de clamore publico Jodoute T. IV. Miscell. Berol. n. 22.*

(*s*) Quibus antiquæ Germanorum leges resonant fere & ipsæ clamitant. Exempla habes in capitularibus Regum Francorum Caroli M. & Ludovici *Pii L. I. c. 10. L. IV. addit. 3. c. 11. L. V. c. 64. 134. lege Salica tit. 39.* Lege Longobardorum *L. I. tit. 18. §. 2. L. II. tit. 4. §. 1. 2. tit. 52. §. 15. tit. 53. §. 23.* ubi occurrunt formulæ: *pro causis suis clamare*, i. e. agere, postulare, *reclamare violentiam ad palatium*, *justitiam reclamare super aliquem*, *proclamare* seu in jus vocare, *reclamator* Advocatus, *clamati*, *clamodici* seu accusati. Spectant huc voces veterum Cimbrorum & Anglo-Saxonum *clameum* h. e. promulgatio, publicatio, hodie proclama; *disclamare* seu ab actione desistere; *clameum continuum*, vindicatio rei ablatæ; *Spada clamatoria* seu gladius clamatoris; quæ pleraque vocabula in Britanniam migrarunt & apud Anglos etiam nunc nota sunt teste COWELLO *instit. jur. Anglic. L. X. c. 8.* RYMERO *Act. Angl. T. 11. f. 35. T. 13. f. 244. Clameum* Vocabulum etiam occurrit in diplomatibus apud DE LUDEWIG *Reliqu. T. IV. p. 202. & d'* ACHERY *spicileg. T. IX. p. 184.* Plura clamosa inveniuntur in jurisprudentia veterum Germanorum criminali, cujus formulæ sunt *Zetter-Geschrey*, *Verrufung*, *Beschreyung des Uebelthäters*, *Blutschreyer*, *das Noth-Geschrey*, item *das Geruste* i. e. accusatio criminalis, quæ cum clamore proferebatur; de quibus vide *jus* WEICHBILD. *art. XXXV. & XXXVIII. in glossa.* RICHTSTEIG *c. XXXIII.* & interpretes *ad constitut. criminal. artic. 7.* STRYK. *de jur. sens. diss. 7. c. 3.* PETR. MASCOV. *discursu de clamore violentiæ vom Zetter-Geschrey ed. 1674. p. 7.* Perinde in censum clamationis venit officium clamatorium *des Absinders und Vorsprachs* in iudiciis Holsatiæ inferioribus, quorum norma præscribitur in vetusto jure Holsatico, vulgó *Holsten Land-Recht* seu *Ding und Recht;* in cujus Tit. XIV. itidem obvenit formula des Vorspracks in causa criminali, quæ dicitur *Todten-Mann rufen* seu clamare propter occisum, de cujus autore quæritur. Nec in civilibus causis clamores plane desiisse docent formalia in judiciis multarum civitatum Germaniæ & Holsatiæ etiam nunc usitata in accusationibus contumaciæ aliisque causis judicialibus, quæ non nisi prævia trina clamatione præconis seu apparitoris finiuntur. Facit huc *clamor judiciarius*, quem descripsit SPECULATOR SAXO *L. I. art. 62. §. 1. 3. L. III. art. 78.* & ibidem *L. II. art. 71. clamoris finis & effectus*, ut audito illo omnes puberes vel armis ferendis pares confluant & opem præstent. Quod idem in vetusto quodam codice MSC. *juris Hamburgensis de a. 1470. & Lubecensis de a. 1337.* expresse statuitur hac lege, ut audito afflicti alicujus clamore mox vicini adcurrant & ad ferendum adflicto auxilium & persequendum facinorosum convolent, sub multa trilibræ vel pœna etiam corporali. Plane huc collineat *Cimbrorum* veterum consvetudo, qua receptum fuit, ut is, cui damna vel opprobria imminebant, clamorem excitaret & ad templum proximum accurrens campanam pulsaret. Exempla de jure virginum Eyderstadiensium, quibus per vim oblatum esset vitium, recensuit HEIMRICHIUS *in der Erneuerten Nord-Fresischen Chronic. edit. 1668. L. II. c. 11.* quod agit *de antiquis Frisionum juribus p. 180: Ingleichen von nothzüchtigen ist statuirt, dass die Jungfraue oder Fraue, so genothzüchtiget worden, solches dem ersten Menschen, so ihr begegnen würde, solle klagen, und so ferner allen, die ihr begegnen, solle nach der nächsten Kirchen gehen, und die Glocke schlagen und ihren Nachbarn solches zu erkennen geben, darnach soll sie mit ausgeschlagenen Haaren und Darstellung der Zeugen, denen sie ihre Noth geklaget, in des Landes Dinge die ihr beschehene Gewalt klagen; da denn 12. Bunden sollen benennet werden, die unbespro-*

Exempla formularum clamatoriarum Germanorum in Legibus vetustis.

In judiciis Cimbrorum & Anglo-Saxonum.

In jure criminali,

Et forensi veteri Holsatico rustico,

Et hodierno civitatensi. Saxonico, Hamburgensi & Lubecensi.

Et in moribus veterum Cimbrorum & Frisiorum.

Et formulis clamatoriis veterum germanorum aliis stabilitur.

& *formulis clamandi*, cum in causis civilibus, tum præcipue in criminalibus & arduis usitatis. Refero huc vociferationes *Helffeio* (*t*), *Haro* (*tt*), *Huesium* (*u*), *Zetter* (*v*), *Wappen*

---

sprochen im Ringe des Dinges sollen kennen, dass ihr Gewalt geschehen und sie ihre Noth redlich fortgeklaget. Idem fere statutum est *jure Weichbildico Art. 38. gloss. ult. Wann eine Jungfrau käme mit gestrobelten Haar und zerrissenen Geband, und klaget, dass sie genothzüchtiget, und beweiset das mit Leuten, die ihr* Noth-Geschrey *gehöret, bewahret ihre Klage mit allen Rechten &c.*

(*t*) Hoc est *auxilium, auxiliamini*. De qua exclamatione vide SCHILTERUM *ad Königshov. append. obs. 15. p. 819.*

De Cimbrorum, Normannorumque clamore Haro. Cujus originatio non est a Rollone; Nec a rapina; Nec a Francico vocabulo: Sed a Cimbrico & Gothico. Consensus Hickesii. Accessiones Legum Normannicarum. Formularum diplomatum Cimbricorum. Explicatio vocum Spada, spadare.

(*tt*) Quæ exclamatio in Cimbria olim, Anglia deinde, Normannia & Belgio frequenter audita fuit. Docent hoc Leges & consvetudines citatæ a CAROLO DU FRESNE & *Monachis* BENEDICTINIS *glossar. T. III. p. 1065.* Nolo tamen cum ipsis vocis hujus originem repetere a Neustriæ Duce *Rollone*, ex cujus Lege, ut in criminis reos statim, audito clamore, vicini irruerent, natam esse contendunt formulam *Ha Raoul*, i. e. auxilium Rollonis. Nec arrident conjecturæ aliorum, qui a *rapina vel raptore* vel ab *avulsione capillorum* in legibus antiquis *Harouvenum*, *Haropium* dicta, vel cum GUIARTO *in historia Francorum ad a. 1206.* a *Rotomago* ejusque Danica expugnatione, oblique satis natales clamoris deducunt. Rectior est derivatio a *Francico Haren*, clamare, *Hareta* clamavit uti ex OTFRIDO, KERONE, NOTKERO explicuit SCHILTERUS *Glossar. p. 432.* Nec contorta videtur explicatio a Gothico HARMUR, luctu; unde Anglo-Saxonicum *Harm* damnum, læsio, & Germanicum vulgare *harmen*, *härmen*, dolere. VERELIUS *in ind. Lingv. Goth. h. v.* Sed placet inprimis derivatio a Cimbrico vocabulo HIOR, seu Gothico HAIRO, *gladio majori.* Quam conjecturam primus HICKESIUS *in Thesaur. Lingvar. Septentr. T. I. in Gramatic. Franco-Theotisca p. 96.* attulit & hac ratione munivit: *Clamor haro, est a Cimbrico* HIER, *gladio, quia persecutio malefactorum, contra quos inclamari solebat haro, vocata erat* SPADA *i. e. gladius, nempe quia gladio & armis erant reprimendi.* Addit idem ex libro Legum Normannicarum *cap. LVI.* manifestam rei illustrationem, quod judicia ad clamorem de *Haro* instituta sub nomine *judicii gladii*, & decreta seu placita sub elogio *Spadæ* itidem venerint ideo, *quod in hujus querelas malefactores Spada seu gladio & armis fuerint cogendi vinculisque mancipandi.* Quæ vide fusius in codice legum Normann. apud LUDEWIG *c. l. T. 7. p. 260.* Firmant hanc sententiam Hickesianam formulæ in antiquis chartis Cimbricis & diplomatibus medii ævi Germanici haud raro occurrentes: *Cum* SPADA *investiri, jure Spadæ seu gladii uti, feudum de haro, h. e.* supremum judicium seu justitiam criminalem, *jurisdictionem Spadæ possidere*, h. e. jurisdictionem criminalem. Unde *spadare* in Lege Salica idem est ac *secare*, diciturque a vetusto Germanico *spaben*, findere, ECCARD *ad L. Sal. p. 76.* Ex quo facile explicatu sunt legum veterum Germanorum *Allemannorum Tit. 44. 179. 56. 184. 89. Ripuariorum Tit. 32. §. 4.* vocabula & formulæ: *Spatha se idoneare seu defendere*, *spatham trahere*, *Spatharius* i. e. qui gladios conficit, vel armiger, qui enses defert. Quo nomine etiam inclaruerunt sec. XII. *milites ordinis S. Iacobi de la* SPATHA in Hispania, de quibus exstat epistola Innocentii III. Pontificis, Magistris & fratribus Spatariis inscripta apud DU FRESNE *T. VI. p. 630.* Adde Germanicas voces *Spaten*, *Spies*; Italicum *Spada*, Hispanicum *Espada*, Gallicum Espée, *Græcum* σπάθα.

Clamor Huesium quid? Derivatio Dufresnii & aliorum.

(*u*) Quod describitur in legibus Saxonicis Canuti Regis §. 26. *clamor multitudinis, quo latronem deprehensum seu fugientem ac latitantem pagani omnes tenentur insectari.* Convenit igitur *Huesium* cum clamore de *Haro*, & teste DUFRESNIO *c. l.* apud Gallos etiam nunc dicitur *Huer* & *Hueé*, latine *Huesium* vel *Hutesium.* Plures proinde, argumento e capitularibus Caroli Calvi Tit. II. c. 5. desumto, illud repetunt a HUI, sono illo ex sibilo formato, vel, si malueris, clamore, qui fit cum cornu. Apud Anglos enim & Scotos *Hutesium levatum* dicitur *sonus cornu & ore editus.* Quod patet ex FLETA *L. I. c. 20. §. 114.* & ex *Legibus Scoticis*, statuentibus, ut contra latrones mox levetur HOY & CRY, *seu clamor cum cornu vel cum ore.* Quæ conjectura probabilior est quam ista eorum, qui vocem a Gallico *hutz*, foras, arcessere cupiunt, provocantes *ad vitam Ludovici Pii a. 840.* Nec placet derivatio IO. SKENAEI *de verbor. significat. p. 77.* qui HUESIUM, inquit, *seu Hoyesium clamor est*, *Gallice* OYER, *latine* AUDIRE; *quod est in usu in proclamationibus, quæ fiunt a lictore armato.* Plura de jure & indole hujus clamoris *Hutesii* in foris Gallorum, Anglorum & Hispanorum, præcipue in causis *rei vindicationis & calumniarum* hodieque usitati, observata sunt a DUFRESNIO *c. l.* p. 124.

De clamore Zetter opinio Heineccii.

(*v*) Quod vocabulum HEINECCIUS *L. II. elem. Iur. Germ. Tit. XVIII. §. 25.* p. 24. explicuit *clamorem ad arma*, quo bellum privatum contra criminis reos indicabatur. Rationem repetit ex imperatoris Friderici II. *Lege II. Feud. 27.* qua *Zitterhand* dicitur *calida manus.* Hanc vero

pen (*w*), *Wrag* (*x*), *Mordrum* (*y*), quæ a *Jodutæ* significatu & fine haud differunt, & omnes in diversis saltim regionibus diversæ populorum videntur exclamationes unius fere sensus & significatus. Explicant hanc causam præcipue Leges Normannicæ apud LVDEWIGIVM *T. VII. Reliquiar. p. 259.* quæ *capite LVI. de Normannorum clamore de* HARO ita statuunt: *Non debet exclamari, nisi in discrimine criminoso: ad ignem videlicet vel ad latronem, homicidium vel roberiam vel in aliquo hujusmodi imminente periculo, ut si quis arrepto gladio irruat in alium furibunde. Ad hunc autem clamorem omnes debent exire, qui illum* audierint, *& si maleficium vitæ vel membrorum periculosum viderint vel latrocinium, propter quod malefactor pœnam deberet reportare amissionis vitæ vel membrorum, ipsum debent retinere vel clamorem supradictum post ipsum increscere & levare.* Ejusdem naturæ & indolis sunt reliquæ flebiles, voces & clamores olim in causis criminalibus & bannitoriis in ordaliis veterum Germanorum, in afflictionibus gravissimis, in judiciis accusatoriis, præcipue in *casu Juris feretri seu cruentationis* usitatissimæ hodieque solemni formula quiritationis & clamoris retentæ in quibusdam locis Holsatiæ, Cimbriæ (*z*), Frisiæ & Bre-

Legibus Normannicis illustratur.

Item formulis quiritationis hodieque usitatis apud Holsatos, Frisios, Bremenses.

---

ro lege Alamannica Tit. X. HAISTERHAND, *heissehand* seu armatam manum vocari autumat. Quæ utraque explicatio legibus quidem ingeniose illata, sed haud sponte innata, nec contextui & significatui verborum congrua videtur. De quo dicendi locus fuit in diplomatario Raceburgensi ad vocem *Hauštöram*.

(w) Quod idem est ac lugere, clamare, *armis clamorem edere.* Quod SCHILTERVS *in Thesaur. antiquit.* TEVT. *Tom. III. pag. 825.* pluribus lectionum Theotiscarum, Francicarum, Saxonicarum & Anglicarum testimoniis & vocibus *Waffr* luctu, *Waffan* clamore, *Woffr* & *Wop* fletu, *Wepan* plorare, *Wopgan* clamitare, vocare, *Wafan* gladio, abunde probavit, & HEIMRICHIVS *c. l.* ex jure & judicio Frisico illustravit, quod dicitur *Wapen-Gericht*.

Clamoris Wappen explicatio.

(x) De quo supra ad Ranzovii res Cimbricas diximus, quod *latronem* significet. Idem ex Anglo-Saxonico & Germanico explicate ostendit WACHTERVS *Glossar. h. v.* Mallem tamen hoc loco vociferationem *Wragk* vel *Wrage* in judiciis criminalibus veterum Germanorum olim usitatam cum KRESSIO *comment.* ad *constit. criminal. art. 87.* repetere a Germanico *Rache*, vel rectius a Gothico & veteri Saxonico *Wracja*, *Wraeck*, *Wroge* seu accusatione, actione de vindicta. Inde apud Frisios Septentrionales judicium criminale olim nomen obtinuit *die Wroge*, *das Wrage-Gericht*, teste HEIMRICHIO *c. l.*

Clamor Wragk Cimbris & Frisiis usitatus. Unde judicium Wroge dictum.

(y) Seu *Mortotum*, quod legitur in *Lege Longob. L. I. Tit. 9. 15. Lege Alemannica c. 76.* Item *Mortridum* apud BALVZIVM *ad Reginonem p. 586.* germanice *Mord-That*, Anglo Saxonice *Morthor*; unde clamor *Mordio!* de cujus apud Francos olim & apud Wetteravios diuturno usu testantur annales & antiquæ cantilenæ Wetteravicæ, quas vide apud LESNERVM *Chron. Francof. p. 493.* Adde FRISCHIVM *in miscell. Berol. T. IV. n. 32.* ubi voculam *jo* recte explicuit interjectionem clamantis, & *mordio*, *feurio* interpretatus est clamorem ob *homicidium* *incendium*.

De clamore Mordor, Mordrum apud Anglo-Saxones & Francos.

(z) Apud CIMBROS *veteres* clamorem Iodute æque ac apud gentes alias olim obtinuisse, fidem facit antiquissima paganorum Cimbrorum præcipue Slesvicensium septentrionalium formula precationis communis & exclamatoriæ:

A jova tuta nei
Awi awoka nei.

Quam equidem HELDVADERVS *in Descript. civ. Slesv. & L. III. Encolp.* f. 262. vertit: *Iova tu de te ajebas, voca me:* & ARNKIELIVS *de relig. gent. Cimbr. p. 151.* exposuit: *O! jova tuta me, a vi avoca me.* Addit idem colorem & declarationem a probabili, quod Cimbri has preces jaculatorias in bellis Italicis a Romanis Iovis auxilia implorantibus, didicerint & inde demum reduces invexerint in patriam septentrionalem. Sed probabilius est, Cimbros paucos, qui a Romanis devicti in patriam tandem reversi sunt, tam hostium Romanorum, quam morum eorundem & lingvarum pertæsos fuisse, precandique formulas si quas olim receperint Romanas, civibus suis Germanis haud obtrudisse nec hos vel antea in patria *latine* locutos fuisse, vel

De Cimbrorum clamore Jodute. Precum veterum Slesvicensium explicatio Heldvaderi. Et Arnkielii e latino idiomate.

Bremæ (*a*) in casu homicidii, de cujus autore non constat (*b*). Illustrat hanc conjecturam DIET. A STADE *in explic. Voc. biblic. p. 694.* voce & formula in eundem finem in Frisia & alibi usitata, *to Wacke, Wapen,* i. e. ad arma; cui ex statutis Frisicis, *Köre* dictis, adjicit articulum n. 21. *Wenn dat ruchtbar worde mit jodoute ropende edder dergelicken.* Idem ex bibliis Svecicis & Danicis præcipue antiquis Lubecensibus de anno 1533. convenientiam clamoris Zetter & Jodutæ docuit eorumque verba apud Jerem. exstantia c. XII. 6. XV. 10. *Unde schreyen Tyotude aver di, item aver den ydermann* TYODVTE *schreyet im Lande,* contulit cum interpretatione Lutheri, qui illa vertit: *Und schreyen Zetter über dich; wider den jedermann haddert und zancket im Lande* (*c*). Et videtur quidem LVTHERI versio aliis curatior, nec a vero vocabuli etymo valdè remota. *Zeter* enim, quod apud Teutones & Anglo-Saxones ejulatum; & apud Islandos etiamnunc lugubria & planctus in-

Convenit vox Zetter.

Probatur versio Lutheri. An Zeter dicatur a Cimbrico Syta?

vel Italice unquam clamitasse in præsentissimis patriæ periculis. Mallem igitur formulam laudatam, quæ & ipsa Teutonica est, e Cimbrico, Anglo-Saxonico vel Francico, e Cimbrico quippe idiomate oriundo, explicare. Forte prima precationis vocabula ipsam innuunt exclamationem *Ioydute*, quam frequenter scribunt *To jodute, joduyta Toydudum & Joyatudum.* Sequentia vero verba facinorosorum malitiam indigitant. *Awoka* enim idem est ac *criminosum, impium*; unde apud NOTKERVM *Ps. C. v. 3. awokes herza* dicitur *cor pravum,* vel, si mutare malueris *awoka* in Anglo-Saxonicum *Wraka, Wracca*, latrones indicantur, prædones & piratæ, quibus Cimbria valde olim infestata fuit, ut facile creditu sit, bonos omnes contra piraticam & prædones precatos esse & clamitasse. Quod luculenter docent testimonia citata ab ECCARDO *in rebus Francicis & in notis ad Leibnitii origines Francorum,* qui in eo tamen septa transiliit, quod Cimbris ipsis ob piraticam nomen *Wraga, Wracca*, ceu proprium adhæsisse olim, idemque illud ad Francos seu Wraços ex reliquiis Cimbrorum oriundos transiisse scripserit nimium confidenter. Reliqua precationis vocula *nei* afflictum forte significat; unde apud veteres Germanos *neizen* & apud CIMBROS & ANGLO-SAXONES *neiten, nythen* est angustare *Neiz, Neis,* afflictio, pressura, angustia, docentibus VERELIO, BENSONE, HICKESIO. Præmissæ demum binæ voces *A* vel *a jo* & *awi* videntur potissimæ interjectiones convocantis & exclamantis in angustias conjecti. Ut igitur precatiuncula paulo probabilior hæc foret:

Nostra e cimbrico veteri.

A Ioytuda nei
Awi awoka nei
Latine?
O! adsint auxiliantes afflicto,
Ah! a prædonibus angustato.

Hæc dum scripsimus vel lusimus saltim, in manus incidunt D. IO. GVILIELMI HOFFMANNI *Observationum juris Germanici libri duo* docte & eleganter scripti. Ibi *L. I, c. 12.* de clamandi quibusdam formulis in juribus Germanorum veterum obviis luculenter egit & formulam veterum precum Slesvicensium ab ARNKIELIO in latinum sermonem detortam ita exposuit: *Adsentiri non possum viris doctis, qui obscuras Slesvicensium formulas, quæ ne nunc quidem exoleverunt, ex latino sermone deducunt, & a Cimbris Romanarum victoriarum reliquiis in has terras allatas contendunt. Ac si mihi jus æquum detur, ut totidem aut pauciores aliquanto, quam Arnkielius & Helvaderus, litteras immutare liceat, sique* TVTA *per toedten, & woka per vetus workan* vel *würgen explicari posset, quidni mallemus illas exclamationes germanicas a jo! & a wi! agnoscere, totamque formulam interpretrari: Ohe! occidit me! Ohe! strangulat me!*

Alia conjectura Hoffmanni.

(*a*) KRESSIVS *comment. ad constit. crim. art. 87.*

(*b*) Vulgo dicitur *Beschreyung, Zetter-Geschrey, Acht-Gericht, & apud Lubecenses Fahr-Recht.* MELLE *Nachricht von Lübeck c. 40. p. 255.* Addantur EBELINGIVS TRACT. *de provocat. ad judicium Dei C. 11.* MÜLLER *dissert. de jure feretri §. 3.* SCHOTTEL. *de antiquis Germ. juribus cap. 3.*

Quiritationis criminalis nomina.

(*c*) Iuxta fontem: CONTRA VIRVM LITIS ET RIXAE *in omni terra.* Quod uberius exponit IO. HENR. A SEELEN *observ. de rariss. codice Bibliorum Lutheran. Lubecens. inter selecta litterar. p. 173.* ubi §. 5. addit SEBAST. SCHMIDII versionem primi loci citati: *Etiam hi clamarunt post te:* SAT EST.

Seb. Schmidii explicatio Jodutæ.

indicat, deductum videtur a vetusto Cimbrico *Tyta*, *Syta* h. e. lugere, quod plane convenit cum voce Jodoutæ vel joddutæ, si compositam vel corruptam potius illam dixeris ab Allemannico *Tod*, morte, Gothico *Dauth*, Anglo-Saxonico *Dead*, Islandico *Dauda*, & ab TYDA vel *Syta* plangere, docente VERELIO *c. l.* Inde *Jodoute* foret tragicus clamor, planctus mortis seu ululatus; cum qua explicatione convenit occasio erectæ statuæ, quæ tragœdia fuit seu cædes multorum hominum. Mallem tamen subscribere etymo FRISCHII supra laudato. Lumen vero his omnibus nuperrime addidit IO. GEORGIVS WACHTERVS vir doctissimus in *Gloss. Germanico*, quo nihil adhuc natum factumque est in re etymologica Theotisca felicius & limatius, vocibus *Todt p. 193. & Zeter-Geschrey p. 1692.* præcipue ex Islandico *Dauda syta*, i. e. *mortem plangere*, observans, quod indiculi superstitionum & paganiarum synodi Liftiensis a. 743. decantatus articulus II. *de sacrilegio super defunctos seu* DADSISA (*d*) nihil aliud indigitet, quam *mortis luctum* seu ejulatum in funere. De cujus quidem vocis *Dadsisæ* multiplici explanatione DVFRESNII, SPELMANNI, SAGITTARII, STADENII, ECCARDI, MEINDERSII, CALVOERII, REISKII, PISTORII, ROTHII, HARENBERGII alibi diximus opinantes, quod *Dadsisa* fuerit incantatio necromantica (*e*) seu

Opinio Wachteri.

Etymon Dadsisæ.

(*d*) Quæ a pluribus explicatur *vel mortis lytrum* seu immolatio animalium ciborumque & ferculorum super defunctos, *vel Dotsitte* i. e conventus super sepulchra vel vulgo epulæ funebres seu dapes pro mortuis, germanice *Todten-Speise*. Quarum illaudabiles reliquias dixeris feralia seu convivia funebria, quæ hodieque laute fieri solent ipsis diebus humationis in domo exequiali.

Reliquiæ Datsisarum.

(*e*) Vocula *Dat* enim est *Dod*, & *Zisen* idem ac *zischen* sibilare, vocare per sibilum, *die Todten-Zischung*, unde Græcum σίζειν. Rationem nunc adjicimus repetitam a paganorum opinione de sede animæ separatæ in sepulchro aut terræ superficie. Quæ fabella nostro ævo a IO. VITRIARIO *in observ. de statu animæ post mortem in act. erud. a. 1722. p. 393.* & in *supplem. T. 8. p. 182.* incrustata, olim inter credenda relata est in Synodo Eliberitana canone XXXIV. qui de domiciliis animarum intra & circa sepulchra hoc statuit: *Cereos per diem placuit in cœmeterio non accendi. Inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt. Qui hæc non observaverint, arceantur ab ecclesiæ communione.* Intelligunt callidiores Pontificii, statutum hoc parum convenire cum limbo patrum & purgatorio, nec stare posse cum elogio infallibilitatis conciliorum. Inde est quod perspicax & oculatissimus BARONIVS *in Annal. eccles. T. II. ad a. 306. p. 858. &* FR. SYLVIVS *in addit. ad Caranzæ summam conciliorum p. 81.* hunc canonem de ritu quodam ethnico explicare satagerint; *Episcopi*, inquit ille, *in eo vehementissime laborarunt, ut ab idololatria fideles absterrerent, quam ob rem & in publica lætitia lucernas & in cœmiterio cereos accendere vetuerunt.* Et SYLVIVS: *Hoc canone prohibetur solum, cereos more gentilium accendi ad animas mortuorum sollicitandas & superstitionis ritibus evocandas, ut explicat Baronius. Dicuntur autem animæ inquietari metaphorice, quatenus eis displicet, quod ritus superstitiosi exerceantur propter illas.* Displicuit hæc ipsa explicatio DVPINIO *Biblioth. des aut. ecclesiast. P. II. p. 533.* ubi tamen & ipse se torquet, dum de picturis intra ecclesiam in parietibus non depingendis canonem explicat, putans, patribus hujus concilii non probatum esse usum imaginum nec etiam cereorum per diem accensorum. Sed verba canonis plana satis sunt, & addita ipsa ratio prohibitionis, quod spiritus sanctorum in cimiterio inquietandi non sint, respuit utramque explicationem ejusque pigmenta facile eluit. Nec est, quod Vitriarius c. l. ad pios patres ecclesiæ THEOPHYLACTVM, CYRILLVM ALEXANDRINVM, TERTVLLIANVM, MACARIVM, GREGORIVM, NAZIANZENVM confugiat, quorum quippe testimonia vel non satis perspicua sunt, vel rem ipsam haud conficiunt, vel certe ea nituntur opinione, quod angeli & animæ separatæ indumento seu corpusculo materiali contegantur ejusque ope vel præmia vel pœnas patiantur. In quo argumento ad exemplum Samuelis ab Endorea pythonissa excantationibus ab inferis evocati, & ad 1. Petr. III. 19. IV. 6. pie quidem, sed non apposite satis, provocare solent venerandi patres. Docet hoc fusius eruditissimus Theologus DEYLINGIVS

Etymon Datsisæ.

Ratio hujus opinionis.

Baronii & Sylvii frustranea exceptiones.

Pro fide Patrum vindiciæ.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ. I

Mareschalci de Anglo-Saxonum in Angrivaria sede opinio.

seu evocatio animæ defuncti per sibilationes. Sed nolumus his immorari diutius, visuri nunc de Mareschalci quoad Anglo-Saxonum originem & sedem in Angrivaria opinione. Quam oppido falsam esse, ex eo puto facile apparet, quod Anglo-Saxones Angrivariam & Westphaliam sec. V. demum occupaverint; diutius vero antea degerint in *veteri Saxonia*, quæ non est Westphalia, sed Holsatia. Docuerunt hoc VSSERIVS ARMACHANVS *in antiqu. eccles. Brit. p. 210.* ROB. SHERINGHAMIVS *de Anglor. Orig. c. 2.* & GVIL. NICOLSONVS *episcopus Derrensis in diss. de Jur. feudal. veterum Saxonum*, quam WILKINSII *collectioni legum Anglo-Saxonicarum præmisit f. XI.* ubi ita: *Vetus Saxonia non Westphalia est* (ut Theodoricus Engelhusius, Wernerus, Laerius, Crantzius, & recentiores alii putarunt) *licet & illam subsecutis temporibus ab antiquorum Saxonum posteris occupatam non inficier, sed ea potius, quæ* HOLSATIAE *Ducatus hodie dicitur; huic sententiæ lucem non mediocrem affert Suffridi Leovardiensis de Orig. Fris. L. II. c. 12. testimonium, illam scilicet Holsatiæ partem, quæ Jutiæ proxima est* in antiquis *MSC. Chronicis Olt Saxen, veterem Saxoniam vocitari, quam appellationem posteri in Alsatiam & Holsatiam facile mutarunt.* Rectius igitur Anglo-Saxones a PTOLOMAEO & TACITO relati sunt inter Svevos, qui inter ambulationes & migrationes alias consederant præcipue in Holsatia & angulo cimbrico (*f*). Frustra igitur a MARESCHALCO, CRAN-

Cui opponuntur rationes & autoritates Scriptorum præcipue Anglorum.

Anglo-Saxonum sedes vetusta.

VS *P. I. Obs. sacr. p. 196.* & CHRISTOPH. HARENBERGIVS V. C. qui in citatum Canonem synodi Eliberitani egregie commentatus est in *Historia ecclesiæ Gandersheimensis cathedralis diplomatica*, opere copiosa industria & eruditione referto *p. 543-578.* Et ut verum fatear, opinio de animæ domicilio sub terra seu in locis subterraneis tumulis & sepulchris non, quod Vitriarius comminiscitur, in consensu & conceptu Patrum & Theologorum, sed in Philosophia gentilium orientali de Necromantia & evocatione animarum e sepulchris, quam Pharisæi & Judæi secuti sunt, originem sortita est, uti facile intelligitur ex AGRIPPAE *occulta philosophia T. II. p. 372.* PLVTARCHO *de Iside p. 362.* IOSEPHO *Antiqu. Iud. L. XVIII. c. 2.* WITTERO *diss. de purgatorio Iudæorum p. 5.* Unde dubium non est quod a paganis Græcis, Aegyptiis, Persis, dein Iudæis, hoc incantationis dogma propagatum ad Germanos & Christianos transierit, adeo ut demum in Synodo Liftiensi Carolomanni a. 743. Saxones & Germani a paganismo recenter conversi ab Episcopis jussi sint a sacrilegio super defunctos seu *Dadsisa* abstinere. Certe sensum hujus inscriptionis & formulæ explicuisse videtur & SPENCERVS *L. II. de Legib. Hebr. c. 16. S. 3. p. 594.* de evocatione animarum per ceremonias asserens, *quod Hebræi horrendis ceremoniis dirisque super defunctos votis & magicis sacrificiis manes eorum e sepulchris lucorum elicere eosque vel implorare, ut & de futuris interrogare consueverint:* Et MVSCVLVS *in explicatione dicti Esaiæ LXV. 4. Si fragten die Todten und von den Daimons, was sie zu wissen begehrten, also sassen sie entweder in oder* ZWISCHEN *den Gräbern und hohleten die Erscheinungen der Todten heraus und blieben über Nacht an wüsten Orten, breiteten allda die Felle der geopfferten Thiere aus und legten sich drauf schlafen um also in Traum zu erfahren, was sich begeben würde.* De quo argumento evocationis & Dadsisiæ legi merentur VITRINGA *de synagog. veter. L. I. P. 1. c. 2.* CLAVDIVS NICASIVS *dans l'explication d'un ancien monument trouvé en Gvienne p. 12.* BECKER *mund. fascin. L. III. c. 9. p. 77.* ANT. von DALEN de *Oracul. Ethnic. origine c. 2. & diss. de divination. idololatricis Iudæorum p. 609.* HARENBERGIVS *c. l. p. 552. 556. 558.* & citati plures præcipue Scriptores de apparitionibus animarum post mortem apud AMELIVM *in Explic. dict. Biblic. Vet. Testamenti P. II. p. 804. P. I. p. 81. seqq.*

Origo Dadsisæ repetenda a græcis, Aegyptiis & Judæis.

Testimonium Spenceri, Musculi,

Vitringæ & aliorum.

(*f*) Qui anglo-Saxonice & Britannice dicitur *Ongl*; a quo *Anglo-Saxonum* & *Angliæ*, peninsulæ Cimbricæ nomen repetunt WITICHINDVS *Corbeiensis L. I. Annal. apud Meibomium T. I. p. 630.* BEDA *hist. Angl. L. I. c. 15.* BOXHORNIVS *in Lex. ant. Britann. h. v.* Sed alii aliter. A hamis *den Fischer Angeln* etymon repetunt BAXTERVS *in glossar. Antiquit. Bri-*

Anglo-Saxones dicuntur ab ongl. Alia opinio Baxteri.

CRANTZIO aliisque e *Westphalia Angrivariorum* repetuntur, nisi forte Cimbriam Anglionum tam late accipere malueris, ut Saxones Suderalbingi & Nordalbingi omnes sub hoc nomine comprehendantur: id quod tamen minus recte nec apposite factum est ab ARNKIEL *in libro de Religione Cimbrorum gentilium* (*g*). Certe hanc gentem domesticas & fixas præcipue sedes suas habuisse in Chersoneso Cimbrica seu Slesvicensi, & coaluisse cum vicinis Jutis, Holsatis & Vandalis Mecklenburgicis, præcipue Svardonibus, Varinis & Teutonibus circa Lubecam, Wismariam, Swerinum, Gustrovium ad Rostochium usque habitantibus, id quidem constare puto ex PTOLOMAEO *L. II. c. 11.* TACITO de *m. G. cap. 40.* MELA *L. III. c. 3.* PLINIO *hist. L. IV. c. 13.* CLVVERO *c. l. p. 606.* & ex Angliæ Regni scriptoribus aliisque, qui *Cimbriam Anglionum* sitam dicunt (*h*) inter *Saxones & Giothas* seu Holsatiam inter & Jutiam, quin vocare eam haud ambigunt *Angliam veterem*, *Angliam parvam*, sedem quippe avitam *Anglionum* Britanniæ demum triumphatorum. Proinde nec mirum nec sublestum videri poterit, uti quidem visum est LEIBNITIO & CONRINGIO, quod *Verinorum & Anglionum ceu gentium concivium & vicinarum* vetustæ leges seculi V. colligatæ reperiantur & conjunctæ uno fasciculo. Superest hodieque memoria sedis antiquæ *Anglionum* in integra Cimbriæ regione & peninsula, quæ Flensburgum & Sliam interjacet, cui nomen est *Anglia*, *Angeln*. Nec dubium est, quin vicina vetusta civitatula *Eckelförde* portu felicissimo instructa ipsis Anglionibus originarium nomen referat, quod fuit *Engelfordo* (*i*), *Angelfurt*, h. e. portus Anglionu..a (*k*). Idem dicendum

Nordalbingica

Seu Cimbrica & Vandalica.

Unde Cimbria Anglionum,

Et conjunctio legum Anglionum & Werinorum seu Vandalorum.

Nomen peninsulæ Angeln,

Portus & freti Anglionum Angelförd & Eckelsund.

Britannicar. d. v. EDENIVS *it MSCto apud* STAPHORST. *T. I. hist. ecclesiæ Hamb. p. 12.* Sed ab *anger* seu pratis deduxit, Saxonumque alios a silvis Holsatos, alios a pratis Anglo-Satos vocatos fuisse innuit STADENIVS *in explicat. voc. Biblic. p. 911.* Ab ANGVL, primi Daniæ Regis fratre, originem arcessit SAXO *Grammaticus L. I. hist. Dan.* Ab *Angelis* DITMARVS MERSEBVRGENSIS & TORFAEVS *in Trifolio p. 128.* A *Smalandia* vero Svecorum Anglo-Saxones nominari, ex reliquiis nominum locorum Smalandiæ colligit & sollicite ariolatur RVDBECKIVS *Atlant. T. I. c. 24. p. 622.* Alii hos Saxones a vicinis vocatos fuisse contendunt *inimicos* vel *peregrinos*, qui interprete *Boxbornio* vetusta voce Cambrica audiunt *eingl*; unde VERELIO teste sunt voces *inste*, inquilinus, *inna* domus. Plures originem laudant ab *Ang* vel *Enge*, loco constricto, tenui, item angustia vel coactione. LYDDVS in *anal. ad LL. Bojar. Tit. 12. §. 9.* Ingeniosa est opinio WACHTERI *glossar. p. 59.* *Anglos*, inquit, *appellatos dicerem quasi juvenes vel anculos ab* enke, *juvenis vocabulo vetustissimo; nam progeniem Svevorum fuisse & ver novum a Svevis emissum jam ante monui. Nec insolens est novum populum appellare juvenes, & veterem seniores; illud ex nomenclatura Swionum, hoc Senonum patet.* Quæ tamen conjectura haud plane accommodata videtur ad *Cimbriæ populos vetustos & Anglo-*SAXONES, qui novi populi elogium forte respuunt & ipsi vocati sunt simul *Angel-Saxen* & *Alt-Saxen* veteres Saxones.

Stadenii, Saxonis, Torfæi.

Rudbeckii,

Verelii, Lyddi, Wachteri.

(*g*) Evolvi poterunt CLVVERVS *Lib. III. Germ. antiqu. c. 27.* PETREIVS *de Orig. Cimbr. p. 7.*

(*h*) CAMDENVS *opere de Brit. p. 65.* BEDA *Hist. Eccl. Angl. c. 15.* SHERINGHAM *Tract. de Anglorum gentis origine*, BAXTER. *in glossar. antiqu. Britann.*

(*i*) Simili ratione *Tietfurt* seu *Teutfurt* dicitur portus veterum Teutonum. KETTNER. *Antiquit. Quedlinb. p. 24.*

Teutfurt dicitur a Teutonibus.

(*k*) Etsi vulgo nominis originem a *querceto* vel *quercubus*, vel a vetusta *arce* hujus nominis, vel ab angulo germanice *Ecke*, vel fide insignium civitatis a *sciuris* repetere soleant, præeuntibus IONA *ab* ELVERVELT *de Holsatia ejusque statu & ordinibus Cl. 3.* ANDR. ANGELO *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

Eckerfordæ nominis derivatio varia.

dum est de *Eckelnsund* vel *Eckersund* in Principatu Sunderburgensi (*l*) h. e. *freto Anglionum*, quod defluit in portum Flenopolitanum. Quid? quod ipsum regnum *Angliæ* regium ferat testimonium de Cimbriæ Anglionum & Saxonum fortitudine & nomine glorioso: hi enim sub ducibus *Hegisto & Horst* circa ann. 430. a Britannis contra Scotos & Pictos in auxilium vocati ipsos adeo Britannos rite devicerunt, ut victoriæ hujus perennis memoria superfit in condita *heptarchia* & nova totius regni Angliæ appellatione ejusque præcipuis partibus *Essex* seu australi Saxonia, *Sussex*, Orientali regione Saxonum, *Westsex*, occiduo regno, *East-Anglia*, regno Anglionum orientem versus (*m*). Quibus gentibus forte & in Ducatu Wahliæ *insula* ANGLESEY nomen acceptum refert. Ipsi certe Angli autores sunt (*n*), quod lingua Cimbrica seu Anglo-Saxonica ex hoc ævo invecta fuerit in Angliam; cujus rei exempla & reliquiæ in glossariis Anglicis cumulate prostant. Et testis est ANDREAS FOUNTAINE *diss. epist. de numis Anglo-Saxonicis p. 163.* quod Anglorum numi & codices veteris ævi litteris notati scriptique sint cimbricis seu Runis Anglo-Saxonicis. Verba ipsius hæc sunt: „*Numi inscriptionibus suis, quæ antiquas literas ex Alphabeto „Runico desumtas ostendunt, ad dignoscendam codicum in Anglia scriptorum ante non-„gentos annos antiquitatem quam maxime conducunt. Nam ante id tempus pristinæ „illæ litteræ tam in scribendis libris, quam in signandis numis majoribus nostris in usu „erant & Alphabeti illius antiqui, sed minus elegantis pars fuerunt, quod, (ut scri-„bit Ingulphus) Rex Aelfredus in novam & elegantiorem scribendi formam convertit, „quæ exeunte nono seculo, cum Rex ille principatum obtineret, Romanis litteris in ve-„tustarum loco substitutis i..lescere apud Anglos cœpit.*„ Explicatius de hoc argumento disseruit HUMPHREDUS WANLEY, cujus ipsa verba merentur apponi: *Majores nostros Jutas Anglo-Saxonesque cum in Britanniam advenirent, litterarum prorsus rudes, quod aliqui putant, fuisse, adeo non credo,*

Eorum in novo Angliæ regno memoria & reliquiæ.

Speciatim in appellationibus regionum, locorum.

In Numis, codicibus & litteris.

Chron. Holsat. P. II. c. 20. p. 71. CHRIST. RANZOVIO in encomiis urbium Holsatiæ, quæ habentur in hypotyposi a PETRO LINDENBERGIO edita *cap. XII. p. 276.* ubi ita:

Creditur a parvo nomen traxisse sciuro
Salsi dives aquis Eckeforda maris.
Eceleforda tamen dicendum rectius esset,
Antiqua oppiduli ceu monumenta docent.
Nominis ejusdem fuit hic arx tempore prisco;
Ast ea nunc bello diruta tota jacet.

Probabilior his omnibus foret conjectura, quam suppeditat OLAUS MAGNUS *hist. gent. septentr. L. VII. c. ult. de custodia riparum*, ubi *Eggerfiord* appellari asserit *scopulos ovorum*, h. e. scopulos oblongos, qui ab ovis dicuntur ob *oblongam rotunditatem.*

(*l*) Ad memoriam & vestigia ANGLIONUM qui cum *Varinis* & *Vandalis* in Megapoli & Pomerania coaluerunt, a SCHEDIO *in hist. MSCt. Mecklenb.* & DANCKWERTHO *in chorographia Holsatiæ* refertur ECKELBERG in Megapoli & ANCLAMUM Pomeraniæ; quod DANCKWERTHUS interpretatur Angelheim. Veriora vide differentes GUNDLINGIUM *in Chorograph. Pomer. p. 64.* qui origines *Anclami* demum ad a. 1191. rejicit & SCHWARTZIUM *diss.* de *Iomsburgo p. 3.* & GERSCHOWIUM *in MSCt. de locis Pomeraniæ dirutis*, qui e ruderibus Tanglimi urbis Anclamum succrevisse referunt.

Anglionum vestigia in Megapoli.

In Pomerania.

(*m*) Legi poterunt de hoc argumento memoranda plura apud TORFAEUM *in ser. Dan. L. II. c. 1.* DANCKWERTH. *Chorograph. Holsat. P. II. c. 10. p. 127.* HINRIC. A BÜNAV *in der Kayser und Reichs-Historie P. I. p. 545.* IOANN. IAC. MASCOV *in den Geschichten der Teutschen L. IX. §. 34. 35.*

In Britannia.

(*n*) LANGHORN *antiquit. Albionens. p. 19.* HICKESIUS, DAVISIUS, CAMDENUS, GIBSONIUS, BOXHORNIUS *c. l.*

do, ut illos secum Runas (seu Gothicas litteras) attulisse mihi persuasum est, tum quod in antiquis temporibus septentrionales populi cis & ultra mare Balthicum Runis usi sunt; tum etiam, quod in antiquissimis nostris codicibus nonnullæ Runæ Romanis litteris commistæ cernuntur; tum denique, quod Thorn *&* Wen, *qua Romanas litteras amplexi, Anglo-Saxones retinuerunt nomine, figura & potestate, puræ putæ Runæ sunt. Quinimo tantum abest, ut majores nostri septentrionales, cum in Britanniam proficiscerentur, litterarum rudes essent, ut me judice probabile potius sit, Romanarum litterarum illos ac barbaras alias gentes jam tum notitiam habuisse. Pariter inquam ac barbaras alias gentes, scilicet Francos, Germanos, Lombardos, Vandalos, ceterosque Gothorum populos, qui cum Romanis bello paceque res gesserunt ac in scribendo Romanis litteris usi sunt. Valde igitur allucinati esse videntur, qui Saxones nostros Romanarum litterarum cognitionem ab Hibernis cepisse dicunt, quemadmodum vir ille doctus Rodericus O Flaharty in Ogygia sua. Neque minus falluntur, qui illos a Britannis Romanorum litteras didicisse contendunt, quæ aliquorum Cambro-Britannorum, qui docte scripserunt, sententia est. Cum contra maxime vero simile sit; omnes tam Anglo-Saxones, quam Britannos & Hibernos Romanorum litteras a Romanis ipsis pariter accepisse. Verum hac de re ut aliis liberum judicium relinquam, citra controversiam est, cum fide Christiana majores nostros Romanarum litterarum scientiam & usum accepisse.*

Non tamen contendente MARESCHALCO & alicubi IO. MOLLERO, *Flensburga-Cimbro*, Cimbriæ Angliones soli illi putandi sunt, quibus illustris adeo victoriæ seu conditi sub proprii nominis elogio novi imperii honor competit; danda enim est & hujusmodi gloria *Varinis Megapolitanis*, qui in comitatu *concivium Saxonum* terram Fresorum Batavorumque teste PROCOPIO *L. IV. B. Goth.* occuparunt ibique REGNVM VARINORVM constituerunt inter Belgas celebratissimum olim ab a. 449. usque ad a. 595. quo Childebertus Rex Austrasiæ & Burgundionum ipsi finem (*o*) fecit. Nec denegandum itidem hoc erit præconium VANDALIS *Mecklenburgicis*, qui Duce Rege Genserico & in societate Alanorum Svevorumque circa a. 406. in Galliam, dein in Hispaniam irruerunt & a Bonifacio, Romanorum duce Africano, contra Imperatorem Valentinianum in auxilium evocati anno 428. Africæ præcipuam partem Romano Imperio subduxerunt, Carthaginem anno 438. occuparunt & in nominis Vandalorum memoriam novum Africæ regnum WANDALICVM condiderunt (*p*), quod sub VI. Regibus Vandalicis, *Genserico*, *Hunrico*, *Gundebaldo*, *Thrasimundo*, *Hilderico* & *Gilimero* floruit ad ann. usque 134. per in-

Eandem novi imperii gloriam sibi acquisiverunt Warini & Vandali.

(*o*) De quo momento plura habent PROCOPIVS *de bello Goth.* *c. 15.* CASSIODORVS *L. 3. ibique epistola Theodorici Veronensis a Rege Gothorum contra Varinos auxilium poscentis:* & ELIAS SCHEDIVS *in hist. Mecklenb. MSCt.* SIGISMVND. HOFMANNVS *im Regenten-Saal p. 741.*

(*p*) De qua Genserici expeditione ejusque a. 455. Romæ ipsius famosa occupatione, omniumque ibidem Romani imperii insignium, valorum præcipue aureorum & argenteorum templi quondam Hierosolymitani explicatione evolvi omnino merentur IORNANDES *de rebus Getbicis c. 33.* PROCOPIVS de *bello Vandal. L. I. c. 8.* FR. PAGI *in Critica ad ann. 428. §. 2. seqq.* & B. VICTOR *episcopus patriæ Uticensis in historia persecutionum, quas in Africa olim circa divi Augustini tempora Christiani perpessi sunt sub Genserico & Hunerico Vandalorum Regibus ed. Coloniæ a. 1537.* libello raro obvio. Addantur *Dn.* HENR. DE BÜNAV *Teutsche Kayser und R. Hist. Tom II. p. 795. §. 3. seqq.* & IO. PETR. DE LVDEWIG *in vita Iustiniani §. 65. p. 334. seqq.*

De regno novo Varinorum Belgico Scriptores. Item de regno Vandalorum novo in Africa.

integros annos XCVI. superest etiam, ut ad fluvium *Chalusum* pro-

Opinio Mareschalci de fluvio Chaluso.

peremus, quem MARESCHALCVS Luconiorum urbi seu Lu-
becæ proximum, eoque loco, quo Trava & Bagnissa profluunt,
collocavit, provocans ad Ptolomæum Alexandrinum. Hic vero

Ptolomæi assertio.

de fluvio Chaluso *L. II. Geograph. tab. IV.* hæc prodit: *Post Saxones a Chaluso fluvio usque ad Suevum fluvium tenent Pharodini, post Sidini usque ad Viadum fluvium, sub ipsis Ruticlii usque ad fluvium Vistulam.* Deinde idem eodem loco civitates Germaniæ eorumque gradus longitudinis & latitudinis in climate septentrionali enarrare audet, inter quas principio collocat *Phileum*, *Siatutandam*, *Teceliam*, *Phabiranum*, TREVAM, *Leuphanam*, *Lirimirim*, *Mariones duas*, cetera. Quid Ptolomæus per *Trevam & Chalusum* hic indigitaverit, de eo anxie ii quærunt, quibus volupe est a scriptore Aegyptio, qui ne suam quidem patriam recte emensus est, Germaniæ chorographiam & topographiam nostratibus ne quidem recte exploratam, exspectare definitam numerisque suis curate absolutam. Plurium opinio est, quod per *Chalusum* indicaverit fluvi-

An Chalusus sit fluvius Treva?

um *Trevam*, Helmoldo dictam *Trabenam*, hodie *Trave.* Ita CHYTRAEVS & cum eo CLVVERVS *Germ. ant. L. III. c. 21. §. 2. c. 27.* BANGERTVS *ad Helmold. L. I. p. 45.* LAMBECIVS *rer. Hamb. L. II. p. 11. n. 32.* CELLARIVS *diss. de Cimbris §. 7.* ECCARDVS *L. I. rer. Franc. p. 897.* MEIBOMIVS *introd. ad hist. Sax. inf. p. 54.* *Nondum*, inquit, *video satis causæ, cur rejicere Chytræi conjecturam debeamus magna veri similitudine, ut in illis locis oppido ita etiam flumini Chalusi nomen fuisse. Sub Carolo M. Travena vocatur, si diploma ejus Verdensi ecclesiæ datum ὑποβολιμαῖον non est, in quo Travena absorberi a mari scribitur.* Respexit vero *Meibomius* his verbis sine dubio ad oppidulum *Cluss* a *Travemunda* seu sinu Chalusi vel Travæ parum remotum, cui porro adnumerari debent duo prominentia seu brevia maris, vulgo *groß und klein Klützer höft*, & præcipue tractus pago vel oppidulo *Klutze* vicinus, qui etiam nunc dici *solet klutzer Ort.*

An Eidora?

Hærent tamen alii ambigui, putantes, quod per Chalusum potiori forte jure denotetur *Eidora* fluvius, quibus calculum adjicit BILIBALDVS PIRCKHAIMERVS *in Germaniæ descriptione.* Nec desunt, qui cum ELIA SCHEDIO Chalusum interpretantur fluvi-

An Varnus fluvius?

um Warnovium, *Warnau*, inducti ratione, quod Rostochium a nonnullis dicatur situm ad Chalusum & Academia nominetur aliquando a Bocero & Bodockio Professoribus Rostochiensibus *Chalusana*, *Chaluso-Balthica*, seu VARNO-Balthica. Sed quidem hæc appellatio ab ipsis Chalusis populis circa mare Balthicum, in quod Chalusus fluvius influit, considentibus significatum sortiri potuit, vel indulgenda tamen (*q*) est poëtis & Oratoribus, quibus Bo-

Rostochii ad Varnum varia nomina.

(*q*) Ita etiam condonandum est autori, qui in monumento Liliencroniano apud THEODORVM ANCKELMANNVM *in inscriptionib. antiquissimis Hamb. p. 40. n. 121.* Rostochium vocat *Academiam* OBOTRITORVM; item SIGISMVNDO DVRRFELDIO, qui in parergo Rostochiensi civitatem *Rhodopolin* laudat: IO. MAVTNERO *Panonio in lyceo & curia Rostoch. anagrammatica*, qui urbem *Rosarum* fingit; & denique IO. BERNARDO ZIN-

Bocerus & Bodockius adnumerantur. Ad *Hamburgum* nonnulli digitum intendunt, qui Trevam Ptolomæi forte per Aegyptiacum divinationis genus ibi inveniſſe ſibi imaginantur, quos confutare aggreſſus eſt ADAMVS TRATZIGER in Chronico Hamburgenſi manuſcripto, ubi ipſe tamen aliam opinionem, quæ Ptolomæi quidem deſignationem plane invertit, ſubſtituit: fluvium enim Chaluſum pro loco & oppidulo, *Trevam civitatem* vero pro *fluvio Trave* accipere ſatagit his verbis: „*Es iſt der Irrthum Ptolomæi daher verurſachet, daſs Ptolomæus gehöret die Trave nennen, die in die Oſt-See fleuſt, und gemeinet, daſs es eine Stadt wäre, diſſeits der Elbe gelegen, hat alſo mit Veränderung des A in E Trevam vor eine Stadt an die Elbe geſetzt, welches ſich dann ſo viel glaubwürdiger läſſet anſehen, daſs er folgends der Trave einen unrechten Nahmen giebet, und nennet ſie Chaluſum*, (erroneum hoc eſt & Ptolomæo contrarium, qui „fluvium Chaluſum & civitatem Trevam definite diſtinxit) *da doch „Chaluſus oder Kluſs noch heutiges Tages Anzeigung giebet, daher auch der Winckel „zwiſchen der Trave und der See belegen, der Kluſerort genennet, ſeinen Nahmen behält; wann man nun den Nahmen Treva dem Waſſer giebt, das noch heutigen Tages „die Trave genennet wird, und Chaluſum läſt das Städtlein ſeyn, ſo man noch zur Zeit „Kluſt nennet, ſo iſt dieſem Irrthum abgeholffen.*„ Iterum vero huic explicationi prorſus contrariam opinionem oppoſuit D. CASPAR DANCKWERTH *in chorogr. Holſat. p. 196. 197.* ubi quidem fluvii *Travæ* originem ejusque ex amnibus augmentum & influxum in mare Balthicum exactiſſime deſcripſit, ſed Chaluſum in fluviolo *Schwentina Holſatiæ*, ſinum vero *Chaluſi* in ſinu Kilonienſi, *Kielerwick*, inveniſſe ſibi viſus eſt, motus his rationibus: *Obwohl die alten Hiſtorien mich auf dieſe Meinung, dieweil dieſelbe melden, daſs die Wenden, welche den Schwäbiſchen Wandalen ſuccediret, biſs an die Schwentien und den Kieler Wick gewohnet, wie aus den Grentzen des Sachſen-Landes Cap. I. und ſonſten erhellet, gebracht haben: ſo ſtimmen doch die Nahmen allhie auch fein zu: Denn Keil heiſt auf Schwäbiſch Kall oder Chal: der Plöner-See heiſt bey den Alten der Collſee. Es iſt im Wagerlande ein ander See, der Kellerſee genennet, durch welche beede, Fluvius Chaluſus, die Schwentin, rinnet, ſo ihnen etwa den Nahmen hinterlaſſen.* Sed ita comparatæ ſunt hæ rationes, ut pari, immo meliori jure ad Megapolin referri poſſint, ubi quippe Venedi in ampliſſimo etiam tractu circa Travam & Lubecam conſederunt, quin itidem varia nomina, *Collenſee* ſeu *Chalſee* prope Zarrentinum, fluvius *Schale* in mare *Schalſee* defluens, & molendinum *Schalmühle* etiamnunc ſuperſunt & ad res pertinent manifeſtas, vel ſi item mavis, ad reliquias & indicia Chaluſii & Chaluſiorum. Ut taceam ipſum, ubi veterem Lubecam ſitam olim fuiſſe creditur, locum hodie *Collenhof* dictum pago *Schwartau* vicinum, item lacum *Kellerſee* vocatum, in quem & proximum Eutinenſem deinde & lacum Plœnenſem qui ADAMO BREMENSI *Colſee* dicitur, Sventina fluvius infunditur. Deinde vero Danckwerthi opinio diſſona plane eſt a verbis ſupra citatis Ptolo-

An Hamburgum?

Opinio Tratzigeri de oppidulo Cluſo.

Danckwerthi de fluvio Sventina.

Cui opponuntur rationes pro Trava Lubecenſi.

ZINZERLINGIO, *cui in faſtis Rectoralibus Laciburgicis* Roſtochium a Lazis denominare allubuit *Laciburgum.* Ut eos taceam, qui cum IO. NEOVINO hanc civitatem & academiam CODANAM vocare maluerunt ſtilo, ut videtur Plinii & Melæ, quibus mare Balthicum ſinus Codanus audit, ſicuti Tacito dicitur ſinus Germaniæ, item mare Svevicum, Oceanus.

Nec Sventina a Ptolomaeo dicitur Chalusus, sed Suevus.

lomæi, quibus fluvium *Chalusum* distinxit a fluvio *Suevo*, quem quidem Schwentinam esse infra ad num. XVIII. conjectabor. Tametsi enim ECCARDUS *c. l.* per *Suevum* fluvium, fluminis Viadri sinistrum ostium intelligat, quod nunc *Svine* Pomeraniæ fluvius vocatur; idem quoque IAC. PAULUS GUNDLINGIUS *in Pomer. Atl. p.* 157. opinetur, asserens: *Von dem Chaluso bis an die Svine haben die Wariner gewohnt, welche andere Scribenten in die Grentzen des Landes Mecklenburg verweisen, und sie in ihrem Vaterlande allzuenge einschliessen*; ipsa tamen Ptolomæi de gentium Saxonicarum sedibus descriptio hanc explicationem ægre adeo admittere videtur, ut ultro appareat, quod illa de *Suevo seu Sventino Holsatico* interpretatio tolerabilior dici mereatur. Dabimus locum HELMOLDI *L. I. c.* 58. huc pertinentem: *Primi quidem Holzatenses acceperunt sedes in locis tutissimis ad occidentalem plagam Sigeberg, circa fluvium Trabenam in Wagria: campestria quoque Zuentineveld, & quicquid a rivo* SUALEN, *usque Agrimesou, & lacum Plunensem extenditur.* Idem vero autor locum Zuentinefeld *c.* 92. appellat pagum Bornhövede, olim quippe *Zuentinum* vocatum. Quin hodieque tractus prope *Bornbeck* (r), qui in Sventinam fluvium prope *Preezium* influit, venit sub nomine Sventinefeld a fluvio Svent, qui prope Prezium in Bornbeck influit, & deinde prope Chilonium per pagum Neomanasterium in sinum Chilonium & postea in mare Balthicum infunditur. Sed videamus ipsam Ptolomæi descriptionem, quæ in rem citari solet. *Cimbricæ*, inquit, *Chersonesi extensio, quæ post Albim fluvium est*, 32. *habet gradus*, *quæ ad ortum flectitur*, 35.; CHALUSI *fluvii ostia* 37., SUEVI *fluvii ostia* 39. Porro: *Partem, quæ secus oceanum est, habitant supra Busactoros Phrisii usque ad Amasum fluvium: post hos Cauci parvi usque ad fluvium Visurgim; deinde Cauci majores usque ad Albim fluvium; deinde supra dorsum Cimbricæ Chersonesi Saxones; ipsam autem Chersonesum supra Saxones ab occasu habitant Siegulones, postea Sabalingii, post Cobandi, supra quos* CHALI (Chalusii) *& super iis quoque, qui magis occidentales sunt, Phundusii, qui vero magis orientales sunt, Charudes; omnium autem maxime septentrionales* CIMBRI, *post Saxones a* CHALUSO *fluvio usque ad* SUEVUM *fluvium tenent* PHARODINI; *post Sidini usque ad Viadum fluvium; sub ipsis Ruticlii usque ad fluvium Vistulam; interiores autem atque mediterraneæ gentes maxime sunt* SUEVI ANGLI, *qui magis orientales sunt, quam Longobardi, protensi ad* SEPTENTRIONEM *usque ad medium* ALBIS *fluvii, & versus Suevos Semnones, qui habitant post Albim, a præfata parte versus ortum usque ad Suevum fluvium. Inter Saxones autem & Suevos sunt* TEUTONARI *& Virani; inter Pharodinos vero &* SUEVOS, *Teutones & Avarpi.*

Dissensus Eccardi.

Explicatio Helmoldi.

Et descriptionis Ptolomæi.

Præcipue Ptolomæus hoc loco, ipso monente Eccardo, Saxonum antiquas sedes descripsit, easque in chersoneso Cimbrica ab Albis in oceanum influentis ripa dextra ad Chalusum & per Dithmarsiam, Stormariam & Holsatiam, usque ad Jutiam perrexisse innuit; *Pharodinos* vero, quos a *Chaluso* ad *Suevum* habitasse refert, curate a Sidinis separavit. Sidini vero, ut puto, sunt Pomerani, Sundii vel *Stetinenses*; *Pharodini* vero dicuntur Mecklenburgici *Warini*

(r) Vide DANCKWERTH. *c. l. p.* 197. & de rivulo *Swale* ibidem *p.* 243. & infra ad num. XVIII.

rini & Swardones circa *Rostochium*, *Wismariam*, *Suerinum* & *Schwartoviam* seu *Lubecam* habitantes, cum quibus ipse Ptolomæus conjunxit *Teutones*, *Suevos* & *Anglos septentrionales*, per quos quidem Holsatos & Cimbros (*s*) intellexisse facile videbitur, cum & ipsæ Teutonum, Suevorum & Anglionum memoria & reliquiæ nondum evanuerint, sed etiam nunc in nominibus *Teutomarsia*, *Anglia*, *Svensia*, hodie *Swansen*, vireant & perdurent. Sed linquamus hæc, quæ Ptolomæo debentur, otia, & ad Mareschalcum revertamur, cujus descriptio Chalusi seu Travæ Lubecensis præferenda erit chorographiæ *Danckwerthi*, qui pro Suentina Chiloniensi militavit nodumque in scirpo solvit. Utriusque tamen Chalusi etymon (*t*) a clausura seu cluso desumtum, non magis placet, quam SCHEDII *Trava* a trabe (*u*) repetita. Mallem conjicere, Chalu-

Etymon Chalusi.

(*s*) DANCKWERTHVS *c. l. p.* 125. in ea etiam opinione hæret, quod Angli Cimbrici e Pomerania oriundi sint, & primi Angliones in oris Pomeraniæ circa fluvium Pœne & in civitate *Ancklam*, ab Anglionibus Angelheim vocato resederint. Idem fabulatur *Micrælius*. Sed historia & requisita ratione in hac causa plane destitutus.

Anclamum an dicatur ab Anglionibus?

(*t*) Singularis est opinatio DANCKWERTHI *c. l. p.* 196, qui Sventinam seu Chalusum Kiloniensem a *Chalusiis* populis; sed locos, qui in Megapoli & Wagria dicuntur *Cluzerort*, a *Clausura* vocari statuit subjuncta ratione, quod hi a Sventina seu fluvio Chaluso nimium situ suo distent. Largior equidem, quod cum clausura vox *Clusum* coincidat, & inde forte *claustra* appellationem suam adepta sint, quemadmodum monasteria & templa eo pertinentia a *monachis* eorumque sacris dici cœperunt *Münster;* addo quoque, quod cœnobium *Clus* prope Gandersheimium a clausura vocari facile videatur, cum teste HARENBERGIO *Hist. Gandersh. diplom. p.* 704. illud in diplomate Berthæ Abbatissæ de a. 1227. & Lotharii Imperatoris de a. 1229. appelletur *locus, cui antiquitas* CLVSA *nomen indidit;* Sed hæc tamen parum patrocinii adferunt Danckwertho, qui dictam assertionem in eum saltim finem manifesto finxit, ut primum falsum, quod de Chaluso Chiloniensi fovet, tueretur, facile prævidens, quod, si Chalusus pro Trava accipiatur, dubium ab ipso motum sponte corruat ideo, quia loci in Megapoli & Wagria a Chaluso dicti nullatenus a Trava fluvio sint remoti, oppido quippe huic proximi.

Danckwerthi opinio de Chalusis locis, a clausura dictis.

(*u*) Ideo, quod trabis figuram habeat. Pertinentius dixisset, quia cum *trabe*, quæ veteribus *meta frugis* est, comparationem admittit, SPELMANNVS *glossar. p.* 542. Lepida est *autoris vetusti chronici Lubecensis MSC.* vocis hujus deductio a *treffen*, *eintreffen*. Cui præferre mallem derivationem ab antiqua voce *Traf*, celeri cursu, unde *Trapban* apud WILLERAMVM in *Cant. c.* 2. 7. hodie *Trawen* seu *Draben* idem est ac celerius currere. Quod etymon illustrari posset ex chartis & privilegiis Cæsareis, civitati Lubecæ navigationis causa & ut passim verba sunt, *ob naves, quas Koggeln vocant, habendas in* TRABENA, olim indultis. Quæ ipsa lectio etiam occurrit in diplomate *Friderici II.* de jure cudendæ monetæ civitatis Lubecensis, & de non exstruendo munimento juxta fluvium Chalusum, a. 1226. scripto, cujus de *Travena* verba ita se habent: *Volumus insuper & firmiter observari præcipimus, ut nulla persona alta vel humilis, ecclesiastica vel secularis præsumat ullo tempore munitionem ædificare vel castrum juxta flumen* TRAVENE *ab ipsa civitate inferius usque ad mare & ex utraque parte usque ad milliaria duo.* Quid vero in chartis Lubecensibus vox *koggeln* significet, explicare lubet ex Henrici, Leonis diplomate fundationis episcopiæ Sverinensis de a. 1170. apud LEVCKFELDIVM *in chronol. Abbatum Amelunxbornensium p.* 49. & TOBIAM ECKARDVM *Tr. de autoritate Henr. Leonis circa sacra p.* 60. ubi hæc statuuntur: *Cives Sverinenses in omnibus locis per ducatum nostrum a telonio liberi erunt; ad usus etiam mercationum suarum in portu, qui Wissemer dicitur*, duas magnas naves, quæ Koggeln appellantur, *& minores, quotcunque voluerint, naves alias sine contradictione quorumlibet hominum semper habebunt.* Fuerunt igitur *Coggeln*, quæ latine scribi solent COCCONES seu *coggones*, naves armatæ, quibus barcæ, *die Barquen*, naves minores opponuntur apud GODEFRIDVM MONACHVM & ISIDORVM, quos citat FREHERVS *in glossario scriptoribus rerum germ. subjuncto p.* 605. Plura notavit SPELMANNVS *glossar. p.* 137. & 149. ubi vocem repetit a gallico *Coque*, concha, testa, cujus figuram ejusmodi navigia referre putat. Malunt alii forte hoc navigii genus arcessere a Celtico COCHL, quod denotat tegumentum commune, magnum & orbiculare & convenit cum vocabulo *globo*, *kugel*, & Anglo-Saxonico *Cugle*, tegmine, teste BENSONIO. Cui tamen etymo MARESCHALCVS *in Libro de republica militari & civili de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

Trabenæ vocis explicatio varia.

Derivationis ab antiquo traben illustratio.

Originatio vocis koggeln.

Opinio Spelmanni,

Bensonii,

lusum appellari vel ab Anglo-Saxonico *Closs* (v) seu globulo, addita ratione, quod *Chalusius* fluvius & tractus circumvagus, vulgo *Cluser Ort*, in gyrum & rotunditatem circumeant & circumerrent; vel a vetusto vocabulo Theotisco *Chals* (w), quod hodie in *Holtz* degeneravit & olim silvam vel campum silvestrem indigitavit. Cum qua notione & ipsa vox Træva seu Trava convenit, utpote dicta ab antiquo Anglo-Saxonico *Træ* h. e. ligno, silva (x). Ut igitur Chalusus & Trava dialecto quidem differant, sed significatu uno denotare videantur *fluvium per campos & silvas labentem* (y). Addimus denique paucula ad Mareschalci opinionem de Radegasto Deastro, quem in omnibus fere scriptis pro *idolo Vandalorum* operose venditavit, quem etiam tantum non omnes cum Rhadagaiso I. Teutone & Rege Vandalorum, qui a. 406. regimini Megapolensium Gothorumque præfuit vel confundunt, vel ita explicant, ut sacra Deastri hujus nominis ab hoc Rege bellicosissimo repetenda esse perhibeant. Ita BANGERTUS *ad Helmoldum L. I. c. 52.* ALBINUS *Chron. Misn. tit. XI. p. 299.* HENNINGESIUS *Monarch. IV. p. 288.* quorum aliorumque fide plures nituntur, qui pro nomine & etymo Radaigasti *Vandalico* enixe pugnant cum MASIO *in schediasmate de Diis Obotritarum* & TENTZELIO *in colloquiis menstruis a. 1689. p. 698.* Sed errorem horum interpretum ex

Mareschalci de Radegasto idolo opinio.

Bangerti pluriumque explicatio ex historia Vandalica.

Mareschalci. Nostra conjectura ex idiomate cimbrico petita.

vili Libro IX. cap. 2. 3. contrariatur asserens, quod Koggeln dicantur a græco κόκκυς, unco, apice, crista; cum hujusmodi naves fuerint uncatæ, cristatæ, acuminatæ. Addo conjecturam ab Anglo-Saxonico vocabulo *Cock*, *Kocke* petitam, quod vas amplum excavatum significat. Inde etiam nostra ætate septentrionalibus *Kugge* est linter ex arbore cavatus, Anglis *Cogs*, *Cockboot*, Francis *Koghschip*, & Cimbris veteribus *Cowgs*; unde etiam nunc loci & campi fossati, exhausti, bene subacti & vallis muniti apud Ditmarsos dicuntur *Koge*. Forte etiam a cavatione appellationem nacta sunt thecarum seu receptaculorum illa genera, quæ dici solent *Köcher*, pharetræ, *Suecis* Koger, *Anglo-Saxonibus* Cogre. Curatiora forte suppeditabunt PONTANUS *L. I. rer. Franc. c. 9.* ALTINGIUS *P. II. germ. inf. p. 7.* DU FRESNE *glossar. voce Cogga p. 733.* ibique laudati autores qui de *Coggonibus* & *Coggeschuld* h. e. navatico seu debito navis dispexerunt. Quod in diplomate Waldamari Daniæ Regis de a. 1326. dicitur *Teloneum Coggonum*, apud PONTANUM *Hist. Dan. L. VII. p. 443. sq.*

Chalusus fluvius vel dicitur a gyro,

(v) Unde *græcum* κλωθω, circumvolvo, *Belgicum* clüte & clissen, adhærere, *Gothicum* kludde, compingere, adhærescere. STIERNHELM *in glossar. Ulph. Goth. p. 90.* Cui etymo favere videntur quædam lectiones, occurrentes in diplomate Ducis Henrici de privilegiis Grabovienfium a. 1445. ubi mentio fit *Klüsingsfort den Strom hinlang in die Roggeniz*, & in charta *Hans Negendancks de a. 1478.* qua in *Helmoldum Plessen* pagum *Retwisch* transtulit sub pacto retrovenditionis, cum pertinentiis, speciatim *dem Haffhave, Mölne und der Hüse tom Nedderklitze.*

Vel a silva & campis, quos circumfluit.

(w) Docentibus BENSONIO, HICKESIO *in Anglo-Saxonicis.* Quibus suppetias ferunt diplomata, quæ *Chalsi* seu silvæ mentionem injiciunt apud BALUZIUM *T. II. Hist. Arverniæ p. 520.* Pertinent huc verba chartæ Caroli M. de a. 709: *Ab ipsa jam orba venitur in Calmibus, usque quo pervenitur in planitiem.* Plures chartas hujus tenoris recenset DU FRESNE *glossar. T. I. p. 53.* inter quas est charta Ludovici Regis Francorum de a 1154. qua mentio fit *destructionis calmæ seu silvæ.* Ad cujus vocis notionem recte referuntur vocabula *chalaris navis* i. e. navis ligna portans, & *calatum*, lignum. Aliis forte placebit derivatio a Francico *Chala*, h. e. vile, tenue. Quod occurrit in *Lege Salica*, *vocibus lerechala & chala sinus*, quas Eccardus explicuit *tenuem facturam & vilem satisfactionem.* Sed male cum alibi & in ipsa Lege Salica *tit.* XXXII. vox *Chala* sumatur pro *valido, totali.* SCHILTERUS *glossar. p. 161.*

Alia conjectura.

De loco & significatu Travenhorst.

(x) Firmant hanc conjecturam diplomata & privilegia Comitum Holsatiæ civibus Oldenburgensibus olim indulta, quibus diserte describitur locus *Travenhorst*, seu locus silvosus, cui fluvii Travæ pars alluit. *Horst* enim idem est ac locus nemorosus, *Anglo-Saxonibus* dictus *Hurst*, probante SPELMANNO *c. l.* Mutata litera initiali hodie dicitur *Forst*, de quo vocabulo WACHTERUS *c. l. p. 467.*

(y) ECCARDUS *Rerum Francicarum Tom. I. p. 897.*

ex similitudine & consonantia, sed diverso, ut sæpe fit, significatu nominum apud *Vandalos & Slavos* usitatorum originem traxisse liquet ex historicis & etymologicis rationibus, quas exemplis stabilivit ABRAH. FRENTZELIUS *in commentario de Diis Soraborum* (z). Nec tamen Frentzelii aliorumque explicatione nominis Radegasti, utut ex Slavica lingua (a) repetita, persuadeor, ut Radegastum *Martem Slavorum* seu *Ducem belli* dicendum esse perhibeam. Malo nomen derivare a Slavico *Rada, Reda*, quod notat oraculum, responsum, & *gasti*, quod idem est ac saltus spissus, locus silvosus, *Polonice* gost, gestwa, docente MENINSKI *in thesauro linguarum orient. h. v.* Proinde famosissimum hoc idolum simulacrum videtur Apollinis seu Oraculi Græcorum, quod a Slavis e Græcia, qua oriundi sunt, in Germaniæ oras allatum, & recepto atavito ritu celebratum ubique fuit in locis condensis & saltuosis. Dabimus paucülas hujus conjecturæ historicas rationes. Principio audiendus est DITMARUS *Merseburgensis* (b), qui de silvoso cultus Radegasti loco apud Redarios hæc prodit: *Est urbs quædam in pago Redariorum, Ridegast nomine, tricornis ac tres in se continens portas, quam undique* SILVA *ab incolis intacta & venerabilis circumdat magna, duæ ejusdem portæ cunctis introeuntibus patent; tertia, quæ orientem respicit & minima est, tramitem & mare juxta positum & visu nimis horribile monstrat. In eadem nil nisi fanum est de ligno artificiose compositum, quod pro basibus diversarum sustentatur cornubus bestiarum. Hujus parietes variæ Deorum Dearumque imagines mirifice insculptæ, ut cernentibus videtur, exterius ornant; interius autem Dii stant manufacti, singulis omnibus insculptis galeis atque loricis terribiliter vestiti, quorum primus Luarisici seu* Radegast *dicitur & præ ceteris a cunctis gentilibus honoratur.* Deinde officium Radegasti circa edenda oracula sacri & civilis argumenti occupatum, describere lubet verbis HELMOLDI *Chron. Slav. L. I. c. 21*: *Quatuor autem sunt populi Slavorum in orientali provincia, qui Lutatii sive Wilzi dicuntur, quorum Kyssinos & Circipanos circa Panim, Riaduros sive Tolenzos cis Panim habitare constat, inter quos de fortitudine & potentia valida orta est contentio, siquidem Riaduri propter antiquissimam urbem & celeberrimum istud fanum, in quo simulacrum Radegasti ostenditur, regnare volebant, adscribentes sibi singularem nobilitatis honorem eo, quod ab omnibus populis Slavorum frequentarentur propter* RESPONSA *& annuas sacrificiorum impensiones.* Utrumque hoc, quod de loco silvigero & oraculo scriptores referunt, comprobant antiquitates vetustissimæ urbis *Mecklenburg*, qua Rhadagasto idolo am-

Etymologia Frentzeliana.

Et Slavica alia.

Opinio nostra de Radegasto Apolline in silvis culto.

Probatio e Ditmaro,

Helmoldo,

(z) *Cap. 2. §. 9.* apud HOFFMANN. *in Scriptor. rer. Lusatic. T. II. p. 125.*

(a) Nimirum a vocabulis *Rad*, patrono bellico, & *goscz*, luco. In quo argumento fidem secutus est MASII *de Diis Obotrit. c. 5.* Idem dixerim de opinione IO. PETRI LUDEWIGII & MICHAELIS FRENTZELII, qui in *dissertatione 2. de Diis Slavorum* nomen deduxerunt a Polonico *Rasno*, bello, & *wodzu*, duco. Unde efformant *Raswodzi*, ducem belli.

Opinio Masii,

Et Ludewigii.

(b) *Chron. Merseb. L. VI. fol. 65.*

amplissimum templum dicatum, in vicina vero silva, ubi *Gadebusum* nunc est, imago ipsius seu statua ex arboribus confecta sacerrime erecta fuit, uti ex veterum annalibus retulerunt ELIAS SCHEDIVS *c. l. P. I.* REIMARVS COCKIVS, scriptor patriæ assiduus in chronico Lubecensi manuscripto, & qui hunc sequitur, EHRENFRID GEIERVS *in Observationibus ad antiquitates Germanicas p. 105.* Equidem MASIVS *c. l. c.* 7. fidem COCKII sugillat ideo, quod coronam Radegasti in fenestra templi versus occidentem Gadebusi superesse scripserit, & præter eum, historicorum nemo, statuæ Gadebusensis Radegasto sacræ meminerit; sed hoc quidem argumentum nec autorem ferit, nec ad rem quicquam facit. Fabula enim de reliquiis coronæ Radegasti, cujus aperto capiti avis quidem dispansis alis, sed corona nunquam, imposita legitur, satis a D. BVSSINGIO & TENZELIO *c. l.* explosa est, quamvis ipse MASIVS pro coloranda hujus coronæ vulgo æreæ traditione pluscula argumenta conduxerit; verba vero laudati Cockii ἁπλῶς intelligenda non sunt, ac si Radegastus in templo ipso & oppidulo hodierno Gadebuso religiose cultus sit; sed explicationem jure suo intelligi postulant de veteri silva condensa, quæ olim circumcinxit occupavitque hunc locum, cui recentius ævum, exstructo a Teutonibus oppidulo *Godebuzo* (*c*) nomen demum Gadebusch in memoriam veteris divi nemoris indidit. Quod & haud peregrinum *Masio* videri poterit, qui ipse p. 84. asseruit: *Mores religionemque Germanorum* (Slavorumque) *qui novit, ipsi probabile est, quod non omnes Radegasti statuæ in templis* (plerumque etiam umbriferis & arboribus circumseptis), *sed multæ quoque in lucis & silvis collocatæ fuerint.* Comprobabitur hoc ipsum luculentius, si nomina populorum locorumque, quos cultus Radegasti olim occupavit, hujusque simul reliquias investigemus. Testes sunt Adamus Bremensis & Helmoldus, quod *Lutatii seu Leutici* eorumque concives cis Panim *Riadarii seu Tolensi & Winuli*, circa Panim *Kissini & Circipani*, deinde *Obotriti Mecklenburgici*, *Polubi*, *Wagiri*, *Bardewicenses*, *Sorabi seu Lusati & Misnici* præcipui populorum fuerint, qui Radegasto reverenter litarunt. De Redariorum vulgatissima & silvosa urbe Rethre, cujus locum *Stargardia* seu vetus castellum Pomeranorum hodie subit, satis constare puto, quod Radegastus ibi in fano suo aureus steterit & ipsi deinde urbi appellationem Radegast indiderit fide DITMARI *Merseburgensis* pluriumque. (*d*) Idem dicendum de urbe *Wineta* inter fluvios & silvas olim sita ob Radegasti delubrum æque famosa. Innuit hoc MARESCHALCVS *Annal. L. I. c. 9.* *Rhadagasus summus apud Herulos divorum in urbe* MEGAPOLI *phanum magnificentissimum habuit unum, alterum in* RETHRA, *tertium in urbe* VENETORVM *amplissima.* Ultimam hanc vero Winetam esse, testis est autor compila-

Schedio & Cockio,

Et e situ locorum cultu Radegasti olim celebrium.

Præcipue antiquæ urbis Rethra Redariorum.

Wineta.

(*c*) Quo nomine occurrit in diplomatibus Seculi XII. & in charta *de originibus episcopatus Ratzeburgensis a. 1154.*

(*d*) DITMARVS *Merseb. L. VI. f. 65.* ADAMVS BREM. *L. II. H. E. c. 11.* CRANTZIVS *Vand. L. III. c. 4.* HELMOLDVS *L. I. c. 2.*

pilationis chronologiæ apud MADERUM c. l. qui *fuit*, inquit, WINETHAE *templum dæmonibus constructum, quorum deorum seu dæmonum princeps erat Radegast, prope Mecklenburg item.* Explicatius rem docuit M. BERNHARDUS LATOMUS *in Historia Mecklenb. MSC. P. I. ad annum 408.* ubi ita: *Es haben den König der Wandaler und Heruler Radagaisum I. seine Unterthanen im Lande Mecklenburg, die Venetianer und Slavianer, wie sie Rodericus de rebus Hispan. L. II. c. 1. nennet, das ist, die Wenden und Pommern so hertzlich geliebet (e), dass sie ihn auch nach seinen Tod für einen Gotten ausgerufen und geehret (f), auch drey nach seinen Nahmen genannte und von Metall gegossene Bilde männlicher Gestalt, welche für der Brust einen Schild, darin ein schwartzer Büffelskopf stund, und in der Hand einen Helleparten hatte, und dem oben auf dem Kopf ein Vogel sass, aufgestellet, und eins in der Stadt Wineta, das andre in der damahls bekannten Stadt Rethre, und das dritte in Mecklenburg gesetzet, und Thiere und Menschen ihnen geopfert haben.* Quod præcipue Mecklenburgum attinet primam Radegasti sedem & opulentissimam Obotritarum metropolin, res ipsa sponte elucescit ex situ ipsius & ambitu, ex reliquiis & locorum vestigiis, quæ etiamnunc testes sunt veteris cultus silvestris numinis Radegasti. Præter *Gadebusum* enim quod situ suo nunc partem veteris silvæ Radegasto olim dicatæ occupat, superest non solum vicus *Radegast*, post tertium a Gadebuso lapidem situs; sed & ejusdem nominis fluvius, qui Gadebusum alluit & inde longo per umbras silvularum & per agros Mecklenburgenses tractu defluit, donec nomen amnis *Stöpenitz* subit, quod retinet ad lacum (g) usque, quo se exonerat, Dassoviensem. Testatur idem integer ambitus civitatis Mecklenburgi, cujus vetera confinia SCHEDIUS *in Chorographia Mecklenb. MSC.* ita descripsit: *Die Haupstadt Mecklenburg, von welcher das gantze Land den Nahmen hat, war gelegen an einem lustigen und festen Ort von der* FICHEL *an bis an den Belt, und von dannen bis* BUKOW, *also, dass sie in der Länge 2. Teutsche Meilen und 5. im Umkreisse begriffen.* Ipse vero locus *Fichel* dictus, silva puto fuit pinea, condensa & alta, Slavis *Koina* vel *Kointze* vocata, cujus memoria hodieque superest in vico *Hohenfichel* a præfectura & pago *Mecklenburg* parum remoto. Perinde *Bukovium*, cujus Schedius meminit, dici videtur a Slavico *Buck*, quod Sorabis, Bohemis & Polonis nostra quoque ætate est fagus, φηγὸς, unde adjectivum *Bukowi* idem notat ac *fagineum*, & *Bukowina seu Buczina* vocatur silva faginea. Ejusdem explicationis sunt nomina *Buzzow* (h), *Bucu*,

Mecklenburgi metropoleos Obotritarum,

Ejusque viciniæ Gadebusi.

Pagi Radegasti.

Fichelia.

Bukovii.

(e) Quod instar miraculi foret. Cum ne ipsi quidem Vandali seu Teutones, quorum Rex Radagaisus fuit, patriæ suæ hunc Principem ita coluerint, ut in numerum Deorum illum adscriverint.

(f) Quod plane adversatur moribus Slavorum, qui indelebili & Vatiniano odio Vandalos prosecuti, nec homines nec Reges & Deos Germanorum unquam evecti sunt in censum numinum Deorumque Slavicorum. Quos quippe *de Sanguine Numinis Slavici processisse oportuit* teste HELMOLDO *L. I. c. 73.*

(g) BANGERTUS *ad Helmoldum L. I. c. 52.*

(h) *Buzovium, Bützow*, oppidum Mecklenburgicum, quod a capite *Bucephali* & insignibus *Anthirii* Regis appellatum plures temere comminiscuntur. Rectius forte conjecissent, si urbis hujus, quæ Slavicæ est originis, etymon dixissent Slavicum, oriundum a *Bück*, quod Slavis hodieque Sorabis & Bohemis denotat taurum, bovem admissarium; unde *Bycz* & *Byck* idem

est

Rhadegastus Slavorum non est e Regibus Vandalorum;

Nec e Diis eorundem.

Buzovium non dicitur a bucephalo.

cu, *Buzue*, item *Bozoe* & *Bosaw seu Buzove* in Holsatia prope lacum Plönensem, presbyteri Helmoldi quondam parochia; qui & ipse testis est Libro V. c. 71. *Quod hi loci fagineis arboribus abundaverint, & episcopus Vicelinus insulam, quæ dicitur* BOZOE, *incolere incipiens, habitaverit sub* FAGO, *quousque exstrueret casas, in quibus consistere posset.* Plures huc referre possem locos finitimos (*i*) reliquiis silvarum, quæ urbem Megapolin olim undequaque cinxerunt, nondum destitutos; sed nominasse sufficiat vetustum castrum hodie urbem Swerinum, in vicinia magnæ civitatis (*k*) *Meck-*

Zverini.

Error Schedii.

est ac juvencus, bos junior, & *Buczowii* idem ac taurinum. Si fidem *Schedii* sequi placuerit, adfinia huic sunt *Bydzovum* & *Buczavium* nomina urbis Bohemicæ & Reussiæ. Sed erronee. Docente enim SARNICIO *Hist. Polon.* & STRANSKYO *in republ. Bohem. c. 2. p. 30.* hæc dicitur a fluvio *Bug*, illa vero a *Bydo* conditore; *Bydus* autem vocatur a Slavica voce *Buda*, taberna. Cum qua, quod raro fit, Germanicum vocabulum *Bude* plane coincidit.

Explicatio nominum Warini, Trebbi, Breseni, Bersariorum, Birsare, aliorumque.

(*i*) Inter quos sunt *Critzow*, *Carow*, *Rambow*, *Modentinum* seu locus precum, *Warinum*, locus securus, aqua & arboribus munitus; præcipue TREBBVM inter pagum Mecklenburgum & Gadebusum situm, appellatum a Slavico *Trewo*, *Drewko*, ligno; & pagus BREZEN Gadebuso vicinus, cui nomen est a Slavico *Briesa*, *Breza*, betula, *germanice Bircke*, a qua & pagus Venedicus ad Albim *Breseniz* dicitur, & tractus Smilowiensis hodie Gresmölensis in Megapoli, *Brezen*, *terra Brezin* olim vocatur, ob silvam betuleam, qua totus circumvestitus fuit. Cujus regionis *Bresen* in diplomate fundationis *Ecclesiæ Suerinensis de a. 1171.* & in *chartis Sec. XIII. XIV.* sæpius mentio injicitur. In quibus & aliquando observavimus nomen *Bryzanorum*, *Bersariorum* vel *Brezariorum* quos vel incolas tractus *Brezen* vel inspectores rei venatoriæ dixerim, indubie vocatos a *briesa* vel *bersa*, i. e. stipitibus & ramis betularum, quibus venationis tempore silvas sepire consveverunt. Unde *Birsare* apud DVFRESNIVM est silvam circumdare septo venatorio, vel etiam venari in silva forestata seu bersis cincta; a quo vocabulo forte est germanicum in re venatoria usitatum *bürschen*. Conferantur plura historica apud præstantissimum AVTOREM *chronici Gotwicensis L. IV. de pagis Germ. mediæ p. 564. 379. 717. 768. 776. 843.* in articulis de *Bresenizo*, *Brizanis*, *Bersana*, *villa Briesen*, *Briegnitz*. De significatu *Bersariorum* vide nonnulla notata ab ECCARDO *T. II. Rer. Franc. p. 97.* CAR. FRID. BVRI *in explicatione Iur. Feud. Schilteriani p. 252.*

Mickelburgum dicitur a magnitudine. Probatur consensu & ratione Stiernhelmii plurimumque. Præcipue Maji Jarli, Peringskioldi, Torfæi.

(*k*) In antiquissimis chartis & apud ADAMVM BREMENSEM *L. IV. hist. eccl. c. 12.* & HELMOLDVM *chron. Slav. L. I. c. 2. 20. 87.* scribitur *Michilinburg*, *Mickilenburg*. Quod vocabulum oppido est Gothicum & Vandalicum a *Mikil*, *Michil*, h. e, poteus, magnum esse, valere. Docet hoc STIERNHELM *in glossar. Ulph. gothico: Mickil est magnus, multus; unde* Mikilaus *princeps apud Marcum X. 42. idem est ac magnus princeps, & apud Nehem. III.* Michelpfaffe *magnus sacerdos.* Convenit Anglo-Saxonicum & anglicum *Mickhel*, magnificum, & *Scoticum gimilicho*, magnifacio. MARESCHALCVS *Observ. 540.* FR. IVNIVS *Alph. Goth. p. 255.* Plura suppeditant ABRAH. MYLIVS *in Archæologo Teutone* apud LEIBNITIVM *in collect. etymol. P. II. p. 121.* & ECCARDVS *progr. de antiquissimo Helmstad. statu pl. 2. & in catechesi Theotiscæ p. 168.* Præcipue addi merentur rationes & exempla, quibus hoc etymon egregie eruunt & illustrant MAIVS IARLI seu WILDFORVLVS *in Historia vetustis Ormi Snorronidæ Annalibus in pergameno descriptis*, *inserta p. 74.* & IO. PERINGSKIOLD *in annotationibus ad Theodorici Ostergothiæ & Italiæ Regis Vitam ed. Holmiæ a. 1699. p. 240.* ubi inprimis ex *Historia Wilkinorum MSC.* quæ in archivo regio latet, commemoratur, quod Rex Ditmarus & Theodoricus filius fuerint *Mikill*, *mikil mapur*, magni, magnæque staturæ. Idem docuit TORFAEVS *serie Regum Dan. L. I. c. 1. in catalogo monumentorum Islandicorum manuscriptorum*, quorum unum est *Alexandri mikla saga* i. e. Alexandri magni vita. Adde suffragia GOLDASTI *in Notis ad parænet. p. 374.* DIEDERICI A STADEN *in specim. Lect. Franc. p. 15. n. 5. in* OTFRIDI *oratione dominica*.

Aliorum derivatio a mercatu. Butkenii opinio. Communior aliorum traditio.

Sed vulgo nomen Mecklenburgum deduci solet a germanico *Meckeln*, mercari, unde *Meckler* est negotiator, & *Mecklerbuch*, liber proxenetæ, quo more inter mercatores recepto cambialia negotia consignantur. Quod vocabulum occurrit in diplomate de jure & privilegio appellationis Lubecensium apud MARQVARD. *de jure Mercat. L. III. c. 11.* Referunt huc forte affine nomen civitatis Brabantiæ *Mechlina*, quam a mercatu vocari putat BVTKENS *dans les Trophées de Brabant.* Cui tamen DVFRESNIVS rectiorem opposuit derivationem a *Malina*, siue alta maris inundatione. Et certe, hæc Megapoleos a mercatura explicatio, vetustæ ætati & origini civitatis parum videtur accomodata: Quod quidem & putaverim de plurium opinione, qui cum PHILIPPO CLVVERO, ELIA SCHEDIO, PETRO BERTIO *commen-*

Mecklenburgi & inter denſiora nemora ſitum, ut nomen ipſum accepiſſe mihi videatur a Slavico (*l*) *Zwere*, *Zwiergyna*, hoc eſt a ferina (*m*), ſeu loco foreſtali, ad feras captandas commodo & ſpatioſo, germanice *Waldſtatt*. Colligo hoc ex prima, vetuſtiſſima & frequentiori ſcriptione *Zvarinum & Zwierinum* (*n*), quod deinde in multiplices lectiones degeneravit, utpote *Schwareinum* (*o*), *Schwerynum* (*p*), *Schwierinum* (*q*), *Schweinum* (*r*), *Svarinum*,

---

mentar. rerum German. & MART. ZEILERO *Topogr. Sax. infer. p. 182.* denominationem trahere ſatagunt a Slavico & græco *μεγαλος*, falſa inducti ratione, quod Urbs Megapolis Reges Slavorum Autores & conditores habuerit, qui tamen fuerunt Reges Teutonum, Gothorum & Vandalorum. Cum noſtra vero conjectura, quæ a Gothico repetita, convenire videtur ſignificatus nominis *Rerich*, quod, teſte Adamo Bremenſi, Dani urbi Mecklenburgo olim addixerunt. Denotat enim hoc vocabulum idem ac vaſtum, opulentum, affluentiſſimum. Unde *Reregi populi*, tractum Megapolenſem inhabitantes, Danica lingua erunt *potentes & opulenti*.

Rericum quid?

(*l*) Teſtes ſunt ANDR. MÖLLERVS *in proœmio de patris vita*, & ABRAH. FRENZELIVS *in Origin. Lingu. Sorab. præf. Lit. d. fac. 2.* quod urbes & caſtella in *iz*, *in* & *ow* deſinentia, Slavicæ & Sarmaticæ ſint originis, præcipue apud Luſatos, Pomeranos, Megapolenſes.

(*m*) Docet hoc M. DAN. ADAM WELESLAVINA *in ſilva quadrilingu. Bohem. Lat. Græca & Germ ed. Pragæ a. 1598. lit. z.* Sed & hodie Bohemis fera dicitur *Zwire*, Polonis vero *Zwiergyna* & *Zwierz*, Venedis ſeu Slavis Sorabis *Swierina*, *Swerio*.

Sverinum Slavicæ eſt originationis.

(*n*) In Diplomate Ducis Henrici Leonis *de eo, quod poſt mortem ipſius epiſcopatus ad manus Imperatoris redeant a. 1154.* ut & *de primitiva inſtitutione perſonarum in eccleſia Raceburgenſi a. 1158.* Et in ejusdem chartis *de terminis epiſcopatus Raceburgenſis* a. 1167. de *fundatione eccleſiæ Zuerinenſis a. 1170. de Libertate eccleſiæ Raceburgenſis ab omnibus exactionibus & angariis a. 1171.* & in pluribus aliis, quas in unum codicem membranaceum colligi curavit HINRICVS de WITTORF *Epiſcopus XVIII. eccleſiæ Raceburgenſis.* Occurrit eadem vocis lectio in *Gregorii Papæ* legitimatione Theoderici electi epiſcopi Zwerinenſis a. 1240. & in comitis *Helmoldi Zwerynenſis* charta donationis aliquot manſorum in villa Exen pro eccleſia Raceb. a. 1279. item in Diplomate *Ottonis IV. imperatoris R.* Stadenſibus *irrogato a. 1209.* & in privilegio *Alberti* Regis Sveciæ & Ducis Mecklenburgici capitulo Raceburgenſi conceſſo a. 1409. Spectant huc etiam lectiones *Szverinum*, *Szwerinum*, *Tzwerynum*, *Czwerinum*, quas obſervavimus in *ſtatutis Tzwerinenſis epiſcopiæ de a. 1238.* & in ſtatutis Synodalibus *epiſcopi Szwerinenſis Nicolai a. 1444. & 1452.* in renovatione ſtatutorum capituli Tzwerinenſis per *Fridericum Epiſcopum de a. 1222.* in deſignatione redituum eccleſiæ Raceburgenſis tempore *Iſfridi epiſcopi de a. 1194.* item in Tranſactione inter Comitem *Helmoldum* & Epiſcopum *Hermannum* propter Zwerini differentias inita a. 1284. & in Gravaminibus Carthuſianorum, Monaſterii Marienée prope Roſtochium *ad Ducem Albertum* miſſis a. 1545. nec non in tribus ſcriptis eccleſiaſticis a Clero pontificio Sverinenſi tempore Lutheri editis ac reformationi feliciter gliſcenti, politica ratione modeſte & pie oppoſitis, quæ hæc ſunt: *Ordinarium novum Eccleſiæ Tzwerinenſis de a. 1519. Agenda ſecundum ritum Eccleſiæ Zwerinenſis correcta a. 1521. & Breviarium doctrinæ Diœceſis Zverinenſis a. 1529.* Ipſa hac vocis Zverini, Zwierini & Tzwerini antiqua ſcriptione quoque uſi ſunt DITMARVS *Merſeb. ad a. 1020. ed. a Madero p. 235.* HELMOLDVS *L. I. c. 87. 92. L. II. c. 3. 6. 7. 14.* GERVASIVS *Tilberienſis ad a. 1179.* MICRAELIVS *Chron. Pomer. L. VI. p. 528.* DLVGOSSVS *Hiſtor. Polon. T. I. f. 66.* Recentiori vero ætate Wendica litera *Z* abiit in leniſſimam S. docente FRENTZELIO *in Orig. Sorab. L. II. c. 2. p. 818.* ubi Slavos in literis ſuis Ebræos imitatos eſſe adſtruit.

In chartis vetuſtis dicitur Zvarinum, Zwierin.

Vel Szverinum.

(*o*) ERNESTVS *de* KIRCHBERG *in chron. Meckl. MSC. ad a. 1378.* LAZIVS *de Migrat. gent. p. 654.* Schwareynum ſcripſit DANCKWERTH. *chorograph. Cimbr. L. I. c. 7. p. 40.*

(*p*) Quæ ſcriptio frequens eſt in *Actis capituli Schwerinenſis* & in chartis *Regis & Ducis Alberti*: Eadem occurrit in Literis indulgentiarum Pontificis Innocentii VIII. *pro capella caſtri Swerinenſis & Altari Sacri Sanguinis Schwerynenſis a 1564.*

(*q*) In literis Ducis Megapolenſis *Io. Alberti I. ad Franciſcum Burchardi a. 1564.*

(*r*) In literis donationis & confirmationis præpoſituræ Sverinenſis de a. 1509. ut & in Literis Guardianorum ad Ducem Albertum de a. 1531.

num (*s*), *Sverinum* (*t*), *Swerinum* (*u*). Firmat hanc conjecturam proxima civitatis vicinia silvosa, quæ cum inferiori ipsius parte, *Smelna* vulgo *Schelfe* (*v*) vocata, una via cohæret & in nemus desinit condensum, amplum & instar insulæ (*w*) situm, feris omnis gene-

---

(*s*) ALTHAMERVS *in Commentario ad Tacitum.*

Wogiwotinza in diplomatibus Mecklenburgicis significatus.

(*t*) In HENRICI LEONIS Ducis Bavariæ & Saxoniæ privilegio de immunitate episcopatus & totius cleri Raceburgensis a *Wogiwotinza* h. e. a Censu Ducis seu ab onere contributionis de a. 1158. Eandem scriptionem secutus est Imperator FRIDERICVS *I.* in confirmatione Episcopatus Sverinensis *a. 1170.* Item ARNOLDVS *Lubecensis* Continuator Helmoldi *L. IV. c. 7. n. 2.*

(*u*) In Episcopi Friderici constitutionibus ecclesiæ Swerinensis, clericorum officium maxime concernentibus *de a. 1238.* In confirmatione infeudationis *Ducatus Mecklenburgici Comitatus Sverinensis, item Prignitz, Havelberg &c.* data ab Imp. Carol. IV. a. 1374. Addatur BOTHO *in Chron. picturato ad a. 1557.* ENGELHVSIVS *Chronico a* MADERO *edito a. 1671. p. 234.* & *Autor relationis de miraculis & Sacerdotibus sacri sanguinis Sverinensis in templo cathedrali a. 1540.*

Explicatio vocis Smelna, Schelfe, Smeldingorum. Consensus Cosmi de Simmern. Opinio Eccardi & Danckwerthi Schediique. Abelii, Schrieckii, Mareschalci, Althameri. Quorum opiniones rejiciuntur exemplis & ratione.

(*v*) Quæ dicta videtur a Slavica voce *Smelna* junco, scirpo, unde Smelsina est juncetum. Slavi igitur Smeldingi seu Smelsini, qui hunc tractum urbis incoluerunt, a *Smelna* forte vocati sunt, sicuti plures populi nomen consecuti sunt a situ & qualitate loci. Consentire nobiscum videtur, COSMVS *de* SIMMERN *a Simmershausen & Kamp*, Consiliarius Cæsareus, *in vasto opere Cosmographico adhuc inedito f. m. 4085.* ubi in historia Mecklenburgica describenda occupatus, origines templi a Comitibus Sverinensibus in *Schelva* exstructi percontatur & hanc vocatam asserit a junco & loci situ, quem ita compositum esse refert *ut Schelffa pars urbis sit amœnissima peninsula in mari Sverinensi.* Sed ECCARDVS alicubi *Smeldingos & Polabos*, qui in locos Smeldingorum successerunt, ab Albi, & alibi iterum Smeldingos ab *Elda* amne & *Seme*, quod Slavice significat terram, deduxit, adeoque hoc etymo & terram & mare, quorum unum suffecerat, in designanda populi regione & appellatione conjunxit; DANCKWERTHVS vero a palude, vulgo *Poel*, & Polabos & Smeldinos vocatos defensitat; at SCHEDIVS hoc populos etsi *Slavicos* a Germanico *schmal* seu a tenui & gracili regione dictos parum apposite judicavit, ut alios taceamus, qui cum ABELO *in Antiquitat. Saxon. p. 322.* Smeldingos in Sweldingos seu Svevorum posteros convertunt, vel cum SCHRIECKIO *in Indice Originibus rerum Celticarum subjuncta* eo procedunt diverticuli, ut hos populos a medio territorii *Medioximos seu Medianos* vocatos, & ipsos Bohemos in medio saltus Hercynii habitantes fuisse, hariolentur. Quid vero ad hos omnes Mareschalcus? Is *Hilivones & Svardones populos* ad Lubecam veterem seu *Swartoviam* usque vergentes, incolas antiquissimas Sverini fuisse & ab his partem urbis superiorem *Svarinum*, ab illis vero inferiorem partem *Schilvonem* seu *Schelfe* appellari contendere videtur *L. I. Annalium c. 4.* Secuti sunt ipsius vestigia BEATVS RHENANVS *in Annotationibus ad Tacitum* & ALTHAMERVS *in Commentar. ad Tacitum p. 470. 561.* ubi alteram partem urbis Sverini a Hillevionibus una cum Smeldingis a Carolo M. devictis, nominatam fuisse autumat; uterque tamen Hilleviones & Smeldingos unum vel certe conjunctum populum fuisse asserit. Et posset quidem pro hac assertione in auxilium citari vulgaris scriptio *Schelisio, Schelmio, Schelmo,* quæ etiam in Statutis capituli Zwerinensis de a. 1238. & alibi sæpius occurrit; sed accensenda est hæc lectio communi errori Monachorum & eruditorum hujus ævi, qui in documentis Mecklenburgicis sphalmata plura literaria & grammaticalia committunt &, ne exempla desint, vocabulis uti solent latino-germanicis *Reysa* pro itinere, *bura* pro *beuer; packtu*, Pacht; *Deushenardo*, Gotthard; *perfecta sona*, Aussöhnung; *stallum & stubelli*, Stall & Stuben; *Dammo Molendinorum*, der Mühlendamm; *insiltziari*, in indicem vel protocollum referre; *cancrare*, cancros capere; *summum ferculum*, pro supremo *judicio.* Quod postremum sphalma etiam prostat in versione latina articulorum Smalcaldicorum ed. a. 1580. cujus generis plura exempla vide apud VAGEDES *Oper. acad. diss. 2.* CONRING. *in Antiquit. acad. supplem. 42.* RECHENBERGIVM *de ineptiis Clericorum literariis §. 5.* B. LVDOVICVM *diss. de grammatica mala §. 8. sq.* & LIEBHARDVM *orat. de palingenesia & profligata literarum barbarie ed. a. 1672.* Nec convenit communis scriptio *Schelfio* a germanico *Schilf* formata idiomati Slavico & antiquissimis lectionibus & documentis Seculi XI. quæ habent ipsum Slavicum *Smelna, Semielna.* Addantur HELMOLDVS *L. I. c. 87. L. II. c. 7.* SCHVRTZFLEISCH. *de reb. Mecklenb. n. 14. 18.* CLVVERVS *Germ. ant. p. 612. ibique* PTOLOMAEVS *de Pharadinis*, quos nunc *Sverinenses & Warinos*, nunc *Svardones* CLVVERVS *explicuit*, GARZO vero & ERASMVS STELLA ad Sorabos Slavos, aliique ad Svevos populos rejecerunt, ut adeo ubique appareat gentium & vocum Sarmaticarum & Germanicarum confusio.

(*w*) In diplomate fundationis episcopiæ Sverinensis, quod *Henricus Leo* dedit a. 1170. recte descri-

generis hodieque refertum, vulgo *Werder* (x) vocatum. Sed ab Obotritis & Slavis Megapolitanis transeundum nunc est ad Venedos, qui tractum Gustroviensem occuparunt & teste SCHEDIO Radegastum præcipue coluerunt in locis, qui hodie dicuntur Grabovia, Stavenhagea & Penzlinum (y). Quæ ipsa assertio nostram de cultu Numinis silvestris conjecturam denuo suffulcit, cum Grabovium a Slavico *Grab* (z), quod denotat arborem carpinum; *Stavenhagea* (tz) vero a fagis, æsculis, arbustis, & *Pentzlinum* a Slavico *penk* seu *pien* (a), arbore, trunco, appellari videantur. De

Grabovii, Stavenhagea, Pentzlini.

---

scribitur per *insulam Zverino adjacentem usque ad rivulum*, hoc est, usque ad lacum; cui etiam nunc nomen est *papenteich*. In eodem diplomate mentio fit *navalis telonei in Zverin*, hoc est, portorium seu naulum pro pontonio seu navi vectoria, qua trajectus fiebat in urbem, cui aqua olim ubique instar insulæ circumfundebatur & recentiori demum ævo præstructi sunt pontes & aggeres agris consolidatis.

De insula & telonio Sverinensi observatio.

(x) In vetustis documentis legitur *Wehrd*. Quo nomine occurrit in *Registro præpositura & conventus Poretzensis de a. 1286.* ubi mentio fit insulæ Segebergæ sub nomine *Werd*. Eandem lectionem habet charta apud *de* LVDEWIG *reliqu. T. I. p. 79.* In nonnullis legitur *Ward*, *Wehr*, *Warder*; ut igitur vocis origo esse videatur a securitate & custodia, vel ab arcendo, avertendo & prohibendo, *bewahren*, *wehren*. Quæ explicatio cum significatu rei opportune convenit, cum insulæ loco editiori sitæ & aquis undique cinctæ securitatem præstent, &, ne quis facile accedat, prohibeant. Firmant hanc conjecturam charta investituræ Comitis Frisiæ orientalis, diplomata & rationes, quæ ab VBBONE EMMIO & BRENNEYSENIO in historiis Frisicis proponuntur. Quibus accedunt plura nomina, quæ agnoscere videntur easdem a defensione & præstatione securitatis laudatas origines & notiones. Cujus indolis forte sunt nomina *Warnovium*, *Warnemunda*, *Warini seu Werini*, *Wehrding*, *Dingwehr* seu defensio judicialis, *Warding*, propugnaculum, *Donawerda* h. e. insula Danubiana, *Leowerd* & *Bolswerd* in Frisia, *Werdenbroick* in Clivia, *Werdenfels* in Bavaria, *Wehrde* famosum ob Codicem Ulphilæ argenteum diutius asservatum cœnobium in Ducatu Montium; *Warda* & *Konigswartha* apud MANLIVM *rer. Lusat. L. I. c. 8.* *Warde* in Iutia, *Wardingborg* in Selandia, *Warda seu Varinia*, *item Werulia dicta* urbs Ripensis apud LYSCHANDRVM *ad Avent. p. 14.* De Werdera Wollinensi vide ALB. GEORG. SCHWARTZIVM *commentat. de Iomsburgo oppido Pomer. Vand. Slavico p. 19.* & de aliis hujus nominis locis ZEILERVM *in Topographia Brunsvicensi* IAC. PAVL. GVNDLINGIVM *in Brandenb. Atlante p. 165. 169.* & BECMANNVM *Hist. anhalt. T. VII.* qui etiam meminit familiæ nobilis a Comitibus Woldenbergensibus oriundæ, dictæ *de insula* seu *de* WERDER. Præcipue huc faciunt chartularia & constitutiones Saxoniæ, in quibus loci *Werder*, *insula* & HEGER, qui notorie dicuntur a securitate & *sepimento*, unius habentur indolis & significatus apud LVNIGIVM *in codice Augusteo seu corpore juris Sax. Vol. II. L. IV. c. 1. 4. p. 6. 10. 11. 12. 23. 715.* Nec dissonat ab hac explicatione vocabulum, quo insula indigitatur, Gothicum, Danicum & Svecicum, *Holm*, quod idem *est ac* tumulus terræ, locus tutus, editior, circumseptus. Unde explicanda sunt nomina *Holmgang*, *Holmstesna*, *Sætholmia*, *Boringholmia seu Bornholmia insula*, quam vulgo terram Boringiorum veterum temere appellant. RVDBECK. *Atlant. T. I. c. 9.* IAC. *a* MELLE *de simulacris aureis ex agris Boringholmiæ erutis*, apud SEELENIVM *Bibl. Lubec. Vol. I. & Vol. III. p. 328.* Dissentiunt GRYPHIANDER *de insulis c. 1.* MISSON *in itinerariis &* AVTOR *des delices d' Italie*, qui vocem *Werder* a latino *videre* repetiit, ob situm & circumspectum amœnum, unde *Belvedere* apud Italos dicuntur deliciæ locorum, vireta, tempe, Tusculanæ.

De nomine Werd, Werder. Origo vocis ejusque ratio.

Illustrationes variæ germanicæ,

Et Danicæ ac Svecicæ.

Dissensus Gryphiandri & Missonii.

(y) Consentit MARESCHALCVS *Annal.* L. I. c. 4. ubi Radegasto lucum dicatum fuisse asserit, cujus situm describit *inter Malachinum*, quod Pentzlino & Stavenhagæ vicinum est, & *Teteravium in pede montis.*

(z) Inde *grabowy* est carpineum seu acernum, & *grabow*, locus aceribus arboribus consitus. Exempla addit FRENTZELIVS *in etymologicis* e Lusatia superiori Slavica, cujus pagi *Grosgrabe* & *Grungrabe* dicuntur a carpentinis. Sorabi Slavi dicunt *Rabow* suppresso *g.* pro *grabow.*

(tz) A *Stab* seu *Stav*, *arbore*, & in sensu civili *judicio.* STIERNHELM *glossar. Ulph. Goth. voce Stavia.* Et opinabile est, hunc locum olim dicatum fuisse conventui judiciali & criminali. *Hagen* vero idem est ac lucus & locus separatus, germanice *Hayn*, *Hege.* Unde *Stavenhageam* dixerim germanice *Stabenheim*, *Holtzstadt.*

Originatio nominis Grabow, Stavenhage.

(a) Inde *Penz*, *Pentzlin*, pagus Lusatiæ in vernacula dicitur *Stockstäte.* Sed FRENTZELIVS *Pentzelinum* dictum putat a *pinza*, cella, & *lina*, lino, argilla. Quasi cella linosa. *Leimkeller.*

Pentzlini,

de Westphal. Menum. inedit. Rer. Germ.

Ulterior probatio de Radegasto in locis silvosis culto apud Polabos.

De *Polabis* (*b*) circa Ratzeburgum præcipue consedentibus Radegasti strenuis cultoribus, & rerum annales & regiones ipsæ quaquaversum silvosæ adeo copiose testantur, ut Mareschalcus ipsam urbem Raceburgum & pagos vicinos a Radegasto nominatos fuisse perhibuerit. Sequitur ipsius vestigia SCHEDIVS *in Chorographia Mecklenb. MSC. f. 37. Ratzeburg ist auf Vandalischen Boden der Polaborum gelegen, und hat von dem König Radegaso den Nahmen, welchen nach seiner Italischen Expedition die Unterthanen so sehr respectirt haben, dass sie nicht allein etliche Flecken und Wasser nach ihm genennet, sondern auch in gantz Vandalien, so auch in Ratzeburg einen Tempel aufgerichtet, worin sie ihn als Abgott verehreten, und dahero hat Ratzeburg den Nahmen bekommen, gleichsam Radagastburg, welches die Wenden verkürtzen, und sprechen Ratze für Radegast.* Quam sententiam in multis erroneam idem in *Libro de Diis Germanorum Sect. III. c. 5. p. 723.* corroborare fluviique cujusdam nomine ampliare gestit, fide HENNINGESII subnixus, cujus & MARESCHALCI assertum hoc est, quod Polabi in Radegasti memoriam templum erexerint fluviumque, qui Ratzeburgum alluit, Radegaisum vocaverint. Quod *Kissinos Slavos* attinet, testes sunt KIRCHBERGIVS, HELMOLDVS & LATOMVS, quod Radegastum cultu exceperint præcipue in ea regione, quæ a pago, cui *Kessinum* nomen est, incipit & per pagum *Bockholt* ad *Dobberanum* usque progreditur, olim quercetis & silvis fagineis cumulate circumvestita, nec hodie illis plane destituta, præsertim circa Dobberanum, quod ipsum non a *dobber* seu pulchro, ut vulgo putant, sed a Slavico *dub*, *dobb*, quercu (*c*), nomen accepit. Idem dicendum est de locis, qui apud *Wagros* olim Radegasti cultui nuncupati feruntur, nimirum *Pretzio* (*d*) & *Ratztorpio*, hodie *Rastorp*, quod utrumque inter umbras

Præcipue Raceburgi.

Et apud Kissinos in silva Dobberanensi.

Item apud Wagros.

Polabiæ & Polaborum.

(*b*) Quos a Slavico *Labe*, Albi, dictos puto, cujus fluminis accolæ fuerunt. HARTKNOCHIVS *in Orig. Pomer. apud Rangonem §. 12. p. 47.* Nec improbabile videtur, insulam *Poledam*, hodie *Poel*, apud Wismariam reliquias *Polaborum* nomine adhuc conservare. In chartis & diplomatibus sæpiuscule dicitur insula *Polabia*. Consentit *Chronicon* GOTWICENSE *Tomo prodromo p. 732.*

Dobberani,

(*c*) Polonis dicitur *dab*, Sorabis Slavis hodieque *dub*. A quo vocabulo recte explicantur nomen pagi Lusatiæ *Dubrau*, nomina propria *Dubravius*, *Dubranski*, germanice *Eichler*. Dobberanum igitur idem est ac *Eichstedt*. Forte etiam a querceto nomen olim obtinuit cœnobium Dobrilucense vulgo *Dobrelock*, *Dobriluch* in chartis apud SCHLEGELIVM *de Vet. Cell. p. 35.* & SAM. GROSSERVM *in Memorabilibus Lusaticis P. III. p. 63. sq.* Sed MANLIVS *c. l. apud Hoffmannum in scriptor. rer. Lusat. L. I. c. 2.* hoc repetit a *Dobber*, *dobry* pulchro & *lock*, luco, nemore. Opinabilius vero pro *lock* vocem *lug*, paludem seu aquam substituit FRENTZELIVS *in Nomenclat. utriusque Lusatiæ ap. Hofmannum c. l. p. 37.* Cui conjecturæ fidem facere videtur alluens fluvius DOBERA i. e. bona aqua. Quem fere significatum etiam tribuerim cœnobio Mecklenburgico, *Dobberthin* vocato, *loco quippe* bono, benefico & olim judicio singulari instructo. Hodieque enim Slavis Sorabis *dobrozinin* est benefacio, *dobroczynni* beneficus

Dobriluci,

Et Dobbertini.

Pretzii oppidi varia nomina.

(*d*) Oppido & monasterio nobilium Sanctimonialium Ordinis Benedictini in Holsatia. Quod in vetustis autoribus & diplomatibus vocari solet *Briximon*, *Birchisimum Poretz*, *Porec*, *Porreze*, *Porethe*, *Poritze Brize*, *Birsenum*, *Birsina*, *Bresenum*; unde demum hodiernum Pretz. Vide ADAMVM *Bremensem p. 9.* PRIVILEGIA *Eccles. Hamburg. apud* LINDENBROGIVM *p. 131. sq.* DIPLOMATARIVM *Neomonasteriense & Bordisholmense Collectioni huic sub. num. XXIV. insertum ad a. 1220. 1248. 1286. 1296. 1324. 1357.* & ANONYMVM *in Vita S. Vicelini, ibidem.* Si divinare nonnihil licuerit, locum a Wagriis Slavis putarem dictum a Slavico *Bre*, *Breb vel Brews*, ripa, margine aquæ; vel quod opportunius videtur a Slavica præpositione *po*, secundum, juxta, & *riek*, *rieka*, *rieza*, quod fluvium denotat. Formatum

Conjectura etymologica.

enim

bras & valles situm a silvis & fluminibus sibi nomen asseruit. In Bardorum seu Bardevicensium regione plures supersunt reliquiæ hujus nominis, utpote *Radegast*, *Radebeck*, *Radebrock & Radeholtz*, quibus MARESCHALCUS Ducatus Guelpherbytani vetustum pagum, nunc cœnobium *Riddagshusum*, adnumeravit. Facit huc testimonium CHRIST. SCHLÖPKENII *Chron. Bardevic. P. I. c. 7. §. 30.* quod adponimus: *In hiesigem Bardengow ist die Verehrung Radegasti ohne Zweifel geschehen, und zwar, so viel aus denen vorhandenen Vestigiis abzunehmen, wenigstens an 4. Orten, nemlich zu* Radegast, *wo vermuthlich der Tempel oder das Bildniss gestanden, zu* Radebeck, *woselbst man den Götzen durch Beschauung des Wassers gefraget, im* Radebrock *und im* Radeholtz *bey Lune, an welchen beyden letzten Orten man ihn per auspicia consuliret hat.* Cui opinioni suffragantur annales Bremenses MSC. seculi XII. qui appellationes vici *Radstahl*, hodie *Rasdal*, & pagi comitatus Oldenburgensis *Ratstadt* nomini & sacris Radegasti vindicant. Quibus denique accedunt nominum reliquiæ apud *Lusatos & Slavos*, *Sorabos* aliosque superstites in oppidulis Misniæ *Radeberg & Radeburg*, in præfectura & civitatula *Radegast* principatus Anhaltini, & fide SCHEDII, in vetusto mediæ Marchiæ Brandenburgensis burgo & oppido *Ratenau*, quod vicinum est antiquo *Brenniboro* seu *Brandenburgo*, a Sarmatico *branny* silva, & *bor*, burgo, olim appellato, cultuque Radegasti aliis minime secundo. Sed satis forte hæc paucula nostram de cultu Deastri in silvis & umbris instituto, assertionem dilucidabunt, quæ tamen nec quicquam patrocinantur errori ECCARDI, qui *in dissertatione de studii etymologici præstantia & usu*, Radegastum Slavorum non Deum unquam fuisse sed lucum duntaxat sacrum denotasse contendit, refragantibus rei, locorum populorumque annalibus & probatissimis quibusvis scriptoribus. Restat ut nunc verbulum addamus de Radegasti Slavorum affinitate & convenientia cum *Apolline Græcorum*, cujus fama & sacra longe lateque in orbe percrebuerunt, ut cultus ipsius & imago plurium gentium animos expugnaverit ac cum ipsis gentibus migraverit in remotiores & peregrinas regiones, nomine saltim græco mutato in significatum vernaculum. Itali certe, teste *Herodiano & Pausania*, Apollinis imaginem venerati sunt sub nomine *Beleni seu Pollionis*; Babylonii & Assyrii sub titulo *Beli*; Aegyptii sub appellatione *Osiris* (e); Hyperborei & Sveci præcipue sub titulo *Balduri*, h. e. potentis, a *Bäla*, voce etiam nunc Sveonis Dalecarlis usitata, cujus significatus est *valere*, teste RUDBECKIO *T. I. Atlant. c. 34. p. 762.*

Bardosque,

Et apud Slavos Sorabos.

Radegasti Slavorum cum Apolline Græcorum convenientia asseritur ex cultu hujusmodi oraculi inter gentes latissimo, Ab Italis recepto, Ab Assyriis, Aegyptiis, Hyperboreis, Svecis,

enim & exstructum est hoc oppidulum oblongum plane secundum fluvium, Sventinam præcipue. Quam derivationem & aliud hujus nominis oppidulum Slavicum sponte admittit situm in Lusatia superiori Zittaviæ vicinum, Boricium vulgo *Peritz* vocatum, de quo videantur MANLIUS, HAUGWITZIUS & FRENTZELIUS in *Lusaticis apud Hoffmannum c. l.*

(e) Teste WITSIO *in Aegyptiacis L. II. c. 2. p. 63. 64.* KIRCHERO *in* CHINA *illustrata & in Oedipo Aegyptiaco*, item VOSSIO, GYRALDO, CHARTARIO.

p. 762. Minus recte vero Rudbeckius (ee) more suo prærogativam Sveoniæ jactaturus contendit, Apollinis cultum ab hyperboreis, quos *Scandinavios & Svecos* seorsim laudat, populis ad Græcos demum & ad Aegyptios, Babylonios & reliquos omnes, Cimbros præcipue & Slavos migrasse & transiisse; res enim ipso ordine & jure potiori inverti merebitur, siquidem nec obscurum nec dubium est, quod Slavi, Venedi & Antes populi a Græcis sacra sua

Et ab Antibus, Slavis & Venedis.

derivarint iisque longe ante migrationem in Germanicas terras usi sint; quemadmodum perinde ex historiarum monumentis & annalibus constat, quod gentes Slavicæ jam seculo IV. in *Polonia*, *Lithuania*, *Prussia*, *Livonia* (f), item *Moravia*, *Carinthia*, *Carniola*, *Bosnia & Slavonia* (ff) adeoque ante ipsorum adventum in Vandaliæ regiones Apollini suo seu Radegasto in nemoribus cultum præstiterint & victimas consecrarint. Quam vero luculentam Ra-

Afferitur porro ex similitudine cum Apollinis cultu & imagine.

degastus Slavorum referat similitudinem Apollinis Græci, Aegyptiaci, Babylonici & hyperborei seu Svecici & septentrionalis; id quidem ipsæ deastrorum imagines & concentus sacrorum exponunt redduntque manifestum. Juvat in declarando hoc argumento maxime uti verbis THOMAE BRODERI BIRCHERODII (g), PAVSANIAE (h), BVLENGERI (i), GYRALDI (k), CHARTARII (l), HERM. WITSII, c. l. ADAMI BREMENSIS, DITMARI *Merseburgensis*, HELMOLDI, horumque fide utriusque Apollinis Græci & Slavici convenientiam delineare. Principio conveniunt qualitate locorum, in quibus fana eorundem exstructa commemorantur. Stetit uterque vel in medio templi luco sacro circumcincti, vel in medio & editiori loco nemoris, quod mari plerumque vicinum fuit. Templum utriusque

Et convenientia Radegasti & Apollinis intuitu fani locorumque cultui dicatorum, Simulacri structura & forma,

& fanum magnifica & mira arte legitur exstructum, fundamentum vero aræ & fani ex cornubus animalium factum & locus cultui utriusque dicatus, situ suo inter umbras, silvas & Maria semper ita positus & adaptatus, ut incutiendo animis sacerrimo horrori suffecerit. Deinde manifesta est utriusque convenientia in structura, forma & imagine. Apollo enim Deliacus ex auro plerumque, aliquando ex ære formatus fuit, perinde ac Radegastus, Apollo Redarius

---

(ee) Quem sequutus est IO. DAN. SVKOW *in schedis de Tauro sacro*, quarum summas vide apud AEPINVM, *schediasm. de Mecklenburgensium conversione a gentilismo ad Christianismum §. 14. seqq.*

(f) Docente ALEX. GVAGNINO in *descriptione Sarmatiæ Europaæ f. 19.* MATTH. DE MICHOVIA *in Sarmatia Asiatica & Europæa apud Pistorium inter scriptores rer. Polonic. Tom. I. n. 5.*

(ff) IO. WEICHARD *L. B. de* VALVASOR in præstabili opere amplissimæ *descriptionis Historicæ & topographicæ Ducatus Carnioliæ L. VII. p. 373.* STREDOWSKY *in Hist. sacr. Moraviæ p. 37.* ubi Radegastum apud Moravos in monte, qui hodie *Radhost* dicitur, cultu celebratum fuisse asserit.

(g) *In Schedis MSCt. de Tauro Cimbrico seu de tauri apud Cimbros & populos boreales veteres adoratione & cultu.*

(h) *In Græcia & descriptione statuarum Deorum.*

(i) *De oraculis, vatibus & templis ethnicorum*: quod scriptum habetur in GRONOVII *Thesauro Græcdr. Antiquitat. Tomo VII.*

(k) Cujus de Diis gentilium scripta inserta sunt *operibus ipsius editis Amsterodami 1696.*

(l) *In imaginibus Deorum, qui ab antiquis colebantur*, ex Italico in Latinum sermonem translatis ab ANTONIO VERDERIO *Lugdun. a. 1581.*

rius & Megapolitanus, qui in urbe Rethra aureus & in Megapoli ornatissimus stetit. Uterque iuvenis est formosus, imberbis; uterque intonsus, capillatus & crispis capillis conspicuus; uterque etiam sine tegumento aperto capite & corpore comparet; uterque in capite gestat, instar symboli, aviculam accipitrem (*m*) seu falconem, qui Rudbeckio docente, apud Hyperboreos unius dicitur significatus cum gryphone, ave ceteroquin inter fabulas (*n*) collocata.

Imaginis,
Ornatus,
Symboli,

L 3 Uter-

(*m*) Cui est acuta oculorum acies, alacritas, & motus celerrimus, unde *Apollo* ab HOMERO dicitur *similis accipitri.* Ab AELIANO *L. II. c. 26.* vocatur *Phœbus* GRYPHINAEVS, sine dubio a falconibus seu gryphibus, qui etiam in curru, quem trahunt, Apollinis & in nummis Apollini dicatis comparent, docente ROSINO *in antiquit. Rom. L. II. p. 155.* PITISCO *in Lexic. Antiquitat. Rom. voce Apollo &* RVDBECKIO *c. l.* qui tamen sibi dari postulat, Apollinem *gryphos aves* e Scandinavia & Hyperboreis terris secum in Græciam adduxisse. Addunt præterea AELIANVS & PAVSANIAS, quod niger accipiter Symbolum fuerit Apollinis Græcorum Deorumque gentium orientalium plurium. Quin etiam de occidentalibus populis retulit docuitque DIETERICVS DE BRY *in sumtuoso opere Indiæ occidental. in figurarum explicatione ad Tom. I. P. 3. n. 11.* quod Dii Magi & Haruspices symbolo nigræ avis usi sint & hujus figuram gestaverint in capitis parte superiori dextra. De Slavis plura vestigia exstant, quod vetustissimum illorum insigne militare fuerit *accipiter*, quem MARESCHALCVS Gryphum vocat. Erudite docuit THEOD. CRVGERVS *in Originib. Lusatiæ c. 6. §. 5. seqq.* Slavos Lusatos ad seculum usque decimum Gryphis imaginem in insignibus habuisse, & hanc demum devictis Slavis cum aliis Slavicis institutis evanuisse prorsus Seculo XII. De Pomeraniæ *septuplici Grypho* & de civitate GRYPHSVALDIA tradunt nonnulli Pomeraniæ scriptorum, quod origines Slavis debeant. Cui tamen argumento calculum non adjicimus, cum utriusque origines potiori jure referri mereantur ad *Teutones* & *Vandalos*, quos emblemate & Symbolo Gryphi æque delectatos fuisse infra ad num. XVII. dicendi occasio dabitur. Idem dixerim de *Gryphis* Dynastiæ Rostochiensis & Principatus Sverinensis in insignibus Mecklenburgicis conspicuis; quos vero ABRAH. FRENTZELIVS a Slavica gente repetit, adeo ut Gustrovium a Slavico *Gestrab* appellatum olim fuisse opinetur in litteris *ad* B. GE. WESTPHALIVM, *Parentem desideratissimum anno 1714. perscriptis*, quarum verba huc spectantia sequuntur: *Gustrovium caput Wendiæ sive Wenedorum principatus a gest & strovy i. e. salubri loco*, vel a *guz, frumine & stravi*, sano, *bene cocto, baud male derivasti*; sed *ducam ego a* GESTRAB, *accipitre, falcone, Sorabis jeczebar. Credam autem rationem imponendi nominis fuisse volitantem in aëre falconem, quo viso augures incrementa & felicia quæque urbi prædixerunt: Slavi enim more gentium auguriis quondam inhæserunt. Inde & falconis figura olim insigne fuit principatus Venedorum, quod docet idolum Radegast, cujus capiti falco alis explicatus imminet.* Quod etiam idem asseruit in commentario Philologico historico *de Diis Soraborum* apud HOFFMANNVM *c. l. p. 128. gestrab est accipiter item falco Bohemis & Slavis; ex boc Gustrovium vel Gustroina, caput Wendiæ in Mecklenburgicis nomen accepit, sane ideo, ut conjicio, quod accipiter aut falco insigne gentis atque idoli sui fuerit.* Sed ob principatum *Wendiæ* in insignibus Mecklenburgicis caput tauri conspicuum est, nec civitatis insigne unquam gryphus, sed taurus sylvestris fuit. Mallem igitur accedere opinioni FRID. THOMAE, qui in *analectis Gustroviens. p. 9.* Gustrovium explicuit a Slavico *gus*, tumulo, & *trawa*, gramine, quasi a collibus gramineis, compascuis & arvis jucundis, dictum. Addo opinionem IO. DLVGOSSI *histor. Polon. L. I. f. 67.* contendentis, quod Gustrovium dicatur a Polonico *Ostrow*, *i. e. terra undique aquis cincta*, addita ratione, quod *Gustrovia civitas in loco insulæ stet erecta.*

De accipitre seu grypho Apollinis symbolo,
Ejusque cultu & usu apud Græcos,
Indos,
Slavos Lusatos,
Pomeranos & Mecklenburgicos.
Opinio Frentzelii de Gustrovio.
Alia opinio Thomasi,
Dlugossi,

(*n*) A PLINIO *Hist. Nat. c. 49.* HIER. CARDANO *de rer. variet. L. VII. c. 27.* MICHOVIO *c. l. L. I. c. 14.* qui struthiocamelos seu ingentis magnitudinis aquilas in Caucaso monte, ansam fabulæ dedisse suspicatur. Sed observante CRVGERO *c. l. p. 134.* Vulgatus interpres codicis sacri *gryphos* invenisse sibi visus est in interdicto divino de non comedendis volucribus immundis *Levitic. XI. 13.* cujus verba ita vertit: *Hæc sunt, quæ de avibus comedere non debetis & vitanda sunt vobis, aquilam & gryphem & haliæetum.* Inde est, quod commentatores pontificii ad hunc locum, ipsique naturalium rerum Scriptores, Plinii ceteroquin recentioris ævi oculatissimi, VLYSSES ALDROVANDVS in amplissimo opere *Ornithologiæ L. X. c. 1. & Iesuita* CASP. SCHOTTVS *Phys. curios. L. IX. c. 42. p. 998. sqq.* in definienda hac quæstione ancipites hæreant & in honorem versionis biblicæ veritatem haud obscure dissimulent. Sunt etiam, qui in Riphæis montibus & in Scythiæ magnæ Indiæque montium jugis apud Pactolum flumen gryphos alatos & quadrupedes antica parte aquilam dupli-

De grypho, ave fabulosa, observatiunculæ physicæ, biblicæ & historicæ.

Armorum,

Uterque etiam deaster armatus conspicitur, Radegastus bipenni seu hasta, Apollo clypeo, aliquando & ense, præcipue hastam & sagittas (o) semper in manu ferens. Taurus utrique sacratus est & gratissima victima. Unde taurinum caput in pectore Radegasti (p) & taurus niger in aris Apollinis apparet. Denique uterque conspirat officio, effectu, ministerio & ritu religioso. Uterque enim augur fuit, oraculum & vates, ex tripode & editiori loco sacra consilia edicens; utrique flamines & sacerdotes erant a latere & ministerio, qui sacris quippe vacantes, res ac solennitates deastris dicandas sorte divinabant & de sanguine hostiarum libabant, ut efficaciores essent oraculis capessendis. Præsto erant varia sacrificiorum libamenta, hostiæ de ovibus & bobus, & in arduis sæpe negotiis immolationes de cruore hominum. Sive igitur sacrificiorum præparationes & consummationes, mactationes hostiarum, sanguinis libationes, sacerrimique cruoris bibitionem; sive populi omnis sexus & ætatis concursitationes, plausus ritusque in capessendis utriusque Apollinis consiliis & oraculis adhibitos expenderis, ubique facile habebis Apollinis Græci, Hyperborei & Slavici spontaneum concentum & connatam utrinque similitudinem, ut Radegastum Apollinem Slavorum, a Græco recta linea descendisse vel simulacrum ipsius & reliquias retulisse, haud temere videatur. Sed discedendum est a rebus, quibus *Mareschalcus* tumet & abundat, antiquariis, subobscuris & lumine rerum historicarum præcipue Cimbricarum & Megapolensium indigentibus. Superest tantum ut hic mantissam subjiciamus Catalogi scriptorum ineditorum & impressorum, quæ Mareschalcum autorem agnoscunt, & has sibi habent præ-

Tauri & victima.

Officii & oraculi rituumque & sacrificiorum.

Reliquorum Mareschalci Scriptorum recensio.

---

plicem, postica vero leonem referentes consedisse, vel alibi pedes & ungues gryphorum se vidisse fabulantur. De quibus POMP. MELA *L. II. de situ orbis c.1.* SOLINUS *in polyhistore c. 25.* VICENTIUS BELLOVACENSIS *L. XV. speculi c. 161.* & MICRAELIUS *præf. ad Pomer. L. V.* Plures tamen nostro ævo imagines gryphorum hieroglyphice explicare solent, instar typorum vigilantiæ & fortitudinis. HOEPINGIUS *de insign. c. 6. §. 8. n. 768.* LYMNAEUS *jur. publ. V. 12. 3.* CRUGERUS *c. l. p. 137. ibique* REUSNERUS *in emblemate XXXV.* Si vero viam, quam pandunt BOCHARTUS, SPENCERUS, KIRCHERUS aliique e sacris literis & ab Ebræis ac Aegyptiis religiosa gentium derivantes, sequi placuerit, facile conjeceris, *Gryphi* imaginem esse imitationem *Cherubimi in arca fæderis positi*, adeoque ab Hebræis quos Hyperboreos dixeris, & a Riphæis seu Orebitis ad Aegyptios, Græcos, Slavos, Vandalos & alios plures transiisse. Qua ratione Apollinem græcorum, qui *Orus* aliquando audit, æque ac Aegyptiorum Osiridem dixerim ectypum *Aaronis*, utpote Præfecti Cherubinorum. Quam tamen conjecturam mythologicam alii adscripserint forte fabulis illorum, qui cum IAMBLICHIO Pythagoram venditarunt pro *Apolline hyperboreo.* Quorum rationes contudit MENAGIUS *ad Diog. Laërtium L. VII. n. 11.* & THEODORUS CRUGERUS *dissert. de aureo fæmore Pythagoræ apotheoseos ejus signo ed. Viteberga a. 1723.*

(o) Quas PORPHYRIUS & SERVIUS apud CHARTARIUM *c. l. p. 40.* cum radiis solis compararunt, ut Apollinem solis lumen adumbrasse colore quodam ostenderent.

Taurus, insigne Slavorum.

(p) Inde taurinum caput vetus & genuinum insigne gentis Slavicæ fuisse asserunt SPENER. *Hist. insign. illustr. tab. X. & L. I. c. 61. p. 249. §. 4.* SIEBMACHERUS & PAULUS FURSTEN. *in opere Noriberg. heraldico P. I. f. 7.* MASIUS *de Diis Obotrit. p. 84. sqq.* Quin & partem Wagriæ, quæ ad Holsatiam spectat, taurinum caput ideo sibi vindicasse, quod *Obotritis* Regibus olim subjecta fuerit, innuit IONAS *ab* ELVERFELD *de Holsatia classe I. cap. 2.* ubi hanc Wagriæ descriptionem laudat:

Wagria *taurigeros* a nostris dividit agros
Oldenburgiaci jactat & arva soli.
Hæc sed *Obotritis* olim subjecta superbis
Frontis habet torvi signa tremenda *bovis.*

præfixas inscriptiones: 1) *Epitome chronicorum Mecklenburgensium vernacula lingua scripta & Casparo de bella quercu* seu Schöneich *dedicata*, adhuc inedita. 2) *Manuscriptum latinum de divinitate Astrologiæ & divinis effectibus*, *D.* IOANNI RHODIO *Syndico Lubecensi* nuncupatum. 3) *Institutionum Reipublicæ militaris ac civilis libri IX. cum CXXXII. figuris illuminatis instrumentorum rerumque militarium, editi Rostochii a. 1515.* 4) *Historiæ aquatilium libri duo latine & græce cum figuris ed. Rostochii a. 1520.* 5) *Mons stellarum, seu res a Judæis Sternbergæ a. 1492.* (q) *gestæ latine editæ Rostochii a. 1510. & 1522.* 6) *Historiola de eodem sacrilegio Judæorum rhytmis Germanicis & latinis exposita & in membranis descripta*, quas hodie asservat Bibliotheca Ducalis Sverinensis, ex qua rhytmos Germanicos edidit *B.* DAVID HENRICVS KOEPKENIVS *in appendice memoriæ Conradi Lostii Episcopi Sverinensis p. 84. seqq.*

XVI. Bingii & Corvini selecta de migrationibus Cimbrorum.

Ad IO. MICH. CORVINI & BINGII opusculum Cimbricum hoc tantum adjicimus, quod illud e commercio, quod invicem coluerunt litterario, de migrationibus Cimbrorum enatum & ex apographis (r) eorum litteris selectum fuerit. Quas quidem eruditi hactenus haud flocci penderunt ideo, quia & Saxoni Grammatico & historiæ gentium septentrionalium facem accensam præferunt. Quo fere elogio etiam dimittimus IO. IAC. DÖBELII Professoris olim Rostochiensis & GASPAR. VOGTII Consulis Wismariensis otium Mecklenburgicum, in historia Anthyrii regis & originibus insignium Mecklenburgensium tauri & gryphi præcipue occupatum. Quamvis enim VOGTIVS illiberaliter & cum bile aliquando adversarium Mareschalcum elusisse, multaque sale satyrico conspersisse videatur; in ipso tamen argumento ejusque constituendo veriori pretio acutius cernit, iisque facile palmam ancipitem fecit, qui pro Anthyrio rege ejusque navalibus signis, *bucephali capite & grypho*, mordicus pugnare solent. In quorum censum re-

XVII. DÖBELII & VOGTII otium Mecklenburgicum.

Insignium Mecklenburgensium ab Anthyrio deducta origo fabulosa.

Schedelii narratio de hostia Sternbergensi.

(q) Hujus historiolæ meminit SCHEDELIVS scriptor coævus *in Libris Chronicorum ab initio mundi per septem ejus ætates, latine & germanice cum figuris innumeris, editis Noribergæ a. 1493. f.* Rarissimis Libris hoc Chronicon adnumerant IENICHEN *in Notit. Bibl. Thorun. p. 15. &* THEOPH. SINCERVS *in collect. librorum rarior. P. I. p. 149.* Verba SCHEDELII de hostia Sternbergensi a Iudæis lancinata & cruentata, vide ad annum mundi 6691. *A. C. 1492. c. l. f. CCLVIII. Novissime*, inquit, *a. 1492. d. 22. Octobris in oppido Sternebarch sub dominio Principum magnopolensium auxilio Petri Sacerdotis Eleazar Iudæus & complices sacramentum corporis Christi per hostiam majorem & minorem obtinentes, has perforarunt, & cruor illico prosiliit, quo lintheum præcinctum ruborem accepit. Quo miraculo territi ad Petrum deferunt. Principes autem illustres Balthasar & Magnus fratres re comperta cum vestigia vulnerum, quæ remanserant, cernerent, Iudæos cum majestatem Christi contemserint ac religionem illuserint, concremari fecerunt. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum.* Veritatem hujus historiæ peculiari scripto defendendam suscepit DAVID FRANKIVS *in dem ausführlichen Bericht von den zu Sternberg zerstochenen blutrünstigen hostien ed. Rostochii a. 1711.* provocans ad consensum *Mareschalci*, *Lindenbergii*, *Hederici*, *Laurenbergii*, *Io. Frid. Königii*, *Crantzii*, pluriumque. Conferantur ENGELKENIVS *differt. de hostia Sternbergæ a Iudæis confossa habita Lipsiæ a. 1699.* & LOCHNERVS *in singularibus Mecklenb. c. 1. §. 11.* Scriptum vero MARESCHALCI *de Hostia Sternbergensi* denuo recognovit & cum catalogo quorundam scriptorum Mecklenburgicorum edidit IO. HVBNERVS *I. U. L. Hamburgi a. 1730.*

Remissio ad Scriptores domesticos.

(r) Autographæ utriusque autoris Litteræ superesse dicuntur & asservari *in bibliotheca acad. Hafniensi.*

A pluribus defensa,

refero post supra nominatos HENNINGESIUM, REUSNERUM, POSSELIUM, BOCERUM, MASIUM, præcipue SPENERUM (s), LAZIUM (t), SEBAST. MUNSTERUM (u), ULYSSEM ALDROVANDUM (v) & plures recentiores contendentes, Anthyrium regem Herulorum sub Alexandro M. cum gente sua Herulea & Scythica fortiter militasse, post hujus fata vero immenso itinere longoque errore per Græciæ syrtes & mediterranei maris fretum Herculeum feliciter ductum, totum oceanum supernavigasse sinuque Codano transjecto & mare Balthico demum superato ad littora Warinorum Vandalorumque veterum seu Mecklenburgensium descendisse, regnum nunc Herulorum & Vandalorum avitum in his terris restaurasse & insignia in navis suæ velo & prora conspicua, *caput nimirum bucephali & gryphum* ex Græcia nunc in Vandaliam invexisse, ut insignia gentis Vandalicæ & ipsa arma regia & ducalia nostro adhuc ævo capite bubalino & grypho ornata, inde origines suas ceperint. Pleniorem aliis hujus rei recensionem nectit BERNH. LATOMUS *in genealo-chronico Mecklenburgico MSC. P. I. f. 14. sqq.* cujus argumentum tale:

Et a Latomio descripta.

Als Alexander M. 321. Jahr vor Christi Geburt gestorben, haben sich die Fürsten des Reichs der Regierung wegen nicht vergleichen können; insonderheit hat sich der eine Fürst Cassander aufgemacht und die Abderiten, Heneter, Heruler oder Wandaler, so sich aus Paphlagonien zu Abdera niedergelassen, vertrieben, und ihnen als des Landes Fremdlingen einen andern Ort in Macedonia nicht weit von Achaja am Egeischen Meer angewiesen, daneben auch Alexandri M. beyden Söhnen und den Hauptleuten nachgestellet. Da nun solches die aus Thracia an die Grentzen des Macedonischen Reichs versetzte Abderiten, Heruler und Wandaler gesehen, haben sie sich mit ihrem Obristen Anthyrio, der dem Alexandro M. lieb gewesen, nicht getrauet länger da zu bleiben, und in Britanniam und Sarmatiam sich niedergelassen, bis Anthyrius ihnen zu Gemüthe geführet, dass ihre Vorfahren durch eine Wasserfluth aus Teutschland getrieben worden, und er gesonnen sey, solche Länder wieder zu beziehen und einzunehmen; worauf das Volck sich willig erkläret, und ihn als König zu ehren angefangen. Als nun Anthyrius durch die Ostsee herausgeschiffet, hat er zum Gedächtniss des fürtrefflichen Kriegspferdes Alexandri M. welchem auf der einen Seite eines wilden Ochsen Kopf eingebrandt gewesen, das Bild eines Büffelkopfes im Siegel und einen guldenen Greiff am Vorschiffe geführet, woher der Gebrauch rühret, dass des Anthyrii Nachkommen solche in ihren Wapen gebraucht haben. Auch schreibet Polybius, dass etliche Jahre vor Christi Geburt die Cimbri oder Holsteiner darunter auch die Wagri, Polaber und Mecklenburger gehörten, einen Ochsen-Kopf im Wapen geführet haben, welches Wapen Kayser Carolus IV. augiret

Error Speneri,

(s) *Oper. Herald. P. II. L. I. c. 61.* ubi taurinum caput in insignibus Ducalibus conspicuum, a Bucephalo derivandum esse, tuto sibi adeo persvasit, ut de PICCARTO secus statuerit ideo, quia contendit, equum Alexandri non capite, sed nomine tantum Bucephalum fuisse, cui Thessaliensi more βουκέφαλον herbæ figura inusta, bubulum vero caput, proprium nunquam fuerit. Cum PICCARTO sentit IO. PIERIUS VALERIANUS *in Hieroglyph. L. III. c. 29.*

(t) *De migration. gentium L. XII.*

Munsteri,

(u) *Cosmographia L. III. p. 1124.* ubi vexillum gryphe insignitum ab *Anthyrio* ad Svevi seu Oderæ fluminis ostia stabilitum fingit, indeque Pomeranorum gryphicum insigne ortum licentius statuit.

(v) *Ornitholog. L. X. c. 1.*

ret und die Crone und Hörner vorne vergulden lassen (*w*). *Es hat auch Anthyrius die Städte Stargard, Kissin, Werle, Winetam zum Gedächtnüss der Stadt Venedigen und die Stadt Megapolin nach Art der Stadt Megapolis in Arcadia, und die Stadt Bucephaleam oder Bukavv zum Andencken des Bucephali erbauen lassen.* Cetera plura lubenter omittimus, pleraque etiam horum recitasse perinde est ac confutavisse. Certe enim fabulosæ sunt tantum non omnes, quæ ab insignibus militaribus (*x*) ad hæreditaria, territorialia & gentilitia hodierna vulgo trahuntur consecutiones, incerta etiam & commentitia pleraque videntur illustrium insignium fundamenta, quæ seculo X. & XI. antiquiora (*y*) vulgo concelebrantur. Quod si vero ab insignibus popularibus vetustis insignium regionum & principum auspicia deducenda fuerint, opus non est in explicandis insignium Mecklenburgensium originibus ad proram & puppim navis Anthyrii, ad Abderitas gentes & Herulos ex Paphlagonia & Macedonia in Wandaliam Mecklenburgicam invectos confugere; sed præstat omnino respicere ad ipsos patriæ antiquos cives vicinos & conterraneos, utpote Teutones, Wandalos (*z*), Svevos (*a*), Go-

Probabilior insignium tauri & gryphi deductio a moribus populorum. Præcipue Vandalorum, Teutonum, Latomi pluriumque.

(*w*) Communis error est, *Carolum IV.* Imperatorem Mecklenburgensium Ducum inter principes imperii receptorum insignibus a. 1348. addidisse coronam eamque superimposuisse taurino capiti, vulgo bubalino. Ita chronicorum scriptores fere omnes tradunt & inter hos anonymus in *Chronico de originibus Ducum Mecklenburgensium*, quod *Dobberani* confectum & in membranis conscriptum est a. 1541. die Esto mihi. Ubi in vita *Antyrii Erulli Amazonii* hæc leguntur: *Als he nu ut Scitia geschippet, heft he sinen Herrn Kayser Alexandro M. tho ehre des Perdes Bucephali höft, so mit twen witten Hörnen und enen Ossenkop gelick gewesen, in dat hövt segel, und up sin Ameralschip foran enen Gulden gryp in blauen Feld laten macken, mit welcken schippen he dat Water de ader an den Lande to Pommern erreikent, darher ock dem lande to Rostock der gryp, und dem lande to Mecklenburg de Ossen edder Buffelskop thon ewigen Wapen angeordnet is; welcker forstliche Wapen Kayser Carl de IV. folgendes dem Husse to Mecklenburg tho ehren bether gezirt heft, und dewile alle Forsten von dissen Antyrio und sinen Voreldern den Herulis herkamen, und also ut königlichen Stamm geboren, dem Ossenkop ene guldne Krone mit guldenen Hörnen, wo noch in gebruck iss, upgestettet heft.* Idem cum Mareschaloo, Spenero & pluribus aliis fabulantur HÖPPING *de insignib. P. V. c. 6.* LYMNAEVS *synt. jur. publ. L. V. c. 12. §. 3.* MVNSTERVS *Cosmograph. L. III. c. 474.* E sigillis enim, quæ diplomatibus & litteris adpendent, manifestissimum est, quod *Iohannes Theologus* a. 1237. seqq. *Ioannes* a. 1286. *Henricus Leo* a. 1320. & ipsi fratres *Albertus & Ioannes* a. 1344. 1346. ante factam in numerum Principum imperii receptionem usi fuerint tauri capite *coronato*.

Et Anonymi Dobberanensis.

Höppingii, Lymnæi.

(*x*) De quibus TACITVS *c. l. effigies & signa detracta lucis & imagines ferarum in prælium ferunt.* Explicatius hoc argumentum vide apud CLVVERVM *Germ. ant. L. I. c. 34. p. 247. 256. c. 50. p. 344.* Faciunt huc ipsa vetustiora Regum Henetorum in Megapoli insignia, quæ in *vexillis cohortium* adumbrata apparent. Præcipue Regis *Billugi*, *Gotschalci*, filii *Henrici II. Nicolai Werlensis* aliorumque insignia, quæ *nigrum taurinum caput* referunt in vexillis, quibus quippe belli tempore contra vicinos & Rugianos usi sunt. ALEXAND. KIRCHBERG *in Chron. Meckl. rhytmico cap. X. sqq.* Inde simul concidit error illorum, qui ad Sigillum quoddam de a. 1623. provocantes, *ἄσγμα* circuli Wendici gryphum fuisse putant. Quo quidem *Henr. Burewinus* occasione torneamenti Wormatiensis primus uti cœpit, sed non nisi intuitu dominii Rostochiensis.

De insignibus militaribus Germanorum & Venedorum Megapolensium.

(*y*) Docentibus HECHTIO *commentat. de Henrici Guelphi Bojoar. & Saxon. Ducis insignibus gentilitiis p. 6. sq.* LEIBNITIO *introd. in Tom. II. script. Brunsvic. num. 25. p. 28.*

(*z*) Observante ROBERTO XIMENIO *in rebus Hispanorum, Ostrogothorum, Hunnorum & Vandalorum p. 15.* Vandali Megapolenses sub Rege *Genserico* in Hispaniam irruentes *taurinum caput* in vexillis militaribus ostentarunt. Quo ipso robur accedit assertis KIRCHBERGII, SCHEDII, aliorumque, qui Vandalorum insigne gentilitium & militare in patria Wandalia teutonica & Megapolensi fuisse referunt *tauri caput*.

(*a*) Qui in societate concivium Vandalorum, spe melioris terræ Germanica relicta in Galliam, & Pyrenæis montibus perruptis, in Hispaniam irruerunt. Testes sunt ISIDORVS *in Historia Vandalorum &* MARIANA *de reb. Hisp. L. V.* apud ANDR. SCHOTTVM in *Hispania* ... *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

Testimonia de insignibus gryphinis & taurinis Vandalorum, Suevorum,

Gothos (*b*), Cimbros (*c*), Frisios (*d*), Danos (*e*) & Svecos (*f*), qui

Cimbrorum gentiumque septentrionalium.

spania illustrata Tom. II. quod Svevi & Alani in castris circumtulerint *insignia gryphonum.* Addantur PROCOPIVS *de bello Vand. L. I. c 7.* RODERICVS TOLETANVS *histor. Vand. c. 1. seqq.* IO. VALESIVS *de Vand. Alanis & Suevis. c. 15.*

Gothorum, (*b*) De Gothonibus seu Gothis eorumque ducibus a gryphonibus *grippæ* appellatis vide RVDBECK. *c. l.* Cui adjungendus est ALDROVANDVS *d. l.* ubi *Perusium* Umbriæ urbem a Gothis Italiæ tunc dominis *gryphoneam* appellatam, & gryphis icone instar insignium ab aliis distinctam fuisse refert. Idem testis est, quod gryphium imagines apud Italos in statuis, sacellis, mœnibus, lapidibus sepulchralibus & in ipsis insignibus gentilitiis familiarum PISTORIORVM & MARTELLIORVM, nobilium gentium Bononiensium & Florentinorum hodieque spectentur, utpote posteritati a Gothis relicta. Præcipue BARTHOL. DVLCINI & CASPARVS BOMBACI *in histor. memorab. civitat. Bononiæ & Bologna*, variique *antiquæ historiæ Bononiensis* scriptores, tumulos in urbe Bononiæ antiquissimos gryphium imaginibus ornatos ad indicia referunt, quod Gothorum Vandalorumque reliquiæ in iis reconditæ fuerint. Iidem nobis autores sunt, quod cives Bononienses in bellis Italicis gryphi imaginem, ceu gentis Gothicæ insigne, in vexillis gesserint, ipsumque exercitum in memoriam majorum suorum, Gothorum fortitudine præstabilium, dixerint *cohortem gryphoniam, compagnies del' griffon.* Numos Gothorum gryphibus insignitos exhibuerunt BANDVRIVS, MEDIOBARBVS, PEDRVSVS aliique scriptores de numismatibus Imperatorum Romanorum & Gothorum Italiæ Regum.

A quibus Perusium dictum est gryphonea. Aliaque vestigia relicta sunt apud Bononienses.

Illustratio ex numis.

Testimonia de tauro Cimbrorum, Hunibaldi, Plutarchi, Spanhemii, Reineccii aliorumque.

(*c*) Quod *Cimbris* Tauri symbolum placuerit, testis est HVNIBALDVS *Francus*, qui tempore Iustini junioris floruit. Sed cum hunc scriptorem eo loco, quo Berosum Annii, habendum eruditi recte existiment, ad PLVTARCHVM provocabimus, qui *in Mario, oper. T. I. ed. Francof. a. 1590. p. 418.* retulit, quod in Cimbrorum Italiam vastantium vexillis instar signi exercitus conspicua fuerit bovis figura. Quam de bove ambulante & libere in agris pascente ceu pacis symbolo explicuit SPANHEMIVS *de Numismat. p. 800.* De cultu *tauri* apud Cimbros, quem REINERVS REINECCIVS *Histor. Iul. P. III. in regno Cimbrico p. 387.* æneum fuisse adstruit, vide MASIVM *de diis Obotrit p. 71. sq.* SCHLÖPKENIVM *chron. Bardew. p. 95.* CHYTRAEVM *proœm. in Chronol. Herodoti in Thucyd. p. 54.* Pertinet huc locus TACITI *c. l. Angli i. e.* CIMBRI *Herthum seu terram matrem colunt eamque intervenire rebus hominum arbitrantur. Est in insula Oceani* h. e. Heligolandia *castum nemus; dicatum in eo vehiculum veste contectum attingere uni sacerdoti concessum. Is adesse penetrali Deam intelligit, vectamque* BVBVS *feminis multa cum veneratione prosequitur.* Quos ipsos ritus KIRCHERVS *in Oedipo Aegyptiaco* comparavit cum sacris *Isidis Aegyptiacæ*, cui æque ac OSIRIDI, ORO & APOLLINI, *Apis* seu taurus niger non solum sacer fuit DIODORO, PLVTARCHO, MACROBIO & AELIANO asserentibus; sed etiam *boves feminæ* sacratæ fuerunt adeo, *ut omnes Aegyptii vaccas in* ISIDIS *gratiam coluerint*, ipsamque Isidem in albam vaccam demum conversam fuisse vulgo perhibuerint, teste LAVRENTIO PIGNORIO *in Mensa Isiaca ed. Amstelod. a. 1670. p. 79.* & prolixius docente RVDBECKIO *Tom. II. Atlant. p. 472. 537. sqq.* Qui igitur Aegyptiorum, Græcorum, Germanorumque gentilium instituta a sacris Hebræorum repetunt eaque quasi umbras & reliquias lucis sacræ scripturæ esse arbitrantur, hic iterum habebunt rationem statuendi, quod *Isis Aegyptiaca* & HERTHA *seu Isis Cimbrorum* comparationem admittant cum sacris Hebræorum & sanctitate arcæ fœderis, quæ a duabus bobus feminis trahebatur. Ut plures convenientias prætereamus. Trahi forte poterit in auxilium fides TACITI, qui libro *de Moribus Germanorum* testimonium perhibuit, quod imago ipsius *Isidis Aegyptiacæ* a Germanis cultu fuerit excepta. Sed falsum hoc esse, Tacitumque CISAM *Suevorum & Thuringorum*, ac HERTHAM *seu terræ Deam Vandalorum & Cimbrorum*, quæ Isidis imaginem referunt, cum Aegyptiorum Iside multimammia confudisse, explicate diximus in *Tract. hist. & etymol. de consvetudine p. 371. sq. 509. sqq.* Quin & Deam Soraborum CITZAM, Slavorumque Polaborum SIWAM cum Isidis Aegyptiorum & Herthæ Cimbrorum imaginibus & officiis convenire observarunt GAFFARELLVS *in curiosit. inaud.* TILEMANNVS *de eo, quod justum est circa nuditatem p. 78.* SCHWARZIVS *in Histor. fin. Rug. p. 178.* De *Herta* speciatim vide CLVVER. *L. I. ant. Germ. c. 27.* VOSSIVM *L. II. de idololatr. c. 52. 62.* DEMSTERVM *in Not. ad Rosinum L. II. antiquit. c. 4.* ARNKIEL *de Relig. Cimbr. c. 25. p. 132. sq.*

Locus Taciti de bove famina Hertha Dea consecrata. Opinio Kircheri de Iside,

Ejusque comparatio cum sacris Ebræorum & Cimbrorum. Error Taciti. Hertha, Siwa & Citza convenientia cum Iside.

De Tauro Frisiorum, (*d*) HEIMRICHIVS *c. l.* cujus assertum firmant numi Frisiorum Batavorumque imagine bovina insigniti apud Abbatem BIZOT *dans l' histoire metallique de la republique d' Holland T. I. p. 63. sq.*

Danorumque gryphe. Item Svecorum & Po-

(*e*) Plures cum WORMIO testantur, quod Draco volans, quem Dania in regni Vandalici memoriam adhuc in insignibus gestat, a *gryphe* originem traxerit.

(*f*) Legi meretur RVDBECKIVS *Atlant. Tom. I. p. 408. 757.* ubi agit de *grypho* Apollini hyperboreo sacro, de *gripaholmia* seu *grypha insula*, & de Scandinaviæ veteris hodieque ipsius par-

qui omnes vel tauro vel gryphe usi sunt instar symbolorum insigniumque militarium. Unde simul corruit opinio CLAUDII CHRISTOPH. LYSCHANDRI *in libello de Obotriticis & Megapolensibus* pluriumque simul supra in nota *lit. q.* citatorum, qui signa taurina insigniumque Mecklenburgensium gloriam Venedis & Slavis vindicare annituntur. Vandali certe antiquiores patriæ Teutonicæ incolæ moribus suis & institutis, quibus vixerunt, Megapolin occuparunt diu ante Venedos, qui emisso & migrante Vandalorum exercitu in terras Romanorum, seculo demum quinto desertas & patentes terræ Vandalicæ partes non impetu quodam & armata manu, sed paulatim & gliscente sensim immigratione inhabitare cœperunt. Nec ut vulgo putari solet Vandalia per Vandalorum partis emigrationem emarcuit quasi & populis Vandalis exhausta fuit; residua enim in avitis sedibus perstitit numerosa & ad patriam inhabitandam sufficiens multitudo, cujus stirps Germanica seu Vandalica nunquam exaruit nec defloruit unquam, vel ita defecit, ut Vandalos veteres colonos a Slavis subjugatos vel e patria eliminatos aliquis sibi imaginetur. Manifestum potius est, quod Venedi cum Vandalis coluerint vicinitatem & pacem mutuaque connubia inierint, & cum ipsis Vandalis in unam fere gentem, tametsi diversi juris & nominis, in una demum regione coaluerint. Ut igitur haud licentiose sentiant illi, qui adstruunt, Slavos ipsorum Vandalorum mores & instituta sæpius imitatos fuisse iisque adeo tauri gryphique symbolum placuisse, ut illud perinde suum fecerint in expeditionibus & vexillis (*g*). Sed plura dabimus de hoc argumento in historia Heraldicæ Mecklenburgicæ, hoc loco acquiescentes in judicio, quod SCHURTZFLEISCHIUS *in Dissertatione XXV. de rebus Mecklenburgicis* §.7. tulit: „Eorum, *inquit*, qui originem Principum Mecklenburgensium ex vetustissima Anthyrii stirpe arcessunt, sententiam neque refellere neque confirmare in animo est. „Quamvis haud desint mihi argumenta, quibus probem, ultimos „laudatissimorum Principum horum majores non ex Asia, ubi nunquam Obotriti militarunt, sed ex Europæ illa parte, quæ Sarmatia dicitur, jam diu ante Karolingorum tempora profectos lumen „quoddam virtutis familiæque suæ in his oris accendisse posterisque „suis prætulisse. Tum vero non convenit ætati Alexandri M., ut dicamus, tunc fuisse hæreditarios Henetorum Principes & insignia „sua ab eo accepisse. Namque arma gentilitia Bucephali imagine distincta ideo more majorum sumta sunt, ut denotarent priscam gentis nostræ ferociam, ac simul indicarent insignia illa non fortunæ „sed fortitudini esse tribuenda; in qua re valde sibi placuerunt veteres, & a brutis insignioribus virtutum pariter atque insignium „sym-

Et qui Vandalos imitati sunt Venedorum.

Iudicium Schurtzfleischii.

partis meridionalis Sudermanlandiæ symbolo *grypho nigro* in planitie aurea. De gryphis Pomeranicis, quos *Svantibor* e Megapoli in Pomeraniam invexisse fertur, & de Vandalicis nominibus urbium *Gryphswald*, *Greiffenberg*, *Greiffenhagen*, videndi sunt MICRAELIUS *chron. Pom. L. VI. p. 567.* HARTKNOCH. *in Orig. Pomer. apud Rangonem p. 38. 61. sqq.*

meranorum.

(*g*) Cujus argumenti diserte fidem facit DITMARUS *Merseburgensis chron. L. VI.* Addatur THEOD. CRUGERI *historia Geronis seu Origines Lusat. c. 6. §. 5. p. 138. sqq.* *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

„ſymbola acceperunt. Ipſe etiam Alexander M. qui primo Bucephalum domuit, ejus imaginem in plerisque numis extare voluit; „cujusmodi ſunt, qui præ ſe ferunt effigiem taurini capitis quique „literas ΒΟΥΚΕΦ expreſſas habent: teſtis eſt *Strabo*, Alexan„drum ejus memoriæ urbem Bucephaliam dicaſſe; cui adſtipulan„tur *Plinius*, *Solinus*, *Curtius*.„ Hactenus *Schurtzfleiſchius.*

XVIII. Io. Simonii Vandalia.

Plura, niſi morte præventus, VOGTIVS laudatus daturus fuiſſet in hiſtoria, quam meditabatur, Mecklenburgica & in critica commentatione, quam IOANNIS SIMONII *Vandaliæ* deſtinaverat. Quod quidem opuſculum utut a. 1598. vulgatum, ſchedis & ſcriptis Vogtianis in codicibus nonnullis manu exaratis cum ſubjunctum deprehendatur, haud a re alienum judicavimus, quod hoc loco ſummariis auctum inſeratur (*b*).

XIX. Lucæ Backmeiſteri Hiſtoria eccleſiæ Roſtochienſis.

Merita Autoris.

Laudes, quas ſibi pepererunt alii in hiſtoria antiqua & publica Megapolitana occupati, has ſibi haud minori cumulo circumfudit, hiſtoriæ eccleſiaſticæ Mecklenburgicæ ſtudio præclarus LVCAS BACKMEISTERVS *D. & Prof. Theologiæ in Academia Roſtochienſi*, cujus vitam, merita & ſcripta OTTO FRID. SCHÜTZIVS (*i*), WITTENIVS (*k*), MELLENIVS (*l*), PETRVS SASSIVS (*m*) & plures alibi (*n*) citati expoſuerunt & collaudarunt. Multa ipſius ſcripta, acta præcipue. Auſtriaca (*o*), reſponſa, conſilia, orationes & litteraria commercia deliteſcunt adhuc inedita; quibus vel principe loco annumeranda eſt ipſius hiſtoria eccleſiæ & miniſterii Roſtochienſis, quam a pluribus (*p*) laudatam & deſideratam ex apographo deſcriptam nunc publici juris fecimus.

Scripti præſentis argumentum commendabile.

Ipſa enim hæc de initio & progreſſu reformationis evangelicæ apud Roſtochienſes hiſtorica narratio multum lucis ſpargit univerſim in hiſtoriam eccleſiaſticam Mecklenburgenſem, ex cujus ſingularibus & utiliſſimis pluribus argumentis multa in rem civilem & litterariam, ſimul derivantur adjumenta & præſidia, ratione & uſu fructuoſa.

Optan-

Scripta Simonii alia.

(*b*) Reliqua SIMONII ſcripta pleraque ad genealogico-hiſtorica Mecklenburgica pertinent. Qualia ſunt *heros Megapolitanus ſeu quatuor de Vita Uldarici Ducis orationes: Stemma Megapolitanum a Bilungo A. C. 898. usque ad fratres Adolphum Fridericum & Io. Albertum, latino ſermone eoque ligato contextum: Ecloga de obitu Ducis Chriſtophori: Oratio de vita & morte Ducis Sigismundi Auguſti.* Quæ a *Simonio* conjunctim ſub titulo *Heroicorum Megapolitanorum* edita ſunt duobus faſciculis a. 1605. Tertium quidem eodem anno addidit faſciculum, ſed titulo Megapolitanorum, ſi argumenta ſpectes, incongrue donatum. Continet enim orationes meri argumenti theologici, politici & academici, utpote de perſona Chriſti, de bono diligentiæ, gubernationis, academiæ, ceteraque ejusmodi.

(*i*) In libris *de vita Chytræi L. I. p. 259. 278. L. II. p. 147. 196. 242. 585. L. III. p. 42. ſq. 58. 78. ſq.* & *in hiſtoria* adhuc manuſcripta, *eccleſiarum & verbi divini Miniſtrorum Megapolenſium.*

(*k*) *In Memor. Theol. decad. IV. p. 443.* ubi tamen filii ejusdem nominis & officii ſcripta cum paternis videtur confudiſſe.

(*l*) *In notitia Majorum Lubec. p. 43. ſq.*

(*m*) *In programmate exequiali ed. Roſtochii d. 13. Jul. a. 1608.*

(*n*) *In Tr. hiſtorico & etymol. de conſuetudine p. 450. lit. i.* & in *Novis litterariis Hamburg. a. 1730. p. 105. & 240.* ubi etiam mentionem & recenſionem vide de ipſius BACKMEISTERI *actis Auſtriacis, orationibus, conſiliis & reſponſis adhuc ineditis.*

(*o*) Quorum contenta & ſupplementa vide apud CRAVSIVM *in deliciis & otiis litterar. P. XIII.* & BERNH. RAVPACHIVM *in edita* nuper *Auſtria evangelica.*

(*p*) Teſte ZACHARIA GRAPIO *in Roſtochio evangelico præf. p. 12.* ubi utiliſſimo manuſcripto huic Backmeiſteriano permulta ſe debere ingenue fatetur. Addatur IO. HENR. *a* SEELEN *P. III. Athen. Lubecens. ſect. 2.* in vita IOANNIS BACKMEISTERI *p. 184.*

Optandum esset propterea, ut historiæ hujus campum, quem pauci (*q*) ingressi sunt, alii demum ita occuparent, ut de historia, factis, beneficiis & juribus ecclesiarum Mecklenburgensium cum universim tum speciatim constaret ex annalibus, actis & documentis ecclesiasticis fide probatissimis.

XX. Cornelii Hamsfortii Libri IV. de rebus Holsatorum. Laudes Autoris.

Quod autem HAMSFORTII *libros de rebus Holsatorum* attinet, ipse autor institutum in ingressu percensuit, cui hoc saltim addimus, quod receptam in se spartam ita ornaverit, ut res Holsatorum & Ditmarsorum vicinarumque gentium bello & pace præclare gestas ingenuo studio descripserit multaque cum iis conjunxerit argumenta historiæ imperialis, quæ declarandis & illustrandis rebus in imperio & provinciis Germaniæ gestis, egregie inserviunt. Mirari proinde subit, quod hoc opusculum longissimi temporis intervallo e memoria fere omnium expunctum inter occulta hucusque latitaverit nec in conspectum eorum venerit (*r*), qui carceres librarios vel recluserunt vel in iis detentos seu captivos omnes in numerato habuerunt.

Scripti fata.

Sed ipsum hoc, utut passim nævis quidem haud destitutum opusculum, fatis benignioribus dignum judicavit IO. ADOLPHVS a KIELMANSEGGE, *Holsatiæ olim Cancellarius Aulæ & Præses Regiminis ducalis*, qui illud ex apographo descri-

m 3 bi

Laudes Scriptorum Historiæ ecclesiasticæ Megapolensi inservientium.

(*q*) DAV. HENR. KÖPKENIVS *discursu de præsagiis reformationis Mecklenburg. & in Me-*
moria Protoevangelistæ Ioach. Kutzeri: GEORGIVS FRID. STIEBERVS *in vita pri-*
mi Episcopi evangelici Mecklenb. Ducis Magni: CHEMNITIVS *in vita Henrici pacifici*
MSC. HEDERICVS & LATOMVS *in historia episcoporum Sverinensium MSC.* POLTZI-
VS *in delineatione historiæ ecclesiasticæ Mecklenb. ed. a. 1697.* NICOLAVS GRYSE *in vita*
& *Historia doctrinæ Ioach. Sluteri ed. a. 1593.* GRAPIVS *in Rostochio evangelico*: B. PARENS
in historia Ecclesiarum Mecklenburgensium MSC. item in Sverino evangelico & historia agenda-
rum Mecklenb. DIET. SCHRÖDERVS *in historia pastorali Wismariensi*: FRIDER. THO-
MAS *de Luthero Biseclisene seu reformatione evangelica in civitate Gustroviæ*: GVSTAVVS
THIELE *in memoria templi cathedralis S. Cæciliæ Gustroviens. ab. a. 1226. usque ad a. 1726.*
M. MANTZELIVS *in schediasm. de Superintend. Parchimensibus*: B. SCHÜTZIVS *in*
IV. Libris de vita Chytræi in supplementum historiæ ecclesiast. & litterariæ seculi XVI. editis.
Confer SECKENDORFIVM *histor. Lutheran. L. III. Sect. 8. §. 31. & passim*: KOCHIVM
Chron. Lubec. ad a. 1523. quo reformatio evangelica Rostochii primordium cœpit, & *ad a. 1524.*
quo per HINRICVM MÖLLERVM, GEORG. WESTPHALVM, AEGIDIVM FA-
BRVM & IOACHIMVM NOSSIOPHAGVM primos concionatores evangelicos in aula
& urbe Sverinensi eadem auspicate initiata est. Adjicimus transeunter, quod D. IO. ALB.
FABRICIVS *in Memoriis Hamb. ed. 1710. p. 871.* diem emortualem laudati Nossiophagi,
Sverino Hamburgum evocati & diaconi olim ecclesiæ Nicolaitanæ, per errorem retulerit ad
annum 1547. Ipse enim sacrum apud Sverinenses officium in ecclesia Franciscanorum subeun-
dum non solum denuo in se recepit a. 1546; sed etiam deliberationibus de ordinandis agendis
evangelicis cum RIEBLINGIO & AVRIFABRO a. 1551. interfuit & sequenti anno primus
demum sub auspiciis Ducis IO. ALBERTI I. concionator renati evangelii ad templum ca-
thedrale constitutus fuit docente B. PATRE *in historia Sverini Evangelici MSC.* Conferan-
tur HAMELMANNVS *in opor. geneal. hist. P. II. p. 975.* HEDERICVS *in chron. Svetin.*
ad a. 1558.

Initium reformationis Evangelicæ ceptum Rostochii & Sverini. Fabricii error in vita Nossiophagi.

(*r*) Inter quos est IO. MÖLLERVS, qui in recensendis scriptoribus rerum Holsaticarum & spe-
ciatim Ditmarsicarum occupatissimus, hoc tamen opusculum & elegans scriptum HEINRI-
CI SEEDORFII, *Lubecensis*, *de Ditmarsia libera* æque commendabile & ineditum silentio
plane præteriit: nec IO. DETLEVI *elaboratissimi manuscripti historici de Ditmarsis & Dit-*
marsia vel verbo meminit *in Introd. ad Histor. Cimbr. P. ult. c. 12. de Ditmarsia p. 626. sq.*
Omisit etiam SEELENIVS in laudandis Lubecensibus & *Athenis Lubecanis* ceteroquin so-
lertissimus laudatum SEEDORFIVM I. U. D. & consiliarium demum Hassiacum; cujus
etiam *Dorophoria* seu de corruptione judicum, & *in jus provinciale Ditmarsicum* affecta com-
mentatio inedita latent.

De Manuscriptis Hamsfortii Seedorfii & Detlevi a Möllero omissis.

bi curavit & in codicem plurium Manuſcriptorum Holſaticorum retulit, cui hoc ipſum, quod emittimus, exemplum acceptum referimus. Paucas ſubjecimus notulas de genuinis inſignibus Ditmarſiæ liberæ & devictæ (*s*), de Henrico Zutphanienſi ejusque nomine, vitæ ipſius atque martyrii ſcriptoribus. Unica iis hoc loco accedit obſervatiuncula de etymo & ſignificatu nominis *Holſatorum*, in quo evolvendo *Hamsfortius* & plures non tam fluctuant parumque ſibi conſtant, quam manifeſte ad ſaxa & ſcopulos offendunt & in apertos errores dilabuntur. Primam non ſolum & antiquiſſimam Saxonum ſedem, Holſatiam appellant CLUVERUS *L. III. Germ. ant. c. 21.* & IO. DAN. MAIOR *in prodromo Atlanticæ*; ſed & definite iidem monſtrare ſatagunt, Saxones jam tum circa Chriſti nativitatem hanc regionem incoluiſſe (*t*). Fide vero ADAMI BREMENSIS *L. II. c. 8.* & SPECULATORIS *Saxonis L. III. art. 64.* Holſatiam vulgo emollito vocabulo dictam putant *Holtſaſſiam* pro *Holtſaxia*, hoc eſt, ſilveſtri ſeu *nemoroſa Saxonia* (*u*). Alii, qui *Saſſe* pro ſaxo accipiunt, vocabulum Germanice reddiderunt *Hohlſtein*, *Hohlſteiner*, quaſi incolas cavæ petræ vel ſaxa volventes; quorum ſententiam, ſponte corruentem ipſe, qui ſæpius fabulatur, SUFFRIDUS PETRI *de Orig. Friſ. L. I. c. 12.* (*v*) reprobavit. Ad aquam & ſpeciatim ALSTRIAE fluvium digreſſus eſt CASPAR DANCKWERTH *Chorograph. Cimbr. P. III. c. 2. p. 169.* qui in etymologiis ſuis plerumque luxuriatur & pleraque locorum nomina ab aqua derivanda eſſe comminiſcitur, ſibique quidem facile perſvaſit vel ideo, quia in phyſicam Orphei & Thaletis ſerio juravit horumque regulis *de aqua prima rerum omnium materia*, ipſa adeo arva hiſtorica & philologica irrigare ſtuduit, miro fateor conatu, quo ipſum Helmontium ſuperavit. Sed, quæ eſt ſententia GOLDASTI (*w*), pronunciationis & variæ mutationis vitio corruptum fuit vocabulum. TACITUS in hac regione ponit *Foſos:* unde FOSETUM idolum inſulæ Heligolandiæ dici putant CNOBLOCHIUS & PETRUS SAXIUS *in Heligolandia.* PTOLOMAEUS & STEPHANUS ibidem locant Saxones. Unde patere putat Goldaſtus, *Foſos* fuiſſe gentem Saxonicam. CLUVERUS apud TACITUM pro *Foſi* legendum cenſet *Saxoni;* ſed alii malunt *Holſi*, cum frequens fuerit apud veteres ſcriptores litteræ H. in F. mutatio. Holſi vero a nonnullis ha-

Obſervatiuncula adjecta.

De Holſatia Holſatorumque Etymo.

An a Silvis?

Vel a lapidibus?

An ab Alſtria?

Vel ab Holſis?

Inſignia Ditmarſiæ antiqua.

(*s*) Addimus declarationem, quod Principes poſt occupatam Ditmarſiam non primi demum inſignibus addere cœperint equitem cataphractum, ſed huic ſaltim nunc in manum tradiderint gladium militarem, evaginatum & ad cædendum elevatum. Teſtantur hoc ſigilla permulta vetera Holſatica ſeculi XIII. XIV. præcipue & XV. quæ *in clypeo Ditmarſico* equitem cataphractum referunt, aliquando etiam haſta in humum demiſſa inſtructum.

(*t*) Conferatur MEIBOMIUS *introd. ad hiſtor. Saxon. inf. p. 4. ſq.*

(*u*) Adamum Bremenſem plerique ſcriptores ſequuntur, CHYTRAEUS, CRANTZIUS, RANZOVIUS, OLEARIUS, ANGELUS, SOLINUS, PETERSENIUS, KELLINGHUSIUS *L. I. de reb. geſtis Io. Ranzovii A. 4.* CASP. BUSSINGIUS *in topographia Hamburgenſi apud* STAPHORST *P. II. p. 90.* & plures Holſatiæ ſcriptores.

(*v*) *Nec ſaxis*, inquit, *nec ſilvis Holſatia* (hodie quidem) *ita inſignis eſt*, *ut inde nomen ſortita videri potuerit.*

(*w*) In amplis *vindiciis privilegii Bremenſis Henriciani contra objectiones Oldenburgenſium*, adhuc ineditis f. 84. ſq.

habentur pro ipsis Saxonibus, quos *Holsingos* vocat AVTOR *Annalium Francorum* ad annum DCCCLII. a quibus perhibente GOLDASTO *d. l. Holsatia dicta quasi Holsosatia, uti Hungaria quasi Hunnoavaria.* Plures vero cum MÖLLERO *Hist. Cherson. Cimbr. p.* 18. & 362. SVFFRIDO PETRI & GVNDLINGIO citatis locis, Holsatos vocare malunt *Olt-Saxen*, veteres Saxones seu originarios & domesticos Saxones, & quidem intuitu eorum, qui cum *Anglionibus Cimbricis* relicto solo veteris patriæ cimbrico-Holsatico, in Britanniam migrarunt, ibique regnum *novum Saxonico-Anglicum* constituerunt; cui opinioni nuper calculum adjecit reverendissimus ABBAS GOTWICENSIS *T. I. Chronic. Gotwic. L. IV. p.* 637. 713. Et certum est, *Anglos scriptores* hujus quidem opinionis autores esse, vel certe occasionem dedisse, dum regionem Saxonum chersonesi Cimbricæ ANTIQVAM *Saxoniam*, & regionem *Anglionum Cimbriæ* VETEREM *Angliam* inter Saxones & Giotas sitam nuncupant, præeuntibus præcipue BEDA (x) & FABIO ETHELWERDO (y), quos sequuntur CAMBDENVS, VSSERIVS, SHERINGHAMIVS, item EDMVNDVS GIBSONIVS *in Chronic. Saxon. p.* 12. ubi hæc recenset: *Tunc a.* 449. *venerunt in Britanniam viri de tribus Germaniæ provinciis de* ANTIQVIS SAXONIBVS, *Anglis & Jutis.* A IVTIS *oriundi sunt Cantuarii & Vectuarii, gens, quæ incolit Vectam & apud Saxones occidentales adbuc vocatur Jutarum progenies.* *Ab* ANTIQVIS SAXONIBVS *originem duxerunt orientales, australes & occidentales Saxones.* *Ab* ANGLIS, *quorum patria ab eo tempore mansit deserta inter* IVTAS & SAXONES, *originem duxerunt Angli orientales, mediterranei, Mercii & omnes Nordhymbri.* Idem in adjecta *explicatione nominum* summatim ita differit: ANTIQVI *Saxones ii sunt, qui Saxoniam Germanicam incoluerunt, postquam* ANGLO-SAXONES *in hac terra Britannica sedem posuissent.* Quo sensu etiam SVFFRIDVS PETRI *c. l. L. II. c.* 12. scribit: *Holsatiæ partem extremam, quæ Jutiæ proxima est, in antiquis chronicis* OLT-SAXEN, *id est veterem Saxoniam, dici animadverto.* Quæ quidem oppositio Saxonum Veteris Saxoniæ seu *Germanicæ*, & *novæ transmarinæ* seu Britannicæ (z) vel eorum, qui in Holsatia perstiterunt & qui Britanniam occuparunt Anglis scriptoribus eorumque idiomati facile indulgenda; sed nondum forte accipienda est pro rei totius decisione. Ut enim plura taceam nec, quod LEIBNITIVS (a) attulit, urgeam, Holsatorum nomen non

An ab avita & vetusta regione Saxoniæ?

Quæ opinio ab Anglis præcipue Scriptoribus laudatur.

Dubia Leibnitiana aliaque.

(x) *L. I. Histor. Eccles. c.* 15. Sed *Libro V. c.* 11. ANTIQVOS *Saxones* ad Rhenum collocat.

(y) Apud SAVILIVM *in collect. script. Angl. p.* 834.

(z) Haud opus forte fuisset ad Britanniam provocare. Si enim oppositione antiquorum & novorum Saxonum indigeamus, hanc ipsam in patria reperire licebit, ævo tamen aliquantum recentiori. Constat enim, quod amplissimæ ad reprimendos Venedos Wagrios Saxonum coloniæ in Wagriam ductæ fuerint, quarum necessitudine Wagrii superstites apprime usi sunt, ut Wagria vocari cœperit *nova Saxonia*, ab Holsatia antiqua seu *Transalbinis* olim disjuncta, nunc vero imperio consociata. De qua Saxonum Fresonum Hollandoumque in Wagriam migratione vide HELMOLDVM *L. I. c.* 57. PONTANVM *Hist. rer Dan. L. V. p.* 229.

Wagria dicitur nova Saxonia.

(a) In opusculo *de originibus Francorum*, ibique *de Westphalia* a GREGORIO *Papa* in epistolis com-

non demum post occupatam ab Anglionibus & Saxonibus Britanniam innotuisse, sed jam antea (*b*) *inter Germanos* in usu fuisse adeo videtur, ut hæc appellatio non e Britannia demum in Germaniam, sed potius e primis Cimbricis sedibus cum ipso Saxonum seu Holsatorum populo in Britanniam migraverit. Equidem sunt, qui in chronico *Reginonis Prumiensis* scriptoris seculi IX. primam demum Holsatiæ mentionem observasse visi sibi sunt, sed notabunt facile alii, quod ipse Regino, si vel unum & alterum locum ad a. 804. exceperis, nuspiam fere Holsatorum, ubique vero Nordalbingorum, horumque regionis plane nemorosæ meminerit, adeoque non nomine quidem, sed re ipsa tamen Holsatorum sedes descripserit, præeuntibus Romanis & domesticis antiquioris ævi, de Cimbrorum expeditionibus & bellis scriptoribus, qui vel terram eorum silvis & nemoribus opacam & caliginosam, vel sub nomine Nordalbingiæ indigitare solent (*c*). Communior est opinio, quod Holsatia dicatur ab Anglo-Saxonico HOLT seu silva & a SEAX terra. Sed mallem ab Anglo-Saxonico SEAT, SATT, h. e. sedes, *setten* residere, unde *Sæt*, *Sæta*, incola, habitator; ut igitur Holsati dicti sint silvestres Saxones, *incolæ nemorum* (*d*). Pertinet huc quod PLUTARCHUS *in Mario de Cimbris* retulit: *Sedes Cimbrorum sunt ad oceani ora in regione ob profundas & densas* SILVAS *caliginosa*. Idem innuunt ALBERTUS STADENSIS *ad a. 917.* & PITHOEUS *in Annalibus ad a. 853.* qui Holsingorum nomen a sedibus repetunt silvestribus & nemorosis. Ipsa etiam, qua REGINO *c. l.* usus est, appellatio *Holdensten* (*e*) inde repetita facile videtur; cujus ipsius nominis *Holdstein* vel *Holdenstein* mentionem itidem injicit *Abbas Urspergensis ad a. 804.* Haud diversum ab hac denominatione esse putatur (*f*) nomen *Holdistedt*, quod in ve-

De Holsatorum nomine ante invasionem Britanniæ cognito.

An dicantur a situ & habitatione nemorosa? Rationes opinionis probabiles.

---

commendatitiis epistola V. *provincia* ALT-SAXONUM dicta. Quod quidem obmotum dubium GUNDLINGIUS *in observationibus de eodem argumento* diluere studuit.

Westphalia provincia Alt-Saxonum vocata.

(*b*) Videantur CLUVERUS *in Germ. antiqua d. l.* PAULUS CYPRAEUS *de Saxonum, Cimbrorum, Vitharum & Anglorum origine & sedibus P. I. c. 5.*

(*c*) PONTANUS *in Chorograph. Holsat. d. l.*

(*d*) Cui conjecturæ adstipulatur GEORGIUS HICKESIUS *P. I. thesauri Linguar. septentrional. præfat. ad institutiones grammaticas Anglo-Saxonicas f. 3. Apud Anglo-Saxones*, inquit, *aliasque gentes septentrionales per* SETAN *incolæ exprimuntur; unde nata mihi est opinio, urbes ansatenses dici non a nostro* ans *vel* anst, Gothico *ansts*, favor, gratia, *ut olim sentiebam; sed a Cimbrico* A, *flumen, aqua, in regimine* Aen, *& a* Seat *vel* Sæt, *sedes, habitaculum. Unde in compositione* anseat *est urbs maritima, latinobarbare, urbs anseatica & Hanseatica, germanice An-gesteeden.* Quæ tamen derivatio Hickesiana parum videtur adæquata & sufficiens, cum multæ urbes hanseaticæ non sint maritimæ vel ad maria & flumina sitæ. Placet magis etymon a vetusta voce *hansa*, fœdere, pacto vel *hansel*, hoc est, merx, merces, commercii fructus. Ut igitur hanseaticæ civitates vel sint civitates *fœderatæ* vel *mercatoriæ*. De qua ultima derivatione adde paucula, quæ diximus in Notula *ad diploma Friderici I. de a. 1188.* quod BANGERTI *originibus Lubec.* inseruimus p. 1288. Sed pergit HICKESIUS: *Sæt vel Seat autem significare Sted, Stad*, stationem, sedem, habitaculum, *& per synecdochen* urbem, oppidum; *Saxonica* Sumursætas *seu Sumursetenses &* Dorsætas, *Dorsetenses*, Dorseatici *luculenter demonstrant. Huc quoque spectant Saxonica* Dunsæta, *habitacula in montibus*, Dene Sta, *sedes vel mansiones in vallibus & germanicum* HOLTSAETA, *Holtsatia, vulgo Alsatia, quod sedes aut habitacula in silvis denotat.*

Consensus Hickesii.

Error ipsius in etymo urbium Hanseaticarum.

(*e*) Corrupte hoc vocabulum *Autor vitæ Caroli M.* per *Ondulstetin* expressit, notante SCHURTZFLEISCHIO *disp. histor. disp. XIV. de rebus Dan. p. 12.*

De Holdenstenia Reginonis.

(*f*) A CYPRAEO *c. l.* MÖLLERO *introd. in Histor. Cimbr. P. I. p. 62.* Sed ex adverso

TEN-

veteri chronico monasterii S. Galli a STEPHANO BALVZIO *in notis ad Capitularia Regum Francorum p. 996.* laudato, occurrit ita descriptum: *Anno 804. perrexit* (g) *Dominus Karolus in Holdistede & multos Barones seu Viros, & mulieres inde adduxit in Franciam.* Situ proinde & habitatione Holsatos dixeris distinctos tam a parte Saxonum eorum, qui circa paludes & amnes degentes vocati sunt *Marsati* seu *Marso-Saxones*, *Marsi*, h. e. Saxones RIPVARII, hodie DITMARSI & *Stormarienses*; quam ab iis, qui ANGLO-SAXONES & *Suevi* dicuntur, quorum sedes fuisse patet in angulo Cimbrico, vel si mavis, in *pratis* Cimbriæ vel *locis piscifluis*. Hinc etiam est, quod qui circa littora habitarunt, vel in constituendis & objiciendis aggeribus occupati fuerunt, olim *Wurt-Saxones*, *Wurt Sati* (h) vocati sint ab Anglo-Saxonico *Warothe*, *Waurt*, area, aggere, loco item editiori seu contra vim aquarum elevato. Unde etiamnunc in Holsatia præcipue in Wagria supersunt coloni, prædiis adscripti, mansuarii, partiarii, germ. *Halb-Hufener*, qui *Wurst-Satten* corrupte *Wubrts-Settel*, in

Et illustrationes a distinctione Saxonum silvestrium, ripuariorum, angliorum. Item limitaneorum seu Wurtsatorum,

---

TENTZELIVS *in colloquiis menstruis a. 1690. p. 751.* hunc locum de civitate Saxonica *Altstett* palentia olim Cæsarea explicuit. Cui subsidio esse videntur ea, quæ SAGITTARIVS *in antiquit. Alsted. & palatinatus Saxonici p. 17.* disseruit. Confetatur autor annalium apud LAMBECIVM *L. II. comment. de Biblioth. Vindob. p. 735.* ubi ita: *Carolus imperator Saxones absque bello a* PROPRIIS *finibus expulsos in Franciam collocat.*

Veterumque Holdistedt & Altstett.

(g) Convenit EGINHARDVS *in vita Caroli M. Carolus tunc a. 804. omnes, qui trans Albim & Wihmuodi habitabant, Saxones*, rebelles Holsatos, *cum mulieribus & infantibus transtulit in Franciam.*

(h) Quorum census annuus seu pensio in diplomatibus dici solet *Wurtinum*, *Wortins*. Ita legitur in *charta Henrici Domini Megapolensis*, qua a. 1308. *fratribus Kalendarum de* INSVLA *territorii stargardiensis dimisit proprietatem & libertatem super quibusdam bonis, peciis, tonice Overland, jugeribus & reditibus Vredelandensibus quinque solidorum monetæ Brandenburgensis in pensione arearum*, WORTINS *dicta*. In chartis Cimbricis seculi XV. sæpius occurrit *Wortpfennig*, h. e. census, reditus agrorum, aliquando etiam valor prædii. A quo significatu parum recedit vocabulum *Wirtinspennig*, quod *in jure Iutico L. I. c. 30.* denotat *prædii æstimationem.* Apud Hildesienses hodieque censum ædium, præposito capituli quotannis exsolvendum venire sub nomine *Worthzins* testis est GERICKEN *in Schottelio illustrato p. 89.* Et de *Osnabrugensium* moribus observavit LVDOLPHVS *continuat. observat. forens. p. 253.* quod homines proprii, vulgo *die hausgenossen des Meyerhofes zu Westrum*, capitulo Osnabrugensi etiam nunc præstare debeant annuum canonem, qui dicitur *Worthpennunge*. Nec dubium est, quin Wursati incolæ terræ *Wursatiæ*, germanice *Land Wursten*, appellationem acceperint ab agris & aggeribus excultis & elevatis; prouti ex statutis Wursatorum de a. 1508. *Wurster Wikör* dictis, & *ex jure aggerum terræ veteris* apud HACKMANNVM *tr. de jure aggerum in append. n. 1.* haud obscure liquet. Plura de Wursatis & juribus *Wursaticis* vide apud MVSHARDVM *in antiquitat. nobilit. Brem. in vernacula editis p. 47. sq.* GISEBERTVM *in periculo I. statut. p. 878.* & HARO EIDE TOVWESIVM *Wursato Frisum in collatione juris provincialis Wursato Frisici cum jure Rom. & quibusdam statutis Germanicarum provinciarum ed. Giessæ a. 1667.* Firmat conjecturam ALBERTVS STADENSIS *ad a. 1256.* ubi *Worthsacos* laudat, *Fresones & incolas pagi Wursatiæ seu Wurden*, ad fluvium Visurgim siti, cum *Hateleria & terra Kedingerum* contermini. Præcipuam quandam lucem affundit *diplomatarium* BORDISHOLMENSE *ad a. 1379. 1390. 1392. 1393. 1501. 1526.* ubi occurrunt formulæ: *Um die Wurt, Presterwurt, Kerkenwurt, Wortsetelik, Wurt und Hoffstedt.* Plura etiam loca & nomina in utraque Ditmarsia supersunt, quæ a *wurth*, littore, aggere, facile recipiunt explanationem. Qualia sunt *Wörden*, *Hogenwörden*, *Oldenworden*, *Süder & Nordenbosenwurth*, *Ammerswurth*, *Trennerwurth*, *Volckswurth*, *Wittenworth*, *Oster- & Westerwurth*, item & *Bargwörden & Hemmerswurth* ad littora Eidoræ sita. Olim & famosum gentis WVRTMANNORVM in Ditmarsia fuisse nomen, docet NEOCORVS *in Historia Ditmarsica MSC.* & VIETHENIVS *in descriptione Ditmarsiæ p. 53.*

Wurtinum, census Wurtsatorum apud Megapolenses. Wort & Wirtinspennig apud Cimbros. Worthzins apud Hildesienses, Et apud Osnabrugenses. De terra & juribus Wursatorum.

Illustratio ex diplomatibus Holsaticis & nominibus Ditmarsicis.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

in Frisia *Wortsaei*, *Wirsedi* (*i*) & *Wurst-Friesen* (*k*), alibique *Sat-Wursters* (*l*) appellantur. Ad explicandum vero vocabulum *Sat-*
ten faciunt plures dictiones, præcipue *Saze*, *Sazzen in speculo Saxonico*, coloni, incolæ; *Cotsætæ*, *Cotsaten vel Cosati* seu tugurio-

Cosatorum, Landsatorum, Waldsatorum aliorumque.

lum inhabitantes, *Cossettlanda* h. e. prædiolum Cotæ vel Casæ adnexum; vetustum *Sadol* vel *Satal*, quod apud Anglos & Francos sellam, item onus denotat. Quorsum faciunt nomina *Land-Saten*, contracte *Lansten*, *Innsaten* sive *Innsten*, *Ammts-Saten*, *Schrifft-Saten* item *Wald-Sazi*, *Waldsassen* apud SCHANNATVM *in Buchon. vet. c. 14. p. 433.* ut & vocabulum *Sadelbandia*, germ. *Saxen-Band*, quod in diplomatibus Mecklenburgicis Sverinensibus & Bordisholmensibus sæpius occurrit & colonorum conjunctionem, districtum, limites & jura significat (*m*). Sed linquimus hæc & ad reliqua progredimur, cum ipsis his argumentis amico vinculo colligata.

XXI. Lamberti Alardi Nordalbingia.

Res quippe Holsatorum historicas *Hamsfortii*, excipiunt nunc res in Nordalbingia gestæ, quas sub titulo *Nordalbingiæ seu historiæ rerum præcipuarum a temporibus Caroli M. ad annum usque 1643. a principibus & populis in Nordalbinga gestarum* studiose olim congessit & ineditas reliquit *M.* LAMBERTVS ALARDVS (*n*), *Guilielmi poëtæ laureati & ecclesiastis Crempensis filius*, *Theologus Brunopolitanus*, *Assessor Consistorii Meldorpiensis*. Præfationem quidem, qua Nordalbingiæ prælusit, ipse autor Glückstadii a. 1643. imprimi curavit, sed ab edendo ipso opere conquievit vel fatis ab-

Libelli fata.

stractus & plane impeditus fuit. Inde factum est, quod ipsius Nordalbingia, cura quippe autoris sui orbata, in tutorum manus inciderit, qui illam vel reposuerunt & occultarunt, vel accessionibus adaugere studuerunt, vel etiam debilitarunt & mutilam reddiderunt.

Codices varii.

Usi nos sumus variis codicibus plerisque apographis, quorum primi debentur bibliothecis *ducali Holsaticæ*, *Wedderkoppianæ* & *Schröderianæ* (*o*). Notulæ, quas adjectas vides autorem agnoscunt

---

(*i*) Quo nomine insigniuntur ab autore *chronici Quedlinburgensis ad a. 824.* apud LEIBNITIVM *T. II. script. rer. Brunsv. p. 277.* ibique: *In Saxonia in pago Wirsedi XXVI. Villas fulgur consumpsit.*

(*k*) Apud LAMBECIVM *Orig. Hamb. L. II. n. 156. in not. & n. 500. p. 81.*

Aliorum conjectura.

(*l*) Quos frustra quidem alii ab *electione* vel *curtibus* & *servitiis*, quibus Domino adscripti sunt, dictos opinantur, quasi *Curtsatten*; argumento forte desumto a bonis curmodicis. Vide *diplomatarium Bordisholmense ad a. 1379. & 1501.*

Vocabula alia huc facientia.

(*m*) Quibus adde nomina, *Sattelfreye*, *Sattelgüter*, *Sadelhöfe*, vel a voce *Sattel*, vel a *Sala*, judicio, vulgo repetita. De quibus LVDEWIG. *in jure clientelari* & POTGIESERVS *in commentar. juris German. de stat. serv. L. I. c. 4. p. 232.*

Scripta ipsius edita.

(*n*) Exstat ejus typis exscriptum *carmen Ebræo latinum de vera sapientia ejusque usu fructu* MATHIAE HOE *ab* HOENEGG, *Stephano* CLOTZIO & *patri Wilhelmo* ALARDO dicatum. *Hamb. 1643.* Idem edidit *lacrymas in obitum parentis una cum aliorum epicediis in eundem collectas. Hamb. 1646.*

Nordalbingia Alardi autographa.

(*o*) Ipsum etiam avtographum cessit museo Schröderi Theologi olim Tychopolitani: apographa exempla inde forte migrarunt in bibliothecas CHRISTOPH. GODOFRIDI IOHNII *Vice-Cancellarii Glückstadiensis* & NICOLAI PETRI SIBBERN regii ad arcem Glückstadiensem olim concionatoris, cujus utriusque codices mancos passim cum nostris contulimus. Autographum e museo Schröderiano transiit emtionis jure in possessionem NICOLAI ALARDI, *Theologi Holsati V. D. M. Steinbeccensis*, cui etiam debemus apographi genuini inspectionem & cum codicibus nostris collationem.

ſcunt BRODERVM ENEWALDVM, qui inſtar ſupplementi illas congeſſit, ſtudioque & ſcriptis de cataclyſmis Holſaticis innotuit. Addimus ipſius ac autoris de populis Nordalbingiæ (p) obſervatiunculis & hoc, quod iidem populi a ſcriptoribus veteris ævi ſæpius compellentur *Transalbingi* (q), *Nordmanni* (r), *Nordlidi, Nordlindi* (s). Sed Nordalbingos & Nordalbingiam plures (t) dicunt & collaudant, unde etiam a Bohemis Comes Holſatiæ HARTVNGVS, qui expeditioni Lotharii Cæſaris in Bohemos ſuſceptæ interfuit, Comes vocatur NORDALBINGIAE, notante MEIBOMIO *in notis ad* LERBECCI *Chronicon fol. 48.* Ita & AVTOR *verſuum antiquorum de ſancto* VICELINO apud LINDENBROGIVM *ſcript. ſeptentr. p. 118. &* LEIBNITIVM *ſcript. Brunſvic. T. II. p. 774.* Holſatos canit Nordalbingos:

Nordalbingi dicti Transalbini, Nordlidi.

Albia transvexit juvenem, qui nos bene rexit;
Defuncti vero cineres *adlambit hyrundo:*
Illuſtremque Virum ſupra dictum Vicelinum
Ad NORDALBINGOS transmiſit fraude malignos,
In Domino fiſus Albim tranſire paratus
Tranſiit ut flumen, ſecum tulit utile lumen;
Wipenthorp venit, ibi ſedem ponere cœpit.

Indigitat poëtaſter *Holſatos* ad *fluvium*, quem iſte in *hirundinem* germanice *Schwalbe* infeliciter convertit, *Svale* recte vocatum & decurrentem per tractum Neomonaſterienſem olim Wipenthorpienſem, qui & pagus Holſatiæ & finis & confinium Holſatiæ ſeu terminus utriusque provinciæ Holſatiæ & Slaviæ vocatur in *diplomate* ATHELBERONIS *Archiepiſcopi Hammaburg. de a. 1136. & 1147.* & LOTHARII *III. Imperatoris de a. 1137.* In annalibus vero Francorum Pythœanis & Aſtronomi ad annum 808. NORDALBINGI ſeu TRANSALBINGI in Oſterſalos & We-

Qui Nordalbingi ad hirundinem?

(p) Quo nomine utuntur EGINHARDVS *de vita & geſtis Caroli M.* & in libro *de geſtis Saxonum*, cujus fragmenta *Adamus Bremenſis L. II. c. 1.* conſervavit: PADERBORNENSIS MONACHVS *annalium de geſtis Caroli Magni dicto L. III. a. 798. indict. 5.* & plerique rerum SEPTENTRIONALIVM Scriptores veteres & recentes.

Scriptores teſtes Nordalbingorum,

(q) HELMOLDVS *L. I. c. 47.* HERTIVS *notit. veteris Germaniæ popul. P. III. c. 3. Monument. Paderborn. p. 79.* COCCEIVS *Iurisprud. publ. c. 3. §. 3.* & plures, quos citavimus *in nota (d) ad Goldaſti Holſatica p. 875.*

Seu Transalbinorum,

(r) NORDMANNI *dicuntur a* THIETHVLDO *in Annal. Francorum a. 777. 780. 782. & 798.*

Nordmannorum,

(s) *Nortlindi* ſeu *Nortlendi* vocantur ab ADONE VIENNENSI *in chronic. ætat. 6. a. 796. & ab* EGOLISMENSI MONACHO *in vita Caroli Magni f. 244. & 259.* SIGEBERTO *in chronic. a. 780.* Addatur REINECCIVS *in comment. de Saxon. originibus.*

Nortlindorum.

(t) ERICVS *Rex Daniæ in hiſtoria gentis Danorum c. 104. & 1181.* LERBECK *in chronic. Schowenburg.* CRANTZIVS *Saxon. L. I. c. 1. L. II. c. 18. & L. VII. c. 40. in fin.* HINRICVS AQVILONIPOLENS. *in Adolpheid. c. 1.* SPIGELIVS *comment. ad Bartholin L. VI.* IO. CARION *Chronic. L. IV.* PETERSEN *in Chronic. Holſat. P. I. pr.* BROTVFFIVS *L. I. chronic. Martisburgenſ. c. 18. pr. & L. II. Genealog. Principum Anhald. c. 1. a. 1175.* ELVERFELD. *in Cherſoneſ. Cimbr. annal. claſſ. I. c. 2.* SPANGENBERG *L. I. Chronic. Schawenburgenſ. c. 8.* MEIBOMIVS *de pagis antiquis Saxoniæ f. 7.* MARCVS IORDANVS *in Tabula Holſat.* AVTOR *petitionis articulatæ pro reſtitutione in integrum adverſus latam ſententiam in Sachen der Stadt Hamburg* contra *die Hertzogen zu Lüneburg & conſortes die Schiffe und Staffel-Gerechtigkeit auf der Elbe belangend, in punctis con- & reconventionum, art. 47.* GERHARD MERCATOR *in Atlante Daniæ. Tab. III.* IOH. RAV *in Coſmograph. c. 17. fol. 497. in fin.*

Teſtimonia plurium.

Westfalos iterum distinguuntur, quin in diplomate CAROLI MAGNI *de fundatione episcopatus Verdensis* de a. 786. ipsos inter *Transalbinos & Nordalbingos* hæc differentia constituitur, quod *Transalbini* ad dextram Albis inter Billenam & Travam, Eldam & Panim versus orientem pergant, *Nordalbingi* vero ab Albi ad mare Germanicum versus occidentem ad & trans *Egdoram* & Sventinam usque protendant. De qua quidem differentia, quæ unius rei diversum respectum plagarum describit, prolixius egit *B.* IAC. CAROL. SPENERVS *in notitia Germ. med. p. 402.* provocans ad citatum diploma, cujus tamen fides adhuc est sub judice (*u*). Speciatim *Annales Loiseliani*, *Egolismenses*, *Bertiniani & Lauresheimenses ad a. 795.* SAXONVM *Transalbinorum* meminerunt, ideo quod Obotritorum Regulum Wizzanem Francis fidelem non procul ab Albi in loco *Liuni*, hodie ILMENOVIA occiderint (*v*). De Legibus SVEVORVM *Transalbingorum* videndus est WITECHINDVS *de gestis Svevorum Saxon. L. I. a. 97.* & qui per Svevos Transalbingos sigillatim intelligit *Holsatos & Stormaros*, HENRICVS MEIBOMIVS *in introduct. ad hist. Sax. inf. p. 79.* Nec male, ut videtur. Svevorum enim gens amplissima per plures regiones diffusa fuit & pars eorundem in Holsatia & Cimbria circa fluvium Sliam ad regionem Anglionum consedit venitque inde sub appellatione *Angel-Schwaben.* Testis est STRABO *Geograph. L. 7. &* TACITVS *de M. G. c. 40.* quod ipsi Angli populi Transalbini fuerint de genere Svevorum. Idem habet PTOLOMAEVS, qui Svevos Teutones & Pharodinos item Svevos & Anglios vergentes versus septentriones, ut & fluvios Chalusum & Svevum conjunxit. Facit & huc autor anonymus in libello de Svevorum origine apud GOLDASTVM *in script. rer. Svevic. ed. 1605. n. 1. f. 2.* ubi Svevos ad mare Balthicum in regionibus septentrionalibus ceu avitis & originariis resedisse commemorat. Adde laudatos supra *Annales Francicos*, qui *Svavorum & Holsingorum* mentionem injiciunt, eosque invicem copulant; haud secus ac lex vetusta *Anglionum & Werinorum* Cimbros & Megapolitanos cooptat. Calculum addunt D. MAIOR *tractat. de incolis Cimbriæ:* CYPRAEVS *c. l.* BAXTERVS *in Glossario antiqv. Britann.* ubi *Angli*, inquit, *Svevorum quædam natio una cum Jutis, Saxonibus, Pictis & Scotis provinciam occupavit Romanam, regnumque condidit Anglorum, quod nunc desiit reddito veteri Britannico nomine.* Sunt etiam, qui famæ & memoriæ Svevorum Transalbinorum tribuunt originem appellationis maris Svevici seu Balthici & montis Svevi, de cujus tamen situ & vestigiis nec quicquam resciunt, item fluvii Svevi, quem pro veteri *Trava* venditant, vel pro *Warna prope Ro-*

Differentia Trans- & Nord-Albingorum.

De Saxonibus Transalbinis,

Svevisque.

Sedes eorum & vicinia.

Censores diplomatis Verdensis.

(*u*) Vide WINCKELMANNVM *de notit. vet. Saxon. Westphal. L. III. c. 5.* HERM. ADOLPH. MEINDERS *in thesauro antiquitat. Franc. & Saxon. dissert. 4.* STEPH. BALVZIVM *in notis ad capitul. Reg. Franc. T. II. p. 1066. seqq.* PAGI *in Critica Baronii a. 786.* Limites vero Saxoniæ *Transalbingiæ* versus Slavos & ab Imperatoribus Carolingicis præscriptos vide apud ADAMVM BREMENS. *L. II. c. 9.*

(*v*) ECCARD. *T. I. rer. Franc. p. 760.*

Memoria & reliquiæ apud Holsatos & Cimbros in nominibus Sventinæ, Svansen & Svabstadt.

Rudbeckii opinio.

Rostochium, vel demum pro Chaluso accipiunt. Sed mallem huc referre appellationes laudati fluvii *Svalabæ* seu *Swalæ* in limite Holsatiæ, vel quod opinabilius est, fluvii *Swentinæ* prope Chilonium æque ac ipsius provinciæ Cimbricæ *Swansen*, item arcis ac episcopiæ veteris hodie præfecturæ *Schwabstæd*. Convenire videntur verba PTOLOMAEI *L. II. c. 2. Post Saxones a Chaluso fluvio Trava usque ad Svevum fluvium (Swentinam) tenent Pharodini, Varini, post Sideni usque ad Viadrum.* Quibus tamen omnibus contradicit OLAVS RVDBECKIVS *T. I. Atlant. c. 24. §. 3. p. 622.* ubi Anglos & Svevos more suo translocat in Sveciam & speciatim *Smalandiam.* Quicquid demum sit, id constat, & apud annalium conditores testatissimum est, quod *Transalbingia*, *Transalbiana* seu *Nordalbingia* præcipue complexa sit pagos seu regiones trium Saxoniæ versus septentrionem populorum, Holsatorum, Stormariorum & Dithmarsorum inter fluvios Albim, Swentinam, mare Balthicum & Germanicum. Ita enim ADAMVS BREMENSIS *L. II. hist. Ecclesiastic. Trans-Albinorum Saxonum tres sunt populi: primi ad oceanum Dithmarsi & eorum ecclesia Mildenthorp; secundi Holsati, dicti a silvis, quas accolunt, eos Sturia flumen interfluit, quorum ecclesia Sconenfeld; tertii, qui nobiliores, Stormari dicuntur, eo quod seditionibus ea gens frequenter agitur, inter quos metropolis Hamburg caput extollit.* Accedit HELMOLDVS *L. I. c. 47. Tres autem sunt Saxoniæ trans Albim quæ dicitur Nordalbingia populi* (w), *Stormari, Holsati, Dithmarsi nec habitu nec lingua, multum discrepantes, tenentes Saxonum jura & Christianum nomen. Et c. 6. Inde extenduntur termini, ad Winithos, qui dicuntur Wagiri, Obotriti, Kycini, Circipani usque ad flumen Panim.*

Nordalbingia tres populos Saxoniæ complexa.

XXII. Septem fragmenta veteris Juris Sverinensis. Seculi XII.

Procedimus in via & ad septem pertingimus fragmenta antiqui Juris Sverinensis, quod indubie inter vetustissima jura statutaria Germaniæ civitatum locum occupat. Quamvis enim hæc legum fragmenta ex genuinis documentis, codicibus membranaceis & ex archivis depromta, natales suos anno 1222. haud vetustiores, referant ad secula XIII. XIV. & quæ insequuntur; dubium tamen non est, quin ipsa hæc jura origine & vetustate id ævum superent & longo intervallo antecedant. Docent hoc non solum privilegia civitatis Parchimi a Duce Henrico Burevino II. a. 1218. impertita, quæ statuti Sverinensis ejusque articuli de solido pacis *Fredeschilling* vocato, mentionem manifeste injiciunt; sed luculentius etiam, id apparet ex historia & factis Hinrici Leonis Guelphi, qui occupata Megapoli, primas a. 1160. in comitatum Sverinensem colonias Saxonum deduxit, primumque comitem GVNTZELINVM *ab* HAGEN (x) Sverinensibus & integro comitatui Sverinensi præfectu-

Sub auspiciis Henrici Leonis & Guntzelini Comitis conditi circa a. 1165.

(w) Concinunt ANONYMVS SAXO *ad a. 785. & 798.* REGINO *ad h. a.* ANNALES *Pithœani & Francorum ceteri.* Ut & PONTANVS *chorograph. Dan. p. 664.*

(x) Equidem CHEMNITIVS *in historia Comitum Sverinensium MSCt. in vita Guncelini §. 1.* MEIBOMIVS *in notis ad Lerbeckii chronicon comitum Schauenburg. p. 532.* SPANGENBERGIVS *in Chron. Mansf. c. 226.* & in *spec. nobilitat. L. II. c. 25.* Guncelinum vocant natum

Erronea Comitis Guntzelini prosapia.

ſturas & civitates Sverinum, Wittenburgum, Neoſtadium, Boitzenburgum & Transalbiæ pagos nonnullos complectenti a. 1164 præfecit, cujus cura & autoritate urbs reſtaurata, arx olim regia munita, Magiſtratus civicus delectus & conſtitutus, ipſaque curialis domus civitatis a. 1167. exſtructa fuit. Opinio inde omnino ſubnaſcitur, circa idem tempus & auſpicium Guncelini Vicarii Henrici Leonis vetera jura Megapolenſia & Sverinenſia, leges præcipue *Werinorum & Angliorum* hactenus complexa, recognita fuiſſe & Saxonicis præcipue inſtitutis & legibus adaucta, ſtatutorum etiam, quorum initia Henricus Leo jam circa annos 1158. & 1162. ſpargere cœperat, *Lubecenſium* argumentis illuminata. Ex qua veteris Megapolenſium juris interpolatione orta & epitomata videntur ſtatuta Sverinenſia, quæ anno 1222. a Duce Henrico Burevino Saxonum amico eorumque moribus faventiſſimo, deinde etiam ab ejus filio Nicoloto & ſucceſſoribus plurimis Megapolitanis civitatibus (*y*) in compendio præſcripta fuerunt & plerumque ſub elogio privilegiorum & ſacrorum jurium (z) ſerio commendata. Ex quo ævo hoc ſtatutorum Sverinenſium breviarium non in foris tantum civitatum Megapolenſium ſingularem cultum & autoritatem (*a*) obtinuit diffuditque; ſed & eandem ſparſit & dilatavit in vicinis regio-

Collecti ex legibus Germanorum præcipue Angliorum, Werinorum, Saxonumque.

De autoritate juris Sverinenſis Seculo XIII. tempore Henrici Burewini.

Rationum Meibomii confutatio.

tum *ex Bartenslebiorum apud Saxones familia equeſtri;* ſed erronee id fieri plura docent diplomata in quibus ſe teſtem ſubſcripſit *Guncelinum ab Hachen, item Hagen & ab indagine.* Dabit has chartas diplomatarium Raceburgenſe ab *Epiſcopo Wittorpio* collectum, quod Tomo II. monumentorum ineditorum V. D. cum publico communicabimus. Fruſtra etiam MEIBOMIVS in auxilium advocat HELMOLDVM *L. II. c. 14.* & ARNOLDVM *L. II. c. 32. 35.* qui Guntzelinum quidem nobilem virum bellicoſum, non vero a gente Bartenslebia oriundum laudant. In diplomate vero, quod MEIBOMIVS citat de fundata a. 1170. epiſcopia Sverinenſi, Guntzelinus teſtis quidem adducitur, ſed non niſi ſub nomine *comitis de Zwerin;* ab gentilitio enim nomine ex eo, quo comitis Sverinenſis dignitatem nactus eſt, tempore abſtinuit, recepto inter novos Principes, epiſcopos & comites evectos more. Plura de Guntzelino ejusque comitatu vide apud CHEMNITIVM *in epitome hiſtoriæ Mecklenb. in Vita Guncelini:* LATOMVM *in chronic. geneal. Mecklenb. P. I. ad a. 1161.* in fine. CHYTRAEVM *Saxon. L. XIII. p. 327.*

Juris Sverinenſis uſus in civitatibus Mecklenburgicis.

(*y*) De Guſtrovio teſtatur FRID. THOMAS *in Analectis Guſtrov. p. 50. ſeqq.* & TORNOVIVS *tr. de feudis Mecklenburgicis in præfat.* De Malchovia HEDERICVS *chron. Sverin. ad a. 1235.* LATOMVS *in Chron. Mecklenb. ad e. a.* De Röbelino SIBRANDVS *commentar. ad jura publica urbis Lubec. P. I. p. 99. p. 102.* De Weſenberga & Penzlino LATOMVS *d. l. ad a. 1263.* De Grabovio, Parchimo & pluribus autoritatis juris Sverinenſis argumentis diximus *in ſpecim. docum. ined.* p. 113. 128. & in *binis diſſertat. de juris Lubec. uſu §. 4. p. 32. §. 3. p. 6. ſeqq.*

(z) HEDERICVS *c. l.* & HÖVISCHIVS *in compend. jur. Sverin. de a. 1593.*

Elogia juris Sverinenſis.

(*a*) Docente SIBRANDO *c. l. p. 199.* TORNOVIO *c. l.* Addimus teſtimonium THOMASI *c. l. Iura Sverinenſia in magno olim pretio fuerunt tam in civitatibus Mecklenburgicis, quam Pomeranicis. Nam quia Sverinenſis comitatus prima fuit colonia Teutonum Saxonumque in his oris, ab Henrico Leone Guelpho velut obex Slavis contumacibus oppoſitus & comites ejus Guncelini atque Henrici multum dignitate & autoritate eminuerunt, fieri aliter non potuit, quin hinc quævis jura civilia Legumque ac conſvetudinum Teutonicarum ſtatuta peterentur a vicinis Slaviſmum paulatim miſſum facientibus.* Præcipue ingenuum placet judicium Hederici: *Des Bürger-Rechts zu Schwerin haben ſich viele Städte in Mecklenburg, Pommern, und andere auch abgelegene Oerter in alten Iahren gebraucht, wie ſie dann in Erb-Fällen und anderen Sachen bey einem Rath zu Schwerin des Rechts ſich eines Theils annoch* (ſcripſit a. 1598.) *befragen, und gemeiniglich darauf ſchlieſſen ſollen; Derowegen habe ich der Stadt Malchau Privilegium oder vielmehr das Schweriniſche Recht hie ſetzen wollen, darum, daſs die Liebe Simplicitas und aufrichtige Ehrbarkeit unſerer Vorfahren daraus mit Verwunderung zu ſpüren, bey welchen die ſchöne Iuſtitia aus dem Licht oder Recht der Natur geſponnen, nicht vielweniger als jetziger Zeit, durch Kayſerliche und Päbſtliche-Rechte und darüber geſchriebene groſſe unzählige Commenten, gehandhabt und im Schwange gangen.*

gionibus, Holsatia (b) speciatim, Pomerania (c) & Rugia (d) insula. Causas, hujusmodi receptionis haud e longinquo arcessendas puto. Etenim Guntzelinus Comes cum Adolpho Comite Holsatiæ, cui contra Canutum Regem Daniæ opitulabatur, in consortio & fœdere vixit, Ducis etiam Slesvicensis Waldemari imperium a. 1200. adeo agnovit, ut ipsi & deinde Canuto Regi, qui Waldemari frater erat, a. 1202. Lubecæ homagium præstiterit (e). Ipse vero Henricus Leo colonias gentium Saxonicarum in Holsatiam, Wagriam, Pomeraniam & Rugiam a Danis occupatam invexit, cismarinam Rugiæ partem tributariam fecit, Bernonem episcopum ultimum Megapolitanum & primum deinde a. 1170. episcopum Sverinensem, multa autoritate pollentem Rugiæ christianæ præfectum & inspectorem a. 1168. constituit (f) ejusque adeo diœcesi seu episcopiæ Sverinensi (g) haud minimam partem Rugiæ, terram præci-

Hujusque juris cultu apud Cimbros, Pomeranos & Rugianos.

Rationes hujus autoritatis ex historia petita.

(b) De qua testatur LUBBERTUS DE PORETZ, *Consul olim Kiloniensis*, in copiario membranaceo *vetusto de a. 1252.* ubi expresse *juris Zwarinensis ejusque apud Holsatos & speciatim Kilonienses* usus & autoritatis meminit. Idem nos docuit autor qui *vetusto juris Lubecensis Codici a. 1337.* in membranis descripto, & in curia Kiloniensi olim asservato elogia quædam juris Lubecensis præmisit, in quibus *juris Zwerinensis compendiati* mentionem injicit. Et si conjecturæ non nihil licuerit, dixerim, illud demum, introducto jure Lubecensi, in Holsatiæ civitatibus deviguisse, & apud Kilonienses forte circa annos 1315. & 1317. plane exolevisse. Anno enim 1315. Gerhardus & Ioannes comites in peculiari privilegio hæc statuerunt: *Un geven de Stadt tho dem kile alle vrighet, de se van unsre Vorvaren hatt hedden, und dar tho nu gantz und vrigh Lübsch recht also vollenkomen, als de Stad to Lübeke et binnen heft unvrig tho brukende.* Et in privilegio a Ioanne Comite anno 1317. in festo ad Vincula Petri Kiloniensibus concesso hæc præscribuntur: *Item damus eidem civitati Kil liberum jus Lubecense quali civitas Lubecensis utitur in sua civitate, approbantes omnes libertates a nostris antecessoribus confirmatas.* Noc fere dubium est, jus Sverinense apud Cimbros & Angliones præcipue auctoritatem, certe laudem & dignitatem quandam acquisivisse. De quo argumento in *diplomatario Cimbrico.*

Dignitas juris Sverinensis apud Holsatos & Cimbros.

(c) SCHURTZFLEISCH. *in Orig. Pomer. §. 10.* MICRAELIUS *L. VI. p. 551.* qui testis est, quod in plerisque Pomeraniæ pagis, usu olim obtinuerit Ius Sverinense, recentiori ætate & nunc quidem autoritate Iuris Lubecensis, Magdeburgensis, Culmensis & Romani exturbatum. Reliquias ipsius tamen apparere *in ordinatione rustica Ducali Pomeranica* argumento communionis bonorum inter conjuges rusticos receptæ, docuit HELWIGIUS *diss. de Iur. Lubec. non usu, in civitatibus Pomeran. p. 6.*

Et apud Pomeranos.

(d) Patet hoc ex MATTH. NORMANNI *codice juris antiqui provincialis Vandalico-Rugiani,* quem ex antiquis patriæ moribus, legibus & institutis, collatis etiam invicem nobilium, ecclesiasticorum & rusticorum, usu rerum & experientia instructorum consiliis perindustrie compilavit; in cujus titulo *von der Erff-Schichtung* seu de hereditatis divisione diserte refert, quod ex triplici jure, VANDALICO, DANICO & SVERINENSI *in Rugia* justitia dicta & administrata fuerit. Idem testatur HELVIGIUS *in Oratione de codice juris Rugiani, habita Gryphswaldiæ a. 1724. p. 14. penetravit vero jus Sverinense in ipsam etiam insulam Rugiam, quod ex capitibus sive fragmentis, quæ post Hedericum Sibrandus edidit, si conferantur cum iis, quæ passim in codice juris Rugiani provincialis reperiuntur, aperte constat.*

Ac apud Rugios.

(e) Docet hoc CHEMNITIUS *Vol. I. operis historici Mecklenb. majoris cap. 5.* quod agit *de Comitibus Sverinensibus & Wittenburgensibus ad a. 1200. seqq.* Addit PETERSENIUS *Chron. Holsat. p. 25.* Guntzelinum & Burevinum Henrici Leonis affinem pacem pepigisse cum Duce Cimbrico Waldemaro, Comitemque Adolphum ab obsidione Hamburgensi liberasse & in tutelam suscepisse.

Guntzelini cum Comite Holsatiæ consortium.

(f) Quam constitutionem *Fridericus Barbarossa Imperator* confirmavit diplomate, *quod Bernoni Episcopo Sverinensi primo gentis Transalbinæ prædicatori, apostolo Pomeranorum & Rugiorum,* impertivit *a. 1170. d. 5. Ian.* In quo ad terminos laboris & prædicationis Bernonis diserte referuntur *Dominum cum terris & villis Tollensee, Plote, Lasine, Tribusees, Circipenis & omnibus villis terris istis adjacentibus, terra etiam Rugianorum de* DUCIS SAXONIAE *termi nis adjecta.*

Pars Pomeraniæ & Rugiæ olim relata ad Episcopiam Sverinensem.

(g) *In diplomate fundationis ecclesiæ episcopalis Sverinensis de a. 1170. d. 8. Sept. die Mariæ nativi-*

tatis

cipue omnem Bardensem (*b*), subjecit adnumeravitque. Accedit etiam, quod Rugiani populi Saxonibus eorumque armis & legibus admodum infensi fuerint; contra vero cum vicinis Mecklenburgicis amicum consortium coluerint & cum Burewino Principe vixerint amicissime sociati; quale vinculum æque inter Pomeranos Principes & Megapolitanos Dominos, Comites, & episcopos Sverinenses, inprimis inter Principem *Bogislaum* & episcopum *Bernonem* arcte adeo coaluit, ut ille filios suos Bogislaum II. & Casimirum in virtute & arte recte formandos (*i*) tradiderit Episcopo eumque in finem

---

Probatio e diplomatibus de a. 1170. 1177. 1185. 1191.

tatis scripto, & anno 1171. promulgato, in quo Henricus Leo limites episcopatus ejusque appertinentias in Megapoli, Pomerania, Rugia & Marchia Brandenburgensi recensuit. Vide ipsum diploma apud LEUCKFELDIUM *c. l.* LUNIGIUM *spicil. ecclesiast. append. P. II. p. 152.* ECKHARDUM *de autoritate Henrici Leonis circa sacra p. 60.* LINDENBROGIUM, STAPHORSTIUM aliosque. Stabilivit eosdem terminos episcopatus Sverinensis *Papa Alexander III.* in charta confirmationis episcopo *Bernoni* data *a. 1177.* qua Rujæ insulæ dimidiæ usque ad ostium Peni fluvii pluriumque Pomeraniæ locorum memoriam expresse fecit. Quam iterum iisdem fere verbis repetiit Pontifex Urbanus III. in confirmatione episcopiæ Sverinensis de a. 1185. apud STAPHORST. *T. I. p. 593.* Addatur Papæ *Cœlestini III.* bulla confirmationis episcopiæ Sverinensis *de a. 1191.* qua Rugiæ quidem nullam mentionem injecit, sed Pomeraniæ tamen plures locos episcopo Sverinensi subjectos enumeravit. Vide hanc chartam apud LUNIGIUM *c. l.* STAPHORSTIUM *d. l. p. 596.* LINDENBROGIUM *script. septentr. p. 169.* Paucula ad utramque Alexandri & Cœlestini, bullam commentatus est ALB. GEORG. SCHWARTZIUS *in historia finium Principatus Rugiæ p. 9. 10.* quo tamen Pomeraniæ & Megapoleos loca haud satis curate distinxit. Quod idem notavit M. SCHRÖDERUS *in primitiis Wismariens. p. 94.*

Testimonium Schwartzii.

(*b*) Observant hanc rationem SCHWARTZIUS *in introduct. ad historiam iustitiæ & judiciorum Pomeran. & Rugiæ p. 16. &* HELWIGIUS *in Orat. de codice juris Rugiani p. 13.* ubi ita: *Non multum post invectam Saxonum colonia partem, cum jus Sverinense a comitatu ejusque Metropoli ita appellatum in terris Vandalicis præcipue Mecklenburgicis & Pomeranicis caput extollere cœpit, quod a brevitate ejusque autore epitomatore potius & promotore Burowino Principe Obotritarum amico Rugianorum se commendabat, in multis quoque cum suis moribus conveniebat, passi sunt Rugiani, ut istud jus juxta proprium & Danicum observari posset, cui observantiæ autoritas episcopi Sverinensis non parum adjumenti fuit, cum ad ejus diœcesin pars principatus Rugiæ, districtus verbi causa Bardensis pertineret, siquidem & patrum nostrorum memoria stetit adhuc in civitate Bardensi granarium dicti episcopi, in quo proventus illius colligebantur.*

Bernonis Episcopi Sverinensis autoritas.

Consilium de ordinando cœnobio Dobberanensi.

Error Köpkenii & Kluveri.

Jongelini, item Leuckfeldii, Schedii.

(*i*) Testes sunt LATOMUS *in geneal. Meckl. ad a. 1168.* CRAMERUS *hist. eccles. Pom. L. I. c. 47.* Plura de Bernonis autoritate & laude referunt HEDERICUS *in historia MSC. episcoporum Sverinens. in vita Bernonis ad a. 1170.* CRANTZIUS *Wand. L. V. c. 4. L. VI. c. 36. metrop. L. VII. c. 20.* LEUCKFELD. *in chronologia abbatam Amalunxbornensium praf. & p. 47.* CASPAR IONGELINUS *in notitia abbatum Cisterciensium L. III. p. 70.* ubi testatum fecit, quod consilio & persvasione Bernonis Episcopi Megapolensis, olim in Amelungsborne ordinis Cisterciensis Monachi, Dobberanum cœnobium a. 1170. sub auspiciis Pribislai II. & Guntzelini comitis constructum & ad regulas cœnobii Amelunxbornensis compositum, quin etiam abbati & monachis ex eodem cœnobio electis traditum fuerit ad inhabitandum ordinandumque. Quo ipso illorum error expellitur, qui cum KOEPKENIO *in comment. de Megapoli fabulosa p. 89.* & KLUVERO *in descript. Ducatus Mecklenb. P. II. p. 13.* Dobberanum ad regulas ordinis *Benedictinorum* formatum fuisse perhibent. Ad quorum normam tamen cœnobia Megapolitana *Dobbertinum a. 1218. Campus solis* seu *Sonnenkamp a. 1219.* & *Rhena a. 1237.* fundata & instituta leguntur. Sed circa annum fundationis, quem IONCELINUS *c. l.* & LEUCKFELDIUS *§. 16. p. 32.* Dobberanensi monasterio tribuunt, forte erronei nonnihil irrepsit. Litteræ enim fundationis habent calendas Martii anni 1169. quem sequuti sunt CHERUBINUS *bullar. magno T. I. p. 67.* HERMANNUS CORNERUS apud ECCARDUM *in corpore Historico Tom. II. p. 743.* CAROLUS *de* VISCH *in biblioth. script. Ord. Cisterciensis p. 378.* MARESCHALCUS *deflorat. L. V.* Qui tamen in ANNALIBUS *L. II. c. 40. annum 1164.* substituit. Ex quibus SCHEDIUS *in topographia Mecklenb. MSC.* eundem denuo enarravit. Plura dabunt LATOMUS & CHEMNITIUS *in vita Pribislai II.* & DIPLOMATARIUM *Dobberanense, ab a. 1169.* usque ad ætatem reformationis congestum & authenticis chartis quadringentis instructum.

finem miserit Sverinum (*ii*). Sed præcipuum juris Sverinensis apud Holsatos, Cimbros & Pomeranos autoritatis momentum in eo positum est, quod illud non solum naturali & germanica æquitate ac brevitate commendabile, sed rerum argumentis ipsis, statui & moribus illorum consonum fuerit, ostenderitque maxime *vestigia & semina domesticarum avitarumque legum* ANGLIORVM & WERINORVM (*k*) quibus a seculo quinto majores eorundem usi fuerunt instar normæ juris originarii seu patrii. Equidem hactenus clarissimi Historici & Jureconsulti de legibus Angliorum & Werinorum mirifice disceptarunt, easque vel cum CONRINGIO (*kk*), LEIBNITIO (*l*), HERTIO (*m*), HACHENBERGIO (*n*), BRVNQVELLIO (*o*), HEINECCIO (*p*) inter leges *Thuringicas*, vel cum HOFFMANNO (*q*) inter Saxonicas, vel cum com-

Et ex ipso jure depromta.

Utpote argumentis veterum legum Angliorum & Werinorum haud destituto.

De promota juris Sverinensis autoritate a Pomeraniæ Principibus qui litteris incubuerunt Sverini.

Illustratur exemplo juris Romani summopere evecti a Germanis in scholis Italiæ edoctis.

Unde petenda est ratio collectionum jurium germanicorum Sec. XII. XIII.

Et speciatim juris Cimbrici a. 1240.

Aliud exemplum de origine collectionis juris Rugiani.

Leges Werinorum frustra vocantur Thuringicæ a Conringio, Möllero, Leibnitio, Hertio, Hachenbergio, Brunquellio, Heineccio.

Judicium Hoffmanni.

(*ii*) Dubium non est, quin Principes Sverino in patriam reduces juris Sverinensis æquitatem laudaverint ejusque cultum & autoritatem promoverint. Quod institutum domesticum consultius omnino fuit consilio eorum, qui seculo XII. & XIII. ex Italorum scholis in patriam Germaniam reduces, juris peregrini Romani doctrinas subtiles, otiosas & a statu & moribus patriæ longe dissonas ebuccinarunt & invita Themide & ratione ubique & universum introducere strenue allaborarunt. Quo improbo labore & conatu id tamen effecerunt, ut cordatiores cives & ipsi Principes ac imperantes ipsis seculis XII. & XIII. colligere cœperint jura *provincialia & statutaria seu civitatensia* GERMANICA. Eundem salutarem effectum in Cimbria produxerunt illi, qui ex scholis italicis, romano jure pleni in patriam redeuntes, peregrina jura ad vivum resecare eaque, quamvis ad indolem reipublicæ non magis, quam Herculis cothurni ad pedes germanorum quadrantia, civibus suis obtrudere patriaque jura cum romanis confundere, cupide omnique nisu contenderunt. Movit enim hic conatus Regem Daniæ Waldemarum II. ut illi obicem positurus, consilio procerum secularium & ecclesiasticorum curam defigeret in colligendis legibus patriis Gothicis, Cimbricis, Saxonicis, Frisicis, quas circa annum 1240. in comitiis Wordingburgensibus promulgavit in codice juris Jutici, *Lowbuch* vocato, cujus fidem & autoritatem ipsi adeo Waldemari successores Daniæque Reges in diebus inaugurationis usque ad regni electivi in hæreditarium mutationem solemni juramento confirmarunt, testibus HARALDO HVITFELDIO *P. II. hist. Dan. p. 206.* BLVTINGIO *in commentat. MSCt. de originibus juris Iutici* & MÖLLERO *isag. in hist. Cimbr. P. I. c. 15. §. 8. p. 262.* Idem etiam exemplum, sed recentius suppeditat Pomerania. Cum enim PETRVS RAVENNAS, *Jureconsultus Italus* a Bogislao X. magnis stipendiis e regionibus transalpinis in Pomeraniam evocatus, nova multa patriis consvetudinibus adversa Pomeranis propinasset, excitati inde sunt Rugiani, ut de tuendis & in perennem ordinem collocandis legibus & consvetudinibus Vandalicis cogitare cœperint. Unde enatum est *jus patrium Rugianum* a NORMANNO collectum & supra laudatum.

(*k*) Quas ediderunt HEROLDVS *in Libris originum & Germanicar. antiquitatum p. 127.* LINDENBROGIVS *in Cod. Legum ant. Germ. p. 479.* LEIBNITIVS *T. I. rer. Brunsvic. p. 81.*

(*kk*) *In Origin. jur. German. c. 13.* ubi inscriptionem ab imperita manu irrepsisse suspicatur & Leges a Francorum Regibus solis Thuringis latas fuisse contendit. Quam opinionem secutus est MÖLLERVS *in isag. ad hist. Cimbr. p. 260.*

(*l*) Qui c. l. ita statuit: *Mirum Anglos & Werinos conjungi. Equidem Taciti temporibus vicini erant trans Albim, sed postea Werini cis Albim, Angli trans mare profecti sunt. Werinos ad mare pertigisse ex Procopio discimus;* idem Widikindus *refert de Thuringis, antequam a Saxonibus invaderentur. Itaque credibile est,* Werinos *habitos pro parte Thuringorum & habitasse in regione Cauchorum.*

(*m*) *Notitia vet. German. popul. P. II. c. 2. §. 339.*

(*n*) *In Germania media diss. 1. de regimine veterum Germanorum §. 13. p. 11.*

(*o*) *Histor. jur. Rom. Germ. P. IV. c. 2. §. 16. p. 587.*

(*p*) *Histor. juris civilis Rom. & Germanici L. II. c. 1. §. 12.*

(*q*) *Specim. de origine Legum German. p. 55. Sect. VII. §. 1. Nullius,* inquit, *pene gentis Germanæ tam obscurum nomen & sedes adeo incognita nostra ætate mansit, quam Angliorum & Werinorum, qui eruditis multam disceptandi occasionem dederunt; accedit confusio, quam inscriptio legis causat; hinc nonnulli legem de solis Thuringis accipiendam esse sunt interpretati; quicquid sit, id pro verisimile habemus, gentes fuisse Saxonibus affines.*

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Dissensus Eruditorum circa has Leges. Quæ Cimbris Anglionibus & Werinis Megapolensibus vindicantur.

compluribus denique inter leges dubias & incogniti nominis retulerunt; sed haud obscurum quin fere manifestum probatumque alibi (r) videtur, quod *Angliones* fuerint veteres Saxones, Cimbri, Angli in primis sedibus Slesvicensibus (s) habitantes, *Werini* vero, præcipui populi Herulici & Vandalici in Megapoli (t), præcipue Rugia & Pomerania consedentes, quos cum Anglionibus & Saxonibus TACITUS *de moribus Germ. C. X. XXXVII. XL.* PTOLOMAEUS *L. II. c. 11.* PLINIUS *hist. L. IV. c. 14.* MELA *L. III. c. 3.* STRABO *L. VII. p. 449.* manifesto conjungunt & una quasi societate & necessitudine colligatos circumscribunt.

Probatur rationibus.

Docent hoc explicatius & utriusque gentis viciniam, nexum, consortia, unionem & amicitiam, mutuis fere institutis & consuetudinibus paceque belloque excultam, uberius loquuntur & exponunt BOXHORNIUS (u), STRUVIUS (v), ipse LEIBNITIUS (w), ZEI-

---

(r) *Specimine document. ineditorum Mecklenburgensium p. 51-61.*

(s) De quibus supra diximus ad MARESCHALCI *deslorationes antiquitatum.*

Varinorum nomina & etymologia Vandalica. Item Varni, Warnemundæ, Werinæ, Warini & Warenæ. Warlini & Wartharum. Opinio Schwartzii de Sverino. Lyschandri sententia de tribus Warnis Cimbrorum, Fluviique Wardæ & tractus Weruliæ.

(t) Varini populi a PROCOPIO & PLINIO *Varni Guarini & Carini*, a PTOLOMAEO *Viruni*, a IORNANDE *Werini*, *Werti* & ab aliis *Varri*, *Vari*, *Warnavi Wardones*, *Svardones* nominati, recte dici videntur ab *arcendo*, *custodiendo*, *Vandalice waren*, *wariegen*, *unde wehren*, *bewahren*; Præcipuas enim sedes habuerunt in propugnaculis & limitibus provinciæ marique maxime proximis & ad securitatem natis & factis. Inde ab iis nomina & significatum habent *Warna* seu *Warnau*, aqua, fluvius Warinorum prope *Warnemunde* in mare Balthicum decurrens; *Werina* seu *Werla*, arx olim famosissima & a Venedis occupata; *Warinum* oppidum, *Warena* urbs antiquissima castello olim & vallis munitissima, iuxta lacum *Müritzium*, ad gerenda negotia feliciter accommodatum sita; item *Warlinum seu Varenium* Stargardense, & *Warthæ* plures seu arces & propugnacula, quorum reliquiæ & rudera in Megapoli & Pomerania nec hodie prorsus conspectui subducuntur. A Warinis seu Werinis etiam *Swerinum* nomen suum accepisse conjicit SCHWARTZIUS *in introduct. ad historiam iustitiæ Pomeran. p. 16.* Sed malui hoc, ut supra indicaui, arcessere ab idiomate Slavorum, qui ipsius urbis autores exstiterunt & architecti. Unde Sverino urbi antiquissima ætate non nomen *Werinum* vel articulo Vandalico S. præmisso *Swerinum*, sed nomen Slavicum *Zvarin* vel *Tzvarinum* inditum fuisse constat. Facile vero concedimus in sententiam LYSCHANDRI, *qui in commentar. ad Aventinum p. 14. & in synopsi historiarum Danicarum p. 28.* Warinorum in *Cimbria* memoriam notavit docuitque, quod Cimbrorum Warinorumque judex seu Præfectus tertius *Truidur*, tria propugnacula seu Wärn exstrui curaverit nominatim *Wardberg* in Scania, *Wardingborg* in Seelandia & *Warinia*, *Warde* hodie vocata, in Chersoneso Cimbrica tractus Riepensis sita, & synodo ecclesiastica nunc spectata. Idem testis est, quod fluvius urbi Wardæ proximus & in mare occidentale defluens dicatur *Wardaa* seu aqua Wardorum, & quod olim prœripia & regiones hujus propugnaculi Cimbrici & Ripensis venerint sub nomine *Harulia*, *Herulia seu Werulia*, a sedibus Heruliorum & Werinorum ita nuncupatæ. Quod ex Lyschandro itidem retulit ERICUS PONTOPPIDANUS *in theatro Dan. p. 351.* De Varinis in *Rugia* & *Pomerania* consedentibus vide CLUVERUM *c. l. n. 9. 10.* & SCHWARTZIUM *c. l. p. 16. not. a.*

De Anglionibus Cimbris testimonium Boxhornii, Struvii,

(u) *In histor. univers. ad a. 449. p. 368.* ibique: ANGLORUM *Cimbricorum expeditione factum est, ut Britanni* LEGES, *instituta, mores, linguam & litteras ipsas Germanorum &* SAXONUM *recipere coacti fuerint.*

(v) *In historia Iuris c. 6. p. 420. & 423. Habemus quoque & Legem* ANGLORUM *apud Germanos quondam usitatam, usque dum Anglo-Saxones in Britanniam leges suas introducerent, & legem* WERINORUM *sive Varinorum, qui Vandali erant, a Varna amne sic dicti. Vulgo explicantur Varini per Thuringos; sed dum utraque Lex conjungitur, facile patet, Werinos gentem fuisse Anglis vicinam. Angliorum Leges concernebant Anglos in primis sedibus suis in Slesvicensi ducatu habitantes. Werini vero habitabant in tractu Megapolitano ad Varnam fluvium, qui Rostochium alluit, ad Warnemundam & prope mari Balthico infunditur.*

Leibnitii,

(w) *Tom. I. script. rer. Brunsv. p. 29. lit. K.* ubi ad Chorographi Ravennatis *Librum IV. c. 17.* observat, *quod confinalis Daniæ regio, quam Ravennas nominat Saxoniam & ad Daniam antiquitus pertinentem, sit Holsatia & forte etiam Wagria, a* SAXONIBUS *&* ANGLIS *Taciti tempore habitata, qui deinde & Albim transierunt & cum* IUTIS *chersonesi interioribus incolis Britanniam invaserunt.*

ZEILERVS (x), CLUVERVS (y), DANCKWERTHVS (z), CELLARIVS (a), HECHTIVS (b), *de* BVNAV (c), SCHWARTZIVS (d), ARPIVS (dd) aliique. Ipsæ vero, quas juris Sverinensis, omnium fere statutorum civitatum Germaniæ antiquissimi (e), fragmentis eorumque primo præcipue, ex vario Germanorum jure adjecimus commentationes & observatiunculæ, satis dabunt testatum explicatumque, quod illa Legum *Angliorum & Werinorum* lacinias contineant & rudera quasi tueantur, cum legibus etiam Germanorum conciviumque vetustissimi mediique ævi, præcipue Saxonicis (f), Anglo-Saxonicis (g), Cimbricis Slesvicensibus (h), Juticis (i), Lu-

Et Legum ipsarum collatione cum reliquiis juris Sverinensis, Legibus Cimbricis, Anglo-Saxonicis aliisque patriis.

(x) *In Germania novo-antiqua p. 6. 7.* ibique diserte de *Cimbris*, *Anglis Suevis & Varinis una societate & religione conjunctis.* Idem asserit MEZERAI *dans l' abrege Chronolog. de l' histoire de France T. I. p. 97.* ubi *Saxones*, *Herulos*, *Warinos Megapolitanos*, *Anglos Cimbricos & Frisos* fœdere & itinere in Belgium & Britanniam conjunctos laudat.

Zeileri, Mezerai,

(y) *German. ant. L. III. c. 7. 22. 27.* Cui addatur ALTINGIVS *Not. infer. German. P. II. p. 61. sqq.*

Pluriumque aliorum.

(z) *Chorograph. Ducat. Slesvic. & Holsat. P. III. c. 5.*

(a) *Diss. de Cimbris & Teutonis & in Geograph. L. II. c. 5. p. 477. sqq.* item PETREIVS *de orig. Cimbrorum p. 9. 10.*

(b) *De auspiciis rei heraldicæ inter Germanos, speciatim Saxones p. 4. sq.* Addatur HERTIVS *not. vet. German. popul. P. II. §. 39.*

(c) *P. I. historiæ imperatorum & imperii Germ. p. 30.*

(d) *Histor. finium Principatus Rugiæ p. 25.* ibique de Cimbris & Teutonibus e primis sedibus *Iutia*, *Slesvico & Holsatia* ob maris exæstuationem *in Rugiam* migratis.

(dd) *In Themide Cimbrica, §. 24. sqq.*

(e) Res satis expedita est, quod bina factio *Legistarum* & *Decretistarum*, altera *Gibellina* seu Cæsarea, altera Pontificia seu *Welphica* vocata, potissimum demum moverit Principes Germaniæ provinciarum, ut Seculo XIII. animum desigere cœperint in colligendis legibus & consvetudinibus domesticis provincialibus & municipalibus, iisque tuendis contra torrentes & irruptiones jurium adventitiorum canonici & Romani. Loquimur hic saltim de legibus Germanorum municipalibus seu statutariis, quæ si exceperis Slesvicenses & Lubecenses vetustas, certe tantum non omnes jure Sverinensi circa annum 1164. ab Henrico Leone & Comite Guncelino condito, apparent recentiores. Quod quidem de statutis Hamburgensibus, Augustanis, Nordhusanis, Argentoratensibus, Spirensibus, Brunsvicensibus, Cellensibus, Luneburgensibus, Bremensibus, Aquisgranensibus, Goslariensibus, Austriacis, Bavaricis aliisque probatum dabimus in libello *de fontibus juris R. & G. eorumque usu in germania §. 15.*

Leges Sverinenses plurima statuta ætate superant.

(f) Apud LINDENBROGIVM *Cod. LL. ant. p. 476.* Addatur MEIBOMIVS *introd. ad Sax. infer. histor. p. 79. sq.* & KEMMERICHIVS *in accessionibus institut. juris civilis R. & G. Libr. I. Tit. VI. p. 51. sq.* De reliquis Germanorum Legibus Seculi V. usque ad Seculum XIII. consulantur CONRINGIVS, KVLPISIVS, HOFFMANNVS, BAYERVS, STRVVIVS, THOMASIVS, BRVNQVELLIVS, HEINECCIVS *in originibus & histor. juris Germanici.*

Notitia Legum Saxonum & Germanorum veterum.

(g) Quæ ex institutis & moribus *Cimbrorum*, *Iutorum*, *Anglionum & Saxonum* ortæ, & ab his populis in Britanniam invectæ sunt, docente NICOLSONIO *in præfat. ad Wilkinsii collectionem Legum Anglo-Saxonicarum.* Unde est, quod in his legibus reperiantur, genuina veterum Saxonicorum jurium vestigia & argumenta, quibus compilatio Legum Saxonicarum seculo XIII. sub titulo *speculi Saxonici* facta, sed suppostitiis & admixtis jurium peregrinorum doctrinis cumulatius maculata, feliciter emendari poterit. Digna videntur BOXHORNII *c. l. p. 368.* verba, quæ adponantur: *Britannos Germanorum Saxonumque Leges recepisse, ex infinitis legum librorumque monumentis Anglo-Saxonum notis & lingua, quæ ipsis Germanis vulgo jam ignota sunt, scriptis facile unicuique constat; cujus ego rei meminisse debui, ut Germanicarum antiquitatum studiosi sic admonerentur, in sola illa regina insularum Britannia, ut Germanorum colonia, superesse hodieque plurima monumenta, ex quibus veterum Germanorum* VITA, MORES, LEGES, MAGISTRATVS *& quæ ejus generis sunt alia, nullo negotio possunt cognosci.* Idem adstruunt SPELMANNVS, COWELLVS, SHERINGHAMIVS, infra citati.

De jure Anglo-Saxonico e Cimbrico & Saxonico oriundo.

Testimonium Boxhornii.

(h) Quæ a *Svenone* rege civitati Slesvico circa ann. 1140. solenniter sunt præscriptæ, ex avitis consvetudinum Cimbrorum, Anglionum Saxonumque argumentis ceu majorum fidei commissis

De statutis Cimbrorum Slesvicensium a. 1140.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ. O 2

sis maxime collectæ. Conveniunt cum antiquissimis his statutis in rerum præcipuis momentis vetustæ leges civitatis *Flensburgensis*, emporii celebratissimi in meditullio ducatus Cimbrici meridionalis & in finibus ANGLIAE *Cimbricæ* collocati. Autor harum legum exstitit Waldemarus Dux Slesvicensis, Abelis Daniæ regis nepos, cujus cura illæ *a. 1284.* collectæ sunt ac consignatæ idiomate veteri Saxonico. Addantur item *Leges Frisiorum provinciales antiquæ* recognitæ a. 1426. correctæ & adauctæ a. 1559. 1568.

Et Flensburgensium a. 1284.

(*i*) Quæ curante rege WALDEMARO II. ut supra diximus occasione irruentis juris Romani, ope præcipue Uffonis seu Oveni Archiepiscopi Lundensis nobiliumque virorum, legum patriæ peritiorum in codicem Iuris, Anglo-Saxonico idiomate *Law* seu *Low-Buch* inscriptum relatæ & a. 1240. mense Martio in comitiis solemnibus publicatæ sunt, docentibus HVITFELDIO *in præfat. ad leges provinciales terræ Scanicæ* MEVRSIO *Hist. Dan. cont. L. I. p. 24.* PONTANO *Rer. Dan. L. VI. p. 321.* MVSAEO *dissert. de different. juris civ. & jutici c. 1. §. 3. &* BLVTINGIO *d. l. ac in commentario juris Cimbrici adhuc inedito de successionibus vom Erbgangs-Recht c. IV. & XXXVII.* De codicibus hujus juris lingua Danica, Latina, Germanica & a. 1486. lingua veteri Saxonica exaratis & editis vide MÖLLERVM *in introduct. ad hist. Cimbr. P. I. c. 15. §. 10. 11. sqq.* GIESEBERTVM *in periculis statut. P. I. præfat.* & HVITFELDIVM *c. l.* ubi codicem hunc legum Cimbricarum & æquitate & forma, facilitate perfectione & modo lites prosequendi *legibus Danicis Selandicis & Scanicis præstare & præ ceteris omnibus jure prælationis gaudere*, disertissime fatetur. Mirari omnino subit, hæc jura Cimbrica, dignitate & valore maxime præstabilia commentariis juris patrii egere hucusque debuisse, nec provocare valuisse curas & studia interpretum Iuris Germanici peritorum. Qui certe hic non spicilegia, sed ipsam messem antiquitatum legumque Germanicarum colligent, nec hospitia sed ipsa domicilia frequentabunt genuinorum jurium veterum Saxonicorum, quibus laudatissimus codex juris Cimbrici refertissimus est, adeo ut collectionibus omnibus legum Germanicarum Seculi XIII. XIV. & præcipue speculis, Saxonico & Svevico, interpolationibus juris patrii & argutiis jurium peregrinorum mirifice fœdatis, palmam facili opera extorqueat. Sed obloquitur PETR. PARVVS, *Rosæfontanus*, eques Danicus & Professor quondam eloquentiæ Hafniensis, qui in *refutatione calumniarum Ioannis Magni Gothi in Danos a. 1560.* edita leges Iuticas & Selandicas partim juri *civili* partim juri *Canonico* congruere & ex utroque jure desumtas esse confidenter differit. Quin etiam *D.* PAVLVS CYPRAEVS, ICtus Cimbricus & Consiliarius Ducalis Holsato-Slesvicensis, in Scholis Gallorum & Italorum juris Romani principiis plane imbutus & in academia Aureliana juris utriusque Canonici & Romani Doctor creatus, idem argumentum tractandum explicandumque sibi sumsit *in commentariis ad leges patrias Slesvicenses* hactenus ineditis & ab ipso in Academia Aurelianensi inter musas Romana instituta ubique canentes conscriptis, teste filio ADOLPHO CYPRAEO *in annalibus episcoporum Slesvicensium p. 464.* Et hic quoque ipse patris vestigia audacius premens *c. l. p. 245. p. 404.* collectores codicis juris Cimbrici propterea laudat, *quod in sacris literis non solum versatissimi, verum juris etiam Pontificii &* CAESAREI *peritissimi fuerint, adeoque ex his multa legum capita de verbo ad verbum desumserint.* Sed falsum posterius hoc esse, ipsa lectio *Iuris Iutici*, nullo quippe Iuris Romani principio vel argumento inquinati, oppido manifestat. Facile tamen excusaverim PETRVM PARVVM & utrumque CYPRAEVM, qui indubitate ad ita sentiendum inducti sunt vel a præconibus Iuris Romani vel ab ipsis Iuris Iutici commentatoribus, quorum primi & ultimi juri jutico ubique flosculos juris Romani copiose adspersenrunt. Sunt illi præcipue triumviri KANVTVS, PARVVS THVRDO DEGHN & IOACH. BLVTINGIVS, quorum primus sub elogio *Episcopi Viburgensis, venerabilis utriusque juris* DOCTORIS *super jutorum legisterium & Legati Regis Christiani I.* circa annos 1460. & sequentes usque ad a. 1481. inclaruit librumque conscripsit sub titulo *expositionum legum juriumque jutorum, eorumque cum jure* ROMANO *concordantiarum & allegationum, ed. Hafniæ a. 1508.* Alter, qui *Diaconum & Legiferum Daniæ* se nominat, ex eodem juris Romani apparatu compilavit *articulos & correctiones legum juticarum ex consensu* MELIORVM *Regni in parlamento Danorum compositos*, editos Hafniæ a. 1580. Tertius *glossam in codicem juris jutici* edidit, laude promerita haud quidem defraudandam, sed legibus tamen juris Romani non tam respersam quam maculatam. Idem etiam ex *speculo Saxonico* juris cimbrici expositionem frustra conduxit vulgari forte errore subnixus, quod jura *Cimbrica a* WALDEMARO promulgata, originem traxerint ex speculo Saxonico. In qua opinione hærent GOLDASTVS *in collect. consuetud. & Leg. Imp. tit. de speculo sax. in f.* ERICVS MAVRITIVS *in præfat. ad consilia chiloniensia* & ipse HVITFELDIVS qui *c. l.* adstruit: *Omnes Leges collectæ Danicæ magna ex parte originem habent ex jure Saxonico, quod cuivis facile deprehendere licet, qui eas vulgo cum libro Sachsenspiegel contulerit.* Idem repetit BLVTINGIVS *in observationibus de originibus & introductione juris jutici Obs. I.* ubi tamen primum falsum aperte prodit provocans ad HEIGIVM *P. I. quæst. jur. civil. qu. 8.* asserentem, quod jus provinciale Saxonicum a Carolo magno statutum fuerit, speculumque adeo Saxonicum natales suos debeat ævo Carolingico, seculo quippe IX. a. 810. Quod ipsum fabulosissimum dogma, a DVCKIO *de usu & aut. juris Rom. L. II. c. 2.* & a GLOSSATORIBVS *speculi Saxonici* L. III. art. 82. ad nauseam usque recoctum, satis confutatum est & exturbatum a GRYPHIANDRO de Weich-

Elogium de Codice juris Cimbrici a. 1240. promulgato.

Testimonium Huitfeldii.

Desiderantur interpretes juris Germanici periti.

Prærogativa juris Cimbrici Romano jure non maculati.

Error Petri parvi jus Rom. pro juris Cimbrici fonte venditantis.

Item Pauli & Adolphi Cypræorum.

Erroris ratio danda est commentatoribus, romani juris peritis, Præcipue Episcopo Kanuto, Parvo Thurdo, Joach. Bliitingio.

Error Goldasti, Huitfeldii aliorumque, qui ex speculo Saxonico juris Cimbrici origines trahunt.

Quæ opinio nititur principio fabuloso.

Lubecensibus (*k*) & in speculo Saxonico (*l*) collectis conspirent, adeoque in multis argumentis communem fere cum juribus Germanicis parentem & originem domesticam sponte prodant. Dabimus & hoc loco unum alterumque exemplum tam ex verbis quam argumentis legum petitum. Quemadmodum enim formulæ in fragmentis Sverinensis juris obvenientes de *Rheda*, *Rate seu gerada*, *de mulcta solidorum*, *vulneribus*, *successionibus*, *pace domestica*, *duplici mensura*, *solido pacis seu fredo*, *præscriptione hominum propriorum*, *distinctione hæreditatis cognatorum & agnatorum seu de successione ad fusum & lanceam* (*m*), *separatione liberorum*, *communione*

O 3

Weichbildis Saxon. c. 37. CONRINGIO, HERTIO, STRVVIO laudatis locis. Iura igitur *antiqua Saxonica* in avitis institutis *legalibus* & *consvetudinariis Saxonum* domesticis & genuinis, in rationibus & indole status civilis Saxonici vetusti præcipue radicatá, hæreditario more a majoribus ad posteros fideliter & pure propagata, a collectione *Repkoviana* seu a SPECVLO *Saxonico* discernere omnino debuissent HVITFELDIVS & BLVTINGIVS, qui facile rescire & animadvertere poterant, quod speculum Saxonicum privata tantun autoritate ab EPKONE REPGOVIO nobili Saxone circa vel rectius paulo post medium seculi XIII. demum compilatum nec vim Legum habeat, nec ipsa antiqua jura Saxonica originaria salva & *illæsa* referat, sed cum juribus Romanis & adscititiis aliis argumentis maxime confundat, nec origine & ætate sua codicem *legum* CIMBRICARVM superet. Si enim vel liberalius computum feceris & REPGOVII *Consiliarii Comitis Hoieri Falckensteinensis* fata & vitæ circumstantias a HEIGIO *d. l.* BECMANNO *Hist. Anhalt. P. III. p. 312. P. VII. cap. 3. p. 356.* HORNIO *præf. ad jus feud.* §. 12. GAERTNERO *præf. ad spec. Saxon.* §. 4. LEVBERO *discursu de privilegiis Magdeb. P. II. n. 21. 22.* KETTNERO *antiquit. Quedlinb. p. 216. ad a. 1266.* HOFFMANNO *in specimine conjectur. polit. de originibus LL. Germ. p. 107. sq.* CONRINGIO, SCHILTERO, STRAVCHIO, LVDOVICO, RINCKIO & SCHREITERO aliisque *de speculo Saxonico* scriptoribus large suppeditatas in selectum & summam contuleris, id tantum pro speculatore efficies, ut collectionis ipsius natales demum post decem a promulgato codice juris Cimbrici annos, probabili ratione circa annum 1250. determinentur. Quid? quod fide annalium cimbricorum nixus haud temere conjectare mihi videar, si EPKONEM REPGOVIVM, speculatorem Saxonem dixerim æmulatorem Uffonis & collectorum codicis juris Cimbrici, quorum quippe juris Germanici & Saxonici operas imitari nonsolum, sed admixtis suæ collectioni variis rebus philosophicis, historicis, antiquariis, allotriis, juris canonici & Romani pigmentis & doctrinis præcipue juris publici Germaniei, maxime fabulosis, superare & gloriose vincere conatus fuit. Quare etiam, ut inspectio speculi manifestat, methodum eandem & ordinem ab *Uffone* observatum secutus ipsumque codicem suum Saxonicum, uti VFFO codicem Cimbricum, in *tres libros & 242. articulos* universum partitus est. Ut itaque dicam, quod res est, jus *Cimbricum* seu *Iutico-Saxonicum* non ex speculo Saxonico, sed ex ipsis legibus, moribus genuinis & institutis domesticis veterum Saxonum, Cimbrorum, Guthorum, Frisiorum, Germanorumque aliorum & concivium interpretandum; speculum vero Saxonicum ex adverso sed potiori plane jure explicandum, reformandum emendandumque putaverim ex codice juris Cimbrici, utpote speculo antiquioris, vetustissimorum jurium Saxonicorum curatioris & purioris systematis, admixtionibus jurium peregrinorum & detorsionibus rerum patriarum non depravati nec vi legis scriptæ destituti. Dubium tamen non est, quin Leges Cimbricæ aliquando ex speculis Saxonico & Svevico, dogmatica ratione illustrari possint argumentis juris Saxonici & Allemannici a speculatoribus recte positis & instar testimoniorum doctorum juris patrii in subsidium adcitandis. Idem forte nobiscum statuit OTTO SPERLINGIVS, qui teste MÖLLERO *c. l. p. 273.* ineditum reliquit opusculum *de historia juris Danici ab ovo repetita, in qua omnia inde jura Saxonica originem suam derivare ostenditur.* Addatur AMTHORIVS *programmate de juribus Slesvic. & Holsat. edito a. 1711. p. 5.* VOGTIVS *commentat. in leges juticas de homicidio §. 4.*

(*k*) De quarum initiis sub Henrico Leone, fontibus juris Germanici communis & specialis, progressu & codicibus diximus in dissert. *de Origine & fontibus juris Lubecensis.*

(*l*) De cujus usu apud Holsatos nonnulla observarunt MAVRITIVS *præf. ad cons. kiloniensia*: GIESEBERTVS *periculo statut. I. p. 43.* SAM. REYHERVS *in historia jurium universali ed. Kiliæ a. 1711. c. 42. p. 343. sqq.* HERTIVS *de consultat. & legibus special. rerum publicarum german. Tom. I. Opuscul. p. 429.* WERLHOFIVS *specimine II. juris German. particularis c. 2. p. 187.*

(*m*) Observante HOFFMANNO *c. l. p. 56.* origo hujus diversitatis & ipsæ distinctiones inter bona

Omnique destituitur historica ratione.

Speculi Saxonici compilatio recentior est codice juris Cimbrici.

Repkovius speculator æmulus videtur Uffonis & Cimbrici juris Codicis.

Quod docent argumenta speculi & ipsius partitio.

JusCimbricum explicandum non est e speculis.

De usu speculi Saxonici apud Holsatos remissive.

one bonorum, resignatione judiciali, ipsa maxime vetustissimorum placitorum Angliorum & Werinorum vestigia legumque Saxonicarum, Cimbricarum & Lubecensium argumenta referunt; ita & alia hujus generis adsunt indicia, ex quibus nominasse lubet formulas, quæ de *harpatore*, *freso*, *feminis fresum facientibus & de præscriptione annali circa bona hæredibus destituta* in legibus laudatis Werinorum & Sverinensium occurrunt. De primo argumento LEGES *Angliorum & Werinorum tit. V. Lege XX.* ita statuunt: *Qui harpatorem, qui cum circulo harpare potest, in manum percusserit, componat illum quarta parte majori compositione, quam alteri ejusdem conditionis homini. Feminas fresum facientes similiter.* Per harpatorem LEIBNITIUS *in notulis ad legem Angliorum T. I. Rer. Brunsvicens. p. 83.* intelligit musicum, qui circulo seu arcu fides tangit. Sed mallem interpretari lyricum cytharædum qui *harpat* seu testitudinem, cytharam vel *harpam*, instrumentum teste Diodoro Siculo *lyræ* olim non absimile, pulsare didicit; cui musices modulatissimæ generi CIMBROS olim summopere studuisse & pertinaci industria totos deditos fuisse referunt CYPRAEUS, BIRCHERODIUS, MAIOR *de populis Cimbricis* & alii plures. Quin testes sunt WORMIUS *L. I. monum. Dan. c. 7. p. 84.* & ARNKIELIUS *de sepulturis veterum Cimbrorum gentilium L. I. c. 23. §. 8. p. 164.* quod Cimbri musici cum ipsis *citharis* & instrumentis musicis, urnis olim mandati fuerint, ideoque sæpius citharæ seu harpæ in tumulis repertæ sint. *In Norwegia*, inquit WORMIUS *c. l. prope Hollojen in Mandalensi territorio non ita pridem duæ effossæ* sunt *urnæ*, *in quarum altera cineres & ossium reliquiæ*, *in altera instrumentum musicum*, *Danis eine* MUNDHARPE, *ex cupro deaurato nitidissimo*, *suo splendore omnes in admirationem trahens. Et varia hujus generis in agri Slesvicensis tumulis reperta proponit* IO. ADOLPHUS CYPRAEUS *annal. eccles. Slesvic. L. I. c. 2.* Accedit inde nova pro nostra opinione argumentatio, quod *leges Angliorum* sint veterum Cimbrorum leges, quorum quippe formulas dicendi, mores & linguam produnt. Etsi enim sint, qui referente HICKESIO *Grammat. Franco Theotisca p. 96.* Harpam dictam velint ab Arpis populis Italicis, quos hoc instrumentum invenisse putant; etsi quoque innuente VOSSIO *de poematum cantu & viribus rhytmi p. 119.* alii hujus instrumenti denominationem Bardis Gallorum tribuere soleant; minus recte tamen, quin insulse hoc fieri judicant CAROLUS DU FRESNE & *doctissimi monachi ord. S. Benedicti in glossar. ad scriptores med. & inf. lat. ed. noviss. Tom. III. p. 1066.* apposite asserentes; quod Harpæ vocis *originatio deducenda sit a veteri* SEPTENTRIONALI *vocabulo*, SAXONICE *scripto Herppa*, CIMBRICE *Harpa seu cithara.* Idem dixerim de vocabulo *Fresum*, cujus originatio æque Cimbrica est & crassi *lanificii genus* apud Anglo-Saxones & Frisios olim, hodieque apud Cimbros & Britannos *Fresee* vulgo dictum indigitat. Quod

Adjiciuntur exempla de vocabulis harpatoris & Fresum facientium.

Quod utrumque Cimbris peculiare fuit.

Testimonium Dufresnii & Benedictinorum.

bona expeditoria & utensilia, mobilia & immobilia, primæ debentur Legibus Werinorum & Anglionum.

Quod denominationem suam accepit a Fresis Cimbricis, panni hujus laniferi corrugati seu fresati inventoribus & nundinatoribus præcipuis, qui ipsum hoc opificium & negotium præcipue feminis lanariis seu FRESVM, *frezium vel fimbriam* facientibus (*n*) detulerunt; inter quas olim feminæ *Frisiorum Eidorensium & insularium*, præcipue *Femariensium* eminuerunt & inclaruerunt, adeo ut LAVRENTIVS ADSEN *in schedis MSCt. annalium Eyderostadensium* & AVTOR *vetusti MSCt. Femariensis* locum dederint opinioni, quod *Femaria* FIMBRIA olim vocata, hoc nomen debeat feminis fresium seu FIMBRIAM h. e. pannos & limbos pexatos hodieque fascias seu tibialia pexa & lanaria vendentibus. Quæ tamen conjectura dubia videtur & æque incongrua, quam alia hujus argumenti DVFRESNII *glossar. t. I. p. 710.* qui feminas fresum facientes, eas saltim mulieres quæ cannabim in aqua madefactam macerant & confringunt, fuisse putat vel ideo, quod *fresum* esse videatur a *frendere* & idem ac *fractum, subactum, divisum*. Mallem ipsas origines nominis *Frisiorum* vel *Frisiæ* regionis, utpote palustris terræ vallatis fossis refertæ & munitæ, repetere (*o*) ab infringendo, subigendo; neutiquam vero a latino *frendeo*, sed a Cimbrico *friesen*, i. e. rumpere, perfodere, unde *Fries* apud Helvetos, Belgas & ipsos Frisios etiam nunc denotat fossorem, quod ex PICTORII *dictionario Helvetico* notat LEIBNITIVS *in collect. Etym. præf. §. 2. p. 11.* Ad alterum progredimur argumentum de annali hæreditatis destitutæ præscriptione, quod exprimitur in *statutis Suerinensibus §. 17. Si moritur quis, bæredum præsentia carens, assument illam Consules caussa rei servandæ usque ad* ANNI *terminum, quo revoluto, si nullus bæres venerit, ad manum transeat potestatis.* Plane convenit hoc statutum de præscriptione honorum vacantium cum jure CIMBRICO *Jutico*, quod *L. I. c. XXIII.* rem ita definit: *De dar Erve unde Schuld manen will na* ... *enes*

De Fresis inventoribus Cimbris.

Fresi & Frisia etymon.

Aliud exemplum de præscriptione annali bonorum hærede destitutorum.

(*n*) Abundavit olim Germania his mulieribus, adeo ut ubique etiam in palatiis Regum *Geneceum* seu *Peselium* quoddam exstiterit, hoc est locus, quo mulieres pensa in lanificio & re vestiaria exequebantur. Cujus moris meminerunt *Leges Allemannicæ & Longobardicæ* in titulis *de ancillis pensilibus in curte Regis*. Et testis est EGINHARDVS, *quod Carolum M. haud puduerit filias regales adsvescere lanificio coloque & fuso.* Reliquiæ horum gynæceorum supersunt in Cimbria, præcipue Frisia & Ditmarsia, ubi hodieque peristilium seu primus ampliorque ædium locus dici solet *Pesel*. Quod vocabulum *Pisile* occurrit in Caroli M. breviario rerum fiscalium apud LEIBNITIVM *in collect. etymol. P. II. p. 325.* & in charta de a. 803. apud VGHELLVM *in Italia sacra*, citatum ab ABBATE GOTWICENSI *L. III. chron. p. 450.* qui ita: *Per pisilia hic intelliguntur triclinia, theotisce Stuben, quamvis nonnunquam hoc vocabulum pro* VESTIARIO *acceptum fuerit. Acta murensis monasterii p. 9. ajunt: Cœpit inde vir venerabilis cellam construere, ædificavitque primum dormitorium, subtus autem pisalem. Denotat alias gynæceum sicut pluribus testimoniis firmat Cangius verbo gynæcium, voce a vocabulo pensili formata, quod in tali loco pensa mulieres alibi trahant;* pülel *hodie Zelandis vestiarium, Frisiis autem culinam denotat.*

De Genecio & Peselio Germanorum veterum, Cimbrorumque & Ditmarsorum.

(*o*) Non desunt tamen, qui Frisiæ vocis natales e Phrygia arcessere gestiunt, & utramque terram perinde ac Thraciam & Britanniam a *frigore* denominatam fuisse arbitrantur; quos doctissimus SKINNERVS *in Lexic. Angl.* confutavit. Nec audiendi sunt, qui *Frisios* a libertate, Anglo-Saxonice *Frest*, vocatos gloriantur; constat enim quod libertatem demum Carolingico ævo adepti & tenaciter deinde quidem tuiti, sed jam ipso Augusti Cæsaris ætate *Fresi* vocati fuerint, docente *Ant.* HEIMRICHIO *in Chron. Fris. Sept. L. I. c. 1. p. 4.* ubi tamen vel a principe *Fresone* vel a *Mari* Fresiam terram tanquam *Mersland*, corrupte *Wresland*, nuncupatam esse satis temere ariolatur.

Opinio aliorum.

enes Mannes Tode, de kame edder sin Vulmachtiger up den 30. Dach, so fern se binnen de Stadt sin; is he buten de Stadt, so stah dat 6. Wecken; is he buten den Lande, so stabt idt jamling IAHR und TAG: quo adjecto die sine dubio indigitatur *dies Saxonicus*, tres complexus citationes legales, quarum quævis rejecta olim est in diem decimum quartum, ut igitur computatis tribus diebus, quibus citatum in foro vadimonium sistere oportuit, dies Saxonicus conficiat sex hebdomades & tres dies; quod LUDEWIGIUS *in Opusculis & Tom. VII. Reliquiar. p. 418. not. 109.* GUNDLING *in Observationibus* haud una ratione *illustrarunt*, & LUNIGIUS *parte sp. archivi Imperii Cent. IV. P. I. p. 220. 443. P. II. p. 120. 639.* diplomatibus seculi XII. stabilivit. Quibus accedit concentus jurium antiquorum *Saxonici L. II. art. 19. Weichbildici art. 21. Anglicani ap.* COWELLUM *Inst. Jur. Anglic. L. II. tit. 6. p. 87. Normannici* apud de LUDEWIG *reliquiarum MSCt. T. VII. p. 187. 417.* Clare *jus Cimbricum* hoc præscriptionis annalis argumentum prosequitur *a. l. Syn dann nene rechte Erven heth in dem 7. Lede, so mag man dat Erve anleggen unde warderen un laten idt stahn Jahr unde Tag; kamen under des de rechten Erven nicht, de* KONING *nimmt dat Erve und lat idt bewaren; kamen överst nene, behold de Konig dat God* IAMLING *efte* IAHR *und Dag, is ene ummeghande Jahr unde* 6. WECKEN. Eodem jure hæc præscriptio recepta est in causis *der billigen Brüche*, hoc est *violationis festorum*, si quis dies festos profanaverit inferendo alicui vim, damnum, injuriam; uti statutum est *L. I. cap. L. Lib. II. cap. LXXX. seq. cap. LXXXV.* ubi ita: *Hillige Bräkes-Sake stahn nicht baven Jahr und Dach.* Quo annali tempore etiam actiones propter *homicidium, rapinam, debilitationem membrorum, vulnerationem & Mannbot* seu *Werigeldum* præscribi dicuntur *c. l. L. II. c. 9. 89. L. III. c. 21. 27.* Egregie cum jure Sverinensi & Cimbrico conspirant jura & immunitates, quas *Henricus Leo Dux Saxoniæ & Bavariæ*, Wisbyensibus & Gutensibus seu incolis totius insulæ Gothlandiæ concessit anno MCLXIII. luculento diplomate, quod LAMBECIUS *L. II. rer. Hamb. p. 79. exhibuit* ibique *n. 251.: Si quis vero Iuthensium in quacunque civitate nostra mortuus fuerit, bona sua hæres vel cognatus ejus, si forte præsens est, recipiat & in pace fruatur; sin autem bona illa in eadem possessione, qua ille obierit,* ANNUM & DIEM *in districtu reserventur; si vero nullus infra tempus denominatum, bona ista* requisiverit *Judex civitatis ea recipiat.* Nec dubium est, quin HENRICUS LEO, qui circa a. 1158. & sequentes annos Lubecensibus jura municipalia elargiri cœperat, ipsa hæc præscriptionis annalis jura civitati Lubecæ æque concesserit, id quod tum ex ratione hujus Legis, tum ex vetustis codicibus juris Lubecani & ex Friderici I. Imperatoris diplomate confirmationis privilegiorum Lubecæ civitatis manifestum est. Ratio legis (*p*) attempera-

Convenientia juris Cimbrici.

Quod dicitur præscriptio binnen jamling h.e. intra annum & diem Saxonicum.

Convenientia juris Wisbyensis & Guthensium a. 1163.

Juris Lubecensis a. 1158. 1162.

(*p*) Quam recte perspiciunt HERTIUS *in not. ad Puffendorff. L. IV. c. 12. c. 5. & 10.* SAM. STRYCK *diss. de præscriptione rerum per mare allatarum p. 13.*

perata fuit indoli civitatum mercatoriarum, quæ finem omnem collocant in flore & libertate commerciorum, quarumque ideo maxime intereſt, ne dominia rerum negotia & contractus periculo, incertitudini, ambiguo eventui, futuris litigiis, reſciſſioni, evictioni, vel intervallis temporum exponantur, ſed brevi tempore omnia certa fiant, citoque negotia ſecura reddantur ac determinentur. Teſtis eſt HELMOLDVS *Chron. Slav. L. I. c. 35. ad a. 1158. Tandem victus Comes Holſatiæ Adolphus fecit, quod neceſſitas imperavit, & reſignavit Henrico Leoni caſtrum & inſulam Lubeke, & tunc jubente Duce reverſi ſunt mercatores* (quibus Henricus Leo a. 1151. commercium cum Lubeca inhibuerat) *cum gaudio deſertis incommoditatibus novæ civitatis & cœperunt reædificare eccleſias & mœnia civitatis, & transmiſit Dux nuncios ad civitates & regna aquilonis* DANIAM, SWEDIAM, NORWEGIAM, RVSSIAM *offerens eis pacem, ut haberent liberum commeatum adeundi civitatem ſuam Lubeke, & ſtatuit illic monetam, telonium &* IVRA CIVITATIS HONESTISSIMA, *a quo tempore proſperatum eſt opus civitatis & multiplicatus eſt numerus accolarum ejus.* Cum igitur Henricus Leo civitati Lubecæ in commodum mercaturæ & commercii honeſtiſſimas leges præſcripſerit, dubium non eſt, quin in eundem finem præſcriptionis terminos temperaverit volueritque eosdem contractiores. Comprobant hanc ſententiam vetuſti *codices juris Lubecenſis membranacei*, præcipue OLDENBVRGENSIS ſub auſpiciis *Adolphi IV. Comitis ſcriptus a. 1238.* TVNDERENSIS *de a. 1243.* KILONIENSIS *de a. 1315. juſſu Comitum Gerardi & Joannis conſignatus*, & ſupra laudatus *Codex de a. 1337.* qui omnes in hoc præſcriptionis argumento conveniunt & quorum forte pleraque argumenta repetita ſunt in codicibus aliis antiquis (*q*). Accedit diploma Friderici I. de a. 1188. apud LVNIGIVM *archivi Imp. P. ſpec. cont. 4. P. I. p. 1230.* quod omne, ſi quod eſt dubiolum, ſtatim eximit. Meminit enim diſerte juris jam tum conſtituti Lubecenſis, ejusque intra civitatem emendationis, quam civibus ſpeciatim ita præcipit, ut, *quicquid intra civitatem ſui juris poſtea emendare voluerint, emendare non obmittant*; cujus ipſius argumenti fidus interpres eſt ARNOLDVS *L. II. Chron. Slav. c. 35. Priusquam*, inquiens, *Friderico I. civitatem aperuiſſent exierunt ad eum rogantes ut libertatem civitatis, quam a Duce* HENRICO LEONE *prius traditam habuerant, obtinerent, &* IVSTITIAS, *quas in* PRIVILEGIIS SCRIPTAS HABEBANT, *ſecundum jura Suſatiæ & terminos, quos in ſilvis, paſcuis, fluviis poſſederant, ipſius autoritate poſſiderent: Imperator vero annuit eorum petitioni.* Ipſe vero Fridericus Imperator in citato diplomate hæreditatibus vacanti-

1238. 1315. 1337.

Argumentum diplomatis Friderici I. de a. 1188.

(*q*) Inter quos ſunt codex de a. 1235. laudatus a MELLENIO *in der Nachricht von Lübeck p. 248.* & codex membranaceus, quem Wetta Lubecenſis aſſervat, cæterique laudati ab VFFENBACHIO *Biblioth. MSC. Part. IV. col. 79.* PETRO FRID. ARPIO *in feriis æſtival. p. 286. &* HOFFMANNO *progr. de antiquo juris Lubecenſis codice*, diſſertationi NICOLAI RVMPFII *de inſignioribus defectibus jurisprudentiæ Germanicæ criminalis* præmiſſo.

Juris Lubecenſis codices veteres.

tibus annale tempus præscriptionis præfinivit luculentissimis verbis, quæ sequuntur: *Si quisquam mortuus ibi fuerit & forte hæredem non habuerit*, OMNEM *hæreditatem & suppellectilem ipsius* ANNUM *&* DIEM *integraliter in domo, in qua moritur, reservandum censuimus, nisi forte aliquis ei proximus intra tempus denunciatum adveniat, qui hæc jure civitatis obtineat; si vero intra tempus illud nemo proximorum venerit, quæcunque* (tam mobilia, quam immobilia) *hæreditavit* REGIAE *potestati solvantur.* Quo jure fisci, olim regio & principali, deinde ad Magistratum civitatis delato, etiamnunc Lubeca utitur juxta statuta hodierna *L. II. tit. 1. art. 9. tit. 2. art. 14.* *Stirbet jemand ohne kundige Erben, sein nachgelassen Guth soll man dem Rath überantworten zu bewahren Jahr und Tag* (r); *würde sich aber binnen Jahr und Tag niemand angeben, noch eine Recht dazu zeugen lassen, so ist das Erb-Guth dem Rathe heimgefallen.* Idem annale tempus jure LUBECENSI *L. I. tit. 3. a. 3. L. III. tit. 6. a. 3. L. I. t. 8. a. 1. 2. tit. 5. art. 2. L. V. t. 6. art. 1.* præscriptum est vindicationi hominum propriorum, bonorum mobilium & immobilium eorumque evictioni, juri agendi contra ædificantes, juri exigendi promissam dotem, ut & impugnandi negotia in librum publicum seu protocollum curiale relata; quos casus omnes explicuit & cum principiis juris Romani, a quibus prorsus differunt, studiose contulit HEINECCIUS *diss. de præscript. annali juris Lubec. a jure Romano diversa.* Consonant in hoc argumento plurium Germanorum leges præcipue veteres, quibus & Lubecenses partem justitiæ debent, SUSATENSES *in membranis conscriptæ Sec. XII. art. 51. 52. seqq.* SAXONICAE *provinciales seu spec. Sax. L. I. art. c. 7.* ALEMANNICAE *in spec. Svev. c. 258.* MAGDEBURGICAE *Weichbild. art. LIX.* cum quibus amico vinculo cohærent *leges* LUNEBURGENSES *antiquæ* apud LEIBNITIUM *T. III. script. R. B. p. 754.* ibique: *Heft be unse Börger nene Erven, de sine Herwede scholen upbewen, so scölen sick de Radmanne unterwinden mit Urkunde des Vagedes &c. unde schal idt holden Jahr unde Dach; kummt binnen der Tydt nen siner Erven, so scölen de dwe dele to de Stadt buwe, de drüdde Deel dem* Vagt; *item* jura singularia *civitatis* BREMAE a Friderico I. a. 1186. stabilita, apud LUNIGIUM *P. spec. arch. Imp. cont. IV. p. 220. ut & civitatis* STADAE *ab Ottone IV. concessa a. 1209.* apud MUSHARDUM *in memoriis nobilium ducat. Bremens. & Verd p. 155.* ubi ita: *Si quis in civitate in sua Wickbeld mortuus fuerit suum Herwede sub judiciaria potestate per annum & diem permaneat sub exceptione legitimi hæredis.* Quibus ex ERNESTI Ducis Brunsvicensis tabulis privilegiorum Hamelensium *de a. 1335.* apud de LUDEWIG *T. X. reliqu. MSCt. L. I. n. 4. p. 26.* accedit civitatis *Hamelæ* constitutio: *Ut, si aliquis hospes moriatur in civitate sine hæredibus, judex debeat bona illius occupare in hospitio, in quo moritur, anno* ET SEX *septimanis & si medio tempore nullus verus hæres talia bona cum jure suo expetet* IUDEX *bona hujusmodi obtineat.* Quemadmodum vero plurium gentium, utut a Ger-

Consensus Juris Susatensis, Saxonici, Suevici, Magdeburgici, Luneburgici, Bremensis, Hamelensis, Computatio diei Saxonici & Lubecensis.

(r) Qui tamen in praxi Lubecensi hodierna non est Saxonicus & civilis, sed naturalis & communis, spatium XXIV. horarum. MEVIUS *ad cit. locum.*

a Germanorum sedibus nunc divulsarum & extra Germaniam agentium consuetudines & leges, ob eandem vel æqualem cum Germanis prosapiam, avitum consortium rerumque communem statum cum juribus Germanorum hodieque in præcipuis argumentis & rationibus communi quasi concentu conspirant & ad declarandam curatius, supplendam ornandamque & illuminandam Jurisprudentiam Germanicam egregie conducunt; ita etiam huic momento lucem afferunt *leges Britannorum* ANGLO-SAXONICAE ex genuinis institutis & moribus CIMBRORVM VETERVMQVE SAXONVM præcipue conductæ, teste SHERINGHAMIO *de Anglorum gent. origine L. II.* SPELMANNO *in glossar. archæologico p. 358.* & docentibus COWELLO in *juris Angl. institutionibus c. l.* THOMA *de* LITLETON *in institutionibus leg. Angl. cum* EDW. COKII *commentario editis a. 1628. f. 316.* Cum quibus harmonica sunt placita & jura NORMANNORVM, qui CIMBRIS & ANGLO-SAXONIBVS vicini & conjuncti olim fuerunt, deinde vero in Galliam & Angliam irruentes, plures Germanorum consuetudines & Saxonicas antiquas Leges ibi intulerunt ac propagarunt; quod copiose docet collatio legum Normannicarum inque eas commentatio JCti longe meritissimi IO. PETRI de LVDEWIG *T. VII.* RELIQV. MSCT. *c. l.* Taceo leges, HISPANICAS, institutis *Allemannorum & Wisigothorum* inprimis refertas, nec in argumento præscriptionis a Germanorum Gothorumque rationibus & institutis plane dissonas. Videamus saltim consensum legum WESTROGOTHICARVM *in Sveonia*, quas e Gothico in latinum convertit IO. LOCCENIVS, notulis & animadversionibus illustravit CAROLVS LVNDIVS ediditque OLAVS RVDBECKIVS *tit. de jure hæreditario cap. XIV. Si vir Anglicus in hoc regno moriatur, nec ejus propinquus adsit, ad* ANNVM *usque stabit ejus hæreditas; si ne tunc quidem advenerit ejus hæres,* REX EIVS *hæreditatem capiat &* EPISCOPVS, *si sit sacerdos.* Addimus SVECIAE *leges provinciales ed. a* LOCCENIO *tit. III. C. XXIII. p. 46. Si vir moriatur, qui non habet hæredes intra regnum, si adveniat verus hæres, intra* NOCTEM *&* ANNVM *cum plenis documentis, quod defuncti legitimus hæres sit, ille defuncto succedat in bonis; si non ad dictum tempus accedat,* REGIO FISCO *cedant ejus bona sive immobilia sive mobilia non jure donata & hoc Lex vocat* DANAARFF: *Si ignoretur hæres, nec de eo certi quid afferatur, aut ipse intra* NOCTEM *& annum non accedat, dimidium* REX *hæreditet & alterum pro anima ejus det.* Quæ iisdem fere verbis repetuntur *in legibus* SVECIAE *civitatum* ab eodem *editis tit. 3. c. 18. de vacante hæreditate p. 35.* Quibus legibus annalis præscriptio etiam in casibus hæreditatis petitionis, rerum amissarum & ab inventore coram viatoribus vel parœcianis in judicio publicatarum, bonorum in littus ejectorum, *Strand-Güter*, quin & in crimine homicidii statuta & præfinita legitur *tit. III. c. 12. XV. c. 11. LL. provinc. tit. X. c. 24. tit. XIV. c. 36.* Ex qua tamen juris Svecici cum jure Germanico præcipue *Cimbrico & Lubecensi* harmonia neu-

Concentus gentium in Germania natarum; sed extra Germaniam degentium.

Anglorum,

Normannorum,

Westrogothorum,

Svecorum.

neutiquam concludendum est, quod jurium horum origines repetendæ sint a jure Sveo-Gothico, qua tamen consecutione uti allubuit CHRISTIANO NETTELBLADT *in nova de fontibus jur. Lubecens. conjectura c. 3. §. 8.* Cujus & alterum a commerciis Lubecensium cum Wisbyensibus & Svecis petitum argumentum rem neutiquam conficit. Constat enim & supra stabilitum est, quod sub Henrici Leonis auspiciis Lubeca non solum iisdem immunitatibus & mercaturæ privilegiis, quibus Wisbya, insula Gothlandiæ, gavisa est (s), instructa fuerit; sed etiam ipse Dux in promovenda præcipue Lubecæ (t) civitatis commercii commoda animum totum defixerit tanto adeo successu, ut Sveci & septentrionales populi reliqui ad portum Lubecæ frequentissime adpulerint; dubiumque omnino sit, utrum Dani (u) an *Sveci* in emporio Lubecensium, an hi apud *Danos*, an apud *Guthenses* & *Svecos* frequentius commercium exercuerint. Quod ultimum quidem ex MESSENIO & ERICO *Upsaliensi* laudatus autor haud feliciter defendit, cum contrarium pronius consequi facile videatur; præcipue cum Lubecenses maluerint bella sæpius Svecis indicere, quam eorum commerciis frui. Ut taceam, quod de coloniis Wisbyensium ad Lubecenses & inprimis Wismarienses commercii causa deductis annales seculi XI. & XII. commemorant; quorum fide & hoc constat, quod vergente ad finem seculo XIII. decantata Wisbya fata sua & decrementa acerbe adeo passa sit, ut libertas & flos negotii ibidem fere exaruerit exspiraveritque. Quibus & hoc accedit, quod Wisbyensibus Gothlandis & Svecis non tantum cum Lubecensibus & Germanis populis hujus oræ & regionis; sed cum aliis itidem maris balthici accolis & plerisque gentibus, præcipue cum Russis, Polonis, Belgis, Danis, Anglis, Gallis, Hispanis & Græcis negotia intercesserint, docentibus ex instituto CAROLO LUNDIO & OLAO BENZELIO *disput. de Sveonum cum gentibus Europæis secundum leges & pacta commerciis cap. II. membro 2. 3. 5. 6 - 10.* Quorum tamen populorum jura & Legum origines nemo unquam Nomothesiæ Svecorum vindicavit, nec ex Svecia tanquam ex Legum officina omniumque rerum matrice, uti Rudbeckius omnes gentes ex Atlantica & Manheimio, educere hactenus ausus fuit. Quod Lubecam attinet, certe ex annalibus Cimbricis, Danicis & Vandalicis op-

Sed propterea Legum Germ. origines repetendæ non sunt e Sveogothia. Rationes historicæ.

Argumenta alia ex Benzelio.

Lubeca privilegiis mercaturæ instructa. Præcipue ab Henrico Leone evecta.

(s) Ex Henrici Leonis concessione & confirmatione immunitatum ab ipsius avo Lothario imperatore Gutensibus concessarum. Quod docent verba diplomatis apud LAMBECIUM *c. l. p. 78.* & *præfatio legum Wisbyensium* apud LEIBNITIUM *T. III. script. Brunsvic. p. 750.*

(t) Quod indicant diplomatis ultima verba *d. l. Nos quoque &* terram *nostram arctius diligant & portum* nostrum in Lubeke *diligentius frequentent.* In eundem finem Comites Holsatiæ Iohannes & Gerhardus I. Wisbyensibus immunitates largiti sunt a. 1255. Verba diplomatis hæc sunt: *Cives tam in oppido Wisby, quam in ipsa terra Godlandiæ manentes, nostrique districtus terminos cujuscunque negotii causa transeuntes, tam in eorum transitu quam reditu cum omnibus mercimoniis & bonis suis in nostram recipimus protectionem, conductus nostri securitatem eisdem plenius conferentes, talemque gratiam ac libertatem ipsis concedentes, ut iidem omni jure, quo dilecti patris nostri suorumque prædecessorum tempore feliciter usi sunt, sicut illustris Hinrici Ducis Brunsvicensis felicis memoriæ privilegia civibus dictis super eadem libertate collata continent, perpetuo libere perfruantur.*

Lubeca Sec. XIII. a Danis occupata.

(u) Qui initio seculi XIII. ipsam Lubecam occuparunt & diutius res Lubecenses gesserunt teste ARNOLDO *Chron. Slav. p. 466.* & *Chron. Slavica* apud LINDENBROGIUM *in script. rerum septentr. p. 205.*

oppido testatissimum est, quod Lubecensium negotia seculo XI. XII. XIII. cum Cimbris, Jutis & Danis, Saxonibus, Susatensibus, Wagriis & populis Slavis atque Vandalis omnium frequentissima fuerint, quin ex ruinis vicinarum civitatum mercaturæ flore olim eminentium, *Slesvici* præcipue, *Bardovici*, *Oldenburgi* & *Mecklenburgi*, Lubeca ipsa, emporii instar, sensim effloruerit & incrementa ceperit invidenda. Si vero etiam largiamur, quod a Wisbyensibus & Svecis, Lubecenses æque ac aliarum regionum mercatores (v), aliquid forte juris didicerint vel in usus suos converterint, sane id circulos rei nauticæ (w) & cambialis haud egressum est, ideoque & in tam multiplici Lubecensium cum aliis gentibus commercio, ad prærogativam quandam Sveo-Gothorum haud referendum, multoque minus trahendum est ad instituta & jura civilia, forensia & statutaria alia Lubecensium. Quæ quippe in ipsa republica nata indoli rerum ad civitates pertinentium vel propria & domestica, vel cum moribus majorum communia, & inprimis congrua fuerunt institutis Germanorum vicinorum & concivium, utpote legibus celebratissimis Saxonum, Cimbrorum, Angliorum, Werinorum aliarumque gentium teutonicarum, ex quarum rationibus, cum consuetudinariis tum legalibus, Lubecensis juris origines repetendas esse, ex historia & collatione legum Germanicarum rerumque innumeris exemplis sponte elucescit. Quodsi vero inter illa reperiantur non pauca, cum Legibus & moribus Svecorum consona (x); hæc tamen propterea natales suos Svecis eorumque legibus debere haud meliori jure dixeris, quam quo origines linguæ Germanicæ vindicaveris Gothis & Sveonibus ideo, quod multæ Germanorum voces in glossariis Svecorum inveniantur cum horum idiomate verborumque significatu apposite consonantes. Sicuti enim hunc concentum lingua Theotisca non cum Svecana tantum, sed cum omnibus septentrionalibus & fere Europæis communem servat (y); ita etiam Lubecensium jura ob convenientiam cum Svecano, origines suas non Svecis eorumque Themidi, sed majoribus & communi gentium *Germanicarum* juri, consvetudini, statui, morumque rationibus acceptas referunt; inter quas forte haud temere primas partes detulerim *Cimbris*, *Danis* & *Saxonibus*, ita ut, si ex quo alio, certe ex jure veteri *Saxonico*, legibus *Anglo-Saxonicis* & jure *Jutico*, jus Lubecanum genuina & innata ratione sæpius explicari

Et ab indole commerciorum petita.

Item ab originibus juris Lubecensis germanicis & fontibus præcipuis.

Et convenientia juris Lubecensis cum institutis germanorum communibus.

(v) De Anglis & Batavis egit ANDR. LANGE *notit. legum naut. p. 66. 89.* GROTIUS *in Florum sparsione ad instit. p. 117.* Quin etiam a Lubecensibus eorumque juribus multa repetiisse suaque ipsa fecisse Livonos, Porussos, Rigenses ipsa testatur historia commercii & statutorum lectio.

Lubecensium jura nautica ab aliis adoptata.

(w) Quod docet inspectio veterum codicum juris Lubecensis & collatio Libri VI. statutorum Lubecensium de jure maritimo agentis cum jure Wisbyensi, apud IO. HADORPHIUM, MARQUARDUM, ut & LEIBNITIUM *d. l. T. III. p. 750.*

(x) IO. IOACH. RANGO *de concordantia Juris Lubecensis & Svecani*, *dissertatio epistolica ad D. Wincklerum, de Bylanginibus Lubecensium.*

(y) Quod HICKESIUS, STEPH. SKINNERUS, OLAUS BORRICHIUS & plures enucleatius docuerunt.

ri ornarique & illustrari existimaverim. Nec solus ego nec primus contra NETTELBLADTII novam illam conjecturam de *fontibus* juris Lubecensis *Svecanis*, nonnihil moneo; fecerunt id pridem Duumviri HOFFMANNUS *programm. de juris Lubecensis antiquo codice p. 7.* & HEINECCIUS *in historia juris Romani & Germanici p. 493.* ubi ita: *Cum pleraque communia habeant Gothicæ & Germanicæ leges, dicere malim, utramque gentem talia a majoribus accepisse, ut non opus sit fingere, Lubecenses jus suum ex septentrione petiisse, de quo plane silent annales; nec magis verum est, esse jus Lubecense jus Slavicum vel Venedicum; Susato enim cum Venedis nihil unquam commune fuit.* Cui & contra jus Slavicum disputationi plane assentior, utut celeberrimi viri GRYPHIANDER (z), COCCEIUS (a), THOMASIUS (b) & ARPIUS (bb) huic errori patrocinium tulerint, adeoque jus Lubecense, quod est Vandalicum seu Germanicum, cum Sarmatico seu Venedico confuderint coëgerintque in consortium. Certum est, Venedos æque ac reliquas omnes gentes, Legibus suis vixisse & consvetudinibus quas *Slavicas* nominatim annales (c) appellant: sed aberrationibus manifestis proxime accedit opinio, quod Leges Slavis propriæ a Germanis populis vita & moribus a Slavica gente nullo non tempore distinctis (d) nec unquam oppressis (e) in usum receptæ vel relatæ fuerint in statuta civium Lubecensium. Ipso enim ævo, quo jus Lubecense lineamenta sua & origines ab Henrico Leone adeptum est, Slavica gens borealis ab ipso & ab Alberto Urso devicta, depulsa & cum ipsis legibus & moribus paganis statui civili & sacro Germanorum nec antea accommodatis tota fere exturbata, certe attenuata & repudiata fuit, ut numerosa etiam concio Saxonum, Westphalorum, Susatensium & Fran-

Consensus Hoffmanni & Heineccii.

An juri Slavico locus?

Negatur rationibus historicis.

(z) GRYPHIANDER *de Weichbildis c. 80.*

(a) *Jurisprud. publica c. 3. §. 59.*

(b) *In notis ad Monzambanum p. 415. & ad Kulpisium p. 22.*

(bb) *In feriis æstivalibus p. 285.*

De Legibus & moribus Slavicis. Testimonia Scriptorum.

(c) Annales Francorum apud Pithœum ad a. 894. *Barbari vero pro pace obsides se daturos per Legatos promittunt ad Trachulfum directos, cui præ ceteris credebant quasi scienti* LEGES & CONSVETUDINES *gentis* SLAVICAE. Cujus juris Slavici mentionem quoque injiciunt *Speculator Saxo L. III. art. 64.* HELMOLDUS *Chron. Slav. L. I. c. 82. L. II. c. 12.* Plura de legibus Slavorum vide apud DANCKWERTH. *in chorograph. Holsat. P. III. c. 5. p. 199.* & HOFFMANNUM *specim. conjecturarum politic. c. 2. periodo 3. sect. 9. p. 69.* Ut igitur minus recte *in Discursu Gundlingiano ad Cocceji jurisprud. publ. c. 3. §. 59. p. 108.* dicatur: *Slavos destitutos fuisse legibus peculiaribus seu propriis.*

Teutones seu Vandali a Slavis distincti.

(d) Quod docent abunde diplomata Mecklenburgica, in quibus *Teutones* & *Slavi* invicem sibi opponuntur & jura Teutonica & Slavica sæpissime distingvuntur.

Nec oppressi.

(e) Sed in alia omnia ivit D. CHRISTIANUS NETTELBLADT *in nova conjectura de font. Iur. Lub. c. 3. p. 32.* ibique: *Vandali diu ante Lubecam conditam has oras reliquerant; paucos autem illos, qui remanserant, a Venedis oppressos fuisse notum est, qui & ipsi non multo post Lubecam conditam a Saxonibus funditus deleti fuerunt.* Ut ut vero consultissimus autor Slavorum gentem seculo XII. exstirpatam fateatur, nihilominus tamen eodem loco §. 9. probavit opinionem eorum, qui juris Lubecensis originem etiam ex Venedorum moribus repetendam esse censent. Sed ex adverso haud tolerandam esse judicat eorum sententiam, qui originibus juris Lubecensis inferunt Leges Vandalorum. Opponit enim *Vandalis* rationem: *quia ante Lubecam conditam a Venedis fuerunt oppressi.* At forte eodem jure plerique hanc ipsam rationem & *Slavis* opponendam esse dixerint, utpote qui Seculo XII. ante Lubecam ab Henrico Leone instauratam & conditam, certe ante originem ipsius juris Lubecensis a Germanis plane devicti, eliminati, quin moribus, nomine, & memoria ipsa odiosi, macula notati & fatente ipso *Nettelbladtio* funditus deleti fuerunt.

Deleti vero sunt Slavi in Vandalia Seculo XII.

& Francorum ab Henrico Leone evocata, eorum loco in Megapolim, præcipuasque ejus civitates Lubecam, Wismariam & Sverinum deducta fuerit. Quam rerum conversionem HELMOLDUS *L. I. c. 5.* aperte descripsit prodiditque his verbis: *Ita Henrici Leonis expeditionibus & coloniis adductis provincia Slavorum devastata fuit, ut, qui remanserint Slavi, propter penuriam & agrorum desolationem tanta inedia confecti fuerint, ut congregatim ad Pomeranos & Danos confugere coacti sint, qui tamen nihil miserantes illos vendiderunt Polonis, Sorabis, Bohemis.* Inde factum est, quod Slavorum gloria & nomen ipso seculo XII. abierit in opprobrium & invectivam, adeo ut Slavi nunc dicti fuerint mancipia, servi, smurdi (*f*), ju-

Et argumentis ab odio & ejectione Slavorum Sec. XII.

(*f*) Obscurum hoc nomen esse nec ab ullo eorum, qui glossaria latinitatis infimæ condiderunt, memoratum, notat POTGIESSERUS *commentar. de statu servorum L. I. c. 4. p. 298.* Qui vocis solius sono rem divinare putant, illi vel cum SCHILTERO *in praxi juris Rom. exerc. III.* ad *Sorabos* Venedos a Germanis in servitutem redactos, vel ad *Svardos Slavos*, *Svardones* & *Sworbos* dilabuntur cum TENTZELIO *in colloquiis menstr. a. 1693. p. 87.* qui inde repetit formulam Thuringis hodieque usitatam: *der arme Schwardte* i. e. servilis homo, pauper, misellus. Sed hæc nondum originem & etymon nominis eruunt conficiuntque, quod in chronicis uno eodemque significatu varie scribitur, nunc *Zmurdus*, *Schmurdus*, *Svardus*, *Sworbus*, teste PAULINO *in hist. Isenacensi §. 65.* Svardones vero, populi quippe Germanici, male huc trahuntur, qui putante WACHTERO *glossar. p. 1335.* a longis gladiis dicti sunt, vel cum Warinis & Waris populis coincidunt, unde etiam Obotritæ cum Warinis aliquando expeditionibus conjuncti, *Wari* vocantur a DITMARO *Merseb. L. VIII. ad a. 1018. p. 406.* Nuper ANCHERSENIUS *in observationibus de solduriis* ab Islandica voce *Schmiürtt*, diminutione, nomen explicuit. Sed non est, ut ex Islandia, famosissima *Thule* insula, originem vocis revocemus; sufficit enim ipsa Slavonica vox *Zmurt*, quæ idem significat ac contemtum, abjectum, mortuum, docente FRISCHIO *in Miscellaneis Berolinens. T. IV. p. 190.* Et videtur hoc vocabulum oppositum primo laudatissimo nomini *Slavorum*, quod plures cum MICHOVIO *Sarmat. Europ. L. I. c. 2.* BOHUSLAO BALBINO *epit. rerum Bohem. L. I. c. 10.* PRAETORIO *orb. goth. L. II. c. 1.* arcessere volunt a Sarmatica voce *Slavo*, gloria, glorioso. Cum quo etymo & reliqua Slavicarum gentium nomina *Venedorum* & *Antarum* coincidunt, ut alibi exposuimus. In chartis Seculi XII. & XIII. megapolensibus observavimus aliquando formulam *vendere vel donare Smurdos cum mansis, cum jugeribus, agris.* Unde patet, illos fuisse glebæ adscriptos & conditione serviles, instar hominum abjectorum & priorum. Quod idem ex chartis Seculi XI. XII. & XIII docte ostendunt POTGIESSERUS & SCHILTERUS *d. l.* Nec est, quod laudati autores in describendo *jure Smurdorum* ambigui hæreant & Schilterus addat: *hoc IUS & re & nomine hodie ignotum esse.* Ipsum diploma manumissionis ab Ottone Burggravio de Kirchberg a. 1279. scriptum & a Schiltero laudatum, rem ipsam explanate sistit verbis: *Notum esse volumus, quod nos fratres de Conditze* (utpote Smurdos a Slavis natos) *ex ipsorum SERVILITATE nobis in IURE SMURDORUM ab antiquo adstrictos manumittimus a tali servitute late & libere.* Inde apparet, jus Smurdorum ipsam universim denotare conditionem servorum Slavorum, & in hos competentia *jura servitutis* secundum rationes & instituta Germanorum. Haud congrua itaque est descriptio ANCHERSENII, qui *jus Smurdorum*, ut Islandicum etymon suum tueretur, interpretatus est *jus minorennium;* pro quo forte rectius & Islandico convenientius dixisset *jus capite diminutorum* seu *hominum statu civili carentium.* Angustior etiam ipso definito est definitio FRISCHII *laudati*, qui per jus smurdorum *jura mortuarii seu caduci* intelligit & Smurdum dicit *subditum sive colonum, quo mortuo dominus ex hæreditate sive relictis bonis ejus, optimum unum sibi eligit & sumit vel equum vel meliorem vestem.* Nonsolum vero ad jus Smurdorum limitate & restrictive spectat jus mortuarium seu capitale, germanice *Haubtrecht*, *Haubtfall*, *Curmede*, *Budtheil*, *Baudeling* vocatum; sed & reliqua pertinent jura præstationum, operarum, censuum, obligationum, permutationum, venditionum effectuumque aliorum servitutis Germanicæ, hominibus propriis partim peculiaria, partim Venedis servis speciatim propria, qualia forte fuerunt *jura Bedemundica*, aliis *Burmethica* & *Brutmetha* dicta h. e. pensiones pro impetranda venia nubendi, item *jura marchetæ & maritagii* seu pensitationes pro remittenda severiori disciplina ecclesiastica in nocte nuptiali, vel rectius redemtiones & lytra virginitatis; ad cujus generis vectigalia in Megapoli olim pertinuerunt *Thaleri connubiales die Klauen* vel *Kloven Thaler* vocati, notante KEYSLERO *in antiquitat. septentrional. p. 487.* Plura vide apud *V. cl.* ESTOR

Et redacti in statum Smurdorum.

Schilteri & Tentzelii Explicationes vocis Smurdi,

Novaque opinio Anchersenii reprobantur.

Alia conjectura probatur ex Frischio,

Et formulis diplomat.

De jure Smurdorum opinio Schilteri.

Quæ verbis diplomatum confutatur.

Opinio Anchersenii & Frischii nimis restricta.

Exempla jurium & Smurdis singularium & cum servis communium.

Brutmetha & Marchetæ descriptio.

Lytrum conjugale in Megap. olim usitatum.

jure civili, opificiario & connubiali Germanico (*g*) destituti nec ad testimonium dicendum in contractibus, in chartis & diplomatibus amplius citati (*gg*). Nec est, ut Legum Slavicarum conditionem lautam adeo fuisse putes, ut illas excellentia sua olim & florentibus Slavorum rebus Vandalos seu Germanos in amorem cultumque rapuisse tibi imagineris. Constat enim quod uterque populus segregato invicem statu civili & sacro vixerit, & utriusque jura omni ævo & loco separata fuerint cuique peculiaria, nisi quod Venedi nonnulla Vandalorum Cimbrorumque (*h*) aliorumque Germanorum instituta adoptarint vel alia cum gentibus ex universali & morali vel pagana & populari ratione habuerint communia. Quorsum pertinent jura asyli in atrio sacro, cura egenorum, senum & parentum, operæ georgicæ, jus manuarium, monomachia, pœnæ capitales in adulteros, excursiones piraticæ, judicia sub dio, conventus sacri in silvis, fides promis-

Explicatur ex indole ipsarum Legum Slavicarum vel cum aliis communium.

ESTOR *comment. de ministerial. p. 130.* SCHILTERVM *c. l. exerc. 36.* Consentit *Speculator Saxo L. III. art. 73.* ubi ita: *Man sagt, dass alle Wendin frey seyn, darum dass ihre Kinder nach den Wendischen Vater gehören, das ist doch nicht, wan sie geben ihre Gebühr und Baurmiete ihren Herren als oft sie Mannen nehmen.*

De odio Slavorum communi, Et exclusionibus ab opificiis. Observatio Cocceji de origine formulæ imperii teutonicæ nationis. Cui dubia opponuntur. Nostra conjectura.

(*g*) Pertinet huc formula hodieque in litteris natalitiis tyronum opificiariorum requisita, *quod non sint Slavicæ sed ingenuæ & teutonicæ nationis.* De qua vide ANT. FABRVM *in der Europ. Staats-Cantzeley T. I. c. 1. fasc. 2. n. 5. p. 831.* AHASV. FRITSCHIVM *in additionibus ad Lymnæi jus publ. L. IV. c. 8. n. 299. p. 155.* De Venedorum exclusionibus ab opificiis & collegiis legi meretur HILLIGER *tr. de abusibus, qui in collegiis opificum German. vigent c. 2. §. 11. p. 95.* Et si audiverimus COCCEIVM *in jurisprud. publ. c. 1. §. 12.* ab ipso odio Slavorum eorumque exsortio a juribus imperii Germanici originem traxit formula, qua Germania dicitur *Sanctum Romanum imperium* TEVTONICAE NATIONIS. Sed has argutias meas facere nolo, cum Vir doctissimus, niti videatur erroneo isto asserto, quo perhibet quod Bohemia Slavorumque orientalium provinciæ omnes caruerint jure civitatis Germanicæ seu systematis imperii Germanici. Quod ejus placitum tamen historicis rationibus omnis ævi confutatum est a LVDEWIGIO *diss. de suffragio Regis Bohemiæ in comitiis recuperato & D.* WIDEBVRGIO *in Originibus Marggraviatus Misniæ.* Adde & hoc, quod teste DATTIO *in commentario de Pace publica*, ipsa formula, qua dicitur *imperium nationis Germanicæ*, originem demum cœperit *Seculo XVI.* tempore imperatoris Maximiliani, qui hanc formulam æque ac illam, qua Iustinianum imperatorem *Romanum*, suum in imperio *Germanico* antecessorem haud apposite prædicavit, opposuisse videtur ausui & argumentis Regum Galliæ, qui & Italiam subigere & imperium Germanicum tanquam allodium Francicum sibi asserere & recuperare annitebantur. Quæ forte machinatio & Friderico III. Patri Maximiliani occasionem suppeditavit, instar symboli uti literis A. E. I. O. V. earumque explicatione *Austriæ est imperari orbi universo. v.* HEISS. *dans l' histoire de l' Empire T. I. L. III. p. 201.*

Dubium de dignitate linguæ Slavicæ removetur.

(*gg*) Posset forte pro superstite diutius dignitate & gloria gentis Slavicæ, instar vindiciarum aliquid excogitari & afferri ex *aurea Bulla tit. XXX. §. 2.* ubi Carolus IV. statuit, *ut electorum filii vel successores præter teutonicum & latinum idioma a septimo ætatis anno in grammatica italica ac* SLAVICA *instruantur, cum illud non solum utile sed & necessarium habeatur, eo quod illæ linguæ frequentari sint solitæ, & in his plus ardua ipsius imperii negotia ventilentur.* Sed hoc dubium ex historia aureæ bullæ, imperii Germanici, rationibus regni Bohemici & ex stilo cancellariæ imperialis & ipsius Bohemicæ Slavici idiomatis a Seculo XII. plane nesciæ, solide diluit LVDEWIGIVS *ad A. B. T. II. p. 1416. sqq.* Nec in rei Slavicæ defensionem citare poteris titulum Germanicum regum septentrionalium, quo dicuntur: *Der Gothen und* Wenden *Könige.* Hoc enim elogio vel ob victorias, quas a Slavis præcipue Ericus III. & Canutus filius feliciter reportarunt, salutari cœperunt, quemadmodum inter Principes mos est, & olim Iustinianus a bello cum Antis seu Slavis gesto dici voluit Imperator Anticus seu Antarum; vel etiam id ipsum elogium originem debet interpreti, qui latinum titulum: *Reges Gothorum & Vandalorum*, germanice expositurus, more olim solenni, Vandalos & Venedos in promiscuum censum retulit eorumque nomina indiscreta judicavit. De quo errore CLVVERVS *L. I. Germ. ant. c. 46.* DANCKWERTH. *chorogr. Holst. P. I. c. 7.*

Ut & aliud dubiolum de titulo Regum Venedorum.

Slavi quædam instituta a Cimbris adoptarunt.

(*h*) Quorum etiam sepeliendi ritu, litteris, sacris quin & sacerdotibus Venedos usos fuisse docet ALEXANDER MOLDE *im Bericht von der Wagrier Sitten p. 57.* ubi & de credendis eorum egit sect. 2. p. 60-68. Addi meretur P. KOHLII *specimen theologiæ gentilis Cimbricæ purioris ed. Kiliæ a. 1723.*

missorum, judicia criminalia ferri candentis, vomerum ignitorum, aquæ frigidæ ac ferventis loco torturæ. Inter proprias vero Slavorum leges & consvetudines peculiares præcipuum locum tenent leges hospitalitatis, pœna combustionis ædium contra illos statuta, qui peregrinos hospitio recipere renuerunt, odium singulare contra mendicos & stupratas, item licentia furtorum, juramenta super arbores, agros fontes & lapides, jura sepelitionis in parentes decrepitos statuta, matrimonia sine consensu parentum valida, æqualitas conditionis desponsandorum, pœna & judicium crucis, singularis numinum cultus, religio Græcorum ritibus maxime fœcunda, polygamia succedanea lege Hiddæ prohibita (*i*) cura architecturæ (*k*) ad res sanctiores relatæ & hujus generis plures consvetudines paganæ civiles & populares. Quarum ne una quidem ita comparata est, ut assensum Legislatoris juris *Lubecensis* sibi conciliare, vel locum deposcere & invenire potuerit in jurisprudentia Germanorum satis instructa; rationibus domesticis munita, a paganismo ipso seculo XII. repurgata, civitatique Teutonicæ accommodata. Proinde Venedi a me haud impetrabunt, ut illos juris Lubecensis coadjutores agnoscam vel jus illud municipale Germanicum dicam & venditem *Slavicum*; id quod frustra & aperto adeo errore fieri puto, ut facile pateat, quid reponendum forte sit conjecturæ, quam in hoc argumento præclarissimus autor supra laudatus, luculentis verbis ita ornavit: *Jus autem Lubecense a nonnullis Slavicum ea maxime de causa* (*l*) *dictum videtur, quod in locis a Venedis gente Slavica antea habitatis, maxime in usu fuit. Unde simul apparet, cur jus Lubecense, si vel maxime Slavicum appellandum esset, in Polonia, Bohemia, Misnia, Lusatiaque non fuerit receptum; Venedi enim, a quibus repetenda esset hujus appellationis ratio, Slavi quidem fuerunt, at non omnes Slavi, Venedi* (*m*).

Vel propriarum, ad statum germanorum haud attemperatarum.

De-

(*i*) Hodieque a Græcis & Russis interdicta docente M. HEINECCIO *hist. ecclesiæ græc.* L. III. c. 7. & THEOCLETO POLYIDE *in sacra tuba fidei ecclesiæ græcanæ oriental. ed. a.* 1756. *p.* 180.

(*k*) Qua Germanos longe superarunt. Quod testantur numerosiores urbes a Slavis conditæ.

(*l*) Quæ causa appellationis imbecillis videtur & ipsa causa plane destituta. Quod enim pace dissentientium dixerim, Venedorum tempore jus Lubec. nondum in usu fuit, nedum exstitit. A devicta vero Sec. XII. & abjectissima gente Slavica vel ejusdem memoria Germanos, Saxones, Lubecenses & Victorem Slavorum Henricum Leonem, juris Lubecensis architectum, jus ipsum Lubecanum *Slavicum* appellasse; id quidem nec rei, nec tempori, nec rationi est consentaneum. Cum enim Slavica gens borealis ex habitationibus suis Seculo XII. vel expulsa vel ipsa eorum memoria odiosa & sordens, vel plane exstincta fuerit; verisimile haud est, Germanos nomen & mores eorundem studiose adeo recoluisse, ut juri Lubecensi propterea affingi possit nomen juris Slavici.

Jus Lubecense nec nomine nec re est Slavicum.

(*m*) Vim hujus regulæ non perspicio. Slavi enim omnes sunt Venedi & utrumque Slavorum & Venedorum nomen idem & generale gentis sarmaticæ fuisse ex historicis facile intelligitur. Rationem vero, quare jus Lubecense in *Bohemia*, *Misnia*, *Lusatia* & *Polonia* non fuerit receptum requirere & sciscitari, res otiosa est, quæ sponte concidit, si ex illo falso, quod jus Lubecense sit Slavicum, rationem illam desideraveris. Si vero esset Slavicum, quod non est, tum quidem non ex nova inter Slavos & Venedos distinctione, sed ex separato Slavorum *borealium & orientalium* regimine & jure, desideratam rationem alii forte rectius suppeditaverint. Sed non est, ut ita circa hanc quæstionem divagemur. Ratio enim non factæ apud Bohemos, Silesos, Polonos, seu Slavos olim orientales receptionis juris Lubecensis hæc est, quia in his & Lusaticis regionibus alia æque Germanica jura, utpote *Saxonicum & Weichbildicum Magdeburgense*, Seculo XIII. introducta fuerint & in foris recepta. Si itaque *jus Lubecense* ex ea ratione dici mereatur Slavicum, quia illud in locis a Venedis borealibus antea habitatis in usu fuit, certe consequitur, quod etiam Speculo Saxonico & juri Magdeburgico nomen juris Slavici competat, quia utrumque *jus Saxonicum & Magdeburgicum* in locis a Venedis orientalibus habitatis, usum obtinuit. Quod vero quam temere fiat, sponte apparet. Plura de hoc argumento diximus *in Tr. de consvetudine p.* 64. *sq.* Addatur CONRINGIUS *in originibus jur. Germ. c.* 31. *p.* 194. GIOVANNI *in Germ. Princ. L. I. c.* 5. *§.* 10. *p.* 384. *sq.* BENIAM. LEUBERUS *de stapula Saxon. n.* 1329. 1342. *sq.* & *in discursu de privilegiis Magde-* de *Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

Quæstionis de jure Lubecensi in Slaviæ orientalis regionibus non recepto disquisitio.

Denique ut hoc obiter moneamus, non aliam ob causam jus hoc Venedo-Slavicum a nonnullis Wandalicum (n) vocatum videtur, quia Venedi regiones a Vandalis derelictas occuparunt (o). Alias enim jus Vandalicum Germanicum in rerum natura nunquam (p) fuit. Sed plura alia de Legibus vetustis Slavicis, Vandalicis, Megapolensibus, Cimbricis Holsaticis, speciatim de antiquis Saxonicis, vetusto jure terræ & banni Saxonum, jure *Hallensi*, *Hollensi*, *Hollerico seu Hollandico* a Rege Daniæ Christiano I. Domino Holsatiæ a. 1470. peculiari diplomate in terra Krempa & Wilstria abrogato, item de jure Hollandico ab Adolpho, Duce Slesvicensi & Comite Holsatiæ a. 1438. e pagis Utinensibus exterminato, de Frisiorum Holsatorumque jure *Lotding*, & Frisico jure provinciali seculi XIII. Asighebock dicto aliisque jurium patriorum codicibus & argumentis dicenda supersunt, quorum recensum & expositionem dedimus ad *codicillum jurium civitatum Mecklenburgensium de a. 1585.* hactenus ineditum & ad *diplomatarium Neomonasteriense & Bördisholmense* ex membranis & codicibus avtographis collectum ab anno 1136. usque ad 1600. Quod utrumque historiarum juriumque monumentum, temporis & chartæ angustia hoc loco exclusum, volente Deo, proxime sequenti tomo observationibus illustratum cum publico communicabimus.

Remissio ad alia.

Dab. Kiloniæ d. 4. April. MDCCXXXIX.

ERNEST. IOACH. *de* WESTPHALEN.

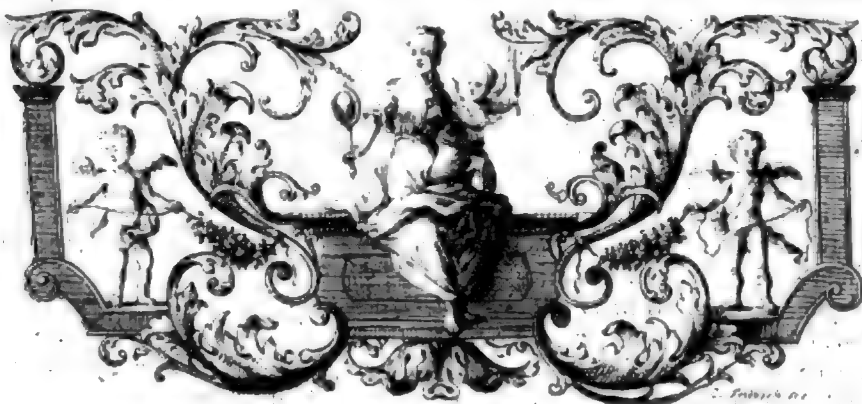
deburgicæ civitatis P. I. n. 198. P. III. n. 113. sq. Quod ultimum opusculum ob raritatem & utilitatem *Dn.* IO. GOTFR. *de* MEIERN nuper recognovit & Tomo III. Actorum pacis Westphalicæ inseruit.

(n) Sed male; utraque enim gens & origine & statu & moribus diversa.

(o) Quæ ratio nec probabilis est nec cohærens cum ipsius autoris principiis. Emigratio enim Vandalorum, Slavorumque in Vandalicas terras adventus diutissime ante Lubecam conditam & uti ipse c. l. p. 31. urget, Seculo V. contigit, jus Lubecense vero demum Sec. XII. originem cœpit. Et iterum ipse autor p. 32. contendit, paucos, qui remanserant, Vandalos a Venedis *oppressos fuisse.*

De juris Vandalici rationibus & reliquiis.

(p) Dixerit aliquis eadem fere ratione, nec jus Gothicum in rerum natura fuisse. Dubium sane non est, quin Vandali Svevique Legibus & consvetudinibus Germanicis instructi fuerint in amplissimis, quas possederunt, Germaniæ regionibus. Nec interierunt hæc instituta domestica Seculo quinto, facta emigratione partis Vandalorum. Multi enim, certe copiosa portio, sub Rege Fridebaldo in patriæ possessionibus ubique relicta fuit; mixta quidem postea cum novellis advenis Slavis, sed expulsa nunquam nec oppressa. De quo argumento CRANTZIVS, CHEMNITIVS, LATOMVS Historiographi Vandalici ex instituto. Plura hoc loco non addimus. Plures enim Allemannorum mores, leges præcipue Teutonum, Angliorum, Werinorum pluriumque gentium Vandalicarum ad jura Vandalica pertinere, nemo facile inficiabitur, qui operæ pretium esse putaverit de sedibus Vandalorum, terra Vandaliæ & Vandalorum complexu & amplitudine historiarum monumenta consulere. Ipsum compilatorem codicis *juris Rugiani* ad *jus* VANDALICVM provocasse supra monuimus. Quod pluribus explicuit HELVIGIVS *Orat. de codice juris provincialis Vandalico-Rugiani p. 15. & p. 23.* ubi ita: *Codex ipse inscribebatur antiquum Vandalico-Rugianum jus provinciale, quaque ex jure Danico & Suerinensi in eum relata erant, id omne jus communi Vandalico-Rugiano nomine appellabatur.* Unde simul forte apparet, male hunc codicem germanice aliquando dici ac citari *Wendicum seu Slavicum, Wendisches Rugianisches Landrecht.*

Contenta Tomi Primi Monument. Ined.

† XVI. *De*

NB. Der Buchbinder beliebe diesen halben Bogen beym binden abzuschneiden, und nach der Præfation zu binden.

XVI.

De Veterum Cimbrorum aliorumque Septentrionalium Populorum Migrationibus Selecta Commercii Literarii Joh. Bingii & M. Corvini.

XVII.

Joh. Jacobi Dœbelii & Casparis Vogtii Otium Mecklenburgicum, seu de Anthyrio ejusque & Mecklenburgicis Insignibus contentio.

XVIII.

Joannis Simonii Vandalia Anno 1598. *scripta.*

XIX.

Historia Ecclesiæ Rostochiensis seu Narratio de Initio & Progressu Lutheranismi in urbe Rostochio, authore D. Luca Bacmeistero.

XX.

De Rebus Holsatorum vicinarumque gentium præclare gestis libri IV. seu Fœtus & Pignus carissimum Cornelii Hamsfortii Junioris Anno MDLXXIX. ineunte autumno.

XXI.

Nordalbingia sive Historia rerum præcipuarum in Nordalbinga a temporibus Caroli Magni ad Annum præsentem MDCLIII. a Principibus & populis gestarum succincte juxta Annorum seriem comprehensa a Lamberto Alardo Stormaro.

XXII.

Septem Fragmenta veteris juris Zwerinensis de anno 1222. 1224. 1235. 1263. & 1593. *I. Jura Swerinensia, quibus Burewinus II. Civitatem Gustroviensem donavit, e membranis Archivi Gustroviensis; collata cum vetustis Legibus Angliorum & Werinorum, Cimbrorum, veterumque Saxonum pluriumque Germanorum gentiumque vicinarum.* 2. *Fragmentum Germanico idiomate exaratum de Anno* 1224. *ex Archivo Gustroviensi.* 3. *Jura Suerinensia a Domino Nicolao Civitati Malchaw data A.* 1235. *ex cod. vet. Civitatis.* 4. *Statuta Suerinensium Civitati Röbel concessa e cod. Civitat.* 5. *Fragmentum juris Suerinensis manu Joachimi Wedemanni, e codice antiquo.* 6. *Jura & observantiæ Suerinenses e MSto Senatoris Hövischii.* 7. *Fragmentum inter schedas Hövischii repertum & ipsius commentariolo sub num.* 6. *plerumque subjunctum sine anno.*

XXIII.

Codicillus Jurium Civitatum Megapolensium de Anno 1589.

I.

CIMBRICÆ CHERSONESI
EJUSDEMQUE PARTIUM, URBIUM, INSULARUM ET FLUMINUM,
NEC NON

CIMBRORUM
ORIGINIS, NOMINIS, FORTITUDINIS, FIDELITATIS, RERUMQUE GESTARUM
QUATUOR LIBRIS COMPREHENSA,

DESCRIPTIO NOVA.

E PENU LUCUBRATIONUM
NOBILISSIMI ET MAGNIFICI VIRI, DOMINI,

HENRICI RANZOVII

PRODUCIS CIMBRICI
DEPROMTA, ET CONSCRIPTA
A. C. MDXCVII. A PRIMA OLDENBURGENSIUM COMITUM IN REGES DANIÆ ELECTIONE CXXXXIX.
AB ULTIMA DITHMARSIÆ SUBACTIONE XXXVIII.

HENRICUS RANZOVIUS, PRODUX CIMBRICUS, LECTORI SALUTEM.

Nutrici patriæ grates si debet alumnus,
Ut lex naturæ nos ratioque docent:
Non hunc quem dulci patriæ meditabar honorem,
Mome, Theonino carpere dente potes.
Me non ambitio, non vana superbia vexat,
Nec leve scribendi me Cacoethes habet.
Sola soli patrii mentem dulcedo coegit,
Quoque erga proavos, quisque tenemur amor.
Ipse licet patriæ gratam persæpe probarim
In multis opera divite rebus opem:
Attamen hoc vitæ postremo accedat in actu
Munus, & impositi sit colophonis opus.
Et patriam cecini & proavorum encomia Cimbrûm;
Postera (*sic spero*) me quoque fama canet.

In librum hunc Henrici Ranzovii.

Si bene de patria meritos Roma inclyta quondam
Totius Patriæ dixerit esse Patres:
Quem Te Ranzovi bellatrix Cimbria dicet,
Undique tot factis quam celebrem esse facis.
Quam domibus, bellis, quam cultis arcibus ornas,
Auxilio fulcis, consilioque juvas.
Insuper hoc ipso extollis super æthera libro
Enumerans pulcri commoda cuncta situs.
Quotque arces habeat, quot templa, quot oppida, & urbes,
Quo nunc utatur Jure, simulque statu,
Per Dium Fidium Ranzovi Cimbria dicet
Non solum Patrem te patriæ, sed Avum.
Perge modo ut solitus spretis succurrere Musis,
Et patriam ex omni parte juvare tuam.
Sic patria & Musæ nunquam tua facta tacebunt;
Si vero taceant, ipsa loquetur humus.

P. Lindebergius.

In laudem CIMBRIÆ EPIGRAMMA.

CIMBRIA *dives opum est, vaginaque rerum*
Sortis & omnigenis plena feraxque bonis.
CIMBRIA *mercatu terra est clarissima multo,*
Et soror Aonidum, mater & artificum.
Fœta viris, piscosa lacu, opportuna fluentis,
Nobilis emporio, culta domo & domino.
Europæ lumen, Cereris granarium opimæ,
Quæ decus a Musis, Pallade, Marte tenet.
Belligeri domitrix populi, Pandora bonorum,
Et generosa situ & deliciosa loco.
Cimbrigenum salve tellus Mavortia: sat nunc
Laus tua nota polo, nota salo, atque solo.

Petrus Lindebergius P. C.

CIMBRIA de se loquitur.

Quod mihi sit læti facilis clementia cœli,
Et quod pinguia sint prata, quod uber ager:
Hoc Eidora palam testatur magnus & Albis,
Squala fatetur idem jactitat atque Stora.
Hoc Sventina simul Billenaque & Alstria contant,
Et quæ piscosis Sleja superbit aquis.
Lymicus hoc placidisque fluit qui Gudius undis,
Nipsaque Ripensi comprobat omnis agro,
Nec porro hanc laudem cum Treja Heveráque Travena,
Ut nec fœcundo flumine Milda silet.
Omnes hi fluvii juncta suffragia voce
De nostra insigni fertilitate ferunt.

In Effigem DOMINI HENRICI RANZOVII, Producis Cimbrici.

Vera quidem; scriptis sed quam tamen exprimit ipse,
Multo ea RANZOVII *verior effigies.*

Aliud.

Holsatum decus & Produx RANZOVIUS *heros,*
Ingenio dubium est divitiisve prior?
Holsatum decus & Produx RANZOVIUS *heros,*
Divitiis potis est, & potis ingenio.
Ac pariter quamvis præsenti tempore rarum
Est Medicus, Vates, Astrologusque & Eques.
Non igitur mirum, quod plurima scripta relinquat
Arte sagoque valet, Marte togaque viget.

Petrus Lindebergius P. C.

Ad Henricum Ranzovium, Produc. Cimbr. Votum Adolphi Occonis, Medici Augustani.

Te pietas sistat coelis, Te carmina famæ,
Exige felices, Vir generose, dies!

LIBER

HENRICUS RANTZOVIUS,
Eques Auratus
Produx Cimbricus Praefectus Segebergensis
Dominus in Breidenberg Drakenburg
Wellingbüttel Hatstedt Tuschenbeck
Ranzovisholm Wandesbek Lindewith
Bucken Melbeck Redingstorf Ovendorp
Nutschau Nuchel Grunow Stetnow Erfrat et
Ranzow Anno Christi MDXCVI Aetatis suae 71.

Brühl sc. Lipsiae.

B.
TYPUS CHERSONESI CIMBRICÆ
MARE OCCIDENTALE
five
OCEANUS GERMANICUS
OCCIDENS
Die West See
SEPTENTRIO
Schegen
Asder
Odden
Stranby
Heeing
Tysholm
Hershom
Rom
Lesso
Wendsussel
Berlumclaster
Hanlsmos
Hundsler
Die Ost See oder der Beltt
Aldorch
Nicoping
Grina
Wedder
Hobro
Kallenborch
Rum
Westerwick
Wiborg
Norder
Iutlant
Arlusen
Samsoe
Harbor
Kenborch
Sanderborch
Tun
Lemwick
CIMBRICA
CHERSONE
SUS
Horsens
Holstebro
Weel
Koldingen
Rincoping
Scholborch
Haldersleben
DUCATUS SLESWICENSIS
Hansborch
Ripen
Apenrade
FRISIA
Tundeeren
PARVA
MARE ORIENTALE
five BALTHICUM.
ORIENS.
AL ASEN
Sunder burg
Sild
Flensborch
PARVA CIMBRIA
Lunisborch
ANGLIA PARVA
Gottorp
Sleswic
Husem
Borch
Heiligland
EIDERSTET
Denewerck
Heiligenhaven
Rensborg
Ekerford
Nienhus
Oldenborch
Riec
Busen
Lunden
DITMARSIA
HOLSATIA
RANZOW
WAGRIA
Plœn
Heide
Newmunster
Arnsbok
Lubec
Meldorp
Itzehoa
Stora Fl.
Wilster
Segeberg
Breidenbeg
Bramstedt
Episcopatus Bremensis
Crmpe
STORMARIA
HAMBURG
MERIDIES

jure civili, opificiario & connubiali Germanico (*g*) destituti nec ad testimonium dicendum in contractibus, in chartis & diplomatibus amplius citati (*gg*). Nec est, ut Legum Slavicarum conditionem lautam adeo fuisse putes, ut illas excellentia sua olim & florentibus Slavorum rebus Vandalos seu Germanos in amorem cultumque rapuisse tibi imagineris. Constat enim quod uterque populus segregato invicem statu civili & sacro vixerit, & utriusque jura omni ævo & loco separata fuerint cuique peculiaria, nisi quod Venedi nonnulla Vandalorum Cimbrorumque (*h*) aliorumque Germanorum instituta adoptarint vel alia cum gentibus ex universali & morali vel pagana & populari ratione habuerint communia. Quorsum pertinent jura asyli in atrio sacro, cura egenorum, senum & parentum, operæ georgicæ, jus manuarium, monomachia, pœnæ capitales in adulteros, excursiones piraticæ, judicia sub dio, conventus sacri in silvis, fides promis-

Explicatur ex indole ipsarum Legum Slavicarum vel cum aliis communium.

ESTOR *comment. de ministerial. p. 130.* SCHILTERUM *c. l. exerc. 36.* Consentit *Speculator Saxo L. III. art. 73.* ubi ita: *Man sagt, dass alle Wendin frey seyn, darum dass ihre Kinder nach den Wendischen Vater gehören, das ist doch nicht, wan sie geben ihre Gebühr und Baurmiete ihren Herren als oft sie Mannen nehmen.*

De odio Slavorum communi, Et exclusionibus ab opificiis. Observatio Cocceji de origine formulæ imperii teutonicæ nationis. Cui dubia opponuntur. Nostra conjectura.

(*g*) Pertinet huc formula hodieque in litteris natalitiis tyronum opificiariorum requisita, *quod non sint Slavicæ sed ingenuæ & teutonicæ nationis.* De qua vide ANT. FABRUM *in der Europ. Staats-Cantzeley T. I. c. 1. fasc. 2. n. 5. p. 831.* AHASV. FRITSCHIUM *in additionibus ad Lymnæi jus publ. L. IV. c. 8. n. 299. p. 155.* De Venedorum exclusionibus ab opificiis & collegiis legi meretur HILLIGER *tr. de abusibus, qui in collegiis opificum German. vigent c. 2. §. 11. p. 95.* Et si audiverimus COCCEIUM *in jurisprud. publ. c. 1. §. 12.* ab ipso odio Slavorum eorumque exsortio a juribus imperii Germanici originem traxit formula, qua Germania dicitur *Sanctum Romanum imperium* TEUTONICAE NATIONIS. Sed has argutias meas facere nolo, cum Vir doctissimus, niti videatur erroneo isto asserto, quo perhibet quod Bohemia Slavorumque orientalium provinciæ omnes caruerint jure civitatis Germanicæ seu systematis imperii Germanici. Quod ejus placitum tamen historicis rationibus omnis ævi confutatum est a LUDEWIGIO *diss. de suffragio Regis Bohemiæ in comitiis recuperato & D.* WIDEBURGIO *in Originibus Marggraviatus Misniæ.* Adde & hoc, quod teste DATTIO *in commentario de Pace publica*, ipsa formula, qua dicitur *imperium nationis Germanicæ*, originem demum cœperit *Seculo XVI.* tempore imperatoris Maximiliani, qui hanc formulam æque ac illam, qua Iustinianum imperatorem *Romanum*, suum in imperio *Germanico* antecessorem haud apposite prædicavit, opposuisse videtur ausui & argumentis Regum Galliæ, qui & Italiam subigere & imperium Germanicum tanquam allodium Francicum sibi asserere & recuperare annitebantur. Quæ forte machinatio & Friderico III. Patri Maximiliani occasionem suppeditavit, instar symboli uti literis A. E. I. O. V. earumque explicatione *Austriæ est imperari orbi universo. v.* HEISS. *dans l' histoire de l' Empire T. I. L. III. p. 201.*

Dubium de dignitate linguæ Slavicæ removetur.

(*gg*) Posset forte pro superstite diutius dignitate & gloria gentis Slavicæ, instar vindiciarum aliquid excogitari & afferri ex *aurea Bulla tit. XXX. §. 2.* ubi Carolus IV. statuit, *ut electorum filii vel successores præter teutonicum & latinum idioma a septimo ætatis anno in grammatica italica ac* SLAVICA *instruantur, cum illud non solum utile sed & necessarium habeatur, eo quod illæ linguæ frequentari sint solitæ, & in his plus ardua ipsius imperii negotia ventilentur.* Sed hoc dubium ex historia aureæ bullæ, imperii Germanici, rationibus regni Bohemici & ex stilo cancellariæ imperialis & ipsius Bohemicæ Slavici idiomatis a Seculo XII. plane nesciæ, solide diluit LUDEWIGIUS *ad A. B. T. II. p. 1416. sqq.* Nec in rei Slavicæ defensionem citare poteris titulum Germanicum regum septentrionalium, quo dicuntur: *Der Gothen und* Wenden *Könige.* Hoc enim elogio vel ob victorias, quas a Slavis præcipue Ericus III. & Canutus filius feliciter reportarunt, salutari cœperunt, quemadmodum inter Principes mos est, & olim Iustinianus a bello cum Antis seu Slavis gesto dici voluit Imperator Anticus seu Antarum; vel etiam id ipsum elogium originem debet interpreti, qui latinum titulum: *Reges Gothorum & Vandalorum*, germanice expositurus, more olim solenni, Vandalos & Venedos in promiscuum censum retulit eorumque nomina indiscreta judicavit. De quo errore CLUVERUS *L. I. Germ. ant. c. 46.* DANCKWERTH. *chorogr. Holf. P. I. c. 7.*

Ut & aliud dubiolum de titulo Regum Venedorum.

Slavi quædam instituta a Cimbris adoptarunt.

(*h*) Quorum etiam sepeliendi ritu, litteris, sacris quin & sacerdotibus Venedos usos fuisse docet ALEXANDER MOLDE *im Bericht von der Wagrier Sitten p. 57.* ubi & de credendis eorum egit sect. 2. p. 60-68. Addi meretur P. KOHLII *specimen theologiæ gentilis Cimbricæ purioris ed. Kiliæ a. 1723.*

missorum, judicia criminalia ferri candentis, vomerum ignitorum, aquæ frigidæ ac ferventis loco torturæ. Inter proprias vero Slavorum leges & consvetudines peculiares præcipuum locum tenent leges hospitalitatis, pœna combustionis ædium contra illos statuta, qui peregrinos hospitio recipere renuerunt, odium singulare contra mendicos & stupratas, item licentia furtorum, juramenta super arbores, agros fontes & lapides, jura sepelitionis in parentes decrepitos statuta, matrimonia sine consensu parentum valida, æqualitas conditionis desponsandorum, pœna & judicium crucis, singularis numinum cultus, religio Græcorum ritibus maxime fœcunda, polygamia succedanea lege Hiddæ prohibita (*i*) cura architecturæ (*k*) ad res sanctiores relatæ & hujus generis plures consvetudines paganæ civiles & populares. Quarum ne una quidem ita comparata est, ut assensum Legislatoris juris *Lubecensis* sibi conciliare, vel locum deposcere & invenire potuerit in jurisprudentia Germanorum satis instructa, rationibus domesticis munita, a paganismo ipso seculo XII. repurgata, civitatique Teutonicæ accommodata. Proinde Venedi a me haud impetrabunt, ut illos juris Lubecensis coadjutores agnoscam vel jus illud municipale Germanicum dicam & venditem *Slavicum*; id quod frustra & aperto adeo errore fieri puto, ut facile pateat, quid reponendum forte sit conjecturæ, quam in hoc argumento præclarissimus autor supra laudatus, luculentis verbis ita ornavit: *Jus autem Lubecense a nonnullis Slavicum ea maxime de causa* (*l*) *dictum videtur, quod in locis a Venedis gente Slavica antea habitatis, maxime in usu fuit. Unde simul apparet, cur jus Lubecense, si vel maxime Slavicum appellandum esset, in Polonia, Bohemia, Misnia, Lusatiaque non fuerit receptum; Venedi enim, a quibus repetenda esset hujus appellationis ratio, Slavi quidem fuerunt, at non omnes Slavi, Venedi* (*m*).

Vel propriarum, ad statum Germanorum haud attemperatarum.

De-

(*i*) Hodieque a Græcis & Russis interdicta docente M. HEINECCIO *hist. ecclesiæ græc.* L. III.
c. 7. & THEOCLETO POLYIDE *in sacra tuba fidei ecclesiæ græcanæ oriental. ed. a. 1736. p. 180.*
(*k*) Qua Germanos longe superarunt. Quod testantur numerosiores urbes a Slavis conditæ.
(*l*) Quæ causa appellationis imbecillis videtur & ipsa causa plane destituta. Quod enim pace
dissentientium dixerim, Venedorum tempore jus Lubec. nondum in usu fuit, nedum exstitit. A de-
victa vero Sec. XII. & abjectissima gente Slavica vel ejusdem memoria Germanos, Saxones, Lubecen-
ses & Victorem Slavorum Henricum Leonem, juris Lubecensis architectum, jus ipsum Lube-
canum *Slavicum* appellasse; id quidem nec rei, nec tempori, nec rationi est consentaneum.
Cum enim Slavica gens borealis ex habitationibus suis Seculo XII. vel expulsa vel ipsa eorum
memoria odiosa & sordens, vel plane exstincta fuerit; verisimile haud est, Germanos nomen & mores
eorundem studiose adeo recoluisse, ut juri Lubecensi propterea affingi possit nomen juris Slavici.
(*m*) Vim hujus regulæ non perspicio. Slavi enim omnes sunt Venedi & utrumque Slavorum &
Venedorum nomen idem & generale gentis sarmaticæ fuisse ex historicis facile intelligitur.
Rationem vero, quare jus Lubecense in *Bohemia*, *Misnia*, *Lusatia* & *Polonia* non fuerit re-
ceptum requirere & sciscitari, res otiosa est, quæ sponte concidit, si ex illo falso, quod jus
Lubecense sit Slavicum, rationem illam desideraveris. Si vero esset Slavicum, quod non
est, tum quidem non ex nova inter Slavos & Venedos distinctione, sed ex separato Slavorum
borealium & orientalium regimine & jure, desideratam rationem alii forte rectius suppeditave-
rint. Sed non est, ut ista circa hanc quæstionem divagemur. Ratio enim non factæ apud
Bohemos, Silesos, Polonos, seu Slavos olim orientales receptionis juris Lubecensis hæc est,
quia in his & Lusaticis regionibus alia æque Germanica jura, utpote *Saxonicum & Weichbildi-
cum Magdeburgense*, Seculo XIII. introducta fuerint & in foris recepta. Si itaque *jus Lube-
cense* ex ea ratione dici mereatur Slavicum, quia illud in locis a Venedis borealibus antea habi-
tatis in usu fuit, certe consequitur, quod etiam Speculo Saxonico & juri Magdeburgico no-
men juris Slavici competat, quia utrumque *jus Saxonicum & Magdeburgicum* in locis a Vene-
dis orientalibus habitatis, usum obtinuit. Quod vero quam temere fiat, sponte apparet. Plu-
ra de hoc argumento diximus *in Tr. de consvetudine p. 64. sq.* Addatur CONRINGIUS *in
originibus jur. Germ. c. 31. p. 194.* GIOVANNI *in Germ. Princ. L. I. c. 5. §. 10. p. 384. sq.*
BENIAM. LEUBERUS *de stapula Saxon. n. 1329. 1342. sq. & in discursu de privilegiis Mag-
de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*
de-

Ius Lubecense nec nomine nec re est Slavicum.

Quæstionis de jure Lubecensi in Slaviæ orientalis regionibus non recepto disquisitio.

Denique ut hoc obiter moneamus, non aliam ob causam jus hoc Venedo-Slavicum a nonnullis Wandalicum (n) *vocatum videtur, quia Venedi regiones a Vandalis derelictas occuparunt* (o). *Alias enim jus Vandalicum Germanicum in rerum natura nunquam* (p) *fuit.* Sed plura alia de Legibus vetustis Slavicis, Vandalicis, Megapolensibus, Cimbricis Holsaticis, speciatim de antiquis Saxonicis, vetusto jure terræ & banni Saxonum, jure *Hallensi*, *Hollensi*, *Hollerico seu Hollandico* a Rege Daniæ Christiano I. Domino Holsatiæ a. 1470. peculiari diplomate in terra Krempa & Wilstria abrogato, item de jure Hollandico ab Adolpho, Duce Slesvicensi & Comite Holsatiæ a. 1438. e pagis Utinensibus exterminato, de Frisiorum Holsatorumque jure *Lotding*, & Frisico jure provinciali seculi XIII. Asighebock dicto aliisque jurium patriorum codicibus & argumentis dicenda supersunt, quorum recensum & expositionem dedimus ad *codicillum jurium civitatum Mecklenburgensium de a. 1585.* hactenus ineditum & ad *diplomatarium Neomonasteriense & Bordisholmense* ex membranis & codicibus avtographis collectum ab anno 1136. usque ad 1600. Quod utrumque historiarum juriumque monumentum, temporis & chartæ angustia hoc loco exclusum, volente Deo, proxime sequenti tomo observationibus illustratum cum publico communicabimus.

Remissio ad alia.

Dab. Kiloniæ d. 4. April. M D CCXXXIX.

ERNEST. IOACH. *de* WESTPHALEN.

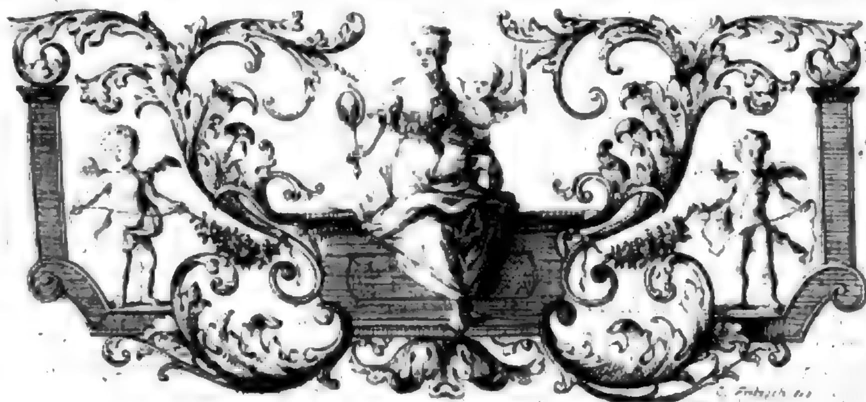
deburgicæ civitatis P.I.n.198. P.III.n.113. sq. Quod ultimum opusculum ob raritatem & utilitatem *Dn.* IO. GOTFR. *de* MEIERN nuper recognovit & Tomo III. Actorum pacis Westphalicæ inseruit.

(n) Sed male; utraque enim gens & origine & statu & moribus diversa.

(o) Quæ ratio nec probabilis est nec cohærens cum ipsius autoris principiis. Emigratio enim Vandalorum, Slavorumque in Vandalicas terras adventus diutissime ante Lubecam conditam & uti ipse c. I. p. 31. urget, Seculo V. contigit, jus Lubecense vero demum Sec. XII. originem cœpit. Et iterum ipse autor p. 32. contendit, paucos, qui remanserant, Vandalos a Venedis *oppressos fuisse.*

De juris Vandalici rationibus & reliquiis.

(p) Dixerit aliquis eadem fere ratione, nec jus Gothicum in rerum natura fuisse. Dubium sane non est, quin Vandali Svevique Legibus & consvetudinibus Germanicis instructi fuerint in amplissimis, quas possederunt, Germaniæ regionibus. Nec interierunt hæc instituta domestica Seculo quinto, facta emigratione partis Vandalorum. Multi enim, certe copiosa portio, sub Rege Fridebaldo in patriæ possessionibus ubique relicta fuit; mixta quidem postea cum novellis advenis Slavis, sed expulsa nunquam nec oppressa. De quo argumento CRANTZIVS, CHEMNITIVS, LATOMVS Historiographi Vandalici ex instituto. Plura hoc loco non addimus. Plures enim Allemannorum mores, leges præcipue Teutonum, Angliorum, Werinorum pluriumque gentium Vandalicarum ad jura Vandalica pertinere, nemo facile inficiabitur, qui operæ pretium esse putaverit de sedibus Vandalorum, terra Vandaliæ & Vandalorum complexu & amplitudine historiarum monumenta consulere. Ipsum compilatorem codicis *juris Rugiani* ad *jus* VANDALICVM provocasse supra monuimus. Quod pluribus explicuit HELVIGIVS *Orat. de codice juris provincialis Vandalico-Rugiani p. 15. & p. 23.* ubi ita: *Codex ipse inscribebatur antiquum Vandalico-Rugianum jus provinciale, quaeque ex jure Danico & Suerinensi in eum relata erant, id omne jus communi Vandalico-Rugiano nomine appellabatur.* Unde simul forte apparet, male hunc codicem germanice aliquando dici ac citari *Wendicum seu Slavicum, Wendisches Rugianisches Landrecht.*

Contenta Tomi Primi Monument. Ined.

†   XVI. *De*

NB. Der Buchbinder beliebe dieʃen halben Bogen beym binden abzuʃchneiden, und nach der Praʃation zu binden.

XVI.

De Veterum Cimbrorum aliorumque Septentrionalium Populorum Migrationibus Selecta Commercii Literarii Joh. Bingii & M. Corvini.

XVII.

Joh. Jacobi Dœbelii & Casparis Vogtii Otium Mecklenburgicum, seu de Anthyrio ejusque & Mecklenburgicis Insignibus contentio.

XVIII.

Joannis Simonii Vandalia Anno 1598. *scripta.*

XIX.

Historia Ecclesiæ Rostochiensis seu Narratio de Initio & Progressu Lutheranismi in urbe Rostochio, authore D. Luca Bacmeistero.

XX.

De Rebus Holsatorum vicinarumque gentium præclare gestis libri IV. seu Fœtus & Pignus carissimum Cornelii Hamsfortii Junioris Anno M D LXXIX. ineunte autumno.

XXI.

Nordalbingia sive Historia rerum præcipuarum in Nordalbinga a temporibus Caroli Magni ad Annum præsentem M DC LIII. a Principibus & populis gestarum succincte juxta Annorum seriem comprehensa a Lamberto Alardo Stormaro.

XXII.

Septem Fragmenta veteris juris Zwerinensis de anno 1222. 1224. 1235. 1263. & 1593. *I. Jura Swerinensia, quibus Burewinus II. Civitatem Gustroviensem donavit, e membranis Archivi Gustroviensis; collata cum vetustis Legibus Angliorum & Werinorum, Cimbrorum, veterumque Saxonum pluriumque Germanorum gentiumque vicinarum.* 2. *Fragmentum Germanico idiomate exaratum de Anno* 1224. *ex Archivo Gustroviensi.* 3. *Jura Suerinensia a Domino Nicolao Civitati Malchaw data A.* 1235. *ex cod. vet. Civitatis.* 4. *Statuta Suerinensium Civitati Röbel concessa e cod. Civitat.* 5. *Fragmentum juris Suerinensis manu Joachimi Wedemanni, e codice antiquo.* 6. *Jura & observantiæ Suerinenses e MSto Senatoris Hovischii.* 7. *Fragmentum inter schedas Hovischii repertum & ipsius commentariolo sub num.* 6. *plerumque subjunctum sine anno.*

XXIII.

Codicillus Jurium Civitatum Megapolensium de Anno 1589.

I.

CIMBRICÆ CHERSONESI
EJUSDEMQUE PARTIUM, URBIUM, INSULARUM ET FLUMINUM,

NEC NON

CIMBRORUM
ORIGINIS, NOMINIS, FORTITUDINIS, FIDELITATIS, RERUMQUE GESTARUM QUATUOR LIBRIS COMPREHENSA,

DESCRIPTIO NOVA.

E PENU LUCUBRATIONUM
NOBILISSIMI ET MAGNIFICI VIRI, DOMINI,

HENRICI RANZOVII

PRODUCIS CIMBRICI
DEPROMTA, ET CONSCRIPTA
A. C. MDXCVII. A PRIMA OLDENBURGENSIUM COMITUM IN REGES DANIÆ ELECTIONE CXXXXIX.
AB ULTIMA DITHMARSIÆ SUBACTIONE XXXVIII.

HENRICUS RANZOVIUS, PRODUX CIMBRICUS, LECTORI SALUTEM.

Nutrici patriæ grates si debet alumnus,
Ut lex naturæ nos ratioque docent:
Non hunc quem dulci patriæ meditabar honorem,
Mome, Theonino carpere dente potes.
Me non ambitio, non vana superbia vexat,
Nec leve scribendi me Cacoethes habet.
Sola soli patrii mentem dulcedo coegit,
Quoque erga proavos, quisque tenemur amor.
Ipse licet patriæ gratam persæpe probarim
In multis opera divite rebus opem:
Attamen hoc vitæ postremo accedat in actu
Munus, & impositi sit colophonis opus.
Et patriam cecini & proavorum encomia Cimbrûm;
Postera (*sic spero*) me quoque fama canet.

In librum hunc Henrici Ranzovii.

Si bene de patria meritos Roma inclyta quondam
Totius Patriæ dixerit esse Patres.
Quem Te Ranzovi bellatrix Cimbria dicet,
Undique tot factis quam celebrem esse facis.
Quam domibus, bellis, quam cultis arcibus ornas,
Auxilio fulcis, consilioque juvas,
Insuper hoc ipso extollis super æthera libro
Enumerans pulcri commoda cuncta situs.
Quotque arces habeat, quot templa, quot oppida, & urbes,
Quo nunc utatur Jure, simulque statu,
Per Dium Fidium Ranzovi Cimbria dicet
Non solum Patrem te patriæ, sed Avum.
Perge modo ut solitus spretis succurrere Musis.
Et patriam ex omni parte juvare tuam.
Sic patria & Musæ nunquam tua facta tacebunt;
Si vero taceant, ipsa loquetur humus.

P. Lindebergius.

In laudem CIMBRIÆ EPIGRAMMA.

CIMBRIA dives opum est, vaginaque rerum
Sortis & omnigenis plena feraxque bonis.
CIMBRIA *mercatu terra est clarissima multo,*
Et soror Aonidum, mater & artificum.
Fœta viris, piscosa lacu, opportuna fluentis,
Nobilis emporio, culta domo & domino.
Europæ lumen, Cereris granarium opimæ,
Quæ decus a Musis, Pallade, Marte tenet.
Belligeri domitrix populi, Pandora bonorum,
Et generosa situ & deliciosa loco.
Cimbrigenum salve tellus Mavortia: sat nunc
Laus tua nota polo, nota salo, atque solo.

Petrus Lindebergius P. C.

CIMBRIA de se loquitur.

Quod mihi sit læti facilis clementia cœli,
Et quod pinguia sint prata, quod uber ager:
Hoc Eidora palam testatur magnus & Albis,
Squala fatetur idem jactitat atque Stora.
Hoc Sventina simul Billenaque & Alstria contant,
Et quæ piscosis Sleja superbit aquis.
Lymicus hoc placidisque fluit qui Gudius undis,
Nipsaque Ripensi comprobat omnis agro.
Nec porro hanc laudem cum Treja Heveraque Travena,
Ut nec fœcundo flumine Milda silet.
Omnes hi fluvii juncta suffragia voce
De nostra insigni fertilitate ferunt.

In Effigem DOMINI HENRICI RANZOVII, Producis Cimbrici.

Vera quidem; scriptis sed quam tamen exprimit ipse,
Multo ea RANZOVII verior effigies.

Aliud.

Holsatum decus & Produx RANZOVIUS *heros,*
Ingenio dubium est divitiisve prior?
Holsatum decus & Produx RANZOVIUS *heros,*
Divitiis potis est, & potis ingenio.
Ac pariter quamvis præsenti tempore rarum
Est Medicus, Vates, Astrologusque & Eques.
Non igitur mirum, quod plurima scripta relinquat
Arte sagoque valet, Marte togaque viget.

Petrus Lindebergius P. C.

Ad Henricum Ranzovium, Produc. Cimbr. Votum Adolphi Occonis, Medici Augustani.

Te pietas sistat coelis, Te carmina famæ,
Exige felices, Vir generose, dies!

LIBER

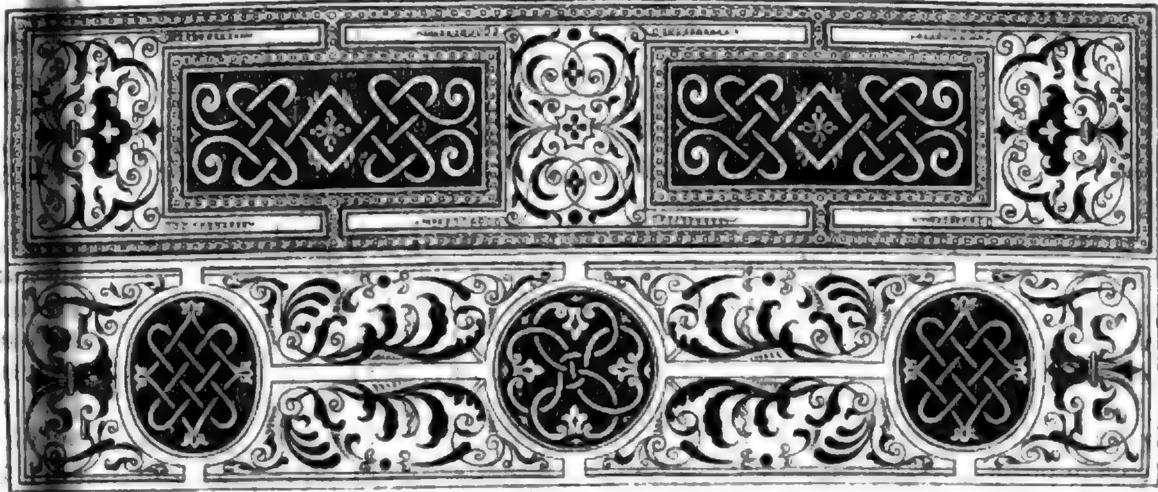
HENRICUS RANTZOVIUS,
Eques Auratus
Produx Cimbricus Praefectus Segebergensis
Dominus in Breidenberg Drakenburg
Wellingsbüttel Hatstedt Tuschenbeck
Ranzovisholm Wandesbek Lindewith
Bucken Melbeck Redingstorf Ovendorp
Nutschau Nuchel Grunow Stelnow Erfrat et
Ranzow Anno Christi MDXCVI. Aetatis suae 71.

Brühl sc. Lipsiae.

TYPUS CHERSONESI CIMBRICÆ
OCCIDENS
MARE OCCIDENTALE
sive
OCEANUS GERMANICUS
Die West See
Die Ost See oder der Belt.
SEPTENTRIO
Schagen
Asder
Odden Stranby
Hering
Tysholm
Hersholm
Rom
Lesso
Wenlullel
Berlumdaster
Hanlsmos
Hundsclef
Aldorch
Nicoping
Rum
Westerwick
Barbor
Lemwick
Wibor
Norder
Jutlant
Silc.
Hobro
Grina
Kallenborch
Wedder
Samsoe
Tun
Arlussen
Kenborch
Sanderborch
Honsens
CIMBRICA
CHERSONESUS
Holstebro
Rincoping
Weel
Koldingen
Scholborch
Haldersleben
Hattsborch
Ripen
Apenrade
FRISIA
Tundeeren
PARVA
Sild
AL ASEN
Sunder burg
MARE ORIENTALE
sive BALTHICUM.
ORIENS.
Flensborch
DUCATUS SLESWICENSIS
PARVA CIMBRIA
Borch
Luisborch
ANGLIA PARVA
Gottorp
Sleswic
Husem
Heiligland
EIDERSTET
Denenwerck
Heiligenhaven
Rensborg
Ekenforde
Niechus
Oldenborch
Riec
Busen
Lunden
DITMARSIA
HOLSATIA
RANZOW
WAGRIA
Heide
Ploen
Newmunster
Arnsbok
Lubec
Itzehoa
Stora Fl.
Wilster
Segeberg
Bredenberg
Bramsteet
STORMARIA
Episcopatus Bremensis
HAMBURG
Travn
MERIDIES

CIMBRICÆ CHERSONESI DESCRIPTIO.
LIBER PRIMUS.

Cimbria Peninsula. EX insignioribus mundi Chersonesis, seu Peninsulis, quarum quatuor Geographi, *Petrus* APPIANUS *Cosmographiæ part. I. cap. 17.* VADIANUS *in Epitome trium terræ partium: in principio cap. de finibus maris mediterranei præcipuis*, constituunt, THRACICAM, CIMBRICAM, TAURICAM & INDICAM, quæ AUREA Ptolomæo dicitur, est apud Historicos maxime celebris *CIMBRICA*: quæ ab Albi flumine prope Hamburgum instar linguæ humanæ, vel manus a carpo productæ, inter Britannicum & Germanicum nunc Occidentale & Orientale maria duo sita, & directe ad Aquilonem vergens, versus oppidum Scagam (quod ejusdem Cimbriæ est terminus & a proximo Norwegiæ littore, octo milliaribus marinis distat) in longitudinem duodecim dierum itinere extenditur, in latitudinem vero ab insula nimirum Cimbria ad Busenam insulam, vel proxime Alburgum in Jutia, ubi maxima, dierum sex itinere expedito patens porrigitur. Regio est plana, nemorosa & fructuosissima, omniumque rerum, quæ aut usu necessariæ, aut pretio ambitiosæ, *Ejus Regio & fundus.* uberrima. Ager multis in locis campestris, uliginosus & irriguus atque ob id fertilissimus: quem ut incolæ *Marsch*, *Marisch*, quod e mari hoc excluso, ad culturam redactus, vel quod quasi aquis mersus sit; ita aridiorem & steriliorem agrum *Geest* appellant quasi Güest, quod infœcundum seu sine fœtura significat.

Montes. Montes habet raros: In arduis & excelsis duobus, Segebergensis & Plonensis arces sunt extructæ. Colles præterea multos eosque aut naturales, aut studio hominum congestos, in quibus castella ac prædia a Principibus & Nobilibus sunt ædificata. Aliquibus locis sunt *Commoda.* fodinæ calcariæ, & scaturigines salinares. Accolæ maris Occidentalis, in littore etiam ex aqua marina sal coquunt; piscibus tam marinis, quam fluvialibus ita abundat, ut fluminum mare Occidentale illabentium vicini singulis mensibus diversi generis piscibus ipsimet frui affatim& finitimos quoque eorundem participes facere queant. Halecum quoque in multis locis est captura, & in quibusdam mediterraneis præsertim nonnullæ sunt piscinæ ac stagna: quibus per aliquot annorum intervallum jam ad sationes aquis per apertos canales subductis, jam vero ad piscationes, aquis rursum stagnantibus & canalibus obstructis utuntur. Triticum, hordeum, siliginem, avenam, panicum, & varia legumina, tanta ubertate producit, ut annuatim in alias provincias; tanquam ex penuaria cella transmitti magna copia possit. Pecorum pastus hic est largissimus & copiosissimus, unde magnum incolæ quæstum faciunt, exigendis in provincias alias, & vendendis armentis. Sylvosa & nemorosa cum sit regio: mirum videri non debet, reperiri Nobiles, qui uno saltem anno, ex sola porcorum saginatione summam 4000. Joachimicorum confecerint. Nam pro uno porco saginando talerus: In Ducatu Slesvicensi tetradrachmum: in Jutia didrachmum plerumque expendi solet. Interim tamen præcipuæ sylvæ ad Principes spectant, in quarum nonnullis viginti millia porcorum saginari possunt. Anno Christi 1590. in nemore Rendesburgensi, 14000. in Segebergensi & adjacentibus sylvis, ultra 19000. in Abbatia Borsholmensi 10000. in Reinefeldensi 8000. in Arensbocensi 4000. Trittoviæ & Reinbecciæ 8000. porcorum saginata esse compertum habeo. Ducatus Slesvicensis, Jutiæ totius, & Nobilium proprias sylvas excipio, quæ & ipsæ non contemnendos reditus præstant. *Sylvæ.* Præterire nequeo, quin hic unum indicem: In sylvis ad arcem Gottorpiam pertinentibus, si annus est quernis ac faginis glandibus mediocriter fœcundus, porcos circiter 30000. pingues effici posse. Plurimum item emolumenti ex equorum, boum, ovium, & hædorum gregibus, nec non ex mellificio ad incolas redit. Hydromilæ cernuntur hic multæ, quarum aliæ necessitati pinsendorum frumentorum, leguminum & oleorum: aliæ contusioni corticum: aliæ auro purgando, ferro, cuproque tundendo & subigendo: quædam diffectioni lignorum, nonnullæ ferramentis poliendis, & papyro pulverique

rique tormentario conficiendo serviunt. In Holsatia maximæ, cum sint sylvæ, saltus & nemora, (ut paulo ante dictum est) abundant ea varii generis feris, quas delectatione magna Principes & Nobiles consectantur: quales sunt cervi, capreoli, apri, lepores, vulpes, lupi, martes, castores, meles, lutræ, verræ, sciuri &c. Avium etiam nulla hic est penuria, ut sunt grues, cygni, sylvestres, anseres varii generis, anates, mergi, querquedulæ, ardeæ, perdices, columbæ, turtures, sturni, attagenes, phasiani & turdi. Vini & aromatum etsi minime ferax est hæc regio, tamen utraque merx copiose advehitur, ut tolerabili pretio quilibet comparare eandem sibi valeat.

Flumina. Flumina habet navigabilia plurima, ac versus Orientem in mare Balticum se exonerantia, Travenam, sinum Chiloniensem, in quem Swentina labitur, Wanderanam, Sleyam, Gudium & Lymicum: versus Occidentem mare Germanicum ingredientia, Billenam, Albim, Alsteram, Storam, Eydoram, Trejam, Mildam, Heveram, Nibsaam prope urbem Ripensem, quæ omnia fere æstum patiuntur.

Portus. Portus non desunt opportuni, & tuti in utroque mari. Orientales quidem ad oppida Trawemundam, Neostadium, Grotenbrodam, portum Sacrum, Chilonium, Eckelfordam, Sleswigam, (cujus tamen portus maxima ex parte a Regibus Daniæ, in bellis superiori ævo gestis, est obstructus) Flensburgum, Apenroam, Hadersleblam, Coldingam, Horsnesiam, Archusium, Alburgum, & in Lymico sinu nonnulli. Occidentales vero portus ad urbem Hamburgum, in Albi Itzehoam & pagum S. Margarethæ, in Stora ad oppida Brunsbuttellum, Meldorpium, Lundam, Tönningam, Husum, Tunderam, Ripas. Est etiam in Strandio nuncupatus Butyri sinus, & in Insula Ockholmo statio Bolhus appellata, nec non portus quidam in amne Walpurgensi. Sunt præterea alii quidam portus, in utroque littore maris; sed non adeo frequenti navium adventu celebres, quorum loca nobis non satis sunt cognita. Eorum tamen ex parte mentio fiet infra, ubi flumina describentur.

Differentia linguarum Incolæ in Holsatia generali lingua utuntur Germanica, speciali vero Saxonica. Slesvicenses promiscue utuntur Danica, Saxonica & Frisica linguis, quarum posterior peculiare quiddam habet, in Orientali seu minori Frisia, Jutæ sola Danica. Etsi autem omnes hujus terræ populi sese loquentes invicem primo vix intelligunt, tamen aliquamdiu conversati, facile sermoni populari assuefiunt. Ut enim locorum parva distantia, ita & linguarum exigua est differentia.

& Locorum. Locorum hæc ratio est, ut aut palustria aut campestria appellentur vulgo. Qui depressa ideoque palustria & uliginosa possident loca, MARSI vocantur, quasi inter paludes limosasque voragines demersi: ut Storæmarsi, Crempæmarsi, Wilstriæmarsi, Dithmarsi. Qui altiores atque aridiores terræ partes occupant, HOLSATI, quasi inter sylvas saltusque siti, hodie nominantur: qua in sententia etiam est Abbas Stadensis in Chronico suo. Quanquam non desint, qui Holsatiam Holstein quasi Holz und Stein: sive Holstedt, quasi locum lignorum, a magna sylvarum copia dictam velint.

Ante multos vero annos, qui Septentrionem versus habitarunt Jutæ & terra eorum JUTIA, ut qui Orientem versus NORDALBINGI & terra eorum NORDALBINGIA seu TRANSALBINA, quod nimirum a reliqua Germania per Albim fluvium esset separata, appellabantur: *Nordalbingia* idque potissimum Caroli Magni tempore, sicuti ex privilegio Ludovici I. Imperatoris A. D. 854. Aquisgrani dato constat, quod sic habet:

Progenitor noster Carolus gloriosæ memoriæ decrevit, Pontificialem sedem fieri Transalbiam: (quæ terra est Nord-Albingorum) *seu Transalbia.* laxata captivitate, quam ob multam perfidiam, in ipsis Christianitatis initiis patratam, per septennium passi sunt, ne locus ille a Barbaris invaderetur & defendi posset, Egeberto Comiti restituere præceperat.

Ad eum modum Helmoldus cap. 6. dicit: Ultima pars Saxoniæ, quæ est Transalbia, dicitur Nordalbingia, continens tres populos, Ditmarsos, Holsatos & Stormarios. Quin & Francorum annales denominatione Nordalbingiæ regionis eosdem populos appellant. Bulla itidem Nicolai Papæ, qui tempore Ludovici Imperatoris vixit, facta mentione castelli Hammenburgensis, id nominat sedem Nordalbingorum. Etsi autem vocabulum illud non satis est latinum, venia tamen danda est longinquis a Latio regionibus, si suæ linguæ mixtis nominibus regionum vocabula faciant, quod & ab Italis, Gallis, & fere omnibus fit.

Provinciæ. Hodie Cimbria universa in STORMARIAM, WAGRIAM, DITMARSIAM, HOLSATIAM, DUCATUM SLESWICENSEM & JUTIAM, minoresque aliquot regiones & insulas, ut: Cimbriam minorem, quæ nunc dicitur Fimbria, Swantiam, Angliam, Elisiam sive Alsam, Sundewittam, Arriam ad ortum: Insulam vero sive terram sanctam, Stapelholmiam, Eiderstadium, Nordstrandiam, Foeream, Sildiam & paucas alias ad occasum dividitur.

Ex his priores quatuor provinciæ, Stormariæ, Wagriæ, Holsatiæ, Dithmarsiæ, cum adjacentibus insulis ac tractibus, abolita penitus Comitatuum pristina denominatione, in gratiam Daniæ Regis Christiani I. axiomate Ducatuum ornatæ sunt, a Friderico III. Imperatore A. C. 1474. & obscurato vel dissimulato veteri Cimbriæ nomine, sub Holsatia comprehenduntur, coguntur que ex iis Holsatiæ Principes exemplo reliquorum ordinum Imperii Romani & ex matriculæ publicæ præscripto, quoties usus postulat, Romano Imperio, cujus feudum sunt, militiæ idoneos equites 40. & pedites 80. quemadmodum & ex Ducatu Slesvicensi Daniæ regno, cujus is feudum est, tempore necessitatis totidem pedites equitesque, secundum transactionem Otthoniæ A. C. 1580. initam, submittere & præstare. Sed his omissis omnem HOLSATIAM JUTIAMque in quinque status seu ordines distribuemus.

Status Holsatiæ regnans, & Primus erit Regiæ & Ducalis Familiæ seu Status regnans.

Secundus est ordo Ecclesiasticorum.

Ter-

I. Status Regnorum.

Ducatus Slesvicensis.

Ducatus Holsatiæ.

Stormaria.

Dithmarsia.

Wagria.

II. Status Ecclesiasticorum.

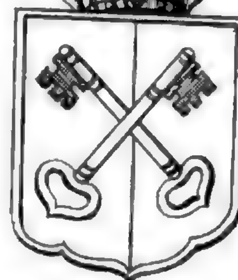
INSIGNIA Episcopatus Lubecensis.

INSIGNIA Episcopatus Slesvicensis.

HI ENIM DUCATUS HAbent quatuor status:

Ecclesiasticorum, Nobilium, Civitatum et Rusticorum et Insularum

Ecclesiasticus habet Episcopus duos:

Lubecensem et Slesvicensem.

Ecclesias Cathedrales V.

Lubecensem, Hamburgensem, Slesvicensem, Haderslebiensem et Oitinensem

Abbatias olim VII.

Reinfeldensem, Bordesholmensem, Segebergensem, Arnsboccensem, Cismariensem, Lumensem et Ruensem et prætere a aliquot monasteria in civitatibus et oppidis,

Monasteria nobilium virginum V.

Itzehoense, Pretzense, Vtersense, Slesvicense et Reinbeccense.

V. Ordo et insignia Insularum.

Insula Fimbria

Anglia ex quo Angli orti.

Frisia minor

Eiderstadium

Strandt Insula

Insula

Insula

Insula

Provincia

Insula

Insula

Insula

Insula terra sancta

Insula

Insula

III. STATUS NOBILIUM HABET Has Familias Anno MDXC.

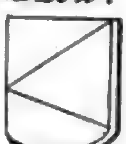

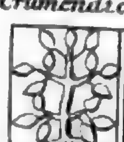

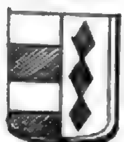

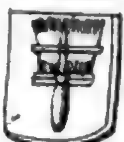

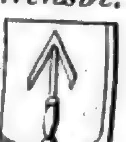

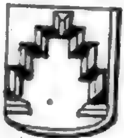

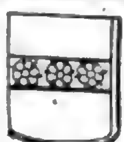

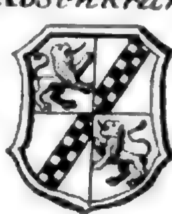

quadruplex ordo. Tertius Nobilium.
Quartus Civium.
Quintus Rusticorum. Dabimus hic in Tabula, I. partes horum Ducatuum, earumque insignia. II. Insignia Ecclesiasticorum. III. Nobilium. IV. Civitatum. V. Insularum, quæ omnia suo loco infra explicabimus.

PRIMUS STATUS.

Status Regiæ & Ducalis Familiæ. Generalem horum Ducatuum gubernationem hac tempestate Potentissimus Daniæ Rex Dn. CHRISTIANUS IV. & Reverendissimus ac Illustrissimus Princeps Dn. JOANNES ADOLPHUS, Archi-Episcopus Bremensis & Episcopus Lubecensis, hæres Norwegiæ Holsatiæque &c. Princeps, alternis ab uno in alterum annis transferunt. Quæ cum ad Regem devolvitur, Regiæ ipsius Majestatis nomine Produx Cimbricus eam administrat. In arduis vero negotiis, nihil nisi omnium in Holsatia ordinum præcipuorum adhibito consensu decernitur: inter quos primum locum Episcopus Lubecensis tenet. Quando vero communis est deliberatio cum Slesvicensis Ducatus ordinibus, Episcopus Slesvicensis in ea principem obtinet locum.

De JUTIA nihil hic dico, cum Danico imperio semper paruerit, & jure Danico utatur.

HOLSATIÆ vero Principes, qui hodie vivunt, sunt, CHRISTIANUS IV. Daniæ Rex, ejusque fratres UDALRICUS & JOANNES, FRIDERICI II. Danorum Regis filii. JOANNES ADOLPHUS Archi-Episcopus Bremensis, & Præsul Lubecensis ejusque frater JOANNES FRIDERICUS, ADOLPHI Ducis Holsatiæ filii.

Et JOANNES, Sunderburgi Dominus, FRIDERICI II. frater, ejusque filii CHRISTIANUS ERNESTUS, ALEXANDER AUGUSTUS, JOANNES ADOLPHUS, FRIDERICUS PHILIPPUS ALBERTUS.

II. STATUS ECCLESIASTICUS.

Ordo Ecclesiasticorum. Ecclesiasticus Status in Jutia, ut hoc prius dicam, in quatuor divisus fuit Episcopatus, in RIPENSEM, ARHUSIENSEM, WIBURGENSEM & WANDALICUM seu BURGLAVIENSEM, de quibus post latius. In Holsatia vero & Ducatu Slesvicensi in duos Episcopatus in LUBECENSEM & SLESWICENSEM. Hamburgensis enim Bremensi subjectus est.

In Capitula seu Collegia Canonicorum itidem quinque: LUBECENSE, HAMBURGENSE, SLESWICENSE, HADERSLEBIENSE & OITINENSE.

Abbatias septem: REINFELDENSEM, BORDESHOLMENSEM, SEGEBERGENSEM, ARNSBOCENSEM, CISMARIENSEM, LUMENSEM & RUENSEM.

Et Monasteria quindecim, inter quæ ITZEHOENSE, PRETZENSE, UTERSENSE & SLESVICENSE, nostro adhuc tempore virginum Vestalium choris addicta, magno redituum proventu celebria sunt; cum cætera fere in usus scholarum, xenodochiorum & alio conversa sint.

III. STATUS NOBILIUM.

Nobiles in his Ducatibus, ut etiam in Jutia & Dania, arces & prædia sua pleno jure ac dominio, quemadmodum Comites in reliqua Germania, cum venationibus, aucupiis, & piscationibus libere possident. Etsi vero nonnulla eorum prædia utriusque generis feuda censeantur: maxima tamen ex parte allodialia & hæreditaria sunt: & ne exactionibus aut vectigalibus novis a Principibus graventur, Holsatorum privilegiis cautum est. Quæ Principes, priusquam a subditis fidelitatis juramentum præstatur, & ipsi ad gubernationem perveniunt, juramento confirmare tenentur. Liberam enim horum Ducatuum status ex Regum & Principum suorum filiis, quemcunque velint, eligendi potestatem habent. Quod privilegium speciali quodam CHRISTIANI I. beneficio promulgatum ipsis est, cum post obitum Ducis Adolphi Comitis Holsatensis ac Schawenburgensis avunculi ipsius, sine hæredibus extincti, in Ducem electus a provincialibus confirmaretur. *Nobilium.*

Bella Principes absque Ordinum consensu suscipere nec solent nec debent.

Nobilium lites a Senatu Ducatuum dijudicantur, præsidentibus plerumque per vices Principibus, a quibus, præstito malitiæ juramento, Holsatienses ad Cameram Imperialem appellant.

Ordo autem senatorius 24. equestris generis viris constat, quibus adhibetur generalis Cancellarius & Juris utriusque Doctores quatuor, cum Jus est pronunciandum.

Nobilium in Holsatico & Slesvicensi Ducatu Familiæ 50. numerantur, videlicet:

RANZOVICA, ALEFELDICA, REVENTLOVICA, WALSTORPIA, POGWISCHIANA, DE WISCH, SEHSTEDIANA, BLOMIANA, BOCKWALDICA, KRUMMENDICKIANA, MEINSDORPICA seu MEIENDORPICA, BROCKDORPIANA, BREIDANA, HESTENICA, QVALIANA, WONSFLETHICA, RATLOVIANA, WENSINIANA, DAMIANA, TINEANA, HAGENICA, HOLKIANA, PLESSENA, GADENDORPICA, WITTORPIANA, HOIKENA, OTTENIA, HOIERENSIS, UCKENA, MÖTENA, MAGNUSSENA, ROSENCRANTZIA, IVENSENA, KERCKBERGIANA, STÖVENA, KASBROCHIANA, MUNKIANA, WOGIA, HACKIA, HERBERGIANA, PENSENA, GRABOVICA, RENKENA, SIVERSENA, KÖLERANA, LEVENA, PAISENA, PETERSENA, ANDERSENA & JOHANNSENA.

Atqui ex his sola familia Ranzoviana superstites masculos hodie habet 118. arces & prædia 71. Alefeldica & Rumoriana, quæ pro una censetur, masculos 59. arces & prædia 31. Pogwischiana & de Wisch masculos 28. arces & prædia 18. Bockwoldiana masculos 24. arces & prædia 11. De cæteris inquirere quisque poterit. Olim plures fuerunt in his Ducatibus familiæ, quæ nunc penitus mortuæ interciderunt, ipsorum tamen Nomina in Archivis reperiuntur.

IV. STATUS CIVIUM.

Civium. Omnes fere in his Ducatibus civitates ex singulari Comitum, Principum & Regum suorum gratia, certis quibusdam privilegiis donatæ sunt; & Jure vel Romano, vel Lubecensi utuntur.

Civibus a sententiis Senatus suæ urbis ad quatuor civitates, CHILONIUM, RENDESBURGUM, ITZEHOAM & OLDESLOAM, judicio peculiari appellationis exercendo destinatas, provocare licet. De quibus vero litibus ipsæ decidere nequeunt, & acquiescant contendentes, certis conditionibus, ad Principes & Senatores Holsatiæ: & ab his nonnunquam etiam ad Cameram Imperialem appellatio devolvitur.

Civitates vero Ducatus Slesvicensis, quemadmodum & Jutiæ, quia iisdem cum Danis gaudent privilegiis, eodem quoque Jure utuntur: nisi quod Husenum cum paucis aliis, ab Adolpho, FRIDERICI I. Regis Daniæ filio, Reverendissimi Archi-Episcopi Bremensis Dn. Johannis Adolphi parente, peculiari jure, quod Wichbildt vocant, donatum fuit. Sed de civitatibus, quæ huc pertinent, paulo post uberius.

V. STATUS RUSTICORUM.

Rusticorum. Rusticorum genera duo sunt: Unum hæreditaria ac libera: alterum conductitia & angaria possident bona.

Ipsi aut scripto jure controversias decidunt, aut coram propriis suis Caussidicis sub dio, de caussis in præsentia Præfecti, duorumque Assessorum agunt. Cum in medium prodierunt litigantes, diligenter ab utraque parte exploratis rerum momentis, rusticorum cœtus ad deliberandum modumque sententiæ statuendum exire jubetur. Quo pro agresti captu invento ad consessum redeunt, & quicquid vel exemplis vel crassis naturalis judicii illorum rationibus, eis justum esse videtur, per constitutum quendam præconem litigatoribus in medium pronunciant.

Qui in judicato acquiescere nolunt, illis debito modo ad Senatores Principum vel commune forum Holsaticum, & ab hoc nonnunquam etiam ad Cameram Imperialem, pro rerum de quibus litigatur dignitate, provocare liberum est, de quibus alias.

Nunc singulas Provincias, earundemque præcipuas civitates excutiemus: ac primo quidem loco de Stormaria agemus.

STORMARIA.

Provincia Stormaria. STORMARIA, quæ inter Albim, Billenam, Storam, ac Swalam flumina, interjecta, ad Travenam usque se extendit, & in longitudine septem, in latitudine vero octo milliaria conficit, regio est perquam amœna, omniumque rerum necessitati deservientium feracissima, vino tantum ob cœli inclementiam excepto.

Nihil in ea otiosum, nihil sterile. Si tamen quid cujuscunque modi negat messem, viget pabulis. Ac dicta est Stormaria, quasi Storæ Marsia, a Stora fluvio piscifero ac navigabili, ac Marsia id est terra campestri, & quasi aquis mersa. Habet enim palustria & campestria loca plurima, Germanico idiomate Marsch-Länder appellata, Marsiam nimirum Haseldorpianam, Colmarianam, Hirtzhornianam, Crempensem, Bredebergensem &c. quæ ad Albim Storamque sitæ, & contra impetum aquæ, singulis sex horis crescentis ac decrescentis, aggeribus sunt munitæ. Pluviales autem aquæ per nonnullas cataractas emitti: & necessitate cogente eædem recipi possunt.

Unde dicta?

Ejus Civitates, arces, cœnobia. Civitates habet HAMBURGUM, ITZEHOAM, CREMPAM.

Vicos; Vedelam, Elmeshornam & Bramstedium.

Arces Regias, Ducales, Comitumque Schowenburgensium & Nobilium curias plus minus 25 quarum præcipuæ deinde describentur.

Cœnobia virginum Vestalium duo: Parœcias & templa in urbibus & pagis circa 50.

Cygnum rubro in clypeo pro insigni habet candidum, cujus aurea corona collum cingit, idque ideo quod provincia hæc fere tota palustris, maximaque ejus pars ob Neptuni violentiam, id est aquæ & æstus impetum, vallis sit munita.

HAMBURGUM.

Hamburgum. Metropolis Stormariæ Hamburgum, urbs est opere & opibus, situ & mercatura præstantissima, fossis ac vallis, muris & propugnaculis firmissima, emporiumque totius Germaniæ florentissimum & celeberrimum. Sita in loco palustri, pingui & ubere: agris, pascuis, hortis amœnissimis & frugiferis, ex quibus cives magnum quæstum capiunt: ædificiisque plurimis, ad secessum & recreationem animi conditis circumdata.

De appellatione ejus variæ sunt opiniones. Quidam ab idolo quodam eo in loco culto: quidam ab Hama Saxonum pugile, a Starcatero Dano in eo loco pugna peculiari prostrato, nomen derivant. Alii, qui Gambrivios Holsatos constituunt, ex Gambrivio exigua mutatione Hamburgum faciunt. Verum has Etymologias, tanquam pueriles & nauci, Petrus Lindebergius, de origine Vandalicarum urbium lib. primo, & ipsi Hamburgensium annales, prorsus rejiciunt. Nomen enim a vicina olim sylvula Ham indigitata contraxit: apud quam veteres Saxones arcem Hamenborg appellatam, quæ in urbem deinde coaluit, ædificarunt: quemadmodum ex Helmoldo, antiquis instrumentis, majori urbis sigillo, litteris & privilegiis, in quibus Hammenburg legitur, videre licet. Cui vetus vocabulum Ham, quod Saxonico idiomate sylvulam: (unde in Dithmarsia die Suderham, Norderham sylvulæ) Frisica vero lingua planitiem campestrem seu pratum denotat, suffragatur.

Urbis natalem Historici non recensent; Vicissitudinibus autem ejusdem incrementa & quomodo immunitates a diversis Holsatiæ Principibus acceperit, luculente satis tradunt.

Ex ista Historiarum farragine, quæ maxime videntur memorabilia, huc transcribere placuit.

IV. STATUS CIVITATUM COMplectitur Sequentes Civitates.

Lubecam.

Civitatem Imperialem, quæ ideo annumeratur, quod ab Adolpho II. Comite Holsatiæ in finibus Wagriæ de novo ædificata est, inter Travenam et Wakenissam flumina.

Hamburgum.

Quæ civitas certis privilegiis et conditionibus recognoscit principes Holsatiæ. In finibus Stormariæ inter Albim et Alsteram flumina ædificata est.

Flensborch.

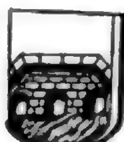
Slesvick.

Husen

Hadersleben.

Sunderborch.

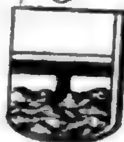
Nicopen.

Tundern.

Breidstedt.

Rendesborch.

Itzehoe.

Crempe.

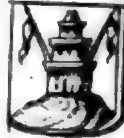
Wilster.

Oldeslo.

Segeberg.

Hilgenhave

Oldenburg.

Plone.

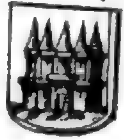
Kil.

Oitin.

Meldorp.

Heide.

Lunden.

Ekelenford.

Nienstadt.

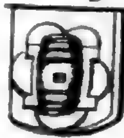
Neumünster.

Lutkenborch.

Tonningen.

Gardinck

Borch.

Wedel.

cuit. A. C. igitur 801. Carolus M. Ecclesiam Cathedralem Hamburgi fundavit ac ordinavit. Circa annum Christi 810. Vandali e Pomerania progressi, odio Christiani nominis, hanc urbem diripuerunt, penitusque devastarunt: quæ tamen sequenti anno, jussu Caroli M. Imperatoris, denuo fuit ædificata: sedemque in ea elegit Eridagus Presbyter, quem Carolus M. sacris in Nordalbingia administrandis præfecerat.

Mortuo Eridago circa A. C. 833. Caroli Magni filius Ludovicus D. Anascharium primum creavit Hamburgensis Ecclesiæ & vicinarum Archi-Episcopum eumque sedem ibi habere suam voluit.

A. C. 840. Dani ac Normanni, instructa classe Albim adverso flumine ex Oceano Germanico ingressi, hanc urbem invaserunt, magnaque hominum strage edita, templa, monasteria & bibliothecas magnis impensis comparatas exusserunt.

Iidem A. C. 876. mortuo Ludovico Imperatore reversi, ac Nordalbingiam invadentes, totum illum tractum ultra citraque Albim situm & una urbem Hamburgum depopulati sunt.

Rursum iidem A. C. 919. Archi-Episcopo Hamburgense Hogerio, urbem ac viciniam misero modo exusserunt, plurimisque Christianis interfectis devastarunt.

Mœnibus autem primum cincta fuit, & 12. turribus, 3. autem portis exornata, Henrici III. Imperatoris & XII. Archi-Episcopi Alebrandi tempore, quem alii vocant Bezelinum, electus is fuit A. C. 1003. & qua parte templum Cathedrale austrum spectat, domum sibi munitam extruxit.

Hoc defuncto circa annum Christi 1043. Bernardus, Dux Saxoniæ in altera parte templi Cathedralis, quæ sita est ad Boream, arcem condidit, quæ aliquoties quidem a Vandalis diruta, subinde tamen reædificata fuit, cujus rudera & muri etiamnum prope Alstriam & molendina visuntur. Bezelini successor Albertus, Comes Bavariæ, primum templum e lapidibus construi curavit.

Rursum Vandali circa A. C. 1000. Hamburgum totamque viciniam binis irruptionibus invaserunt, ædesque sacras demoliti sunt, cum magna Christianorum & incolarum strage.

Iidem redeuntes A. C. 1066. urbem ferro & igne horrendum fœdantes, arcem Bernardi Ducis Saxoniæ, in ripa Alstriæ, ad reprimendos hostium incursus ædificatam, demoliti sunt, & sacra miserabiliter profanarunt.

Iidem quoque A. C. 1072. Duce Critone Tyranno, binis incursionibus urbem divastarunt, ac diripuerunt, odio Christiani nominis, quod admodum hostiliter persequebantur.

A. C. 1106. Godefridus Comes Holsatiæ & Stormariæ, qui Hamburgi sedem suam habuit, ad Vandalos, quos in vicinia grassari audierat, excurrens, eosque parva manu repressurus, ac rusticos, auxilium ejus implorantes, defensurus, ab iis cum universo comitatu suo trucidatus fuit, capite ejus amputato, quod in victoriæ signum; hostes, una cum ingenti præda secum abstulere.

A. C. 1182. Adolphus III. Comes Holsatiæ cum Fridericum Barbarossam in castris prope Lubecam convenisset, Hamburgensi civitati multa præclara privilegia ab Imperatore impetravit. Hic Adolphus III. cum eundem Imperatorem in Asiam secutus esset, contra Saracenos militans: Henricus Leo Dux Brunsvicensis & Saxoniæ, ex Anglia reversus, Hamburgum interim cum Itzehoa ac Plœna occupavit: Adolpho Comite Dassiliensi, Adolphi III. Holsatiæ Comitis Vicario & affine, ac cæteris præfectis, quos Comes in illis munitis urbibus reliquerat, cum matre & conjuge absentis Comitis, expulsis.

Cum Waldemarus Dux Slesvicensis, Canuti Regis Daniæ frater, Adolphum III. Holsatiæ Comitem, aperta pugna devictum, ac Hamburgum fugientem, bello persequeretur, urbs adventantem Ducem Waldemarum amice excepit ac intromisit, circa A. C. 1201. qui præsidia sua, cum Capitaneo quodam Rhodolpho, in ea collocavit. Neque enim cives Adolpho Comiti, qui Albi trajecto in Comitatum Stadensem aufugerat, urbem salvam servare, neque tam potenti hosti, resistendo, pares esse poterant. Sed eodem anno Comes Adolphus postliminio reversus, præsidiis hostilibus ejectis, urbem recepit & munivit. Hanc cum non longo tempore tenuisset, Waldemarus Dux Slesvicensis cum magno suorum & sociorum exercitu, rediens, obsidione eam cinxit, tandemque ea potitus est, Comite Adolpho capto, inde in castra Waldemari, qui Lawenburgum quoque obsederat, deducto; quumque hæc arx hosti sese dedere nollet, catenis ferreis ligato, & Slesvicum abducto: E quo tamen carcere, datis obsidibus duobus Comitis filiis, uno filiorum Adolphi, Comitis Dassiliensis, unoque filiorum Henrici Comitis Dannenbergensis, & octo e filiis Nobilium, (quorum patres ad decennium sese obstringere cogebantur) post rursum emissus ac liber factus est.

Post, Otto IV. Imp. circa A. C. 1215. Hamburgum Danis iterum eripuit, quod tamen anno sequenti Waldemarus Rex Daniæ, & Adebertus Comes Orlemundanus, Regis in Holsatia Vicarius, vicissim arctissima obsidione cinxit, commeatu undique terra, & Albi incolis intercluso, quos tandem fame compulit, ut sese dederent. Itaque Rex occupatam urbem Comiti Orlamundano Alberto hæreditario jure possidendam mancipavit: quam is tamdiu tenuit, donec in pugna, ad Bornhövedam commissa, Rex Waldemarus fuit ab Adolpho IV. Holsatiæ Comite superatus, atque ex Holsatia cum suis fugatus. Tum enim ad Holsatiæ Comites urbs rediit, circa A. C. 1226.

Porro in hanc urbem Joannes & Gerardus, filii Adolphi IV. Holsatiæ Comitis, Christophorum Regem Daniæ in pugna Loheidense devictum, & cum conjuge Regina captum, abduxere die Pantaleonis A. C. 1261. & ibidem aliquamdiu detinuere, donec ingenti lytro persoluto, Rex & Regina liberi fuerint dimissi.

A. C.

A. C. 1281. Urbs plus media sui parte, Vulcani violentia, in cineres redacta est, multique in illo incendio homines periere.

A. C. 1375. Cum Hamburgenses potentia & divitiis suis elati, Comitum Holsatiæ, qui longissimo tempore ipsorum legitimi fuerunt Domini, jugum suis cervicibus excutere decrevissent, ac statuam Rolandi in libertatis suæ signum, in ponte, qui etiamnum Rolandinus appellatur, erexissent: Carolum IV. Imperat. Lubecæ convenerunt, petentes, ut ejus approbatione & confirmatione urbs inter Imperiales recenseretur. Sed cum Holsatiæ Comites jus suum in Hamburgenses constanter tuerentur coram Imperatore: civitati Decreto Imperatorio mandatum fuit, ut Holsatiæ Comites porro quoque pro Dominis suis agnosceret, & nihilominus privilegiis, quæ veteres Imperatores urbi concesserant, gauderet ac uteretur. Hac sententia (quæ jam est in manibus Christiani IV. Regis Daniæ ac Norwegiæ) lata, Hamburgenses Rolandi statuam rursum demoliti sunt, & Comites Holsatiæ pro legitimis Dominis recepere.

A. C. 1464. a festo Pentecostes usque ad festum Sancti Bartholomæi 20000. hominum urbanorum pestis sævitia periere.

Hodie urbs hæc Holsatiæ Principes, certis tantum privilegiis & conditionibus, recognoscit; de qua tamen subjectione in Judicio Cameræ Imperialis ab utraque parte hodie disceptatur. Nihilominus A. C. 1482. d. 5. Novembr. Senatus Populusque Hamburgensis, Joanni Regi Daniæ, & Friderico I. Holsatiæ Duci: quemadmodum post A. C. 1538. mense Majo Christiano III. Regi Daniæ promissionem fidelitatis, more Majorum, certis conditionibus in Curia Hamburgi præstitit. Id ipsum cum & in tractatione Itzehoæ inter Regis Daniæ Friderici II. Consiliarios, & Hamburgenses A. C. 1588. instituta, se facturos recepissent, Rege morte præmatura rebus humanis exemto, hucusque intermissum fuit.

A. C. 1589. d. 16. Julii, circa medium noctis turris templi Divi Nicolai, cujus fastigium in stupendam altitudinem assurgebat, fulmine tacta fuit: omniaque ædificia turris, quæ ex ligno constiterunt, exusta, ac campanæ colliquatæ sunt, sola lapidea basi relicta. Verum hæc sequentibus annis, non tamen eo fastigio, quo prius conspicua fuit, rursum ædificata est.

Parochias habet quatuor, D. Petri, Divi Nicolai, D. Jacobi, & D. Catharinæ: ac præter has Ecclesiam Cathedralem, in qua Benedictus V. Pontifex Romanus, qui sede Apostolica per Ottonem I. Imperatorem remotus, & custodiæ Adaldagi Hamburgensis Archi-Episcopi, ejusdem Cæsaris Cancellarii traditus est A. C. 1341. Et Johannes I. filius Adolphi A. C. 1266. Gerhardus I. Johannis frater, A. C. 1281. Woldemarus A. C. 1306. Gerhardus II. A. C. 1311. Johannes II. A. C. 1359. ac Adolphus A. C. 1380. Holsatiæ & Schauenburgi Comites, terræ mandati sunt: & etiamnum Canonicorum, duodecim Curias in urbe possidentium, est Concilium: atque etiam vicinum quoddam Auditorium, in quo Superintendens ac lector Theologicus, quater singulis hebdomadibus, & quidem publice, doctrinam pietatis profitetur.

Habet insuper urbs Hamburga ædes sacras sex alias, D. Joannis, cui schola trivialis, & virginum Vestalium adjacet monasterium: D. Mariæ Magdalenæ, cui cœnobium decrepitis muliercúlis dicatum adhæret: Sancti Spiritus, cui incorporatum est Nosocomium: S. Gertrudis: S. Anascharii, & extra portam saxeam S. Georgii, cui contiguum est Nosocomium leprosis destinatum.

In his templis omnibus, excepto D. Anascharii sacello, quod vacat, singulis septimanis 38. vicibus ceremoniæ sacræ peraguntur, ac conciones Divini verbi habentur.

Turribus constat eximiæ altitudinis quinque, nimirum ad templa D. Petri, Cathedrale, D. Jacobi, D. Nicolai, ac ad portas Elerianam & Winsenianam. Turres humiliores habet complures.

Politicæ gubernationis forma honesta est, & sunt Judicia jure ac legibus bene constituta.

Senatus quatuor Consulibus & viginti Senatoribus constat.

Fora urbis quatuor sunt: boarium, equinum, lupinum & piscinum.

Macellum præter hæc unum: & locus amplus panibus vendendis accommodus.

Sunt portæ præcipuæ octo: Anascharii, Milrensis, quæ & Elleriana dicitur, aggeris, hospitalis, saxea, Winseniana, ædilis, & prati.

Pontes tam sublicii quam lapidei quinquaginta tres, cum Albis & Alstera urbem hanc cingant, & aliquoties interfluant.

Naves quamplurimæ magnæ & capaces ad longinquas navigationes & exercendam mercaturam peropportunæ, quas numero comprehendere admodum est difficile: quod nunquam omnes in portu simul conveniant; sed nonnullæ per hyemem, nonnullæ per integram æstatem absint. Quare earum numerum omittendum esse duxi, ne certus pro incerto poneretur.

Domus zythi seu cerevisiæ coquendæ, privilegio donatæ, sunt 707.

Porticus negotialis una, elegantissime adque imitationem Antwerpiensis extructa.

Balnea publica duo.

Aquæ ductus artificiosi duo, per quos aqua limpidissima ex intimis terræ penetralibus elicitur, ac in altum sublata per varios canales in urbem defertur.

Omnis generis piscibus hæc urbs abundat, qui ex Albi, Bythena & Alstria capiuntur: ita ut singuli menses novum genus piscium suppeditent; hancque nullus Cimbriæ locus illorum copia antecellat: præcipue tamen hic esoces, sturiones, salmones, lampetræ, murenæ, capitones vel blenni, & rhombi capiuntur, & vili interdum pretio venduntur.

Negotiatio maritima & frequens in longinquas regiones, Indiam, Italiam, Hispaniam, Galliam, Angliam, Scotiam, Irrlandiam, Norwegiam, Livoniam, Daniam, Sveciam etc. Navigatio magna dedit urbi incrementa & civium multos ad insolitam opulentiam evexit: ut & coctura cerevisiæ, quæ ob saporis præstantiam, in

in tota Germania, præ multis aliis maxime commendatur, Medicorum etiam testimonio, ut & cujusdam Raimundi Cardinalis, qui eam gustans: Quam libenter esset vinum protulisse fertur.

In hujus urbis æde Divi Petri præter complura alia, tabularum & imaginum ornamenta, cernere est picturam, a primario quodam cive ibi positam summo artificio Optices, cujus adspectu nemo saturari, neque similem facile alibi reperire poterit.

Insignia urbis sunt & ab antiquo fuerunt tres turres, inter has mediæ porta urticæ folium recipit, ut ex picturis, sigillis veteribus, & moneta tam argentea, quam aurea in urbe hac olim percussa, constat.

Nundinas statas celebrat tres, præcipue: I.) Festo divi Viti. II.) Divi Jacobi. III.) Divi Feliciani. Distat Lubeca decem, Lüneburga septem, Segeberga & Itzehoa totidem, Oldesloa sex, Stada 5. ab Utercense cœnobio quatuor, a mari Orientali per Albim navigando 18. milliaribus.

HATZBURGUM.

Hatzburgum. HAtzburgum arx, ad Comites Holsatienses ac Schauenburgenses spectat. Distat Hamburgo 3. fere, Itzehoa 5. Blanckenesa uno milliaribus.

WEDELA.

Wedela. WEDELA exiguum ad Albim oppidulum mercatorium, Hatzburgo admodum vicinum, cujus insigne statua est instar viri armati, & una manu gladium, altera urticæ folium gestantis, quem nostrates appellant *den Rholandt*, Insignia autem originem ut ego existimo sumserunt a colosso illo lapideo, qui ibidem conspicitur; gestans dextra gladium sinistra pomum, quo orbis terræ insigniri solet, capite coronam cum cruce ferrea: altero pede Comitum Holsatiensium ac Schowenburgensium insignia. Trajicitur hic Albis: & ampla vectigalia de bobus & equis, qui singulis annis magno numero ex Regno Daniæ, & locis vicinis isthuc adducuntur Comitibus Schawenburgicis, quibus paret oppidulum, numerantur. Nundinas celebrat annuas, ad 25. diem Martii. Distat Itzehoa quinque, Hamburgo tribus fere, Buxtehuda duobus, Blanckenesa, ubi etiam Buxtehudam versus est trajectus Albis, uno milliaribus.

HASELDORPIA.

Haseldorp. HASELDORPIA est arx vallo ac fossa munita non procul ab Albi inter Wedelam et Utersense monasterium, fertili, amœno ac palustri loco sita: Agris ibidem per ductas fossas interfluentesque rivos, more Hollandico divisis. Olim Episcopatui Hamburgensi & hinc Bremensi subjecta: postea permutata fuit cum Ducibus Holsatiæ, & ab his cum Alefeldiis, qui eam hæreditario nunc jure possident. Joannes enim Rex Daniæ, cum Hannsio ab Alefeld, Equite aurato, illam commutavit, data arce Dominga quæ in Jutia sita fuit. Olim pro bobus hac actis, vectigal ibi pendi solebat; sed Albis inundatione cum nonnulli pagi circumjacentes submersi essent, actus bonum, alio translatus est, & vectigalium solutio desiit.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

BARMSTEDIUM.

Barmstedium. BARMSTEDIUM, arx Comitum Holsatiensium ac Schowenburgensium distat Itzehoa duobus, Bramstedio totidem, Steinburgo uno milliaribus.

PINNENBERGA.

Pinneberga. PINNENBERGA arx, fossa & vallo circumdata opportunitate nemorum amœna. (Habet enim sylvas amplas, in quibus magni greges porcorum saginari possunt;) pertinet ad Comites Holsatienses & Schawenburgenses. Distat Bredenberga arce quatuor, Hamburgo tribus, ab Utersensi monasterio uno milliaribus.

UTERSENSE MONASTERIUM.

Cœnobium Utersen. UTersensis Monasterii ac Basilicæ ibidem erectæ, primus fundator est Dominus Henricus de Bramstedte, qui jacto lapide primo, moniales duodecim ex alio quodam cœnobio in id deduxit, eique dimidiam omnium suorum bonorum partem dedicavit; cujus filius unicus in eodem monasterio, ab hostibus paternis fuit interfectus, ibique humatus.

Floret adhuc virginibus Vestalibus e nobilitate oriundis, & magno redituum proventu. Distat Hamburgo 3½. Itzehoa totidem milliaribus, Wedela duobus, & Pinnenberga uno.

ELMESHORNA.

Elmeshorn. ELMESHORNA vicus mercatorius Comitum Schowenburgensium cum Ecclesia Parochiali satis eleganter extructa, & nonnullis molendinis aquaticis magni proventus.

Nundinas statas habet tres, primas die Jovis post Quadragesima; suntque nundinæ equinæ. Alteras Dominica I. post Trinitatis, qua simul encænia celebrantur. Postremas die 21. Sept. quæ equinæ simul sunt ac boariæ nundinæ. Distat Hamburgo 4. Itzehoa 3. Pinnenberga duobus, Barmstedio totidem fere milliaribus.

STEINBURGA.

Steinburg. STEINBURGA, arx Serenissimi Daniæ Regis Christiani IV. satis eleganter ædificata, & multis reditibus opulenta: cujus Præfectus hodie est Benedictus Alefeldius, Henrici Ranzovii gener, Consiliarius Regius. Ad hanc præfecturam pertinet Wilstriæ Marsia, Crempæ Marsia, & Dithmarsiæ dimidium. Duæ illæ priores necessitate cogente fere 5000. millia armatorum producere & alere tenentur. Distat Itzehoa Crempa & Predenberga uno milliari,

CREMPA

Crempa. CREMPA parvum & venustum Stormariæ oppidum, mercimoniorum frequentia haud postremum, civibus habitatum 440. inter quos Oenopolæ duo, totidemque caupones, cerevisiam peregrinam vendentes: vallo egregio, fossisque & propugnaculis, a Joanne Ranzovio Equite aurato, flagrante bello Lubecensi A. C. 1535. ita fuit firmatum, ut merito Holsatiæ munitionibus adnumerari potuerit. Jam tamen vitio temporum & aquæ injuria, fundamenta ejus, paullulum collapsa sunt, quorum instauratio, a Rege Daniæ recens inaugurato, commissa est Benedicto Alefeldio, Præfecto Steinburgensi.

Nomen habet a navigabili & sibi homonymo flumine Crempa, quod medium oppidum interfluens, Storæ primum, inde Albi illabitur.

Jus municipale cum insignibus A. C. 1271. a Gerhardo I. Holsatiæ Comite, Adolphi II. filio accepit.

Templum in ea est unicum.

Naves 19. quarum majoribus hoc tempore Hamburgum, & alio per Albim, minoribus vero versus pagum Kellinghusen navigatio instituitur. Est & navis una 90. lastarum capax, qua, nonnulli cives Ulyssiponem & Venetias navigant, præterquam quod cum Hamburgensibus nautis, aliqui cives societatem ineunt.

Incolæ alioquin partim mercaturam exercent, partim agriculturæ operam dant, ac hæreditarium Dominum Christianum IV. Daniæ Regem hodie agnoscunt.

Nundinas statas habet duas, priores Dominica proxime Margarethæ diem, antecedente; posteriores octiduo post diem Galli.

Insignia sunt tres pisces.

Distat oppidum Hamburgo sex, Wilstria duobus, Itzehoa uno, ab arce Bredenberga uno, ab arce Steinburgo dimidio milliaribus.

HEILIGENSTADIUM.

Heiligenstadium. arx ædificata est a. 1583. HEILIGENSTADIUM arx cum pago ad Balthasarem Ahlefeldium, Henrici Ranzovii Producis Cimbrici generum spectat: cujus templum unum ex vetustissimis & primis, quæ in Cimbrica Chersoneso extructa fuerunt esse existimatur.

Nomen ejus derivant a sanctorum exuviis, quæ ibi tumulatæ sunt.

Temporibus enim Ottonis III. Imperatoris ingens persecutio exorta est, in hac & vicina ad Albim regione, quam infideles Vandali in Christianos exercuerunt, ac trucidatorum cadavera in Albim & Storam projecerunt, quæ hoc in loco ex aquis emergentia, a servatis reliquiis piorum hominum sepulta fuere.

Affirmant quoque nonnulli, in eadem illa clade Christi fidelium, cum Hamburgum Stormariæ, & Altenburgum Wagriæ, a Vandalis devastarentur, ex illis locis huc confluxisse quasdam exulum reliquias, qui templo exstructo sacris operam dederint, & ab hoc conventu sanctorum istorum hominum, loco nomen inditum esse.

Hic, Officialis Capituli Hamburgensis annuas synodos celebravit, litesque Ecclesiasticas audivit, & diremit.

Templum D. Virgini Deiparæ sacrum & a Nobilibus circumhabitantibus, ac in primis Krummendikiis laute dotatum est, qui olim habebant Jus Patronatus, in hanc Ecclesiam: nunc autem est penes Abbatissam Monasterii Itzehoensis, A. C. 1575. domus Ecclesiastæ nocturno incendio conflagravit, in quo ipse, cum universa familia sua, quæ septem hominum erat, misere interiit.

Unico a Bredenberga milliari, dimidio ab Itzehoa situm est, ad ripam Storæ.

ITZEHOA.

ITZEHOA, dicta, quasi *Itz so hoch*, quod Insula, in qua fundata jacet, partim marinis fluctibus adjecta gleba, partim industria & labore eousque evecta sit, ut habitari potuerit: mercimoniis & populi frequentia est insignis: ut & situs locique natura & navigatione, ac proinde negociatione, quæ fit per flumina Albim & Storam, quorum hoc undiquaque cingitur, intra oppidum tribus pontibus strato. Jus municipale Lubecensium, sylvas, prata, nec non insignia ab Adolpho IV. Comite Holsatiæ A. C. 1233. accepit. *Itzehoa. Elevat. poli 54 gr. 30 min.*

Olim magis, quam nunc fuit munitum. Primum enim a Ludero Bilungo, Saxoniæ Duce, totiusque Holsatiæ Domino, sub Ottone III. flumine & loci opportunitate, munitiones suppeditante, circa annum Domini millesimum, contra Vandalos firmari cœptum est: qui Imperatoris Henrici II. A. C. circiter 1012. tempore, depopulata omni hac vicinia, incensisque pagis & villis, unicum hoc Itzehoense propugnaculum expugnare non potuerunt: quod tamen Woldemarus II. Dux Slesvicensis, Canuti Regis Daniæ frater, Adolpho III. Holsatiæ Comite, in loco, quo nunc prædium Henrici Ranzovii Producis Cimbrici, Stelnow, situm est, devicto, & Hamburgum fugiente, circa annum Christi 1201. perfecit, oppido capto ac direpto.

Postmodum vero, anno salutis 1206. Holsatiæ Proceres, opportuni situs commoditate incitati, denuo hoc oppidum munire cœperunt; ibidemque contra Regem Daniæ Waldemarum, cujus Præfectum in arce Segebergæ, nonnulli Nobiles Holsati, quod ipsorum Jus abolere vellet interfecerunt, se defenderunt fortiter, aquarum firmati præsidio, quæ mirum in modum pro pridie festi Nativitatis beatæ Mariæ, bis in eam altitudinem exæstuarunt, ut ponte quem Dani construxerant, dejecto, cives tuerentur hostibus exclusis. Stora enim quemadmodum & alia quamplurima Holsatiæ flumina, in Oceanum Germanicum se exonerantia, ad aliquot milliaria æstu marino exagitantur.

Itaque hunc diem Oppidani celebri memoria, & annuis nundinis celebrant: eundemque ob partam tam illustrem victoriam Civium diem nuncupant. Etiam affirmant sub victoriæ tempore, crescente aqua, binis vicibus columbam in aëre volantem visam, ejusque alteram alam, tandem a milite tormento læsam, in terram decidisse,

se, quæ adhuc ibi in Monasterii choro, ad rei memoriam conservatur.

Obsessa etiam fuit Itzehoa, circa A. C. 1227. ab eodem Waldemaro (qui Canuto fratri defuncto in regno Daniæ successerat) anno altero post cladem Bornhoderensem quam Rex ab Adolpho IV. Holsatiæ Comite, & civitate Lubecensi passus fuerat, non tamen eam cepit, verum re infecta, damno ab Holsatis affectus, relinquere fuit coactus.

Præter sacellum, in foro, cui schola trivialis contigua est, templa habet duo: unum extra urbem, equestri D. Georgio sacrum, alterum in nova urbe D. Laurentio inauguratum, cui cœnobium 21. nobilium virginum etiamnum monialium habitu divinis officiis occupatarum, & delubrum quoddam Ranzovianæ sepulturæ destinatum adjacet.

Cœnobium ibidem. Cœnobium autem dictum Gerhardus I. Adolphi IV. religiosi filius, ex villa Iventlete ad confluentem Storæ & Albis, in Crempensibus palustribus sita, Itzehoam transtulit, ac D. Mariæ Virginis Deiparæ, honori consecratum, multis reditibus auxit, inque ejusdem Ecclesia, primus ex Comitibus sepulturam accepit A. C. 1286.

Postea & filius ejus Henricus, qui, fraternitatem Calandicam in Münsterdorp restituit, A. C. 1310. Et Nepos Gerhardus Magnus, qui a Nobili in Jutia est cæsus, A. C. 1340. & pronepos Henricus cognomento Ferreus A. C. 1380. cum fratris Uxore Elisabetha A. C. 1388. & fratre Nicolao A. C. 1400. Albertus item Holsatiæ Comes in Dithmarsia equo lapsus, A. C. 1403. Gerhardus Dux primus Slesvici, in Dithmarsia cæsus, A. C. 1404. Henricus Comes Holsatiæ & Episcopus Osnabruggensis A. C. 1424. & Henricus IV. Dux Slesvigæ Holsatiæque Comes, Sponsus in obsidione Flensburgensi transfossus A. C. 1427. Adolphus VIII. qui absque prole mascula decessit A. C. 1459. postremo hic est sepultus.

Exstant præterea in hac ipsa Ecclesia aliorum illustrium virorum, & Nobilium Familiarum inprimis Ranzowiorum marmoreæ sepulturæ, monumenta, tumbi, epitaphia, & inscriptiones plurimæ; quas in Itinerario suo, Nathan Chytræus, ac Laurentius Schraderus retulerunt: & Georgius Bruno, in quarto suo urbium theatro, nec non Petrus Lindebergius, in Hypotyposi, artium, palatiorum, monumentorum Ranzovianorum recensent.

Refectorium porro hujus cœnobii ædificatum est, sumtibus Hartwici Rewentlovii, nobilis Cimbri, cum Adolphum VI. Comitem Holsatiæ Segebergæ occidisset, & post cædis a Joanne XXII. P. P. Romæ absolutus esset, illa satisfactione Canonica, ei indicta.

Sacellum vero, cujus mentio facta est, Henricus Ranzovius ex unanimi Dn. Abbatissæ Catharinæ Alefeldiæ & Consulum ac Templi D. Laurentii Curatorum consensu, quibus ad reparationem ejusdem 160. & pro loco sacelli 560. tetradrachmas persolvit: A. D. 1591. exstruxit, inque illud ex avita, jam penitus repleta, & nimis angusta crypta, patris, matris & filii Caji corpora transferri curavit, ac se in id, tanquam suum & posterorum commune conditorium a morte sepeliri mandavit. Cavit præterea testamento, ne hoc monumentum cum ædificio mutetur, neque alteri veneat, neque donetur, neque pigniori obligetur, aut ullo modo alienetur: ut ita familiare Ranzowici nominis perpetuo maneat.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Molendina juxta hoc oppidum quatuor extant; estque duabus nundinis annuis potissimum famosum, quarum priores Dominica Lætare, posteriores, die Galli celebrantur. Compertum enim est circa 3000. equos, totidemque boves, tum ibi venales exponi, de quibus vectigal pendi oportet.

Cives qui annuatim cerevisiam coquunt, ibi degunt 40. fere, tam in nova, quam veteri civitate.

Myropolium habet unum: tabernas 10. in quibus tum vinum, tum cerevisia peregrina venditur.

Naves grandiores ac minores omnis generis habet circiter 22. quæ mercimoniis civium, per Storiam in Albi & Oceano Germanico exercendis, inserviunt.

A. C. 1562. Platea Vicariorum, quæ dicta fuit *die Papenstrate*, in veteri oppido prope templum sita, tota conflagravit: quæ jam restituta est. Hodie hoc oppidum Christiano IV. Daniæ Regi, tanquam Holsatiæ Duci, ad quem a Patre Friderico II. post mortem est devolutum, paret.

Non procul ab Itzehoa, apud pagum Nordoë, supra montem conspicuum, in quo Nymphas habitasse vetustas credidit, Henricus Ranzovius, elegantem quadratam, inque apice acuminatam ex Albo Buceburgensi lapide pyramidem construxit, eamque Deo Trino & Uni, nec non Friderico I. Christiano III. & Friderico II. Danorum Regibus, Dominis suis variis Inscriptionibus dedicavit.

Insignia oppidi sunt duæ turres, inter quas urticæ folium explicatum est.

Distat Segeberga septem, Rendesburgo sex, Meldorpio quinque, ab Henrici Ranzovii prædio, Melbeka, uno, ab Albi itinere terrestri sesqui milliari, per Storam vero navigando tribus: ab arce Bredenberga dimidio milliaribus.

MUNSTERDORPIUM.

Munsterdorp. Itzehoam & arcem Bredenbergam medio itinere interjacet Parochia Munsterdorpiana, ubi Conventus annui sub nomine fraternitatis Calandicæ celebrantur, a Pastoribus circumjacentium Ecclesiarum, qui ibidem annuatim convenientes binis vicibus, caussas, ac lites Ecclesiasticas audiunt, & componunt: Habentque hic reditus, ad id destinatos, propriamque domum, in qua per unum ac alterum diem commorantur, & amice convivantur.

Est in hoc pago fons quidam D. Sixto sacer, majorum opinione febri quartana laborantibus haud insalubris, cujus aquæ virtus, Gallo cuidam febricitanti, per somnium (ut narrant) revelata, potanti sanitatem restituit: quem vetustate collapsum, Henricus Ranzovius Produx Cimbricus A. C. 1587. instauravit, attestante id Inscriptione quadam, quæ lapidi incisa ibidem legitur.

Idem quoque Henricus Ranzovius, reditus certos ordinavit, e quibus in hujus pagi templo eleemosynæ, in usum quinquaginta pauperum, singulis annis bis distribuuntur.

BREDENBERGA.

Bredenberga. BREDENBERGA, arx munitissima & celeberrimi Nominis in Stormaria, ad Storam sita in colle, undiquaque planitie ad quingentos passus & fossis circumsepta, atque distincta, quæ planities singulis sex horis, ubi necessitas ita postularit, aggere Storæ perrupto, inundatis late agris, aquis obduci potest.

Condita primum est a JOANNE RANZOVIO, Equite aurato A. C. 1530. quam deinde, HENRICUS RANZOVIUS, Joannis filius, novis ædificiis, eleganti Bibliotheca instructissimoque omni genere apparatus bellici armamentario sic auxit, & expolivit, ut illi secundas inter totius Cimbriæ munimenta hi nunc deferant, qui oppugnationum non imperiti habentur.

Arcis situm, magnificentiam, elegantiam, & munitionem Georgius Crusius, Georgius Braunius, Decanus & Canonicus Coloniensis, tomo quarto urbium orbis terrarum, & Petrus Lindebergius in Hypotyposi sua arcium & palatiorum Ranzovianorum ad unguem descripsere: quo benignus lector, ne in immensum liber hic excrescat, remittitur.

Distat Hamburgo septem, Lubeca decem, Chilonio novem, Rendsburgo sex, Segeberga septem, Steinburgo uno, Itzehoa dimidio milliaribus. Ab hac arce, usque ad ostium Storæ, quo Albim ingreditur, 3½. milliaribus navigatio per Storam conficienda.

KELLINGHUSIUM.

Kellinghusium. INter Bredebergam & Bramstedium situs est pagus Kellinghusium dictus, in quo Ecclesia Parochialis exstat, super quam miræ altitudinis turris erecta est.

Pontem sublicium super Storam fluvium stratum habet, per quem Itzehoam, Segebergam, Neo-Monasterium, & Chilonium iter instituitur. Distat Segeberga quinque, Bredenberga duobus, Itzehoa & Bramstedio totidem milliaribus.

STELNOVIUM.

Stelnovium. STELNOVIUM, prædium, cum pago, est ejusdem Henrici Ranzovii, quod ab Alefeldiis emit, situm in loco palustri & riguo ad fluentum quoddam satis latum ac profundum, quod non procul a prædio Storæ se commiscet. Prope hoc prædium A. C. 1201. Adolphus III. Holsatiæ Comes cum Waldemaro, Duce Slesvicense, infelici pugna congressus, victus est, ac fuga vix Hamburgum evasit, multis suorum partim ferro, partim captivitate desideratis. Distat Itzehoa, Bramstedio, Bredenberga sesquimilliari, vico Kellinghusio dimidio milliari.

Non ita remote ab hoc prædio, pons est RANZOVIANUS, ultra centum pedes longus, candido e saxo, Henrici Ranzovii Producis Cimbrici impensis constratus, A. C. 1585. supra fluvium, qui trajectu sfratrum Ranzoviorum, vulgo *der Bruder Rantzowen Fortt* nuncupatus, Storam fluvium ingreditur.

BRAMSTEDIUM.

Bramstedium. BRAMSTEDIUM vicus est, fluvio cinctus. Conveniunt illius in Circuitu, aliquot rivi, in area conspicitur colossus, vulgo *Rholandt*, dictus, sub imagine viri armati, una manu gladium & altera insignia Holsatica tenentis.

Ecclesiam Parochialem eamque satis amplam habet, unam: Pontes per quos Hamburgum, Itzehoam & Neo-Monasterium versus, iter instituitur, quatuor.

Molas aquaticas, tres. Mercatum unum, ad 22. diem Julii.

Non parum lucri ad Incolas redundat, dum peregrinis fœnum, ad usus jumentorum, quæ magno numero per vicum hunc, ad Albim aguntur, vendunt.

Juxta hunc vicum, Hamburgum versus, pugna inter Joannem Comitem Wagriæ & Adolphum Comitem Schawenburgensem habita, ac in ea Adolphus captus est, A. D. 1317. die Decollationis Johannis Baptistæ. Locus pugnæ in hodiernum usque diem pugnæ campus, vulgo, *der Streit-Kamp*, appellatur.

Ab altera hujus vici parte, etiam prælium est commissum, in quo Henricus, Episcopus Osnabruggensis, & Holsatiæ Comes, Comitis Adolphi filiorum tutores devicit A. D. 1401. Distat Kellinghusio duobus, Bredenberga tribus, Itzehoa tribus, Neo-Monasterio duobus, & Hamburgo sex milliaribus.

TRALOVIUM.

Tralovium. TRALOVIUM, prædium est, ad Nobiles Brockdorpianos pertinens, ubi salinæ scaturiunt. Distat Brambstedio quinque cum dimidio, Segeberga uno cum dimidio, Oldesloa unico: & Nutzschowio dimidio milliaribus.

NUTZSCHOVIUM.

Nutzschovium. NUTZSCHOVIUM, Castrum est, colli impositum, quod a Pensenorum Nobili familia Holsatica emtum, A. C. 1578. Henricus Ranzovius Produx Cimbricus, de novo funditus ædificavit, domo veteri dejecta.

Ambit hoc undiquaque lacus piscibus abundans, & sylva quercinea ac faginea: ac ab occidentali parte castri, hortus est insigniter amplus, ferax, ac amœnus. Pulcris præterea conclavibus, dormitoriis, areaque lapidibus sectis strata superbit: denique is ejus est, ex omni bonorum ac pulcritudinis genere splendor, ut inter Nobilium sedes primarias non immerito possit referri. Distat Lubecca quatuor, Segeberga duobus, Oldesloa dimidio milliaribus.

ARNSBURGUM olim OLDENHORNA.

Oldenhorna seu Arnsburgum. OLDENHORNA olim nunc ARNSBURGUM dicta, arx est quadrata forma constructa, & admo-

admodum munita, fossa profunda aggereque excelso. Arcis singuli anguli, singulas turres impositas habent. Pons est e lapide vivo siliceo, qualis, his in oris, nunquam antehac fuit visus: Ædificium, Italico Architecturæ artificio constructum est, conclavibus intus partim aureo, partim argenteo colore obductis, incredibili sumtu Petri Ranzowii, qui etiam non procul arce templum condidit, mira venustate exornatum. Xenodochio, & habitationibus, pro Ecclesiaste, & cæteris personis, quibus templi cura commissa est, undequaque cinctum. Sepulturam ipse suam in templo, vivus, sibi nec non uxori & filio, præmortuis, & e lapide Alabastrino construi fecit. De hac arce sequens extat Epigramma:

Inscriptio Arcis ARNSBURGI.

Arx ego, temporibus fama victura futuris
ARNSBURGUM proprio nomine dicta vocor.
Desolata situ, laceris & diruta saxis,
Cultior antiquo, sto, reparata loco.
Præstitit hoc PETRUS, GOSCHII laudata propago,
RANZOVIUS, priscis quem genus addit avis.
Non temere id factum. Celebri sed gentis honori
Et REGI & PATRIÆ sum bene structa meæ.

Distat Lubeca sex, Hamburgo & Segeberga quatuor milliaribus.

TRITTOVIUM.

Trittovium. TRITTOVIUM, Arx ad præterlabentem Billenam, ædificiis elegans, fossa, vallique munitione firmissima: sylvis fructiferis, in quibus aliquot millia porcorum saginari possunt, circumdata: inter Lubecam & Hamburgum sita, a JOANNE LARGO Comite Holsatiæ & Schauenburgi extructa, circiter A. C. 1342. a Lubecensibus est occupata, ab Holsatis vero recuperata A. C. 1535. Molas habet duas juxta arcem. Solvitur hic quoque vectigal a mercibus illac transvectis. Distat Lubecca sex, Segeberga totidem, Hamburgo quatuor milliaribus.

REINBECCA.

Reinbecca. REINBECCENSE ad Billenam monasterium, in arcem ab Adolpho Holsatiæ Duce p. m. ante aliquot annos, venuste & magnifice ædificatam conversum est, cum Lubecensibus id penitus antea esset exustum.

Piscinas habet celebres: sylvasque ad saginandos porcos opportunissimas: ac molas aquaticas complures. Segeberga distat septem, Hamburgo duobus, Trittovia totidem: Trajectu Albis qui dicitur Toilenspiker, uno, Bregersdorpio dimidio milliaribus.

WANDESBURGUM.

Wandesburgum. WANDESBURGUM vulgo Wandesbeca, arx est fossa duplici circumdata, cum adjuncto stagno ac prædio: quam HENRICUS RANZOVIUS Produx Cimbricus, emtionis titulo ab Adamo Trazigero J. U. D. acquisivit, ac de novo funditus ædificatam, veteribus ædificiis dirutis, novis, ac area 40. pedes longa, 30. lata, splendide exornavit.

Hortis peramœnis, & amplis, agris, pascuis, ac sylva quercinea, cujus arbores certa serie dispositæ, elegantem præbent adspectum, undique cincta est: pratis præterea irriguis luxuriat.

Adjacet ipsi pagus, qui & idem nomen & eundem Dominum cum arce habet: ac molendina tria, quorum unum frumentis pinsendis, cætera duo, pulveri bombardico parando inserviunt. Distat Segeberga septem, Bredenburga totidem, Trittovia tribus cum dimidio: Bergerdorpio duobus, Hamburgo dimidio milliaribus.

Et hactenus de Stormaria dictum.

WAGRIA.

Wagria Slavorum. WAGRIÆ provincia Slavorum, seu Henetorum aut Vandalorum aut denique Herulorum Regibus olim paruit, quibus Adolphus II. Holsatiæ & Schawenburgi Comes eam circa annum 1140. per nobiles ac subditos suos eripuit, & Holsatiæ Comitatui adjunxit: quod prius fuerat per Henetos ante aliquot annos occupata.

Reliquas Cimbricæ Chersonesi partes oppidorum & cœnobiorum frequentia, regionisque amplitudine, longe superat, continens in longitudinem a Totislovio nimirum, ad pagum usque Grotenbrot duodecim milliaria, in latitudinem vero quinque.

Quamvis nulla de hac Provincia Holsatiæ Duces usurpent insignia, nigrum tamen caput bubulum, flavo clypeo inclusum, quod sub Obotritorum fuerit potestate, ipsi assignatur. Olim sub Obotritis Mecklenburgicis.

Complectitur urbes Imperiales LUBECAM, OLDESLOAM, SEGEBERGAM, OLDENBURGUM, TRAVÆMUNDAM, NEAPOLIN, PLOENAM, OITINUM, PRETZAM, GROTENBRODAM & PORTUM SACRUM: Arces Regias Ducales & Episcopales, ac Dominia nobilium circa 54. e quibus nonnullorum descriptiones sequuntur.

Monasteria duo Pretzense & Plonense. Abbatias quatuor: Reinfeldensem, Segebergensem, Cismariensem, & Arnsbocensem. Parœcias & Templa plus minus 80. connumeratis quæ in urbibus extant & pagis.

Agros item fœcundos & feraces, ac læta saginando pecori pascua. Venatoribus quoque & piscatoribus, ob densissimas sylvas, fluminaque frequentissima, stagna & piscinas jucunda præbet exercitia.

LUBECA.

Lubeca. LUBECA, urbs est Imperialis, & libera, ac civitatum Wandalicarum & inclytæ societatis Anseaticæ caput, in extremis Imperii finibus sita,

sita, & maris Orientalis porta: per quam omnium rerum fere ad usum humanum necessariarum, ingens copia, per totam pene Germaniam distribuitur.

Quod autem Wagriæ adnumeretur duæ sunt caussæ, & quod ab Adolpho II. Comite Wagriæ Anno 1140. inter Travenam & Wachnesam flumina, in finibus Wagriæ fuerit ædificata, cum prius flumini Swartæ adjaceret; & quod Episcopi & Capituli ejusdem cortes splendidas, partemque bonorum maximam, ambitu suo complectatur.

Urbem ipsam etsi nonnulli anno Nativitatis Domini 151. a Vitego Cimbrorum Duce: nonnulli anno 1040. a Godescalco Udonis filio & Obotritorum rege tricesimo primo: nonnulli circa A. C. 1114. a Truda quodam: nonnulli denique alia tempestate fundatam esse contendant: Tamen Historici omnes Lubecæ urbis natalem primum & verum faciunt annum verbi corporati 1140. quod eo nimirum ab Adolpho II. Comite Holsatiæ & Schawenburgico sit fundata, ædificata, & mœnibus cincta: Cui eam Bavariæ & Saxoniæ Dux potentissimus, Henricus Leo extorsit, qui & emporio indicto multisque immunitatibus concessis, igne fortuito conflagratam renovavit, & Episcopali sede ex Oldenburgo translata condecoravit, primo ejus existente Episcopo Ceroldo, qui templa Divi Joannis & beatæ Mariæ virginis, suis impensis extrui curavit, certosque reditus, utriusque Presbyteris assignavit. Sed nec Henricus Leo, eam diu obtinuit; Ab isto enim in Imperatoris Friderici Barbarossæ, qui magna privilegia urbi donavit: A. C. 1182. ab illo vicissim, A. C. 1188. in Leonis ex Anglia reversi potestatem pervenit: Cui Adolphus III. A. C. 1192. ex Asia redux, eam iterum eripuit. Quo denuo per Danos ex Holsatia ejecto, in Canuti VI. Danorum Regis ditionem deflexit a. 1201. A Daniæ Regibus ad Fridericum II. Roman. Imperat (a quo Imperiali exemtione A. 1227. donata est) devenit: & ab eo die magnis subinde incrementis potentiæ ac divitiarum sumtis, Imperialis mansit.

Nominis ratio a Scriptoribus in diversa trahitur.

Principio enim BUTE, post COLONIA MAGNA, & tandem LUBECA fuit appellata.

BUTE inquam: sive a Godescalci conditoris filio, sive ad similitudinem ejus, quam Sauromatæ habitabant, juxta Mæstim lacum: sive in honorem filii VENERIS qui BUTE vocabatur:

COLONIA MAGNA, ob crebras locorum mutationes, divitias, portum opportunissimum, variasque merces: LUBECA, vel a Lubimaro Rugiorum Principe, qui maximopere eam locupletavit auxitque: Vel a LUBA quodam Piscatore, qui tenues, eo in quo nunc jacet fundata loco, casas habuit, primumque ibi resedit.

Sunt quibus vocabulum LUBECA Vandalicum esse placet, sonans ornamentum & coronam. Non solum enim omnium Anseaticarum civitatum, saltem caput est & regina, sed etiam totius maritimi tractus Vandaliæque.

Contra non desunt, qui nomen Sarmaticum esse contendunt, sonans amiculam ut esset *Liubeck*, id est *Liebeken*, Amasia, vel quod a primo statim fundationis anno, tot earum tulerit, quot nec mons, qui fingitur Veneris: vel quod a vicinis Regibus, Principibusque sæpius fuerit petita & adamata, ac etiamnum adametur.

Sunt qui Saxonicum esse nomen referunt, sonans angulum seu terminum regnorum, ut esset *Lubegek*, quasi *Lobeckgh*, quod nimirum tribus, Daniæ Norwegiæ & Sveciæ regnis vicina sit: & trium Megapolensis Saxoniæ & Holsatiæ Ducatuum fines attingat iisque adjaceat.

Pontes habet tres: Unum ante portam Holsaticam, super fl. Travenam, alterum super Vuacknesum, ante portam moletrinarum quas habet 10. conspicuas, vilioribus quibusdam exceptis, quæ contectæ, a quovis conspici nequeunt: & tertium ante portam Huxtariensem, super fluvium, qui e stagno Raceburgensi derivatus, incerti nominis est, & post in Wagnesum illabitur. Portis patet quatuor præcipuis, Holsatica, molari, Hoxtariensi & porta Arcis.

Cæterum etsi non multo ante nonnulla eorum, quæ memorabilia maxime acciderunt in hac urbe, enumeraverimus: tamen hic pauca alia adjicere libuit, e magna Historiarum farragine seorsim excerpta, quæ sequuntur.

A. C. 1147. Urbs per Nicolotum Vandalorum & Obotritorum Ducem, adverso flumine Travena classe armata venientem improviso incursu, in ipsis nundinis fuit occupata, direpta ac vastata 300. civibus occisis. Nec hac strage contentus fuit infidelis Obotritorum princeps: sed duas insuper equitum turmas emisit, quæ Wagriam invadentes, Colonos pene omnes, quos Adolphus Comes e Batavis Ultrajectinis, Frisis & Westphalis collegerat, interfecerunt, & magnam inde prædam abegerunt.

Non longe post, eadem pene secundum capta fuisset, ab eodem Vandalorum Duce Nicoloto. Subito enim impetu eam occupare statuerat: sed pii cujusdam Presbyteri Atelonis opera defensa fuit, qui dolum hostis subolens, advenienti pontem supra Waghenissam stratum subduxit, itaque eum exclusit.

A. C. 1174. Cœnobium D. Joannis fundatum fuit, ab Henrico Episcopo Lubecense tertio, qui Monachis e familia Divi Benedicti id concessit. His inde ob vitam dissolutam per cives expulsis, & in cœnobium Cismariense translatis, ipsum Monasterium Divi Joannis ad moniales transiit.

Idem Episcopus templum Cathedrale fundavit, & præsente Duce Henrico Leone primum fundamenti lapidem jecit.

Cum Imperator Fridericus Barbarossa circa annum Christi 1182. semissem vectigalium redituum molarium, & collybi in civitate feudi nomine donasset, Adolpho III. Comiti Holsatiæ: lis inter Comitem & civitatem fuit exorta paulo post, ob vectigalium quæ Comes exaggeravit magnitudinem: Unde etiam factum, ut Comes aliquot cives Lubecenses, Oldeslovii & Hamburgi ceperit: de qua injuria cum conquesta esset civitas, coram Imperatore Friderico, ejus transactione effectum est, ut Lubecenses Comiti Adolpho pro vectigalibus, & cæteris reditibus 300. marcas argenti: pro pratis vero ad ripam Travenæ,

venæ, a Travæmunda Oldeslovium usque sitis 200. marcas, argenti numeraverint: veteraque sua privilegia salva retinuerint.

Cum Canutus Rex Daniæ urbem hanc subjugasset, circa A. C. 1201. eaque per 25. annos plus minus in Danorum potestate fuisset: tandem pertæsa jugi Danici Friderici II. Imperatoris opem per internuncios imploravit, qui edicto publico principes urbi vicinos, jussit contra Danos auxilia ferre. Itaque Lubecenses commodam occasionem nacti, arcem quam Rex Waldemarus A. C. 1215. ædificaverat, & Dani possidebant, gladiis subter vestes tectis ingressi, quos adoriebantur, trucidarunt, ac arcem diruerunt. Adolphus autem IV. Comes Holsatiæ & finitimi Principes, copiis collectis, se Lubecensibus adjunxere, pugnaque aperta cum Rege Daniæ Waldemaro II. qui Canuto fratri in regno successerat, prope pagum Bernhövedensem congressi sunt, magnaque hostium strage edita, superiores evaserunt, Ottone Duce Brunsvicense, qui Regias partes sequebatur capto: Dithmarsis quoque qui primum Regi auxilio venerant, ab ipso deficientibus hostique sese adjungentibus. Sic in pristinam libertatem Lubecenses restituti, & pluribus ac potioribus privilegiis a Friderico II. Imperatore donati sunt A. C. 1227. festo Mariæ Magdalenæ.

A. C. 1209. Lubeca tota fuit concremata, exceptis quinque domibus, quæ plateæ in qua erant sitæ, nomen dederunt, quod etiamnum retinet.

Sic A. C. 1238. Eadem magna damna ex ignis incendio passa est; unde Scripto decretum est, ne deinceps, domiciliorum tecta ex straminibus; sed imbricibus coctilibus conficerentur.

Non longe post, nimirum circa A. C. 1251. femisse sui urbs exusta fuit.

Circa A. C. 1261. Comes Holsatiæ Joannes, memor captivitatis, in qua ob cædem Borcardi Boeti nobilis Holsati, Lubecæ perpetratam, nonnullo tempore detentus fuerat, collecto exercitu circum urbem incendiis, & rapinis grassatus fuit. Etsi autem tum Lubecenses Comiti Holsatiæ resistere noluerunt, quod vires suas copiis hostilibus impares esse cernerent: post tamen ubi Comitis exercitus dilapsus esset, advocato in auxilium Alberto Duce Brunswicense, vicissim Wagriam invaserunt, captaque Oldenburga, Kilonium menstrua obsidione cinxere: qua finita onusti magna præda, in urbem rediere.

Cum Lubecenses nobilibus quibusdam, ob inobedientiam & contumaciam Holsatia ejectis, receptum darent: Gerardus II. Comes Holsatiæ, urbi bellum intulit, excitataque ad Travæmundam munitione, commeatum interclusit, Re tamen postea per Ericum Daniæ Regem composita, pax fuit constituta.

A. C. 1356. secundum alios 1366. curia urbis conflagravit.

A. C. 1367. Nicolaus Bruschke, nobilis, Consulem Lubecensem in æde beatæ Mariæ confodit, ob litteras quasdam adversus ipsum scriptas. Homicida vicissim in quatuor partes, quæ portis urbis fuerunt præfixæ, est dissectus.

A. C. 1385. clandestina conjuratio fuit inter cives nonnullos Lubecenses, ac Dethlevum & Godescalcum Gadendorpios, aliosque nobiles Holsatos, de præcipuis e Senatorio ac patricio ordine occidendis, & imperio urbis ad sese rapiendo. Verum fraude mirabiliter per Consulis filium Parsevalium detecta, conjurati fuerunt capti, & duces conspirationis rotæ, reliqui capitis supplicio affecti. Gadendorpius autem a Lubecensibus, in proprii sui pagi cœmeterio frustim est concisus, cum antea aliquot Lubecenses, ut præfectum Mollovienseim, & Henricum Scherfenbergium Capitaneum ipsorum interfecisset.

A. C. 1403. tanta pestis grassata fuit Lubecæ, ut a festo corporis Christi, usque ad festum Martini 18000. hominum, exceptis pueris, ac infantibus, perierint.

A. C. 1408. Lubecensis Senatus a civibus urbe ejectus, postea tamen, re ad Imperatorem Sigismundum delata, ac discussa, per Ericum Regem Daniæ (Imperatore ei sententiæ a se latæ executionem deferente) restitutus fuit, unde factum est ut Lubecenses, una cum nonnullis aliis Vandalicis civitatibus Anseaticæ societatis, fœdus cum Danis de subsidiis 1000. militum, ultro citroque contra hostes mittendis, pacti sint.

A. C. 1501. exorta est simultas quædam inter Joannem Regem Daniæ ac Sveciæ & civitatem Lubecensem, quæ magnis turbis ac damnis caussam dedit, duravitque in annum usque Christi 1512. quo Flensburgi res placide transacta fuit.

A. C. 1506. Urbs Ducibus Megapolitanis, horumque confœderatis bellum intulit, ob privilegiorum veterum immunitatem: quod cum biennium durasset A. C. 1508. rursus compositum fuit.

Hoc anno, nocte insequente feriam alteram Paschatis, templum beatæ Mariæ virginis combustum, eodem tamen anno reædificatum fuit.

A. C. 1534. Lubeca obsessa fuit a Christiano III. Rege Daniæ & Joanne Ranzovio ejus belli Ductore: quam obsidionem, cum per sex menses cives tulissent, eo redacti fuere ut in pacis conditiones a Rege latas consentirent. Aliquot enim naves ipsis ereptæ fuerunt, Travæmunda capta, & castello ibidem erecto, & ante Oitinum nonnullæ ipsorum cohortes cæsæ: cum antea ipsi arcem Segebergam frustra obsedissent, oppidum incendissent, & Trittoviam spoliassent.

Consules qui has tragœdias contra voluntatem præcipuorum e Senatu ac populo excitaverant, pœnas justas dederunt, Marcus Mejerus in Dania, & Wolfgangus Wollenbeberus, Wolferbyti.

A. C. 1563. una cum Rege Daniæ Friderico II. quo cum naves suas bellicas conjunxerat, bellum hæc urbs gessit, contra Sveciæ Reges Ericum & Joannem: quod A. C. 1569. rursus Stetini sopitum est, per Legatos Imperatoris Galliæ & Poloniæ Regum, ac quorundam Germaniæ Electorum & Principum: Cæsareum Delegatum, agente Joanne Friderico Pomeraniæ Duce.

Urbis insigne est aquila biceps, nigri coloris, exhibens in pectore clypeum, transverse divisum, cujus superior pars albet, inferior rubet.

Nullas statas jam celebrat nundinas. Exteris tamen institoribus, per annum triduo merces suas

suas exponere ac divendere licet, quacunque illud fiat anni, mensis, aut septimanæ parte.

Sed de hac urbe ad Wagriam nostram non amplius pertinente, satis.

Plura autem qui expetit Albertum Crantzium & Hermannum Bonnum consulat: quo benignum lectorem remitto.

Distat Rostochio quindecim, Wismaria octo, Segeberga quatuor, Oldesloa totidem, Plœna sex, Chilonio decem milliaribus.

OLDENSLOA.

Oldensloa. OLDENSLOVIUM, oppidum a vetustate sic dictum, parens jam Regi Daniæ Christiano IV. Civium judicio peculiari appellationis exercendo in terra Holsatica, cum tribus aliis oppidis destinatum, captum fuit a Gunzelino Comite Swerinense & cæteris quibusdam Principibus Megapolitanis, qui absentibus Joanne & Gerhardo Comitibus Holsatiæ, in expeditione cum Abele Duce Sleswicense contra ejus fratrem Ericum, Regem Daniæ, Holsatiæ partem eam, quæ Joanni Comiti parebat, armata manu invasere ac diripuere. Exustum quoque fuit per Ericum Ducem Brunswicensem, qui multa hostiliter per Holsatiam incendiis ac rapinis fecit.

Uberrimas habuit olim salinas, e quibus cum maximus proventus annuus ad Adolphum II. Comitem Holsatiæ redundaret, & hinc non parum lucri salinis Lüneburgensibus decederet, Henricus Leo, Dux Saxoniæ, commotus odio Comitis, venas salinares, per cuniculos avertit & perdidit. In his tamen jam paululum reparatis adhuc sal coquitur.

Coctores Cerevisiæ sexaginta habet, Cives ducentos quinquaginta.

Nosocomium unum.

Tabernas in quibus vinum & cerevisiæ peregrinæ venduntur, quatuor.

Molas diversas intra & extra oppidum septem.

Pontes tam in urbe quam salinis totidem.

Travena oppidum hoc cingit: & Besta fluvius ibidem Travenam illabitur.

Vectigal hic Ducibus Holsatiæ dependitur, de mercibus omnibus, quæ hinc inde partim navigiis, partim curribus transferuntur & in naves librantur, exceptis iis, quæ ad Lubecenses & Hamburgenses pertinent, idque certas ob caussas, quod nimirum vicissim Incolæ harum provinciarum, omnium tributorum in utraque civitate immunes esse debent.

Urticæ folium, in cujus medio Divi Petri clavigeri facies extat, pro insigni gerit.

Nundinas statas celebrat octiduo post festum Joannis Baptistæ.

Distat Hamburgo sex, trajectu Albis Tollenspiker dicto quinque, Mollenio & Lubeca quatuor, Segeberga duobus milliaribus.

SEGEBERGA

Segeberga. SEGEBERGA, priscis temporibus Aelberga dicta, arx est sublimi in monte, cum oppido ad radices ejus sito, cum antiquitate tum primi fundatoris Lotharii Saxonis Imperatoris opera admodum illustris. Is enim primitus arcem tumultuario opere extruxit, & a Canuto Vandalorum Rege magis elaboratam secundo occupavit, A. C. 1134. munitione & præsidio firmavit, & Segebergam quasi montem victoriæ appellavit. Constituit autem hanc quasi custodiam, adversus Vandalos, ut ex ea, illi, tum in officio, tum in religione Christiana possint retineri.

Insuper etiam A. C. 1137. hortatu D. Vicelini Episcopi Oldenburgensis Monasterium ad radices montis excitari curavit, & sex pagorum reditus ipsi donavit, commendans curam ac inspectionem ejus D. Vicelino; qui tum, libris & sacra suppellectile id instruxit, tum primum præpositum ibi constituit Tietmarum suum collegam.

Fuit autem illud Monasterium ordinis Divi Augustini, in quo Monachi, non indocti, illi familiæ ornamento fuere. Nam anno Christi 1184. Theodoricus Præpositus hujus Monasterii, præclare dictus, electus est in Episcopum Lubecensem, qui 23. annis Episcopatum cum laude gubernavit.

Meinardus, ex eodem Monasterio, cum nonnullis Nobilibus Cimbricis, profectus est in Livoniam: ubi verbo Divino & ferro, populum idololatricum, ad Christi cultum adegit, & primus Livoniæ Episcopus factus est.

Hoc Monasterium cum per Vandalos esset destructum: D. Vicelinus aliud, prope pagum Hagersdorpianum, consensu Adolphi II. Comitis Holsatiæ, ædificare cœpit. Verum Geroldus XII. Episcopus Oldenburgensis, successor D. Vicelini, inde Segebergam, illud rursus transtulit, & veteri in fundo ædificavit.

Ecclesiam habet beatæ Mariæ & Divi Joannis patrocinio sacratam: in qua Adolphus Wagriæ Comes, Joannis II. filius, A. C. 1315. in arce oppido imminenti ab Hartwico Rewentlowio Nobili Cimbro, cujus filiam stupraverat, confossus, terræ mandatus est: cujus monumentum lapide coctili constans, vetustate collapsum reparari, literasque deaurari Henricus Ranzovius Produx Cimbricus, superioribus annis curavit: addens illi novum insuper monumentum, ex tabulis ligneis compositum, in quo historia cædis Adolphi, inferius scripturis, superius picturis, spectatoribus ob oculos ponitur.

Oppidum ipsum interjacet duo stagna, quorum illud, quod ad Australem oppidi plagam conspicitur, minus est, & imum montis alluit: alterum Septentrionale, ingentis est magnitudinis, & variorum piscium copia admodum fœcundum.

Anguillarum receptacula, quæ magna copia, in iis, quotannis capiuntur, habet sex in circuitu.

Jus municipale Lubecensium titulumque civitatis, cum insignibus, Joannis & Gerardi, fratrum, Holsatiæ Wagriæ & Schawenburgensium Comitum liberalitate A. C. 1260. quemadmodum & vicinos agros, pascua, & piscationes, primum accepit: Quæ Comitum donatio non solum ad hunc usque diem inviolata permansit; sed a Successoribus etiam ipsorum, est confirmata.

Jam

Jam Serenissimum Daniæ Regem Christianum IV. quatenus is est Dux Holsatiæ, Dominum agnoscit.

In longitudinem oppidum est ædificatum constans duabus portis, altera Lubecensi ad ortum, altera ad occasum Hamburgensi, ab illa, ad hanc sexingenti sexaginta passus, ab hac usque ad portam Monasterii, octuaginta numerantur.

Xenodochium unum.

Molas aquaticas circumjacentes octo habet.

Hic etiam vectigal a negotiatoribus, merces hac transferentibus, nomine Ducum Holsatiæ exigitur.

Incolæ partim agris colendis, partim opificiis exercendis, pannoque conficiendo, partim etiam calce fodienda victum quærunt.

Oppidum autem olim munitum, sæpius incendio fuit deformatum, & a diversis hostibus occupatum.

Arx in prærupti montis fastigio jacet, ut supra dictum est, & quidem tanta altitudine, ut exinde, famosarum Anseatici fœderis urbium, turres, Lubecæ quæ quatuor: Hamburgi quæ septem, & Luneburgi, quod duodecim milliaribus hinc distat cœlo sudo & sereno conspici possint.

Ac sunt (si credere fas est) qui arcem montemque hunc Seebergam vocant, eo, quod, e vicini stagni profundo sublatus, & jugis illis a Diabolo impositus narratur, attestante hoc rusticorum invicem sese execrantium veteri proverbio:

Perfidus hinc stygias is te traducat in undas,
Qui Segebergensis sustulit arcis onus.
Daß dich der thue plagen,
Der Segeberg hat getragen.
Et alio:
O! jucunda quies, dæmon mortalibus inquit,
Quando humeris gereret, te Segeberga, suis.
Ruhe du bist guedt
Sagt der Teuffel, do er Seegebergk trug.
Aliter:
Fama refert Satanam Segebergam ferret ut arcem
Vocibus his usum: Quam pretiosa quies.

Sed fides, penes lectorem esto.

Occultis quidem terræ cuniculis, non facile everti, nec muralium machinarum ictibus concuti potest: cum durissimæ rupi calcariæ insistat, & præcipitibus naturæ claustris, nec non quæstuosæ adjacentis calcifodinæ fossa, maxime tuto sit loco, tormentis insuper magnis & cæteris munitionibus, pro capacitate sua, satis instructa.

Hinc tanta sua firmitate superba, complures obsidiones, hostilesque conatus, strenue elusit. Primum enim Pribislaus Vandalorum princeps, cui Lotharius Imperator hanc arcem, cum oppido eripuerat, et vna cum tractu Holsatiæ Adolpho Schawenburgico, cum titulo Comitis tradiderat; collecto exercitu, post obitum Imperatoris, Segebergam subito invasit, Monasterium & oppidum cum adjacentibus pagis, Marte, ac Vulcano devastavit: & pios Ecclesiæ Ministros eiecit. Arce tamen quod & ædificiorum & præsidiorum genere ac robore satis esset munita, potiri nequaquam potuit.

Hanc deinde, Henricus Comes de Badewida (quem Albertus Ursus Marchio Brandenburgensis, ejecto ex hoc Comitatu per vim Adolpho II. Comite, Dominum ejus constituerat) incendit ac diruit odio Adolphi II. Comitis Holsatiæ: cui ille non solum eam restituere, sed tota etiam Nordalbingia cedere cogebatur.

Arcem una cum Monasterio & subjecto oppidulo, quæ assiduis Vandalorum incursibus, erant devastata ac desolata, Adolphus II. instauravit & mœnibus inclusit circa annum Christi 1140.

Wagriam etiam armata manu, cum Nobilibus & subditis suis, invadens, Ducibus Vandalorum eripuit, subjugatamque Comitatui suo adjecit, cui deinceps ad hodiernum usque diem, mansit inserta.

Porro cum Henricus Leo, circa annum Christi 1188. Lubecam secundum occupasset, absente Comite Holsatiæ Adolpho III. in Asia: & post totam Holsatiam, Wagriam ac Stormariam subjugasset, excepta arce Segeberga, quæ sola hosti sese dedere noluerat, eam Henricus Leo, per Capitaneum suum Gualtherum, de Blandersile obsedit. Verum Eggo Sturius nobilis Cimber, coactis in summa celeritate nonnullis copiis, obsidentes hostes adortus est, & in fugam conjecit, Capitaneo eorum Gualthero de Blandersile capto, & in arcem Segebergam abducto.

Post cum Adolphus Comes Dissiliensis collecto exercitu in Lubecenses, & omnes Henrici Leonis asseclas grassaretur, ac tandem fausto prælio copias hostiles non procul Lubeca prope Travenam vicisset: Hermoldum Comitem Swerinensem, & Jordanum Truccesium captos, in eandem arcem deduxit, quorum hic sexingentis marcis auri, ille trecentis sese redimere coactus fuit.

Circiter A. C. 1201. postquam Waldemarus Dux Slesvicensis, Canuti Regis Daniæ frater, Adolphum III. Holsatiæ Comitem fugientem bello persequeretur, arcem is Segebergam per milites suos obsedit, qui collibus nonnullis circum eam aggestis, magnis conatibus eam oppugnarunt irritis tamen, quod præsidiorum alacritate acriter defenderetur, qui, ut hostes eo magis de expugnatione arcis desperarent, licet magna fame afflicti, molares tamen instrumentis ferreis inciderunt, & calcem in pulverem redactam extra muros projecerunt, ut eos commeatu abundare hostes inde existimarent. Deinde tamen cum Adolphus III. Holsatiæ Comes, Hamburgi a Duce Waldemaro captus esset: hæc quoque arx Danorum potestati sese dedidit: cum prius nobiles qui in præsidiis ibidem collocati erant, cum incolumitate ac libertate veterum privilegiorum ac jurium, immunitatem pacti, & hac de re ipsis stipulatio a Danis facta fuisset.

Hanc recuperavit Adolphus IV. Holsatiæ Comes, Adolphi III. filius, adjutus nobilium quorundam Cimbricorum ope ac fortitudine, qui Danico Præfecto occiso, præsidia expulerunt, arcemque receptam, Comiti legitimo Domino, tradiderunt.

Eandem circa A. C. 1227. Waldemarus II. Rex Daniæ, qui defuncto fratri Comiti successerat, aliquandiu obsedit, frustra tamen ut eam tandem reliquerit, inque Daniam redierit.

In hanc arcem Gerardus Magnus Comes Holsatiæ, Ottonem Christophori I. Regis Daniæ filium, copiis ejus victrici manu profligatis, captivum deduxit, & nonnullo tempore detinuit.

Exorta porro simultate inter Holsatiæ Comites Henricum & Nicolaum ab una: & civitates Lubecam & Hamburgum ex altera parte, accidit ut in oppido Segebergensi, civium consensu ac opera, Henricus ferreus & Nicolaus Comites, cum aliqua suorum manu ducentos equites, (quos permissu Comitis Wagriæ Joannis, utraque urbs ad reprimendos grassatores, viis publicis infestos ibi alebat:) nocturno incursu ceperint, & universos secum abduxerint captivos, qui post, ingenti lytro sese redimere coacti fuerunt.

A. C. 1380. Dithmarsi finibus suis egressi, Wagriam invaserunt, & Segebergense oppidum cum adjacente præfectura & pago Bornhövedense Vulcano consecrarunt.

A. C. 1470. Rex Daniæ Christiernus fratrem suum Gerhardum Comitem Oldeburgensem & Delmenhorstensem in hoc oppido cepit.

A. C. 1535. Lubecenses hanc arcem obsederunt, sed cum capere non possent, oppido exusto, obsidionem solverunt.

Hanc superioribus annis temporum vitio, nonnulla sui parte collapsam, Henricus Ranzovius Produx Cimbricus, & arcis Capitaneus, sumtu Regio instaurari curavit, novisque ædificiis, ac muris ornavit.

Puteum habet arx in parte Septentrionali, olim ab hominibus, morti ob scelera addictis, magno labore in annos aliquot producto, per rupis penetralia in quibus etiam pernoctare cogebantur, excavatum centum, quadraginta sex ulnas profundum extra aquam 115. nimirum, ac in aqua 31. Putei diameter in orificio vel summitate est septem, perimeter sex, Rotunditas in margine 21 $\frac{1}{4}$. ulnarum. Aquæ per catenatas amphoras, ope magnæ cujusdam rotæ, quam homines cursitando circumagunt, e profundo extrahitur.

Haud procul ab hoc oppido Henricus RANZOVIUS Produx Cimbricus, in honorem FRIDERICI II. Daniæ Regis potentissimi, & in memoriam filiorum, nepotum posterorumque suorum, Pyramidem ac obeliscum egregium ac Regium exstruxit, & hunc & illam variis inscriptionibus exornavit, quas satis fideliter in Hypotyposi arcium ac palatiorum Ranzovianorum, nec non in opere suo Poetico doctissimus Petrus Lindeburgius descripsit, & una cum typo ostendit: quo lectorem remitto.

Insigne hujus oppidi est propugnaculum turritum, monti impositum, ex quo duo vexilla foliis urticæ insignita prominent.

Mercatum annuum celebrat festo omnium sanctorum.

Distat Kilonio sex, Rendesburgo octo, Itzehoa & Hamburgo septem, Oitino quinque, Lubeca quatuor, Oldesloa, duobus milliaribus. Elevatio poli secundum Tychonem de Brahe 53. grad. 55. minut.

OITHINUM.

OITHINUM oppidulum, una cum arce Episcoporum Lubecensium primaria sedes, ab Adolpho II. Comite Holsatiæ, Wagriæ, Stormariæ & Schawenburgi juxta stagnum exstructum est: a quo etiam insignia sua urticæ folium, cum inscriptione OITHIN, & jure municipali Lubecensium accepit. Oithinum.

Episcopatus autem Oldenburgensis qui nunc ad Lubecenses Antistites est translatus ab Ottone primo, Imperatore fundatus est Anno Domini 952. (secundum alios 970.) & constitutus in eo Marco quidam, primus Episcopus.

Arcem dictus Adolphus secundus, una cum trecentis agrorum mansis, ex postulatione Henrici Leonis, Episcopatui Oldenburgensi, circa A. D. 1159. attribuit. Cum id se facturum antea Vicelino Episcopo Oldenburgensi promisisset.

Hac ratione arx illa sedes Episcoporum Oldenburgensium, & post translationem Lubecensium facta est.

Mortuo FRIDERICO I. Rege Daniæ, A. C. 1533. Lubecenses nullo indicto bello Holsatiam invadentes, Trittoviam, & hanc arcem, una cum oppidulo expugnarunt.

Sed postmodum auspiciis CHRISTIANI III. Holsatiæ Ducis, a JOANNE RANZOVIO, Equite aurato, & Nobilibus Holsaticis, recuperata sunt omnia, Lubecensibus in fugam non procul ab Oitino conversis & cæsis.

Arx autem ipsa a CHRISTIANO III. in Regem Daniæ electo, cum protestatione de resarciendo damno, & expensis in recuperationem ejus factis, Episcopo Lubecensi & Canonicis restituta est.

Habuit Lubeca Episcopos usque ad Johannem Adolphum Ducem Holsatiæ, & præsentem A. C. 1586. d. 16. Septembr. electum triginta sex.

Memoratu dignam Historiam, quæ accidisse fertur, in ditione Oitinensi, non pigebit hic subjungere.

Duobus ab Oitino milliaribus habitans nobilis quidam, vitæ plane dissolutæ, cum propria manu undecim homines interemisset, Diabolo se diris execrationibus devovit, nisi duodecim interfectorum numerum impleret. Non longe temporis interjecto spatio, illi, bene poto, & ex oppido Oitino equitanti, obviam forte factus est rusticus quidam, cui succensebat: In eum statim equo calcaribus concitato irruens, in hæc verba erupit: Eja! tu opportune te mihi offers, duodecimus enim es futurus, quem ense interficiam. Ad hæc rusticus subito terrore perculsus, ictum declinaturus, DEUM invocans, post saxum propinquum procidit. In id cum vehementi impetu equum insultaret, nobilis ex eo excussus, ac in terram deturbatus, cervicem fregit. Ad utramque ungulam equinam anteriorem, affixarum solearum vestigia, in hodiernum usque diem saxo impressa, conspiciuntur, ac testimonium iræ Divinæ ostendunt, confirmantque;

que: Atrocis scelera & delicta, puniri atrocibus pœnis, etiam in hac vita. Saxum ita insignitum, adhuc ibi exstat, ut modo indicatum est, ad perpetuam rei gestæ memoriam, estque a me, & multis aliis visum.

Habitant Oitini nonnulli Canonici, & præterea Xenodochium ibidem quoddam, ab Episcopo aliquo Lubecensi conditum & donatum, visitur: una cum templo satis amplo, condito, circa annum Christi 1310. ab Episcopo Lubecensi Borcardo, in quo templo Eberhardi ab Holle, Episcopi Lubecensis & Verdensis soror, sub tumba lapidea elevata, sepulta jacet.

Nundinas celebrat quatuordecim diebus post festum Michaëlis.

Distat Segeberga quatuor, Lubeca portu sacro, Cismaria totidem, Neapoli duobus, Lütkenburgo & Plöna totidem milliaribus.

PLOENA.

Plœna. PLOENA urbs Wagriæ arcem habet in excelsi montis jugo eximiam, in qua Henetorum seu Obotritorum & Wagrorum olim Reguli, qui e Polonorum gente oriundi erant, habitarunt.

Sita est loco amœno, sylvestri, & irriguo, inter duo stagna, admodum piscosa, ita ut ultra viginti genera piscium in iis reperiantur: aquis item undique circumsepta est, quas incolæ interjacent, habetque quatuor receptacula anguillarum, cæteris in Holsatia magnitudine & sapore præstantiorum, celebria, (præter Nobilium ut Ranzoviorum & Alefeldiorum in vicinia bona possidentium) ex quibus maximus proventus ad Principem Holsatiæ Joannem istius oppidi Dominum, pervenit.

Jus Muncipale Lubecensium A. C. 1333. secundum alios 1336. huic oppido indulsit Adolphus IV. Comes Holsatiæ & Wagriæ: cujus filii Joannes & Gerardus, defuncto Patre, civibus id confirmarunt.

Pontes juxta hanc urbem sunt quinque: Molendina aquatica totidem.

Portæ duæ Holsatica & Lubecensis. Ante portam Lubecensem Buthue Regulus Obotritorum & Wagriæ, dedita hosti arce & urbe, contra fidem datam cum sexcentis e Bardewico militibus a Critone Tyranno & acerrimo Christianorum persecutore est interfectus, caussam necis prætendente, quod in arce stuprum, nonnullis Virginibus e nobili Vandalorum familia oriundis illatum esset. Ipse tamen Crito justas & horrendæ hujus cædis & persecutionis Christianorum pœnas, paullo post luit. Scribunt enim ipsum, cum ab Henrico legitimo Wagrorum Duce, fratre Bathuæ, Danorum ope in Wagria restituto, ad convivium magnificum Plœnam esset invitatus: ex subornatione tum propriæ uxoris Slavianæ, tum Henrici Ducis, per Danum quendam, securi, ex improviso percussum esse, sub ipso limine cœnaculi, in quo convivatus fuerat, cum eo excedere voluisset.

Stagnum oppidi majus 2¼ milliaribus in longitudine porrigitur, ex quo oritur fluvius Suentina.

Varia ejus oppidi fuit fortuna. Henrici enim *de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.* de Badewida, qui primo Comiti Holsatiæ Adolpho absenti, per vim Holsatiam eripuerat, tempore, Holsati, sponte sua, Comitis injussu, Plœnam invadentes occuparunt, & sub Comitis jugum redegerunt. Postea Henricus Leo eandem obsedit, & cepit, imposito arci præfecto quodam Marquardo, cui totius Holsatiæ gubernationem commiserat. Et quamvis Secundus Comes Holsatiæ Adolphus, proscripto per Imperatorem Henrico Leone, & in Britannia exulante, eandem occuparit; tamen Henricus ab exilio reversus, non solum urbem hanc, sed totam insuper viciniam, Holsatiæ magnatum ope adjutus, recuperavit.

Sed & Waldemarus Dux Slesvicensis, Canuti Regis Daniæ frater, Adolpho III. Holsatiæ Comite acerrima pugna devicto, eam occupavit, & depopulatus est. Sic innumeris bellis fuit enervata.

Quater etiam incendio penitus est absorpta, nimirum A. C. 1456. 1534. 1577. 1578. Anno quoque Christi 1552. die Mariæ Magdalenæ fulminis ictu incensa, circa forum conflagravit.

Ecclesia ejus primo fundata est A. C. 1115. in honorem S. Nicolai, una cum Monasterio D. Augustino sacrato, jam abolito.

Civiles habet domos 116. ædiculas 22.

Insigne ejus est folium urticæ, inter turres duas præruptas, sub quibus aqua delabitur.

Mercatum annuum celebrat, decimo quarto die post festum Michaëlis.

Distat portu sacro quinque, Segeberga, Chilonio, & Oldenburgo totidem: Pretza duobus, Oitino & Lütkenburgo totidem milliaribus.

OLDENBURGA.

OLDENBURGA, urbs olim fuit, ad mare Balticum sita, antiquitate, magnitudine & mercatura celebris, & arce etiam ampla, in colle humana opera congesto, ædificata insignis, cujus adhuc luculenta & alta exstant vestigia. Oldenburga.

Nominis originem ab antiquitate contraxit, & Vandalico idiomate Stargardia, Saxonico Oldenburga, Latino urbs vetus, Danico Bremesia dicta fuit.

Habitabant in ea tantæ fiduciæ Reguli, ut Danorum Regi inferre bella, & inde expectare non vererentur.

Hanc urbem Etelerus nobilis quidam Dithmarsus, quondam adjutus a Ditthmarsis & Svevonis Regis Daniæ auxiliis, invasit, diripuitque multam non solum ex ea, sed etiam tota Wagria prædam.

Vandali binis incursibus, circa A. C. 1065. & rursum A. C. 1140. penitus eam devastarunt.

Rursus Danorum Rex Waldemarus per filium suum & Episcopum Absolonem, quos mille equitibus instruxerat, eandem urbem ac totum vicinum tractum, cædibus, incendiis ac rapinis devastavit: quo in tumultu in omnes incolas, sine discrimine sævitum est, exceptis Presbytero Brunone, ipsius bonis, iisque hominibus, qui in templum Oldenburgense confugerant, quibus hostes pepercere. Capta etiam fuit, ab Alberto Magno Duce Brunswicense, circa A. C. 1259. & post, a Lubecensibus circa A. C. 1263. qui

Wagriam invadentes, magnam inde prædam abegerunt.

Huic urbi Jus Municipale Lubecensium contulit Adolphus IV. Comes Holsatiæ & Wagriæ A. C. 1333. quod Joannes & Gerardus Comites, Adolphi IV. filii, postea confirmarunt, licentia simul mercatus annui, circa festum S. Michaëlis celebrandi concessa A. C. 1392.

Portum habebat tutissimum, quem nunc a mari exaggerans arenas æstus exclusit. Quo incommodo splendor ejus defluxit: ut jam diu alluvione crescente, in mediterranea loca cives secesserint.

Episcopatum Imperator OTTO, ejus nominis primus, in eo oppido erexit, cui Vandalicas gentes sibi tributarias, a Slesvico, usque ad Paenim fluvium, Præfecto Marcone Episcopo primo, circa A. C. 952. vel, (ut alii volunt) 970. subjecit. Hanc postea Henricus Leo, sub Geroldo Oldenburgensium Episcopo duodecimo ac ultimo & Lubecensium, primo, Lubecam, ubi etiamnum manet, transtulit.

In hac civitate Vladislaus II. num. 21. Rex Polonorum, qui Uxorem habuit Christinam Henrici Imperatoris filiam, dum tredecim annos exulasset, reditumque in patriam pararet, mortuus & sepultus est A. D. 1196. ætatis 56. Sed locus certus sepulchri nunc ignoratur. Cromerus lib. 6. Histor. Arnoldus Mylius & Annales Holsatiæ.

Ibidem, in Templo, sepulti sunt, quinque RANZOVII: & proprium sacellum Dethlevus Ranzovius, unico suo filio Cajo, Argentorati A. C. 1590. mortuo, condi, ipsumque huc A. C. 1591. d. 12. Februarii, transferri curavit, quo in loco etiam, ejusdem unica filia jacet humata A. C. 1596. d. 24. Aprilis.

Insigne oppiduli est turris, supra quam expansum urticæ folium conspicitur.

Tres annuos celebrat mercatus, primum festo Palmarum: secundum die Viti: ultimum die S. Michaëlis.

Distat Segeberga septem, Oitino tribus, Portu sacro duobus, & ab arce Ranzow, totidem milliaribus.

LUTKENBURGUM.

Lutkenburgum. LUTKENBURGUM, exiguum est oppidum, unde & nomen contraxisse videtur, cum Oldenburga olim magna civitas, non procul inde, sit sita. Agnoscit Dominos, Ranzovios in Nienhus: & ex agricultura victum quærit.

In hoc oppido interfectus est Canutus, Dynasta Wagrorum, filius Henrici, non sine suspicione insidiarum, quas frater Zwentepoleus ipsi struxit;

Mercatum annuum celebrat die 5. Dionysii.

Distat Oldenburga tribus, portu sacro totidem: Oitino duobus, ab arce Ranzow uno milliaribus.

TRAVÆMUNDA.

Travemunda. TRAVÆMUNDA, ad Travenæ ostium, quo, ea mare Balticum ingreditur, sita, olim pagus, de quo vario Marte inter Comites Holsatiæ ac Lubecenses diu concertatum est: nunc ædificiorum splendore ac frequentia, oppidulo haud absimilis, a Comite Holsatiæ Joanne Largo, repugnantibus ac protestantibus gentilibus suis, urbi Imperiali Lubecæ titulo emtionis tradita fuit, cujus Jurisdictionem etiamnum agnoscit.

Estque statio ibi solventium & appellentium ex vasto Oceano navium celeberrima. Adolphus III. Comes Holsatiæ arcem olim firmissimam in portu Travæmundæ Lubecensium, vulgo *Mugkenburgk* dictam, condidit, paullo post dirutam.

Obsessa fuit a Rege Daniæ Waldemaro II. & Adolpho IV. Holsatiæ Comite, ab ipso odio civitatis Lubecensis, duobus propugnaculis in utraque ripa Travenæ excitatis portuque per navim veterem demersa obstructo, in cujus tamen vicem Lubecenses alium effoderunt. Hoc postea catenis concluso, naves Lubecensium e mari Baltico accessu prohibere conati sunt. Verum naves civium Revelia redeuntes, ventoque secundo actæ, magno impetu ferrea repagula fregerunt, & ad urbem delatæ, ibique robore militari instructæ, ad hostes redierunt, ac eos, exposita armatorum manu, Travæmunda abegere.

Eadem quoque capta fuit, cum navibus octo Lubecensium bellicis, a Johanne Ranzowio summo belli Imperatore, cæterisque Ducibus Christiani III. Regis Daniæ A. C. 1534.

Conspicitur hic, in loco edito pharos magnifica ac rotunda, splendidissima præbens luminaria, ad tutiorem periculoso tempore appulsum, id est, ad navigantium, vere & autumno conservationem salutemque, exstructa.

Distat autem Travæmunda, Segeberga quinque plus minus, arce Ranzow tribus, Oitino duobus, Lubeca totidem milliaribus.

NEAPOLIS.

Neapolis. NEAPOLIS seu NEOSTADIUM, *Neustadt*, fertili loco, & ad mare Balticum, ejusque portum commodissimum situm oppidulum: Cujus cives non tam navigationibus, quam agris colendis sunt occupati.

Unicum habet Templum.

Insigne ejus cymba est, in qua viri duo, altera manu remum, altera urticæ folium præmonstrantes sedent.

Mercatum annuum octiduo post festum Michaëlis celebrat.

Distat Grotenbroda quinque, Lubeca quatuor, Portu sacro tribus milliaribus.

GROTENBRODA.

Grotenbroda. GROTENBRODA, vicus ad mare Balticum situs, ubi est portus & trajectus in Fimbriam insulam: cum qua ante multa secula firma fuisse terra, postea autem maris violentia, divisa, dicitur.

Habet Ecclesiam Parochialem.

Distat ab arce Ranzow quinque, ab Hilligenhaven duobus, Cismaria totidem milliaribus.

POR-

PORTUS SACER.

Portus sacer. PORTUS SACER, alias HILLIGENHAVEN. Oppidulum exiguum, a precibus & sacris, quæ naves soluturi, celebrare solent, sic nominatum.

Ab hoc trajectus est in Lalandiam, octo milliarium, per quam boves, equi & frumenta, e Dania in has oras importantur, vectigali soluto.

Habet templum unicum, cum alta turri, quam navigantes observant: & molas alatas septem.

Domo ardua, in cujus fastigio vexilla duo & urticæ folium splendet, pro insigni utitur.

Cives ejus ex agricultura & negociationibus maritimis se sustentant, habentque majores ac minores naves octodecim.

Distat Chilonio septem, a Precensi Cœnobio sex, ab arce Ranzow quatuor, Segeberga octo, Nienhusia arce tribus, Plœna quinque, ab arce Putlosen duobus milliaribus.

Porro tractus ille, qui has urbes Plœnam, Oldenburgum, Lütkenburgum, Nienstadium, Hilligenhaven, in circuitu interjacet, multas arces ac prædia, nobilium Ranzoviorum, ut Ranzovium, Schoneweidam, Hogenfeldiam, Clampiam, Cletkampiam, Niendorpiam, Bredovium, Helmstadium, Panckeram, Putlosiam, Lorstorpiam, Salwitziam, Rastorpiam, Schmolam, Singen, Salzowium, & Nienhusium (quod A. C. 1535. a Lubecensibus obsessum, sed cum vallo, fossis & stagnis egregie munitum sit, captum non fuit) ambitu suo, complectens omnis pene, paucissimis possessionibus exceptis, quarum aliæ nostra ætate venditione in alias familias transiere, ante annos 400. ad Ranzovios pertinuit: & istæ arces omnes, a sese invicem, ac supra memoratis oppidis, parvo intervallo distant, quædam tribus, quædam duobus, quædam unico milliaribus.

Sita quoque fuit non procul a Plœna arx Ranzowiorum, Nienslagia appellata, triplici vallo ac fossa, atque insuper stagnis plus minus 24. (quæ adhuc cernere licet) circumdata: quæ cum a Slawis capta & destructa esset, Ranzowius quidam, arcis Dominus eam rursus ædificare de novo voluit; Sed cum a Comitibus Holsatiæ ac Lubecensibus, qui propter munitissimum locum aliquid sinistri suspicabantur, prohiberetur; alio in loco, ubi nunc est castrum Ranzovium prædium exstruxit, idque incoluit.

PRETZIA.

Pretzia & Monasterium Pretzense. PRETZIA, oppidulum & monasterium, quod nostra adhuc tempestate virginum Vestalium Nobilium choris frequens, magno redituum proventu floret, vigetque ad Swentinam fluvium situm est, habens duas Parochias, alteram in Monasterio, alteram in oppidulo.

Hic sepulta est filia Comitis Gerardi, a Patruo Adolpho in Monasterium detrusa. Præter Ranzovios, multos etiam ibi humatos, jacet illic Nicolaus, Christiani I. Regis Daniæ ac Sveciæ Consiliarius, qui præter cætera dona, militare munus 28. equos, cœnobio, moriturus dedit.

Non procul ab hoc oppido, in loco, qui adhuc appellatur Danorum campus; commissum putatur prælium, ancipiti victoria, inter Danici Regis Waldemari filium Christophorum, ejusque socium Episcopum Absolonem, & inter Brunonem ac Macradum Holsatos, qui ultima voluntate Adolphi II. Comitis Holsatiæ, filio impuberi Adolpho III. Curatores erant constituti, ac proinde hoc nomine Holsatiam administrantes bellum gerebant.

Distat Segeberga quatuor, Chilonio, Plœna, Lutkenburgio duobus milliaribus.

COENOBIUM CISTERCIENSIUM.

COENOBIUM CISTERCIENSIUM, in REINEFELDE Anno 1186. ab Adolpho III. Wagriæ Comite, non procul a Travena exstructum est. In eo Joannes Wagriæ Comes, qui Regem Christophorum primum, in pugna Loheidensi devicit, & A. C. 1261. captum, Hamburgum deduxit, mortuus A. C. 1264. nec non Gerardus, Gerardi filius, qui peste grassante A. C. 1530. obiit, sepulti sunt. Reinfeldense.

Hac tempestate Joannes Dux Holsatiæ FRIDERICI II. Regis Daniæ p. m. frater, arcem ibidem exstruxit,

Sylvæ illi adjacentes sufficiunt quinquies mille porcis saginandis, cum glandes quernæ ac fagineæ feliciter proveniunt.

Ex sola venditione lignorum quinque millia thalerorum, intra unius anni spatium, Principem percepisse compertum est.

Distat Lubeca duobus, Segeberga & Oldesloa totidem milliaribus.

CISMARIENSE MONASTERIUM.

CISMARIENSE MONASTERIUM, ex urbe Lubeca, Joanne Wagriæ Comite assentiente, Cismariam translatum, & Monachis Sancti Benedicti inhabitandum traditum est. Cismariense.

Exstructum autem fuit anno 1238. ut ex inscriptione testudinis ejusdem templi videre licet.

Magnos proventus habet ex sylvis, tam quoad saginationem porcorum; quam quoad ligna divendita.

Sepultus in eo jacet Gerardus quidam Holsatiæ Comes & Ingelburgis Daniæ Regis filia, ac præterea Hartwicus, miles de Ranzow A. C. 1356.

Hodie in arcem conversum est.

Distat Segeberga octo, Lubeca quinque, Plœna quatuor, ab arce Ranzow tribus milliaribus.

ARNSBOCENSE MONASTERIUM.

ARNSBOCENSE Monasterium, Nicolaus Holsatiæ Comes, qui, altero oculo amisso, in Arnsbocense.

in summis belli periculis constitutus, voto, id promiserat, condidit, circa A. C. 1398. paullo ante obitum: ac primum omnium Virginum Vestalium, ex Pretzensi & Itzehoënsi Monasteriis evocatarum diverticulum fecit.

Postea vero circa A. C. 1402. sub Gerardo Duce Slesvicensi, per Albertum Rodenburgium Canonicum Lubecensem, pluribus reditibus fuit auctum, ac permissu, consensuque Ducis Gerardi, in domum Carthusiensium commutatum.

Agros & sylvas alendis pecoribus, ferendisque segetibus, habet aptissimas, piscinasque feracissimas, & quidem circa 365. vel, ut alii scribunt, ultra 400. quibus Monachi Carthusienses, piscivori, quarto quoque anno, modo ad piscationes, modo ad sationes, aqua per certos meatus educta, utebantur.

Nunc magnis impensis arx ibidem est splendide ædificata, a Joanne juniore Duce Holsatiæ, & pulcerrimis atriis, ac commodissimis conclavibus exornata.

Distat Segeberga & Ploena tribus, Lubeca duobus, Reinfeldio totidem milliaribus

RANZOVIUM.

Ranzovium. RANZOVIUM, antiquum & opulentum castrum est; agrorum enim fertilitate, sylvarum frequentia, pratorum, pascuorumque amœnitate, ferarum aviumque sylvestrium copia, stagnis ac piscinis, quas illud ac vicinum prædium Schœneweida 24. habet, admodum excellit. Hydromylis constat duabus, & anguillarum receptaculis quatuor.

Emit hoc castrum HENRICUS RANZOVIUS Produx Cimbricus A. C. 1590. ab Hansio Ranzovio gentili suo quinquaginta novem millibus thalerorum: nimis care quidem: sed ad emtionem invitatus, quod cum stirpe Ranzoviana commune nomen haberet, & per aliquot centum annos a Ranzoviis inhabitatum fuerit, & ne extra familiam suam alienaretur.

De integro autem HENRICUS RANZOVIUS, Castrum hoc incredibili sumtu reædificavit, ac eleganti sacello, pulcris conclavibus, variis fortissimorum heroum, aliorumque illustrium virorum imaginibus, ac picturis, inscriptionibus saxo incisis, mensis ex Alabastro, & vasis ex argilla Italica, artificiose paratis, ac illi ex Italia, & aliis peregrinis regionibus dono missis, aliisque splendidis rebus mirum in modum exornavit. A posteriori Castri parte, domicilium, e solis abiegnis trabibus, basi lapidea possessor sibi construi curavit; quod lacu & hortulo variis arborum & herbarum generibus instructo, circumdatum est. Sed hæc de castro hoc dixisse sufficiat, cujus magnificentiam Albertus Lomaierus Lubbecensis Westphalus, carmine Hexametro Eislebiæ impresso descripsit.

EPIGRAMMA IN ARCEM RANZOW.

HAec domus est domuum forsan postrema mearum
Instat enim vitæ, jam prope meta meæ.
Hoc opus, est operum, postremum forte meorum,
Sentio enim, gelidam non procul esse necem.
Quare trado manum. Mortalia cuncta valete,
Mi domus in celso est ædificanda polo.

INSCRIPTIO SACELLI ARCIS EJUSDEM.

QUod decet atque pium est, hoc arci rite sacellum
Nobile conjunxit, nobilis autor opus.
Scilicet HENRICUS renovans RANZOVIUS arcem
Hanc natis, sacrum condidit hoc superis.

Distat vico Grotenbrode quinque Neostadio quatuor, sacro portu, Cismaria & Chilonio totidem: Pretza duobus, Nienhusio, Oitino, Ploena & Lütkenburgo uno milliaribus.

NUCHEL.

PОrro prædium NUCHEL ab hac arce milliari fere distat, ibidem Henricum Ranzovium Producem Cimbricum, Dominum legitimum agnoscens, qui illud a gentilibus suis Ranzoviis, Dominis de Bulke emit, conspicuum eleganti templo, quod frequentatione omnium Wagriæ incolarum, donaria huc sua afferentium magno numero, & sacra facientium, olim fuit celeberrimum. Nuchel.

REDINGSTORPIA.

REDINGSTORPIA, arx est, ejusdem Henrici Ranzovii Producis Cimbrici, in stagno pisciﬂuo sita, ædificiis, ac muris quadratis cincta, sylvis amplis & feracibus pascuis admodum nobilis, horto eleganti, & fonte, qui ex albo Buceburgensi lapide ab imo fundo, ad summitatem usque constructus, ferroque probe munitus & in superiori parte pomo aureo ornatus est, peramoena, agris fœcundis, reditibusque dives, quam ab Alefeldiis nobilibus emtam, regiis conclavibus ac atriis adeo exornavit, ut tam situs opportunitate, quam structuræ magnificentia, sit admiranda. Redingstorp.

Distat Segeberga quatuor, arce Ranzovio tribus, Lubeca duobus milliaribus.

OVENDORPIA.

AB hac arce, milliari plus minus integro, situm est prædium Ovendorpia, quod itidem ab Alefeldiis, Henricus Ranzovius Produx Cimbricus emit, A. C. 1572. commoditate loci, re pecuaria, solique ubertate haud postremum. Ovendorp.

Distat Oitino tribus, Lubeca unico, Travamunda dimidio milliaribus.

ERFRADUM.

ERFRADUM, prædium est, ejusdem Henrici Ranzovii Producis Cimbrici, quod ab agnatis suis Ranzoviis A. C. 1590. emit, situm, loco partim uliginoso, partim nitrato, unde etiam Nitri Erfradum.

tri fodina est, in vicinis, qua, ut & ovium pascuis, haud vulgaris quæstus ad possessorem prædii redundat.

Exstruxit sibi Henricus Ranzovius ibidem domicilium, ad morem Norwegicorum e sola abiete.

Æquo spatio interjacet Segebergam & Plœnam oppida: & sic utroque distat duobus, Ranzovia arce tribus milliaribus.

HOLSATIA.

Holsatiæ Chorographia.

HOLSATIA, a Stormaria distinguitur Stora: a Dithmarsia fossa Holsatica, lacu Kudensehe, amni Walpurgensi, nec non paludibus aliquot ad Eidoram usque: A Ducatu Slesvicensi Eidora & Leonis amne: A Wagria stagno Plœnensi, Swentina, Swala, & Trawena fluminibus.

Longitudo ejus novem milliaribus, latitudo septem fere describitur.

Album urticæ folium, rubro in clypeo pro insigni gerit.

Terræ denominatio non obscuram originem habet. Nihil enim aliud Holsatiæ nomen, quam nemorosam coloniam, seu inter sylvas constitutam habitationem significat. Cum enim Marsus Germanorum Rex sextus (ut Joannes Petrus Historiographus Holsaticus ait) frugiferæ, fertili & palustri illi ad Albim regioni, quam, ejus de nomine *Marsch-Land* indigitarunt, felici regimine aliquandiu præfuisset, populus adeo excrevit, ut palustrium multi, in sylvas habitatum ire, coacti fuerint, qui postea dicti sunt Holsatenses *die Holsaten.*

Albertus Abbas Stadensis (cujus Chronicon ex Bibliotheca Ranzowiana superioribus annis prodiit) scribit, Saxonum, qui in Hadeleriam appulerant, & ad Albiam pervenerant, nonnullos Albiam sylvam succidisse, eamque incoluisse, in qua postmodum inventi, Holsati appellati sunt.

Alii Holsatiam appellant, a lignis lapidibusque quasi *Holtstein*: alii a loco lignorum, quasi *Holtstädt*. Ego primam de nominis etymo veriorem judico sententiam.

Regio est alendis pecoribus, saginandisque porcis, propter sylvarum ubertatem fertilissima. Etsi autem circa Rendsburgum paullo sterilior & arenosa magis est: tamen hæc pars omnino infructuosa non existit. Armentis enim gratissima pabula affatim suppeditat, in diesque etiam agricolarum industria, adeo excolitur, ut ubi quondam nil præter incultos, arenisque obductos campos videre erat, hodie, eos, in agros frumenti feraces conversos, maximo incolarum commodo cernas. Oppida habet: Chilonium, Rendesburgum, Wilstriam, & Neo-Monasterium: Arces Regias seu Ducales & nobilium curias circa 35.

Abbatiam unam Bordesholmensem.

Parœcias cum sacellis plus minus 60. annumeratis urbium templis.

Ejusdem topographia.

CHILONIUM.

Chilonium.

CHILONIUM, Metropolis Holsatiæ præterquam quod situ & maris vicinitate lauta, piscatu ubere, & portu capaci deliciosa, etiam perauguſtis nobilium comitiis & vertumnalibus, quæ, quotannis circa divi Antonii diem, ibi solemni habentur frequentia, urbiumque insuper peculiari appellationis judicio exercendo destinatarum conventu admodum celebris est.

Urbis ornamenta sunt maris Baltici vicinitas, per quod longe lateque naves suas, quas majores & minores habet circiter 20. emittit, & negotiationem exercet: felix salmonum, asellorum, concharumque piscatus: templi magnificentia: Principis arx sumtuosa, cum sacello venustissimo marmoreo: & Henrici Ranzovii, Nobiliumque plurimorum ædes magnificæ.

Dictum a cuneo.

Appellationem nominis e cuneo, ut germanice sonat, obtinet, quod sinu seu isthmo, veluti quodam cuneo mare Balticum urbem attingat, ejusdemque negotiatoribus & navibus, marinis fluctibus defatigatis, tutos recessus præbeat, σφηνόπολις.

Vetus & celebre fuisse oppidum, præter alia argumenta attestatur, & quod egregiis, maxime inclytis civitatibus emporialibus, fœderi illi, quod Ansam Germanicam vulgo indigitant, fuerit annumerata: & quod privilegiis præcellentibus, a Gerardo I. anno 1271. a Gerardo II. & Nicolao, anno 1310. Holsatiæ & Schowenburgi Comitibus sit decorata: Quæ, Serenissimi Daniæ Reges & Holsatiæ Principes, sigillatis deinde litteris corroborarunt.

Jus autem municipale Lubecensium ab Adolpho IV. Comite Holsatiæ ac Wagriæ primum accepit.

Hanc urbem Gerardus Comes Holsatiæ Adolphi IV. filius, obsidione cinxit, adjutus Alberti Ducis Saxoniæ & Lubecensium copiis, eamque Germano suo Joanni Comiti Holsatiæ, cui in divisione Comitatuum obtigerat, per vim eripere voluit. Sed cum probe a Comite Joanne munita esset, & Incolarum ac præsidiorum virtute fortiter defenderetur: in hostium potestatem non pervenit.

Vertumnalia & mercimoniorum contractus, quæ prius e regno Daniæ Lubecam erant destinata, Joannes Largus Comes Holsatiæ in hanc urbem transtulit, permissu & ratificatione fratris sui, Christophori Regis Daniæ. Unde accidit, ut intra paucos annos, cives, contractuum frequentia ditiores facti, magnificas ac splendidas ædes, quarum nonnullæ etiamnum hodie visuntur, exstruxerint. Idem Comes hanc urbem, præ cæteris suis oppidis, apprime diligens, magnis eam privilegiis auxit.

Ecclesiam habet parochialem Divo Nicolao consecratam, cui sacellum Ranzoviorum inclusum est, in quo multi eorundem perhonorifice conditi sunt.

Monasterium item Minoritarum, quod hodie in Xenodochium est conversum: in cujus Ecclesia Adolphus IV. Holsatiæ ac Wagriæ Comes, qui Waldemarum II. Daniæ Regem in Bornhövede A. C. 1226. festo Mariæ Magdalenæ devicit, sepulturæ traditus est. Anno 1261. cum antea ejusdem instituti Monachatum fuisset professus, idemque monasterium anno 1244. ædificasset.

Ibidem

Ibidem sepulta quoque est, Anna, Comitissa Holsatiæ A. C. 1415.

Insigne urbis est, urticæ folium in cymba eminens.

Nundinas statas celebrat duas: primas festo trium Regum, quibus coincidunt Vertumnalia, posteriores Dominica Invocavit.

Distat Lubeca & Hamburgo decem, Segeberga sex, Slesvico quinque, Nortorpio & Plœna quatuor, Eckelnförda tribus & Pretza duobus milliaribus.

REINHOLDSBURGA.

Reinholdsburgk. REINHOLDSBURGA seu Rensburgum, elegans Holsatiæ oppidum & limes ejus, qua Slesvicensem Ducatum id attingit, arce Regia conspicuum, a Reinoldo istius loci Incola primo appellationem meruit.

Arx de Reinoldo nomen adepta Duce est. Is Reinoldus juxta nonnullorum opinionem, e nobilitate fuit oriundus, quem e familiaribus suis, Henricus Leo Dux Brunsvicensis, substituit Comiti Dithmarsorum Rhodolpho, occiso a suis seditiosis in Bockelnborch, cum Comitissa Walpurga A. C. 1142. eique illam terram iterum subjugatam in feudum tradidit.

Hunc Reinoldum verisimile est, fundasse in vicinia sua præsidium contra seditiosos, in loco ubi nunc arx conspicitur, vel in loco Nienborch, idque ab illo tempore, Reinholdsburgum vocatum esse. Hodie contracto vocabulo *Rensburg* dicitur. Ejus appellatio primum legitur A. C. 1200. in Historiis, quando Canutus VI. Danorum Rex, Rendesburgum Adolpho III. vi eripuit, idque probe tumultuario opere munitum, ponte per Eidoram facto, paratam sibi clavem fecit in Holsatiam.

Urbs est vallis altis munita, opportuno loco sita, propter quam, cum utriusque regni clavis & robur validum habeatur, summis viribus inter Danos & Holsatos decertatum est in Loheide sæpissime: ut constat ex sacello nuper diruto, ubi magnus numerus ossium interfectorum hominum, quæ, aliquot currus complevere, fuit inventus, & adhuc visa sunt crania sagittis transfixa, quæ cum innumera essent, & eo in præliis congesta, in proximum templum extra urbem fuere translata, ibique denuo humata.

A. C. 1227. Waldemarus II. Rex Daniæ, eam obsedit, nec tamen subjugavit, sed per Comites Adolphum IV. Holsatiæ, & Henricum Swerinensem vi armata repulsus, multos suorum, quos Holsati partim trucidarant, partim ceperant, amisit.

Eidora totam eam circumfluit, & aliquoties cursu suo dividit, ita, ut inde navigatio ad remotissima etiam loca, institui queat, & molendinis insuper agitandis sufficiat.

Rotæ præterea cujusdam ministerio, aqua ex Eidora sursum evecta, passim inde in domos civium derivatur, ac diffluit.

Jus municipale & insignia, Gerardus, Henricus, & Nicolaus Holsatiæ Comites, fratres A. 1339. civitati concesserunt.

A. C. 1331. Gerardus Holsatiæ Comes ad prohibendum Regi Daniæ Christophoro transitum, in Holsatiam, celeriter eductis 400. equitibus, incolis ex Rensburgo, conflixit cum præsidio Danorum in vallo Danio *Denewerck*, numero longe superiori, atque regium agmen disrumpens, multos cecidit, aliquot cepit. Rex cum filio Waldemaro, in fratris oppidum Chilonium declinare volens, a Burcardo de Itzehude Gerardi Comitis Capitaneo captus est, & Comiti Gerardo, ex vulnere Gottorpii decumbenti, traditus. Occisi sunt hac pugna duo nobiles Comiti charissimi, quorum alteri, qui dictus fuit *Wideke von den Osten*, ante Rensburgum in *Sotisfowe*, religiosæ pietatis monumentum, crucem erigi, & perpetuo eo in loco exstare jussit.

Postea cum A. C. 1347. magnates Holsatorum in Comites suos conspirarent, Marquardus *Westensee*, & Luderus *Krummendieck*, nobilitatis seditiosæ Duces, arcem Rendesburgum cum attinentiis loco pignorum occuparunt; atque oblatam pecuniam, quam mutuo Comitibus dederant, recipere recusarunt. Eam arcem Comites fratres Henricus Ferreus & Nicolaus ope civitatum maritimarum iterum expugnarunt, devicta simul seditiosorum nobilium turba, in *Lackensee*, & *Woltorp*, quo tempore etiam Kakesburgum destructum est.

Turrim arcis rotundam & venustam Gerardus Magnus, Holsatiæ Comes an. 1230. ædificavit. Alias duas turres in eadem arce condidit, impensis suis Henricus Comes Holsatiæ, quarum structura eodem die, quo Comes Henricus fatis concessit, fuit absoluta A. C. 1304.

Christianus Tertius Daniæ Rex, munitionem, quæ jam videtur, fieri curavit.

Joannes ejus frater, cui in divisione obtigerat, arcem eandem vetustate collapsam, A. C. 1578. ædificiis splendidis rursus exornavit.

Quo mortuo ad Fridericum II. Daniæ Regem, ejusque hæredes, una cum oppido pervenit.

Vectigalia hic quoque penduntur.

Domos habet 206. inter quas 25. coquendæ cerevisiæ destinatæ sunt.

Hydromilas intra urbem quatuor:

Nosocomia tria:

Templa totidem: quorum unum in suburbio, alterum in urbis meditullio D. Mariæ sacrum, cujus turris ædificata fuit A. C. 1454 sumtibus duorum civium: & tertium S. Spiritus in Nosodochium conversum est.

Coquitur hic cerevisia mediocris saporis, & existimationis, quæ in proximos pagos distrahitur.

Habet pontes quatuor, omnis generis naves, circiter 70. & portum excellentem, magnis navibus, qua urbs occasum spectat, aptissimum.

Ignis calamitatem sæpius fuit experta. Nam A. C. 1264. tota, postea A. C. 1286. media sui parte exusta, & anno sequenti templum Parochiale ex lapide coctili a Civibus fuit exstructum. Anno altero post, nimirum A. C. 1288. & rursum A. C. 1330. postridie Oculi tota fere pauculis ædificiis exceptis, conflagravit.

Sic etiam A. C. 1388. die S. Dorotheæ tertia pars urbis incendio periit, denique A. C. 1491. tertia quoque sui parte, hæc urbs in cineres redacta fuit, cujus mali occasionem dedit civis quidam,

quidam, rixatur cum uxore, eamque pulsat, lebetem in tumultu, plenum ferventis sevi, evertit, unde incendium enatum est.

Utitur pro insigni tribus turribus, in quarum media porta, & supra hanc, urticæ folium cernitur.

Nundinas annuas habet Festo D. Matthæi.

Distat Flensburgo septem, Itzehoa sex, Svavestetio quatuor, Slesvico tribus milliaribus.

WILSTRIA.

Wilstria. WILSTRIA, oppidum elegans, fere in rotunditatem constructum, in ripa fluminis Wilstriæ, quod per cataractas, in Storam influit, & oppido nomen imposuit. Aëre situm salubri, & loco satis amœno, ac fructifero, tam agriculturæ, quæ copiosa hic est, quam mercaturæ, quæ & ipsa haud negligitur, accommodo.

Jura municipalia cum insignibus ei attribuit Gerardus II. Comes Holsatiæ & Schowenburgensis A. C. 1282. VI. Id. Augusti, quæ deinceps Christianus I. Rex Daniæ A. C. 1460.

Post, hujus filius Joannes A. C. 1483. & sic proinde hujus Posteri, Fridericus II. & Christianus IV. *Daniæ Reges & Duces Holsatiæ*, confirmarunt.

Templum habet unum D. Bartholomæo sacrum, Nosocomium unum. Cives 340. & inter hos 50. Zythepsas, vel cerevisiæ coctores, naves majores & minores 26. quibus per Albim suas distrahunt, ac peregrinas accipiunt merces. Tabernam vinariam unam. Tres, in quibus Hamburgensis cerevisia divenditur.

Insigne ejus est, piscis in amne natans, sub urticæ folio.

Duos celebrat Mercatus, priorem, festo Divi Bartholomæi, posteriorem Divi Dionysii.

Distat Flensburgo tredecim, Lubeca duodecim, Hamburgo & Segeberga octo, Rendesburgo sex, Heida quatuor, Itzehoa & Crempa uno milliaribus.

NEO-MONASTERIUM.

Neomonasterium. NEO-MONASTERIUM, oppidum ad Swalam, primo fuit Wippendorff, postea Faldera appellatum. Ibi cum sacellum quoddam ligneum, quod omnium primum, in Holsatia fuisse perhibetur, Vicelinus Holsatorum Evangelista, reperiisset: Monasterium ibidem Canonicorum Regularium, quorum ille fuit Præpositus circa epochæ Christianæ annum 1152. tempore Adolphi I. Comitis Holsatiæ & Adalgeri Archi-Episcopi Hamburgensis & Bremensis, construi fecit: quod postea Novi-Monasterium appellatum, & tandem (cum A. C. 1140. & postea sæpius a Slavis infidelibus devastaretur) per Adalberonem Archi-Episcopum Bremensem, Bordesholmiam translatum est.

Paullo infra hoc oppidulum, Schwala & Stora confluunt.

A. C. 1322. Dithmarsi in Holsatiam, cum impetu pervoluti Neomonasterium incendiis ac rapinis devastarunt.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Insigne ejus est cygnus candidus, cum diductis alis, in rubro clypeo, cujus collum corona aurea ambit, albo urticæ folio desuper imminente.

Mercatum annuum celebrat, octiduo ante festum Decollationis Johannis Baptistæ.

Distat Rendesburgo quinque, Chilonio quatuor, Segeberga tribus, & Brambstedio duobus milliaribus.

BORDESHOLMUM.

Bordesholm. BORDESHOLMUM, Colonia Novi-Monasterii & cœnobium ad Eydoram fluvium non minus elegans quam famosum: quod una cum sancti Vicelini reliquiis, quæ annis plus minus 160. Novi-Monasterii, requieverant, inde huc translatum est.

Templum habet perelegans, in quo cum Nobiles, & Equites aurati quamplurimi tum etiam Illustrissima Princeps, Anna, Friderici I. Daniæ Regis Uxor prior, & Joachimi Electoris Brandenburgici soror, sub tumba ænea, cui ipsius & Regis Friderici mariti, veræ imagines sunt infusæ, quiescit.

Præter alia autem ornamenta, quibus templum abundat, tabula ibidem aræ imposita conspicitur, quam Joannes Brugmannus Husensis, (qui haud minori artificio tabulam insignem, in templo Segebergensi existentem sculpsit) Anno 1521. tanta arte atque industria elaboravit, & expolivit, ut nullum huic simile opus multi, qui maximam Germaniæ partem perlustrarunt, se vidisse attestentur.

De hac tabula ejusque auctore (qui in summa paupertate mortuus est,) venustum hoc Epigramma Matthias Pausenius scripsit:

Nuper ad hæc oculos vertens celamina Phœbus,
An sunt humana sculpta ait ista manu.
Non sum Phidiacam qui carpam Zoilus artem,
Aut quod Lysippi dextera fecit opus.
Sed tamen hæc illis si non dignoscere possem
Stultior essem oculis, quam fuit aure Midas.

Habet hoc cœnobium sylvas & piscinas plures ac fœcundas, quibus plane est circumdatum.

Hodie in scholam seu pædagogium conversum est, ex quo, tanquam equo Trojano, multi celebres viri prodeunt.

Distat Segeberga & Rendesburgo quatuor: Chilonio & Neo-Monasterio duobus milliaribus.

BODCAMPIA.

Bodcampia. BODCAMPIA, arx in Holsatia sita, exquisito opere ac admiranda industria, instar ædificiorum Italicorum, ita ut plurimorum Architectonicæ peritorum judicio, inter omnes Holsatiæ arces pulcerrima habeatur, primum, a Joanne Ranzovio Equite aurato, ad originem Eidoræ fluvii & non procul, a Capite Storæ e palustribus locis Waldradensibus ortum ducentis, qui uterque fluvius post navigabilis redditur,

tur, constructa, ac ad Nepotes ipsius e Paulo Ranzovio, filio, per hæreditatem jam devoluta, a duodecim stagnis circumjacentibus, horto amœno, & sylvis, agris, pratisque frugiferis abunde ornata.

Distat Segeberga & Plœna tribus, Pretzia, Chilonio & Neo-Monasterio duobus milliaribus.

HANROVIUM.

Hanrovium. HANROVIUM, Castrum elegans, ac munitum in finibus Holsatiæ ac Dithmarsiæ, vallo & fossatis, contra Dithmarsorum rebellium molitiones, a Comitibus Holsatiæ superiori ævo eductis, cinctum, fundi fertilitate ac sylvis fœcundum: quod prisco quidem tempore ad Holsatiæ Principes ac Comites pertinuit: postmodum autem Clementi de Wisch, divenditum, ab hoc porro eodem titulo, ad Mauritium Ranzovium, & hujus filium Cajum Henrici Ranzovii Producis Cimbrici generum pervenit. Peregrini, hic quoque vectigal, Imperiali auctoritate, ante nostra tempora, confirmatum, dependunt.

Distat Meldorpia, Heida, & Itzehoa duobus, Rendesburgo tribus milliaribus.

MELBECA.

Melbeca. MELBECA, ædificiorum pulcritudine, ac firmitate, arx potius est, quam prædium Henrici Ranzovii Producis Cimbrici, non procul a Dithmarsiæ finibus, loco fertili sita, stagno inædificata, muro ex quadratis lapidibus intrinsecus & extrinsecus partim distincta, partim variata, & ponte sublicio, ac area, e saxo vivo, pulcre decorata, quam, cum a Parente Joanne Ranzovio, Equite aurato, hæreditate accepisset Henricus Ranzovius, eam, uti reliquas arces omnes, ita reparavit A. C. 1576. ut hæredes quod in ea desiderare possint, non habeant.

In hac arce more Romano cippum quendam, seu columnam 30. fere pedum longam & 4. latam, idem Henricus Ranzovius erexit, in qua, & horarum discrimina ab omnibus partibus, una cum nomine Auctoris & inscriptio quædam lapidibus incisa cernuntur.

Distat Meldorpio & Heida, milliaribus duobus; Itzehoa & Bredenberga arce, uno.

Qui porro habitus sit usitatior Incolis trium Provinciarum præmissarum, sequentes picturæ Lectori exhibebunt. N. 1—8.

DITHMARSIA.

Descriptio chorographica & historica Dithmarsiæ. DITHMARSIA provincia est partim arenosa, partim paludosa, natura & situ firma, frumenti ferax, pascendisque & enutriendis pecoribus, ob pratorum viridantium ubique luxuriem, fœcunda.

Ab oriente tuetur ejus latus flumen Eidora, ab occasu mare Britannicum, ad meridiem claudit Albis, ad Aquilonem stricto accessu cingunt paludes immeabiles & fossæ perductæ, quæ necessitate ita urgente, quemadmodum & omnis ejus regionis planities, per machinas affabre confectas aquis compleri, ut longe lateque diffundi possint: utque nemini pateat exitus aut introitus.

Accedit fluxus & refluxus *Ebbe und Fluth* vicinorum fluminum, quo, solum redditur ita lutosum & lubricum, ut nec pedester, nec equester pateat transitus.

Navigio hostili fieri neque potest accessus.

Recedente enim aqua hæret in luto.

Alias etiam in pleno fluxu naves magnæ applicare non possunt.

Nomen accepit, ut Dresserus in Isagoge Historica refert, a Gothico Dialecto Dit, id est dives, & Marso Germanorum Rege sexto, ut sit Dithmarsch, quasi *Reichmarsch* seu *Reich-Land*. Petrus Albinus in Viperto Dithmarsiam derivat, a Teutone, quodam Ditone, seu potius ab ipsis Teutonibus populis, & Marsia vocabulo id est loco campestri, seu fundo marino. *Marsch* autem dicitur tam continens, & locus littoralis, quam quælibet alia planities ad amnem sita. Henricus Ranzovius Demersam potius, cum inter limosas locorum palustrium lacunas, vallis undique cincta sit, quam Dithmarsiam appellat. Osius vero *Marsch-Land* dici vult, quasi *Morast-Land*, a paludibus inviis & crebris. Non absurde deductum nomen, hinc quoque videri posset, quod excluso mari excitatisque aggeribus, continenti adjecta, & ad fertilitatem redacta terra est, *ein aus dem Meer eingeweihtes und fruchtbar gemachtes Land.* Sed situm cuique sit judicium liberum.

Incolæ ante nostra tempora, homines erant duri, sævi, & agrestes, viribus fortes, audaces, proceri, & communiter longæ staturæ, ut Helvetii, animosi, rixosi, ut septentrionales omnes. Pro Patriæ libertate dimicabant fortiter, eamque liberam sine exactione retinere, aut prorsus bello amittere avebant. Imminente bello discordias & offensiones intestinas seponebant, erantque concordes ad finem usque ejusdem. Si modice a vicinis læderentur, duplum vice versa rapiebant. Quod ipsi damnum inferrent, pro nihilo reputabant, dicentes: non se, illud; sed suos fatuos patrasse. Interfectus ab eis, centum marcis antiquis litabatur.

Occisorum hominum cadavera alitibus & canibus devoranda exponebant; nec ut sepulturæ ab amicis traderentur permittebant, exanimatis insuper illudebant, & ventriculos extrahebant; quibus ad baculos longos alligatis, divinabant eorum uxores, ituræ simul cum viris in bellum.

Fidem victori datam raro servabant, multo minus, victi λύτρον promissum exsolvebant.

Ad rebellionem erant proni, & jugi Principum admodum insolentes, quorum alios ejiciebant, alios interficiebant, alios resolutis aquarum obstaculis Neptuno consecrabant.

Primum enim Dedonem Saxonem, & hujus successorem Etelerum Comitem, cognomento album, qui Idam, cæsi Dedonis viduam (cui Henricus III. Imp. patruus erat, & Leo VIII. Pontifex avunculus,) duxit, crudeliter interemerunt. Hinc Rhodolphum Marchionem, hujusque paullo post filium, in proprio castello Bokelenburgo trucidarunt, & conjugem ejus Walpurgam naribus atque auribus amputatis, in profluentem abjecerunt, qui adhuc nomen ab illa servat.

Porro

Tab. I

Brühl sc. Lipsiæ

Vulgaris Civium Habitus in Holsatia. 3.
Habitus Puellae plebejae in Civitatibus Cimbricis 4.

Puella Cimbrica Aquam bajulans 5.
Doliarius Cimbricus 6.

Vulgaris Rusticorum Habitus in Holsatia. 7.

Tab. III.

Cimbricus Ovium Pastor. 8.

Habitus Incolarum Dithmarsiæ tam ad Militiam quam ad Agriculturam apti. 9.
Habitus foeminæ in Dithmarsia. 10.

Dithmarsia Matrona et Paterfamilias. 11.

Porro cum Adolphus III. Holsatiæ Comes, A.C. 1186. eos sibi subjectos teneret, illi a fide præstita recedentes, odio Comitis, omnem nobilitatem, quæ multa eo loco erat, ejecerunt.

A. 1322. Post cum Gerardus & Joannes, Comites Holsatiæ, magnis copiis coactis, & quatuordecim ducibus extraneis adjuti, bello ad obedientiam eos compellere statuissent, & res initio satis prospere succederet, conversa tamen paullo post fortuna cum Dithmarsis intra templum quoddam conclusis, & pro incolumitate sua supplicantibus, victores gratiam denegarent, ac templum una cum obsessis, admoto igne exurere decrevissent: Comites ab ipsis, qui considerato præsenti exitio, animisque inde receptis, ex desperatione hostes incautiores, invadebant, in fugam conjecti sunt, & duodecim Duces, cum 2000. militum cæsi.

Gerardus deinde Dux Slesvicensis A.C. 1404. cum Dithmarsos fugasset, & dissipasset, jamque nimia prædæ cupiditate incautius cum exercitu suo recederet, ab ipsis, qui iterum clanculum sese collegerant, bello victus, cum duodecim equitibus auratis, & 300. nobilibus, ac flore pene omni robustæ vividæque Juventutis Holsaticæ interiit. In cæsos, adeo sævierunt hostes Dithmarsi, ut excepto Comite, paucisque aliis equestris ordinis viris, sepulturæ beneficium reliquis denegaverint, quorum tamen plerique & per uxores, & consanguineas fœminas, sub monialium habitu fuere sepulti. A.C. 1500. Denique cum Joannes Rex Daniæ Norwagiæ & Sveciæ, Christierni I. filius, magno militum robore collecto, expeditionem justam in Dithmarsos, qui Patri suo ejusque hæredibus, ab Imperatore FRIDERICO III. cum cæteris vicinis Ducatibus in feudum traditi erant, suscepisset: non solum ipsum prælio victum in fugam compulerunt: verum etiam Adolphum & Ottonem Comites Oldenburgicos, & præter hos, qui ex Dania & cæteris duobus regnis, in eam militiam una profecti occubuerunt, sexaginta quoque nobiles Holsatos interque hos, novem Alefeldios, & quatuor Ranzovios, in quorum numero fuit & BREIDO RANZOVIUS, Joannis Equitis aurati (cujus ductu 59. annis post, ad obedientiam Regum Daniæ, Ducumque Holsatiæ, penitus fuere compulsi) frater, ac una circiter 4000. e plebejis militibus, occiderunt.

Dithmarsi hæc omnia sub libertatis suæ prætextu perpetrarunt, quam per quingentos fere annos, excusso semper cervicibus dominatu, incredibili animorum pertinacia, etiam defendebant, donec tandem, a fortissimis Christiani I. Danorum Regis nepotibus, Joanne & Adolpho, Holsatiæ Ducibus, & Pronepote Friderico II. Danorum Rege A. 1559. tribus præliis superati, debellati, & in ordinem redacti fuere. De hujus belli Historia lege C. Cilicium Cimbrum, Andream Wellejum, Davidem Chytræum, D. Erasmum Lætum, & Hieronymum Osium.

Justitiæ administratio ante deditionem penes singularum parochiarum delectos erat, a quibus appellatio ad quadraginta Octoviros Heidæ singulis Saturni diebus judicium celebrantes, devolvebatur: ab his ad totius provinciæ conventum: in quo quod concludebatur ratum erat.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Subactis autem populis & in duas partes divisis, ex singulis delecti fuerunt, cognoscendis & dijudicandis caussis, undecim Senatores indigenæ, quibus duodecimus Prætor Regius Juris consultus cum Scriba adjunctus est. Supremi vero Præsides ex nobilitate Holsatica, duo, designantur. Eorum alter in ditione Regia plerumque est præfectus Steinburgensis, in ditione vero Holsatiæ Ducis Præfectus Gottorpiensis.

A sententiis duodecim virorum provocatio libera permittitur, per eas gravatis, ad Principes & Senatores illorum: sed non ulterius. Ita enim cum eis transactum est; Quo usi sunt Jure scripto, nondum debellati, id jam paullulum mutatum est, & secundum Jus Saxonicum & Cæsareum commune, ab Henrico Ranzovio Produce Cimbrico, & Collegis emendatum. Ac ad normam illius Juris omnes caussæ deciduntur, & pœnæ delinquentibus irrogantur, reservata tamen Principibus jus illud augendi vel diminuendi potestate libera.

Nullas præstant operas angarias Principibus; sed de singulis agrorum palustrium jugeribus aureum; de campestribus vero dimidiam sementis partem dependunt.

Qui se fundis suis tolerare nequeunt, militiam sequuntur, aut nautis operam dant. Quanquam antehac opinio fuerit, quod succinum nullibi nisi in Borussia nascatur: tamen compertum est, etiam in Dithmarsia inveniri.

Multo quam ante, rectius, incolæ inter se conveniunt, nullis existentibus factionibus, dum contra opulentiorum & potentiorum injurias defenduntur tenuiores, & æquali Jure vivunt universi.

Lingua utuntur Saxonica; sed alia in paucis verbis pronunciatione.

Viri caligis amplis, ut nautæ, incedunt, Mulieres, diversi coloris vestimentis.

Provincia tota septem milliaribus in longitudinem et quinque in latitudinem patet.

Parochias habet viginti & unam. Oppida tria: Meldorpiam, Heidam & Lundenum. Prædia duo Fridrichshoff & Hatstedium.

Postremo expugnationis tempore 14000. hominum armatorum in aciem producere potuit, quorum numerus jam auctus dicitur.

Magnam piscium copiam incolæ capere possunt, tam ex Oceano, quam fluviis, ut Albi, Milda, Eidora: ac stagnis Cudensi & Windbergensi; rivulisque nonnullis in mare influentibus.

Molas aquaticas & alatas, habet quam plurimas, quæ incolarum sunt propriæ. Illustrissimi Holsatiæ Principes Equite cataphracto in rubro ut vulgus loquitur campo, clypeos avitos, hujus ratione Ducatus auxerunt.

MELDORPA.

MELDORPIA, olim dicta *Mildendorp*, a Milda rivo vicino, qui olim flumen fuit navigabile. *Meldorpia.*

Oppidum ipsum ter expugnatum & eversum legitur, primum a Gerardo Duce Slesvicense Anno 1404. Secundo, a Joanne Danorum Rege,

& Friderico Holsatiæ Duce, anno 1500. ac tandem a Friderico II. Daniæ Rege, & Joanne ac Adolpho Holsatiæ Ducibus anno 1559.

Monasterium habet Minoritarum, quod ante expugnationem terræ destructum est.

Templum D. Johanni sacrum & turri eminenti conspicuum exstruxit; ob religiosorum totius Provinciæ annuum Conventum & frequentia Judicia, quæ singulis septimanis ibidem peraguntur, celebratur.

Insigne ejus est theatrum quinque turriculis distinctum.

Nundinas annuarias celebrat Domin. Judica.

Distat Huseno quinque, Itzehoa & Hanrovia quatuor milliaribus.

Elevat. Poli 54. grad. minut. 36.

HEIDA.

Heida. HEIDA, Oppidum est quadratum, sicut & forum ejusdem, quod peramplum, longum latumque 800. passus, habens in singulis quatuor angulis amplas & regias, inque omnes Dithmarsiæ partes se extendentes vias.

Nomenclationem ducit ab Erica; quæ Germanis *Heide* indigitatur.

Celebre admodum est famoso emporio, ædificiorum elegantia, & 48. Judicum, qui ante ultimam expugnationem, singulis septimanis hic Jus dicere solebant, conventu.

Situm est in totius fere Regionis meditullio, ita, ut unius diei spatio, incolæ illuc confluere, & necessitate ingruente in ejusdem foro convenire possint.

Templum habet equestri D. Georgio sacrum, idque unicum.

Non procul ab hoc oppido A. D. 1404. in loco *Hamme* nuncupato, Gerhardus Dux Slesvicensis, cum Equitibus bis senis, & ex Holsatica nobilitate 300. cæsus occubuit, eodemque in loco anno 1559. vice versa Dithmarsi devicti pœnas dederunt, & libertatem, quam sibi arrogabant, una cum vita amiserunt.

Insigne urbis est effigies D. Georgii, confodientis draconem.

Nundinas statas habet Dominica Judica.

Distat Itzehoa quinque, Tonninga tribus, Meldorpia & Lundena tribus milliaribus.

Elevatio poli 54. gr. min. 37.

LUNDENUM.

Lundinum. LUNDENUM, Oppidum itidem est venustis ædificiis, & delitioso ad Eidoram fluvium situ, lautum.

Templum habet unum D. Laurentio sacrum, & cratem cum dimidiata aquila pro insigni.

Annuos mercatus celebrat duos, primum, Dominica Palmarum, alterum festo Divi Michaëlis.

Distat Gottorpio quinque, Husenio & Svavestedio, unico milliaribus.

HATTSTEDIUM.

Hatstedium. HATTSTEDIUM, prædium est, Henrici Ranzovii, Producis Cimbrici in Dithmarsia situm: fundo perquam frugifero & amœno. Quod is, postquam A. C. 1565. sumtibus suis emtum, vallo circumdedisset, egregieque ædificasset, a potentissimo Rege Daniæ Friderico II. merum Imperium & Jurisdictionem simplicem ibi locorum (quo modo Comites ac Barones in Germania & tota nobilitas Cimbrica & Danica suis possessionibus cum tali libertate fruuntur) obtinuit.

Distat Meldorpio, Heida & Hanrovio duobus, Itzehoa tribus, Rendesburgo quatuor milliaribus.

Porro vulgarem Dithmarsorum habitum ex sequentibus picturis cernere licet. N. 9—13.

DUCATUS SLESWICENSIS.

DUCATUS SLESWICENSIS, alias Suder Jutia, vel Jutia Australis ac Meridionalis appellatus, primum Gerhardo V. Holsatiæ Comiti Henrici Ferrei filio, cum Dominio pleno, utili & directo, cumque vasallis, & reliquis pertinentiis, per tradita vexilla & insignia, ab Olao II. Rege Daniæ, ejusque matre Margaretha (cum Regum Daniæ Imperio & juri supremo semper hic Ducatus fuisset subjectus) Niburgi, per feudi collationem, solemniter est concessus. *Historia Slesvici.*

Postea cum Dani Holsatis hoc feudum rursus eripere conarentur, & Ericus Rex Daniæ, diuturnis ac gravibus bellis, ob istum Ducatum Comites denuo infestaret, eo demortuo, res fuit placide composita, ita ut Christophorus Rex Daniæ, Erici successor, Adolpho Duci Slesvicensi, & Comiti Holsatiæ, Ducatus Slesvicensis feudum cum omnibus, ad id pertinentibus contulerit A. C. 1440. Dominica Cantate.

Nomen, a civitate Metropoli & Episcopa utpote parte digniori, deductum esse videtur.

Longitudine octodecim milliaria, a vallo nimirum Danorum, Coldingam & Ripas usque, latitudine vero, quæ inæqualis est circa sex aut septem milliaria conficit.

Angustissimus est prope Slesvicum, ubi Treja fluvius, ab occasu, & Sleja ab ortu mare Occidentale & Orientale ingredientes Isthmum faciunt, & Danorum illud opus memorabile attingunt.

Hoc autem primus omnium, contra Carolum Magnum, tanquam regni sui militem, Godefridus, vel ut alii eum nominant Gotricus Annonio Monacho lib. 4. Histor. Francorum attestante, excitavit: deinde Thyra Daniæ Regina, Gormonis vidua & Haraldi mater, multis in locis concisum & attritum reparavit.

Et demum Margaretha nigra, Canuti Regis mater restauravit, fossisque & muris amplissimis, quorum adhuc luculenta exstant vestigia, auxit, & firmavit.

Agger vero iste profunditate sua, qua Holsatiam spectat, transitu difficilis, sexaginta pedes latus, totidemque altus hostibus arcendis instar obicis objectus, & spatio milliaris Germanici, a maris Orientalis littore, ad Occidentalis Oceani ripas

Tab. IV.

Dithmarsica Sponsa Virgo et Sponsus 12.

Foemella Dithmarsia honorabor 13. Foemella Schleswicensis 14.

Foem. Flensburg. 15. Foemella Iunderensis 16.

ripas exacte perductus fuit: eique Liminarcha cum custodibus limitaneis, circa annum Domini 940. a Danis præfectus est, ut ab incursionibus atque direptionibus vicinorum Holsatorum, & Saxonum tutiores essent.

Urbes & oppida hujus Ducatus insignia, & portubus commodis ornata ad Eoum mare sunt Sleswiga, Ecklenforda, Flensburgum, Apenroa, Haderslebia; ad mare occiduum seu Britannicum: Husenum, Tundera, Brettstedia.

Arces seu curias Regias Ducalesque complectitur 28.

Nobilium castella & prædia, quibus, pro domibus utuntur, ultra centum:

Parœcias tam rurales, quam oppidanas, adjunctis vicinarum insularum Ecclesiis, supra quadringentas: quarum plurimæ plumbo sunt contectæ:

Episcopatum unum, Sleswicensem scilicet.

Capitula duo, Slesvicense & Haderslebiense.

Abbatias duas, Lumensem & Ruensem.

Insignia ejus sunt leones cœrulei duo, in solo luteo.

SLESWICUM.

Metropolis Cimbriæ Slesvicum. SLESWICUM, Cimbriæ quondam totius Metropolis, amplissimum & ex commerciorum frequentia opulentissimum oppidum, nunc pro fatali ejus casu, pristina magnificentia haud conspicuum, situm est in ipso Isthmo Cimbricæ Chersonesi, ubi inter maria duo, Oceanum scilicet Germanicum, & mare Eoum sive Balticum, minima est intercapedo terræ, quæ olim justi milliaris Germanici longitudinem excessit. Nam flumen Threja usque ad pagum Hollingstede refluit, a quo Slesvicum oppidum ad Sleam, sinum maris Baltici, haud plus unico milliari distat.

Origo appellationis. Cranzius, & qui Saxonum conscripsere Historias, aliam Sleswico appellationem attribuunt, quam etiamnum apud Danos & Frisios usus retinet. Hi enim sua lingua hoc oppidum Hedebui, vel Heidebam nuncupant, quod a quadam Daniæ Regina, cui Hethæ nomen, dicant primitus esse conditam.

(Ex vetusto Codice)

Urbs magna & priscis, fuit Heideba dicta sub annis,

At nunc Sleswigam, patria lingua vocat.

Quid Hedebui? Appellationis Hedebui vestigium in Occidentali littore ad Sliam, etiamnum superest. Ecclesia nimirum, quæ vetus Hedebui nomen retinet; Quod si etiam Danum vel Frisicum colonum Germanicæ linguæ ignarum, iturum Sleswicum, aut inde redeuntem interroges, quonam se conferat, non Sleswicum, sed Hedebui respondebit. Idem affirmat Guilielmus Cambdenus, in Britannia sua, allegans vetustissimum quendam Autorem, qui Patricius Consul, Fabius Quæstor Ethelwerdus sit dictus, ac Adulphi Regis Abnepos fuisse videatur, florueritque circa annum salutis 950. hujus Ethelwerdi verba ponit hæc: Anglia vetus sita est inter Saxones & Giotos, habens oppidum Capitale, quod sermone Saxonico Sleswic, secundum vero Danos Haitby dicitur.

Invenio quoque in Annalibus Caroli M. a quodam Anonymo Monacho conscriptis, loca circa Sleswicum priscis temporibus Sliestorp nuncupata fuisse.

Hodierna autem nuncupatio oppidi ex Saxoniæ idiomatis proprietate originem habet. Saxones enim sinum excurrentis fluminis, stagni aut maris alicujus *Wick* appellant. Est inde oppidum *Schleswig*, quasi *Schliesvvieck*, a fluvio Sleja, cujus tractus, e regione oppidi se sinistrorsum flectendo sinum efficit, qui etiamnum *die Wieck* ab incolis indigitatur.

Ambitus urbis olim multo amplior fuit, ut ex intercisis & interruptis vallorum aggerumque ruderibus videre est, si principium ab Orientali Sliæ ripa, finis vero ab Occidentali latere ejusdem sumatur, apud superstitem Ecclesiam, cui Hedebui nomen manet. Videntur enim ibi vallum fossæque adhuc satis integræ. Alioqui paucos ante annos, quædam etiam pilæ lignei pontis, per quem transitus supra sinum fuerat compendiosiori via, qua Ecklenfordam, Chiloniumque itur, apparebant. *Descriptio & historia Urbis.*

Huic loco mons altus imminet, Oldenburgi nomen habens, arboribus, fruticibus & spinis undequaque consitus, ut propter densitatem ascensus sit difficilis, in cujus summitate arx posita fuit munitissima, clavis Isthmi Cimbrici. Ea etsi omnino nunc diruta sit, ut nihil fere reliquiarum supersit, manent tamen tres fossæ profundæ, quibus olim fortalitium illud circumdatum fuit. Eam vero arcem & urbem Sleswicum, cum Henricus I. Imperator Marchioni Saxoniæ sedem ibi constituisset, illo mortuo Dani obsederunt expugnaveruntque, ut ex castrorum vestigiis adhuc satis apparet.

Fuit præterea ab urbis parte Aquilonari agger, qui tunc temporis, non tam alte Gottorpium versus, uti jam ascendit, cum neque tum Gottorpium arx condita, neque hi aggeres, qui hodie Gottorpium ducunt, ducti essent. Erat enim pars illa Aquilonaris, tota palustris & saltuosa, quemadmodum lacus Bustorpianus, & qui castellum alluit, *der Borch-See*, nemusque & saltus *Pölen* nuncupati, adhuc satis demonstrant: ut transitus Slesvicum versus per illum aggerem saltem pateret.

Hodie dicti aggeris pars maxima sub aquis residet, & Favonio Zephyroque ventis, aquas abigentibus cernitur.

In ejus aggeris medio, loco editiore, propugnaculum seu castrum D. Georgii fuit, cujus fundamenta superioribus annis, cum Adolphus Holsatiæ Dux, domum ibidem ædificaret, satis operose muris exstructa, sub terris inventa sunt.

Urbs ipsa partim arte, partim natura loci fuit munita & peropportuno ad negotiationem situ condita, portum habens, ad exercenda commercia commodissimum. Ex Belgio enim, Britannia, Galliis & Hispaniis ad ostia Eidoræ fluvii navibus merces transportabantur, quæ per Trejam Hollingstadium subvectæ, facili negotio Sleswicum; ac inde per mare Eoum, in Daniæ, Norwegiæ Sveciæque regna, in Livoniam, Russiam, Borussiam, aliasque Germaniæ provin-

provincias, quas mare Balticum alluit, importari poterant.

Primum templum ab Erico Daniæ Rege Haraldi fratre, quem S. Anascharius ad Christi fidem convertit, conditum, ac Deo vero dedicatum est, circa A. C. 848. Helmoldus in Chronicis Slavorum lib. I. cap. 5. scribit, Ecclesiam Cathedralem hujus oppidi sub Ludovico Imperatore Caroli Magni filio, primum erectam, quod & Saxo Grammaticus lib. 9. ac Cranzius, in Dania lib. 4. cap. 10. testantur.

Illud autem Slavi postea cum civitate pessumdederunt, diripuerunt, & funditus depopulati sunt.

Qua Slavorum persecutione cessante, auctus iterum est Sleswici cultus Divinus, & pleraque Monasteria ac templa ædificata. Restaurata est inprimis Cathedralis Ecclesia, ac opibus reditibusque aucta: Exstructum etiam ab Anglis prope forum, S. Spiritus templum, cujus elegans turris, ex parte, adhuc superest, visunturque circa illud, vestigia tabernarum, exstructarum in usum mercatus, adjunctaque sunt, ejusdem nominis Xenodochii rudera.

Erat etiam Ecclesia D. Nicolai, ex Australi Cathedralis latere, quæ adjunctum habuit Monasterium ordinis D. Augustini Orientem versus. Ea ædificia funditus diruta & solo æquata sunt, ut nulla eorum vestigia supersint.

Exstitit item Xenodochium & Sacellum S. Georgii, ad pagum ejus nominis, supra montem, Aquilonem versus, sed & illud totum, in nihilum est redactum, una cum sacello, exstantibus paucissimis tantum ruderibus.

Prope hoc sacellum Ericus Rex Daniæ ab Holsatis nocturno incursu fugatus, castrisque suis, magna Danorum strage edita, exutus fuit. Supra eundem montem penes viam, qua Flensburgum itur, sacellum est D. Michaëlis Archangeli, forma rotunda, uti plerisque in locis, antiqua infidelium delubra cernuntur.

Superest quoque integrum monasterium nobilium in peninsula Sleswici, *Holm*, dicta.

Ædificium in eadem peninsula, primum pro mercatoria domo ab Anglis exstructum, sequenti tempore in Ecclesiam sacratum, plane dirutum jacet.

Ea nunc est olim opulentissimæ & amplissimæ urbis deploranda facies. Sed nihil mirum. Ut enim hominibus vitæ suæ: Sic imperiis, regnis, rebuspubl. & urbibus sui sunt fatales termini.

Cæterum variam fortunam per iniquum Martem urbs est experta. Nam inter Danos ac Holsatos innumeris olim præliis de ea concertatum fuit, in quibus modo hi, modo illi victores, urbeque potiti, eam aliquamdiu possederunt.

Durat adhuc Cathedralis Ecclesia, in qua ut maxima pars Episcoporum Slesvicensium (quorum habuit quadraginta quatuor) humata quiescit: Sic & Daniæ Reges Holsatiæque plurimi.

Waldemarus Dux Jutiæ A. 1314. ejusdemque filius Ericus anno 1325.

Abel Daniæ Rex, interfectus a Frisiis, Eiderstadensibus, A. C. 1253. cujus corpus Canonici, cum spectris infestarentur, effossum, postea, in sylva *Pone* humarunt, ubi adhuc nocturno tempore ab incolis venari dicitur:

FRIDERICUS I. Daniæ Rex Anno 1533. Anna Regis Friderici filia A. 1519. Sophia Friderici conjux Bugislai Pomeraniæ Ducis filia A. C. 1568.

Fridericus Dux Holsatiæ, Episcopus Hildesiensis & Slesvicensis, & Coadjutor Bremensis, A. C. 1556.

Christianus, filius Adolphi A. C. 1577.

Joannes, Friderici Regis filius A. 1580.

Adolphus, Joannis frater A. 1586.

Elisabetha, filia Adolphi A. 1587.

Et Philippus A. 1590. uterque Adolphi filius.

Sepultus ibidem est porro Gustavus Trolle Svecus, Archi-Episcopus primo Upsaliensis, deinde Episcopus Ottoniensis, A. C. 1536. & plures nobiles alii. Ex Ranzoviis Henricus, Pauli Johannis Ranzovii Equit. aurati fratris filius, qui cum turma equitum Martinode Rossem in Belgio adfuit, & deinde Gottorpiæ in fossa submersus, ibi est humatus A. D. 1546.

Jacobus Woldemari filius Præfectus Gottorpiensis, & Præses Eiderstadiensis, A. D. 1552. sub lapide ejus imaginem continente, ante chorum terræ est mandatus.

Et in hac urbe A. C. 1251. Abel Rex Daniæ fratrem suum Ericum, cum quo de regno antea contendit, dolose captum, & capite truncatum, ita tamen ut cuti adhuc, nonnihil cervix adhæreret, saxisque alligatum in Slejam demersit, quibus tamen singulari DEI judicio solutus Ericus, superne enatare visus est. Fratrem autem paullo post nisi resipiscat, se insecuturum, priusquam cæderetur, vaticinatus est: quod & eventus, ipso biennio post ab Eiderstadiis vicissim interfecto, comprobavit. Sepultus Ericus primo apud Fratres Prædicatores Slesvici: deinde in Dania Regiis sepulcris est illatus.

Episcopatus Sleswicensis fundatus est ab Ottone I. Imp. A. C. 946. ac postea a Daniæ Regibus variis reditibus auctus.

Cives ibi sunt 400. circiter, in quibus Cerevisiarii decem.

Non procul a Sleswiga Siwardi Regis lacus est, in hodiernum usque diem sic nominatus, quod is Rex, magnam victoriam, adversus hostes ibidem olim obtinuit.

Insignia urbis exhibet murus turritus, aquis eum præterlabentibus cum semilunula stella & clypeo parvo, cujus pars dextera rubri, sinistra vero coloris est albi, qualia Ranzovianæ familiæ sunt insignia. Unde non levis suspicio nascitur, solum Slesvicense, olim, ad eam spectasse Familiam, vel ejusdem auspiciis & intercessione civilibus privilegiis, donatum oppidum, ut ita ad perpetuam rei memoriam, declarandamque gratitudinem, integrum Ranzoviorum insigne, usurpet in scuto & cornua in galea.

Nundinas celebrat ternas quotannis.

Distat Huseno & Flensburgo quatuor, Rendesburgo tribus, Ecklenforda duobus milliaribus.

Vestitum fœmineum exhibet figura N. 14.

ECKLENFÖRDA.

ECKLENFORDA, quam Danicus Scriptor, Echinofurdum vocat, urbs est maritima, aquis pene circumdata, & portu egregie ornata, *Ecklenforda.*
a sciuro

a sciuro Germanice *Ekerken* & vocabulo *Furd*, quod vadum significat, sic appellata.

Castellis duobus, quorum rudera etiamnum visuntur, negotiatione maritima, & cerevisia salubri admodum celebris est, quam Cacabillam quod bene cacare faciat (sit honos auribus) nominant, auctore Reimundo Cardinale. Ipse enim Italice dixerat, Cacabelle; unde incolæ nominarunt Cacabillam.

Pontem habet unum & Xenodochium ab Alefeldiis fundatum & sacello ac mediocribus reditibus, ornatum & dotatum.

Piscis hic captus est A. C. 1580. admodum miraculosus, 13. ulnas in longitudinem, 2. fere in altitudinem & 6. in rotunditatem seu crassitiem porrectus. Linguæ pondus fuit 22 librarum, quas vocant *Lis-Pfund*, quarum unam constituunt quatuordecim vulgares, seu mercatoriæ libræ. Cordis pondus fuit 80. librarum, ejusdem epate 2½. tonnæ repletæ sunt.

Urbs capta fuit ab Erico Rege Daniæ & exusta circiter A. C. 1416.

Insignia ejus sunt triplices turres, supra quarum una sciurus emicat.

Mercatum annuum celebrat Festo D. Michaëlis.

Distat Rendesburgo quatuor, Chilonio tribus milliaribus a trajectu *Missund* unico milliari.

FLENSBURGUM.

Flenopolis. *Elev. poli 55. gr. 30. scrup.*

FLENSBURGUM, quasi fluminisburgum dictum esse, sunt, qui affirmant. Alii nominis originem, a, Flenone viro nobili fortique milite deducunt, qui prope littus maris Baltici habitans, eo ipso in loco, ubi nunc situm est Flensburgum, casas quasdam piscatorias, sibi tributarias habuit. Ad has postea tam vicini, quam exteri, loci commoditate adducti, non solum confluxerunt, ibique suam sedem collocarunt: Verum etiam ex piscationis quæstu, & paullo post institutarum navigationum commodis, advenarum congressu & frequentia adaucti, formam & titulum oppidi acquisiverunt, ut sic Flensburgum, quasi Flenonisburgum nomen obtinuerit, circa A. C. 1200.

Postea huic novo oppido Waldemarus, Dux Jutiæ circa annum 1284. Jus municipale cum quibusdam aliis privilegiis concessit; quæ progressu temporis, partim a Daniæ Regibus, partim a Jutiæ & Holsatiæ Ducibus, viginti sex vicibus confirmata & aucta sunt.

Oppidum vero hoc inter montes excelsos littori maris Orientalis adjacet, in quod ejus portus se extendit, tanta commoditate, profunditate, & securitate, ut plerique cives ex domibus suis naves mercibus implere, & easdem rursus exonerare possint.

Amœnissimo & saluberrimo in loco ædificatum est, nec non purissimis scatet fontibus, abundantiaque omnium rerum affluit, quæ ad omnes necessitates pertinent. Insuper sylvis amœnissimis, & ferarum plurimarum nutricibus copiose abundat.

Suburbia habet duo, eaque conspicua, separata diceres oppida.

Ædes habet magnificas, & splendide exstructas.

Templa tria: D. Mariæ, D. Nicolai, & Divi Joannis, quorum hoc omnium est vetustissimum.

Nosocomion unum, in quo 28. pauperes aluntur, & gymnasium celebre, a Ludolpho Naaman Minorita Monacho institutum, in quo tres linguæ, Hebræa, Græca & Latina docentur.

Arcem itidem satis pulcram & in monte collocatam; ejusdem nominis urbi imminentem.

Porro urbs ipsa in longitudinem est ædificata, quæ 2341. passuum: numerusque civium 1134. esse deprehenditur.

Variam experta fuit in bellis, a Daniæ Regibus & Holsatiæ Comitibus gestis, fortunam. Aliquoties enim obsessa, spoliata & expugnata fuit, dum Dani modo eam eriperent, Holsatiæ Comitibus, modo Comites eam recuperarent.

Murum, quo fuit cincta, Ericus Daniæ Rex sustolli, urbemque profundissimis iterum fossatis cingi curavit, attestante Cranzio, Sax. lib. 10. cap. 25. 30. & 40.

Sepulta fuit in Monasterio Minoritarum, jam destructo, ante altare, Sophia Woldemari Regis Daniæ filia, Marchionis cujusdam Brandenburgici uxor, cum prole sua, ut lapis supra impositus testatur. Translatum autem est corpus cum lapide jussu Friderici II. Regis Daniæ, ad templum D. Nicolai, ex admonitione Henrici Ranzovii, Producis Cimbrici.

In obsidione quadam Henricus Holsatiæ Comes, Dux Sleswicensis, lancea cujusdam militis noctu, per sepimentum hostile, quo urbs erat cincta, interemtus est; cum hostium res exploraturus, scala admota, sepem conscendere vellet.

Post hujus obitum tamen, ab Adolpho Henrici fratre, urbs una cum arce superata est. Cum postea Adolphus bello inter Regem Daniæ & proceres Regni, & ipsum, composito, Ducatum Sleswicensem ritu solemni in feudum accepisset, verus ille Dominus civitatis ac arcis est factus.

Quo sine hærede mortuo, ad Christianum I. Oldenburgensem Daniæ Regem, & ex sorore Adolphi natum, devolvebatur oppidum: Illius abnepoti Christiano IV. Regi Daniæ hodie paret.

Insuper ortu suo oppidum hoc nobilitavit præstantissimi nominis celator & pictor, Melchior Lorichius, qui difficilibus remotissimarum nationum peregrinationibus clarus, Græciam, Italiam, Galliam, & Belgium peragravit: ut earum artium peritos videret, & ab iis disceret. Sane ad excellentium artificum imitationem, tam accurato judicio, feliciterque se contulit, ut publica ipsius opera, & elegantissima ectypa, magistris suis, exterisque nationibus sint admirationi: Inprimis autem Solimanni Turcarum Imperatoris & Selymi filii, nec non Ismaëlis Persarum Regis, Legati effigies, quas in æs Constantinopoli sculpsit.

Eidem urbi, patriæ suæ, ornamento exstitit Thomas Finckius, Geometricis artibus scriptisque clarus, Academiæque Hafniensis Professor primarius: & plures alii viri sane doctissimi.

Naves

Naves magnas & parvas habet circiter ducentas.

Urbis insignia sunt propugnaculum seu turris, ex quo leones duo caput exserunt.

Nullas quidem statas celebrat nundinas; siquidem propter magnam mercatorum frequentiam, qui terra marique eo confluunt, perpetuæ hic sunt negotiationes.

Distat Haderslebia septem, Huseno quinque, Slesvico & Gottorpio quatuor milliaribus.

Habitus Fœminarum ex figura patet N. 15.

AAPENROA.

Apenroa. AAPENROA, patens & exile oppidum sic dictum, quod apertum & non occlusum portis, nec mœnibus cinctum sit.

A Waldemaro Jutlandiæ Duce, civilia jura & privilegia accepit, A. C. 1335.

Direptum fuit, a militibus Friderici I. Regis Daniæ A. C. 1524. ob denegatum obsequium.

Templum habet unicum: & arcem, cujus præfectus hodie est Cajus Ranzovius, Henrici Ranzovii, Producis Cimbrici gener, ac portum peropportunum, in quo capiuntur aselli magna copia.

Nundinas celebrat.

Distat Ripis quinque, Flensburgo quatuor, Haderslebia tribus milliaribus.

HATTERSLEBIA.

Hattersle-bia. HATTERSLEBIA, haud vulgare Sleswicensis Ducatus oppidum, in veterem civitatem, quæ Haderslebia & novam, quæ Brobui dicta, dividitur. Altitudo poli 56. gr.

Nominis appellationem ab Hothero Daniæ Rege meruit: non a rixis, ut nugivenduli quidam fabulantur.

Piscibus tam marinis, quam fluvialibus affluit, sylvasque varii generis habet plenissimas.

A. 1423. Ecclesiam habet D. Mariæ sacram & Cathedralem, in qua Rumpoldus Silesiæ Dux, ad componendum inter Daniæ Regem Ericum, & comitem Holsatiæ lites, Ducatus Slesvicensis caussa, exortas ab Imperatore Sigismundo missus, & peste in ipsa tractatione extinctus, sepulturæ traditus est: In qua etiam aliqui Ranzoviorum terræ mandati, resurrectionem exspectant: nempe Casparus de Nienhuss, Præfectus Flensburgensis & Schotburgensis, sub lapide imaginem ipsius & uxoris repræsentante: Et Melchior Dynasta in Salwick quod castrum pro Tuschou, a Reg. Majest. Daniæ, titulo permutationis, ad se transtulit, mortuus A. C. 1589. die 11. Aprilis hora 3. post meridiem.

Est & in hac urbe aliud quoddam sacellum jam vacuum, D. Severino sacrum, Xenodochium item, in ipso oppidi ingressu, & schola celebris, a Joanne Holsatiæ Duce, A. 1567. ædificata, copiosisque reditibus dotata.

Insuper & portum habet tutissimum, in Oceanum Orientalem vergentem, & arcem in colle quodam eximiam, quam Joannes Holsatiæ Dux solo æquavit, & rursus non procul ab oppido in peninsula, cum eleganti Ecclesia, auro, & marmore mirum in modum exornata, novam & formam quadratam, centum & quinquaginta passus longam, totidem fere latam, ædificare cœpit, nomine ipsius Hamburgum nominatam. Verum cum is, morte præventus, supremam operi manum non imposuisset:

FRIDERICUS II. Daniæ Rex, eam, quam jure successionis, adeptus erat, perfecit, hortosque venustissimos, ac amœnissimos adjunxit.

Jus municipale & privilegia Civica, a Waldemaro Jutiæ Duce A. C. 1292. urbs primùm accepit: quæ postea a Successoribus confirmata sunt sæpius.

Nobilium domos & quidem egregias continet plurimas.

Obsessa fuit diu a Nicolao Comite Holsatiæ: & tandem capta.

Pontes ibi conspiciuntur tres, cum nonnullis molis aquaticis.

Naves magnas ac parvas habet 20.

Pro insigni, pontem gerit, super aquam exstructum.

Mercatum annuum celebrat die Michaëlis.

Distat Coldinga & Ripis quatuor, a Trajectu proximo duobus, & vicissim a Trajectu per mare usque ad urbem Assenam duobus milliaribus.

HUSENUM.

Husenum. HUSENUM, initio a tribus propolis seu nundinatoribus, qui tribus ibi discretis domibus habitantes, ex circumjacentibus pagis, nundinando, victum quæsiverunt, *zu den dreyen Häusern;* postea vero accedentibus aliis ædificiis plurimis *Husem* appellatum fuit. Ac hodie frequentia civium, artificumque, varia multi generis opera conficientium, maritimis negotiationibus, ædificiis domuum splendidis, agri fertilitate, pastione pecudum uberrima, Eidoræque & Heveræ fluminum navigabilium commoditate, oppidum est opulentum, celeberrimum & Flensburgi æmulum.

Portum habet mercatorum negotiationibus famosum, ad quem ex Hollandia, Seelandia, Anglia, Scotia &c. varii generis merces apportantur, & hinc Flensburgum (quinque tantum milliaribus Husio dissitum) avehuntur, & sic ex Oceano Occidentale, in Orientalem transferuntur.

Cives plerique sunt culti, humani, & litterarum non imperiti, studia litteratosque magni faciunt, & filios propriis sumtibus in Academiis alunt.

Verbi divini Ministros amore & honore prosequuntur debito: & pauperum inprimis, curam habent maximam. Singulis enim annis homines certi constituuntur, qui pauperum habitationes visitent, & cuique pro necessitate pecuniam distribuant.

Oppidum ipsum etsi paucos intra annos, omnium rerum incremento, & opibus præsertim quantum facies ejus pollicetur, mirifice locupletatum, nec non ædificiorum (quæ tamen ter Vulcani violentia sunt combusta) multitudine, in tantam amplitudinem excreverit, ut inter omnia totius Ducatus Slesvicensis oppida, jam ferme maximum sit, vel etiam brevi futurum: nullum

nullum tamen Jus civitatis habuit, nec muris aut fossis clausum fuit: eo quod Dithmarsorum, & Eiderstadensium vicinorum (qui hoc in oppido refugium videntur habere tutissimum) defectio semper metueretur.

Nunc autem & anno quidem 1582. d. Febr. 19. jus civitatis & statuta, quæ *Weichbild* appellant, certis conditionibus ac legibus, ab Adolpho, Holsatiæ Duce, obtinuit, electis ex Civium numero octo Senatoribus & Secretario, quibus Præses est additus.

Templum habet unum, idque elegantissimum, & Deiparæ virgini sacrum: Monasteria duo: quorum alterum dirutum est, cum arcis admodum venustæ ædificatio, ab Adolpho, Holsatiæ Duce, inciperetur: alterum D. Georgio sacrum adhuc floret, & pauperum senumque opportunissimum est domicilium. In hoc tumulatus est præstantissimus pictor, & cælator Joannes Brugmannus, qui, (ut supra dictum) præter alia monumenta excellentissima, tabulas Bordesholmi, & Segebergæ reliquit, plane stupendas.

Cives multis utuntur navibus, ad merces avehendas, ac revehendas.

Insignia urbis sunt leones duo: linguam aperto rictu exserentes.

Nundinas annuas celebrat binas: I. Dominica Trinitatis, alteras festo D. Matthæi

Distat Flensburgo quinque, Slesvico quatuor, Snavestedio 1. milliaribus. Elevatio poli 55. gr. 10. scrup.

TUNDERA.

Tundera. TUNDERA, oppidum est elegans, in ea Ducatus Sleswicensis parte situm, quam Frisiam minorem appellant, loco sane tam segetum ferili, quam pascuis apto. Usurpandi Juris Lubecensis facultatem ab Abelo, Jutiæ Duce, quem postea sibi Regem Dani adsciverunt, civibus Reinhardus Minorita anno 1243. impetravit.

Obsidione diuturna cincta fuit, ab Adolpho VII. Comite Holsatiæ, Joannis Largi filio, tandemque capta.

Effuderunt se marini fluctus, horrida tempestate commoti, ad Ecclesiam oppidi primariam usque, altitudine pedum duorum, & semissis, anno Christiano 1532. Proditum hoc est memoriæ incisis passim in muros parietesque crucibus. Nunc vero jactis obicibus circumquaque spatio aliquot jugerum, ora illa contra injurias effervescentis & sævientis Oceani Occidentalis munita est.

Ac nostra quidem ætate anno 1555. d. 18. Junii molas cataractam habens, firmata est, & mari opposita, ac producta illa ab Hojer ad Cohart usque.

Nec multo post, anno nimirum 1564. Johannes Senior, Holsatiæ Princeps, molem aliam juncta cataracta constituit, quæ a Rotebul ad Windigart usque porrigitur.

Hinc evenit, ut nisi intervallo magni milliaris, naves ad oppidum jam appellere non possint, ut videre ibi sit, quod Seneca scribit:

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Omnia tempus edax depascitur, omnia carpit,
Omnia sede movet, nil sinit esse diu.
Flumina deficiunt, profugum mare littora siccat,
Subsidunt montes & juga celsa ruunt.

Et in eandem sententiam Ovidius lib. III. Metamorphoseon.

Vidi ego quod fuerat quondam solidissima tellus
Esse fretum, vidi, factas ex æquore terras
Et procul a Pelago conchæ jacuere marinæ
Et vetus inventa est in montibus anchora summis,
Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit, & eluvie, mons est deductus in æquor
Eque paludoso siccis humus aret arenis.

Tempore autumni & veris, trajicere commemoratas duas cataractas possunt, Liburnicæ & Scaphæ, eæque applicare ad arcem, quæ oppido vicina, probe munita, tormentis æneis, bellicis munitionibus, omnium rerum commeatu, abunde instructa: & Ducis Adolphi, laudatissimæ memoriæ, hæredum est. Vetus fert fama Anglos, hoc in loco naves conscendisse, qui in Angliam sic modo appellatam, trajicientes, ibique considentes, Britanniæ antiquitus nominatæ nomen dederunt.

Nam non longe remotus est pagus exiguus, qui etiamnum nomen Anglorum obtinet.

A. C. 1522. d. 16. Junii tota oppidi platea Occidentalis fuit exusta.

Eadem quoque circa A. C. 1581. d. 30. Septembr. noctu intra tres horas denuo conflagravit, paucis domibus exceptis.

A. C. 1586. d. 29. Junii, platea lupina incendio consumta est.

Insigne oppidi, navis est, quæ navigationum opportunitatem arguit.

Ternas, in anno statas habet nundinas: 1. Festo Pentecostes. 2. festo D. Bartholomæi. 3. festo Michaëlis.

Distat Slesviga & Londena Dithmarsorum octo, Huseno sex & Flensburgo quatuor milliaribus. Addimus figuram vestitus N. 16.

BRETTSTEDIA.

BRETTSTEDIA, exiguum est oppidulum. *Brettstedia.* Nomen a planitie terræ, in qua conditum, meruit.

Templo constat unico.

Non procul ab hoc oppidulo ad littus Oceani Occidentalis, Fridericus II. Rex Daniæ, portum, capiendis navibus commodum, fieri curavit, per Petrum Ranzovium præfectum isto tempore Flensburgensem.

Pons unico pede, oppidulo insignia præbet.

Nundinas habet.

Distat Gottorpio & Flensburgo quatuor, Huseno duobus milliaribus.

GOTTORPIA.

GOTTORPIA, arx non procul ab oppido *Gottorpia.* Slesvico sita est, nomen a Gothis obtinens, qui

qui hic olim castrum habuisse dicuntur. Veterum Ducum Slesvicensium, fuit sedes, nunc Johanni Adolpho, Holsatiæ Principi, Archi-Episcopo Bremensi & Præsuli Lubecensi, una cum oppido subjecta, firmissimis propugnaculis ac muris crassis ab Adolpho ex Oldenburgensi familia ejus nominis primo, munita, ædificiisque novis ac ponte lapideo, oblongo, ornata est. Sylvas habet adjacentes frequentissimas, & feris refertas. In his sylvis triginta millia porcorum saginari possunt.

Vicinum habet telonium celebre, ad omnes Holsatiæ Duces, qui ad Ducatuum gubernacula sedent, pertinens: ubi compertum est, fertilibus annis, pro 50000. bobus in Germaniam ex Dania abactis, vectigal depensum fuisse.

Sæpius hæc arx obsessa fuit a Danis, & præsertim circa A. C. 1416. Diuturnam ac gravissimam obsidionem, qua Ericus, Rex Daniæ, multa manu eam cinxit, fortiter sustinuit: nec tamen ob firmitatem munitionum, in ejus potestatem pervenit; sed is, re infecta, recedere fuit coactus.

Distat Geltinga quatuor, Bolgenstedio, Mohrkercka, & Satropholmo duobus milliaribus.

SVAVESTEDIA.

Svavestedia. Arx est & sedes Episcopi Slesvicensis, cujus præfectum hodie agit, Nicolaus Ahlefeldius, Henrici Ranzovii gener.

Arx una cum subjecto oppidulo ad Trejam sita, nomen habet a svavitate loci, quod nimirum svavi et jucundo loco sit sita: vel quod statio fuerit svavis, tum temporis cum præterlaberetur adhuc mare Occidentale.

Nec obstat quod ex latino et germanico vocabulis, nomen ejus confectum est, minime Latinum. Idem Angli, Galli, Itali & Germani, faciunt sæpius, ut suæ linguæ misceant verba ex otica, ut Neo-Monasterium, Nordalbingia, Ahlefeld, Svavestedt.

Habet hæc arx, ab ortu & septentrione sylvas, cervorum, capreolorum, aprorum, leporum, & fere omnis generis ferarum, admodum fœtas, optimaque & præstantissima utriusque Ducatus Slesvicensis & Holsatiæ venatio, hoc loco putatur esse. Princeps enim laudatissimæ memoriæ Adolphus, A. C. 1579. octoginta plus minusve cervos, uno die cepit ac prostravit. Ac hodie tanta eorum copia ibi conspicitur, ut viatoribus sæpe magno numero obversentur, eosque aut curribus prætereuntes, parum curent, aut etiam interdum vix minis, loco moveri possint. A Meridie adjacet arci Stapelholmiæ planicies, & locus campestris, amne Treja, tantummodo semota.

Ab occasu Eiderstadia provincia sita est: de qua utraque postea peculiariter dicetur.

Distat Meldorpo & Gardinga quatuor, & Tönninga tribus milliaribus.

JUTIA.

Descriptio Jutiæ. JUTIA, Cimbricæ Chersonesi pars extrema & Daniæ Regni provincia præcipua ac peninsula; dupliciter distinguitur in Australem seu Meridionalem, & in Borealem, seu Septentrionalem.

De Australi diximus. Restat Borealis. Ea a Coldinga, & opposita illi ad Oceanum occiduum urbe Ripis, ad Scagæ novissimum promontorium, quod a proximo Norwagiæ littore octo distat milliarium trajectu, porrigitur.

Etymologia nominis varia est. Petrus Parvus Danus, in refutat. calum. Johann. Magni Gothi, Jutiam a Gothis, initio Gothiam, deinde Guthiam, & ad extremum per litterarum transmutationem, Jutiam esse appellatam asserit.

Joannes Magnus Gothus, Hist. lib. 2. cap. 2. Jutiam a Jutone Saxonum Duce (qui Regis Cimbrici Bocchi filiam Cumeram trecentis fere & octo, ante natum Christum annis in uxorem duxit; ac cum ea, eam Cimbricæ Chersonesi partem, quæ nunc Ducatus Slesvicensis dicitur, a Socero, in dotem accepit) Jutiam & Jutoniam dictam affirmat.

Huic subscribit Petrus Suffridus, de Origine Frisiorum lib. 2. inquiens: Jutia temporibus Bedæ, Vitia, qua Witland, & Jutæ vitæ, quasi Vitlenders a Jutone Duce, qui Vit primitivo nomine appellabatur, ex anagrammatismo syllabarum vocata est. De hac autem Viti terra, inter Saxones & Danos, acris sæpe contentio fuit, qua, in dies gliscente, & in majus crescente, cum de tota Chersoneso certari cœptum esset, etiam tota Chersonesus, Cimbris, altius bello implicitis, ad recordationem Vitonis Vitlandia, & demum Jutlandia seu Jutia nominata fuit.

Regio ipsa etsi priori Australi, id est Ducatu Slesvicensi, quadruplo productior, & olim plurimis locis fuit horrida, ac inculta; nunc tamen hominum industria, in jugera frugifera, & amœnos fundos, ita est redacta, ut fructuum, frumentorum, boum, equorum & piscium fœcunda generatrix dici possit. Nam ut cætera prætercam, non solum ingens frumenti copia in Belgium quotannis hinc asportatur; sed & eo, inque alias Europæ partes, myriades aliquot boum & equorum venales emittuntur.

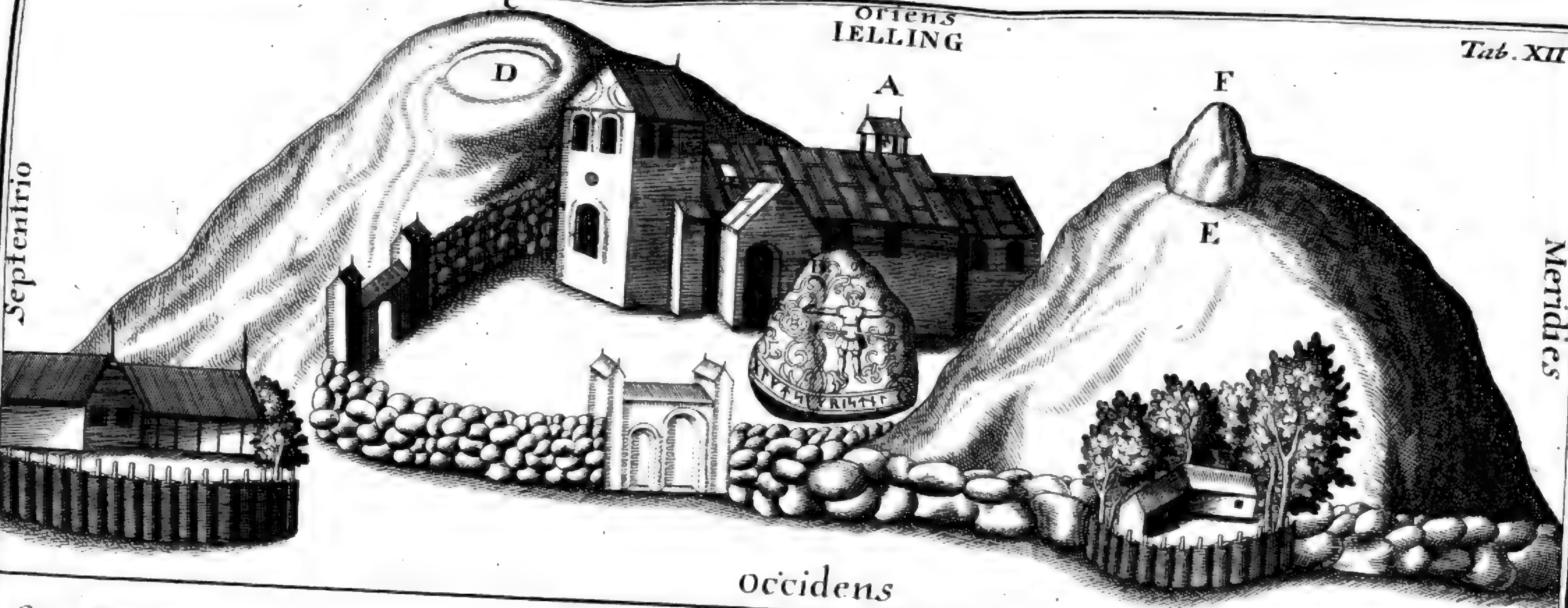
Pro singulis autem capitibus, regiis Publicanis, hic Joachimicus numeratur integer: quæ summa congesta, aliquot millia aureorum excedit.

Ac constat ex Jutia ac reliquis Daniæ partibus uno aliquando anno, ultra quinquaginta boum millia, in Germaniam esse acta.

Ad feras quod attinet, conspiciuntur hic ut & in aliis vicinis insulis, magni cervorum greges, ex quibus Regia Majestas, unius mensis spatio, cum anno 1593. mense Augusto, suis aulicis convenaretur, ultra mille & sexcentos cepit, & irretitos jugulavit, & hos quidem ex selectioribus cervis, vitulis cervinis, capreolis, apris, leporibus & vulpeculis non computatis.

Piscium generibus variis ita abundat, ut dici vix possit, quam copiosa eorundem præda ab Occidentali potissimum ejus terræ parte, per totum fere anni cursum capiatur: tanta profecto ut emtionis & venditionis pretium aliquot auri tonnis æstimetur.

Quod Cranzius ex Mela refert, Jutiam incultam frugibus esse: sit sane ita, si Melæ ætatem respexe-

Tab. XII.
Oriens
IELLING
A
C
D
E
F
Septentrio
Meridies
Occidens
Gormo Rex Danæ uix: circa annum Dñi 929
TYPUS ALPHABETI
A b c d e f g h i k l m n o p q r s t u
Haraldus Rex Danæ Angliæ et Noruegiæ uix: circa annum Dñi 964.
INSCRIPTIO MONUMENTI GORMONIS IN PARVO LAPIDE TYRÆ UXORI POSITI
Gorma Kominga giorda Kube dysse offuer Thyre Konæ
ALIA INSCRIPTIO MONUMENTI HARALDI REGIS PARENTIBUS SUIS GORMONI ET TYRÆ POSITI
Haraldt Kong bygt Kiercke Kybl dyse offuer Gorm Fader sin och offuer Tyre Mutter sinse
Haralder Keß offuer Danmarck

respexerimus: si vero qualis nunc est, æstimabitur, valde exculta exstat.

Civitates enim continet viginti octo, arces regias viginti: monasteria quatuordecim, præter ea, quæ passim in civitatibus existunt.

Nobilium arces ac sedes complures: quarum præcipuarum numerus seorsim postea in singulorum Episcopatuum descriptionibus ponetur.

Parœcias & Ecclesias rurales circa mille. Nam ex monte quodam in Wenslia, non procul ab Hircino oppidulo, quadraginta duæ, turrigeræ Ecclesiæ, eæque omnes fere plumbo contectæ conspiciuntur.

Etsi autem Jutiam nonnulli in novem provincias dividunt, ut Chytræus & alii: nos tamen compendiosiori methodo, universam Jutiam Borealem, in quatuor Episcopatus, Ripensem, Archusiensem, Aalburgensem, seu Burglaviensem & Wiburgensem distribuemus, eosque ordine excutiemus.

EPISCOPATUS RIPENSIS.

Episcopatus Ripensis.

Diœcesis Ripensis, metropolis urbs Ripæ est, in ripa Oceani Occidentalis, sita, mater plurimorum virorum eruditorum, præclarisque ingeniis fœcunda: Quæ a commoditate limpidissimi fluminis Nilsaa, triplici incursu civitatem intersecantis, seque in Oceanum exonerantis, tribus leonibus insignitur.

Castellum habet munitum & Regium, qua parte urbs Oceanum spectat;

Templa duo: Cathedrale, & Sancti Spiritus.

Cathedrale, e saxo quadrato pulchrum, & amplum est, una cum turri, miræ altitudinis, in Lilio monte primum ab Erico II. Rege Daniæ, magnifice substructum, quem S. Anascharius, ad dandum Christo nomen permovit, circa annum Christi 848.

Civitates septem huic Diœcesi subjacent, quarum præter Ripas, Coldinga & Hornesia principes sunt;

Arces & Regiæ domus decem:

Castra Nobilium centum.

Nomarchiæ quas vulgari lingua Danica *Harrit* vocant, triginta: inter quarum limites parœciæ rurales 282. continentur, amnes famosi plures sunt, de quibus libro secundo.

Nundinas annuas celebrat binas, priores, festo D. Joannis Baptistæ, alteras, die nativitatis Mariæ.

Distat Coldinga quatuor, Wedela octo, Arhusio quatuordecim milliaribus.

COLDINGA.

Coldinga.

Coldinga, a flumine allabente nomen habens, sita ad mare Orientale, urbs est amœna & pervetusta, teste Ptolomæo; altitudo poli 55. gr. 28. min. Arcem vicinam, & urbi supereminentem, Aquileburgum *Arnsburg* Ericus VIII. Rex Daniæ primo exstruxit, quam postea Christianus III. Rex Daniæ, aëris clementia & loci amœnitate illectus, studiose renova-

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

vit, inque ea, A. C. 1559. Calend. Januar. humanis rebus miraculose subductus, animam efflavit.

A cujus obitu dicti Regis vidua Dorothea, jucunditate soli itidem adducta, Coldingæ quod reliquum vitæ erat, in perpetuo cœlibatu vivere præoptavit, ibique scholam novam intercessione viri consularis Severini Paludani motu, & Nosocomion condidit.

Arci hortus adjacet venustus, estque in urbe telonium.

Nundinas annuas celebrat binas: 1. die Olai Regis, 2. die Francisci.

Distat Haderslebia quatuor, Wedela totidem, a trajectu Mittelfordio duobus, Horsnesia octo milliaribus.

Quinque a Coldinga, Scanderburgo autem quatuor milliaribus, pagus distat Jelling.

In eo monumentum Gormonis Daniæ Regis, admodum vetustum extat, quod, cum dominus Henricus Ranzovius, æri, ante aliquot annos incidi curarit, hic subjicere placuit.

Sciendum autem quod Dani, cum propter defectum saxorum, pyramides, & obeliscos exstruere minime potuerint, olim, in memoriam Regum ac heroum suorum, ex terra coacervata, ingentem molem montis instar eminentem, statuerint.

Antiquitas Monumentorum & Lapidum sepulchralium.

Litterarum in typo signatarum explicatio.

A. Templum, sive sacrarium, duobus conjugum socialibus bustis interpositum, plumbo tectum.

B. Lapis sepulchralis, qui in altitudine habet ulnas quinque & dimidiam, in circuitu novem, in uno latere formam hominis, ut vides, exhibet, in altero literas in sequenti tabula expressas.

C. Mons ad septentrionem, qui habet altitudinem quadraginta sex ulnarum, latitudinem trecentarum sexaginta ulnarum, amplitudinem in superiori parte centum duodecim ulnarum.

D. Fons, funditus ex saxis exstructus, ex quo, in dies, aqua hauritur, a circumjacentibus populis, in circuitu habet, quadraginta septem ulnas.

E. Mons ex altera parte, versus meridiem, est altus triginta septem ulnas, in circumferentia, quadringentas triginta unam ulnas, habet: in superficie est amplus, centum quinquaginta septem ulnas.

F. Litera ubi notatur, est insignis magnitudinis lapis, paullo tamen minor illo, qui apud Templum, inter duos montes collocatus est.

Sed ut melius omnia intelligantur, totius monumenti typum præposui; nec non formam Alphabeti, qua tum temporis idiomate Cimbrico, sive Danico usi sunt, una cum inscriptione: quæ universa, propterea cæteris adjicere volui, quod superioribus annis Romæ editus fuerit liber, variarum inscriptionum Domino RANZOVIO, ab amico quodam suo, eoque primæ notæ homine transmissus: in quo, autores

tores omnium fere litterarum recensentur. Inter alios vero Ulpius, quoque Episcopus Gothicarum litterarum inventor, per Lucam Fanensem celebratur illarum hujusmodi expressis characteribus:

Hæ Gothorum litteræ, scriptionis forma plane cum præmissis conveniunt, paucissimis lineolis exceptis, quas

Tempus edax rerum, quas invidiosa vetustas in lapidibus, quibus incisæ erant, abolevit: ut colligi possit iisdem characteribus, & Cimbros & Gothos usos olim fuisse. Sunt adhuc in aliis Daniæ locis lapides, similibus characteribus insigniti, quos (DEO volente) dominus RANZOVIUS, brevi quoque, pio antiquitatum studio, per artis Hieroglyphicæ ministerium edi curabit.

Fuit & lapis in Holsatia, talibus figuris notatus, eo in loco ubi Crito princeps Slavorum interfectus est, non procul ab oppidulo Lutkenborch, in ejus memoriam in trivio erectus.

Exstat adhuc in campo Hourslundt, in Ducatu Slesvicensi, non procul a loco Ammerwatt dicto, alius lapis, altitudine trium ulnarum, a superficie terræ: ubi ultra hominum memoriam inter Danos & Holsatos acerrime fuit pugnatum, & maximum commissum prælium; in cujus rei memoriam, ibidem collocatus est. Ejus hic formam subjectam habes.

Litteræ non intelligibiles. Libuit præterea his subjungere ignotas quasdam litteras, ex ferro factas, quæ Slesvici, clavis ferreis, januæ, domus Capitularis affixæ, a nemine hactenus legi, multo minus intelligi potuerunt. Gothicæ tamen esse putantur. Earum similes nonnullæ, in alio ejusdem oppidi loco, inventæ; sed hominum incuria deperditæ sunt.

Horsenium. HORSNESIA, vel Horsenium, urbs, ad mare Orientale sita, emporio celebri admodum famosa, & Ecclesiis, pulcrisque ædificiis exornata est, quam circumjacent & regia & nobilium castella plurima.

Nundinæ hic quoque celebrantur.

Distat Archusio quatuor, Randershusio octo, Mariakera underim milliaribus.

EPISCOPA ARHUSIENSIS.

Episcopatus Arhusiensis. Diœcesis Arhusiensis metropolis ARHUSIA; ex casulis piscatorum originem duxit, indeque paulatim in urbis formam aucta est, ut sunt fere urbium initia, tenuia. Unde & Arrhusia quasi remorum domus fuit dicta. Ar enim remum significat, & insignia urbis sunt tres remi.

Situs urbis amœnissimus est, ab Oriente, sinu maris Baltici alluitur, in quo ante urbem non procul a littore, tutissima navibus exstat statio: cæteris partibus, cingitur montibus & sylvis, ac hortis etiam undique exornatur.

Pars urbis meridionalis in monte sita est, ad cuius radices amnis a lacu vicino Brabantico ortus, & ab occasu in ortum fluens, inque mare se exonerans, portum efficit multarum & magnarum navium capacem, quem proximis annis molibus & aggeribus aliquot, in mare jactis, longiorem & capaciorem cives fecerunt.

Reliqua urbis pars, tota fere, in planitie sita est, & cum meridionali parte, ponte jungitur, unde præcipua montis platea Brobierro dicitur, nomine ex ponte & monte facto.

Templa olim plura habuit, nunc duo tantum exstant: quorum primum Cathedrale splendide exstructum, D. Clementi sacrum, collegioque Canonicorum destinatum: Alterum D. Mariæ dicatum, cui olim Monasterium nunc Nosocomium est adjunctum.

Episcopalis sedes circa annum 1000. secundum alios 1014. constituta, Poppone Episcopo I. ordinato, qui Daniæ Regem Haraldum & Suevonem, quoque, postea trium regnorum Regem, cum ingenti hominum multitudine, ad fidem Christianam convertit.

Portum habet celebrem, quem ingens illud promontorium Hellenis efficit, quod ab Arce Regia Kalloe, per regionem Mols usque ad altissimum montem Ellemansberch, ad duo milliaria se extendit, & suo, insularumque aliquot objectu, placidum nautis æquor efficit.

Diœcesis porro Arhusiensis in umbilico Jutiæ Septentrionalis, sita, sylvis, feris, lætisque agris, præ aliis hujus terræ partibus abundat.

Civitates habet septem, quarum Arhusio excepta, Randrusium primaria est.

Arces quinque Regias ex quibus maxime celebres sunt Scanderburgum & Silckenburgum.

Nomarchias triginta & unam.

Parœcias rurales 304.

Arhusia habet insignia.

Mercatum celebrat die S. Olai Regis.

Distat Randrusio & Horsenio quatuor, Mariakera septem milliaribus.

RANDRUSIUM urbs est egregia & lauta, ad Gudium fluvium, ubi Nicolaus Jepsonius Gerhardum Calvum, Comitem Holsatiæ A. C. 1340. interfecit, & is postea a filio Comitis Henrico ferreo Callenburgi obsessus, captus, & in quatuor partes dissectus, pœnam fœdifragæ cædis, cum multis suis asseclis dedit. *Randrusium.*

Mercatus annuos binos: 1. Die S. Bartholomæi 2. die S. Galli celebrat.

Distat Mariakera tribus, Arhusio quatuor, Holstenbro, decem milliaribus.

SCANDERBURGUM arx Regia, & egregia, quasi Schonburgum appellata, lacubus, sylvis, venationibus, & reditibus anniversariis locuples. *Scanderburgum.*

Distat Mariakera tribus, Alburgo septem, Holstenbro duodecim milliaribus.

SILCKENBURGUM, arx itidem Regia, cujus præfectus hodie est, Franciscus Ranzovius, Henrici Ranzovii, Producis Cimbrici, filius. *Silckenburgum.*

Piscationibus & venationibus circumquaque abundat. Distatque Mariakera & Holstenbro octo, Alburgo quatuordecim milliaribus.

EPISCOPA

HÆ LITTERÆ VISVNTVR SLESWICI.

ᚼᚠᛚᛁᛘᛁ ᛁᛚᛁᛏ

LAPIS TALIS REPERITVR IN CAMPO HOVRSLVND, IN VIA PVBLICA, NON PROCVL A IAMMERWAT, HABENS IN ALTITVDINE TRES VLNAS SVPRA TERRAM.

41.

Virgo in Silt.

EPISCOPA WIBURGENSIS.

Episcopatus Wiburgensis. EPiscopatus Wiburgensis longitudo, ab Ortu in Occidentem duodecim milliaria, patet: Et tres civitates, quarum Wiburgum princeps, totidemque arces, Nomarchias sedecim & Ecclesias parochiales rusticas 218. possidet.

Freta item memoratu digna, quinque præfert, Salingicum, Virckenum, Hualpenum, Seberum, & fretum Ottonis, in Historiis celeberrimum, hic enim, Otto I. Imperator, cum exercitu substitit.

Quippe suis viribus diffidens, ulterius progredi non ausus, indignabundus hastam in undas projecit. Quod ipsum, loco sempiternæ memoriæ, nomen Ottesund, in hodiernum usque diem peperit.

Civitas Wiburgum. WIBURGUM civitas mediterranea, & ferme in totius Regionis meditullio sita, ob Episcopi domicilium, & Comitia, olim, a Regibus ibi celebrata, maxime celebris fuit.

Quin etiamnum ob facillimam victus rationem, clarumque Canonicorum Collegium, & sedem judicii, in Jutia supremi, admodum famosa existit.

Ad illud enim universæ Jutiæ appellatio instituitur, caussæque Civiles & Criminales deferuntur.

Civium mercatura præcipue in coëmendis & vendendis equis & bobus, frumentis ac piscibus consistit, quorum maximum numerum in Germaniam deducunt: indeque vicissim salem, lupulum, pannum, holosericum aliaque vitæ usibus necessaria, emta, passim in circumjacentibus provinciis divendunt.

In hac urbe sepultus est Ericus VII. Rex Daniæ, a Marstigio cæsus.

Plura de eadem civitate Ailnothus Anglus scribit.

Nundinas annuas celebrat binas, priores die XIV. Januarii, alteras, d. XXII. Septembr.

Distat Silckenburgo quatuor, Aalburgo octo, Calloe novem, Ripis decem milliaribus.

Hujus Diœcesis pars est Salingiæ peninsula fertilissima, Lymico sinu circumdata, & Vandalicæ Episcopæ, ad ortum objecta: quæ in quatuor Nomarchias, & triginta rurales parœcias, distincta, equos generosissimos progenerat, quos venales expositos, exteri avide expetunt, & magno pretio coëmtos longo agmine, alio gentium abducunt.

EPISCOPA BURGLAVIENSIS seu WANDALICA.

Episcopatus Wandalicus s. e. Burglaviensis. DIœcesis Wandalica, seu Burglaviensis, a Monasterio, quod olim Episcopus inhabitavit, priusquam Episcopalis sedes, Aalburgum transferretur, nomen accepit.

Civitates continet sex, quarum Aalburgum præcipua: Nobilium domos centum. Nomarchias & quidem satis amplas, tredecim: Quæ, in universum templa rustica 180. & plumbo ut fere in Daniæ Regno omnia contecta possident.

AALBURGUM urbs est vetustate, emporio & Episcopatu clarissima. Eam maximæ profunditatis sinus Lymmericus, seu Lymicus (qui totam fere Jutiæ latitudinem permeans, & per varios tramites sese spargens, ac aliquot insulas & peninsulas complectens, mercium communicationi servit utilissime) allabitur, grandioresque naves ad ipsos civitatis muros admittit.

Cives Oceanum ac mare Orientale, longe lateque pernavigantes, amplas exercent negotiationes, ac suas merces per dictum sinum, varias in partes se extendentem, devehunt, adjacentibusque oppidis, monasteriis, civitatibus, & nobilium curiis communicant.

Hæc civitas a Christierno III. per Joannem Ranzovium & Mariscalcum regni Daniæ Ericum Bannerum A. C. 1535. vi capta, & non procul inde, rusticorum circiter 25000. sunt interfecta, horumque Dux Clemens Nauclerus, qui per seditionem Regium nomen affectabat, captus, & plumbea corona dehonestatus, justas sceleris sui pœnas dedit.

Mercatum annuum celebrat festo Pentecostes.

Distat a Sebojo sex, Westerwyck duodecim, Holstenbro quatuordecim milliaribus.

Partes hujus Diœcesis maxime illustres sunt Wensilia seu Wendia, Hannomarchia, Thya & Morsæa, de quibus ordine dicetur.

WENSILIA, olim Burgla, inter reliquas hujus Diœcesis partes, grandior, & celebrior est: Cujus longitudo a meridie promontorium, ad osque Scaunicum, nautis metuendum, in Borealem Oceanum decem milliarium Germanicorum spatio excurrit, & Lymico sinu, a reliquo Jutiæ corpore discriminatur. *Wensilia olim Burgla.*

Angulus autem ille, qui propter pericula adeo infamis & formidabilis habetur, ingens est syrtis, longissime se in mare protendens, ut qui tuti & citra periculi metum esse volunt, non propius duobus milliaribus ad littus accedant. Tale etiam est totum Jutiæ littus Occidentale.

Quocirca qui in Norwagiam, vel ex Oceano Occidentali, in Orientem tendunt, remotissimo, longoque circuitu, Jutiam evitare coguntur, cum admodum humilis sit totus ille tractus, littoralis & planus. Sunt tamen pauci montes in hoc longissimo littore, ex quibus nautæ suas capiunt observationes & indicia: nimirum Rauensberg, qui ab Ottensund, quinque abest milliaribus, & ad plagam jacet Austrinam: Hanwith versus Boream & promontorium *Hertzhals*, quod septem Scaga milliaribus distat.

Cum autem nullam navibus stationem fidam habeant, eo quod littus sit arenosum atque vadosum, ex alto venientes, convocatis in subsidium sociis, & vicinis, in littus educunt naves, usque eo, quo, fluctus maris evitare, easque attollendo, tundendoque lædere minime possint.

In ligneis domibus ex tabulis & asseribus constructis, habitant, quod locus hic, minutissimis arenulis abundet, quas ventus in quamcunque

 partem

partem ceu nivem impellere solet; sæpeque accidat, ut arena accumulata, domos & tabernas ita operiat, ut mane surgentibus, nisi per summa tecta, nullus pateat exitus.

Quare levi structura & studio, ita sunt compactæ ædiculæ, ut non magno dispendio, ab uno loco in alium transferri possint.

Distincta est hæc terra Wandalorum in Nomarchias sex: in parochiales Ecclesias septuaginta: arcem unam Selstrupiam: Monasteria duo: & oppida tria, Sebejum ad mare Orientis situm, Sebuy, Hieringum *Herring* & Scagenam seu Scagam, quod Cimbricæ Chersonesi terminus, in Boream oppositumque Norwagiæ littus, & piscium captura admodum celebre est, & a piscatoribus tantummodo inhabitatum, navibus appelli nequit.

Orientale & Occidentale maria, circa hunc tractum confluunt.

Hannomarchia. HANMARCHIA, seu Hannomarchia, Danice *Hanberrett* provinciola est, quinque milliarium in longitudine & duorum in latitudine.

Parochiales Ecclesias supra viginti comprehendit, & syrtes aliquot undis opertas & admodum periculosas, Sandoras & Bragas appellatas, in quas multi impingunt.

Thya. THYA, eximie fertilis & piscatura nobilis, provinciola est, quam Incolæ ab ululando sic dictam pro vero habent, loca enim ista, nunc arboribus nudata, olim densissimis sylvis instructa, luporum immanium, aliarumque ferarum hospitia fuisse narrant.

Cumque proximis annis putamina, & nucum testæ, cervinaque cornua, in paludibus, ut certa vestigia & signa detonsarum sylvarum reperta sint, multo verosimilior opinio illa redditur.

In Nomarchias quatuor THYA, interstincta est, quæ quinquaginta sex parœcias rurales continent.

Arcem unicam Orumnam habet, oppidumque unum Thystadium: ubi Christianus III. Rex Daniæ scholam Juventuti primus condidit.

Cernitur & hic Vesterviga cœnobium pervetustum, in quo Regia puella sepulta est, patrio sermone *Liden Kiptin* dicta, Danicis carminibus & rhythmis sonoris, ob pulcritudinem & virtutem decantata.

Non longe hinc, templum est rusticum Hanstadium, limes inter Oceanum Occidentalem & mare Orientis.

MORSINGA quatuor itidem milliaria longa, & duo lata est, progressu, ab Ortu in occasum facto. *Morsinga.*

In ea sunt Nomarchiæ tres, Parochiæ rurales undetriginta: Arx unica *Lundschlodt*, & civitas unica Nycopia. Hujus altitudo poli est 56. gr. 50. m.

Sinus & freta plura, inter reliqua *Fegesundt* illustre est, a Daniæ Rege Fengone sic appellatum, qui ibidem sepultus esse creditur.

Nunc, relictis his Insulis interioribus, calamum nostrum ad exteriores, in mari tam Orientali quam Occidentali sitas, convertemus.

Finis primi libri.

LIBER SECUNDUS
DE
INSULIS, FLUMINIBUS ET PISCIBUS
PRÆCIPUIS CIMBRICÆ CHERSONESI.

Lib. II. De Insulis Cimbriæ maris Occidentalis. SUperiori libro Cimbriam universam ejusdemque urbes præcipuas descripsimus, nunc insulas ei adjacentes & flumina celebriora adjiciemus.

Ac primum omnium ad occiduam oram sitas, insulas, nominatim referemus, dicturi postea de Eois. Occidentales autem sunt: Busena, Terra sancta, Stapelholmia, Frisia minor, Eiderstadia, Nordstrandia, Ockholmia, Amerum Fœria, Sildia, Jorsandia, Rimnia, Farenloff, Monnoe, Fanoe, Numind. &c.

Busena. BUSENA, Dithmarsiæ vicina Insula est, ex qua aquis æstu maximo remissis, vado, securus patet transitus. Elevatio poli 54. gr. 37. min.

Olim non in eo, quo nunc jacet, sita fuit loco. Australis enim pars, ubi nunc Oceanus stagnat, impetu maris ademta, Aquilonari vicissim per alluvionem tanta frequentia advecta est, ut templum vicissim insulæ, quod habet unicum & D. Clementi sacrum, bis, intra trecentos plus minus annos destrui, alio transferri & reædificari oportuerit: quemadmodum in recessu maris, templi vestigia, quæ veteris cœmeterii nomen etiamnum retinent, & constans fama, attestantur.

Hodie, septa est hæc insula aggeribus tota, sicuti fere reliquæ omnes unica excepta sacra.

Tres continet pagos, BUSEN, Husen & Wems, quorum primus Parochiali campanaria eminet.

Incolæ agricultura & piscatura vivunt. Mercaturam quoque exercent, portus profundi beneficio, in quem etiam graviores naves appellere & saburari possunt.

TERRA SANCTA, quæ Saxonum insula, Ptolomæo; nobis *Hillige-Land* dicitur, non ejus conditionis provincia est, cujus sunt reliquæ, in Occidentali Oceano, ad Cimbricam Chersonesum: Quæ omnes, aggeribus munitæ, & contra marini impetus fluctum, sunt circumvallatæ præter unicum hanc, sacram, præcelsis montibus & inaccessis undique rupibus circumdatam. Olim multo quam nunc, fuit amplior; Septem enim tum Parochiis fuit distincta, ex quibus superest unica. *Hilliglandia.*

Ac

Tab. V.
Incolae in STAPELHOLMIA peninsula Dithmarsiae vicina, a qua Eidora flumine separatur.
Habitus muliebris Stapelholm. 17.
Habitus rusticus Stapelholmensium. 18.

Sponsa Stapelholmensis 19
Virgo Stapelholmensis 20

Habitus virilis Hatstedens. 21.
Habitus muliebris Hatsted. 22.

Ac etiamnum recedente mari, exesum & suppressum Neptuni violentia solum conspici potest. Elevatio poli 54. gr. 55. m.

Nomen Insulæ nonnulli ab Hilgone loci Episcopo: nonnulli a virginibus sanctis, quæ ibi olim appulerunt, choreasque duxerunt, deducunt. Locum illum planum, & graminis nunquam feracem incolæ adhuc exhibent.

Constat autem Insula hæc tota (quemadmodum ejus præfectus Georgius *Brueck*, ad Henricum Ranzovium scripsit) binis rupibus, separatis, rubenti una, candenti altera.

Prior, munimentum, arx & præsidium insulæ, una tantum via conscendi potest, & instar muri rubentis recta ex mari emergit, ad altitudinem sex & quadraginta ulnarum, id est brachiorum utrinque extensorum, seu orgyarum superne pingui solo & fertili ubique contecta. Hordeum ex se fundit, fabas, pisa, & siliginis loco hordeum Anglicanum, ea præstantia, ut duo modii, tribus Eiderstadiensibus præstent. Profert lactucam, raphanos, spinaceam, cum ejus speciei olere Italico conferendam. Nullos serpentes, bufones, nec alia venenata animalia habet. Armenta hic eduntur magna, oves, vaccæ, equi, quos pedibus ligatos, magna diligentia observant, ne rupes, gramina quærentes, adscendendo, periculum sibi accersant, indeque in mare decidant.

Aër hic purus atque salubris, Ecclesia in summitate est.

Incolæ, gens industria, robusta, dives, & rei nauticæ perita, ac extra patrium solum ad res magnas & dignitates emergens.

Diversi generis avibus nidos, & quæ non investigari possunt domicilia rupes hæc alta præbet: quarum incredibiles greges, in autumno hic turmatim convolant, grues videlicet, cygni, anseres, anates, mergi, alaudæ, turdi, galeritæ, & similes multæ, quæ incolis grata fercula præbent. Aquæ pluvialis in hac insulæ parte usus frequens est, quam in cisternis Italico & Belgico more conservare nunc discunt. Tuta insuper hic navibus statio, capaci in portu, qui & summæ profunditatis est, exhibetur: in quem aditus ad Austrum patet. Quandoque centum, & plures onerarias naves fovet sinu suo, & a Boreæ Zephyrique incommodis defendit, æstu marino maxime remisso; naves etiam grandiores, hinc, pelago committi possunt, cum altitudo trium ulnarum semper remaneat.

Nusquam alibi in insulam hanc patet accessus, quam per ipsum portum, qui, a Duce Adolpho I. ex Oldenburgensium Comitum familia propugnaculis & castro, in quo Gubernator habetur, cum præsidio, probe est munitus.

Altera insulæ sacræ rupes, quæ candet, sabulosa est, & calcem, quæ excisa divenditur, gignit, ubi suavissimi fontes passim eructant.

Cuniculi in ea latibula habent.

Non est hæc, uti rupes rubens compascua: cannabim tamen producit.

Hic ad Boream & Subsolanum admiranda naturæ miracula, ex montium visceribus eruuntur. Metallum, colore & nitore aurum perfectum exhiberis. Argentum rude. Rubrum. *Volt-Ertz.* Incolæ *Mummer-Gold* vocant.

Metallica materia aurea est, quám erutam ad Adolphum Holsatiæ Ducem piæ memoriæ, emittere incolæ solebant. Tusa, lota, tosta, & separata aurum perfectum reddit, & tantam sulphuris quantitatem ut hinc sumtus in separationem impensi, colligi possint. Inveniuntur & in iisdem venis nuces avellaneæ, & candelæ cereæ, tum instar lapidem induratæ magna copia & conversæ in metallicam auream limaces conchæ: Glessum etiam *Bornstein*, item minores arborum rami metallici, tanta subtilitate, quanta nullus argentarius faber, licet artificiosissimus, ex auro conficere possit.

Si lignis instructa foret, quæ ex vicina importantur Holsatia, dici de ea posset:

Terra suis contenta bonis, non indiga mercis.

Fuit præterea hæc insula sacra, halecum captura quondam famosa: sicuti hoc quoque tempore piscibus omnis generis abundat, præsertim ostreis, adeo præstantibus & magnis ut Londini in Anglia, vel Venetiis in Italia vix grandiores inveniantur.

Adhæc invenere incolæ nostra memoria Cameram quandam fornicatam, in rupe excavatam, satis amplam & profundam: quam subire & ulterius investigare a Magistratu jussi tentarunt.

STAPELHOLMIA. Stapelholmia Peninsula negotiatione & mercatu Anglorum olim celebris, priusquam vicina terra e mari vindicaretur. Hodie posthabitis mercibus, quæstum facit, agricultura, & pecoribus alendis, atque vendendis. *Stapelholmia.*

Nomen habet a Germanico vocabulo *Stapel*, quod emporium, mercimoniis & negotiationibus frequens: & *Holm* quod peninsulam seu planitiem herbidam, aquis circumfusam designat.

Inde duo ibidem celebriores pagi, *Süder-Stapel*, & *Norder-Stapel*, quoque denominantur. Atque exstant adhuc dictorum commerciorum vestigia in Holdingstadio (ubi Angli navigaturi in Britanniam, naves conscendere solebant) Templum nimirum ex Britannico cœmento exstructum quod mercatoria domus initio, postea vero mercatura deficiente, & incolis ad Christianam religionem adactis, DEO dicatum fuit.

Simile templum ante paucos annos videri poterat Slesvici, in oppidi peninsula *Holm*, nuncupata, & aliud ad forum S. Spiritus, cujus amœna turris, sicut & tabernarum circum exstructarum vestigia, adhuc supersunt. Sed eorum ædificiorum supra jam mentio facta est; quare eorundem repetitione supersedeo.

Eadem insula, cervis, capreolis, aliisque feris abundat.

Illustrissimus Holsatiæ Princeps Philippus, in illa, cervam cornutam A. C. 1589. paullo ante obitum suum cepit.

Trajectus habet duos: unum in Dithmarsiam, alterám versus arcem Svavestedium.

Qui autem habitus in hac Insula sint frequentiores sequens pictura docet. Num 17 – 20.

Frisia minor. FRISIA, MINOR nuncupata, (cum Orientalem, mediam & Occidentalem, prope Westphaliam, quæ Monasteriensem & Osnabruggensem Episcopatus continet, Geographi ponant) terra frugifera, & maxima itidem ex parte palustris est.

Etymologico derivatio. Nomen accepit non a frigore *Frieß-Landt*, ut Chronicorum Hollandiæ autor asserit: nec a voracitate, quasi *Freß-Land*, ut quidam nugantur: nec a Phrygibus, ut Wolfgangus Lazius refert, nec a libertate, quasi *Freye-Land*, ut Hadrianus Junius contendit: nec a Friso, ut Abbas Spannheimensis fabulatur; sed a Frisone conditore suo, ut Petrus Suffridus de origine Frisiorum multis attestatur.

Frisia autem minor, ab Eidera ad Tunderam usque, & per duo fere milliaria Sleswigam ac Flensburgum versus se extendit, & ambitu suo complectitur Eiderstadiam parochiam, *Melstede*, ubi olim arx fuit Middelburgum vocata, ad quam Rex Abel copias suas collegit, cum in Frisiam contenderet, civitatem Husenum, parochiam Hattstede, oppidum Bredtstedte, Norstrandiam, Suldiam, Fordam, Amerum, Ockholmiam, urbem arcemque Tonderam, & huc pertinentes paroecias, sui districtus, quos Frisii Harde, Dani vero *Harritt* indigitant.

Harde quid? Harde autem seu *Harritt*, nomarchiam, judicium, seu parlamentum, quibus aliquot parochiæ & pagi subsunt, significat.

Et videntur nomina illa, eandem vim habere, quam *Forde* apud Tartaros: quod vocabulum congregationem multitudinis, sub uno judice viventis, denotat.

Sciendum porro Frisiam hanc, longe olim majorem & ampliorem fuisse; pluresque insulas & parochias continuisse, quæ partim ante aliquot secula, partim Patrum nostrorum memoria, ab Oceano absorptæ sunt, quarum nomina apud Incolas adhuc exstant ac numerus ultra quinquaginta sese extendit.

Accidisse illud volunt, quod nimiis divitis affluentes, vallum contra Oceani violentiam, ea qua debebant industria, non munirent ac repararent: sed suis negotiis intenti, & periculi contemtores pauperibus hoc oneris imponerent: qui, cum parum haberent ibi proprii, de conservando vallo minime solliciti fuerunt.

Unde irreparabile damnum exortum, quod nunc potius deplorari, quam corrigi potest.

Quanquam autem multa loca superioribus annis indefinenti hominum studio & labore, ex mari iterum postliminio vindicata, restituta, & ad usum traducta sunt, majorem tamen eorundem partem, Neptunus sibi conservavit.

Qui porro habitus Hattstediensium hujus Insulæ incolarum sit, sequens icon exhibet N. 21. 22.

Eiderstadia. EIDERSTADIA, seu Frisiæ Eidorensis Chersonesus, incolarum frequentia, agri fertilitate, pastione pecudum uberrima Eidoræque & Heneræ fluminum commoditate, vicinas Frisiorum provincias antecellit.

Parochias exhibet septendecim.

Ejus oppida duo sunt, quorum Gardinga mediterraneum pene inter Eidoram, ac Heveram flumina, pro insigni fanum;

Tönninga vero totius terræ illius, melle & lacte manantis emporium, (ex quo, una æstate, vicies ter, centena millia librarum casei, navibus aliquando exportata cognovimus) vas, sive tonnam gerit, & Gardinga milliari integro abest.

Arcem habet admodum venusto opere ab Adolpho, Holsatiæ Duce, in ripa Eidoræ A. C. 1583. ædificatam, in qua, ejusdem Ducis præfectus judicium exercet, & scriba ejus Provinciæ plerumque commoratur.

Ubi Ducatui Slesvicensi adhæret, unius milliaris latitudinem obtinet, sed qua in mare protenditur; latior: longa, milliaria quatuor est. Pascuis ac pratis undiquaque virescit, & bobus tantæ magnitudinis abundat, quales in universo septentrionali tractu, vix alibi inveniuntur; imo ne in Hollandia quidem, quod ii fatentur omnes, qui istam provinciam sunt pervagati.

Incolæ hujus peninsulæ, lingua cum advenis loquuntur Germanica, inter se autem peculiari & genuina, a peregrinis minime intellecta.

Sylvas non habet. Quocirca cespitibus natura ei providit, qui ad alendum ignem, hinc inde effodiuntur, & a sole arefacti & tosti, incolis magnam commoditatem præstant.

Ædificiis referta tota est, ut omnem Eiderstadiam unam dixeris civitatem.

Fundum exhibet uberrimo fœnore nobilem, ac jugera parva 48000. quæ ab incolis *Demettlandes* nominantur.

Libertatem suam adversus vicinos, tum vero Abelem Daniæ Regem, in acie, a se, annum circiter Christi 1253. trucidatum strenue defenderunt Eiderstadenses: & in hunc usque diem, sicut & vicini Frisii, ultra annui tributi pensionem, nullis extra ordinem servitiis & ministeriis, a Slesvigæ Ducibus onerantur, nisi illorum accedente voluntate bona.

Vestitu honesto utuntur, ut ex vestibus eos pro oppidanis quis duceret. Earum formas, sequentes picturæ ostendunt. N. 23—28.

Nordstrandia. NORDSTRANDIA seu Strandt-Frisia, elegans, & haud contemnendæ magnitudinis insula, Ducatui Slesvicensi vicina, cum quo continens olim fuit, nunc autem gurgite lato,

Discernens illam truculentum dividit æquor ut Catulli verbis utar.

Jugera agrorum aggeribus conclusa 36350. continet, & extra aggeres jugera 3200.

Parochias viginti duas, & portus tutissimos decem habet.

In ejus medio tractus quidam est ceu limes Moerdio vocant sublimior quidem, sed palustris.

Duo ferme milliaria habet in longitudine, in latitudine autem stadia quatuor, sex, interdum etiam octo.

Pars insulæ humilior colitur: altera licet sit inculta, incolis tamen sufficientem ignis materiam, e cespitibus torrefactis præbet.

Lata est & compascua, ut ab Eiderstadiæ fertilitate, multis in locis, parum discrepet.

Incolæ excipiendis hospitibus, & tractandis amicis, summam suam exhibent humanitatem: etsi Gens alioquin est, ab hujus ætatis vitiis, non prorsus aliena.

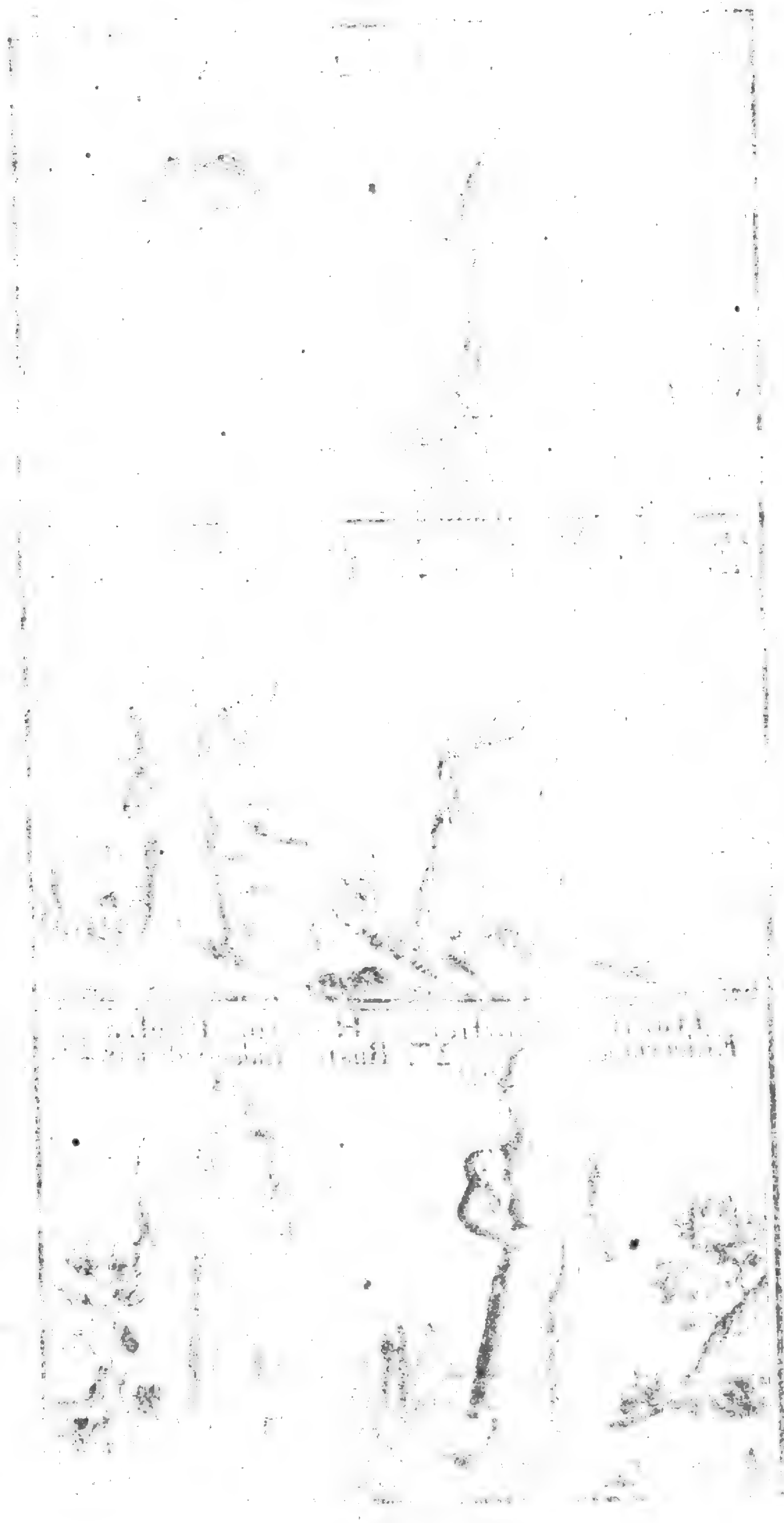
Circum-

Tab. VI.

Eiderstadii Matrona 23. et Virgo. 24.

Habitus Muliebris Eiderstadensium 25.
Habitus Virilis Eiderstadensium 26.

Habitus Rustici Eiderstadensis 27.
Habitus Puellæ Rusticæ Eiderstadensis. 28.

Tab. VII.

29

30

Nordstrandiæ gentis vestitus Foeminæ et Maris.

31

Virgo Nordstrandensis.

32

Mulier Ockholmensis.

Bruhl sc. Lips.

33

Ockholmensis Rusticus.

34

Habitus Puellæ Ockholmensis.

35

36

Foere Insula Daniæ sub Præfectura Flensburgensi, quo multæ merces submersæ appellere solent.

Vestitus virilis in Foere. *Vestitus muliebris in Foere*

Tab. IX.

37

Habitus Anus in Insula Færensi.

38

Habitus Virginis in Insula Fær.

39

40

Brühl sculp.

Sildia Insula Danica ad Adolphum Holsatiæ Ducem pertinens.
Habitus Rustici in Insula Sildia. Habitus Fœminæ in Insula Sild.

Circumjacent, atque Oceano innatant insulæ complures, quæ maris impetu quotidie minuuntur, & propter exiguitatem vix nomen merentur.

Olim, quam nunc fuit amplior insula:

Parochias enim nonnullas, mare absorpsit, ex quibus præter turres, aqua decrescente prominentes, nulla sunt vestigia.

In hac possidet Gerhardus Ranzovius, Henrici Producis Cimbrici filius, prædium, dictum Moersum, quod cum agris circumjacentibus 38000. thalerorum emit.

Habet in eadem provinciola, Dux Holsatiæ Joannes Adolphus, Archi-Episcopus Bremensis, Præsidem, qui jus, Ducis nomine, administrat, & annuas pensiones a subditis mulctasque a reis exigit.

Cæterum quo habitu fœminæ & mares, in hac insula utantur, adjectæ figuræ docent. Num. 29—31.

Ockholmia OCKHOLMIA, Insula est parva, unius Parochiæ, alias Uchholmia appellata.

Fœminæ & Maris, item Puellæ Ockholmensis habitum subjuncta figura ostendit. N. 32—34.

Amroma. AMERUM, Amroma, seu Ameroa unicam Parochialem Ecclesiam sancto Clementi sacram obtinet. Compascua est, & piscatoribus dives, funditque ex se tractum arenosum ad duo milliaria.

Gloriantur Incolæ, quod nati mures apud se nulli, nec aliunde importati vivere possint.

Feoræa. FEORÆA, Forda, Andreæ Vellæo, Foëre, duo milliaria longa, & unum lata, tres parœcias ostentat, quarum media sancti Johannis ad formam Cathedralis Ecclesiæ exstructa est.

Insula, tali situ & conditione ditatur, ex deperditis & submersis naufragio bonis, quæ huc frequentius appellunt.

Æstu marino remisso, ex continenti in eam vado, accessus patet.

Arx hic quondam Lehenbecciæ familiæ fuit, cujus nunc tantum vallum & ruinæ supersunt.

Habitus vestium tam virilium, quam muliebrium Foerensium subjunctæ imagines exhibent. N. 35—38.

Sildia. SILDIA, Sildra, seu Sildræa, exiguo intervallo, a duabus commemoratis Insulis distat.

Solum habet culturæ patiens.

In longitudine unicum, in latitudine vero milliare dimidium colligit.

Versus Austrum promontorium Voertrop ad milliare longe extendit, & aliud, ad Boream bifurcatum, ad duo milliaria protrudit, cujus pars una, List, altera Melhorn appellatur.

Parochiales Ecclesias quatuor exhibet, & curiam Henrici Ranzovii, Producis Cimbrici, adeo præstantem, ut merito inter nobilium dominia referri possit.

Qua vestitus forma incolæ utantur, adjuncta schemata declarant. N. 39—41.

Jorsandia JORSANDIA, milliare dimidium, in longum & latum tenet, ovibus abundat, & a Sildia milliari distat.

RIMNIA sive Rim a Listræa promontorio Sildiæ dimidii milliaris: Ripis, Jutiæ oppido, duorum milliarium intervallo distat. *Rimnia.*

Insula est unius milliaris & parochiæ. Aggeres habet, colle arenosos & pascua.

FARENLOF, unius est parochiæ. *Farenlof.*

MONDOA, MANDIA seu Mannoe, milliari a Rimnia distant, exigua insula est.

Nam ad dimidium milliare longa, ad hujus quartam tantum partem lata compascua est, & piscatorum sedes.

FANOA, Fandia, seu Fanoe Boream magis Zephyrumque respiciens, longa milliaria duo, & dimidium lata, in duas parochias dividitur: Quarum Australior *Süder-Houett*, ubi celebris piscatorum est frequentia; Borealis autem in specie Fanoe dicitur. *Fanoa.*

Portum optimum habet.

NUMINDIA, abs Jutiæ oppido Rincopene, milliaribus distat duobus. Sunt præter has ab occiduo latere hujus celebris Chersonesi nonnullæ aliæ; sed minores insulæ, in Oceano sparsæ, quæ fere omnes Ripensi Diœcesi subsunt, videlicet: *Numindia.*

Langlecha, Landsfastholm, Klitera, Norbia, Suderhafnia, Torsmindia, Huga, Stadeloa, quæ paucis villis constant.

HOLMIA, duarum parœciarum est, & piscatura celebris insula. *Holmia.*

VENORA, quasi dicatur Veneris, vel amicorum, sive pulchra insula, in Nomarchia est Hiermensi. *Venora.*

Auricula Harsiliæ, una parochia est comprehensa: a qua non procul Bouensburgum, montium altissimus, importuosus, naufragiisque creberrimis infamis, in mari attollitur: cujus jugum primam aëris regionem adæquare videtur, secundum Jonam Coldingensem. *Mons Bouensburgum.*

Hucusque enarratæ sunt insulæ in mari Occidentali sitæ, cum portubus, in terra solida existentibus, e quibus, in Islandiam, Scotiam, Angliam, Belgium, Galliam, Hispaniam, Indiam, Italiam, &c. navigatio institui potest.

Sequuntur Insulæ & loca ad mare Eoum seu Balticum sita, e quibus, in Norwegiam, Daniam, Sueciam, Prussiam, Russiam, Livoniam, Pomeraniam, Ducatum Megalburgensem &c. navigari potest, sunt earum nomina hæc: Cimbria minor seu Fimbria, Anglia minor, Swantzena, Elisia, Arria, Sunderwithia, Kekenitza, Bassœa, Arrœa, Hiarnoa, Indelavia, Gernoa, Alroa, Wors, Thuna, Samus, Damea, Kittolmia, Jordholmia, Wedderoa, Molla, Hilgenesum, Ramsoa, Hielmia, Lessoa, Rom, Hertzholmia, Fidsholmia, Pickerholmia. *Insulæ Cimbriæ ad Mare Balticum.*

CIMBRIA MINOR, seu Fimbria, unica tantum littera immutata, adjacet illi fere Chersonesi Cimbricæ parti, quæ Wagria appellatur. *Descriptio Fimbriæ seu Cimbriæ minoris.*

Abest a continenti aliquot centum passibus, & latitudine unum milliare, longitudine vero duo complectitur. Piscatu & grata fertilitate admodum famosa est: cum vix ulla sit in tota insula terræ gleba, quæ ædificiis occupata non est,

est, quin filiginem & maxime quidem triticum copioso proventu producat: quod, in Galliam, Italiam & Hispaniam, ob grani præstantiam avehitur, ibique care venditur.

Quatuor est distincta parochiis, nimirum *Borch*, *Landkirch*, *Petersdorff* & *Bandendorff*: pagis 37. Quin & eleganti decoratur oppidulo *Borch*, & brevi inde spatio arce Glambecensi, cujus muri tantum supersunt. Olim autem fuit admodum munita.

De hac insula, inter Daniæ Reges, & Holsatiæ Comites, varia & cruenta fuerunt bella gesta, dum utrique possessionem hujus insulæ sibi vendicarent.

Christophorus, Rex Daniæ, memor ingentis illius beneficii, a Johanne Largo, Comite Holsatiæ, fratre, ipsi præstiti, quo, per eum ad regni Daniæ gubernationem evectus est, insulam hanc hæreditario jure possidendam, Joanni Comiti donavit, ac tradidit. Postea Dani Holsatis eam rursus per vim eripuere: quam tamen circa A. C. 1416. Henricus, Dux Slesvicensis, & Henricus, Comes Holsatiæ, armata manu receperunt. Triennio post, nimirum circiter A. C. 1419. die Kiliani martyris, Ericus, Daniæ Rex, eam occupare contendens, primo & secundo aggressu, cum universo exercitu, ab Incolis ejicitur. Ex suis ducem de Borch, Patruelem, & circiter 1500. viros desideravit. Hac duplici clade, ac repulsa irritatus Rex, tertio eam aggressus, in suam redegit potestatem, omnesque nullo sexus habito discrimine fere interfecit, rapinis ac incendiis omnia vastans. Tandem res ita composita, ut Comites Holsatiæ eam in feudum a Regibus Daniæ concessam tenerent. Hinc etiam A. C. 1580. Regiorum filiorum tanquam Holsatiæ Ducum nomine, Henricus Ranzovius, Produx in Holsatia Regius, Joannes & Adolphus, Holsatiæ Duces, a Rege Daniæ, Friderico II. Ottoniæ, in feudum eandem acceperunt: quæ res solemni pompa & celebritate fuit peracta. Vexillum quod Vasallis conferebatur, erat coerulei coloris, cum corona aurea, quæ est insigne perpetuum insulæ.

Incolarum numerus existimatur a nonnullis 5000. hominum.

Naves magnas ac parvas habet 50. quibus negotiationes incolæ exercent, ac frumenta ad urbes vicinas transportant.

Oppidulum Borch, mercatum celebrat annuum, octiduo ante festum Michaëlis.

ANGLIA MINOR.

Anglia Angelsaken.

ANGLIA MINOR nomen habet, Saxone Grammatico attestante, ab Angulo Dani, Daniæ Regis fratre, qui huic provinciolæ initio præfuit, cujusque posteri Angli dicti, Britanniam postea, vi, occupatam, suo de nomine Angliam nuncuparunt, & priscum insulæ nomen, novo patriæ suæ vocabulo, permutarunt. Idem affirmat Guilielmus Camdenus in sua Britanniæ Chorographica descriptione his verbis: Cum inter Jutlandiam & Holsatiam, antiquam Saxonum regionem provinciola sit in Daniæ Regno, quæ dicitur Anglen, me tandem avitam nostram sedem invenisse, & inde Anglos in hanc insulam demigrasse, affirmare ausim: Utque verius affirmem, jam jussit vetusti Scriptoris autoritas, quem Thomas Allen, Oxoniensis, plurimis & optimis artibus ornatissimus, mihi suppeditavit.

Inscribitur hic auctor patricius Consul, Fabius Quæstor Ethelwerdus: Adulphi Regis abnepos fuisse videtur, floruitque circa annum salutis 950. Verba autem ejus hæc sunt: Anglia vetus sita est inter Saxones, & Giotos. Idem venerabilis Beda, qui in Anglia ortus, circa A. C. 730. vixit, Angliam majorem, ab hujus Angliæ nomine, nomen accepisse asserens testatur. Et Petrus Suffridus, de origine Frisiorum lib. 2. hisce suffragatur:

Angli, quibus alias cum Danis bellum erat, patriæ suæ pertæsi, cum a Britannis invitarentur, spe melioris conditionis ac fortunæ, cum tota gente in Britanniam navigarunt, eamque tribus longis navibus, quæ bellatores ferebant præmissis occuparunt.

His subscribit Annonius Monachus Benedictinus cap. 78. & alii Historici plurimi, inter reliquos, Henricus Ranzovius, in suo de Imperiorum periodis libello his verbis: Circa hoc tempus, quod incidit in annum Christi 446. Angli & Saxones feruntur invitati ad defendendam Britanniam, in quam tribus longis navibus, cum copiis auxiliaribus sunt delati, &, cum Britannia ab illis esset defensa, non solutis stipendiis perpetuum domicilium & sedes in ea fixerunt, & Britanniæ, suo de nomine nomen imposuerunt.

Constat præterea ex Ptolomæo & Cornelio Tacito, Anglos, antiquissimos esse terrarum Septentrionis ad Oceanum incolas: Tacitus enim Anglis, conjungit Arios Elisios Manimos, qui hodierno adhuc die appellatur Ar, Alsen & Mone.

Sunt qui Angliam ab angulo deducunt, quod inter Jutlandiam & Holsatiam in angulo sit sita, & veluti brachium porrectum se extendens, ab una parte flumine Slia claudatur, ab altera vero sinu freti ac urbe Flensburgo terminetur.

Arces Principum & curias nobilium continet viginti quatuor.

Civitates duas Flensburgum & Slesvicum, & oppidum unum Kappel.

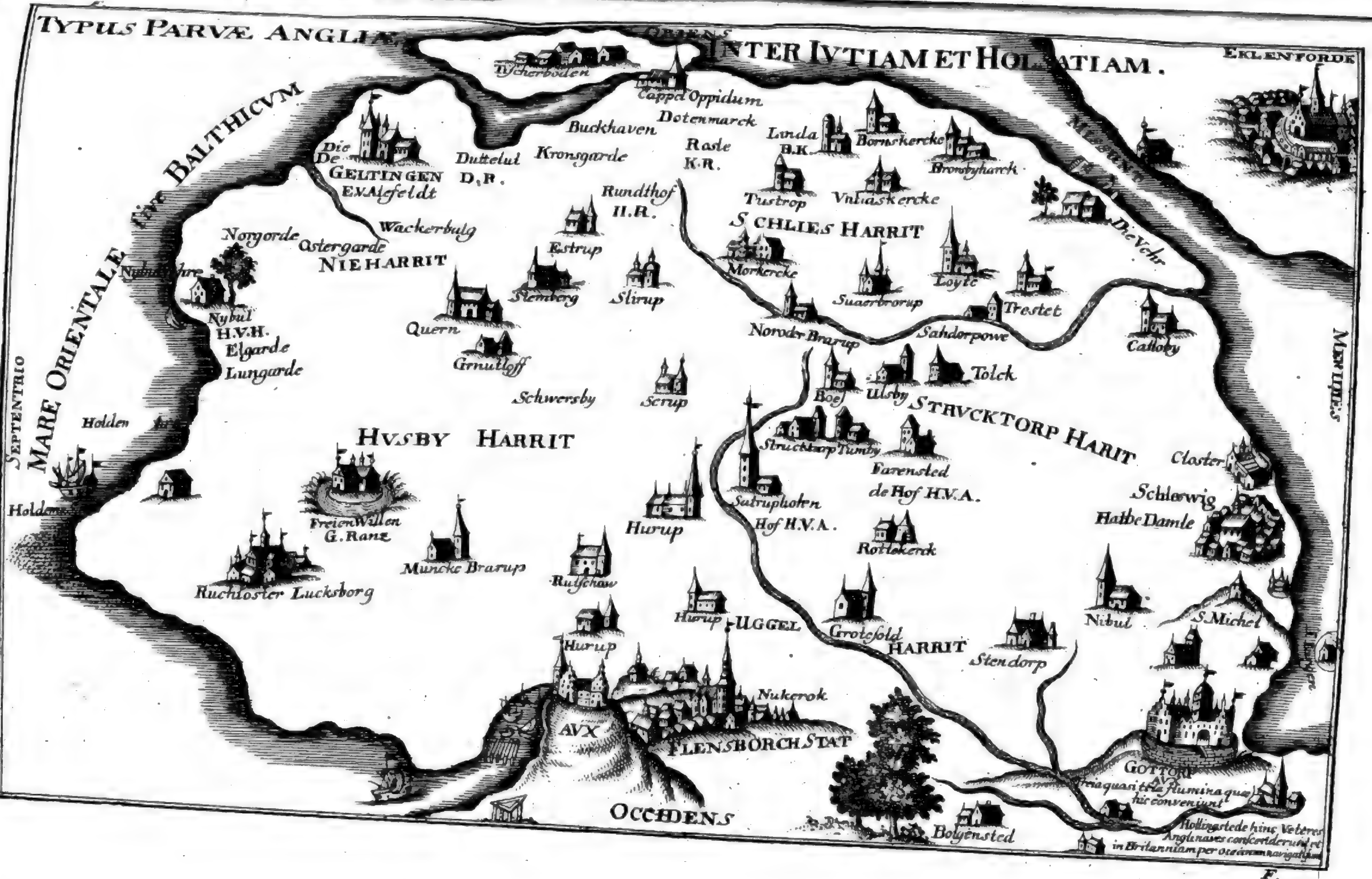
Nomarchias seu Hardas quatuor, longitudinem & latitudinem fere habet æqualem, quinque nimirum milliarium.

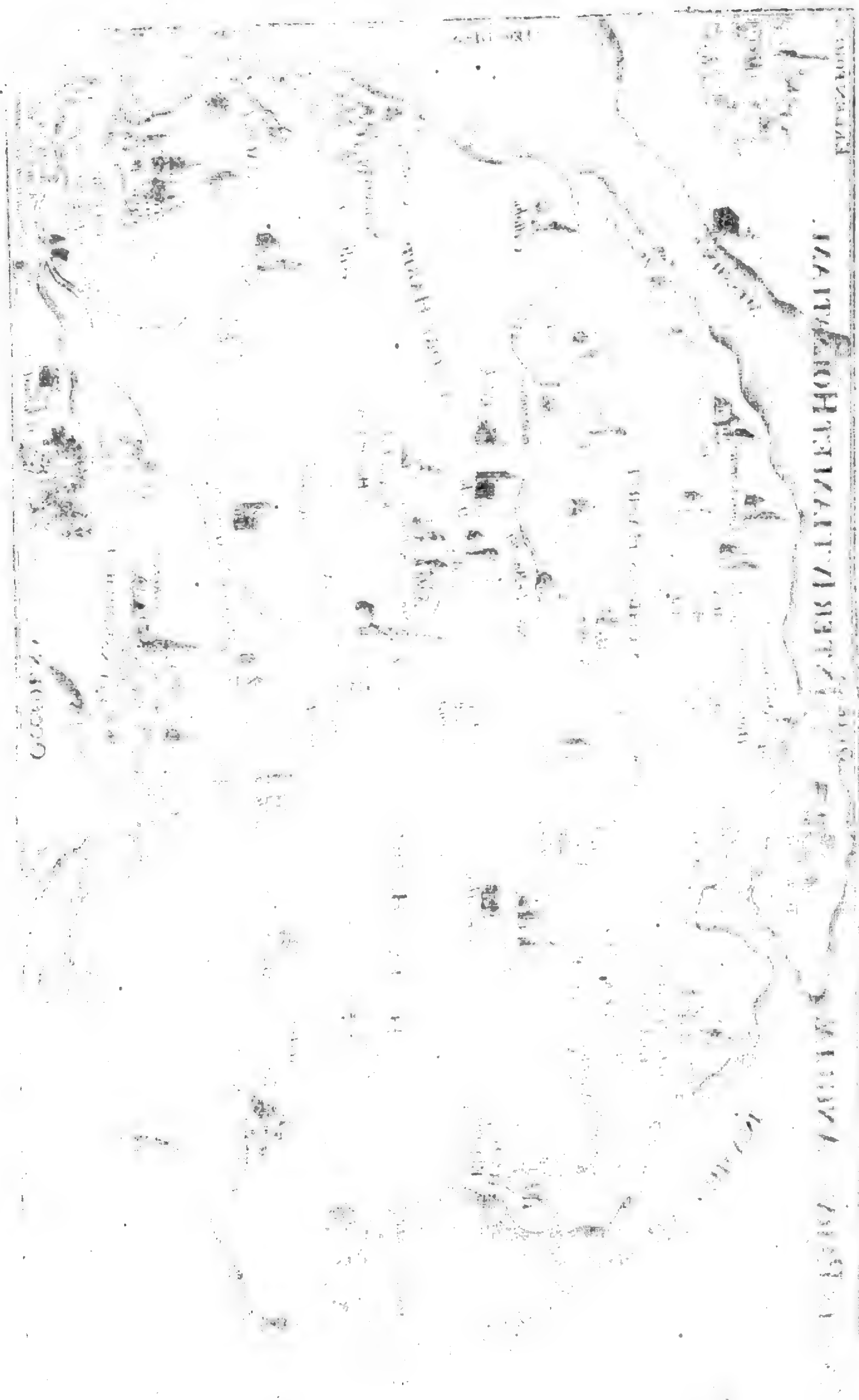
Parochias triginta octo.

SCHWANZENA seu Schwantia, duo circiter milliaria longa, totidemque lata, nobilium curias quindecim, & parochias aliquot continet. *Schwantia.*

ELISIA *Alsen*, mediocris magnitudinis insula: quæ nimirum quatuor milliaria in longum, & duo in latum comprehendit. Sunt in ejus circuitu, multi trajectus ac portus. *Alsenia.*

Oppidum habet unum Sunderburgum & ejusdem nominis castrum, ac præterea arces quinque Gammelgard (prope quam itidem portus est peropportunus, dictus Bruniol) Osterholm, Melsgard, Norburg, Rönhoff, quæ omnes,

TYPUS PARVÆ ANGLIÆ INTER IUTIAM ET HOLSATIAM.
ORIENS
OCCIDENS
SEPTENTRIO
MERIDIES
MARE ORIENTALE sive BALTHICUM
EKLENFORDE
Fischerboden
Cappel Oppidum
Dotenmarck
Buckhaven
Kronsgarde
Duttelut D.R.
Die De
GELTINGEN
E.V.Alefeldt
Wackerbulg
Norgorde
Ostergarde
NIEHARRIT
Nybul H.V.H.
Elgarde
Lungarde
Holden
Holdem
Rade K.R.
Rundthof H.R.
Estrup
Stemberg
Slirup
Quern
Grnutloff
Schwersby
Scrup
HUSBY HARRIT
FreienWillen G.Ranz
Ruchloster Lucksborg
Muncke Brarup
Rutschaw
Hurup
Hurup
Hurup
UGGEL
AUX
FLENSBORCH STAT
Nukerok
Linda B.K.
Bornskercke
Brombyharck
Tustrop
Vnliaskercke
SCHLIES HARRIT
Morkercke
Suaerbrorup
Loyte
Trestet
Noroder Brarup
Sahdorpowe
Die Vehr
Cattoby
Boej
Ulsby
Tolck
STRUCKTORP HARIT
Strucktorp Tumby
Farensted de Hof H.V.A.
Satrupholen Hof H.V.A.
Rottekerck
Grotesold
HARRIT
Stendorp
Nibul
Closter
Schleswig
Halbe Damle
S. Michel
GOTTORP
Bolyensted
F.

omnes, cum tota hac insula exceptis quinque prædiis nobilium, ad Joannem Holsatiæ Ducem Friderici II. Daniæ Regis piissime defuncti, fratrem spectant.

Ad oppidum Sunderburgum portus est satis profundus & capiendis magnis navibus mercatoriis amplus ac sufficiens.

Ipsum oppidum arctissima obsidione, ab Erico Rege Daniæ cinctum & aliquoties oppugnatum est, sed ob firmitatem sui, & præsidiorum fortitudinem, in manus hostium non pervenit.

Parochias continet hæc insula Elisia, tres & decem; satis populosas. Hardas tres, ex quibus aliquot armatorum millia, brevi temporis spatio produci possunt.

Abundat piscibus tam marinis, quam fluviatilibus.

Ferax est frumenti optimi, boum item & equorum generosissimorum.

Multas habet sylvas in insulæ circuitu in quarum nonnullis circa 5300. sues saginari queunt.

Saltuosa item existit & varii generis ferarum venationem præbet.

Circa A. C. 1421. Ericus Rex Daniæ, classe instructa ad hanc insulam contendit, spe ejus occupandæ, exemplo Fimbriæ, quam paullo ante cœperat, omniaque in ea crudelissime gesserat: sed nobilitatis, quæ in ea copiosa extitit, & cæterorum Incolarum virtute, aditu prohibitus militem exponere non potuit. Accessit ventus vehemens, qui naves disjectas magno periculo in Daniam repulit. Id ipsum itidem accidit circiter A. C. 1430.

Distat a Sunderwitha unico, ab insula Fionia duobus, Flensburgo septem milliaribus, mari conficiendis, quatuor autem si quis terra iter instituat.

Arria. Arria, Arr, minor est, quam præcedens Elisia, a qua sesqui milliari distat, Ducique Holsatiæ Joanni paret, sylvis item convestita est, & proinde, gratos venatoribus præbet recessus: præcipue autem in illis Damæ magnæ, magna copia reperiuntur.

Tres habet parochias cum oppido Nicopia: cui portus commodus adjacet.

In eadem insula duæ sunt arces sitæ, Sebugardia & Grauensteinium, quam utramque Joannes Dux Holsatiæ ante aliquot annos nove exstruxit.

Sundewit. Sundewidt, insulæ Elisiæ vicina, a qua per angustum quoddam fretum maris Baltici dirimitur, duas Parochiales Ecclesias, & Ducales arces tres Sandbergam, Belgardum & Amelundgardam nuncupatas exhibet.

Trajectus habet duos Kekenisferam & Holmisferam, a quo posteriore Anglia duobus milliaribus, per mare conficiendis distat.

Etiam hæc insula, cum sequente, Joannem Ducem Holsatiæ, Dominum agnoscit.

Kekenitz. Kekenitz, Peninsula sylvosa tota, & feris repleta, quæ 18000. plus minus sues uno anno saginare potest. Unicum habet prædium Kenitzgaard: quod cum ipsa insula Joannis Ducis Holsatiæ imperio subjecta est.

Bassoea. Bassoea pertinet ad præfecturam arcis Arpenroeæ: milliare unicum rotundo quasi situ continet; Parochiam habet unicam, sylvasque optimas, proinde jucundam venationem præsertim leporum præbet.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Arroea. Arroea, *Arroe*, in aditu Ducatus Slesvicensis sita, ubi in Fioniam per Assensem seu Ottensem sinum ad oppidum Assenium trajicitur. Quatuor pagis distincta est, & a continente aliquot centum passus distat, & Episcopo Slesvicensi subjecta est.

Sequuntur Insulæ Jutlandiæ adjacentes sic appellatæ.

Insulæ Jutlandiæ adjacentes. *Hiarnoa.* Hiarnoa, Hiarnoe, sepultura Hiarni Daniæ Regis celebris.

Endola. Indelavia seu Endola, Endeloe, milliare integrum longa, dimidium lata, sylvas & unam parochialem Ecclesiam habet.

Gernoe. Gernoe, Alroe, Wors, insulæ tres in ipsis faucibus sinus Horsensis sitæ.

Thuna. Thuna, Tun, ab Arrhusia Jutiæ tribus milliaribus distans, unicum longa & lata est, ac parochiam continet unicam.

Sampsoe. Samus Danica, Sampsoe, frumentorum ferax, & amœna admodum insula est unius milliaris: pagos complectitur plurimos, parochias quinque, cœnobium unum, quod Dorotheæ Christiani III. Regis viduæ, post Randesheimium alimentorum nomine fuit concessum.

Kitholmia. Kittholmia, Jordholmia, Weddéroa, Molsa, Hilgenesum, Ramsoa insulæ parvæ sunt.

Hielmia. Hielmia, Hielm, non longe a promontorio Hassens sita, insula est rotunda & alta. Hora unica circumiri potest. Aliquot Regias equas alit; producit allium sylvestre, & fruticeta habet brevia, quernea, unde fasces igni concitando, fovendoque idonei cæduntur.

Tres in ea fuerunt olim nobilium sedes, quas Rex Christophorus ejus nominis ultimus in fiscum redactas, solo adæquavit.

Lessoa. Lessoe, juxta Sebui Wensliæ oppidum, insula est tribus milliaribus longa, uno lata. Sylvas habet fertiles, portum unum & parochias tres, quarum turritam & præeminentem naucleri ad evitandum pericula diligenter observant. Incolæ capitulo Wiburgensi parent.

Tentholmia. Rom-Hertzholmia, *Tideshólmia*, quasi Germanorum insula & Pickersholmia, insulæ sunt parvæ, & nautis metuendæ, propter syrtes propinquas. Quo pertinet Scaga, promontorium Cimbriæ ultimum, nautis notissimum, in quo, pharos, ardentibus perpetuo candelis Daniæ Regis sumtu collucescens, longe emicat.

Et aliæ plures. Præter nominatas, quibus ab Occasu & Oriente Jutia circumdata est insulas: eadem etiam interiores habet peninsulas, & insulas plurimas: Wensliam, Hannomarchiam, Thyam, Moersеam, Salingiam, de quibus superiori egimus libro.

Oelandiam, Oxeholmiam, Handsholmiam, quæ unum milliare longa, inter duos rapidissimos amnes sita, tribus parœciis habitatur:

 Osthol-

Ostholmiam rotundam, totidemque parœciis cultam.

Jegenam, Livolandiam, Egholmiam, Bodumnam peninsulam, quæ unum cœtum parochialem alit.

Aggeroam, Fauffuerlandiam, sylvis superbam, & anguillarum copiosa piscatura celebrem inter Thyam & Salingiam.

Ottoniam seu Tirholmiam, cui Thiram Haraldi Regis matrem nomen indidisse ratiocinor, quæ post discessum Ottonis Imperatoris ex Jutia, omnem a Slesvico Regionem septentrionem versus, vallo muniri curavit.

Enumeratis qua potuimus diligentia insulis, nunc flumina Cimbricæ Chersonesi, si non omnia, saltem celebriora & potiora, juxta seriem Alphabeti digesta referemus, eorundemque origines nude ac simpliciter, & quidem brevibus subjiciemus.

FLUMINUM CIMBRIÆ DESCRIPTIO.

De fluminibus Cimbriæ. *Albi.* ALBIS, nobilissimus Germaniæ fluvius, ex montibus, qui Moraviam, a Bohemia dividunt, erumpit, & susceptis aliquot fluminibus, Bohemiam, Misniam, Marchiam Brandeburgensem, Megapolitanum, Lüneburgensem & Saxonicum ducatus pertransiens, Stormariam Dithmarsiamque, octodecim milliarium cursu præterlabitur: tandem in occiduum mare se exonerat. A fonte suo, usque ad Storam 128. fluvios plus minus excipit.

Alstria. ALSTRIÆ Origo, non procul a pago *Koldenkirche* demonstratur, unde, Hamburgum currens, Zythepsis, suo de flumine, aquam ad coquendam cerevisiam gratissimam subministrat, & Albi demum se commiscet.

Bast. BAST fl. ex sylva Rensburgensi initium sumens, Eidoram postea intrat.

Billena. BILLENA, ex sylva Trittoviensi ortus, Reinbeccam, Bergerdorpiam, palustriaque aliquot loca irrigans, post quinque milliarium cursum Albi consociatur.

Crempa. CREMPA, Stormariæ flumen, haud longe ab arce Stenburga, Henrici Ranzovii, Producis Holsatiæ natali, famosa, exoritur: inde Crempam alluens civitatem, post in Storam Albimque se immittit.

Eidora. EIDORA fluvius navigabilis & piscosus, prope arcem Ranzoviam *Bodkamp*, enascitur, unde Bordesholmia cœnobio, Chilonio & Rendesburgo civitatibus, ac arce Hala, præteritis relictisque, ad Occidentem currit, interque Dithmarsiam & Eiderstadiam naves ferens onerarias, post quatuordecim milliarium cursum, a mari Britannico excipitur.

Limes est vetus, Daniæ & Holsatiæ, ad quem sæpe de imperio inter Saxones & Danos non sine cruore decertatum est.

Giselov. GISELOV fl. ex Ditthmarsiæ pago *Alluerstorff* descendens, Eidoram confecto cursu intrat.

GUDIUS, fluvius celebris & maximus in Jutia, Randrusium alluit, variisque piscium generibus, & confertissimus & maxime admirandus est, ac in mare Orientale se effundit. *Gudius.*

HEVERA, Eiderstadiam & Nordstrandiam dividens, Husenibus portum præbet tutissimum, indeque in mare occiduum delabitur. *Hevera.*

HOLSTEDIA cum Scodburgo Jutiæ fluvio celebri confluit, ac uno alveo, in Oceanum Occidentalem descendit. *Holstedia.*

HYLCHIUS, qui & Trux dicitur, in mare Orientis se exonerat. *Hylchius.*

LEVEZOA, seu leonis amnis, *Löwens Owe*, Holsatiæ limes, paullo infra Chilonium labitur in mare Eoum. *Levesoa.*

LIVERSOA, ex monte Wensliæ prope templum Vennebergense nascitur. *Liversoa.*

LUNOW, Holsatiæ fluvius, prope Emekendorp & Geuenstede in Eidoram exit. *Lunoa.*

LYMICUS fluvius, & sinus Jutiæ profundissimus Aalburgum alluit, totamque fere Jutiæ latitudinem permeans, per varios tramites sese spargens, plures insulas & peninsulas complectitur. *Lymicus.*

MILDA ex stagno Kudersehe exortus, Meldorpiam Dithmarsiæ, quam suo nomini adoptavit, alluit, quo peracto, in Oceanum Germanicum descendit. *Milda.*

NIBSAA, flumen limpidissimum, Ripas Jutiæ civitatem, triplici incursu intersecat, indeque in Oceanum Occidentalem influit. *Nibsaa.*

RYOA, fluvius clarus, in Wenslia, dividens præfecturam Huitboiam ab Hannomarchia, & ad Africum defluens, in sinum Lymicum evolvitur. *Ryoa.*

SCIERNA, parvis initiis in Oriente conspicitur, postea multorum fluminum aquis auctus, in occasum præcipitanter vergit, ac Oceano Britannico illabitur. *Scierna.*

SCODBURGA, Australem Gothiam seu Jutiam a Septentrionali disterminans, memorabili Sclavorum clade illustris fluvius est. Etenim in agro, huic flumini adjacenti a Danis uno conflictu ad 40000. Sclavorum protriti sunt. *Scodburga.*

SLIA, in quo Anascharius Archi Episcopus Bremensis, multa millia Danorum, sicuti Joannes Baptista Judæos ad Jordanis fluenta, olim baptisavit, oritur ex sylva Poëla (in qua Abel Daniæ Rex in Frisia cæsus, & ex Slesvicensi templo, in quo prius humatus & ob nocturnos lemures erutus, jacet sepultus) Gottorpiam, Ducum Holsatiæ arcem, & oppidum Slesvicum alluit, tandem, prope vicum Capellam, in mare Balticum descendit. *Slia.*

SORCH, pagum *Soreck* præterfluit, inde Eidoram intrat. *Sorch.*

STORA, ex palude Walradensi ebulliens, non procul a Bredenberga, arce Henrici Ranzovii munitissima, Trajectum fratrum hospitio excipit, inde Itzehoam intersecat, Stormariam Holsatiamque dividit, & Heilgenstedium præterlabens, *Stora.*

terlabens, Crempamque suscipiens, demum confecto decem milliarium cursu Albi se committit.

Swentina. SWENTINA ex stagnis Plœnensibus nascitur, inde flexis ambagibus cœnobium Pretzense, & arcem Ranzoviorum Rastorp præterfluit, ac tandem prope Chilonium, præceps, in sinum Baltici maris devolvitur. Apud hunc *Trasico Rex Obotritorum*, Caroli Magni confœderatus, 4000. Nordalbingorum profligavit, versiculis hisce vetustis id attestantibus.

Ast illis Obotritorum Dux nomine Thrasco
Comperto tali motu, tulit obvia signa
Consertaque loco pugna quem Suentina dicunt.
Quatuor hostilis, prostravit millia cœtus.

Schvala. SCHVALA, ex saltibus Bordesholmi se evomit, Neomonasterium præterit, tandem per Storam in Albim exoneratur.

Trajectus fratrum. TRAJECTUS FRATRUM, ex paroecia *Koldenkercken* exortus, Bramstediam deflectit, & non ita remote a Bredenberga, hæreditaria Ranzoviorum arce, Storæ se aquis consociat.

Super hunc Henricus Ranzovius Produx Cimbricus, pontem, maxima sui parte, e lapide albo Buceburgensi, sterni curavit, inscriptionibus, quæ ibidem conspiciuntur, illud attestantibus.

Travena. TRAVENA seu Trava, ortum accipit in pago Travenhorst, unde, pergens, stagnum Vensinianum, mox Segebergam, inde Oldesloam, & Reinfeldense monasterium, tandem Lubecam Imperialem salutat, ubi per Tramundæ ostium, post duodecim milliarium cursum in sinum Codanum, ad Cimbriæ Chersonesi dorsum, se exonerat.

Fluvius est, non lacus, sed vado profundissimo, ut mediocribus navibus onustis sit pansis velis navigabilis.

Treja. TREJA seu Threna, a tribus rivulis in eam confluentibus sic appellatus, ex sylvis prope Gottorpiam prosilit, Svavestedium arcem Episcopalem præterlabitur, ac inde Eidoram intrat, cum quo conjunctus Oceano Britannico consociatur.

Wachnesus. WACHNESUS, latissimum & profundissimum flumen, a Septentrione Lubecam alluit.

Walpurgisaa. WALBURGIS OUVE in paludibus Hanrovienfibus crescit, destructum castellum Bocklenburgam præterit, ibique nomen a Walpurga Rudolphi Comitis Conjuge, a Dithmarsis, naribus, auribusque mutilata & eo in loco submersa, nomen accepit; inde per stagnum Cadense Wilstriam descendit, ubi non procul, per cataractas in Storam delabitur.

Wilstria. WILSTRIA fluvius, prope urbem Wilstriam, per cataractas quasdam ad id paratas, Storam ingreditur.

Præter enumerata flumina etiam stagna habet, admodum piscosa, & penitus infinita: inter quæ non ultimum locum obtinet Piœnense, quod in longitudinem 2½ milliarium & in latitudinem unius milliaris, quibusdam in locis extenditur. Stagnum longum, album, paludosum, angustum: Pardelonense, Suseleren-se, Stipstorpianum, Barçovianum, Silenterense, Wensinianum, Mözingense, Niendorpense.

Ac ut de reliquis verba facere desinam, sola Holsatia, Dithmarsia & Wagria non exiguæ magnitudinis stagna triginta sex, parvis non numeratis, continet: & sola Abbatia Arnsbocensis piscinas circa 400. Arx Ranzoviana cum prædio Schœneweida 24.

Amnes item & freta habet famosa plurima, amnem Uterfensem, Kudenschensem, fretum Fegesundicum, Sallingicum, Virkenum, Hualpenum, Seberum, Ottonicum, Mittelfardense &c. Ex quibus omnibus & præsertim ex Orientali & Occidentali Oceano tam copiosa omnis generis piscium præda, per totum fere anni cursum capitur, ut celebris istius piscationis emtionis & commutationis pretium, aliquot auri tonnis æstimetur. Solertia siquidem accolarum maris, quæstum e piscatu captantium, aliorum regni incolarum necessitati, non modo succurrit, sed & illius fructus ad extremas Germaniæ, Galliæ, Italiæ aliarumque remotissimarum gentium oras, magno fruitionis desiderio promanat. Non absimile evenisse apud priscos, testis est Valerius Maximus, qui ad voluptatem & ingluviem luxuriantium sui ævi implendam, etiam esculenta piscium lautiora ab ultimis Oceani littoribus, attracta esse narrat. *Amnes & freta.*

Innumera illa Cimbriæ piscium genera nemo facile recensuerit, cum maxima illorum pars nobis ignota sit:

Quare aliquot saltem species notas ut inde plagæ hujus commoditas simulque DEI bonitas innotescat, hic recensere libet. *Piscium genera.*

Notiores itaque sunt pisces:

Accipienser, vulgo sturio.
Alosa sive alausa.
Anguilla.
Asellus.
Aurata.
Aschia, græce φάγρος.
Albula.
Astacus.
Balæna sive Cetus.
Bolemius.
Cancer.
Carabus.
Conchæ.
Canicula marina.
Callyonimus.
Conger.
Cyprinus vel carpio.
Cyprinus latus vel prasinus.
Delphin.
Draco.
Esox vel Salmo.
Erythrinus.
Epelanus.
Fundulus.
Gobio vel gobius.
Gobio capitatus.
Gladius.

Halec vel halex.
Halex muriatica,
Halex infumata.
Halecula novaculæ formam referens.
Helto.
Lucius vel lupus.
Lingulaca.
Minutulus.
Marlangus vel Galamus.
Muræna.
Muræna oculata.
Mustela.
Ostrea vel concha.
Passer.
Perca minor.
Phoca, vitulus marinus.
Platessa.
Raja.
Rombus.
Rombus aculeatus.
Saler.
Scarus.
Scombrus vel scomber.
Solea major.
Solea minor.
Spirinchus.
Stella.
Turdus.
Tenca, sive Tinca.
Thymus.
Xiphias.

Balena. a. 1587. Balenæ in Holsatia prope Geldingam Angliæ minoris arcem & pagum A. Christi 1587. captæ sunt duæ, tantæ sane magnitudinis & longitudinis, ut mas, vix quatuor & viginti equis, in aulam Oceano adjacentem Nicolai Alefeldii, qui Henrici Ranzovii Producis Cimbrici gener est, potuerit deduci, ejusque caput bipenni amputatum, a robustis tribus rusticis levari ac portari. Fœmella, masculo insana ista quantitate multum cessit, licet propter embryonem sive fœtum, quem intra se, trium fere cubitorum longum habebat, tumidiore esset. Carne autem utriusque, abjectis capitibus, spinis & intestinis, tonnæ repletæ sunt viginti: & lardo novem: quemadmodum illud in suis quinque annorum commentariis Petrus Lindebergius refert.

Facere porro non possum, quin memoria repetam hoc in loco Historiolam, quam patriæ novus auctor Jonas Coldingensis refert, de Regum quorundam Commissariis. Hi, seriis confectis negotiis, congressi, inter cætera de suorum Regum præeminentia quis videlicet præstantior atque opulentior jure haberetur, contendebant. Nam quisque sui domini opes ostentabat: ille aurum, hic argentum, alius frumenti & vini copiam jactabat. Satis enim constat, unam regionem non omnia proferre.

Tandem Dano loquendi potestate facta, cum omnes quonam sententia ejus inclinaret avide expectabant, sui quoque Regis abundantissimas opes, acute satis, ille hoc modo extulit. Si, inquit, omnium totius Europæ Regum gaza licet maxima venum exponeretur, carissimeque venderetur, pretio vero repræsentato, ac inde ligneæ patinæ vilissimo coëmerentur: Omnia tamen ista licet infinita futura vasa, termis recens captis piscibus onerare atque exonerare Rex Danus sufficiens est. Quo dicto, omnium suffragiis, palmam suo Regi obtinuit, sed de his satis.

Finis libri secundi.

LIBER TERTIUS
DE
ORIGINE, NOMINE, SEDIBUS, MORIBUS, FORTITUDINE, BELLIS ET REBUS PRÆCLARE GESTIS CIMBRORUM.

Lib. III. Origo Cimbrorum. CIMBROS a Gomero nepote Nohæ ex maximo natu filio Japheto ortos esse, nomenque ab eo, per tot secula paullulum immutatum trahere, consentiens omnium opinio est. Cum enim posteritas Japheti majorem orbis terrarum partem in Europa Asiaque minore occupasset, (quod ipsi, cum etymon nominis dilatationem significantis, tum faustum Nohæ parentis votum portendit) posteri a Gomero orti ac Cimmerii dicti, ad Bosphorum Mæotidi paludi proximum, (qui de illis Cimmerius est appellatus) ultra Thraciam ubi Tanais oritur, sedes suas posuerunt. Cujus rei etiam Propheta Ezechiel cap. XXXVIII. certissimus est testis, qui Gomer & Thogarma latere Aquilonis expresse vocat. Quod de Palæstina, ubi vir divinus sacri Numinis instinctu scripsit, accipiendum est. Eo enim in loco floruisse olim Cimbros potentia & nominis celebritate præter Bosphorum & mons & oppidum ejusdem loci, ab ipsis Cimmerium nominatum, documento sunt. Hinc postea succedente tempore, per regiones propinquas Russiam, Litthuaniam, Livoniam, Borussiam & Vandaliam, quam nunc Pomerani & Megapolitani obtinent, in Cimbricam Chersonesum progressi, totoque ejus littore se passim diffundentes, late dominati sunt, & castrato paullulum nomine litteraque interjecta Cimbri nuncupati. Quando vero migratio hæc contigerit, ignotum est. Herodotus meminit, Cimbros, cum irruptione facta, Lydiam invasissent, ab ejus populi Rege repulsos esse. Sabellicus præterea ab Aliate qui Lydorum Rex fuit, eos Asia ejectos scribit

bit. Opinantur nonnulli eos vel inusitata Oceani inundatione coactos, vel vi a Gothis expulsos sedibus suis emigrasse. Alii suapte sponte ac voluntate sive fato quodam impulsos, sive opum alienarum cupiditate accensos, cultiora loca appetiisse existimant.

Nominis derivatio. Nominis Etymologiam Wolfgangus Lazius & Caspar Peucerus, ex lingua Germanica deducunt, ac primum ex vocabulo Cimber, litteris usu vulgi paullulum affectis, Kimper ex eo Kemper, *oder Kämpffer*, quod virum bellatorem significat, faciunt. Hos refutat Petrus Suffridus de origine Frisiorum lib. I. cap. 7. inquiens: Vocabulum Cimber, originis Hebrææ est, & ex Gomer derivatur.

Ex Gomer enim litterarum modica deflexione fit Comer seu Cumer: ex eo Cumber, & inde Cimber. At, utcunque proferatur, nomen est proprium, nec aliud quicquam significat, quam filium Japheti, illum, qui Cimbricæ gentis autor fuit: quemadmodum nec Cimbrorum nomen aliud quicquam denotat, quam posteritatem ex Gomero. Ejusdem sententiæ est Guilielmus Camdenus, in sua Chorographica Britanniæ descriptione, his potissimum verbis: Gomerus filius Japheti natu maximus, Gomeris, qui postea Cimbri & Cimmerii dicti, in his ultimis Europæ finibus, originem dedit, & nomen imposuit. Cimbrorum enim sive Cimmeriorum nomen hanc orbis partem quodammodo opplevit: nec solum in Germania, sed etiam in Gallia latissime patuit, cujus lingua latrones interpretatur Cimbros. Unde paullo post, subjungit idem Autor: Nec quis detrahendi studio nostris Cumeris sive Cimbris objiciat, quod Cimbros lingua Gallica latrones dici, Sextus Pompejus scripserit. Licet enim Cimbri in illa ἡρωϊκῇ mundi ætate, qua fortitudo bellica excelluit, ab his Europæ finibus errabundi, ut Autor est Possidonius, ad paludem usque Mæotiden, latrocinando militiam agitarint: non tamen Cimber magis latronem significat, quam Ægyptius superstitiosum, Chaldæus Astrologum, & Sibarita delicatulum. Sed quia tales fuerunt illæ nationes, de illorum nomine, qui tales sunt, vocantur: Et in hoc mecum sentit eruditionis lumen Josephus Scaliger. *Consensus Autorum* Cimbrorum meminerunt Ephorus, Clitarchus, Plutarchus, Posidonius, Ptolomæus, & Strabo Autores Græci: Ex Latinis Cæsar, Livius, Plinius, Florus, Tacitus, Eutropius, Orosius, Mela & plures alii, ex quibus videre est, Cimbricum nomen huic genti fuisse primitivum, quo antiquius aliud habuerit nullum. Trecentis enim totis ante Christum annis, cum Saxones partem Cimbriæ Duce Juthone occupassent, Cimbria ex Cimbris appellata fuit. Ac idem nomen huic genti salvum permansit, adhuc postea ducentis annis, hoc est *& historia.* ad ætatem usque C. Marii. (vid. Pet. Suffrid de orig. Fris. lib. 2. cap. 10.) sub quo facta est expeditio Cimbrica, anno ante natum Christum centesimo undecimo. Permansit eidem genti nomen idem adhuc salvum, postea quoque ducentis integris annis, id est ad ætatem usque Cornelii Taciti, qui, anno post Christum centesimo librum scripsit, de moribus Germanorum, in quo, gentem hanc, solito nomine Cimbros, & terram ipsam Chersonesum Cimbricam appellavit. Tacito, post annos 600. successit venerabilis Beda, qui anno 730. Christi scribens, gentem hanc Vitas appellavit, ut ex allegato lib. I. de Jutia loco patet.

Bedæ post annos 500. successit Saxo Grammaticus, qui anno post natum Christum 1200. scribens, eandem gentem Jutas appellavit, nomine in hunc usque diem usitato. Habitasse insuper Cimbros inter Germanicum & Britannicum maria duo, non procul a Saxonibus, versus Aquilonem, Tacitus, Plinius, & Ptolomæus expresse affirmant; Strabo vero intra Albim & nequaquam in Chersoneso eosdem Augusti tempore, cui æneum lebetem plurima sanctitate consecratum obtulerint, egisse scribit, Possidonii crasso errore seductus: qui etsi inundationes, quæ in patria sua non fiunt, etiam nusquam terrarum fieri putans, negat: non negat tamen Cimbros Chersonesum incoluisse, quod plane negat Strabo. Atqui scire idem non modo debuit, sed etiam potuit, Cimbros Chersonesum habitasse, tum, cum expeditionem facerent in Italiam. Nam cum Romanorum provincias in Germania, & eorundem res in his gestas, commendaret: habebat tabulas Augusti, habebat commentaria Cæsaris, habebat alia, quæ tunc exstabant, unde patriam eorum disceret, quam Romani suo periculo docti, jam non norant longe ante, quam Augustus nasceretur; & cum mentionem faciat lebetis, quem Cimbri Augusto donaverant, caussas ignorare non debuit, cur is donatus fuerit. Donatum ait, ad veterem offensam leniendam, quod non ita est! Augustus enim Albim Romanæ ditionis terminum in Germania esse voluit, ideoque edicto vetuit, ne Duces ultra Albim, Orientem versus arma proferrent. Si igitur Cimbri intra Albim habitarunt, non dona, sed tributa ab illis accepit Augustus, ut a cæteris, quos subditos suos habere voluit. Nam, amici dona: Subditi tributa dare & conferre solent. Quocirca dona a Cimbris accepit, quod ultra Albim habitarent, quemadmodum a reliquis Transalbinis omnibus. *De sedibus Cimbrorum eorumque bellis,*

Quod ex fœdere solemni factum est, in Conventu publico Romanorum & Trans-Albinorum Principum. *Fœderibus,* Fœdus hoc utrique extorsit mutuus metus. Transalbini enim cupide pacem hanc amplexi sunt, Cis-Albinorum exemplo docti, contra Romanorum pertinacem & potentem vim, sine periculo bellum suscipi non posse. Romani etiam spectro Drusiano moti, quod eventu ipso videbant comprobatum esse, facile passi sunt, Albim imperii sui terminum in Germania poni: cum vererentur, si longius progrederentur, futurum, ut Cisalbini, a tergo ipsis incumberent, & commeatum suorumque subsidium & reditum denique intercluderent. Et erat ipsis vel illud in præsenti abunde satis, quod veterem societatem inter Cisalbinos, ac Transalbinos hoc fœdere interrupissent, & exinde æternæ diffidentiæ fundamenta jecissent.

Quas artes Romanorum proprias fuisse ex Tacito, luce clarius apparet, qui, multis exemplis docet

docet Romanos, non alia ratione fregisse Germanos, quam serenda inter eos discordia. Has autem artes posteros etiam eorum, longis temporibus usurpasse & adhuc exercere, quotidiana experientia attestatur. Ad Albim quoque Cimbros Imperium obtinuisse ex Ptolemæo, qui Trajani tempore vixit, colligi potest. Ait enim supra dorsum Cimbricæ Chersonesi, Saxones habitare, idque ut mihi videtur suo tempore: alioquin locus iste si a Cimbris antea non fuisset habitatus, non nominatus esset Cimbrica Chersonesus; quod ipsum si necesse foret, aliis etiam argumentis & potissimum nostris Archivis probari posset. Quemadmodum etiam Ptolomæus & Mela, Cimbros non modo Chersonesum ipsam, sed etiam ultra Albim provincias intermedias inter Chersonesum & oram Gallicam interjacentes; ad Austrum autem Sicambros ad Septentrionem Oceanum Britannicum iisdem Cimbris terminum fuisse, confidenter affirmant. Verum Henricus Ranzovius Produx Cimbricus hoc non probat, contentus, terminum fuisse Cimbricum, Albim, Billenam Travenam, & Oceanum.

Ethelwardus Anglus scribit: gentem, quæ maritima loca incoluit, a Rheno flumine usque ad Doniam urbem, quæ nunc vulgo *Dannemarck* appellatur, Saxones nominatos esse, eosque in nomen Saxonum coaluisse. Ast ego, qui Doniam Civitatem non novi, pro Doniam, Daniæ urbem scriptum fuisse existimo, præsertim cum in textu sequantur hæc verba vulgo *Dannemarck* nuncupatur. Ac aliter judicare non possum, quam Slesvicum fuisse: illo enim tempore fines regni Daniæ erant non procul ab urbe Slesvico, apud Danorum illud opus *Danwergk* etiam hodie nominatum.

Et fuit Slesvicum non quidem Daniæ, sed totius Cimbriæ Metropolis, quondam & amplissimum opulentissimumque oppidum, in ipso Cimbricæ Chersonesi isthmo situm. Indicant hoc frequentes Conventus ibidem habiti, connubia contracta, confœderationes peractæ, ut Caroli Magni, Henrici I. Ottonis, Imperatorum: Gottfridi, Henningii, & Heraldi, Daniæ Regum, qui in illo loco classem exercitumque collegerunt: nonnunquam non procul ab eadem urbe invicem decertarunt, de finibus Daniæ disceptarunt, & fœdera diversis temporibus erexerunt. Quod ex Historiis tam Gallicis, quam Danicis & Archivis videre licet.

Rebus gestis & fortitudine, Constat præterea, nullum Romanorum Imperatorum Albim trajecisse, excepto Carolo Magno, qui tandem A. C. 789. aliquot victorias adeptus, nonnullus ex Trans-Albinis & Nord-Albingis subegit, ad Christianam religionem convertit, & A. C. 804. aliquot hominum millia in Brabantiam transmisit: quorum maxima pars tempore Ludovici Imperatoris, Caroli filii, sunt reversi, & priora loca denuo occuparunt: ut patet ex privilegio ab eodem Aquisgrani dato. Trans-Albinos & Nord-Albingos dico: sic enim Cimbri longe ante Caroli Magni tempora fuere appellati, ac quidem discretis temporibus, interdum etiam Jutæ & Angli. Deinceps Albis, Billenæ, Storæ, Travenæ, & Eidoræ accolæ: (cujus fluvii extremitates, & insulas adjacentes Frisii occuparunt) Stormari, Holsati, Dithmarsi, Wagri & Slesvicenses dicti. Ita exolevit illud vetus Cimbricum nomen, invalescentibus paullatim singularum partium novis nominibus.

Ab omni autem memoria, primi exterorum Dani, Cimbris, ut maxime vicini semper extiterunt: Ita etiam in patriam successerunt. Saxones Cimbris nonnullis etiam imperarunt, præsertim illis, qui in dorso Cimbricæ Chersonesi habitabant, ut Nordalbingis nunc Holsatis, & quidem progenitores, Widekindi & hujus posteri. Cum Saxonibus tamen Reges Daniæ, de his ditionibus, assidua bella gesserunt, in quibus nunc hi, nunc illi victoriam obtinuere. Sic Nordalbingi Saxonum tunc quasi subditi, maximam opem tulerunt Widekindo, contra Carolum Magnum. Widekindum in his etiam locis aliquando delituisse, & Nordalbingorum opera, bellum redintegrasse, constat ex annalibus Francicis.

Paruit autem ab eo tempore, quo Christiana religio primum in has terras invecta est, Holsatia Carolo Magno, suo Victori, & filio ipsius, Ludovico Pio, qui Archi-Episcopum Holsatiæ cæterarumque Gentium Septentrionalium, Hamburgi instituit S. Anscharium: Ordine ejus successoribus, post, & inter alios, Ottoni Magno, qui Hermanno Bilingo, homini novo, & filiorum suorum præceptori, Duci Saxoniæ a se creato, Nordalbingiam quoque regendam attribuit: cujus posteris, cum 150. annos, eam possedissent, extinctis, Lotharius Imperator Adolphum III. Comitem Schowenburgensem, Holsatiæ Comitem primum constituit. *ac Christianismo.*

Qua familia masculina, his in locis, iterum deleta, ad Comites Oldenburgenses, inprimis ad Christianum I. e sorore Adolphi, ultimi Schowenburgensium & Holsatiæ Comitis natum, postea Danorum Regem, ejusdemque posteros Holsatiæ Principes, Cimbrica Chersonesus translata est. In quorum potestate 164. annos jam permansit: utque diu permaneat, DEUS Trinus & Unus faxit!

DE
MORIBUS ET INSTITUTIS
Veterum
CIMBRORUM.

Vetustissimi illi Cimbri, qui in Holsatia postea sedem habuerunt, eorumque posteri prisca illa Germanica lingua, quæ Saxonum genuina est, primis temporibus utebantur: cui Danica in nonnullis vocabulis convenit. Regem aut Principem agnoscebant neminem, sed exortis subinde bellis, ex suis, fortissimum quemque, & factis illustribus spectatum Ducem sibi deligebant, si qui forte explorata virtute, & factis præclare editis, pares electionem facerent dubiam, hæc, sorte per ipsosmet jacta, definiebatur. *Mores Cimbrorum bellici*

Nec

Nec diuturnius cuiquam erat imperium, quam bellum ipsum, cujus gerendi Dux esset declaratus, duraret. Præter Nobiles, colonosque, & quosdam conditione servos (quos Christiana nunc pietas sustulit) nullos inter se vitæ status aut discrimina alia habebant: Quemadmodum ne nunc quidem inter finitimos Danos, Noricosque in usu sunt: nisi quod ante paucos annos in Suecia quidam, novo exemplo, eos incognitos hactenus honoris titulos gradusque adepti sunt. Summa apud eos dignitas, summusque honos, & status, post electos belli Duces, Equitum erat, quos ab ornamentis, quæ illis conferuntur, Auratos vocamus. Ad hunc maximi honoris gradum, nulli patebat aditus, nisi qui virtute bellica, factisque in hostem egregiis patratis, cujuscunque vel classis vel fortunæ esset, ad id dignitatis culmen, merito adscendere putaretur. Iis enim solis, ut præclarum & ingens, compertæ spectatæque virtutis præmium, in conspectu exercitus, patentibusque campis, ab ipsis Ducibus, quorum ductu & auspiciis, strenuam & memorabilem in bello operam præstitissent, solemni ritu & ceremonia conferebantur. Quod ipsum, & apud alias plerasque gentes in usu fuit, & recenti memoria Franciscus Galliæ Rex laudatissimo sane exemplo, in consuetudinem quodammodo revocavit. In Christianæ fidei societatem, repudiatis idololatricis superstitionibus, Saxones tandem sese contulerunt. Ante id vero tempus, Solem & Lunam, aliosque vanæ religionis Deos adorabant, eosque diversis & certis in locis colere, & sacra ipsis facere solebant.

Superstitio & recta fides.

Neque enim cœleste & immortale NUMEN, ullis aut ædibus, aut aliis operibus, manibus mortalium fabricatis includi & contineri posse credebant.

De animarum tamen immortalitate recte statuebant, doctrina ea, quasi per manus a Gomero usque, primo Gentis Auctore posteris tradita. Honesta item inter ipsos jungebantur connubia: Maris nimirum unius, fœminæque copulatione, quorum alterutro fatis functo, secundas nuptias non celebrabant.

Civiles consuetudines.

Ut pares essent Conjuges, ejusdemque status & conditionis, magnopere observabant. Qui aliter contraxissent, publicam ignominiam, & suspicionis sinistræ notam subire videbantur. Reos adulterii & convictos, capitali supplicio afficiebant, ut certior Majorum sanguis propagaretur. Juris dicendi judiciique exercendi hunc habebant morem.

Erat universa ditio in certas hardas & parœcias divisa; Hæ, statis temporibus locisque pro se quæque seorsum suis cum armis, patente sub dio, in campis conveniebant; aderantque ejusdem loci viri nobiles, qui velut testes judicio assiderent. Ibi in medium prodibant, qui contra alios litem movere se justam existimarent: auditisque & cognitis partis utriusque actionibus, defensionibusque, Conventus universus, in consilium bat: idque temporis spatium, quod interim deliberando terebatur, curam vocabant. Expensis diligenter & velitatis in partem utramque controversiis, in consilium redibant, vocatisque litigatoribus de jure pronunciabant. Si quis judicio stare non vellet, ad duodecim constitutos sive Judices sive Arbitros, & ab his ad universæ ditionis Conventum provocare, ei licebat.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Hæc, minuendarum litium, judiciique exercendi consuetudo, semel quotannis observabatur. Est in hunc usque diem locus non procul Rendsburgo, qui,

Et judiciales.

ANNUÆ TRABIS nomen, ab eo judicii more, etiamnum retinet: solentque illic, nunc quoque terminandis controversiis, nonnunquam rusticorum Conventus haberi, ac fuerunt præterea in aliis Chersonesi partibus, similia loca, quorum memoria longinquitate temporum intercidit. In Jutia adhuc in quotidiano usu sunt talia conciliabula, & Hardæ nominantur. His præsidet unus ex nobilitate, qui *Landes-Dommer* nominatur, id est judex terræ.

Judicium annuæ trabis.

Homicidii crimen ultimo supplicio non persequentes, mulcta plectebant pecuniaria, ne uno infelici casu, duo de medio tollerentur, idque ita usque ad Christianum ejus nominis tertium Daniæ Regem observatum est: Qui ut erat Princeps prudentiæ miræ & æqui bonique observantissimus, quoniam ea consuetudo a Divino simul humanoque Jure discrepare videbatur, insolitam usu & temporis diuturnitate legem, ante annos non adeo multos, consensu procerum, ita constrinxit, ac mitigavit, ut qui inopinantem quempiam, armisve ad corporis sui defensionem non instructum, interfecerit, capite pœnam luat: in reliquis priscæ consuetudinis vigor obtineatur, ut a sanguinis profusione temperetur

Instituta criminalia.

Si acriores forte contentiones de jure aut honoribus inciderent, inter Nobiles præsertim, antiquo Romanorum more initis duellis Marte judice lites dirimebant. Erant sepulturæ eorum in sylvis & agris. Tumulos aggestis lapidibus vestientes, & advolutis grandibus saxis muniebant: quod genus complures passim adhuc visuntur, qui Gigantum strata vocantur: idque eo, quod veteres Cimbri homines essent proceri ac validi, & Gigantum stirpe nati crederentur. At qui paucos ante annos, non procul ab Anthonii Ranzovii prædio, Nienhoff, sceleta duo inventa sunt, alterum sex ulnas longum, alterum quinque.

Nonnulli quoque, sed pauci, exstructis rogis, more Romano cremari, cineresque collectos in urnas custodiri volebant: cujus rei vestigia aliquot, nostro seculo, comperta sunt. In dictis, pactis, factisque, fides summa, & mira animorum constantia erat: quam non præstare vel leviusculis etiam in rebus, omnino ignominiosum & inhonestum ducebant.

Fides pactorum.

Neque opinio ea & existimatio penitus apud posteros evanuit: sed ut ab optimis accepta Majoribus, studio magno etiamnum retinetur, ut nobili homini inprimis nihil æque turpe putent, ac, datam fidem fallere: idque, qui facere

facere reveritus non fuerit, is haud obscura infamiæ macula se aspergat. Unde proverbium *Holsten-Glaube* apud hujus terræ incolas inolevit.

Mulierculæ divinatrices. Ad bella singuli viritim proficiscebantur, ductis secum uxoribus: quæ, incantationum magicarumque artium gnaræ, auguriis & vaticiniis operam dabant, deque præliorum eventibus scienter præsagiebant.

In acie, Valerio Maximo referente, gaudio exsultabant, tanquam gloriose & feliciter e vivis excessuri; at in morbo, quasi perituri, turpiter lamentari consueverunt.

Fugere in bello, res insolens ipsis erat, quique id fecisset, ei nullus ad suos patebat reditus.

Victui & opibus quærendis ex re pecuaria magis, quam agricultura studebant.

Possessiones liberæ & Dominia. Bonis & possessionibus suis, quæ pascuis potissimum, stagnis & nemoribus constabant, pro arbitrio utebantur, fruebanturque: neque ea colonario beneficiariove, sed proprio atque hæreditario, omnes jure tenebant. Nec operis quidem & angariis, nobilitati præstandis, coloni, ita, ut nunc plerisque in locis, olim gravabantur: quæ postea ab his, qui, veris expulsis incolis, has oras occuparunt, paullatim introducta, subditisque imposita sunt.

Id vel inde conjicere licet, quod agrestes, Holsatiam Dithmarsiamque incolentes, sua sibi habent dominia & prædia, quæ hæreditate obveniunt, transeuntque: ac rariora levioraque eorum sunt onera: nec iisdem in locis, ut in aliis, tot Nobiles sua habent domicilia.

At mutatis subinde dominis, cum quisque ut erat victor, abrogatis veteribus, novas præscriberet diceretque leges, ex bonis hæreditariis, passim precaria, atque conductitia effecta sunt. Nobilium autem possessiones & dominia ut nunc quoque magna ex parte existunt proprii Juris, liberæque potestatis eorum, nec feuda sed allodialia erant bona: *Bona olim allodialia.* extinctaque omni familiæ cujuspiam prole mascula, non ad Principes, sed ad agnatione proximas sexus muliebris ea recidebant bona.

Hæc omnimoda cum Jurisdictione merique & mixti Imperii potestate, ac cunctis pleni Juris commodis possidebant, idque sive Jus, sive consuetudinem a Majoribus ad posteros transmissam, etiamnum hæc ætas retinet.

Nunc clientelaria. Familiarum tamen inter se dissidentium controversiis, litibusque effectum est, ut nonnulla ex his bonis, pristino jure obscurato & abolito, pro feudis habeantur.

Fortia agere ac pati, summopere avebant Cimbri. Iidem Marte magis quam arte, sagoque magis quam toga, delectabantur.

Studia litterarum, earundemque cultores, in nulla apud illos erant autoritate: quo factum, ut nulla certa, de suo in Cimbriam adventu, aliisque rebus præclare feliciterque ab se gestis, monumenta ad posteritatem transmiserint.

Nam hac de re quæ veteres Saxonicarum rerum scriptores litteris prodiderunt: iis (quod scilicet ab hominibus imperitis rudibusque congesta sunt) fides habenda non est, cum eos multi scriptores passim, ut futiles & frivolos refellant.

Studia & cultus litterarum. Etsi autem veteres Cimbri politioris litteraturæ expertes fuere: rerum tamen naturalium inquisitionem haud penitus abjecerunt. Potest hoc colligi ex eo, quod ipsi, ut Oceani Germanici accolæ, ejus æstum sedulo observabant, annique sui (quem a xxv. die Decembr. exordiebantur) rationem ad Lunæ & ex hoc Astro pendentis æstus marini motum componebant. Nonnulli Danis hoc ascribunt, Daniam pro Jutia, quæ pars est Chersonesi Cimbricæ, & quo in loco, non in Daniæ mari Orientali, æstus sentitur, nominantes.

Ast, qui post veteres Cimbros easdem terras incoluerunt, non minus corporis robore atque viribus, quam animi generositate, viri eximii & cum Romanis merito comparandi sunt. Quorum egregia facta, sequenti libro Ranzoviano, Camœnæ descripserunt.

Elogium Dithmarsorum. Quin & hodie Holsatiam incolit ipsissima proles veterum Cimbrorum, eorundemque virtutis reliquiæ, tam in campestribus quam palustribus longe lateque emicant. Testes sunt ex multis Dithmarsi, qui, licet, libertate amissa, legitimæ dominationis jugum acceperint; ita tamen se gesserunt, ut avitæ virtutis memores fuisse, nec libertatem a Majoribus acceptam projecisse, sed acerrimo studio propugnasse videantur. De quibus alias.

DE FORTITUDINE, BELLIS, ET REBUS PRÆCLARE GESTIS VETERUM CIMBRORUM.

Cimbrorum Expeditio in Italiam. Duæ fuerunt caussæ, cur Cimbri patriam Chersonesum reliquerint, & nobilem illam in Italiam expeditionem susceperint.

Prima caussa. Prima fuit frequens inundatio, de qua antiquissimi scriptores, Ephorus, Clitarchus, aliique complures, multa scribunt: Etiamsi Posidonius, & eum secutus Strabo, id rideant, ob id, quod in Septentrionali Germania, inundationes fieri non crediderint nec quicquam de æstu, hoc est, accessu & recessu maris, sciverint.

Altera. Altera caussa fuit, tum continuum bellum, quo attriti, dum Saxones ac Dani de Jutlandia, & tandem de universa Chersoneso contenderunt: tum direptiones creberrimæ, quibus a Slavis, Vandalis, Obotritis, & Danis, inter quas bellicosissimas gentes medii habitarent, quotidie infestabantur.

Conjectura & rationes aliæ. Sed nec a vero admodum aberret, qui statuat, Cimbros fertilissimis istis ac ditissimis Italiæ Regionibus consideratis, opum ac divitiarum illarum desiderio allectos, eo transmigrasse:

grasse: cum alioquin prædationibus & direptionibus adsueti essent, seque istis sustentarent.

Romanis initio, parum de Cimbris constitit. Scribit enim Strabo in libro, de orbis terrarum situ, quod commune sit omnibus, qui Cimbricum tractum incolunt: ut alio facile commigrent, propter victus tenuitatem: & quod illa plaga, quæ trans Albim Oceanum spectat, Romanis plane sit incognita: Insuper quod neque Romani, Albim ipsum trajecerint, nec ulli, illuc, iter pedestre susceperint.

Idem Plutarchus affirmat, in vita C. Marii his verbis: Cimbri quidem ex eo, quod agrum suum nunquam exierant, & ex remotissima regione venerant, unde, quique essent, non constabat, qui tanquam nubes in Galliam, Italiamque ruperant. Sed Romani ex eo arbitrabantur populos Germanicos esse, ejus generis, quod ad Borealem Oceanum sedem habet: quod homines magno corpore, horrendisque oculis essent, & quod apud Gallos Cimbri prædones appellarentur.

His accedit Tacitus (qui, anno sexto Imperii Cæsaris Vespasiani, post natum vero Christum anno 75. adhuc vixit) hoc modo scribens: Germaniæ sinum, Oceano proximum Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens, veterisque famæ late vestigia manent, utraque ripa, castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis, & tam magni exitus fidem.

Sexcentesimum & quadragesimum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma. Hæc ille.

Nunc, bella Cimbrorum perstringemus.

Bella Cimbrica ab U. C. anno 640.

PRimum omnium ab urbe condita A. 640. ante natum vero Christum 108. secundum alios III. Cimbri Chersoneso sua egressi, nobilem illam in Italiam expeditionem, per Galliam, transeuntes susceperunt, & in Illyrico Papyrium Carbonem Consulem, ipsis accessum ut intercluderet, missum, cum integro exercitu fortiter prostraverunt.

Post eum, Marcum Junium Syllanum Consulem & ipsum, commissa feliciter pugna, superarunt. A qua victoria missis legatis sedes & agros a Senatu Romano postularunt, qui hoc ipsis recusavit.

Quocirca armis atque viribus, quod prius denegabatur, obtinere conati sunt, & cum Romanis manus conserentes, eosdem fuderunt, victoriamque, Aurelio Scauro Consulis legato capto, reportarunt. Quem postea, cum in consilium a victoribus adhibitus, ne superatis Alpium jugis in Italiam sese demitterent, eos deterreret, & vinci Romanos haud posse diceret, Bolus Rex ferocisque ingenii juvenis, manu sua interemit.

Ad eam, advenientis tanta multitudine gentis, tribusque jam præliis victricis, famam perterriti Romani, nec sibi, donec in Italiam hostes ingrederentur, expectandum rati, in aditu Alpium, denuo exercitum validum opponunt.

Inita igitur ad Rhodanum pugna, iterum Cimbri memorabilem & funestam a Romanis victoriam consequuntur, octoginta millibus militum trucidatis, calonum, lixarumque millibus quadraginta, castrisque binis Consularibus potiuntur, vix denis, e tanto exercitu, elabentibus.

Alter Pro-Consulum seu Ducum C. Manlius, in pugna interfectus, occubuit. Alter Quintus Servilius, Cæpio, cum ex fuga certissimus Romam tantæ cladis nuncius pervenisset, abrogato Imperio, bonisque publicatis, cum quod ejus temeritate, tanta clades accepta crederetur, tum ob spoliatum auro Delphico templum Tholosanum, in carcerem ductus, ibique a carnifice necatus est, cadavere ejus ad scalas Gemonias, id est ad locum damnatorum supplicio destinatum, abjecto.

Scribunt nullo unquam tempore, tantam Romanorum stragem factam esse.

Quamobrem suspensis metu animis, Romani C. Marium, bellicosum juxta & fortunatum Ducem, ex Lybia, ubi regem Jugurtham superaverat, in urbem revocant, eumque, continuato per annos plures magistratu, ejus belli imperatorem creant. Hic Marius, usus consilio mulieris fatidicæ, per biennium, cum Cimbris dimicare noluit.

Eo autem elapso, cum Cimbris & Teutonibus Ambronibusque bellicosis, qui sese adjunxerant (quorum omnium numerum tantum fuisse, narrat Franciscus Patricius Senensis, ut sex juges ac continuos dies, longo, ordine nunquam interrupto, Marii castra transiverint, ac illudentes Romanos rogaverint, Ecquid mandatorum ad Uxores suas perferri vellent, sperare enim se, quam primum eas visuros,) ad aquas Sextias prælium feliciter commisit, eorumque ducenta millia trucidavit, & nonaginta millia cepit. Ac ferunt cæsorum tantam fuisse copiam, ut Massilienses, congestis cadaverum ossibus, suas vineas obsepserint, agrosque, madefacta sanguine Cimbrico, & carnium putredine gleba, tam feraces reddiderint, ut aliquot annorum insignis fertilitas fuerit subsecuta.

Reliqui Cimbri, qui per Noricum Italiam ingressi fuerant, hac insperata sociorum suorum clade cognita, animum tamen, ob vires debilitatas, & socios amissos, non abjecerunt, sed denuo per legatos, aliquam terræ partem, inhabitandam petierunt. Qua rursus negata, Quinti Catulli exercitum ab Alpium faucibus, quas obsederat, depulerunt, Italiamque aggressi ad Athesin flumen, castra metan-

tantes, castellum occupatum relinquere coëgerunt.

Quod cum Marius cognovisset, propere veniens, exercitum Catuli cum suo conjunxit, & 29. die Julii, cum Cimbris decertans, eorundem centum & quadraginta millia occidit, & supra sexaginta millia cepit. Hi autem (ut Florus de illis scribit) per hyemem, quæ altius Alpes levat, Tridentinis jugis, in Italiam provoluti, ruina descenderant; Athesin transiluerant, &, si statim infesto agmine urbem petiissent, grande discrimen fuisset. Sed in Venetia, quo fere tractu mollissima est, ipsa soli cœlique clementia robur elanguit.

Ad hæc panis usu, carnis coctæ, & vini dulcedine mitigatos, Marius in tempore aggressus est. Nec minor cum uxoribus eorum, quam cum viris pugna: & perinde speciosa mors earum quam pugna fuit. De his, Marius postmodum triumphum egit, eoque peracto, Romæ in via Prænestina, ad Exquilinam portam ducente, in loco illo, ubi jam D. Eusebii, & Juliani templa exstant, trophæum erexit, suspensis ad id spoliis Cimbricis, eorum denique instrumentis bellicis & clypeis. Hoc ipsum monumentum a Sylla disjectum, ac a Cajo Cæsare Dictatore instauratum memorat Suetonius. In hodiernum diem adhuc durat, & Cimbrum corrupte vocatur, quasi Cimbricum trophæum.

Præterea de manubiis Cimbricis & Teutonicis, Marius victor, ædem Honori & Virtuti, veste triumphali, calceis puniceis, struxit, & dicavit, ut ex marmorea tabula Romæ in Exquilino inventa constat.

Marii autem collega Quintus Catulus, porticum de eorundem devictorum manubiis erexit, quam Clodius diruit: ut ex epistolis & orationibus Ciceronis colligitur.

Duravit bellum Cimbricum duodecim integros annos a C. Papyrii Carbonis Consulis morte, ad Marii usque quintum Consulatum, qui Cimbros prope Athesin fluvium dissipavit & penitus debellavit.

Etsi autem vires eorum, tanta in ipsos strage edita, adeo fractæ, attritæque sunt, ut robur vetus, & potentiam pristinam deinde recuperare diu non potuerint; Constat tamen postea quoque multa præclara & eximia facinora ab iis esse patrata.

Qui enim Delphos Græciæ, Duce Brenno, diripuerunt, Cimbros fuisse testatur in Illyricis Appianus.

Nec obstat, quod Gallos una voce & mente Scriptores eos nominent.

Gallos enim Gumeros, seu Cimbros olim dictos, Josephus & Zonaras comprobant. Et Cimbros, quos Marius oppressit, Cicero plane Gallos vocat; cum tamen Historici omnes, Cimbros fuisse, constanter asseverent, loricaque Bolei Regis illorum, ad aquas Sextias, ubi Marius illos fudit, effossa, id doceat, peregrinis enim litteris inscripta erat, Boleos Cimbros.

Hactenus in generalem quandam Synopsin, veterum Cimbrorum bella retulimus.

Nunc porro peculiari quadam narratione, præcipua fortitudinis Cimbricæ exempla, breviter attexemus.

Exempla Fortitudinis Cimbricæ Regis Boeoricis. Plutarchus in Vita Marii.

CIMBER itaque erat, & hujus populi Rex, Bœorix, qui, in expeditione Italica, cum paucis, exercitum Romanum adequitans, Marium Ducem provocabat, & tempus atque locum, quo de regione cum hostibus in dimicationem veniret, constituere jubebat. Marius cum diceret, nunquam Romanis in more fuisse, de prælio adeundo consiliariis, hostibus uti: gratum tamen hoc Cimbris fecit, ut tertio die in planitiem apud Vercellas ad dimicandum descenderetur. Nam hic locus Romanis ad equitandum, Cimbrorum vero multitudini ad jactantiam suam idoneus erat. Servantes igitur indictum pugnæ diem, Romani in aciem copias struxere.

Cimbri Popilii Silonis. Franciscus Patritius Senensis L. IX de Regno & Regis institut.

Cimber erat, Cimbrorumque in eadem expeditione Italica Dux Popilius Silo, cujus nomen, magni roboris, magnæque fortitudinis apud hostes habebatur. Hic, castra, quæ Marius in edito colle muniverat, accedens, exclamavit: Si magnus Imperator es, Mari, descende, manusque confere! Ast Marius: Si tantus es Popili, quantum te facis, compelle me, invitus ut descendam. Attamen paucis post diebus, descendens, manus conseruit, ac victor evasit.

Servi publici contra Marium conducti.

Cimber erat, servus ille publicus, qui Minturnis C. Marium, ad quem necandum missus erat, inermem interficere noluit, quod, etsi Valerius Maximus interpretetur, metu, ab ipso factum, quod vultu Marii, quem sustinere non potuerit, territus sit: Ego tamen sentio, potius dedecori sibi duxisse, armis destitutum, armis aggredi, cum id nefas esse Cimbri existimarint.

Anglo-Saxonum, quibus adduntur

Cimbri fuerunt & ex Angliæ parvæ peninsula oriundi, qui Britanniam invaserunt, eique novum nomen imposuerunt, ut autores sunt, venerabilis Beda, Guilielmus Camdenus Anglus, Petrus Suffridus de origine Frisiorum lib. 2. cap. XI. & Annonius Monachus Benedictinus cap. 78.

Cimbri foederati,

Cimbri fuerunt, qui Augusto Imperatori æneum lebetem plurima sanctitate consecratum obtulerunt, cumque eo fœdus percusserunt.

Victores Bojorum,

Cimbri, & quidem Germanorum vetustissimi fuerunt, qui Bojos, Illyricum atque Hispanos vicere, ut autor est Jacobus Wimphelingus in rerum Germanicar. epitome cap. 2.

Francorum

Cimbri porro fuerunt & Nordalbingi, qui Wedekindo contra Carolum Magnum opem tulerunt, & junctis Saxonum copiis, ejus Legatos, Comitem Adelgisium Camerarium & Geilonem Mariscalcum, cum quatuor aliis Comitibus, viginti nobilibus, & aliquot hominum millibus prostraverunt, interfecerunt.

Regis Obotritarum.

Cimbri fuerunt, & quidem Trans-Albini, seu Nordalbingi, qui Winzinum Regem Obotri-

tri-

tritorum cum ad salutandum Carolum, Bardewici commorantem, proficisceretur, & navi Albim trajiceret, in ipso flumine occiderunt.

Nordalbingi. Cimbri fuerunt Nordalbingi, qui Caroli Legatos in Daniam ad Sigfridum Regem missos, partim morti tradiderunt, partim ceperunt: ac inter alios Godoscalcum ejus legationis Principem, ut captivis redditis aut redemtis pacem obtinere, aut pecuniæ vim extorquere possent. Qua injuria Carolus irritatus, Trasiconem Ducem Obotritorum, cum exercitu, ad Nordalbingos domandos, in Saxoniam misit, qui eorundem quatuor millia, primo congressu ad fluvium Swentinam, præter captos & abductos, prostravit.

Cimber Albion. Cimber erat Albion Nordalbingorum Dux, qui cum Carolo Magno aliquot prælia commisit; illique tandem reconciliatus est, & cum Witekindo Patruele baptizatus, retinens suas ditiones, excepto Hamburgo, quod, ad certum tempus ex pacto, majoris securitatis gratia, Imperator sibi ac suis vendicavit.

Expugnator arcis Slavorum. Cimbri fuerunt, qui propriis viribus, & sine Comite, ut Helmoldus Presbyter scribit, Imperium alienum excusserunt, arcem Slavorum præcipuam expugnarunt, & terram eorundem in solitudinem converterunt.

Hostis Udonis a. 1030. Cimber fuit nobilis ille, qui Udonem Wagriæ Dominum circa A. C. 1030. blasphemum ac crudelem Christiani nominis hostem, injuriam ac tyrannidem Christianis latam vindicaturus & patriæ libertatem redditurus, gladio confodit.

Daso. Cimber fuit nobilis ille Daso, qui Zventopulcum Wagriæ Ducem, a quo fratrer Canutus per insidias sublatus putatur, in veteri urbe Lubeca interfecit.

Cimbri Wagriam expugnantes a. 1164. Cimbri & horum posteri fuerunt, qui Wagriam bellicosis Vandalis, Obotritisque ademerunt, & Adolpho II. Holsatiæ Comite bellorum Duce, Cimbriæ adjunxerunt. Qui Adolphus pugnans pro religione Christiana ad oppidum Demminum in Pomerania cum multis nobilibus cæsus fuit, A. C. 1164.

Militantes contra infideles. a. 1192. Cimbri fuerunt, qui, cum suo Comite Adolpho III. Imperatorem Fridericum, bis in Asiam armis contra infideles sumtis secuti sunt. Posteriori vice Henricus Leo Brunswicensis, totum fere Comitatum antecedentem, absenti adhuc Adolpho eripuit: quem rediens, & una civitatem Lubecam sibi subjectam cum suis recuperavit, A. C. 1192.

Contra Henricum Leonem. Neapolit. a. 1195. Cimbri fuere, qui non procul a Lubeca prope Travenam Gualtherum Blandersil, Ducem Henrici Leonis, prostravere, & Jordanum Truckfessium, Comitemque Swerinensem Helmoldum, cum aliis multis, captos, in arcem Segebergensem deduxere: qui tandem lytro dato iterum sunt incolumes dimissi.

Cimbri obsides. Cimbri & horum posteri fuerunt, qui mira erga Dominum suum observantia & fidelitate pro Adolphi III. Comitis Holsatiæ, a Waldemaro Daniæ Rege capti, redemtione octo filios nobiles dederunt obsides, per integrum decennium, cupientes potius liberis suis tam diu carere, quam Dominum in custodia diutius detineri.

Cimbri fuerunt nobiles illi, qui patriæ libertatis ac Juris aviti amantissimi, Daniæ Regis Waldemari II. præfectum, quem, devicto ac capto Adolpho III. Holsatiæ Comite, arci Segebergensi Rex imposuerat, totamque Holsatiam administrandam commiserat, mira audacia adorti, quod is, abolito veteri Holsatico Jure, contra pacta & pollicita Holsatis facta, Danicas leges introducere & secundum illarum præscripta controversias dijudicare volebat, trucidarunt: & sic incredibili fortitudine patrias leges asseruerunt, ac defenderunt. Hujus facti exemplo, etiamnum hodie Holsati, armis suis instructi, in judiciis comparere solent. Ex eo etiam tractum est proverbium, quo vulgato more dicitur: Holsatos, gladio suo, Jura tueri. *Libertatis tenaces.*

Cimber fuit nobilis ille cognomento Split, qui Adolphi VI. Comitis Holsatiæ Segebergam tenentis, & nimiis exactionibus subditos exhaurientis, ministros, missos, ut per vim Spliti horreum invaderent, frumentum triturarent, ac in arcem portarent, pedibus truncavit, sicque mutilatos & carro impositos ad Comitem remisit. *Cimber Split.*

Cimber fuit Henricus cognomento Ferreus, Comes Holsatiæ, qui indomito, ac in se irruenti Leoni, in Anglia coronam imposuit, & minis territum ad sua claustra deduxit. *Henricus Ferreus.*

Cimbri fuerunt, qui A. C. 1226. die Mariæ Magdalenæ cum Adolpho IV. Holsatiæ Comite, Lubecensium & vicinorum Principum auxiliis, adjuti, Waldemarum II. Regem Daniæ & Christophorum filium ejus in planicie Bornhövede devicerunt, & Ottonem Ducem Brunswicensem Regis generum ceperunt. *Victores Bornhövedenses. a. 1226.*

Cimbrici sanguinis fuit illud amantium par, Alfus & Aluides, & aliud amantium par, Hagbertus & Cygne, quorum prius amoris fructum feliciter cepit: posterius vero morte amara consignavit. *Alfus & Aluides. Sax. Gram. L. 7. Hist. Dan. Crantzius Chr. Suec. L. 1. c. 46.*

Cimber fuit Christophorus Itzehudæus, qui A. C. 1331. nocte sequente festum D. Andreæ Apostoli, Christophorum I. Daniæ Regem cepit, & Domino suo Gerhardo Holsatiæ Comiti Gottorpium deduxit. *Christoph. Itzehudæus a. 1331.*

Cimber fuit Hartwicus Rewentlowius, qui Adolphum IV. Holsatiæ Comitem in propria arce Segeberga in lecto cubantem, cum puero confodit, quod filiæ suæ vitium obtulisset, & fratrem innocentem capite mulctasset, injuriarum insolens. *Hartwicus Reventlovius. 1315.*

Cimber fuit culinarius ille, puer fidelissimus, qui, cum in arce Ranzoviorum Nienslag impensis precibus ab hoste obtinuerat, ut, quæ portare posset, secum auferret, collusorem suum herilem filium Ranzovium humeris sustulit, & ea ratione conservavit. *Culinarius Ranzoviorum.*

Cimber fuit Bockwoldius, qui cum ex insperato in prædio suo Borstel inermis ab hoste armato Bulovio, catenis aureis, aliisque suis *Bockwoldius.*

rebus

rebus spoliatus esset, fugientem in intima Saxonia cepit, captumque secum abduxit.

Walstorpius. Cimber fuit Walstorpius, qui, cum animadvertisset, se frustra cum Bockwaldio, de jure venandi coram Comite contendere, hostem suum ante aram, sub sacræ Synaxeos sumtionem, confodiendo Diis consecravit.

Nobiles mulieres. Cimbricum fuit illud pietatis opus, nobilium mulierum, quæ, cum cæsos a Dithmarsis maritos sepelire prohiberentur, sub Monialium habitu eosdem humarunt.

Pogwischia Matrona. Cimbrica fuit Pogwischia Matrona magnanima, quæ, cum Principem Holsatiæ suosque filios omnes octo, bello, cujus modo facta est mentio, succubuisse marito superstite inaudiisset: Quid? inquit, num Principe nostro, filiis & cognatis pro Patria interfectis, solus maritus est superstes? num patria ipsi non æque curæ fuit ac cæteris? absit, hoc absit! Non ego virum, non ego maritum agnosco talem, nec unquam lateri ejus accumbam. Herili puero subjiciente, Vivit quidem Dominus, sed graviter vulneratus, ibi ad se rediit fœmina, complicatisque manibus gratias Deo egit, quod ejusmodi peperisset liberos, talemque nacta esset maritum, qui pro patriæ salute, vitam profudissent suam.

Fuit hæc similis Lacænæ illi, quam scribit Cicero lib. I. Tusc. quæst. Cum filium in prælium misisset & interfectum audisset: Idcirco, dixisse, genueram, ut esset, qui pro patria mortem non dubitaret oppetere.

Hanc Pogwischiam vere ex Veteribus Cimbris prognatam esse, nemo dubitare potest: siquidem constat Cimbrorum mulieres, amicos suos & affinitate sibi conjunctos, solitas fuisse interficere, quos videbant in bello turpi fuga salutem sibi quærere. Id quod Plutarchus affirmat, ita scribens in vita Marii Consulis: Nam mulieres, quæ ad currus nigro amictu stabant, fugientes neci tradebant. Quædam enim viros, quædam fratres, quædam Parentes & filios infantes manibus suffocantes sub currus ac jumentorum pedes dejiciebant, se ipsas autem gladiis jugulabant. Unam ferunt e summo temone suspensam pueros, laqueo talis suis alligatos, appendisse:

Viros autem arborum penuria, alios cornibus, alios cruribus boum injecto fune, collo ab Uxoribus alligatos, eosque sic stimulo, quem manu ferebant, actis bobus tractos expirasse.

Anna Breidana. Cimbrica fuit Anna Breidana, D. Ottonis Ranzovii Equitis aurati conjux, quæ tantæ fuit pietatis in filios, ut etiam ardenti rogo imposita, hostibus, arcem Bülcke superantibus, locum monstrare noluerit, quo liberos, metu impendentis violentiæ, abscondisset.

Nicolaus Pruske. a. 1367. Cimber erat Nicolaus Pruske, qui A. C. 1367. Lubecæ in æde D. Mariæ, Consulem Bernardum Oldenburg propter quasdam litteras adversus se scriptas confodit: sed calcaribus per turbam accurrentem impeditus, ne equum conscendere posset, captus, & decollatus est.

Jam est Danica familia, quondam Holsatica: Fuit enim ab Adolpho Comite ejecta.

Cimbri fuerunt Dethlevus & Godescalcus Gadendorpii, qui controversias cum Lubecensibus habentes, amicitia illis renunciata, Capitaneum eorum Heinonem Scherffenberg, in aperto campo, interfecere: & deinde etiam Præfectum oppidi Molensis, aliosque quamplurimos, qui inimici eorum fuerant, fortiter prostravere: deque illa Lubecensium hostium suorum urbe invadenda ac diripienda consilia cum nonnullis confœderatis, inter quos aliqui Cives Lubecenses erant, qui clam ipsi & Comitibus suis, portam aperire volebant, iniere. *Gadendorpii. a. 1385.*

Cimbri fuerunt, qui mortuo Rege Daniæ Friderico I. Christiano III. ejus filio, nondum neque in Ducem Holsatiæ, neque in Regem Daniæ electo, Lubecenses, ab obsidione Segebergensi depulerunt, inter Oitinum eorum exercitus fuderunt, Travemundam & naves aliquas incenderunt, castellum ibidem erexerunt, Lubecam ipsam obsidione cinxerunt, tantumque effecerunt, ut duo ejus urbis Consules seditiosi, & hujus belli faces, sint rotæ supplicio adfecti, Marcus Mejerus in Dania & Wollenweberus in arce Wolffenbüttelio. Ad hanc expeditionem omnes Cimbriæ Ducatuum status, vicesimam partem bonorum suorum, tam mobilium, quam immobilium, necessitate sic urgente, sua sponte contulerunt. *Cimbri pugnantes contra Lubecenses*

Cimbri fuerunt, qui aliquoties in Dithmarsia, cum Comitibus, Ducibus, ac Regibus suis, fortiter pugnantes periere. Quorum Catalogum Annales continent. *Et Dithmarsos.*

Cimber fuit Joannes Pogwischius, qui cum in hostem Jacobum Ranzovium vindictam coqueret, eundem in urbe Lubeca cepit, & salvus cum equis tribus ad id comparatis discessit. *Joh. Pogwisch.*

Cimber fuit Jacobus Ranzovius, qui hostem inermem proximo Dithmarsico bello A. C. „1559. captum occidere noluit, dicens: Cim„bricum est, hostes amatos, non inermes ag„gredi. *Jacobus Ranzovius. a. 1559.*

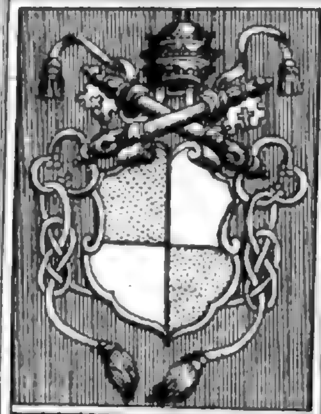
Cimbricæ virtutis priscæ vestigia eodem in bello vidimus, cum mulieres nonnullæ, armis indutæ, virisque immistæ, supra quam animus fœmineus ferret, pro stationibus præliarentur, unaque fœminarum milites duos, unum post alterum cultro confoderet. *Mulieres Cimbricæ.*

Cimber fuit Joannes Ranzovius, Dux belli Dithmarsici supremus, qui, cum Dithmarso„rum quingentos interemti olim fratris mani„bus litare posset, humaniore animi decreto, „incolumes, vivosque conservare maluit, hu„manum se belli Ducem glorians, non car„nificem. *Johannes Ranzovius.*

Hæc & similia avitæ priscæque Cimbrorum virtutis exempla, in plurimis Holsatiæ nobilibus, hodie quoque conspiciuntur, quibus commemorandis, ob prolixitatem voluminis nimiam, hoc loco supersedeo, & aliis investiganda ac decantanda illa relinquo.

Finis libri tertii.

LIBER

Svidigeri,
Ex nobili Cimbrica Familia à Mejendorff oriundi, Henrici II. Imp. Cancellarii, deinde Episcopi Bambergensis et Pontificis Romani adscito nomine Clementis II. viva Effigies ex æneis tabulis Imaginum Pontificum Johan. Baptistæ de Cavalleriis.

Brühl sc. Lips.

LIBER QUARTUS DE FAMOSIS QUIBUSDAM CIMBRIÆ HEROIBUS, UTPOTE EPISCOPIS RELIGIOSIS, ET MILITIÆ DUCIBUS: EORUNDEMQUE EXIMIIS FACTIS, PRIMUM PROSA, DEINDE VERSIBUS EX PARTE COMPREHENSIS.

Lib. IV.

Recensus Heroum Cimbrorum & illustrium Virorum.

IN primo & secundo libris Cimbriæ, ejusdemque Insularum, urbium & fluminum descriptionem continuavimus: in tertio Veterum Cimbrorum Originem, & res præclare gestas comprehendimus. In hoc vero, a reliquis segregato libello, primum nonnullorum heroum ac illustrium virorum ex eadem gente Cimbrica ejusque posteritate oriundorum (quorum alii in rebus *sacris*, alii in *Politicis* ac *militaribus* excelluerunt, æternumque sibi decus compararunt) Nomina, ac res præclare gestas, (quantum ejus ex Historiis cognoscere licet) paucis perstringemus. Deinde nonnullorum egregia facta, partim a nobis, partim ab aliis, ligato sermone contexta, proponemus: cum ut æquo lectori nauseæ molestiam superioribus legendis obortam inhibeamus: tum ut gratum erga patriam animum magis declaremus. Quod si assequar, erit, quod gaudeam, quodque ad plura tentanda me exacuat.

HEROES RELIGIOSI.

ERIDAGUS a MEIENDORF.

Heroes Religiosi. Meiendorffius Episcopi.

ERIDAGUS a Meiendorff, Advocatus, vel Vicarius Imp. Caroli Magni (quem nonnulli primum Hamburgensem Episcopum fuisse existimant) in Trans-Albinis regionibus, penes quem cognoscendi controversias Forenses, & judicia exercendi potestas fuit: Interfectus ab Henetis Ecclesiam Hamburgensem vastantibus; vel, secundum alios, ob recens plantatam jamque exustam Ecclesiam mœrore animi confectus, obiit A. C. 813.

ADELGERIUS a MEIENDORF.

Adelgerius Archiepiscopus.

ADelgerius, alias Adeldagus a Meiendorf, nobilis Cimber, ex Canonico Hildesheimensi, factus est Consiliarius, ac postea Cancellarius Ottonis I. Imperatoris, totiusque Imperii, propter singularem eruditionem & prudentiam. Defuncto vero Unnone, ab eodem Imp. in Archi-Episcopum Hamburgensem investitus est A. C. 936. In Daniam religionis Christianæ propagandæ caussa cum Imp. profectus, Gunhildam Reginam, & filium parvulum Zvenonem jussu Regis Haraldi baptizavit, estque filius a Compatre Zvenotto nominatus A. C. 949. In Gente Heneta devicta ab Imperatore Ottone Evangelion JESU CHRISTI docuit, & Apostolus eorundem nominatus est. Synodo, in qua Joannes XII. ob sceleratam vitam Pontificatu motus est, interfuit. Domum reversus A. C. 966. Benedictum V. P. P. ex mandato Imperatoris Ottonis secum duxit, qui, Hamburgi, ab eo sustentatus est summa liberalitate, quoad vixit, ibique mortuus & sepultus.

Heslingense monasterium in honorem S. Viti fundavit. Xenodochium Bremense annuis reditibus & pauperum, hospitumque numero auxit. Estringæ, in Frisia, Conventus Canonicorum in honorem S. Mauritii auctor fuit. Obiit Antistes Ottoni I. Ottoni II. & Ottoni III. Imperatoribus carissimus, cum 52. annos Archi-Episcopatui Hamburgensi præfuisset, A. C. 988. sepultus Bremæ.

SVIDIGERUS a MEIENDORF.

SVidigerus a Meiendorff, nobilis Cimber, vir eximia doctrina, sapientia & virtute præditus, Henrici II. Imperatoris Cancellarius, A. C. 1042. constitutus Episcopus Bambergensis ab Henrico III. Imperatore, qui postea ipsum remotis tribus, Benedicto IX. Gregorio VI. & Sylvestro III. summo Pontificatui & Ecclesiæ Romanæ præfecit A. C. 1047. & eum Sutrii in Synodo eligi curavit. Appellatus est Clemens II. Obiit A. C. 1048. cum sedisset Romæ menses novem saltem non sine suspicione porrecti veneni. Revectus honorifica pompa funebri in Germaniam, Bambergæ in summæ Basilicæ principali choro sepultus fuit.

Svidgerus a Meiendorf. Cancellarius, Episcopus & tandem Pontifex, sub nomine Clementis II.

ADALWARDUS a MEIENDORF.

ADalwardus a Meiendorff, Episcopus fuit Verdensis XIV. electus ab Henrico Aucupe Imperatore.

Aldawardus Meiendorf.

Hæc familia Meiendorffia, antiquitus partim in Holsatia, partim in altero littore Albis fluvii, e regione Ducatus Holsatiæ habitavit: Eridagus enim, Ludolphus & Edo, vel, ut alii ipsum vocant, Udo Meiendorffii Judices & Assessores Judicii Imperialis in Inclyta Hamburga fuerunt. Cum vero Nordmanni vel Dani incursiones in Saxoniam crebras facerent, & Hungari quoque, gens fera indomitaque, Bremam

mam usque procederent, omnia vastarent, nec parcerent templis sacerdotibusque. Sed his interemtis, illis vero spoliatis, solo ædificia æquarunt: multi illic habitantes nobiles tutiora loca quæsiverunt, & solum mutantes, in Orientalem Saxoniam, concesserunt A. C. 913. Ut verosimile sit, his etiam Meiendorffios ut & Ranzovios interfuisse.

Alii Meiendorfii. Præter hactenus enumeratos Pontificem & Episcopos, habuit hæc familia multos Canonicos in diversis Episcopatibus, ac præterea seculares viros nonnullos strenuissimos, & fortissimos, inter quos maxime excelluerunt Edo & Fridericus Meiendorffii.

Edo occubuit cum Brunone & Tanquardo Ducibus Saxoniæ in prælio contra Danos gesto A. C. 876. vel secundum alios 880. sepultus, cum reliquis Ducibus, Episcopis, Comitibus & nobilibus, Ebbestorpii in Lüneburgensi Ducatu.

Fridericus a Meiendorff captus, a Danis incursionem in Hadelariam facientibus & Stadam vastantibus A. C. 988. sed liberatus cum sociis suis nobilibus, Eridago ab Arnim, Viricone ab Assenburgo, Edone a Schulenburgo, a Bennone, Duce Saxoniæ & Luneburgi, qui Danos fudit.

NICOLAUS WOLFFIUS.

Wolffii. Nicolaus Wolffius, nobilis Cimber, electus in XXVIImum Episcopum Slesvicensem A. C. 1429. præfuit Episcopatui annos 52.

ARNOLDUS WOLFFIUS.

Arnoldus Wolffius, Abbas Corbeijensis Cæsareus electus est, A. C. 1374. qui, cum Abbatiæ annos 26. præfuisset, obiit A. C. 1400.

VOLRADUS a DORN.

Volrad a Dorn. Volradus a Dorn, cujus familia jam ante multos annos emortua est, nobilis Cimber, fuit XV. Episcopus Ratzeburgensis.

HENRICUS WITTORPIUS.

Wittorpius. Henricus Wittorpius, nobilis Cimber, Episcopus fuit XVIII. Ratzeburgensis.

HELDERICUS de WISCH.

*de Wisch.*Heldericus de Wisch Nobil. Cimber, Episcopus fuit 30. Slewicensis, electus A. C. 1477. præfuit Episcopatui ann. XVI.

DETLEVUS de WISCH.

Detlevus de Wisch electus A. C. 1499. in Episcopum Slesvicensem 40. præfuit Episcopatui annos 18.

GODSCALCUS ab ALEFELD.

Ahlefeld. Godscalcus ab Alefeld, nobilis Cimber, Episcopus Slesvicensis fuit XLI. & Regum Daniæ Consiliarius mortuus A. C. 1541. die 25 Januarii cum præfuisset Episcopatui annos 24.

ALBERTUS KRUMMENDICK.

Albertus Krummendick, nobilis Cimber, & Eques auratus, Episcopus Lubecensis 23. electus fuit A. C. 1466. & annos 25. Episcopatui præfuit: Fuit insigniter doctus, facundus, & superbus: ac Consiliarius Christierni I. trium regnorum Borealium Regis, cujus nomine, diversas etiam legationes obiit, cum eodem etiam Romam profectus. Adfuit plerumque conventibus Imperii; Eumque Cardinalitiam dignitatem tam vehementer expetivisse perhibent, ut propterea non solum bona Episcopalia; sed etiam patrimonium suum ac suorum, quod erat satis amplum, consumserit. Paravit vivus sibi sepulchrum in medio templi Cathedralis, ara superinstructa, quæ postea per Eberhardum ab Holle, Episcopum, in chorum translata est. Ingentem crucem cum Salvatoris, Mariæ, & Johannis imaginibus, supra sepulchrum in splendido arcu triumphali constitui fecit, ante quam ipse, juxta modum staturæ suæ, e ligno sculptus, totus conspicitur, Episcopali habitu ornatus, & insignia suæ gentis præ se ferens. Hæc sepultura deaurata dicitur constitisse ter mille florenis Rhenensibus. *Alb. Krummendick.*

Mortuus, magna pompa funebri, toto ordine Ecclesiastico urbis Lubecensis præsente, nec non tota Holsatica nobilitate conditus est, A. C. 1489.

DETHLEVUS REVENTLOVIUS.

Detlevus Reventlovius, nobilis Cimber, Theologiæ Doctor, Episcopus fuit Lubecensis 29. electus A. C. 1535. Præpositus insuper Reinbeccensis, Canonicus Hamburgensis, & Slesvicensis, & Friderici I. Regis Daniæ Cancellarius: Cum bellum Lubecensibus motum esset contra Christianum III. Friderici filium: & monasterium, cujus præpositus erat, ab hostibus incenderetur, animi mœrore extinctus fuit A. C. 1536. *Detlev Reventlovius.*

BALTHASARUS RANZOVIUS.

Balthasarus Ranzovius, nobilis Cimber, 30. fuit Episcopus Lubecensis, electus A. C. 1536. idemque Præpositus Slesvicensis, nec non Christiani III. Regis Daniæ Consiliarius. In prædio quodam suo, cum solus esset cum puero, captus, a nobili Martino a Waldenfels, hoste Regis, & abductus in Marchiam, in exilio ibi vitam finiit. Etsi autem & ipse fuerit istius opulentiæ, ut lytron, quod hostis petebat, *Balth. Ranzovius.*

tebat, persolvere potuisset, & cognati quoque ipsius, haud gravate, partim vi, partim nummis ipsum redimere conati sint: Lytron tamen pro se pendi noluit; veritus, ne hoc novo exemplo, privilegiis nobilium obesset, aliique præter morem, idem ergà hostes suos tentando, argentum ab iis injuste exigerent. Sepultus est in templo Blutensi, vir insigniter doctus, cum per undecim annos Episcopatui summa cum laude præfuisset, A. C. 1547. ætatis 49.

Sequuntur Episcopi, qui ex Comitum ac Principum Holsaticorum familia fuerunt electi.

Episcopi ex Comitum & Principum Holsat. Familiæ plures.

BRUNO COMES HOLSATIÆ.

BRuno, Adolphi IV. Holsatiæ Comitis frater ex Præposito Magdeburgensi electus fuit in Episcopum Olomucensem.

ERICUS COMES HOLSATIÆ.

ERicus, Adolphi VII filius, Comes Holsatiæ & Schowenburgensis, a Pontifice Romano Joanne XXII. contra Henricum Ducem Brunsvicensem & Luneburgensem electum a Clero summo A. C. 1334. Ecclesiæ Hildesheimensi oblatus, excommunicato Henrico, a civibus & nobilitate in urbem receptus, & plena gubernatione potitus fuit, quotidie etiam fere cum Henrici, castra quædam tenentis, militibus pugnavit, cæsis utrinque plurimis, per annos 14. obiit A. C. 1348.

GERHARDUS, ADOLPHI VII. FILIUS, COMES HOLSATIÆ.

GERHARDUS, Erici frater, Adolphi VII. filius, Comes Holsatiæ & Schowenburgensis, Episcopus fuit Mindensis. Ei fundationem arcis Petershagen nonnulli tribuunt. Rhodam arcem Ecclesiæ suæ adjecit. Decessit Mindæ, A. C. 1353.

GERHARDUS, ADOLPHI VIII. FILIUS COMES HOLSATIÆ.

GERHARDUS, ADOLPHI VIII. Filius, Comes Holsatiæ & Schowenburgensis, Episcopus fuit Mindensis ex Thesaurario electus. Hierosolymitanum iter suscepit, in quo mortuus est A. C. 1361.

HENRICUS, COMES HOLSATIÆ.

HEnricus, Comes Holsatiæ & Dynasta Stormariæ, electus in Episcopum Osnabrugensem, fratre Gerhardo Duce Slesvicensi, ac Comite Holsatiæ mortuo, Episcopatum resignavit, ac Equitibus auratis nonnullis utpote Laurentio Hestenio, Erico Krummendick & Siwardo Schstedten, in prælio apud vicum Brambstædium trucidatis, tutelam fratruelium, quam illi habuerunt, ipsemet suscepit: Tandem monasterium Bordesholm ingressus, vitam finiit, A. C. 1421. sepultus Itzehoæ.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

FRIDERICUS, DUX HOLSATIÆ.

FRidericus, Dux Holsatiæ, Friderici I. Regis Daniæ filius, Episcopus fuit Hildesheimensis, Slesvicensis, Administrator & Coadjutor Bremensis, obiit Kilonii A. C. 1556. die 27. Octobr. Anno ætatis 25. Sepultus Sleswigæ in monumento Regio avito.

MAGNUS, DUX HOLSATIÆ.

MAgnus, Dux Holsatiæ, Christiani III. Regis Daniæ filius, Episcopus fuit Orpatensis in Livonia & electus in Præsulem Oeseliæ & Wick. Obiit A. C. 1580.

JOHANNES ADOLPHUS, DUX HOLSATIÆ.

JOhannes Adolphus, Dux Holsatiæ, Adolphi filius, electus Archi-Episcopus Bremensis A. C. 1585. & postulatus Episcopus Lubecensis 36. A. C. 1586.

ELISABETHA, COMITISSA HOLSATIÆ.

ELisabetha, filia Gerhardi III. Magni, Comitis Holsatiæ, desponsata primo Haguino Regi Norwegiæ, filio Magni Regis Sveciæ, his conditionibus, ut nisi sponsus Haquinus hanc legitime sibi consueto more in facie Ecclesiæ jungeret, tota nobilitas Svecica juramento Regi exemta esset, & Henricum fratrem sponsæ Comitem Holsatiæ eligeret; si autem Comites Holsatiæ Henricus & Nicolaus sororem Haquino non adducerent, Henricus Calmeria, quæ tum sub ditione ejus erat, cederet & 60. lib. auri Sveco daret. Sequenti itaque æstate Legato Regis Haquini, Hermanno a Witze, Equiti aurato, ut pronubo, nomine Regis juncta, in arce Plœna & Regio habitu induta, Reginaque nominata fuit. Cum vero circa festum Nativitatis Christi, sponsam hanc Haquino adducere vellent, appulsi sunt ventis in Daniam, ubi a Waldemaro III. Rege honorifice quidem excepti, verum detenti, donec filiam suam Margaretham Haquino matrimonio junxisset. Itaque Elisabetha a sponso præter voluntatem deserta, in Suecia, Monasterium

S. Brigittæ ingressa, A. C. 1362. Abbatissa ibidem facta est.

CATHARINA, COMITISSA HOLSATIÆ.

CAtharina, Comitissa Holsatiæ, Gerhardi VI. posthumi Ducis Slesvicensis & Comitis Holsatiæ filia, jussu & monitis patrui Adolphi VIII. in monasterium Pretzense sese contulit, & ibi sacris operata diem suum clausit: cujus tota effigies ligno incisa & auro ac coloribus obducta, ibidem exstat: quam etiamnum Moniales spectatoribus monstrare solent.

Canonici & Abbates ex Nobilium familiis. Ex nobilium præterea familiis, plurimi Canonici fuere, atque etiamnum sunt in diversis Episcopatibus & collegiis. Nonnulli etiam vitam Monasticam amplexi olim, & insignes ibidem honores adepti sunt. Nam Eggardus de Wensin in celebri monasterio Reinfeldensi, cujus Abbates, Principibus dignitate & privilegiis, olim pares fuere habiti. Abbas fuit 17. & vixit circa A. C. 1356.

Sic ejusdem Cœnobii Abbatem egit 19. Hartwicus Reventlovius, qui vixit circa A. C. 1380. pietatis nomine admodum ab omnibus tam superioris quam inferioris status hominibus commendatus & amatus: Cujus singularis sanctimoniæ, quam apud omnes de se excitaverat, opinione adducti Comites Holsatiæ, quadragesimale plerumque tempus apud illum agere & sacris operam dare consueverunt. Donavit prædia sua monasterio, quæ tamen hæredes ipso defuncto pretio & precibus redemerunt.

Et Abbatissæ. Plurimæ quoque nobiles virgines, ut olim, ita hodie etiam, castitate DEO consecrata, precibus studentes, in Monasterio Itzehoensi, Pretzensi, Slesvicensi & Utersensi vivunt, quarum nomina hic recensere nimis prolixum foret, ac tædiosum. Illud saltem hic præterire non possum, CATHARINAM RANZOVIAM, Joannis Ranzovii Equitis aurati sororem, per 20. annos Abbatissæ munus, in Cœnobio Itzehoensi sustinuisse, quæ, cum vixisset annos 81. mortua fuit A. C. 1564. d. 23. Januar. ibidem cum epitaphio splendido, ab Henrico Ranzovio, Johannis Equitis aurati filio, erecto sepulta.

Ejusdem Cœnobii hodie Abbatissa est, Catharina Ahlefeldia, illius Ahlefeldii, qui prædium Freienwillen possedit, filia: virgo pietate & prudentia singulari a DEO ornata.

Heroes Cimbrorum horumque posterorum seculares & bellicosi.

BOLUS CIMBRORUM REX.

Heroes Cimbrorum Bellicosi.

Rex Bolus. BOLUS, Cimbrorum in expeditione Italica Rex: præfuit celebri illi expeditioni Cimbrorum, & Aurelium Scaurum Consulis Rom. Legatum dissvadentem, ne in Italiam pergeret, manu propria interemit. Interfectus est, ut ego sentio, ad Aquas Sextias, ubi lorica ejus inventa & effossa est, cum hac inscriptione BOLEOS CIMBROS, quod magnum est argumentum ibidem eum periisse.

BOEORIX, CIMBRORUM REX.

Bœorix Cimbrorum Rex fuit, de quo nihil aliud historiis redditum est, quam quod in expeditione Italica, paucis comitatus, exercitum Romanorum adequitaverit, Marium Consulem ad certamen provocaverit, & tempus ac locum, quo de rerum summa dimicaretur, indicere jussit. *Bœorix.*

SWARTINGUS, SAXONUM DUX.

SWartingus Saxonum Princeps, & cujusdam partis Chersonesi Cimbricæ Dominus, ad convivium Regem Daniæ Frothonem III. vocans triclinium incendit, & una cum ipso flammis consumtus est, vixit circa A. C. 76. *Schwartingus Saxo.*

VORTIGERIUS.

VOrtigerius Anglo-Saxonum in expeditione Italica Dux fuit A. C. 447. *Vortigerius Anglus.*

WIDEKINDUS.

WIDEKINDUS Magnus, Rex Saxonum, cum Carolo Magno Imperatore annos 29 pugnavit, tandemque ad amplectendam Christianam religionem adducitur, non tam armis & adversa belli fortuna compulsus, quam lenitate & mansuetudine delinitus. Huic aliquoties Nord-Albingi seu Trans-Albini, opem contra Carolum M. tulerunt, & Winzinum Regem Obotritorum ad Carolum M. proficiscentem, & Legatos Caroli ad Sigfridum Regem Daniæ missos interfecerunt. Tandem Bardowici transactione facta, & obsidibus datis, & concessis Carolo nonnullis castellis ac urbibus, quas Episcopis attribuit, Attiniaco sacrum baptisma a S. Hildegrino, Episcopo Halberstadensi primo, accepit. Occisus in prælio a Geroldo Svevorum Duce A. C. 807. sepultus Engræ, indeque ab Henrico Aucupe Imperatore Paderbornam translatus est. *Wittekindus.*

ALBION.

AlbIon, Dynasta Engeranus, Widekindi Patruelis, feliciter contra Carolum M. pugnavit, A. C. 772. & continuis octo sequentibus item A. C. 782. & duobus sequentibus, tandem per suos cum Carolo transegit Bardewici ac una cum Widekindo baptisatus fuit, & a Carolo M. Dux ad Albim & Dynasta Nord- *Albion.*

albin-

albingorum confirmatus. Coactus autem fuit Carolo tradere Hamburgum, qui præfectum Utonem aut Ottonem cum præsidio ibi collocavit; Retinuerunt posteri Caroli hanc munitionem, donec finitus erat contractus cum Albione & invicem in Galliis diffidere cœperunt: Tum enim ad Duces Saxoniæ, Widekindi posteros, recidit.

HENRICUS AUCEPS IMPERATOR.

Henricus auceps.

HEnricus Auceps, Imperator, & humilis, & magnus, Dux Saxoniæ IV. &c. Dominus Holsatiæ, Danos Holsatia pepulit, occupato Slesvico & Marchiam ibidem constituit, quæ post ipsius obitum a Danis in nihilum redacta est. Obiit A. C. 936.

OTTO I. IMPERATOR.

Otto I. Imp.

OTto I. Imperator, Dominus Holsatiæ, cum Dani in Jutia Marchionem Slesvicensem, cum omnibus suis interfecissent A. C. 938. & Slesvicum occupassent, exercitu conscripto per Holsatiam in Jutiam transiit, omniaque vastavit. Hic retenta sibi posterisque suis superiore Saxonia inferiorem titulo Ducis: Holsatiam vero vel Nordalbingiam, titulo Comitis tradidit Hermanno Bilingio A. C. 961.

MAGNUS, DUX SAXONIÆ ELECTOR, COMES HOLSATIÆ, STORMARIÆ ET DITHMARSIÆ &c.

Magnus Dux Sax.

MAgnus, Dux Saxoniæ Elector IV. Ortolphi filius, Comes Holsatiæ, Stormariæ & Dithmarsiæ, animo & virtute vere magnus Buthwen Obotritorum Regulum contra Cruconem Slavum, auxiliaribus copiis juvit. Henricum ejus fratrem restituit, ipseque in Slavos profectus, victoriam de illis reportavit clarissimam.

Lusatiam imperii nomine recuperavit; Cum in civili bello, quod Rodolphus Svevus in Henricum IV. Imp. movit, contra Imperatorem militaret, captum Imperator in Insubriam relegavit, deinde reductum perpetua captivitate retinuit, in qua mortuus est A. C. 1106.

LOTHARIUS SAXO IMPERATOR.

Lotharius Imp.

LOtharius Saxo, Dominus Nord-Albingiæ. Ex Electore Saxoniæ Dominoque Lüneburgi & Comite Querfordensi, Supplinburgensi, & Arnsbergensi Imperator electus. Electoratum adeptus ac Dominus Lüneburgi factus est ab Henrico IV. Imperatore, cum Magnus, ultimus ex posteris Bilingii, exauctoratus & squaloribus carceris consumtus esset. Hac dignitate cum ipsum Henricus V. Imp. exuere, & in Hoierum Comitem Mansfeldensem eam transferre vellet, ad sylvam Guelphonis cum ipso congressus est, & prælio victor evadens, gradum sibi ad culmen Imperii fecit; quod accepit A. C. 1126. Leopoldo Austriæ Duci, & Carolo Flandriæ spem Regni accepit: Fridericum Svevum Coclitem & Conradum ejus fratrem affectantes imperium repressit. Gerardi Geldrensis excusationem accepit: Magdeburgum metu seditionis liberavit, Monasterium seditiosam urbem cremavit; Noribergam, Spiram, Augustam, Ulmam, rebelles, ad imperata facienda coëgit: arcem Wurzeburgum diruit, in Halam Saxonicam exempla statuit. Cum Ulrico Bohemiæ Duce infeliciter pugnavit. In Rugianos movit: Polonos tributarios, Nordalbingos dicto obedientes fecit; Vandalos sede ad Albim pepulit: idolum ipsorum evertit, Pomeranos ad Christianam religionem adduxit, Fridericum Alsatiæ Ducem oppugnavit: Longobardos compescuit, Ligures, Hetruscos, Picenos, Umbros, in deditionem accepit, Innocentium II. P. P. armis restituit, Rudgerum Nordmannum cum pretio seditioso, P. P. Apulia & Calabria exterminavit; Saracenorum reliquias in Brutiis fugavit. In tanta admiratione virtutis & felicitatis apud exteros fuit, ut Calo Joannes Imperator Constantinopolitanus, & Bela II. Rex Hungariæ, munera ipsi miserint. Canuto Regi Daniæ donavit Obotritorum regionem. Magnum ab Imperatore insignia accipere coëgit; Reginaldum Normannum Bari & Apuliæ Principem creavit. Medicorum Arabum & Maurorum monumenta in linguam Latinam transferri curavit. Arcem Segebergam in Holsatia, & Vordam ad flumen Ostam, jam Archi-Episcopi Bremensis sedem, A. C. 1122. Urbes Chemnicium & Lothariam Cæsaris, ad Rhenum condidit; In reditu ex Italia peste correptus, inter Veronam ac Tridentum, in villa humili vitam reliquit mortalem A. C. 1127. sepultus in Cœnobio Lothariano.

GODFRIDUS HOLSATIÆ COMES.

Godfridus Comes Holf.

GOdfridus ultimus ex prosapia Bilingorum, Comes Holsatiæ Stormariæ & Dithmarsiæ a Magno Duce Saxoniæ electus, Hamburgi sedem habuit: estque ab Henetis non procul inde trucidatus, cum agrestes suos, ab hostilibus impressionibus liberare vellet.

ADOLPHUS IV. COMES SCHOWENBURGICUS ET HOLSATIÆ SECUNDUS.

Adolphus IV. Comes Schowenb.

ADolphus IV. Comes Schowenburgensis, & Holsatiæ II. Wagriam Obotritis ademtam

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

tam

tam Holsatiæ adjecit. Arcem Segebergam A. C. 1143. instauravit: Lubecam novam, veteri desolata & eversa a Razo Rugiano, condidit intra Travenam & Wakenissam. Oitinum arcem exstruxit. Militans Henrico Leoni contra infideles Obotritos, ad Deminum cum multis suis nobilibus occisus est, A. C. 1164. & sepultus Mindæ, cum in Holsatia nulla Ecclesia exstaret, digna ejus sepulchro.

ADOLPHUS V. COMES SCHOWENBURGICUS ET HOLSATIÆ TERTIUS.

Adolphus V. ADOLPHUS V. Comes Schowenburgicus, & Holsatiæ, Stormariæ ac Wagriæ Comes tertius, Reinfeldense Cœnobium condidit, cum exercitum Philippi Archi-Episcopi Coloniensis, deprædantem Saxoniam, auxiliis Henrici Leonis Electoris Saxonici & Ducis Bavariæ, cui militavit ad Haresfeldiam in Westphalia profligasset A. C. 1177. & multos captivos abduxisset, traductus est a Gunzelino Comite Sverinensi, apud Henricum Leonem, ac si captivos Duci tradere nollet: itaque Holsatia pulsus est ab eodem, & arx Segeberga occupata. Proscripto vero Duce Henrico, Holsatiam recepit, ejectis præsidiis hostis sui. Comitatum etiam Stadensem & Dithmarsiam occupavit. Deinde factus comes Friderici Barbarossæ, in terram sanctam A. C. 1189. Holsatiam rursus occupatam ab Henrico Leone, amittit, Lubecensibus se dedentibus. Verum reversus in Germaniam, auxilio Bernhardi Ducis Saxoniæ Electoris, & Ottonis Marchionis Brandenburgici Electoris, illius fratris, Lowenburgum captum a Leone, & præsidio munitum expugnavit, itaque in patriam terram reductus est. Palæstinam secundum cum Henrico VI. Imperatore A. C. 1197. ingressus, contra Saracenos feliciter pugnavit, multis eorum trucidatis. Canuto Daniæ Regi se opposuit A. C. 1199. sed victus & in Daniam abductus, carceri fuit inclusus. Tandem resignato Jure suo in Holsatia Regi Daniæ Waldemaro II. & datis obsidibus nobilium quorundam filiis, per annos decem dimissus est, ac Schowenburgensem Comitatum tantum possedit. Obiit senex A. C. 1232.

ADOLPHUS VI. COMES SCHOWENBURGENSIS ET QUARTUS HOLSATIÆ &c.

Adolphus VI. ADolphus VI. Comes Schowenburgensis & quartus Holsatiæ, Stormariæ, Dithmarsiæ, & Wagriæ, Adolphi V. filius, Woldemarum II. Daniæ Regem, ex carcere Henrici Comitis Sverinensis liberatum, sub cujus Imperio Holsati premebantur, ad Bornhövede devicit, & pulsis Danis Holsatiam recepit A. C. 1226. sequenti vero, obsidentem Rendesburdum profligavit. Pace tandem cum Rege facta, Lubecam, verum irrito conatu, obsedit. In Livoniam profectus, gubernationem genero commendavit, & cum biennium feliciter contra Lithuanos pugnasset, domum reversus est A. C. 1238. Tandem ordinem Minorum Hamburgi assumsit, cum duobus nobilibus de Gikow, & in Presbyterum se consecrari passus, a Joanne II. Episcopo Lubecensi A. C. 1255. (al. 1244.) inde Religiosus est cognominatus. Obiit Kilonii A. C. 1261. ibi sepultus inter fratres minores, in Choro Monasterii, cujus ipse fundamenta jecit.

ERICUS DUX SLESWICENSIS.

ERICUS Dux Slesvicensis, quem Christophorus Rex Daniæ Ducatu pellere conatus est, sed avunculorum Comitum Holsatiæ auxilio defensus, & Rex captus, ac Hamburgum cum uxore missus est, a Joanne avunculo Ducis Erici A. C. 1261. Obiit A. C. 1329. *Ericus Dux Slesv.*

JOANNES PRIMUS COMES SCHOWENBURGICUS ET HOLSATIÆ QUINTUS.

JOhannes I. Comes Schowenburgicus & Holsatiæ Quintus, cum Lubecæ Borchardum Brœth nobilem, quem propter scelera Holsatia pepulerat, insolentius sibi obviantem, in platea lata ad puteum interfecisset, captus est instinctu civium a Senatu: Verum eodem conivente, per ministros suos elapsus, ex honesta custodia rediit in patriam terram. Hanc injuriam ulturus, exercitu conscripto territorium Lubecensium ferro flammaque vastavit, obiit A. C. 1266. sepultus Hamburgi in templo Cathedrali. *Johannes I. Comes Schöuenb.*

GERHARDUS III. COMES HOLSATIÆ.

GErhardus III. Magnus cognomento, ob res feliciter gestas, Holsatiæ Comes, juvenis operam litteris dedit. Ab Hartwico Reventlovio nobili, vidente ipsius ingenii acumen ac industriam, evectus ad gubernationem Holsatiæ, omnia strenue egit. Segebergam interfecto Adolpho occupavit A. C. 1315. Ericum I. Saxoniæ inferioris Ducem eo adegit, ut sororio Alberto aliquot prædia, propter iniquam divisionem cum ipso factam, traderet. Adolphum VIII. Comitem Schowenburgicum prælio victum cepit A. C. 1317. Dithmarsos auxilium ferentes Johanni Largo, Comiti Holsatiæ, auctori hujus belli, ex improviso, & latitantes in nemore, circa Bornhöwedam oppressit A. C. 1320. Christophorum Daniæ Regem

Regem per Borcardum Itzehudæum nobilem cepit A. C. 1331. In Dithmarsos infeliciter movit A. C. 1322. Dum in strato suo cubaret, Randrusii in Jutia interfectus est a Nicolao Jepsen nobili, A. C. 1339. sepultus in Monasterio Itzehoensi.

HENRICUS FERREUS COMES HOLSATIÆ.

Henricus. III. Com. Holf. HEnricus ferreus, Gerhardi III. filius, Comes Holsatiæ, Scaldinburgum expugnavit, 2000. Danorum cecidit, patris sui Gerhardi interfectorem Nicolaum Jepsenium crudeli mortis genere interfecit A. C. 1340. Accusatus a Lubecensibus & Hamburgensibus, quod grassatoribus conniveret, iisdem auxilio Magni Regis Sveciæ bellum intulit, eidem Regi contra Phynnos militavit, in quo itinere S. Brigittam consuluit. Eduardo Angliæ Regi contra Francos auxiliatus est A. C. 1346. ubi Johannem Regem Bohemiæ cepit, & annuum stipendium 400. Nablorum, vel Rosatorum apud Regem Anglum meruit. Ad hujus Principis conspectum, leo, cum ab invidis delatoribusque in Anglia laxaretur, ut ipsum dilaniaret, in summo diluculo territus est, ipsique pepercit, cum, ut quiesceret, canis, leonem alloqueretur. Postea ingressus cancellos, sertum de capite suo leoni imposuit, & ad Anglos ait: Si quis inter Vos nobilior me est, sertum hoc de capite ejus referat; rediens in Holsatiam ab Urbano V. P.P. vocatus est, & in Apuliam, ut exercitui præesset, missus. Sed in itinere ab Italis interfectus fuisset, nisi habitum mutasset, idque insidiis Tribuni, quem Pontifex habuit in Apulia, cui succedere debebat. Domum reversus Hummelsbutelos nobiles, quod grassatores alerent in arce, quam possidebant, auxilio fratris Nicolai & Joannis Largi in Wagria ac civitatum Holsatia ejecit. Nobiles seditiosos ad obedientiam revocavit A. C. 1349. Arcem Marquardi Westensehe occupavit, Lækensee & Woltorp demolitus est: Linow in Saxonia evertit. Cum Svecicos nobiles, post desertam ab Haquino sponsam, scripto moneret, ut præstiti Juramenti, ac pactorum memores essent, illi duos Episcopos, D. Carolum a Tusten, Archimarscalcum, D. Nicolaum Stursen Dapiferum, & D. Ericum Carlsen Camerarium, Equites auratos, legatos ad ipsum miserunt, qui Regnum Sueciæ ei obtulerunt; verum senio confectus, gratias Proceribus Regni egit maximas: & ut hanc dignitatem in unum ex Alberti Ducis Megapolensis, affinis sui, liberis transferrent rogavit, quod factum est A. C. 1362. Obiit A. C. 1381. sepultus Itzehoeæ.

NICOLAUS COMES HOLSATIÆ.

Nicolaus Comes Holsat. NIcolaus, Gerhardi III. filius, Comes Holsatiæ, gravia bella cum Danis gessit, fratris Henrici Ferrei auxilio, quo absente gubernationem suscepit, & arces ipsis in Fionia ereptas, tutatus est. Rusticos ad bellum instruxit & armavit. Brambergam, arcem in Fionia rebellem, obsidione cinxit. Flensburgensibus concessit, ut oppidum mœnibus cingerent. Waldemarum Daniæ Regem obsidentem Dorningam arcem fugavit, Dithmarsos in Holsatia grassantes, triginta Equitibus armatis, paucisque rusticis, ad Thypersloam superavit, & ablata spolia recepit, in qua velitatione cujusdam Dithmarsi robusti & longi, ipsum provocantis, caput medium dissecuit, effecitque, ne amplius Holsatiam infestarent. Alberto Duci Saxoniæ & Lüneburgi privigno suo, ex Wilstermarsia 1000. milites misit, quibus usus est in arce Harburga occupanda. In senectute sua gravi, totum se DEO, religioni pietatique dedidit. Arnsbœkium monasterium (ut voverat) condidit A. C. 1398. translatis monialibus ex Cœnobiis Pretzensi & Itzehoensi, obiit. A.C. 1400.

GERHARDUS DUX SLESWICENSIS, PRIMUS.

GErhardus V. Henrici Ferrei filius, Dux Sleswicensis primus, investitus, a Margaretha Regina Daniæ, ejusque filio, A. C. 1386. Comes Holsatiæ, Stormariæ, Wagriæ & Dithmarsiæ, mortuo patruo Nicolao, tertiam partem Holsatiæ ad novennium possidendam accepit. Alberto Rodenborch Canonico Lubecensi concessit, ut cœnobium Vestalium Arnsbœcense converteret in Carthusianum A. C. 1402. A Dithmarsis injuria lacessitus, cum Ericus III. eos ex insperato obruisset armis A. C. 1403. ipsis auxilio fratris Alberti bellum intulit, Meldorpium occupavit, districtum istum vastavit, spoliavitque, in Midelburgo munitionem ædificavit, & Hanrovium munivit, unde ut etiam e Tillenburgo & Svavestedio, hostibus maximum intulit damnum, ac velitationes plurimas commisit, iis utrinque, qui capiebantur, misere trucidatis. A fratris obitu, A. C. eodem, cum Dithmarsi per Lubecenses & Hamburgenses pacem ab ipso peterent, promissa ingenti pecuniæ summa, eam quidem pollicitus fuit; sed hac conditione, si tributarii ejus perpetuo esse velint, & in bellis contra quosvis hostes pugnare, quam cum suscipere nollent, magno exercitu conscripto terram eorum ingressus est, sed ab hostibus circumventus, cum duodecim equitibus auratis & 300. nobilibus cæsus fuit, die Oswaldi seu 5. Augusti A. C. 1404. sepultus in monasterio Itzehoensi. *Gerhardus V. Dux Slesvicensis.*

ALBERTUS COMES HOLSATIÆ.

ALBERTUS, Henrici Ferrei filius, Comes Holsatiæ, Stormariæ & Wagriæ, Frisios in Eiderstadia domuit, qui 16000. marcis ab ipso pacem redemerunt A. C. 1399. Nicolao Patruo *Albertus Com. Holf.*

defuncto cum fratre Gerhardo petente tertiam partem Comitatus Holsatiæ contendit, quæ lis per nobiles composita fuit. Cum socer ipsius Ericus III. Dux Saxoniæ inferioris in Lowenburgo, absente genero, per Holsatiam transiens, Dithmarsos invasisset, prædaque onustus domum rediisset, A. C. 1403. bellum exortum est, in quo Comes Albertus, cum per Nordhammiam transiens, spolia opima hostibus ademisset, in reditu, incitans calcaribus equum, ab eo cadente ita læsus fuit, ut paullo post exspirarit: sepultus Itzehoæ in monumento Majorum A. C. 1403.

HENRICUS DUX SLESWICENSIS COMES HOLSATIÆ.

Henricus Dux Slesv. HEnricus, Gerhardi V. filius, natus A. C. 1397. Dux Slesvicensis, Comes Holsatiæ, Stormariæ, Wagriæ & Dithmarsiæ, cum ab Erico Rege Daniæ & Duce Pomeranorum peteret sibi reddi Ducatum Slesvicensem, iniquissimas conditiones a Rege propositas suscipere recusavit. Quare, auxilio Alberti Regis Sveciæ, Principis Megapolensis exulis, & aliorum Principum, Danorum Regi bellum intulit, & Femeram occupavit, relicto præsidio, quod tamen inde rursus ejectum fuit A. C. 1419. Deinde mortuo Patruo contra eundem Ericum Daniæ Regem exercitum 30000. peditum & 800. equitum duxit: Köningsburgum obsedit: Haderslebiam 3000. marcis mulctavit, arcem Stubbe solo æquavit, Frensenborch diruit, prædaque magna onustus domum rediit. Flensburgum obsedit, Ducatum Slesvicensem ereptum vi recuperaturus, cumque scalas arcem Flensburgensem oppugnaturus sepi admovisset, lancea a milite per sepem vulneratus occubuit A. C. 1427. sepultus Itzehoæ.

GERHARDUS VI. DUX SLESWICENSIS, ET COMES HOLSATIÆ.

Gerhardus VI. Dux Slesv. GErhardus VI. Gerhardi Quinti filius, posthumus, Dux Slesvicensis & Comes Holsatiæ, cum Vitalianis (viris strenuis, qui propriis sumtibus Holsatiæ Principibus militarunt) stipendia meruit apud civitates, inferentes Erico Regi Daniæ bellum navale, & Hafniam obsidentes A. C. 1428. Mortuus in itinere, cum uxorem deducere vellet in patrium solum, Embricæ Clivorum A. C. 1433.

ADOLPHUS VIII. COMES HOLSATIÆ DUX SLESWICENSIS &c.

Adolphus VIII. ADolphus VIII. Comes Holsatiæ, Dux Slesvicensis, Gerhardi V. filius: In aula Burggravii Norimbergensis vixit; inde revocatus in Holsatiam strenuam opem tulit fratri, in bellis contra Ericum Regem Daniæ gestis, illo defuncto ad Flensburgum hortatur auxiliares copias ad constantiam in persequendo hoste. Cum per triginta annos vario Marte, contra Ericum pugnatum esset, pro Ducatu Slesvicensi, tandem res transacta est A. C. 1435. Ducatum itaque Slesvicensem cum abalienatis bonis omnibus, ut feudum accepit, a Christophoro Rege Daniæ Duceque Bavariæ A. C. 1440. Postulatus a Proceribus Regni in Regem Daniæ, post obitum Christophori Regis dignitatem hanc ut transferrent in Christianum Comitem Oldenburgensem & Delmenhorstensem, nepotem suum e sorore, ab iisdem petiit, quod & obtinuit A. C. 1448. Obiit A. C. 1459. sepultus in monumento majorum Itzehoæ. Hoc defuncto Ducatus Slesvicensis, ut vacuum feudum, ad regnum Danicum recidit, præfuitque familia Schowenburgica Comitatui Holsatiæ annis 345.

DE FAMILIA STURIORUM.

ISta familia Slesvicensis & Cimbrica fuit, dives admodum ac potens. Ante 500. annos, rebus fortiter gestis claruit, ac tres Sueciæ Gubernatores olim produxit, nimirum Stenonem I. Sueciæ Principem 140. Suantonem Sueciæ Principem 141. & Stenonem II. Sueciæ Principem 142. *Familia Sturiorum.*

Nobiles autem Sturenses, quos Cimbria habuit, ex eadem familia fuisse ortos, eo evidentissimum esse potest, quod cum ultima hujus stirpis mascula proles apud nos esset extincta, hæreditatem Sturenses Suecici, quorum adhuc nonnulli in vivis sunt, & Comites facti, expetiverunt.

A. C. 1188. ab Henrico Leone Duce Brunsvicense, post subactum Bardewicum & Lubecam occupatam, arx Segeberga obsessa, auxilio Eggonis Sturii ejusque Consanguineorum aliquot & consortium liberata est.

CHRISTIANUS I. REX DANIÆ.

CHristianus I. Theodorici, fortis Comitis Oldenburgici & Delmenhorstensis filius, ex Comite Oldenburgensi Adolphi ultimi Ducis Slesvicensis, & Comitis Holsatiæ avunculi sui opera, in Regem Daniæ, Norwegiæ & Sueciæ est electus, quo etiam mortuo Ducatum Slesvicensem & Holsatiensem adeptus, electione nobilium & hæredum pecunia placatorum consensu. Romam profectus est religionis ergo, & in itinere ab Imperatore Friderico III. impetravit, A. C. 1474. ut abolito titulo Comitatus, Holsatia, Stormaria & Wagria in Ducatum transformaretur. In Dithmarsos etiam ab Imperatore plenum Imperium accepit, quos tamen ad homagium præstandum cogere non potuit obiit A. D. 1482. d. 22. Maji ætatis 56. sepultus Rothschildiæ in Seelandia. *Christianus I. Rex Daniæ.*

JOAN-

JOANNES, REX DANIÆ, NORWEGIÆ ET SVECIÆ.

Johannes. JOannes, Rex Daniæ, Norwegiæ & Sueciæ, Christiani I. filius, natus est A. C. 1455. vivo adhuc Patre, qui regna ipsi testamento legarat, coronatus, A. C. 1478. Dithmarsis juramentum fidelitatis recusantibus bellum intulit, A. C. 1500. & d. 13. Februar. Meldorpium expugnavit, interfectis omnibus civibus, post autem 17. die ejusdem mensis, ingenti clade a Dithmarsis victus, fuga cum fratre Friderico vix evasit. Svecicos motus sedavit A. C. 1501. Lubecensibus, quod Suecis studerent, bellum intulit, cujus turbæ ab A. C. 1503. usque ad A. C. 1512. durarunt. Mortuus Aalburgi in Jutia A. C. 1513. ætat. 58. sepultus Ottoniæ.

FRIDERICUS I. REX DANIÆ.

Fridericus I. FRIDERICUS I. pacificus & humanus, Christiani I. filius, Rex Daniæ & Norwegiæ, Dux Slesvicensis, Holsatiæ, Stormariæ & Wagriæ, Christianum II. (qui habuit conjugem sororem Caroli V. Imperatoris Isabellam) facto cum Danicis Proceribus & civitate Lubecensi fœdere, e tribus regnis Septentrionalibus propter tyrannidem ejecit; & curam regnorum Daniæ & Norwegiæ suscepit, urbes & arces occupavit, & Christianum II. qui præter ipsius voluntatem & jussum captus fuit, in custodia asservavit. Tandem Gottorpii obiit, d. 3. April. A. C. 1533. cum vixisset annos 56. Slesvici in templo Cathedrali sepultus.

CHRISTIANUS III. REX DANIÆ.

Christianus III. CHristiano III. Regi Daniæ & Norwegiæ, Duci Slesvigæ, Holsatiæ &c. Mortuo Patre statim a Lubecensibus illi bellum illatum est, procurantibus id seditiosis nonnullis; ipse vicissim Lubecam obsedit. Rusticos seditiosos in Jutia, per Joannem Ranzovium Equitem auratum, & Ericum Bannerum domuit: In Fionia Comites Tecklenburgenses & Hoienses per Joannem Ranzovium fudit: Hafniam obsedit & ad famem Saguntinam ac deditionem adegit & sic tandem in Regem Daniæ coronatus est. Obiit A. C. 1559. Kalend. Januar. sepultus Rothschildiæ.

FRIDERICUS II. REX DANIÆ NORWEGIÆ.

Fridericus II. FRIDERICUS II. Rex Daniæ, Norwegiæ & Dux Slesvigæ, Holsatiæ &c. cum patruis Joanne & Adolpho ducibus Holsatiæ &c. Dithmarsos vicit & subjugavit A. C. 1559. Quam expeditionem coronatio Regis statim fuit subsecuta. Cum Svecis bellum septennale, terra marique gessit, quod interventu Cæsaris, Galliæ ac Poloniæ Regum & Principum quorundam Germaniæ Stetini compositum est, A. C. 1570. In hoc bello præter cæteras multas urbes ac arces hostiles captas, Elsburgum quoque expugnavit, Helmstadium obsidione liberavit, Warpurgum arcem recuperavit, Ducatum porro Sleswicensem & Insulam Fimbriam, Patruis suis Joanni & Adolpho & fratri Joanni, Ducibus Holsatiæ, in feuda contulit. Oeseliam insulæ Livoniensis recepit. Auxilia urbi Dantiscanæ, a Stephano Polonorum Rege obsessæ e suis regnis concessit. Arces plurimas & inter eas Coronæburgum, munitissimum ac elegantissimum ædificavit. Vias publicas aperuit & refecit. Cum Hamburgensibus de juramento fidelitatis præstando tractavit. Obiit A. C. 1588. d. 4. Aprilis Anderschoviæ in Seelandia, sepultus Rothschildiæ in sacello regio.

ADOLPHUS, DUX SLESWIGÆ ET HOLSATIÆ &c.

ADolphus, Sleswigæ & Holsatiæ Dux, Friderici I. Regis Daniæ filius, stipendia meruit in obsidione Metensi, apud Carolum V. in cujus aula prius per septennium vixerat. Dithmarsos cum fratre Joanne & patruele Rege subjugavit. Gothanæ obsidioni cum Electore Augusto, nomine ordinum inferioris Saxoniæ, quorum supremus belli Dux erat, interfuit. Philippo Hispaniarum Regi, in Belgio militavit, adductis eo 2000. equitum. Mortuus est Gottorpii A. C. 1586. die 1. Octobr. sepultus Sleswici. *Adolphus Dux Slesv.*

JOANNES RANZOVIUS Eques auratus, Henrici Producis Cimbrici Pater.

JOANNES RANZOVIUS, nobilis, Cimber, Hierosolymis decore balthei militaris insignitus, A. C. 1517. tribus Daniæ Regibus summus bellorum Dux, ac intimis a consiliis fuit: Regis insuper Christiani III. in Holsatia vices gerens: Lubecam A. C. 1534. obsidione cinxit, & aliquot copias Lubecensium, prope Oitinum, profligavit, navibus eorum bellicis in flumine Travena captis. In Jutia rusticos seditiosos domuit, navarchum Clementem, qui se pro Rege Daniæ seditiose jactabat, corona plumbea dehonestatum, cepit, capitisque supplicio affecit; duabus obsidionibus Hafniæ interfuit & A. C. 1523. & A. C. 1536. præfuit, Severinum Norbium in Scania superavit, & cepit, Comites aliquot in Fionia fudit: atque in his Joannem Comitem Hoiensem, & Nicolaum Tecklenburgensem A. C. 1535. Inter Imperatorem Carolum V. ac Daniæ Regem Christianum III. Spiræ, una cum sociis legationis, pacem composuit, ac stabilivit. Tandem cum Daniæ Rege, Friderico II. nec non Holsatiæ Ducibus Joanne & Adolpho, in Dithmarsiam expeditionem suscepit, ejusque belli Dux fuit. Senio confectus, obiit placide A. C. 1565. cum vixisset annos 73. Itzehoæ Sepultus. *Joh. Ranzovius.*

DANIEL

DANIEL RANZOVIUS.

Dan. Ranzovius.

DAniel Ranzovius, nobilis Cimber, linguæ Latinæ, Gallicæ, Italicæ & Danicæ peritus. Juvenis sub Carolo V. Imp. militiam in Italia secutus. In expeditione Dithmarsica duarum cohortium ductor: Regis Friderici II. contra Suecos summus Dux, & primarius belli septennalis administrator designatus, multarum pugnarum acerrimarum, manu impari commissarum, felicissimus victor: cujus rei admirandum specimen, in campo Astorpheide exhibuit, viginti sex millibus hostium, per quatuor millia suorum prostratis ac fusis: Viarum in Svecia abstrusarum & antehac incognitarum investigator ac inventor. Multarum urbium, pagorum agrorumque hostilium depopulator & eversor. De Rege ac toto regno Daniæ optime meritus, tandem in obsidione arcis Warburgi, globo, ex tormento æneo explosо, & per caput ipsius adacto, ictus, cum magno Regis & exercitus sui luctu ac desiderio expiravit, mortem suam arcis deditione continuo subsequente A. C. 1569. ætatis 40. Sepultus in pago Westensche & monumento plane regio a fratre Petro Ranzovio decoratus.

Præter enumeratos porro tam ex Comitum ac Principum quam nobilium familiis oriundos, rebus partim in Ecclesia, partim in Politiis præclare gestis celebres ac illustres Heroas; plebejus quidam Cimber Meinardus, frater Ordinis D. Augustini, in Monasterio Segebergensi cum mercatoribus nonnullis primum, & alia vice cum nobilibus quibusdam Cimbris, e Cimbrica Chersoneso in Livoniam immigravit (cujus incolas, quod supra quoque meminimus) docendo & concionando, armis quoque compellendo, ad Christianam fidem convertit, inde primus Livoniæ Episcopus factus. Ab hoc tertius Episcopus Albertus A. C. 1198. Rigam condidit, & nonnullos nobiles aliosque Cimbros ex hac Chersoneso secum in Livoniam transtulit.

Meinardus Cimber plebejus, Livoniæ Episcopus.

In quorum numero fuere duo Meindorffii Daniel ac Cunradus, quibus, ab eodem Episcopo, duarum arcium feuda ibidem fuere collata, & cum infidelibus aliquot prælia exemplo antecessorum suorum, commissa.

Migrationes Cimbrorum in Livoniam præcipue Meindorfiorum.

Meminerunt Historiæ cujusdam Alberti Monachi Segebergensis, qui tantæ eruditionis fuerit, ut commentaria in vetus ac novum Testamentum scripserit. Hunc eundem fuisse Episcopum, cujus modo facta mentio est, ego certo affirmare non ausim.

Albertus Monachus Segebergensis.

Adolphus quoque, Comes Dassiliensis, in Livonia cum cæteris militavit. Apud Episcopum autem cum nonnullis aliis Ecclesiasticis ac Militaribus viris, Bodo de Hamborch nobilis Cimber remansit.

Adolphus Comes Dassil.

Sic etiam Albertus, Comes Holsatiæ, Regi Daniæ Woldemaro aliquot nobiles militesque Holsatos submisit, ipsique militavit, cum is Livoniam universam Christianæ religionis sacra amplecti coëgit. Sub calcem hujus enumerationis illustrium virorum duos adhuc viros addam, qui Cimbriæ nostræ alumni, scriptis eruditis præclarum sibi nomen pepererunt, Albertum Cranzium & Johannem Saxonem.

Albertus Comes Holsat.

Duumviri Cimbriæ præclari.

ALBERTUS CRANZIUS, DECANUS HAMBURGENSIS ET HISTORICUS CLARISSIMUS.

Alb. Cranzius.

ALbertus Cranzius, Hamburgensis, non quidem e nobilitate oriundus, scriptis tamen editis clarissimus; & magnæ autoritatis apud omnes summos pariter ac imos. Theologiæ ac Canonici Juris Doctor factus A. C. 1490. Capituli Hamburgensis primum Lector, post Decanus, & Ducatuum Holsatiæ Senator fuit, vir ut in sacris ac profanis litteris doctissimus, ita Historiarum peritissimus, cui Saxonia & vicinæ ad Septentrionem regiones debent, quicquid rerum a veteribus in illis oris gestarum scriptis proditum fuit. Obiit Anno Christi 1517. sepultus Hamburgi in æde Cathedrali, ad latus Chori Australe Epitaphio marmoreo a Successore collega ornatus, cum hac inscriptione:

A. D. 1517. in vigilia conceptionis beatæ virginis Matris, celebris & reverendus vir, dominus Albertus Crantz, Sacræ Theologiæ & Decretorum Doctor, Ecclesiæ Hamburgensis Canonicus, & lector facundissimus & olim Decanus, religiosæ pietatis morum & virtutum exemplar vivum, patriæque ob prudentem pro republ. in consiliis dexteritatem decus illustre, in Domino moritur, cœlestibus destinatus gaudiis: cui a posteritate, quod Vandaliæ & Saxoniæ, & regnorum Daniæ & Norwegiæ, Sveciæ origines & res gestas antiquitatum tenebris omnino obrutas una cum Metropoli Ecclesiastica, luci & posteritati restituit, merito nominis immortalitas debetur. Præsens itaque monumentum officii ergo, Prædecessori clarissimo Decanus F. F. Anno Domini 1569.

JOANNES SAXO HATTSTEDIUS.

Joh. Saxo.

JOannes Saxo, Hattstedius Cimber, Ecclesiæ Cathedralis Hamburgensis Decanus, vir admodum doctus, qui aliquot opuscula edidit, ut in Orationes Ciceronis & de vita ejusdem commentaria aliaque nonnulla. Conscripsit etiam *Holsaticarum rerum Historiam*, quam tamen mutilam & imperfectam, nec adhuc editam reliquit: fuit Adolphi Ducis Holsatiæ, Friderici I. Regis Daniæ, filii, Consiliarius, Magister artium promotus, & in juventute Henrici Ranzovii, Producis Cimbrici Præceptor. Ceterum hic lectorem benevolum amice volo admonitum, Illustrium illorum heroum, quorum nomina & res gestas succincte hactenus recensui, catalogo non comprehensos esse illos tam Ecclesiastici, quam Politici ordinis

dinis Viros illustres, nobiles ac præclaros, qui tum per totam Jutiam, tum in quatuor illis Episcopatibus supra enumeratis, cum honore ac laude vixerunt: quorum ego ingentem numerum esse non dubito, ac fuisse partim legi, partim ex aliis accepi: Quos equidem hic, non volens lubensque aut ipsorum claritati invidens, omisi: sed quod eorum nomina, ac res gestas his in oris neque ex scriptis, neque aliunde, vere & exacte investigare potui. Magnopere autem rogo omnes, qui in istis locis Jutiæ, aut alibi degunt, ut (quod æquum & justum est) majorum suorum gloriæ ac nominis studiosi, si quæ illorum egregia facta litteris digna legerint ac sciverint, aut ex monumentis tabulisque vetustis eruere potuerint, quisque suo loco his, sua sponte addere velint. Nam (secundum Demosthenem) τὰ καὶ ζῆλόν τινα καὶ τιμὴν φέρει τῇ πόλει ἀκοῦειν h. e. horum commemoratio patriæ imitationem & laudem affert.

EPIGRAMMATA de CIMBRIS.

Elogia de Cimbris.

Cimbria gens, animosa, potens, Mavortia, fida est
Audax, terribilis, libera, dura, vetus.
Cimbria gens ultrix, fortis, patiensque laborum est
Et vitæ & fortis prodiga laudis amans.
Observans fidei, constans, virtutis amatrix,
Regnandi cupida, & belligerandi avida.
Et facere atque pati fortissima quæque parata
Pro Patriaque citam prompta subire necem.
Desine, Roma, tuos nimium jactare Camillos:
Protulit assimiles Cimbrica terra viros.

Valerii Maximi.

De Cimbris ex Valerio Maximo lib. 2. cap. 1.

Cimbrorum gloria Bellum.

CIMBRIS, decus bello mori, nefas thoro.
Gloria pugnanti est, fortiter occidere.
Cur dant militiæ pugnantes jubila Cimbri?
Gloria militiæ fortiter arte mori.
Afflicti morbis contra cur triste queruntur?
Laude nefas nulla mortis obire diem.
Bellica plus cordi Cimbris quam gloria pacis
Svave, mori bellis, in thalamoque grave.

Johann. Lauterbachius.

LUCANUS.

Lucani.

OMnis in Arctois populus quicunque pruinis
Nascitur indomitus bellis & mortis amator
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget lethi metus &c.

Valerius Maximus lib. 2. cap. 3.

Valerii.

CAjus etiam Marius in profundum ultimarum miseriarum abjectus, ex ipso vitæ discrimine beneficio Majestatis emersit. Missus enim ad eum occidendum, in privata domo Minturnis clausum, servus publicus natione Cimber, & senem & inermem, & squalore obsitum, strictum gladium tenens, aggredi non sustinuit, sed claritate viri occæcatus, abjecto ferro attonitus inde, ac tremens fugit. Cimbrica nimirum calamitas oculos hominis perstrinxit, devictæque suæ gentis interitus animum comminuit, etiam Diis immortalibus indignum ratis, ab uno nationis ejus interfici Marium, quam totam ante deleverat.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Ger.

EPIGRAMMA.

Præmissum Valerii Maximi locum, ex D. Henrici Ranzovii Producis Cimbrici sententia refutans, quo ille affirmat, stricto hunc gladio, Cajum Marium, ob conceptum ex Majestate ejus timorem, inermem interficere non sustinuisse.

CIMBRIS scelus, pugna inermes aggredi.

Epigramma in locum Valerii Jonæ ab Euerfeld.

EDita Romanus de CIMBRO scripta reliqui,
Cujus erant Italo, colla subacta jugo.
Hunc stricto Marium cum solus adiret inermem
Ferro mox timidas abstinuisse manus.
Ausonii seu quod Majestas terruit oris,
Seu tantum superi quod vetuere nefas.
Unius occumbat Marius si robore, pene
Obruta Cimbrorum quo fuit ante cohors:
Hæc ita Valerius: nostri celeberrimus ævi
Ranzovius, falsa voce relata putat.
Ac agit ambiguo natam sub judice litem,
Quod pudor huic, illi dicitur esse metus.
Cædere nam scelus est, hostem non arma tenentem;
Armatas poscit Cimbrica pugna manus.
Hoc fuit, hoc, Marii vindex licet arsit in hostem,
Ultus quod minus est ille cruore suos.
Scaurus qua cecidit clarusque Papirius ausis,
Indigna Æneadum gens ea cæde foret.
Quæque truces fudit Latios, Aquilasque minaces,
Fallor? an hæc Marii pectus inerme tremat.
Testis adest Equitis Virtus Ranzoa Johannis,
Hic in Dithmarsos cum tulit arma feros.
Et loca devictæ petiere palustria gentes
Vixque super properæ spes erat ulla fugæ.
Est satis adverso miles percussus ab hoste,
Cujus egens armis dextera torpet, ait.
Jussit & immanem socios cohibere furorem
Victaque clementi corpora texit ope.
I, nunc belligeros, Romane, redargue Cimbros
Atque metus falso crimine finge reos.

Jonas ab Elverfeld.

Aliud de eodem.

Wippermanni.

CAjus in extremo positus discrimine mortis
Armatis Marius hostibus horror erat.
Nam cum Minturnis privata teneret inermem
Hostia ab incursu nec bene tuta domus.

Missus ad hanc Cimber cursu properavit anhelo
Ut Cajum stricto traderet ense neci.
Hunc vero Cajus, positis ita terruit armis,
Aspectu Marius squalidus atque senex.
Abjecto ut fugeret gladio pavidusque tremensque
Cæde nec auderet conscelerare manus.
Tam gravitas, virtus, Majestas atque verenda
In Cajo fuit, ut Maximus author ait.
Quin etiam monitus miseranda clade suorum,
Cimber non tantum est ausus adire virum.
Forsitan & superis res indignissima visa est,
Dextera si clarum perderet una virum.
Millia Cimbrorum qui tot male perdidit armis
Communis genti perniciesque fuit.
Has tu, Valeri, rationes invide ponis:
Nil reliquum Cimbris laudis ut esse queat.
Ast Marius Cimbri quod non tepefecerit ensem
Sanguine, me porro judice caussa fuit.
Quod cum quis validis armis invadit inermem,
Id Cimbri magnum dedecus esse putent.
Sponte manus igitur mandata a cæde retraxit
Cimber, non ullo corde pavente metu.
Semper enim Cimbris in pectore mascula virtus
Vindictæ studium, cædis amorque fuit.
Tristia sæpe quibus sunt ulti damna suorum
Nec solus, credo, degener iste fuit.

Georg. Wippermann.

Cimbria semper bellis dedita de se loquitur.

LAude peregrinis ut cognita gentibus essem
Marte nec indomito me prior ora foret
Gens mea pugnaces bello confecit Iberos
Oenotriasque suo robore fregit opes.
Est Athesis testis, testis quoque Sequana, quorum
Sanguis adhuc gemino turbidus amne fluit.
Gallia cædis habet vestigia: grandibus albet
Ossibus Hetruriæ Macedonumque solum.
Julius atque suum Cæsar digressus in hostem
Tensa sub Albanis castra locasset agris.
Guiderio noster Regi se junxit alumnus
Et fuit auxilio Scotia juncta meo.
Regna Caledoniæ devictaque jugera terræ
Adde, quibus nomen Anglia nostra dedit.
Quid loquar? in patria ductos tellure triumphos
Factaque cum Danis prælia cumque Slavis.
Orbis at extremi scopulos quæ caussa domandi
Cimbris? regnandi gloria, Martis amor.

J. ab Elverfeld.

BOLUS,

CIMBRORUM IN EXPEDITIONE ITALICA REX, DE SE LOQUITUR.

De Rege Bolo.

ARva Palestinæ tendens ad inhospita terræ
Est robur populi Josua grande sui.
Cimbrica me validis belli gens præficit armis
Dum petit Euganii rura beata soli.
Jucundis residere locis amor unus utrique
Et patriam rigido quærere Marte novam.
Perque tot ingentes bellique viæque labores
Non semel est fuso parta cruore salus.
Ter denos sævo reges hic sternit ad Unum,
Ense manu Latios tres ego sterno patres.
Et late Hesperias armis occido cohortes,
Madrona qua tumidis & fluit Ister aquis.
Vicinasque Athesis ripas Arar ambit apricas,
Josua quid Cimbris si vocer ipse meis?
Mens eadem, non una tamen sors: robore tandem
Occido, promissos, occupat ille lares.

Jon. ab Elverf.

Contemptum non ferunt Cimbri.

Joh. Schelius de Cimbris contemptum non ferentibus.

QUod gens Cimbrorum contemptum ferre recuset
Ac illum ferro vindicet atque nece,
Quem fuit Ausonius Consul dignatus honore
Legati, Scauri proditur interitu.
Scilicet hic captus, Romano milite fuso,
Fortiter a Cimbris hos dedit ore sonos:
Italiam versus Cimbri transire per Alpes
Irrita res fuerit, proderit atque nihil.
Ausonios etenim tanta virtute sciatis,
Ut vinci nequeat quisquis & hostis erit.
His super accensus Bolus juvenisque feroxque
Rex illum ad Stygias vulnere misit aquas.

Joh. Schelius.

BEORIX, REX CIMBRORUM, C. MARIUM AD SINGULARE CERTAMEN PROVOCAT, CERTUMQUE DUELLI DIEM CONSTITUI POSTULAT.

Wippermanni de Beorice Marium provocante.

CUm sua Romulidæ miscerent arma virosque
Ac Cimbri populus, natus ad arma potens,
Cimbrorum Rex, ipse potens, animosus & acer
Cum sociis adiit castra inimica suis.
Vectus equo phaleris insigni nomine dictus
Beorix, pugna tractus amore citæ,
Romulidumque Ducem summum cum rite vocasset,
(Marius hic celebri nomine dictus erat)
Constitui pugnæ jussit tempusque locumque,
Quo possint apte conseruisse manus.
Marius insolitum populo respondit id esse
Romano, & plenum suspicione mala,
Consilium temere capiant ut ab hoste feroci,
Prælia quando sint, quoque ineunda loco?
Marius ipse tamen Regi nihilominus hosti
Præstitit obsequium, constituitque diem.
Tempus erit pugnæ solis lux tertia, dixit,
Proxima Vercellis planiciesque locus.
Namque exercitui locus hic erat aptus equestri
Romulidum, Cimbris nec minus aptus erat.
Quorum tunc major sævi Mavortis in armis
Copia, vincendi spes quoque major erat.
Ergo purpurei cum tertia solis adesset
Lux, acies struxit Marius ipse suas,

Inque

Inque locum dictum turmas produxit equestres
Cum Cimbris cupiens conseruisse manus.
Georg. Wippermann.

POPILIUS SILO DUX CIMBRORUM EUNDEM C. MARIUM AD MONOMACHIAM PROVOCANS.

Frobenii de Popilio Rege.

Ex lib. 9. Francisci Patricii Senensis de Regno & Regis institutione.

ITaliam postquam vastarent milite Cimbri
Romulidis præda, cædibus, igne graves:
Cimbrigenum Dux Popilius cognomine Silo
Se dignum patria præbuit ipse sua.
Quem reliqui colerent Cimbri dignissimus unus
Unde etiam adversis hostibus horror erat.
Hic Marium accedens qui castra in colle locarat,
Alta ad certamen voce poposcit eum.
Nam, descende Mari, & mecum fera prælia misce
Teque ait hoc magnum Marte doce esse virum.
Cui Marius: quin me cogas certare duello
Si modo digna tua pectora voce geris.
Popilius tamen haud longo post tempore victus
Victrices Marium sensit habere manus.
M. Georg Ludovicus Frobenius.

ALIUD. DE EODEM.

CUm fera tractaret Silo Popilius arma,
Adversus cives, Martia Roma, tuos.
Non modo robusti qui multum corpore possit
Sed quoque magnanimi nomen ab hoste tulit.
Roboris inde virum tenuit fiducia magna
Quam verbis ultro prodidit ipse suis.
Exclamavit enim: Si magnus es Induperator,
Mari, descendens confere rite manus.
Marius huic contra si tanto robore polles
Popili, quantum publica fama facit,
Ipsemet & quantum tribuis tibi semper in armis
Adductus cœco laudis amore tuæ.
Montibus invitum celsis descendere coge
Ut te robustum magnanimumque decet.
Post paucos, sed sponte dies descendit ad hostem
Felici eventu, conseruitque manus.
Georg. Wippermann.

SCHWARTINGUS SAXONUM REGULUS, ET CUJUSDAM CIMBRICÆ CHERSONESI PARTIS DOMINUS, DE SE LOQUITUR.

De Schwartingo Saxonum Regulo.

PLurima confeci victricibus agmina signis,
Oppida sunt nostra plurima capta manu.
de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Hinc ubi cum Dano me bella gerente Frotone
Saxonis exciderat robore terra suo.
Subdola nobiscum capientem fercula Regem
Tecta sub Augustæ duximus alta domus.
Mox rutilum thalamo supponere jussimus ignem,
Flamma duos tragicæ nos dedit una neci.
Ac ita quæ fuerat nullis reparabilis armis
Funere libertas est reparata meo.
Sic patriæ Decius profudit amore salutem,
Sic & Idumei gloria Simson agri.
Jon. ab Elwerfeld.

Frotho Saxo Grammat. lib. 6.

WENSINUS REX OBOTRITORUM A NORD-ALBINGIS INTERFECTUS, DUM AD SALUTANDUM CAROLUM MAGNUM ALBIM TRAJICIT.

De Wensino Rege Obotritarum.

VIta quid est hominum variis subjecta periclis
Wensini Regis tristia fata docent.
Rexit Obotritos hic olim laude decenti
Atque fuit populi Rexque paterque sui.
Hunc populo Regem tristis sed casus ademit,
Exitio magnis qui solet esse viris.
Albim trajiciens Wensinus navibus aptis
Cerneret ut faciem, Carole Magne, tuam
Teque salutando sibi conciliaret amicum,
Trans-Albinorum venit in insidias.
Et captus liquit miserando in vulnere vitam,
Qui plures annos vivere dignus erat.
Hic, quibus insidiis quibus & subjecta procellis
Vita sit, in clara luce videre licet.
Georg. Wippermann.

GODESCALCUS CAROLI MAGNI AD SIGFRIDUM DANIÆ REGEM LEGATUS, A NORDALBINGIS OCCISUS.

De Godeschalco.

QUi proficiscuntur passim per regna, per urbes,
Legatis debet tuta patere via.
His tamen insidiæ persæpe struuntur iniquæ,
Ne liceat cœptam continuare viam.
Tristis & infelix nimium legatio nobis
Godscalci probat id, Carole magne, tui.
Hic cum Legatus Sigfridum vellet adire
Danorum qui tunc inclyta sceptra tulit
Captus ab Holsatis tepefecit sanguine ferrum
Heu! male cum sociis interiitque suis.
Caussa patet facti, nummos emungere Cæsar,
Carole, thesauris sic voluere tuis.
Aut arcere suis victricia Cæsaris arma
Finibus, & pacis sic retinere viam.
Jon. ab Elverfeld.

WEDEKINDUS, SAXONUM REX, SUB CUJUS PATROCINIO

NIO CIMBRI NON NULLI ETIAM FUERUNT, DE SE LOQUITUR.

In Witekindum epigramma Ranzovii.

Immani quoties flagrabant bella tumultu
Mos fuit acceptus gentibus ille meis,
Ut sibi Ductores procerum de stirpe crearent
Sic habuit Regem me quoque Saxo sibi.
Ethnica cum Magnus sacraria subdidit armis
Carolus, ut fœdam tolleret orbe luem:
Inde ter Arctoris denos cum gentibus annos
In caput invicti Cæsaris arma tuli.
Mactavi Christi gregem crudelibus ausis,
Acer & æterni nominis hostis eram.
Divini tandem conversum dogmate verbi
Baptismi voluit Carolus amne lavi.
A. C. 785. Atque novæ Christo factus conspersio massæ
Saxonici gessi nomina prima Ducis.
Lætaque justitiam regnare per oppida jussi
Et statui vero templa scholasque DEO.
A. C. 807. Vindelicis donec jungens fera prælia Rhætis
In patria cecidi Marte peremtus humo.
Condita sunt templis operoso membra sepulchro
Augustis, cineres jam Padeborna tenet.

H. R.

MAGNUS, ORTOLPHI FILIUS, HERMANNI BILINGI ABNEPOS SAX. PRINCEPS, ET HOLSATIÆ NORDALBINGORUMQUE COMES.

Mortuus A. C. 1106.

In Magnum Holsatiæ Comitem.

Nomine dictus eram MAGNUS, quem rebus eundem
Dum voluit populis sors dedit esse meis.
Illicito tandem vitam mihi more trahenti
Henrici vinclis Cæsaris ira nocet.
Nulla virilis erat proles mihi post mea fata
Lothario rursus tradita sceptra mea.
Tam variis fortuna rotis mortalia versat
Turbet ut alta polo, tollat ut ima solo.

LOTHARIUS, SAXONIÆ INFERIORIS PRINCEPS, QUI POSTEA IN IMPERATOREM ILLIUS NOMINIS II. CREATUS, ARCEM SEGEBERGAM, UNACUM MONASTERIO, PRIMITUS A FUNDO EXCITAVIT, DE SE LOQUITUR.

In Lotharium Imp.

Qualis eram divi cum fortia sceptra gerebam
Cæsaris, est hujus non labor iste loci.
Hoc loquor Henricus quod me de stirpe Baronum
Illustrem voluit Saxonis esse Ducem.
Cum Magnus, male commisso pro crimine Princeps
Vitæ finisset carcere fila suæ.
Legitimaque mihi quod cessit dote, Ducatus
Quem mea Brunonis nomine lingua vocat.
Adde quod Holsatæ coluisti jugera terræ
Me Duce, Schouvenburge Rector Adolphe domus.
Ultima Gottfridi Comitis post tempora. De me
Edita doctorum cætera scripta docent.

DE LOTHARIO ARCIS SEGEBERGENSIS CONDITORE.

Hac olim victor Lotharius arce trophæum
Magnanimus posuit, prisca trophæa manent.
Indidit & nomen monti Segeberga voceris
Dixit dum gelidas advehit Albis aquas.

GODEFRIDUS, ULTIMUS EX PROSAPIA BILINGORUM HOLSATIÆ COMES, NON PROCUL HAMBURGO INTERFECTUS, DE SE LOQUITUR.

In Gotefridum ultimum Bilingorum Comitum.

In Slavos validis Godfridus viribus ibam,
Ultima Bilingæ gloria, gentis honos.
Ipsa mihi vitæ testis mors: nam fera Slavi
Olim cum nostros vis popularet agros,
Obvius & lacrymans factus mihi rusticus esset
Atque petita foret caussa doloris, ait:
Omnia sunt direpta sunt mihi bona promtius ires,
Esset si nostro sors tua fixa loco.
Hic improvisos dum me calor egit in hostes
Hostilis nostro est tincta cruore manus.
Discite cura quibus regnorum credita: vobis
Sit propria populi vita salute prior.

ADOLPHUS III. COMES SCHOUENBURGICUS ET HOLSATIÆ PRIMUS.

In Adolphum III. Schauenb. A. C. 1114.

Patria me clarum Schownburgica fovit alumnum,
Lotharius Cimbros munere Saxo dedit.
Quos Comes Augusto rexi moderamine pacis
Nec minus armorum quam studiosus eram,
Firmaque cum trucibus pangebam fœdera Slavis
Pace salus hominum, jurgia Marte vigent.
Bellica Lothario quondam sub Cæsare Magni
In caput Arctoi Regis ut arma tuli
Marchio me patriis Albertus depulit oris
Fœdere Lotharius quod mihi junctus erat.
A. C. 1137. Henricusque meas Badevidus cepit habenas
Restituit populis postea Saxo meis.

ADOL-

Adolph. IV.

ADOLPHUS IV. COMES SCHOWENBURGICUS ET HOLSATIÆ SECUNDUS.

Flebile defuncti Patris post funus Adolphi
Successor Cimbris civica jura dedi.
Ad vaga Wagnesæ præruptaque littora Travæ
A.C. 1143. Holsato est a me structa Lubeca solo.
Cum Duce Slavorum me prælia nulla gerente
Wagria finitimis est habitata locis.
Quæque sacros dederat Vicelino Cæsar ad usus
Nostra sunt large suppeditata manu.
A.C. 1164. Fudit Obotritus Deminam miles ad urbem
Me, Leo, militiæ dum sequor arma tuæ.

Adolph. V.

ADOLPHUS V. COMES SCHOWENBURGENSIS, ET TERTIUS HOLSATIÆ.

PAce terant alii vitam, me Marte tonantem
Horruit Henricus, natus ad arma Leo.
Cujus in hostiles olim directa phalanges
Militiæ ductor, signa secutus eram.
Cum mea Techburgæ captivum dextra Simonem
Duxit, & illustri laude tropæa tulit.
Gunzelinus Comes Suerinensis Hoc mihi quod soli cumulabam nomine λύτρων
Invida Gunzelii detulit ira Duci.
A.C. 1188. sub Friderico primo. Utque sacras gemino petii cum Cæsare terras
Et trucibus gessi, bella secunda Scythis.
A.C. 1197. cum Henrico VI. Guelphicus Holsatas est bis Leo nactus habenas
Bisque dedit turpi, me duce, terga fugæ.
Volcmaro placidam colui cum Principe pacem
Canuti tentans milite sceptra meo.
A.C. 1199. captus a Canuto Rege Daniæ. Postea fraterno sopitis fœdere rixis
Militiæ pretium vincula dura tuli.
Sedibus atque fui a Dano dejectus avitis
Obiit A.C. 1232. Fallax in bellis exitus esse solet.

ADOLPHUS VI. SCHOWENBURGENSIS ET QUARTUS HOLSATIÆ COMES.

Adolph. VI. DUm meus Imperii Pater est orbatus honore,
Pressaque sunt Dano Cimbrica colla jugo.
Me latebris puerum fovit, monitrice Biesta
Terra paludoso Wilstria mersa situ.
Nobiliumque meis adjecto robore turmis
Libertas Cimbris Marte renata fuit.
Volcmari Comitis Sverini fortia nuper
Vincula captiva Rege gerente manu.
Quem Bornhöfdensi demissum clade coëgi
A.C. 1226. Victa repentinæ tradere terga fugæ.
Acri Littoviæ rigidas certamine gentes
A.C. 1238. Edocui verbi, dogmata, CHRISTE, tui.
Inde Sacerdotis Latiam progressus in aulam
A.C. 1244. alii 1255. Maxima Pontificis munera voce tuli.
Templaque Chiloniæ Monialia struximus urbi
Obiit A.C. 1261. Nostraque sunt isto condita membra loco.

ADOLPHUS VI. HOLSATIÆ COMES JOANNIS II. FILIUS SEGEBERGÆ PROPTER COMMISSUM STUPRUM INTERFECTUS, AB HARTWICO REWENTLOWIO, NOBILI HOLSATO.

IPse nihil Patriis dignum virtutibus egi,
Atrox Holsati pestis Adolphus agri.
Ut reliquas taceam mendas, mihi juncta soluto
Deliciis semper vita pudore fuit.
Cognita Refntloviæ scelerum vestigia Nymphæ
Cognita, spectanti facta nefanda DEO.
Ense Patris cecidi: nostro de funere quæris A.C. 1315.
Caussa patet diræ cædis, adulter eram.
Sic DEUS æquali vaga crimina lance rependit
Sic properat lento pœna severa gradu.
Sæpe graves pœnæ delicta horrenda sequuntur
Sæpeque par factis exitus esse solet.
Exuvias gelido condit Segeberga sepulchro
Sanguinis arx nostri signa relicta tenet.

GERHARDUS III. COGNOMENTO MAGNUS HENRICI I. FILIUS HOLSATIÆ COMES, DE SE LOQUITUR.

Gerhard III.

MAgnus eram bello, major virtutibus, arte
Maximus, hinc ratio nominis orta mei.
Muneris ut felix essem successor aviti,
Consumsi studiis tempora longa bonis.
Sed miser (heu) nimium vitæ spe lusus inani
Pauperis incolui civica tecta casæ.
Mœnia qua prisci sunt nomine dicta Renoldi
Nostraque venandi jure culina stetit.
Hartvicus fortem doluit Refntlovus iniquam
Munera suppeditans ordine digna meo.
Hinc mea pernicibus laudum se sustulit alis
Gloria, me belli nec prior arte fuit.
Funere sublati quod eram suspectus Adolphi
Bellica Joannes intulit arma mihi.
Quem procul ingenti prostratum clade fugavi A.C. 1317.
Et merui factis prima trophæa meis.
Bramstediique feris devictus Adolphus in armis
Nostra sub occulto vincula ponte tulit.
Holsatiæ spolio Dithmarsos gentis onustos
In Bornhöfdensi vis mea fudit agro.
Cum quibus ingenti paullo post robore gessi A.C. 1320.
Magna, sed haud fausta, bella peracta manu. A.C. 1322.
Bis hostis data terga fugæ bis Marte triumphus
Præsenti nobis ductus ab hoste fuit.
Utque sacram Vordæ gens rustica fugit in ædem
Jussimus absumi templa virosque rogis.
Inde per hostiles gladios, per tela, per ignes
In mea bellatrix agmina turba ruit.
Nobiliumque meæ flos occidit optimus oræ
Suntque Ducum bis sex corpora cæsa simul.
Tam me funestis cumulavit stragibus hostis,
Gentibus invictis tam fuit ira ferox.
Danica Volcmarus per me diademata sumsit
Christophoro tetrica sceptra movente fuga.

Quem tenebris cepit meus Itzhudæus obortis
Quo vada sunt Regis nomine dicta loco.
A. C. 1331. die Sancti Andreæ. Captivumque mihi Gottorpam duxit ad arcem
Ac ita lis capto Rege sepulta fuit.
Hinc Oto Christophori post ultima fata Parentis
Fregit iners pacis vindice pacta manu.
Hunc Segeberga tetro tenuit mea carceris antro,
Sed tulit ut dempto libera colla jugo.
Me rigido justam bello revocavit ad iram,
Robore nec semel est Dania fracta meo.
A. C. 1340. Nicolei donec me Randershusa Jacobi
Obtulit illicitis in mea fata dolis.
Corporis Itzehoe sunt condita membra sepulchro,
Cognita facta solo: cætera juncta polo.

HENRICUS II.
COGNOMENTO FERREUS, GERHARDI III. FILIUS, HOLSATIÆ COMES, QUI PATRIS INTERFECTOREM ROTÆ IMPOSUIT, DE SE LOQUITUR.

Elogium Henrici II. ferrei. Qualis Dardanios Peleius ibat in hostes,
Cujus atrox armis obrutus Hector erat.
Talis in hostiles mea fulminat ira phalanges:
Ferrea vis animi est, Ferreus inde vocor.
Horret adhuc factæ Jutlandia stragis acervos
Funus ob extincti sparsa cruore Patris.
A. C. 1340. Autoremque necis mihi Scanderburgia mittit,
Bis geminis cujus corpora plecto rotis.
Exuo Wolcmarum regni diademate Regem
Deque statu nostræ Marchio pacis agit.
Ac ita belligeros jungo mihi fœdere Danos,
Me Rex Sueoniæ magnus in arma vocat.
Fortibus inde Gothos armis Finnosque rebelles
Cogo sub indomitum Sueonis ire jugum.
A. C. 1346. Hinc ubi litigeris inducit Martia Gallis
Bella Caledonii Rex Eduardus agri.
Per me bellipotens est tutus ab hoste Britannus,
Victricique Calis mœnia sterno manu.
Et regem tetrico Joannem carcere mulcto,
Munere qui patrio sceptra Bohema gerit.
Hæc mea nobilibus dum gloria nota Britannis,
Virtus invidia non caret illa sua:
Nostraque prædantem redimunt in fata Leonem,
Nobilitas constat sanguinis unde mei.
Quem domitum rursus solitis includo cavernis
Textaque villosis insero serta jubis:
In laudem socios hortans auferre Britannos,
Ista sed est manibus palma relicta meis.
Hinc jubeo duros post bella valere Britannos
Et legata meis munera Rege fero.
Hæc mea longinquas dum virtus perstrepit oras
Æthereosque meis laudibus æquo polos,
Apuleas præsul confringens robore gentes
Urbanus belli me jubet esse caput.
Duraque me victrix ductore Calabria sentit
Bella: sed eventus non habuere suos.
Nam qui Pontificis Dux concitat agmen in hostes
Fraudibus intentant insidiisque necem.

(margin: ... Rosati Anglici Henrico quotannis legati.)

Excipit & læto redeuntem Cimbria plausu
Adventusque mei jubila læta canit.
Protinus Henrici consors mihi filia Slavi
Fœdere legitime ducitur Anna thori.
Quodque latrociniis tutæ sunt tristibus urbes
Gratia debetur viribus illa meis.
Atque soror Regi, quod non mea nupsit Haquino A. C. 1363.
Sueoniæ, Slavus me duce sceptra gerit.
Plura sed eximiis præsto feliciter ausis,
Quæ tenet haud uno pagina docta loco.
Hoc super Itzhoe placido me fine senectæ
Corporis exuvias deposuisse mei. A. C. 1381.

JOHANNES VI.
GERHARDI III. FILIUS, HOLSATIÆ COMES, DE SE LOQUITUR.

Fortibus in thalamo cum Cimbris dedecus esset Johannes VI.
Primaque fulmineo gloria Marte mori.
Nobilium domitrix invisaque Regibus altis
Marsica me rigidæ tradidit ora neci.
Cum meus invictæ pater intulit horrida genti A. C. 1315.
Bella, feroque miser victus ab hoste fuit
Heroum Patrio numerum mens auget Olympo
Militia quorum fusus ab hoste cruor.

STENO STURÆUS SUECORUM GOTHORUMQUE REX CXL. ELECTUS, EQUES ORIGINE HOLSATUS, DE SE LOQUITUR.

Patria Sturæo mihi stirps e sanguine manat, Stenonis Sturæi. Suecorum Regis.
Sed tituli nomen muto decore meum.
Nec non Majorum transcendens facta Parentum A. C. 1420.
Sueonis invicta sceptra capesso manu.
Quam sim Marte potens, quam fortibus inclytus armis
Quamque bona mitis pace, togaque sagax:
Edita victuris de me monumenta libellis
Prisca docent, uno nomine cuncta loquor.
Sub me Rege capit bellatrix Svecia laudis
Immensus quicquid Teutonis Orbis habet.
Ergo mihi acceptum debet pia Cimbria ferre,
Eximiis quod sit regibus illa parens.
Et quod in Holsata viget ardua gloria gente
Gloria quam nostræ promeruere manus. Obiit A. C. 1501.

SUANTO STURÆUS SUECORUM GOTHORUMQUE REX CXLI. EX HOLSATIA ORIUNDUS.

Magnum equidem decus est mortalem sanguine claro Suantonis Sturæi.
Mortalis vitæ ducere principium.
Majus, nullum unquam a patriis virtutibus ire
Sed magis illius munia justa sequi.

Maxi-

Maximum ita ingenium geniumque anteire patrilem
Ut tua stet summo lucida fama solo.
A. 1504. Lux generis, seclique sui decus atque sequentis,
Sturæus cepit nomina Regis Eques.
Et Suecos rexit longos fideliter annos
Tam belle, ut palmæ ferret ubique decus.

STENO STURÆUS II. SIVE JUNIOR SVECORUM GOTHORUMQUE REX ELECTUS CXLII. EX HOLSATIA ORIUNDUS.

A. C. 1511. Tertius Arctoas flecto Sturæus habenas
Hic ubi Sueoniæ sunt sua regna plagæ.
Atque meum summa tueor virtute decorem,
Ne priscis essem Marte secundus avis.
Sed miser æratæ bombardæ concido glande
Obiit A. C. 1520. Altaque Parrhasiis sceptra relinquo viris.

Sunt in vivis Svecici adhuc Comites nonnulli Sturenses, ex hac familia Cimbrica & prædictis Regibus oriundi: Inter alios etiam hodiernus Rex Sigismundus III. cujus Avus Gustavus Stenonis II. Sturæi ex sorore nepos fuit. Quod autem familia eadem ex Ducatu Slesvicensi ortum trahat, inde liquet, quod quemadmodum supra quoque commemoravimus, mortuo hujus nominis absque mascula prole ultimo, Sveci relicta ejus bona ambierint, eaque, nisi fuissent allodialia, etiam obtinuissent.

EGGO STURÆUS SEGGEBERGAM AB OBSIDIONE LIBERANS.

Epponis Sturæi. Martia nunquid adhuc miraris Roma Quirites
Teque sacrum jactas orbis, ut ante, caput.
Eximiis Scipio taceant & Scævola factis
Hostes ille licet, vicit & ille tuos.
Sunt etiam Fabii Cimbris & Mutius hic est
Alter Sturæi sanguinis Eggo decus.
Eggo vetus Regum soboles, cui nomen in undis
Marmoreis vivens nobile Porca dedit.
Robore namque suo Bardvigam vicit ut urbem
Guelphicus, assurgens Martis in arma Leo.
Et Lubeca suis invasit mœnia signis
(Non Aquilæ victrix quod tulit ira diu)
Ultricesque gulæ dispandere cœpit hiatus
Segbergæ rapidam poneret arce sitim.
Dedecus, o Cimbri, non hoc admittite, dixit
Eggo, decet nullum Cimbrica colla jugum.
Principiis obstare juvat: Majora Parentes
Sunt ausi, rosea quos stupet Albis aqua.
Horrescuntque vago devicti Marte Britanni
Cumque Pyrenæis Itala terra jugis.
Magna Patrum sequitur virtus ex semine prolem;
Non procul a trunco pendula mala cadunt.
Plura nec effatus, parvo se miscuit hosti
Milite: seu certus vincere sive mori.
Qualis & ora lupi spinis evadit acutis,
Quæ natat æquoreo squamea perca freto:
Faucibus horrendi sic excidit ille Leonis
Pugnandique satur nec prius arte fuit.
A. C. 1181. Quam ferus obsessa depelleret arce Leonem
Et patriam justa cæde piaret humum.
Non semper dubii similis cadit alea Martis
Sors vitreo fallax promovet axe rotas.
Parvus inest horror percæ, vis magna Leoni
Ipse tamen perca vincitur hoste Leo.

HENRICUS III. GERARDI V. FILIUS HOLSATIÆ COMES, DE SE LOQUITUR.

Dithmarsis postquam genitor succumberet armis, Henrici III. Holsat. Com.
Parvus & incolerem Danica regna puer.
Cimbrica legitimo sine Principe terra vacavit
Et duo sunt annis lustra peracta tribus.
Interea Danos patruelis contudit armis
Tutoris Patrio functus in orbe vice.
Ipse puer donec plenis maturior annis
Vindice gestavi tradita sceptra manu.
Quosque Pater feudo susceperat ante Ducatus,
Subjectos voluit finibus esse meis.
Magna Ducum nostræ se junxit copia parti
Auxilioque fuit Civica turba mihi.
Concidit hic duræ certamine Tundera pugnæ
Succubuitque mea Fimbera victa manu.
Atque per insidias a Danis capta recepi A. C. 1419.
Oppida, Slesvigæ quæ ditionis erant.
Rexque parum faustis subito conterritus armis,
Cessit in Arctoam pulsus Ericus humum.
Inde Sigismundi decretum Cæsaris ipsum
Claro Slesvigæ privat honore Ducis.
Redditit hunc Latiæ sententia præsulis aulæ
Actaque res sævo cominus ense fuit.
Et Flensburga meis parere negabat habenis,
Divitiis felix, Marte superba suo.
Hanc ubi vindicibus cinctam legionibus urbem A. C. 1427.
Ipse subacturus fulmine Martis eram.
Atque soporifera surgebat nocte tumultus
Unde mea ad subitos excita castra sonos,
Contiguasque meis manibus castra applico scalas,
Per sepem moestæ me dedit hasta neci.
Postea, fraternis urbs est ea dedita signis
Militibusque fuit λύτρον equestre meis.

HENRICUS IV. HENRICI FERREI FILIUS, EPISCOPUS OSNABRUGGENSIS, QUI FILIORUM GERHARDI V. FRATRIS TUTELAM, EQUITIBUS AURATIS NONNULLIS TUTORIBUS, APUD VICUM BRAMSTEDE INTERFECTIS, PER VIM OBTINUIT, DE SE LOQUITUR.

Henrici IV. Osnabrugensi præsul dominabar in aula,
Frater ut extinctus Marte Eberhardus erat.
Læsa sed ingenti fremuit dum Cimbria motu
Tentatusque Dano Rege Ducatus erat.

Nata-

Natalem petii Procerum consensibus orbem
Patria tutoris nomine sceptra tenens.
Illustris de me famæ vestigia quæris,
Ne foret Holsatæ gloria vana domus.
Cimbria Slesvigæ nec perderet orba Ducatum
Acceptum refero viribus omne meis.
Quæque libris isto produntur fortiter acta
Tempore, sunt nostri singula Martis opus.
Borsholmi tandem sub tecta monastica cessi
Nostraque Supremo est, Vita dicata Deo!
Utque fui fragilis vitæ satiatus amore
Sic mea jam æternæ corda cupido trahit! Obiit A. C. 1421.

ALBERTUS HENRICI FERREI FILIUS, HOLSATIÆ COMES, DE SE LOQUITUR.

Alberti Com. Hols. NObilis Albertus, patriæ virtutis amator,
Cimbrica defuncto Jura Parente dedi.
Uxor Saxonici Ducis inclyta filia Erici
Est mihi legitimi fœdere juncta thori.
Sævaque Dithmarsis postquam socer intulit arma
Perque meos prædam victor agebat agros.
Effera quid posset bello Dithmarsia sensi,
Suppetias juncta fratre ferente manu.
Sed miser hostilis spolio regionis onustus
Dum subito petii rura paterna gradu,
A. C. 1403. Labentem sonipes excussit cernuus armo,
Visa fuit ratio funeris illa mei.

ADOLPHUS VII. JOHANNIS III. FILIUS, WAGRIÆ COMES, DE SE LOQUITUR

Adolphi VII. Wagriæ Comitis. FOrtia Chilonicis Lembocius intulit arma,
Ultus quem famulis ense Senatus erat.
Illi Slesvigæ post ultima fata mariti
Attulit Henrici Principis uxor opem.
Quam subito belli vindex certamine vici
Atque fuit nostra Tundera capta manu.
A. C. 1323. Quartus ut intravit Lubecam Carolus urbem,
Est Hamburga meum jussa subire jugum.
Vastaque fictitii sunt diruta membra Colossi,
Cæsar in hoc dixit juris habere nihil.
Huic sine prole dato maturæ fine senectæ
Molliter in patria sum tumulatus humo.
A. C. 1390. Cumque meis hæres terris Schauenburgicus esset,
Bramstedii cepit moenia celsa domus.
Adjecitque suis Pinebergas finibus arces,
Wagria Cimbrorum tota relicta solo est.

GERHARDUS V. HENRICI II. FILIUS, DUX SLESWICENSIS, DE SE LOQUITUR.

Gerhardi V. Ducis Slesv. ME Pater indomitis stimulabat Ferreus ausis,
Martius imbellem nec Leo gignit ovem.
Danidos hinc feudo Sliæ Regina Ducatum
Margaris, Olao sceptra gerente dedit.
Et mihi sic titulos virtus mutavit avitos
Deque meo Princeps sanguine primus eram.
Dithmarsos postquam Saxo spoliarat Ericus
Perque meos fuerat ducta rapina lares. A. C. 1403.
Incola me prædæ suspectum durus habebat,
Et fregisse ratæ fœdera pacis ait:
Quem mea fulmineis vis fortiter obruit armis,
Est data quo victrix tempore palma mihi.
Dura sed ut sociis repetivi prælia signis
Fataque prolapso frater obisset equo: A. C. 1404.
Quæ primo fuerat mihi gloria parta triumpho,
Vertit jam vitreis lubrica diva rotis.
Meque revertentem furibundo Marte peremit
Gens trucibus sævo doctior ense Getis.
Contudit & nostras immani clade cohortes
Centum nobilium ter data colla neci.
Utque status trucibus belli notesceret ausis,
Corpora sunt diris dilaniata feris.
Nec nisi per sacras (gens durior aspide) Nymphas,
Contigit extinctis exequialis honor.
Ac ita Vestali sunt condita funera ritu
Nec pietas juncta cognita fraude fuit.
Membra sui conjux redimens inhumata mariti
Itzhoæ posuit corporis ossa mei.

ADOLPHUS IIX. GERHARDI V. FILIUS, DUX SLESWICENSIS, DE SE LOQUITUR.

POst Patris interitum teneris in floribus ævi Adolphi VIII. Ducis Slesv.
Me fovit molli Noricaberga * sinu. * nascitur A. C. 1401.
Donec Parrhasium mea vis surrexit in hostem
Militia spolians Jutica regna nova
Et Flensburga mea fratris pro munere victa
Concidit annona deficiente manu. A. C. 1431.
Postea servitiis onerata potentis Erici
Impositum tenuit Sueonis ora jugum.
Estque mihi firmo Rex fœdere junctus amoris A. C. 1448.
Nataque pax ista conditione fuit.
Curreret illæsus Danaum ut mercator in orbem
Et stabilita nova regna quiete forent.
Ergo qualis eram factis & grandibus ausis,
Dania non ficta est testificata fide.
Cum mihi Christophoro Sliæ sub Rege Ducatum
Coldingæ tribuit pontis ad usque fretum. A. C. 1448.
Et dedit Arctoi diademata fortia regni
Quæ tulit agnatus Regis honore meus.
Hæredem mea quem post ultima fata reliqui
Expers conjugium nam mihi prolis erat. Obiit A. C. 1459. die Barbaræ.

CHRISTIANUS I. DANIÆ, SVECIÆ AC NORWÆGIÆ REX &c. QUI EX COMITUM OLDENBURGENSIUM FAMILIA ORTUS OBIIT A. C. MCCCCLXXXI. ÆTATIS LVI. d. XXII. MAII.

In obitum Christiani I. Dan. Regis a. 1481. CHRISTIADES Regni DANORUM flexit habenas,
Oldenburgiacæ quem dedit aula domus.

Hic

Hic Antenoreæ per tesqua viventia terræ
A. C. 1474. Austriacæ petiit celsa theatra domus.
Atque Ducum Cimbris peperit nomenque decusque,
Gratus ut invicti Cæsaris hospes erat.
Dithmarsumque suis adjecit finibus orbem,
Facta nec est ulla cæde cruenta manus.
Slejados vos hæc memores servate Camœnæ,
Vestra per hunc majus gloria nomen habet.

JOANNES, DANIÆ, SVECIÆ ET NORWEGIÆ REX, CHRISTIANI I. FILIUS NATUS A.C. 1455. HIC A.C. 1513. MORTUUS EST, ÆTATIS 58.

In Obitum Johannis Daniæ, Svec. & Norwegiæ R.

Ultima Johannes post magni fata Parentis
Regia sublimi jura decore dedit.
Dithmarsum populos, gladio flammisque petivit,
Præstandæ ut fidei cogeret esse reos.
A. C. 1500. Qui se tutati signis victricibus, ipsum
Profligant, oris ejiciuntque suis.
A. C. 1501. Hinc dum finitimas bellum convertit in oras
Suecos innumero milite cinxit agros.
Sedibus & Regem ipsorum dejecit avitis
Hicque annis aliquot regia sceptra tulit.
Perdidit acceptum sed fuso milite regnum
Fortia Dithmarsis movit ut arma viris.
Et sic exutas collegit Svecia vires
Et tulit excusso libera colla jugo.

CHRISTIANUS II. DANIÆ, SVECIÆ, NORWEGIÆ, VANDALORUM GOTHORUMQUE REX, QUI, A FRIDERICO I. REGNO EJECTUS, IN CUSTODIA VITAM FINIVIT A. C. 1559. d. 25. JANUAR.

Natus A.C. 1481. 2. Jul. h. 2. fer. 16. p. m.

In fata & obitum Christiani II. Dan. Reg.

Nobile Christianus cepit diadema secundus
Ultus & est rigido Martis amore patrem.
Suecia nam rursus victrix certamine pugnæ,
Indomitos hujus concidit ante pedes.
Ille sed & patrii turbavit viscera regni
Caussaque funestæ seditionis erat.
Post multos tandem casus bellique labores
Militiæ sensit præmia vincla suæ.
Injustis talis solet exitus esse tyrannis,
Dissidiis quorum diruta regna cadunt.

FRIDERICUS I. DANIÆ, NORWEGIÆ, VANDALORUM GOTHORUMQVE REX, QUI OBIIT A. C. 1533. d. 3. Apr. SLESWICI IN TEMPLO CATHEDRALI SEPULTUS.

Pacis amans princeps Fridericus nomine primus,
Qui Danos rexit, nunc mihi carmen erit.
de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Tu mihi Calliope rem primam ab origine pande,
Ad regnum evectus qua ratione fiet.
Cum tria Christjernus borealia regna teneret
Humanus patriæ nollet & esse pater.
Multa sed in regno passim tentaret iniqua,
Exosum semet reddidit ipse suis.
Tum vero Princeps FRIDERICUS fœdus inivit
Cum claris celebri nobilitate viris.
Dania quos habuit Proceres Holsatia quosque
Fœderis obstringens conditione sibi.
Atque ita Christjernum non tantum terruit armis,
Pro nihilo ducens, quod Patruelis erat.
Ast victum petitus regnis tribus expulit illum:
Hic solet eventus turpia facta sequi.
His ita transactis Fridericus nactus utrumque est,
Danorum regnum Norwegiæque simul.
Legitime tamen est ad tantum lectus honorem
Nec temere sumsit regna regenda sibi.
Hafniacos cives longa obsidione coëgit
Immansueta suo subdere colla jugo.
Christjerni siquidem studium nil profuit illis
Nec quas obsessis suppetias tulerat.
Tandem Christjernus regnis ejectus & exul
Hanc sibi delegit proposuitque viam.
Holsaticas equitum turmis invadere terras
Tentavit, quorum copia magna fuit.
Myriadem secum nam totam duxit equorum,
Ad bella instructum se satis esse putans.
Sed major novies exercitus ille pedestris,
Quem novus opposuit Rex Fridericus, erat.
Hunc ex oppidulis passim pagisque coëgit
Sumere rastrorum jussit & arma loco.
Christjerni misere sic est exercitus omnis
Fusus, & elapsus laude carente fuga.
Obtinuit vero regnum Fridericus, & illud A. C. 1523.
Rite gubernavit, qua pietate decet.
Solenni ritu caput est diademate cinctum
Ipsius, & gessit tradita sceptra manus.
Quot præcepta DEUS populo præscripsit Ebræo,
Annos tot regno præfuit ipse suo. Regnavit annos 10.

CHRISTIANUS III. DANIÆ, NORWEGIÆ, VANDALORUM GOTHORUMQUE REX, FRIDERICI I. FILIUS, &c. QUI A.C. 1559. CAL. JANUARII EX HAC VITA DISCESSIT. &c.

Nascitur A. C. 1503. 12. Aug. hora 13. fer. 56. p. m.

Epigramma in Christianum III. Reg. Dan.

Tertius illustris Cimbrorum gloria gentis
Christianus viguit Marte togaque simul.
A. C. 1534. Hic cingens urbem dura obsidione Lubecam,
Quod cupidam belli cerneret esse nimis.
Compulit oblatas amplecti conditiones
Pacis, & arma sua ponere sumta manu.
Oldenburgiaci Comitis post contudit agmen, A. C. 1535.
Justa acie gaudens conseruisse manus.
Perque Duces fortes Naucleram vicit & illos,
Qui socii motæ seditionis erant.
Hafniacos cives obsedit fortiter idem
Per portas ipsi dum patuere viæ. A. C. 1536.

Sed magis ingenuas ad pacis idoneus artes
Aspera quam duri Martis ad arma fuit.
Asseruitque sacri Divina volumina verbi
Et voluit Dana Biblia voce legi.
Quæque prius fœda Musæ sub nocte jacebant,
Cœperunt lucem rursus habere suam.
Nunc igitur regem vatum labor eximit ævo
Inter honoratos famaque tollit avos.

In Adolphum Ducem Sleswic.

ADOLPHUS, HÆRES NORWEGIÆ, DUX SLESWIGÆ, HOLSATIÆ, STORMARIÆ ET DITHMARSIÆ, FRIDERICI I. DANIÆ REGIS FILIUS, QUI GOTTORPIÆ A.C. 1586. OCTOB. 1. CUM ANNOS 60. & MENSES FERE OCTO VIXISSET, PLACIDE EXSPIRAVIT, SEPULTUS SLESWICI.

Nascitur A. C. 1526. Januar. d. 26. h. 11. scr. 30. p. m.

DUm patriæ acceptas flectebat Adolphus habenas,
Judice me, Cimbrum terra beata fuit.
Ejus in hostiles virtus animosa cohortes
Cognita non semel est, Carole quinte, tibi.
Nam tulit ingentem sub te ductoris honorem,
Militiæ discens jura severa tuæ.
A. C. 1552. Cæsareasque Metis turmas ad moenia duxit,
Regis ubi Galli milite cinxit agros.
Ilicis hinc primam cepit de fronde coronam
Et meruit summo præmia digna Duce.
Qui populos magni de stirpe Tuisconis ortos
Auspicio tutos Marte furente daret.
Hinc fera magnanimo pro Cæsare bella gerentis
A. C. 1567. Invictas sensit diruta Gotha manus.
Cantaber hunc validis etiam miratus in armis
A. C. 1568. Aspera militiæ tradidit arma suæ:
Ut quoties rigidi ferrent ita fulmina Martis,
Protegat Hespericas, nomine Regis, opes.
Quas ibi non laudes, quos non est nactus honores?
Ne loquar heroa parta tributa manu.
Sicubi per belli varias exercitus artes
Ad patrios sese contulit inde lares.
A. C. 1559. Dithmarsam valido devicit robore gentem
Estque suos ausis fortibus ultus avos.
Non tamen hæc facile cessit victoria laude
Gens neque plebejo victa cruore fuit.
Ipse sed extremo Dux in certamine pugnæ
Infestum rigido vulnus ab hoste tulit.
Donec in adverso clarus stetit agmine victor
Pressit & Holsato Marsica colla jugo.
Testis adhuc ingens niveis micat ossibus ora
Arvaque profuso sanguine sparsa madent.
Ultima jam vitæ post fata gravesque labores
Incolit æthereas mens generosa plagas.
Heroum virides Musæ date præmia lauros
Dicite: Dux Cineri sunt ea dona tuo.

In Fridericum II. Regem.

FRIDERICUS II. DANIÆ, NORWEGIÆ, GOTHORUM VANDALORUMQUE REX, DUX SLESVICI, HOLSATIÆ &c. QUI OBIIT A.C. 1588. PRID. NON. APRIL. ANDERSCHOVII SEPULTUS ROTHSCHILDIÆ IN SEELANDIA &c.

Nascitur A. C. 1534. Jun. d. 30. Hor. 3½ scrup. 30. p. m.

† † †

QUi maris & terræ dominus quondam acer ad Arcton
Et rex externis Regibus horror erat.
Qui decus Europæ, Charitum cura, orbis ocellus,
Nomen habens placidæ pacis, honoris, opum,
Cujus & invictas experta est Suecia vires *A. C. 1559.*
Et Dithmarsa gerit terra subacta jugum,
Occidit ante diem insperato funere mersus
Spes summas obitu deliciasque suo.
Illius at magnum volat inculpata per orbem
Fama per Eoas, Occiduasque plagas.

P. Lindebergius.

ETEOSTICHON
CONTINENS ANNUM, MENSEM ET DIEM OBITUS EJUSDEM, NIMIR. 1588.

APrILIs qVarto soL trIstIs In æthere LVget
CVr? CaDIt ArCtoo reX FrIDerICVs agro.

P. L.

STATUA
ILLUSTRISSIMO ET AUGUSTISSIMO DOMINO FRIDERICO II. DANIÆ ET NORVEGIÆ REGI, AMPLISSIMORUM DUCATUUM ET DITIONUM PRINCIPI POTENTISSIMO, FORTUNATISSIMIS SCEPTRIS IMPERANTI, VIVO, UT NUNQUAM INTERMORIATUR, CUM VOTO ET DEBITA SUBJECIONE CONSECRATA.

Statua Friderico II. Regi Dan. dicata.

QUis solio residens immenso clarus honore
Numinibus Divum cinctus uterque nitet?
Progenies Divum est sceptris ornata paternis,
Inclyta quæ natu Numina juncta regunt.
Illud jura fori legum refrenat habenis
Et dextra insontum vindice bella gerit.
Hoc pacis studium fulcit turbisque remotis
Præditi cornu Danica regna beat.
Quæ DEA, quæ vili consistit marcida vultu?
RELLIGIO est duræ pondere pressa crucis.
Hæc mundi fugiens rabiem luxumque furentis
Exul, inops, variis exagitata modis.
Balthiaca tutum tenet in statione receptum
Hancque alis tectam, Rex FRIDERICE, foves.
Dum tenebras alii despecta luce sequuntur
Turbaque transversum devia carpit iter:
Objiciunt alii salebras, umbrasque relicto
Corpore sectantes, jurgia dira serunt.
Pax animis viget hic concordibus, interit omne
Discordi lacerans dogmata sana malo.

Hospes

Hospes dulcis ave, tenebris quæ clara fugatis
E mundo in cœlum nos remeare doces.
Perpetuo nostri sis civis & accola Ponti
Lumen & in Gothico sparge serena solo.
At tu qui septem moderaris regna Trionum,
O Patriæ, o mundi Rex memorande, decus:
Vive precor, fascesque tuos, populumque guberna,
Crescat ut æterni gloria magna DEI.
Vive precor, natique tui natumque nepotum
Imperium teneant, ingeniumque tuum.

Christianus Macabeus Alpinas.

CHRISTIANUS IV. FRIDERICI II. FILIUS, DANIÆ, NORWEGIÆ, VANDALORUM GOTHORUMQUE REX, QUI IN HODIERNUM DIEM REGNO DANICO ET DUCATIBUS HOLSATIÆ PRÆEST, NATUS A.C. 1577. APRIL. d. 12. HORA 4. POMERID.

De Christiano IV. Rege D.

CHRISTIANO regni nunc est concessa potestas
Dania quem quartum nominis hujus habet.
Traditus hic doctas puer erudiendus in artes
Aonidum miro captus amore fuit.
Inde tot illustres regnant in pectore dotes
Visaque jam geminos tangere facta polos.
Felix Menaleæ celso sub sidere terræ
Dania, subsidiis inclyta facta novis.
Ille dabit pulchras regnare per oppida leges,
Justitiæ monstrans, ceu Pater ipse, decus.
Ostendetque viam, rectoque tramite planum
Ad sacra virtutum limina ducit iter.
Salve, Rex ingens, patrii successor honoris,
Et data felici dirige sceptra manu.
Cumque bonis artes studiis cole semper honestas,
Non pietas animo decidat alma tuo.
Nec tua Divini clementia pectoris ausis
Fortibus urbanæ præferat arma togæ.
Legibus audaces cogas ultricibus, æquo
Insontes mitis protege jure viros.
His tua si laudes virtus æquabit avitas
(Ingenii spondent, quod monumenta tui)
Donec honoratos extollet Dania Reges,
Sidera contingens vertice celsa tuo.

Jon. ab Elverfeld.

IN FORTITUDINEM CIMBRICARUM MULIERUM.

De fortitudine Cimbricarum Mulierum.

TEmpore, quo Marius Romana Consul in urbe
Victrici fudit Cimbrica signa manu.
Cimbrorum in castris res non indigna relatu
Accidit: hanc versu commemorare libet.
Namque ubi Romanis Aquilis victoria cessit
Et Cimbri rapidæ terga dedere fugæ.
Uxores horum ad currus & castra relictæ
Dedecus hoc tentant cæde piare grave.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Ergo revertentes nulla cum laude per iram
Ultrici perimunt non sine cæde viros.
Hic rogo, non satius fuerat tibi, Cimber, ab hoste
Conjugis a dextra ne moriare, mori?
Harum ex relliquiis nurum Pogwischia & inde
Se genitum verbis prodidit ipsa suis.
Quippe ait: haud thalami dignabor honore maritum,
Chara magis clara cui nece vita fuit.
At falso dictum fugisse: haud fugerat ipse;
Cominus at multo verbere cæsus erat.
Cimbrigenum salve tellus Mavortia, fortes
Cum nuribus partu divite funde viros.

FORTITUDO MULIERIS CIMBRICÆ, ET MANSVETUDO HENRICI RANZOVII PRODUCIS CIMBRICI, IN BELLO DITHMARSICO NOVISSIME GESTO, DECLARATA

A. C. 1569.

Præsertim in Bello Dithmarsico.

REs mira in bello, fera quo Dithmarsia victa est,
Evenit, versus materiem illa dabit:
Fœmina conferto per tela inimica puello
Effossa exequias ferre parrabat humo.
Huic gemini adstabant nati, in quos vulnere turpi
Grassatus, certe degener, hostis erat.
Huc delatus equo HENRICUS RANZOVIUS ipsam
Conspectam accedit quid faciatque rogat.
Adjiciensque minas, sed non in pectore natas
Non in fœmineum tam furit ille genus.
Sed mentem ut discat fœmellæ: hinc victima tristis
Natus, ait, gladio fiet uterque meo.
Hæc nil mota minis, animum nil territa: per me
Concessum est, inquit, quod lubet ut facias.
Nec natis, moritura mihi nec deprecor ipsi
Vitam: nec cæsa prole superstes ero.
At victor clemens: animo confide resumto
Fœmina, ait, cædem non mea dextra parat.
Si qui fecisset, natis, en vulnera scirem,
Juro tibi huic merces sanguinolenta foret.
Non is Cimber erit neque gens tam degener hæc est,
Cimber in armatos fulminat ense viros.
Hinc miseram, miseratus & ipsam, & vulnere læsos,
Servavit natos longum, aluitque domi.
Imbellem serves, armatum confice, honesti
Qui bellatoris, munus obire voles.

De Henr. Ranzovii pietate bellica.

M. G. L. Frob.

DE ALFO ET ALVILDE.

Vita piis monstranda satis orbita.

De Alfo & Alvilde.

REgia Sivardus post ultima fata Parentis
Alto Gothorum sceptra decore tulit.
Alvildenque suam genuit cum conjuge natam,
Cujus amans cædis percitus Alfus erat.
Alfus, Cimbriacæ decus & flos nobilis oræ,
Gothidos Alvildæ prima corona domus.

Pascere, ne juvenis caperetur amoribus, hydram
Ac anguem, Virgo jussa parente fuit.
Alfus ad hunc: anima quam plus, miser, ignibus arsi:
Ecquid erit nutrix turpibus illa feris.
Redde parens natam vel sit Comes anguibus Alfus,
Non fuit obscuris virgo negata procis.
Rex ait: Ast antris hydram squallentibus arce,
Dicetur thalami, Costa puella tui.
Annuit ac cœso ut lætum tulit hoste triumphum,
Alfus Io! dixit: Costa puella mea est.
Invida sed fructum genetrix invidit amori,
Hinc alios Juvenis cœpit adire lares
Grataque virgineis junxit prius oscula labris
Ac ea vix tremulo gutture verba dedit
Juro tibi consors (si fert Jovis ita voluntas)
Esse mei debes Sarcina virgo thori
Nympha legens multis extremas fletibus auras
Sponsi abitu, miseræ quid mihi fiet? ait.
Hoc decus, hos mores, mea lux tulit unica vitam,
Lædere quæ poterat nulla querela fuit.
Fallor? Apollineis Medici num rebus egentes
Mutato sperant posse valere loco.
Sic quoque dum mœsti lacrymis solamur amantes,
Gaudia forte vagis nostra morantur aquis.
Dii maris, & vitreo sub marmore Najades udæ
Vos date composito vela secunda freto.
Nec mora: fluctisonis se credidit æquore lymphis
Texit & exuta casside veste comas,
Prædatrixque suis dum classibus ibat in hostem
Nominis & Sexus nescia virgo sui.
Mira fides spoliis Alfus quoque deditus, ipsi
Obvius in solis adfuit hostis aquis.
Orta seges telis, & tinctæ cædibus undæ
Factaque per lymphas vulnera perque rates,
Donec in adversis pugnæ conflictibus Alfo
Detecta galea cognita virgo fuit.
Ac avidus Nymphæ complexus colla lacertis
Hæc ait arridens fœdera pacis habe.
Exitus in Diis est: terris quod fata negabant,
Sæpe dat in mediis arbiter orbis aquis
Et sterilem prima messem, quæ floret in herba,
Mutato sequitur tempore justa seges,

J. Elverf.

Saxo Grammaticus lib. 7. fol. 70. 71. Crantius in Suecia lib. 7. cap. 48. De Hagberto & Cygne.

DE HAGBERTO & CYGNE.

Mende, nefariæ, pœnas luunt graves.

Prælia cum facerent quondam piratica Reges
Militiæque frequens hoc genus esset aquis.
Alfus & Hagbertus Danai flos, sanguinis alter
Sueoniæ summis editus alter avis.
Balthiaco validis certabant æquore pugnis
Bellaque dum fuerant clade peracta pati.
Mutua collatis pepigerunt fœdera pactis
Altaque sunt Danaæ tecta petita domus.
Tum Regi soboles fuit inclyta nata Sigaro
Vocalis CYGNEN nomine dixit Olor.
Illam sollicitis HAGBERTUS amoribus ussit,
Nobilis, Hamundo Rege parente satus.
Sed facibus flagrans Hildigeslaus eisdem
Dissidii sparsit semina dira novi.
Fortibus hinc armis HAMUNDUS concidit, ultus
Quem fuit HAGBERTUS, prole, Sigare, tua.
Protinus exhausto rigidi certamine Martis
(Quo non mortales improbe cogis amor?)
Vestibus hostiles petiit muliebribus arces
Hacoris falso nomina jussa ferens.
Donec jam repetens assveta palatia Nymphæ
Oscula virgineo fixit amata thoro.
Multaque cœruleas quæ vincunt munere gemmas
Nocturnis cœpit, sed reticenda, dolis.
Lusibus utque suis tandem nox læta fuisset
Fecissentque ratam mutua vota fidem.
Hæc juvenis dixit: patrio mihi nata cruore
Hæc mihi pugnaci basia parta manu.
Quæ geminos subitis fratres ego cladibus hausi,
Si volet (ah!) letho plectere facta parens.
Tune pari mecum mea cara Rosuncula, forte
Ibis ad Elysii diva vireta soli?
Juro tibi mea lux (respondit virgo) cruentos
Ad manes tecum sors erit una mihi.
Flos tener est nostri cui creditus ille pudoris,
Quas sine me pœnas nescio morte daret?
Ac ita, dum medio tempus sermone trahebant,
Prodita sunt tacito facta nefanda dolo.
Et data jam Juvenis, manibus post terga revinctis,
Supplicio duræ colla fuere crucis.
Quem Nymphæ genitrix his est affata: puellam
I nunc illecebris, false, dolose, tuis
Plena soporifero famulæ date pocula vino
Cornea (depellunt pectore vina metum)
Ultimus Hagbertum moribundi gutturis haustum
Tartareis læso numine sistet aquis.
Reddidit ille: tuæ licuit quæ jungere natæ
Nunc dabo postremis oscula blanda scyphis.
Quæque tuam gemino submersi funere prolem,
En mea quæ calicem sustulit, illa manus
Tantis ille minas objectas respuit ausis
Matris & effuso proluit ora mero.
Interea socio miseribilis agmine Cygne
Vitæ deflebat tempora dura suæ.
Dumque procul tectis casum cernebat ab altis
Me miseram! letho, quæ comes ibit? ait,
Nam mihi plus charæ quem munere lucis amavi,
Ad Phlegetontæos it mea vita lacus.
Ore, fidem, dixi, præstabo mente petitus
Mors tenebris salve, lumine vita vale.
Dixerat: & famulæ Dominam sunt morte secutæ,
Stragula queis pepli scissaque vestis erat.
Cum sua collisis arctarent guttura nodis,
Injectoque darent terga cremanda rogo!
Hinc miser accensas flammis crepantibus arces
Vidit ut Hagbertus, quæ mora mortis? ait,
Ocyus aeres moriar suspensus in auris,
Nulla mihi vitæ gaudia, mille necis.
Promissam quia nosco fidem rutilasque favillas
Jam Dominæ properant ultima fata meæ.

Sic

Sic Juvenis: quos & vivos amor unus habebat,
Una pari letho sustulit hora duos.
Si qua tamen simplex Juvenum face Nympha calescis,
Me fugias, Paphiæ furta, monente, Deæ.
Infelix ego sum Regalis filia Cygne,
Exemplo studeas cautior esse meo.
Improba vesanis dum consecro pectora flammis
In cœco triplici vexor amore modo.
Morte mea pereo: niveum stuprata pudorem
Exuo: proh! regnis exitiumque paro.
Quæ fruor illecebris primum, necor inde dolore:
Sic est illicitus dulcis amaror amor.
Sic horrenda graves pœnæ delicta sequuntur:
Par tragicus cœptis exitus esse solet.
Condita ne densis essent mea facta tenebris,
(Sunderburgck) Arx dedit Australi nomine dicta fidem.
Hic caput ante rogos, a sordibus exuo pectens:
Hac scelus eluitur non tamen arte meum,
Spectra sed a tergo cur sint mea cognita quæris?
Exutus nosci non sinit ore pudor
Extat adhuc pagus, miseranda morte perempti
Hagberti qui de nomine nomen habet.

J. E.

SIMILEM FERE HISTORIAM, MUSÆUS, ANTIQUISSIMUS POETA GRÆCUS, DE OCCULTO ERICI ET LEANDRI AMORE, ERUDITO ET VENUSTO POEMATE DESCRIBIT, QUAM PROPTER VENUSTATEM SUBJICERE VOLUI:

Similis historia ex Musæo Poeta græco.

Cum Ero Sestias, & Leander Abydenus occultum amorem in sacris Veneris pacti essent, nec tamen illo potiri possent, quod virgo æternæ castitatis voto, a Parentibus destinata, & turri sublimi ad Sestum & littus Hellesponti, e regione Abydi, inclusa accurate observaretur, tum quoque ipse locorum situs; Abydo urbe a Sesto per fretum Hellespontium interfluens divisa, conjunctionem amantium prohibere videretur: Leander amoris immoderata vehementia coactus, singulis noctibus Hellespontum transnatavit, ad turrim, ipsa Ero facem, ad quam iter, per nocturnas tenebras, dirigeret juvenis, e turris fastigio exerente, sicque optato amore fuit potitus. Hoc iterum atque iterum factitando, cum desideriis suis clam satisfacerent, amantes: Tandem fortuna vel ipse Deus potius occultis amorum furtis iratus, momentanea illa gaudia, infelici ac tragico exitu clausit: dum Leander ex more ad sponsam tranaturus, fluctibus marinis, per tempestatem, obrutus fuit. Ipsa vero Ero, indignam sponsi, quem in littore jacentem exanimum conspexerat, mortem, cujus ipsa erat caussa, quam indignissime ferens, e turris præcipitio, sua sponte delapsa, cervicem fregit, unde hi versus Musæi:

- - Sed mortuum ubi illa Maritum
Fluctibus obtritum, vidit ad fundamina turris
Tunc vestes lacerans pictas & pectora, turri
In mare subjectum se præcipitavit, ab alta:
Atque ita commoritur sponso, quem perdidit Ero
Mutua amicitiaque suprema in morte fruuntur.

Vide quoque hac de re Plinium, lib. IV. c. 15. nat. Hist. & Ovid. in Epist. Heroid & Virgilium III. Georgicor. qui sic scribit:

Quid juvenis magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cœca nocte natat seris freta quem super ingens
Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
Æquora, nec miseri possunt revocare Parentes
Nec moritura super crudeli funere virgo.

IN CÆDEM ADOLPHI VI. HOLSATIÆ AC WAGRIÆ COMITIS PERPETRATAM AB HARTWICO REVENTLOVIO, NOBILI CIMBRO A. C. MCCCXV. IN ARCE SEGEBERGA.

In Cædem Adolphi VI. Comitis.

Stupra Deum cædemque odisse fatetur, in auras
Erigit excelsum quæ Segeberga caput.
Hic Comes Holsatiæ quondam regnavit Adolphus,
Cujus & agnovit Wagria terra jugum.
Iste Reventlovia prognatam stirpe puellam
Compressit, vetito detinuitque thoro.
Hæc pater Hartvicus, cum natæ illata doleret
Stupra (probrum sobolis corda Paterna ferit)
Germanoque scelus Comitis tam grande referret,
Ore sonat frater liberiore minas.
Has postquam Comitis quidam traduxit ad aures
Commotum pectus, bile, tumente, furit.
Advocat Hartwici fratrem: Venit ocyus ille
Nec timet a Domino quid sibi triste suo.
Illius extemplo caput a cervice revulsum
Germano mittit (tristia dona) Comes
Hartwicus spectans fratris miserabile fatum
Accepit tepidum cæde recente caput
Sanguinis & guttas his vocibus impiger hausit,
En Comes, en! nostri signa doloris habe!
Quam mihi quam vere fraterni pocla bibuntur
Sanguinis, effudit quem tua sæva manus:
Tam tibi tam vere cædem hæc mea dextra parabit
Nec claudes sicca morte, tyranne, diem.
Crimine qui duplici turbasti meque meosque,
Nec mihi supplicium simplice morte lues.
Dixit: & eventu paullo post dicta probavit,
Effectumque suas jussit habere minas.
Tempus erat, spicæ quo crescunt messibus atque
Humida decursu nox breviore ruit:
Crevit in Hartwico simul immedicabile vulnus,
Concepta & fruges protulit ira suas.

Jamque dies aderat Comitis postremus, inultum
Quo tantum Hartwicus noluit esse nefas.
Venator Comitis nemori succedit, Eoo,
Cum lux gramineam rore rigabat humum.
Hunc capit Hartwicus sylvis, vestesque revincti
Exuit, ac membris induit ipse suis.
Venantisque habitu, catulo comitatus, ad arcem
Luce nova, gressu non remorante venit.
Venantis specie deceptus Janitor ædes
Et certum ad Domini funera pandit iter.
Fraude sua lætans, propere petit ille cubile,
Qua Comitis natus, qua Comes ipse cubat.
Vix admissus erat. Comitem cum percitus ira
Excitat, ac tales edit ab ore sonos:
Mene, Comes, nosti: cædem nil tale merentis
Germani? gnatæ stupra memento meæ.
Crede animam cœlo, fulsit lux ultima, merces
Quæ scelerum vitæ, quæ tibi finis erit.
Dixit, & hostili jugulum mucrone resolvit,
Cum fuso Comitis vita cruore fugit.
Contraxit paries tantæ vestigia cædis
Jamque etiam aspersi signa cruoris habet.
Nec mora: mox idem gladio fodit ilia nati,
Nati, quem Paphiæ furta dedere Deæ.
Cædis & ex oculis se protinus abstulit autor
Pro patria mutans hospita tecta domo.
Et Romam migrans pacem veniamque reatus
Obtinuit, templis multaque dona dedit.
Discite, qui insontum cædem, vetitosque hymenæos
Diligitis, quos vis armat & imperium
Quid prohibere potest? madida quin morte sub ortum
Præcipites scelerum vos DEUS ultor agat.
Ah, miser, exarmat quem vis ad crimina præsto est
Nec quicquam armatam pœna morata manum

M. G. L. Froben.

DE NOBILI QUODAM CIMBRO, COGNOMINE SPLITO, QUI MINISTROS COMITIS ADOLPHI, ABSCISSIS PEDIBUS MULCTAVIT.

SPLITUS LOQUITUR:

De Splito Cimbro.

CIMBRIA natalem, patrias mihi Wagria sedes,
Nobile Splitorum præbet origo genus.
Cum spoliis ætas quondam sibi prisca pararit
Laudem, nec prædæ dedecus esset amor.
Tempore Segbergas illo qui possidet arces
Incitat in nostros agmen Adolphus agros.
Turgida congestis ut frugibus horrea nudet
Diripiatque meas, quo vocet, ardor opes.
Sed datus arrectus dum rumor perstrepit aures
Et sunt indicio prodita facta meo.
Continuo validis raptores arceo vinclis
Mox geminos dura cuspide trunco pedes
Hinc mihi quas vita mallent, dant corpore pœnas
Et Comiti dono membra putata fero.
Si cupis illæsam sine crimine ducere vitam,
Utere quæsitis, ac aliena fuge.

Ordine namque Deus, justo qui cuncta creavit,
Ipse sacra gaudet lege, vetatque dolos.

DE MUNIFICENTIA CIMBRICA HARTWICI REWENTLOVII ERGA MAGISTRATUM.

Munificentia Hartwici Reventlovii.

IN vita Comitis Magni gestisque Gerhardi
Historicus docto Cranzius ore dedit.
Ille suas studiis quod opes insumpsit honestis
Fecit ut Aoniis ocia grata choris.
Ac ita privatus dum vixit in urbe Renholdi,
Quod studio fuerit deditus usque canum,
Contiguas quorum sylvas indagine cinxit
Venandique Comes præfuit arte suis.
HARTVICUS tali mirans in pectore dotes,
Reflovitæ fidus gentis, Equesque potens.
Acer, ut appensum per se cursurus ad orbem,
Si tamen admoneas fortior instat equus:
Sic properaturum Patris ad vestigia duxit
Præsidio Comitem si levet ille suo.
Idque magis doctas juvenis quod noverat artes,
Gloria quæ Regum est, nobiliumque decus.
Concitus his heros, generis quæ postulat ordo
Munifica Comiti suppeditavit ope
Promisitque sacræ non ultima præmia laudis
Addidit in priscis utile calcar avis.
Utque suis esset non impar fratribus, usus
Ista fortunæ prosperitate Comes.
Arduus est patrii factus successor honoris
Imperiique suo tempore gemma fuit.
Teutonica Semeles ceu filius alter in ora
Horribili Martis fulmine bella tonans.
Fudit & ingentes magno dum robore turres
Prospera sors magni nomen habere dedit.
Itzhoæ tandem sacra tumulatus in æde
Pro charis rigido concidit ense focis.
Felices, Equitum qui fulgent ordine Reges;
Nobilitas Regni est, cura Ducumque salus.

BORCHARDI ITZEHUDÆI NOBILIS CIMBRI, FIDELITAS ERGA DOMINUM.

DUCI, FIDELES, FIDELI, SUNT SUBDITI.

A. C. 1131.

Fidelitas Borchardi Itzehudæi in Dominum.

Königsfurde.

MAGNUS Holsatiæ Comes Gerhardus
Parva Christophori cohorte Regis
Fortuna Duce, copias Leonis
Campo fuderat: Itzhudus hostem
Regem nobilis, Holsatus, morantem
Noctu intercipit in vado, trahitque
Gottorpum: Comitem vocat tumultu
Et plagas simulans graves, requirit
Sperandum sibi quid sit, obligato
Danis ob lytron. Huic Comes benignus
Offert se suaque omnia, atque vinctos,
Hinc Borchardus ait: Mihi benigne
Respondes: Animo bono esto, grata
Captivum tibi mente sisto Regem,
Fideli Domino fidelis omni
Prodest officiis loco Minister.

Joh. Lauterb. P. C.

DE

DE FIDE PUERI CULINARII, ERGA DOMINUM COMPROBATA, IN ARCE RANZOVIORUM NIENSLAG, IN WAGRIA SITA.

De fide pueri Culinarii in arce Ranzoviorum.

Est regio, Holsatis Ducibus quæ subdita paret,
WAGRIA consueto nomine dicta suo.
Arx fuit hic olim NEOSLAGIA nomine dicta,
Sed præsens ætas non meminisse potest.
Hæc triplici vallo, triplici circumdata fossa,
Stagnum pisce scatens nec procul inde fuit.
RANZOVIUS possessor erat, sed tristia tandem
Nobilis hic dicta passus in arce fuit.
Duriter a Slavis obsessus, quicquid habebat,
Deseruit, vitæ consuluitque suæ.
Nam desperata re, per stagnumque vadumque
Ipse natans arcem liquit, opesque simul.
Cætera turba suo misere se dedidit hosti,
Cuncta avidæ cujus diripuere manus.
Cumque juberentur veteres migrare Coloni,
Inveniebatur spretus in arce puer,
Qui servire coquo consueverat, is prece multa
Obtinuit, quoniam corpore parvus erat,
Ut secum ferret quantum portare valebat:
Mox humeris puerum sustulit ipse suis:
Nempe sui Domini natum, quem pectore fido
Dilectus pueri, captus amore puer.
Communis fuit his lusus, commune periclum
Communis tandem venit utrique salus.
Ranzoviis etiam post annos reddita multos
Sunt bona, quæ horribiles diripuere Slavi.
Impensisque novis arx est constructa nepotum,
Verum non illo, quo fuit ante, loco.
HENRICUS RANZOV PRODUX modo possidet illam,
Et de Ranzovio nomine nomen habet.

G. Wippermann.

DE BOCKWOLDIO, NOBILI CIMBRO, ET BULOVIO, NOBILI MEGAPOLITANO, QUI DUM BOCKWALDIO INSIDIATUR, IPSE CAPTIVUS DUCITUR.

De Bockwoldio Cimbro & Bulovio, Mecklenburgico Nobili.

Imperii postquam flexit Christiernus habenas,
Hujus qui primus nominis autor erat.
Borstelius quidam tenuit BOCKWALDIUS arces
Jamque colit patrio prædia jure nepos.
Illi Martis atrox indixit amore duellum
BULOVIUS priscæ nobilitatis eques.
Hic ubi nocturnis areis incurreret horis
Exutisque daret vestibus ille fugam,
Aureolas, colli redimicula fulva, catenas
Secum, ceu spolii parta trophæa, tulit.
Cumque secutus equo profugum BOCKWOLDIUS hostem
In terris cepit, Saxonis ora, tuis,
Tende manum subito (dixit) devicte catenas,
Quas tua nocte tulit dextera, redde die.
Clara dies, oculi clari, res ipsa, quid ausis
Fortibus inter nos possit uterque, dabit.
Sum tuus, hostis ait, sponda quam protinus ipsa
Abscondi metuens, illa catena tua est.
Victor ad hæc: retinens non ergo quod abstulit, atqui
Restituens furti dicitur esse reus.
Unde simul capti mihi tu, furisque nefandi
Villosique potes jam canis esse loco.
Sic diversa favent diverso tempore fata:
Estque noverca dies, quæ fuit ante parens.

DE BOCKWOLDIO QUODAM, QUI, AB INIMICO SUO WALSTORPIO, QUOCUM DE VENANDI JURE CONTENDEBAT, ANTE ARAM SUB IPSAM SACRAM SYNAXIN EST CONFOSSUS.

Ingens furit tenui e favilla incendium.

De Bockwoldio ante aram Sacram interfecto.

Longa dies monuit feros ætate nepotes
(Fama dedit factis quam meruere fidem)
WALSTORPI lepores quod sit venatus in agris
Olim BOCKWOLDO nobilis ortus avo.
Utque peregrinis posuit venabula sylvis
Ac agiles spolii solvit amore canes,
Insuper est solito prædam clamore secutus
Pulsaque sunt duro cornua rauca sono.
Hæc ubi Walstorpi resonas perduxit ad aures
Forsitan incertis aura secunda notis,
Quæ nova? quos agris iterant arbusta tumultus?
Dixit, & instructo se tulit acer equo.
Strenuus & viso dextram poscebat ab hoste,
Ille dedit celeri terra videnda fugæ.
Principibusque reum capturæ detulit: illis
Cautum, Cimber eques ne caperetur, erat.
Est dolus in verbis, dedit alter, falleris: haud te
Dede, satis, dixi, vir bone, Ceste, meis.
Vox erat in cursu, titubat mens conscia, verbi
Quilibet interpres dicitur esse sui.
Protinus Holsato sunt prælia more dicata
Dissidiique novas sparsit Alecto faces.
Cumque suo fugiens impar Walstorpius hosti,
Natali tutus nec satis esset humo,
Testor, ait, Superos, non hos tegar ante capillos,
Tincta sit hostili quam mea cæde manus.
Interea patriis profugus dum vixit in oris,
Irarum plenis ignibus ursit amor.
Sicut & hostiles, quas primo fugit, aperto
Fulmine, jam rediens Ursa lacessit opes.
Talis in absentem Walstorpius irruit hostem,
Par licet huic animo, sorte sed impar erat.
Quo non ira, furor, penetrant? quem viribus æquis
Sternere non poterat, conficit æde sacra.
Nam tutus Christi dum carne cibatur ad aram,
Sanguineo labens induit ense latus.
Addidit: Elisyos nunc tandem indagine campos
Claude, piisque hospes manibus esto novus.
Hac ego te longe melius ratione beavi,
Quam me, clementem sed reor esse DEUM.
Quisquis es ah! tenuem ne despice grandior hostem,
Excitat ingentes sæpe favilla rogos.

Ick hebbe nicht gesecht giff dy; sondern uth minen Korn bef dy!

DE

DE JOANNE POGWISCHIO, QUI JACOBUM RANZOVIUM HOSTEM, IN URBE LUBECA CEPIT, ET CUM TRIBUS INDE EQUIS ILLÆSUS RECESSIT.

Ipse loquitur.

Virtus facit, non census, esse nobiles.

De Joh. Pogwischio

Ipse ego JOANNES POGWISCHO sanguine cretus,
Fresburgi colui prædia larga soli.
Olim JACOBUS tenuit RANZOVIUS, ut me
Ære, nec est dicto reddita summa die.
Tu mihi quæ debes nisi solvas, Creditor, inquit:
Mox tua præfigam signa manumque cruci.
Nos soror exposuit gemino, loquor, utraque partu,
Non gradus admittit sanguinis ille notam.
Cuncta tibi, concede moram, solventur ad assem
Præcipitant noxas ira furorque graves.
Concitus hic furiis, & turpi Mammonis Oestro
Dicta facit meritam rebus habere fidem.
Quærentem valido latebras exposco duello,
Pugnandique vices hora locusque negant.
Donec Lubecæ locus intra mœnia cellæ
Est datus ille mihi dispiciendus erat.
Dedita ubi somno relevantem membra diurno,
Oblata cogo vincula ferre manu.
Sic dextraque fideque mihi constringitur ipsa,
Æs qui præterquam debeo vile nihil.
Colla sed inde jugo sunt & mea subdita. Tandem.
Lis ea Christjerno Rege dirempta fuit.

PIETAS MULIERUM AC VIRGINUM NOBILIUM CIMBRICARUM IN MARITOS, FRATRES AC COGNATOS SUOS, CÆSOS A DITHMARSIS, AC SEPULTURA PROHIBITOS, QUOS SUB MONIALIUM HABITU HUMARUNT.

In conjuges pias decet esse conjuges.

Pietas Mulierum ac virginum nobilium Cimbricarum in maritos & cognatos. A. C. 1404.

A Christo nobis pura de virgine nato,
Reddita quo miseris vita salusque fuit.
Mille quadringentos & tres compleverat annos
Phœbus, & in cursu præpete quartus erat.
Tunc in Dithmarsos effrenes prælia movit
Cimbrigenum Princeps sed miseranda nimis.
Nam bis sex equites auratos pugna trecentos
Insuper insignes nobilitate viros
Atque Ducem letho dedit improvisa Gerhardum:
Non mala caussa licet belligerantis erat.
At nunc a viduis quid facta clade sit actum
Nobilibus, paucis, commemorare libet.
Vestibus indutæ quas virgo Monastica portat,
Conjugibus præstant hoc pietatis opus.
Corpora sollicite quærunt occisa suorum
Exequias illis instituuntque pias:
Et moestis animis funebria munera solvunt.
O pietas omni commemoranda die!
Dithmarsi siquidem tumulum, mihi crede, negassent
Insigni claris nobilitate viris.
Hac ita decepti sancta nisi fraude fuissent,
Matronæ æternum qua meruere decus.

G. Wippermann.

ALIUD DE EADEM PIETATE.

Dithmarso in bello cecidit cum Marte Gerhardus,
Holsatiæ illustris magnanimusque Comes.
Nobilium numerus cecidit quoque cæsus ab hoste
Ingens, sub dio qui jacuere diu.
Ast horum uxores inhumata relinquere nolunt
Corpora, quæ bustis digna fuere suis.
Decipiunt igitur Moniali veste colonos
Istaque prætextu relligionis humant.

Dethlevus Sylvius.

DE POGWISCHIA, MATRONA CIMBRICA, QUÆ AMISSIS IN BELLO DITHMARSICO FILIIS OCTO, *MARITUM INVULNERATUM* RECIPERE DETRECTABAT.

Pro Patriæ mori salute gloria.

De Pogwischia Matrona maritum invulneratum repudiante.

Dithmarsi multos e nobilitate dedissent
Cum letho, sociæ quos genuere domus
Accipiens sobolis miseram Pogwischia mortem
Et superesse virum: sic stomachosa refert.
Ille vir haud lateri nostro jungetur in ævum,
Servavit vitam qui sine laude fuga.
Militiæ vitam qui pro Duce vovit & illo
Amisso rediit, turpiter is rediit.
Nuncius admirans iratæ verba subinfert:
Non fugit. Crimen sit procul illud, hera!
Cominus accepto vix ducit vulnere vitam,
Hinc ad se rediens pectore læta refert:
O me felicem! Sum prolem nacta virumque,
Pro patriis vitam qui posuere focis.
Vulneribus patriæ virtus quæ commoda quærit,
Digna favore hominum, digna favore DEI est.

Joh. Lauterbach. P. C.

DE CIMBRIS IN DITHMARSIA CÆSIS.

De Cimbris in Dithmarsia cæsis.

Nobilium hocce loco quamplurima, care Viator,
Corpora Cimbrorum semisepulta jacent.
Desine mirari insueta quod claudimur urna
Nostraque pagano membra relicta solo.
Illud magnanimis Cimbris est moris, honestam
Pro patria mortem quærere, non tumulum.

ALITER.

En ubi pro patriæ nos libertate cruorem
Fudimus, hic etiam corpora nostra cubant.

No

Ne mirare, solent Cimbri mage solvere vitam,
Quam sua furtivæ tradere terga fugæ.
Pro patria nemo dubitet perferre labores,
Pro patriæ metuat nemo salute mori.

PRO PATRIA JUSTUM BELLUM

Aris proque Focis belli discrimen adire
Nobilis est, priscæ nobilitatis honos.

ALLUSIO AD ILLUD QUINTI MUTII SCÆVOLÆ.

Et agere & pati fortia, Romanum est.
Et agere & pati fortia, Cimbrorum est.
Non agere atque pati solum Romanus amavit:
Quin agere atque pati fortia Cimber amat.

ALITER.

Non agere atque pati solum Romanus amavit
Fortia, quin etiam fortia Cimber amat.

ALITER.

Roma suos agere atque pati fortissima cives
Edocuit, cives Cimbrica terra suos.

M. G. L. Frobenius.

ALITER.

Romanum est agere atque pati fortissima quæque
Et facere atque pati fortia Cimbrigenum est.

Petrus Lindenbergius.

DE ANNA BREIDANA, D. OTTONIS RANZOVII CONJUGE, HEROINA, QUÆ TANTÆ PIETATIS IN FILIOS FUIT, UT HOSTIBUS ARDENTI FOCO IMPOSITA, QUO EOS ABSCONDIDISSET, INDICARE NOLUERIT.

Maternus est ingens in filios amor.

Mutius exemplum memoratur, Scævola fortis, *Annæ Breidanæ ingens amor in filios.*
Errantem quod ovans torruit igne manum.
Ranzovii Conjux exemplum majus Otonis,
Breidana ducens nobilitate genus.
Arce expugnata clam quos absconderat, hosti
Ne tacito genitos proderet ore suo.
Non tantum dextra sed toto corpore passa
Fœmina flagrantem fert animosa rogum.
O! fidam Matrem! vivant ut pignora vitam,
Non vitæ parcens fortis in igne manet.
Extorquere locum frustra tentabat ut hostis,
Ne redeunte viro corripiatur, abit.
Hoste soluta suos per tempora longa dolores
Sustinuit, sobolis læta salute suæ.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Desine, Roma, viros fortes extollere cœlo,
Dat quoque magnanimas Cimbrica terra nurus.

Joh. Lauterbachius P. C.

CIMBRORUM IN BELLIS GERENDIS PROPRIETAS JACOBI RANZOVII EXEMPLO, IN ULTIMA DITHMARSIÆ EXPUGNATIONE PROBATA.

Affectuum victore, nemo fortior.

Ultima Dithmarsis facerent cum prælia Cimbri *Elogium Jacobi Ranzovii.*
Adjicerentque suo jugera victa solo.
Sub Duce Jacobus quidam Ranzous Adolpho
Priscis pro Patriæ legibus arma tulit.
Utque cava vidit fossæ sub valle sedentem
Armis exutum decrepitumque senem.
Cimbricus instructum, dixit, furor obruit hostem,
In victos rabies mitior esse solet.
Perque graves Martis pugnas mediosque per enses
Captivum patriis inde reduxit agris.
Fortis, is hostiles qui interficit ense phalanges;
Fortior, affectus qui ratione domat.

J. ab Elverfeld.

DE JOANNE RANZOVIO EQUITE AURATO, HENRICI RANZOVII PRODUCIS CIMBRICI PARENTE

Ipse loquitur.

Cimbria bellatrix genuit me filia Martis *Johannis Ranzovii.*
Duraque militiæ contulit arma mihi.
Verum ne teneri primis in floribus ævi
Esset natali sors mea fixa solo.
Ipse peregrinas urbes & regna petivi,
Quæ procul Arctoa dissita sede jacent.
Turcicus hinc Solymam cum Cæsar ceperat urbem,
Emerui factis nomen equestre meis. *A. C. 1517.*
Ac ita per belli varias exercitus artes
Vivens, servator fortis eram patriæ.
Sanguineum Danis ejeci finibus hostem,
Bis regio cujus sparsa cruore fuit.
Dithmarsosque truces fudi victricibus armis, *A. C. 1559.*
Est Oitina mea libera facta manu.
Me Travemunda Duce est capta, & obsessa Lubeca, *A. C. 1534.*
Bis sensit vires Hafnia victa meas. *A. C. 1523.*
Adde quod illustres felici Marte triumphos *A. C. 1536.*
Victor ovans, fuso bis quater hoste, tuli.
Ætherei tandem fisus bonitate Parentis,
Exactæ vitæ tempora claudo senex!

ALIUD.

Si Superi emeritis pensarent laudibus ævum,
Hic heros nunquam vermibus esca foret.
Hujus enim auspicio Dithmarsia Martia victa
Et Regi Danaum tradita palma fuit.

Regibus imponi tribus hic diademata vidit,
Et tribus assedit, consiliumque dedit.
Hic columen regni fuit, & manus altera regum,
Holsaticæque fuit gloria summa domus.
Quodque datum paucis Solymarum auratus in urbe est
Virtutum præstans robore factus Eques.
Sed nihil ad mortem hæc, quæ nobis omnibus æque,
Serius aut citius, mors tamen Una venit.

Peter Lindenberg.

DE EODEM JOANNE RANZOVIO.

A. C. 1542. CUm Cæsar Quintus tractaret Carolus arma
Adversus Regem Martia Liligerum.
Carolus invictus Rex Franciscusque Monarchæ
Tanti commoti perpete laude viri.
RANZOVIUM scriptis invisit uterque Joannem,
Sic & ei propria scripsit uterque manu.
Dux esto nostri, vir præstantissime, belli
Et virtute tua, quam potes affer opem
Ampla feres operæ stipendia præter honorem;
Noluit ast horum castra cruenta sequi.
Sed voluit Patriæ servire fideliter uni,
Quæ hoc solo jactat se modo clara Viro.

Dethlevus Sylvius.

DE DANIELE RANZOVIO BELLI CONTRA SVECUM GESTI DUCTORE REGIO.

Danielis Ranzovii. ROma satum quondam metuebat Amilcare, cujus
Ausonis invictas horruit ora manus,
Magnanimi donec Scipionis robore victo
Inferrent properam sumta venena necem.
RANZOVII nostro DANIELIS tempore Svecis
Majorem peperit vis animosa metum
A. C. 1563 quo bellum Svecicum cæpit, usque ad A. C. 1569. quo D. Ranzovius obiit. XI. die Nov. Sex quia continuis summus dum præfuit annis
Militiæ Ductor, Rex Friderice, tuæ,
Adversas vicit ter aperto Marte phalanges
Atque trophæa suo munere digna tulit.
Ausus & exiguis invadere viribus hostem,
Ipse dedit victor millia multa neci.
Tresque, feris belli Ductores obruit armis,
Pressit & hostili colla subacta jugo.
Denique, Warburgæ cum mœnia cingeret arcis
Regis ut imperio subderet illa sui.
Usuram lucis tormenti glande reliquit
Mens subiit cœlos: fama solo remanet
Pœnorum celebres extollant facta nepotes:
Novit & Hannibalem Cimbrica terra suum.

J. ab Elverfeld.

ALIUD.

EGregiis nulli factis, nulli arte secundus,
Nulli animo, nulli Marte togaque fui.
Namque Svecos domui Danorum milite Regis,
Fortes tres cepi forte juvante Duces.
Millia devici non multo milite multa
Et sæpe exuvias victor ab hoste tuli.
Mars eadem timuit, quare me vulnere sphæræ
Lethiferæ læsum sustulit ante diem.
Quisquis es, humanos hominum perpendito casus
Exitus in dubio est horaque: fata rata.

Peter Lindenberg.

IN HENRICUM RANZOVIUM PRODUCEM CIMBRICUM.

DIvitiis tantum Pluto, Mars belliger armis, Henrici Ranzovii.
Artibus ingenuis pulcher Apollo nitet.
At decus Holsatiæ HENRICUS RANZOVIUS ipsis
Divitiis ipsis laudeque Martis ovat.
Clarior anne Diis? hæc qui conjuncta tuetur,
Quæ simul hi terni non potuere Dii?

IN EUNDEM.

ALcides partem patriæ latrone redemit,
Perculit infestos acer & inde lupos.
Totam RANZOVIUS patriam latrone redemit,
Expulit astutos fortis & inde lupos.
Dic mihi, Lector, uter majori laude canendus?
Si non RANZOVIUS par utriusque decus.

ILLUSTRISSIMI ATQUE POTENTISSIMI DOMINI, DOMINI STEPHANI BATHORY, POLONIÆ REGIS PRINCIPIS TRANSYLVANIÆ,

DE HENRICO RANZOVIO PRODUCE CIMBRICO JUDICIUM.

MAxima nobilibus laus esse parentibus ortum
Æmathiumque sua vincere sorte, Midam.
Majorem pariunt meritæ virtutis honorem
Junctæ Castaliæ cum pietate Deæ.
His quia tumultos superas, HENRICE: Polonus
Talia Rex de te Stephanus ipse tulit:
Si quis erit studiis, opibus virtute beatus,
Is, me, RANZOVIUS, Judice, Cimber erit.
Ergo tuis heros perge inclarescere factis,
Sic tibi virtutis fama perennis erit.

Jonas Elverfeld.

IN SENTENTIAM MEMORABILEM HENRICI RANZOVII PRODUCIS CIMBRICI.

AUres arrigite, o! quotquot pia stirpis origo
Et doctrinarum nobilitavit amor:
Quos tamen ob Musas Centaurorum effera proles
Prosequitur odiis prosequiturque dolis.

Nobi-

Nobilitatis honos & gemma Henricus avitæ
RANZOVIUS, per quem fama perennis ovat.
Audierat quosdam ex Equitum grege prorsus iniquo,
Ferre animo, Aonias quod cumularet opes
Nempe quod in scriptis condendis poneret ævum
Ederet & variis tot monumenta libris.
Subrisit cano sapiens RANZOVIUS ore,
Et memorabilibus vocibus usus, ait:
O! miros homines, mihi qui non illa relinquunt,
Quæ non sunt ipsis noxia, grata mihi!
O! Heroica vox & Divo Nestore digna
Audite hunc thalamo nobiliore sati.
Doctrina in quovis pulchra est; sed pulchior ipsa
In vobis: ornat Martis, ut artis honos.

Salomon Frencelius
P. C.

DE INSIDIIS HENRICO RANZOVIO STRUCTIS, ET DEI BENEFICIO TEMPESTIVE DETECTIS.

QUisquis habet comitem Divini Numinis auram
Non ullum potis est, huic nocuisse malum.
RANZOVIUS testis, quem septem nuper avebant
A. C. 1591. ætatis 67.
Latrones tacita tollere fraude senem;
Ni PATER æthereus, qui cuncta auditque videtque,
Cœlesti innocuo præsto fuisset ope:
Illaque pestifera, illa fera, & atrocia monstra
Mulctasset digna carnificina nece.
Ne pecces cave, quantumvis evadere possis:
Longa revelabit singula facta dies.
Mortalem facile est celare piacula; verum
Maxima futilitas fallere velle DEUM.

Peter Lindenberg.

SYMBOLON HENRICI RANZOVII.

MOrs, quæ corporeæ est hujus destructio massæ,
Janua ea est vitæ principiumque novæ.

DISTICHON GEORGII FABRICII AD IDEM ALLUDENS.

COrpora, quæ tumulis requiescunt, ponite questus,
Illa olim referet magnus ad Astra dies!

ALIUD SYMBOLON HENRICI RANZOVII.

SIc mortalis homo fugitivum transigat ævum
Nesciat ut vinci, nesciat utque mori!
de Westphalen Monum. ined. Rer. Ger.

TUMULUS, MAGNO ILLI HENRICO RANZOVIO PRODUCI CIMBRICO, CONDITIONIS HUMANÆ IN SUMMA SENECTUTE, PARIQUE DIGNITATE BENE MEMORI, IDEOQUE AD COELESTIA ASPIRANTI, DUM ADHUC IN VIVIS ESSET, CONDITUS.

CIMBRIA quem novit, quem novit Dania tellus,
Hoc sua RANZOVIUS condidit ossa solo,
Qui, dum vita fuit, meritis amplissimus orbi
Arctoo, & Patriæ commoda multa dedit.
Virtus, Musa, Charis defuncti funere lugent,
Quicquid & eximium Cimbria clara fovet.
RANZOVIO amisso sese amisisse fatentur
Hospitium Virtus, Musa, Charisque suum.
Cur tantus moritur tam charus Regibus ipsis?
Quod Regum Regi carior ille DEO est.
Una hæc RANZOVII fato nisi caussa subesset,
Maxima mirarer Numina posse mori?

Salomon Frencelius à Fridenthal
P. C. & Illustris Acad. Juliæ
Professor Publicus.
Heroi optime merito condebat.

NUNC ECCLESIASTICI SEQUUNTUR VIRI, EX CIMBRIA ORIUNDI, QUI IN RELIGIONE CHRISTIANA EXCELLUERUNT, EAMQUE PROMOVERUNT.

Promotores Christianæ Religionis.

CLEMENS II. PONTIFEX ROMANUS, ALIAS SUIDIGERUS MEIENDORFIUS, EQUES CIMBER.

Ipse loquitur:

SUidigerus Cimbris dicor, Meindorfius, ipso
Itala Clementis nomine terra vocat. *Meiendorfii, Pontificis & Episcopi.*
Ardua Pontificis cum tradit munera Cæsar
Henricus, quem me tertius esse jubet.
Cæsarius postquam rego Cancellarius aulam,
Regnaque consiliis Teutona penso meis.
Postea Bambergæ designor Episcopus urbi,
Annis, qua, tueor pastor, ovile tribus.
Me Sutrii donec plenus consensibus, ingens
Officii tollit Pontificalis honor.
Et sic quæ valido Proavis sunt Marte negata
Arte mea fiunt subdita regna mihi.
Ordine sed primo vocor a Clemente secundus,
Nam factis merito præstat uterque suo.
Quem caput agnoscit, nocuo tamen inde veneno
Extinguit donis invida Roma meis.
Justa mihi celebris solvit Bamberga sepulchri,
Æthere Christicolas nunc ago Pastor oves. *Obiit Romæ A. C. 1047.*

ADALGERIUS MEIENDORPIUS, EPISCOPUS HAMBURGENSIS, EQUES CIMBER.

Ipse loquitur.

MAgna gerendarum mihi quod prudentia rerum
Et sacra Romanæ cognita sedis erant.
Primus Cæsareæ leges Oto contulit aulæ
Consiliisque stetit Teutonis ora meis.
Cujus & Hamburga successor Udonis in urbe
A. C. 936. Auspicio Divi Præsulis arma tuli.
Quodque gravi non tunc periit Germania motu
Gloria debetur laudibus illa meis.
Cum fuit Arctois regio contermina Cimbris
Dania Catholicæ relligionis inops.
Illam perlustrans docui pia dogmata verbi,
Qua sita Parrhasiis est Cynosura locis.
Baptismo tinxi parvo cum Rege Gunhildam
A. C. 949. Cæsaris hic dictus voce Suenotho fuit.
Hinc cum dissidii vario privata tumultu
Terrarum fidei regna nitore forent.
Excellens Henetæ dicebar Apostolus oræ;
Nam fuit hæc donis irradiata meis.
Ergo perpetua me tollent laude nepotes,
Obiit A. C. 988. Donec erit Christi terra professa fidem.

ADELWARDUS MEIENDORFIUS, EPISCOPUS VERDENSIS, EQUES CIMBER.

Ipse loquitur.

COntulit Henricus Vordæ diademata Cæsar,
Qui vetus aucupii nomen ab arte tulit,
Commissasque mihi vero pietatis amore
Imposito pavi munere præsul oves.
Sicut & auxilio puppis Rectoris onusta
Tuto marmoreas æquore sulcat aquas:
Sic illæsa stetit variis Ecclesia sectis,
Dum fuit imperii tradita cura mihi.

NICOLAUS WOLFIUS, EQUES CIMBER ET EPISCOPUS SLESVICENSIS 37.

Ipse loquitur.

Episcopi Slesvicenses. QUi grege de rapido cognomina duco luporum,
Non sic quod parili sim feritate, vocor.
Electus A. C. 1429. Sed velut a domito repetita vocabulo mundo
Traxerunt summi, quæ meruere, Duces.
Sic virtute lupos ego debellando furentes
Nomen ab infestis dicor habere lupis.
Si dubitas vel sacros contemplator honores,
Queis, Præsul lectus, non sine laude fruor.
Aspice commissum a Christo, quod tutor, ovile:
Hoc nullos metuit me moderante lupos.

Matthias Pausenus.

HELDERICUS DE WISCH, EQUES CIMBER ET EPISCOPUS SLESWICENSIS 38.

Electus A. C. 1477. Ipse loquitur.

NOn te defendit tumulo sacra Insula Præsul,
Non virtutis honor, sed veritatis amor.
Omnia sunt etenim certæ subjecta ruinæ,
Cunctis ad manes una eademque via est.
Non igitur mirum haud tibi, quod Parca invida parcat,
Antiquam in Matrem Crœsus & Irus eunt.

Peter Lindenberg.

HENRICUS WITTORP, EQUES CIMBER, EPISCOPUS RACEBURGENSIS 18. QUÆ FAMILIA ADHUC EXTAT.

VIrtutum basis & Proavorum stemmate clarus
Ac illa Holsaticæ firma columna domus,
HINRICUS WITTORP, Raceburgi Præsul amatus
Hoc sua deposuit membra caduca solo.
Ipsam animam Christo mandavit: quo Duce vitam
Qui claudit placide, postmodo vivus erit.

Johannes Schelius.

DETHLEVUS DE WISCH EQUES CIMBER, ET EPISCOPUS SLESVICENSIS 40. A. C. 1499.

Ipse loquitur.

BElla manu valida nunquam crudelia gessi,
Sed rexi & texi præsul ovile DEI.
Consiliisque meis suffulsi Patria tecta
Et feci officium sedulitate meum.
Non decet armatus gerat effera prælia præsul,
Ast ut Divino dogmate pascat oves.

P. Lindenberg.

VOLRADUS DE DORN, EQUES CIMBER, EPISCOPUS RACEBURGENSIS 15. QUÆ FAMILIA NUNC DESIIT. Raceburgensis. 15.

CLarus in hac Præsul requiescit DORNIUS urna
Volradus patrii lausque decusque soli.
Qui dum conatur patriæ servire saluti,
Eripitur telis, mors truculenta, tuis.
Amplius ergo nihil superest, quam dicere, nobis:
Præsul nunc Divis addite clare, Vale!

Johann Posselius.

ALBERTUS KRUMMENDICK, EQUES CIMBER, ET EPISCOPUS LUBECENSIS 23. Electus A. C. 1466.

Ipse loquitur:

PRæsulis ALBERTUS decoror KRUMDIKUS honore Et Lubecensis.
Aulæ Lubecæ sceptra ferente meæ,

De

De studio vitæ quæris? quem nomine dicunt,
Illum me rerum dexteritate putes
Hinc mea Pierides lugent post funera Musæ,
Et pietas cineres exulat ante meos.
Nobile Lubecæ bustum testatur amorem,
Obiit A. C. 1489. Urbs ea, quo solvit justa suprema mihi.

L. F.

DETHLEVUS REVENTLOVIUS, EPISCOPUS LUBECENSIS 29. EQUES CIMBER.

Elect. A. C. 1535. NEmo fuit te pace prior, dignissime Præsul,
Nemo altis potior dotibus ingenii.
Nemo in consiliis dandis templisque regendis
Promtior, eloquio mitior, ac gravior.
Obiit A.C. 1541. d. 25. Januar. Quare, vera licet si de te dicere, dicam;
Dignus hic æternum vivere Præsul erat.

Peter Lindenberg.

BALTHASAR RANZOVIUS, EPISCOPUS LUBECENSIS 30. ET PRÆPOSITUS SLESWICENSIS, EQUES CIMBER.

QUi similem vitro fortunam prodidit esse,
Nil, nisi quod res est, hunc retulisse puto.
Sæpe levi casu cum splendet, frangitur illud:
Hæc quoque cum splendet, frangitur atque perit.
Res patet exemplis: e multis sufficit unum,
Versibus id paucis commemorare libet.
Aspice BALTHASARUM, qui Præsul in urbe Lubeca
Nobilis & tanto dignus honore fuit.
RANZOVIDUM certe generoso sanguine cretus,
Elect. A. C. 1536. Hic erat eximiæ nobilitatis eques:
Accessit generi pietas, accessit eidem
Sinceræ verus relligionis amor.
Accessit virtus fulvo pretiosior auro,
Quæque solet vere nobilitare viros.
Insuper ingenium claris natalibus haustum
Balthasar ingenuis artibus excoluit.
Legitimis mediis dignum sic nactus honorem
Et præsul celebri factus in urbe fuit.
Heu mihi, quam subito fortuna benigna recessit!
Quæ manet in nullo certa tenaxque loco.
Quam tristi casu privatus honore bonisque
Ex insperato Balthasar ille fuit.
Est etenim captus Danorum Regis ab hoste
Captus & immerito damna nefanda tulit.
Namque peregrinas mox est adductus ad oras
Et dare sat magnum jussus ab hoste lytron.
Hunc animo forti casum superavit & hostem,
Noluit ipse suis exhilarare bonis.
Obiit A. C. 1547. Maluit hanc fragilem captivus ducere vitam,
Exemplo Cimbris quam nocuisse malo.

Georg. Wippermannus.

ANDREAS WOLFIUS ABBAS CORBEJENSIS.

Abbatis Corbejensis. CUi sors cauta dedit prænomen & omen honestum,
Agnomen rapidi cur habet ille lupi?
Ipso hoc cum nec amabilior nec amicior alter
Nec fuerit cunctis mitior agnus agris.
Templa, Scholæ, & Monachi testes, charissimus Abbas
Per tria quos rexit binaque lustra bene
Elect. A. C. 1374. Forte καὶ ἀντίφρασιν tibi sunt data nomina Wolfi,
Plus ove quod molli mollia corda geras.
Sic bellum haud bellum, sic lethum haud nomine lethum
Obiit A. C. 1400. Sic Parcæ nomen, non tamen omen habent.

HARTWICUS REVENTLOVIUS, ABBAS REINFELDENSIS 19.

vixit circa A. C. 1380. Reinfeldensis. SI doctrina fides, pietas, fera fata morari
Possent, hic Abbas non moriturus erat.
Cui nam fraus odio semper, cordi ardor honesti,
Pax animo, curæ patria, templa, scholæ.
Ob quæ mortem ejus properam nunc Cimbria deflet
Famaque fluctisonas Albis adauget aquas.

M. Johann Posselius.

BARTOLDUS RANZOVIUS, CANONICUS BREMENSIS ET HAMBURGENSIS, PRÆPOSITUS HADELERIENSIS, MORITUR BUXTEHUDÆ A. C. 1489. d. 8. JANUARII.

Canonici Bremensis. REligio vetus hunc Martis deduxit ab armis,
Ranzovio quamvis stemmate natus erat.
Bremensi numerum fuit æde adscriptus in illum
Bartholdus Canonum qui sacra Jura colit.
Quin & idem, fama refluum venerandus ad Albim
Hamburgi summa, gessit in æde decus.
Propositum sacris Hadeleria messis abundans
Extulit, ob dotes, eloquiumque viri.
At novus ut quondam Bremensis Episcopus ore
Concordi Procerum debuit ore legi.
Ante diem fato Buxthuda cessit in urbe,
Mœnia qua vitreis Vivera lambit aquis.
Flebilibus Bremam transfertur honoribus urbem
Et datur imposito marmore corpus humo.

DETHLEVUS RANZOVIUS, CANONICUS BREMENSIS ET HAMBURGENSIS, D. JOANNIS FRATER, MORTUUS ROMÆ. A. C. 1504.

CIMBRIA me genuit, docuitque Bononia clara,
Doctrinæ vero præmia Brema dedit.
Fecit & hoc Hamburga quidem, porro Itala tellus
Me rapuit gremio servat & ipsa suo.

Cimbria sic cunas dedit, invida Roma sepulchrum,
Me patria reducem nec tulit esse meæ.
Sors eadem Cimbris fuit eheu! pluribus olim,
Res quibus in bello est optima visa mori.
Terra inimica vale: solerti prospice cura,
Ne repetat cineres Cimbrica terra suos.
Interea fateor, quod ego terraque locoque
Non potui nasci, nec meliore mori!

Henningus Conradinus.

Hic Dethlevus promotus fuit in Magistrum artium A. C. 1465. a Decano Magistro Joanne Han, ac inter decem Competitores suos, primum locum obtinuit, teste Matricula Universitatis Rostochiensis.

ALBERTUS CRANZIUS HAMBURGENSIS, S. THEOLOGIÆ DOCTOR ET ECCLESIÆ CATHEDRALIS IBIDEM DECANUS, HISTORICUS CLARISSIMUS.

Hamburgensis.

CRANZIUS, Hamburgi decus admirabile, scriptis
Nobilis Historiæ lumen & artis honos.
Doctoris titulum ingenio & pietate merebat,
Dum pure populum cœlica verba docet.
Hinc ipsum officio templum Cathedrale Decani
Præficit, & summo prosequitur studio.
Quin etiam in partem asciscit curamque Senatus
Cimbria mota fide, judicioque viri.
Ipsius ingenium pietatem artemque fideli,
Quam cura expoliit, charta fatetur anus.

M. G. L. Frobenius.

IN EFFIGIEM HENRICI RANZOVII, PRODUCIS CIMBRICI.

Epigramma in Henricum Ranzovium.

QUem sacer Elysiis Cicero miretur in umbris,
Invideat Clarii cui Maro fontis aquas:
In Medicis tribuat cui natus Apolline palmam:
Vincere quem lingua Nestora posse putes:
Hanc gerit effigiem tali sub imagine Ranzow,
Cimbrica quo majus non habet ora decus
Sed quid opus variis in cœlum extollere verbis,
Quem superi meritis Antipodesque ferunt.
Illius uberius nomen ventura loquentur
Secula & ingenii nescia fama mori.

IN ARCEM BREIDENBERGENSEM EPIGRAMMA.

Ejus arcem Breidenberg.

QUi mihi Pyramides, qui celsa palatia Cyri
Inque Epheso jactat templa superba Deæ.
Ille vetustatis mihi prodiga secula narrat
Et rudis effrenes simplicitatis opes.
Te BREIDBERGA tamen qui conspicit aggere cinctam
Aerio, dicet Principis istud opus.
Condidit ad luxum mollis monumenta vetustas,
Quæ dedit exitio singula tempus edax.
Inclyte RANZOVII, tu propugnacula condis
Vultu etiam fatis pene timenda suis.
Illa fuere igitur, fecit quæcunque vetustas:
Hoc erit æternæ posteritatis opus.

ALIUD IN BIBLIOTHECAM IN EADEM ARCE AB HENRICO RANZOVIO JOHANNIS EQUITIS AURATI FILIO CONSTRUCTAM.

Et Bibliothecam.

SI mea tam maneant longævo carmina seclo,
Ludimus imparibus quæ variata modis.
Quam duraturos certum est, quos, maxime RANZOW,
Colligis hic doctos, doctior ipse, libros.
Pluribus & verbis, & versibus inclyta cantans
Æternum meriti tot monumenta tui:
Sed mihi cum desint versus cum verbaque desint,
Queis digne possint munera tanta cani.
Post, genitis res ipsa, tuum, proclamet honorem
Cultaque det tales Bibliotheca sonos.
Nomine perpetuo Musas Ranzovius ornat,
Ipsum perpetuo nomine Musa canat.

PERORATIO OPERIS.

ET jam collaborantis DEI beneficio, qua tripartitam nostræ Chersonesi Cimbricæ descriptionem ad finem perduximus: in cujus I. libro Chorographiam provinciarum ac partium ejus interiorum delineavimus, Secundo Insularum exterius Patriam nostram circumjacentium, fluminum ac piscium præcipuorum enumerationem potius, quam descriptionem instituimus: TERTIO, de origine, nomine, sede, migrationibus, bellis moribus, ac institutis Cimbrorum tam veterum, quam recentiorum tumultuaria oratione diximus. QUARTO denique & ultimo, insigniorum Heroum, qui e Cimbria nostra oriundi, partim in Ecclesia, sacris administrandis, partim in republ. armatis togatisque artibus tractandis laudem sibi nomenque perpetuum compararunt, elogia non tam descripsimus, quam aliis plenius & exactius describenda adumbravimus: Et horum quidem res gestas soluto primum deinde ligato sermone succincte enarravimus, quibus passim Historiolæ elegantiores, quæ hisce in locis antiquitus evenerunt, sunt insertæ. Etsi autem fateor jejunum me fuisse aridoque stilo, præclaras tam illustrium virorum laudes descripsisse: Tamen de candore tuo, lector humanissime, id mihi polliceor, facile me veniam apud te impetraturum, qui intelligas, aliud esse, Historicum agere, aliud Oratorem: Cum & operis, quod in immensum excre-

I. II. III. IV.

In Insignia Ranzoviana

Parte rubet dextra Clypeus, pars alba sinistra est,
Et super in galea cornua bina micant.
Cornua sunt robur, Martis color, alter, et alter
Pacis: utrumque satos nobilitate decet.

Ranzovicæ clypeus referens
insignia gentis

Quid hæc simplex? simplex fuit ipsa vetustas
Simplicitas formæ stemmata prisca notat.

G

Brühl sc. Lips.

Nicolaus Mareschalcus
Thurius Legum ac Canonum
D. Consiliar. et Cancellari9
Mecklenb. obiit 1525.

crevisset, si insigniora facta plenis buccis, ac exquisitis verborum ornamentis fuissent decantanda, ratio me excuset. Sed & illud non inficior, fieri omnino posse, ut ex illustribus viris nonnullos omiserim, præsertim qui in illa Chersonesi nostræ parte, quam Jutiam Borealem appellant, longo hinc tractu porrectam, vixerunt. Verum, benignus lector, & hac in parte æquiorem erga nos se exhibebit, perpendetque, & procul illos a nobis esse sitos, & laborem istum omnes investigandi, non unius esse, neque etiam præter privata, alienis negotiis, & quidem assiduis ac gravissimis, quæ nobis impendent, occupati. Omnes imo, qui hoc cognoscent, studiose rogo, ut si quæ alia ab hoc instituto nostro non aliena collegerint, aut ipsi adjiciant suis in exemplaribus, aut me libere illa candideque admoneant. Agite, nemo sit tam promtus ad monendum, quam ego ad editionem iterum atque iterum adornandam. Hisce ave, atque vale, candide lector, & nostris laboribus feliciter fruere!

FINIS.

II.

NICOLAI MARESCHALCI, THURII, ANNALIUM HERULORUM AC VANDALORUM LIBRI SEPTEM.

AD HENRICUM, ILLUSTREM MEGAPOLENSEM DUCEM, VANDALORUM PRINCIPEM, COMITEM SUERINÆUM, RHOSTOCHIORUM AC STARGATIORUM DOMINUM, NICOLAI, MARESCALCI, THURII, IN ANNALES HERULORUM AC VANDALORUM PRÆFATIO.

SCripturus ego majorum tuorum vitam, princeps illustris, operæ pretium duxi initium a
prima eorum origine facere. Ita enim familiam tuam regiam, ac illustrissimam, nullique
germanorum nobilitati secundam, multa ante sæcula propagatam, quæ a scriptoribus clas-
sicis partim vetustate, partim temporum varietate, ac bellorum tumultu, & maxime nominis
mutatione neglecta, in lucem optime, te hortante, depromemus, Herulosque ac Vandalos
tuos, reges quondam longe famatissimos, e quorum sanctariis hæc excerpsimus, sub imperio
post romano, & academia christiana attritos, ab inferis veluti exuscitatos, & a tenebris densis-
simis, quibus delituere, assertos, advitam revocemus. Revivíscunt enim vita defuncti, quum
facinora eorum præclara, & facta memoria digna legenda posteris, aut spectanda præbentur.
Atque utinam ego in demerendis beneficiis erga me tuis maximis officium ita possem hoc sus-
ceptum navare, & peragere, præstareque, quod maxime cupio, ut tibi cum primis, pro digni-
tate, voluptati foret. Etenim tu antiquitatis totius es, & virtutum omnium amator summus,
ac maximus. Tu decus certe unicum & gloria ingens majorum, qui corporis dexteritate, ani-
mi prudentia, magnanimitate, fortitudine & consilio præsentissimo insigniter refulges, interque
hæc αὐτοῦργος, καὶ τιθεαλιστὴς, omnia per sese agens, vita tota laboriose invigilans. Quid be-
nevolentiam in finitimos? quid charitatem in subditos referam? qui non modo in viventes
tantum benemerentissimus, sed & in demortuos etiam pientissimus esse soles, nimirum qui obire
majorum tuorum parentationes τὰ κτερίσματα, προκλύσεις, ἔννατα, καὶ κριακοντάδας ipse præsens,
inter aulicos frequentes. pullatus, atratusque, devotissime religiosissimeque consuesti. Ingenio-
rum inter hæc doctorum amator, paredros amore eximio prosequeris, jure reddundo officiosis-
simus, minime imperiosus, æquitatem maxime amplectendo, phelomata, imposturas, adulatio-
nes explodens, vereque sententiam eam consequens, quam probavit rex clarissimus Antigonus.
Nam quum pseustes quidam diceret regibus esse honesta omnia & justa, ita inquit per Jovem,
sed barbaris. Nobis vero quæ honesta tantum, honesta, & quæ justa, justa sunt. Neque vero
ego in produndis his centrones, & dentes theoninos, Callipedesque unquam verebor, quum &

Por-

Porphyrius conditum ab Aristotele, Stagyrite, philosophorum omnium facile principe, commentarium scribat, quod *πεπλος*, quo author tantus ducum genealogias, & numerum navium ad Ilium profectarum complexus, epigrammata in duces singulos & disticha præterquam in Ajacem ediderit. Nam & Homeri olim delitiæ illæ erant, disciplinarum omnium bonarum principis, a quo catena ejus aurea, ut philosophi illius divini anuli Platonici. Quod si iccirco Palepaphatus maxime placuit, quod ea tantum scripserat quæ viderat ipse, aut a testibus adjuratissimis acceperat, non desperabo ego in genere hoc fortasse ex numero universo inventurum me unum, cui omnino non displiceam, *qui nihil in iis rettuli nisi testis* oculatus, præter ea, quæ ex monumentis transcripsi fidelissimis majorum tuorum, de quibus, si gloriari in rebus mortalibus & fluxis licet, jure tibi gloriandum. Vale bellissime, Rhostochii ex museo nostro, ad Idus Junias. M. D. XXI.

LIBER PRIMUS
DE HERULIS ET VANDALIS,
ILLORUMQUE ORIGINE AC RITIBUS.

Qui sint Heruli, & de inundatione Cimbrorum. C. I.

De Herulis & Cimbris.

HErulos omnis fere testatur antiquitas cum Cimbris simul, oceani inundatione a septentrionibus pressis, e Scandinavia olim prodiisse, quemadmodum gentes plerasque alias, *Gepidas*, (a) Rugios, Venetos, Antes, (b) Vividarios, (c) Sclavos, quarum quum alii, tum Jornandes meminit ad Castalium. At de gentibus aliis alias, cum Herulis interim nobis negotium. Sedes temporibus antiquissimis illis inter Albim fluvium & Oceanum, plurimumque in maris littore.

Sedes Herulorum.

Verum enimvero Cimbrica inundatio ante belli Trojani tempora accidit, qua e patria, ut scribit Strabo libro Geographiæ septimo, calamitosi ac miseri eluviem refugientes ad Scythas atque adeo paludem Mæoticam abiere, a quorum trajectu Bosphorus Cimmerius, multis etiamnum ac variis antiquitatis monumentis extantibus, inter quæ muri Cimmerii, prætoria Cimmeria, quorum meminit Herodotus libro quarto. Strabo libro Geographiæ septimo Bosphorum Cimmerium os Mæotidis appellat, Cimmeriorum montem esse, in quo magnus Cimmeriorum & Bosphororum potentatus. Cimmeriorum itaque crebra apud Homerum mentio, quippe qui & bello militarunt

ELIÆ SCHEDII
Teutsche Ubersetzung der Historiæ Herulorum per Nicol. Mareschalcum Sermone latino sed difficili conscriptæ.

Das Erste Buch Von denen Herulen und Wenden,
Deren Alten Ankunfft und Gebräuchen.

Das erste Capitel.
Wer die Heruler seyn, und von des Cimberschen Meeres Ergiessung.

DAs bezeuget schier einhellig die verhandene alte Nachricht, dass die Herulen, oder Werlen mit denen durch des mitternächtigen Meeres Ergiessung bedrängten Cimbern zugleich vor Alters aus Schonen hergekommen, gleichwie unterschiedliche viel Völcker mehr, die Gepiden, Rugier, Veneter, Antes, Vividarier, Schlaven, deren dann sowohl von andern, als auch Jornandes an den Castilium Meldung beschiehet. Wir gehen die andern Völcker dismahl stillschweigend vorbey, und bleiben allein bey denen Herulern, welche ihren Sitz und Wohnungen vor uralten Zeiten, zwischen dem Fluss der Elbe, und der offenbahren See und meistentheils an dessen Ufer gehabt haben. Es hat sich aber die Cimbersche Meer-Ergiessung für der Zeit des Trojanischen Krieges zugetragen, durch welche denn die elende beängstigte, und des Meers Ungestümmigkeit fliehende Leute, wie Strabo in seinem siebenden Buch der Welt-Beschreibung erwehnet, genöthiget sind, aus ihrem Vaterlande sich zu begeben, nach denen Seiten, und so gar biss an das Mæotische Meer, dessen Enge dann, von ihrer Ueberfahrt den Nahmen Bosphorus Cimmerius erhalten, und finden sich noch allerhand alte Gedenck-Zeichen von ihnen, als die Cimmerischen Mauren, die Cimmerischen Föhren, deren Herodotus im 4ten Buch gedencket, Strabo im VII. Buch seiner Welt-Beschreibung nennet den Bosphorum Cimmerium einen Mund des Cimmerischen Meers; des Cimmerischen Berges geschiehet Erwehnung, worauf eine gewaltige Herrschafft der Cimmerier und Bosphorer gewesen. Bey dem Homero fället auch für offt wiederholete Meldung der Cimmerier, als welche in dem Tro-

---

(a) Gens Gothica. Jornandes nomen repetit a *gepanta*, Loccenius a gothico *Gepa*, *gaper*. h. e. piger, oscitans.

(b) Antes, Venedi & Slavi unius stirpis. Procopius de B. G. L. IV. c. 4. L. III. c. 14. Et unius derivationis ab *Antten*, *Venos* & *Slawa*, h. e. in lingua Slavica, gens dominans, gloriosa.

(c) Autor intelligit Dantiscanos, Gythones Boruscorum. Aliis dicuntur *Viridiarii*, *Widiarii*, h. e. Insulares, *die Werderschen*. Legi meretur *Leibnitius* de Origin. gent. in Miscellan. Berolinens. & de Antibus Slavis D. *Mascovius* L. VI. Hist. German. §. 43. p. 241. a *Ludewig* in Vita Justiniani p. 510.

Trojano, quos novisse Homerum Strabo indicat libro Geographiæ primo. Sed & Cimmeriorum post Homerum ex antiquis meminere Ephorus, Clitarchus, Possidonius, qui Cnei Pompeji tempestate vixit, Xenophon Lampsacenus, Pytheas Massiliensis, Cl. Ptolomæus. E Romanis vero Cimbrorum T. Livius, C. Plinius, Julius Solinus, Cornelius Tacitus, Plutarchus, poëtæ complures, Vergilius, Lucanus, Juvenalis, Propertius. Cimmeriorum item regionem Ulysses apud Homerum libro Odysseas undecimo denarrat, ubi hoc inquit pacto plenis tota die velis jam nocte obscura profundi oceani fines attingimus, ibi Cimmeriorum populus & civitas caligine & nube obducitur. Nunquam enim solem adspiciunt, neque quum stelliferum cœlum permeat, nec quum sub terra eminus agit, sed miseri mortales exitiosa nocte damnantur. Hic authore Homero Perimedes & Eurylochus sacra fecerunt. Ipse vero Ulysses stricto a latere ense foveam cubiti quoquoversus magnitudine fecit, & defunctorum ibi manes evocavit, Helpenoris cum primis, quem optabat antequam Tyresiam consuleret. Strabo quoque libro Geographiæ primo Homeri carmina citat, quibus Cimmerios illustravit, quæ subjiciamus civitate jam ab interprete donata romana:

Strabo.

Illis sol nunquam Phaëton sua lumina spargit,
Perniciosa super nox semper tenditur istis.

Flaccus

Cognata cecinit Valerius Flaccus, Setinus, libro Argonauticon tertio:

Cimmerium domus est superis incognita tellus,
Cæruleo tenebrosa sinu, quo flammea nunquam
Sol juga, sydereas nec mittit Jupiter auras.
Stant citæ frondes, immotaque sylua, tonanti
Horret verna jugo, specus umbrarumque meatus
Subter, & oceani per longa silentia noctes.

Trojanischen Krieg mit zugegen, und dahero dem Homerus, wie Strabo im ersten Buch der Welt-Beschreibung bezeuget, bekannt gewesen; so gedencken nicht minder der Cimmerier nach dem Homero aus denen Alten der Ephorus, Clitarchus, Possidonius der zur Zeit des Cn. Pompeji gelebet, Xenophon Lampsacenus, Pythias Massiliensis, Cl. Ptolomæus; der Cimbern aber aus denen Römern T. Livius, C. Plinius, Julius Solinus, C. Tacitus, Plutarchus und unterschiedliche viele Poëten, Virgilius, Lucanus, Juvenalis, Propertius. Der Ulysses beschreibet gleichmässig beym Homero im 11ten Buch seiner Odyssea, die Landschafft der Cimmerier, wann er folgender Gestalt saget: Nachdem wir den gantzen Tag mit guten Winden geschiffet hatten, sind wir in der finstern sinckenden Nacht an des tieffesten Welt-Meers äusserste Gegend gelanget, woselbst die Stadt und das Volck der Cimmerier mit Dunckelheit bedecket wird, welche elende Leute weder bey Tag noch bey Nacht etwas von der Sonnen zu sehen bekommen, besondern sich mit der verdriesslichen Nacht stets müssen quälen. Hieselbst habe vermöge des Homerus der Perimedes und Eurylochus den Gottesdienst verrichtet; Ulysses aber selbst hat mit seinem blossen Seiten-Gewehr eine um eines Ellenbogens weite Grube gemacht, und dahin beruffen die Seelen der Verstorbenen, insonderheit des Helpenoris, welche er zu sprechen wünschete, ehe er noch den Tiresias um Rath fragete. Strabo ziehet auch im ersten Buch seiner Welt-Beschreibung des Homeri Reim-Gedichte an, mit denen er die Cimmerier beschreibet, welche wir nunmehro in die Teutsche Sprache übersetzet, hierunter fügen. Bey ihnen ist stets Nacht, der Sonnen güldenes Licht, so andern Freude giebt, scheint diesen Leuten nicht. Ein gleichmässiges singet von ihnen Val. Flaccus Setinus im 3ten Buch Argonaut.

Die Götter wissen nichts von den Cimmeriern,
Der Sonnen-Glantz ist auch von ihren Grentzen fern,
Was ihrer Orth sich findt, die Büsche, Bäume, Wälder,
Der Himmel, und das Meer, die Berge, Thal und Felder
Sind durch die Dunckelheit, der all zu finstern Nacht
Beraubet ihrer Zier und aller Schönheit Pracht,
Sind über alle Maas erschrecklich anzuschauen,
Wer ist nicht allzu keck, dem muss gewiss da grauen.

Quomodo cum Cimbris abiere Heruli. C. II.

De Herulorum cum Cimbris conjunctione.

Pytheas

HEruli ergo in oceani littore Cimbrici confidentes injuriis aquarum illis simul multati, oceano claustris tum nullis, cæterum sola naturæ lege remorato, quem intumuisse in cubitorum octingentorum elevationem Pytheas Massiliensis autor est, rerum omnium penuria laborantes multitudine ingenti solo cum Cimbris excessere, & relictis domi cæteris ad Mæotidem consedere, qui quum ª regione Scandinaviæ ante incoluissent,

ª *de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.*

Das andere Capitel.

Wie die Herulen mit den Cimbern weggezogen seyn.

NAchdem nun die Herulen an den Ufern des Cimberischen Meeres ihren Sitz hatten, sind sie gleichmäsig, nebst ihnen, durch die Ungestümigkeit des Meers, das zu der Zeit von keinen andern Schrancken, als nur von denen, die ihm die Natur gesetzet hatte, wuste, und welches, nach des Pythiæ Massiliensis Bekräfftigung, acht hundert Faden hoch gestiegen war, dergestalt bedränget worden, dass sie, als aller Dingen Mangel empfindende, in grosser Menge mit denen Cimbern die Gegend zu räumen, und ausser den übrigen die sie zu Hause gelassen, an dem Mæotischen

egressi ab insula ipsa crediti sunt antiquis. Erat enim e locis arctois nihil Scandinavia *Plinius* tum nobilius, quam C. Plinius libro de mundo quarto fuisse olim magnitudinis incompertæ prodidit, ac multi alterum veluti orbem e qua populi tot quot Asia, Africa, Europa *Martianus.* vix caperet. Scandinavia erat, Cimber erat, quicquid vel insula ipsa teneret, vel locus ubique finitimus. Quare haud ita inscite Mantuanus Vergilius ille noster cecinit:

Tenditur ad lævam magnis Germania campis,
Oceanum, boreamque petens, ubi littora Cimber
Incolit, arctoum longe porrecta sub axem.

Jornandes. Sed & Jornandes ad Castalium nidum veluti quendam & gentium multarum patriam vocat Scandinaviam. Inde haud dubie factum, ut Heruli, Rugii, *Veneti, Antes*, qui littora etiamnum oceani incolunt in Scandinaviæ conspectu celeberrimi, insulæ adscriberentur olim, antequam magis illa evaderet illustris. *Methodius.* Atque deo divus Methodius venisse e Scandinavia Vandalos, Gepidas, Getas, Gothos, Lingobardos, Hunnos, Herulos & Rugios in litteras retulit, a quo non dissentiunt, *Diaconus.* Paulus Forojuliensis in Eutropium, *Hieronymus.* Hieronymus in Eusebium, qui Gepidas, Getas, Gothos, Dacos ait e Scandinavia processisse, Herulos de prope Tylen (*a*) emersisse, quos & nonnulli in sinu arbitrantur commoratos Codano, a Dano rege antiquissimo victos & *Jornandes.* Danos primum nominitatos. At Jornandes ad Castalium Herulorum scribit gentem a Cimbris Scandinaviam accolentibus sedibus olim suis pulsam. Cogenos fuisse dictos Danorum progeniem, qui sedibus Herulos pepulerint. Nec mirum hoc quum argumento simili barbaros in universum omnes antiquitas Mæotidi vel Borysthenі tribuerit, Cimmerios insuper, quos e Scandinavia erupisse primitus inter omnes jam convenit, de Mæotidis emersisse undis asseverarit. Sic *Herodotus* enim Herodotus de Mæoticis loquutus libro quarto scribit τὴν γαρνὶν νέμονται σκυθαί, αὐτη γέλεται, ὁ πάλαιον ἐνκιμμερίων, Initio regionem quam nunc Scythæ incolunt Cim*Procopius.* meriorum fuisse constat. Sed & Procopius libro τῶν γετικῶν quinto, Cimmerios primum ad Tanaim habitasse scribit. In hunc *Stephanus.* modum & Byzantius Stephanus Gothos, qui Cimerii, ad Mæotidem primum consedisse aliorum monumentis arbitratus est, & gentes alii alias juxta Borysthenem, quo in numero Daci, id quod sequutus Dionysius *Dionysius.* Libycus ita cecinit in Periegesi.

πολλοὶ μαλ᾽ ὁ ξεῖης μαιώτιδος ἐς σαμαλίμνης
γερμανοί, σαρματαί τε, γεταί δ᾽ ἅμα βαστάρνιταί
δακῶν δὲ ἀσπετοσσεῖαι, καὶ ἀλκήεντες ἀλανοί.

Meer sich zu setzen genöthiget worden, von welchen, weil sie in der Gegend nach Schonen gewohnet, sich die Alten eingebildet haben, dass sie aus der Insul selbst hergekommen, zumahlen unter denen mitternächtigen Oertern nichts berühmters als Schonen war, wovon Plinius im VI. Buch von der Welt bestätiget, dass sie vor Alters von unbekannter Grösse gewesen, ihrer viele sie gleichsam für die andere Welt gehalten, woraus so viel Völcker entsprossen, dass Asia, Africa und Europa sie kaum können fassen. Es hiess Schonen, es hiess Cimber, alles, so wohl was die Insul selbst, als was die rund umher gräntzende Gegend in sich begreifft, daher nicht uneben gesungen hat Marcianus Menucæus Copella in Nuptiis Philolochiæ: Nach Norden lincks am Meer erstrecket das Teutschland sich treflich weit, woselbst der Cimber wohnt am Strandt: Und Jornandes an den Castalium nennt Schonen gleichsam ein Nest und Vaterland vieler Völcker, daher denn Zweifels ohne entstanden, dass die weit berühmten Völcker, die Herulen, Rugier, Veneten, Antes, so annoch an dem Ufer des Meers gegen Schonen wohnen, gerechnet sind, ehe die Insul noch mehr bekannt worden, dass sie dazu gehörten, und der Heil. Methodius bezeugt, dass die Vandalen, Gepiden, Gethen, Gothen, Longobarden, Hunnen, Herulen und Rugier aus Schonen gekommen, mit welchem übereinstimmen Paulus Forojuliensis über den Eutropium, Hieronymus über den Eusebium, als der da vermeldet, dass die Gepiden, Geten, Gothen, Dacier aus Schonen ihren Ursprung haben, und die Herulen hart bey Tule entsprossen wären, welche auch, wie etliche meynen, an der Ost-See gewohnet, von dem uralten König Dano überwunden, und zum ersten Dänen sollen genennet seyn. Der Jornandes aber schreibt an den Castalium, dass das Volck der Herulen durch die an Schonen grentzende Cimbern von ihrem Orte verjaget wären, und dass der Dänen Volck, so Cogegen geheissen, die Herulen von ihrer Stelle getrieben hätten. Zu verwundern ist es gar nicht, da die Alten ohne Unterscheid alle rauhe Völcker dem Mæotischen Meer und Fluss Borysthenes beygeschieben, dass sie gleichfals gemeinet, es wären die aus Schonen unstreitig entsprossene Cimmerier, aus der Gegend des Mæotischen Meeres herfürgekommen, denn also schreibet Herodotus, da er von denen am Mæotischen Meere gelegenen Oertern geredet, im IV. Buch: Es ist bekannt, dass dasjenige Land, welches nun die Scythen innen haben, der Cimmerier vormals gewesen sey; Ja Procopius meldet auch im Vten Buch von den Geten, dass die Cimmerier anfangs bey dem Fluss Tanais gewohnet, dieser Meynung ist Byzantius Stephanus aus Benachrichtung anderer ebenmässig auch, dass nemlich die Gothen, so Cimmerier, anfänglich bey dem Mæotischen Meere sesshafft solten gewesen seyn, und einige vermelden, dass vielerley Völcker an dem Fluss Borysthenes gewohnet, unter welcher Zahl die Dacier; dem zu folge hat Dionysius Lybicus sich dergestalt in Dein-

(*a*) Islandiam. Procopius L. 2. §. 9. Cap. 14. & ex instituto *Rudbeckius* T. I. c. 19. ubi de ultima Thule. Sed ad littora Maris Balth. *Thulen* rejecit *Prætorius* L. III. Orb. goth. cap. 4. forte ut originem Herulorum Poloniæ vindicaret.

Deinde equidem multi Mæotidis hostia servant,

Germanique, Getæque, Bastarnæ, Sarmatæ, & ingens

Dacorumque sinus, quoque fortia pectora Alani.

Sic venisse initio Secandinavia Herulos scribunt, ac minus licenter etiam e Cimmeriis exortos Hunnos, Avares, Astringos, Teiphalos, Scyros, Caibos, Alanos, Arborichos, a quibus nihil in diversum abit Agathius, & quos recenset libro vigesimo Apollinaris Sidonius

Agathius Sidonius.

Bello notus, Neurus, Hunnus, Geta, Dacus, Alanus,

Bissulta, Ostrogothus, Procustes, Vesus, Alites.

Oceanum vero ad septentriones sæpius inundasse, quum annales tum harenæ, finitimas in gentes sparsæ, indicant etiamnum subsidentes. Quare recte Florus, Strabo, Ephorus, Cimbris cum aqua quondam magis quam cum hostibus prælium fuisse scribunt, quos aquis crebro vexatos & CL. Claudianus cecinit:

Florus. Strabo. Ephorus. Claudianus.

Latisque Paludibus exit

Cimber.

Periegesi vernehmen lassen. Es wohnen um den Mund von dem Meotischen Meere viel Völker, als da sind die Teutschen, Sarmater, die Gothen, Bastarner, die Dacer und ingleichen die Halanen, die am Muth gar keinem Volcke weichen; Ebener massen erwehnen sie auch, dass von Anfang die Herulen aus Schonen gekommen seyn, und setzen nicht eben so ungereimt, dass aus den Cimmeriern ihren Ursprung gehabt, die Hunnen, Avaren, Astringer, Teiphalen, Scyther, Caiber, Alanen, Ariborichen, womit gar wohl überein kömmt Agathias, und der Apollinaris Sidonius macht sie nahmhafft im XXten Buch: der von geführten Krieg gar wohl bekannte Neurus, der Ostrogoth, der Datz, der Geth, der ungeheure Alaan, der Vees, Bisat, Alith und der Procust, der Hunn, so in der Welt gestifftet viel Unlust. Dass aber das Mitternächtige Meer öffters sich ergossen habe, bekräfftigen nicht allein die alte Schrifft-Urkunden, besondern auch, dass bey den benachbahrten Völckern vielerwegen hin und wieder niedergelassene und annoch sich gesetzte Sand-Berge sind. Schreiben demnach recht Florus, Strabo, Ephorus, dass die Cimbern, so öffters von der Fluth beängstiget worden, mehr von dem Gewässer als von Feinden bekrieget worden, und CL. Claudianus schreibet:

Weil sich das Meer ergeust und sehr nimmt überhand;

So muss der Cimber gehn hinweg aus seinem Land.

De antiquitate Herulorum C. III.

Herulorum antiquitas.

SEd enim Germania ut non heri aut nudius tertius enata, sic nec Herulorum nomen recens, utpote quorum ætate eadem qua Cimbrorum fama emersit, sub Tuysconis facile vel heroum sequentium imperio. Noas enim servator & reparator generis mortalis anno mox centesimo trigesimo primo post aquarum inundationem illam maximam Tuysconem ex Araxa conjuge edidit, quem Babylonicus Berosus Germanorum & Sarmatarum patrem libro quarto nominat. Hunc ergo in Europam Noas adultum misit, tunc quum Babylona Saturnus, qui Nymbrothus, conderet, quod & idem Berosus libro eo testatus est. Anno vero Saturni vigesimo quinto Sarmatas Tuysconem fundasse idem autor prodidit, id quod Nini temporibus factum, post quæ tempora anno regni Saturni quarto legibus Sarmatas apud Rhenum fundavit. Itaque ab auspicatoribus Europæ quatuor Rhenum Tuyscon, Sarmatiam ac Pontum tenuit, quem sequuti Mannus filius, ac deinceps Ingævon, Istævon, Hermion, Marsus, Gambrivius, Suevus, Vandalus, Germanias, ac Sarmatiam longe lateque propagarunt. Tacitus Cornelius Tuysconem deum terra editum scribit, in libello de Germania. Berosus inter Gigantes recenset. Chami vero filii Noæ Thus filius erat, a quo prognatus Nymbrothus,

Berosus.

Berosus.

Tacitus.

Berosus.

Das Dritte Capitel.

Von der Herulen uralten Ankunfft.

GLeichwie aber Teutschland nicht gestern oder vorgestern erst entstanden, so ist auch ebenmässig der Nahme Herulen nicht etwan neu, zumahlen ihr und der Cimbern Nahme zu einer Zeit in Beruff gekommen, ungefehr unter des Tuisconis, oder derer nachfolgenden Helden Regierung. Denn nachdem Noa, der Erhalter und Wieder-Ersetzer des menschlichen Geschlechts, mit der Araxa, seinem Weibe, stracks im 131. Jahr nach der allgemeinen Sündfluth, den Tuiscon, welchen der Babylonische Berosus im IV. Buch einen Vater der Teutschen und Sarmater nennet, gezeuget hatte, hat er denselben, wie er nunmehro erwachsen war, in Europa geschicket, eben damahls wie Saturnus, welcher Nimrodt ist, die Stadt Babylon erbauete, massen Berosus in selbigem Buch solches bezeuget; dieser Geschicht-Schreiber meldet auch, dass der Tuiscon im 25. Jahre des Saturni die Sarmater gestifftet, und darnach im 4ten Jahr des Nini denen am Rheine wohnenden Sarmatern Gesetze verordnet habe: demnach hat Tuiscon, einer der vier ersten Besetzer Europens, das kleine Sarmatien und Pontus innen gehabt, dessen Nachfolger Mannus, nachgehends Ingævon, Istævon, Hermion, Marsus, Gambrivius, Svevus, Vandalus haben Teutschland weit und breit fortgepflantzet und erstrecket. C. Tacitus schreibet im Buch von Teutschland, Tuisco sey ein Gott, gebohren aus der Erde, Berosus setzet ihn in die Zahl der Riesen, von dem Thus aber, dessen Vater Cham und Noah war, ist Nimrod

qui Saturnus, cujus filius Ninus, qui Jupiter.

Situs Herulorum C. IIII.

Herulorum situs.

INcolunt Heruli inter Albim & oceanum Cimbricum. A borea oceano, a meridie Albi cinguntur. Chalusus (*a*) ab occasu excipit, ab ortu Suevus, quæ Pharadinorum & Varporum (*b*) habitatio CL. Ptolomæo, quos libro secundo, capite undecimo τὺς Φαραδείνυς καὶ σύαρπὺς nuncupat. Suevus eidem σουηβὸς a monte Asciburgio exortus in oceanum exoneratur. At Chalusus illi χαλυσὸς ex Travo & *Bagniso* amnibus, Luconios (*c*) ambit, in quorum dorso αὔξονες sive potius ἄξονες Saxones, mutata in S aspiratione, de quibus idem Ptolomæus libro secundo. Deinde supra dorsum τῆς κιμβρικῆς χερσονήσου ἄξονες, quorum λιριμιρὶς, Lirimiris & κοίνονον, Cœnognum, in Albis littore. In confinio πολαβοὶ Polabi, quorum Raceburgium, ubi lucus quondam Veneri sacer, quam Sivam (*d*) lingua gentili vocarunt. Batavos inter Polabos advenas esse nomen insinuat. Omnia hæc ab occasu. *A meridie in Albis littore Boceburgum, & Domiciam*, arcibus suis munitæ, adversus transituros præsidia fidissima. Illic & Leontium (*e*) nunc avulsum. At borea in oceani littore Visimaria, a Visimaro quondam Herulorum & Vandalorum rege condita, urbs munitissima, portu insigni nobilitata, olim etiam emporio, quam a læva paludes cingunt, insula sic nuncupata, leporibus frequentissima, a dextra milliario non longius dimidio μεγάπολις, Megapolis, a qua Herulis nomen nunc, quæ a magnitudine nomen obtinet priscum passuum quondam millium quinum, tota desolata, arcis tantum area extante cum sacello antistitum ex ordine Megapolensium trium sanguine consecrato, a Vandalis mactatorum, post quæ tempora sedes ea in Suerinum tralata est. Hilivones (*f*) ut appellant Vandalici annales Suerinum ambiunt, quod opidum CL. Ptolomæo μαριῶνις Marionis, ubi stagnum pisculentissimum, milliarium non minus longitudine ternum, arx insignis, in qua & æstivare, & hyemare nonnunquam principes solent. At γαβαλιῶνες, Gabaliones (*g*) Hilivonum proximi saltus incolunt, Vandali lingua etiamnum & pene moribus, quos Suda amnis prosequitur, a quorum latere Scaldes, mox Stepenus, *h*) amnes, in occasum, longissime Stegenus. Est in collimitio Gadebusum, quam

Ptolomæus. *Ptolomæus.* *Ptolomæus.* *Saxones ἄξονες.* *Ptolomæus.*

der Ninus, welcher sonst Jupiter genannt wird, gezeuget.

Das vierdte Capitel.

Von der Herulen Sitz und Wohnungen.

DIe Herulen haben ihren Sitz zwischen der Elbe und der Ost-See, ihre Grentze gegen Mitternacht *ist die See*, gegen Mittag *die Elbe*, gegen Abend stösset sie *an die Trabe*, und Morgenwerts berühret sie *die Spreebe*, welche er Sonibas heisset, läufft in die Ost-See hinein, die Trabe aber, die beym Ptolomæo Clausus ist, und Wacknitz kommen zusammen, und umfliessen die Lübecker, hinter welche die Saxones, oder vielmehr die Haxones, das ist (vermittelst Verwandelung H. in S.) die Saxones oder Sachsen, von welchen ebenmässig Ptolomæus im 2ten Buch. Noch weiter oberhalb Holstein zurücke finden sich die Sachsen, denen Möllen u. Lauenburg an der Elbe zugehöret. Nechst bey gräntzen an die Palaber in deren Gebiethe, Ratzeburg, woselbst vor Zeiten gewesen ein geheiligter u. der Göttin Venus (welche sie auf ihre Sprache Siva nenneten) zugeeigneter Wald. Dass die Bataver nur müssen Ankömmlinge seyn, unter den Palabern, bezeuget der Nahme; Alle diese Oerter sind gegen Abend; gegen Mittagwerts sind gelegen an der Elbe Boitzenburg und Dömitz, welche mit ihren wohl verschantzten Schlössern alle feindliche Ueberfahrt zu verwehren gnugsam befestiget; daselbsten ist auch, das nunmehro einem andern Gebiethe zugehörige Lentzen, Mitternachtwerts, an dem Ufer der Ost-See zeiget sich die gar feste, von ihrem herrlichen Hafen, weyland auch von der Niederlage (Stapel) sehr berühmte Stadt Wismar, welche durch Visemarus, der Herulen und Wenden König, vor Alters angeleget worden, zur Lincken hat sie sumpffige Oerter, und eine also genannte Insul; Nach der rechten Handwerts, etwa auf eine halbe Meile lieget Megapolis oder Mecklenburg (wovon die Herulen anietzo benahmet werden) die den Nahmen von ihrer sonderbaren als auf 5000. Schritt sich erstreckenden Grössen bekommen hat, u. anietzo dermassen verödet ist, dass nichts mehr davon übrig, ausser ein Platz vom Schloss und eine kleine Kirche, die anfangs mit dem Blute Dreyer von den Wenden erschlagener Priester eingeweihet worden; die Hof-Haltung ist nachgehends von dar nach Schwerin verleget worden. Die Hilivones, wie sie von den Wendischen Geschicht-Beschreibungen genennet werden, seyn um Schwerin, welche Stadt beym Ptolomæo den Nahmen Marionis führet. Sie hat einen Fisch-reichen auf 3. Meil Weges sich erstreckenden See, und ein herrliches Schloss, alwo die Fürsten, sowohl im Winter als im Sommer sich manchmahl befinden. Der Hilivonen Nachbarn, die annoch Wendischer Sprache, und dergleichen Sitten sich gebrauchende Gabelliones, bewohnen die angrentzende Heyden, wodurch der Fluss die Sude läuft, zur Seiten haben sie das Wasser die Schaal, darnechst die Stecknitz gegen Abend, am weitesten die Stecknitz, nahe hierbey liegt Gadebusch, das Was-

alluit

(*a*) Intelligo Travam in loco Glütz hodie *Klüger-Ort*, a vetustis Chalusiis ita dictus.
(*b*) Sverinensium & Rostochiensium. (*c*) Lubecenses.
(*d*) Unde Schwan, prope Rostochium.
(*e*) Lentz in Marchia.
(*f*) Seu Scilvones. Unde pars Sverini *die Schelfe*. Alii a *Schilf* a loco palustri.
(*g*) *Gabelheyder*. (*h*) *Stepenitz*.

alluit Rhadagasus amnis, nomen numinis obtinens, cujus visitur in fenestra templi corona etiamnum ex ære simulacri ejus fusilis. Tractu vero oceani *a Visмaria in exortum Laciburgium occurrit, quod* λακιβούργιον, CL. Ptolomæo, *nunc Rhostochium, academia nobili illustre, & Varna fluvio*, Nævulo aucto, a quo Varnamunda cum pharo faces salo periclitantibus nocturnis horis monstrante, unde in Cimbros trajiciunt, ubi primum γησορὸς Gesorus excipit. Supra *Laciburgium area ingens arcis Herulæ secundum Varnam*, juxtaque lucus quondam Sivæ. Extat *apud Rhostochium intervallo haud ita longo pagus, qui Cissinum*, a quo tota quondam ea ditio τῶν κισσηνῶν *Cissinorum* nomen accepit, id quod testantur annales. In mediterraneis urbes complures, quarum quæ CL. Ptolomæo ἀλιςός, *Alistus nunc Parchunum, ab idoli cujus adhuc conditum simulacrum ex auro solido proxime* putant. *Eltena urbem* interfluit, qui a *Lingonibus* (*i*) caput tollit, lacum *Myrsam* ingentem penetrat & *Flavium* alluit, Alistum dirimit & juxta Dœmicium Albim influit, multis aliis ante locis irrigatis. Nec prætermittendus *mons stellarum*, in quo memoria nostra ausi judæi facinus impientissimum. Inde peregrinorum accursus. Ab oriente intra Suevum Luteсii, Vindeli, Rhætarii, Lingones Varno urbe nobiles, mox Stargatii. CL. Ptolomæus libro tertio τοὺς σαργατίους Sargatios collocat inter Sarmatas ad montes Venedicos, ubi amaxobii a quibus quidam hos oriundos existimant. In *Stargatiorum territorio* κωλαγκόρον Ptolomæus enumerat, (*k*) quod Colanchorum. Sed & *Stargatiorum civitatula etiamnum extat, & arx in monte*, edito, quæ vetustate & nemore ita olim concrevit, ut sit credita munere aliquo divum reperta cervo vestigia monstrante. Proxima *Brysa nova*, (*l*) quæ Brandoburgium quam alluit *Tullentius*, (*m*) Malachinum ποῖνος Pœnus rigat, pratis in amœnis meandris multis luxurians tandem navigabilis, a quo haud ita procul Rhæta quondam, Luteciorum (*n*) caput, unde Rhætarii. At a Pœno κιρκίποινοι, Circipœni, qui *Bardi, Rugii, Veneti, Antes* (*o*). *Rheta portis novem* lacu olim quoquoversum profundissimo intercludebatur, ponte tantum ligneo angustissimo, cæterum perinde longo transitum pandente, in qua urbe Rhadagasi fanum; medioximi inter numina multa, toto ex auro, pulvinaribus e purpura. Nihil jam horum præter ponticulos quosdam nomine obscuros, inter

Ptolomæus.

Ptolomæus.

Ptolomæus.

Ptolomæus.

ser, welches daselbst vorbey fliesset, ist benahmet nach den Götzen Radegast, von wessen Bildniss eine aus Ertz gegossene noch in dem Kirchen-Fenster hangende Crone gesehen wird. Von Wismar aber gegen Aufgang an der Ost-See findet sich das von Cl. Ptolomæo so benahmte Laciburgium, so anietzo Rostock heisset, welches sonderlich wegen der hohen Schulen, und den durch die Nebel vergrösserten Warnau-Fluss berühmt, von diesem Fluss hat Warnemünde seinen Nahmen, woselbst bey nächtlicher Weile, denen Nothleidenden Schiffern zur dienlichen Nachricht Feuer auf einem Thurm gehalten wird, von da schiffet man nach Dennemarck hinüber, und landet zum ersten an bey Werster; oberhalb Rostock an der Warnau ist verhanden ein gar grosser weitläufftiger Platz eines vor Zeiten von denen Herulen da gehabten Schlosses, und hart dabey ein der Göttin Kire vormals zugehöriger Wald. Nicht weit von Rostock stehet Kissin, wovon, wie die Geschicht-Schreiber melden, die gantze Landschafft vormals ihren Nahmen der Kissiner geführet hat: Mitten im Lande giebt es gar viel Städte, worunter die vom Cl. Ptolomæo Alistos, ietzo die Stadt Parchim also genennet vom Abgott, dessen Bildniss vom klaren Golde noch geglaubet wird, dass es in der Nähe verborgen seyn solle. Die mitten durch die Stadt fliessende Elbe, entspringet bey den Ligonern, läufft durch den grossen See die Müritz, stösset an Plau, scheidet Parchim, und ergiesset sich, nachdem so viel andre Oerter nechst bey Dömitz in die Elbe. Auch ist Sternberg keines weges vorbey zu gehen, als wohin durch Veranlassung einer zu unsern Zeiten von denen Juden geschehenen Gott-vergessenen That, eine grosse Wallfahrt von denen Frembden angestellet. Von Aufgang dieser Seite der Spree haben ihren Orth gehabt die Lutatier, Vindelier, Rhætarier, die wegen der Stadt Waaren bekannte Ligonen, nechst dabey die Stargartier. Cl. Ptolomæus setzet im IIIten Buch die Stargartier unter die Sarmater an die Venedische Berge, woselbst die Amaxobier, von welchen sie etlicher Meynung nach solten entsprossen seyn. Unter dem Stargardischen Gebiethe rechnet der Ptolomæus mit Friedland; es ist aber das Städgen Stargard annoch verhanden, wie auch das auf einem hohen Berge liegende Schloss, welches vermittelst langer Zeit mit Gehöltze dermassen umwachsen gewesen, dass dessen, und zwar durch Anweisung der Spuhr von Hirschen, geschehenen Wieder-Erfindung Gottes sonderlich günstigster Schickung zugeschrieben worden; nicht fern hiervon an der tollen See ist Brisa nova sonst neuen Brandenburg gelegen. Bey Malchin fliesset die Pön vorbey, welche zuletzt, nachdem sie durch viel artige Krümmen durchgelauffen, zur Schiffarth bequem wird; Ohnweit davon hat in den vorigen Zeiten gestanden, die Haupt-Stadt der Lutetier Rheta; Dahero die Rhetarier ihren Nahmen führen, gleichwie von der Pön benahmet sind, die Circipener, welches sind die Barder, Rügianer, Veneter. Aber Rheta hat vor Alters neun Thore gehabt, und ist um und um mit einem sehr tieffen See umfangen gewesen, worüber nur eine eintzige gar lange und schmale höltzerne Brücke gegangen, in dieser Stadt hat der Tempel des Radegastes, und darin dessen gantz güldenes mit Purpur um und angeziertes Bild-

 Mala-

(*i*) Warnensibus, hodie Waren. Myrsa est Müritz, Warnæ fluvius. Flavius vero oppidulum Plaw.
(*k*) Intelligit Fridelandiam. (*l*) Neu Brandenburg.
(*m*) Die Tollentz. (*n*) Vulgo Stargardensium.

(*o*) Seu *Antii*, quibus autor & Schedius tribuunt urbem *Antium*, Angelheim, & Anclam in Pomerania, ubi Antium vetusta sedes. Jornandes.

Malachinum ac Tetram, in pede montis, ubi Rhadagasi lucum fuisse sollennem existimant. Monasteria multa regio tenet, campestria etiam amœnissima, inter quæ Doberanum, ubi jus sepulchrale sollenne regum olim, nunc principum, indidem & in parietinis Obetritarum simulacra priscorum.

Carolus *Carolus ille magnus qui cum Herulis affinitatem & amicitiam se habuisse testatur in commentariis quos moriens Ludovico filio reliquit Herulos Obetritas nuncupat.* Nam sic a polymitis variegatos appellare solent Græci. Carolum prosequutus

Donatus Donatus Acciaolus sinum esse scribit oceani maris, in extremis Germaniæ finibus, ab occasu orientem versus, qui millia passuum prope centum extendatur, circa quem Obetritæ, Velatabi, Cimbri incolant. Sic Panegyricum ego Maximiani suspicor dixisse Herulos, quos appellat virtutibus primos, barbarorum in locis ultimos.

Procopius At cæteros, qui evagati, Procopius ad Mæotidem scribit incoluisse, viciniam

Ablavius universam bellis quassasse. Ablavius, Lingobardos scribit terras eorum invasisse. Subacti itaque a Lingobardis ad Danubium *Heruli consedere*, a Gothis armis abacti, quorum sedes victores deinceps possederunt, ut scribit Procopius. Itaque Sirmium, & Dalmatiam universam in ditionem susceperunt, romanos captivos abduxerunt, imperium romanum populabundi invase-

Procopius runt, quos Procopius libro τῶν γοτθικῶν primo loca circa Sigidonum cuncta scribit obtinuisse. Illyricum etiam & Thraciam occupasse & ad internicionem delevisse. Duce postremo Rudolopho in Italiam impetu movisse, imperatorem Anastasium insigniter primum terruisse. Occiso vero duce & cæsa exercitus parte magna, cæteris dispalatis, reliquiæ partim in patria constiterunt antiqua, partim ad Tylen in-

Procopius sulam secesserunt autore Procopio. Plurimi etiam Gothis admixti ob famem Gepidarum gentis vicinæ se militiæ auctorarunt, quos Theodoricus Gothorum rex tempestate qua Tridentum in alpibus post victorias multas inclytas muro cinxit, in oris Italiæ extremis, proxime Augustam prætoriam, duce tunc eorum Odoacre Rugio interempto, collocavit, regem alium dedit.

nifs mitten unter den Götzen gestanden, von allem diesen ist nichts mehr übrig, ausser etlichen kleinen geringschätzigen, zwischen Malchin und Tetrau unten am Berge, woselbst, wie man vermeynet, des Radegastes geheiligter Wald soll gewesen seyn, sich noch befindliche Brücken. In dem Lande giebt es viele Klöster, worunter die, so im offenen Felde und ausserhalb denen Städten seyn, gar lustig liegen, von welchen Dobberan auch eines, da ihre berühmte Begräbnisse vor diesem die Könige, und anietzo die Fürsten gehabt und haben, woselbsten auch die Bildnisse der alten Obotriten an den Wänden noch gesehen werden; Kayser Carl der Grosse nennet, in dem von ihm seinem Sohn Ludewig hinterlassenen letzten Willen, die Herulen, womit er seiner Bekäntniss nach, in Freund- und Schwägerschafft gelebet, Obotriten, welchen Nahmen die Griechen denen bund Bekleydeten zu geben pflegen. Donatus Acciaolus stimmet dem Carolo bey, wann er schreibet, dass um einen, in den äussersten Gräntzen Teutschlandes, und vom Niedergang gegen Aufgang 25. Meil Weges lang sich ergiessenden Meeres-Winckel der Ost-See, die Obotriten, Velataber und Cimbern wohnen; dieses, glaube ich, hat auch andeuten wollen der Lob-Beschreiber des Maximiani, wenn er von den Herulern saget: Dass sie unter allen rauhen Völckern ihrer Tugend halber die ersten, und wegen Abgelegenheit der Gräntzen die letzten wären, von denen aber, so sich in andere Länder ergossen, meldet Procopius, ob solten selbige bey den Mæotischen Meer ihren Sitz gehabt, und die gantze herum liegende Nachbarschafft mit ihren Kriegen verunruhiget haben. Ablavius schreibet, wie dass die Herulen, nachdem sie in ihrem Lande überfallen und bedruckt worden wären von den Longobarden, sich an die Donau gesetzet, und da sie auch daselbst durch die Waffen der Gothen vertrieben worden, so dass, besage des Procopii, die Ueberwinder nachgehends selbige Oerter besessen, hätten sie Sirmium und gantz Dalmatien eingenommen, die Römer gefangen weggeführet, derselben Gebiete mit Plündern durchstreiffet, und, wie Procopius in seinem Buch von den Gothischen Sachen erwehnet, sich zu Herren gemachet, von der sämtlichen Gegend um Sigidonum, Illyrien und Thracien auch erobert, und in den Grund verderbet, zuletzt haben sie unter ihrem Heerführer, dem Rudolpho, Welschland gewaltig überfallen, und anfänglich den Kayser Anastasium trefflich erschrecket, wie aber ihre Heerführer zusamt einer grossen Anzahl des Krieges-Volcks erschlagen, und die übrigen durch die Flucht zerstreuet worden; haben die so sich noch gerettet, theils nach ihrem Vaterlande wieder, theils aber nach der Insul Tyle, wie Procopius vorgiebet, gewendet, ihrer viel auch, so sich zu den Gothen begeben, sind, um des Hungers sich zu erwehren, in des benachbarten Volckes, der Gepiden, Krieges-Dienste getreten, welche Theodoricus, der Gothen König, zu der Zeit, da er nach viel erhaltenen Siegen Trident in dem Alpen-Gebirge mit einer Maur befestiget hat, in den äussersten Gräntzen Welschlandes nicht weit von Augusta Prætoria hin versetzet hat, nachdem er ihnen an statt ihres umgebrachten Heerführes Odoacers, so aus Rügen bürtig, ein ander Ober-Haupt zum König gegeben.

Heru-

Herulos in *solo suo antiquo semper* fuisse a Romanis invictos. C. V.

Heruli invicti.

DRusus Germanicus, qui auspiciis divi Octaviani Augusti gentes Germanorum tam multas superavit, Herulos tamen invictos dimisit. Vicit vero ille Susipides, Tencteros, & Usipetes domuit, ut Florus libro tertio scribit. Cattos & Marcomannos ad internicionem delevit. Vindelicos quoque & Rhætos stravit, ut Strabo libro Geographiæ septimo scribit. Amphianos insuper, Ampsarios, Catischos, Cheruscos, Catuarios, Subaticos, Bructeros prælio navali, & Birchanem superavit. At vero ad Albim quum venisset ad invadendos Cimbros, castra cis Albim posuisset, mulieris etiam monstro ne transiret exterritus, accepto ab eis lebete delictorum antiquorum oblivionem petentibus condonavit, ut Sextus Aurelius annotavit. *Divus Antoninus Pius*, qui & ipse plurimos Germanorum superavit, ut de eo Julius Capitolinus prodidit, Alanos etiam & Dacos adgressus, imo qui Marcomannos, Pannones, Germanos a Vandalis liberavit, & de eis triumphavit, gentes quoque, quæ post bellum Marcomannicum ab Illyrico prope usque ad Galliam contra illum conspirarunt, Marcomannos, Varistas, Hermunduros, Quados, Suevos, Sarmatas, Lotharingos, Burcos, Hialos, Sosipides, Roxolanos, * Bastarnas, Alanos, Peucinos, Costobanos omnes in universum vicit, ut scriptum reliquit ad Aurelium Augustinum P. Orosius, Herulos tamen non attigit, quamvis esset nomen eorum tunc celeberrimum. Neque vero *Claudius Cæsar*, qui transrhenanos subegit, ut scribit Eutropius libro octavo, Teiphalos vicit, qui Victaoli post dicti, autore eodem, ad Herulos pervenit. Sed nec Valentinianus, aut Theodosius, qui adversus Vandalos belligeravit. Carolus vero ille magnus, qui Saxones annos tres & triginta bello urgebat, non solum non attigit hostiliter Herulos, sed inter amicos etiam habuit, ut ipse in commentariis suis testatus est. Nam quum Velatabi excursionibus perpetuis, cædibus ac incendiis Obetritas, ut appellare Herulos ille solebat, opprimerent, & legatos illi ad se pro amicitia antiqua olim cum Gallis inita, adversus Velatabos in suos Gallorumque hostes misissent, pro jure Societatis præsidia petituros, legatis eorum benigne hospitaliterque susceptis, auxilio insuper impetrato gratis responsis domum remisit. Nam mox sequutus cum exercitu, citius omnium opinione bellum confecit, Barbaros ex sociorum finibus expulit, expulsos ad deditionem compulit, ac jurejurando adegit, ne in posterum Gallis, Gallorumque sociis injussu suo bel-

Florus — *Strabo* — *Aurelius Capitolinus* — ** hodie Russi.* — *Orosius* — *Eutropius*

Das fünffte Capitel.

Die Heruler sind in ihrem uralten eigenen Gebiete niemahln von den Römern überwunden worden.

DRusus Germanicus, welcher in Diensten des glorwürdigsten Kaysers Octaviani Augusti vieler Teutschen Völcker Obsieger gewesen, hat die Herulen unüberwunden gelassen, er hat aber die Susipedes bezwungen, die Tencteren und Usipedes, wie Florus im IIIten Buch vermeldet, zum Gehorsam gebracht, die Gothen und Marcomannen in den Grund vertilget, die Vindelicier und Rethen, wie Strabo im VIIten Buch seiner Welt-Beschreibung erwehnet, geschlagen, und die Amphianer, Ampsarier, Catissier, Cheruscier, Subaticker, wie auch nicht weniger die Insul Birchen überwältiget. Als er aber an die Elbe, um denen Cimbern einzufallen, gekommen, und jenseit des Flusses sein Lager geschlagen, ist er dergestalt erschrecket, durch Erscheinung eines abscheulichen Weibes, daß er das Krieges-Volck nicht hinüber gelassen, besondern hat von ihnen einen Topff angenommen, und ihnen auf ihre Bitte all ihr voriges Verbrechen verziehen. Der glorwürdigste Kayser, Antoninus Pius, welcher gleichfals, wie von ihm Julius Capitolinus bezeuget, viel Teutsche Völcker überwunden, hat auch die Alaner und Dacen angegriffen, die Marcomannier, Pannonier, Teutschen von den Wenden erlöset, und hierum einen sieghafften Einzug gehalten; Ja er hat die Völcker, welche nach dem Marcomannischen Kriege, schier von Illyrien an biß Franckreich, sich wieder ihn vereinbahret, die Marcomanner, Varisten, Hermunduren, Quaden, Sueven, Sarmater, Lothringer, Burier, Hialer, Susipeden, Roxolaner, Bastarner, Alanen, Peuciner, Costebaner insgesammt bezwungen, wie solches P. Orosius an den Aurelius Augustinus schrifftlich hinterlassen, doch aber die Heruler hat er nicht berühret, wiewohl ihr Nahme damahls gar berühmt war. Es ist auch nicht der Kayser Claudius, welcher die auf jenseit der Elbe wohnenden, nach Aussage des Procopii im VIIIten Buch, ihm unterwürffig gemacht, und den Teiphalern, welche, wie eben selbiger vermeldet, nachgehends Victoaler genennet, obgesieget, biß an die Herulen gelanget, ja auch nicht der Valentinianus noch der Theodosius, so gegen die Wenden Kriege geführet. Carl aber der Grosse, welcher die Sachsen 33. Jahr mit Krieg bedrängte, hat nicht nur die Herulen unangefochten gelassen, besondern hat sie auch unter seine Freunde gerechnet, wie er in seinen Schrifften selbst bezeuget, denn als die Velataber mit ihren unaufhörlichen Streiffen, auch mit Brand und Mord die Obotriten (wie er die Herulen zu nennen pflegete) bedrängte, und sie ihre Gesandten an ihn wegen der alten mit den Frantzosen gehabten Freundschafft abschickten, gegen ihre und der Frantzosen Feinde, die Velataber, vermöge der Bündniß, Hülffe zu suchen, hat er die Gesandten gnädigst und wohl aufgenommen, ihnen guten Bescheid ertheilet, und mit der Hülffe gantz willfärtig sich erwiesen, massen er stracks mit dem Krieges-Volck gefolget, und geschwinder als man vermuthet, den Krieg geendiget, indem er die rauhen Völcker aus seiner Bündniß verjaget, die Verjagte sich zu ergeben gezwungen, und datzu gebracht, daß sie vermittelst Eydes angeloben müssen, weder die Frantzosen noch

lum

Donatus lum inferrent, quod & Donatus Acciaolus religiose in litteras retulit.

De militia Herulorum. C. VI.

Heruli milites. Procopius BArbarorum omnium Heruli tempestate prisca maxime semper celebres evasere, ut Procopius in libris rerum Gothicarum testatur. Trebellius Avidi vero prædæ usque fuere, id quod in Claudio Cæsare Trebellius Pollio annotavit, Gepidas, Celtas, Herulos sola prædæ cupidine adversum Romanos allectos scribens. Procopius Procopius *feroces nominat*, quorum crudelitatem in bellis CL. Claudianus cecinit. Claudianus Nota vox, a scriptoribus celebrata classicis, Germanos semper adamasse libertatem. At maxime omnium amarunt *Heruli*. Nam & carminibus libertatem celebrarunt omnes, quicunque sunt oceano finitimi, ut animadvertere licet dixisse sæpe, quod Tenctheri Cornelius apud Tacitum Cornelium in historiis ad Ubios, Agimus Marti gratias quod libere inter liberos simus. Sidonius Sidonius Appollinaris a corporis dexteritate Herulos carmine illustravit, in Panegyrico ad Stiliconem.

Jam post Vithungos, & Norica bella, subacto
Victor Vindelico, Belgam, Burgundio quem trux
Presserat, absoluit, vinctus tibi vincitur illic
Cursu Herulus, Chunus jaculis, Francusque natatu
Sauromata clypeo, Salius pede, falce Gelonus.

Ablavius Sed & Ablavius Græcus gentem scribit fuisse velocissimam, & ideo perinde superbam. Procopius Scriptum reliquit in rebus Gothicis Procopius Herulos regem suum habuisse insigniter odiosum, quod animi pace festa nimiumque assidua residerent, bellorum desuetudine corrumperentur. Evocare enim in militiam Herulos frequentes prisci imperatores solebant. Ablavius Nam Ablavius imperatorem nullum fuisse olim scribit, qui armaturam levem non ex illis in militiam suam legerit. Procopius Quare Procopius libro rerum Gothicarum secundo Narsetem scribit sub divo Justiniano principe multa Herulorum millia accersiisse, & Belizarium, qui pro Augusto pugnabat, Herulos cum primis & Alanos commilitones habuisse. *Animo fuere interrito*, nimirum qui post Galienum etiam Romanum imperatorem

deren Bunds-Genossen, ohne sein Vorwissen hinführo zu bekriegen, wie denn solches auch Donatus Acciaolus bestermaassen beschrieben.

Das sechste Capitel.

Vom Krieges-Wesen der Herulen.

VOr Alters sind die Herulen unter allen rauhen Völckern insonderheit berühmt gewesen, wie Procopius in den Büchern von den Gothischen Geschichten meldet, und wie Trebellius Pollio in dem Kayser Claudio erwehnet, haben sie sich allewege auf das Rauben beflissen, massen er denn schreibet: dass die Gepiden, Gothen und Herulen, bloss von wegen der Begierde zum Rauben, gegen die Römer angereitzet würden, der Procopius saget von ihnen, dass sie wild seyn, von ihrer Grausamkeit saget Cl. Claudianus. Ein bekantes, von vielen vornehmen Leuten in ihren Schrifften bewehrtes Sprich-Wort ist, dass die Teutschen stets die Freyheit hefftig geliebet. Es haben aber vornemlich, unter allen die Herulen selbige insonderheit hochgeschätzet, zumahlen diejenigen ingesamt, so nechst an der Ost-See gewohnet, die Freyheit in deren Reimen besungen, hoch gepriesen haben, woher denn abzunehmen, dass sie offt (was die Tenctheri bey dem Tacito in seiner Geschicht-Beschreibung zu den Ubiern) auch werden gesagt haben, wir wissen dir grossen Danck, o Krieges-Volck, dass wir unter freyen Leuten sind. Sidonius Apollinaris rühmet die Herulen, wegen Geschicklichkeit des Leibes, Reim-Weise mit der Lob-Rede an den Stiliconem.

Nachdem du glücklich hast die Vitungen bekrieget,
Den Noricis und den Vindelern obgesieget,
Die Niederländer auch genommen in den Schutz,
Und sie gemachet frey von des Burgunders Trutz,
Damahls hast du erlegt die Feind mit grossen Hauffen,
Und zwar den Herulen, der trefflich schnell kont lauffen,
Den Chuner, der den Pfeil schoss mit geschickter Hand,
Den Francken, welchen war das Schwimmen wohl bekant,
Den Sauromat, der wohl den Schild zu führen pflegte,
Den Salier, der auf Geschwindigkeit es legte,
Ingleichen den Gelon, der besser kam zum Streit,
Mit seiner krummen Hand zu fechten war bereit.

Der Griechische Ablavius schreibet ebenmässig, dass es ein mächtig, schnell, und desswegen stoltzes Volck gewesen. Der Procopius in denen Gothischen Geschichten berichtet, dass die Herulen mit ihren Königen sehr übel zufrieden gewesen seyn, dass sie mit stiller und beständiger Heidens-Ruh weg lebeten, und also dadurch, dass sie aus der Krieges-Ubung kämen gar verdürben, darum dann die vorigen Kayser die Herulen zum Kriege häuffig zu fodern pflegten, immassen der Ablavius bekräfftiget, dass keiner von den alten Kaysern gewesen, welcher nicht sein leicht-gewafnetes Krieges-Volck aus ihnen gesammlet hätte, weswegen Procopius im 2ten Buch der Gothischen Geschichte erwehnet, dass Narses unter dem glorwürdigsten Kayser Justinianus, viel 1000. Herulen habe zu sich beruffen, und dass Belisarius, der vor den Kayser Krieg führete, die Herulen vornemlich und die Alanen zu Krieges-Mit-Gehülffen gehabt habe. Sie sind unerschrockenes Gemüths gewesen, als welche nach den Zeiten des Kaysers Gallieni, das Römische Gebiet, nebst den Peucinern, Tungern, Sicobaten, in

in romanorum fines cum Peucinis, Tungris, Sicobatibus, Celtis non formidarunt irrumpere. Panegyricus ad Maximianum imperatorem, sub quo divus Constantinus adulescens militabat, Herulos virtutibus primos nuncupavit, tunc quum Burgundiones, Alemanni, Tubantes & nationes reliquæ barbaræ exitium Galliæ meditarentur, de qua expeditione & divus Hieronymus epistola trigesima prima: Innumerabiles, inquit, & fortissimæ nationes universam Galliam vastarunt; *Alanus*, Sigipides, * *Vandali*, *Sarmatæ*, *Heruli*, *Saxones*. Sed & sub Claudio Cæsare romano Virtungi, Ostrogothi, Thuringi, Sigipedes, Celtæ, & inter eos Heruli imperium undique romanum armis infestissimis invaserunt. Suidas omnium diligentissimus Herulos scribit Galieni junioris sæculo cum Peucinis & Gothis apud Tyram fluvium se congregasse, & multis fabricatis navibus myriades pæne triginta, naves complesse viginti, & sic per Pontum trajecisse, Tomos cepisse ac Martianopolin urbes, mox per Propontidis angusta incurrisse. Nec genus mortalium ullum divi Justiniani tempestate romanorum magis sanguine alebatur. Nam quum quicquid inter Alpes & Pyrenæum, Rheno oceanoque includitur, Quadus, *Vandalus*, Sarmata, Gepida, Saxones, Burgundiones, Alemani, Hunni cuncta devastarent, *semper Heruli* aderant, quod & FL. Blondus testatur. Quum propter agri item fertilitatem Romam, Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, Europam, Asiam vastarent Gothi, Vandali, Lingobardi, Quadi, Suevi, Burgundiones, Marcomanni, Saxones, Angli, Scoti, Alani, Rugii, & ipsi Heruli aderant. Neque vero Atilas ille Hunnorum rex potentissimus in Gallias ante exercitu movere voluit quam accitis inter primos in commilitium *Herulorum*, Gepidarum, Alanorum & Turcilingorum regibus, quibus, junctis Ostro-Gothis, Gepidis, Marcomannis, Thuringis, Quadis, quingentis armatorum millibus Gallias ingressus adversus Etium patricium, & Theodoricum Visigothorum regem, in campis Tolosanis manus conseruit, qua pugna millia sunt mortalium octoginta, ut prodidere nonnulli, desiderata. Et quum Hunni Gothos in solo suo prælio navali invaderent, regionem annos circiter septuaginta occuparent, compellerentque ut sedibus illis relictis alias quærerent habitandas, & Gothi armis post resumptis expeditionem in Hunnos sumerent, *Heruli populabundi cum Thuringis ac* Quadis aderant, qua pugna Atilas Hunnorum rex maximus occubuit, Ernachus & Durithus filii terrore perculsi solo relicto in Scythiam abiere. A solo vero Justiniano imperatore cladem accepere maximam. Nam

Panegyricus

Hieronymus

* Siebenburger.

Suidas

Blondus

Celten, sich nicht gescheuet haben anzufallen. Die Lob-Rede an den Kayser Maximianum, unter welchem der glorwürdigste Kayser Constantinus in seiner Jugend sich in Krieges-Diensten gebrauchen liesse, nennet die Herulen ihrer Tugend halber die Vornehmsten; damahls wie die Burgundier, Alemanner, Tubanten und übrige rauhe Völcker, Franckreich das Garaus machen wolten, von welchem Krieges-Zug auch der heilige Hieronymus im 31ten Schreiben saget: Unzehliche und sehr streitbahre Völcker haben gantz Franckreich verwüstet, die Alaner, Sigipeden, Vandalen, Sarmaten, Herulen, Saxonen, ja auch unter dem Römischen Kayser Claudius haben die Virtunger, Ostro-Gothen, Thüringer, Sigipeden, Celten, und unter denselben die Herulen, das Römische Reich mit ihren feindlichen Waffen allenthalben verunruhiget. Der gar fleissige Suidas schreibet, dass die Herulen, zu Zeiten Galieni des Jüngern, mit den Peucinern und Gothen sich bey dem Fluss Tyra versammlet, und nachdem sie viele Schiffe erbauet hatten, sich beynahe in die dreymahl hundert tausend Mann auf 20. Schiffe begeben, und also über den Pontus gesetzet, die Städte Tomos und Martianopolis eingenommen, und darauf in das Propontis Enge gestreiffet, wie dann keine Art Völcker, zu Zeiten des glorwürdigsten Kaysers Justiniani, mehr Römisches Blut, als eben sie, vergossen. Denn da dasjenige alles, was zwischen denen Alpen, Pyrenæischen Gebirge, dem Rheine und der Ost-See lag verwüstet ward, durch die Wenden, Vandalen, Sarmaten, Gepiden, Saxen, Burgunder, Alemannen, Hunnen, waren die Herulen, wie der Fl. Blondus auch bezeuget, allemahl mit und dabey zugegen, ingleichen da, wegen der Fruchtbarkeit des Landes, Rom, Welschland, Franckreich, Spanien, Africa, Europa, Asia verheeret worden von den Gothen, Wenden, Longobarden, Quaden, Sveven, Burgundern, Marcomannen, Saxen, Engeländern, Schotten, Alanern, Rugianern, waren sie, die Herulen, auch darunter. Es wolte auch der gewaltigste König der Hunnen, Attilas, nicht ehe mit seinem Krieges-Volck in Franckreich rücken, er hätte denn insonderheit zur Hülffe an sich gezogen die Könige der Herulen, Gepiden, Alanen und Thüringer, mit welchen, zusamt den Ostro-Gothen, Gepiden, Marcomannen, Thüringern, Quaden, er in die 5. mahl hundert tausend Mann starck in Franckreich gegangen, und dem vornehmen Römischen Herrn Etio und Theodorico, der Visi-Gothen König, auf dem Tolosanischen Felde eine Schlacht geliefert, worinnen 80000. Menschen, wie einige in Schrifften hinterlassen haben, geblieben, und als die Hunnen mit einer Schiffs-Flotte die Gothen aus ihrem Gebiethe vertrieben, und ungefehr in die 70. Jahr ihr Land besessen, daher aber dieselbigen genöthiget wurden, selbige Oerter zu räumen, und andere Wohnung zu suchen, und aber nachmals, sie, die Gothen, wieder die Waffen zur Hand, und einen Heerzug wider die Hunnen vornahmen, waren die streiffenden Herulen auch zur Hand, da denn in erfolgter Schlacht der grosse Hunnen-König, Attilas, umgekommen, seine Söhne der Ernachus und Durithus aber, wurden durch Furcht und Schrecken bewogen, sich davon in Scythen-Land zu machen. Alleine von dem Kayser Justiniano haben sie eine sehr grosse Niederlage

quum fines imperii Romani tam crebro invaderent, in æreque jam principis essent, exauctoratis vectigalia primum negabat, ut scribit Procopius libro rerum Gothicarum tertio, & quum nec tum desisterent sed duce Charismo terram totam invaderent, sequuto mox bello inter ipsos ac Lingobardos, quo gens utraque principem Justinianum in auxilium vocavit, ille Lingobardis studiosioribus millia copiarum auxiliarium decem subministravit, quo prælio Heruli duce Aordo mille quingentis militibus succubuere ut annotavit Procopius. Spretis vero inde legatis, quum bellum iterum mallent, a Lingobardis adeo sunt fracti, ut a sedibus excesserint, ad Istrum consederent, Romanis obærati, quibus usus Narses adversum Gothos movens. At quum inter illum & Bellizarium discordia obiter suboriretur, a Justiniano Narses revocaretur, Heruli pacto cum Gothis fœdere, pecuniis acceptis discessere, nec ante pessum iere quam orta discordia & simultate inter ipsos & principem maxima.

Procopius.

Procopius.

erlitten, denn als sie, ohnangesehen dass sie dem Kayser um Sold dieneten, so offt denen Römischen Grentzen mit ihren Einfällen Schaden zufügeten, hat er sie erstlich der Dienste erlassen, und wie, der Procopius im XIIIten Buch der Gothischen Geschichte meldet, ferner Besoldung zu geben sich geweigert, und wie sie auch hienechst nicht auf höreten, sondern unter ihrem Heerführer das gantze Land anfielen, und bald darauf ein Krieg zwischen ihnen und den Longobarden entstandt, worinnen jedweder Theil den Kayser Justinium um Hülfe ersuchete, hat er denen ihm mehr zugethanen Longobarden 10000. Kriegs-Leute zu Hülfe geschicket, da denn in der nachgehends geschehenen Schlacht der Herulen, unter ihrem Hertzoge Aordo, in die 1½. Tausend Mann geblieben, wie der Procopius angemercket, und wie sie keine Abgesandten annehmen wolten, sondern nochmahl den Krieg wehleten, sind sie dergestalt von den Longobarden gedemüthiget, dass sie ihr Land verlassen und an die Donau sich gesetzet, und den Römern zinssbahr geworden, zumahlen sich dann ihrer der Narses, als er wider die Gothen zu Felde zog, bediente. Da aber zwischen ihm und dem Bellisario ohngefehr sich ereignete ein Missverstand, und der Narses von dem Justiniano zurück gefodert ward, haben die Herulen mit den Gothen einen Bund gemacht, Geld genommen und sind davon gezogen, auch nicht ehe gäntzlich zu Grunde gegangen, biss sich ein grosser Zwiespalt zwischen ihnen und dem Kayser erhub.

De religione Herulorum prisca.

C. VII.

Herulorum religio.

Teutanem Heruli antiquitus haud dubie supra Germanos cæteros coluere, nimirum qui sanguine fere humano sacrificare solebant. Bardos certe venerati sunt, qui Gallis juxta & Germanis olim communes, quos utrosque sub Galatarum vel Celtarum nomine uno comprehendebant, ut sunt testes locupletissimi Diodorus Siculus libro sexto, Lucullus, Athenæus, Eratosthenes, Strabo, Hipparchus, Herodotus. Druydes vero nullos habuisse Germanos, qui rebus præfuerint divinis, Cæsar libro Commentariorum sexto prodidit. Bardorum apud Herulos adhuc reliquiuncula durat, & in collimitio fanum olim in saltu Lunæ vetustissimum, quod extitisse cum Bardis ante Romam conditam litteræ etiamnum ibi aureæ perhibent, vetustatis sanctæ & *admirandæ, ut nescias facile Bardi a Gallisne ad Germanos an venerint, an a Germanis ad Gallos.* Teutani victimas sanguine immolarunt humano. Quare Annæus Lucanus libro Pharsalicon primo immitem cecinit.

Diodorus. Lucullus. Athenæus. Eratosthenes. Strabo. Hipparchus. Herodotus. Cæsar.

Lucanus.

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutanes.

Multi Mercurium interpretati sunt, in quo numero Cornelius Tacitus, a quo nihil dissidet Cæsar libro commentariorum sexto. Alii mortis deum. Annæus Luca-

Cornelius. Cæsar. Lucanus.

Das Siebende Capitel.

Von der Herulen alten Gottesdienst.

Die Herulen haben vor Alters ohne Zweiffel viel grössere Ehre dem Teuton bezeuget, als die andern Teutschen, massen sie ihn mit Menschen-Blut gemeiniglich haben zu versöhnen pflegen; Die Barden sind bey ihnen in grossen Ansehen gewesen, welche sowohl die Teutschen als die Frantzosen gemein haben, zumahl beyde Völcker unter einen Nahmen, der Galaten oder Celten begriffen wurden, wie solches Diodorus Siculus im 6ten Buch, Lucullus, Athenæus, Eratosthenes, Strabo, Hipparchus, Herodotus als unverwerffliche Zeugen bewähren: Von den Druyden aber haben die Teutschen, bey Bestellung ihres Gottesdienstes, vermöge des Cæsars in seinem 6ten Buch, nichts gewust; bey denen Herulern ist noch zu finden ein Orth Landes, von den Barden bewohnet, wie auch auf den Grentzen ein uraltes Gotteshaus, auf der Luner-Heyde, welches, nechst den Barden, für Erbauung der Stadt Rom schon gewesen, wie solches annoch die daselbst befindliche güldene Buchstaben, so wegen des grossen Alters mit Verwunderung und Ehrerbietigkeit anzuschauen würdig, aussagen, kan man demnach nicht wissen, ob die Barden von den Frantzosen zu denen Teutschen, oder von denen Teutschen zu den Frantzosen gekommen. Um dass sie nun dem Teuton Menschen geopfert, nennet ihn der Annæus Lucanus im ersten Buch von der Pharsalischen Schlacht grausam, wann er also singet:

Soll der grausam Gott der Teutan werden gut,
Und ausgesöhnet, muss man ihm opfern scheusslich Blut.

Viele haben ihn gehalten für den Mercurium, worunter der Cornelius Tacitus, welchem Cæsar beystimmet in dem 6ten Buch seiner Schrifften. Andere fürn Gott des Todes, denn Annæus Lucanus

nus

nus victimas illius sanguinarias cecinit libro Pharsalicon tertio:

> Sed barbara ritu
> Summa deum, structæ diris altaribus aræ,
> Omnisque humanis lustrata cruoribus arbos.

Diodorus. De Bardis vero Diodorus Siculus libro sexto. Sunt, inquit, apud Celtas melodiarum poetæ, quos appellant Bardos. Hi cum organis veluti cum lyra cantant, hos laudantes & alteros vituperantes. Et libro eodem. Sunt, inquit, hi poetæ tanti apud eos, ut quum extructa acie exercitus eductis ensibus, contractisque jaculis propinquant, non solum amici sed hostes quoque eorum interventu à pugna conquiescant. Solebant *vero illi obambulare, & facta virorum fortia canere, vitiosos con temptim explodere, rebus etiam poeticis* incumbere, ut est author Strabo libro Geographiæ quarto.
Strabo. *Bardi regis* Gallorum meminit Berosus Babylonicus, qui regnasse Samotum scribit temporibus Beli, dein filium ejus Magum, postea Sarrum, Dryum, Galatem, & apud Celtas tempore Aralii Assyriorum regis Bardum, inventione carminum & musices apud illos inclytum.
Berosus. Lucanus. Bardorum mores Annæus Lucanus cecinit libro Pharsalicon primo:

> Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
> Laudibus in longum vates dimittitis ævum,
> Plurima sequuti fudistis carmina Bardi.

Et hos Heruli, ut diximus, observarunt, durantibus adhuc monumentis. At quod ad Druydas pertinet, non dubitamus Cæsari Julio Claudium Cæsarem opponere, qui ob religionem eos vanam Germania nisus est expellere, qui & Caroli tempestate magni religionem interpretabantur.
Cæsar. Cæsaris temporibus plurimum apud Carnutes versati sunt, quos libro de bello gallico sexto Cæsar fuisse religiosos insinuat, de sideribus deque eorum motu dissertasse solitos. De natura deorum immortalium, eorumque vi ac potestate disputasse, & juventuti in commune tradidisse.
Ammianus. Ammianus Marcellinus lib. decimo quinto disciplinæ eos scribit Pythagoricæ fuisse studiosos, & rerum occultarum quæstiones dissolvere solitos, humana despectasse, *animas dixisse immortales.*
Cæsar. Cæsar libro de bello gallico sexto *animas eos asseverasse scribit non interire, sed ab aliis post mortem transire ad alios. Mortem negligere.* Disciplinas litteris mandare nefas putare. Annos viginti nonnullos in disciplina permanere. Meminit vero illorum &
Pomponius. Pomponius Mela libro tertio.
Possidonius. Possidonius, Diogenes,
Laertius. Laertius, C.
Plinius. Plinius libro decimo sexto,
Strabo. Strabo libro quarto,
Lucanus. quos cecinit Lucanus libro pharsalicon primo:

beschreibet im 3ten Buch der Pharsalischen Schlacht seine blutige Opfer:

> Die Altar wurden all gantz grausam aufgesetzet,
> Ingleichen alle Bäum mit Menschen-Blut benetzet.

Von den Barden aber berichtet Diodorus Siculus im VI. Buch. Es sind, saget er, bey den Celten Dichter der Lieder, welche sie Bardos nennen, solche spielen nicht, pfeiffen gleichsam als auf der Leyer, rühmen hiemit, einige andere lästern sie Und in selbigem Buch saget er: Es sind diese Dichter bey ihnen in solchem Ansehen, dass nicht nur ihr eigenes, sondern auch feindliches Kriegesheer, wann sie albereit in voller Schlacht-Ordnung mit den entblösten Degen auf einander losgehen und mit Schiessen den Anfang zum Streit machen, durch ihre Zwischenkunfft sich besänfftigen lassen, und von der Schlacht abstehen. Sie pflegen aber herum zu gehen, tapfere Thaten zu singen u. die Lasterhafftigen verächtlich zu schmähen und der Reim-Gedichte sich zu befleissigen, wie solches beym Strabone im IVten Buch der Weltbeschreibung zu finden. Des Frantzösischen Königs Bardus gedencket der Babylonische Berosus, welcher schreibet, dass zu Zeiten des Beli geherrschet habe der Samotus, selbigem sey gefolget dessen Sohn Magus, nachgehends Sarrus, Dryus, Galates und Bardus, welcher bey den Celten zu Zeiten des Assyrischen Königes Aralii hoch berühmt wegen Erfindung der Sing- und Dichter-Kunst gewesen. Der Barden Sitten hat der Ann. Lucanus im ersten Buch von der Pharsalischen Schlacht also beschrieben:

> Ihr Barden bringt zuweg durch neue Lob-Gedicht,
> Dass tapfre Krieges-Leut vergessen werden nicht.

Und diese nun sind von den Herulen besagter massen in grossen Ehren gehalten, wie die alten Merck-Zeichen auch noch zu verstehen geben; Was aber die Druyden belanget, tragen wir kein Bedencken, dem Julio Cæsari entgegen zu setzen den Kayser Claudium, welcher sich bemühet hat, dieselbigen, wegen ihres übergläubigen Gottesdienstes, aus Teutschland zu vertreiben; zu des Cæsars Zeiten haben sie sich häuffig bey den Carnuten finden lassen, und saget Cæsar im VIten Buch vom Frantzösischen Kriege, dass sie andächtige Leute gewesen, die von dem Gestirn und dessen Bewegung Rede gepflogen, die von der Natur der unsterblichen Götter Wortwechselung gehalten, und insgemein die Jungen unterwiesen. Ammianus Marcellinus im 15. Buch schreibet, dass sie der Pythagorischen Lehre zugethan gewesen, dass sie dunckele Fragen haben auflösen können, dass sie das Irrdische verachtet. Cæsar im 6ten Buch von den Frantzösischen Kriegen, dass sie gegläubet haben, die Seelen wären unsterbl. und wanderten nach dem Tode von einem zum anden, dass sie den Todt nicht gefürchtet, dass sie undienlich geschätzet die Wissenschafften in Schrifften zu verfassen, dass ihrer etliche 20. Jahre zubrächten in der Lehre. Es gedencket auch ihrer Pomponius Mela im IIIten Buch, Possidonius, Diogenes, Laertius, Plinius im XVI. Buch, Strabo im IV. Buch und der Lucanus im ersten Buch von der Pharsalischen Schlacht folgender Weise:

Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum

Sacrorum Druydæ.

Senec. Seneca in ludo Claudii Cæsaris multa eos de sideribus referre solitos scribit.

De ritu Herulorum privato. C. VIII.

De ritu Herulorum. NEfas Heruli deos putare multos existimabant. Convenire flaminis jussu die sacro solebant, cum uxoribus sequentibus pone pueris patrimis ac matrimis. Ara ingens posita, in qua numen placabant, ut quisque optime posset, bubus, ovibus, altilibus. *Sanguine plerumque Christianorum litabant, viris ac feminis de more ante aram mactatis, quibus ilia exenterabant*, ac per palos educebant. Sacris peractis epulo instaurato symposia concelebrarunt, choreis ac ludis diem ducebant, sera vix nocte abeuntes. *Amicum non sunt passi senescere, mortem potiorem duxerunt quam vitæ tempus reliquum per ignaviam transigere. Senio confectos occidere pulchrum.* Parentes acherontios ac silicernios secare in viscera, parare in mensam, officiosum ducebant, quod de exoticis Procopius annotavit, in rebus Gothicis. Procopius. Liberales invicem, pii, parentes a more & honore eximio prosequebantur, advenas oppido quam libenter in ædes excipientes, quibus qui hospitium denegasset, illius deflagrabant sedem. Orphanotrophia etiam, & xenodochia, & brephotrophia ære communi ponebant ut sic necessitati consulerent, & valetudini. Bellorum tempore frumenta decutiebant, & in tellurem defodiebant, supellectilem reliquam in silvis & lacuum latibulis condebant. Quæ quidem & Vandalis omnibus communia erant olim.

Quæ urbes quæ idola coluere. C. IX.

Herulorum idola. RHadagasus summus apud Herulos divorum in urbe Megapoli fanum magnificentissimum habuit unum, alterum in Rheta, tertium in urbe Venetorum amplissima. Idolum armatum, thoricatum ac loricatum, cui in pectore insigne, tauri caput. *Colonia* (*a*) Cheronesi Cimbricæ *Prononem* colebat, quæ urbs in confinio Stadii sita est, imo e regione. Ara extra urbem, ubi lucus sacer, circumseptus, quo aditus portis geminis, intus Prononis simulachrum, de quercu omnibus conspicuum. Quercum sacram nemo attigit. Solis hoc flaminibus ac sacrificulis permis-

Ihr Druyden, die ihr den Gottesdienst verstehet,
Und solchen wunderlich und ärgerlich begehet.

Seneca in der Beschimpfung des Krieges Claudius erwehnet, dass sie viel von dem Gestirn haben gewust zu reden.

Das achte Capitel.

Von der Herulern besondern Gebräuchen.

DIe Herulen, welche gantz ungereimt hielten zu gläuben, dass viel Götter wären, waren gewohnt auf Befehl des Priesters am Fest-Tage zusammen zu kommen mit denen Weibern und denen ihren Eltern nachfolgenden Kindern. Es war ein grosser Altar verhanden, worauf ein jeder seinen Gott, so gut er vermochte, mit Ochsen, Schaafen, Feder-Vieh versöhnete, fürnemlich muste der Christen Blut bey ihrem Opfer herhalten, indem sie ihrer Gewohnheit nach Männer und Weiber schlachteten für dem Altar, denenselben das Eingeweid herausrissen und auf die Pfahle stecketen. Nach vollendetem Gottesdienst stelleten sie eine Gasterey an, fingen an lustig herum zu trincken, und brachten den Tag mit Spielen und Tantzen zum Ende, so dass sie kaum in der spaten Nacht von einander gingen. Einen guten Freund liessen sie nicht gar zu alt werden, indem sie sich einbildeten, dass es besser wäre zu sterben, als die übrige Zeit des Lebens in Trägheit zuzubringen, hierum achteten sie Alte zu tödten für gut, und hielten für eine sonderbahre Dienst-Bezeigung die abgelebten und nunmehro unvermögenden Eltern in kleine Stücken zu zertheilen und zur Speise aufzusetzen, wie solches der Procopius von denen Auswärtigen in den Gotischen Geschichten aufgezeichnet hat. Gegen einander waren sie gastfrey, gottsfürchtig, ehreten und liebeten die Eltern gar hoch, denen Fremden, als welche sie gerne herbergeten, erwiesen sie alles Liebes und Gutes, und wer denselben sein Hauss solte versaget haben, dessen Wohnung verbrannten sie. Sie unterhielten auch aus dem gemeinen Seckel, Hospitäler, Waysen- und Armen-Häuser &c. vermittelst welcher sie den Nothleidenden und Bresshafften zu Hülfe kamen. Zu Krieges-Zeit draschen sie das Korn aus und vergrubens in die Erde, das andere Hauss-Geräth versteckten sie in die Höltzer, Grufften und Seen, welches denn andere Wenden vor Zeiten ebenmässig auch thaten.

Das neunte Capitel.

Was eine jede Stadt vor einen Abgott gehabt.

DEr Radegast, welcher der Herulen vornehmster Abgott war, hatte erstlich ein überaus herrliches Götzen-Hauss in der Stadt Mecklenburg, das andere in Retha, und das dritte in der sehr grossen Stadt Wieneth. Der Abgott war überall mit einem Harnisch und Pantzer bekleidet, und führete auf der Brust das Wapen eines Büffel-Kopfs; Oldenburg in Holstein, welche Stadt etwa Stade gegen über lieget, betete den Pronon an, ausserhalb der Stadt war ein Altar, wobey ein geheiligter um und um bezaunter Wald sich befand, worinnen zwey Thüren den Eingang nur eröfneten, inwendig zeigete sich des Pronons Bildniss jedermann von einer Eichen, welche Eiche niemand, ausser denen Priestern und Götzen-Dienern, zu berühren erlaubet war; um diesen Ab-

fum.

(*a*) Quam Schedius accipit pro *Chilonio*, Kiel. Alii pro *Aldenburgo*, Episcopi quondam sede. Quibus suffragatur Ptolomæus, qui *Coloniæ antiquæ* meminit inter *Digulones* h. e. Wagrios & Olsatos.

sum. Idola pene mille numen illud summum circumsessitabant. Ex diis quidam bifrontes, alii trifrontes, & nonnulli polyfrontes. Polabi Sivam, Veneris nomine, percolebant, quæ inter flores nudato corpore lilio ab ore prominulo blandule spirabat. Tale divæ simulachrum, in colle ubi nunc templum religiosum. Rugia Anchona, quondam in oceani littore, numen quatuor frontibus aluit, cujus oculi in omnes vigiles. Duo priora, terga totidem respectabant. Equus peculiaris numini, quem pascere soli flamines solebant, quibus conscendere solis permissum. Noctu plerumque sudore maduit, tanquam multum exercitatus. Alterum insigne, cornu varie inornatum, quod dextera ostentabat. Numen illud summum censebant, cui barbatus quispiam contra regionis morem administrabat comam colligatam & in tergum reflexam habens. Sacra ad calendas præcipue Septembres peregrini frequentes agebant. Hora stata flamen cornu ostentabat, & si libamen imminutum, rerum omnium ubertatem pollicebatur. Epotum rursus complevit auspicium anni futuri reponens. Nundinæ simul tunc agebantur, e quibus & numinis ærarium ditissimum. Dedecus nullum, sacris peractis in propatulo concumbere. Duravit hoc ad Caroli tempora magni. Divum Vitum cum monachis e Corvea susceperunt, sed non multo post cum ipsis derasulis sanctum deturbarunt, & trucidarunt, idolumque pristinum in locum reposuerunt, Suantovitum appellitantes, usque ad Baldomari regis Danorum tempora, sub quo igni injectum dæmonium figura animalis furui penetrabilibus excessit. Sed & Carentina Rugiorum quondam Rugiævitum, Porevitum & Porenutium habuit, qui postremus quadrifrons, quintam pectori insertam exertabat. Gabaliones mortuos adhuc cantu & choreis prosequuntur, pocula tumulatis superfundunt. Fruges tripudiatione solenni tempore stato lustrant, tympanotriba buccam de tergore canis expanso clangente, sacrificulum ipsi sequuntur ritus veteris peritum ita demum sese posse injurias deprecari cœlestes sibi persuasere.

Gott herum sassen wohl 1000. andere Götzen, deren einige zwey oder drey, ihrer etliche auch viel Gesichter hatten. Die Polaber thaten der Siven, welche die Venus solte seyn, göttliche Ehre an, selbige liess sich gantz nackend mitten unter den Blumen und mit einer aus ihrem holdseligen Munde zärtlich herabhangenden Lilie sehen. Da wo nun die Kirche des wahren Gottesdienstes ist, hat vormahls selbiges Bildniss gestanden; die weyland an dem Ufer der Ost-See gelegene Rugianische Stadt Ancona hat einen Abgott gehabt mit 4. Angesichtern, dessen Augen gegen alle gleichwachsam seyn kunten, zumahlen zwene vor-und eben so viel rückwerts sahen; der Abgott hatte ein eigenes Pferd, welches nur allein die Pfaffen füttern und beschreiten durfften, in der Nacht pflegte es gemeiniglich von Schwitzen gantz nass zu werden, gleichsam als ob es viel gebraucht würde. Weiter war zu beobachten würdig, ein vielfältig ausgeschmücktes Horn, welches er in der rechten Hand fassete und darzeigete. Dieser ward für den grössesten Abgott gehalten, dessen Götzendienst, wider des Landes Gewohnheit, ein Bärtiger mit zusammen gebundenen und auf den Rücken hangenden Haaren verrichten und bestellen muste; die Fremden versammleten sich fast stets im Anfange des Herbst-Monaths in grosser Menge zu seinem Gottesdienst, da dann in einer gewissen Stunde der Pfaffe das Horn vorzuzeigen pflegte, und im Fall der Tranck sich darin verringert hatte, aller Dinge Uberfluss andeutete, ferner, nachdem ers ausgetruncken, füllete ers wieder und setzte es hin, um künfftig Jahr gleichmässige Nachricht daraus zu schöpfen. Eben um die Zeit war auch Jahr-Marckt, wodurch der Schatz des Abgottes an Reichthum ein grosses zuwuchse. Nach verrichtetem Gottesdienst war es keine Schande, öffentlich Unzucht zu treiben, welches dann biss zu des grossen Carls Zeiten gewähret hat. Wie der heil. Viet mit einigen Mönchen aus dem Closter Corbey dahin anlangete, haben sie ihn anfangs aufgenommen, bald aber darnach den heil. Mann mit seinen Mitgesellen verjaget und umgebracht, den Abgott an seine vorige Stelle wieder gestellet, und ihn Schwantovit geheissen, biss zur Zeit des Dänischen Königes Woldemars, da denn, wie der Götze ins Feuer geworffen, der Teufel in Gestalt eines schwartzen Thiers aus ihm weggefahren. Weiter: Carentina in Rügen hielte für Götter den Rügevit, Prævit, Porenut, welcher letzte ein vierfach Gesicht hatte, und das fünffte an der Brust trug; die auf der Gabel-Heyde wohnende besungen und betantzten noch ihre Todten, und benetzten mit Getranck die Güther der Verstorbenen. Sie hielten zu gewisser Zeit einen sonderlichen Reihen um die Feld-Früchte, der Spielmann gebrauchte sich einer von einem Hunds-Felle gemachten Sackpfeiffe, die andern aber folgeten einem solches alten Aberglaubens kündigen Pfaffen, nach der Meinung, dass sie auf solche Weise alles von obenwerts kommende schädliche Ungewitter verbitten könten.

De sepeliendi more.

De antiquo Herulorum sepulturæ genere. C. X.

Genus sepulturæ Herulorum priscorum minime vulgare. Tumulus e lapidibus in colle plerumque congestis, saxo maximo superimposito, Sepulchrum tale Æneas Misæno statuit, ut cecinit Vergilius libro Æneidos sexto:

Das zehende Capitel.

Von der Herulen alten Weise Todten zu beerdigen.

Die Herulen gebrauchten sich einer absonderlichen Art von Begräbnissen, sie trugen auf einem Hügel zusammen ein Hauffen Steine, worüber sie einen gewaltigen grossen Stein legeten, dergleichen Grabmahl hat auch Æneas dem Miseno gesetzet, wie Virgilius singet im VIten Buch Æneidos:

 At

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit, suaque arma viro, remumque tubamque
Monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per secula nomen.

Procerum hoc ut arbitror sepulturæ genus fuit. Nam multi, qui in aliquo tamen fuere numero in urnis siti sunt, cum insignibus. Procopius in *rebus Gothicis de exteris annotavit, conjuges olim chariores cum viris sepeliri solitas*, & quæ vitæ pepercisset, ignominia notatam.

Procopius

Der fromm Æneas hat hierauf zu guter letzt
Dem tapfern Held, Misen, ein Grabmahl nachgesetzt.
Ein Hügel ward gemacht, und darauf liess er legen
Die Waffen, so derselb im Krieg zu führen pflegen.

Die Vornehmsten, wie ich dafür halte, wurden dergestalt begraben, wiewohl ihrer viel, die doch auch eben die Geringsten nicht gewesen, mit ihren Wappen sind ins Grab geleget worden. Der Procopius in den Gothischen Geschichten, hat von denen Auswärtigen schrifftlich hinterlassen, dass vor Zeiten die geringen Weiber, die ihre Männer vor andern geliebet, sich mit denenselben haben begraben lassen, und dass dieselbe, welche auf solche Arth sich das Leben nicht gekürtzet, gar verächtlich gehalten worden.

De Circipœnis. C. XI.

De accolis Pæni.

NEc prætermittendi *κιρκίποινοι Circipæni*, a Pœno amne, quem accolunt, e *quibus primi Bardi*, *ditionis* olim Herulorum, a quibus etiamnum Regnitio tantum amne dirimuntur. Bardi, oppidum in mediterraneis. Caput urbium quæ CL. Ptolomæo libro secundo *βουνίτιον*, Bunitium, quæ *eadem & Sunnonia*, sive a rege Sunnone conditore Cimbro, ut prodidit Saxo grammaticus, sive Sicambro potius, ut scribit in Salatiorum monumentis Hunibaldus, in oceani littore sita. Mox quæ CL. Ptolomæo *ουιρίτιον*, Virutium, * qua *vulgo Gryphosilvia*, *academia nobilitata*. Deminum item, quam amnes tres alluunt, Pœnus, Tullentius, Trebias, a quo in Antes deferuntur, mox navigabiles, nomine uno Pœnus, inde in oceanum. Tributum Cæsaris ab ære Romano olim ibi recepto dictum, quam ambit Trebias. Deinde Rugiorum regiuncula, a Cornelio Tacito notatorum, a Sunnonia incipiens, quorum princeps quondam urbs Archuna in oceani littore, mox Carentinum, de quorum idolis ante scripsimus, nunc Bergi tantum extant. Rugios & Sidonius Apollinaris in Stilicone illustravit carmine, pugnaces appellans:

Ptolomæus · *Saxo* · *Hunibaldus* · * *Gryphewaldia.* · *Tacitus* · *Sidonius*

Gallia pugnacem Rugum comitante Gelono,
Gepida trux sequitur.

Jornandes

Jornandes ad Castalium & Umelrugios, & Ethelrugios nomen habere ab illis prodidit. Scutis utebantur rotundis. Harii qui proximi nigris. Reges prisci, Flactitetus, qui Feletheum dein sustulit e Gunibalda conjuge. At Feletheus sine liberis decedens Gisæ conjugi regnum tradidit, quæ Subam Rugiorum regem, filium matrimonio conjunxit, Rugiis præfecit, e quo edidit Humolphum & Odoacrem, & ut putant nonnulli Federicum, e qui-

Das eilffte Capitel.

Von den Circipænern.

ES sind auch zu berühren die Circipœner, also von dem Fluss, der Poen, wobey sie wohnen, benahmet, unter diesen seynd die ersten, die von Barth, welches vormahls den Herulen zugehörete, wie sie dann anitzo auch noch nur vermittelst des Strohmes Reckenitz von einander geschieden werden; Die Stadt Barth lieget mitten im Lande, die Haupt-Stadt, welche Cl. Ptolomæus im IIten Buch Bunitium nennet, ist sonsten Sunnonia (Stralsund) entweder von ihrem Erbauer, dem Dänischen Könige Sunnone, wie der Saxo Grammaticus saget, oder vielmehr von dem Sicambro, wie Hunibaldus in der Salatier denckwürdigen Geschichten schreibet, also geheissen, und lieget hart an der Ost-See. Nicht weit davon ist das von Ptolomæo also genannte Virutium, insgemein Greifswald, so wegen der Hohen Schul absonderlich berühmt. Demms wird von dreyen Flüssen, der Poen, Tollen-See und Trebel, die nachgehends auf Anclam zu lauffen, woselbst sie schiffreich werden, und ferner unter dem einen Nahmen der Poen in die Ost-See sich ergiessen. Um Triebsees (die von dem vor Zeiten daselbst eingenommenen Tribut der Kayser also benennet) fliesset die Trebel. Hiernechst ist das Ländgen der von Tacitus erwehnten Rügianer, welches bey Stralsund angehet, deren vornehmste an der Ost-See liegende Stadt Archuna vormahls war, nach dieser Carentinum, von deren Götzen wir oben gemeldet, anietzo ist nur Bergen bloss verhanden. Die Rügianer hat der Sidonius Apollinaris in seinem Reim-Gedichte an den Stilicon auch gerühmet, wann er sie mannhafft nennet.

Der tapffer Rügianer ward von dem Gothen begleit,
Der Gepid folgete, der da war berühmt von Grausamkeit.

Der Jornandes schreibet an den Castalium, dass sowohl die Umel-Rugier, als die Ethel-Rugier von ihnen den Nahmen haben, sie führeten runde, ihre nechsten Nachbarn, die Harier, schwartze Schilde, ihre Könige sind vor Alters gewesen Flactitetus, welcher mit der Gunibalda, seiner Gemahlin, den Feletheum gezeuget, der Feletheus hatte keine Kinder, übergab dahero, wie er starb, seiner Gemahlin, der Gisa, das Königreich, welche des Rugianischen Königes Suba Sohn wieder heyrathete, und über die Rugianer setzete, auch demselben den Humolphum, Odoacer, und wie etliche wollen, den Fridericum gebahr, von welchen der Odoacer mit seinen Waffen gantz Welschland angefallen, und

bus

bus Odoacer Italiam universam armis tentavit & juri suo subdidit. *Ille est Odoacer, qui invito* etiam Zenone principe Romam obsedit, & obtinuit, Orestem & Paulum fratrem imperium usurpantem occidit, Augustulum in exilium damnavit. Et *gens Rugiorum eadem temporibus etiam illis quum Gothi at Vandali cum exercitu numerosissimo Italiam, Gallias, Hispanias, Europam universam, Africam, Asiam vastarent, in expeditione ea simul milites habuit.* At Justiniani principis temporibus Rugiis Ainricus imperitabat rex, cujus meminit Procopius. Postremo autem Grynus ac Crito filius tyrannis propiores quam regibus. Veneri vero CL. Ptolomæo libro secundo οὐινεδες, Venedes *urbem habuere celeberrimam, quæ Veneta,* emporio tunc nobilissimo, in oceani littore, alveis versicoloribus ternis, quo venire ex India, Asia, Græcia merces solebant, ut tradunt annales. Negotiatione multo tum faciliore a Vandalis ad Sarmatas, a quibus ad Scythas, mox ad Caspios, Seras, Bactros, Indos, in qua & Herulorum reges inaugurari diademate solebant, in Rhadagasi fano, quæ ut interiit, Julinum est in locum excitatum, monumentis extantibus. De Venetis illis Tacitus Cornelius in libello de Germania: Veneti, inquit, multum ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos Fennosque pererrant, hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia & domos figunt, & scuta gestant, & peditum usu ac pernicitate gaudent, quæ omnia diversa Sarmatis sunt, in plaustro equoque viventibus. Sed & Jornandes ad Castalium: Post Herulorum inquit cædem idem Ermanaricus in Venetos arma movit. Et mox: Veneti armis dispartiti, tribus constant populis. Veneti, Antes, Sclavi.

Procopius

Ptolomæus

Cornelius

Jornandes

ihnen unterwürffig gemacht. Dieses ist der Odoacer, welcher, ohngeachtet dass es der Kayser Zeno übel aufnahm, Rom belagerte und eroberte, der den Orestes und dessen Bruder Paulus, die sich der Regierung unternahmen, hinrichtete, und den Augustulum in das Elend verstiess. Auch haben die Rugianer zu denen Zeiten, da die Gothen und Wenden mit einem trefflichen grossen Krieges-Heer Welschland, Franckreich, Spanien, gantz Europa, Asien und Africa verheoreten, gleichfals ihre Krieges-Leute in solchen Feld-Zügen mit gehabt. Zu des Kaysers Justiniani Zeiten herrschete der König Henricus über die Rugianer, dessen Procopius erwehnet, letztlich aber Grynus u. dessen Sohn Crito, welche mehr für Wüteriche als vor rechte Könige zu halten. Die von dem Cl. Ptolomæo im IIten Buch auch also genannte Venedes haben bewohnet die sehr berühmte Stadt Veneta, so eine vortreffliche an der Ost-See, und wegen unterschiedlicher Farben habenden Flüsse belegene Handel-Stadt war, wohin aus Indien, Asien und Griechenland, Kaufmanns-Güther, wie die Geschicht-Beschreibungen melden, und zwar mit gar geringer Mühe, von den Wenden zu den Sarmatern, hiernechst zu den Caspiern, Seren, Bactren, Indianern gebracht wurden, daselbsten auch die Könige der Herulen in des Radegasts Götzen-Hause haben pflegen gekröhnet zu werden. Wie aber diese Stadt zu Grunde gegangen, ist an deren statt Julinum wieder empor gekommen, wie solches die alten Merck-Zeichen noch ausweisen. Cornelius Tacitus erwehnet derselben Veneter in der Beschreibung Teutschlandes, wenn er saget: Die Veneter haben viel von den Gebräuchen an sich genommen, denn ob sie wohl unter den Peucinern und Fennen hin und wieder sich befinden, so werden sie dennoch füglich unter die Teutschen gezehlet, sowohl, weil sie die Häuser feste setzen, als auch weil sie Schilde führen, und von dem Gebrauch und von der Geschicklichkeit des Fuss-Volckes viel halten, welches alles denen Sarmatern, die auf Karren und Rossen ihr Leben zubringen, zuwider ist. Der Jornandes an den Castalium saget auch, dass der Ermanaricus habe nach der Niederlage der Herulen die Waffen gegen die Veneter gewendet, und stracks darnach, dass die verschiedener Waffen sich gebrauchende Veneter, bestehen aus dreyen Völckern, den Venetern, Anten, Schlaven.

Qui Vandali, qui Sclavi, Sclavoni. C. XII.

De Vandalis & Sclavonis.

Berosus

Plinius

Plinius

Ptolomæus

VAndali a Vandalo, ut putant permulti, autore Beroso Babylonico, appellati sunt, qui regum postremus post Tuisconem, ab eodem, ut ante retulimus. Alii a Vindo fluvio Vindelos initio appellatos, mox Vandalos. Sed & C. Plinius Vindelicos, qui ad Vindum accolunt hic, ad oceanum, a Vindo haud dubie appellavit. Nam libro de mundo quarto: Primi, inquit, Germanorum Vindelici vocantur, pars Burgundiones, Varini, Guthones, Peucini, Bastarnæ. Et de Vindo fluvio CL. Ptolomæus libro secundo posteaquam τοῦ συηβοῦ, Suevi fluminis ostia numeravit, mox ostia τοῦ οὐινδοῦ, Vindi adscribit, qui sunt

Das zwölffte Capitel.

Wer die Vandalen, Sclaven und Sclavonen seyn.

DIe Wenden sind benahmet, wie viele aus Veranlassung des Babylonischen Berosus vermeynen, von dem Vandalo, welcher, wie wir vorhin erwehnet, nachdem Thuiscon der lezte König gewesen; Andere geben vor, dass sie anfänglich von dem Fluss Vindus geheissen sind Vendeler und folgends Vandalen, massen denn der C. Plinius auch die, welche an dem Fluss Vindus an der Ost-See werts, wohnen, ausser allen Zweiffel vor Vindelier hielte, denn im IVten Buch von der Welt saget er: Die Ersten unter den Teutschen, die Vindelier, werden genannt, theils Burgundioner, Variner, Guthonen, Peuciner, Bastarnen; und der Cl. Ptolomæus, nachdem er im IIten Buch die Haupt-Quellen des Sprey-Flusses erzehlet, füget er stracks dabey den Ursprung des annoch in der Nähe sich befindenden Vindus, diese noch damahls unruhige

etiamnum finitimi. Et Vandalos hos tumultuantes Tiberius olim & Drusus Germanicus, divi Augusti principis auspiciis partim ultra Rheni ripas coëgere vicatim habitare permittentes, a quibus Burgundiones, quum vocare vicos Galli burga solebant, partim ad Tanaim metu compulere, ubi Sclavos sese a gente, quæ Bosphoro Cimmerio proxima, nuncupavere. Sed & pars bona magnaque Dalmatiam Mauricii Cæsaris tempore occupavit, in Illyricum migrantes, ubi nomen etiamnum retinent priscum Sclavorum. Constant vero Vividariis, *Antibus*, *Anthetis* Sclavi, autore ad *Jornandes* Castalium Jornande. Impetus primus a patria ad Vistulam, mox ad lacum Ruminensem, ripas dein Istri occupantes ut li- *Procopius* bro τῶν γετικῶν primo Procopius scribit. Divus *Justinianus* (a) imperii anno quarto Childibum ducem constituit ad reprimendos Sclavos, ne Istrum transirent, a quibus occiso Childibo flumen trajecerunt, imperium romanum habere contemptim cœpe- *Procopius* runt quod idem Procopius libro tertio annotavit. Ruptis itaque Istri limitibus in Illyricum populabundi trajecerunt, Thraciam hostiliter invaserunt, & imperatorem eorum Asbalum igni concremarunt, ad mare usque cuncta igni ferroque vastantes, Thraciæ metropolim diripuere, duodecimo a Byzantio milliario, Romanorum millibus quindecim occisis. Thessaloniam in- *Procopius* super occuparunt. Procopius & ad urbis usque Romanæ mœnia pervenisse scribit. Ibi posteaquam satis debacchati, Africam, Europam, Gallias populati, inde in Germaniæ fines postremos, ad invadendos Alanos concessere, gentem Germanorum antiquam ac illustrem, ab Alano monte Sar- *Stephanus* matiæ dictam, vel autore Stephano Byzantio, adversus quos Domitianus olim Cæsar, mox divus Trajanus arma movere, quorum & Rex Barbogastes Valentinianum principem adgressum strangulavit, Vandalorum vicini, & in bellis fere commilitones. Victis ergo Alanis, & expulsis Sclavi loca illorum occuparunt, quorum pars Poloni, pars Bohemi, lingua a Germanis cæteris discreti, qua & Vandalorum gentem finitimam corruperunt. Sclavoni vero, qui σκλαυινοὶ Græcis, gens Scythica Justiniani principis ævo Illyricum irruperunt, strages plurimas ac maximas ediderunt, donec a Romanis reprimerentur. Prædam tamen inter hæc opimam abegerunt, jacturam finitimis insignem intulerunt. At Sclavi illi, qui

Vandalen, hat der Tiberius, und der von Teutschland benahmte Drusus, vormals auf Befehl des glorwürdigsten Kaysers Augusti, theils über den Rhein getrieben, und jenseits in Flecken zu wohnen vergönnet, von welchen die Burgundier herkommen, immassen denn die Frantzosen die Flecken Bourgs zu nennen pflegen, theils haben sie dieselbigen gezwungen, nach dem Tanais aus Furcht sich zu wenden, da sie sich dann Sclaven von dem dem Bosphoro Cimmerio nechst gelegenen Volcke genennet, wovon eine gute Anzahl zu des Kaysers Mauritii Zeit Dalmatien erobert, und in Illyrien gezogen, alwo sie ihren alten Nahmen der Sclaven annoch behalten. Es werden aber unter den Sclaven begriffen die Vividarien, Anthen, Antheten, wie solches Jornandes an den Castalium berichtet, und wie der Procopius im Isten Buch der sich zugetragenen Geschichten beschreibet, so giengen sie aus ihrem Vaterlande erstlich auf die Weichsel zu, darnach wandten sie sich nach den Rumienser-See, hiernechst haben sie das Ufer von der Donau eingenommen. Eben derselbe Procopius hat auch im 3ten Buch nachrichtlich hinterlassen, dass der glorwürdigste Justinian, im 4ten Jahr seiner Regierung, den Childibum zum Feld-Herrn erwehlet habe, die Sclaven zurück zu halten, damit sie über die Donau nicht giengen, sie hätten aber den Childibum erschlagen, sich über den Fluss gemacht, und das Römische Reich gar verächtlich zu halten angefangen, denn als sie über den Scheide-Fluss, die Donau, mit Gewalt gelanget, wären sie auf Illyrien zu gegangen, hätten solches verwüstet, Thracien feindlich verheeret, dessen Ober-Herrn, den Asbalum, mit Feuer verbrennet, und alles, biss ans Meer, mit Flammen u. Schwerdt verderbet, die Haupt-Stadt in Thracien geplündert, und 12. Meilen von Constantinopel 15000. Römer erschlagen; Ueberdem haben sie Thessalonich erobert, ja der Procopius schreibet, dass sie gar biss an die Mauer der Stadt Rom gekommen, wie sie sich daselbst grausam genug bezeiget, haben sie Africa, Europam und Franckreich durchstreiffet, und von dannen sich gegen die äussersten Gräntzen Teutschlandes gewendet, um anzugreiffen die Alanen, ein alt und fürnehmes seinen Nahmen, nach Aussage des Stephani Byzantii, von dem Sarmatischen Berge Alan, führendes Teutsches Volck, gegen welche der Kayser Domitianus, und kurtz darauf der glorwürdigste Trajanus zu den Waffen gegriffen; Ihr König der Barbogastes, hat sich auch an den Kayser Valentinianum gemacht und denselben erwürget; Sie, die Alanen, waren der Vandalen Nachbahrn, und gemeiniglich ihre Krieges-Gefahrten. Wie nun die Sclaven dieselbige überwunden und verjaget, haben sie deren Länder eingenommen, und werden anietzo Pohlen und Böhmen genennet, die sich einer, von den andern Teutschen unterschiedenen Sprache, mit welcher sich auch das nechst angräntzende Vandalische Volck beschmitzet, bedienen; Die aber von den Griechen also auch benahmte Sclaven, ein Scytisch Volck, sind in Illyrien, zu Zeiten Justiniani des Kaysers, eingebrochen, und haben viel und grosses Blutvergiessen angerichtet, biss dass sie von den Römern zurück getrieben worden. Immittelst brachten sie doch eine stattliche Beute davon, und fügeten ihren Nachbarn unsäglichen Schaden zu. Die Sclaven aber, welche Pohlen besitzen, werden insgemein Sarmaten

(a) Ab Antibus seu Slavis devictis dictus *Anticus*. Unde ejus loco erronee substituitur a *Spanhemio* de usu & præst. num. diss. 12. p. 504. vox *Ponticus*, ab *Heineccio* in Elementis juris. civ. proœmio §. 4. vox *Laticus*, ab aliis *Parthicus*.

qui Poloni, Sarmatæ nunc fere nominitantur, quoniam a Vistula Sarmatæ incipiunt. Vandali vero Vindum accolunt. Vividarii Vistulam obtinent, Antheri Thraciam quondam, a Sclavis eo pulsi a Germano patricio extincti. Et a Vandalis subactis Heruli Vandalorum reges sese appellitabant, nunc principes.

genennet, weil von der Weichsel an die Sarmater angehen; Die Vandalen aber wohnen nechst an der Vindus, (Oder) die Vividarii besitzen die Weichsel; Die Antheri hatten vormahls Thracien innen, woraus sie vertrieben, und von dem vornehmen Römischen Herrn Germano vertilget worden. Vor Zeiten nenneten sich die Herulen von denen ihnen unterwürffig gemachten Vandalern Könige, jetzt Fürsten der Wenden.

De ubertate & institutis Herulorum. C. XIII. & ultimum.

Instituta Herulorum. TErra Herulorum quum sit frugum feracissima, multa inde in Batavos, Atuaticos, Mattiacos, Morinos, Britannos asportantur. Panicum plurimum, vulgo pro sesamo, inter edulia. Lacus habent plurimos, hydrostasia, ac flumina, quibus passim cinguntur, ut affirmare facile ausim gentem Germanorum nullam esse omnino sic natura munitam. Piscibus abundant. Mænidia nunquam desunt, vel recentia. Siluros capiunt, & genus piscicii varium ab oceano trahunt, canes, lepores, porcos. Thynnos, balænas, & Xiphias oceanus appulit, quorum magnitudinem portentosam ostentant visitantibus. Navigant oceanum frequentes. Mirum quod anno abhinc sexagesimo fere accidit, (a) concreto gelu oceano plaustris millia passuum supra trecenta merces ad ultimam usque Thylen & Orcadas egerunt, tota pæne bruma, ut dicere cum Ovidio possis, quod libro ille de Ponto primo cecinit:

Ovidius

Quaque rates ierant pedibus nunc itur, & undas
Frigore concretas ungula pulsat equi.

Virgilius Aut cum Marone Virgilio libro Georgicon tertio:

Concrescunt subitæ currente in flumine crustæ,
Undaque jam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris.

Nec desunt ad venatum sylvæ: Cervi, dorcades, ursi, apri affatim suppetunt, lepores innumeri.

Das dreyzehende und letzte Capitel.
Von der Fruchtbarkeit des Landes und Gebräuchen der Herulen.

ALldieweil das Land der Herulen sonderlich fruchtbahr ist, so wird ein grosses von dannen an die Bataver, Atuaticer, Mattiacer, Moriner, Britanner überbracht. Es giebet sehr viel Buch-Weitzen, welcher mehrentheils zur Vorspeise gebrauchet wird. Sie haben viele See, stehende und fliessende Wasser, wodurch sie dergestalt hin und wieder umschrencket, dass ich fast bejahen dürffte, es sey dis Volck unter den Teutschen, sonderlich von Natur befestiget; An Fischen haben sie Ueberfluss. An denen so frisch seyn, fehlet es keinesweges, sie fahen Wilse und bringen aus der Ost-See vielerley Arten von Fischen, See-Hunden und was dergleichen. Das Meer wirfft ans Land, Thun-Fische, Wallfische und andere ungeheure Meer-Thiere von wunderbahrer Grösse, die sie den begierigen Zuschauern zeigen. Sie befahren die Ost-See gar häuffig. Verwunderungs-würdig ist, was sich etwa vor 60. Jahren zugetragen hat, dass die offenbahre See so hart gefrohren gewesen, dass sie mit beladenen Wagen fast den gantzen Winter durch darüber, und zwar in die 300. Meilen, biss nach dem äussersten Islande, und den Orcadischen Insuln, haben fahren können. Dahero dann, was der Ovidius im 1sten Buch von Pontus sich hören lässet, nicht übel sich anhero schicket:

Da wo vorhin ein Schiff schwamm und ein leichter Kahn,
Befindet sich jetzt Eiss und gute Schlitten-Bahn.

Oder was der Virgilius Maro im IIIten Buch vom Acker-Werck saget:

Das dumme Meer, worauf die Schiff zu fahren pflagen,
Ist nun ein dickes Eiss, und kan die Räder tragen.

So hat es auch keinen Mangel an Wäldern zum Jagen. Hirsche, Rehe, Bahren, wilde Schweine, Hasen, giebet es genug, und theils gantz häuffig.

LIBER SECUNDUS. DE HERULORUM AC VANDALORUM REGNO.

De Anthyrio, Herulorum ac Vandalorum rege primo. Cap. I.

Anthyrius Rex I. Germaniæ Eulenr, Esseler. ANthyrius, *matre amazonius*, (b) Herulus a gente, quæ supra Istrum incoluit, in Tanais, Mæotidis ac Bosphori

Das Andere Buch.
Von der Herulen und Wenden Königreiche.

Das erste Capitel.
Von Anthyrio, dem ersten König der Herulen und Wenden.

ANthyrius, der eine Amazonin zur Mutter gehabt, ist gewesen ein Heruler, von denen, so gewohnet haben oberhalb der Donau, in der Gegend des Tanais, des Mæotischen Meers, und des Cimmeri-

(a) Kirchberg in Chron. scribit idem a. 1323. 1398. accidisse.
(b) Infra L. 4. c. 4.

Procopius Cimmerii collimitio, id quod Procopius annotavit, in locis stagnantibus, quæ Græci ἄιλας, Elæ vocant, autore ad Castalium Jornande, dux sub Alexandro Mace- *Jornandes.* done, cognomento magno, *donec veneno tolleretur*, *quod* in Macedonia gignitur, fonte quem Sucistygem appellant, ut est *Curtius.* autor Q. Curtius *libro de rebus Alexandri gestis nono*, metalli nullius, jumenti duntaxat ungulæ patiente, a Cassandro Antipatri filio, qui regium semper affectabat fastigium, allato, & Iollæ fratri tradito, Babylone potioni regis supremæ indito. Atenim post diem septimum, ex quo corpus regis in solio jacebat, inter primores de regno ac successore seditione orta, quum saluti suæ quisque consulere, & pars inter hæc vi potiri, pars quum plurimi essent ad quærendas sedes novas cogitare, ipse *quoque Anthyrius de abitu destinavit.* Nam quum perduceretur in urbem a Perdicca exercitus, habereturque principum virorum consilium, imperium ita pro voluntate divisum est, ut Satrapes Ptolomæus Ægypti & Africæ gentium ditionem obtineret. Laomedonti Syria cum Phœnice daretur, Philotæ Cilicia. Lycia cum Pamphilia & Phrygia majore Antigono. Caria Cassandro, Menandro Lydia. Leonato vero Phrygia minor cum Hellesponto. Cappadocia Eumeni cum Paphlagonia, ad Trapezunta usque, conditione ea, ut cum Arbace bellum gereret, qui solus imperium detractabat. Sed ad Phitonem Media, Leonnatum Thracia, appositæque Thraciæ gentes ponticæ pervenere. Qui vero, Indiæ Bactris, ac Sogdianis, cæterisque aut oceani, aut maris rubri accolis tunc præerant, & quibus quisque finibus habuisset, imperii etiam jus obtineret. Perdicca cum rege esset copiisque præesset quæ regem sequebantur, ut prodidit Q. Curtius libro de rebus *Curtius.* Alexandri nono. *Anthyrius ergo hæc quum animadverteret, ad Herulorum fines antiquos, ut a majoribus audierat, secedere statuit.* Exercitu itaque intra dies triginta proximos scripto, navib9 ad hoc paratis abiit, a suis *rex electus. Obetritis seu de vestium, sive armorum varietate ac munditie*, ut erat mos sub Alexandro militantibus, cognominatis, quod & in militibus ejus qui Argyroaspidæ factum, ab armis argenteis ac picturatis. Aderat & in exercitu *Barvanus*, *Gothorum* regis filius, qui & ipse sub Alexandro meruit. Sunt qui abiisse eos insignito navis *velo capite bucephali asseverent*, qui erat Alexandri equus, quem mire dilexit, in quo in-

schen Bosphori, deren Lage ist gewesen, wie Procopius aufgezeichnet hat, an sumpfigten Oertern, welche die Griechen Hælæ nennen, vermöge Jornandis an den Castalium, ist er ein Krieges-Obrister unter dem Macedonischen Alexander, so der Grosse genennet wurde, gewesen, und zwar so lange, biss dass derselbe durch Gifft hingerichtet ward, welches in Macedonien ein Brunn, der Sucistyges heisst, herfürbringet, wie der Q. Curtius im 9ten Buch von den Geschichten des grossen Alexanders berichtet, der mit keinem Metall, sondern nur allein mit Horn von Viehe könte gehandhabet werden; selbiges hat Cassander des Antipaters Sohn, welcher stets nach der Königl. Hoheit trachtete, überbracht, seinem Bruder dem Jolla übergeben, und damit des Königs letzten Tranck zu Babylon beschmitzet. Als nun nach verflossenen 7. Tagen, mittelst welcher Zeit der Königl. Leichnam auf dem Throne lag, unter den Vornehmsten ein Missverstand sich erhub von wegen des Königreichs und Nachfolgers in der Regierung, und jedweder auf seine Wohlfahrt bedacht war, da dann ein Theil mit Gewalt sich aufzuwerffen, ein Theil, weil ihrer eine grosse Anzahl sich befand, neue Sitze und Wohnungen sich zu suchen entschlossen war, hat auch der Anthyrius sich belieben lassen, davon zu gehen. Denn wie das Krieges-Heer von Perdicca in die Stadt geführet, und unter den fürnehmsten Häuptern Rath gehalten ward, ist das Reich ihrem Gutbefinden nach dergestalt getheilet worden, dass der Ptolomæus Stadthalter in Ægypten und Africa worden; dem Laomedon ist Syrien zusammt Phönicien; dem Philotæ Cilicien; Lycia und Pamphilia und das grosse Phrygien dem Antigono; Carien dem Cassander; Lydien dem Menander; das kleine Phrygien aber mit dem Hellespont dem Leonatus; dem Eumeni Cappadocien nebst Paphlagonien biss an Tapezunt, mit dem Bedinge gegeben worden, dass er den Arbaces, welcher allein zu gehorsamen sich weigerte, bekriegen solte; dem Pitho Medien, dem Leonato Thracien zusamt denen an Thracien angrentzenden Pontischen Völckern zugefallen, diejenigen aber, welche damahls den Indianern, Bactrianern, Sogdianern und andern an der offenbahren See und rothen Meer wohnenden fürgesetzet worden, hat man in denselbigen Grentzen und Scheiden, wie sie solche vormahls besessen, herrschen lassen. Dem Perdicca ist aufgetragen, dass er um den König wäre, und dem Krieges-Volck, welches dem König folgete, vorstünde, wie solches alles der Curtius im 9ten Buch von den Geschichten des Alexanders beschrieben hat; Hierum nun, wie der Anthyrius dieses vermercket, hat er beschlossen nach den alten Grentzen der Herulen, wovon ihn seine Vorfahren benachrichtiget hatten, sich zu wenden. Derowegen, nachdem er in denen 30. folgenden Tagen ein Krieges-Volck zusammen beschrieben, ist er mit einigen hierzu bereiteten Schif-

sen davon gegangen und zum Könige erwehlet worden, von den Seinen, welche von wegen der bunten Farbe und Zierlichkeit der Kleider oder der Waffen Obotriten sind benahmet worden, massen solches nicht ungewöhnlich war denen, die unterm Alexander Krieg führeten, wie bey dessen, wegen ihrer silbern und bunten Waffen Argiraspidæ genannten Soldaten auch anzunehmen. In diesem Krieges-Heer war mit Barvanus, ein Sohn des Gothischen Königs, welcher gleichmässig unter dem Alexandro gedienet hatte. Es sind etliche, welche bejahen, dass sie in den Schiffs-Flaggen bey ihrer Wegreise geführet haben den Kopf des Bucephali; Solcher war ein Pferd des Alexanders, welches er überaus lieb hatte und damahls ritte, wie er ver-

sidens

sidens Porum Indorum regem elephanto exultantem certamine superavit singulari, vulnerato Bucephalo lethaliter ac in loco tumulato, *ubi condita Bucephalea*. Et *bucephali lateri injustum caput taurinum erat*,
Solinus. quod & Julius Solinus in Polyhistore annotavit; cujus meminere inter cæteros Strabo libro Geographiæ decimo quinto,
Curtius. Q. Curtius libro septimo ac item octavo. At *pro bucephali capite posteritas bubalino usa, errore quodam nominis, ut in antiquis fieri solet, quibus utrisque principes etiamnum utuntur*, etsi bubali *quidem cornua* alba *quondam nunc* aurea, *Caroli regis Bohemorum, Cæsaris Romani beneficio corona superimposita in memoriam* dignitatis regiæ. Proram vero asseverant *gryphem aureum cæruleo in* colore ornasse, quibus armis hactenus Vandali fere usi, inter quæ *Barvani arma* patria in puppi. Littus Gothicum initio attigere, ubi hospitaliter accepti dies aliquot lætos sumpserunt, adhibita mensæ regiæ & Symbulla, quæ erat *Barvani soror*, regis filia, forma longe speciosissima. Abiere dein, in oramque eam flatu pervenere secundo quæ inter oceanum Cimbri cum ad *Albim fluvium*,
Ptolomæ. quo in loco, τὰς Φαρωδείνας Pharodinos Cl. Ptolomæus libro secundo capite undecimo constituit, a quo loco haud ita longe Vindeli, a Vindo, a quo non dissentit C. Plinius in libris de mundo, unde Vandalis nomen, a quibus Vandalorum ipse rex ac posteri, nunc principes. *Urbem initio ingentem milliarium amplius quinum circuitu inaugurarunt, quam Megapolin appellarunt*, cum arce post tempora illa insigni ac munitissima, cujus extant vestigia, haud ita procul oceano, quæ adhuc in memoriam Megapolis, a qua principibus nomen nunc. Sed & cum Gothis ac Suevis oceani fœdere inito, jureque connubiorum ac sedibus aliis bello paratis iidem qui initio Heruli, ac Vandali, Gothorum etiam ac Suevorum, Sarmatarumque nomine regio sunt prætitulati, quod ideo minus mirum, quod & a principibus iisdem intra annos centum Albertus dux Megapolensis Suevorum oceani, a quibus mare Suevicum Plinius in libris de mundo appellat, Sueviam Cornelius Tacitus in libello de Germania, regnum obtinuerit. Præter vero Megapolim Herulam statuere, cujus extat tantum area, secundum Varnam. Arcem insuper in monte edito Stargatiam quæ extat. Firmatis ergo sedibus ac regno ab Anthyrio constituto *rex Gothorum Symbullam filiam* ultro illi despondit, e *qua liberos multos* edidit & inter eos *generis vi-*

mittelst eines sonderbahren Kampffes, den auf einem Elephanten sitzenden frechen Indianischen König Porum überwandt; da denn der Bucephalus tödlich verwundet und des Orts begraben, auch daselbst zu seinem Gedächtniss die Stadt Bucephalea gebauet worden. Es war aber dem Bucephalo auf dem Beine ein Büffels-Kopf gebrannt, wie solches der Solinus in seiner mancherley Geschicht-Beschreibung meldet, u. gedencket unter andern desselbigen der Strabo im 15ten Buch der Welt-Beschreibung und Curtius in seinem 7ten und 8ten Buche. Die Nachkommen haben an statt des Bucephali Kopfes aus einem Irrthum des Nahmens, wie es in uralten Dingen zu geschehen pfleget, sich gebrauchet eines Büffels-Kopfs, dessen sich annoch die Fürsten beyderseits gebrauchen; wiewohl die vormahls weissen Büffels-Hörner durch Begnadigung des Römischen Kaysers, und Böhmischen Königes Caroli IVti in güldene verwandelt, und mit einer güldenen Crone gezieret, zur nachrichtlichen Erinnerung der vor Zeiten gehabten Königl. Würde. Sie halten gleichfalls davor, dass das Vordertheil gemeldeten Schiffes bezeichnet gewesen mit einem güldenen Greiffe im blauen Felde, welches Wapens sich dann bissanhero meistens die Wenden bedienet. Des Barvani von seinen Vor-Eltern anererbtes Wapen stand hinten am Schiffe. Zu Anfang landeten sie an das Gothische Ufer, woselbsten sie gar willkommen waren, und etliche Tage feyerlich zubrachten, und befand sich die mit vortreflicher Schönheit begabte Symbulla, des Königs Tochter, und Barvani Schwester, mit zugegen an der Königl. Tafel. Nachgehends kamen sie vermittelst guten Windes in die zwischen dem Cimberschen Meere u. der Elbe gelegene Gegend, woselbst der Cl. Ptolomæus im 11ten Capitel seines 2ten Buchs die Pharodinen setzet, davon nicht weit die Vindaler, also geheissen von Vindus (oder der Oder) wie solches der C. Plinius zu verstehen giebet in seinen Büchern von der Welt. Hiervon haben die Vandalen den Nahmen, und daher sind entstanden der Wenden Könige, und deren anjetzo fürhandene Fürstl. Nachkommen. Anfangs haben sie eine grosse, mehr als 5. Meile Weges im Umkreiss sich erstreckende Stadt angeleget, welche sie Megapolis genennet, zusamt einem (nachmahls schönen und fest erbaueten) Schlosse nicht weit von der Ost-See, wovon noch alte Kennzeichen verhanden, und zum Gedächtniss annoch Megapolis geheissen wird, davon auch die Herrschafften noch heut zu Tage ihren Nahmen führen, darum, dass sie auch mit den Gothen und Schweden in Bündniss sich eingelassen, ingleichen vermöge der Heyrathungen, und dass sie vermittelst Krieges anderer Oerter sich bemächtiget. Da sie nun Anfangs von den Herulen und Wenden benennet werden, nachgehends den Königl. Titul über die Schweden und Sarmater auch erlanget haben, dass denn um soviel weniger zu verwundern, weil von selbigen Fürsten noch innerhalb 100. Jahren Hertzog Albert zu Mecklenburg besessen hat, das Königreich Schweden, das Reich, so Plinius in den Büchern von der Welt, das Schwedische, das Land aber an sich selbst der Cornelius Tacitus Sveviam nennet. Über die Stadt Megapolis ist Herula (Werlen) erbauet, wovon nur der nechste Platz an der Warne noch verhanden; ingleichen noch auf einem hohen Berge, das noch daselbst befindliche Stargard. Nachdem der Anthyrius nun solcher Gestalt seinen Sitz und Königreich bestätiget, hat der Gothen Könige nicht übel gedaucht, seine Tochter, die Symbullam, ihme zu versprechen, mit welcher er viele Kinder ge-

rilis Sicherum, Anthyrium, Visibertum, Barvanum, Anavam, Domicum, Brandebardum, Fredebaldum, Thenericum, Rhadagasum. Sicherus ipse a patruo materno Fennorum ditione donatus sedes patrias reliquit. Anthyrius cognomento minor bello quod cum Cimbris gestum occubuit. Barvanus item cum navibus sexdecim in oceano dum hostilia molitur submersus interiit. Fredebaldus Vindelos in ditionem suscepit. At Visibertus in Gothis qui in Scandinaviæ insulæ ora incolunt, accersitus ibi mansitavit.

zeuget, worunter männliches Geschlechtes Sicherus, Anthyrius, Visibertus, Barvanus, Anavas, Domicus, Brandebardus, Friedebaldus, Thenericus, Radagasus. Der Sicherus, so von seiner Mutter Bruder mit Finnland beschencket, hat sein Vaterland verlassen. Anthyrius, mit dem Zunahmen der Jüngere, hat in dem Kriege, welchen er mit den Cimbern geführet, sein Leben eingebüsset; ingleichen ist auch der Barvanus, wie er mit 16. Schiffen in die Ost-See um Feindseligkeit zu verüben, gieng, ersoffen und geblieben. Friedebaldus hat die Vandalen unter seine Herrschafft bekommen. Den Visibertum aber haben die in der Gegend der Insul Schonen wohnende Gothen erfodert und bey sich behalten.

De Anava, filio Anthyrii, Herulorum ac Vandalorum rege secundo. C. II.

Anavas. Anavas (*a*) Anthyrii magni filius, defuncto patre successit, qui ex uxore Orethyia, filia regis Sarmatarum, multos reliquit liberos, inter quos Alimer.

Das andere Capitel.

Vom Anavas, des Anthyrii Sohn, der Herulen und Wenden andern König.

ANavas, des grossen Anthyrii Sohn, ist dem verstorbenen Herrn Vater in der Regierung gefolget, und hat mit seiner Gemahlin, der Orethyia, des Sarmater Königs Tochter, viel Kinder hinterlassen, unter welchen der Alimer.

De Alimere, Herulorum ac Vandalorum rege tertio. C. III.

Alimer. Alimer (*b*) Anavæ regis ex Orethyia filius, patri in regno successit. Uxorem duxit Idam, genere Rugiam, quum Rugii sub tempus idem rebus bellicis clarissimi essent, e qua edidit liberos multos, e quibus relati in litteras Visilaus, Rugilandus, qui quidem ad regnum maternum pervenit, ac Anthyrius nominis illius tertius. Præfuit item Alimer regno annos quinque ac septuaginta, facinoribus multis egregiis clarus, post quem Anthyrius regni fasces suscepit.

Das dritte Capitel.

Von dem Alimer, dem dritten König der Herulen und Wenden.

ALimer, des Königes Anavas und der Orethyiæ Sohn, überkam nach dem Herrn Vater das Reich, und weil zu der Zeit die Rügianer wegen ihrer tapffern Krieges-Thaten sehr berühmt waren, erwehlte er zur Gemahlin Ida, eine Rügianerin von ihrer Ankunfft, mit deren er viele Kinder gezeuget, von welchen in Schrifften nahmhafft gemacht worden, Visilaus, Rugilandus, welcher zu dem Königreiche, daraus seine Frau Mutter entsprossen, gelanget, und der Anthyrius, der 3te dieses Nahmens. Der Alimer aber regierte 75. Jahr, und machte sich vermittelst vieler treflichen Thaten sehr berühmt, nach ihm folgte der Anthyrius in der Regierung.

De Anthyrio, Herulorum ac Vandalorum rege quarto. Cap. IV.

Anthyrius II. ANthyrius Alimeris filius, posteaquam in fata genitor concesserat, regnum suscepit moderandum, qui uxorem duxit generis Cimbrici regii, e qua inter liberos cæteros Huterum progenuit, mortuus quum regnasset annos duos ac sexaginta.

Das vierte Capitel.

Von dem Anthyrio, der Herulen und Wenden 4ten König.

ANthyrius, des Alimers Sohn, stand nach seines Herrn Vaters Tode der Regierung für, seine Gemahlin war eine aus Königl. Dänischen Stamme, welche nebst andern Königl. Kindern den Huterum ihm gebahr, er starb, nachdem er 62. Jahr regieret.

De Hutero, Herulorum ac Vandalorum rege quinto. C. V.

Huterus. Huterus (*c*) Anthyrii filius patri jam recens mortuo successit, accepta in conjugem filia regis Fennorum, e qua prognatus Visilaus. Obiit vero Huterus anno regni nono supra sexagesimum.

Das fünffte Capitel.

Von dem Hutero, der Herulen und Wenden 5ten König.

HUterus, des Anthyrii Sohn, betrat alsofort im Reich seines verstorbenen Herrn Vaters Stelle, und erkohr ihm zur Gemahlin des Finnischen Königes Tochter, mit welcher er den Visilaum gehabt, er aber, der Huterus, verliess die Welt im 69sten Jahr der Verwaltung seines Reichs.

De

(*a*) Anavas, ab *Ansassen* dictus. Latomus. (*b*) Alimer seu Almar, i. e. *Allherr*. τὸ πᾶν. (*c*) Huterus a custodiendo *Hüter*. Unde *Hut*. Pileus.

De Visilao, Herulorum ac Vandalorum rege sexto. C. VI.

Visilaus. VIsilaus, (a) Huteri filius, patre vita functo regnum moderari cœpit, qui Tiburniam duxit uxorem, filiam regis Noricorum oceani, quæ peperit illi inter liberos cæteros Vitislaum, mortuus quum regnasset annos sex ac quinquaginta.

De Vitislao, Herulorum ac Vandalorum rege septmio. C. VII.

Vitislaus. VItislaus, (b) Visilai filius, in regnum post vocatus est, qui Anarniam duxit uxorem filiam regis Gothorum, e quibus Alaricus, primus nominis ejus, prognatus est. At Vitislaus obiit, quum regnasset annos sex ac triginta.

De Alarico, Herulorum ac Vandalorum rege octavo. C. VIII.

Alaricus. ALaricus (c) Vitislai filius successit, qui ex Bella filia regis Ubiorum Titthericum sustulit, mortuus quum annos quinque ac triginta regnasset.

De Titherico, Herulorum ac Vandalorum rege nono. C. IX.

Titthericus. TIthericus (d) Alarici filius, Dianam duxit uxorem, e Belgica regia gente, quæ peperit Thenericum, regni successorem. Obiit vero Tithericus anno regni nono ac trigesimo.

De Thenerico, Herulorum ac Vandalorum rege decimo. C. X.

Thenericus. THenericus, (e) Thiterici filius, successit, regnoque præfuit annos sex ac triginta, qui ex uxore Bigonna, filia regis Thuriorum, Albericum primum nominis ejus reliquit.

De Alberico, Herulorum ac Vandalorum rege undecimo. C. XI.

Albericus. ALbericus, (f) Thenerici filius, uxorem duxit Diomedeam, filiam regis *Sarmatarum*. Rebus bellicis usque adeo excelluit, ut Suevorum etiam oceani, ac Gothorum regnum adeptus sit. Regnavit vero annos quinque supra quinquaginta, relicto filio Visimaro, regni successore.

De Visimaro, Herulorum ac Vandalorum rege duodecimo. C. XII.

Visimarus. VIsimarus (g) Alberici filius Amalasuntham duxit uxorem, quæ erat filia re-

Das sechste Capitel.

Von Visilao, der Herulen und Wenden 6ten König.

VIsilaus, des Huteri Sohn, nahm nach Absterben des Hrn. Vaters die Regierung wieder an, und befreundete sich mit der Tiburnia, des Königs aus Norwegen, Fräulein Tochter, welche ihme unter andern Kindern den Vitislaum gebahr, worauf er, nachdem er 56. Jahr regieret, die Schuld der Natur bezahlte.

Das siebende Capitel.

Von Vitislao, der Herulen und Wenden 7ten König.

VItislaus, des Visilai Sohn, ward hierauf zum Königreich beruffen, er heyrathete Anarniam, des Gothischen Königs Tochter, wovon der Alaricus, der erste dieses Nahmens, entsprossen. Der Vitislaus beschloss sein Leben, da er 36. Jahr regieret.

Das achte Capitel.

Von Alarico, der Herulen und Wenden 8ten König.

ALaricus, des Vitislai Sohn, folgete hierauf, und zeugete auch mit Bella, des Königs der Ubier Tochter, den Tithericum, und starb, nachdem er 35. Jahr regieret hatte.

Das neundte Capitel.

Von Diederich, der Herulen und Wenden 9ten König.

DIderich, des Alarici Sohn, verehelichte sich mit der Diana, so aus Königl. Niederländischen Stamme entsprossen war, und ihm den Thenericum, seines Reichs Erben, gebahr. Er aber, der Diederich, verliess die Welt im 39. Jahr des Regiments.

Das zehende Capitel.

Von Thenerico, der Herulen und Wenden zehenden König.

THenericus, des Dieterici Sohn, folgete hierauf, und stand dem Reiche 36. Jahr für, und verliess hinter sich Albericum, den 1sten dieses Nahmens, welchen er gezeuget mit seiner Gemahlin, der Bigonna, die da war eine Tochter des Königs der Thurier.

Das eilffte Capitel.

Von Alberico, der Herulen und Wenden 11ten König.

ALbericus, Thenerici Sohn, hatte zur Gemahlin Diomedeam, des Königes der Sarmater Tochter, und war ein solcher tapferer Kriegs-Held, dass er auch der Schweden und Gothen Königreich erlangete. Die Zeit seiner Regierung erstreckte sich auf 55. Jahr. Sein Sohn, welchen er zum Nachfolger des Reichs hinterliess, war Visimarus.

Das zwölffte Capitel.

Von Visimaro, der Herulen und Wenden 12ten König.

VIsimarus, des Alberici Sohn, nahm Amalasuntam, des Sächsischen Königs Tochter, zur Gemah-

gis

(a) Visilaus seu Wisilaus, Witzan. Helmold Chron. Slav. L. 1. c. 4. in Bangerti notis p. 96.
(b) Vitislaus f. Utislaus, *Wittel*, Clarus lenitudine, Aventinus Annal. Boj. L. 4. f. 337.
(c) Alaricus, *Albreich*.
(d) Tithericus, f. Theuterich, *Diedrich*.
(e) Thenericus, nomen ab argilla dictum. Schedius.
(f) Albericus. *Albert*.
(g) Visimarus, seu Wisimirus. Ex Slavio *Wissu*, adhærere & *mirr*, pax repetit *Frenzelius*, ex Vanda-

gis Saxonum, e qua suscepit Misislaum filium. *Condidit vero Visimarus urbem Visimariam, quæ ex lapide coctili, in portu quondam ditiore, etiamnum in Herulorum ditione extat passibus quingentis a Mega poli.* Visimarum ex Asdingorum stirpe prognatum Deuxippus scribit. Vandalos incoluisse duce Visimaro ubi Hermunduri nunc, Jornandes ad Castalium annotavit, secundum Marisiam fluvium, qui in Danubium influit. Strabo libro Geographiæ septimo Marisum nuncupat, per quem milites Romani vasa necessaria devehere solebant. Et tempestate ea Gebericus Gothorum rex Herulos finibus illis exercitu maximo invasit, a sedibus illos deturbavit, rege Visimaro capto. Liberato vero eo Constantinus magnus, qui rerum tum potiebatur, Pannoniam inferiorem habitandam illis cum rege Visimaro indulsit, ubi annis quadraginta amplius imperio obsequentes mansere, donec a Stilicone, magistro militum, exconsule sunt sollicitati, Gallias occuparent. Erat vero Visimarus rebus bellicis domi ac foris gestis clarissimus, qui regnavit annos octo ac quadraginta.

Deuxippus

Jornandes

lin, die ihm einen Sohn, Misislaus genannt, gebahr; Dieser Visimarus hat die Stadt Wismar angeleget, welche annoch in der Wenden Gebieth von Mauersteinen aufgeführet an einem trefflichen Hafen 500. Schritt weit von Mecklenburg sich befindet. Der Deuxippus schreibet, dass der Visimarus aus dem Geschlechte der Asdinger sey entsprossen. Jornandes an den Castalium schreibet, dass die Wenden unter ihrem Ober-Haupt, dem Visimaro, der Orten solten vormahls gewohnet haben, wo anjetzo die Hermunduren, nechst an dem in die Donau sich ergiessenden Fluss Marisus, dessen Marisus der Strabo im VIIten Buch der Welt-Beschreibung erwehnet, mit Vermelden, dass die Römischen Soldaten ihr nothwendiges Geräthe auf selbigen haben pflegen herunter zu fahren. Zur selbigen Zeit hat Gebericus, der Gothen König, mit einem starcken Krieges-Heer die Herulen in ihren Gräntzen besucht, sie aus ihren Landen vertrieben und den König Visimarum gefangen. Nachdem er aber wieder frey geworden, hatte Constantinus der Grosse, der damahls eben herrschete, ihnen und ihrem König, dem Visimaro, Nieder-Ungern zu bewohnen vergönnet, woselbsten sie 40. Jahr und länger dem Römischen Reich allen Gehorsam erwiesen haben, biss dass sie auf des Feld-Herrn Stiliconis Anreitzen Franckreich eroberten. Es war aber der Visimarus in seinem sowohl daheim, als auswärtigen verübten Krieges-Handlungen ein berühmter Herr, und erstrecket sich die Zeit seiner Regierung auf 48. Jahr.

De Misislao, Herulorum ac Vandalorum rege decimo tertio. C. XIII.

Misislaus.

Misislaus (*a*) Visimari filius, Sarmatarum ac Gothorum rex potentissimus, uxorem duxit e Belgis, e qua sustulit Rhadagasum, secundum nominis ejus, mortuus, quum regnasset annos sex ac quadraginta.

Das dreyzehende Capitel.

Von Misislao, der Herulen und Wenden 13den König.

Misislaus, des Visimari Sohn, war ein gar mächtiger König der Sarmater und Gothen, er freyete in Niederland seine Gemahlin, mit welcher er einen Sohn, Radagasum, den andern dieses Nahmens, zeugete, und starb, nachdem er 36. Jahr regieret hatte.

De Rhadagaso, Herulorum ac Vandalorum rege decimo quarto. C. XIIII.

Rhadagasus.

Rhadagasus (*b*) Misislao patre prognatus, re militari omnium celeberrimus evasit. Nam quum Arcadius res imperii Romani tueretur, & Alaricus Gothorum rex, Athanarici filius, ex Balthorum familia nobilissima, a Visi-Gothis, qui stipendiis tunc privati in Pannoniam secessere, rex constitueretur, Rhadagasum Herulorum ac Vandalorum regem clarissimum evocavit, qui millibus mortalium trecentis, ut Fl. Blondus scribit, subito adfuit, quorum duorum auspicio Gothi in Thraciam, Pannoniam, Noricam, & Illyricum

Das vierzehende Capitel.

Von Radagaso, der Herulen und Wenden 14ten König.

Radagasus, des Misislai Sohn, war ein sehr berühmter Held im Kriege, dann wie der Arcadius das Römische Reich besass, und der aus dem fürtrefflichen Geschlechte der Balthorum entsprossene Gothen-König, der Alaricus, ein Sohn des Athanarici, zum König erwehlet ward von den Visi-Gothen, die in Pannonien fielen, da ihnen ihre Besoldung vorenthalten ward, hat er den Radagasum, der Herulen und Wenden nahmhafften König, aufgefodert, der sich auch geschwinde mit 300000. Mann, wie Fl. Bondus schreibet, eingefunden hat, unter welcher beyder Anführung denn die Gothen in Thracien, Pannonien, No-

intra-

lica lingua etymon petit *Mejerus* diss. de Mejeris c. 3. Sed rectius a Francico *Wiso*, dux & *Mar*, *Maer*, inclytus, famosus.

(*a*) Misislaus, Miezlaus, gladio clarus. Alexander Guagninus Sarm. Eur. f. II.

(*b*) Radagasus, cujus nominis est multiplex lectio apud Isidorum, Helmoldum, Zosimum, Crantzium. Petrejum. Et varia derivatio, vel a teutonico *gast* & *rathen*, i. e. homine promtissimo. Ita Masius, Tentzelius, Bangertus; vel a Slavico *Rsad*, gubernatio & *Ksiaz*, princeps, Dux regiminis. Quæ significatio convenit idolo Radegast, Marti Sclavorum, Deo Belli. Plura Frenzelius de Diis Sclavorum.

intravere, fœda cuncta populatione grassantes ac vastantes. In Italiam etiam irrumpentes Romam rerum quondam dominam cepere anno natalis sui millesimo sexagesimo quarto, a natali christiano quadringentesimo duodecimo. Et Rhadagasus quidem ultra progrediens in Vesulanis montibus circumventus, haud ita procul Fluentinis a Stilicone obsessus, rerum omnium inopiam pertulit, qui quum fugæ se paravisset a Romanis captus strangulatus est. Illo vero mortuo major nunquam Gothorum cædes. Etenim tanta tunc multitudo captivorum fuit, ut singuli pro aureis singulis pecudum more venderentur, post quam victoriam Stilico Vandalorum se regem prætitulavit, cum Euchario filio ab Honorio Cæsare haud ita multo interjecto tempore superatus. Et talis erat post egregia multa belli facinora Rhadagasi exitus, quem adeo charum sui habuere viventem ut extinctum indigetarent & *numinis loco colerent, a quo & amnes & vici inter Herulos nomen etiamnum obtinent.* Sextus Orosius Claudianus Eutropius Ablavius Meminit vero illius Aurelius Sextus, P. Orosius, CL. Claudianus, Eutropius, Ablavius. Excessit autem vita anno regni septimo ac trigesimo, ab orbe condito sexingentesimo supra quinquies millesimum, ab urbe Roma millesimo centesimo fere, a natali Christi anno quadringentesimo paulo amplius. Nam Visimarus rebus floruit trecentesimo quadragesimo. Reliquit vero Corsiconem filium heredem.

De Corsicone Herulorum ac Vandalorum rege decimo quinto. C. XV.

Corsico f. Georgio. Corsico (a) Rhadagasi filius patri successit, qui mortem ejus ulturus Hunnos in societatem accivit, & cum Gothis ac Vandalis per Gallias debacchatus quicquid inter alpes ac jugum Pyrenæum, quicquid item oceano ac Rheno includitur, occupavit. Antistites urbium cepit, flamines occidi jussit, templa vastavit & profanavit. Parochias dissipavit, martyrum reliquias effodit, agere sese rem perinde claram pro more religionis Vandalicæ existimans. Urbes insuper multas evertit, nec inter mala tanta ulli aut ætati aut sexui pepercit, incendiis, ruinis ac rapinis cuncta permiscens. Uxorem habuit ex Atrebatibus, qui inter Belgas etiamnum celebres, e qua Fredebaldum sustulit, mortuus anno regni quinto ac quadragesimo.

(a) Vid. inf. l. 3. c. 17.

rica und Illyrien gegangen und alles grausam verheeret und verwüstet. Sie sind auch in Welschland eingebrochen, woselbsten sie Rom, das vormahlige Haupt der Welt, im 1064sten Jahr nach ihrer Erbauung, und im 412ten Jahr nach der Geburth Christi, erobert haben; wie aber der Radagasus noch weiter fortgieng, ist er in dem Vesulanischen Gebirge umringet, und nahe bey Florentz von Stilicone belagert, woselbsten er den höchsten Mangel aller Lebens-Mittel erlitten, und wie er sich auf die Flucht begeben wollen, da ist er von den Römern gefangen und mit einem Strick erwürget worden, worauf denn eine grosse unerhörte Niederlage der Gothen erfolget, dergestalt, dass wegen der Gefangenen unglaublicher Anzahl, dieselbigen wie das Viehe Stickweise vor einen Gülden sind verkaufft worden. Der Stilico, welcher nach solchem erlangten Sieg sich einen König der Wenden genennet, ist kurtz darauf, nebst seinem Sohn Euchario, von dem Kayser Honorio überwunden. Solchen Ausgang nun hat nach so vielen ritterlichen verübten Krieges-Thaten gehabt der Radagasus, welchen die Seinigen dermassen geliebet im Leben, dass sie ihn nach seinem Tode für einen Gott angenommen und angebetet, dass auch Flüsse und Flecken annoch den Nahmen von ihm führen. Es gedencken aber seiner Aurelius Sextus, P. Orosius, Cl. Claudianus, Eutropius, Ablavius, und ist umkommen seines Königreichs im 37sten, und nach Erschaffung der Welt etwa im 5060sten, nach Erbauung der Stadt Rom im 1100ten, und nach der Geburth Christi ohngefehr im 400ten Jahre, zumahlen der Visimarus im 340sten Jahr im blühenden Aufnehmen sich befand. Der Radagasus hinterliess seinen Sohn Corsico zum Erben.

Das funffzehende Capitel.

Von Corsico, der Herulen und Wenden 15den König.

Corsico, des Radagasi Sohn, war des Herrn Vaters Nachfolger in der Regierung, dessen Tode er zu rächen, die Hunnen bewogen sich mit ihm in ein Bündniss einzulassen, durchstreiffte demnach mit den Gothen und Wenden, Franckreich und alles, was zwischen den Alpen und Pyrenæischen Gebirgen, ingleichen was zwischen dem Rhein und der Ost-See eingeschlossen lieget, nahm er ein. Die Obersten in den Städten zog er in Hafft, die Priester befahl er hinzurichten, die Kirchen verwüstete und entweihete er, die Pfarren vernichtete er, der Martyrer Gebeine liess er ausgraben, vermeynende, aus Veranlassung seines Wendischen Aberglaubens, dass er hieran ein herrlich Werck verrichtete. Ueberdem kehrete er viele Städte um, und in solchem seinem Wüten schonete er weder Alters noch Geschlechtes, sondern verödete alles mit Brennen, Morden und Rauben. Seine Gemahlin hatte er von denen unter den Niederländern annoch berühmten Atrebaten, mit welcher er den Fredebaldum erzeugete, im 45. Jahr seines Reichs verliess er die Welt.

De

De Fredebaldo, Herulorum ac Vandalorum rege decimo sexto. C. XVI.

Fredebaldus, Pacis procurator. FRedebaldus, Corsiconis filius, Herulorum ac Vandalorum rex, exercitus insuper Gothici imperator, Themiormam duxit uxorem, gente Scythicam, extinctus anno regni nono ac trigesimo, relicto Gunderico filio, herede, ex Themiorma prognato. (a)

De Gunderico, Herulorum ac Vandalorum rege decimo septimo. C. XVII.

Gunderi-cus, Güter. GUndericus (b) Fredebaldi filius patri successit, qui uxorem duxit filiam regis Beticæ e qua Gensericum & Guntamundum sustulit. Rebus bellicis apprime illustris erat. Nam Hispanias domuit, templa pro more Vandalorum multa incensa spoliavit, annosque prope quatuordecim bellorum tumultu loca pleraque vexavit, ac dein interiit anno regni tertio ac quinquagesimo.

De Genserico, Herulorum ac Vandalorum rege decimo octavo. C. XVIII.

Gensericus. GEnsericus, *homo* magnanimus, (c) & inter hæc sævus successit. Eudoxiam cum filiabus binis Roma abduxit, quarum alteram *Trasimundo* filio suo conjugem dedit. Treviros quoque eum cepisse quidam scribunt, martyrio ibi multos consecrasse, ac *dein in Africam reversum vita* ibi functum anno, ut putant, *regni septimo ac trigesimo, relicto domi Visilao inter cæteros filios.*

De *Visilao*, Herulorum ac Vandalorum rege decimo nono. C. XIX.

Visilaus. VIsilaus, *Genserici junior filius*, Herulorum ac Vandalorum rex, dux aliquamdiu exercitus Gothici. Uxorem habuit Adollam, filiam regis Saxonum, e qua Alaricum sustulit, mortuus anno regni decimo sexto.

De Alarico, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo. C. XX.

Alaricus. ALaricus, nominis illius tertius, Visilai filius, Herulorum ac Vandalorum rex, uxorem duxit e familia Burgundionum, quæ peperit *illi Albericum, fato* functus, quum regnasset annum unum supra vigesimum.

Das sechzehende Capitel.

Von Fredebaldo, der Herulen und Wenden 16ten König.

FRedebaldus, des Corsico Sohn, der Herulen und Wenden König, wie auch des Gothischen Krieges-Volcks Feld-Herr, nahm zur Ehe Themiormam, von Geburth eine Scythin, und starb im 39sten Jahr seiner Regierung, mit Hinterlassung Gunderichs, seines Sohnes, den ihme die Themiorma zum Erben gebohren.

Das siebenzehende Capitel.

Von Gunderich, der Herulen und Wenden 17den König.

GUnderich, des Fredebaldi Sohn, überkam nach seines Herrn Vaters Tode das Reich, und heyrathete eines Spanischen Königs Tochter, mit welcher er den Gensericum und Guntamundum gezeuget. Er war ein gewaltiger Krieges-Held, zumahlen er Spanien bezwungen, viele Kirchen, nach Art der Wenden, verbrannt und beraubet, und in die 14. Jahr unsäglich viel Güther mit Krieges-Unruhe erpresset, und viele Länder geplaget, letztlich ist er im 53. Jahr seiner Regierung Todes verblichen.

Das achtzehende Capitel.

Von Genserich, der Herulen und Wenden 18den König.

GEnserich, ein grosmüthiger, dabey auch grimmiger Herr, hat hiernechst das Reich angetreten. Er führete die Eudoxiam mit zweyen Töchtern von Rom hinweg, wovon er die eine seinem Sohne, dem Trasimundo, zur Gemahlin gegeben. Einige schreiben, dass er Trier auch erobert, und daselbst viel zu heil. Märtyrern gemacht habe, und zuletzt, wie er wieder nach Africa gekehret, daselbst im 37. Jahr seines Reichs gestorben sey, und unter seinen andern Söhnen zu Hause hinter sich verlassen habe den Visilaum.

Das neunzehende Capitel.

Von Visilao, der Herulen und Wenden 19den König.

VIsilaus, Genserichs Sohn, der Herulen und Wenden König, auch eine Zeitlang des Gothischen Krieges Heerführer, hatte zur Gemahlin die Adollam, des Sächsischen Königs Tochter, mit welcher er den Alaricum gezeuget, und starb im 16den Jahr des Reichs.

Das zwantzigste Capitel.

Von Alarico II. der Herulen und Wenden 20sten Könige.

ALaricus, der II. des Nahmens, des Visilai Sohn, der Herulen und Wenden König, heyrathete eine aus dem Stamm der Burgundier, welche ihm den Albericum gebahr, starb, nachdem er 31. Jahr regieret hatte.

De

(a) Jung. infr. lib. 3. cap. 18.
(b) Jung. infr. lib. 3. c. 19.
(c) a Gantz, totus, dicitur, v. infr. l. 3. c. 20.

De Alberico, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo primo. C. XXI.

Albericus. ALbericus, Alarici filius, Herulorum ac Vandalorum rex, uxorem accepit filiam regis *Sarmatarum*, e qua sustulit Joannem, regnumque sic *Sarmatarum suis* adjecit, qui pace insigni regno præfuit annos undetriginta.

Das ein und zwantzigste Capitel.

Von Alberico, der Herulen und Wenden 21sten König.

ALbericus, des Alarici Sohn, der Herulen und Wenden König, nahm zur Ehe des Sarmatischen Königes Tochter, mit welcher er den Johannem gezeuget. Dieser Gestalt vereinbahrte er der Sarmater Reich mit dem seinigen, und regierte 29. Jahr in ruhsamen Frieden.

De Joanne, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo secundo. C. XXII.

Joannes. JOannes, Herulorum ac Vandalorum rex, uxorem duxit filiam regis Noricorum oceani, e qua Rhadagasum progenuit, cognomento tertium, *cui & Sarmatarum regnum* ex hereditate reliquit, regnavitque annos quadraginta.

Das zwey und zwantzigste Capitel.

Von Johannes, der Herulen und Wenden 22sten Könige.

JOhannes, der Herulen und Wenden König, verehelichte sich mit des Königes aus Norwegen Tochter, welche ihm den Radagasum, den IIIten dieses Nahmens, gebahr, dem er auch das Sarmatische Königreich erblich verlassen. Die Zeit seiner Regierung erstrecket sich auf 40. Jahr.

De Rhadagaso, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo tertio. C. XXIII.

Rhadagasus. RHadagasus, Herulorum ac Vandalorum, *Sarmatarumque* rex, uxorem duxit Gubertinam, filiam regis Beticæ, e qua *Visilaum & Aritbertum edidit.* Adversus Marcomannos ac Sorabos præclara multa gessit, qui in vicinia habitant.

Das drey und zwantzigste Capitel.

Von Radagaso, der Herulen und Wenden 23sten Könige.

RAdagasus, der Herulen und Wenden und Sarmater König, nahm zur Gemahlin die Gubertina, eines Spanischen Königs Tochter, mit welcher er den Visilaum und Aritbertum gezeuget. Gegen die Marcomannen und Soraben hat er viel herrliche Thaten verübet.

De Visilao, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo quarto. C. XXIIII.

Visilaus. VIsilaus, cognomento secundus, Rhadagasi filius, Herulos, Vandalos, simul & Sarmatas sub ditione sua tenuit, qui uxorem duxit Hazigam, e stirpe Cimbrorum regia, quæ *peperit illi Billungum.* Regnavit vero annos undetriginta, regnique fines paterni plurimum auxit, *auctumque regnum Aritberto ex Rhadagaso patrueli reliquit.*

Das vier und zwantzigste Capitel.

Von Visilao, der Herulen und Wenden 24sten König.

VIsilaus, des Nahmens der andere, des Radagasi Sohn, hatte unter seiner Bothmässigkeit die Herulen, Wenden und Sarmater, und befreyete sich mit der Haziga, die aus Königlichen Dännemärckischen Stamme entsprungen war, welche ihm den Billungum gebohren. Er herrschete 29. Jahr und erweiterte die von seinem Hrn. Vater eroberte Königliche Gräntzen vielfältig, welches von ihm dergestalt vergrösserte Reich, er seinem leiblichen Bruder, dem Aritberto, hinterliess.

De Aritberto, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo quinto. C. XXV.

Aritbertus. ARitbertus, (a) Rhadagasi filius, Visilai germanus, Herulorum, Vandalorum, ac Sarmatarum rex, sub *Carolo illo magno militavit, a quo meruit uxoris ejus sororem* reginam, qui obiit anno regni sexto ac trigesimo, *Visilai* filio Billungo regni fasces suscipiente.

Das fünff und zwantzigste Capitel.

Von Aritberto, der Herulen und Wenden 25sten König.

ARitbertus, des Radagasi Sohn, und des Visilai Bruder, der Herulen und Wenden und Pohlen König, liess sich gebrauchen von Carl dem Grossen in Krieges-Diensten, und machte sich vermittelst dessen bey ihm dergestalt verdienet, dass er dessen Schwester zur Königlichen Gemahlin erhielte. Er starb im 36sten Jahr seiner Reiche, und hinterliess seines Brudern Sohn, dem Billungo, die Crone.

(a) Aritbertus, quem Autor alibi *filium aquilæ* vocat, ab *Asr*, aquila, & *Bar filius.* *de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.*

De

De Billungo, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo sexto. C. XXVI.

Billungus. Billungus, (a) Visilai filius, Herulorum ac Vandalorum rex, a Vistula amne, ac mediis Bructeris per *Vindelos*, Venetos, Bardos, Sargatios, Circipœnos, Lingonas, Cissinos, Polabos, Luconios, Cheronesum Cimbricam, Trœvas, ultraque Albim ad Visurgim Chaucorum usque ditionem tenuit. *Regia ejus Megapolis, tunc florentissima*, in qua *ædem virginum Vestalium primus* ipse excitavit, anno fere a natali
A. C. 986. Christiano nongentesimo octogesimo sexto. E conjuge priore *Mizilaum*, *Sedericum*, *Naconem* sustulit. Vita functa illa a principibus finitimis, sui studiosis, semel iterumque de amplectenda fide commonefactus, academiæ tandem sese Christianæ devovit, latice sacro renatus. At in persuasione ea ut perpetuo perseveraret sororem illi Vagonis antistitis Coloniæ antiquæ Cheronesi, virginem venustissimam desponderunt, & mox collocarunt, e qua filiam sustulit Hodicam, quæ facta est Megapoli virginum sanctimonialium antistes sacrificula. Nec tam multo interjecto tempore Billungus Mizilai filii suasu fidem rejecit, conjugem repudiavit. Et mox conversis in christicolas armis loca circumcirca universa sacra profanavit, legibus christianismi rejectis, mori in majorum ceremoniis prætulit.

Das sechs und zwantzigste Capitel.

Von Billungo, der Herulen und Wenden 26sten König.

Billungus, des Visilai Sohn, der Herulen und Wenden König, war ein Herr von dem Fluss der Weichsel an, über die Preussen, Vindelier, Veneter, Barder, Sargater, Circipœner, Lingoner, Kissiner, Palaber, Luconier, den Cimmerschen Chersonesum, Treva, (Hamburg) und über die Elbe werts biss an die Weser und der Chaucer Gebieth. Seine Königliche Haupt-Stadt Megapolis befand sich in trefflichem Stande, worinnen er zum ersten ein Nonnen-Closter gestifftet, ohngefehr im 986sten Jahr nach der Geburth Christi. Mit seiner ersten Gemahlin zeugete er den Mizilaum, Sederich und Nacon, und nachdem selbige verstorben, ward er von denen benachbarten Herren, seinen guten Freunden, zu unterschiedlichen mahlen ersuchet, sich zum Christlichen Glauben zu bekehren, dahero er denn letztlich denselben angenommen, und in den Bund der heiligen Tauffe getreten. Damit er nun beständig bey solcher seiner Andacht verharren müste, haben sie ihm des Ertz-Bischoffs von Cöln Schwester, ein überaus schönes Fräulein, zugefreyet, und bald darauf ihm beygeleget, mit welcher er eine Tochter, Nahmens Hodica, gehabt, so im Jungfräulichen Closter Megapolis Aebtissin geworden. Nicht lange Zeit aber darnach, hat er, der Billungus, auf seines Sohns des Mizilai Bereden, sich vom Glauben gewendet, und seine Gemahlin verstossen, stracks darauf die Waffen gegen die Christen gewendet, und rund umher alle geheiligte Oerter entheiliget, auch mit Hintenansetzung des Christenthums, in seiner Vorfahren alten Gebräuchen zu sterben erwehlet.

De Mizilao, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo septimo. C. XXVII.

Mizilaus. Mizilaus, Billungi filius, in regno successit, idololatriæ ab incunabulis mancipatus, & fidei inter hæc asseclis omnibus sævus perinde ac truculentus. Privignam a ritu sacro avocavit invitam, eamque Booslavo, Sarmatarum regi, conjugem dedit, cœtu virginum illustrium reliquo aurariis, ac equitibus suis auratis & aulicis communicato, quibusdam & in Rugios missis. Moriens vero *Mistævonem & Mizidrachum reliquit liberos* superstites, e Sophia regis Pannonum filia. At Booslavus socer cum Ottone tertio, Cæsare Romano, fœdere icto Sarmatas universim a Vistula ad Vindum usque ad fidem compulit, multum opitulante Adelberto antistite, genti etiamnum inter divos claro. Bojemos vero Spitenæus dux, Pontifice maximo Stephano, septimo, convertit.

Das sieben und zwantzigste Capitel.

Von Mizilao, der Herulen und Wenden 27sten König.

Mizilaus, des Billungi Sohn, welcher das Reich eroberte, war der Abgötterey von Jugend auf zugethan, und bezeugete sich gegen alle rechtgläubige wütend und grausam, seine Halb-Schwester (Hodicam) hat er wider ihren Willen aus dem Closter genommen und sie an den König in Pohlen, Booslaum, vermählet, (welcher vom Kayser Ottone III. zum dritten Könige in Pohlen gemacht) das übrige Gott gewidmete Frauen-Zimmer, hat er theils seinen Rittern, Edelleuten und Hoff-Leuten gegeben, theils hat er sie nach Rügen weggeschicket. Seine hinterbliebene mit Sophien, des Hungarischen Königs Tochter, gezeugete Söhne, da er starb, waren Mistævon und Mizidrach. Der Booslaus, aber sein Schwager, machte einen Bund mit dem Römischen Kayser Ottone III. und zwang die Pohlen, von der Weichsel biss an die Oder insgesamt sich zu bekehren, wozu dann insonderheit sehr behülfflich war, der unter der Anzahl der Heiligen annoch sehr Berühmte Bischoff Adelbertus. Die Böhmen aber hat der Hertzog Spitenæus, unter Pabst Stephano VII. bekehret.

De-

(a) Bilugus apud Helmoldum, Billing apud Fabricium in Orig. Saxon. Idem ac Candidus. Unde *Bielcke* ap. Simon Pauli & Latomum.

De Mistævote, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo octavo. C. XXVIII.

Mistævo. Mistævo, (a) genitori Mizilao elato successit, *una cum Germano Mizidracho.* Multa ut temporibus illis bella ipsis, plurima cum Saxonibus. Ab iis enim bello fracti, quum avaritia immodica depecularentur, & pendendo ære annuo prægravarentur, a fide quam nuperi susceperant facile defecere, libertatem a majoribus relictam ferro tutati. Sollicitatus per tempus id Mistævo a Saxonum duce *Bernone in bellum* quod navarat, pollicita expeditionis præmio filia, cum equitibus eum mille amplius prosequutus est, quorum pars plurima desiderata. Reversus itaque dari sibi filiam postulat, nuptiis celebrandis præstitui diem. *Spe vero illusus, Theodorico insuper Marcomanno* connubia in comitiis illustrium multorum improbante & dissuadente, religionis hostem, imo desertorem, & canem appellitante, ut rescivit Mistævo, rem haud æquabili animo tulit. Quare primo quoque tempore primarios suos in universum omnes in urbem Rhætam tunc amplissimam convocat, humaniter singulos compellat, injurias publicitus dequestus ad ultionem hortatur. Operam ergo illi pollicentur suam, si modo strenue injurias eas sit ulturus. Macti, inquit ille, este, carus canem agam, rictum exertabo, æmulos mordicus mulctabo, retaliationem minime vulgarem desumam. Atque ita exercitu subitario Cheronesum populabundus ingressus vastavit. Coloniam antiquam, regionis tunc principem, & antistitum metropolim igni ferroque quassavit, flamines occidit, ordinis canonici viros pæne omnes pecudum more mactavit. Qui superfuere eos cepit, & dissecto crucis instar cranio per urbes Vandalorum plurimas spectaculum dirum præbuit, manibus inter hæc post terga revinctis, hæc illi sacra catharmata. Nec cessavit, donec per ignominiam summam animum exhalarent, inter quos Odoacer presbyter, dignitate cæteris præpositus, martyrii quoque fastigium meruit, quorum natales ad nonas Julias melior posteritas triumphat. Sed & Ammopolim urbem percelebrem, quæ ab Ammone, hoc est Jove, nomen tenet, qui ἄμμων Græcis, quæ Cl. Ptolomæo τρήουα, Træva, Ptolomæus præter opinionem omnium cepit, & or-

Das acht und zwantzigste Capitel.

Von Mistævon, der Herulen und Wenden 28sten König.

Dieser Mistævon ist ein berühmter Krieges-Held unter Henrico Bavaro dem 2ten gewesen. Mistævon kam, nebst seinem Bruder, dem Mizidrach, nach des Herrn Vaters Tode zum Regiment. Sie hatten viel Kriege, insonderheit mit den Sachsen; Als ihnen dieselbige nun zu starck fielen, sie auch durch unersättigen Geitz zu sehr beschwerten und mit jährlicher Schatzung so übermässig drücketen, fielen sie gar leicht von dem Glauben, welchen sie neulich angenommen, wieder ab, und haben die von ihren Vorfahren überlieferte Freyheit mit dem Schwerdte vertheidiget. Und als um diese Zeit der Mistævon von Bernon, (Bernhard) Hertzogen zu Sachsen, ersuchet ward, dass er ihm im Kriege zu Hülffe kommen möchte, mit Versprechen, dass er ihm an statt der Belohnung solches Hülff-Zuges seine Tochter geben wolte, ist er selbigem mit mehr als 1000. Pferden, davon er auch den meisten Theil eingebüsset, zugezogen. Nachgehends wie er wieder zurück gelanget, hat er begehret, dass ihm die Tochter möchte gegeben und ein Tag zum Beylager angesetzet werden. Da aber Mistævon vernahm, dass ihm betrügliche Hoffnung gemacht wäre, dass der Marggraf Diedrich von Brandenburg auch überdem in einer vornehmen Versammlung vieler Fürsten und Herren solche Verheyrathung nicht gut geheissen, sondern davon abgerathen, und ihn für einen Feind des Christlichen Glaubens, ja gar einen Abtrünnigen, und vor einen Hund gescholten hätte, ergrimmete er, und foderte ohnverlängt seine Reichs-Stände zusammen, in die damahlige herrliche Stadt Rhæta, redete einen jeden gar gnädig an, und beklagte sich öffentlich des zugefügten Schimpffs, mit Vermahnung, ihm zu Erlangung der Rache behülfflich zu erscheinen; Und da sie sich heraus liessen ihm unterthänigst beyzutreten, daferne er nur entschlossen wäre, die Schmach aufs schärffeste zu eyfern; sprach er: Bezeuget euch nur keck, sie haben mich einen Hund genennet, ich will mich als einen Hund erweisen, ich will den Rachen auffsperren, ich will meine Wiederwärtigen mit Beissen anfallen und von ihnen keine schlechte Rache nehmen. Hierauf streiffte er mit einem in schleuniger Eile versammleten Krieges-Heer in Holstein hinein und verheerete selbiges, und Oldenburg verwüstete er mit Feuer und Schwerdt, ertödtete die Priester und schlachtete schier alle Thum-Herren, gleichwie das unvernünfftige Vieh, die noch übrig blieben waren, fing er, zerschnitt ihnen Creutz-weise die Hirn-Schale, liess sie als ein grausames Schau-Spiel durch die meisten Wendischen Städte, mit auf den Rücken zusammen gebundenen Händen herum führen, und machte also aus ihnen heil. Feg-Opfer; welches er denn so lange trieb, biss sie in höchster Schande ihr Leben endigten, worunter der Priester Odoacer, welcher vermöge aufgetragener Würde, denen andern fürgesetzet war, die Märtyrer-Crone gleichmässig erlanget hat, ihren Gedächtniss-Tag aber begehen die GOtt ergebene Nachkommen den 7. des Heu-Monaths. Er hat auch die (von Cl. Ptolomæo Træva genennete) weit berühmte Stadt Ammopolis oder Hamburg, so den Nahmen führet von Ammon, das ist, dem Jupiter, als welchen die Griechen Ammon heissen, über alles Vermuthen erobert und sowohl Manns-

(a) Mistivæus, apud Dubravium Mistibogius, a *miesto*, locus & *Bog Deus.* Deus vicarius.

dinis sacri viros juxta & fœminas, qui terrore immanitatis tam efferatæ perculsi in ædibus ibi sacris profugium quæritantes delituerant, & propinquante hoste cryptoporticis undecunque & hypogæis sese illatebrarunt, non uno lethi genere ad carnificinam pertractos ad unum perdidit, suis etiam ac insontibus sævus & truculentus. Moribus illis perditissimis Vandalorum religio sacrosancta, quæ gliscere jam paululum cœpit, pessum ivit. Nec multo post Marcomannus autor contemnendi Mistævonis, tyrannidem immodicam exercens, a suis explosus, dignitate exutus, Parthenopoli quæ CL. Ptolomæo μαυΐον, Mævium, extorris consenuit, mendicabulum habitus, qua calamitate misellus elatus est. Mistævo vero in ultima pæne ætate moribus mutatis gestorum penitus, in album se Christianorum adscribendum depoposcit, & quum a suis ob id detestaretur, exilium sibi voluntarium indixit, ac in urbe, quæ Vicusbardorum, tunc frequentissima, antistite insuper peculiari honestata, vitæ reliquum pientissime exegit, *Anadracho, Udone, ac Gneo filiis* superstitibus, ex Margareta Henrici cæsaris filia, aut potius nepte.

Ptolomæus.

als Frauens-Personen geistl. Standes, welche aus Furcht und Schrecken solcher unmenschl. Grausamkeit, ihre Zuflucht zu den Kirchen nahmen, um sich daselbst zu verbergen, sich auch, da der Feind hinein drang, in Grüfften und Kellern versteckten, ohne eintzige Begnadigung heraus schleppen, und durch mancherley Art des Todes, auf die Fleisch-Banck liefern lassen. Gegen die Seinen und gegen die Unschuldigen bezeigete er sich ebenmäsig grausam und Blut-dürstig. Durch welche verderbliche Unruhe der Wenden dann geschehen, dass der heil. wahrhafftige Gottesdienst, welcher ein wenig anzuglimmen begunte, gar wieder gedämpfet und bey ihnen verloschen ist. Kurtz darauf haben auch den Marggrafen, der ein Anstiffter war der dem Mistævon erwiesenen Schmach, als er zu sehr wütete, die Seinigen vertrieben und seine Feinde ihn entsetzet, dergestalt, dass er zu Magdeburg, (welches von dem Ptolomæo Mævium genennet wird,) sein Leben im Elende Bettelweise zubringen, und in solchem Jammer sterben und sich beerdigen lassen müssen. Der Mistævon aber kam schier im höchsten Alter zu andern Gedancken und bereuete die vorigen verübten Thaten, liess sich auch vermittelst der heil. Taufe in die Zahl der Christen einschreiben, und da die Seinigen ihm desswegen auffätzig wurden, ist er in ein freywillig Elend gezogen, und hat in Bardowick, einer damahls Volck-reichen Stadt, und worinnen überdem ein Bischöfflicher Sitz war, die übrige Zeit seines Lebens in grosser Gottseligkeit geendiget, und seine Söhne, den Anadrach, Udo und Gneus, die er mit Margarethen, des Kaysers Henrici Tochter, oder vielmehr dessen Enckel erzeuget hat, zu Erben hinterlassen.

De Anadracho, Herulorum ac Vandalorum rege vigesimo nono. C. XXIX.

Anadrachus.

ANadrachus,(a) Mistævonis filius, in regno successit, qui moriens anno fere a natali christiano millesimo decimo quinto. *Nicolotum filium parvulum* reliquit. At quid egerit, temporum iniquitate periit.

Das neun und zwantzigste Capitel.

Von Anadrach, der Herulen und Wenden neun und zwantzigsten König.

ANadrach, des Mistævonis Sohn, hat wieder die Regierung angetreten, und wie er etwa ums Jahr nach der Geburth Christi 1015. gestorben, hinterliess er den Nicolatum, so annoch ein Kind war. Was aber von ihm verrichtet, ist wegen Missgunst der Zeit nicht an uns gelanget.

De Udone, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo. C. XXX.

Udo.

UDo, Mistævonis filius, Anadrachi germanus, *Nicoloto patrueli, ob annos infantiles excluso*, regnum moderandum suscepit, osor & extirpator *persuasionis nostræ* insignis. Post multa itaque quæ crudeliter perpetravit, ne suis quidem parcens, ab equestris ordinis viro transfuga quodam, qui a Saxonum gente descive-

A. C. 1095. rat, ferro occubuit, anno millesimo quinto supra nonagesimum, relicto ex Maria regis Cimbrorum filia *Godescalco, filio, regni successore*, & filia quæ nupsit Blussoni, natalibus clarissimis orto.

Das dreyssigste Capitel.

Von Udo, der Herulen und Wenden 30sten König.

UDo, des Mistævons Sohn, des Anadrachs Bruder, nahm, mit Hintansetzung seines wegen der Kindheit annoch untüchtigen Vettern das Reich in Verwaltung. Er war ein hefftiger Feind und Verfolger unsers Gottesdienstes, der auch nach vielen grausamen verübten Thaten der Seinen keinesweges schonete, daher er denn von einem Ritter, so abtrünnig worden, und von den Sachsen zu ihm übergangen war, mit dem Schwerdt erwürget worden im 1095sten Jahr. Er hinterliess von Maria, des Dänischen Königs Tochter, einen Sohn, Nahmens Gottschalck, zum Reichs-Erben, und eine Tochter, die vermählet ward an den Blusso, einen aus vornehmen Stamme gebohrnen Herrn.

De

(a) Anadrachus, Anatrogus, ab hasta dictus.

De Godescalco, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo primo C. XXXI.

Godeschalcus. GOdescalcus, (a) Udonis regis filius, successit rex inclytus, & ad fidem ante conversus, quam regni fasces assumeret. Annales Cimbrorum, autore Saxone grammatico, Apribignæo genitore prognatum tradunt, fidei christianæ observantissimo. (b) Ætate adhuc tenera litterarum latinarum rudimenta accepit. Nihil illi antiquius quam necem ulcisci paternam. Quare diademate regio in urbe Veneta de more inauguratus, indidem orationem ad suos habuit. Cheronesum armis dein adortus, & universa vastans clade sanguinaria brevi sibi loca ea subjecit, de hostibus ultionem sumpsit. Et jam Canutus Cimbrorum rex cognomento Gamelus bellis suorum urgebatur, Noricis ac Suevis rebellibus, adversum quos imperator exercitus Godescalcus designatus victoriam insignem adeptus est. Sed & Britannorum regem Cimbris per tempora ea insultantem brevi compescuit. Quibus bellis feliciter gestis Syritham meruit, Suenonis regis Cimbrorum filiam, virginem speciosissimam, cum dote summa, quacum pompa illustri rediit, a suis honorificentissime excepto. Deformitatem vero soli intuitus, & agrorum faciem incultam miseratus, quæ bello vastata instaurare rursum cœpit. Infideles cohibuit, templa instituit, religiosis etiam ac vestalibus virginibus cœnobia donavit, declamare & prædicare ipse *solitus persuasionem christianam lingua Vandalorum, quam ignorarunt temporis illius sacerdotes, gentili, ab auditoribus suis Leontii in Albis* ripa, in media concione cruciabiliter cum Popone presbytero, aliisque multis *sacri ordinis* viris *occisus*, septimo Idus Junias anno fere a natali christiano millesimo quadragesimo, ex uxore priore Symbulla regis Sarmatarum *filia, Bute, ex Syritha vero Cimbrorum Henrico, liberis* superstitibus, inter divos relatus, qui si vivere sibi diutius licuisset, in animo habuit barbaras pro fide Roxalanorum, immanesque gentes adire, & belli viribus convertere. Conjunx optima contemptim deinceps habita, bonis insuper omnibus exspoliata, ipso etiam mundo muliebri exuta, Megapoli consenuit, qua in urbe maritus ædes sacras tres excitavit, fidei perfugium. Nec malo tanto expleti Vandali, divum mox Anscarium, archipræsulem Bremanum, Ammopolitanum

Das ein und dreyssigste Capitel. Von Gottschalck, der Herulen und Wenden 31sten König

GOttschalck, des Königs Udo Sohn, ein rühmlichster Herr, welcher vor angetretener Regierung zum Christl. Glauben sich schon bekannt hatte, von dem Saxo Grammat. in der Dänischen Chronic schreibet, dass er von einem dem Christl. Glauben eiferig zugethanen Vater, dem Apribignæo, gezeuget, ist in der Regierung gefolget. Er hat in seinem zarten Alter den Grund zur Lateinischen Sprache geleget, und nach der Zeit um nichts fleissiger sich bemühet, als seines Hrn. Vaters Todt zu rächen. Da ihm, dem alten Herkommen zu Folge, in der Stadt Veneta die Königl. Crone aufgesetzet ward, hat er daselbst an die Seinigen eine öffentliche Rede gehalten, nachgehends griff er Holstein an mit Waffen, verheerete alles, bemächtigte sich auch der gantzen Gegend vermittelst eines blutigen Treffens in geschwinder Eile, und rächete sich dergestalt an seinen Feinden; Und als der Dänische König Canutus, mit dem Zunahmen Gamelus, von den Seinigen mit Krieg bedränget ward, indem die Schweden und Norwegen sich ihme wiedersetzten, erhielt der Gottschalck, der gegen sie zum Feldherrn über das Krieges-Volck gesetzet ward, einen herrl. Sieg von ihnen. Ja er trieb auch den Britannischen König, der die Dänen zu der Zeit überzog, zu paaren. Nach welchen glücklich geendigten Kriegen, dann er erhalten die Syritham, des Dänischen Königs Sveno Tochter, ein über alle massen schönes Fräulein, zusamt einem stattlichen Brautschatz, mit welcher er, vermittelst eines grossen Gepränges, wieder anheim gelanget, und von den Seinigen aufs unterthänigste empfangen worden. Wie er aber das Feld so gar öde und wüste liegend befand, bedaurete er, dass es so unbebauet aussahe, und fieng an wieder in Stand zu bringen, was durch den Krieg verwüstet war. Er hielt die Ungläubigen im Zaum, er stifftete Kirchen, er richtete für die Mönche und Nonnen Clöster auf, und da er sich nicht scheuete selbst den Christl. Glauben zu lehren und zu predigen, in Wendischer, als seiner Mutter-Sprache, welche den damahligen Predigern unbekannt war, ward er zu Lentzen an der Elbe, mitten in der Nacht, nebst dem Priester Popo und anderen vielen Christlichen Ordens-Leuten, im Jahr nach Christi Geburth 1040. den 7. Brach-Monaths, elendiglich erschlagen. Von seiner ersten Gemahlin, der Symbulla, des Polnischen Königs Tochter, liess er den Bute, von der Syritha aber, des Dänischen Königs Tochter, den Henrich nach, und ward in die Zahl der Heiligen gesetzet. Dafern ihm der Höchste das Leben länger gefristet, hatte er bey sich den Schluss gefasset, des Christlichen Glaubens wegen sich an die rauhen Roxalaner und andere ungeheure Völcker zu machen, und vermittelst Krieges-Zwang zu bekehren. Seine höchstlöbliche Gemahlin ward nachgehends gantz verächtlich gehalten, ward aller Güther überdem verlustig, ja ihres Königl. weiblichen Schmucks gantz beraubet, und muste ihr Leben zu Mecklenburg in hohen Alter schliessen, woselbst ihr hochsel. Herr drey Kirchen zu Erhaltung des wahren Glaubens gebauet hatte. An dieser Grausamkeit sind die Wenden noch nicht gesättiget gewesen, sondern haben kurtz darauf, den Ertz-Bischoff zu Bremen, Anti-

(a) Godeschalcus, *Gottschalck*. Opitius in Rythmum de S. Adone p. 9.

(b) Et formato in gymnasio monasterii Luneb. *Sagittarius* Memorab. Luneb. p. 17. D. 10.

antistitem, in Polaborum finibus offensum, captum, lapidibus ruere instituerunt, cum multis suorum quos vir sanctus, impetrato a percussoribus ante ut e vita migrare illos cerneret, ad fidei constantiam acerrime hortabatur, postremus ipse suorum occisus, genubus humi innixus, saxis & ipse adobrutus. Et talis erat viri divini exitus, quum Joannem episcopum tum Megapolæum, quem ex Albanacti regno Godescalcus ante acciverat, virum insignem, captum spectaculo servarent. Nam mox fustibus cæsum, & per urbes insignes omnes ridicularium vexatum in Rhæta tandem, truncatis ante manibus ac pedibus, peremerunt, artubusque corporis reliquis lancinatis ac minutatim dissectis ovantes in itinere disperserunt, capite tantum integro adservato, & Rhadagaso numini summo, conto adfixo in Rhætræ delubro immolato. Blussonem præterea virum integerrimum, qui sororem habuit Godescalci regis, avibus malis ut vulgi sævitiam compesceret adventantem, licentiam puniturum, manibus ac pedibus populatum trucidarunt. Permotus *insolentia tanta Ordelaphus, Saxonum dux illustris, annos bis senos non cessavit bello in Vandalos debacchari.* At sæpe sæpius dispalatus ac profligatus nihil in gente immanissima profecit Neque vero cessavit malum infelicissimum illud, donec suborto bello intestino, quo Rhætarii & Vindeli de Rhadagasi gazophylacio cum Cissinis ac Circipœnis armis discernerent. Victi ergo præliis tribus Rhætarii ac Vindeli, multis utrinque desideratis dum stipendiariorum auxilio pugnam instaurant infeliciter iterum congredientes bonam magnamque exercitus partem amisere, sic pacem coacti redimere æris vi maxima, quo onusti principes abiere. Et episcopium Coloniæ antiquæ Cheronesi grassantibus bellis illis *per annos ferme quatuor ac octoginta sine antistite jacuit*, mox cessantibus instauratum, Abelino inter primos tunc præsidente, in Polaborum vero metropoli Aristone, qui ex Solymis evocatus erat. Cœpit vero *præsulatus* Coloniæ Cheronesi antiquæ ab Ottone primo, Cæsare Romano, anno a natali christiano noningentesimo quadragesimo quarto, Marco ibi antistite primo. Sed & *Megapolensis ab Obetritarum sive Herulorum regibus* sub eodem quoque *Ottone quadragesimo fere tertio.* At Polaborum ab Henrico Saxonum duce maximo cognomento Leone, sive ut nonnulli, superbo, qui in Ammopolitanum tum omnes refereban-

scharium, der auch Bischoff zu Hamburg war, im Lande Sachsen aufgefangen, ihn angefasset, und zu steinigen, nebst vielen der Seinigen vorgehabt, welche der heil. Mann (nachdem er von seinen Mördern erlanget, dass er zuletzt sterben möchte) gantz eiferig zu des Glaubens Beständigkeit vermahnet; zuletzt, da alle diejenigen, so er bey sich hatte, ums Leben gebracht waren, fiel er auf die Knie zur Erden, und ward gleichmäsig mit Steinen bedecket. Solch ein Ende nahm der Gott-ergebene Mann, eben zu der Zeit, wie sie den Johannes, damahligen Bischoff zu Mecklenburg, einen trefflichen hiebevor von König Gottschalck aus dem Königreiche Schottlande, dahin gefoderten Mann, gefangen hielten, den sie dann kurtz darauff mit Prügeln abgeschlagen durch alle vornehmste Städte zum Gelächter herum geführet, endlich zu Rheta, nachdem sie ihn an Händen und Füssen verstümmelt, ums Leben gebracht, zergliedert und zu kleinen Stücken zerhauen haben, die sie mit Frohlocken auf dem Wege lang hin und wieder gestreuet, das Haupt, welches sie nur allein gantz liessen, steckten sie auf einen Spiess, und opferten es ihrem vornehmsten Abgott Radegast im Tempel zu Retha. Sie hieben überdem die Hände und Füsse ab, und nahmen das Leben dem Blusso, einem aufrichtigen rechtschaffenen und redlichen Herrn, welcher des Königs Gottschalcken Schwester Mann, und zu seinem grossen Unglück, des Volcks Muthwillen zu steuren und dessen Grausamkeit zu bestraffen, angelanget war, durch welchen grossen Frevel denn der Durchl. Hertzog zu Sachsen, der Ordelaphus, bewogen ward, 12. Jahr unnachlässig die Wenden mit Krieg zu beunruhigen. Er hat aber, nachdem er gar offt und vielmahls geschlagen und in die Flucht getrieben, gegen das wütende Volck nichts schaffen mögen, und dieses trauerwürdige Uebel, hat nicht ehe aufgehöret, biss ein innerlicher Krieg sich erregte, worinnen die Rhetarier und Vindelier mit den Kissinern und Circipœnern, um des Kirchen-Schutzes des Radagasti willen sich im Waffen-Streit einliessen, da denn die Rhetarier und Vindelier in 3en Schlachten den Kürtzern gezogen, und als sie von beyden Theilen eine ziemliche Anzahl ihres Volcks verlohren, und vermittelst fremder um Besoldung erlangter Hülffe, nochmahlen eine Schlacht wageten, sind diese wiederum gantz unglücklich im Treffen gewesen, und haben ein gut und gross Theil des Krieges-Volcks eingebüsset, dahero sie gezwungen worden, den Frieden zu erkauffen durch ein ansehnlich Stück Geldes, welches die Fürsten fein zu sich genommen, und davon gezogen. Unter währender solcher Krieges-Unruhe lag das Bischoffthum in Holstein fast 84. Jahr ohne Bischoff wüste, nach deren Verfliessung ward es wieder aufgerichtet, da denn unter den Vornehmsten daselbst, der Abelinus, und zu Ratzeburg der von Jerusalem dahin beruffene Aristo die höchsten Würden der Oerter vertraten. Es ist aber das Bischoffthum Oldenburg in Holstein anfänglich gestifftet worden unter dem Römischen Kayser Otto I. im Jahr nach der Geburth Christi 944. Der erste Bischoff ist Marcus gewesen. Das Bischoffthum Mecklenburg hat seinen Anfang gleichfalls unter selbigem Ottone I. ohngefehr im Jahr Christi 943. genommen, und ist dem Könige der Obotriten und Herulen zu dancken; das Ratzeburgische ist von dem berühmten Hertzoge zu Sachsen, dem Heinrich, mit dem Zunahmen der Löwe, oder wie er von einigen andern genennet wird, dem Hochmüthigen angeleget worden; welche Bischoffthümer, damahls alle nach Hamburg hingehöreten, vermöge der von dem

tur,

tur, a Caroli illius magni filio Ludovico institutum, nunc cum plerisque aliis in archiepiscopatum Bremanum, qui ante cœpit autore Carolo, anno fere septingentesimo octogesimo quarto. Verum Cimbri fidem non multo inde agnovere christianam, sub rege Humoldo, qui Haraldus, anno a natali christiano octingentesimo trigesimo secundo, qui quum dein a religione deficerent, ab Henrico sunt cæsare Romano restituti, sub Mulbano rege. Saxo grammaticus Cimbricis annalibus fidem amplexos scribit Frotone rege, Canuti filio, Agapeto pontifice maximo.

Kayser Ludewig, des Grossen Carls Sohn, geschehenen Stifftung. Nun werden sie nebst vielen andern gerechnet unter das vorhin schon von dem Carolo ohngefehr im 784sten Jahr gegründete Ertz-Stifft Brehmen. Die Dänen haben auch um diese Zeit schier zum Christlichen Glauben sich bekennet unter dem Könige Humoldo, sonst Haraldus geheissen, im Jahr nach Christi Geburth 832. welche, da sie nachgehends von dem bekannten Gottesdienst abfielen, von dem Römischen Kayser Heinrich darzu wieder gebracht seyn, unter dem Könige Mulbano. Saxo Grammaticus schreibet in der Dänischen Chronic, dass sie den Glauben unter dem Könige Froto, des Canuti Sohn, zu Zeiten des Priesters Agapeti angenommen.

De Bute, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo secundo. C. XXXII.

Bute. BUte, (a) Godescalci regis filius, successit, a suis brevi ne necem ulcisceretur paternam cum Henrico privigno explosus, *Critone Rugio*, tyranno, hoste fidei acerrimo adscito, Gryni filio. Bute ergo in Vicum Bardorum confugit, ut auxilia a Saxonum ducibus expostularet, qui mox illum pro vetere Obetritarum amicitia restituerunt, cæterum suis semper infensum, quum quod religionem amplecteretur christianam, tum quod fœdera iniisset externa, *a Critone* per insidias sublatus, in arce Cheronesi Plona, anno fere millesimo, sexagesimo sexto, *regnum percussore occupante*, quamvis *Pribislao & Nicoloto* (b) *ex Ida* Rugia *liberis superstitibus*, instaurata ante urbe a genitore excitata, quam Buten nuncupavit.

Das zwey und dreyssigste Capitel.

Von Bute, der Herulen und Wenden 32sten König.

BUte, des Königs Gottschalcks Sohn, folgete zwar in der Regierung, ward aber in kurtzen, damit er seines Herrn Vaters Tod nicht möchte rächen, mit seinem Halb-Bruder, Henrich, verstossen. Hergegen Crito, des Gryni Sohn, aus Rügen, ein Wüterich und abgesagter Feind des Christl. Glaubens, an seine statt wieder gefodert, weswegen denn der Bute nach Bardowick geflohen, um Hülffe bey den Hertzogen zu Sachsen zu suchen, welche ihn dann ohnverlängt, vermöge der alten Freundschafft mit den Obotriten, wieder eingesetzet haben, weil er aber beydes der Christen ihrem Gottesdienst zugethan, u. auch mit Bündnissen den Fremden verpflichtet war, haben ihn die Seinigen stets gehasset, u. ist von dem Critone durch Hinterlist aus dem Wege geräumet, zu Plön, auf einem Holsteinischen Schlosse etwa im 1066. Jahr. Das Reich nahm sein Mörder, ungeachtet dass er Kinder, nemlich den Pribislaum und Nicolotum, von, Ida einer Rügianerin, hinterliess. Die von seinem Hrn. Vater vormahls erbauete Stadt, hat er in guten Stand zu setzen sich angelegen seyn lassen, und sie Bute genennet.

De Critone, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo tertio. C. XXXIII.

Crito. CRito (c) percussor, rex, sive potius tyrannus, regnum haud ita diu obtinuit. Nam Henricus comperta germani nece exercitu Cimbrorum maximo proxima quæque populatus spoliis opimis suos ditavit. Moxque iterum ac tertio rediens Vandalos usque adeo & tyrannum, lassavit ut petere pacem cogerentur, & regni simul potiundi cum Critone facere facultatem. Sed id tyrannus tanto facilius annuebat, quanto sperabat opportunius competitorem e medio tollere, quem vincere armis non posset. Nec dubium, quin negotio parvo Henricus elatus fuisset, si non a Critonis conjuge Sclavina, ut tyrannum declinaret, præmonitus fuisset. Ea enim in necem mariti adulescentem ultro sollicitavit, con-

Das drey und dreyssigste Capitel.

Von Critone, der Herulen und Wenden 33sten König.

CRito, der Mörder, mehr ein Wüterich als König, besass nicht so gar lange das Reich. Dann Heinrich, nachdem er seines Brudern Todt erfahren, durchstreiffte er mit einem grossen Krieges-Heer der Dänen, die nechst gelegenen Oerter, und bereicherte die Seinen mit trefflicher Beute. Dannenhero wie er dergestalt zum andern und dritten mahl stracks wieder kam, mattete er die Wenden samt dem Wüterich so sehr ab, dass sie genöthiget wurden, den Frieden zu begehren, und ihm zu vergönnen, dass er nebst dem Crito die Regierung führen solte, worein denn der Wüterich desto eher willigte, so viel leichter er hoffete seinen Gegen-Mann, den er mit Waffen zu überwinden nicht vermochte, mit List hinzurichten. Massen dann gar nicht zu zweiffeln, es würde der Heinrich mit leichter Mühe umgebracht seyn, da er nicht, dass er sich des Wüterichs enthalten solte, gewarnet wäre von des Critonis Gemahlin, der Schlavina, welche dann den jungen

filium

(a) Bute, Budiwojus. Bellator apud Dubravium c. 1.
(b) Jung. c. 37. & seqq. h. lib. 2.

(c) Crito, Cruco, Crocus seu Augur. unde *crocitare, kracken*, garrire ut aves, corvi.

silium auxiliumque pollicita per internuncios, modo post mariti fata, tyrannoctonia, uxor fieret. Sic Crito pompa nuptiali quadam convivio ganeato ac glisceto ex dispositio de ebrio lætior, dum januam diætæ sive hibernaculi humiliorem exiturus caput bello submittit, a doryphoro cernuus securi obtruncatus est, merito perfidiæ supplicio.

Herrn von freyen Stücken zu ihres Gemahls Entleibung anreitzete, wozu sie ihm Rath und That durch einige, die ihm solches vermelden müssen, versprach, doch mit dem Bedinge, dass sie nach zu Werck gerichteten Mord ihres Herrn, des Wüterichs, sein Gemahl wieder würde. Ist demnach der Crito auf einer prächtigen Hochzeit-Gasterey, da er von Wein und süssen Getränck, der Gemahlin Anstalt nach, wohl berauscht, durch eine niedrige Thür aus der Stuben gehen will, und deswegen das Haupt sincken lässet, dergestalt gebückt, um seiner Treulosigkeit wegen solcher Strafe wohl würdig, von einem Diener mit dem Beile ermordet worden.

De Henrico, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo quarto C. XXXIV.

Henricus. HEnricus, Godescalci regis ex Syritha, regio Cimbrorum genere, filius, sublato tyranno Critone, mutata jam fortuna amicos plurimos nactus est. Uxorem tyranni superstitem conjugem duxit, quæ erat matris Magni ducis Saxonum soror. Arcem fere habitavit urbis Butes, quam Coloniam Luconiorum magnam dici maluit. Primo quoque tempore agris, quasi clausis Jani foribus, jura sua reddidit, latrunculis regionem perpurgavit, sedes novas inauguravit. Tanta ergo ejus felicitate perculsi Vandali, a quo legibus jussi vivere fidei, tributaque præter solitum pendere, pro libertate pristina, quam insolentia sua asseruerunt bellum desumunt. Conserta manu rex in mediis Polaborum finibus prælium committit, campo cui Smilo nomen, quo ope cœlesti adjutus, agmine hostili a sole superne occiduo cæcutiente, victoria potitus est, profligatos cum conspiratoribus ad deditionem compulit, & in officio deinceps semper continuit. Inter hæc Rugii Critonis mortem ulturi exercitu lectissimo Henricum in Colonia sua Luconiorum magna adoriuntur, in qua regiam tunc habebat, inermem ac imprompturn. Nihil tamen territus arcis custodiam suis concredens, sirris, sive cuniculis notis ac latebris uno tantum comite noctu effusus, exercitu subitario agminatim stipatus rediit, iter qua stativa hostes tenebant struxit, & excubias equorum hinnitu cohibito fallens, hostes de inopinato circumveniens, incubantes haud ita multo negotio peremit, excitatumque ignobile vulgus dispalavit, & ad internecionem fere delevit, non paucis qui fuga sibi statuerunt consulere summersis, cæteris ægre evadentibus, quæ victoria ad Calendas augustas parta est. Manet adhuc loco, ante urbis portam, a cadaverum indidem in colle tumulatorum acervo nomen, qui

Das vier und dreyssigste Capitel.

Von Heinrich, der Herulen und Wenden 34sten König.

HEinrich, des Königs Gottschalcks, und der aus Königl. Dänischen Stamme gebohrnen Syritha Sohn, überkam, nachdem der Wüterich, Crito, bey Seite geräumet, und das Glück sich verändert, viele Freunde. Er vermählete sich mit des Wüterichs hinterlassenen Witbe, die Hertzog Magnus zu Sachsen Mutter Schwester war. Seine Hoffhaltung führete er meistens in der Stadt Bute, welcher er den Nahmen Lübeck zu geben Belieben getragen. Anfänglich schloss er gleichsam des Jani Kirch-Thüre zu, und stifftete den lieben Land-Frieden, sauberte sein Gebieth von Räubern und führete neue Gebäude auf. Ueber welches sein glückliches Aufnehmen denn die Wenden sich entsetzeten, und da er ihnen auferlegte zum Christlichen Glauben sich zu begeben, und mehrere Schatzung, als sie gewohnt waren, abzustatten, griffen sie zu den Waffen, die durch ihren Uebermuth erhaltene Freyheit zu verthädigen. Hierum nun griff sie der König an, und kam mit ihnen zum Treffen, mitten im Lande Sassen, auf der so genannten Schmilower Heyde, da er denn Gottes-Hülffe augenscheinlich verspührete, zumahlen seiner Feinde Augen, durch die niedergehende Sonne gantz verblendet wurden; erhielt also den Sieg, und zwang die Flüchtigen, zusamt den Aufwieglern sich zu ergeben, die er denn nachgehends in steter Pflicht und Gehorsam beybehalten hat. Inzwischen wolten auch die Rügianer des Critonis Todt rächen, unterstunden sich derowegen mit einem auserlesenen Kriegs-Volck, König Heinrichen, der sich darzu nicht geschicket, noch sich dessen versehen, zu überfallen, in seiner Stadt Lübeck, woselbst er seine Königl. Hofftatt damahls führete. Er aber liess sich solches gar nicht schrecken, sondern vertrauete die Hut des Schlosses den Seinigen, und er selbst machte sich bey Nacht-Zeiten durch verborgene Gänge, und ihm bekannte Wege selb-ander heimlich weg aus der Stadt, kam bald Hauffen- und Trouppen-weise wieder zurück, mit einem in der Eil zusammengebrachten Krieges-Volck, und nahm seinen Weg dahin zu, wo die Feinde sich gelagert hatten, deren Schild-Wache er dadurch hinterging, dass er seinem Pferde das Wrinschen wehrete, überfiel also unvermuthlich die Feinde, und schlug sie ohne grosse Mühe, das gemeine von ihm in Unordnung gebrachte Gesindel zerstreuete und vertilgete er schier, gar viele, die mit der Flucht zu entkommen vermeinten, ersoffen, ihrer wenig kamen kaum schwerlich davon; Dieser Sieg hat sich begeben den 1. August-Monaths, und hat der Ort für dem Thore der Stadt, von der Menge der daselbst auf dem Hügel-Berg begrabenen Todten, den Nahmen behalten, dass er heist der Ranen, das ist, der

mons

mons Ranorum, hoc est Rugianorum. Nec segnis fugientes in Rugios persequutus in suis etiam illos sedibus perculit, insulam vicit, & in deditionem accepit, omnibus inter Albim & oceanum Cimbricum Vandalis ad Vistulam usque imperitans. Baldomarum filium potiundo regno Rugiis præfecit, sed quem mox peremere, præter quem Mistævonem, Sandopolochum, Canutum, ac Gotofridum habuit. At genitor irarum plenus inultum minime filium ferens, cum exercitu lectissimo propinquat. Rugii sibi diffidentes per flaminem numinis antiqui summum, humi stratum, ante regis pedes supplicem, pacem orant ac exorant a rege humanissimo, qui parcendum potius quam sanguine parentandum filio duxit, acceptis ex numinis ærario millibus argenti pondo quatuor ac quadringentis, ac mundo fere muliebri universo. Sed & Marcomannos item Bryzanos, ac Toderanos bello urgebat. Toderarum arcem, in Orcelli littore munitissimam, obsidione vallavit, qua expeditione quamvis prædam præ se ageret opimam, Mistævonem tamen filium inter hamippos sive prodromos, in Linogum finibus manubiis intentum amisit. Ad pacis vero conditionem nihilo secius rebelles compulit, acceptis obsidibus nihil adversi deinceps molituros. Obiit vero in Colonia Luconiorum sua magna, ubi heroum illius, in larario quod in arce, quum regnasset annos circiter viginti, anno fere a natali Christiano millesimo nonagesimo sexto, *Sandopolocho, Canuto, ac Gotofrido, liberis superstitibus.*

Rügianer Berg. In allen diesen war er noch nicht gesättiget, sondern er verfolgte die flüchtigen Rügianer, und schlug sie in ihrem Lager, machte sich Meister von der Insul, und nahm sie ein, und war also ein Herr über alle die zwischen der Elbe und Ost-See biss an die Weichsel wohnende Wenden. Baldomar, seinen Sohn, setzte er über das Königreich Rügen, selbiger aber ward stracks umgebracht. Ausser diesem hatte er noch, den Mistævo, Swantopolcum, Canutum und Gottfried. Wegen des Sohnes Todes nun ward der Vater hart entrüstet, und konte denselben keinesweges ungerochen hingehen lassen, eilete demnach dahin mit einem ausbündigen Krieges-Heer. Die Rügianer hergegen befunden sich nicht bastand zur Gegenwehr; schickten demnach ihres höchsten Abgotts fürnehmsten Diener ab, um dem Könige aufs demüthigste einen Fussfall zu thun und Friede zu bitten, welchen sie auch von dem leutseligsten Könige erhielten, als der mehr bedacht war, des Menschen-Bluts zu schonen, als seinem Sohne vermittelst gebührl. Rache die letzte Ehre zu erweisen; doch empfing er 4400. Pfund Silber, auch des Abgotts Schatze und schier allen weiblichen Schmuck. Er bekriegte auch die bey Havelberg und Brandenb. wohnende Märcker, belagerte auch das hart an der Elbe liegende feste Schloss Havelberg, und ob er wohl durch solchen Krieges-Zug gar einen stattlichen Raub erhielte, so verlohr er doch seinen Sohn, den Mistævo, in der Gegend bey Ruppin, als derselbe unter einem voraus streiffenden Hauffen Beute zu machen, ausgeritten war. Nicht weniger zwang er sie, die Wiederspänstige, zu einem gewissen Frieden, nahm auch Geissel von ihnen, dass sie künfftig zu keiner Unruhe Anlass geben wolten. Nach dem starb er, da er ohngefehr 20. Jahr regieret hatte, etwa im 1096. Jahr nach der Geburth Christi in seiner Stadt Lübeck, woselbst auch sein Grab-Gedächtniss in der Schloss-Kirchen. Die Kinder, welche er hinterliess, waren Svantopolcus, Canutus und Gottfried.

De Sandapolocho, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo quinto. C. XXXV.

Sandapolochus.

SAndapolochus, (a) Henrici regis filius, genitore vita functo, rex designatus est, *quo cum Canutus germanus ob regnum dissentiens bellum cruentissimum movit*, quo brevi tributa a majoribus parta in dispendium abiere, vires regni marte eo intestino, quo pejus nihil, pessum iere. Victor tandem Sandopolochus germanum pepulit, nec injuriis persequi desiit, donec obsidione vallatum in arce Cheronesi Plona, regni partem tantum orantem sed nihil exorantem, vita exueret, in oppidulo Lucoburgo, quo profugerat. Sublato ergo illo, Sandapolochus cum Adolpho Cheronesi comite Herulam arcem obsedit, eamque cepit. Sed & idem de Cissinorum Laciburgio tentavit. Relicto vero mibi exercitu in Coloniam se suam ma-

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Das fünff und dreyssigste Capitel.

Von Svantopolco, der Herulen und Wenden 35sten König.

SVantopolcus, des Königs Heinrichs Sohn, ist nach des Vaters Absterben zum Könige erwehlet worden. Gegen ihm hat sein leibl. Bruder Canutus, als der mit ihm wegen des Königreichs uneins war, einen grausamen Krieg erreget, dadurch in kurtzen die von den Vorfahren erworbene Verlassenschafft sich verringert, dergestalt, dass durch den über alle masse höchst verderbl. innerlichen Krieg, die Macht des Reiches gäntzlich geschwächet ward. Zuletzt behielt der Svantepolcus die Oberhand, vertrieb seinen Bruder mit Gewalt, verfolgete und belagerte ihn auf dem Holsteinischen Schloss Plen, und nahm ihm (der nur um ein Theil des Königreichs bath, nichts aber erbitten konte) das Leben in Luchsburg, einem kleinen Städtgen, woselbst er hingeflohen war. Nachdem nun Svantopolcus denselbigen dergestalt aus dem Weggeräumet, machte er sich mit dem Graf Adolph zu Holstein für die Vestung Werle, und gewann dieselbige nach vorhergegangener Belagerung, versuchte auch ein gleichmässiges, gegen die in Kissinischer Gegend gelegene Stadt Rostock, wofür er dann sein Krieges-

Q Krieges-

(a) Sandapolchus, Sventepolc, Schwent i. e. Sanctus, Sorabice *Swiatu*, & *pulk*, cohors. Ita Guagninus & Praetorius.

gnum recepit. Vicelinus vir insignis, qui in religione jam Christiana celeberrimus finibus istis spectabatur, ut ad fidem regem quoque pelliceret, Ludoulphum ac Vulcuardum, presbyteros vitæ eximiæ, ex Falderá Cheronesi eo nomine ablegavit. Verumenimvero de parricidio germani haud ita diu Sandopolochus lætatus a Daxone doryphoro, oppido eo, quo Canutum peremerat, prognato, crudeliter ad Ditem demissus est, *relicto Suinicone filio.*

Volck liegen liess, er aber selbst begab sich wieder zurück nach Lübeck, wohin der Vicelinus, ein trefflicher Mann, welcher der Orten von wegen seines Christlichen Eifers zum Gottesdienst über alle massen berühmt war, den Ludolphum und Vulcuardum, Priester von guten Leben und Wandel, aus Holstein von Faldern abschickte, um den König zum Christlichen Glauben zu bekehren. Es ist aber Svantopolcus kurtze Zeit des gegen seinen Herrn Bruder verübten Mords gebessert gewesen, zumahlen er von Daxo, einem Diener, der aus eben der Stadt, da er den Canutum umgebracht, gebürtig war, grausam erwürget worden. Seines Sohns Nahme, den er hinterliess, war Suinico.

De Suinicone, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo sexto. C. XXXVI.

Suinico. SUinico, (*a*) extincto genitore fato misero, solus jam superstes in regno successit. Sed nec illius conditio genitoris felicior, pauco interjecto tempore Erdenopoli in ripa Albis, e regione Leoburgii, quæ *κοινόγυον*, cœnognum CL. Prolomæo, enecatus, in *quo Henrici regis progenies finem cepit.*

Das sechs und dreyssigste Capitel. Von Suinico, der Herulen und Wenden 36sten König.

SUinico, der nach seines Herrn Vaters jämmerlicher Entleibung nur übrig war, kam hierauf zur Königlichen Cron, und hatte kein besser Glück, als sein Vater, zumahln er bald darauf hart an der Elbe zu Erdenburg, Lauenburg, welche Cl. Ptolomæus Cœnognum nennet, gegen über, ermordet ward, wodurch dann das Geschlecht des König Heinrichs sich geendiget hat.

De Canuto, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo septimo. C. XXXVII.

Canutus. CAnutus, (*b*) Erici, Cimbrorum regis filius, extincta jam Henrici regis sobole, Cimbrica stirpe genetrice Syritha prognati, *Lothario Cæsari tum Romano* sub quo adulescens militiæ rudimenta deposuit, proximum sese suadens, ac etiam persuadens, Obetritarum sive Herulorum regnum ab ipso largitioso, muneribus corrupto, non tam gratiosus quam numosus accepit, anno fere *a natali Christiano millesimo centesimo trigesimo quinto,* A. C. 1135. superstitibus adhuc generis regii adulescentulis duobus, *Pribisluo ac Nicoloto.* Pompa itaque ingenti tyrannus rediens, corona a Cæsare diadematus Segobrigam Cheronesi initio occupavit, e qua finitimos omnes infestare cœpit, brevique refractarios compescuit & in officio detinuit. Vandalos vero hostiliter adgressus *Pribislaum & Nicolotum* (*c*) *heredes regni legitimos vinctos abduxit,* ac in exilium conjecit, duriter in urbe retinens Cheronesi, quæ Salosævicus nunc, ante Idibum, & Hadobotum, ac etiam Sævicus autore in annalibus Cimbricis Saxone grammatico. Duro itaque jugo adulescentes optimi habiti pro redimenda a tyranno vita regnum dediderunt, obsidibus inter hæc positis inre-

Das sieben und dreyssigste Capitel. Von Canuto, der Herulen und Wenden 37sten König.

NAchdem das Geschlecht des König Heinrichs, der von der Mutter der Syritha wegen aus Dänischen Stamme seine Ankunfft hatte, ausgestorben war, hat Canutus des Königs Erichs aus Dännemarck Sohn, dem Römischen Kayser Lothario, unter welchem er in seiner Jugend, den Anfang sich in Kriegen zu üben gemacht hatte, vorgebracht, ihn auch überredet, dass er der nechste wäre, und hat dahero von dem freygebigen durch Geschenck bestochenen Kayser mehr durch Veranlassung des Geldes als Gunst der Obotriten und Herulen das Königreich erhalten, etwa im Jahr nach der Geburth Christi 1135. ohngeachtet dass noch 2. Königliche Printzen des Geschlechts, nemlich der Pribislaus und Nicolotus im Leben waren. Kam also der vom Kayser gekrönete vermeynte König mit grosser Pracht wieder zurück, und eroberte anfänglich Segeberg in Holstein, woraus er alle Benachbarten zu beunruhigen begunte, brachte die Wiederspenstigen in kurtzer Eil zum Gehorsam, und hielte sie gewaltig im Zaum. Die Wenden griff er feindlich an, die rechtmässigen Reichs-Erben den Pribislaum und Nicolotum nahm er gebunden hinweg, führte sie aus ihrem Lande, und hielte sie gar hart in der Holsteinischen Stadt, so anjetzo Schleswig heisset, vormals aber vermöge der Dänischen Chronic des Saxo Grammatici Idibum, Hadobatum, und auch Sævicus genennet wird, und musten hochgemeldte Herren, mit welchen dermassen hart verfahren ward, wolten sie anders ihr Leben retten, dem vermeynten König das Königreich überlassen,

gnum

(*a*) Suinico, Zvenicker, diminutivum a Sueno. Saxo grammaticus, Pontanus.

(*b*) Canutus. Quod nomen ab extremitate *knutt*, repetit Schedius.

(*c*) L. 2. cap. 32.

gnum nunquam deinceps se spectaturos. At enim regno mox Cimbrorum Canutus a Nicoloto, privigno genitoris Erici adulterino, pellitur, cui genitor Solymas aditurus regnum simul ac Canutum filium legitimum commendavit. Et jam spe pacis Nicolotus Canutum Salosævicum invitavit, ubi quum Canutus regio sederet diademate ornatus, in solio insigni, Nicoloto nec adsurgens, nec ventitantis manum de more exosculans, terroris non modicum æmulo incussit, effecitque, ut insidias jam de perimendo moliretur. *Adjecit adhæc dolor justus Magni, qui erat Nicoloti filius*, qui obortis lacrymis lamentabundus genitorem exosculatus, adesse illum, inquit, a quo regno ipse olim pelleretur. At Canutus doli admonitus inde se proripuit, nec ante rediit, quam Lotharius Cæsar Romanus percusso fœdere pacem inter eos firmavit. At haud ita multo interjecto tempore Magnus convocatum in colloquium singulare Canutum, dissuadente multum Ingeburgi conjuge ne iret, quum non obtemperaret, ab hospite humaniter primum exceptus & compellatus, osculo etiam desuaviatus, dum mali nihil cogitat, ferro confoditur, & minutatim mox excarnificatur, relicto Erico ex pellice fratre. Membra a doryphoris contumeliose jactantur, & adlatrantium canum esca trahuntur. Et talis erat Canuti Cimbrorum Herulorumque regis exitus, quem in divorum numerum posteritas retulit. Cæsar nuncio interim tristi adfectus Cimbros bello adoritur, cujus impetum quum Nicolotus rex sustinere se non posse agnosceret, æris vi maxima injurias redemit, & ob culpam & se & regnum imperio summisit Romano. Ericus vero Canuti frater superstes necem inultam minime ferens, Cimbros terra marique adgreditur, rex haud ita multo negotio ab ipsis salutatus. Primo vero prælio infeliciter pugnans a Magno hoste dispalato exercitu fuga sibi consuluit. At instaurato mox auxiliarium ope exercitu, cum hoste rursus collatis signis superior evasit, Magnum occidit, Emon a victoria illa inclyta appellitatus, veluti memorabilis.

und vermittelst Darstellung einiger Geisseln ihn versichern, dass sie aller Hoffnung, zum Königreich wieder zu gelangen, sich begeben wolten. Als aber dem Canuto, durch seines Vaters des Erici unächten Bruder, den Nicolotum, (welchem der Vater, als er sich auf die Walfahrt nach Jerusalem begeben wolte, das Königreich und seinen eheleiblichen Sohn befahl) das Reich Dännemarck entzogen ward, und der Nicolotus nachgehends, vermittelst gemachter Friedens-Hoffnung, nach Schleswig den Canutum zu kommen, ersuchet, da hat sich der Canutus dahin verfüget, seinem Haupte eine Königliche Crone aufgesetzet, folgends auch auf einem prächtigen trefflich ausgeputzten Throne sich niedergelassen, hat auch gegen dem Nicoloto sich nicht erhoben, noch, wie gebräuchlich, demselben, wie er angekommen, die Hand geküsset, und diesem seinem Widerwärtigen nicht geringen Schrecken eingejaget, und veranlasset, auf hinterlistige Art und Weise, wie er ihn aus dem Wege räumen möchte, zu gedencken; Worzu denn überdem kam der nicht unbillig gefasste Widerwille des Magni, der des Nicoloti Sohn war, welcher mit Vergiessung vieler heissen Zähren dem Herrn Vater um den Halss fiel und sprach: Derjenige wäre schon da, so ihn künfftig aus dem Reiche vertreiben würde. Wie aber dem Canuto angezeiget worden die gegen ihm obhandene gefährliche Anschläge, hat er sich davon gemacht, und ist nicht ehe wieder kommen, biss der Römische Kayser Lotharius zwischen ihnen einen Bund gestifftet und einen Frieden aufgerichtet. Nicht lange darnach hat der Magnus auf ein absonderlich Gespräch den Canutum erfodert, welcher denn auch, ohngeachtet ihm seine Gemahlin Ingeburg sehr abrieth, dass er nicht dahin reisen sölte, sich einstellete, da er dann anfänglich von seinem Wirth, dem Magno, höfflich empfangen und angeredet, auch mit einem Kuss freundlich angenommen, bald aber, da er sich keines Bösen vermuthete, mit einem kalten Eisen entleibet und in kleine Stücken gehauen ward. Die Glieder haben die Diener mit höchster Beschimpffung hin und wieder geworffen, womit sich denn die Hunde sättigten und schleppeten; er hinterliess einen aus unehelicher Beywohnung gezeugten Bruder, mit Nahmen Erich. Und solchen Ausgang gewann es mit Canuto, der Dänen und Heruler König, welchen die Nachkommen der Zahl der Heiligen einverleibet haben; Der Kayser ward immittelst durch solche betrübte Bothschafft bewogen, die Dänen mit Krieg zu überziehen, der König Nicolotus dann, wie er vermerckte, dass er nicht starck genug, ihme zu wiederstehen, war, würckte sich von der vor Augen schwebenden Gefahr loss, und machte, wegen des begangenen Frevels, sich, zusamt dem Königreich, dem Römischen Kayser unterwürffig. Erich hingegen, des Canuti hinterbliebener Bruder, der den Mord keinesweges ungerochen hingehen lassen wolte, fiel die Dänen an zu Lande und Wasser, und brachte es ohne sonderbahre Mühe dahin, dass er von ihnen zum König erwehlet ward. In der ersten Schlacht war er zwar unglücklich, nachdemmahlen sein Krieges-Volck von seinem Feinde, dem Magno, zerstreuet, und er mit der Flucht sich zu retten gezwungen ward. Nachgehends aber, wie er durch Beystand der Hülffs-Genossen sich wieder stärckete, und ein nochmahliges Treffen mit ihm wagete, behielt er die Ober-Hand, erschlug den Magnum, und bekam von dem erhaltenen stattlichen Sieg den Nahmen Emon, welches so viel ist, als gedenckwürdig.

De Pribislao, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo octavo.
C. XXXVIII.

Pribislaus. Pribislaus (a) & Nicolotus, Butes regis filii, Herulorum ac Vandalorum regis, *regno ante exclusi*, stirpe jam Cimbrica sublata, a suis revocantur, anno a natali Christiano *millesimo centesimo quadragesimo sexto*, e quibus major natu Pribislaus rex a suis declaratur, regno tamen ita diviso, *ut Cheronesus Pribislao cum Luconiis*, Nicoloto Megapolenses & Cissini cederent. Truculenti præter spem ambo templa a majoribus condita vastarunt, lucos, penates, peribola sive delubra prisca amplexi, ideas deorum vanas adorarunt, suis insuper facti sævi. Et jam Rugii injuriarum præteritarum memores Pribislaum, duce Race, in Luconiorum Colonia magna adgrediuntur, urbem capiunt, arcem demoliuntur. At interea temporis Pribislaus fato fungitur, in Colonia tumulatus magna. Reliquum vero erit auctarii hic nomine de Coloniæ illius Luconiorum magnæ auspiciis meminisse. Urbs ea præsignis etiamnum sub imperio Romano venerationis inter Travum & Bagnisum amnes, qui ambo χαλούσος Chalusus CL. Ptolomæo, loco amœnissimo, sita est, Luconiorum caput. A piscatoribus proditur temporibus antiquissimis portu eo habitata, unde Romanis olim nota. A Godescalco dein Herulorum sive Obetritarum rege instaurata, qui & arcem & lararium ibi primus excitavit, Bute est nuncupata, seu a Bute filio, sive ad imitationem urbis βούτη, quæ Sauromatarum ad Mæotida, teste CL. Ptolomæo, aut denique in honorem filii Veneris qui Bute. At Henricus qui Butes germanus, idemque regis Godescalci filius Coloniam Luconiorum magnam dixit, vulgus Lubecum, lingua Vandalorum gentili, quod amiculam significat. Sed & Lubemarus, ac Crito, Gryni, Rugii filius, nonnihil addiderunt. Ab iis ad Adolphum a Lothario Cæsare Romano Cheronesi comitem factum pervenit, a quo emporio nundino aucta mirum in modum brevi excrevit. Quare fortuna ejus oblectatus Henricus dux Saxonum potentissimus, cognomento Leo, juri eam suo adscivit, sed quæ mox tertio vix decimo ab origine anno posteaquam in urbem coaluerat, igni fortuito absumpta est, a cujus ruinis haud ita longe Leo aliam, ut nunquam illa succresceret, statuit de nomine suo nuncupans. Facti vero dein pœnitens

Das acht und dreyssigste Capitel.
Von Pribislao, der Herulen und Wenden 38sten König.

1146. Pribislaus und Nicolot, Bute, des Königs der Herulen und Wenden Söhne, welche vorher ihres Königreichs entsetzet waren, wurden, nachdem der aus Dänischen Geblüt entsprossene weggeräumet war, von den Ihrigen wieder beruffen, im Jahr nach der Geburth Christi 1146. Pribislaus der älteste ward von den Unterthanen zum König erklähret, jedoch mit solcher Eintheilung des Reichs, dass Pribislaus Holstein und Lübeck, Nicolot Mecklenburg und die Kissiner überkommen. Sie bezeugten sich, allem Vermuthen zuwider, gantz grausam, die von den Vorfahren erbauete Kirchen verwüsteten sie und wandten sich wieder zu den Heyden, zu ihren Abgöttern und zu den Götzen-Tempeln, und beteten Holtz und Steine an, wüteten auch überdem gegen die Ihrigen. Um damahlige Zeit erinnerten sich die Rügianer des vorhin ihnen erwiesenen Unglimpffs, fielen dahero unter ihrem Heer-Führer, dem Race, den Pribislaum in Lübeck an, eroberten die Stadt und zerstöhrten das Schloss, währender welcher Unruhe der Pribislaus auch starb und zu Lübeck beerdiget ward. Uebrigens ist etwas, an statt der Zugabe, alhie von dem Beginn und Ursprung der Stadt Lübeck zu gedencken. Diese herrliche und treffliche Stadt ist annoch unter des Römischen Reichs Gebieth, zwischen dem Fluss der Trave und Wackenitz, welche beyde Chalusus von Cl. Ptolomæo genannt worden, an einem überaus schönen lustigen Ort gelegen, und ist der Lucanier Haupt-Stadt. Es wird gemeldet, als ob sie den Römern vor Zeiten dahero bekannt gewesen, weil die Fischer in uralten Jahren sich des Hafens zur Wohnung bedienet. Nachgehends ist sie von Gottschalck, der Herulen und Obotriten Könige, angebauet, welcher dann am ersten eine Kirche und ein Schloss daselbst aufgeführet, und sie Bute genennet, entweder von seinem Sohn Bute, oder nach der am Mæotischen Meer gelegenen Sauromatischen Stadt Bute, davon der Cl. Ptolomæus, oder auch ja der Veneris Sohne (welcher Bute genennet wird) zu Ehren. Der Henrich aber, des Butis Bruder und des Königs Gottschalckens Sohn, hat sie genennet Colonia Magna der Lucanier, insgemein heisset sie Lübeck, welches so viel in der Wenden Mutter-Sprach bedeutet als ein Liebchen. Es haben auch der Lubemarus und Crito, des Rügianers Gryni Sohn, die Stadt etlicher massen verbessert. Nachgehends ist sie unter den von dem Römischen Kayser Lothario zum Holsteinischen Grafen gemachten Adolph gekommen, welcher mit einem Jahr-Marckt sie begnädiget, und eine Kauff- und Handel-Stadt daraus gemacht, wodurch sie in kurtzer Zeit merckwürdig zugenommen. Wegen dieses glücklichen Zunehmens hat der gewaltige Hertzog zu Sachsen, Henrich, mit dem Zunahmen der Löwe, ein sonderbahrliches Gefallen geschöpffet, und sie derowegen zu sich gezogen, und als sie nach der Zeit, da sie kaum 13. Jahr die Gestalt einer Stadt gehabt, durch eine ungefehr entstandene Feuers-Brunst in die Asche geleget, hat der Löwe nicht weit davon eine andere aus ihren überbliebenen Stein-Hauffen, damit diese nimmer wieder aufkommen möchte, angeleget, und selbige nach seinem Nahmen genennet. Damach aber hat ihn solche seine fun-

(a) Pribislaus, Pribezlaus apud Engelhusium. Idem ac gloria crescens.

fundum pristinum prætulit, indictoque rursus nundino, emporium celeberrimum addidit, ob portus opportunitatem frequentissimum. Avulsit vero Fridericus primus, Cæsar Romanus, eam ab Henrici manibus, ob rebellionem ab imperio jam proscripti Romano, sed quam mox Canutus Cimbrorum rex regno suo superatam adjecit. Sed & Baldomarus dein Getarum dux muris insigniter eam cinxit ac pomœrio, arcemque restauravit, sub quo fato misero cives agentes ad imperium rursus Romanum provocarunt, a Cimbris liberati ærarium imperium facti, in fide summa perseverant, magistratu nulli inter Germaniæ urbes secundo, ædibus fere e lapide coctili, quæ asarotis universim & lithostratis spectabiles.

That bald gereuet, indem er grössern Gefallen an der ersten Stelle getragen hat, demnach wiederum einen Jahr-Marckt darin geordnet, u. eine berühmte Handel-Stadt daraus gemachet, so wegen Wohl-Gelegenheit des Hafens sehr Volckreich geworden. Der Römische Kayser, Friedrich der erste, nahm sie herneechst aus den Händen des Henrichs, welcher wegen Aufruhr in des Römischen Reichs Acht gefallen war, darnach überwältigte sie der König in Dännemarck, Canutus, und brachte sie zu seinem Reich. Baldomar, Hertzog in Jütland, hat sie nachgehends gar stattlich mit einer Mauer und Zwinger versehen, das Schloss auch wieder aufgebauet; Da aber die Bürger unter ihm in schlechtem Zustande lebten, haben sie sich wieder an das Römische Reich ergeben, sich von den Dänen loss gewircket, ihre Stadt unmittelbahr unterwürffig gemacht dem Reich, welchem sie mit beständiger Treu zugethan gewesen. Ihr Rath giebt keinem unter allen Städten in Teutschland etwas bevor; Die meisten Häuser sind von Ziegel-Steinen insgesamt gar stattlich anzuschauen, wegen der darin befindlichen zierlichen gepflasterten Stuben und Gemächer.

De Nicoloto, Herulorum ac Vandalorum rege trigesimo nono. C. XXXIX.

Nicolotus. SUccessit Nicolotus, (a) Butes regis filius, Pribislai defuncti germanus, sub quo rupto inter Adolphum Cheronesi comitem ac ipsum fœdere, Segobrigam obsidione cinxit, quam vastatam Adolphus instauravit, pulsisque Vandalis, Morinos, Batavos, Mattiacos, Frisios induxit, divisis viritim agris, a Lothario secundo Cæsare cœnobio inibi excitato. Agebat pontifex tum *maximus romanus Eugenius, cujus* tempestate Germani & Galli multitudine ingenti sub Cæsare Cunrado, Ludovico vero Gallorum rege, expeditionem *agminatim* in Asiam navarunt, pro mausolæo sacrosancto ab infidelibus asserendo. Ad imperatorem ergo Byzantium quum venirent, & ille fidei eos Christianæ augendæ gratia arma movere intelligeret, benigne hospitaliterque accepti sunt. Per invia mox ab illo montesque vastos progredientes, imbribus, tonitruis, fulgure, & injuriis aliis cœlestibus exterriti, ac rebus necessariis aliis attriti, desistere ab instituto coacti sunt. Pars itaque in Hispanias vertit, Ulyxbonam urbem potentissimam, idololatram tum hostiliter adgressi ab rege Hispaniarum sollicitati, ut sub academiam Christianam ea mitteretur. Pars *Nicolotum* Herulorum, Vandalorum, Obetritarumque regem idololatriæ etiamnum studentem appetivere, quorum adventu perculsus Dubinam arcem veterem & munitissimam olim, vallis & aggeribus cæteroque apparatu bellico instruxit, ibi hostium ratus præstolari impetum, a finitimis omni-

Das neun und dreyssigste Capitel.

Von Nicolot, der Herulen und Wenden 39sten König.

NIcolot, des Königs Bute Sohn, des verstorbenen Pribislai Bruder, ist hierauf zur Regierung gelanget, unter welchem sich der Bund zwischen Adolph, dem Grafen zu Holstein, mit ihm zurissen, hat dahero Segeberg belagert und zerstöhret, Graf Adolph hat solches wieder aufgebauet, und nachdem er die Wenden verjaget, hat er die Morinen, Bataver, Mattiacer, Friesen dahin gebracht, und unter ihnen, nach Anzahl der Personen, die Aecker ausgetheilet, vom Kayser Lothario dem 2ten ist ein Kloster der Gegend gestifftet. Um die Zeit, als der Eugenius den Römischen Päbstlichen Stuhl besass, nahmen die Teutschen und Frantzosen in übergrosser Menge, unter dem Kayser Conrad und Frantzösischem König Ludewig einen Krieges-Zug in Asien Hauffen-weiss über sich, um das heilige Grab den Ungläubigen aus den Händen zu reissen. Da sie nun zu dem Constantinopolischen Kayser kamen, und er verstanden, dass sie die Waffen ergriffen, um des Christlichen Glaubens Aufnehmen zu befödern, seyn sie gütig und wohl von ihm empfangen; So bald sie aber weiter durch ungebahnte Wege und ungeheure Berge fortgegangen, sind sie durch Platz-Regen, Donner, Blitz und andere Ungewitter in Schrecken gerathen, und durch Mangel nothwendiger Lebens-Mittel dergestalt aufgerieben, dass sie gezwungen worden von ihrem Vornehmen abzustehen. Hat demnach ein Theil nach Spanien sich gewendet, die mächtigste, damahls abgöttische, Stadt Lissabon, auf Ersuchen des Königes in Spanien, zu bekriegen und zum Christenthum zu bringen. Ein Theil wandte sich gegen den annoch der Abgötterey ergebenen Nicolot, der Herulen, Wenden und Obotriten König, welcher ob ihrer Ankunfft sehr erschrack, und dahero das uralte und feste Schloss Dubin mit Graben und Wällen, auch anderer nöthiger Krieges-Bereitschafft versahe, mit gefastem Schlusse, weil er von allen hülffloss gelassen ward, bey welchen er Beystand gesuchet, der Feinde Angriff dabus

(a) Nicolotus, apud Arnoldum & Helmoldum Nucletus, i. e. refrigerium, a Chlod, umbraculum.

bus, a quibus suppetias oravit derelictus. Et jam hostes in duas sese partes divisere. Alteri Dubinam, Daminum alteri vallarunt, evocatis & Cimbris quo Vandalis formidabiliores usque terra marique evaderent. Verumenimvero Nicolotus Cimbros improvisos primo quoque tempore in castris adortus, in littore eos oceani oscitantes ad internicionem pæne delevit, paucis dispalatis, quos vel cepit, vel in flumen coëgit, quod inter illos ac fœderatos medioximum, quo opitulari minus licuit. Turbato clade ea exercitu fœdus ictum, quo amplecti fidem Vandali se pollicentur, sed quam non longius fatebantur, quam ex agris agmen hostile excederet. Nec mora & in Cheronesum Vandali impetum faciunt. Territus gentis immanitate Adolphus comes pacem æris vi maxima vix redemit. Sed & Cissinos ac Rhætarios rebellantes Nicolotus negotio haud ita magno coërcuit, & in officio detinuit. Rhætam tamen ante urbem tum celeberrimam aratro æquavit, quæ nunquam coaluit. Idolum Rhadagasi cum numis argyrocopei sustulit, in ceremoniis majorum inconcussus perstitit. Una ergo jam tantum spes erat *Henricus*, Saxonum dux clarissimus, *cognomento Leo, qui ab Albi ad Rhenum usque, a Chaucis in Carnos* imperium tenuit, sub quo regis frangerentur fortunæ. Leo itaque *Frederico* primo Cæsare in Italiam proficiscente opem laturus, Nicoloto graviter interminatus est finitimos se absente pacto ullo ne turbaret. At Baldomarus Cimbrorum rex præliis ab eo interim plurimis lacessitus Leoni redeunti injurias dequestus, tantum effecit ut ille exercitu Herulos appeteret. Et jam *Nicolotus* ne urbibus suis & arcibus quibus diffiderat ansam hostibus præberet, nonnullas sponte deflagravit, inter *quas Megapolis, Ilium, Marionis, Herulæ tantum arci munitissimæ sese concredidit.* Luconii quoque tempestate ea rebelles ab Herulis defecere, quorum urbem facile Pribislaus ac Vratislaus, Nicoloti filii, per insidias cepissent, si non sublato ponte ab Atyla arcis custode, mosynœco, & pyloro exclusi fuissent. *Sic Leo Megapolin, Ilium, & Marionem arces indefensas occupavit*, finitimaque cuncta imperio suo subjugavit. Mox Nicolotum cum liberis in Herulam persequutus itineris non ita gnarus, a Nicoloti præspeculatoribus interceptus bonam magnamque exercitus partem desideravit. Sed & reguli frumentantes clanculum æmulati perimunt. At dum

selbst zu erwarten. Da nun die Feinde sich in 2. Hauffen begeben, und ein Theil Dubin und ein Theil Demmin belagerte, und darzu, um dass sie den Wenden desto erschrecklicher zu Lande und Wasser fallen möchten, die Dänen auch erfodert hatten, hat der Nicolot die Dänen stracks nach ihrer Ankunfft ohnversehens im Lager überfallen, und da sie gantz unbereitet waren, am Ufer der Ost-See schier gar vertilget, diejenigen, die kaum entrunnen, wurden entweder gefangen oder in den Fluss, welcher mitten zwischen ihnen und ihren Bunds-Genossen war, (warum ihnen dann desto weniger Hülffe von denselben hat geschehen mögen) gejaget. Dieses brachte in dem Heer solches Schrecken, dass ein Friede geschlossen ward, krafft welches die Wenden den Christlichen Glauben anzunehmen sich anheischig machten, worzu sie sich doch länger nicht, als nur biss der Feind aus dem Lande hinweg war, bekannten. Kurtz darauf sind auch die Wenden in Holstein gefallen, da denn Graff Adolph, der ob des Volckes Bosheit erschrack, genug zu thun hatte, den Frieden von ihme um ein gross Stück Geldes zu erkauffen. Er auch, der Nicolot, hat die widerspenstigen Kissiner und Rhætarier ohne grosse Mühe gezähmet und zu ihrer Pflicht angehalten. Die vorhin weitberühmte Stadt Rhæta in dem Grunde zerstöhret, welche nimmer wieder erbauet ist. Den Abgott Radagast, und dessen Kirchen-Schatz hat er hinweg genommen, im übrigen blieb er unverändert bey seiner Vorfahren Gottesdienst. Bey so gestalten Sachen nun war keine Hoffnung mehr übrig, durch welche dieses Königes Glück hätte mögen gehemmet werden können, ausser nur durch den weit berühmten Hertzog zu Sachsen, Heinrich, der den Zunahmen des Löwen führete, dessen Gebiethe sich von der Elbe biss an den Rhein, von den Chaucis biss an die Carnos erstreckete. Dieser Löwe nun, als er in Welschland dem Kayser Friederich dem Ersten Hülffe zu leisten zog, hatte er den Nicolotum hart bedrohlich vermahnet, die Nachbarn in seinem Abwesen keinesweges zu beunruhigen. Als aber nichts desto minder der König in Dännemarck, Baldomar, vielfältig von ihm feindlich angetastet und überfallen ward, hat derselbe dem wieder anheim gelangten Löwen den erlittenen Widerwillen geklaget, und soviel zuwege gebracht, dass er mit einem Krieges-Heer auf die Herulen lossgegangen, damit nun des Nicolot seine eigene Städte und Schlösser, worauf er sich nicht verlassen kunte, dem Feind zum Vortheil keinesweges möchten dienen, hat er etliche freywillig in den Brand gesteckt, worunter Mecklenburg, Ilau, Schwerin und Dubbin und allein den gar festen Schlosse Herulen (Werlau, welches an der Warnau gelegen, Calov.) sich vertrauet. Um diese Zeit sind die Lübecker auch von den Herulen abtrünnig und abfällig geworden, deren Stadt der Pribislaus und Vratislaus, des Nicoloti Söhne, gar leicht durch Hinterlist wieder erobert hätten, wenn sie nicht daran verhindert wären worden, dadurch, dass Attyla, der Schloss-Hüter und Stadt-Wächter die Brücke abgeworffen hatte. Der Löwe aber, hat die unbesetzten Schlösser, Mecklenburg, Ilau und Schwerin eingenommen, und die herum liegende Oerter seinem Gebiethe unterwürffig gemacht; stracks darauf den Nicolot mit seinen Söhnen biss nach Herulen zu, verfolget, nachdem er aber des Weges nicht allerdings kundig, ist er von des Nicoloti auf Kundschafft ausgeschickten Leuten angesprenget, und hat dergestalt ein gut Theil seines Krieges-Volcks eingebüsset; Die Königlichen Printzen auden-

audentius id agunt, fuga sibi vix consuluere, male a genitore accepti, qui dum confidentissimus in hostes pabulabundos grassatur, inculkea incognitus perfossus occubuit, cujus caput per castra circumlatum protinus est agnitum, quo facto & filii superstites Herulam incenderunt, de sylvarum latibulis pugnare maluerunt, inde loca ea fere, ante munitissima, etiamnum deserta jacent.

haben gleichfals an diejenigen, so von wegen der Fütterung ausgeritten waren, heimlich sich gewaget und einige derselben niedergemacht; wie sie aber gar zu verwegen wurden, ist einsmahls der Feind dergestalt an sie gekommen, dass sie schwerlich mit der Flucht sich retten mögen, weswegen denn der Herr Vater ungnädig sich gegen sie bezeuget, und selbsten an die streiffende feindliche Haufen sich gemacht mit übermässiger Kühnheit, da er denn unbekannt mit einer Lantzen gestochen und umgebracht, sein Haupt, da es im Lager umgetragen, ist stracks erkannt, die hinterbliebene Söhne aber sind durch diesen Unfall bewogen Herulen anzustecken, und sich nach den Schlupff-Winckeln der Wälder zu begeben, um daselbst sich zu wehren, wannenhero denn diejenigen Oerter fast alle, die vor diesem treflich fest waren, anitzo öde und wüste liegen.

De Pribislao, Herulorum ac Vandalorum rege quadragesimo, ac ultimo. C. XL. & ultimum.

Pribislaus. AMissa jam regni parte plurima, & Nicoloto rege, viro inclyto, *Pribislaus & Vratislaus filii*, successere, e quibus rex declaratus Pribislaus. At Vratislaus, qui cum Vandalorum nobilissimis arcem Herulam repetiverat, ab hostibus obsidione cinctus, diu multumque oppugnatus, saucius etiam redditus, quum spes nulla reliqua esset, hosti sese dedidit, a quo in Brunopolim Saxonum, quæ CL. Ptolomæo τυλισϑργιον, Tulisurgium, vinctus abductus est. *Leo ergo victoria ea gloriabundus Guncelinum, virum virtute bellica clarum, Ilio ac Marioni sive Suerino præfecit, comitemque designavit*, a quo comitum Suerinæorum origo prima. Megapoli Henricum de Scacis, ex Morinis accitum suffecit, locaque Herulorum reliqua commilitonibus pro virtute cujusque distribuit. Sed & ex Angrivariis nobilitatem plurimam in Polabos induxit. Pribislaus vero etsi fratris abducti gratia perinde tristis bellum tamen nihilo secius instaurat. Megapolimque cum primis adortus occupatores improvisos orco dimisit, & sedem eam prorsus deflagravit, quæ adhuc inculta. Idem & de Ilio, Custino, locisque aliis præstitit, deque hostibus victoriam fere usque reportavit. Iratum itaque ob id plenus Leo, & prætabidus *Vratislaum*, mancipium, quum nec in academiam recipi Christianam vellet, *ante urbem Malacham, in arbore suspendio affecit, qui Nicolotum filium parvulum reliquit.* Et jam Pribislaus auxilio omni destitutus, germano insuper orbatus, consilii etiam inops, apud Sidinorum duces summam spei collocavit, ad quos confugit. Quare Leo exercitu Marcomannorum, Cimbrorum, Digulovorumque stipatus hostem insequitur. Occurrit & interritus Pribislaus, collatisque signis victoria cessit ad

Das vierzigste Capitel.

Von Pribislao, der Herulen und Wenden 40sten König.

NAchdem nun das grösseste Theil des Königreichs, auch nicht weniger der tapffere Held Nicolot darauf gegangen, seyn ihm seine Söhne, der Pribislaus und Vratislaus gefolget, von welchen aber Pribislaus zum Könige erwehlet worden. Der Vratislaus aber, welcher mit den fürnehmsten Wendischen Edelleuten sich nach dem Schloss Herulen wieder begeben, ist daselbst von den Feinden belagert, offt und viel bestürmet, sehr verwundet, so, dass er sich endlich, wie keine Hoffnung mehr übrig war, hat ergeben müssen den Feinden, von denen er gebunden geführet worden, nach Braunschweig, welches der Sachsen war, und von dem Cl. Ptolomæo Tulisurgium genennet wird. Durch diesen Sieg gewann der Löwe einen Muth, und setzte den berühmten Held, den Guntzelin, über Plau und Schwerin, machte ihn auch zum Grafen, dahero dann die Grafen zu Schwerin, ihren ersten Ursprung haben. Mecklenburg übergab er dem, von den Morinen erforderten Hinrich von Schacken, die übrigen Oerter der Herulen theilete er aus unter seinen Krieges-Leuten, nach eines jeden Tugend und Verdienst. Er brachte auch aus Engern einen grossen Adel hinein in Nieder-Sachsen. Der Pribislaus aber, wiewohl er nicht wenig seines hinweg geführten Bruders halben bekümmert war, unterliess er doch nicht zum Kriege sich wieder zu rüsten, fiel zufoderst Mecklenburg an, machte die darin liegende und sich dessen nicht versehende Besatzung nieder, und legte den Ort gantz in die Asche, welcher denn annoch öde lieget. Ein gleichmässiges verübte er auch gegen Ilau, Kissin und mehrern Oertern, und brachte schier allenthalben von den Feinden den Sieg davon. Hierum nun ergrimmete der zornige Löwe, und liess aus Eifer den Vratislaus, (der sich über dem auch gar nicht zum Christl. Glauben lencken lassen wolte, und einen kleinen Sohn Nicolot hinterliess) für der Stadt Malchin an einen Baum auf hencken und hinrichten. Weil nun der Pribislaus aller Hülfe, überdem auch eines leiblichen Bruders beraubet und alles guten Raths entohniget war, setzete er seine äusserste Hoffnung auf die Hertzoge von Pommern, und nahm zu denselben seine Zuflucht. Dahero dann der Löw, mit einem aus den March-Männern, Cimbern und Diguloven gesammleten Krieges-Heer, seinen Feind verfolgete, dem der Pribislaus auch unerschrocken begegnete, und ihm eine Schlacht lieferte, worinnen die Wenden den Sieg

Van-

Vandalos, desiderato ex hostibus Adolpho, Cheronesi comite, cum multis nobilissimis. *Tanti momenti erat Herulos regno exuere, & allophilos sub fidem Christianam mittere.* At redintegrato Marte Vandali duce Leone vincuntur, multis tamen utrinque cæsis, qua jactura accepta Pribislaus ad Casimirum, & Boosclavum Sidinorum duces, iterum confugit. Et jacturam eam clades alia sequuta. Nam qui superfuere, Bryzani ac Todærani, ab Alberto Marcomanno, cognomento Urso, a rege indefensi, avulsi, ab Herulis primum in Marcomanni jura cesserunt, a qua re Marcomanni novi in memoriam, pulsis inde Vandalis ac superinductis Morinis, Mattiacis, Menapiis, Bethasiis, Batavis, Usipetibus, Tencteris, Angrivariis, Chaucis. At Leo victoria potitus episcopatum Megapolæum primo quoque tempore *in Marionæum hoc est Suerinæum transtulit*, & Polaborum metropolim Raceburgum esse voluit, antistites ipsos fidei suæ ac sacramento obstrinxit. Cum Pribislao rege icto fœdere angustis eum conditionibus exclusit, Herulorum parte ac Cissinis, aliisque locis finitimis contentum esse jussit. Nam Bernardo ex Ascaniorum familia prognato Polabos, Adolpho Cheronesum adsignavit, quæ *ditiones mox sub Frederico cæsare in ducatus abiere.* Pribislaus ergo Voisclavam, Noricorum oceani regis filiam, conjugem duxit, a qua fidei devota, christianissimi legibus eruditus, latice sacro a Geroldo, Coloniæ Cheronesi antiquæ præsule, fidei candidatus factus, universa quæ a Leone rei divinæ dedicata robore perpetuo publicitus rata censuit, ac firma. Nihil antiquius initio *rex ille habuit quam Doberanum*, ubi lucus majorum, penates, ac aræ, numini summo dedicare, quo in loco cœnobium, quod extat, venerabile, anno fere a natali Christiano millesimo centesimo *sexagesimo quarto*, ad tertium Calendas Majas, excitavit, *in honorem divi Bernardi*, *abbate primo* Bernone, *etsi Vandalis fere contemptibile, qui, majorum ceremonias haud facile reliquere*, locum quoque eum tertio vastarunt, & religiosorum sanguine crudeliter polluerunt, a quibꝰ irruptio prima an. facta millesimo centes. undeoctogesimo quarto, Idus Novembr. Sed & *Nicolatus nepos ex arce, quam in Laciburgio Cissinorum habuit, insignem, fanum divo* Petro sacravit, quod etiamnum extat. Et nupera tunc inter Vandalos fide, opilio, qui lupis fere infestabatur, gregem lacerantibus, quum *Doberani* a concionatore inaudiisset Christum *esse pastorem* optimum, quique oves minime lacerari sineret, eucharistiam de more sacram sumpsit, & in pedo condita gre-

davon trugen, und an Seiten der Feinde Graf Adolph von Holstein, samt vielen vornehmen Edelleuten, auf dem Platz blieben. So trefflich viel hatte es zu thun, die Herulen ihres Königreichs zu berauben, und die Ungläubigen zum wahren Gottesdienst zu bringen. Wie es aber der Löw dabey nicht bewenden liess, sondern sein Heil weiter versuchte, sind die Wenden von ihm, iedoch mit beyderseits nicht gering erlittener Niederlage, überwunden, welcher hart empfangener Verlust denn den Pribislaum genöthiget hat, seine Zuflucht zu Casimir und Bugslaff, den Hertzogen in Pommern zu nehmen. Auf dieses Unglück ist noch eine Wiederwärtigkeit gefolget, massen Marggraf Albrecht, der den Zunahmen des Bären führete, dem König Pribislao die Bryzaner und Todæraner, welche ihnen noch übrig waren, und denen er nicht Schutz leisten kunte, damahls auch entzog, und zum ersten von den Herulen unter der Märcker Bothmässigkeit brachte, sind dahero, nachdem die Wenden der Orten vertrieben, die Morinen, Mattiacer, Menapier, Bethasier, Bataver, Usipeder, Tencterer, Angrivarier, Chaucer, wieder dahin gesetzt, und zum Gedächtniss, die Neu-Märcker genennet, der Löwe aber, wie er diesen Sieg erhalten, hat zuförderst das Bischoffsthum Mecklenburg nach Schwerin verleget, Ratzeburg zur Haupt-Stadt der Nieder-Sachsen gemacht, und die Bischöffe ihm mit Eides-Pflicht verbunden. Mit dem Pribislao richtete er dergestalt einen Frieden auf, dass er ihm gar enge Grentzen fürschrieb, indem er ihn dahin nöthigte, dass er mit einem Theil Wenden-Landes, mit den Kissinern und einigen nechst gelegenen Oertern, sich vergnügen muste. Denn er hatte dem aus dem Anhaltischen Geschlecht entsprossenen Bernhard die Nieder-Sachsen, und dem Graf Adolph Holstein übergeben, welche Länder dann kurtz darauf unter dem Kayser Friedrichen Hertzogthümer geworden. Der Pribislaus nun hatte zur Gemahlin genommen die Voisclava, des Königs aus Norwegen Tochter, von welcher er, als einer Christin, zum wahren Glauben unterwiesen, und von Gerolden, Bischoff zu Oldenburg, getauffet worden, hat also zum wahren seligmachenden Gottesdienst sich bekannt, und alles, was von dem Löwen zu Gottes Ehren gewidmet gewesen, mit starcker Genehmhaltung bekräfftiget und bestätiget. Vornemlich hat er, der König, anfänglich Doberan, woselbst seine Vorfahren ihre Heyne, Abgötter und Altare hatten, dem höchsten Gott zugeeignet, und des Orts ein rühmliches noch verhandenes Closter, ohngefehr im Jahr nach der seligmachenden Geburth 1164. den 29. April dem heil. Bernhard zu Ehren gestifftet; der erste Abt daselbst ist Berno gewesen. Die Wenden aber hatten hierob ein grosses Missfallen, welche gar eifrig an ihrer Vorfahren Gebräuchen hielten, den Ort zum dritten mahl verwüsteten und mit dem Blute der Diener Gottes grausam benetzeten; die erste Uberfallung geschahe von ihnen im 1179sten Jahr den 10. Winter-Monaths. Es hat seines Brudern Sohn, der Nicolot, aus dem stattlichen Schlosse, welches er zu Rostock hatte, eine Kirche, so annoch daselbst zu sehen, dem heil. Peter zu Ehren gebauet. Um selbige Zeit, wie der Glaube unter den Wenden den Anfang nahm, begab es sich, dass ein Schäfer, dem die Wölffe grossen Schaden an seiner Heerde zufügten, von einem Prediger zu Dobberan hörete, wie dass Christus der beste Hirte, der seine Schaafe ihm nicht zerreissen liesse, darauf nun nahm er das gegem

gem sæpe lustrans anno toto a lupis jacturæ accepit nihil. Tradidit dein bimulam uxori custodiendam, quæ in grabbatulo abdidit. Recepta forte fortasse in magaliolo muliere metœca, lumina duo noctes juges ardere cœperunt, sed præter quam nemo id spectarat, donec præmonstrante ea & opilionis uxor videre illa dignata est. Inde pedum ab ea diligentius observatum, sed quum & præcidere illud instituit, quo magis quadraret, nihil detrimenti inde persentiscere potuit, etsi semel iterumque tentaret, quare inter stramenta gurgustii ita ut erat condere coacta est. Suborta mox inter mulieres jurgio ac rixa, quum vapularet peregrina ab opilionis conjuge, ad præfectum loci querulabunda accurrit & rei rationem denarrat. Sic illo arbitrio sanguis theantropi rutilus in pedo repertus, a choro cuneoque religiosorum venerando de oporophylacio receptus in sacello ubi etiamnum extat honorificentissime collocatus est, a peregrinis undecunque religiose visitatus. Adiit interea temporis mausolæum Solymarum sacrosanctissimum Pribislaus, anno fere a natali
A. C. 1171. li christiano millesimo centesimo septuagesimo primo, quo cum H. Leo, amore regem eximio quoad vixit prosequutus. A Sultano Ægypti insigniter excepti, revertentes & a Byzantio imperatore muneribus sunt amplissimis donati, elephantis quinque, & equis dromonibus compluriinis. At ludum demum ex equo Xysticum militariter in urbe Lunæ faciens, athlon maxime præ cæteris sperans, hoplomachi neglectus incuria, sella in mediis clostris excussus, fractis cervicibus expira-
A. C. 1215. vit, anno *millesimo* ducentesimo decimo quinto, ad calendas Octobris, *relicto Henrico filio*, tumulatus in monte ibi calcario, ubi cœnobium tum, quod nunc divi Michaëlis, cujus cineres posteritas Doberanum tulit, ubi religiose siti sunt, in loco quo jus sepulchrale & heroa principum etiamnum, multaque vel in parietinis regum monumenta priscorum & stelidæ. *Vandali vero Pribislai comperta morte a fide fere defecerunt, Doberanum fidei propugnaculum unicum vastarunt*, multos e religiosis trucidarunt, loco annos septem reddito deserto, restitutis inter mala hæc peribulis, & idolis. Accessit ad hæc Nicoloti fatum cruentum. Nam quum insolentiam suorum ulturus accingitur, a Vandalis reposconibus, cum octoginta septem paredris, & primi ordinis viris mactatus est, anno fere millesimo centesimo septuagesimo nono, octavo calendas Junii, Doberani cum illis tumulatus, in curia illa antiqua ubi & Voisclava, regina, Pribis-

wöhnlicher massen geheiligte Sacrament, fügte es in den Schäfer-Stab, und gieng damit öffters um die Heerde herum, da er dann ein gantzes Jahr keinen Verlust nicht gelitten; hiernechst gab er beyde Stücke seiner Frauen aufzuheben, welche dasselbe ins Bette legte und verwahrte. Nun trug es sich ungefehr zu, wie sie in ihrem Schäfer-Katen ein fremdes Weib zu sich einnahmen, dass 2. Lichter alle Nacht zu brennen begunten, die aber ausser dem Weibe niemand zu sehen bekam, so lange, biss dass sie dieselbigen des Schäfers seinem Weibe auch zeigte, welche dann gleichmässig so glücklich ward, dass sie dieselbigen erblicken mögen, weswegen sie denn folgends den Schäfer-Stab um so vielmehr verwahrete, und wie sie denselbigen nachgehends abzuhauen sich unternahm, damit er desto bequemer darzu würde, so empfing er doch davon keinen Schaden, ohnangesehen sie es unterschiedliche mahle versuchte, dahero sie ihn dann, wie er war, unter dem Stroh in ihrem Schäfer-Katen beylegen müssen. Als aber nicht lange darnach, zwischen den Weibern ein Streit und Zanck entstanden, und das fremde von des Schäfers seinem Weibe geschlagen ward, ist sie mit grossem Wehklagen zu dem Amtmann des Orths gelauffen, und hat erzehlet diese merckwürdige Sache, durch dessen Richterl. Bemühung denn das Rosin-farbne Blut Christi in dem Schäfer-Stabe gefunden, von der gesammten Ehrwürdigen Geistlichkeit aus dem Schäfer-Kathen hinweggenommen, und in die Capelle, alda es annoch verhanden, mit aller Ehrerbietung gebracht worden, und mit grosser Andacht von denen aus allen Ecken dahin eilenden Fremden beschauet worden. Unterdessen reisete der Pribislaus nach Jerusalem zum heil. Grabe etwan im 1171sten Jahr nach der Geburth Christi, mit Hinrich dem Löwen, welcher ihm dem König, mit sonderlicher Liebe, so lang er lebte, zugethan war. Der Ægyptische Sultan empfing sie prächtig; und wie sie wieder zurück kehreten, wurden sie von dem Constantinopolischen Käyser herrl. beschencket, auch mit 5. Elephanten und gar vielen Maul-Thieren begabet. Zuletzt wie er zu Lüneburg einem Tournier mit beywohnete, und für allen andern den Gewinn verhoffete, fiel er aus unachtsamer Veranlassung des Harnisch-Meisters aus dem Sattel, mitten auf der Renn-Bahn, stürtzete den Hals ab, und starb im 1215. Jahr den 1. Wein-Monaths. Sein Sohn, den er hinterliess, hiess Heinrich. Er aber ward begraben auf dem Kalck-Berge, woselbst damahls das ietzige Closter des heil. Michaëlis war, seine Leiche brachten die Nachkommen nach Dobberan, und setzten sie des Orts verwahrlich bey, als wo die Hochfürstl. Begräbnisse, und stattlich nachgesetzte Grabschrifften, auch an den Kirchen-Wänden viele alte Gedächtnisse der vorigen Könige annoch verhanden sind. Wie nun die Wenden des Pribislai Todt erfahren, fielen sie fast alle vom wahren Glauben ab, verwüsteten Dobberan, den eintzigen Auffenthalt des Gottesdienstes, und ermordeten viel derer Geistlichen, da denn der Orth gantz wüste gelegen und in währenden solchem Elende die Götzen-Bilder und Altäre wieder aufgerichtet worden. Hierzu ist des Nicoloti grausame Entleibung gekommen, dann wie er im Wercke begriffen war, die Verwegenheit der Seinigen zu bestraffen, ward er von den aufrührischen Wenden mit 87. seiner Leute und vornehmsten Diener erschlagen, ohngefehr im 1179. Jahr den 25. May, und samt ihnen zu Dobberan begraben auf dem alten Chor, alwo auch die Königin Voisclava, (Vocilova) des Königs lai

lai regis Herulorum ultimi conjunx, in sacello, id quod saxum ibi litteris insculptum Romanis indicat. Adjiciendus vero coronidis loco titulus regis. Nam & illum in sacello eo, monstrante æditSuo invenimus, qui Pribislaus, dei gratia Herulorum, Vagriorum, Circipœnorum, Polaborum, Obetritarum, Cissinorum, Vandalorumque rex. Sed & nos regis ejus monumentum scholio epinicio illustravimus.

Primus ego ex Herulis patrios qui liqui penates,
Quique Pribislaus credidi primus ego.
Testantur veteres mavortia signa triumphos,
Romulidæ proceres funera cæsa canunt.
Quis nescit gentes magno stratas Rhadagaso?
Ternis qui centum millibus occubuit,
Aut reges alios priscos, quis territus orbis,
Ortus & occasus, bellica præda, ruit.
Nam si quid Cimber, si quid Geta, Chattus, Alanus,
Sarmata vel gessit, trux Herulus fuerat.
Terribiles etiam divis, & sontica tabes,
Horror romano maximus imperio.
Nos tamen ut domuit Saxonum dux, Leo fortis,
Hunc tibi mox placidum, Christe, dicavi locum.
Dehinc Solymas adii, rediens dum troica lusi,
Urbe cadens Lunæ, tristia fata tuli.
Oblitos sed ibi cineres Doberana propago
Non tulit, at justis condidit illa locis.
Claustra sacrat rabidus Diti ter Vandalus atro,
Parcit nec patribus carnificina bonis.
Conduntur tumulis ingentia corpora parvis,
Qui, vel quot cæsi, vasta ruina docet.
Succrevit subbito tamen altis mœnibus orso,
Et stetit in fundo caula superba novo.
Felices semper si jura tueri nepotes
Prisca loci studeant, & pia cœpta juvent.

zu Norwegen Tochter, des letzten Herulen Königes Pribislai Gemahlin, in der Capelle lieget, wie der Stein, worin Lateinische Buchstaben eingehauen, ausweiset. Zum Beschluss füge ich hiebey des Königs Titul, dergestalt, wie ich ihn, vermittelst Darzeigung des Küsters, in der Capelle gefunden habe, welcher also lautet:

Pribislaus von Gottes Gnaden, der Herulen, Wagrier, Circipöner, Polaber, Obotriten, Kissiner und Wenden König.

Desselbigen Königes Grab-Gedächtniss ist auch von mir mit folgenden Lob-Gedichten verehret:

Ich König, Pribislaus, ruh hier im dunckeln Grab,
Der ich die Herulen regieret vormahls hab,
Die tapfern Herulen, die mittelst ihrer Waffen,
Unglaublich viel gemacht der gantzen Welt zu schaffen.
Von deren Helden-Muth, Europa nicht allein,
Besondern Africa auch kan ein Zeuge seyn,
Und gleichfalls Asia, du Rom hast selbst erfahren,
Was sie für Krieges-Leut und für Soldaten waren.
Indem sie dich verheert und gleichsam umgekehrt.
Wer hat von Radegast, dem Helden, nicht gehört,
Wie er so glücklich offt den Sieg davon getragen,
Und mit drey hundert mahl zehn hundert ist erschlagen.
Wem ist ingleichen auch zu Ohren kommen nicht,
Was andre, wovon ich entsprossen bin, verricht,
Wie sie so manches Volck vertilgt und aufgerieben?
Was mehr, wenn etwas wird höchst rühmlich zugeschrieben
Dem Cimber, dem Sarmat, Goth, Chatten und Alan
So haben solches meist die Meinigen gethan.
Die Meinigen, wovon ich, Pribislau, entsprungen,
Demnach der grosse Sachs mich aber hat bezwungen.
Hab ich vom Heydenthum zu Gott mich gantz bekehrt,
Und diesen Orth zum Dienst und Wohnung ihm verehrt.
Wie ich mich nun hierauf zum heilgen Grab begeben
Und wiederkommen war, da nahm ein End mein Leben,
Zu Lüneburg, vom Fall, den ich that im Tournier,
Von da bin ich gebracht anher und liege hier.
Der Satan aber hat der Wenden Volck erreget,
Die dieses Gotteshauss zum dritten mahl geleget
Hat in die Asch und auch die Geistliche ermordt,
Doch ist fein angebaut hinwieder dieser Orth.
Den Gott gar gnädiglich für dergleichen Wüten,
Zu seines Nahmens Ehr hinfemer woll behüten.

Liber

LIBER TERTIUS. DE DOMINIO HERULORUM AC VANDALORUM.

De Henrico, Herulorum ac Vandalorum domino. C. I.

Henricus. HEnricus, Pribislai regis filius, successit, cognomento Burvinus, ab avo materno, rege Noricorum, vir inclytus, in quo primo titulus regius cecidit, majoribus sub Conrado, Ludovico, Frederico, Cæsaribus Romanis, maximeque sub Leone Saxonum duce potentissimo attritis, & immodice oppressis, sed qui urbes vastatas, ac mœnia nonnulla restauravit, inter quæ Doberanum, cœnobium eximium, anno millesimo centesimo sexto, octavo Calendas Junii. Uxorem duxit Matildim, filiam regis Sarmatarum, virginem virtute insignem, quæ prima excitavit Campum solis, cœnobium virginum vestalium, anno millesimo ducentesimo vigesimo quinto, quod posteaquam stetit annos octo tralatum est in locum opportuniorem, ubi nunc monasterium novum dicitur. At Henricus post facinora egregia multa elatus est, apud majores conditus Doberani, anno millesimo ducentesimo vigesimo septimo, ad sextum Calendas Februarias, *Henrico & Nicoloto filiis superstitibus.*

De Henrico juniore, Herulorum ac Vandalorum domino. C. II.

Henricus junior. SUccessit *Henricus, cognomento Burvinus junior*, cum Nicoloto germano, qui regnum dividentes, huic Megapolæa ditio obvenit, qui nec ita multo interjecto tempore de alto præceps in Gadebuso occubuit, tempestate fere ea qua inclyta illa Helisabetha & vir clarissimus Franciscus in divorum numerum relati. Illi vero Heruli & Vandali cessere, qui Sophiam duxit regis Suevorum oceani filiam, e qua *sustulit Joannem, Nicolotum, Burvinum, Pribislaum & filias duas.* Primus ille templum, cum viris ordinis canonici, *in urbe Gustroina, in honorem divæ Ceciliæ incepit*, in cujus olim die festo tota Vandalorum regio fidem agnovit christianam, in quo templo & tumulatus est anno millesimo ducentesimo duodetrigesimo. Et post Henrici illius fata regnum inter liberos ita divisum, ut tituli etiamnum durent, quibus in ditiones diversas abiere, quas singulas libris deinceps singulis prosequemur. *Nam Joanni* natu maximo jura Megapolæa accessere. *Burvino Cissini*, qui sunt Rostochiani. *Nicoloto* Heruli & Vandali. *Pribislao Par-*

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Das Dritte Buch.

Von der Herulen und Wenden Herrschafft.

Das erste Capitel.

Von Heinrich, der Herulen und Wenden Herrn.

HEinrich, des Königs Pribislai Sohn, der von dem Könige aus Norwegen, seinem Groß-Vater von der Mutter wegen, den Zunahmen Burvin führete, war ein fürtreflicher Herr. Bey ihm gewann der Königl. Titul zuerst ein Ende, nachdem seine Vorfahren, durch Conrad, Ludwig, Friedrichen, die Römischen Kayser, und fürnehmlich durch den Löwen, den mächtigen Hertzog zu Sachsen, trefflich geschwächet, und über alle maaße unterdrucket waren. Er bauete einige wüste Städte und Mauren wieder auf, worunter auch das herrliche Closter Dobberan im Jahr 1216. den 25. Maji, und verheyrathete sich mit der Mathildis, des Polnischen Königes Tochter, einem tugendhafften Fräulein, die erstlich gestifftet hat das Nonnen-Closter, Sonnen-Kampff, im 1228. Jahr (ao. 1225. Calov.) welches, nachdem es 8. Jahr da gestanden, an einen bequemen Ort versetzet ist, woselbst es anitzo, und Neuen-Closter genennet wird. * Heinrich ist nach vielen verübten Thaten gestorben, und zu Dobberan begraben, bey seinen Vorfahren, im Jahr 1227. den 27. Jenner, er hinterließ 2. Söhne, Henrich und Nicolot.

Dobberan wird gebauet. Closter zu Sonnenkamp gestifftet. Ist nach Neu-Closter versetzet.

Das andere Capitel.

Von Heinrich dem jüngern, der Herulen und Wenden Herrn.

HEinrich, mit dem Zunahmen Burvin, der jüngere ist mit seinem leibl. Bruder, dem Nicolot in der Regierung gefolget, welche das Land getheilet, dieser aber, dem das Mecklenb. Gebieth zugekommen, ist Todes verblichen, etwa um die Zeit, da die nahmhaffte Elisabeth, und der berühmte Franciscus, in die Zahl der Heiligen versetzet sind. Jener, der Heinrich hergegen, dem die Herulen und Wenden in der Theilung geworden, hat Sophien, des Schwedischen Königes Tochter, geheyrathet, mit welcher er Johannem, Nicolot, Burvin, Pribislaum und 2. Töchter gezeuget. Dieser ist derjenige gewesen, der erstlich den Thum in der Stadt Güstrau zu stifften und zu erbauen angefangen, der heil. Caecilien zu Ehren, als an der ihrem Fest-Tage schier gantz Wend-Land den Christl. Glauben auf- und angenommen, wie er auch in dieser Kirchen begraben im Jahr 1228. Nach Absterben des Heinrichs ist das Land dergestalt unter seine Kinder getheilet, daß annoch die Titul der unterschiedenen Gebiethe, wie sie damahls von einander gesetzet sind, bleiben, von welchen allen und jeden absonderlich soll gehandelt werden, immaßen denn dem Johanni, welcher der älteste war, Mecklenburg zugefallen, dem Nicolot die Kyssiner, welche die Rostocker sind, dem Burvin die Herulen und Wenden,

Thum zu Güstroff gestifftet.

* Crantz. in Vand. pag. 130. meldet, daß Henricus Burvinus selbst das Closter erbauet auf Sonnen-Kampf nicht weit von Wessen-Brügge.

chuni, & finitimi, *qui solus sine liberis* vita excessit, æmulator majorum insignis, fidei refractarius, qui virginem in pelta picturatam auream gestare adorareque solebat. At dum in Suerinæum antistitem hostilia molitur, Peucinum urbem agri ejus, post Suerinum principem vulcano tentat, capitur, & herediolo vix universo liberatur. Duxit tamen in conjugem Mistævonis Sidinorum ducis filiam, cum Bellegarda civitatula, dote, ubi consenuit.

dem Pribislao die Parchiner und nechst angrentzende, dieser verstarb allein ohne Leibes-Erben; seiner Vorfahren Fusstapfen folgete er fleissig nach, war ein abgesagter Feind des Christlichen Glaubens und pflag eine gemahlte güldene *Jungfrau* zu führen und anzubeten, da er aber Krieg anfing mit dem Bischoff zu Schwerin, und dessen nebst Schwerin fürnehmste Stadt Bützau in den Brand stecken wolte, ist er gefangen, und kaum vermittelst seiner gantzen Herrschafft wieder frey geworden, er hat des Mistævo, des Hertzogen von Pommern Tochter, zur Gemahlin gehabt, mit welcher er zum Brautschatz überkommen das Städgen Belegard, worin er sein Leben zugebracht hat.

Marien. Crantzius L. 7 c. 41.

De Nicoloto, Herulorum ac Vandalorum domino primo. Cap. III.

Domini Herulorum. Nicolotus.

NIcolotus, Henrici Burvini junioris filius, Herulorum ac Vandalorum dominus jam primus, hereditate ex nuperis, rem divinam nusquam negligens opibus eam amplissimis usque promovit. Templum enim Gustroinum, a genitore cœptum sumptuosissime absolvit. Ditionem insuper Herulam moribus christianis optime formavit. Doberanum ubi conditorium commune *Sechelino ac Glina vicis* locupletissimis *donavit, quibus sigillatim suis jus humandi emeruit.* Uxorem duxit ex illustri Ascaniorum familia, ex qua sustulit *Henricum, Joannem, & Bernardum,* qui in fata brevi concessit. Nicolotus itaque quum prudentia singulari polleret, habereturque axiologus, autoritatis plurimæ, & inter hæc urbes arcesque vel excitaret novas vel instauraret veteres, Otonem Marcomannum facile in se commovit qui Herulorum fortunis plurimum refragabatur, quique Nicolotum ad servitutum etiam serviendam deposcere ausus est, & vocatum in colloquium quum impar numero congrederetur, fidem invitantis sequutus contra jus gentium capere. At ille præsidium quod insidiis reliquit, veritus quod evenerat, signo dato advocans, negotio modico Marcomannum exterruit, & in fugam convertit, ex dispalatis ordinis equestris sexaginta mancipavit, ex milite gregario complusculos. Elatus anno a natali christiano millesimo ducentesimo septuagesimo septimo ad nonas Majas.

Das dritte Capitel.

Von Nicolot der Herulen und Wenden Herrn.

NIcolot, des jüngern Heinrich Burvins Sohn, hat von seinem itzt erwehnten Erbtheil nach höchstem Vermögen die Ehre Gottes befördert, und viel zum Gottesdienst verehret, massen er dann die von seinem Herrn Vater angefangene Güstravische Kirche aufs kostbahrste vollends ausgeführet, und die Wenden dahin gelencket, dass sie ihr Leben Christl. angestellet. Dobberan, woselbst das gemeine Fürstl. Begräbniss, hat er mit Zeschlin und Gline, zweyen ausbündigen Dörfern, beschencket, Krafft welches er insonderheit den Seinigen die Begräbniss-Gerechtigkeit zu wege gebracht hat. Seine Gemahlin, die aus dem Anhaltischen Hause bürtig war, hat ihm gebohren den Heinrich, Johann und Bernhard, welcher bald gestorben. Wie nun Nicolot ein treflich kluger Herr war, in grossem Ansehen und Ehren lebete, gleichfalls neue Städte und Schlösser erbauete und alte wieder zum Stande brachte; Als hat er leichtlich den Marggrafen zu Brandenburg, Otten, einen Widerwillen gegen ihm zu fassen, veranlasset, welcher gar ungerne sahe, dass es den Herulen glücklich ergienge, sich auch nicht scheuete, dem Nicolot die Dienstbarkeit aufzudringen, hat dahero denselbigen zum Gespräch beschieden, und wie er auf guten Glauben dem Ersuche zu Folge sich eingestellet, hat der Marggraf, als welcher an Mannschafft stärcker ankam, aller Völcker Recht zuwider, seiner sich bemächtigen wollen. Er aber, der für dasjenige, was sich begab, allbereit Sorge getragen, hatte eine Anzahl Krieges-Leute zum Hinterhalt bestellet, selbige erforderte er durch ein Losungs-Zeichen, jagete mit geringer Mühe den Märckern eine Furcht ein, brachte sie in die Flucht und bekam 60. Edelleute und eine ziemliche Anzahl vom gemeinen Krieges-Volck gefangen. Schliessl. ch starb er im Jahr nach der Geburth Christi 1277. den 7. Maji.

Weitere Ausführung des Güstr. Thums.

Donatio Coenob. Dobber.

De Joanne, Herulorum ac Vandalorum domino. C. IV.

Joannes.

JOannes, Nicolati filius, Herulorum Vandalorumque dominus, filiam duxit comitis Rupinorum ac Linogum, e qua genuit Nicolotum, Joannem, Gunterum, Henricum, Bernardum, e quibus duo postremi religioni sese devoverunt in *urbe Rebellione, divi* Dominici ordinem professi. *Gunterus Parthenopoli* in collegium

Das vierdte Capitel.

Von Johannes, der Herulen und Wenden Herrn.

JOhann, des Nicoloi Sohn, der Herulen und Wenden Herr, hat gefreyet eine Tochter des Marggrafen von Ruppin und Lindau, und zeugete mit derselben den Nicolotum, Johann, Günther, Heinrich, Bernhard, welche zwey letztere in Röbel sich ins Closter begeben und Dominicaner-Mönche geworden. Günther ist in Magdeburg in die Zahl der Thum-Herren aufgenommen.

N i Ca-

Canonicorum adscitus est. At Nicolotus natu maximus Rixam Cimbrorum regis filiam sponsalibus sollennibus procatus, in æde eam virginum vestalium Dobertina usque ad ætatem maturam educari curavit.

colot aber, der älteste Sohn, hat öffentliche Verlöbniß mit des Dänischen Königes Tochter, der Rixa, welche er in dem Jungfräulichen Closter Dobbertin, so lange biß sie ihre mannbahre Jahre erreichet, erziehen lassen.

De Henrico, Herulorum ac Vandalorum domino. C. V.

Henricus. HEnricus, Nicoloti filius, germanus Joannis, ex uxore prima *Henricum ac Nicolotum* progenuit. Duxit dein conjugem alteram e Brunopolitana, ac Lunæburgiana familia, qua elata tertiam ducis Sidinorum filiam, e qua prognatus Barnimus, qui vitæ monasticæ in cœnobio Colbasio dicatus. At *Henricus & Nicolotus* imperium genitoris longævum perosi, dum regnandi avidi capere eum, & vinculis mancipare contendunt, ad Salas Rugiorum (*a*) imprudentia ea interimunt, anno millesimo ducentesimo nonagesimo primo, ad Idus Octobres. Nicolotus qui a germano in genitoris necem erat sollicitatus doloris impatientia haud ita multo interjecto tempore vitam cum morte commutavit. *At Henricus parricidii autor quum* diluere crimen tentat, diem dicit, arbitris Visilao, ac Booslavo Sidinorum principibus, qui causam accusante Nicoloto patruo Rhostochii ad diem præstitutum audierant, quum nihil præstaret dignum, majorem in se adstantis multitudinis acerbitatem conflavit, & ægre judicium evasit. Sed & *perfidus ille ducem Rugiorum, qui* revocandi ejus gratia ablegatus venerat, jure gentium violato cepit & vinctum abduxit. Sic dum expiare apud gentiles, ac familiam contribulem cæteram illustrissimam facinus impientissimum non potest, rebus exutus omnibus, exilio perpetuo damnatus, meritas parricidii pœnas dedit.

Das fünffte Capitel.

Von Heinrich, der Herulen und Wenden Herrn.

HEinrich, des Nicoloti Sohn, des Johannis leiblicher Bruder, hat mit seiner ersten Gemahlin den Heinrich und Nicolot gezeuget. Seine andere Gemahlin war aus dem Hause Braunschweig und Lüneburg, nach deren Tode er die dritte, des Königs zu Stettin Tochter, geheyrathet, mit welcher er Barnim, der das Mönchen-Leben erwehlte, und ins Closter zu Colbitz ging, erzeugete. Der Heinrich aber und Nicolot, die der langen Regierung des Herrn Vaters überdrüssig und der Herrschafft selbst begierig waren, haben, indem sie ihn zu greiffen und fest zu machen sich bemüheten, durch Unvorsichtigkeit, bey Salas Rugiorum ihn entleibet, im 1291sten Jahr den 15ten Winter-Monaths. Dem Nicolot, der von seinem Bruder zu seines Herrn Vaters Todt verleitet war, hat nicht lange darnach die schmertzliche Ungedult das Leben gekürtzt. Heinrich aber, der Stiffter des Vater-Mordes, unternahm sich des Verbrechens zu entledigen, und ernannte einen Tag, da er für den zu Schieds-Leuten erwehlten Hertzogen zu Stettin, Visilaus und Bugislaus, seine Unschuld darthun wollte, welche die Sache auf bestimmten Tag, nach vorher gegangener Anklage des Nicolot seines Vatern Bruder zu Rostock anhöreten, weil er aber nichts erhebliches einwenden konte, erregete er eine grosse Verbitterung des herum stehenden Volckes gegen sich, dergestalt, daß er kaum dem Gericht entkommen mögen, ja es nahm auch dieser Meineydige den Hertzog in Rügen, der ihn zurück zu ruffen abgeschicket war, mit Verletzung aller Völcker Rechten gefangen, und führte ihn gebunden weg, ward demnach, wie er die gottlose That nicht bey seiner Familie und Fürstlichen Hause von sich ablehnen mögen, aller seiner Wohlfarth beraubet, das stetswährende Elend ihm zuerkannt, und entgieng also der Straffe des Vater-Mordes keinesweges ungerochen.

De Nicoloto, Herulorum ac Vandalorum domino. C. VI.

Nicolotus. NIcolotus, Joannis filius, Rixam Cimbrorum regis filiam, ex æde vestali revocatam nuptiis festivissimis conjunxit, e qua Joannem, ac filiam unam procreavit, quæ Erico primum Suevorum oceani regi desponsata, moxque ruptis sponsalibus, Gerardo Cheronesi duci data. Arma adversum Rugios movit, ob ordinis equestris viros familiæ Ostænæ, qui supplices ad eum confugerant, a Visilao Rugiorum principe duriuscule habiti. Commisso itaque ad vicum qui Ramelo prælio, Herulus superior factus, multos Rugiorum proceres cepit, Ostænos solo explosos resti-

Das sechste Capitel.

Von Nicolot, der Herulen und Wenden Herrn.

NIcolot, des Johannis Sohn, heyrathete aus dem Closter des Dänischen Königes Fräulein Tochter die Rixa, und hielt mit ihr ein sehr lustiges Beylager, die ihm dann gebohren den Johannes, und eine Tochter, welche erstlich Erich, dem König in Schweden, bald darauf, wie die Verlöbniß wieder zergangen, an den Hertzogen von Holstein, Gerharden, vermählet worden. Er bekriegte die Rügianer wegen einiger von Adel des Geschlechts der von der Osten, welche ihre unterthänige Zuflucht zu ihm nahmen, da sie von dem Visilao, der Rügianer Fürsten, etwas zu hart gehalten wurden, und da es bey dem Dorffe Ramelau zur Schlacht kam, behielt der Herulen Heer das Feld, und bekam viele der vornehmsten Rügianer gefangen, und setzete die Vertriebene von der Osten wie-

 tuit.

(*a*) Hodie pagus Sale.

tuit. Sed & Marcomannum per tempus idem insultantem repulit *Eldenamque arcem quo injurias ejus reprimeret primum excitavit, mox valetudine* correptus jatros, in Agathopoli Gallorum, quæ vulgo nunc Monspessulanus, consulit, A. C. 1316. valetudinarius rediens paucis post diebus vita defunctus est, anno fere a natali christiano millesimo trecentesimo decimo sexto.

De Joanne, Herulorum ac Vandalorum domino. C. VII.

Joannes. JOannes, Nicoloti filius, genitore vita functo successit, qui Matildem, Otonis, Sidinorum ducis filiam, conjugem duxit, e qua exuscitavit *Nicolotum, ac Joannem.* Filias insuper duas, e quibus altera Otoni comiti Suerinæo nupsit, altera in virgium vestalium chorum ædis Dobertinæ se dedidit.

De Nicoloto, Herulorum ac Vandalorum domino. C. VIII.

Nicolotus. NIcolotus, Joannis filius, nominis ejus quartus, filiam duxit comitis Rupinorum ac Linogum, e qua sustulit *Gneum cognomento Janicum, Matildim & Agnetem,* e quibus hæc nupsit Bernardo, Herulorum ac Vandalorum domino, qui sine sobole moriens hereditatem *in Cissinorum principes transmisit, patruos, illa Laurentio, Herulorum* item ac Vandalorum principi.

De Joanne, Herulorum ac Vandalorum domino. C. IX.

Joannes. JOannes, Nicoloti germanus, conjugem duxit Matildem, Otonis, ducis Brunopolitani ac Lunæburgiani filiam, e qua prognati *Nicolotus*, *Bernardus*, & filiæ duæ. Et tempestate illius anno fere millesimo trecentesimo quinto supra vigesi- A. C. 1325. mum, judæi, in civitatula Vandalorum *Coraco, eucharistiam* sacram sæve lancinarunt, & mox territi sub divo sine honore ullo sanguinolentam reliquerunt. Qua injuria affectus princeps optimus pro magno habuit negotio, ut sontes domesticatim requisitos ad supplicium raperet, quos & comprehensos causam ex vinculis dicere coëgit, & sic rem universam ordine didicit, eucharistiam sacram repertam loco celeberrimo sollenniter statuit, reos igni ultore puniri jussit. Sed & non *multo interjecto tempore sabbatarii in urbe Gustroina* facinus idem facinorosissimum ausi, in eucharistiam quam rite sacratam a puella indigena, anno fere millesimo trecentesimo quinto supra vigesimum, coëmerant, meritas sacrilegii pœnas dedere, puella acerbiore etiam sententia exustulata & ex-

der ein: Er trieb auch den Märcker, der zur selbigen Zeit hochmüthig ward, wieder zurück, und damit er dessen Gewalt um so viel besser hemmete, erbauete er zu allererst die Burg Eldena, bald darauf, wie er sich übel befand, gebrauchte er sich der Aertzte zu Agathopolis in Franckreich, welches insgemein Montpellier genannt wird, kam aber kranck wieder zurück, und starb darnach ohngefehr im Jahr nach Christi Geburth 1316.

Das siebende Capitel.

Von Johann, der Herulen und Wenden Herrn.

JOhannes, des Nicoloti Sohn, welcher nach Absterben des Herrn Vaters zur Regierung kam, hatte zur Gemahlin Matildis, Hertzog Otten zu Stettin Fräulein Tochter, welche ihm gebahr den Nicolot, und Johannes, und dann auch überdem 2. Töchter, worunter die eine Otten, dem Grafen von Schwerin, beygeleget, die andere aber sich begeben in das Jungfräul. Closter Dobberthin.

Das achte Capitel.

Von Nicolot, der Herulen und Wenden Herrn.

NIcolot, des Johannis Sohn, der IVte des Nahmens, hatte zur Gemahlin ein Gräfliches Fräulein von Ruppin und Lindau, mit welcher er erzeugte den Gneus, mit dem Zunahmen Janicke, die Matildis und Agneten, worunter diese gefreyet hat den Bernhard, der Herulen und Wenden Herrn, dessen Verlassenschafft, da er ohne Leibes-Erben verstorben, gekommen an seine Herrn Vettern, die Fürsten zu Kissin, jene aber ist vermählet an Herr Lorentzen, gleichmässigen Herrn und Fürsten der Herulen und Wenden.

Das neunte Capitel.

Von Johann, der Herulen und Wenden Herrn.

JOhann, des Nicoloti leiblicher Herr Bruder, heyrathete die Matildis, Hertzog Otten von Braunschweig und Lüneburg Tochter, welche ihm gebohren den Nicolot, Bernhard und 2. Töchter. Zu dessen Zeiten, ohngefehr im Jahr 1325. haben die Juden, in dem Wendischen Städgen Krackau, das hochheilige Abendmahl gantz grausam zerfleischet, und bald darauf, wie ein Schrecken unter sie gerathen, selbiges ohne einige Ehrerbietung unter blossen Himmel blutig liegen lassen, welche Uebelthat dem guten Fürsten trefflich zu Hertzen gegangen, denn er höchsten Fleiss angewendet, vermittelst genauer Haussuchung alle Schuldige zu ertappen, und sie zu gebührender Straffe zu ziehen, massen er sie denn feste machen und im Gefängniss verhören lassen, da er denn die gantze Sache ordentlich vernommen, das wieder gefundene hochgebenedeyte Nachtmahl an einem hochheiligen Orte gar prächtig beygesetzet, und die Thäter mit der Rache des Feuers abgestraffet. Ein gleichmässiges erschreckliches Bubenstück haben auch die Juden nicht lange hernach zu Güstrau verübet, gegen das hochgebenedeyete gebräuchlich geweyhete Abendmahl, welches sie von einem daselbst zu Hause gehörigen Mägdgen erkauffet, ohngefehr im 1325sten Jahr, die denn auch wegen beleidigter göttlicher Majestät zu wohlverdienter Straffe gezogen, das Mägdgen aber ist noch mit einem schärffern Urtheil beleget,

carni-

carnificata refossa honorificentissime inter hæc eucharistia, quæ in templo *nunc ibi divæ Ceciliæ bis* die religione eximia commonstratur. Et post tempora illa Joannis ipsius conjunx emoritur, in Rebellione tumulata, quam fato consequutus ipse, in majorum conditorio suorum desepultus est, relictis *Nicolotu & Bernardo filius*, ac filiabus duabus.

als welche mit glüenden Zangen gezwicket und gemartert worden. Hierbeneben ist das heilige Abendmahl auf das ehrerbietigste wieder ausgegraben, und wird anjetzo in der Kirchen der heiligen Cæcilien mit grosser Andacht zweymahl des Tages gezeiget. Bald nach diesem starb des Johannis Gemahlin, und ward zu Röbel begraben, deren er dann mit seinem Absterben gefolget, (*a*) und beygesetzt in seiner Vorfahren Begräbniß mit Hinterlassung der Söhne Nicolots und Bernhardts und zweyer Töchter.

De Nicoloto, Herulorum ac Vandalorum domino. C. X.

Nicolotus. Nicolotus, Joannis filius, conjugem duxit filiam Joannis ducis Cheronesi, e qua sustulit *Laurentium & Joannem*, filiamque unam, quæ nupsit Alberto Saxonum duci, qui cognomento de vico Bergero.

Das zehende Capitel.

Von Nicolot, der Herulen und Wenden Herrn.

Nicolot, des Johannis Sohn, vermählte sich mit Hertzog Johannes aus Holstein Tochter, und zeugete mit ihr den Laurentius und Johannes nebst einer eintzigen Tochter, welche Hertzog Albrecht von Sachsen, der den Zunahmen von dem Dorffe Beringer hatte, beygeleget worden.

De Laurentio, Herulorum ac Vandalorum domino. C. XI.

Laurentius. Laurentius, Nicoloti filius, rei divinæ ab annis teneris incumbens, paci sic didicit insuescere, ut laudem sit insignem ad posteros adeptus. Conjugem duxit Matildem, Gnei Janici, Herulorum ac Vandalorum domini, filiam, (*b*) e qua stirpis virilis liberos quatuor sustulit, Baldassarem, Joannem, Nicolotum, Guilielmum, e quibus Nicolotus crepundiis vix egressus e vita migravit, in urbe Gustroina conditus. Guilielmus quoque re nulla memorabili gesta elatus. At Laurentius grandævus obiit, sepultus in æde divæ Cæciliæ in urbe Gustroina anno millesimo trecentesimo nonagesimo tertio, ad Calendas Octobris decimum septimum, conjuge ante in Parchuno in æde divi Francisci tumulata.

Das eilffte Capitel.

Von Laurentz, der Herulen und Wenden Herrn.

Laurentz, des Nicoloti Sohn, ist von Jugend auf dem Gottesdienst sehr zugethan gewesen, daher er dann gelernet, zum Frieden sich zu gewehnen, wodurch er bey denen Nachkommen einen unsterblichen Ruhm erhalten. Er hatte zur Gemahlin Matildis, eine Tochter des Gneus Janicke, der Herulen und Wenden Herrn, mit welcher er 4. Herrn gezeuget, nemlich den Baltzar, Johann, Nicolot, Wilhelm, von welchen der Nicolot in seiner zarten Jugend Todes verfahren, und in der Stadt Güstrau begraben worden. Wilhelm ist ebenmässig ohne Thaten verstorben. Der Laurentz aber ist im hohen Alter gestorben, und in der Cæcilien-Kirche zu Güstrau begraben, im Jahr 1393. den 29. Herbst-Monath, nachdem seine Gemahlin schon vorher zu Parchim in des heiligen Francisci Kirche war begraben worden.

De Baldassare, Herulorum ac Vandalorum domino. C. XII.

Baldassar. Baldassar, Laurentii filius, uxorem duxit Eupheniam, Magni ducis Megapolæi filiam, quæ sine liberis vita excessit, in urbe Gustroina tumulata. Luconios hostilia meditantes ad pacem brevi compulit, quam redimere æris vi maxima coëgit. Duxit dein Heilabrigam, ducis Cheronesi filiam, e qua, peste ipse sæva correptus, nihil liberorum relinquens, interiit tumulatus in urbe Gustroina in templo divæ Cæciliæ, anno fere millesimo quadringentesimo vigesimo primo ad nonas Apriles.

Das zwölffte Capitel.

Von Balthasar, der Herulen und Wenden Herrn.

Balthasar, des Laurentii Sohn, heyrathete die Euphemia, Hertzog Magnus zu Mecklenburg Tochter, welche ohne Kinder verstarb, und in der Stadt Güstrau zur Erden bestättiget ward. Die mit Krieg schwanger gehende Lübecker hat er geschwinde zu andern Gedancken und zum Frieden gebracht, welchen sie dann mit einer grossen Post Geldes erkauffen müssen. Nachgehends hat er sich mit der Heilabriga, des Hertzogs von Holstein Tochter, befreyet, von welcher er gleichfals keine Kinder hinterlassen, und starb an der gifftigen Pestilentz, womit er befallen ward. Sein Grabmahl ist in der heiligen Cæcilien-Kirchen zu Güstrau, woselbst er beygesetzet, etwa im 1421. Jahr den 5. April.

De Joanne, Herulorum ac Vandalorum domino. C. XIII.

Joannes. Joannes, Laurentii filius, Baldassaris germanus, vir multa virtute inclytus, Catharinam duxit, ducis Brunopolitani ac Lunæburgiani filiam, sine liberis elatus, apud majores conditus, anno millesimo

Das dreyzehende Capitel.

Von Johann, der Herulen und Wenden Herrn.

Johann, des Laurentii Sohn, des Balthasars leiblicher Bruder, ein trefflicher mit hohen Tugenden begabter Herr, vermählete sich mit Catharina, des Hertzogen von Braunschweig und Lüneburg Tochter, starb aber unbeerbt, und ward bey seiqua-

(*a*) Vid. Crantzius Vand. c. 8. lib. 5. p. 270. & p. 271. & d. l. c. 8. (*b*) Sororem. Vide praecedens caput 6.

quadringentesimo decimo quarto ad Calendas Septembres.

nen Vorfahren begraben, im 1414ten Jahr den 1sten Herbst-Monath.

De Bernardo, Herulorum ac Vandalorum domino. C. XIV.

Bernardus. BErnardus, Nicoloti germanus, & ipse conjugem duxit ducis Cheronesi filiam, sororem conjugis fraternæ, e qua prognati Joannes, Mizislaus, Matildis, quæ nupsit Henrico duci Megapolæo. Altera vero filia Vestæ sese dicavit, in æde Eltæna, quæ morte præmatura elata. At Mizislaus & ipse in ætate tenera obiit.

Das vierzehende Capitel.

Von Bernhard, der Herulen und Wenden Herrn.

BErnhard, des Nicoloti Bruder, befreyete sich ebenmässig mit des Hertzogen von Holstein Tochter, seines Herrn Bruders Gemahlin Schwester, mit welcher er zeugete den Johannes, Mizislaus, und die Matildis, welche vermählet ward an Hertzog Heinrich zu Mecklenburg; Die andere Tochter, welche sich in das Jungfräuliche Closter zu Eldena begab, geseegnete gar zeitig diese Welt, wie denn der Mizislaus auch in der Blüte seiner Jahre hinweg starb.

De Joanne Herulorum ac Vandalorum domino. C. XV.

Joannes. JOannes, Bernardi filius, Herulorum ac Vandalorum dominus, filiam *duxit Gnei Janici sororem*, finitimis omnibus charus ac perjucundus. Pleraque quæ a genitore ære alieno impignerata reluit, ac liberavit, veneno extinctus, superstitibus *Nicoloto, Christophoro, Viviano*, qui in pueritiæ annis vita excessit, Guilielmo ac Misiclava, quæ in Quadoropoli Cheruscorum mater magna flaminica facta, Agnete quæ in Malacha Herulorum Vestæ sese dicavit.

Das funffzehende Capitel.

Von Johann, der Herulen und Wenden Herrn.

JOhann, des Bernhards Sohn, der Herulen und Wenden Herr, welcher sich befreyete mit des Gneus Janicken Schwester, und von allen seinen Nachbarn lieb und wehrt gehalten ward, lösete, was von seinem Herrn Vater verpfändet war, meisteins wieder ein, und befreyete es von Schulden, er ward aber mit Gifft vergeben, und waren seine hinterlassene Kinder Nicolot, Christoph, Vivian, welcher in seiner Kindheit verstorben, Wilhelm, und Misiclava, welche Aebtissin zu Quadoropolis in Holstein gewesen, und Agnese, welche sich ins Herulische Closter zu Malchau begeben.

De Nicoloto Herulorum ac Vandalorum domino. C. XVI.

Nicolotus. NIcolotus, Joannis filius natu maximus, Herulorum Vandalorumque dominus, adulescens pientissimus, supraque ætatem prudens, dum parsimoniæ studet, rem familiarem, fœneratoribus magna ex parte luxu majorum, qui abrones, abrodieti, & polytelæ, obæratam, liberam brevi præstitit. Uxorem duxit Sophiam, ducis Sidinorum, cognomento Juliæ Augustæ, filiam, Erici, Alberti, Suevorum oceani regis ejusdemque ducis Megapolæi, filii, conjugem superstitem, e qua Juditam sustulit, quæ Henrico nupsit, duci Megapolæo. Moritur dein conjunx, post quam & ipse die emortuali elatus, Doberani, ut tabulis ipse supremis in mortis collimitio jussit, tumulatus, anno millesimo quadringentesimo sexto. ad XII. Calendas Septembres.

Das sechzehende Capitel.

Von Nicolot, der Herulen und Wenden Herrn.

NIcolot, des Johannis ältester Sohn, der Herulen und Wenden Herr, war in seiner Jugend sehr gottselig und klüger als sein Alter mitbrachte, befliesse sich auch trefflich der Sparsamkeit, dahero er dann in geschwinder Eile wieder frey gemacht ein Land, das grossen Theils von seinen Vorfahren, welche das Ihrige nicht in acht nahmen, sondern durchgebracht und weidlich darauf gehen lassen hatten, an Wucherer versetzet war. Seine Gemahlin war Sophia, des Hertzogs zu Stettin und Wolgast Tochter, Erichs, des Schwedischen Königs und Hertzogen zu Mecklenburg, Albrechts Sohns, hinterlassene Witbe, mit welcher er Judith gezeuget, die an Hertzog Heinrich zu Mecklenburg verheyrathet worden. Seine Gemahlin starb nach ihm, als er vorhero Todes verblichen, und zu Dobberan dem in seinem Letzten geschehenen Befehl nach, beerdiget war im Jahr 1406. den 1sten Herbst-Monaths.

De Christophoro Herulorum ac Vandalorum domino. C. XVII.

Christophorus. CHristophorus, Joannis filius, Nicoloti germanus, etsi matrimonio conjugem legitimo accepisset, sine liberis tamen illa vita functa est. Cum Marcomanno infeliciter belligeravit, telo perfossus, Rebellione sepultus, in æde divi Dominici, anno millesimo quadringentesimo quinto supra vigesimum, octavo Calendas Septembres.

Das siebenzehende Capitel.

Von Christoph, der Herulen und Wenden Herrn.

CHristoph, des Johannis Sohn, und Nicolots leiblicher Bruder, starb, wiewohl er sich vermählet hat, ohne Hinterlassung leiblicher Erben. Mit dem Märcker führete er einen unglücklichen Krieg, worinnen er erschossen ward, und lieget zu Röbel in des heiligen Dominici Kirche begraben, woselbst er beygesetzt im Jahr 1425. den 25. August-Monaths.

De

De Guilielmo, Herulorum ac Vandalorum domino. C. XVIII.

Guilielmus GUilielmus, Joannis filius, Nicoloti ac Christophori germanus, litteris ab ætate ineunte imbutus, in canonicum templi divæ Cæciliæ, urbis Gustroinæ adscitus mox dignitate Præpositus illis est, quibus magna cum laude aliquamdiu præfuit. Verum enim vero contribulibus gentis Herulæ jam universis elatis, quum unus omnium extaret, ut repararet ipse familiam illam inclytam a viris maximis suasus, ac quamvis diu refragaretur persuasus, Annam Alberti Ascaniorum principis filiam, conjugem duxit, qua sine liberis vita functa Sophiam cepit Uratislai Sidinorum, Rugiorum, ac Bardorum ducis natam, e qua nullos quoque stirpis virilis liberos excitavit, elatus brevi post, superstite Catharina tantum, filia venustissima. *Sic hereditatem in Henricum & Joannem seniorem, duces Sargatios, Henricum seniorem, Joannem juniorem, duces Megapolæos cum jure universo, ex æquo, transmisit*, anno millesimo quadringentesimo trigesimo, ad septimum idus Septembres. At heredes cum pondo argenti millibus viginti Catharinam ad Barnimum Sidinorum ducem remiserunt, cujus erat ex Sophia sorore neptis Et talis erat familiæ Vandalorum illustrissimæ finis, ex nuperis illis, quum olim in ea reges nobilissimi floruissent. Etenim Scaltus tempestate Helgonis regis Cimbrorum duodecimi claruit, Strimnicus sub Frotone Cimbrorum rege, Theodoricus ac Dalus sub Haraldo, Hyarmo, Cimbrorum rege. Coracus sub Marcomiro Salatiorum rege, teste Hunibaldo. Ambrus item & Assus, quum e Scandinavia Lingobardi exirent autore P. Forovilíense. Sed & Ethico, Vandalorum rex, Trajani temporibus floruit. *Post tempora vero illa ita divisi Vandali*, ut pars ad Tetisclavum, pars ad Casimirum, Sidinorum principem, pars ad Nicolotum, Pribislai filium, Herulorum regem, pervenerit, cujus *majores Visimarus*, qui sub Constantino Cæsare floruit, *Rhadagasus*, qui sub Honorio Cæsare, quo in montibus Vesulanis interempto, *a Stilicone* patricio, percussor Vandalorum sese regem cum filio Euthærio appellitavit, ante quem annos triginta *Gundericus*, Vandalorum rex, Modigilli filius regnaverat, ex anno Gratiani principis primo. At *Stilico* ab Honorio Cæsare brevi superatus, cujus filias Mariam & mox Ermantiam unam post alteram, conjuges duxit, quæ intactæ vita functæ anno fere a natali Christiano septimo ac quadringentesimo, *post* quem Vandalos jam cæteros persequemur.

Das achtzehende Capitel.

Von Wilhelm, der Herulen und Wenden Herrn.

WIlhelm, ein Sohn Johannis, und leiblicher Bruder des Nicolots und Christophs, hat von Jugend auf den freyen Künsten obgelegen, und ist erstlich ein Thum-Herr, nachgehends Probst zu Güstrau geworden, welcher Würde er mit grossem Lob vorgestanden. Nachdem aber alle aus dem Herulischen Stamme entsprossene mit Tode abgangen und er allein noch übrig war, haben ihm hochvernünfftige Leute gerathen, und wiewohl er sich lange nicht wolte darzu bewegen lassen, doch zuletzt dahin beredet, dass er zu Erhaltung des berühmten Fürstlichen Geschlechtes sich verheyrathet, und Annen, Fürst Albrechts zu Anhalt Tochter genommen, welche, da sie ohne Kinder gestorben, hat er sich vermählet mit Sophia, Wratislai des Hertzogen zu Stettin, Rügen, und Barth, Tochter, mit der er ebenmässig keine männliche Erben gehabt, worauf er auch bald gestorben, und nur hinterlassen eine eintzige Tochter, Catharina geheissen, ein trefflich schön Fräulein. Solchergestalt nun ist sein Land und Leute mit allen darzu gehörigen Gerechtigkeiten an Herrn Heinrich und Herrn Johann den Aeltern, die Hertzogen zu Stargard, und an Herrn Heinrich den Aeltern, und Herrn Johann den Jüngern, die Hertzogen zu Mecklenburg zu gleichen Theilen verstammet, den 7. Herbst-Monath des 1430. Jahres. Die Erben aber haben Fräulein Catharinen Barnim, dem Hertzogen zu Stettin, dessen Frau Schwester, als Frauen Sophien Tochter sie war, mit 20000. Pfund Silber zugeschicket. Und solch ein Ende gewann es mit dem neulichst abgetheilten herrlichen Wendischen Stamme. Denn es hat der herrliche Wendische Stamm vor Zeiten sehr tapffere und berühmte Könige gehabt, massen denn der Schalckus, zu Zeiten Helgonis, des 12ten Dänischen Königs, der Strimnicus unter dem Dänischen Könige Froto, der Theodoricus und Dalus unter Haraldo, und Hyarmo, dem Dänischen Könige; Der Cotacus unter Marcomiro, der Francken Könige, der Ambrus, wie auch Assus, damals, wie die Longobarden aus Schonen gegangen in grossen Beruff gewesen, so war auch zu den Zeiten des Trajani der Wenden König, Ethico, mit nichten unbekannt. Nachgehends aber sind die Wenden dergestalt zertheilet, dass theils gekommen sind an Tetisclavum, theils an den Casimirum, den Stettinischen Fürsten, theils an den Nicolotum, des Herulischen Königes Pribislai Sohn, dessen Vorfahren der Visimarus, zu Zeiten des Kaysers Constantini, der Radagasus zu des Kaysers Honori Zeiten gelebet haben, welcher letzte an dem Vesulanischen Gebirge erschlagen, von dem vornehmen Herrn, dem Stilico, der sich nach erhaltenem solchen Siege, nebst seinem Sohn, dem Eutorio, einen König der Wenden genennet hat, vor welchem 30. Jahr zuvor, im ersten Jahr des Gratiani, der Wenden König, Gundericus, des Modigilli Sohn, regieret hat. Der Stilico aber ist kurtz darauf von dem Kayser Honorio wiederum überwunden, dessen Tochter, die Maria, und bald hernach die Ermantia, er eine nach der andern zur Ehe genommen, so doch unberühret, etwa im Jahr nach Christi Geburth 407. gestorben. Der übrigen Wenden soll hiernechst nun Erwehnung geschehen.

De Corsicone, Vandalorum rege. C. XIX.

Corsico. CORsico, *Rhadagasi regis filius*, Stilicone perempto, qui Vandalorum primus Romanis, successit, ferocissimus, qui accitis in societatem Hunnis, Gotis, Gallias universas devicit. At dum Arelatum obsidione urgeret, a Majore præside captus ac per urbes omnes quas affectabat catenis religatus, (*a*) ignominiose tractus, morte post cruciatus multos ac sævissimos mulctatus est.

Das neunzehente Capitel.
Von Corsico, der Wenden Könige.

COrsico, des Königs Radagasi Sohn, ein sehr frecher Herr, ist, nachdem Stilico aus dem Wege geräumet, der erste von den Wenden gewesen, der den Römern in der Regierung gefolget, welcher, nachdem er die Hunnen und Gothen zu Bundes-Genossen angenommen, gantz Franckreich überwunden. Wie er aber Arelat gar hart belagerte, hat ihn der Kayserl. Stadthalter Major gefangen bekommen, und nachgehends durch alle Städte, wornach er trachtete, mit Ketten gebunden, schimpflich schleppen, und nach vieler grausamer Marter, hinrichten lassen.

De Fredebaldo, Vandalorum rege. C. XX.

Fredebaldus. FRedebaldus illi successit, quem Constantius patricius astu captum, catenis vinctum ad Honorium imperatorem misit, sub quo donec vixit exulavit. (*b*)

Das zwantzigste Capitel.
Von Fredebald, der Wenden König.

FRedebald ist ihme gefolget, welchen Constantius, ein fürnehmer Römischer Herr, mit List gefangen, und mit Ketten gebunden, dem Kayser Honorio zugeschicket, unter welchem er die Zeit seines Lebens im Elende zubringen müssen.

De Gunderico, Vandalorum rege. C. XXI.

Gundericus. ELectus mox Gundericus, sub quo pars Vandalorum ad tutandas Pyrenæi angustias contra Gotos irruentes prædæ studuerunt, & non ita multo post *tempore in Hispanias sub Gunderico* populabundi promoverunt, Pars in Aurelianis mansitavit, qui Singibanum sibi regem constituerunt, in imperii tandem ditionem cedentes, quum Gundericus interim Hispaniarum domitor, deo & hominibus ob impietatem invisus, (*c*) capta Hispali templum profanare vellet, morte subita correptus interiret, anno regni decimo quarto.

Das ein und zwantzigste Capitel.
Von Gunderich, der Wenden Könige.

GUnderich ist stracks hierauf wieder erwehlet, unter welchem ein Theil der Wenden die Enge des Pyrenæischen Gebirges, gegen die einfallende Gothen verwahret, und dem Raub nachgehangen, auch nicht lange darnach, unter dem Gunderich in Spanien sich gemacht, und solches durchgestreifft; Ein Theil, so um Orleans stehen geblieben, haben den Singibanum ihnen zum König erwehlet, und endlich unter des Römischen Reichs Botmäßigkeit sich begeben, da unterdessen Gunderich, der Bezwinger von Spanien, welchem Gott und Menschen, wegen seiner Gottlosigkeit abgeneigt seyn müssen, wie er nach Eroberung der Stadt Hispalis die Kirchen entheiligen wolte, eines schleunigen Todes gestorben im 14. Jahr seines Reichs.

De Genserico, Vandalorum rege, & in Africa rege primo. C. XXII.

Gensericus. GEnsericus (*d*) illi successit, homo longe prudentissimus, qui cum *Vandalorum millibus octo* Hispanias intravit, *Carthaginem* urbem olim potentissimam iterum cepit, anno quingentesimo trigesimo quinto posteaquam cœperat esse Romanis subjecta, *ibique annos triginta septem* regnavit. Erat tunc in Hispaniis Vallias rex, Vandalorum hostis acerrimus, regnum & ipse affectans, qui Bonifacii comitis interventu, ab Honorio principe missi, sic pacati, ut ordine, cæterum re inturbata, regnarent, *imperio ad Gensericum primo relato.* Ægyptuum ergo ille ac Æthiopiam sibi subjugavit. Siciliam classe ingressus vastavit, a qua in Africam rursus transfretavit. Depravatus inter hæc impietate *Arriana fidem* omnino Christianam molitus est subvertere, a *quo quum Hippona urbs obsidione* sævissima cingeretur, divus *Aurelius Augustinus in fata* concessit. Mox subacta Africa

Das zwey und zwantzigste Capitel.
Von Genserich, der Wenden Könige.

GEnserich kam nach ihm, ein trefflich kluger Herr, welcher mit 8000. Wenden in Spanien gegangen; Er nahm die weyland gewaltige Stadt Carthago, nachdem sie 530. Jahr in der Römer Gewalt gewesen war, wieder ein, und herrschete daselbst 37. Jahr. Damahls war in Spanien der König Vallias, ein hefftiger Feind der Wenden, so gleichfals nach dem Reiche stand, welche aber unter einander, durch Vermittelung des vom Kayser Honorio abgeschickten Grafens Bonifacii, dergestalt vertragen worden, dass sie nach Ordnung, jedoch ohne einige Unruhe, regieren solten, da denn das Regiment zu erst an den Genserich gekommen, worauf er ihm Ægypten und Mohren Land unterwürffig gemacht, in Sicilien mit der Flotte gelandet und selbiges verheeret, und von da wieder über in Africam gesetzet. Wie er auch mitler Weile sich mit der Arrianischen Ketzerey beschmitzet, und dahero allen Fleiss anwandte, den Christlichen Glauben zu vertilgen; so hat er die Stadt Hippon mit einer harten Belagerung umgeben, in währender welcher der heil. Augustinus Todes verblichen. Bald darüber

(*a*) Vid. sup. L. 2. cap. 15.
(*b*) Lib. 2. cap. 16.
(*c*) Jung. l. 2. c. 17.
(*d*) a Procop. L. 3. bell. Vand. dictus Gizericus.

universa, Siculos, & Apulos adiit, flamma ac ferro viam sibi aperuit, *quem Eudoxa, Theodosii junioris filia, Valentiniani* cæsaris *defuncti conjux, in Italiam adversus* Maximi tyrannidem accersiit. Urbem vacuam ingressus, quamvis natura sanguinarius a cæde temperavit, sacris pepercit, igne abstinuit, *Leonis pontificis* tum summi monitis placatus, tredecim tantum diebus prædandam concedens, Maximo sub saxis interempto, abducta in *Africam Eudoxa, quam conjugem accepit, abductis & filiabus binis Eudocia ac Placidia, e quibus illam Honorifico filio* collocavit, *hanc Olibrio imperatori Romano* post facto. In Africa dein obiit, quum regnasset *annos octo ac quadraginta*, de quo Sidonius Apollinaris.

Hinc Vandalus hostis
Urget, & in nostrum numerosa classe quotannis.
Militat exitium. (*b*)

auf hat er gantz Africam bezwungen, nach Sicilien und Apulien sich gewendet, und allenthalben mit Feuer und Schwerdt ihm den Weg dahin gebahnet. Und da Eudoxia, des jüngern Theodosii Tochter, und des verstorbenen Kaysers Valentiniani Witwe, ihn in Welschland gegen den wütenden Maximum forderte, ist er in die wehrlose Stadt gekommen, alwo er sich, ohnangesehen dass er von Natur blutdürstig war, durch des damahligen Pabstes des Leonis Vermahnen dergestalt besänfftigen lassen, dass er mit Morden eingehalten, der geweyheten Oerter geschonet und mit Brand keineswegs verfahren; nur hat er 3. Tage die Stadt zu plündern erlaubet. Als nun der Maximus gesteiniget, er auch die Eudoxiam in Africam gebracht und zur Gemahlin genommen hatte, derer beyde Töchter, die Eudocia und Placidia mit sich weggeführet, von denen er jene seinem Sohne Honorifico, diese dem Olibrio, der nachmahls Römischer Kayser geworden, vermählet, ist er in Africa gestorben, nachdem er 48. Jahr dem Regiment fürgestanden. Von ihm schreibet der Sidonius Apollinaris folgender massen:

Der Wende, welcher denckt uns zu verderben gar,
Besucht mit seiner Flott uns feindlich alle Jahr.

De *Honorifico, Vandalorum rege, & in Africa rege secundo.* C. XXIII.

Honorificus. HOnorificus, (*a*) quem appellat Jornandes *Hunericum* illi successit, *genitore nihilo* melior, pthiriasi consumptus, anno regni octavo. (*c*)

De Guntamundo, h. e. affabili, Vandalorum rege, tertio rege in Africa. C. XXIV.

Guntamundus. G*Untamundus, Genserici ex Gunzone primogenito filio nepos,* successit, qui & ipse annos regnavit sex & viginti, Zenonis principis tempestate. Arriana impietate depravatus antistites trecentos cepit, clausisque templis in Sardinia exulare coëgit, multis occisis, inter quos divus Cyprianus ac Felix, qui mortuus anno regni septimo, mense quinto. *Childerico filio superstite, qui & Illyris, & Honorifico. Guntamundum* (*d*) *nonnulli Genserici ex fratre nepotem asserunt,* sed qui fidei candidatulus exules revocavit, anno regni *duodecimo* elatus.

De Honorifico, Vandalorum rege. C. XXV.

Honorificus. H*Onorificus, Guntamundi filius,* successit, quem heredem Guntamundus designans jurejurando adegit, academiæ se Christianæ orthodoxæ ne summitteret, catholicos in regno suo ne vel consuleret, vel habitare sineret, quo contempto Ho-

Das drey und zwantzigste Capitel.

Von Honorifico, der Wenden König.

HOnorificus, welchen der Jornandes nennet Hunericus, folgete ihm, und war nicht besser, als sein Vater. Er starb an der Läusesucht im 8ten Jahr des Königreichs.

Das vier und zwantzigste Capitel.

Von Guntamundo, der Wenden König.

GUntamundus, ein Enckel des Genserichs, von seinem Sohne dem Gunzo, überkam hierauf das Reich und Herrschafft zu den Zeiten des Kaysers Zeno 26. Jahr; Er, der mit der Arrianischen Ketzerey beflecket war, zog 300. Prediger ein, und schickete dieselbige, nachdem die Kirchen verschlossen, nach Sardinien ins Elend, tödtete auch ihrer viel, worunter Cyprianus und Felix auch war, letztlich starb er im siebenden Jahre und 5. Monath seiner Regierung, und hinterliess seinen Sohn, den Childericum, der auch Illyris, und von dem Honorifico Guntamundus genennet ward, einige wollen, dass er des Genserici Bruders Sohn gewesen sey, sich aber zum wahren Glauben gewandt, die ins Elend Vertriebene wieder beruffen, und im 12. Jahre seiner Regierung verstorben.

Das fünff und zwantzigste Capitel.

Von Honorifico, der Wenden Könige.

HOnorificus, des Guntamundi Sohn, überkam hienechst die Crone, von welchem der Guntamundus, als er zu seinem Erben erkläret, einen Eyd nahm, dass er sich mit nichten zum wahren Gottesdienst begeben, noch die Rechtgläubigen in seinen Kirchen dulden, oder darin wohnen lassen

(*a*) Reliquit (1) Gensonem qui ante patrem relictis liberis obiit (2) Honoricum s. Henricum & (3) Visilaum III. ut quidam volunt; Cujus tertii *Procop. L. 3. belli Vandalici* non meminit, sed junioris alicujus filii Theodati sine liberis defuncti.

(*b*) a *Procopio lib. 3. de bello Vandal.* dicitur *Honoricus*, Genserici secundo genitus filius, cum Genzo primogenitus erat mortuus relictis filiis. Junge Grotium *de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.* l. 2. de J. B & P. c. 7. §. 24. & 30. & in not. Honoricus, idem ac Henricus.

(*c*) A. C. 485. reliquit filium *Childericum*, ex Eudoxia, Imp. Valentiniani filia.

(*d*) Non constat apud alios Historicos, Guntamundum filios reliquisse. Quare, qui sequitur, Honorificus ab aliis omittitur.

norificus catholicos omnes ab exilio revocavit, & posthabitis majorum cerimoniis, mori Christianus maluit, anno regni duodecimo.

folte, welches doch der Honorificus zurück gesetzet, indem er alle Rechtgläubige aus dem Elende wieder beruffen, und mit Verlassung seiner Vorfahren Aberglauben, erwehlet hat, als ein Christ zu sterben, im 12. Jahr des Reichs.

De Trasimundo, Vandalorum rege, & rege quarto in Africa. C. XXVI.

Trasimundus. *Trasimundus (a)* successit, qui *Childericum Guntamundi (b) filium regni heredem legitimum exclusit*, & clausis templis antistites triginta in Sardiniam exules coëgit.

Das sechs und zwantzigste Capitel.

Von Trasimund, der Wenden Könige.

Trasimund kam hierauf, welcher den Childericum, des Guntamundi Sohn, und des Reichs rechtmäsigen Erben ausschloss, die Kirchen versperrete und 30. Priester in Sardinien verjagete.

De Childerico, Vandalorum rege & rege quinto in Africa. C. XXVII.

Childericus. *Childericus, qui & Illyris, Guntamundi (c) filius*, suffectus illi est, vir clementia singulari & pietate eximia, qui ante episcopos omnes qui a majoribus in exilium damnati revocavit, quam diadema capiti regium imponeret. Diœceses mox reddidit, templa pro majestate in melius reformavit.

Das sieben und zwantzigste Capitel.

Von Childerich, der Wenden Könige.

Childerich, der auch Illyris genannt, war des Guntamundi Sohn, kam an seine statt, ein Herr von sonderbarer Gütigkeit und treflicher Gottesfurcht. Dieser foderte alle von seinen Vorfahren ins Elend vertriebene Bischöffe wieder, ehe und bevor er die Königl. Crone aufs Haupt setzete, räumete denen Bischöffen die Bisthümer wieder ein, und verbesserte die Kirchen aufs stattlichste.

De Gilimere, Vandalorum rege, & rege sexto seu ultimo in Africa. C. XXVIII. & ultimum.

Gilimer. *Gilimer, (d) qui & Godiner*, tyranno quam regi propior, Childerico, adulescentulo optimo, regnum eripuit, & extra etiam provinciam expulit, ne parentibus quidem suis parcens. *At Fl. Justinianus* anno regni quinto Belisarium patricium misit, ut tyrannidem ejus compesceret, qui cum Antonina conjuge christianissima hostem in Africa terra marique copiis lectissimis persequutus est. Antonina primo quoque tempore mulieres Vandalas cum parvulis adorta peremit. Gilimerem Belisarius exercitu maximo occurrentem in castra primum compulit, mox vallo hostiliter disjecto ad internicionem exercitum cecidit, tyrannum captum, & *catena argentea vinctum Justiniano Byzantium misit*, anno quarto ac septuagesimo ex quo in Africam Gensericus intravit, autore Procopio, liberata sic a Vandalis Africa anno fere centesimo, quem testibus exectis Cæsar adversus Persas ex finitimis latrocinantes, patricium ante factum, præposuit. *Tanta vero fuit Vandalici olim nominis fama, ut & Romani Cæsares pro magno haberent negotio junctas sibi matrimonio e familia illa illustrissima conjuges.* Sic Placidiam Constantinus mortuo Aistulpho rege uxorem accepit, e qua Valentinianum Cæsarem excepit, qui cum Eudoxa, Theodosii junioris

Das acht und zwantzigste und letzte Capitel.

Von Gilimer, der Wenden König.

Gilimer, sonsten auch Godiner genannt, so einem Wüterich ähnlicher, als einem rechten Könige war, hat den fürtreflichen jungen Herrn, den Childerich, des Reichs entsetzet, ihn auch ausser Landes vertrieben, ja nicht einmahl seiner Eltern verschonet. Es hat aber der Justinianus im 5ten Jahre seines Reichs den Belisarium, einen fürnehmen Römischen Herrn, abgeschicket, um dessen Wüten zu stillen, welcher dann mit seiner Gemahlin, der Antonina, einer eifrigen Christin, die Feinde in Africa zu Lande und Wasser mit einem auserlesenen Krieges-Volck verfolget, da denn die Antonina stracks Anfangs die Wendischen Weiber mit den Kindern überfallen und umgebracht, den Gilimer aber, der mit einem grossen Krieges-Heer ihm entgegen kam, trieb der Besilarius erstlich ins Lager, nachgehends warf er die Schantzen übern Hauffen, und machte das sämtliche Krieges-Volck nieder, nahm den Wüterich gefangen, liess ihn mit einer silbernen Kette binden, und schickte ihn dem Justinian im 74. Jahr, nachdem der Genserich in Africa gekommen, wie der Procopius meldet, nach Constantinopel zu, ist also im 100sten Jahr Africa von den Wenden befreyet worden. Den Gilimer nun, nachdem er verschnitten worden, machete der Kayser zu einem fürnehmen Römischen Herrn, und bestellete ihn gegen die Perser, welche an den Grentzen mit vielfältigen Streiffen übel hauseten. Es ist aber, welches schlüsslich zu mercken, der Vandalische Stamm in solchem Beruff vor Zeiten gewesen, dass die Römische Kayser vor gar rühmlich hielten sich mit demselben nahmhafften Volck in eheliche Verbündniss einzulassen. Dahero dann der Constantinus, nach dem Tode des Königs Aistulphi, sich vermählet mit der Placidia, die ihm gebohren den Kayser Valentinianum, welcher mit der Eudoxia, des jungen

(a) Trasimundus, Genzonis secundo genitus filius. Procop. l. 3. bell. Vand. Teutonice: *Trosimund.*

(b) Substitie Henrici vel Honorii filium.

(c) Childericus, non Guntamundi filius, sed Henrici Regis II. Africæ ex Vand. germannice: *Heldreich, Helfreich. Hild* idem ac *Held.*

(d) Gunzonis, tertio genitus filius. Gilimer a voce Gothica *gilr*, hodie *gilde*, sodalitium.

nioris filiam Eudoxam procreavit, Trasimundi, Vandalorum regis, conjugem, quæ Childericum edidit, Vandalorum etiam regem. Sed & Theodosii junioris filius Genserici, regis Vandalorum, fratris filiam conjugem duxit. Amasse & Theodosium Cæsarem Vandalorum familiam inclytam in litteras relatum est. Cunradus insuper dux Suevorum, Cæsar Romanus, Giselam, ex Herulis prognatam, Vandalam, conjugem duxit, e qua Henricus Cæsar progenitus.

LIBER QUARTUS.
DE DITIONE CISSINORUM SIVE RHOSTOCHIORUM, OBITERQUE DE AMAZONIBUS.

De Burvino, Rhostochiorum domino primo. C. I.

Burvinus, Rhostochiorum dominus.

BUrvinus, (a) Henrici, Herulorum ac Vandalorum domini, filius, Cissinos, sive Rhostochios sorte nactus est. Rem divinam is in tenera adhuc ætate augere concupiens arcem, quæ Cimbrica, Rhostochio finitimam, nunc vastatam, Doberanæo cœnobio dono dedit, cæterosque sacri ordinis viros munificentia sua usque liberaliter benigneque fovit. Uxorem duxit Margaretam, Cimbrorum regis filiam, e qua sustulit Baldomarum, Henricum, & Ericum, qui postremi patrem nobili impietate persequentes luminibus eum privarunt, ob id non ita multo post tempore morte præmatura elati, juxta patrem, qui obiit anno a natali Christiano millesimo ducentesimo sexagesimo, in conditorio Doberanæo tumulati.

De Baldomaro Rhostochiorum domino. C. II.

Baldomarus. Woldemar.

DEfuncto patre, ac germanis Baldomarus superstes successit, qui uxorem duxit ducis Cheronesi filiam, ex qua sustulit Nicolotum, cognomento puerum. Ipse re nulla memorabili gesta, inter suorum prælia intestina multa strage sanguinaria, quibus quum posset nihil repugnavit, immodica in purpuratos suos indulgentia effœminatus, mortem ubi obiit, apud majores est conditus, anno millesimo ducentesimo octogesimo secundo, ad idus Novembres.

De Nicoloto, Rhostochiorum domino. C. III.

Nicolotus.

NIcolotus, Baldomari filius, cognomento puer, purpuratis quoque suis nimium indulgens, rem a majoribus ampliter acceptam dispendio brevi amisit. Sponsalia inter ipsum ac filiam comitis Rupinorum ac Linogum virginem speciosissimam celebrata, temeritate potius quam

Theodosii Tochter, gezeuget die Eudoxiam, so des Wendischen Königs Trasimundi Gemahl, und des auch Wendischen Königs Childerichs Mutter gewesen. Es nahm auch des jüngern Theodosii Sohn, des Wendischen Königs Genserici Brudern Tochter zur Ehe, so bekräfftiget auch die in den Büchern hinterbliebene Nachricht, dass der Kayser Theodosius das rühmlichste Geschlecht der Wenden absonderlich geliebet, ja Conrad, der Hertzog zu Schwaben und Römischer Kayser, hat die aus der Wendischen Ankunfft entsprossene Wendische Gisela zur Gemahlin genommen, von welcher Heinrich, der Kayser, auch gebohren ist.

Das Vierte Buch.
Vom Gebieth der Kissiner oder Rostocker.

Das erste Capitel.
Von Burvin dem ersten Rostocker Herrn.

BUrvin, einem Sohn Heinrichs, der Herulen und Wenden Herren, sind in der Erbtheilung die Kissiner oder Rostocker zugefallen, dieser hat aus grosser in der zarten Jugend gehabten Begierde, den Gottesdienst zu befördern, das Dänische Schloss, so nahe an Rostock gelegen und jetzo verwüstet, dem Closter Doberan geschencket, u. gegen andere geistliche Ordens-Leute gantz freygebig und gnädig sich bezeiget. Er heyrathete des Dänischen Königs Tochter, die Margaretha, mit welcher er zeugete Baldomara, Heinrich und Erich, welche letztern aus mercklicher Bosheit den Vater verfolget, und ihn des Gesichts beraubet haben, weswegen sie denn kurtz darauf eines frühzeitigen Todes gestorben, und nebst dem Herrn Vater, welcher nach Christi Geburth im Jahr 1260. verschieden, in dem Fürstlichen Begräbniss zu Dobberan beygesetzet worden.

Das andere Capitel.
Von Baldomar, der Rostocker Herrn.

BAldomar, der das Absterben des Herrn Vaters und den Todt der Herrn Brüder überlebet, überkam hierauf das Gebieth, und heyrathete eine Fürstl. Holsteinische Fräulein, die ihm den Nicolotum gebahr, der das Kind genennet ward. Er hat aber nichts denckwürdiges verrichtet, um dass er vermittelst übermässiger Gelindigkeit gegen seinen Hoff und fürnehmsten Bedienten, vielen inländischen Scharmützeln und Blutvergiessen, denen er doch, so er gewolt, steuren können, nachgesehen. Da er starb, ward er bey seinen Vorfahren gesetzet, im 1282. Jahr, den 13 Winter-Monats.

Das dritte Capitel.
Von Nicolot, der Rostocker Herrn.

NIcolot, des Baldomars Sohn, der genennet ward, das Kind, räumete seinen Hof-Leuten auch gar zu viel Willen ein, wodurch er sich um die von seinen Vorfahren erhaltene stattliche Verlassenschafft in kurtzer Frist brachte. Die zwischen ihm und einem Gräflichen Fräulein von Ruppin und Lindau gestifftete Verlöbniss, hub er mehr aus unbedacht-

(a) Alii Borivojus, a Boriti destruere, & wojuje, bellum gerere. Belli destructor. Dlugossus, Alex. Guagnin.

consilio rescidit. Nec inclyta ob id virgo connubio caruit, Noricorum regis non multo post conjunx facta. Missis post ad Albertum Marcomannum purpuratis filiam ejus Beatricem indolis inclytæ virginem haud gravate impetravit, sed quam pari temeritate puer egregius repudiavit, quanquam id non sine modica rei suæ jactura, superinducta uxore, principis Rugiorum filia. Permoti rei indignitate Marcomanni, Otto ac Hermannus, germani, in solum Rhostochium igni ferroque passim populabundi tantisper debacchati, quoad urbis viri primores ære injuriam redimere sunt coacti, agris singulis soli totius Laciburginiani argenti pondo singulis mulctatis. Nec Rugiorum princeps impune illatam injuriam evasit. Nam commisso prælio, gravi vulnere in calva accepto, in medio ipso prælio captus, non est ante dimissus quam pari agrorum mulcta iras Marcomannorum justas expiaret. Et jam Rostochiana respublica duorum consulum tumultuaria animadversione ut semel est turbata, effreni multitudini occasionem peropportune tribuit omnia per summam licentiam audendi. Ipsos enim consules in custodiam publicam initio conjecere, quos male accepere cives, & *equites insuper duos auratos Fredericum ac Joannem cognomento de Mulctis,* (a) *reguli sui purpuratos, Leonis principis Megapolei hostes infestissimos, consulum nuper suasu expulsos, intra ipsam urbem reduxere, consiliorumque suorum omnium participes fecere, in suam totiusque rei publicæ perniciem.* Illorum namque persuasu cives urbem ipsam, Nicoloto puero excluso, qui liberis caruit, ne ad Leonem, eo vita functo, perveniret, Erico Cimbrorum regi per summam invidiam ne dicam stultitiam dedidere, fore arbitrati, ut libertatem ita suam sub hero potentiore eodemque rege melius tutarentur, qua tam diu rex potitus est, donec Leo, Megapolæus princeps, opera eam sua & meritis vix amplissimis receperit. At nunc Amazones, ne quid prætermittatur, referemus. Nam ex eis est Anthyrii magni, Heruli, origo materna.

samer Verwegenheit als reiffen Rath wieder auf, darum es dann auch dem Hochlöbl. Fräulein an anderwerts sich begebender Verheyrathung keinesweges ermangelte, zumahlen sie kurtz darauf an den Norwegischen König vermählet worden. Nachgehends liess er durch seine Bediente um des Marggrafen Albrechts Tochter, die Beatrix, ein hoch Tugend-begabtes Fräulein, werben, die ihm dann auch schier ohne einige Mühe versprochen ward; Das liebe Kind entschlug sich aber mit gleicher Leichtsinnigkeit derselben hinwieder, wiewohl mit nicht geringen Verlust seiner Wohlfahrt, und nahm ein Rügianisch Fräulein. Otto und Hermannen, den Marggrafen Gebrüdern, ging diese Unbilligkeit sehr zu Hertzen, fielen demnach in der Rostocker Gebieth ein, und hörten nicht auf, so lange alles mit Feuer und Schwerdt zu verheeren, biss dass die Vornehmsten der Stadt genöthiget wurden, sich der Gewalt vermittelst Geldes abzuhelffen, da dann von jedem Stücke Ackers, Rostocker Grundes und Bodens, ein gewisses an Gelde bezahlet werden müssen. Es ist auch der Fürst aus Rügen dieses Frevels halber nicht ungestrafft geblieben, denn in erfolgter Schlacht ist er gar schwer in den Kopf verwundet, mitten im Treffen gefangen, und nicht eher frey gelassen worden, biss dass er mit gleicher auf die Aecker geschlagener Geld-Busse, der Märcker billig gefasten Zorn aussöhnete. Und gleichwie dasmahl die Stadt Rostock, durch aufrührische Hand-Anlegung an 2. Bürgermeister, einmahl in Unruhe gesetzet war, so gab selbiges dem unbändigen Pöbel bequeme Gelegenheit alles Muthwillens sich zu unternehmen. Denn, als die Bürger anfangs ihre Bürgermeister ins öffentliche Gefängniss geworffen, und solche gar übel gehalten, überdem auch zweene von Adel, Friedrich und Johann, des Geschlechts von Moltken, ihres Landes-Herrn Hofbedienten, und des Mecklenbl. Fürsten, des Löwen, abgesagte Feinde, welche nemlich auf Einrathen der Bürgermeister vertrieben waren, wiederum in die Stadt gefodert, und zu ihrer und des gantzen gemeinen Bestens Nachtheil, alles mit ihnen in Rath gestellet hatten, da haben die Bürger auf derselben Antrieb und Ueberredung den Nicolot, das Kind, als welcher keine Leibes-Erben hatte, verstossen, und (damit nicht die Stadt nach dessen Absterben an den Löwen gelangen möchte) selbige aus höchster Missgunst, ich will nicht sagen, Thorheit, an den Dänischen König übergeben, vielleicht der Einbildung, dass sie etwa ihre Freyheit, unter einem mächtigen Herrn, und zwar einem Könige, so viel besser beschützen könten, welcher sie dann auch unter seiner Bothmässigkeit so lange behalten, biss dass sie der Mecklenbl. Fürste, der Löwe, vermittelst grosser Mühe und treflichem Verdienste, schwehrlich wiederum hat an sich gebracht. Nun wollen wir auch, damit nichts vorbey gegangen werde, der Amazonen gedencken. Denn von selbigen ist der Heruler, Anthyrius magnus, von mütterlicher Seite entsprossen.

De origine Amazonum.
C. IV.

Origo Amazonum AMazonum origo ab adulescentulis duobus regiis ex oris intimis Scythiæ, qui Plinos ac Scholopytos, quo tempore Vesores Ægypti rex, anno ante urbem conditam CCCCLXXX, meridiem non tantum

Das vierte Capitel.
Von Ankunfft der Amazonen.

DIe Amazonen haben ihren Ursprung genommen von 2. Königlichen jungen Herrn, dem Plinos und Scholopytos, so bürtig waren aus dem innersten Theil des Scythischen Landes, eben um die Zeit, als der Ægyptische König, der Vesores, im 480sten Jahre vor Erbauung der Stadt, die gecœlo,

(a) De Moltken.

cœlo, sed pelago toto vastisque montibus ab aquilone divisam, aut miscere bello aut regno conjungere volens bellum Scythiæ primus intulit. Qui audaces bello, prædæ avidi per factionem optimatum, domo pulsi, delectam juvenum manum abducentes, in Cappadociæ ponticæ ora juxta amnem Thermodoontem consedere, subjectis sibi campis Themiscyriis, diuq; proxima quæque populati finitimorum conspiratione cum suis trucidati sunt per insidias, quorum uxores exilio ac viduitate permotæ, ut omnium par ex simili conditione animus esset, armis correptis viros superstites omnes interemerunt. Hostes dein primo impetu finibus suis propellunt. Converso mox furore in finitimos, quasi ulturæ maritos, brevi compulere ut pacem peterent. Ad successionem sobolis finitimos servabant, quos cum adiissent, & uterum ab eis complessent, facto conceptu, in sedes illico revertebantur, maribusque natis crura & brachia debilitabant, ut essent bello inutiles, fœminas diligentia summa ad militiam servabant, tenellisque mammam inurebant dexteram, ne pugnæ impedimento esset, sinistra tantum nutrimentum præbente natabus, inde dictæ Amazones quasi ἄνευ μάζων, vel quia vivebant sine viris quasi ἁμαζέειν. a Scythis Orpatianæ, teste Herodoto, quasi viricidæ. Nonnulli Amazones, quasi μάζαν, mazam non habeant, quod & Eustathius, Homeri interpres, annotavit, quoniam lacertis ac testudinibus olim alerentur, a qua re σαυρομάτιδες, Sauromatides dictæ. a quibusdam & σαυροπάτιδες, Sauropatides, quoniam τὰς σαύρας sauras, hoc est lacertas conculcarent, iisque vescerentur. Alii nomine eo iccirco dictas, quod in Scythia Sauromatica habitent, id quod Stephanus Byzantius meminit, a quibus cantilena Amazonum, hoc est pauperum. Natas ergo venationes ferarum, equorum usum, arma ac sagittas docuere, quibus artibus imperium latissime promovebant. Asiæ enim Europæque partem maximam sibi subjecerunt, post cæsos viros, primis Marpesia & Lampedone reginis, quod & Trogus Pompejus libro secundo scribit. Idem duos testatur fratres ad Rha fluvium constitisse, postque annos aliquot multos vicinorum conspiratione, quos infestare solebant, trucidatos esse. Uxores eorum in terra advena mulierum evocata manu adversus sese viros

gen Mittag gelegene Oerter, so nicht allein durch den Himmel, sondern auch durch das gantze grosse Meer und ungeheure Berge von der Mitternachtwerts sich befindenden Gegend abgesondert waren, mit dem Kriege zu beunruhigen, oder gar ihm zu unterwerffen, willens, zu erst das Scythische Reich bekriegete. Diese obgedachte und in dem Krieg verwegene und des Raubes begierige junge Herren, wie sie nun durch einige Zusammenverknüpfung und Aufstand, die Vornehmsten vom Hause vertrieben, haben sie eine auserlesene Anzahl junger Mannschafft mit sich weggenommen, in den am Pontus gelegenen Lande Cappadocien, bey dem Flusse Thermodoontes, sich niedergelassen, ihnen die Themiscyrischen Felder unterworffen. Endlich aber, da sie eine geraume Zeit den angrentzenden Oertern mit Streiffen grossen Schaden zugefüget, haben sich die Benachbarten zusammen gethan, und sie durch Hinterlist, samt allen den Ihrigen erwürget. Ihre Weiber, um dass sie ins Elend vertrieben, und im Witwenstande sassen, sind hierdurch, auch damit keine für den andern einigen Vorzug hätten, noch sich mehr möchten düncken lassen, bewogen worden, die Waffen zu ergreiffen, und die noch übrige Männer alle zusammen umzubringen, nachgehends die Feinde im ersten Angriff aus ihrem Lande zu vertreiben, und stracks darauf ihren Grimm gegen die Nachbarn, gleichsam als ob sie den Todt ihrer Männer rächen wolten, es in kurtzer Frist dahin gebracht, dass selbige um Frieden gebeten. Der nechst angrentzenden verschoneten sie, um ihr Geschlecht fortzupflantzen. Wann sie nun zu denselbigen sich hinüber gemacht, bey ihnen gelegen, und schwanger von ihnen worden, kehreten sie alsofort wieder nach ihrer Heimath, und da sie Kinder gebahren, so männlichen Geschlechts, lähmeten sie dieselben an Armen und Beinen, auf dass sie zum Kriege untüchtig würden, diejenigen aber, so weibl. Geschlechtes, erzogen sie mit höchstem Fleiss zum Kriege, und brennten ihnen, wenn sie noch zart waren, die rechte Brust aus, damit sie ihnen im Kriege nicht verhinderl. wäre, die lincke liessen sie ihnen, um die Töchter aufzusäugen. Dannenhero sie genannt worden, Amazonen, etwa von ἄνευ μάζων, oder aber, weil sie ohne Männer lebeten, von ἁμαζέειν, die Scythen hiessen sie Orpatianen, wie der Herodotus bekräfftiget, welches so viel als Männer-Mörder. Einige meinen, dass der Nahme Amazonen herrühre, von Maza, um dass sie kein Mazan, das ist, Brodt oder Zwieback haben, welches auch des Homeri Ausleger Eustathius angemercket hat, Sauromatides aber sollen sie darum genennet seyn, weil sie Eydexen und Schnecken assen. Von einigen sind sie auch geheissen Sauropatides, darum, dass sie die Eydexen zertreten und auffrassen. Doch wollen andere, worunter auch der Stephanus Byzantius ist, dass sie darum denselben Nahmen führen, dieweil sie in dem Sauromatischen Scythien wohnen, wovon denn der Amazonen, das ist, der Bettler Lied. Die Töchter nun unterwiesen sie zum jagen, reiten, und wie sie sich der Waffen und Pfeile bedienen solten, vermittelst welcher Künste sie denn ihr Gebieth treflich erweiterten; immassen sie denn einen grossen Theil von Asia und Europa unter sich gebracht haben. Ihre erste Königinnen, nachdem sie die Männer ermordet, waren Marpesia und Lampedon, welches auch der Trogus Pompejus im andern Buch schreibet; Eben derselbe vermeldet, dass zweene Brüder sich bey dem Flusse Rha niedergelassen, und nach etlichen Jahren durch Zusammenverbindung der Nachbarn, welchen sie Schaden zuzufügen pflegeten, erwürget wären, ihre Frauen aber, welche in der Fremde waren, hätten eine Menge Weiber zusammen beruffen und sich gegen die Männer verthei-

ros tutatas. Concubitus tantum gratia viros admissos, mares prognatos interemisse, fœminis mamillam dexteram ademisse, inde nominis etymon fortitas. Sed enim Herodotus Thermodoonta Paphlagonum incoluisse scribit, a Græcis in sedibus suis debellatas, uno impetu Euxinum contra eos trajecisse, ac vento rejectas descendisse in Mæotida, regionem eam universam fuisse populatas. Pacem dein facile a juventute ob formæ venustatem nactas, quibuscum Tanaim transiisse, itinere dierum trium, & ibi versus orientem consedisse, ubi etiamnum incolunt apud Sauromatas, ad fluvium qui ῥᾶ, Rha, ut scribit libro secundo Trogus Pompejus, quem Edil appellitant indigenæ.

diget. Des Beyschlaffes halber hätten sie nur den Männern zu ihnen zu kommen erlaubet, die Kinder männliches Geschlechts hätten sie erwürgt, die Mädgen aber ihrer rechten Brust beraubt, daher sie dann auch ihren Zunahmen erlanget. Der Herodotus sagt gleichfalls auch, dass sie bey Thermodoon, in Paphlagonien gewohnet, und in ihrer Heimath von den Griechen mit Krieg wären überzogen worden, und sie hergegen hätten sich einhellig aufgemacht, und über das Euxinische Meer geschiffet, und da sie der Wind verschlagen, wären sie angelanget in Mæotis, welche gantze Gegend dann von ihnen sey verheeret worden. Hiernach hätten sie vermittelst ihrer schönen Gestalt von den jungen Leuten leicht wieder Friede erhalten, mit welchen sie über den Tanais 3. Tage-Reise fortgegangen, und gegen Morgen daselbsten sich gesetzet, alwo sie auch annoch bey denen Sauromatern, nechst an dem Fluss Rha, welchen, wie der Trogus Pompejus im 2ten Buche screibet, die nechst gesessenen Edil nennen, wohnen.

Ubi primum habitaverunt Amazones. C. V.

Habitatio. PRima eorum habitatio apud Tanaim fluvium. Post abiere ad Thermodontem amnem, moribus viris similes, viribus præstantes. Regina earum coacto exercitu, virgines suas disciplina militari exercuit, vicinasque mox gentes expugnavit. Ipsa ergo regina & prudentia, & rei militaris opinione præstans urbem præclaram in ostiis Thermodoontis condidit, quam Themiscyram nuncupavit, in qua regiam statuit. Et disciplinam militarem, summo ordine observans propinquas omnes gentes ad Tanaim usque imperio suo addidit, quas cecinit Vergilius.

Quales Threiciæ quum flumina Thermodoontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis.

Das fünffte Capitel.

Wo die Amazonen anfänglich gewohnet haben.

IHre erste Wohnung ist bey dem Tanais-Strohm gewesen, nachgehends sind sie fortgegangen nach dem Fluss Thermodoon. Sie waren in ihren Sitten gleich den Männern, und gar starck von Leibes-Kräfften. Ihre Königin versammlete ihr Jungfräuliches Heer, und übete es im Krieges-Wesen, und bezwang in schleuniger Eile die benachbahrten Völcker damit. Dahero sie dann auch als eine kluge, und in dem Krieges-Wesen berühmte Königin eine treffliche Stadt, da, wo der Thermodoon entspringet, gebauet hat, welche Themiscyra genannt, und zur Königl. Haupt-Stadt gemachet. Auf die Krieges-Zucht hatte sie eine genaue und scharffe Aufsicht, durch welches Mittel sie dann ihrem Gebiethe unterwürfig gemacht, alle dem Tanais nechst gelegene Völcker, wovon der Virgilius singet:

Wie, als das Thracische Amazoninen-Heer,
Den Fluss Thermodoon feindseeliglich berührte,
Und damit ihrem Bund und gläntzenden Gewehr,
Viel scharfe Treffen hielt, und zweye Kriege führte.

Quomodo abiere a Thermodoonte in Scythiam. C. VI.

POsteaquam viros interemerunt, navibus a Thermodoonte vectæ tribus, & remigare nescientes, ferebantur ut ferebat ventus, perlatæque sunt *ad Mæotidis paludis prærupta, ibique* primum exiere. Scythæ neque habitu, neque sermone eas agnoscentes hostes rati, primo adventu pugnant cum eis, tandemque fœminas cognoscunt. Inito ergo consilio pugna interim abstinent, castra proxime ponunt, prolem ex eis suscipere cupientes. Meridie ergo binæ semper ac binæ exeuntes ad ventrem levandum, Scytharum adulescentulis ea animadvertentibus similiaque factitantibus, amore capiuntur, quarum invicem Scythæ amicitiam nactæ, singulas singuli legere, & linguam earum perdiscunt castra conjungentes. Verum Scythæ

Das sechste Capitel.

Wie sie von Thermodoon nach Scythien gegangen.

NAchdem sie die Männer umgebracht, fuhren sie mit dreyen Schiffen von Thermodoon ab, und weil sie sich auf die Seefahrt nicht verstunden, kamen sie dahin, wo sie der Wind hinbrachte, und landeten an der Gegend des Maeotischen Sees, woselbst sie anfänglich ans Land stiegen. Die Scythen, so sie weder an der Sprache, noch an der Kleider-Tracht erkannten, sahen sie vor Feinde an, und stritten erstlich mit ihnen, zuletzt aber, wie sie inne wurden, dass es Weiber waren, beschlossen sie eine Weile sich aller Feindseligkeiten zu enthalten, lagerten sich dahero hart an sie, und trugen Begierde Kinder mit ihnen zu zeugen. Da nun allemahl des Mittages zween und zween aus dem Lager kamen, das Werck der Natur zu verrichten, die Scythische Jünglinge, welche solches beobachtet, dergleichen auch thaten, wurden sie beyderseits gegen einander durch Liebe eingenommen, erwehleten sich demnach jeder eine der Weiber, lerneten ihre Sprache, u. fügeten die Läger beysammen.

thæ agere in campo vitam diutius non ferentes, quum illæ dicerent se cum uxoribus eorum vivere non posse, Scythæ acceptis facultatibus a parentibus, convenere cum eis, et simul abiere. Primo ergo Tanaim transmisere, perveneruntque a Tanai navigatione dierum trium versus orientem, totidemque a Mæotide palude ad aquilonem, ibi agros occupantes, qua in regione fœminæ adhuc Sauromatarum more utuntur, venatum eunt cum viris, ac sine eis, equis omnes insidentes, quarum Dionysius in Periegesi meminit:

Mæotæ primi tangunt Mæotidis undas,
Sauromatæque truces, gens aspera Martis in armis,
Sanguis Amazonidum fortis, quas protulit olim
Sauromatis mixtæ.

Nachdem es aber den Scythen verdriesslich fiel, länger also in dem freyen Felde sich aufzuhalten, hergegen diese fürgaben, dass sie bey ihren Weibern nicht leben könten, so liessen die Scythen ihr Antheil Güther sich von ihren Eltern geben, thaten sich mit ihnen zusammen, u. zogen zugleich davon, zwar erstlich setzten sie über den Tanais und schifften auf demselben 3 Tage gegen Morgen und eben so weit vom Maeotischen Meer gegen Mitternacht, da sie denn einige Gegenden eroberten, in welcher Landschafft denn annoch die Weiber nach der Sauromater Art lebeten, indem sie mit und ohne den Männern auf die Jagt reiten, deren der Dyonisius in der Periegesi gedencket:

An das Maeotische Meer stost der Maeoten Land,
Hernach grentzt auch daran das Reich der Sauromaten,
Die wegen Grausamkeit, und vieler Krieges-Thaten,
Wie dann nicht weniger, dadurch gar wohl bekannt,
Dass sie entsprossen sind von den Amazoninnen,
Die vor ein grosses Land der Gegend hatten innen.

De Reginis Amazonum. C. VII.

Reginæ. PRima *earum regina victoria militari felix*, viribusque auctis præstans, filiam genuit, quam dixit natam Martis. Leges mox suis condidit, viris interdixit armis, officia tantum servilia permisit, texturam ac reliqua muliebria. Post conditam Themiscyram, bellaque quæ gessit maxima, in quadam pugna strenue dimicans infelix interiit, cui successit filia, matrem per omnia imitata, quæ facta ejus etiam superavit. *Virgines a primis annis venatu quotidie exercitabat*, & ad belli munia instruxit Marti ac Dianæ sacra prima instituit, quæ appellavit Tauribolium. Sacra facere prima docuit. Traducto dein exercitu ultra Tanaim omnes ejus oræ gentes ad Thraciam usque devicit. Reversa in regnum cum multis spoliis, templa de eis magnifica extruxit, omnium subditorum benevolentiam justo æquoque imperio adepta. Conversis armis ad alteram fluminis ripam, Asiæ partem ad Scythiam bello subegit, cui fato post functæ successit propinquior genere. Sic imperio maximo Amazones & gloria potitæ Marpesia & Lampedo agmine in partes duas diviso, curam belli vicissim & domus sortitæ sunt. Domita Europæ parte maxima, per Thraces, Sarmatas, Germanos, Vindelicos, in his, ad Alpes usque grassatæ sunt, a quibus populis senissimis, Liburnis, qui sunt Rhæti ac Vindelici origo, teste Fl. Horatio, quos Drusus superavit. Strabo quoque libro Geographiæ undecimo late quon-

Das siebende Capitel,

Von den Königinnen der Amazoninnen.

IHre erste Königin, welche in Erhaltung der Siege glücklich, und nach zugenommenen Kräfften fürtrefflich war, gebahr eine Tochter, wovon sie, dass sie von dem Mars gezeuget, aussagete; Sie schrieb den Ihrigen bald anfangs Gesetze vor, verboth denen Männern die Waffen, und erlaubete ihnen nur allein Knechts-Dienste, das Weben und andere Weibes-Arbeit; Endlich, nachdem sie Themiscyra erbauet und schwere Kriege geführet, war sie so unglücklich, dass sie in einem Treffen, worinnen sie tapffer gefochten, umkam, da ihr denn ihre Tochter in der Regierung folgete, die allerdings in der Mutter Fussstapffen trat, ja derselben auch an Thaten überlegen war. Diese übete ihr Frauen-Zimmer von Jugend auf täglich in dem Jagen, und unterwiess dieselbigen in Krieges-Geschäfften, dem Mars und der Dianen verordnete sie anfänglich göttliche Ehr-Bezeigung, welche sie Tauribolium nannte, und lehrete zum ersten, wie der Gottesdienst zu verrichten. Nachgehends führete sie das Krieges-Heer über den Tanais, und bezwang alle Völcker in derselbigen Gegend biss an Thracien, und wie sie wieder zurück ins Reich kam mit grosser Beute, erbauete sie davon gantz prächtige Kirchen, und erhielte durch gerechte und der Billigkeit mässige Verwaltung ihres Königreichs, aller ihrer Unterthanen Wohlgewogenheit. Hierauf wandte sie die Waffen zur andern Seite des Flusses, und eroberte durch den Krieg ein Theil von Asien, so nach Scythen werts gelegen, da sie starb, kam ihre nechste Anverwandtin an ihre Stelle. Wie nun dergestalt die Amazonen ihr Gebieth und ihren Ruhm trefflich erweitert, haben die Marpesia und Lampedo nachgehends das Heer in 2. Theile von einander geschieden, und Wechsels-weise dem Kriegs- und Hoff-Wesen vorgestanden. Nach bezwungenem gar grossen Theil von Europa, streiffeten sie in Thracien, Sarmatien, Teutschland, und gar biss an die Alpen in Vindelicien, von welchen uralten Völckern ihren Ursprung haben die Liburner, welches, wie denn der Horatius bezeuget, die Rhæter und Vindelicier sind, die der Drusus überwunden. Strabo vermeldet im eilfften Buch der Welt-Beschreibung, dass sich ihr Gebieth weit erstrecket habe, und dass ih-

dam dominatas. *Civitates earum a reginis fuisse in Asia cognominatas, Ephesum, Smyrnam, Myrinam, Paphem. Herodotus* & ad Ariopagum venisse scribit, locumque eum ab illis, tanquam a Marte rejectis, nomen accepisse. Partem dein exercitus præcipuam præda opulentissima onustam revocant domum. Quæ relictæ ad tuendum Asiæ imperium simul cum Marpesia regina trucidantur, cujus capessit locum *Orethyia* filia, quæ singularem virtutibus gloriam perpetua virginitate cumulavit, cui *successit Penthasilea, bello Trojano clarissima.*

re Städte in Asien von ihren Königinnen den Nahmen geführet, Ephesus, Smyrna, Myrina, Paphe. Herodotus erwehnet, dass sie biss Areopagus gekommen, und dass derselbige Ort von ihnen, als von dem Mars verworffenen, den Nahmen empfangen. Hiernechst haben sie den mit reicher Beute beladenen meisten Theil des Krieges-Heers anheim gefodert. Die zu Beschützung des Asiatischen Gebiethes aber zu Hause gelassene sind erschlagen, zusamt der Königin Marpesia, an deren Stelle die Orethyia ihre Tochter wieder gekommen, welche ihren sonderbahren Tugend-Ruhm durch Bewahrung der stetigen Jungfrauschafft vergrössert hat. Auf diese ist die im Trojanischen Kriege berühmteste Penthesilea gefolget.

Quomodo interiit regnum Amazonum. C. VIII.

Posteaquam multis sæculis vulgata per orbem universum virtus earum ac gloria, Hercules Semeles ac Jovis filius, jussu Euristei arma reginæ exhibere, cingulum referre Hippolytæ, destinatus ad periculum quasi inevitabile, Græciæ juventutem universam lectam ac nobilem contraxit, navibusque longis novem abiit. Non satis vero examini fidens eas ex inproviso aggredi ratus est, & circumvenire insperatas. Navigans ergo ad pontum Euxinum perque ostia Thermodoontis ingressus, castra posuit prope *Themiscyram regiam Amazonum*, quo tempore reginæ earum sorores *duæ Antiope & Orethyia* sive Menalippe. Primo ergo missis legatis cingulum Hippolytæ postulat, quo negato armis non tam aggreditur, quam illæ congrediuntur, certamine omnes acerrimo eum appetentes. Prima tunc earum in bello Aella occubuit, quæ ex velocitate nomen sortita. Cecidit mox uno vulnere saucia in congressu primo Philippis, post quam Prothoe septies ex provocatione superasse ante hostem gloriata. Dein Euribia rebus bellicis expertissima, nimis fisa viribus, auxilium aliarum respuens, ac mox Cœleno, Phœbe, Artemis, Deidamia, Asteria, Marpessa, Thermessa, Achlippe, quæ cingulum Hippolytæ servabat, quæ cum virginitatem servare jurasset, jusjurandum servavit, vitam salvare non potuit. *Menalippe, quæ summam* tunc imperii tenebat, præcipua fortitudine præstans periculum præsens spectans abjecit imperium. Sic Hercules clarioribus sublatis vertit cæteram multitudinem in fugam, nunquam alioqui facturus, nisi incautas inermesque, pacis incuria desides fuisset adgressus. Duæ inter cæsas captivasque sorores *Antiope & Menalippe ab Hercule servatæ sunt*, Hyppolite Theseo capta cum baltheo ab Hercule

Das achte Capitel.

Wie der Amazonen Reich untergangen.

Nachdem etliche viel 100. Jahre ihre Tugend und Ruhm in der gantzen Welt ausgebreitet war, ward dem Hercules, der Semelis und des Jovis Sohn, von dem Euristeo anbefohlen, ihm die Waffen der Königin zu schaffen, und den Gürtel der Hyppolyten zu liefern. Dieser, wie ihm eine solche dermassen sehr gefährliche Sache auferleget ward, hat die sämtliche adeliche Jugend in gantz Griechenland versammlet, sich damit aufgemacht, und ist mit 9. langen Schiffen abgefahren. Als er aber der eingenommenen Kundschafft nicht allerdings trauete, so hat er für rathsam erachtet, sie ohnversehens anzugreiffen, und unvermuthet zu überfallen, schiffete derowegen nach dem Euxinischen Meer, und kam in den Fluss Thermodoon an, folgends schlug er sein Lager auf nechst bey Themiscyrien, der Amazonen Königlichen Sitze, um selbige Zeit waren ihre Königinnen 2. Schwestern, Antiope und Orethyia oder Menalippe. Im Anfang nun begehrte er durch abgeschickte Gesandten den Gürtel der Hippolytæ, wie ihm der versaget ward, tastete er nicht so gar geschwinde an, dass sie nicht bereiter gewesen wären, mit ihme zu schlagen, und ingesamt ihn aufs schärffeste anzugreiffen. Die erste, die von ihnen im Treffen blieb, war Aella, welche von ihrer Geschwindigkeit den Nahmen hatte bekommen, fort darauf stracks im Anfange der Schlacht, fiel an einer empfangenen Wunde Philippis, hiernechst Prothoe, die sich berühmte, dass sie vor dem sieben mahl im Zwey-Kampff einen ausgefoderten Feind erleget. Nach dieser Euribia eine wohl versuchte Krieges-Heldin, welche ihren Kräfften zu viel trauete, und von denen andern keinen Beystand haben wolte, und dann gleich alsobald kamen um die Cœleno, Phœbe, Artemis, Deidamia, Asteria, Marpessa, Thermessa, Achlippe, die der Hippolytæ ihren Gürtel in Verwahrung hatte, welche, da sie geschworen, dass sie ihre Jungfrauschafft bewahren wolte, den Eid zwar gehalten, das Leben aber nicht behalten mögen. Die tapffere Menalippe, die damahls den obersten Befehl führete, muste, wie sie die unvermeidliche Gefahr sahe, verlohren geben. Derowegen trieb der Hercules, nachdem die Vornehmsten aus dem Wege geräumet waren, den übrigen Hauffen in die Flucht, wohin ers nimmermehr würde gebracht haben, dafern er sie nicht unvermuthet und unbewehrt, auch die wegen vermeinten Friedens in keiner Verfassung waren, überfallen hätte. Unter denen erschlagenen und gefangenen, wurden die beyden Schwestern, Antiope und Menalippe, von dem Hercules erhalten, die gefangene Hippolyte schenckelargita,

largita, quam matrimonio adscivit, Hercules Menalippæ sorbri reddidit arma & balteum pretium redemptionis accepit, quo bello regnum deletum. Barbaræ post nationes contempto Amazonum nomine injuriarum præteritarum memores, bello continuo eas attrivere, sic tandem extinctum & nomen & genus Amazonum. Post *Orethyiam* ergo regno potita Penthasilea Martis filia, quæ paulo post *expeditionem Herculis ad Trojam cum reliquis Amazonum venit*, cæde suarum *jam præterita*, *Trojanis auxilium* ferens, ab *Achille interfecta*, post Hectoris obitum, gestis ante multis bello eo claris facinoribus, quæ ex clarissimis postrema fuit, cujus meminit Virgilius:

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthasilea furens, mediis in millibus ardens
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Quæ superfuere paulatim periere partim sub Bellorophonte, Glauci filio, Corinthi rege, partim sub Alexandro, ut diximus, Macedone, amicitia earum magis quam armis freto regina tunc earum Thalestri, quæ & Minothea.

te er nebst dem Gürtel dem Theseus, der sie auch ehelichte, die Menalippe aber ist von dem Hercules der Schwester wieder gegeben, und hat er an statt des Löse-Geldes ihre Waffen und Gürtel bekommen. Durch welchen Krieg dann dieses Reich zu Grunde gerichtet worden, zumahlen nachgehends bey denen rauhen Völckern der Amazonen ihr Nahme in Verachtung gerathen, die sich denn der vorhin erwiesenen Schmach erinnerten, und sie deswegen durch beharrlichen Krieg aufrieben, dergestalt haben letztlich der Nahme und das Geschlecht der Amazonen ihre Endschafft erreichet. Nach der Orethyia nun ist die von dem Mars gezeugte Penthasilea zur Regierung gelanget, welche kurtz nach des Hercules Krieges-Zug, und der Ihrigen erlittenen Niederlage, nach Troja, mit denen noch übrigen Amazonen gekommen, und den Trojanern Hülffe geleistet, selbige ist nach des Hectoris Tode, und nach vielen durch sie verübten ritterlichen Thaten, von dem Achille erschlagen, und ist von denen berühmtesten die letzte gewesen, deren auch der Virgilius gedencket:

Penthasilea, kam gantz keck und unverzagt,
Mit den Amazonen, auf den Feind zugejagt,
Ob sie ein Jungfrau gleich, und zartes Weibs-Bild war,
Jedoch so liebte sie weit höher die Gefahr,
Als Ruh, und hat im Krieg ihr grössestes Behagen,
Sie pflag ein güldnes Gurth um ihre Brust zu tragen.
Wenn es zur Schlacht gerieth, zum Handgemeng und Streit,
War nichts an ihr zu sehn als lauter Freudigkeit.

Welche noch übrig blieben, sind allmählig umkommen, theils unter dem Bellerophon, des Glauci Sohn, dem Corinthischen Könige, theils, wie wir gesagt haben, unter dem Macedonischen Alexander, der mehr auf ihre Freundschafft als Waffen hielt; Ihre damahlige Königin war Thalestris, sonsten auch genannt Minothea.

LIBER QUINTUS
DE DOMINIO MEGAPOLÆO.

De Joanne, domino Megapolæo primo. C. I.

Domini Megapolens. *Joannes.* JOannes, cognomento senior, Henrici Burvini, junioris illius, filius, Nicoloti, ac Burvini, germanus, ditionem Megapolensem sorte nactus est, qui puer adhuc ab avo, Burvino majore, *in Lutetiam Parisiorum missus, prima ibi litterarum rudimenta* accepit, tantumque profecit, *ut trabea sit dignatus, interpres litterarum divinarum publicitus de more nuncupatus*, annos ibi viginti sub præceptoribus optimis militans. Et tempestate ea forte Massiliæ regis filius, unaque regis Cypri in academia eadem symmathetæ fuere, quibuscum adeo vixit familiariter, ut *utrique e sororibus unam* conjugem dederit. Ipse sororem condiscipuli, Hermanni principis *Hennebergii filiam*, Lutgardim *accepit in uxorem anno fere* a natali christiano millesimo ducentesimo trigesimo primo, e qua Henricum sustulit, qui princeps dein Me-

Das Fünffte Buch.
Von der Mecklenburgischen Herrschafft.

Das erste Capitel.
Von Johann, dem ersten Mecklenburgischen Herrn.

JOhannes, mit dem Zunahmen der ältere, welcher des jüngern Heinrich Burvini Sohn, und des Nicolots und Burvin leiblicher Bruder war, bekam in der Theilung das Mecklenburgische Gebieth. Dieser ward, wie er annoch ein Knabe war, von seinem Gross-Vater, Burvin dem ältern, nach Paris abgeschicket, woselbst er den Anfang zu Erlernung der freyen Künste gemacht, und so weit es gebracht hat, dass, nachdem er sich 20. Jahr der fürtrefflichsten Lehr-Meister bedienet hatte, er der Ehre gewürdiget, dass er zum Doctor der heiligen Schrifft, in öffentlicher und gewöhnlicher Versammlung erkläret worden. Zu gleicher Zeit haben ohngefehr auf derselben Schulen nebst ihm der guten Wissenschafft sich beflissen, des Königs von Marsilien und des Königs von Cypern Söhne, mit welchen er dermassen vertraulich gelebet, dass er jedwedem eine von seinen Schwestern vermählet; Er aber nahm zur Gemahlin des Fürsten von Henneberg Tochter, die Lutgardis, im Jahr 1231. nach der Geburth Christi, mit deren Bruder er ebenmässig daselbst vertrauliche Gemeinschafft hielte, mit ihr zeugete er den Mecklenburgischen Fürsten, Heinrich, den Nicolot, der

gapolæus factus est, Nicolotum, qui dignitate sacerdos templorum multorum canonicus evasit, Poponem, qui in ordinem Teutonicorum inter Bructeros adscitus, ac Albertum, qui filiam duxit *Nicoloti, Herulorum* ac Vandalorum domini, qui sine liberis vita excessit, anno *fere millesimo ducentesimo sexagesimo quinto*, ad Calendas Maias, ac postremo Joannem. Adversus infideles cum Henrico filio natu maximo in Lemovios usque profectus, sub academiam primus Christianam gentem eam armis compulit. *Renis primus* ædem vestalem instituit, in Gadebuso sepultus, appellatus dum *viveret Gneus Janicus*.

ein Christlicher und in vielen Stifftern ein Thum-Herr war, den Popo, welcher sich in der Teutschen Preussischen Orden begeben, den Albrecht, der des Nicolots, der Herulen und Wenden Herrn, Tochter heyrathete, und ohne Kinder im 1265. Jahr den 1. May verstorben, und denn letztlich den Johannes. Mit seinem ältesten Sohne, dem Henrich, (Calov Johannes) zog er gegen die ungläubigen Liefländer, um anfänglich vermittelst der Waffen selbiges Volck zum Christenthum zu zwingen, zu Rehn stifftete er ein Jungfräulich Closter, und lieget zu Gadebusch begraben, (starb anno 1260. Calov.) Bey seinen Lebzeiten ward er Knefs Janicke genennet. (a)

De Joanne, Megapolense domino. C. II.

Ej. filius. JOannes, Joannis filius, sacris initio mancipatus, in urbe Hildeshemia, quæ ἀσκαλίγγιον, Ascalingium Cl. Ptolomæo, templisque nonnullis aliis canonicus. Facti pœnitens, conjugem duxit comitis Ravenbergii filiam, e qua sustulit Joannem, qui uxorem duxit Helenen, Visilai ducis Sidinorum ac Rugiorum filiam, qui brevi post venationi indulgens, in isthmo paludis insulæ, e regione urbis Visimariæ suborto turbine summersus est, anno millesimo ducentesimo undecentesimo, pridie idus octobres. At Joannes genitor sine herede tunc excedens hereditatem universam in germanos transmisit, cujus conjunx Lutgardis per tempora diversa tribus nupsit, e quibus primus Gerardus comes de Hoja, alter Adolphus dux Cheronesi, postremus Gunterus, Rupinorum & Linogum comes.

Das andere Capitel.

Von Johann, dem Mecklenburger Herrn.

JOhannes, des Johannis Sohn, (b) ward anfänglich ein Geistlicher und ein Thum-Herr in der von Cl. Ptolomæo Ascalingium genannten Stadt Hildesheim und etlichen andern Stifftern, nachgehends änderte er seinen Sinn, und nahm des Grafen von Ravensburg Tochter, welche ihm gebahr den Johannem, der sich vermählte mit Helenen, Hertzog Visilai zu Stettin und Rügen Tochter, und kurtz darauf, da er sich mit Jagen auf dem Ländgen Pöhl erlustiget hatte, und ein Wind-Sturm entstanden, nicht weit von der Wismar ertruncken, im 1299. Jahr den 14ten Winter-Monaths mit allen den Seinigen, ausgenommen ein junger Knecht, Hans Grube genannt, der 2. Englische Hunde an Arm gebunden gehabt, ward von den schwimmenden Hunden ans Land gezogen. Sein Herr Vater aber Johannes, der solchergestalt ohne Erben verstarb, hat seine Verlassenschafft an seinen Herrn Bruder verstammet, dessen Gemahlin, Lutgardis, heyrathete folgends 3. Herren nach einander, als erstlich Graf Gerhard von der Hoja, hernacher Hertzog Adolphen zu Holstein, und zuletzt Günthern, einen Grafen von Ruppin und Lindau.

De Henrico, Megapolensi domino. C. III.

Henricus. HEnricus successit, Joannis, Gnei Janici, principis Megapolensis, filius, qui Anastasiam duxit conjugem, Barnimi ducis Sidinorum filiam, virginem venustissimam, virtutibus summis prædita, anno fere millesimo ducentesimo sexagesimo, e qua suscepit Joannem & Henricum, filiamque Lutgardim, quæ Pribislao nupsit Ligiorum principi, ob sterilitatem persuasione socrus in cœtum virginum vestalium ire jussa, quæ dum non mox obsequitur, a marito ense confossa interiit, a famulicio complice, conscioque facinoris strangulata, cujus fatum

Das dritte Capitel.

Von Heinrich, dem Mecklenburgischen Herrn.

HEinrich, Johannis oder Knesse Janicken des Fürsten von Mecklenburg Sohn, vermählte sich mit der Anastasia, des Hertzogs Barnims zu Stettin Tochter, einem überaus schönen und mit Hochfürstlichen Tugenden begabten Fräulein, etwa im Jahr 1260. mit der er zeugte den Johannem und Heinrich, und eine Tochter die Lutgardis, welche an den Pribislaum der Ligier Fürsten vermählet, und nachgehends von ihrem eigenen Gemahl, da sie von wegen Unfruchtbarkeit aus Anstifften der Schwieger-Mutter hatte sollen ins Closter verstossen werden, und sie sich in etwas dessen gewegert, mit einem Schwerdt durchstochen, hingerichtet, und folgends von einem Diener, mit dessen Wissen und Einrathen diese abscheuliche That verubet, erwürget worden, deren unverschuldeten Todt, nachgehends die erfolgten herrlichen Wunder-Wercke gnugsam an den inson-

(a) Dieser Herr hat das Closter Dobberan herrlich beschencket, und den halben Hof Redenthien, samt der Fischerey dazu gegeben, das Closter Rhæna verbessert, eine Bibel mit seinen eigenen Händen geschrieben, und einen Crystallinen Becher in Dobberan gegeben, an. 1256, das Schloss Mecklenburg zerrissen, das Hauss in Wismar dagegen gebauet, und seiner Gemahlin zu Gefallen, das Berg-Hauss, die Neleburg genannt, zwischen Buckau und Wismar aufgeführet.

(b) Dieser Johannes wird von einigen gehalten für des Henrici Hierosolymitani Sohn. Calov.

insontissimum miracula, quibus deinceps claruit, facile declarant. At genitor Ludovicum Gallorum regem, qui adversus Ægypti Sultanum, in Christianos passim debacchantem, expeditionem navarat, prosequutus in Asiam, quum suborta peste mors sæva in milites ingrueret, ac rex filio etiam amisso retrocederet, ipse Solymas ire constituit, ad mausolæum ibi sacrosanctum adorandum, itinere in ipso a Cilicibus, violatis diplomatis, irarum adhuc ob recentem Gallorum irruptionem plenis, captus, Hierosolymo nautis ceteris tuto dimissis, uno tantum comite Martino cognomento Blegerio a Solymis Damascum, mox Memphim, quæ vulgo nunc Alcayrum, perductus est, in tullianumque conjectus annos inibi quinque supra viginti exulavit, cujus inopiæ plurimum suppetiarum comes tulit, textrinam attalanicorum, patagiatorum ac holosericorum eruditus. Obstitit vero illi maxime nomen avorum regium, simul & formæ dignitas, qua ditior existimatus quam erat, liberare sese nisi auri vi maxima minime poterat. Et jam tertius postliminii tempore Sultanus lectus, qui sub ipso ac genitore olim optimo in obsidione Lemoviorum Rigia, una commilito, bombardarum magister militarat, qui Anastasiæ inclytæ, conjugis reguli nuncio infelici mœstissimæ litteris, regis Gallorum, principumque fere Germaniarum commendatitiis visis, familiam facile illustrissimam & famulicium, quod olim sub illo obiit, agnovit. Nihil itaque antiquius habuit quam mox compellare exulem, sciscitari de genitore, miserari inter hæc exilium tam longum, quo carceris situ torpesceret, liberatum illum omni aurariorum consensu ac satraparum regni voluit, qui quamvis ac acerrime detrectarent lucrum se maximum ac tricinum sic non abjecturos dicerent, captivos potius omnes dimissuros, tamen ille in sententia perstitit, jus esse antiquum Sultanorum, ut nulla vel dignitatis vel divitiarum habita ratione mancipati jussu mox ut essent imperatores designati emanciparentur, sic eum liberavit, quamvis invitum, utpote causantem conjugem ac liberos vita forte functos, gentem nunc suam in aliorum esse manu, futurum omnino aut ut non crederent venienti, aut despicabilem haberent, malle vitæ reliquum in fortuna ea apud exteros degere. At posteaquam de litteris conjugis certior factus, deque

Tag geleget. Ihr Herr Vater aber ist mit König Ludewig aus Franckreich in Asien gezogen, (und sein Gemahl samt beyden jungen Herrn zu Wismar hinterlassen, und Diedrich von Oertzen und Herrn Strahlendorffen zu Stadthaltern verordnet, Calov.) gegen den Ægyptischen Sultan, welcher allenthalben die Christen hart bedrängte, da aber eine grosse Pest entstanden, und der wütende Todt die Krieges-Leute sehr gering machete, der König auch, der seinen eigenen Sohn verlohren, zurück wiche, hat er sich vorgenommen nach Jerusalem zu reisen, und das heilige Grab anzubeten, da denn unterwegens von einigen Ciliciern, welche noch wegen des geschehenen Frantzösischen neulichsten Einfalls erbittert waren, ihme seine Geleits- und Sicherheits-Briefe zernichtet, die andern so nebenst ihm in der Schiffahrt nach Jerusalem waren, freygelassen, und er nebst einem eintzigen Reiss-Gefährten, Martin, mit dem Zunahmen Bleger, gefänglich genommen worden. Von Jerusalem ist er nach Damascon und ferner auf Memphis, so anitzt Alcair genannt wird, geführet, und in einen Kercker geworffen, woselbst er 25. Jahr im Elende zubringen müssen; In währender welcher Zeit sein Reise-Geselle, der ein Seiden-Zeug- und Sammetmacher war, ihm in seiner Dürfftigkeit vielfältige Hülffreichung erzeiget. Es gereichete ihm aber zu sonderbahrem Nachtheil, dass er aus Königlichen Stamm und von trefflichen Ansehen war, daher er vor viel reicher als sein Vermögen geschätzet ward, und ausser einer unerschwinglichen Summa Geldes nicht wieder loss werden konte, biss dass endlich in währender seiner Gefängniss-Zeit der dritte Sultan erwehlet ward, welcher unter ihm und seinem hochlöblichen Herrn Vater in der Belagerung der Stadt Riga in Liefland vor einen Büchsen-Meister gedienet hatte, (der ein Müllers-Sohn von Gadebusch gewesen, Calov.) und nebst ihm dem Kriege beygewohnet hatte. Dieser, wie er die unglückliche Nachricht, von des Fürsten betrübten Gemahlin, auch des Königs von Franckreich und vieler Teutschen Fürbitte-Schreiben ersehen, hat er bald des Hochfürstlichen Geschlechts und der unter ihnen geleisteten Dienste sich erinnert, und daher ihm nichts mehr angelegen seyn lassen, als den im Elende sich befindenden Herrn fordersamst zu sich zu fodern, ihn von wegen seines Herrn Vatern zu befragen, und hiebey sein Mitleiden zu bezeugen, wegen der so langen kümmerlichen Abwesenheit von Hause, mittelst dessen er im Kercker so übel gehalten worden. Wolte ihn auch mit einhelliger Bewilligung der vornehmsten Befehlshaber auf freyen Fuss stellen, und ohnangesehen dieselben sich dessen hart wegerten, mit Vorwenden, dass sie dergestalt einen dermassen trefflichen und stattlichen Gewinn keinesweges ihnen aus den Händen gehen lassen, ja dass sie alle andere Gefangene lieber wolten gehen lassen, so blieb er doch in der Meinung, und sagete: Es wäre der Sultanen alte Gerechtigkeit, dass, alsobald sie zu der Kayserlichen Hoheit nur gelangeten, ohnverzüglich auf deren Befehl die Gefangene ohn Ansehen, ob sie vornehm oder reich seyn, müsten befreyet werden; Hat ihn also von der Gefängniss loss gemacht, und ob zwar solches demselbigen nicht gefiel, als welcher vorwandte: Es wäre vielleicht sein Gemahl und junge Herrschafft gestorben, sein Land auch in fremden Händen, und dürffte allerdings geschehen, dass, wenn er anlangete, ihm entweder kein Glauben beygemessen, oder auch schimpfflich gehalten würde, dahero er dann die übrige Zeit seines Lebens in selbigem Glücks-Zustande bey Fremden und Auswärtigen zubringen wolte, hat er doch, nachdem er von seiner Gemahlin und jungen libe-

liberorum incolumitate, gratias Sultano amplissimas egit, a quo non modo nullo recepto pretio dimissus, sed muneribus etiam maximis donatus, abire avibus bonis tuto permissus, animo bono æquabilique esse jussus, humanitatis memor modo esset, & commilitii antiqui, comprovincialibus referret, ut in dignitatem eam ipse periculis summis Asiæ sollicitatus diviriis, relictis orthodoxotatis evasisset, quo dicto, salutato perhumaniter libertatis patrono ac autore non sine lachrymis præ gaudio largiter manantibus abeundi veniam accepit, & mox Accarum solvit, apud collibistam numos olim aliquot aureos depostos reposcens, quos numularius in rem suam versos, creditos negavit. In medio dein ad Venetos itinere in Hadriatico mari a piratis iterum captus, rebusque omnibus exspoliatus ad Sultanum rursus perductus est. Admiratus fortunæ ludibrium ille amplioribus donavit muneribus, & parte crucis dominicæ veneranda, sicque in Cyprum flatu secundo pervenit, a regina ibi honorificentissime exceptus, quæ erat ex germana genitoris sibi neptis, a qua in Massiliam ad reginam eandemque neptem, inde ad Germaniam, penetravit, mox transmisso Albi flumine quum in solum pervenisset suum, filium Henricum audiit arci Gelasinæ, in collimitio claustri, ut appellant novi, quam ob latrunculos quosdam obsidione vallarat, demoliendæ intentum, quos & captos cruci adfixit, arcem solo æquavit. Perculsa nuncio subito Anastasia, quæ a duobus interim elusa, qui maritos se simularant, quorum alter adpenso ad collum *hyperbolo*, (a) demersus mendacii pœnas dedit, alter in favillam vulcano absumptus, prope Sternberg, quum ex equitibus auratis suis præmissis, qui parvulis ab itante olim tutores dati, vera agnovisset, obviam gratulabunda profecta, vultum virumque agnovit, quem de pilento exiliens lachrymis obiter obortis complectitur, præ gaudio universis, qui in corona adstiterant, collachrymantibus, filio præcipue, anno fere a natali christiano millesimo ducentesimo nonagesimo octavo. Exceptus plausibiliter Visimariam perductus est, a senatu & proceribus, choroque cleri reverendo hymnis inter tecta frondea ac peripetasmatis amicta salutatus, aræ ibi summæ cernuus crucis sanctæ partem, par-

Herrschafft guter Gesundheit Bericht erlanget, dem Sultan gehorsamsten Danck gesaget, von dem er nicht allein ohn eintziges Entgeld entlassen, sondern auch mit herrlichen Geschencken begabet, und mit grossen Glückwünschen sicher abgefertiget, auch dabey vermahnet worden, dass er gutes Muths und dabey eingedenck seyn solte, der erwiesenen Wohlthat, (menschlicher Unbeständigkeit) und vormahls im Kriege gepflogenen Freundschafft; Solte auch seinen Lands-Leuten vermelden, wie er durch den Reichthum Asiens angereitzet, vermittelst grössester Gefahr, zu dieser hohen Ehre mit Zurücksetzung des wahren Glaubens gelanget wäre, darauf derselbe gar freundlichen Abschied, und zwar nicht ohne vor Freuden vergiessenden Zähren, von diesem Wieder-Geber und Stiffter seiner Freyheit genommen, und stracks auf Accarum zu geschiffet, alwo er von einem Wechseler einiges vorhin bey selbigem niedergesetztes Geld wieder gefodert, weil aber derselbige Wechseler solches in seinen Nutzen verwandt hatte, hat er geleugnet, dass ers empfangen. Nachgehends ist er mitten auf dem Wege nach Venedig auf dem Adriatischen Meer nochmahlen von den See-Räubern gefangen, alles des Seinigen beraubet und wiederum zu dem Sultan geführet worden, der sich ob der seltsamen Verfügung des Glücks verwunderte, und ihn annoch mit grössern Geschencken, und mit einem höchst zu schätzenden Stück von Christi Creutz begabet. Nach welcher Begebenheit er mit guten Winde in Cypern angelanget, und gantz prächtig empfangen ist von der Königin, welche seines Herrn Vaters Schwester Tochter war, von welcher er gen Marsilien zu der Königin, auch seines Herrn Vaters Schwester Tochter, und denn weiter in Teutschland gekommen, da er so fort über die Elbe gesetzet, und als er sein Land erreichet, vernommen, dass sein Sohn Heinrich beschäfftiget wäre zu verstöhren das nechst an, wie mans nennet, Neuen Closter gelegene Schloss Glasau (Glasin am Schwerinischen See gelegen, Calov.) welches er von wegen einiger Räuber belagert hatte, die er auch gefangen nehmen und hangen, das Scloss aber schleiffen lassen. Anastasia, die Fürstin, (welche mitlerweile von zween, die sich vor ihren Herrn ausgeben, betrogen war, von denen der eine wegen seiner Lügen dergestalt bestrafft, dass ihm (zu Bützow, Calov.) ein Mühlen-Stein an seinen Halss gehencket und ersäuffet, der andere aber (zu Sternberg, Calov.) zu Asch verbrennet worden, erschrack ob dieser schleunig zugefertigten Nachricht; Als sie aber von zween ausgesandten Rittern, so bey seiner Abreise dem jungen Herrn weyland zu Vormündern gesetzet waren, die Gewissheit vernommen, zog sie mit grosser Freude ihm entgegen, (biss Vicheln, Calov.) erkannte ihren Gemahl am Gesichte und sprang aus der Gutschen, und empfing ihn mit häuffig von den Wangen herabfliessenden Zähren, wie dann ingleichen alle herumstehende, insonderheit ihr Herr Sohn, nebst ihr, vor Freuden des Weinens sich zu enthalten, nicht vermochten; dieses begab sich etwa im Jahr 1298. Als er nun dergestalt mit höchsten Frohlocken empfangen war, ist er nach Wismar begleitet, woselbst er vom Rath, den Vornehmsten und einer Ehrwürdigen Versammlung der Geistlichen, mit andächtigen Liedern, unter einem von Tapezereyen und grünen Zweigen herrlichst zubereitetem Himmel, angenommen worden, darauf er vor dem hohen Altar auf sein Angesicht niedergefallen, und einen Theil des tem

(a) seu lapide majori demersus in fluvio Stepenissa.

rem Doberanæo cœnobio dedicavit, ubi, postea quam lætus aliquamdiu adhuc supervixisset, conditus est.

De Henrico, filio Henrici, Megapolæo domino. Cap. IV. & ultimum.

Henricus. HEnricus, Henrici illius Hierosolymitani filius, defuncto genitore successit, qui & postliminii paterni tempore anno fere millesimo ducentesimo octogesimo, remp. nactus, strenue feliciterque eam administravit, etsi periculi non minimum interea cum genetrice suavissima a finitimis perpessus. Uxorem duxit initio Beatricem, Alberti Marcomanni filiam, *quacum Sargatiorum gentem accepit dotem*, quæ Vismariæ in æde divi Francisci cum liberis aliquot tumulata, anno millesimo ducentesimo decimo quarto. At Matildis filia, superstes, Ottoni nupsit duci Lunæburgiano, multa virtute insignis. Duxit dein Annam, Ludolphi ducis Saxonum ac Angrivariorum filiam, e qua sustulit Henricum, qui infans, ac ut ita dicam, inter serperastra adhuc vitam cum morte commutavit. Præter hunc *Albertum ac Joannem*, *Annam* ac Agnetem filias. Grandævus vero Agnetem duxit filiam comitis Rupinorum ac Linogum. Sorabos, Thurios, Saxones, Digulones, ac cæteros, hostilia, exulante genitore, meditantes, feliciter repressit, ex hostibus præter opinionem omnium, genetricis consilio præsentissimo usus, plurimos orco demisit, multos vinctos abduxit. Et quum de imperio Romano Albertus dux Pannoniæ superioris, ac Adolphus comes a Naxonibus dissentirent, a Marcomannis ipse excitus Albertum in Bojemos usque copiis prosequutus est, cataphractatis quatringentis, ubi quum in saltu Gabritæ cæteri panicis exterriti fuga sibi consulerent, solus ipse ex principibus hostes triduo expectans, nimirum non decere terga nondum viso hoste, quum perstitisset, cæteri animi ejus excellentiam in cœlum laudibus affatim omnes extulere, & Leonem, quasi Herculem alterum appellitavere, a qua magnanimitate Leo deinceps Megapolæus nominitatus est, gloria ingenti domum rediens. *Et mox Ericus Cimbrorum* rex gloriosissimus enophthalmismum, sive spectaculum, Germania tota celeberrimum, Rhostochii in horto rosarum anno a natali christ. millesimo trecentesimo duodecimo, paucis post Majuma diebus, cæterum intra cocytia, exhibuit, non tam ostentandæ pompæ ac divitiarum gratia,

heil. Creutzes daselbst, einen Theil aber nach dem Closter Dobberan hin verehret, alwo er, nachdem er eine Zeitlang noch auf der Welt vergnüget gelebet, ist begraben worden.

Das vierte und letzte Capitel.

Von Heinrich, des Heinrichs Sohn, dem Mecklenburgischen Herrn.

HEinrich, des Jerusalemschen Heinrichs Sohn, trat nach Absterben des Herrn Vaters die Regierung und Verwaltung des gemeinen Besten an, deren er schon in Abwesenheit des Herrn Vaters etwa im Jahr 1280. fürzustehen angefangen, welche er auch gantz tapfer und glücklich führete, wiewohl er immittelst mit seiner hochgeliebten Frau Mutter nicht geringe Gefahr von denen Benachbarten ausstunde. Beatrix, des Marggrafen Albrechts (Calov. nennet diesen Marggrafen Woldemar) Tochter, mit welcher er sich anfangs vermählete, und das Land Stargard zum Brautschatz überkam, liegt zu Wismar, und zwar in des heil. Francisci Kirchen, mit etlichen ihren Kindern im Jahr 1314. begraben, dessen nachgelassene Tochter, Matildis, ein wegen ihrer vortreflichen Tugenden berühmtes Fräulein, Hertzog Otto von Lüneburg bekommen, folgends vermählete er sich mit Annen (eines Döringischen Grafens Witwe, das Beylager ist zu Dömitz gehalten, Calov.) Hertzog Ludolphs zu Sachsen und Engern Tochter, mit der er gezeuget Heinrichen, der in der Jugend, also zu reden, in der Wiegen annoch diese Sterblichkeit mit der Unsterblichkeit verwechselt. Ausser demselben hat er auch mit ihr gehabt den Albertum und Johannem, und 2. Töchter, Annen und Agneten, (diese seine andere Gemahlin lieget auch zu Wismar begraben, Calov.) Wie er nun gar alt ward, nahm er die dritte Gemahlin, Agnesen, (des Fürsten zu Rügen Witwe, verschreibet ihr Sternberg zum Leib-Gedinge) des Grafen von Ruppin und Lindau Tochter. Der Soraber, Thurier, Sachsen, Digulonen, und anderer, so in Abwesenheit des Herrn Vaters Feindseligkeit zu verüben sich unterstanden, erwehrete er sich glücklich, machte eine grosse Anzahl der Feinde über männigliches Vermuthen nieder, und führete nicht wenig gefangen davon, indem er seiner Frau Mutter klugem Anrathen folgete. Als auch von wegen des Römischen Reichs und Kayserthums zwischen Hertzog Albrechten von Oesterreich und Adolph Graf von Nassau ein Streit entstund, und er von den Märckern auch mit aufgebracht war, folgete er Albrechten biss in Bayern nach mit seinem Kriegs-Volck, als 400. Kürassirern, und wie die andern im Böhmischen Walde von einem blossen und nichtigen Schrecken veranlasset wurden, sich zu wenden und die Flucht zu nehmen, da sie doch keinen Feind noch gesehen, hielt er allein vor allen Fürsten Stand, und erwartete 3. Tage der Feinde, mit Vorwenden, es stünde nicht wohl, dem Feinde, bevor man ihn gesehen, den Rücken zu wenden, welche seine Grossmüthigkeit die andern alle gepriesen, und ihn den Löwen, oder gleichsam den andern Hercules genennet, dahero er von dieser seiner Tapferkeit wegen, nachgehends den Nahmen des Mecklenburgischen Löwen erlanget hat und mit grossem Ruhm wieder anheim gekommen ist. Kurtz darauf stellete der glorwürdigste König in Dännemarck, Erich, an ein in gantz Teutschland berühmtes Tournier, in dem Rosen-Garten vor Rostock, im Jahr der Geburth Christi 1312 im Frühling und recht im May, nicht so wohl den grossen Pracht und Reichthum an den Tag zu geben, als die See-Städte um

quam

quam quod libertate, qua nihil in rebus humanis præclarius, urbes maritimas exueret. Confluxere agminatim ad ludum eum trojanum primæ Germaniarum classis principes, & philotheori omnes. Censo ludo xystico in meditullio athletarum paria sexcenta ac quadraginta, epulo omnes gliscero & lautissimo mensem integrum excepti, donec Pandesia solverentur, & acratoposia. Multi ibi pentathli, quibus in quinquertio periculum. Thymelici, tubicines, litui, tympanotribæ, choraules, cytharœdi, calastri, psaltriæ, schœnobatæ, præstigiatores, blenni, mori, colaces, lamyri, pantomimi, gelatopæi, parasitorum turba parasitans innumera, & eruscatores plurimi. Et regi huic Leo princeps deinceps adversus Suevos oceani rebelles auxilia tulit. Visimarianos a se deficientes armis & tormentis ad mœnia usque admotis, pomœriis etiam dirutis compescuit, & in officio detinuit, diagrammate imperato, quibus fere temporibus Anastasia genetrix ejus obiit, anno millesimo, trecentesimo, decimo quinto. Mox Rhostochios labefactantes sub Nicoloto principe, cognomento puero, quum regi sese Cimbrorum dedidissent, & rex ut in officio retineret Varnamundam, portum Rhostochiorum firmissimum, principibus paulo ante duobus ac viginti obsidione hostiliter vallasset, a rege ipse ob merita plurima meruit anno millesimo trecentesimo decimo sexto. Urbe recepta de factiosis ultionem sumpsit, insonter explosos revocavit. Verumenim vero rex, successui tam felici invidens, jura fœderis rumpit, bello tumultuario Leonem adoritur, sed quum adversus hostes Marcomanas, Rugios, Bardos auxilio ejus magnopere egeret, fœdera pristina restauravit, anno millesimo trecentesimo vigesimo quinto. Sed & Baldomarum Marcomannum Leo in Sargatiorum rura irrumbentem repulit, & dispalato exercitu Joannem, Herulorum ac Vandalorum principem, hostibus fœderatum, cepit, & pondo argenti millibus decem multavit. Nec multo interjecto tempore Baldomarus instaurato bello copiis principum multorum lectissimis, inter quos Ericus Cimbrorum rex, Leonem adgreditur, *quod bellum sane inter Vandalica formidabilissimum, quo* conserta manu Leo quoque superior evasit, captis ex agmine hostili comitibus illustribus novem. Pacatis dein rebus regem Cimbrorum Ericum pompa magnificentissima Rhostochii excepit, cum principibus compluribus honore summo prosequutus. Cum rege insuper & adversus Thitumeros profectus, qui rebelles, adiopos se etiamnum asserunt. Insulam fossis munitissimam tentavit, etsi infeliciter. Nam sanguinarii illi, lacunis notis fidentiores, exercitum negligenter palantem, & deflagrandis præ-

dero Freyheit, den alleredelsten Schatz in der Welt, zubringen. Zu diesem Ritter-Spiel versammleten sich eine grosse Menge der vornehmsten Fürsten Teutschlandes, und alle die begierig waren, etwas zu sehen. In diesem Tournier wurden an Kämpfern 640. Paar gezehlet, welche sämtlich gar prächtig und stattlich einen gantzen Monath durch, so lange dis Panquet und herrliche Zusammenkunfft währete, bewirthet wurden. Es funden sich daselbst viele Fechter, welche auf unterschiedene Art mit einander zu streiten sich einliessen, Pfeiffer, Trompeter, Zincken-Bläser, Spielleute, Trommeler, Sänger und Sängerinnen, Gauckler, Seiltäntzer, Chitarn- und Lauten-Schläger, Schalcks-Narren, Comœdien-Spieler und eine unzehlige Menge von allerhand Schmarutzern und unnützem Gesindel. Es halff auch dieser Fürst, der Löw, dem Könige nachgehends gegen die widerspänstigen Schweden; die abtrünnigen Wismarischen Leute brachte er, vermittelst der Waffen, und durch das gar biss an die Mauer gebrachte Geschütz, auch Niederreissung der Zwinger, wieder zum Gehorsam und Pflicht-schuldigen Gebühr, und belegte sie mit einer Schatzung, zu welcher Zeit, ohngefehr im Jahr 1315. seine Frau Mutter, die Anastasia, verstarb. Bald darauf, im Jahr 1316. erhielte er, wegen seiner vielfältig geleisteten Dienste, vom Könige die Rostocker, die dem Fürsten Nicolot abfällig waren worden, und sich dem Dänischen Könige ergeben hatten, um welche in dem Zaum zu halten, auch der König Warnemünde, den gar festen Rostocker Hafen, kurtz zuvor, samt 22. Fürsten, feindlich belagert hatten, nachdem er nun der Stadt sich bemächtiget, bestraffete er die Aufrührer, und setzte wieder ein die unschuldig Verjagte. Der König aber begunte mit scheelen Augen anzusehen, dass es ihm alles so glücklich von statten gienge, brach dahero den Bund und überfiel mit einem in der Eile aufgebrachten Krieges-Volck den Löwen; doch wie er dessen Hülffe gegen die feindselien Märcker, Rugianer, Barden, hochbedürfftig war, verneuerte er die vorige Bündniss bald wieder im 1325. Jahr. Der Löwe trieb auch Baldomar, der in das Land Stargard fiel, zurücke, verjagte dessen Krieges-Heer, und fieng den Johannem, der Herulen und Wenden Fürsten, der Feinde Bundsgenossen, den er auch um 0000 Pf. Silbers straffete, und da Baldomar den Krieg kurtz darauf wieder erneuerte, u. den Löwen mit einem von vielen Fürsten (worunter auch Erich, der Dänische König) zusammengebrachten auserlesenen Krieges-Heer überzog (welcher Krieg von allen Wendischen warlich der erschrecklichsten einer gewesen) behielte der Löw, da es zur Schlacht kam, gleichfalls die Oberhand, und bekam 9. von den vornehmsten Grafen der Feinde gefangen. Nach wiedergestifteten Frieden empfieng er den Dänischen König, Erich, benebst vielen Fürsten, mit überaus trefflicher Pracht zu Rostock, und erwiess ihm sehr grosse Ehre, zog auch überdem mit dero Könige wider die Dittmarscher, welche Abtrünnige annoch kein Oberhaupt gedulten wolten, und that einen wiewohl unglücklichen Versuch, gegen dero mit Wasser umgebenes und mit Graben versichertes Land, massen denn diese Blutdürstige, wegen der ihnen bekannten Pfützen um so viel mehr verwegene Leute, gar leicht das hin und wie-

dis

diis gliscentem fudere, & in fugam facile vertere, amissis prælio eo proceribus multis ac baronibus, simul & comitibus illustribus tribus, inter quos Gerardus ac Joannes principes Cheronesi, anno fere millesimo trecentesimo vigesimo secundo. Ucteranos etiam Marcomanorum gentem devicit, quorum urbes Templinum, Basebalicum, Griphosylviam insuper, quæ CL. Ptolomæo *οὐίριτιον* Virutium, domuit, & arcem ibi primus excitavit. Adversum Sidinorum principes, archiepiscopum Parthenopolitanum, Brunopolitanum ducem Otonem, ac Visilaum Rugiorum principem feliciter belligeravit. Rugios victos tam diu occupavit, donec a Vratislao Sidinorum principe æris vi maxima liberati. Christophoro Cimbrorum regi, elato Erico, auxilia tulit & in cæsareis comitiis clarus evasit Leonis sane nomen merito tulit, laude omni dignissimus, si non aurariis suis nimium auscultans agrum Suerinæum, reliquosque ordinis ecclesiastici viros concussisset, Bucæum ac Guarinum cum vicis non paucioribus quatuordecim igni deflagrasset. Sed *malum* illud in vita tota unum compendio maximo restauravit. *Nam ædem divæ Claræ Ribenitii primus opibus amplissimis excitavit*, anno millesimo trecentesimo undevigesimo, Annam filiam vestalem ibi dedicans. Leam muro cinxit, & in civitatulæ formam redigens a nomine suo sic nuncupavit. Cœnobio Doberanæo cymbium inter theotyta cætera aureum donavit, quod sympinum, inter sacra nunc. Frumento canico, e quo panis, qui mystile græcis, cœnobium liberavit, posteris ne exigerent sub geenna interminatus. Cum comite Suerinæo bella plurima gessit, qui comitatus ab Henrico, Saxonum duce, cognomento Leone, in Guncelinum commilitonem jure belli, victore, tralatus erat. At post Guncelinum Henricus successit, qui a Solymis rediens, quum adversus fidei hostes strenue ibi dimicasset, thrombo sanguinis theantropi venerando a Pelagio, Albanense Cardinale, inter munera cætera donatus, eum Sverini in jaspide inclusum obtulit, anno fere a natali christiano millesimo ducentesimo vigesimo secundo, pridie Calendas Apriles, qui sacrosanctissimus die veneris quoque, horam circiter undecimam in tria sese dirimens, aliquandiuque sic consistens, coit rursus, ut est a summis sæpe viris animadversum. At Henricus comes quum conjugem, quam fidei Baldomari, Cimbrorum regis, commendarat constupratam interim ab eo deprehendisset, adulterum, cum filio cepit, nec dimisit donec argenti pondo millibus ac quadraginta culpam elueret, quem rur-

der unbehutsam streiffende, und mit Feuer alles verheerende Krieges-Volck übermannen, und in die Flucht schlagen können; In welchem ohngefehr im 1322. Jahr geschehenen Feldzug viele fürnehme Häupter, Freyherren u. Grafen, worunter auch Gerhard u. Johann, die fürnehmsten von Holstein, geblieben sind. Ferner obsiegete er denen Ucker-Märckern, und brachte unter seinem Zwang deren Städte Templin, Pasewaldt, wie auch Greifswald, welches der Cl. Ptolomæus Virutium nennet, woselbst er zum ersten ein Schloss gebauet. Wider die Fürsten zu Stettin, den Ertz-Bischoff zu Magdeburg, Hertzog Otten zu Braunschweig, und Visilaum, den Rügianischen Fürsten, führete er glückliche Kriege, die überwundene Rügianer behielt er so lang unter sich, biss sie durch den Stettinischen Fürsten, vermittelst einer grossen Summa Geldes, befreyet wurden. Nachdem der Dänische König Erich verstorben, leistete er dem Christophoro Hülfe, und erlangete auf denen Kayserl. Reichs-Tagen ein grosses Ansehen. Den Nahmen des Löwen führete er traun mit gutem Fug, wäre auch des höchsten Ruhms würdig gewesen, im Fall er nicht seinen Bedienten hätte Gehör eingeräumt, auch dem Schwerinischen Gebieth und den Geistlichen dermassen beschwerlich nicht gefallen wäre, ingleichen Bützow und Wahrin samt 14. Dörfern nicht in die Asche geleget hätte, welches eintziges in seinem Leben verübte Uebel er doch mit einer sonderbahren Gutthat wieder ersetzet, indem er derjenige gewesen, so der heil. Claren Kirche zu Ribnitz anfänglich gestifftet, und im Jahr 1319. mit gewissen Einkünffen begabet, in welches Closter sich seine Tochter, Frl. Anna, begeben. Die Lau hat er mit Mauren umgeben, und einer Stadt ähnlich gemacht, auch sie nach seinem Nahmen benennet. Dem Closter Dobberan hat er unter andern Gott gewidmeten Gaben einen güldenen Kelch geschencket, welches Trinck-Geschir annoch unter den andern Kirchen-Sachen verhanden. Von dem Hunde-Korn, woraus das Brodt, welches die Griechen Mystile heissen, gebacken wird, befreyete er das Kloster, und verboth denen Nachkommenden bey Straffe des höllischen Feuers, solches nicht zu fodern. Mit den Grafen von Schwerin führete er vielfältige Kriege, welche Grafschafft weyland Hertzog Heinrich zu Sachsen, mit dem Zunahmen der Löwe vermittelst Krieges an sich gebracht, und verschencket hatte an einen seiner Kriegs-Obersten, Guncelin, dem Graf Heinrich gefolget, welcher, da er von Jerusalem, woselbst er gegen die Ungläubigen tapfer gefochten, wieder zurück kam, von dem hochwürdigsten Albanensischen Cardinal, dem Pelagio, unter andern Gaben auch zum Geschenck bekommen einen Tropfen von unsers Seeligmachers Blute, den er in einen Jaspis verschlossen, zu Schwerin zum Heiligthum der Kirchen anvertrauet und übergeben hat, etwa den letzten Martii im 1222. Jahre nach der Geburth Christi. Dieses allerheiligste Blut giebet sich alle Freytage um die eilffte Stunde von einander in drey Theile, und wenn es eine Weile dergestalt gestanden, vereiniget es sich wiederum gleich, wie solches von vornehmen Leuten offt beobachtet worden. Dieser Graf Heinrich, wie er in Erfahrung kam, dass inzwischen seine Gemahlin von dem Dänischen Könige Baldomar, dessen Schutz er sie empfohlen hatte, verunehret wäre, nahm den Ehebrecher samt dessen Sohn in gefängliche Hafft, und liess ihn nicht ehe wieder loss, biss er die Unthat mit 1340. Pfund

sus dein adversum jusjurandum insultantem repressit. Conditus vero Doberani Leo est, anno millesimo trecentesimo undetrigesimo, ad undecimum Calendas Februarias, superstitibus *Alberto duce Megapolæo primo, Joanne primo Sargatiorum duce, & Agnete, quæ nupsit Nicoloto, Herulorum ac Vandalorum domino; patruo*, indulgentia Benedicti duodecimi, pontificis maximi.

LIBER SEXTUS. DE DUCATU SARGATIORUM. (a)

De Joanne, duce Sargatiorum primo. C. I.

Johannes Dux Stargardiorum. JOannes, Henrici, illius Leonis filius, Sargatiorum, qui Lutetii annalibus Vandalicis, dux primus evasit. Nam quum Carolus quartus, Bojemorum Rex, Cæsar Romanus, comitia in urbe Praga, quæ *κασὔργις*. Casurgis CL. Ptolomæo, celebraret, anno millesimo trecentesimo undequinquagesimo, ipse una cum germano Alberto in principem imperii Romani adscitus, in album Cæsarum Romanorum adscriptus, dux primus Sargatiorum creatus est, in corona principum Germaniæ maximorum, modestia multa ac mansuetudine clarus, nec minus rei militaris peritia insignis. Etenim quum Eduardus Britannorum rex, Gallias, Philippo ac Barlamo rege, populabundus irrumperet, & Galli Carorum Cæsarem auxilia poscerent, ipse evocatus a Cæsare, in commilitium profectus, adeo inter cæteros præstitit, ut sit in equitem auratum a Cæsare declaratus. Duxit dein sororem Adolphi, ducis Cheronesi, filiam, e qua suscepit Annam, quæ Uratislao nupsit, Sidinorum ac Bardorum duci. Vita defuncta ea filiam comitis Rupinorum ac Linogum, e qua sustulit Joannem, Udalricum, Rudolophum, ac Albertum, e quibus Rudlphus in antistitem Suerinæum ac Scarensem lectus est. Obiit vero Joannes, dux primus, anno fere millesimo trecentesimo supra septuagesimum, Strilitii tumulatus.

De Joanne duce Sargatiorum. Cap. II.

Ejus filius. JOhannes, illius filius successit, genitorem non modo strategematis per omnia æquans, sed propemodum etiam superans. Conjugem duxit Guilhaidem principis magni Styrgali, Massagetarum ac Neurorum, Jagulique regis Sarmatarum sororem, e qua sustulit Joannem, Ingeburgim, quæ mater magna flaminica cœnobii Ribenicii designata, & alteram, quæ Otoni duci Sidinorum nupsit. At Guilhaidam Joan-

Silbers gebüsset, erwehrete sich auch seiner nachgehends, da derselbe seinem Eyd zuwider Gewalt gegen ihn zu verüben sich unternahm. Der Löw aber, der zu Dobberan im Jahr 1329. den 22. Jenner begraben ward, hinterliess Albrecht, den ersten Hertzog zu Mecklenburg, Johannem, den ersten Hertzog zu Stargard, Agneten, welche vermittelst Vergünstigung des Pabstes Benedicti des XII. dieses Nahmens, an ihren Herrn Vetter Nicolot, der Herulen und Wenden Herrn, vermählet ward.

Das Sechste Buch.

Von dem Hertzogthum Stargard.

Das erste Capitel.

Von Johanne, dem ersten Hertzoge zu Stargard.

JOhannes, Heinrichs des Löwen Sohn, ist vermöge Wendischer Geschicht-Beschreibung der erste Hertzog zu Stargard geworden. Denn als Carl der 4te, König in Böhmen und Römischer Kayser, einen Reichs-Tag in der Stadt Prage, welche bey dem Cl. Ptolomæo den Nahmen Casurgis führete, im Jahr 1349. hielte, ward er nebst Albrechten, seinem Herrn Bruder, zum Fürsten des Römischen Reichs aufgenommen, der Reichs-Matricul einverleibet, und in Gegenwart der vornehmsten Teutschen Fürsten zum ersten Stargardischen Hertzoge gemacht. Er war absonderlich berühmt wegen seiner grossen Leutseligkeit und Gelindigkeit, und nicht weniger in trefflichem Beruff wegen der im Krieges-Wesen gehabten, Erfahrung, massen er denn, als Eduard, König in Engeland, bey Zeiten Königs Philippi und Barlams in Franckreich einfiel, und übel darinnen hausete, und die Frantzosen den Kayser um Hülfe baten, mit dem Kayser, auf dessen Erfodern, in den Krieg zog, und für andern sich dermassen wohl hielte, dass ihn der Kayser zum Ritter geschlagen. Hiernechst nahm er zur Gemahlin ein Hollsteinsches Fräulein, Hertzog Adolphs Schwester, welche ihm gebahr Annen, die vermählet ward Wratislao, Hertzogen von Stettin und Bahrt; Nachdem dieselbe verstorben, befreyete er sich mit des Grafen von Rügen und Lindau Tochter, mit welcher er zeugte Johann, Ulrich, Rudolph und Albrechten, von welchen Rudolph zum Bischoff zu Schwerin und Wahrin erwehlet ward. Johannes, der der erste Hertzog ward, starb im Jahr 1370. und liegt zu Strelitz begraben.

Das andere Capitel.

Von Johann, Hertzog zu Stargard.

SEin Sohn, Johann, folgete ihm, der nicht nur dem Herrn Vater in Krieges-Räncken gleich war, sondern auch schier übertraf. Er heyrathete Guilheiden, des Gross-Fürsten Magnussen von Styrgallen, der Massageten und Neuren, und Jagellons, des Polnischen Königs Schwester, mit welcher er zeugete den Johannem, die Ingeburgen, welche zur Aebtissin im Closter Ribbenitz ernennet, und noch eine Tochter, welche an Hertzog Otten zu Stettin vermählet ward. Die Guilheiden, so noch

nes

(a) Seu Stargardiæ.

nes fidei adhuc candidatulam moribus christianis formavit, & pridie quam nuptias celebraret latice sacro una cum germanis initiavit. Et tempestate ea Marcomanarum jura ad Judocum Hermundurorum marchionem pertinebant, quos fidei Joanni moderandos commendavit. Qui dum ex officio rem felicissime administrat, a comite Rupinorum ac Linogum capitur, ac nullo suo merito in vincula conjicitur, nec ita multo interjecto tempore vitam cum morte commutat, anno fere millesimo quadringentesimo septimo, superstite Joanne filio.

wenig vom Christenthum wuste, hat Hertzog Johann mehrers darin unterrichtet, auch dann bewogen, dass sie sich sammt ihren Herrn Brüdern, des Tages vor dem Beylager, tauffen lassen. Zu der Zeit gehörte dem Marggrafen Jodoco zu Meissen, die Marck, die er dem Hertzog Johanni zu verwalten anvertrauete, welcher, da er seinem Amte wohl fürstand, und ihm alles glücklich von statten gieng, von dem Grafen zu Ruppin und Lindau gefangen und ohn einiges Verschulden fest gemacht ward, wornach er auch bald das Leben mit dem Todt verwechselte, etwa im Jahr 1407. mit Hinterlassung eines Sohnes mit Nahmen Johannes.

De Joanne, Sargatiorum duce. Cap. III.

Et Nepos Joannes. JOannes, Joannis illius filius, successit ingenio ad obeunda cuncta vegeto, qui adulescens adhuc bello a Marcomannis tentatus, prælio infeliciter commisso, captus, in Tanagramunda latomiis mancipatus, trimestre supra annos novem, a Marcomanno Joanne, Frederici filio, auri vi maxima redemptus. Duxit dein, postliminio reversus Lutrudem, Alberti principis Ascaniorum filiam. Crurum dolore, quem e vinculorum iniquitate conceperat, ab hyrgmophylace duriuscule habitus, valetudinarius fere & tandem febri correptus, interiit anno fere millesimo quadringentesimo quadragesimo, pridie Calendas Januarias, in monte stellarum conditus, nihil liberorum relinquens.

Das dritte Capitel.

Von Johann, dem Hertzog zu Stargard.

JOhannes, des vorigen Johannis Sohn, folgete hierauf, welcher ein geschickter Herr war, alles was ihm nur fürkam, auszurichten. In seiner Jugend ward er von den Märckern mit Krieg angegriffen, und in einem auf seiner Seiten unglücklich ausschlagenden Treffen gefangen, da er denn zu Tangermünde in einen Kercker geworffen, woraus er nach 9. Jahren und 3. Monathen von dem Märckischen Marggrafen Johann, dem Sohn Friedrichs, vermittelst einer grossen Summa Geldes, befreyet worden. Wie er nun wieder zurück gelangete, verheyrathete er sich mit Gertruden, des Fürsten von Anhalt Fräul. Tochter. Von wegen des an seinen Beinen sich erregten Schadens, welcher von der Beschwerlichkeit der Bande, alldieweil er ziemlich hart von dem Kerckermeister gehalten worden, noch herrührte, war er fast nimmer gesund. Sein Leben endigte er im Jahr 1440. den letzten Decembr. ohne Hinterlassung einiger Kinder, am Fieber, und ward zum Sternberg begraben.

De Udalrico, Sargatiorum duce. C. IIII.

Udalricus. UDalricus, Joannis, ducis secundi Sargatiorum filius, adulescens benemerentissimus, prima militiæ rudimenta sub Sigismundo Pannonum rege deposuit, cingulo ab eo militari donatus. Conjugem duxit filiam Suantobori, Sidinorum ducis filiam, e qua Henricum sustulit, & filias nonnullas.

Das vierdte Capitel.

Von Ulrich, Hertzogen zu Stargard.

ULrich, Hertzog Johannis des andern zu Stargard Sohn, welcher sich in seiner Jugend hochrühmlich verhielte, machete den Anfang zu Erlernung des Krieges, unter dem König Sigismund in Ungarn, von welchem er zum Ritter geschlagen ward. Er freyete des Hertzogs zu Stettin, Schwantibors, Fräulein Tochter, welche ihm den Heinrich und etliche Töchter gebahr.

De Henrico, Sargatiorum duce. C. V.

Henricus. HEnricus, Udalrici filius, successit, qui Ingeburgim duxit, Boosclavi, Sidinorum ducis filiam, e qua accepit Udalricum.

Das fünffte Capitel.

Von Heinrich, Hertzogen zu Stargard.

HEinrich, ein Sohn Ulrichs, welcher in der Herrschafft folgete, vermählte sich mit Ingeburg, des Hertzogen zu Stettin, Bugislaus, Tochter, die ihm den Ulrich gebahr.

De Udalrico, Sargatiorum duce ultimo, C. VI. & ultimum.

Udalricus. UDalricus, Henrici filius, successit, princeps pientissimus. Catharinam duxit, Guilielmi, Herulorum ac Vandalorum domini, filiam, e qua Helizabetha, virginum vestalium Renis præstes flami-

Das sechste Capitel.

Von Ulrich, dem letzten Hertzog zu Stargard.

ULrich, ein Sohn Heinrichs, trat hierauf die Regierung an; Er war ein gottseeliger Fürst, mit Catharinen, Wilhelmi, der Herulen und Wenden Herrn, Tochter, mit der er sich vermählete, zeugete er Elisabeth, welche Aebtissin zu Rühn ward,

nica, Ingeburgis, quæ nupsit Ebervino, comiti Penthemio. Bella pleraque feliciter gessit, cum Frederico Marcomanno, Otone duce Lunæburgiano, Barnimo, Sidinorum ac Bardorum duce. Cum Magno tandem duce Megapolæo, gentili suo, mausolæum sacrosanctum in Solymis aditans, non satis habuit munus illud præstitisse, nisi & in Sinæo monte, heroum divæ Catharinæ venerabundus consalutaret. Quare relicto Magno, eo pervenit, feliciterque voto soluto rediit. Et quum securus jam in patria ageret, aulici unius incuria, qui ut solus principis pientissimi favore frueretur, uno inter aurarios tantum obstante, insidias toxico struxit, quod quum optimus princeps rerum ignarus avide absumeret, veneno eo letaliter contabuit, non sine publico omnium mœrore elatus, anno fere millesimo quadringentesimo septuagesimo primo. Sic eo nullis liberis stirpis virilis superstitibus defuncto, jus universum in ducatum Megapolæum repedavit, Henrico principe excipiente, genere proximo.

und Ingeburg, die der Graf Eberwein zu Beytin (soll vielleicht Pentheim heissen) bekam. In seinen mit dem Marggrafen zu Brandenburg Friedrich, mit Hertzog Otten zu Lüneburg, mit Barnim, Hertzog zu Stettin und Bahrt geführten Kriegen, war er meistentheils glücklich. Er reisete mit seinem Herrn Vetter, Hertzog Magnus zu Mecklenburg, nach Jerusalem zum heiligen Grabe, und war ihm nicht genug, dass er nur allein solches rühmliche Werck verrichtete, sondern er muste auch besuchen, mit grosser Andacht, der heiligen Catharinen Begräbniss auf dem Berge Sinai, verliess also den Magnus und kam dahin, und wie er nun solches nach Wunsch verbracht hatte, kehrte er wiederum zurück. Indem er gantz sicher in seinem Vaterlande war, verkürtzete einer seiner Hof-Leute ihm das Leben, welcher, damit er allein des guten Fürsten Gnade geniessen möchte, woran ihm einer von den Bedienten nur hinderlich war, sich hinterlistiger Weise des Giffts gebrauchte, und da es der gute Fürst unwissend gantz begierig zu sich nahm, verursachte ihm dasselbe den Todt, und ward mit grosser allgemeiner Betrübniss im 1471 Jahr zur Erde bestätiget. Nachdem er nun solchergestalt ohne Hinterlassung Fürstlicher Männlicher Leibes-Erben verstorben, ist das gesamte Recht wieder dem Hertzogthum Mecklenburg zugefallen, und an Hertzog Heinrichen, als nechsten Anverwandten, verstammet.

LIBER SEPTIMUS ET ULTIMUS. DE DUCATU MEGAPOLÆO.

De Alberto, duce Megapolæo, principe Vandalorum, comite Suerinæo, Rostochiorum ac Sargatiorum domino. C. I.

Duces Megapolitani.

Albertus. Albertus, genitore Leone defuncto, successit, Euphemiam, regis Suevorum oceani ac Noricorum filiam duxit in conjugem, Rostochii nuptias celebrans. Princeps prudentia singulari præditus, genitore etiam callidior. Latrones fere & eorum receptatores igne ultore compescuit, laudem insignem ad posteros adeptus. Prædia a majoribus inter hæc proceribus impignerata liberavit, finitimis omnibus charus ac perjucundus. At dum legationem ad Cæsarem Romanum Ludovicum a Magno Suevorum ac Noricorum rege, conjugis germano, obit in Thuriorum regione comite a Tyraspoli, a Nigroburgo, quum Erphordiam exiret, quæ Βιτουϊδιον, Biturdium Cl. Prolomæo, captus & suppellectile universa exutus in arcem editam quæ Ranis, perductus, carcere retentus est, dimissis aulicis cæteris. At archigrammateus ejus Cæsarem adiens, & heri fortunam declarans litteras haud gravate impetravit, quibus est vinculis absolutus. Sed nec inclytus princeps a legatione abstinuit, Cæsarem in Carnis salutavit, pompa regia exceptus, injurias inter mandata

Das Siebende Buch.

Von dem Hertzogthum Mecklenburg.

Das erste Capitel.

Von Albrecht, Hertzogen zu Mecklenburg, Fürst der Wenden, Grafen zu Schwerin, der Lande Rostock und Stargard Herrn.

Albrecht, der nach dem Tode seines Vaters, des Löwen, wieder zur Regierung kam, vermählte sich mit Euphemia, des Schwedischen und Norwegischen Königs Tochter, das Beylager ward zu Rostock gehalten. Er war ein Fürst von sonderbarer Klugheit, ja noch verschmitzter als sein Herr Vater; vermittelst dessen, dass er die Räuber und deren Beherberger mit Feuer verfolgte, und zum Gehorsam brachte, erwarb er bey denen Nachkommen einen herrlichen Nahmen. Die von seinen Vorfahren an die Vornehmsten des Landes verpfändete Höfe, lösete er wieder ein. Von allen seinen Nachbarn ward er lieb und wehrt gehalten. Als er dereins von wegen seines Schwagers, Magnus, des Schwedischen Königs, eine Gesandschafft verrichtete, an den Römischen Kayser Ludewig, ward er in Thüringen von dem Grafen zu Schwartzburg, da er von Schwartzburg aus nach Erfurth reisete, (welche der Cl. Prolomæus Biturdium nennet) gefangen, alles des Seinigen beraubet, auf ein hohes Schloss nach Ranis geführet, die andere Hof-Bediente losgelassen, und er in einem Kercker verwahret. Sein Cantzler aber reisete zu dem Kayser, eröffnete demselben seines Herrn Unglück, und erlangte ohne sonderbare Bemühung Befehl, krafft dessen er der Verhafft erlediget ward; Worauf der löbliche Fürst, nichts desto weniger die Gesandschafft fortsetzete, und zu dem Kayser in Carnis gekommen; Da er dann mit Königlicher Pracht angenom-

mandata cætera dequestus, non modo responso grato dimissus est, sed id quoque consequutus, ut Marcomannus Bryzanus ex Cæsaris decreto retaliationem de comite sumeret, id quod ruinæ etiamnum vastæ declarant. Ad socerum vero rediens honorificentissime habitus, eques ab eo auratus, in urbe Scandinaviæ principe factus, quum forte fortasse rex diadema ibi regium susciperet, anno fere millesimo trecentesimo quadragesimo primo. Booslavum & Uratislaum Sidinorum duces, Rugios jure belli repetentes disjecit, ducem unum, Sidinorum, alium Juliæ Augustæ cum proceribus multis, commilitonibus, cepit, mancipavit, & abduxit, anno millesimo trecensimo septuagesimo primo. Procerum insuper nonnullorum perfidiam in tuenda arce Grymma insidorum, strenue ultus. Et tempore eodem Magnum ducem Brunopolitanum populabundum prælio fudit, & dispalato exercitu multos cecidit, multos captivos abduxit, inter quos comites duos a Difoldiis, quos in universum omnes auri vi maxima dux redemit. Solum Saxonum ac Angrivariorum ducis, fœderati hostium, circumcirca incendit, a Luconiis prædam opimam abduxit. Polabos longe lateque vastavit, & si diis placet, ne divinis quidem ædibus pepercit, quod facinus parochiis tamen Visimarianis expiavit, quas juri antistitis Raceburgiani perpetuo summisit. Auxilia & Cimbrorum regi tulit. Albiburgium Gotorum vi diripuit, manubias inde tulit. Marcomannum armis insultantem domuit, procerum multos cepit, quod bellum ita pacatum, ut Marcomannus filiam ejus conjugem acciperet. Sed & bellum cum comitibus Suerinæis gessit, comitatum jure belli pæne avulsit, *& quod reliquum ab Otone comite, e familia Techelebrugia, qui sine liberis stirpis* virilis extitit, dato ære recepit, cujus filiam quoque Richardim simul Alberto filio collocavit, *a quo tempore duces Megapolei comites sese Suerinæos prætitulare cœperunt.* Albertum filium proceribus regni Suevorum oceani ita commendavit, ut in regem post evocaretur. Grandævus vero filiam comitis Hoënsteinii conjugem accepit, e qua Albertum sustulit, qui brevi elatus. At ipse obiit anno fere millesimo trecentesimo octogesimo, *Henrico, Alberto, Magno, Ingeburgi & Anna* liberis superstitibus.

men, und wie er unter andern ihm aufgetragenen Gewerben wegen der zugefügten Gewalt sich beklagte, ward er nicht nur mit einer angenehmen Antwort abgefertiget, sondern er erhielte auch, dass der Marggraf von Brandenburg, auf Befehl des Kaysers, den Grafen deswegen abstraffen muste, welches desswegen annoch die verhandene mächtige Stein-Hauffen bezeigen. Nachdem er nun zu seinem Schwager wieder angelangete, ward er, nebst andern hohen Ehren-Bezeugungen, in der Haupt-Stadt Stockholm zum Ritter geschlagen, als eben ohngefehr der König sich daselbst krönen liess, etwa im Jahr 1341. Da Bugislaus und Wratislaus, die Hertzogen zu Stettin, so durch Krieg die Rügianer wieder an sich bringen wolten, zertrennete er sie, nahm den einen Hertzog zu Stettin, den andern zu Wolgast, mit vielen vornehmen Leuten und Krieges-Bedienten gefangen, und in Hafft, führete sie auch im Jahr 1371. hinweg. Ueberdem bestraffete er gar scharff die Treulosigkeit einiger hohen Häupter, welche sich meineydig in Beschützung des Schlosses Grymm erwiesen, wie er dann auch zur selben Zeit, den Hertzog Magnus zu Braunschweig, der das Land verheerete, in einem Treffen schlug, das Krieges-Heer in die Flucht trieb, und viel Gefangene überkam, worunter 2. Grafen von Diepholt, welche alle sämtlich der Hertzog mit einer grossen Summa Geldes wieder befreyen muste; Des Hertzogen zu Sachsen und Engern, als seiner Feinde Bunds-Genossen Land, verödete er mit Feuer, und führete eine grosse stattliche Beute hinweg von den Lubischen. Die Nieder-Sachsen verwüstete er in die Länge und in die Breite, und verschonete, das doch zu beklagen, auch der Kirchen nicht, welche Uebelthat er doch mit den Wismarischen Pfarren aussöhnete, welche er der stetswährenden Auffsicht des Ratzeburgischen Bischoffs übergab. Dem König von Dännemarck halff er, plünderte Altburg der Gothen, und führete einen stattlichen Raub von dannen weg; Den Marggraffen, der sich mit Krieg an ihm zu reiben unterstand, zähmete er, und bekam viel der Vornehmsten gefangen, welcher Krieg dergestalt beygeleget ward, dass der Marggraf sich mit dessen Fräulein Tochter vermählete. Er führete auch mit den Grafen von Schwerin Kriege, und entzog denenselben fast gantz mit Gewalt die Graffschafft; was noch übrig war, kauffete er Gräf Otten, des Geschlechts von Mecklenburg, welcher keine Männliche Leibes-Erben hatte, mit baarem Gelde ab, dessen Tochter, Richardis, er auch seinem Sohn Albrechten zur Gemahlin gab, von welcher Zeit an die Hertzogen zu Mecklenburg sich Grafen zu Schwerin angefangen zu nennen. Seinen Sohn Albrechten empfahl er dermassen den Schwedischen Reichs-Ständen, dass er nachgehends zum Könige dahin erfodert ward. Wie er zum hohen Alter kam, nahm er des Grafen von Hohenstein seine Tochter zur Gemahlin, mit welcher er zeugete Albrechten, der kurtz darauf verstorben. Er aber selbst beschloss sein Leben im 1380. Jahr, und hinterliess Fürstliche Kinder, Heinrich, Albrechten, Magnussen, Ingenburg und Annen.

De Henrico, Duce Megapolæo. C. II.

Henricus. HEnricus, Alberti filius, conjugem duxit Ingeburgim, Baldomari regis Cimbro-

Das andere Capitel.

Von Heinrichen, Hertzogen zu Mecklenburg.

HEinrich, Albrechts Sohn, vermählte sich mit Ingeburg, des Dänischen Königs Tochter, und rum

rum filiam. Scandinaviam bello adortus, Helsiburgium obsidione vallavit, & paucis interjectis diebus vi superavit, in tutelam tradens civium Luconiorum, Visimariorum ac Sunnoniorum, sed qui Margarethæ Cimbrorum tum reginæ, Haquini regis superstiti dedidere, quam injuriam nec optimus princeps inultam accepit. At ex Ingeburgi Albertum sustulit, qui Nicolai principis Cheronesi filiam uxorem duxit, & quum hercifcundæ familiæ judicio cum regina in Scandinavia egisset, ac mox de jure armis belligeraret, peste absumptus interiit, Doberanum relatus, ubi & conditus anno millesimo trecentesimo septuagesimo, cujus soror nupsit Uratislao, Sidinorum duci, *e qua prognatus Ericus*, qui Suevorum dein oceani ac Noricorum rex designatus est. Henricus vero ludis xysticis Visimariæ illisus interiit, anno millesimo quadringentesimo ad Calendas Majas.

überfiel Schonen gantz feindlich, belagerte Helsingburg, eroberte es auch mit Gewalt nach wenig Tagen, und gab es den Lübischen, Wismarischen und Stralsundischen zu besitzen ein, die es aber der damahligen Dänischen Königin Margarethen, des Königs Haquin hinterlassenen Wittben, wieder zustelleten, welchen verübten Frevel der löbliche Fürst keinesweges ungerochen hingehen ließ; Mit der Ingeburg aber zeugte er den Albrechten, so des Holsteinischen Fürsten Nicolasen Tochter heyrathete, welcher, nachdem er in Schonen wegen Erbtheilung in eine Rechtfertigung gerathen war, und bald darauf sein Recht mit Waffen gesuchet hatte, an der Pest starb, und nach Dobberan gebracht, woselbst er im 1370. Jahr begraben ist; dessen Schwester, so an Wratislaum Hertzogen zu Stettin, vermählet ward, gebahr zur Welt den Erich, der nachgehends zum König in Schweden und Norwegen erwehlet ward. Heinrich aber stürtzete auf einem zu Wismar gehaltenen Tournier, und kam um im Jahr 1400. den 1. Majii.

De Alberto duce Megapolæo. C. III.

Albertus. Albertus, Alberti senioris filius, Henrici germanus, Richardim, ut diximus, Otonis comitis Suerinæi filiam duxit, una accepto comitatu eo, e qua sustulit Ericum ac filiam, quæ Joanni nupsit, duci Ligiorum ac Cheruscorum, Caroli Cæsaris Romani filio. At mox Ingeburgis in Scandinavia obiit in urbe Stocholmo tumulata, in æde divi Dominici. Duxit dein Agnetem ducis Brunopolitani ac Lunæburgiani filiam, e qua Albertus & Ericum excitavit, e quibus Albertum Margaretam duxit Marchionis Brysani filiam, qui strategematis militaribus clarus, eques auratus Solymis factus, sine heredibus elatus est. Genitor *ergo Albertus a magnatibus proceribusque regni Suevorum oceani*, in regem lectus est, defuncto vita Magno, illorum rege, e cujus ipse sorore prognatus erat. Nam Magnus ille Haquino filio, Margaretam Baldomari regis Cimbrorum filiam collocavit, violato jurejurando, quo regni proceribus juraverat filio e Cimbrorum familia regia conjugem se non daturum, quod si faceret, primores regni fidelitatis orco liberati facultatem haberent regem quemcunque vellent eligendi. Sic ab illis irarum adhuc plenis adscitus est Albertus. At Margareta Baldomaro genitore defuncto, quum non extarent liberi alii stirpis virilis, ipsaque ex Haquino, pariter defuncto, Ololaum filium accepisset, Cimbrorum regnum adepta summa prudentia administravit. Et cum *hac Albertus rex, orta de regnis* dissensione, *armis contendere* decrevit. Conserta que hostiliter manu, quum juventuti rex magis quam grandævis auscultat, loci iniquitate

Das dritte Capitel.

Von Albrechten, Hertzogen zu Mecklenburg.

Albrecht, Albrechts des ältern Sohn und Heinrichs Bruder, nahm zur Ehe, wie wir erwehnet, Graf Otten von Schwerin Tochter, mit welcher er zugleich die Graffschafft überkommen, diese gebahr ihm den Erich, und eine Tochter, welche an Johannem, der Ligier und Cheruscer Hertzogen, des Römischen Kaysers Carls Sohn, vermählet ward. Ingeburg starb darauf in Schonen und ward zu Stockholm begraben, in des heiligen Dominici Kirche. Nachgehends verheyrathete er sich mit Agnesen, des Hertzogs von Braunschweig und Lüneburg Tochter, mit welcher er den Albrechten und Erichen zeugte, welcher Albrecht, der die Margarethen, des Marggrafens zu Brandenburg Tochter zur Gemahlin nahm, und wegen seiner Krieges-Räncke berühmt, auch zu Jerusalem zum Ritter geschlagen ward, ohne Leibes-Erben verstarb. Der Herr Vater Albrecht aber ward von den Schwedischen Reichs-Ständen zum Könige erwehlet, nachdem ihr König Magnus, von dessen Schwester er gebohren, gestorben war. Dieser Magnus hatte seinem Sohn, dem Haquin, zur Gemahlin gegeben des Dänischen Königes Baldomar Tochter, Margarethen, mit Hindansetzung seines Eides, krafft welches er gegen den Reichs-Ständen sich verpflichtet hatte, daß er seinem Sohn aus dem Königlichen Dänischen Stamme keine Gemahlin nehmen wolte, mit ausdrücklichem Versprechen, wann er solches nichts desto weniger thun würde, solten sie ihres Eides pflichtloß und bemächtiget seyn, zum Könige zu erwehlen, wen sie wolten. Solchergestalt ist Albrecht von ihnen, die damals gar erbittert waren, erfodert, hingegen die Margaretha überkam nach Absterben ihres Herrn Vaters, Baldomars, weil keine Männliche Erben verhanden, und sie von ihrem gleichfals Todes verblichenen Herrn mit einem Sohn, Ololao, beerbet war, das Königreich Dännemarck, welches sie denn mit höchster Klugheit verwaltete. Mit dieser gerieth König Albrecht von wegen einer entstandenen Mißhelligkeit der Königreiche halber im Streit, wie es derowegen zum Treffen kam, und der König mehr nach den Jungen als nach den Alten hörete, ward inter

inter paludosa deceptus, a suis fidentius aciem deserentibus destitutus, a regina dispalato exercitu, cæsis proceribus multis, *captus est, cum filio Erico, anno fere millesimo trecentesimo octogesimo octavo, in Codonaviam* perductus, annos *septem retentus,* multo a regina *ludibrio* divexatus, pondo *argenti millibus sexaginta* liberatus est, multum *ad ea matribus familias Herulis mundo muliebri opitulantibus, unde* (a) *jus illis etiamnum succedendi, liberis generis virilis non extantibus, sed in vita tantum.* Duxit vero postremo ducis Sidinorum ac Juliæ augustæ filiam, e qua nullos accepit liberos. *Tumulatus in Gadebuso, anno* millesimo trecentesimo nonagesimo quarto. Erico rege, ex conjugio primo peste absumpto, in Albiburgio Gotorum tumulato, extincta sic stirpe ea.

er durch die ungelegene und sumpfigte Gelegenheit des Orts verführet, und da die Seinigen mit Zurücksetzung gebührender Treu ihn verliessen, ward der Herr von der Königin in die Flucht geschlagen, viele von den Vornehmsten niedergemacht, er, samt seinem Sohn Erich gefangen, und etwa im Jahr 1388. nach Coppenhagen gebracht, woselbst er 7. Jahr verwahret gehalten und viel Schmach von der Königin erdulden müssen, nachgehends hat er sich mit 60000. Pf. Silbers wieder gelöset, darzu das Mecklenburgische Frauenzimmer ein grosses, vermittelst Dargebung ihres Geschmucks beygetragen, daher sie denn mit dem Rechte begnadiget worden, wenn keine männliche Erben vorhanden, der Erbschafft, iedoch nur Zeit ihres Lebens, sich anzumassen. Zuletzt vermählte er sich mit des Hertzogen zu Stettin und Wolgast Tochter, (einer Fürstlichen Witwe aus Lüneburg, das Beylager ist zu Schwerin gehalten. Calov.) mit welcher er keine Kinder hatte. Er ward zu Gadebusch, im Jahr 1394. begraben, nachdem der aus der ersten Ehe gezeugte König, Erich, an der Pest gestorben, der zu Ahlburg begraben lieget. Solchergestalt hat dieser Stamm sich geendet.

De Magno, duce Megapolæo. Cap. IV.

Magnus. MAgnus, Alberti senioris filius, Alberti regis Suevorum germanus, e sorore principis Rugiorum Joannem sustulit, ac mox dum Aquas granias, quæ CL. Ptolomæo ἄγγαρα, Vegerra, visitat, vita functus, anno millesimo trecentesimo octogesimo quinto, postridie Calendas Septembres.

Das vierte Capitel.

Von Magnussen, Hertzogen zu Mecklenburg.

MAgnus, des ältern Albrechts Sohn, des Schwedischen Königs Albrechts Bruder, zeugete mit der Schwester des Rügianischen Fürsten (Agnesen, Calov.) den Johannem, und starb bald darauf, da er nach Achen, welches der Cl. Ptolomæus Vegerra nennet, verreiset war, im Jahr 1385. den 2. Herbst-Monath.

De Joanne, duce Megapolæo. Cap. V.

Joannes. JOannes, Magni filius, Juditam duxit, filiam Ottonis, comitis de Hoja, e qua Magnum suscepit, qui brevi in fata concessit, Suerini tumulatus. Filias insuper aliquot. Rex erat Suevorum electus, vivo adhuc Alberto patruo, rege, quum in postliminio ille ageret, coronatus. Corpore procero, forma perelegantı, animo invicto. Marcomannum hostilia meditantem brevi ad pacem compulit, captis ex aulicis ejus non infimæ classis proceribus. In rem divinam propensissimus fuit, ædes modo sacras excitans, modo collapsas instaurans, unde nomen ad posteros celeberrimum tulit. Duxit tandem Catharinam ducis Saxonum ac Angrivariorum filiam, e qua edidit *Joannem ac Henricum,* brevi post elatus, anno millesimo quadringentesimo vigesimo secundo.

Das fünffte Capitel.

Von Johann, Hertzogen zu Mecklenburg.

JOhann, ein Sohn des Magnus, vermählte sich mit Judith, Graf Otten von Hoja Tochter, und zeugete mit ihr Magnussen, der bald diese Eitelkeit geseegnete und zu Schwerin begraben ward, auch etliche Töchter; Er ward bey Leb-Zeiten und in Abwesenheit seines Herrn Vaters Bruders zum Könige in Schweden erwehlet und gekrönet. Vom Leibe war er lang von Gestalt sehr schön, vom Gemüth tapfer. Den Marggrafen von Brandenburg, der ihn zu bekriegen bedacht war, brachte er gar bald zum Frieden, und bekam nicht die schlechtesten von seinen Hof-Leuten gefangen. Dem Gottesdienst war er sehr zugethan, zumahlen er sowohl Kirchen von Grunde auf erbauete, als alte zerfallene wieder aufrichtete, daher er denn ein unsterblich Lob sich bey denen Nachkommen zuwege gebracht. Letztlich befreyete er sich mit Catharinen, des Hertzogen zu Sachsen und Engern Tochter, die ihm Johanſen und Henrichen zur Welt gebahr, und starb kurtz darauf im Jahr 1422.

De Joanne, duce Megapolæo. Cap. VI.

Johannes. JOannes, Joannis filius, conjugem duxit Annam, Casimiri ducis Sidinorum

Das sechste Capitel.

Von Johann. Hertzogen zu Mecklenburg.

JOhann, ein Sohn des Johannis, nahm zur Gemahlin Annen, des Hertzogs zu Stettin, Casi- filiam,

(a) Add. Autor. in Doctor. antiqu. L. 5. Idem in vitis Obotrit. L. I. c. 90. Johann. Bocerus, poëta non inelegans, de origine & gest. Ducum Megapol. Thoming vol. 1. Resp. 4. Num. 30.

filiam, qui haud ita multo interjecto tempore vitam sine liberis cum morte commutavit, peste correptus.

mirs Tochter, und starb wenige Zeit darnach an der Pest, ohne Hinterlassung einiger Leibes-Erben.

De Henrico, duce Megapolæo. Cap. VII.

Henricus. HEnricus, Joannis hujus germanus, successit. Dorotheam duxit ille Frederici, Marcomanni Bryzani (a) filiam, e qua sustulit, *Albertum, Joannem, Magnum, Catharinam, Baldassarem*, e quibus natu maximus filiam duxit comitis Rupinorum, qui sine liberis excessit, anno a natali christiano millesimo quadringentesimo octogesimo tertio, quem mox sequutus Joannes, peste absumtus. Henricus itaque princeps pientissimus, qui adulescens Solymis eques auratus factus, rediens tanta suos charitate excepit, fovit & tutatus est, ut ditionis suæ partem plurimam ære alieno fœneratoribus obligarit. Asotiis inter hæc studere, sumptus facere nepotinos, gastrismum amare, rempubl. oscitanter tractare, pati ut proceres inter sese per fas ac nefas latrociniis, deprædationibus, injuriis omnibus, ut quisque potentissimus erat, agere. Hostes tamen strenue repressit, & quamvis corpore differto, adephagus, phalactus, phalantus, armis tamen nihil abstinens hostibus fere formidabilis fuit, holoporphyra, ut ætate illa, nesciens, leucoparyphus fere incessit, trivonaria gestitans, mortuus anno millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, cujus ante conjunx, septuagesimo fere septimo, ad Calendas Apriles decimum quartum, *superstitibus Magno ac Baldassare liberis.*

Das siebende Capitel.

Von Heinrich, Hertzogen zu Mecklenburg.

HEinrich, itzt erwehnten Johannis leibl. Bruder, folgete hierauf, und nahm Friedrichs, des Marggrafen zu Brandenburg Tochter, (Dorotheam, Calov.) mit welcher er zeugete Albrecht, Johann, Magnus, Catharinen, Baltzern, davon der älteste des Grafen von Ruppin Tochter heyrathete, und im Jahr nach der Geburth Christi 1483. ohne Leibes Erben verstorben, dem folgete stracks Johannes nach, der an der Pest sein Leben endete; Henrich war ein gar frommer Fürst; nachdem er in seiner Jugend zu Jerusalem zum Ritter geschlagen, und wieder anheim kommen war, erwiess er sich gegen die Seinigen so gnädig, milde und sorgfältig, dass er das grösseste Theil seines Landes den Wucherern verpfändete und Geld darauf nahm, liess ein grosses draufgehen, liebete ein stetiges Wohlleben, beobachtete wenig das gemeine Beste, gab zu, dass die Vornehmsten, nachdem einer dem andern an Macht überlegen war, mit Recht und Unrecht, mit Räubereyen, Beleidigung und allerhand Thätlichkeiten unter sich verfuhren, wobey er sich der Feinde doch tapfer erwehrte, und ohnangesehen, dass er vom Leibe starck, fett und schwehrfällig war, enthielt er sich gleichwohl der Waffen nicht, und war allerdings seinen Feinden erschrecklich. Von seydenen und köstlichen Gewand, wie der Zeit gebräuchlich war, hielte er nichts, sondern ging mehrentheils in schlechten Kleidern, er starb im 1491. Jahr den 19. Martii, nachdem die Gemahlin schon vor ihm die Welt verlassen hatte, in seinem 77. Jahre, und hinterliess an Fürstlichen Kindern Magnus und Baltzarn (Albrecht, Johannem, Catharinen, Calov.)

De Magno, Megapolæo duce. Cap. VIII.

Magnus. MAgnus, Henrici filius, successit, qui Sophiam duxit, Erici Sidinorum ducis filiam, virginem speciosissimam, moribus optimis imbutam, & virtutibus summis præditam, e qua sustulit *Henricum, Ericum, Albertum, Sophiam, Annam, Dorotheam, Catharinam.* Eques auratus est adulescens adhuc Solymis insignitus, cum Udalrico Sargatiorum, ut diximus, duce. Magnus non tam nomine quam re, & certe verus pater patriæ, qui prudentia sua singulari, ac incomparabili, rempubl. turbine vario fluctuantem, primus præstitit salvam, & *prædia majorum in mille fœneratorum manus disperdita, primus* recepit. Romam cum multis proceribus bis adiit, sub Xysto quarto, pontifice maximo semel, a quo & patrum collegio honorificentissime exceptus, hiericuntica publicitus donatus, medio thelesphorianæ apastiæ tesseracosto, omnium tunc excel-

Das achte Capitel.

Von Magnussen, Hertzogen zu Mecklenburg.

MAgnus, der Sohn Heinrichs, folgete hiernechst und vermählete sich mit Sophien, Erichs, des Hertzogen zu Stettin, Tochter, einem überaus schönen und wohlgezogenen und mit vortreflichen Tugenden begabten Fräulein, die ihm gebahr den Henrich, Erich, Albrecht, Sophien, Annen, Dorotheen, Catharinen. Er ward annoch in seiner Jugend zum Ritter zu Jerusalem geschlagen, wie wir erwehnet haben, mit Hertzog Ulrich zu Stargard, und war nicht so sehr seines Nahmens wegen, als in der That selbst gross, und wahrlich ein rechter Vater des Vaterlandes, welcher durch seine sonderbahre und unvergleichliche Klugheit, das in mancherley Unruhe sich befindliche gemeine Wesen in guten Stand zum ersten wieder gesetzet, und der Vorfahren versetzte Güther wieder an sich gebracht. Zwey mahl reisete er mit vielen Vornehmen nach Rom, und zwar einmahl zur Zeit des Pabsts Sixti des 4ten, von welchem, und dann von der Väter Versammlung er mit sonderbahrer Ehr-Erweisung angenommen und allen andern dergestalt fürgezogen ward, dass er öffentlich in der Fasten mit der güldenen Rose beschen-

lentis-

(a) Marchionis Brandenburgici.

lentissimus æstimatus. Sub Frederico etiam Cæsare Romano inter imperii primates, mox sub Maximiliano rege dum in Vangionum oris comitia celebraret, maxime conspicuus, & consilio venerandus. Affabilis perinde, jucundus & perhumanus, qui liberos suos ut corpore formosissimos ita voluit & moribus pulcherrimos evadere, qua fama illustrati *Sophia Joanni, Saxonum duci, Frederici, electoris germani, principis maximi, ac imperii Romani præfecti prætorio, per nuptias collocata, Anna vero Guilielmo Hessorum Lantgravio* ut appellant, dote *utraque summa, nuptiis festivissimis, e quarum priore matrimonio Joannes Fredericus, ab altera prognatus Philippus ac Anna*, quæ nupsit Joanni, ducis Saxonum Georgii filio. At Dorothea virginum Ribenitii vestalium mater magna adscita. Bello fere abstinuit, arma cunctanter, nec unquam nisi injuria lacessitus movit, Rostochios rebelles bello justo *adgressus, prælio inter primipilos ac antesignanos* cum Baldassare germano fortissime dimicans, etsi saucius pugna excesserit, ductoris sui imperitia deceptus, ita tamen lassavit, ita vires eorum comminuit, ut post cladem ingentem illatam *pacem redimere coegerit auri vi maxima, in quorum urbe etiam canonium, in templo divi Jacobi, primus instituit.* Latrunculis provinciam purgavit. Sabbatarios facinus in eucharistiam sacrosanctam ausos post cruciatus varios ictio, ignique ultore in orcum demisit, autore rei summo molesta, ungutis, runcinis, laminis, excarnificato, cujus rei seriem universam libro uno memoriæ mandavimus. Obiit vero diem post facinora egregia multa, anno a natali christiano millesimo quingentesimo tertio, X. Calendas Decembres, Doberani tumulatus, cujus sepulchrum Udalricus Ulsenius, Frisius, Iatrus, excellens, & poëta laureatus, qui mecum post sub filiis illius militabat, carmine illustravit:

Megapolensis eram, dux Magnus, nomine magnus,
Cæsaribus gratus, principibusque viris.
Pronus apostolica Papæ bis cernor in aula,
Austriacus fovit Cæsar uterque meos.
Perpetuam dedit ille rosam, sacra bractea regum
His mihi feudorum gratia bina fuit.
Aethereæ patriam Solymæ peregrinus adivi,
Militiam domini sancta per arva petens.
Gaudebunt atavi titulis, tellure nepotes,
Proxima cura subit, religionis honos.

cket worden. Unter dem Römischen Kayser Friedrich und stracks darauf unter dem Könige Maximilian, da derselbe zu Worms den Reichs-Tag hielte, war er auch in sonderbahrem Ansehen, und galt sein Rath gar viel. Er war ein leutseliger, zugleich auch ein lustiger und sehr freundlicher Herr, welcher seine Kinder, die schön vom Leibe waren, nicht weniger zierlich von Sitten, begehrte zu haben, durch welchen Ruhm sie denn dermassen sind bekannt worden, dass Sophia an Johann, den Hertzog zu Sachsen, des fürtreflichen Churfürsten und Reichs-Marschallen Friedrichs Bruder, Anna aber an Wilhelm, (wie mans nennet) Land-Grafen von Hessen, vermählet worden, beyde mit einem grossen Brautschatz und treflich lustigen Hochzeiten, von welcher der erst genannten Ehe Johann Friedrich, von der andern Philipp und Anna, die an Hertzog Johann zu Sachsen, Georgs Sohn, verheyrathet, gebohren worden; Dorothea aber ward erwehlet zur Æbtissin zu Ribnitz; des Kriegs entschlug er sich fast gäntzlich, die Waffen ergriff er sehr langsam, und niemahls ohn einigen ihm zugefügten Unfug. Gegen die wiederspänstigen Rostocker fing er (wegen Stiftung Thums Calov.) von seiner Seiten einen rechtmässigen Krieg an, und wiewohl er, vermittelst des, dass er von seinem Fürnehmen verleitet, auch dass er nebst seinen Herrn Bruder Baltzer, im Treffen stets unter den Fordersten war, und tapfer in die Feinde setzte, in dem Streit verwundet ward, machte er sie dennoch so matt und schwächte sie dermassen an ihren Kräfften, dass sie nach der ihnen zugefügten schweren Niederlage, den Frieden durch eine grosse Summe Geldes zu erkauffen gezwungen worden. In selbiger Stadt an der heil. Jacobs-Kirchen stifftete er auch zu erst den Thum, das Land befreyete er von Räubern. Die Juden, welche gegen das hochwürdige Nachtmahl eine abscheuliche That verübet, bestraffte er, und tödtete sie nach vieler zugefügter Marter mit dem Strick und Feuer, liess auch den vornehmsten Stiffter dieser Bosheit grosse scharffe Marter anlegen und mit glüenden Zangen zwicken, welcher Geschichte ordentliche Beschreibung dann in einem absonderlichen Buch verfasset durch Niclas Marschall aus Düring. Nach diesen vollbrachten herrlichen Thaten starb er im Jahr nach der Geburth Christi 1503. den 22. Winter-Monaths, und ward zu Dobberan beygesetzet. Ulrich Ulsenicus, bürtig aus Friesland ein treflicher Artzt und gecrönter Poët, der nebst mir Niclas Marschall in seiner Herrn Söhne Dienst gewesen, hat dessen Grab mit folgenden Reimen beehret:

Ich Hertzog Magnus war vom Stamm und vom Geblüthe
Ein Mecklenburgscher Fürst, gross war ich vom Gemüthe,
Gross war ich vom Verstand, gross von Geschicklichkeit,
Gross wegen Geld und Guth, gross wegen Land und Leut,
Gross wegen Ehr und Ruhm, gross war ich auch nicht minder
Von wegen meiner wohl gerathnen lieben Kinder,
Gross war ich bey dem Pabst, als der für andern mich
Mit der geweyhten Ross beschenckte gnädiglich.
Gross war ich ebenfalls beym Haupt des Teutschen Landes,
Dem Kayser, ich war gross bey hoch und niedern Standes,

Auximus his fines, sed stemmata junximus illis,
Nostra reformatis stat pia turba choris.
Rhostochiumque ferox domui tibi, dive Jacobe,
Sanguine cum proprio Canonicos statuens.
Quod populi Verpos Christi bona sacramenta,
Stellarum montis secta tremenda ferit.
Hæc pietas, dum magna paro, majora relinquo,
Injecere manus maxima fata mihi.
Nam dum sæva lues toto grassatur in orbe,
Lichnica, crustosis ulcera stigmatibus.
Nulla meos potuit virtus superare dolores,
Quin perii, mortem nulla medela levat.
Induperatorum, regumque, ducumque potestas,
Et cunctæ stellis suppeditantur opes.
Eheu magna cadunt, parvum est quodcunque videmus,
Jamque ducis Magni nomina sola manent.
Pectoribus loquor hæc doctis, indocta rogabunt,
Sit mea cum patribus mens bene grata deo.

Uxor conjugii suavissimi memor, defuncti desiderio, haud ita multo interjecto tempore expiravit, anno millesimo quingentesimo quarto Calendis Aprilis, Visimariæ in æde divi Dominici tumulata, cujus ego heroum orichalceum decasticho hoc quantulocunque ornavi:

Aspice quæ placido recubant hoc ossa sepulchro,
Illustris Sophiæ quando fuere ducis.
Hæc erat illa viro Magno quæ vixit, amando
Principe, nec patriæ, credite, parva salus.
Haud illaudatos hæc egit molliter annos,
Solatrix, clemens, larga, benigna fuit.
Pannoso, tristi, fonti non deerat asylum,
Religione potens, munera multa dedit.
Vivat apud superos, jucunda luce faventes,
Exemplum proles posthuma dives habet.

Ich war auch groſs bey Gott, weil ich mich fromm bewieſs,
Darum ich denn mit Recht Groſs oder Magnus hieſs.
Derselbe grosse Nahm und Ruhm wird mir verbleiben,
So lang die Sonne wird die dunckle Nacht vertreiben,
Und ob ich gleich alhie jetzt lieg im finstern Grab,
So wird die Nachwelt doch, was ich verrichtet hab,
Aus der Gelehrten Schrifft und Büchern können lesen,
Wie ich, nehmlich ich zu Rom zum andern mahl gewesen,
Wie gesehen hab auch das gelobte Land,
Wie ich mein Mecklenburg gesetzt in guten Stand,
Wie ich Gerechtigkeit und Recht darin geheget,
Wie ich zu Rostock hab den Thum erst angeleget.
Wie ich verjaget hab das Jüdische Geschlecht,
Und ihnen angethan ihr wohlverdientes Recht,
Wie ich gepflantzet hab im Land den güldnen Frieden,
Und schliesslich, wie ich sanfft und seelig bin verschieden.
Glückselig ist mit mir, der nicht auf Erden bloſs,
Besondern auch bey Gott in jener Welt ist groſs.

Seine Gemahlin, die sich nachgehends stets nur erinnerte der geführten liebreichen Ehe, und nach ihrem verstorbenen Herrn ein sehnliches Verlangen trug, starb kurtz darauf im 1504. Jahr den 29. Martii und ward zu Wismar in des heil. Dominici Kirche begraben, deren Hochfürstl. von Messing nachgesetztes Grabmahl mit diesem geringen in 10. Reimen bestehenden Gedichte, Niclas Marschall hat zieren wollen:

O Leser, merck, daſs diese Bein,
Der Hertzogin Sophien seyn,
Die bürtig aus Stettinschen Stamm,
In Mecklenburg zur Eh' bekam
Den Hertzog Magnus, einen Herrn,
Der hoch berühmt war weit und fern,
Womit in Fried und Einigkeit
Sie zubracht ihre Lebens-Zeit,
Sie war ein Fürstin, nicht nur fein
Von Leib und von Gestalt allein,
Besondern, welches ist weit mehr,
Sie liebte gleichfals Zucht und Ehr,
Und war der Tugend wahres Bild,
Sie war auch gegen Arme mild,
Sie lieſs von ihrem Angesicht
Betrübt weggehen niemand nicht,
Ihr beste Zier und schönstes Kleid
War Demuth und Gottseligkeit.
Hierum nun prangt sie mit der Cron,
Für Gottes Gnaden-Stuhl und Thron.

De Baldassare, duce Megapolæo. C. IX.

Baltasar. Baldassar, Magni germanus, sacris ætate tenera initiatus, Suerinæus antistes le-

Das neumte Capitel.

Von Baltzar, Hertzogen zu Mecklenburg.

Baltzar, des Magnus Bruder, der von Jugend auf zur Geistlichkeit erzogen ward, ward zum Bischus,

ctus, & Hildeshemius item designatus est, quamvis a competitore posteriore hoc exutus, non sine bello sanguinario triennali, quo injurias strenue ultus est, extantibus etiamnum ruinarum monumentis. Mutata itaque sententia, quum esset corpore præstantissimo, conjugem duxit Margaretam, Erici Sidinorum ducis filiam, Sophiæ conjugis fraternæ germanam, e qua nullos liberos ipse sustulit. Benignus certe, & pientissimus, qui ordinis ecclesiastici viros usque amore summo prosequutus est, nunquam auferens, semper fere afferens. Loca sacra mirum in modum amavit. Iccirco Solymas adiit, eques auratus rediens. Novium etiam Gallæciæ, ubi divi Jacobi fanum, & Romam religione insigni salutavit. Vota, quibus se obligavit, dissolvit. Venationis studiosissimus fere, cæterum qui divinorum nihil prætermitteret. Tabulis supremis munera multa dedicavit, anginarum vitio interemptus, anno millesimo quingentesimo septimo ad nonas Martias, Doberani tumulatus.

schof zu Schwerin erwehlet, wie nicht weniger auch zu Hildesheim dazu ernennet; wiewohl er nun des letzten von demjenigen, der sich solches zu werden nebst ihm bemühete, beraubet ward, so rächete er doch, vermittelst eines blutigen 3. jährigen Krieges, wie annoch die Denckzeichen der Steinhausen erweisen, solche ihm bezeigete Schmach. Nachgehends änderte er seine Meynung, und weil er hübsch vom Leibe war, verheyrathete er sich mit Margarethen, des Hertzogen Erichs zu Stettin Fräul. Tochter und seines Hrn. Bruders Gemahlin Schwester, mit der er doch keine Kinder hatte. Er war ein sehr gütiger gottsfürchtiger Herr, dem geistlichen Stande mit höchster Wohlgewogenheit zugethan, als welchem er nimmer etwas nahm, sondern gemeiniglich was gab. Die geheiligte Oerter liebte er über die massen treflich, weswegen er zum Ritter daselbst sich schlagen liess, Compostell in Spanien, woselbst des heil. Jacobi Kirche, ingleichen auch die Stadt Rom besuchte er mit sonderbahrem Bedacht; der Gelübde entledigte er sich, womit er sich verknüpfft gemacht; dem Jagen war er fast sehr ergeben, doch aber versäumte er desswegen im geringsten den Gottesdienst nicht. In seinem letzten Willen beobachtete er gar freygebig die Ehre Gottes. Sein Leben endigte er an dem Halss-Wehe, (ohne Erben, zu Wismar, Calov.) im 1507. Jahr den 7. Martii, und ward zu Dobberan begraben.

De Henrico, Megapolæo duce: C. X. & ultimum.

Henricus. HEnricus, Magni filius, mortuo genitore successit, adulescens venustissimus, quem ephebum, litteris jam aliquantum, ut tempestate illa, imbutum ad Fredericum initio urbis Noricæ, Marchionem misit, sub quo rudimenta militiæ prima deposuit. A Maximiliano post rege Romano lectus, omnium qui fuere purpuratorum in regia charissimus evasit, armis fere splendidissimus, facinora multa egregia præstitit, nemini cataphractatorum secundus, charus omnibus ac perinde jucundus. Luconios igni ferroque insultantes, & Parchentinorum prædium vastantes, quum missis clarigatum caduceatoribus nihil impetraret, armis rem poposcit, principum finitimorum auxilio stipatus, quorum parte coram urbem ipsam splendidus equite frequenti adequitavit, exercitu pedestri circumcirca armato, acie immota & præstolabunda, civibus ab urbe, muro ac mœnibus spectabilis. Munitiones eorum tutissimas, præter opinionem omnium sub ipsis pomœriis incendit, negotioque modico vastavit, & amnis Stegeni, quo onera subvectantur, vada rumpens iter urbi facile præclusit. Limirim ipsorum apheteriis, vel invitis tichophylacibus, obsedit, & hostilia passim interminatus, brevi hostes compulit, ut pacem appeterent, majora certe facturus nisi patriæ salutem anteposuisset, pace magis

Das Xte Capitel.

Von Heinrich, Hertzogen zu Mecklenburg.

HEinrich, der Sohn Magni, kam nach Absterben des Hrn. Vaters zu der Regierung. Er war ein schöner junger Herr, welchen der Vater in der Jugend, nachdem er ein wenig, damahliger Zeit Gewohnheit nach, in den freyen Künsten unterwiesen ward, zu Friedrichen, der zuerst Marggraf zu Nürnberg war, schickete, unter welchem er den Anfang zu Erlernung des Kriegs-Wesens machte. Nachgehends ward er von dem Römischen Könige Maximilian aufgenommen, der für allen andern Hofleuten eine sonderbahre Beliebung zu ihm trug; In seiner Rüstung hielt er sich treflich stattlich, verübte viel ritterliche Thaten, gab keinem eintzigen Benahmten etwas zuvor, und war allen lieb und angenehm. Die Lübecker, welche mit Feuer und Schwerdt Uebermuth trieben, und derer von Parchim Güther verwüsteten, auch sich nirgends zu verstunden, da er Herolde an sie abschickte, griff er mit den Waffen an, worzu ihm die nechstgrentzende Fürsten behülflich erschienen, ging auf die Stadt zu, und liess sich mit einem Theil Krieges-Volck, und einer Menge Reuter, den Bürgern von den Mauren und Wällen gantz prächtig und freudig hin und wieder reitend sehen, das wohlbewehrte Fuss-Volck aber stand in der Gegend herum unbeweglich in der Schlacht-Ordnung, und des Treffens gewärtig. Ihre gar unter dem Thor-Zwinger gelegene trefliche feste Aussenwercke steckete er über alles Vermuthen mit Feuer an, und verdarb selbige ohne einige grosse Mühe in den Grund. Die Schiffahrt versperrete er, und wehrete dadurch ihnen alle nothwendige Ab- und Zufuhren der Waaren. Er belegte auch das ihnen zugehörige Möllen, ohnangesehen die Besatzung solches gar sehr zu verhindern suchte, und liess sich nichts, denn nur alles feindseligen gegen sie bedrohlich vernehmen, wodurch er die Feinde in kurtzer Frist so weit brachte, dass sie um Frieden baten, welchen er nicht dergestalt annoch würde zu Werck gerichtet haben, wann er die Wohlfahrt des Vaterlandes ihm nicht dermassen für Augen gesetzt,

quam armis ducens consultum. Duxit dein Ursulam, Joannis Marcomanni Bryzani, Quæstoris imperii Romani filiam, Alberti, Cardinalis, Moguntiaci ac Parthenopolitani archipræsulis, primatis, Joachimique electoris, germanam, virginem venustissimam, & moribus sanctissimis præditam, e quo conjugio suavissimo sustulit *Sophiam, Magnum, Ursulam.* Conjunx prudens, clemens, fautrix rei sacræ, in subditos omnes pientissima, quam planctu omnes defunctam anxii desideravimus, cui si vivere diutius licuisset, tota fuisset certe felicior regio. Obiit vero anno a natali Christiano millesimo quingentesimo undecimo, ad decimum quintum Calendas Octobres, cujus ego quoque sepulchro epitaphium addidi.

Si jactare genus licet, & meminisse caduca,
Imperii sacri stirps mea jura regit.
Imperii Quæstor genitor fuit, illius oram
Brysiam natus nunc Joachimus habet.
Conjugio crevi claro, duce nobilis usque
Henrico, qui cum pignora terna tuli.
Vixissem potui patriæ navare salutem,
Vix ea sed meditans, Atropos atra rapit.
Magniade, si multa juvant, quæ magna parantur,
Relligio, pietas, & benefacta juvant.
Cætera vana reor, sors est metuenda futura,
Hoc sat erit, pro me fœmina, virque rogent.

Mox & Ericus, Henrici germanus, fato misero, adulescens adhuc elatus, anno millesimo quingentesimo quinto, postridie idus Januarias, mentagra primum correptus, in phthisim dein lapsus, ingenio, prudentiaque clarus, & ingenti erga universos comitate, cujus quoque sepulchrum inscripsi epitaphio.

Me juvenem diræ crudeli funere Parcæ
Abstulerunt, tantum sunt morti talia curæ.
Nam neque quod dulces per Romula rura camœnas
Quæsii profuerat, nec quæ sine fine relegi
Pompilii veneranda Numæ monumenta, nec illa
Quæ sunt innumeris civilia jura rubricis
Prodita, nec mille qui me mansere triumphi.
Eheu qui demens cœlestia numina lusi,
Quem non relligio, genitor quam vovit uterque,
Sed neque sacrorum fasces potuere reposti
Ducere, proh turba male persuadente sinistra.
At quid fera queror? manes causantis egenos
Altitono præstat votis placare secundis.

Et post tempora ea Henricus Catharinam sororem Henrico, Saxonum duci, Alberti olim ducis filio, germano Georgii, nuptiis

und dafür gehalten hätte, dass demselben mehr mit Friede, als mit Krieg gedienet wäre. Nach diesem vermählte er sich mit Ursulen, des Marggrafen zu Brandenburg und Römischen Reichs Ertz-Cämmerers Tochter, und Albrechten, des Ertz-Bischoffs und Primaten zu Mayntz und Magdeburg, wie auch Joachimi, des Churfürsten, Schwester, einer schönen und höchst-tugendhafften Fräulein, und zeugete mit derselben, in währender liebreichen Ehe, Sophien, Magnus, Ursula. Sie, die Gemahlin, war eine kluge, gütige, dem Gottesdienst zugethane, und gegen ihre Unterthanen sehr gnädig gesinnete Fürstin; ihren aus dieser Sterblichkeit genommenen Abschied haben sie allzumahl mit heissen Zähren schmertzlich beweinet, zumahlen es dann viel glücklicher im Lande würde zustehen, da sie länger hätte leben mögen. Sie starb aber (zu Güstrau, Calov.) im Jahr nach der Geburth Christi 1511. den 17. Herbst-Monaths, welcher der Nicolaus Marschal, aus schuldigster Pflicht, die Grabschrifft nachgesetzet:

Im Fall erlaubet ist, etwan sich zu erheben
Von Güthern, die das Glück den Sterblichen kan geben;
So darf ich solches thun mit frey und gutem Recht,
Zumahl in Deutschland ja mein Nahme und Geschlecht
Berühmt gewesen ist von vielen langen Jahren,
Mein Vater, wie auch noch zwey meiner Brüder, waren
Churfürsten von den Reich, ich aber ward ververmählt
Mit Hertzog Heinrich, der zur Ehe mich erwehlt,
Der zur Gemahlin mich für andern ihm erkohren,
Dem ich zwey Fräulein und auch einen Herrn gebohren.
Und ob ich gleich dabey gottselig mich bewies,
Gutthätig, tugendhafft, auch fromm mich spühren liess,
Obgleich ich für das Land von Hertzen pflag zu sorgen,
Wie dir, o Mecklenburg, mit nichten war verborgen;
Sah solches doch der Todt nicht im geringsten an,
Merck, Leser! dass kein Mensch dem Todt entgehen kan.

Es nahm auch um diese Zeit Hertzog Heinrichs leiblicher Bruder, ein annoch junger Herr, gleichmässigen trauerwürdigen Abschied von der Welt, im Jahr 1505. den 16. Jenner, welcher anfangs Beschwerung empfand von bösen Flechten, nachgehends aber in die Schwindsucht fiel. Er war wegen seines grossen Verstandes, Klugheit und sonderbahren Gütigkeit, gegen jedermann ein holder berühmter Herr.

Hiernechst vermählete Hertzog Heinrich seine Frl. Schwester Catharina, an Hertzog Heinrich zu Sachsen, weyl. Hertzog Albrechts Sohn, und Hertzog Georgs leiblichen Bruder, und bald darauf befesti-

festivissimis collocavit. *Duxit dein ipse Helenen, Philippi* Palatini filiam, virginem forma præstantem, & nullo non virtutis genere illustrem, nuptias Visimariæ in præsentia principum multorum splendidissimas celebrans, apparatu certe majore, quam ut breviter a me explicari hic possint, atque iccirco sigillatim recensendæ. Et ex conjuge quidem ea Philippum, Margaretam, ac Catharinam sustulit. Pater patriæ primus majorum omnium, qui moribus egregiis regionem formavit, psephismata tulit, arma tractare lautius docuit, pansagiam & panopoliam instituit. Militiam perdiscere jussit. Pacis tempore disponere, quæ usui bello ingruente necessaria, proceribus inde ad cuncta volonibus universis. Belli certe minime avidus. Litteras legit ut qui velocissime, & quod laus in Cæsare Julio ingens, plura velocissime dictitat, velocissime scribit. A quo tantum abest ut rebus sacris vim ullam inferat, ut sacrorum etiam tutor sit summus ac amator, non subditorum modo opinione sed exterorum etiam consensu declaratus, & religionis asylum unicum. Testantur ædes hoc sacræ vel excitatæ, vel instauratæ. Latrunculorum inter hæc extirpator nobilis, qui grassantibus receptatoribusque terrorem maximum incussit, leo merito appellitandus, non tam armis quam consilio potens. Carolo Hispaniarum regi, Cæsari jam Romano non minus quam avo ante Maximiliano, finitimisque omnibus charus ac perinde jucundus. *At Albertus corporis dexteritate* & ipse insignis, consilio gravis, armis splendidissimus, virtutibus cunctis summis præditus sine conjuge adhuc agit, patriæ amator & tutor maximus, olim referendus.

Impressum Rostochii, in ædibus Thuriis, a viro sollerti, Guntero, cognomento Hyeme, (*a*) Erphordiano, Anno M. D. XXI. ad nonas Julias.

freyete er sich selbst mit Helenen, Pfaltz-Graf Philipps Tochter, einem sehr hübschen und mit allen Hochfürstl. Tugenden vielfältig gezierten Fräulein, u. hielt zu Wismar ein fürtreflich stattlich Beylager, dessen Pracht weit grösser, als dass es in der Kürtze beschrieben könte werden, und dahero einer absonderlichen Erzehlung bedürffte. Mit dieser seiner Gemahlin erzeugte er Philippum, Margarethen und Catharinen. Er war ein rechter Vater des Vaterlandes, als welcher am ersten unter allen seinen Vorfahren in dem Lande viel gute Sitten gestifftet, Ordnungen und Satzungen gestellet, die Waffen geschickter zu gebrauchen gelehret, Handel und Wandel eingeführet. Er liess die Leute zum Kriege gewöhnen, und machte zur Zeit des Friedens dienliche Anstalten, zu etwa sich ereignenden Feindseligkeiten, in welchem allen denn die Landstände sich in Unterthänigkeit gantz willig und geflissen erwiesen. Des Kriegens war er traun mit nichten begierig; Er lass die Briefe sehr geschwinde, und welches dem Julio Cæsari sonderlich nachgerühmet wird, so sagte er andern zugleich gar schleunig mancherley in die Feder vor, und war danebst treflich fertig im Schreiben. An die geistlichen Güther legte er so gar keine gewaltsame Hand, dass er vielmehr ein eiffriger Beschützer war alles dessen, so geistlich genennet ward, und nicht allein von seinen Unterthanen, sondern auch von den Auswärtigen einhellig für einen Liebhaber und eintzige Zuflucht des wahren Gottesdienstes gehalten werden. Solches bekräfftigen die von ihm theils neu aufgerichtete, theils wieder in den Stand gebrachte Gott gewidmete Gebäude, wobey er denn ein hefftiger Vertilger der Räuber war, der sowohl denjenigen selbst, so die Strassen unsicher machten, als denen, so dieselben auf- und annahmen, mercklich Schrecken einjagete, dahero er denn ein gewaltiger Herr war, nicht so sehr wegen seiner Waffen, als wegen seines Verstandes, der mit gutem Fug den Nahmen des Löwen wohl führen mögen. Dem Spanischen Könige und Römischen Kayser, Carl, ist er nicht weniger als vorhin dessen Gross-Vater, dem Maximilian, wie auch allen seinen Nachbarn, sehr lieb und angenehm gewesen. Hertzog Albrecht, der gleichfalls eines ansehnlichen und sehr geschickten Leibes, von grosser Klugheit und in seiner Rüstung sehr freudig, und mit allen rühmlichsten Tugenden begabter Herr war, lebete nach der Zeit unverheyrathet, und erwiess sich als ein treflicher Liebhaber und Vertreter des Vaterlandes.

E N D E.

III.

Erklärung einiger unbekannten in denen Büchern Mareschalci befindlichen Nahmen der frembden Völcker,
autore Elia Schedio.

A.

Adralier, *Niederländer und Henniger.*
Alaner, *deren Ursprung aus Preussen und Pohlen.*
Alitten, *Düringer.*
Amplianer.
Ampsarier.
Antes, Antier, *Pommern.*
Angrivanier, *Westphälinger.*
Arboriken, *Hessen.*
Artheren, *Thracier.*
Astringer.
Atribaten, *Frantzosen.*
Atnalicer, *Brabander.*
Avaren, *weyland ein Ungarisch Volck.*

B.

Barther, *Pommern um Bahrt.*

 Bastarner,

(*a*) *Winter.*

Baftarner *haben von der Weichsel biß an die Donau gewohnet.*
Batavex, *Niederländer.*
Bononat.
Boten, *Spanier*
Bothafier, *Niederländer um Maftrich.*
Bifalt, *Gegend Tartarien.*
Britanner, *Engelländer.*
Brizaner, *Brandenburger.*
Bructoren, *Preussen.*
Burier, *Schlesier.*
Burgunder *haben in Hinter-Pommern gewohnet, u. von da in Burgundien ihren Sitz genommen.*

C.

Carnuten, *Frantzosen.*
Caiber, *Sarmatisch Volck.*
Chaiber, *Westphälinger.*
Catuarier, *Wirlen.*
Catifcher, *Laufsnitzer.*
Chaucer, *Westphälinger.*
Chatten, *Laufsnitzer.*
Celten, *Frantzosen und Teutsche.*
Cherufer, *Schlesier.*
Cherfonefus Cimbrica, *Holstein und Jütland.*
Cimbern, *Dänen.*
Cimmerien, *Maeotische hinter Moscau.*
Circipœner *haben um den Fluß Poen in Mecklenburg und Pommern gewohnet.*
Costobacer, *Polnisch Volck.*
Cecken, *Moscowitisch Volck.*
Chunen, *Preussen.*

D.

Dacen, *Wallachen, Moldauer.*
Digulonen, *Holsteiner.*

G.

Gethen, *Sarmatisch Volck, und Jütländer.*
Gelon, *zwischen Moscau und Tartarien.*
Gepiden, *Siebenbürgen.*
Gothus, *Gottländer.*
Gythonen, *Preussen um Dantzig.*

H.

Harier, *Pommern.*
Herulen, *Mecklenburger.*
Hermunduren, *Böhmen und Meissen.*
Hilvionen, *in der Graffschafft Schwerin.*
Hialier.
Hunnien, *an Muscowitischen Grentzen entsprossenes Volck.*

L.

Lingobarder, *Märcker, so in Lombardien in Italien sich gesetzet.*
Lingonier, *Mecklenburger in Wahren.*
Lingen, *Märcker der Graffschafft Lindau.*
Liger, *Schlesier.*
Lemovier, *Liefländer.*
Lutatier, *Stargarder.*

M.

Marcomannen, *Wahren.*
Matthiacer, *aus Niederland.*
Menepier, *Jülicher.*
Merinen, *Flandern.*

N.

Necicer, *Littauer.*
Noricer, *Norweger und Ober-Berger.*

O.

Obetriten, *Mecklenburger.*
Oftrogothen, *die aus Russen herkommende und nach den Morgen sich verfügende Gothen, wie denn die Wester-Gothen, so sich gegen Abend verfüget.*

P.

Pannonier, *Ungern.*
Pauciner, *sind mit den Bastarnen eines Volcks und Ursprungs gewesen.*
Polaber, *Nieder-Sachsen.*
Procuft.

Q.

Quaden, *haben anfangs zwischen Böhmen und der Donau ihren Sitz gehabt.*

R.

Rhetarier, *Mecklenburger um Malchin.*
Rheten, *Graubünder.*
Roxolaner, *Reussen.*
Rugier, *Rügianer.*

S.

Salaten, *Francken.*
Salier, *Francken.*
Saraben, *Meißner.*
Sarmaten, *Pohlen.*
Schlaven, *Pohlen, bißweilen auch die daran grentzende Völcker.*
Scyten, *Tartarn.*
Scyrer, *Gothen, so aus Reussen ihren Ursprung haben, itzo Steyermärcker.*
Sedinen, *Stettiner.*
Sicambern, *Geldern.*
Sicobaten.
Sigipeden, *Siebenbürgen.*
Subatiker.
Sufipeden, *Siebenbürgen.*

T.

Tenckteren, *die des Orts am Rhein nach Cölln gewohnet.*
Theipalen, *Thüringer.*
Toderanes, *Märcker bey Havelberg.*
Tubanten, *die oberwerts Lübs gewohnet.*
Tunger, *Brabander und Lütticher.*
Turcilinger, *Düringer, so mit den Gothen aus Reussen ihre Ankunfft haben.*
Tyle, *Ißland.*

V.

Vaginen, *Holsteiner.*
Vagionen, *um Worms bürtig.*
Vandalen, *Wenden, wovon das 12te Capitel des ersten Buchs zu besehen.*
Vanisken, Varifier, *Voigtländer.*
Varinen, *Pommern, so der Orten nach Stettin gewohnet.*
Ubier, *um Cölln wohnende.*
Veen, *Wester-Gothen*
Velataber, *Norweger, von welchen die Frantzosen in Normandie entsprossen.*
Veneten, *Pommern.*
Victriolen, *Thüringer.*
Vindeli, Vindelier, *bey der Oder wohnende Schwaben.*
Vifi-Gothen, *Wester-Gothen, wovon oben bey Oster Goth.*
Vitunger, *Reussen.*
Vividaner, *Preussen um Dantzig.*
Ufipeden, *haben die Oerter nach Franckfurth am Mayn bewohnet.*

Wagrier,

W.

Wagrier, *Holsteiner.*

Die Wagri *haben gewohnet oberhalb dem Wasser Trave, da jetzo das Bischoffthum Lübeck ist.*

Die Circipœni *haben gewohnet in dem Strich da Greifswalde, Wolgast und Sunden liegt.*

Die Polabi *haben gewohnet in dem Bischoffthum Ratzeburg.*

Die Obotriten *haben gewohnet, da itzo Mecklenburg ist.*

Die Kissini *haben gewohnet oberhalb der Lebusiorum, an der Pommerschen und Mecklenburgschen Grentze; disseit dem Poenis oder Peen genannt.*

Die Vandali *haben gewohnt zwischen Schwerin und Rostock, von Pommern und der March Brandenburg.*

Die Sarmaten *sind Pohlen gewesen.*

IV.
COMMENTARIOLUS ANNALIUM HERULORUM SIVE MEGAPOLENSIUM
SEU
DIFFICILIUM AC OBSOLETORUM LOCORUM VERBORUMQUE IN IIS OCCURRENTIUM INTERPRETAMENTUM,
SCRIPTUM AB IPSO AUTORE ANNALIUM
N. M. T.

VALENTINO STOIENTINIO,
EQUESTRIS ORDINIS VIRO ET JURISCONSULTO CLARISSIMO,
NICOLAUS MARESCALCUS, THURIUS,
S. D. P.

QUum ex *Vangionum* (a) urbe, in qua *Carolus* ille noster, Cæsar Romanus, æstate superiori *Comitia* in Principum delectu amplissimo agebat, tu, *Valentine* doctissime, una cum Duce *Booslavo*, principe *Sidinorum* illustri, & inter Germanos pæne omnes altero veluti Hectore, *Suerinum* redires, forteque ibi fortasse *Herulorum Annales* offenderes, vehementer placere eos tibi, ni fallor, prædicasti, ac magis etiam placituros, si quæ vel in eis recondita, vel subobscura, *commentariolo* illustrarentur. Polliceri me memini epistolio tibi loca nonnulla annotaturum. At libellus ex eo ut video, excrevit. Non enim potui, non viro eleganti, nobili, & antiquitatis universæ observantissimo officio eo, quantulocunque, succenturiari. Quare *scholium hoc*, id est *difficilium interpretamentum*, dicavi tibi, qui inter tuos primatum facile tenes, *Academiæ Gryphosilvianæ* jurisconsultus consultissimus, & Orator inter *Harios*, comprovinciales tuos clarissimus. Sunt vero *Harii Pomerani* illi tui. Tu vero illud natale non furvum a *Stoientinis* majoribus tuis sed illustre acceptum non offucasti usquam, verum illustrius etiam reddidisti, ut si clari etiam non fuissent illi, ut omnino fuere, vel a te initium sumerent nominis, & memoriam. At de hoc alibi pluribus. *Commentarios* eos, quantum potui brevissimos absolvi. *Lanicos* esse volui. Ita faciles concepi, ut infra forte dignitatem, si qua est, meam videantur, nimirum qui linguam, plerumque teutonam admixtam habeant. Pervicit amor tui. Accessi non ostentator, verum ut simplicissimus apertissimusque enarrator. Quur ita? Nempe ut propter me tibi cæteri gratificentur. Autodidactos enim arbitror fore lectores omnes in universum & rei hujusce multo quam facillime eruditiores. Nihil quod *Annalibus* ipsis non reperitur adscivi, nihil omnino obscurum interpolavi. Effugi procul quod *Aurelius* abhorret *Macrobius libro de Somno Scipionis septimo. Nam in re*, inquit, *naturaliter obscura, qui in exponendo plura, quam necesse est, superfundit, addit tenebras, non adimit densitatem.* Verum enim vero antiquis inquies uteris? Veteres in lucem rettuli, veteribus uti necessum, ac antiquis, cæterum non antiquatis, fecique ut eo nomine in veteribus servaretur antiquitas. Vale bellissime, cum *Dorothea*, conjuge tua venustissima, & hæc nostra susque deque ferto, quæ quamvis parva ac minutula, si ad *annales* tamen respexeris, haud ita contemptim accipientur, quum & ad alia pleraque non prorsus inutilia. Datæ ex Museo nostro Rostochiano pridie Calendas Januarias Anno M D XXI.

Quæ a littera A. incipiunt.

A*brones*, delicati.

Abrodieti, vitæ molliusculæ, molliculi, *Verzogen Leute.*

Accanum, urbs *Cilicum*, sive terra fatalis, nunc *Cæsarea* Romanis.

Acratoposia, potus meraces Regum, Principum, aut divitum solennitas, qua pocula varia adponuntur.

Adephagus, vorator, Teutonis, *ein Schwelger, ein Schnurer.*

Adiopi.

(a) *Wormaciensium.*

Adiopi, sine Rege, Principe, aut Domino, quique pro arbitrio suo vivunt. Diopi vero Reges sunt *Aeschylo*.
Adjurati, devoti. Adjuratissimi, devotissimi. Devovere vero est sese rei cuipiam dedere.
Aduatici, Gallorum populus, qui nunc vulgo Hannonii, Teutonis *Hongauer*.
Alani, olim erant, ubi nunc Poloni, pauloque etiam in Alanos montes remoti, Teutonis *Alaner*, qui vagi cum Gotis, Goti Alanis in Hispania nomen dedere, qui Romanis Taraconensis, Teutonis *Chatelonier*.
Albanactum, regnum unum Brittannorum, sive Albiorum, vulgo *Scotia*. Teutonis *Schotland*.
Alisfus, urbs Megapolensium, autore Cl. *Ptolomæo*, quæ vulgo *Parchunum*, ab idolo, quod ibi quondam colebatur, Teutonis *Parcheym*.
Alites, interranea producta, populus Thuriorum, cujus meminit Apollinaris Sidonius, Teutonis *Harzlender*, *Hainliter*.
Ammapolis, urbs *Digulonum*, hoc est *Otfaciorum*, a Jove nomen sortita, quem *Caroli* illius *magni* tempestate ibi colebant, a qua re vulgo *Hamburgium*, quam urbem Cl. Ptolomæus *Trævam* nuncupat, a qua *Trævatii*, *Ammopolitani*, *Hamburgenses*.
Andria, sunt *Syssitia*, ac *phiditia*, hoc est *Commessationes*, aut eorum loca, ac conventus in quibus epulatores ac potores conveniunt, & ubi voluptas præcipue notorie celebratur. Sunt vero *Andria* peculiariter *viriles sodalitates*, *quibus symposiis græcari ac pergræcari viri solent*, a Cretensibus instituta; *Minoe* Rege in *Creta* & ante in Italia ab *Enotriorum* Rege, quorum meminit *Aristoteles libro Politicorum septimo*. Unde *Andronitis* apud Reges & Principes locus ille, in quo viri ac non fœminæ sessitant. Teutonis *ein Ritterstube*. *Phiditia* vero peculiaria sunt Spartanorum, hoc est Lacedæmoniorum, Teutonis *Zunffischutzung*.
Angrivarii, inter Rhenum ac Visurgim, ducatus olim celeberrimus Saxonum, Teutonis *Engern*. Nunc sæpe pro Istevonibus omnibus, hoc est *Westphalis* accipiuntur.
Annales, libelli, quibus annorum singulorum acta gestave comprehenduntur, quemadmodum *ephemerides dierum singulorum*, quo nomine Romanis quod barbaris *Almanachum*. At *calendarium* mensium singulorum acta tenet, ut est autor etiam *Scævola*, juris consultus, *libro digestorum de Statii Liberis*. Sed & *Annæus Seneca*. *Calendarium*, inquit, *fit ex Domino procurator*.
Anteri, pars Thracum.
Antes, & *Antlii*, populus Pomeranorum antiquus, teste *Jornande ad Castalium*, quorum urbs *Antlium*, Teutoniæ, *Ancgelheym*.
Aordus, nomen apud Vandalos proprium, cujus loco nostereuli, *Ordo*.
Apastia, jejunium.
Apheteria, machinæ omnes generatim ad obsidendas urbes.
Aquægraniæ, a *Grano* sunt *Neronis* germano nuncupatæ, qui loco eo forte fortuna balneas calidas repperit, a quibus thermis grammatiscarii Aquisgranum nuncuparunt, quæ Cl. *Ptolomæo Vegerra*.
Arbonichii, Hessorum populus, qui a quercubus Saronici, vulgo *Eichfeldenses*, quorum *Tudrostadium*.
Argyrocopium, locus, in quo *numi* conduntur, *gazophylacium*, *ærarium*, *corbona*.
Ascanii, principes perinde veteres Germanorum, ab *Ascanio Aneæ* filio nomen sortiti, qui Teutonis *die Fürsten von Anhald*, quorum urbes *Ascanium*, teutonice *Aschersleben*, ac Cervesium *Cerbest*.
Asciæ, sunt runcinæ, aut ungulæ illæ, quibus malefactoribus carnes a corpore diripiuntur, id quod Florens *Tertullianus* annotavit.
Asotiæ, sunt voracitates.
Asotus, ventricosus, *ein Fettbauch*.
Asylum, domus libertatis, profugium, securitas.
Attalonica, vestimenta pretiosa, ab *Attalo* Pergami rege.
Atuatici, sunt *Brabantici*, quorum *Atuantum* apud Cl. *Ptolomæum*, quod *Antwerpia*.
Athloii, athletæ præmium, Teutonis *Verdienst*, *roem*, *dange*.
Atrebates, inter Gallos, vulgo *Picardi*.
Avares, populus olim Pannonum, hoc est Hungarorum, qui inter *Bojoarios* nunc, ac vulgo *Bavari*. Bavari vero *Bojoarii* sunt dicendi, Teutonis *Beiern*, Norici *Oberbeiern* oder *Norcaver*.
Autorgus, qui per sese cuncta agit, ac disponit.
Axiologus, in quo autoritas complurima.

B.

Babylon, urbs una *Ægypti*, quæ & *Memphis*; nunc *Alcayrum*. Altera Assyriorum.
Batavus, vulgo *Hollandinus*, cujus populi meminere *Cornelius Tacitus*, *Lucanus*, *Martialis*, ac alii.
Bagnisus, fluvius, qui ambit a latero uno *Lucomios*, hoc est *Lubecanos*, Teutonis *die Wagnitz*
Belga, est Urbs, quæ *Treviris*, Treveri vero sunt, qui circumcirca habitant.
Belus, Januæ limen, aut liminare, cui contrarium superliminare.
Bardi, populus proxime Megapolenses, *Bardirer*, quorum caput *Sumonia*.
Bastarnæ, ultra Pannones incolunt, Teutonis, *Dussern*.
Betica, olim *Ilipula* nunc *Granata*, regnum Hispaniarum unum.
Bethasii, sunt *Trajectenses* superiores, Teutonis *Mastrichter*. Nam inferiores *Utrechter* dicuntur.
Bissaltæ, sive bissultæ, ut appellant nonnulli, inter Sarmatas. Teutonis *Feiltartern*. quorum meminit *Vergilius libro Georgico tertio*:

Bissaltæ quo more leves, acerque Gelonus
Quum fugat in Rhodopen, aut in deserta Gothorum.
Et Lac concretum cum sanguine potat equino.

Blenni, stulti, mori, fatui.

Boarda, machina ad demoliendos muros, *eine Büchse*.

Brephotrophium, locus, in quo pueri exposititii aluntur. Nam βρέφος puer est. Quare legendum *brephotropheum* non *brephotrophium*.

Bructeri sunt Borussi, *Cl. Ptolomæo*, qui nosterculis *Pruteni*, vel *Prussi*, qui & *Chunigardi*, ac *Chuni*, a quibus *Chunibergium*; quod *mons regius* a Cosmographistis.

Brunopolis, a *Ptolomæo Tulisurgium*, Teutonis, *Brunswig*.

Brysani, sunt Brandenburgenses Marcomannorum, quorum urbs *Bryza*, annalibus Vandalicis.

Bryzanova, Megapolensium. *Neu-Brandenburg*

Bucephalus, caput tauri, *Ochsenkopff*, insigne ducum Megapolensium.

Butes, amasius Veneris, e quibus prognatus *Erix*.

C.

Caibi, pars Sarmatarum.

Calastri, pueri illi, qui voculis concinunt variis, nosterculis *Figuristæ*.

Calliopedes, eruditulí, scioli, qui ipsos se præ scientia admirantur.

Canonium, collegium canonicorum, quod a grammatistariis *Ecclesia collegiata*. At plurative *canonia* sunt navium pavimenta superiora, quæ cataphractæ & catastromata ac σάθμιδες.

Carnificina, locus torturæ, aut tortura ipsa.

Catharmata sunt expiationes, expurgationes.

Catischi Catti sunt, vulgo *Lusatii, Lusenitzer*. At a Chattis gentes multæ Germanorum nomen traxere.

Causam ex vinculis dicere, est confiteri in tormentis.

Centrones, sunt convitiatores.

Chatti, nunc Lusatii.

Chauci, qui & *Caici*, nonnullis *Chaibi*, populus Saxonum, inter Visurgim & Rhenum, Teutonis *Stichtgenosen*.

Cherusci, nunc *Schlesitæ*.

Choraules, inter musicos, *Schalmeier*.

Chunii, Apollinari Sidonico Bructeri, vulgo *Pruteni, Ptolomæo* Borussi.

Cilicia est provincia Solymarum. At Sicilia Italiæ.

Cimber est Danus, *ein Deenmergeer*, testibus autoribus plurimis.

Cimbrica Chersonesus, est peninsula Digulonum. Nam Diguloni sunt Cl. *Ptolomæo Ocfatii*, qui a Barbaris immutatis literis *Olsatii*, annalibus Vandalicis *Vagiri*, quorum urbs antiquissima *Colonia antiqua*, vulgo *Aldenburgium*, ubi quondam *episcopatus*, nunc *Comitatus* insignis.

Cimmerii Mæotici, inter Sarmatas, ubi & Getæ sive Goti quondam, a quibus *Cimmeriæ tenebræ* divo *Hieronymo*.

Circipæni populus Megapolensium, qui secundum Pœnum fluvium accolunt.

Cissinum, vicus Megapolensium, haud ita procul *Rostochio*, qui Teutonis *Chissin*. Nam qui nunc *Rostochienses*, ante *Cissini*, hoc est *Chissines* nuncupabantur.

Clostra, loca in hastiludiis, ut appellitant, quæ clathris includuntur.

Cocytia, festa ac ceremoniæ *Bonæ deæ*, a *Cocyci ave*, quæ *cuculus*, quasi *festa Majalia*, de quibus *Flaccus Horatius* Epod. XVII. Inultus ut tu riseris Cocytia (Cotyttia) Vulgata, sacrum liberi Cupidinis?

Codanus, sinus maris Balthici, teste *Plinio*, a quo *Codanavia urbs*, quæ barbasculis *Hafnia*, Teutonis, *Coppenhagen*, caput Danorum.

Coluncorum, apud *Ptolomæum*, urbs Megapolensium, quæ vulgo *Fredelandia*.

Colbasium, atrium monachorum inter Pomeranos, *Colbaz*.

Coluces, sunt adulatores.

Crepundia, sunt fasciolæ, & alia, quibus in cunabulis obligantur infantes. Unde *egredi crepundiis*, est exire infantiæ tempus.

Cryptoporticus, cryptæ, loca subterranea, Teutonis *eine Crofft, Krufft*.

Cterismata, parentationes, Teutonis *Begängnüss*, sacra mortuorum, e quibus enata nonæ quatontadæ, tricesimæ.

Cystoboci, Alanorum populus, juxta *Gylliones*, qui & *Costobaci* aut *Costobaces*, inter Sarmatas sive Polonos, ut est autor *Ammianus Marcellinus libro XXII.* a quo non dissentit *Julius Capitolinus in Pio*. Sed nec *Eutropius*. Cl. *Ptolomæus* juxta Sidones collocat. Gepidas recte nuncupaverimus, quorum *Gepudium* olim, nunc *Sepusium*, inversis literis *Siebenburge, Heptapyrgi* qui & *Metanastæ*. *Ptolomæo*, *Virgilio Iaziges*.

D.

Dacum, cosmographistæ esse volunt, qui *Cimber* sive *Danus*, quum sit *Dacus Valachus*, *Dacia Valachia*, juxta Pannonas hoc est *Hungaros*. Danus vero a *M. Antonio Sabellico* Danus dicitur, in *Enneadibus*.

Diadema, fascia candida loco coronæ, inventum Liberi, quam Reges in capitibus, stulti nunc & amatorculi in cruribus portant.

Diagramma, datio, quæ imponitur civibus, aut rusticis, veluti in *jure civili Angariæ* ac *perangariæ*, Teutonis *Landsture. Bern.*

Differtum, plenum, autoribus; Oratio, *Floro*. At *sufferta* interfusa, illustrata, ut est testis *Seneca libro quæstionum naturalium primo*.

E.

Edituus, sive æditimus, *custos* templi, qui ab officio æramenti, hoc est campanæ *eramentotriba*, barbasculis *campanator*, qui *basilicanus* quoque dici solet. Sed & æditui monachi olim Custodes, quorum meminit *Oscus vates decimo*. Et æditui ejus, inquit, super eum exultaverunt. *Lyranus* nigros eos religiosos fuisse scribit.

Eramentum vero non campana tantum, sed mundus ille domesticus ex ære, qui lucet & tinnit, quemadmodum apud *Evangelistas* de manuum lotione in tralatione vera scribitur.

Eltena, fluvius Megapolensium, Teutonice *de Eldenau*.

Emortualis dies, quo quis moritur.

Epimitium, victoriale.

Erophthalmismus spectacul [illegible] ludi spectantur.

Expiare, purgare.
Extorris, exul.

F.

Faldera, urbs Danorum, inter quos & Suecos oceani media, quæ vulgo *Barnholm*. Est & alia Otfaciorum, quæ ab illa cepit, quæ *Niyemunster*: Et quoniam de Holmo diximus, est *Holmus* sinus oceani, qui & fundus & Danis ac finitimis, *Sund*. Inde & *Stockholmus* urbs Suecorum oceani, qui *Sueden*.
Fasti sunt libri, in quibus *nomina sanctorum* scribuntur, at *Fastis divorum adscribi*, est in numerum Deorum referri.
Fercula, non cibaria, sed missus, sive transitus regum ad popinam, quibus a discophoris afferuntur, multæ simul patinæ, cibis differtæ. *Ferculo* igitur *primo*, id est missu primo. Inde pro curribus apud *Salomonem*, qui fercula dicitur ex lignis cedrinis fecisse.
Flavium, civitatula Megapolensis. *Plau.*
Fœcialis, nuncius regum, qui barbaris *Heroldus*, parcesantus.
Frequentes, multi, a quo frequens auditorium, plenum Scholasticulis.

G.

Gabaliones, popellus Megapolensium in saltibus, qui Teutonice *Gabelheider*.
Gabrita, sylvæ Hercyniæ pars, Teutonis *der Bömerwaldt*.
Gadebusum, civitatula Megapolensium, *Gadebusch*.
Geenna, sine h littera scribendum est. Est vero *Geenna* locus proxime Solymas, in quo idolum quondam *Baal* percolebatur in pede montis, qui *Mora*. *Siloë* ibi fluit, planitiem rigans, valle, nemoribus & delitiis volupe, quo loci immolare hostias, incendere holocaustomata, idolis Gentilitas solebat, a quare *Geennon*, vallis *Filiorum Ennon*, ut testantur *Paralipomena*, *libri Regum*, ac divus etiam *Hieremias*. Comminatur enim Deus locum sese completurum cadaveribus, ut non sit amplius *Tophet* & *Baal*, sed *polyandrium*, hoc est cœmeterium, ubi æstus & frigus habitent. Sic loco dein deserto *Geenna* infernus creditus.
Gelatopœi, mimi illi, qui de ridiculis ad cachinnum concitant. *Gelas* enim risus est, a quo *Agelastus*, qui raro ridet.
Gelonus, Tractatus est, autore *Virgilio Plinioque*.
Gentilis duo significat. Eum, qui in fide majorum persistit, qui ethnicus, Teutonis *ein Ungläubiger*, *ein Heyde*, pro quo barbasculi paganum accipiunt, quum sit paganus Villanus, rusticus. Est enim pagus, vicus. Præterea gentilis familiæ ejusdem ac juris.
Getæ, populus inter Sarmatas. At quum de Danis loquimur, tunc e Cimbrorum sunt numero, Teutonice *Gythlender*, quemadmodum Gotus *ein Gotländer*.
Gliscerum, adipatum, salinare; at de conviviis elegantius dicitur, ac cibis & cænis ac prandiolis.
Gryphosilvia, urbs Hariorum, hoc est *Pomeranorum*, quæ Cl. *Ptolomæo* ἀρούτιον, *Virutium*, ubi Gymnasium publicum, quod nostercu lis *Gryphswaldia*.
Gynecæum, mulierum apud divites conclave, Teutonis *ein Frauenzimmer*, quarum mulierum ancillulæ, pedissequæ, climacides, lampadophoræ, vestispices & aliæ.

H.

Hamippi, sunt equites prodromi, qui & philochori *Suidæ*, Teutonis *Fordrebrer*. Pedites praterea cum equitibus dispositi, ut sunt testes *Thucydides* & *Xenophon*. At quemadmodum *Hamippi* de equitibus primi in equitando, sic de peditibus antesignani, & primipili dicuntur, *Fürgenger*.
Harii sunt *Tacito Cornelio Pomerani*, qui & *Venetes*, autore eodem.
Heroum, monumentum elatum, autoribus *Pausania*, *Thucydide*, *Stephano Byzantio*, ac etiam *Plinio* nostro.
Herula, arx munitissima, olim *Werla*, cujus tantum extat area, ab *Herulis* condita, regibus famatissimis, haud ita procul Rhostochio. Et inter Herulos olim, *veteres* ac *novi* fuere. Veterum memoria apud Romanos nota, neoterorum non supra annos quadringentos, qui ex *Obetritis*, hoc est *Megapolensibus*, sic volebant in posteritatem veteris nobilitatis nominari, pro quo titulo Megapolenses se se *Vandalorum principes* prætitulant.
Heruli, populus, qui inter Germanos vetustissimos apud autores priscos magna in celebratione, vulgo quondam *Werli*, mutate H. litera in V. duplum, qui etiamnum *Verlenses* dicuntur, olim & *Obotritæ*, nunc *Megapolenses*.
Hiali, populus Borussorum, qui *Gleisarii*, ubi invenitur *electrum*, quod *glessum* sive *hialum*, hoc est vitrum.
Higmophylax, custos carceris, teste *Calisthene*.
Hilivones, populus Megapolensium, comitatus nunc *Suerinæus*. Ac urbis *Suerini* pars etiamnum *Scilvones* a barbaris, Teutonice *die Schilfe*.
Holoserica, vestes ex toto solove serico, autore *Lampridio*.
Hoplomachus, armatus pugnans, magister armorum, Teutonis *ein Rostemeister*, *Harnischmeister*, quem cecinit *Martialis:*
Hoplomachus nunc es, fueras opthalmicus antè.
Horcus, jusjurandum, infernus.
Hyperbolus, lapis, qui summergendorum cervicibus adalligatur, teste *Aristophane*. Est & ager, creditoribus obnoxius, lapidis aut columnæ inditio, cui diversum, ἄστικτον *astictum*.

I.

Icrum, patibulum, quo sontes nunc, olim Martyres excruciabantur, cujus meminit *Thucydides*. Romanici *ad chordas* appellitant, latine *surrectum tabulatum*.
Ilium, arx Megapolensium, haud procul Vismaria, Teutonice *Ilow*.
Illyris, *Illyria*, *Illyricum* est Sclavonia nunc, juxta *Venetos*.
Imponere, est decipere.
Impostores, deceptores,
Impostura, deceptio.

Justa,

Justa, adverbium, pro *pariter*.

L.

Lamyrus, loquax, garrulus, facetus, comis, rythmis ludens, Teutonis *ein Lotterer*.
Latonia, lingua Siculorum *carcer*.
Lea, urbs Megapolensium, *die Lau*.
Lemovii, *Tacito Cornelio*, qui Levonii, Barbaris Livonienses, Teutonis *Ißländer*, proxime Bructeros. Eosdem *Plinius* Hellevionos & Effluos nuncupat, quorum *Rigia* caput.
Leontium, civitas Megapolensium olim, in Albis littore, nunc Marcomanni, hoc est Marchionis, Teutonis *Lentz*.
Leucoparyphus, vestibus vilibus indutus. At *holoporphyrus*, vestibus optimis ornatus. Quare de *Antipatro Alexander*: Extra leucopariphus, intra holoporphyrus, quemadmodum in *Evangelio* Jesus: *Qui veniunt*, inquit, *in vestibus ovium*, *intrinsecus autem sunt lupi rapaces*. Sunt vero *Paryphi* virgæ in tunicis virgatis purpureæ.
Lingobardus, latinius haud dubie ex antiquitate, quam Longobardus, Teutonis *ein Lombardier*, vel *aus Lombardeyen*.
Lingones, populus Megapolensium, qui ab urbe Varno nomen nunc tenet, hoc est Varnenses. Teutonis *die von Waren*.
Linoges, populus Marcomannarum, ac comitatus quidem, Teutonis, *die von Lindau*, qui & Rupinenses, *die von Repin*.
Lirimiris, civitatula apud *Ptolomæum*, in confinio Saxoniæ inferioris, haud procul Luconiis, Teutonice *Molen*.
Lituus, *ein Zincke* musicum Instrumentum recurvum, olim bellicum, *ein Heer-Horn*.
Luconii sunt *Lubecenses*, quæ urbs in Annalibus & alia nomina habet.
Lutetii populus hic Megapolensium, qui vulgo *Stargardi*. At Lutetia urbs Gallorum prima, quæ *Parrhisius*, aut potius *Parrhisiorum*.

M.

Magale, domuncula, gurgustium, gurgustiolum pastoris, quemadmodum *mapale* piscatorum.
Majoma, Romana olim festivitas, qua mense Majo in urbem Hostiam maritimam itabant frequentes, inter aquas voluptatibus incumbentes, quam rem sustulit *Anastasius* Imperator ut & annotata a Divo *Justiniano Codice libro XI*. At libris omnibus fere male legitur. Sunt ergo *Majuma* festa *Majalia*, Teutonice *Mayen-Fest*. Comes inde *Majumor*, *ein Mayengraffe*, is qui præest solennitati.
Marionis, urbs Megapolensium, autore *Ptolomæo*, quæ *Suerinum*; Dicitur autem Marionis altera. Nam Marionis prima est *Luneburgum*, teste *Ptolomæo* eodem.
Massagitæ, sunt etiam *Masonitæ*, inter Sarmatas, Teutonis *Masaner*. At Massagitæ alii sunt, illis remotiores.
Massilia, urbs Galliæ, ubi Gymnasium litterarum quondam græcarum celeberrimum, quo mittere pueros suos etiam Romani solebant, quæ urbs adeo evasit clara, ut in regnum abierit. Teutonis *das Reich von Marsilien*. Unde *Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.* de a Cosmographistis perperam Marsilia etiamnum dicitur.
Mattiaci, vulgo *Selandini*, Teutonis *Seland*, juxta Batavos.
Mausoleum, sepulchrum elegantius ac regium, quale *Mausolo* facit *Arthemisia*, conjunx gratissima, unum inter septem mundi miracula. Unde *Mausoleum Christi*, sepulchrum Dominicum.
Maza panis rigidus, biscoctum, Autore *Aristophano*, Teutonice *Zwieback*. Farina item oleo & aqua permixta, ut ait *Suidas*, addito plerumque lacte. *Amazones* ergo pro pauperibus accipiuntur, quasi non habentes *mazam*, hoc est, panem delicatum, ut interpretatur *Eustachius Homericus*. Lacertis enim & testudinibus vesci oonsuevere, a qua re Sauromatides, quos quoniam conculcant pedibus, *Sauropatides* dicuntur.
Megapolis, urbs Megapolensium, olim maxima, nunc desolata, quæ nosterculis *Magnapolis*, a qua & *Magnopolenses Principes* appellant, qui Megapolenses sunt nominitandi, vulgo *Mechelburgenses*.
Menapii sunt Juliacenses, inter Agrippinam & Aquasgranas, Teutonis *Jülicher*.
Molesta, instrumentum, aut tunica sulphurata, qua induuntur sontes, quum ad quæstionem vocantur, ut fateantur crimina. Meminere *Seneca* & *Titus Lucretius*

Carcer & horribilis de saxo jactus eorum,
Verbera, Carnifices, robur, pix, lamina tædæ.

Monumentum, aliud est quam sepulchrum. Nam monumentum memoriæ causa in posterum proditur, ut ait *Florentius*, Jurisconsultus, quod tunc fit sepulchrum, cum corpus vel reliquiæ inferuntur. Erant vero olim *Monumenta in campo*. Nam & *Ulpianus* juris consultus pœna aureorum XL. mulctandos censuit, qui in urbe sepulchrum fecissent.
Moschi, populus Sarmatarum, qui & *Roxalani*, quibus *Mithridates* olim rex imperitavit, vulgo *Moscobitæ*, aut etiam Mosovitæ, Teutonice *Moscobiter oder Russen*. Constant vero Moschi tribus populis, qui *Colechi*, *Iberes*, *Albani*
Mosynocei sunt, qui in arcibus incubant, tuba canentes, & signa dantes, Teutonice *Husmänner Turner*. Cæterum *mosyni* sunt turres, teste *Apollodoro*, ac domus etiam ligneæ in campis ad speculandum. Teutonis *die Warten*.
Monspessulanus, urbs Galliarum, quæ *Ptolomæo* Agatopolis, Teutonis *Monpelier*.
Mystile, panis ille, qui pinsitur canibus; Panes vero illi latine *ponicæ* appellantur, e furfure plerumque teste *Festo Pompejo*.

N.

Nearus, populus Sarmatarum, qui a barbasculis *Lituanus*. Habitant proxime Slavos, qui sunt Poloni, sub quorum Rege nunc agunt. Teutonis *Littawer*.
Nevulus, fluvius Megapolensium, prope Gustroinos, Teutonice, *die Nevel*.
Norici, Germanorum duplices. Nam Norici, Ocea-

Oceani appellantur *Norwegen*. At Norici in Germania superiore *Oberbeiern*, Bojarii superiores, vel *Norcaver*.

O.

Obetritæ nomen erat Ducum Megapolensium, quum Reges adhuc essent. Teutonis *die Kinige der Obetriten*, quod secundum etymon græcum *die bunte Rotte, oder Garde*.

Oceanus Cimbricus, est mare Balthicum, sive *Baltheatum*, aut oceanus Baltheatus, a cinguli similitudine. Teutonis *der Balth. Plinius Acciamum* appellat vagum & diffusum, mari nusquam simile.

Oporophylatium, locus aut cella, in qua reservantur poma.

Oporotheca vero loca, ubi fructus omnes tales reconduntur.

Ostrogotus, Gotus ad orientem incolens. Teutonis, *ein Ostergote*, sicut ad occasum Vesegotus, *ein Westergote*.

P.

Palare est verbum militare, quod de exercitu dicitur, quum sine ordine it. Dispalari vero est dispergi.

Palinodiam canere, revocare errorem, autore *Divo Hieronymo ad Pammachium* & Marcellum.

Pandesia, convivium ingens, adipale, ganeatum, glisætum, saliare.

Panici, sunt terrores in bello repentini, veluti Italis *la arma*, Teutonis *Lerman, lermen*.

Panicum, inter legumina, autore *Turannio*, e quo fit habita, lacte aut aqua mixta. Est vero panicum inter agros Vandalicos, frequens, & inter halicarios, loco milii. Teutonis *Buchweide*.

Pancratiastes, qui cæteros omnes in ludo vincit, quo verbo utitur *Quintilianus libro Institutionum secundo*, teutonice *der den oberstem Danck verdient*.

Pantomimi omnium imitatores, aut effictores, qualis olim sub *Domitiano* Cæsare *Paris*, cujus meminit *Juvenalis* Satyrographus. *Pantomimorum* vero meminere *Julianus*, jurisconsultus *in lege: Si Libertus, Digestis, de operis libertorum, & lex quarta Codicis de spectaculis, libro XI. Plinius. Cecilius in Panegyrico, Suetonius in Caligula*.

Pansagia & *Panoplia*, armaturæ ratio aut disciplina, lustratio armorum, Teutonis *Heerschau*.

Parentationes, κατεῤισματα, Teutonis *Begängniß der Todten*.

Parietenæ, muri antiqui.

Parthenopolis, *Ptolomæo* Mævium, vulgo *Magdeburgum*. metropolis Saxonum.

Patagiata, vestimenta sunt aurea, Teutonis *Guldenstucke Cicero ad Tyronem libro Epistolarum XVI.* sed & *Assessor* dicitur.

Pedum, baculus pastoralis ac scipio. Nam & Virgilius in Bucolicis cecinit:

At tu sume pedum, quod quum me sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, & erat tum dignus amari
Formosum paribus nodis atque ære Menalca.

Penthatlus, genus Ludorum quinque, quorum meminit *Paulus* jurisconsultus *lege secunda Digestis de Aleæ usu*. Ludorum præterea eorum meminere *Plinius*, *Propertius*, *Gellius*, *Macrobius*. Sed & ludos eos *Simonides* poëta versibus cecinit græcis, qui civitate Romana sic donati:

Cum disci jactu, saltus pedis, impetus hastæ,
Atque pale, & cursus, studium fuit omnibus unum

Athletæ vero & pyctæ nominantur.

Pœnus, fluvius Megapolensium, annalibus Vandalicis perperam paniis, Teutonice *die Peyn*, qui oritur, supra Malachinum.

Peribolum, septum, delubrum. Sunt enim *peribola* septa illa, quæ arboribus olim & sepibus circumdata, in quibus idola colebant, quæ loca & luci, qualem *Virgilius* cecinit.

Peripetasmata, sunt tapetia, stromata, peristromata, in templis aut ædibus circa lectos, Teutonice *Umhang*.

Phalacri, calvi, recalvaculi, cani.

Phalanti, quoque calvastri, capite cano.

Pharus, facula quæ λάμπτηρα græcis, per quam navigantibus mari signa dant ex turribus.

Phelomata, fraudes, doli, vafricitiæ, deceptiones, autore *Antiphonte*.

Polymitæ, vestes aut tunicæ versicolores, quæ nunc dicolores, nunc tricolores, pentacolores ac etiam polycolores, quales apud *Fl. Vopiscum*, & libro *Geneseos septimo* memorantur, ubi fratres *Josephum* leguntur nudasse tunica talari & polymita.

Polytelæ prodigi, qui multa profundunt, Teutonis, *Prasser*. At *enteles*, deparcus, Teutonis *ein Hund*.

Præfectus prætorio, vulgo Mareschalcus, unus ex Electoribus, Saxonum semper Dux.

Præstigiatores, qui visum decipiunt, Teutonicè *Gauckler*.

Praga, caput Bojemorum, *Ptolomæo* Casurgis.

Prolabi, pars Megapolensium, nunc *Raceburgenses*.

Proselytus, advena, a moribus gentilitiis ad legem Christianam tractus.

Psaltriæ, mulieres quæ ad lyram canunt, aut psalterio, Teutonice *Lyrerischen*.

Psephisma, Statutum, reformatio. Sunt & *Saphismata* stigmata fronti inusta, autore *Aeliano*, qualis Athenis noctua.

Pueri, patrini ac matrini, quorum vivunt adhuc parentes, teste *Macrobio*, quibus contrarii *pupilli, orphani*.

Pylorus. Custos portæ, forium præfectus, ostiarius. Nam pylora est ostiaria, Teutonis, *Portener*.

Q.

Quæstor imperii est archicamerarius, qualis Marcomannus.

R.

Rebellio, Urbs Megapolensium prope Flavium, Teutonice *Robel*.

Reposcones, rebelles, mali.

Rhadegasius, idolum Vandalorum, *Rhadagast*.

Rhetarii, annalibus Vandalicis populus Megapolensium, ubi nunc *Malachinum*.

Rudimen-

Rudimenta militiæ deponere, armis melius insuescere. Sic rudimentum litterarum deponere, pro quo nosterculi dicunt, volo deponere, aut deposui, errore manifestario, aut beaninum deposui. Deponere ergo rudimenta litterarum, est studia meliora sub Autodocto sequi.

S.

Sacellanus, capellarius, ut dicunt grammatistarii, quum sit capella, capra parva, sacellum vero templum parvum. Nam & *Virgilius in Bucolicis*.

- - Sed faciles nymphæ risere sacello.

Salacii, Francones Germanorum, qui Franciones elegantius, quam Francones, nimirum a *Francione* rege dicti. Cæsari Tectosages, Teutonis *Francken*.

Salosevicus, urbs Olsaciorum, Teutonis *Schlesevig*, quæ & Idibum, Hadobothum, Sævíscus.

Salutigeruli, nuncii dominarum, ac renuntii, teste *Plauto*. Tales faciunt aquariolos, parenchosque, qui Teutonis *Hanreygen*. At jure feudorum cucurbitatores activi sunt, sicut illi passivi, Teutonice *die Hanreygen machen*; Nam cucurbitare verbum est juris ejus.

Sanctaria, sunt scrinia secretiora, quæ & aporeta.

Sargatii, populus Megapolensium, qui & Stargatii ac Stargardi. Nam Stargardia ducatus illorum est, *Stargarditer*. At lingua Vandalica Stargardia *Altenburgium*.

Sarmata, plerumque pro Polono, quia Rex illorum terræ Sarmaticæ multum tenet.

Scandinavia, barbasculis *Scandia*, & *Schona*, insula Danorum.

Schœnobatæ, funo ambulantes, *die auf dem Seile gehen*.

Scolium, canticun convivale. At *Scholium* interpretatio difficilium. Inde Scholiographi, Scholiastæ, talium Paraphrastæ.

Scyrus, Insula, quam cecinit *Virgilius*: Armiger Antomedon, una omnis Scyria pubes Est & *Scyrus* sepulchrum *Homeri in Aegeo*.

Seperastra, instrumenta puerilia, quibus ludunt, quo fit, ut illis pueritia significetur.

Sepulchrum, tunc fit, quum sunt facta justa. Vel quum corpus infertur, aut reliquiæ. At Romanis mos erat corpora comburere; quo innuebant vehiculo igneo animum abire in astra, qui solus in nobis Divinus. Nam sic corpus, quia terrenum, in cinere subsideret. Unde illud: *Memento quia cinis es & in cinerem reverteris*.

Sicambri, vulgo *Gelri*, Sicambria, Gelria.

Sidini, autore *Ptolomæo* sunt, qui nunc vulgo *Stetini*, a quo Ducatus Teutonis *die Stetiner*, quo inscribitur Dux inclytus Pomeranorum.

Sigipedes, sunt Susipedes, autoribus *Julio Capitolino*, in vita *Antonini* pii, *Orosio libro VI*. Tribellio. Teutonis *Siebenbürger*.

Sirrum, fossa subterranea, cuniculi cryptæ, unde ire & exire clanculum arces possumus. At *M. Varro* sirros vocat excavationes ad frumentorum semina.

Siva, Deo Vandalorum Venus ipsa: Colebant illam Polabi cum primis & Heruli, a qua dea civitatula, quam tunc *Sivam*, nunc *Suam* appellant, supra Rostochium.

Sonticus, morbus, gravis morbus & sontica tabes.

Sorabi, vulgo *Misenenses*, ab urbe *Misena*. Dicti vero ante *Sorabi* ab urbe antiquissima, quæ *Sorabum*, Teutonis *Czorbieg*, in Albis littore, a regione Cervesiorum.

Stermatæ, item nullo ore, nullis naribus.

Suevus, fluvius Marcomannarum, autore *Ptolomæo*, qui barbasculis *Sprevus*, Teutonis, *die Sprehe*. Berolinum ac Coloniam dirimens.

Sympinum, vas vinarium, cyatho simile aut calici, quo utimur in sacris, ut quondam *Numa Pompilius*, quem cecinit Satyrographus *Juvenalis*.

Et quis tunc hominum contemptor Numinis aut quis
Sympinum ridere Numæ, nigrumque catinum.

T.

Tanais, fluvius Scytharum a Riphæis montibus ortus. Asiam ab Europa dirimit, in Pontum fluens.

Tethradistes, semper laboriosus.

Tetra, urbs Megapolensium, Teutonis *Tetran*.

Thitumeri, ex *Ptolomæi* appendice, sunt qui perperam a gloriosulis indigenis *theomatari* appellantur, ac *dimartii*, quasi dii quibus melius profecto, ut se homines quam Deos recenserent. Teutonis *Ditmersen*, insula Saxonum.

Thrombi, guttæ sanguinis concreti, quales nostri Salvatoris.

Thuringi varia habent nomina apud antiquos. Dicuntur enim *Thurii*, teste *Donato Acciolo*, *Tyrigetæ*, *Theophali*, *Chatti*, *Victaoli*. & *Plinio* etiam *Cimbri mediterranei*, Teutonis *Duringen*.

Thymelici, saltatores, Teutonis *Dümler*.

Thynnus, piscis magnus, Teutonice, *ein Thinne*, a quo jure civili *thinnoscopium*.

Todera, urbs Marcomannarum, annalibus Vandalicis, vulgo *Havelbergium*. Unde Toderani antique *Havelbergenses*.

Trabea, vestis Consularis, senatoria, nunc & doctoralis, cujus meminit *Macrobius*, *Gellius*, *Plinius*.

Travus, fluvius Luconiorum, Teutonice *die Trave*, a quo *Travemunda*, civitatula Oceanitima, *Tramynde* Teutonis.

Trecinus, quæsticulus, lucrum parvum, cui contrarium quæstus uber, teste *Varrone*.

Tributum Cæsaris, urbs Pomeranorum, quæ Teutonis *Trebesesz*, a servato olim ibi tributo.

Tricæ, sunt fraudes, tendiculæ, laqueus, decipulæ.

Trivonaria, vestes prætenues, forenses, tricliniariæ, cotidianæ.

Tibi serviat ultima Tyle.

Tulisurgium, urbs Saxonum teste *Ptolomæo*, quæ vulgo *Brunopolis* & *Vicus brunnonis*, Teutonis, *Brunswige*.

Tyle, insula oceani, a Cosmographistis *Islandia*, de qua *Virgilius*:

Tychophylaces, custodes murorum, teste *Julio Polluce*.

quam armis ducens consultum. Duxit dein Ursulam, Joannis Marcomanni Bryzani, Quæstoris imperii Romani filiam, Alberti, Cardinalis, Moguntiaci ac Parthenopolitani archipræsulis, primatis, Joachimique electoris, germanam, virginem venustissimam, & moribus sanctissimis præditam, e quo conjugio suavissimo sustulit *Sophiam, Magnum, Ursulam.* Conjunx prudens, clemens, fautrix rei sacræ, in subditos omnes pientissima, quam planctu omnes defunctam anxii desideravimus, cui si vivere diutius licuisset, tota fuisset certe felicior regio. Obiit vero anno a natali Christiano millesimo quingentesimo undecimo, ad decimum quintum Calendas Octobres, cujus ego quoque sepulchro epitaphium addidi.

Si jactare genus licet, & meminisse caduca,
Imperii sacri stirps mea jura regit.
Imperii Quæstor genitor fuit, illius oram
Brysiam natus nunc Joachimus habet.
Conjugio crevi claro, duce nobilis usque
Henrico, qui cum pignora terna tuli.
Vixissem potui patriæ navare salutem,
Vix ea sed meditans, Atropos atra rapit.
Magniade, si multa juvant, quæ magna parantur,
Relligio, pietas, & benefacta juvant.
Cætera vana reor, sors est metuenda futura,
Hoc sat erit, pro me fœmina, virque rogent.

Mox & Ericus, Henrici germanus, fato misero, adulescens adhuc elatus, anno millesimo quingentesimo quinto, postridie idus Januarias, mentagra primum correptus, in phthisim dein lapsus, ingenio, prudentiaque clarus, & ingenti erga universos comitate, cujus quoque sepulchrum inscripsi epitaphio.

Me juvenem diræ crudeli funere Parcæ
Abstulerunt, tantum sunt morti talia curæ.
Nam neque quod dulces per Romula rura camœnas
Quæsii profuerat, nec quæ sine fine relegi
Pompilii veneranda Numæ monumenta, nec illa
Quæ sunt innumeris civilia jura rubricis
Prodita, nec mille qui me mansere triumphi.
Eheu qui demens cœlestia numina lusi,
Quem non relligio, genitor quam vovit uterque,
Sed neque sacrorum fasces potuere repostri
Ducere, proh turba male persuadente sinistra.
At quid fera queror? manes causantis egenos
Altitono præstat votis placare secundis.

Et post tempora ea Henricus Catharinam sororem Henrico, Saxonum duci, Alberti olim ducis filio, germano Georgii, nuptiis

und dafür gehalten hätte, dass demselben mehr mit Friede, als mit Krieg gedienet wäre. Nach diesem vermählte er sich mit Ursulen, des Marggrafen zu Brandenburg und Römischen Reichs Ertz-Cämmerers Tochter, und Albrechten, des Ertz-Bischoffs und Primaten zu Mayntz und Magdeburg, wie auch Joachimi, des Churfürsten, Schwester, einer schönen und höchsttugendhafften Fräulein, und zeugete mit derselben, in währender liebreichen Ehe, Sophien, Magnus, Ursula. Sie, die Gemahlin, war eine kluge, gütige, dem Gottesdienst zugethane, und gegen ihre Unterthanen sehr gnädig gesinnete Fürstin; ihren aus dieser Sterblichkeit genommenen Abschied haben sie allzumahl mit heissen Zähren schmertzlich beweinet, zumahlen es dann viel glücklicher im Lande würde zustehen, da sie länger hätte leben mögen. Sie starb aber (zu Güstrau, Calov.) im Jahr nach der Geburth Christi 1511. den 17. Herbst-Monaths, welcher der Nicolaus Marschal, aus schuldigster Pflicht, die Grabschrifft nachgesetzet:

Im Fall erlaubet ist, etwan sich zu erheben
Von Güthern, die das Glück den Sterblichen kan geben;
So darf ich solches thun mit frey und gutem Recht,
Zumahl in Deutschland ja mein Nahme und Geschlecht
Berühmt gewesen ist von vielen langen Jahren,
Mein Vater, wie auch noch zwey meiner Brüder, waren
Churfürsten von den Reich, ich aber ward ververmählt
Mit Hertzog Heinrich, der zur Ehe mich erwehlt,
Der zur Gemahlin mich für andern ihm erkohren,
Dem ich zwey Fräulein und auch einen Herrn gebohren.
Und ob ich gleich dabey gottselig mich bewies,
Gutthätig, tugendhafft, auch fromm mich spühren liess,
Obgleich ich für das Land von Hertzen pflag zu sorgen,
Wie dir, o Mecklenburg, mit nichten war verborgen;
Sah solches doch der Todt nicht im geringsten an,
Merck, Leser! dass kein Mensch dem Todt entgehen kan.

Es nahm auch um diese Zeit Hertzog Heinrichs leiblicher Bruder, ein annoch junger Herr, gleichmässigen trauerwürdigen Abschied von der Welt, im Jahr 1505. den 16. Jenner, welcher anfangs Beschwerung empfand von bösen Flechten, nachgehends aber in die Schwindsucht fiel. Er war wegen seines grossen Verstandes, Klugheit und sonderbahren Gütigkeit, gegen jedermann ein holder berühmter Herr.

Hiernechst vermählete Hertzog Heinrich seine Frl. Schwester Catharina, an Hertzog Heinrich zu Sachsen, weyl. Hertzog Albrechts Sohn, und Hertzog Georgs leiblichen Bruder, und bald darauf befesti-

festivissimis collocavit. *Duxit dein ipse Helenen, Philippi* Palatini filiam, virginem forma præstantem, & nullo non virtutis genere illustrem, nuptias Visimariæ in præsentia principum multorum splendidissimas celebrans, apparatu certe majore, quam ut breviter a me explicari hic possint, atque iccirco sigillatim recensendæ. Et ex conjuge quidem ea Philippum, Margaretam, ac Catharinam sustulit. Pater patriæ primus majorum omnium, qui moribus egregiis regionem formavit, psephismata tulit, arma tractare lautius docuit, pansagiam & panopoliam instituit. Militiam perdiscere jussit. Pacis tempore disponere, quæ usui bello ingruente necessaria, proceribus inde ad cuncta volonibus universis. Belli certe minime avidus. Litteras legit ut qui velocissime, & quod laus in Cæsare Julio ingens, plura velocissime dictitat, velocissime scribit. A quo tantum abest ut rebus sacris vim ullam inferat, ut sacrorum etiam tutor sit summus ac amator, non subditorum modo opinione sed exterorum etiam consensu declaratus, & religionis asylum unicum. Testantur ædes hoc sacræ vel excitatæ, vel instauratæ. Latrunculorum inter hæc extirpator nobilis, qui grassantibus receptatoribusque terrorem maximum incussit, leo merito appellitandus, non tam armis quam consilio potens. Carolo Hispaniarum regi, Cæsari jam Romano non minus quam avo ante Maximiliano, finitimisque omnibus charus ac perinde jucundus. *At Albertus corporis dexteritate* & ipse insignis, consilio gravis, armis splendidissimus, virtutibus cunctis summis præditus sine conjuge adhuc agit, patriæ amator & tutor maximus, olim referendus.

Impressum Rostochii, in ædibus Thuriis, a viro sollerti, Guntero, cognomento Hyeme, (a) Erphordiano, Anno M.D.XXI. ad nonas Julias.

freyete er sich selbst mit Helenen, Pfaltz-Graf Philipps Tochter, einem sehr hübschen und mit allen Hochfürstl. Tugenden vielfältig gezierten Fräulein, u. hielt zu Wismar ein fürtreflich stattlich Beylager, dessen Pracht weit grösser, als dass es in der Kürtze beschrieben könte werden, und dahero einer absonderlichen Erzehlung bedürffte. Mit dieser seiner Gemahlin erzeugte er Philippum, Margarethen und Catharinen. Er war ein rechter Vater des Vaterlandes, als welcher am ersten unter allen seinen Vorfahren in dem Lande viel gute Sitten gestifftet, Ordnungen und Satzungen gestellet, die Waffen geschickter zu gebrauchen gelehret, Handel und Wandel eingeführet. Er liess die Leute zum Kriege gewöhnen, und machte zur Zeit des Friedens dienliche Anstalten, zu etwa sich ereignenden Feindseligkeiten, in welchem allen denn die Landstände sich in Unterthänigkeit gantz willig und geflissen erwiesen. Des Kriegens war er traun mit nichten begierig; Er lass die Briefe sehr geschwinde, und welches dem Julio Cæsari sonderlich nachgerühmet wird, so sagte er andern zugleich gar schleunig mancherley in die Feder vor, und war danebst treflich fertig im Schreiben. An die geistlichen Güther legte er so gar keine gewaltsame Hand, dass er vielmehr ein eiffriger Beschützer war alles dessen, so geistlich genennet ward, und nicht allein von seinen Unterthanen, sondern auch von den Auswärtigen einhellig für einen Liebhaber und eintzige Zuflucht des wahren Gottesdienstes gehalten worden. Solches bekräfftigen die von ihm theils neu aufgerichtete, theils wieder in den Stand gebrachte Gott gewidmete Gebäude, wobey er denn ein hefftiger Vertilger der Räuber war, der sowohl denjenigen selbst, so die Strassen unsicher machten, als denen, so dieselben auf-und annahmen, mercklich Schrecken einjagete, dahero er denn ein gewaltiger Herr war, nicht so sehr wegen seiner Waffen, als wegen seines Verstandes, der mit gutem Fug den Nahmen des Löwen wohl führen mögen. Dem Spanischen Könige und Römischen Kayser, Carl, ist er nicht weniger als vorhin dessen Gross-Vater, dem Maximilian, wie auch allen seinen Nachbarn, sehr lieb und angenehm gewesen. Hertzog Albrecht, der gleichfalls eines ansehnlichen und sehr geschickten Leibes, von grosser Klugheit und in seiner Rüstung sehr freudig, und mit allen rühmlichsten Tugenden begabter Herr war, lebete nach der Zeit unverheyrathet, und erwiess sich als ein treflicher Liebhaber und Vertreter des Vaterlandes.

E N D E.

III.

Erklärung einiger unbekannten in denen Büchern Mareschalci befindlichen Nahmen der frembden Völcker, autore Elia Schedio.

A.

Adralier, *Niederländer und Henniger.*
Alaner, *deren Ursprung aus Preussen und Pohlen.*
Alitten, *Düringer.*
Amplianer.
Ampsarier.
Antes, Antier, *Pommern.*
Angrivanier, *Westphälinger.*
Arboriken, *Hessen.*
Artheren, *Thracier.*
Astringer.
Atribaten, *Frantzosen.*
Atnalicer, *Brabander.*
Avaren, *weyland ein Ungarisch Volck.*

B.

Barther, *Pommern um Bahrt.*

(a) *Winter.*

Bastarner *haben von der Weichsel biß an die Donau gewohnet.*
Bataver, *Niederländer.*
Bononat.
Boten, *Spanier*
Bothasier, *Niederländer um Mastrich.*
Bisalt, *Gegend Tartarien.*
Britanner, *Engelländer.*
Brizaner, *Brandenburger.*
Bructoren, *Preussen.*
Burier, *Schlesier.*
Burgunder *haben in Hinter-Pommern gewohnet, u. von da in Burgundien ihren Sitz genommen.*

C.

Carnuten, *Frantzosen.*
Caiber, *Sarmatisch Volck.*
Chaiber, *Westphälinger.*
Catuarier, *Wirlen.*
Catischer, *Laussnitzer.*
Chaucer, *Westphälinger.*
Chatten, *Laussnitzer.*
Celten, *Frantzosen und Teutsche.*
Cherufer, *Schlesier.*
Chersonesus Cimbrica, *Holstein und Jütland.*
Cimbern, *Dänen.*
Cimmerien, *Maeotische hinter Moscau.*
Circipœner *haben um den Fluß Poen in Mecklenburg und Pommern gewohnet.*
Costobacer, *Polnisch Volck.*
Cecken, *Moscowitisch Volck.*
Chunen, *Preussen.*

D.

Dacen, *Wallachen, Moldauer.*
Digulonen, *Holsteiner.*

G.

Gethen, *Sarmatisch Volck, und Jütländer.*
Gelon, *zwischen Moscau und Tartarien.*
Gepiden, *Siebenbürgen.*
Gothus, *Gottländer.*
Gythonen, *Preussen um Dantzig.*

H.

Harier, *Pommern.*
Herulen, *Mecklenburger.*
Hermunduren, *Böhmen und Meissen.*
Hilvionen, *in der Grafschafft Schwerin.*
Hialier.
Hunnien, *an Muscowitischen Grentzen entsprossenes Volck.*

L.

Lingobarder, *Märcker, so in Lombardien in Italien sich gesetzet.*
Lingonier, *Mecklenburger in Wahren.*
Lingen, *Märcker der Grafschafft Lindau.*
Liger, *Schlesier.*
Lemovier, *Liefländer.*
Lutatier, *Stargarder.*

M.

Marcomannen, *Wahren.*
Matthiacer, *aus Niederland.*
Menepier, *Jülicher.*
Merinen, *Flandern.*

N.

Necicer, *Littauer.*
Noricer, *Norweger und Ober-Berger.*

O.

Obetriten, *Mecklenburger.*
Ostrogothen, *die aus Russen herkommende und nach den Morgen sich verfügende Gothen, wie denn die Wester-Gothen, so sich gegen Abend verfüget.*

P.

Pannonier, *Ungern.*
Pauciner, *sind mit den Bastarnen eines Volcks und Ursprungs gewesen.*
Polaber, *Nieder-Sachsen.*
Procust.

Q.

Quaden, *haben anfangs zwischen Böhmen und der Donau ihren Sitz gehabt.*

R.

Rhetarier, *Mecklenburger um Malchin.*
Rheten, *Graubünder.*
Roxolaner, *Reussen.*
Rugier, *Rügianer.*

S.

Salaten, *Francken.*
Salier, *Francken.*
Saraben, *Meißner.*
Sarmaten, *Pohlen.*
Schlaven, *Pohlen, bißweilen auch die daran grentzende Völcker.*
Scyten, *Tartarn.*
Scyrer, *Gothen, so aus Reussen ihren Ursprung haben, itzo Steyermärcker.*
Sedinen, *Stettiner.*
Sicambern, *Geldern.*
Sicobaten.
Sigipeden, *Siebenbürgen.*
Subatiker.
Susipeden, *Siebenbürgen.*

T.

Tenckteren, *die des Orts am Rhein nach Cölln gewohnet.*
Theipalen, *Thüringer.*
Toderanes, *Märcker bey Havelberg.*
Tubanten, *die oberwerts Lübs gewohnet.*
Tunger, *Brabander und Lütticher.*
Turcilinger, *Düringer, so mit den Gothen aus Reussen ihre Ankunfft haben.*
Tyle, *Ißland.*

V.

Vaginen, *Holsteiner.*
Vagionen, *um Worms bürtig.*
Vandalen, *Wenden, wovon das 12te Capitel des ersten Buchs zu besehen.*
Vanisken, Varisier, *Voigtländer.*
Varinen, *Pommern, so der Orten nach Stettin gewohnet.*
Ubier, *um Cölln wohnende.*
Veen, *Wester-Gothen.*
Velataber, *Norweger, von welchen die Frantzosen in Normandie entsprossen.*
Veneten, *Pommern.*
Victriolen, *Thüringer.*
Vindeli, Vindelier, *bey der Oder wohnende Schwaben.*
Visi-Gothen, *Wester-Gothen, wovon oben bey Oster Goth.*
Vitunger, *Reussen.*
Vividaner, *Preussen um Dantzig.*
Usipeden, *haben die Oerter nach Franckfurth am Mayn bewohnet.*

Wagrier,

W.

Wagrier, *Holsteiner.*

Die Wagri *haben gewohnet oberhalb dem Wasser Trave, da jetzo das Bischoffthum Lübeck ist.*

Die Circipœni *haben gewohnet in dem Strich da Greifswalde, Wolgast und Sunden liegt.*

Die Polabi *haben gewohnet in dem Bischoffthum Ratzeburg.*

Die Obotriten *haben gewohnet, da etzo Mecklenburg ist.*

Die Kissini *haben gewohnet oberhalb der Lebusiorum, an der Pommerschen und Mecklenburgschen Grentze, disseit dem Poenis oder Peen genannt.*

Die Vandali *haben gewohnt zwischen Schwerin und Rostock, von Pommern und der March Brandenburg.*

Die Sarmaten *sind Pohlen gewesen.*

IV.

COMMENTARIOLUS ANNALIUM HERULORUM SIVE MEGAPOLENSIUM SEU DIFFICILIUM AC OBSOLETORUM LOCORUM VERBORUMQUE IN IIS OCCURRENTIUM INTERPRETAMENTUM, SCRIPTUM AB IPSO AUTORE ANNALIUM N. M. T.

VALENTINO STOIENTINIO, EQUESTRIS ORDINIS VIRO ET JURISCONSULTO CLARISSIMO, NICOLAUS MARESCALCUS, THURIUS, S. D. P.

QUum ex *Vangionum* (a) urbe, in qua *Carolus* ille noster, Cæsar Romanus, æstate superiori *Comitia* in Principum delectu amplissimo agebat, tu, *Valentine* doctissime, una cum Duce *Booslavo*, principe *Sidinorum* illustri, & inter Germanos pæne omnes altero veluti Hectore, *Suerinum* redires, forteque ibi fortasse *Herulorum Annales* offenderes, vehementer placere eos tibi, ni fallor, prædicasti, ac magis etiam placituros, si quæ vel in eis recondita, vel subobscura, *commentariolo* illustrarentur. Polliceri me memini epistolio tibi loca nonnulla annotaturum. At libellus ex eo ut video, excrevit. Non enim potui, non viro eleganti, nobili, & antiquitatis universæ observantissimo officio eo, quantulocunque, succenturiari. Quare *scholium hoc*, id est *difficilium interpretamentum*, dicavi tibi, qui inter tuos primatum facile tenes, *Academiæ Gryphosilvianæ* jurisconsultus consultissimus, & Orator inter *Harios*, comprovinciales tuos clarissimus. Sunt vero *Harii Pomerani* illi tui. Tu vero illud natale non furvum a *Stoientinis* majoribus tuis sed illustre acceptum non offucasti usquam, verum illustrius etiam reddidisti, ut si clari etiam non fuissent illi, ut omnino fuere, vel a te initium sumerent nominis, & memoriam. At de hoc alibi pluribus. *Commentarios* eos, quantum potui brevissimos absolvi. *Lanicos* esse volui. Ita faciles concepi, ut infra forte dignitatem, si qua est, meam videantur, nimirum qui linguam, plerumque teutonam admixtam habeant. Pervicit amor tui. Accessi non ostentator, verum ut simplicissimus apertissimusque enarrator. Quur ita? Nempe ut propter me tibi cæteri gratificentur. Autodidactos enim arbitror fore lectores omnes in universum & rei hujusce multo quam facillime eruditiores. Nihil quod *Annalibus* ipsis non reperitur adscivi, nihil omnino obscurum interpolavi. Effugi procul quod *Aurelius* abhorret *Macrobius libro de Somno Scipionis septimo. Nam in re*, inquit, *naturaliter obscura, qui in exponendo plura, quam necesse est. superfundit, addit tenebras, non adimit densitatem.* Verum enim vero antiquis inquies uteris? Veteres in lucem rettuli, veteribus uti necessum, ac antiquis, cæterum non antiquatis, fecique ut eo nomine in veteribus servaretur antiquitas. Vale bellissime, cum *Dorothea*, conjuge tua venustissima, & hæc nostra susque deque ferto, quæ quamvis parva ac minutula, si ad *annales* tamen respexeris, haud ita contemptim accipientur, quum & ad alia pleraque non prorsus inutilia. Datæ ex Museo nostro Rostochiano pridie Calendas Januarias Anno M D X X I.

Quæ a littera A. incipiunt.

A*brones*, delicati.

Abrodieti, vitæ molliusculæ, molliculi, *Verzogen Leute.*

Accanum, urbs *Cilicum*, sive terra fatalis, nunc *Cæsarea* Romanis.

Acratoposia, potus meraces Regum, Principum, aut divitum solennitas, qua pocula varia adponuntur.

Adephagus, vorator, Teutonis, *ein Schwelger, ein Schnurer.*

Adiopi.

(a) *Wormaciensium.*

Adiopi, sine Rege, Principe, aut Domino, quique pro arbitrio suo vivunt. Diopi vero Reges sunt *Aeschylo*.
Adjurati, devoti. Adjuratissimi, devotissimi. Devovere vero est sese rei cuipiam dedere.
Aduatici, Gallorum populus, qui nunc vulgo Hannonii, Teutonis *Hongauer*.
Alani, olim erant, ubi nunc Poloni, pauloque etiam in Alanos montes remoti, Teutonis *Alaner*, qui vagi cum Gotis, Goti Alanis in Hispania nomen dedere, qui Romanis Tarraconensis, Teutonis *Chatelonier*.
Albanactum, regnum unum Brittannorum, sive Albiorum, vulgo *Scotia*. Teutonis *Schotland*.
Alissus, urbs Megapolensium, autore Cl. *Ptolomæo*, quæ vulgo *Parchunum*, ab idolo, quod ibi quondam colebatur, Teutonis *Parcheym*.
Alites, interranea producta, populus Thuriorum, cujus meminit Apollinaris Sidonius, Teutonis *Harzlender*, *Hainliter*.
Ammapolis, urbs *Digulonum*, hoc est *Orfaciorum*, a Jove nomen sortita, quem *Caroli* illius *magni* tempestate ibi colebant, a qua re vulgo *Hamburgium*, quam urbem Cl. Ptolomæus *Trævam* nuncupat, a qua *Trævatii*, *Ammopolitani*, *Hamburgenses*.
Andria, sunt *Sysitia*, ac *phiditia*, hoc est *Commessationes*, aut eorum loca, ac conventus in quibus epulatores ac potores conveniunt, & ubi voluptas præcipue notorie celebratur. Sunt vero *Andria* peculiariter *viriles sodalitates*, *quibus sympostis græcari ac pergræcari viri solent*, a Cretensibus instituta; *Minoe* Rege in *Creta* & ante in Italia ab *Enotriorum* Rege, quorum meminit *Aristoteles libro Politicorum septimo*. Unde *Andronitis* apud Reges & Principes locus ille, in quo viri ac non fœminæ sessitant. Teutonis *ein Ritterstube*. *Phiditia* vero peculiaria sunt Spartanorum, hoc est Lacedæmoniorum, Teutonis *Zunffischutzung*.
Angrivarii, inter Rhenum ac Visurgim, ducatus olim celeberrimus Saxonum, Teutonis *Engern*. Nunc sæpe pro Istevonibus omnibus, hoc est *Westphalis* accipiuntur.
Annales, libelli, quibus annorum singulorum acta gestave comprehenduntur, quemadmodum *ephemerides dierum singulorum*, quo nomine Romanis quod barbaris *Almanachum*. At *calendarium* mensium singulorum acta tenet, ut est autor etiam *Scævola*, juris consultus, *libro digestorum de Statii Liberis*. Sed & *Annæus Seneca*. *Calendarium*, inquit, *fit ex Domino procurator*.
Anteri, pars Thracum.
Antes, & *Antlii*, populus Pomeranorum antiquus, teste *Jornande ad Castalium*, quorum urbs *Antlium*, Teutoniæ, *Angelbeym*.
Aordus, nomen apud Vandalos proprium, cujus loco nosterculi, *Ordo*.
Apastia, jejunium.
Apheteria, machinæ omnes generatim ad obsidendas urbes.
Aquægraniæ, a *Grano* sunt *Neronis* germano nuncupatæ, qui loco eo forte fortuna balneas calidas repperit, a quibus thermis grammaticarii Aquisgranum nuncuparunt, quæ Cl. *Ptolomæo Vegerra*.
Arbonichii, Hessorum populus, qui a quercubus Saronici, vulgo *Eichfeldenses*, quorum *Tudrostadium*.
Argyrocopium, locus, in quo *numi* cunduntur, *gazophylacium*, *ærarium*, *corbona*.
Ascanii, principes perinde veteres Germanorum, ab *Ascanio Aneæ* filio nomen sortiti, qui Teutonis *die Fürsten von Anhald*, quorum urbes *Ascanium*, teutonice *Asthersleben*, ac Cervesium *Cerbest*.
Asciæ, sunt runcinæ, aut ungulæ illæ, quibus malefactoribus carnes a corpore diripiuntur, id quod Florens *Tertullianus* annotavit.
Asotiæ, sunt voracitates.
Asotus, ventricosus, *ein Fettbauch*.
Asylum, domus libertatis, profugium, securitas.
Attalonica, vestimenta pretiosa, ab *Attalo* Pergami rege.
Atuatici, sunt *Brabantici*, quorum *Atuantum* apud Cl. *Ptolomeum*, quod *Antwerpia*.
Athloii, athletæ præmium, Teutonis *Verdienst*, *roem*, *dange*.
Atrebates, inter Gallos, vulgo *Picardi*.
Avares, populus olim Pannonum, hoc est Hungarorum, qui inter *Bojoarios* nunc, ac vulgo *Bavari*. Bavari vero *Bojoarii* sunt dicendi, Teutonis *Beiern*, Norici *Oberbeiern* oder *Norcaver*.
Autorgus, qui per sese cuncta agit, ac disponit.
Axiologus, in quo autoritas complurima.

B.

Babylon, urbs una *Ægypti*, quæ & *Memphis*, nunc *Alcayrum*. Altera Assyriorum.
Batavus, vulgo *Hollandinus*, cujus populi meminere *Cornelius Tacitus*, *Lucanus*, *Martialis*, ac alii.
Bagnisus, fluvius, qui ambit a latero uno *Laconios*, hoc est *Lubecanos*, Teutonis *die Wagnitz*
Belga, est Urbs, quæ *Treviris*, Treveri vero sunt, qui circumcirca habitant.
Belus, Januæ limen, aut liminare, cui contrarium superliminare.
Bardi, populus proxime Megapolenses, *Bardirer*, quorum caput *Sumonia*.
Bastarnæ, ultra Pannones incolunt, Teutonis, *Dussern*.
Betica, olim *Ilipula* nunc *Granata*, regnum Hispaniarum unum.
Bethasii, sunt *Trajectenses* superiores, Teutonis *Mastrichter*. Nam inferiores *Utrechter* dicuntur.
Bissaltæ, sive bissultæ, ut appellant nonnulli, inter Sarmatas, Teutonis *Feiltartern*, quorum meminit *Vergilius libro Georgico tertio*:

Bissaltæ quo more leves, acerque Gelonus
Quum fugat in Rhodopen, aut in deserta Gothorum.
Et Lac concretum cum sanguine potat equino.

Blenni, stulti, mori, fatui.

Boarda, machina ad demoliendos muros, *eine Büchse*.
Brephotrophium, locus, in quo pueri expofititii aluntur. Nam βρέφος puer est. Quare legendum *brephotropheum* non *brephotrophium*.
Bructeri sunt Borussi, *Cl. Ptolomaeo*, qui nosterculis *Pruteni*, vel *Prussi*, qui & *Chamgardi*, ac *Chuni*, a quibus *Chunibergium*; quod *mons regius* a Cosmographistis.
Brunopolis, a *Ptolomaeo Tulisurgium*, Teutonis, *Brunswig*.
Brysani, sunt Brandenburgenses Marcomannorum, quorum urbs *Bryza*, annalibus Vandalicis.
Bryzanova, Megapolensium. *Neu-Brandenburg*
Bucephalus, caput tauri, *Ochsenkopff*, insigne ducum Megapolensium.
Butes, amasius Veneris, e quibus prognatus *Erix*.

C.

Caibi, pars Sarmatarum.
Calastri, pueri illi, qui voculis concinunt variis, nosterculis *Figuristae*.
Calliopedes, eruditi, scioli, qui ipsos se prae scientia admirantur.
Canonium, collegium canonicorum, quod a grammatistariis *Ecclesia collegiata*. At plurative *canonia* sunt navium pavimenta superiora, quae cataphractae & catastromata ac σάθμιδες.
Carnificina, locus torturae, aut tortura ipsa.
Catharmata sunt expiationes, expurgationes.
Catischi Catti sunt, vulgo *Lusatii*, *Lusenitzer*. At a Chattis gentes multae Germanorum nomen traxere.
Causam ex vinculis dicere, est confiteri in tormentis.
Centrones, sunt convitiatores.
Chatti, nunc Lusatii.
Chauci, qui & *Caici*, nonnullis *Chaibi*, populus Saxonum, inter Visurgim & Rhenum, Teutonis *Stichtgenosen*.
Cherusci, nunc *Schlesitae*.
Choraules, inter musicos, *Schalmeier*.
Chunii, Apollinari Sidonico Bructeri, vulgo *Pruteni*, *Ptolomaeo* Borussi.
Cilicia est provincia Solymarum. At Sicilia Italiae.
Cimber est Danus, *ein Deenmergeer*, testibus autoribus plurimis.
Cimbrica Chersonesus, est peninsula Digulonum. Nam Diguloni sunt Cl. *Ptolomaeo Otfatii*, qui a Barbaris immutatis literis *Olsatii*, annalibus Vandalicis *Vagiri*, quorum urbs antiquissima *Colonia antiqua*, vulgo *Aldenburgium*, ubi quondam *episcopatus*, nunc *Comitatus* insignis.
Cimmerii Maeotici, inter Sarmatas, ubi & Getae sive Goti quondam, a quibus *Cimmeriae tenebrae* divo *Hieronymo*.
Circipoeni, populus Megapolensium, qui secundum Poenum fluvium accolunt.
Cissinum, vicus Megapolensium, haud ita procul *Rostochio*, qui Teutonis *Chissin*. Nam qui nunc *Rostochienses*, ante *Cissini*, hoc est *Chissines* nuncupabantur.
Clostra, loca in hastiludiis, ut appellitant, quae clathris includuntur.
Cocytia, festa ac ceremoniae *Bonae deae*, a *Cocyci ave*, quae *cuculus*, quasi *festa Majalia*, de quibus *Flaccus Horatius* Epod. XVII. In ultus ut tu riseris Cocytia (Cotyttia) Vulgata, sacrum liberi Cupidinis?
Codanus, sinus maris Balthici, teste *Plinio*, a quo *Codanavia urbs*, quae barbasculis *Hafnia*, Teutonis, *Coppenhagen*, caput Danorum.
Colancorum, apud *Ptolomaeum*, urbs Megapolensium, quae vulgo *Fredelandia*.
Colbasium, atrium monachorum inter Pomeranos, *Colbaz*.
Coluces, sunt adulatores.
Crepundia, sunt fasciolae, & alia, quibus in cunabulis obligantur infantes. Unde *egredi crepundiis*, est exire infantiae tempus.
Cryptoporticus, cryptae, loca subterranea, Teutonis *eine Crofft*, *Krufft*.
Cterismata, parentationes, Teutonis *Begängniss*, sacra mortuorum, e quibus enata nonae, tricontadae, tricesimae.
Cystoboci, Alanorum populus, juxta *Gylthones*, qui & *Costobaci* aut *Costobaces*, inter Sarmatas sive Polonos, ut est autor *Ammianus Marcellinus libro XXII.* a quo non dissentit *Julius Capitolinus in Pio*. Sed nec *Eutropius*. Cl. *Ptolomaeus* juxta Sidones collocat. Gepidas recte nuncupaverimus, quorum *Gepudium* olim, nunc *Sepusium*, inversis literis *Siebenburge*, *Heptapyrgi*, qui & *Metanastae*. *Ptolomaeo*, *Virgilio Iaziges*.

D.

Dacum, cosmographistae esse volunt, qui *Cimber* sive *Danus*, quum sit *Dacus Valachus*, *Dacia Valachia*, juxta Pannonas hoc est *Hungaros*. Danus vero a *M. Antonio Sabellico* Danus dicitur, in *Enneadibus*.
Diadema, fascia candida loco coronae, inventum Liberi, quam Reges in capitibus, stulti nunc & amatorculi in cruribus portant.
Diagramma, datio, quae imponitur civibus, aut rusticis, veluti in *jure civili Angariae* ac *perangariae*, Teutonis *Landsture*. *Bern.*
Differtum, plenum, autoribus; Oratio, *Floro*. At *sufferta* interfusa, illustrata, ut est testis *Seneca libro quaestionum naturalium primo*.

E.

Edituus, sive aeditimus, *custos* templi, qui ab officio aeramenti, hoc est campanae *eromentotriba*, barbasculis *campanator*, qui *basilicanus* quoque dici solet. Sed & aeditui monachi olim Custodes, quorum meminit *Oscus vetes decimo*. Et aeditui ejus, inquit, super eum exultaverunt. *Lyranus* nigros eos religiosos fuisse scribit.
Eramentum vero non campana tantum, sed mundus ille domesticus ex aere, qui lucet & tinnit, quemadmodum apud Evangelistas de manuum lotione in tralatione vera scribitur.
Eltena, fluvius Megapolensium, Teutonice *de Eldenau*.
Emortualis dies, quo quis moritur.
Epinitium, victoriale.
Erophthalmismus, spectaculum, quo ludi spectantur.

Expiare, purgare.
Extorris, exul.

F.

Faldera, urbs Danorum, inter quos & Suecos oceani media, quæ vulgo *Barnholm*. Est & alia Otfaciorum, quæ ab illa cepit, quæ *Niyemunster*: Et quoniam de Holmo diximus, est *Holmus* sinus oceani, qui & fundus & Danis ac finitimis, *Sund*. Inde & *Stockholmus* urbs Suecorum oceani, qui *Sueden*.
Fasti sunt libri, in quibus *nomina sanctorum* scribuntur, at *Fastis divorum adscribi*, est in numerum Deorum referri.
Fercula, non cibaria, sed missus, sive transitus regum ad popinam, quibus a discophoris afferuntur, multæ simul patinæ, cibis differtæ. *Ferculo* igitur *primo*, id est missu primo. Inde pro curribus apud *Salomonem*, qui ferculū dicitur ex lignis cedrinis fecisse.
Flavium, civitatula Megapolensis. *Plau*.
Fecialis, nuncius regum, qui barbaris *Heroldus*, parcefantus.
Frequentes, multi, a quo frequens auditorium, plenum Scholasticulis.

G.

Gabaliones, popellus Megapolensium in saltibus, qui Teutonice *Gabelheider*.
Gabrita, sylvæ Hercyniæ pars, Teutonis *der Bömerwaldt*.
Gadebusum, civitatula Megapolensium, *Gadebusch*.
Geenna, sine h littera scribendum est. Est vero *Geenna* locus proxime Solymas, in quo idolum quondam *Baal* percolebatur in pede montis, qui *Mora*. *Siloë* ibi fluit, planitiem rigans, valle, nemoribus & delitiis volupe, quo loci immolare hostias, incendere holocaustomata, idolis Gentilitas solebat, a quare *Geennon*, vallis *Filiorum Ennon*, ut testantur *Paralipomena*. *libri Regum*, ac divus etiam *Hieremias*. Comminatur enim Deus locum sese completurum cadaveribus, ut non sit amplius *Tophet* & *Baal*, sed *polyandrium*, hoc est cœmeterium, ubi æstus & frigus habitent. Sic loco dein deserto *Geenna* infernus creditus.
Gelatopæi, mimi illi, qui de ridiculis ad cachinnum concitant. *Gelas* enim risus est, a quo *Agelastus*, qui raro ridet.
Gelonus, Tractatus est, autore *Virgilio Plinioque*.
Gentilis duo significat. Eum, qui in fide majorum persistit, qui ethnicus, Teutonis *ein Ungläubiger*, *ein Heyde*, pro quo barbasculi paganum accipiunt, quum sit paganus Villanus, rusticus. Est enim pagus, vicus. Præterea gentilis familiæ ejusdem ac juris.
Getæ, populus inter Sarmatas. At quum de Danis loquimur, tunc e Cimbrorum sunt numero, Teutonice *Gythlender*, quemadmodum Gotus *ein Gotlander*.
Gliscerum, adipatum, salinare; at de conviviis elegantius dicitur, ac cibis & cænis ac prandiolis.
Gryphosilvia, urbs Hariorum, hoc est *Pomeranorum*, quæ Cl. *Ptolomæo* ὑρίτιον, *Virutium*, ubi Gymnasium publicum, quod nosterculis *Gryphswaldia*.
Gynecæum, mulierum apud divites conclave, Teutonis *ein Frauenzimmer*, quarum mulierum ancillulæ, pedissequæ, climacides, lampadophoræ, vestispices & aliæ.

H.

Hamippi, sunt equites prodromi, qui & philochori *Suidæ*, Teutonis *Fordrebrer*. Pedites praterea cum equitibus dispositi, ut sunt testes *Thucydides* & *Xenophon*. At quemadmodum *Hamippi* de equitibus primi in equitando, sic de peditibus antesignani, & primipili dicuntur, *Fürgenger*.
Harii sunt *Tacito Cornelio Pomerani*, qui & *Venetes*, autore eodem.
Herоum, monumentum elatum, autoribus *Pausania, Thucydide, Stephano Byzantio*, ac etiam *Plinio* nostro.
Herula, arx munitissima, olim *Werla*, cujus tantum extat area, ab *Herulis* condita, regibus famatissimis, haud ita procul Rhostochio. Et inter Herulos olim, *veteres* ac *novi* fuere. Veterum memoria apud Romanos nota, neoterorum non supra annos quadringentos, qui ex *Obetritis*, hoc est *Megapolensibus*, sic volebant in posteritatem veteris nobilitatis nominari, pro quo titulo Megapolenses se se *Vandalorum principes* prætitulant.
Heruli, populus, qui inter Germanos vetustissimos apud autores priscos magna in celebratione, vulgo quondam *Werli*, mutate H. litera in V. duplum, qui etiamnum *Verlenses* dicuntur, olim & *Obotritæ*, nunc *Megapolenses*.
*Ilial*i, populus Borussorum, qui *Gleisarii*, ubi invenitur *electrum*, quod *glessum* sive *hialum*, hoc est vitrum.
Higmophylax, custos carceris, teste *Calisthene*.
Hilivones, populus Megapolensium, comitatus nunc *Suerineus*. Ac urbis *Suerini* pars etiamnum *Scilvones* a barbaris, Teutonice *die Schilfe*.
Holosericæ, vestes ex toto solove serico, autore *Lampridio*.
Hoplomachus. armatus pugnans, magister armorum, Teutonis *ein Rostemeister*, *Harnischmeister*, quem cecinit *Martialis*:
Hoplomachus nunc es, fueras opthalmicus antè.
Horcus, jusjurandum, infernus.
Hyperbolus, lapis, qui summergendorum cervicibus adalligatur, teste *Aristophane*. Est & ager, creditoribus obnoxius, lapidis aut columnæ inditio, cui diversum, ἄστικτον *astictum*.

I.

Icrum, patibulum, quo sontes nunc, olim Martyres excruciabantur, cujus meminit *Thucydides*. Romanici *ad chordas* appellitant, latine *surrectum tabulatum*.
Ilium, arx Megapolensium, haud procul Visinaria, Teutonice *Ilow*.
Illyris, *Illyria*, *Illyricum* est Sclavonia nunc, juxta *Venetos*.
Imponere, est decipere.
Impostores, deceptores,
Impostura, deceptio.

Justa,

Justa, adverbium, pro *pariter*.

L.

Lamyrus, loquax, garrulus, facetus, comis, rythmis ludens, Teutonis *ein Lotterer*.

Latonia, lingua Siculorum *carcer*.

Lea, urbs Megapolensium, *die Lau*.

Lemovii, Tacito Cornelio, qui Levonii, Barbaris Livonienses, Teutonis *Ifländer*, proxime Bructeros. Eosdem *Plinius* Hellleviones & Effluos nuncupat, quorum *Rigia* caput.

Leontium, civitas Megapolensium olim, in Albis littore, nunc Marcomanni, hoc est Marchionis, Teutonis *Lentz*.

Leucoparyphus, vestibus vilibus indutus. At *holoporphyrus*, vestibus optimis ornatus. Quare de *Antipatro Alexander*: Extra leucopariphus, intra holoporphyrus, quemadmodum in *Evangelio* Jesus: *Qui veniunt*, inquit, *in vestibus ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces*. Sunt vero *Paryphi* virgæ in tunicis virgatis purpureæ.

Lingobardus, latinius haud dubie ex antiquitate, quam Longobardus, Teutonis *ein Lombardier*, vel *aus Lombardeyen*.

Lingones, populus Megapolensium, qui ab urbe Varno nomen nunc tenet, hoc est Varnenses. Teutonis *die von Waren*.

Linoges, populus Marcomannarum, ac comitatus quidem, Teutonis, *die von Lindau*, qui & Rupinenses, *die von Repin*.

Lirimiris, civitatula apud *Ptolomæum*, in confinio Saxoniæ inferioris, haud procul Luconiis, Teutonice *Molen*.

Lituus, *ein Zincke*. musicum Instrumentum recurvum, olim bellicum, *ein Heer-Horn*.

Luconii sunt *Lubecenses*, quæ urbs in Annalibus & alia nomina habet.

Lutetii. populus hic Megapolensium, qui vulgo *Stargardi*. At Lutetia urbs Gallorum prima, quæ *Parrhisius*, aut potius *Parrhisiorum*.

M.

Magale, domuncula, gurgustium, gurgustiolum pastoris, quemadmodum *mapale* piscatorum.

Majoma, Romana olim festivitas, qua mense Majo in urbem Hostiam maritimam itabant frequentes, inter aquas voluptatibus incumbentes, quam rem sustulit *Anastasius* Imperator ut & annotata a Divo *Justiniano Codice libro XI*. At libris omnibus fere male legitur. Sunt ergo *Majuma* festa *Majalia*, Teutonice *Mayen-Fest*. Comes inde *Majumor*, *ein Mayengraffe*, is qui præest solennitati.

Marionis, urbs Megapolensium, autore *Ptolomæo*, quæ *Suerinum*; Dicitur autem Marionis altera. Nam Marionis prima est *Luneburgum*, teste *Ptolomæo* eodem.

Massagitæ, sunt etiam *Masonitæ*, inter Sarmatas, Teutonis *Masaner*. At Massagitæ alii sunt, illis remotiores.

Massilia, urbs Galliæ, ubi Gymnasium litterarum quondam græcorum celeberrimum, quo mittere pueros suos etiam Romani solebant, quæ urbs adeo evasit clara, ut in regnum abierit. Teutonis *das Reich von Marsilien*. Unde *Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.* de a Cosmographistis perperam Marsilia etiamnum dicitur.

Mattiaci, vulgo *Selandini*, Teutonis *Seland*, juxta Batavos.

Mausoleum, sepulchrum elegantius ac regium, quale *Mausolo* facit *Arthemisia*, conjunx gratissima, unum inter septem mundi miracula. Unde *Mausoleum Christi*, sepulchrum Dominicum.

Maza panis rigidus, biscoctum, Autore *Aristophano*, Teutonice *Zwieback*. Farina item oleo & aqua permixta, ut ait *Suidas*, addito plerumque lacte. *Amazones* ergo pro pauperibus accipiuntur, quasi non habentes *mazam*, hoc est, panem delicatum, ut interpretatur *Eustachius Homericus*. Lacertis enim & testudinibus vesci consuevere, a quare Sauromatides, quos quoniam conculcant pedibus, *Sauropatides* dicuntur.

Megapolis, urbs Megapolensium, olim maxima, nunc desolata, quæ nosterculis *Magnapolis*, a qua & *Magnopolenses Principes* appellant, qui Megapolenses sunt nominitandi, vulgo *Mechelburgenses*.

Menapii sunt Juliacenses, inter Agrippinam & Aquasgranas, Teutonis *Jülicher*.

Molesta, instrumentum, aut tunica sulphurata, qua induuntur sontes, quum ad quæstionem vocantur, ut fateantur crimina. Meminere *Seneca* & *Titus Lucretius*

Carcer & horribilis de saxo jactus eorum,
Verbera, Carnifices, robur, pix, lamina tædæ.

Monumentum, aliud est quam sepulchrum. Nam monumentum memoriæ causa in posterum proditur, ut ait *Florentius*, Jurisconsultus, quod tunc fit sepulchrum, cum corpus vel reliquiæ inferuntur. Erant vero olim *Monumenta in campo*. Nam & *Ulpianus* juris consultus pœna aureorum XL. mulctandos censuit, qui in urbe sepulchrum fecissent.

Moschi, populus Sarmatarum, qui & *Roxalani*, quibus *Mithridates* olim rex imperitavit, vulgo *Moscobitæ*, aut etiam Mosovitæ, Teutonice *Moscobiter oder Russen*. Constant vero Moschi tribus populis, qui *Colechi*, *Iberes*, *Albani*

Mosynocei sunt, qui in arcibus incubant, tuba canentes, & signa dantes, Teutonice *Hussmänner. Turner*. Cæterum *mosyni* sunt turres, teste *Apollodoro*, ac domus etiam ligneæ in campis ad speculandum. Teutonis *die Warten*.

Monspessulanus, urbs Galliarum, quæ *Ptolomæo* Agatopolis, Teutonis *Monpelier*.

Mystile, panis ille, qui pinsitur canibus; Panes vero illi latine *ponicæ* appellantur, e furfure plerumque teste *Festo Pompejo*.

N.

Nearus, populus Sarmatarum, qui a barbasculis *Lituanus*. Habitant proxime Slavos, qui sunt Poloni, sub quorum Rege nunc agunt. Teutonis *Littawer*.

Nevulus, fluvius Megapolensium, prope Gustroinos, Teutonice, *die Nevel*.

Norici, Germanorum duplices. Nam Norici, Ocea-

Oceani appellantur *Norwegen*. At Norici in Germania superiore *Oberbeiern*, Bojarii superiores, vel *Norcaver*.

O.

Obetritæ nomen erat Ducum Megapolensium, quum Reges adhuc essent. Teutonis *die Künige der Obetriten*, quod secundum etymon græcum *die bunte Rotte, oder Garde*.

Oceanus Cimbricus, est mare Balthicum, sive *Baltheatum*, aut oceanus Baltheatus; a cinguli similitudine. Teutonis *der Balth. Plinius Accianum* appellat vagum & diffusum, mari nusquam simile.

Oporophylatium, locus aut cella, in qua reservantur poma.

Oporotheca vero loca, ubi fructus omnes tales reconduntur.

Ostrogotus, Gotus ad orientem incolens. Teutonis, *ein Ostergote*, sicut ad occasum Vesegotus, *ein Westergote*.

P.

Palare est verbum militare, quod de exercitu dicitur, quum sine ordine it. Dispalari vero est dispergi.

Palinodiam canere, revocare errorem, autore *Divo Hieronymo ad Pammachium* & Marcellum.

Pandesia, convivium ingens, adipale, ganeatum, glisætum, saliare.

Panici, sunt terrores in bello repentini, veluti Italis *la arma*, Teutonis *Lerman, lermen*.

Panicum, inter legumina, autore *Turannio*, e quo fit habita, lacte aut aqua mixta. Est vero panicum inter agros Vandalicos, frequens, & inter halicarios, loco milii. Teutonis *Buchweide*.

Pancratiastes, qui cæteros omnes in ludo vincit, quo verbo utitur *Quintilianus libro Institutionum secundo*, teutonice *der den obersten Danck verdient*.

Pantomimi omnium imitatores, aut effictores, qualis olim sub *Domitiano* Cæsare *Paris*, cujus meminit *Juvenalis* Satyrographus. *Pantomimorum* vero meminere *Julianus*, jurisconsultus *in lege: Si Libertus, Digestis, de operis libertorum, & lex quarta Codicis de spectaculis, libro XI. Plinius. Cæcilius in Panegyrico, Suetonius in Caligula*.

Pansagia & *Panoplia*, armaturæ ratio aut disciplina, lustratio armorum, Teutonis *Heerschau*.

Parentationes, κατεγισματα, Teutonis *Begängniß der Todten*.

Parietenæ, muri antiqui.

Parthenopolis, Ptolomæo Mævium, vulgo *Magdeburgum*. metropolis Saxonum.

Patagiata, vestimenta sunt aurea, Teutonis *Guldenstucke Cicero ad Tyronem libro Epistolarum XVI*. sed & *Assessor* dicitur.

Pedum, baculus pastoralis ac scipio. Nam & Virgilius in Bucolicis cecinit:

At tu sume pedum, quod quum me sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, & erat tum dignus amari
Formosum paribus nodis atque ære Menalca.

Penthatlus, genus Ludorum quinque, quorum meminit *Paulus* jurisconsultus *lege secunda Digestis de Aleæ usu*. Ludorum præterea eorum meminere *Plinius, Propertius, Gellius, Macrobius*. Sed & ludos eos *Simonides* poëta versibus cecinit græcis, qui civitate Romana sic donati:

Cum disci jactu, saltus pedis, impetus hastæ,
Atque pale, & cursus, studium fuit omnibus unum
Athletæ vero & pyctæ nominantur.

Pœnus, fluvius Megapolensium, annalibus Vandalicis perperam paniis, Teutonice *die Peyn*, qui oritur, supra Malachinum.

Peribolum, septum, delubrum. Sunt enim *peribola* septa illa, quæ arboribus olim & sepibus circumdata, in quibus idola colebant, quæ loca & luci, qualem *Virgilius* cecinit.

Peripetasmata, sunt tapetia, stromata, peristromata, in templis aut ædibus circa lectos, Teutonice *Umhang*.

Phalacri, calvi, recalvaculi, cani.

Phalanti, quoque calvastri, capite cano.

Pharus, facula quæ λαμπτηρα græcis, per quam navigantibus mari signa dant ex turribus.

Phelomata, fraudes, doli, vafricitiæ, deceptiones, autore *Antiphonte*.

Polymitæ, vestes aut tunicæ versicolores, quæ nunc dicolores, nunc tricolores, pentacolores ac etiam polycolores, quales apud *Fl. Vopiscum*, & libro *Geneseos septimo* memorantur, ubi fratres *Josephum* leguntur nudasse tunica talari & polymita.

Polytelæ prodigi, qui multa profundunt, Teutonis, *Prasser*. At *enteles*, deparcus, Teutonis *ein Hund*.

Præfectus prætorio, vulgo Mareschalcus, unus ex Electoribus, Saxonum semper Dux.

Præstigiatores, qui visum decipiunt, Teutonicè *Gauckler*.

Praga, caput Bojemorum, *Ptolomæo* Casurgis.

Prolabi, pars Megapolensium, nunc *Raceburgenses*.

Proselytus, advena, a moribus gentilitiis ad legem Christianam tractus.

Psaltriæ, mulieres quæ ad lyram canunt, aut psalterio, Teutonice *Lyrerischen*.

Psephisma, Statutum, reformatio. Sunt & *Saphismata* stigmata fronti inusta, autore *Aeliano*, qualis Athenis noctua.

Pueri, patrini ac matrini, quorum vivunt adhuc parentes, teste *Macrobio*, quibus contrarii *pupilli, orphani*.

Pylorus. Custos portæ, forium præfectus, ostiarius. Nam pylora est ostiaria, Teutonis, *Portener*.

Q.

Quæstor imperii est archicamerarius, qualis Marcomannus.

R.

Rebellio, Urbs Megapolensium prope Flavium, Teutonice *Robel*.

Reposcones, rebelles, mali.

Rhadegasus, idolum Vandalorum, *Rhadagast*.

Rhetarii, annalibus Vandalicis populus Megapolensium, ubi nunc *Malachinum*.

Rudimen-

Rudimenta militiæ deponere, armis melius insuescere. Si crudimentum litterarum deponere, pro quo nosterculi dicunt, volo deponere, aut deposui, errore manifestario, aut beaninum deposui. Deponere ergo rudimenta litterarum, est studia meliora sub Autodocto sequi.

S.

Sacellanus, capellanus, ut dicunt grammatistarii, quum sit capella, capra parva, facellum vero templum parvum. Nam & *Virgilius in Bucolicis*.

- - Sed faciles nymphæ risere facello.

Salacii, Francones Germanorum, qui Franciones elegantius, quam Francones, nimirum a *Francione* rege dicti. Cæsari Tectosages, Teutonis *Francken*.

Salosevicus, urbs Olfaciorum, Teutonis *Schlesevig*, quæ & Idibum, Hadobothum, Sævifcus.

Salutigeruli, nuncii dominarum, ac renuntii, teste *Plauto*. Tales faciunt aquariolos, pararenchosque, qui Teutonis *Hanreygen*. At jure feudorum cucurbitatores activi sunt, sicut illi passivi, Teutonice *die Hanreygen machen*; Nam cucurbitare verbum est juris ejus.

Sanctaria, sunt scrinia secretiora, quæ & aporeta.

Sargatii, populus Megapolensium, qui & Stargatii ac Stargardi. Nam Stargardia ducatus illorum est, *Stargarditer*. At lingua Vandalica Stargardia *Altenburgium*.

Sarmata, plerumque pro Polono, quia Rex illorum terræ Sarmaticæ multum tenet.

Scandinavia, barbasculis *Scandia*, & *Schona*, insula Danorum.

Schœnobatæ, funo ambulantes, *die auf dem Seile gehen*.

Scolium, canticun convivale. At *Scholium* interpretatio difficilium. Inde Scholiographi, Scholiastæ, talium Paraphrastæ.

Scyrus, Insula, quam cecinit *Virgilius*: Armiger Antomedon, una omnis Scyria pubes Est & *Scyrus* sepulchrum *Homeri in Aegeo*.

Seperastra, instrumenta puerilia, quibus ludunt, quo fit, ut illis pueritia significetur.

Sepulchrum, tunc fit, quum sunt facta justa. Vel quum corpus infertur, aut reliquiæ. At Romanis mos erat corpora comburere; quo innuebant vehiculo igneo animum abire in astra, qui solus in nobis Divinus. Nam sic corpus, quia terrenum, in cinere subsideret. Unde illud: *Memento quia cinis es & in cinerem reverteris*.

Sicambri, vulgo *Gelri*, Sicambria, Gelria.

Sidini, autore *Ptolomæo* sunt, qui nunc vulgo *Stetini*, a quo Ducatus Teutonis *die Stetiner*, quo inscribitur Dux inclytus Pomeranorum.

Sigipedes, sunt Susipedes, autoribus *Julio Capitolino*, in vita *Antonini* pii, *Orosio libro VI.* Tribellio. Teutonis *Siebenbürger*.

Sirrum, fossa subterranea, cuniculi cryptæ, unde ire & exire elanculum arces possumus. At *M. Varro* sirros vocat excavationes ad frumentorum semina.

Siva, Deo Vandalorum Venus ipsa: Colebant illam Polabi cum primis & Heruli, a qua dea civitatula, quam tunc *Sivam*, nunc *Suam* appellant, supra Rostochium.

Sonticus, morbus, gravis morbus & sontica tabes.

Sorabi, vulgo *Misenenses*, ab urbe *Misena*. Dicti vero ante *Sorabi* ab urbe antiquissima, quæ *Sorabum*, Teutonis *Czorbieg*, in Albis littore, a regione Cervesiorum.

Stermatæ, item nullo ore, nullis naribus.

Suevus, fluvius Marcomannarum, autore *Ptolomæo*, qui barbasculis *Sprevus*, Teutonis, *die Sprehe*. Berolinum ac Coloniam dirimens.

Sympinum, vas vinarium, cyatho simile aut calici, quo utimur in sacris, ut quondam *Numa Pompilius*, quem cecinit Satyrographus *Juvenalis*.

Et quis tunc hominum contemptor Numinis aut quis
Sympinum ridere Numæ, nigrumque catinum.

T.

Tanais, fluvius Scytharum a Riphæis montibus ortus. Asiam ab Europa dirimit, in Pontum fluens.

Tethradistes, semper laboriosus.

Tetra, urbs Megapolensium, Teutonis *Tetran*.

Thitumeri, ex *Ptolomæi* appendice, sunt qui perperam a gloriosulis indigenis *theomatari* appellantur, ac *dimartii*, quasi dii quibus melius profecto, ut se homines quam Deos recenserent. Teutonis *Ditmersen*, insula Saxonum.

Thrombi, guttæ sanguinis concreti, quales nostri Salvatoris.

Thuringi varia habent nomina apud antiquos. Dicuntur enim *Thurii*, teste *Donato Acciolo*, *Tyrigetæ*, *Theophali*, *Chatti*, *Victaoli* & *Plinio* etiam *Cimbri mediterranei*, Teutonis *Duringen*.

Thymelici, saltatores, Teutonis *Dümler*.

Thynnus, piscis magnus, Teutonice, *ein Thinne*, a quo jure civili *thinnoscopium*.

Todera, urbs Marcomannarum, annalibus Vandalicis, vulgo *Havelbergium*. Unde Toderani antique *Havelbergenses*.

Trabea, vestis Consularis, senatoria, nunc & doctoralis, cujus meminit *Macrobius*, *Gellius*, *Plinius*.

Travus, fluvius Luconiorum, Teutonice *die Trave*, a quo *Travemunda*, civitatula Oceanitima, *Tramynde* Teutonis.

Trecinus, quæsticulus, lucrum parvum, cui contrarium quæstus uber, teste *Varrone*

Tributum Cæsaris, urbs Pomeranorum, quæ Teutonis *Trebesesz*, a servato olim ibi tributo.

Tricæ, sunt fraudes, tendiculæ, laqueus, decipulæ.

Trivonaria, vestes prætenues, forenses, tricliniariæ, cotidianæ.

Tibi serviat ultima Tyle.

Tulisurgium, urbs Saxonum teste *Ptolomæo*, quæ vulgo *Brunopolis* & *Vicus brunonis*, Teutonis, *Brunswige*.

Tyle, insula oceani, a Cosmographistis *Islandia*, de qua *Virgilius*:

Tychophylaces, custodes murorum, teste *Julio Polluce*:

Tullentius, fluvius Megapolensium, Teutonis *die Tollentz*, juxta *Brandoburgium.*
Tullianum, olim carcer Romanus *Tullii Hostilii*, nunc ubique, ut est autor *Apulejus.*
Tympanotribæ, Teutonice *Paucken-oder Trommelschläger.* Fiebant olim ex ære, nunc e corio plerumque, quod instrumentum buccinum, & ceryx.

V.

Vagirus, annalibus Vandalicis, olfacius, hoc est *ein Holstätter.*
Vandalus, cis Vindum incolit, *ein Wende*, Sclavus ultra, qui Polonus.
Vangiones, sunt Wormacienses, juxta Nemetes, hoc est, *Spirenses Rheni.*
Varna, fluvius Megapolensium, Teutonice, *die Warne*, a quo *Warnemunda*, civitatula, quæ *Warnemynde.*
Velatabi, piratæ olim ex Noricis oceani, e quibus Normannorum in Gallia origo.
Vesulus, mons Italiæ, e quo oritur Padus, in Lingonum finibus, hoc est, *Florentinorum.*
Veredarii, nuncii Italici, Teutonis, *Postbaden*, velocissimi, equos mutantes.
Vesus, pro Vesegato, *ein Westergott.*
Victaoli, sunt *Thuringi*, teste *Eutropio*, & Piratæ quoque.
Vicus bardorum, sive *Bardoropolis*, urbs Saxonum antiquissima, ubi Episcopatus temporibus *Petri*, Teutonice *Berderwic.*
Vindeli, qui & *Vindelici*, qui ad Vindum incolunt, hoc est *Oderam fluvium*, qui Cosmographistis cœcutientibus Viadrus. Et sic Vindelici duplices teste *Plinio Oderer und Hoichschwaben.*
Vistula, fluvius Bructerorum. Gythonium præterfluit, hoc est *Dantiscum.* Sunt etiam Gythones Dantisci, teste *Cornelio Tacito:* Fluvius vero ille est *Justillus* ac *Gutallus*, cujus *Pomponius Mela* meminit.
Vitugi, Roxalani, *Russi.*
Vividarii, sunt qui Gythones Borussorum, Teutonice, *Danzger.*
Ungula, tormentum, quo sontibus carnes exungulantur, testibus *Cypriano, Eusebio, Tertulliano.*
Volones, qui sponte sequuntur, quales servi bello Punico secundo, teste *Macrobio.* Hodie Volontairs.

ΤΕΛΟΣ.

V.

SEBASTIANI BACMEISTERI, V. D. M. CONTINUATIO ANNALIUM HERULORUM AC VANDALORUM.

LIBER OCTAVUS.

Cap. I.

De Henrico Pacifico, Duce Megapolæo.

Describturus ego vitam & res gestas Serenissimorum Ducum Megapolensium, Principum vetustæ gentis HENETÆ, Comitum Suerini, Terrarum Rotzstockii & Stargardiæ Dynastarum, atque ex summo eoque submisso valde amore & veneratione humillima Familiæ hujus Regiæ ac Potentissimæ, (cujus in terris & Academia per duo fere secula majores mei vixere) multi jugæ eruditionis ac singularis prudentiæ, deque universo Ducatu Megapolitano immortaliter meriti Viri, Dn. NICOLAI MARESCHALCI, Thurii, Cancellarii Mecklenburgici Magnifici, ANNALES HERULORUM ac VANDALORUM inde ad nostram ætatem nunc iterum continuaturus; post pertractatam hactenus *ultimo in capite Libri præcedentis septimi* ab ipso *Mareschalco*, Ducis HENRICI cognomento PACIFICI, *pueritiam, adolescentiam, partemque juventutis maximam:* Abs hujus nunc Principis incomparabilis *ætate media*, in qua vetustissimus noster Historiographus substitit, initium igitur ut faciam, & telam inceptam ad ejus usque senectutem ac reliquum vitæ tempus, ulterius pertexam, & Historiæ Ordo, temporis item & instituti nostri ratio requirit. HENRICUS itaque hic Pacificus, *Magni* Filius, Suerini Anno 1479. 5. Nonar. Maji natus, Ducatum Megapolitanum cum Fratre ALBERTO feliciter gubernavit, multasque res domi forisque præclare gessit ad annum usque Christi 1521. qui in ANNALIBUS *Mareschalci* est ultimus, *Henrici* vero Principis quadragesimus secundus, & Ducatui huic Megapolensi non sine laude eximia præfuerat annos septem & decem. Omnia sub illo jam erant pacata; Bellum biennale cum Lubicensibus cœptum, jam dudum sopitum (an. sc. 1508.) erat. (*a*) Ipse *Henricus* abnegata Religione Pontificia, eaq; ex maxima Principatus sui parte exstirpata, veram de Deo doctrinam assumpserat, (*b*) cum demortua uxore prima *Ursula* Marchiaca anno 1511. die 18. Octob. ad secunda jam transierat vota, sibique *Helenam, Philippi* Electoris Palatini Filiam jam inde ab anno 1513. Wismariæ associaverat, (*c*) quando adhuc cum illa in suavi vivens conjugio tres ex Ea liberos, Philip-

(*a*) Chytræus Chron. Saxon. Lib. VI. p. 168. Edit. Lips. in Fol. de an. 1593. an. sc. 1508. art.
(*b*) Idem Chronic. Saxon. Lib. XIII. p. 379. Andr. Mylii f. Calovii Chron. Duc. Megapol.
(*c*) Theatr. Genet. Henningii.

Philippum anno 1514. natum, post Patrem anno 1557. die 3. Febr. vitam perpetuo cœlibatu foventem finivit, ac 3. Calend. Januar. Doberani sepultum, *Margaretham*, Duci Münsterbergensi *Henrico*, & *Catharinam* Duci Lignicensi *Friderico* Juniori nuptas suscepit. (*d*) *Helena* autem hæc *Henrici* conjux secunda anno post natum Christum millesimo supra quingentos vigesimo quarto vitam cum morte commutavit, sepulchrumque suum accepit Suerini in Sacrario Sanctissimi Cruoris (*des heil. Bluts Capellen*) cujus Epitaphium a mœstissimo conjuge orichalco insculptum, ipsi post Altare ibidem erectum, (*e*) sequens conspicitur:

Alta Palatinis HELENAM me Norica Lustra
Duci Obotriteo sors voluere Thoro.
Quod poteram feci, juverunt plurima Parcæ
Præstabunt Proles quæque negata mihi.
Proles, quam Juvenem charo commendo Marito
Migratam superis. Lector Amice Vale.

Henricus sic viduam vitam ad usque annum 1551. ætatis vero septuagesimum secundum agens, ut postea dicam, etsi turbulentissimis istis Germaniæ temporibus, bella sæpius moverentur, & multi otium ei inviderent, plurimi etiam ad societatem armorum invitarent, admiranda tamen sapientia, & animi magnitudine post bellum Lubicense, semper pacem Ecclesiis ac Politiis salutarem conservavit, ac singulari diligentia cavit, ne quo bello suæ gentes affligerentur: ratione & consilio vim hostilem sine civium cæde repressit, subditorum vitæ & pecuniis pepercit, nullis se infidis hominum conjunctionibus implicuit, ne ex sociorum voluntate pendens, alienorum erratorum pœnas lueret. Inprimis autem ipsi præcipua tum gloria Dei ejusque verbi cura erat, quippe veram de vero Deo doctrinam in ditione sua jam susceptam ulterius propagari & dilatari omnem movit lapidem: nec pro parte felicitatis suæ minima reputavit, quod ipso clavum Reipublicæ gubernante lux Evangelii hactenus tenebris Scholasticis mirum quantum obfuscata, *Martini Lutheri* opera affulgere inciperet, & celebre illud Fidei Evangelicæ Symbolum, quod *Augustanam Confessionem* vocant, *Carolo V.* Imperatori anno 1530. in frequentissimo omnium Ordinum Imperii consessu exhibitum fuisset, sicque jam toti orbi Christiano innotuisset; hinc ipse etiam relicta idololatria Romana, omni diligentia, studio ac labore Ecclesias suæ Ditionis recte institui curavit; blasphemos & idololatricos cultus primum Suerini in Templo Cathedrali anno 1532. (*f*) (Diœcesin namque Suerinensem pro Filio *Magno* sedis illius Episcopo Postulato, sed adhuc minorenni, Pater administrabat) & anno 1533. Gustrovii, ubi Aulæ ipsius sedes erat, in Templo Parochiali, sustulit, successu primum parum felici, ignorantium aut pertinacium multitudine, quibus poterant, viribus resistente, donec tandem M. *Gerhardus Oemichius* Theologus suo tempore summus, Suerino Gustroviam missus suada sua, prudentia atque dexteritate, ita populum flexit, ut, licet furias spirarent adversarii cucullati, non tamen impedire valerent, quo minus *Omichius Templi Parochialis Præpositus primus Evangelicus* crearetur, atque Ecclesiarum per Terram Mecklenburgicam Superintendens. Doctrinam hinc piam, & in sacris literis fundatam doceri; Ecclesias anno 1534. & rursus anno 1541. inspici, in Ministrorum Verbi doctrinam & vitam inquiri, & *Ordinem Ceremoniarum piarum & a Papicolarum fecibus purgatarum, Libro certo comprehensum edi & in Ecclesiis servari jussit*, atque ut una vera & consentiens docentium vox in Ecclesiis & Scholis audiretur, labore & conatu laudabili & memoria dignissimo, quantum potuit, effecit Dux *Henricus* vere pientissimus. Anno 1536. certe statutum cum animo habuerat ac deliberatum *Henricus* Dux laudatissimus, una cum aliis Imperii Romano-Germanici Proceribus ac Civitatibus, *Fœdus* sic dictum *Smalcaldicum* simul inire, viresque suas cum Electore Saxoniæ, suo ex Sorore Nepote, *Johanne illo Friderico* conjungere. jamque in eo erat, ut equo insidere, ac loco & die constituto comparere vellet, nisi Cancellarius ejus *Caspar a Schonaich* dissensu suo ac perpetuis suis & seriis dehortationibus Principis hujus animum sic mutasset, ut, ægre quamvis, domi tamen manserit, hincque etiam iram Cæsaris, ac devastationem terrarum suarum a Cæsarianis militibus, qui post captum Electorem illum Saxoniæ *Johannem Fridericum Magnanimum*, ejus postea Electoratum aliasque ipsi confœderatas Provincias ac Status qui Smalcaldiæ convenerant, ad Albim usque depopulaverant valde, penitusque exhauserant, evitaverit. (*g*) Cæterum *Henricus* noster docentes in Ecclesia Evangelicos Ministros non ipse solum studiose audivit, sed & libros Apostolorum & Prophetarum eorumque eruditas explicationes avidissime legit atque relegit. (*h*) Quo pietatis zelo Princeps inclytus tantum profecit, ut facili negotio & vero judicio Doctrinam cœlestem veram a Catholico-Romanorum falsa secernere posset, ac suo hinc jure *Fautoris ac Propagatoris verbi & cultus divini nomen* posteritati seræ post se reliquerit. In agnita autem hac veritate & fide, Dux noster longe incomparabilis constanter perseveravit, ad *Scripturam S.* velut *Gubernaculum*, omnibus imperii sui consiliis & actionibus præfecit, eamque veluti *ancharam sacram* in omnibus periculis esse duxit. (*i*) Mortuo Fratre *Alberto* initio anni 1547. instinctu Filii sui *Magni* Episcopi Suerinensis simul & Cancellarii Academiæ Rostock. (k) cum ejus Filio & in Provincia regenda reliquaque hæreditate universa successore, *Johanne Alberto*, communi consilio ac opera curam restaurandæ Academiæ Roztockianæ propemodum collapsæ, accitis ex Wittenbergensi Academia M. *Davide Chytræo*, Theologo postea & Historico incomparabili,

(*d*) Theatr. Geneth. Henningii.
(*e*) Calovii f. Andreæ Mylii Chronic. Duc. Megap.
(*f*) Chron. Sverin. Heder.
(*g*) Calov. f. Andreæ Mylii Chron. Duc. Megapol. Chytræus Chron. Saxon. L. XIV. p. 424. edit. Lipf. in Fol.
(*h*) Chytræus in Vita Henrici, p. 106.
(*i*) Idem pag. 107.
(*k*) pag. 109.

parabili, & ex aula Filii *Magni* jam defuncti Præceptore *Arnoldo Burenio* Philosopho & Oratore disertissimo graviter suscepit. Ita etiam in Religionis negotio Dux noster cum laudato jam suo ex Fratre Nepote *Johanne Alberto* non quievit prius, quam sublatum fuisset, quicquid sufflaminaret adhuc Evangelii in Ducatu ejus vix renati cursum; anno itaque 1550. Sternebergæ indictus fuit *Provincialis Conventus*, in quo collatis cum universa Nobilitate & omnibus Reipubl. ordinibus consiliis, de abrogandis penitus Ceremoniis Papalibus deque propaganda Evangelii puritate per universum Ducatum serio capita contulerunt ac transegerunt. (*b*) Tandem *Henricus* noster ætate jam confectus, annum cum ageret septuagesimum secundum, spe ditionum suarum Heredis procreandi, quippe Filium *Magnum* præstanti ingenio, sapientia, eruditione, doctrina, virtute & pietate eximia Principem, superiore anno amiserat; (*b*) *Philippus* vero ab Electore Palatino *Philippo*, Avo materno appellatus adhuc superstes, mente ægra, imbecilla & non constante, regendis aliis idoneus haud erat; Tertiam sibi anno 1551. associavit uxorem *Ursulam*, Ducis Saxoniæ inferioris Lawenburgensis *Magni* Filiam, *Francisci* germanam. Ast paucos menses post die quidem 6. Febr. anno 1552. elatus est *Henricus*, ætatis septuagesimo tertio, (*c*) postquam annos octo & quadraginta Patriam sapienter, feliciter & quiete regnasset, & Justitiæ ac Pacis publicæ custos fidelis ac felicissimus fuisset, in consiliis dandis sapiens, in constituendis officiis parcus & providus, erga subditos suos tam clemens ac benevolus, ut quotidie bihorium legaverit ad audiendas uniuscujusque eorum querelas, litesque exortas decidendas atque relicta *Ursula* conjuge vidua, sed nulla ex ea sobole, post diuturnum, uti jam dictum est, & ad Augustæi Regni annos accedens regimen pie Suerini decessit, votique sic sui omnino particeps factus est. Qui enim sibi assidue tranquillam & beatam senectutem cum Rege *Davide* a Deo exoptasset, inprimis autem *e Ps LXXI. commat. 9. 18. ne in canitie sua unquam desereretur*, sæpe sæpius orasset, id ipsum etiam exoravit a Deo suo, placidissimum namque vitæ exitum nactus est. Funus ei postea factum est Suerini in Templo Cathedrali die 13. Febr. quod Dux *Johannes Albertus* ex Fratre *Alberto* Nepos, Principibus humandis primum destinavit, atque tunc ei ultima verba facere jussus est præclarum illud Germaniæ lumen *David Chytræus*, (*d*) tum adhuc admodum juvenis, annum vix XXII. ætatis excessus Academiæ Rostochianæ noviter Professor a piissime defuncto *Henrico* Duce constitutus, oratione tam eleganti tamque concinna atque ornata, ut omnium oculos in se commoverit, & *Johannes* inprimis *Albertus*, Princeps major natu, qui nunc ditionem & reliquam hæreditatem universam occupaverat, literarum Doctorumque longe amantissimus, audito hoc funebri sermone, statim suscipere & in deliciis, quoad vixit, habere *Chytræum* cœperit. Eundem honorem ac subjectissimum animi obsequium, oratione etiam eleganti funebri mortuo *Henrico* tunc quoque exhibuit *Arnoldus Burenius*, quam vero ob raucedinem tunc sibi molestam publice recitare Roztockii haud potuit, ambæ tamen typis descriptæ prostant. *Janus Bocerus* Poëta doctus & elegans, atque in Academia Roztockiensi postea ordinarius Poëseos Professor famosissimus, in *Libris suis, quos de Origine & Rebus gestis Ducum Mecklenburgensium* nitidissimis versibus conscripsit, tale Elogium *Henrico* nostro *Pacifico* erexit.

Utilior Princeps HENRICUS ad otia pacis,
Quam fera Vesani Martis ad arma fuit.
Attamen ut patrios defendere cogitur agros,
Audaci gessit bella secunda manu.
Agmina collatis stravit Luconia signis,
Vertit & in tristes tecta, domosque rogos.
Dum Parchentinis & prælia miscuit agris,
Agricolæ versas ingemuere casas.
Strenuus & primæ miles sub flore juventæ,
Dive tuo fuerat *Carole* notus Avo.
Mox ubi claudebant violentum vincula Janum.
Et viguit patrio falciger orbe DEUS.
Pacifer hic dictus, patrias feliciter urbes,
Ac usus magna dexteritate regit.
Quicquid & Annorum longo conciderat usu,
Erigit, & solito rursus honore novat;
Et claris patrias ornavit moribus urbes,
Ejecitque suo dogmata falsa solo.
Dumque supervacuos non suevit perdere sumptus,
Ampla, satis censu divite, regna tulit.
Nec cultu, nimium, nitida vel veste superba,
Ejus frugalis, Aula decensque fuit.
Ursula, Marchiadum præstans huic sanguine Conjux,
Dotibus innumeris prædita, nupta fuit.
Inclyta quæ cunctas superavit Fœmina laudes,
Et soror eximio Præsule digna fuit.
Præsule cui celebres tribuit Germania laudes,
Publica dum mollis commoda pacis agit.
Quem Mogus dudum crudeli funere raptum,
Ingemuit mœstis obstupefactus aquis.
Occubuit cano præstans HENRICUS in ævo,
Deflet adhuc illum patria terra Ducem.

Visitur adhuc Epitaphium HENRICO nostro a *Johanne Alberto*, suo ex Fratre Nepote, ipsi in Templo Cathedrali Suerinensi erectum sequens.

DEO OPT. MAX.

Optimo Principi HENRICO *Magni* Filio, Duci Megapol. veræ Religionis, sanctæ Justitiæ & diuturnæ Pacis custodi *Johann Albertus*, Dux Megapol. Patruo suo Charissimo ac bene merito, memoriæ posuit.

V. A

(*a*) Idem Chytr. in orat. funebr, sæpius cit. p. 111.
(*b*) Chytr. chron. Saxon, p. 494.
(*c*) Theatr. Geneth. Henning. Chytr. chron. Saxon. Lib. XVII. p. 507. Edit. sc. Lipsi. in Fol.
(*d*) Idem ibid. p. 507. 508.

V. A. LXXIII. D. S.
Obiit Suer. VIII. Id. Febr.
Anno MDLII.

Henrico prognatus Avo *Magnoque* Parente,
Hic situs Henricus condita membra tegit.
Qui bonitate sua, & meritis linguaque senili,
Nestor erat Patriæ Duxque Paterque suæ.
Nestore quin melior pietate, & pacis amore,
Nunc ergo æternæ gaudia pacis habet.

Est & Epitaphium a *Johanne Posselio* Seniore compositum sequens. (*a*)

Epitaphium Henrici Ducis Megapolensis &c. qui decessit Anno 1552. die 6. Februarii.

Τύμβος ὅδ' ΕΝΡΙΚΟΥ πέλεται Ἄρχοντος ἀγαυοῦ,
Τῆς γαίας μεγάλην ἣν καλέουσι πόλιν
Ὅς γ' Ἐνετῶν καὶ Σφαιρίνων ἅμα Ῥοστοχίωντε
Σταργαρδῶν δὲ πατὴρ ἤπιος ἦεν ὁμῶς.
Ὧν ἄρα τεσσαράκοντα ἔτη καὶ ὀκτὼ ἀνάσσων,
Πόλλ' ἐτέλεσσε Θεῷ, πολλά τε δεκτὰ βροτοῖς.
Καὶ γὰρ εὐαγγελίοιο φάος γνοὺς αὐτὸς ἀληθές.
Τίμησεν κραδίῃ τὸν Θεὸν εὐσεβέϊ.
Καὶ λαοῖσιν ἑοῖσι γέρας πόρε τοῦτο μέγιστον,
Εἰλικρινῆ διδαχὴν θεσπεσίοιο λόγου:
Ἥν γε προφῆται ἀεὶ καὶ Ἀπόστολοι, ἠδὲ καὶ αὐτὸς
Ἀΐδιος υἱὸς πρὶν ἐδίδαξε πατρός.
Τῇ πίστει μουνῇ σωθῆναι ἀλιτρὸν ἐόντα
Καὶ τόνδ' ἐν πίστει ἔργα δίκαια τελεῖν.
Καὶ γὰρ ἅμ' ἀνθρώποισι Θεῷ καὶ ἔργα ἀρέσκει,
Τὸν διὰ μουνογενῆ Χριστὸν ἄνακτα μόνον.
Τοὔνεκα Ῥωμαίου ἀπάτας φύγεν Ἀρχιερῆος
Ὅς μὲν ἀναγκάζει ψεύδεα λυγρὰ σέβειν.
Νῦν τ' ἐν Τριδέντῳ Σύνοδον συνάγειρε κακόφρων
Αὐτὰ λυμαίνουσαν δόγματα σεμνὰ Θεοῦ.
Τῷ δὲ Θεοῦ λαῷ πόλεμον καὶ κῆρα φέρουσαν,
Ὅς μὲν ἀκίβδηλον ῥῆμα Θεοῖο φιλεῖ.
Ὧν γε ὁμῶς Ἄρχων πασῶν ἀμέλησεν ἀπειλῶν
Ὑψίστῳ κρατεροῦς καὶ προσέμενε Θεῷ
Καὶ ἅμα τὴν Βίβλον φύγεν ἣ τε μεταξὺ καλεῖται
Ὥσπερ ἀληθείας δυσσεβέεσσι φθοράν.
Ἠδ' ἔθρεψε Σχολαῖς ἱερῶν παιδεύματα μουσῶν,
Ἀμφιπόλους ἀρετῆς θεσπεσίοιο λόγου.
Ὧν διὰ χρὴ διδαχὴν σπείρεσθ' ἐς ἀπείρονα γαῖαν,
Καὶ μεταπεμφθῆναι ὀψιγόνοισι φίλοις.
Ἔνθε ὅλῃ ζωῇ σοφὸς ἦν μάλα καὶ μεγάθυμος
Εἰρήνης τε φύλαξ, ἠδὲ δικαιοσύνης.
Δόξα σοὶ ὦ ὕψιστε πατὴρ τοίοσγε διδόντι
Ἡγεμόνας ἐλίας ὄργανα λαμπρὰ τεοῦ.

Cap. II.

De Magno, Duce Megapolæo.

Magnus, *Henrici Pacifici* Filius natus est Stargardiæ anno millesimo quingentesimo, nono, 4. Calend. Julii, ipso die *Ulrici*, matre quidem *Ursula*, Electoris Brandenburg. *Johannis* III. Filia, *Henrici* conjuge prima. Puer septem annorum sc. 1516. jam postulatus fuit *Episcopus Suerinensis* (*b*) sed *Henricus* Parens Filio adhuc minorenni *Collegio Canonicorum* Juramentum præstitit, & administrationem Episcopatus ad annum usque ætatis *Magni* vigesimum tertium in se recepit. Majorennis factus *Magnus*, ipse reiterato Juramento, in realem Diœceseos Possessionem solenniter introductus, *Episcopus* proclamatus & confirmatus est. Hic Princeps ob insignem eruditionem merito magni faciendus, in tenera sua ætate literis optime imbutus, a *Conrado Pegelio* & *Arnoldo*, ab oppidulo quidem nativitatis suæ agri Angrivariorum more tunc recepto, Buren, *Burenio*, vero tamen gentis suæ nomine *Farvel* dicto, (utrisque postea Professoribus Academiæ Roztockiensis, qui posterior laudes quoque Episcopi *Magni* in funere ejus enarravit) Latinam & Græcam linguam exacte didicit. In exarandis Epistolis Latinis ita promptus, ut ultra *centum Epistolas varii generis* in adolescentia sua ad Ducem & studiorum suorum quondam Formatorem charissimum, *Conradum* illum *Pegelium* nitidissimo stili acumine & sua manu scriptas dederit. (*c*) Oratore autem ei haud opus erat, cum in hoc genere ipse quoque plurimum valeret, ac festinanter, quasi parvis momentis orationem elegantem & conscripserit, & ex tempore consulto dixerit. Ita namque anno 1530. in Comitiis Augustanis, nomine Statuum Evangelicorum coram Cæsare *Carolo* V. & Rege *Ferdinando* inque cæterorum Imperii Principum corona, publice ac memoriter recitavit Orationem & latino & germanico idiomate tanta oris & ingenii commendatione, ut Cæsar non admiraretur modo, sed & eandem postea repetendam cuperet, eique pulvinar holosericum juberet substerni, quo genubus inniteretur commodius. (*d*) Tertio autem anno post adhuc adolescens, Vinariæ, quo præsente Amitino, *Johanne Friderico* Saxoniæ Electore, in cujus Aula tunc temporis vivebat, Legatos Pontificis *Clementis* VII. & *Caroli* V. Cæsaris, qui tunc utriusque deliberationes de Synodo congreganda ad laudatum Electorem, & reliquos Imperii Status deferre volebant, oratione concinna latina mense Julio anno 1533. excepit, (*e*) hinc etiam jure meritoque illa ætate *Principum eruditorum facile princeps* habitus fuit, quemque propterea *David* ille *Chytræus* alibi *Principem* omnium, qui eo tempore *in Germania* vixerunt, *Literatissimum* appellavit. Quanti & hunc Principem fecerit *Philippus Melanchton*, communis ille Germaniæ Præceptor, satis declarat ipsius ad eundem data Epistola (*f*). Pietatis præterea Doctrinæ ac Religionis studio inprimis excelluit *Magnus* noster, (*g*) multoque superior fuit *Johanne* illo *Theologo* Duce Mecklenburgensi, *Knese Janeke* vulgo per ignominiam dicto, decimo loco in familia eum antecedenti, utpote Tritavi sui Paterni *Alberti* I. ProAvo, quem Parisiis *insignibus Doctorum Theolo-*

(*a*) Scrip. Acad. Rozst. Publ. p. 386. b. seq.
(*b*) Theatrum Geneth. Henningii. Chron. Duc. Meg. Calovii f. Mylii.
(*c*) Chytræus in Oratione funebri in *Elisabetham* prius *Magni* hujus, post *Ulrici* Ducis Mecklenb. Conjugem habuit. Calovii f. Mylii Chron. Duc. Megap.
(*d*) Chemnitius Epitome Genealogico Historica.
(*e*) Chytræi Chron. Saxon. Lib. XIII. p. 398.
(*f*) Melanchth. Epist. a Peucero edit. p. 169.
(*g*) Chytræus in Oratione funebri, Elisabethæ conjugi Magni, dein & Ulrici anno 1586. d. 23. Nov Gustrov. habita.

gie ornatum esse, (*h*) Marescalcus noster supra annotatum reliquit. (*i*) Magno etiam hunc *Magnum* Principem Emendationis Ecclesiasticæ studio flagrasse, præsertim in Diœcesi, cui Episcopus præerat Suerinensi, ita ut Amitini sui *Johannis Friderici Magnanimi* Electoris Saxoniæ consilium anno 1538. propterea imploraverit, Illustris *Seckendorffius* testatur. (*k*) Quamvis autem summopere amaverit juveritque purioris Doctrinæ Professionem, noluit tamen in Episcopatum illum suum Suerinensem, renitentibus Canonicis, eam per vim introduci, quod jure jurando esset adstrictus, ut Jura & Privilegia ordinis illius sarta tecta conservaret. (*l*) Quam religiosus insuper *Magnus* noster erga Parentes, quos debito amore & honore prosecutus est, fuerit, satis declarat Optimi Parentis Elogium, quod Filio mortuo tempore Funeris tribuit. Conquestus enim est *Henricus* Parens non sine summo animi dolore, *se amisisse Filium, a quo nulla re unquam esset offensus.* (*m*) Cumque ipsi tanquam *Episcopo Suerinensi* ex Literis Papalibus Martini V. s. *Bulla Fundationis Academiæ Roztockiensis*, *Cancellarii* quoque officium ac Dignitas Academiæ Roztockiensis simul adjuncta fuerit, cujus quidem a fundatione, *Magnificentissimus Academiæ* illius *Cancellarius ordine XI.* extitit, summo hinc amore ac propensione clementissimo suæ Potestati Episcopali subjectam Academiam istam Roztockianam, quoad vixit, semper quoque amplexus est, quam suo tempore fere collapsam, ac Professoribus vel penitus desolatam, a studiorum suorum ac Morum Formatoribus *Pegelio* & *Burenio* cum inaudivisset Noster, statim omni cogitatione curaque in eam rationem incubuit, quo pristinum celebritatis decorem ea iterum adipisceretur. Unde Serenissimum Parentem HENRICUM potissimum instigavit, ut una secum & Patrueli suo *Johanne Alberto* Duce Mecklenb. Restaurationem Academiæ istius susciperent, de cujus tamen Restaurationis negotio feliciter peracto pluribus egimus in *Antiquitatibus nostris Roztochiensibus s. de Urbis & Academiæ Roztockiensis Historia* (*n*) propediem Deo annuente edenda. Cæterum *Magnus* noster, inter Episcopos Suerinenses, quorum a prima illorum constitutione A. Christi 1160. ad annum 1516. quo ipse Episcopali dignitate ornatus, XXXI. scil. secundum computationem M. *Bernhardi Hederici*, *Chronici Suerinensis Auctoris*, qui a *Bennone* initium facit Episcoporum Suerinensium; rectius tamen secundum *Crantzium* & *Chytræum*, qui *primum Suerinensis Diœcesis Episcopum* numerant *Johannem Scotum*, petente S. *Gotschalco*, Vandalicæ Gentis Principe Christiano, ab *Alberto* Archiepiscopo Bremensi, Imperatore *Henrico* IV. regnante, in urbe tunc ampla & copiosa Mecklenburg an. 1062. Episcopum constitutum, cui die 10. Nov. anno 1066. a Vandalis crudeliter necato, post LXXXIV annos sub *Conrado* III. Imperatore, alterum Episcopum *Eberhardum*, & paulo post tertium Episcopum *Bennonem* s. *Bernonem* successisse, huncque tamen post deletam in Bellis Vandalicis Urbem Meckelnburgam ab *Henrico Leone*, translato ab eo post conditum ibi Templum insigne cathedrale Episcopali sede Suerinam circa annum Ch. 1168. Primum Suerinæ Episcopum fuisse, XXXIII. numerantur. (*o*) Primus omnium fuit, qui Papali jugo a se dejecto, conjugii sociam sibi elegerit (*p*) *Elisabetham*, Regis Daniæ *Friderici* I. & *Sophiæ* Pomeranicæ Filiam, Heroinam virtutibus & ingenio maxime decoratam, qua cum matrimoniale fœdus indissolubile iniit 1543. & quidem conjugium hoc pacatum & tranquillum, sed sterile fuit & infœcundum, atque in septimum tantummodo annum productum: (*q*) Nam cum Justitiam, clementia temperatam, mirifice semper administrasset & omnes boni in Patria, summam de illius pietate, virtute, prudentia, bonitate, justitia, & in literas munificentia, expectationem fovissent; ecce ineunte anno 1550. Calend. Februar. præter omnium opinionem, summo cum Parentis & Serenissimæ conjugis subditorumque omnium dolore & luctu, ante Patrem, Buzovii ex hac vita evocatus est, Doberani apud Majores tumulatus; laudatus oratione, uti jam supra dixi, funebri a Præceptore quondam suo *M. Arnoldo Burenio*. *Johannes Bocerus* (*r*) vocat hunc Principem sui ævi *doctissimum*, & tale ipsi scripsit Epicedium.

Addite Thespiades ferali munera Busto,
  Aonias violas, Aoniasque rosas.
Hic Sacer Antistes, vestri decus ordinis altum,
  Et recubat Patrii gloria prima soli.
Vos primum gelida coluit Dux iste sub arcto,
  Ingenioque gravi contulit omne decus.
Vos unus meritis, & magno vexit honore,
  Spes ingens, vestri præsidiumque chori.
Ergo nec immemores, venturis demite Seclis,
  Laudibus & tantum ferte sub astra Ducem
Inclyta cui virtus, nullis delebile Seclis,
  Et pietas toto nomen in orbe tulit.
Ille suo major succrevit tempore Præsul,
  Deditus ingenuis artibus ille fuit.
Sic unquam nemo studiis addictus honestis
  Pieria tantum cepit ab orce decus.
Quicquid habet Sophiæ cultis gens Itala libris,
  Calluit, illustris Græcia quicquid habet.
Nec rudis æthereæ Princeps fuit iste Mathesis,
  Et Cœli varias noverat ille plagas.
Et vigili caussas scrutatus mente latentes,
  Naturæ prægnans inspiciebat opus.

Civi-

(*h*) Idem Epist. ad Christianum Marchionem Brandenb.
(*i*) Marescalcus Annal. Herul. ac Vandalor. Lib. 5. cap. 1.
(*k*) Seckendorff. Hist. Lutheran. Lib. III. Sect. 17. §. 66. n. 16.
(*l*) Hederici Chron. Suerinens.
(*m*) Burenius Orat funebr. Magno habita.
(*n*) Antiquitat. Rotzstock. s. Histor. de Urbe & Academ. Rotzstock. MSCt. Lib. I. c. IV.
(*o*) Heder. Chron. Suerin. Alberti Cranzii Metropol. Chytræi Metrop. s. continuat. Hist. Metrop. Cranzii.
(*p*) Chron. Ducum Meg. Calov. s. Mylii. Chron. Suerin. Hederici. Chytræus chron. Saxon. Lib. XV. p. 464.
(*q*) Chytr. Chron. Saxon. p. 494.
(*r*) Johannes Bocerus de Origine & Rebus gestis Ducum Megapolensium Lib. III.

Civiles etiam tractavit idoneus artes,
Et fuit ingenio, judicioque potens.
Quinetiam potuit Latio sermone disertus,
Imperii summos sæpe movere Duces.
Illius, ah, Frater ceu pulchros corporis artus,
Munere natura nil renuentis habet.
Sic utinam vivax solerti mente vigeret,
Flecteret & sensus recta Minerva rudes,
At quæ Sors dederit, feliciter exigat annos,
Nempe manent magnos & sua fata Duces
In Patria MAGNUS dum primis concidit annis,
Incusans triplices flevit Apollo DEAS
Et charis, & doctæ flentes exangue sorores,
Funus Acydaliis involuere rosis.
Pegaseique sacros addebant fontis odores,
Livori rabiem denegat ille liquor.

Est & Epitaphium Duci *Magno* nostro Doberani in Templo erectum, quod hoc est:

IN MEMORIAM SEMPITERNAM INCLYTO HEROI DOCTISSIMO, OPTIMOQUE PRINCIPI ET DOMINO, DN. MAGNO DUCI MEGAPOLENSI, HENRICI FILIO, ET SUERINENSI EPISCOPO, QUI ANNO DOMINI MDL. Calend. Febr. BUTZOVII pie obdormivit.

EPITAPHIUM.

Doctrina Proavis, nulli virtute secundus,
Et Megales, Poleos Dux Tumulo hoc tegitur.
Nomine MAGNUS erat, re major at ille futurus,
Improba mors saltem si voluisset, erat.
Acer in asserto constans & pectore verbo,
Et veræ viguit relligionis apex.
Et pudor & probitas & dulcis gratia morum,
Certatim donis hunc poliere suis.
Eloquio *Nestor*, felicis acumine mentis,
Dulichio valuit non minus ille sene.
Imperii proceres facundæ munere linguæ,
Aures & mulsit CAROLE dive tuas.
Judicium, Pietas, & rebus in omnibus ardens
Virtus, & Patriæ constituebat amor.
Illius ex alto Cimbrorum sanguine conjux
Edita, *Friderici* Filia Regis erat.
Quæ MAGNUM, veluti generosum Porcia Brutum
Humectans lacrumis *Elisabetha* suis.
Condidit huc vita functum, cinerique quotannis,
Ut bene sit, votis officiosa rogat.
Illius occasu quantum Meglaburgica damni
Stirps tulit, extincti candida fama docet.
Extremum moriens solum te, Christe, vocabat,
Cujus in optata jam cubat ille sinu.

ELISABETHA, inclyti Danorum Regis *Friderici* piæ memoriæ, Filia, conjugi suo dilectissimo, optimeque merito, in spem futuræ resurrectionis, plena lacrumarum, posuit.

Huic etiam Duci MAGNO sequens Epicedium ab Academia Rotzstochiensi scriptum fuit. (a)

ELEGIA DE MORTE INCLYTI PRINCIPIS, MAGNI, Ducis Megalopyrgensis &c. qui obiit die 28. Januarii Anno 1550.

Balthica Saxonicos spectant ubi littora campos
Ambit & Arctoam flexibus æquor humum.
Albis ad Occiduas, Eoas Trebela ad oras,
Ampla Lycaonii terminat arva soli.
Quæ Ducibus parent præclaris subdita, magno
A Pyrgo quorum est nomen adepta Domus.
Quos genus a priscis constat deducere Cimbris,
Ausonios toties qui petiere Duces.
Imperii placidas ibi nunc moderatur habenas
HENRICUS Patriæ, Marte Togaque Pater.
Cujus fama bonos inter clarissima vivit,
Quo nunc Justitia Principe nemo prior.
Utque refert Pylii venerandos Nestoris annos,
Sic par ingenio consiliisque viget.
Illius ampla etenim memorantur flumina Linguæ,
Et junctum augusta cum gravitate decus.
Fœlicem, si non turbaret pectora luctus,
Jam novus, & premeret justa querela senem:
Immiti natum postquam sibi funere raptum,
Solamen senii luget abesse sui.
Qui MAGNI claris nomen virtutibus æquans,
Summa fuit Patriæ fama decusque suæ.
Cui dabat eximiam vivo sapientia laudem,
Principibus qualis debet inesse bonis.
Cui sua certatim castæ præconia Musæ,
Et Laurum capiti sæpe tulere suam.
Ingenuas etenim doctus bene calluit artes,
Quicquid & in studiis Pallas amare potest.
Nec facunda illi deerat quoque gratia linguæ,
Seu Grajo mallet, seu Latio ore loqui.
Adde quod & studiis jungebat Sacra profanis,
Illius & Pietas pectoris ardor erat.
In Patria spargi, dicebat, semina veræ
Doctrinæ, res est, Principe digna Viro.
Nec vi, sive minis, nec cæde regebat avita
Regna, nec ante æquis legibus arma tulit.
Sed Pietas munus quodcunque domestica poscit,
Civibus id vere præstitit ille suis.
Ergo Patri desiderium pergrande reliquit,
Quem luget charum Nestor ut Antilochum.
Flevit ut Evander tristi Pallanta relatum
Ex pugna. Peleus ceu bonis Æaciden.
Illius Arctoo queritur gens sparsa sub axe.
Stamina posterius non potuisse trahi.
Ipse etiam lacrymis Patriæ jam tristibus auctus
Albis in Arctois plenior errat agris.
Quis præstantis enim non fata queratur adempti
Principis? hic lacrymis quis neget esse locum?
Extinctis Pietas quæ debet, præstat amicis,
Mœret & ad tristes officiosa rogos.
Nec quisquam casus fert hos patienter acerbos,
Pectora ni glacie frigidiora gerat.
At quid corda nimis juvat attenuare dolore,
Questibus aut tandem non posuisse modum?
Assiduis reddi vitæ, spes nulla, querelis
Extinctos magnum judicii ante diem.
Parce piis lacrymis, parce illustrissime Princeps,

(a) Script. Acad. Rotzstoch. Publ. p. m. 383. b. seqq.

Fortiter in luctu disce tenere modum.
Humanæ subeat sortis meminisse, DEUMque,
Ceu fas, non contra fletibus ire velis.
Te potius decuit vatum gaudere periclis
Exemptum, vita jam meliore frui.
Nam si fata pios, post ultima vivere vere,
Inque Beatorum credimus esse sinu.
Jam loca cœlestis Patriæ meliora frequentat
MAGNUS, & in magna pars quotacunque Schola.
Qua Christum fragilis coluit, quem tempore vitæ
Jam præsens Sanctos inter adorat Avos.
Interea tua, ceu debes, spe damna levabis,
Hinc Nati donec fata sequere tui,
Tunc Tibi per sacrum venerandos æthera Reges
Et claros, dabitur, posse videre Duces,
Jessæum nitida vatem spectabis in Aula,
Ante salutiferum plectra movere DEUM.
Pone sequi Regem cernes, qui Idola DEORUM
Serpentisque olim sculptile fregit opus.
Et quos præterea pietatis nomine claros
Non dubia in Superis vivere fama refert.
Quos inter Nati nitida Tibi in Arce recepto
Dulce erit aspectu colloquioque frui.
Ibi JOANNI, cui ceu generosus Achates
Junctus erat, forma splendidiore comes.
Saxonicis placide qui præfuit urbibus olim,
Pacis, & assertæ relligionis amans.
Inde erit affari FRIDERICUM summa voluptas,
Danica cui socero subdita terra fuit.
Prætereo nostri claras Heroidas ævi,
Deque tua, Matrum nomina multa, domo.
Cur nimis ergo juvat lamentis ora rigare?
Luctibus an flecti ferrea fata queunt?
Vota DEO sunt grata magis, magis expetit ille,
Pro lacrymis querulo quas damus ore preces.
CHRISTE pio orbatas, & caro præside gentes,
Ne tamen auxilio destituisse velis.
Da Patriæ Pacem, vindex fera discute bella,
Et mala per celeres publica sparge Notos.
Littore in Arctoo fac parva Ecclesia nidum,
Tempore brumali possit habere suum.
Ne tua Parrhasio Doctrina sepulta sub axe,
Amplius in Patria non Regione sonet.

Cap. III.
De Alberto Pulchro, Duce Megapolæo.

ALBERTUS VI. *Magni* Patruus *Magni* III. Filius & *Henrici Pacifici* germanus, natus Gustrovii anno 1486. ipso die Jacobi, simulque cum Fratre imperium sustinuit (*a*); *Princeps inclytus, pius, prudens, nec tantum illustribus animi dotibus conspicuus, sed & ea corporis proceritate, forma, ac robore, ut nullus in toto imperio ejusdemque Comitiis, quæ frequenter visitare solitus est, heroica corporis majestate augustior ac pulchrior visus sit* (*b*). *Unde* & nomen sortitus est *Formosi*. In imperio Romano tanta insuper ipsius fuit dignitas & autoritas, ut *Carolus V.* Imperator Augustus, aliique Imperii Principes ob singularem ipsi a Deo concessam felicitatem summo etiam amore & benevolentia singulari, Eum sint prosecuti. Qui cum anno 1531. in Coronatione *Ferdinandi I.* Romanorum Regis Aquisgrani ad Imperatoris *Caroli V.* Regisque *Ferdinandi mensam structoris* in se suscepisset *officium, Archi-Structoris*, hinc *Romani* Imperii Titulum, peculiari ipsi dato diplomate a Cæsare Augusto *pro se & suis Successoribus* tunc consecutus est, quod adhuc hodie in Tabulis Archivi publicis Sverini asservatur. Et nostrum quoque *Albertum*, Elector Saxoniæ *Fridericus*, dignitatem Imperatoriam repudians, Collegio Electorali suo voto fertur commendasse. Hic *Albertus*, cum Fratre *Henr. Pacifico* Terras Veterum Herulorum ac Vandalorum conjunctim regens, anno 1509. indulgente Papa Romano, *Monasterium ordinis Franciscanorum* in urbe Gustrovia ad ædem S. crucis exustam, condere cœperunt, quo tanto magis pristinæ religioni suæ restitueretur locus ille, & ne in illa urbe, intra decennium triplici igne vel penitus conflagrata, cleri ibi opibus valentis potestas tacitis incrementis in rei civilis detrimentum augesceret, qui in agris, pratis, hortis, fundisque indigentibus civibus largiter pecuniam collocaverat, Duces nostri severo interdicto anno 1512. prohibuerunt *ne quis clericorum amplius inconsulto vel improbante Senatu Oppidano ullam locaret pecuniam, apud cives in ædibus, agris, pratis, ac hortis, nisi omnis & locatæ sortis & oppositi pignoris jacturam facere vellet*. Quamvis *autem Albertus Dux* communem cum Fratre *Henrico* Terrarum Mecklenburgicarum potestatem ac Jurisdictionem gereret, *Henricus* tamen Frater plurimum Rempublicam universam solus pacate moderatus est, *Alberto* vel semper peregre absente, partim in Aula *Ferdinandi* I. Regis Romanorum, partim etiam in magnorum Principum quæ sequebatur, castris; (*c*) hinc est, quod Fratri etiam *Henrico* fere soli *Reformationis Ecclesiasticæ negotium in Ducatu Mecklenburgensi universo*, curæ cordique fuerit, qui omnes suos industriæ nervos, insigni tamen cum moderatione & prudentia, eo contendit, ut abolitis Pontificiorum dogmatibus sacra a scoriis Traditionum humanarum redderentur perpurgata, ac puriora, atque ad divinæ veritatis amussim exactiora. Qui autem catholicæ Religioni ad ultimum usque vitæ suæ halitum semper addictus erat, Dux *Albertus Pulcher*, non quidem a prudenti, & omni moderatione in Ecclesiis Ducatus universi a Fratre suscepta Reformatione omnino abhorruit, neque censuram Ecclesiasticam a *Luthero* institutam prorsus improbavit, attamen in Gratiam *Ferdinandi Regis*, nonnunquam Fratri meliora jubenti remoram injecit ac impedimento fuit non uno, hinc tardius processerunt omnia Reformationis negotium concernentia, notante hoc illustri *Seckendorffio* (*d*) his quidem in verbis: *In Ducatu*, scribit,

(*a*) Chron. Calovii f. Mylii.
(*b*) Weinrichii Idea Boni Princip. p. 47.
(*c*) Chemnitii Epitome Genealog. Duc. Mecklenb. Latomi Histor. Meckl.
(*d*) Seckend. Hist. Lutheranism. Lib. III. sect. VIII. §. 31. No. 1.

scribit, *Meckleburgensi Henricus Dux Evangelicæ Doctrinæ intentus, ab Alberto Fratre quem Ferdinandus Rex animabat, molestias passus est.* Sacrificuli namque, tenacius erroribus suis inhærentes admoniti & castigati, præsidium sibi quoddam, seu potius Asylum in *Alberto* Duce quæsiverunt ac invenerunt, & inde quasi cornua sumpsere repudiatis sanioribus consiliis. Optimus quidem hic Princeps *Albertus* papissans, alioqui videns meliora probansque, tamen ut ægre faceret *Henrico* præsertim Fratri, nostræ Religioni propensiori, qui a communibus cum Fratre publicis Regiminis negotiis vacuus, potissimum Gustrovii habitare, Aulamque suam administrare solebat, magis Gustroviensibus, quam passim aliis puriorem Evangelii Doctrinam invidit, literisque sæpius ad Senatum Populumque Gustroviensem datis severioribus, vetuit, admitti amplius in Templo, præsertim Parochiali, *Concionatores*, uti vocant *Martinianos*, & abstineri prorsus a rebus istiusmodi novis voluit. Sequentibus ast annis in absentia *Alberti* nostri, qui in militiam profectus erat, Ejus Frater *Henricus Pacificus* tunc quasi solus Reipubl. clavum cum tenebat, Religionis & Reformationis negotium qua Gustrovii, qua etiam in aliis Ducatus hujus locis ac urbibus longe felicius processit, cum nonnulli etiam ex ipso clero Romano illuminati, relicto Papatu, meliorem de se frugem promisissent. Anno 1535. pro liberando *Christierno II.* Daniæ Rege cum *Christophoro* Altenburgensi Comite a Lubicensibus præcipue invitatus, arma sumpsit *Albertus* noster Rotzstockio cum Gynæceo exiguis copiis militaribus adjunctis, Hafniam trajecit, Arcem Regiam obsedit atque occupavit. (*e*) Sed a *Christiano III.* Rege Daniæ nuper electo, gravissima totius Anni obsidione pressus, & a sociis ad *Christianum* deficientibus desertus, annona in urbe adeo deficiente, ut canibus & felibus famem sedare obsessi cogerentur, cum *Christiano* transegit, & in Megapolin rediit. Anno 1525. matrimonii vinculo sibi Berolini associari fecit Conjugem *Annam*, Electoris Marchionis Brandeburgensis *Joachimi I* Filiam, natam 1507. denatam 1567. d. 19. Jun. (*f*) ex qua Liberos utriusque sexus suscepit decem; *Magnum* Berolini statim post partum mortuum & sepultum; *Johannem Albertum, Udalricum, Georgium. Christophorum Carolum*, de quibus ordine infra agetur. *Annam* nuptam *Gothardo* Curlandiæ Principi, *Ludovicum* in obsidione Haffniensi 1535. natum, anno 1536. mortuum & sepultum; *Johannem* & *Sophiam*. (*g*) Ast ipse *Albertus* noster inter Emendationis Ecclesiasticæ Mecklenb. auspicia Suerini Catholicus obiit anno 1547. die 7. Januar. die 10. ejusd. Doberani Majorum suorum Funeribus associatus, fuitque Serenissimæ stirpis Mecklenburgicæ Propagator & Conservator felicissimus, cujus gratia & clementissimo permissu, urbs Gustrovia *jus cudendi Monetas* accepit, primumque nummum argenteum uncialem (*Reichs-Thaler*) cudi fecit anno 1538. qui & bonitate & antiquitate sua, nummos cæteros Mecklenb. valde antecedit, ac præter nomen & insignia Ducis *Alberti* ab alterutra parte refert hanc Epigraphen: *Moneta nova Civitatis Gustroviensis* (*b*). De hoc *Alberto* sic olim cecinit *Joh. Simonius*.

Frater erat Dux *Pacificus*: mihi Martia cordi
 Tympana: Danorum id Regia capta docet.
Testis Lubeca, armatas cui jungo cohortes,
 Inque novum Regem fervidus arma fero.
Marchio septemvir præstanti corpore Natam,
 Mi locat: at placidus post mala fata abeo.

Et iterum.

Nec Te carminibus præstans *Alberte* tacebo
 Inclyte Dux animo divitiisque potens.
Quo Tua Te virtus, quo Te non impulit ardor
 Ingenii, durus militiæque labor.
Militiæ teneris, qui castra secutus ab annis,
 In belli numquam pectore visus erat.
Illustris, quando veteres ulciscitur iras,
 Infert & Danico bella Lubeca solo:
Prælia vindicibus pro civibus induit armis,
 Quo jacet undosis Haffnia pulsa vadis
Hic ubi difficiles tua dextera sustinet hostes,
 Et patitur longas obsidione moras.
O funesta fames, o sors malefida, quid illic
 Pertuleris, virtus, notaque fama refert.
Illic extremos libuit tolerare labores
 Quam dare languenti turpia terga fugæ.
Hectora qui dextra, referebas corpore Fratrem,
 Ornavit Dotes, gratia bina Tuas.
Et tua perpetuam meruit facundia laudem,
 Suavior Hyblæo, sermoque melle fuit.
Hoc & nemo Tua vivebat gratior Aula,
 Carole non ipso quem regis orbe minor.
Ejus & Imperii, magnos præsentia fasces
 Auxit, ab illustri conspicienda Domo.
Ingenio felix, multis insignis & armis
 Et virtute decus, posteritatis habet.

Cap. IV.

De Johanne Alberto Cognom. *Docto*, Duce Megapolæo.

JOHANNES *Albertus, Alberti* Filius, exeunte anno 1525. die 22. Decem. Suerini natus Patri in gubernatione Suerinensi successit (*i*). *Albertus* namque & *Henricus* Ditionem Megapolitanam simul tenebant, eamque paribus auspiciis fraterna utriusque benevolentia administrabant. Mortuo itaque *Alberto* Patre, initio anni 1547. inter Filios, quorum quinque vivos post se reliquit, cum Ditio angustior & tenuior, tot Principum sumptus sustinere non posset, pactione inita, sic conventum est, ut *Johannes Albertus* per decennium solus Ditionem Suerinensem a Patre relictam, administraret: (*k*) Quam conjunctam cum Patruo *Henrico Pacifico* Ducatus gubernationem suscepit. Hic

(*e*) Chytræus Chron. Sax. p. 414. 420. & 421. Lib. XIV. Lips. in Fol. edit.
(*f*) Idem p. 285.
(*g*) Idem pag. 476.
(*b*) Remarqu. Hamb. 1704. p. 65. & 73.
(*i*) Chron. Suerin. Heder. Chron. Saxon. Chytr. Lib. XI. p. 338. edit. Lips. in Fol. de Anno 1593. semper citat.
(*k*) Id. l. c. p. 476. & Lib. XVII. p. 494

Hic priusquam dispertire juberetur cum Fratre *Ulrico* Terras Mecklenburgicas, duo maxima & heroica ac Christiano Principe dignissima Opera effecit. Cum enim sub Patris regimine, Pontificiæ Religioni addicti, Ecclesiæ illius Ducatus passim minus recte constitutæ erant, passim Cœnobia omnia, & quædam etiam Canonicorum collegia, adhucdum multis erroribus atque abusibus Religionis Romano-Catholicæ erant conspurcata qualesque errores ac abusus insulsorum atque indoctorum Monachorum animis nonnisi obfusa caligo erant (*a*). Certam itaque & in Doctrina & in Ritibus totius Regiminis Ecclesiastici Formam (*eine Kirchen-Ordnung*) peculiari scripto comprehendi jussit religiosissimus Princeps, quam veluti communem ac unicam normam in suis Ecclesiis Docentes omnes sequerentur. Deinde etiam visitari ac inspici Ecclesias per delectos ex Consiliariis & Theologis, vid. D. Joh. *Aurifabrum* Theol. Profess. Rotzstock. Lic. *Johann Lucanum* Cancellarium Aulicum, *Johannem Ribelium*, Pastor. ac Superint. Parchim. *M. Simonem Leopoldum*, Secretarium, & alios, Gustroviæ primum, postea & Malchim, Neobrandenburgi & aliis in locis, & formam Doctrinæ, & Ritum ubique æquabilem institui, Pastorum ac Populi Doctrinam & mores explorari, & reditus ac ædificia Ecclesiarum restitui & conservari, *durch eine General-Kirchen-Visitation* curavit, quæ Visitatio generalis anno 1552. in æstate feliciter confecta est (*b*). Eo itaque pacto in Monasteriis atque Collegiis reliquiæ fermenti Pontificii ubique tandem expurgatæ fuerunt; accurate enim omnes ad præscriptam normam & formam Ordinationis editæ Ecclesiasticæ vivere tenebantur in Doctrina, Ritibus ac Moribus, nec ullus amplius in Ecclesiis Mecklenburgicis toleratus fuit, qui saniora & meliora respuisset Consilia.

Decedente Patruo *Henrico*, Dux *Johannes Albertus* vi pacti cum Fratribus initi, solus Ducatum per aliquot annos regere intendit, verum se opposuit Frater *Ulricus*, hinc gravis inter illum & Fratrem *Ulricum* orta est quæstio; *Udalricus* de gubernatione hujus provinciæ secum communicanda, & familia herciscunda, crebro apud Fratrem *Johannem Albertum* instabat; Illo autem *Pactum de Decennii totius Provinciæ administratione*, quæ sibi uni & soli, Patre *Alberto* mortuo, communi reliquorum omnium Fratrum accedente consensu esset tradita, opponente, res ad bellum devenire videbatur (*c*). *Ulricus* enim impetrato ab *Henrico* Duce Brunsuigiæ auxilio exercitu instructus, Fines hujus Ducatus ad Boizeburgum invasit, repetiturus a Fratre partis Ducatus gubernationem (*d*). Sed bello exitiali quod anno 1554. Regioni Mecklenburgensi bellum minabatur, amica interpositione *Johannis* Electoris Brandenburgici, & *Alberti*, Borussiæ Ducis *Johannis Alberti* soceri, *Provincialium* item *Ducatus* humillima intercessione, placida Transactione sopito, ita inter Fratres Principes convenit, ut *Johannes Albertus* Aulæ sedem Suerinum, *Udalricus* vero Gustroviam occuparet, cum ante Buzovii domicilii locum habuisset.

De *Johannis* autem nostri *Alberti* educatione ut & quædam referam, Adolescens literis bene fuit infectus, usus Doctore, *viro insigni doctrina & facundia*, teste *Georgio Fabricio*, M. *Andrea Mylio* Misnensi, qui cum ob græcæ latinæque eruditionis elegantiam cum paucis suo tempore fuit comparandus, Principem quoque suum in utraque lingua ita instruxit, (*e*) ut vix sedecim annorum Juvenis, anno scil. 1542. summa cum laude in Academia Francofordiana ad Viadrum, supremum Academiæ Magistratum gesserit. Quantum vero ipse *Johannes Albertus* Dux & eruditione & dicendi copia elegantiaque valuerit, qui eum prompte non solum, sed & eleganter ac exquisite linguam præsertim Latinam dicentem audiverunt, Auctores sua ætate viventes omnes uno ore laudant ac celebrant. Cumque eum *Oratoria* facundum, *Mathesis* ingeniosum, *Jurisprudentia* politum, & *Theologia* sapientem reddiderat, vere hinc Cognomen *Docti* meruit. Ipse quidem Dux noster non solum Literarum & Literatorum fuit amantissimus, quorum amicitiam ambiit atque exambiit; sed etiam a Doctissimis ea tempestate florentibus viris magno potissimum in pretio semper fuit habitus: nam & *Philippus Melanchthon* Germaniæ communis Præceptor; & *Joachimus Camerarius* vir gravissimus ac Germanorum longe doctissimus; & *Georgius Fabricius*, cujus polita Doctrina extra Germaniam celebrata; & *Johannes Sturmius* vir eloquentissimus, & *Johannes Caselius* Socrates ille Saxonicus, non totius solum Germaniæ Ornamentum, sed etiam ex omni bonarum artium congerie collecta perfectio, Literis suis quam sæpissime nostrum *Johannem Albertum* salutarunt, ac cum illo quasi præsentes, locuti sunt. Ast nec Germani solum, verum etiam Itali Ducis nostri Doctrinam ac sapientiam ad cœlum quasi extulerunt. Maximi enim eum etiam fecit vindex Latinarum Literarum *Paulus Manutius* Romæ, antiquitatis item solertissimus Indagator *Carolus Sigonius* Bononiæ & veteribus Philosophis annumerandus *nobilis* Etruscus, *Petrus Victorius* Florentiæ. In Testimonium suæ erga Musas Benevolentiæ Dux noster *Johannes Albertus* Suerini Ludum illustrem 1553. aperuit, cujus Inaugurationi tunc Ducis nomine interfuere *Andreas* ille *Mylius*, antea Præceptor, nunc in Aula Consiliorum Arbiter, cor atque delicium Ducis, *Justus* item *Jonas* Filius, qui Orationes tunc habuerunt solennes; Huic Illustri Gymnasio accitis Viris Doctis a Misnia, *Matthias*

(*a*) Idem pag. 508.
(*b*) David Chytræus Chron. Saxon. ad annum 1552. Lib. XVII. pag. 508. B. Georgius Westphalius in Suerino Evangelio d. a.
(*c*) Chytr. Chron. Saxon. Lib. XVIII. p. 528.
(*d*) Joh. Simonius in vita Udalrici. Sleidanus in vita Udalrici.
(*e*) Georgius Fabricius Chemnic. Lib. III. Annal. Urbis Misnæ pag. 181.

thias Dabercusius & ipse Misnicus gnarus utriusque linguæ solers veterum Interpres, egregius Formator & stili & morum Juventutis, præfectus est. Et quod fecisse *Carolum Magnum* accepimus, cum Lutetiæ aliquando in mores atque studia Juventutis inquireret, ubi hanc regiam vocem edidit, *se non minus humillimum ornaturum, quam nobilissimum, præstantem sapientia:* Idem æmulatus *Johannes Albertus* descendit in illum, fortunatis plerisque spretum atque invisum Locum, ab eo apertum Ludum Suerinæum literarium sæpiuscule ejusque Rectorem *Dabercusium*, singularem formandæ Juventutis Artificem, sæpe convenit, Discipulorum profectus percontatus & Examinibus Scholasticis interfuit, nec quemquam indonatum dimisit, de quo spem integritatis & doctrinæ conciperet. Cujus quidem Laudatissimi Ducis egregium laborem ac propensissimum erga piam Juventutem in Ludo Suerinæo favorem, Celeberrimus suo tempore Poeseos Prof. Rotzstochiensis *Janus Bocerus*, sub nomine *Melibæi*, nitidissimis versibus sic cecinit: (*a*)

Hic *Melibæus* enim teneram Dux ipse Juventam
Excitat, ac habito pretiis examine donat.
Et cum labentis bis venit terminus anni,
Ille gregis, numis cumulatus, septa frequentat,
Audit & inter se teneram contendere pubem,
Nec mora, Victores deprompto munere donat,
Stant alacres animis juvenes, & præmia captant,
Discendi & nullos attenta mente labores
Effugiunt, sociumque suum superare, decorum
Omnibus apparet, stimulis & gloria crescit.

Post acceptas anno 1556. die Laurentii datas ac impressas *supplices literas*, in quibus Restaurationem & Dotationem Academiæ nunc tandem, post pacatum inter Principes dissidium, curæ quam maxime habendam esse: decem rationibus Ducibus persuadere conati sunt, & quibus hi IV. Professores Rotzstochienses *Georgius Venetus*, *Tilemanus Heshusius*, *Jacobus Bordingus* & *David Chytræus* nomina sua subscripsere: Dux noster supra laudem positus, ad Academiæ Rotzstochianæ instaurationem ita sollicitus ac beneficus fuit, ut cum Literatorum Phoenice, magno illo *Caselio* (*b*), ejusdem potius Conditorem quam Instauratorem illum dicere posses. *Eam siquidem propemodum plane collapsam ex Cœnobiorum Doberanensis, Mariensеensis* & Sonnenkampensis reditibus, consilio & monitu germani *Udalrici* Academiæ Cancellarii Magnificentissimi, *instauravit, eidemque annuos reditus aureorum ter mille quingentorum liberalissime assignavit. Ad Mensæ Studiosorum tenuioris fortunæ quam Communem vulgo vocant, instaurationem & conservationem, aliquot Coros frumenti ex Monasterio Doberanensi quotannis legavit* (*c*). Eloquentiæ denique ac Mathematum Studiis tantopere ductus fuit Dux noster eruditissimus, ut Nestoris suaviloquentiam æquaret, & omnes Stellarum positus, Planetarum motus, & universam corporum cœlestium rationem calleret exactissime, hinc etiam nonnunquam recreandi animi gratia noctu vehiculo insedit cum Mathematico insigni *Tilemanno Stella* Sigenensi, (quem a se non dimittebat Princeps, qui etiam in Aula quam in Academia vivere malebat) anno postea 1589. demortuo, astrorum positus contemplatus, eorundemque intuitu se se oblectare solitus est (*d*): Quam quidem literatissimi Principis nostri ἀστροφιλίαν, multis quoque Magnorum & Principum exemplis adductis laudibus extollit, Theologus pientissimus ac Polyhistor longe doctissimus *David* ille *Chytræus*, dum in quadam ad Musagetam „nostrum Principem Epistola ita scripsit: *Quod* „*Celsitudo Vestra inter ceterorum negotiorum* „*moles, huic etiam pulcherrimæ Doctrinæ* de „Motibus siderum *aliquid temporis tribuit: Ea* „*in re & cultum acceptissimum* Deo *præstat,* „*qui gratam de se famam in Astris* & Doctrina „Astrorum *sparsit, & Principum, qui omnibus* „*temporibus vixerunt, præstantissimorum Exem-* „*pla imitatur. Ideo Atlas machinam Cœlestem* „*humeris suis sustinere scribitur, quia* globum „ad similitudinem machinæ Cœlestis *fabrefa-* „*ctum* & Stellarum imaginibus insignitum *pri-* „*mus fabricavit. Ideo Orion* Rex Tanagræ in „Boetia & Chiron Achillis *Magister* inter *sy-* „*dera relati sunt*, quia Doctrinam Astrorum „*excoluerunt, & ad posteritatem propagarunt.* „*Nec quisquam est, qui intuens omnium in Cœlo* „*pulcherrima* Sydera Orionis & Chironis *non* „*mirifice illorum Principum recordatione dele-* „*ctetur.* Julio Cæsari *hanc* anni formam, *qua* „*nunc* utimur, *commodissimam & facillimam* „*debemus, qui quidem apud* Lucanum *prædicat,* „se media inter prælia semper, stellarum cœli- „que plagis superisque vacare. *Postea* Augu- „stus, Theodosius, Fridericus II. *Imperatores* „& Alfonsus *Lusitaniæ Rex hæc Studia excita-* „*runt & foverunt. His laudatissimis Princi-* „*pibus Tuam quoque Celsit. a posteritate annu-* „*merari, summum decus erit.* Ad Regimen quod attinet; piæ ac laudatissimæ memoriæ Dux noster Serenissimus *Johannes Albertus* Gubernationis suæ initia Deo veroque ejus cultui consecravit, statim enim Idololatricos Papistarum cultus in Ecclesiis sui Imperii abrogavit: Ossa quæ sanctorum esse impudenter dicebantur, & propterea ab imperita plebis multitudine sine judicio in superstitiones & idololatriam ruente, adorabantur, ut terram, terræ mandari curavit: cruorem qui falso & impie pro Christi sanguine, illis qui undique ex omnibus regionibus etiam longissime dissitis, maximo numero confluebant, Suerini monstrabatur, & adorandus exhibebatur, contrivit, & in nihilum redegit. De qua *putatitia sanguinis Christi*

(*a*) Janus Bocerus in sua de Suerino Ecloga.
(*b*) Caselius in Epist. ad Henning. Arnisæum.
(*c*) D. Simon Pauli in Programmate funebri indictivo ad audiendum Epicedium M. Nathanis Chytræi nomine Academiæ in honorem B. Ducis Johannis Alberti scriptum. Weinrichius Idea Boni Principis p. 49.
(*d*) Caselius in Epist. ad Henningum Arnisæum.

Christi Gutta miraculosa, ut hoc obiter addam, præter *Marescalcum* (*a*) nostrum ita scribit *Hottingerius* (*b*) *Donaverat illam sanguinis guttam seu potius* cinnabaris grumum jaspidi inclusum (*Hederico non Jaspidi* sed Crystallo inclusus fuit sic ita dictus hic sanguis) *Collegio* in *Templo Suerinensi* Henricus *Comes Suerinensis* Guncelini *Filius*, *magni Thesauri loco acceptum a Legato* P. P. (*c*) Pelagio, *Cardinali Albanensi*, *cum inter ceteros viros militares* Henricus, *ad recuperationem Urbis Hierosolymæ profectus*, *egregium virtutis & fortitudinis specimen edidisset*, quod *singulari præmio ornandum esse*, Legatus censuerat. Is sanguinis grumus, *singulis diebus veneris certa hora monstratus*, *aperire se & in tres partes diduci*, *ac rursus coire spectantibus videbatur. Quare in magno hominum concursu annos amplius trecentos cultus est.* Ad quam quidem amœnissimam & insignem Episcopatus olim, nunc Ducis Mecklenburgici sedem, ejusque Templum ibi, in hunc usque diem Cathedrale, Papatus tempore indulgentiis, ac variis Sanctorum Reliquiis ditissimum, in primis autem, de quo jam diximus, *miraculosa sanguinis Christi gutta*, inclytum, propter innumeros alios, Gentiles etiam meos Lubicenses, suas olim instituisse peregrinationes votivas Agnatus meus ac Compater honoratissimus Polyhistor ille celeberrimus, summe Reverendus Dn. *Jacobus a Melle* Pastor Marianus ac Reverendi Ministerii Lubicensis hodie Senior, Auctor est. (*d*) Quam quidem religiosam peregrinationem non sine magno pretio peragere voluerunt homines ultra pietatis leges simplicissimi. Clerici namque ad confluentem ibi hominum turbam quotannis III. Nundinas instituerant, & qui vel curiositate, vel promissione, ipsis a fraudis & astutiæ plena nec non marsupia Laicorum emungendi unice in hiante Detnosorum grege nescio quam panaceam adversus omnia mala ab hoc Sanguine promissam, ducti, Sanctas Sanguinis reliquias adoratum affluxerunt, eorum unusquisque pro videndi copia, corporis sui pondus muneribus exæquare tenebatur, cum & inopes argenti loco, varii generis cibaria, butyrum, lardum, & similia ad corporis cujusque pondus erogare debuere, quem in finem Libra in Cathedrali Templi illius Suerinensis circuitu boream versus etiam pependit; de qua Monachorum nunquam approbanda nundinatione, eorumque cum hoc ficto Christi Sanguine instituta idolomania justo Zelo accensus, ad Annum 1533. ita scribit *Nicolaus Gryse in Historia* von der Lehre, Leben und Todt *M. Joachimi Slüteri* ersten Evangel. Predigers zu Rostock ex inferioris Germaniæ idiomate in superioris Germaniæ sermonem a me translatam. „ *Viele Abgötterey hat man im abergläubischen Pabstum mit dem vermeynten Heil. Blut* „ *damahls allenthalben*, *auch bey uns in den benachbarten Orten getrieben*, *nicht alleine zu* „ Wilssnack *und zu* Sterneberg, *sondern auch zu* „ Schwerin, *da die geistlose verblendete Fischer* „ *und Abgotts-Diener des Antichristischen* „ *Pabsts*, *haben durch solche und dergleichen vom* „ *Teuffel geknottete* (*gestrickte*) *Geldnetze*, *die* „ *weltlichen Güter an sich gefischt*, *und allenthalben die vielen Opfer von allen Orten an Gelde*, „ *Korn*, *Wachs und Flachs*, *und andern Gaben*, „ *heuchlerischer weise zu sich gelocket*, *und an sich* „ *gebracht. Die Papistischen Diener zu der Zeit* „ im Thumb zu Schwerin *haben denen*, *so dahin* „ *gewallfahret seyn*, *auß denen Päbstlichen Bullen* „ *und Bischöfflicher Gnade viele Ablaß-Gnade* „ *zugesagt*, *und unter andern*, *wenn sie* das „ vermeynte Blut *daselbst den Leuten gewiesen*, „ *haben sie gesprochen:* Liebe Freunde, „ das ist das Blut JEsu Christi am heiligen „ Creutze vergossen &c. Dasselbe ist in „ diesem alten Jaspis, welches einem Grafen von Schwerin umb sonderlicher Andacht willen zu einer herrlichen Gabe von „ einem Cardinal mit Namen Pelagio verehret. Dabey grosse Wunder geschehen sind &c. In primis autem circa Reformationis Ecclesiasticæ apud Suerinenses initia sanguinis hujus ficti causam vehementer egerunt Pontificii, hortatorias literas undique dispergentes, ut pie & reverenter hæc sacra haberentur, nec ab Hæreticis Lutheranis hanc superstitiosam pietatem parvi pendentibus, quisquam se pateretur seduci. Verum enim vero quæ in diuturna obscuritate latuerat Monachorum fraus, aperta primum fuit ab Aurifabro, qui recluso Jaspide, materiam inclusam diligenter inspectam, *Draconis sanguinem* esse deprehendit, (*e*) quam occultam & quasi involutam hactenus Pontificiorum fraudulentam inductionem statim peculiari Libro: Von dem falschen Blut und Abgott im Thum zu Schwerin *cum præfatione ipsius Megalandri Lutheri anno 1533. per Nicolaum Schirlentz in 4to* impresso solide discussit ac dilucidavit. (*f*) M. *Aegidius Faber* Ecclesiastes tunc Sverinensis, *wodurch also solche Papistische Büberey* (verba sunt laudati supra Dn. Grysei (*g*):) *geoffenbahret und jedermann vor Augen gestellet*, *dasselbige böse Blut gestillet ist*, *und des Pabstes darzu gegeben Ablaß-Brieffe außgemustert*, (*abgeschafft*) *seynd.* Factum hinc est, ut, cum cucullatorum illa cohors vel sponte tunc abiret, vel auctoritate Ducis nostri *Johannis Alberti* regentis dimitteretur; cum ipso Sanguine Libra etiam, quam dixi, & cupæ, in quibus cibos sanguine emtos reposuerunt viatores religiosi simul quoque fuerint

(*a*) Mareschalcus Annal. Herul. ac Vandal. Lib. V. C. IV.

(*b*) Hottingerus Histor. Eccles. N. T. Part. V. secul. XVI. p. 674. seqq.

(*c*) Chytr. Chron. Saxon. p. 379. Lib. XIII. Hederic. Chron. Suerinens. Kopkenius de Megapoli fabulosa. D. Georg Westphalus in Suerino Evangelico, ibique Aegidii Fabri Liber de S. Sanguine Suerinensi.

(*d*) Melle de Itineribus Lubecensium Sacris s. de Religiosis & votivis eorum peregrinationibus p. 106. & 107.

(*e*) Flacius Catal. Test. Verit p. 1025.

(*f*) D. Chytræus Chron. Saxon. Lib. XIII. p. 379. edit. Lipf. in fol.

(*g*) Nicol. Gryse l. c.

fuerint combustæ, cui combustioni & fractioni vasorum, Provisor *Hartmannus*, qui ad partes Evangelicorum transierat, egregiam operam ac studium suum navavit, & ipse *D. David Chytræus*, qui huic Reformationi Aedis Cathedralis Sverinensis & combustioni Idoli Papistici præsto erat, inter solennia ex mandato Principis, *de serpente ab Ezechia Judæorum Rege destructo*, orationem latinam tunc habuit elegantem ac piam. Factum hoc Anno 1552. Pastoribus Sverinensium Evangelicis jam constitutis *Kinckenbitero* & *Rottmanno*. (*a*) Hæc de cruore, qui falso & impie pro Christi sanguine habitus, Sverini olim monstrabatur, ac adorandus exhibebatur, cujus idololatricum cultum, uti jam fuit adductum, Anno 1552. penitus abrogavit cruoremque in nihilum redegit *Ezechias* noster Mecklenburgicus *Johannes Adolphus*. Ast in hoc non quievit pientissimi nostri Ducis pietatis zelus ac documentum, nam & *Hostiam* quoque *consecratam* (sic enim panem consecratum Papistæ tum appellabant) cruore tinctam, propterea, quod ab infinita hominum multitudine contra verbum DEI pro Christo habebatur & colebatur, in Oppido *Sternberg*, sustulit, & ut absumeretur, præcepit: (*b*) Veram insuper doctrinam de Domino & unico Servatore nostro JESU CHRISTO, Ministerio divini illius *Lutheri*, a fœdissimo sordidissimoque Papistarum impietatum & blasphemiarum cœno repurgatam, in omnibus sui Ducatus Ecclesiis doceri mandavit, ejusque *Summam, in certa capita erudite distributam, & pie luculenterque juxta Scripta Prophetica & Apostolica explicatam*, quæ *comprehensa extat in Libro Legum Ceremonialium Ducatus Megapolensis anno 1552.* edito subditis suis, omnibus publice proposuit. (*c*) Quidquid etiam *Henricus* Patruus ejus in religione pie & recte instituerat, ratum omnino habuit, ac ulterius in effectum produxit. Ad abolendum monstrum illud Interim in Comitiis Augustanis Anno 1548. ab Imperatore *Carolo* V. Protestantibus Imperii ordinibus obtrusum, confœderatus cum *Mauritio* Electore Saxoniæ, aliisque Imperii Principibus, bellum, pro defensione communis Patriæ, Religionis orthodoxæ, & libertatis ac salutis publicæ, justum ac necessarium suscepit. (*d*) Quo bello omnes Ecclesiæ, veram Evangelii doctrinam amplectentes, ex Synodi Tridentinæ & tyrannidis Pontificiæ faucibus ereptæ sunt; libertas Germaniæ, oppressa fere, recreata; Ecclesiis pax firma restituta; *Johannes Fridericus* Saxoniæ Dux & *Philippus* Hassiæ Landgravius captivi ex quinquennali custodia liberati. Maxima hæc & Heroico & Christiano Principe præcipue digna opera in principio Imperii simul fere suscepit, ac feliciter perfecit. Ad dissolvendum æs alienum, quo Provincia Megapolensis tunc temporis gravabatur, quod solvendum in se receperant Provinciales, ACCISÆ aliaque extraordinaria onera, incolis harum Regionum hactenus ignota, adinventa sunt civibusque imposita. (*e*) Constitutus a *Maximiliano II.* Cæsare Commissarius ad componendas discordias Senatum inter Rotzstochiensem & Cives ortas, Civitatem partim vi, partim nomine Cæsareæ Majestatis exterritam, & sævissima peste labefactatam, occupavit; Rotzstochienses pacem æris vi maxima redimere, & sumtus ad expeditionem illam eorum causa susceptam impensos, restituere coëgit. (*f*) Post interveniente Cæsare controversia hæc tota transacta est & composita, & quidem talibus conditionibus, ut perspicue apparuerit eos patriam, libertatem pristinam, ordinem, dignitatem, fortunas, denique Civitati ipsos Cives suos reddidisse, nec Ducem nostrum cum Fratre suo *Ulrico* hoc quæsivisse, ut ipsis, sed quibus imperant subditis, bene esse possit. (*g*) Judicarunt namque Fratres Serenissimi in subditos clementia uti, non minus decere Principes viros, quam subditos in officio permanere, ac, ut *Seneca* scribit, tum mansuetudinis laudem esse præcipuam, cum iræ causa est justissima. Sed ad Ducis nostri *Johannis Alberti* laudes, quarum difficilius est exitum invenire, quam principium, hæc breviter nunc addere oportet. Nihil prius habuit, quam ut primam Juniorum Principum Filiorum suorum ætatem, per eos, quos exemplo Regum Persicorum scivit eruditissimos, sapientissimos, justissimos, temperantissimos & fortissimos, vera pietate optimisque artibus & literis imbueret, ac virtutis legibus adstringeret; certo sibi persuadens, tales Filios suos in regnando futuros, qualis illorum educatio puerilisque institutio, quæ in regendo primum, medium & postremum obtinet, præcederet. Avidissime attentissimeque semper audivit sacras conciones, & nonnunquam plurima ex eis excepit & manu sua annotavit. In summis gravissimisque Reipubl. occupationibus & curis, singulis diebus aliquot horas, præsertim matutinas, cum plerumque ante lucem surgeret, ardenti precationi, sacrarum literarum, scriptorum D. *Lutheri* aliorumque recte docentium in nostris Ecclesiis, Historiarum, Ciceronis puriorisque Philosophiæ lectioni tribuit. Cum Fratre præterea suo constituit *Judicium Ecclesiasticum*, cui *Consistorii appellatio* usitate tribuitur, ad quod ex ista & exteris quoque Regionibus difficiles sæpe quæstiones referuntur, quæ qui-

(*a*) Jacobus Hieronymus Lochnerus in Disput. Histor. singularis quædam Mecklenburgica e variis Auctoribus collecta sistens C. 1. §. 10.

(*b*) D. Simon Pauli in Programmate funebri indictivo ad audiendum carmen lugubre Nathanis Chytræi nomine Academiæ beatissimis manibus Ducis Johannis Alberti consecratum A. 1576. Prid. Cal. Martias.

(*c*) N. Gryse l. c. ad Annum 1552.

(*d*) Caselius in Vita Johannis Alberti. Chronolog. Calvis. Chytræus Chron. Saxon. Lib. XVIII. p. 505. Edit. Lips. in fol. semp. allegat. Id. ibid. p. 508.

(*e*) Chytr. Chron. Saxon. p. 533.

(*f*) Idem p. 584. & 625. 626. 627. 629. 630. 625. 626. & 688.

(*g*) D. Simon Pauli in Programmate funebri supra allegato.

ludem ordinatio Ecclesiastica peculiari Libro XII. Articulis comprehensa typis exscripta ac publicata est, Rotzstockii pridie Kal. Febr. 1570. per Jacobum Lucium, cui dein statim 1571. subsecuta est ac laudatorum Principum jussu in lucem quoque anno insequenti prodiit *Constitutio: Wie es mit denen* Superattendenten, *Kirchen-Personen und Güthern u. etlicher dabey befundener Mängel halben, in J. F. G. Fürstenthum und Landen Christl. und ordentl. soll gehalten werden.* Ita quoque post Ecclesiarum emendationem ac judicium, sanctæ quoque Justitiæ habuit rationem, quique in Rebus istis Ecclesiasticis ordinandis adhibitus est vir longe celeberrimus *Johannes Lucanus* JCtus & cancellarius Mecklenburgicus, ob insignem etiam prudentiam *Provincialem* quoque *Curiam, Judicium Politicum s. Forense (das Mecklenburgische Land- und Hoff-Gericht)* in Ducatu Mecklenb. ita instauravit ac constituit, ut statis quibusdam temporibus vel singulis anni quadrantibus *Solennitas* quædam *Juridica (die öffentliche Quartal-Gerichte und Rechts-Tage)* haberetur, cujusmodi antea vix toto sexennio semel haberi solebat. (*a*) Hujus *Judicii Politici Provincialis Leges* typis quoque excusæ sunt, (*b*) ac ut æquissimum, castissimum sanctissimumque ab exteris etiam commendatur, quod *Tribunal Provinciale Aulicum* postea bis quotannis *Gustroviæ* æque ac *Suerini* primum publice habitum fuit, dein anno 1622. *Sternebergam* & hinc anno 1667. *Parchimum* translatum est. Sicuti autem in *Ecclesiastico Judicio* Ecclesiis & causis matrimonialibus; ita in hoc *Provinciali Judicio*, tanquam in instructo Areopago, Justitiæ utpote nervo & fulcro Reipublicæ in terris Mecklenburgicis prospectum ac consultum fuit. (*c*) Ad Bibliothecæ præterea in sede sua Suerinensi Aulica instructionem, literatissimus noster Princeps *Johannes Albertus* multum laboris atque impensarum fecit, (*d*) Organum quoque Musicum Templi cathedralis Suerinensis suis sumtibus restaurandum curavit, cum sequenti adhuc hodie conspicua subscriptione: DEO OPT. MAX. *Instauratæ Religionis sanctæ Auctori* JOHANNES ALBERTUS *Dux Megapolensis insigne hoc opus Musicum pietatis ergo posuit* Anno 1560. Qui autem omnium affabilissimus erat Dux noster, ita etiam ad eum faciles fuerunt omnium aditus, non tantum hominum magnorum, sed etiam privatorum, ut quamvis dignitate, quæ in Virum Principem cadit, excelleret; tamen facilitate infimis par esse videretur Quidquid insuper temporis tribuerat nunquam satis laudandus Dux noster, (tribuerat autem multum) *lectioni sacræ scripturæ, scriptis Patrum & D. Lutheri* quæ ipsi in iis observatu digna videbantur, propria manu excerpsit, collegit, inque volumen unum justæ molis collegit, (*e*) unde postea enatus est Liber Ducis nostri, qui postea sub Rubrica: *Meditatio de Morte* in lucem prodiit, ac deinceps a B. D. *Cramero* Theologo Sedini in Aula Ducum Pomeranorum longe celebrrimo *Tractatui* suo egregio *de Mysterio corporis spiritualium Beatorum*, insertus est. Sed audiamus ulterius de hujus doctissimi pariter ac pientissimi Ducis nostri piis lucubrationibus ac commentationibus, Aulæ suæ a Concionibus Ministrum olim dilectissimum *M. Matthæum Bohemum* Anæmontanum, sic perorantem: *Zu dergleichen gottseligen Wercken hat I. F. G. vorgeleüchtet das heilige Wort Gottes, die Schrifften der Propheten und Aposteln, die Christliche, reine, rechte, wahre, unverruckte und aller Welt bekennte Augspurgische Confession Anno 1530. Kayser* Carolo *dem V. von den Churfürsten und Ständen übergeben, so man die* Protestirenden *nennet, und endlich die theuren Schrifften des Mannes Gottes* Lutheri. *Diese* Gottselige Schrifften hat S. F. G. selbst gelesen, mit einem sonderbahren Verstande inne gehabt, sich darinn zuweilen Tag und Nacht geübet und gearbeitet, mit emsigen schreiben, lucubriren und commentiren, dessen man einen schönen Fürsten-Schatz mit seiner Fürstlichen Hand geschrieben Bücher finden wird, *der da weit allem zeitlichen Gut fürgezogen soll werden. Ich habe für meine Person, mit grosser Verwunderung und Freuden, und mit Empfindung, dass auch mein armes Elend und Betrübniß dadurch gelindert worden,* ein Buch *gesehen,* welches etliche 100. Bläter gehabt, *darinn I. F. G. (O! meine gnädige liebe junge Landes-Fürsten, lasset Euch dieß ein Trost-Lehr, lebendigen Spiegel und väterliche Handleitung zur Gottesfurcht, Liebe und Lehre seines Heil. Wortes seyn) den* gantzen heil. Psalter *in Lateinischer Sprache, den* gantzen Catechismum Lutheri *in Lateinischer und Teutscher Sprache, das* gantze Evangelium Johannis, die Sprüche Salomonis, *etliche* schöne Gebethe prosa & Carmine, *schöne* Lehren von heiligen Abendmahl und desselben Nutze und Frucht, *einen* Ausbund schöner Sprüche aus Gottes Wort, *schöne* Locos communes oder Sprüche von den Articuln Christlicher Lehre von Gott, von der heil. Dreyfaltigkeit, von Rechtfertigung für Gott und Glauben an Christo, von dem lieben Creutz, vom lieben Gebeth, *in denselben* eine schöne Betrachtung des Sterb-Stündleins, *und viel anders mehr, welches ich in so eilender Umschlagung des Buchs nicht habe ersehen können. Dergleichen hat I. F. G. noch anders mehr geschrieben durch Anleitung und Handführung des lieben Heil Christes welches der Tag mit Ehren wird offenbahren.* (*f*) Vitæ sic pie innocenterque actæ placidus respondit eventus & exitus: decessit namque Princeps Inclytus, pius, prudens, doctus, post multa egregia & præclara facinora (cujus laudes hic

(*a*) D. Simon Pauli in Programm. funebri supra citato.

(*b*) D. David Chytræus in Orat. de Joh. Lucano Cancellario Aulico.

(*c*) M. Simon. in Vita Udalrici.

(*d*) Calovii f. Mylii Chron.

(*e*) D. Simon Pauli in Programm. sæpius citato funebri.

(*f*) M. Matthæus Bohemus in Concione Lugubri in funere Ducis Johannis Alberti habita.

hic tantum tetigisse sufficiat, integra enim supra omnem laudem positi Principis hujus historia non spisso volumine comprehenderetur) sub pia agnitione & ardenti invocatione Filii DEI, quem coram hominibus etiam cum vitæ periculo facultatumque dispendio constanter confessus est. (*b*) Anno 1576. die XII. Febr. post meridiem inter horam 2. & 3. æterni Patris manibus tradidit beatissimam animam, quæ nunc fruitur dulcissima consuetudine colloquioque DEI, castorum Angelorum, totiusque cœlestis Ecclesiæ, relinquens post se mœstissimam Conjugem *Annam Sophiam* Marchionis Brandenburgensis Senioris, Primi autem Borussiæ Ducis *Alberti* Filiam, Principem præstantem & nullo non virtutis genere illustrem, quam anno 1555. d. 24. Febr. Vismariæ præsente Socero, Saxone, Brandenburgo, Mecklenburgo, aliisque Principibus, Regum item Daniæ & Poloniæ Legatis, magna in pompa ac solenni ritu, celebratis simul variis decursionibus equestribus, sibi matrimoniali fœdere conjunxerat, (*i*) in cujus etiam nuptiis festivalibus, in tantorum Principum literatissimorum ac splendidissimorum legatorum Corona, *David Chytræus*, Philosophus, Philologus, Historicus ac Theologus summus sermonem tersum ac limatum de Conjugio, jussu Serenissimi Sponsi recitavit, ex quo dein conjugio admodum suavissimo Dux noster Liberos susceperat tres: *Albertum* Anno 1556. d. 19. Decembr. Suerini natum, qui infans quinquennis Regiomonti Borussorum apud Avum maternum Anno 1561. diem obiit supremum. *Johannem* item ac *Sigismundum Augustum*, quorum tutelam Patruus *Udalricus* & Consobrini Electores *Augustus* Saxo, & *Johannes Georgius* Brandeburgicus suscepere, a quo JOHANNE jam florens Serenissima Familia Megapolitana descendit, de quibus suo tempore dicam. Atque hic laudatissimus & optimus noster Princeps, quem Germania universa inter Principes prudentia & literis præstantes extulit, quem viri undique eruditi velut Apollinem alterum, adorati, quem propter insignem pietatem, liberalissimam in Ecclesiam beneficentiam, egregium flagrantemque erga optimarum artium doctrinarumque studium, amorem, heroicam gravitatem, divinam bonitatem, inusitatam humanitatem, incredibilem mansuetudinem, æquissimam justitiam, admirandam moderationem, inusitatam eruditionem, & virtutes in illo honoris fastigio innumeras alias ac plane singulares, ipsi Reges & Principes suspexere, exteri admirati, subditi vt DEUM venerati, omnes denique ac singuli tanti Principis gloriam factaque heroica constanti amore, indefesso honore, humillima submissione, atque immortalitatis memoria prosecuti sunt; Suerini tandem in Templo ibid. Cathedrali ejusque Sacrario S. Crucis dicto Calend. Martii eodem anno conditus est, cujus Conjux nata 1527. d. 11. Jun. anno decimo quinto post anno sc. 1591. d. 6. Febr. ætat. LXIV. Lübzæ in sede vidualitia placide etiam obdormivit & Suerini ad latus Mariti posita, quiescit. Laudarunt hunc immortalis gloriæ Heroem Suerini, Concionator Aulicus M. *Matthæus Bohemus f. Bojemus* Annæmontanus, Superintendens postea Parchumensis. Rotzstochii die sepulturæ Professor Theologiæ ac Rector simul tunc Academiæ, necnon Ecclesiarum Rotzstoch. Superintendens D. *Simon Pauli* ambo *concionibus funebribus*. *Johannes* autem ille *Caselius* oratione funebri latina. Restat adhuc *Testamentum*, quod ultimum vitæ terminum sibi instare animadvertens, triennium ante obitum manu sua consignatum, Hæredibus suis, Serenissimis Filiis reliquit supra omnem laudem positus Dux noster *Johannes Albertus* dignum certe, quod *Annalibus* his simul quoque nunc inseratur.

TESTAMENTUM.

„Nunc igitur, quod vere felix faustumque
„ sit, finem decursæ vitæ & laboriosæ peregri-
„ nationis meæ adesse sentio; nunc igitur lætissi-
„ mum beatæ commigrationis Nuncium lætus
„ accipio. Tempus est, ut tandem lassus curis,
„ fessus de via, defatigatus cursu, ex hoc non
„ satis oportuno & sordido brevissimæ com-
„ morationis Diversorio discedam; & in Pa-
„ triam jam diu speratam optatamque, cujus
„ ipsa mœnia jam non ita procul apparere pro-
„ spicio, commigrem. Quoniam igitur com-
„ morandi tantum, non habitandi Diversorium
„ dedit ipse DEUS: ex hac vita, tanquam ex
„ Hospitio non tanquam ex Domo, lætus agens
„ gratias commigrabo. O felicem ex hac vita
„ discessum! O lætissimum diem! Diem inquam
„ meæ migrationi, novo meo Natali diei, tri-
„ umpho meo consecratum! Hoc unicum
„ restat ex laboribus, periculis & curis o-
„ mnibus certamen. Jam se se mea redemtio,
„ salus mea, vita mea, jam veluti ex longa &
„ difficili navigatione tutus se se & plane tran-
„ quillus portus, jam se se aurora clari præ-
„ nuncia Solis ostendit. Jam ipse Sol Justitiæ
„ meæ, Filius DEI JESUS CHRISTUS mihi
„ propius exoritur; & tenebris meis præcla-
„ rum lucem præfert, mihique iter ad astra,
„ seu æterna cœli regna suo sanguine a vepri-
„ bus & dumetis perpurgatum patefecit. Gau-
„ de anima mea: quid inquam mea? imo Chri-
„ sti anima. Hujus enim pretioso sanguine
„ redemta es: gaude inquam Anima, & lætare
„ in DEO Salutari meo. egredere cum Lotho ex
„ Sodoma, nec respice. Transi per mare ru-
„ brum, ut e manibus persequentium elabaris,
„ & in terram lacte & melle fluentem intres, cœ-
„ lestia spectato, humana contemnito: cœlo
„ nata es; cœlo redemta es, cœlo electa & san-
„ ctificata es, cœlo deberis. Illic tibi jam pri-
„ dem innocentis mactati Agni Sanguine latis-
„ sima sedes parata est. Illuc oculos defige, il-
„ luc respice, & molestam immundæ carnis sar-
„ cinam cupide depone. Jam tibi Abrahæ pa-
„ tet sinus, jam ipsi cœli, ceu Christo ex Bapti-

(*b*) Simon Pauli in Progr. cit. Gryse in Hist. Slüteri ad A. 1576. Calov. f. potius Mylii in Ch. Duc. Meckl. David Chytræus Chron Saxon. Lib. XXIII. p. 697. de *Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.*

(*i*) Idem Chytr. Chron. Sax. p 513. Calov. f. potius Mylii Chron. Duc. Mecklenb.

„ smo

„simo ascendenti, tibi panduntur. Jam tibi palmiti, Christo per fidem inserto, ejusdemque „purgato sanguine, Paradisus aperitur. Sentis discedendi molestiam, sustine paululum: „punctum temporis est, quo te expediet DEUS. Perfer magno & infracto animo, & obdura fortiter. Semel & brevissimi temporis „sustine labores, & quod semel persolvendum „est debitum, mature sineque versura persolvere; quam diutius in hujus mundi improbitate versari, multis partibus melius est. Non „morieris, sed vives vitam sempiternam, & „narrabis opera DOMINI. Unus dies in illo „sanctissimo Beatorum concilio, omnibus vitæ „humanæ seculis est anteponendus. Tu vero „corpus, in quo alendo, curando, fovendo, reficiendo, nimis multum temporis consumendum fuit: tu inquam, cujus pondere anima „mea nimis sæpe ad terram depressa, minus libere se ad Cœlestia potuit attollere: tu igitur, quoniam DEI stat sententia, ut sicuti „de terra sumtum es, in terram redeas: idque „tibi toties tot morborum generibus & casibus „humanis, quorum brevissimum hactenus intercessit intervallum, ceu signis fuit denunciatum; trade te quieti, intra in cubiculum tuum, claude ostium, absconde te modicum, „donec transeat indignatio: corruptio tua tui „erit purgatio; multo prodibit gloriosius: Seminaris corruptibile, resurges incorruptibile; „seminaris in ignominia, cum gloria resurges: „Seminaris infirmum, validum vegetumque resurges: Gessisti personam terreni, „geres personam cœlestis, & in carne tua faciem DEI aspicies: Satiaberis, „cum ad imaginem ejus evigilaveris. Tibi reditus in vitam certissimus est propositus, quin „etiamsi ex universa rerum natura amitteris; „DOMINO tamen tuo, qui est os ex ossibus tuis, „& caro ex carne tua, cui insitum es, nunquam „amitteris. Ipso evocante prodibis: depositum repetente redderis. Ille Lazarum jam „colliquefactum & putrescentem unico verbulo ex sepulchro vivum & plane vegetum „excitabat. Idem ille in te quoque excitando virtutem suam ostendet. Cruciaris, nunc „quidem, torqueris & angoribus conficieris; „momentum est, jam jamque liberaberis. Universa rerum natura desiderio finis sui afficitur, & hunc extremum mortalis conditionis diem videre cupit. Tune quietem recusares? Tu summi Imperatoris te ex statione „vitæ, ceu ex præsidio, evocantis, mandato „non pareres? Age igitur, pergat, instet, urgeat „ipse mors; & solvat, quod, ut solveretur, fuit „conglutinatum. Mors non pestis mihi, non „acerba, non luctuosa, sed beneficii loco numerabitur. Illa mihi pacem & lætitiam nunquam perituram adferet. Has ego oculorum „tenebras non invitus subito, ut æternam lucem aspiciam. Tu modo, o salus mea, Fili „DEI, Domine JESU CHRISTE, qui me ex inferno „vindicasti, meque de manu mortis salvum fecisti, si unquam adfuisti mihi, nunc in hoc supremo vitæ meæ mortalis articulo laboranti ades. „Ad Te animum erigo, Tibi manus tendo, Tibi „æger hic & languidus spiritus ducitur, Te invoco, Te unice desidero, Tibi suspiro, ad „Te confugio, a Te opem peto, Tibi me penitus trado, totumque, o Rex meus & DEUS „meus, qui hanc carnis humanæ in Te sustulisti miseriam, ut mihi aditus in cœlum pateret; qui in ara crucis sacro-sanctam egisti animam, ut ego in Te exspirans reviviscerem: „Tu animæ tranquillitatem largitus es mihi, Tu „horrorem mortis sustulisti: Tu vitæ parens, „Tu Dux vitæ, ne derelinquas me, Domine „DEUS; ne discesseris a me, festina ad ferendum auxilium mihi, Domine salutis meæ. O! „verbum æterni Patris, fac quæso, ne unquam „ex pectore meo evanescat illud verbum: *Hæc „est vita æterna, ut* TE *verum* DEUM *& quem Tu misisti* JESUM CHRISTUM *agnoscant.* Item „illud verbum, quo latronem, cum jam extremum spiritum duceret, suavissime consolatus es, Sancto Spiritu tuo in corde meo „obsigna: *Hodie mecum eris in Paradiso.* Fac igitur, ut placide ex hoc diversoriolo animula mea emigret, & extremus spiritus meus „sanctissimo tuo & plane paterno corde excipiatur: ut qui ex te capit initium, Tibi dicetur, in Te hic postremus vitæ meæ mortalis actus finiatur. Da, vt ex hujus corporis compagibus Te Duce, ceu per mare rubrum, victor perrumpam. In manus Tuas „commendo Spiritum meum. Redemisti me „DEUS veritatis. Nunc igitur ad requiem ingredere mea anima, quia Dominus benefacit Tibi; quia eripuit Te de morte, oculos „tuos a lacrymis, pedes a lapsu continet. Depugnavi præclare, cursum confeci. Nunc „tempus est, ut in eundem portum, ex quo „egressus sum, magna jactatus tempestate, „confugiam. Deinceps corona justitiæ mihi „reposita est, quam ipse Dominus in illa die „mihi reddet. Munde vale, satis exercuisti „me, jam nunc quære alium, cui facessas negotium. O dulcis cœli regia! O suavissima „Patria. Salve!

Hactenus *Testamentum* illud, summa pietate tanto Principe dignum conscriptum: restat ut Laudationes varias incomparabili huic Duci a multis conscriptas nunc quoque attexam; præter illam enim, quam in Funere ejus, uti jam dixi, publice ex cathedra Academica recitavit. Orationem Latinam peculiarem *Johannes Caselius*, idem omnis eruditionis Parens *Caselius* anno 1605. ad Serenissimos Principes Dn. *Adolphum Fridericum*, & Dn. *Johannem Albertum* Duces Megapolit. *Johannis* Filios, nostri *Johannis Alberti* Nepotes, postea pleniorem quoque Laudationem de Principe nostro misit. Præterea etiam *Nathan Chytæus*, nomine Academiæ, hora ipsa secunda, qua sanctissimi Principis corpus Suerini terræ mandatum est, Rotzstochii in Collegio Philosophico, lacrymas & luctum dictæ Academiæ, propter benignissimi liberalissimique Patroni (ut habent verba Programmatis) Nutricii & Benefactoris sui obitum, gravi eruditoque Carmine expressit ac declaravit, ibidem

dem postea eod. sc. 1576. anno, per *Jacobum Lucium*, sub Titulo: MEMORIÆ ILL[mi] ET GER[mi] PRINCIPIS, DN. JOHANNIS ALBERTI Ducis MEGAPOLITANI LACRYMÆ ACADEMIÆ ROSTOCHIENSIS JUSSU M. RECTORIS EFFUSÆ, cujus etiam Rubricæ annulare cingulum, cum verbis græcis in meditullio ejus scriptis: ΑΝΞΥΔΟΛΟΥ; insculptum est, typis exscriptum, dignum profecto, ut propter scripti non solum raritatem, ac vetustatem, sed versuum etiam quibus constat, nitiditatem, hic simul quoque adscribatur.

Ergo ego perpetuas posthac iterabo querelas,
Regia fata gemens? ergo mihi carminis una
Materies lachrymæ? sat jam mea pectora, sat jam
Exhaustas maduisse genas oculosque rubentes
Credideram: cum DOROTHEÆ mœstissima nuper
Funera plorassem; sed enim constantia rebus
Quæ sit in humanis, tenui quam pendula filo
Magnatum quoque Vita tremat nutetque cadatque.
Hinc quoque perspicuum est. Nuper Dux optimus una
DOROTHEÆ exequiis aderat sanusque valensque:
Nunc jacet exanimis, tumuloque imponitur ipse.
Hic tenor, hic cursus miseri miserabilis ævi est.
Ergo Megalburgæ clarissima gloria Gentis
JOHANNES ALBERTE jaces, morboque gravatum
Nec pietas, nec Te potuit pulcherrima virtus
Incolumem servare tuis? nil vota piorum,
Nil castæ valuere preces, gemitusque profusi?
Quin tecum nobis bona tot, bona tanta perirent.
Quid prius hic? quid posterius? quid denique dicam?
Quid taceam, attonitusve querar? crudelia dicam
Sidera? crudeles Parcas? crudelia fata?
Quæ tantum rapuere decus columenque suorum.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ.
Quando ego jam Vestris carmen lacrymabile ripis
Accino semi animis: vestroque in margine mœstum
Demittit Rosa mœsta caput; croceique capilli
Languore arescunt: & odor dilabitur omnis
Largifluas quis enim lacrymas hoc tempore sistat?
Dum Princeps Generosa Ducem, quem ardebat amore
Mirifico, gemit, & tumulis jam condit avitis:
Quin fletu & lacrymis pæne exanimata, dolori
Succumbit, nulloque domat suspiria fine.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ,
Dum Proles animosa Ducis, duo lumina gentis
Heruleæ, veterumque Ducum de stemmate flores
Magnanimi heroës, Patrem Fratremque profusis
Deplorant lacrymis: dum maximus UDALRICUS,
Jam pridem vestri constans defensor honoris
Cum conforte dolet: simul & Megalopolis omni
Dat lacrymas gemebunda loco: dum Balthicus ipse
Murmurat Oceanus: dum concava saxa querelas
Halcyonum resonant: scopulique in vertice cano
Nescio quid queruli ingeminant lacrymabile mergi.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ
Occubuit bonus hic Princeps, Dux optimus ille,
Quem pietatis amor, præstans doctrina, fidesque
Virtutumque decus, cunctarumque, & Principe digni
Ornarunt laudum cumuli: quem docta Lycæa,
Templorumque Sacræ, quem cum Doctore cathedræ
Patronum agnovere suum: quem Musicus ordo
Protectorem habuit; qui profuit omnibus unus,
Et nulli, nisi forte sibi, bonitate, manuque
Munifica, nocuit: tellus quem Vandala Patrem,
Custodem pacis placidum, populique salutis
Deflet, & interitu tanti ne Principis atræ
Immineant clades Patriæ, studiosa veretur.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ,
Nec stirpem celebrate Ducis, sat nobilis illa est,
Sat celebrata aliis, aliena encomia jactent,
Propria quis desunt, non istas inclytus umbras
Gloriolæ, Princeps, & quæ non gesserat ipse,
Aut justo pluris facere, aut laudare solebat.
Sed virtute sua niti, & memorabile nomen,
Quærere præclarum vera ratione putabat.
Ergo Patre *Alberto*, Matre infanns editus *Anna*
(Huic genitor *Joachimus* erat celeberrimus ille
Marchio, Cæsarei diadematis arbiter olim)
Musarum est gremio exceptus, castæque Minervæ:.
Ubera ei Pietas a primo præbuit ortu:
Ingessit mansum Bonitas: Clementia custos
Adfuit a teneris: movit Themis aurea cunas.
Indole eumque adeo rara puerilibus annis
Conspicuus foret; hæ pariter, velut agmine facto
Erudiere animum varia virtute, suisque
Quælibet hunc studuit certatim extollere donis.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ,
Ille ubi floridulas prima lanugine malas
Texerat, Aonium Viadri concessit ad amnem,
Excolere ingenium, doctosque audire paratus.
Non ignarus opes animi præstare caducis
Incertisque bonis: sæpe illum candida Phœbe
Dum reliqui ludo indulgent, aut pocula siccant,
Invigilare libris posita de nocte lucerna
Vidit, & arcanos Sophiæ penetrare recessus.
Sæpe illum sol Eois paulo altior undis
Stertere dum multis melli est, perdiscere vidit,
Quidquid habent veterum Historiæ vel *Tullius* ille
Romani nitor eloquii: quem sedulus haustim
Imbibit, huic studio nec seris defuit annis.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ.
Dilexere omnes Juvenem hunc: tulit ille frequenter
Palladii dux sceptra chori, non inscius illud

Testatur Viadrus, docti testantur ibidem
Huic ultra qui jura sui committere cœtus
Conjunctis voluere animis, qui dignior illo
Tum foret, in reliquis est nemo repertus, honore
Interea Pater exemtus mortalibus oris,
Astra petit; legitur Princeps in flore Juventæ
Unanimi voto Patrii successor honoris,
Egregiis Princeps, cujus modo funera fusis
Prosequimur lacrymis. Ergo ille umbracula linquens
Musarum, in lucem prodit, populique coronam
Jam pridem percepta usu præstare paratus.
Sed gravia esse solent magnarum exordia rerum,
Difficilesque aditus primo surgentibus obstant.
JOHANNES ALBERTE Tuos sic turbida fasces
Tempestas primo excepit: Sphynx impia quando
INTERIMens passim puræ pietatis honores,
Hic quoque speratas cuperet sibi figere sedes.
Præterea Læstrigoniæ vis dira catervæ,
Jura sibi quæ nata negat, quæque arrogat armis
Omnia, turbabat crebris hæc arva rapinis
Rara coërcebat censura aut pœna rebelles.
Dux igitur commissa sibi cum sceptra teneret,
Acriter his studuit quamprimum occurrere monstris.
Sphynx citius pulsa est, istas quam invaderet oras:
Et qui jura aliis jam pridem scripta putabant,
Non sibi; legitimis fasces submittere habenis
Compulsi sunt, & domiti: nam Principis illo
Tempore, præsidio Leges munire forique
Judicia, & motas juste componere lites,
Unica cura fuit. Sic vis ejecta verendis
Legibus Astrææque locum concessit avitum.
Fundite Varniades lacrymarum flumine Musæ,
Ille idem Princeps gnaro cum pectore noscet,
Non frustra coiisse homines: non agmina casu
Finitimas habitare domos, urbesque tenere:
Sed pietas ut vera suos extendere fines,
Alter & alterius posset sermone doceri,
Qua cœli se pandat iter sedesque beatæ:
Templorum cathedris fidos vigilesque Ministros
Imposuit passim! Quin ne quandoque deessent
Doctores, aut qui Populo virtute præirent,
Adjunxit Templis Ludos, Ludisque Magistros
Præfecit, pueros qui prima elementa docerent
Linguarum, vitæque darent documenta beatæ.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ.
Ille! Ille occubuit, cui Templa ornata venuste
Bibliotheca etiam variorum instructa librorum
Codicibus multum se se debere fatentur:
Quin nunc examinem veluti deflere putares
Omnia cum solito videas spoliata nitore.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ
Ille! Ille occubuit, quem Vestra Academia pridem
Quæ exanimi similis plane deserta jacebat,
Instauratorem agnoscit, fidumque Patronum:
Hic Doctos, cum Fratre, Viros hinc inde vocavit,
Qui linguas artesque omnes cum laude docerent.
Et Sophiæ arcanas penetrarent mente latebras,
Quos ipse haud raro præsens audire solebat,
Exemploque suo docilem inflammare Juventam.
Tum primum Varnus fontis sentire liquorem
Castalii, fluviisque suum conjungere nomen
Nobilibus cœpit: tunc isto in littore Pallas
Ducere cum Nymphis ad Phœbi plectra choreas
Primum visa fuit: tum munera vestra propinquas
Implerunt gentes, urbes & Balthica regna.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ
Ille! Ille occubuit, qui non modo tempore pacis
Officiisque togæ, justis sed & inclytus armis,
Consiliisque fuit, quæ bella gerenda requirunt,
Si pietas Patriæque salus ea posceret: acre
Mauricius, belli fulmen, tremor unus Iberi,
Non negat hoc, Consobrino huic qui fœdere junctus
Communem Patriam, jus relligionis, & ipsam
Libertatem auro potiorem, & vincula pacis
Asseruit bello, auspiciis felicibus orto.
Hoc etenim summo posita in discrimine rerum
Teutonia, & Papæ & Hispani militis imis
Faucibus erepta est, Passavo & fœdere pacto
Insperata quies rediit, cui nunc quoque nostra
Otia & illæsæ debemus commoda vitæ.
Salve magne Heros, iterum Dux inclyte salve!
Tu bello præstans invictus pace fuisti:
Principe Te patriis decus admirabile terris
Contigit, æterno quod nunquam abolebitur ævo.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Musæ.
Extollant artes alii, venasque metalli:
Succineas aliis libeat laudare corollas:
Admirentur opes alii, fossasque profundas
Aggeribus cinctas, vicinosque arcibus hortos:
Nil ea sunt collata tuo Dux optime dono,
Quo Patriam bonus ornasti, gentesque propinquas:
Pro quo Posteritas sero comitata nepote
Perpetuas repetet longo tibi tempore grates.
Hæc bona sunt æterna tuis quæ sponte dedisti;
Momento tantum illa brevi mortalia durant,
Corporeis sociando bonis, vitæque caducæ,
Non animo aut menti mortis quæ spicula nescis.
Salve iterum divine Senex, tu regis imago
Siderei, bonitate tua meritisque fuisti.
Nam tibi neglectis aliis, cœlestia primo
Dona propagare, & populis ostendere Christum,
Conservare artes Ludosque & templa tueri
Cura fuit. Jactens alii, se milite cinctos,
Armataque manu populos, vi regna tenere,
Doctrinam curare nihil: mihi proximus ille
Dilectusque DEO, & Populis quoque creditur Heros,
Exemplis, Dux magne tuis, si motus, & ipse
Sit sapiens, Musisque libens sua limina pandat,
Largiter & sacras accendat honoribus artes.

Non

Non decuseſt aliud non verius ornamentum,
Quam Patria autRegio docti ſiPrincipis, una
Et Sophiæ & Christo placida alcedonia curet,
Doctrinasque ſacras aliis communicet oris.
Cedite Cecropii, Spartani cedite Reges,
Hic alius Princeps, qui non mortalia tantum
Dona dedit Populo, Leges & Jura per Orbem:
Sed vitæ cœleſtis opes, & gaudia, vobis
Plane ignota tulit, late quem gentibus idem
Finitimis, vel quos ætas quoque poſtera mittet,
Muneris eſt auctor tanti: date lilia plenis
Pierides Calathis, tam Sancti ad Principis Urnam,
Et querulis mœſtas linguis iterate querelas.
Nunc columen veſtrum occubuit, Tutorque fidelis,
Quo vivente animi tantum ſupereſſe ſolebat.
Sed nunc, heu variæ nimia inconſtantia ſortis,
Heu nunc in tenues ſpes illa evanuit auras.
Quando erit ut mitis cœli indulgentia talem
Reddat in Orbe Ducem? quæ ſidera rurſus in uno
Pectore tam raras cumulabunt aurea dotes?
Hoc Pietas, Amor in populum, Prudentia, Virtus,
Magnus in adverſis animus, mitisque ſecundis,
Juſtitia hoc, Pudor & Gravitas, & larga juvando
Dextera, perpetuas habuere in Principe ſedes.
Hoc Duce turbatis rediit Pax aurea terris,
Pax gemmis potior: crevit reverentia recti:
Prædonum agricolæ nullas timuere rapinas:
Omnia quid repetam? Nihil hoc pretioſius ipſo,
Nil melius vidit gens Vandala: perdidit unquam.
Nil melius toto lacrymans Megalepolis ævo.
Scilicet hoc, hoc illud erat, quod turbine nuper
Horrifico celſas rumpi & procumbere turres
Vidimus: hoc, hoc illud erat, quod vidimus æthram
Sub noctem ardere, & tremulas diſpergere flammas.
Nec mirum, quin fama meas cum venit ad aures,
Magnanimum cecidiſſe Ducem, ſimul omnia mecum
Triſtari, & veluti lacrymas effundere ſenſi.
Te vivente, novis ridebant gramina campis,
Omnia florebant. Cantus dulcedine captæ
Ducebant charites per florea prata choreas,
Carmina non deerant nobis, non plectra ſonora.
Te moriente mori pariter natura videtur:
Deficiunt avido pecori ſua gramina: flores
Rura negant ſolitos: ut nil niſi triſtia fas ſit
Cernere, nec tanto finem ſperare dolori.
Fundite Varniades lacrymarum flumina Muſæ
Sæpe ego jam veſtras tacite digreſſus ad undas,
Mane novo, tantis quærens ſolatia curis,
Præter lamenta, & triſtes audire querelas
Nil potui ferrugineo velatus amictu.
Pallidus eois Phœbus ſurgebat ab undis:
Excedens ripis & tanquam fletibus augens.
Varnus aquas pleno currebat triſtior alveo:
Ad lævam inſueto ſtrepitabat gutture corvus:
Varnigenæ quin quotquot ibi paſcuntur olores,
Proxima flebilibus complebant ſaxa querelis:
Muſſibant fulicæ: deſerto in littore cornix
Sola ibat, tanquam attonito confecta dolore:
In ſtabulis armenta boum pecudesque gemebant,
Graminis oblitæ: argutis in vallibus Echo
Sæpe vocata mihi, ſæpe exaudita vocanti,
Jam præter ſolitum verborum oblita ſilebat.
Singula quid repetam? Nil non lacrymabile vidi
Nil fletu vacuum: anguſto ſic pectore triſtis
Exieram, triſtes repetebam triſtior ædes,
Hæc mecum tacitus: mutata quid omnia cerno?
Anne etiam ſuperos defuncti funera tangunt?
Quid portenta volunt? an non aliquando redibit
Qui vigor ante fuit campis avibusque canoris?
Sed redeat certe, rediturus ut eſſe videtur:
Sæpe reviviſcit jam mortua frigore malva,
Annus ubi cum ſole redit: ſic cernis anethum,
Sic violas, tenerasque roſas, apiumque renaſci:
Sed ſimul atque homines miſeros pariterque potentes
Mors ſemel abripuit, terrisque abſcondidit atris;
Tum reditus via nulla patet, tum ducere longos
Cogimur occluſo ſaxi ſub fornice ſomnos.
Sed pietas meliora docet. Non corpora caſu
Nimirum conſumta mori: divina voluntas
Hic regit æterna diſponens omnia lege.
Nec plane in nihilum, quod nil fuit ante, redire
Credimus æternæ ſperantes gaudia vitæ.
Sic noſter quoque Dux, noſtro Dux optimus ævo
Sortis tentator variæ, poſt mille laborum
Multiplices curas, ſceptri mortalis honores
Depoſuit mandante Deo: nec funere totus
Interiit: ſuperas animus delatus ad arces,
Heroës inter ſanctos Regesque triumphat
Iſaides hic Pſalmographus tibi *Carole* magne
Junctus adeſt: noſter Proavis Dux proximus adſtat,
Et Patri & Socero: multi illum lumine claro
Circumdant cœlique novos gratantur honores
Cumque ipſo unanimes mundi deliria rident.
Vertite Varniades lacrymas in gaudia Muſæ.
Inprimis Patrem geminis complectitur ulnis
Albertus puer illuſtris, qui prævius arcis
Regna adiit ſuperæ, multum lacrymante Boruſſo.
Hic ille *Albertus*, quo ſe jactabat alumno
Herula gens, hic ille Patri Matrique voluptas,
Spes Patriæ, magni proles generoſa Parentis,
Tum fortunati, propria hæc ſi dona fuiſſent,
Quæ tantum Deus oſtendit mox abſtulit olim;
Sed vere jam felicis, cui redditus ille,
Poſt æternum aderit, miro devinctus amore,
Quem non ulla dies, non fati injuria ſolvet.
Vertite Varniades lacrymas in gaudia Muſæ.
Ad vos nunc rediit tanta expectatio, tantæ
Laudis

Laudis honos, O Heruleæ nova sidera gentis
Egregii Juvenes, qui partim funera Fratris
Jam gemitis: partim Patrem ploratis ademtum:
Heredes vos virtutum Fratrisque Patrisque
Esse decet, quin esse patet, semperque futuros
Credibile est Patriæ, & cunctis queis Patria curæ.
Vertite Varniades lacrymas in gaudia Musæ.
Inprimis tamen eximii Ducis inclyta virtus,
Et bonitas *Udalrici* senioris, amicam
Solatur Patriam, Varnique inhibere querelas
Incipit, & lacrymis finem spondere profusis.
Aspicis ut celso præclara e corpore virtus
Emicet; ut patrio summa omnia spondeat orbi
Fallor an e cœlo lætissima Seisachtea
Hoc Duce descendet, Populorum in gaudia nata?
Fallor an Aonidum cultrix Academia divæ
Ejusdem auxilio, sperato in flore, fruetur?
Christe tuum defende Ducem, cœptosque labores
Dirige, ut illorum nullo laus concidat ævo.
At Tu magne Heros (quoniam Te regia cœli
Jam tenet, & coram stellas fulgore coruscas
Mortalesque vides secura e parte dolores)
Æternum Dux clare Vale, & seu sidera lustras;
Seu legis æternos invicto pollice flores;
Seu celebras sine fine DEUM; en mœrentis alumni
Carmina, fortassis nimium properata, verendos
Ut manes, cineresque diu testentur amatos,
Accipe supremum munus: meliora deinceps
Forte & plura canam, quando Tibi certa quotannis
Dona feram, tumulosque tuos mea carmina flebunt:
Cum gemitus pietas, lacrymas constantia fundet:
Purpureasque rosas tumulo, spicasque Cilissas
Insperget bonitas: tristes Pax mœsta cupressos
Et feret evulsos ululans Clementia crines:
Immemoresque Tui nos nulla oblivio reddent.
Vos vero Illustres tanto de sanguine nati,
Alloquio mœstam placido recreate Parentem.
Dicite: sit modus in gemitu, suspiria cessent,
Sit lacrymis generosa Parens finisque querelis.
Non etenim decet hunc fletu lugere perenni,
Cui DEUS ipse omnes lacrymas absterfit, & inter
Quem Sanctos Cœli Heroas, divosque locavit.

NATHAN CHYTRÆUS
Principi laudatissimo & optimo de se merito lacrymans F.

Idem Poeta nitidissimus Chytræus sub fine Lacrymarum suarum jam insertarum, incomparabili Nostro Duci sequens etiam erexit EPITAPHIUM.

Nulli Animis, nulli Ingenio, nulli Arte secundus,
Justitia multis & Pietate prior.
Mente gravis, Vultu facilis, dextraque benignus
Munifica, veri plenus amore DEI,
Musarum columen, Legum Defensor & æqui,
Et commune sua pro bonitate bonum,
Hic situs est Dux JOHANNES ALBERTUS, amavit
Quem veluti carum Vandala terra Patrem.
Qui Ludis Templisque fuit profugisque Patronus,
Vivere qui longo tempore dignus erat;
Multo aliis citius tumulis infertur avitis,
Nec potuit decimam claudere Olympiadem.
Disce hinc quam rapido Regum quoque gloria cursu
Effluat, & vitæ spem melioris habe.

Obiit XII. Febr. Anno MDLXXVI.
qui fuit gubernationis XXVIII.
Ætatis XLIX.

Præterea Janus Bocerus, Poeta Elegantissimus, qui suos *Tres Libros de Origine & Rebus Gestis Ducum Megapolensium* huic JOHANNI ALBERTO inscripsit, in fine operis sui Ducem nostrum vocat *Studiorum Mecænatem optimum*, & postquam descripserat Acta Juvenilis illius ætatis, sic pergit.

Ac ego vaticinor, nec abominor esse futurum,
Sentiat hunc verum patria terra Patrem.
Jam quoque qui patriam tanta virtute gubernat,
Innumeri quanta non potuere Duces.
Nec divina sui moderatio pectoris ullas
Virtutis partes, justitiæve fugit.
Sublimes animos, & celsa sub æthera tollit,
Sortis & instabiles despicit illa vices.
Et recte patriis (livor licet audiat) oris
Consulit, & lætæ tempora pacis amat.
Et colit Aonides, colit & Permessidos amnes
Sit licet antiquis Regibus ortus avis
Hoc magis ingenuo Musarum doctior usu
E Ducibus nostro tempore nemo fuit
Aut ita qui Superum sacros provexit honores
Aut ita qui Studiis incubuisse velit.
Clarus ab Hetruscis Mecænas Regibus ortus,
Non tantum studiis contulit ipse piis.
Testantur Musæ, testatur patria tellus,
Clarior invectæ nuper honore Scholæ
Cincta paludosis qua splendens eminet undis,
Arx Suerinæas celsa tuetur opes.
Vernoviusque senex, ejus non facta silebit
Dum patrios leni murmure stringet agros.
Ipse quod Aonias crebro cantare sorores
Cernit, & in ripis ludere sæpe suis.
Illius hoc virtus & gloria præstitit ingens,
Ille tulit doctis otia grata viris.
Illi, quæ memores referent & nomina Musæ,
Quod si nostra tacent, secla futura canent.
Forsan & adveniens olim sincerior ætas
Dicet: *Hic æternum vivere dignus erat* &c.

Johannes itidem *Simonius* sic Ducem JOHANNEM ALBERTUM loquentem introducit:

Ille Ego, sum pullus qui dictus Martis & Artis,
Et genus atque Orbem dotibus orno meis.
Sub me Religio: Schola: Templa: Academia, vitæ
Redduntur: Phœbus me duce lætus ovat.
Inclytus *Ulricus* me Frater consilio & re
Adjuvat, ingenio consilioque potens.

Tandem etiam Suerini in Templo Cathedrali, ubi sepultus, sequens de JOHANNE ALBERTO nostro legitur EPITAPHIUM.

MEMO-

MEMORIÆ JOHANN. ALBERTI DUCIS Megapol. Principis litterati, & litteratorum Fautoris.

Inclyta *Johannes Albertus* gloria Secli
Conditur hic, præstans Dux, Patriæque Pater.
Non fuit hoc melior Princeps, nec doctior, ævo.
Nec Patriis terris, qui bona plura dedit.
Illustrem verbi Lucem, qua sidera adimus,
Primus hic in tota gente vigere jubet.
Idola evertit Latii prius impia Papæ,
Complectens certo Dogmata recta Libro.
Fortia & arma capit Sociis cum Saxone & Hesso,
Per quæ libertas {Paxque Salusque, / Pax, Pietasque} redit.
Christo cum Musis hic primus in urbe Rosarum
Instaurat, Patriæ cor, oculumque, Scholam.
Hic etiam e terris fugiens Astræa retenta,
Anno dat quovis Publica Jura quater.
Rite suas dirimi causas Ecclesia gaudet,
{Inspiciuntque sacros pectora fida greges. / Non inspectorum cura fidelis abest.}
Clemens, Munificus, Verax, Bonus, Integer, Æquus,
Sobrius ac {vere relligiosus erat / veræ relligionis amans}
Regibus & summis, tota, meritisque fideque
Carus in Europa, Principibusque viris.
Ante DEI faciem nunc fulget, sideris instar,
Sicut in his terris fulsit imago DEI.
Grata cui tribuet meritas Ecclesia laudes,
Verus & illustri luce vigebit Honos.

Optimo Principi D. JOHANNI ALBERTO, *Alberti* Filio, Duci Megapol. veræ relig. & doctæ Humanit. studiosiss. JOHANNES Dux Megapol. Filius Parenti chariss. cum lacrumis memoriæ posuit.

Cap. V.

De *Udalrico*, Nestore Germaniæ dicto, Duce Megapolæo.

UDALRICUS, *Alberti* Filius, *Johannis Alberti* Germanus, in lucem editus est Suerini anno supra millesimum quingentesimum vigesimo septimo, ad diem decimum Calendarum Maji, (*a*) quo eodem etiam anno, die 2. Aug. *Maximilianus II.* postea Romanorum Imperator laudatissimus, & *Philippus II. Caroli V.* Imperat. Filius, Hispaniarum postea Rex die 21. Maji, lucem hanc aspexere, scil. felicissimis illis temporibus, quibus doctrina cœlestis Megalandri *Lutheri* ministerio, divinitus ubique fere repurgari cœperat. (*b*) In hujus ætate tenera, aures quidem ipsius præceptis Pontificio fermento inquinatis personuere, cum & Pater ipsius Pontificiæ Religioni, quoad vixit, addictus esset; at DEUS Optimus Max. ex his tenebris atque hoc traditionum humanarum carcere, admirando plane opere Principem pium eduxit. Amplexus autem post veram Religionem, non solum voluntatem suam subscriptione Augustanæ, sed etiam editione suæ confessionis publica contestatus est. (*c*) Adolescens adhuc in Aulam Bavaricam *Alberti* a parente missus, in illa aliquandiu versatus est, postmodum in Academia Ingolstadiensi Fasces Magistratus Academici gessit. Quamvis autem *Ulricus* princeps literas probe didicerat, non tamen tantos in illis, ac Frater ipsius *Johannes Albertus*, progressus fecit, interim pietate & justitia, si non major Fratre hoc, tamen nulla parte minor fuit. Anno supra mille quingentos quinquagesimo, ætatis vigesimo tertio, Episcopatum Suerinensem, morte Patruelis sui Ducis *Magni* vacantem, commendatione *Henrici* Senioris Patrui sui obtinuit. (*d*)

Mortuo Patruo *Henrico Pacifico* Anno 1552. ad gubernationem Ducatus patrii adspiravit Dux *Ulricus* ac anno 1552. Fratrem, de gubernatione ditionis secum communicanda & familia hercifcunda crebro primum sollicitare incepit; Verum *Johannes Albertus*, qui post mortem Patrui, Ditionem Megapolensem universam statim occuparat, eamque nunc solus administrabat, pactum de decennii administratione, sibi soli, mortuo Patre, communi Fratrum consensu tradita, opponebat: contra *Ulricus*, pactum illud de dimidia tantum Ditione, a Patre relicta initum esse regerebat, accessisse autem interea Patrui *Henrici* Ditionem & Hæreditatem & cœnobia universa; (*e*) eam ex æquo secum dividi justum esse, ostendebat. Ex ista primum contentione, cum *Johannes Albertus* a pactis semel initis discedere nollet, & ducentos Equites præsidii causa conduxisset, *Ulricus* autem illos adversus se ali interpretabatur, tanta hinc animorum exacerbatio inter Fratres exarsit, ut *Ulricus* apud vicinos Principes Pomeranos & Holsatos præcipue coram de Fratris sibi illatis injuriis quereretur, eorumque auxiliatrices manus imploraret; a quibus tamen frustra detentus, rem ad *Henricum* Ducem Brunsvicensem detulit, qui, Fratri *Johanni Alberto* jam antea infestus ac inimicus, commodam hanc, illum ulcisci ac persequi, occasionem esse ratus, anno 1554. mense Majo exeunte, *Johannem Albertum*, armata manu ac plane hostili impetu invadit, trajecto ad Beyzæ fluvioli ostium Albi, Beyzeburgum occupat, in cujus castris tunc etiam *Ulricus* noster erat. Cumque Nobiles Megapolenses *Johanni* tum *Alberto* Duci auxilium denegarent omnes, quod non solius *Johannis Alberti* sed Fratris etiam ipsius *Ulrici* se clientes esse dicerent; *Ulricus* Princeps ordines Ditionis Megapolensis Buzovium ad Varni & Nebulæ confluentem sedem tunc suam, ad unum omnes convocavit, ubi ad intercessionem Provincialium & amicam compositionem *Johannis* Electoris Brandenburgici, bellum inter Fratres ita compositum

(*a*) Chron. Suerin. Hederici. Chytræi Chron. Saxon. Lib. XII. p. 357.
(*b*) Simon in Vita Udalrici.
(*c*) Simon l. c.
(*d*) Chytr. Chron. Saxon. Lib. XVII. p. 494. Calov. l. Myl. Chron. Duc. Megapol. Lobechius in vita Udalrici.
(*e*) Chytr. Chron. Saxon. Lib. XVIII. p. 518.

est, ut Ducatum a Patre & Patruo relictum, Cœnobia item ac alia a se occupata *Johannes Albertus* ex æquo cum Fratre *Udalrico* divideret, & rationes de *Henrici* Patrui thesauris & supellectile redderet, *Ulricus* Diœcesin Gustroviensem solus retineret, *Johannes* vero *Albertus* Suerinensem. (*f*) Ulricus sic Gustrovii, Frater autem ejus Suerini sedem Ducalem figeret, & in suo quisque Territorio Jurisdictionem propriam absolutamque potestatem obtinet; atque tunc statim a Provincialibus, præter promissam, etiam a Rotzstochiensium Cos. utriusque Principis debitorum solutionem, Patriæque ab ære alieno liberationem, sedecim millia Joachimicorum, ad conductis *Henrici* Brunsuicensis militibus stipendia solvenda, fuerunt collata. Atque sic contentio illa inter Principes Fratres non levis orta, utcunque sopita, & Ditioni Megapolitanæ pax rerum omnium optima, feliciter fuit restituta. (*g*).

Secutus autem erat Ducatus hic præsertim Gustroviensis, quem *Albertus*, Pater *Udalrici* potissimum Imperio tenebat, maximam partem adhuc Pontificiam Religionem, cum & ipse *Albertus* Dux ad ultimum usque vitæ halitum in ista Religione permanserit, (*h*) hinc etiam eandem cum eo Religionem profitentes semper quoad fieri potuit defendebat ac protegebat: Verum eo demortuo conjunctis viribus & animis opus illud Herculeum perpurgandi Pontificii stabuli, inchoatum primo ab *Henrico* Seniore Patruo, & deinde a Germano *Johanne Alberto* continuatum, tandem cum eo feliciter perfecit *Udalricus* noster. Explosis enim Pontificiorum imposturis, & Monachorum somniis ad furcas relegatis, *certam Doctrinæ, Rituum, & totius Gubernationis Ecclesiasticæ Formam*, quam in Ditione sua omnino observari voluit, instituit. (*i*) *Ecclesiasticum & Provinciale Judicia* jam pene collapsa, cum Fratre *Johanne Alberto* restauravit. Illi inspectionem Disciplinæ Ecclesiasticæ & Conjugiorum commendavit; In hoc velut in instructo Areopago, non tantum subditis, sed & ipsis Principibus jus dici voluit. Atque hæc tam publica quam extraordinaria Judicia, quæ bis in annum Gustrovii æque ac Suerini publice habebantur, in istius Urbis Curia, nisi morbus ipsum graviter impediret, ingravescente etiam ætate, toto sui Magistratus tempore semper in præsentia Ducis nostri *Udalrici* exercebantur, cum Justitiæ ac bonarum Legum observantissimus fuerit, hincque inculpate semper alteram aurem reo integro servavit, ac querelas civium aliorumque oppressorum summa patientia regie audivit, sycophantas, calumniatores & adulatores, auribus omnia dantes, summopere detestatus, graviterque de effrenata hujus seculi audacia conquestus est. Fuit enim Princeps vere justus, pius, pacificus, Religionis ac Justitiæ amans ac iniquitatis rigidus æstimator. (*k*) Eximium & omnibus numeris absolutissimum justitiæ, æquitatis & cæterarum Virtutum Exemplar, qui heroica sua gravitate & moribus elegantissimis non tantum propriis subditis, sed omnibus Imperii Principibus illustre Exemplar fuit: Unde ipsa etiam Cæsarea Majestas una cum plerisque aliis vicinis Regibus & Principibus eum suspiciebant quam maxime, atque in Comitiis Imperialibus dignus judicatus fuit, cui *suprema Imperii cura* recte committeretur. Unde factum, quod hoc Principe florente, floruerit etiam in tota Provincia sua pietas, justitia ac omne virtutis exercitium. (*l*) Quam horrenda vero extincto *hoc Justitiæ Defensore* facinora, cædes, adulteria, stupra, scortationes, infanticidia, deprædationes sexcentaque alia vitia sint audita & perpetrata horrendum dictu est.

Cum autem intelligeret probe, nunquam satis laudatissimus Princeps noster, & ut uno verbo omnia dicam, vere BONUS; nec Ecclesiam florere, nec Rempublicam salvam esse posse, nisi Scholæ recte constituerentur; quapropter ille Academiam Rotzstochiensem propemodum turbatam ac collapsam, tanquam Episcopus Suerinensis simulque Academiæ Cancellarius perpetuus, una cum Fratre *Johanne Alberto* iterum restauravit, in melius formavit, eamque nunificentia sua amplissimis & certis sumtibus annuis (*m*) (legarunt namque Principes Academiæ 3500. florenos annuorum redituum ex Monasteriorum prædiis accipiendis, simulque Dux *Joh. Albertus* ex Præfectura Cygnensi, tres coros siliginis, *drey Last Rocken*, & tres coros Bynes, *drey Last Gersten*; Dux *Udalricus* autem noster ex Præfectura Debboracensi totidem coros siliginis & Bynes, quod frumentum etiam adhuc hodie Professoribus Ducalibus ut plurimum præbetur) locupletavit, illudque statutum pro se & posteris suis, appensione sigillorum, subscriptione suæ & Fratris manus confirmavit. Toto enim quo vixit, & gubernationem tenuit, tempore, in eam curam sedulo incubuit una cum Fratre Illustrissimo Domino *Johanne Alberto* Duce Megapolensi, donec in vivis esset, ut Academia Rotzstochiensis copia virorum doctorum, studiis doctrinæ cœlestis, aliarumque bonarum artium, quæ fontes sunt omnium in vita bonorum, ac disciplina honesta floreret. (*n*) Quam-

(*f*) Idem Chytr. l. c. Heder. Chron. Suerin.
(*g*) Chytr. l. c.
(*h*) Simon in Vita Ualrici.
(*i*) Simon l. c.
(*k*) Joh. Sibrandus J. U. D. & Prof. in Programm. indictivo ad recolendam docto & perpolito carmine memoriam anniversariam *D. Udalrici* à *D. Eilhardo Lubino* Theol. publice recitando An. 1605.
(*l*) Idem Sibrandus in aliis ad *D. Udalrici* memoriam in Academ. Rotzstoch. Orationibus a *D. Paulo Tarnovio* & *Christiano Sledano* Theologis propterea publice recitandis, concelebrandam Anno 1610. & 1611. affixit Programm. indictivis.
(*m*) Lobechius in Vit. Udalrici.
(*n*) *D. Lucas Bacmeisterus* Sen. in Programm. indictivo ad celebrandam Oratione propterea a *M. Johann. Simonio* Oratoriæ Prof. conscripta ac nomine Academiæ publice habenda, diem emortualem decimam quartam Mensis Martii Ducis *Udalrici* tantique Munificentissimi ergu Academiam Principis memoriam, anniversaria in posterum eod. die parentatione quadam conservandam ab eo t. t. Academiæ Rectore A: 1604. Tabulis publice affixo.

Quamobrem fumtus quoque paulo ante adductos liberaliter præbuit, & quæ Principis boni ac Cancellarii insuper Academiæ essent munera, eximia propensione & clementissimo animo semper præstitit, ornamentumque præcipuum totius Ditionis suæ *Academiam* esse judicavit. (*a*) Qui cum in cautos Reges & Principis eo nomine miseros esse sciret, quod alienis oculis viderent, alienis auribus auderent; Ipse non semel in rem præsentem Rotzstochium veniens, Academiæ suæ statum accuratissime inspexit, literarum osores gravissime coërcuit, lites atque controversias malorum hominum κακουργίᾳ exortas, sua autoritate composuit, pacisque & disciplinæ ibi sementem fecit, cujus messem dein ex eo messuere Professores multo uberrimam. Quanta insuper benevolentia Professores Academiæ suæ Rotzstochianæ præcipuos complexus fuerit, quam clementer & humaniter in Aulam suam venientes exceperit, mensæ suæ adhibuerit, varios cum ipsis sermones de statu Academiæ, de rebus Ecclesiasticis & Politicis, de singulorum fide & officio in ornanda & juvanda Academia, ac studiis Juventutis promovendis, contulerit, beneficiis quoque non exiguis eosdem interdum affecerit Princeps, non dicam imperio Romano solum, sed toti etiam CHRISTIANO orbi a virtute notissimus *Udalricus* noster, cum gaudio, ac nunquam intermorituro gratissimi animi obsequio meminit *D. Lucas Bacmeisterus* senior. (*b*) Atque sic Princeps noster incomparabilis, qui non solum propter augustam ac heroicam corporis proceri & robusti staturam & majestatem, sed potissimum propter summam pietatem, admirandam sapientiam, justitiam exactam, sapientem moderationem, singularem humanitatem, multasque alias virtutes tanto Principe dignas, *Noster Germanicus* vere appellatus est; Opera hæc tria longe egregia: Ecclesiarum scil. Reformationem, Judiciorum constitutionem, Academiæ denique Restaurationem, uno fere tempore suscepit ac feliciter perfecit. (*c*) Instaurata cum Germano, ut paulo ante dixi, Academia Rozstochiana, *Mensam* quoque sic dictam *Communem* s. publicam, in ea erexit Dux *Udalricus* noster, & quidem in Cœnobio D. Johannis, olim Dominicanorum Fratrum Domicilio, a senatu Urbis ad hunc usum propterea munificentissime concesso, quo beneficio studiosis quam plurimis, quibus res est angusta domi, frui licet. Bellum quum pestem tetram intelligeret, quæ Respublicas innumeris fere malis atque incommodis afficit, ac plane tandem evertit, minime cupiebat, pacem contra tanquam Numen aliquod cœleste semper veneratus est. (*d*) Quapropter copias auxiliares, ab *Henrico* Brunsuigo, ad vindicandas injurias a germano sibi illatas, impetratas, ubi Beyzeburgum appropinquant, statim dimisit; satius apud animum suum ducens, rem consilio & fraterna compositione, quam armis experiri. (*e*) Rotzstochio occupato anno 1565. muri ac portæ Urbis meridionalis partem destruendam, Arcem ibidem anno 1566 construendam Fratris præsertim instinctu simul curavit quidem, sed ex intercessione Academiæ & Statuum Provincialium Sternbergæ tunc congregatorum, oblatione, se inter Duces Fratres & civitatem Rotzstochiensem de controversiis utriusque partis voluntate amice componendis acturos esse, inita hinc, permittentibus Principibus, Gustrovii per Delectos ex Nobilitate inter Principes & Civitatem Rotzstochiensem die 14. Jul. 1573. Transactione; (*f*) cum omnia ad Rotzstochiensium voluntatem & nutum multo felicius, quam expectare & optare ausi fuissent, confecta tunc fierent, Arcem hanc octodennem Anno sequenti 1574. demoliendam iterum concessit: (*g*) Qua mira animi alacritate & impetu ab illis destructa & solo æquata, & mœnibus ac munitionibus Urbis refectis, non solum libertatem, sed & Privilegia omnia, ac in his merum & mixtum in urbe sua Imperium & Jurisdictionem omnimodam, una cum Jure Patronatus in quatuor Ecclesiis Parochiarum Urbis, Jus nominandi, eligendi, vocandi, & instituendi in domos Parochiarum a se vocatos Ministros, Pastores ac Superattendentem recuperarunt & adepti sunt Rotzstochienses, cum antea; „ Se „Principes pro suis hæreditariis dominis agno„scere velle, & in litteris ad Principes adscri„bere; Datum in Celsit. V. urbe Rostochio, & „ Celsit V. Hæreditarii subditi Consules & Se„natus Rostoch. Ipsi & cives etiam singuli „primum recipiendi certa formula Principibus „ & senatui fidelitatem jurare, & senatus accu„satus coram Principibus respondere; & sena„tus ad cives certa die in Foro Rostochiensi „sub dio deprecari culpam admissorum ad„versus Principes, & decem millia Aureorum „pro Arcis demolitione solvere, recepissent. „Itaque post adventum die 8. Febr sequenti „1574. anno, magno Equitum numero Ducum „Megapolitanorum *Johannis Alberti & Udal„rici* Fratrum germanorum in urbe Rotzstochio die seq. 9. Febr. deprecante sub dio senatu & civibus & præteritarum offensionum veniam petente, Transactionem superiori autumno Gustrovii factam, perfecerunt, quæ typis postea Anno 1578. per *Jacobum Lucium* Rotzstochii publice impressa extat. (*h*) Mortuo dein fratre *Johanne Alberto*, cum minus obedientes se Rotzgochienses Duci nostro *Udalrico* iterum præberent, brevi eos auxilio Generi

(*a*) Programma indictivum *D. Nicolai Willebrandi* J. V. D. & Prof. Mor. Publ. ad audiendam Orat. nomine Academiæ a *M. Joh. Simonio* Oratoriæ & Poët. Prof. iterum conscriptam hacque Parentatione anniversaria memoriam D. *Udalrici* denuo recolendam Tabulis publicis affixa die 18. Apr. 1613.

(*b*) D. Lucas Bacmeisterus Sen. in Programm. alleg.

(*c*) Simonius in Vita Udalrici.

(*d*) Simon. in Vita *Udalrici*.

(*e*) Idem Ibid.

(*f*) Lindenberg. Chron. Rostoch. L. IV. C. 9. Chytr. Chron. Sax. L, XXI. p. 626 - 630.

(*g*) Lindenberg. Chron. Rostoch. l. c, Cap. XI. Chytr. l. c, L. XXIII. p. 685. 686.

(*h*) Chytr. l. c. p. 688.

Friderici II. Regis Daniæ detentis eorum navibus in Hellesponto, aliisque Daniæ portubus, & missis aliquot celocibus ad Ostium Varnæ, quæ exeuntes & aliunde redeuntes Rotzstochiensium naves interciperent, ad obedientiam & reverentiam redegit, instituta propterea iterum Gustrovii nova Tractatione, in qua collatis utriusque partis sententiis, tandem Anno 1584. exeunte Febr. de omnibus ex voluntate utriusque partis feliciter transactum, & decem millia Joachimicorum Duci insuper nostro solvendorum mulcta Civitati imposita est, ex qua tractatione enata est *Transactio Gustroviensis II.* (*der andere Erb-Vertrag*) per *Johannem Schnitlerum* typis publicis descripta. (*i*) Mortuo Fratre *Johanne Alberto* anno 1576. d. 12. Febr. cum relicti ab illo filii minorennes adhuc essent, solus Ducatus totius regimen in se suscepit Dux *Udalricus* noster, tanta quidem cum laude, ut merito hic Principis pii, clementis, pacifici, benefici nomen deportaverit, qui virtutum suarum fœcunditatem nunc huc, nunc illuc, ut tempus, ratio, & necessitas poscebat, transtulit retulitque, quoque non præstabilius aut pulchrius munus a DEO immortali toti Regioni suæ ejusque indigenis cœlitus dari poterat, quem non tantum ut Dominum clementissimum omnes, sed tanquam *Patrem Patriæ* amantissimum venerati sunt singuli; cujus Justitiam, Clementiam, Humanitatem, Æquitatem, Temperantiam, Facilitatem, quotquot de Duce nostro aliquid memoriæ & literis prodidere, omnes concelebrarunt. (*k*) Tantus enim erat in ipso maximarum rerum modus, vt quasi temperamento quodam virtutes miscuisse videretur, quem non bellorum cupiditas, nec honoris ambitio, nec munerum largitio, sed pax & adoptio, ac tandem exorata terris Numina dedere. Adeo namque concordiæ studiosus erat, ut in pace non tantum ipse cum suis subditis vivere amaret unice, verum etiam, si inter alios finitimos Electores, Principes ac Respublicas motum intestinum vel furorem castrensem gliscere animadvertebat, non quiesceret ante, quam magna animi contentione aut lenitate insurgentium turbarum procellas sedaret, ac componeret: (*l*) ut sic tranquillitatem seculi istius, quod nunquam, quam tunc, cum ille cum imperio esset, beatius ac pacatius Germania inferior habuit; Ipsius vigilantiæ pene soli acceptum ferendum sit: Cujus etiam admirandæ prudentiæ, singularis Justitiæ atque Concordiæ studio, omnibus sua tempestate Principibus anteferendo, vel unice tribuendum, quod adprobante Imperatore, ex Statuum Imperii unanimi voto, inferioris Saxoniæ *Archi-Chiliarcha*, f. *Dux* aut *Præfectus Militiæ Circularis*, ut vocant, constitutus fuerit. Hujus autem sæpius quidem, sed nunquam satis laudati Principis nostri in rebus agendis summæ dexteritati, omnibusque numeris absolutæ prudentiæ atque concordiæ præsertim studiosissimo animo quam maxime illud debetur negotium, quod adhibitis etiam in consilium Electoris Saxoniæ AUGUSTI & GUILIELMI Hassiæ Landgravii Legatis intercessoribus, sic volente Daniæ Rege, heroica animi magnitudine, virtute, felicitate, & auctoritate excellentissimo, nec non Ecclesiarum ac Studiorum Doctrinæ munificentissimo Nutritio FRIDERICO II. Genero suo, (*m*) ad componendam sat gravem ac vetustissimam controversiam, quæ de Jure Regni in Ducatum Slesvicensem Daniæ Regibus cum Holsatiæ Comitibus & Ducibus, jam tum ab annis 476. & amplius fuit; anno quidem 1569. susceptum, verum decennio post anno 1579. die 25. Martii, Othoniæ, post varias consultationes, ac tres ab Intercessoribus propositas ad controversiam hanc dirimendam vias, amica Tractatione, & utriusque partis voluntate sic tandem feliciter perfectum est, dum in hanc sententiam controversia illa sedata ac composita fuit; (*n*) ut seposita de gradu successionis tam diu ac graviter agitata disputatione, Fidem Domino Feudi debitam & servitia, a quibus immunes proximis annis fuerant Duces Holsatiæ, Regi Daniæ præstarent. Atque sic *Johannes Senior* & *Adolphus* Fratres, Duces Holsatiæ & Slesvick; se *Ducatum Slesvicensem velut Avitum & a Regno Daniæ emanans Hæreditarium Feudum Regis & Regni Daniæ beneficio tenere* professi sunt, & in frequentibus Comitiis anno 1580. Othoniæ in Fionia indictis, solenni ritu, cum vexillorum projectione investituram, ut nominant, Feudi Ducatus Slesvicensis die 2. Maji a *Friderico* II. Daniæ Rege sub dio acceperunt, *seque vicissim atque successores suos in Fide & Subjectione debita Daniæ Regibus constanter permansuros esse promiserunt.* (*o*) Ita etiam cum paulo post, postridie Calend. Octobr. *Johannes* Senior Dux Holsatiæ & Slesvicensis *Friderici I.* Regis Daniæ Filius, ex hac vita cælebs discederet atque *Fridericum II.* inter Daniæ & *Adolphum* Successorem Fratris in Ducatu Slesvicensi & Holsatiæ; de *Hæreditatis* a Duce *Johanne* relictæ *divisione*, nova iterum disceptatio exoriretur, ac Dux *Adolphus* secundum Jus Danicum & Slesvicense, solus, utpote gradu propior Agnatus, & Frater ex utroque Parente, succedere cuperet; (*p*) *Fridericus* vero Daniæ Rex, *Christiani III.* defuncti *Johannis* ex alia Matre Fratris Filius; Jus repræsentationis, Legibus Feudorum sancitum, quod in Transactione Odenseensi sibi reservatum ante biennium esse disputabat, urgens; pariter de omnibus a *Johanne* relictis Bonis Feudalibus & Allodialibus, mobilibus & immobilibus, partem dimidiam peteret, *Udalricus* noster cum arbitris, Electore Saxoniæ & Hassiæ Landgravio, missis anno 1581. hac de re Lega-

(*i*) Lindenberg. l. c. cap. 13. Chytr. l. c. Lib. XXVI. p. 782. & 783.

(*k*) *Georgius Dasenius* Mathemat. Prof. Rost. in Programm. ab eo Academiæ tunc Rectore indictivo Tabulis publicis adfixo ad audiendam Orat. D. *Nicolai Willebrandi* Moral. Prof. memoriam D. *Udalrici* anniversariam in ea A. 1612. iterum recolendam.

(*l*) Idem Dasenius in Progr. cit.

(*m*) Chytr Chron. Sax. Lib. XXVIII. p. 853.

(*n*) Idem Chytr. L. XXI. p. 637 - 639.

(*o*) Idem Libro XXIV. pag. 716. - 719.

(*p*) Idem Lib. XXV. p. 743.

Legatis suis Flensburgum, per semestre litem hanc sic transegit, *ut derelicta Ducis* JOHANNIS *hereditate, Bona mobilia* Adolphus *solus; Feudalia vero & immobilia ex æquo inter se partirentur.* (q)

Dixi in superioribus de amica illa Transactione, qua Patria terra ex æquo ita dispartita fuit, ut *Udalricus* noster Dux, Diœcesin Gustroviensem filius acciperet, ac Ducalem sedem Gustroviæ figeret: Quamvis autem hujus Ducatus regimen anno 1554. felici sidere accesserit *Udalricus*, haud tamen *Episcopatus Suerinensis* a morte Patruelis sui anno 1550. in eum devolutam Dignitatem ac Administrationem deposuit, sed ad mortem suam constanter simul retinuit, tantum Domicilii sui locum mutavit, non tamen prius, quam Matrimoniali vinculo sibi associavisset *Elisabetham* Cimbricam, *Friderici I.* Regis Daniæ Filiam, *Magni*, Patruelis sui, Ducis Megapolensis, nec non Episcopi Suerinensis Viduam, Heroinam ingenio ac omni virtute excellentem, Nuptiis Hafniæ celebratis anno 1556. qua domum ducta, eodem anno etiam Buzovia, communi hactenus Episcopali & suo Domicilio, Gustroviam sedem transtulit, ubi sequenti 1557. cum Dux noster in Misniam peregre abesset, Pars Arcis Ducalis orientalis, improvide ignis flammis accensa, funditus conflagravit, cujus tamen instaurationem, nec non reliquæ Arcis, in illis, quæ obsoleta erant, ruinamque minabantur, reparationem longe nitidiorem ac splendidiorem ipse post reditum suum procuravit, simul ac sacello sacro, pro se & aulicis præsertim suis ad audiendam in eo puram Evangelii prædicationem, auxit. (r)

Quam sancte DEUM coluerit Dux noster vel inde constat, cum Gustroviæ Canonicorum Collegium ideo quod abs pura Evangelii Prædicatione abhorruissent, & saniora ac meliora a Ducibus præscripta consilia ac ordinationes Ecclesiasticas respuissent, a Canonicis, qui clam aufugerant, plane desolatum, Templumque etiam ipsorum Cathedrale D. Cæciliæ olim Sacrum, vacuefactum, per plures annos desertum, & horrei horridi instar, curribus tantum reponendis aliisque profanis abusibus destinatum, (*man hatte eine Wagen - Schauer daraus gemacht*) imbribus quoque ac tempestatibus exesum, & vel pene totum corruens cerneret: horum priscorum pietatis & Ecclesiæ, Deo ac rebus divinis olim consecratum, magnisque sumtibus ac majoribus ædificatorum monumentorum horrendam profanationem ac instantem ruinam, ut erat religiosissimus Princeps, ex animo doluit. (s) Dux itaque noster, instinctu præsertim Conjugis suæ *Elisabethæ* (quæ potissimum in eo fuit, ut passim Templa, Cœnobia, Scholæ, Xenodochia, testantibus hoc multis ubique & Doberani, Dobertini, Rhünæ, Butzoviæ, Griphismolæ, Graboviæ, Stargardiæ, Stavenhagæ, inscriptionibus, aut instaurarentur, aut noviter conderentur, aut expolirentur, aut denique multis ac munificentissimis reditibus augerentur) summa cura atque munificentia *Templum* hoc *Cathedrale* S. Cæcilianum, probe iterum expolivit ac splendide instauravit, melioribus simul, ac olim, sacris destinavit; & cum aliis ornamentis tum Serenissimorum *Ducum Megapolensium Genealogia*, summa arte decoravit, quibus insuper Conjux ejus munificentissima addidit Mausoleum, quod pro se & Marito suo Duce nostro *Udalrico*, ingeniosa artificis manu, marmoreis monumentis fit splendida magnificentia, cum utrorumque ad vivum insculpta statura ac facie (quibus & postea altera *Udalrici* Conjux *Anna* Pomeranica sinistro ejus lateri apposita fuit) exornarit, in hoc ipso Cathedrali Templo exstruere suis sumtibus jussit; nam & hanc *Elisabetham Danicam* Ducis nostri *Udalrici* conjugem priorem; (cum & ipsum gravissima, suis humeris tunc incumbentia Regiminis instaurandi negotia ab illius Templi reparatione detinerent) potissimum hujus Templi Cathedralis Gustroviensis instaurationem procurasse, Inscriptio quædam vetus ab adversa summi Altaris parte etiamnum extans expressis verbis satis superque sic attestatur: „ *Nach unsers HErrn und Seligmachers Geburth Anno 1565. hat die Durchl. „ Fürstin Frau Elisabeth, gebohrne aus Königlichem Stamme Dännemarck, angefangen diese „ Thum-Kirche, welche schier gantz verfallen, „ und zu einem wüsten Hause geworden, dem lieben Gotte und seinem heiligen Worte zu Ehren „ wiederum zu bessern, bauen und renoviren Und „ ist die erste Christliche Predigt darin geschehen Anno 1568. Sonntags nach dem Neuen Jahr.*

Templi Cathedralis Gustroviensis instaurationi succedit nunc *novæ* ibidem *Scholæ* seu potius *Pædagogii* a Duce *Udalrico* nostro instituta *Reformatio ac Reparatio*, quam ex desiderio hujus Urbis Senatus ac veteri monastica Schola Oppidana destructa, ex opinione Monachorum spoliis relictis, in alium locum Civitatique commodiorem transtulit, ubi adhuc hodie (ast post centum fere annos prælapsos Anno sc. 1662 a Duce *Gustavo Adolpho* in solidiorem ac veram *Gymnasii* formam redactum) hoc Pædagogium *Ulricianum*, nunc *Gustavo-Adolphinum Illustre Gymnasium*, munificentissimi Ducis nostri *Udalrici* & regiæ Principis *Elisabethæ* insignibus in frontispicio exornatum cernitur, ædificari, pluribus classibus distingui, Rectore ac VI. collegis aliis idoneis augeri, reditibus item ac stipendiis majoribus dotari curavit, cui ludo illustri novo tunc, qui in ipsa Reparationis Scholasticæ tempora incidebat, præfecit Anno 1572. *M. Franciscum Omichium, Gerhardi* Superintend. Filium, celeberrimum formandæ Juventutis artificem: a Primo, post repurgatam puram Evangelii Doctrinam, in Schola veteri oppidana Gustroviæ ab anno 1553 ad annum 1565. Juventutis moderatore longe dignissimo, M. Wolff.

(q) Idem p. 744.
(r) Sleidanus in vita Udalrici. Lobechius in vita Udalrici. Henningii Theatr m Genethl. Calovii f. Mylii Chron. Duc Mecklenb.
(s) Lobechius in vita Udalrici. D. ...

Wolffgango Leopoldo Friberga-Misnico, antea etiam nostri *Udalrici* & Fratum *Christophori ac Caroli* in puerilibus ac adolescentiæ annis studiorum ac morum Formatore felicissimo, elegantis & politi ingenii, doctrinæ ac industriæ viro, ordine Quartum. (*t*) Dum auten de publicis quibusdam ædificiis, tanquam certissimis ac nunquam intermorituris sapientissimi regiminis, singularis ac intemeratæ in DEUM pietatis, inexhaustæ fere bonitatis & beneficentiæ Monimentis Ducis *Udalrici*, quæ vel instauravit, vel condidit, vel expolivit Noster, breviter saltim aliquid, eaque potiora, attigi: non possum non, quin simul etiam hic inseram versus, quos Majorum, Dobetani in Cœnobii quondam celeberrimi Templo tumulatorum Mausoleo eujsque frontispicio in Marmore Pario incidere jussit sequentes:

DEO OPT. MAX.

Illustribus Principibus Megapolitanis, quotquot hoc Templo in Majorum Monumentis conditi sunt, Illustriss. Princeps ULRICUS DEI gratia Megapol. & Conjux ELISABETHA, ex Regia Danorum stirpe nata, Ducissa Megapolitana, Majorum suorum cum honore & pietate colendorum memoriæ causa posuerunt. Anno instauratæ salutis
clɔ Iɔ XXCIII.

Salvete o Animæ, Regum generosa Propago,
Quos tulit illustris terra Obetrita Duces:
Namque alii ob Patriam, Mavortia castra secuti,
Majorum similes, sustinuere mori.
Victores alios decus immortale tulisse,
Testantur forti fixa Trophæa manu.
Sunt, quos grata Deo pietas, & pectore puro
Proveniens stimulat Religionis amor.
Justitiam coluere alii, tranquillaque Pacis
Tempora, legitimi Juraque sancta Tori.
Multi suaviloquas, studio flagrante, Camœnas,
Doctosque in Patria constituere Viros.
Hinc gladios Alii stringunt, dirosque latrones
Interimunt, & quos publica damna juvant,
Quo pax alma data est, quo sunt commercia tuta
Securum lætus carpe, Viator, iter.
Hinc Solymas alii visunt, Terramque beatam
Et loca prodigiis, Christe, notata tuis.
Vos Patriæ Heroas, post fata suprema sepulcris,
Et titulis claros hæc loca sacra tenent.
Hic Tu PRIBISLAE jaces Temploque quiescis
Condendi cujus maximus Auctor eras.
Aspice quos natos Tibi postera secla tulerunt,
Gens viden' ut circum Te numerosa cubet?
Multa hic connubio felix Matrona sepulta est,
Quarum posteritas prole beata fuit.
HENRICUS jacet hic, factis qui forte LEONIS
Inter Vicinos nomen & omen habet.
Hic ALBERTE cubas Sueonum qui Regia quondam
Rexisti longo tempore sceptra manu.
Quid MAGNUM memorem? cujus post fata Nepotes,
Æternum meritis hoc retulere decus.
Hic Patris ALBERTI, postquam fatalia solvit,
Majorum in Tumulis ossa sepulta jacent.
Filius *Henrici* hic MAGNUS, quo doctior alter
Nec major sancta Dux pietate fuit.
Felices Animæ, Vos nulla pericula vitæ
Attingunt, nec mors ulla timenda manet.
Vos pridem proprio mundatas sanguine Christus
Fontis ad ætherii concomitatus aquas.
ULRICUS Princeps, Vestro de stemmate natus
Jam columen Patriæ & fida columna suæ.
Æmula virtutum, Regalis stirpis, ELISÆ,
ULRICI conjux, nomina clara gerens,
Majorum Tumulis posuerunt, rite precantes,
Fac, Pater, in Nato molliter ossa cubent! (*u*)

Redeo iterum ad Ducem *Udalricum* ejusque Conjugem *Elisabetham* Danicam, Heroinam munificentissimam & veram Terrarum Megapolensium MATREM uberrimam: quamvis enim Liberorum copia caruerit, unicam namque ex illa anno 1557. d. 4. Sept. Wismariæ suscepit Filiam *Sophiam* Dux *Udalricus*, virginem ingenii & virtutis maternæ hæredem, quæ sedecim annorum Principissa *Friderico II.* Danorum Regi anno 1572. d. 20. Jul. connubio est juncta, ex qua tamen tres vidit Nepotes: *Christianum IV.* Daniæ Regem inclytum & Potentissimum, hodie regnantis *Christiani VI.* Atavum, *Udalricum* Episcopatus Suerinensis Administratorem; & *Johannem* in Moscovia mortuum: Neptes autem quatuor: *Annam, Jacobo VI.* Angliæ, Scotiæ & Hyberniæ Regi, *Hedwigam Christiano II.* Saxoniæ Duci ac Imperii Electori, *Elisabetham* Duci Brunsuigio & Luneburgensi *Henrico Julio*; *Augustam* denique *Johanni Adolpho* Holsatiæ Duci & Norvegiæ Hæredi, Heroibus fortissimis nuptas: (*x*) eo tamen beneficentiorem ac benigniorem toti Ducatui Megapolensi se præbuit, cum nec locum facile reliquit in omni illa Provincia, in quo non aliquod bonitatis ac beneficentiæ suæ vestigium impresserit, & non tantum ea, quæ ad sui nominis memoriam ad seram posteritatem, sed ad Provinciæ potissimum utilitatem quoque facerent, excogitavit. (*y*) Ita per universum, ubi opus fuerit, Ducatum vias regias & muniendas & lapidibus sternendas curavit; Sylvas item complures passim sevit cum multorum admiratione, quæ posteritati in hunc usque diem vel ligna focis, vel trabes ædibus, vel malos navibus, vel etiam pecoribus glandes suppeditant. (*z*) Montes denique & campos arenarum cumulis obrutos ideoque frugum steriles & incultos, conseri seminibus picearum aliarumque arborum plantis curavit. (*a*) In primis a variorum lignorum hactenus abundantiam Urbs Gustrovia solum debet curæ atque

(*t*) David Chytræus in Orat. Funebri Duci Christophoro habita.

(*u*) *Locbnerus in Disput. Histor. de singularibus quibusdam Meckleub.*

(*x*) Chytræus Chron. Saxon. Lib. XXIII. p. 682.

(*y*) *David Chytræus* in Parent. Latin. Gustroviæ e suggestu d. 25. Nov. in Exequiis *D. Elisabethæ* Anno 1586. habita.

(*z*) *D. Johannes Caselius* Libro peculiari de Laudibus *Elisabethæ* Cymbricæ Rost. 1586. edit.

(*a*) *M. Johannes Colerus* in Oeconomia rurali atque domestica Lib. VIII. Cap. 12. p. m. 310.

atque beneficentiæ nostræ Ducissæ huic *Elisabethæ*, dum die Viridium anni 1573. sub directione Præfecti sui *Gößlich Barner* Pineta postea densa, quæ ad orientem versus intra primum ab Urbe lapidem longe lateque prospiciuntur, *bey Püsskau und Kirchen-Rosien*, provido consilio conserere ac plantare fecerit, adhibitis ad seminandum e Scholastico istius urbis cœtu nobilibus & plebejis Adolescentulis decem & octo numero, quorum nomina in Templo Cathedrali ibidem, posteriori Altaris parti adscripta conspiciuntur. Uti autem infra Lunam nihil est, nisi mortale ac caducum; ita ultimus vitæ terminus tandem etiam contigit sapientissimæ nostræ Ducissæ *Elisabethæ*, quæ cum superiori æstate, Regem Generum *Fridericum II.* Marito suo Duce *Udalrico* nostro comitata, Hafniæ invisisset, in reditu ad Giedzoram (*zu Geschow*) Falstriæ Insulæ Portum, septem tantum milliaribus a proximo Germaniæ littore & Ostio Arni dissitum, (*b*) cum adversis Austrorum flatibus Oceanum trajicere haud posset, aliquot hebdomadas cum conjuge suo ibi detenta, in febrim incidit, qua invalescente, tandem in Conjugis & Filiæ Daniæ Reginæ complexu die 15. Octobr. 1586. placide extincta, & in Megapolin revecta, Gustroviæ die 23. Novembr. condita est, Orationem funebrem latinam habente *Davide Chytræo* Theologo ac Polyhistore insigni, ibidem in æde Cathedrali e suggestu publice recitatam. (*c*) Conjuge priore longe charissima sic orbatus Dux *Udalricus* noster, cum per integrum fere biennium Viduus fuisset, ad secundas dein anno 1588 transiit nuptias, atque *Annam, Philippi I.* Ducis Pomeranorum Filiam die 9. Decembr. Wolgasti in Pomerania matrimoniali fœdere sibi copulavit, quam *Johannes Fridericus*, *Bogislaus* & *Barninus* Nuptæ Fratres, Gustroviam usque comitati sunt. (*d*) Conjugium hoc licet sterile & infœcundum, pacatum tamen & tranquillum fuit, quare haud immerito semper in ore tulit: Ψυχῇ μιᾷ ζῶν, οὐ δυοῖν ὀφείλομεν: *Anima una non duabus vivimus.* (*e*) Hæc *Anna* ejus Conjux, ad exemplum *Elisabethæ* prioris, opes suas ubique largiter distribuit inopibus, nam Oeconomias publicas, indigentium Studiosorum in Academiis Rotzstochiensi & Gryphiswaldensi annuo proventu dotavit, ac multos tenuioris fortunæ studiosos luculenter stipendiis per plures annos juvit. (*f*). Atque nunc tandem ad nunquam satis laudatissimi Ducis nostri *Udalrici* ultima Regiminis & vitæ tempora pervenio, in quibus, quid in urbe sua Gustrovia; quid in ultima sua, tanquam Episcopus simulque perpetuus Academiæ Cancellarius propterea anno 1599. præsens in Academia Rotzstochiensi suscepta Visitatione solenni; quid denique in universo suo Ducatu, tanto Principe digna laudabiliter statuerit, restauraverit, emendaverit, ac correxerit; mei non est, nunc pluribus adducere, & ingenii mei culpa, Principis mea laude longe majoris laudes deterere, de quo satius nihil dicere, quam parum, quandoquidem vituperanti similis videatur, quisquis parcius laudat. Sufficiat hoc, quod UDALRICUS & Patriæ & Academiæ Pater nullum Titulum discupiit magis relinquere (imo vero etiam reliquit) Posteris, quam *Parentis optimi*: Cui hoc solum ad *Trajani* gloriam deesse videbatur, quod alterum *Plinium* non invenerit, qui tot mellitis Atticismis, nomen *Optimi* ad posteros transmitteret, cui vel soli Principi cum universus Ducatus omnis suas Ecclesia ac Politia bonas Leges, Ordinationes ac Statuta, & quoad ipse vixerit, tranquilla ac florentissima sua tempora; tunc ipsa Academia & Musæ Varniacæ, honestam suam sustentationem, Immunitates, Privilegia sarta & tecta conservata, imo vel omnia debent, & quam non fugiebant oculatissimum Principem tempestatis suæ improbitates, quam, quia suis oculis videbat, sua solius etiam prudentia ac Legibus sancitis salutaribus prospexit ac evertit, nihilque ex illa gloria, ut ait Orator, neque turma, neque cohors, neque Præfectus decerpsit. Ex summa animi sanctitate sua, qua, haud fucata pietate ac devotione, DEUM per vitam suam prosequebatur Dux noster, *Libellum de præcipuis Christianæ Doctrinæ capitibus* consignavit, omnibusque Patribus familias præscripsit ἀνωνύμως ediditque anno 1594. in quarta sic dicta forma; postea etiam statim in vernaculo sermone translatus prodiit hoc Titulo: *Kurtze Wiederholung etlicher fürnehmer Haupt-Stück Christlicher Lehre, nach Ordnung des Catechismi durch eine hohe Fürstliche Person zusammen getragen, mit einer Vorrede* Andreæ Celichii *Mecklenburgischen Superintendenten. Gedruckt Leipzig 1594. in 4. In Verlegung Werneri Langen, Buchbinders und Buchhändlers in Güstrow.* Qui Liber propter æterna ejus in Rempubl. ac Ecclesiam merita nunc etiam memoriam Ducis *Udalrici* plane reddidit immortalem. Ita quoque *Ordinationem Ecclesiasticam*, quam cum Germano suo *Johanne Alberto*, jam dudum publicaverat, convocatis Rotzstochio Superintendentibus & Theologis, de integro revideri, accuratissime emendari, & sub incudem revocari, ac pridie etiam ante mortem ubique publicari jussit, cujus vero de recipienda ordinatione Ecclesiastica revisa, Serenissimi Mandatum Rotzstochii die 13. Mart. Domin. Invocavit, ad publicandum transmissum, ægerrime tulit Senatus Urbanus, ejusque promulgationem publicam vehementer repugnavit, ac Superintendenti suo D. Lucæ *Bacmeistero* Sen. per Cos. id prohibuit; quia vero conveniente Ministerio pridie

(*b*) David Chytr. Chron. Saxon. Lib. XXVIII. p. 830.
(*c*) Idem in Oratione die XXIII. Novembr. in solemni funere *Elisabethæ* Cimbricæ *Ulrici* Ducis Conjugis Gustroviæ in æde Cathedrali recitata ac Rostochii 1586. edita.
(*d*) Sledanus in Vita Udalrici D. 2. Calovii f. Mylii Chron. Duc. Mecklenb. qui tamen in nuptiali anno 1586. qui prioris Conjugis *Udalrici* emortualis fuit, erravit.
(*e*) Idem ibid. Lobechius in vita Udalrici. C. 2.
(*f*) D. Petrus Laurenbergius Medicus in Oratione parent. de D. *Anna*. *Lucas Bacmeisterus* Junior in Conc. funebri Gustrov. 1626. habita super Textum Esa. XXVI. v. 20. 21.

die hora IV. vespertina, ejus Publicatio ex Cathedris quatuor Templorum Parochialium unanimiter tamen conclusa erat, Senatus sequenti die Dominica hora 6. matutina in Graphæo convenit, & accersitis aliquot civibus de Ministerio coram eis conquestus est, atque ad Superintend. *Bacmeisterum* cæterosque Pastores Parochiales Notarios & Testes, contra illos ac Ducis Mandati Promulgationem solenniter protestantes, miserunt. Nihilominus tamen salva relicta Protestatione Senatus, Serenissimi Mandati Publicatio de Ordinatione Ecclesiastica revisa ubique recipienda, e suggestu omnium Parochialium Templorum, sicut in Ministerio constitutum erat, solenniter processit, unde Pastoribus & Superintendenti præsertim vehementer illud succensuit Senatus, Cives etiam perperam hoc judicantes. (*g*) Cumque postridie obiisset Princeps laudatissimus, satis inde apparuit, multo minus ipso mortuo admissam fuisse promulgationem illam: quamvis enim cum posteriore Transactione Gustroviensi multisque aliis rationibus evidentibus, pugnet, Senatus tamen Rotzstochiensis sibi Jus, propriam Ordinationem Ecclesiasticam constituendi in Urbe sua arrogare voluit. His itaque multisque aliis longe innumeris (omnes enim Principis hujus res gestas describere vastum volumen non Annales requireret) in vita virtutum ac gloriæ plena rebus non nisi plane singularibus ac sapientissimis ab eo peractis, Assertor ille sinceræ Religionis, Templum Justitiæ, omnium virtutum heroicum Exemplar, Patriæ Pater, & Imperii Germanici decus & ornamentum, quo meliorem postea neminem vidit Gustrovia, licet bonos quidem plures viderit, (*h*) Dux inquam noster *Udalricus* pientissimus, ac sine pari vitæ & annorum satur, placidissima morte expiravit Gustroviæ, cum vixisset annos fere LXXVII. Regiminis XLIX. complevisset, præfuisset autem Episcopatui Suerinensi ac Cancellariatui Academiæ Rotzstochianæ LIII. Anno post Virginis partum cIɔ Iɔ c III. pridie Iduum Martii, qui est 14. dies Martii, hora tertia matutina, cujus dein exequiæ funebres solenni & magnifica pompa decentes tantum Principem factæ sunt ibidem. (*i*) Gustroviæ die 14. April. in præsentia *Caroli* Fratris & Successoris, Ducis Pomeraniæ *Bogislai*, cum aliquot Filiis, Ulrici Ducis Holsatiæ, Reginæ Daniæ *Sophiæ* Filiæ & aliarum Ducissarum, sepultus in choro Templi Cathedralis in Heroo suo ab eo sat magnifice exstructo ad latus prioris Conjugis *Elisabethæ*. (*k*) Laudavit illum in funere Fratris *Caroli* Ducis, *David Lobechius* Theologus Rotzstoch. eleganti oratione Latina; Concionem autem funebrem habuit D. *Lucas Bacmeisterus* Sen. Prof. Theol. Primar. & Superintend. Rotzstoch. Scripsit Panegyricum in eundem adhuc vivum *Udalricum* Ducem M Joh. *Simonius* Eloqu. Prof. Rotzstoch 1599. editum; Eumque defunctum etiam Rotzstochii Anno 1603. polita oratione publice laudavit. Post hujus incomparabilis Herois beatissimam mortem, Senatus Magnificus Rotzstochiensis ad testificationem publici luctus & submississimæ reverentiæ erga morte sublatum Principem longe optimum, (*l*) publice ex Cathedris Templorum Parochialium die 20. Martii prohibuit Organicis, ne pulsarent in Templis organa: interdixit etiam, ne publici processus nuptiales ad Templa haberentur, neve Mulieres aut Virgines ornamentis aureis vel argenteis consuetis sub gravi mulcta uterentur aliquandiu, ad declarandum publicum Luctum, donec Senatus aliud decrevisset, qui Luctus publicus dein per totum annum in Urbe Varniaca duravit: (*m*) Academicus autem ibidem Senatus, huic Teutonico Achilli & Academiæ suæ Defensori ceu alteri Herculi, ob ingentem erga Musarum suarum sedem munificentiam, JUSTA quotannis in Academia solenni Parentatione per totos viginti annos solvit. Vidua *Udalrici*, Ducissa *Anna* Pomeranica vixit Grabovii in urbe sua viduali ad annum usque 1626. ad 19. diem Calend. Januar. qui est 14. Decemb. ubi placida ac quieta expirata morte, Gustroviæ in Mausoleo conjugi dein associata fuit, parentata latine a D. *Petro Laurenbergio* Medico Rotzstochiensi; germanice autem a D. *Luca Bacmeistero* Jun. Superintend. Gustrov. Districtus Sed adhuc de Duce nostro *Udalrico* notandum; *Samuelem Bansovium* Rotzstoch. J. U. D. & supremi Dicasterii Tubing. in Würtembergia Assessorem, ibidem etiam postea in Academia Prof. Codic. designatum, Laudes etiam hujus Principis in Academia Tubingensi publice pro Rostris dixisse; atque a D. *Simone Pauli* Thol. ac Superint. Rotzstoch. (*n*) in quodam loco, propter summam pietatem: verum & ardens erga veram Religionem studium: singularem Pacis amorem: insignem in Ecclesiam, Scholas & Pauperes beneficentiam: Paternam in subditos benevolentiam: raram clementiam: heroicam constantiam veritatemque in dictis & factis: æquissimum in defendendis bonis & puniendis sceleratis justitiam: incredibilem in dicendo jure diligentiam: inusitatam humanitatem, comitatem, affabilitatem & multas alias divinas virtutes; imo non tantum Nutricium & Patronum, sed etiam Conservatorem Academiæ Rotzstochianæ divinitus datum, multis ad cœlum usque laudibus effertur. Hunc etiam Ducem *Udalricum* vix regnantem, sic alloquitur sæpius jam adductus Poëta Rotzstochiensis nitidissimus *Janus Bocerus:*

Acer UDALRICUS patriis Antistes in Oris,
Eximet & nullo Te pia Musa die.

Tan-

(*g*) *D. Lucas Bacmeisterus* Sen. in MSpto quodam Actorum Ecclesiasticor. Superintendenturæ suæ annuatim collectorum ad A 1603

(*h*) D. *Ernestus Cothmannus* JCtus Rotzstoch. in Programmate Funebri *Georgio Schassio* civi ibid, anno 1604. indicto.

(*i*) Simonius de Vita & Morte *Udalrici* in fine.

(*k*) D. Lucas Bacmeisterus sen. in MSto supra alleg.

(*l*) Calovius f. Mylius in Chron. Duc. Meg.

(*m*) D. Lucas Bacmeisterus sen. in MSto.

(*n*) D. Simon Pauli in Programmate funebri indictivo ad audiendas lachrymas & luctum Academiæ propter obitum Ducis *Johannis Alberti* a *Nathane Chytræo expressum.*

Tantus amor Patriæ, laudumque probanda cupido
Æternæ verax justitiæque fides.
Clara tuis major se virtus exerit annis
Indicat & generis stemmata celsa Tui.
Ipsaque vis animi pulchro cum corpore certat
Ac ingens Juveni spirat ab ore decus,
Lætaque vernantis sequeris Tu tempora pacis,
Dum timet hostiles patria terra globos.
Attamen admonitum (melius licet omnia noris)
Inclyte Te Princeps nostra Thalia cupit.
Inspice quam tristi lacrymans plebs Musica vultu,
Pressa jacet tanti Præsulis ante pedes.
Si Consanguinei laudes imitabere *Magni*
Auxilio surget protinus illa tuo.
Sique quid exemplis incumbis, respice Fratrem,
Quo non majus habet Patria terra decus.
Haud aliter, Præsul, veræ Tibi gaudia vitæ
Æternumque dies nomen in orbe dabit.

Johannes Simonius sic *Udalricum* loquentem præsentat:

Me Rex Danus Avum: Rex Scotus, Saxoque & Anglus,
Guelphus & Holsatus Pro - Socerum indigitant.
Jura, Scholas, vidi florere & Religionem:
Me Cæsar magni fecit & Imperium.
Gloria summa! sed hæc mea maxuma gloria, Christum
Quod colui, in vera quod moriorque fide.

Johannes item *Posselius* Junior, in *Parentatione* anniversaria huic Duci *Udalrico* facta, ejus progeniem sic effert.

Cimbricus hoc Rex gaudet Avo, & Dux *Udalricus*
Magnanimus, nostræ firma columna Scholæ:
Hunc & Rex Anglus, Saxo hunc Septemvir, eundem
Pro-Socerum Holsatus, Dux quoque Guelphus habet.

ubi per *Udalricum* intelligit Hæredem Norvegiæ, *Friderici* II. Regis Daniæ Filium, Ducis nostri nepotem, suum in Episcopatu Suerinensi & Cancellariatu Academiæ successorem meritissimum.

Cap. VI.

De *Georgio*, Duce Megapolæo.

GEORGIUS Filius *Alberti* ordine IV. *Henrici Pacifici* e Fratre Nepos, Ducum *Johannis Alberti* & *Udalrici* Germanus, in hanc lucem editus est Suerini, anno post Christum natum, millesimo quingentesimo vigesimo nono die 22. Febr. (*a*) Juvenis, animo feroci & audaci præditus, cum seniores Fratres, unum quidem Ducatum, alterum vero Episcopatum obtinuisse, se autem in pactione Fratris majoris neglectum esse videret, anno 1550. cohortem collegit, qua Arcem Episcopi Buzoviensem aliquot dies obsedit. Cum autem Patruus ejus Dux *Henricus Pacificus* subditos ad eum depellendum convocasset, Arcis obsidionem cum Patria reliquit, seque ad *Henricum* Ducem Brunsuicensem contulit, in cujus castris urbem Brunsuigam mense Julio & Augusto exiguis copiis obsidentis strenue militavit. (*b*) Ast die 8. Sept. eodem anno jussu Cæsaris, ac vicinorum Electorum Saxonis & Brandenburg. Legatorum ac aliquot civitatum Coss. intercessionibus obsidione urbis soluta copiisque dimissis; *Georgius* Dux noster Megapolitanus ter mille pedites & ducentos Equites sibi adjunxit, quibus Patruo suo ac Fratribus partem Ditionis, vel certe Suerinensem Diœcesin extorquere tentavit quidem, ast nihil effecit: (*c*) (trecentos namque equites, ac quatuor millia peditum copias conscriptas ipsi opposuerunt Patruus *Henricus* & *Johannes Albertus* Frater; quas dein exauctoratas, *Johannes Heideccius* & *Volradus* Mansfeldii Comites, ut Magdeburgicis a Cæsare præscriptis & dein obsessis, opem ferrent, conscio & assentiente *Johanne Alberto* Duce Megapolitano ad se traduxerunt) hinc ut milites a se conductos, quibus stipendia dare non poterat, direptionibus ac prædis aleret, & sibi obsequentiores & alacriores redderet, in Magdeburgensium proscriptorum oppida & pagos, rapinis & exactionibus pecuniarum, quibus domicilia sua ab incendiis redimerent, aliquot dies grassatur. Deinde die 22. Sept. die *Mauritii*, Magdeburgenses, qui cum duodecim cohortibus peditum & centum equitibus urbe egressi, prope *Wolmerstadium* mane a tergo adoritur, ubi promiscuam agricolarum multitudinem, belli imperitam, invadens, primo impetu dissipat, & turbatis ordinibus, cæteros etiam in fugam conversos ingenti strage profligat; (*d*) & cæsi tunc sunt ex Magdeburgensibus circiter mille ducenti, plerique agricolæ, milites autem & cives ducenti, & in his turbulentissimi ac seditiosissimi multi, (*e*) quos, si vixissent, intra urbem tumultuaturos metus erat; capti quoque trecenti, amissa tormenta majora undecim, & currules machinæ omnes. Quo prælio Dux *Georgius* Magdeburgensi bello & obsidioni urbis paulo post abs *Mauritio* Electore Saxoniæ auspicio *Caroli* V. Imperatoris susceptæ, initium dedit, qui dein statim Schonbecam ad Ducem Electorem Saxoniæ *Mauritium*: cui *Joachimus* Marchio Brandenburg. Elector & capitulares ac Ordines Diœcesis præcipui, de ratione instituendæ obsidionis deliberaturi, paulo post accesserant) se contulit, ipsique strenuam suam operam militarem in oppugnanda urbe hac navavit. Sed ut Mars est ἀλλοπρόσαλλος, ita *Georgius* Princeps, die 20. Decembr. eodem anno, in velitatione quadam cum Magdeburgensibus ultra milliare ab urbe Otterslebiam egredientibus, habita, acriter dimicans & vulneratus, equo lapsus, captivus in urbem deductus, vertente tandem anno, post pacem urbi cum

(*a*) Chytræus Chron. Saxon. Lib. XII. p. 363. Henning. Tabul. Genealog. 44. secundum Chron. Suerin. 1528. d. 22. Febr. natus est.

(*b*) Chytr. l. c. Lib. XVII. p. 494.
de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

(*c*) Idem p. 495. & 499.

(*d*) Caselius in Vita *Caroli*. *Chytræus Chron. Saxon.* p. 495

(*e*) Henning. Theatr. Genethl.

 liber-

libertate integra salvaque religione Evangelica redditam, cum captivis circiter sexcentis, absque λύτρῳ liber dimissus, die 8. Novemb. una cum bis mille peditibus ac centum & triginta equitibus armatis tectis vexillis, urbe simul exiit: (*f*) Copias vero illas pridie Magdeburga egressas, *Georgius* Dux dissimulato *Mauritii* nomine, denuo conduxit, ac in Thuringia hybernare jussit; (*g*) quibus, anno sequ. post initum *Mauritii* cum confœderatis suis *Wilhelmo*, Hassiæ Landgravio & *Joh. Alberto* Duce Megapol. Lochæ cum Galliæ Rege adversus *Carolum* V. Imperatorem Fœdus, *Mauritio* iterum militavit. (*h*) Interea *Georgii* Frater Dux *Johannes Albertus* tribus equitum turmis comitatus anno 1552. initio Martii Suerino ad *Mauritium* proficiscitur, qui conjunctis armis, Calendis Aprilis Augustam Vindelicorum perveniunt, quæ quarto post die *Mauritio* & confœderatis dedita est. Inde ad Alpium fauces accedunt, ubi copias a Cæsare recens conscriptas dissipant, & in angustias viarum penetrantes, claustra Alpium, & Arcem Erenbergam die 19. Maji occupant, idque solum *Wilhelmi* Hessi & *Georgii* nostri Principis Mecklenburgici ausu magnanimo, qui per adversum atque præruptum montem milites ad loca Arce superiora evexerant; (*i*) qua arce pro inexpugnabili habita, capta, cum postridie Cæsar cognovisset, noctu accensis funalibus, lecticæ gestamine pedibus æger incedens, una cum fratre *Ferdinando*, & *Joh. Friderico* Saxoniæ Duce jam libertati restituto, Oeniponte discedens, Villacum Carinthiæ oppidum confugit, quem fœderati Principes insequentes biduo post Oenipontem veniunt, & *Mauritius* hinc Passavium profectus, reliqui Augustam initio Junii rediere: cui felicissimæ confœderatorum expeditioni, tandem die 20. Julii, famosissima illa ac A. C. Religioni addictis longe felicissima & salutaris *Pax, seu Transactio Passaviensis* insecuta est. Ast *Georgius* Princeps noster Megalopyrgensis longe magnanimus ac bellicosissimus, dum in castris Principum Confœderatorum, Francofordiam ad Moenum nunc etiam obsidentium, mane sub dio stat, ac ei minister ligulas connectit, subito globo tormenti ex urbe emisso, dextrum pedem ad coxendicem abripiente, interiit, anno supra millesimum quingentesimum, quinquagesimo secundo, tertio *Nonarum* Julii, qui est 5. Jul. unde dehinc Suerinum in patrias terras abductus, ibidem in templo Cathedrali apud Majores conditus est, (*k*) cujus vitam & res gestas his versibus sic olim publice decantavit *Johannes Simonius*.

Tertius a Primo (nempe Filiorum Ducis *Alberti*) belli arte GEORGIUS, acri.
Excellens Martis pullus, vicina potentis
Arva urbis, cui VIRGO dedit lectissima nomen
ALBIDOS ad ripam: quam Cæsaris ira verendo
Mulctarat banno: fremebundo milite vastat:
Effusamque minus felici sidere turbam,
A tergo invadens, ingenti clade fatigat
Et pavefacta Virum demittit corpora letho.
Post ubi Magdburgam Septemvir Saxo, tremenda
Jussa sequens AQUILÆ denso agmine & aggere cinxit,
Ipse hostem inclusum, pugnatum, in prælia crebra
Evocat; at tandem, nequicquam talia fingens,
Incidit in casses: capitur GEORGIUS: illi
Ignescunt iræ, tristis dolor ossibus hæret:
Haud secus, ac sævum cum rustica turba Leonem
Undique præcingit telis, nec vertere terga
Fulva potest, contra aut se ferre: ille æstuat ira,
Et capit ingentes generoso in pectore flammas.
Hinc tamen exemtus, binis labentibus annis,
Hic, ubi cœruleus FRANCORUM dividit urbem
MOENUS, fulminea percussus glande GEORGIUS
Occidit, & pulcram oppetiit per vulnera mortem.

Cap. VII.

De *Christophoro*, Duce Megapolæo.

CHRISTOPHORUS, Ducis *Alberti* Filius VII. *Johannis Alberti, Udalrici* & *Georgii* Germanus, anno millesimo post quingentos trigesimo, ipso die Johannis Baptistæ, natus est Augustæ Rhetorum, (*l*) in civitate, a veteri Germanorum Regione Rhætia, ejusque Inferiore tractu, qui a Lyco amne ad Oenum usque terminabatur, in qua jacet, quamque postea Vindelici populi inhabitarunt, ita dicta, quæ nunc *Augusta Vindelicorum a Claudio Druso* audit, hujus urbis Ampliatore, in honorem vitrici sui Cæsaris *Augusti* ita indigitata, cum vetustissimis temporibus *Sisaria* dicebatur, a DEA *Cisa* vel *Iside Cerere* quam adorarunt ac coluerunt incolæ Ethnici. (*m*) In hac autem Civitate sat insigni ac celebratissimo Germaniæ Emporio, Serenissimæ Matri ejus, *Annæ* illi Brandenburgicæ, Ducem Maritum in Aulam Bavaricam comitanti, subitis partus doloribus oppressæ subsistendum fuit. Patrem nostri *Christophori*, Ducem *Albertum*, omnes qui de rebus Mecklenburgicis literis aliquid tradiderunt, Autores, propter eximiam formæ elegantiam præsertim laudant, (*n*) cujus quidem ætate nullus in Imperio Princeps, excelsi animi & corporis Heroici dotibus, & magis augusta Majestate conspicuus, floruisse dicitur. Mater *Anna* fuit, Electoris Brandenburgensis *Joachimi I.* Filia, qui non Oratoria solum laude, sed & Latine & Germanice dicendi facultate ac eloquentia ita præ cæteris Principibus excelluit, ut in conventibus Imperii, & alibi, præsertim in Augustæ anno 1530. habitis comitiis, qua

(*f*) Casel. l. c. Chytr. l. c. p. 496.
(*g*) Id. p. 503.
(*h*) Id. pag. 505. (*i*) Id. p. 508.
(*k*) Casel. in Vita Caroli. Henning Theatr. Genethl. Chytr. Chron. Saxon. Lib. XVII. p. 509.
(*l*) Chron. Duc. Meg. Calovii f. Mylii.
(*m*) *Getreuer Reiß-Geferten durch Ober- und Nieder-Teutschland* p. m. 61. Zeilerus, Schedius & plures.
(*n*) Chytræus in Orat. peculiari de Duce Christophoro habita, Chron. Saxon. inserta p. 894.

qua Regni Croatiæ Proceribus, aliisque exterarum gentium tunc præsentibus Legatis, Latina Oratione Imperii nomine, publice responderit, qua etiam, cum ex Principibus Ecclesiasticis nemo tum idoneus adesset, Legatum Romani Pontificis Cardinalem *Campegium* de adventu suo in Germaniam latina oratione exceperit. (*a*) Nomen *Christophori* Principi nostro inditum fuit, a Baptismatis teste *Christophoro a Stadion* ejus temporis Episcopo Augustano, ob sapientiam, pietatem, & in Religionis controversiis recens motis prudentiam, ac moderationem eximiam ab *Erasmo Roterodamo* publicis scriptis celebratur. (*b*) In Pueritia sua Dux noster *Christophorus* literis & omnis elegantioris doctrinæ ac pietatis studiis imbutus est a M. *Wolffgango Leopoldo* Fribergensi Misnico, viro elegantis & politi ingenii, doctrinæ ac industriæ, (*c*) præter Ducem nostrum *Christophorum*, etiam *Ulrici* & *Caroli* Fratrum, in Juventute Informatore aulico, postea autem hoc Principum Magisterio soluto, instaurati post Papatum illustris Ludi Gustroviensis ab anno 1553. ad annum ejus emortualem 1565. quo mense Septemb. peste obiit, Rectore Primo longe fidelissimo ac felicissimo. Interim, *Mauritius* Elector Saxoniæ, *Wilhelmus* Hassiæ Landgravius, aliique Imperii Principes ac Status, dum ad capessenda arma adversus *Carolum V.* Imperatorem Romanum, anno 1551. Lochæ conventum celebrantes, fœdus ineunt cum *Henrico II.* Rege Gallorum, quem nimium crescens *Caroli* potentia & aliæ urebant injuriæ, huic fœderi *Johannes Albertus* Dux Megapolitanus, solo veræ Religionis & salutis Ecclesiæ, & libertatis Germaniæ amore ac zelo adductus, se quoque conjunxit, & obsidem propterea fidei Gallo datæ, Fratrem Juniorem, *Christophorum* nostrum, pueritiæ annos vix egressum, ex medio studiorum cursu abreptum, una cum custode suo & Aulæ Magistro Viro nobili *Joachimo Cleinovio*, uti etiam Wilhelmus Hassiæ Princeps, Fratrem *Philippum*, & alii alios, in Galliam missos, dederunt. (*d*) Pace autem hac, seu famosa illa Transactione Passaviensi Anno 1552. die 2. Augusti Passavii instituta ac confecta, Dux *Johannes Albertus*, misso in Galliam *Joachimo Maltzano*, Barone in Warteberg, *Francisco I.* Regi olim a militiis, Fratrem *Christophorum* adolescentem in Patriam reduci curavit. (*e*) Paulo post, cum inter Principes Fratres Seniores *Johannem Albertum* & *Udalricum* Ditio Megapolis a Patre & Patruo *Henrico Pacifico* relicta Anno 1554. partita esset, pax illa in eas quoque conditiones convenit, ut *Johannes Albertus* Dux *Christophori*, Dux autem *Ulricus* curam *Caroli*, juniorum suorum Fratrum in se susciperent; (*f*) forte tunc contigit, ut *Christophorus a Schulenburg* Episcopus Raceburgensis anno 1551. die 14. Decemb. in locum *Georgii a Blumedal* demortui electus, (*g*) qui postquam auxilio *Georgii ab Holle*, Tribuni militum celebris, Arcem & sedem Episcopalem Stofam biennio a Duce Saxoniæ *Francisco*, *Volradi* Mansfeldensis opera, Episcopo ereptam, recuperarat, paulo post de sacerdotio relinquendo & familia propaganda cogitaret, Episcopam Collegio resignaret. Certa itaque pecuniæ summa *Schulenburgius a Johanne Alberto* Duce Megapol. accepta, Jus suum, Fratri *Johannis Alberti*, Duci *Christophoro* concessit, qui hac occasione anno 1554. gubernationem Diœceseos Raceburg. adeptus, (*h*) annos duo de quadraginta talem se se in administrando Episcopatu gessit, ut & vivus omnem favorem demereretur, & mortuus magnum sui desiderium subditis reliquerit. (*i*) Hic primus in suo Episcopatu Reverendi & Nobilis Ecclesiæ Raceburgensis Præpositi, Dn. *Ludolphi Schackii* consiliis & fide adjutus, deletis abusibus & idolis pontificiis, sinceriorem Evangelii Doctrinam & legitimum Sacramentorum usum, in Templum Cathedrale Raceburgi invexit, illudque a Pontificiorum fermento perpurgavit, cum eo usque Sacrificia Missarum pro vivis & defunctis idololatrica, offerri usitatum fuisset. Factum hoc 1566. ubi primum Doctrinæ purioris Doctorem, *Georgium Uslerum* in Templo ibidem Cathedrali laudatus noster Dux Megapolitanus *Christophorus* duodecimo Episcopatus sui anno collocavit, (*k*) cujus viri Theologi effigies adhuc hodie ibidem in Templo Cathedrali columnæ suggestus appensa conspicitur, cum hac subscriptione: D. GEORGIUS USLERUS *Ecclesiæ hujus Cathedralis Pastor* Anno 1576. Insuper etiam Episcopus noster Serenissimus, Musarum Fautor benignissimus extitit, (*l*) qui studia Literarum & Scholasticos pauperes liberaliter adjuvit, ac suo sumtu in Lycæo Suerinensi & Academia Rotzstochiensi stipendiis honestis aluit. (*m*) Cum ad senium vergeret *Wilhelmus* Marchio Brandeburgensis, *Friderici* Aubacensis Filius, Ducis Borussiæ *Alberti* Germanus, Archi-Episcopus Rigensis, Dux *Johannes Albertus* Mecklenburgicus ex consilio futuri sui Soceri Borussiæ Ducis *Alberti*, Archi-Episcopo illi de coadjutore & successore adsciscendo deliberanti, Imperatoris *Caroli V.* & *Ferdinandi* Fratris, Regum, Daniæ Christiani III. & *Sigismundi* Poloniæ, & plerorumque Imperii Electorum ac Principum litteris adjutus, *Christophorum* Fratrem suum commendat, qui propterea nostrum *Christophorum* inscio collegio & Consiliariis ac Nobilitate

(*a*) Idem ibid.
(*b*) Idem ibid.
(*c*) Chytr. in Orat. cit. p. 896. Frider. Thomæ in Analect. Gustrov. Period. III. §. 12. p. m. 154. nec non in Catalogo adjecto Biographico Class. I. Theologic. Num. VI. p. m. 60. & 61.
(*d*) D. David Chytræus in Chron. Saxon. Lib. XIV. p. 505 & in Orat. cit. p. 896.
(*e*) Chytr. in Orat. cit.
(*f*) Idem in Orat. cit.
(*g*) Chytr. in Chron. Saxon. Lib. XVII. pag. 506. & Lib. XVIII. p. 532. & in Orat. cit. p. 897.
(*h*) Weinrich. Idea Boni Principis.
(*i*) Idem ibid.
(*k*) Chytr. Chron. Saxon. Lib. XXI. pag. 636. & in Orat. cit. pag. 900.
(*l*) Idem ibid.
(*m*) Id. in Chron. Saxon. p. 533. seqq. Lib. XVIII. & in Orat. cit. p. 897. seqq.

Diœcesis anno 1555. Coadjutorem Archi-Episcopatus Rigensis sibi etiam adscivit, unde a Fratre comitatu Principe digno instructus, adjunctis simul consiliariis, ac in primis Gubernatore ac Aulæ Magistro fido *Joachimo Clusio*, in Livoniam missus, & die quidem 27. Novembr. eodem anno Diœcesin Rigensem appulit, (n) ubi amanter a sene Archi-Episcopo exceptus, Præfecturis aliquot, unde Familiæ sumtus Principe dignos sustineret, donatus est, qua tamen dignitate vix ultra semestre spatium nostro tranquille frui licuit. Magistri namque Ordinis Teutonici senis *Henrici a Galen* vices gerens *Wilhelmus a Fürstenberg*, concitatis cæteris Proceribus Livoniæ S. Ordinibus Teutonicis, (o) postulationem hanc ægerrime ferentes, quod Wolmariensi recessui, ne quis Princeps aut Comes externus nisi ex communi omnium Ordinum, non minus infimorum quam summorum consensu, ad dignitatem in Livonia admitteretur, ea e diametro repugnaret; hinc sumtis armis Duce *Wilhelmo Fürstenbergio*, Archi-Episcopum *Wilhelmum* Ducem, una cum Coadjutore novo Duce nostro *Christophoro* Kakenhusii obsessos, anno 1556. die 1. Julii in suam potestatem redigunt; *Wilhelmum* Archi-Episcopum toto anno in custodia Principe indigna Atselæ; *Christophorum* vero laxius habitum in arce Treidana, detinent. Inde vero *Ferdinandus* Romanorum Imperator & Electores Imperii, cujus tum Provincia erat Livonia, omnes; & *Christianus III.* Daniæ Rex, a Duce Borussiæ Sororio suo & *Johanne Alberto* Duce Megapolitano excitati, Legatos suos in Livoniam de liberando Archi-Episcopo, & controversiis illis & motibus bellicis, ex æquo & bono componendis misere, (p) Danici autem Legati cæteros jam anteverterant, & conditiones pacis certas confecerant, ut Archi-Diœcesis Rigensis, quæ tota in potestate Magistri Ordinis erat, Episcopo Derbatensi & Osiliensi sequestris traderetur, Archi-Episcopo ex custodia liberato, quatuor præfecturæ, *Christophoro* nostro totidem fruendæ relinquerentur, donec reliquæ controversiæ, jure, vel ex æquo & bono componerentur. Quas tamen conditiones *Sigismundus* Poloniæ Rex, Archi-Episcopi Avunculus, ratas habere noluit, qui ante Legatorum adventum, cum Borussiæ Duce *Alberto* ut capto Fratri Archi-Episcopo opem maturam ferrent, exercitus adversus Livoniæ ordines contraxerunt, Polonorumque Rex jam ad Livoniæ fines, cum copiis processerat; hincque tandem & Archi-Episcopus & Dux *Christophorus* Coadjutor, posthabito illo Wolmariensi Decreto in integrum die 5. Octob. 1557. restituti sunt, confecto per Commissarios Imperii, Regem *Ferdinandum* Cæsarem & Pomeraniæ Duces inter Poloniæ Regem Archi-Episcopum & Magistrum ac Status Livoniæ Instrumento Transactionis die 5. Sept. Pafwali obsignato, ita quidem, ut præsentibus Legatis Imperatoris Romani & Poloniæ Regis, & Archi-Episcopus in possessionem Archi-Episcopatus sui Rigensis cum traditione clavium arcis Kakenhusiæ restitutus, & a Nobilitate Diœcesana juramentum fidelitatis præstitum fuerit; (q) Biduo etiam post *Christophorus* Dux noster Coadjutor electus & Archi-Episcopo præsentatus est. Vix autem Dux *Christophorus* noster pristinam dignitatem Archi-Episcopalem iterum indeptus, ratus, se deinceps tranquille commodis suis summa cum spe amplissimi Principatus mox accessuri, frui posse: ecce, præter omnem ipsius & cæterorum Livoniæ Ordinum expectationem, nova & terribilis tempestas a Magno Moskoviæ Duce *Johanne* excitatur, qui altero, post restitutum *Christophorum*, mense, bellum Livonis, etiam Religionis prætextu, quod Templa Russica, in Urbibus Livonicis destructa, non instaurassent, nec subditis suis libera cum Livonis & transmarinis commercia in Urbibus Livonicis restituissent, & Tributum sibi ex provincia Dorbatensi debitum, ut aliquoties tabulis pactorum obsignatis fidem dedissent, nondum persolvissent, per literas indixit, ac mox ineunte statim anno sequenti 1558. immissis in Livoniam exercitibus, immani crudelitate, direptionibus, incendiis & cædibus, grassatus, Narvam Livoniæ ad Boream propugnaculum expugnavit, Derbatum Urbem occupavit, Revaliæ certissimum interitum minatus est. (r) Quamvis autem collectis equitum ac peditum copiis, adjuncta sibi Archi-Episcopatus Rigensis Nobilitate, cui *Christophorus* noster Coadjutor præfectus erat, in Dorpatensem Provinciam expeditionem susceperit, & parte copiarum Moschi ad Toreferam profligata, arcem Rinpen recuperaverit *Gothardus*, Heros magnanimus, prudens, pius, peritus rei militaris & fortitudine bellica insignis, Coadjutor tunc Magistri Ordinis Teutonici & dein etiam Successor *Fürstenbergii*; qui & postea *Primus Curlandiæ Dux* creatus est; (s) Moschus tamen hac impressione magis exacerbatus, consistente jam frigore hyberno, ingentem exercitum sequentis anni 1559. initio in Livoniam remisit, qui totam Archi-Diœcesin pervagatus, ad Urbis Rigensis fere mœnia accessit. Qua nova hostium irruptione coacti Archi-Episcopus ejusque Ordinis Coadjutor, cum se ab Imperio Romano non juvari, & solos ad resistendum hosti tam potenti ac immani impares esse cernerent, *Sigismundum* Poloniæ Regem vicinum & *Archi-Diœcesis Rigensis Protectorem* rogarunt atque exorarunt: ut salvo Imperii Romani jure, defensionem Livoniæ in se susciperet, atque pro sumtibus belli novem Arces ac Præfecturas pignoris loco, a Livoniæ Magistratibus sexcentis millibus aureorum postea iterum redimendas, acciperet, quæ defensionis pacta solennibus literis & juramentis utrinque confirmata fuere. (t) *Gothardus* Commendator Duneburgicus & a *Wilhelmo Fürsten-*

(n) Idem ibid. in Chron. p. 539.
(o) Idem Chytr. Chron. Sax. Lib. XVIII. p. 533. & 539.
(p) Idem ibid. p. 540. & in Orat. p. 897.
(q) Idem Chron. Saxon. Lib. XIX. p. 552.
(r) Idem ibid. p. 554.
(s) Idem p. 556. Chron. Saxon.
(t) Idem Lib. XX. pag. 580. & 581.

ſtenbergio qui renunciaverat, nunc quoque conſtitutus Ordinis Teutonici legitimus Magiſter, hinc una cum Duce noſtro *Chriſtophoro* Archi-Epiſcopi Rigenſis, quod ſæpius jam dixi, Coadjutore, expeditionem in Diœceſin Derbatenſem denuo ſuſceperunt, Urbem tamen Derbatum ob crebras cum Ruſſis habitas velitationes occupare haud potuerunt. (*) Interim tamen Ruſſi inſtant ingentibus ſuis copiis totam Livoniam impune pervagari, loca munita vel omnia occupare, & infinitam hominum multitudinem in duriſſimam captivitatem abducere: qui ineunte anno 1560. Mariæburgum, Adtſel & alias Arces cepit, univerſam Provinciam Eſthoniam ejusque præſertim partem Harriam, cujus Metropolis Revalia eſt, cum vicinorum locorum Regionibus pervagantur ac diripiunt: in Lettonia exercitum Livonum Duce *Philippo Schal* Magiſtro Equitum Provinciæ prope Ermas profligant, munitiſſimum Oppidum & Arcem Vellin exeunte Julio oppugnant, & *Wilhelmum Fürſtenbergium* Priorem Ordinis Magiſtrum ſenem, qui reliquæ vitæ ſedem ſibi in ea delegerat, captivum in Moſcoviam ad dies vitæ abducunt, & ad ipſas uſque Revaliæ portas prædando excurrerunt, quæ Urbs ab Imperio derelicta, & extrema neceſſitate adacta, ſe tunc *Erico* Regi Sueciæ ſubjecit. (*a*) Poloniæ autem Rex, ad cujus Patrocinium & tutelam Magiſter Ordinis Livoniæ, Archi-Epiſcopus Rigenſis, totaque Nobilitas illis ſubjecta confugerat, cum diſtractiones Livoniæ inteſtinas varias & multiplices, & Urbem Revaliam cum tota vicinia Sueco ſe ſubjeciſſe, aliquot etiam Provincias, Diœceſes ſc. Oſilienſem & Curonienſem in Livonia (quas paulo ante *Johannes a Münchhauſen* Epiſcopus, perſolutis ſibi aliquot millibus Joachimicorum Regi Daniæ *Chriſtiano III.* ceſſerat) quibus paulo poſt Revalienſis etiam Diœceſis, a Ruſſis & Suecis jam occupatæ, jus a *Mauritio Vrangel* Revalienſi Epiſcopo poſtremo adjunctum eſt, a *Magno* Holſatiæ Duce, renunciato ſuo in Holſatio Patrimonio, ſibi a Fratre ſuo Rege Daniæ *Friderico II.* jure hæreditario traditas, teneri cerneret; non amplius prioribus pactis de defenſione teneri, cum Magiſtro Ordinis & Archi-Epiſcopo initis, ratus, multo minus conatum defenſionis aliquem adverſus Ruſſos ſuſcipere voluit, niſi Archi-Epiſcopus & Magiſter Ordinis cum omnibus ſubditis ſuis ſe Regno Poloniæ & Lithuaniæ penitus ſubderent, & ſolenni ſubjectionis juramento devincirent. Archi-Epiſcopus igitur & Magiſter Ordinis, qui ab Imperio Romano, ejus auxilium & opem aſſiduis legationibus fruſtra hactenus ſupplices implorantes, ſe plane nunc deſertos eſſe judicabant, & ingentia quoque Livoniæ, jam magna ex parte a Moſcho & aliis occupatæ & vaſtatæ, vulnera, remedium præſens efflagitarent; extrema hinc coacti neceſſitate, ut reliquas adhuc Livoniæ Provincias, ne in Moſchi poteſtatem pervenirent, nomini & Religioni Chriſtianæ conſervarent, conditionem ſubjectionis a Rege Poloniæ flagitatam ſubire coacti ſunt. (*b*) Quæ quidem inſignis hæc ſummi Magiſtratus Livoniæ mutatio ejusque Regi Poloniæ ſub certis conditionibus facta ſubjectio, illisque contra a Rege Poloniæ, ſervatis ſcil. omnibus Privilegiis Archi-Epiſcopæ Rigenſis, ſuis quoque Livonicæ Nobilitatis denuo a Rege confirmatis, data magnifica promiſſio, non literis ſolum Proviſionis & ſigillis, verum etiam Jurejurando, a Rege Poloniæ *Sigismundo*, *Wilhelmo* Archi-Epiſcopo Rigenſi, *Gothardo* novo nunc electo Duce Curlandiæ (qui Magiſter hactenus Ordinis Teutonici in Livonia, anno 1562. die 5 Martii in Arce Rigenſi coram Poloniæ Regis Commiſſario & Locum tenente *Nicolao Ratzevilo* Palatino Vilnenſe, ordinem ſuum reſignans, primum Crucem, deinde ſigillum, poſtea Literas & Diplomata omnia, quæ ordo Militiæ Teutonicæ, poſtquam anno triceſimo quinquageſimo ſeptimo cepiſſet, a Cæſaribus & Pontificibus acceperat, claves inſuper Arcis Rigenſis & Portæ Civitatis, officium Commendatoris, jus cudendæ monetæ, vectigal piſcium, & omnia alia ſua & ordinis ſui jura Poloniæ Regi ceſſit ac tradidit, ſtatim autem facta reſignatione a Palatino *Razevilo* nomine Regiæ Majeſtatis Dux Curlandiæ & Semigalliæ die 6. Martii in Curia Rigenſi publice proclamatus, & claves Arcis & Portæ Civitatis iterum redditæ ſunt cui Nobilitas Curlandica & Semigallica, velut hæreditario ſuo Domino, Juramentum ſolenne quoque præſtitit) & ordinis Legatis Vilnæ in conventu Imperii publico die quidem 28 Novemb 1561. confirmata ſunt, quas Literas cum Nobilitatis Livoniæ Privilegiis confirmatis, cum Juramentis ab utraque parte tunc præſtitis pluribus enarrat, ſuoque *Saxoniæ Chronico* inſeruit *D. David Chytræus*, Theologus & Hiſtoricus Roſtochienſis longe præſtantiſſimus. (*c*) At vero *Chriſtophorus* Dux noſter, Archi-Epiſcopi Rigenſis Coadjutor, aliquot ante finitam hanc Tranſactionem menſibus, cum primum ſubjectionem Poloniæ Regi faciendam ac Archi-Epiſcopo & Ordinis Magiſtro decretam eſſe cognoviſſet; alium præter Imperatorem Romanum agnoſcere ſummum Mgiſtratum recuſavit, Regique Poloniæ fidelitatis Juramentum præſtare noluit: hinc die 15. Julii 1561. conſcenſa nave, in Germaniam rediit, & ad *Ferdinandum I.* Cæſarem profectus eſt, conſilium ejus & opem petiturus; ubi cum nullum a Cæſare & Imperio miſeræ Livoniæ auxilii ſpem reliquam perſpiceret, nova deinde conſilia cum *Erico* Sueciæ Rege, Revaliam & alia Livoniæ oppida jam tenente, prima ſpecie læta, tractatu dura, exitu denique triſtia, ſuſcepit. Rigam enim aliquoties ſollicitatam Regnoque ſuo adjungere cogitans *Ericus* Rex, *Chriſtophorum* noſtrum 1562 Stockholmiam evocat, & decem apud ſe hebdomadas detinet, ubi ſimul de conjugio minimæ natu ſororis ſuæ *Eliſabethæ* quam poſt octodecim demum annos domum duxerat *Chriſtophorus*, cum eo tranſegit; (*d*) de morte autem Archi-Epi-

(*) Idem in Orat. pag. 898. (*a*) Id. Ibid. p. 782.
(*b*) Id. ibid. p. 591. & 592. & in Orat. p. 899.
(*c*) Chron. Sax. L. XX. p. 592-612.
(*d*) Id. in Chron. S. p. 613. & in orat. p. 859.

Episcopi Rigensis tametsi incerto nuncio accepto, turmis aliquot equitum ac peditum cohortibus instructus, in Livoniam mittitur, ut *Erici* Regis Sueciæ auspiciis & auxiliis, Archidiœcesin & Urbem Rigensem possideret. Exeunte igitur anno 1562. Feriis Christi natalitiis, Stockholmia Revaliam pervenit. Inde progressus in Diœcesin Rigensem die 4. Febr. paucis ante diebus cum turmis suis equitum & peditum Suecicorum pervenit, quam fato 1563. concesserit *Wilhelmus* Archi-Episcopus Rigensis postremus, Marchio-Brandenburgicus senex, cum annos XXXIII. Diœcesi, partim cum Antecessore suo *Thoma Schoningo*, Consulis Rigensis Filio, eo autem 1539. demortuo, partim solus præfuisset, qui tamen Archi-Episcopum decumbentem non invisit, sed post illius decessum statim gubernationem Diœcesis invasit, nec tamen ullam subjectionis & obedientiæ Polonorum Regi præstandæ significationem præbuit. (e) Cum vero apertum inter Reges Poloniæ & Sueciæ bellum gereretur, & Archi-Episcopus nunc Rigensis, Dux *Christophorus*, Regis Sueciæ *Erici* Polonorum hostis patrocinio & auxiliis, palum nitens Diœcesin occuparat; a Regis Poloniæ in Livoniæ Gubernatore, *Gothardo* Curlandiæ Duce Primo, ejus post triennium sororio, & militum Polonicorum Præfecto *Ernesto Weigero*, in Arce Dalem, duobus a Riga milliaribus, dum feras venatur, captus, & in Poloniam missus est. Ubi per integrum sexennium Ravæ in custodia satis molesta & dura, remotis ab eo plerisque Ministris familiaribus & notis, & substitutis Polonis custodibus, quorum sermonem non intellexit, detentus fuit, donec tandem crebris *Johannis Alberti* in Poloniam ipsius causa profecti, & ducis *Ulrici* Fratrum, & aliorum Principum intercessionibus liberatus, in Patriam rediit. Feliciter itaque nunc tot ac tantis adversæ fortunæ casibus eluctatus Dux *Christophorus* noster, quod adhuc reliquum fuit vitæ suæ curriculum, & prosperiorem & tranquilliorem Deo secundante peregit, sapientissimo namque & moderatissimo Imperatori MAXIMILIANO (cujus res præclare Semper gestæ, peculiari scripto a me breviter collectæ, dudum prelum hiant) ob virtutem & fidem carus erat, ut bello Austriacis ingruente, virtute sua ac fidis auxiliis præsto esset, Duci *Christophoro* nostro pensionem annuam aliquot millium aureorum præbere jussit, illudque beneficium *Rudolphus II.* Imperator Filius etiam clementissime continuavit. Cumque ad Episcopam Raceburgicam suam, Frater ejus Dux *Johannes Albertus*, aliquot Præfecturas fruendas Nostro quoque adjunxisset. anno 1573. die 27. Oct. Conjugem duxit *Dorotheam*, Regis Danorum *Friderici* I Filiam, Conjugis *Ulrici* Fratris Germanam, Fœminam pietate & modestia singulari præditam, erga pauperes valde liberalem & munificam, nuptiis Caldingæ celebratis. (f) Conjugium hoc suave quidem, sed sterile nec diuturnum fuit. Vix enim biennium cum illa exegit, sed die 11. Novembr. Anno 1575. mane hora 7. Schonebergæ, ubi domicilium suum habuit Dux noster, placide obdormivit. (g) Funus per Wismariam & Butzoviam, Gustroviam ductum, sub crypta, quam Soror *Elisabetha, Ulrici* Megapolitani Conjux, suæ quietis locum delegerat, die 8. Decembr. conditum est, quæ etiam *Elisabetha* Sorori suæ demortuæ sequens Epitaphium erigi curavit:

„Primi Danorum FRIDERICI Filia Regis
„E SOPHIA illustri Pomerana Principe nata,
„CHRISTOPHORI Megalopoleos Ducis inclyta Conjux,
„Quam pietas, quam pura fides, quam gratia morum,
„Heroinarum decus effecere, Deique
„Donis DOROTHEAM fama super æthera natam,
„Huc tulit ossa obiens, animam Tu Christe tulisti,
„Hæc mœsta ELISABETH posuit monumenta Sorori.

Prima hac Conjuge vita functa alteram duxit *Christophorus* noster vitæ sociam, quam ante octodecim annos jam Stockholmiæ coram ambierat, *Elisabetham* Sororem natu minimam *Johannis III.* Sueciæ Regis, *Gustavi* autem Regis Filiam, Heroinam regiis virtutibus probe decoratam. (h) Nuptiæ Stockholmiæ Suecorum celebratæ anno supra mille quingentos, octuagesimo primo, ad Nonas Majas, cum qua eadem æstate *Christophorus* maritus novus per mare Balthicum, quindecim navium armatarum classe, & Consiliariis a Rege attributis comitatus Ditionis Megapolitanæ in Portum & urbem Wismariam die 18. Jul. appellit, ubi honorifice a civibus armatis & *Francisco* Juniore ac *Mauricio* Ducibus Saxoniæ, nec non Civitatum vicinarum Legatis exceptus, cum aliquot dies quievisset, Gadebusam profectus est, & Conjugi suæ, alimentorum nomine, Oppida Gadebusam & Temzinum, præsentibus Regiis & Legatis *Ulrici* Ducis Megapolitani Fratris consensum ac confirmationem accipientibus, attribuit, (i) cum qua in conjugio pleno pietatis & suavitatis, undecim reliquos vitæ suæ annos concordissime exegit, & unicam tantum Filiam *Margaretham Elisabetham*, post *Johanni Alberto* Duci Megapolitano 1608 in matrimonium traditam, natam autem Schonbergæ 1584 die 11. Jul. ex ea suscepit. Cæterum Natura ingenua, verace & candida; omnis fuci, simulationis, doli & fraudis expertem *Christophorum* nostrum fuisse, Chytræus testatur. (k) Puram Evangelii Doctrinam amavit ipse, & in publicis Ecclesiæ congressibus & privatim atten-

(e) Theatrum Genealog. Henninges. Chytr. in Chr. Sax. p. 617. & in orat. p. 899.
(f) Weinrich. Idea Boni Principis. Chytr. in Orat. c. p. 900.
(g) Id. in Saxon. Chron. L. XXIII. p. 694. & in orat. p. 900. Calov. f. Mylii Chron. German. Duc. Meckl.
(h) D. Chytræus in Chron. Sax. L. XX. p. 742. & in Orat. p. 900. Calov. f. Myl. Chron. Megapol. germ.
(i) Idem Chytr. in Sax. l. c.
(k) In Orat. cit. p. 900. seqq.

attente & religiose audivit & legit, ac non mediocri benignitate Ecclesias earumque Ministros fovit. Singulari semper subditorum amore tentus, moderatione, clementia, lenitate & vere paterna bonitate ac comitate eos complexus est, neque fastidiose a se repelsebat quenquam negotia sua propositurum, sed humaniter audiebat omnes, cunctis benigne responsum; præstitum quod debuitac potuit, promte; injuria nemini consulto facta est; venia data multis, etiam indignis. A studiis non plane alienus, multo minus literarum rudis ac imperitus, potius mediocriter illis tinctus fuit. Privatim namque post Lectionem Historiæ sacræ & imperiorum, præcipuo quodam Naturæ rerum cognoscendæ amore, & secretioris istius Philosophiæ Alchimicæ studio tenebatur, cujus adeo peritus erat, ut artifices etiam exercere potuerit. Prodiit Rotzstochii anno 1582. impressus Tractatus ἀνώνυμος rarissime obvius, *de veteri Philosophia*; in qua ostenditur, quo pacto Natura ab Arte in scientiis quibuscunque juvetur. (*a*) Hic auctorem veneratur Serenissimum Ducem nostrum *Christophorum* Episcopatus Raceburgensis Administratorem, quem proprio marte conscripsit, id quod ex *M. Conradi Schlüsselburgii* Superint. Razeburg. sermone funebri super obitum Principis nostri laudatissimi memoriæ Suerini anno 1592. die 25. Apr. habito & Lubecæ impresso, sagacissimus quondam & doctissimus Rerum Patriarum indagator B. nunc *Fridericus Thomas*, (*b*) quocum mihi olim jucundissimum intercessit literarum, commercium his verbis confirmat: *Es waren I. F. G. von Natur beredt, hatte eine feine memoriam, ein herrlich ingenium, und ein scharffsinnig Judicium, und hätten etwas stattliches können in den Studiis ausrichten, wenn Sie nicht in Ihrer Fürstl. blühenden Jugend wären allzu zeitig davon genommen. Solches kan man sehen aus dem Tractat, so I. F. G. selber gestellet de veteri Philosopia, da I. F. G. beweiset, quomodo Natura ab Arte adjuvetur, so für 10. Iahren zu Rostock gedrucket, und ist Hertzog* Caroln *in Schweden*, (postea quoque ad regiam dignitatem evecto) *I. F. G. vielgeliebten Herrn Schwager zugeschrieben.* Memoriam admodum firmam & promtam in nostro Duce *Christophoro* laudat *Chytræus*, (*c*) qua pleraque a se lecta vel audita, & quos semel de facie vidisset, vel nominari audivisset, tenacissime retinuit. Inter cæteras liberales Artes, etiam Musica inprimis delectatus, & recreationem animi ac voluptatem inde præcipuam petiit, Musicosque in aula semper aluit. Breviter: Vere bonus & præclarus Princeps fuit, & omnibus virtutibus, bono Principi & Patri convenientibus, amore & studio veræ Pietatis, Beneficentia erga Pauperes, Justitia, Veritate, Clementia, Comitate & Fide excelluit, quo Elogio nostrum quoque *Christophorum* Ducem exornat sæpius laudatus *David Chytræus* in oratione funebri de eo publice Suerini die 26. Apr. 1592. habita, testis ocularis omnique hinc exceptione major. Sed ad finem vitæ *Christophori* nostri propero, qui placidus & beatus fuit. Cum enim postremo eum invisisset Soror illius carissima & unica Princeps *Anna* Vidua Ducis Curlandiæ I. *Gothardi* cum Filio Duce Curlandiæ *Wilhelmo*; Huic amantissime & summæ cum charitatis ac benevolentiæ fraternæ significatione penes se habitæ, & pridie ab eo discessiæ, non sine lachrymarum rivo a se in Patriam rediturae, dimisit, mutuum utrique in beata vita congressum precatus, quoniam sentiret ipse, non longe supremam vitæ suæ metam esse abfuturam. Idem, postrema vespera, Conjugi & Filiæ in Gynæceo, antequam cubitum iret, valedicens inter cæteros sermones amicissimos & dulcissimos dixit: Se „Conjugem & Filiam, quas in his terris non „diu amplius esset visurus, fideli Domino „Deo commendare. Paulo ante in cœna, Concionem eo die sc. 3. Martii ex secundo Capite Exodi, de Deo exaudiente tandem suspiria & gemitus Israelitarum ab Ægyptiis afflictorum a se auditam, Cancellario suo, quitum peregre redierat, recitavit, & mirifice ea se delectatum & recreatum esse ostendit. Profectum etiam & dona Juvenis Pastoris sui *Theodori Hanstenii* laudavit, qui Doctrinam de Patientia & Liberatione piorum multis insignibus Sacræ Scripturæ & Historiarum Exemplis apte accommodatis illustrasset. In Cubiculo, ut moris ei semper fuit, precatione vespertina & Symbolo pronunciato, totam noctem placido & suavi consopitus somno quievit, donec in crepusculo matutino, cum tertia vice sternutasset, erecto capite, & complicatis manibus, sonora voce JESUM nominans, reclinato iterum corpore, & oculis clausis, lenissime & beate in Domino obdormivit, anno millesimo a nato Christo supra quingentesimum nonagesimo secundo, IV. Nonarum Martii, & quidem Tempzini, deductus postea Suerinum, ibidemque in Templo Cathedrali die 26. April. eod. anno sepultus. (*d*) Exequias Concione funebri latina *D. David Chytræus*, Germanica vero *Andreas Celichius* & *M. Conradus Schlüsselburgius* cohonestarunt. Omnes Rotzstochii & Lubecæ eod. anno typis expressæ. Annum autem Dux noster complevit ætatis Heroum Climactericum quinquagesimum sextum, multis Regibus ac Principibus fatalem. (*e*) Epitaphium, brevem Ducis nostri vitam & fortunam variam exprimens, e Saxonia *Chytræi* (*f*) (in edit. tamen a me hactenus allegata in Folio Lipsiæ 1593. impressa non extans) lubet hic adjicere sequens:

Quisquis ades, nostros pigeat ne nosse labores:
Haud renues manes, vilis & umbra sumus.
Magna Henetum de gente satus, qui sceptra tulerunt,
Parva peto, exiguo tempore siste moram.
Dura mihi puero rapuerunt fata parentem,
Cura mei ad fratrum decidit inde fidem

Erep-

(*a*) Otto Frider. Schütz. de vita David. Chytr. L. III. §. XI. p. m. 72.
(*b*) Frid. Thomas in Analect. Gustrov. Period. III. §. 14. in Not. lit. *β*. p. 164. (*c*) In Orat. cit. p. 901.
(*d*) Hederici Chron. Suerin. Calov. f. Mylii Chron. Germ. Mecklenb.
(*e*) Chytræus in Orat. p. 908.
(*f*) Chytræi Chron. Saxon. edit. in 8vo p. 348.

Ereptus Patriæ, Gallis datus inscius obses;
Quæ fuerit nondum est, cognita causa mihi.
Mox ubi jam firmis se viribus extulit ætas
Extulit & mala sors altius ipsa caput.
En iterum charis Patriæ seductus ab oris;
Divisos penitus mittor ad usque Getas.
Nec satis hoc, sævi fierem nisi præda Poloni,
Dum jubet ad pactos ire Cupido Thoros.
Testis Rava mihi, longos ubi multa per annos
Crudeli a populo non toleranda tuli.
Interea rebus Fratrum pia turba paternis
Incumbens nostras sola tuetur opes.
At Deus exilia, & sortem miseratus iniquam
Adfuit, & tantis spem dedit ipse malis
Conjugio duplici Regum de stirpe beari
Danica virgo tuo, virgo Suëca tuo.
Me quoque Cæsareæ juverunt munera dextræ,
Quum pia pro Austriacis, arma movenda forent.
Austriacæque Domus columen, majorque Rudolphus
Imperio hanc deinceps continuavit opem.
Quo, cum plura darent pietas sperare fidesque
Vindice, & Augustum Numen adire paro:
Ecce alio nobis compostæ judice lites,
Suntque magis sancti jura petita fori.
Jam mihi terra vale, curæque valete caducæ;
Cum superis parta est sors magis ampla mihi.

Confer *Johannis Simonii* Rhetorices Prof. Rotzstoch. votum pro Illustrissimorum Ducum Megapolitanorum totiusque Reipubl. salute & felicitate, die 22. Octobr. 1607. in solenni & illustri Academiæ ejusdem Magisteriali Panegyri se Decano persolutum, & postea ibid. editum, in quo multa etiam de nostro Duce *Christophoro* cecinit. Hujus interim relicta conjux *Elisabetha* Suecica, vitam etiam cum morte commutavit quinque post *Nostri* obitum annos, die quidem 20. Novembr. 1597. Niecopingiæ in Suecia, & sequenti anno 1598. die 22. Jan. Upsaliæ terræ mandata fuit. (*)

Cap. VIII.
De *Carolo*, Duce Megapolæo.

ORdo me nunc deducit ad *Alberti* Ducis Filium octavum ac ultimum, Ducum *Johannis Alberti, Udalrici, Georgii* & *Christophori* Germanum, qui sub dio pridie Michaëlis Archangeli 1540. natus est non procul Neostadio. (*a*) Mater enim Serenissima *Anna* Brandenburgica, cum Grabovio Neostadium versus tenderet, in itinere partus ærumnis præoccupata, sub nudo cœlo prope quercum quandam Filium hunc suum enixa est, (*b*) quem quidem Parens ejus de die suo Natali *Michaëlem* indigitare volebat, ast cum nemo Imperi Romano-Germanici Principum hoc nomine tunc insignitus fuit, propterea admonitus statim sententiam suam mutavit, & de Patrino Imperatore *Carolo* V. Filio suo nomen etiam Caroli in Baptismo indi mandavit. Puer cum Fratre *Christophoro* in pietate & virtutibus institutus est, inque iis disciplinis, quæ Principem maxime decent, ductore communi *Wolfgango Leopoldo* fidelissimo utriusque Præceptore: Sed post a literis abreptus, ad illa studia, quæ decus & Imperio Populo Romano tum peperere, tum conservavere, animum applicuit. (*c*) In adolescentia sua vixit in Aula Electoris Brandenburgici Avi, ac intimam familiaritatem cum *Joachimo Friderico* Marchione Brandeb. qui postmodum Archi-Episcopus Hallensis constitutus, coluit. Primum autem in Galliæ finibus, quæ illis temporibus internis agitabatur motibus, ac perpetuis bellorum incendiis fumabat, militavit. Dein 1572. in Belgium profectus, Hennegaviæ ad Bergas contra immane illud crudelitatis Hispanicæ portentum, Ducem *Albanum*, militans, *Wilhelmi* Principis Uraniæ castra secutus est, Anno 1575. ope Fratris *Christophori* coadjutor Episcopatus Raceburgensis vocatus, & cum ex militia in patriam reversus, præfecturas Mirovianam & Brodensem cum Oppidulo & Arce *Neuen-Fulden*, Pago item & Arce *Werdenhagen*, a Fratre *Ulrico* pro sustentatione sua accepit, in quibus administrandis, ita ut Principem decet bonum, se se gessit. (*d*) Ad Episcopam Raceburgensem, morte *Christophori* Germani, Ducis Megapolitani vacuam anno 1592. pervenit. Tandem decedente Fratre *Ulrico*, in Gubernatione Ducatus Megapolensis illi anno 1603. successit, & Fratris sui *Joh. Alberti* I. ex Filio *Johanne* Nepotibus *Adolpho Friderico* atque *Johanni Alberto* II. Tutor simul datus. Aulam Gustroviæ sibi pariter domicilio delegit, & beatiss. fratrum institutis, pactis atque sanctionibus acquievit, quantum potuit & quoad vixit, (*e*) omnia namque administranti, maximæ fuit curæ salus publica, ac ita prospexit universis, ut bene esset singulis, & ut Principes juniores suæ tutelæ traditi optime educarentur, quos a studiis & itineribus reduces anno 1607. rebus publicis initiari voluit, & an 1609. convocatis Provinciæ Ordinibus, indictoque solenni homagio, destinavit iisdem ac commendavit summam rerum, sicque vivus omnia disposuit, ne quæ se mortuo dissidii ac belli intestini semina relinquerentur in perniciem Patriæ. Ita etiam quoad vixit, Academiam Rotzstochiensem summa cura fovit ac protexit. A Gubernaculo Ducatus non recessit senex, donec anno 1610. die 22. Jul. ex hac demigravit vita, quam in perpetuo cælibatu vivens, ad LXX. annos perduxerat. Princeps fuit pius, religiosus, & in audiendo verbum Dei sedulus, admiranda naturæ bonitate prædītus, insigni clementia præclare excellens, injuriarum patientissimus Proventuum & sumtuum Ducalium annuorum calculator sagacissimus; Fiscum post omnia ponens, & ab exactionibus publicis pauperum animum & voluntatem possidens alienissimam; Simplicitatis antiquæ retentissimus, Pacis studiosissimus, pompis cum osten-

(*) Calov. s. Mylii Chron. Germ. Duc. Mecklenb.
(*a*) Lubinus de vita Caroli.
(*b*) Calovius s. Mylius Chron Germ. Duc. Meg.
(*c*) Simon. in Vita Caroli A. 4.
(*d*) Simon. in vita Caroli. Calov. s. Mylii Chron. Duc. Megapol.
(*e*) Frider. Thomas in Analectis Gustrov. Period. III. §. 16. p. 160. & 170.

ostentatione conjunctis infensissimus. (*f*) Moriturus velut *Cyrus* apud *Xenophontem* corpus suum in aureo vel argenteo, vel quo simili vase asservari serio vetuit, sed non nisi linteaminibus vulgaribus involutum, in solido ligneo capulo seu urna ferali recondi, ac sine ulla pompa humari voluit. (*g*) Diem clausit Gustroviæ anno uti dixi 1610. ad diem XI. Calend. Augusti, qui est 22. Julii, ibidemque humatus requiescit, in cujus Funere eidem sepeliendo parentavit latine *Johannes Caselius*, quæ Oratio Helmestadii 1610. in lucem prodiit. Concionem autem funebrem germanicam super Text. 2. Paralip. cap. XVII. XVIII. XIX. XX. XXI. quæ de *Josaphat* Rege ejusque vita ac morte sparsim ibidem leguntur, habuit *D. Lucas Bacmeisterus* Junior Superint. Gustrov. Pro-Patruus meus magnus. Effigies ejus in Basilica Doberanensi æque ac Majorum cernitur. *Janus* autem *Bocerus* Poëta elegantissimus in editis Elogiis Ducum Mecklenburgensium, *Carolum* nostrum tunc Episcopum Raceburgensem, ita alloquitur:

Tu quoque qui Polabis modo flores Præsul in oris,
Cresce Tuæ gentis, *Carole* cresce, decus
Jamque vigens felix semper tua transeat ætas,
Fortuna nullas impediente vias.
Et claras dotes, & pulchri corporis artus
Ornes ingenii nobilitate tui.
Cumque Tuis Pro-Avis, magnum super æthera notus
Extollas stirpis splendida facta tuæ
Sic Tibi præ reliquis, quem sors concessit honorem,
Illæsus cunctos stet, vigeatque dies.

Johannes Simonius itidem Poëta Rotzstoch. Academiæ sic *Carolum* loquentem introducit:

Religio: Pietas: Leges: Pax: Templa: Lycea:
Mores ingenui: mœnia, rus & agri
A Fratre *Uldrico* mihi salva relicta fuere,
Omnia divino munere, Jova, tuo
O tantis Fratrem qui donis, Christe, beasti,
Imperio augescant, fac, bona tanta meo.

Cap. IX.

De *Johanne*, Duce Megapolæo.

VEnio nunc ad Filios Patri superstites Ducis *Johannis* illius *Alberti* Principis Megapolensis longe incomparabilis; & primum quidem ad JOHANNEM IV. biennium post Fratrem suum *Albertum*, Regiomonti apud Avum, puerum quinquennem 1561. d. 2. Martii demortuum, Suerini anno quidem 1558. Nonis Martii in lucem editum. Mater fuit *Anna Sophia*, Marchionis Brandenburgici ac primi Borussiæ Ducis *Alberti* Filia. Puer ab utroque Parente ad amorem pietatis & veræ de Deo doctrinæ, ad modestiam, pudorem, temperantiam, morumque gravitatem pari humanitate & mansuetudine temperatam sedulo institutus & assuefactus est: (*h*) ita quoque Pater in ætate apta, hunc suum principem filium in studiis litterarum & Latinæ linguæ erudire magno sumtu per præceptores idoneos curavit, usus præsertim studiorum suorum formatore M. *Hiobo Magdeburgio* Annæmontano, politi ingenii & doctrinæ viro, & singulari morum integritate & gravitate venerando, nec non ab anno 1567. ad 1570. eruditionis omnis suo tempore compendio, viro incomparabili *Johanne* illo *Caselio*. (*i*) Post obitum, qui incidit in annum 1576. cum Patruus Dux *Ulricus*, & Elector *Augustus* Saxo & *Johannes Georgius* tutelam ipsius gererent, ex eorum voluntate studia sua in Academia Lipsiensi continuavit, adjuncto ipsi morum & aulæ Magistro, viro nobili & eruditissimo *Joachimo a Bassewitz* Levitzovii prope *Vismariam* in Megapoli nato, qui & ante studiorum caussa ab anno 1560. ad 1562. Wittebergæ in Saxonia & Bononiæ in Italia vixerat. In hac autem celebratissima studiorum Palæstra per totum biennium Princeps noster substitit postea varias Regiones & Provincias peragrans, (*k*) in Ditionem & Principatum suum felicissimo sidere iterum rediit, cumque vigesimum quintum ætatis complevisset annum, Tutores sui, officio abdicantes, Gubernationem a patre relictam, Ducatum Suerinensem, non exiguis cum difficultatibus & oneribus conjunctam, Duci nostro *Johanni* tradiderunt, (*l*) qui una cum Fratre suo *Sigismundo Augusto* ut Juramentum fidelitatis, quod usitate Homagium nuncupant, a subditis accipiant XIV. Calend. Julias 1588. Urbem Rotzstochium ingressus est: eam autem terrarum suarum Gubernationem una cum Patruo Duce *Udalrico* sene & usu peritissimo Reipubl. moderatore, quem velut exemplum & Patrem intuens coluit, ac veneratus ad finem vitæ suæ non sine laude eximia administravit. Ecclesias & scholas a Patre & Patruo constitutas & restauratas clementer conservavit, ac singulari benignitate fovit, Doctrinam de DEO veram studiose didicit, legit & mirifice dilexit, atque ad illius normam omnes vitæ suæ actiones & consilia instituit. Ideoque certa tempora singulis diebus lectioni Librorum verbi divini tribuit, quæ a negotiis auferri raro passus est. (*m*) In Judiciis publicis, quæ Justitiæ & Pacis propugnacula sunt præcipua, quæque singulis annis quater in regione Megapolensi celebrari solent, exemplo Patris & Patrui sui Dux noster *Johannes* ipse præsedit, & cum Consiliariis ex nobilitate delectis & Juris legumque ac Consuetudinum Patriæ peritis, controversias subditorum ipse audivit, & juste illas ac legitime diremit: ita namque subditos suos amore prosecutus est, ut frequentissima vox ex ipsius ore audita sit: malle se quidvis agere ac perpeti, quam subditos suos immoderatis actionibus gravare & pessimdare. Attente Oraculorum divinorum explicationes in publico

(*f*) Programma.
(*g*) Id. Frid. Thomasi. c. p. 170.
(*h*) David Chytr. in Orat. Funebri p. 904.
(*i*) Calov. f. Mylii Chron. Germ. Duc. Megapol.
(*k*) D. Chytræus in Orat. cit. p. 904.
(*l*) Programma Rectoris t. t. D. Simonis Pauli.
(*m*) Dav. Chytr. in Or. cit.

Ecclesiæ cœtu audiebat, & Ministerium Ecclesiæ ac Ministros fideles amabat & venerabatur. Veritatem in promissis & pactis religiose sancteque servabat, totamque suam Gubernationem ad Patris quondam imaginem, juste ac moderate duxit. Nihil iracunde, nihil crudeliter aut tyrannice dixit vel fecit, sed in nostri Principis actionibus rebusque gestis ac factis clementia, moderatio, lenitas, & nativa ac vera paterna bonitas erga subditos suos semper enituit. Parsimoniæ & frugalitatis vel maxime studiosus, sumtus omnes inutiles in Oeconomia aulica restrinxit, ac ne patriam & successores ære alieno oneraret, profusiones in aula sua sustulit ac prohibuit. (n) Dissensiones inter ipsum & fratrem *Sigismundum Augustum* de Gubernatione Ducatus ex ultima Parentis voluntate coortas, anno 1586. intercedente *Udalrico* Patruo, & *Adolpho* Duce Cheronesi socero; fraterne & amicabiliter sopivit, (o) & compactata fraternitatis inter illos confecta sunt ita, ut *Johanni* nostro Duci ditionis gubernatio obvenerit, *Sigismundo* contra *Augusto* Cœnobium & præfectura Ivenacensis fuerit attributa. (p) Casti pudoris matrimonium anno 1588. d. 17. Febr. Reinbeccii in Stormaria Duci Holsatiæ subjecta urbe, contraxit cum *Sophia* Ducis Holsatiæ fortis & magnanimi *Adolphi* Filia, *Friderici* I. Daniæ Regis Nepte, Heroina speciosissima & moribus & virtutibus optimis decorata, (q) illudque amore mutuo, suavi, sincero & constanti & fide eximia servavit, quæ ipsum fecit parentem trium Liberorum, duorum Filiorum *Adolphi Friderici* & *Johannis Alberti*, Familiæ Ducum Megapolensium feliciter hactenus propagatorum, uniusque Filiæ, *Annæ Sophiæ*, quæ Rhenæ in Cœnobio Abbatissa vivens vitam cœlibem, ibidem mortua est 1648. d. 11. Febr. ætat. LII. (r) Princeps autem hic noster inclytus in ipso flore ætatis, trigesimum quintum annum vitæ vix ingressus, improvisa & gravi ægritudine oppressus cum media nocte, nonam Martii inchoante ipse atra bile f. melancholia percitus atque oppressus, se aliquot vulnusculis leviter perstrinxisset, etsi hæc intra octiduum omnia curata fuerint, tamen mente ægra, perturbata & inquieta semper fuit, donec tandem ad se rediens, post peccatorum suorum a Ministro Ecclesiæ acceptam remissionem & S. Synaxeos, quam anhelavit, sumtionem, in vera fide & invocatione Filii Dei unici mundi Salvatoris ex hac mortali & calamitosa, in cœlestem et omnium curarum, dolorum & angorum expertem vitam & gloriam, placida ac quieta morte translatus est, Stargardiæ ad diem XI. Calend. April. qui fuit dies 22. Mart. Anno a partu Virginis 1592, (s) cujus quod perbrevis vitæ breviorisque regiminis esset, acerbiore fato, universa ingemuit Megapolis. Corpus hujus exanime postea Suerinum deductum ibidem die 28. Apr. in templo Cathedrali apud Majores conditum est. (t) Exequias cohonestarunt oratione seu concione Germanica *Andreas Celichius* Superint. Gustroviensis, Latina vero D. *David Chytræus*, quæ quidem in Ducem nostrum *Johannem* habita Oratio propter flebile Principis fatum, recenti illo tempore minime propalandum in fine deficit, nullibique hucdum integre edita reperitur. (u) Vidua Ducis nostri mœstissima *Sophia* reliquum vitæ tempus in perpetua viduitate Lubzæ in fundo dotalitio exegit, ubi multa post se reliquit monumenta præclara, templum ibidem oppidanum pene collapsum, restaurari, inque eo conditorium Principum splendidum satis & magnificum confici curavit; Cœnobium Virginum Vestalium & Nobilium sumtibus non exiguis instituit, illudque reditibus annuis donavit, Mundo valedixit anno 1634. ad diem XIX. Calend. Jan. (14. Decemb.) cum supervixisset jam annos LXVII. Terræ mandata est, anno sequenti in templo & monumento ibidem a pientissima Principe ipsa exstructo. De nostro interim Duce *Johanne* quidam sic cecinit:

ALBERTO JANO Patri succedo: geroque
Fasces, Justitia, Religione pari.
Patruus UDALRICUS amat me & CAROLUS, orbis
Deliciæ: Frater me SIGISMUNDUS amat.
Prussica me peperit Patri Dux ANNA-SOPHIA:
Exequias tristis cui paro: jamque sequor.

Cap. X.

De *Sigismundo Augusto*, Duce Megapolæo.

Alter filiorum Ducis *Johannis Alberti* & quidem natu minimus fuit SIGISMUNDUS AUGUSTUS, qui Suerini ad IV. Idus Novembr anno 1560. vita primum frui cepit. (a) Puer, non tantum ab utroque Parente ad virtutem & mores illustres assuefactus, sed & viris doctrina & eruditione clarissimis, primum quidem anno 1567. *Johanni* illi *Caselio*, (b) Socrati Saxonico, imo omnis eruditionis parenti (uti eum jure meritoque appellare non dubitavit, magnus *Isaacus Casaubonus*) qui & filii natu majoris Principis *Johannis* studia rexit, & post *Caselii* ex Aula Anno 1570. discessum, M. *Henrico Sibero*, in disciplinam traditus est, Morum autem ac Aulæ Magistrum accepit *Henricum Pellican* nobilem. Inprimis autem Princeps noster Eloquentiæ studiosissimus, tantum ex

(n) Id. in Orat. laud, p. 905.
(o) Calov. f. Mylii Chron. Megapol.
(p) Hederici Chron. Suerin. a. 1586.
(q) David. Chytr. in Orat. cit. Calov. f. Mylius Chr. Megapol.
(r) Idem Chytr. in Orat. cit. Cal. f. Mylius in Chron. Megapol. German. Nicolaus Gryse in Histor. vitæ, Doctrinæ ac Mortis M. Joachimi Sluteri germanica ad Annum 1592. B. Schützius in vita Dav. Chytræi Lib. III. §. 39. p. 312.
(s) Frider Thomæ Analect. Gustrov. period. III. §. XIV. p. 159.
(t) Cal. f. Mylii Chr. Megap. Germ.
(u) Schützius in Vita Chytræi l. c. p. 312.
(a) A. 1560. 11. Nov. Christ. Sturtzius in Or. de Sigism. Augusto nomine Acad. die 23. Oct. 1600. habita p. A. 3. Simon in vita ejusd. A. 4. b.
(b) Joh. Goes in præfam. Epistolæ Joh. Casel. ad Joh. Reccium.

ex institutione laudatorum Præceptorum suorum hausit eruditionis, ut non solum alios latine dicentes intelligeret, sed & animi sui sensa eadem lingua commode proferret. (*a*) Post mortem Parentis, qui incidit in Annum 1576. suasore Duce *Ulrico* Patruo & Tutore, die 18. Sept. anno ætatis decimo & septimo, in Aulam septemviralem, ad *Augustum* Saxoniæ Electorem, ut ab hujus viva voce artem prudenter regnandi & factis bene operandi disceret, profectus est. (*b*) Triennium fere integrum in Electorali Aula cum exegisset, in Patriam ad Ducem *Udalricum* Patruum suum & Tutorem reversus est, (*c*) qui eum ad comitia a *Rudolpho II.* Imperatore anno 1582. Augustæ Vindelicorum indicta & habita comitem sibi adscivit. Redux inde factus, in Daniam ad *Fridericum II.* Daniæ Regem & Heroem incomparabilem una cum Patruo laudatissimo anno 1586. iter suscepit. Princeps in DEUM, Parentes, Fratres, pius, munificus, comis, pacificus, cujus hæc fuit animi moderatio, ut & vilissimi cujusque subditi causam lubentissime cognosceret, & ad Patrum *Udalricum* (in cujus aula per aliquot annos vixit) deferret, suaque intercessione supplicum preces promoveret. (*d*) Fuit autem inprimis hoc memorabile, quod, cum aliquando Præfectus quispiam querelas de rusticis ad Principem hunc deferret, seque boves eis ademturum diceret, quo melius in officio ipsos contineret; Princeps dixisse fertur: si tu rusticis boves ademeris, ego te ipsum bovis instar aratro jungam; tacite subinnuens non oportere omnia in Præfecturis ad vivum usque resecari, sed interdum justa moderatione, plus profici, quam tyrannide ac sævitia. Ea quoque Princeps hic in exules & egenos fuit liberalitate & munificentia, ut cum *Cyro* Persar. Rege summæ sibi voluptati ac gloriæ duceret, quotiescunque in tenuioris sortis homines aliquid eleemosynar. impenderet: nihil enim, dicere solebat, in mundum intulimus, nihil etiam efferemus, opera vero misericordiæ in egenos collata, æternum obtinebunt præmium & præconium. (*e*) Consopitis fraterne ac amicabiliter inter Ipsum & Fratrem natu majorem Ducem *Johannem* de Gubernatione Provinciæ Megapolensis agitatis anno 1586. dissidiis, per confecta inter illos Fraternitatis compactata, ut vocant, *Sigismundo* nostro *Augusto* Cœnobium & Præfectura Ivenacensis attributa fuerunt. Anno 1593. die 7. Octobr. matrimonio sibi Barthii in oppido Pomeraniæ anterioris conjunxit Principissam *Claram Mariam* Ducis Pomeraniæ Stetinensis *Bogislai* XIII. Filiam, (*f*) Heroinam omnium virtutum dotibus exornatam, quam die 15. ejusd. Mensis conjugem Ivenacum deduxit. Anno 1599. die 21. Maji Dux noster ex hydrope ascite primum laborare cœpit, ad quem morbum vix ac ne vix quidem integre debellandum, celeberrimos eo tempore Medicos, D. *Wilhelmum Laurenbergium* Rotzstochio & D. *Johannem Rungium* Gryphiswaldia evocauit, quorum tamen adhibita remedia etiam generosissima cum nihil efficerent, illorum suasu die 3. Sept. eod. anno, magnis quidem sumtibus vitæque ob pestem & dysenteriam tunc sævientes summum periculum, (cum & pestis tres ex comitatu suo & inter hos Pastorem Strelizensem *Samuelem Senstium* in itinere necavit) ad Thermas Carolinas profectus est, quo etiam in itinere, licet insuper multos celebratissimos ubique Medicos in consilium adhibuerit, *Casparum* sc. *Peucerum* collegium Medic. Lipsiense, *D. Johannem Heinzen*, Vallis Joachimici, D. *Johannem Rubingerum* Acidularum Egranensium Medicum, D. *Christophorum Heindrichium* Medicum Golnbacensem, & innumeros alios, infirma tamen valetudine & sine omni levamine domum rediit; & quamvis indefessa opera & propinatis generosissimis remediis D. *Wilhelmi Laurenbergii* tumor hydropicus decreverit, nunquam tamen ille penitus evanuit, ut motus hinc Dux pientissimus. M. *Michaelem Neucrantzium* Rotzstochium, qui sibi semper præsto sit, Medicum Aulicum constituere, factum hoc anno 1600 Cal. Apr. (*g*) Ab eo tempore vir in Arte medica longe doctissimus, ac felicissimus Practicus ille *Neucrantzius* per semestre illud spatium, quo Principis nostri corporis sui ac Aulæ Medicus extitit, omnem quidem navavit operam quo chylificationem & sanguificationem in Principe ægro corrigeret, a cruditatibus suis liberaret, inque naturalem crasin reduceret; labem viscerum ob seri ex vasis lymphaticis vel copia vel qualitate vitiata ruptis, diuque hinc ubique extravasati lixiviosam primum, postea corrosivam acredinem infectam & debilitatam emendaret ac roboraret, scaturiginem humor. obturaret eorumque colluviem removeret atque educeret; ea propter etiam, præter innumera interne præscripra remedia universalia, hydropica, attenuantia, aperientia, digerentia, diuretica, stomachica, epatica amara; duo fonticuli externe Principi, ex Medicorum in consilium advocatorum communi consilio in corpore excitati fuere, quibus natura duobus aliis quoque subvenit, dum rupta cute, multum aquæ exinde quotidie stillare fecit, magno cum levamine ut videbatur ægrotantis, cum & tumor omnis per aliquot jam hebdomadas e corpore evanuerit, Princeps iterum in campum eductus, atque in horto deambulando, se delectare voluerit; ast subito die 14. Aug in corpore adhuc debili optimo Principi iterum nova obvenerunt symptomata longe gravissima eaque lethalia, febris sc. continua ardens cum Erysipelatode, Typhodes Medicis dicta, primum pectus ejusque organa respiratoria occu-

(*a*) Sturtzius l. c. C. 2.
(*b*) Simon. l. c. B. 3.
(*c*) Simon & Sturtz in Oratt. citt.
(*d*) Weinrich. Idea Boni Principis.
(*e*) Heerici Chron. Suerin. ad Ann. 1586. Calov. f. Mylii Chron. Meg.
(*f*) Sturtzius & Simon. in Oratt. citt.
(*g*) M. *Michael Neucrantz* Med Aulicus & Corporis Ducis Sigism. Augusti in Historica Narratione M. Spt. de laudat. Duis morbo & vitæ exitu.

pans, & valde opprimens, tandem tamen hic tumor inflammatorius ad utraque crura delapsus & cum magno dolore ac tremore, febris quoque hæc symptomatica parum aut nihil remisit, quæ quidem omnia laudatissimum Principem lecto hinc per quinque septimanas continuo adfixum, valde debilitarunt atque excruciarunt, appetitum quoque ventriculi ejus penitus simul prostraverunt; mansit tamen animus pientissimi nostri Principis per diuturnum illum morbi decursum vel semper erectus Deoque confisus, sæpius in ore tenens Psalmum *Davidis XIII.* cum addito: „*Es muß* „*warlich kein geringes Creutz gewesen seyn, da* „*David ein gewesen. Nun was kann man thun,* „*Gott will auch seinen Willen haben, doch legt er* „*nicht mehr auf, als man ertragen kan, so wird* „*er auch wohl wissen, wenn es genug ist. Wann* „*Menschen Hülffe aus ist, gehet dann Gottes Hülf-* „*fe (so ferne es seinem Willen und Rath nicht* „*zu wider) erstlich an. Lesen wir nicht, und* „*hören offt aus den Evangeliis, daß der HErr* „*Christus unheilsame Schaden, daran schon alle* „*Medici verzaget, nur mit einem Worte curiret* „*hat. Derselbe HErr lebet noch, wann man nur* „*allein harren könte.* Post eluctatos gravissimos Paroxysmos febriles in hæc verba Princeps noster erupit: „ *Ja, das war abermahl ein har-* „*te Stäupe, so muß unser Herr Gott züchtigen und* „*fromm machen, da gieng es abermahl neben dem* „*Tode her, da war Menschen Hülffe und Kunst* „*mit mir aus, aber Gott halff wunderlich.* Et porro: „*Hieran siehet man, was wir vor arme Crea-* „*turen seynd, nemlich Asche und Erde, gleich-* „*wol wollen wir uns gegen Gott nicht demüthi-* „*gen: Müssen nicht so wohl die hohen Personen,* „*als die allergeringsten auch kranck werden und* „*zuletzt sterben? Wann man lange genung ge-* „*lesen hat von grosser Potentaten Thaten und* „*Jahren, die sie erreichet haben, findet man doch* „*letzlich, daß sie auch, wie die allergeringsten,* „*gestorben seynd.* Ita quoque sæpius Princeps noster, toto, quo decubuit, tempore, se refecit ac recreavit consolatione illa, qua diuturnos suos dolores arthriticos ac Podagricos semper lenivit, Magnus olim Theologus ac Historicus Rotzstochiensis, summus, *David* ille *Chytræus*, qui ab Amicis & Collegis suis interrogatus: *Wie er doch so ein langes Lager er-* „*tragen könte ?* Respondit: *Ich bete immer* „*fleissig, und gebrauch nur ein Remedium oder* „*Kräutlein, das heißt Patientia, Gedult, damit* „*erhalte und erquicke ich mich.* Tandem illucescente die 5. Septemb. die Principis in hac ærumnarum valle ultimo, cum ex morbi aggravescentia vitæ suæ finem adesse ipse satis præsentisceret, sæpius alta voce ad adstantes „dixit: *Dieß wird allhier mein letzter Tag seyn,* „*nun wird mein Stündlein kommen, ich befühle* „*mich jetzt gar zu schwach, die folgende Nacht* „*werde ich es nicht können aushalten. Nun Gott* „*komme mit Gnaden.* Sicque statim usum medicamentorum omnium intermisit, atque illorum continuationem suadentibus regessit: „*Ja wir solten es ja wohl thun, und hat auch off-* „*termahls geholffen, nun aber, weil es nicht mehr* „*hinunter will, mag Gott der Allmächtige allein* „*das beste thun,* & diem hunc piis meditationibus, suspiriis, votis, ac sermonibus de DEO habitis, consumsit, ad horam usque quintam vespertinam, tunc summo cum desiderio præsentiam Ministri Ecclesiæ istius loci M. *Thomæ Severi* desideravit, a quo S. Epulo adhuc refectus, perceptisque ab eo ex Psalmis Davidis aliisque S. Scripturæ dictis consolationibus piis ac salutaribus, retinens integros animi sui sensus ad ultimum usque vitæ suæ halitum, nihil se molestiarum præter Eclyses & inquietudines amplius in corpore sentire, modo somnum capere possit, tunc omnia in melius reditura esse (*Er befünde gäntzlich keine Beschwerung, ohne allein Ohnmacht und Unruhe, wenn er nur schlaffen könte, solte es sich balde bessern*) Medico suo affirmans; itaque pretiosissimis ac spirituosissimis aquis confortativis hyponoticis se refici mandans, quieti se dedit; sed qui adstabant Nobiles, ii præsertim, quibus animæ & corporis cura commissa erat, non naturale & verum, sed syncopticum ac plane lethiferum somnum illum Principis esse recte judicabant, quapropter Minister Animæ clara & sonora voce, an in semel agnita veritate, vera fide ac certa fiducia in JESU Christo unico mundi Salvatore ac Reconciliatore inter DEUM & homines, constanter manere & emori velit? agonizantem Principem alloquutus; Princeps, diu nunc in cœlis triumphans, quoties interrogatus, semper distincte, *Ja, Ja*, respondit: Atque sic in præsentia simul Aulicorum Nobilium, *Vici* item *Bülovii* & *Davidis Reventlovii*, qui eum visendum eo die advenerant, nec non multarum Fœminarum Nobilium, etiam propriæ Conjugis, (quæ per totum, quod decubuit tempus, opera sua diu, noctuque ipsi præsens adfuerat, sine ullo doloris sensu, membrorumque contractione, quasi somno sepultus, placide ac quiete animam suam efflavit Princeps noster longiore vita dignissimus intra horam decimam & undecimam noctis ad Nonas, uti jam dictum, Septembris, anno 1600 qui nullam ex conjuge sua sobolem produxit, cum vixisset annos XXXIX, menses decem, dies XVI. Ossa ejus splendidissimo comitatu, magna pompa dein Ivenaco Suerinum deducta, ibidem in Templo Cathedrali, die 10 Octobr. tumulata requiescunt; in cujus exequiis Panegyricam Universitatis nomine recitavit Latinam D. *Christophorus Sturtzius* JCtus & Histor. in Alma Rotzstochiana ordinarius; Germanicam autem, D. *Lucas Bacmeisterus* Jun. Circuli Rotzstochiensis & Gustroviensis Superintend. Generalis; Ita quoque *Martin. Braschius* Logices in florentissima ad Varnum Academia tunc Professor Ordinarius in Honorem funeris nostri *Sigismundi Augusti*, sub Indice: De vita & Morte Sigismundi Augusti, Ducis Megapolitani, Orationem publice exposuit.(a) Cap.

(a) Simonius & Sturtzius in Orat. cit. Calov. l. Mylius in Chron. Megap. Germ. Schützius in vita Dav. Chytræi L. III. §. 59. p. 437.

Cap. XI.
De *Adolpho Friderico I.* Duce Megapolæo.

ADOLPHUS FRIDERICUS I. Filius *Johannis*, Nepos *Johannis Alberti*, natus Suerini anno post partum Virginis 1588. ad diem 5. Idus Decembris. Parente Serenissimo in ipsa infantia, vix quadriennis, orbatus una cum germano, *Johanne Alberto* & sorore *Anna Sophia* in Patrui *Sigismundi Augusti* & Patrui Magni UDALRICI Ducum Megapolensium tutelam & curam transiit; qui tutorio nomine ditionem a Patre relictam, dum fata permisere administrarunt. His defunctis, *Carolus* germanus *Udalrici* jure Agnationis, ab anno 1603. curam in se suscepit, quam usque dum laudabiliter gessit, donec ea & morte Tutoris, & pubertate Pupilli exspiravit. Ita autem Pupillos suos educandos curavit, ut bene de ipsis possent sperare subditi: primum quidem ut vera DEI notitia, pietate ac virtute imbuerentur; deinde, ut optimis artibus, disciplinis ac linguis etiam expolirentur: (*a*) Inprimis *Adolphus* noster *Fridericus* Princeps celsissimus ingenti flagrans amore litterarum, brevi tantum in iis profecit, ut eruditione alios suæ ætatis, si non superaret, certe tamen æquipararet. Itaque anno 1604. ætatis suæ sexto & decimo, una cum Fratre *Johanne Alberto* in Academiam Lipsiensem ablegatus est, ubi eodem adhuc anno ad 13. diem Calend. Decemb. publico & solenni ritu Rector Academiæ Magnificentissimus declaratus ac proclamatus est. Hinc ad Academiam Argentoratensem cum Fratre profectus est; dein Basileam venit, ac Italiam optimam Germaniæ aliquam & Galliæ partem lustrans, & præcipuas urbes & celeberrimas civitates visitans, anno 1607. in Patriam ad Matrem Serenissimam reversus est. Principes itaque sic reduces, Tutor illorum Dux *Carolus* rebus nunc publicis initiari voluit, & anno 1609. convocatis Rotzstochii Provinciæ Ordinibus indictoque solemni Homagio, destinavit iisdem ac commendavit summam rerum; vivus itaque omnia disposuit, ne qua se se mortuo, dissidii ac belli intestini semina relinquerentur in perniciem Patriæ. (*b*) Duce autem *Carolo* anno 1610. die 22. Julii demortuo, cum ingenti omnium subditorum applausu & congratulatione, uterque Princeps *Adolphus Fridericus* I. & *Johannes Albertus* II. germani, rerum potiti sunt; inter quos sequenti anno 1611. mense Julio Conventus indictus est, in quo de totali Provinciæ Megapolensis divisione actum est. Sorte vero, quam Rusticus in Villa Varenholzensi Præfecturæ Cygnensis dispertivit, ita, ut suum quisque Principatum obtineret, nec alter ab alterius penderet arbitrio, obvenit *Adolpho* nostro *Friderico* I. Ducatus Suerinensis; *Johanni* autem *Alberto* II. Gustroviensis. Sed cum interdum nonnihil dissensionis oriretur, & alteruter sua sorte minus contentus viveret, alio pacto 1617. conventum est, donec tandem interpositione Provincialium & Procerum Ducatus Megapol. an. 1621. per Transactionem Gustroviensem nova sortitio fieret, quæ eodem tamen recidit, ut Gustroviensis Ducatus penes Ducem *Johannem Albertum* II. maneret. Anno 1618. horrendus iste Cometa, multorum malorum & eversionum totius Imperii Romani prodromus existens certissimus, per integros fere menses duos in Cœlo fuit conspicuus. Hunc passim in Imperio Romano-Germanico subsecutæ sunt dissensiones & tumultus bellici; Bello, flamma, tyrannide & nequitia militum pessundata sunt omnia. Multas autem easque gravissimas in suo Regimine Dux noster sustinuit adversitates. Primum mutatio Fratris in Religione circumventi a nonnullis, qui de Cœna Domini & aliis orthodoxæ fidei Articulis quibusdam secus sentirent, ac verbum DEI permittit, ipsi multum negotii facessit. Nam cum Frater ipsius Dux *Johannes Albertus* II. palam id agitare cum suis inciperet, ut Ecclesiam suam Aulicam Gustrovii anno 1618. die 28. Junii Dominica IV. p. Trinit. ad Reformatorum Sacra reformaret, ac præter Dogmata nostra, quæ perpetuo abhorruit, initium secessionis a ceremoniis nostris faceret, quæ displicebant nonnullis, ab Exorcismo inprimis, (qui Solœcismus perperam dicebatur) & Elencho Homiletico, abrogandis: (*c*) neque non solum privatim, sed & publice in Conventu Provinciali ab anno 1620. ad 1621. Gustrovii habito urgeret, & Cœnobii Ribnicensis permutationem, & Templi Cathedralis seu Basilicæ Cœcilianæ Gustroviensis Reformationem; vehementer ejusmodi machinationes improbavit, ac graviter cum Provinciæ Ordinibus Fratri se propterea opposuit Dux noster *Adolphus Fridericus* I. ut nihil obtineret Dux *Johannes Albertus* II. sed omnem operam cum asseclis suis perderet, & præter Sacellum Aulicum nihil quicquam lucrarentur Reformati. Audiamus hac de re verba Pro-Patrui mei magni, D. *Lucæ Bacmeisteri* Jun. Theologi ac Superint. tunc Gustroviensis generalis, imperterriti ac strenui veritatis Religionis Propugnatoris, ac Reformatorum Mecklenburgensium noviter advolantium Mastigis & Mallei sat gravissimi, in litteris pridie Calend. Febr. 1621. sua manu exaratis ad Fratrem suum. D. *Matthæum Bacmeisterum* Poliatrum Luneburgensem ac Archiatrum Ducis Saxo-Lauenburg. *Augusti*, Pro-Avum meum, hæc Luneburgum perscribentis: (*d*)

S. P. Non dubito, Charissime Frater, quin „ad vos quoque fama pervenerit de Conven-„tibus Provincialibus, qui inaudito hic more, „a Martinalibus huc usque continuarunt, nec „dum apparente fine, præterita quidem die so-„lis octidui interstitium deliberationibus istis „datum, sed ad V. Febr. novis Diplomatibus „omnes Provinciales iterum huc accersiti sunt. „Adest

(*a*) Frider. Thomas in Analect. Gustrov. Periodo III. §. XVI. pag. 169.

(*b*) Idem Thomas l. c. p. 170.

(*c*) Frider. Thomas in Analect. Gustrov. Period. III. §. 17. pag. 172. & 173.

(*d*) D. Lucæ Bacmeisteri Jun. Circuli & Urbis Gustrov. Generalis Superint. Litteræ MSptæ.

„Adest etiam hic Dux *Adolphus Fridericus* cum „Consiliariis omnibus: & summa Actorum in „eo consistit, ut Provincia hæc ita dividatur „inter Fratres Principes, ut quilibet separatim „Jurisdictionem tam in Ecclesiasticis quam „Politicis habeat. Provinciales Divisionem „istam impedituri, varia cumularunt argumen„ta, inter alia etiam a periculo, quod Religio„ni hinc imminere videatur. Hinc orta de „Religione disputatio, quam Dux *Johannes „Albertus* illæsam informatamque relinquere in „toto suo territorio, excepto Cathedrali no„stro Templo, (quod sibi reformandum con„cedi postulavit) promisit. Restitere hactenus „pie & strenue Provinciales; tandemque ante „octiduum eo res intercessione Ducis *Adolphi „Friderici* per Dei gratiam deducta est, ut & „Templum Cathedrale nobis nostræque Reli„gioni inposterum etiam maneat, & Dux *Jo„hannes Albertus* pro suæ Religionis exercitio „aulicis sacellis contentus sit. Manebunt & Ju„dicia publica, tam Consistoriale, quam Pro„vinciale indivisa, itemque Rostochium cum „Academia, reliquæ Civitates omnes una cum „Nobilitate certis conditionibus Divisioni se „submiserunt, & in signum subjectissimi animi „sex auri Tonnas Principibus contribuerunt, „qui tamen hac summa non contenti esse vi„dentur, sed plusculum postulant: Si in tol„lendis gravaminibus, de quibus sequenti se„ptimana agetur, Principes ut hactenus se cle„mentes ostenderent, fortassis ex sex Tonnis, „Octo fient. Ingentes huc pro hujus pro„vinciæ ratione sequentur exactiones, sed cum „Religio & Libertas sint res inæstimabiles, ex„trema quæque subibant potius Provinciales, „quam ut de duobus istis periclitarentur. &c. Et in alia Epistola eod. anno die 27. Febr. ad proavum nostrum iterum data, scribit: „Charissime Frater. Paucis significo, Conventum „nostrum Provincialem tandem septimana „præterita dimissum esse, & Provincialibus me„diocriter satisfactum. Manet enim Jus Epi„scopale indivisum, & Religio in tota Provin„cia omnibusque Templis salva: In Arcium „Sacellis tantum vigebit Reformatæ religionis „exercitium, nec fas erit posthac Calvinianis „Concionatoribus in Templo nostro Cathe„drali suggestum conscendere, nisi in Exequiis „eorum, qui Reformatæ religioni addicti sunt. „Manebit & Consistorium in pristino statu „cum Judicio Provinciali, quod tamen refor„mabitur quoad personas & locum. Erit enim „posthac Judicium continuum, ut Camera, „(Imperialis) & vel Wismariæ vel hic (Ster„nbergam postea translatum fuit, ut in alia „Epistola Auctor scribit) habebitur, prout sors „ceciderit; Præses & Vice-Præses erunt No„biles, reliqui Literati. Nobilibus & Civita„tensibus, etsi Jus patronatus Ecclesiarum non „habeant, Præsentatio tamen & Nominatio „pastorum indulta, nec pauca alia concessa, ut „bene contenti sint plerique Provinciales. „Utque suam subjectionem vicissim Illustrissi„mis declarent, solutionem Decem Auri Ton„narum in se receperunt, hac conditione: „*Dass sie jetzo alsobald sechsmahl hundert tau„send Gulden mit den Zinsen auf sich nehmen „sollen; nach verflossenen 6. Jahren abermahl „200000. fl. auch mit den Zinsen*, & totidem ite„rum post biennium elapsum, *sind in 8. Jah„ren 1000000. fl. mit den Zinsen.* Magna certe „summa pecuniæ, quæ subditos in hac rerum „omnium difficultate misere premet. De mo„do autem Contributionis cum dilapsis magna „ex parte Ordinibus, conveniri hic non po„tuerit, dies alius post Quasimodogeniti Ro„stochii indictus est. Ita immensi sumtus ha„ctenus facti sunt, & deinceps faciendi sunt, „utinam bono Ecclesiæ & Reipubl. Pacificus, „licet admodum diuturnus, fuit hic Conven„tus, nemo enim in illo læsus est: nisi quod „primo statim die, quo propositio facta est, „duo Nobiles nocte intempestiva in puteum „in Foro improvide sese præcipites dederint, „sed sine ullo vitæ aut corporis periculo, *der „eine gehet hinein. der andere reitet hinein*, qui „paulo ante primum irrisisset, *dass er den Brun„nen nicht gesehen.* Varia hinc Judicia; interim „eventus jam testatur, duo Consilia Calvinia„norum in puteum hoc conventu cecidisse. „Urgebat acriter Dux *Johannes Albertus* Cœ„nobii Ribnicensis permutationem, ac Templi „nostri Cathedralis reformationem. Uterque „ipsius institutum in puteum per Dei gratiam „cecidit. Conservet nos deinceps Deus, ac „Ecclesiam & Rempubl. apud nos defendat, „Dux *Adolphus Fridericus* ante octiduum Con„siliario suo præcipuo ac maxime intimo & „Aulæ suæ Magistro. Dn. *Samuele Bähren*, Con„siliorum horum de totali Divisione (Provin„ciæ Megapol.) Auctore, orbatus est. Ego „morienti adfui, ac Concionem funebrem Do„berani σὺν Θεῷ ad 22. Mart. habiturus mandato „Ducis *Adolphi Friderici* & mei Principis con„sensu. Valde ægre casum hunc fert Dux „Adolphus Fridericus, qui heri funus hinc Do„beranum ipse comitatus est. Vale cum Tuis „ex me & a me diligenter & amanter salutatis.

Atque hæc quidem de Calvinianismo, ut vocant, in Aula Ducali Gustroviensi exorto, quos motus in Terra Megapolitana fecerit, quas curas præsertim gravissimas molestissimas item atque inenarrabiles occupationes ac labores certe Herculeos, illum tantum in Aula Fratris Gustrovii constrictum & conclusum quasi continere, perferre hinc debuerit Dux noster *Adolphus Fridericus*, nunc dixisse sufficiant, plura enim ac copiose in vita Ducis *Johannis Alberti* II. Fratris hac de re commentandi mihi sat opportuna erit occasio. Interea loci anno 1617. Festum Seculare seu Jubilæum Primum ob susceptam feliciter anno 1517. pridie Kalend. Novembr. a *B. Luthero* Reformationem ab Ecclesia Catholico-Evangelica inductum incidit, cujus celebrationem testante *D. Luca Bacmeistero* Jun. etiam Consistorium Rotzstochiense submonuerat suos Principes, quorum natu major scil. *Adolphus* noster *Fridericus* istius institutum adprobavit, (*e*) Gustroviensis autem Aula

(*e*) D. *Lucas Bacmeisterus* Jun. in Literis MSS. ad Fratrem D. *Matthæum* Lüneburgum die 16. Oct. 1617. missas.

Aula & Dux *Johannes Albertus* plane improbavit, illius tamen solennitates etiam Gustroviæ die 2. Nov. (quæ proxima tum fuit ab OO. SS. vigiliis Feria Dominica) omni qua par erat supplicatione peractas fuisse Dn. *Thomas* autor est. (*f*) Successit dein ab anno 1621 ad annum usque 1626. Lues pestilentialis sat gravissima, quæ non modo per totum Ducatum Megapolensem, sat funesta sævijt, ac complures incolas peremit, sed virus hoc mortiferum se per multas etiam alias regiones ac provincias effudit. Hæc vero perniciosa lues tantum absfuit, ut in Ducis nostri *Adolphi Friderici* corde diu latitantes casti amoris flammas extinxerit, ut contra magis magisque in eo conjugalem ignem inflammaverit, utpote qui anno 1622. die quidem 3. Sept. in Archi-Episcopatus Bremensis urbe primaria Verden, matrimoniali vinculo sibi associari curavit *Annam Mariam*, Comitis Frisiæ Orientalis. Dn. *in Esens*, *Stedesdorff* & *Wittmund*, *Ennonis* Filiam Illustrissimam, Heroinam omni matronarum virtute præclarissimam, quam in Ducatum suum rediens, cum suis Hospitibus ac Matre sua ad Fratrem suum Gustroviam sub finem mensis Septembris deduxit, a quo excepti & tractati fuere ducaliter. (*g*) Hæc autem sua Conjux Ducem nostrum exhilaravit octo liberis, quatuor Filiis, & totidem Filiabus; *Christianus* primo genitus Filius, Suerini in hanc lucem editus anno post mille sexcenta vigesimo tertio, Calendis Decembris, qui Patri post mortem in Regimine successit, uti postea dicam: *Sophia Agnes* die 11. Jan. anno 1625. Suerini nata est, desponsata quidem fuit Marchioni Brandenburgensi Lineæ Culmbacensis Dn. *Erdmanno Augusto*, qui tamen ante contractas nuptias anno 1650. vitam cum morte commutavit, unde postea in perpetuo cœlibatu Rhenæ in Cœnobio vivens, die 27. Dec. 1694. ætat. LXIX. demortua est. Filius alter *Carolus* anno 1626, die 8. Martii Suerini natus, ac postea castra Regis Suecorum secutus, ætatis suæ XLV. die 21. Augusti 1670. vitam cœlibem finiit. *Anna Maria* etiam Suerini in vitam introivit 1627. die 7. Jul. elocata dein anno 1647. die 23. Novembr. Archi-Episcopo Magdeburgensi Halæ Duci Saxoniæ *Augusto*, & anno 1680. die 4. Jan. de vita ad veram & meliorem iterum exivit. Liberis his quatuor cum exultaret Dux noster *Adolphus Fridericus*, ecce ipsi non solum sed & universo Ducatui Megapolensi subito novum iterum idque tertium accidit sat grave ac tristissimum nec vel unquam antea auditum, imo pene exitiale infortunium: Nam ex funestis Bohemici incendii initiis, unde tota exarsit Germania, flammam quoque conceperat Saxonia inferior, *Tillio* & *Wallensteinio* Visurgis, Albisque ripas insolita pecuniarum exactione vastantibus. (*h*) Inferioris Saxoniæ Circuli Principes, ut avitam libertatem suam defenderent, omnesque injurias a finibus suis propulsarent, societatem inierunt. Ita etiam ad Provinciæ Megapolensis defensionem atque ad avertendam irruptionem Mansfeldensis, qui præter Holsatiam, (quæ propterea etiam tota in armis erat) ipsi etiam Megapoli tunc minitabatur, Duces Megapolenses militem conscripserunt, de quo sic ad Fratrem D. *Matthæum* Proavum meum die quidem 30. Martii 1623. Gustrovia scripsit *D. Lucas Bacmeisterus* Jun. Urbis & Circuli Gustroviensis Præsul generalis. (*i*) Ante septimanas tres, „tertius quisque Virûm ex omnibus Oppidis „ad arma evocabatur, ut exercitui in Marchia „pro *Mansfeldico* collecto ad Albim transituro, „transitus prohiberetur. Verum cum jam „ex omnibus locis in procinctu essent, & „ingentes sumtus facti, reverti ad suos jussi „sunt. Præter autem duas Equitum turmas, „jam Exercitui inferioris Saxoniæ, ut arbi„tror, junctas, duæ aliæ conscriptæ sunt hac „septimana lustrandæ ut itidem ad Ducem ve„strum mittantur. Itaque gravissimæ exactio„nes incolis hujus provinciæ imponuntur, „quibus ferendis vix erunt pares. Et iterum in alia ad eundem missa epistola die 29. April. eod. anno. „Hodie tertia Equitum turma „ante triduum lustrata, ad castra exercitus in„ferioris Saxoniæ hinc profecta est, & fer„tur rumore communi, duas adhuc turmas „a Duce nostro, ac totidem etiam a Duce *A*„*dolpho Friderico* colligendas esse. Ita decem „turmis Equitum de stipendio hæc Provincia „providere cogitur, quæ quantos requirant „sumtus, collectu non est difficile &c. Huic autem Principum exercitui universo Belli Dux generalis electus ac constitutus fuit Danorum Rex *Christianus* IV. qui non tam animi magnitudine, quam fortunæ favore destitutus, magna clade anno 1626. ad Lutheram accepta, Cæsareanorum victricibus armis cedere debuit, & fœderatos suos omnes in societatem periculi simul adduxit. (*k*) In primis hoc male habuit Cæsarem. Duces quoque Megapolitanos arma sua cæteris junxisse, nec sibi avocanti ac dehortanti paruisse, propterea etiam in pœnam Tillianas & Wallensteinianas copias anno 1627. hospitio hyberno excipere, & barbarorum ejusmodi militum rabiem ac insolentiam experiri debuerunt, sicque Mars impius has oras intactas etiam non reliquit. Appropinquante enim exercitu Cæsareo *Adolphus Fridericus* & *Johannes Albertus* Duces, causa plane inaudita perduellionis damnati ac proscripti, cum universa utrorumque Familia anno 1628. ex avitis possessionibus suis pulsi, *Alberto* Fridlandiæ Duci in opimum victoriæ spolium terra eorum ac subditi adjudicati sunt, illi contra perpetuo exilio mulctati fuere, quamvis Apologiam vasto libro conscripserant, & per alios Reges ac Principes inauditam injuriam deprecari cœperant, frustra tamen, & nullo modo *Wallensteinii* inflatum non solum & tumentem, sed etiam atrocem

(*f*) Analect. Gustrov. Period. III. §. XVII. p. 174.
(*g*) D. Lucas Bacmeisterus Jun. in litter. MSS. ad Fratrem *Matthæum* anno. 1622. die Michaelis Archang. datis.
(*h*) Frid Thom in Anal. Gustr. Per III. §. 18. p. 177 & 178.
(*i*) D. Lucas Bacmeisterus Jun. in litteris MSS. ad Fratres D. *Matthæum* Medicum Ordin. Luneburg.
(*k*) Frider. Thomas l. c. p. 178.

cem animum delinire & ex terris suis suis patriis amoliri poterant. (a) Cæsar enim publicato Diplomate & per arbitros suos seu Commissarios *Johannem Altingerum* & *Reinhardum Walmerodium* diem dixit omnibus ac singulis „Reipubl. Mecklenburg. Ordinibus, qua Ducibus pristinis fidem renunciare, & in posterum soli *Alberto Fridlandiæ* Duci se se obsequio ac jurejurando obstringere juberentur, „cui in belli impensas hunc Ducatum cum omni jure ac privilegiis eo pertinentibus possidendum tradidit Cæsar. Factum hoc die 29. Martii 1628. ubi Gustroviæ convocati equites, nobiles & cives totius Ducatus Mecklenb. recipiebantur in fidem *Alberti* fundium tum obsidentis, per suos delegatos Ministros *Henricum de S. Juliano* Baronem, *Justum Lüderum* JCtum & *Henricum Niemannum* omnia tunc disponentis. (b) Ipse autem *Wallensteinius* relicta obsidione Sundensi, properavit Gustroviam, intravitque Urbem die 17. Julii, & in Aula ibi Ducali sedem sic fixit, ac res suas stabilivit, quasi perpetuo ibi mansurus. Nihil quidem in Religione mutavit, ast in Politicis novam Reipublicæ formam induit, juribus tamen Civitatis sarta tecta servatis. Ad copias quidem suas alendas Cives opulentiores ingenti pecunia emunxit, & extra urbem incolas in quartum usque annum, quo in istis oris subsistere potuit, infinitis exactionibus miserrime devexatos, omnibus fere fortunæ bonis exuit & ad incitas redegit; attamen milites suos admodum severa disciplina coërcuit, ne cuiquam injuriam facerent. Quid autem de istis conatibus gravissimis etiam, atque in Imperio Romano-Germanico hactenus inauditis Cæsareanis moliminibus longe ante, quam in effectum deducerentur, senserit sæpius laudatus Propatruus meus magnus, *D. Lucas Bacmeisterus*, Proavo meo his verbis exponit: (c) Mirum erit, si Imperator sua in „Evangelicos acerbitate Procerum Imperii animos diu sibi faventes retinebit. Hi autem „sunt fructus superbiæ & arrogantiæ Calvinianorum, qui si sua sorte contenti mansissent, „Pax etiam tam Politica quam Ecclesiastica in „Bohemia & aliis Regionibus, inviolata mansisset. Sed ad Ducem nostrum *Adolphum Fridericum* redeo, qui exulum more, ubique vagabatur, & partim in Daniam ad Propatrui sui Filiam, Reginam *Sophiam* viduam aufugit, partim Lichtenburgii in circulo Electoralis Ducatus Saxoniæ superiori sita, partim etiam in Civitatum Hansiaticarum Capite Lubecæ cum serenissima sua Familia inter multas adversitates & pecuniarum angustias per quadriennium fere commoratus est, in ipsa namque urbe & arce Lichtenburgii, cumque in exilio anno 1629. viverent, conjux ejus partui proxima ibidem die 5. Maji Filium tertium *Johannem Georgium*, Ducis Lüneburgo-Guelferbytani *Anthonii Ulrici* Filiæ *Elisabethæ Eleonoræ* die 2. Febr. 1675. maritatum, sed paulo post quinquemestre tempus die 9. Julii ætatis suæ XLVI. sine prole relicta iterum demortuum. Ita etiam in ipso adhuc exiliali tempore Lubecæ die 11. Aug. circa quintam & sextam vespertinam anno 1630. Filiam quoque tertiam in hunc mundum felici partu produxit *Hedwigam*, ibidem die 12. Septemb. per S. Baptisma renatam anno autem insequenti 1631. die 17. Maji post Restitutionem, Lübtzææ in terris avitis iterum extinctam, ibidemque die 7. Junii terræ mandatam. Mitto Filium quartum *Gustavum Rudolphum*, qui Suerini in patria Ducali & restituta sede anno 1632. ad diem 4. Calend. Mart. (26. Febr.) procreatus, Canonicus postea Argentoratensis factus est, ac anno 1670. d. 14. Maji mundo huic valedicens, ex sua die 31. Octobr. 1665. aliis 1667. sibi associata Conjuge *Erdmunda Sophia* Ducis Saxo-Lauenburgensis *Francisci Henrici* Filia, nullos Liberos vidit: nec non Filiam itidem quartam *Julianam* etiam Suerini die 8. Novembr. anno 1633. prognatam, anno autem seq. 1634. die 3. Febr. iterum extinctam; potius mihi nunc dicendum erit de Ducis nostri *Adolphi Friderici* in terras suas avitasque possessiones cum Fratre Duce *Johanne Alberto* felicissima iterum ope Regis Suecorum victoriosissimi *Gustavi Adolphi* facta restitutione. Sicuti autem in proverbio dicitur: Nullum violentum diuturnum; ita quoque hoc suo exemplo satis comprobatum dedit Dux *Wallensteinius*, cujus violentum ac furens imperium in Ducatu Megapolensi ultra triennium haud duravit; sua namque intolerabili superbia, quæ stoliditate non minima caruit, animi autem truculenta intemperie, qua multa edidit crudelitatis facinora, atque a suis metui quam diligi maluit, indies magis magisque omnibus invisus redditus fuit, cum & Dominium Maris Balthici simul affectaret. Unde commune Principum Germaniæ postulatum fuit, ut ipsi Flandriæ Duci *Alberto* dictatura Imperii militaris tandem abrogaretur, suffecto in locum ejus *Tillio*. (d) Sed nec hac ratione consultum fuit libertati Germaniæ. Hinc ab oppressis Germaniæ Principibus in subsidium vocatus est Rex Suecorum *Gustavus Adolphus*, qui Leo Septentrionalis, valido tandem cum exercitu anno 1630. in Pomeraniam fecit e navibus exscensum, atque Cæsareanis undique profligatis, inde Mecklenburgensibus auxilio profectus est, atque ejectis *Wallensteinii* præsidiis, pulsisque e tota Megapoli Cæsareanis copiis, Exules hactenus Duces revocatos, postliminio terris suis avitisque possessionibus feliciter restituit, factum hoc 1631. medio quidem mensis Julii, a quo dein tempore Dux noster *Adolphus Fridericus* summa cum laude Patrio Ducatui suo præfuit, ac post obtruncatum anno 1634. *Wallensteinium* (e) postquam subsecuta anno 1635. Pacificatione Pragensi noster Dux & Fra-

(a) Idem l. c. p. 178. 179. & 180.
(b) Casp. Londorpii Actor. Publ. Part. IV. Cap. 5. & 6. ad ann. 1629. pag. 8. sqq.
(c) D. Lucas Bacmeisterus Jun. in litteris MSS. ad Fratrem D. Matthæum Bacmeisterum Läneb. d. 23. Nov. An. 1613 datis.
(d) Id. Thomas l. c. §. 19. p. 181.
(e) Id. ibid. §. 20. p. 186.

& Frater ejus Dux *Johannes Albertus* II. cum Cæsare jam reconciliato in gratiam redierant) ad extremum usque vitæ halitum in Pace subditos suos feliciter rexit, nisi quod (quæ quarta formidolosissimi temporis tempestas nostro fuit) occumbente in prælio Lüzensi Rege *Gustavo Adolpho* & Suecis hinc non nihil succumbentibus, (g) Cæsareani, Ductore *Gallassio* anno 1673. e Misnia in Pomeraniam signa victricia intulerunt, ac recuperatis quibusdam Pomeraniæ propugnaculis, trux ille miles per Mecklenburgensem quoque Ducatum Victor libere vagatus, rursus infestaverit & attriverit incolas suos, ferrumque ac flammas eis minatus fuerit; id quod extremam omnium rerum egestatem, post illam autem maximam post hominum memoriam luem pestilentialem in terris illis importavit, dum anno 1638. epidemius ille morbus per totam fere Provinciam tantas strages ediderit, ut nullam extitisse majoris calamitatis memoriam illis in oris, relatum legatur. Anno 1634. die 3. Febr. Dux noster laudatissimus, uti jam supra dictum fuit, Filiam suam natu minimam *Julianam* anniculam variolis correptam morte amisit, huic autem biduo post nempe 5. Febr. quoque insecuta est conjux ejus charissima *Anna Maria* Frisiaca, quæ una cum Filiola die 23. Apr. elata, Suerini humatæ requiescunt. Hinc Dux noster ad secunda transiens vota, matrimoniale fœdus iterum iniit cum *Maria Catharina* Ducis Lüneburgensis *Julii Ernesti* Filia, Principe ut forma præstanti, sic & virtutibus, quæ sexum ornant muliebrem, cunctis illustrissima. Nuptias sat magnifico apparatu institutas celebravit Suerini Anno 1635. ad diem 15. Calend. Martii, ex eaque undecim vidit liberos: *Julianam Sybillam* natam Suerini d. 16. Febr. 1636. Abbatissam Cœnobii Rehnensis anno 1701. d. 2. Octobr. ætat. LXV. demortuam. *Fridericum* prognatum Suerini d. 13. Febr. 1638. Grabovii postea cum conjuge sua *Christiana Wilhelmina* Landgravii Hasso-Bingenheimensis *Wilhelmi Christophori*, Filia anno 1671. domum ducta, viventem, ibidemque 1688. d. 23. Apr. ætat. L. de vita migrantem, in Filiis tribus, de quibus infra suo loco, & Filia unica *Sophia Loysa* die 6. Maji anno 1685. fata, & die 28. Nov. 1708 *Friderico* I. Regi Prussiæ ac Electori Brandenburgico nupta, nunc autem ab anno 1713. in viduatu degente; Stemmatis Megapolitani antiquissimi, adhuc hodie, utinam ad finem mundi! florentissimi, Propagatorem felicissimum; *Christinam* anno 1639. d. 8. Aug. Suerini vitam ingressam, Abbatissam dein Gandersheimiam ab anno 1681. ad 1693. die 20. Jun. vita iterum egressam: *Bernhardum Sigismundum*, qui quidem anno 1641. die 21. Jan. vitam hanc Suerini primum vidit, sed cui DEUS eod. adhuc anno infanti undecimestri die 15. Nov. vitæ suæ tenerrimæ iterum clausulam imposuit. *Augustam* anno 1643. die 24. Sept. natam, & seq. iterum anno 1644. denatam. *Mariam Elisabetham* anno 1646. die 24. Martii procreatam, primum Gandersheimii Decanissam dein etiam ab anno 1712. ad 1713. d. 27. Apr. quo mortua ejusdem Cœnobii Abbatissam: *Annam Sophiam*, anno 1647. die 24. Nov. Suerini quoque genitam: Duci Würtembergensi in Juliusburg, *Julio Sigismundo* an. 1677. d. 25. Martii nuptu locatam. *Adolphum Ernestum* anno 1650. die 22. - Suerini satum, & 1651. iterum extinctum. *Philippum Ludovicum* anno 1652. d. 30. Maji, Suerini cretum, & anno 1655. ib. iterum die 20. Octobr. vita functum. *Henricum Wilhelmum*, qui eodem anno, 1653. die 6. Junii quo introivit in vitam, iterum die 2. Decembr. e vita exivit. Denique *Adolphum Fridericum* II. Posthumum, quia Parente jam demortuo anno 1658. die 29. Octobr. in lucem hanc editus fuit. ex conjuge sua produxit, Satorem & Propagatorem hodie regentis familiæ Ducalis Sterlitzensis. (ut hoc de eo hic simul inseram) A prima sua pueritia a Tutore ac Patruele, postea & socero suo, magno illo Duce *Gustavo Adolpho*, in studiis humanioribus omnibusque Principe dignis virtutibus omni cura ac solicitudine fuit educatus: Præceptorem propterea primum anno 1663. adhuc quinquennis, accepit *Christophorum Reusschium* Lipsiensem, Juvenem doctissimum, qui propterea in Aulam Matris viduæ Grabovię a Serenissimo Tutore missus est, ut nostrum Principem *Adolphum Fridericum* in bonis literis educaret atque institueret, quo cum postea Gustroviam, demortua vidua Matre Grabovii 1665. d. 1. Jul. demigrare jussus, in Aula Gustroviensi munus cœptum continuavit. Sic etiam anno 1664. a Duce *Gustavo Adolpho* nostro Principi Moderator Aulæque Magister præfectus est *Paulus Otto de Viereck* Eques Mecklenburgicus; eo vero ad Mareschali Aulici munus anno 1668. promoto, juventuti ejus præpositus fuit *Henricus Christophorus Crusius*, post quem Princeps noster accepit *Casparum Rühle*: Horum sub virorum, inprimis literatissimi ac sapientissimi Ducis *Gustavi Adolphi* moderamine ac regimine, Princeps noster ita excrevit, ut dignus satis habitus fuerit, qui ipse solus regere Imperium, ac Populo suo cum gloria præesse valeret. Elegit autem tunc Princeps noster Aulæ suæ sedem Strelizii, atque ex amore, quo hunc suum Pupillum Principem semper prosecutus est maximo, Dux judiciosissimus *Gustavus Adolphus*, ipsi quoque propriam Filiam conjugem dedit, quæ ei die 24. Sept. anno 1684. matrimoniali fœdere quidem conjuncta, morte autem placidissima anno 1701. d. 16. Jan. iterum dissoluta fuit, ex qua præter duas Filias, *Mariam Amaliam* vix die 25. April. natam die 28. ejusdem anno 1689. iterum denatam, & *Mariam* anno 1690. die 7. Aug. ortam, & eodem adhuc anno iterum extinctam; *Eleonoram* item *Wilhelminam* Anno 1691. eod. nativitatis die 8. Jul. iterum demortuam, nec non *Gustavam Carolinam*, Administratoris hodierni Ducatus Megapolensis, sic volente Cæsare, die 13. Nov. 1714. *Christiano Ludovico* Duci pio ac eruditissimo nuptam, anno 1696. die 7. Jun. protulit Filium Primogenitum *Adol-*

(g) Id. Ibid. §. 21. p. 187. & 188.

phum Fridericum III. Patri anno 1708. die 12. Maji ætat. L. pie demortuo, in domo Sterlitzensi adhuc successorem longe merentissimum, junctum conjugio *Dorotheæ Sophiæ* Ducis Holsatiæ Plönensis *Johannis Adolphi* Filiæ anno. 1709. d. 14. Apr. Altera *Adolphi Friderici* II. Posthumi, Conjux erat *Johanna* Ducis Saxo-Gothani *Friderici* Filia, ipsi associata 1702. d. 20. Jun. sed sine Liberis iterum defuncta die 9. Julii 1704. Tertiam. denique conjugem duxerat Mirovii die 8. Julii 1705. *Christianam Æmiliam Antoniam* Ducis Schwartzenburgensis Lineæ Sondershusani *Christiani Wilhelmi* Filiam, ex qua vidit *Sophiam Christianam Loysam* natam 12. Octobr. 1706. post biennium tamen 1708. die 22. Decemb. ipsum morte secutam; *Carolum* denique *Ludovicum Fridericum* 1708. d. 23. Febr. in hunc mundum ejectum. Hic autem Dux *Adolphus* noster *Fridericus* II. cum jus succedendi in Ducatus Suerinensem & Gustroviam post mortem Fratris Consanguinei *Christiani Ludovici* ac Soceri *Gustavi Adolphi* obtinere haud posset, in compensatione tamen a suo ex Fratre Nepote *Friderico Wilhelmo* qui in omnia successit, per conventum 1701. Hamburgi habitum, accepit Ducatum Ratzeburgensem & Dynastiam Stargardianam, Commentorias Miroviam & Nemeroviam, octo millia Imperialium ad extructionem novæ Arcis Ducalis annuatim etiam ex portorio Beuzenburgensi novem millia Imperialium cum voto simul uno ac Sessione in Comitiis ac Circulis Imperii publicis. *Atque hi* quidem sunt Ducis nostri *Adolphi Friderici* I. Sen. Liberi XIX. omnes & hæc fuit illius numerosa progenies, qui cum per annos fere XLVII. laudabiliter ac immortali nominis sui cum gloria populo suo ac Ducatui imperasset, vitæ tandem satur anno 1658. die 27. Febr. hora tertia pomeridiana, ætatis quidem LXIX. mensium 11. dierum autem 12. non sine ingenti subditorum suorum mœrore & desiderio sceptrum cum vita, placide ac quiete deposuit. Princeps insigni pietate erga Deum ejusque verbum purum ac sincerum, eximio amore ac clementia in subditos, & singulari prudentia, cæterisque virtutibus Heroicis Principe dignis ornatus, qui quoad vixit, Patriæ amator & tutor maximus, veræ orthodoxæ Religionis asylum & tutamen certissimum fuit.

Cap. XII.

De *Johanne Alberto II.* Duce Megapolæo.

JOHANNES ALBERTUS II. *Johannis* IV. Filius *Johannis Alberti* II. Nepos, natus Warinæ, oppido ditioni Gustroviensi subjecto, anno a partu Virginis 1590. 3. Nonarum Maji. Infans vix biennis nimis matura morte, ac fato acerbiore cum Parentem suum amisisset, una cum Fratre germano *Adolpho Friderico II.* & sorore *Anna Sophia* Infante unius anni, quæ Rhenæ postea in Cœnobio anno scil. 1648. die 11. Februar. in cœlibatu vitam suam clausit, sub tutela Patrui sui *Sigismundi Augusti* & Patrui magni Ducis *Ulrici* vixit, quibus demortuis, successor Fratris *Udalrici* Dux *Carolus* Ducatus totius regimen simul ac tutelam Juniorum horum Principum in se suscepit, quibus ita in educatione illorum prospexit, ut non solum in vera de Deo cognitione solidissime innutrirentur, sed etiam in artibus quibuscunque liberalibus atque equestribus, nec non in linguis atque scientiis variis optime educarentur. Quare noster *Johannes Albertus II.* Princeps, nondum annos quatuordecim ætatis suæ excedens, & adhuc Ephebus, anno 1604. una cum Fratre unico *Adolpho Friderico* ad vetustissimam Saxoniæ Superioris Academiam Lipsiensem, hinc Argentoratum, Basileam, indeque in Italiam & Galliam ablegatus fuit. (*) Hinc anno 1607. reduces, anno 1609. ordines Provinciales Dux *Carolus* convocavit, qui Rotzstochii solenne Homagium Principibus Junioribus præstitere, a quo tempore iis gubernationem sui aliquando Ducatus simul commisit, ac vivus omnia ita, quoad potuit, disposuit, ne qua se mortuo dissidii ac belli intestini semina in Patriæ perniciem relinquerentur. Anno autem 1610. die 22. Jul. ex hac vita demigrante Duce *Carolo*, Patruo magno, cum Germano suo *Adolpho Friderico* II. Ducatus Megapolensis Gubernationem simul suscepit, Provincia ante sorte a Rustico in Villa Varenholtz Præfecturæ Cignensis, quæ ipsi Ditionem Gustroviensem attribuit, nec alter ab alterius arbitrio penderet, dispartita, præterea quoque Coadjutor Episcopatus Raceburgensis factus est, ipse futurus aliquando Episcopus sive Administrator. Subditos suos magna prudentia, humanitate, & clementia rexit. Ita quoque eximiis & illustribus animi dotibus non tantum maxime conspicuus fuit, sed & corporis proceritate ejusque heroica majestate, forma ac robore excelluit ita, ut si Antecessori *Alberto, Henrici Pacifici* Germano, qui ob corporis formositatem & proceritatem nomen *Formosi* sortitus est, non anteponi, certe tamen æquiparari potuerit. Frontem, animi januam, præ se ferebat exporrectam; lineamenta omnia proba, recta, integra erant. Eorum nihil negligebat, quæ in primis Ordinem Equestrem decerent, cui tantum tribuit, quam nulli alii corporis exercitio. Citius sane charta quam materia deficeret, si singulas virtutes saltem numerando describerem, in quibus Dux noster *Johannes* ille *Albertus II.* ut indolem suam proderet generosam vereque heroicam, se se exercuit. In Juventute tam a Matre, quam ab iis, qui curam ejus agerent, in vera & orthodoxa illa Religione, quæ ad Legis divinæ præscriptum ac Divini numinis voluntatem in omnibus Fidei Articulis se unice conformat, institutus quidem cum cura & de industria fuit; Attamen bonus ille Princeps in Religionis negotio circumveniri se passus est a quibusdam Nobilibus, quorum fere omnium vitæ exitus fuit tragicus & lamentabilis, ut ad illam,

(*) Thomas in Analect. Gustrov. Period. III §. 16. pag. 169. & 170.

illam, quæ de Cœna Dominica, & aliis orthodoxæ Fidei Articulis quibusdam secus sentit, ac verbum DEI permittit, Religionem, quam communi sermone *Reformatam* vocamus, transiret, subditis tamen suis veræ doctrinæ ac Religionis liberum reliquit exercitium. Initium autem secessionis publicæ fecit anno 1618 d. 28 Junii Dominica IV. post Trinit. in Ecclesia sua Aulica, quam ad Reformatorum sacra reformari permisit, in ceremoniis præsertim, atque Exorcismum inprimis & Elenchum Homileticum abrogavit: quam sanam rationem & utilitatem cum strenue vindicaret D. *Lucas Bacmeisterus* Jun. Patruus meus magnus, Circuli ac Urbis Gustroviensis Superintendens Generalis, una cum cæteris verbi ibidem Ministris, illeque præsertim quoad dogmata & cerimonias, omnibus in Ecclesia susceptis novationibus & voce ac scriptis se acriter opponeret, maximum hinc odium atque invidiam in se concitavit, mansit tamen veræ & incorruptæ nostræ Religionis inperterritus ac fervidus propugnator, a cujus veritate, ne latum quidem unguem, quoad vixit, recessit. Hinc etiam vocationes Hamburgum & Dantiscum longe uberiores ac quæstuosiores periculoso tunc Ecclesiæ suæ statui lubens postposuit, quia, prout ipse in literis ad Fratrem suum *D. Matthæum Bacmeisterum* Proavum meum d. 24 Jan. 1617 Lüneburgum scripsit: (*a*) majorem „hoc in casu Ecclesiæ, quam sui ipsius sibi habendam esse rationem duxit, sed potius in illa „statione, quam diu DEO visum fuerit se mansurum, ne suo abitu rima invadendi illam Ecclesiam vulpeculis Calvinianis aperiatur. Interim Dux *Johanes Albertus* noster Altaria, quæ summa Calvinianorum sanctimonia propter eorum apud Pontificios abusum, in Ecclesiis haud passus est, & tam in sacello Arcis Gustroviensis, quam Dargumensis & Cœnobii Ribnitzensis dirui & destrui curavit. Et licet sedulo rem egerit, ut Templum Cathedrale, quod est Gustrovii, Reformata hac Religione pollueret, eamque in illo introduceret, repugnante tamen Fratre Dn. *Adolpho Friderico*, Principe veræ pietatis & sinceræ Religionis cultu ac zelo in primis claro, & contradicente Provincialium Ordine, propositum in effectum minime deducere potuit. Qua de re Comitia per integros menses quatuor Gustrovii habita sunt, in quibus omnia ante adhuc communia, inter Serenissimos Fratres, ex æquo & bono sunt divisa, præter Jus Episcopale, Judicium Ecclesiasticum & Provinciale, Academiam item Rotzstochianam quæ indivisa & communia huc usque permansere, prouti hæc omnia supra in vita Fratris *Adolphi Friderici I.* ex Litteris Propatrui mei magni ad Proavum meum datis pluribus adduxi. Ob denegatum itaque sibi in urbe Templum præsertim Cathedrale novis suis sacris, instinctu Reformatorum aulicorum, Dux *Johannes Albertus II.* ex mero in Provinciales odio, pro denegata Basilica Cæciliana (ut scripsit alibi ad Fratrem suum, Proavum meum, paulo ante adductus Propatruus meus D. *Lucas Bacmeisterus* Junior) (*b*) ingentes sumtus ad extructionem novi Templi pro se & Reformatæ Religioni addictis impendit, cum tamen per DEI gratiam (addit ille) hactenus Apostatas perpaucos habuerint. Elegit autem locum sibi potissimum commodiorem visum, aream illam satis amplam extra Ducalem Arcem sitam, ubi Anno 1623. ædificare cœperunt hoc Templum in frontispicio Palatii Principis, adhibitis in subsidium ruderibus & parietinis sacellorum ac Collegiorum e papatu residuorum ab *Henrico Pacifico* & *Alberto Pulchro* Ducibus ac Fratribus Megapolensibus, indulgente Papa Romano anno 1509. ad ædem S. Crucis exustam conditi quidem sed non absoluti veteris Monasterii Ordinis Franciscanorum (*c*) (*von der rechten observantien.*) Ast vero hujus Templi extructionem pestilitas quædam ingravescens impedivit, quæ anno 1624. Nobiliores multos Urbe Gustrovia expulit & ipsum etiam Ducem *Johannem Albertum II.* cum Serenissima Familia Stargardiam demigrare coëgit, relicta Arce occlusa, quæ luis sævitia in annum usque 1626. per totam Provinciam duravit, ac multos incolas peremit. Cessante dein contagione illa pestilenti, aliquantum sufflaminatam novi Templi ædificationem Dux noster continuari jussit; (*d*) in cujus absolutione, dum omnem lapidem moverent Reformati, ecce *Wallensteinius* ille famosissimus cum copiis Cæsareanis, in Ducatum universum Megapolensem irruens, ac principes anno 1628. domo sua & Regione avita ejiciens, dum sedem postea fixam Gustroviæ fixerit, huic operi colophonem imponere penitus inhibuit, potius inceptum hoc Templum funditus iterum destruxit, ac materiem & saxa ejus adhibuit ad Arcis Ducalis, quæ meridiem spectat, partem vacuam exædificandam, cujus tunc solidum posuit operis futuri fundamentum, ejusque rudera adhuc hodie satis conspicua apparent, (*e*) Post triennium autem, etiam in morte invictissimus Suecorum Rex *Gustavus Adolphus*, Libertatis Germanicæ oppressæ vindicator acerrimus, & Propugnator longe felicissimus, anno 1630. classe sua validissima manu instructa ad oras Pomeraniæ auspicato appulsus. Imperiales copias undique profligavit, ac anno sequenti 1631. Mecklenburgensibus auxilio approperavit, cujus subsidio Dux noster *Johannes Albertus II.* ejecto *Wallensteinii* præsidio, Ducatum suum iterum recuperavit. Intravit autem rursus Gustroviam suam cum Serenissima Familia modico apparatu Nobilibus suis Aulicis stipatus Dux noster *Johannes Albertus* die quidem 21. Julii, eod. anno, exceptus, comitantibus ab ordine Equestri & Suecorum Præsidio militari non-

(*a*) D. *Lucas Bacmeisterus* Jun. in Litt. MSS. ad Fratrem D. *Matth. Bacmeisterum* Phys. Ord. Lüneb.

(*b*) D. Lucas Bacmeisterus Jun. in Litt. MSS. ad D Matth. Bacmeisterum Fratrem Gustrovii d. 29. April. 1623. datis.

(*c*) Thomas in Analect. Gustr. Per. III. §. 17. p. 174.

(*d*) Idem ibid. p. 165.

(*e*) Id. l. c. §. XVIII. p. 180. & 181. §. XIX.

nullis, ipso autem Rege procul absente & in hostium tergis hærente. Rotzstochium dein a Cæsareanis probe munitum, commeatu, præsidio, aliisque rebus bello necessariis firmatum, aggressus est, quam Urbem conjunctis viribus cum auxiliaribus Suecicis obsedit, inque deditionem redegit. Supererat adhuc Visimaria, quam post aliquot hebdomadum obsidionem etiam cepit, & expugnavit, una cum Domitia, reliquis munitiora oppida, quæ in alterum annum sc. 1632. vim oppugnandi sustinuerunt. Recuperato itaque Ducatu universo, ac cum Cæsare in gratiam pristinam iterum redacti Principes, solennem Deo liberatori supplicationem decreverunt, quæ die 10. Febr. 1632. per universum Ducatum Mecklenburgensem festis sacris celebrata, ac per plures annos die 13. Januarii repetita fuit, (f) reliquiæ cohortis Mansfeldicæ e toto Ducatu demigrarunt: Itaque etiam Dux noster militiæ valedixit, atque, ut Regionem ac subditos a totali interitu liberaret, curam eorum egit paternam. Anno 1608. ætatis suæ XVIII. Dux noster cum Matre Serenissima vidua in Sueciam trajecit, ibidemque *Margaretham Elisabetham* Ducis *Christophori* Megapolitani, Propatrui sui Filiam unicam orbam, Principissam formæ pulchritudine, generis claritate, ac virtutum decore præstantissimam, matrimoniali vinculo sibi associavit, Stockholmiæ nuptiis celebratis sat magnificis. Maritus eodem anno e Suecia rediens, Gustroviam sedem Ducum Megapolensium, quoque suam elegit. Defuncto post biennium Avi Germano *Carolo* Duce, qui Provinciam hanc Megapolensem tutorio nomine administrarat, Ducatu inter Fratres Germanos sorte (de qua divisione supra in vita Fratris jam pluribus dixi) partito, ipse *Johannes Albertus* noster, gubernationem Diœceseos Gustroviensis etiam per novam Transactionem Gustroviensem, 1621. conscriptam, suscepit. Prima hæc conjux *Margaretha Elisabetha* ipsum Ducem nostrum fecit Parentem quatuor Liberorum: progenuit enim *Johannem Christophorum* natum Gustroviæ 1611. ad XI. d. Calend. Jan. anno sequenti die 21. Mart. ibidem vicissim denatum, & 30. Martii tumulatum; *Sophiam Elisabetham* prognatam ibidem 1613. d. 20. Aug. hora 8. antemeridiana, anno 1635. die 13. Julii, *Augusto* Duci Luneburgensi Guelpherbytano nuptam, anno 1676. d. 12. Augusti ætat. LXIII. demortuam; *Christianam Margaretham* die 31. Mart. intra 9. & 10. antemeridianam Gustroviæ 1615. mundum hunc ingressam, Principissam ac Heroinam animi dotibus, formæ præstantia, omnibusque virtutibus, quæ sexum inprimis ornant muliebrem, maxime conspicuam, quam Conjugem anno 1640. duxit *Franciscus Albertus* Dux Saxo-Lauenburgicus, eo autem anno 1642. in prælio Suidnicensi demortuo, Patruelis *Christianus* Dux Mecklenb. Suerinensis 1650. die 6. Julii, sed anno 1663. ab eo ad Castra Pontificiorum abiente, repudiatam; denique *Carolum Henricum* etiam Gustroviæ 1616. die 30. Maji hora 4. matutina in hanc lucem editum, ac vicissim inter vivos esse desinentem 1618. d. XIV. Novembr. annis saltem duobus, mensibus quinque ac diebus quindecim vitæ hujus usura fruentem. Ad perficiendum hujus Principis Baptismatis actum, cum Dux noster jam tum in Religione nutare inciperet, Concionator Aulicus, Calvinianæ Religioni addictus, qui tamen non alius, quam γνησίως Lutheranus videri haberique volebat, *Georgius Ursinus* Misnicus, Gustroviam vocatus est, qui primus omissa Exorcismi Formula, ab aliquot seculis in Ecclesiis vere Christianis illius Regionis & Saxoniæ Superioris recepta, Sacra Baptismatis unda abluit. Tempore haud ita multo interjecto, eod. sc. 1616. anno, die quidem 16. Novembr. hora 5. vespertina Conjux ejus *Margaretha Elisabetha* ex tabe diem obiit supremum Gustroviæ; Maritus jam viduus, in præsentia Regum ac Principum Legatorum, absente vero Matre Serenissima *Sophia*, & germano *Adolpho Friderico* Funus demortuæ Conjugi ibidem die 9. Jan. 1617. in Templo Cathedrali fieri curavit: de cujus exequiis ita olim ad Fratrem D. *Matthæum* Proavum meum Luneburgum scripsit sæpius adductus D. *Lucas Bacmeisterus* Junior: (g) „Puto, te jam cognovisse, alterum etiam ex „aula Holsatica Concionatorem hic advenisse, *Johannem Rhuelium* (Ottranto-Misnicum „ex Aula Gottorpiensi Presbyterum primum „Lauenburgi ad Albim Concionatorem Aulicum secundum Dn. *Thomam* l. c. (h) („quondam Eklenfördensis Ecclesiæ Pastorem Lu„theranum, nunc autem Apostatam scelera„tum, forte is tibi notus erit. Hic cum Col„lega Calviniano (intelligit *Georgium Ursi„num*) tantum non inhiat nostris Ecclesiis: „quibus aditum patefacere (meo discessu) nec „tutum nec pium foret. Deus nobis, ut spero, „aderit, ac maleferiatorum consilia turbabit. „Exequiæ Ducissæ nostræ 9. Jan. peractæ sunt. „Concio funebris utraque, altera pridie Exe„quiarum in Arcis Sacello, ac posterior ipso „die Exequiarum in Cathedrali Templo a Cal„vinianis habebantur; quæ etiam Ducem *A„dolphum Fridericum* prohibuit, ne exequiis „interesset. Fertur namque Celsitudinem ejus „sua præsentia invasionem Calvinianorum in „Ecclesias nostras approbare noluisse, si quidem „Jus suum Episcopale etiam hoc in loco dein„ceps tueri cogitat. Ego in Processione Cal„vinianis Concionatoribus adjunctus eram, sed „cum illis incedere, nec sic scandalum, non „Auditoribus tantum meis, sed peregrinis aliis, „qui multo numero confluxerant, dare nole„bam. Associabam itaque me reliquis Superin„tendentibus, relictis a tergo isto Calviniano„rum Fratrum pari. Wismariensis Superinten„dens Concioni interesse nolebat, sed ante Cœmi-

(f) Idem l. c. § 20. p. 185.

(g) D Lucas Bacmeisterus Jun. Theol. & Superint. Gustrov. in litteris MSS. die 24. Jan. 1617. ad Fratrem D. *Matthæum Bacmeisterum* Medicum Luneburgens. datis.

(h) Thomas Analect. Gustr. Per. III. § 17. lit. a in Not.

„Cœmiterium ex processione discedebat, non „sine summa Principis indignatione. Ego vero, cum reliquis Dominis Superintendentibus Templum ingressi, Concioni interera„mus. Neque enim consultum nobis videbatur, Calvinianis istis Sociis nostro abitu, „quasi omnimodam Templi istius possessionem „relinquere. Alia in nostris Ecclesiis nulla ha„ctenus tentata est mutatio, neque in aulico „Sacello quicquam amplius, nisi Exorcismus „solus abrogatus est: de quo tamen Ministri „illi Concionatores non audent aperte, quod „sentiunt, profiteri. DEUS nobis deinceps „adsit, ac Ecclesias hasce potenter defendat, „teque mi Frater cum tuis a nobis omnibus „amanter salutatis, servet. Demortua itaque sic conjuge prima, ad secunda transiit vota Dux *Johannes Adolphus* noster, ducta in Uxorem *Elisabetha* Hassiæ Landgravii *Mauritii* Filia, Principissa egregiis dotibus ac præclaris virtutibus ornata. Nuptiæ celebratæ sunt Cassellæ Cattorum, anno millesimo supra sexcentesimum duo de vigesimo ad octavum Calendas Apriles, de quo conjugio aliisque Religionis negotia concernentibus rebus, sequentia iterum ad Fratrem suum Proavum meum Luneburgum perscripsit D. *Lucas Bacmeisterus* Junior: (*a*) „Ego etsi ex Religionis negotio non „exiguam persæpe experiar molestiam ac ani„mi ægritudinem, quod tamen in illis mirabi„biliter a DEO sustenter, merito grata mente „agnosco, & me meosque DEO devote com„mitto, & interim divinæ omnipotentiæ gra„tias, quas possum animo concipere, maximas „ago, quod hactenus adversarios veritatis cœ„lestis grassari pro libitu non permiserit. Con„stricti & conclusi quasi tenentur in Aula, & nos „pristina per DEI gratiam libertate taxandi „errores fruimur, qua nobis relicta, nos illos, „qui spiritu DEI regi nolunt, DEO committi„mus, qui Ecclesiæ curam non abjiciet. Et in alia Epistola, ad eundem sequentia scribit: (*b*) „De nostris rebus forsan scire plura cupis. „Verum cum nunc prolixe de iis scribere non „possim, moram, quæ intercessura est, haud „ægre feres. Sic tamen habe: valere me cum „meis DEI beneficio sat commode: & nisi Ec„clesiasticæ istæ turbæ me sæpius turbarent, „commodius forsan vix alibi viverem. Prin„ceps noster ante quatriduum, paucissimis co„mitatus Cassellas, ut ajunt (mira enim arte, „quæ agitantur Consilia, a Politico-Calvinia„nis occultantur) abiit: unde Conjugem se„cundam ipsum adducturum multi ominan„tur: ita putant novatores nostri Politici, pau„latim virus Calvinianum latius sparsum iri. „Sed vivit adhuc DEUS, qui ut asinæ Bileam, „imo Bileamo ipsi in itinere contra DEUM sus„cepto restitit: ita & hæc Consilia Achito„phelica, si ipsi visum fuerit, facillimo negotio „irrita potest reddere. Interim præter Auli„cos Concionatores Calvinianos, nulli adhuc „ullis Ecclesiis aliis obtrusi sunt, qui isti dogma„ti addicti essent, & cavit Princeps Provincia„libus litteris peculiaribus: (intelligit sine dubio Auctor *Privilegium* illud *Provinciale*, quod sub titulo: Assecurations-Revers de dato *Güstrov.* d. 23. Febr. 1621. promulgatum postea prodiit. (*Artic. I. de Puncto Relig. pag. 18.* teste Dn. „*Thoma*) (*c*) se in nullo Templo, sive urbico „sive pagano quidpiam, novaturum. Faxit „DEUS, ut stet promissis, *so mögen sie es zu* „*Hoffe machen, wie sie es für GOtt verantwor*„*ten können:* quandoquidem bene monentes „audire nolunt. Ego meum me fecisse pro vi„ribus officium, testem scio me habere DEUM, „Conscientiam & Auditores &c. Item in alia ad eundem de Religionis negotiis sic scribit: „(*d*) Hassus apud nos satis quietus fuit; Re„ligionis vix mentionem facit, Templa per„lustravit, sed Sacris nostris non interfuit, in „Arcis Templo Conciones audivit. Princi„pes alii præter duos Laoburgenses nulli ad„fuerunt: Hæsit Landgravius per octiduum „Gustrovii, inde ad Principum nostrorum Ma„trem abiit; unde in Pomerania Wolgastum, „Gryphiswaldiam, Sundium perlustravit, & sic „die ab hoc octavo Rostochium venit, ubi „jam hæreat ignoro. Libentissime cum Duce „*Adolpho Friderico* conversatus fuisset, sed nu„spiam comparere voluit. An clam consilia quæ„dam in Ecclesias nostras agitata sint, dies da„bit. Bonam autem, imo certam spem fovemus, „nos & Ecclesias nostras tutos fore sub DEI „præsidio. Hactenus necdum ulli nostris Ec„clesiis Calviniani Doctores sunt obtrusi: & „ego præterita die solis Gustrovii in Templo „Parochiali novum Pastorem nostræ Confes„sionis (fuit is M. *Laurentius Langclaus*) ad „Principis mandatum institui. Adsit nobis „deinceps JEHOVA, & Hostium nostrorum „consilia frangat &c. In alia Epistola de Ecclesiæ statu sic cum eodem conqueritur: (*e*) „Ecclesiæ facies subinde nos etiam tristiores. „Sævit enim diabolus cum suis Orphanis, ma„xime vero populari nostro D. *Jungeclas* (fuit hic Patria Rotzstochiensis J. U. D. ac Ducis *Johannis* nostri *Alberti II.* ab anno 1612. ad annum emortualem 1624. Consiliarius Justitiæ, Aulæ & Regiminis, Reformatis confessione & opera addictissimus) „qui nullum non movet „lapidem, ut suo etiam exemplo verificet Pro„verbium: Omnis Apostata est osor sui Ordi„nis. Sed nobis per DEI gratiam non deest „animus pro veritate pugnandi & contradi„centes arguendi. Alibi de concionatoribus quibusdam Reformatis, (quorum integrum Catalogum Cl. *Thomas* adducit (*f*)) Fratri suo sequen-

(*a*) D. Lucæ Bacmeisteri Litteræ MSS. ad Matthæum Bacmeisterum Archiatrum Saxo-Lauenburg. & Poliatr. Luneb. A. 1617. d. 16. Oct. datæ.

(*b*) Idem in litteris MSS. d. 7. Mart. An. 1618. ad eundem datis.

(*c*) Frider. Thomas in Analect. Gustrov. Period. III. §. 17. lit. b. in Notis.

(*d*) D. Lucas Bacmeisterus Jun. in litteris MSS. ad Fratrem suum D. Matthæum Bacmeisterum Luneb. d. 5. Jun. 1618. datis.

(*e*) Idem in Litteris MSS. de Anno 1619. d. 19. Febr. ad Fratrem missis.

(*f*) Thomas in Anal. Gustrov. Per. III. §. 17. p. 173. & p. 175. lit. a in Notis. D. Lucas Bacmeisterus Jun. in litteris MSS. d. 30. Aug. 1621. ad Fratrem exaratis.

sequentia per literas enarrat: „Habebamus hic „per trimestre ex Architectis Consiliorum „Bohemicorum non postremum *Scultetum* (sc. D. *Abrahamum Scultetum* insignem Reformatorum Theologum & Prof. Heidelberg. ac *Friderico* V. Palatino Electori antea a Consiliis & Concionibus sacris, ob motus Bohemicos exu„lem factum) qui jam & sua & multorum opi„nione citius hinc migravit avocatus, id ipse „præ se tulit, a suo Rege: sed ut alii putabant, a „Principe offensæ apud Imperatorem vitandæ „causa sponte dimissus. Non frustra autem in „Megapolin venit: Bene onustus hinc disces„sit, cum inops, & omnibus rebus destitutus „huc venisset, (ad Pastoratum Embdanum „hunc abiisse, ibidemque 1624. obiisse *Dn. Thomas* testatur (g)) *Rhuelius*, (sc. Concionator aulicus Reformatus Gustrov.) „etiam ob vitæ „dissolutionem ab officio motus est. Ajunt in „horum locum, brevi Francofurto ad Oderam „alium venturum: veniat si ita Deo fuerit vi„sum, experietur esse hisce etiam locis, ac post „montes, quod dicitur, homines. Atque hæc quidem *ὡς ἐν παρόδῳ* adduxisse sufficiant. Redeo ad Ducis nostri *Johannis Alberti* II. secundum Conjugium, quod quidem pacatum & tranquillum, sed non diuturnum & sterile fuit. Nulla enim illa *Elisabetha* Hassiaca sobole relicta, Duci *Johanni Alberto* a latere sublata est Gustroviæ d. 16. Decembr. 1625. ibidemque in Templo Cathedrali anno 1626. die 25. Jan. humata. Post hujus itaque Conjugis elationem, Dux noster tertiam sibi elegit vitæ sociam *Eleonoram Mariam*, Ducis *Christiani* I. Ascaniorum Filiam, Heroinam ingenio & omni virtute excellentem, anno 1626. die 7. April. Gustroviæ Conjugem assumtam, quæ liberos ipsi quinque sustulit illustrissimos, *Annam Sophiam* anno 1628. ad III. Calend. Octobr. (29. Sept.) Hitzigerodi, Ducum Anhaltinorum Arcis in sylva Hercinia, in exilio editam, postea Duci *Ludovico IV.* Lignicensi in Silesia die 18. Maji, anno 1649. elocatam, anno 1669. d. 19. Febr. ætat. 41. demortuam. *Johannem Christianum* anno 1624. Lubecæ in exilio d. 2. Novembr. editum & 18. ejusd. ibidem baptizatum, Gustroviæ autem anno 1631. die 30. Decembr. iterum demortuum, ac ibidem in Templo Cathedrali apud Majores die 12. Jan. 1632. terræ mandatum. *Eleonoram* anno 1630. etiam Lubecæ prognatam, Gustroviæ autem anno sequenti 1631. die 12. Sept. iterum denatam & sepultam. *Gustavum Adolphum* Gustroviæ anno 1633. d. 26. Febr. in lucem editum, quo de infra suo loco pluribus: Denique *Loysam*, satam etiam Gustroviæ d. 20. Maji 1635. hora 7. matutina, anno autem 1648. iterum extinctam. Ipse autem Dux noster *Johannes Albertus* II. Princeps inclytus, prudens, fortis & dum vitam ageret, Pater Patriæ verus, non sine anxio & summo suorum atque cunctorum subditorum desiderio, planctu ac dolore, Anno fere 1636, 9. Calend. Maji (23. Apr.) præmatura morte, cum complevisset annos XLV. menses decem & unum, ac dies duodecim, Regiminis XXVI. constituta prius voluntate sua ultima, ex hac vita demigravit. Corpus ejus exanime binis Conjugibus ac quatuor Liberis jam defunctis die 30. Jun. in Conditorio Majorum Templi ibidem Cathedralis fuit associatum. Conjux ac Vidua relicta postea in Viduali sua sede Strelitziæ anno 1657. d. 7. Julii hora 5. matutina, vitam cum morte commutavit, eodemque anno die 16. Sept. Gustroviæ in Templo Cathedrali ad latus Conjugis Mariti sepulta fuit. Cæterum hos Fratres Germanos *Adolphum Fridericum I.* & *Johannem Albertum* II. cum adhuc Juvenes Principes essent, sub auspicio Gubernationis sic olim accinuit *Johannes Simonius:* (h)

Salvete Illustres animæ, par nobile Fratrum,
Tantorum Soboles dena quaterna Ducum.
Omnis in ambobus Patriæ stat cura salusque,
Pro vobis fiunt nocte diuque preces
Sic Vos in laudesque Dei Patriæque salutem
Crescite! sic vigeat Pax, Themis & Pietas!

Cap. XIII.
De *Christiano*, (Ludovico) Duce Megapolæo.

CHRISTIANUS, qui & LUDOVICUS a Papa dictus est, (alii volunt, ob acceptum a Rege Galliæ *Ludovico* XIV. Ordinem Equestrem (Ordre des Chevaliers du saint Esprit) cum in honorem Regis nomen *Ludovici* tunc assumsisse) vitales auras primum carpsit Suerini die 1. Decembr. hora 1. matutina, anno supra millesimum sexcentesimum vigesimo tertio, Filius primogenitus Ducis *Adolphi Friderici* II. & Matris *Annæ Mariæ* Frisiacæ. A teneris unguiculis a Parentibus Serenissimis in vera Dei agnitione, virtutibus Principe dignis ac liberalibus artibus per viros nobiles ac eruditos, præsertim vero in literis ita innutritus fuit, ut merito docti ac literatissimi Principis laudem consecutus sit; hinc & Literatos fovit, & Academiam suam Rotzstochianam magno semper in pretio habuit. Mathesi inprimis valde delectatus est, unde sæpius, cum in vicinia urbis Rotzstochii Cœnobio Doberano hæreret, & modo hunc, modo illum Professorem (*Johannem* inprimis *Bacmeisterum*, Patruum meum magnum, Professorem Medicinæ & superiorum Mathematum, quem & dum in Ducatu suo Patrio hæreret, tanquam Medicum sui corporis sæpius Rotzstochii invisit, ejusque mensæ assedit:) ad se accersendum curaret, ex illis quæsivit, num studiosi Juvenes etiam Mathesin excolerent? Respondentibus autem Professoribus, non adeo illis arridere Mathesin, dixit: „Juventutem „ignorare, quanta in Mathesi lateat sapientia.„ In eo tamen minime laudandus quod, cum in Adolescentia ac Juventute sua Dux noster effreni nimis ingenii, disciplinæ omnis impatiens, segnis & ignavus, monitoribus asper, immodestu ac intractabilis animi fuerit, hinc etiam, suasu inprimis Theologi Rotzstochiensis cele-

(g) Loc. cit. p. 175. lit. a in Notis.

(h) Johannes Simonius in Elog. Ducis *Caroli* cum annexa genealogia Ducum Megapolitanorum.

celeberrimi *D. Dorschei*, quem sæpius Argentorati adhuc degentem, hac de re Dn. Parens ejus literis compellaverat, a Patre, iis præsertim, cujus curæ, disciplinæ ac morum studiis commissus erat, nimis aspere & rigide tractatus, atque arctissima disciplina fuerit coërcitus, ita quidem, ut in præsentia aliorum Principum multis eum sæpius verberibus exceperint, ac inter prandendum trapezephoro alligarint: Ille hanc durissimam suam educationem demortuo Parente Anno 1658 ad imperium perveniens, minime inultam reliquerit, sed *Dorschæum* hujus durioris tractationis potissimum consultorem, anno 1559. (quo etiam anno ad finem vergente die sc. 25. Decembr. magnus hic Theologus sine dubio præsertim ex gravissima illa mox dicenda à Duce nostro perpessâ ignominia, mœrore ac angore confectus, obiit) in Aulam suam vocatum post prandium inclementioribus verbis increpans, literas ad Parentem suum suæ educationis causa olim missas, ori devorandas intruserit, ab illo autem hoc quam humillime deprecante, in pœnam suppeditati olim B. Parenti suo consilii hujus severioris, tanquam Primario Professori Theologiæ, insimul & Administratori, valde fructuosam illam Hæreditatem Baronum Austriacorum de *Gera*, per Testamentum Facultati suæ Theologicæ olim relictam, triginta sc. millia Imperialium, extorserit, (qua de re in edenda aliquando B. Genitoris mei Historia Urbis & Academiæ Rotzstochiensis suo loco copiose dicam;). Parentis autem sui corpus, quoad vixit propterea etiam sepeliri inhibuerit. Addunt alii aliam rationem, quare cum Parente suo, Dux noster *Christianus* non bene convenerit, scil. ob Testamentum ultimum, quod Parens ipsius anno 1654. composuerat. Cum enim in priori anno 1633. scripto Testamento, ex Jure Primogenituræ introducto, totius sui Ducatus Hæredem ex asse nostrum Ducem *Christianum* tanquam primogenitum Filium suum constituisset, nunc in altera sua suprema ordinatione testatus fuerat, ut quidem Filius Primogenitus *Christianus* licet ab eo valde offensus, tamen in Terras Paternas solus succederet, Filius tamen ejus secundo genitus, Princeps *Carolus*, Ducatum Raceburgensem acciperet: & Tertius Filius *Johannes Georgius*, Diœcesin Suerinensem obtineat, uno autem atque altero illorum demortuo, Filii reliqui illis ordine succedant: ita etiam, si quando Linea Ducalis Gustroviensis exiret, tunc quoque Filius ipsius alter *Carolus*, & post illum reliqui ejus Filii succedentes, Duce nostro *Christiano* excluso, Ducatum illum Gustroviensem regerent. Ita etiam Parentem ejus Bona quædam Ducatus sui oppignorare voluisse, de quibus, ut & de ultima sua conscripta voluntate, consensum ipsius Ducis nostri *Christiani*, Patrem suum expetiisse ajunt, quem tamen Patri non solum denegavit Dux noster, sed etiam rem omnem ad Imperii Comitia detulit, simulque etiam de Parentis sibi denegata necessaria sustentatione graviter conquestus est, quæ controversia ad mortem usque Parentis duravit, post cujus anno 1658. insecutum obitum ille Parentis demortui ultimam voluntatem rescindens, solus Ducatum suum regere incepit, atque post diuturnas controversias inter eum ac Fratres suos eo tandem res deducta fuit, ut non solum primogeniti Fratris sui successionem rati habuerint, sed etiam acceptis quibusdam prædiis pro sua sustentatione contenti vixerint, unde Frater *Carolus* Miroviam, *Fridericus* autem Graboviam sedem suam elegere. Insuper etiam Dux *Christianus* noster in Religione minus constans fuit; licet enim in Catholico-Evangelica Religione a. B. Genitore suo nunquam satis laudando, probe imbutus fuerit, tamen Romano-Catholicam non aliam ob caussam amplexus est, quam quod cum conjuge sua, castissima virtutisque amantissima, *Christiana Margaretha* Agnata sua, Filia nempe Patrui sui *Johannis Alberti* II. vidua autem Ducis Saxo-Lauoburgensis *Francisci Alberti* die 6. Julii 1650. domum ducta, primum quidem de Pactis dotalibus non belle convenerit, sed propter perpetuas cum illa rixas divortium hinc meditatus, a Consistorio suo jure meritoque impetrare haud potuerit, unde Sanctissimi tandem Patris Papæ Rotam Romanam (in qua Dii isti omnia vendunt pecunia) opem Dux imploravit, qua invocata, a vinculo conjugii anno 1663. dissolutus, ut aliam uxorem sibi eligeret, potestatem nactus, illique in signum suæ in gremium (ut loquuntur) S. Romanæ Ecclesiæ cum gaudio receptæ Filiationis a Pontifice nomen *Ludovici* superadditum fuit. Eodem itaque adhuc anno in Galliam abiit, ibique die 29. Octobr. abjurata Catholico-Evangelica, Romano-Catholicam Religionem Lugduni Parisiorum publice amplexus, in præsentia Cardinalis *Antonii Barbarini*, a Pontifice propterea constituti Legati (cujus vero Religionis mutationem Imperii Principes ac Status Evangelici ægerrime tulerunt, ac propterea eum in Judicium Imperii publicum adducebant; sicuti etiam Fratres ejus ac Patruelis Dux Gustroviensis cum repudiata Conjuge contra nullitatem divortii & secundas Ducis nostri nuptias excipiebant, Cæsar tamen dato ipsi publico Diplomate ex altero Conjugio Filios ad succedendum habiles etiam judicavit) vitæ sociam quæsivit ac invenit *Isabellam Angelicam* e Domo Montmoranza - Boutevillensi (Montmorancy - Bouteville) prognatam germanam sororem Mareschalci Franciæ satis notissimi Ducis *Luxenburgensis*, viduam autem *Casparis de Coligny* Ducis Chastillonensis, cum qua in sterili etiam Conjugio ac perpetuo dissensu, ac cum repudiata Conjuge, vixit, reliquique sui temporis partem, in Gallia quam Conjux unice amabat, maximam autem in Belgio transegit. Sed ob iniquissimam prioris Conjugis dimissionem, præsertim vero summa erga DEUM pietate, ejusque verbum purum ac sincerum inclarescenti, nec non cruce exercitatissimo Principi, Divo Parenti suo denegatam sepulturam, ipsi quoque Duci *Christiano Ludovico* Nemesis Adrastia in dorso adfuit,

fuit, uti enim a fide dignis, eoque tempore viventibus hominibus accepi, ille semper postea per vitam suam Patriæ terræ quasi perpetuus exul, inque propria sua ditione instabilis ac profugus fuit, ut ne quidem in Ducali sua sede quietus subsistere aut saltem pernoctare potuerit. Atqui tamen hic Princeps, tametsi ad castra Pontificiorum transfugerit, nihil in Religione mutavit, potius subditis suis facultatem exercendi Religionem orthodoxam concessit, & quod mirandum, quoties Patriam Regionem lustraverit, quod ad minimum semel per annum factum fuisse inaudivi, toties, quomodo se res Patriæ habeant, investigavit, & si quæ injuste facta, acriter punivit, juste facta remuneravit, imo præsertim de Bonis Ecclesiasticis & reditibus num imminuerentur vel augerentur, & acciperent olim adjudicata, exquisivit sagaciter: subinde etiam conciones nostratium Theologorum in publico cœtu auscultavit, & verbi divini Ministros ad prandium vel cœnam vocavit, ac cum illis suaviter sermones de variis rebus, sacris in primis & Ecclesiasticis, sevit. Jam in Pueritia Episcopus Suerinensis designatus fuit, quam tamen Episcopalem dignitatem postea cuidam Viro Nobili & insigni eruditione prædito, Antwerpiæ degenti, *Casparo von Herrstraten* vel ideo, quia Episcopus apud Pontificios non potest esse uxoratus, una cum Cancellariatu Academiæ Rotzstochiensis, Episcopatui indissolubili nexu conjunctum, cessit. Anno 1684 Dux noster *Christianus Ludovicus* per pactum cum Rege Galliæ initum, Regi Daniæ oppidulum Dönitz cum propugnaculo suo tradere ac concedere debuit, quod suum promissum cum ob varias causas etiam Electoris Brandenburgici exceptiones, in effectum deducere haud valeret, Rex Galliæ eum propterea domo exire prohibuit; tamen ex intercessione Regis Daniæ ac Electoris Brandenburgensis ex custodia illa domestica iterum liberatus in Belgium secessit, ubi tandem Dux noster *Christianus Ludovicus* Hagæ Comitum, vitam cum morte deposuit, die quidem XXI. Jun. an. vero 1692. ætat. LXIX. mens. sex, dierum unius & viginti, ac in ditionem suam deductus simul cum Patre hactenus intumulato, Suerini in cryptis Majorum reconditus fuit. Successori ex asse hæredi, septem auri Tonnas, ut ferunt, post se relinquens. Princeps longe clementissimus, nulli gravis, omnibus suavis, justitiæ etiam & æquitatis custos ac vindex acerrimus.

Cap. XIV.
De *Gustavo Adolpho*, Duce Megapolæo.

Gustavus Adolphus Filius fuit Ducis *Johannis Alberti* II. cujus laudes paulo ante aliqualiter depinxi. Is in hanc lucem ingressus est Gustroviæ ante meridiem IV. Calend. Martii, qui fuit dies 26. Februar. Anni 1633. & S. Baptismatis fonte ibidem die 1. Maji ablutus. Infans vix biennis, anno 1636. die 23. Apr. Parente suo orbatus, illius Tutelam mater ejus *Eleonora Maria* Anhaltina vi Testamenti seu ultimæ voluntatis, quam moriens condiderat, & reliquerat Maritus, in se quidem suscipere, sicque in Reformata Religione innutrire volebat; sed opposuit se cum statibus Provincialibus Ducatus, Dux atque Episcopus Suerinensis *Adolphus Fridericus* Patruus, qui tenellum nostrum Principem e Matris complexu, invite licet avulsit, secumque in Aulam Suerinensem abduxit, viduam vero omni administratione & Regimine privatam vitam viduatam in dotali suo prædio Strelicensi quiete transigere voluit: quæ cum multis intercessionibus ac protestationibus suis nihil quicquam efficere valeret, Gustrovia se tandem Streliciam contulit; cujus abitu etiam Exercitium Reformatæ Religionis Gustroviæ iterum expiravit, & omnino cessavit, Filii autem ipsius futuro Magistratui destinati animus a teneris statim annis ad invariatæ A. C. normam rursus fuit applicatus. Cujus vitam Pupillarem Dux *Adolphus Fridericus*, non ut Tutor, sed ut Pater rexit, eum protexit, dilexit, eduxit; in hujus enim Aula, vel satius, in Pietatis aliarumque Virtutum Sacrario, ejusque ductu sedulo, ac cura indefessa, in vera pietate, in Religione sincera, in omnibus Principe dignis virtutibus & Actionibus ac literis quibuscunque humanioribus per Viros nobilitate insignes & eruditione conspicuos *Diedericum de Lühe* equitem Mecklenb. Moderatorem & Magistrum simul Juniorum Principum *Caroli* & *Friderici Casparum Rhülen* ejus & Consanguinei sui *Friderici* studiorum Formatorem, aliosque in Adolescentia una cum Filiis suis, tanquam publicæ aliquando felicitatis salutisque instrumentum, fideliter imbutus, erudite institutus, probe perpolitus fuit. Et quidem prudentissimo consilio. Neque enim tunc, unius *Gustavi Adolphi*. sed tot mille capitum, totius Provinciæ Mecklenburgensis, Academiæ Rotzstochianæ incolumitas ac prosperitas educari debebat; (a) qui pio & prudenti institutionis pabulo, in ipsa Juventute, uti debuit, ut tota vita ejus suum aliquando auspicatissimum Regimen, jucundo Virtutum ac salutari Consiliorum lacte abundaret. At vero Princeps noster non solum in literis & linguis, Græca inprimis literatura, in cujus sermone sacros atque ethnicos scriptores, Patres inprimis Ecclesiasticos, non verba legit, sed optime omnia intellexit, legendoque contrivit; sed etiam in Theologica scientia, quam per totam vitam sancte coluit doctrinaque quotidie excoluit, ita versatus fuit, ut ex professo Theologus consummatissimus jure meritoque dici ac salutari potuerit, quod de illo ipsius Concionatores Aulici sæpius prædicarunt. Ita quoque Princeps noster præter Latinam & Græcam, Gallicam etiam ac Italicam Linguam exacte calluit & expedite loquutus est, cumque maxime,

(a) D. Laurentius a Bodock Orat. Prof. Rotzstoch. in Panegyrico quo die Homagii an. 1654. d. 30. Aug. Ducem *Gustavum Adolphum* nomine Academiæ Rotzstock. publice excepit & honoravit. C. 1.

-me, quoad vixit, in contemplatione rerum divinarum versaretur. Ebraicam quoque Linguam addidicit, quantum sc. usus sacrarum Litterarum requirere videbatur, (a) adeo, ut inter Principes Litteratos, principem locum jure meritoque tenere mereatur. Interim Tutor ejus ac Patruus, Dux *Adolphus Fridericus*, Ducatus ejus Gustroviensis Administrator, Collegia in eo collapsa instauravit, ac pro Principe suo Pupillo *Gustavo* nostro *Adolpho* ita disposuit ac ordinavit omnia, uti communis & publica salus requirebat. Qui Princeps Juvenis genium nactus erat, ad summa quæque natum & educatum, quem in tam præpotenti fortuna, nec insidiis naturæ ad voluptatem flecti, nec blandimentis Aularum ad segnitiem & luxum in hac sua ætate detorqueri passus est. (b) Cumque jam id ætatis haberet Princeps noster laudatissimus, ut illustrioribus editis speciminibus expectationem subditorum atque spem de se conceptam non implere modo, sed & superare posset, indulgente Sereniss. Tutore suo, Anno 1645. d. 21. Martii ætatis suæ XII. Gustroviam venit, (c) in qua Aula Patria, pro eodem decernebantur ac constituebantur omnia, quæ ad rationem domesticam Remque publicam jamjam capessendam viderentur necessaria, qui, ut luculento veræ Religionis Lutherano-Evangelicæ documento sese probaret omnibus bonis, eod. anno die 27. Jul. Dominica VIII. post Trinitatis publico Sacræ Synaxeos usu in Basilica ibidem Cathedrali coram omni populo primitias Professionis Christianæ Evangelicæ Deo suo consecravit, qua de re e Cathedris Ecclesiasticis omnium Templorum peculiari formula publice Deo gratiarum actio soluta, interque concentus Musicos Canticum canticorum SS. Ambrosii & Augustini in Ecclesiis decantatum fuit, quid? quod ipse *Josua Arndius* Superintend. tunc Gustrov. M. *Samuelis Arndii* Filius, adhuc Juvenis, postea ipsius Ducis *Gustavi Adolphi* Ecclesiasta Aulicus & Bibliothecarius simul ac Consiliarius Ecclesiasticus, ingeniosa quædam Epigrammata propterea composuit, (d) in quorum IV. & ultimo *Mecklenburgum loquentem* sic introducit:

Hic tuus est Atlas, *Gustave*, tuæque Minervæ,
Dii servent! *Atlas tu meus alter eris!*

Postquam itaque gaudente ac jubilante propterea universo Ducatu Epulo hoc sacro tenerrima nostri Principis Anima prima vice publice refecta fuisset, rediit iterum noster ad studia privata in sua a Dn. Patruo & Tutore sibi in gremio patrio Gustroviæ instructa propria Auliola ac re familiari compendiosa; studiorum suorum accepto Moderatore Aulæque Magistro, Dn. *Andrea de Pritzbaur* Equite Mecklenburgico, Hereditario in Grabenitz & Schwetz, viro doctrina rerumque usu eminentissimo: Præceptoribus autem diversis temporibus *Casparo Rhule*, Viro doctissimo ex multis jam peractis peregrinationibus inclarescente, suorum jam antea studiorum in Aula Patrui Formatore fidelissimo, *Jacobo* item *Schertlingio* Hamburgense, viro perpoliti ingenii & solidæ eruditionis, Linguarum Ebraicæ, Græcæ, Latinæ, Gallicæ, Italicæ, Hispanicæ perquam gnaro, atque sincero Dei in vera fide cultore, quem anno 1648. ex dispositione Serenissimi Patrui Tutoris Ducis *Adolphi Friderici* Informatorem Principi nostro constitutum fuisse, Dn. *Thomas* testatur. (e) Ita quoque in arte equitatoria e Patrui sui aula veteranum in hac arte Magistrum longe exercitatissimum *Johannem Roderigum de Pita* Equitem Portugallensem, Ducum hactenus Megapolensium stabulo præfectum accepit, quem Gustroviam quoque misit tunc Dux *Adolphus Fridericus* eumque nostri Principis *Gustavi Adolphi* ministerio equestri destinavit, quo in officio etiam a Duce postea nostro Regente *Gustavo Adolpho* clementissime confirmatus sui Catadromi ad vitæ ejus finem Præfectus, missaque Pontificiorum, in qua natus erat, Religione, Religionem Lutheranam lubens amplexus in vera fide ibid. 1641. obiit. Sed tempus nunc erat, quo dulcissimam Patriam suam relinquere, & exteras quoque terras ac gentes coram videre gestiebat Princeps noster, cum per triennium fere Gustroviæ in instructa sibi a Patruo Aula, studiis privatis anxie inhæserat, atque sextum & decimum ætatis annum jam compleverat. Quare sic volente atque ad id necessaria omnia sapientissime disponente Patruo Tutore, Princeps noster jam tum maximus, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo nono, e dulcissima, sua Patria in peregrinas Regiones secessit, (f) stipatus studiorum ac morum Gubernatore suo longe incomparabili Equite *Andrea de Pritzbaur*, Peregrinationis suæ Hodego & quasi altero Mardochæo, jam ante laudato: *Joachimo Friderico Gansio* corporis custode, itinerisque omnis comite, ipsius postea Ducis in Regimine Consiliario Status intimo, Directore & Primario Aulæ Ministro: *Joachimo Schertlingio* jam adducto, præposito studiorum Informatore, simulque suscepti nunc itineris sui in Bataviam, Galliam, Italiam atque Germaniam (g) subjuncto Comite, ac Secretario intimo, Ducis postea in Regim. Consiliario Aulico dexterrimo; nec non veteri suo morum & studiorum sæpius jam nominato Formatore *Casparo* illo *Rhülio*, qui & nostrum exteros adeuntem (cum jam ter & amplius Bataviam, Galliam, Italiam ac Germaniam peragraverat) una simul quoque prosequutus, (h) post reditum autem primum Ducis nostri Secretarius & Archivarius, tum Consiliarius Aulicus & Cameralis, nec non ad multos Principes Legatus, postea Moderator pupilli Principis *Adolphi Friderici* II. ac tandem Præfectus f. Capitaneus Suavensis constitutus

(a) Thomas Analect. Gustrov. Per. III. §. 26. p. 213.
(b) D. Laurent. a Bodock in Paneg. supra alleg. C. 2.
(c) Thomas l. c. §. 28. p. p. 189.
(d) Thomas l. c. p. 190. sqq. litt. a) in Notis.

(e) Thomas in Catalogi Biographici Analectis suo annexi Class. Polit. p. 140. in vita *Schertlingii*.
(f) Idem ibid. p. 107.
(g) Id. pag. 120.
(h) Id. Ibid. p. 111.

est, multis semper negotiis arduis adhibitus: His suis præsertim Hodegis, at quantis Viris! commendatus Princeps noster primo ad Belgas venit, & Lugduni Batavarum tirocinia posuit, cum doctissimorum Virorum consuetudine, tum maxime *Marci Zwerii Boxhornii* convictu hospitioque usus, quem incomparabilem Batavum Præconem dignissimum invenit Princeps noster tum adhuc in Juventute tenera constitutus, de quo, cum spes adhuc quasi in herba esset; sic tamen vere ita pronunciatum est: (*a*) „Dum in his scribendis sumus, videre „hic nobis & inspicere propius ac colere splen„didissimi illius Vandalorum sanguinis illustris„simum traducem *Gustavum Adolphum* Ducem „Megapolitanum, licuit, Germanicæ Juventu„tis vere Principem; & dum raro nunc exem„plo in illustriorum omnium scientiarum di„sciplinarumque studiis excolendis versatur, „nihil nisi digna Principe meditantem, visu „juxta & auditu in primo adhuc juventæ flore „venerabilem, qui, cum magnitudinem & „gravitatem, quod de *Germanico* olim pro„nunciavit *Tacitus* summæ fortunæ sua reti„neat, invidiam tamen & arrogantiam effu„git. Perlustrato sic Belgio, aliisque Germaniæ Provinciis ad Rhenum sitis, anno 1650. Argentorati studiorum causa commoratus, cum *Danhauero & Dorschæo* (cui ultimo anno 1654. in Academiam Rotzstochianam evocato, Professionem Theologicam Primariam obtulit) (*b*) magnis Theologis familiariter vixit, hinc ad Gallos atque Italos anno 1651. cursum suum direxit, nobiliores ibi urbes & Academias visitavit, Principibus ac doctis Viris ubique gratus & probatus, ubi in Tridentina urbe primum morbo gravissimo oppressus fuit, quo tamen feliciter debellato, in Romana urbe, Martis olim bellicique furoris sede, iterum lethaliter decubuit, ac cum morte ipsa conflictatus est Princeps noster, cui ut Phœnici profecto Mecklenburgico, vix aliquot renascituro seculis, non annorum, sed seculorum in suis terris seriem exoptabant omnes. (*c*) Sed nec morbus nec mors de nostro tunc triumphare potuit Principe, qui velut beneficum quoddam sydus, e Cœlo dimissum, vix non eversæ prioribus Bellis Megapoli suo successurus, rebusque ejus adflictissimis, & medelam & vitam aliquando erat præbiturus. Relicta itaque, post recuperatam iterum feliciter integram valetudinem, Italia Eruditionis omnis promo-condo, Ratisbona ac Vindobona per Germaniam redux anno 1653. d. 11. Januar. Gustroviam suam intravit, de cujus felicissimo in Patrium Ducatum reditu, omnes tunc cives atque clientes pro magnitudine gaudii exiliebant, & ita lætabantur, quam si ipsis solis, quam si eorum unicum lumen, unicum decus, unicum præsidium rediisset, a cujus unius salute & vita, omnes suas fortunas & universam prosperitatem dependere non frustra existimabant. Et certe non solum incolumis, verum etiam tot egregiis animi fortunæque dotibus, tanto prudentiæ ac experientiæ decore, cumulatius exornatus, Patriam suam cunctis vitæ voluptatibus anteponendam & quæ summas in affectu partes jure sibi usurpat, noster repetiit, siquidem illa sua per Hollandiam, Italiam, Galliam ac Germaniam tota peregrinatio, nihil aliud, quam pulcherrimum quoddam immortalis gloriæ Theatrum, quam perpetuus quidam sempiternæ laudis inter tot Principum, tot Heroum, tot summorum ac eruditorum virorum honores & amores fuit triumphus. (*a*) Cæsar itaque Romani Imperii tum Augustissimus *Ferdinandus III.* virtutum nostri Principis cursum celeriorem esse quam annorum optime agnoscens, nec ab illis ipsis, progressum ætatis expectandum esse, sapienter admodum judicans, pro sua summa prudentia & luculenta in nostrum clementia, ipsi indulsit, ut qui tempora petendis Honoribus a Romanis *Charide* ac *Solone* definita, maturitate Judicii maxima præcurrerat, in sua juvenili quidem, sed graviori, sed sagaci mente, ipsum æquante senium ætate, inter Eminentissimos Sacri Imperii Areopagytas consessum meruerit. (*b*) Cumque anno 1654. secundo mensis Maji die, Patruus ipsius Dux *Adolphus Fridericus* officium deponeret tutorium nostroque habenas Paterni Regiminis, tanquam dotale pignus, virtutumque Patriarum pretium, benevolente pectore solenniter traderet; eodem quoque die universum Ducatum Gustroviensem in fidem recepit, subditosque omnes sacramento sibi obligavit solenni ritu summoque omnium applausu. (*c*) Insequentis dein mensis Julii d. VI. Nobilitas Mecklenburgica se totam sacramento fidelissimæ subjectionis illi obstrinxit. Denique & Urbs Rotzstochiensis inter solennes ignium globos, in fulminis vicem citra cœlum ejaculatos ac reflexos, inter triumphales tympanorum sonitus, inter tot faustissima gaudentium omina & gratulationes, debitæ Majoribus suis & ipsi Duci nostro fidelitatis atque subjestionis juramentum die 29. Aug. magno ardore magnaque observantia sub dio præstiterunt. Ad Imperium sic pervenientis Ducis nostri Religionis Cultusque divini prima eademque summa cura fuit, atque ipse omni cogitatione ante omnia in id incubuit, ut statum Ecclesiasticum in ordinem reduceret. (*d*) In sacello Aulico, anno 1655. delegit sibi ac instituit peculiares Theologos ad sacra aulica ordinarie procuranda; Dein ejus jussu atque auctoritate anno 1659. die 14. Julii a Superintendente *Daniele Jano* synodus generalis coacta fuit, cui e Districtu Gustroviensi & Rotzstochiensi centum & viginti Pastores interfuisse dicuntur, duravitque hæc congregatio

(*a*) *Marc. Zwerius Boxhornius in Histor. Univers. p. 865.* apud *Thomam Analect. Gustrov. Period. III. §. 11. p. 190. & 193. in Not. lit. p.*
(*b*) Idem ib. p. 190.
(*c*) D. Bodock in Paneg. cit. D.

(*a*) D. Bodock l. c.
(*b*) Id. D. Bodock in Panegyrico cit. D. 2.
(*c*) Thomas l. c. p. 191.
(*d*) Idem ibid. §. 23. p. 195. seqq.

gatio synodalis ad diem 19. Julii in æde Cathedrali Gustroviæ, cui ipse Dux nonnunquam præsens fuit, & instar Episcopi, omnia, quæ ad emendationem Ecclesiarum necessaria putavit, suppeditavit. Huic synodo subsequuta est anno 1661. & 1662. per totum Ducatum suum Gustroviensem Visitatio Ecclesiastica Generalis, convocatis propterea a Principe Episcopo Viris e senatu Provinciali non minus quam Aulico, ex ordine Equestri æque ac Civili, Theologis pariter ac JCtis delectis, auctoritate, doctrina, usu & experientia eminentioribus, qui distributis in IV. classes diœcesibus quadripartito obirent Ecclesias, deque studiis, officiis singulorum, de rationibus, reditibus, dispensatione, aliisque ad commodum Eccesiarum & Scholarum pertinentibus rebus accurate inquirerent. Ita etiam Dux laudatissimus utrumque Hospitium tam intra quam extra urbem pro egenis & infirmis hominibus consecratum, ab illo tempore nitidius commodiusque attemperari jussit, multis etiam beneficiis & accessionibus auxit. Dedit & Litteras fundationis ante mortem placidam & beatissimam, sumtusque ad id erogavit Dux noster laudatissimus ad novum Nosodochium instaurandum, quod præter cæteras tabernas, seorsim anno 1700 est exstructum consilio in primis atque opera *D. Georgii Dethardingii* Archiatri Aulici celeberrimi, illudque Successoribus suis magnopere commendavit ejusmodi operis delineati inchoatique consummationem. Sed & Schola Gustroviensis, sapientissimi ac litteratissimi nostri Ducis jussu atque auctoritate sic instaurata & amplificata fuit, ut Gymnasii solidioris figuram repræsentare posset, quam quidem Scholam aliquoties & ipse Dux ingressus est, exemplo *Caroli M.* & *Caroli IV.* aliorumque Imperatorum, ut nimirum Juventuti calcar adderet ad virtutis viam eo fortius persequendam. Revideri per illos, quibus hoc negotium ex Politico ac Ecclesiastico ordine commiserat, jussit omnes constitutiones Scholasticas, ab *Ulrico* & *Johanne Alberto II.* ultimas quidem anno 1619, olim promulgatas, quas partim antiquavit, partim interpolavit, pro usus ac temporis tunc necessitate. Scholæ ædificium aliter accommodari cæptum est, Classes contiguæ parietibus intergerinis a se invicem discretæ, Magistri alia methodo docendi instructi, stipendiisque sufficientibus Gymnasium dotatum, & nova constitutio Scholastica die ipso inaugurationis solennis XXIV. Novembr. 1662. ipso Duce præsente ac insolita simul clarissimorum Virorum comitante frequentia, promulgata. Denique etiam ex sapientissimo hujus Ducis nostri instituto, ejusque cura ac solicitudine indefessa factum est, ut ipsa urbs Gustrovia antea stramineis fere tectis utens, & subrusticis passim ædificiis constans, ipsius sub Regimine nitidius exsplendescere inceperit, ejusque domus omnes lateribus tectæ fuerint. Quæque incendiorum causa in illa urbe excogitatæ fuerunt machinæ, non auxit modo multis adhuc aliis, sed ejusmodi etiam Senatus consulta de avertendis in posterum & restinguendis incendiis non comprobavit modo, sed & imperavit, ac edictis pragmaticis omnia ut perpetuo valerent, firmavit ac stabilivit, Princeps laude mea major. In tenerrima sua infantia vix biennis, sc. anno 1636. die 17. Octobr. decedente *Augusto* Lüneburgensium Duce, unanimi Capitularium consensu atque suffragio Coadjutor Episcopatus Ratzeburgensis postulatus, & die 18. ejud. mensis *Episcopus* solenniter proclamatus fuit, quem tamen Episcopatum per Instrumentum pacis Osnabrugensis anno 1648. iterum amisit. Ipsiusque Patruo *Adolpho Friderico* propter alienatam per idem Instrumentum pragmaticum Civitatem portumque Wismariensem quem hactenus possederat, oblatum & concessum. Ad compensandam vero amissionem Episcopatus Ratzeburgensis Duci nostro Gustroviensi per Instrumentum Pacis illius Osnabru„gæ conscriptum, duo Beneficia Ecclesiasti„ca sive Canonicatus, si tales Magdeburgi ac „Halberstadii vacare contingeret, promissi „sunt. Præterea etiam Familiæ Megapolita„næ pro certa portione reditus ex prætensis „duobus Ecclesiæ Argentoratensis Canoni„catibus obventuri addicebantur. Et ne quid „ valori satisfactionis deesset, duæ Præfectu„ræ sacræ, i. e. Commendæ Hierosolymitani „Ordinis Equitum D Johannis, eæque in Du„catu Megapolæo sitæ adsignabantur: ita ut „earum Mirow Suerinensi; altera Nemerow „Gustroviensi Ducatui in perpetuum attri„buta esset, maneretque. Cæterum, quam propensissimus Litterarum Amator, ac insignis Litteratorum Fautor extiterit Dux noster, vel inde constat, quod cum in Juventute in Academia Argentoratensi studiorum gratia commoraretur, tanto amore flagravit erga magni nominis Theologum *Johannem Georgium Dorschæum*, ut multis persuasionibus ac pollicitationibus hunc virum ad senium jam vergentem, Argentorato Rotzstochium ad Professionem Theologiæ Primariam secum abduxerit, ac postmodum liberaliter admodum cum Dn. Patruo aluerit, ergo B. vero *Augustum Varenium, Michaëlem* illum *Siricium*, Avi mei materni *M. Hermanni Reuteri* ex Sorore Nepotem, & *Johannem Fechtium*, at quantum Virum! quantisque beneficiis illos mactaverit, charta deficeret, ac penna illud condigne describere rigeret. Unicum tamen hoc non debet silentii conopeo involvi, quod multas sæpius etiam de nocte ad hos viros jam nominatos Litteras exaraverit Dux noster ad miraculum Doctissimus, illis varios ac gravissimos casus præsertim Theologicos, a praxi desumtos, enodandos proposuerit, quid? quod semel etiam Auditor *Fechtii* in Auditorio majori Theologico disputantis per totum diem extitit. Et ut summatim omnia complectar, „ Princeps Pi„us, Religiosus, Auditor verbi divini sedulus „& Observator Sabbathi rigorosissimus nam

„vigilavit & graviter animadvertit in eos, qui „Sabbathum profanarant. Malevolos severis „pœnis coërcuit, probos beneficiis multis affe- „cit, orphanorum & viduarum ut certissimus „ita validissimus defensor verusque Pater Pa- „triæ extitit, cujus quidem summa Eruditio „tanto magis est suspicienda, quanto penitius „ille indagavit, vera, divina, cœlestia, aver- „satus falsa, superstitiosa, vana, cujus Religi- osissimi Principis unica cura fuit, ut ex animis simpliciorum omnem superstitionem penitus evelleret, unde etiam synodalem propterea inquisitionem institui, certasque inquirendi formulas omnibus Ecclesiæ Pastoribus præ- scribi ac remedia adversus omnes superstiti- ones publicatis hinc Decretis multis, suppe- ditari curavit. (e) Eodem anno, quo rerum suarum potitus est, solusque regere Ducatum suum felicissimo sydere occepit Dux noster omnibus virtutibus condecoratissimus, nempe post mille sexcentos & quinquaginta qua- tuor post Christum natum annos, ipse quo- que die quidem XXIIX. Novembr. in Arce Gottorpiensi, in tot Regum, Principum, He- roumque æternitati consecrato quasi Delu- bro, magno utriusque Provinciæ bono, sum- mo omnium bonorum prolubio, faustissimis- que acclamationibus in Conjugalem societa- tem & vitam, gratissima conjunctione coaluit cum *Magdalena Sybilla* Hæredis Norvegiæ, Du- cis Holsatiæ, Slesvigi, Stormariæ ac Dithmarsiæ, Comitis Oldenburgi & Delmenhorsti *Fride- rici*, Filia, (*f*) ex quo fœcundissimo longe- que augusto connubio, Arx cum Urbe Gu- strovia facta est quasi seminarium felicissi- mum, a quo summorum Regum atque Prin- cipum postea propagines sunt petitæ. Unde- cim namque ex hac sua Conjuge progermi- nare vidit thalami surculos. Primus erat *Jo- hannes* primogenitus Princeps Filius, quem anno 1655. die 2. Dec. quidem feliciter fron- descentem, sed vix quinquennem, anno 1660. die VI. Febr. iterum marcescentem vidit. Hunc sequuta est *Eleonora* primogenita Filia, quæ mundum anno 1657. die 1. Jul. ingressa, anno vero 1672. d. 24. Febr. ætatis suæ XV mun- do iterum egressa est. Tertia Liberorum *Maria* fuit, nata 1659. die 9. Julii, quam in Pupilli quondam atque ex Patruo Nepotis sui, *Adolphi Friderici II.* Ducis ac stirpis Streli- censis Fundatoris ac Propagatoris felicissimi complexibus anno 1684. d. 23. Sept. coopta- ri, ex eaque V. Liberos (nempe *Adolphum Fri- dericum III.* die 7. Jun. 1686. natum Parentis nunc ab anno 1708. in Regimine successo- rem; *Magdalenam Amaliam* die 25. Apr. satam & die 25. ejusd. anno 1689. iterum emortuam; *Mariam*, d. 7. Aug. 1690. *Eleonoram Wilhelmi- nam* anno 1691, die 8. Jul. natas & denatas; *Gu- stavam* denique *Carolinam* die 12. Jul. an. 1693. ortam, anno 1714. d. 13. Nov. *Christiano Ludovi- co* II. Terrarum Mecklenburgensium nunc Ad- ministratori longe meritissimo denuptam) pro- ductos vidit & gavisus est. Quarta fuit *Mag- dalena* an. 1660. d. 4. Julii edita, cujus singula- res animi dotes atque stupendum ingenii acu- men, ipsum etiam magnum ac longe pruden- tissimum Galliæ Regem *Ludovicum XIV.* suo tempore demiratum fuisse, a fide dignis ho- minibus percepi, quæ tandem anno 1702. d. 18. Februar. innupta variolis obiit, ac una cum paulo ante adducta sorore *Maria* Ducissa Strelicensi eod. anno die 16. Januar. demor- tua, celebratis Gustroviæ exequiis exu- visque, in Majorum suorum Tumulum illata fuit. Quinto liberorum & IV. Filiarum *Sophia* dicta est, lucem aspiciens 1662. d. 2. Jun. anno 1700. Duci *Ulrico* Würtembergico, Bernstadii in Silesia ἄναις regenti, elocata. Succedit sex- ta Liberorum *Christina*, anno 1663. d. 14. Aug. in lucem edita, anno dein 1683. d. 14. Maji *Christiano Ludovico* Comiti Stolbergensi de- sponsata. Anno 1664. die 18. Nov. introivit in hanc vitam Filius ejus *Carolus*, unicus Pa- triæ terræ longe expectatus Hæres, quem Pa- rens in tenerrima ætate in bonis artibus & pie- tate institui curavit, primum a *Christophoro Reüschio* Lipsiensi, viro doctissimo, Principis *Adolphi Friderici* II. Posthumi in in Aula tunc Gustroviensi sub tutela Ducis nostri *Gustavi Adolphi* viventis, studiorum Formatore; Dein Princeps *Carolus* Informatorem in bonis litte- ris accepit *Johannem Pomereschium* Consilia- rium simul Justitiæ: Eo autem Lubecam ad Syndicatum discedente anno 1679. ejus Infor- mator designatus est *Nicolaus Thiele* Gustro- viensis, quo munere magna cum dexteritate ita perfunctus est, ut eidem Principi *Carolo* Anno 1682. & seqq. per Belgium Galliasque peregrinanti Comes adjungeretur, Secretarii tunc, & paulo post in Patriam redux, Consilia- rii Aulici atque Cameralis Dignitate ornatus. Ex illis porro Nobilibus, qui Moderatores stu- diorum suorum æque ac educationis ejus fue- re, primo loco occurrit: Eques Mecklenbur- gicus *Diedericus de Lühe* Ducis nostri *Gustavi Adolphi* ab anno 1658. intimior Status sui Con- siliarius ac postea etiam in omnibus Collegiis Præses & Director, qui & olim ipsius nostri Ducis Principis Adolescentis & Consangui- neorum suorum *Caroli* atque *Friderici* Germa- norum in Aula Patrui sui Suerini Moderator ac Magister præfectus erat, hinc ipse Dux no- ster sui quoque Junioris Principis *Caroli* edu- cationi ac institutioni præesse *Lübio* injunxit teste Dn. *Thoma.* (*g*) Hunc dein excepit *Fri- dericus Diedericus de Kappelln* Nobilis Marchi- cus, qui, quoad in Aula Gustroviensi vixit, an- no 1670. & seqq. studia Principis Junioris *Ca- roli* laudabiliter moderatus est, simulque in Aula Ducis Regentis Consiliarius intimus Au- læque Magister anno 1680. demortuus teste ite- rum Dn. *Thoma.* (*h*) Neque hic quoque præ- tereundus est Dn. *Henricus Christophorus Cra- sius*, qui anno 1658. Serenissimi Ducis nostri be- neficio

(*e*) Thomas l. c. §. 26. p. 213. & 216. lit. b. in notis.
(*f*) Thomas l. c. p. 191. in Mense Nuptiali ib. cor- rigendus, qui non Decembr. sed Novembr. Mensis fuit.
(*g*) Thomas Catalogi Biograph. Analect. Gustrov. suis annexi Class. Polit. p. 102. in vita *Lübii*.
(*h*) Idem l. c. pag. 97. in vita ejus.

nescio ad Batavos & Gallos peregrinatus est, unde redux post varias modo militares, modo aulicas functiones, in Aulam Gustroviensem delatus, primum Sereniss. Principis *Adolphi Friderici* II. Juventuti præpositus, postea etiam Serenissimo Principi Hæredi *Carolo* nostro Moderator Aulæque Magister datus fuit. Cameræ dein Ducalis Præses ac tandem ad mortem usque, quæ incidit in annum 1691. Consiliarius intimus, referente iterum *Dn. Thoma* in vita ejus. (*i*) Tandem Nobilis Luneburgicus ac Ducis *Gustavi* nostri *Adolphi* Consiliarius intimus *Everhardus Grote* ille fuit, qui positis jam tyrociniis suis ad perlustrandas exteras terras ac magnorum Principum Aulas, anno 1684 peregre in Galliam abeunti Principi, de quo nunc quædam adduco, *Carolo* Juniori, comes itineris a Duce nostro *Gustavo Adolpho* Parente, junctus, suisque consiliis post reditum utrique Duci præsto semper fuit, donec a morte Principis hujus *Caroli*, vitam aulicam relinquens ad prædia sua avita iterum remigravit, ut habet *Thomas* in vita ejus. (*k*) Sed hic confirmatæ maturæque ætatis Princeps, maximum item Decus & Columen Mecklenburgense, ad quem etiam apud exteros degentem, quomodo Deo, sibi, aliisque vivere, seque ad S. Usum Synaxeos bene præparare debeat, pietatis ac multarum cohortationum plenas tanto Principe dignas litteras miserat Dux noster ejus parens, insertas, eque gallica in germanicam linguam translatas a B. nunc *Georgio Henrico Götzio* Lubecensium olim Præsule ac Superintendente gravissimo *in seinem Regenten-*Catechismo: (*l*) Cum jam de conservanda avita Familia cogitasset, & cum Serenissima *Maria Amalia* Brandenburgica auspicatissimum anno 1687. d. 10. Aug. matrimonium contraxerat, anno sequenti 1688. d. 15. Mart. proh dolor! pustuloso morbo extinctus est, cujus prænatura morte, annum ætatis XXIV. nondum egressi, mœstissimus Parens cum tota Serenissima Familia ac universo Ducatu suo cordicitus indoluerunt. Vidit quidem ac cum voluptate vidit Dux noster gloriosissimus Liberorum suorum Octavam, Filiarum autem Sextam, *Hedwigam* anno 1666. d. 12. Januar. prognatam. *Louysam*, anno 1667. die 28. Aug. satam; *Elisabetham*, anno 1668. die 3. Sept. natam, omnes magnorum Principum, hanc quidem anno 1692. die 29. Mart. Ducis *Henrici* Saxo-Merseburgensis in *Spremberg*: Illam vidit quidem, sed non ad id tempus pervenit, anno 1695. die 5. Dec. magni postea ac potentissimi Danorum Regis *Friderici* illius IV. Istam autem anno 1686. die 1. Decembr. Ducis *Christiani* Saxo-Merseburgensis *in Zörbig* complexibus cooptari, adhuc & diu vidit: Vidit denique etiam Liberorum ultimam undecimam, Filiarum nonam, *Augustam* d. 27. Dec. anno 1674. vitam hanc feliciter ingressam, atque indies feliciter accrescentem cum gaudio vidit: attamen ex unico Filio, in spem patriæ ac unicum subditorum solatium magna cura hactenus educato, sed in tam maturo ætatis flore iterum demortuo, ne unicum quidem Terrarum suarum Hæredem vidisse, ad mortem usque quam acerbissime tulit, atque lacrymis nunquam satis deflere potuit. Unicum hoc saltem, ut ad finem Historiæ vitæ nostri Ducis properem, in magno nostro Principe culpandum, quod, sicuti sapientissimo omnium Regum *Salomoni* ultimis suæ ætatis annis contigit; sic & noster Dux longe alias prudentissimus, illecebris lascivarum ac propudiosarum quarundam mulierum se irretiri passus fuerit, quæ malitiosa ac mirifica adulandi sua libidine per multos annos bonum principem nostrum ita illaquearunt, ac quasi fascino captivum tenuerunt, ut corpus hinc debile, enervatum ac plane effœtum sibi contraxerit, quod dein Medicis multum negotii facessit, qui adhibitis variis remediis tam internis quam externis generosissimis, appropriatis, attenuantibus, alterantibus, alloioticis, anticachecticis, antihecticis, nervinis, analepticis, cardiacis, confortantibus, vires iterum refocillare, dyscrasiam sanguinis corrigere, marcorem ac marasmum ipsum inhibere ac penitus e corpore depellere, omni ope sunt enisi. Dux autem noster sapiens, delictis suis nunc valde commotus, (qui tamen nimis sero hac in re cum Phrygibus sapuit) quod adhuc sibi reliquum fuit vitæ tempus, ultimum præsertim sexennium hoc suum valde debile, infirmum longeque invalidum, vere contrito ac humiliato corde graviter commissorum veniam, omni die precibus ac lacrymis a Deo deprecando consumsit. Hanc autem admodum singularem conversionem minusque fucatam sed longe seriam Pœnitentiam suam, non sibi solum ac Deo notam esse, sed ut in totius orbis Christiani etiam notitiam perveniat, Dux noster pientissimus voluit. (*m*) Qua de re satis testantur ab eo propterea conscripta, quæ vel sola memoriam Principis nostri immortalem reddunt, atque jam ante beatissimum ejus obitum, suppresso tamen nomine, edita *Carmina ipsius sacra & variæ meditationes metricæ* h. e. *Geistliche Reim-Gedichte, deren 100. heroische und hundert Gesänge, nebst einem Anhange von allerhand Teutsch- und Lateinischen Betrachtungen* &c. quæ vero postea jussu Sereniss. Ducis viduæ *Magdalenæ Sybillæ*, anno tandem 1719. die 20. Sept. ætatis suæ LXXXIIX. etiam demortuæ, iterata editione aucta & anno 1699. Gustroviæ recusa, cum Præfatione, magni quondam Theologi Rotzstochiensis, Præceptoris olim mei post busta colendissimi *D. Johannis Fechtii*, lectu omnino dignissima. Atque hic Optimus, & supra omnem laudem positus Dux noster *Gustavus Adolphus* lento debilitatus morbo, anno 1695. die 26. Octobr. diem suum tandem obiit supremam, anno ætatis suæ LXII. Mens. IIX. Dier. XXVI. Regiminis sui XLII. Princeps Magnanimus, Sapiens, Doctus, Religiosus, (*n*) cujus exanimum corpus

(*i*) l. c. pag. 84.
(*k*) Idem ibid. pag. 92.
(*l*) pag. 201. seqq.
(*m*) Thomas l. c. p. 213. (*n*) Idem ibid. p. 212.

pus anno sequenti 1696. die 18. Mart. publice, tantoque Principe dignis exequiis, in Basilica Cathedrali Gustroviæ, Mausoleo Majorum suorum illatum fuit cum ingenti subditorum luctu & desiderio.

Cap. XV.
De *Friderico Wilhelmo*, Duce Megapolæo.

SEquitur nunc FRIDERICUS WILHELMUS. Lucem hanc primum aspexit Graboviæ, anno post Christum natum 1675. die 28. Martii. Parentem habuit Ducem *Fridericum*, Filium *Adolphi Friderici* I. natum anno 1638. d. 13. Febr. Suerini, qui in juventute sua primum viro admodum doctissimo *Casparo Rhule* ab an. 1640. per totum quadriennium, eo autem cum consanguineo Fratre *Carolo* in Galliam demigrante, viro perpoliti ingenii & solidæ eruditionis ac πολυχειροτατῷ insigni, *Jacobo* illi *Schertlingio* sub Moderatore ac Magistro Nobili *Diederico de Lühe* Equite Mecklenburgico, a. Dn. Parente non solum in pietate sed etiam bonis artibus & linguis solide enutriendus traditus fuit, quorum dein vigilantia indesinenti, atque institutione longe fidelissima ita exercuit, ut, quem etiam natura singulari venustate ac forma augusta dotaverat, ille virilem ætatem attingens, Pii, Formosi, Prudentis, omnibusque Heroes præsertim condecorantibus virtutibus præditi Principis nomen, jure meritoque detulerit. Cujus Aula, quam Graboviæ sibi postea delegerat, quoad vixit, (vixit autem proh! non diu, nam in flore ætatis 1688. die 27. Apr. ætatis suæ L. Mensis I. dierum saltem 10. vitam cum morte commutavit) Pietatis Templum, Prudentiæ Theatrum, Patientiæ Gymnasium, omnisque virtutis Palæstra, semper extitit. In Juventute sua per aliquod tempus castra sequutus est, Electoris *Friderici Wilhelmi*, Marchionis Brandenburgici, dein Conjugem duxit nostri *Friderici Wilhelmi* & Fratrum suorum Matrem, anno 1671. *Christinam Wilhelminam*, Ducis *Wilhelmi Christophori* Landgravii Hassiæ *in Bingenheim* Filiam, Principissam omnibus virtutibus, quæ sexum istum ornant, abundantissime dotatam, qua cum in pacato & tranquillo quidem ac fœcundo, sed tamen non diutino Vinculo Conjugali, per septem sc. saltem ac decem annos vixit. Anno 1681. Dux *Fridericus* a Fratre suo Consanguineo, Duce *Christiano*, pro sustentatione sua lautiori annuatim accepit sex M. Imperiales, nempe reditus Provinciarum Neuenstadii & Gadebusii sibi oppignoratarum. Fuit etiam Præses Decanatus Canonicorum Lutheranorum Argentoratensium electus. Tantis his, tamque vere Illustribus Parentibus prognatus Princeps noster Dux *Fridericus Wilhelmus*, non potuit non bene ac cum solicitudine singulari educari. Parens namque ipsius, ut erat Princeps longe prudentissimus, optime callens, quanti intersit Reipublicæ habere Magistratum in pietate & artibus egregie excultum; ita etiam prima ipsius & præcipua cura fuit, quamdiu vitam ageret, ut hic filius suus ac Princeps primogenitus, qui aliquando ad clavum Reipubl. sessurus sit, omnibus Principe dignis ac pernecessariis virtutibus & scientiis, in primis pietate haud fucata, bene imbueretur. Itaque Principem hunc suum nobilibus & doctis viris expoliendum tradidit. Post placidum quidem, nimis tamen maturum Parentis discessum, *Fridericus Wilhelmus* Dux noster pubertatis annos nondum ingressus (tredecim enim ætatis suæ annos vix compleverat) Matris prudentissima cura, illis virtutibus, artibusque præsertim equestribus, quæ Principem maxime commendant, probe excultus fuit, usus inprimis in Adolescentia sua studiorum ac morum Formatore sat fidelissimo longeque eruditissimo *Joachimo Sbeulmanno* postea J. U. D. Ast non multo post Matris curæ atque tutelæ nimis cito ereptus, jussu Patrui sui Ducis *Christiani Ludovici*, Suerinum deductus fuit, ubi (quod præsertim juventuti minime salutare ac conducibile est, recte enim Comicus: (*a*) (*Deteriores omnes sumus licentia*) paulo liberiori aura frui, & licentiosius, quam ætas ejus postulasset, vivere incepit; Hinc postquam demortuo Patruo apud Hollandos anno 1692. ad Imperium pervenisset, solusque jam Ducatum suum, sic volente, veniamque ætatis ipsi propterea concedente Imperatore Romano-Germanico *Leopoldo I.* regere incepisset, Matris pientissimæ monita seponens, impiorum quorundam Aulicorum suorum præceptis (qui detestandum illud lasciva Matris ad impium Filium *Caracallam:* Si libet, licet. An nescis, te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere? juvenilibus ejus, a vero persacile flexibilibus auribus insusurrarunt) seductus, primis sui regiminis annis omnia pro arbitrio egit, in primis autem veneri nimium litando, corpus suum adeo debilitavit & enervavit, ut post duodecim regiminis demum annos, anno scil. 1704. die 2. Januar. cum *Sophia Charlotta*, Germaniæ olim Nestoris, Magni Landgravii Hasso-Casselani *Caroli* Filia, Buzovii adhuc in viduitate vivente, matrimoniale fœdus iniens; cum illa pacato quidem, sed infœcundo tamen in conjugio vixit. Postquam anno 1695. *Gustavus Adolphus* Princeps tam sapiens, tam bonus, tamque litteratissimus ac Musagetes incomparabilis rebus humanis ereptus, cum eo universa Principum Gustroviensium Familia simul etiam defecisset; Ducatus ille Gustroviensis, quem aliorum voluntate, quamvis Hæres legitimus, statim iterum occupare haud poterat, eoque per integrum fere sexennium carere debuit (Patruus namque ipsius *Adolphus Fridericus* II. Dux Strelicensis, gradum proximiorum agnationis pactaque Familiæ de succedendo opponebat; Ille contra Jus Primogenituræ apud Cæsarem & Imperium urgebat, unde ipse Imperator Ducatum ad litis usque decisionem in possessionem suam recepit, ac per viduam Ducissam Gustroviensem ejusque Consiliarios administrari

(*a*) Terent. Heauton. Act. III. Scen. I.

strari jussit) ex communi tamen omnium S. Romani Imperii Procerum consensu ac voto sic mandante Cæsare, qui Jus succesionis ejus in hunc Ducatum ex capite Primogenituræ simul etiam comprobavit, anno tandem 1701. per Conventum Hamburgi habitum Duci nostro *Friderico Wilhelmo* ad quiete regendum fuit traditus, atque Ducatui suo Suerinensi indissolubili vinculo connexus. Incidit autem Dux noster *Fridericus Wilhelmuus* in illa tempora, quæ longe antea, jam ultra centum & quod excurrit, annos, & voce & scriptis, haud sine instinctu divino plane singulari prædixerat, magnus quondam ac ardentis ingenii Theologus & Superintendens Rotzstochiensis D. *Simon Pauli* (a) ubi inter alia in hæc verba erupit: „Es werden die Reussen durch neue Bündnissen und durch angere Practiken in die Lande gefordert. Liefland und ein grosß Stück in Pohlen, haben sie allbereit verdorben und eingenommen. Hernach werden sie durch Liefland und NB. Pohlen, darinnen keine Vestungen sind, in Preussen, und Pommern, *Mecklenburg* und die andere Lande von Sachsen fallen, und sie überziehen. Scilicet in bello illo Pomeranico, quod adversus Suecum gerebant Rex Poloniæ ac Elector Saxoniæ, cum Danorum Rege ac Imperatore Moscoviæ varios transitus, diversoria copiarum suarum, infinitas exactiones & vastationes, ingentes pecuniarum emunctiones ad copias militares suas præsertim Moscovitarum alendas, (c) qui cum Danis primarias ac munitas urbes pro suâ defensione invite occupaverant,) sustinuerat universus Ducatus Mecklenburgicus, ut plerique hinc incolarum omnibus fere fortunæ bonis, præsertim in Ducatu Strelitzensi ac Dynastia Stargardiensi, exuti & ad incitas redacti, ipsisque Ducibus pro commoda sua suorumque sustentatione, vel parum vel nihil relictum fuerit, & ipse Dux noster Fridericus Wilhelmus, exhaustis sic subditis suis, auxilia ab exercitu Imperii avocare etiam debuerit. Justas has suas querelas, exactiones publicas, ac subditorum suorum emunctiones, non semel sed multoties per litteras & legatos suos ad Imperii Comitia, ipsumque Imperatorem detulerat, Dux noster ejusque Patruus Adolpus Fridericus II. partim remissionem onerum ac collationum, partim vero Imperii protectionem atque auxilium supplices implorarunt, quibus per commune Collegiorum Conclusum, protectio quidem promissa fuit, ast calamus & verba adversus armatos proficere nihil valuere. (d) Dux itaque noster non solum sanitatis propriæ caussa, sed etiam earundem querelarum suarum in Comitiis eo citius expediendarum gratia, mense quidem Julio anno 1713. ob proximitatem loci Moguntiam ad Episcopum & Archi-Cancellarium Germaniæ se contulit, ubi & acidulas prope adjacentes Schwalbacenses bibit. Non diu autem potus illarum initium fecerat, cum pectoris quadam angustia subito oppressus, ex polypo cordis, ibidem vitæ suæ sat brevis, ac molestiarum plenæ finem imposuit die quidem 31. Julii anno uti jam dixi 1713. ætatis vero XXXVIII. Corpus ejus exanime postea in patrias terras deductum, Suerini, in novo Templo ab ipso extructo conditum est.

FINIS.

VI.
JOHANNIS BACMEISTERI,
MED. D. ET P. P. ARCHIATRI, CONSILIARII BADO-DURLACENSIS NEC NON PHYSICI ORD. TUBINGENSIS

ANIMADVERSIONES GENEALOGICO-CHRONOLOGICO-HISTORICÆ
IN
MARESCHALCI THURII
ANNALIUM HERULORUM ET VANDALORUM LIBROS SEPTEM

LECTORI BENEVOLO
AC ANTIQUITATUM GERMANICARUM, IN PRIMIS RERUM MECKLENBURGICARUM INDAGATORI SOLERTISSIMO
S. P. D.
JO. BACMEISTERUS, D.

Sisto Tibi L. B. animadversiones in Scriptorem non minus rarum, quam antiquissimum, qui Herulorum & Vandalorum, quæque ad Ducum postea Mecklenburgensium Historias ortumque spectant, res gestas, ab ultimo principio ad id usque tempus, quo vixit, primus omnium scribendi exordium cepit. Latuit hoc

(a) D. Simon Pauli in Postilla Evangeliorum Dominicalium & Festival in Explicat. Evangelii Dom. XX. p. Trinit.

(b) Dn. a Waldkirch Compend. Historici in vita Caroli VI. §. 8. p. 455. & 461.

(c) Dn. a Waldkirch l. c. §. 455.

hoc scriptum ultra duo secula, post quæ primum hos suos Annales ediderat Autor, in quibusdam Principum Archivis, paucorumque saltem doctorum Virorum scriniis quasi sepultum: quod ut tandem aliquando reviviscat, iterumque resurgat, dudum anhelarunt Eruditiores, qui cum doctissimo *Heidmanno* (in *Oratione*, quam *de sua in Academiam Danorum Soranam migratione* conscripsit ac edidit) *quam late pateat Antiquitatis ut: Personarum, Locorum, Temporum, Negotiorum Notitia, quamque sit necessaria ad eruditionem solidam*, soli intelligunt. Neque solum hi, sed ii potissimum Viri, quibus Rerum Patriarum, Mecklenburgicarum præsertim, Historia hactenus, ne dicam obscura, sed vel plane incognita, curæ semper fuit cordique, hujus certe *Mareschalci*, tanquam Primi ac Domestici Rerum Mecklenburgensium Historici longe optimi & doctissimi, *Annalium* recusam editionem, diem ex die expectarunt. Horum itaque Expectationes, ut pro sua parte & ingenio expleret Parens meus, cujus memoria ut sanctissima mihi, ita non potest esse nisi suavissima; qui vel unice Antiquitatis & Historiarum cognitione paululum a laboribus suis Ecclesiasticis respirans, animum suum exsaturare solebat: Ipse de Rebus Mecklenburgicis Historias conscribere, quosque ante ducentos fere annos exorsus erat Annales *Mareschalcus* noster, ulterius pertexere, & ad suam usque ætatem continuare indefesso opere ac studio adgressus est.

Ast, quemadmodum vere *Parmeno* servus *ad Gnatonem Parasitum in Eunucho ap. Comicum* (*Act. III. Scen. 2. in Eunucho*) dixit: *Omnium rerum heus vicissitudo est*, atque Divi *Chrysostomi* sapientissimo effato, *Fumus ex camino in aërem volans, oculis quidem ad tempus videtur, mox tamen tenues evanescit in auras: Sic rerum omnium humanarum conditio est, ut ea quæ jam sunt, mox mutatione a nobis auferantur.* Ita etiam factum est, ut Annales *Herulorum* ac *Vandalorum* NICOLAI MARESCHALCI revisi, ac cum continuatione ad præsentem tunc Ducatus Mecklenburgici Ducem regnantem *Fridericum Wilhelmum* producti essent. Cum autem ego Anno CIƆ IƆ CCIII. studiorum caussa Lipsiam in Academiam veniens, *Mareschalci* auctiorem editionem vel continuationem Parentis mei ad prela paratam esse, in Catalogo Librorum omni semestri ibi prodeunte, erudito orbi publice jam significassem: ecce sequenti anno CIƆ IƆ CCIV. pridie Idus Maji mihi decessit Parens meus etiam post busta colendissimus, qui cum ante annos LVIII. Otterndorffii in Hadelia Patre LUCA BACMEISTERO terrarum illarum tunc ibidem Superintendente Generali, Matre vero *Anna*, *Sebastiani Mejeri* Gymnasii Lubecensis per XXI annos Rectoris summe meritissimi Filia, anno quidem CIƆ IƆ CXLVI. V. Idus Aug. lucem hanc primum aspexisset, atque a primis suæ ætatis annis in ædibus Avi sui educatus, & vitæ sedentariæ adsuefactus, multas sibi ex studiis immodicis & nimiis lucubrationibus in corpore cruditates & obstructiones in primis sub Hypochondriis, contraxisset, morbum inde diuturnum & lateri mordicus hærentem, curatuque si non impossibilem, tamen admodum difficilem; quem Medici a loco utriusque Hypochondrii, parte illa corporis, quæ sub nothis costis ad ilia usque utrinque protenditur, & cum musculis ipsa viscera complectitur, *mali Hypochondriaci* nomine indigitant; cui in scorbutico aëre nato, educato, laresque figenti accessit scorbutus, Hydra illa Lernæa morborum, ac sub omnium malorum larva corpora nostra invadens, non nisi malignitatis quodam peculiaris gradu ab Hypochondriaco malo differens, unde B. vir semper dubiam ac morbosam vitam degit, ut ne unum quidem diem a doloribus liber manserit, cephalea præsertim intensissima perpetuo laborans, qua omnibus modis excruciatus fuit: accedente tandem ultimo vitæ biennio *anorexia*, vomitionibus creberrimis, hæmorrhagiis gravissimis ac sæpius recurrentibus, caloribus & sudoribus copiosis colliquativis præsertim nocturnis, asthmate sicco, atrophia aliisque symptomatibus longe pluribus satis superque adflictus ac emaciatus, sicque lecto per totum semestre spatium adfixus lenta quidem, placida tamen ac quieta morte exspiravit, cujus corpus non vere mortuum, sed quasi dulcissimo, suavissimoque somno datum, in extremo Judicio, peccati sordibus defecatum & ad similitudinem gloriosi corporis CHRISTI clarificatum, Animæque suæ rursus adjunctum gloriose resurgat! Hujus igitur desideratissimi Parentis mei longe dolorifica morte MARESCHALCI *Annalium* Cura iterum fuit sufflaminata, inprimis cum illi deessent, qui imprimendi sumtus suppeditare deberent. Interea temporis, dum ego hic Tubingæ publici Medici officio functus fuerim, haud pauci Virorum eruditionis fama inclarescentium extitere, qui, ut abjecta ulteriori cunctatione, non horum solum Annalium, sed & aliorum quoque in scriniis meis adhuc latentium ineditorum Librorum editionem procurarem, me quam maxime per litteras solicitarunt. Eorum

rum

rum e numero instar omnium nunc nominandus est *multijugæ eruditionis ac omni scientiarum genere versatissimus Vir, Excellentissimus* DN. ERNESTUS JOACHIMUS WESTPHALIUS, *Jurium Doctor & Professor in Academia sua Patria Rotzstockiensi olim celeberrimus, Consul nunc Urbis Kiloniensis Holsatorum Magnificus, Antiquitatum Patriarum Mecklenburgicarum Indagator longe sagacissimus, Fautor & Patronus meus observandissimus;* qui in edito anno 1726. *Tractatu suo Historico Etymologico de Consuetudine ex sacco in Germania sigillatim in Megapoli, pag.* 451. horum *Annalium* expectationem his verbis publice expressit: *Spes interim est, fore, ut curante Dn.* D. JOH. BACMEISTERO *prodeat demum* Mareschalcus Redivivus *ab* Henrico Pacifico *ad nostrum ævum perductus, & Tabulis Genealogicis illustratus.* Et hujus quidem *Viri celeberrimi* potissimum, cura, auxilio ac opera nunc tandem viginti sex annis post obitum Beati mei Parentis, *Annales* hi *Mareschalci continuati* in lucem prodeunt; de cujus vetustissimi scriptoris vita ac scriptis, quidque nunc addiderim, adhuc monendus est Lector. Quando & a quibus ortus fuerit *Mareschalcus* noster, nullibi hactenus expiscari potui; ita etiam nec locus certus aut civitas constat, ubi natus fuerit, nisi quod *Thurium* seu *Thuringum* natione se ipsum appellitaverit; forsitan Erphordiæ natus ac educatus est, in cujus Urbis antiquissima Germanorum Academia *Philosophiæ Magister & V. J. Baccalaureus* postea creatus fuit, ex qua deinde in Academiam Wittebergensem tunc noviter erectam xv. Kal. Novembr. An. 1502. sese contulit, ibique inter *primos Artium & Philosophiæ Professores* numerari cœpit. Postquam vero ejus in Juris & Historiarum studiis scientia plane singularis omnium sermone percrebesceret, & Academia Rotzstochiensis post magni Historici *Alberti Cranzii* Hamburgum in Patriam discessum per xx. annos Historiarum Professore orbata esset: *Henricus Pacificus* & *Albertus Pulcher* Fratres ac Duces Mecklenburgenses, *Mareschalcum* hunc nostrum ex celeberrima illa ad Albim Academia in suam ad Varnum evocarunt, non quidem, ut *Jus tam Civile quam Canonicum*, (quia Legum quoque *ac Canonum Doctor erat creatus*) publice ibidem in Cathedra Academica doceret, sed ut *Historiam* potius *Universalem* studiosæ Juventutis animis traderet & inculcaret; Et simul etiam eum in *Consiliariorum Aulicorum* suorum numerum, cujus nempe consilio atque auctoritate, tanquam optimi ac probatissimi Viri, niti possent, clementissime receperunt. Contigit eodem anno CIↃ IↃ X. quo *Mareschalcus* sub Rectoratu hyemali *M. Henrici Kruselmanns* primum Rotzstochium venit, ac quantum per Aulica negotia potuit, summa cum laude, indefessa diligentia ac fide Historiam tam universalem quam specialem in Academia pertractare suscepit, ut nomen viri πολυϊστορικου ac ἱστορικωτάτου & quidem jure merito fuerit consequutus. Quanquam autem ille charus Juventuti, charus Academiæ, charus Eruditis omnibus, charusque Ducibus suis fuerit, maxime tamen præ cæteris eum charitate complexus est Dux *Henricus Pacificus*, qui eum in gravissimis Aulæ negotiis tam intra quam extra Ducatum, Legationibus item variis ad Reges & Imperii Principes diversos obeundis, in consilium sibi & Ministerium adhibuit. Quid? quod ad summum dignitatis culmen *Cancellarii officium*, in Aula sua evexerit, sicque hujus Viri consiliis ac rationi semper obedivit. Uti enim de *Cancellariatus Aulici* officio sic olim recte pronunciaverit magnus Polyhistor *Kirchmannus* in Oratione de *Jacobo Bordingo* Consule Lubicensi, Abaviæ meæ maternæ, paternæ lineæ Germano: „ Est Cancellarius quasi oculus, auris, os, manus, „ atque adeo ipsa imago Principis, per hunc enim ille videt, quid in Aula, quid in Urbi„bus, quid in Præfecturis geratur; per hunc supplicum preces & miserorum querelas „ intelligit; per hunc Civibus mentem suam interpretatur, per hunc ad Reges, ad Res„publicas, ad subditos, ad alios scribit; ex hujus moribus quis qualisque Princeps ipse „ sit, cognoscitur. Hic est Custos Legum, oppressorum asylum, flagitiorum scopu„lus, æquitatis officina, & summus Justitiæ sacerdos.

Hac itaque purpurata dignitate ac summo honoris fastigio cum laboribus maximis quidem perfunctus *Mareschalcus*; in aura tamen Academica libera ac quieta, quam inter tot Aulæ strepitus in ingratos, Patrocinia inique, discrimina, invidias, diffidentias, obtrectationes, discrepantias, versutias, fraudes, assentationes & alios miseros Aularum comites, vivere maluit, domicilium namque suum Rotzstochii in Academia & urbe collocaverat, ubi tandem hic tantus vir in vivis etiam esse desiit, die quidem XII. Julii CIↃ IↃ XXV. magno cum Principis & totius Academiæ luctu, in cujus memoriam nunquam intermorituram, laudatissimus Princeps ac Dux *Henricus* ipsi *Epitaphium Doberani in Templo*, ubi tumulatus est, erexit sequens:

Anno cIↄ Iↄ XXV. obiit NICOLAUS MARSCALCUS Thurius, Rostochii Litera-

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ. Gg

terarum & Linguarum omnium Vir doctissimus, Jurisque prudentia insigniter clarus, cui tanquam bene merito, HENRICUS Megalopyrgensium Dux, gratissimus Princeps, Monumentum posuit.

Hoc NICOLAI habitant MARSCALCI funera saxo,
HENRICUS Princeps hæc monumenta dedit.
HENRICUS Princeps, *quo non modo sanctior alter*
Et Megalopyrgos Vandalicosque regit,
Omnia Consiliis cum multa pace gubernans,
Doctorum ut semper, sic, NICOLAE, tuis.
Hinc merito funus tanto sepelivit honore,
Virtuti gratus inclytæ & officiis.

Edidit hic Vir πολυμαθέστατος præter hos, quos *continuatos* nunc curavimus, *Herulorum ac Vandalorum Annales Libr. VII. ad Henricum Ducem Mecklenb.* productos & Rotzstochii in Fol. 1521. ab ipso Auctore primum publicatos, etiam Libros sequentes: *Chronicon Mecklenburgicum Rythmicum, oder Mecklenburgische Reim-Chronic Libris V.* stilo Germanico contextum. *Deflorationes Antiquitatum ab Origine Mundi ad annum 1520. V. Libris* Rostoch. ann. 1522. in fol. editas: *Institutiones Reipubl. Militaris ac Civilis Libr. IX.* cum figuris Rostoch. 1515. in Fol. impressas. *De Sacrilegio Judæorum Sterne bergæ anno 1491. commisso* germanico idiomate 1510. edit. Atqui hos quidem ingenii fœtus doctissimos inter gravissima sua Aulæ & Academiæ negotia in lucem produxit *Mareschalcus*, ex quibus tanquam ex ungue Leo, Viri hujus in omni Antiquitatum genere, nec non in Græca & Latina Litteratura profundissima ac stupenda scientia, quibus certe omnibus suo ævo scriptoribus palmam præripuit, satis superque elucescit. Quod autem in scriptis ejus desiderant ac jure accusant Viri eruditi, agreste scribendi genus ac plane obscurum, dum barbaris nominibus multa obscuraverit, novaque verba aut ipse finxerit, aut ex Grajo in linguam Latinam induxerit, quibus præsertim *Annales* ejus abundant; multum quoque tribuat Fabulis atque commentis veterum Auctorum vel levissimae auctoritatis vel nunquam existentium, ut *Berosi & Annei Viterbiensis*, tum denique non paucos, sed multos quoque foveat nævos aperte falsos, præsertim in chronologicis, qua in re non uno loco graviter errasse Auctorem, ipsa præsertim *Annalium* inspectio ac lectio doceat. Ast, si ex seculi cujusque genio & moribus de Autorum perspicua scriptione vere existimare debemus, is, qui perpenderit seculum illud obscurum, barbarum, fabulisque plenum, in quo vixit *Mareschalcus*; non ita grave in nostrum feret judicium; ita namque tunc ferebat consuetudo seculique illius elegantia ac eruditio, Græcorum nomina Latinis permiscere, & Historiarum quidem scientia paucis tunc innotuerat nondum expolita, sed multis adhuc fabulis conspurcata erat. Et quis est præterea, quem fugiat ingenua Viri incomparabilis Illustris Dn. de *Seckendorff* Confessio in *Histor. Lutheranismi L. §. 153. Add. 1.* scribentis: *Crebro errant homines, etiam qui bona fide scribunt, & quam possunt, adhibent diligentiam, neque a me ipso, utcunque veritati ex animo studeam, alienos esse puto lapsus, in tempore præsertim & nominibus.* Idem nunc contigit nostro *Mareschalco* in suis *Annalibus* non sua, sed aliorum quibus usus est, Auctorum culpa. Laudanda potius est hujus viri indefessa diligentia, & penitus stupenda ejus veterum Scriptorum cognitio, quod res Mecklenburgicas plus quam Cimmeriis tenebris hactenus involutas, primus omnium in lucem produxerit. Quæ enim *Wolffgangus Lazius*, *Münsterus*, *Henninger*, *Reusnerus* & innumeri alii veteris ac recentioris ævi Scriptores, de Serenissima Domo Mecklenburgica ejusque cognatione, litteris unquam prodiderunt, id omne *Mareschalci* nostri *Annalibus* unice deberi, cum celeberr. Historico *Hübnero* fatendum est. Recte proin de *Annalibus* his jam suo tempore scripsit judiciosissimus Scriptorum Censor, Polyhistor ac Medicus fere incomparabilis *Henricus* ille *Meibomius Introductione in Histor. Infer. Saxon. pag. 105.* „Iisdem (sc. *Cranzii*) temporibus vixit Legum & Canonum Doctor & in eadem Academia Rostochiensi Professor, Duci Mecklenburgico a Consiliis, NICOLAUS MARSCHALCUS Thurius, „scripsitque *Annalium Herulorum ac Vandalorum Libr. VII.* in quorum Præfatione se „eorum, quæ tradat, partim oculatum testem esse, partim ex Sanctuariis Regum „excerpsisse monet. Vir est doctus, merenturque Annales illi legi: *Cranzianis* tamen „non comparandi. Atque hæc quidem de Auctore nostro ejusque scriptis sufficiant.

Quid autem ego in his Annalibus vel addiderim, vel enucleaverim, nunc accipe.

ANIMADA-

ANIMADVERSIONES IN MARSCHALCUM.

PRæter ea, quæ *Marescalcus* in *Commentariolo* suo *Annalibus* suis in fine adnexo, ipse dilucidavit ac enodavit, sequentia adhuc obscura atque ex græco potissimum composita nomina incognita notabo. In fine namque *Capitis XXXVIII. Libr. 2.* in vita *Pribislai* Herulorum ac Vandalorum Regis XLI. primum occurrit vox *Asarotis* quæ Græca vox est & ab *α* privativo & σαίρω, verro, scopis purgo, derivata est: Estque *Asarotum* proprie pavimentum picturæ arte elaboratum, à Græcis inventum, quod scopis non purgabatur, sed cujus purgamenta manibus inde colligebantur & spongiis mundabantur, ut habet *Scapula in Lexico Græco.* Solebant quippe purgamenta cœnarum quæ ἀνάλεκτα vocantur, e pavimento everri, dum subtegulanea pavimenta in usu erant. Postea *Asarotis* inventis, cessavit usus scoparum, manibusque colligi purgamenta cœperunt, pavimenta vero spongiis mundari. *Xenodorus* primus claruit in faciendis *Asarotis*, quæ miro artificio parvulis testulis in varios colores tinctis & imaginibus pictis stravit. Nam Pergami in *Asaroto* Columbam effecit bibentem, quæ aquam capitis umbra obfuscabat, alia sibi escam eripiente. Vide plura apud *Plin. Histor. Natur. Libr. XXXVII. Cap. XXV.* Ita *Ambrosius Calepinus* in Dictionario. Deinde *Cap. XXXIX.* ejusd. Libri in Vita *Nicoloti* Herulorum ac Vandalorum Regis XLII. non procul a fine, ubi de morte Regis agit, „illum dum „confidentissimus in hostes pabulabundos „grassatur, lucullæa incognitum perfossum „occubuisse, scribit. Ibi *Oedipum* mihi nunc iterum præsentem esse, optarem, qui, quid per *Lucullæam* intelligi velit Auctor, explicet, neque enim Græca, neque Latina vox est. Quantum tamen ex sensu verborum atque contextu Historiæ colligere licet, „hastarum aliquod „genus a majoribus nostris Germanis tunc in „bellis usitatum indigitari, probabile est, for „te ejusdem generis, cujus hastæ æneæ partem in Cenotaphio vel Tumulo honorario (sine omni dubio Herois cujusdam bellici) prope pagum *Lützhorn*, dimidio milliari Bramstedio in Holsatia, dissitum perfodiendo olim invenisse, Pastor tunc Barmstedensis Ecclesiæ in Comitatu Ranzovio, Dn. *Christianus Dethlevus Rhodius* cum Adfine suo *M. Jacobo a Mellen* Ecclesiæ S. Mariæ in Civitate Lubeca Pastori hodierno ac Ministerii Sacri Seniori gravissimo, Polyhistori egregio, Agnato meo ac Patrino honoratissimo per litteras communicavit; qualem quidem de Curiosis nonnullis circa *Tumulos Sepulchrales Cimbricos* Observationibus Rhodianis Relationem una cum rerum in Tumulis illis inventarum, Iconismo ad annum 1699. mensis Martii, p. 88. inprimis vero mense Julii, (ubi *pag. 222. & 223.* arma veterum tunc effossa occurrunt) *Novis Litterariis Maris Balthici & Septemtrionis* ipse celeberr. *Mellenius* jam olim inseruit. Ipsas etiam *Hastas* ipsorum vocabulo *Frameas* dictas, *angusto & brevi ferro constantes, sed ita acres & ad usum habiles, ut eodem telo, prout ratio poposcit, vel cominus vel eminus pugnarint.* a Veteribus Germanis nostris præsertim usitatas in bello fuisse, ipse *Cornelius Tacitus* in aureo de *Moribus Germanorum Libro* p. m. *633. & 634.* & ad eum doctissimus *Lipsius* in *Notis pag. 547.* adtestantur. Ipse *Cranzius*, nostro *Marescalco* vetustior, „*Nicolotum* Principem in„festa hasta procurrisse in medios, & exce„ptum ab armatis (quorum loricas tectas non „præviderat) in ipso ictu sensisse arma, & prius„quam se retulerit, in crebris ictibus peti„tum, equo deturbatum periisse, nemine su„orum auxilio ferente, quod incautius præ„currisset in eos quos putavit inermes, scribit *Lib. IV. Wandal. Cap. 35.* confer & *Calovii s. M. Andreæ Mylii Genealogia oder Ankunfft des Fürstl. Hauses von Mecklenburg* in vita *Nicoloti Cap. I §. 34.* Hæc de *Nicoloto* ejusque mortis genere. In sequenti *Capite XL.* ubi de Miraculo illo, quod Pastori cuidam ovium cum sacrata Hostia Doberani accidit, Auctor agit, longe obscurior locus occurrit enodandus. Quid enim sibi ibi velit vox *Bimula*, ne Oedipus quidem intelligit. Non enim ibi vox *Bimula* Puellam duorum annorum denotat, multo minus bovem aut canem; proprie enim de iis dicetur, quæ post eam ætatem adhuc incrementum possunt accipere, ut puerum hinc proprie bimulum dicas, bovem aut canem non ita, teste *Calepino* in Dictionario ex *Valla.* Ita etiam *Bimula* non de Eucharistia Sacra s. Hostia consecrata potest intelligi, quam per annum tantum in pedo suo condiderat: minime vero de duobus luminibus explicanda, quæ ante custodiam Hostiæ sacræ non adparuere. Quid ergo? inquis. Celeberrimus suo tempore Historicus *Albertus Crantzius* Auctore nostro antiquior, Rerumque Vandalicarum ejus quasi commentator, *Lib. VI. Vandal. Cap. XXIV.* rem gestam ita enarrat: „Cum Monasterium (sc. Doberan, „de quo ipsi sermo fuit) in dies religione & „opibus floresceret, erat Vir Pastorius, qui „sacra die Paschæ de manu sacerdotis acce„pto venerabili Sacramento, cogitavit curio„sius de illo aliquid constituere. Nam cum „cerneret ab omnibus summa veneratione „haberi, indignum ratus in ventrem demit„tere; adservavit in ore, & clam egressus Ec„clesiam, baculum pastoralem, pedum vo„cant, arripuit, & capite fisso, Sacramentum „immisit, arbitratus gregem suum prosperari „patrocinio rei sacratissimæ. Visæ sunt nocti„bus ardere candelæ, quacunque parte do„mus conderetur. Sæpe locum mutavit, „idem pervenit. Id diu præter uxorem, no„vit nemo: innotuit inde cæteris, pervenit „ad Sacerdotem, inde ad Pontificem. Re„comperta, ut gesta fuit, summo honore ve„nerabile Christi Sacramentum defertur in „Monasterium, ibique diu magno populorum „concursu inclaruere Christi Mirabilia, quum de

Expositio vocum obscurarum. *Quid Asarotum?* *Lucullæa?* *Bimula.*

„ de more facta & infecta nunciarentur. *Hæc Cranzius.* Puto ergo, hic vocem *bimulam* corruptam esse, pro qua legendum sit bifidam. In medium namque confregit hic ovium Pastor Sacramentum sive Hostiam consecratam, quo eo melius in capite fisso Pedi sui eam recondere posset, tamen, ut paulo post Auctor noster addit, cum post adparentiam duorum luminum, propterea opilio cum uxore rei insolentia deterritus, illud, (sc. Pedum,) præcidere vellet, uxor ejus, quo magis in riscum recondendum, quadraret, nihil detrimenti inde persentiscere potuit, etsi semel iterumque tentaret, quanto enim abscidit brevius, eo quadravit minus in risco occulendum; quare intra stramenta gurgustii, ita ut erat, sc. Hostiam in pedi capite fisso conditam, condere coacta est. Ita sensus clarus erit, nihilque amplius dubii h. l. restabit. Confer Doctiss. *Petrum Lindebergium in Chron. Rostoch. Lib. II. cap. 2. p. m. 44.* ubi etiam hunc locum ex Auctore nostro sic explicat. Cæterum vox *Metæca* ex Græca Lingua deducenda venit, Μέτοικος namque *Calepino in Dictionario* ille est, qui de una Civitate in aliam migravit habitandi animo, Latine advena dici potest vel Inquilinus, *ein Haußgenoß, ein Beysitzer.* Erant autem μέτοικοι olim, qui jussu Principum pœnæ caussa in aliam Civitatem transferebantur: vel qui in aliena Civitate moræ longioris caussa habitabant, jure tamen Civitatis non gaudebant: ita apud *Xenophontem.* In genere vero μέτοικος, uti jam dictum, denotat incolam quemcunque. *Cuneus* autem *Religiosorum* hic denotat innumeram multitudinem s. constipatam turbam Religiosorum, *eine sehr grosse Menge und dicker Hauffen Religiosen und Pfaffen:* hoc enim sensu, pro insigni scil. numero, voce *Cunei* utitur *Virgilius in Libr. Æneidum* passim, verbi grat. *Libr. XII. vers. 269.*

- - - - et omnes
Turbati *Cunei*, calefactaque corda tumultu.

Nec non *Cyprianus.* Stipatus clientum *Cuneis.*

In Cap. VIII. Libr. VII. de *Magno III. Henrici Pinguis* Filio, adducit Auctor, eum Romam cum multis Proceribus bis adiisse, semel sub *Xysto* IV. Pontifice maximo, ab illo & Patrum Collegio honorificentissime exceptum Hiericuntica publicitus donatum, medio thelesphorianæ apastiæ tesseracosto, omnium tunc excellentissimum æstimatum fuisse: quæ verba ita intelligenda, quod nempe Dux *Magnus* Romæ a *Xysto IV.* Papa consueta illa ab eo consecrata Rosa Hiericuntica medio tempore quadragesimali, *mitten in der Fasten-Zeit*, publice donatus fuerit &c. τεσσαρακοστὸς namque vox græca, *quadragesimus* est, a τέσσαρες quatuor, qui dies quadraginta Catholicorum absolvunt Jejunia: ἀπαστία *Jejunium* dicitur, ab ἀ privativo & πάω vel πάομαι, *gusto, vescor*, quia illo tempore carnes non edunt, quæ vox græca eodem sensu apud *Aristophanem* vetustissimum illum Poëtam comicum græcum, jam occurrit postea etiam in Græca & Romana Ecclesia sic introducta & accepta fuit. *Thelesphorianæ* vero *apastiæ s. Jejunia*

Thelesphorianæ apastiæ.

dicuntur a *Thelesphoro* Papa Romano ordine IX. nation Græco, quem Seculo jam II. post Chr. N. & *quadragesimale* illud *Jejunium*, & in Missali S. Cœnæ administratione, Canticum illud: *Gloria in Excelsis*, in Romana Ecclesia introduxisse scribunt. Hæc de vocibus illis obscuris, quas Auctor in suo *Commentario Etymologico* præteriit. Venio nunc ad Annales ipsos s. Vitas Regum & Ducum Herulorum Vandalorum ac Mecklenburgensium ex quibus, quæ in illis vel intermiserit, vel non recte scripserit, aut in Chronologia (quod in eo potissimum desiderant illi, qui de Rebus Mecklenburgicis litteris unquam aliquid prodidere) erraverit, paucis nunc quoque adducam. Ad Librum I. nihil habeo quod moneam, nisi errorem illum gravissimi alias Historici *Alberti Cranzii, qui Venedos s. Henetos* aut *Herulos*, cum *Vandalis* pro una eademque gente agnoscit, ac *Vandalicæ gentis* portionem fuisse scribit *Libro II. Vandal. Cap. II.* Vandalos autem & Henetos gentes diversissimas esse, præter *Cromerum Chron. Polon. Lib. I. Cap. 2. & 5. Spangenberg. Chron. Mansfeld. C. 14. & Petr. Albinum Chron. Misn. Cap. IV. Johannes* etiam *Micrælius in Pomerania antiqua*; *Bangertus* seu potius *Henricus Colerus*, Cos. Lubicensis, (is enim verus Notarum illarum Auctor est, qui *Bangerto* illas sub nomine suo edendas concesserat) in *Commentario ad Helmoldum*, & celeb. Polyhistor *Schurtzfleischius in Disput. Histor. de Rebus Slavicis*, evidentibus rationibus satis superque demonstrarunt. Nomen autem in depti sunt *Vandali*, qui & *Vindili*, *Vandili*, *Winuli* a diversis Auctoribus dicuntur, a multa profectione, & incerto habitandi loco, *die viel wandeln, und bald hie bald dahin sich wenden* hinc & *Wenden* dicti. E Galliis enim in Hispaniam progressi sunt, atque inde in Africam Vandali, teste *Beato Rhenano in Epist. de Originibus Gothorum* ad *Bonifacium Amerbachium* JCtum præmissa *Scriptoribus Historiæ Gothicæ p. m. 95. Peutingeri Sermonibus Convivalibus* Jenæ 1684. in 8vo edit. adnexa. Longe autem ante, quam Slavini Poloni veteres Vandalorum sedes occuparunt, ipsi cum Burgundis (qui & ipsi Vandali, & Suevi quasi *Schwebende und hin und her schweiffende Völcker*, qui hunc tractum occuparant & inhabitarant, erant, atque ex Marchia Brandenburg. Megapolensi Ducatu, & Pomerania trans Rhenum in has oras, ubi nunc Burgundia, migraverant, dicti ideo *Burgundiones*, ob multas Arces vel Burgas, quas ædificaverant. vid. *Schurtzfleischius de Veter Burgund. Regno.*) & Alanis in Galliam migraverant, inde in Hispaniam progressi fuerant, ex Hispania Gottorum injuria exacti, in Africa Regnum illud nobilissimum, sedem constituerant. Unde nullas Slavinis Polonis eorum reliquias permistas, quæ res huic adpellationi occasionem dederit; vel si quæ fuere, a barbara & externa gente sine dubio extirpatas atque excisas fuisse putat *Johannes Neuwaldus in Comment. de Antiquis Westphaliæ Colonis Cap. XVII.* Ita autem *Vandali*, gens Teutonica vetustissima indigena (inter quos præsertim He-

Additiones & emendationes historicæ et Chronologicæ.

De Herulis et Vandalis.

Heneti s. *Heruli*, *Varini*, *die Wender*, *Werler*, *Warner*, *oder Warler*, Mecklenburgensem tractum ad Varni Fluvii ripas incolebant) tam ante quam post Christum in carne natum universam Balthici littoris Oram, sc. *Chersonesum Cimbricam*, quæ nunc *Holsatia*, *Wagriam*, *Pomeraniam*, *Marchionatum Brandenburgicum*, & hodiernam præsertim *Terram Mecklenburgicam*, (unde & *Vandalorum* & *Venedorum Regum* Titulus vetustissimis illius Regionis Dominatoribus κατ' ἐξοχὴν proprius fuit, quid? quod hodierni Duces Megapolenses adhucdum *vetustæ gentis Henetæ Duces* se vocant) inhabitarunt: Illis dein Seculo IV. V. & ultra, in Provincias Romanas demigrantibus, sicque qua Codano maxime sinui propinquiore, qua aliis quoque nonnullis partibus, immenso incolarum numero exhaustis, vicini *Sarmatæ* & in his præcipue *Veneti*, Wendi s. *Heneti*, *die Wenden*, *Slavi* etiam *ein unteutsches Volck* ex Sarmatia & Scythia orta, e Russia, Livonia, Lithuania, Sarmatia, non solum universam Balthici maris oram a Vistula ad Albim, sed & remotiores a mari tractus, antiquas, Vandalorum inprimis, aliarumque Germanicarum Nationum sedes occupavere; cujus pars eorum, cæteris nobilior in Megapolin secedens, *Obetriti* dicti sunt a vario colore in vestibus suis, quo usi sunt, cum ex Regione Scythica cum *Anthyrio* variegati & versicoloris ad Herulorum fines antiquos terrasque avitas populo denudatos redirent, *die bunte Garde oder Rotte*, secundum *Lindeberg. Chron. Rostoch. Lib I. C. III.* & Auct. noster in annexo *Commentar. Etymologic.* Voc. *Obetritæ*. Rectius autem *Obodritæ* (ita etiam Vetustiores hos Populos scripserunt) dicti sunt quasi *Obdoritæ*, quod ex *Obdora* Scytharum ad Obium Fluvium Regione huc olim demigraverint, Patriæque hinc nomen præ aliis retinuerint, sentio cum *Cl. Thoma Analect. Gustrov. Period. I. §. VI.* in fine. Fuerunt autem hi Amici & confœderati Cæsaris *Caroli* M. ad refrenandos Saxones indomitos & sæpius rebelles. Quæ autem hactenus de Vandalis ac Herulis eorumque migrationibus ex citatis ap. Cl. *Thomam in Analect. Gustrov. Period. I. §. 2. in Not. lit. a* Aa. nec non ex celeberrimi *Werlhofii Notit. S. R. Imperii Enucleatæ Specimine II. Lib. II. Cap. II. Th. XVI.* juncta *th. 127.* atque ad illam Notis adduxi, idem confirmat celebratissimus nostro tempore Historicus B. nunc *Gundlingius in Commentario MSto seines gedruckten Abrisses zur Reichs-Historie Period. II. th. 35. & 36.* his verbis: „Carolus hat die Slavischen Völcker in das Sächsische Gebieth „logiret, damit er sich derselben, und absonderlich der Obetriten, wenn die Sachsen rebelliren wolten, bedienen könte. Sie gaben „*Carolo* den Tribut, und liessen sich wider die „rebellischen Sachsen gebrauchen, daher waren sie demselben lieb, und raumete er ihnen „noch darzu das Wagerland ein. Es gieng „zwar erstlich an, aber hernach haben die „Wenden denen Teutschen und der Religion grossen Schaden gethan, und hatten sonderlich *Henricus Leo* und *Albertus* (*Ursus*) viel „mit ihnen zu thun. Die Wenden wohneten „in Mecklenburg, Pommern, Brandenburg, „alwo vorher stunden Rugi, Heruli, Suevi; als „diese weggiengen, kamen die Wenden hinein. Sie kamen aus Sarmatia, Moscau, Lithauen. Sie hiessen Slavi, i. e. honos, gloria, „und wurden im V. Seculo bekandt. Die alte „Scriptores haben sie genennet Vinidos, item „Andas, Vid. *Leibnizius in Miscell. Berolin. de* „*Origine Slavorum. Gundling. Henr. Aucup.* „*p. 151. Procopius* schreibet von ihnen, dass sie „die Römischen Provincien attaquiret hätten. „Sie kamen aus Ungern, und giengen in Böhmen, breiteten sich hernach aus biss an die „Ost-See, da wurden sie der Sachsen ihre „Nachbahren. Es ist noch hodie eine Provintz in Ungarn, genannt Slavonia, weil die „Slavi zuerst da gewohnt haben, ehe sie sich „in Teutschland fest gesetzt. Sie hatten vielerley Nahmen, denn so viel Pagi als waren, „so viel neue Nahmen entstunden. e. g. Stetini, Havelli, Obetriten, oder Mecklenburger, „Sirvi, welche in Schlesien wohneten, Lusi in „Laussnitz, Milzeni in Meissen, Wilsi, Wagrii, „Leidisii in Pommern, Tollensi, Circipani, um „den Peine-Fluss, und stammen die Schlesier „und Böhmen von diesen Wenden her. *Henetos* autem seu *Herulos* (qui & *Werlii* seu *Wendi* dicti mutata *H.* littera in V. duplum, ut habet *Auctor in Commentario suo Etymologico Annalibus suis* adjecto) cum fuerint etiam inter Germanos populi vetustissimi magnaque apud priscos Auctores in celebratione; non tam a veteribus illis Herulis paludi Mæotidi vicinis, & in Europam deinde traductis, nomen a locis a palude stagnantibus sumsisse; quæ ipsi *Hele* appellant, sicque transversis litteris pro *Heleris*, *Herulos* vocitatos fuisse cum *Cranzio Saxon. Lib. II. Cap. II.* & nostro Auctore *Libr. II. cap. I.* quam a variis suis migrationibus quum vagabundi fuerint, nec in una terra aut regione diu permanserint, ita dictos fuisse quasi Wendos, *Wenden*, *oder Wanderer*, existimo cum *Phil. Melancht. in Chron. Carion & Petro Albino l. supra cit.* „Henetorum itaque (quos „Sarmatarum gentem maximam fuisse *Ptolomæus Libr. II. Geogr. c. 11. scribit*) sobolem, „*Wendos* cum *Joh. Newwaldo l. supra cit.* credo, a quibus & Venetorum nomen reliquum. „Constat enim (pergit ille) *Sarmatas* & *Henetos* veterem Germaniam ab Ortu & Aquilone certatim captasse, prosperaque fortuna „tandem Albim, limitem Saxoniæ contigisse. „Quibus postea Slavi, populus illis multo recentior, quippe cujus nomen primum *Mauritii* dominatu percrebuit, se consociarunt, „universamque Henetorum gentem quasi generali appellatione auxerunt. Sunt namque „deinceps omnes Slavi dicti. Hæc itaque tanta diversarum gentium multitudo, ubi antiqua illa Germania ad Albim usque potita esset, trans Albim etiam in Saxoniam suas deducere colonias molita est. Quæ res primum „non processit, fortiter *Carolo M.* ejusque aliquot posteris ipsos propulsantibus, proque „defensione limitis parti Imperii excubantibus.

De Henetis, Slavis, Obotritis.

„bus. Ad extremum tamen non tantum in „Saxoniam eorum agmina infusa, verum etiam „pubes in Westphaliam penetravit. Etsi ve„ro multa Slavorum genera produntur, am„plissima tamen fuit *Venetorum* seu *Windorum*, „quæ appellatio iis tributa est, qui ad sinum „Venedicum & Mare Balthicum atque Ostia „Albis usque incoluerunt. Nam & horum „Nationes seu Familiæ distinctæ fuerunt, ut „Vagrii, Polabi, Obotriti, Pomeranii, Cassubii &c. Hæc *Neuwaldus*, cui & in omnibus subscribo. Interim tamen ex adductis ad communem harum Gentium originem nihil quicquam certi, & quod omni dubitatione careat, colligi potest, cum ex ignorantia quadam longe remotarum Gentium hæc profluxisse, jam suo tempore vetustissimus ille ac Princeps Geographorum, uti *a Bosio introd. in Notit. Rerumpubl. Cap. V.* §. *I.* vocatur, *Strabo*, adnotaverit, hinc origo Gentium semper manet incerta ac dubia: „ tanta enim hic obscuritas „& tenebræ, ut vix se quisquam inde expe„dire, nisi circumspectus & cautus admodum „possit, tantis hæc res implicita involucris, ut „horrens cum sæpius laudato *Neuwaldo in* „*Prooemio Comment. cit.* censuram ac judicium „Doctorum, haud injuria confiteri cogatur, „conjecturis ac divinationibus potius, quam „certis & evidentibus assertionibus utendum. „Quis enim inter nostros ea vetustate scriptor „est, qui primævos nostros Germanos non „dubitanter annotaverit? Quis tam diligens „Antiquitatis etiam ex Græcis & Romanis „Scriptoribus Observator, qui quamvis Ger„manos nostros vetustissimos seu *Celtas*, (ita enim Græci omnes ad Orientem Populos *Scythas*, ad Occidentem vero *Celtas*, Romani „etiam *Gallos* vocarunt) aliquoties Patria se „commovisse, atque in Galliam aliasque Ter„ras & Provincias demigrasse scribant, Græci „etiam Auctores Fluviorum præcipuorum „meminerint, oblique etiam seu tecte Acco„las notaverint; quibus tamen ex partibus & „regionibus emigrarunt illi, quicquam litteris „distincte mandaverit, ac diserta loca descri„pserit? quod magnum certe argumentum est, „hanc longinquiorem terram ipsis exploratam „non fuisse; & verum est, Populos Transalbinos Romanis penitus fuisse incognitos. Regna enim Occidentis & Septentrionis invadenda subjugandaque nunquam animum adjecerunt, quanquam enim *Drusus* Privignus *Augusti* Cæsaris, Filius *Liviæ* & Tiberii Germanus, felicissimos quidem eosque suis Antecessoribus longinquiores adversus Germanos nostros progressus ad Albim usque fecerit, tamen Fluvium hunc non transiit, sed *Agrippam* exploratorem Terrarum ac Populorum Transalbinorum transmisit, a quo innumeros adhuc ibi habitare Populos, comperiens, ea re valde stupefactum & adtonitum fuisse scribunt. Vid. *Schattenii Histor. Westphal.* nec non *Monumenta Paderbornensia Ferdinandi a Fürstenberg* Episcopi & Principis Paderbornensis, Coadjutoris Monasteriensis Episcopatus. Ad Germanos autem quod adtinet, certe ante *Carolum* illum *Magnum* I. Germanorum Imperatorem, qui *Annales de suis* rebus gestis ipse collegit, ac teste *Paulo Warnefrido* scriptore coævo, *de Rebus gestis Longobardorum Lib. II. cap. 27.* admodum laboriosus fuit in conquirendis rebus gestis veterum Germanorum, quas ubique, præsertim ex Carminibus eorum, (quæ unum, secundum *Tacit. de Moribus Germanorum* apud Germanos memoriæ & Annalium genus fuit) in unum volumen colligere jussit, id quod tamen hodie inter deperditos numeratur; *Codex* tamen sic dictus *Carolinus* in quo omnes Litteræ seu Bullæ Papales ad Antecessores ejus missas illius *Caroli M.* jussu in unum Fasciculum redactæ fuere, anno 1613. a *Jacobo Gretsero* editus fuit, quamvis litteras non amplius ignoraverint, quarum cognitio a *Merovei* Regis Francorum temporibus jam inceperat, nullus Germanorum Libros conscripsit, ita, ut non immerito etiam *Wippo* vitæ *Conradi Salici* scriptor haud incelebris, de Germanis nostris Majoribus pronunciaverit, *eorum* sc. *Facta illustriora magis fuisse quam dicta aut scripta; Sie haben jederzeit mehr gethan, alss geredt und geschrieben*, id quod etiam *Paulus Diaconus* de illis affirmavit. Unde quid de Vetustissimorum nostrorum Germanorum Occidentalium præsertim ac Septentrionalium Historia eorumque vera ac prima Origine sentiendum sit, ex hactenus dictis nunc satis superque apparet. Res enim obscura est & involuta, quæ vel conjecturis potissimum & divinationibus nititur. Valet itaque hic etiam Judicium haud inelegans, quod *Browerus Annal. Trev. proparasc.* „*cap. 10. t. 8.* subjunxit, sc. in tam altis tenebris „aliquid hic nescire velle, hominis esse sobrii „ac judicii sui minime prodigi. Man muss „auch in der Historie nicht alles wissen wol„len, weilen man hierdurch in ein Labyrinth „geräth, dass man offters weiss, was nicht zu „wissen nöthig ist, und hingegen gemeinig„lich dasjenige nicht weiss, dessen Notiz uns „naher angehet, recte scribit *Auctor der aufrichtig und unpartheischen Gedancken pag. 447. XIX. Stück.* Interim tamen in tali re obscura & „involuta qualis est Historia illa vetustissimo„rum Germanorum eorumque Origo, ad cujus „illustrationem aperta adjumenta non suppe„ditant, potissime ratiocinationibus ex conje„cturis depromtis insistendum esse cum *Neuwaldo l. c.* etiam judico. Illud autem certum est cum Cl. *Bosio l. c. cap. XVIII.* §. *2.* hodie ob varias illas Gentium migrationes, vix usquam (quod de Europa nostra potissimum valet) ve„teres sessores reperiri, sed plerumque pulsis „prioribus incolis aut occisis, novos successis„se, sicuti etiam Ducatui nostro Megapolitano cum suis inhabitatoribus contigisse *Annales* præsentes palam ostendunt. Et bene etiam „Doctissimus *Bosius* c. l. adnotat, observatum „esse ab Historicis, plerasque migrationes ab „Ortu & Septentrione versus Oceanum & „Meridiem susceptas fuisse, ut inde hodierni Germaniæ Populi ratione suæ primævæ originis non amplius *indigenæ*, sed omnes *Advenæ* seu *Peregrini*, & Megapolenses inprimis etiam

Con-

Convenæ dicendi, quia ex pluribus gentibus in unum corpus confluxere. Atqui tamen hæc Sarmatica ac Scythica Gens sub *Venedorum* seu *Henetorum* ac *Obotritorum* nomine per VII fere Secula Ducatum nunc Megapolæum dictum inhabitans, quamvis eos jam sibi tributarios effecerat, quosdam autem eorum in deditionem acceperat *Carolus* M. Imperator; tamen cum immensa sua crudelitate ac tyrannica barbarie in Christi nomen profitentes sævirent, agrisque ac terris adjacentium Regionum Saxonicarum ad Christum jam conversorum gravissimas depopulationes creberrime inferre non desisterent, nec quod maximum fuit, ulla ratione ad Christianismum amplectendum adigi possent, a vicinis suis Ducibus *Henrico* cogn. *Leone* Saxoniæ & Bavariæ Duce, *Alberto* item *Urso* dicto, Marchione Brandenburgensi, bello hostiliter aggressi ac sub Rege Herulorum ac Vandalorum ultimo *Pribislao* feliciter tandem debellati, funditusque exstirpati fuerunt, abducta, quæ ex præliis adhuc supererat, tam in Ducatu nunc dicto Mecklenburgico, Comitatu Razeburgensi, quam etiam Wagria, Pomerania, & confinia Marchionatus Brandenburgici parte, omni Slavorum, Henetorum seu Wendorum turba tam in Ducatum Luneburgensem, quam Brunsuicensem ac Brandenburgensem, ubi adhucdum multi Pagi a Venedis illis tunc expulsis f. potius abductis, inhabitantur. Rem tunc ab *Henrico Leone* in Slavos illos validam & truculentam gentem feliciter gestam breviter enarrat Celeb. Medicus ac Historicus *Henricus Meibomius Introduct. ad Saxoniæ inferioris* inprimis *Historiam p.m.34. seqq.* ubi *pag.35.* hæc addit: „*Henricus* tandem *Leo* (eo quod ex Anglia rediens formam *Leonis* Clypeo suo adpingere fecerat ita dictus, teste *Gundling. in Colleg. MSpto seines gedruckten Abrisses zur Reichs-Historie Period. VII. th.393.*) dominari in universa terra „Slavorum cœpit, plurimis expeditionibus „Victor, quas *Helmoldus Chron. Slavorum Lib. I. Cap. 68, 84, 86, 87, 92, & Lib. II. Cap. 5.* narrat Obotritorum terra & finitimis Regionibus „ita in solitudinem redactis, ut Slavi non ausi „fuerint mutire præ formidine Ducis. Aliquas tamen, addit *Bangertus* (rectius *Colerus*) „ad ejusd. *Lib. I. cap. 2. pag. 13.* etiam in iis, ubi „fere penitus exstirpati, tractibus Slavicarum „Gentium reliquias, rigida servitute pressas, „permansisse arguunt, quæ habentur apud „*Helmold. Libr. I. Cap. 37. num. 13* & hodienum „miseræ illius Gentis reliquiæ alicubi ad Occidentalium inprimis & Septentrionalium Albis „fluvii ripam supersunt. *Chytræus Lib. I. Chron. Saxon. pag. 1.* statim ab initio rem breviter ita recenset: „Universam hanc Balthici littoris „oram, Heneti seu Veneti Populi, quos Germani *Wenden*, Itali *Slavos*, quidam nostrates „etiam *Vandalos* appellant, circa A.C. quingentesimum, post fatales illas Gentium migrationes occuparunt, & a Mari Balthico ad „Albim a fontibus fere seu rivis undecim, antequam Boëmiæ montes exeat, in eum confluentibus, unde nomen *Elve* fl. factum existimatur, fere ad ostia illius; aliquot Seculis „consederunt, & late dominati sunt; donec „ab *Henrico Aucupe* & *Ottone M.* Impp. primum „ad Albim & Havelum aliquantulum repressi, „deinde ab *Henrico Leone*, annis post primam „illorum migrationem sexcentis, continuis „bellis partim cæsi ac deleti, partim servitute „extrema oppressi, & una cum Religione Christiana novæ Germanicorum populorum & „Saxonum Coloniæ in has Regiones inductæ „sunt; tametsi in hodiernum usque diem passim ad ripam Albis, miseræ gentis Henetæ „seu Slavicæ reliquæ in (Luneburgensi Ducatu) Lusatia & alibi hærent. Conf. *Meibomius l. c. p. 39.* In desertas autem horum Slavorum f. Venedorum terras, Duces illi *Henricus Leo* & *Albertus Ursus* Morinos f. Flandros; Mattiacos, f. Seelandos; Menapios, Brabantiæ & Flandriæ maritimos; h. e. Geldros ac Juliacenses; Bethasios, tam superiores quam inferiores, i. e. Mastricheros & Trajectenses; Batavos f. Hollandos; Usipedes, Populos Germaniæ inter Rhenum & Montes in Hassia in eo loco, qui *die Hochbrück* adpellatur; Teneteros item, Tencteros *Tacito* & *Julio Cæsari*, Tenterides *Plutarcho*, Tingros *Ptolomæo*, Tancharos *Appiano* dictos Soerlandiæ incolas, Westphaliæ ditionis, Coloniensi autem Episcopo subjectos: Porro Angrivarios populos inter Rhenum & Visurgim, ad Albim antiquitus sedem suam habentes, ubi nunc vetus Marchia jacet; Chaucos denique, qui Frisiis proximi in Ducatu Luneburgensi & Brunsuicensi, nec non prope Stadam habitarunt; uno verbo: Saxones, Westphalos, Rhenanos, Frisios, Hollandos, Seelandos, Flandros, Brunsuicenses, nec non ex agro Bremensi, novos iterum ex Germanis incolas translocarunt, qui propterea Linguam suam, mores & statuta posteris suis adhuc reliquerunt. Factum hoc est Seculo XII. post Ch. N. Res has *Leonis* cum Obotritis ac Herulis seu Venedis aut Slavis sic describit *Gundling. in MSpto Histor.* sæpius cit. *Period. VI. th. 116. Conradus* III. hätte *Leonem* gern mit in Palæstinam gelocket, er hatte aber nicht Lust darzu, und gieng lieber wider die Obotriten, denn die Pommern tödteten die Christen, und suchten ihre Idola wieder herfür; man wurde Raths, die Slaven da weg zu nehmen, und andere Völcker hinzusetzen, quod etiam factum. Als *Nicolaus* (Nicolotus) der Mecklenburg. Dux das hörete, rüstete er eine Flotte aus, und nahm Lübeck weg, hausete erschrecklich mit den Christen. Da aber *Leo* 70000. Saxen über sie führete, musten sie Christen werden, & *th 119.* Leo nahm den Mecklenburgern alles weg, und sind sie daher Vasallen von *Henrico Leone* gewesen. (Vid. *Marescalc. nostr. Cap 38, 39. & 40. Libr.* II.) Leo eignete sich die conqueten alleine zu, aber *Albertus Ursus* war nicht damit zufrieden. It. *th. 200-206.* in ead. Periodo. Weil der Kayser (Fridericus Barbarossa) nicht alles Volck (in Italien) mehr brauchte, gieng *Henricus Leo* nach Teutschland, wider die Slaven, und brachte sie zur raison; Die Mecklenburger nannten sich

sich Könige der Obotriten, und war *Nicolaus* (Nicolotus) sehr mächtig. Er hat aber doch unter Conrado III. zum Creutz kriechen müssen (sc. de quo supra ad *th. 16.* ex eod. Auct. dictum fuit) Jetzo giengs vom neuen an. *Albertus Ursus* und *Henricus Leo* waren schlüssig worden die Wenden zu subjugiren, & quidem hoc modo. Weil sie wusten, dass *Carolus M.* die Sachsen nicht besser zwingen können, als da er sie aus ihrem Lande weggeführet, und andere Völcker dahin gesetzt, so machten sies auch so. *Albertus Ursus* setzte viel Seeländer, Holländer und Flammänder an der Havel und Elbe biss an die Böhmische Gräntzen hinein, und nahm die *Slaven* da weg; Desswegen reden an der Elbe und Havel alle Plattteutsch. Es kamen auch ihre Rechte gantz mit denen alten überein, und das Märckische mit denen Sächsischen. Von den *Wenden* ist nichts geblieben, als dasjenige, da noch hodie Slavisch geredt wird. Sie machen die Sclaven zu Leibeigenen. *Schilter in Exercitat.* hat einen Freylass-Brief von dem Graven von Kirchberg, darinnen 2. Wenden frey gelassen worden, weil sie studiret. vid. *Hert. de Hominibus Propriis.* In der Marck setzten sie ihre Nobiles Milites: also brachte *Henricus Leo*, die Mecklenburger und Pommerer zu raison, und setzte andere hinein, nemlich Sachsen, Friesen und Westpfälinger. Die Wendische Sprache hat in Pommern anno 1404. aufgehöret vid. *Schurzfleisch de rebus Mecklenburg. & Pomeranicis.* *Leo* hat sich von *Friderico Barbarossa* ein Diploma, so *Maderus Rebus Brunswicensibus* suis mit inserirt, geben lassen, darinnen er die Freyheit bekommen, Bischöffe nach Schwerin und Ratzeburg zu setzen, doch hat er sie nicht reich gemacht; Einer hatte 300. Huffen Landes, desswegen nennen ihn die Pontiff. sonderlich *Helmond*, avarissimum. Womit dann der Königliche Nahme unter den Obotriten aufgehöret, und von da an sich *Fürsten von Mecklenburg* nennen, auch zur Clientel *Henrici Leonis* bequemen müssen. it. *th. 210.* sequ. Es ist nicht zu verwundern, dass *Leo* sie hat unters Joch gebracht, denn es waren keine Vestungen darinnen und die meiste Adliche Familien in Wagrien, Mecklenburg und Pommern waren Teutsche. Im Wendischen Reich haben sie noch den Gebrauch, dass sie einen *Regulum* unter sich haben, den hat der seel. Chur-Fürst (von Brandenburg) gerne sehen wollen, und als er ihn allezeit im Gesicht behalten, und solches ein Bauer gemerckt, hat derselbe dem Regulo eine Maulschelle gegeben, damit der Chur-Fürst nicht meynen möchte, dass er der Regulus wär, oder dass sie noch einen hätten. vid. *Tælneri Epistolas itinerarias.* iterum *th. 219.* *Albertus Ursus* und *Leo* suchten Slaviam zu conquetiren; Dieser kriegte Slaviam Septentrionalem, jener Orientalem, *Th.* autem 100, in ead. Periodo. *Pribislaus* ein Mecklenburgischer Printz, hatte bisshe Brandenburg gehabt, der wurde ein Christ, (sc. postquam ab *Henrico Leone* & *Alberto Urso* bello devictus & subjugatus erat, uti jam pluribus dictum) Moriens vermachte er Brandenburg *Alberto Urso* vid. *Chronograph. Brandenb. ad annum* 1156. den *Maderus* publiciret hat, da confirmirte diesen *Albertum* von Ascanien *Conradus* III. als *Marchionem Brandenburgensem*, vorhin hiess er nur bloss *Marchio*, und wurde seit der Zeit nun jedes mahl *Ursus* in Diplomatibus genennet vid. *Schaten* in *Annal. Paderb. Tom. I. p. 771.* Intra tempus triennalis ipsi a *Friderico Barbarossa* injuncti Exilii, seu Profectionis suæ in Terram Sanctam cum Seleuciæ subito moreretur Cæsar, & *Leo* hinc ante tempus constitutum domum rediret, totus Germaniæ status plane erat mutatus; uti enim *Gundlingius in MSto cit. thes. 366.* refert, waren in Pommern nun die Hertzogen ad Comitia admittiret, und in Mecklenburg waren die Fürsten nicht mehr Vasalli von Sachsen, sondern schüttelten das Joch ab, sie hatten aber keine Session auf dem Reichstag. Atque hæc quidem ad *Librum Auctoris nostri I.* de *Vandalis*, eorum abitu, ac dein *Herulorum* seu *Venedorum* aut *Slavorum* in illorum locum in terras vacuefactas adventu, mansionum duratione, ac tandem per *Henricum Leonem* ac *Albertum Ursum* in alias Regiones translocatione præter intentionem paulo prolixius adducta, nunc tandem satis dixisse sufficiant. Accedo nunc ad *Librum II. Auctoris* nostri, in quo *de Regibus Herulorum ac Vandalorum* agit, eorumque Historias ab *Anthyrio*, *Alexandri Magni* olim militiæ Duce fortissimo orditur, quamvis hinc nimis a longinquo ex temporibus antiquissimis, & Historiis dubiis longeque obscurissimis ab anno sc. mundi 3640. secundum *Lindenbergium Chron. Rotzstoch. Lib. I Cap. IV.* ante Ch. *N.* 322. quo demortuus est Asiæ Domitor *Alexander ille M.* Ducum Megapolensium Familiam deducat, unde etiam multi, inter quos etiam fuit *Calovius* seu potius qui verus Chronici hujus Auctor fuit, *Andreas Mylius*, Historiam suam Germanicam von Ankunfft und Herkommen der Hertzogen zu Mecklenburg löbl. Vorfahren &c. auctiorem & emendatiorem in calce horum Annalium adnexam, a *Caroli M.* Imperio, apud quem militasse *Bilungum XXXII. Herulorum ac Obotritorum Regem*, anno Chr. 810. Scriptores volunt, (de quo tamen infra pluribus dicam) initium *Familiæ Ducalis* faciunt: tamen nos cum laudato *Lindebergio l. c. Cap. V.* ac nostro etiam Annalium scriptore Antiquitatis famam augustam habuimus præsertim cum Fama non de nihilo esse, sed aliquid divinius in se habere, Proverbio celebretur. Ita etiam quicquid Annales de *Anthyrio* prodiderunt, non omnis fides huic Traditioni detrahenda, ac fictæ instar fabulæ habenda. Medio & hic tutissimus ibis. „Magis autem, cum rerum Patriarum, inprimis Gustroviensium fidelissimo olim indagatore, *Friderico Thoma, Analect. Rerum Gustrov. Period. I. §. VI. litt. V.* „*in Notis.* probandi sunt illi Scriptores, qui nec „omnem ejusmodi antiquitatem temere rejiciunt, nec omnem promiscue admittunt. „Denn obschon viele Fabeln in unsern alten „Teutschen Sachen enthalten, so stecken doch „auch

„auch wieder viele Wahrheiten darunter ver- „borgen, scribit *Gundlingius in MSpto sæpius „cit. Period. 1. th. 3.* conf. *Andr. Borrichius in Notis ad Celeb. Masii Antiquit. Mecklenb. p. 75.*

De Regibus Herulorum & Vandal. Sed ad rem, nam cujusque Regis Herulorum ac Vandalorum Vitam ordine percurram, & si qua in re ratione *Genealogiæ* vel *Chronologiæ* erraverit Auctor, aut quædam etiam in eorum vitis scitu necessaria omiserit, ex fide dignis Scriptoribus aliis quantum potero corrigere, addere & supplere studebo. Chronologiam namque & Genealogiam in Historia pernecessarias esse, sæpius laudatus Dn. *Gundling. in Prolegom. Collegii MSS. über seinen gedruckten Abriß zur Reichs-Historie* (*Necessitatem* inprimis *Cognitionis Genealogicæ*) *th. 19.* his verbis demonstrat: Ohne die Genealogische Wissenschafft kan man in der Historie nichts rechtschaffenes begreiffen. Denn es kommen in der Historie viel Persohnen für, die einerley Nahmen haben, will man nun hievon einen distincten Concept haben, so muss man eines jeden Uhrsprung, und die Zeit, wenn er gelebt, vorher wohl wissen, sonst kans nicht anders als Confusion geben. Muss also die Genealogie mit der Historie conjungiret werden. De *Chron. th. 22.* idem Auctor sic scribit: Dass Chronologia ein subsidium ad Historiam addiscendam maxime necessarium sey, nemo inficiabitur, den ohne dieselbe können die mutationes Temporum nicht erkannt werden, will man sich anders einen deutlichen Concept von der Historie machen. Eine Chronologie muss mir in der Historie den Weg zeigen nicht anders, als wie die Flüsse in der Geographie; wer diesen Leit-Stern nicht hat, der muss nothwendig confus werden.

Anthyrius, I. Rex Herulorum. Ad Caput itaque I. de *Anthyrio* I. seu M. notandum; Ipsum Anno Mundi creati 3629. ante Chr. N. 312. aut secundum alios 320. vel 322. Regnum suum Herulorum ac Vandalorum fundasse: mortuum autem fuisse anno 262, ante C. N. secundum computationem *Bernhardi Latomi in Chronico Mecklenburgensi*, hactenus inedito, postquam annos LXXVI. regnasset. Conjugem autem suam *Symbullam* Gothorum Regis *Sitalcis* Filiam fuisse, ex celeb. *Maji Antiquit. Mecklenb. Schediasmate Historico-Philolog. Cap.* II. § *6. p. 41.* cognovi.

Annavas, Rex Herulorum II. Cap. II. sunt quidam, qui pro Rege *Annava* qui & *Annavas* dicitur ejus Fratrem *Anthyrium* II. seu *Minorem*, qui in bellis Danicis periit, ponunt, & ab eo propagationem Familiæ Regiæ deducunt, uti videre est in *Chronico Germanico Andreæ Mylio* in calce Annalium adnexo, quem & sequitur *Lindenbergius in chron. Rotzstoch. Cap. V. Lib.* I. Conjux *Annavæ*, quam *Orethyam* Auctor vocat, ab aliquibus *Orothya*, ab aliis *Oretha, Orithya*, item *Osrasia* dicitur, Regis Sarmatarum vel Poloniæ Filia. Obiit *Annavas* A. M. 3779. ante C. N. 171. Regiminis fere LXXV. annorum.

Alimer, Herulorum Rex III. Cap. III. de *Alimero* tantum annum mortis adnoto, qui incidit in A. M. 3853. ante Chr. N. 95.

Anthyrius Cap. IV. *Anthyrius* III. Conjugem habuit *de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.* *Mariam*, Regis Judlandiæ (hodie Jutiæ) vel Gottlandiæ seu Daniæ Filiam. Regnare incepit Anno M. 3853. iterum demortuus A. M. 3916. ante C. N. XXXIII. *III. Herulorum Rex IV.*

Hutherus, Herulorum Rex V. Cap. V agit de *Huthero* seu *Hote* qui Regnum adeptus est A. M. 3916. ac Conjugem duxit *Juttam* s. *Juditham* Filiam Regis Finlandiæ (alias Finniæ) Qui cum per annos fere 34. sceptra in terris suis tenuerat, unicus Mundi Salvator ac Redemtor CHRISTUS JESUS ex casta ac incorrupta virgine *Maria* in carne natus fuit, anno post Mundi creationem 3950. aut 3970. secundum *Lutheri*, sive 3949. secundum receptam *Dionysii* Abbatis Romani VI. seculo degentis, computationem, a cujus salutari incarnatione ille adhuc annos fere XXXVI. Regno suo præfuit, vitamque cum morte commutavit, anno post Christum natum XXXV. totius sui Regiminis sexagesimo octavo, & quod excurrit.

Visilaus I. Herulorum Rex VI. Successit in Cap. VI. Filius Visilaus I. Witzlaff (licet & *Alimer* III. Herulorum Rex, jam Filium *Visilaum* genuerat, qui tamen Juvenis obierat) cujus Conjux ab aliis Scriptoribus *Tiburina* s. *Tiburtina* dicitur. Mortuus anno p. C. N. XCI.

Vitislaus II. Herulorum Rex VII. Sequitur Cap. VII. Filius *Vitislaus* seu Witislaus II. vulgo Witzlaff, quem annos LX. & ultra regnasse, sicque anno 152. post Christum natum demortuum esse, quidam scribunt; Ast Auctor noster & *Wylius in Chron. Germanico* sæpius citato, eum tantum XXXVI. annos populum suum rexisse tradunt, cum quibus etiam *Bucelinus in Stemmatograph. Part.* I. *pag 68.* & Cl. *Hübnerus in Tabulis Genealogicis* consentiunt, sicque annum ejus emortualem post Chr. Nat ponunt C. XXVII. Conjux *Anarnia* & *Anarina* dicitur.

Alaricus I. Herulorum Rex VIII. In Cap. VIII. Rex *Alaricus, Alrich* seu *Ulrich*, ejus nominis I, dictus, non tantum per XI. saltem annos, ut quidam volunt, sed totos quinque ac triginta annos secundum Auctorem nostrum, & *Christianum Solinum in Chron. Holsat. german.* item *Mylii Chron. Mecklenburg.* regnavit, mortuus namque est anno Christi CLXII. adtestante ipso *Bucelino* l. c. & B. *Hübnero in Tabulis suis Genealogicis.*

Titbericus, Herulorum Rex IX. Cap. IX adducitur *Titbericus* seu Diederich nonus Rex Herulorum ac Vandalorum, qui Principis sive Regis Trevirorum e Belgica gente Regia orti Filiam *Dianam* conjugem duxit, atque post mortem Patris, Imperio suo non octo, secundum, quosdam, sed novem & triginta annos præfuit, id quod præter Auctorem nostrum, etiam *Solinus* & *Mylius* in *Chronicis* suis allegatis confirmant, mortuus namque est anno CCI. post Chr. N. teste *Bucelino, Hübnero & aliis.*

Thenericus, Herulorum Rex X. Ad Cap. X. de *Thenerico* moneo, socerum ejus *Fridgardum* Regem Thuringiæ, ipsum vero sex ac viginti annos regnasse, & vivendi finem fecisse anno post Christi incarnationem CCXXVII.

Albericus I. Herulorum Rex XI. *Thenericum* sequitur Capite XI. Flius *Albericus* I. qui præter Herulorum & Vandalorum, etiam Sueciæ ac Gottlandiæ Rex fuit, mortuus anno CCLXXXI.

Visimarus, Herulorum Rex XII. Capite XII. Auctor de *Visimaro* vel *Wisimaro* agit, qui postquam anno Christi CCCXXX. sub *Constantino M.* Urbem Visimariam (quam de suo nomine ita dixisse volunt) ædificaverat, decessit anno Christi CCCXXXVI. minime vero CCCXXVI. ut vult *Bucelinus* l. c. vel ut alii volunt, anno post Christum N. 388. regnavitque tantum annos LV. Hujus Conjux ab aliquibus *Ama Lasunta* germ. *Himmelschone* sive *Himmelsöte* dicitur.

Misilaus, Herulorum Rex XIII. In Capite XIII. hujus Filius *Misislaus* (*Mislus* & *Mogislaus*, Mitzlaff vel Mitzel) adducitur, cujus Conjugem quidam perperam vocant *Belgam*, cum ea potius Trevirensis Regis e Belgis orti Filia fuerit. Mortuus est anno 370. non uti *Bucelinus* scribit, 368.

Radogastus s. Herulor. Rex XIV. In Cap. XIV. Auctor *Radagastum* vel *Radagaisum* I. Herulorum ac Vandalorum Regem bellicosissimum describit. Hujus quidem in Italiam circa annum 405. tempore *Arcadii* Imperatoris Constantinopolitani suscepta expeditio, insignis quidem atque in Historia Romana valde memorabilis est; in eo tamen variant Auctores, an sua sponte, vel ut Auctor noster scribit, instinctu potius *Alarici* West-Gothorum Regis successoris *Aistulphi*, sicque conjunctis cum eo viribus ac armis hanc expeditionem susceperit. Quo cum & sentit *Christianus Solinus in der Holsteinischen Chronic*, qui ita scribit: Dieser sc. *Radegastus* und *Alaricus* der Gothen König, seyn mit 30000. Mann zun Zeiten *Arcadii* in Thraciam, Pannoniam und Illyricum gezogen, und als ein Hagel sie überfallen, und alles verwüstet; zogen auch ferner in Italiam, und nahmen Rom ein; darnach aber begegnete ihnen *Stilico*, ein edler Römer, dass sie in grossen Hunger gerathen, und weil sie auf die Flucht bedacht waren, veränderten sie ihre Kleider, aber sie wurden gefangen und getödtet. Quidquid autem sit de illa Expeditione, id tamen certum est, *Alaricum* West-gothorum Regem tunc a *Stilicone* neque captum, multo minus occisum fuisse, potius enim *Alaricus* ille postea precibus atque hortatu Imperatoris *Honorii* in Galliam remigravit, atque cum suis Provinciam Languedociam, ab Alpibus ad montes usque Pyrenæos occupavit, unde & nomen Languedociæ h. e. Longæ Gothiæ ex mente *Valesii* adepta est. (West-Gothi autem ita dicuntur, quia ex Gallia in Italiam veniebant, & alias ejusdem Nationis & Gentis Ost-Gothi erant. Populi namque Septentrionales, ante Venedorum adventum, in Prussia & Jütlandia s. Guttlandia viventes, tempore *Honorii* Imperatoris ante *Clodovæi* tempora in Galliam migrarunt, & illud Regnum tunc in IV. partes diviserunt; namque partem occuparunt illi West-Gothi; Alteram Ost-Gothi; Tertiam Burgundi, h. e. Vandali, qui ex Marchia, Megapoli & Pomerania trans Rhenum migrarunt cum Rege suo *Wedegesilo*, qui & postea cum commilitiis suis Alanis (Scythis origine, habitatione tamen Vandalis proximis) item cum Suevis, a Cæsare *Augusto* in Citeriorem Rheni ripam translatis, denuo Gallias atque Hispanias ingressi sunt, teste *Conrado Peutingero* in *de inclinatione imperii & Epitome Sermonibus* ejus *Convivalibus* adjecto *p. m.* 85; sive *Modigisilus* a *Cranzio* dicitur, *Wandal. lib.* 1. *cap.* 26. ab illis, cum adhuc in Galliis subsisterent, ex sua gente Wandalica post necem *Crosci* s. *Corsici*, in Regem electus, qui tamen a Francis, quos antea Vandali instinctu Suevorum perpetuorum Francorum Hostium, armis aggressos in Germaniam redire compulerant, iterum in Gallia magna clade devictus, ac cum viginti millibus suorum (Vandalorum) oppressus fuit, qua clade accepta, de transitu Pirenæorum Montium Vandali deliberarunt, cum neque in Gallia, cum Francis, Gothis & Romanis semper pugnare deberent, ibi diutius subsistere pertæsi, data opportuna occasione, cum commilitiis suis Suevis & Alanis emigrarunt, & vacuefactis faucibus montium per mutuas cædes custodum, Hispanias petiere, ibique per annos fere XXX. constiterunt, & postquam omnia in Palentinis, quæ prima est sub Pirenæis Hispaniarum Regio, abraserant, Asturgam urbem occuparunt, Toletum autem & Ulisipponem præclaras urbes, occupare haud valuere, sed circa Toletum agros vicosque in ea regione sc. Novæ Castiliæ Regno, vastantes, pacta item & accepta a Civibus Ulissiponensibus ingenti pecunia abierunt, teste eod. *Crantzio l. c.* Quartam autem partem Romani inhabitarunt, qui tamen non longe post a *Clodovæo* Rege Francorum hinc expulsi sunt, uti hoc pluribus enarrat *Gundlingius in MSS. sæpius cit. Period. I. a th.* 139. *ad* 142.) Quidam autem West-Gothorum postea supra Pyrenæos montes in Hispaniam se contulerunt, ibique Regnum Visi-Gothicum fundarunt ac Suevos & Vandalos exstirparunt, unde origo omnium Principum Hispaniæ venit. *Burgundionum* autem altera Vandalorum Pars seu Cohors, quæ diu in Burgis ad Rhenum consederat, atque a Burgis s. castris, quæ omnium primum condiderat, nomen *Burgundionum* acceperat, teste *Orosio*, ex Italia iterum reversi in Galliam, ab Imperatore *Honorio*, partem terræ inter Sequanam & Rhodanum, Partem Provinciæ, Ducatum & Comitatum Burgundiæ &c. sibi occuparunt, ac apud Heduos, Lingones, Vesontios sedes sibi firmas delegerunt, nobileque diu *Regnum Burgundiæ* in Galliis fundarunt. *Alaricus* autem iste precibus Cæsaris *Honorii* ex Italia, tam a se, quam sociis suis Herulis satis devastata abire persuasus, in via *Saulum* Hebræum Ducem copiarum contra se a *Stilicone* missum, suumque abitum manu sua inhibere conantem invenit, eum profligavit. Unde ferocior factus, revertit, ac urbem Romam gentium victricem, occupavit, ejus tamen Templa jam Christianæ Religioni dicata, inviolata servans, anno postquam condita est centesimo sexagesimo quarto supra millesimum. Christianæ vero salutis CCCCXII. Kal. Aprilis diripuit atque incendit, & post tertium (aliis sextum) diem onustus præda eam dimittens *Gallam Placidam*, Cæsaris *Theodosii* I. & *Flatillæ* Augustæ Filiam secum captivam ducens in Foro Corne-

Modigisilus s. Wedegesilus, Rex Vandalorum in Galliæ Burgundia II.

Cornelii (hodie Urbe Immola) *Ataulpho* (seu *Adolpho Eitelwolff*) propinquo suo (Regi postea Hispaniæ III. copulavit. Campaniam, Lucaniam & Brutiam devastavit, Consentiæ demum in fata concessit anno eod. 412. Cujus corpus, ne refossum dilaniaretur, accolæ in Alveo fluminis Busenti sepulchro condiderunt. Ita *Conradus Peutingerus de inclinatione Romani Imperii & præcipue Germanorum commigratione*, statim ab initio. Interim de *Alarici* seu *Athalarici* ex celeberrima *Gryphonum* sive *Balthorum Familia* (ex quo illustri genere *Pomeraniæ* olim *Duces* etiam suam Originem habuere) orti, Regis West-Gothorum tunc suscepta expeditione etiam evolvi potest *Chronicon Germanicum Mecklenburg. Andreæ Mylii Cap. 1. §. 13.* Annalibus his in fine adnexum. De *Radagaso* autem seu *Rhadagaso* idem Auctor l. c. legatur. *Cranzius* idem *Wandal. Lib. 1. Cap. 23.* Conf. omnino Celeberr. D. *Masius in schediasmate Antiquitatum Mecklenburgensium Cap. III. §. 4.* per tot. & omnes ibi citati Auctores. Tantum adhuc in Auctore nostro mendum in Chronologia gravissimum notabo; Annum illum, quo vita excessit, vel in prælio cecidit, vel a Romanis trucidatus fuit noster *Rhadagasus* (nam de interitu ejus etiam diversa scribunt Aa.) non fuisse quadringentesimum post Chr. N. sed quadringentesimum quintum; ab Urbe item Roma non millesimum centesimum, sed quinquagesimum sextum supra millesimum centesimum, & ab Orbe condito trecentesimum quinquagesimum quartum supra quater millesimum annum, id quod ex accurata temporum computatione adparet, quemadmodum etiam illud, quod ipse non septem ac decem tantum (sed XXXV. fere annos regnaverit. Verior autem sententia de morte ejus teste etiam *Bucelino* hæc est: Ipsum a *Stilicone Honorii* Cæsaris Tutore ac postea Socero in montibus Vesulanis captum & interemtum esse A Chr. 405. *Stemmatogr. Part. I. pag. 68. Joh. Ludov. Gottfridi Chron. Histor. Part. V. p. 407.* edit. in Fol. ex *Sozom. Libr. VIII. cap. 25.* Uxorem autem *Rhadagasus* habuit *Cellam* vel *Celiam*, Regis Pannoniæ aut Ungariæ Filiam. Conf. Auctorem *Annalium Lib. III. C. XVI.*

Corsico, Rex Vandalorum in Gallia Burgundia I.

Filius *Rhadagasi Corsico*, cujus Auctor Cap. XV. mentionem injicit, qui & *Croscus*, *Carocus* & *Crocus* a scriptoribus dicitur, Princeps fuit ferocissimus, qui truculentissimo modo, ut Auctor noster & alii enarrant, mortem Patris ultus est. Rex fuit in Vandalis Burgundionibus, quum Gothi jam relicta Italia Gallias vastarent, & Franci Germani, jam transito Rheno in Galliis erant. Ea cum comperta haberent Vandali, jam Burgorum suorum ad Rhenum mansionibus non contenti, & ipsi agmine facto Rhenum transierunt. Pugnatorum erant trecenta millia, nam & Svevi & Alani illis se agminibus junxerant, qui ubi in Galliis ante se Francos reperierunt, instigantibus Svevis (quorum erat ad Francos perpetuum diffidium) dictos Francos aggressi armis in Germanias tunc redire compulerunt, verba sunt *Cranzii l. c. cap. 25.* Vandali autem cæteri, Fratribus jam ad quietem (sc. in Gallia, ubi nunc Regnum Burgundiæ) redactis (innumera enim fere Emigrantium erat multitudo, in distinctas Partes seu Cohortes divisa) Duce *Crosco* f. *Corsicone*, Gallias pervagati, multas urbes, plures Ecclesias subvertunt. Dum tamen incaute Rex ipse excurrit apud Arelatum, (Regni postea Burgundiæ caput) a *Martiano*, loci pro Romanis Præside, captus & per victas spoliatasque a se urbes ignominiose tractus, ad mortem usque excruciatur, teste iterum eod. *Cranzio l. c.* Conjugem habuit *Floram* ex Urbe Atrebatio Comitatus Artesiæ ortam, quam alii Piccardiæ Principis Filiam fuisse scribunt. Annus, quo *Corsico* necatus fuit, in dubio apud scriptores manet, illum namque secundum auctorem nostrum, quadraginta quinque annos regnasse, sicque anno Chr. 450. vitam suam ignominiose clausisse, temporum series contradicit; Multo enim probabilius est, illum anno Chr. 411. quorundam aliorum scriptorum testimonio infelicem animam suam efflasse.

Fredebaldus, Rex Vandalorum in Burgundia III.

Gedifcus Rex Vandalorum in Hispania I.

Cap. XVII. *Fredebaldus* seu *Friedwald Corsici* Filius describitur, cujus Conjux *Themiorna*, a quibusdam Gothorum Regis, ab aliis Polonorum Regis Filia, ab aliis autem cum Auctore nostro, Scythica venditatur. Fratrem *Fredebaldus* habuit *Gegidiscum*, *Gandigisilum* seu *Goidiscum*, *Gösche*, *Göschre* oder *Gößliche*, quem Regnum Granatæ anno post Christum natum 413 occupasse, statimque anno II. Regiminis sui mortuum fuisse, scribunt. *Fredebaldus* autem sub Imperatore *Henrico* captus, ac, donec vixit, exulavit, teste Auctore nostro *Lib. III. Cap. XIIX.* An vero anno Regni sui XXXIX. demortuus, ut Auctor noster scribit, valde dubito, certum tamen est eum *Honorium* Imperatorem non diu supervixisse, qui anno 423. p. Ch. N. obiit.

Gundericus Rex Vandalorum in Hispania II.

Cap. XVII. & Cap. XIX. Lib. III. *Gundericus* seu *Gunderich* ab Auctore nostro describitur, Hunc, quem *Fredebaldi* Auctor noster, Anonymus autem Tabularum Genealogicarum Ducum Megapolit. *Gogidisci* Filium, *Modigisili* Regis Vandalorum in Burgundia (quo de supra ad Cap. XIV Auctoris dixi) Filium fuisse iterum scribit *Cranzius l. c. cap. 27.* qui post Patrem jam rebus in Hispania pacatioribus, regnavit, Regnoque annis totidem sedecim præfuit: iis etenim temporibus Vandali præda locupletati, pacatis jam rebus, ut aliquando, sicuti Fratres ejus in Burgundia & jam Francos & Gothos in Galliis fecisse audiverant, cum Liberis & Conjugibus sedes haberent certas & quietas, Hispanias, Romano Imperio pene liberas, inter se sortiri cœperunt, provenitque Vandalis *Betica*, uberrima ac ditissima Provincia, nunc *Granata* dicta, Alanis & Suevis inter se *Lusitaniam* partientibus: sed Alani paucos post annos, annitentibus Wisi Gothis in eadem Provincia manentibus a Romanis Duce *Constantio*, Imperatoris *Honorii* Sororio, sunt exterminati. Vandali autem cum Suevis exemplum Wisi-Gothorum secuti, pacem ab *Honorio* Imperatore postularunt & facile etiam impetrarunt, quod dicerent, se inter alterutrum digladiaturos Roma-

no tamen imperio obsequuturos, in quamcunque Regionem vocarentur. Ita factum est, ut Vandali in *Betica*, opulentissima regione, diu quieti consisterent, teste eodem *Cranzio l. c.* qui & *Gunderici* exitum sic describit. Quum capta Hispali, vulgo *Sevilla* præclara civitate Beticæ Regionis seu *Andalusiæ*, olim *Vandalitiæ*, a Vandalis nostris inhabitatoribus ita dicta impie manus in Ecclesiam mitteret, mox Dei judicio a Dæmone correptus interiit. Frater autem *Gensericus*, exemplo illius territus, modestior imprimis apparuit; sed procursu temporum alius est inventus, nam diutissime regnavit. Conjugem ille habuit *Elisam* Regis Granatensis Filiam, qui inter Herulos regnavit annos XXXIX, dein & Hispaniam sibi subjugavit, ibique regnavit annos fere XIV. Interiit autem anno post Christum natum circiter 425. aut secundum alios 429.

Gensericus Rex Vandalorum in Africa I. Venio ad Cap. XIIX. ubi Auctores diversimode inter se de *Genserico* german. *Genserich* sentiunt, utpote quem Auctor noster, cum *Solino, Bucelino, Mylio* & aliis, Filium *Gunderici* facit, alii vero ejus Fratrem fuisse adfirmant. Hic Vandalorum ac Hispaniæ Rex potentissimus æque ac insolentissimus, qui præter Regnum Hispaniæ, quod capta urbe Carthagine simul cum *Vallia* natione Gotho, legitimo Hispaniarum Rege ordine IV. ex interpositione *Honorii* Imperatoris tenuit, cum quinquaginta millibus suorum in Africam transfretavit, atque *Bonifacio* Gubernatori *Valentiniani* III. Imperatoris in Africa adversus, inimicos, cum suis opem tulit, ac Mauritaniam occupavit, quæ nunc Barbaria dicitur, ibique tandem Regnum Vandaliæ Primus introduxit, id quod factum est anno 439. Scilicet *Bonifacius* Dux & Gubernator Africæ Imperatoris Romani *Valentiniani* III. ab *Ætio* Commilitone suo, ac altero Cæsaris Duce in aula vivente, diffamatur coram Cæsare perfidiæ, ac propterea a Cæsare insons bello invasus, cum suis jam viribus diffideret, invitavit ad societatem belli Regem nostrum Vandalorum *Gensericum*, optionem illi permittens, sive velit stipendiis militare, sive Regionis prædam sumat in præmium, sive urbium partem in possessionem. Hic auditis magnis militiæ præmiis, tam grandia militæ Stipendia contemnere haud potuit, perpendens simul Gothorum, quam in Betica & reliqua Hispania cum suis perpeti debebat quotidianas pressuras, qui pro antiquitate & magnitudine rerum gestarum invidebant Vandalis velut novæ Genti opulentam Regionem, ideo etiam ipsis arma inferre pro Betica parabant: Hanc ob caussam *Gensericus* facile *Bonifacii* conditiones amplexus in Africam emigrare, cum tota sua gente disponebat. Itaque ex computatione *Eusebii*, anno post natum Ch. CCCCXXX. Rex *Gensericus* & tota ejus subjectio potissimum ex Alanis cum Uxoribus & Liberis & omni Familia, cum locupleti & omnigeni præda rerum, quam per multos annos ex Romanis Provinciis, ex Hispania, ex Galliis comportassent, in Africam trajecit, cujus sic vacuefactum Regnum Bethiæ Wisi-Gothi statim iterum occuparunt, quibus se Alani et Suevi suis etiam sedibus a Romanis Ducibus expulsi se in Bethia tunc associarunt, unde conflatum genus Catalanum ex Alanis & Suevis *Blondus* arbitratur. Cranzius l. c. cap. 31. & 32. qui & ibi etiam de *Genserico*, quomodo in Africam veniens, promissis urbibus & agris a *Bonifacio*, non contentus, late vicina populatus, ac post abitum Ducis *Cæsaris Sisulphi*, Carthaginem urbem, ac postea Hipponeam etiam civitatem occupaverit, totamque Africam sibi subjugans, Regnum ibi Vandalicum fundaverit, Siculam quoque occupare voluerit, pluribus enarrat. Anno autem 430. rectius 431. Urbem *Hipponam* hodie *Bonam* in Africa, *Gensericus* Rex obsidione cinxit, cui S. *Aurelius Augustinus* Episcopus præerat, (qui tertio post obsidionem mense ægrotare cœpit, septimo autem obsidionis mense, quod seriis precibus per triduum jejunans a DEO exoraverat, ne se adhuc vivente urbs occupetur, die 28. Augusti ætatis LXXVI. anno Episcopatus XL. pie ac placide obiit) & ipsam urbem deinde anno circiter 432. aut secundum alios 433 occupavit. Anno 455. (non autem 456. aut 459. ut *Mylius in Chron.* scribit) post mortem Imperatoris *Valentiniani* III. a Senatore Romano *Anicio Maximo*, cujus pulchram & castam Uxorem Imperator per vim stupraverat anno 455. necati, commotus precibus & donis Imperatricis *Eudociæ* vel *Eudoxiæ* ex *Theodosio* II. Imperatore Orientali Constantinopolitano ejusque Conjuge *Eudocia* vel *Eudoxia* Philosophi *Leontii* Filia, natæ, quam invitam *Maximus* iterum Conjugem duxerat, hincque propterea Imperatoriam Majestatem seu Regnum adfectarat, valdissima manu sc. ex trecentis millibus hominum ex Vandalis, Mauris & Numidis, ut habet *Cranzius l c. cap.* 33, instructus, cum classe sua navali anno 456. in Italiam trajecit, ac primum Ostiam delatus, recta Romam properavit, eamque cum Cives ex improviso oppressi Urbem reliquerant, ab inermi & invalida plebe adhuc inhabitatam invenit, & die 12. Julii cum suis ingressus est, quamvis autem a cæde & incendio abstinuerat, urbs tamen direptioni suorum fuit relicta, quam per totos tredecim dies depopulatus est nec sacris etiam tunc ædibus seu Templis pepercit Tyrannus, sed omnem pecuniam sacram ac ornatum, quin etiam ea vasa ac sacra instrumenta Judæorum, quæ ex capta Urbe Jerosolyma olim secum huc deduxerat *Titus Vespasianus* Cæsar, ex illis abstulit, ac una cum Imperatrice *Eudoxia* sua deinde Conjuge, & duabus Filiabus *Placidia* & *Eudoxia*, multisque Incolarum millibus secum in Africam abduxit. *Maximus* autem ille Tyrannus, qui per LXXVII. dies nomen Cæsaris injuste gesserat, in fuga, alii in prælio dicunt, ab ipsis Romanis militibus captus, lapidibus obrutus, ejusque corpus postea in partes discissum, ac *Genserici* mandato in Tyberim abjectum fuit. Præterea etiam *Gensericus* antequam ad Imperatoriam dignitatem eveheretur, in Africa prælio captum tenuerat *Martianum* hominem quidem novum, sed post mortem *Theodosii Jun.* in Orientali Imperio ejus successorem atque

atque ex Sorore *Pulcheria* quoque Affinem; quem cum Aquila aliquando alis suis, quasi caput ejus involvens solisque ardorem ab eo declinans, obtegeret, hac conditione a se liberum dimiserat, ut ad Imperium olim evectus contra Vandalos nunquam bellaret; id quod & servavit, unde quoque postea Symboli loco usus semper fuit: *Dum in pace vivere licet, non decet Imperatorem arma sumere.* Postea *Gensericus* a *Martiani* successore *Leone* M. Imperatore anno 467. ope *Marcellini* Militiæ præfecti, Insulam Sardiniæ bello amisit, *Garcellinus* autem postea in Siciliam abnavigans, proditione fuit necatus. Tandem hic sævissimus Tyrannus ac Arrianorum hæresi addictus Rex potentissimus *Gensericus* mortuus est post Chr. N. 478. anno Herulorum Imperii XII. post captam autem Carthaginem & Africam XXXIX. totiusque regiminis LII, *Cranzius l. c. cap. 36.* Regno suo per annos XLVIII. tantum, multa tamen cum laude, excepto quod religione Arrianus, male habuerit Catholicos non tam Regis quam Doctorum causa, præfuisse, ac moriens Filiis ante per multa instructis Regnum reliquisse *Gensericum* florentissimum scribit.) relictis Filiis, *Genzone, Honorico, Hunrich* seu *Henrich* & *Visilao II*, non autem *Trasimundo*, ut Auctor noster habet, qui potius ejus ex Filio *Honorifico* f. *Honorico* Nepos fuit, de quo postea dicam. *Genserici* autem Frater, *Gundamundus*, *Gutmund* Vandalorum in Germania Princeps domi mansit quietus, ac cœlebs in juventute obiit. Meminit quoque *Genserici* Auctor noster infra *Lib. III. cap. XX.* ubi *de Vandolorum in Hispania & Africa Regibus* agit.

Visilaus III. Rex Herulorum XV.

Cap. XIX. Auctor noster *Visilaum* III. *Witzlaff oder Witzeln* Regis *Genserici* Filium natu minimum describit, qui relicto a Patre Herulorum ac Vandalorum Regno, (quod juxta mare Balticum in terra nunc Megapoli appellata, situm erat) Rex ordine XV. cum laude præfuit. Regnum paternum accepit anno CCCCLXX. & post XVI. Regiminis annos vitam finiit anno Christi 486.

Honoricus, Vandalorum in Africa Rex II.

Filius alter *Genserici*, qui Parenti in Africa II. Rex Vandalorum successit, & cujus *Cap. XXI. lib.* III. *Annal.* mentionem injicit Auctor noster *Honorificus*, *Honoricus*, *Hunerich* seu *Henrich* fuit. Arrianus, sævissimus in Orthodoxos Tyrannus, ab initio quidem tam Arrianis, quam Orthodoxis liberum Religionis exercitium concedens, postea tamen Episcoporum Arrianorum instinctu Vandalis suis Templa orthodoxorum frequentanda interdixit, omnesque Arrianorum Hæresi adversos ex Aula sua expulit, ac ultra quinque millia innocentium hominum in exilium egit, qui fere omnes fame perierunt, eorum virgines ac mulieres nudatas suspendio necare ac concremare, multosque illorum oculis, naso, auribus ac linguis, manibus item ac pedibus privare jussit. Quam gravissimam persequutionem acris annonæ egestas dein sequuta est, quæ magnum numerum pecudum & Hominum abripuit. Ipse autem Tyrannus truculentissimus *Hunnericus* internam corporis putredinem accepit, ex qua vermes enati, quibus ita excruciatus fuit, ut ex immenso dolore in rabiem versus, artus proprios dentibus demorderit, sicque misere phthiriasi perierit, postquam annos VII, (VIII. annos *Honoricum* post Patrem Regno præfuisse Vandalorum in Africa, *Cranzius* scribit *l. c. cap. 37.*) & decem menses immani semper modo Imperium suum gessisset, anno post Chr. N. 485. Duas *Honoricus* habuit Conjuges, unam *Amalefredam* f. *Amalfrede*, Regis Ost-Gothiæ *Theodomiri* seu *Dittmers* vel *Theutemeyers* Filiam, Sororem Theodorici seu Dietrichs *von Bern*, e Gothlandia orti, qui Patri in regimine successerat, teste *Jornande de Bello Gothiæ p. 116.* Altera conjux quam Bigamus duxit, fuit *Eudoxia* Imperatoris *Valentiniani* III. Filia, a Patre *Genserico*, una cum Matre ejus ejusdem nominis (uti paulo ante dictum) captiva in Africam abducta. *Hunerico* in Regno Vandalico in Africa plantato, successit in *Cap.* XXII. *Lib.* III. *Annal.* ab Auctore adductus *Guntamundus* Rex III. Regis *Genserici* ex *Genzone* f. *Gunzone* Principe Vandalorum natu maximi Filio ante ipsum demortuo nepos. Hic Carthaginem regiam sedem sibi delegerat, quem in pace, quoad vixit, cum vicinis Regibus, Gothis præsertim & Francis, quorum potentiam maxime timebat, vixisse Auctores rerum Vandalicarum testantur. Meliorem autem eum sensu quam Parentes fuisse, ita ut *Eugenium* Carthaginensem Archiepiscopum ab exilio revocaverit, & ejus consilio Ecclesias diu clausas reseraverit, ac Episcopos Catholicos ab exilio redire jusserit, *Cranzius Lib. citat. Cap. 38.* testatur. Regnasse autem *Guntamundum* saltem XI. annos, menses decem. (IX vix annis Regnum administrasse *Cranzius* vult) Auctores potiores ac præsertim *Isiodorus in Chron Goth.* adfirmant. De Filiis ejus, quos Auctor noster *Honorificum* & *Childericum* vel *Illyrim* vocat, nihil scriptores adnotarunt. Rex *Guntamundus* enim extra Conjugium sine liberis demortuus est anno post Chr. N. 496.

Guntamundus Vandalorum in Africa Rex III.

Mitto ab Auctore nostro *Cap. seq. XXIII.* descriptum *Honorificum*, fictum *Guntamundi* Filium, utpote de quo *Auctores* omnes *Rerum Vandal. & Goth.* tacent; potius ad *Guntamundi* Fratrem ab Auctore Cap. XXIV. adductum *Thrasimundum* seu *Trotzmund* Regem Vandalorum IV. accedo, qui ex Auct. omnium unanimi consensu Fratri suo in regimine Africano anno circiter 496. demortuo, successit. Hic ad annum usque Christi 503. in primo Imperii sui septennio Orthodoxis Christianis seu Homousianis pacate vivere concessit; postea vero persequutionem gravissimam ob Arianismum, cui addictus erat, in Ecclesia excitavit, dum doctissimum Episcopum *Fulgentium*, virum sermone, fide & vita præcipuum, qui ad illum litteras miserat, una cum LXX aliis Episcopis Orthodoxis ex Africa in Insulam Sardiniam in exilium misit. Tanto autem fervore *Cranzio teste l. c. cap. 39.* insectatus est Catholicos, ut etiam post se disponere curarit, ne invalescerent. Nam moriturus vocatum ad se Filium juramento constrinxit, ne unquam Catholicis favorem impenderet,

Thrasimundus Vandalorum in Africa Rex IV.

sed

sed Patrum suorum Religionem, quam ille justam & veram putaret, magnifice, quod in se didicisset, tueretur. Anno sui Regiminis XXVI. a Mauris in Africa bello petitus, ac in prælio cum illis habito devictus est, ex quo hinc domum aufugit, ibique paulo post partim ex ira, partim etiam mœrore obiit anno post Chr. N. 522. cum in annum usque XXVII. (XXVI. vult *Cranzius*) regnasset. Conjugem habuit non *Eudoxiam*, Imperatoris *Valentiniani* relictam, ut *Cranzius l. c.* scribit, sed *Amalefridam* Regis Ost-Gothiæ in Italia *Theodorici a Bern* sororem Patrui sui Regis *Hunnerici* viduam, ex qua unicam filiam produxit, *Amalaburgam*, *Amelbergam* seu *Himmelburg*, postea Regi Thuringiæ *Hermanfried* ab Ost-Gothiæ Rege *Diederico* in matrimonium datam.

Hildericus Vandalorum in Africa Rex V.

Post *Thrasimundum* anno 522. Rex Vandalorum in Africa V. iterum successit *Childericus* seu *Illyris*, qui & *Hildericus* s. *Hildiris* dicitur, perperam ab Auctore nostro *Cap XXV. Libr.* III. *Guntamundi* Filius dictus; qui rectius Regis *Honorici* seu *Gunnerici* ex *Eudoxia* Imperatoris *Valentiniani* III. Filia, minime vero *Thrasimundi* Filius fuit. Hic per VII. annos in summa tranquillitate ac pace regnavit, & Christiani ejus sub regimine pacifice vitam egerunt, cum & ipse *Hildericus* (*Audericus* etiam a quibusdam dictus) verbis Auctoris nostri, cui & reliqui subscribunt, vir clementia singulari & pietate eximia fuerit, qui *Cranzio* teste, Catholicos Episcopos ab exilio revocavit, Ecclesias dudum a Patre claudi jussas iterum aperuit, ac pacem Catholicis reddidit, idque post annos LXXIV. ex quo *Gensericus* Proavus ejus turbare cœperat Ecclesias. Sed eadem nunc fortuna in optimo Rege, quæ pridem erat; non enim passus est hunc diu regnare insidiator regni *Gelismerus*, quem vocant alii *Gildicuerum*, qui *Hildericus* ob hanc suam pietatem singularem propterea etiam huic Fratri suo *Gilimero*, *Godinero*, *Gelismer* aut *Wilmer* dicto, quem alii Patrui sui *Genzonis* Filium faciunt, valde exosus fuit, octo namque vix totis annis præerat *Hildericus*, quum a *Gelismero* truncatus perderetur, ut scriptor Historicus *Cranzius cap. 40.* l. c. affirmat, aut secundum alios, *Gelismerus* ille Tyrannus impius ac sævus, eumque sub initium anni 530. regno privavit, ac cum Familia captum tenuit, pro cujus quidem liberatione bis intercedebat Imperator *Justinianus* & ut illum Constantinopolim cum suis, ubi honeste sustentare eum vellet, dimittat, abs *Gilimero* expetiit, sed frustra; ita ut *Gilimerus* potius *Hildericum* occœcare atque arctiori carcere includere jusserit. Unde tandem justa ira accensus Imperator *Justinianus* summum copiarum præfectum *Belisarium* adversus *Gilimerum* cum magna militum copia misit, qui primum Insulam Sardiniam ac Urbem Tripolim in Africa sub potestatem Cæsaris redegit, dein pugna Tyrannum vicit, ut in Regnum usque Fezzæ aufugerit; *Belisarius* interim Regni ejus sedem Carthaginem post annum nonagesimum quintum a prima Vandalorum per *Gensericum* Regem occupatione, iterum Imperatori suo subjecit, & quidem *Cranzio l. c. cap. 41.* teste, per insidias. Nam plaustro rustico aliena specie milites texit, sicque invectos, nomine quicquam suspicante, jussit Portam introducendis copiis observari; Ille cum agmine non aberat longe. Processere feliciter insidiæ, nihil magnum verito Rege Vandalorum. Adjuvit tamen partes *Belisarii* vehementer, quod pro sua crudelitate cunctis invisus esset Rex iste, omnibus sub quovis quam sub illo degere cupientibus. Tandem post tres menses peractos, cum *Gilimerus*, profugus ille Vandalorum in Africa Rex VI. & ultimus, in montibus ob victus penuriam non amplius subsistere valeret, militum Cæsareanorum Præfecto *Belisario* se dedidit, qui illum catenis argenteis vinctum, una cum præda admodum pretiosa & vasis sacris a *Tito* capta Urbe Jerosolyma Romam olim deductis, a *Genserico* autem capta Roma secum in Africam ablatis, atque ab Imperatore *Justiniano* postea Jerosolymam iterum transmissis, secum Byzantium in Triumphum abduxit, sicque Imperatori publice in Throno Cæsareo inaurato ac Cæsarea Majestate sedenti obtulit: unde *Gilimer* in utraque fortunæ facie infracto persistens animo, fortunæ, in imperio suo nondum quinquennali, levissimæ inconstantiam, coram ipso JUSTINIANO Imperatore, in ipso Byzantino triumpho modesto & decenti risu excepit, liberaque ac generoso Rege digna voce cum Ecclesiaste clamavit: Vanitas Vanitatum, & omnia Vanitas, proprioque & vere insigni exemplo, in hoc iniquioris fortunæ insultu declaravit: Nullam esse in Coronis etiam Regum & Principum gemmam, quæ sudor non sit; nullum Rubinum, qui non sit sanguis; nullum Adamantem, qui non sit quodam modo terebra. Quo *Gilimeri* sermone ipse quoque Imperator *Justinianus* commotus, *Gilimerum* honeste tractavit, atque pro illius commoda sustentatione quædam prædia in Thracia fruenda concessit. Facta hæc sunt anno post Chr. N. 534. anno quinto *Gilimeri* usurpati regiminis, in quo Regnum Vandalorum, quod *Gensericus* Avus ejus anno 439. in Africa primum fundaverat, sicque per nonaginta quinque annos ibi floruerat, una cum eo defecit. Ipso Imperatore teste, *l. 1 princ. c. de Off. præf. prat. Africæ* &c. Revertor itaque a Regibus Vandalorum in Hispania & Africa viventibus, cum Auctore nostro *Lib.* I. *Annal.* iterum ad Reges Herulorum ac Vandalorum in Terris avitis (hodie Mecklenburgico Ducatu) relictos, ad *Visilai* sc. Herulorum ac Vandalorum Regis XV. Filium in regno patrio successorem, qui fuit *Alaricus* seu *Ulrich* II. Herulorum, Venedorum ac Obotritarum ad mare Balthicum habitantium Rex XVI. Hic *Alaricus* hujus nominis II. non autem III. uti eum nominavit Auctor noster Cap. XX. Conjugem habuit *Theodoram*, Regis Burgundiorum ex Familia etiam Vandalica, uti supra jam ostensum, ortoum, Filiam, qui, postquam annos XXI. regnasset, mortuus est anno post Chr. N. DVII.

Gilimerus Vandalorum in Africa Rex VI. & ultimus.

Albericus s. Albertus II. Herulorum Rex XVII.

Cap. XXI. Auctor noster *Alarici* Filium, *Albericum* seu *Albertum* germ. *Albrecht* II. nomine describit, qui cum Conjuge sua *Syrissa* Sarmatarum s. Polonorum Regis Filia, Poloniæ postea Regnum hæreditario jure accepit, atque ad Posteros suos, in quartam usque progeniem transtulit. Regnavit tantum annos XIX. ac mortuus Anno 526.

Johannes, Herulorum Rex XVIII.

Sequitur Cap. XXII. *Alberti* Filius *Johannes*, Herulorum, Vandalorum & Polonorum etiam Rex XVIII, sub cujus præsertim regimine, cum Terræ hujus veteres incolæ quasi indigenæ Vandali partim in Germaniam superiorem, Galliam ejusque in primis Provinciam Burgundiam, Hispaniam quoque ac Africam Seculo hoc V. demigrabant; Heneti tunc & Slavi, Wenedi, *die Wenden*, gens Sarmatica & Scythica, eorum terram ad mare Balthicum, uti jam supra dictum, a populis fere desertam, iterum occuparunt, unde etiam eorum Reges ac Principes Titulum suum mutantes, se Reges postea Venedorum seu Henetorum ac Obotritorum in Litteris suis & mandatis scripserunt. Conjux autem nostri *Johannis* Regis, fuit *Euphemia* Regis Norwegiæ Filia, cumque ille per XL. fere annos regnasset, anno tandem post Chr. N. 566. demortuus est.

Rhadagasus II. Herulorum ac Obotritorum Rex XIX.

Cap. XXIV. Auctor recenset *Rhadagasum* II. qui præter Herulos seu Venedos ac Obotritas etiam Polonorum Rex fuit XIX. qui Regis Ost-Gothorum in Granata aut Hispania Filiam *Gubertinam* seu *Ubertinam* conjugem habuit. Pervenit *Rhadagasus*, ut videtur, ad summam Senectutem, obiit enim anno circiter 640. aut ultra.

Visilaus IV. Herulorum & Obotritorum Rex XX.

Rhadagasi Filius fuit *Visilaus* seu *Witzlaff* IV. non II. uti Auctor Cap. XXIV. perperam eum vocat. Hic præter *Rhadagastum* Fratrem, (qui a Patre suo Rugiam regendam acceperat, Uxoremque habuit *Amoniam*, West-Gothorum Regis *Gundomiri* anno 629. demortui Filiam) alios quoque habuit Fratres, quorum tamen nomina Auctores tacent, inter quos per Pacta Fraterna Pomeraniam a Terra Megapolitana tunc separatam ac disjunctam fuisse ajunt. Sorores habuit unam *Haricam* Sarmatarum seu Polonorum Principi cuidam nuptam, alteram *Bertradam* Frisiorum Regi postea locatam. De Conjuge ejus variant Auctores. Quidam enim *Petrussam*, *Oriberti* seu *Ariberti* II. vulgo *Horprechts* seu *Ehrenbert* Regis Lombardorum in Italia in fuga anno 721. aqua suffocati Filiam fuisse affirmant. Ast longe gravior controversia est de *Visilai* successore ejusque Filio *Aritberto* & *Bilungo*, quorum hunc *Visilai* Filium; Illum in præsenti Capite *Visilai* ex *Radagaso* Patruelem; in subsequenti autem Cap. XXV. ejusdem Germanum nominat; quæ aperte sibi contradictoria, quomodo recte explicari, ac salva veritate Historica inter se conciliari poterunt, non capio. In illo autem vel omnes, *Solinus* in Chronico Holsatiæ, *Bucelinus in Stemmatographia Part* I. *pag*. 68. *Auctor Anonymus in Genealogia Illustrissimorum Ducum ac Principum Megapolitanorum* infra in calce Annalium a me simul adnexa, nec non Cl. Historicus nostri Aevi *Hübnerus in Tabulis Genealog. Part*. I. *Tab*. 102. conveniunt, *Aritbertum* Filium *Visilai* IV. minime autem Fratrem, nec ex Fratre *Radagasto* Nepotem fuisse, *Bilungum* contra *Aritberti* non *Visilai* Filium extitisse citati Auctores etiam cum Cl. *Mylio in Chronico Germanico Ducum Megapolensium* sæpius adducto, atque in fine Annalium quoque adjecto, adfirmant. Sed hanc litem ego aliis dirimendam relinquo; *In rebus* namque *Historicis magnæ est stultitiæ pertinaciter adserere, quæ ignores*, recte scribit celeberrimus suo tempore Historicus ac Botanicus *Carolus Clusius in Descriptione Galliæ Belgicæ p*. *m*. 15. Mortuus est *Visilaus* anno circiter 690.

Aritbertus I. Rex Herulorum ac Obotritorum XXI.

Pergo nunc ad Cap. XXV. Auctoris nostri, in quo *Aritbertum* vel *Oritbertum* I. vulgo *Ehrenbert* recenset; Hunc *Radagasi* Filium & *Visilai* Germanum fuisse scribit, quem tamen cum pluribus *Visilai* Filium & *Rhadagasi* Nepotem fuisse existimo, quæ probabilior & verior sententia est, etiam ob temporum vel Annorum computationem, si enim *Aritbertus* ab Auctore nostro adductus ille ipse fuisset, qui sub *Carolo Magno* (Anno 810. ut *Mylius* in Chronico sæpius cit. scribit, atque ab eo propterea in præmium sororem suam *Beccam* s. *Bertham* in conjugem acceperit) militavit, a quo Uxoris ejus Sororem Reginam meruit, certe *Aritbertus* vitam suam ultra ducentos annos protraxisset, ac ultra centum & viginti annos regnasset, quod fidem omnem superat. Dein etiam contra *Mylium* jam cit. nec non contra *Wolffgangum Lazium*, qui innumeras fere sorores *Carolo M*. affinxit, notandum: Imperatorem *Carolum M*. unicam tantum habuisse sororem non *Bertham* ac *Beccam* sed *Gislam* dictam, quæ Filium habuit *Rolandum* illum sat famosissimum, Comitem littoris Britannici a *Carolo* M. Avunculo suo constitutum, in reditu belli illius contra Hispanos feliciter peracti, in summis Pyrenæi montis apicibus *Ronceval* dictis, anno 778. cum multis aliis celeberrimis Militiæ Præfectis per insidias a Vasconibus sarcinas Militum invadentibus ac prædantibus ex secunda acie, cum ingenti Imperatoris mœrore ac dolore necatus fuit: Soror autem ipsius *Caroli* M. Ducis *Rolandi* Mater, sequenti etiam anno sc. 779. mortua est. Vid. omnino elegans *Differt*. celeb. *Thulemarii de sororibus Caroli* M. Sciendum itaque *Mareschalcum* nostrum, & qui eum sequuti sunt, M. *Andream Mylium in Chron. Mecklenb*. sub nomine *Casparis Calovii Lipsiæ anno* 1599. edito, *Solinum*, *Bucelinum* & alios, gravissimum hic errorem historicum commisisse, dum omnes ab *Aritberti* I. Filiis *Aritberto* II. & *Billungo* I. descendentes Posteros in sextam usque progeniem, adducere neglexerint, ac omnino prætermiserint, quam quidem lacunam sat magnam historicam nunc quidem explere atque ex aliis resarcire iterum conabor. *Aritbertus* itaque I. seu *Oritbertus*, *Visilai* IV. Filius Patri in Regimine successit, conjugem duxerat *Wundanam* Regis Sarmatarum aut Poloniæ Filiam, ex qua genuit *Aritbertum* II. & *Billungum* I. Moritur anno post Chr. N.

724.

Aritbertus II. Herulorum ac Obotritorum Rex XXII.

724. Quem in Regimine excepit Filius *Aritbertus* II, qui conjugii Sociam sibi elegit Filiam *Alradi* seu *Alfredi* Regis Nordhumberlandiæ anno 705. demortui, Filiam, & fuisse illum *Aritbertum* credo, qui teste Auctore nostro Cap. XXV. sub *Carolo* M. Imperatore militavit, a quo postea, mortua prima uxore, conjugis suæ IV^tæ^ *Fastradæ* s. *Festradt* sororem Regis Siciliæ Filiam, *Hildegardam* Reginam meruerit. Quanquam veritati vix consentaneum est, quod *Carolus* ille M. tanquam Christianissimus Imperator, tamen cœcum hunc Ethnicum tam arcto adfinitatis vinculo sibi devinxerit, hincque etiam Celeb. *Hübnerus* in *Tabulis suis genealogicis* l. c. addit: *Ihre Schwester (der Hildegardis) soll die Kayserin Fastrada gewesen seyn;* uti enim recte *Cranzius Metropol Lib. I. Cap. 13. pag. 12.* scribit: „ Wandali præsertim Obotriti, „etsi fœdere juncti Francorum Regi *Carolo* es„sent, tamen non sunt passi audire verbum de „nova Religione, & *Cap. 42.* ferocem hanc gentem divini verbi mentionem ne admisisse quidem credit, ut non Pontificis (Archiepiscopi Hamburgensis I. s. *Ansgarii* anno 833. a *Ludovico Pio* Imperatore constituti) dissimulatione, sed omnimoda gentis contradictione omissam prædicationem pene certus putet. Illud tamen minime negari poterit, licet Tributarii fuerint *Carolo* M. omnes trans Albim ad mare Balthicum habitantes Heneti, Heruli, seu Venedi, Obotriti, Rugi, Suevi, Wilsi, Wagrii, Leidisii, Tolensi & alii, uno nomine sub *Slavis* comprehensi; attamen amici erant *Carolo*, quibus etiam partem Saxoniæ inferioris ad Albim, quam Saxones antea inhabitaverant, possidere ac cum tota insimul Wagria incolendam concessit, & eorum omnium, in primis Obotritorum auxilio semper usus est adversus sæpius rebellantes Saxones eo melius refrenandos, de quorum ipsis a *Carolo* trans Albim sitis Saxonum olim terris inhabitandum concessis præter *Gundlingium Period. II. th. 35. & 36. Collegii MSS. über dessen gedruckten Abriss zu seiner Reichs-Historie*, etiam celeb. *Henricus Meibomius in Historia Bardevici p. 10.* paucis his verbis adnotavit: „Abotritis *Karolus* eam Saxoniæ par„tem, quæ trans Albim est, inhabitandam de„derat, veteribus colonis in Franciam migrare „jussis. Quod autem minime hic prætereundem, *Aritbertus* noster Herulorum seu Wendorum Obetritorum, Vandalorum ac Sarmatarum aut Polonorum Rex ille est, a cujus Descendentibus gradu XXIX. in linea æquali fœminea descendit hodierni Ducis Mecklenburgensis Regentis *Caroli Leopoldi* Conjux, Ducissa *Catharina*, nata Filia Magnæ Moscoviæ Ducis *Ivani Alexiewizii* Regentis hodie Monarchæ s. Imperatricis Moscoviæ Germana, ipseque Conjux ejus Dux Regens *Carolus Leopoldus*, ex *Aritberti* nostri Fratris *Bilungi* I. Venedorum & Obotritorum Reguli stirpe gradu etiam XXIX. Huic suæ conjugi cognatione conjunctus fuit; uti hoc indubitatis Historiæ argumentis probatum publice fecit B. nunc Dn. *Thomas* Gymnasii Gustroviensis quondam Sub-Rector longe doctissimus ac meritissimus, in editis suis hac de re *Tabulis Genealogicis*, & *Demonstrationibus* illis adjectis *historicis* nec non Dn. *Georgius Fridericus Stiebers*, *in seiner Historischen Untersuchung des hohen Alterthums, Verwandschafft und Ursprungs des Gross-Czarischen und Durchl. Mecklenburgischen Hauses.* Qui contrariam quidem fovit sententiam, cui tamen longe solidioribus argumentis ex Historia Patria petitis se opposuit ac respondit ipse B. *Dn. Thomas.* Cæterum de Morte, quando *Aritbertus* obierit, inter se variant Auctores. Quidam eum saltem per XXIII. annos Imperium tenuisse, sicque anno post Chr. N. 747. e vita migrasse scribunt; Auctor noster annos XXXVI. eum regnasse, sicque anno 760. vitam cum morte commutasse notat, cujus etiam sententiæ fuit Cl. *Hübnerus* l. supra cit. *Dass er nemlich um die Zeit regieret habe, da Carolus M. die Sachsen bekehret hat.* *Bucelinus* contra in *Stemmatographia* l. sæpius cit. anno 789. demortuum eum fuisse scribit, ita ut ultra LXV. annos imperaverit, quæ quidem *Bucelini* sententia ideo etiam aliis verior esse videtur, quod tempora *Caroli* M. ejusque Regiminis annos attingat, sub quo tamen militasse nostrum *Aritbertum* omnes uno ore affirmant. *Carolus* autem M. imperare cœpit anno 766. perveniteque ad annum 814. quo vitam cum sceptro deposuit; longe tamen probabilius est, *Aritbertum* durante adhuc bello *Caroli* M. cum Saxonibus anno jam 772. inchoatum, anno IV. ab imperio *Caroli* M. DCCLXXIII. animam suam efflasse, sicque annos fere XLIX. regnasse.

Patri in Regimine Obotritorum ac Herulorum successit aut cum Patre simul regnavit Filius ejus *Visilaus* V. seu *Witzlaff*, qui ab *Eginhardo in vita Caroli* M. per transpositionem duarum litterarum l. & tz, *Wilza* dicitur, de cujus *Carolo* M. cum suis copiis auxilium ferentis ad locum *Liuni*, ubi nunc Cœnobium *Lüne* prope Lüneburgum cum Saxonibus habita pugna infelici & morte, ita *Henricus Meibomius in Histor. Bardevici pag. 9.* „Apud Abo„dritos (nonnulli Obodridos sive Obotritos „vocant) cum imperio tum temporis (intellige „circa annum Christi 736.) erat *Wilzan*, qui „Monacho Egolismensi (Monachus Angohle„me in Cœnobio S. Eparchi) in vita *Caroli* M. „est *Wiautzin*; Is militarat *Karolo* M. contra „Wiltzos Sclavos (Pomeraniæ simul cum Wa„gris & Leidisis incolis, qui & Welatabi vo„cantur, item Circipani h. e. Wolgastenses, Sun„denses, Deminenses, Wilnacenses, *Bangerto Not. ad Helmontium pag. 11.* Maris autem Balthici accolas fuisse & ad Albim pertigisse ex *Eginhardo* & *Annal. Caroli* M. apparet) „ab „eo tempore in Sociis Regni Francici habitus. „Cum autem commoverent se, qui versus se„ptentrionem habitant Saxones, *Karolus* cum „exercitu descendit Bardevicum, suosque fœ„deratos Abodritos cum copiis auxiliaribus „adesse sibi mandavit *Wilzan* Regulus e vesti„gio itineri se accingebat, comparatisque na„vigiis in eo erat, ut oppositum flumen Albis „transmitteret. Saxones de molitionibus ad„ventuque hostis commonefacti, in utraque „ripa

„ ripa insidias instruxerant, quas ille a fronte pa-„ riter & tergo videns, cum nec recedere, nec „ progredi tuto posset, in ipso alveo fluminis „ interemtus est. Injuriam tam atrocem, so-„ cio & amico illatam *Karolus* acerbe ultus est, „ cæsis in hostico pugnatorum MXXX. ut scri-„ bit Monachus *Egolismensis*. Idem Locum, „ ubi *Witzan* occubuit, vocat Luini, qui *An-„ nalibus Fuldensibus* Liuni, *Regionni* Hiliuni: „ estque sine dubio Lüne prope Lüneburgum, „ ubi hodie illustre Cœnobium Monialium. „ Cædes *Witzanis* incidit in annum DCCXCV. „ (alii anno 784. factum esse volunt, Populos „ namque illos e Slavicis Nationibus, Wilsos „ anno DCCXXCIX. a *Carolo* una expeditio-ne fractos fuisse celeb. *Werlhofius specim. II. Notitiæ S. R. Imperii enucleatæ Lib. I. cap. II. th. 216.* testatur, immo *Cranzius Lib II. Metropol. Cap. 4. Carolum M.* anno Imperii ejus X. qui fuit An. p. C. N. 778. a Wilsis debellatum fuis-„ se scribit) *Poëta Anonymus in vita Caroli M.* „ Historiam hanc recitans Bardonwick, sic enim „ scribit, ut supra etiam meminimus, nobilem „ vicum indigitat. *Witzanis* nomen videtur a „ lumine sumtum, nam *Emsero* teste, *Witz*, He-„ neta lingua est *Lumen*. Hæc *Meibomius*.

Thrafico Herulorum & Obotritorum Rex XXIV.

Witzanem seu Witzlavum V. excipit Filius *Thrasico*, (*Annal. Fuldens. Caroli M.* & *Reginoni* ad annum 809. *Trasico* dicitur) qui & *Thrasco*, *Thrasich* oder *Dröseke* scribitur, Obotritorum & Henetorum Regulus XXIV, fidissimus *Caroli M.* Socius & Confœderatus, (Obotriti namque, sub quibus Mecklenburgenses & Suerinenses *Bangerto* ad *Helmontium* passim veniunt, constanter Francis, simulque *Carolo* M. adhæsere) cum populatus Wilsos, Smeldingis & aliis, qui ab eo desciverant, ad obsequium redactis, Danicis insidiis in urbe Rerich, vel Reich, obtruncatus periit anno DCCCIX. teste celeb. *Werlhofio l. c. th. 238.* Hujus frater *Godolaibus* seu *Gotzlaff*, Princeps Herulorum & Obotritorum, in bello illo, quod Rex Daniæ *Godefridus* seu *Gottfried* teste iterum *Werlhofio l. c. th. 235.* adversus *Carolum* M. ejusque Socios Obotritos, terris suis vicinos, adjutus, simul a Wilsis, Linonibus, & Smeldingis Slavicis Nationibus, qui a Francis & Obotritis desciverant anno 808. susceperat, inque hoc duas populi hujus partes sibi vectigales fecerat, (ubi tamen & ipse multis damnis affectus fuit) a laudato Rege Daniæ in prælio captus, ac suspendio vitam finire coactus est anno ante Fratris Regis *Trasiconis* obtruncationem, sc. 808. *Trasiconi* deinde in regimine successit Rex Obotritorum & Henetorum XXV. *Schlaomir* Frater ejus Germanus, qui per XII. annos regnans, tandem obiit anno 821. innubus.

Schlaomir, Herulorum s. Henetorum ac Obotritorum Rex XXV.

Quamdiu *Carolus M.* vixit, populi omnes Trans-Albini, *Slavi* communi nomine dicti, subjecti erant Imperatori & Imperio Romano-Germanico, cui & annuatim certum tributum conferebant. Inprimis autem, uti jam supra dixi, illorum pars nobilior, Obotriti & Heruli, Amici semper Francorum & *Caroli M.* ac fidissimi ejusdem in bellis variis cum Saxonibus præsertim, sæpius rebellantibus, suis vicinis, habitis, socii erant & confœderati; sed hoc fortissimo ac victoriosissimo Cæsare anno 814. Regiminis sui XLVIII. demortuo, sub ejus Filio & in imperio Romano-Germanico successore *Ludovico Pio*, (cui vel mage lituus seu Pedum Episcopale, quam sceptrum Imperiale debebat) qui præsens, ut Pater, Bellis non aderat, sed domi in Gynæceo potius apud dilectissimam suam *Juditham* senescebat, omnes septentrionales Populi & inter hos primum Obotriti nostri ab eo desciscebant, ac sine tributo, liberi nunc vivere laborabant, id quod potissimum sub Rege Obotritorum & Herulorum *Schlaomirio*, ejusque successore suo ex Fratre *Thrasico* Nepote *Ceodrao* Rege XXVI. contigisse, Historici enarrant, qui postquam jugum seu subjectionem Imperii vivente adhuc Imperatore *Ludovico Pio* a se plane dejecisset, sicque per annos XXI. Regno suo præfuisset, tandem obiit anno 830. relinquens Filium GOTZOMIZILONEM, quem *Lambertus Schafnaburgensis* Abbas Hirschfeldensis, in *Historia sua a Mundo Condito ad sua usque* tempora producta *Gostimadum* vocat, vulgo *Gostomitzel*, Regem XXVII. eumque Regni sui XIV. ab Imperatore *Lothario* I. Filio *Ludovici Pii* anno 844. in prælio occisum fuisse scribit. Hujus dein Filius superstes *Tabemutzel*, post Parentem Herulis ac Obotritis suis Regulus XXVIII. præfuit annos XVII. mortuus enim est, anno post Ch. N. DCCCLXI. cum quo universa simul *Aritberti* II. Regia Familia expiravit. Revertor itaque ad *Aritberti* I. Filium alterum, *Aritberti* II. Germanum, Regum Obotritorum ac Henetorum, Ducum postea Mecklenburgensium, Propagatorem felicissimum *Biliginum* sive *Bilungum I. Billung* seu *Bilecke* dictum, cujus nomen ac totam Familiam ad usque Atnepotem suum *Billungum* IV. plane etiam conticuit ac præteriit Auctor noster, una cum *Christiano Solino* & *Mylio* in *Chronicis Holsaticis* ac *Mecklenburgicis*. Nec Clariss. *Hübnerus* quidquam de his in *Tabulis* suis *Genealogicis* sæpius jam cit. adnotavit, ut propterea hic de ista *Billungi I.* Familia nunc quoque aliquid adducere mihi allubescat.

Ceodrau Herulorum ac Obotritorum Rex XXVI.

Gottomizilo, Herulorum ac Obotritorum Rex XXVII.

Trabemutzilus, Herulorum & Obotritorum Rex XXVIII.

Billungus ergo I. hujus nominis *Aritberti I.* Filius, Herulorum ac Obotritorum Regulus seu Princeps, Conjugem habuit, *Hildegardam*, Regis Burgundiæ Filiam, qui præter tres Filias, unum genuit cum illa Filium *Billungum II.* Ipse autem Pater *Billungus* vitam finiit anno 763. *Billungus II.* Filius Conjugem duxerat *Geutam* s. *Juttam*, Regis Suecorum Filiam, ex qua præter tres Filias, *Ugniam*, Regi *Ethelwaldo* vel *Edwarden*, in Anglia nuptam; *Adollam*, Regi cuidam Schottlandiæ; & *Wendulam* Duci *Richardo* Armericensi locatam; unicum Flium *Mislslaum II.* produxit. *Billungus II.* Parens ejus obiit anno 798. regiminis sui XXXV. *Mislslaus* autem II. tantum XIII. annos regnavit, mortuus enim anno 811. atque ex conjuge sua *Antonia* Magnæ Russiæ Regis Filia reliquit duos Filios, *Radagasum* s. *Radagast* III. qui Patri successit, & *Billungum III.* qui in divisione inter se & Fratrem institutam, accepit Regnum

Rugiæ, ac Conjugem habuit *Marinam* Regis Longobardorum Filiam, ex qua tamen nullos suscepit liberos. Sorores autem hic *Billungus* habuit IV. *Orinatriam* Regi *Erichio* in Finmarchia desponsatam; *Amalasuntam* cujus Conjux ignoratur; *Sybillam* cujus item Conjuges non occurrunt, & denique *Heilwigam* Principi *Gottschalco* in Hollandia, Regis *Erici*, *Orinatriæ* conjugis Germano, nuptam. *Rhadagasus III.* Filius, *Misilai II.* Primogenitus, Patri suo in Regimine succedens, per annos XXIX. Regimen tenuit, anno namque 840. diem suum obiit supremum, relinquens ex Conjuge sua N. Regis Suevorum Filia, Filios duos *Mistewoum I.* & *Wisilaum* vel *Visilaum VI.* vulgo *Witzlaff*, qui Patruo suo *Billungo III.* ἀπαιδι demortuo in regimine Regni Rugiæ successit, qui & ipse sine Liberis postea decessit:

Mistewous I. Herulorum & Obotritorum Rex XXIX.

Mistewous autem I. ejus Germanus, Obotritorum ac Herulorum Regulus, qui extincta anno 861. uti jam supra dixi, in *Trabemuzello* vel *Trabemuzilo* Rege Obotritorum & Herulorum XXVIII, universa *Aritberti* II. Abavi sui ex *Billungo I.* Germani, Stirpe, suo Consanguineo, in Regimine solus Rex Herulorum & Obotritorum XXIX. successit, atque summatim imperio per XXV. annos præfuit, decessit enim anno 865. relinquens ex Conjuge sua Regis Frislandiæ & Saxoniæ quoque Ducis Filia, Filios,

Aritbertus III. Herulorum & Obotritorum Rex XXX.

Aritbertum III. Patri quidem in Regimine successorem ordine XXX. Regem, qui & XXIII. annos sceptra paterna tenuit, ac anno 888. demortuus est; cujus tamen ex Regis cujusdam Sarmatarum seu Poloniæ Filia prognati Liberi omnes ante Patrem in pueritia demortui sunt.

Misislaus III. Rex Henetorum, Werlorum & Obotritorum XXXI.

Alter Filiorum *Misislaus* III. vulgo *Misislaff* fuit, post Fratrem suum natu majorem, Rex Henetorum, Werlorum & Obotritorum XXXI. qui duas habuit conjuges, unam Gothorum seu Sueciæ Regis Filiam, quæ peperit *Mistewoum* II. & *Misisdimum*, ambos in pueritia demortuos, nec non Filias *Orinam*, Regi Finlandio nuptam, & *Odiram* primum Regi Danorum, eo autem demortuo Regi Suevorum elocatam; Altera Conjux fuit *Erissa* seu *Eris*, Principis *Plussonis von Plusso*, Filia, ex qua natus fuit *Billungus* IV. Ipse autem *Misislaus* Pater, postquam per annos circiter XL. règnasset, ad plures abiit, circa an. circiter 930.

Mistevojus, cognom. Billungus IV. Herulorum & Obotritorum Rex XXXII.

Venio nunc ad illum Regem *Billungum* Nomine IV. cujus Auctor *Cap. XXVI. Lib.* I. meminit, quemque *Visilai* IV. Filium & *Aritberti* successorem perperam ibi nominat, in quo etiam errore *Mylium* in Chron. Ducum Mecklenb. *Solinum* in der Hollsteinischen Chronick; *Bucelinum* in sua Stemmatrograph & supra adductos Genealogicos Scriptores alios hæsisse, ibidem dixi, eosque jam a me hactenus ad supplendam Historiam recensitis Regibus Venedorum, Herulorum ac Obotritorum satis superque refutavi. Cum hoc igitur *Billungo* Herulorum ac Vandalorum Rege potentissimo, qui adhuc longa serie subsequuntur, omnium reliquorum Herulorum Regum ac Principum, nunc Ducum Mecklenburgensium Historias, Auctor non solum noster jure meritoque indivulso nexu nunc quoque persequitur, sed & ipse gravissimus suo tempore Historicus *Albertus Cranzius* ab eo, tanquam Primo antiquissimæ hujus Regiæ Stirpis, Rege Obetritorum Christiano, Wandalicæ Gentis, & inter hos Herulorum ac Obetritorum Historiam exorditur, quem & *Andreas* noster *Mylius* sequutus est, in suo jam sæpius allegato, a me autem in fine horum *Annalium* auctius adnexo, olim sub nomine *Casparis Calovii* anno 1600. Lipsiæ edito Chronico, von Ankunfft „und Herkommen, tapferen Thaten, Heyrathen, tödlichen Abgängen und Begräbnissen, der Durchleuchtigen, Hochgebohrnen „Fürsten und Herren, der Hertzogen zu Mecklenburg löbl. Vorfahren. Clarissimus Historicus *Hübnerus* in seinen *Genealogischen Tabellen Part. I. Tab. 192.* vocat hunc Regem MISTEVOJUM mit dem Zunahmen *Billung*. *Christianus Solinus in seiner Holsteinischen Chronic* nominat eundem, einen Herren in Wagerland, Mecklenburg, Pommern, Preussen und Ratzeburg, quem etiam *Mistevojum* s. *Musteboym* nostrum, cum multis suorum *Henrico I.* Cæsari, *Aucupi* dicto, in habita cum Hungaris ad Urbem Mœrseburg anno 933. gravissima ac truculentissima pugna, simul auxilio profectum fuisse, masculeq; pugnasse, *Cyriacus Spangenbergius in Chronico Saxonico* testatur. Hic Rex *Billungus* duas habuit Conjuges, *Medeam* unam Ethnicam, Principis Sarmatarum seu Poloniæ Filiam, ex qua tres Filios *Misilaum* IV. Parenti successorem, *Nacconem* & *Sedericum* produxit. *Naccon* a Cæsare *Ottone I.* captus in prælio cum Venedis & Danis habito circa an. 950. & quod excurrit; *Sedericus* Princeps Venedorum & Obetritorum habuit Conjugem *Wildradam* Regis Thuringiæ Filiam, ex qua genuit iterum Filium ejusdem nominis, qui a Duce *Bernhardo II.* Saxonico *Bernhardi I.* Filio, *Hermanni Billingi* Nepote anno 1021. in prælio captus, magno æris pondere a Popularibus suis soluto, libertati iterum restitutus fuit. Hi omnes postea quieti, sub tributo Saxonibus servierunt, teste *Cranzio Vandal. Lib. I. cap. 40.* Altera Conjux Christiana fuit viri nobilis *Wagonis* III. Episcopi Altenburgensis soror, Virgo pulcherrima ac speciosa, cum qua genuit *Judithum*, nuptam Comiti *Udoni* I. Stolbergensi, nec non *Hodicam*, quam Pontifex Avunculus, Monasterio Virginum a Patre in Urbe Megapoli condito, contraditam, & sacris litteris eruditam, Abbatissam præfecit Virginibus in eadem Magnopoli, cum tamen nec dum legitimos pervenisset ad annos. Eam tamen postea *Misislaus* Frater Consanguineus post mortem Patris Monasterio Virginum extraxit, ac *Bogislao* Polonorum Duci, (postea ab *Ottone* III. Imperatore in *Primum Polonorum Regem* anno 1000. uti Scriptores rerum Polonicarum somniant, creato) junxit conjugio, ut habet *Cranzius l. c.* qui Rex mortuus est 1025. Conf. de *Billungo* pluribus ipse *Cranzius* l. c. *cap. 38.* & *39.* Qui cum jam male Christianus videretur, defecit moriens ad annum Christi nongentesimum octuagesimum. teste eodem *cap. 40.*

Misislaus IV. Herulorum ac

Cap. XXVII. de *Billungi* successore ejus Filio *Misislao* IV. agit Auctor. Regulus hic Herulo-

Obotritorum Rex XXXIII. rulorum ac Obetritorum XXXIII, Hostis Christianorum acerrimus fuit, qui Christum palam confessus, clam persequebatur juxta *Cranzium l. c. cap. 40.* Obiit anno DCCCCXCIX. Regem autem hunc ad summum senium pervenisse, atque ad XCIX. annos vitæ suæ ætatem produxisse, idem etiam *Cranzius l. c. cap. 41.* scriptum reliquit. De hujus Filia *Gisela* variant Auctores. Qui cum Auctore nostro *lib. III. cap. XXVI.* sentiunt. *Anonymus in Genealogia Illustrissimorum Ducum ac Principum Megapolitanorum*, in fine Annalium horum adnexa, ut & *Chronicon veteris Saxoniæ a Joh. Pomario* continuatum & editum; *Giselam* hanc Wendam seu Henetam, primum Marchionem Saxoniæ *Brunonem* II. Imperatoris *Henrici Aucupis* Pro-Nepotem, eo autem anno 1006. demortuo; dein *Ernestum* I. Ducem Sueviæ; quo ab *Alberone* Comite feram in venatione sagitta appetente, improviso sagitta an. 1015. necato, tandem an. 1018 *Conradum Salicum* Imperatorem Conjugem habuisse scribunt: At novissimi Scriptores, inter quos *Gundl. in Chron. MSS sæpius cit. Period. IV. th. 471-475.* nec non celeb. *Hübnerus* in *Tabulis suis Genealogicis Part. I. Tab. 26. 27. 123. & 149. Brunonis* Saxonici, *Ernesti* I, Suevi & *Conradi* Salici conjugem *Giselam*, Suevam fuisse adserunt, *Hermanni* sc. II. Ducis Sueviæ Filiam, quam cum *Gerberga* Regis Burgundiæ Filia, genuerat.

Mistevojus III. cognomin. Gigas fortissimus, Herulorum ac Obotritorum Rex XXXIV. De *Mistevojo* III. Filio *Misislai* ac simul cum Fratre *Mizzudrago*, *Mizidrago* vel *Muzzadrago* in regimine successore agit Auctor Cap. seq. XXIIX. Copiosius autem *Cranzius l. c. cap. 41. & 42.* In bello namque illo Italico, quod Imperator *Henricus II.* Cognom. *Sanctus* vel *Claudus* adversus Græcos in Apulia & Calabria præsertim anno 1022. susceperat, ut gratiam apud *Bernhardum II. Bernhardi I.* Filium *Hermanni Billingii* Nepotem, Ducem Saxoniæ, iniret, cum mille equitibus se *Bernhardo* quoque adjunxerat, quibus cum se quoque mascule gesserat, *Mistevojus* noster, germanice *Meseschwein*, Cognom. *Gigas fortissimus* der starcke Riese; ab eo hinc in præmium jam ante initum bellum Conjugem promissam Filiam suam (*Cranzius l. c.* Neptem, Recentiores, Sororem *Bernhardi* Ducis *Mechtildam* nomine, quam & quidam viduam *Arnoldi* Ducis Flandriæ vocant, fuisse scribunt) exposcit. Eam vero cum instinctu *Theodorici* Marchionis Brandenburgici, postea denegasset Dux *Bernhardus*; omnes hinc Slavos & Obotritos cum *Mistevojo* nostro ejusque Fratre *Muzzadrago* fidem Christianam abjecisse, ac truculentissimam illam litteris proditam Christianorum persequutionem ac bellum longe diuturnum atque sat gravissimum exarsisse, scribunt. Et quidem Frater ejus *Muzzadragus* Princeps Henetorum & Rugianorum in Majorum Religione Ethnica, tanquam Hostis Christianorum truculentissimus consenuit: *Mistevojus* autem noster qui & *Mestibous* dicitur, ultimis suæ ætatis annis iterum in viam rectam rediit, quem cum more omnium a se crudelissime hactenus in Christianos actorum serio pœnituisset, Christi gremio se iterum adsociavit, unde a suis persequutionem expertus, & Patria pulsus, ad Bardorum vicum hodie *Bardewicum* concessit, ubi fidelis consenuit ac vitam suam tandem finiit anno 1025. Post negatam, uti jam supra dixi, Ducis Saxoniæ *Bernhardi* Sororem; *Margaretham*, non Filiam, nec Neptem, potius cognatam, *Henrici Aucupis* Cæsaris conjugem indeptum fuisse ferunt, ex qua tres Filios produxit, de quibus mox dicam. Interim ad statum tunc in terra Herulorum ac Obotritorum valde tristissimum longeque miserrimum ex *Cranzio l. c. cap. 41. 42. & 44.* adhuc bene notandum; „Omnes Wandalos (potius Venetos) qui intra Albim & Oderam habitarunt, „ac per annos LXX. & amplius, Christianitatem coluerunt, omnium *Ottonum* Trium Imperatorum tempore, hoc modo se abscidisse „a corpore Christi & Ecclesia, cui antea fuerant conjuncti. Facta autem hæc sunt tempore *Libentii* Archi-Episcopi Hamburgensis, „sub Duce *Bernhardo, Bennonis* Filio, qui populum hunc graviter adflixit. Hic enim animosus Juvenis, parum memor avitæ humilitatis & Imperatoriæ in Domum ejus largitatis, rebelles animos *Henrico* Imperatori (cognom. *Sancto, Ottoni* III. succedenti) est ausus „ostentare. Hinc Wandali (Veneti) rebus a „Duce turbatis, de sua quoque libertate cogitarunt, quod tributis gravarentur *Bernhardus* enim Dux omnes Saxoniæ Ecclesias terruit atque turbavit, illas præsertim, quæ in „rebellione ejus ad Imperatorem, illius malitiæ noluerunt subscribere. Accessit his, quod „idem Dux gentem Vinnulorum per avaritiam „crudeliter opprimens, ad necessitatem paganismi coëgit. Eo enim tempore Wandalorum (Venetorum) dominio potiti sunt *Theodoricus* Marchio Brandenburgensis & Dux „Saxoniæ, *Bernhardus*, illo quidem Orientalem, isto Occidentalem premente Wandalorum (Venetorum) sub tributo Provinciam: „quorum ignavia, nescio an improbitas coëgit Wandalos (Henetos seu Venetos) fieri „Christianæ fidei desertores. Rudes in Christi fide gentilium populos, quos optimi quondam Principes cum summa lenitate foverant, „temperantes rigorem iis, quorum insistebant „saluti; isti vero tanta crudelitate insequuti „sunt, ut excusso tandem servitutis jugo, libertatem suam armis defendere cogerentur. Hæc *Cranzius*. Idem hoc de *Bernhardi* duro in Venetos Imperio seq. verbis confirmat *Gundlingius in MSS. sæpius cit. Period. IV. th. 428. Berno s. Bernhardus, Hermanni Billigens* Nepos tractirte die Slaven hart, dass sie den Christlichen Glauben wie[..]r fahren liessen. und ihren *Radegast* wieder verehrten. Er nahm auch den Bischoffen ihre Güter und ergriff die Waffen wieder den Kayser; als er aber sahe, dass es übel ablauffen würde, hing er sich an *Meinewerck*, auf dessen Vorspruch er sich dem Kayser submittirte. Occasione itaque contemtus Principis *Mistivoi* abjecta est in Wandalia (potius Wendia) Christiana Religio, nec antea receperunt Christianismum, quam armis *Henrici Leonis* Ducis Saxoniæ (qui po-

tentia Reges æquavit) a terra & mari; pressuris *Waldomari I.* Danorum Regis, adigerentur, recte scribit idem *Cranzius l. c. cap. 44.* in fine. Conf. eundem *Lib. V. Vand. Cap. 44.* in primis autem *Lib. VI. Cap. 27. Metropol.*

Anadrogus Herulorum & Obotritorum Rex XXXV.

Sed pergo ad Cap. XXIX. Auctoris, ubi de *Anadrogo,* seu *Anadracho, Mistevoji* Filio agit. Hic cum Fratre suo *Gneo* vel *Gneve,* absente Duce *Gottscalco* apud Fratrem *Canutum* M. Regem Daniæ & Angliæ, administrationem Regni Daniæ in se suscepit. Conjugem habuit *Ewenam* Polonicam, ex qua *Nicolotum* Filium produxit, qui Juvenis obiit. Dein cum *Conradus,* non *Suevus* (uti *Cranzius* scribit *Lib. II Cap. 46.*) sed *Salicus* Imperator insolentiam Wandalorum a Christo & imperio deficientium armis compesceret, ad Christianismum tamen eos reducere iterum non valeret, & quidem ob avaritiam Ducis Saxoniæ, qui tributis inhiabat, in hoc bello *Anadragus* a Cæsareanis occisus fuit anno 1025. vel ultra. Clar. Historicus *Hübnerus in Tabulis Genealog. Part. I. Tab. 192. & 197. Gneum* non habet adnotatum inter Regis *Mistævi* Filios, sed ejus loco adhuc recensuit *Ratiborum* sc. Principem Wendorum & *Bugislaum,* qui in Pomeraniam se contulit, ibique genuit *Semborium* seu *Swantiborum,* Ducem Pomeraniæ I. qui anno 1056. sub *Henrico* IV. Imperatore Regnum Pomeraniam manu regia gubernavit, felicissimus Familiæ Ducalis in Pomerania Propagator Christianus, cujus ex *Wartislao* Filio Nepos, *Bugislaus III.* inter Christianos ab Imperatore *Friderico I. Barbarossa* S. R. I. Dux I. anno 1181. creatus est, qui gravissima cum *Henrico Leone* Saxone & Danis bella gessit. *Udo* autem s. *Otto* post necem Fratris sui *Anadragi* iterum Regulus Herulorum ac Obotritorum XXXVI. anno 1025. Regnum Paternum occupavit, gravissimus Christianorum persequutor (*ein Tyrann und harter Verfolger der Christen,* uti eum nominat *Christianus Solinus in der Hollsteinischen Chronick*) male Christianus, unde etiam pro crudelitate sua a quodam Saxonum transfuga (*einem Edelmann in Hollstein* scribit *Solinus l. c.*) improvise confossus est, non ut Auctor noster *Cap XXX.* scribit anno 1025, sed an. 1032. postquam per VII. annos tyrannice regnasset. Conjugem habuit *Marinam* seu *Mariam,* Cimbrorum s. Daniæ Regis *Canuti* M. Filiam, qui *Canutus* quinque Regnis præerat; Daniæ, Suediæ, Norwegiæ, Angliæ, Scotiæ, ac Imperatori *Conrado Salico,* (ex Filios ejus *Henrico* III. Socer) Comes erat in Italiam, teste *Cranzio in Metropol. Lib. IV. Cap. 18.* Ex hac sua Conjuge Rex *Udo* vidit *Godescalcum,* & Filiam *Gruildam* Wendorum cuidam viro *Plussoni* nuptam. Cæterum hic *Udo* seu *Otto* non solum *Venetorum* seu Herulorum ac Obotritorum Rex, sed etiam Dominus Marchionatus Brandenburgici fuit. Vixit sub *Conrado Salico* Imperatore. Eo autem tempore Virtute *Canuti* Regis illius Danorum potentissimi & Ducis *Bernhardi* pax firma trans Albim erat, cum etiam Cæsar *Conradus* (Salicus) Winulos bello domuisset, teste *Cranzio Metropol. Lib. IV. Cap. II.* Cumque per totum regnum pax constans erat, Principes (tunc) Wandalorum (Wendorum) *Anatrog, Gneus, & Ratibor,* pacifice ad Hamburg (Metropolitanam Ecclesiam noviter iterum instauratam) venientes, Duci (*Bernhardo* Saxoniæ) & Præsuli (*Bezelino* cognom. *Alebrando*) militabant, uti idem *Cranzius* scribit *l. c. Cap. 22.* Interim de *Ratiboro* Wendorum Principe, Regis *Mistevoi* Filio, ex *Cranzio* l. c. *Cap. 24.* adhuc sequentia adnoto: „Hunc sc. Wandalorum (aut potius Vendorum) Ducem „cæsum esse in acie a Danis, quum prædatum abiisset cum expedita manu in Jutiam. „Erat Vir Christianus, magnæ in sua gente „autoritatis. Habuit octo Filios, insignis „Nobilitatis Juvenes; qui omnes in ultionem „Patris adsurgentes, ad unum perierunt universi. Nam *Magnus* Rex Daniæ, Filius D. „*Olai,* a Normannia rediens Heidubam (h. e. „Slesvicum) adpulit, & reversus ex Jutia, „Wandalos (Henetos s. Vendos) Prædatores in campestribus Heidubæ excepit, & „quindecim millibus occisis, composita res „est, & rediit tranquillitas omni tempore *Magni* Regis. Hæc ibi *Cranzius.* Idem repetit Auctor *Lib. II. Wandal. Cap. 47.* fere in fine his verbis: „ *Magnus* (Rex Daniæ) duobus regnis „ insignis, monuit expeditionem in Wandalos (Winulos) itinere terrestri, ex Jutia ducens per Holsatiam in Wandaliam. Occurrit illi magno agmine Princeps Winulorum *Ratibor* & manu conserta cum Danis, „cadit in acie Ductor. Filii autem ejus, quos „ille octo reliquerat, omnes ad arma validos, „ bella cum Danis renovant, & ipsi omnes ad „internecionem cæduntur. Contigit hoc cum Winulis bellum, tempore Reguli Obotritorum *Godscalci,* qui, etsi ille jam in Patria sua ageret, tamen quia in Principatu non ageret, Rex Daniæ *Magnus,* (nam in certos Pagos, *Gauen,* quos hodie forsan *Aemter* dixeris cum *Conringio Exerc. de Civib Imp* § 15. Populorum veterum Dominatus & Regna tunc erant divisa) permisit, rem suo marte decurrere, nec suæ vicis esse dicebat, se rebus ad se non spectantibus cum magna partium multitudine immiscere, igitur ad omnia quietus exitum demorabatur, ut habet idem *Cranzius* l. c.

Udo s. Otto. Herulorum & Obotritorum Rex XXXVI.

In Cap. subsequenti XXX. Auctor noster de *Godescalco* seu *Gottschalck* Filio *Udonis* vel *Ottonis* Tyranni, Rege Obotritorum seu Mecklenburgensium ac Henetorum XXXVII. agit. Hic *Godescalcus* in juventute sua baptizatus, per idem tempus, cum Pater ipsius a Saxone transfuga esset interfectus, Lüneburgi in Monasterio Ducis *Bernhardi* litterarum studiis innutriebatur, *Godescalco* Gothorum Episcopo ejusdem cœnobii curam agente. Is Juvenis comperta morte Parentis ita furore commotus, ut rejectis cum fide Christiana litteris, arma corriperet, Albique transmisso, in Regionem patriam transierit ac Winulis se conjunxerit, quorum fretus auxilio, irruptionem fecit in Holsatiam, ad Sturmariorum Provinciam, qui Thietmarsi dicuntur, ibi omnia

omnia devastavit, ac multa millia Saxonum in Patris prostravit vindictam. Tantas autem strages fecit Christianæ plebi, ut crudelitas omnem modum excesserit, nihilque ejus manus effugerit. Mox tamen pœnitentia actus, in via invenit pauperem quendam Holsatum, per quem Popularibus suis pacis conditiones offerri jussit & tunc se statim turbam latronum dimittere velle promisit. In itinere autem a Duce Saxoniæ *Bernhardo* paulo post demortuo captus, in vincula more latronis est conjectus Regulus *Godescalcus*, postea tamen Virum eum fortem & ad arma strenuum, sibi utilem futurum, judicans *Bernhardus*; certior etiam factus, *Godescalcum* cum Holsatis in gratiam rediisse; fœdus cum illo pepigit, & honorificis donationibus a se dimisit. Posthac abiit *Godescalcus* in Daniam ad *Canutum II. Magnum* dictum, apud quem variis bellorum laborumque exercitiis in Norwegiam & Angliam Virtutis sibi decus acquisivit, tantoque abs Rege in honore habitus est, ut ipsi *Syritham*, suæ ex Sorore Nepotis Regis *Suenonis Esthritii* II. Filiam, post prioris Conjugis *Symbullæ* Regis Poloniæ *Misislai II.* Filiæ obitum, Conjugem in matrimonium iterum dederit, eum semper magnis in rebus gerendis adhibuerit, suumque inter Regii Corporis custodes fidelissimum Virum habuerit. Post mortem dein *Canuti* Regis & Filiorum ejus, qui Patri non diu superstites fuerunt, ex Dania iterum cum Conjuge in Patriam solemni pompa reversus est, atque ex ea abegit injuste possidentes. Adepto rerum regimine omnem lapidem movit, ut collapsam Religionem Christianam restauraret, atque aliunde Verbi divini Præcones vocavit, ab anno 1058. Ædibus sacris iterum per Slaviam excitatis, præter Aldenburgensem novo etiam Episcopatu in Melcklenburgensi Urbe constituto, cui *Johannes* quidam senex, Scotia peregrinationis amore egressus primus Præsul datus fuit, qui multa Slavorum millia sacro fonte lavit. Angebat enim gentis suæ Principem, Virum prudentia & fortitudine prædicandum, quod, dum in adolescentia sua Patris necem severe vindicasset in Saxones, popularibus suis hinc occasionem præbuerit a Religione resiliendi, redeundique ad Paganismum, dum arbitrarentur, religionem & tributa paribus incedere passibus, utrumque abjecerunt, sunt verba *Cranzii Lib. IV. Metrop. Cap. 24.* Accepta autem in Uxorem Filia Regis Danorum, Wandalos (Wendos) suos ita perdomuit, ut eum quasi Regem timentes, offerrent tributa, & pacem subjectione peterent, unde Civitas Hamburg pacem habuit, & Wandalia (Wendia) Sacerdotibus Ecclesiisque plena fuit totoque tempore, quo *Godescalcus* supervixit, Christianam fidem omnes devote coluerunt. Præter singulas namque Urbes Lubic. Aldenburg, Racisburg, Leontium & alias; in sola Magnopoli Obotritorum Civitate, tres Deo servientium dicuntur fuisse congregationes, unde gratulabatur Archi-Episcopus Bremensis de novella plantatione Ecclesiarum, de suis Episcopis & Presbyteris misit viros ad *Godescalcum* Principem sapientes, qui rudes in Christianismo populos confortarent, teste eod. *Cranzio Cap. 39. l. c.* Verum hæc in Terris atque Ecclesiis Pax non diu duravit apud Gentes immanitate barbaras. Dum enim ipse *Godescalcus* pro sua sin populo authoritate instantissime egerit, ut fideles firmarentur, & infideles converterentur, jamque prosperatis, ut videbatu, rebus, majorem in modum fides refloresceret in ea gente, subito exasit conjuratio male potentum in caput *Godescalci* & in Civitate Leontio (nunc Lenz vocant) ad ripam Albis opprimitur, pro Christo cæsus ad aram, cum sacerdote *Ippone* seu *Poppone* VII. Idus Junii h. e. die 7. Jun. cum aliis multis tam Clericis quam Laicis, qui diversis pro Christo suppliciis interemti, transierunt ad regna melioris mundi, anno 1066. Regni *Henrici IV.* Imperatoris anno octavo, cum Hamburgensi Ecclesiæ præesset *Adalbertus*. Conjux *Godscalci* Regis Danorum Filia, apud Mecklenburg. cum cæteris Christianis mulieribus cæsa, diu nuda per ignominiam est dimissa, ut habet idem Auctor l. c. cap. 43. Totam autem de *Godescalco* Rege Historiam ejusque gravissimum, quod pro Christi fide sustinere debuit, supplicium, pluribus enarrat, idem Historicus suo tempore gravissimus, *Wandaliar. L. II. cap. 46. et 47.* nec non *Lib. III. cap. 1. 2. et 5.* ubi *Johannis* Episcopi novi Civitatis Magnopolensis (quem Wendi quadriennio post adeptum Episcopatum manibus ac pedibus IV. Idus Novemb. h. e. die 10. Nov. truncatum, crudeli supplicio affecerunt) ut & *Ansueri* Præsulis Raceburgensis Martyria pluribus describuntur. Ab eo tempore omnes Wandali (Wendi) facta generali conspiratione ad paganismum denuo sunt relapsi, occisis omnibus, qui perstitissent in fide. Dux *Ordulphus*, Filius *Bernhardi II.* Saxonis in vanum sæpe contra hos dimicans per annos XII, quibus Patri superstes rebus præerat, nullam unquam potuit ex illis consequi victoriam, toties que victus a Wandalis (Wendis) etiam a suis est derisus, ita scribente eodem *Cranzio Lib. III. Wandal. Cap. V.*

Cap. XXXIII. Auctor noster de *Buthue* Regis *Godescalci* ex priore conjuge *Symbulla* nato Filio Seniore agit, qui cum Fratre suo Consanguineo *Henrico* post necem Patris longe crudelissimam jure quidem legitimo Patri succedere volebat, sed ab impiis Wendis Popularibus suis plusquam Vatiniano odio *Godescalci* Familiam omnesque illos, qui Christianum Nomen profitebantur, prosequentibus, non diu post Principatu suo expulsus fuit, unde ad Bardos primum, dein ad Ducem Saxoniæ *Magnum*, natum ex Filia Danorum Regis, *Ordulphi* Filium, qui tum forte Luneburgi in Arce ab Abavo ejus communita, commorabatur, confugit, cujus auxilium & restitutionem in Principatum suum precibus ab eo expetiit maximis. Qua de re Cl. *Henricus Meibomius in Historia Bardevici p. 11.* ita scribit: „Temporibus *Magni*, *Hermanni Billingi I.* Du„cis Saxoniæ Abnepote *Buthue*, *Gotscalci*, Abotritorum

Buthue, Herulorum ac Obotritorum Rex XXXVIII.

„tritorum Reguli, ob Christianæ Religionis „professionem propagationemque a suis tru„cidati, Filius, adversarium suum *Cruconem* „(Stadensis & *Cranzius*, ut & Auctor noster, „*Critonem*) *Grimi* Filium, per vim Principa„tum adeptum, bello aggressurus, Copias auxi„liares a *Magno* Duce Saxoniæ petit & impe„trat. Erant hæ ex Holsatis, Ditmarsis, Stor„mariis & Bardis: verum quod *Buthue* non „satis caute ageret, nec bene monenti morem „gereret, interveniente proditione, contra da„tam fidem a Barbaris inermis cum fortissimis „quibusque ex Bardis contrucidatur anno „MLXVII. ut *Albertus Stadensis* ex *Helmoldo* „*Buzoviense* (scribit). Hactenus *Meibomius*. Atque sic periit *Buthue* cum Bardorum fortissimis, invaluitque *Crito* & prosperatum est opus in manibus ejus, obtinuitque Dominium in universa terra Obotritorum, & adtritæ sunt ex illo die vires Saxonum, & omnis Nordalbingia serviit homini sub tributo Holsati, Stormari, Thietmarsi. Ita finit Historiam de *Buthue* nostro, quam a *Cap. VI.* ad *IX.* inclusive *Wandal. Lib. III.* pluribus adduxit celeb. Historicus *Albertus Cranzius*. Conjux autem *Buthue*, quam Auctor noster, & quidam alii *Idam*, Rugianam fuisse scribunt, *Hildeganda* potius fuit, Ducis Saxoniæ & Lüneburgensis Filia. Misera autem & deplorata in terris Herulorum ac Obotritorum tunc rerum facies fuit per LXXX. iisque amplius annos durans, Wendis cunctis ad Paganismum relabentibus, quæ ethnica cœcitas ac barbaries ad *Henrici* usque Obetritorum Reguli, Filii *Godescalci* auspicia, vertente Seculo XII. pertracta fuit, qui Christianissimus Princeps *Henricus*, nihil prius atque antiquius habuit, quam ut rebelles omnes & imperio suo subjiceret, & sub mansuetissimum Christi jugum pariter redigeret, sicuti hoc historica veritate asserit Rerum patriarum indagator indefessus celeb. Dn. *Thomas Analect. Gustrov. Period. I. §. X. p. m. 25.* Cæterum de *Critone*, s. *Crucone Grimi* Filio, Rugiano, Percussore *Buthue*, Obotritorum, Wagriorum, & magnæ partis reliquæ Wandaliæ (potius Wendiæ) Principe, verius Tyranno, Persequutore item Christiani nominis acerrimo, præter A. nostrum in Cap. sequ. XXXIII. ejusdemque Regimine, Rebus gestis ac nece, pluribus agit jam sæpius laudatus Historicus *Crantzius Lib. III. Wandal. Cap. XVIII. & XIX.* Conf. idem Auctor *Lib. V. Metropol. Cap. III. & XXXIV.* Scil. *Crito* ille Tyrannus, a Dano Dorysphoro instinctu *Henrici* postea Reguli, securi percussus fuit anno circiter 1105. Regiminis sui tyrannici XXXIIX.

Henricus, Herulorum & Obotritorum Rex XXXIX. Pergo ad *Henricum* Regem seu potius Regulum Obotritorum ac Herulorum XXXIX. cujus vitam & res gestas Auctor noster more suo h. e. Laconice *Cap. XXXIV.* describit, qui, quomodo post suum e Dania in Terram Patriam Henetorum adventum, primum urbem *Aldenburgum* adhuc sub paganismo degentem occupaverit, & omnem Provinciam Henetorum maritimam percusserit, indeque Tyranno ac Terrarum suarum injustissimo usurpatori, *Critoni* illi Christiani nominis infensissimo hosti atque truculentissimo Persequutori, terrorem incusserit, eo vero ope atque instinctu *Slavinæ* uxoris ejus propriæ cæso, cum illa nuptias contraxerit, ac tunc Regnum suum occupaverit, in illo Christianismum introduxerit, *Magno* Saxoniæ Duci se subjecerit, ejusque ope Orientales & Occidentales Wandalos (potius Henetos s. Slavos) sibi subjugaverit, Latrunculos item omnes exterminaverit, & Pacem non suis solum terris, sed etiam Holsatis, ac vicinis Populis constituerit, summatim enarrat *Cranzius Lib. V. Metrop. Cap. 34. & Lib. VI. Cap. 4.* Copiosius autem & omnibus numeris absolutam de *Henrico* hoc Regulo Historiam sistit idem *Auctor Lib. III. Wandal. a Cap. XX. ad XXXVIII.* inclusive. Hujus quoque *Henrici* Cl. *Meibomius in Hist. Bardevici* sæpius jam alleg. *pag. 13.* his verbis meminit: „Paulo ante „obitum *Magni Billingii* Saxonum Ducis (mortuus namque est Dux *Magnus* in decrepita Senectute anno 1106. teste *Cranzio Libr. VII. Me„tropol. Cap. 5.*) alter. *Godscalci* Abotriti Filius „Henricus, ex Dania ubi apud suos (quippe „qui *Syritha Suenonis Estbritii* Filii natus es„set;) hactenus exulaverat, ad suos rediens, de „*Crucone* ex ditione Paterna pellendo cogita„bat. Quem cum hominem vaferrimum insi„diosumque experiretur, ipse iisdem artibus „usus, insidiis circumventum trucidari cura„vit. Hoc modo Majorum suorum Ditione „potitus est, sed quod Christianus esset, & „*Magno* Saxoniæ Duci juramentum fidelitatis „præstitisset, Slavorum quorundam odia invi„diamque incurrit, factaque conjuratione bello „petitur. Enituit tum fides Ducis *Magni*, qui „etsi annis gravis, laboribusque exhaustus, cum „Cliente in Slavos progressus, feliciter & pro„spere pugnavit, hostibus partim cæsis partim „fugatis. Interfuere huic expeditioni *Bardi* „magno numero, cladem que superiori bello „acceptam probe ulti sunt. Ita *Meibomius*. Cæterum bellum sat gravissimum ac pugnam admirandam & vix credibilem cum Ranis seu Rugianis, non procul ab illo loco habuit Rex noster *Henricus* Obotritus, ubi postea anno 1217. in propugnaculum terræ suæ adversus Slavorum h. e. Henetorum seu Wendorum aut Venedorum (sub quibus & Obotriti seu Mecklenburgenses & Suerinenses Wagrii, h. e. Lubicenses atque Holsati; Polabi, h. e. Raceburgenses; Kissini, sive Rotzstochienses; Gutzovienses & Gryphiswaldenses; Circipani, i. e. Wolgastenses, Sundenses, Deminenses, Wilsnacenses; Lutetii, h. e. Stargardii; Tollenses, h. e. Neobrandenburgenses; Redarii, i. e. Stolpenses & Anclamenses, secundum *Bangertum in Notis ad Helmoldum pag. 11.* &c. comprehendebantur) nec non in Rugianorum invasiones, ad Oceani sinum Orientalem, Codanum *Plinio, Tacito* Suevicum, vulgo *die Ost-See* Mare Balthicum quoque dictum, Castrum cum firma Turri seu Pharo altissimo ædificavit Terrarum Holsatorum tunc Comes ac Dominus *Albertus* I. Schauenburgensis, quod castellum sat munitum cum Pharo, certa pecuniæ summa Comi-

Comiti soluta, dein Imperialis Liberæ Civitatis ac Reipubl. Lubicensis Ditioni ac potestati annexum, ut in posterum certum ibi atque securum pro navibus haberet celeberrimum illud Emporium, atque adhucdum Hanseaticarum Civitatum Caput, eodem etiam in loco Oppidulum, duplici quidem fossa ac vallo altissimo cinctum exstruxit, quod, cum ibi Fluvii illius, a pago illo Holsatorum *Travenau* in quo oritur, *Travam* dicti, atque ab uno latere celeberrimæ jam dictæ Wagriæ Civitati Lubicæ alluentis, incurvato autem cursu suo ac quasi serpentino ductu per quatuor hinc milliaria naves vectorias penes oppidulum jam dictum (natale solum meum) in mare illud Balthicum abducentis, quasi Ostium claudatur, atque a Mari ibi absorbeatur, *Travæ* hinc *Ostium*, vulgo *Travenemunde* nomen indiderunt. De isto autem secundo ibidem prælio cum Rugianis commisso, M. *Theodorus Engelbusius in Chronico suo Slavorum a Cl. Madero Anno 1671. Helmstadii* edito *p. 215.* ita scribit: „*Henricus* (non, ut perperam a bono hoc Monacho nom. V. Romanor. Imper. vocatur, sed Rex Obotri-„torum) dum quadam die esset in Civitate „*Lübecke* (quam a Patre suo *Godescalco* primum instauratam ac *Bute* dictam, ab illo autem postea amplificatam, *Coloniam Luconiorum magnam*, vulgo *Lubicum*, lingua Vandalorum gentili, quod *Amiculam* significat, dici maluit. Vid. Auctorem h. l. nec non Cap. XXXIIX. vetustissimo Geographo *Ptolomæo* sub nomine *Treva* innotuit) „improvisus supervenit exerci-„tus Ravarum i. e. Slavorum, Rugianorum, quos „auxiliante DEO Christiani vicerunt, fecerunt-„que tumulum magnum, (potius septem tumulos seu colles sat magnos & acclives, qui adhuc hodie ibi visuntur) „de corporibus Pa-„ganorum, qui usque hodie dicuntur *Rauen-„berg* (montes Ranarum, *die Rugen- oder Rhu-„nen-Berge*) statuentes, ut die Kalend. Augu-„sti celebretur annis ibi singulis illius recorda-„tio perpetua. Hæc *Engelbusius*. Eandem cum Ranis pugnam quoque *Henricus Wolterus in Chronico Bremensi* enarrat his verbis: „Amici „*Critonis* in Travenam venerunt cum multis „navibus catervatim irruentes, & ascenderunt „castrum & civitatem Lubecensem. Cum ve-„ro *Henricus* Rex vidisset periculum immi-„nens Civitati & Castro, in eadem nocte de-„cessit inde cum duobus fidelibus suis, & cum „Holsatis, & Stormariis, & Detmarsis, & Nord-„albingis venit illuc, & Rujanos ac Slavos „multos occidit: quidam submersi sunt in „Travena, quidam capti, quidam truncati. „Et de mortuis quasi Mons magnus collectus „est, & dicitur Rovenberg. Obiit tandem potentissimus ac religiosissimus Rex *Henricus* anno quidem 1122. secundum *Cranzium*, *Bucelinum* & alios. Clariss. autem *Frider. Thomas Analect. Gustrov. Period. I. §. 13. p. m. 31.* annum ejus emortualem 1127. ponit. Conjux fuit *Slavina* Ducis Pomeraniæ *Suantiborii* seu *Schnautiburs* Filia, Tyranni *Critonis* vidua, quam alii *Magni* Saxoniæ Ducis Sororem (qui tamen nullam habuit sororem, at vero *Henrico* de maternis lineis, cognatione conjunctus fuit. *Magni* enim Mater fuit *Bertrada* seu *Hertken*, Regis Norwegiæ *S. Olai*, ultimi suæ stirpis, Filia, cui *Magnus*, Rex Daniæ in Norwegiæ Regno successit, Regis autem *Magni* Daniæ & Norwegiæ Filia *Gysela*, Ducis Saxoniæ *Magni* Mater fuit) alii Filiam Danicam (uti vult *Bucelinus in Stemmatographia Regum ac Principum Herulorum ac Vandalorum Part. I. p. 68*) faciunt. Sed Auctoris nostri sententia, ut probabilior, mihi hac in re magis arridet, cui & Cl. *Hubnerus in Tabulis Genealog. l. c.* adsentit. Reliquit *Henricus* Rex præter illos, quos Auctor noster adducit, adhuc *Baldomarum*, *seu Waldemarum* & *Mistiwoum* Filios. De *Gotofrido* ejus Filio nihil invenio adnotatum. De *Mistiwoo* altero ejus Filio refert *Albertus Cranzius Wandal. Lib. III. Cap. 32.* Quod, dum *Henricus* Pater obsidionem Oppidi Havelbergi urgeret, iste *Mistiwous* Juvenis impiger, adversus laicos suæ gentis populos (*Ligones* etiam appellatos) tumultuantes rebelles arma sumserit, adsumtisque ducentis ex Holsatis armigeris una cum trecentis Wandalorum agminibus expeditioribus, per invias paludes & loca nemorosa improvisus in rebellantium Pagos irruerit &c. magnamque jumentorum prædam egerit, hisque eductis, Indigenæ conglobata omni qua poterant multitudine, ad locorum angustias egressuris se objecerint, atque inde ad prælium perventum fuerit, in quo *Mistiwojus* cum suis victor evaserit, hostium plurimis cæsis, nonnullis etiam captis, inter quos Gentis ejus Princeps fuerat, ita ut omnes cum ingenti præda Filius *Mistiwojus* ad Patrem *Henricum* cum manu sua in Castra abduxerit. Periisse tamen postea hunc *Mistiwojum*, in prælio Patre adhuc vivente, prope *Ruppin* Oppidum Comitatus ejusdem nominis Marchionis nunc Brandenburgensis, alibi accepi. De altero Filio *Henrici*, qui fuit *Baldomarus* s. *Waldemarus* idem *Cranzius* l. c. „sic scribit: Alter Henrici Filius *Waldemarus* „æmulatione fraternæ victoriæ incitus, quum „forte tributis exigendis immineret gravior, „quam illi sc. Rugiani, quibus nempe im-„perandis a Patre Dux Præfectus erat, ferrent, „Rugianus populus infrenis & jugi impatiens, „eum exactorem oppressit. Cujus Filii sui necem quam graviter ultus Rex *Henricus*, utque pacem ab eo quatuor millibus & quadringentis Marcis mercati fuerint Rugiani, pluribus ibidem enarrat idem Auctor *cap. 23. ad 26.* Interim de reliquis ejus Filiis duobus adhuc superstitibus *Zwenteplogo seu Zwentepolch* & *Canuto*; quomodo hic, si non consilio Fratris, tamen conniventia ejus, in oppido Lutkenborg anno 1129. oppressus: Ille vero solus nunc, quod ambierat, Paternum Principatum tenens, Lubicæ sedem suam elegerit, ac cum Holsatis & Stormariis, nec non *Adolpho* Comite Holsatiæ, belli sociis suis, Urbem Werlo occupaverit, ac Kissinæ urbem similiter ad obedientiam reduxerit, sed non diu post, eodem, quo Frater ejus loco, dolo *Dasanis* præpotentis in Holsatia viri, anno 1130. secundum *Bucelinum* l. c. & Cl. *Thomam* l. c. secundum alios autem

1133.

1133. jure talionis etiam interfectus fuerit; praeter Auctorem nostrum Cap. XXXV. pluribus enarrat idem *Cranzius* l. c. *Cap. 27. 28. 31. & 32.* ubi etiam necem successoris sui Filii *Zvinici* seu *Zwinecke*, cujus Auctor noster *Cap. XXXVI.* meminit, qui anno 1133. non autem 1135. apud Erteneborg, hodie *Altenborg*, (qui est vicus magnus in Ducatu Lüneburgensi ad Albis fluvii ripam e regione Leoburgensi situs, ob portones pro hominibus, jumentis ac mercibus transportandis ibi constitutos, sat notus) etiam interfectus fuit, adducit. Conf. eundem *Lib. VI. Metropol. Cap. XIV.* Extincta Regis *Henrici* Progenie, *Canutum* Ducem Slesvicensem, Filium Regis Daniae *Erici* successisse, Auctor noster Cap. XXXVII. scribit. Fuit hic *Canutus* Danicus, Regis *Henrici* demortui Consobrinus, Mater enim *Henrici* soror *Erici* Regis Danorum erat, quem Patrem *Canutus* habebat, cum quo, tanquam Viro ad omnia integerrimo, *Henricus* Obotritorum Rex ex habito in praesentia exercitus utriusque colloquio, de Bello finiendo, quod ob denegatam sibi a Matre Danica provenientem in Regno Daniae Haereditatis portionem cum *Canuti* Patruo, Rege Daniae *Nicolao* gesserat, in eam sententiam convenit, ut *Kanutus* dependens *Henrico* argentum ac numerans, ejus ut in Dania ab Rege suae partis accipiat haereditariam portionem; quam ob rem tantam inter se familiaritatem iniere, quanta in Germanis Fratribus sincerior esse haud potuit, quae etiam ad amborum mortem duravit: Et haec etiam nimia illorum familiaritas in causa fuit, quod huic *Kanuto* postea *Henricus* Rex, cum jam senesceret, & Filiorum suorum imperandi inertiam prospiceret, Ditionem suam omnem, si quid illi humanitus contingeret, commendaverit, rogaveritque etiam & obsecraverit, ut se praemortuo, sibi *Kanutus* desumat in Gentem suam gubernacula, quod quidem primum recusans *Kanutus*, sed *Henrici* instantissimis obsecrationibus exoratus tandem facturum spopondit, quod ex aequo bonoque sit, praesertim cum *Henricus* apud *Lotharium* Imperatorem etiam procuraverit, ut Wandaliam universam, (sub quo omnes Slavi ac Wendi trans-Albini comprehendebantur) quae jam dudum sub *Ottonibus*, (immo jam tempore *Caroli* M.) in ditionem Imperii concesserat, interposita sua auctoritate Imperatoria permittat *Kanuto* administrandam, quod & factum est. Quid? quod *Lotharius* Imperator, perpensis *Kanuti* natalibus & majori Virtute, Coronam ei quoque regiam imposuit, ac *Regem Obotritorum* appellavit. Ita quamdiu superfuere Liberi ex *Henrico* amici & Propinqui Consanguinitate functus est muniere *Canutus*, consilio & auxilio illis non defuit, ubi autem anno 1135. in *Suinicone* Nepote, universa *Henrici* soboles (quam de proximo perituram vivens jam diu ante praedixerat *Henricus*) defecit; pleno hinc jure, ex rationibus jam adductis, Principatus hic Herulorum ac Obotritorum in *Kanutum*, Virum integritate & virtutibus insignem, Danis formidabilem ac Caesari *Lothario* in praecipuis habitum, a quo (uti jam dixi) etiam Coronam Regni ultro acceperat, pervenit, non autem muneribus Imperatorem corrumpentem, aut tyrannice dominantem, ut scribit Auctor noster, sed potius tantum Justitiae & veritatis cultorem, ut, teste *Cranzio*, (cui & jam de eo adducta debeo) *Wandal. Lib.* III. *Cap. 32.* pro his rebus neminem vereretur, nulli ignosceret, ita quidem rigorose, ut, cum inter latrocinantes & transeuntibus insidiantes in Merica ditionis suae captos, ac ultimo supplicio condemnandos, e medio damnatorum grege quidam proclamaret, esse se de Principis *Canuti* cognatione, jure sanguinis impunitatem & vitam deposcens; *Cognato*, dixerit, *nostro, ut honoratior sit, sublimiorem parate crucem.* Fecit etiam Rex *Canutus* cum fortissimis Viris in Holsatia conjunctus incursiones in Terras contumacium Henetorum ac Slavorum, occidens & prosternens omnes adversarios, interque eos *Pribislaum* Fratrem Fratruelem *Henrici* Principis, *Buthue* Filium, qui post Filios *Henrici* ad Principatum anhelabat cum Fratre suo *Nicoloto* I. seu *Nicolao*, majore terrae, qui adversus *Kanutum* etiam cornu erexerat, dedignatus, alienigenam dominari in terris patriis. In utrosque hos itaque *Canutus* exercitum duxit, divisis copiis, utrique conflictatus, ambos in praelio cepit secumque duxit in Slesvicum, manicis etiam ferreis adstringens, quoad usque vadibus & pecunia redemti pacem discerent & facere imperata. Ast hic Vir optimus, & Dux fortissimus *Kanutus*, eo quod regium Titulum Obotritorum ab Imperatore *Lothario* acceperat, exosus hinc Patruo suo Regi Daniae *Nicolao*, qui ad Colloquium eum in Provincia Slesvici invisens, eum videret, Nepotem hunc suum in fastu regio sibi non adsurgere, nec offerri ex more gentis osculum, dissimulata injuria, surgens coepit transire ad *Kanutum* oblaturus ei salutationem per osculum, cui ille mox occursans ex medio, sese per omnia visus est Patruo & dignitate & loco coaequare, lethale hinc in se derivavit odium, praesertim a *Magno*, *Nicolai* Danorum Regis Filio, a quo perfidiose postea inermis ad colloquium inter armatos invitatus fuit, cumque ad locum insidiis paratum accessisset, in praesentia armatorum stricto ense *Magnus* caput *Kanuti* feriit, eumque sic necavit, Rex, ob edita post mortem miracula varia, post Patruum aeque *Kanutum* Daniae Regem etiam inter Sanctos numeratus. Truncatus autem fuit hic S. *Canutus* anno 1134. teste *Cranzio Lib.* VI. *Metropol. Cap. 15.* vel anno 1136. secundum *Chytraeum Chron. Saxon. Lib.* IV. *pag. 125.* Conf. *Anonymi Chron Danor.* seu *Chronologiam Rerum Danicarum ab A. Christi* MXXVIII. ad Ann. MCCLXXXII. ab *Arna Magnaeo* anno 1695. Lips. edit. ubi tamen contra supputationem Chronologicam, *S. Kanutum* anno jam 1130. in Sylva Haraldstathae a *Magno* Filio *Nicolai* Regis, Martyrizatum fuisse scribit, *p. m. 15. seqq.* postquam per biennium Regnum Obotritorum solus tenuisset. Interim de hoc Rege *Canuto* praeter ea, quae de illo in *Historia* sua *Ecclesiastica*, *Metropolis* dicta *Lib.* VI. *Cap.* 14. & 15. paucis adduxit laud. *Cranzius* longe prolixius de eodem egit *Lib.* III. *Wandal. a cap. 27. ad 34.* inclusive, idem Historicus gravissimus.

Canutus Danus Rex Herulorum ac Obotritorum XL.

In

In Capite XXXVIII. de *Pribislao* I. Filio *Buthes*, qui *Canuto* necato, cum Fratre suo *Nicoloto* successerunt, in Principatu Wandaliæ (potius Wenliæ) agit Auctor noster, Rex hic a suis declaratus in Wagria ac terra Polaborum, (Oldenburgenses nempe ac Raceburgenses) regnavit, ac in urbe Lubica sedem suam elegit; Contra Frater *Nicolotus II.* qui & *Nicolaus* dicitur, Obetritis s. Mecklenburgensibus præfuit, utrique Ethnici & Christianorum hostes infensissimi, qui gentem etiam suam ob vicinorum Saxonum superbiam & intolerabilem tributorum exactionem ad Paganismum reduxerunt, unde multiplex illis diebus per universam Slavorum & Henetorum terram superstitio invaluit, quam pluribus enarrat *Cranzius Wandal lib. III. cap. 37.* ubi etiam varia supplicii ac mortis genera Christianis ab hac gente (cui crudelitas omnis ingenita, saturari nescia, impatiens otii, vexans Regionum proxima terra marique) illata recenset. Atque hic quidem Paganismus in Terris Wendorum tunc omnium gravissimus fuit, qui occiso per martyrii gloriam, uti supra dixi, *Gotscalco* gentis suæ Principe, h. e. ab anno Chr. MLXVI. initium suum cepit, ad annum usque MCXLIX. Sicque per annos octoginta quatuor, ad usque regiminis annos *Pribislai* nostri & Fratris *Nicolai* fere duravit, tunc enim Slavi, Obetriti sc. & Confines, vel plurimi cum suis Principibus sacra Christiana adhuc maxime aversati sunt, & cursum Evangelii prædicati impediverunt. De hoc Rege *Pribislao* egit *Cranzius lib.* III. *Wandal. cap. 39. 40. lib.* IV. *cap. 29.* Quando mortuus fuerit Regulus *Pribislaus* non certo liquet, *Bucelinus in sua Stemmatograph.* sæpius citat. annum obitus ejus non addit. Potiores Genealogistæ, inter quos etiam potissimum numerandus est *Anonymus* ille in *Genealogia illustriss. Ducum ac Principum Megapolit.* in calce quoque Annalium subjuncta, quo cum & *Hübnerus in Tabulis suis Genealogicis*, nec non *Calovius* s. *Mylius in Chron. germanico Ducum Megapol.* sentiunt, obitum ejus ponunt in annum 1142. sicque per VII. tantum annos regnasse eum volunt. Sed Cl. Historicus rerum suarum Patriarum B. Dn. *Thomas Analect. Gustrov. Period.* I. §. XVI. *Pribislaum* cum Fratre *Nicolao* initio belli sic dicti Sacri una parte Exercitus cruce signati ad Slavos, Obotritos sc. & Confines subjugandos & convertendos, Duce potissimum *Henrico* Saxone cognom. *Leone* destinati atque anno 1148. suscepti, sicque per vicennale fere tempus continuati, Obotritorum sceptra adhuc simul tenuisse scribit: eum tamen non diu post in vivis esse desiisse ex historia ejus haud dubitanter concludere licet. Captus autem a Rugianis *Pribislaus*, supremum diem captivus obiit, teste *Tobia Pfannero Libro de Præcipuis Germaniæ Principium Gentibus cap. VI. p. m. 208* Conjugem habuit *Petrissam* Regis Norwegiæ *Heraldi* II. Filiam, ex qua tamen nullos liberos suscepit. Fuit Rex Obotritorum & Wagriorum XLI.

Nicolotus II. Herulor. & Obotritorum Rex XLII. De hujus Fratre *Nicoloto* s. Nicolao II. cujus Fata Auctor noster Cap. XXXIX. breviter descripsit, quique eo demortuo, ipsi in Regimine Rex Obotritorum XLII successit, multa collegit ac reliquit, jam sæpius cit. Historicus longe celeberrimus *Albertus Cranzius Wandal. lib. III. cap. 33. 37. lib. IV. c. 1. 3. 13. 25. 33 34. & 35.* Hic *Nicolotus* Rex Obotritorum ac Slavorum certe potentissimus cum Filiis suis eodem *Cranzio lib. VI. Metropol. Cap. 39.* teste, adhuc servierunt Idolis, neque vel precibus vel armis hactenus, ut fidem Christianam amplecterentur, commoveri poterant. Unde tandem *Henricus* Dux Saxoniæ, *Leo* dictus, cum *Alberto Urso* Marchione Brandenburgensi, terram eorum hostiliter invasit, atque hunc Regem *Nicolotum* s. *Nicolaum* per suos loricatos milites oppressit, ac lancea, vel ense bellico magno ac lato in bellis tunc usitato perfodit. „Ita periit, concludit *Cranzius* suam de *Nicolao* nostro Historiam, *Wandal. lib. IV. cap. 35.* „vir Nobilis & „fortis, dum fortius quam cautius pugnat. „Caput ejus desectum & ab omnibus recognitum, defertur in castra Ducis. Atque sic, quod intenderat Dux *Henricus Leo*, hujus *Nicoloti* Regis Obotritorum morte, totius tunc Megapolis potitus fuit. Factum hoc die 25. Maji, anno circiter 1161. aut potius 1162. non autem, ut quidam scribunt, 1159. multo minus 1158. ut voluit *Bucelinus*, id quod temporum rationi prorsus repugnat. Cæterum Conjugem habuit *Nicolotus* Rex, *Ameliam* Regis Sueciæ Filiam.

Pribislaus II Herulorum, Obotritor. &c. Rex XLIII. & ultimus. In Cap. tandem XL. auctor noster XLIII. & ultimum Herulorum, Vagirorum, Circipœnorum, Polaborum, Obetritarum, Cissinorum, Vandalorumque ac Slaviæ totius Regem (hanc enim epigraphen Corpus ejus Doberanum translatum accepit teste Auctore nostro h. l. & *Petro Lindebergio Chron. Rostoch. lib. II. c. 1.* in fine) *Pribislaum II.* ejusque fata describit. „Hic enim, (ut statum horum temporum verbis *Cl. Thomæ Analect. Gustrov. Period. 1. §. XVI.* describam) „cum Fratre suo *Wertislao* post obtruncationem Parentis, *Henrico Leoni* Gvelpho Duci multum adhuc facessiverunt negotii, donec tandem omnibus suis terris exuti „& victi, manus victori dare cogerentur, amissa vel regia dignitate, & avitæ possessionis magna parte. Insuper etiam in hoc vicennali „fere eoque longe funestissimo bello Obetriti „adeo fuerunt obtriti deletique, ut incolis ac „civibus pene vacaret terra. Hinc factum est, „ut & *Henricus Leo* præstantioribus virtute militibus suis Venedorum terram divideret possidendam, & frequenter factis quasi agminibus confluerent e Saxonia Westphaliaq; Teutonici homines ad colendam terram spatiosam, fertilem frumenti, commodam pascuorum ubertate, abundantem pisce & carne & „omnibus bonis: qui agros, vicos urbes familiis suis oppleverunt, & ritibus non solum „Christianis, sed & moribus legibusque Teutonicis omnia ubique imbuerunt, abrogato penitus Slavismo, nec ullo Venedorum amplius „ad ullam sive publici muneris dignitatem sive societatis civilis partem admisso. (Unde etiam in Ducatu Mecklenburgensi in rustica illa

illa ac plebeja gente adhuc dum obtinens servitus durissima ac gravissima plus quam Romana, venit deducenda) „Et hujus quidem „excisæ gentis Slavicæ & Venedæ in omnibus Provinciis Mecklenburgicis nulla amplius „vestigia supersunt, sed omnis terra Megapolitana Teutonum facta, Saxonumque per *Henricum* illum *Leonem* suosque ibi relictos Administratores fideles (dum sc. *Guncelino* postea ab eo constituto Suerinensi Comiti Arcem Ilow, & Suerinum regendum (am) commisit. *Ludolphum* ex Advocatis Brunswicensibus Arci Kissin præfecit; *Ludolpho de Peina* oppidum Malchow; *Henrico autem de Seatem* urbem Megapolin concessit,) colonia, & novam plane „Reipubl. formam ac Politiam induit. Atque „ab hoc etiam Seculo XII. quo hæc mutata rerum facies in Megapoli contigit, derivanda „est Nobilitatis hodie ibidem Equestriumque „Familiarum & Feudorum in plerisque Origo, „nec altius ob gentis olim illiteratæ barbariem, „repetere licebit gentilitios Avorum Proavorumque natales. Sola autem Sereniss. Principum Mecklenb. Domus hanc habet prærogativam, ut vel omnium in Europa Principum altissime ascendere in Stemmate Genealogico, & haud interrupto sanguinis regii „nexu, ultra sesqui mille annos Majores suos „recordari possit. Hactenus quidem Cl. *Thomas* l. c. auctoritate utens biga virorum Historicorum celebrium fide omnino dignissimorum *Helmold. Chron Slavor. lib. I. cap. 87. & lib. II. cap. 5. 14. ac Cranz. Vandal. lib. VII. cap. 10.* Qui quidem *Cranzius* de Nobilitate Mecklenburgica ibidem addit, „mansisse illam cum Principibus antiquæ originis in ditionibus suis, in „paternis prædiis & possessionibus; de multitudine tamen ista sat magna Nobilium illorum „pauciores tamen e Wendorum Prosapia ortorum, uti v. g. sunt: *Gammii, Prizeburii, Bassevicii, Molckii, Negendanckii, Levizovii, Molzanii, Veereggii, Bützovii, Dessinii, Bülovii, Grabovii &c.* „adhuc hodie supersunt, eorumque memoria non seculo XII. altius erit repetenda. Sed ad rem. Rex *Pribislaus* ac Frater ejus *Werslaus* seu *Vratislaus* comperta Patris *Nicoloti* morte, arcem suam Werlo igne destruxerunt, ac sua bona cum pretiosa supellectile navibus imposuere, ipsi autem cum promtissimis in nemora se condiderunt, postea tamen per amicorum quorundam interpositionem in Ducis *Henrici Leonis* gratiam iterum rediere, qui eis arcem Werlo cum subjecta terra fruendam concessit, reliquam autem Terram Obotritorum suis divisit Fidelibus belli Sociis supra jam adductis. Ast *Pribislaus* ejusque Frater, cum absente Duce *Henrico* Saxone non contenti essent terra Kissinorum, sed ad recuperandam terram Obotritorum Provinciam iterum adspirarent, *Werslaus* in Arce Werlo obsessus, a missili vulnus accepit: Tandem ex intercessione Comitis *Adolphi* servata vitæ & membrorum incolumitate, accepta fide, egreditur de munitione cum Nobilibus, ad genua coram Duce provolutis & veniam deprecantibus, Brunsuicum fuit abductus, quem manicis ferreis adstrinxit, ceteros autem per custodias jussit dissipari; cujus quidem Fratris sui liberationem frustra per nuncios tentavit *Pribislaus*, qui levia hactenus prælia multa cum Comitis *Adolphi* copiis confecerat, ac C. ex Holsatis viros aliquando prostraverat. Pacem tamen hac conditione a Duce accepit, ut nisi ob multiplicem suam perfidiam obsides præberet, nulla paciscenti fides haberetur, qua de causa cum concaptivis ex capto obses mansit *Werslaus*, qui vero in vinculis Brunsuici agens, per fidissimos non cessavit *Pribislaum* Fratrem stimulare, ut ad eum iterum liberandum arma caperet, copiisque clam coactis in Megapolim duceret, quam urbem Obetritorum primariam obsessam cepit, omnesque in ea Theutonicos obtruncavit sine discrimine sexus & ætatis: Malacho etiam & Cussin occupavit, Ilow autem cum suis armatis hostem præveniens, servavit Comes *Gunzelinus* de Zwerino. Unde ira inflammatus *Henricus* Dux, conflato grandi exercitu, atque valida classe a mari a *Waldemaro* Rege Daniæ & *Alberti* Marchionis copiis adjutus, prope urbem Malacho in conspectu hostium mandavit *Werslaum* Principem, *Pribislai* Fratrem, una cum duobus Nobilibus (ut communis fama tulit) de Pritzbühren & Gammen, suspendio in oculis Fratris necari, eo, quod Germanum stimulasset ad rebellionem, quodque in pactis novissimis esset comprehensum, si præstitam fidem Wendi violarent, *Henricus* Dux pro arbitrio abuteretur obsidibus. Accidit autem hæc mors infamis *Werslai* vel *Wratislai* anno 1164. relicto Filio unico *Nicoloto* s. *Nicolao* III. Principe Wendorum ac Domino Rotzstochii, qui conjugem habens *Annam* Electoris Brandenburgensis *Alberti* II. Filiam non in isto prælio contra Grassatores, qui Monasterium Doberanum vastarant ac incenderant anno 1179. cum suis periit, ut Auctor noster falso h. l. scribit (nam *Cranzio Wandal. lib. VI. cap. 24. teste*, quocum etiam consentit *Petrus Lindeberg. Chron. Rostoch. lib. II. cap. 11. p. m. 44.* ejus quidem agmen pro multitudine hostium tunc interceptum fuit, ac pene ad internecionem cæsum, ipse autem Princeps tunc non interiit in acie, at vix tamen in urbem dilapsus est) sed in prœlio Daslensi contra Comitem *Adolphum a Dipenholtz* cecidit, secundum *Lindebergium* l. c. anno 1184. aliis 1195. aut secundum *Hübnerum in Tabulis Genealog. Part. I. Tab. 192.* & Cl. *Thomam in Analect. Gustrow. Period. I. §. 1. p. m. 45.* anno 1200, nullo post se Hærede relicto, de quo pluribus legi meretur ipse *Cranzius l. c. Lib. V. cap. 8. item lib. jam cit. VI. cap. 24. & 38.* Ceterum de *Pribislao* nostro Rege, quomodo ille post mortem Fratris ignominiosam obsessus in urbe Demin, mascule se defenderit, oppugnatores in fugam abegerit, *Adolphum* Holsatiæ & *Reinaldum* Thietmarsiæ Comites cum multis suorum necaverit, postea incenso oppido Demin ad *Casimarum & Bugislaum* Duces Pomeranorum consanguineos suos atque ejusdem Nationis, aufugerit, ab eisque hospitaliter habitus, & a latrociniis abstinere serio ed monitus fuerit, cum tamen multis præ-

prœliis a Patria Provincia expulsum Dux Saxoniæ *Henricus Leo* tandem iterum in gratiam admiserit, eique omnem hæreditatem paternam reddiderit, nempe Obotritorum terram, excepto Zwerino cum attinentiis ejus, Rotzstochium oppidum vallo cinxerit, Monasterium Dobberanense Ordinis Cistertiensis anno 1170. exædificaverit ac multis prædiis ditaverit; cum ipso *Henrico Leone* postea in Terram sanctam peregrinatus fuerit: hæc omnia, præter ea, quæ de eo jam supra recensui, pluribus adducit ac describit laudatus *Cranzius Vandal. lib. V. cap. 1. 3. 4. 5. 6. 7. & 8.* nec non *lib. VI cap. 28.* Mortuus autem est Rex *Pribislaus* cum Lüneburgi in Ludo s. certamine Equestri cum equo excussus & fracta hinc cervice expiraverit Kalend. Octobr. non 1179. uti scribit *Cranzius l. c. lib. VI. cap. 24. & Bucelinus in Stemmatograph.* cit. neque etiam anno 1215, ut habet Auctor noster, quem errorem Chronologicum gravissimum in illo jam notavit sæpius laudatus Dn. *Thomas Analect. Gustrov. Period. II. §. 1. p. m. 44.* multo minus 1205. secundum *Genealogiam Ducum Mecklenburgensium* a Duce *Udalrico* in Templo Cathedrali Gustroviæ lapidi marmoreo incisam, aut secundum alios 1215. sed potius 1178. testibus *Anonymo* Annalibus his adnexo in *Genealogia Illustriss. Ducum ac Principum Megapolitanorum*; laudato Cl. *Thoma l. c.* nec non celeb. *Hübnero in Tabulis Genealog.* sæpius cit. *Tab. 192. & 193.* Tres *Pribislaus* noster habuit Conjuges. I. *Petronellam*, Regis supra adducti *S. Canuti* Wendorum & Obotritorum a *Lothario* Cæsare constituti, nec non Ducis Slesvicensis a Patrui sui Filio *Magno* anno 1134. necati, & Conjugis *Ingeburgæ* Filiam, *Waldemari I.* Regis Danorum anno 1182. demortui sororem, ex qua vidit *Canutum* Ducem Wendorum, qui ἄτεκνος mortuus Ottenseæ in Dania anno 1183. II. fuit *Voislava* Regis Norwegiæ *Burewini* Filia, quæ illi peperit Filium *Henricum Burevinum* I. Seniorem, Primum Obetritorum atque Wendorum Principem, uti vocatur *lib. VI. cap. 38. & lib. VII. cap. 3. Wandal. a Cranzio.* „Cum enim „*Pribislaus II.* per iniquam belli fortunam de „loco regio dimotus, propositas a victore „conditiones acciperet, temporique cederet, „seu necessitati pareret, quod semper sapientis est habitum, abstinuerunt tandem & ipse „& posteri ejus vel sua sponte ab invidendo „Regum Titulo, satis habentes si vel Principes generatim, vel Domini speciatim ratione hujus illiusve Territorii appellarentur. Unde postea quam Terrarum nova divisio a Fratruelibus facta fuit, alii *Mecklenburgensium* „alii *Werliorum* f. *Wendorum* alii *Rostochiensium* „alii *Richenbergensium* seu *Parchimensium* Domini cœperunt appellari, nec secus in Diplomatibus subscripserunt, salvo interim communi PRINCIPIS prærogativa ac Titulo promiscue ipsis tributo, donec tandem *Mecklenburgensium Domini* anno 1348. Ducalem Imperii Romano - Germanici Principum dignitatem obtinerent, & in memoriam auctæ Majestatis Regiæ Corona insignirentur a *Carolo* „IV. Imperatore in Stemmate gentilitio. Ita egregie de Principum eo tempore Mecklenburgensium Titulis adsumtis differit sæpius laudatus Cl. Dn. *Thomas Analect. Güstrov. Period. II. §. 1. in Notis p. 47.* quo loco etiam adhuc de Domini Titulo perdocte commentatur. Mortua autem est *Voislava* Regis nostri ultimi, Principis autem I. Wendorum *Pribislai*, Conjux altera anno 1172. tuncque ad senium vergens, Tertiam superinduxit conjugem *Mechtildam*, Ducis Poloniæ *Boleslai Crispi* Filiam, ex qua nullam vidit sobolem. Interim de *Pribislao* nostro & Fratruele ejus *Nicoloto* quoque videre est *Lindebergius Chron. Rostoch.* lib. II. cap. 1. & 2.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Cap. XLI. Auctor noster recenset quædam de *Pribislai* Filio successore *Henrico Burevino* I. Hic Regio Titulo plane abstinuit, atque se Principem aut etiam Dominum Slaviæ vel Magnopolensem, Fürsten oder auch Herren zu Wenden oder Mecklenburg vocari maluit seque etiam in Diplomatibus ita subscripsit: Divisit autem ille cum Patruele suo *Nicoloto* omnem Ditionem suam Paternam anno 1179. ita, ut primum *Nicolotus* Meclenburgensium, *Burevinus* autem Rostochiensium Dominus fieret; ast cum forte ista sua divisione non contenti essent, ac alter alterum intestinis dissidiis & excursionibus invaderet, ac Regiones utrasque misere depopularentur, ambo hinc a vicinis consanguineis Principibus anno 1182. capti ac in vincula conjecti sunt. Sed Rex Daniæ *Canutus*, qui *Burevinum* nostrum tenebat, anno 1183. arbiter factus inter dissidentes captivitate jam solutos, litem ita diremit, ut *Nicoloto* Rotzstochium cum tractu Kissinorum, *Burevino* vero Ilow & Magnopolis (ea est terra Obetritorum) proveniret, & uterque de manu Regis Terram suam recognosceret. In quam rem dedere obsides XXIV. inter quos erat *Burevini* Filius, teste *Cranzio Wandal. lib. III. cap. XXIV.* Conf. idem Auctor *cap. 38. & lib. VII. cap. XVI.* inprimis autem Cl. *Thomas Analect. Gustrov. Per. II.* § *1.* per totum, ubi & Auctorem in anno Fundationis Monasterii Campi solis refutavit. Istius namque fundatio non an. 1225. sed 1211. facta est, & translatum hoc Monasterium postea fuit in alium locum prope Wismariam 1219. Primam Conjugem *Burevinus* I. habuit *Mechtildam*, non uti Auctor noster l. c. & *Cranzius* memoria lapsus *lib. VII Wandal. cap. 16. Mylius in Chron. Germanico Ducum Meclenburg* nec non *Genealog Ducum Mecklenb.* a Duce *Udalrico* in Templo Cathedrali Gustroviæ marmori incisa; Regis Poloniæ Filiam, sed potius *Henrici Leonis* Saxoniæ Ducis Filiam naturalem, uti jam ante rectius scripserat *Wandal. lib. VI. cap. 24.* laud. *Cranzius*, quocum & sentit *Bucelinus* in *Stemmatograph.* nec non Cl. *Hübnerus in Tabulis Geneal. Part. I. Tab. 193. Anton. Albitius in Genealog. Principum Megapolensium, Pomarius* in der alten Sächsischen Chronic *pag. m. 265.* & alii. Conjux hæc Mater facta est *Henrici II, Nicolai*, & Filiæ *Catharinæ* ab Avo suo materno *Henrico Leone*, Comiti Oldenburgensi *Johanni* IV. Filio *Johannis* III. Comitis zu Wildeshausen, & Eilmari II. Comitis Olden- *Henricus, cogn. Burevinus II. Herulorum Dominus I.*

Oldenburg. Nepoti locatæ. Ea autem anno 1191. demortua, Alteram duxit *Adelheidam* Ducis Poloniæ *Lesci V.* Cognom. *Albi* non autem *Casimiri* II. ejus Patris, uti scribit *Albitius Genealog.* Filia, cum qua in sterili vixit conjugio *Burevinus* noster, Filiosque suos supervixit, pervenit namque ad annum XXVIII. post mille ducentos, ad VI. Calend. Februar. die scil. 27. Januar. placide obiens, nam adhuc interfuit cum copiis suis auxiliaribus gravissimo illi prælio, quod Lubicenses pro conservanda sua libertate cum Rege Danorum *Waldemaro* II. anno 1227. die 22. Julii ipso die S. Mariæ Magdalenæ sacro, prope pagum Bornehovede, ante Suentinefeld dictum, in terra Holsatorum felici sydere habuere, teste *Cranzio Wandal. lib. VII. cap. XVI.* ut vel inde minime anno 1227. Filiis adhuc *Henrico* & *Nicolao* superstitibus decessisse *Burevinum* nostrum, appareat, quemadmodum Auctor noster h. l. scriptum reliquit, ut & B. *Lindebergius l. c. cap. 3.* qui propterea *Cranzium* ac si Pater *Burevinus* senior, Filios suos non supervixisset, erroris falso arguit. Ita quoque notandus est error Chronologicus gravissimus, qui in *Tabula illa Genealogica Ducum Meclenburgens.* a *Pribislao* ultimo Vendorum Rege ad Duces *Johannem Albertum* I. & Adolphum | Fridericum I. Fratres germanos producta & typis exscripta occurrit, quæ annum Burevini I. Senioris 1225. posuit. Ceterum Privilegium illud, quod dato singulari hac de re octavo Kal. Julii anno ab incarnatione Domini MCCXVIII. Indictione V. Epacta XI. Concurrente VI. Diplomate, *Lubecensis* Civitatis Juris beneficio novo suo Oppido Rostock nunc & semper frui concesserit Dominus Magnopolensis (ut se vocat) *Burevinus* noster, adducam suo tempore in *Antiquitatibus Rotzstochiensibus*, s. de Urbe & *Academia Rotzstochiensi Historia* B. mei Genitoris, quam primum etiam, ut spero, edenda.

Henricus II. Junior, cogn. Burevinus, Herulorum (et Rotzstochiensium) Dominus II.

In Cap. XLII. concludit Auctor Lib. II cum *Henrico* II. Juniore Burevini I. Senioris Filio ac successore, ejusque alterius Filii *Nicoloti* vel tribus saltem verbis simul meminit. Et quidem quod ad hunc *Nicolaum* s. *Nicolotum* hujus nominis IV. attinet, pauca etiam de hoc apud Auctores occurrunt notanda, nisi quod in Divisione terrarum a *Burevino* I. Patre adhuc vivente, ejusque arbitrio anno 1219. suscepta (id qod frustra contra veritatem historicam negat *Lindebergius*. l. jam supra cit. cum & Filios hos suos supervixit, ut Nepotum adhuc Tutelam in se suscipere debuerit teste *Cranzio* Lib. VII. cap. 16.) Territorium Meclenburgense (*das Land zu Mecklenburg*) *Henricus Burevinus* II. Frater *Nicolai* Tractum Herulanum s. Orientalem Kissinorum Ditionem (*das Land zu Wenden oder Werle worinn auch Rostock liegt*) acceperit, unde *Henricus* noster *Burevinus* II. Herulorum atque Rotzstochiensium (*zu Werle und Rostock*) *Nicolaus* vero Frater ejus, se Dominum Meclenburgensium (*Herren zu Mecklenburg*) scripserint. Et quidem *Nicolaus* hic Gadebusii sedem suam postea elegit, ubi corruente veteri Domo, anno 1228. Patre suo ut dixi adhuc vivente, oppressus sine prole periit, minime confundendus, uti *Calovius* s. potius *Mylius in Chron german. Ducum Mecklenb.* in Vita *Henrici* nostri *Burevini II.* (exemplari typis exscripto, non autem in MSSto illo aucto & continuato, quod possideo & Annalibus his adnexui) in vita *Henrici* nostri *Burevini II.* fecit, cum *Nicoloto V.* nostri *Henrici Burevini* II. Junioris Filio, qui Rebellionem exædificavit, & Malchovium munivit &c. de quo paulo post ad Lib. III. Cap. I. Auctoris nostri dicam. *Henricus* autem *Burevinus II. Junior*, de quo nunc potissimum sermo est, post Ditionem Kissinorum Orientalem a Patre acceptam excisa jam atque a Regis *Nicoloti* II. Filiis *Pribislao* II. & *Wertislao* igne penitus deleta inclyta & perantiqua Herulorum Colonia, Urbe sc. *Herula* ac *Werla* seu *Werl* vix VIII. mille pass. intervallo Gustrovia distante inferius autem ad Varni cum Nebula permisti ripam prope pagum Wicsse sylvas inter & paludes sita, atque a *Lindeberg. Chron Rostoch. Lib. I. Cap. VIII. p. m. 34. & 35.* pluribus descripta, sedem ille sic suam Gustroviæ elegit, quam non instauravit solum ac *Aula Principali* primum condecoravit, sed eam quoque Jure Civitatis Teutonicæ h. e. Juribus Suerinensibus a Clariss. Dn. *Thoma Analectis Juis Gustrov. Period II. §. 2. in notis* insertis anno 1220. donavit: insuper etiam fundata in ea atque suis impensis ac reditibus anno 1226. exædificanda S. Basilica Aede seu Templo Cathedrali S. Cæciliæ dicato (cujus tamen vix inceptæ ædificationi eodem adhuc anno die 5. Junii, immortuus est) exornavit. Atque sic etiam *Henricus* noster *Burevinus* biennium ante Parentem suum *Burevinum* I. Seniorem intempestivo fato abreptus demum anno 1228. in Templo illo Cathedrali Gustroviensi a se exstrui quidem incepto, sed Posteritati suæ ad consummandum relicto tumulatus fuit, superstitibus ex *Sophia* Conjuge Regis Suecorum Caroli I. (rectius VI.) Filia, quatuor Filiis & tribus Filiabus, *Sophia* a Fratre suo *Johanne Theologo*, Regi cuidam Cypro adhuc Parisiis studiorum caussa commoranti desponsata; *Magdalena*, ab eodem Fratre suo Principi cuidam Marsiliensi locata; & *Margaretha*, Comiti Suerinensi *Gunzelino* III. nupta. In *Tabula Genealog. Ducum Mecklenburg.* in dicta Aede sacra Cæciliana, quam Dux *Ulricus* marmori ibidem incisam anno 1574. curavit, huic *Henrico Burevino II.* adhuc duæ Conjuges affinguntur nempe altera Principissa Saxoniæ, & tertia Comitissa Rupinensis, de quibus tamen cum nostro Auctore reliqui Rerum Meclenburgensium scriptores omnes ac Genealogistæ tacent. Ceterum de nostro *Henrico Burevino II.* adhuc pluribus omnino vid. sæpius laudatus Cl. *Dn. Thomas. l. c. §. II. & III.* ubi tamen p. *m. 55.* in eo graviter erravit, *Nicolotum III.* ab *Nicoloto IV.* Avi ex Fratre Nepotem, a Fratre non distinguens; *Nicolotus* namque *III.* Filius *Wratislai* suspensi in prælio Daslensi jam anno 1200. perierat, uti jam supra ad Cap. XL. Auctoris dixi; ast nostri *Henrici Burevini II.* Frater *Nicolotus s. Nicolaus IV.* utique ipsi supervixit cum

uti

uti paulo ante ex *Cranzio* & ipso etiam Dn. *Thoma* adduxi, anno 1228. Gadebusi ex domus ruina *duaus* perierit. Ita etiam præter IV. Filios infra cum Auctore nostro adducendos, in suo *Chron. MSto M. Andreas Mylius* nostro *Henrico Burevino* II. adhuc VII. alios, *Nicolotum, Christopherum, Balthasarem Laurentium, Henricum, Bernhardum et Wilhelmum* Filios affinxit, qui tamen potius ad *Nicoloti V.* Posteros pertinent, atque in Lib. III. Auctoris nostri omnes occurrunt. Atque hæc quidem ad A. nostri Librum II. nunc dixisse sufficiant.

Mitto nunc *Henrici* nostri Filios reliquos atque cum Auctore nostro in Lib nunc sequ. III. illius Filium *Nicolotum f. Nicolaum V.* atque ab eo descendentes omnes in quintam usque progeniem per singula Libri hujus capita ordine considerabo, quidque in cujusque illorum vita vel in Genealogicis vel Geographicis aut Historicis minus dextre ab Auctore nostro litteris mandatum fuisse invenerim, ex fide dignissimis Scriptoribus aliis breviter adnotabo. Sit ergo cum A. nostro Cap. I. de *Nicoloto V.* Herulorum ac Wendorum Domino. Hic in divisione Terrarum avitarum a se & Fratribus suis denuo anno 1234. instituta, forte obtinuit omnem Herulorum atque Wendorum (*das Land zu Werle oder Wenden*) uberam frugum Provinciam, quæ teste *Cranzio Wandal. Lib. VII. Cap. 41.* ex omnibus latissi„marum Nationum Provinciis sola verum & „antiquum nomen retinuit, ut *Wandalia* dicere„tur. Oppidis non contemnendis plena, Gu„strov, Plawe, Malchin cum ceteris. Ex hac itaque sua per sortem accepta Provincia salutatus est Herulorum Dominus I. (*Herr von Werle oder Wenden*) cum omni posteritate. Multa hic *Nicolaus* bella gessit cum Marchionibus Brandenburgensibus conterminis præsertim de Finibus. Timor Dei & circum„spectio solicita tutum illum præstare interar„dua videbantur. Mores, & verba futilia, „ quæ nullum præ se ferre pondus videren„tur: Sed erat prudens & virilis in cœpta „constantia. Ludicra & levia & inania vi„debantur, quæ dixit; sed in exitu apparebat „prudens consilium, scribit idem *Cranzius l. c. Cap. 35.* Illudque ibidem probat ex *Nicolai* nostri cum Marchionibus aliquando de Finibus controversis instituta tractatione, quibus callido joco supervenit. Sicque de eo per„git: Joculares nonnunquam prætulisse levi„tates videbatur, sed non degeneravit exitus „ a sapienti providentia. Stabat aliquando „in conspectu Marchionum, ad similes cauf„sas de Finibus contrectandas, & quum pa„trare sibi responsa non viderentur, detracto „pileo, *Ecce*, inquit, *Calvus Wandalus*, rursus re„posito, *Ecce audacissimus miles*, Cachinno ex„cipitur a Magnatibus, sed tam illius jocos „quam aliorum gravitatem reverebantur. „Legimus ironem *Socratem*, *Æsopum* fabula„torem, sed inerat rebus ludicris summa pru„dentia. Hæc *Cranzius*. Præter felicissimam ac sumtuosissimam Templi Cathedralis Gustroviensis a Genitore cœptam absolutionem, urbes etiam alias instauravit & munivit, Robelam sc. Gnojam, & Malchinum, teste *Marescalco* nostro in *Chron. Rhytm. lib. 2. c. 1.* sic etiam urbem Gustroviam in qua Aulam suam quoque habuit, anno 1248. & meliorem & ampliorem reddidit, *Tertiam* insuper *Jurisdictionis partem in excessibus corrigendis, multisque irrogandis Gustroviensibus suis ad Civitatis usum peculiari privilegio* anno 1270. concessit, adducto a Cl. *Thoma in Notis lit. δ. Analect. Gustrov. Period. II. §. 4.* ubi & multa ad *Nicolai* nostri historiam omnino facientia de eo recenset. Conf. *Cranzius lib. cit. cap. 16. 35. & 42.* Naturæ debitum hic Princeps optimus reddidit anno 1277. d. 7. Maji annos LXXXIII. natus, LI. Regiminis. Conjux fuit *Juditha* Ducis I. Anhaltini *Henrici* I. ut quidam volunt, Filia.

Nicolotus V. Herulorum et Wendorum Dominus I.

In Cap. II. Auctor noster initium facit a *Nicoloti* Filiis, ejusque Filium *Johannem* I. Cognom. *Pacificum*, Dominum Herulorum & de Werla primum describit. Mortuo namque illius Parente paulo ante laudato *Nicoloto V.* Herulorum Domino, ad illius Filios IV. superstites Hæreditatis jure devoluta est summa rerum, omnisque tractus Herulanus (*das Land zu Werle*) seu Principatus Venedorum, qui abs cæteris hujus Terræ Provinciis sejunctus mansit quoad floruit illustris hæc Familia in *Nicoloti* dicti Nepotibus ac Posteris, teste ipso Dn. *Thoma Analect. Gustrov. Per* II. §. VI. statim ab initio, qui & sequentia huc facientia eod. l. subjungit: „ Pacata Gustroviæ fuisse omnia, „quoad *Henricus* Senior Cognomento *Mode„stus* cum Fratre suo, nostro *Johanne Pacifico* „conjunctim rebus præfuerit: Hoc autem „(*Johanne I.*) anno 1289. ad superos transla„to, & *Henrico* Fratre superstite ad secundas „vel tertias nuptias transgresso, hujus (*Hen„rici*) Filios, ante diem patrios in annos inquirere cœpisse: In cujus rei veritatem ipse Dn. *Thomas* ex Auctoris nostri *Annalium* horum Lib. *præsentis cap.* III. ejusque *Chronic. Rhytm. lib.* II. *cap. 3. Thomæ Kanzovii Chronic. Pomeran.* MSC. nec non ipsius etiam *Kranzii Wandal. lib.* VII. *cap. 43.* verba propria ibidem adduxit. Hic *Johannes* I. Conjugem habuit *Sophiam* Comitis Ruppinensis & Lindoviensis Filiam, ex qua VI Filios, (nam *Henningum* Filium, quoque ejus neglexit Auctor noster) produxit, de quibus postea suo loco dicam. Cæterum de Fratribus *Johannis* nostri I. præter *Henricum* Senior. cognom. *Modestum*, de quo ad Cap. III. Auctoris nostri quædam addam, *Bernhardus* quidam nomine, Monachus Dominicanus fuit, ac Patri suo non diu supervixit, siquidem in juventute mortuus est anno 1286. Doberani postea apud Majores suos ac prope Patrem tumulatus; cui biennio post alter Filiorum *Nicoloti* & Frater *Johannis* I, *Henningus* dictus, qui castra secutus etiam in juventute obiit anno 1288. in cœlibatu: Una autem Sororum *Johannis* nostri *Hedwig*, Conjux fuit *Johannis* II. Marchionis ac Electoris Brandenburg. Prenzloviæ obiit 1277. in Cœnobio ab ea ibidem fundato, ter-

Johannes I. Pacificus, Dominus Herulorum et de Werla. II.

ra

ræ mandata. Altera Soror *Juditha* Patrui sui *Johannis* Theologi Filio, Principi *Alberto* locata fuit, quocum in sterili vixit Conjugio. Quod vero ad Filios proprios *Johannis* nostri attinet, de *Nicoloto* & *Johanne* Cap. IV. & VII. hujus Libri ipse Auctor noster agit; *Guntherus* Canonicus Magdeburgensis obiit 1313: *Henningus* castra sequutus, vitam in Cœlibatu clausit: *Bernhardus* autem & *Henricus* ambo Ordinis S. Dominici, Monachi in Cœnobio Röbelensi consenuerunt.

Henricus Modestus, Dominus Herulorum et de Werla in Gustrov. III.

Alter Filiorum *Nicoloti V. Johannis* I. Germanus, fuit *Henricus* Senior cognom. *Modestus*, cujus meminit Auctor noster *cap III.* Hic etiam fuit *Dominus de Werla in Gustrow Tutor Dominii Rotzstoch*, a Principe *Nicolao* Puero de Rotzstoch suo ex Patruo *Woldemaro* Nepote, cujus Tutorem egit, ita dictus. Tres ille habuit conjuges, unam *Helenam* Principis Rugiæ *Jaromari* Filiam: qua demortua; alteram Duxit *Mechtildam*, Ducis *Johannis* Lüneburgensis, *Ottonis* Pueri, Filii *Wilhelmi* Nepotis, Filiam, ex qua nullam sobolem vidit; Ast cum & tertiam post mortem *Mechtildis* superinduxisset conjugem *Anastasiam* Ducis Pomeraniæ Filiam, exque ea produxisset unicum Filium *Barnimum*, qui dein Abbas Colbacensis & Præpositus Camminensis factus est; Filii ejus *Henricus* & *Nicolaus* ex primo Conjugio producti partim ad tertium Parentis conjugium contractum exacerbati, partim ejusdem longioris vitæ & regiminis pertæsi, cum & insolentiores quoque essent, eosque crebrius super insolentia increpasset Pater, nec permiserit usibus eorum plenos sumtus, stringeretque frena libidinis, ut paternis monitis ad frugaliorem vitam redirent: improbi Juvenes pessimo consilio, Patrem in venatione (sc. ad Salas Rugiorum *beym Rugianischen Dorff Sale in Pommern*) agentem, sumtis armis oppresserunt, quo maturius ad Principatum rerumque administrationem pervenirent. (Factum hoc anno 1291. VIII. Idus Octobr. np. die 6. Oct.) Speraruntque rem atrocissimam aut occultari posse, aut casibus venationis (qui varii sunt) imputari. Sed Principes vicini Magnopolenses rem exemplo & facinore perniciosissimam non passi transire inultam, propinquos suos armis terra ejecerunt, uti hactenus adductus *Cranzius* refert *lib.* VII. *Wandal. cap.* 43: additque, mirum esse, quomodo res una diversis narrationibus texatur, sicque ex *Annalibus Magnopolensium*, utpote quibus fides in ea re major sit habenda, rem gestam aliter enarrat; non quod Fratres illi parricidæ ad Patruum suum *Nicolaum* Parchumensem fugati, & ab eo & Duce *Alberto* Saxonico contra Fratrueles suos de Megapoli armis defensi, hique ab illis in pugna devicti, ac trecenti tunc ex Megapolensium satellitio capti fuerint; sed potius quod *Nicolotus* VI. Dominus de Werla in Gustrow, (de quo mox in sequ. Cap. IV. Auctoris plura dicam, Parricidarum Frater Patruelis, vindicaverit in illis hanc nefandam cædem, & occupaverit quasdam eorundem munitiones, in eoque luctamine etiam *Nicolaus* alter ex Parricidis istis perierit (adeoque non doloris impatientia vitam finierit, uti Auctor noster h. l. scribit) His rebus dein (pergit *Cranzius*) ob proprium commodum, ut ab his terris velut ad prædam expositis, etiam partem aliquam detraheret, se quoque immiscuisse *Henricum* Megapolensem (*Leonem*) *Nicoloti* VI. ex Patruo magno Nepotem; & hinc postea opera *Wislai* Rugiani Principis & *Bugislavi* Stetinensis Ducis Rotzstochii (an. sc. 1292. tempore quadragesimali) convenisse omnes, Parricidii auctore *Henrico* sua reposcente, *Nicolao* indignum eum successione parricidam dicente; in eaque contentione illos discessisse re infecta, & *Nicolaum* clausa licet Civitate elapsum, noctu pervenisse in Gustrow, ab eoque qui eum sequutus fuerat Rugianum Principem Pacis sequestrem (sc. ut ad compositionem eum persuaderet) velut hostem, captum fuisse (dum die Mercurii post Dominicam *Invocavit* ipso quadragesimali tempore rebus sacris interesset in Templo: ut ergo *Wislaus* non ab *Henrico* parricida cui favebat, ex mente Auctoris nostri, sed ab *Nicoloto* cædis vindice Gustroviæ captus, Parchimumque in custodiam abductus fuerit, recte hic a *Cranzio* Pomeranicisque Scriptoribus & a Cl. *Thoma l. c. §. 6. in Not. lit.* β. adductis, dicitur) inde *Cranzius refert:* congressos *Nicolaum* & *Henricum* Megapolensem (Leonem) de Ditione Parricidæ luctantes, prælio Victorem *Nicolaum* multos cepisse, exercitumque circumtulisse; *Henricum* Magnopolensem, *Henrici* parricidæ partes tueri visum, suorum tamen commodorum non oblitum, multa etiam loca occupasse, & fraude Clerici, Oppidum Warne, cujus Clavium formas cera expressas illis tradiderat, cum altero *Henrico* Parricida cepisse; *Nicolaum* vero per lacum ex Rabele & Plaue & Russum a terra oppugnantem, captis qui inerant præsidio; Oppidum expugnasse, ipsos postea inter se iterum conciliatos, *Nicolaum* & *Henricum* Magnopolensem Terram Parricidæ inter se partitos esse, Parricidam contra ut dignum fuit, in tenuitate sine prole, (perpetuum exulem) permansisse. Atque hæc quidem ex *Cranzio* quocum sentit & Celeb. *Thomas* l. jam citato, ob fidem hac in re historicam longe probabiliorem, in primis etiam, cum *Annales Pomeranici* semper bonæ fidei, *Cranzio* adstipulentur. Cæterum Parricidarum soror unica *Rixa* dicta, Duci Brunsuicensi *Alberto Pingui* nupta fuit.

Nicolotus VI. Dominus Herulorum & de Werla in Gustrow IV.

Sequitur Cap. IV. *Nicolotus* VI. Dominus de Werla in Gustrow, qui præter Filium *Johannem* III. (de quo mox Cap. V.) ex *Rixa* sua Conjuge *Henrici* seu *Erici* - - - - Regis Daniæ Filia, (quam fostri loco Regi a militiis, sibi vix quadriennem promeruit sponsam, ad annos usque pubertatis in Cœnobio Dobbertinensi educatam) anno 1313. demortua, etiam produxit *Nicolaum* in pueritia denatum: *Henningum* Dominum de Werla in Stavenhagen, quam cum omnibus pertinentiis in dotem cum Conjuge sua *Mechtilda* jure hæreditario accepit a socero suo *Ottone I.* Duce Pomeranico Steti-

Stetinensi. Mortuum 1338. sine prole. Filiæ illius *Sophia* Duci *Erico* Suecorum desponsata. Vid. *Arnold. Vitt. Part.* II. *Chron. pag.* 127. *seqq.* Altera *Rixa* Principi *Erico* Suecorum quidem desponsata, sed Comiti *Gerhardo* I. Comiti Holsatiæ Rensburgensi locata; Denique Tertia *Margaretha* nupta fuit Duci *Rudolpho* Saxo-Lauenburgensi, Filio *Adolphi*. Cæterum *Nicolotus* noster strenuus ille & justissimus de nece Patrui sui vindex, quod priori in Capite ex *Cranzio* pluribus adduxi, non solum de Gustrovia Urbe sua aulica sede, bene meritus, sed bellorum etiam, quæ cum Marchicis, Rugianis, ac Pomeranis gessit, gloria clarus, vivere tandem desiit, anno 1316. die 12. Octobr. Dobberani sepultus. Plura de ejus beneficiis in Gustrovienses collatis commemorat sæpius laud. Dn. *Thomas l. c.* §. 7.

Johannes III. s. Janus Junior, Dominus Herulorum & de Werla & Goldberg. V.

In Cap. V. Auctor noster *Johannem* III. seu *Janum Juniorem* Filium *Nicoloti VI.* Dominum de Werla & Goldberg, paucis describit, neque etiam de ejus rebus gestis, ullibi aliquid adnotatum legitur. De Conjuge ipsius *Matilda* s. *Mechtilda* variant Auctores inter se. *Marescalcus* noster h. l. quocum & *Tabula Genealogica Ducum Mecklenburgensium Gustroviæ* in Templo Cathedrali erecta facit, *Ottonis* Stetinensis in Pomerania Ducis Filiam fuisse scribit. *Auctor Anonymus Tabularum Genealogicarum Regum ac Principum Megapolitanorum* a me nunc simul publicatarum, hunc *Ottonem* Ducem facit Lüneburgensem. At *Mechtildis*, quam anno 1314. domum duxit *Johannes*, Pater non fuit *Otto* sed *Barninus* II. Sidinorum Pomeraniæ Dux, qui in adulterio comprehensus, anno 1295. necatus fuit, uti recte annotavit Cl. *Hübnerus Tabul. Geneal. Part.* I. *Tab.* 193. & 197. De *Nicoloto* Filio nostri *Johannis* III. ad *Cap.* VI. Auctoris quædam addam. Alter autem Filiorum *Johannes* IV. Dominus de Werla habuit ille Conjugem *Richardin.* (*Hübnerus l. c. Mechtildam* iterum nominat) - - - - Ducis Lüneburg. Filiam ante illum 1346. vita functam, ipse autem *Johannes* IV. biennio post sine prole anno 1348. ante Patrem obiit. Ex Filiabus ejus *Sophia* Comitem Lindaviæ *Albertum* Conjugem habuit; *Elisabetha* Abbatissa Cœnobii Dobbertinensis fuit; Tertia autem *Margaretha*, quam *Hübnerus* l. c. *Mechtildam* dicit, Comiti *Ottoni* Suerinensi circa annum 1356. sine liberis demortuo, locata est. Ipse autem Pater *Johannes* III. animam efflavit non 1326. sed 1351. teste *Hübnero* & *Cl. Thoma ll. cc.*

Nicolotus VII. Dominus Herulorum & de Werla in Goldberg. VI.

Pergo cum Auctore nostro ad *Cap.* VI. in quo de *Nicoloto* VII. Filio *Johannis* III. agit. Hic Dominus de Werla in Goldberg Conjugem habuit *Agnesam* Comitis *Ulrici* senioris Ruppinorum & Lindaviæ Filiam, ex qua propullulare vidit duos Filios, *Johannem* V. *Knese Janecke* dictum, itidem Dominum de Werla in Goldberg, quem Auctor noster allegat, in flosculo adhuc ætate sine prole anno 1376. demortuum; item *Henningum* in Stavenhagen itidem in juventute anno 1362. extinctum, qui ad annum usque 1357. Tutorem habuit *Nicolaum*, *Johannis* II. Senioris Filium Dominum de Werla & Werdenhagen Cogn. *Balbum*. Filii autem *Agnes* f. *Agneta* nupsit *Johanni* IV. *Bernhardi* Filio, Domino de Werla in Waren. Minime autem improlis, nec etiam *Bernhardi* Conjux, ut Auctor noster scribit, sed altera Filia *Matilda*, ut recte adnotat Auctor noster, Duci *Laurentio* Domino de Werla in Gustrow, conjugii vinculo adsociata fuit. Obiit tandem *Nicolaus* Pater 1354.

Johannes II. Senior, Dominus Herulorum & de Werla. VII.

Cap. VII. *Johannes* II. sic dictus *Senior*, Filius *Johannis* I. *Pacifici*, *Nicoloti* autem VI. Germanus, ab Auctore nostro describitur. Hic Fratri suo *Nicoloto* VI. post ejus obitum in Regimine successit, Princeps non minus manu fortis quam bello strenuus, magis tamen Marchioni Brandenburgico quam *Henrico Leoni* Meclenburgico amicus; amicissimus autem Gustroviensibus suis. Nam anno 1323. Civitatem (illorum) multis cultissimi agri jugeribus impertivit, juvit, locupletavit, permittendo plenam eisdem potestatem emendi vel potius redimendi integram villam *Glevin* cum Molendino omnibusque huc pertinentibus aquis, sylvis, agris, pratis, pascuis &c. ab Abbate & Conventu Monasterii Lapidis f. Michaëlis (*des Münsters zu dem Michel-Stein an dem Stiffte zu Halberstadt*) Ordinis Cistertiensis in Halberstadt, qui olim 1292. a Principe *Nicoloto* f. *Nicolao* (Fratre suo) prædictam Villam donationis jure abstulerant: cessitque *Johannes* Princeps noster omni exceptione ac jure, quod in villam istam *Glevin* vel a se vel a successoribus suis prætendi unquam posset. Sicuti hæc omnia de *Johanne* nostro exhibita Gustroviensibus beneficia enarrat Cel. Dn. *Thomas Rerum Gustrov. Period. II.* §. *IIX.* Multa insuper etiam Dominus noster *Johannes* Senior, verbis *Cranzii Lib. VII. Cap.* 42. egit cum Judæis in mirabili Sacramento, quod primum anno 1325. commiserunt in oppidulo Cracone, dum effractis Ecclesiæ foribus & sacratis inde postibus, furati sint tremendum Christi Sacramentum in pyxide, multis, more Romanæ Ecclesiæ, sacratis ad caussam infirmorum hostiis, quasdam punctionibus torserint, alias scissuris laceravint in contumeliam Christi, cæteras conculcarint, sparserintque publico itinere, ut Christianorum pedibus etiam calcarentur; unde postea re patefacta, jussu Domini *Johannis*, omnes in Provincia noxii Judæi exquisitis suppliciis fracti, rotis necati fuere; dein etiam cum anno 1330. in urbe Gustrow iterum venerabile Christi Sacramentum a Christiana muliere coëmtum in synagoga sua punxerint, & fodiendo vitro tecto peploque involuta Hostia quatuor locis cruenta postea inventa, ex ejusdem Domini *Johannis* mandato Judæi conscii cum Christiana muliere, quæ hostiam illis vendiderat, vivi concremati fuerint; cujus in loco (quo sc. reperta fuerat Hostia excarnificata, quoque antea steterat synagoga Judæorum) non magis sacrilegii Judaici, quam miraculi Christiani monumentum aliquod posituri, quomodo e vestigio Fanum Sanctissimi Cruoris *des heil. Bluts-Kirche* exstruendum curarit. Princeps noster, eoque Delubro post CLXX circiter

citer annos (nempe cIↄ Iↄ III. die XXVIII. mensis Junii in ipsa vigilia Petri ac Pauli cum toto Oppido, præterquam Arce Ducali & Basilica Cæciliana, quæque hujus ambitu continentur ac quinquaginta fere aliis domiciliis ad forum Caprarium (*am Ziegen Marckte*) relictis, teste *Dn. Thoma l. c. Period. III. §. IV.*) funditus deflagrato, Venerabile illud in sacram D. Cæciliæ ædem translatum, atque ad tempora usque clarioris Evangelii lucis ac veritatis iisdem hic, quibus antea illic ceremoniis expositum, atque a superstitiosis adoratum fuerit; Omnia hæc etiam pluribus ex *Cranzii Wandal. Lib. VIII. cap. 8.* contractius autem ex *Auctoris* nostri *cap.* præsenti *VII.* ejusque *Chron. Rhytm. Lib. II. cap. 14.* iterum adducit idem Cl. Dn. *Thomas l. c. §. IX & X.* Mortuus est Princeps noster religiosissimus, non, uti *Cranzius* perperam scripsit *Lib. VII. Wandal. Cap XLII.* anno cIↄCCCXVI, sed cIↄCCCXXXVII. d. XXVII. August. tumulatus postea in Dobberan. Majorum suorum conditorio communi. Qui in Epistola quadam anno 1318. die S. Clementis Martyris Gustroviæ data, in qua - - - - Feudum suum obtulit, se scripsit: *Johann Herr tho Wenden in dem Underlande und Werle h. e. Slaviæ inferioris & Werle Dominum.* Ex conjuge autem sua *Mechtilda* Ducissa Luneburgensi, non autem *Barnini* II. Ducis Pomeraniæ (uti *Anonymus in Genealog Ducum ac Principum Megapolitanor.* scribit) Filia, ante eum defuncta, ac in Röbel sepulta, vidit duos Filios *Nicolotum & Bernhardum*, de quibus mox *Cap. VIII. & XII.* duas etiam Filias; alteram *Sophiam*, Ducis Pomeraniæ citerioris *Barnini* IV. Conjugem, anno 1364. peste ablatam, alteram ----- Virginem Vestalem Cœnobii Dobertinensis. Cæterum de bello, quod una cum Marchione Brandenburgensi adversus Patrui sui Magni ex Filio Nepotem *Henricum* Megapolensem cognom. *Leonem* de recuperanda iterum ditione Stargardiensi infeliciter Dominus noster *Johannes* Senior gessit, in quo ab *Henrico* captus noster, & in redemtionem suam urbem Malchin ipsi dimittere, ejusque castra postea sequi debuerit; ex inito tamen anno post. 1320. Visimariæ Principum conventu, facta reconciliatione & pace, acceptaque a Marchione in præmium simul Lübz & Wredenhagen. *Henricus* ille *Leo* tunc quoque *Johannem* nostrum sibi perpetuo jure devinciens, illi arcem Wredenhagen dederit; postea vero ob mortem *Wislai* Principis Rugiæ sine Liberis decedentis, iterum ob illius terræ Dominium inter se diffidentes, Rex Daniæ, Dux Pomeraniæ de Wolgasto, Dominus Megapolensis & Princeps noster *Johannes* de Werle gladio illam terram partiti fuerint. Deinde etiam post annum 1327. & quod excurrit, idem *Henricus Leo* Magnopolis Dominus, bellum in Dominum nostrum *Johannem* renovaverit, ac inito prælio ad contermina pagi Frederstorp, nostrum *Johannem* iterum in fugam converterit, coëgeritque malis in eum plurimis, ut domi quietus maneret. Omnia hæc enarrat *Cranzius Wandal. Lib. VIII. Cap. IV. & XI.*

Nicolotus VIII. cognom. Balbus. Dominus Herulorum, de Werla & Wredenhagen VIII.

Accedo nunc cum Auctore nostro in Cap. VIII. ad Domini *Johannis* nostri Senioris Filium *Nicolotum* VIII. Dominum de Werla & Wredenhagen, Cogn. *Balbum*, qui memorabili ac illustri cœtui Principum inferioris Saxoniæ anno 1338. Lubicæ ab Archi Episcopo Bremensi, Brandenburgensis, Swerinensis, Raceburgensis, Lubicensis & Halberstadiensis Episcopis, Brandenburgensi Marchione, de Brunswico, de Lüneburgo, de Pomeranica, de Saxoniæ Ducibus, de Holsatia, de Zwerino comitibus, Dominis item de Magnopoli & Werla, publicæ tranquillitatis caussa & propter exstirpandos latrunculos instituto, simul interfuit, & pax tunc jurata est in sex usque annos. In hoc autem tam celebri conventu *Nicolotus* noster matrimonium contraxit cum *Agneta* Domini Meclenburgici *Henrici Leonis* consanguinei sui Filia, prior namque conjux ejus *Agneta* Comitis *Johannis* Holsatiæ Filia, improlis jam decesserat. Hic *Nicolotus* ex hac sua conjugali conjunctione arctius cum Mecklenburgicis Principibus iniit vinculum, indeque anno 1344. ac deinceps pacta sua confraternitatis & renovarunt invicem & constabiliverunt, teste Cl. *Thoma Analect. Gustrov. Period.* II. §. XI. Bellum dein *Nicolaus* noster gessit cum Ducibus Pomeraniæ Stetinensibus, qui clam missis satellitibus Oppidum Grimme proditione occupavere. Verum ille *Albertum* Ducem Magnopolensem Propinquum suum in auxilium advocans, oppidum hoc iterum recuperavit, & quæ inerat valida militum Pomeranorum Ducum manus, partim capta, partim incendio oppressa, pauci eorum elapsi manus victrices evaserunt. Primarium vero ejus Oppidi virum, cujus proditione oppidum hoc in potestatem Stetinensium hostium pervenerat, in conspectu omnium jussit concremari, uti scribit *Cranzius l. c. cap. 24* Ex *Agneta* sua Meclenburgensi reliquit Filios *Laurentium* (de quo mox dicam) & *Johannem V.* Dominum de Werla, qui ex Conjuge sua *Euphemia*, Ducis *Henrici* Meclenburg. cognom. *Suspensoris* Filia, nullam procreans sobolem, non diu supervixit, sed anno 1377. vitam suam cum morte commutavit: Filia autem *Nicoloti* nostri unica *Catharina* Duci Saxoniæ & Bergerdorff *Alberto* locata fuit. In fata tandem concessit *Nicolotus* noster anno. 1360. Gustroviæ, cum ultra XX. annos suis laudabiliter præfuisset.

Laurentius, Dominus Herulorum et de Werla in Gustrow. IX.

In Cap. IX. Auctor noster Dominum *Laurentium* paulo adducti *Nicoloti Balbi* Filium describit. Hic pacis studiosissimus cum Marchionibus Brandenburgensibus, suisque Consanguineis Principibus Meclenburgensibus immutabilem coluit amicitiam & societatem, qui teste Cl. *Thoma l. c. pag 92.* Goldbergensem atque Parchimensem districtum, aliquantisper separatis Dominis usum anno 1376 ad se suosque postliminio reduxit, decedentibus sine virili sexu Principibus consanguineis, cum & conjugem habuit *Mechtildam*, *Nicoloti VII.* Domini de Werla in Goldberg, Patrui sui Magni ex Filio *Johanne III.* Nepotis Filiam, cujus Fratres *Henningus* & *Johannes Gneus Janicus* dictus

dictus, (ergo *Mechtilda* illa, non Filia, uti perperam Auctor noster h. l. scribit, sed Soror hujus *Gnei Janici* fuit, teste etiam *Genealogia Ducum Meclenburgensium* quæ in Templo Cathedrali Gustroviæ marmori insculpta conspicitur) in juvenili ætate sine prole decedente, hinc ad nostrum *Laurentium* Districtus ille Goldbergensis Testamento pervenit. Minime autem *Laurentius* noster adhuc aliam duxit conjugem etiam *Mechtildam* dictam, *Johannis* I. Ducis Meclenb. Auctoris Familiæ Stargard. *Henrici Leonis* Domini Meclenb. Stargard. & Rostoch. Neptem, uti vult Auctor *Anonymus Genealogiæ Illustriss. Ducum ac Principum Megapolit.* in calce horum Annalium simul adjectæ, utpote qui nullam habuit Filiam ita nominatam; potius noster *Laurentius* omnium Auctorum consensu, saltem unicam conjugem jam dictam habuit *Mechtildam s. Mathildam*, *Nicoloti VII.* Goldbergensis Principis Filiam *Gnei Janici* seu *Johannis* V. sororem, ex qua IV. Virilis sexus Liberos produxit. *Balthasarem* & *Johannem*, de quibus Cap. mox seqq. X. & XI. Auctoris; *Nicolotum* vix crepundiis egressum ex hac vita migrantem teste Auctore nostro & Dn. *Thoma l. c. p. 94.* Quartum autem *Wilhelmum* de quo ad Cap. XVI. Auctoris. Filias item duas: *Euphemiam* & *Agnetam*. Illam adhuc innuptam, hanc autem Deo a Patre dicatam in Cœnobio Malchoviensi demortuas. Cæterum *Laurentius* noster Dominus de Werla in Gustrow, postquam demortuo Parenti suo in regimine successisset, erga Gustrovienses suos in primis se benignissimum gessit; dato siquidem hac de re peculiari Diplomate anno 1375. pro MDCCC. Marc. Lubicensum denariorum veteris villæ Glicu, quam olim Pater ejus *Nicolotus* a Nobili quodam *Henrico Gamme* Hæreditario, in Insula Schwerin emtionis jure sibi olim acquisiverat, possessionem omnem illis vendidit cum omnibus eidem pertinentibus emolumentis, agris, pascuis, Sylvis, paludibus, jurisdictionibus, libere ac perpetuo eadem uti, frui, eandemque in quemcunque usum suum convertere, prouti hoc pluribus adducit sæpius laudatus Cel. Dn. *Thomas l. c. p. 92. & 93.* Ipse autem Dominus *Laurentius* tandem ætate gravis obiit A. 1393. XVII. Kal. Oct. (16. Septembr.) eod. Dn. *Thoma* ibidem adtestante, cum quo etiam sentit *Bucelinus in Stemmatogr.* nec non *Antonius Albitius in Genealog. Principum Megapolensium.*

Baldassar s. Balthasar I. Vendorum Princeps et Dominus de Werla in Gustrow X.

Laurentium in *Cap. X.* Auctoris excipit Filius *Baldassar s. Balthasar I.* Wendorum Princeps & Dominus de Werla. Hic auctore *Cranzio Wandaliæ lib. IX.* in fine *cap. 40. et ult.* nescio quid caussæ in Cives Lubicenses prætendens, cum expeditis militibus ingressus eorum Claustra s. Præsidia ad agros & immunitates urbium, pecora Lubicensium abegit. Villamque Wislo incendens, nemine persequente prædam feliciter abduxit. Alio tempore idem *Balthasar* assumens in societatem *Bernaim* Ducem de Wolgasto cum quadringentis lanceis ab aliquo Lubicensium quondam stipendiario ob improbitatem dimisso, per avia cum suis ductus, annisi sunt urbem Lubicam occupare, qui tamen ad signum campanæ statim armati, Principis multis ex itinere amissis, manus insequentium Civium vix evadentes, re infecta redierunt ad suos, teste iterum eodem *Cranzio lib. X. Wandal. cap. 4.* Lubicenses autem binis vicibus sibi hanc a *Balthasare* nostro illatam injuriam, quodque & propinqua urbis vastaverat, & jumenta etiam illorum abegerat, armis vindicantes, ex consensu Principis *Ulrici* Stargardiæ, in oppido Sterneberg ad tempus accepto castra sua metantur, ex quo ad oppidum usque Parchim *Balthasari* subjectum cum agmine suo procedunt, jumenta hinc abigunt, prædam per agros omnes convectant, igne & ferro cuncta fœdantes: Locum etiam ob ubertatem glebæ & villarum frequentiam *Hortum Rosarum* dictum, simili vastitate deformant. Tandem & in oppidum Gustrow agmina sua convertunt, illudque obsidione cingere tentant. Videns hoc *Balthasar* malis suorum commotus, per amicos subornatos, cum Lubicensibus de Pacis conditionibus egit, eaque impetrata, ac rebus omnibus ad liquidum compositis, Lubecenses victorem in Urbem exercitum suum reduxerunt, referente hæc iterum *Cranzio l. c. cap. 10.* Contigit hæc Gustroviensis obsidio anno 1403. ex quo *Balthasarem* Lubicenses, ut *Marescalcus* noster scribit, ad Pacem tunc brevi haud compulisse, satis elucescit. Conferatur de hoc *Balthasaris* cum Lubicensibus bello Poeta Seculo XVI. florens, *M. Henricus Aquilonipolensis de Primordiis Urbis Lubicanæ lib. II. cap. XII. et XIII.* nec non *Janus Bocerus lib. II. de Orig. & Rebus gestis Ducum Mecleb.* ap. Cl. *Thomam l. c. §. 12.* Injuriam autem hanc, quam sibi hinc intulerat Dux Stargardiensis *Ulricus*, quod aditum in terras Vandalicas Lubicensibus patefecisset, nec non instinctu *Diederici de Quitzowen* arcem suam Wredenhagen vi atque armis eripuisset, minime concoquens *Balthasar* noster, brevi spatio interjecto, inita cum Marchionibus Brandenburgensibus societate, (cujus Electoris & Marchionis *Friderici* I. Dominio se suumque Principatum subjecerat, illique propterea die Severi 1415. homagium præstiterat) anno 1414. bellum Stargardiensibus & Meclenburg. fœdere junctis indixit, in hoc atrociter utrinque pugnatum est varia sorte inter dimicantes, aliquot cæsis, aliis etiam captis, donec *Balthasaris* Patruelis ac Socius, Princeps *Christophorus* de Werla in Waren, qui in fronte aciei semper stabat fortissimeque pugnabat, ab hostibus caperetur, ac magno redemtus pretio pacem acceleraret, quæ etiam communi amicorum interventu ita tandem anno 1416. subsequuta est, ut compensarentur captivi, & ab utraque parte relaxarentur, nec non simultatibus omnibus ac discordiis sepositis per reliquum vitæ tempus concordes inter se ac invicem amici victitarent: prout hæc omnia pluribus adducit sæpius laudatus *Cranzius l. c. cap. XXII.* Atque sic firma demum fuit inter domum Wandalicam, Stargardiensem & Meclenburgensem amicitia, cum testimonio & verbis

bis ipsissimis Cl. Dn. *Thomæ l. c. p. 98. & 99.* anno „1418. mutuis invicem pactis ac fœderibus fra„ternis conglutinati Principes Consanguinei „in futurum, si quid humani forte cuiquam eve„nisset, de rebus ac regionibus suis prospexerint „atque præcaverint sibi, ne quid ad alienos de„volveretur Dominos. Consopitis itaque omnibus, quæ ab Lubicensibus adhuc remanserant, offensis atque diffidiis, bellicosissimus noster Princeps ad domum perpetuæ mansionis & quietis abiit, abreptus in peste illa, quæ tunc in aliquibus Saxoniæ Inferioris locis gravissime sæviebat, die quidem 5. Apr. anno 1421. Gustroviæ elatus, ac in æde S. Cæciliana tumulatus, qui e tribus suis conjugibus (quarum prima fuit *Agnes* Ducis *Wartislai* VI. Pomeraniæ Filia; Altera *Euphemia*, Ducis *Magni* I. Lineæ Meclenburgensis Filia, quam anno 1397. demum duxit; & Tertia, hæres unica Sleswicæ & Holsatiæ *Heilwiga* vel *Hedwiga*, ex *Gerhardo* Comite Holsatiæ & Duce Sleswicensi prognata) nullam tamen neque masculam, neque fœmellam vidit sobolem.

Johannes VIII. Princeps Venedorum & Dominus de Werla XI.

Sequitur *Cap. XI.* Auctoris *Balthasaris* Frater *Johannes* VIII. Princeps Venedorum & Dominus de Werla; de quo tamen quid effecerit, nullibi aliquid inveni adnotatum, nisi quod Conjugem habuerit *Catharinam* Ducis Saxoniæ Lauenburgensis *Erici* IV. Filiam, sororem germanam *Erici* V. Ducis inferioris Saxoniæ, quæ postea eo demortuo, anno 1417. Duci *Johanni* II. cognom. *Adolescenti* Fundatori Academiæ Rotzstochiensis locata fuit, teste *Alberto Cranzio Lib. X. Wandal. cap. XXV.*

Bernhardus, Princeps Venedorum & Dominus de Werla in Röbel XII.

Ergo ad *Cap. XII.* Auctoris de *Bernhardo* procedo, qui fuit Filius *Johannis* II. Senioris, Principis religiosissimi, ejusque conjugis *Mechtildæ* Lüneburgicæ, *Nicoloti* VIII. cogn. *Balbi* germanus. Hic ut Frater ejus Gustroviæ, sic ille in urbe Röbel Sedem suam elegit, duxitque conjugem *Elisabetham* Comitis Holsatiæ *Johannis* Filiam, Germanam conjugis fraternæ, ex qua produxit præter *Mirislavam* monialem Eldenaviensem, *Mettam* s. *Mathildam* conjugio Duci Meclenburgensi, *Henrico* cognom. *Suspensori*, sociatam, unicum saltem Filium *Johannem* VII. Dominum de Werla & in Waren; nam de *Mizilao* quem alterum ejus Filium facit Auctor noster, & *Cranzius*, *Hübnerus*, *Bucelinus* & alii Genealogistæ tacent. Noster autem *Bernhardus* obiit anno 1378.

Johannes VII. Dominus Herulorum de Werla in Waren XIII.

Cap. XIII. Auctor noster *Bernhardi* Filium *Johannem* VII. Dominum de Werla in Waren recenset, de quo præter ea, quæ de eo Auctor noster adducit, nihil habeo, quod addam, nisi ut etiam notem errorem a Cl. *Thoma l. c. pag. 105.* jam observatum, sc. Auctorem nostrum *Guilielmum* facere etiam Filium nostri *Johannis* VII. Herulani Principis, Nepotem *Bernhardi* & *Johannis* II. *Senioris* in Gustrow, Pronepotem; qui tamen *Laurentii* Filius fuit, & Johannis II. ex Filio *Nicoloto* VIII. cognom. *Balbo* Pronepos: pro qua sententia militat *primum* gravissimi suo tempore Historici *Alberti Cranzii* auctoritas, quem, judice viro *ἰσογεννήτω* ac Medico insigni *Henrico* illo *Meibomio*, in sua ad *Saxoniæ Inferioris* inprimis *Historiam introductione* longe eruditissima m. p. *72. & 104.* ex proposito falsa scripsisse convinci haud potest, majoremque fidem, quo propius ad sua accedit tempora eum mereri *pag. 73.* statuit. Hic enim *Cranzius* in sua de *Rebus Wandalicis Historia* non uno, sed tribus in locis, scil. *Lib. VII. Cap. 42. Lib. IX. Cap. 40. & Lib. X. Cap. 25.* indubitanter adfirmat, Principem *Wilhelmum* fuisse *Laurentii* filium & *Balthasaris* Fratrem. *Deinde* etiam confirmat hoc *Auctor Anonymus Genealog. Illustriss. Ducum ac Principum Megapolitan.* in fine Annalium adnexæ; *Porro* cum eo facit Cl. *Johann. Fridericus Chemnitius* primum Cancellariæ Gustroviensis Secretarius, postea vero in Judicio Provinciali Parchimensi Protonotarius, in *Epitome Genealogico - Historica* MSS. in qua adcurata diligentia e Diplomatibus Tabulisque Archivorum sedulo omnia contexuisse ipse Dn. *Thomas* l. jam cit. adfirmat. Consentit item Cl. *Hübnerus* in *Tabulis* suis *Genealog.* jam sæpius adductis, *Part. I. Tab. 193.* Denique a Cl. *Thoma l. alleg.* citatur Diploma ex Archivo Civitatis Gustroviensis, quod Principes illi *Balthasar* atque *Wilhelmus* An. 1418, Civitati illi impertiverunt, ubi iidem *Fratres* (non *Patrueles*) salutantur, hoc modo: Wir *Balthasar* und *Wilhelm* Bruder von Gottes Gnaden Herren zu Werle, bezeugen und bekennen offenbar in diesem Briefe. Ut itaque ad hunc Auctoris nostri errorem Genealogicum satis superque manifestum refellendum ulterioribus testimoniis opus non sit. Præterea etiam hic alterum errorem genealogicum Auctoris nostri de Filia *Johannis* nostri *Agneta*, quam Vestæ in Malacha Herulorum ibidem Cœnobio sese dicasse scribit, observo; Ista enim etiam *Laurentii* Filia, *Balthasaris* autem *Johannis* & *Wilhelmi* soror fuit, uti jam supra ad *Cap. IX.* Auctoris in vita *Laurentii* indigitavi. Ad Conjugem autem nostri *Johannis* quod adtinet, habuit ille *Agnetam* Filiam *Nicoloti* VII. Domini de Werla & in Goldberg, *Johannis* V. s. *Gnei Janici* Sororem Patruelis sui Principis *Laurentii* Costæ Germanam. Obiit tandem Princeps noster, frugalis admodum & diligens rei suæ familiaris Administrator, ex propinato, ut Auctor noster habet, veneno Anno 1400. relictis Filiis *Nicoloto*, *Christophoro* de quibus in *Capp.* mox seqq. *Urviano* s. *Vincentio* qui in pueritia obiit, & unica Filia *Mirislavia* seu *Misbava*, sive ut Auctor noster illam vocat, *Misiclava* Abbatissa Quedlinburg.

Nicolotus IX. Dominus Herulorum de Werla. XIV.

Accedo nunc cum Auctore nostro in Cap. XIV. ad *Johanis* nostri Filium Primogenitum *Nicolotum* sc. *IX*, quem Auctor noster Adolescentem pientissimum, supraque ætatem prudentem, ac parsimoniæ studiosissimum fuisse, laudat: Ex Conjuge sua *Sophia* Ducis Pomeraniæ Wolgastæ *Bugislai VI.* Filia, sustulisse Filiam *Juditham*, Duci Megapolæo *Henrico* postea nuptam, scribit, qua de vero Auctores reliqui omnes silent, nullosque ex hac Conjuge produxis-

duxisse liberos asserunt. Ita etiam ipse Auctor noster in sequentibus *Henricorum* Megapolitanorum Vitis, nullius *Juditha* illorum unquam conjugis meminit, id quod paucis, tanquam rem sublestæ plane fidei hic adnotare placuit. Mortuus autem est *Nicolotus* non uti Auctor noster scribit, 1406. sed potius 1408. teste B. *Thoma in Tabula Genealogica omnium Principum Wendorum l. c. p. 106. inserta.* Cl. item *Hübnero* & aliis.

Christophorus, Princeps Venedorum, Dominus Herulorum de Werla in Waren XV.

Sed ad Cap. XV, in quo Auctor noster de Duce *Christophoro Nicoloti* germano, pauca adducit. Princeps hic bellicosissimus, (quem captum fuisse in bello, quod Patruelis ejus, *Balthasar*, Princeps Venedorum I. & Dominus de Werla ab anno 1414. ad 1416. cum Stargardiensibus ac Mecklenburgensibus Principibus gessit, jam supra ad *Cap. X.* Auctoris ex *Cranzio* dixi) in prælio quodam suorum perfidia cecidit anno 1425. in finibus Marchicis (bey Meyenburg den 25. Aug.) cum adversus *Johannem* Marchionem Brandenburg. Principes illi Venedorum & de Werla illatam sibi ex diffidatione injuriam justis armis vindicatum irent, teste Cl. *Thoma l. c. §. XIII. pag 99. & 100.* Rem gestam sic plenius enarrat *Cranzius Wandal. lib. XI. cap. IV.* „Magno, scribit, molimine *Christophorus & Wilhelmus* Domini Wandalorum, „duxere in Prignissam, quæ est juris Marchionum pervenereque ad vicina Oppidi Wistock, ibi prædas convectabant, omnibus in „circuitu evastatis. *Johannes, Friderici* Marchionis Filius, venientibus se opposuit, & in „vicino oppidi Priswalk congrediuntur. Bellatum est utrinque strenue: cecidit in acie „fortiter pugnans *Christophorus* Princeps de „Warne. Erat ex Capitaneis Magnopolensium, qui turpi fuga cum quadraginta lanceis (h. e. 200. equitibus, uti alibi hanc computationem facit ipse *Cranzius*) desertor factus est Principum suorum, venissetque in „manus hostium *Wilhelmus*, nisi *Henricus* Vir „fortis, pro suo Domino se objectasset periculo, captus, ut ille evaderet. *Johannes* quoque „de A. Vir militaris, & jam Consul Rostockcensis ibi capitur. Intercepti cum commeatibus septingenti currus; tantus fuit gerendi „belli commeatus, tanta in dies provisio. Hac „Victoria primum insignitur *Johannes* Junior „Marchio, referens ex hoste spolia multa. Hactenus *Cranzius*. Cæterum *Christophorus* noster Conjugem habuit - - Comitis Lindaviensis & Ruppinensis Filiam, ex qua produxisse Filium *Johannem*, ante Patrem in juvenili ætate demortuum, & Filiam *Juditham* *Cl. Thomas in Tab. Genealog.* supra cit. nec non *Auctor Anonymus Genealogiæ Illustriss. Ducum ac Principum Megapolit.* scribunt. Notandum autem adhuc ex Cl. *Thoma l. c pag. 99.* Duces Mecklenburgenses cum viderent Principes Herulanos Agnatos suos adhuc improles, anno 1421. universum *Principatum Venedorum* omnesque ejus clientes, ac Cives eventualiter (jure sc. pacti mutui ac fœderis fraterni der Erb-Verbrüderschafft anno 1418 inter se invicem erecti, uti jam supra in vita Principis *Balthasaris* dixi) in leges suas atque fidem jurare jusserunt, volentibus idem & consentientibus (tunc adhuc viventibus) *Balthasare, Wilhelmo & Christophoro*, Herulorum Dominis. Verum ex illa Vandalica Stirpe tam ramosa, post necem Principis *Christophori* Varnensis, unicus tantum anno 1425. restitit *Wilhelmus* Princeps Venedorum & Dominus de Werla in Gustrow, in quo tum omnis propagandæ Domus avitæ spes unica consistebat, de quo nunc quædam adhuc ad *Caput* subsequens *Auctoris nostri XVI.* & ultimum (nam quos adhuc in sqq. Capp. ad Finem Libri hujus III. de *Vandalorum in Hispania & Africa Regibus* adnectit Auctor, de iis jam supra ad *Librum I. Annalium* nostri *Auctoris* abundantissime disserui) dicturus sum.

Wilhelmus, Venedorum Princeps & Dominus de Werla in Gustrow, XVI. & ultimus.

Scilicet in hoc Cap. XVI *Marescalcus* noster Ultimi Venedorum Principis & Domini de Werla in Gustrow *Guilielmi* vitam & res gestas describit. Princeps hic non *Johannis VII.* Filius, *Nicoloti IX.* & *Christophori* Germanus, sed *Laurentii* Filius natu minimus, *Balthasaris* autem & *Johannis* VIII. Germanus fuit, uti ad *Cap. XIII.* in vita *Johannis* VII. indubitatis argumentis illud satis probatum dedi, a prima sua pueritia litteris dicatus, iisque in Academia Pragensi *Johannis* illius *Huss* temporibus initiatus ac probe innutritus fuit, ita quidem, ut domum rediens, inter Canonicos Collegii ad Ædem D. Ceciliæ Gustroviæ fundati fuerit receptus; quod quidem Collegium ideo ibidem a majoribus erat institutum, sacris item litteris ac bonis artibus consecratum, ut asceterium esset virtutis, quo juventus in studio pietatis ac eruditionis Christianæ exerceretur, sicuti verum hujus Collegii usum detegit ac describit sæpius jam adductus Dn. *Thomas Analect. Gustrov. Period. III. §. IX. p. m. 141.* In hoc autem celeberrimo Collegio ad *Præpositi* dignitatem tandem etiam anno 1401. Princeps noster *Wilhelmus* evectus est, cui quidem insigni admodum Ecclesiastico muneri, (quod plerumque Nobili, nonnunquam etiam Illustri genere nato delatum fuit, ipse autem Præpositus cum Clero suo Camminensi Pomeranorum Diœcesi subjectus fuit, eo quod Pomerani primum Christianismum in Ducatu Megapolitano Gustroviæ inprimis plantassent) ille per totos XX. annos summa cum laude ac honore Collegii sui, præfuit. Tandem vero ubi Fratres vidit sine prole morientes, sicque inclinantem valde ac labentem, penitusq; hinc emorientem Familiam suam perillustrissim. & vetustissimam, aliorum etiam persuasionibus commotus est vitam monasticam dimittere ac de Familia propaganda cogitare. Impetrata itaque pro more istius seculi a Pontifice Romano venia, conjugium iniit, atque ad Rempubl. anno 1421. post obitum Fratris sui *Laurentii* accessit, quam nunc solus administravit, amans pacem & otium, postquam in funesto illo cum Marchionibus Brandenburgensibus gesto bello Patruelem suum Principem *Christophorum* suorum perfidia in prælio amiserat, ipse autem hostium manus haud evasisset, nisi cum captivitate Equitis sui for-

fortissimi *Henrici Moltzanii* adhuc ægre conservatus fuisset, uti jam supra in vita *Christophori* ex *Cranzio* adduxi. Rebus itaque omnibus anno 1427. compositis, quantum potuit, paci servivit, omnem rixam ac cædem publicam, quantum in se fuit positum, a tota Meclenburgica terra averruncavit, quemadmodum Rotzstochiensibus gravissimum illud periculum, excidium certissimum ac plane ferale exitium, quod illorum cervicibus ab ipsis Dominis suis cum *Ottone* Brunswicensi ac Lüneburgensi, *Erico* Inferioris Saxoniæ Duce, *Hermanno* Episcopo Zwerinensi & *Johanne* Comite de Hoja, conjunctis, anno 1430. certo certius imminebat, funesta eorum insidiantium consilia detexit, quo magna sanguinis in urbe ista effusio, ejusque subversio impedita fuit, ut insidiatores hinc infectis rebus discesserint, & civitas illa in ipso articulo a cædibus ac rapinis liberata fuerit, teste *Cranzio Wandal. lib. XI. cap. XXI.* & *Lindeberg. Chron. Rostoch lib. III. cap. V.* qui tamen *Lindebergius* in eo castigandus, quod *Wilhelmum* nostrum, qui dudum jam Canonicis renunciaverat, adhuc *Præpositum Gustrowiensem* & *Ducem Stargardiæ* appellaverit, cum *Princeps* semper *Venedorum ac Dominus Herulorm* fuit. conf. B. *Thomam l. c. p. 99. sqq.* Cæterum Princeps noster *Wilhelmus* ut familiam suam jam ad incitas redactam eo melius ac felicius propagaret, duas ille successu temporis duxit Conjuges, primam quidem *Annam* principis *Alberti* Anhaldini Filiam, qua sine Prole defuncta, alteram sibi elegit conjugii sociam, *Sophiam*, Ducis *Uratislai* VIII. Pomeraniæ Natam, e quo secundo suo conjugio quidem produxit Filiam venustissimam *Catharinam* postea *Ulrico* Stargardiensium Principi locatam; ast cum Masculam prolem non reliquerit, inclyta hæc *Principum Venedorum Familia* quæ ultra CC annos indesinenter floruerat, nunc tandem morte *Wilhelmi* nostri Principis non potuit non deficere. Incidit autem feralis ille casus in ipsum annum 1436. fuitque dies VII. Sept. Principi tanto emortualis, minime autem fuit annus 1430. uti *Marescalcus* noster & qui eum sequuntur, affirmat, satis propterea refutatus a Cl. *Thoma. l. c. § 14. p. 104.* *Wilhelmus* autem noster, eo quod funesta insidiantium consilia Rotzstochiensibus detexerat, gravissimam inde reprehensionem incurrit a *Concilio Basiliensi* anno 1432. inchoato, utpote a quo anno 1436. ingenti pecunia mulctatus fuit, paulo autem post irrogatam mulctam, sine dubio ex mœrore (ita putat Cl. *Thomas l c.*) mortuus est. Elatus fuit *Wilhelmus* maxima pompa funeris, galea cum scuto & reliquis insignibus, more in iis solito, una cum Principe in Templo Cathedrali Gustroviæ sepulta, cujus mortem & insignem tunc ubique fere rerum commutationem insolitas tunc exortas tempestates, ventos scil. vehementissimos, fluminum intumescentias, nives profundissimas, frigus intensum ac insolitum portendisse quodam modo *Cranzius* existimat *l. XI. Vandal. c. 39.* Pervenit autem ille Principatus Venedorum ad Agnatos Duces Meclenburgenses & Stargardiæ, non tam successione hæreditaria, quam *ex pacto confraternitatis* inter Domum Vandalicam & Meclenburgicam anno 1418. inito, uti supra in vita *Balthasaris* pluribus jam dixi. Opposuere se quidem primum huic Meclenburgensium Principum successioni atque opimæ illi hæreditati Marchiones Brandenburgenses, eo quod, uti in vita *Balthasaris* jam supra dixi, ille in odium Principum Meclenburgensium, Marchioni Brandenb. & Electori *Friderico I.* se ultro cum suo Principatu subjecerat, ac anno 1415. die Severi ipsi solemne homagium præstiterat: Imperator tamen *Sigismundus* hanc controversiam dijudicavit, atque in gratiam Ducum Meclenburgensium illam feliciter auctoritate sua Cæsarea diremit. Concludo interim hanc *Wilhelmi* Principis Venedorum ac Domini de Werla Ultimi Historiam, ac simul totum Auctoris Librum III. Versibus nitidissimi olim Poëtæ Meclenburgensis *Jani Boceri* ex illius *Lib. II. de Origine & Rebus gestis Ducum Meclenb.* ab Cl. *Thoma* l. c. etiam adductis, ubi de *Wilhelmo* nostro ita olim cecinit:

Cum fera tempestas, similem cui nulla tulerunt
  Secula, ferales fecit in orbe metus,
Ventorum rabie celsis cum turribus urbes,
  Heroum fortes & cecidere Domus,
Et tumidi passim volventes omnia secum
  Aggeribus ruptis prosiluere lacus.
Ultimus occubuit generosi sanguinis Hæres
  Stemmata Vandalicæ qui tulit alta Domus
Regibus a magnis multos dominata per annos,
  Hic cum stirpe sua deficiente cadit.

Henricus Burevinus III. Dominus de Rostock I.

Pergo cum Auctore nostro ad *lib. IV. cap. I.* de *Burvino* seu *Henrico Burevino* III. Huic Tertio *Henrici Burevini* II. Principis Kissinorum, seu Domini de Werla & Rostock, Filio, in partitione illa altera terrarum avitarum inter Fratres an. 1234. vel 1235 suscepta, obvenit forte *Tractus Rostochiensis*, unde se postea *Dominum de Rostock*, scripsit, qui postea, *Lindebergio Chron. Rotzstoch. Lib. II. cap. IV.* attestante, Templa condidit, ac *duo oppida urbis Rotzstochiensis, Varni brachio & Magistratibus antea disjuncta, in unum Reip. corpus* anno 1262. Natali urbis centesimo, coagmentavit, dato Civitati hac de re peculiari Privilegio de anno 1262. XIV. Kal. Julii, ab *Henrico* Magnopolensis, Stargardiæ & Rostochii Domino, anno 1335. Sabbato proximo post festum S. Jacobi Civitati iterum confirmato, suo aliquando tempore *Antiquitatibus Rotzstochiensibus* B. Genitoris inserendo: insuper & Urbi concessum ab Avo suo *Burevino I. Jus Lubicense* non solum confirmavit, sed etiam CCCCL. Marcis denariorum ipsi vendidit *Sylvam cum fundo* (die Rostocker Heyde) insuper etiam *Piscaturam liberam Fluminis Varni a ponte aquatico S. Petri Ecclesiæ, ad usque oppidulum Warnemunde in mare usque quantum pro intemperie aëris audent attentare piscatores:* datis hac de re urbi Litteris privilegiatis peculiaribus de Anno 1252. VII. Calend. April. Conjuges habuit duas, Alteram *Sophiam* - - Regis Sueciæ, improlem; *Margaretham* alteram *Erici* VI. Regis Danorum Filiam

Filiam sibi anno 1242. copulatam, ex qua vidit Filios *Ericum, Henricum, & Woldemarum*, nec non *Johannem* teste *Privilegio de uno consilio Civitatis, Rotzstochiensibus* anno 1262 concesso. *Ericus* & *Henricus* Patrem in ætate provecta cæcitate percussum, contemsere, non abstinentes injuriis, quapropter etiam juxta Scripturæ comminationem, non erant longævi super terram, & sine prole demortui sunt *teste Cranzio Vandal. Lib. VII. cap. 36.* minime autem Patrem oculis privarunt, uti Auctor noster scribit. Obiit autem *Burevinus* noster, non 1260. sed 1277. testibus Dn. *Thoma in Catalogo Genealog. Analectis Gustroviens.* annexo, Cl. *Hubnero* in *Tabulis Genealog.* nec non *Auctore Anonymo in Genealog. Ducum ac Principum Megapolitan.*

Woldemarus, Dominus de Rotzstock II. Patri *Henrico Burevino* III. in Regimine successit Filius *Woldemarus* Dominus de Rotzstock, de quo agit Cap. II. Auctoris nostri. Hic pari erga Rotzstochienses affectione & Clementia ac Parens ejus, præditus fuit, quibus *Castrum* suum *Hundesborgh*, ita vendidit, ne a *portu Warnemunde, ex parte utriusque fluvii Warnoviæ, ædificetur aliquod Castrum, seu munitio per spatium milliaris.* sub dato Rostock Anno MCCLXXVIII. XII. Kal. Januar. cujus Privilegium ipsis postea sub dato Warnemunde anno 1325. innovavit *Henricus* Magnopolensis Stargardiæ & Rostock Dominus, suo tempore etiam a me producendum. Ita etiam *Woldemarus* peculiari Diplomate Civitati Rotzstock de anno MCCLXVI. sexto Kal. Novemb. concessit *Castrum ad Portam Bramau, a Patre ejus inchoatum, penitus destruendum, nec a se, nec a posteris suis amplius construendum* confirmatum iterum ab *Henrico* Magnopol. Stargardiæ & Rostock Domino, sub dato Warnemunde anno 1325. Sabbatho proximo post Festum Sancti Jacobi Apostoli. Deinde *Woldemarus* tranquille quidem & quiete in hoc suo habitans dominatu vixit, quia vero Nobilibus suis & Aulicis nimis indulgebat, atque pro arbitrio agere permittebat, multi hinc tumultus & cædes in Urbe tunc exorti, extra mœnia autem ubique invasiones ac deprædationes auditæ fuerunt. De quo *Woldemaro* etiam sequentia scribit sæpius laudatus *Cranzius in eod. Cap. 36. l. c.* „Habitabat hic, inquit, „& dominatus est quiete & tranquille in Ro„stockio. Pervenit ad illum Daniæ Regina Ma„tertera ejus *Margaretha*, Matris ejus soror, & „in viduitate diu Deo serviens, Monasterium „Fratrum Minorum extruens cum Nepote, „eodem anno obdormiverunt in Christo post „mille ducentos LXXXI, sepulti in Dobran „in Majorum suorum sepulchris. Hæc ibidem *Cranzius*. Atque hæc quidem Regina fundavit etiam eodem tempore Cœnobium S. Crucis Rotzstochii pro Virginibus Vestalibus, testantibus inscriptionibus, quæ adhuc hodie in ejusdem Cœnobii Templo ibidem leguntur sequentibus: Anno MCCLXX. ifs dit Kloster tho GOttes Ehr gestifftet von *Margreten* Königin von Dennemarcken tho ehre Gedächtniss tho blieben bet tho ewigen tiden. GOtt bewar esvor aller Ungelück. Et iterum: Biddet Gnade alle tid vor diese Königin ut Dennemarck, de dit Kloster gestifftet hefft tho de Ehre des hilligen Chreutzes, dat er de lewe GOtt gnedig und barmhertig sie, ere Jahre tidss iss S. Martens. Abends, do se starb anno 1270. Ast hæc Regina *Margaretha* Danica, non fuit Matertera *Waldemari* nostri, Domini de Rostock, quarum potius sorores secundum *Hübnerum Tab. Geneal. Part. I. Tab. 85. Sophia* & *Juditha* fuere, prima *Waldemaro* Regi Sueciæ desponsata, altera *Jutha* s. *Juditha* ab eodem Rege Sueciæ stuprata: quomodo ergo hic locus *Cranzii* cum adducta Genealogia *Hübneri* conciliandus sit, non video, sed aliis decidendum relinquo. Moritur tandem *Waldemarus* noster anno 1281. secundum *Cranzium l. c. cap. 36. & 42.* secundum *Auctorem* nostrum 1282. die 13. Nov. quocum & sentiunt Dn. *Thomas*, Auctor *Anonymus Genealog. Mecklenb. Hübnerus* & alii, minime autem anno 1287. ut habet *Auctor Genealogiæ der Fürsten und Herren zu Mecklenburg* typis exscripta, nec non *Albitius in Genealogia Principum Megapolensium*, eo enim anno Conjux ejus *Agnetha* Comitissa Holsatica, teste *Hubnero*, demortua est.

Sequitur Cap. III. *Baldomari*, seu *Woldemari* Filius, *Nicolotus* seu *Nicolaus* Cognom. *Puer, das Kind zu Rostock*, ita dictus, quia *Puer* diu agebat sub Tutoribus. Accessit & altera caussa, quod *pueriliter* inter conjugia variabat; ex tribus namque Sponsis, - - - - - Filia Comitis de Lindau & Ruppin postea Regi Norwegiæ nupta; Filia *Alberti* Marchionis Brandenburgensis & Landsberg. *Anna* conjugis *Henrici Leonis* Principis Megapolensis *Beatricis* Sorore, postea *Primislao* II. Regi Poloniæ locata; & Filia Ducis Stetinensis *Bogislai* IV. *Margaretha*, solam hanc Tertiam accepit conjugem, quæ illi ac terræ suæ fuit multorum caussa laborum (nam ob repudiatam Principissam Brandenburgicam anno 1298. in se derivavit bellum gravissimum, pluribus a *Lindebergio l. c. Cap. V.* adductum) sed & ibi *pueriliter* rem gerebat, quia cum se *Erico* Danorum Regi subjecisset ad protectionem, postea *pueriliter* recessit ab eo, bellum intentans in eum, infeliciter cum suis Rostochiensibus, ut habet *Cranzius l. c. Cap. 36.* *Nicolotus s. Nicolaus, Cognom. Puer, Dominus de Rotzstock III.* Ex sua autem conjuge *Margaretha* Pomeranica saltem unicam Filiam produxit *Elisabetham* Comiti Oldenburgensi & Delmenhorstano, *Christiano* 1317. desponsatam. Ipse autem *Nicolaus Puer* pervenit ad annum 1314. teste lapidis Sepulchralis inscriptione, Rotzstochii in Choro Templi s. Johannis visi, (in quo Templo etiamdum ejusdem Effigies conspicitur) hoc modo: *Anno 1314. die Catharinæ obiit* Nicolaus, *Nobilis Dominus Rotzstocensis, Orate pro eo.* Atque sic cum hoc *Nicolao* stirps *Burevini* III. Dominorum de Rostock defecit, & rediit ad *Henricum Leonem* in Megapolim. Notandum adhuc de *Nicoloto*, illum anno MCCLXXXVI, in die Cinerum civitati Rotzstoch vendidisse „Villam suam Wenedeschen Wick cum omni „utilitate, proprietate, judicio, cum pratis ad„jacentibus, Vallem castri insuper cum prato „adjacente & ad Dammonem Molendinorum „ascen-

„ascendente, cum aliis etiam pascuis, pratis „& aquis, infra dictos terminos constitutis, „cum campis eorum & pascuis, Pratum insuper equorum apud Warnemunde, Molendinum proximo Cœmeterio Judæorum, cum „Piscina, & omnibus proventibus, cum omni „utilitate libere perpetuo possidendum. Quam *Nicoloti* venditionem postea *Henricus* Dux Megapolensis, Stargardiæ & Rostock peculiari privilegio, sub dato Warnemünde anno 1325. post Festum S. Jacobi Apostoli, denuo confirmavit, suo tempore integre communicandum.

Atque sic cum hoc *Nicolao* cogn. *Puero de Rotzstock* hic cum Auctore nostro subsistere ac Lib. IV. suorum *Annalium* claudere etiam possem, nisi adhuc restaret *Henrici Burevini* II. s. *Junioris*, quartus stipes, quem fundarat ejusdem Filius natu minimus seu quartus, nomine *Pribislaus* cum sua Familia a *Marescalco* nostro sub finem *Lib. II. Cap. 42.* non quidem plane intermissus, paucis tamen saltem adductus. Hujus itaque quæ de illo vel solum apud *Cranzium Wandal Lib. VIII. c. XLII.* leguntur, huic quoque Capiti ut adtexam, sicque imperfecte proposita Auctoris suppleam, ac quantum fieri potest omnibus numeris absolutam Familiæ Ducalis antiquissimæ sistam descriptionem, jubet & promissi mei ratio & ipsa Lex Annalium. Ita autem de illo ibidem *Cranzius*: Henricus (sc. *Burevinus* II. Junior *Pribislai* II. ultimi Regis Herulorum, Obetritorum & Wendorum I. in hac gente Christiani Principis Nepos *Burevini* I. *Senioris* Filius, de quo sermo fuit) „ex Uxore *Sophia*, Filia Regis Sue„ciæ (Caroli I.) sustulit Filios, *Johannem, Ni„colaum, Burevinum,* PRIBISLAUM, Divisores „Terrarum in quatuor Principatus (sc. ultima etiam vice anno 1234. aut 1235. inter Fratres ipsos sorte divisarum) „non æquos tamen. „Nam Senior *Johannes* accepit Magnopolim, „a quo est Successio Principum hodie floren„tium. *Nicolaus* accepit in Gustrow Princi„patum Wandaliæ; (rectius Henetorum sive Werlorum; „*Burevinus* Dominatum Rostock„censem, *Pribislaus* Richenberge cum Oppi„do Parchim & conjacentibus. Ex his est „quadrifaria partitio: cæterum Stargardensis „Principatus postea accessit. Et post multa in eodem Capite: „Quartus stipitis Filius erat „Pribislaus, qui accepit Richenberg, & Par„chim cum pertinentiis. Is reliquit Pribislaum. „Prædia partim pignorata, partim divendita, „redegerunt illum in pauperiem; ideo cum „Uxore concessit in Pomeraniam ad Socerum, „ubi in Arce permissa, sine Liberis obiit in „paupertate, & agglutinatur Portio ejus Wan„daliæ. - - Sed quoniam pauca de duobus Pri„bislais leguntur, ea ipsa huic narrationi con„texamus. Residit in Patre nonnihil Genti„litii erroris, nam imaginem D. Mariæ in Cly„peo pictam deferens, pro Numine venera„tus est. *Rodolphus* Zuerinensis Episcopus Ar„cem in Bulzow extruxit: *Pribislaus* diurnum „opus noctu jussit demoliri. Qumque nec „sic Episcopus a communitione cessaret, eun„tem per Provinciam cepit Episcopum, in „æquo constituens militem Seculi ac Pontifi„cem, nec dimisit, nisi ære suo redemtum mi„litariter. Episcopus serviebat tempori. Qum„que in longum duraret controversia contem„sit reconciliationem *Pribislaus*. Nunciatur „Episcopi Præfecto, Viro militari, inermem „tendere *Pribislaum* per vicina loca. Aggres„sum armis capit, reddens vici vicem: ut se „captivitate laxaret, dimisit Patruelibus (sc. Principibus Venedorum s. Dominis de Werla, & præsertim *Nicoloto* VI. tunc Gustroviæ regnante) „accepta pecunia, Parchim, Plave, „Goldberge, nec remansit in ejus Dominio „aliquid, præter Oppidum Sterneberge cum „pertinentiis, quod postea dimisit *Henrico* „(*Leoni*) de Magnopoli. Ita se exuit omni „Principatu, non sano capite. Filius Patri co„gnominis, accepit uxorem Filiam *Mestini* Du„cis Pomeraniæ, & in dotem dedit Pater Filiæ „Oppidum Bolgardæ, quæ fuit omnis posses„sio Patris ac Filii, in qua defecerunt, in pau„perie sine prole morientes. Hæc *Cranzius*. Dominium autem illud seu Provincia cum Urbe Monte divite, vulgo *Reichenberg*, quam cum urbibus ac Præfecturis suis Alisto seu Parchim, Plave, *Goldberg*, & *Sterneberg* in divisione terrarum patriarum sorte acceperat *Pribislaus* noster, non procul a stagno Suerinensi, prope Critzow, Domum, Equitum Megapolensium de *Bülowen* & cujus rudera adhuc hodie ibidem visuntur, sita fuit, a qua (ut ex Documentis ac Diplomatibus vetustissimis adhuc videre est) Dominum de Reichenberg & Parchim, *Herrn zu Reichenberg und Parchimb* se dixit & scripsit. Peucinum autem seu Bucephaleam vulgo *Butzow*, Episcopæ Suerinensis ad Varnæ & Nebulæ confluentem, Oppidum, quod tunc *Rudolphus I.* Episcopus Suerinensis ædificare cœperat, *Pribislaus* incendio iterum delere jussit anno 1256. ejusque reædificationi omnibus modis se opposuit. Agro tandem Paterno vel plane se exuens, teste *Cranzio l. jam adducto* fere inops obiit anno 1262. d. 1. Aug. Ex Conjuge sua *Trebislava*, Pomeranica, uti illam vocat Cl. *Hubnerus in Tabul. Genealog. Tab. 193.* quam tamen alii Ducissam Poloniæ vocant, produxit unicum Filium etiam *Pribislaum* IV. dictum, Dominum de Parchim, qui anno 1270. Comitibus Zwerinensibus, *Gunzelino* & *Helmoldo* publicis litteris resignavit omne suum jus ac usurpationem, quæ sibi adhuc in Dominatus omnes paternos ac Urbem etiam Parchimum restabant jure hæreditatis vendicandi, pro cujus resignatione isti Comites Filiam suam unicam - - - - quam ex *Mestovina* Filiam *Mestovini* II. Ducis Pomeraniæ Ulterioris produxerat, in Aulam suam receperunt, sustentarunt, & vel tandem elocare promiserunt. Ipse autem *Pribislaus* Junior cum Patre & Conjuge sua in Pomeraniam ad Socerum concessit, illisque dedit Urbem Wollin (Belgardam scribit *Cranzius*) in Ducatu Stargardensi non procul a Greifenhagen sitam, inhabitandam, unde se in Litteris, *Dominum de Wollin, dictum de Wandalia* (*Herr in Wollin, genand von Wenden*) vocavit, ibique tandem vitam in egestate etiam finiit anno 1315.

Pribislaus III. Dominus de Reichenberg & Parchim I.

Pribislaus IV. Dominus de Richenberg & Parchim (de Wollin dictus de Wandalia) II.

Hæc

Johannes I. Cogn. Theologus Knees-Janike dictus, Dominus Mecklenburgensium, seu Megapolensis I.

Hæc ad Lib. IV. *Marescalci* adnotasse sufficiant. Insequor nunc iterum presso pede hunc Auctorem *in Lib. V.* in quo Familiam *Johannis Theologi* seu *Dominorum Meclenburgensium Herren zu Mecklenburg* pertractat, cujus *Caput I. de Johanne* cognom. *Seniore* agit. *Johannes* hic Patris *Henrici Burevini* Junioris seu II. Filius primogenitus, quia Lutetiæ Parisiorum, per XX. totos annos ibi subsistens, Supremam Theologiæ Lauream meruerat, *Theologus* hinc; irrisione autem popularium suorum litteras contemnentium *Knees-Janike*, *Herr Johann nal Pezo* appellatus fuit. In prima cum Fratribus suis anno 1230. instituta Terrarum avitarum divisione, ille cum Fratre suo Juniore *Pribislao* Districtum Meclenburgensem obtinuit, & reliqui ejus Fratres *Nicolaus* & *Burevinus*, Districtum Rotzstochiensium acceperunt, unde in Litteris se vocarunt: *Johannes* & *Pribislaus* de Magnopoli; *Nicolaus* & *Henricus* (Burevinus) *de Rostock, Fratres et Domini*: Sed in ultima illa anno 1235. inter se iterum suscepta divisione terrarum Patriarum sorte partientium, noster *Johannes* Senior Meclenburgense, *Nicolotus* Gustroviense; *Henricus Burevinus III.* Rostochiense, *Pribislaus* autem Richenbergense seu Parchimense Territorium sibi & Posteritati vindicarunt; donec tandem post longum temporis intervallum Fratrum Posteritas exspirans ac deficiens, tota hæc terra ac Ducatus postea Meclenburgicus, sub *Johannis* nostri Trinepotis *Henrici* cognom. *Pinguis*, regimine iterum in unum quasi conglutinatus ac coadunitus fuit. Anno 1260. in Urbe Vismaria, castrum novum in Campo Textorio (Weberkamp) ex destructo ab eo veteris Castelli Urbis prope adjacentis vetustissimæ Megapolis (Mickelenburg) iterum ædificare jussit, quo anno etiam Lubicenses a telonio de mercibus per totum suum Ducatum de mari & terra, in & revehendis liberavit, quibus sociatus, cum Filio suo *Henrico* Arcem *Dartzow* anno 1261. evertit. Illisque anno 1262. Privilegium dedit, ut huic adluenti rivo ad piscationem uterentur ad aliquot milliaria a mari, supra Oppidulum memoratum, quodque nemo in perpetuum firmaret arcem ad præsidium, ad ejus rivi utrinque ripas & ad certos limites sc. Oppidum Grivismölen. Confer de *Johanne* hoc Seniore *Alberti Cranzii Vandal. lib. VII. cap. 16. et 42.* Cæterum ille *Codicem Sacrorum Bibliorum integrum* sua ipsius manu descriptum, consecravit donavitque Monasterio Doberanensi ad pios usus. Moritur tandem 1264. die 1. Augusti Gadebusi tumulatus. Ex Filiis ejus *Nicolaus* Canonicus Suerinensis, Hamburgensis & Magdeburgensis fuit, qui per Famulum suum suo in Canonicatu Collegæ *Mr. Mauritio* Suerini oculos eruere ac linguam exscindere jussit. Mortuus 1289, VI. Id. Junii Doberani tumulatus; *Hermannus* Præpositus Suerinensis & Canonicus Lubicensis fuit. *Albertus*, Conjugem duxit *Judithам* Patrui sui *Nicoloti* IV. Filiam, improlis obiit 1265. Quoniam autem Auctor noster expeditionis bellicæ *Johannis* nostri senioris cum Filio *Henrico* adversus Lemovios, qui sunt Livones, mentionem hic injicit, in quorum medio hostium conflictu Filius ejus *Henricus* tunc captivam accepit Infantem vix triennem; eam secum Rigam, ubi cum Conjuge & duobus Filiis, *Henrico* cognom. postea *Leone*, & Johanne, ibi prognatis, vixit, in Christianæ Religionis Articulis fundamentalibus institui, tandem Sacro Baptismatis fonte initiari ac *Catharina* nomen imponere jussit, quam in Filiam adoptatam dein in Ducatum Patrium Meclenburgensem iterum cum Familia tota circa annum 1270. remigrans, Deo dicatam, Conventualibus Virginibus Vestalibus in Cœnobio Rhenensi adsociavit, cujus in gratiam, inque Filiæ suæ adoptivæ meliorem sustentationem ipsi Cœnobio donavit villam Parpurth (Parpund) uti videre est ex Diplomate, quod ex Archivo Suerinensi productum, *Singularibus Mecklenburgicis cap. II §. VII.* inseruit Clar. *Lochnerus*, quod hoc est.

„In nomine Sancte & individue Trinitatis. Mutantur tempora, transmigrant homines, evanescit memoria, sed vivit robur testium & literarum, & per eam diutius „actiones. Verum laudabilis fidelium inolevit consuetudo, actiones emergentes literarum remedio aut testium vocibus perhennare. Hujus rei gratia Nos *Henricus* Dei gratia Dominus Megapolensis, tam futuris „quam presentibus notum esse volumus, quod „cum in peregrinationem versus Lyvoniam „profecti essemus, sub vexillo beate Virginis militantes, inter mediam stragem paganorum ancillulam quandam multum tenere „ætatis utpote triennem ex ore gladii rapuimus, & obtento sibi baptismi Sacramento, „adoptavimus eam nobis in filiam, nobiscum „ipsam in terminos nostros traducentes; Ne „igitur contagione seculi lubrica eam contingeret maculari, & ut saluti sue plenius consuleremus, misimus ipsam in Claustrum *Rene*, „ut inter Virgines imbuta celestibus disciplinis, virgo Virgini perpetuo deserviret. Ut „igitur ex ejusdem ancille introitu Claustrum „Rene solatium acciperet non gravamen; „quicquid habuimus in Villa *Parpurth* cum „quatuor mansis in terminis suis in longum „& in latum sufficienter, ut modo distentis, „cum omni proventu, sicut nos possedimus, „conferimus Renensi Ecclesie perpetuo possidendum, excepto majori judicio, de „quo tertiam partem eidem Claustro damus, „nobis duas partes residuas reservantes. De „his autem reditibus sex marce denariorum in investitura dicte puelle, & cetera necessaria quam diu vixerit, per annos singulos convertentur. Testes vero hujus donationis sunt Helmodus de Plesse, Alverius „de Barnekow Conradus Dotenberg, Benedictus de Rodenbeck, Hermannns Storm, „Hinricus Preen, Castellani Wismarie, Ludolfus Molzan, Bernhardus de Gustrow, Ulricus de Blutcker, Nicolaus de Ekerensforde, milites Castellani in Godebuz. Acta „sunt hec Anno Domini M.CC. LXX. Hinrico in Rene Præposito fideliter procurante. Datum in Wismaria per manus Godescalci

„scalci Notarii in die beatorum militum Kiliani & sociorum ejus VIII. Idus Julii.

Johannes II. Jun. Dominus Megapolensis II.

In Cap II. Auctoris *Johannes* Junior, Dominus Megapolensis, *Johannis Theologi* Filius inducitur, qui in absentia Fratris sui *Henrici* sic dicti *Hierosolymitani*, domi relictis Filiis inpuberibus ac Conjugi, multas turbas facessivit, dum Principes illos aliquando cum Matre Raceburgum ad sororem invisendam tendentes, in via prope Rehnam rhedam illorum invadens, captivos certo abduxisset, nisi a Matre & tunc præsentibus ex Gynecæo Mulieribus sub vestibus suis oblongis occultati; sic servati fuissent. Ita etiam alio tempore, Oppidum Grebismolam vi occupare intendit, sed a constituto in absentia Ducis Ducatus Administratore, ab Urbibus Rotzstochio & Wismaria simul adjuto, habita cum illo prope pagum Grambow anno 1292. acerrima pugna, magna sua cum contumelia & damno fugatus, & ab obsidione Oppidi illius repulsus fuit, testante *Chitræo* vel potius *Mylio in Chronico Meclenb. germanico* Annalibus his in fine annexo. Mortuus tandem est hic *Johannes* noster Gadebusii vivens anno 1299. secundum laudat. *Mylium in Chron.* Auctorem *Anonymum in Genealog. Ducum ac Principum Megapol. Tabul. Genealog. Megapolit.* Templi Basilici Gustroviæ; *Genealog. Ducum Meclenburg. a Pribislao* ultimo Herulorum ac Obetritorum Rege ad Duces ac Fratres Meclenb. *Adolphum Fridericum et Joh. Albertum* productam ac typis exscriptam; nec non *Antonium Albitium in Genealogia Principum Meclenburgensium*: verum secundum Cl. *Thomam in Genealog. Meclenburg. Analectis* suis *Gustroviens.* annexa, *Johannes* noster jam anno 1292. demortuus fuit, quocum etiam consentit Cl. *Hübnerus in Tab Geneal.* sæp. cit. Qui ex Conjuge sua Comitissa Ravensburgensi omnium Auctorum consensu, reliquit quidem Filium *Johannem*, non tamen illum, qui ex mente Auctoris nostri, conjugatus aqua periit, quem Fratris sui *Henrici Hierosolymitani* Filium fuisse omnes confirmant; sed nostri potius Filius *Johannes* etiam dictus, III. ordine, plane adhuc Juvenis cœlebs obiit.

Henricus, cogn. Hierosolymitanus, Dominus Megapolensis III.

Ad Cap. III. Auctoris de *Henrico Hierosolymitano* observo, produxisse illum ex conjuge sua duos Filios *Henricum* cogn. *Leonem*, de quo in *Cap. IV. sequ.* Auctor noster agit & *Johannem* ab Auctore nostro, uti jam dixi, *Johanni* Gadebusensi ejus Fratri perperam adscriptum, qui anno 1265. in lucem editus pro ingenti Fratris gloria omnino siletur. Iste autem Nobilis Princeps *Henrici* adhuc captivi Filius *Johannes IV. de Magnopoli* anno 1290. Conjugem accepit *Helenam* Filiam *Wentzlai* seu *Visilai* I. (Witzlaff) Ruginarum & Sidinorum Ducis, quæ Matrem habuit de sanguine Ducum Brunswickcensium. Nuptiæ cum magno tripudio celebratæ in Oppido Sterneberg, teste *Cranzio, Wandal. Lib. VII. cap. 40.* Hic quidem eodem *Cranzio* auctore *l. c. cap. 42.* prolem non reliquit, sunt tamen alii, qui eum ex hac sua conjuge unicam Filiam *Luidgardam* Abbatissam postea cœnobii Rhenensis produxisse volunt. Verum hoc conjugium perbreve fuit, ipse enim in venatione ad insulam Pole prope Wismariam navi tendens, suborto turbine navi cum suis submersus est, unico a venationibus servo *Hans Gude* saltem excepto, qui ut *Mylius in Chron. cit.* habet, a duobus molossis brachio ejus alligatis servatus fuit. Factum hoc esse anno 1289. *Hübnerus* quidem, B. *Thomas* & alii volunt; quod si tamen, quæ ex *Cranzio* de anno ejus nuptiali adduxi, vera sunt, qui rationes non video, quare in dubium hac in re *Cranzius* vocari possit, Dominus hic *Johannes* de Megapoli si non anno 1299. ut Auctor noster scribit, tamen minimum eodem quo conjugium suum iniit anno sc. 1290. aut 91. aqua periit. Altera Filiarum ejus *Anna*, Comiti *Johanni* III. Cogn. *Largo* Femariæ nupta fuit, altera autem *Luidgarda* a conjuge suo *Premislao II.* Polonorum Rege, nefario modo ense transfossa, a famulitio suo postea suspendio necata fuit, anno 1282. Interim de *Henrici* nostri *Hierosolymitani* ab anno 1276. ad Ann. 1301. sicque per sex & viginti totos annos, Alcayri in carcere cum Famulo suo *Martino Bleyero* detenti, a *Soldano* autem, ibidem sui ac Parri[illegible] bombardarum in obsidione Rigensi olim [illegible]nistro Molitoris Gadebusensis Filio, [illegible]cibus ex carcere tandem feliciter [illegible]erum liberato, ac suis reddito, præter [illegible]*lium in Chron. cit.* evolvi omnino meretur *Cranzius Wandal. Lib. VII. Cap. 34. & 45.* Obiit *Henricus* Wismariæ die 2. Jan. 1302.

Henricus, Jun. cognom. Leo, Dominus Megapolensis IV.

In Cap. tandem IV. & ultimo Auctor, vitam Filiis *Henrici Hierosolymitani, Henrici* cognom. *Leoni* Ducis Megapolæi describit. Qui adhuc juvenis, cum Fratre suo *Johanne* in bello illo, quod anno 1283. de finibus cum Marchionibus præsertim Brandenburgensibus gessit, eos inter oppida Gadebusch & Grevesmolam prælio superavit multosque captivos abduxit, qua victoria Principatum Stargardensem partim in pretium liberationis captivorum, partim ex stipendio, quod a *Rudolpho* Imperatore ex militia in bello Bohemico meruerat, soluto, partim etiam in dotem ab *Alberto* Marchione Brandenburgensi, cujus Filiam *Beatricem* anno postea 1290. acceperat conjugem, solemnibus peractis in Oppido Novo Brandenburg, teste eodem *Cranzio Wandal. lib. VII. cap. 40.* Megapolensi terræ adjecit, effecitque, ut ab eo die a jure suo memorati Principatus discederent Brandenburgici Marchiones teste *Cranzio lib. VII. Wandal. cap. 39.* qui & longe plura lectu omnino dignissima, ibid. Lib. VIII. Cap. 4. 5. 6. 7. 11. 12. 15. adducit, in cujus præsertim Cap. XII. singularem *Henrici Leonis* calliditatem describit, qua Regem Daniæ *Christophorum* circumvenit, seque ex manibus ejus clam, idque feliciter subduxit. Adultior factus, Patre adhuc absente in captivitate illa diuturna Ægyptiaca, ante abitum Parentis sui cum *Ludolpho IX.* Rege Galliæ ad expeditionem bellicam in Asia contra Soldanum Ægypti anno 1276. susceptam in sua absentia constitutis Regiminis Consiliariis & Administratoribus *Diederico von Ortzen* & *Heine Strahlendorff* anno 1290. imperii sui regimen aggressus est, in quo universo suo regimine, nil

nil nisi magna & heroica facta suscepit & effecit, idque præsertim in bello Bohemico, partes sumens *Alberti* Austriaci, satis superque demonstravit omnibus fortitudinem suam, ac plus quam leoninam animi constantiam & magnitudinem palam ostendit, unde etiam ab illo tempore cognomen *Leonis* jure meritoque deportavit. Qui & rebelles Wismarienses ad officium redegit, & urbem Rotzstochium e manibus Regis Daniæ iterum eripuit sibique subjugavit, uti hoc pluribus enarrat *Petrus Lindebergius Chron. Rostoch. Lib. II. Cap. VI. VII. VIII. & IX.* Hic est ille *Henricus* Magnopolensis & Stargardiæ Dominus, qui Civitati Rotzstochiensi anno 1323. Sabbatho post Octavas Corporis Christi, Privilegium dedit super concessum *Jus Lubecense, de Moneta, de Molendinariis, item, de non extruenda munitione infra Rostock & Warnemünde, aut alias circa fluvium Warnow ad spatium unius milliaris.* Ille est, qui Patrui sui Magni *Henrici Burevini* Junioris Filii Concessionem ac Privilegium Civitati Rotzstockcensi, *ut unum Consilium sit totius Civitatis & Judicium quod prius erat in duo divisum* anno 1262. XIV. Kal. Julii datum, ann. 1325. Sabbatho proximo post Festum S. Jacobi in Villa Warnemünde iterum confirmavit. Est, qui eidem Civitati confirmavit Privilegium *Woldemari de Venditione Castri Hundesborgh* item: *ne a Portu Warnemünde ex parte utriusque ripæ fluvii Warnoviæ ædificetur aliquod castrum seu munitio, per spatium milliaris,* sub dato Warnemünde Anno 1325. Idem etiam eodem anno confirmavit Civitati Rotzstockcensi Privilegium *Nicolai* Domicelli de Rotzstock, *de venditione villæ Wenedeschenwyck.* Confirmavit denique noster *Henricus Leo* Privilegium *Woldemari* Domini de Rotzstock Civitati eidem concessum *de Castro ad Portam Bramau diruendo ac destruendo* sub dato Warnemünde anno eod. 1325. Omnia hæc & singula Privilegia & Confirmationes suo tempore & loco publicæ luci daturus sum. Cæterum, quæ hic de *Sanguine Christi* a Cardinale *Pelagio* dono accepto, atque ab *Henrico* Comite Suerinensi secum domum abducto ac in jaspide incluso, Templo Cathedrali Suerinensi consecrato adducit Auctor, ejus falsitatem detectam, ac multis argumentis refutatam inferam infra *Lib. VIII. Cap IV.* ubi de *Johanne Alberto* I. Duce Megapolæo cognom. *Docto*, qui hunc fictum Christi Sanguinem anno 1588. abrogavit, copiosissime agam. Quæ autem de illo ipso Comite *Henrico* enarrat, quomodo a Rege *Waldemaro* ob constupratam ab eo in absentia sua Conjugem illius fidei commendatam, vindictam sumserit, quamvis sat gravem, tamen promeritam, sequentibus verbis enarrat Cl. *Hübnerus Qu. Histor. Polit. Tom. III. p. 799. seqq.* „Redux a sacra peregrinatione *Henricus* Comes (Suerinensis) ultionem meditatur, „& doloris sensum dissimulans, ad gratias Regi „Dano agendas, contendit, in Fionia tunc „commoranti. Liberat ante omnia Regis animum a doli irarumque suspicione multis „blanditiis; donec secure secum agentem, at„que ad epulas in ora maritima sub tentorio „paratas, invitatum, ubi vino somnoque sepul„tus est, capit cum Filio, & trajiciens mare „ad penates suos abducit. Erat annus 1223. „quo hæc accidebant *Waldemaro*, neque ante „tertium ab hoc annum captivitate solveba„tur, cum stipulatus esset 45000. marcas ar„genteas, Filios obsides dedisset duos, jurasset„que, hæc se omnia nunquam vindicaturum. Hæc ibi *Hübnerus*. Addo nunc de morte *Henrici Leonis* ex *Cranzii Wandal. Lib. VIII. Cap. 7.* sequentia: „Propinquabant *Henrici* Magno„polensis novissima tempora. Ubi sensit ur„geri se ad mortem, ut omnia vitæ tempora „fortiter ac strenue peregit, volebat ultima „non negligere, ubi æternitatis inest ratio. Igi„tur vocatis proximis, pro Testamentis ordi„navit construi Monasterium S. Claræ in curia „sua Oppido Rebenisse, cui Prædia ad suffi„cientiam delegavit. Monasterio Dobran in „sepultura Patrum suorum se condi jussit, le„gans monile, licitatum ad quadringentas ar„genti marcas; dextrarium quoque suum, „centum argenti marcarum pretio æstimatum. „Jussit aboleri idem *Henricus* impositionem ru„ricolis inolitam (canum fruges vocant, *das „Hunde-Korn*) & quievit cum Patribus suis; Febri scil. quartana consumtus Sternebergæ anno 1329. ætatis LXVIII. natus enim erat anno 1262. qui fortissimus Heros præter Dynastiam Stargardiensem perpetuo jure, quod jam supra dixi, sibi ac Posteris vindicatam, etiam *Rotzstochiensem Dominatum*, exstincto 1314. *Nicolao* ultimo Rotzstochiensium Domicello, sua quoque virtute Domui suæ Meclenburgicæ adquisivit atque inseruit. Tantum *de Dominis Megapolæis* ad Lib. V. Auctoris.

Johannes I. f. Junior, Dux Sargatiorum I.

In Lib. VI qui nunc sequitur, Auctor noster Duces Sargatiorum in sex Capitibus describit, quorum Ducatus per *Johannem* Filium relictum *Henrici Leonis* (hunc Stargardiensem Districtum partim bello, partim Dote, partim etiam pecunia sibi adquisitum, suoque Ducatui, uti in vita ejus dixi, associatum) Primum Stargardiensem Ducem fundatus, atque in Tertiam usque Progeniem conservatus fuit. Cum enim Pater *Johannis*, Dominus *Henricus Leo* circa trigentesimum post mille annos in fata concederet, atque ex *Anna* Conjuge Saxoniæ Electoris *Alberti* II. Conjugis *Agnetæ* Cæsaris *Rudolphi* Habspurgici Filiæ Filia, Ducis autem *Rudolphi* I. postea etiam Electoris, sorore anno 1315. domum ducta anno autem 1327. iterum morte amissa, hunc *Johannem* nostrum & *Albertum* (*Henricus* namque tertius Filius in pueritia ante Patrem anno 1321. die 22. April. Wismariæ decesserat) adhuc parvulos, cum tribus Filiabus, *Anna*, Comiti Holsatiæ *Henrico* II. Ferreo, nupta; *Beatrice*, Abbatissa Ribnicensi; & *Agneta*, *Nicoloto* cogn. *Balbo* Domino de Werla in Wredenhagen locata (quarta namque Filiarum *Anastasia* in tenerrima adhuc ætate demortua erat) reliquisset. Ille moriens urbium suarum primariis Rotzstochii atque Wismariæ Præsidiis commendavit, ut Tutelam Filiorum horum impuberum suorum Principum

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ. Mm fide

fide credita implerent, quoad usque adulti, nossent rebus ipsi suis præesse atque prospicere, teste *Cranzio Wandal. Lib. VIII. Cap. 15.* nec non *Lindeberg. Chron. Rostoch. Lib. II. Cap. X.* Fratres hi *Johannes* & *Albertus* post impetratos legitimos Regiminis annos, Patrias suas terras ita inter se partiti sunt, ut *Alberto* Ducatus proprie dictus Meclenburgicus, *Johanni* autem nostro a Parente suo primum acquisita terra Stargardiensis, cum Præfectura & Oppido Sternebergensi in divisione obvenerit: Ambo hi quum primum *Karolus* IV. in Romanorum Regem esset assumtus, solemni comitatu (utor verbis *Cranzii Wandal. Lib. VIII. cap. 22.*) Curiam Regis, quam tum Pragæ in Bohemia fo verat, adierunt. Aucti sunt a Rege Ducali dignitate, ut *Duces* in reliquum *Magnopolenses* & scriberentur & essent, multis Congentilium suorum Ducibus potentiores. Idem confirmat Cl. *Lindebergius Chron. Rostoch. Lib. II. c. VIII.* addens, Cæsarem utrumque de Dominis Megapolæis Pragæ in Ducem sublimasse, ac in Imperii Principes, minime detracta ex insignibus dignitate Regia, quæ etiamnum in avitæ excellentiæ memoriam, in Corona regia Capiti bubalo bovisque superimposita durat, inaugurasse. Factum hoc Pragæ 1349. die 8. Jul. in Comitiis a Cæsare ibidem institutis. Alii anno 1348. hanc inaugurationem factam esse scribunt uti etiam *Pfannerus de Præcipuis Germaniæ Principum Gentibus Cap. VI. p. m. 211. & 214.* voluit. De hoc Dominis Meclenburgensibus a Cæsare collato Jure Teutonicæ Civitatis, sic etiam disserit Celeb. olim Historicus *Gundlingius in Colleg. MSS. seines gedruckten Abriss zur Reichs-Historie Period. VII. th. 485. & 486.* Als *Carl* IV. wieder nach Teutschland kam, machte er die Mecklenburger zu Hertzogen: es waren die Domini de Werla. Weil sie sich Dominos geschrieben, so zweiffeln etliche, ob sie Fürsten gewesen? welches ein unnöthiger Zweiffel ist, denn wir wissen ex *Helmoldo*, dass sie Könige gewesen, aber *Henricus Leo* brachte sie herunter, und schrieben sie sich hernach Dominos de Werla, (ast non omnes, sed una tantum stirps Familiæ Principum Obetritorum ita dicta fuit, uti ex supra adductis dudum constat. Vid. *Schurtzfl. de Rebus Mecklenburg.* Ratio, warum er die Dominos de Werla (rectius Dominos de Stargardia & Megapoli) zu Hertzogen gemacht, war, weil sie seine Partey gegen *Ludovicum Bavarum* gehalten. Als *Wallenstein* zum Hertzogen von Mecklenburg gemacht worden, haben sie eine Deduction gemacht, die sehr rar ist, worinnen *Caroli* IV. Diploma zu finden, es stehet sonderlich drinnen; weil sie olim Könige gewesen, so solten sie eine Krone führen, welche sie auch im Wappen haben, weil *Carolus* IV. gemeint, sie wären Reges Obotritorum gewesen. Hæc *Gundlingius.* Idem repetit *M. Joh Pomarius in der alten Sächsischen und Niederländischen Chronic p. m 383.* cum addito: dass er der Kayser diesen zweyen, als Hertzog *Albrechten* und Hertzog *Hansen* Gebrüder, das Schwerdt gegeben, *die Witwen und Wäysen zu beschirmen.* id quod etiam enarrat *Mylius in Chron. germanico Mecklenburgico.* Ducali itaque sic Titulo atque honore a Cæsare condecorati Fratres hi Germani *Albertus* & *Johannes*; domum redeuntes, unusquisque Terris suis contentus, regnavit quiete, qui quidem *Johannes* (nam de *Alberto* I. Fratre ejus seq. Lib. VII. cum Auctore necessaria dicam) Ducatum Stargardiæ, ut jam dixi, in divisione per sortem solus imperitandum accepit, tamen retinuit etiam Titulum Ducatus Megapolensis, a quo tempore Fratres sequenti Titulo conjunctim usi: *Duces Meclenburgenses, Terrarum Rotzstockii & Stargardiæ Domini*; Terra namque Herulorum seu Werla, ab eo tempore ultra annos XCVII. adhuc a propriis suis Dominis ad mortem usque ultimi *Wilhelmi* Principis Venedorum & Domini de Werla in Gustrow, qui incidit in annum 1436, regebatur, & Comitatus Suerinensis nondum adhuc etiam vacabat, deque illo Comitatu in Feudum ab eo sumendum, *Albertus* Frater *Johannis*, cum ultimo Comite *Ottone* tum adhuc certabat, uti suo tempore dicam. Cæterum *Johannes* noster, ex altera sua Conjuge *Agnetha*, Comitissa Lindaviæ & Ruppinensi, quæ fuit Filia Comitis *Ulrici* Senioris; præter *Johannem* in Cap. mox II. ab Auctore descriptum, *Rudolphum* etiam procreavit Filium, qui primum Scarensis in Suecia, dein vero Episcopus Suerinensis ordine XIX. electus est anno 1388, præfuitque Ecclesiæ suæ per annos XXVII, teste *Cranzio* nostro *Metropol. Lib. X. cap. 41.* nec non *Bernh. Hederico in Chron. Suerino* postquam ob schisma Episcopatus cæso D. *Johanne Jungen* septem annis vacasset. De hoc Episcopo idem *Cranzius Wandal. Lib. IX. cap. 34.* sic scribit: „Circa hoc tempus „(circa annum circiter 1397.) in Zwerinensi „Ecclesia non mediocris erat tumultus. *Rodolphus* enim Episcopus, Dominorum de Stargardia Frater, a Capitulo suo, omni administrationis honore in temporalibus & spiritualibus destituitur, arce Ecclesiæ Butzow exuitur, sola illi curia permittitur in Zwerino, „præbendali portione illum munerantes, & „nihil præterea permisere. Qui ei rei præerat „ex Canonicis unus, ab *Alberto* Rege capitur, „carceri mancipatur; & jam severius in eum „aliquid cogitabatur, quasi Domini sui proditorem. Sed ille felici fato vinculis utcunque „elabitur, evanescens ex omnium oculis. Interim Fratres destituti Pontificis ex una, & *Ericus* Dux inferioris Saxoniæ, & *Albertus* Comes „Holsatiæ Diœcesin ingressi, omnia Canonicorum prædia vastant, diripiunt, incendunt, „abductis etiam colonis. Ea merces fuit præcipitis in Pontificem consilii. Principum enim „Filii utroque gladio pugnantes, sunt ceteris „formidabiliores, nec impune tanguntur. Nemo tamen dubitat, magnas tum perpulisse „caussas Capitulum in illud consilium. Hæc *Cranzius*, qui tamen caussam, quare ita cum Episcopo suo processerit, non addit. Mortuus tandem est *Rudolphus* anno 1414. aut 1415. secundum *Hedericum* l. c. Filius quartus *Albertus* Episcopus Dorpati in Livonia fuit, post annum inter-

interiit teste *Cranzio Wandal lib. VII. c. 42.* De Filio autem Tertio *Ulrico* Auctor noster. Cap. IV. agit. Filiarum prima *Constantia* Abatissa Ribnicensis facta ann. 1376. altera *Agnetha* Duci Pomeraniæ Stetinensi *Ottoni* II. elocata, ubi errorem Genealogicum in *Hübneri Tabul. Geneal. Part.I.Tab. 197.* notamus, quo loco ejusdem *Ottonis* II. Ducis Pomeraniæ conjugem *Hedwigam*, dicit fuisse *Johannis* III Stargard. Ducis Filiam, qui tamen præter unicum Filium *Johannem* nullam habuit Filiam. Tertia autem Filiarum *Johannis* nostri *Euphemia* Domini de Werla *Johannis* VI. conjux fuisse dicitur. Tandem hic *Johannes* I. Dux Meclenburg. & Stargardiæ vitam cum morte commutavit Anno 1370. aut secundum *Thomam* & *Hübnerum* 1377.

Johannes II. Johannis Filius, Sargatiorum Dux II.

In Cap. II. *Johannem* II. Ducem Sargatiorum Auctor adducit, Filium *Johannis* I. jam descripti, qui ut *Cranzius* habet *Wandal. lib. IX. cap. 25.* magnis viribus adnxius est, ut captum *Albertum* Sueciæ Regem suum Patruelem vinculis exueret; unde primum tentavit, ut Regni Proceres Regi conciliaret, sed nihil profecit; hinc armis scopum suum assequi tentavit; verum prima ejus expedito infelix fuit. In mari namque navigante *Johanne* nostro II. Sæva est exorta tempestas, quæ quosdam suorum in profundum abripuit, alios compulit in portus hostiles, ut manibus eorum concedere cogerentur, ut vix ipse Ductor cum paucis cursum retro legens, in pacata pervenerit. Sed sequenti anno idem *Johannes* expeditione iterum instituta, Filios secum duxit in hostem *Johannem* III. & *Ulricum* (qui tamen potius Frater ejus, quam Filius fuit, unicum namque Filium hunc *Johannem* ex conjuge sua *Vegetilla* vel *Wagebeila* aut *Wilheida* sorore *Jagail* & *Stirgail* Ducum Letuaniæ, genuit, in quo stirps illa stetit, teste eodem *Cranzio lib. cit. cap. 40.*) Aderant quoque ipsi pro Rege nativo Principe suo etiam Cives Rotzstochienses & Wismarienses magno numero auxilio, omni nisu contendentes, ut captivitate Rex laxaretur. Populantur hinc insulas Bornholm & Gothlandiam prædisque in navem convectis, iter in Sueciam continuant, Stockholmiam solam in fide Regis permanentem veniunt, quam Dani duobus præsidiis jam oppugnabant, quorum alterum illi adgressi, facile expugnant, alterum vero in rupe extructum, si oppugnatione sua continuassent, perfacile illud fame in ditionem perpulissent. Sed Dux *Johannes* noster Danorum in præsidio illo degentium, atque ad vincti Regis relaxationem multa pollicentium verbis fictis nimium fidens, cum nimis ad reditum festinaret, ante formidatas ex tempore tempestates, rem magno molimine cœptam & magna momenta habituram, turpiter evanescere permisit, ut habet idem *Cranzius l. c.* Cæterum hic *Johannes* cum Fratre suo *Ulrico* Duces & ipsi Magnopolenses Stargardiæ Dominatu contenti, assiduo bella ad latera Marchiæ detonabant, vexantes vexatique, quod exemplo sequenti demonstrat idem idem *Cranzius* l. c. cap. 40. „Est oppidum Prinslavia, scri„bit, cujus Cives ad arma satis prompti, provo„cavere sæpius vicinos quam ipsi excitarentur. „Quocirca Principis memorati expedito suo„rum agmine duxerunt in illos. Sed veteri „usi stratagemate, ad fallendos urbicos præci„pites, pauci se ostendunt, qui pecora abi„gerent, majori agmine ad insidias collato. „Cives ubi abacta pecora audiunt, non feren„tes injuriam, mutuo se hortantur hostes in„sequi, ut recepta præda etiam prædatores „invadant, facile se illis numero & virtute „sperant superiores, conjectato numero, quem „oculis illi cernebant. Effunduntur portis, „hostem insequentes, Illi non multum pro„perarunt, expectantes, ut cæteri effusius se„quantur ex Oppido, ita protraxere ad locum „insidiarum. Inde exorti qui latuere, oppi„danos invadunt, ad unum capiunt omnes, „mox homagium ab ipsis sumunt in agro, cum„que illis ingrediuntur Oppidum. Ibi exactio„ne per singula Civium Capita instituta LX „millia Sexagenarum de grossis Bohemiæ ex„torquent. Sed quoniam æs promptum non „erat, obsides sumsere ex primoribus, quos „ipsi delegerunt. Ita *Cranzius*. De bello interim *Johannis* & *Ulrici* Fratrum Stargardiæ, quod cum Consanguineo suo Domino *Balthasare*, de Werla Domino, sat grave gesserunt, supra in vita ipsius *Balthasaris* ex *Cranzii Wandal. lib. X. cap. 22* jam egi. Captus tandem fuit hic *Johannes* II. Dux Stargardiæ referente *Cranzio l c. cap. 30.* hoc modo: „Quum Marchiam „Brandenburgensem sub *Sigismundo* (Cæsare) „teneret *Jodocus* Moraviæ Princeps, commen„davit illam abiens *Johanni* & *Ulrico* Fratribus „Stargardiæ Principibus. Marchiæ Proceres, „quum inviderent transeuntem *Johannem*, „quum ad *Jodocum* Marchionem proficiscere„tur, capiunt, & in arce Plawe septem annis ca„ptum detinent, donec magno se lueret ære. Hunc quidem exercitu contracto, peditum equitumque, atque in Marchiam Brandenburgensem ducto, una cum *Erico* Saxoniæ Infer. Duce e vinculis iterum Marchionis solvere intentabant *Johannes*, Ducis *Magni* Filius, cogn. *Adolescens*, & *Albertus* IV. Regis Sueciæ *Alberti* II. Filius Duces Magnopolenses, sed in hac expeditione nihil efficere valuisse idem *Cranzius* ibidem enarrat. Post magnam tamen, ut ex *Cranzio* jam adduxi, æris proprii solutionem ex septennali captivitate iterum solutus noster, domum rediit, sed paulo post vitam cum morte commutavit, non ut Auctor noster scribit 1407. sed 1418. uti habent *Thomas* & *Hübnerus*.

Hujus Filius unicus *Johannes* III. cujus Auctor cap. III. meminit, cum in eosdem pugnaret hostes, (Marchiones Brandenburgicos) capitur etiam ad villam Koblanke, & in captivitate permansit annos IX. ad tempora *Johannis*, qui *Friderici* Marchionis Filius erat, a quo non parva auri mole accepta, Dux noster Stargardiæ iterum e captivitate laxatus fuit, teste eodem *Cranzio l. c.* Domum rediens anno 1430. Conjugem duxit *Lutrudim* Ducis Ascaniorum Lineæ Cöthensis Fundatoris *Alberti* IV. *Claudi* Filiam, ex qua unicum tantum genuit Filium

Johannes III. Dux Sargatiorum III.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ. Mm 2 itidem

itidem *Johannem* IV. qui XV. annorum Adolescens anno 1455. animam suam efflavit, ipse autem Pater ejus *Johannes* III. anno 1440. febrili ardore consumtus decessit.

Udalricus I. Sargatiorum Dux IV.

Ad Cap. IV. Auctoris de *Ulrico* I. Fratre *Johannis* II. Duce itidem Stargardiensi præter ea, quæ de illo ad cap. II. in vita laudati Ducis *Johannis* jam dixi, adhuc ex *Cranzii Wandal. Lib. X. cap.* VII. notandum: Illum adsiduis conflictationibus ursisse Marchiam, quod multa, quæ suæ Ditionis crederentur, Marchiones possiderent, Urbem hinc Vredeland & oppidum Struzenburgum oppugnasse & expilatas incendio delevisse. Tandem tamen hic Princeps optimus, in armis promptissimus, & ad victoriam felicissimus, qui sæpe parva manu, majores copias fudit, ac hostium agminibus sæpe inclusus, tamen elapsus, cui magnitudini animi dexteritas comes erat, cum armis vinci non posset, fraude tandem suorum (ut fama tulit) toxico periit anno 1417. eodem *Cranzio teste Wandal. lib. X. cap. 26.*

Henricus, cogn. Macer, Sargatiorum Dux V.

Pergo ad Cap. V. Auctoris, ubi de *Henrico* Sargatiorum Duce, qui fuit Filius *Udalrici* I. vel tribus saltem verbis agit. Placet ergo, ut, quæ de eo adhuc dicenda restant, ex *Cranzio* suppleam. Ita enim ille gravissimus Historicus *lib. XII. Wandal. cap. 15.* de eo scribit: „*Henricus* Dominus Stargardiæ (ad differentiam consanguinei sui *Henrici Pinguis* Ducis Megapolensis, *Henricus Macer* dictus [Senior) qui „se quoque ex pacto in se Principum, Magnopolensem Ducem in Titulo præferebat, Princeps ad arma industrius, & qui in armis plurimum esset versatus, tantum experimenti „de labore contraxit, ut noctibus quam frequenter inambulans, stellarum situm & ordinem annotabat, ut tempora cum horis decerneret, cæterum ad res civiles tam imperitus, ut currentem monetam non discerneret. Nihil enim tam angusti animi reputabat, quam amare divitias. Sederat aliquando Dispensator rerum ejus, & jactiles nummos ex cupro ad numerum levi comparatos, „longo ante se ordine calculans habuit. Dux „ipse jam æris indigus, quum putaret aureos, „acervat in unum. *Hos*, inquit, *interim meis usibus desumo, tu alios require.* Movit adstantibus risum, quum Dispensator diceret, „*non esse illos usui ad comparandum. sed solum calculandum*, projiciens abiit. Hic (*Henricus* Dux) aliquando in Lubicenses contraxit „nonnihil irarum; movit in septa eorum per „Magnopolim, præsidium, quod Vredeborg „vocant, in flammas vertit. Duxere illum duo „ex iis, qui pridem stipendia Lubicæ fecissent, „sed per culpam ejecti ministerio, nunc hosti „se applicuere, ostendentes quæ prædia pinguiora, unde exitus. Itaque prædis undique „coacervatis abiere. Comitabantur illum (quod „sciebatur) ex non longinquis Megapolensis „militiæ vires. Lubicensium duo Præfecti, ex „ipsa urbe alter, alter ex Molne junctis copiis „ex intervallo ingressi eorum prædia, qui interfuere, parem egere prædam, mansiones „multorum subverterunt. Hæc *Cranzius*. Cæterum hic *Henricus Macer* seu *Senior*, duas habuit conjuges; Primam *Ingeburgam* vel *Engelburgam* Ducis Pomeraniæ *Bogislai* VIII. Filiam; qua demortua, alteram duxit *Margaretham* Ducis Brunsuicensis & Luneburgensis *Friderici Pii* Filiam, anno 1452. ductam, ex qua tamen nullam vidit sobolem. Ipse autem Dux *Henricus* obiit anno 1466.

Udalricus II. Sargatiorum Dux VI.

Tandem in Cap. VI. & ultimo hujus Libri Auctor noster ex *Henrici Macri* conjuge *Engelburga* productum Filium unicum *Ulricum* II. recenset. Ultimus hic Stargardiæ Dux, vere pius & devotissimus, sorores habuit duas, *Margaretham* unam, quam *Hübnerus in Tabul. Gen.* præteriit, (sororem tamen nostri *Ulrici* fuisse, ex litteris ipsius *Ulrici* wegen der Forderung wider die Hertzogen zu Pommern datis, atque in Archivis Meclenburg. adhuc extantibus satis cognoscitur) Ducis Erici II Pomeraniæ conjugem; alteram *Magdalenam*, perperam ab *Hübnero Tab. cit. Ulrici* nostri Filiam dictam, primum *Wratislavo* X. Duci Pomeraniæ an. 1475. elocatam; deinde vero anno 1487. Comiti *Burchardo V. de Barby* conjugii vinculo adsociatam, Magdeburgi tandem anno 1533. die 13. Apr. demortuam. Nostri autem *Ulrici* Filiæ, (Filios namque ex conjuge sua *Catharina* ultimi Herulorum ac Vandalorum Domini *Wilhelmi* Filia unica, nunquam produxit) *Engelburga* una, anno 1489. Comiti *Eberwino* Benheimensi nupta, anno 1509. demortua est; altera *Elisabetha*, Priorissa Cœnobii Rehnensis fuit. Pater tandem Dux *Ulricus* noster II. Lineæ Stargardiensis ultimus, vitam, & quidem, ut Auctor noster vult, non sine suspicione propinati veneni, cum morte deposuit anno 1471. qui moriens dixisse fertur:

O Gott! wie hat man gekämpfft und gerannt
Um vier Bretter und ein Leingewandt.

teste Cl. *Thomæ Rer. Gustrov. Period. III. ad* §. XVI. in Notis. Sed ad Finem tandem cum Auctore nostro propero, atque in illius nunc *Annalium Herulorum ac Vandalorum lib. VII.* & ultimo X. *Ducum* qui adhuc restant *Meclenburgensium κατ' ἐξοχὴν* sic appellatorum Vitas percurram breviter, minus recte in illis scripta corrigam, quos exorsus sum, *Annales* etiam hos pertexam, & qui dudum Præfaminis mei limites transgressus, sic tandem colophonem *Marescalci* mei *Redivivi emendati ac continuati* feliciter imponam.

Albertus I. S. R. Imperii Princeps ac Dux Megapolensis I. Princeps Vandalorum, Comes Suerinensis, Rostochii & Stargardiæ Dominus.

Exorditur autem hunc Librum suum VII. & Ultimum in Cap. I. Auctor noster ab *Alberto* Domini Megapolensis *Henrici Leonis* Filio primogenito. Hic, quod in vita Fratris *Johannis* supra paucis jam tetigi, ex ultima Parentis voluntate una cum Fratre suo tutelæ urbium Rostochii & Vismariæ Primoribus, donec ad virilem ætatem vergerent ambo, & rebus suis præesse ipsimet valerent, commendatus ac concreditus fuit. Ad viriles itaque annos perveniens *Albertus* noster, prior etiam Conjugem duxit anno 1321. vel secundum *Hübnerum in Tabul. Genealog.* 1336. *Eupheniam* sc. Regis *Erici* a Fratre suo *Birgero* postea anno 1317. in captivitate inedia necati Filiam, *Magni* II. cognom.

Sckmecks,

Schmecks, post Patrem Regis Norici, sororem & sacrum hoc suum nuptiale in urbe Rotzstochio, quam amabat unice, beneficiis ornabat abunde, multa cum solemnitate & Civium omnium conspiratione, quod Decessoribus (verba sunt *Lindebergii Chron. Rost. Lib. II. cap. 8.*) „fuerat negatum celebravit. Ipse tum Guber„nacula apprehendens, prudenter & fortiter ut habet *Cranzius Lib. VIII. cap. 15.* terram suam gubernavit, sive ut *Lindebergius l. c.* ejus laudes breviter exprimit: „Heros fuit sapiens, „fortis & bellicosus, finitimisque omnibus cha„rus,& Genitori etiam impendio callidior. Hic, eodem *Cranzio l. c cap. 21.* teste, legatione Regis Sueciæ *Magni* Leviri sui functus in Thuringiam (ad Cæsarem sc. *Ludovicum*) ut nuptias conciliaret, a Gunthero Comite de Schwartzenborg cum omni suo capitur comitatu, ob controversiam, ut credebatur, de veteribus Patrum simultatibus. Sed cum ad Romanorum Regem eo itinere transiret, suæ putavit Rex integritatis, ut incolumem præstaret & liberum. Tentavit hoc litteris & nunciis, quæ ubi nihil peregerant, explevit armis, ut laxatus in sua rediret. Sed *Marescalcus* noster h. l. & *Mylius in Chron. german. Meclenb. Albertum* nostrum ope Cancellarii sui ex mandato Cæsaris iterum liberatum fuisse, ac Marchionem Brandenburgensem jussu Cæsaris a Comite postea redhostimentum iterum sumsisse sat grave, scribunt. Liber sic factus, & legatione tamen illa feliciter apud Cæsarem coram defuncta, ad Affinem suum anno 1341. incolumis rediit *Albertus*: qui (ut cum *Lindebergio l. c.* iterum loquar) primus cum „Fratre *Johanne* Ducis Titulum Familiæ seu „Domui suæ intulit, sub *Carolo IV.* Rom. Im„peratore & Bojorum Rege, qui utrumque „de Dominis Magnopoleis Pragæ (anno 1349. die 8. Julii) „in Ducem sublimavit ac in Imperii „Principem, minime detracta ex insignibus di„gnitate regia, quæ etiamnum in avitæ excel„lentiæ memoriam, in corona regia capiti bu„bali bovisque superimposita durat, inaugu„ravit. Reversi sic Duces ac Principes Imperii R. Germ. *Albertus* & *Johannes* in Terram suam, cum ultimo Comite Suerinensi *Ottone*, bellum de Comitatu suo gessit, quem *Henricus Leo* Saxo, ante ducentos & quod excurrit annos, abstulisset Tritavo suo *Pribislao* ultimo Herulorum Obetritorum ac Vandalorum Regi, ac *Gunthero* cuidam e commilitionibus suis donasset, qui dein Primus Suerinensium Comes factus est. De hoc ergo Comitatu Marioneo seu Suerinensi pro aucta nunc sua a Cæsare dignitate, Feudi Dominus a Comitibus voluit recognosci, cujus desiderium tamen ex longa aliquot seculorum habita possessione, cum denegaret Comes, jure belli hunc Comitatum, ad Megapolensium Provinciam reducere tentavit *Albertus*, eaque de re Oppidum cum Arce Wittenburgum oppugnans cepit. Et ne scrupulus restaret, quominus ipse ac Posteri ejus pacifice hunc Comitatum possiderent, mortuo *Ottone* Comite Suerineo Cogn. *Rosa* ultimo sine hærede masculo, quod reliquum fuit, armis occupare aggressus est, atque præsidium adversus oppidum & arcem Suerin, ut impediret ingressum & egressum, firmavit; frustra tamen, cum Dux oppidum hoc cum arce obsideret; Tractatibus tandem res omnis ita composita fuit, ut Dux Fratri Comitis *Ottonis* adhuc unico, *Johanni de Tekeneborg* (Tecklenburg) Comiti, ingentem pecuniam solvat, hacque ille juri suo Duci *Alberto* nostro cedat, verum ob justam Duci nostro in Comitem motam querelam, expromissum æs ad plenum non fuit solutum, teste *Cranzio l. c. c. 33.* Mansit tamen Dux noster in Possessione Comitatus Suerinensis etiam ex jure proximioris affinitatis, utpote, cujus ultimi Comitis *Ottonis* Filiam unicam, *Rixam* seu *Richardin* Comitatus ex asse Hæredem, Filio suo *Alberto* Regi postea Sueciæ, in matrimonium dederat. Ita Suerini, Comitibus Suerinensibus extinctis cepit residere 1356. Tituloque ad Posteros postea propagato usus: ALBERTUS *Dei gratia Dux Megapolensis. Princeps Vandalorum, Comes Suerinensis, Rostochii & Stargardiæ Dominus.* Quomodo postea *Albertus* I. Dux noster, Regem Daniæ *Woldemarum* III. insulam Pole prope Wismariam deprædantem, cum expedito agmine fugarit, compuleritque in naves redire, multis ante vel in ipsa trepidatione demersis, vel in congressione gladio cæsis; latrones dein in solo Raceburgensi bello feliciter persequutus, Lubicam Civitatem singulari affectu foverit, cum *Ludovico* cognom. *Romulo* Marchione Brandenburgensi postea Electore, manum conferens, supra quadringentes ex agmine Marchionis victor ceperit, cum Rege Danorum Marchioni auxilio venienti, ante Oppidum Berlin ab eo obsessum, confligere se paraverit, sed interventu Leviri sui *Magni* Regis Sueciæ, res ita finita fuerit, ut Marchio remittat jus omne in Terra Stargardiæ, Filiam (*Ingelburgam* s. *Engelburgam*) accipiat *Alberti* Ducis indotatam; dos autem fit redemtio quadringentorum ab *Alberto* nostro captorum, cum oppido Lenze (Leontio) donativa propter nuptias (*vitalia* vulgo dicta) sint Oppida Werben, Zehusen, Palberge & Arensborg. Porro: quomodo postea cum Lubicensibus latronum latibula, Dusow, Lassow, Radewin, Domnize, Meyenborg & Muggenborg, everterit, ac criminum reos statim in vicinis arboribus appendi jusserit; insuper etiam adversus vicinos Pomeraniæ Duces de Finibus Ditionum certans, victor noster emicuerit, Ducibus & Mareschallo eorum *Wedekindo de Bugenhagen* cum multis militaribus in prælio captis *Magnum* etiam Marchionem Brandenburgensem eodem tempore, Albi transmisso, Terram ejus ripariam evastantem, retro ad naves coëgerit, multos merserit, aliis captis, *Magno* vix cum paucis elabente, sicque tum duabus victoriis clarus extiterit; omnia hæc præter *Marescalcum* nostrum, etiam pluribus enarrat idem *Cranzius l c. cap. 22. 24. 26. 31. 33 & 41.* Sed addo adhuc sermonem ultimum (quem cantionem cygneam *Cicero* dicit) quem moriens ad Filios adhuc habuit noster *Albertus* Dux, adductum a *Cranzio Lib. IX. Wandal. cap. 5.* his verbis: *Al„bertus* per ea tempora Dux Primus Megapo„len-

„lensis, princeps insignis, & victoriosus, jam „gravis annis, quum intelligeret adesse finem „vitæ, vocatis Filiis *Henrico* atque *Magno* „(nam *Albertus* tertius jam Rex in Suecia rem „gerebat) *Videtis*, inquit, *Filii*, *cursum meum* „*satis laboriosum; per multa ego bella pacem vo-* „*bis conquisivi a vicinis Principibus; Vos partam* „*servate, justitiam ad omnes implete, quæ sit vo-* „*bis pro muro, itinera publica (quod in vobis est)* „*secura sint, Urbium vicinarum intelligentiam* „*ne contemnatis, nam subditæ parebunt ad æqua* „*omnia. Facile hostium eritis victores, si cu-* „*piditatem, ambitionem & cætera in vobis vitia* „*viceritis.* Atque sic tandem mortuus est *Albertus* I. Dux laudatissimus anno 1379. secundum Dn. *Thomam*, aut secundum Auctorem nostrum, Dn. *Hübnerum* & multos alios Genealogistas anno 1380. die quidem 19. Febr. Dobberani sepultus. Priori sua conjuge *Euphemia* Suecica anno 1360. elata, grandævus alteram 1378. duxit *Adelheidam* Comitis Hoensteinii *Adolphi* Filiam, ex qua unicum produxit Filium *Albertum* in infantia demortuum. Ex priore conjuge præter Filios *Henricum* cognom. *Suspensorem*, de quo mox, *Albertum* II. postea Regem Sueciæ, de quo in Cap. III. Auctoris, & *Magnum* I. de quo in Cap. IV. & Filiam *Ingelburgam* quam Marchioni & Electori Brandeburgensi *Ludovico* Romano denuptam fuisse, paulo ante dixi; adhuc unam habuit Filiam *Annam* Comiti Holsatiæ *Adolpho* VII. elocatam.

Henricus, Sen. cogn. Suspensor, Dux Megapolensis II. &c.

Morte itaque *Adolphi* I. Patris insequuta, *Henricus* senior gubernacula subit, Princeps memorabilis, paternæ virtutis imitator strenuus, uti eum vocat *Cranzius Wandal. Lib. IX. cap. V.* Hic *Henricus* pro zelo justitiæ, cogn. *Suspensor* dictus, eo quod omnes inventos latrones captos, sine omni venia statim suspendio necaret, adducitur ab Auctore nostro in Cap. nunc sequ. II. a celeb. *Cranzio l. c. cap. VIII.* adducitur, cujus ibi verba hic quoque apponere placet. „Obierat per idem tempus (1382. secundum Cl. *Thomam*, *Hübnerum* quibus & *Cranzius* noster propius accedit, non autem secundum Auctorem nostrum 1400.) „*Henricus* Megapolensis Dux, *Alberti* I. Ducis „Filius, Princeps optimo ad justitiam zelo, „qui tanto infectatus est odio publicorum iti- „nerum latrones, ut nulli deferens nobilitati, „quotquot ejus culpæ deprehendit affines, „nullius usus ministerio, nec expectata ad ex- „purgandam conscientiam opportunitate (di- „ctitans, ut apud DEUM pœniteat, meliori „nunc moriturus exitu, quam si in conflictu a „mercatoribus cæsus periisset) ipse suis mani- „bus alligavit jugulandos. Unde improbi du- „cto cognomine, Ducem illum Jugulatorem „sive Suspensorem adpellavere, quod illi in „contumeliam, boni omnes eum verterunt in „gloriam. Hæc *Cranzius*. Hunc ergo Ducem *Henricum* Principem, omnium ætatis suæ justissimum, iniquitatis aliorumque flagitiorum vindicem acerrimum, veneranda illa antiquitas, non tam elegantiæ illo tempore, in scribendo, quam candoris in sentiendo studiosissima, in quodam Epitaphio, in Cœnobio Doberanensi erecto, his, meram animi simplicitatem spirantibus versiculis, posteritati commendavit:

„Forte Scholis didicit, male doctos quomodo vicit,
„Pax & Justitia fuit ejus Philosophia.
„Per quam purgata, stetit ejus publica strata,
„Non obdormivit ablativos ubi scivit;
„Investigavit, suspendit, vel gladiavit.

Hæc *Hübnerus Quæst. Histor. Civil. Lib. VI. p. 556* *Laurentius* item *a Bodock*, Orator Academ. Rotzstoch. publicus Ordinarius, in *Panegyrico* quo Dux Mecklenb. Gustroviensis, *Gustavus Adolphus* die Homagii anno 1654, qui erat XXX. August, nomine Academiæ Rotzstochiensis publice exceptus & honoratus fuit. Cæterum hunc *Henricum* duas habuisse Conjuges volunt; unam *Ingelburgam* s. *Engelburgam* Regis Daniæ Waldemari III. Filiam anno 1346. natam, Feria I. Paschatos denuptam 1362. Feria I. Pentecost. Hafniæ; secundum clariss. *Hübnerum in Tab. Geneal. 85. Part. I.* anno 1400. denatam, ex ex qua reliquit *Albertum* III. bonum Principem & regno dignum (erat enim verus Regni Daniæ hæres) nisi *Margaretha*, altera ejus Regis Filia, relicta Regis Norwegiæ jam vidua, regnandi avida, *Albertum* exclusisset. Sed neque diu erat in rebus humanis *Albertus*, teste *Cranzio l. c. Cap. IIX.* mortuus namque est anno 1387. teste Cl. *Thoma*, *Hübnero* & aliis, minime vero ut Auctor noster scribit 1370, cum ex Conjuge sua *Agnetha* s. *Elisabetha*, uti ab *Hübnero* vocatur, *Nicolai* Comitis Rensburgensis Holsatiæ Filia, nullam prolem produxisset. Præter hunc *Albertum* III. etiam genuit *Mariam*, Duci Pomeraniæ *Wartislavo* VII. nuptam, Matrem Erici I. vel X. Pomeraniæ Ducis in Regem Daniæ electi 1412, sed iterum remoti 1439. (*Chytræus Chron. Saxon. Lib. IV. pag. 126.* ultro *Ericum* Regna Sueciæ Daniæ & Norwegiæ reliquisse, inque Pomeraniam rediisse scribit) & 1459. demortui, cum ex conjuge sua *Philippa* Regis Angliæ *Henrici* IV. Filia, nullam protulisset sobolem. Altera *Henrici* nostri Filia *Euphemia* Conjux fuit *Johannis* IV. Domini de Werla. Tertia autem Filia *Engelburga* Abbatissa in Cœnobio Ribnicensi vixit. Alteram *Henrici* Conjugem fuisse dicunt *Mettam* seu *Machtildam* Principis *Bernhardi de Werla* Filiam, ex qua tamen nullos produxit liberos, sicque *Henrici* nostri stirps defecit.

Albertus II. Rex Sueciæ, Dux Megapolensis III. &c.

Sequitur in Cap. III. *Albertus II.* Dux Megapolensis, *Alberti I.* Filius II. qui anno 1363. in Regem Sueciæ electus, (cum sc. *Henricum* Comitem Holsatiæ impetrare non possent Proceres Sueciæ, ab eo ad *Albertum* I. Magnopolensem Ducem missi sunt, ut unum ex tribus ejus Filiis, quem mallent, optione proposita deligerent, quod essent illi nati Sorore *Magni* Regis Sueciæ. Illi vero ad *Albertum* trium per ætatem medium inclinarunt, quem etiam Pater suus provexit in Regnum, teste *Cranzio Wandal. Lib. VIII. cap. 38.*) Conjugem *Richardin* primam (quam falso postea *Ingeburgam* vocat A. noster) anno 1380. in Scandinavia amisit, Stockholmiæ postea sepultam. Anno dein

1388.

1388. (*Cranzius* annum 1389. ponit) in bello a Regina Daniæ *Margaretha* captus, per annos VII. in custodia Hafniæ detentus, ac magno labore magnoque æris pretio soluto iterum 1394. liberatus, (vid. *Lindeberg. Chron. Rostoch. lib. II. Cap. XII.*) tandem in Ducatu suo patrio Meclenburgensi vitam cum morte deposuit anno 1412. M. Aprili, (quo in anno mense Octobr. etiam *Margaretha* Regina Daniæ obiit) ejusque Epitaphium Gadebusi, ubi mortuus & sepultus, adhuc hodie in Sacello regio ibi legitur, hoc modo: Anno Dn. M.CCCCXII. .... Obiit Albertus Dei gratia Suecorum, Gothorum, ... Reliqua ob defractas & ablatas laminas orichalceas de lapide sepulchrali, non amplius legi possunt. De magno illo Principum conventu, quem *Albertus* noster, jam Sueciæ Rex, circa annum 1386. Wismariæ coram instituit, cui ex Principibus *Wenzeslaus* Dux Saxoniæ & Luneburgæ, *Bugislaus* Dux de Wolgasto, *Ericus* Inferioris Saxoniæ Dux, *Nicolaus & Adulphus* Holsatorum, *Otto* de Hoja, *Gunterus* de Rupin, Comites: *Laurentius* Comes Wandalorum (Dominus de Werla) omnis effusa Nobilitas, milites, militares, vicinarum Urbium honesti Cives, Principum, Nobilium, Militum, Militarium virorum conjuges simul interfuerunt, cujus solemnitas ab *Alberto* Rege instituta, octo continuatis diebus perduravit in omnis generis lætitia, agit *Cranzius* ibid. *lib.* IX. *cap.* 19. Ita etiam *cap.* seq. 20. idem Auctor adducit Conventum Oratorum ab eodem nostro *Alberto* Rege Sueciæ, Daniæ Regina *Margaretha* & multorum aliorum Principum, Comitum, Urbium &c. Legatorum sequ. 1387. annum, Lubicam ablegatorum, in quo potissimum tractarunt de communi terrarum pace per mare quoque servanda, ut persequutio communi odio fieret in publicorum itinerum latrones. De caussa belli *Alberti* nostri cum *Margaretha* Danica, habita anno 1389. pugna & captivitate cum Filio septennali, nec non difficili eorum liberatione, idem scribit *l. c. cap.* 22. & 25. De controversia, quam post reditum in Ducatum suum ex longa captivitate cum Lubicensibus, de violatione terrarum suarum habuit eodem *lib. cap.* 26. agit. Idem Rex Sueciæ ac Dux Magnopolensis, cum videret, per absentiam suam, quum esset in regno, disturbata multa fuisse, quæ vel in ipso Principatus corpore, vel in propinquis Dominiis fuerant, in deterius prolapsa; eam itaque ob rem convenit in Oppido Parlberge *Wilhelmum* Misnensem, tunc jam Brandenburgensem Marchionem, simulque & Wandalicarum Urbium Oratores adfuerunt, colloquiumque inter eos de pace publica habitum, eo collimavit, „ut „pax publica ubique vigeret, itinera omnia „secura servarentur, communi odio infecta„ti ab omnibus prædones, darent improbita„tis suæ justas pœnas, uti idem *Cranzius l. c. cap.* 33. & 38. hæc omnia annotavit, ubi simul quoque agit de altero *Alberti* nostri Suerini in Bacchanalibus in præsentia multorum Principum vicinorum eorumque Conjugum, regales nuptias mirifice honestantium, cum *Magni Torquati* Ducis Lüneburg. Filia *Henrici* & *Bernhardi* sorore (quam *Elisabetham* minus recte vocat, nullam enim Dux *Magnus* habuit Filiam ita vocatam) *Helena* secundum *Bucelinum, Albitium* & *Hübnerum*; *Agnetha* autem ab Auctore nostro. *Mylio*. Auctore *Anonymo Genealog. Ducum Megapolit.* in calce annex. nec non in *Genealogia Ducum Mecklenb. Gustroviæ in Templo Cathedrali* lapidi marmoreo insculpta, dicta, Vidua, (sc. *Bogislai* VI. Ducis Pomeran.) inito conjugio; quo etiam tempore, & Filio suo prioris Conjugii *Erico* Filiam *Bugislai* VI. Pomeraniæ (*Sophiam*) conjugii vinculo adsociavit, eodem *Cranzio* ibid. auctore. De hujus autem *Erici* morte in sequ. cap. 34. idem *Cranzius* sic scribit: „ *Ericus* „*Alberti* Sueciæ Regis Filius, spes unica Re„gni) quod de sanguine Regum illorum per „Matrem Patremque prodiret) non diu post „initas nuptias quam in Gothlandia (quæ ad„huc *Alberto* Patri parebat) ageret, diem clau„sit extremum. Visus est tum Rex animo „recuperandi Regni concidisse, jam vetulus, „jam laborum pertæsus. *Margaretha* Regina „ad eum nuncium defuncti *Erici* erecta, nihil „intermisit, quod ad firmandos in fide Regni „Proceres pertineret. Incidit autem *Erici* mors, qui peste sine sobole obiit, in annum 1397. cujus Soror Germana *Richardis*, Duci Görlizensi ac Lüzelburgensi in Moravia *Johanni*, Fratri Imperatoris *Sigismundi* elocata fuit. Ex altero Conjugio *Albertus* noster II. Rex Sueciæ genuit unicum saltem Filium *Albertum* IV. qui Patri supervixit atque cum Fratruele suo *Johanne*, Ducis *Magni* I. Patris sui *Alberti* Regis Germani Filio, ex æquo Megapolensem Ducatum divisit, sed maritimas Urbes Rotzstochium atque Wismariam pro indivisis tenuerunt, ut habet *Cranzius lib. X Wandal cap.* 16. Hic *Albertus* IV. cum Fratruele suo Duce *Johanne* cogn. *Adolescente*, controversias inter Senatum & Cives in Urbibus Wismaria & Rotzstochio exortas non solum feliciter composuerunt, uti *Cranzius lib. X. cap.* 25. & *Lindebergius Chron. Rostoch. lib.* II. *cap.* XVI. pluribus enarrant: Bellum quoque conjunctis viribus & armis adversus Marchionem Brandenburgensem pro liberando ex vinculis *Johanne* II. Duce Stargardiæ gesserunt, uti hoc supra in vita *Johannis* ex *Cranzii lib. X. cap. XXX.* jam adduxi: Verum etiam hi Duces an. cIↃCCCCXIX. ex concessione *Martini* V. Pontificis Rom. in urbe Rotzstochio, Palladium, Publicam Academiam seu Gymnasium Litterarum XII. quidem Novembris die, conjunctim constituerunt, fundarunt ac introduxerunt, Ecclesias Magistris distribuendas permiserunt, Senatus Urbis constituit etiam suis Professoribus stipendia annua, multa quoque ex vicinis contulere non pauca, in Dotem ejusdem Palladii privilegiati, teste eod. *Cranzio* l. jam cit. ac præter *Lindebergium Chron. Rostoch. Lib III. cap.* I. De Academiæ Rotzstochiensis Erectione, Dotatione, immunitatibus, variisque illius vicissitudinibus, Statutis, Legibus &c. peculiarem Historiam Libris VI. compre-

prehensam jam dudum conscripsit B. meus Genitor, quæ a me auctior & emendatior revisa, ac ad finem perducta cum Deo tandem aliquando in lucem prodibit. Post mortem Fratruelis sui Ducis *Johannis* ipse *Albertus* noster IV. relictorum parvulorum Filiorum *Henrici* & *Johannis* Tutor factus est, rerumque gubernacula anno 1423. accepit; sed ea non diu tenuit, subtractus ex hac luce sine liberis. Nam cum eo tempore *Fridericus* Marchio Brandenburgensis in Parlberg cum *Alberto* nostro Duce Magnopolense de diuturno inter eos bello pacando colloquium haberet, eo quod militares finem non facerent deprædationum adsuetarum, solus cum solo negotia pacis pertractavit, & convenit inter ambos, ut *Fridericus* duas Arces Domze & Gorlose, quas ex Magnopoli per bellum acceperat, de benignitate redderet, Filiamque parvulam illi (*Alberto* nostro) Conjugem desponderet; sed *Albertus* noster vix exacto anno a die desponsatæ sibi impuberis puellæ (*Margarethæ* sc. *Friderici* I. Marchionis ac Electoris Brandenburgensis, Burggravii Norimbergens. VI. quam *Ludovico Gibboso*, Bojoariæ Duci, Comiti in Greispach, genito ex *Anna Borbonia*, invito licet Patre ab eo in torum ascitam, junctam fuisse, alii scribunt; Sed *Johannes Cernitius* Electoralis Archivi Berolinensis quondam chartophylax, *Alberto* nostro IV, Duci Megapolensi, Sueciæ & Norwegiæ justo Hæredi, desponsatam fuisse, recte memorat. Eam postea viduam *Martino a Waldenfels*, Comiti Palatino nupsisse, ac anno 1465. demortuam fuisse, *Johannes Martinus Rauscher*, Eloquentiæ Prof. Tubing. Ordinarius in Stemmate *Mariæ Eleonoræ*, Suecorum Augustæ atque anno 1633. publice hac de re habita ac edita Oratione cum annexo Stemmate Brandenburgico, pag. 59. attestatur) diem suum obiit. Intacta puella postea rediit in paternam domum. Commiserat autem *Albertus* moriens Terram & tutelam Nepotum ex Fratre, Gubernatoribus Urbium Rotzstockii & Wismariæ, non ut administrarent Principatum, sed ut Consiliis & auxiliis foverent Parvulos. Mater autem Parvulorum Ducissa *Catharina Matthiam Axkowen* Militem, virum ad omnia fortem, præfecit rebus gerendis, & ejus ductu atque ministerio, cuncta pro imperio ipsa gerebat: Mulier prudens, & quæ æquaret, multosque superaret virtute, uti hæc omnia adducit laud. *Cranzius* in fine *Libr. X. Wandal. cap. 40. & Libr. XI. cap. 1.* statim ab initio. Sed de hoc *Alberto* IV. etiam egi in *Antiquitatibus Rotzstochiensibus; sive Historia Urbis Ecclesiæ & Academiæ Rotzstochiensis* B. mei Genitoris *Lib.* II. *Cap.* I. *De Fundatoribus, Ampliatoribus, Restauratoribus, Dotatoribus & Conservatoribus Academiæ Rotzstoch.* Atque hæc de Liberis *Alberti* II. Regis Sueciæ & Ducis Megapolensis, in quibus & ejus linea defecit, venitque Ducatus ad *Magni* Fratris sui Filios, de quibus in sequentibus. Adhuc de Privilegio ab *Alberto* nostro dato *Fœminis Nobilibus, ut contra Leges Augustales, non extantibus Masculis, hæreditatis successionem quoque obtineant*, notamus; hac de re ante plures annos, anno sc. 1701. in Academia Rotzstoch. sub Præsidio D. *Joh. Casp. Mülleri* JCti, publicam conscripsisse ac habuisse *Dissertationem de Virgine Nobili Mecklenburgica ejusque jure circa Feudum, Erhard. Detlef de Lautzow* Equit. Mecklenb. in qua præsertim *Cap.* II. §. 4. hanc materiam pertractat: junge huic etiam *D. Engelbrechti Dissertationem de Singularibus Feudorum Mecklenburg. Juribus; nec non Petrum Tornovium in Tract. de Feudis Mecklenb.* in primis *Sect. II. §. 28. pag. 217.* Ita quoque heic castigandus est Auctor noster de Tertio *Alberti nostri* II. cum Ducis Pomeraniæ Filia in senectute contracto conjugio, de quo tamen matrimonio apud cæteros Rerum Mecklenburg. Auctores & Genealogistas altum est silentium; neque etiam ex Auctoris mente, & qui cum illo sentiunt, *Mylius*, Tabulæ *Genealogicæ Tübingenses* & alii, *Albertus* hoc anno 1394. vitam suam clausit, ex carcere suo septennali tunc nondum liberatus minime etiam anno 1407. ut *Cranzius Wandal. Lib. X. cap. 10.* scribit rebus excessit humanis, sed quem supra notavi, anno 1412. diem suum in bona senectute obiit supremum, teste *Thoma, Hübnero* & ipso Lapide sepulchrali Gadebusi adhuc extante. Tantum de *Alberto* II. ejusque stirpe.

Pergo ad Tertium Filiorum *Alberti* Senioris, *Alberti* Regis Suecorum Germanum *Magnum* I. Ducem Megapolæum, de quo sic scribit *Cranzius Wandal. Lib. IX cap. 12.* „*Magnus* „Dux Magnopolensis, *Alberti* Filius, ea tempestate rebus præerat in Ducatu suo, Princeps vivacis ingenii, & qui non pateretur aut „dissimularet ullam injuriæ etiam significationem, non modo irrogationem. Multos ipse „prævenerat male sibi cupientes, unde factum est, ut neque subditis populis, neque „vicinis Principibus satis charus esset: cujus „tamen temporibus nihil memorabile peractum referunt Annales. Non malum hercle! „signum, neque obscurum de virtute Principis testimonium, qui tranquillitatem temporum suorum promereretur; neque enim fieri „poterat, ut inquieto sub Principe quietus esset rerum status. Sed ille non diu rebus præfuit, paucis exitum ejus complorantibus, hærebat enim mentibus omnium memoria Fratris *Henrici* & Patris Amborum *Alberti* quæ „collata *Magno*, minus illum fecit esse spectabilem. Successitque Principatui *Albertus*, „Filius *Henrici*, ejus, quem cognominavere „*Suspensorem* (de quo tamen supra in vita Patris *Henrici* ad Cap. II. Auctoris jam dixi) „Nam alius interim *Albertus* in Suecia tum „maxime rebus floruit: & *Magnus* Filium reliquit *Johannem*. Hæc *Cranzius*; qui etiam eodem Lib. Cap. antecedente 8. in fine adhuc de eo addit: „*Magnus Henrici* (Suspensoris) „& *Alberti* Regis (Sueciæ) Germanus, Fratri „morienti succedens in ditione, ex uxore (quæ „fuit Soror Principum de Rugia & Wolgasto) „sustulit Filium *Johannem* spem generis. Nam „ex eo sunt moderni Principes per *Henricum* „*Johannis* Filium. *Magnus* autem cum *Alberto* „de Lüneburgo Duce, profectus devotionis gratia

Magnus I. Dux Megapolensis IV.

„gratia Aquisgranum, quum inde rediret, fe-„bre correptus, rebus excessit, ad annum Chri-„sti LXXXV. post mille trecentos. Cæterum de nomine Conjugis & anno emortuali *Magni* Ducis, variant Auctores. *Genealogia Ducum Megapolitanorum Anonymi* in fine Annalium annexa, quocum facit & *Genealogia*, quæ visitur in Templo Cathedrali Gustroviæ, ut & alia *Germanica* typis expressa, Conjugem Ducis *Magni Ilsaben*, seu *Elisabetham* vocant; sed *Mylius in Chron. german. Albizius in Genealog. Principum Megapolens. Bucelinus* in Stemmatographia, nec non ipse Cl. *Hübnerus* in Tab. Geneal. *Agnetham* illam vocant, Ducis *Barnimi* IV. Pomeraniæ Filiam, ipsi anno 1362. conjugii vinculo adsociatam. De anno autem emortuali variant etiam scriptores. *Cranzius* enim & Auctor noster annum 1385. statuunt, reliqui autem omnes anno eum 1384. die 21. Sept. Aquisgrani demortuum fuisse scribunt, quocum & *Hübnerus* & Cl. *Thomas* sentiunt. Præter *Johannem* Filium, mox in Cap. V. ab Auctore adductum, Filias quoque duas habuit, *Euphemiam* unam, Principi Venedorum & Domino de Werla *Balthasaro* denuptam; Alteram *Hedwigam* Conjugem postea Pomeraniæ *Ottonis* II. quam tamen Cl. *Hübnerus* Ducis *Johannis* III. Stargardiæ gnatam fuisse scribit.

Johannes II. cogn. Adolescens, Dux Megapolensis V. &c.

Progredior ad Cap. V. Auctoris, in quo mentionem injicit Filii *Magni* I. qui fuit *Johannes* II. Cognom. *Adolescens*. Hic spes generis, uti a *Cranzio* vocatur, *Vandal. Lib. IX. cap. 8.* ille fuit, qui uti in *Alberti* IV. vita jam supra dixi, una cum Fratruele suo illo *Alberto* tumultus plebis contra Magistratum, tam Rotzstochii, quam Wismariæ compescere studuerunt, primum Wismariam petentes, ubi dum responsa parant, a murmurante & tumultuante plebe per urbem discurrente, arma circumferente, ac incertis clamoribus omnia perturbante, in periclitationem cum suis incidere metuentes intermittentes quæ ceperant, sed stratis jumentis Wismaria excedunt, brevi tamen redierunt, ac turbas tam in illa Urbe, quam Rotzstochio feliciter sedarunt, teste eod. *Cranzio Lib. X. cap. 14. & 25.* nec non *Lindeberg. Chron. Rost. Lib. II. cap. 16.* Deinde etiam idem *Johannes* noster una cum eodem suo Fratruele non solum in Marchionem Brandenburgensem ad liberandum Consanguineum suum *Johannem* II. Ducem Stargardiæ, Filium Patrui sui magni, arma, quamvis tunc incassum, movit, sed etiam cum illo anno 1419. Academiam Rotzstochiensem simul fundavit, teste eod. *Cranzio l. c. cap. 30. & Lindeberg. Chron. Rostoch. Lib. III. Cap. I.* pluribusque hoc enarrat B. meus Genitor, in peculiari *de Academia, Ecclesia & Urbe Rotzstochio* conscripta *Historia*, propediem cum Deo edenda. Verum hic *Johannes* II. post multa egregia tanto Principe digna facta, non diu in vivis fuit, sed Suerini in arce diem suum obiit supremum, non, ut Auctor noster anno 1422. sed 1423. teste *Cranzio Wandal. Lib. XI. cap. 40.* Dn. *Thoma*, *Hübnero* & aliis, relinquens ex altera sibi anno 1417. desponsata conjuge *Catharina* Ducis Infer. Saxoniæ *Erici* IV. Filia, vidua vero *Johannis* VIII. Domini de Werla, Muliere prudente, non æquante solum, sed multos etiam virtute superante, (quali elogio illam exornat idem *Cranzius Lib. XI. Cap. I.* in principio) produxit, Filios III. *Henricum*, *Magnum*, & *Johannem*, ex quibus *Magnus* II. adhuc in Pueritia obiit, reliqui duo, ab Auctore nostro in seq. Capit. adducti. Quod autem adhuc notamus, Dux noster *Johannes* II. post captivitatem *Alberti* II. adhuc viventis in *Regem Sueciæ* a Proceribus quidem anno 1423. electus fuit, verum ante coronationem eodem anno demortuus est. Meminit etiam hujus *Johannis* B. meus Parens in supra adducta *Historia de Urbe, Ecclesia & Academia Rotzstoch. Lib. II cap. I.*

Johannes III. Dux Megapolensis VI. &c.

Sequitur in Cap. VI. Auctoris, Filius ejus Johannes III. Dux Mecklenburgensis, qui quoad vixit, (vixit autem in annum usque 1443, quo peste obiit, unica tantum ut Auctor *Anonymus Genealogiæ Ducum Megapolens.* vult, ex *Anna* Conjuge *Casimiri* VI. Ducis Pomeraniæ Filia, anno 1436. sibi adsociata, relicta Filia *Anna*, Duci *Wratislavio* VI. Pomeraniæ postea elocata) simul cum Fratre suo Ducatui laudabiliter præfuit, ac conjunctim subscripserunt novo Regimini Vandalico, nec non Principatum hunc indivisim administrandum susceperunt, quo tempore etiam vixerunt *Johannes* & *Henricus* Duces Stargardienses Fratrueles. Inciderunt autem hi Principes in turbulentissima Ducatus sui tempora; Rotzstochii siquidem ita sæviit civilis tempestas, ut & fulmine Basiliensis Concilii percuterentur Cives, & ipsius *Sigismundi* Imperatoris proscriptione terrerentur, teste *Cranzio Lib. XI. Vandal. cap 32. & Lindeberg. Lib. III. Cap. VI.* Deinde etiam ubique fere *Diffidatio* uti vocant, grassabatur, quod malum illis temporibus ita invaluerat in his oris, ut ad latrocinia ac rapinas omnem patefaceret fenestram, indeque publica tranquillitas & commercia nimium disturbarentur: cui malo & civitates & Principes omnibus modis se opposuerunt, institutis propterea in oppidis suis primariis, anno circiter 1457. armorum officinis, unde quotiescunque postularet necessitas, manipulum militarem deligerent, & adversus ejusmodi latrunculos educerent, quod sub initium regiminis sui præsertim instituisse *Johannem* nostrum atque *Henricum* Fratrem ejus, ex *Cranzii Wandal. Lib. XII. cap. 5.* probat B. Dn. *Thomas Analect. Gustrov Period. III. §. I.*

Henricus cognom. Pinguis s. Crassus, Dux Megapolensis VII. &c.

Post mortem *Johannis* III. *Henricus* in *Cap. sequ. VII.* ab Auctore adductus, solus Ducatus Megapolensis Regimen in se suscepit. Dux hic cognom. *Pinguis s. Crassus*, a corporis sui nimia obesitate ita dictus, teste Cl. *Thoma l. c.* §. 2. laudatur etiam ob virtutem militarem, quod hostibus, quos strenue repressit, plerumque fuerit formidabilis; non levem tamen exinde famæ suæ maculam inussit, quod Purpuratis suis nimium indulserit, & satis magnifice vixerit, cujus inde mansuetudinem, indulgentiam, & magnificentiam etiam, valde reprehendit Auctor noster h. l. Satellitum autem suorum insolentiam nimiam ac deprædationem ægre admodum tulere præsertim Lubicenses, qua de re cum Duce eorum aliquando multis verbis con-

conquesti sunt, referente *Cranzio Wand. lib. XII. c. 35.* De bello, quod Marchioni Brandenburgensi *Friderico* sociatus noster, adversus Duces Pomeraniæ gessit, idem *Cranzius l. c. cap. 39. & Libro XIII. cap. 2.* agit. Cum anno 1436. ultimus Venedorum Princeps ac Dominus de Werla *Wilhelmus* diem suum clauderet extremum, sola post se Filia relicta pervenit tunc ille Principatus ad Duces Magnopolenses & Stargardiæ, non tam successione hæreditaria, quam placito inter se Principum cui & imperatoria confirmatio accessit. Ita enim inter se litteris Principes memorati firmaverunt, quod dum Principatus aliquis ex tribus sine masculo hærede manserit, ad alios devolvatur. Inque eam rem jussere Domini trium Principatuum, suos quique militares singulis Principibus suum præstare homagium. Atque ex ratione Principatus etiam Stargardiensis ultimo Stargardiensium Duce *Ulrico II.* etiam sine mascula prole anno 1471. demortuo, ad nostrum pervenit *Henricum* Ducem, qui solus omnium tunc supererat, atque exinde etiam judice Cl. *Thoma l.c.* § 2. vere *Pinguis* dici merebatur quoniam huic uni id, quod nescio an ulli unquam alii Mecklenburgensium Principi contigit, ut cæteris emorientibus Dominis, solus superstes & ex asse Hæres rerum omnium potiretur, sc. *Hertzog über gantz Mecklenburg*, ab anno 1471. in annum usque 1477. (minime autem uti *Marescalcus* noster scribit 1491) quo & ipsum die 19. Martii ex hac vita migrare oportuit, teste etiam *Mylio* in *Chron. German. Hübnero* & reliquis Genealogistis omnibus, relictis ex conjuge *Dorothea* Marchionis & Electoris Brandenburgensis *Friderici I.* Filia, anno 1420 nata ipsi anno 1427. desponsata, *Ulrico* in Pueritia defuncto; *Alberto V. Johanne, Magno III. & Balthasare* Filiis; *Catharina* vero, *Anna* & *Elisabetha* (quæ Virgines, hæc quidem Anno 1496. Abbatissa Ribnicensis, illa autem 1464. die 7. Sept. mortuæ) Filiabus. Ipsa autem Conjux ejus demortua est Gadebusi anno 1491. die 19. Mart. cujus cippo ibidem posito, sequentia inscripta leguntur:

> Ao. Dni. MCCCCLXXXXI. in Profesto Fabiani O! (i. e. obiit) Dorotea. Van Gades Gnaden gebarene Marggrävinne to Brandenborch *Hetgh Hinrics* Hertoges to Mecklenborg nalaten Wedewe to *Rene* am Closter &c. &c.
>
> *Gott wes Gnädig my armen Sünderin.*

Quod ad Filium *Henrici* nostri, *Albertum V.* adtinet, natus ille fuit anno 1438. post mortem Parentis sui ipsi in Divisione Terrarum cum Fratribus qui superstites fuerunt, *Magno III. & Balthasare* (*Johannes* namque IV. tertius Filiorum *Henrici*, anno 1439. in lucem editus, jam ante Patrem, Curiæ Variscorum in Franconia (zu Hoff in Vogtland) peste obierat anno 1474. secundum *Thomam, Hübnerum* & alios, vel 1475. ut habet *Bucelinus* & *Albitius*; desponsatus *Sophiæ* Ducis Pomeraniæ *Erici* II. Filiæ) anno 1480. veteris Vandaliæ seu potius Venedorum Provincia apanagio loci tradita atque attributa fuit, quo Principatu ipse etiam contentus Fratres suos de Megapoli curare permisit, teste *Cranzio Wandal. lib. XIII. cap. 28.* ubi etiam de Controversia illa, quam noster Dux *Albertus* cum Hamburgensi Capitulo, (ob quendam ex militaribus suis, quem Decanus Ecclesiæ istius, ex quadam coram nostro Principe pendente caussa, excommunicasset, deque ea re aliquoties ad Capitulum scripsisset, quæ tamen nunquam producta ac resignata fuerant) aliquando habuit, eamque ob rem valida manu omnem prædam ex prædiis Ecclesiæ Canonicorum Hamburgensium in pecoribus, veste, pecunia & omni supellectili, abduxerit, quædam adducit. Domicilium autem sibi *Albertus* noster Gustroviam delegit, quam antea vivo adhuc parente jam cœperat una cum Fratre *Johanne* (paulo ante adducto) frequentare, ibique etiam anno 1482. Conjugem sibi adjunxit *Catharinam* ultimi Ruppinorum ac Lindaviorum Comitis *Wichmanni* Filiam, sed præmaturo abreptus fato, sequenti namque statim anno 1483. ex angina suffocatus, nulla relicta prole Gustroviensium spem atque expectationem minuit, cujus pie defuncti exuviæ in æde ibi Cæciliana juxta Majores suos humatæ sunt, *referente Cl. Thoma l. c. §. 2. pag. CXI.* Hic est ille Dux *Albertus* qui cum Fratribus suis *Magno* & *Balthasare* Ducibus etiam Meclenburgensibus, Principibus Wandaliæ, Comitibus Suerinensibus, Terrarum Rotzstockii & Stargardiæ Dominis, (prout Titulus Privilegii habet) sub dato Wismariæ die Assumtionis Mariæ, anno 1482. Civitati Rotzstochiensi concessit *Privilegium exemtionis omnium* onerum, vectigalium ac venationum, (beschütten, verbidden, vordegedingen, beschermen unde entfreyen, unde verbaten en hirmede alsso der Landbede, der Tollenrechtigheide, Freyheide olde Wanheyde unde Bruckinge der Jagt) quibus omnibus, data certa pecuniæ summa Civitas Rostockiensis tunc liberata in perpetuum fuit; quod Privilegium, una cum illis: *de Malefactoribus capiendis in via Regali* sub dato Barckentin, die S. *Ambrosii* Episcopi, anno 1459. item dass die Bürger der Stadt Rostock ausserhalb der Stadt Rostock nicht zu recht gezogen werden solten, sub dato Rostock am Montage in der Heyl. Creutz-Woche 1462. eidem Civitati ab eorum Parente *Henrico* nostro *Pingui*, concessis Privilegiis, suo tempore & loco in *Histor. de Urbe Ecclesia & Academia B. mei Genitoris* adducam.

Ordo me nunc deducit ad *Henrici Pinguis* in Cap. VIII. Auctoris descriptum *Magnum* III. Filium ordine quartum. Mundum hic *Magnus* ingressus est Suerini 1441. insigni Princeps ingenio & animo, qui dudum mortuo Patre & majoribus natu Fratribus, ut dixi, rem omnem in ditione sua gubernavit anno sc. 1483. mortuo sc. Fratre ætate se majore *Alberto V.* auctior etiam Titulis, quam omnes, si a Patre ipsius discesseris, Patres ejus, quod Wandaliam & Stargardiam, Principatus non parvos, paternæ Ditioni conjunxerit. Collectam pecuniæ ex Ditione sua triformi Megapoli, Vandalia & Stargardia ad res imminentes eo melius peragendas fieri fecit: Rotzstochienses, qui contributionem negabant, habito hac de re Wismariæ conventu, cui & vicinarum urbium con- *Magnus III. Dux Megapolensis VIII. &c.*

consulares Oratores interfuere, eo redegit, ut ingenti persoluta pecunia Principi suo se morigeros exhiberent, testimonio *Cranzii Wandal. lib. XIII. cap. 26.* qui & controversiam Ducis *Magni* cum Lubicensibus ob captum quendam virum militarem magni nominis, sed ignavum hominem *cap. 27. 28. 29.* cum Rotzstochiensibus, ob constituendum in illorum Urbe Canonicorum Collegium & alias res adversus Ducem suum susceptas, *cap. 39. 40. eod. Libro. cap. I. Libri XIV.* de infelici in dicta urbe a Duce *Magno* Templi Parochialis D. Jacobi, in Ecclesiam Collegiatam anno 1487. erectione ibid. *cap. 6. 7. 8.* excitata propterea a Civibus seditione & cæde novi Præpositi *cap. 9.* ejectione duorum Proconsulum a Civibus *cap. 10.* suscepta hinc anno 1487. a Duce urbis obsidione *cap. 11. & 14.* subsequuta demum anno quinto pace: Judæorum item ob malitiam cum consecrata Hostia in Oppido Sterneberge principatus Stargardiæ perpetratam, partim deflagratione, partim cum uxoribus & liberis e tota Megapoli anno 1492. facta ejectione, nec non Presbyteri illius *Petri Dens*, qui Hostiam sacratam Judæis vendiderat, ante Urbem Rotzstochium, crudeli in monte Calvariæ, ignitis per viam forcipibus tracti supplicio, ejusque in ignem viventis injectione. *Cap. 17.* Rotzstochiensium ob denuo denegatum Principibus urbis suæ ingressum in supplici facta deprecatione *cap. 19.* copiose describit: de quibus omnibus, præsertim Rotzstochiensium tumultuariis ac seditiosis susceptis multa etiam congessit atque a *cap. VIII. ad XV. lib. III. Chron.* suo *Rostoch.* inseruit *Petrus Lindebergius.* De Rotzstochiensibus autem istis, eorumque inquieto atque ad tumultus, seditionem & pugnam proniori animo, quod tamen ipsis semper male cessit, tunc circumferebantur versus hi sequentes:

Rotzstochienses
Sunt velut enses;
Semper acuti:
Prælia poscunt,
Sed male noscunt
Ensibus uti.

Cæterum de rarissima illa Ducis nostri *Magni* III. cum Fratre suo Germano *Balthasare* (de quo in sequ. *cap. IX.* Auctoris dicam) concordia, affirmat Cl. *Thomas l. c. §. 3.* tantam in his Principibus animorum conjunctionem fuisse, ut videretur una mens, una voluntas in duobus; quorum & una Domus fuit, unum contubernium perpetuo. Rebus Meclenburgensibus ita præfuerunt, ut terræ manerent indivisæ, omnisque populus uno conjungeretur vinculo, Germani uterque germanas duxere conjuges, eodem Patre *Erico II.* Duce Pomeranorum genitas; quarum una *Magni* nostri Conjux *Sophia*, antea Fratris sui *Johannis* ante contractas nuptias demortui, sponsa erat, ipsi Stetini anno 1476. copulata; altera *Margaretha* fuit Duci *Balthasaro* anno 1491. associata. Sub horum itaque Fratrum *Magni* atque *Balthasaris* regimine, si Rotzstochiensium tunc internis discordiis ac civilibus bellis afflictam Rempubl. excipias, concors passim fuit longeque felicissimus Reipublicæ Meclenburgicæ sta-

tus, & *Magnus* noster, quod *Chytræus Chron. Saxon. lib. I. pag. m. 46. edit. Lipf. in fol. 1593.* impressæ, de eo adnotat, præter auctos telluri Nepotes Stemmata quoque junxit avitis, quia præmortuis omnibus Agnatis ex Familia Ducum Vandaliæ, Stargardiæ, & Megapolitanæ, solo Fratre *Balthasare* excepto, cujus tamen sterile conjugium erat, solus procreatis tribus Filiis (*Henrico, Erico* & *Alberto*) Familiam Ducum Megapolitanorum propagavit. Et de *Henrico* quidem Primogenito *Magni* nostri Filio, cognom. *Pacifico*, seu *Patre Patriæ* ac *Alberto VI.* cognom. *Pulchro*, statim in principio *libr. VIII. cap. 1. & 2. Marescalci* nostri *continuati*, copiose egit Parens meus post busta colendissimus: de *Erico* altero *Magni* nostri Filio in *cap. X.* & ultimo, quædam congessit Auctor noster, quibus & mea isti tunc capiti addam. E Filiabus quatuor *Sophia*, Anno 1499. die 23. Octobr. *Johanni*, Cognomine *Constanti*, Electori Saxoniæ desponsata, anno autem 1500 elocata fuit, pepetitque Filium *Johannem Fridericum Magnanimum* itidem Electorem, ob Religionem Evangelan. 1547. die 24. April. captum, ac eodem anno die 19. Maji Electoratu privatum. Mortua est *Sophia* die 12. Jul. 1503. Altera Filiarum *Anna*, Landgravio Hassiæ *Wilhelmo, Philippi* illius *Magnanimi* Patri, anno 1500. nupsit, demortua anno 1525. d. 6. Maji. Tertia *Catharina* Duci Saxoniæ *Mauritii* & *Augusti* Electorum Patri, *Henrico Pio* 1512. copulata fuit, mortua 1561. d. 6. Jun. ætatis LXXXIV. nata namque erat 1477. Quarta autem Filiarum *Dorothea* vitam monasticam amplexa, Abbatissa Ribbenicensis, anno 1537. vitam suam cœlibem finiit. *Magnus* autem Dux noster dum argenteam Monetam Meclenburgicam in pondere & valore Lubicensi æquare constituit, priusquam impleret, rebus humanis excessit, anno 1503. die XXII. Novemb. anno ætatis LXII. comploratus a multis, quod jam publica commoda in primis curarit, tumulatus in Dobran, vocato Wismariæ magno Principum Cœtu & omnis ordinis militaris magnitudine, teste *Cranzio Lib. XIV. cap. 32.* ubi & ejus funeralia describit, atque *Laudationem*, quam in eum habuit publicam *funebrem cap. sequ. 33.* simul inseruit. Nec longum tempus in medio, & Domina *Sophia* conjux relicta Domini *Magni*, Germana Soror *Bogislai X.* cogn. *Magni*, Ducis Pomeraniæ, Fœmina prudens, & multis clara virtutibus, virum sequitur per viam universæ carnis. (anno sc. 1504. d. 1. Apr.) Gravis Fœmina, in qua posita erat spes concordiæ Filiorum & Patrui. Tumulatur Wismariæ (quod optavit) apud Fratres Prædicatores, teste eodem *Cranzio l. c. cap. ult. 35. in Fine Libr. XIV.* & totius *Histor. Vandalicæ.* Plura autem de hoc *Magno* Duce congessit *Chytræus Chron. Saxon. Lib. I. cap. 43.* usque *ad 46.* nec non B. meus Parens in *Historia* sua *Rotzstoch.* jam sæpius cit. *Lib. II. cap. I.* Cæterum ridicula sunt, quæ de nostro *Magno III.* Duce recenset *Auctor Chronicæ Slavorum* his verbis: „An. 1482. Dux Magnopolensis *Magnus*, nescio, „quo spiritu ductus, usurpavit officium Bar„bitonsorum, præscindens multorum capil„los: quod & sui attentare cum exteris volen„tes, sæpius sauciati, & aliquando occisi sunt.

Balthasar, Dux Megapolensis IX &c.

Quintus denique & ultimus Filiorum *Henrici Pinguis* fuit *Balthasar*, in Cap. IX. Auctoris descriptus, qui anno 1442. ex Matre *Dorothea* Filia Electoris Brandenburgensis *Friderici*, cum aliis suis Fratribus ac Sororibus supra jam adductis, Suerini in lucem editus fuit. Hic in Juventute sua Litteris optime innutritus, ac studiorum gratia in Academiam Rotzstochianam ab Avo suo *Johanne* II. & *Alberto* IV. *Johannis* Patruele', noviter fundatam a Parentibus suis ablegatus, atque in Rectoratu æstivali M. *Henrici Schöne* D. Theol. & Prof. P. in Album Academiæ publicum relatus fuit, in eaque ultra VI. annorum spatium studiorum caussa commoratus est. Ubi & tribus vicibus, primum quidem eodem adventus sui an. 1467. per semestre hybernum; deinde anno 1470. iterum per hyemem; & denique tertium ann. 1473. per semestre æstivum; Academiæ Rectorem Magnificentissimum egit, testante hoc *Lindebergio Chron. Rostoch. Lib. V. cap. 10.* & de quo etiam in B. mei Parentis *Historia Urbis, Ecclesiæ, & Academiæ Rotzstoch. Lib. IV. cap. III. Sect. I. §. 39. §. 42. & §. 45.* ubi de *Rectoribus Academiæ Rotzstoch.* imprimis autem *Lib. II. Cap. II. de Cancellariatu & Cancellariis Academiæ Rotzstoch.* §. 10. pluribus dixi. Anno 1470. Dux *Balthasar* noster in Coadjutorem Episcopatus Suerinensis constitutus, illi non diu tamen præfuit, cum illi spes de locupletiori Hildesimensi Episcopatu anno mox seq. 1471. affulsit, quo tamen Præsulatu cum a Capitulo & Ecclesiæ Ministerialibus turpiter esset privatus, auctore *Cranzio Metrop. L. XII. c. 9.* diu cum istis bellum gessit. Ast cum optatum exitum, Episcopatu hoc tandem aliquando quiete frui, non videret, sed ad infinitum sibi esse contendendum armis cerneret, simulque ob corpus præstantissimum ad uxoriam vitam inclinabat, dimissa post triennale bellum anno 1474. Ecclesia Hildesimensi, assumto tamen eodem anno post mortem Antecessoris sui *Werneri Wolmers* Episcopatu Suerinensi, M. *Bernhardo Hederico in Chron. Schwerin.* teste, eo tempore Palæstinam petiit, Eques Auratus rediit, Gallætiam *D.* præsertim *Jacobi* Templum, & ipsam etiam urbem Romam religionis causa vidit ac salutavit, ubi vota, quibus se obligarat, dissolvit, atque anno 1479. vel 1480. post mortem Primogenitorum Fratrum *Ulrici, Johannis & Alberti*, Episcopatus Suerinensis Administrationem deseruit, cui in V. usque annum, ejusdem *Hederici* testimonio præfuerat, sicque ab Ecclesiastico ad Politicum regimen, a Cœlibatu ad Conjugium animum convertit, accipiens Conjugem, Fraternæ Uxoris Germanam sororem Ducissam *Margaretham* Pomeraniæ Ducis Erici II. Filiam, uti paulo ante in vita Fratris *Magni* III. dixi, sicque cum Fratre laudato *Magno* communibus auspiciis Ducatum gubernavit, ita quidem, ut cum eo indivisim Ducatui Megapolensi præfuerit, & utriusque nomine & auctoritate singula Reipubl. negotia peragerentur, quanquam soli *Magno* Fratri administrationem reliquerit, ipse interim quietus in una Domo & contubernio perpetuo cum Fratre Wismariæ vixerit, donec Frater *Magnus* anno 1503. ad vitam meliorem morte placida & quieta delatus, tunc ipse cum suo ex Fratre Nepote Duce *Henrico* cognom. *Pacifico*, subditis suis summa cum laude imperavit in quartum usque annum 1507. quo die 7. Martii mortalitatem Wismariæ exuit, anno ætatis LXV. nullis ex conjuge sua hæredibus relictis. Quo de etiam legi ac conferri potest *Schediasma Historico-Litterario-Politicum* Theologi hodierni Rotzstochiensis Academiæ longe celeberrimi *D. Francisci Alberti Æpini* Præceptoris olim mei fidelissimi, *de Rectoribus Academiæ Rotzstochianæ Magnificentissimis atque Illustribus Sect. I. §. 2. & 3.* Ipsa autem ejus conjux mortalitatem exuit die 18. Augusti Anno 1526.

In ultimo tandem Cap X. Auctoris nostri, *Henricus* noster cogn. *Pacificus*, ejusque Frater *Ericus* Dux Megapolensis inducitur. De *Henrico* nihil habeo quod addam, utpote de quo jam satis egi in Parentis mei B. M. *Marescalco continuato*, seu *Annalium Herulorum ac Vandalorum lib. VIII.* statim *in 1. cap.* Sed de Duce *Erico* Ducis *Magni* altero Filio, adhuc quædam addam. In lucem autem noster Dux *Ericus* editus est anno 1483. Matre *Sophia* (non autem *Dorothea*, uti in supra adduct. *Schediasm. §. 5. Sect. I. D. Æpinus* scribit) *Erici* II. Ducis Pomeraniæ Filia, qui litteris egregie imbutus sub auspicium seculi XVI. ingenio prudentiaque clarus, primum Rotzstochii publice optimarum artium studiis operam navavit sedulam, tanto quidem cum labore, fervore ac studio, ut in Academia hac sua patria Rotzstochio (cujus musarum sedem sub rectoratu hyemali *M. Arnoldi Segebergii* LL. D. & Prof. anno 1493. ingressus est) Anno 1499. per totum anni decursum fasces Academiæ Rectoris tenuerit, & deinde etiam anno 1502. per æstatem etiam Rectorem egerit Magnificentissimum. Ex hac dein patria Academia in Wittebergensem Academiam studiorum caussa profectus est, ubi cum aliquantisper substitisset, etiam in antiquissimam Italiæ Academiam Bononiam se contulit, ex qua domum rediens, cum Imperator *Maximilianus* I. Comitia Imperii publica anno 1507. Constantiæ ad lacum Podamicum celebraret, ad illa quoque Comitia cum Saxoniæ Ducibus *Friderico* Electore & *Georgio* noster quoque Princeps *Ericus* abiit. Ex quibus tamen ille reversus, mentagra primum correptus, phthisi tandem præmaturo eheu! fato abreptus est anno 1508. die 20. Decemb. teste *Chytræo Chronic. Saxon. lib. VI. p. 176. & 177.* ætatis XXV. & quidem in arce Suerinensi, Doberani vero tumulatus. vid. *D. Æpinum in Schediasm. cit. Sect. I. §. 4. & 5.* B. meum Parentem in cit. *Historia Acad. Rotzstoch. MSS. lib. IV. cap. III. Sect. I. § 62. Dn. Thomas l. c. Period. III. §. 26.* in Notis. litt. A p. m. 215.

Henricus cogn. Pacificus, Dux Megapolensis X. &c.

Epilogus.

Habes sic L. B. in *Marscalci* nostri *Annalium* Libros, ANIMADVERSIONES meas quales quales GENEALOGICO-CHRONOLOGICO-HISTORICAS, non quidem nitido atque elegantiore stilo, quali vel *Ciceronem*, *Cæsarem*, *Salustium* aut *Senecam*, suos composuisse Libros scimus; nec etiam a gravissimo quodam Histo-

Historico aut præstantissimo Polyhistore profectas, quales vel *Livii, Paterculi, Taciti*, Latinorum, vel *Diodori Siculi, Polybii, Thucydidis* aut *Dionysii Halicarnassensis* Græcorum, Historiæ sunt; sed rudi saltem minerva, inconcinno atque impolito stylo, qualia solent esse illorum scripta, qui vel tempore destituuntur, vel in studiis quiete, ac quorum studia sæpe interrumpuntur, quique a labore avocantur, conscriptas. Medicus autem sum, qui Historiam, quæque ad elegantiorem litteraturam pertinent, non ut proprium laborem pertracto; sed, a laborum, molestiarum,& acerbitatis pleno officio consueto practico aliquando respirans, ut animum meum suspiriis ac lachrymis ægrotantium in dies quasi depressum ac defatigatum, paululum a laboribus consuetis cessans, illum iterum his recreem, ac, ut termino Medicis usitato rem exprimam, resocillem. Si quis enim est eruditorum, certe Medicus in primis practicus est, qui multa in studiis suis patitur obstacula, qui dum aut legit aut meditatur, aut scribit, a seria lectione, profunda meditatione & penna adhuc calente subito abripitur ad ægrotorum lamentationes; interim penna frigore riget, lectio memoria excidit, ac meditatio perit. Hinc nemo mihi vitio verterit, si hæ meæ ANIMADVERSIONES in *Marscalcum* vel minus polito, rudi atque incompto stylo exaratæ in lucem prodeant, utpote qui non concatenato labore, sed perplurimum interrupto, immo nocte præsertim intempestiva oculis etiam ex nimio somno interdum nictantibus eas exaravi, ita ut mihi vix ad scribendum, ne dicam politius limandum *Annales hos auctos & illustratos* tempus suppetierit, in quo elaborando non verba sed res ipsas ponderavi, nihilque aut metus caussa aut studio Religionis, aut calamo venali, aut denique ex ignorantia (quæ vel maxima Historicorum vitia habentur) scripsi ac dilucidavi; sed veritatem, optimam Historici virtutem, in omnibus observavi nudam & simplicem, nullo maculatam fuco. Omnia autem Auctorum fide satis dignorum auctoritatibus corroboravi, nulli parti addictus, nec aliorum gratiam aucupans, nisi quatenus veritas & subjectissimum animi obsequium id patitur. Si qua autem in re vel ex temporis penuria, vel ex nulla animi inclinatione aliqua in re erraverim veniam deprecor, memor dicterii doctissimi Barclai, Satyricorum scriptorum facile principis: *Homines sumus, nimis superbe dedignatur mortalitatem, qui errasse erubescit.* Ita vale L. B. ac Lucubrationibus hisce bene fruere. Exarabam Tubingæ in Acad. Eberhardina Wurtembergica ad Nicrum, ipsis Kalendis Januar. Anno MDCCXXXI.

J. Bacmeisterus D. & P. P.

VII. NICOLAI MARESCHALCI

CHRONICON der MECKLENBURGISCHEN REGENTEN &c. REIM-WEISE.

Dies Werck hält in sich 5. Bücher:

Das I. von den Königen der Obotriten, und den Herren von Mecklenburg, hat 84. Capitel.
Das II. die Herren von Werla oder Wenden, 12. Capitel.
Das III. die Herren Kessiner oder Rostocker, 4. Capitel.
Das IV. die Herren von Stargardo, 4. Capitel.
Das V. die alten Wenden, hat 10. Capitel.

DEDICATIO.

ZU Lob und Ehre dem Durchlauchten, Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Hinrich Hertzogen zu Mecklenbulrg, Fürst zu Wenden, Grafen zu Schwerin, habe ich Nicolaus Marschalk Thurius beyder Rechten Doctor Sr. Fürstl. Gnaden Hof-Diener das Herkommen des Hauses zu Mecklenburg von dem Königl. Stamme der Obotriten von allen berühmten Königen und Fürsten desselbigen Hauses bis auf gegenwertige Zeit Seiner Gnaden mit ihren Thaten und Sitten vorgenommen in etlichen Büchern nach Ordnung folgend, durh Gottes Hülffe Sie beschrieben, darinnen mannigfaltige und lustbarliche Historien werden gefunden, und dieselbigen nach Vermögen meiner Vernunfft zu sonderlicher Unterthänigkeit, und Wohlgefallen demselben meinem gnädigen Herrn zu reimen beschlossen.

Erstlich eine Vorrede mit Erholunge kurtzlich der mercklichsten Geschicht von Anbeginnen der Welt, bis auf die Zeit, dass die Obetriten und die Herren von Mecklenburg genannt, erst vom grossen Alexander in diese Orte gekommen sind.

VOn Mecklenburg dem edeln Stam
Will ich von Anfange Kunde,
Wie danne erst kam, hier Hausung nahm
Bis auf diese heutige Stunde,
O Edler Fürst Herr Heinrich gut
Der Obetriten eine Ehre,
Von Lobsahm, Muth und Königl. Blut,
Mein Arbeit euer Gnad zukehre.

Dann solche Sitte, die ist alt,
Ob jemands Historien wolt schreiben,
Hat zugestalt seines Fürsten Gewalt,
Dass die in Ehren möcht bleiben.
Da halffe mir zu die Gottes Krafft
Ein Schöpffer aller Dinge
Würde mir behafft der Gnaden Safft
Wer zweiffelt, mir würde gelingen?

 Zu

Zu seiner Gewalt stehen alle Dinge,
  Der Himmel und auch die Erden
Des Meeres Ring, der Sternen Blinck
  Thier, Mensche und Engel werden.
Welch Meister ja so kunstreich was
  Das Firmament regiere,
Ohn unterlass bey ewiger Maass
  So licht und klar mit ziere.
Ohn allen Irthum ist sein Gang
  Do denn entstehen viel Kräffte
Wird nimmer kranck, so kort und lang
  Als das Gott erste beheffte,
Welch Meister je fleissig ward,
  Mache uns die Farbe schöne,
Der Blümlein zart mannigfaltiger Art,
  Des weiten Feldes ein Crohne,
Ich will ihm eins geben noch,
  Des süssen Geruchs geschweigen,
Es würde ihm doch verlohren hoch
  Dazu kein Mensch mag neigen,
So artig und voller Lustbahrkeit
  Von Gott alle Ding begonnen,
Aus Ewigkeit ihr Ende bereit
  Den Schaffen er hat besonnen,
Darum ihn lobet alle Zungen
  Der Engel Menschen und Thiere,
Gantz unbezwungen sind alt oder jungen,
  Ein jeder nach seiner Maniere.
Wen wundert nicht der süsse Thon
  Der Wald-Vögelein so kleine,
Loben ihn so schon in ewgen Trohn.
  Sein Gnad ist ungemeine.
Darum so will ich heben an
  Seine Macht ein Theils zu singen,
Darvon nicht lahn, zur Historien gan,
  Seine Gnade thu mich bedingen.
In aller Dinge annefang,
  Der Himmel und die Erde
Von Gott entsprang, darnach nicht lang
  Die vier Elementen werde,
Neue Chor der Engel waren hoch
  Darinne so { wohnte / warte } schone
Do Locifer noch, der machte ein Loch,
  In die Hölle fiel aus dem Throne.
Den ersten Tag erschaffen hat
  Das Licht am Himmel milde,
Der ewge Rath zur andern That
  Beschuff das Wasser wilde,
Des dritten Tages ward bekandt
  Das Erdreich und seine Früchte,
Die Sonne zur Hand den Monden fand
  Die Fische und Vögel züchte,
Im 6ten Tag das Viehe entstund
  Zuletzt ward schaffen Adam,
Da machte auch kund, zur schlaffend Stund
  Der Herre unser Mutter Evam.
Cain der was Adams Sohn
  Bruder Abel schlug er zu tode,
Das was nicht schon, er nahm den Lohn
  Er ward verdammt von Gode. (Gotte)
Die Welt de was do Sünden voll,
  Gott liess die mannigfalt warnen,
Die Rasen toll, die geben Zoll,
  Die Sündfluth sie thaten earnen (*)
Die Archen Noæ bauet alda,
  Darin alle Thiere eine Paare.
Den Raben gesand, die Taube fand
  Einen grünen Zweig bracht dare,
Dadurch erkannt Noah die Zeit
  In Armenien hoch in Wolcken,
Dass ware vergahn, des Wassers Bahn,
  Abgieng er mit seinen Volcken,
Nimroth Babilon bauet den Thron,
  Was hoch und unbezwungen,
Durch Gottes Zorn, er ward verlohrn
  Da wandelt Gott die Zungen.
Bey Abraham Zeiten das geschah,
  Die fünff Städte gar versuncken,
Durch Gottes Rach, mit Ungemach
  Im Feuer und Schwefel ertruncken.
Von solcher Rach kam nur ein Mann
  Hiess Loth, seine Tochter beyde,
Sein Weib blieb stahn, sah untergan
  Zum Saltz-Stein ward von Leyde.
Darnach Joseph verkauffet ward,
  Das thaten seine Brüder mit Zorne,
In Egypt die farth, was hübsch und zart
  Jacob er tröste mit Korne.
Pharao darnach errinnert ward
  Solt Gott lassen seine Schare
Zu selbigen Fahrt, erträncket ward,
  Im rohten Meer vor wahre;
Nicht lange Moses die Gesetz befand,
  Solten uns zur Tugend leite.
Durch Gottes Hand zwo Taffeln bekandt,
  Auf Sina wurden bereite.
Salomon erstlich den Tempel macht
  Was Davids Sohn des Werden, (des Werthen)
Ward wohl bedacht und heilig geacht
  Zu Gottes Hauss auf Erden.
Nabuchodonefer den Tempel stört
  Richte auf eine Seule theuer.
Sich anbeten fort ward er bethört,
  Drey Kinder verbrand im Feuer
Darüm so wandelt Gott seine Gestalt
  Und macht ihn zu einem Thiere,
Durch göttlich Gewalt, ein Ochse gestalt,
  Sieben Jahr frass Grass mit *Schwiere*. (**)
Nach ihm ward König Balthasar
  Dem begegneten seltzame Dinger
Dem war vorwar eine scharffe Lahr,
  Geschrieben durch Gottes Finger,
Das was: Er sass in Freuden hoch
  Und Hoffart Stoltz und Grimme,
Derselbig Roth man liess sie noch
  Must sterben, sein Reich kam ümme.
Solch That die Fürsten lehren thut,
  Sollen Gott in Ehren halten
Mit tugendsahmen Muth, das wäre wohl gut,
  Sonst läst sie Gott nicht alten.
Historien haben aus Weissheit Ahrt,

Die

(*) i. e. erwerben, verdienen, græcæ *ἀρνῦσθαι*, acquirere, mereri. Uti docet SOMNERUS *in Diction. Anglo Saxon.* voce *earnunge*, meritum, acquisitio. Apud KERONEM eadem vox *earnen*, in hoc sensu sæpe occurrit. Aliæ lectiones Mareschalci habent, *ereranten*, i. e. metere, a *messe*, Francis *Aran*, *arn*, *arnot*, quibus voculis utuntur OTFRIDUS L. II. c. XIV. 208. NOTKERUS, TATIANUS, WILLERAMUS.

(**) i. e. *Beschwerde*, *schwierig*.

Die führen die Fürsten zu Ehren,
Wer jemands verkart, er wird gelahrt,
Sein Gemüth zur Tugend kehren.
Darum so haben die Alten weiss
Solch Bücher allzeit gelesen,
Mit hohen Fleiss und sind durch Preiss
Ihrer Feinde desto bass genesen.
Alexander hat Homerum wehrt,
Vergilius folget Augusten
Scipio hat Xenophontis begehrt,
Solch König der Lehre gelusten.
Alexander etwa weinen begunt
Bey dem Grabe Achillis so sehre,
Und sprechen kunt, seelig was die Stund
Da Homerus beschrieb dein Ehre.
Kein besser Spiegel die Fürsten han
Zur Tugend und Ehre gemeine,
Sie sahen daran, ihrer Vorsahren Wahn,
Dadurch sich bessern alleine.
Denn was ihre Räthe vermögen nicht
Erinnern sie durch Treue,
Werden sie bericht, durch Historien Schicht
Der alten That wird ihnen neue.

Das Erste Buch.

Von dem Uhrsprunge des Königlichen Hauses zu Mecklenburg, etwann Obetriten genandt.

Das erste Capitel.

Origo Regie Domus Obotritarum.

DIeweil ich mich hab unterstahn
So will ich auch nicht abelahn
Von dem ersten Herkommen sprechen,
Der Obetriten Könige rechen.
Und welcher was vergessen gantz
Bringen in der Schrifft Glantz
Ihr Uhrsprung reicht von Alter schon,
Vom grossen Alexander und Amason
Das zeigen an die Bücher und Wende
Die stehend gemahlt nicht unbehände.
Den ersten Platz die Amason han,
Orethia die Königin trägt die Fahn
Der Obersten Königin Tochter werth,
Nu möget ihr hörgen wer begehrt
Wie Mecklenburg von Alexandro kömt
Und solt das niemand haben frembd
Als Alexander die Welt fast gar,
Uberwunden hatte mit seiner Schaar
So kam er auch in Schyter Land,
Das ist den Gewanderten wohl bekand.
Da wohnete inne zu der Zeit
Frauen geschicket zu den Streit,
Die wahren genennt Amason
Thalestris trug die Zeit die Crohn, (a)
Die kam do ihm entgegen vorwahr
Mit 300. Jüngfrauen was ihr Schaar.
Und begehrten von ihm zu empfahen Frucht
Und seinen Obersten Herren mit Zucht
Dreysig Tage (b) sie in Freuden lebten
Darnach Alexander do dannen strebten.
Und kam in Babilon in die Stadt,
Seine Herren machten einen Rath
Wie sie mit Gifft ihm umme brächten,
Die Lande so brächten zu ihren Geschlechten.
Antipater was der Hauptmann ein
Drey Söhne er hatte gar schön und rein
Cassander Philippus Jolba (Tolla) genant
Die Credentzen dem Könige aus ihrer Hand.
Sein oberster Artz hiess Thessalus
Der lud den König in sein Huss
Ein Gifft er zuricht solcher Krafft
In keinem Metall möcht werden behafft,
Allein ein Pferdes-Hufft könte das halten,
Beybrachten das dem König zu *unsalten*, (c)
Von Stund an als er den Trunck gethan
Ihn bedaucht ihn hätte ein Strahl durchgahn
Auf den höchsten Berg der Stadt gar eben
Da wolte er nehmen ein Ende seines Leben.
Seine Herren und Ritter gross und kleine
Er gesegnet gar freundlich in gemeine
Und befohl ihn auch aus milder Arth
Ihren Eltern u. Freunden ein glückseelig Fahrt.
Seine Tugend er auch am Ende gar milde
Beweiset als zimbt einem treuen Hilde,
Sie fragten wer nach ihm solt walten
Unter seinen Söhnen jung oder alten
Er sprach mein Kind, dich wähl ich nicht
Unter euch den besten hält Königl. Pflicht.
So lag er biss in den sechsten Tag
Bis dass dem Helde seine Stimme erlag,
Da gab er seinen Daumen-Ring reine
Perdiciæ dem Fürsten, da ward gemeine
Erhaben ein Hass unter allen Herren
Umb die verlassen Land sich hub ein Zerren.
Ein jeglicher wolte ein Stücke haben,
Da schlugen sich todt die truen Knaben.
Unter einander keiner länger wolte harren
Das weissaget der König am Leben den Narren
Dass sie von solcher Untreu wegen
Begängniss mit ihrem Blute solten pflegen.
Die Zeit da flohe solch Ungemach
Einer der Herren und fürchte die Rach *Anthyrius.*
Der nahm mit sich eine grosse Schaar
Die wurden genant Obetriten fürwahr
Das ist in Grichischer Sprache, *barde*, (d) *Obetritarum etymon.*
So viel gesagt die *bunte* (e) *Garde*,
Und kahmen erst an diesen Ort
Ein Ochsen-Kopff ward ihr Schild do fort.

Das II. Capitel.

Woher dann der Ochsen-Kopff kommen.

Bucephalus Alexandri.

DEn Ochsen-Kopff führte die Schaare do alle,
Aus Alexander Gedächtniss und Schalle.
Denn er ein Pferd hatte Bucephalus genant
Das hatte ein Ochsen-Kopff wohl bekandt
Und dazu fornen Menschen-Füsse
Menschen-Fleisch dat schmeckt em süsse,
Sonst ass er nichts, das gab man ihm gnug
Derjenen, die verdient den Todt mit Unfug.
Der

(a) Curt. libr. 6. cap. 5. (b) alii 13.

(c) i. e. zum Unsegen, zum Unglück. *Salt* apud veteres *Salus*. *Unsalt*, i. e. infelicitas, unde *unsalig*, *selig*, i. e. unglücklich, seelig. Vide infra.

(d) Cohors, horde, garde.

(e) Alii *Obetritas*, *Aborritas*, *Obytridas*, *Obderitas* dictos volunt a fluvio *Oby* Russorum, alii ab *Abderitis*, populis Thraciæ. Nonnullis placet etymon *Abendreuter*, *Abendstreifer*. Alii iterum legere malunt *Abotrita*, *Abdruta*, ein Abgetretener. Rectius a Slavico *Obtrit*, *Obtrite*, tersus, detergere, detersus i. e. sauber, gesäubert; Der Ausschuss, die Leibgarde, vel si mavis, gens moratior. Fuse de his Vocibus in Antiquitatibus nostris Mecklenburgicis c. t.

Der König Capadociens seinem Vater das schanck,
Philippo, das war ihm grossen Danck,
Als Alexander eben was alt
Funffzehen Jahr, er ritte das bald
Ohn Wissen seines Vaters durch die Stadt
So wilde, der Vater erkandte aus Rath
Solches Wunders, er würde nach ihm regieren
Und schenckte ihm das zu seinen Zieren.
Und setzte ihm auf einen Königlichen Wagen
Hundert Pferde do seiner Hute pflagen
Darzu gab er ihm Goldes Krafft
Des Pferdes Tugend was mannighafft
Wenn es mit seiner Decke beladen,
Kein ander darauf kont sitzen ohn Schaden
Denn Alexander. Nun höret fort an
Unter ihm ward wund im Streit Theban.
Doch wolt es den König nicht verlassen
Es liebte den König in solcher massen.
Kein anders ihn nicht wolt lassen schreiten
Nicht wolt das Pferd von seiner Seiten.
Und darum war der König ihm so hold
Er liebte das Pferd über Silber und Gold.
In Indien that es ihm Hülffe zu hand
Gegen Porum den König auf einem Elephant;
Den König überwand Alexander harte,
Der wundet ihm aber das Pferd Bucephal unzarte.
Doch wolt es nicht dem König übergeben,
Es trug ihn aus dem Kampff noch leben
Darnach fiel es nieder und starb,
Alexander do dannen grofs Leyd erwarb.
Er liess es begahn, wie man Königen pflegt,
So zu grossen Leyd ward er bewegt,
Und bauet do an dem Ort ein Stadt
Bucephalia. Der *Ochsen-Kopff* ward genant mit Rath
Zu Gedächtnis des Kampff und Pferdes guht,
Das da vergossen hat sein Blut.
Dadurch er Porum überwand
Und gab ihm doch wieder sein Land,
Darum, dass er sich also theure
Männlich beweiset ungeheure.
Die Stadt nicht ferne liegt gar schön
An Orten da wohnen die Amason.
Obotritae. Die *bunte Garde* mit derselben Schaar
Erst kommen hieher das siehet man klar
In Büchern und alten Wenden Glantz,
Die Amason tragen die erste Schantz
Den Ochsen mit der güldenen Crohn,
Die Obotriten noch führen der ist schon.

Das III. Capitel.

Von den Ursprung der Amason.

Origo Amazonum. NUn will ich kürtzlichen überschlagen
Vom Uhrsprung der Amason auch euch sagen.
Zwene Jünglinge Plinos, Scholopitos zwar
In Zeiten als lebte Vesores fürwahr,
Egypter König, er Rom began,
Vier hundert und achtzig Jahr Sünder wahn.
Die jünglich hatten zu rauben Lust
Darumb sie vertrieben der Adel mit Kost.
So flohen sie in Capadocien bald
An das Wasser Thermodoonten kalt
Do trieben sie Raub nach alten Sitt
Mit ihrer Gesellschafft ihn hülffen mit.
So lang ihr Nachtbahr schlugen sie todt
Mit alle den ihren in solcher Noth
Ihre Frauen gedachten ihn do gantz leide
Ahne Mann zu seyn, waren ungeneide;
Und funden nach Ahrt einen schnellen Rath
Schlugen fort zu Tode mit Männigl. That
Die Alten und Jungen zur Uebermass,
Ihr Wapen sie nahmen und lobten fürbass
All ihr Nachbahr ümme sie gleich,
Und machten all ein frölich Reich.
Ueber die Insull sie behielten dar
Etzliche Manne zu dem sie für wahr
In den Mey zogen und worden gross
Gebahren die Mägdlein, waren ihr genoss
Und brandten ihn bald die lincke Brust
Auf dass nicht irret mit Streit mit Lust.
Den Knäblein sie brachen Arm und Bein
Und schickten sie ihren Vätern so klein
Die rechte Brust nähret die Mägdlein zart.
Nu höret weiter von ihret Arht.
Jagen und reiten müssen sie alle,
Schiessen und streiten mit grossen Schalle
Marpesia und Lampedo rein und schon
Erst trugen derselben Frauen Crohn.
Und baueten eine Stadt Themiscina (Themscira) genand,
Ihrer Reiche das heisset der Amason Land.

Das IV. Capitel.

Von den Gesetzen der Amason.

IHre erste Königin ihne gab Gebot *Earum Leges & instituta.*
Vor allen Dingen solten ihren Gott
Martem und Dianam milde,
Sie gewonnen bald mit Heeres Schilde
Thraciam, lieget über Tanaim den Fliess
Die Türcken do wohnen zu ihrem Geniess.
Scheidet Europam und Asiam Reich
Aus dem Raub die baueten Tempel gleich
Und bezwungen sie der mit ihrer Gewalt
Assirien in Heydenschafft mit Kriege bald
Ueberwunden Europa das grosse Theil,
Wenden und Teutschen mit grossen Heyl.
Bis an das Welsche Gebirge mit Rath
In Schwaben sie baueten eine Stadt
Nu heisset Auspurg und der vielmehr,
In Heydenschafften Ephesum anzeiget der Ehre (die Lehr)
Darnach erschlagen ward im Streit,
Marpesia in Beschirmung ihres Reichs weit.
Ihre Tochter Orethia ihr folgte nach
Zu streiten in all ihr Däge was Jach

Das V. Capitel.

Wie das Reich der Amasonen ist untergangen.

NAch solchen Streiten fest und hart *Et interitus.*
Von ihnen geschehen zu mancher Fart
Hercules der starcke und würdige Mann
Welchen kaum Schrifft voll loben kan
Dem ward gegeben unter andern Gebot,
Von Euristro dem Könige sunder Spott.
Dieweil er so berühmt wolt seyn,
So solt er hohlen mit Tugend fein
Der Amazon Königin Hypollite genand,
Gertel der was do wohl bekant
Hercules hatte des gross bedacht
Und darauf trachte bey Tag und Nacht
Nahm zu ihm, da die Jüngling all,
Aus Grichen welche hatten von Ruhm ein Schall.

Aber

Aber nachdem wahren die Knaben jung
Getraut er ihm nicht nach sein Bedunck
Die Amazon anzugreiffen sunder List
Uberschifft das schwarze Meer sunder frist
Und kam bis an den Fluss Thermodont
Sein Gezelt so schlug er zu der Stund,
Neben der Stadt Themisora genant
Heimlich erst ward sein Kommen bekandt.
Zur selbigen Zeit so waren gar schon
Antiope und Orethia der Amazon Cron
Zu dem schickete Hercules werth
Von ihnen Hypolyten Görtel begehrt
Das was den Amazon seltzsahme Mähre,
Wer sie so schmähet, und wer der wäre?
Da Hercules Bottschafft wieder kam
Er ihr er streitlichen Kommen vernahm
Dir erste im Streit Aella zart,
Hercules erschlug in schneller Fahrt
Darnach so kam Philippis bald
Prothoe macht sich auch in Halt,
Die was so theurste und lobesahm
Sieben Kampff gewonnen von dem Mann.
Die blieben alle schnellig todt
Euripia die hatte guten Moth
Die höchste erfahren in Streite Recht
Getrauet ihr selbst über fräulich Geschlecht
Ihr folget Theleno, Phaste, Arthemis,
Dejamira, Asteria, Marpesalis
Darzu Thermessa und Achlippe fein
Ein Huter in Hypolite Görtlein:
Die hatte Gott ewig Keuschheit versprochen
Behielt die, wie wohl ihr Leben gebrochen
Menalippe da hatte den Oeberstten Staat,
Sie sprach ich weiss dem Wesen kein Rath
Den Scepter warff sie auf der Erden
Als nun Hercules ertödet die Wehrden,
Die andere brachte er bald in Flucht
Er solt das aber nie haben geducht.
Wie sie des Streits wären gewarnet
Er muste das haben theuer erarnet,
Dann sie in Frieden hoch do waren
Als je gewest in vielen Jahren,
Besorgten sich nicht der frembden Gäste
Ueberfallen sie in ihrer Veste
Unter den gefangenen Jungfrauen schon
Antiope und Menalippe der Amazon Cron
Von Hercule worden des Lebens getröst
Hyppolite ward auch vom Tode erlöst
Vom Hercule und gab sie Theseo hold
Mit Hypoliten Gortel vor sein Sold
Die nahm der Held zu einer Frauen
Menalippen Hercules; Nu möcht ihr schau- (en,
Aus rechter Milde er wieder schenckte,
Antiope ihrer Schwester, damit sein gedenck- (te.
Das waren der alten Helden Gebehrde
Man findet ihr nun gar wenig auf Erde.
Ihr Keuschheit Er der Jungfrauen liess
Nahm allein ihr Wapen zu geniess.
Nach solchen Streit die andere Land
Verschmähten auch der Amazon Hand
Und dachten sollen uns so Frauen zwingen
Mit Macht brachen sie aus ihren Gedingen,
Und nach Orethyam der Königin werth
Pentasilia trug der Cronen Schwerdt.
Die kam gegen Troja zu Solde reich
Mit tausend Jungfrauen zum Streit gleich
Zu Hülffe dem grossen Hectori eben
Nach seinen Todt auch liess ihr Leben.
de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Von der so spricht Virgilius milde,
In Trojen war untern höchsten ein Hilde (Held)
Nach ihren Todt sie kommen in Noth
Ein Theil von Bellerophonte in Todt.
Was Glauci Sohn ein König Corinthier
Alexander überfiel sie seither
Doch that er wenig ihn in Streits Krafft
Mit Freundschafft was ihm mehr behafft
So ist vergangen der Amazon Reich
Wenig find man nu ihnen gleich.

Das VI. Capitel.

Von den Göttern der Obetriten, welche fast alle Wenden angebethet haben.

Idola Obotritarum.

DEr Obetriten Sitten was dar
Die Abgötter ehreten Sie alle für wahr
Doch beten sie nicht an wie Gott,
Umb Fürbitt sie ruffen sonder Spott,
Zu ihnen bey den Schöpffer gleich,
Der gemachet Himmel und Erdreich
Welchen Menschliche Sorge kümmert nicht
So was ihr Gemüth zu ihnen verpflicht
Am heil. Tage kam jung und alt
Nach Lehre des Priesters mannigfalt
Ein Altar aufgerichtet hoch
Zu dem so was dem Volcke Joch,
Sie brachten Schaafe und Rinder viel
Hüner und Gänse war ohn Ziel
Die Thiere sie für dem Altar schlugen
Das Blut sie auf dem Altar trugen
Das was ihre Weise und dabey neben
Die Christen sie brachten von dem Leben.
Ihre Gedärme sie ihnen wanten aus dem Leib
Es waren gleich Mann und Weib
Wie etwann Sanct Ersmo geschehen
Denn sahe man den Priester abe hergehen
Vom Altar, und truncke das warme Blut
Und sprach das düncket unserm Heiland gut.
Und wenn das Ambt ein Ende nahm
Essen und Trincken häuffig kam
Und nach der Fülle man sang und sprang
Biss dass die fenster Nacht her drang
Ihr Priester geboht ihnen allzeit gleich
Dem Armen solt mittheilen der Reich
Und Spital haben zu den Armen
Der Wanderer solt man sich erbarmen
Und wer dem Herberge je versagt
Die andern kahmen unverzagt,
Und brandten ihm abe Hauss und Hoff
Trieben hinweg die Kälber und Schaaff,
Wann ehe sie Streits wolten pflegen
Ihr Korn sie vergruben allerwegen.
Und was sie hatten in dem Wald,
Sie bezwungen ihre Feinde zu Schiffe gar bald.

Das VII. Capitel.

In welchen Städten ihre Götter gewohnet Radegast, Siva, Prone, Svantevit, Flies.

Radegast.

ZU Mecklenburg in der wehrten Stadt
Radegast man da viel Ehre that
In sein Tempel und noch vielmehr
In einer Stadt genant Rhetre
Die lag etwann von Malchin nicht weit
Was gross und mächtig bey der Zeit
Neun Pforten hatte die Stadt gar eben
Mit einem tieffen Teich umbgeben
Die Stadt hatte nur einen Ausgang
Ueber eine Brücke schmal und lang

Die Brücke reicht bis über die Poen
Da dürffte niemand übergehn
Er wolte den Opffern Radagast
Der sass in einem grossen Pallast
Unter vielen Göttern eben
Alle Wenden müssen ihm Opffer geben.

Das IIX. Capitel.

Vom Prone dem Gott.

Prone. Holstede, Holsat. PRone der wohnt zu Stargard weit
Heist Aldenburg welche in *Holsted* leit
Aussen der Stadt das was sein Anger
Auf einer Eichen verzaunet durch Pranger
In seine Anger gingen ein 2. Pforte,
Da lieff man zu von allem Orte
Sein Bild stund auf einer Eichen Glantz
Um ihn den Gott ein grosser Tantz,
Da pflegen sie hin zu kommen alle
Jeglich Wochen mit grossem Schalle
Der Priester und des Priesters alten
Der Eichen alleine hatten zu gewalten,
Des Volckes greiff die niemand an,
Es wären Frauen oder Mann.
Bey deme Gott schwur niemand nicht
Und kam es aber von *ungeschicht*, (*)
Und dass er falsch schwur bey dem Gott
So kam er bald in Todes Noth
Tausend Götter stunden im Ring
Mit ihren Köpffen in seltzsahm Ding
Etzlich zweyen, dreyen und mehr
Von dem so gab ihrer Priester Lehr.

Das IX. Capitel.

Von Siva der Göttinnen.

Siva. ZU Ratzeburg in dem lustigen Ahrt
Man Sivam ehrete zu der Fahrt
An der Pegnitz mit Silber und Gold
Der Göttin was man sünderlich hold
Sie was geziehret hoch mit Lusten
Mit Rosen und Lilien an die Brusten.

Das X. Capitel.

Von Svantevit dem Gott.

Svantevit. IN Rügen der Insulen alt bekant
Liegt ein Stadt Archuna genant
Gantz lustig und etwan fast und starck
Am Meer darinnen war sünder arg
Im Mittel ein Tempel gross und fein
Einen Gotte gemacht mit grossen Schein
Der hatte vier Stirn und Augen darnach
Damit er an alle Orte sach.
Ein Horn trug in der rechten Hand
Ein Pferdes Sattel hing an der Wand
Zu deme so kommen alle Jahr
Die Wenden im Herbst, das ist wahr,
Und brachten dem Gott Silber und Gold
Sein Priester der hatte reichen Sold
Er hatte einen Bart, der was wat lang
Sein Haar zurück in Schnürlein zwang
Gleichwie die Mägdlein Zöpffe tragen
Dem kamen viel Opffer in sein Kragen
Wann er den ersten Tag bedacht
Das Amt, den andern Tag er bracht
Das Horn und schauet das gar gleich,
Und was das voll, so rieff er reich,
Wollen wir leben alle dis Jahr!
Was es aber leer vor war,
Es wird ein Theurung dis Jahr werden
In diesem Ort und unser Erden.
Darnach so trang er nicht geringe
Das Horn gantz aus war sein Gedinge
Und füllet das wieder, und liess es stahn
Bis über ein Jahr, die Frauen und Mann
Die Zeit auch kauffen der Fische viel
Hering den fing man zu dem Ziel.
Ich bin noch nicht berichtet eben
Was Nahmen dem Gott erst was gegeben
Woll find ich dass Kayser Carolus Sohn
Von Franckreich König Ludwig schon
Der sandte ihn etliche Mönche dar
Von Corvei mit Sanct Viti Lahr
Sanct Vit sie solten ehren alle
So nahmen sie bald mit grossen Schalle
Und satzten ihren Gott an seiner Statt
Erworchten die Mönchen aus bösen Rath
Und nanten ihren Gott Svantevit,
Von Dennemarck Boldomar nach der Tit
Ein König gewahn die Stadt und brach
Den Tempel zustört, in ungemach
Ihr Gott do kam, man nahm das Bloch
Die Speise mit machte des Königes Koch.
Man less den Teuffel gantz schwartz und wilde
Selbst viert er ausfloh von dem Bilde.

Das XI. Capittel.

Von dem Flinss dem Gott.

DIe Lausitzern hatten auch einen Gott *Flins.*
Und hielten mit die Wendisch Gebott
Auf seiner Schulter er trug gar schon
Einen Löwen der was so gethon.
Er rieff wohl in der Lufft gar helle,
Sie hofft nach ihrem Tod gar schnelle,
Er sie solt wecken und bringen mit Schalle
Zu dem lustigen Paradise alle.

Das XII. Capitel.

Von dem Begräbniss der alten Obetriten.

DEr Obetriten Begräbnis schlecht *Modus Sepulturae Obetritarum.*
Auf Bergen darumb gantz gerecht
Gelegt Steine gross im Ring
Dass was uff die Zeit ein herlich Ding.
Im Mitten da wurden die Herren begraben,
Oder ander herrlich und mächtige Knaben.
Der ist das Land noch allenhalben voll
Dabey man sie erkennen soll
Ein Theil haben auch verbrennen lassen
Gelegt im Krüge recht an die Strassen
All man jetzo zu grossem Heil (Theil,
Herren Heinrichen dem Fürsten gebracht ein
Ungefehrlich ausgraben und funden
Dem löblichen Fürsten bey sein Stunden
Er würdig, dass er erst möge schauen
Seiner Vorfahren Altheit mit seinen Augen
Die Lande haben itzt noch vor Sitt
Der kömt den Schyten eben mit.
Wann ehr der Frauen verstirbt der Mann
Ihr besten Braut-Kleider thut sie an
So hilfft sie ihn zu Erden tragen,
Ist wohlgeziert, ich will das sagen,
Die Nacht auch weil die Leich noch stet,
Man trauret nicht fast es ist ihr söt,
Sie trincken und murmeln die gantze Nacht,
Nach Schytischer Weise, als hergebracht.

Das

(*) i. e. ohngefehr, unversehens, forte fortuna. Histor. Lomb. de S. Ambros. princ.

Das XIII. Capitel.

Von der Verbindniß, die die Obetriten haben gehabt mit dem Reiche, das nun Franckreich heist, ehe es noch Franckreich geheissen, vor dem grossen Carolo, als sie noch Galli hiessen.

Obotritarum Fadera cum Francis.

Viel Jahr vor Carolo Kayser werth
Welchem der Frantzosen Reich beschert,
Welcher erst aus Orient das Römische Reich
Her wieder gebracht an Teutschland gleich.
So hatten der Obetriten König
Mit den Gallen alte versöhnlich
Das schreibt Kayser Carol ihnen selbst nach
In dem Buch, das Ludwig sein Sohn ersach,
Er hat auch ihnen bey seinen Zeiten
Geholffen wieder ihre Feinde streiten.
Als ihre Nachtbahren sie alle befielen
Die Obetriten thaten Bohtschafft wielen
Gegen Franckreich zu Carol dem werthen Mann,
Der nahm die Bothschafft würdig an,
Darum sie waren der alte Bund
Der Gallen und sprach do zu der Stund
Ihr sollet frölich ziehen nach Hauss
Und folgte ihnen balde und machte sich aus
Mit grossem Schaar in Obetriten Land
Und verjagte ihre Feinde mit seiner Hand
Auch verschafft so viel der theure Hild
Nicht solten kehren ihren Schild
Die Feinde mehr über Obetriten
Dem alten Bund mit Raub und Striten.
Man findet auch Anzeige, dass
Er jung in König Oritbertus Hofe was,
Und als er der Sachsen Streit vorwahr
Umb den Glauben gab 33. Jahr
Die Obetriten Heyden waren und wilde
So begriff er doch mit seinem Schilde
Nie der Obetriten Reich,
Vielleicht beschehen darum gleich,
Er wolt den Bund nicht brechen vor allen
Den sie vor ihm hatten mit den Gallen.
Er beschreibt selbst des Landes Ort
Darumb will ichs sagen fort.

Das XIV. Capitel.

Von Gelegenheit des Landes, das etwan Obetrite, und nun die von Mecklenburg heissen, mit den Fürstenthumb die darin gehören, und mit daran sind.

Situs Regionis.

Obetriten liegen hart an der Trabe
Die gehet von Lübeck nach Meere hinabe
Zwischen dem Oder und Elben breit
Von Mitternacht an das Meer geleit
Den Mittag nimmt die Elbe sin,
Der Aufgang Pommern und Stettin,
Von dem Abend die Regnitz und Trabe
Die Ratzeburger stossen auch dar abe
Nach Gadebusch da was alt Radegast
Anzeiget, das Wasser die Stadt macht fast,
Das heist nach Radegast sünder Spott
Der Nahme kömt von ihrem Gott
Entspringet ein halb Meile lang
Ueber die Stadt der Anfang.
Der Wismar gegnet an dem Meere
Da liegt die Stadt, die suchen sehre.
Die Schiffer nach der Mitternacht
Zu schiffen ist sie wohl bedacht
Hart dabey da liegt auch Poele
Die Insel hat der Hafen viele,
Mecklenburg etwa lag an der Seite
Und war wohl fünff Meil Weges breite,
Nu ist es gantz verstöhrt und wilde
Die Gelegenheit man schauet mit ihrem Gefilde,
Der Seiten nach dem Aufgang warr,
Da liegt Rostock hübsch und zart,
Auch an dem Meer, da schifft man abe
Gegen Dennemarck nach der Dänischen Habe
Nach Rostock da liegen eben gleich
Lutitii, das ist ein altes Reich
Getheilet in vier Volck nach der Aelt
Zwey sind über die Peene gestalt
Das ist Stargardt, und die von Rhete
Die alte Stadt ist nun nicht mete,
Nien Brandenburg das ist bass bekant
Zwey Volck liegen an der Peen genant
Die Kyssiner und ihre Mitgenossen
Welch von der Peen gantz an sie stossen *Circipaner.*
Von Malchin kömt man auf Wahren
Nach Taterau und Güstrau sonder fahren
Da hebet sich an das Wendisch Land
Do Sternberg liegt gantz wohl bekand
Darnach so folget auf der Seite
Plaue und Lübs, do dannen nicht weite
Parchim stösset an die Thür
Den *Gabelheiten* wird ihr Leben führ, *Gabelheider Wenden.*
Die sind allein der Sprache nach Wenden
Die verstreuet zu manchen Enden
Dieselbige haben Gewohnheit alt
Wann jemand ward vom Tode kalt
Sie folgen ihn mit Gesange zu graben
Zuletzt muss er einen Ehrentrunck haben *Eorum mores.*
Den Giessen sie ihm woll in die Gruben.
Im Sommer so lauffen sie üm ihre Huben
Wohl über ihr Feld mit grossem Sange
Ihr Pucken sie schlan mit einer Stange,
Die Pucke von eines Hunds-Haut zwar
Sie machen sie zu mit Haut und Haar.
Und meinen so weit die Laut erklingt
Ihr Regen und Donner nicht Schaden bringt.
Ihr Priester ist der erste in Reihen
Der tritt ihm vor dem Tantz in Meyen
Wendischer Sitt ist ihm bekant
Jetzo ist er Sclavasco genant.
Der Wasser haben Obetriten genug,
Viel hundert See ist ihr Gefug
Die Stepnitz Elde und Havel zuvorn,
In Stargard da entstehet ihr Born.
Die Süde laufft über die Gabelheyde
Mit der Schaal kommen in die Elbe beyde.
Warnau fliest von Werla dan
Dem Schloss nach Rostocker Bahn.
Der grösten See ist einer Plaue
Daran so stossen 12. Städte genaue,
Schwerin ich halte vor die Crone, (*Schwerinum*)
Das Schloss ümbfleust ein See, ist schone.
Von dreyen Meylen ist er lang
Im Meyen umb ihn viel Vogelgesang
Und wo in vor Zeiten gewohnet han
Die Wenden, da sind nun ander Mann.
Umb Mecklenburg der Flemmige grosse Macht *Teutsche Colonien in Wenden-Land.*
Ihr Hauptmann der Zeit der heiss da *Schacht*,
Westphalen, Jülichr und von der Maass
Gelkren

Gellren und Holländer, war ist das.
Do danne ist ihre Sitte nicht gleich
Die haben nun innen der Wenden Reich.

Hier fähet an das Leben der Könige der Obetriten, und folgenden Fürsten.

Vitæ Obetritarum. VIel grösser Streite und Zahl der Jahr
Die haben vergessen viel Könige vor wahr
Der Leben und Nahmen ich finden nicht kan
Darümb so will ich heben an
Von den so öffentlich von geschrieben
Was sie in ihren Leben getrieben.

Das XV. Capitel.

Vom Könige Wismaro dem ersten, der hatte Wismar inne gehabt, von dem Wismar die Stadt den Nahmen hat.

Rex Wismarus. IN Zeiten, als lebete Constantin
Der Kayser, die Gottländer alle mit Schien
Die Wendischen Herren sie griffen an,
Im Streit verjagten manchen Mann.
Die Zeit ihr König Wismar
Der macht sich auf mit grosser Schaar
Und kam also gegen Ungern gleich
Der Kayser gab ihm in das Reich
Denn es war von Leuten bloss
Sie wurden des Landes Mitgenoss
Und blieben da viertzig Jahr
Die Zeit viel Streits offenbahr
In allen Orten sich entzund
Die Gottländer aber machten Bund,
Und jageten den König hinter sich
Er müste ihnen weichen sicherlich
So kommen sie wieder an das Meere
Seerauben pflagen sie die Zeit sehre.

Das XVI. Capitel.

Von dem Könige Radegast.

Da dannen auch noch Dörffer, Wasser und Abgötter ihre Nahmen haben, und wie der im Solde im Welschland ümbkommen, auch stehet in diesem Capitel von vier Königen die nach ihm kamen, von zweyen, welche etlicher genandt.

Wislaus, von einem genant Oritberthus, von einem genannt Bilungus, das ist der Allermächtigste gewesen.

Radegastus. MIt der Zeit alle Dinge verändert sich
Ein Wendischer Herr gedacht, will mich
In Streiten halten solcher massen
Ich will meiner That eine Ehre lassen.
Stilico was derselbige genannt
Theodosio dem Kayser wohl bekant
Er ward mit der Zeit so hoch im Saal,
Sein Sohn der Kayser ihm befahl;
Arcadium und Honorium werth
Der Wendische Herr fort dann begehrt,
Heimlich sein Sohn zum Kayser machen
Euterium genandt durch solche Sachen
Bedürfft er Hülffe und schrieb gar bald
Den Wendischen Herren, sie mit Gewalt
In Welschland kommen, da wäre gut Zeit,
Sie gedachten alle, möchten wir durch Streit
Kommen in so fruchtbahr Land
Sein Süssigkeit wird ihn so bekant.
So ward versamlet ein grosse Schaar
Der Lande, die an die Wenden gehen gar.
Aus Schweden kam ihm auch eine Steuer
Radegast der war ungeheuer
Der solt der aller Haubtman seyn
Das that er gern im hohen Schein
Er zog mit 200000. Mann. (alii 400000.)
Damit er wolte Welschland bestahn,
Franckreich müst sich erst leiden
Nach Rom er zog in Storm und Streiten,
Die Römer hatten des wenig Lust
Sie schickten Leute mit Gelde und Kost
Begegnen dem Herren in frischer Fahrt,
Zurücke der König gejaget ward
Das geschahe ohn seinem Schaden nicht
Die Römer ihn fingen zu der Pflicht
Am Teutschen Gebirge er wolt davon
So must er da sein Leben lahn.
Sie würgeten ihn in dem Gefängnis abe
Sein Halss; ein solch Ende er muste habe
Und kam nicht wieder in sein Reich.
Nach seinen Jahren kämen gleich
Welcher That vergessen ist
An diesen Ort bis zu der Frist.
Die zween Wislai mit grossen gelingen
Viel Landes hatten von streitbahren Dingen
Des erbeten sie an Orithbertum dar;
Bey Orithberto dem Könige man lest fürwahr
Zu Hoffe ein Zeit Carolus jung,
Darnach so folgte König Billung
Der war der mächtigst unter ihnen fast
Von der Wichsel durch Pommern und Rügen mit Rast
Und *Stargardt* (a) da wohnten auch vor alt
Grosse Könige, er hatte innen *mit Salt* (b)
Die grosse Stadt Rhete und alle das Land
Das nun zu Mecklenburg ist genant
Die Ratzeburger Hosteter und Siegebergk
Und an der Trabe Nie Lübisch Wergk.
Hamburg und über die Elbe gar,
Bis an die Weser erst ende sich dar
Sein Reich, und wohnet zu Mecklenburg schon,
Den wahl man noch zeigt ein Königlich Crohn
Er macht zu Mecklenburg erst ein Tempel
Den Closter Jungfrauen zu einen Exempel
Er setzte darin seine Tochter eben
Odica genandt solt geistlich leben
Ihre Brüder trugen des nicht Freude
Mizislaus, Fredrich, Naco mit Leyde,
Sie waren ihre Brüder von der Mutter recht
Darnach ihr Vater nahm ander Geschlecht,
Wagonis des Bischoffs Schwester Sohn
Von *Stargardt* solt tragen ein Königlich Cron.
Mizislao solch Aendrung gantz that Zorn,
Sein Stieff-Mutter der Vater must lassen zuvorn.
Darnach stöhrte der Heyde unmilde
Das Closter und nahm seine Schwester so wilde,
Die Aebtissin, und gab sie auf der Fahrt
Booslav von Pohlen, dem König sie ward.
Die andern Jungfrauen gab er allen
Seinen Rittern, zu Frauen nach seinen Gefallen,
Im Rügen und Stargarder Land
Ihre Nahmen die wahren da wohl bekant.

Das

(a) i. e. Oldenburg.

(b) i. e. Feliciter cum salute, vide cap. 21.

Das XVII. Capitel.

Von König Billungs Söhnen, Mitislao, Frederich, Nacone.

Filii Billungi. DRey Söhne der König Billungus liess,
Sind oben genennet, sich ohn Verdriess,
Mislaus des Reiches unterstund
Der Heydenschafft war er ein fester Grund
Der bey seines Vaters Zeiten bedacht
Dass er seine Stieff-Mutter von ihm bracht
Welche war mit Christliche Lehre behende
Er bracht seinem Vater vor seinem Ende
Gantz von dem Glauben und dass er brandte
Die heil. Städte, ihre Diener schandte.
Da nun er starb, so liess er nach
Mistevoy den Sohn und Misidrach.

Das XIIX. Capitel.

Von Misislai Söhnen, Mistevoi und Misidrach.

Filii Misislai Mistevoi & Misidrach. MIstevojus und sein Bruder schon
Die trugen des Reiches Oberste Crohn.
Nach ihrem Vater und dachten eben
Sie wolten führen Christen Leben
Mit den Sachsen hatten sie viel Streit
Pommern das war ihr noch die Zeit
So begab sich dabey seinen Tagen,
Kayser Hinrich thät sich fast beklagen
Ueber Hertzogen Berend von Sachsen stoltz,
Den folgte Mistevojus über Berg und Holtz
Mit tausend Pferden, durch seine Bete
In Walland er und auch seine Rähte,
Verlohren darin ein *Michel* (*) Theil
Derselbigen man in grossen Unheil,
Der Hertzog hat ihm zugesagt
So er den Zog mit ihm gewagt
Er wolt ihm geben die Tochter seyn,
Das wehrt Marggraff Diederich und sprach, das Schwein,
Ist nicht ihr wehrt, der Wendische Hund.
Der König zog von dem Tage zur Stund,
Der darüm was geleget gar
In Beysein vieler Fürsten Schaar.
Der König berieff sein Land do gar
Gegen Rethen die Stadt, und sprach fürwahr
Die weil ich werd geschätzt ein Hund,
Zähne will ich haben in mein Mund.
Wie wohl nun zu ihm die Seinen sprachen
Wir solten wohl gar faul sein zurachen,
Du hast dich zu den Christen wolt kehren
Vom Wendischen Blut, das thut uns sehren.
Doch zogen sie mit dem Könige bald
Dieweil der Hertzog in Waland stallt,
Zurächen an den Kayser sich,
Holstein du nahmst über dich
Stormarn und Dittmarn er do brandt
Alle Kirchen und Diener allenthalben schandt,
Zu Stargardt, das nun Altenburg heist,
Mistevoi persecutio Christianorum. Der Priester erwürget er allermeist,
Die schlachte er wie man pflegt das Viehe
Ein Theil er führte durch Wendland je
Den waren gebunden zurück ihr Hände
Von einem Ort zum andern Ende
Er schneit ihren Kopff Creutzweise,
Unter ihnen ihr Probst Odoacer leise
Mit ihm do nahm die Märter Cron,
Hamburg auch nahm von ihm den Lohn.
Do waren die Zeit geflohen hin all
Der Christen Obersten mit Ungefall,
Die erwürgte da in grosser Schaar
Und tilgete den Glauben, der vor war
Unter dem Otten von Sachsen frey
Er wurtzelt auch, must an die Rey
Marggraff Diedrich von Soltwedel kreich so last,
Er ward seines Landes do gantz ein Gast,
Zu Magdeburg krieg er ein Præbende
Do must er bleiben an sein Ende.
Erst als König Mistevoy worden alt
In solcher Tyrannischer Gewalt
Da kam Ihm Reu und ward ihm leyd,
Gegen Bardewick zog er ungeneyd
Und lebte in Elend alle seine Tage,
Und starb so Christlich fromm mit Klage.

Das XIX. Capitel.

Von den Söhnen die Mistevoi hinter sich liess, genand Udo Anadrachus und Gneus.

ALs Mistevoi was gestorben die farth Filii Mistevoi.
Er liess drey Söhne die waren zart
Udo der älteste der nahm das Reich
Er war sein Vater in Tugend ungleich
Seinem Vater er in Glauben nicht nachging
Das war den Christen schwerlich Ding
Den Glauben er störet, so meist er kunt
Das roch an ihm Gott in der Stund
In seinem Hoff er hat einen Gast
Der war aus Sachsen entronnen mit Last
Und gab sich unter dem Könige gar eben
Und bracht ihm bald von seinem Leben.
Durchstach ihm, so krieg er seinen Lohn
Wie wohl er sonst was weiss und schon.
Denn als zu Werben das Reich einen Tag
An der Elben hielt, da lag
Derselbige König gefodert dar,
Seines Rahts nahm der Kayser wahr,
Und hielt ihn für ein klugen Mann
Doch wolt er nicht den Glauben entfahn
Nach seinem Tode seine Brüder beyde
Das Reich einnahm mit grossem Leyde,
Anadrach liess einen Sohn die Zeit,
Nicolothus des Gerüchte was nicht weit
Gneus auch ohne Erben verstarb
Nachdem das Reich Godeschalck erwarb
Der war des Grimmen Udonis Sohn
Der da folgte GOtt in Tugend schon.

Das XX. Capitel.

Von Könige Godeschalck des Grimmen Udonis Sohn, und von König Godeschalck Schwester, welcher Nahmen vergessen, kriegt einen Fürsten Blusso genandt.

König Godeschalck nach seinem Vatern Todt Godeschalcus.
Das Reich nahm alle unter sein Geboth
Doch ehe ihm das Reich genommen
Die Tauffe er wolt, und hat bekommen.
Die Buchstab lernet jung mit Rath
Zu Lüneburg in der Wenden Stadt.

 Was

(*) Alii mächtig: Sed erronee. Michel enim idem ac gross, unde Cambrium mych, græcum μέγας, μεγάλοι, gothicum Mikil. Et *Michelburg* i. e. magna Urbs. Alexandri *Miklo Saga*, i. e. Alexandri Magni vita, apud *Torfæum in Catal. monum. Island.* Idem docent *Stiernhelm*, *Verelius*, *Peringskiold* in Annotat. ad Theod. Vit. ed. Holm. 1699.

Was in der Jugend fromm und gut,
Aber da er hörte, wie hatte sein Blut
Vergossen Udo der Vater sein,
Ubergab die Lahr, und zog ohne Schein
Heimlich über die Elben zu Hauss
Gegen Wineta die Stadt in grimmigen Sauss.
Die lag in Pommern und was die Zeit
Der berühmtesten so in Europa leit.
Griechen, Russen, Musken und Pohlen
Die pflegten all Nahrung da hohlen,
Sie ward verstört und heist *Wollin*
Die Gelegenheit thut anzeigen Schyn.
Da nahm er an des Reiches Gewalt
Und that eine Rede dergestalt.
Er gedachte zu rächen seines Vaters Todt
Da kommen die Holstäter alle in Noht
Er macht sich auf mit seltsahmer Arth
Mit alle demjenigen die verkart
Waren, und bracht gantz in die Flucht
Was über der Elben, sie liessen mit Zucht
Hauss und Hoff und liessen davon,
Die Zeit er zoch zu Solde stohn
Von Dennemarck König Canuto genant
Und ward sein Oberster Feld-Hauptmann zu Hand,
Wider Norwegen Schweden, und bracht sie bald
Mit Mord und Brand zu des Königes Gewalt
Er tast auch an mit streitlicher Hand
Den König von Engeland in seinem Land.
Verdienet also des Königes Kind
Von Dennemarck, die war ihm auch nicht sind,
Syritta genant, war from und schon
Das was seines Königlichen Streites Lohn
Mit der so zog er über den Balt
Und kam zu Hauss mit grosser Gewalt
Die Seinen empfingen ihn alle mit Lust
Den richte er zu einen höfflichen Kost.
Und da er hatte betracht gar eben
Seines Vaters Grimheit und Heydnisch Leben.
Und sah auch wie sein Land verstörth,
Den Glauben er nahm an und bauete fort
Städte und Tempel und schamete sich nicht
Was ihme sein Meister in der Jugend bericht,
Seinen Wenden zu predigen zu der Stund
Denn sie verstunden nicht Teutschen Mund,
Jungfrauen und Monichen er machte,
Clöster, und darnach ferner gedachte
Er wolte gezogen seyn mit Krafft
Die Heydnische Völcker, mit Streite behafft
Bringen unter des Glaubens Ehre
Und als er seinem Volcke gab Lehre
Zu Lentzen, liegt an der Elben eben,
So nahmen ihn so sein Volck sein Leben
Neben seinen Priester Poppo genant
Und ander Geistliche da zu hand,
Verjagten die Wüterich auch seine Frau
Die Königin, möget ihr Elend schau,
Sie nahmen ihr allen Fraulichen Schmuck
Sie liessen ihr kaum einen alten Rogk,
Gegen Mecklenburg in die Stadt gar eben
Sie zog darinnen, so hatte am Leben
Ihr Herr gebauet 3. Tempel gross,
Der Geistlichen ward sie dar Genoss.
Die Wenden liessen auch nicht abe,
Sie brachten der Christen mehr zu Grabe
Sanct Answer in der Ratzeburger Land
Gefangen mit den seinen zur hand.
Die tröstete der Werthe auf seinen Knien.
Die Wenden sahe man allenthalben ziehen.
Und steinigten die Christen Leute mit Schalle
So blieb er und seine Gesellen alle,
Von Mecklenburg Joan der Bischoff klug
Sie führeten gefangen mit Unfug
Durch alle die Stadt mit Kolben geschlagen
Zuletzt thäten gen Rheta ihn jagen.
Der grossen Stadt, und hieben ihn abe
Füsse und Hände, auf einem Stabe
Das Haupt sie antworten Radegast,
Die andere Gliedmass alle fast
Sie streueten durch die Strassen breit,
Blusso der Fürst kam auch in Leyd.
Der hatte König Godeschalcks Schwester recht,
Der kam und wolte das Wendisch Geschlecht
Straffen, sie nahmen den Theuren unsüsse,
Sie hieben ihm abe beyde Hände und Füsse.
Bis von Sachsen Ordelaph genandt
Der streitet mit ihm in waffender Hand.
Zwölff Jahr nach bracht wenig Frommen
So gantz der Glaube was ümme kommen
So erhub sich da ein Streit gar balde
Unter ihnen selbst zu rechter Unfalde
Die Kyssiner überfielen der Rheten Land
Den Schatz des Gottes Radegast genannt
Sie wolten haben und begehrten ein Theil
Der Rheter und Stargarder zu grossen Unheil.
Verlohren den Streit zu dreymahlen
Sie besoldten die Dänen mit grossen Qualen
Das andere Theil hatte auch frembde Gäste
Das kommen sie beyde in grosse Läste,
Koch und Kelner schieden den Streit
Radegast war seines Geldes queit.
Die frembden Fürsten nahmen davon
Als man pflegt, den besten Lohn.
Von dieser Zeit der Thum Altenburg Reich
In drey getheilet, Abelen gar gleich
Da blieb gegen Ratzeburg Aristo kam
Von Hierusalem aber Herr Johann der nahm
In Mecklenburg kam aus Schottland
Godeschalck dem Könige er was bekant
Der that ihme grosse Zucht und Ehren
Sein Volcker solte den Glauben lehren.

Wineta, eine berühmte Handel-Stadt.

Das XXI. Capitel.

Wie König Godeschalck Lübeck erst bauet, und erst den Königen der Obetriten gehöret, darnach an viele Herren kommen, und zuletzt an das Römische Reich.

Zwischen der Trabe und Wagnitz breit
Die Zeit König Godeschalck erstlich leit
Eine Stadt die hatte der Nahmen viel
Bute, grossen Kollen, auch Lübeck mit Ziell,
Auf Wendisch Lübeca, ein Bulichen man nennet;
Und hätte auch jemand Poeten erkennet,
Der findet Bute in Frau Venus holde,
Die Stadt Frau Veneris Berg seyn solde.
Das ward auch mit der Zeit also
Frau Venus da ist allezeit froh.
Wäre auch jemand von Leyde halb todt
Ihr süsse Gnade die hilfft aus Noth
Sie mag verwandeln in alle Gestalt
So gross ist Frau Venus Gewalt
Die Altenburg König Godeschalck machte,

Godeschalcus fundator Lubece.

Die

Die Stadt zu zieren er fleissig dachte,
Bute sein Sohn der wohnet auch da
In Königlichem Sahl und was des froh
Alss nun König Godeschalck ermordet was
Und Heinrich sein Sohn das Reich besass
Da zog von Rügen Crito unmilde
Zu Hülffe den Wenden mit Spere und Schilde,
Der fing erst an das Schloss zu enden,
König Heinrich den ersten Tempel thät lenden.
Und überwand der Rügen Hand;
Vor der Stadt der Ranberg noch genant
Die todten Cörper muste dulden,
Der Obetriten Könige die Stadt muste hulden,
Dar kamen Pribislaus und Nicolot
Und andere mehr biss dass durch Noth,
So kam auch Adolph der Holstæter Grafen
Der hat erst Mauer und Torn erhafen,
Das bedaucht der Sassen Löwen nicht gut,
Sie halb zu haben das was sein Muth,
Seine Bothen er sandte aber gantz umsust
Des kam der Graffe in grosser Unkost
Der Lauwe verbrand in Oldeschlo
Die Sültze verstöhret, das ward er froh
Die Stadt Luneburg bald hernach;
So kam die Stadt in Ungemach
Durch Feuer, do that der Lauwe Geboth,
Die Kauffleute solten sünder Spott
Der Stadt nicht nahen; und bauete gleich
Die *Lauwen-Stadt*, wolt die machen reich,
In Ratzeburger Lande und wuste die Stadt,
So fand Graff Adolph schnelle einen Rath,
Verkauffte der Lübischen Boden mit Grunde,
Do kam es zu derselbigen Stunde
An den Lauwen, der gab ihn reich
Freyheit und that ihm Hülffe gleich,
Und stöhret die Lawen-Stadt zu der Zeit
Lag an der Wagnitz dieweil nicht weit
Die Städte, die grossen Schiffe zu halten,
Er brach sie abe und führte mit *Salten* (a)
Die Gebaue gegen Lübeck und brachte do fort
Die Obetriten davon mit Raub und Mord,
In Holsteten bauet zu Aldenburg schone
Einen Stifft der nahesten Stiffte Crone
Darnach zu Ratzeburg auch ein Stifft,
Mecklenburg die Zeit auch begiefft
Von der Obetriten Lande,
Die brachte er gewaltig an seinen Hände,
Und gab den Bischöffen Güther genug
Und sprach zu ihnen nicht ungefug,
Von mir ihr solt die Lehen empfahen;
Wie bärmlich die Obetriten sahen
Bis das so lang sein Reichthum stund,
Kayser Friederich der ander brach sein Bund
Und aus dem Reiche verjaget 3. Jahr
In Engelland weit, das glaub fürwahr,
Und belagert da Lübeck die Stadt,
Der Ungern und Böhmen Hülffe das that
Sie rieffen viel dicke dem Löwen um Treu,
Er konte nicht helffen, des bracht ihm Reu,
Und rieth sie solten dem Reich sich geben
Behalten ihr Habe, Schiff, Häuser und Leben.
So kam sie erst an das Römische Reich,
Ein König von Dennemarck dachte gleich
Die Stadt stund ihm recht zu Gate
Er kunte (kante) der Hafen merckliche bate.
Canut er hiess, und zog sie abe

Dem

(a) In aliis legitur: mit tantzen, ubi aperte *Salten* accipitur pro Saltu, Saltare; Springen. Sed *Salt* apud veteres Francos & Germ. idem est ac palatium. Unde Caroli Magni palatium in Franconia audit *Salt* apud Poetam Saxonicum in Vita Caroli M. ad an. 790. Vel si hujus regii palatii nomen vindicare malueris *Sale* fluvio; hoc certum tamen, *Sal* veteribus germanis significasse domum, aulam, templum. In Legibus Allem. apud HEROLDUM Tit. 81. legitur: si quis domum vel *Salam* suam incendat. In *Capitularibus* apud BALUZIUM, palatia veniunt sub nomine *Salarum*. Lex Salica apud ECCARDUM Tit. 19. §. 8. habet *Sald*, *Saldeba*, i. e. domus, domuncula. In Breviario rerum fiscal. Caroli M. hæc leguntur: Invenimus in Asnapio *Salam* Regalem. Inde nec inconcinna est VERELII & SCHILTERI sententia de Voce *Upsal*, h. e. suprema Curia. Quamvis mallem facere cum Peringkioldo, hanc explicante *Uffi Aulam, Palatium*. Idem Verelius in ind. & RUDBECKIUS notant, quod in ant. Codice ULFILÆ *Porticus* Salomonis dicatur *Ubisali*, *Ubizali*, Et accedit prope NOTKERI *Tertii Labeonis*, *Paraphrasis Psalterii Davidici*, in Psalm. 17. v. 8. Ps. 34. v. 8. ubi Templum DEI dicitur *Gottes Saal*, *heilig Sal*. Et alibi sæpius. Cui ex Lexico-Kunico *Wormiano* addendum vocabulum *Salur*, palatium, *salut fiella*, palatium montanum. Quid, quod ALTINOIO in Not. Germ. inf. teste, justitiæ Tribunalia Comitatuum Flandriæ dicantur *Salæ*, Sala Bladellensis, Sala Falcoburgensis, & reliqua. Hinc facile explicatu sunt plura alia vetera Germanica. *Selde* seu *Sald* apud Anglo-Saxones idem est ac principis sedes, palatium. Quod docet BENSON in Voc. Anglo-Saxon. Inde *Selida* forte idem est ac domuncula, siquidem OTFRIDUS & TATIANUS in Versione Francica hac voce utuntur pro *nido*. apud Wendelinum & alios *Salethu* est tabernaculum, *Salith*, mansio. Idem in glossario Sal. pag. 182. docet, *Salbuch* apud Flandros denotare Codicem *palatinum*, *aulicum*. Communiter vero hæc notio accipitur pro Libro *Domestico*. Largior & eidem, vocem *Salman* denotare *Ædis possessorem*. Quod idem sentit DUFRESNE. Sed significentius rectiusque *Salman* explicatur *Curiæ s. Aulæ Vasallus*, *Curialis Minister*, *Palatinus*, *Ministerialis*. Quod docent documenta varia & formula diplomatum: *Fide Salamannica promittere*, h. e. fide curiali, homagiali, ministeriali seu Vasallitico. Qua formula Dux Austriæ Albertus utitur in literis investituræ Advocat. Lucellens. apud SCHILTER p. 3. in Glossar. Teut. pag. 697. Adde quæ habet CANGIUS voce Salman, & diploma Ottonis Imperatoris apud UGHELLI. *Ital. Sacra* T. VII. pag. 129. Collineant huc voces aliæ *Salland*, h. e. Terra *palatina*, vel secundum ECCARDUM ad Legem Sal. *Terra domui adhærens*. *Salisuchen* in decreto Thassilonis, h. e. domiscrutinium, Haussuchung, de quo plura CANGIUS, VERELIUS, WENDELINUS. Et notio Legis Salicæ, i. e. palatinæ seu Legis procerum, quod docent autores citati & Coccejus, LUDEWIGIUS. Sensus igitur Poetæ hujus loci forte accipiendus de Palatiis, templis Leoburgi præcipuis. Vel si mavis, divinari poterit e vocabulo *Salthun*, quod occurrit apud TATIANUM in Prol. §. 2. in sensu *Traditionis*, *Venditionis*. Et docet FREHERUS in Explicat. Orat. Dom. quod *Sellen* denotet actum aliquem Venditionis, exhibitionis. Anglis idem est *to Sell*, Suecis *Selja*; unde Kleider Sellen est vestes vendere, *Arffsal* est translatio hæreditatis, *Ursal*, quæ vox in Speculo Sax. occurrit, notat traditionem judicialem. Venditionem igitur vel translocationem dirutarum domuum indigitare forte vult Poetaster. Subit vero alia explicatio a *Salda*, h. e. Salute, Benedictione, Felicitate. Ita NOTKERUS Ps. 9. Ps. 111. *Salde the* i. e. Benedicat Te; *Werlt Salde*, i. e. Mundi felicitas. Quo sensu vocem sæpius repetit OTFRIDUS. De quo vide glossas FREHERI, SCHILTERI, SCHERZII, juxta quas MARESCHALCI rhythmus indigitat rerum occupationem felicem & factam cum benedictione. Addo ultimam conjecturam, desumtam a Voce *Salter*, quæ denotat Psalterium. In quem sensum hac vocula utuntur KERO c. 16. 18. NOTKERUS Psalmo 80. pag. 3. ubi Salterfang idem ac Psalmus. Forte igitur *mit Salten* hoc loco idem est ac cum Psalmis, cantiunculis triumphi & gaudii.

Dem heiligen Reiche mit ihrer Haabe.
Ihm folgte von Jutland Woldomar,
Viel, überfals 24. Jahr
Sie litten und worden gefest mit Mauer
Ihr Unpflicht ward die Zeit ihm sauer,
So lange Kayser Friedrich weiss und milde,
Der brachte sie wieder mit Heeres Schilde,
Zu dem Reiche, und gab ihm viel
Der Freyheit, da ward zu dem Ziel
Die Burch gebrochen und Closter gemacht,
Die Stadt mit feinen Gebauen bedacht
Denn dreymahl ist die Stadt verbrandt
Ihr Ankunfft ist so recht bekant.

Das XXII. Capitel.

Vom König Godeschalcks Söhnen Bute und König Heinrichen, welcher gebohren von Syrithia des König von Dennemarck Tochter.

Filii Godeschalci. BUte Königes Gottschalcks Sohn
Gebohret nach seinem Vater die Cron
Aber die den Vater hatten erschlagen
Bedachten, er mochte die flüchtig, jagen,
Darum entsatzten sie ihn von Land
Seiner Mutter Geschlecht mir unbekant,
Aber Heinrich sein Bruder wohl gemuth
Gebohren von einer Königin gut,
Aus Dennemarck welche Syritha hiess
Der floh auch und sein Land verliess.
Zu Dennemarck blieb er manche Zeit,
Aus Rügen Crito gewann mit Streit,
Obetriten Land, was Grini Sohn,
Gegen Bardewick floh do Bute schon,
Die Fürsten von Sachsen rieff er an
Sie thaten Hülffe den wehrten Mann
Und brachten ihn wieder in sein Reich
Die Seinen sprachen zu ihm gleich,
Herr König ihr seyd den Christen hold
Wir geben euch des am Ende euren Sold.
So blieb der König geringer Macht
So lange Crito der Tyranne bedacht,
Und bracht durch List den Herren zum Tod,
Zu Plöne sein Bruder sprach: O GOtt,
Mein Bruder kömt so erbärmlich dan
Und machte sich auf mit manchen Mann,
Ueber den Wald (Balt,) und man da raubt
Und bracht hinweg was floh oder staubt.
Zum andern und dritten er wieder kam,
Der Güther der Wenden so viel er nahm
Zum letzten sie fast der Schimpff verdross,
Machten ihn mit Crito des Reichs-Genoss.
Crito der that das um des willen
Sein Fürnehmen das wolte er bald stillen
Umbringen wie er sein Bruder gethan,
Die Königin warnet den theuren Mann;
Slavina genandt mit Liebe behafft
Des Jünglinges, durch ihre Hülff und Krafft
Als Crito auf einer Hochzeit sass
Durch trincken seiner Sinne und Witz vergass,
Und zu der Stuben-Thür ausging
Ein Däne seine Axt gleich umfing
Und schlug ihn für die Stirn gar eben
So brachte er den schnöden Tyrannen von Leben
Dass er fuhr blutig zu der Höllen Grund
Er hatte regieret zu derselbigen Stund,
Zu Mecklenburg vier und viertzig Jahr,
König Heinrich nahm seine Königin dar
Zu der Ehe, so hatte er ihr versprochen
So ward seines Bruders Tod gerochen.
König Heinrich machte der Freude viel,
Die Fürsten von Sachsen zu dem Ziel
Die Holsteiner nahm in seiner Gewalt
Sein Reich da hatte solche Gestalt
Von der Eider biss an die Weser stoltz
War alles sein, über Berg und Holtz
Zu Lübeck was sein Lager gemein
Das war ein Christen-Tempel allein.
Er bracht auch erst das Volck zufrieden,
Zu ackern und pflugen nach alten Sitten,
Die Straffen-Räuber er auch ausrotte
Die Wenden gedachten sonder Spotte,
Unser König der lebe in solcher Macht,
Das Seil recht über die Hörner bracht
Christlich zu leben und geben Tribut
Sie beriffen alle gleiche laut.
Einen Streit, der König unverzagt
Aus Holsten kam gegen ihn gejagt
Ohn Hülffe Hertzog Magnus aus Saxen Land
Im Schmiler Felde ist wohl bekant
Da that ihm GOtt gnädige Steuer
Die Sonne verblendet und brante wie Feuer
Der Wenden Schaar mit ihrem Glantz
Sie wurden zerstreuet dar gantz.
Die Hauptleute baten des Königes Holde
Gott das gleich so haben wolde.

Das XXIII. Capitel.

Wie König Heinrich die Rügianer schlug für Lübeck, als sie ihn daselbst auf seinem Schloss belagert, und wie von den todten Corpern vor der Stadt heisst ein Berg, noch der Raneberg, Rangberg.

ALs Crito war erschlagen todt *Henricus Victor Rugianorum.*
Seine Freunde die brachten bald in Noth
König Heinrich, belagert Lübeck hart
Mit Schiffen; Er sprach zu der Farth
Seinen Hauptmann an, und gab ihm Zeichen
Am 4ten Tage wolte Hülffe reichen.
So kam Heinrich in Holsteiner Land
Mit Hülff er zu Lübeck wieder rant,
Die Rüger nicht dachten auf frembde Gäste,
Des kommen sie bald in Noht, und Läste;
Ueberfiel sie an den Ufer zur Stund
Er schlug ihr viel, viel wurden wund
Ertruncken auch viel da zur Zeit
Der Ranberg macht noch kund den Streit.
Da liegen begraben die todten Mann,
Der König folgt in Rügen fort an
Und gewann die Insel und breitet sein Reich
Von der Weichsel bis an die Weser gleich.

Das XXIV. Capitel.

Wie die Rügianer erschlugen König Heinrichs Sohn Baldomar, davon oben gesagt.

ALs König Heinrich überwunden gar *Baldomari fata.*
Die Rüger, sein Sohn hiess Baldomar
Den satzte zu den König, in kurtzer Frist
Erwürgete den Herren mit Betrug und List.
König Heinrich zog mit Heeres Krafft,
Viel Herren ihn hatten Hülff geschafft,
Für Wohlgast that er sie ansprechen,
Sie musten, und all ihr Hauptleut rechen,
Bald gab ihm gnädig Trost und sprach
Die Rüger forchten Ungemach,

Sie

Sie hatten Botschafft hierum holde,
Gnade zu kauffen mit Silber und Golde.
Die Herren die schätzten nicht für recht
Ungerochen zu lassen sein Geschlecht,
So machte er Ordnung und gab ihnen lose.
Die Zeit so was das Eiss so grosse,
Man möchte das überreiten und fahren
Zu Fusse sie giengen nach seinen Lahren
Die Sachsen die führten des Streites Spitze
Gehörte ihnen zu nach alten Witze,
Die Rüger erschracken der frembden Leute
Und dachten, möchten den König bedeute.
Ihres Gottes Priester sie schickten aus Rathe,
Der fiel zu Fuss und bat Genade,
Vier und viertzig tausend Marck
Gelobet, die nam der König ohn argck,
Ihres Gottes und fräulich Schmuck gar eben
Sie müsten den König Zubusse geben.
Denn die Zeit Geld nicht da was
Bracht einer dies, nam wieder das,
So wechselten sie nach alten Tagen
Ihr Silber und Gold ohn Müntze geschlagen.
So zog der König frölich abe
Und wartet der versprochenen Habe
Dieweil aber nicht befunden so viel,
Dass sie bezahlten zu dem Ziel
So zog er wieder über das Eiss
Mit Hertzog Luther von Sachsen mit Preiss,
Drey Tage, und nach die Inseln kahrte (kehrte)
Darnach so kam ein Schlag rein harte,
Dass er must eilen aus dem Land
Seiner Tugend ich mehr will thun bekand.

Das XXV. Capitel.

Wie König Heinrich mit den Brandenburgischen und Havelbergischen Streit gehalten.

Bellum cum Brandeburgens.

DAs bedarfft das niemand haben will
Das offt mit Streit und Heeres Schild
Man Land gewinnet und wieder verleust,
Nu höret zu wem nicht verdreust.
Brandenburger Land und Havelberg fort
Die haben vor Zeiten zugehört
Den Obetriten, derhalben dacht bald
König Heinrich, sie mit Gewalt
Zu bringen an ihre alten Herren,
Sich hub ein Ziehen und ein Zerren.
Havelberg er in kurtz belagert,
Sein Sohn Mistevoi war unverzagt
Der nahm zu sich in heimlicher Stille
Drey hundert Ross war wohl ihr Wille,
Rupiner und Lindoper Land ersuchte,
Durch Wald und Brüche (Brock) zu guter Gerüchte
Da nie kein Feind was kommen ein
Zwene Tage er raubt Pferd, Kühe und Schwein.
Und alles er zog nach seinen Gesellen
Verirret er sich zu Ungefällen,
So folgten ihm die beraubten Mann
Das Vieh abjagten, und hört fort an
Ein jeder bracht doch etwas danne,
So brachte König Heinrich unter die Fahne
Der Obetriten wieder derselben Land.
Machen uns die alten Bücher bekant.
Bald starb er in seine Stadt gar eben
Welcher grossen Coln (Kollen) (*) zu Nahmen geben,
Und liess sich graben in die Borge
In seine Capelle, welche mit Sorge
Sein Vater und Bruder erbauet gar,
Er hatte regieret zwantzig Jahr,
Vizelin den Priester erst that dolde, (dulden)
Den Christen Glauben lehren solde.

Das XXVI. Capitel.

Von Pribislao und Nicolotho, den Söhnen Bute, der ermordet ward von Critone.

ALs Bute ward ermordet bitter, (a. 1066.) *Pribislaus, Nicolotus.*
Von Crito Tyranno, da jagten die Ritter,
Auch aus dem Lande das Edel Blut,
Pribislaum und Nicolothum guth,
Der Obetriten rechter Stamm
Sie mochten nicht dulden Christen Mann,
Oder geben ihren Herren Pflicht,
Zur Untugend war ihr Wille gericht.

Das XXVII. Capitel.

Von den Söhnen Königs Heinrichs Suentepolck, Canut, Mistevoi, Boldomar.

Suentepolck, Canutus, Mistevojus.

ALs nun König Heinrich war begraben,
Da hub sich unter den jungen Knaben
Sventepolck und Canut ein Streit
Sventepolck hielt den Sieg der Zeit
Und aus dem Lande vertrieb Canut
Sie flohen man hörte über lut
Er folgte ihm nach gegen Plöne gar eben,
Der Jüngling muste lassen sein Leben
Wie wohl er offt gar freundlich bat,
Seinen Theil, darnach so zog mit Rath
Graff Adolph von Holstein vor Werla das Schloss
Und gewann, ihn weiter nicht verdross.
Rostock er mit Völcker berant
Darnach gegen Lübeck allzuhand
Sich machte, und liess das Volck hindan
Die Zeit kamen die werten Mann,
Ludolph und *Volckward* von *Falder* (**) wehrt,
So der Graff von *Vitzelin* begehrt,
Zweene Priester, und lernet sie Christlich milde,
Von Stund, ein Holsteiner da so wilde
Erstach den König Sventepold in der Stadt,
Da er seinen Bruder ermordet hat.

(*) i. e. Lubeck. Autor alibi hanc vocem repetit a herbis, caulibus, unde græcum καυλὸς & Anglo-Saxonicum caul, germanicum Kohl. Sed hoc loco infeliciter satis. Alii pro magna Colonia accipiunt, unde *Cölner*, i. e. Colonarius. *Kölnhof*, Coloni hova, apud GOLDAST. *ad script. Paran. p. 441.* Forte malles a *Kele, Kölle.* i. e. Navis. Unde Anglo-Saxonicum *Ceol* apud BENSONEM, & voces, cella, cellarium, Keller, item Kehlen, hoc est, cavum facere. Unde *Kellen* & *Koggen* sæpe in chartis Mecklenburgicis seculi XII. XIII. obveniunt in significatu navium ampliorum. Kogg enim est a Celtico *Kowg*, cavus, unde & *Koger*, *Kocher* seu receptaculum, theca. Sed de hoc alibi in notulis ad diploma Henrici Leonis de Episcopia Suerinensi de a. 1170. ubi Suerinensibus impertitur usus duarum *Koggen* in portu Wissemer.

(**) *Faldera* Saxonice, *Wippendorp*, hodie *Neumünster*. Prima vocula est Slavica, vel si placet, Wandalica a fluvio Swal, Wal, unde *Valdera*. Vide DANCKWERTH *in Chorograph. Holsat. p. 192.* De *Wipentherp*, lege privilegium Adalberti Archi-Ep. Hamb, Vicelino datum a. 1136. apud STAPHORSTIUM in Hist Hamb. Ecclesf. T. I. p. 537. & ejusd. Confirmationem præpositura *novi monasterii* de a. 1142.

Lütkenburg was die Stadt genandt,
In Holstein liegt ist wohl bekant,
Mistevoi in der Jugend starb
Baldomar auch den Todt erwarb
Im Rüger Landt ward todt geschlagen
Von Sventepold Sohn will ich sagen.

Das XXVIII. Capitel

Von Svinico König Sventepolts Sohne.

Svinico.

SVinico, nach seines Vaters Leben
Das Reich annahm, nun mercket eben
Sein Groß Vater König Heinrich weiss
Als er regierte im grossen Preiss.
Er sprach mir ist verkündiget zwar
Mein Geschlecht nicht wahret lange Jahr,
Das kam also in kurtzer Frist,
Zu Altenburg erworget ward mit List
Svinico, so nahm er ein Ende,
König Heinrichs Blut kam nun behende.
Die Kinder folgten dem Vater nicht nach
Darümb sie kamen in Ungemach.

Das XXIX. Capitel.

Wie das Reich der Obetriten nach dem König Heinrich, und Abgang seines Geschlechts, unter das Reich Dennemarck kam, und wieder von dannen.

Regnum Obetritarum sub Erico Rege Dan.

DIe Zeit ein König aus Dennemarck eben
Erich gedacht zu zieren sein Leben,
Der hatte einen Bruder unehlicher Arth
Zu Hierusalem zog er auf die Fahrt.
Nicolaus dem befohl er Land und Lüde,
Dazu seinen jungen Sohn Canute.
Der König auf der Reise starb
Sein Bruder nach dem Reiche warb,
Vertrieb seines Bruders jungen Sohn
Der war gantz freundlich und schon,
Des Kaysers Hoff er balde besucht
Da lernet er Weisheit und Zucht.
Der Kayser war Luther (Lotharius) genant
Zu Fusse ihm fiel zu Hand,
Bat üm der Obetriten Reich
Und sagte ich bin ein Erbe gleich,
Von König Heinrich der Mutter nach,
Auch bin ich sonst in Ungemach,
Vertrieben durch meines Vettern Unhold,
Dem Kayser gab er Silber und Gold
Und rieff auch an der Kayserin mit Bete,
Und auch in des Kaysers Hoff viel Räthe.
So kam er an ein neues Land
Ein König der Obetriten genant
Mit Königl. Crohn und grosser Gewalt
Innahm das Reich, und fing so bald
Die rechten Erben, Pribisla, Nicolot,
Und alle ihre Helffer bracht in Noht,
Er führte sie hin nach *Schlesewick*,
Er gab ihn für einen seltsamen Stick,
Geisel musten die Herren setzen
Sie wolten all ihr Tag nicht letzen,
Oder irren an dem Reich Canut.
Nicht lange ein Gerichte kam überlut,
Sein Vätter wär zu Schleswick inne,
Canut gedacht in seinem Sinne,
Ich will mich machen auf die Bahn,
In Königl. Zierde auch sehen lahn,
Und als er sass in Königlichen Watt (*)
Beneben seinem Vätter in die Stadt,
Und ihm nicht that wöhnliche Reverentz,
Mit Niegen oder Küssen, sonst Credentz;
So bedacht sein Vätter in seinem Muth
Möcht ich ihn tödten, wär wohl gut,
Dazu reitzt fast sein Weib mit List,
Sprach: Herr ich sage euch zu der Frist,
Wir werden kommen alle in Last
Und werden noch des Reiches ein Gast,
Mein Sohn König Magnus wie ein Feuer,
Und förchtet, und stehet eben theuer,
Dass er ihn nach eures Lebens Ende
Vertreibe woll aus dem Reiche behände.
Canut ward darauff gedencken
Sie gingen üm mit List und Rencken
Und macht sich bald in Still von dannen,
Gab das zu verstehn all seinen Mannen,
Der Kayser und ander Fürsten in Reich,
Den Krieg sie balde machten gleich;
Sein Vätter schwor ihm einen Eyd,
Von den Seinen ihm nicht solt wesen leyd.
Nicht lange Magnus seines Vättern Sohn,
Der batt ihn freundlich und schon,
Er solte mit wenig Dienern kommen,
Seine Frau sprach, ihr nehmet nicht frommen,
Ich habe einen schweren Traum müssen tragen,
Als je empfunden in meinen Tagen.
Canut gläubet dem Eyde und Treue,
Do dannen ward sein Leyden neue küst)
Er ward empfangen und stechend gekosst (ge-
Von seinen Vettern durch sein Brost,
Man letzt (zuletzt) seinen Kopf gespaltet hatte
Von Ohren zu Ohren mit *Hugformatte*, (**)
Von

(*) i. e. Kleide. *Watte* enim apud Francos, *Wedde. Gewede* Saxonibus est vestimentum, *Watton*, vestire, *Wattman*, vestium seu pannorum Venditor. Quod docent Tatianus, Otfridus, Glossæ KERONIS & VADIANUS de *Monaster*. apud GOLDASTUM. Origo vocis videtur a *Wad, Weden*, quod Veteribus notat *pannum*, *texere*, *Weben*. Unde *Leinwand*, *Linteum*, item *Wand*, *pannus*, *Gewand*. Nec incognita hodie apud germanos est res & vocula: *Seiden Watt*, apud Bohemos itemq; apud *Polonos*, panni seu Velaminis hujus subtilioris existimatores, *Twat*. Apposite FRENZELIUS in *orig. Sorabicis* idem notat de Sorabis; licet vocem ab Hebraico *Lad*, lino repetere maluerit p. 994. Pertinet huc haud obsoleta vox *Wattsac*, qua indigitari solet is, cujus vestibus amplior & sacco haud absimilis. Apud Gothos *Wastje* est vestimentum, nec dubium est, cum hoc convenire latinum *Vestis* item *Investitus*, ut Vassus, Servus, unde & germanicum Lakey, famulus, descendere dixeris a *Laken*, panno seu veste famulititia. A War, Wast, Wedt, vero est germanicum *Weste, Westerhemde* seu Vestis sacer, *Hemd* enim a geheim. Vel, si mavis, a *feimen* voce gothica, i. e. tegere, occultare, unde *Heim*, *geheim*, occultum, tectum, secretum. Licet in alia & diversa eant DIECMANNUS *in Specim. Glossarii*, WERNERUS *de alba Veste Baptizatorum* & SCHILTERUS *in glossario* voce *Westparn*. Aliis forte placet, vocem *Wester* pro *Vestitura*, *investitura* accipere, & *Westerhemd* explicare *Investituram cum indusio s. indumentum linteoli*, *tunicæ lineæ*. Apud NOTKERUM Ps. 21, occurrit vox *hemido* i. e. Francis *tunica*, *tegmen*, seu hemd, forte a *hemp*, lini specie. Sed mallem hanc, ut supra dictum, vindicare Notioni *Heim*; ut igitur idem sit ac tunica *interior*, *intima*, *tectum occultum*. Inde *Heimat*, *tegumentum* seu domicilium proprium, avitum; *Heim*, *Hamm*, locus interior, sylvosus, *Hamma*, *Hema*, vocabula Svecica, & Islandicum *Heimila*, h. e. Tectum, mansio tecta de quibus legendæ sunt glossæ LOCCENII, MEURSII, aliorumque.

(**) Hugformatte, esse instrumentum videtur, quo fit dissectio. *Matten*, est secare, solvere, unde *matt*,

Von Dienern fort gehauen in Stücken,
Die Vogel man sah die Gliedmassen zücken.
Ingeborg seine Frau des sehr erschrack,
Der Kayserin Rixa mit Bete anlag,
Den Kayser vermögen mit Heeres Krafft,
Der Kayser hätte wohl Ehre beschafft;
So kam der König reich mit Golde
Und bat, dass er dannen ziehen wolde,
Er wolte sich geben unter das Reich,
Und dienen andern Fürsten gleich;
So blieb vergessen die Uebelthat.
Canut ward heilig in ewigen Rath.

Das XXX. Capitel.

Wie König Erich, ein Bastard, sein Bruder, ihm folgete in dem Reich der Obetriten und seines Bruders Todt thät rächen.

Ejus Frater.

SEin Bruder Erich bald gedacht,
Und stalt dazu bey Tage und Nacht
Die Dänen grieff er an mit Streit,
Ihm wordert seelige *Mähre* (**) die Zeit.
Die Seinen gaben ihm Königliche Ehre
Seinen Bruder zu rächen all eileten sehre.
Zu Schleswick ward er wohl empfangen,
Von Holstein Graff Adolph that verlangen,
Nach Gelde, den gab er bald zu Solde,
Von Silber hundert Pfund er wolde,
Aber als er nach der Stadt that eilen
So ward verstreilet in etzlich Meylen
Sein Volck wider sein selbst Geboth
Des kamen sie alle in grosse Noht.
Die ersten waren in Thiener Holtz,
Die letzten an der Eider stoltz,
Verachten gantz ihr Ordnung halten,
König Magnus kam mit seinen Gewalten,
Und schlug der selbigen Mann viel todt
Der Graff kam selbst in fliehends Noth,
So machte sich Erich aus der Stadt,
Gegen Schone der Insele was sin Rath,
Dem folgete bald König Magnus nach
Er kam aber des in Ungemach,
Kam eben auf den Pfingst-Tag,
Dass er mit seinen Volcke erlag,
Seine Räthe wiederriethen do den Strit,
Er aber achte nicht der heiligen Tiet
So blieb er in dem Streite todt
Man soll für Augen halten Gott,
Glaub und Treu der Adel vor allen,
Ihr Tugend soll einem ieden gefallen,
Als nun König Erich hatte den Preiss,
War from, ernsthafft und dazu weiss
So ward ihm auch der Dähnen Crohn,
Seinem Vättern Nicolaus ward sein Lohn,
Er flog gegen Schleswig in die Stadt,
Und bat sie alle um Hülff und Rath,
So waren etliche fromme Hilde
Den nicht behaget wüterisch Unmilde,
Ueberfielen ihn und schlugen ihn todt,
Untugend pfleget zu rächen Gott.

Das XXXI. Capitel.

Wie das Reich der Obetriten wiederkommen an die rechten Erben, Pribislaum und Nicolotum der Könige Gebrüderer, welche lange Zeit gefangen.

Restitutum Pribislao & Nicoloto.

ALs nun die Dänische Linie zergieng,
Pribislaus und Nicolotus fing,
Zu ruffen die Fürsten von Sachsen an,
Den machten sie sich zinsbahr Mann,
Damit sie kommen zu ihrem Reich,
Holsteiner Land das gab sich gleich,
König Pribislao bis an die Trabe
Mecklenburg solte Nicolotus habe,
Mit Rostock und den Wenden Landen,
Sein Unglaub bracht ihn bald zu Schanden,
Sie beteten beyde die Abgötter an,
Pribislaus auch Segeberg verbran, a. 1140.
Nicht lange die Rüger dachten nach
Der alten Feindschafft und ihre Schmach,
Belagerten Pribisla in der Stadt,
Die nun Lübeck zu Nahmen hat,
Mit ihrem Fürsten Rate genand,
Die Burg sie brachen und Stadt zur Hand
Die Holsteiner rieffen auch üm Trost,
Graff Heinrich von Bardewick, so lost, (löset,)
Sich vom König Pribisla das Land,
Zu Plœna er ward belegt, berandt,
Der Seinen viel erschlagen todt
Die Stadt gewonnen, er kam in Noth,
Nicoloth besorget auch Ueberfall,
Graff Adolph von Holstein in Süssenhall
Er anrieff, und macht mit ihm Verbund
Der bauet wieder Siegeberg die Stund
Und jaget aus Holsteiner Land die Wenden
Bracht neue Landsassen aus manchen Enden,
Flandern, Seeland, Holland, Friessen
Sah man allenthalben dahin riessen.

Das XXXII. Capitel.

Wie das gantze Römische Reich darzu that, das man die Obetriten mit ihrem Volcke unter dem Glauben brächte, da war Pribislaus todt, und Nicolotus hatte das Reich allein.

Christianismo inimicum.

DEr Christen Glaube an allen Enden,
Behafftet, was den bey den Wenden,
Die Obetriten hielten hart,
Abgötterey nach heydnischer Art,
So warff sich auf eine grosse Schaar,
Kayser Conradt gab dieselbige Lahr,
Mit König Ludovicus aus Franckreich,
Sie wolten alle machen gleich,
Die Heyden zu Christen mit Gewalt
Gegen Constantinopel kommen sie bald,
Der König liess ihn Speise werden,
Er sprach, ihr kommet zu frembder Erden,

languidus, abmatten, debilitare, vermadden, formatten seu dissolvere scindere in particulas. Facit huc vox *Matschen*, occidere, & latinum Mattiarius i. e. Lancearius, item græcum *ματζούκα*, clava. Forte *Mareschalci* vocabulum dividendum in *hug* & fermatten; hug enim apud Alemannos & Gothos denotat *cogitationem*, *mentem*. Quod patet ex variis locis OTTFRIDI, KERONIS. Mit *Hug* itaque idem ac *ex animo*, *meditate*, *cogitate*. Et recte Leibnitius nomen *Hugo* idem esse asserit ac Circumspectum, attentum. Conferantur glossæ SCHERZII & SCHILTERI in glossar. p. 471. sq.

(**) Seu Nova, nuntii, relationes. Sine dubio a *mehren* manifestare, divulgare. Varia loca OTFRIDI & WILLERAMI vide apud SCHILTERUM. Adde vocem Anglo-Saxonicam, *Mara campa* i. e. famosus, celebratus miles; Campa, Kämpfer, unde Cimber. Pertinent huc voces Wisimarus, Marabodus, Gundemarus, Luitmarus aliæque *mar*, *marr* habentes, quæ omnes *famam*, *celebritatem* notant. Plura apud LOCCENIUM, JUNIUM, PALTHENIUM *in notis ad Tatian.* A vocula Mahr est *Mährlein*, fabula in vulgus nota.

Bedörffet, sehet euch eben vor
Erbarmet sich ihr nach Königl. Bor. (i.e. Gebühr)
Sie zogen fort durch Berg und Thal,
Durch Regen und Donner eine grosse Zahl,
Umkamen, und durch der Feinde List,
Viel wurden kranck zu der Frist.
Ein Theil sich gab nach Lissebon,
Die Stadt sie machten Christen schon,
Mit ihrem Könige. Das ander Theil
Aus Rath des Reiches und Gott zu Heil,
Zogen nach der Obetriten Lande,
König Nicoloth *ward do ande*, (*a*)
Man siehet noch den alten Wall,
Dobin er machte mit grossen Zall
Da wolt *beiten* (*b*) als ein Hild,
Graff Adolph rieff er an, sein Schild
Gedachte der Graff zu kehren nicht
Wider das Reich, so ward ihr Pflicht,
Gebrochen, darum Er überfiel
Den Graffen, und nahm ihn ohne Ziel.
Viehe darzu dreyhundert Mann,
Ueber die Traben müsten gahn,
Flandern, Seeland, Holland, Friesen
Welche hatten da neue Wohnung kiessen,
Die Schiffleute auch in Noth bracht
Ihr Schiff mit Führ wohlbedacht.
Als nun kam hart des Reiches Steüre,
Uber ihn, sie machten ungeheure
Der Lager zwey, das eine Dobbin
Das ander belagert bald Demmin.
Und rieffen auch die Dähnen üm Mann,
Dass sie die Wenden möchten bestan,
Nicolotho der dacht in seinem Sinne
Kanstu den Dahnen was abgewinne,
Berand sie an des Meeres Kande,
Viel schlug ihr zu Tod, viel brachte zu Bande,
Frantzosen, und Teutschen die möchten nicht rechen.
Das Wasser zu Fusse nicht könten durchbrechen
Und müsten so schauen ihr Gesellen fall,
Des erschracken die Hauptleute allzumahl,
Und machen Friede mit solcher massen,
Die Wenden solten ihren Abgott lassen,
Die Worte waren gut, es wäret nicht lange,
Sie gedachten, hilff nur aus dem Zwange,
So bald die Christen zogen davon
Die Wenden machten ihren Anschlag schon,
Ueberfiehlen die Dähnen über den Bald,
Graff Adolph forcht auch ihre Gewalt
Und richte wieder auf den Bund
Seine Gefangen erlöset auch zur Stund.

Das XXXIII. Capitel.

Von dem Streit dem der König Nicoloth hatte mit der Stadt Reta, welche ist verstöhret und den Kissinern, die heissen nun das Land zu Rostock.

Die Rheter und Kyssiner Grimme
Ihrem König entbohten feindlich Stimme, *Nicolotus evertit Rethram.*
Darümb Nicoloth aus weisen Rath
Gegen Lüneburg reitet in die Stadt
Da war die Fürstin Clementia
Ihr Herr der Löw von Saxen ja,
Der was die Zeit in Bayern eben,
Er baht, sie wolte ihm Hülffe geben,
Dazu kriegt er 2000. Mann,
Von Adolph dem Graffen und zog fort an
Verwüstet Rheta mit ihrem Gotte,
Radegast kriegt sonder Spotte
Goldes und Silber viel,
Von seinen Feinden zu dem Ziel.

Das XXXIV. Capitel.

Wie Herzog Heinrich der Löwe von Saxen gegen König Nicolotho kriegete, und wie durch ihn Brandenburgsch Land verlohren und auch Havelberg.

Nicoloth war streitbahr und faste
Möchte nicht dulden Fried oder Raste, *Ejus Bellum cum Henrico Leone Sax. Duce.*
Begab sich eben zu der Zeit
Kayser Friedrich führte grossen Streit.
In Waland von der Stadt Meylan
Der Löwe solt ihn dabey stahn,
Als er nun wolt sein Land verlassen,
Nicoloth erboth mit freundlicher maassen,
Er solt seinen Nachbahren nicht berauben
Und solt ihm halten festen Glauben,
So bald aber was der Löwe hinweg
Gegen Dennemarck richt er seinen Steg,
Und that den Dänen grossen Schaden,
König Boldemar ward durch ihn beladen.
Als nun der Löwe kam mit seiner Schaar
Zu ihm sich fügte König Boldomar,
Und klagt ihn über Nicoloth
Des kam er balde in grosser Noth,
Er gedachte der Löwé ist grimm und wilde
Selbst zündet er an seine Schloss, unmilde.
Mecklenburg, Ilaw, Schwerin, Dobbin,
Allein er glaubt Schols *Werle* fin;
Die Zeit seine Söhne wohl bekandt,
Pribislaus und Vratislaus genandt,

Kom-

(*a*) Alia lectio: war das *ande*, ubi *ande* accipitur pro alieno, peregrino. Autore enim *Eccardo* formula: *thaz wir ande*, idem est ac mihi alienum erat, ab *anten*, *privare*, alienare. Alii *ande* pro *enge* explicare videntur, unde angst. Quibus auxiliatur vox *Andena*, spatium terræ brevissimum & unius ictus falcis, item vox *Andecinga* in Legibus Bajuariorum i. e. ager emensuratus. Vide *Spelmannum* p. 176. Convenientior videtur explicatio a verbo *anden*, i. e. nuntiare, siquidem in Symbolo Apostolico & alibi apud *Eccardum* hæc legitur formula: *geandet sin, Gottes Sun geandet ward*, i. e. annuntiatus. Unde *hoc loco* verborum explicatio hæc esset: ward das inne, vel quod res Nicoloto innotuerit, nuntiata fuerit. Sed nuntiis haud opus videtur, Rectius formula explicatur ex Anglo-Saxonico, Gothico, Francico vocabulo *ante*, *ande* i. e. zuwieder, adversum, contra, unde græcum ἀντὶ. apud Junium habetur vox *Andwœrd*, h. e. Gegen-Wort, Antwort. Et in LL. Salicis occurrit: *Ande Sitto*, i. e. adversus mores. Addo quod *Andran*, *Anten* apud Keronem notet *zelare*, *irasci*, *ulcisci*. Unde vox hodierna ahnden, Ahndung. Facit huc *Antemo*, vox apud *Otfrid*, III. 72. & *Notkerum* Ps. 68. v. 10. quæ est zelus, ira, ultio. Docet hoc Strikerus *de Exped. C. M.* c. 5. verbis: dat ich *ande* i. e. ulcifcar, apud *Schilterum* c. l. & Fragmentum de Bello Caroli M. v. 2287. Ubi formula: *Thie rechent gerne thienen ande*, i. e. Hi vindicant libenter tuum zelum. Poëta igitur nostras iratum animum & zelum Nicoloti indicat.

(*b*) Beiten i. e. warten, exspectare, bleiben, morari, manere. Ab antiquo *peit*, *pett*, *pedden*, pes, stare, persistere. Aliæ lectiones hoc loco habent, arbeiten. Sed minus recte. Aliæ: *Beuten*, i. e. capere, unde Beute præda. De primo significatu vide ex lingua Gothica, Francica & Anglo-Saxonica, plura apud *Wachterum gloss.* p. 143. & *Schilter* c. l. p. 97.

Kommen für Lübeck heimlich stille,
Die Burg zu erlauffen was ihr Wille,
So ward das eben ein Priester gewahr,
Athelo genandt und zog fürwahr,
Die Brücken auf zur selben Zeit,
Der Löwe gewann durch Brand und Streit
Ilow und die Stadt Suerine,
Nicolothus mit dem Sohnen siene;
Kam gen Werle auf das Shloss,
An der Warle (Warne) gelegen war fest und gross.

Das XXXV. Capitel.

Wie König Nicoloth erschagen ward, er that dem Löwen eine grosse Schlacht.

Ejus ultima Fata.

DEr Löwe folgete dem Könige, nach
Er kam aber das in Ungemach
Seine Leute de waren der Wege unkundt,
Die schlugen des Königes Reuter die Stund,
Seine Söhne die thaten auch der gleich
Dann wann sie *Futtern* (*) wolten im Reich,
Sie verhielten die Feinde, und schlugen todt,
Am Ende des beyde kommen in Noth
Und flohen zu des Vaters Trost,
Der empfing sie gar mit ringer Lost.
Er hiess sie Metzen, und nicht sein Kind,
In Klugheit selbst der König erblindt,
Er wolte sie rechen, die *Futterer* dachten,
Harnisch sie heimlich an sich brachten,
Und da der König an sie kam;
Seines Schlahens keiner Schaden nahm,
So wolt entfliehen solcher List,
Der König, und ward zu der Frist,
Unerkandt durchstochen todt,
Seine Söhne kamen in weiter Noht.
Sie zündeten an ihr Schloss behende
Werla, und suchten ihrer Höltzer Ende.
Des Königes Haupt der Löwe erkandt,
Das bracht ihm einer in seiner Handt.

Das XXXVI. Capitel.

Von Königs Nicolothi Söhne Vratislao und Pribislao, und wie Schwerin erst zu einer Graffschafft ward.

Filii Vratislaus & Pribislaus.

AUs dem Walde wilt verhauen
Möcht man täglich anschauen
Wie den Feinden sie brachen abe
Des Königs Söhne die jungen Knabe,
Bis so lange Vratislao balde,
Mit seinem Adel machte aus dem Walde,
Und kam gegen Werle auf das Schloss
Dem Löwen das gar sehr verdross,
Belagerte das in grimmigen Zorne,
Stormet darzu von hinten und forne,
Wie er zu Meilan hatte thun lernen
Fürsten sollen in Jugend gerne,
Sehen frembde Häupter nach Ehren streben,
So wird berühmt ihr Fürstlich Leben
Zu der Zeit ward auch verwund
König Vratislaus, und sein Bund
Graff Adolph brach, und halff dem Fiende,
König Pribisla greiff von seinen Gesinde
Hundert, als sie Futter brachten,
König Vratisla mit seinem Adel dachten,
Uberwindt das Schloss der Löwe mit Krafft;
Wir werden alle mit Tode behafft
So rieff er an den Graffen werth,
Er wolt sich geben, Gnade begehrt,
Gefangen must er Bruneschwig leiden,
Mit dem besten Adel; bey den Zeiten,
Worden loss die gefangen Mann
Der Löwe gedacht rath fort an.
Er wolt besetzen mit seinen Leuten
Die Land, so möcht er bass bedeuten,
Zu Schwerin setzte er Güntzelin
Einen Edelmann der was klug und fin,
Von dem so worden mit der Zeit,
Graffen, ihr Nahm bekandt ist weit.
Gegen Kyssin setzte er Ludolph eben
Sein Voigt von Braunschweig er that geben
Mecklenburg, Heinrich von Schacke genant,
Der war aus Flandern, *die andre Land*
Er theilet seinen Rittern und Knechte,
So dann sind hier noch viel Geschlechte.
Bischoff Berno zu Mecklenburg setzte Muth
Gab ihm dreyhundert Hufen gut,
Gegen Ratzeburg bracht er auch die Zeit
Viel aus Engern darnach ward Streit.
Pribisla gedachte seinen Brüder zu rächen
An Mecklenburg begunt er stürmen und brechen
Darauf da was geringe *Warte* (*a*)
Fiel bald, die Pfordte er umme *Karte*, (*b*)
Und alle die Flemming die er fand,
Den macht er kund des Todes Band;
Siebentzig find ich an der Zahl
Ein *Bischoff* begrub die allzumahl,
Dann die Zeit was das Stifft noch reich,
Zu Mecklenburg, nun zu Schwerin gleich,
Den Bischoff unter der Gräbniss-Zeit,

Origo Comitatus Suerinensis

Berno.

(*) H. e. Munire, tegere, item nutrire, alimentare, vitam tueri. Unde Gothicum *Fodr*, i. e. vagina, & vox *Futter*, pannum, itemque cibum notans. Hinc explicandum vocabulum Anglo-Saxonicum *Feoh*, i. e. stipendium, Gothicum *Feoda*, alimentum, Germanicum *Föden*, unde *Feodum*, *Feod*, *Fendum*, *infeodatus*, & barbarum *Fodrum*, *Feodarius*, ein Futterer. Facit huc Suecicum, *Fodring*, alimentum, de quo Verelius plura. Adde, quod de formula, *Futter und Mal geben*, & de etymo *Feodi*, i. e. stipendii, beneficii notant *Dn. a. Ludewig* in jure Clientelari, c. 2. *Spelmannus* gloss. p. 216. sqq. *Stiernhelmius* in gloss. Goth. Ulphil. p. 47.

(*a*) i. e. Specula, Custodia, Præsidium Turris. Dicitur a *Warten*, *Waren*, custodire, unde, Italicum *guardia*. Plura de hac voce *Warta* notat *Scherzius* ad varia loca *Otfridi*. Adde vocem *Wartman* i. e. inspector, *Warantia Warrnda & Warendatio*, qua utitur Speculator Saxo pro *Evictione*, Gewehr-Leistung, seu defensione Venditi. Spectant huc voces *Warenna-sylva*, i. e. custodita, prohibita, *Wardwit* seu immunitas a præsidio & barbarum latinum: *Guardianus*, *Gardingus*, *custos: guarantia*, *Guarantigionatum* Et voce ista *Warta*, *Warten*, seu *tueri* facile explicantur vocabula rerum alia ac civitatum, utpote *Warne*, *Warnau*, *Warini*, *Werini*, *Waren*, Castrum olim Megapolitanum, nunc oppiddum, item vox *Warder*, *Werder*, insula, *Wart*, Vigil, *Marquart*, custos finium, *Burgward*, Tutor, Defensor Castelli, *Seeward*, custos maris, & quo utitur Lex Bajuar. Tit. 19. *Howa Wart* seu custos domus. Alibi vero ultima vox significare solet altam Speculam, *Hochwarte*, locus editior, prospiciens. Vide Loca apud *Nötkerum*, & plura notanda huc pertinentia apud *Spelman* p. 564. *Cangium*, *Junium*, *Schilterum*.

(*b*) Umkarten idem est ac dejicere, discerpere, mutare, umkehren, ab antiquo *Kart*, *Carta*, unde *Karten*, carminare, discerpere, item *Kartetschen*, serra denticulata. Adde Celticum *carthu*, purgare, quod ex *Boxhornio* notavit *V. Clarissimus* WACHTERUS *in glossario germanico*, *apertius eod. p. 819.*

Hatten ermordet, die Wenden mit Streit.
So kam von Soldwedel Richard bald
Und steuret die Wenden ihrer Gewalt
Nicolot brand, und tilget die Stadt
So ist sie kommen in wüsten Rath
Er zog auch nach den Schloss Ilow,
Da sprach er an, beyde Mann und Fraw.
Und klaget ihn all sein Leyd und Noht
Guntzelin wolt dan ihn helffen mit Rath,
So begegnet der König ihn auf der Farth
Und brachte ihn in die Fluchte gar zart,
Belagert Malchau und Keffin
Den Sachsen die er fand gar fin
Gab er über die Elben Geleite
Der Löwe an einem Baum, was breite,
Hänget seinen Bruder zu der Frist,
Vor Malchau der Stadt; da floch mit List,
Pribisla zum Fürsten Pommerland
Der Löwe den Junglinck starck nachrand,
Mit Märckern, Holsteinern und Dänen viel.
Der Jüngling kühne zu dem Ziel,
So Heinrich der Löwe seinen Speisswagen
Er fand sich neben, was träge nicht, (richt
Ueberfiel ihn, wäre geringe verschlaffen,
Er schnappet ihn hätte mit seinen Waffen,
Darnach nicht lange so ward ein Streit
Graff Adolph ward erschlagen die Zeit
Von den Wenden, und viel von Adel,
Guntzelin hatte unter seinen Sattell
Dreyhundert Ross, das halff geringe,
Er könte nicht helffen, da hört man klinge
Die Trommet, und der Löwe kam,
Der Wenden Schaar das Schaden nam,
Doch fielen ihr viel von beyden Seiten,
Der Todt bedeckt das Feld mit Streiten,
Der Wenden blieben auf die Farth,
Fünff und zwantzig hundert zarth,
Die Zeit so floch König Pribisla
Zu Casimir und Boosla. (Mann
Von Pommern, die empfingen den wehrten
Wie bald den Löwen ward kund gethan,
Der König von Constantinopel werth
Durch seinen Legaten geschickt begehrt
Zu Braunschweig ihn zu sprechen jo
König Pribisla ward der Mähre froh,
Und als der Löw liess das Land
Die Dänen er sucht mit Raub und Brand,
Die Zeit der Löwe die Pommern that warnen
Ob sie nicht wolten sein Zorn erarnen,
Sie solten lassen Pribisla bald,
So ward geringert sein Königl. Gewalt
Sein alter Adel von Marte beraubet
Kein Unglück allein, vorwahr mir glaubet,
Wann einer zwagt, gar selten geschicht,
Das der nächste auch pflücket nicht,
So geschah auch König Pribisla gut
Marggraff Albrecht der Bähr in seinem Muth,
Gedacht es ware nun eben Zeit
Zog über die Elben, gewan mit Streit
Brandenburger und der Havel Land
So kamen sie erst an der Marggraffen Hand
Und zu Gedächtnis thäten nennen
Die neue Marck auch solt man kennen,
Sie wolten den Wendisch Art nicht dulden
Sie schreiben auch mit reichen Solden
Flandern, Jülich, der Masse breit,
Holland, Bergen, Engern geleit,
Sie solten kommen und Wohnung machen
Sie gedachten das kömt zu guten Sachen.
Sie nahmen das Land gar lieblich ein
Man findet noch der Nahmen Schein,

Das XXXVII. Capitel.

Wie König Pribislaus des Reichs ein Theil wieder überkam, und der Löwe Graff Bernhard von Anhalt, gab das Land Ratzeburg, davon bey Kayser Friedrichs Zeiten, Fürstenthum worden, und gab Graff Adolphen Holstein, und Schwerin Guntzelin.

DEr Löwe der gedacht in seinem Muthe *Pribislai Regimen.*
Er wolte machen der Kirchen zu gute
Neue Stifft und nahm do bald
Des Königs Güter ungezalt
Aufrichtet Schwerin und Ratzeburg eben
Die Bischöff müsten ihm Löbniss geben
Sie wolten seyn sein Lehen-Mann
Den König hiess er stille stahn,
Und solt mit Rostock seyn aufreden
Und Werle, do solt er haben sein Steden.
Ratzeburg gab der Löwe bald
Bernhardt gebohren von Anhalt
Graff Adolph, Holsted do bekam,
Kayser Friderich Ratzeburg gab den Nahm
Fürstlicher Ehre, auch ward Guntzelin
Genennet ein Graff von Schwerin.
Damit so ward der Löwe erhaben
Wer hoch sitzt hüt sich billig für Schaden,
Döringer, Mercker, Kollenisch schlüchte,
Friesen er drenget, auch möchte nichte
Kayser Friderich vor Meylen haben sein hold
Wie wohl er bot ihm Silber und Gold.
Er fiel ihm auch selbst zu Füsse
Er möchte ihm nicht singen so süsse
Er zog ohn seinen Danck do dannen,
Darum so ward er billig verbannen,
Aus dem Reich drey gantze Jahr,
Auf Erden mercklich ist fürwahr.
Niemand über Kayserliche Krohn
Gottes Stadt er trägt gar schon
Den sollen billig in Ehren halten
Alle Welt beyde junge und alten.

Das XXXIIX. Capitel.

Wie Pribislaus mit seines Bruder Uratislai Söhne Nicolotho Christen worden, und wie sie das Reich wieder überkommen.

DEr Löwe zog in Engeland *Ejus ad Christianismum conversio.*
Zu Würtzburg in das Reich verbandt
Dieweil Pribislaus wohl gemuth
Des Königs von Norwegen Tochter guth,
Voisclavam nahm, die lernet die Frist
Anbeten ihr Herrn Jesus Christ.
So nahm er mit seinen Vätern die Safft
Der Tauffe, und ward im Glauben behafft.
Von Oldenburg Bischoff gut, Gerold,
Sie wuchss und bracht in Gottes Hold,
Zu Mecklenburg bestättiget ward
Vom Könige bald in guter Art
Des Lowen Gabe und mercklich Giefft,
Die er gegeben hatte dem Stifft.
Sein Titel zeiget die Zeit noch an
Obetriten, Kyssiner, Circipan
Und der gantzen Wendschafft schon
Dazu trug er eine Königliche Cron.

Das

Das XXXIX. Capitel.

Von Pribislai und Nicoloti der Könige mercklichen Thaten.

Res gestæ Dobberanensis & Rostochiensis.

NIcht ferne von Rostock an der See
Do sahe man die Zeit lustig stehe,
Ein Abgott, nu heist Dobberan,
Den warffen die Könige von der Bahn,
Und baueten ein Closter hoch von Steine,
Do haben die Fürsten noch gemeine
Begräbniss biss auf diesen Tag
Nicolotus auch die Zeit nicht lag,
Zu Rostock bauet ein festes Schloss
Ist nun ein Tempel Sanct Petros.
Die Zeit ward in das Closter bracht
Herr Berno von Amelungs-Born bedacht
Von dem Könige Ehrentreich
Machte sein Closter seelig und reich.

Das XL. Capitel.

Wie selbige Könige und auch die Bischöffe von dem Löwen der Leben Entsabung entlediget.

Bannum Henrici Leonis, & Libertas Regum.

KAyser Friedrich zu Würtzeburg in der Stadt
Lag mächtig in des Reiches Rad
Und klaget denen Fürsten allgemeine
In Waland der Löwe ihn gelassen alleine;
Derhalben so würden all sein *Mann* (*a*)
Erlöset ihre Treu durch seinen *Bahn i. e. Bannum.*

Das XLI. Capitel.

Wie ein Schäffer von Dobberan das heilige Sacrament verberget.

Miraculum Eucharistiæ Dobberanensis.

ALs erst das Land war Christen worden
Und so man predigt Christlich Orden
Ein Schäffer nahm in seinem Muth,
Gott spricht ich bin ein Hirte guth
Er möchte dir helffen von der Noth
Die Wölffe nicht bissen die Schaafe todt.
So barg der Schäffer das Sacrament
In seinem Stab und trug behend
Etliche mahl umb seine Schaffe
Das heilige Sacrament gaffe
Ihm ward das gantze lange Jahr
Kein Schaafe genommen von Wolffes Schaar
Seiner Frauen gab er das zu halde
Sie barg es in ihren Bettlein balde
So kam zu ihr dieselbige Fahrt
Ein Fraw arm und batt sie hart
Ein zeitlang mit ihr theilen ein Hauss,
Die sahe zwey Lichter, das brachte ihr Grauss,
Sonst niemand sach Licht en dem Bette
Die Frau die Schäfferin anredte,
So ward sie auch von Gott erhört
Dass sie die Licht sahe alsofort
Dem Schäffer sie die Sache kund that
Der gab ihr einen schnellen Rath,
Den Stab solt sie bass behalten
Eine Kiste solt seiner Hute walten,
So was der Stabe ein wenig zu lange
Sie nahm ein Messer und kürtzte die Stange,
Jemehr sie schneid, jeweniger eben,
Er ward ins Stroh, sie must ihn geben.
Selten zwey Weiber in einem Hauss
Nicht leben wie die Katz und Mauss
Kieffen ist ihnen angebohren
Unter den Weibern erwuchss ein Zorn.
Die Schäfferin schlug die frembde Fraue
Sie lieff zum Voigt, sie sprach und schaue
Ich will dir zeigen seltsahm Ding
Der Voigt mit etlichen Mönnichen ging
Den Stab sie funden unter dem Strohe
Voll rothes Blutes, worden frohe,
Sich hub darnach eine grosse Fahrt,
Aus frembden Land besuchet ward
Do dannen ward Dobberan erhaben
Es kamen Alte und Knaben.

Das XLII. Capitel.

Wie König Pribislaus gegen Jerusalem zog mit dem Löwen von Sachsen, auch wie er und sein Bruder storben, die Gefahrten Herr Conradt Bischoff zu Lübeck, Herr Heinrich Abt von Lüneburg, Guntzelin Graff von Schwerin. Herr Siegfried Graff von Blanckenburg, viel Adels, Marggraff Friedrich von Subach kam zu ihm, und der Marggraff aus Steyermarck, der Bischoff starb allein in Cypern.

Pribislai iter Sacrum.

DEr Löwe als er drey Jahr verbracht
In Engelland bey seinem Schwager, er dacht,
Gegen Jerusalem nach der heiligen Stadt
König Pribisla zu Gefährten bat
Der was ihn nach viel Kriegen werth,
Des heiligen Grabes auch begehrt
Alls billig thut all Adelich Blut
Mit tausend Mann wahren gut
Sie zogen nach dem heiligen Land
Der Heydnische Sultan bat zur hand,
Zu sich, gab ihnen 1000. Pferd,
Türcken und Retzen ihre Kunde begehrt
Darzu gab er ihn 5. Elephand,
Mit grosser Ehr sie kommen zu Land,
Und als König Pribisla kommen was
Seine Frau eines jungen Herren genass,
Heinrich mit dem Nahmen Burvin
Nicht lange die Fürstin von Sachsen fin
Zu Lüneburg hielten Ritter-Spiel
In dem Stechen der König fiel,
Den Halss do stürtzet der Herr entzwey
Da hub sich an ein Heulen und Schrey.
Do ward begraben auf dem Berg
Die Mönch von Dobberan durch sein Werck
Holeten die Beine gegen Dobberan,
Er hat ihm mercklich gut gethan
Die Wenden bald nach seinem Todt
Verliessen den Glauben, da kam in Noth
Dobberan, raubeten und stöhreten fast
Der Mönche sie todten eine grosse Last
Und wüsten die Städte sieben Jahr
Von Geistlichen Nahmen ihr Götter fürwahr,
Und satzten die an der heiligen Stadt
Nicolothus sein Vätter fand ihm Rath,
Sein Volck an der Peen versamlet bald
Und gedacht zu stöhren der seinen Gewaldt
Die kommen ihm starck entgegen alle,
Gegen Rostock jagten den König mit Schalle
Nicht lange er ward geschlagen todt
Mit 80. der Seinen, geschach durch Gott,
Bey seinem Bruder und Frauen zart
Sein Leichnam da begraben ward.

Sein

(*a*) i. e. Vasalli, Ministeriales, *Manni*. Mannbücher sunt Libri feudales. Vide plura apud Scriptores de Ministerialibus ESTOR, GLAFEY, RICCIUS.

Sein Begraff ward geehret vor wahr
Aus Rügen der Fürste Jeremar
Und von Pommern Uratisla
Mit andern Herrn waren da.
Das Closter wieder kam zu Ehre
Die Wenden wieder Christlich Lehre
Nahmen, und blieben von der Stund
Im Glauben fest und Christen-Bund.

Das XLIII. Capitel.

Von Herren Heinrich Burvin des alten Königs Pribislai Sohn.

Regis Pribislai Filius H. Burevinus, I. Dominus.

HEinrich mit dem Nahmen Burvin
Wiewohl er was klug hübsch und fin
So hat er doch erst lassen fallen
Den Königlichen Titul hoch mit Schallen,
Das that er durch der Seinen Lehre
Sein Reich das ward gemindert sehre.
Wer eben mercket auf meine Lahr
Der findet noch eine andre klar,
Wie die Land seynd von ihm gekommen
Und von den frembden Gästen genommen
Sein Reich gleich gebauet eben
Des Königs Tochter von Pohlen gegeben
Ihm ward, Mechtild die war genant;
Das Closter Sonnfeld wohl bekant
Erst bauet sie aber nach 8. Jahr
Die Stadt ihr nicht behaget fürwahr,
Sie brachte, dass an einen andern Ort
Das neu Closter sie do nante fort,
Ihr Herr nach vieler guter That
Verstarb, bey seinen das Gräbniss hat.

Das XLIV. Capitel.

Von Heinrichs Burvins Söhnen, Burvin den Jüngern und Nicoloto und wie sie das Reich theileten.

Burevinus jun. & Nicolotus.

DEm Vater folget hübsch und fin
Heinrich genant der ander Burvin
Und Nicolotus auch sein Sohn
Die theileten da das Land gar schon.
Mecklenburg fiel zu Nicolot
Nicht lang er fiel und starb in Gott.
Zu Gadebusch der begraben ward
Heinrich Werla mit sein Art
Zukam, der that do bald fryen
Des Königes Tochter aus Schweden Sophien
Von der er zeuget so gleich 6. Kind
Zwey Töchter unter ihm befunden sind,
Zu Güstrau richt er auf den Stifft,
Sanct Cicilien hat er wahl begiefft,
Da liegt er in den Tempel eben
Auf S. Cicilien Tag ihr Leben.
Die Wenden erst nahmen die Tauff
Bishieher blieben alle zu Hauff
Die Königin lieget zu Dobberan
Ihrer Kinder Leben höret fort an.

Das XLV. Capitel.

Wie die nachgelassene Kinder Johannes, Nicolothus, Burvin, Pribislaus, und zwo Töchter, welcher Nahmen vergessen, die Land theileten, und das Land Rostock erstlich einen Fürstlichen Titul bekam.

Divisio inter filios.

JOhann dem ältesten fiel zu Theil
Mecklenburg, Burvin zu seinem Heil
Rostock kriegt, Nicolot Güstrau
Pribislaus auch die Zeit ward froh,
Parchim und Reichenberg
Er kriegt, darüber seltsahm Werg,
In seinem Schilde ein Jungfrau fin
Er führt und für sein Abgöttin,
Er bethet an und schmähet den Glauben
Den Bischoff von Schwerin mit Rauben
Verbrand in Bützau auf der Fahrt,
Ein Ritter fing ihn, war nicht zahrt,
Und wolt er werden wieder loss
So muss er geben Schatzunge gross.
Sein Bruder kaufften so sein Land
Behielt allein eine Stadt, genandt
Sternberg, und nahm zu der Friest
Von Pommern des Fürsten sünder Frist
Mistevoi Tochter, bald darnach
Herr Heinrichs Sohn von Mecklenburg sach,
Sternberg gefiel ihm wohl, die Fahrt
Abgekaufft, so kam gegen Bollegard
Pribisla, war sein Mit-Gifft eben
In Pommern, kein Kinder liess hinter ihm leben.

Das XLVI. Capitel.

Von Herr Johann zu Mecklenburg und seinen zween Schwestern, wie die zweyen Königen vertrauet, und von seinen Kindern Heinrich, Nicolaus, Hermann, Albrecht und Johann.

Johannes ejusque Sorores & Filii.

DEr Johann in seinen jungen Tagen
Must lernen, das that er sünder Klagen,
Sein Vater ihn schickt gegen Paris
In Franckreich da ward er klug und wiess.
Und blieb da zwey und zwantzig Jahr
Der heiligen Schrifft er Doctor war
Die Zeit waren guter Sitt
Zwene junge Könige zu Pariss mit.
Von Marsilien der eine war genant
Der ander König aus Cypern Land.
Ihr jeglichen ein seiner Schwester gabe
Zwene Cardinal do kamen abe
Von Neapole aus Cypern gebohrn.
Massilien Sanct Lucas erkohren
Herr Johann kriegt auch zu seinem Geselle
Von Henneberg schon durch seine Geselle
Lutgard aus dem Francken Land
Und bauet ihr auf ein Werck zur Hand
Nach Franckischer Arth die neue Borge,
Dar solt sie wohnen ohne Sorge
Und zeuget mit ihr ein *Michel-Kind* (b)
Ihr Nahm und That beschrieben sind.
Hinrich von Mecklenburg ward genant
Nicolaus zu Magdeburg wohl bekant
Ein Thum-Herr und auch Hamburg fin
Dazu ein Probst zu Schwerin,
Hermann mit dem Zunahm Popo
Zu Lübeck ward ein Probst do,
Nahm darnach von Creutz-Herrn Leit
Gegen Preussen war seyn Weg bereit,
Albrecht deme bescheret Gott,
Von Werla Tochter Herr Nicolot,
Johann war geistlich in der Jugend
Aber bald verwandelt sich die Tugend,
Von Ravensberg des Grafen Kind

Er

(b) *Michelkind*, magnificus, magnanimus, magnus, ansehnlich, gross. Unde *Mikilmapur* in Historia Wilkinorum MSc. de quo Peringskiold c. l. p. 240. Et *Michelpfaffe*, magnificus sacerdos, in Bibliis germanicis anno 1476. dicto Nehemiæ c. 3. v. 1. Plura habent Stadenius, Eccardus, Junius, Wormius.

Er nahm, sein Grab zu Gadebusch sind.
Und von ihm kam gegen Mecklenburg eben
Sein Land dann recht nach seinem Leben.
Johann sein Sohn nicht lebet lange
Wislai von Pommern ohne Zwange
Tochter er kriegt, Helena genannt,
Und wolte darnach auf Pöeler Land
Fahren über des Meeres Grund,
In Eile erhub sich zu der Stund,
Er tranckt mit vielen seinen Mannen,
Sein Jäger Juba kam kaum von dannen
Den schwemmeten an den Ufer zwene Winde
An ihren Wind-Stricken hielt er geschwinde.
Der Herr ward gefunden todt
Zu Wismar begraben, genade ihm Gott,
Lieget bey den Observanten,
Eine Tochter er liess, Lütgard sie nandten,
Die verlobet dreyen Graffen zart,
Nach einander, der erste Gerhard
Von der Hoy, Adolph der Ander,
Von Holstein von Lindower Lande
Gunther je der 3te wass,
Der alte Johann zu Gadebusch sass,
Der zog mit Heinrich seinem Sohne
Für Rüge, macht die Christen schone,
Darnach er starb, eine Tochter liess,
Zu Gadebusch sein Grab war ohn Verdriess.
An Mecklenburg so kam Gadebuscher Land
An Heinrich den Löwen von Mecklenburg ge-
Der gab den Töchtern Geld davor (nant,
Damit vertrauet nach ihrer Cor.

Das XLVII. Capitel.

Von Herr Heinrich von Mecklenburg desselbigen alten Herren Johann Sohne von welchen Heinrich ward gebohren, Heinrich der Löwe von Mecklenburg genandt.

Heinricus Johannis filius.

HEinrich des alten Johann Sohn
Der folget seinem Vater klug und schon
Der ward in Liessland jung gebohrn
Als sein Vater auserkohren
Die Heyden bracht an Christen-Glauben,
Die Zeit erlernet mit Streit und Rauben,
Dass er ein theurer Herr geacht
Von Pommern, Barnim bald gedacht
Anastasia seine Tochter geben hold,
Damit kriegt er auch Silber und Gold.
Die Frau was aus der massen zart
Sie zielete ihrem Herren Lutgard,
Dazu Heinrich den Löwen genant
Und Johann war auch wohl bekant.

Das XLVIII. Capitel.

Wie Herr Heinrich gen Jerusalem zog und ward gefangen und dem Suldan bracht und sass 26. Jahr ehe den er loss ward, als er weg zog, da war Herr Hinrich der Löwe sein älter Sohn 3. Jahr alt.

Dictus Hierosolymitanus.

BEy Herrn Heinrichs Zeiten das geschah
Der Suldan bracht in Ungemach.
Gross Armenien und ander Land
Er mordet die Christen, er raubet und brand.
Das bracht von Franckreich König Ludwig Schmertzen
Als billig gebohret sich Königliche Hertzen.
Er zog in Heydenschafft mit zweyen Söhne,
Und der König von Navarra schone
Nicht lang ein Pestilentz da entstund,
de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ

Der junge von Franckreich aus dem Bund
Ihm starb, dem folgt der Vater nach,
Sie kamen alle in Ungemach.
Herr Heinrich gebohrn von Königlichen Blut
Die Zeit nahm auch in seinem Muth,
Gleich wie sein Vater vor gethan
Die Heyden mit Streite auch wolt angahn.
Und folget dem ausgezognen Heere
Auf dem Wege kommen *Mähre*,
Die Reise wäre zurück gestalt,
In seinem Sinne er dachte bald;
Du wilt ja nicht vergebens abe,
Und zog also zum heilgen Grabe.
Sein Geleites-Brieff gebrochen ward
Er ist gefangen auf der Fart.
Und abgefahrt von seinem Manne,
Ein Knecht gefahrt nun mit ihme danne,
Martin Bleyer war genant
Gar elend durch heidnisch Land,
Von Hierusalem aus dem Tempel wehrt,
Wie wohl er offte Gnade begehrt,
Gegen Damasco ward er erst gebracht
Gegen Alkier fort, und ward mit Macht
Geworffen in ein Kercker hart,
Die Heyden hielten ihn unzahrt;
Sie verdross der Christen Ueberfall
Das was sein Unglück ohne Zahl.
Sein Speise war klein und spate
Der Knecht der fand in seinem Rathe
Er lernet weben heydnisch gut,
Das macht ihnen beyden fröhlich Muth,
Davon sie Speise und Kleidung nahmen
Seiner Fürstin bald die Mähre kamen,
Von Schrecken ward ihr Hertze kalt
Sie rang ihr Hände mannigfalt,
Sie rieff auch an den Kayser werth,
Von alle dem Reich sie Schrifft begehrt
Sie wolt auch all ihr Kleinoth geben,
Sie möchten fristen ihrem Herren sein Leben.
Sie schicket Brieff mit theurer Kost
Ueber Meere dem *Soldan*, aber umsonst,
Seines Vaters That in Liessland gleich
Ihm Schaden gebracht, auch hielten sie reich
Ihn so er wäre von Königlichen Stamm;
Bey seinem Gefängniss der dritte Soldan
Erwehlet ward, das war für wahr
Sein Gefängniss fünff und zwantzig Jahr
Sein Farb ihn und Gemühte verändert,
Im solchem Elend kam gewandert
Der neue Soldan in der Nacht
So Marie Christum auf Erden bracht,
Und sprach ihm heimlich an gar stille;
Heinrich wie stehet nun dein Wille
Begehrest du nicht zu schauen froh,
Dein väterlich Land? O Kayser o!
Wer hilfft mir aus dieser grossen Noth,
Verlassen hat mich Mensch und Gott,
Auch wenn ich schon käme wieder dar,
Niemand nehme mich an fürwahr
Mein freundliches Weib zu dieser Stund
Vielleicht mit andern Herren Bund
Der Ehe gemacht, und machte mich todt
Ich weiss meines Traurens kein Rath.
So will ich je viel lieber sterben
Denn daheim noch weiter Elend werben,
Der Soltan sprach, verzage nicht
Wir sind das durch Bohtschafft bericht

Des Königs von Franckreich, dass die Stund
Dein Hauss-Frau, und die Kind gesund,
Leben und haben Land und Leute
Dein Leben will ich ledigen heute,
Du solt geniessen *deines Vaters Treue*,
Ich will dir seltsahm Märe neue,
Als er in Liefland Riga belag
Sein Büchsen-Meister ich wesen pflag,
Darnach da rith der Teuffel mich,
Ich dachte könnest du machen dich,
Zu der Heyden von der Stadt,
Der Teuffel zum Uebel bald fand Rath,
So hab ich durch mein streitbahr Hand
Erobert diesen grossen Standt;
Den Rath der Seinen und der Stadt
Alkair all zusammen bat
Und sprach, ihr wist es ist gebohrn
Ein neuer Soltan nach der Cor,
So er kömt durch eure Pforten,
Die Gefangen sind loss an allen Orten,
Sie sprachen alle das ist war,
So wurden loss eine grosse Schar.
Der Soltan sprach, wo bleibt der Alte,
So lange gesessen in euer Gewalte?
Herr den geben wir euch nicht
Wir sind das durch viel Bothen bericht,
Er mag uns geben Silber und Gold,
Oder machen die Christliche Könige hold,
Der Soltan sprach in Grimmes Zorn,
Last mir den Alten aus den Thorn,
Seyden Weste, vestitus. So gab er ihm Kleider und *Seyden Wate*,
Er gab ihm Gabe und Goldes *sate*, *Satt, genung, satis.*
Ein Patron schicket zu der Stund,
Er sprach nun spar dich Gott gesund
So fahr über gen Acaron,
In derselbigen Stadt gar schon
Hatte er zwey tausend Gulden gethan
In Wechsel, das leugnet der schalckhafftig (Mann,
Doch schicket an ihm ein Caruel,
Darinnen gefangen zu dem Zell
Von See-Räuber geführt zum Soltan,
Der Herr sprach, o du elend Mann
Will dir je nicht Glücke nahn,
Mit Milde er ihn aber that empfahen
Ihn erbarmet auch der Untreu recht,
Des Wechsels, und bedacht sein Geschlecht
Erstattet ihm wieder seine genommene Gabe,
Ein Stück vom heiligen Creutz must habe.
So kam er bald in Cypern Land
Seiner *Wesecken* (Wase) der war sein Nahme be- (kant
Empfing ihn schone mit heissen Tran,
Sein Elend ihr zu Hertzen began.
Sie gab ihn auch noch viel lustige Tage
Zu Gedächtniss, zu Schiff er must fort jagen,
Zu seiner Wesecken Marsilien Land
Ihrer Schwester Brieff ihn machten bekand,
Der machte ihr Kummer und Freude gleich
Begabet ihn, schicket aus ihrem Reich
Gegen Francken an die von Henneberg,
Die that ihm auch mit Reutern Stärck,
Gegen Magdeburg kam er mit der Zeit,
Die Zeit der Löwe sein Sohn hatte Streit,
Glasin belagert von Neuen-Closter nicht ferne,
Dem kommen Mähre, die hört er gerne,
Sein alter Vater wäre erlost
Seine Mutter brachte er balde Trost,
Zu Wismar and liess seinen Herren allein,
Sie sprach, O liebster Sohne mein,
Ich fürcht, ich werde zum dritten betrogen
Ihr wisset, wie zwene mir vorgelogen,
Der eine in der Stepenitz ertrencket,
Bey Möllen der andere ihr wohl gedencket
Verbrandt vorm Sternberg, schicket bald,
Und lasset beschauen seine Gestalt.
So ritten zwene alte Ritter gut
Erkennet hat er ihren rechtfertigen Muht,
Ihr Liebe gespühret, und funden treu
Darum befohlen sünder Reu,
Im Wegziehen seine kleine Kind,
Die Mutter gedacht vielleicht ich find
Mein liebsten Herren und folget nach
Vor Freuden kam sie in Ungemach,
Bey Vichel sie ihren Herren erkandt
Umb seinen Halss freundlich ihr Hand
Sie reichte, und goss die Trahnen viel
Sie ward erfreut ohn Zahles Ziehl.
Deme Sohn gab er balde Rath
Dass er Glasin gewonnen hat
Weissheit ist dem Alten inne,
Die Räuber verjagt nach seinem Sinne.
Die auf der Strassen wieder Recht
Berauben, und machen von Herren ein Knecht.
Das gab den Löwen Gott hier Lohn
Und nach seinem Tode im ewigen Trohn
Den Vater er nach Wismar leit,
Der Rath und Geistlich kommen breit,
Empfingen ihn schon, dazu seine Ritter,
Seine theure Reise was nicht mehr bitter
Te Deum sungen die Schüler alle
Und lobten Gott mit grossen Schalle
So gab er bald vom Creutz ein Stück
Unser Frauen Kirchen zu grossem Glück
Fortan er lebet, bis Dobberan
Ihn nahm wie vor andern Fürstlich Mann,
Ein heidnisch Jungfrau mit sich bracht
Die er auch an seinem Leben bedacht
Zu Rhena im Closter zu der Fahrt
Und gab ihr mit der Hoff parpart.

Das XLIX. Capitel.

Von seinen Kindern Johann, Heinrich und Lutgard ihre Schwester.

Heinrich in seines Vaters Landen, *Ejus Liberi.*
Nahm das Regiment zu seinen Händen
Mit seinem Bruder in rechter Holde
Sein Mutter je das haben wolte,
Ihr Vätter balde, der alte Johann
Zu Gadebusch, da er hatte verstahn,
Dass Heinrich was in Gefängniss last (loss)
Er beraubet und beschädiget seine Kinder fast.
Er wolte ihr Vormund je seyn worden.
An Abezog Vormünde ist seltsahm Orden.
So zog die Fürstin zu der Zeit
Mit den Söhnen do Ratzeburg leit,
Der Fürst von Sachsen ihr Schwester hat,
Denselbigen rieff sie an üm Rath
Und als sie wieder zog nach Rene
Herr Johann hatte nun die Fürsten zwene
Gefangen im Wagen, so nahm die Fraue
Unter sich einen Herren, dass er nicht schaue
Ihn möcht, desgleich den andern eine Magt
Süst wäre die Fürstin gantz verzaget;
Er kam auch bey der Nacht gar stille,
Für die Stadt heist Grevismühle,

Und

Und wolte die haben durch List erstegen
So gings, als sonst auffetzen pflegen,
Die Bürger waren eben die Zeit
Zur Frühe-Messe, da hub sich Mord und Streit,
Der Priester warff die Casell abe,
Man sahe ihn mit dem andern Drabe,
Die stärcket er mit seinen Worten gut,
Die Bürger kriegten frischen Muth
Er liess der Seinen manchen Mann,
Wismar und Rostock folgt fort dann,
Und da er sich am wenigsten versach
Da brachten sie ihn in Ungemach
Dass ihm nicht mehr hinwieder gelost, (gelüst,)
Sein unrecht Fürnehmen bracht ihm Kost,

Das L. Capitel.

Von den dreyen Hauss-Frauen des Löwens.

Heinricus Leo filius Hierosoly-mitani.

DEr Löwe was weiss und wohlgemuth
Drey Weiber gebabt, die waren gut
Die erste Beatrix war genant
Marggraff Albrechts Tochter wohl bekand
Da kriegt er mit das Land Stargardt
Die Frau starb ihm jung die Fahrt,
Zur Wismar liegt die Frau begraben
Bey ihren Kindern, an ein must haben
Otten der Hertzoge Lüneburger Land,
Dieselbige war Mechtild genandt,
Darnach eine Wittwe, die war schön
Frau Annen von Landgraffen Doringe verlohn,
Hertzog Ludolphs Schwester ward von Sachsen,
Da dannen sind diese Kind erwachsen,
Heinrich starb ihn in der Jugend
Albrecht und Johann die waren voll Tugend,
Anna und auch dazu Agnete
Die Frau starb nach gutem Sete,
Zur Wismar liegt begraben ihr Leib
Darnach nahm er das dritte Weib
Wislai aus Rügen des Fürsten Fraue
Agneten gebohrne von Lindaue,
Der gab er mit Sternberg
Erst möget ihr hören seltsahm Werck.

Das LI. Capitel.

Wie etlich nähesten Fürsten als der Löwe jung war und sein Vater zu Jerusalem gefangen seine Landen wolten theilen und der Löwe durch Hülffe Gottes den Streit gewann.

Ejus Elogium,

ALs sein Vater gefangen lag
Die nahesten Fürsten machten Tag,
Den jungen Löwen zu dringen abe
Grevismühlen und Gadebusch mit seiner Habe,
Anastasia seine Mutter sehr erschrack
Doch nicht durch freulich Trauren erlag
Den Adell und ihre junge Kind
Sie nahm, besuchte selbst ihre Feind
Franciscum den heilgen werthen Mann
Sie führete die Zeit in ihrer Fahn,
Dem sie zu Wismar erst gebauet
Ein Closter, der Herr sie wieder erfreuet,
Und als da was das General
Mit ihren Söhnen dienet im Saal
Der gab da wieder ihr den Sieg
Den Tag gewann die Frau den Krieg
Und fingen Leute und Pferde genug
Ihren Harnisch theileten nach ihren Fug.

Das LII. Capitel.

Wie derselbe junge Heinrich den Nahmen des Löwen über kommen.

Nomen Leonis.

DIe Teutschen haben von alt Ankunfft
Ist jemand unter ihnen durch starck Vernunfft
Oder süst ein ander Tugend ein Held,
Ein Löw man nennet oder süst nach will.
Gleich als die Griechen Hercules pflegen,
In seiner Jugend begaben sich wegen
Von Oestereich Hertzog Albrecht wehrt,
Des Römischen Reichs Crone begehrt,
Das that ihm Intrag zu der Stund
Von Nassau Adolph macht ein Bund.
Und wolt ihn da in Böhmen schlagen
Auf beyde Arte sahe man Hülffe jagen
Der Kayser aus Böhmen schrieb da bald
Den Marggraffen, solten mit Gewalt,
Kommen und bringen frembde Mann,
So thaten sie Heinrich zu verstahn
Und worden mit ihm des Zoges ein
Vier hundert Pferde er brachte allein,
Davor versprochen ihm die Marck,
Gelobten ihn auch sunder argk,
Sie hätten mit ihren Bischoff Unwillen
Macht solt er haben, den Unlust stillen,
Den Kayser brach die Hülff gefall,
Bald hört man wie das Reich überall
Kämen und wollen Streits pflegen,
Zurück sie flohen allerwegen
Und rückten bass in Böhmer Land
Herr Heinrich sprach, hab nicht erkand
Noch einigen Feind oder Pferd gesiehen,
Solt ich dann so schmählich fliehen,
Bedeucht mich meinem Gemüthe eine Schande;
Die Herren sprachen bass zum Lande
Ziehet mit dem Kayser hold
Der uns giebet Silber und Goldt
Er bleibt aber auf sein Abentheur,
Die Fiende erwarteten ungeheuer,
So lang bis auf den dritten Tag,
Des Reiches Hülffe unterwegen belag;
Und kam nicht an den Böhmer Wald,
Da folget Herr Heinrich also bald
Seinem Kayser auch mit seiner Schaar,
Der Kayser nahm des Jünglings war
Und lobet sehr seinen theuren Muth
Sein Hertze daucht dem Kayser guth,
Den Löwen ernandte zu der Fahrt,
Und liess ihm hohlen von Silber zahrt
Tausend Schock auf Bömisch alt,
Ist nun dreytausend Gulden gestalt;
Die schencket ihm, gab ihm doch Sold
So kam er reich mit Silber und Gold
Und zahlet fort Stargarder Land,
Die Bischöffe mit den Marggraffen verbant.

Das LIII. Capitel.

Wie seine Schwester Lutgard, von ihrem Herren einem Polen erwürget ward.

Fata Lutgardis.

EHe dann dass sein Vater klug und mild,
Zu dem heiligen Grabe kehrte sein Schild,
Dem Hertzogen aus Pohlen seine Tochter er trauet
Davon sich grosser Jammer erauet.
Des Herren Mutter, ein altes Weib
Ihren Sohn unwehrt macht ihren Leib,
Und bracht zu viel zu wege durch List,

Ihr Sohn erstach sie zu der Frist,
Sie hatte gebeichtet eben die Zeit
Ihr Herr liess heissen, sie kam bereit,
Und nach ihren Sitten den Herren ümbfan-
So müste sie dar ihr Ende erlangen, (gen,
Ein Handquele auch der Diener ein,
Um ihren Halss warff ingemein,
Sie hülffen alle vom Leben zum Todt,
Nun ruhet ihr Seele ohn Zweiffel bey Gott.
Zu Callis ist ihre Gebeine begraben,
Man pflegt ihre Gebeine für heilig zu haben.

Das LIV. Capitel.

Von einem Tournier, den König Erich von Dennemarck bey des Löwens Zeiten, hat gehalten zu Rostock, und ist der grössesten Tournier einer in Teutschen Landen beschehen, da kam König Erich, die Hertzogen von Braunschweig und Sachsen, Marggraff Woldemar, die Hertzogen von Pommern, die Graffen von Schwerin, Holstein, der Löwe, der Graff von Lindau, und Adell hiernach begriffen.

Solemnitas Torneamenti Regis Daniæ prope Rostock.

ES ist ein Adelich tugendsahm Rath,
Die Alten haben in Ubung gehabt,
Untugend ungestraffet nicht
Zu lassen, so wurden aufgericht
Tournier und ander Ritterspiel
Des Adels kamen ohne Ziel,
Ein jeder wolt nach Ehren streben,
Gelobet durch Adell in seinem Leben,
So wahren in Ehren die *Taffel runde*, (a)
Der Grael (b) erfuhr all Ding die Stunde.
Doldet nicht *beruchten* (c) Schild,
Ich weiss nicht, wie es wird so wild,
Wer besser kan und mehr vermag,
Der stecket den andern in den Sack,
Von Dennemarck König Erich reich
Der alten Schlag erfolget gleich,
Berieff aus einem theuren Tag,
Luth König und Fürsten, als man pflag
Aus Pohlen, Böhmen, Ungern und Schwaben,
Beyern, Reinländern sah man draben
Engern, Sachsen, Döringer Francken,
Viel ander, der König schloss sein Schrancken,
Vor Rostock, die Schrifft zeiget an,
Zu Pferd waren zwölff tausend Mann
Darüber an der Zahl vierhundert,
Ist jemand den, die Viel verwundert,
Der lese die alten Büchern nach
Die Zeit dem Adell was gantz *jach* (d)
Zu üben sich in Ritterspiel,
Ringer, Springer ohne Ziel
Wettlauff, darzu werffen den Stein,
Allerley Kurtzweil was gemein,
Den Tag besuchte Trommet und Pfeiff,
Sänger, Narren man spüret do Keiff,
Jeglicher begehrt des Konigs Holde
Ihr Mändel schmückten schon mit Golde
Zu den Tisch die Laute erklang,
Schwebelin mit der Geige sang
Er *Nitant* warff auch mit ein Schrantz, (e)
Man sagt, sich hub darnach ein Tantz,
Ein ieder *juchet* unverdrossen, *Juchen, Jauchzen,*
So ward damit der *Zeuner* (f) geschlossen.
Sie wolten theilen unter sich
Des Adelers Federn waren säuberlich,
Dieselbigen kundten ihre Hüte schmücken,
Nicht lange sich hub ein rauffen und plücken.

Das LV. Capitel.

Wie nicht lange darnach der Löwe seine Tochter ausgabe und mit König Erich und andern Fürsten belagert die Stadt Wismar, als sie von der Hochzeit (g) zogen mit 18. Heer-Fahnen.

DEr Löwe von Mecklenburg bedacht gar eben, *Obsidio Wismariæ.*
Hertzog Otten von Lüneburg wolt er geben
Mechtild seine Tochter, und bat gar balde
Den Rath zu Wismar, er möchte halte

In

(a) Tafel dicitur a plano, platt. Tafelrunde, tabula rotunda, qua usi sunt equites ad evitanda jurgia præcedentiæ ante certamina. Sed & tabula decursoria usi sunt ut nomina avita & decora gentis vindicarent. Utraque solennitas & *tabulæ rotundæ* & ipsius *equitii* sæpius in Conciliis damnatur, de quo argumento *Schubartus*, item *Bernhard Giustinianus in Historia Orig. Ordinum militar.* c. 7. Confer, quod de Nobilium veterum Germ. tabulis ganerbinatus, gentilitiis, & feudalibus, Ahnen-Tafeln, Ritter-Recht, Ehrengericht, Ehren-Tafeln, quarum nomen Silesiæ, Lusatiæ & alibi etiam nunc superest, apposite observarunt Telgmannus von der Ahnen Zahl c. 7. *Kolerus*, *Ludewigius*, *Georg a Wenzcki*, *Grosserus*, *Lünig* C. I. F. T. 2. p. 27).

(b) In aliis vario legitur *Grelle*, *Grovel*, *Graul*. Prima vox videtur haud inconcinna. Grell enim idem ac splendens, *Graele* splendor, grei, græg apud Anglo-Saxones est albicasis, unde Grell aussehen, Grelle Augen. Poëta hinc forte intelligendus de omnimodo splendore Torneamentorum. Secunda vox notat horrorem, Greuel, ultima vero est a *grau*, notans apud antiquos sanguinem; hinc latinum *cruor*, Germanicum *grausam*, & ipsa vox *Graul Grauel*, forte & antiqua vox *gräblen*, hodie Geräusch machen. *Grel*, strepitus, stridor convivarum. Vide infra.

(c) i.e. Berügten, berüchtigten, a rügen, accusare, unde Rugrichter, Rugland, rug, judicium, Rugstab accusatio. Vide plura in Tr. de Consuetudine &c. p. 119.

(d) Jach, jäch est subitaneus, subito, præproperus. Unde Jachzorn, a jagen. Item jähe, ein jäher, gäher, Tod. Vide *Leibnitz in Etymologicis*.

(e) In plerisque legitur: Schantz i. e. munimen, unde verschantzen, forte & Scanzia, insula, de qua *Grotius* in Prol. ad Script. *Gothicos*. Sed cum Poëta non ponat warf auf, nec de seriis, sed ludicris Equitio intermixtis, versus fundat aut versificet; recta est lectio Schrantz, scurrilitas, facetiæ. Inde *Hoffschrantz*, item *Ranck*, dolus, versutia a Rancken, Schrancken seu Anglo Saxonico *Screncan*, Francico *Schrenchen*, circumvenire, supplantare. Unde *Skrank* apud Orfridum, Notkerum idem ac *Captio*, *Supplantatio*, *Skrenkit*, vincit, *Hinderschrenkig*, dolose, oblique. Vide plura apud *Eccard* ad L. Sal. *Schertzium* & *Schilterum*, in Glossar. p. 744. Confer *Wachterum*, qui Rei Etymologicæ nuper egregia addidit adjumenta & decora, in Glossario Germ. p. 1466, ibique vocem *Schrencken* obliquare, unde verschrencken. Item, pedes decussare.

(f) Zeuner puto est locus equitii seu decursorii, der Turnier-Schranck, cui propinquus erat locus alius, *der Schrancken-Zaun*, worauf die erkannte Unturniermässige, oder Nicht-Ebenbürtige zu Strafe reiten müssen. Unde venit notio Zaun-Ritter, Zaun König. Cum Germanico Zaun, Zeunen, sepire convenit græcum *Zώνη* cingulum & Belgicum *tuinen*, *tun*.

(g) Lectio hæc convenit cum antiqua teutonica Hohtit, apud *Otfridum* Hohoziti, i. e. Hochzeit von hoh, hoch, i. e. heilig, ἅγιον, sanctum, festivum. Quod sequitur Speculator Svevus & Saxo aliique, qui Festum Nativitatis Salvatoris, Paschatos &c. vocant Hohzit. Dissentit *Spelmannus* voce *Hocday* in Glossar. p. 294. item *Stadenius* cum aliis, quibus placet vocem petere a Högen, Höge, lætitia.

In der Stadt die Hohtit,
Das ward gewegert, davon kam der Strit,
Denn als die Hohzeit hatte ein Ende,
Von Sternberg zog das Volck behende,
Zur Wismar kommen frembde Gäste
Zwey Blockhäuser schlug er waren feste,
Damit er wäret ihn die Strasse,
Er that ihn Schaden über die Maasse
Mit Schiessen er die Stadt weckte,
Die *Hanss-Städte* (b) solche *mähre* erschreckte,
Und kommen mit Schiffen und Gezelt
So zog er auf das Weberfeld.
Die Zeit so schrieb König Ehrich eben,
Die Rostocker solten ihm Hülffe geben,
Wider die Wismar, das ward versaget,
Die Wismar was wohl halb verzaget,
Vertrug sich, bliesen in die Büchse,
Den Rath gaben zwene alte Füchse,
Von Schleswig Hertzog Baldomar
Von Werla Herr Nicolar.
So krieg der Löw sein Stadt mit Willen,
Sie gaben ihm Zoll und gaben ihm Millen,
Dazu die Vogtey in die Stadt,
Ihr Stadt unverstört blieb, war gut Rath.
Sie schwuren auch das theure Eyd,
Ihm war ihr Sorge gewesen leyd,
Wäre er kommen zur Hochzeit-Stunden,
Der Schaafe wären wenig, sie forchten viel Hunde.

Das LVI. Capitel.

Wie von Stund König Erich Rostock belagert und als das belegt, da zog der König wieder in Dennemarck und befahl das ihun dem Löwen, und wie Rostock, welch durch einen Herren von Werla genant, das Kind von Rostock an das Reich zu Dennemarck war kommen, wieder an Mecklenburg kam, auch von etlichen vertrieben Bürgern, unter welchen Er Albertus Zelau, und Er Gerwin Wilde und seine Freunde.

VOn Dennemarck König Erich lobesan, Rostochii
Sprach an dem Löwen den theuren Mann,
Er solt ihm die von Rostock stillen
Dass sie fort auch thaten seinen Willen,
Mit Schiffen zog der Löwe bald,
Ueber die Trave mit Gewalt,
Schlug da Zelt und Block-Hauss vor,
In der Stadt erwuchss ein Rumor
Sie sprachen ein Theil, wir wollen uns geben,
Von Werla dem Herren, u. fristen unser Leben,
Und lassen von des Königs Holde.
Der beste Theil aber nicht thun wolte,
Wieder ihr Eyd so zogen aus
Die von Rotzstock bald, und hielten Strauss
Mit dem Löwen, dass ihm verdross,
Sie schlugen, verbrandten, säufften sein Genoss;
Der König muste selbst kommen,
Wolte er anders haben Frommen,
Warnemünd ward gewonnen die Zeit,
In der Stadt ward Kieff und Streit,
Herr Heinrich Runge ein Hauptmann
Der Stadt, der muste auch sehen an,
Dass ihm sein Bruder erschlagen ward,
Wolmer aus dem Rath die Farth,
Ander Unwill ward auch viel,
Als pflegt, auf solcher Kirchmessen am Ziel,
Zum letzten ward ein Fried gemacht,
Der Löwe ward die Zeit wohl bedacht,
Viertzehen tausend Marck wären schwere,
Die machten voll, was vor was leere,
Darzu solt er ihr Schutz-Herr seyn,
Das that er, weil er lebt mit Schein.
König Erich aus dem Lager must ziehen.
Bottschafft kam, er solte fliehen,
In Jütland aller Adell in List
Geschworen heimlich hatte die Frist,
Sie wolten ihn heimlich ümmebringen,
Ihr Nahmen sie schrieben nach der Länge,

 In

(b) Hansestädte. Autoris scriptio innuit originem vocabuli a *Hansa*, societate, quæ est vox Gothica docente STIERNHIELMIO TATIANO c. l. exemplo veteris versionis: *Fecerunt in eum hansam seu concilium*, Item in Evangelio Joh. c. 17. *Verba, judas accepit multitudinem seu cohortem*, vertuntur, *judas nam Hansa*. Firmant hunc significatum nomina *Answer*, *Anschorius*, *Ansfridus*, *Ansbertus* & alia plura *a societate & sociis* explicanda. Dissentiunt, JUNIUS, SKINNERUS, MENAGIUS, & alii qui *ad Mare* respiciunt, etsi parum congrue, prouti passim docet situs ipse Civitatum. Quod animadvertit *Recessus Imperii* a. 1544. §. 33. substituens nomen amplum: *Hayn und See-Städte*. Quo quidem res ipsa non conficitur. Quid vero sibi velit NIC. REIMARI libellus *de Civitatibus Hansaticis in Dithmarsia*, apud BARTOLINUM de *Scriptis Dan.* p. 109. id quidem indiget genere quodam divinationum. In hac enim provincia nec Civitatum, nec *Hansicarum Civitatum*, memoria & appellatio, id quod vel facile intelligitur ex ipso pacto Ditmarsorum cum Civitatibus Hanseaticis inito wegen der schiffbrüchigen Güter, des Strofundes, de anno 1380. 1384. de quo BLÜTINGIUS. Frequens tamen hic olim fuit mentio *Hansarum* seu Societatum. Quot parochiæ, quot pagorum districtus & confinia, tot olim fœdera & *Hansæ*; unde hodieque nomen *Hanstedt*, *Hennstedt* forte & *Hemsstädt*, *Hemmingstedt* aliorumque Ditmarsiæ pagorum. Ipse vero *Nicolaus Reimarus*, *Ursus* dictus, pagum *Henstedt* patriam agnoscit, teste JOANNE DETLEV in Chron. Ditmarsico excerpto a JOH. HENR. a SEELEN in *Selectis Liter.* p. 343. §. 6. Scripsit Tractatum de *geodesia*, quem RANZOVIO dedicavit, & Lipsiæ a. 1583. 4. edidit sub Titulo: NICOLAI REIMARI *de civitat. Hansaticis in Dithmarsia, geodesia Ranzoviana*. Ita etiam a. 1580. suam inscripsit *grammaticam Ranzovianam*, sumtibus RANZOVII editam. Vide LINDEBERGO *in Hypotyposi arcium & Monumentorum Henr. Ranzovii* p. 80. *Patriam* igitur *civitatulam*, *suam Hansam*, *Hansteде*, quæ quatuordecim alios pagos complectitur, & Matrix est Filiæ ecclesiæ pagi *Schlichten*, in rubro dicti libelli indicat Reimarus, sub elogio *Civitatum Hansaticarum in Dithmarsia*. Quod factum recte est, & cum ratione; siquidem in unam societatem coaluit tota parœcia, in uno fœdere steterunt mater, filia & multiplices pagi, qui facile civitatulas constituunt. Ut inde igitur Reimari ratio denominationis & *Hansarum*, & *Civitatum in Dithmarsia* facile constet. Notavit BARTOLINUM doctus MÖLLERUS *in Hypomnemat.* p. 350. ubi hoc scriptum *Reimari* de civitatibus Hanseaticis Dithmarsiæ *chimaricum* vocat & *fictitium*. Movit eum sine dubio ratio, quod *Dithmarsia* plane Hanseatici fœderis, & Civitatum fere itidem expers sit propalam. Magis in censuram incurrit LIPPENIUS *in Bibliotheca Philosoph.* pag. 385. ubi Reimari librum venditat pro peculiari tractatu de *Civitatibus Hanseaticis*. Docet inspectio libri, quod autor ipse *Henstediensis*, ex pagis & civitatulis *Hansaticis* Ditmarsiæ oriundus, agere fategerit de *eorum geodesia*, von der Landmacht. De vita, fatis & scriptis hujus REIMARI, præcipue de ejus prophetia Chronologica dass innerhalb 77. Jahren (ab a. 1596.) der jüngste Tag kommen werde, legi meretur DETLEFUS citatus, & MÖLLERUS Hist. Cherson. Cimbr. P. IV. cap. 12. pag. 628. seqq. Adde, quod scriptum ipsius Chronologicum sub Tit. Kurtzer Auszug von denen Veränderungen seit Christi Geburt &c. postremum prodierit a. 1607. & confutatum sit a NICOLAO MÖLLERO, Apenradensi, in Chronologia ed. a. 1614. 8vo.

In einem Brieff, solt wesen faste,
Versiegelt, brach sie alle im Laste,
Sie gaben den Brieff aus Rathe behende,
Hertzog Erich aus Laland in seine Hände
Bald derselbige Fürst verstarb
Sein Frau des Königs Hold erwarb,
Er schrieb, sie wolt ihm heben ein Kind,
Die Frau suchte üm Gabe, und find
Eben den Brieff mit Siegeln viel,
Ihren Paten ihm gab sie zu den Ziel,
Der König dacht der Brieff ist gross,
Mit Siegeln viel, vielleicht ein Schloss
Darinnen verschrieben die Frau uns giefft,
Darnach so fand er andere Schrifft,
So schrieb er an den Löwen bald,
Er solt kommen mit Gewalt,
So thäte er rechen der Feinde List,
Dem Löwen gab er zu der Frist,
Rostock mit seiner Zugehör alle,
Vor seinem Dienst, das nahm mit Schalle,
Die gemeine Bürger klagten ihm sehre,
Herr Heinrich Runge thät ihn schwere,
Der Löwe fand do bald ihn Rath,
Durch List so kam er in die Stadt,
Mit Wagen die Thore er erst berand,
Sein Einlassen dem Rath ward bekant,
Sich hub da Jammer und Noth,
Zuletzt zum Besten fugt Gott,
Er machte Friede in der Stadt,
Er Heinrich Runge der Oberste Rath
Den Bürger rieff zu überlaute,
Welcher Bürger oder Rathmann, bute
Der Stadt verjaget wäre durch Hass,
Er solt das klagen, der Löwe sass
Das Gericht, do ward ein Urtell gegeben,
Etliche aus dem Rathe ihr Leben
Müsten lassen auf einem Rade,
Ein Theil mit ewiger Verwiess belade,
Den Bürgern gab er Freyheit gleich,
Die Stadt nahm zu, und ward do reich,
Mit Marggraff Baldomar zog darnach,
Der Löwe zu Wenden Ungemach,
Welche in der Chor des Reichs entstund,
Zwischen Beyern und Osterreich ist noch kund.

Das LVII. Capitel.

Von dem Kriege den König Ehrig von Dennemarck, gegen Marggraff Boldomar gehabt, das kam von der Vermählung, die der Löwe that mit Frau Annen verlassen Wittwen des Land-Graffen aus Düringen Hertzog Rudolphs Schwester von Sachsen.

Bellum Erici cum Marchione Boldemar.

NAch den Tagen sich begabe,
Adams Kind wollen zu schicken habe;
Die vom Sunde fingen an die Zeit
Mit den von Rügen einen Streit,
Da kam Marggraff Baldomar,
Gab sich in der von Sunde Schaar,
Heinrich der Löwe nahm do Geldt
Und zog mit den Rügern zu Feldt,
Darzu König Ehrich, und Erich von Sachsen,
Wislao dem Fürsten zugewachsen,
Der Marggraff viel im Streit verloss,
Von dem Löwen ihm sehre verdross,
Darum er Stargardt wieder wolte haben,
Er kam mit sieben tausend Knaben,
Des ersten Kommens, belägert in Schin
Fürstenhagen und Woldeck fin
Belegert, nicht ohn kleinen Schaden
Viel Märcker wurden auf Wagen geladen,
Bey zwey tausend wohl gezahlt
Und von dem Adel der beste Halt,
Der Schade that doch nicht darzu
Neuen-Brandenburg halt dich nu,
Dazu Stargard auch ward berand,
Viel neuer Ritter schlug zur Hand,
Den thaten die von Brandenburg Ehre,
Fingen ihr dreyssig, was zu sehre
Darum so zog man mit der Eyle;
Nach Fürsten sehen schickt sich die Weile,
Von Stargard versteckten etlich zu Ross,
Sie thaten den Rittern weitern Verdross,
Fingen ihr sechzig, der Löwe selbst kam,
Graff Heinrich von Schwerin mit sich nahm,
Und vom Holstein Graff Gerhardt,
War in dem Streit, seiner Ordnung wart,
Und nicht sein Viant (Feind) balde veracht;
Dess wird unter Zeit mit Heyle gedacht;
Graff Heinrich der Graff von Schwerine,
Der kam desselbigen in Noth und Pine,
Als er zog neben andern zerstreut
Von Werla Herr Johann ward des erfreut,
Der war da auf der Marckleute Seite
Der fing den Graffen, der Löwe die Zeite
Vernahm und that einen grossen Hall,
Dass er wohl in dem Helm erschall,
Er folget und machte die Bahne gleich,
Von Werlen Herren Johann den fing er reich,
Und darzu dreyhundert Pferdt
Gegen Brandenburg führt den Herrn werth,
Den Morgen auf das Schloss Stargard,
Im Keller, und ward er so verwahrt;
Von Hütern kam aus Stroh ein Feuer,
Vil nahe (binah) der Herren ersticket theuer,
So stiess do auf mit seinem Rücke
Ein starcker Mann die Thor auff Stücke,
Der Herr gab zehen tausend Marck;
Zu Pfände Malchau ersetzte ohne argk,
Er helffen solt den Löwen all sein Tage,
Ueber Löwen hub sich Schreyen und Klage,
Strohkercken, Eubs an der Elbe breit,
Gewann und bracht in Jammer und Leyd;
Der Marggraff bedacht zu erlauffen mit List
Stargard, mit vier und neuntzig die Frist,
So ward gewarnet der wehrte Mann,
Heinrich der Hauptmann genant Maltzahn,
Zwischen Quastenberge und Devitze,
Fing ihn abe mit Sinne und Witze,
Derselbigen zwey und sechzig eben,
Dreyssigen müsten sich so viel geben,
Im Sommer gewann die Meigenborge
Der Löwe, das bracht den Märckern Sorge.

Das LVIII. Capitel.

Wie Marggraff Baldomar sich gedachte zu rächen.

DEr Marggraff hört der Mähre nicht gerne *Boldemarus vindictæ cupidus.*
Umb Hülff er schicket breit und ferne
Meissen, Doringen, Hessen, Hartz,
Pommern, Dähnen gezogen schwartz,
Pohlen kommen that ihm grosse Steure
Von Sachsen Rudolph ungeheure
Kam auch, wolten den Löwen zwacken
Er sprach: ich stecke nicht im Sacke,

Er

Er hatte König Erich und Holsteiner Mann,
Genand Graff Gerhardt und Johann,
Herr Heinrich Graff von Schwerin,
Graff Nicolaus von Wittenberg mit wolt sin,
Herr Johann von Werle Hauptman was,
Seines Gefängnis trug er billig Hass,
Der Streit bey Gransoy nahe geschach,
Bey Stulendorp kam in Ungemach
Der Märcker viel, und nahm die Flucht,
Der Mecklenburger doch viel todt gebrocht
Wurden, aber brachten gefange
Acht Graffen, den ward vor Leyde bange,
Unter ihn Wennigerode und Mansfeld,
Von Ilenborg muss auch geben Geld,
Man kan nicht allezeit Beute gewinnen,
Der Marggraff wolte der Kermess entrinnen,
So schlug ihn einer unter das Ross
Vom Helm, sein Kopff auch ward do bloss,
Und hätten die Seinen nicht geeilet,
Er hätte geringe ein Schnap verweilet,
Der Graff von Mansfeld ihn halff zu Pferde
Von seinem Ross fiel zu der Erde,
Der Löwe lief nicht ledig aus,
Ein Bauer mit seiner Axt im Sauss,
Vor seinem Helm ihm gab im Grimme,
Dass er verloss beyde Gehöre und Sinne,
Ein gute Weile, und verloss auch gleich
Herrn Johann von Holstein, der war reich
Des Königs von Dennemarck Bruder gut,
Ehrichs, der Löwe wohl gemuth,
Seine Beute bey den Buchholtze
Theilet, und gab um sich stoltze,
Der Marggraff in der Herbstzeit,
Friede erlanget, so fiel der Streit,
Stargard er von neuen zustalte,
Was jeder gewonnen, das macht er halte.
So krieg der Löwe Bredenhagen Gericht
Wer jaget den andern, ruhet selber nicht.

Das LIX. Capitel.

Wie der Löwe nach dem Streit einen Hoff hielt zur Wismar auf seinen Hofe.

Reconciliatus per Henricum Leon.

IN dem nahesten Sommer darnach,
Auf des Löwen Schrifft man kommen sah,
Von Dennemarck König Baldomar
Hertzog Erich und Johann von Sachsen dar,
Von Holstein Gerhardt, und Johann,
Zwene des Nahmens von Werla fort an,
Von Wittenberg und Schwerin die Graffen,
Ihre Nahmen sind oben in Schrifft erhaffen,
Vertrug die Zeit König Baldomar
Mit König Erich, das ist wahr,
Er hatte viel Adels und Bischoff geladen,
Sie lebten im Sause, war ohn ihren Schaden.

Das LX. Capitel.

Wie der Löwe mit Graff Gerhardt in Dittmarschen zog.

Hujus Bellum Ditmarsicum.

al. die Ditt, Ditmarscher.

UEber die Elbe an Hollsteter Land
Dittmarsch liegt, ist wohl bekandt,
Und ist von vielen Graben umfangen,
Darüber springen die *Luit* (Lüde) mit Stangen,
Und können nicht viel Dampffs leiden,
Darum Graff Gerhardt kam zu streiten,
Der Löwe nicht der letzte wolt seyn,
Verachtung bringt offt Schade und Pein,
Noth offt hat Verzagten gegeben
Trost, das errettet sein Leben,
Die Ordnung macht der Graffe schlecht,
Sie lieffen als Herr Omnis pflegt,
Und meinten, wären zu Kirchniss geladen,
Des kommen sie bald in Leyd und Schaden
Sie worden geschlagen in die Flucht,
Gefangen drey Graffen mit grober Zucht,
Lützkan, Wunstorff und Gammen eben,
Viel Holsteiner müssen lassen ihr Leben.

Das LXI. Capitel.

Wie die Märcker, nach Tode Marggraff Baldomars wieder Krieg gegen Löwen anfingen.

Bellum cum Marchicis.

ALs er kam aus Dittmarsch rein,
Sein Fell zurissen, seine Beute war klein,
Die Marckleute wolten ihren Schaden rächen,
Den Frieden gemacht, sie thaten brechen
Nach Baldomars ihres Herren Todt,
Der Löwe stelt seine Hülffe zu GOtt,
Und zog mit seinen Helffern balde,
Pasebalck, Prentzla, Pentzelin, alle
Er straffet, bis über die Oeckere,
Sie fielen aber nach böser Lehre,
Von Pommern an Herrn Vratisla,
Darum zog der Löwe darna
Vor Templin, gewann das mit Gewalt,
Bauet erst das Schloss, heist *Greyveswalt*,
Konigsdorff er auch überwand
Und besatzte das mit seinem Mann.

al. Gierswalt, Greyfswalt.

Das LXII. Capitel.

Wie darnach der Löwe die Pommern angreifft um der Uebergebung willen der genandter Städte.

Et Pomeranis.

DEr Löwe gedacht in seinem Sinne,
Solt ich die Städte mit Kost gewinne,
Ein ander solt die nehmen ein,
Verdrissen bringt, zog für Stettin,
Da schlug er Ritter für der Stadt,
Von alten Herkommen Macht gehatt,
Als zeigen an die Bücher drade,
Da bauet er erst die *Vierrade*.
Er zog fort in das *Meydeburger* Land,
Die Mühlen für Meydeburg abgebrand,
Die *Hundesburg* auch die Zeit gewann,
Hertzog Otten von Braunschweig er fortan,
Beschädiget, und wolte nicht wieder in,
Er hatte gerochen die beschädiget sin.

Das LXIII. Capitel.

Von dem Kriege den er that mit Wislao dem Fürsten von Rügen.

Rugianis

DArnach ein Streit er müste halte,
Mit Wisla, dem Fürsten aus Rügen balde
Der geschah bey der Sultzen in dem Felde,
Er sprach will um den Kragen geilde,
So gab ihm GOtt die Hülffe gross,
Vier und zwantzig Ritter genoss,
Er fing über alle erschlagen Mann:
Damit wolt er nicht abelahn,
Folget auf der Spur den Rügen bald
Fing ihn abe mit Gewalt,
Sechs und fünzig Edelmann,
Bey Ribbenitz musten den Zoll lahn.

Das LXIV. Capitel.

Wie der Löwe überfallen wird durch viele Herren.

Res gestæ plures.

ICh habe mein Tage noch nicht gelesen,
Dass er am Ende sey wohl gewesen,
Wel-

Welcher der Kirchen abebricht,
Und nicht dem Käyser thut sein Pflicht.
Der Löwe hatt in seinem Rahte,
Die lagen ihn an, beyde früh und spate,
Die Geistlichkeit er solte schatzen,
Am Ende so süsse zu ihn thaten schwatzen,
Dass er, so weit was all sein Land,
Auf hub den Jahr-Zinss in sein Hand,
Davon, die geistlich, solten leben,
Von Fürsten ward Beschloss gegeben,
Seinen Muthwill möchten steure,
Von Dennemarck Christoph bliess das Feure,
Von Rügen der Fürst Visla auch.
Hertzog Vratisla aus Pommern gefiel der Rauch,
Zwene Johann von Werla storben under
Der Bischoff von Schwerin trug zu das Zunder
Der war gebohrn von dem Maltzahn;
Den Löwen tasten Sie männiglich an,
Graff Heinrich von Schwerin war sein Geselle
Der muste erst leiden das Ungefälle,
Von der Stür bis an Schwerin
Sie wusten so, es sah nicht fin,
Mecklenburg gewonnen ohne Wehre,
Verwüsten die Stadt, steher noch so leere, *Zerstöhrung der Stadt Mecklenb.*
Des Bischoffs Bruder worden des froh,
Sie hülffen ihm rauben, und wüsten do,
Buckau dazu *Dobberan*,
Des Löwen Adell und armen Mann,
Sie fingen und brandschatzten, ohn jedes Danck,
Ein Gerüchte kam, man sprach und sanck,
Der Löwe der muste im Kindbett liegen
Sonst solte er kaum so stille schwiegen,
Ich weiss nicht wie sie rieffen helle,
Der Löwe wird erwachen schnelle,
Er sprach: Sie sollen bald schaue
Ob ich noch sey ein Wochen-Fraue.
Des Morgens als die Sonne aufging,
Viertzehen Feür in einem Ring,
Viel Dörffer man do sach,
Der Bischoff kam in Ungemach,
Bützau, Warin der Löwe Beran,
Darnach die Werlisch Herrn griff an,
Die kommen entgegen mit grosser Krafft,
Er gewann aus ihrer Ritterschafft,
Dreyhundert wohl gewapnet Hild,
Der Hauptmann flohe, liess Speer und Schild,
Die Herren von Werla werden bezwungen,
Und was ihm hatten abgedrungen,
Müssen ihm alles wieder geben,
König Christoph dacht, will er so leben,
Viel besser, wer sein Freundschafft hat,
Bald schickt zu ihm sein heimlich Rath,
Und was ihm König Erich etwan gegeben,
Rostock bestättiget, nun mercket eben,
Dazu ihm *Falster* (a) gab und *Möhne*, (b)
Das liegt in Dennemarck hoch und schöne,
Er zog auch fort in Rüger Land,
Er raubet, und auch die Häuser brand,
Da nun Wisla war gestorben todt,
Ein Beute ihm hat bescheret Gott.
Gewann Loitze und das Land Bart,
Trübsees das hatte die Fürstin zart
Zum Leibgeding, das ward verrathen
Herrn Johann von Werla, böse Leute das thaten,
Und als der Löwe so stund im Rache,
König Christoph schick ihn Bottschafft *jache*,
Um Hülffe, so liess er fallen den Streit,
Hertzog Wratisla von Pommern geräthe die (Zeit
Er wolte in Rügen nichts anden,
Bis er kam wieder zu seinen Landen;
Aber als der Löwe gekehrt den Rücke,
Das Land zu Bart gewann mit Glücke,
Und kurtz hernach so starb er todt,
Darnach so hub sich weiter Noth,
Reinwart von Pentze der ward do eben,
Hertzog Wratisla Kinder zu Vormund gegeben,
Der nahm mit Verrähterey gar liese,
Des Löwen gewonnene Stadt Loitze
Durch *Johann von Dottenburg* gar eben,
Und *Bartold Keding* ward übergegeben,
Und verbrandten, welche hatten dem Löwen gethan
Die Stadt; die Pommern dachten fortan,
Sie kauffen ihm abe, was er gewonnen,
In viertzehen Jahr in besten besonnen,
Er war auch nach Wislai Sterbe,
Zu Rügen ein natürlich Erbe,
Gaben ihm vom lauter Silbern Marck,
Ein und dreissig tausend ohne argk.

Das LXV. Capitel.

Von dem Testament und Sterben des Löwen.

WAnn wir lange die Schiebe getrieben, *Testamentum & Obitus.*
Zuletzt so mögen wir ja nicht blieben,
So folget uns doch von Erden nicht,
Den gute Wercke und löblich Geschicht,
Das Kalte genant von Art Quartan,
Das stiess den theuren Herren an,
Sein Testament er balde macht,
Zum Sternberg, und sich selbst bedacht,
Dann je es wird vergessen offte,
Des Todten, do er fast zu hoffte,
Seine treueste Räthe er Vormündern liess,
Er dachte seinen Ohmen möchten Verdriess
Tragen, der Bürde auf sich zu laden;
Sein Hoff zu *Ribbenitz*, ahn sein Schaden, *Das Closter Ribbenitz.*
Er hiess zu einem Closter bauen
Sanct Clara, das hat ihn nicht gerauen,
Seine älteste Tochter, Anna genant,
Die zog darin nach guter Hand,
Der gab er mit Wüstrau das Guth,
Und dachte fort an in seinem Muth,
In deinem Land ist aufgericht,
Die Bauren geben neue Pflicht,
Das ist der *Bär und Hunds-Korn*, (a)
Gegen Gott mir möchte machen Zorn,
Befahl seinem Kind bey ewiger Pein,
Sie solten den Bauren gnädig seyn,
Zu ewiger Zeit ihr Erbe und sie
Das *Hundekorn* nicht nehmen je.
Dem Closter, do sein Gebeine solt warte,
Bis an den jünsten Tag gar zarte,
Ein gülden Gespan und Kopff von Golde,
Er gab, fünff Pfund er wiegen solte,
Von lautern Golde, dazu sein Pferd,
Das war wol *hundert Marck* wehrt,
Darnach er sprach, nun schicket recht
Nach dem oberster Herrn, sein Knecht
Wolt

(a) *Falster*, eine Insul unter Seeland.
(b) *Möhne* zwischen Seland und Falster. Insula.

(c) Bär idem ac Gebühr, unde Böhren idem ac heben, tragen, Orbär, Urbar i. e. exhibitio, Uebergifft, Abgifft,

Wolt ich nu gerne in Einfalt werden,
Ihn offt verzürnet auf dieser Erden,
So wolt in seiner Räthe Beywesen
Des heilgen Sacraments genesen,
Die heilige Oelung auch so bald,
Befohl sich so in Gottes Gewalt,
Und wolt zu Dobberan nach seinem Ende
Liegen, am Ort *der Herren der Wenden*,
Eines Löwen Nahm er billig hatte.
Mit Willen den Geistlichen nie entschate,
Denn was er durch seine Räthe *verfort*; (*verführt.*)
Er steüret Placken, Rauben und Mord,
Seinen Armen er auch liess das Brodt,
Das Lohn er reich findet bey Gott.

entschatten est censu & reditibus privare In al. legitur: er schattete.

Das LXVI. Capitel.

Von des Löwen Söhne Herrn Albrecht mit dem Zunahme der älter, u. Johann, wie die erst Fürsten des Heil. Römischen Reichs sind worden, den von König Pribisla Zeiten, bis an sie haben die Mitler Zeit gelebt, geheissen, die Herrn der Obotriten, Herrn von Mecklenburg, die Herrn der Wenden oder Werla und Herren von Rostock; aber Albrecht ward erst ein Hertzog von Mecklenburg und Johann sein Bruder ein Fürst von Stargardt.

Albertus & Johannes, primi Duces & Imperii Germ. Principes.

ALbrecht folget seinem Vater nach,
Seine Oheimen und Räthe besuchen jach,
Des Königs von Schweden u. Norwegen Land,
Seine Tochter war Euphemia genant,
Freyeten, die Hochzeit ward bereit,
Und in die Stadt Rostock geleit,
Man liest von seiner Tugend gleich,
Kein Weiser entspruffen aus dem Reich
Soll seyn, der Adel hatte sein Land
Vom Vater meist zum Unterpfand,
Der einer dem andern nach seinem Gefalle
Schatzet, und raubet mit Heeres Schalle,
Zuletzt must auch ihr Jaherr seyn,
Er trieb ein Schimpff, war klug und fein,
Er begreiff einen Vogel und pflücket den eben,
Bloss und sprach, möcht er wohl leben?
Der Adel sprach, das wäre ihm Kunst:
Der gleich: wolt ihr fort haben mein Gunst,
Mein Floch-Feder die, mir ausgerauft,
Mir gebet, er löst das, was verkaufft,
Und straffet Frevel und Muthwille,
Die Strassen hielt er rein und stille,
Die Ratten-Neste er auch mit Liste,
Stöhret, sie solten nicht mehr niste.
So bracht die Seinen in friedsahm Wesen,
Dass einer mögt bey andern genesen
Sein Süster Agnes gab er behende,
Herr Nicolaus, war ein Herr der Wende,
Geschah durch Päpstliche Gnade und Milde,
Herr Nicolaus was ein Räuber wilde,
Nach seinem Todt ihn klagten sehre,
Die pflegten zu machen die Wagen leere.

Das LXVII. Capitel.

Wie Herr Albrecht beraubet ward zu Blanckenberg in Düringen von dem Graffen von Schwartzburg in Zeiten als er von wegen seines Schwagers Magni des Königs von Schweden und Norwegen seiner Frauen Bruder zog zu Kayser Ludewicus.

Alberti diffidia Schwartzenburgensia.

DEr König von Schweden u. Norwegen reich
Magnus sein Schwager, bat do gleich,
Er wolt sein Werb an Kayser tragen,
Ludevicus nach Kärnten thät er jagen,
Und als er kam gegen Erfurth ein,
Der Rath schencket ihm Futter und Wein,
Zwene Tage ihm thaten Freud und Ehre,
Dann von ihm saget man süsse Mähre,
Er hielt sein Strass von Placken rein
Den Kauffmann lobt das Rüchte gemein.
Von Schwartzburg Graff Günther was
Sein Geleitsmann, so zog er fürbass,
Der Herre, der Graff blieb aldo,
Sein Vätter der Greiff bey Blanckenberg noh.
Den Herrn mit allen seinen Gefehrte
Von Blanckenberg satzte zu Ranis harte,
So schrieb von Sachsen Rudolph bald,
Mit dem Rathe mannigfalt,
In Kärnten dem Kayser zu Meran,
In Betrübnis er die Mähre hört an.
Zu letzt so ward der Herre loss,
Wie wohl sein Niederlage Schaden gross
Ihm bracht, er liess die Reise nicht nach
Stadt Nornberg sah sein Ungemach,
Er ward daselbst von neuen gerust,
Den Kayser verdross des Herren Unlust,
Den Marggraffen von Meissen die Rach befohlen
Der brand die Gegend schwartz als Kohlen,
Die von Erfurth thaten mit das Beste,
Sie brachen ihm abe Borg und Veste,
Man siehet die Zeichen noch zur Zeit,
Viel Gutes selten bringet der Streit,
Und als sein Schwager nahm die Cron,
Zu *Stockholm* von dem Bischoffe schon,
Seiner Bothschafft Relation erthat,
Gar schon, und kriegt do Ritter-Stadt.

Das LXVIII. Capitel.

Von einen Streit den er gethan mit Hertzog Bugslaff, Barnim und Uratislaus von Stettin und das Land Rugen, und wie Wittenburg die Grafschafft von ihm gegen Schwerin gelegt.

Pomeranica.

IN denselben Zeiten begab,
Er *Gemeckin Kossau* hielt den Stab,
Mit *Wedige Bugenhagen* eben;
Grimme bey Nacht ward ihm gegeben,
Und stund die Zeit allding in Frist,
Gripswald. *Albrechte* klaget die List,
Sie hatten ihre Treue des gestalt,
Niemand solt geschehen Gewalt,
Hertzog Albrecht gewon wiederumb die Stadt,
Wedige Bugenhagen nahm nicht Rath.

Ab- oder Ertrag. Indubie ab *Er* seu *Ur* & *beran* uti docet SCHILTER in Glossar. p. 918. Venit hæc vox in chartis sæpius sub nomine *Bede, Orbede, Bedo*, item *Precaria*. Vulgo enim a *petendo* derivari solet. Rectius forte von Bieten, Gebiethen, postulare. Quo sensu occurrit vox *Beta* apud OTFRIDUM & NOTKERUM. *Badde*, Anglo-Saxonicum; idem est ac *tributum*, exactum, præstatio, census, *Stiora*, species contributionis, sub cujus nomine haud raro vox *Beda* in chartis venit. Proinde *Bedefrey* notat immunitatem a censu, *Berleute*, *Urbarsleute* sunt emphyteutæ, *Urbarsbücher* libri censuales. Pertinet ad Bede seu præstationum & exactionum genus *Annona Canum*, die Hunds-Frucht, Hundkorn. Plura de his nominibus in Tr. de Consuetud. p. 517. sq. & in Specim. Docum. p. 74. e: chartis Mecklenburgicis.

Er ward gefangen, und Adels viel,
Gegen Ribbenitz geführet zu dem Ziel,
Entsprang den Hütern über die Mur,
Was vor was bitter, ward nun fur,
So kamen doch in Worff die andern,
So muste der Krieg zum Frieden wandern,
Die Schnaphan er sucht behende,
Verjaget die von der Raub-Schlossen Ende,
So bracht er Wittenborg gegen Schwerin,
Zwo Graffschafft must fort eine seyn.

Das LXIX. Capitel.

Von dem Streite welchen derselbige Hertzog Albrecht mit der Marck gehabt, und wie Hertzog Johann, Hertzog Albrechten Bruder Ritter in Franckreich worden, und wann ehr dieselbigen zwene Brüder mit worden seyn Fürsten des Reichs.

Marchica. DEr Marggraff nach den Zeiten fand
Ihm *Fedes-Brieff*, so raubet und brand
Auf ihn, das bracht den Herren Schwere,
Er liebet sein Tage den Frieden sehre,
Doch mag haben auf Erden nicht
Länger Friede, bin ich bericht,
Gleich als unser Nachbahren wollen,
Man sach den Marggraffen bald zollen,
Verloss der Seinen ein *Michel-Theil*,
Michel-Theil. Vom Adel zu Lösung ward mit Heyl
Beschlossen, der Marggraff solte haben
Sein Tochter, damit der Edell-Knabe
Solt wieder geben ein Schrifft,
Die von dem Löwen ward gestifft,
Dorinnen von Stargarder Land wehrt,
Solten dienen der Marck mit 50. Pferd,
Hat auch in 3. Schlachten eben,
Kayser Carol von Böhmen Hülffe gegeben,
Welcher gewohnet zu Tangermünde,
Er und sein Bruder auch die fünde.
Zu Prage erworben des Reichs Holde,
Gefürstet, sein Bruder Johann zu Solde
Gegen Franckreich zog, zum Königreich,
Vom Kayser geschlagen Rittergleich,
Brittannier gaben do Franckreich Streit,
Das war den Frantzosen unseelige Zeit,
Bey desselbigen Kaysers Zeiten,
Sah man auch die Brüder reiten,
Electio in Duces Imperii. *Beyde gegen Prag in die Stadt,*
Da werden sie gekohren in des Reichs Rath.

Das LXX. Capitel.

Von einem Streite zwischen Hertzog Albrecht von Mecklenburg und Hertzog Magnus von Lüneburg, welchem Hülff that sein Schwager der Hertzog von Lauenburg, und wie die Geistlichkeit zu Wismar und Grevismuhlen unter den Stifft zu Ratzeburg kommen.

Luneburgica, & alia gesta. SOlten hört man gute Mähre
Aber Unglück offte gross und schwere,
Magnus von Lüneburg sich verband,
Mit dem Hertzog zu Lauenburg da zu hand,
Gegen den Ochsenkopff auf der Fahrt,
Die Wartt zu Gadebusch. Sie raubten und brandten nach Gadebus *Wart*.
So gab Herzog Albrecht Gott ein Glücke,
Er kam den Feind auf den Rücke,
Sein Hauptmann Heinrich von Bülau gut,
Den Tag ers waget wohlgemuth,
Er Siegfried von Saldern fing mit dem Pferd, *Siegfrid von Saldern.*
Samt 150. Adelwerth
Hertzog Magnus ward der Lösung arg,
Must geben dreyhundert Silber-Marck,
Darnach Albrecht nach Ratzeburg zog,
Machte den Sachsen Dampff und Rauch,
Er gewann do Dassaw, Scharpenberg verstiess,
Ratzeburg erobert mit grossen Verdriess,
Er nahm ihm darzu Schaaff und Schwin,
Ein Theil die flohen zu Lübeck in,
Dem folget der Herr auf frische Fart,
Dem Lübischen Viehe ward *abgekahrt*;
Aber eins er that dass nicht gezahm,
Den Thum-Herrn er das ihre nahm, *Lubeckische Thum-Herren.*
Gantz unverschuld ihre Hofe brand;
Ratzeburger Stifft ist wohl bekant,
Darumme gedachten zu dem Manne,
Sie brachten ihn über den Halss den Banne,
Und wolten wieder aus der Fallen,
Er müste den Bischoff und folgere allen,
Zur Wismar und zu Grevsmöhlen geben,
Der Kirchen Gerechtigkeit, wie nu eben.

Das LXXI. Capitel.

Von den Söhnen und Töchtern Hertzog Albrechts des alten geheissen Heinrich, Albrecht, Magnus, Ingeberg, Anna, und erstlich vom Albrecht seinem Sohne, welcher ward König der Schweden, und Gohten, und von Magnus seinem Bruder, und von Hertzog Albrecht des Königes Albrechten Sohn, gebohren von seiner andern Frauen, mit welchem König Albrechts Geschlecht sich geendet.

ALs der alte Albrecht lebete noch, *Alberti Senioris Liberi.*
Im besten er do ansach
Die Graffschafft, genennet von Schwerin,
Die stunde ihm eben, und kame ihn fin,
Graff Otto hatte Erben nicht,
Darum der Graff von Deckelburg richt
Sich nahe, denn er sein Bruder was,
Hertzog Albrecht die kaufft, hernach besass
Sein Sohn Hertzog Albrecht Stadt und Schloss,
Nicht lange lebte Hertzog Magnus,
Elisabeth war genant sein Gemahl,
Gebohren von Rügen, dieselbe ihm zahl
Johann und auch Ephemiam zahrt,
Dieselbe Herren Baltzers von Wenden ward,
Herr Magnus zog nach Aache gar eben
Mit Albrecht von Lüneburg, so liess sein Leben
Der alte Albrechr fand auch den Rath,
Wiewohl der ihm wenig nutzes that,
Er halff Hertzog Albrecht seinen Sohn gar schon, *Albertus Rex Sueciae.*
Von Schweden und Gohten kriegt die Cron,
Das begab sich durch Geschicht also,
König Magnus gab seinem Sohn jo
Haquin (Gajun) Königes Baldomars Kind,
Margarethen, aus denen in Bücher man find,
Er hat den Seinen versegelt Schrifft
Zum heiligen geschworen und fest gestifft,
Er wolte nicht freyen von Dänischen Blute,
Seinen Sohn ein ehelich Gemahl zu gute,
Und wo er thäte wieder seinen Eyde,
Es möchten alle gleich sein Leyde,
Sie solten von seinen Gelobden loss
Seyn, und nehmen klein oder gross
Zu Könige, so erwählet ward

Al-

Albrecht der junge in der Farth,
König Magnus Schwester Sohn,
Darumb ihm gaben des Reichs Cron,
Sie hielten ihn werth im gantzen Rich,
Er zeuget Kinder sauberlich,
Sein erste Haussfrau Richard genant
Graff Otten von Schwerin Tochter bekant,
Die liegt zu Stockholm noch begraben,
Sie gebahr ihrem Herrn einen jungen Knaben,
Erich liegt auf Gotland eben
Herr Bugslaff von Wolgast Tochter gegeben,
Seine Schwester einen Fürsten von Gorlitz nam
Kayser Carolus des wehrten Sohn gezahm.

Das LXXII. Capitel.

Von der grossen Niederlage die König Albrecht in Dennemarck that, die ihm beschach von Margaretha der Königin aus Dennemarck.

Bellum cum Regina Daniæ Margaretha.

ALs König Boldomar was gestorben,
Und nicht Leibes-Lehn hatte erworben,
Margaretha seine Tochter hatte einen Sohn,
Hiess Oloff, was noch klein und schon,
Der war in Norwegen Königreich,
So krieg seine Mutter die Zeit gleich,
Dennemarck die Cron ihr geben milde,
Sie waren gebohren aus ihrem Schilde,
Die Königin kluges Raths pflag,
Ihren feinden allezeit oben lag,
Ihr seelige Farth die Zeit verdross,
König Albrecht von Schweden hiess sie bloss (loss,
Die guten Gesellen bliesen zu,
Als ist nicht neue gehöret nu,
Ihr Geniss ist unter Zeiten der beste
Sie kamen als zu Borge und Veste,
Mit Solde sie kommen offt zu Schloss,
Ist jemand klein er wird wohl gross
Er schreibt der Königin nach Alters Wise
Jedes Brieff, lass bald und lise,
Und so es je nicht anders wolte sin,
Sie schrieb ihn wieder, solte sin
Kommen auf kündliche Stede und Zeit,
Sie wolte ihm geben genug zu Streit,
Er hatte geschworen das ein Eyd,
Er wolte nicht tragen Kappen-Kleid,
Er hatt dann unter sich gebracht die Reich,
Die Städte und Zeit die worden gleich,
Sie kommen von beyden Seiten grimme,
Zu Gotte zu erst *mit Bebte*, ihre Stimme
Carten, und fingen tröstlich an
Der eine auf den andern schlan,
Von beyden Seiten war gross Noth
Am Ende der Königin Volck halff Got,
Den Schweden kam der Streit zu Schaden
Ihr würden mit Gefangniss viel beladen
Ihr König ward gefangen im Streit
Der Königin kommen gute Zeit,
Den König sie bald mit Freuden empfing
Sperre und der Worffel ist seltsahm Ding,
Sie liess ihn auch ein Kappen schneite,
Hatte 15. Ellen in die Weite,
Der Tympe wohl 19. Ellen lanck,
Sie liess ihn setzen geschlossen banck, (bang.)
Und hielt den König in solcher Hute,
Zuletzt seine edelen Jungfrauen gute
Zu Mecklenburg hatten treues Hertze,
Ihnen gingen zu Sinne ihres Herren Schmertze
Sie brachten zusammen ihr gulden Gespan,
Und anders was zu Geschmücke solt stahn,

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Sie löseten ihren Herren, das haben sie nach
Freyheit, und bringt ihn off Gemach,
Dass ihnen Lehn-Guth wird mit gegeben,
Nach Schwerd seiter Todt zu ihren Leben.
Der König musst auch räumen das Reich,
Dazu sein Erben sauberlich,
Die Königin nahm ihm Schweden-Land,
Und ward gekrönt von ihnen zu hand,
Darnach er kommen heim die Farth,
Er nahm von Braunschweig Agnes zarth,
Damit er zeuget Albrecht geschwind,
Der nahm der Burggraffen von Nürenbergs (Kind
Damit er nicht hat Erben gehatt,
So ist ümkommen die Königl. Staat.

Virgines Nobiles Mecklenburgicæ feudales Usufructuariæ. Erb-Jungfern.

Das LXXIII. Capitel,

Von Heinrich den andern Sohn Albrechten des ältern Königes Albrechts Bruder, und wie der mit den See-Städten sich verbunden, und die See-Städte ihn in der Verbündniß betrogen.

Henricus, Filius Alberti Sen.

HErtzog Heinrich ward beweibet dar
Mit Ingeborg Königs Boldomar
Aus Dennemarck, hatte einen festen Bund
Mit den See-Städten zu der Stund
Einen Sohn er zeuget, Albrecht genant,
Ein Tochter ward Wratislao zu hand
Aus Pommern, da dann ward gebohren
König Erich zu Dänen und Norwegen, gekohren,
Die See-Städte zogen in Schone weit,
Da Holsingen Borg gebauet leid,
Das gewann Hertzog Heinrich in kurtzer Frist,
Die von Sunde und Lübeck bald durch List,
König Haquins Frauen Margareth in Thaten
Mit bösen Glauben und Hülffen rathen:
Marggraff Otten solte sie ruffen an,
Der Brunneschweig- und Lüneburger Mann,
So brachte der Marggraff zurück die Zeit
Hertzog Hinrich von Zedenick suchte mit (Streit,
Dazu den Löwen wolt in Stargardt,
Und als Hertzog Heinrich kam die Fahrt,
Er gab den Marggraffen wieder Lohn
Molenborg bracht er wieder schon,
Und macht ihm in dem Land ein Rauch,
Welch Bauer seine Kühe wolt halten, der floch.

Das LXXIV. Capitel.

Von König Albrechts Sohn Hertzog Albrecht gebohren von seiner andern Frauen.

Albertus, Regis Alb. Filius.

ALs König Albrecht von Dännemarck wieder kam
Aus Gefängnis, darnach nicht lange er nam
Von Braunschweig Gemahl, davon gebahr,
Hertzog Albrecht, derselbe vorwar
Nahm des Burggraffen von Nürnberg recht
Fräulein Margareth, was der Marggraffen Geschlecht,
Er zeuget mit ihr nicht Erben fort an,
In Tugend doch sich hat unterstahn,
Hierusalem hat er jung geschauet,
Ritter do worden, solch that erfrowet, (erfreuet.)
Billig je das Adliche Blut,
Das nach der Tugend Adelich thut.

Das LXXV. Capitel.

Von Hertzog Magnus Königs Albrechts Bruder.

Magnus, ejusdem Frater.

ZU der Zeit Magnus der Hertzog hochgebohrn,
Eine Fürstin nahm er auserkohrn (bohrn,

Von Rügen, von der hat er gezahlt,
Johann und auch Euphemiam bald,
Die nahm von Werla Herr Balthasar,
Magnus mit Albrecht von Lüneburg dar
Nach Ancho zog und ward da kranck,
Starb des Todes, währet nicht langk.

Das LXXVI. Capitel.

Von Hertzog Johann Hertzog Magnus Sohn.

Johannes, filius Magni.

JOhann, Hertzog Magnus Sohn gar eben,
Dieweil König Albrecht im Gefängniss le-
Must in Dänen, so was er gleich (ben,
Zu Schweden in dem Königreich,
Darnach als ward der König loss,
In heim zu ziehen ward sein Genoss,
Und hatte ein Gemahl, von der Hoy gebohren,
Jutte, Graff Otten Tochter erkohren,
Davon er zeuget Magnus eben,
Etzlich Tochter auch, darnach ihr Leben
Die Frau liess zu Schwerin begraben,
Ein Streit mit der March der Herr must haben,
Darinne so hielt sich dergestalt
Dass er sie scheret (schermet) recht für Gewalt;
Mit seinen Vättern theilet das Land
Allein Rostock, Wismar, Schwerin genant,
Die solten ym gemeine bleiben,
Seine Räthe bathen ihn wieder zu weiben,
So nahm er Frau Catharin,
Gebohrn von der Lauenburg hübsch und fin,
Davon er zeuget Fürsten bald,
Johann und Heinrich wohl gestalt.

Das LXXVII. Capitel.

Von Hertzog Johann, Heinrichs Sohn.

Johannes, filius Henrici.

HErtzog Johann der älter klug, und weiss
Frau Annen nahm mit hohen Preiss,
Die war gebohren von Stettin (Schin,
Hertzog Casemirs Tochter in tugendsahm
Aber lebet nicht lange, die Pestilentz grimme
Ohne Erben von Leben bracht ihme.

Das LXXIIX. Capitel.

Von Hertzog Heinrich seinem Bruder.

Ejusdem Frater Henricus.

ALs war König Albrechts Geschlecht vergahn,
Das Fürstenthum besass der alte Johann,
Zu Ehren und grossen Preiss,
Catharin seine Hauss-Frau schön und weiss
Ihm zeuget zwene Söhne bekand,
Johann und Hinrich als oben benant,
Der Heinrich war ein teurer Hild,
Im Streit offt brach er Speer und Schild,
Seinen Feinden gab er nichts zuvorn,
Er greifft sie tröstlich an im Zorn,
Den Seinen Mild und gantz geneigt,
Viel Gnade seinen Adel erzeigt,
Offt Leib und Gut gestrecket dar,
Versaget kein Zog mit seiner Schaar,
Das bracht dem Herrn zuletzt in Last,
Ein kleiner Rauch ihn beist nicht fast,
Bey seinen Zeiten was nicht theure
Das Tuch, *mit Ellen ungeheure*
Man mass, wie Gaffeln (a) *(Gaffeln) waren lang,*
In seinem Hoff sich jeder drang,
Do, was der *Graal* (b), man sorgt nicht viel,
Die Krüge ging um, darnach kam Spiel,
Sich verliessen auf die Zeit die Schloss,
Man brachte einen Gorren und nahm ein Ross,
Ob er geschlaffen oder nicht,
Magnus sein Sohn wards wohl bericht,
Churfürstliches Stammes ein Gemahl erkohrn,
Dorothea von Brandenburg hoch gebohrn,
Damit er zeuget löblich Kind,
Hernach ihr Nahme beschrieben sind.

Das LXXIX. Capitel.

Von den Herren, so Hertzog Hinrich mit seinen Gemahl Frau Dorothea gebohrn von Brandenburg, Burggraffen zu Nürenberg, gezeuget Herrn Ulrich Albrecht, welcher nahm eine Gräffin von Lindau Frau Catharin Johan und Fräulein Cathrin, welche im sechsten Jahre ein Nünlein gestorben zu Ribbenitz, Magnus Balthasar und ihren Gemahlen Frau Sophia und Margarethen gebohrnen Fürstin von Stettin und Pommern Hertzog Bugisla Schwestern.

Magnus & Balthasar.

DAs Regiment kam nach der Farth,
An Hertzog Magnus weiss und zarth,
Johann zum Hoffe begraben leit,
Gestorben in frembden Landen die Zeit,
Hertzog Albrecht auch nicht Erben liess,
Gnade zu erzeigen trug kein Verdriess,
Dann er war gütig gantz und recht
Hertzog Magnus gedacht auf sein Geschlecht,
Alles was verheeret auf wüster Wegk
Das weisete er wieder am rechten Stegk,
Er und sein Bruder Balthasar,
Nahmen in ihren jungen Jahr,
Zwo Schwestern, gebohrn von Stettin,
Sophia müste Herrn Magnus seyn,
Mit zweyen Tugend sie war begabet,
Davon so weit als reich gelabet, (gelobet,)
Schöne und hat kein Hoffarth nicht,
Ihr Frauen-Zimmer war so gericht,
Zwischen der Elben und den Rein,
Fand man keins in solchen Schein.
Ehren und Schertz ihren Herren beylag
Zu rennen und stechen er offte pflag,
Alsogeschicket mit Sinne und Witze,
Bey Kayser und König, als man pflegt, sitze,
Dass man seiner Wort genehmen war,
In seinem Lande noch offenbahr
Sein Klugheit und sein Fleiss vermercket,
Bey seinen Tagen das Land gestärcket,
Sein Hoff gehalten in hoher Zier,

Nach

(a) Alia lectio: Wie glaublich. sed recte Gaffeln, pertica, furca, Gafflin, furca parva, a Gabeln, partiri. dividere, unde *gavelkinde*, divisio liberorum, *das Gavelrecht, Gaveling*, in Megapoli. Vulgo Kabeln.

(b) In aliis legitur: Grebl, Graul, Grauel. Vide supra. Hoc loco quidem splendor & fulgur vix indigitatur. De stridore & susurrationibus lætitiæ, vocculam accipio. *Tripudia* enim & gaudia aulæ Poeta cantat. Grahl, Gerahlen, idem ac tripudii murmur, gaudentium strepitus. Probant hunc significatum ipsi Germani veteres, qui locum tripudii & suavis murmuris, cantationum & saltationum olim dixerunt den Grahl. Docet id SCHEDIUS & a SINNHERN in *Mecklenburgeis MSC.* exemplo loci cujusdam prope Insulam Suevanensem, den Werder. Addo testimonium THEODORICI a NIEM *L. II. de Schism.* c. 20. ubi apposite refert, quod mons Veneris in Italia, mons S. Barbaræ eminens & rotundus in plano campo, *ab Allemanis in vulgari appellatus sit der Gral, ideo quod delusi Allemanni putaverint, multos homines vivos & victuros usque ad diem judicii esse in hoc monte qui* TRIPUDIIS & DELICIIS *sint dediti & ludibriis diabolicis perpetuo irretiti.*

Nach seinen Töchter viel Herren Begier
Trugen Meissen und Hessen-Land,
Dem Stamm nach manchen heute bekant,
Die heiligen Städte er suchete gerne,
Er war zum heiligen Lande ferne
Mit seinem Adell schöner Schaar,
Rom er auch besuchte dar,
Vom Pabst gehalten in grosser Ehre,
Die Römer den Herren lobeten sehre,
Seinen Hoff besucht mannig Edelmann,
Und wolten je nicht gerne von dann.

Das LXXX. Capitel.

Von dem Kriege den Hertzog Magnus mit den von Rostock gethan, und wie Bürger, der Fürsten ihren Cantzler todt schlugen genant Herr Thomas Rohde.

Magni Ducis Elegium. Rostochiensium tumultus & furor.

MAn darff nicht sorgen wie Unglück kömt,
Fält über einen Zaun, das ist nicht frembd,
Mit dem von Rostock wuchss ein Groll,
Der Fürsten Cantzler gab den Zoll,
Den schlugen ihn die Bürger todt,
Darnach so hub sich Jammer und Noth,
Sie lieffen zusammen wie die Schwin,
Solch Schertz erharren das ist nicht fin,
Sie waren ihm selbst unter Augen,
Die Fürsten einen Thum GOtt wolten bauen,
Das wolten die Bürger nicht gestatte,
Viel Unglück kommet von tollen Rathe.
Der Fürste mit seinem Bruder gut
Balthasar, trugen frischen Muth,
Mit ihrem Adell sie griffen an,
Mit Streit, das kost wohl etlich Mann,
Zuletzt nicht wolten seyn gezahlet,
Die Fürsten beyde wohl gestalt
Beweiseten so ihr Fürstlich Hand,
Das noch ihr Tadt ist wohl bekant;
Die von Rostock liessen auch nicht leere,
Es ward all ledig, was vor war schwere,
Sie beweisseten ihre Mannheit also lange,
Wer springen will, begehrt der Stange.
Die Fürsten theilten milde Gnade,
Ich glaub es was wohl an ihren Schade,
Zerren und wüsten bringet selten gut,
In Frieden trägt man guten Muth.

Das LXXXI. Capitel.

Wie die Juden zu Sternberg von einem Priester Herrn Peter Dan das heilige Sacrament kaufften und marterten, und Hertzog Magnus sie liess verbrennen, und weiter von Hertzog Magnus, und Hertzog Balthasar seines Bruders Tode.

Hostia Sternbergensis.

BEgab sich auch zur selbigen Zeit,
Zu Sternberg in die Stadt, die *leyd, lieget*,
In Wenden, wohnt ein Priester wilde
Sein Uebelthat und unchristlich Milde
Ihn dahin bracht, er nahm zu Gemüthe,
Er wolte verkauffen unsern HErrn Güte,
Damit er wolt machen seinen Hafen loss,
Von der Jüdin, der was nicht gross
Und gar geringes Schatzes werth,
Die Jüdin gleich desselbigen begehrt,
Drey Hostien bracht in seiner Hand
Der Priester, war Herr Peter genand,
Die Juden wurden in Freuden erquicket,
Zu der Zeit sichs so eben schicket,
Sie wolten halten eine Hochzeit
Einer jüdischen Jungfrauen fern und weit
Sie thaten an allen Juden Schreiben,
Wolten ja nicht aussen bleiben,
Sie hatten vor einen freudesfahmen Tag,
Der geladen wenig die Zeit verlag,
Eleazarus war der Sachen bericht,
Den alten Juden endecket die Geschicht,
So nahmen sie heimlich und verborgen,
Sie stachen die Hostien ohne Sorgen,
Ohne alle Barmhertzigkeit, das mit Zwang
Das rothfarb Blut heraußer drang,
Die Juden waren so verblind,
Meinten nicht JEsum das Kind
Do dann erlöst menschlich Geschlecht,
Ein Priester mit Worten ihns Brodt brecht,
Sie erschracken bald und gaben Rath,
Dass ihn nicht Unglück brecht die That,
Es halff nicht Wasser, es halff nicht Feuer,
Das sie umbrachten den Heyland theuer,
Den Priester die Jüdin must thun kunden
Das Wunder, und bat ihn zu den Stunden,
Er wolt seinen GOtt verwahren bass,
Erst Traur und Leyd den Priester besass,
Er wolte das haben zum Munde empfangen,
In keine Wege aber kunts erlangen,
Die Göttlich Krafft ihm das verbot
Des kam er weiter in Leyd und Noth,
Er stack das mit dem Tüchlein zarth
In eine alte Leuchte die fart,
So blutig, und begrub das bald,
Ihn liess nicht schlaffen die Gestalt,
Tag und Nacht dacht daran,
Zuletzt erdacht der arme Mann
Ein Rath, und saget im Traum er hätte
Gesehen schlaffend in seinem Bette,
Wie lege ein Sacrament begraben,
Die Gegend zeiget, do dann erhaben
Ward gerücht, man tracht ihm nach,
Das kam ihm selbst zu Ungemach
Wer schuldig ist, verberget sich selt,
Kein Schalckheit bleibet ungemeld,
So als er mit einer grossen Schare,
Der Priester und ander die mit Lahre
Begnadet, anzeigt den rechten Ort,
So ward vermerckt der Mann so fort,
Sein Uebelthat ward ihm leyd und hart,
Er ward gefangen zu der Farth,
Hertzog Magnus der Fürste lobendreich,
Durch Schrifft erschrack die Märe gleich,
Und bracht darzu mit solchem Dinge,
Dass man die Juden balde finge,
Sein Fürstlich Gemüth die Schwachheit trübet,
Nach seinem Willen ward geübet
Fleiss, sie ihre Straffe nahmen,
Wenig die den Feuer entkahmen,
Leazarus entriss zu seinem Glücke,
Eren Peter sach man barmlich zucke,
Mit isern Zangen aus der Gluth,
Jedoch so behielt er Christlich Muth,
Ihm war seine Sünde im Trauen leyd,
Die Stede besucht man weit und breit,
Der Edel Fürst *von der Zeit an,*
Keinen Juden wolt im Lande han,
Nach vielen guten Wercken und That,
Der allmächtige GOtt den Fürsten hat,
Befodert, liebet Friede sein Tage,

 Lande

Lande und Städte seines Rahts pflage,
Magni & Balthasaris Gesta & Obitus. An seinem Leben, Stargard das kam
An ihn, von Hertzog Ulrich nahm,
Sein Herren und Freunden that offt steure
Mit Gelde und Leuten stund ihm theure,
Gütlich sprach er offt die Armen,
Ihr Elend liess er sich erbarmen,
Er ward begraben zu Dobberan,
Man hat ihn bey Grafft schön gethan,
Sein Gemahl ihm folget balde nach,
Zu Wismar die man graben sach,
Ihr Sohn Herr Heinrich tugendreich,
Ihr Grab so gezieret, dass kaum sein gleich
In gantzen Fürstenthum befunden.
Nach etzlich Jahren und Stunden;
Herr Balthasar endet auch seine Tage,
In seiner Jugend der Lahre er pflage,
Und war gewehlet Bischoff Schwerin,
Hildesheim brachte er auch in Pin,
Da zu er auch Bischoff gewehlet,
Sein Abgönner waren viel gezehlet,
Hertzog Wilhelm, und Friedrich von Braunschwig
Der Bischoff von Verden gieng auch ihren Stig,
Hertzog Balthasar Pein inhatte die Zeit,
Den von Hildesheim that beyd, Raub und Streit,
Beweiset sich so, dass mancher Mann,
Dieselbige Zeit must sein Leben lahn,
Er war mit Milde und Treue begabet,
Von allen den Seinen hoch gelabet,
Der Geistlichkeit, war er sünders holt,
Er gab ihnen Silber und Gold,
In Einigkeit er besuchet weit,
Das heilige Grab in kurtzer Zeit,
Darnach er auch Sanct Jacob sach,
Das irret noch Storm noch Ungemach,
Zuletzt er nahm ein Christlich Ende,
Sein Begräbniss bey den Herrn von Wende
Er auserwehlt, derselben That
In Leben er offt gerühmet hat.

Das LXXXII. Capitel.

Von den nachgelassenen Herrn und Fräuleins Hertzog Magnus des Fürsten, Herrn Hinrich Herrn Erich, Herrn Albrecht, Fräulein Sophia, die Hertzog Johann von Sachsen gehabt, Frau Anna nahm Landgraffen Wilhelm von Hessen, Dorothea ward eine Abtissin zu Ribbenitz, Fräulein Catharina.

Posteri & Filiæ Magni. HErr Heinrich nach seines Vaters Rath
Gantz jung seine Heimpt (Heimat) lassen hat
Zu schauen an der Fürsten Saall
Franckon besucht zum ersten mahl,
Nicht lange mit Zucht darnach gestahn,
Hat Wohlgefallen Maximilian
Den Kayser, bleib da achte Jahr
Und was betreib ritterliche Schaar,
Dazu wolt er der letzte nicht seyn,
Man findet des angezeigte Schein,
Geschickt also von Muht und Sinnen,
Sechs und zwantzig mahl rinnen,
Und Stechen, so viel das billig verwundert,
Zusammen macht an einmahl hundert,
Damit zum Streit ist auferzogen,
Als etwa theure Helde pflogen.

Sein Jugend Venus so gezieret, (ret.)
Seines Beywesen hat man offt begieret, (begeh-
Man mochte dem Fürsten noch wol deute,
Er mercket wie er Land und Leute
Solt darnach zu den besten werben,
So Er nach seines Vaters Sterben,
Löblich an das Regiment,
Füget sich zu dem Kayser behend,
Empfing seine Lande zu Collen gleich,
Als do gehalten ein Tag vom Reich.

Das LXXXIII. Capitel.

Wie ein Krieg entstund zwischen demselben Hertzog Heinrichen, seinen Vättern Hertzog Balthasar und Brüdern Hertzog Erich, und Hertzog Albrecht mit dem von Lübeck.

DIeweil der Fürst anheim nicht was,
Ducis Henrici diffidia. Die von Lübeck durch einen alten Hass,
Ueberfielen die von Varchenthien,
Zu Darsan machten solchen Schien,
Dass von ihrem Hofe wenig blieb,
Der Fürst gegen Lübeck offt schrieb,
Sein Adell, als er billig that,
Er wolt nicht lassen an Hülff und Rath,
So kam darin ein wilder Wind
In aliis: Crutzerort, Clusterort. Clüsser-Ort des noch empfind,
Weiter trauet der Adler nicht
Dargegen der Fürste so gericht,
Die Federn ihm versenget alt,
Was so geschicket mannigfalt,
Marggraff Jochim that ihm Hülff die Stund,
In eigener Persohn, der gleich in Bund,
Von Braunschweig Hertzog Heinrich stoltz,
Sie kamen an Lübeck bey den Holtz,
Und wäre der Adler kommen heraus
Man hätte solt stehen ein schönen Strauss *al. sehen.*
Die Zeit auch Möllen belagert ward,
Nicht lange man hatte ihm abegekart, (*)
So ward befunden ein besser Rath,
Dadurch sich Lübeck geschicket hat,
Friede und Tugend dem Fürsten werth
Beywohnet, so mans anders begehrt,
Doch hat er sich zum Kriege gericht,
Mit Büchsen und Waffen, ob jemand nicht
Wolt bellen und erwegen lassen,
Den Mund ihm stillen solcher massen,
Dass es ihm solt nicht wenig verdriessen,
Seiner Hulde mag man bass geniessen.

Das LXXXIV. Capitel.

Wie gedachter Hertzog Heinrich darnach seine Gemahl, die Hochgebohrne Fürstin Frau Ursula gebohren aus dem Churfürstl. Hause Brandenburg heimgeführet, und wie ihm die jung gestorben und kürtzlich von seinen Brüdern Hertzog Erich und Hertzog Albrecht.

DArnach der Fürste auserkohren,
Conjugium. Frau Ursull von Brandenburg hochgebohren
Heim geführt in schönen Preiss,
Dieselbige in Tugend klug und weiss,
Ihrem Herren gezehlet in Liebe und Holde,
Sophien, Magnus, Ursel, und Wolde,
Gott haben länger gespahret gesund,
Ihre Tugend wäre hoch worden kund,
Gottsfürchtig und dem Armuth geneigt,
Demü-

(*) i. e. abgekehrt, a voce kehren forte est Karn, karren, currus.

Demüthig, so das noch anzeigt
Alles Land ihren Todt mit Klage,
Adell und Bauren man hört sage,
Dem Land durch sie empfohlen seyn
Der höchste Trost und Gnaden-Schein,
Ihr Tugend und demühtiges Leben
Berühmet was dermassen eben,
Dass Gott ihr Seele in Obersten Trohn
Mittheilen wolte seine göttliche Crohn,
Vor ihr nicht lange ward verlohren
Hertzog Baltzar der Fürst auserkohren,
Der starb auch durch der Kranckheit Last,
Hertzog Erich ihm folget, Gott gebe ihm Rast!
Fratres Ericus & Albertus. Erich was der Jahre nicht alt,
Hat Gott geben durch sein Gewalt,
Er hatte recht Alter mögen erlangen,
Sein Regiment wäre in Ehr begangen,
Durch Lehre besuchet Wälisch Land.
Sein gnädig Geberen ist vielen bekand,
Hertzog Albrecht der wehrte junge Hild
Gedenckt auch etwas durch seinen Schild,
Erübern, von Sitten und Gestalt,
Dass ihn ietzt lieben jung und alt,
Nach ihm umbsehen darff man (nin) nicht,
Mit Worte und Thate ist so gericht
Hertzog Heinrich muss die Bürde tragen,
Geschäfft ihm Mühen nau alle Tagen,
Ich glaube kein Fürst im Römischen Reich,
Brieffendlich lesen sey sein gleich.
Ehe er der Räuber litte Dampff,
Viel lieber macht sich selbst im Kampff,
Dieselbige suchen und reuten aus,
Vor ihm sie liegen wie ein Mauss.
Darnach so tracht der Edle Fürst
Entkömt jemand, der wagts auf *turst*, *al. torst, thurst, s. aufs theurste.*
Den Seinen und Geistlichkeit wohlgewagen,
Bereits gedachten in jungen Tagen,
Dass nicht einmahlen die Alten vergessen,
Sein Schloss Schwerin mit Amt und Messen
Versorget, wie ein *Thumb-reich* eben,
Hat auch betracht der Seinen Leben,
Erst bracht ins Land der Observant, *Primi Observantes seu docentes.*
Ein jeder zu lehren, wie er genant,
Damit die Tugend weiter kommen,
Er thut ihm Hülff, er zeigt ihm frommen,
Sein Recht er durch solch Weisheit spricht,
Ich hab es hörn verachten nicht.
Gott wolt ihm geben eine seelige Frist,
Von ihm noch viel zu schreiben ist,
Die Lebendigen soll man mäsig priese,
Sonst hätte man schreiben ander Wiese.

Ende des ersten Buchs.

Das andere Buch.

Lib. II. Dynastia Werlensis, seu Dominatus Vendicus.

Eine Vorrede in das ander Buch an den Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Heinrich Hertzog zu Mecklenburg Fürst zu Wenden Graff zu Schwerin der Lande Rostock Stargard Herr, durch oben angezeigten Nicol. Marschalcum Thurium beyder Rechten Doctor.

Prologus ad Ducem Henricum.

Wiewohl ich in dem ersten Buche eben,
Beschrieben der Obetriten Leben,
Bis auf die Zeit der letzten alle,
Nicht desto weniger zu gefalle
Und sonder liebe Herrn Heinrich gut,
Der itz regieret wohlgemuth;
So will ich weiter Mühe nicht spahren,
Sagen von seinen Vorfahren,
Welche aus den Obetriten kommen.
De libris 5. sequentibus. Der Büchlein vieren nachgenommen,
Und noch ein ander nicht ohn Fleiss,
Geordnet, und sag in Wahrheit Preiss,
Im andern Büchlein ich ernenne,
Die Herrn von Werla, wer sie kenne,
Von Anfang biss zu Ende will
Der lese das Büchlein, darnach ziel (zehle.)
Die Herrn genant von Rostock werth:
Im dritten Buch, wer das begehrt;
Im vierdten ich die Stargard Hild,
Beschrieben habe, sind alle von Schild
Der Obetriten erst entsprossen.
Im fünfften Büchlein unverdrossen,
Ich habe beschrieben die Wenden theure,
Welch unchristlich lebten ungeheure,
Und zogen aus von diesem Ort,
Welschland sie besuchten mit Raub und Mord,
Das hab ich mit Unterthänigkeit,
Der Wahrheit Herren Heinrich zubereit,
Damit seine Gnade sein Vorfahren fin
Erkennen möcht in wahren Schien,
Der manchen Jahr war verblichen gantz
Möcht kommen wieder in Lichtes Glantz,
Dieweil er selbst nach Ehren lebet,
Und Fürstlich nach der Tugend strebet,
Und ihm auf Erden nicht liebet so hart,
Als adelich Gemüth, damit er zalurt
Bedacht zu enden all sein That,
Fredesam, gütig, klug und von Rath.

Das I. Capitel,

Wie dann erst die Herren von Werle kommen welche man die Wendischen Herren genannt und wie die erste ist gewest Nicolothus Heinrich Burwins des jüngern Sohn, welches Bruder Burwin der erster Rostocker Herr ward.

Dominus de Werle primus Nicolotus.

Als Burwin der junge verstorben was
Sein Sohn Nicolothus ohne Hass
Genannt von Werla ein Herr der Wenden,
Dem that Gott seine Gnade senden,
Er war im Streit ein theurer Mann,
Güstrau den Stifft er fieng erst an.
Er schickt erst in Wenden Land,
Von (*) Amelesborn die Gott machten bekandt,
Er

(*) Anno 1170. wurde das Closter Dobberan mit einem Abte Conrado und verschiedenen Conventualen aus dem Amelunxbornischen Closter besetzet. Unter diesen ist auch gewesen Berno, welcher hernach Episcopus Megapolensis ac Vendorum apostolus geworden. Siehe hievon Casp. JONGELINUS in Notitia abbatum Cisterciens. L. 3. p. 70. und Jo. Georg. LEUCKFELD in Chronologia Abbatum Amelunxborn. § 16 §. 55.

Er gab den Herren zu Dobberan,
Zechelin und Glyn sein gedachte zu han,
Von ihm entsprungen schöne Knaben,
Eine Fürstin von Anhalt er wolt haben,
Von der sind Heinrich, Johann, Bernhardt;
Der letzte starb in kurtzer Fart,
Sein Kinder er gedacht in Tugend im best,
Er bauet seine Städte, sie wurden fest,
Genoye, Rebell, Malachau,
Die Marggraffen sprachen nun zuschau,
Otto und Johann sie wahren genant,
Ist der nicht uns mit verwand,
Wir sollen je sein Herre wesen:
Er sprach, ich hoff mag noch genesen,
Mein Bruder und ich sind Zuversicht,
Dann Gott zu dienen niemand verpflicht,
Es ward darnach ein Tag geleget,
Unerschrocken als er pfleget,
Zwischen Plau und Prietzbalch gar,
Besuchte den mit wenig Schaar,
Die andern hat er hinter sich,
Sprach werdet ihr vernehmen mich
Mit Zeichen, folget auf der Stunde,
Beyde Marggraffen Rede ihm geben begunden
Die den Herren zu leyden schwere,
Sie fragten erst umb solche Mähre,
Warumb die Städte (sind oben genannt)
Er hatte gefestet, der Gräntze zur Hand?
Er sprach, *ihr waret eine Zeit überelegen,*
Uns Jungen, als Witzige pflegen,
Nun hat meinen Bruder und mir gegeben
Von Himmel Gott, dass wir unser Leben
Selbst mögen regieren die Baure;
Der Marggräffen Rath, ich meine ihr laure
Unsern Herrn, sprach er, bald aus Grimme,
Auf dieser Städte noch süsser Stimme,
Ihr sprechet und gebet feile bass
Der Herr sprach: *Wisset ihr das,*
Ihr habt gegeben euer Kleid, *Vestis Brandenburgica Dominorum Werlensium.*
Zu kommen herauff auf gut Geleit.
Des Geleits Herren gestehen wir nicht,
Unter diesen zweyen seyd eins bericht,
Folget, oder singet nach unsern Thone!
Der Herr der antwortet klug und schone,
Sie sölten je ihren Schild nicht schwertzen,
Und bringen ihn so zu Schmertzen,
Er machte mit seinem Hute ein Schimpff,
Die Kleider zog abe mit Gelimpff.
Auf einem Baum die er schwang,
Umb seinem Hut ein Schnur was lang;
Er schweiffet, und sprach, folget nach,
Des kam der Marggraff in Ungemach,
Die Seinen kommen zu helffen bald,
Und folgeten ihren Herren dergestalt,
Der Marggraff kam in die Flucht,
Sechsig von Adel man fangen bracht,
Dazu der Knechte eine grosse Bahn,
Er liegt begraben zu Dobberan,

Das II. Capitel.

Von seinen Söhnen Johann und Heinrich.

Johannes. SEin ältester Sohn genant Johann
Mit seinem Brüdern regieren began,
Vor Lindau des Graffen Tochter dar,
Er nahm 5. Söhne die ihm gebahr,
Nicolaus, Johann, Gunter, Heinrich, beredt,
Die letzten zwey wurden gelehrt,
Geistlich in den Priester-Orden,
Zu Rebell blieben begraben worden,
Gunter ward ein Thum-Herr eben,
Zu Magdeburg liess auch da sein Leben,
Er Nicolaus nahm aus Dennemarck zart,
Des Königs Tochter und bis sie ward,
Eines rechten Alters mit seinen fiene,
So zog er sie zu Dobbertine,
Von vier Jahr alt unter Jungfrauen schon,
Rixa genant, der Tugend eine Crone.

Das III. Capitel.

Wie Herr Johann starb und sein Bruder Heinrich auch ein Weib nahm, und von seinen Söhnen ermordet ward, und wie Herr Nicolaus ihr Vätter das rächete.

HEinrich des alten Johann Bruder,
Heinrich und Nicolaus zeuget, ihre Mutter *Henricus.*
In Schrifften nirgend gezeiget an,
Er nahm ein ander Frau fort an.
Von Lüneburg seinen Söhnen uneben
Das kost dem Herren hernach sein Leben,
Noch nahm er die dritte fürwahr,
Gebohren von Stettin, die gebahr,
Ihm Barnim, ein Mönch solt er seyn,
Zu Colbas, starb in Orden fein,
Heinrich sein Sohn der tracht mit Sinne,
Mit seinem Bruder, und worden des inne,
Wie sie ihren Pater möchten fahen,
Zu Unglück haben ihn todt geschlahen
In Rügen bey dem Dorffe Sale,
Dobberan begraben, ihr Glück ward schmahle,
Denn Herr Nicolaus ihr Vätter obgenand,
Der jagete die Mörder aus dem Land
Doch kam Herr Heinrich na zu Schwan
Er möcht aber nicht werden eingelahn,
Vor dem Schloss auf blossen Stroh
Er lag, der Voigt war unfroh,
Er ward vom Ambte gesetzet abe,
Vom Herren, man sahe ihm förder trabe
Nach Güstrau, er war willkommen nicht,
Nach Waren war sein Weg gericht,
Die waren gereit an Herren Nicolaus Hand,
Wie bald zu Pentzelin er rannt,
Die Hilden den Herren mit grossen Schaden,
Den Löwen von Mecklenburg dauchte gera-(den,
Er wolt auch von den Wilt ein Ort,
Umb seinen Vättern erhub sich fort,
Nahm in Schwan gar bald mit Macht,
Das geschahe mit List gleich bey der Nacht,
Die Zeit so starb der Bruder ein,
Vor Leyde Er Nicolaus recht ich mein,
Als bald der Löwe gewann die Stadt,
Die noch die *Löwe* zum Nahmen hat,
Besatzt die wohl, so ward gemacht,
Ein Tag zu Rostock, und gedacht
Durch Wisla der Rügen Fürsten fin
Und *Bugisla* (*Bugschlaff*) Hertzog von Stettin,
Nach frede Herr Heinrich fodert bald
Sein genommen Städte, Herr Nicolaus schalt
Ihn vor ein Mörder offenbahr,
So ward der Tag am Ende gar,
Die von Rostock als die klugen Leute
Dachten, möchten wir den Storm bedeute,
Zum besten befohlen die Thorn zu schliessen,
Das gunt Herr Heinrich sehr verdriessen,
Zu Fusse er machte sich do danne
Zum

Zum Möhlenthor aus, ihm wenig Manne,
Folgeten, so kam er durch die Auwe,
Heimlich zu der Stadt Güstraue,
Er ward gesuchet eben genug
Die von Güstrau kommen in Unfug,
Ihre Höfe und Scheuren werden verbrand
Der Fürst von Rügen folget zur Hand.
Im besten nach gegen Güstrau zu,
Herr Heinrich sprach, kommet ihr nu,
Und fing ihn in der Kirchen gebunden,
Ihn schicket nach Parchim zu der Stunden,
Der Löwe trug dass nicht gefall,
Er zog nach Parchim im grimmen Schall,
Dem begegnet Herr Heinrich starck mit List,
Schlug ihr viel todt zu der Frist
Gefangen worden auch ein Theil,
Der Sterneberg ward die Flucht zu Heil,
Man saget der Löwe war nicht darneben,
Ein guter Hauptmann ist halber Leben,
So werden zu letzt also vereinet
Die weil der Fürst von Rügen gemeinet,
In treuen zu richten, so solte er loss
Ohne Entgeltniss, und ohne Verdross,
Wieder gegeben Gnoyen die Stadt
Die er von der Zeit inne gehabt
So Herr Heinrich ermordet ward,
Die Gefangen worden loss die Farth,
Der Löwe hatte Schwan noch inne,
Herr Nicolaus dacht in seinem Sinne,
Die Gäste thun den Bauren gross Leyd,
Mit Rostock nahm er den Bescheid,
Sie solten ihn helffen und beystahn,
Ehemaliges Schloss in Schwan. *Lauw* und *Schwan* er so gewann,
Das Schloss das that viel grosser Wehre,
Zu letzt sie worden Hülffe leere,
So fing Herr Nicolaus zu der Zeit,
Zehen Ritter auf den Schloss mit Streit,
Und dazu zwantzig Wapner gut,
Das dauchte dem Löwen nicht seyn gut,
Er trachte auch, ob er möchte rächen,
Die Stad Wahren. Den Adell ümb Wahren (Warne) that er sprechen,
Die waren ihm hold und fand den Rath,
Ein Schüler er gar freundlich bat,
Der war des Obersten Rathsmanns Sohn,
Er soll abdrücken die Schlüssel schon,
So kreig er in die Stadt mit List,
Herr Nicolaus sammlet zu der Frist,
Schiff auf Rebel, Plaue, Malchaue,
Und fuhr zur Stadt gantz still genaue.
Hinten durch die Blancken bald,
Die Stadt gewonnen mit Gewalt,
Die Bürger möchten auch die Zeite,
Vielleicht seyn auf Herr Nicolaus Seite,
al. umsust f. umsonst. Des Adels wäre wass ümbsüss,
Sie wurden gefangen, ihm geschah Unlust,
Denn als sie wolten ihre Herberge rahmen,
Die Bürger der Thore ware nahmen,
Und schlossen sie aus nach ihren Gefallen,
So wurden sie da gefangen alle,
Parchim schatzte die wehrte Mann, *al. satzte.*
Erst nahmen die Herren Frede an,
Nicht lange Herr Nicolaus that *Brutlacht* (*)
Mit Rixa der Königin, aus Dennemarck bracht,
Da waren Renner und Stecher viel,
Und andere Freude war ohne Ziel

Das IV. Capitel.

Von Herrn Johann Herrn Nicolaus Sohn und seine Tochter.

Die Königin gebahr dem Herrn einen Sohn, *Johannis Vita.*
Johann genant, war klug und schon,
Dazu ein Tochter hübsch und zart
König Erich aus Schweden verlobet ward,
Darnach ging abe und ward gegeben,
Graff Gerhard von Holstein ehlich leben,
Begab sich auch zur selben Zeit,
Von der Osten wegen ein grosser Streit.
Die hat verjagt Wisla von Rügen,
Thaten sich zu Herrn Nicolaus fügen,
Bey Ramelstorff der Streit geschach,
Die Rügen kamen in Ungemach,
Herr Nicolaus fing der Rügen viel,
Er schätzte die Dörffer in grossem Ziel,
Darnach der Marggraff raubte und brant,
Bey der Thür die Wendische Land,
So bauet er erstlich da das Schloss,
Eltenburg schöne und war gross,
Da starb Herr Hermann, und darnach,
Der Löwe unter seine Gewalt brach,
Ein Ritter genant von Golstedt Johann,
Heinrich dem Todtschläger abgewann
Die Stadt Pentzlein in Herr Hicolaus Hand,
So ward loss beyde Leut und Land,
Wer Vater und Mutter Ehre nicht thut,
Man findet selten ihm kommen zu gut,
Herr Nicolaus ward darnach fast kranck,
Sein Bruder Johann das Land empfang,
So zog Er nach den Aertzten eben,
In Franckreich, solten ihm Hülffe geben,
Von Monpeler er ward erlöst
In etwas, und seiner Pein getröst,
Uebergab also das Regiment
Zu Doberan ward zu letzt gesendt.

Das V. Capitel.

Von Herrn Johann seinem Sohne und seinen zweyen Töchtern.

Johann sein Sohn nahm sin, *Liberi.*
Mechtild Hertzog Otten von Stettin
Tochter, do dannen ward gebohrn
Herr Nicolaus der hat auserkohrn,
Des Graffen Tochter von Lindau bald,
Johann der starb und ward nicht alt,
Zwo Schwestern sie hatten, die eine die nam,
Graff Otten Schwerin, die ander kam
In das Closter Dobbertin
In Tugend, und beten that sie schien.

(*) Von *Lachen*, ridere. *Laag*, hebraica vox est *risus*; Alii, cum quibus facit KESTNERUS, huc trahunt forte per jocum, vetustum & barbarum vocabulum *Lachus Lache* i. e. *Signum*, quod fit plerumque per *incisionem*, *Lachbaume* apud Saxones sunt Grentzbäume, Lachbüche, fagus terminalis, incisa, finalis, de quibus POLYCARPUS LEYSERUS *in opusculo de Lachis Lonbae*. Aliis cum ECCARDO placet vocem *Lache* accipere pro *collectione*, *conjunctione*, *conventu*. *Lachen* enim est fluere, unde *lache*, Latinum *lacus*, confluxus aquæ, item *Gelach*, conventus vulgaris, conventiculum. Apud KIRCHBERO *in Chron. rythm. Mecklenb.* occurrit Lectio vocis *Brutlachin*; & videtur in animo habuisse vetustum *Lachi*, *medicus*, *Lachin*, remedium, quæ vocabula habentur apud NOTKERUM *Ps.* LXXI. & TATIANUM c. 56. Fusius de hoc significatu STIERNHELM *in glossario gothico voce Leik* & SCHILTERUS d. l.

Das VI. Capitel.

Von Herren Nicolaus den vierdten Herren Johannes Sohn.

Nicolaus. HErr Johann der liess ein Sohn bekandt,
Nicolaus der vierdte was genant,
Zu Goldberg wohnet, und war seine Fraue,
Gebohrne Gräffin von Lindaue,
Do dannen ward gebohren eben,
Gnese, Jäncke, zwo Schwester gegeben,
Mechtild nahm Herrn Laurentz werth,
Von Güstrau, Agnes die begehrt
Herr Johannes Sohn Bernhardt genant,
So starb ohne Erben forder das Land;
Und so kam an ihre Vätter fin,
Genennet die Herren von Kessin.

Das VII. Capitel.

Von Herr Johann Herr Nicolaus Bruder und dem heiligen Blute zu Cracau und Güstrau, und wie der Durchlauchtige Hochgebohrne Fürst, Hertzog Heinrich von Mecklenburg, dem dis Büchlein von mir zugeschrieben, an den Ort, da das Sacrament zu Güstrau befunden, etliche Geistl. Herren der waren Observanten erst gesatzet.

Nicolaus. HErr Johann Herrn Nicolaus Bruder eben,
Dem ward zum ehelich Gemahl gegeben,
Mechtild von Lüneburg gebohren,
Hertzog Otten Tochter auserkohren,
Bey seinen Zeiten, die Juden stargk
Die Kirch zu *Krackau* brachten in argk,
Sacer Sanguis Cracoviensis & Gustroviensis. Das heilig Sacrament sie daraus stahlen,
Sie stachen mit Messern und mit Nalen,
Am Ende sie worffen an die Strasse,
Herr Johann der kam auch mit zu masse,
Die Joden strafft mit Rad und Feuer,
Ihr Bosheit macht er ihnen recht theuer,
Durch alle sein Land er suchte den Bund,
Man fand verstreuet zu der Stund,
Die Hostien hin und her verlegt,
Herr Johann der ward dadurch bewegt,
Liess bauen eine Capelle gleich,
Die ward besuchet mit Opffer reich,
Das theilt er mit dem Thum-Herren recht,
Begab sich auch das Jüdische Geschlecht,
Das thut nicht gut, eine Frawe zart,
Durch List des Teuffels beweget ward,
Verkaufft dem Juden der Welt Heyl,
Zu Güstrau ward dem Juden zu theil
In ihrer Synagoga Pin
Ihm thaten mancher Hande schien,
That er do der alle Dinge hat
In seiner Macht, ein Jüdin trat,
Von ihrem Irthum und bekandt Gott,
Ihr Bruder hat ein Frau in Spott,
Die getauffte Jüdin bat mit List,
Sie solt ihr Gast seyn zu der Frist,
die Jüdin-Christ mit Schmähe-Wort,
Die getauffte Frau verthädigte fort
Ihren Glauben, so ward erhaben ein Streit,
Die Jüdin sagt du bist die Zeit
Von uns gezogen, Buhlschafft treiben,
Sie antwort, wie hat ich mögen bleiben,
Als ihr die Hostien stacht mit Nadeln,
Messern, Pfriemen mannigfalden,
Da sach ich säuberlich ein Kind,
Ich gedachte bald, wird sind verblindt,
Und Jodisch Glaube der ist nicht recht,
Dis Kiefen hörten Schneider-Knecht,
Und brachten solches an den Rath,
Von Werla Herr Johann die Joden drat,
Fing die Verkaufferin, hub sich von dan,
Nach Müselmau, ihr folget etzlich Mann,
Und brachten sie hertiglich gefort,
Herr Johann sprach, wie hastu neue Mord,
Gerichtet an der Werl (Welt) Heyl,
Sie ward gebunden mit Ketten und Seil,
Gebrand zur Aschen, bald darnach,
Von Werla Johann zu den Joden sach,
Ihren Hauptman gütlich Lazarus,
Er ansprach, und nahm ihn sünders us,
Er solt ihm sagen wohin kommen,
Das heilige Sacrament, ihm selbst zu frommen,
Solt das ihm und allen reichen,
So viel man ihm nicht möchte schmeichen,
Nach seiner Frauen der that er tröst,
Eher solt sie sterben den werden erlöst,
Durch solch Maass, verbrennet worden
Die andern Joden behielten ihr Orden,
Lazarus gab man treue Wort,
Sein Lebetag wolt man geben fort,
40. Marck und seiner Frauen,
Das heilige Bludt solt lassen schauen.
Das was an ihm verlohren alle,
Man nahm die Frau in grossen Schalle,
Nachdem die Fürstin Mechtild theuer,
Ihr nicht abgefraget, und warff zu Feuer,
Lazarus rieff einen jeden an,
Er wolt sein Orden nicht verlahn,
Er dacht zu kommen in Abrahams Schooss,
Da ward er von seinen Feddern bloss,
Man saget es ist kein Ampt so ringe,
Man mag davon Geniesse bringen,
Der Voigt die Zeit zu Güstrau eben,
Der kreich, dass er desto bass mocht leben,
Er gab seinen Herren auch den Rath,
Sie kriegen beyde Geldes satt,
Zuletzt der Herr befahl gantz hart,
Herr Johann von Warkentien der zart,
Priester, der die Jüden gelart,
Da sie zum Christen Glauben *gekart*, (gekehrt,)
Solt ansprechen und sagen: Die Pein
Welche geleden die Juden in Feuers-Schein,
Sollen sie beyde leyden darnach,
Oder melden die Städte; solch Ungemach
Die getauffte Frau sprach will ich wenden,
Ich will euch führen zu den Enden,
Sie fasten alle und bathen GOtt,
Des Morgens früh ohn allen Spott,
So sie und Herr Johann mit GOtt bericht,
So war sie demüthig und schlicht,
Sie führte in ihres Bruders Hauss,
Man grub so viel, dass man daraus
Bracht das heilige Wunder-Blut,
In leinen Tuch bewunden gut,
Und in ein Glass versorget fein,
Es ward erhaben in grossen Schein,
Und mehr besucht den Cracoven was,
Herr Johann von Werle in Ehre besass,
Sein Tage da bauet Capelle schon,
Die nu durch GOtt im höchsten Thron,
Geschicket durch Herr Heinrich gut
Von Mecklenburg, der hat treuen Muth,
Zu bessern durch ein geistlich Leben,

Die

Die Seinen und zu einen Closter geben,
Der Herren genandt der Observant;
Herr Johannes Frau starb auch zur hand,
Zu Röbell sie begraben leit,
Herr Johann starb auch in kurtzer Zeit,
Zu Dobberan begraben ward,
Sein Begraff biereten auch die Farth,
Barnim Hertzog von Stettin,
Albrecht von Mecklenburg wolt da sin,
Dazu von Werla, Nicla, Johann
Von seinen Söhnen hört fortan.

Das VIII. Capitel.

Von seinen Söhnen, Herren Nicolaus, Herren Bernhardt und seinen Töchtern.

Nicolai filii & filiæ. ER liess zween Söhne wohlgestalt
Die freyten beyde ohn Aufzog bald,
Zwo Schwestern von Holstein waren geboh-
Graff Johannis Tochter auserkohren, (ren,
Bernhard zehlet fort, *Johann*,
Metze, (a) *Mizisla*, *Merza* gewann
Heinrich von Mecklenburg fort zum Manne,
Nicolaus der liess zweene Söhne fort danne
Laurentz, Johann und Catharin
Nahm den Hertzog von Belgersdorff sin
Mizisla, welche Metze Schwester was,
Zu Eldena im Closter den Orden besass.

Das IX. Capitel.

Von Herr Lorentz Herr Nicolaus Sohne.

Laurentius. LAurentz der war gut und milde
Frede wohnet in seinen Schilde,
Mechtild nahm zum ehelichen Gemahl,
Gnese, Janicken Tochter der Wendischen Zahl,
Davon so zehlet Männliches Schlecht
Baltzer, Johann, Nicolaus, Wilhelm recht.
Und starb darnach zu seiner Frist,
Zu Güstrau er begraben ist.

Das X. Capitel.

Von Herrn Balthasar und Johann seinen Söhnen, dann Herr Niclaus und Herr Wilhelm sturben jung.

Balthasar & Johannes. NIcolaus und Wilhelm storben jung,
Baltzar, der hatte guten Bedung
Hertzog Magnus von Mecklenburg Tochter
Die starb ihm bald, zu Güstrau kam, (nam,
Den Herren begegneten darnach Streit,
Von Lübeck, er machte sie Geldes queit,
Nicht lange er nam von Schleswig gut
Hedwig gebohren wohlgemuth,
Starb aber bald ohn Kind darnach,
Zu Güstrau liegt deme Ungemach,
Herr Johann in kurtzen Tagen bald,
Zum Tode folget dergestalt,
Des Hertzog von Lauenburg Tochter sin,
Sein Frau nicht liess eine Kindlin.

Das XI. Capitel.

Von Herrn Johann Herrn Bernhard Bruder.

JOhann Herr Bernhards Bruder sin *Johannes, Bernhardi frater.*
Ein Herr genant von Guarin,
Aller Tugend voll von Art
Nahm Gnese Janicken Schwester zart,
Davon er zeuget nach der Bahn,
Niclaus, Christoph, Virian
Und zuletzte Wilhelm gut,
Mislavam und Agnet wohlgemuth,
Die erste liess Abtissin zu Quedlenburg eben,
Agnet zu Malchau im Closter ihr Leben.

Das XII. Capitel.

Von Herrn Nicolaus, Christoph und Wilhelm.

HErr Nicolaus der was Adelicher Mass *Nicolaus, Christoph. Wilhelmus.*
Nachdem er dann das Land besass,
Und sah das fest beschweret mit Geldt,
Er macht desto ringer sein Gezelt,
Löset was verstanden war,
Bracht wieder zusammen in kurtzen Jahr,
Frau Sophie nahm von Wollgast schon,
Ein Witwe Königs Erichs, König Albrechts
Davon zeuget Fräulein Judith guth, (Sohn,
Die nahm Heinrich von Mecklenburg wohl
Nicht lange Sophia starb in GOtt, (gemuth,
Christoph nahm auch ein Frau aus Rath, al. Noth
Und blieb doch sunder Erben recht,
Erschlagen bey Meygeburg von Mercker Ge-
Zu Röbell der begraben ward, (schlecht,
Herr Wilhelm in der Jugend zart,
Lernet die Buchstab in Böhmen zu Prage,
Zu Güstrau darnach nahm Wohnungs Lage,
Ein Probst der Kirche Cicilie reich
Sein Stamm der war vergangen gleich,
So nahm er durch seiner Freunde Rath,
Aus Päbstlicher Gnade von Fürstlichen Staat,
Annen gebohrnen von Anhalt fein,
Kein Erbe ihm liess darumme die Sein,
Ihm freyeten Sophie von Pommern gebohrn
Ein Tochter Cathrin war auserkohrn
Ihm zeuget, darnach so starb der Hild,
So ward begraben Speer und Schild,
Der Wendischen Herren, die Herrschafft kam,
An Stargard, und Mecklenburg nam,
Die waren Heinrich und Johann genant,
Catharin Sie gaben nach der Hand,
Zwantzig tausend silbern Marck,
Ihrem Vätter Herr Barnim sunder argk,
Ihrem Mutter Bruder zahleten sie das Geld,
Und löseten also beyde Städte und Feld.

Ende des andern Buchs.

Das dritte Buch.

Lib. III. Dynastia Rostochiensis.

Von den Herren der Kissinern genandt von Rostock, und wie Herr Burwin, Herrn Burwins Sohn, der erste Herr von Rostock gewest.

Das erste Capitel.

Burwinus, Kissinorum primus Dynasta. BUrwin davon ist obvernommen,
Der hat ein Burwin, ist kommen
Erstlich an der Rostocker Land,
Tugendhafft und in Ehren bekand,

(a) *Die Massige*, a *Metz*, veteri Francico i. e. modus, mensura, Maasse. *Immetze* apud *Notkerum* est unmässig, *mezhaffi*, moderate. Plura de hoc vocabulo & de metze vide in *Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.* li hodierni sensus ratione vocis Metze vide in Antiquitatibus Mecklenb. Adde observata apud SCHILTERUM, WACHTERUM, FRENZELIUM, ceteros.

Die Danischburg gab er Dobberan,
Ein Königs Tochter zum Weibe gewann,
Margaretha von Dennemarck Edel gebohrn,
Drey Söhne gebahr ihm auserkohrn,
Baldemar, Heinrich, Erich zart,
Blind er in der Jugend ward,
Dazu zween Söhne gefänglich ihn nahmen
Worumb hab ich nicht können rahmen,
Heinrich und Erich ohn Erben so starben,
Dobberan mit ihrem Vater erwarben.

Das II. Capitel.

Von Boldemar dem andern Herren der Kissin genandt.

Boldemarus. BOldemar krich das Regiment,
Von dem sind Bothen ausgesand
Von Holstein krich er balde Gemahl,
Nicolaum gebahr und sünder Zahl,
Von seinen Feinden muste leyden,
Sie raubten und brandten bey seinen Zeiten,
Er liess einen Sohn, der war nicht weiss,
Hat hinterlassen wenig Preiss.

Das III. Capitel.

Von Nicolao Herrn Boldemarn Sohn, genant das Kind von Rostock, von dem Rostock an Dennemarck kommen.

Nicolaus. IN Büchern man beschrieben find,
Wehe dem Land welch hat ein Kind
Zum Herren, Herr Nicolaus hat nicht Witze,
Derhalb muss auf dem Esell sitze,
Man schlug ihm erst eine Freyte an
Des Graffen von Lindau Tochter zu han,
Wiederrieff die ihren Vater bald,
So gab doch GOtt der Jungfrauen *Salt*,
Dem König von Norwegen ward gegeben
Und endet also in Ehrn ihr Leben,
Marggraff Albrecht gab ihm bald darnach
Sein Tochter, bracht ihn in Ungemach
Beatrix ward das Fräulein genandt
Die schmähet er auch, und nahm zur hand
Von Pommern Bogschlaffs Tochter fin
Wisla von Rügen, des Rades schien
Ihm that, und Molcker Anhang
Ein Rauben und Brennen anfang,
Wohl aus der Marck Otto und Herrmann
Den Rostocker brachten nahe die Fahn,
Zwischen der Sültze und Gneyen eben,
Das Wasser war mit Eise begeben,
Darum es brachte dem Lande Schaden,
Man hätte füss am Bauch müssen waden,
Die Herren hatten geschwohren ein Eyd,
Ihren Schimpff zu rächen, der Rath geleit
Batt, und kam mit krummer Hand,
Schnackenborg, Rensau Hauptleute sand,
So ward der Zorn geleget bald,
Silber und Gold das hat Gewalt,
Kein Schloss ist nicht so hart ermassen
Ein Esel mit Golde würde eingelassen,
Von jeglicher Hufen müssen geben,
Ein Silber Marck, die kam ihm eben,
Sie zogen abe nach Rüger Ort,
Der Fürst der Rügen nahet ihn fort,
Das kam ihm aber nicht zu Glücke,
Seines Hauptes ward verwund ein Stücke,
Die Seinen musten geben gleich
Von Hufen wie Rostock säuberlich,
Nicht lange das Eiss in Stücke zerfloss,
Die von Rostock gantz sehre verdross,
Des ausgegeben Pfennig gut
Die Bürger die trugen nicht guten Muth.

Das IV. Capitel.

Wie Rostock die Zeit an Dennemarck kam, als lebet König Erich durch etliche von Rathe genand, Schnackenburg und Rentzau, wie das aber wieder gegen Mecklenburg kommen, ist im ersten Buch in Geschichten des Löwen angezeiget.

ALte Schuld die rostet nicht, *Rostochium Daniæ tributarium.*
So bin ich offt von Volcke bericht,
Schnackenberg und er Cord Rensau
Die hatten mit Macht und auch mit Drau
Des Kindes von Rostock oberster Rath
Vertrieben die Molcke aus ihrer Stadt,
Er Friedrich und Johann genandt,
Ritter, sandten ihr Boten zur hand
Zu den Bürgern die waren in Grimme
Sie gaben ihm so viel füsser Stimme,
Und von dem Löwen ihn riethen sehre
Zuletzt sie brachten durch ihre Lehre
Von Schnackenberg, Albrecht gefangen ward,
Er Cord von Rensau nicht gar zart,
Gesetzet beyde in Bottelie,
Die Bürger wurden Sorgen frie,
Und zogen mit ihn in den Sauss,
Brenten den Löwen beyde Hoff und Hauss,
Sie sprachen: Des Löwen achtet nicht,
Dem Wendischen Herren gebet keine Pflicht,
Der König von Dennemarck Erich gut,
Der *meint* * euch gerne mit gutenMuth, * al. nimt
Und mach auch euch vertheidigen wollen
Ob der Marggraff Zinss will hohlen,
Der König krieg die Stadt so in
Und that dem Molcken Hülffe schien,
Sie wüsten Buckau mit Raub und Streit,
Man siehet die Narven noch zur Zeit.

Ende des dritten Buchs.

Lib. IV.

Das vierdte Buch.

Das I. Capitel.

Ducatus Stargardiensis.

Von dem Uhrsprung des Hertzogthums zu Stargardt, und den Hertzogen zu Stargard, und wie das, als die andere Herrschafft, auch wieder an das Fürstenthum zu Mecklenburg kommen.

Origo Ducatus Stargard. ALs lebet der Löwe wohlgemuth
Von Mecklenburg hat ein Sohn war gut,
Johann dem gab er recht die Farth
Das Land zu Stargard mit seiner Art,
Dann er seinen Bruder Herrn Albrecht geben
Mecklenburg zu der Theilung eben,
Die zwene sind erst zum Reiches-Rath
Erkorn zu Prage in Bömischer Stadt,

Johann

Johann der hat durch Ritterschafft,
In Franckreich alles mit Kriege behafft,
Von Edward dem Könige von Engeland was
Erlanget den Stand der Ritter gemäss,
Graff Adolph von Holstein Tochter nam,
Darvan ihm Anna bald kam,
Die nahm Herr Vratisla Hertzog von Bahrt,
Herr Johann der nahm ein Frau da zart,
Gebohrn von Lindau hat ihm gezahlt,
Johann Ulrich, Rudolp und balt
Nach der Zeit Herrn Albrecht eben,
Die letzten zween haben ihr Leben
Geistlich zubracht, der erst Schwerin
Der ander zu Corbach tugendsahm schien.

Das II. Capitel.

Von Hertzog Johann, Hertzog Johannis Sohn, und Ulrich sein Bruder.

Historia Ducum, Johannis, Ulrici.

DEs ersten Hertzogs Sohn Johann
Seines Vaters Tugend nahm sich an,
Von Pohlen Herr Jagels Tochter zart,
Er nahm *Wildheid* (Vegetil) ware in Tugend (gelahrt
Da danne zeuget nach der Stund
Johann und Fräulein zwey, machet kund
Seiner Frauen, ehe dann der Hoff beschach,
Der Tauff mit Brüdern zwey sie pflag,
So bracht sie zu der Christen Zahle;
Der Tochter ein gegen Ribbenitz Wahle
Ins Closter nahm, die ander fin
Hertzog Otten getrauet von Stettin,
Von Mähren Marggraff Jost behende,
Sein Bottschafft dem Fürsten an die Ende
Schicket, und gab die Marcker bald
Dem Herren regieren unter sein Gewaldt,
Das that er, dann er hat gehort,
Seine Treue und Tugend, aber so er fort
Den Merckern zeigt der Ehren Bahn
Vom Rauben zu kehren zum Frede, so han
Die Graffen von Lindau und Quitzauer (schlecht,
Gefangen, er muss sich lösen recht,
Mit vieler Schatzunge sein Bruder zart,
Ulrich war nicht heim in die Fart,
Von Ungarn dem Könige Siegmund,
Er reit zu Hofe dieselbige Stund
Und ward geschlagen zu Ritter werth,
Darnach er kam zu Hause, und *Gerd* (*begehrt.*)
Schwarteborg Tochter von Stettin,
Davon so zeuget er Heinrich fin,
Beweiset sich gegen der Marck dermassen,
Im Streit ungezwacket ihm müssen lassen.

Das III. Capitel.

Von Herrn Johann, Hertzog Johanns Sohn.

Johannis filii.

JOhann Hertzog, Johanns Sohn gantz zart
Im Streit gefangen bald da ward,
Gegen Angermünde geführt die Stund
Und wolt er kommen aus Gefängniss-Bund,
So muss er geben Geldes viel
Darnach so nahm er zu dem Ziel
Ludrut gebohrn von Anhalt klar,
Von Fürsten Albrecht nicht gebahr
Die Fürstin Kind, dann er starb bald,
In Gefängniss ihm sein Bein erkalt,
Dermassen, dass er kam im Todt
Zum Sternberg liegt, genad ihm Gott!

Das IV. Capitel.

Von Herrn Ulrich Herrn Heinrich Sohn den letzten Stargardischen Herrn.

Ulrici.

HErr Heinrich zeuget bey seinen Tagen,
Herr Ulrich, hört man heute klagen,
Er war zum Schimpff und Ernst gericht,
Auf Erden ist je beständig nicht,
Er nahm Herr Wilhelm Tochter zart,
Gebohrn von Wenden die letzten Art,
Mit Ihr so hab er Tochter allein,
Der Graff von Pentheim krieg Ihr ein
Zu Rehn im Closter Eptisch (Aebtiss,) die an-
Herr Ulrich hat, offt streitbar wander. (der
Mit Marggraff Friedrich und Lüneburg hart,
Hertzog Otten, und Barnim Stettin und Bart,
Er beweiset so sein Fürstlich Hand,
In Wohlfarth regieret Leut und Land,
Er zog auch zu dem heiligen Grabe
Mit Magnus seinen Vättern liess nicht abe
Besucht in grosser Einigkeit weit
Den Berg, so Sanct Catharin aufleit,
Liess sich das gar nicht verdriessen,
Wer mag auf Erden sein Ende beschliessen
Durch Tugend und Ritterliche Fart
Der Preiss der folgt im Todt ihm zart,
Er hätte möcht leben manchen Tag,
So was ein, da er heimlich pflag,
Der vergönnet den andern des Fürsten Gnade,
Solches kömt noch offt dem Herrn zu Schade,
Er hatte einem andern einen Trunck gericht,
So kam der Herr von ungeschicht,
Er krieg so viel, er liess das Leben
So bärmlich muss der Fürste aufgeben.
Das Land fiel an den Ochsen-Kopff bald,
Als ander Herrschafft wie er zahlt.

Ende des vierdten Buchs.

Lib. V.

Das fünffte und letzte Büchlein.

Gloria Regum Obotritorum & Slavorum eorumque interitus.

Von den Wenden, die unter Könige Radegast, davon im ersten Buch geschrieben, nach Franckreich, Waland und Hispanien gezogen, mit zweymahl hundert tausend Mann aus Wenden und den umflossenden Landen von ihren Königen; und wie ihre Reiche untergangen.

Das I. Capitel.

Radegastus.

IN Zeiten als lebet Radegast,
Davon ist oben gescrieben fast
Die Wenden zogen nach Walerland,
Franckreich Hispanien wohl bekant,
König Radegast war ihr Hauptmann
Ueber zweymahl hundert tausend Soldan,
Stilico der Fürst ihn dazu bracht,
Dem begegnend die Römer starck mit Macht
Radegast ward gefangen eben,
Stilico muss auch lassen sein Leben,
Mit seines Sohnes Eutherius
Das that der Kayser Honorius.

Das II. Capitel.

Von dem Könige Corsicone.

Corsico. RAdegast folget Corsico bald,
Der tog in Franckreich mit Gewalt.
Und was von Rein bis an das Meere
Gelegen, das verstöhret er sehre.
Die Bischöffe aus den Städten fing,
Priester und Mönche all an den Ring
Müssen, und brand die Tempel abe,
Weder jung oder alt möcht Frede habe,
Zuletzt er ward gefangen hart,
Als Arelat belegert ward,
Und ward geführet durch manche Stadt,
Denn er zu schaden hatte Radt,
So lange er durch Pin ümme kam,
Seiner Grimheit er recht Lohn nahm.

Das III. Capitel.

Vom Fredebaldo dem Könige.

Fredebaldus. IHm folget zu derselbigen Zeit
König Fredebald, der ward ohne Streit,
Durch Constantinum gefangen mit List,
Den Römer, und schicket ihn zu der Frist
In Ketten dem Kayser Honorio balt
So ward gesteuret auch des Gewalt.

Das IV. Capitel.

Von Gunderich dem Könige, und wie die Wenden sich getheilet in zwey Theile unter zweyen Königen Gunderich und Siegeban.

Gundericus. NAch ihm so ward erwehlet recht
Gunderich von Stund. das Wendisch Ge-
In zwey Theil sich getheilet hat, (schlecht,
Das ein Theil das fand balt ihn Rath,
Damit sie möchten rauben frey,
Hispanien muss auch an die Rey
Darin so zogen sie mit Gewalt
Und theileten die Städte fast unter sich bald,
Und folgeten alle Gunderich
Die andern nahmen sicherlich
Das Land in Franckreich Orlientz,
Und machten einen König, derselben Grentz
Siegebann was derselb genant
Gunderich nachdem er hatte verbrandt
Viel Kirchen, und geübt seltsahm That,
Der Todt ihn bald begriffen hat.

Das V. Capitel.

Von König Genserich.

Gensericus. DEmselben folget Genserich,
Der König der was sicherlich,
Grimmig und bitter gantz.
Acht tausend Wenden in Hispanier Land
Er schicket, und kam mit Schiffe behende
Gegen Carthago, belägert an allen Ende
Gewann, und blieb da Königreich
Sieben und dreyssig Jahr gar gleich,
Er ward darnach ein Arrian
In Ketzerey, kost manchen Mann,
Der Christen Glauben er tilgen gedacht,
Sanct Augustin zu Hippon bedacht
Obitus S. Augustini. Das Leyd, die Stadt belägert mit Heere,
Das bracht den Einwohnern alle Schwere,
Dem heiligen Mann gab solche Reu,
Er starb an Schmertzen durch Christlich Treu.
Die Zeit auch macht ein Weib mit List
Genandt Eudoxa in kortzer Frist,
Dem König mit süssen Worten bracht
In Walandt, und ward gegen Roma gebracht,
Do dannen lieffen jung und alt,
So schrecklich was des Königs Gewalt,
Doch that er nicht dem Tempel Verdriess
Durch Lewene der Pabst bitten das liess,
Dreyzehen Tage in der Stadt blieb,
Rauben und nehmen er genugsahm trieb,
Er führt Eudoxam mit weg die Stund
Darnach kam in des Todes Bund.

Das VI. Capitel.

Von dem Könige Honorico.

SEin Eydam Honoricus folget ihm nach, *Honoricus.*
Der bracht den Christen auch Ungemach
Dreyhundert Bischoff durch alle Land
Gefangen nahm und bracht mit Band
In Sardinnen die Insulen allzumahl
In das Elend, Sanct Ciprian in der Zahl
Was, und auch Sanct Felix eben,
In siebenden Jahr der König blieb leben.

Das VII. Capitel.

Von Guntemundt dem Könige.

DEmselbigen folget Guntamunt *Guntemundus.*
Was fromm und holet uf frischer Stund
Die Bischöffe aus den Insulen zwar,
Und starb darnach im zwölfften Jahr.

Das VIII. Capitel.

Von Trasemundo dem Könige.

TRasemund ihm folget bald *Trasimundus.*
Derselbige stiess aber mit Gewalt,
Tilderich, was König Honorici Sohn,
Und trug also des Reiches Krohn
Die Bischöff müssen wieder in Leyd
Ein böser Todt ward ihn bereit.

Das IX. Capitel.

Von Tilderich dem Könige Honorici Sohn.

ALs König Trasemund bald verstarb. *Tildericus.*
Tilderich wieder das Reich erwarb,
Der was Christen und gut
Den Bischöffen macht frölichen Muth,
Gab ihm wieder ihr Kirchen bald,
Starb frömlich. Gott sein Seele walt!

Das X. Capitel.

Von Gilimer dem letzten Könige der Wenden.

GIlimer nahm dem frommen Hild *Gilimerus ultimus Rex Venedorum.*
Das Reich, und jaget durch Speere und
Ihn aus dem Land, das höret sagen (Schild
Der Kayser Justinianus zu jagen,
Schicket sein Streit-Fürsten wohl bekandt,
Bellisarius was die Zeit genant,
Sein Hauss-Frau Antonina zart
Wolt auch mit dieselbige Fahrt,
Gelobte beyde Christen zu wesen
So Gott ihm hülffe des Streits genesen;
So griff die Königin tapffer an,
Der Wenden Frauen und Kind gewann
Den Streit ihm abe in kurtzer Frist,
Bellisarius überwann auch sünder List
Denn König Giliemer auf der Fart,
Gebunden dem Kayser geschicket ward
Bis gegen Constantinopel weit
So wurden die Wenden ihres Reiches queit
Das hatte gestanden manches Jahr,
Durch Raub und Morden in grosser Schaar.

Mein

* * *

Epilogus. Mein Reise ich hoffe han volland
Wozu ich Marschalcus was gesand.
Mein Schifflein, so zum Ufer wende
Als offt begehrt, möcht frölich lände,
Von Wind und Sturm mich hat erlöst,
Der aller Creatur giebt Trost.

Auszug und Summarien des vornehmsten Inhalts derer Vitarum Obotritarum Mareschalci.

Guta-

d em

de Westphalen Monum. med. Rer. Germ.

VIII.

Der Hertzogthümer Mecklenburg entworffenes Land-Recht

Durch seel. Herrn David Mevium J. U. Doct. und Königlichen Schwedischen Vice-Præsidenten bey dem Königlichen Tribunal zu Wismar.

Das entworffene Mecklenburgische Land-Recht bestehet in vier Theil.

Des ersten Theils.

Des andern Theils.

Des dritten Theils.

Des vierdten Theils.

Vorrede

Daß in dem Römischen Reich Teutscher Nation sehr nutz und diensahm sey, bey jedweder Provintz und Landschafft ein eigenes absonderliches Land-Recht, und zwar in der den sämtlichen Einwohnern bekannten Sprache anzurichten, wird ein jedweder Verständiger, bey dem die Zuträglichkeiten eines solchen Rechtens in Consideration kommen, leicht nachgeben.

Einmahl zum Rechte, so eine Richtschnur der Menschlichen Händel seyn soll, ist nicht genug, daß man wisse, was GOtt, und anderer vernünfftiger Völcker Consensus, ja auch die höchste des Reichs Obrigkeit recht zu seyn erachtet, und verordnet, sondern zuföderst gereichet zu Handhabung, und Genuß der wahrhafftigen Gerechtigkeit, daß solches, so insgemein vor Recht gehalten, und constituiret, nach eines jeden Landes Einwohner ingeniis, Conditionen, Nahrungen, und Handthierungen, wie auch jeden Orths discrepirenden opportunitäten, Bequehmlichkeiten und Angelegenheiten recht appliciret, und zu gedeylichen Gebrauch gebracht werde, wie weislich nun und verständig auch insgemein eines insonderheit des in viel territoria vertheilten Römischen Reichs Satzungen und Ordnungen verfasset wären, so gar nicht lassen sich doch dieselben allenthalben auf eine Maaß und Weise practiciren, sondern was zu derselben nützlichen Praxi gehörig, solches muß eines jeden Landes hohen Obrigkeit zu reiffer Ermäßigung hingelassen werden; von dero denn die Application der gemeinen Rechte auf ihrer Land und Leute Zustand nicht besser, und füglicher geschehen mag, denn vermittelst eines darauf wohl quadrirenden Land-Rechts.

Und als zum andern am Tage, wie das gemeine Recht, ja auch nunmehr jeden Landes und Orths eigene Satzungen und Gebräuche durch der Rechts-Gelahrten vielfältigen Disputationes, und Deutungen dahero entstehende verschiedene Meynungen, und Observationes so sehr distrahiret, und in Zweiffel geführet, daß daraus dieselbe zu finden schwehr, und die Regulæ actionum in grosser Ungewißheit, darüber fast niemand seines Rechten gewiß seyn, sondern in steter Gefahr schweben muß, ob er sich auch dessen versichert halten könne, daß nicht die, so bey den Gerichten sitzen, oder von denen die Urtheil erhohlet werden, anderer Meynung seyn, befahren muß; Dessen sich aber abzuhelffen kein besser, und fast das einzige remedium, daß in einem jeden Lande durch gewisse Constitutiones gesetzet, und abgerichtet werde, was aus den differenten opinionen in demselben vor Recht zu halten; gestaltsahm denn in den mehrentheils der Chur-Fürsten und Ständen des Teutschen Reichs Ländern deswegen solche Land-Rechte und Abscheide verfasset, dadurch dann verschaffet wird, daß, die Recht suchen, geben, und nehmen sollen, nicht von dem ungewissen Bedüncken, und opinionen der Rechtgelahrten, so zuweiln ex errore, oder denen rationibus, welche auf aller Oerter Leute sich nicht appliciren lassen, herrühren, dependiren dürffen, sondern was dero Obrigkeit mit reiffen Rath gut erachtet, zur beständigen zuverläßigen Richtschnuhr haben.

Dabey drittens, in Erwegung, was daran gelegen, daß ein jeder, der Recht thun solle, das Recht auch wisse, und verstehe, annoch dieser mercklicher grosser Nutzen erscheinet, daß durch ein Land-Recht in Teutscher Sprache so wohl Einwohner, als Frembde verständiget werden, wornach sie sich zu achten, oder worauf sie sich verlassen können, dabey selbst ermessen mögen, ob sie ihre habende intention zu Recht obtiniren, oder sich denen, so An-

sprache zu ihrem Vornehmen mit Fuge und Bestande opponiren, also, was für ihre Gewissen und Angelegenheit rathsahm, aus einer selbst bekandten Norma schliessen mügen, dadurch ohne Zweiffel viele Unrichtigkeiten verhütet, dem Recht so viel mehr nachgestrebet, weitläufftige Geldfressende Recht-Streite verhütet, grosse Unkosten, die sonsten auf Befragung der Rechtsgelahrten verwendet werden, erspahret, eine gute rechtschaffene Zuversicht zu der Justitz gestifftet wird, zu geschweigen itzo, wie ein beständiges gutes Land-Recht, und dessen Observantz zwischen den Obrigkeiten, und Unterthanen ein festes Vertrauen den Gerichten; und dero Bedienten in ihren Ambts-Verrichtungen eine grosse Erleichterung, und aller Actionen vor GOtt, dero Obern, ihrem Gewissen, und Jedermänniglichen eine richtige, ohngezweiffelte Verantwortung, denen, so der Justitz bedürfftig, ein festes Ancker dero Hoffnung, und Suchens, dem gantzen Lande einen grossen Ruhm causiret, und stifftet, dessen Betrachtung auch sowohl *die Durchlauchtige Hochgebohrne Fürsten und Herren, Herren Adolph Friderich und Hans Albrecht Hertzogen* zu Mecklenburg, *Fürsten* zu Wenden, Schwerin, und Ratzeburg, auch *Graffen* zu Schwerin, der Lande Rostock, und Stargard *Herren*, respective höchstseeligen Andenckens, als die *Ehrbah. Löbliche Ritterschafft* und *Landschafft* bewogen, darauf gnädig und hochvernünfftig bedacht zu seyn, wie in diesen itztbemeldten *Hertzog-Fürstenthum und Landen* ein beständiges Teutsches *Land-Recht* angerichtet würde, demnach denn in denen anno 1621. gnädig gegebenen *Fürstlichen Reversalien* art. 30. begriffen, dass *Hochbemeldten Ihro Ihro Fürstl. Fürstl. Gnaden Gnaden* mit Zuziehung Dero Ritterschafft und Landen ein gemein Land-Recht in Teutscher Sprache, damit ein jeder, wie seine Sachen im Gericht zu treiben, selber verstehen könne, zusammen bringen, und abfassen, nach demselben in den Cantzeleyen, und Hoff-Gericht sententioniren, und sprechen lassen wollen. Obberegten gedeylichen Zweck zu erreichen, ist ausser Zweiffel dienlich, dass einmahl und zuerst dieser Hertzog-Fürstenthum und Länder Fundamental-Satzungen, Reversalen, und Ordnungen mit Fleiss nachgesehen, erforschet, und dero Einhalt das vornehmste Theil solchen Land-Rechts sey, und bleibe, das übrige demselben attemperirt, und bey allen wohl beobachtet werde, dass dieselbe der Grund des Rechtens bleibe, und nicht violirt, noch in Streit oder Zweiffel gezogen werden.

Vors andere, dass von den alten vernünfftigen, und wohlhergebrachten Gebräuchen die gründliche Nachricht eingezogen, und wie dieselbe befindlich, also zu mehrer Gewissheit, und Nachricht in eine Landes-Constitution gebracht, dadurch dero mehrer, und besser Beobachtung veranlasset werde.

Drittens, dass man das Absehen habe, was in denen Casibus & Quæstionibus, da von dem Rechte, dessen Verstand, und Uebung Zweiffel vorkommen, bey den Fürstlichen Cantzeleyen, Land- und Hoff-Gerichten beständig judiciret, und vor Recht gehalten, solches auch zur daurhafften Nachfolge bringe, und bestätige.

Zum vierdten, dass über den Quæstionibus, so in praxi offtmahls vorkommen, darüber aber der Rechtsgelahrten Meynungen nicht einig seyn, was in dem Lande hinfürters vor Recht zu halten, statuiret werde.

Dass endlich fünfftens, bey dem, so sonst die gemeine Rechte verordnet, nachgesehen werde, ob darin ein, oder anders befindlich, so in diesen Landen sich bey dero eigenen Constitutionen, Ordnungen, und Gewohnheiten nicht wohl, oder auch nicht also wie es darin begriffen, practiciren lasse.

Wie nun dieses ein R. und L. was die obhochgemeldeten Fürstlichen Reversalen veranlasset, und zu gemeinen Nutzen gereichend dermahleins nach den Behindernissen, so bisshero das leidige Krieges-Wesen entzwischen geworffen, abzulangen begierig; Als haben sie sowohl solche Begierde zu zeigen, auch zu dem heylsahmen Zweck unterthänig zu cooperiren, was ihnen dabey zu beobachten zu seyn in guter Wohlmeynung bedacht, ohnvergreifflich, vorbemeldter Regulen nach, zusammen tragen und auffsetzen lassen.

Des Land-Rechts erster Theil

Tit. I.

Von dem Land-Recht insgemein und wie solches zu observiren.

§. 1.

De jure provinciali Mecklenburgico generatim.

WAs in den Fürstlichen Reversalen, des Landes-Kirchen-Consistorial-Hoffgerichts- und Cantzeley- wie auch der Policey, und andern mit Zuziehung *Ritter-* und *Landschafft* aufgerichteten und publicirten Ordnungen verfasset und enthalten, solches ist zufoderst vor der *Mecklenb. Hertzog-Fürstenthum und Lande Recht zu halten, und also beständig zu observiren*, dass nach dero Einhalt bey allen Gerichten beständig geurtheilet, und allenthalben gelebet, nicht aber dawider etwas unter einigen Prætext zugelassen werde.

Ordinationibus & Legibus Territorialibus.

De Observantia & Consuetudine.

§. 2. Wer sich auf eine alte Gewohnheit beruffe, ist, so weit solche des Landes Ordnung zugegen, damit nicht zu hören, sondern bloss auf derselben Observantz zu verweisen, was dagegen verhandelt, vor kein Recht zu halten, es werde denn von der *Hohen Landes-Obrigkeit* mit Zuziehung *Ritter-* und *Landschafft* davor erkennet, und gesetzet; was aber denen nicht zuwiedern hergebracht zu seyn vorgewandt wird, wann es öffentlich eine geraume Zeit also observiret, und durch drey Actus bescheiniget werden mag, inmassen denen, die sich darauf beruffen, der Beweisthum oblieget, ist vor eine zuläs-

zulässige Gewohnheit zu halten, und ferner zu folgen, biss ein anders durch ein Gesetz oder Ordnung der Hohen Obrigkeit constituiret.

Quibus obligantur subditi & forenses. §. 3. Welche in diesen Hertzog-Fürstenthum und Landen Güter besitzen, Handel und Wandel treiben, Erbschafft und Gaben gewinnen, und erwerben, Recht suchen und geben, seyn in den allen, ob sie gleich frembd, das Land-Recht zu observiren schuldig, wie sie dann auch hingegen der Wohlthat solchen Rechtens, soferne dieselbe nicht *Ritter*- und *Landschafft*, oder der Einwohner sonderliche Privilegia, oder Beneficia betreffen, oder also bewandt seyn, dass sie sich selbst nach dem Buchstab, oder ex ratione auf dieselbe restringiren, fähig seyn sollen, wann hingegen dieses Landes Unterthanen, und Einwohner an denen Orthen, von dannen sie kommen, gleichen Rechtens geniessen.

De Actorum transmissione. §. 4. Wann Acta an auswärtige Juristen, und Facultäten, Schöppen-Stuhl, und Urthels-Fasser verschicket werden, sollen jederzeit glaubhafte Extracte des Land-Rechts, so viel die im Streit schwebende Puncte betrifft, geschicket, und sie darnach zu sententioniren angewiesen werden.

§. 5. Was anders, dann in dem Landrecht enthalten, und wider dasselbe etwa vom frembden Rechtsgelahrten, oder sonst geurtheilet wird, soll von nichten seyn, und vires rei judicatæ nimmer erreichen, dahero denen, so vermeinen, ein wiedriges vor Recht erkannt zu seyn, frey stehen soll, supplicando solches anzuzeigen, darauf bey unsern Cantzeleyen, Hoff- und Land-Gerichten die Urtel darnach geändert und gefasset werden mögen.

Et remedio supplicationis.

Tit. II.

Von Eltern und Kindern.

De parentibus & liberis. §. 1. So lange Kinder unter der Eltern Gewalt bleiben, seyn sie ihres Gutes weiter nicht, als von den Eltern erlaubet wird, mächtig; Darumb alle Verträge, alienationes, und Handlungen, so ohne der Eltern Consens darüber ergehen, ohnkräfftig, geben aber die Eltern den Kindern einige Güter unter ihrer Gewalt, damit zu negotiiren, oder selbst zu verwalten, ist, was darüber gehandelt, und contrahiret, beständig.

§. 2. Wenn Kinder mit der Eltern Willen zur Ehe schreiten, seyn sie von der Zeit an, da das Ehebette von ihnen betreten, von der Eltern Gewalt befreyet, und dieselbe ihnen ihr Gut, auch der Vater dasjenige, davon er den Usumfructum gehabt, abfolgen zu lassen schuldig.

§. 3. Imgleichen, wenn Kinder ausser dem Ehestande zur eigenen Haußhaltung, Nahrung und Handthierung treten, wie dann auch, wenn sie zu Ehren-Aemptern, und Tituln gelangen, werden sie damit frey von der Eltern Gewalt, und muss ihnen ihr Guth zu ihrer Verwaltung gereichet und überlassen werden.

§. 4. Kinder mögen von ihren Eltern bey dero Lebzeiten ihrentwegen nichts an Erbtheil oder loco legitimæ fordern, was aber zu ihren Alimenten, und Unterhalt von nöthen, darunter mit gehöret, was zu Erlernung einer Nahrung, Kauffhandels, oder Handwercks, auch zur Aussteuer vonnöthen, gebühret denselben, und soll mittelst Obrigkeitlicher Verordnung, bey welcher es zugleich, nach jedwedern Stande Gelegenheit, und Vermögen zu ermessen, gereichet werden.

§. 5. Wann die Eltern übel haushielten, und alles verzehreten, ist denen Kindern, und ihren Anverwandten frey, solches bey der Obrigkeit anzumelden, und soll darauf die Versehung geschehen, dass durch Verschwendung der Eltern die Kinder nicht gar leer ausgehen, sondern denselben Vormünder gesetzet werden.

§. 6. Der Kinder Güter sollen die Eltern in ihrer Administration, und Geniess haben, doch also gebrauchen, dass den Kindern das Eigenthumb ohngeschmählert verbleibe, und sie dessen heut oder morgen habhafft werden mögen, deswegen sie bey Verlust des ususfructus über der Kinder Habe ein richtiges Inventarium verfertigen, daneben auch durch die Obrigkeit der Vater, wann er nicht kündlich also possessioniret, dass die Kinder ausser Gefahr seyn mögen, zur genugsahmen Caution angehalten werden, den Kindern ihr Guth zu conserviren, und keines weges zu verschwenden; da er aber mit dem seinigen nicht wohl umbgienge, oder auch arm, und mögte die Caution nicht leisten, soll die Verwaltung ihm nicht gelassen, sondern andergestalt durch einen Curatorem bestellet, jedoch die Abnützung ihm gereichet werden.

§. 7. Wie der Vater, wenn er obberegten Usum fructum haben will, denen Kindern zum ehrlichen Unterhalt, und alle dem, so zur guten Auferziehung gehörig, gehalten, also, wenn er dazu nicht bedacht, oder Mittel schaffet, soll der Nutzen der Kinder Güther ihnen allein bleiben, und dem Vater davon nichts gereichet, noch die Administration in Händen gelassen werden.

§. 8. Die Eltern mögen der Kinder unbewegliche Güther, auch die bewegliche, so ohne ihren Schaden können conserviret werden, nicht veräussern, ob es gleich mit der unmündigen Kinder Wissen, und Willen geschehen, soll es doch ungültig seyn, es erfodere dann die ohnvermeidliche Noth, als wenn zu Bezahlung der Kinder Schulde, oder zu ihren Unterhalt, Aussteuer, und Erlernung dessen davon sie sich zu ernehren vermeinet, dadurch Mittel anzuwenden; Vermeinen aber sonst die Eltern, dass mit der Kinder Nutz, und zu dero Nothdurft, solche vorzunehmen, sollen sie zu erst ihren negsten Verwandten solches vermelden, dieselbe, oder mit deren Vorwissen ihnen Vormünder verordnen lassen, und mit dero Willen, nicht anders, zur alienation schreiten; Jedoch, wann sie sich doch nicht vereinigen können, mögen sie die Sache vor Gericht bringen, und allda auf vorhergehende cognitionem causæ des Decreti erwarten.

§. 9. Wann die Eltern in Schulden vertieffet, von den Creditorn zur Zahlung angestrenget, und in dero Güther immissiones bitten, oder es zum Concurs gelanget, soll von den Güthern, was deroselben Kindern zukommt, da es verhanden, separiret, wann aber es nicht verhan-

banden, deswegen auf das Recht, so ihre Mutter gehabt, wann es von derselben herrühret, oder auf das stillschweigende Unterpfandt, welches die Rechte denen Kindern tribuiren, die Intervention ihnen, und ihren Anverwandten verstattet, und wenn sie deswegen vor den Creditoren die Priorität hätten, zuerst ihnen das Ihrige zugetheilet werden, und ob zwar der Vater den Usumfructum hat, und auch nach Cession seiner Güther behält, soll davon doch den Creditorn nichts angewiesen werden, als was nach der Eltern und Kindern nothdürfftigen Unterhalt bey dem Vater übrig bleibet.

§. 10. Was die Kinder, so unter der Eltern Gewalt seyn, aufleyhen, dürffen die Eltern von den Ihrigen nicht zahlen; es sey dann erweisslich angewandt, wozu die Eltern den Kindern verbunden, als was zu ihren ehrlichen Unterhalt, Studiren, Aussteuer, Erlernung, und Fortsetzung einer ihnen anstehenden Nahrung, und dergleichen Nothwendigkeiten angewandt; hätten aber die Kinder eigene Güther, so unter der Eltern Verwaltung seyn, müssen sie davon abtragen, was beweisslich zu der Kinder Nutzen, und Nothdurfft gereichet, ausser denen haben sich die Creditorn beyzumessen, dass sie ohnvorsichtig denen, so unter Eltern Gewalt seyn, ohne dero Belieben etwas creditiret.

§. 11. Wann Eltern zur andern Ehe schreiten, sollen sie vorhero wegen der Kinder voriger Ehe Mutter-Guth, oder was ihnen sonst angeerbet, mit Zuziehung der Kinder negsten Anverwandten Richtigkeit machen, und es dahin richten, dass auf alle Fälle die Kinder dessen beständige Gewissheit, und Versicherung haben, im wiedrigen mögen die Kinder, und dero Anverwandten sie durch die Obrigkeit dazu anhalten lassen.

§. 12. Wann die Mutter zur andern Ehe schreitet, ist den Kindern, und derer Anverwandten frey, was der Vater hinter sich verlassen, oder ihnen sonst zuständig, von ihr abzufodern, und zu ihrer Administration zu nehmen, oder darüber zu disponiren, und mag daraus die Mutter über das, so sie ihm zugebracht, oder sonsten nach dem Land-Rechte ihr gebühret, nichts fodern, oder einbehalten, ohne was sie zu der Kinder Unterhalt, Nothdurft, und scheinlichen Nutzen verwendet, oder so weit die Kinder ihr bey ihrer bekandten Dürftigeit zum Zuschub, und Alimenten gehalten, dem Vater aber, ob er gleich zur andern Ehe trit, gebühret von der Kinder Mutter Guth, oder was denselben von den Gross-Eltern, oder andern Frembden anstirbet, oder sonst zufällt, so lange die Kinder unter seiner Gewalt, und ohnausgesteuret seyn, oder eigene Nahrung, Handthierung, und Gewerb ergreiffen, der Geniessbrauch, er habe dieselbe bey sich, oder nicht, ob sie auch gleich nicht von ihm, sondern anderswo ihre Alimenta haben.

§. 13. Ein Ein Stieff-Vater hat kein Recht zu der Kinder Güther, dahero ohne der Kinder Anverwandten Willen er derselben sich nicht anmassen soll, wann aber mit dero Consens er der Kinder wegen einige Güther an sich nimmt, soll er denenselben gnugsahme Caution bestellen, auch was davon kommt, oder geniessblich richtig berechnen, und ausfolgen lassen.

§. 14. Wann Stieff-Eltern die Kinder bey sich haben, und mit nothdürftigen Unterhalt versehen, mögen sie von denen deswegen keine Erstattung, oder einig Kost-Geld fodern, wann sie dieselbe in ihren Diensten zur Haushaltung, oder sonsten gebrauchen, oder auch einige von ihren Eltern hinterlassene, oder sonst ererbte Güther geniessen; Wann aber dergleichen keines geschiehet, seyn die Kinder denenselben ein billiges Kost-Geld, und, was ihnen über dem Unterhalt vorgeschossen, zu entrichten verbunden; sie mögten dann erweisen, oder auch aus guten Vermuhtungen glaubwürdig machen, dass der Stieff-Eltern Meynung gewesen, sie ohne Entgeld bey sich zu haben, wozu denn gnugsahm zu achten, wenn die Stieff-Eltern bey ihrem Leben darum keine Anmahnung gethan, oder in ihren Büchern und Registern davon nichts aufgezeichnet befunden wird.

§. 15. Die Eltern und Kinder sollen auf ihrem Todes-Fall sich unter einander die legitimam, nehmlich den 3ten Theil dessen, so ihnen nach der Succession ab intestato zukommen kann, unverletzt zu lassen schuldig seyn, sie hätten denn darauf bey ihrem Leben etwas empfangen, so billig abzurechnen, dagegen denn keine andere Disposition, Pacta, Taxirung der Güther gültig seyn, sondern dieselbe, ob sie gleich von Eltern, und Kindern unterschrieben, also verstanden werden sollen, dass ihnen solche Portion gantz verbleibe, und dahero supplement zu suchen ohnbenommen seye.

§. 16. Wann Eltern bey ihren Leben-Zeiten münd- oder schrifftliche Anordnung machen, wie auff ihrem Todes-Fall die Kinder die Verlassenschafft, oder etliche Güther, und Stücke unter sich theilen, ingleichen, wie solche unter den Kindern æstimiret, und einem vor dem andern zugeschlagen, und es damit gehalten werden solle, wann solches nur glaublich beygebracht, es geschehe (NB.) durch Zeugen, so es angehöret, oder der Eltern Schrifft, sie haben solche gantz geschrieben, oder untergeschrieben, gebühret den Kindern, solchen, obgleich darunter eine Ungleichheit wäre, nachzuleben, und sollen die, welche sich dadurch beschwehrt zu seyn vermeinen, nicht gehöret werden, sie könnten denn erweisen, dass sie an ihrer legitima dadurch verkürtzet wären.

§. 17. Nach Absterben des Vatern sollen die Kinder bey der Mutter gelassen, und ihr wider ihren Willen nicht abgenommen werden, ob sie gleich zur andern Ehe schreiten würde; es mögten dann die Vormünder oder negsten Freunde beybringen, dass die Kinder bey ihr nicht wohl, oder mit mehren Kosten und pericul als bey andern erzogen werden, oder aus dergleichen vernünfftigen Ursachen sie bey ihr auferziehen zu lassen bedencklich wäre, so zu richterlicher Ermässigung stehet.

§. 18. Kinder sollen durch Beymessung frühzeitiger Gebuhrt nicht unehlich gehalten, oder gescholten, noch die Eltern eines ohnziemlichen Beyschlaffs beschuldiget oder verdammet werden, wann nicht kund, offenbahr, und ausser

ser allen Zweiffel ist, dass der natürlichen Ordnung nach unmöglich in solcher Zeit, als welche von dem Beyschlaff zu der Gebuhrt gereichet, ein vollenkommener Partus an den Tag möge gebracht werden, und ob von Zeit der Hochzeit nicht mehr denn einhundert funffzig Tage verlauffen, soll doch eine vollkommene Gebuhrt nicht gescholten, sondern pro legitimo partu gehalten, wann auch unter der Zeit ein Kind gebohren, da der partus mangelhafft, oder nicht vitalis, vor ehrlich geachtet, und in dubio pro partu stets erkannt werden.

Tit. III.

Von Verlöbnissen und Ehe-Händeln.

De sponsalibus. §. 1. Ob zwar nach den gemeinen Rechten ein Eheband durch einen blossen Consens, und Versprechen vollenkommen wird, als gleich solches zu vielen mahlen sehr zweiffelhafftig, ob ein dergleichen beständiger vollenkommener Consens, als dazu gehörig, erfolget, dannenhero viel Streit und Irrungen entstehen, ohne dass die Clancularia sponsalia viel Ungelegenheiten, und Missverstände bey sich führen; so soll hinführo, wenn Streit darüber entstehet, der Ehebund vor richtig und vollenkommen nicht geachtet werden, es sey dann in Beyseyn zum wenigsten zweyer glaubwürdigen Persohnen, die zu solchem Ende zusammen beschieden, der consensus declariret, und vor denselben der Ehe-Bund beschlossen, wann solches geschehen, obgleich kein Giften und Gaben gereichet, soll das Verlöbniss beständig geachtet werden, wie hingegen, obgleich ein dem andern etwas geschencket, doch ohn beregter declaration, solches ohnvollkommen zu halten.

§. 2. Wann jemand des Beyschlaffs von einem Frauensbilde, welches sonst ehrlichen guten Lebens, und Wandels befunden, und dabey gethanen Versprechens, dieselbe zu ehelichen, beschuldiget, dass er des ersten geständig und zu überweisen, ist er das letzte auch zu vollenziehen schuldig, er vermögte denn vermittelst Eydes erhalten, dass er vor, oder bey der Schwängerung, oder Beyschlaff ihr der Ehe halber nichts versprochen habe; Wer aber eine Weibes-Persohn ausserhalb solchen Gelübdes schwängert, darf dieselbe nicht eheligen, sondern allein die Geschwängerte, nach Gestalt seines Vermögens, und der geschwängerten Condition, mit einem gewissen Gelde, so zu gerichtlicher Ermässigung stehet, abfinden, und das Kind, biss es zu den Jahren gelanget, dass es ein Stück Brod erwerben mag, mit Alimenten versehen.

§. 3. Kinder, ob sie gleich vollenkommenen Alters, sollen ohne Vater und Mutter, auch nach dero Absterben, der Gross-Eltern Einrathen und Consens sich nicht verehelігen, wann dagegen geschehe, mag Vater und Mutter das Gelübde, so lange es durch das Beylager noch nicht consummiret, das Consistorium, ohnverbindlich zu erklähren, bitten, auch damit gehöret werden; jedoch, dass er erhebliche Ursachen des Dissensus, und dadurch gesuchter Trennung vor und beybringe. Wann sie aber ohne einige bewegliche Ursachen ein sonst nicht abgerathenes Gelübd aufheben wollen, soll ihr Suchen nicht statt haben, sondern gütliche Vereinigung zwischen ihnen und den Kindern gesuchet, in deren Entstehung nichts destoweniger bey dem Ehe-Gelübde, wenn es sonst ehrlich, und zu der Kinder Nutzen gereichet, gelassen werden.

§. 4. Wann Eltern aus Ursachen, die durch Richterliche Erkänntniss erheblich geachtet, der ohn ihren Consens getroffenen Heyrath ihrer Kinder widersprechen, dessen aber ohngeachtet dieselbe sich davon nicht abhalten lassen wolten, sondern das Gelübde vollenziehen, mögen sie solchen der Kinder Ungehorsahm alsdenn, sonst aber nicht, mit der Enterbung straffen.

§. 5. Wann Kinder der Eltern Consens zu ihrer Heyrath erfodern, dieselbe aber widersprechen denselben nicht zeitig, sondern schweigen still dazu, und dieselbe verloben sich darauf, mag ihr dissensus hernach das Gelübd nicht aufheben, wann sie aber ausdrücklich dissentiren, sollen Kinder sich weitern Verfahrens bey Verlust ihres väterlichen Erbtheils enthalten, sich der Eltern Willen zu gehorchen durch kindliche Erweisung bemühen, dass sie denselben dadurch abreichen mögen, so aber doch ohne Ursache die Eltern die Verwiederung thun, alsdann beym Consistorio sich anmelden, daselbst zwischen den Eltern und ihnen summarisches Behör suchen, darauf denn nach Befindung der Ursache, ob sie den Eltern wohl anstehe, und beweglich oder nicht, die Vollziehung ab, oder zugesprochen werden.

§. 6. Eltern sollen ihre Kinder, wann sie abwesend, oder ob sie gegenwärtig, ohne ihren ausdrücklichen Consens nicht verloben, weniger zum Gelübde wider ihren Willen zwingen, geschehe dawider, und die Kinder könten bey sonst erblickenden Anzeigen, dass metus verhanden, auf ihrem Eyd erhalten, dass sie nicht aus freyen Willen, sondern aus Zwang und Furcht vor den Eltern die Zusage gethan, soll das Gelübde ohnkräftig seyn, sie wären denn hernach bey dem, was anfänglich aus Zwang und Furcht versprochen, mit guten Willen verblieben, und hätten nicht zeitig solches vermeldet.

§. 7. Es sollen Kinder, die unter der Vormünder Gewalt seyn, ohne dero Vorwissen, und Rath nicht heyrahten, und ob es geschehen, ist das Verlöbniss ohngültig, und mögen so lange zurück ziehen, als der Vormünder Consens nicht erfolget, wolten aber ohne denselben die Verlobte zusammen bleiben, mag das Gelübde nicht aufgehoben werden, es wäre dann, dass auf Vorbringen der Vormünder durch richterliches Ermessen befunden, dass die Ohnmündigen mit unehrlichen, oder ihrem Stand nicht gleichen Persohnen, oder gar unvorsichtig und zu ihrem augenscheinlichen Verderben sich in das Gelübde eingelassen, so mag das Consistorium, was ohnbesonnen von Ohnverständigen vereiniget, aufheben.

§. 8. Die Ehe-Gelübde, so mit Bedinge auf gewisse

gewisse Condition vereiniget, ist vor derselben Erfüllung nicht beständig, darum auch die, so sich auf die Art verloben, nicht vor Braut-Leute zu halten, noch sich also bezeigen, sondern derselben erwarten sollen, mögen aber von ihrem Gelübde immittelst nicht abtreten, es erscheine dann, dass das Theil, bey dem die Erfüllung stehet, darin säumig, oder mangelhaft sey, oder auch betrieglich handele; Erliesse aber ein Theil dem andern die Condition, oder vor dero Ergäntzung würden die also Verlobte sich fleischlich erklären, ingleichen da die Condition auf Unmöglichkeit, oder demjenigen, so dem Ehestande der Natur und Rechten nach zuwidern, sollen dero ohngehindert, auch ohnerwartet die Verlobte das Gelübde zu vollenziehen schuldig seyn.

§. 9. Die Persohnen, so an Eltern oder Kinder statt seyn, und gehalten werden, ingleichen die sich mit Blut-Freundschafft, oder Schwägerschafft im dritten Grad gleicher, oder ungleicher Linien verwandt, es rühre dieselbe von halb- oder gantzbürtigen, ehrlichen, oder unehrlichen Gebuhrt her, mügen sich nicht zusammen verehligen, geschehe es, soll das Ehe-Gelübde, ob es gleich öffentlich beschlossen, so lange es durch die Priesterliche Copulation nicht vollzogen, als nichtig erklähret, und gehalten, da aber diese dazu gekommen, zwar die Eheleute, daferne sie nur in linea recta, oder primo gradu collateralis lineæ sich nicht verwandt, nicht getrennet, nach Gestalt aber des Verbrechens ernstlich gestraffet werden.

§. 10. Des Mannes und Frauen, wie auch zusammen gebrachte Kinder, Comprivigni genandt, mögen sich wohl heyrathen.

De gradibus prohibitis. §. 11. Damit alle Blut-Schande desto mehr vermieden werde, sollen, die sich verloben wollen, zuforderst erforschen, ob auch unter ihnen eine Blut-Freundschafft oder Schwägerschafft sey, von den Priestern auch vor deren Erforschung nicht copuliret werden, bey dero Befindung aber soll vor dem Gelübde bey willkührlicher Straffe, wie nahe die Verwandniss sey, dem Pastori des Kirchspiels, worunter die Verlobende sich befinden, vermeldet, von demselben, ob sie im verbothenen gradu seyn, wohl erwogen, wo es zweiffelhafft, von ihm die Persohnen an das Consistorium zu Einhohlung guten Berichts verwiesen, immittelst aber mit dem Gelübde eingehalten werden.

§. 12. In denen Gradibus, welche nicht in GOttes Wort, sondern allein in diesem Land-Recht verboten, als in dem andern gleicher Linie, und folgenden weiteren, mag für die, so bewegende Ursachen fürzubringen haben, warum sie zu der Heyrath zuzulassen, bey dem Consistorio, oder der hohen Landes-Obrigkeit dispensiret werden, und sollen diejenige, so die Dispensation suchen, damit gehöret werden, wann es etwa alte abgelebte Leute, die von ihren Verwandten so viel mehr Liebe und Pflege verhoffen, ingleichen, da ein oder andern Theils zeitliche Wohlfarth daran hänge, oder wann kein sonderliches Aergerniss dabey besorglich.

§. 13. Wer sich mit zweyen verlobet, soll mit derselben Persohn zuforderst das Gelübde vollenziehen, mit welcher es öffentlich in Beyseyn glaubwürdiger Zeugen, oder mit Consens der Eltern, oder Vormünder ohne Condition getroffen, ob es gleich das letzte sey, es hätten denn die erst Verlobte sich bereits fleischlich erkannt, so bleiben sie billig vor den andern zusammen, wären aber beyde Gelübde öffentlich und mit der Eltern und Vormündern Consens geschlossen, ist das erste, so lange mit der andern die Priesterliche Copulation nicht dazu gekommen, gültig, obgleich mit der andern die fleischliche Vermischung ergangen. Es soll aber die Persohn, so abstehen muss, so ferne sie des andern Gelübds zur Zeit ihrer beschehenen Zusage ohnwissend gewesen, oder sonsten nicht mit schuldig, von dem andern nebst restitution dessen, so von ihr geschencket, ihres Schimpffes, und angewandten Kosten halber Erstattung geschehen.

§. 14. So lange das Ehe-Gelübde in Beyseyn glaubwürdiger Zeugen nicht beschlossen, ist die Unterredung unverbindlich, und mag, was geredet, zurück geruffen werden; Wann aber einmahl das Gelübde öffentlich geschehen, sollen die Verlobte auch nicht mittelst eigener Vereinigung davon abzuweichen bemächtiget seyn; Da sie aber vermeinten Ursache zu haben, von dem Ehe-Gelübde befreyet zu werden, sollen sie dieselbe dem Consistorio vorbringen, Bescheides erwarten, immittelst aber sich weiterer Verehligung enthalten.

§. 15. Wann unter Verlobten ein schwerer Missverstand, und Feindseeligkeit entstehet, mögen dieselbe sich eigenes Gewalts, oder durch ihren Willen nicht scheiden, sondern, wann durch die Anverwandte, oder jeden Orts Predigt-Amt keine Einigung zu erreichen, soll durch das Consistorium der Vergleich äusserst versuchet, in Entstehung, wer dazu Anlass und Ursach gegeben, mit Fleiss erforschet, die Persohn, welche sich des Haltens verwiedert, und keine sehr bewegende Ursache dazu gehabt, durch ernste Vermahn- und Bedrohung, fürters durch Geld-Busse, auch endlich durch die incarceration dazu gezwungen, da aber solches alles nichts verfangen solte, das unschuldige Theil loss erkannt, dem schuldigen aber die anderweitige Heyrath untersaget, auch nach Gestalt des Verbrechens, die Kirchen, oder andere Busse auferleget werden; Wann aber die Verwiederung aus solchen Ursachen geschiehet, so entweder das Gelübde nach den Kirchen-Rechten und ehrbahren Gewohnheiten trennen können, oder auch nicht zulassen, dass eine friedliche Ehe zu hoffen, vielmehr grosses Unheil, Aergerniss und Unwesen zu besorgen, welches zu richterlicher Ermässigung stehet, mag dem ohnschuldigen Theil der Zwang erlassen, und die Trennung bey dem Consistorio verstattet werden. *De repudiis.*

Tit. IV.

Von Ehe-Leuten.

§. 1. Obwohl unter Verlobten der Beyschlaff vor der, in der Evangelischen Kirchen üblichen Priesterlichen Zusammenfügung, verboten, auch *De conjugibus.*

auch straffbahr, soll doch deswegen die Braut, so von ihrem Bräutigam geschwängert, nichts destoweniger vor eine rechtmässige Ehefrau gehalten werden, obgleich der Bräutigam vor der Hochzeit verstürbe, die mag dessen, so andere Ehe-Weiber aus der Männer Güther bekommen, fähig, die aus solchem Beyschlaff gezeugete Kinder pro legitimis gehalten werden, und den Eltern succediren.

§. 2. Was bey währenden Ehestande erworben wird, gehöret dem Manne, und dessen Erben alleine zu, und hat die Frau daran kein Theil, oder ein mehres, obgleich der Mann zu weit grössern Vermögen gerathe, als ihr nach unserm Land-Recht gebühret, daran zu fodern.

De illatis & donatis. §. 3. Was den Ehe-Leuten zusammen bey, oder nach der Hochzeit geschencket, ist denselben zu gleichen Theilen gemein, und soll also auch mit ihren Erben nach ihren Absterben getheilet werden, was aber einem oder andern absonderlich geschencket, bleibet denselben allein, und hat der ander bey Leben, oder nach dem Tode darauf nichts zu prætendiren.

§. 4. Mann und Frau mögen Zeit währenden Ehestandes sich wohl mit Gaben beschencken, es bleibet aber, was geschencket, so lange sie zusammen leben, zu gemeinen Nutz, und mag der Mann, was er der Frauen geschencket, zu seinen Nöthen in Mangel anderer Mittel angreiffen, und anwenden; Stirbet aber der, so es geschencket, bleibet es dem andern Ehe-Gatten, dem es verehret, soferne der Donator seine Gläubiger sonst bezahlen mag, auch die Kinder an der legitima dadurch nicht verkürtzet werden; stürbe aber vorher, dem es geschencket, und liesse ander Erben, als die in niedersteigender Linie seyn, nach, ist das dotirende Theil näher, solches zu behalten, befugt als die Erben es zu fodern, obgleich ihnen im letzten Willen es vermacht wäre.

Jura dotis. §. 5. Was dem Mann die Frau an Ehe-Geld zugebracht, davon hat derselbe den Geniess, und denselben zu erhalten, darüber die freye disposition, auch Macht, die Gelder, und Schulde einzufodern, solche zu seinen Nutzen anzuwenden, so lange er solvendo ist; Hat aber ausser dem die Frau Gelder und Güther, darüber hat der Mann nicht weiter zu disponiren, oder dero zu geniessen, als die Macht ihm von der Frauen dazu gegeben; Lässet sie ihm aber die Verwaltung, und Geniess, ist, was er aus dero alienation handelt, kräfftig, die Frau, und dero Erben mögen auch von ihm und seinen Erben die Zinsen und Abnutzungen, so er eingehoben, und sie ihm gelassen, nicht fodern.

§. 6. Obgleich einem Ehe-Mann das versprochene Ehe-Geld nicht erleget würde, soll er dahero nicht bemächtiget seyn, die Ehe-Frau von seinem Hause ab- und an die Eltern, oder wer den Brautschatz schuldig, zu verweisen, sondern ihm gebühret nichts destoweniger gegen sie, als einen getreuen Ehe-Mann zustehet, sich zu schicken, ihr den nothdürfftigen Unterhalt zu reichen, was ihm aber versprochen, mit Güte und zu Rechte gebührlich zu suchen, und fodern.

Jura uxor. §. 7. Die Frau darff vor dem Manne nicht zahlen, und können derselben Güther des Mannes Schuld halber nicht angegriffen werden, es sey dann die Schuld von ihm in ihrer Ehelichen Vormundschafft, oder zu ihren scheinlichen Nutzen gemachet, oder verwandt, oder es habe die Frau durch ihre Pracht übel haussgehalten, oder durch unverantwordliche Händel dem Mann die Schulden-Last verursachet, bey welchen Begebenheiten sie nicht allein des Mannes Creditorn mit ihrer Gerechtigkeit sich nicht entgegen setzen mag, sondern daneben von den ihrigen mit zahlen muss.

§. 8. Machet die Frau bey währendem Ehe-Stande Schulde, ist der Mann nicht weiter, als erscheinet, dass zu seinen Nutzen es geschehen sey, solche zu bezahlen schuldig, Es mag auch, so lange die Ehe bestehet, der Glaubiger deswegen an das Ehe-Geld nicht kommen, oder davon seine Bezahlung suchen; was aber vorher die Frau schuldig gewesen, muss von dem dote abgezogen, und bezahlet werden.

§. 9. Was Mann und Frau zusammen in einer Verschreibung zu bezahlen versprochen, muss der Mann, und seine Erben alleine zahlen, die Frau aber ist deswegen nicht gehalten, sie habe sich denn eydlich verpflichtet, oder es erschiene, dass der Frauen zu Nutzen der Handel gepflogen, es ihre Sachen oder Guth beträffe, oder ihrentwegen die Verpflichtung geschehen, oder auch was so zu bezahlen in ihren Nutzen verwandt sey.

§. 10. Wann eine Frau vor ihrem Ehe-Mann bürget, oder seine Schuld zu bezahlen über sich nimt, ob sie deswegen sich verpflichtet, ist es zu Recht ungültig, es geschehe dann auf gehabte gute Nachricht ihres deswegen habenden Rechtens, durch dessen Erinnerung, vermittelst eines cörperlichen Eydes, oder mit den Formalien, so einen solchen Eyd in sich begreiffen, oder auch auf Richterlicher Verordnung, und Bestättigung, vermittelst ergehender causæ cognitione, oder die Schuld sey also bewandt, dass eine Frau aus Ehelicher Pflicht dem Ehe-Mann beyzuspringen verbunden, als wann zu Rett- und Befreyung von Gefängniss, schmählicher condemnation, zu nöthigen des Mannes, ihr und der ihrigen Unterhalt und alimenten die Verpflichtung geschiehet.

§. 11. Eine Ehe-Frau mag einige ihres Mannes Creditorn zu gute, damit dieselbe so vielmehr versichert seyn, sich ihrer Fräulichen Vorzuges, und Pfand-Rechten an des Mannes Güthern begeben, und ist die renunciatio gültig, obgleich dem S.C. Vellejano, und den Rechten, so der Ehe-Frauen Bürgschafften ohnkräfftig machen, nicht renunciiret, sie muss aber mit ausdrücklichen Worten geschehen, und ist dazu nicht gnugsam, dass mit Vorwissen, Willen, und Gedult der Frauen, was ihr verpfändet, einem andern unterpfändlich eingesetzet sey, ob sie gleich es also geschehen lässet, wird sie des Vorzuges nicht verlustig.

§. 12. Vertiefft sich ein Ehe-Mann in Schulden, oder geräth sonst zum Verderben, dass

die Frau bey Ansoderung der Creditorum, oder des Mannes Unvermögenden Verlust ihres Ehe-Geldes, und was ihr sonst aus ihren Güthern gebühret, zu besorgen hat, soll auf Ansuchen der Frauen, oder ihrer Freunde mit der Rechts-Hülffe an des Mannes Güthern eingehalten werden, biß aus denen, so viel zu ihrer Versicherung gereichet, abgesondert, welches zu ihrer, oder eines Curatoris administration hingethan, die Abnützungen, so hoch die Landgewöhnliche Zinsen des Ehe-Geldes sich erstrecken, ihr zu ihren, des Mannes, und der Kinder nöthigen Unterhalt gefolget, ist hernach etwas übrig, mag es des Mannes Creditorn in Bezahlung gegeben werden.

De separatione & divortio.

§. 13. Ehe-Leute sollen ohne vorhergehende Richterliche Behör und Erkänntniß sich von einander nicht trennen, geschehe es, soll das Theil, so austritt, in der Obrigkeit willkührliche Straffe fällig, daneben alles dessen verlustig seyn, was es aus des nicht überlebenden Güthern sonst zu erwarten gehabt.

§. 14. Scheiden Ehe-Leute von einander mit guten Willen, als wann der Mann zu Kriege ziehet, oder sonst seines Amts, oder Gewerbe halber an andere Oerter sich begiebet, mag so lange der Abwesender aussen bleibet, und obgleich in vielen langen Jahren von ihm keine Zeitung wäre, das ander Theil sich nicht wieder verheyrathen, es sey denn, daß des Abwesenden Todt glaubwürdig beygebracht, so dann nach langer absence durch einen Gezeugen, der bey seinem Absterben, oder Todes-Kranckheit gegenwärtig gewesen, imgleichen durch einen Schein des Orts Obrigkeit, wo er gestorben, oder des Obristen, unter dem er gedienet, geschehen mag, wie denn auch, wann derselbe auch bereits das siebenzigste Jahr des Alters, da er lebete, überstanden, und über zehn Jahr weg, und unwissend gewesen, vor gestorben zu achten.

§. 15. Schiede ein Ehegatte von dem andern wider dessen Willen in Widerwärtigkeit, und Unmuth, und es wäre im Zweiffel, ob er lebete, oder todt wäre, mag der ander ihn citiren lassen, und wenn solches zu dreyen mahlen geschehen, und es erschiene niemand, oder man erführe auch nicht, ob der entwichener lebendig, mag die verlassene Persohn von ihm losserkandt werden, und wiederum heyrathen.

§. 16. Wann eines der Ehe-Leute das ander übel tractiret, verlässet, an demselben Ehebrüchig wird, oder sich sonst also nicht erweiset, wie einen Christlichen getreuen Ehegatten geziemet, soll dasselbe nebst andern dadurch verwirckten Straffen alles dessen verlustig seyn, welches pro lucris nuptialibus in denen Rechten verordnet, und zwischen Ehe-Leuten üblich ist, das Theil aber, so daran unschuldig, ob es gleich wegen unleidlicher Sævitz, und üblen Verhalten sich trennen müssen, oder von Tisch und Bette geschieden, behält alles dasjenige ohnverkürtzet, und hat aus den Abnutzungen der Güther Alimenten, und sonsten zu geniessen, was Ehe-Leuten gebühret.

Jura hereditatis conjugalis.

§. 17. Was in einer jeden Stadt, oder Orth-Landes durch Gewohnheit hergebracht, wie die Ehe-Leute einander erben, oder was sie sonst aus des erst verstorbenen Güther bekommen, dabey soll es gelassen werden, wann aber dadurch kein gewisses zugetheilet, oder auch in denen Ehe-Pactis kein gewisses vermachet, so dann als ein lucrum conjugale dem Ueberlebenden gefolget werden soll, ist demnechst billig, daß die Ehe-Leute, auf dem Fall keine Kinder verhanden, aus der erst abgelebten Güthern etwas zu geniessen haben. Und als die adelichen Wittwen aus der Männer Lehn, und andern Güthern sich eines ansehnlichen nach dieser Lande Rechten und Gewohnheiten zu erfreuen haben, sollen hingegen die Männer auch der Frauen halber, wenn sie mit ihnen keine Kinder gezeuget, und hinterlassen (denen sonst das Mutter-Guth allein gebühret) von ihrem zugebrachten Ehe-Gelde, nach Abzug dessen so auf die Begräbniß und seine Trauer-Kleydung zu verwenden, daneben von ihren Betten, und Bettgewand, auch solchen Leinen, so in der Haußhaltung gebrauchet, den dritten Theil behalten, imgleichen alles, so der Mann ihr bey angehender und Zeit währender Ehe geschencket, zu sich zurück nehmen.

§. 18. Ein Mann ist die Frau von dem Seinigen zu beerdigen nicht schuldig, sondern was auf ihre Begräbniß nach des Landes Gebrauch nicht unmässig verwandt, nicht aber was in ihrer Kranckheit verwandt auf die Pfleg, und Cur, hat er von ihrem zugebrachten Guthe zu nehmen, und einzubehalten, was nach deren Abzug übrig, darauf haben die Erben zu sprechen.

§. 19. Verstirbet eins der Ehe-Leute, ist dem andern anderweit zu heyrathen ohnbenommen, ob es auch intra annum luctus geschehe, ohnstraffbahr; es soll gleichwohl dabey, was ehrbahr, observiret werden. Demnach niemand der Ehe-Leute, bey Verlust dessen, so er aus des Verstorbenen Güthern zu lucriren, ehe das abgelebete Theil beerdiget, auch sonst nach dessen Tode inwendig einem halben Jahre, sich wieder in Ehe-Gelübde einlassen, der überlebende Ehe-Gatte zuvorher, ehe das andere Ehe-Bette betreten, zu Verhütung vieler Streits, und Ungelegenheiten mit des Abgestorbenen Erben Verlassenschafft halber Richtigkeit mache, die dann durch Mandata die Copulation so lange verwehren mögen, biß daß Richtigkeit getroffen, es erscheine denn, daß es nicht bey dem Wittber, oder Wittfrauen, sondern bey den Erben stehe, wie denn imgleichen, wann jene sich zum billigen, und im übrigen zur Caution erbieten, mag um dieser Difficultät die Ehe-Bindung nicht verzögert werden.

Tit. V.

Von der Kinder Aussteur und Heyraths-Guth.

De dote.

§. 1. Die Eltern seyn, nicht allein den Kindern zu gedeylichen Heyrathen behülfflich zu seyn, sondern auch nach deren Vermögen und Gelegenheit dieselben mit einem Ehe-Guth auszusteuren schuldig, und zwar die Tochter mit einem ziemlichen Heyraths- oder Ehe-

Gelde,

Gelde, nebst einer halben Hochzeit, und Ehren-Kleidern, daneben mit einer vermöglichen Hülff bietung, wann sie dero zum Anfang ehister eigenen Nahrung bedürfftig.

§. 2. Ob Eltern bey Verehligung ihrer Kinder zum Ehe-Geld und Aussteuer kein gewisses vermacht und versprochen, sollen sie danechst denenselben nach ihrem Vermögen, Stand, und Condition der Persohnen, so zur Ehe treten, ohngeachtet ob sie sonst begütert, ein Ehe-Geld zu reichen schuldig seyn; Und wann Eltern, und Kinder darüber sich nicht vereinigen können, es zu Richterlicher Ermässigung gestattet werden. Verstürbe aber die Tochter, der solches Ehe-Geld gebühret, vor der Vereinigung, oder Richterlicher Erkänntniss, kan der Ehemann davon weiter nichts fodern.

§. 3. Es mügen beyde Eltern zugleich, oder auch eines nach des andern Absterben das Ehe-Gelübd den Töchtern aus dem gemeinen Väter- und Mütterlichen Guth entrichten; Wann aber solches nicht ausdrücklich gemeldet, wird die Aussteuer allein aus dem Väterlichen geschehen zu seyn vermuthet, es befünde sich denn, dass dieselbe des Vatern Vermögen überstiege, alsdenn müssen die Kinder, so ausgesteuert, nicht weniger bey der Mütter- als Väterlichen Erbschafft solches conferiren, und die noch unausgesteuret haben ein gleiches aus beyderseits Guth zu fodern, und zu erwerben.

§. 4. Gleichwie der Töchter übermässige Aussteuren die Güther beschwehren, und verringern, auch bevorab, wann dero mehr dann eine verhanden, verursachen, dass die letzte nicht so viel und gut, dann die ersten, überkommen, dahero viel Zwiest, und Unheil erwächset, als ist billig, darin eine gute Maass zu halten, und alles also zu richten, dass die Eltern nicht betrübet, noch die Güther übermässig beschwehret werden, wann das nicht geschehen, und dadurch jemand in Unvermögen gerathen, sollen ihm die beneficia miserabilium debitorum nicht zu statten kommen, die Kinder auch von dem, was zu übermässig auf sie verwandt, die deswegen gemachte Schulde abzutragen verbunden seyn.

§. 5. Insonderheit da die Lehn bey den Familien erhalten werden, soll niemand über die Quantitatem legitimæ, so den Töchtern, wann sie mit erbeten, zukommen könte, daraus ein Ehe-Geld zu vermuthen, befugt, und ob es geschehen, so viel die Lehne betrifft, ungültig, die Bürgen aber, so sich deswegen verpflichtet, gehalten seyn.

§. 6. Was jemand der ersten Tochter, wann sie zur Ehe schreitet, Ehe-Geld, und Aussteuer gereichet, soll, wann in den Ehe-Pacten kein anders verglichen, oder sonsten ausbedungen, denen andern mitzugeben schuldig seyn; Er könnte denn erweisen, oder mittelst Eydes erhalten, dass sein Vermögen sich hernach durch Zufälle geändert, oder die erste Aussteuer übermässig geschehen sey.

§. 7. Wann die Eltern den letzt aussteurenden Töchtern so viel als denen ersten nicht geben mögen, daferne solches der ersten Tochter übermässige Aussteuer verursachet, sollen die ersten dem andern etwas zu ihrer Aussteuer pro rata zurück kehren, und erstatten, sonst aber, wann die Eltern durch andere Zufälle, oder ihr Verschwenden, und üble Administration zu Schaden kommen, dazu nicht verbunden seyn, sondern mit gegenwärtiger der Eltern Gelegenheit die letzten Kinder friedlich seyn.

§. 8. Wann der letzten Tochter zur Aussteuer ein mehres, dann ersten, versprochen, oder gegeben wird, mögen die ersten solches von den Eltern Zeit ihres Lebens nicht nachfodern; es wäre ihnen dann solches bey ihren Ehestifftungen vorbehalten; Nach der Eltern Tode aber müssen die letzten, wann sie miterben, solches conferiren.

§. 9. Was jemand an Ehegeld verspricht, das soll er halten, und darum sich zuvorhero wohl bedencken und vorsehen, dass er über Vermögen deswegen nichtes zusage, würde von einem wissentlich ein höhers, als sein Vermögen erleydet, zugesaget, und darnach nicht gehalten, dass dahero, wie fast gemein, unter den Eheleuten Uneinigkeit entstünde, soll der Promissor dotis der Wohlthaten, den Debitorn zu gute verordnet, und üblich, nicht zu geniessen haben, daneben andern zum Exempel, dass zu vielen Ungelegenheiten unter Ehe-Leuten nicht Anlass gegeben werde, ernstlich gestraffet werden.

§. 10. Wird versprochenes Ehegeld in den bestimten Terminen nicht bezahlet, muss davon Landübliche Zinse nach Ablauff eines Jahrs von der Zeit des Termins von dem, der es schuldig, gegeben werden; Wären aber keine Termine gesetzet, noch Zinse verschrieben, das allein, so pro dato versprochen, ist niessbahr und Zinsstragend, hat der Mann, was davon fällig, zu geniessen; wäre es aber so nicht bewandt, sondern beruhete auff blosse Zusage, und dabey keine Zinse versprochen, mag nicht ehe, dann nach Verlauff zwey Jahre von der Zeit der Hochzeit die Zinse gefodert worden.

§. 11. Ist in den Ehestifftungen kein gewiss Ehegeld constituiret, und die Frau wäre zuvor verehliget gewesen, soll bey dem andern Manne für Ehegeld geachtet seyn, so viel dem ersten zugebracht, wann kein anders erscheinet; Sonst aber bey vorkommenden Zweiffel würde dasselbe dafür gehalten, was die Frau ihrem Manne übergeben, und zu seinen Geniess gelassen, er auch würcklich als ein Ehe-Guth in seinem Gebrauch, Geniess, und Disposition hat.

Tit. VI.

Von der Frauen und Wittwen Rechten an ihrer Ehemänner Lehn und andern Güthern.

§. 1. Verstirbet jemand, bleibet dessen hinterlassene Wittwe in dessen Lehn, und andern des Mannes Güthern, so lange biss sie wegen alles dessen, so sie ihm zugebracht, oder ihr sonst aus den Güthern gebühret, befriediget, ist aber schuldig, ein Inventarium über alle *De Jure Viduarum in feudis & allodiis.*

Güther aufzurichten, dazu auch die nechsten Erben, und Lehnfolger erfodern zu lassen, da inwendig 2. Monath nach des Mannes Tode den Anfang zu machen, und folgends in 2. Monath es zur Endschaft zu beschaffen.

§. 2. Ist in der Ehestifftung, oder sonst von dem Ehe-Mann der Wittwen zu ihrer Versicherung, und Abfoderung ein gewisses Stück Guthes, zur Hypothec eingesetzet, und dasselbe werde dazu genugsahm befunden, soll sie sich daran vergnügen lassen, und mag zu andern Güthern nicht greiffen, noch die Possessores belangen, biss ausfündig, dass aus denselben sie das ihrige nicht, oder doch nicht ohne Beschwehr und grosser difficultät erheben könne, alsdann in subsidium in den übrigen das jus retentionis und hypothecæ ihr vorbehalten bleibet, auch darauff ohn Verzug sie darin immittiret werden soll.

§. 3. Zeit währender retention gebühret ihr als eine getreue fleissige Hauss-Mutter den Güthern vorzuseyn, die Administration gedeylich zu bestellen, alle Abnutzungen zu berechnen, und die Rechnungen jährlich den Erben von den Erb-Güthern, den Lehns-Folgern von dem Lehn zuschicken, sich allen Verringerns der Pertinentien, und Hauens in den harten Holtzungen, Veräusserung der Unterthanen, Veränderungen mit den Güthern enthalten.

§. 4. Bey währenden jure retentionis gebühret der Wittwen von den Abnutzungen der Güther, was zur mässigen Haushaltung von nöthen, die auch, so viel der Wittwen Nothdurfft betrift, davon abzuziehen, und an statt der Alimenten ohne Abzug von ihren Zinsen zu reichen, daneben dann auch die Landüblichen Zinsen von ihrem eingebrachten, und was ihr liquide, und unstreitig aus den Güthern gebühret.

§. 5. Die Wittwen haben des Juris retentionis sich wider die Lehnsfolger, und Erben biss zu ihrer Bezahlung zu gebrauchen, demnach sie dann die Güther sämtlich wider die andern Creditorn aber erstrecket sich bemeldtes Recht nicht weiter, dann zu ihrer Versicherung, derowegen wann die verlassenen Güther ihr zugebrachtes; und was ihnen sonst aus den Güthern gebühret, übersteigen, und so geschwinde das Ihrige ihnen nicht werden könte, sollen sie auf Anhalten der Erben, oder Creditorn, so viel als zu dessen Versicherung von nöthen ist, erwehlen, oder durch gerichtlichen Erkänntniss zugetheilet werden, das übrige aber, nach dessen Erlangung den Creditorn abtreten.

§. 6. Bey währenden Jure retentionis ist den Agnaten, und Lehnsfolgern ohnverboten, jemand bey den Wittwern in die Güther zur Auffsicht zu setzen, der daraus gespeiset, und besoldet werde, doch die Wittwen an dem Geniess und Verwaltung nicht verhindern soll.

§. 7. Lässet der Mann Kinder erster Ehe, so ihrer Mutter Zugebrachten halber noch nicht abgefunden, dennoch des juris retentionis sich zu gebrauchen haben; Imgleichen wann die Creditorn, so von ihm zu fodern haben, vor der Wittwen Rechten einen Vorzug haben, wie dann insonderheit, so altväterliche Creditores, die des Lehnfolgers Gläubigern vorgehen, behalten zwar die Wittwen das jus retentionis so lang, als nicht erscheinet, dass sie nach Befriedigung der potiorum, Creditorum nichts bekommen; mögen aber den vorgemeldeten anterioribus der Erhaltung der Immission, oder Einsetzung eines Curatoris oder Concurrentz bey der Administration, und Geniess nicht verwehren.

§. 8. Nimt eine Wittwe auf ihr Ehegelds Verbesserung, und andere zustehende Foderungen von den Erben, oder Lehns-Folgern zur Versicherung an, und räumet die Lehne, ist sie, sich deswegen an die Güther, so ihr unterpfändlich eingesetzet, zu halten, nicht verbunden, noch mag sie, sich daraus bezahlt zu machen, angehalten werden, sondern, wenn ihr nicht eingehalten, in des Mannes übrige Güther die immission suchen, und soll ohne Auffschub, und langen Process dieselbe ihr erkannt, und effectuiret, sie auch biss zur Bezahlung dabey gelassen werden.

§. 9. Stirbet eine Wittwe, ehe sie abgefunden, bey währenden jure retentionis, gelanget solches auf dero Erben, und mögen dieselbe darauff sich in die Güther auf der Wittwen Recht setzen, und dessen, wozu sie befugt, gebrauchen, biss sie bezahlet seyn.

§. 10. Eine Wittwe soll das jus retentionis, so sie in des Mannes Güthern hat, und gebrauchet, Zeit ihres Lebens niemand abtreten, oder veräussern, es geschehe dann mit Wissen, und Willen der Erben, und Lehns-Folger, oder da dieselbe darin zu verwilligen verwiederten, und dessen Uhrsache zu haben vermeineten, auf Richterliche, insonderheit, wo es Lehne betrift, des Lehns-Herrn Bewilligung, und Erkänntniss, dabey denn angesehen werden soll, ob die Erben, oder Lehns-Folger in mora seyn, bey dero Befindung ihnen eine gewisse Zeit ad solvendum, darnach aber der Wittwen die Macht zur translation an andere gegeben werden soll, die Administration mag sie auf ihr Recht, und wie sie solches zu gebrauchen befugt, einem andern wohl einräumen, sie aber bleibt darüber zu der Verantwortung gehalten.

§. 11. Wann der Wittwen Ehe-Geld, und andere Gebührniss zum theil, oder gantz unrichtig, illiquid, und langer Ausführung bedürftig, mögen die Erben, Lehns-Folger, oder Creditorn, so an den Güthern interessiret, ihr dasjenige, so liquidiret, und auf das übrige Caution offeriren, und da diese ohnmangelhaft, soll sie dagegen, die Güther zu räumen, schuldig seyn; Wann sie aber dessen sich verwiederte, soll auf einen Vorbescheid summarie so wohl, was die Wittwe zu ihrer Liquidation, oder gegen die Caution, hingegen was die Erben, Lehns-Folger, und Creditorn vorbringen, vernommen, erwogen, und dann nach Befindung, dass nichts liquidiret, die Caution aber gnugsahm, wie dann dieselbe so mit den Güthern, darin sie das jus retentionis prætendiret, bestellet zu achten, sie, die Güther zu räumen angewiesen werden.

§. 12.

§. 12. So lang eine Frau in ohnveränderten Wittwen-Stande verbleibet, soll sie die Freyheiten, immunitäten und Würden geniessen, so sie Zeit ihres Ehe-Mannes Absterben gehabt; so bald sie aber zur andern Ehe tritt, dero sich nicht weiter gebrauchen, sondern des Mannes Condition folgen.

§. 13. Stirbt einer vom Adel und hat Lehn, auch Güther in Städten, wird es mit Abfindung der Wittwen gehalten, wie es in der Ehestifftung enthalten, damit sie zufrieden seyn soll. Ist aber keine aufgerichtet, soll sie nach dem domicilio mariti geschehen, und zwar, dafern er in der Stadt gewohnet, nach derselben Rechten, ob er gleich im Lande Lehne hätte; Wann er aber seine Wohnung auf dem Lehne gehabt, nach dem adelichen Gebrauch; da solches zweiffelhafftig, soll zu ihrer Wahl stehen, nach welchen Rechten sie wolle abgefunden seyn, mag aber beydes zugleich nicht fodern, und behalten.

§. 14. Zuerst haben die Wittfrauen aus der Erbschaft, und wann dieselbe dazu nicht gnugsahm, aus den Lehnen zu fodern den Brautschatz, oder Ehegeld, welches sie ihrem Ehemanne zugebracht, so ihnen von allen andern ihres Mannes Creditorn, ob sie gleich expressas anteriores hypothecas hätten, gebühret.

§. 15. Hätte jemand zur Zeit der getroffenen Heyrath Lehne, verkauffte aber dieselbe, legte das Geld an Allodial-Güther, oder auf Zinse, soll dessen Wittwe nichts destoweniger also ausgesteuret, und abgefunden werden, als wenn er die Lehne noch hätte.

§. 16. Der Wittwen und dero Erben gebühret zu beweisen, was sie ihrem Ehemanne an Aussteuer zugebracht, dazu aber ist die Ehestifftung, wann darin allein die Versprechnis des Ehe-Geldes, nicht aber der Empfang bekundtschaffet, nicht genugsahm; wie dann auch nicht des Ehemanns blosse Quitungen, oder assertion, ausserhalb wann wieder ihm, oder seine Erben die Sache ist, sonst aber, da aus andern glaubwürdigen indiciis die Einbringung keine starcke rechtmässige Vermuthungen hat, ist entweder der Mann vermittelst Eydes vor Gericht den wahrhafften Empfang zu bezahlen, oder da solches nicht geschehen, auch kein ander Beweisthum beybringlich, die Wittwe darüber, dass es sich also verhalten, wie des Mannes Quitung lautet, einen Cörperlichen Eyd abzulegen schuldig.

§. 17. Stirbet der Ehemann, und es ist bey ihm annoch verhanden, was die Ehefrau ihm an statt Ehegeldes, oder sonst, zugebracht, ob es gleich ihm æstimato vor einem gewissen Werth zugeschlagen wäre, muss sie solches wieder annehmen, und kan an statt dessen kein Geld, oder sonst ein mehres fodern, denn was durch dessen Ehemanns Verursachen per culpam levem daran verschlimmert oder dadurch zu weniger Nutzen, dann man daraus gehabt, gelanget wäre, ingleichen nach dero Absterben mögen die Erben kein anders fodern; hätte aber der Mann solches veräussert, verändert, oder auch baar Geld wiedergeben, und mögen sich mit Offerirung anderer Güther zur Bezahlung wieder ihren Willen nicht befreyen.

§. 18. Hat die Frau ihrem Ehemanne an statt des Ehegeldes nomina, und Schuld-Briefe zugebracht, und der Mann darauf das Geld gehoben, oder sonst durch Umsetzung solche veräussert, oder in seinen Nutzen verwandt, ist er samt seinen Erben schuldig der Frauen und ihren Erben, im Fall wann das Ehe-Geld zurück gefordert, baare Zahlung hinwiederum zu thun, jedoch abgezogen, was zu Einfoderung der Gelder nothwendig verwandt, oder bey der Umsetzung der Gelder unumgänglich nachgelassen werden müssen; so dann solches die Bewandniss der Schuld erheischet, u. dem Mann deswegen nichts unverantwortliches beygemessen werden kann, der Frauen billig abgehet; wären aber die Nomina uneingemahnet, muss die Frau solche wiederum annehmen, es könne denn von ihr erweisslich gemacht werden, dass der Mann durch seine Nachlässigkeit solche verschlimmern lassen, alsdann muss ihr der Schade aus des Mannes Güthern ersetzet werden.

§. 19. Ist die Einbringung des Ehegeldes nicht erweisslich, seyn aber die in Rechten verordnete Zeiten, dadurch die Exceptio non numeratæ dotis aufgehoben wird, verlauffen, mag der Ehemann und seine Erben keinen fernern Beweiss fordern, sondern seyn zur Zahlung verbunden, andern aber, insonderheit der Creditorn, auch den Lehns-Folgern, wenn sie nicht zugleich Erben seyn, soll der Verlauff solcher Zeit nicht nachtheilig, noch an Foderung des beschehenen Einbringens behinderlich seyn.

§. 20. Seyn von dem Eheguth, so dem Mann zugebracht, Zinsen vor seinem Absterben fällig, oder die Nutzbahrkeiten a fundo separiret, bleiben die dem Mann allein, die übrigen aber, so noch nicht fällig, noch respective von dem Frucht tragenden Corpore separiret, sollen, wann sie fällig, pro rata temporis, oder des Jahres, darin selbige zu percipiren, unter den Wittwen und Mannes Erben, oder Lehnsfolgern getheilet werden.

§. 21. Zum andern gebühret den Wittwen gegen das Ehe-Guth ein Leibgeding, daferne es vermacht oder versprochen, sonst aber zusamt dem Ehe-Gelde dessen lucrum, die Besserung genannt, worvon in folgenden verordnet.

§. 22. Vors dritte, wann ausser dem Ehe-Gelde die Frau ihren Mann ander Güther zugebracht, die man Paraphernalien nennet, hat deswegen, wann des Mannes Empfang bewiesen, in desselben Güthern das jus retentionis, und hypothecam tacitam von der Zeit, dass es ihm zugebracht, demnach aus solchen zu weichen nicht schuldig, biss sie deswegen vergnüget, die Abnutzung aber, so bey währendem Ehestande aus denen von dem Manne erheben, oder auch an dero statt Land-üblich Zinsen, und Besserung mag sie oder ihre Erben nicht fodern, es sey dann in den Ehe-Pacten ein anders verglichen; auf welchem Fall aber die Frau alle Jahre von dem Manne die Rechnung abfodern, und sich bezahlen lassen soll, damit

durch Aufschwoll der Hebung, oder Zinsen die Erben, und Lehnsfolger hernach nicht zu sehr beschwehret werden, sonst dieselbe als nachgelassen sollen geachtet, u. nicht ein mehrers; denn was annoch von den Abnutzungen verhanden, oder scheinlich in des Mannes beständigen Nutzen verwandt zu seyn bewiesen, oder auch nur des letzten Jahres Zinse erstattet werden.

§. 23. Was von ihren Paraphernalien die Frau dem Mann angeliehen, oder sonst vorgestrecket, deshalben hat sie kein ander, oder mehres Recht, dann andere Creditores, und wann in der darüber gegebenen Verschreibung keine andere Versicherung enthalten wird, sie unter die Chirographarien gesetzet.

§. 24. Zum vierdten nehmen die Wittwen zu sich alles, was sie an Gelde, Kleynodien, Silbergeschirr, Kleidern, Leinen, Betten, Kisten, und Kasten-Geräthen, auch andern dergleichen Geschmuck, so bey Antritt der Ehe zugebracht, oder hernach ihnen geschencket, angeerbet, oder sonsten rechtmäsig ihnen geschaffet, so viel davon verhanden, zu sich, was aber von demselben in währender Ehe verbrauchet, ohne des Mannes Verursachen verdorben, oder sonst abgenommen, deswegen haben sie aus der Erbschafft, oder Lehnen nichtes zu fodern, es könne denn erwiesen werden, dass der Mann davon etwas zu sich genommen, und nicht zum gemeinen Hauss-Wesen verbrauchet, sondern absonderlich in seinen eigenen Nutzen, oder Schulde verwandt, so hat sie des Rechts, was der Paraphernalien halber üblich, deswegen zu gebrauchen.

§. 25. Giebt eine Wittwe vor, der Mann habe ihre Geschmück, oder etwas davon zu sich genommen, und in seinen Nutzen verwandt, muss sie, wohin es kommen, eigentlich specificiren, und erweisen, mag bloss auf ihrem Eyde bey nicht erfindlichen andern glaubwürdigen Nachricht solches nicht erhalten; hätte aber der Mann unter seiner Hand ihr dessen Schein gegeben, oder sonst es ausgesaget, und sie darüber einen Eyd schwehren würde, soll darauf ihr aus der Erbschafft, und wann dieselbe nicht solvendo, aus den Lehnen Erstattung geschehen.

§. 26. Vors fünffte bekommt eine Wittfrau von Adel aus ihres verstorbenen Mannes Güthern ohne Unterscheid, es sein Kinder mit ihr, oder in andern Ehen gezeuget verhanden, oder es erben andere, es sey auch dieses wenig, oder viel, die Helffte von aller ihres Mannes fahrenden Haabe, an Vieh, Korn, Bettgewand, und allen andern beweglichen Eigenthum, wie das genennet werden mag, die Baarschafft, darunter Kleynodien, Perlen, Gold, und Silber-Geschirr, wie auch die nomina gerechnet, Rüstung und Bücher ausbescheiden, so den Erben, und Lehnsfolgern verbleiben, und mag der Ehemann ihr der Sachen Theil durch einen letzten Willen nicht nehmen, oder verringern.

§. 27. Ehe die Wittwen zur Erbschafft, oder fahrenden Haabe gelangen, muss davon die Schuld zuerst bezahlet werden, darum die Wittwen ihre Helffte cum onere æris alieni annehmen, und entweder so viel, als darauf pro rata an Schulden kommt, abziehen, und bey den Erben lassen; oder, so weit es sich erstrecket, den Creditorn die Zahlung thun.

§. 28. Zum fahrenden Haab, davon die Wittwe den halben Theil zu fodern hat, gehören nicht die Pferde, und Ochsen, damit man stets pflüget, auch nicht andere Instrumenta rustica, als Pflug, Egeden, und dergleichen, so zum Ackerwerck eigentlich und stets gehalten werden, ingleichen nicht der Bauren Hoffwehr, sondern dieselben bleiben bey dem Guthe als ein Pertinens.

§. 29. Zum sechsten gebühret den Wittwen aus der Erbschaft, und wann die nicht verhanden, aus den Lehnen ein rühmliches Trauer-Kleid, dazu gehörig so viel an Tuch, und Leinen, womit sie sich und ihre Diener, so auf ihr Leib warten, bekleyde.

§. 30. Fürs siebende muss der Wittwen ein Wage nebst so viel Pferden, als der Ehemann Zeit seines Lebens, zu seiner und ihrer gewöhnlichen Fuhr gebrauchet, abgefolget werden; dabey aber mit dem besten Wagen und Pferde, so bey dem Guthe verhanden, friedlich seyn, und mag von den Erben, oder Lehnsfolgern andere, so der ein mehres, nicht fodern.

§. 31. Wagen und Pferde gehen vorab, ehe die Fahrniss mit der Wittwen getheilet wird, womit sie dann auch, wann sie verhanden, damit allen Creditorn zu præferiren.

§. 32. Was den Wittwen wegen zugebrachten Ehegeldes, oder sonsten zu ihrer Abfindung gebühret, dafür hafften die Lehne nur in subsidium, daferne keine Baarschaft verhanden, woraus solches abzustatten, es mögen aber dieselbe auf die Güther, so in verderblichen Stande, u. auf die ungewisse Schulde nicht gewiesen werden, sondern wann solche also befindlich, dass sie das Ihrige gar nicht, oder auch nicht ohne grosse Beschwehr, und pericul erreichen mögen, stehet ihnen frey, bey denen Lehnen zu bleiben, und alsdann die Lehnsfolgere, sie baar abzufinden, oder auch zu behandeln schuldig; hingegen mögen diese aus den Erbgüthern wehlen und behalten, so viel sie der Wittwen entrichtet haben.

§. 33. Was Frauen von den Ihrigen auf die Hochzeit verwandt, ingleichen, wann sie zu den Hochzeit-Kosten ein gewisses bekommen, und den Männern zugebracht, und dieselbe die Ausrichtung gethan, solches kan sie als ein zugebrachtes Guth nicht wieder fodern, es sey denn in der Ehestiftung solches mit zu Ehe-Geld angeschlagen, und die Zurückfoderung ausdrücklich vorbehalten.

§. 34. Setzet ein Mann seine Frau zur Erbin seiner Allodien und Baarschaft, kann dieselbe aus den Lehnen nichts ferner fodern, sie habe denn ein Inventarium aufgerichtet, und dabey sich des, so aus den Güthern nicht zu erheben, an den Lehnen ausdrücklich vorbehalten; Giebt er ihr aber gewisse legata, und es sey an den Erbgüthern so viel nicht übrig, dass sie über solches ihr zugebrachtes, und was ihr

ihr sonst gebühret, bekommen mögte, muss sie, was legirt, sich an demselben kürtzen lassen, ehe sie zu dem Lehne Zusprache hat; Ist aber die Erbschafft solvendo, bekommt sie die legata nebst andern ihren Gebührnissen.

§. 35. Hätte eine Wittfrau wegen Armuth ihrem Manne nichts zugebracht, auch wegen des Mannes nichts erlangen mögte, soll derselben demnechst aus den Lehnen nach Gestalt dero Gelegenheit arbitrio Judicis ein gewisses an Alimenten vermacht, sonst aber von den lucris nuptialibus nichts gefolget werden.

Tit. VII.

Von dem Leibgeding und Besserung, so auf das Ehegeld den Wittwen gebühret.

De dotalitio & Meliorationе Dotis.

§. 1. Wann jemand auf seinem Todes-Fall seiner Ehe-Frauen in den Ehepacten, oder sonsten hernach durch gewisse Verträge ein Leibgeding vermacht, soll sie Zeit ihres Lebens dabey gelassen, und geschützet werden, es sey dann, dass solches übermäsig zu des Lehnsfolgers Nachtheil constituiret, so wird derselbe, wann er darüber seinen Consens zuvor nicht gegeben, so weit billig gehöret, dass vermittelst summarischer Erforschung, und Ermässigung erwogen werde, ob und wie weit er sich zu beschwehren Ursache habe, und nach Befindung also moderiret, dass die Frau pro Quantitate dotis illatæ, und dagegen habenden Abnutzungen ein ziemliches Leibgedinge behalte, dagegen der Lehnsfolger nicht leer ausgehe; vor übermäsig aber soll gehalten werden, wann die Abnützungen des Leibgedings den gedoppelten Zinss des zugebrachten Ehe-Geldes übersteigen.

§. 2. Eine Wittwe ist des Leibgedings nicht fähig, es sey denn das Eheguth, so sie versprochen, ausgekommen; und obgleich der Mann bey seinem Leben solches also vermachet, dass es ihr, ohngehindert der Brautschatz nicht erfolget, werden solle, seyn doch dazu allein seine Erben und Söhne, nicht aber die andern Lehnsfolger, sie haben dann darein verwilliget, verbunden, mangelte auch noch etwas an dem Ehegelde, muss sie solches erlegen, oder pro rata von dem Leibgedinge abziehen lassen.

§. 3. Obgleich in dem Ehe- und andern Pacten kein Leibgedinge constituiret, wann es aber versprochen, ist der Lehnsfolger solches aus den hinterlassenen Güthern zu vermachen schuldig, und wann, ausser dem Stammhauss, mehr Güther verhanden, hat die Wittwe daraus die Wahl auf so hohe Abnutzungen, als die gedoppelte Zinss des Ehegeldes ausmachet, zu dem Rittersitz aber ist sie nicht anders, dann dafern er ihr von dem Mann expresse vermachet, oder sonst keine Güther verhanden, zu lassen.

§. 4. Es stehet zu der Wittwen Wahl, und Belieben, ob sie das Leibgeding annehmen, oder Land-gewöhnliche Besserung auff das Ehegeld fodern wollen; deswegen sie sich auch ein gewisses inwendig 6. Monathen nach des Mannes Tode erklähren, und dabey, was einmahl gewehlet, beständig bleiben soll.

§. 5. Die Wahl und Ergreiffung des Leibgedinges hebt auf, und verschlinget das Ehegeld, darumb dann hernach die Wittwe Zeit ihres Lebens, und nach ihrem Tode die Erben dasselbe nicht fodern können, es wäre dann mit Landes-Fürstlicher, und des nechsten Lehnfolgers Consens ein anders in den Ehe-Pacten, oder sonst verglichen, was aber ausserhalb dem Brautschatz dem Manne zugebracht, oder nach der Landes Constitution, und Gewohnheiten den Wittwen gebühret, hat sie, und nach ihrem Tode die Erben, zu empfangen.

§. 6. Wann das Leibgedinge in Lehnen constituiret, gebühret dem Lehnsfolger aus der Erbschaft, wann so viel verhanden, was der Wittwen an Ehegelde daraus hätte sollen abgetragen werden, so ihm von den Erben voraus zu entrichten, oder wenn er Miterbe, es zu præcipiren hat.

§. 7. In dem Leibgeding erlanget die Wittwe den Usumfructum; Ist demnach ein Inventarium dessen, so dabey empfangen und verhanden, verfertigen zu lassen, dasselbe dem Lehnsfolger auszureichen, demselben auch Caution, dass nach den Einhalt die Wiederliefferung geschehen solle, zu leisten schuldig, immittelst biss auf den Todes-Fall es, wie einen getreuen fleissigen Hausswirth zustehet, zu verwalten, und zu nutzen befugt, dabey ihr Recht sich so weit, und nicht weiter erstrecket, dann die Rechte einem Usufructuario nachgeben.

§. 8. Es ist in der Wittfrauen Willen, ob sie das Witthums-Guth selbst besitzen, und verwalten, oder einem andern zur Berechnung einthun, oder gegen jährliche Pension vermiethen wolte; was aber deswegen verglichen, und angeordnet, höret mit ihrem Todt auf, und seyn die Lehnsfolger daran nicht verbunden.

§. 9. Wann die Wittwe sich wiederum verehelichet, mag dero ander Ehemann das Leibgeding mit ihr beziehen, bewohnen, und nutzen, auf das Recht, und Maasse, als die Wittwe befugt gewesen, kein mehres aber sich darin anmaassen, bey Verlust der Gerechtigkeit; es stehet aber dem Lehnsfolger frey, ob er, ehe der ander Mann in die Güther kommt, der Wittwen ihr Ehe-Geld, dessen Besserung, und was dem anhängig, baar entrichten wolle. so soll sie alsdann gegen den Empfang das Leibgedinge abzutreten schuldig seyn, es wäre dann in der Heyraths- und Wittumbs - Verschreibung, so mit Fürstlichen, und vetterlichen Consens aufgerichtet, ein anders enthalten.

§. 10. So lange die Wittwe das Leibgeding besitzet, können des Mannes andere Creditores daran nicht kommen, sondern müssen ihren Todt abwarten; Sie mag auch, wann es ihr vermachet, ehe der Mann bonis cediret, bey des Mannes Leben wider dessen Creditorn so weit solches vertreten, dass darin keine Immissionen, oder Adjudicationen geschehen, an die Abnutzung aber können sie, so lang der Mann lebet, gewiesen werden.

§. 11. Wann die Wittwe verstirbet, höret das Leibgeding, auf und mag es der Lehnsfolger eigenes Gewalts, als sein Guth einnehmen, aber alsofort dero Erben daraus nicht vertreiben,

ben, sondern muss dieselben, oder den sie in ihren Nahmen darein setzen wolten, leyden, und sich friedlich gegen denselben bezeigen, biss die Leiche zur Erden bestätiget, oder abgeführet, das eingeerndte Korn ausgedroschen, und verführet, auch alle eingesamlete Abnutzen weggebracht, welches dann ihnen in 3 Monath zu thun, auch dem Lehnsfolger, so viel ohne Versäumniss des Ackerwercks geschehen kann, auf fünf Meilen die Abfuhr mit des Guths Unterthanen zu geben oblieget, was an Abnutzung zur Zeit des Absterbens noch nicht eingesamlet, behalten die Erben nicht anders, dann daferne durch ihre Mühe, und Kosten es so ferne gebracht, dass es eingesamlet werden kann, als nehmlich was die Egde bestrichen, und unterbracht; Was aber unter den Nutzungen, so naturales genennet, wie dann auch, was in den industrialibus so weit nicht kommen, bleibet dem Lehnfolger allein, ist er die Aussaat, und was der Wittwen sonsten an Unkosten ausser des Guths und Hofes Dienste und Leute darin verwandt, zu erstatten schuldig.

§. 12. Liesse die Wittwe Schulde nach, obgleich sie nichts hätte, wovon dieselbe zu bezahlen, ist deswegen nach ihrem Tode das Leibgeding und der Lehnsfolger frey, obgleich Zeit ihres Lebens einige Creditorn daran verwiesen, kann doch solches nicht anders dann auf die gebührende Abnutzungen verstanden werden.

§. 13. Wann in den Ehe-Pacten oder sonsten kein Leibgeding vermachet, so gebühret den adelichen Wittwen gegen ihr eingebrachtes Ehegeld, oder Brautschatz ein lucrum dotis, als auf jedes Tausend Gulden fünf hundert, und zwar ohne Unterscheid, sie seyn mit dem Manne beerbet, oder nicht.

§. 14. Die Verbesserung gebühret den Wittwen nicht weiter dann darauff, was sie an Ehegeld dem Manne würcklich zugebracht, und empfangen, und wann bereits in den Ehestiftungen ein anders, dass, ob das Ehegeld würcklich nicht ausgekommen, doch die Besserung erfolgen solle, beliebiget, ist es nicht gültig. Derowegen, wann das Ehegeld auf zertheilte Termine versprochen, der Mann aber, ehe dann sie alle fällig seyn, stirbet, gebühret auf das, so nicht erleget, keine Besserung; wäre aber der, so das Ehegeld zu erlegen schuldig, in mora, und daher die Frau an der Besserung gekürtzet wird, hat sie wider denselben actionem ad interesse.

§. 15. Hat der Mann das Ehegeld bekommen, aber in seinen Nutzen nicht verwandt, noch keinen Nutzen davon gehabt, oder solches gar verschwendet, daferne nicht erwiesen, dass die Frau solches verschuldet hätte, gebühret ihr nichts destoweniger die Landübliche Besserung.

§. 16. Wann der Dos constituiret in Nominibus, dabey auch die Ueberweisung geschiehet; der Mann aber die angewiesene Gelder, und Foderungen bey dem Debitore auf Zinsen stehen lässet, dessen Glauben folget, er habe Zinsen davon bekommen oder nicht, wird es vor ein zugebrachtes Ehegeld geachtet, und gebühret davon die Besserung; hätte aber der Ehemann des debitoris fidem nicht gefolget, sondern was versprochen, erheben wollen, ob er gleich ein oder andermahl wegen nicht abgestatteten Ehe-Geldes die Zinsen gefodert, oder auch bekommen, so dürfte die Besserung nicht gegeben werden.

§. 17. Die Besserung gebühret von dem Dote, wann derselbe auf ein gewisses constituiret, wäre aber die constitutio dotis nicht auf ein gewisses gerichtet, obgleich die Wittwe dem Mann ein ansehnliches Guth zugebracht, mag sie darauf keine Besserung fodern, es erscheine dann, wie viel davon an statt des Ehegeldes seyn solte, wäre es zweiffelhaft, stehet zu richterlicher Ermässigung, wie viel pro dote anzuschlagen.

§. 18. Wann der Lehnmann wegen Vielheit der Schulden seine Lehn, und Güther cediret, oder sonst dieselbe der Schulden halber distrahiret, oder in solutum gegeben werden müssen, hat die Wittwe die Besserung ihres Ehegeldes nicht ehe, dann die Creditores befriediget, zu erheben, wie sie denn damit keinen Vorzug, noch das Jus interventionis hat, sondern allen Creditorn nachstehet.

§. 19. Vor Entrichtung der Besserung soll die Frau dem Lehnsfolger gnugsahme Versicherung stellen, dass auf ihren Todes-Fall des Wieder-Empfangens er versichert sey, oder auch das Geld bey ihm gegen gnügige Versicherung des Empfangs der jährlichen Zinsen stehen lasse.

§. 20. Stirbt die Frau vor ihrem Manne, gebühret dero Erben keine Verbesserung, oder einig anders lucrum nuptiale, sondern allein, was die Frau dem Manne zugebracht.

§. 21. Nach der Frauen Tode, wofern sie ohne Kinder abstürbe, oder da sie gleich zur andern Ehe geschritten, und mit ihrem andern Manne Kinder, aber keine mit dem ersten gezeuget hätte, fället die Verbesserung wieder dahin, daher sie gereichet worden, und auskommen, und haben der andern Ehe Kinder daran kein Theil, oder Erbschafft zu fodern, sondern müssen sich von der Mutter Aussteuer begnügen lassen; auff die Kinder erster Ehe aber verfället dieselbe, als ein Erbguth.

Tit. VIII.

Von den Frauen, und ihren Rechten.

§. 1. Eine Frau, so lang ihr Mann lebet, ist sie unter dessen Pflege, und soll ohne dessen Wissen und Consens, ausser deme was zu Fräulichen Bestell- und Verrichtungen bey dem Haufswesen gehöret, keine Contracte, Alienationem, oder dergleichen Händel, dadurch des Mannes, oder ihre Condition und Recht geschmählert würde, vornehmen, thäte sie dawider, soll es von nichten seyn. *De juribus Fœminarum extra judicia & in judiciis*

§. 2. Hat ein Frauens-Bild keinen Ehemann, mag sie, was zu ihrer Kinder täglichen Nothdurft, und ihrer Haufshaltung gehöret, ohne Vormund wohl selbst beschaffen, und verrichten, imgleichen ihre Güther verwalten, und darüber disponiren, und seyn die darin gereichende Händel und Contracte beständig. Will sie

sie aber ausser dem von ihren Güthern etwas, so ansehnlich ist, als wenn es ein vornehmes Theil desselben, oder ein unbeweglich Guth betrift, veräussern, und verändern, soll sie dazu einen Vormund ausbitten, oder auch ihre nechste Anverwandte dazu ziehen, mit denselben Raths vornehmen, sonst soll es zu Recht beständig nicht geachtet werden.

§. 3. Einer zu Recht schwebenden Sachen mag eine Frau sich nicht begeben, noch mit ihrem Gegenpart sich vergleichen ohne Wissen und Consens ihres Kriegischen Vormunds, oder der nechsten Freunde.

§. 4. Ein Frauens-Bild mag ohne ihres Mannes, Vormundes, oder nechsten Anverwandten Consens, und Erlaubniss ein Testament, wie auch eine Gabe, mortis causa donatio genannt, wie dann auch sonst ihren letzten Willen aufrichten, und auf ihren Todes-Fall, wie ihr beliebig, disponiren, ob auch gleich demselben wiedersprochen, soll es gültig seyn, wann nur kein ander Mangel des Rechtens befindlich.

§. 5. Eine Frau soll ohne ihrem Manne, oder kriegischen Vormund vor Gericht nichts verhandeln; demnach nicht sie, sondern ihr Mann in ehelicher Vormundschaft citiret, wann sie ausser Ehestandes lebet, soll sie, einen kriegischen Vormund auszubitten, zuföderst angewiesen, oder ex officio einer zugeordnet werden, die Eyde aber, so sonst persöhnlich abzustatten, soll sie in Persohn ablegen, es werde dann im Gerichte aus vorlauffenden Ursachen ein anders erkannt.

§. 6. Wann eine Frau mit Rath und Consens ihres Mannes, Vormundes, oder nechsten Anverwandten handelt, und verrichtet, soll aus dem Vorwandt einiger læsion, sie erstrecket sich da an über die Helfte des Werths dessen, worüber gehandelt worden, nicht zurück gezogen, oder aufgehalten, noch dagegen eine restitutio in integrum zugelassen werden: Geschehe es aber ohne Rath, und Consens ihres Mannes, mag sie sich über geringere læsion beklagen, und wann dieselbe ansehnlich restitutionem in integrum suchen, doch alles so sie empfangen, sie sey dessen gebessert oder nicht, erstatten.

§. 7. Eine Frau mag für iemanden nicht Bürge werden, noch dessen Schuld zu bezahlen über sich nehmen, sondern ob es geschehen, hat sie dagegen der Exception SCti Vellejani sich zu gebrauchen, mag gleichwohl solcher Wohlthat sowohl in als ausser Rechtens sich wohl begeben; muss aber, wenn sie solches beständig thun will, zuvorhero dessen wohl berichtet, und verständiget seyn. Demnach die renunciation nicht anders gültig seyn soll, dann dafern vor Gericht, oder durch einen Notarium in Beyseyn glaubhafter Gezeugen der Unterricht und Erinnerung geschehen, und darüber ein glaubhaftes Documentum aufgerichtet werden, ob ausser dem in der Verschreibung der renunciation und Erinnerung gemeldet, soll solches nicht gnugsam, noch dieselbe zu Recht beständig seyn.

§. 8. Was eine Frau leihet muss sie bezahlen, und hat sich der Fräulichen Wohlthaten nicht zu gebrauchen, obgleich was geliehen hernach in des Mannes oder ander Leute Nutzen gewandt, oder sonst zu ihrem Vortheil nicht gedyen.

§. 9. Handelt eine Frau betrieglich, und trachtet zu ihrer, oder der ihrigen Vortheil andere in Schaden zu führen, hat sie bey keinem Handel, Obligation, oder Alienation sich der Fräulichen Wohlthaten und Rechte zu gebrauchen, muss halten, was sie versprochen, oder gehandelt.

Tit. IX.

Von Minderjährigen.

§. 1. Ein Minderjähriger ist, welcher den letzten Tag des fünff und zwantzigsten Jahrs noch nicht abgelebet, und soll so lang, wo er nicht unter der Erben Gewalt ist, unter Vormundlicher Pflege bleiben, und seines Guthes nicht mächtig seyn, er werde denn von der Vormundlichen Gewalt rechtmässig erlassen. *De Minoribus eorumque jure & privilegiis.*

§. 2. Was ein Unmündiger ohne seinen Vormündern, unter dero Gewalt, und Pflege er ist, contrahiret, und handelt, ist zu Recht ungültig, und mag wider ihn, oder seine Vormünder darauf nicht weiter agiret werden, als er des Handels gebessert ist, welches der, so von ihnen fodert, eigentlich anzuzeigen, und beyzubringen schuldig ist.

§. 3. Wer einem Unmündigen ohne seiner Vormünder Wissen und Willen Geld leyhet, mag er es von seinen Vormündern nicht wieder fodern, er beweise dann, dass derselbe solches in seinen Nutzen verwandt, sonst wird der Vormund und Unmündiger bey Vorgeben, durch solch Geld nicht gebessert zu seyn, losgesprochen.

§. 4. Ein Unmündiger kan nicht Bürge werden, noch eines andern Schuld auf sich transferiren weiter als er scheinlichen Nutzen davon hat, und ob er sich mit Authorität und Consens seiner Vormünder fremder Schulden halber verpflichtet, ist es zu Recht gantz ohngültig.

§. 5. Ein Minderjähriger mag wider den Handel in seiner Minderjährigkeit getroffen, dadurch er lædiret, sowohl bey währender Minderjährigkeit, als nach derselben seine Vormünder des zugefügten Schadens halber besprochen, als inwendig vier Jahren biss zum letzten Monath des neun und zwantzigsten Jahres, nicht aber weiter, es sey dann, dass in den vier Jahren er durch Unwissenheit, oder unableglichen Behindernissen abgehalten wäre, restitutionem in integrum zu bitten: Ob er aber dieselbe nicht gebeten, so kan er sich doch auch hernach mit der Exception seiner Minderjährigkeit wider die Zuspruch schützen, er habe dann durch Foderung, Geniess, oder sonst etwas gethan, gehandelt, oder zugelassen, dadurch in dem vollenkommenen Alter dasselbe einiger Gestalt approbiret wird.

§. 6. Wolten Minderjährige sich der restitution in integrum oder Exception minorennitatis gebrauchen, sollen sie nicht allein ihr Alter, sondern auch, dass sie allein durch dessen Unvorsichtigkeit ohne einiger ihrer Argelist und Verursachen verletzet, auch nicht gerin-

gen Schaden erlitten, eigentlich anzeigen, und beybringen, sonst damit gehöret werden.

§. 7. Wird einer vor einem Unmündigen Bürge auf dem Fall, wann der Minderjährige sich seiner Rechte oder Wohlthaten gebrauchen, oder die restitutionem in integrum suchen werde, so muss er zahlen, und erstatten, worin, der auf seinem Glauben gefolget, beschädiget worden, obgleich der Minderjährige nicht verbindlich obligiret; Ist er aber nur schlechterdinge Bürge geworden, hat er des Rechtens zu geniessen, dessen sich der minorennis zu bedienen hat.

§. 8. Was ein Unmündiger, nachdem er das 18te Jahr seines Alters erreichet, vermittelst eines Cörperlichen Eydes verspricht, wenn es geschicht, über ein Act, und Handlung, die sonst zu Recht beständig, soll seines Alters ungehindert er solches halten, und dagegen ihm keine Einrede von seiner Minderjährigkeit, oder deswegen die restitution in integrum zu statten kommen, da er aber von einem andern dazu betrieglich verleitet, oder über die Helffte lædiret, mag er des Eydes ohngehindert wohl gehöret werden.

§. 9. Was in Ehestifftungen mit Wissen, und Belieben der Eltern, oder nechsten Freunde versprochen, soll unter dem Vorwandt der Minderjährigkeit, und einigen erlittenen Schaden nicht angefochten, oder rescindiret werden; Vermeinte aber jemand sich über die Helffte lædiret zu seyn, mag er im übrigen der Ehestifftung ohne præjuditz zum Supplement dessen, so ihm gebühret, ordentlich agiren.

§. 10. Gelanget ein Minderjähriger zu öffentlichen Aemtern, und Würden, erlanget er dadurch zugleich veniam ætatis, und mag sich hernach mit Wohlthaten, so dem vollenkommenen Alter nachgegeben, nicht behelffen.

§. 11. Wann die Vormünder einem Minderjährigen die Verwaltung seiner Güther übergeben, oder derselbe durch Heyrath zu seiner eigenen Hausshaltung kömmt, oder auch eigen Kauff- und andere Handlung treibet, dass er öffentlich vor einem, der vollenkommen alles ist, sich hält, und gehalten wird, dessen Contract und Handlungen seyn zu Recht beständig, und sollen unter dem Vorwand der Minderjährigkeit, und daher entstehenden læsion nicht weiter, denn als Majorennes dazu rechtlich gelangen können, rescindiret, noch er mit den Exceptionen, so allen Minderjährigen zu statten kommen, wider seine Verpflichtung gehöret werden.

§. 12. Obgleich Minderjährige bevormundet seyn, wann sie doch in fremden Landen, oder auch zu Hauss seyn, und der Vormund ist abwesend, oder also behindert, dass sie seiner nicht mächtig werden können, soll, was von ihnen gehandelt, für sich nicht ungültig seyn, doch dawider die Beneficia, so den Minderjährigen, so keine Vormünder haben, erlaubet, ohnbenommen bleiben.

§. 13. Wann jemand das zwantzigste Jahr seines Alters erreichet, sein eigen werden, und der Vormündlichen Pflegen loss seyn will, mögen dessen Vormünder, oder er selbst bey der hohen Landes-Obrigkeit solches vortragen, und soll alsdann von seinem Verhalten, Verstande, und Geschicklichkeit, insonderheit ob er zur Verwaltung seiner Güther tauglich, und wie er hinfürters sich zu ernehren gemeinet, Erkundigung angestellet, nach Befindung ihm die Verwaltung seiner Güther erlaubet, darauf aber hernach nicht weiter vor Minderjährig gehalten, noch dero beneficien, so viel die Güther betrifft, fähig werden.

§. 14. Minderjährige mögen nach den 14ten Jahr ihres Alters ohne Wissen und Willen ihrer Vormünder Testament, und letzten Willen aufrichten, auch mortis causa Geschencke thun, so nach ihren Tode beständig, und unwiederrufflich soll gehalten werden.

Tit. X.

Von Vormündern und Vormundschafft.

§. 1. Die Vormünder, so Vater, und Mutter, wie auch die Gross-Eltern in ihrem letzten Willen constituiret, derselbe sey in solenni testamento, oder sonst verfasset, wann nur daraus derselben ernster, und beständiger Wille erscheinet, ihren Kindern, und Kindes-Kindern Vormünder zu verordnen, sollen sie zufoderst solchemnach die Vormundschafft antreten, und verwalten, auch durch jedes Orts Obrigkeit fleissige Aufficht und Nachfrage angestellet werden, dass solchem wohl nachgegangen werde; Wann aber ausser denen andere der Kinder Freunde, oder Fremde ihnen Vormünder zuordnen wolten, ist es nicht gültig, es hätten dann dieselbe die Verpflegende zu Erben über ihre Güther, oder dero ansehnlichen Antheil eingesetzet, und wäre darüber der Obrigkeit confirmation erfolget. *De Tutoribus & tutela.*

§. 2. Wann durch jemands letzten Willen Kinder nicht bevormündert, ist der Kinder Mutter, oder wann solche verstorben, oder auch zur andern Ehe geschritten, die Gross-Mutter von Vater oder Mutter wegen, zur Vormundschafft die nechsten, jedoch, dass sie zur andern Ehe zu schreiten, auch des Behelffs der Rechte, SCt. Vellejanum genandt, ausdrücklich absagen, gestaltsam dann in allen zur Vormündlichen Verwaltung gehörigen Handlungen sie der Fräulichen Gerechtigkeiten SCt. Vellejani, ob sie dero sich nicht abgesaget hätten, ohnfähig, auch dabey schuldig seyn sollen, nicht weniger, als andern Vormündern oblieget, ein Inventarium aufzurichten, einen litis Curatorem denen Kindern auszubitten, auch in wichtigen Händeln, so ein gut Theil der Kinder Wohlfahrt angehet, deroselben nechste Anverwandten, wenn sie an den Sachen nicht interessiret, zu Rathe zu ziehen, auch vor denen Jährlich die Rechenschafft von ihrer Verwaltung zu thun; insonderheit aber sollen sie in Sachen, und Handlungen, Lehn betreffend, der nechsten Vettern Rath mitnehmen.

§. 3. Wann die Mutter, oder Gross-Mutter der Vormundschafft sich entziehen, oder zur andern Ehe zu schreiten Vorhabens, sollen sie, imgleichen wann dieselbe nicht verhanden, die nechste Anverwandten sich der Waysen annehmen, und binnen 6. Wochen sich nach der

Eltern

Eltern Tode bey jedem Orte Obrigkeit angeben, der Unmündigen Zustand berichten, da sie der Vormundschafft sich unterfangen wollen, sich dazu bestätigen lassen, oder auch, warum sie dero sich nicht unterfangen können, in selbiger Zeit vorbringen, und Vormünder mittelst Benennung etzlicher dazu tauglichen Persohnen ausbitten, bey Verlust der Anwartung, so sie zu des Unmündigen Güther haben, auch Vermeydung, dass sie sonst aus ihrem Säumsahl erlittenen Schadens halber gehalten.

§. 4. Wann Vater- und Mutterlose Kinder im Hertzogthum Mecklenburg unbewegliche Güther haben, bevorab Lehne, obgleich ihre Eltern ausserhalb Landes wohnhafft gewesen, sie auch alida bevormundet, sollen doch ihre Anverwandten, und auswärtige Vormündere ihnen in diesem Hertzogthum über die darin belegene Güther Vormünder und Curatores ausbitten, oder auf dero Anhalten, welchen daran gelegen, und mit ihnen wegen Schuld oder andern Foderungen halber zu schaffen haben, oder auch ex officio dieselbe verordnet werden.

§. 5. Zu Vormündern sollen nicht verordnet werden, dann die in diesem Hertzogthum gesessen, und also begütert, dass die Verpflegende ihrer Administration halber gesichert seyn mögen, insonderheit auch darauf gesehen werden, wie sie selbst ihren Güthern vorstehen, und zu Verwaltung fremder Güther geschickt, und verständig; Gleichergestalt, dass sie mit dem Verpflegenden keine Rechtfertigung, Streit, oder Gemeinschafft in dessen Güthern haben, noch mit ihren Eltern in grosser Wiederwärtigkeit und Feindschafft gelebet.

§. 6. Damit die Wittwen und Waysen so viel besser versehen, und vor allem Nachtheil verwahret werden, soll ein fleissiges Aufmercken seyn über die, so der Vormundschafft sich annehmen, dass es dazu taugliche, und wohlgeschickte Persohnen seyn, keiner auch, ob er gleich in der Eltern Testament dazu verordnet, oder der nechste Anverwandte sey, sich der unterfangen, er habe sich dann bey der Obrigkeit gemeldet, und die Bestätigung erhalten.

§. 7. Wer den Unmündigen mit ansehnlichen Schulden verbunden, oder von ihm als einem Schuldner einen grossen Schuld-Posten zu fodern, oder auch gemeine Güther und Einkommen mit demselben zu der Zeit, da die Vormundschafft anzunehmen, haben würde, soll sich derselben nicht unterziehen, er habe dann zufoderst der Obrigkeit solches angemeldet, zu dessen Erkänntniss, ob dessen ungehindert er mit des Minderjährigen Nutzen Vormund seyn könnte, stehen soll; Wann nun er dessen Bericht gethan, oder der Obrigkeit doch solche Bewandtniss wissend, danechst dessen ohnangesehen er zur Vormundschafft wäre gelassen, alsdann ist ihm solches ohne Præjuditz und Nachtheil, mag den Unmündigen zahlen, und aus seinen Güthern sich bezahlt machen, ausser dem aber ist er schuldig von der Vormundschafft, ohngeachtet er einmahl sich dero unternommen, zu-

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

zustehen, soll daneben, wann hierunter einig Betrug, und den Unmündigen daraus entstandene Schade befindlich, seiner Schuld-Foderung verlustig seyn.

§. 8. Stieff-Eltern sollen sich der Vormundschafft nicht annehmen, sie seyn dann mit der nechsten Anverwandten Consens mittelst Behör der Sachen, dazu von der Obrigkeit rechtmässig verordnet, mögen aber ihren Stieff-Kindern, wann sich die nechsten Freunde ihrer nicht annehmen, Vormünder ausbitten.

§. 9. Welchen die Vormundschafft angetragen, oder anbefohlen wird, sollen ausser denen in Rechten zugelassenen Ursachen sich aller Entschuldigung enthalten, und derselben inwendig 4 Wochen sich unverzüglich annehmen, ob sie auch causas excusandi justas zu haben vermeinen, solche inwendig solcher Zeit vorbringen, und zugleich, wann sie nicht öffentlich kundbahr seyn, glaublich bescheinigen, im wiedrigen damit nicht gehöret, sondern zu Annehmung der Vormundschafft ernstlich angewiesen, und zu keinen weitern Appelliren oder Einwenden verstattet werden, der Verzug zu ihrem pericul stehet.

§. 10. Als in diesen Landen hergebracht, dass Vormünder mit Eyden und Satisdationen nicht beschwehret werden, damit die benöthigte so viel eher, und mit weniger difficultäten zur Vormundschafft gelangen, bleibt es dabey; sie sollen aber, so bald sie sich der Vormundschafft annehmen, sie seyn ex testamento, oder a Magistratu verordnet, vor allen Dingen, und von solcher Zeit an in 4. Wochen ein richtig, beständig Inventarium von aller der Kinder liegenden, und fahrenden Güthern, Schulden, Gegen-Schulden, Urkunden, Brieffen, Registern in den Städten in Beyseyn des Stadt-Schreibers und der Raths-Persohnen, so die Aufsicht über die Waysen haben, auf dem Lande in Gegenwart eines Notarii, und dreyen andern ehrlichen Persohnen nach Gelegenheit jedes Orts aufrichten und verfertigen lassen.

§. 11. Die Vormünder sollen mit dergleichen Sorgfalt, und Fleiss, als einem getreuen Hauss-Vater zustehet, ihrer verpflegten Persohnen Haabe, und Güther sich getreulich und unnachlässig annehmen, insonderheit Obacht haben, dass die Unmündigen zur wahren Gottesfurcht, guten Sitten nach Standes Gelegenheit, und ihrer ingeniorum Bewandnissen zu den studiis, oder andern anständlichen Exercitien, und diensahmen Lernen gehalten, und wohl auferzogen, da sie auch die Mittel, sich selbst durchzubringen, nicht hätten, bey andern, da jetztberegtes zu erreichen, untergebracht, ihre Güther aber in dem Stande, wie sie inventiret, gelassen, nicht verschlimmert, sondern, so viel möglich, verbessert werden.

§. 12. Es soll kein Vormünder seines Verpflegten Güther in seinen eigenen Nutzen kehren, oder verwenden, noch dieselbe veräussern, verpfänden, verändern, oder beschwehren, es geschehe dann solches aus Noth, oder zu scheinlichen Nutzen der Unmündigen.

§. 13. Wann der Unmündigen unbewegliche, imgleichen die bewegliche Güther, darauf ein vornehmes Theil ihres Patrimonii bestehet, zu veräussern, und zu verpfänden, die Noth, oder Nutz verheischet, gebühret den Vormündern solches nicht sine Decreto Judiciali vorzunehmen, sondern ihr Vorhaben, und dessen wahrhafte Ursachen der ohnmittelbahren Obrigkeit, darunter ihre Verpflegten gehörig, vorzubringen, auch so viel thunlich, alsofort zu beschleunigen, worauf nach Befindung auf einen Vorbescheid, oder durch Commissarien alle Nachricht eingezogen, erwogen, und mittelst der Cognition, nachgestalt es nöthig, oder nicht, die alienatio per decretum untersaget, oder zugelassen, in dem allen aber summarie verfahren werden; Wäre ausser dem eine Veräusserung, oder Verpfändung vorgenommen, mag der Verpflegter, wenn er zu seinen vollenkommenen Alter gelanget, inwendig 5. Jahren, dieselbe wiederruffen, und nichtig erklären lassen.

§. 14. Ein jeder Vormund soll mit Fleiss darob seyn, dass seines Verpflegten Güther, und Gelder wohl genützet werden; demnach auch dessen Gelder nicht müssig liegen lassen, sondern entweder an Erkauffung zuträglicher Güther anwenden, oder zinssbahr machen; im wiedrigen Land-gewöhnliche Zinsen davon einzubringen schuldig seyn, er mögte denn einige vernünftige Ursachen, warum solches nicht geschehen, glaublich bescheinigen.

§. 15. Ein Vormund mag so wenig mit seiner Confession, und Nachgeben, es geschehe in, oder ausserhalb Gerichts, seinem Verpflegten præjudiciren, als wenn er sonst etwas von seinen Güthern ohne Noth, oder Nutz veräussert hätte, mag auch selbst seinen Irrthum wiederruffen, und im Nahmen der Unmündigen restitutionem in integrum suchen.

§. 16. Den Vormündern gebühret vor allen Dingen zu verhüten, dass ihre Verpflegte nicht in weitläuftige Rechts-Streite, und dadurch in Unkosten geführet werden; Wann sichs dann ansehen lässet, dass ausser Rechtgehen aus der Sache nicht zu kommen, sollen sie zufoderst schuldig seyn, zwischen ihrem Verpflegten, und dem Gegentheil einen Vorbescheid aus zubitten, und dabey den Richter zu ersuchen, durch fleissige Bemühung, dazu dann derselbe in causis pupillorum schuldig, sie aus dem Streit zu ziehen; und mögen sich auf dessen Anweisung zum Compromiss über einen kurtzen Process wohl einlassen; Ausserdem aber sich nicht, als mit Vorbehalt aller dem Unmündigen zustehenden Rechts-Mittel und Wohlthaten, dazu verstehen.

§. 17. Den Vormündern ist erlaubet, pro redimenda vexa etwas, so zu ihrer Verpflegten sonderbahren Schaden nicht gereichet, zu geben, oder nachzulassen, auch was ihre Sachverwandte aus vernünfftigen Ursachen thun, des Nachlasses halber mit einwilligen, wann auch der Rechts-Streit gar weitläuftig, zweiffelhaft, und beschwehrlich, für sich selbst zur transaction einlassen, wann dadurch von des Unmündigen unbeweglichen Güthern, oder zu den habenden Zuspruche nichts alieniret wird; Wann aber solches die transaction mit sich führet, lieget ihnen ob, nicht anders denn vor dem Gerichte, da die Sache anhängig ist, oder der Streit besorglich, mittelst Behörund Erforschung der Sache zu transigiren, was also verglichen, ist beständig.

§. 18. Kein Vormund soll bey währender Vormundschafft nomina, und Schulde an sich bringen, damit seine Verpflegte, oder dero Eltern andern verwandt, thut er dagegen, soll er dessen verlustig, und seine Verpflegte frey seyn; mögte er aber aus Noth nicht vorbey, dergleichen Foderung in Zahlung, oder sonst justo titulo anzunehmen, soll er vor Schliessung darüber re integra dem Gerichte, darunter der Unmündige gehöret, anmelden, und ein Decretum erwarten, zugleich aber auf seinem Eyd erhalten, dass er so hoch, als vorgebracht, und ohne Gefährde die Annehmung geschehen.

§. 19. Die Güther, so gross und weitläuftig seyn, dass die Vormünder selbst dero Verwaltung füglich nicht obseyn können, mögen sie auf der Verpflegten Kosten einen Verwalter bestellen, in Pflicht nehmen, und von dem sich Versicherung thun lassen, oder auch die Güther um jährliche gewisse pension austhun, doch also, dass sie dieselben jährlich einmahl in Augenschein nehmen, dass davon nichts verderbet werde, Aufsicht haben, und zuträgliche Anstalt machen, wie es auf folgendes Jahr soll gehalten werden, alsdann auch die Rechnungen aufnehmen, und in guter Verwahrung halten, dass nach geendigter Vormundschafft solche nebst dem Inventario dem Bevormundeten könne ausgereichet werden, wie dann dieselbe, ehe solches geschehen, sie zu quittiren, nicht schuldig seyn.

§. 20. Geriethe ein Vormund mit seinen Verpflegten bey währender Vormundschaft zu einer Gemeinheit, oder in Streit, oder begebe sich sonst, dass einer von dem andern etwas zu kauffen, oder zu handeln, oder sie sonst zu contrahiren hätten, wären dann Mit-Vormünden, mag mit dero Authorität der Handel wohl angenommen, und so, wie es vormündlicher Administration gemäss, getroffen werden; Wäre aber kein Mitt-Vormund, soll zu dem Actui ein Vormund, oder Curator vorher ausgebethen, und zugeordnet, bey beyden Fällen aber der Obrigkeit, was ergangen, referiret, und die Confirmation ersuchet werden.

§. 21. Unmündiger Bruder, und Schwester Güther bleiben allen gemein, so lange sie unter der vormündlichen Gewalt seyn; jedoch, dass, was auf einem jeden daraus verwandt, absonderlich berechnet werde; Wann aber unter ihnen ein, oder mehr zu ihren Jahren gekommen, und theilen wolten, oder auch den übrigen Unmündigen zu dero Schaden, und Beschwerhrde in der Gemeinschafft mit den andern bleiben, ist den Vormündern ad divisionem zu provociren, erlaubet; Sollen aber alsdann solches dem ohnmittelbahren Gericht anmelden, und gewisse verständige Commissarios ausbitten, welche sowohl der unmündigen Angelegenheit erkundigen, als die Güther, we-

fie fich theilen lassen, in gewissen Anschlag bringen, von einander setzen, oder da dieselbe nicht bequehmlich von einander zu theilen, dero gewisse vernünfftige æstimation vornehmen, darnach folgends es zum Loss, wer Geld geben, oder nehmen soll, anstellen, befünden sie auch diensamer, dass im Nahmen der Unmündigen zu einem Guth, oder Gelde zufoderst zu wehlen, und das ander Theil sich solches gefallen lasse, mögen sie, jedoch auf vorhergehende Anzeige der Ursach, und Erlaubniss der Obrigkeit dazu schreiten.

§. 22. Was die Vormünder mit der Unmündigen Gelde gekauft, und erworben, imgleichen in ihren Nahmen contrahiret, und gehandelt wird, soll das Ihrige seyn und bleiben, von den Vormündern keiner Gestalt auf sich gebracht, oder ihnen vorenthalten werden, geschehe dagegen, sollen die Verpflegte nichts destoweniger solches Guth und dessen erhobene Nutzbarkeit als das Ihrige von allen Orthen zu vindiciren, und zu fodern, bemächtiget bleiben.

§. 23. Wer einmahl zum Vormund verordnet, soll die Vormundschafft, biss die Unmündige ihr völliges Alter, als das fünff und zwanzigste Jahr erreichet, oder sonst mündig erklähret werden, verwalten, es stiessen ihm dann die Ungelegenheiten und Ursachen zu, deswegen er von der Vormundschafft zu entschuldigen, so mag er dieselbe der Obrigkeit vorbringen, und um Erlassung anhalten, dabey aber schuldig seyn, zuvorher andere aus den Anverwandten, oder da die nicht wären, frembde, doch geschickte zu benahmen, und auszubitten, und wann sie bestätiget, vor ihnen die Rechnung ablegen.

§. 24. Wann zu der Zeit, da von den Vormündern des Unmündigen Geld ausgeliehen, oder er sonst in dessen Sachen Glauben gegeben, der Schuld-Mann wohl gesessen, keiner Schulden-Last, oder bösen Verhaltens berüchtiget, oder unzahlbahr gehalten, und der Vormünder solches darthun kann, mag ihm der sich hernach mit demselben begebender Unfall nicht zugerechnet werden, sondern der Schade trift den Verpflegten, er mögte dann beybringen, dass in Abfoderung, oder Beschaffung guter Versicherung der Vormund versäumet, was einem fleissigen Hausswirthe zustehet, und dahero ihm ein Schade zugewachsen.

§. 25. Was des Verpflegten Eltern, und andere, von denen die Nomina auf die Unmündige gekommen, ausgeliehen, und Zinss-tragend gemacht, sollen die Unmündige annehmen, ob es bereits damit in einen schlechten Zustand gerathen; Wann nun nicht zu erweisen, dass in Abfoderung der Vormund durch merckliche Nachlässigkeit etwas versäumet, oder verursachet hätte, so denen, welche die Nachlässigkeit vorwerffen, zu beweisen obliegen, ist selbiger entschuldiget.

§. 26. Was in Vormundschafft mit Pupillen gehandelt, versprochen, oder verrichtet wird, es werde dabey also bedinglich ge[illegible]et, oder die That und Handlung wiese mit ihm gehand [illegible]

gewesen, oder seyn könten, deswegen seyn die Vormünder nicht weiter, als ihres Amts halber, nicht aber vor ihre Persohn und Güther verbunden, demnach auch ausser der Vormundschafft, und wenn dieselbige geendiget, wider sie, oder ihre Güther keine Action, oder Execution statt hat, sondern wider die Pupillen und ihre Güther geübet, und verrichtet wird; Sie hätten sich dann vor sich dazu verbindlich gemacht, oder mögte einiger Argelist, und Betrugs, dadurch sie das Wieder-Theil in Schaden geführet, überwiesen werden.

§. 27. Erhält ein Unmündiger wider die Contract und Handlungen, so er mit Autorität, und Consens des Vormünders getroffen, restitutionem in integrum, oder verwidert sich sonst unter dem Vorwandt der læsion dieselbe zu halten, mag derjenige, mit dem die Handlung getroffen, seiner daher erlittenen Ungelegenheit halber, und dass etwa er kein mehres, dann wodurch der Verpflegte gebessert, wieder bekommt, von dem Vormund keinen Abtrag fodern, er überweise ihn dann eines Betrugs, als dass er davon etwas in seinen Nutzen, oder der Seinigen verwandt hätte.

§. 28. Wer in eines abgelebten, oder erlassenen Vormunds Stelle verordnet wird, soll bey Antretung der Vormundschaft zu erst von dem abscheidenden oder seinen Erben das Inventarium fodern, sich darnach die Güther tradiren, auch, wann davon ein Mangel, wo es geblieben, Nachricht geben, solches alles durch einen Notarium verzeichnen, fürters der vorigen Administration halber sich Rechnung ablegen lassen, und, was dazu gehörig, in Richtigkeit bringen; Geschiehet dasselbe nicht, sondern er tritt ohn solches in die Verwaltung, ist er zu dem, so von dem vorigen gehandelt, ohngeachtet aller Protestation, die er deswegen thun mögte, gehalten.

§. 29. Die Vormünder, sie seyn durch Testament, oder sonst verordnet, ingleichen die Mutter, und Gross-Mutter, wo sie die Vormundschaft über sich nehmen, sollen schuldig seyn, von ihrer Verwaltung, Lehn- und andern Güthern alle, nichtes ausbeschieden, richtige Rechnungen zu halten, denenselben alle Einnahme, und Ausgabe, dero Zeit, Ursache, Nutzen, und Nothwendigkeit einverleiben, solche auch alle Jahr fertig zu machen, und zu haben, deswegen dann, wie auch zu Beredung der Unmündigen Angelegenheiten in jedem Jahr sie einmahl zusammen *kommen*, alsdenn solche durch zusehen, u. *zu überlegen*, hernach sämtlich unterschreiben, *versiegeln*, und verwahrlich ins Gericht *legen*.

§. 30. Wann die Vormundschafft sich geendiget sollen die Vormünder *die bey ihrer* Verwaltung gehaltene Rechnung *nebst allen dazu* gehörigen Instrumentis, *briefliche Urkunden*, Quittungen [illegible] Nachrichten, *mittelst der designation* ihr[illegible] [illegible]pflegten ausreichen, dieje[illegible] [illegible]huldig seyn, inwendig 2 [illegible] Jahren, und weitläuftig [illegible] durchzusehen ihre Erin[illegible] [illegible]bringen, oder, da sie keine

keine hätten, die Vormünder zu quittiren; Wären sie daran säumig, oder auch es würde an den Rechnungen etwas desideriret, dahero die Quittung verwiedert, soll auf erst bemeldten Fall den Bevormundeten im Gericht eine ungewisse Zeit zu quittiren, oder auch die Ursachen der Verwiederung einzubringen, mit der Verwarnung, dass sonst die Vormünder Gerichtlich losgezehlet werden sollen, angesetzet, nach dero Verlauff die Vormünder frey erklähret auf den letzten, wie dann auch imgleichen, wann Gerichtlich die Verwiederungs-Ursachen eingebracht, Commissarii zu Ueberlegung der Rechnung, auch Vergleichung verordnet, durch dieselbe alles möglichst zur Richtigkeit gebracht, oder da solche für ihnen nicht zu erreichen, dem Gericht referiret, über das, so noch streitig, ein Vorbescheid angeordnet, bey demselben die Irrungen summarie vernommen, entschieden, dabey liquida ab illiquidis separiret, und, wie es dieserwegen zu halten, Maass gegeben werden.

§. 31. Wann die Obrigkeit, oder jemand in seinem letzten Willen Vormünder verordnet, und unter denenselben die Vormündliche Verwaltungen vertheilet, ist ein jeder vor sich wegen dessen, so ihm unter Handen kommt, nicht aber vor die andern, obgleich, der die administration hat, ohnzahlbahr wäre, gehalten; Daferne aber alleine die Vormünder unter sich die Verwaltung vertheilen, seyn die andern auch deswegen, was sie nicht verwaltet haben, gehalten; Sollen derowegen mit den andern zugleich die Rechnung ablegen, und dazu erfodert werden, allein sie haben nach zurückgelegter Rechnung das beneficium ordinis, dass sie nicht anders, als wann der Administrator ohnzahlbahr, zutretten, und zahlen dürffen, demnach dessen Excussion vorher erfodern können.

§. 32. Ein Vormund mag sowohl bey verwalteter Vormundschafft sich selbst wegen richtiger Schuld wohl bezahlet machen, als auch bey Ablegung der Rechnung von dem Vorrath einbehalten, was ihm aus verwalteter Vormundschafft, oder sonsten die Verpflegete schuldig, oder geständig, oder ob sie liquid, doch vor der Hand nicht zu zahlen, oder die Zahlungs-Mittel, wovon nicht zur Hand, noch ohne grossen Schaden aus den Güthern vor der Hand zu nehmen, demnach der Creditor Gedult zu haben schuldig, mag der Vormund unter solchem Vorwand die in Administration gehabte Güther in Händen nicht behalten, sondern ist dessen ungeachtet, da Verpflegter sonst gesessen, ohne einige andere Postulaten, oder da er nicht gesessen, gegen mögliche Caution alles, so er als ein Vormund gehabt, oder bekommen, nach dem Inventario auszuantworten schuldig.

§. 33. Geriethen Vormünder, und ihre Verpflegte über die Vormundschafft, oder sonst einiger ander Ursach halber in Streit, deswegen dann die extradition der Güther verwiedert, oder verweilet werden, auch der Richter Ursach befunden, warum solche so geschwinde nicht geschehen mögte, so soll demnechst den Verpflegten, wann biss zu dero Ausliefferung sein Unterhalt, wie auch, was auf den Process an Kosten gehet, ausgefolget, oder Gerichtlich vermachet, die Verwaltung auch von dem Einhaber, als einen Vormund wohl anstehet, continuiret, richtige Rechnung gehalten, abgeleget, und dazu in allen von ihnen geantwortet werden.

§. 34. Was ein Bevormündeter nach erreicheten vollenkommenen Alter einmahl expresse, oder tacite bewilliget, dagegen soll und kan er hernach nicht kommen, oder streiten, wie dann auch nach 5. Jahren er mit keinem Einreden, und Anfechtungen wider die abgelegten Rechnungen, und Händel, so die Vormündliche Verwaltung betreffen, soll gehöret werden; er könne dann erhalten, dass ihm nach der Zeit die Nachricht, darauf er sich begründen will, zugekommen.

§. 35. Wann ein Vormund die Rechnungen abgeleget, und quittiret, ist er von allen, so die Vormündliche administration betrifft, frey, und darff nicht weiter antworten, noch, wann seine gewesene Verpflegte deswegen in Ansprache genommen werden, ihnen assistiren; Daferne es nicht ein solches factum betrifft, deswegen die Vormünder zur Verantwortung, als wann er übler Administration, und nicht observirter Gebühr beschuldiget wird, oder zu einem Gewehr, und Schadlosshaltung zu recht verbunden.

§. 36. Wer sich ohnrechtmässig der Vormündlichen Verwaltung unternimt, wenn er nicht dazu gebührlich verordnet, ist zu allen dem gehalten, was einem Vormund oblieget, und so wohl, was durch ihn, und sonst dahero, dass die Unmündigen nicht bevormündet gewesen, an Schaden zugefüget, und an Nutzen versäumet, zu erstatten schuldig, was von ihm verhandelt wird, ist, so viel die Unmündigen betrifft, ohngültig, und unverbindlich, denen aber, so dadurch beschädiget, ist er zu Ersetzung ihres Interesse, dass sie von ihm verführet, verbunden.

Tit. XI.

Von Verwaltern fremder Güther, und dero Rechnungen.

§. 1. Wer Verwaltung fremder Güther über sich nimt, es geschehe aus welchem Titul es wolle, soll sich dieselben vermittelst eines Inventarii von dem Herrn, oder dem, der dieselben zur Verwaltung übergibt, und ihm unterschrieben, designation tradiren lassen, Rechnung davon abstatten, und nach derselben solche hinwiederum nach geendigter Administration retradiren; von dem aber, so abkommen, Rede, und Antwort geben, wären sie ihm ausser dem tradiret, ist er nicht weiter gehalten, als er empfangen zu haben, überwiesen wird. *De Administratoribus, Ratiociniis & negotiorum gestoribus.*

§. 2. Was einer dem andern zur Administration unter Handen giebt, darüber giebt er ihm Macht, alles zu thun, was zur Administration gehöret, und ohne welches dero Zweck nicht kan erreichet werden, darum wird er in allen, so dazu gehörig, durch denselben so weit, als es die Verwaltung betrifft, obligiret, und

und muss zahlen, und erstatten, was seinent-wegen versprochen, oder an Schuld gemacht; Schreitet aber der Verwalter aus den Schrancken seines Ambts und Verwaltung, würde das, so seiner Verwaltung untergeben, ohne dero Nothwendigkeit, und scheinlichen Nutzen veräussern, verändern, verpfänden, oder thun, was dem, dessen Güther er administriret, nicht angehet, wie denn auch, da er delinquirt, deswegen ist, der ihn bestellet, ohnverbunden.

§. 3. Ein jedweder, so Verwaltung über sich nimt, soll die Rechnungen also fassen, dass er ordentlich und unterschiedlich den Empfang, und Ausgabe, dabey die Zeit, Ursach, und andere Umstände eigentlich specificirt, wann solches befunden, und hingegen keine Falschheit überwiesen, mag bey vorkommenden Zweiffel, der sie gehalten, wenn er sonst guten Wandels, und Nahmens, dieselbe mit seinem Eyde justificiren, und damit loss seyn; im wiedrigen ist er zu mehrern Beweiss verbunden.

§. 4. Bringet jemand in Rechnung darauf zu quitiren gewöhnlich, oder leicht zu erhalten, ist ein Administrator die Rechnung mit Quittung zu belegen, oder seinen Herrn wider die fernere Ansprache zu versichern schuldig. Seyn es aber dergleichen Pöste, darauf nicht pfleget quittiret zu werden, als der Dienstbothen, und Handwercks-Leute, imgleichen geringe Pösten, so sich über 4. fl. nicht erstrecken, ist ihm so lang damit zu glauben, biss ein anders erscheine; Wäre aber dem Herrn an sichere Nachricht gelegen, mag er den Eyd von ihm fodern.

§. 5. Wer auf Rechnung sitzet, soll nicht abscheiden, er habe dann dem, welchen er dazu verbunden, solche heraus gegeben, und abgeleget. Thäte er dawider, mag er auf Ansuchen seines Herrn angehalten mit arrest, oder nach Befindung der Untreu mit Gefängniss beleget werden, biss er seine Rechnungen richtig mache; Wäre aber der ander an Aufnehmung der Rechnung säumig, mag er bey dem Gerichte, unter welchem er gesessen, auf dessen Kosten ein Mandatum, in gewisser Frist dieselbe aufzunehmen, daneben Commissarios, von denen es geschehe, zu verordnen bitten, die denn forderlichst damit verfahren, da dieser ausbliebe, die Rechnungen annehmen, und ins Gericht bringen sollen, darauf dann der Verwalter wohl abscheiden mag.

§. 6. Entstehet über Rechnungen Streit, sollen beym Gericht gewisse Commissarien, oder Calculatores verordnet werden, so den Calculum ziehen, und davon, was einem oder andern Theil nachständig, einen Anschlag, oder Computum machen; es sollen aber dieselben kein Theil nicht verbinden, es sey dann ein gerichtlicher Spruch darüber ergangen; biss dahin einem jeden, seine Erinnerung zu thun, frey bleibet.

§. 7. Wer jemand die Verwaltung seiner Güther anvertrauet, muss ihm auch in seinen Rechnungen trauen, so lange biss er Untreu überwiesen, und mag der Verwalter, so lang nicht völlig bewiesen, was gegen ihm vorbracht, mit seinem Eyd die Rechnung justificiren; ist er aber von einem in mercklicher Untreu betroffen, ist er zum Eyde nicht zu lassen, sondern muss sich der Beschuldigungen sonst entledigen.

§. 8. Was ein Administrator, dem jemand seine Güther vertrauet, betrieg- und gefährlich veruntrauet, soll er gedoppelt erstatten, oder es mag ihn sein Herr, wann er die Jurisdiction über ihn hat, in Hafft nehmen, oder, wann er solche über ihn nicht hat, bey dem Gerichte einziehen lassen, biss er ihm bezahlet, sonst soll er im Lande nicht gelitten werden, auch aller Ehren ohnfähig seyn. Würde er aber nur etwas ohne Arge-List verwahrlosen, indem er nicht thäte, was seiner Inspection gemäss, oder einen getreuen fleissigen Hausswirth in deroigleichen Sachen, so ihm anbefohlen, zustehet, ist er nicht weiter, denn zu einfacher Erstattung verbunden, oder da er solche nicht thun möchte, mit Gefängniss nach Gestalt der Nachlässigkeit zu straffen.

§. 9. Wer nicht vor sich, und in seinem, sondern dessen Nahmen, des Güther er verwaltet, contrahiret, ist deswegen von dem Seinigen zu zahlen nicht verbunden, sondern mag den Gläubiger an seinen Herrn verweisen, er habe dann dabey missgehandelt, und gethan, dass seine Herrschafft solches nicht halten dürffte, so bleibet er zu dem, was er ohnrecht gethan, verbunden.

Tit. XII.

Von Herren und Dienst-Boten.

§. 1. Wer sich zu einem Herrn vermiethet, derselbe soll ohn einig Vorwenden, er wäre dann durch Unfälle zum Dienste untauglich, zuziehen, oder auch dem Herrn einen seines gleichen ohntadelhafften Dienst-Bothen verschaffen, im widrigen demselben so viel, als sein Dienst-Lohn seyn soll, geben, daneben nach Befindung des Muthwillens und Betrugs ernstlich gestraffet werden. *De juribus Dominorum & servientium eorumque conditionibus.*

§. 2. Es soll hinführo in Städten, und auf den Dörffern keiner des andern Gesinde, weil es noch in des andern Diensten oder Brodt, und unerlaubet ist, es geschehe dann mit des andern Vorwissen, ausmiethen, und dingen, oder durch Anbietung grössern Lohns, oder dergleichen an sich ziehen und locken, bey Straffe, so es einer von Adel, oder Einhaber adelicher Güther thäte, 20. Rthlr. der Bürger 10. Rthlr. und der Bauer, so hoch sich das jährliche Lohn desselben Dienst-Bothen erstrecket, davon ein Theil jedes Orts Obrigkeit, der ander Theil ad pios usus, und der 3te demjenigen, der einen solchen Uebertreter wird anzeigen, und Nahmkundig machen, heimfallen, und zugekehret werden solle; Der Dienst-Bothe aber, so sich dergestalt aus dem Dienst, ohne seines Herrn Vorwissen, und Willen, ausreden liesse, der soll seines Dienst-Lohns verlustig seyn, und daselbst jemand anders zu dienen nicht gelitten, sondern an seinen ersten Herrn verwiesen werden, und wer solche Dienst-Bothen daselbsten nehmen würde, der soll gleich den andern, wie oben gemeldet, gestraffet werden.

§. 3

§. 3. Wer sich an zwey zu Dienste verspricht, soll bey dem zu ziehen, und die Dienste leisten, dem er sich zu erst pflichtig gemacht, wann deswegen richtige Zusage geschehen, und Gottes-Geld gegeben, und ob er bereits dem andern zugezogen, soll er doch da ab, und zu dem, der ihn erst gemiethet, in Dienst gehen, dem andern aber, der die erste Vermiethung nicht gewust, soll er entweder einen Dienstbothen seines gleichen schaffen, oder demselben das Lohn, wofür er dem ersten dienet, erlegen, darum er dann nach Gestalt seines Betrugs mit harter Gefängniss gestraffet werden.

§. 4. Wann ein Dienstbothe, nachdem er ausgedienet hat, oder sonst mit Willen seines Herrn von einem andern sich miethen liesse, und das Gottes-Geld darauf empfangen, dem soll er auch, ob ihn schon sein itziger Herr, und Frau behalten, und er dabey verbleiben wolte, dennoch zu dienen, und zuzuziehen schuldig seyn, und der, so wissentlich mit einen Dienstbothen, so allbereit von einem andern Gottes-Geld erhalten, dingen würde, der soll von des Orths Obrigkeit ebenmässig, wie droben gesetzet, gestraffet werden.

§. 5. Es soll kein reysiger Knecht, Guthherr, Voigte, Müller, Schäffer und dergleichen Gesinde aus seinem Dienst abscheiden, er nehme denn von dem Herrn, dem er gedienet, einen Schein seines Verhaltens, und Abscheides, den ihm ein jeder auf sein Eyd, und Pflicht nach wahrhaften Verhalt mittheilen soll, scheidet er ohne demselben ab, soll er von einem andern zu Dienst nicht angenommen, auch er selbst, wo er angetroffen, als ein Austreter angehalten, und willkührlich gestraffet werden.

§. 6. Was an Dienst-Lohn durch der hohen Obrigkeit in Gesind-Ordnungen, oder sonst gesetzt, darüber soll kein Herr geben, oder einen Dienstbothen nehmen, auch bey keinem Gericht anders, oder ein höhers, ob es gleich versprochen, dann darauf erkannt werden; Gebe jemand ein mehres, soll, wie dann auch, der es nimmt, eben so viel dem fisco Straff entrichten, oder, da ers nicht vermögte, mit Gefangniss gestraffet werden.

§. 7. Ist in einer Dienst-Ordnung oder sonst kein gewisses Lohn gesetzet, mag sich Herr, und Diener darum vereinigen, wird vorher nichts verabredet, hat er zu gewarten, was in gemeinem Gebrauch ist, oder der Herr seinem Diener zu geben vor gewohnet; Da auch dieses nicht erscheinet, stehet es zu richterlicher Ermass- und Verordnung, und obgleich vorher in des Herrn blossen Willen was er geben wolle, gestellet wäre, mag damit ein Diener ohne billigen Lohn nicht gelassen werden.

§. 8. Wird ein Dienstbothe kranck, gebrechlich, oder unvermögend, soll, im Fall es nicht durch sein übles Verhalten geschicht, oder die Seuche anklebend ist, er nicht alsofort ausgestossen werden, sondern der Herr ihn bey sich behalten, oder sonst zur Pflege unterbringen, Lohn aber dürft er ihm nicht geben, dann nur von der Zeit an, da er würcklich gedienet hat.

§. 9. Stirbt ein Dienstbothe, seine Erben haben das Lohn nicht weiter, dann auf die Zeit da er gestorben, zu fodern, der Herr ist daneben zu seiner Beerdigung Zuschub zu thun, nicht verbunden.

§. 10. Stirbt der Herr, müssen dessen Erben, daferne sie ihn nicht anders wo in Dienst unterbringen, oder er füglich unterkommen könte, ihm auf ein gantzes, oder halbes Jahr, wie er sich vermiethet, oder da es auf keine gewisse Zeit geschehen, worauf die Vermiethungen gewöhnlich das Lohn entrichten, ist dagegen die Dienste, wann sie wollen, ihnen zu leisten schuldig.

§. 11. Wer bey seinem Dienste an seinem Leibe beschädiget wird, dem ist der Herr Kosten zu seiner Cur, und Heylung zu entrichten, nicht schuldig, verlieret er aber an seinen Gütern, was er zu seinen Dienst, und des Herrn Nutzen gebrauchen muss, dessen Erstattung gebühret ihm.

§. 12. Es soll ein Dienstbothe zu rechter Zeit, nehmlich ein Viertel Jahrs vorher (worunter doch die Hoffmeister, Voigte, Verwalter, und Baumanne auf dem Lande nicht verstanden werden, sondern dieselbe gleich den Schäffern ein halb Jahr vorhero, und zwar auf Ostern zu resigniren schuldig seyn sollen) seinen Dienst seinem Herrn aufkündigen, oder da solches nicht geschicht, auf der ersten Stellen zu verbleiben verbunden seyn. Immassen dann niemand in- oder ausserhalb gewöhnlicher Mieth-Zeit fremdes Gesinde zu Dienst aufnehmen soll, bey obiger Straffe, er könne dann von seinem vorigen Herrn, oder des Orths Obrigkeit einen Schein, oder Kundschaft vorzeigen, dass er redlich abgeschieden sey, welcher Schein ihm dann auf solchen Fall unweigerlich, und ohne Entgeld mitgetheilet werden soll.

§. 13. Wann auch ein Dienstbothe ausserhalb der Zeit ohne rechtmässige Ursache sein Urlaub selbst nimmt, denn soll der Herr, oder die Frau einigen Lohn zu geben nicht schuldig, und niemand bey obiger Straffe in Diensts wieder anzunehmen bemächtiget seyn.

§. 14. Wenn ein Herr seinen Diener, Knecht, oder Magd vor Verlauff der Zeit, worauf er sich vermiethet, auffaget, oder wegjaget, daferne dieser dazu durch sein erweisslich übles Verhalten nicht Ursache gegeben, darüber jedes Orths Obrigkeit zu erkennen hat, muss ihm das volle Lohn entrichtet werden.

§. 15. Wird ein Dienstbothe kranck, und von seinem Herrn ausgeschaffet, oder der Herr reichet ihm nicht Lebens-Nothdurft oder er sæviret in ihm also, dass er seines Lebens, und Gesundheit nicht gesichert sey, mag er vor der Zeit wohl aus dem Dienste scheiden; soll aber vorher bey dem Gericht sich angeben, die Ursache seines vorhabenden Abtrits alda vermelden, und Bescheids darüber erwarten.

§. 16. Was von einem Dienstbothen ausgeliehen, oder durch sein Verwahrlosen, oder Uebelthat einem andern an Schaden zugefüget wird, darf der Herr nicht bezahlen, oder büssen, es entstehe dann derselbe aus seinem Befehl, oder Verursachen, wie auch Annehmung und Gebrauch eines kündlich untauglichen Dieners. Er ist aber seinen Diener auf Erfordern des Be-

schä-

schädigten für Recht zu stellen, und so lang in Verwahrsam zu nehmen schuldig.

§. 17. Wird ein Diener seinem Herrn untreu, und entwendet ihm etwas vorsetzlich, soll er als ein Dieb gehalten, und gestraffet werden, ohngeachtet er habe das Entwendete nicht selbst zu ihm genommen, sondern sey ihm von dem Herrn in Händen gestellet.

§. 18. Klaget ein Diener seinen Herrn fälschlich an, oder trägt ihn übel aus bey andern, imgleichen, wann er die ihm vertraute Heimlichkeiten muthwillig entdecket, soll er mit Gefängniss gestraffet, und darüber seines Lohns verlustig seyn.

§. 19. Ein Herr mag seinen Diener, nach gestalt des Verbrechens, mit Worten und Schlägen wohl züchtigen, auch, wenn er die Jurisdiction hat, in Gefängniss legen; in dero Mangel aber bey dem Gerichte anhalten, dass er bey Befindung dessen damit gestraffet werde, entstehet über die verantwortliche Züchtigung ein Unfall, ist er daran unschuldig.

§. 20. Berufft sich ein Knecht oder Magd in ihren Uebelthaten auf ihres Herrn oder Frauen Befehl, soll ihr ohne Beweiss, und starcken Vermuthungen nicht geglaubet werden, sie bestehe dann darüber in peinlicher Frage; Es soll sie aber solch Befehl nicht entschuldigen, sondern nichts destoweniger, als hätten sie es vor sich gethan, gestraffet werden.

§. 21. Weil wir auch befinden, dass allerhand Herren-loss Gesinde, und leedige Knechte, und Mägde aus Muthwillen andern Leuten, sonderlich bey wohlfeiler Zeit zu dienen, bey andere einzuliegen, und auf ihre eigene Hand zu leben sich entschliessen; Wir aber hinführo solches abgeschaffet haben wollen, so sollen demnach solche Einlieger, so gesund seyn und dienen können, hinführo nicht gelitten, noch geduldet werden, und soll desfalls jedes Orths Obrigkeit bey allen Einwohnern, in Städten, und auf dem Lande jedes Viertel Jahr einmahl, oder auch öffters, da es vonnöthen von Hause zu Hause nachfragen, und Erkundigung anstellen, was vor Leute sich bey ihnen aufhalten, und was für Nahrung ein jeglicher treibe; Und wann Knechte und Mägde, so Gesundheit halber zur Arbeit tauglich, und tüchtig, oftgesetzter maassen ohne Beruff angetroffen werden, dieselbe zur Arbeit und Dienste sich zu begeben angetrieben; indessen aber, und biss solches geschiehet, ihnen nach beschaffenen Umständen eine wöchentliche, oder monathliche Steuer als 1. fl. zu reparirung jedes Orths Kirchen, dahin sie eingepfarret, zu geben auferleget, und dadurch Dienst und redliche Nahrung zu suchen genöthiget, und wann solche Einlieger anderswo hinziehen wollen, von jedes Orths Obrigkeit, wohin, und wem sie sich vermiethet haben, einen Schein, damit solcher freventlichen Wiedersetzlichkeit möge gewehret werden, einzubringen schuldig seyn sollen.

Tit. XIII.

Von Bauers-Leuten und Leibeigenen.

De rusticis & hominibus propriè dictis §. 1. Wer sich ohne Beding und Vorbehalt seiner Freyheit auf einen Bauers-Hof, und Kathen begiebt, gebührliche Handstreckung thut, oder gewöhnliche Bauer-Dienste leistet, oder Dienstgeld entrichtet, derselbe soll vor einen Dienstpflichtigen Unterthan gehalten werden; *que obligationibus & juribus.* Gebe er aber vor, solches wäre nur auf eine gewisse Zeit, oder mit Bedinge angenommen, muss er solches erweisen, immittelst aber in der Pflicht bleiben, und an dem Orth, da er einmahl als ein Bauer gewohnet, und gedienet, auf Ansprache abfolgen, und alsdann seine Sache zu Recht ausführen.

§. 2. Lässet sich jemand so frey zur Bauers-Pflicht ein, und hat vor dem in seiner Freyheit Kinder gezeuget, die werden durch der Eltern blosse Pflicht, ob sie gleich darunter ausdrücklich begriffen wären nicht leibeigen, sondern mögen, wenn sie zu ihren Jahren kommen, sich auf ihre Freyheit beruffen, sie haben denn, wann sie zu verständigen Jahren gelanget, der Eltern Versprechen approbiret, oder sich sonst unterthänig gemacht, die aber von einmahl leibeigen gewordenen gezeuget, folgen des Vaters Condition.

§. 3. Keine Bauerspflichtige Person, Mann, oder Weib soll sich ohne Wissen und Willen ihrer Herrschafft verloben, oder zum Ehestande versprechen, vielweniger mit fremden Unterthanen ehelich sich einlassen, geschehe dawider, soll das Ehegelübde unverbindlich, der Herrschafft ohnnachtheilig, auch als nicht geschehen geachtet, daneben, die sich solches unterfangen, mit ernster Strafe angesehen werden.

§. 4. Es soll kein Prediger in Städten, oder auf dem Lande Bauers-Leute, sie haben dann von ihrer Herrschafft glaubhafften richtigen Schein ihrer Erlassung, oder ausdrückliche Bewilligung eingebracht, und bey ihm gelassen, copuliren, und vertrauen, noch jemand einigen Geburths-Brief mittheilen, bey Straffe der Entsetzung ihres Amts, auch Erstattung des Schadens, und Ungelegenheit, so der Herrschaft daraus erwächset.

§. 5. Hätten sich Bauersleute ohne ihrer Herrschafft Wissen und Willen zusammen verlobet, und copuliren lassen, soll das Weib auch, wann sie eine Wittfrau, und auf das Gehöffte gefreyet, dem Mann, und zu dessen Herrschafft mit denen von ihm gezeugten Kindern, und wie sie zusammen erworben, folgen, die Kinder aber, mit dem vorigen Mann gezeuget, bey dem Gehöfte bleiben, und ihnen die Helffte der Güther, so Zeit getroffenen andern Heyrath gewesen, gelassen werden.

§. 6. Verstattet jemand, dass seine Unterthaninne eines andern Unterthan heyrathet, oder, wenn er weiss, dass es geschiehet, nicht bey Zeiten es wiederspricht, soll er damit des Rechtens an der Persohn verlustig, und Erstattung dafür zu fodern nicht befugt seyn; Ist er aber ohnwissend der Unterthänigkeit oder Heyrath, sollen, so lang die Copulation nicht geschehen, die Personen geschieden, noch derselben aber ein Lösegeld gereichet werden.

§. 7. Würde jemand befodern, oder Anlass dazu geben, dass einer seiner Unterthanen eines andern Unterthanin ohne ihrer Obrigkeit, darunter sie gehöret, Wissen und Willen freyet, damit er hernach mit prætendirung des Land-

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

 rechts

ben, sondern muss dieselben, oder den sie in ihren Nahmen darein setzen wolten, leyden, und sich friedlich gegen denselben bezeigen, biss die Leiche zur Erden bestätiget, oder abgeführet, das eingeerndte Korn ausgedroschen, und verführet, auch alle eingesamlete Abnutzen weggebracht, welches dann ihnen in 3. Monath zu thun, auch dem Lehnsfolger, so viel ohne Versäumniss des Ackerwercks geschehen kann, auf fünf Meilen die Abfuhr mit des Guths Unterthanen zu geben oblieget, was an Abnutzung zur Zeit des Absterbens noch nicht eingesamlet, behalten die Erben nicht anders, dann daferne durch ihre Mühe, und Kosten es so ferne gebracht, dass es eingesamlet werden kann, als nehmlich was die Egde bestrichen, und untergebracht; Was aber unter den Nutzungen, so naturales genennet, wie dann auch, was in den industrialibus so weit nicht kommen, bleibet dem Lehnsfolger allein, ist er die Aussaat, und was der Wittwen sonsten an Unkosten ausser des Guths und Hofes Dienste und Leute darin verwandt, zu erstatten schuldig.

§. 12. Liesse die Wittwe Schulde nach, obgleich sie nichts hätte, wovon dieselbe zu bezahlen, ist deswegen nach ihrem Tode das Leibgeding und der Lehnsfolger frey, obgleich Zeit ihres Lebens einige Creditorn daran verwiesen, kann doch solches nicht anders dann auf die gebührende Abnutzungen verstanden werden.

§. 13. Wann in den Ehe-Pacten oder sonsten kein Leibgeding vermachet, so gebühret den adelichen Wittwen gegen ihr eingebrachtes Ehegeld, oder Brautschatz ein lucrum dotis, als auf jedes Tausend Gulden fünf hundert, und zwar ohne Unterscheid, sie seyn mit dem Manne beerbet, oder nicht.

§. 14. Die Verbesserung gebühret den Wittwen nicht weiter dann darauff, was sie an Ehegeld dem Manne würcklich zugebracht, und empfangen, und wann bereits in den Ehestiftungen ein anders, dass, ob das Ehegeld würcklich nicht ausgekommen, doch die Besserung erfolgen solle, beliebiget, ist es nicht gültig. Derowegen, wann das Ehegeld auf zertheilte Termine versprochen, der Mann aber, ehe dann sie alle fällig seyn, stirbet, gebühret auf das, so nicht erleget, keine Besserung; wäre aber der, so das Ehegeld zu erlegen schuldig, in mora, und daher die Frau an der Besserung gekürtzet wird, hat sie wider denselben actionem ad interesse.

§. 15. Hat der Mann das Ehegeld bekommen, aber in seinen Nutzen nicht verwandt, noch keinen Nutzen davon gehabt, oder solches gar verschwendet, daferne nicht erwiesen, dass die Frau solches verschuldet hätte, gebühret ihr nichts destoweniger die Landübliche Besserung.

§. 16. Wann der Dos constituiret in Nominibus, dabey auch die Ueberweisung geschiehet; der Mann aber die angewiesene Gelder, und Foderungen bey dem Debitore auf Zinsen stehen lässet, dessen Glauben folget, er habe Zinsen davon bekommen oder nicht, wird es vor ein zugebrachtes Ehegeld geachtet, und gebühret davon die Besserung; hätte aber der Ehemann des debitoris fidem nicht gefolget, sondern was versprochen, erheben wollen, ob er gleich ein oder andermahl wegen nicht abgestatteten Ehe-Geldes die Zinsen gefodert, oder auch bekommen, so dürfte die Besserung nicht gegeben werden.

§. 17. Die Besserung gebühret von dem Dote, wann derselbe auf ein gewisses constituiret, wäre aber die constitutio dotis nicht auf ein gewisses gerichtet, obgleich die Wittwe dem Mann ein ansehnliches Guth zugebracht, mag sie darauf keine Besserung fodern, es erscheine dann, wie viel davon an statt des Ehegeldes seyn solte, wäre es zweiffelhaft, stehet zu richterlicher Ermässigung, wie viel pro dote anzuschlagen.

§. 18. Wann der Lehnmann wegen Vielheit der Schulden seine Lehn, und Güther cediret, oder sonst dieselbe der Schulden halber distrahiret, oder in solutum gegeben werden müssen, hat die Wittwe die Besserung ihres Ehegeldes nicht ehe, dann die Creditores befriediget, zu erheben, wie sie denn damit keinen Vorzug, noch das Jus interventionis hat, sondern allen Creditorn nachstehet.

§. 19. Vor Entrichtung der Besserung soll die Frau dem Lehnsfolger gnugsahme Versicherung stellen, dass auf ihren Todes-Fall des Wieder-Empfangens er versichert sey, oder auch das Geld bey ihm gegen gnügige Versicherung des Empfangs der jährlichen Zinsen stehen lasse.

§. 20. Stirbt die Frau vor ihrem Manne, gebühret dero Erben keine Verbesserung, oder einig anders lucrum nuptiale, sondern allein, was die Frau dem Manne zugebracht.

§. 21. Nach der Frauen Tode, wofern sie ohne Kinder abstürbe, oder da sie gleich zur andern Ehe geschritten, und mit ihrem andern Manne Kinder, aber keine mit dem ersten gezeuget hätte, fället die Verbesserung wieder dahin, daher sie gereichet worden, und auskommen, und haben der andern Ehe Kinder daran kein Theil, oder Erbschafft zu fodern, sondern müssen sich von der Mutter Aussteuer begnügen lassen; auff die Kinder erster Ehe aber verfället dieselbe, als ein Erbguth.

Tit. VIII.

Von den Frauen, und ihren Rechten.

De juribus Foeminarum extra judicia & in judiciis

§. 1. Eine Frau, so lang ihr Mann lebet, ist sie unter dessen Pflege, und soll ohne dessen Wissen und Consens, ausser deme was zu Fraulichen Bestell- und Verrichtungen bey dem Haussweesen gehöret, keine Contracte, Alienationem, oder derogleichen Händel, dadurch des Mannes, oder ihre Condition und Recht geschmählert würde, vornehmen, thäte sie dawider, soll es von nichten seyn.

§. 2. Hat ein Frauens-Bild keinen Ehemann, mag sie, was zu ihrer Kinder täglichen Nothdurft, und ihrer Hausshaltung gehöret, ohne Vormund wohl selbst beschaffen, und verrichten, imgleichen ihre Güther verwalten, und darüber disponiren, und seyn die darin gereichende Handel und Contracte beständig. Will sie

sie aber ausser dem von ihren Güthern etwas, so ansehnlich ist, als wenn es ein vornehmes Theil desselben, oder ein unbeweglich Guth betrifft, veräussern, und verändern, soll sie dazu einen Vormund ausbitten, oder auch ihre nechste Anverwandte dazu ziehen, mit denselben Raths vornehmen, sonst soll es zu Recht beständig nicht geachtet werden.

§. 3. Einer zu Recht schwebenden Sachen mag eine Frau sich nicht begeben, noch mit ihrem Gegenpart sich vergleichen ohne Wissen und Consens ihres Kriegischen Vormunds, oder der nechsten Freunde.

§. 4. Ein Frauens-Bild mag ohne ihres Mannes, Vormundes, oder nechsten Anverwandten Consens, und Erlaubniss ein Testament, wie auch eine Gabe, mortis causa donatio genannt, wie dann auch sonst ihren letzten Willen aufrichten, und auf ihren Todes-Fall, wie ihr beliebig, disponiren, ob auch gleich demselben wiedersprochen, soll es gültig seyn, wann nur kein ander Mangel des Rechtens befindlich.

§. 5. Eine Frau soll ohne ihrem Manne, oder kriegischen Vormund vor Gerichte nichts verhandeln; demnach nicht sie, sondern ihr Mann in ehelicher Vormundschaft citiret, wann sie ausser Ehestandes lebet, soll sie, einen kriegischen Vormund auszubitten, zuforderst angewiesen, oder ex officio einer zugeordnet werden, die Eyde aber, so sonst persöhnlich abzustatten, soll sie in Persohn ablegen, es werde dann im Gerichte aus vorlauffenden Ursachen ein anders erkannt.

§. 6. Wann eine Frau mit Rath und Consens ihres Mannes, Vormundes, oder nechsten Anverwandten handelt, und verrichtet, soll aus dem Vorwandt einiger læsion, sie erstrecket sich dann über die Helfte des Werths dessen, worüber gehandelt worden, nicht zurück gezogen, oder aufgehalten, noch dagegen eine restitutio in integrum zugelassen werden; Geschehe es aber ohne Rath, und Consens ihres Mannes, mag sie sich über geringere læsion beklagen, und wann dieselbe ansehnlich restitutionem in integrum suchen, doch alles so sie empfangen, sie sey dessen gebessert oder nicht, erstatten.

§. 7. Eine Frau mag für iemanden nicht Bürge werden, noch dessen Schuld zu bezahlen über sich nehmen, sondern ob es geschehen, hat sie dagegen der Exception SCt. Vellejani sich zu gebrauchen, mag gleichwohl solcher Wohlthat sowohl in als ausser Rechtens sich wohl begeben; muss aber, wenn sie solches beständig thun will, zuvorhero dessen wohl berichtet, und verständiget seyn. Demnach die renunciation nicht anders gültig seyn soll, dann dafern vor Gericht, oder durch einen Notarium in Beyseyn glaubhafter Gezeugen der Unterricht und Erinnerung geschehen, und darüber ein glaubhaftes Documentum aufgerichtet werden, ob ausser dem in der Verschreibung der renunciation und Erinnerung gemeldet, soll solches nicht gnugsam, noch dieselbe zu Recht beständig seyn.

§. 8. Was eine Frau leihet muss sie bezahlen, und hat sich der Fraulichen Wohlthaten nicht zu gebrauchen, obgleich was geliehen hernach in des Mannes oder ander Leute Nutzen gewandt, oder sonst zu ihrem Vortheil nicht gedyen.

§. 9. Handelt eine Frau betrieglich, und trachtet zu ihrer, oder der ihrigen Vortheil andere in Schaden zu führen, hat sie bey keinem Handel, Obligation, oder Alienation sich der Fraulichen Wohlthaten und Rechte zu gebrauchen, muss halten, was sie versprochen, oder gehandelt.

Tit. IX.

Von Minderjährigen.

§. 1. Ein Minderjähriger ist, welcher den letzten Tag des fünff und zwantzigsten Jahrs noch nicht abgelebet, und soll so lang, wo er nicht unter der Erben Gewalt ist, unter Vormundlicher Pflege bleiben, und seines Guthes nicht mächtig seyn, er werde denn von der Vormundlichen Gewalt rechtmässig erlassen. *De Minoribus eorumque jure & privilegiis.*

§. 2. Was ein Unmündiger ohne seinen Vormündern, unter dero Gewalt, und Pflege er ist, contrahiret, und handelt, ist zu Recht ungültig, und mag wider ihn, oder seine Vormünder darauf nicht weiter agiret werden, als er des Handels gebessert ist, welches der, so von ihnen fodert, eigentlich anzuzeigen, und beyzubringen schuldig ist.

§. 3. Wer einem Unmündigen ohne seiner Vormünder Wissen und Willen Geld leyhet, mag er es von seinen Vormündern nicht wieder fodern, er beweise dann, dass derselbe solches in seinen Nutzen verwandt, sonst wird der Vormund und Unmündiger bey Vorgeben, durch solch Geld nicht gebessert zu seyn, losgesprochen.

§. 4. Ein Unmündiger kan nicht Bürge werden, noch eines andern Schuld auf sich transferiren weiter als er scheinlichen Nutzen davon hat, und ob er sich mit Authorität und Consens seiner Vormünder fremder Schulden halber verpflichtet, ist es zu Recht gantz ohngültig.

§. 5. Ein Minderjähriger mag wider den Handel in seiner Minderjährigkeit getroffen, dadurch er lædiret, sowohl bey währender Minderjährigkeit, als nach derselben seine Vormünder des zugefügten Schadens halber besprochen, als inwendig vier Jahren biss zum letzten Monath des neun und zwantzigsten Jahres, nicht aber weiter, es sey dann, dass in den vier Jahren er durch Unwissenheit, oder unableglichen Behindernissen abgehalten wäre, restitutionem in integrum zu bitten; Ob er aber dieselbe nicht gebeten, so kan er sich doch auch hernach mit der Exception seiner Minderjährigkeit wider die Zusprach schützen, er habe dann durch Foderung, Geniess, oder sonst etwas gethan, gehandelt, oder zugelassen, dadurch in dem vollenkommenen Alter dasselbe einiger Gestalt approbiret wird.

§. 6. Wolten Minderjahrige sich der restitution in integrum oder Exception minorennitatis gebrauchen, sollen sie nicht allein ihr Alter, sondern auch, dass sie allein durch dessen Unvorsichtigkeit ohne einiger ihrer Argelist und Verursachen verletzet, auch nicht gerin-

gen Schaden erlitten, eigentlich anzeigen, und beybringen, sonst damit gehöret werden.

§. 7. Wird einer vor einem Unmündigen Bürge auf dem Fall, wann der Minderjährige sich seiner Rechte oder Wohlthaten gebrauchen, oder die restitutionem in integrum suchen werde, so muss er zahlen, und erstatten, worin, der auf seinem Glauben gefolget, beschädiget worden, obgleich der Minderjährige nicht verbindlich obligiret; Ist er aber nur schlechterdinge Bürge geworden, hat er des Rechtens zu geniessen, dessen sich der minorennis zu bedienen hat.

§. 8. Was ein Unmündiger, nachdem er das 18te Jahr seines Alters erreichet, vermittelst eines Cörperlichen Eydes verspricht, wenn es geschicht, über ein Act, und Handlung, die sonst zu Recht beständig, soll seines Alters ungehindert er solches halten, und dagegen ihm keine Einrede von seiner Minderjährigkeit, oder deswegen die restitution in integrum zu statten kommen, da er aber von einem andern dazu betrieglich verleitet, oder über die Helffte lædiret, mag er des Eydes ohngehindert wohl gehöret werden.

§. 9. Was in Ehestifftungen mit Wissen, und Belieben der Eltern, oder nechsten Freunde versprochen, soll unter dem Vorwandt der Minderjährigkeit, und einigen erlittenen Schaden nicht angefochten, oder rescindiret werden: Vermeinte aber jemand sich über die Helffte lædiret zu seyn, mag er im übrigen der Ehestifftung ohne præjuditz zum Supplement dessen, so ihm gebühret, ordentlich agiren.

§. 10. Gelanget ein Minderjähriger zu öffentlichen Aemtern, und Würden, erlanget er dadurch zugleich veniam ætatis, und mag sich hernach mit Wohlthaten, so dem vollenkommenen Alter nachgegeben, nicht behelffen.

§. 11. Wann die Vormünder einem Minderjährigen die Verwaltung seiner Güther übergeben, oder derselbe durch Heyrath zu seiner eigenen Haufshaltung kömmt, oder auch eigen Kauff- und andere Handlung treibet, dass er öffentlich vor einem, der vollenkommen alles ist, sich hält, und gehalten wird, dessen Contract und Handlungen seyn zu Recht beständig, und sollen unter dem Vorwand der Minderjährigkeit, und daher entstehenden læsion nicht weiter, denn als Majorennes dazu rechtlich gelangen können, rescindiret, noch er mit den Exceptionen, so allen Minderjährigen zu statten kommen, wider seine Verpflichtung gehöret werden.

§. 12. Obgleich Minderjährige bevormundet seyn, wann sie doch in fremden Landen, oder auch zu Hauss seyn, und der Vormund ist abwesend, oder also behindert, dass sie seiner nicht mächtig werden können, soll, was von ihnen gehandelt, für sich nicht ungültig seyn, doch dawider die Beneficia, so den Minderjährigen, so keine Vormünder haben, erlaubet, ohnbenommen bleiben.

§. 13. Wann jemand das zwantzigste Jahr seines Alters erreichet, sein eigen werden, und der Vormündlichen Pflegen loss seyn will, mögen dessen Vormünder, oder er selbst bey der hohen Landes-Obrigkeit solches vortragen, und soll alsdann von seinem Verhalten, Verstande, und Geschicklichkeit, insonderheit ob er zur Verwaltung seiner Güther tauglich, und wie er hinfürters sich zu ernehren gemeinet, Erkundigung angestellet, nach Befindung ihm die Verwaltung seiner Güther erlaubet, darauf aber hernach nicht weiter vor Minderjährig gehalten, noch dero beneficien, so viel die Güther betrifft, fähig werden.

§. 14. Minderjährige mögen nach den 14ten Jahr ihres Alters ohne Wissen und Willen ihrer Vormünder Testament, und letzten Willen aufrichten, auch mortis causa Geschencke thun, so nach ihren Tode beständig, und unwiederrufflich soll gehalten werden.

Tit. X.

Von Vormündern und Vormundschafft.

§. 1. Die Vormünder, so Vater, und Mutter, wie auch die Gross-Eltern in ihrem letzten Willen constituiret, derselbe sey in solenni testamento, oder sonst verfasset, wann nur daraus derselben ernster, und beständiger Wille erscheinet, ihren Kindern, und Kindes-Kindern Vormünder zu verordnen, sollen sie zufoderst solchemnach die Vormundschafft antreten, und verwalten, auch durch jedes Orts Obrigkeit fleissige Auffsicht und Nachfrage angestellet werden, dass solchem wohl nachgegangen werde; Wann aber ausser denen andere der Kinder Freunde, oder Fremde ihnen Vormünder zuordnen wolten, ist es nicht gültig, es hätten dann dieselbe die Verpflegende zu Erben über ihre Güther, oder dero ansehnlichen Antheil eingesetzet, und wäre darüber der Obrigkeit confirmation erfolget. *De Tutoribus & tutela.*

§. 2. Wann durch jemands letzten Willen Kinder nicht bevormündert, ist der Kinder Mutter, oder wann solche verstorben, oder auch zur andern Ehe geschritten, die Gross-Mutter von Vater oder Mutter wegen, zur Vormundschafft die nechsten, jedoch, dass sie zur andern Ehe zu schreiten, auch des Behelffs der Rechte, SCt. Vellejanum genandt, ausdrücklich absagen, gestaltsam dann in allen zur Vormündlichen Verwaltung gehörigen Handlungen sie der Fräulichen Gerechtigkeiten SCt. Vellejani, ob sie dero sich nicht abgesaget hätten, ohnfähig, auch dabey schuldig seyn sollen, nicht weniger, als andern Vormündern oblieget, ein Inventarium aufzurichten, einen litis Curatorem denen Kindern auszubitten, auch in wichtigen Händeln, so ein gut Theil der Kinder Wohlfahrt angehet, deroselben nechste Anverwandten, wenn sie an den Sachen nicht interessiret, zu Rathe zu ziehen, auch vor denen Jährlich die Rechenschafft von ihrer Verwaltung zu thun; insonderheit aber sollen sie in Sachen, und Handlungen, Lehn betreffend, der nechsten Vettern Rath mitnehmen.

§. 3. Wann die Mutter, oder Gross-Mutter der Vormundschafft sich entziehen, oder zur andern Ehe zu schreiten Vorhabens, sollen sie, imgleichen wann dieselbe nicht verhanden, die nechste Anverwandten sich der Wäysen annehmen, und binnen 6. Wochen sich nach der

Eltern

Eltern Tode bey jedem Orte Obrigkeit angeben, der Unmündigen Zustand berichten, da sie der Vormundschafft sich unterfangen wollen, sich dazu bestätigen lassen, oder auch, warum sie dero sich nicht unterfangen können, in selbiger Zeit vorbringen, und Vormünder mittelst Benennung etzlicher dazu tauglichen Persohnen ausbitten, bey Verlust der Anwartung, so sie zu des Unmündigen Güther haben, auch Vermeydung, dass sie sonst aus ihrem Säumsahl erlittenen Schadens halber gehalten.

§. 4. Wann Vater-und Mutterlose Kinder im Hertzogthum Mecklenburg unbewegliche Güther haben, bevorab Lehne, obgleich ihre Eltern ausserhalb Landes wohnhafft gewesen, sie auch allda bevormundet, sollen doch ihre Anverwandten, und auswärtige Vormündere ihnen in diesem Hertzogthum über die darin belegene Güther Vormünder und Curatores ausbitten, oder auf dero Anhalten, welchen daran gelegen, und mit ihnen wegen Schuld oder andern Foderungen halber zu schaffen haben, oder auch ex officio dieselbe verordnet werden.

§. 5. Zu Vormündern sollen nicht verordnet werden, dann die in diesem Hertzogthum gesessen, und also begütert, dass die Verpflegende ihrer Administration halber gesichert seyn mögen, insonderheit auch darauf gesehen werden, wie sie selbst ihren Güthern vorstehen, und zu Verwaltung fremder Güther geschickt, und verständig; Gleichergestalt, dass sie mit dem Verpflegenden keine Rechtfertigung, Streit, oder Gemeinschafft in dessen Güthern haben, noch mit ihren Eltern in grosser Wiederwärtigkeit und Feindschafft gelebet.

§. 6. Damit die Wittwen und Waysen so viel besser versehen, und vor allem Nachtheil verwahret werden, soll ein fleissiges Aufmercken seyn über die, so der Vormundschafft sich annehmen, dass es dazu taugliche, und wohlgeschickte Persohnen seyn, keiner auch, ob er gleich in der Eltern Testament dazu verordnet, oder der nechste Anverwandte sey, sich der unterfangen, er habe sich dann bey der Obrigkeit gemeldet, und die Bestätigung erhalten.

§. 7. Wer den Unmündigen mit ansehnlichen Schulden verbunden, oder von ihm als einem Schuldner einen grossen Schuld-Posten zu fodern, oder auch gemeine Güther und Einkommen mit demselben zu der Zeit, da die Vormundschafft anzunehmen, haben würde, soll sich derselben nicht unterziehen, er habe dann zufoderst der Obrigkeit solches angemeldet, zu dessen Erkänntniss, ob dessen ungehindert er mit des Minderjährigen Nutzen Vormund seyn könnte, stehen soll; Wann nun er dessen Bericht gethan, oder der Obrigkeit doch solche Bewandtniss wissend, danechst dessen ohnangesehen er zur Vormundschafft wäre gelassen, alsdann ist ihm solches ohne Præjuditz und Nachtheil, mag den Unmündigen zahlen, und aus seinen Güthern sich bezahlt machen, ausser dem aber ist er schuldig von der Vormundschafft, ohngeachtet er einmahl sich dero unternommen,

zustehen, soll danebem, wann hierunter einig Betrug, und den Unmündigen daraus entstandene Schade befindlich, seiner Schuld-Foderung verlustig seyn.

§. 8. Stieff-Eltern sollen sich der Vormundschafft nicht annehmen, sie seyn dann mit der nechsten Anverwandten Consens mittelst Behör der Sachen, dazu von der Obrigkeit rechtmässig verordnet, mögen aber ihren Stieff-Kindern, wann sich die nechsten Freunde ihrer nicht annehmen, Vormünder ausbitten.

§. 9. Welchen die Vormundschafft angetragen, oder anbefohlen wird, sollen ausser denen in Rechten zugelassenen Ursachen sich aller Entschuldigung enthalten, und derselben inwendig 4. Wochen sich unverzüglich annehmen, ob sie auch causas excusandi justas zu haben vermeinen, solche inwendig solcher Zeit vorbringen, und zugleich, wann sie nicht öffentlich kundbahr seyn, glaublich bescheinigen, im wiedrigen damit nicht gehöret, sondern zu Annehmung der Vormundschafft ernstlich angewiesen, und zu keinen weitern Appelliren oder Einwenden verstattet werden, der Verzug zu ihrem pericul stehet.

§. 10. Als in diesen Landen hergebracht, dass Vormünder mit Eyden und Satisdationen nicht beschwehret werden, damit die benöthigte so viel eher, und mit weniger difficultäten zur Vormundschafft gelangen, bleibt es dabey; sie sollen aber, so bald sie sich der Vormundschafft annehmen, sie seyn ex testamento, oder a Magistratu verordnet, vor allen Dingen, und von solcher Zeit an in 4. Wochen ein richtig, beständig Inventarium von aller der Kinder liegenden, und fahrenden Güthern, Schulden, Gegen-Schulden, Urkunden, Brieffen, Registern in den Städten in Beyseyn des Stadt-Schreibers und der Raths-Persohnen, so die Aufsicht über die Waysen haben, auf dem Lande in Gegenwart eines Notarii, und dreyen andern ehrlichen Persohnen nach Gelegenheit jedes Orts aufrichten und verfertigen lassen.

§. 11. Die Vormünder sollen mit dergleichen Sorgfalt, und Fleiss, als einem getreuen Hauss-Vater zustehet, ihrer verpflegten Persohnen Haabe, und Güther sich getreulich und unnachlässig annehmen, insonderheit Obacht haben, dass die Unmündigen zur wahren Gottesfurcht, guten Sitten nach Standes Gelegenheit, und ihrer ingeniorum Bewandnissen zu den studiis, oder andern anständlichen Exercitien, und diensahmen Lernen gehalten, und wohl auferzogen, da sie auch die Mittel, sich selbst durchzubringen, nicht hätten, bey andern, da jetztberegtes zu erreichen, untergebracht, ihre Güther aber in dem Stande, wie sie inventiret, gelassen, nicht verschlimmert, sondern, so viel möglich, verbessert werden.

§. 12. Es soll kein Vormünder seines Verpflegten Güther in seinen eigenen Nutzen kehren, oder verwenden, noch dieselbe veräussern, verpfänden, verändern, oder beschwehren; es geschehe dann solches aus Noth, oder zu scheinlichen Nutzen der Unmündigen.

§. 13. Wann der Unmündigen unbewegliche, imgleichen die bewegliche Güther, darauf ein vornehmes Theil ihres Patrimonii bestehet, zu veräussern, und zu verpfänden, die Noth, oder Nutz verheischet, gebühret den Vormündern solches nicht sine Decreto Judiciali vorzunehmen, sondern ihr Vorhaben, und dessen wahrhafte Ursachen der ohnmittelbahren Obrigkeit, darunter ihre Verpflegten gehörig, vorzubringen, auch so viel thunlich, alsofort zu beschleunigen, worauf nach Befindung auf einen Vorbescheid, oder durch Commissarien alle Nachricht eingezogen, erwogen, und mittelst der Cognition, nach gestalt es nöthig, oder nicht, die alienatio per decretum untersaget, oder zugelassen, in dem allen aber summarie verfahren werden; Wäre ausser dem eine Veräusserung, oder Verpfändung vorgenommen, mag der Verpflegter, wenn er zu seinen vollenkommenen Alter gelanget, inwendig 5. Jahren, dieselbe wiederruffen, und nichtig erklären lassen.

§. 14. Ein jeder Vormund soll mit Fleiss darob seyn, dass seines Verpflegten Güther, und Gelder wohl genützet werden; demnach auch dessen Gelder nicht müssig liegen lassen, sondern entweder an Erkauffung zuträglicher Güther anwenden, oder zinssbahr machen; im wiedrigen Land-gewöhnliche Zinsen davon einzubringen schuldig seyn, er mögte denn einige vernünftige Ursachen, warum solches nicht geschehen, glaublich bescheinigen.

§. 15. Ein Vormund mag so wenig mit seiner Confession, und Nachgeben, es geschehe in, oder ausserhalb Gerichts, seinem Verpflegten præjudiciren, als wenn er sonst etwas von seinen Güthern ohne Noth, oder Nutz veräussert hätte, mag auch selbst seinen Irrthum wiederruffen, und im Nahmen der Unmündigen restitutionem in integrum suchen.

§. 16. Den Vormündern gebühret vor allen Dingen zu verhüten, dass ihre Verpflegte nicht in weitläuftige Rechts-Streite, und dadurch in Unkosten geführet werden; Wann sichs dann ansehen lässet, dass ausser Rechtgehen aus der Sache nicht zu kommen, sollen sie zufoderst schuldig seyn, zwischen ihrem Verpflegten, und dem Gegentheil einen Vorbescheid aus zubitten, und dabey den Richter zu ersuchen, durch fleissige Bemühung, dazu dann derselbe in caussis pupillorum schuldig, sie aus dem Streit zu ziehen, und mögen sich auf dessen Anweisung zum Compromiss über einen kurtzen Process wohl einlassen; Ausserdem aber sich nicht, als mit Vorbehalt aller dem Unmündigen zustehenden Rechts-Mittel und Wohlthaten, dazu verstehen.

§. 17. Den Vormündern ist erlaubet, pro redimenda vexa etwas, so zu ihrer Verpflegten sonderbahren Schaden nicht gereichet, zu geben, oder nachzulassen, auch was ihre Sachverwandte aus vernünfftigen Ursachen thun, des Nachlasses halber mit einwilligen, wann auch der Rechts-Streit gar weitläuftig, zweiffelhaft, und beschwehrlich, für sich selbst zur transaction einlassen, wann dadurch von des Unmündigen unbeweglichen Güthern, oder zu den habenden Zusprache nichts alieniret wird; Wann aber solches die transaction mit sich führet, lieget ihnen ob, nicht anders denn vor dem Gerichte, da die Sache anhängig ist, oder der Streit besorglich, mittelst Behörund Erforschung der Sache zu transigiren, was also verglichen, ist beständig.

§. 18. Kein Vormund soll bey währender Vormundschafft nomina, und Schulde an sich bringen, damit seine Verpflegte, oder dero Eltern andern verwandt, thut er dagegen, soll er dessen verlustig, und seine Verpflegte frey seyn; mögte er aber aus Noth nicht vorbey, dergleichen Foderung in Zahlung, oder sonst justo titulo anzunehmen, soll er vor Schliessung darüber re integra dem Gerichte, darunter der Unmündige gehöret, anmelden, und ein Decretum erwarten, zugleich aber auf seinem Eyd erhalten, dass er so hoch, als vorgebracht, und ohne Gefährde die Annehmung geschehen.

§. 19. Die Güther, so gross und weitläuftig seyn, dass die Vormünder selbst dero Verwaltung füglich nicht obseyn können, mögen sie auf der Verpflegten Kosten einen Verwalter bestellen, in Pflicht nehmen, und von dem sich Versicherung thun lassen, oder auch die Güther um jährliche gewisse pension austhun, doch also, dass sie dieselben jährlich einmahl in Augenschein nehmen, dass davon nichts verderbet werde, Aufsicht haben, und zuträgliche Anstalt machen, wie es auf folgendes Jahr soll gehalten werden, alsdann auch die Rechnungen aufnehmen, und in guter Verwahrung halten, dass nach geendigter Vormundschafft solche nebst dem Inventario dem Bevormundeten könne ausgereichet werden, wie dann dieselbe, ehe solches geschehen, sie zu quittiren, nicht schuldig seyn.

§. 20. Geriethe ein Vormund mit seinen Verpflegten bey währender Vormundschaft zu einer Gemeinheit, oder in Streit, oder begebe sich sonst, dass einer von dem andern etwas zu kauffen, oder zu handeln, oder sie sonst zu contrahiren hätten, wären dann Mit-Vormünden, mag mit dero Authorität der Handel wohl angenommen, und so, wie es vormündlicher Administration gemäss, getroffen werden; Wäre aber kein Mitt-Vormund, soll zu dem Actui ein Vormund, oder Curator vorher ausgebethen, und zugeordnet, bey beyden Fällen aber der Obrigkeit, was ergangen, referiret, und die Confirmation ersuchet werden.

§. 21. Unmündiger Bruder, und Schwester Güther bleiben allen gemein, so lange sie unter der vormündlichen Gewalt seyn; jedoch, dass, was auf einem jeden daraus verwandt, absonderlich berechnet werde; Wann aber unter ihnen ein, oder mehr zu ihren Jahren gekommen, und theilen wolten, oder auch den übrigen Unmündigen zu dero Schaden, und Beschwehrde in der Gemeinschaft mit den andern bleiben, ist den Vormündern ad divisionem zu provociren, erlaubet; Sollen aber alsdann solches dem ohnmittelbahren Gericht anmelden, und gewisse verständige Commissarios ausbitten, welche sowohl der unmündigen Angelegenheit erkundigen, als die Güther, wenn sie

sie sich theilen lassen, in gewissen Anschlag bringen, von einander setzen, oder da dieselbe nicht bequehmlich von einander zu theilen, dero gewisse vernünfftige æstimation vornehmen, darnach folgends es zum Loss, wer Geld geben, oder nehmen soll, anstellen, befünden sie auch diensamer, dass im Nahmen der Unmündigen zu einem Guth, oder Gelde zusoderst zu wehlen, und das ander Theil sich solches gefallen lasse, mögen sie, jedoch auf vorhergehende Anzeige der Ursach, und Erlaubniss der Obrigkeit dazu schreiten.

§. 22. Was die Vormünder mit der Unmündigen Gelde gekauft, und erworben, imgleichen in ihren Nahmen contrahiret, und gehandelt wird, soll das Ihrige seyn und bleiben, von den Vormündern keiner Gestalt auf sich gebracht, oder ihnen vorenthalten werden, geschehe dagegen, sollen die Verpflegte nichts destoweniger solches Guth und dessen erhobene Nutzbarkeit als das Ihrige von allen Orthen zu vindiciren, und zu fodern, bemächtiget bleiben.

§. 23. Wer einmahl zum Vormund verordnet, soll die Vormundschafft, biss die Unmündige ihr völliges Alter, als das fünff und zwantzigste Jahr erreichet, oder sonst mündig erkähret werden, verwalten, es stiessen ihm dann die Ungelegenheiten und Ursachen zu, deswegen er von der Vormundschafft zu entschuldigen, so mag er dieselbe der Obrigkeit vorbringen, und um Erlassung anhalten, dabey aber schuldig seyn, zuvorher andere aus den Anverwandten, oder da die nicht wären, frembde, doch geschickte zu benahmen, und auszubitten, und wann sie bestätiget, vor ihnen die Rechnung ablegen.

§. 24. Wann zu der Zeit, da von den Vormündern des Unmündigen Geld ausgeliehen, oder er sonst in dessen Sachen Glauben gegeben, der Schuld-Mann wohl gesessen, keiner Schulden-Last, oder bösen Verhaltens berüchtiget, oder unzahlbahr gehalten, und der Vormünder solches darthun kann, mag ihm der sich hernach mit demselben begebender Unfall nicht zugerechnet werden, sondern der Schade trift den Verpflegten, er mögte dann beybringen, dass in Abfoderung, oder Beschaffung guter Versicherung der Vormund versäumet, was einem fleissigen Hausswirthe zustehet, und dahero ihm ein Schade zugewachsen.

§. 25. Was des Verpflegten Eltern, und andere, von denen die Nomina auf die Unmündige gekommen, ausgeliehen, und Zinss-tragend gemacht, sollen die Unmündige annehmen, ob es bereits damit in einen schlechten Zustand gerathen; Wann nun nicht zu erweisen, dass in Abfoderung der Vormund durch merckliche Nachlässigkeit etwas versäumet, oder verursachet hätte, so denen, welche die Nachlässigkeit vorwerffen, zu beweisen oblieget, ist selbiger entschuldiget.

§. 26. Was in Vormundschafft mit Pupillen gehandelt, versprochen, oder verrichtet wird, es werde dabey also bedinglich gemeldet, oder die That und Handlung wiese es also aus, dass mit ihm gehandelt, dessen nicht ohnwissend gewesen, oder seyn können, deswegen seyn die Vormünder nicht weiter, als ihres Amts halber, nicht aber vor ihre Persohn und Güther verbunden, demnach auch ausser der Vormundschafft, und wenn dieselbige geendiget, wider sie, oder ihre Güther keine Action, oder Execution statt hat, sondern wider die Pupillen und ihre Güther geübet, und verrichtet wird; Sie hätten sich dann vor sich dazu verbindlich gemacht, oder mögte einiger Argelist, und Betrugs, dadurch sie das Wieder-Theil in Schaden geführet, überwiesen werden.

§. 27. Erhält ein Unmündiger wider die Contract und Handlungen, so er mit Autorität, und Consens des Vormünders getroffen, restitutionem in integrum, oder verwidert sich sonst unter dem Vorwande der læsion dieselbe zu halten, mag derjenige, mit dem die Handlung getroffen, seiner daher erlittenen Ungelegenheit halber, und dass etwa er kein mehres, dann wodurch der Verpflegte gebessert, wieder bekommt, von dem Vormund keinen Abtrag fodern, er überweise ihn dann eines Betrugs, als dass er davon etwas in seinen Nutzen, oder der Seinigen verwandt hätte.

§. 28. Wer in eines abgelebten, oder erlassenen Vormunds Stelle verordnet wird, soll bey Antretung der Vormundschaft zu erst von dem abscheidenden oder seinen Erben das Inventarium fodern, sich darnach die Güther tradiren, auch, wann davon ein Mangel, wo es geblieben, Nachricht geben, solches alles durch einen Notarium verzeichnen, fürters der vorigen Administration halber sich Rechnung ablegen lassen, und, was dazu gehörig, in Richtigkeit bringen; Geschiehet dasselbe nicht, sondern er tritt ohn solches in die Verwaltung, ist er zu dem, so von dem vorigen gehandelt, ohngeachtet aller Protestation, die er deswegen thun mögte, gehalten.

§. 29. Die Vormünder, sie seyn durch Testament, oder sonst verordnet, ingleichen die Mutter, und Gross-Mutter, wo sie die Vormundschaft über sich nehmen, sollen schuldig seyn, von ihrer Verwaltung, Lehn- und andern Güthern alle, nichtes ausbeschieden, richtige Rechnungen zu halten, denenselben alle Einnahme, und Ausgabe, dero Zeit, Ursache, Nutzen, und Nothwendigkeit einverleiben, solche auch alle Jahr fertig zu machen, und zu haben, deswegen dann, wie auch zu Beredung der Unmündigen Angelegenheiten in jedem Jahr sie einmahl zusammen kommen, alsdenn solche durchzusehen, u. zu überlegen, hernach sämtlich unterschreiben, versiegeln, und verwahrlich ins Gericht legen.

§. 30. Wann die Vormundschafft sich geendiget sollen die Vormünder die bey ihrer Verwaltung gehaltene Rechnung nebst allen dazu gehörigen Instrumentis, briefliche Urkunden, Quittungen, u. Nachrichten, mittelst der designation ihren gewesenen Verpflegten ausreichen, diejenige aber hergegen schuldig seyn, inwendig 2. oder, da die von vielen Jahren, und weitläufftig, in 6. Monathen solche durchzusehen ihre Erinnerungen dabey einzubringen, oder, da sie

 keine

keine hätten, die Vormünder zu quittiren; Wären sie daran säumig, oder auch es würde an den Rechnungen etwas desideriret, dahero die Quittung verwiedert, soll auf erst bemeldten Fall den Bevormundeten im Gericht eine gewisse Zeit zu quittiren, oder auch die Ursachen der Verwiederung einzubringen, mit der Verwarnung, dass sonst die Vormünder Gerichtlich losgezehlet werden sollen, angesetzet, nach dero Verlauff die Vormünder frey erkläret auf den letzten, wie dann auch imgleichen, wann Gerichtlich die Verwiederungs-Ursachen eingebracht, Commissarii zu Ueberlegung der Rechnung, auch Vergleichung verordnet, durch dieselbe alles möglichst zur Richtigkeit gebracht, oder da solche für ihnen nicht zu erreichen, dem Gericht referiret, über das, so noch streitig, ein Vorbescheid angeordnet, bey demselben die Irrungen summarie vernommen, entschieden, dabey liquida ab illiquidis separiret, und, wie es dieserwegen zu halten, Maass gegeben werden.

§. 31. Wann die Obrigkeit, oder jemand in seinem letzten Willen Vormünder verordnet, und unter denenselben die Vormündliche Verwaltungen vertheilet, ist ein jeder vor sich wegen dessen, so ihm unter Handen kommt, nicht aber vor die andern, obgleich, der die administration hat, ohnzahlbahr wäre, gehalten; Daferne aber alleine die Vormünder unter sich die Verwaltung vertheilen, seyn die andern auch deswegen, was sie nicht verwaltet haben, gehalten; Sollen derowegen mit den andern zugleich die Rechnung ablegen, und dazu erfodert werden, allein sie haben nach zurückgelegter Rechnung das beneficium ordinis, dass sie nicht anders, als wann der Administrator ohnzahlbahr, zutretten, und zahlen dürffen, demnach dessen Excussion vorher erfodern können.

§. 32. Ein Vormund mag sowohl bey verwalteter Vormundschafft sich selbst wegen richtiger Schuld wohl bezahlet machen, als auch bey Ablegung der Rechnung von dem Vorrath einbehalten, was ihm aus verwalteter Vormundschafft, oder sonsten die Verpflegete schuldig, oder geständig, oder ob sie liquid, doch vor der Hand nicht zu zahlen, oder die Zahlungs-Mittel, wovon nicht zur Hand, noch ohne grossen Schaden aus den Güthern vor der Hand zu nehmen, demnach der Creditor Gedult zu haben schuldig, mag der Vormund unter solchem Vorwand die in Administration gehabte Güther in Händen nicht behalten, sondern ist dessen ungeachtet, da Verpflegter sonst gesessen, ohne einige andere Postulaten, oder da er nicht gesessen, gegen mögliche Caution alles, so er als ein Vormund gehabt, oder bekommen, nach dem Inventario auszuantworten schuldig.

§. 33. Geriethen Vormünder, und ihre Verpflegte über die Vormundschafft, oder sonst einiger ander Ursach halber in Streit, deswegen dann die extradition der Güther verwiedert, oder verweilet werden, auch der Richter Ursach befunden, warum solche so geschwinde nicht geschehen mögte, so soll demnechst den Verpflegten, wann biss zu dero Ausliefferung sein Unterhalt, wie auch, was auf den Process an Kosten gehet, ausgefolget, oder Gerichtlich vermachet, die Verwaltung auch von dem Einhaber, als einen Vormund wohl anstehet, continuiret, richtige Rechnung gehalten, abgeleget, und dazu in allen von ihnen geantwortetet werden.

§. 34. Was ein Bevormündeter nach erreicheten vollenkommenen Alter einmahl expresse, oder tacite bewilliget, dagegen soll und kan er hernach nicht kommen, oder streiten, wie dann auch nach 5. Jahren er mit keinem Einreden, und Anfechtungen wider die abgelegten Rechnungen, und Händel, so die Vormündliche Verwaltung betreffen, soll gehöret werden; er könne dann erhalten, dass ihm nach der Zeit die Nachricht, darauf er sich begründen will, zugekommen.

§. 35. Wann ein Vormund die Rechnungen abgeleget, und quittiret, ist er von allen, so die Vormündliche administration betrifft, frey, und darff nicht weiter antworten, noch, wann seine gewesene Verpflegte deswegen in Ansprache genommen werden, ihnen assistiren; Daferne es nicht ein solches factum betrifft, deswegen die Vormünder zur Verantwortung, als wann er übler Administration, und nicht observirter Gebühr beschuldiget wird, oder zu einem Gewehr, und Schadlosshaltung zu recht verbunden.

§. 36. Wer sich ohnrechtmässig der Vormündlichen Verwaltung unternimt, wenn er nicht dazu gebührlich verordnet, ist zu allen dem gehalten, was einem Vormund oblieget, und so wohl, was durch ihn, und sonst dahero, dass die Unmündigen nicht bevormündet gewesen, an Schaden zugefüget, und an Nutzen versäumet, zu erstatten schuldig, was von ihm verhandelt wird, ist, so viel die Unmündigen betrifft, ohngültig, und unverbindlich, denen aber, so dadurch beschädiget, ist er zu Ersetzung ihres Interesse, dass sie von ihm verführet, verbunden.

Tit. XI.

Von Verwaltern fremder Güther, und dero Rechnungen.

§. 1. Wer Verwaltung fremder Güther über sich nimt, es geschehe aus welchem Titul es wolle, soll sich dieselben vermittelst eines Inventarii von dem Herrn, oder dem, der dieselben zur Verwaltung übergibt, und ihm unterschrieben, designation tradiren lassen, Rechnung davon abstatten, und nach derselben solche hinwiederum nach geendigter Administration retradiren; von dem aber, so abkommen, Rede, und Antwort geben, wären sie ihm ausser dem traditet, ist er nicht weiter gehalten, als er empfangen zu haben, überwiesen wird. *De Administratoribus, Ratiociniis & negotiorum gestoribus.*

§. 2. Was einer dem andern zur Administration unter Handen giebt, darüber giebt er ihm Macht, alles zu thun, was zur Administration gehöret, und ohne welches dero Zweck nicht kan erreichet werden, darum wird er in allen, so dazu gehörig, durch denselben so weit, als es die Verwaltung betrifft, obligiret, und

und muss zahlen, und erstatten, was seinentwegen versprochen, oder an Schuld gemacht; Schreitet aber der Verwalter aus den Schrancken seines Ambts und Verwaltung, würde das, so seiner Verwaltung untergeben, ohne dero Nothwendigkeit, und scheinlichen Nutzen veräussern, verändern, verpfänden, oder thun, was dem, dessen Güther er administriret, nicht angehet, wie denn auch, da er delinquirt, deswegen ist, der ihn bestellet, ohnverbunden.

§. 3. Ein jedweder, so Verwaltung über sich nimt, soll die Rechnungen also fassen, dass er ordentlich und unterschiedlich den Empfang, und Ausgabe, dabey die Zeit, Ursach, und andere Umstände eigentlich specificire, wann solches befunden, und hingegen keine Falschheit überwiesen, mag bey vorkommenden Zweiffel, der sie gehalten, wenn er sonst guten Wandels, und Nahmens, dieselbe mit seinem Eyde justificiren, und damit loss seyn; im wiedrigen ist er zu mehrern Beweiss verbunden.

§. 4. Bringet jemand in Rechnung darauf zu quitiren gewöhnlich, oder leicht zu erhalten, ist ein Administrator die Rechnung mit Quittung zu belegen, oder seinen Herrn wider die fernere Ansprache zu versichern schuldig. Seyn es aber dergleichen Pöste, darauf nicht pfleget quittiret zu werden, als der Dienstbothen, und Handwercks-Leute, imgleichen geringe Pösten, so sich über 4. fl. nicht erstrecken, ist ihm so lang damit zu glauben, biss ein anders erscheine; Wäre aber dem Herrn an sichere Nachricht gelegen, mag er den Eyd von ihm fodern.

§. 5. Wer auf Rechnung sitzet, soll nicht abscheiden, er habe dann dem, welchen er dazu verbunden, solche heraus gegeben, und abgeleget. Thäte er dawider, mag er auf Ansuchen seines Herrn angehalten mit arrest, oder nach Befindung der Untreu mit Gefängniss beleget werden, biss er seine Rechnungen richtig mache; Wäre aber der ander an Aufnehmung der Rechnung säumig, mag er bey dem Gerichte, unter welchem er gesessen, auf dessen Kosten ein Mandatum, in gewisser Frist dieselbe aufzunehmen, daneben Commissarios, von denen es geschehe, zu verordnen bitten, die denn forderlichst damit verfahren, da dieser ausbliebe, die Rechnungen annehmen, und ins Gericht bringen sollen, darauf dann der Verwalter wohl abscheiden mag.

§. 6. Entstehet über Rechnungen Streit, sollen beym Gericht gewisse Commissarien, oder Calculatores verordnet werden, so den Calculum ziehen, und davon, was einem oder andern Theil nachständig, einen Anschlag, oder Computum machen; es sollen aber dieselben kein Theil nicht verbinden, es sey dann ein gerichtlicher Spruch darüber ergangen; biss dahin einem jeden, seine Erinnerung zu thun, frey bleibet.

§. 7. Wer jemand die Verwaltung seiner Güther anvertrauet, muss ihm auch in seinen Rechnungen trauen, so lange biss er Untreu überwiesen, und mag der Verwalter, so lang nicht völlig bewiesen, was gegen ihm vorbracht, mit seinem Eyd die Rechnung justificiren; ist er aber von einem in mercklicher Untreu betroffen, ist er zum Eyde nicht zu lassen, sondern muss sich der Beschuldigungen sonst entledigen.

§. 8. Was ein Administrator, dem jemand seine Güther vertrauet, betrieg- und gefährlich veruntrauet, soll er gedoppelt erstatten, oder es mag ihn sein Herr, wann er die Jurisdiction über ihn hat, in Hafft nehmen, oder, wann er solche über ihn nicht hat, bey dem Gerichte einziehen lassen, biss er ihm bezahlet, sonst soll er im Lande nicht gelitten werden, auch aller Ehren ohnfähig seyn. Würde er aber nur etwas ohne Arge-List verwahrlosen, indem er nicht thäte, was seiner Inspection gemäss, oder einen getreuen fleissigen Hausswirth in dergleichen Sachen, so ihm anbefohlen, zustehet, ist er nicht weiter, denn zu einfacher Erstattung verbunden, oder da er solche nicht thun möchte, mit Gefängniss nach Gestalt der Nachlässigkeit zu straffen.

§. 9. Wer nicht vor sich, und in seinem, sondern dessen Nahmen, des Güther er verwaltet, contrahiret, ist deswegen von dem Seinigen zu zahlen nicht verbunden, sondern mag den Gläubiger an seinen Herrn verweisen, er habe dann dabey missgehandelt, und gethan, dass seine Herrschafft solches nicht halten dürffte, so bleibet er zu dem, was er ohnrecht gethan, verbunden.

Tit. XII.

Von Herren und Dienst-Boten.

§. 1. Wer sich zu einem Herrn vermiethet, derselbe soll ohn einig Vorwenden, er wäre dann durch Unfälle zum Dienste untauglich, zuziehen, oder auch dem Herrn einen seines gleichen ohntadelhafften Dienst-Bothen verschaffen, im widrigen demselben so viel, als sein Dienst-Lohn seyn soll, geben, daneben nach Befindung des Muthwillens und Betrugs ernstlich gestraffet werden. *De juribus Dominorum & servientium eorumque conductionibus.*

§. 2. Es soll hinführo in Städten, und auf den Dörffern keiner des andern Gesinde, weil es noch in des andern Diensten oder Brodt, und unerlaubet ist, es geschehe dann mit des andern Vorwissen, ausmiethen, und dingen, oder durch Anbietung grössern Lohns, oder dergleichen an sich ziehen und locken, bey Straffe, so es einer von Adel, oder Einhaber adelicher Güther thäte, 20. Rthlr. der Bürger 10. Rthlr. und der Bauer, so hoch sich das jährliche Lohn desselben Dienst-Bothen erstrecket, davon ein Theil jedes Orts Obrigkeit, der ander Theil ad pios usus, und der 3te demjenigen, der einen solchen Uebertreter wird anzeigen, und Nahmkundig machen, heimfallen, und zugekehret werden solle; Der Dienst-Bothe aber, so sich dergestalt aus dem Dienst, ohne seines Herrn Vorwissen, und Willen, ausreden liesse, der soll seines Dienst-Lohns verlustig seyn, und daselbst jemand anders zu dienen nicht gelitten, sondern an seinen ersten Herrn verwiesen werden, und wer solche Dienst-Bothen daselbsten nehmen würde, der soll gleich den andern, wie oben gemeldet, gestraffet werden.

§. 3

§. 3. Wer sich an zwey zu Dienste verspricht, soll bey dem zu ziehen, und die Dienste leisten, dem er sich zu erst pflichtig gemacht, wann deswegen richtige Zusage geschehen, und Gottes-Geld gegeben, und ob er bereits dem andern zugezogen, soll er doch da ab, und zu dem, der ihn erst gemiethet, in Dienst gehen, dem andern aber, der die erste Vermiethung nicht gewust, soll er entweder einen Dienstbothen seines gleichen schaffen, oder demselben das Lohn, wofür er dem ersten dienet, erlegen, darum er dann nach Gestalt seines Betrugs mit harter Gefängniss gestraffet werden.

§. 4. Wann ein Dienstbothe, nachdem er ausgedienet hat, oder sonst mit Willen seines Herrn von einem andern sich miethen liesse, und das Gottes-Geld darauf empfangen, dem soll er auch, ob ihn schon sein itziger Herr und Frau behalten, und er dabey verbleiben wolte, dennoch zu dienen, und zuzuziehen schuldig seyn, und der, so wissentlich mit einen Dienstbothen, so allbereit von einem andern Gottes-Geld erhalten, dingen würde, der soll von des Orths Obrigkeit ebenmässig, wie droben gesetzet, gestraffet werden.

§. 5. Es soll kein reysiger Knecht, Guthherr, Voigte, Müller, Schäffer und dergleichen Gesinde aus seinem Dienst abscheiden, er nehme denn von dem Herrn, dem er gedienet, einen Schein seines Verhaltens, und Abscheides, den ihm ein jeder auf sein Eyd, und Pflicht nach wahrhaften Verhalt mittheilen soll, scheidet er ohne demselben ab, soll er von einem andern zu Dienst nicht angenommen, auch er selbst, wo er angetroffen, als ein Austreter angehalten, und willkührlich gestraffet werden.

§. 6. Was an Dienst-Lohn durch der hohen Obrigkeit in Gesind-Ordnungen, oder sonst gesetzt, darüber soll kein Herr geben, oder einen Dienstbothen nehmen, auch bey keinem Gericht anders, oder ein höhers, ob es gleich versprochen, dann darauf erkannt werden; Gebe jemand ein mehres, soll, wie dann auch, der es nimmt, eben so viel dem fisco Straff entrichten, oder, da ers nicht vermögte, mit Gefängniss gestraffet werden.

§. 7. Ist in einer Dienst-Ordnung oder sonst kein gewisses Lohn gesetzet, mag sich Herr, und Diener, darum vereinigen, wird vorher nichts verabredet, hat er zu gewarten, was in gemeinen Gebrauch ist, oder der Herr seinem Diener zu geben vor gewohnet; Da auch dieses nicht erscheinet, stehet es zu richterlicher Ermäss- und Verordnung, und obgleich vorher in des Herrn blossen Willen was er geben wolle, gestellet wäre, mag damit ein Diener ohne billigen Lohn nicht gelassen werden.

§. 8. Wird ein Dienstbothe kranck, gebrechlich, oder unvermögend, soll, im Fall es nicht durch sein übles Verhalten geschicht, oder die Seuche anklebend ist, er nicht alsofort ausgestossen werden, sondern der Herr ihn bey sich behalten, oder sonst zur Pflege unterbringen, Lohn aber dürft er ihm nicht geben, dann nur von der Zeit an, da er würcklich gedienet hat.

§. 9. Stirbt ein Dienstbothe, seine Erben haben das Lohn nicht weiter, dann auf die Zeit da er gestorben, zu fodern, der Herr ist dineben zu seiner Beerdigung Zuschub zu thun, nicht verbunden.

§. 10. Stirbt der Herr, müssen dessen Erben, daferne sie ihn nicht anders wo in Dienst unterbringen, oder er füglich unterkommen könte, ihm auf ein gantzes, oder halbes Jahr, wie er sich vermiethet, oder da es auf keine gewisse Zeit geschehen, worauf die Vermiethungen gewöhnlich das Lohn entrichten, ist dagegen die Dienste, wann sie wollen, ihnen zu leisten schuldig.

§. 11. Wer bey seinem Dienste an seinem Leibe beschädiget wird, dem ist der Herr Kosten zu seiner Cur, und Heylung zu entrichten, nicht schuldig, verlieret er aber an seinen Gütern, was er zu seinen Dienst, und des Herrn Nutzen gebrauchen muss, dessen Erstattung gebühret ihm.

§. 12. Es soll ein Dienstbothe zu rechter Zeit, nehmlich ein Viertel Jahrs vorher (worunter doch die Hoffmeister, Voigte, Verwalter, und Baumanne auf dem Lande nicht verstanden werden, sondern dieselbe gleich den Schäffern ein halb Jahr vorhero, und zwar auf Ostern zu resigniren schuldig seyn sollen) seinen Dienst seinem Herrn aufkündigen, oder da solches nicht geschicht, auf der ersten Stellen zu verbleiben verbunden seyn. Immassen dann niemand in- oder ausserhalb gewöhnlicher Mieth-Zeit fremdes Gesinde zu Dienst aufnehmen soll, bey obiger Straffe, er könne dann von seinem vorigen Herrn, oder des Orths Obrigkeit einen Schein, oder Kundschaft vorzeigen, dass er redlich abgeschieden sey, welcher Schein ihm dann auf solchen Fall unweigerlich, und ohne Entgeld mitgetheilet werden soll.

§. 13. Wann auch ein Dienstbothe ausserhalb der Zeit ohne rechtmässige Ursache sein Urlaub selbst nimmt, denn soll der Herr, oder die Frau einigen Lohn zu geben nicht schuldig, und niemand bey obiger Straffe in Diensts wieder anzunehmen bemächtiget seyn.

§. 14. Wenn ein Herr seinen Diener, Knecht, oder Magd vor Verlauff der Zeit, worauf er sich vermiethet, aussaget, oder wegjaget, daferne dieser dazu durch sein erweisslich übles Verhalten nicht Ursache gegeben, darüber jedes Orths Obrigkeit zu erkennen hat, muss ihm das volle Lohn entrichtet werden.

§. 15. Wird ein Dienstbothe kranck, und von seinem Herrn ausgeschaffet, oder der Herr reichet ihm nicht Lebens-Nothdurft oder er sæviret in ihm also, dass er seines Lebens, und Gesundheit nicht gesichert sey, mag er vor der Zeit wohl aus dem Dienste scheiden; soll aber vorher bey dem Gericht sich angeben, die Ursache seines vorhabenden Abtritts alda vermelden, und Bescheids darüber erwarten.

§. 16. Was von einem Dienstbothen ausgeliehen, oder durch sein Verwahrlosen, oder Uebelthat einem andern an Schaden zugefüget wird, darf der Herr nicht bezahlen, oder büssen, es entstehe dann derselbe aus seinem Befehl, oder Verursachen, wie auch Annehmung und Gebrauch eines kündlich untauglichen Dieners: Er ist aber seinen Diener auf Erfordern des Beschä-

schädigten für Recht zu stellen, und so lang in Verwahrsam zu nehmen schuldig.

§. 17. Wird ein Diener seinem Herrn untreu, und entwendet ihm etwas vorsetzlich, soll er als ein Dieb gehalten, und gestraffet werden, ohngeachtet er habe das Entwendete nicht selbst zu ihm genommen, sondern sey ihm von dem Herrn in Händen gestellet.

§. 18. Klaget ein Diener seinen Herrn fälschlich an, oder trägt ihn übel aus bey andern, imgleichen, wann er die ihm vertraute Heimlichkeiten muthwillig entdecket, soll er mit Gefängniss gestraffet, und darüber seines Lohns verlustig seyn.

§. 19. Ein Herr mag seinen Diener, nach gestalt des Verbrechens, mit Worten und Schlägen wohl züchtigen, auch, wenn er die Jurisdiction hat, in Gefängniss legen; in dero Mangel aber bey dem Gerichte anhalten, dass er bey Befindung dessen damit gestraffet werde, entstehet über die verantwortliche Züchtigung ein Unfall, ist er daran unschuldig.

§. 20. Berufft sich ein Knecht oder Magd in ihren Uebelthaten auf ihres Herrn oder Frauen Befehl, soll ihr ohne Beweiss, und starcken Vermuthungen nicht geglaubet werden, sie bestehe dann darüber in peinlicher Frage; Es soll sie aber solch Befehl nicht entschuldigen, sondern nichts destoweniger, als hätten sie es vor sich gethan, gestraffet werden.

§. 21. Weil wir auch befinden, dass allerhand Herren-loss Gesinde, und leedige Knechte, und Mägde aus Muthwillen andern Leuten, sonderlich bey wohlfeiler Zeit zu dienen, bey andere einzuliegen, und auf ihre eigene Hand zu leben sich entschliessen; Wir aber hinführo solches abgeschaffet haben wollen, so sollen demnach solche Einlieger, so gesund seyn und dienen können, hinführo nicht gelitten, noch geduldet werden, und soll desfalls jedes Orths Obrigkeit bey allen Einwohnern, in Städten, und auf dem Lande jedes Viertel Jahr einmahl, oder auch öffters, da es vonnöthen von Hause zu Hause nachfragen, und Erkundigung anstellen, was vor Leute sich bey ihnen aufhalten, und was für Nahrung ein jeglicher treibe; Und wann Knechte und Mägde, so Gesundheit halber zur Arbeit tauglich, und tüchtig, oftgesetzter maassen ohne Beruff angetroffen werden, dieselbe zur Arbeit und Dienste sich zu begeben angetrieben; indessen aber, und biss solches geschiehet, ihnen nach beschaffenen Umständen eine wöchentliche, oder monathliche Steuer als 1. fl. zu reparirung jedes Orths Kirchen, dahin sie eingepfarret, zu geben auferleget, und dadurch Dienst und redliche Nahrung zu suchen genöthiget, und wann solche Einlieger anderswo hinziehen wollen, von jedes Orths Obrigkeit, wohin, und wem sie sich vermiethet haben, einen Schein, damit solcher freventlichen Wiedersetzlichkeit möge gewehret werden, einzubringen schuldig seyn sollen.

Tit. XIII.

Von Bauers-Leuten und Leibeigenen.

De rusticis & hominibus propriis hereum- §. 1. Wer sich ohne Beding und Vorbehalt seiner Freyheit auf einen Bauers-Hof, und Kathen begiebt, gebührliche Handstreckung thut, oder gewöhnliche Bauer-Dienste leistet, oder Dienstgeld entrichtet, derselbe soll vor einen Dienstpflichtigen Unterthan gehalten werden; *quae obligationibus & juribus.* Gebe er aber vor, solches wäre nur auf eine gewisse Zeit, oder mit Bedinge angenommen, muss er solches erweisen, immittelst aber in der Pflicht bleiben, und an dem Orth, da er einmahl als ein Bauer gewohnet, und gedienet, auf Ansprache abfolgen, und alsdann seine Sache zu Recht ausführen.

§. 2. Lässet sich jemand so frey zur Bauers-Pflicht ein, und hat vor dem in seiner Freyheit Kinder gezeuget, die werden durch der Eltern blosse Pflicht, ob sie gleich darunter ausdrücklich begriffen wären nicht leibeigen, sondern mögen, wenn sie zu ihren Jahren kommen, sich auf ihre Freyheit beruffen, sie haben denn, wann sie zu verständigen Jahren gelanget, der Eltern Versprechen approbiret, oder sich sonst unterthänig gemacht, die aber von einmahl leibeigen gewordenen gezeuget, folgen des Vaters Condition.

§. 3. Keine Bauerspflichtige Person, Mann, oder Weib soll sich ohne Wissen und Willen ihrer Herrschafft verloben, oder zum Ehestande versprechen, vielweniger mit fremden Unterthanen ehelich sich einlassen, geschehe dawider, soll das Ehegelübde unverbindlich, der Herrschafft ohnnachtheilig, auch als nicht geschehen geachtet, daneben, die sich solches unterfangen, mit ernster Strafe angesehen werden.

§. 4. Es soll kein Prediger in Städten, oder auf dem Lande Bauers-Leute, sie haben dann von ihrer Herrschafft glaubhafften richtigen Schein ihrer Erlassung, oder ausdrückliche Bewilligung eingebracht, und bey ihm gelassen, copuliren, und vertrauen, noch jemand einigen Geburths-Brief mittheilen, bey Straffe der Entsetzung ihres Amts, auch Erstattung des Schadens, und Ungelegenheit, so der Herrschaft daraus erwächset.

§. 5. Hätten sich Bauersleute ohne ihrer Herrschafft Wissen und Willen zusammen verlobet, und copuliren lassen, soll das Weib auch, wann sie eine Wittfrau, und auf das Gehöffte gefreyet, dem Mann, und zu dessen Herrschafft mit denen von ihm gezeugten Kindern, und wie sie zusammen erworben, folgen, die Kinder aber, mit dem vorigen Mann gezeuget, bey dem Gehöfte bleiben, und ihnen die Helffte der Güther, so Zeit getroffenen andern Heyrath gewesen, gelassen werden.

§. 6. Verstattet jemand, dass seine Unterthanninne eines andern Unterthan heyrathet, oder, wenn er weiss, dass es geschiehet, nicht bey Zeiten es wiederspricht, soll er damit des Rechtens an der Persohn verlustig, und Erstattung dafür zu fodern nicht befugt seyn; Ist er aber ohnwissend der Unterthänigkeit oder Heyrath, sollen, so lang die Copulation nicht geschehen, die Personen geschieden, noch derselben aber ein Lösegeld gereichet werden.

§. 7. Würde jemand befodern, oder Anlass dazu geben, dass einer seiner Unterthanen eines andern Unterthanin ohne ihrer Obrigkeit, darunter sie gehöret, Wissen und Willen freyet, damit er hernach mit praetendirung des Land-

rechts Mann und Weib abfodern könte, soll er, wann er dessen überwiesen, seines Unterthanen verlustig seyn; Imgleicheen auch, wenn ein freyer Mann ohne der Herrschafft Erlaubniss wissentlich ein leibeigenes Weibes-Bild geheyrathet hätte, soll er das Weib zu folgen schuldig seyn.

§. 8. Kaufft iemand ein Guth mit allen pertinentien, so erlanget er dadurch die Herrschafft über alle dazu gehörige Leute, welche zuvorn nicht erlassen, frey, oder auf andere Güther von dem Grundherrn Dingpflichtig gemacht seyn, sie befinden sich, wo sie wollen, allein, die, so ausdrücklich ausbeschieden, seyn ausgelassen: Imgleichen wann Güther, und dero Höfe verpfändet, hat der Pfand-Einhaber auf dieselbe Leute, so zu den Güthern Zeit des Pfand-Contracts gehören, dasselbe Pfand-Recht.

§. 9. Bauer-Kinder, so unehlich gezeuget, und gebohren, verbleiben der Obrigkeit, worunter das Weib gehöret, es wäre dann, dass selbe von dem Bauren, so sie geschwängert, geehlichet, so würde es gehalten, wie sonst der geehlichten frembden Unterthanen halber Rechtens ist.

§. 10. Wer sich in der Freyheit, nehmlich in einem andern als Bauerpflichtigen Stand befindet, und die Leibeigenschafft in Läugnen ziehet, bleibet dabey, biss er dieser von dem so Zusprache thut, überwiesen, dass er dero einmahl verlustig werden, und in Bauers-Pflicht kommen, ob er sich in Freyheit hernach wieder gesetzet, muss er eine rechtmässige Erlassung beybringen, oder dahin, wo er einmahl Dingpflichtig gewesen, folgen; Befindet sich aber jemand in Bauren-Stande, und vermeynet zur Freyheit davon berechtiget zu seyn, mag er zwar bey den Gerichten, darunter seine Herrschaft gesessen, deshalber seine Action zur Freyheit vorbringen, und Recht suchen, soll ihm auch von der Herrschafft darinn keine Hinderniss, oder deswegen einige Betrübniss, oder Beschwehr zugefügt, sondern ohne Ansehen der Persohn, was recht ist, nach Befindung gesprochen werden, immittelst aber nach wie vor, biss zu endlicher Erkäntniss in der Condition bleiben, und was seines gleichen Bauers-Leute gebühret, gehorsahmlich leisten.

§. 11. Wer von einem andern, dann der über die Güther, darunter Bauers-Leute pflichtig seyn, ein Herr ist, erlassen, hat dadurch der Freyheit nicht weiter sich zu gebrauchen, denn er von dem Herrn Macht, und Recht zu der Erlassung erlanget, darum die von Beambten, Verwaltern, Pfandt-Einhabern, Pensionarien, Vormündern, Eltern, so der Kinder Güther verwalten, Ehemännern, so der Frauen Ehe, und andere Güther in Verwaltung haben, erlassen, nicht frey werden, noch sich damit wieder die Ansprach schützen können, es sey denn aus Noth, oder zu mercklichen der Herrschafft Nutzen, oder derer, so darüber Herr seyn, Bewilligung geschehen, so dann dem, der Erlassungs-Schein angefüget, oder er sonst nichts gültig seyn soll.

§. 12. Hat jemand seine Güther verpfändet, oder dieselbe vor gewisse jährliche pension ausgethan, imgleichen davon denen Creditorn dieselbe besetzet, oder zur immission agiret wird, mag ein Herr, der Güther zu deroselben Schaden, Beschwerd, und Nachtheil niemand der Unterthanen erlassen, oder von den Güthern abziehen, und andere Güther damit besetzen.

§. 13. Beklagen sich Bauerleute über ihrer Herrschaften Sævitz, grossen Bedruck, unleidlichen Beschwehrungen, übermässige Straffen, oder ohngewöhnliche unerträgliche Dienste, sollen sie zwar bey deroselben Obrigkeit damit gehöret, dieselbe darüber vernommen, auch wann die Sævitz, oder Beschwehrde eigentlich specificiret, auch dass sie itzt bemeldter Qualität seyn, glaubwürdig beygebracht, oder offenbahr, und die Herrschaft in gewisser Zeit sie davon nicht entlediget, mag die Obrigkeit Mandata sine Clausula, sie über Landgewöhnliche Schuldigkeit nicht zu beschwehren, ergehen lassen, auch, wenn sie darauf nicht pariren, und es sich in Wahrheit damit also verhielte, gar der Pflicht frey erkannt werden, dieselbe aber immittelst nicht befugt seyn, sich von ihren Geschäfften, oder aus den Güthern sich zu begeben, oder der Land-gebräuchlichen Dienste, und Gehorsam zu entziehen, ohngeachtet sie vermeinten, durch die Beschädigten Beschwehrde sich den Rechten nach in die Freyheiten zu setzen, damit sie zu ordentlichen Process zu verweisen; pendente lite aber alles dabey, wie sich Unterthanen zu bezeigen schuldig, zu lassen, dawider sie sich auch keiner Schutz-Brieffe, sondern nur allein wieder ohnrechtmässige Gewalt und Sævitz zu behelffen haben.

§. 14. Entläufft ein Bauer muthwillig, mag ihn seine Herrschafft verfolgen, da er ihn antrift im Landwege, und unter frembder Bothmässigkeit anhalten, damit er nicht entkomme, oder sich verstecke, selbst, oder durch die Seinigen in Verwahrsahm nehmen, doch von dem Orthe nicht weiter, dann vor dem negsten Gericht abführen, allda er es vermelden, und den verlauffenen darin lieffern, daraus dann, wann der Unterthan seiner Pflicht geständig, oder alsofort zu überweisen, seine Einreden auch zu Recht nicht beständig, und alsofort verificiret, derselbe ihm ohne Verzug und Verwiederung abgefolget werden soll.

§. 15. So bald ein Unterthan in Ansprache genommen, und durch glaublichen Schein dessen Pflicht beygebracht, soll die Obrigkeit, darunter er befindlich, ohngeachtet er die Pflicht läugnen würde, wann dieselbe nicht ohnlaugbahr, oder alsofort bewiesen werden, demselben auf des vindicanten Begehren und Kosten in Verwahrsahm nehmen, und daraus nicht erlassen, er bestelle dann annehmliche Caution, wird er dagegen handeln, und darüber der Bauer entkommen, soll er aller deswegen zugefügten Unkosten, u. Schadens Erstattung thun, es soll aber jedoch bey der Obrigkeit stehen, wie nach gestalt des Vorbringens, und Einredens, auch dero Glaubwürdigkeit die Caution zu moderiren, und zu mässigen.

§. 16. Wer unter dem Vorwand der Bauerspflicht jemand in Ansprach nimmt, und in Hafft bringen

gen lässet, soll ohnverzöglich auf Verneinen des Eingezogenen mit seinem Beweiss, oder Hinterschreibung der vorkommenden Einreden verfahren, würde er damit in 14. Tagen nicht einkommen, mag der eingezogener, wenn er keine andere Caution bestellen kann, auf seinem Eyd erlassen werden.

§. 17. Ein Leibeigener, so nicht in Ansprache genommen wird, mag mit seinen Aussagen, und Confessionen, ob sie gleich eydlich, im Fall die darüber streitende Theile nicht einig werden, keinem præjudiciren, darum bloss darnach in puncto der Leibeigenschaft nicht weiter soll geurtheilet, wo nicht darnach aus andern Nachrichten, oder starcken Muthmassungen, dieselbe glaublich gemacht werden; Wider sie aber selbst, ausser des dritten præjuditz, gelten sie zu völligen Beweise.

§. 18. Haben sich bey jemand Personen in bauerlichen Dienstbahrkeit aufgehalten, und die Herrschaft hat nicht gewust, dass sie andern zugehöret, dahero geglaubet, dass es seine Unterthanen rechtmässig geworden, entwichen aber, und befinden sich in Freyheit, oder hätten sich unter anderer Herrschaft niedergelassen, sollen sie alsfort, ohngeachtet alles Einredens, dahin, wem sie abgewichen, wieder folgen, und abgefolget, und nicht ehe, als wann sie zu ihrer vorigen Condition zuerst wiederkommen, damit gehöret werden; Es sey dann notorium, oder in continenti mit gnugsahmen Beweiss darzuthun, dass die entwichene freye Leute wider Recht und ihren Willen zu des Bauers Pflicht gezwungen, oder auch dessen, bey welchem er sich jetzo befindet, Unterthan wäre; Gehöret er aber unter einer andern Herrschaft, mag es denen Detentoren wider die Absolge nicht schützen, noch der tertius, ehe die restitution geschehen, gehöret werden; Er verificire denn sein Recht, und intervention alsofort, also, dass dagegen der, so die Restitution suchet, keine erhebliche Einreden hätte.

§. 19. Hat der, unter welchem der Bauer, so abgefodert, wohnhafftig ist, wider die Zusprache Exceptiones, warum er zur Absolge nicht verbunden, obgleich der Bauer der vorigen Pflicht geständig, auch dazu zurück treten wolte, soll er damit, so weit sie zu Recht beständig, und glaubwürdig, gehöret werden; Wären sie aber nicht der Bewandniss, und es befünde sich hernach, dass ohne Fuge der Herrschaft die Absolge verwiedert, soll, der sich dessen unterfangen, demselben alle Kosten, und Schaden, so ihm durch Antretung des Dienstes entstanden, zu erstatten schuldig seyn.

§. 20. Ist dessen, so in Ansprache genommen, Leibeigenschaft, oder Bauers-Pflicht ohnläugbahr, also, dass er dero geständig, oder durch gnugsahme Kundschafften alsfort überwiesen, die Einrede der Herrschaft aber, darunter er sich befindet, des Landes Rechten, und Gebräuchen zuwidern, soll die Absolge alsfort geschehen; imgleichen, wann solche zweiffelhafft, oder altioris indaginis, und länger Ausführung bedürftig, dabey gleichwohl für der Ansprache, und wider die Einreden starcke Vermuthungen, und præsumtiones sich aufgeben, oder vorzubringen, soll der, so seine intention wohl behauptet, durch dieselbe nicht aufgehalten, sondern, wenn er gnugsame Caution, oder Revers ausantworten lässet, dass, daferne er von dem abgefoderten an gehörigen Orthe in Ansprache genommen, dero gewärtig, und dem Judicato geleben, die Obrigkeit der Ansprache halben, so weit Rechtens Noth und Schadloss halten, auch in gleichen Fällen ebenmässig es also halten, und observiren würde, die vindicirte ausgefolget werden; Wenn aber aus dem Einreden so viel erschiene, dass sie auf gutem Recht beruhet, auch in factis glaublich, darff nicht fort die Absolge geschehen, sondern soll vorhero causæ cognitio, doch summaria, darauf rechtmässige Erkänntniss gehen.

§. 21. Die ausgetretene Bauren, sie werden in den Fürstlichen Aembtern bey von Adeln, oder in Städten gefunden, sollen von niemand aufgehalten, sondern auf gebührliches Ansuchen, und Beweissthun von jeden Orths Beambten; Grund-Herrn, oder die des Orths über die Bauersleute zu gebieten haben, ohnweigerlich abgefolget werden.

§. 22. Niemand soll sich unterstehen, ausgetretenen vorflüchtigen Unterthanen Unterschleiff, oder Beforderung zu ihren Entweichen zu thun, sondern vielmehr einem jeden obliegen, dieselbe zur Gebühr anzuweisen, insonderheit, wann in Städten, oder Dorffschaften dieselbe, oder auch, die, so dessen verdächtig, anhalten, ihrer Condition, und Herkommens sich erkundigen, da sie auf der Flucht, und Ausweichen betroffen, ihren Herrschaften solches auf dero Kosten anmelden, immittelst in guter Verwahrung zu halten; Verursachet jemand durch Heelen, Vertuschen, und Unterschleiff wissentlich, oder muthwillig, dass solche Leute entkommen, soll er der Herrschafft zu Ersetzung des Schadens gehalten, auch in der Obrigkeit ernste Straffe verfallen seyn.

§. 23. Wann den Bauren ihre Höfe und Aecker abgenommen, und zu der Herrschafft Nutzen gebracht, ihnen aber, und ihren Kindern nicht als fort Gelegenheit, und Unterhalt wiederum verschaffet, seyn dieselbe frey, und mögen hernach nicht wiederum vindicirt werden; Setzet aber jemand die Bauren ab, weil sie verarmen, oder bey dem Hofe nicht fortkommen können, oder sich sonst auf die faule Seyte legen; Ingleichen, wann sie um ihrer Ubelthat willen abgetrieben, seyn sie oder ihre Kinder nicht frey, ob sie bereits eine geraume Zeit sich aus den Güthern begeben, und aufgehalten.

§. 24. Gibt einer die Eltern frey, oder dieselbe gelangen sonst zur Freyheit, ausser dem, wann sie obgedachten nach vertrieben seyn, werden die Kinder, welche sie zuvor gezeuget, nicht mit frey, sie seyn dann ausdrücklich mit erlassen, oder die Ursache der erlangten Freyheit sie zugleich mit betrift.

§. 25. Entweichet ein Bauer heimlich, oder ohne der Herrschaft Willen, wird er nimmer frey, sondern mag so wohl er, als seine anderswo gezeugte Kinder, so lang sie leben, zur Leib-eigen-

eigenschafft zurück beruffen werden. Ist er aber von seiner Herrschafft mit derselben Wissen, und Willen aus den Güthern abgeschieden, doch von derselben nicht erlassen, hat sich unter andere Bauerpflichtigen gemacht, und ist mit Wissen seiner angebohrnen Herrschafft ohne einige Ansprache, protestation, oder Bedinge zehn Jahr, von Zeit der Wissenschafft anzunehmen, dabey geblieben, hat die letzte Herrschafft nach Verlauff solcher Zeit sich der præscription zu bedienen; Wäre er aber keiner Herrschafft pflichtig geworden, sondern in der Condition, worin er abgeschieden, geblieben, mag er, und seine Kinder inwendig 30. Jahren wohl zurück gehalten werden.

§. 26. Setzte ein Bauer oder dessen Sohn mit Wissen, und Willen seiner Herrschafft sich in solchem Stande, bey welchem er ihm nicht länger Bauerpflichtig seyn könnte, als wenn er zu vornehmen Bedienungen im Kriege, zu Hofe, oder bey Städten, imgleichen zur Kauffmannschafft, und Handwercken sich begeben, demselben wäre auch bey Zeiten nicht gewehret, oder wiedersprochen, soll hernacher wider seinen Willen davon nicht abgezogen werden, doch schuldig seyn, eine ziemliche remuneration zur danckbahren Erkänntniss der verstatteten Freyheit nach seinem Vermögen zu entrichten; Wäre er aber ohne der Herrschafft Wissen dazu gelanget, soll ihm der angenommene Stand zu der Freyheit nicht dienen, er habe sich dann von seiner Herrschafft loss gemacht; Demnach er, und seine Kinder zur Bauerschafft folgen, oder den halben Theil seiner Güther der Herrschafft geben.

§. 27. Es stehet jeder Herrschafft frey, wann zwischen ihr und seinen Vorfahren, unter den Unterthanen kein gewiss Geding gemachet, oder die Unterthanen sonst kein Recht auf gewisse Pächte, oder Dienste restringiret, erweisslich erworben, denjenigen, so zuvorn Geld gegeben, zu Landüblichen erträglichen Diensten zu gebrauchen, oder hinwiederum die Dienste geleistet, mit Geld zu belegen, und sollen dadurch des Bauers Leute, so deren eins von unhinterdencklichen Jahren præstiret, wann sie dazu kein absonderliches Recht aufweisen können, von dem, so Bauers-Leuten zustehet, nicht befreyet seyn.

§. 28. Es seyn Bauers-Leute, die ihnen um gewisse Zinss und Pächte eingethane Hufen, Aecker, und Wiesen, daferne sie keine Erb-Zinss-Gerechtigkeit, Jus emphyteuticum, oder dergleichen gebräuchliches beyzubringen haben, dem Eigenthums-Herrn auf vorhergehende Losskündigung nulla vel immemorialis temporis detentatione obstante unweigerlich abzutreten, und einzuräumen schuldig.

§. 29. Einem jeden, der in Städten, oder auf seinen Güthern die Jurisdiction hat, soll erlaubet seyn, die wehligen Bettler, Landstreicher, und dergleichen unnützes Gesinde mit ihren Weib, und Kindern anzuhalten, zu Dienst, und Pflicht zu zwingen, auch in Banden zu halten, biss er dero versichert.

Tit. XIV.

Von Alimenten.

§. 1. Die Eltern seyn schuldig, ihre Kinder, wann sie sonst von dem ihrigen die Lebens-Mittel nicht haben, zu unterhalten, biss sie zu eigener Nahrung gelangen mögen, und gehöret zu solchen Alimenten, die den Kindern gebühret, nicht allein die Speisung und Kleidung, sondern auch, was zu Erlernung einer ehrlichen Handthierung, Gewerb, und Nahrung von nöthen, und wann sie einmahl zu einen gewissen Gewerb bewidmet, und gebracht, müssen sie ihnen auch dazu die Nothdurfft nach Vermögen reichen. *Jure alimentationis Parentum, Conjugum, Contrahentium.*

§. 2. Was die Eltern zum Unterhalt ihrer Kinder nothdürfftiglich verwand, mögen sie von ihnen nicht zurück fodern, und dürffte von ihnen bey der Erbtheilung nicht conferiret werden, es sey dann mit dem ausdrücklichen Bedinge geschehen, dass solches erstattet werden solle.

§. 3. Wer ein Weibes-Bild ausserhalb Ehestandes schwängert, ist schuldig, was von ihr gebohren, so lang zu unterhalten, biss es sich selbst errathen, uud durchbringen kan, auch hernach dasselbe aussteuren, und obgleich solche uneheliche Kinder dem Vater nicht succediren, sollen dennoch dessen Erben schuldig seyn, nach des Vaters Tode dem Kinde biss zu den Jahren, dass es sein Brodt verdienen kan, so viel jährlich zu reichen, als dessen nothdürfftiger Unterhalt, und Aussteuer erfodert.

§. 4. Wann ein Vater des Vermögens nicht ist, dass er seine Kinder ehrlich ernehren, und auferziehen mag, ist die Mutter schuldig, denen Kindern, die sonst nicht bemittelt, dazu die Nothdurfft von dem Ihrigen zu reichen, und mag der Vater zu solchen Behuff auf der Frauen Ehe-und andern Geldern angreiffen; Wann aber der Vater hernach bessern Vermögens würde, mag sie von ihm, oder seinen Erben, was zu solchen Unterhalt verwandt, wieder fodern.

§. 5. Den Kindern gebühret ihre Eltern, wie auch Gross-Eltern, wann sie nothdürfftig seyn, ob sie gleich ihre Güther verschwendet, oder sonst die Armuth verursachet, mit nöthigen Alimenten nach ihrem Stande, und Gelegenheit zu versorgen; Wann aber eins der Kinder vor den andern solche Darreichung thut, mag dasselbe die Erstattung bey der Erbtheilung fodern, so demselben auch voraus zugewendet werden soll.

§. 6. Brüder und Schwester, wie auch andere Anverwandte, und zwar die nechsten, so gutes Vermögens seyn, sollen schuldig seyn, ihre dürfftige Anverwandten, die sonst keine Lebens-Mittel haben, oder erwerben können, mit nothdürfftigen Unterhalt, biss sie sonst dazu gelangen mögen, zu versorgen, oder auch anderswo denselben zu beschaffen.

§. 7. Wer sich durch ehrliche Mittel, und Arbeit wohl ernehren mag; aber auf die faule Seite lieget, imgleichen die ärgerlich leben, und böse straffbahre Exempel treiben, oder getrieben, und dadurch in Armuth gerathen seyn, von ihren Eltern, und andern Anverwand

wandten die Alimenta zu fodern nicht befugt; Wie dann imgleichen dieselbe dazu nicht verbunden, wann, die dessen bedürfftig, gegen dieselbe sich also übel verhalten, dass sie dahero von der Erbschafft ausgeschlossen werden könnten.

§. 8. Wann ein Ehemann stirbet, oder entweichet, soll der Frauen der nothdürfftige Unterhalt so lange aus seinen Güthern gereichet werden, biss in erst gemeldten Fall sie ihres Eingebrachten halber abgefunden, bey dem letzten aber so lange er abwesend.

§. 9. Wann der Mann nothdürfftig, und sonst keine Lebens-Mittel hat, oder zu erwerben weiss, ist die Ehe-Frau ihm von den Ihrigen, nicht allein den Ehe- sondern auch Paraphernal- und andern Güthern zu unterhalten schuldig; Ob auch dieselbe verstürbe, auf dem Fall er aus der abgelebten Güthern so viel nicht erlanget, gebühret den Erben die Nothdurfft dem überlebenden Ehe-Mann aus derselben Abnutzungen zu vermachen, und zu reichen.

§. 10. Weme in einem Contract gewisse Alimenten versprochen, oder im Testament vermachet, oder auch von dem Richter zugeordnet, sollen dieselbe gereichet werden, ohngeachtet er sonst gehabt, oder es noch hätte, wovon er sich ehrlich ernehren kan, dahero derselben nicht bedürfftig gewesen, dennoch ihm auch ad præterita alimenta die Zusprache verbleibet, es erscheine dann aus dem Contract, letzten Willen, oder Richterlicher Verordnung, dass allein auf dem Fall der Dürfftigkeit selbige vermacht wären; Wann aber ausser dem von Rechts wegen jemand die Alimenten gebühren, als Kinder, Eltern, Blutsverwandten, und derogleichen, hat darauf die Zusprache nicht ferner statt, als wann sie dero benöthiget, und sonst wovon den Unterhalt nicht haben, darum auf die verwichene Jahre, darin sie ausser dem denselben gehabt, die Alimenten nicht fodern können, sie wären dann durch dero Mangel in Schulden gerathen, so seyn sie alsdann, dieselbe zu bezahlen, verbunden, so weit solche sich erstrecken solten.

§. 11. Wann einer, der durch seiner Hand Arbeit seinen Unterhalt erwerben muss, von jemand, ausserhalb wann es aus Noth, oder ohnversehens ohne sein Verursachen geschicht, verwundet, oder sonst beschädiget, dass er zur Arbeit untüchtig wird, soll, der es verursachet, demselben zu seinen nöthigen Unterhalt reichen, was er daran durch die Beschädigung entrathen muss.

Des Land-Rechts ander Theil.

Tit. I.

Von Güthern, und dero Besitz insgemein.

§. 1.

De bonis immobilibus & possessionibus generatim.

Unbewegliche Güther, so in unsern Landen Fremde, und anderswo Gesessene eigenthümlich, oder Pfandsweise erwerben, oder einhaben, sie besitzen solche selbst, oder durch andere, sie gelangen dazu auf Art, und Weise wie sie wollen, bleiben unter des Landes Recht, Gericht, und Gewohnheiten; Demnach seyn die Einhaber derentwegen in diesem Lande zu Recht stehen, was bey derogleichen Güther im Lande Rechtens, und im Gebrauch zu folgen, nach denenselben solche zu erwerben, zu haben, zu geniessen, darin zu succediren schuldig, sich aber dawider mit denen in loco domicili habenden Rechten, Privilegien, und Freyheiten zu schützen, nicht befugt.

§. 2. Die Jura actionis und Nomina seyn ihrer Eigenschafft nach nicht beweglich, oder unbeweglich Guth, sondern machen tertiam speciem; Dahero dann unter dero Meldung der eigentlichen Deutung nach in Constitutionen, Contracten, Testamenten, und bey andern menschlichen Handeln dieselbe unter eins deroselben nicht weiter begriffen werden, als der Contrahenten, oder Disponenten Meynung offenbahr, dass sie dieselbe darunter mit wollen verstanden haben.

§. 3. Entstehet über Güther Zweiffel, ob sie Lehn oder Allodial seyn, ist vor Lehn-Guth zu halten alles Guth, so unbeweglich, oder dafür in Rechten gehalten, und von den Landes-Fürsten als Lehn-Herrn verliehen wird, und wann ein Guth zu Lehn empfangen seyn alle desselben Pertinentien, Gerechtigkeit, und Herrlichkeiten, welche der Lehn-Mann mit, bey, und neben dem Guth hat, und gebrauchet, vor Lehn zu achten, obgleich dessen im Lehn-Brieffe ausdrücklich nicht gemeldet; Darum diejenigen, so derogleichen zu Lehn gelegte, und gebrachte Stücke, und Rechte, als Acker, Bauren, Mühlen, Gericht, und derogleichen vor ihr propre, eigen, und Allodial-Guth ausgeben, solches zu beweisen, ausserdem es nicht weniger als das Lehn zu recognosciren, und dabey es dem Lehnsfolger zu lassen schuldig seyn. Wann aber beweisslich, dass dergleichen Stücke, und Güther von den Besitzern und ihren Vorfahren, als ein frey Allodial-Guth erworben und besessen, zu Lehn niemahl aufgetragen, ob sie gleich zum Lehn von langen Jahren gebrauchet, so mögen die Einhaber damit als ihren erblichen Eigenthum schalten, und walten, und fället nach des Lehnmanns Tode nichts auf die Lehnsfolger, sondern Land-Erben.

§. 4. Ist etwas, dessen Condition zweiffelhafft, zum Lehn als ein Pertinens beharrlich geleget, oder gebrauchet, muss es dabey bleiben, so lang erörtert, und zu Recht entschieden, ob es Lehn oder Allodial sey; demnach dann die Lehnsfolger, nicht aber die Land-Erben in dessen possession zu setzen, und zu lassen; Wäre es aber zum pertinens nicht gemachet, so ist es in dubio vor Allodial zu achten, und haben biss zu rechtlicher Entscheidung die Erben mehr Recht zum Besitz, und Gebrauch, dann die Lehnsfolger, darum dann die Erben nach dem Tode des Besitzers darin zu immittiren, die Lehnsfolger, biss sie ein

ein anders beweisen, sich dessen zu enthalten haben.

§. 5. Wird ein Guth absonderlich besessen, und man befindet darüber keinen Lehn-Brieff, oder die Verzeichniß in der Lehn-Registratur, oder such, da es nicht zur Lehn erkannt, und entfangen, ist es für Allodial zu achten, biß daß die qualitas feudalis ausfündig gemacht.

§. 6. Ein Guth, so einmahl zu Kirchen, Schulen, Armen-Häusern, oder sonsten zu Gottes Ehren, und ad pios usus gewidmet, und verwandt, soll hinfürters davon nicht alieniret, oder zu weltlichen Gebrauch verwandt werden, es geschehe denn aus unvermeidlicher Noth, die Kirchen, und Gottes-Häuser der Schulden-Last, oder andern verderblichen Beschwerden zu entheben, oder zu deroselben ansehnlichen Nutzen, und Besserung, imgleichen da es eine sonderbahre pietät, als bey Unterhalt der Armen, Lösung der Gefangenen, Rettung des Vaterlandes aus feindlicher Gewalt erheischte, alsdann sollen aber dergleichen Güther Vorwesere, oder Verwaltere nicht eigenmächtig damit verfahren, sondern dem Pastori, und Prediger des Orths ihr Bedencken anmelden, nebst demselben fürters dessen Anzeige dem Superintendenti thun, und dessen Willen der hohen Landes-Obrigkeit, die Ursache und was dabey Noth, oder Nutz zu seyn vermeinet würde, eigentlich anzeigen, ein Decretum auf Zulässung der alienation bitten, und solches auf vorhergehende cognitionem causæ erwarten; Wird ausser solchen die alienation vorgenommen, ist sie ungültig, und mag in 40. Jahren revociret, dabey sollen, die daran schuldig, ernstlich gestraffet werden.

§. 7. Ziehet, oder bringet an sich ein von Adel Bürgerliche oder Bauren-Güther, werden dieselbe nicht ein frey adelich Guth, sondern bleiben in demselben Stande, und unter der Pflicht, und Gebühr, darin sie zuvorn gewesen, es werde dann darauf mit Consens derer, denen daran gelegen, die exemtion erhalten.

§. 8. Ist ein Guth für sich nicht steuerbahr, Dingpflichtig, oder solchen Gebührnissen unterworffen, welche man jura & onera realia, oder patrimonialia nennet, und kommt auf die Persohnen, welche ihres Herkommens, Amts, oder ander näher Ursachen halber, Freyheiten, immunitäten, oder exemtionen haben, so mag der Besitzer bey denen seines sonderbahren Rechtens und Freyheiten mit geniessen, und folgen dessen Condition in allen Vollenkommenheiten, darin auf der Persohn das Absehen und nach dero Rechten zu richten; Ist aber dem Guth für sich etwas obliegend, und solches unter einer dinglichen Pflicht und Gebühr, wird es durch den Einhaber nicht befreyet, sondern es kommt auf demselben mit seiner Schuldigkeit, und Beschwerden.

§. 9. Ein jeder soll, was er im Besitz hat, ruhesahm, und ohne turbation besitzen, und geniessen, biß es durch ordentliches Recht ihm aberkannt, und durch die Rechts-Hülffe er daraus gesetzet wird. Ist dabey niemand den Titul, oder Anfang seines Besitzes anzuzeigen schuldig, er recognoscire, oder erkenne es dann zu Lehn, oder habe es nicht als sein, sondern als ein frembdes Guth, als ex Emphyteusi, censuali contractu, aut conditione, und dergleichen Titulis, so ist er auf Erfodern des Lehn- und anderer Herren von der Ursache und Titul seines Besitzers Rede, und Antwort zu geben, gehalten.

Tit. II.

Von Lehn-Güthern.

§. 1. Als bey den Mecklenburgischen Lehnen unterschiedliche sonderbahre Privilegia, Freyheiten, und Gebräuche verhanden, und durch dieselben ein anders hergebracht, als in denen gemeinen Lehn-Rechten verfasset, ist zufoderst nicht durch diesen, sondern des Landes eigenen Rechten, und Gewohnheiten, derselben Natur und Eigenschafft zu achten, und zu censiren: Demnach bey allen diese betreffenden Vorkommenheiten vorerst, und auf den Einhalt der Investitur, und Lehn-Brieffe, mittelst dero solche verliehen, hernach auf des Landes Special-Constitutiones, und Gebräuche; wenn aber dieselbe aufhören, und nichts sonderliches disponiren, auf die gemeinen Lehn-Rechte zu sehen, und darnach, was zu entscheiden ist, zu richten. *Singularia jura bonorum feudalium.*

§. 2. Ausser dem, was aus sonderbahren des Landes Rechten, Gewohnheiten, und Verträgen nicht, sonderlich der Lehne halben verordnet, oder zu befinden, seyn die Mecklenburgische Lehn derogleichen Condition, und Natur, die man ex pacto & providentia nennet, und sollen bey vorkommenden Zweiffel, und nicht befindlicher sonderbahren ratione diversitatis dafür gehalten, und nach dero regula davon geurtheilet werden.

§. 3. Alte Stamm-Lehne seyn, welche von den Vor-Eltern angeerbet, und seyn daran alle diejenige, so mit dem Belehnten eines Nahmens, Schildes, und Helms seyn, berechtiget, und als von Anfang mit belehnet zu achten, darum auch ohne ihre Mit-Bewilligung an solchen Lehnen zu ihrem Nachtheil nichts beständig mag verordnet werden.

§. 4. Neue Lehne seyn diejenige Güther, welche entweder zuvorn allodial gewesen, und hernach erst zu Lehnen gemachet, oder aber, ob sie bereits zuvorn alte Stamm-Lehn gewesen, doch, der sie empfangen, von seinen Vorfahren daran kein Recht angestammet, sondern ihm erst aufs neue verliehen, oder, ob er, und seine Vorfahren daran ein Recht gehabt, doch dessen verlustig worden, und aus sonderbahren Gnaden wiederum damit belehnet, davon hat niemand ausser dem Belehnten, und dessen Leibes-Lehn-Erben einig Recht, oder die Succession, es sey dann solches bey der Belehnung nachgegeben.

§. 5. Wer sein frey Guth zu Lehn aufträget, mag demselben auch die Masse geben, wornach ers zu Lehn haben und empfangen will, und will er es als ein alt Lehn haben, und der Lehn-Herr consentiret darin, wird es in allen nach den Eigenschafften eines alten Lehns geach-

geachtet, und haben Recht daran, und die gesamte Hand darin, die seines Geschlechts seyn, ob sie bereits in der investitur nicht benennet.

§. 6. Wird ein neu Lehn auf Art und Weise eines alten Lehns verliehen, empfangen, und erworben, es geschehe bloss durch den Einhalt der Belehnung, oder die Vereinigung zwischen dem Lehn-Herrn, und Lehn-Mann, wird ohnangesehen es an sich ein neu Lehn, doch in allen vor ein alt Lehn gehalten, und dessen Eigenschafften, Rechte, und Gebräuche bey demselben observiret.

§. 7. Kaufft jemand ein Lehn vor sich, und seine Agnaten, oder erwirbt es sonst oneroso titulo, ob es bereits zuvorn einem andern Geschlecht zugehörig, und zu ein andern Geschlecht von dem Käuffern erst erworben, und gebracht, soll es nichts destoweniger die Natur, und Eigenschafft eines alten Stamms-Lehns erlangen, und die Vettern, welche mit ihm auf dem fünfften Grad exclusive die agnation zu berechnen haben, zur succession, und Lehns-Empfängniss verstattet, ihre Leibe-Lehns-Erben in infinitum daran ein altes Lehn-Recht haben.

§. 8. Entstehet darüber Zweiffel, ob es ein altes, oder neues Lehn sey, und es erscheine nicht, unter welche speciem es zu bringen, ist es in dubio vor ein alt Lehn zu achten, und der seine intention auf die Natur eines neuen Lehns fundiret, solches zu beweisen schuldig.

§. 9. Was einer zu eines Lehns Erweiterung, oder Verbesserung zukaufft, oder sonst des Lehns Zubehör wird, folget der Natur und Eigenschafft solches Lehns, wird mit demselben auf gleiche Weise verliehen, empfangen, und besessen, darum ist das Lehn alt, oder neu, so erlangt, was solchem angefügt, die Natur dergleichen Lehns.

§. 10. Geschiehet eine Umwechselung der Lehn, oder etzlicher dero Stücke, mit Consens des Lehns-Herrn, soll ein jedes die Natur, Eigenschafft, und Recht haben, welches gehabt die Stücke, in dero Stelle ein jedes durch die permutation succediret, es wäre dann ein anders verglichen.

§. 11. In allen Belehnungen, Dispositionen, und Verordnungen, so Lehn-Güther betreffen, soll das Wort Erben nicht anders denn von Lehn-Erben, also den Söhnen und Vettern, nicht aber von den Töchtern, und andern Anverwandten verstanden werden.

§. 12. Es mag ein jeder sein Allodial-Guth, wie dann auch das Pfand-Recht, welches er an Lehn-Güthern hat, imgleichen die Baarschafft, die er hat, an Lehn verwenden, oder zu Lehn machen, und auftragen, wann es geschicht mit des Herrn, darunter er gehörig, Consens, und ohne jemands Verkürtzung, und Betrug, so hat, was an solchen Güthern, oder Geldern zu Lehn gemacht, die Natur eines Lehns, muss dafür, so offt der Fall sich begiebt, recognosciret, verdienet, und unveränderlich gelassen werden, mag ohne des Lehn-Herrn und zugleich Belehnten Consens nicht wieder zum Allodial-Guth gemachet oder veralieniret werden, die succession ergehet auch, wie in Lehnen gebräuchlich, ist.

§. 13. Würde jemand, der nicht mehr solvendo ist, sein frey Erb-Guth, oder Geld zu Verkürtzung seiner Gläubiger zu Lehn machen wollen, imgleichen da es seinen Töchtern, oder Eltern zu Verdruss und Widerwillen, sie an der succession zu verkürtzen, ein solches vornehmen, ist es nicht beständig, ehe die Creditorn befriediget, auch Kinder, und Eltern der zugebührenden legitimæ halber versichert seyn, und ob bereits Belehnung geschehen, soll doch den Creditorn, imgleichen Eltern und Kinder ihr Recht, welches sie an den Erb-Güthern gehabt, verbleiben; andere Anverwandten aber mögen solches an freyen Güthern, darüber jemand die freye ohnbehinderte Disposition hat, nicht wehren.

§. 14. Ein Guth, so nach des Landes, oder einer Stadt und Orths Rechten, und Gewohnheiten, oder auch vermöge aufgerichteter Verträge, oder beständige Testamenten, und Fidei-Commissen ausserhalb des Geschlechts nicht mag veräussert, sondern bey dem gewöhnlichen Erbgang gelassen werden muss, kan niemand ohne der sämtlichen darin interessirten Anverwandten Consens, zu Lehn machen.

§. 15. Ob wohl durch solchen Verträgen, und Vereinigungen, dass ein gewisses Geld, so entweder aus einem Lehne mittelst der Theilung oder Kauffs erhoben, oder auch sonst bey jemand verhanden, an Lehne soll verwandt werden, dasselbe nicht Lehn wird, ehe und zuvor es würcklich an Lehn gelegt, oder auch sonst mit Consens des Ober-Herren zu Lehn gemachet, soll dennechst denjenigen, welchen zu gut dergleichen pactum beliebet, und getroffen, daran der Vorzug und das Recht zustehen, und bleiben, dass entweder die Erben ein Lehn davon anschaffen, oder auch zu dessen Erkauffung das Geld folgen lassen müssen.

§. 16. Wird ein Lehn-Guth verkaufft, oder mit andern Güthern, so nicht Lehn seyn, verwechselt, ist das Geld, oder Guth, so dafür bekommen, nicht Lehn, es werde dann mit Consens des Lehn-Herrn dazu gemachet; würde aber dabey eine solche Vereinigung getroffen, dass das Geld, oder Guth nicht auf die Land-Erben, sondern auf die Lehns-Folger kommen solle, ist dieselbe zu Recht beständig, und ergehet darnach die succession.

§. 17. Ein Lehnmann kan vor sich selbst ein Lehn-Guth wohl verbessern, aber ohne der Lehn-Herrn und Mitbelehnten Agnaten Consens nicht verändern, verringern, verschlimmern, und beschwehren, geschehe ein anders, ist es nicht gültig, und kan weder dem Lehn-Herrn, noch den Mitbelehnten Agnaten nachtheilig, oder præjudicirlich seyn.

§. 18. Ein Lehn ist zu des Lehnmanns Recht, und Gewalt nicht länger, dann er lebet, darum alles, was er über das Lehn, auch dessen Abnutzungen verspricht, verordnet, und contrahiret, nicht länger, denn so lang er lebet, gültig, Lehnsfolger seyn davon nicht weiter verbunden, denn sie haben darin verwilliget, oder des Verstorbenen Erben geworden,

§. 19. An einem Lehn haben alle, die unter der

der Belehnung begriffen, die gesammte Hand, und von dem primo Acquirenti ein solch Jus quæsitum, so ihnen ohne ihren Consens nicht kan genommen, geringert, oder verschlimmert werden; mögen aber sich des Rechtens nicht ehe gebrauchen, noch dem Lehn-Mann an dem Besitz, Geniess, und Gebrauch des Lehns, und aller deswegen habenden Gerechtigkeiten behinderlich seyn, oder was er mit des Lehn-Herrn oder negsten Agnaten Consens über die Lehne verhandelt, anfechten, ehe durch die Succession das Lehn auf sie kommet, allein können sie verwehren, dass ausser Noth, und bewegten Ursachen das Lehn von dem Geschlecht nicht gebracht werde, und ob es geschehen müsse, des juris protimiseos sich gebrauchen.

§. 20. Ein Pfand-Lehn ist, was der Lehn-Herr gegen ausgezahlten Pfand-Schilling verliehen, und folget in allen, so lang es bey dem Pfandnehmer unabgelöset ist, die Natur und Eigenschafft eines alten Stamm-Lehns, wird also verdienet, und verwürcket; mag aber nach hundert und mehr Jahren losgekündiget, und gegen Erstattung des Pfand-Geldes abgelöset werden, ohngeachtet in den letzten Lehn-Briefen solches nicht vorbehalten sey; nach der Ablösung aber fällt das Geld, wie von andern gepfandeten Lehn, an die sämtliche des Pfandes Erben, es wäre dann in dem Lehn-Briefe ein anders gemeldet.

§. 21. Kaufft jemand ein Lehn wiederläslich, folget solches die Natur, und Eigenschaft anderer Lehnen, so lange es bey dem Käuffer bleibet, der davon die Lehns-Gebühr zu erstatten schuldig, wann es aber wiederum abgelöset wird, gehöret das Geld denen, so unter der Kauff beschreibung begriffen; Ist aber davon nichts darin enthalten, erheben dasselbe alleine die Lehnsfolgere, nicht aber die Erben, sie mögen dann erweisen, dass des Verkäuffers Meynung gewesen, dass solches auf sie kommen solte.

Tit. III.

Von Belehnungen.

De Investitura feudali & obligationibus infeodatorum.

§. 1. Wer durch die Succession Kauff- und andern Titul zum Lehn kommt, soll im Jahr und Tag vor der Zeit, da er, oder in seinem Nahmen jemand den Besitz ergreift, die Belehnung bey dem Lehn-Herrn bitten, und zu gebührender Empfahung der Lehn sich gehorsahmlich erbieten bey Verlust der Lehne, er wäre dann annoch minderjährig, oder würde durch Abwesenheit, und andere unvermeidliche Hinderniss davon abgehalten, so gewinnt der Lauff des Jahres, und Tages hiezu bestimt von der Zeit, da die Hinderniss auf hört, den Anfang, und würde von derselben abgezogen, so lange solche gewähret.

§. 2. Ist der Lehnsfolger unmündig, gebühret den Vormündern inwendig Jahres und Tages von Zeit angetretener Vormundschaft das Lehn zu muthen, und darüber einen Schein und Muth-Zettul zu suchen; darff aber den Lehn-Eyd im Nahmen seines Verpflegten nicht schwehren, sondern derselbe wird zu erreichten vollenkommenen Alter nach dem 25ten Jahr verschoben, wann alsdann sie zu dem Besitz, und Verwaltung der Lehn gelangen, seyn sie in Jahr und Tag sich zu Abstattung des Lehn-Eydes zu entbiethen, oder auch bey einfallender Hinderniss Auffschub zu suchen schuldig.

§. 3. Theilen die Successorn ein Lehn, ist und bleibet solches, so lang es bey dem Geschlecht bleibet, ein Lehn, und darff nicht, als über zwey Lehnen, sondern als bey gesamter Hand zugleich die Belehnung gebethen werden, kommt hernach das eine Theil wiederum zum andern, ist auch die absonderliche Belehnung nicht nöthig; Würden aber aus einem Lehn zwey gemacht, ist es zu halten, als wenn es absonderliche Lehn seyn.

§. 4. Verstirbet jemand, liesse verschiedene Söhne, oder Vettern nach, und dieselbe verglichen sich um das angeerbte Lehn, dass es bey einem bliebe, und die andere mit Gelde abgefunden würden, dürffen die alleine nicht aber die abgetheilte, so das Lehn behalten, die Erneuerung der Investitur bitten, es wäre dann, was sie bekommen, Lehn, oder würde zu Lehn gemacht, alsdann lieget ihnen ob, davon die recognition zu thun.

§. 5. Wer durch die Belehnung die gesamte Hand zu dem Lehne hat, soll, wann er innerhalb Landes, auch sonst durch unvermeidliche Hindernisse nicht abgehalten, so oft die Erbhuldigung geschehen, und dabey die Lehn-Empfängnissen sich mit angeben, und die Landgebräuchliche Lehn-Gebühr erstatten; Sonst aber mögen sie wohl, so offt sich der Fall begibt, dass des Lehnmanns Persohn verändert, sich angeben; aber seyn dazu ohnverbunden, können auch dadurch an ihrem Recht sich nicht versäumen.

§. 6. So lang ein Lehnmann sein Recht am Lehn von andern gestritten wird, und die Sache zu Recht anhängig, dabey sub lite, ob er, oder ein ander zum Lehn mögte befugt seyn, ob er bereits den Process ergriffen hätte, darf er die Investitur nicht suchen, und wenn er dieselbe bäthe, mag sie dennoch vor der Sachen Entscheidung ihm nicht ertheilet werden; Ist aber nichts destoweniger von dem Lehn immittelst alle andere Gebühr dem Lehn-Herrn zu erweisen schuldig.

§. 7. Ein Lehnmann mag durch einen andern, oder durch eine unterthänige Supplication die Belehnung bitten, und erwarten, dass ihm zum Empfang des Lehns eine Zeit von dem Lehn-Herrn angesetzt werde, nicht aber ohne desselben Erlaubniss durch einen andern den Lehn-Eyd ablegen, sondern muss sich persöhnlich dazu gestellen; da er aber durch Ehehafte behindert würde, solche dem Lehnherrn gebührlich melden, und erwarten, ob er deswegen durch einen Gevollmächtigen, der aber alsdann mit einem special Befehl zu versehen, zu Abstattung des Eydes solle gelassen, oder biss nach Ablegung der Hinderniss Auffschub gegeben werden.

§. 8. Auf welche Art und Bedinge die erste u. älteste Belehnung lautet, darauf wird das Lehn folgends gegeben, und empfangen, und mag, so lange es dem Lehnherrn nicht eröfnet worden, auf andere Condition ohne dessen, u. zugleich

des Lehnsfolgers, und der gesamten Handhabenden Willen nicht geändert werden.

§. 9. Wird bey der Investitur oder in Lehn-Brieffen ein Guth mit allem seinem Zubehör und Rechten gegeben, oder gemeldt, ist darunter begriffen alles, so zu der Zeit zu den Lehn gelegen, oder gebrauchet, wie auch das Recht, was davon abgekommen, da es ein pertinens gewesen, wiederum dabey zu bringen, ingleichen werden damit verliehen alle die Rechte, Jurisdictionen, Nutzbahrkeiten, so nach des Landes Rechten und Gewohnheiten dergleichen Lehn-Leute nicht aus einem Privilegio, oder special Concession, sondern nach gemeinen üblichen Gebrauch haben, ob dero gleich in specie nicht gedacht, so ferne sie nur nicht ausdrücklich excipiret.

Tit. IV.

Von Gesamter Hand und Anwartungen.

Jura simultaneæ investituræ & exspectantiæ. §. 1. Nach dieser Lande Rechte, und Gewohnheit wird die gesamte Hand durch die erste Belehnung für alle die, so darunter begriffen, und ihren Nachkommen erworben, und so lange von denen einige übrig, erhalten, ob sie gleich so oft ein Lehn-Herr, oder Lehn-Mann stirbt, oder verändert wird, nicht genommen, erneuert, oder das Lehn mit empfangen würde.

§. 2. Die gesamte Hand machet allen, so darunter begriffen, ein Recht zu dem Lehn, dass sie darin succediren, auch durch die, welche solche erhalten, zu ihrem Nachtheil ohne ihren Consens die Lehne nicht in perpetuum veräussert werden können, gibt aber denen nicht ein gleiches Recht, sondern in der Ordnung, als sie zu der Succession die nechsten seyn, mögen auch vor begebenden Successions-Fall den vorhergehenden, was salvo feudo geschiehet, nicht verwehren.

§. 3. Die Anwartungen zu den Lehnen bey Leben des Lehnmanns ertheilet, auf dem Fall, wann durch Absterben, oder andergestalt die Lehne eröffnet, und erlediget, seyn nach dero Buchstaben Einhalt gültig, beständig, und unwiederrufflich, demnach bey sich begebenden Fall die, welche dergleichen Anwartungen erhalten, dazu die nechsten seyn, und darin alsofort gewiesen werden sollen.

§. 4. Hat jemand auf eines andern Todes-Fall die Anwartung, ist nicht offenbahr, dass auf diesen Nahmen die Concession restringiret sey, hat er Recht zum Lehn, wann es in andere Wege eröfnet, oder ledig geworden ist.

§. 5. Stirbet der die Anwartung hat, ehe das Lehn ledig wird, höret dieselbe auf, wo nicht vor seinen Erben dieselbe mit erhalten, oder tittulo oneroso erworben, dafür mit zu achten, was wegen guten Verdienstes zum recompense gegeben.

§. 6. Wann zwey oder mehr an ein Lehn die Anwartung erhalten, so lang es damit bloss darin beruhet, dass beyde darauf gleiche Verschreibung haben, gehet derselbe vor, der die erste Concession und Anwartung erlanget, hätte aber einer über das die Investitur, oder die gesamte Hand also, dass er würcklich belehnet wäre, oder auch ordentlich, und ohne gefährlicher præoccupation den Besitz erlanget, so ist deme der Vorzug zuständig, und bey dem Lehn zu schützen, wären sie auch hierin gleich, ist der zum ersten darzu gelanget, mehr berechtiget.

§. 7. Wer in genere eine Anwartung auf das Lehn, so zum ersten eröffnet wird, erhalten, kann zu demselben nicht gelangen, darauf ein ander die special Anwartung hat, obgleich dasselbe zuerst erlediget, sondern die special Concession hat den Vorzug, es sey dann, dass, wie solches zum Angefall bey nahe gestanden, dieser die erste Concession gewust hätte, hinterlistig, und es, den andern an seinem Recht zu behindern, ausgebeten hätte.

§. 8. Wer eine Anwartung zu dem Lehn hat, sie beruhe in der blossen Concession, oder es habe bereits, der einmahl die investitur erlanget, auch die gesamte Hand empfangen, darf hernach, ehe dasselbige erlediget, und er zum Besitz gelanget, darüber weiter die Investitur, Belehnung, oder Muth-Zettul nicht bitten, ist auch, so oft der Besitzer des Lehns sich verändert, vor der Eröffnung die renovation seiner Exspectance zu suchen nicht schuldig.

§. 9. Wer auf sein Lehn Geld nimmt, und solches zum Unterpfande einsetzet, oder das Lehn veräussern will, darf dazu des Anwarters, der nur die blosse Exspectantz hat, Consens nicht erfodern, sondern wann der Lehns-Herr consentiret, muss er, wann das Lehn auf ihn kommt, die Schuld bezahlen; hat er aber daran zugleich die gesamte Hand durch die Belehnung erworben, so mag ohne seinem Willen, und Consens die Verpfändung, oder Veräusserung nicht geschehen, ist auch nicht länger beständig, als das Lehn uneröffnet.

§. 10. Wann ein Angefall, darauf iemand nur die blosse Anwartung gehabt, eröffnet, soll derselbe, daferne ihm in der Concession die Macht eigenes Gewalts ohnersuchet des Lehns-Herrn den Besitz zu ergreiffen, nicht gegeben, das Lehn bey Verlust seines Rechtens eigentlich nicht occupiren, sondern zufoderst bey dem Lehn-Hern um die Immission, oder Vergönstigung der occupation anhalten, dieselbe auch, wann keine Contradiction von jemand aus scheinbahren erheblichen Ursachen darzwischen kommt, ohnverzüglich ertheilet werden; Wäre er aber bereits würcklich belehnet, und dadurch zu der gesamten Hand gelanget, ist ohne solchen Gesuch er das Angefall, wann dessen Besitz ledig ist, und darin sich nicht befindet, so ein bessers Recht prætendiret, einzunehmen befugt.

Tit. V.

Von den Successoren in dem Lehn.

De Successione §. 1. Was nicht ausdrücklich bey den Successionen

Seudis feudalibus. sionen der Lehne durch das Land-Recht, oder absonderliche Gewohnheit geändert zu seyn befunden wird, darein wird, so viel die gradus der Proximität, partes succedentium, und modum succedendi betrift, bey den Lehn, und dero fähigen Personen gefolget, und sonst bey Erbschaften zu Recht versehen und gebräuchlich ist.

§. 2. Im Lehn mag niemand succediren, denn der ehrlicher Geburth ist; derofelben aber zu seyn, wird auch der erachtet, so zwar ausserhalb Ehestandes gezeuget, und gebohren, aber hernach durch dessen Erfolg legitimiret wird. Die aber anderer gestalt sich legitimiren lassen, kommen nicht zur Succession, sie werden dann mit Consens des Lehn-Herrn, und mit der gesamter Hand Vettern Willen dazu legitimiret.

§. 3. In den Lehnen succediren (der Fall, wann nach dieses Landes Constitutionen und Privilegien Erb-Jungfrauen dazu gelangen können, ausbeschieden) allein die Männlichen Geschlechts seyn, und die von denen gebohren werden.

§. 4. Die Lehne fallen nicht zurück von den Kindern auf die Eltern; demnach dann, es seyn neue oder alte Lehne, die Eltern nicht darin succediren, es sey dann solches in der Investitur anders begriffen, oder auch den Kindern des Vatern halber, und um dessen Wohlverdiensts das Lehn gegeben, oder vor den Kindern von dem Vater, oder mit dessen Gelde erkauft, oder auch vormahln solches des Vatern, oder Groß-Vatern Lehn gewesen, und von denselben dem Sohn, oder Nepoti abgetreten, in welchen Fällen der Vater zu dem Lehn näher, denn die Brüder, und andere Agnaten.

§. 5. Die Succession in den Lehnen folget in linea Collaterali dieselbe Ordnung, und Weise, so viel die Agnaten betrift, welche bey den Erbschaften nach den gemeinen Rechten hergebracht, darum dann die Brüder-Kinder mit ihren Vater-Brüdern in stirpes, wann sie aber alleine seyn, in Capita in den Lehnen, wie in andern Erbgüthern succediren.

§. 6. Der Brüder und Agnaten Recht ist bey der Succession gleich, sie seyn dem abgestorbenen Lehnmann, und unter sich durch voller, oder halber Geburth verwandt, wann nur sie in gleichen grad, und von einem Männlichen des Lehns fähigen Stamm entsprossen.

§. 7. Es bleibe das Lehn bey einer Linien der Agnation, oder komme zur andern, seyn zur Succession nicht alle zugleich berechtiget, welche die gesambte Hand dazu haben, sondern die nechsten in der Anverwandtniß seyn die nechsten zur Succession, und schliessen aus die, so in weitern gradibus befunden werden.

§. 8. Die Nechstigkeit zur Succession ist nach der Verwandtniß mit denen, welchen succediret wird, zu rechnen, demnach, wer dem letzt verstorbenen Lehnmann der nechste ist, succediret vor denen, so dem primo acquirenti, wodurch das Lehn erst zum Geschlecht gekommen, näher verwandt seyn.

§. 9. Stirbet ein Lehnmann und lässet Agnaten hinter sich, die nicht von einer, sondern unterschiedlichen Linien der Verwandtniß seyn, unter welchen die Personen zur Succession gleich nahe berechtiget, aber die Zahl ohngleich, geschiehet die Theilung des Lehns nach Linien-Zahl, und kommt auf jedes ein Theil, welches, die unter derselben seyn, nach ihrer Zahl vertheilen, und wären nur von der einen Linie einer, drey, oder mehr aber von der andern Linie, erben die sämtliche so viel als der eintziger; seyn aber unter einer Linien die Anverwandten näher, denn unter der andern, schliesset diese die andere Linie, und die darunter seyn, durch die Proximität aus.

§. 10. Wann der Lehnmann keine Söhne, sondern nur Töchter hinter sich verlassen, dieselbe aber als Erb-Jungfrauen sich ihres privilegii gebrauchen, obgleich immittelst derjenige, so Zeit des Vatern Absterben der nechste Lehnsfolger gewesen, verstorben, soll nichts destoweniger es also gehalten werden, als wann er damahln succediret hätte; darum, wann einer Brüdere, oder Vettern im gleichen Grad hinter sich verlassen, oder dero ein, oder mehr verstürben, und liessen Kinder nach, obgleich der überlebender einen Grad näher, dann diese, wäre, sollen sie doch zusammen, wie die Eltern succediret hätten, zu dem Lehn gelangen; imgleichen wann die sämtliche Brüder, so Zeit vorberegten Absterbens gewesen, verstorben, und Kinder in ungleicher Anzahl verlassen, succediren sie doch in diesem Fall nicht nach Haupt Zahl, sondern also wie die Eltern zum Lehn gekommen wären.

§. 11. Im alten Lehn succediren alle, welche mit dem letzt verstorbenen eines Nahmens, Schildes, und Helmes seyn, ob sie gleich die Sipschaft nicht berechnen könnten; In neuen Lehnen aber, ob sie gleich vor ander, als Leibes-Lehnserben, nehmlich vor die Agnaten mit verlichen, oder empfangen, succediren dieselbe allein, welche mit dem ersten Acquirenten biß zum 5ten Grad der Agnation und Sipschaft halber sich berechnen können, und die von denen herrühren.

§. 12. Die Söhne mögen sich der Succession in den Lehnen nicht anmaassen, und der Erbschafft begeben, sondern sollen beydes zugleich annehmen, oder lassen; Ob dagegen geschehe, sollen sie nichts destoweniger zu Bezahlung der väterlichen Schulde gehalten seyn, mögen aber dabey durch Aufrichtung eines Inventarii sich verwahren, und wann solches geschehen, seyn sie nicht weiter denn das Vermögen der Verlassenschaft an Lehn und Erbe sich erstrecket, gehalten.

§. 13. Wann ein neu Lehn verkauft, obgleich der Kauff-Schilling aus des Käuffers Erb- und allodial-Güthern genommen, und angewandt, succediren demnechst darin alleine die Söhne, und andere des Geschlechts Lehnsfähige, wann es

es zugleich vor dieselbe mit erkaufft, die Töchter aber haben daran kein jus successionis; Alleine, wann befindlich, dass die Eltern daran ein gut Theil ihrer eigenthümlichen Haabe, und Güther verwandt, dahero ein geringes Erbtheil vor die Töchter übrig, soll aus den erkaufften Lehnen den Töchtern, und wann sie verstorben, ihren Kindern so viel gereichet, oder zu dem, so aus der Erbschafft übrig, geleget werden, als ihnen, wann solch Geld dazu nicht angewandt, an statt der legitimæ zukommen mögen, haben alsdann daraus keine Aussteuer und Alimenten zu fodern, sondern zu eins von diesen die Wahl.

Tit. VI.

Von Theilung der Lehn-Güther.

De Divisione bonorum feudalium.

§. 1. Ist ein Lehn zuvorn getheilet gewesen, die Theile aber seyn auf einem gekommen, und der hat hinwiederum so viel successorn, als dero zuvorn gewesen, oder es lässet sich dasselbe doch füglich theilen, also, dass sie daran gleich Acht haben, auch zu gleichen Geniess gelangen, und kein Theil von den andern möchte beschwehret, oder in Ungelegenheit geführet werden, und einer deroselben provociret zur division, seyn die andern darin zu willigen schuldig, und mögen die darum bey dem Lehn-Herrn ansuchen, an die, so sich dessen verwidern, ein Mandatum erhalten; Hätte es aber mit dem Lehn eine andere Bewandniss, und die Theilung sonderbahre Beschwehr, oder Nachtheil bey sich, mag einer den andern wider seinen Willen dazu nicht müssigen, sondern haben sich auf andere Mittel zu vereinigen.

§. 2. Lässet sich ein Lehn nicht füglich theilen, mögen, die darin zu gleichen Theilen berechtiget, sich über dem gemeinen Nutzen vereinigen, und entweder einem gegen gewisse jährliche Abstattung es lassen, oder einem gemeinen Verwalter auf Rechnung, oder Pensionario gegen gewisse Pension austhun; Will aber einer unter ihnen in der Gemeinheit nicht bleiben, mag er das Lehn auf einem gewissen taxt setzen, und den andern die Wahl lassen, das Lehn, oder Geld zu wehlen; Es soll aber, der vor sein Theil Geld nimt, solches im Lehn gegen Landübliche Zinsen zu lassen, oder an Lehn wiederum zu legen schuldig seyn, er werde dann dessen von den andern erlassen.

§. 3. Entstehet darüber Streit, ob sich das Lehn füglich theilen lasse, oder nicht, und mögen die Lehnsfolger unter sich keine Vereinigung treffen, sollen sie ihre intention, und wie sie damit fortzukommen gemeinet, dem Lehn-Herrn eigentlich anzeigen, Commissarien zu Besichtigung der Lehne Umstände, und Gelegenheiten ausbitten, dieselbe dann alles in Augenschein nehmen, und sich erkundigen, davon relation zusamt ihren Bedencken in die Cantzeleyen einbringen, darauf alsdenn Decretum, ob, und wie weit die division zulässig, ertheilet werden.

§. 4. Würden die Lehns-Folger einig, das Lehn, so ihnen angeerbet, zu verkauffen, und das Geld unter sich zu theilen, mögen sie solches mit Consens des Lehn-Herrn thun; seyn aber, wann andere verhanden, so an dem Lehne die gesamte Hand haben, die Gelder zu Erwerbung anderer Lehn, vor die gesamte Hand-Vettern wiederum zu verwenden, und den Vettern ein gleiches Recht daran zu verschaffen, oder sonst mit ihnen sich abzufinden schuldig, sonst bleibet ihnen ihr Recht an den verkaufften Lehnen ohnverkürtzet.

§. 5. Verglichen sich Brüder, und Vettern bey der Theilung, dass einem das Guth, dem andern ein gewiss Geld daraus werde, solches aber, so aus dem Lehn gekommen, ins Lehn wieder fallen, und Lehn bleiben solle, ist die Vereinigung zu Recht beständig, und mag ein Bruder, oder Vetter, welchem solches zugefallen, dasselbe nicht abfodern, er versichere dann seine Mitbelehnte, dass er es in Lehn legen, oder also bestätigen wolle, dass auf seinem Todes-Fall sie dessen gewiss seyn mögen.

§. 6. Würde auf die Vereinigung, dass das Geld, so den abgetheilten gebühret, zu Lehn solle gemachet, oder angewendet werden, vor das Geld keine Lehne gekaufft, sondern bliebe in dem Lehn, daraus es zu erheben, bestehen, oder würde abgegeben, und in andere Oerter zinsbar beleget, soll es jederzeit, so viel die succession betrifft, die Natur, und Eigenschafft eines Lehns behalten, solches alleine auf die Agnaten, so Lehnfähig, vererbet, deme durch testament, oder andere disposition nichts darin benommen werden. Es darff aber solch Geld nicht wie Lehn gesuchet, oder verdienet, noch an statt der Ross-Dienste etwas abgetragen werden.

§. 7. Fället einem Bruder aus dem Lehn ein gewiss Geld an statt seines Antheils zu, und er fodert solches Zeit seines Lebens nicht ab, stirbt und lässt keine Kinder nach, obgleich kein Pactum darüber getroffen, dass es Lehn seyn und bleiben solle, bleibt es doch im Lehn, und haben ausser dessen Kindern weitere Anverwandten von ihm nichts zu fodern.

§. 8. Auf das Geld, so durch gewisse Verträge bey der Theilung, und sonst die Lehns-Natur erlanget, haben dessen, dem es zugefallen, Wittwe, Töchter, und Creditorn das Recht, was sie an Lehnen haben, ausser deme, und auf andere Weise, als derogleichen Persohnen zu dem Lehn gelangen, mögen sie an solchem Gelde nichtes erben, oder erreichen, die Zinsen aber, so davon nachständig, fallen auf die Land-Erben.

§. 9. Wird einem Mitbelehnten, oder mit succedirenden aus dem Lehne ein gewisses Geld zugetheilet, und abgegeben, ist dabey nichts verabredet, daher es an statt Lehns bleiben soll, hat, der es empfangen, darüber die freye disposition, mag er es anlegen wie er will, und erben die es, so zu andern Erb-Güthern durch die Succession kommen.

§. 10. Bey Theilung der Lehne mögen die, so theilen, ohne des Lehn-Herrn, und Agnaten Consens dergleichen pacta wohl aufrichten, und seyn ausser dem beständig, dadurch die Lehn nicht verändert, oder der Lehn-Herr, und Agnaten an ihrem Rechte nicht verkürtzet werden. Geschicht aber dadurch eine Veränderung der Lehnschafft, oder wird dem Lehn-Herrn oder Agnaten eine Beschwerde, oder Præjuditz zugefüget, ist es, so viel dieselbe betrifft, ohne dero Consens ohngültig, und ihnen ohnpræjudicirlich.

Tit. VII.

Von der Töchter und Jungfrauen Recht an den Lehnen.

Jura Virginum nobilium in Bonis feudalibus.

§. 1. Wann ein Lehnmann verstirbet, und keine Söhne, oder Sohns Söhne, sondern nur Töchter, so annoch nicht ausgesteuret, und im Ehe-Stande leben, hinter sich verläst, so mögen diese nach des Hertzogthum Mecklenburgischen sonderbahren Privilegien die hinterlassene Lehn Zeit ihres Lebens einbehalten, besitzen, und geniessen.

§. 2. Es ist aber solch Recht alleine des Lehn-Mannes Tochtern, und im Fall derselbe ein, oder mehr Söhne gehabt, die aber vor dem Vater verstorben, und keine Söhne, sondern Töchter verlassen, des Sohns Töchter, welche mit ihres Vaters Schwestern an den Grosväterlichen Lehn die Erb-Jungfrauen-Gerechtigkeit nach Haupt-Zahl mit participiren, zuständig; andere aber, als des Lehn-Manns Schwestern, und weitere Verwandten haben desselben Rechtens sich nicht zu gebrauchen.

§. 3. Lässet jemand Töchter, und von seinem Sohn gezeugte Söhne, haben diese Enckel an den Grosväterlichen Lehn den Vorzug, und die Töchter sich itztberegter Gerechtigkeit nicht, sondern was ihnen daraus zum Heyrath-Guth zukommen kan, zu erfreuen.

§. 4. Wenn mehr denn eine Erb-Jungfrau verhanden, mögen dieselbe über die Verwaltung, und Geniess der Lehn-Güther, daran sie vorgedachte Gerechtigkeit haben, sich vergleichen, die Güther gemein behalten, oder auch unter sich vertheilen, stürbe von denen eine, oder mehr, wann sie ihres Vatern Lehn ungetheilet, und pro indiviso gebrauchen, und geniessen, so succediret eine der andern, und kommt das Lehn nicht auf die Lehnsfolger, ehe sie alle abgestorben; Hätten sie aber die Lehne unter sich getheilet, so verstammet und fället der Verstorbenen Antheil an die nechste Agnaten, oder den Lehn-Herrn; wie dann auch auf dem Fall geschicht, wann ein oder mehr Schwestern vor den andern mit Gelde abgefunden, da dieselbe hinfürters denen, so die Güther behalten, nicht succediren, sondern das Lehn fällt an die Lehnsfolger.

§. 5. Obgleich der Lehn-Mann in dem Mecklenburgischen Lande häuslich nicht gesessen, doch, wann er ohne Männlichen Leibes-Erben Todes verfahren, und alleine Töchter hinter sich verlassen wird, sollen dieselbige weniger nicht, als wann der Vater in dieser Lande Bottmässigkeit sein Domicilium, und stetiges Anwesen gehabt, des Mecklenburgischen Privilegii fähig seyn, und geniessen.

§. 6. Den Erb-Jungfrauen gebühret Zeit ihres Einhabens der Lehn-Güther Nutzen, und Geniess jure usufructus auf Fug, und Weise, als die Leibgeding Rechtswegen eingehabt, und genützet werden.

§. 7. Die Erb-Jungfrauen sind schuldig, über die Lehne und dero Zubehör, wann derselben sie auf ihre Gerechtigkeit sich annehmen, ein Inventarium aufzurichten, und zu dessen Verfertigung die nechsten Lehnsfolgere erfodern zu lassen, in den Güthern und dero Verwaltung also zu verfahren, und sich zu verhalten, wie es einen guten Hauswirth anstehet, diselbe also wie sie befunden, in baulichen Wesen conserviren, auch aller deterioration sich enthalten, auch dass durch ihre Leute solches nicht geschehe, verhüten; im widrigen sollen sie, was durch ihre Verwahrlosung, und Verursachen an Schaden zugefüget, zu ersetzen schuldig seyn.

§. 8. Es soll keine Erb-Jungfrau neue Zimmer, und Gebäu ohne des Lehnfolgers Vorwissen anzurichten bemächtiget, oder dafür keine Entgeltung gewärtig seyn; Die Zimmer aber, so verhanden, mag sie zu ihren, und des Hofes Nutzen, und Nöthen repariren, auch andere zuträgliche Besserungen anrichten, und wann dieselbe also befunden, dass sie dem Lehnsfolger zu besondern Nutz und Frommen gereichen können, soll ihnen, und ihren Erben dieselbe mit billiger Ermässigung zum Halbscheid vor dem Abtrit bezahlet, was aber der Vater im Lehn gebauet, und gebessert, gar nicht refundiret, und wieder erstattet werden.

§. 9. Die Erb-Jungfrauen mögen keine Bauren ohne Vorwissen der Lehnsfolger von ihren Höfen, und Kathen auf- und absetzen, weniger von den Bauerspflichtigen Unterthanen jemand erlassen, sondern, ob es geschehe, soll es nichtig, und ohngültig seyn.

§. 10. Die weichen Holtzungen können die Erb-Jungfrauen in Zeit ihres Einhabens in- und nach dem Hauen und Caveln, darin sie gelegen, und die Fällung üblich, zu des Hauses und Hofes Nothdurfft gebrauchen, und was über dieselbe mehr seyn wird, zu ihren Nutzen verkauffen; Das harte Mast- und Bauholtz aber seyn sie weiter, als es zu des Lehns scheinbahren Nutzen, und Frommen verwand wird, zu verhauen nicht bemächtiget, sondern zu allen den harten Holtzungen durch sie zugefügten Schadens Erstattung verbunden.

§. 11. Es ist den Jungfrauen nicht vergönnt, von dem Lehne, oder dessen pertinentien etwas zu veralieniren, zu veräussern, dasselbe zu verringern, oder zu beschwehren, und ob von jemand das Lehn, oder einiges dessen Antheil in Zusprach genommen würde, sollen sie

sie solche ungesäumt dem Lehnsfolger denunciiren und ohne dessen Vorwissen nichts darüber vornehmen, weniger mit jemand über des Lehn-Guths Particuln, oder Rechten transigiren, oder sich vergleichen; ob aber hingegen geschehe, dem Lehnsfolger solche ohnpræjudicirlich, und als wann es nicht ergangen, gehalten seyn.

§. 12. Es gebühret den Erb-Jungfrauen in Zeit, und Jahren, da sie die Güther haben, und nutzen, die Ross-Dienste durch tüchtige Persohnen, wie auch andere Lehns-Bürden, und onera realia, als Priester-Küster-Gebühr, Kirchen-Schloss, Reichs-Crayss- und Land-Steuren, wie auch aus den Gütern andere gebührende Hebungen, und Pächte abzustatten.

§. 13. Die Schulden, welche der Lehnmann hinter sich verlassen, werden zufoderst von dessen Erbschaft bezahlet, wann aber diese nicht zureichen, sondern derogleichen Schulde seyn würden, so auf dem Lehn haften, bleiben dieselben dabey, und seyn die Capitalien von dem Lehnsfolger abzuzahlen, die Zinsen aber sollen in und von den Jahren, darin die Erb-Jungfrauen sich ihres privilegii in den Güthern gebrauchen werden, von ihnen richtig gemachet, und abgeführet werden.

§. 14. Neue Schulde sollen von den Erb-Jungfrauen auf die Lehne ohne des Lehnfolgers Consens nicht gemacht oder gebürdet werden, dieselbe auch die alten Schulde, dadurch sich an dem Lehn ein mehrers Recht zu machen, nicht an sich handeln, oder cediren lassen, es geschehe dann auch mit Belieben des Lehnfolgers; ob es aber geschehen, sollen unter dem Vorwand künftig die Güther von den Jungfrauen, oder ihren Erben nicht ex prætextu juris retentionis vorenthalten, sondern, nichts destoweniger abgetreten, sie aber zu ordentlicher Zusprache verwiesen werden.

§. 15. Wann der Erb-Jungfrauen Vater nicht so viel an Baarschaft, und Allodial-Güthern auf seinem Todes-Fall hinter sich verlassen würde, dass sie davon gebührlich ausgesteuret werden könte, so soll ihr der Brautschatz ex feudo pro quantitate ejusdem wenigers nicht, und ungeachtet ihres habenden Niesbrauchs abgerichtet und gefolget werden.

§. 16. Wann die letzte von den Erb-Jungfern Todes verblichen, mag der Lehnsfolger alsbald der Lehn-Güther sich annehmen, und den Besitz ergreiffen, doch dass er deroselben Erben an ausländische Verführung, und Wegschaffung dessen, so von dem letzten Jahr eingehoben, auch was der Verstorbenen eigen gewesen, nicht behindern, auch zugleich die meliorationen, so erweisslich, erstatten soll. Gestaltsahm dann der Lehnsfolger das Geträide, und auch das Geräthe, so die Jungfrau hinterlassen, biss auf die nechste Stadt durch der Güther Unterthanen abführen, die Erben auch, was nicht zum Lehn gehöret, ohngehindert wegnehmen zu lassen, und darin also zu verfahren, und im übrigen es zu halten schuldig, wie es nach Erledigung des Leib-Gedings gehalten wird.

§. 17. Denen Jungfrauen, so zu obbemeldter Erb-Gerechtigkeit nicht gelangen mögen, gebühret aus den Lehnen, sie seyn alt, oder neu erkauft, ererbet, oder eröffnet, von ihren Brüdern, Vettern, auch im Fall niemand dero mehr übrig, den Lehn-Herren ein gewisses zur Aussteuer, wann sie zur Ehe schreiten wollen, dafern sie ein solches aus ihres Vatern hinterlassenen Erb-Güthern nicht erlangen mögen.

§. 18. Die Lehne seyn zu des verstorbenen Lehnmanns Schwestern, oder Töchter Aussteur nicht weiter dann in subsidium verbunden; demnach dazu vorerst anzuwenden, was nach Abzug der Schulde übrig sich befindet; Wäre aber in der Erbschaft so viel an baaren Mitteln, oder dergleichen, Haabe, der solchen zu vergleichen nicht verhanden, als eine billige Aussteuer erfodert, wird das übrige aus dem Lehn ersetzet, dem Lehnsfolger aber ist aus der Erbschaft Mitteln, so vor Baarschaft nicht zu achten, oder da dasselbige nicht fort zu Gelde zu machen, sich dessen, so verleget, zu erhohlen vorbehaltlich.

§. 19. Mit der Maasse der Aussteuer ist es also zu halten, dass, wann zufoderst nach Einhalt des Inventarii die Güther in einen gewissen billigen Anschlag (nach dero Bewandniss zur Zeit der Eltern Absterbens, nicht aber, wann de Aussteuer geschehen soll) gebracht, davon die Schuld, wie auch den Ross-Dienst, damit der Lehnmann verhaftet, abgezogen, von dem, was übrig, den Töchtern so viel als die legitima portio ausmachet, benanntlich der 2te Theil dessen, was jeder Tochter, wann sie miterben möchte, zukommen könte, zu ihrer sämtlichen Aussteuer, und andern Kleidern gereichet werde, was über solches von den Eltern versprochen, seyn die Lehnsfolger dessen ohngeachtet aus dem Lehn zu entrichten nicht verbunden, aus des Vatern Erbschafft aber, oder auch von den Bürgen, so deswegen verpflichtet, solches zu fodern, bleibet ihnen ohnbenommen.

§. 20. Hat der Vater ein oder mehr Töchter bey seinem Leben ausgesteuret, gebühret den andern unausgesteuerten nach desselben Tode eben so viel, es hätte denn des Vatern Zustand und Vermögen hernach sich geändert, oder das Lehn wäre damit übermässig beschwehret, so wären auch die hinterlassenen Söhne aus dem Lehne solches zu reichen nicht, die ausgesteurete Schwestern aber, wann sie hernach Vater, oder Mutter Erbe fordern wolten, was sie bekommen, zu conferiren, auch pro rata ein gewisses zu restituiren schuldig.

§. 21. Wann eine adeliche Jungfrau öffentlich zu Schanden wird, gebühret ihr aus dem Lehn nichts, sie würde dann hernach durch den Ehestand wiederum zu Ehren gebracht, alsdann aber ihr nicht so viel als andern, sondern nur der dritte Theil des Ehegeldes, welches sie sonst haben sollen, zu reichen; Nicht ein

ein mehrers sollen auch die haben, welche also heyrathen, dass es ihnen, und ihrem Geschlechte zum despect gereichet, so aber nicht zu eines jeden, sondern richterlicher Ermässigung stehet.

§. 22. Die Aussteuer gebühret den Töchtern und Schwestern nicht ehe, dann, wann sie zum Ehestand schreiten, versterben sie vorher, bleibet ihr Ehegeld bey dem Lehne, und erben davon die nechsten Freunde nichts, wann aber dieselbe verehlichet, und stirbet nach der Hochzeit, ob gleich dasselbe aus den Lehnen nicht abgeführet, oder auch auf gewisse Zeiten und Termine versprochen, kömmt es als der Jungfrauen einmahl gewordenes Patrimonium auf dero Erben, denen der Lehnsfolger solches zu entrichten schuldig, wie sie dann auch darüber zu disponiren befugt ist.

§. 23. Wäre der Aussteuer halber aus den Lehnen zwischen dem Lehnsfolger und Jungfrauen eine gewisse Vereinigung, wie viel ein jeder haben solle, getroffen, es stürben aber dero ein, oder mehr unbefryet, alsdann soll von der Verstorbenen Antheil den übrigen, als deren Aussteuer der andern halber so viel ringer gesetzet, die Helffte zu Erhöhung dessen, so vorhin vermachet, zuwachsen, das übrige bey dem Lehne bleiben.

§. 24. Wann Vater u. Mutter versterben, und lassen nach sich einen Sohn, und Tochter, die noch unbefreyet ist, und der Sohn vergleichet sich mit der Schwester, wie hoch er sie aussteuren wolle, und verstirbet darnach ohne Leibes-Erben, also, dass sein Lehn an die nechsten Vettern, aber das Erbe an die Schwester fällig wird, und es begehret seine Schwester von den Lehnsfolgern dermassen ausgesteuert zu seyn, wie sich ihr Bruder gegen ihr verpflichtet hat, und will gleichwohl nichs destoweniger die Erbschaft auch hinwegnehmen; auf dem Fall stehet in ihrem Willkühr, ob sie des Bruders mit ihr wegen ihrer Aussteurung aufgerichteten Contract, oder, Vertrag vollenzogen haben, oder hinwieder die Erbschaft nehmen, und deren friedlich seyn wolle, alles beydes zu fodern ist sie nicht befugt.

§. 25. Wegen der Aussteuer haften den Töchtern, u. Schwestern ihres Vatern Güther jure tacitæ hypothecæ, mögen aber Kraft dessen den väterlichen Creditorn, ob dieselbe gleich nur gemeine Gläubiger also genannte Chyrographarii wären, nicht vorgehen, zumahl die Aussteuer vor Abzug der Schulde nicht gebühret, die väterliche Creditores auch vor ihre Bezahlung den Töchtern etwas zu lassen, oder zu rechnen nicht schuldig seyn, aber vor allen der Bruder, und Vettern Creditorn haben sie an der väterlichen Lehn den Vorzug.

§. 26. Es haben die ausgesteurete Jungfrauen an den Lehnen biss zu ihrer Verehligung sich des juris retentionis zu gebrauchen, und seyn daraus zu weichen nicht schuldig, es sey dann von den Brüdern und Vettern ihnen ein gewisses zur Aussteuer auf solchen Fall versprochen, und genugsahme dessen Versicherung mit demselben Lehn-Guthe geleistet.

§. 27. Stirbet einer und lässet Söhne und Töchter, bleiben diese bey jenen in den Güthern, biss sie ihrer Aussteuer halber gnugsahm verwahret; können aber sich alsdann der administration nicht anmassen, sondern, so lange die Söhne unmündig, sollen von den Vormündern in ihrer sämtlichen Nahmen die Güther verwaltet werden; kommen aber die Söhne zu ihren vollenkommenen Alter, erlangen sie die Administration, doch mit Vorbehalt, und unverkürtzet des juris retentionis den Schwestern.

§. 28. Stirbet iemand und lässet Töchter, oder Schwestern und Agnaten nach, mögen diese der Lehne sich nicht annehmen, biss die Töchter, wie billig, befriediget, so lang sie aber in den Güthern verbleiben, sollen sie dieselbe also, wie guten Hausswirthen zustehet, verwalten, jährlich dem Lehnsfolger die Rechnung zusenden, den Creditorn die lauffende Zinsen bezahlen, sich alles Hauens in den harten Holtzungen, Veräusserung der Unterthanen enthalten, darin auch nicht freyen, es geschehe dann mit des Lehnfolgers Consens, und gewisse Vereinigung über die Berechnung, oder Abstattung einer jährlichen Pension.

§. 29. So lange die Schwestern, und Töchter ohn ausgesteuret, und aus ihren väterlichen Erbgüthern so viel nicht haben, dass sie aus den Zinsen, und Abnutzungen ihrem Stande gemäss sich ehrlich erhalten können, gebühren denselben, biss zu ihrer Aussteuer die Alimenta aus den Lehnen, dahero der Lehnsfolger schuldig, sie bey der Mutter, oder einem andern ehrlichen Orthe mit Essen, Trincken, Wohnung, Kleidung, Geschmuck, und anderer Nothdurft ihrem Stande geziemlich nach des Lehns Gelegenheit zu versorgen, welche im Fall sich die Lehnsfolger, und Jungfrauen nicht vereinigen könnten, nach gestalt der Lehne Vermögens, der Personen Anzahl, Alters, und Condition durch die hohe Landes-Obrigkeit also zu ermessen, dass sie die ehrliche Nothdurft überkommen, und ihrem Stande gemäss sich erhalten mögen, ohnangesehen ob ihnen ausser der väterlichen Erbschaft aus andern Erbfällen, oder sonst etwas zuwachsen möge, oder sie sich bey der Mutter, und andern aufhielten; Verstürben sie auch, ehe sie verheyrathet, und hätten so viel nicht hinterlassen, dass sie ihrem Stande gemäss, rühmlich zu der Erden bestätiget werden, alsdann soll die Nothdurft aus dem Lehn gereichet werden.

§. 30. Obgleich ein Vater das Ehe, oder andere Geld, so er mit der Kinder Mutter bekommen, zu Erkauff- und Befreyung eines Lehns oder etzlicher Lehnstücken angewandt, mögen die Töchter solches, oder ein Theil davon nicht prætendiren, sondern es gebühret ihnen allein, was die Mutter zugebracht, und zwar, wann in den Pacten, oder sonst der Eltern Willen nichts erscheinet, zufoderst aus den Erbgüthern, so weit dieselbe nicht reichen, aus den Lehnen.

Tit.

Tit. VIII.

Von der Land-Erben Rechten und Foderungen an den Lehnen.

De hæredibus allodialibus eorumque jure in feudis.

§. 1. Stirbet ein Lehnmann und lässet hinter sich andere Successoren in den Lehnen, und andere zu der Allodial, und Erbgüthern, es seyn aber die Güther vermischet, und befindet sich die Erbschaft in den Lehnen, so sollen beyde, so wohl Lehnsfolger, als Erben inwendig 4. Wochen nach des Abgelebten Hintritt in dem Guth, darin er wohnhaftig gewesen, zusammen kommen, und sich über die Leichbestätigung vereinigen, dabey dann zugleich, wie es mit den Güthern zu halten, verabreden, haben die Land - Erben wegen ihrer Aussteuer, Alimenten, und Abnutzungen, meliorationen, oder sonst kein zu Recht beständiges jus retentionis, mögen die Lehnsfolger den Besitz des Guthes ergreiffen, und behalten, auch der Verwaltung halber beliebige Anstalt machen; allein es ist alsdann den Land - Erben vergönnet, jemand zum Verwahrsam ihrer darinn verhandenen Güther biss zur Abfuhr, wozu innerhalb Landes des Lehns-Dienste ihnen verstattet werden sollen, darin zu behalten, doch, dass derselbe sich des Lehns nicht weiter annehme, oder den Lehnsfolger behindere. Ist aber den Landerben ein rechtmässiges jus retentionis in den Lehnen zuständig, sollen die Lehnsfolger nicht ehe des Lehns, und dessen administration, ausserhalb Einsetzung jemands zur Aufsicht, sich nicht anmaassen, es geschehe dann mit Willen der Landeserben, oder dass mit ihm Richtigkeit gemacht. Wann nun solche ohne das nicht zu erreichen, mögen die Lehnsfolger einen Vorbescheid ausbitten, dabey sie in Güte, oder auf summarische Behör durch einen Provisional Abscheid entschieden werden.

§. 2. Zum Lehn gehöret, was Erd- und Nagel fest ist, und fället auf die Lehnsfolger, oder auf den Lehn-Erben, obgleich der Besserung halber ihnen etwas gebühret, mögen sie solches wider dero Willen nicht wegnehmen, zur Erbschaft aber gehöret Viehe, Fahrniss, Haussgerath, Bau, und Feldgeräthe, obgleich solches zur Nothdurft, und Nutzen des Lehns gebrauchet worden.

§. 3. Wann das Lehn auf die Agnaten kommt, oder eröffnet ist, was an Früchten, und Niessbahrkeiten von dem Grund abgesondert, ob es gleich in Verwahrsahm nicht gebracht, oder im Lehn noch verhanden, gehöret den Erben zu, imgleichen, was von Abnutzungen zu erheben, wann durch des verstorbenen Lehnmanns Mühe, Kosten, und Arbeit es so weit gebracht, dass sie mögen ohne fernere Bearbeitung erhoben werden, gestaltsahm dann, was bey seinem Leben in dem Lehn auf dem Felde mit den Egden bestrichen, und untergebracht, also auch, da ein Garte gerader, gesäet, geackert, die Früchte den Erben folgen ohne Unterscheid, zu welcher Zeit er verstorben. Die selbst wachsene Früchte aber, so ohne sonder Kosten u. Mühe errichtet werden, die man naturales nennet, als Wiesewachs, Obst, Most, und dergleichen, imgleichen auch die industriales, wann, woraus sie erwachsen, nicht völlig bearbeitet, bleiben den Lehnsfolgern, und Grundherrn, nicht aber den Erben, ob sie gleich nach des Lehnmanns Tode einige Mühe und Kosten angewandt, und es so weit gebracht hätten; Es seyn aber die Lehnsfolger denenselben die Aussaat zu erstatten schuldig.

§. 4. Stehende Pächte, Zehenden, Brüche und Straffgelder, und dergleichen Hebungen, welche bey des Lehnmanns Leben betaget seyn, bleiben bey dessen Erben, so aber erst nach seinem Tode fällig, gehören den Lehnsfolgern zu.

§. 5. Ist ein Lehn von dem Lehnmann gegen gewisse jährliche Pension ausgethan, dahero was sonst der Abnutzungen halber verordnet, sich so leicht nicht unterscheiden u. observiren lässet, soll zur Verhütung Weitläufftigkeit und Streit es mit der Pension also gehalten werden, dass sie in die 12. Monathen vertheilet, und so viel der im Jahr der Lehnmann belebet, den letzten, obgleich nur in demselben ein Tag erreichet, eingeschlossen, so viel pro rata den Erben folgen, das übrige dem Lehnsfolger, oder wann das Lehn eröffnet, dem Lehnherrn bleiben.

§. 6. Was an Holtz gefället, so viel zur Haussaltung, oder Verkauff angewandt werden sollen kommt den Erben zu, das aber davon zum Bauen, oder Zimmern destiniret, bleibet bey dem Lehne.

§. 7. Hat ein Lehnmann Söhne, u. lässet dieselbe nach seinem Tode hinter sich, was in das Lehn also verwandt, dass es davon nicht getrennet werden kann, behalten dieselbe alleine, ob es gleich zu dero ansehnlichen Besserung gereichet, und seyn ihren Schwestern nicht weiter gehalten, als zu ihrer Aussteuer, wann dieselbe aus der Baarschaft, und Allodial-Güthern nicht geschehen mag, es könte dann durch die Töchter erwiesen werden, dass des Vaters Meynung und Wille gewesen, dass davon oder dagegen ihnen eine Erstattung auf ihr Antheil wiederfahren solte.

§. 8. Lässet der verstorbene Lehnmann keine Söhne, sondern Vettern nach, oder es wird das Lehn dem Lehnherrn eröffnet, so gebühret den Land-Erben die Erstattung der Besserungen des Lehns, so weit als durch des letzt verstorbenen Lehnmanns Kosten desselben beständig bleiben den Nutzen, vermehret, erweitert, oder verbessert.

§. 9. Kaufft einer Acker, Bauren, Mühlen, Wiesen, oder dergleichen Stücke, und leget, oder brauchet dieselbe zu einen alten Lehn als Pertinentien, haben die Land-Erben daran kein Theil, sondern sie bleiben, bey den Lehnsfolgern, ob es zuvorn kein Lehn, sondern frey Allodial Guth gewesen; den billigen Werth aber derselben, wie sie Zeit des Absterbens des Lehnmanns befunden, und dieselbe durch eydliche Biedermänner gesetzet wird, nicht aber den ersterlegten Kauffschilling seyn die Lehnsfolger den

den Landerben als eine Besserung zu erstatten schuldig.

§. 10. Was zu Erhaltung der Lehne in ihrem Stande, Reparirung, Conservation der dabey befundenen Zimmer, Garten, Hackelwercke, Zäune, Graben, und anderen Zubehör angewandt, bleibet bey dem Lehne, und haben die Erben deswegen keine Erstattung von dem Lehnsfolger zu fodern; Neue Zimmer aber als ein Wohnhauss, Scheunen, Ställe, Back- und Brauhauss, soferne sie nöthig, oder zu Nutzen des Lehns gereichen; seyn vor Verbesserung zu halten, ingleichen was dabey vorhin nicht gewesen, sondern auss neue durch des Lehnmanns Mittel, und Kosten angeschaffet, und zu scheinlichen und beständigen Nutzen des Lehns, oder der Lehnsfolger gereichet, das gehöret als eine melioration den Erben zu, und haben dessen Erstattung zu fodern.

§. 11. Lässet sich, was zu Besserung des Lehns beygeschaffet, und angewandt, von demselben also trennen, dass nach Absonderung es gleichwohl nicht gantz umkommen, und zum Nachtheil der Erben ohne Nutzen wäre, stehet in des Lehnfolgers Belieben, solches zu behalten, oder den Erben abzutreten, es sey dann mit dessen Consens, und Rath angeschaffet, dahero ist derselbe es zu behalten, und zu erstatten verbunden, wäre aber dasselbe der Bewandniss, dass es nothwendig hätte müssen gebauet, oder angeschaffet werden, oder ob es nicht aus Nothwendigkeit, sondern zu Nutzen des Lehns angeschaffet, es sich nicht absondern liesse, oder nach der Absonderung dessen gar keinen Nutzen, oder auch sehr gering geblieben; imgleichen da mehr aus Verdruss, und Wiederwillen gegen die Erben, als durch vernünfftiges Bedencken, der Lehnsfolger zu der Absonderung wehlet, soll er dazu nicht verstattet, sondern zu den billigen Werth gehalten seyn.

§. 12. An den Meliorationen erstatten die Lehnsfolger den Erben allein was der letzt verstorbene Lehnmann mit seinen eigenen Kosten dabey geschaffet. Seyn Holtz und andere Materialien aus den Lehnen gekommen, imgleichen haben des Guths Unterthanen dabey gearbeitet, wird solches nicht mit gerechnet, oder erstattet, sondern abgezogen, weil aber dessen demonstration nicht leicht geschehen kann, demnach darüber öffters Streit, und Weitläufftigkeit erwächset, mögen zu dessen Verhütung die Helffte die Erben fodern, oder auch die Lehnsfolger erstatten, und sollen beyde, daferne sie nicht in continenti, dass ein mehrers, oder wenigers aus eigenen Mitteln dazu verwandt sey, vor Augen stellen können, solches zu nehmen, oder zu geben gehalten seyn.

§. 13. Bauet ein Lehnmann neue Zimmer, aber dieselbe werden durch Brand, Krieg, und andere Zufälle ruiniret, trifft ihn der Schade, und haben dessen Erben von dem Lehnfolger, weiter nichts zu fodern, als ihm davon geliefert wird.

§. 14. Sind die Meliorationen offenbahr, und liquid, seyn die Erben aus dem Lehn zu weichen nicht schuldig, biss solche ihnen erstattet, sollen aber der Nutzung, so sie bey der retention, welche ihnen zustehet, erheben, berechnen, und was eingehoben, an ihrer Foderung sich kürtzen lassen; Wann aber die Foderungen der Meliorationen illiquid, streitig und ferner Ausführung bedürfftig, mögen sie deswegen dem Lehns-Folger das Lehn nicht vorenthalten, sondern, seyn dero ohngeachtet solches abzutreten schuldig; es bleibet ihnen aber auf das, so hernach richtig befunden und erkannt wird, zum Unterpfand.

§. 15. Was an Vieh und Fahrniss, Haussgeräth, Bauzeug, und anderen Geräthen bey dem Lehne verhanden, mögen die Land-Erben ihres Gefallens zu sich nehmen, und kan der Lehnsfolger, wider ihren Willen, dass ihm solches vor Bezahlung des Werths gelassen werde, nicht erhalten, sie wären dann es vor sich nicht, sondern zu verkauffen gemeinet, alsdann hätte er den Vorkauf, vor das, so andere geben wollen.

§. 16. Wann der Lehnmann bey seinem Leben das Lehn durch sein Verursachen verringert, oder in Verderben gebracht, sollen dessen Erben, was von ihm muthwillig verwahrloset, zu ersetzen, oder dem Lehnsfolger billige Erstattung zu thun schuldig seyn.

§. 17. Kaufft jemand ein neu Lehn, behält seinen Töchtern, oder andern Erben darin nichts bevor, succediren die Leibes-Lehns-Erben, und die so die gesamte Hand daran haben, die Töchter aber nicht, und mögen auch das Kauffgeld, oder deswegen etwas als eine melioration, und Besserung nicht fodern.

Tit. IX.

Von Veräusserung der Lehne und deroselben Revocation.

§. 1. Will jemand sein Lehn an einem Fremden verkauffen, verpfanden, vertauschen, verleibgedingen, Erb-Zinse, oder Dienstbahrkeit darauf verschreiben, oder sonst etwas davon veralieniren, und auf andere bringen, kan es nicht anders denn mit Consens des Lehnherrn, und nechsten Anverwandten, oder Agnaten beständig geschehen, derowegen denselben zeitig die vorhabende alienation vermeldet, und der Consens erfodert werden soll. *De alienationibus feudorum earumque revocatione.*

§. 2. Wer die gesamte Hand an ein Lehn hat, ohne dessen Consens mag das Lehn nicht veräussert, oder beschwehret werden; Wer aber allein eine blosse Expectativam, oder Anwartung erlanget, dessen Consens darf nicht erfodert werden. Wann er aber vermeinet, dass zu seinem Nachtheil, und Præjuditz gefährlich die alienation ergienge, mag er solches interveniendo anzeigen, und soll, so weit Rechtens, gehöret werden, auch, wann die alienation nothwendig, und dahero von dem Lehnherrn rechtmässig erkannt, und verstattet wird, des juris protimiseos vor vollenzogenen Verkauff sich zu gebrauchen haben.

§. 3.

§. 3. Wann die Vettern in die Alienation verwilligen, mögen sie und ihre Erben hernach den Kauff oder andern Contract, darin sie einmahl ausdrücklich consentiret, nicht beysprechen, noch daran das jus protimiseos gebrauchen, oder das Lehn revociren.

§. 4. Bewilliget der Lehnherr in Verpfänd- Veräusser- und andere Veränderung der Lehnen; die Agnaten aber haben ihren Consens dazu nicht gegeben, ist, was gehandelt, und verfügt, so lang der Lehn-Mann, und seine Söhne leben, auch so viel den Lehn-Herrn betrift, beständig, nach seinem Tode aber dürffen die Agnaten solches nicht weiter halten, und observiren, als der Lehnmann sie sonst ausser ihren Consens zu obligiren befugt gewesen.

§. 5. Ertheilet der Lehnherr auf Verpfändung, oder wiederlößliche Verkauffung seinen Consens, aber füget demselben eine gewisse Zeit an, so lang er consentiren will, und in solcher Zeit wird das Pfand, oder was wiederlößlich verkaufft, nicht gelöset, höret das Pfand- und Kauffrecht, so weit es ohne solchen Consens nicht bestehen mag, auf, und kommt in den Stand, worin es wäre, wann derselbe nicht erfolget; es möchte dann erwiesen werden, dass in der bestimmten Zeit, der das Seinige wieder gesuchet, nicht erreichen kan, und ohne des Creditoris oder Käuffers Verursachen die Schuld, oder das Löse-Geld länger bestehen geblieben.

§. 6. Wann die Agnaten, oder welche die gesammte Hand haben, ihren Consens zur alienation verwiedern, und der Einhaber des Lehns will darauf nicht in Ruhe stehen, vermeinte zur Veräusserung dringende, oder befugte, hingegen die Vettern zur contradiction keine Ursache zu haben, mag er um ein Mandatum an die Vettern, die causas dissensus anzuzeigen, anhalten, und sollen sie dieselbe in 4. Wochen in Schrifften einsenden, darüber der Lehnmann, der um den Consens anhält, vernommen; Darauf dann nach Befindung von dem Lehnherrn geurtheilet, wann die alienation ausser Noth, oder zu des Lehns mercklichen Nutzen nicht gereichend ist, solche zum præjuditz der Agnaten nicht leicht verstattet, da aber dieselbe wegen der Schulden-Last, oder sonst nothwendig, oder nützlich befunden, zugelassen werden, darauf dann der Agnat entweder zutreten, und das Lehn durch Erstattung dessen, so die Noth erfodert, retten, oder die alienation geschehen lassen muss.

§. 7. Will ein Vater, oder Gross-Vater sein Lehn veräussern, oder verpfänden, bedarff er dazu seiner Söhne Consens nicht, sondern so viel dieselbe betrifft, ist die alienatio nach ertheilten des Lehn-Herrn Consens beständig, jedoch wenn Kinder vermeinten, dass die Eltern ohne Noth aus Verschwendung, oder sonst zu ihren mercklichen grossen Nachtheil die Veräusserung vornehmen, mögen sie oder ihre Freunde sich deswegen bey dem Lehn-Herrn, so lange res integra ist, oder kurtz hernach angeben, ihre Einreden vorbringen, und von demselben, zu dessen Cognition es stehet, ob, und wie weit die Contradiction zulässig, Bescheides erwarten.

§. 8. Ein Vater, er sey jung oder alt, mag bey seinem Leben einen, und mehren seiner Söhne sein Lehn wohl abtreten, und refutiren; und können die andern Kinder bey seinem Leben es nicht hindern, noch nach seinem Tode es wiederruffen, sondern das Lehn bleibet bey dem, so es bey des Vatern Leben durch die gäntzliche Abtretung empfangen; Es seyn aber die andern aus den übrigen Güthern, so viel als die, so das Lehn empfangen, würcklich erlanget, zu ihren Väterlichen Erbtheil voraus zu erheben, oder auch dieser ihnen aus denen Lehnen Erstattung zu thun, verbunden, daferne bey der Abtretung, oder durch ander des Vatern disposition kein anders verordnet; Ob aber dieselbe bereits disponiret, dass die Kinder das Lehn ohne Entgeld, oder Abkürtzung haben sollen, und hernach in des Vatern übrigen Güthern so viel nicht verhanden wäre, dass aus denselben, wann sie mit den abgetretenen Lehnen zusammen gerechnet, die andern Söhne die legitimam haben könnten, so seyn, die das Lehn bekommen, ihnen wie auch den Schwestern zur Aussteuer biss auf dieselbe gehalten.

§. 9. Ein Lehn mag an einen der Vettern, so Mitbelehnter Anwarter ist, ob er gleich der nechste zur Succession nicht wäre, ohne des Lehn-Herrn und Vettern Consens wohl abgetreten werden; es ist aber der, so ohne Mittel die Anwartung hat, in Jahres-Frist von seiner Wissenschafft, oder von dem achtzehenden Jahre seines Alters anzurechnen, zu den Kauff, oder Pfande näher, und mag gegen Darreichung dessen, so ein ander giebt, denselben abtreiben. Begebe sich auch der Fall, dass er zur Succession gelangte, und er hätte den Handel in itztberegter Frist contradiciret, ist ihm das, so mit den weitern Agnaten gehandelt, darin ohnnachtheilig, mag auf sein nähers Recht, wann er hernach nicht consentiret, das Lehn avociren; Würde er aber in der Zeit dawider nicht sprechen, hat er sich an der nähern Hand verschwiegen.

§. 10. Ein Lehn, so mit Fürstlichen Consens verpfändet, mag dem Creditori, um aus den Abnutzungen seine Zahlungen Capital und Zinsen zu suchen, wohl eingeräumet, aber nicht anders, dann mit des Lehn-Herrn Consens demselben in Bezahlung übergeben werden, sondern, wer sonst nicht bezahlen kan, und einiges Lehn-Stück in solutum abtreten will, soll zuvorher dem Lehn-Herrn solches anmelden, dessen Consens ersuchen, und da er mit des Creditoris Persohn friedlich, mit der Abtretung verfahren.

§. 11. Der Lehnmann mag sein Lehn-Guth ohne Consens es Lehn-Herrn, und nechsten Vettern wohl verpensioniren; Es seyn aber die Lehnsfolger, wann sie nicht zugleich Erben seyn, bey den mit dem Hauss-Mann, und

Pensionario getroffenen Contract es nur biss zu Ende des Jahrs, da der Lehnmann verstorben, nicht aber so lange die Jahrs-Schaaren währen, zu lassen schuldig.

§. 12. Wird über des Lehnmanns Recht an den Lehn, und dessen Stücken gestritten, mag derselbe darüber wohl transigiren, und sich in ein Compromiss einlassen; Ist aber der Streit über des Lehns Eigenthum, qualität, und andern Recht, so nicht ihm allein, sondern dem Lehnmann, und dessen Geschlecht zugleich mit betreffen, sol vorher des Lehn-Herrn, und Agnaten Consens dazu erfodert, sonst, was verglichen, wider dieselbe nichts gültig seyn.

§. 13. Ein neu Lehn, so jemand auf sein Geschlecht erst gebracht, ohnangesehen in dem Investitur-Brief die gesamte Hand und das Recht zur Succession Kindern, und Agnaten erworben, mag der, so es erst erworben, mit Consens des Lehnherrn veräussern, verändern, auch gar Allodial machen, und kan der, dem zu gute er es zu Lehne gemacht, ihm darin nicht widersprechen, noch, was gehandelt, retrahiren, oder wiederruffen.

§. 14. Veräussert jemand sein Lehn mit des Lehn-Herrn Verwilligung, mögen daran die Anwartungs habende Vettern, so nicht consentiret, inwendig Jahr und Tag von Zeit der Wissenschafft des Handels, wodurch die alienation geschiehet, wann sie das 18te Jahr erreichet, oder da sie darunter wären, nach demselben in solcher Frist sich des juris protimiseos gebrauchen, und gegen würckliche Offerirung des, so ein ander gegeben, das verkauffte Lehn-Guth beysprechen, und retrahiren; Schwiegen sie aber still dazu, oder thäten die Ansprache, offerirten aber dabey nicht würcklich, was ein ander gegeben, mögen sie nicht retrahiren. Wann sich aber die Fälle begeben, dass sie durch die succession zu dem Lehne gelangen, bleibet ihnen die revocatio feudi, so weit Rechtens, ohnbenommen.

§. 15. Die Vettern, so an dem Lehn die gesamte Hand haben, wann sie in die Veräusserung nicht consentiren, mögen in 30. Jahren das veräusserte Lehn ohne Entgeld revociren, wann in solcher Zeit sie zu der succession würcklich gelangen; Hätten aber die, so es gekaufft, und dero successoren dasselbe 30. Jahr ruhelich besessen, soll es hinführo in keine Wege revociret werden.

§. 16. Söhne und derselben Kinder mögen ein Lehn, so von dem Vater, oder Gross-Vater verkaufft, und sonst veräussert, ob sie gleich desselben Erbschafft abgesaget, oder sich enthalten hätten, nachdem es an einen andern tradiret, weder nach deren Tode revociren, noch bey deroselben Leben sich des juris protimiseos gebrauchen, sondern müssen, was von ihm gehandelt, genehm halten; Allein, wann der Vater, und Gross-Vater zur alienation schreitet, ist ihnen, und da sie unmündig, ihren nechsten Anverwandten vergönnet, da es aus Noth geschiehet, durch Beyschaffung der Mittel, wodurch solche abzuwenden, die alienation zu verhüten, oder wann aus solcher es vorgenommen, bey dem Lehnherrn ansuchen, dass bey Ertheilung des Consensus ihrer in acht genommen werde.

§. 17. Welche von dem Lehnmann, so die Veräusserung des Lehns gethan, imgleichen dem, so darin consentiret, ohnmittelbahr, oder durch Mittel geerbet, haben wider das veräusserte Lehn keine Zusprach, noch das jus revocandi, sondern müssen genehmen, was derowegen verhandelt.

§. 18. Ob schon die nechsten Agnaten in die Veräusserung des Lehns consentiren, mögen doch die, so in weitern gradu seyn, wann sie die gesamte Hand haben, in Jahr und Tag des juris protimiseos, auch hernacher des juris revocandi ohne Entgeld sich gebrauchen, und folget solches die Ordnung der succession also, dass, welch dazu die nechsten, oder in gleichen gradu seyn, das vorderste, oder gleiches Recht haben.

§. 19. Wann die Lehne wegen der daraus zahlenden Schulde, oder aus andern nothwendigen Ursachen veräussert, verkaufft, und in solutum gegeben, mögen die Agnaten zwar zur Zeit der Alienation zutreten, und das Lehn durch Darlegung des Werths, oder, was ein ander dafür geben will, retten, und bey dem Geschlecht conserviren; Hernacher aber sollen sie mit dem jure protimiseos, oder Actione revocatoria nicht gehöret, sondern, der es aus solchem titul wegen der darauf hafftenden Schulde bekommen, dabey wider alle Zusprache geschützet werden.

Tit. X.

Von Eröffnung und Verwirckung der Lehne.

§. 1. Wann ein Lehn dem Lehn-Herrn eröffnet wird, gebühret den Wittwen und Töchtern von demselben, oder denen, so an dem Lehn die Anwartung haben, das Ihrige, so sie eingebracht, oder zur Aussteuer benöthiget, nicht weniger, als wann die Agnaten succediren, haben sich auch gleichen Rechtens zu dessen Erhaltung zu gebrauchen. *De apertura feudi & felonia.*

§. 2. Hat der Lehn-Herr in Verpfändung des Lehns consentiret, ob der Agnaten Consens bereits dazu nicht gekommen, ist es doch, so viel ihnen betrifft, beständig, und wird bey Eröffnung des Lehns die Schuld nichts destoweniger bezahlt, als wann die Vettern succediren.

§. 3. Wird einer durch wissentliche unverantwortliche Versäumniss der Lehnsuchung, oder durch unrechtmässige Veräusserung, oder auch durch die Uebelthaten, so den Lehnrechten nach den Verlust wircken, des Lehns verlustig, fället es von Zeit der darüber ergehenden Erkänntniss an den Lehn-Herrn, der, so lang der dazu verdammter, und seine Leibes-Lehns-Erben leben, den Besitz, und Geniess solchen Lehns behält, und andern so lang einräumen, und wiederum verleihen mag. Seyn aber nach dem Absterben dessen, so des Lehns verlu-

verlustig geworden, und seiner Leibes-Erben verhanden, welche an dem Lehne die gesamte Hand, und das Succession-Recht haben, gebühret alsdann denenselben, was ihnen zugestanden, wann die Verwirckung des Lehns nicht geschehen, als welche denenselben an ihren Rechten ohnnachtheilig, und unpræjudicirlich seyn, demnach das Lehn ihnen von den Einhabern wieder abgetreten werden soll.

§. 4. Geschiehet ein Verkauff, Verpfändung, oder sonst andere Handlung über ein Lehn, so zu dessen Veräusserung gereichet, und die, so desgleichen Handel treffen, bedingen, und melden, dass darüber des Lehn-Herrn Consens erfodert werden solle, ist zwar was gehandelt, biss derselbe seinen Consens darüber ertheilet, nicht vollkommen, des Lehns aber werden sie dadurch nicht verlustig, wann nur vor vollkommener Abtretung des Besitzes der Consens gebeten; so viel aber die Contrahenten betrift, seyn, und bleiben sie dadurch obligirt, so lang der Handel nicht durch gerichtlichen Spruch cassiret wird.

§. 5. Ist ein Lehn verwirckt, und damit dem Lehn-Herrn zufällig, nimmt er, oder wem es auf diesem Fall wiederum gegeben, in dem Stand, wie er es befindet, mit allen daraus kommenden Früchten, und Besserungen, und ist dem Lehnmann, oder seinen Erben etwas zu erstatten nicht gehalten.

§. 6. Wird jemand dessen, wodurch den Rechten nach ein Lehn verwirckt, beschuldiget, soll er nicht mit der That überfahren, noch ihm, ehe er gehöret, das Lehn eingezogen, genommen, und er dessen entsetzet, sondern vorher Citation an ihm erkannt, ein Terminus zu Einbringung seiner Verantwortung angesetzet, er damit, wie Rechtens, vernommen, und darauf mit Urtheil, und Recht procediret werden; Doch dero nicht verlustig seyn, ehe er dessen würdig zu seyn, durch gerichtliche Erkänntniss erklähret.

§. 7. Was ein Lehnmann au seinem Herrn misshandelt, wird es bey beyderseits Leben nicht geändert, und für Gericht gezogen, ist nach derselben Absterben es mit todt und ab.

Tit. XI

Von Lehn- und Ross-Diensten.

Servitia feudalia.

§. 1. Ross- und Lehn-Dienste, als ein onus reale, folget das Lehn, und bleibet deswegen der Lehn-Herr bey dem Besitzer des Lehns, und derselbe hinwiederum bey dem, so ihn dessen zu entheben verbunden.

§. 2. Wird ein Lehn verpfändet, oder jemand wegen Schuld und ander Foderungen darin gewaltiget, so lange der Lehnmann das utile dominium behält, und einander damit nicht belehnet, bleibt er schuldig, dem Lehn Herrn-Dienst, und Aufwartung zu thun; Es ist aber der Einhaber die dazu nöthige Kosten, als welche vor alle Schulde gehen, aus den Abnutzungen dazu zu reichen schuldig, wann der Lehnmann sonst nicht hat, oder des Vermögens nicht ist, dass er ausser dem die Gebühr leisten könne; wäre er auch darin säumig, oder abwesend, mag der Lehn-Herr damit bey dem Lehn bleiben, und auch der Einhaber, was dazu erfodert, darreichen, hat es aber in Rechnung abzuziehen.

§. 3. Wird ein Lehn getheilet, es geschehe mit, oder ohne des Lehn-Herrn Consens, bleibet der Ross- und Lehn-Dienst bey dem Stamm-Hauss, und dessen Einwohner; Es ist aber derselbe von andern, so durch die Theilung vom Lehn etwas zukommen, pro rata des Anschlages, wornach, und wofür es anzuschlagen, den Zuschub zu fodern befugt, und soll wider die Besitzer paratissima executione dazu verholffen werden.

§. 4. Wird ein Stück vom Lehn mit Consens des Lehn-Herrn veräussert, mag derselbe, so es es entohniget, zugleich die transferirung des Dienstes, so vom Lehn gebühret, und die Zuschreibung auf dem so damit belehnet wird, suchen, so dann nach Gestalt des Antheils, so abgehet, moderiret und transferiret werden soll; Geschehe aber solches nicht, bleibet der Dienst bey dem, so das grösste Theil des Lehns behält, und mag derselbe alsdenn pro rata die Erstattung des Dienstes von dem Einhaber fodern.

§. 5. Besitzen Wittwen ihr Leibgeding, oder Creditorn mit oder ohne solchen pacto, so man antichreticum nennet, ein Pfand-Guth, so ihnen übergeben, imgleichen, wann Creditorn in die Lehne inmittiret seyn, so lang es dessen, von dem es gekommen, Lehn bleibet, ist es zu Lehn-Dienste verbunden, und muss die dergestalt einhabende des Dienstes halber befreyen, oder auch was sie deswegen aufgewandt, erstatten, es wäre dann ein anders verglichen.

§. 6. Ist jemand ein Lehn vor eine gewisse taxa adjudiciret, dabey der Post darauf abgezogen, ist er zu den Lehn-Diensten gehalten.

§. 7. Bey den Anschlägen, und Taxen der Güther soll ein gewisses, als auf jedes Pferdt so davon zu Dienste zu erhalten in Anschlag gebracht, und abgezogen werden.

Tit. XII.

Von Gräntzen.

De Jure finium & pertinentiarum.

§. 1. Die Nachbarn sollen zu Verhütung Streits darob seyn, dass die Scheiden, und Gräntzen zwischen ihnen wohl gemercket, und gewiss seyn, wie aber dieselbe einmahl gesetzet, sollen sie von niemand verrücket, noch von jemand Gräntz- und Mahlstein, oder andere Scheide-Zeichen, ohne des Nachbarn Beyseyn, und mit Bewilligung verändert, oder gesetzet werden; Könten sie sich nicht vergleichen, soll jedes Orths ohnmittelbahre Obrigkeit den Augenschein einnehmen, und mittelst dessen die Gräntze ziehen.

§. 2. Wie weit bey den Güthern in nechsten zehen Jahren der Besitz, und Gebrauch her-

hergebracht, sollen hinfürters die Grentzen derselben geachtet werden, und mag ein jeder ohnbehindert Merck-Zeichen setzen; Vermeinte der Nachbar, dass er dazu kein Fug und Recht hätte, kann er solches nicht anders, denn mit ordentlichen Rechte dagegen verfahren.

§. 3. Gehet oder ist zwischen zweyen Güthern, und deren Zubehör was gemein, als ein Weg, Fluss, See, Teich, Graben, oder derogleichen etwas, und kein anders erweislich hergebracht, haben die an beyden Seiten daran wartende ein gleiches Recht biss an die Mitte, biss dahin ein jeder die Nutzbahrkeiten, hingegen auch das Beschwehr und Kosten hat; ist etwa in der Mitten ein Geniess, oder Kosten, so kommts beyden zugleich zu; Auff den Flüssen ist die Mitte nach dem Strohm zu rechnen, daher beyden daran wohnenden zum halben Theil frey.

Tit. XIII.

Von Land-Strassen.

De viis haremque juribus & reparationibus.

§. 1. Die öffentliche Land-Strassen, und die Jurisdiction daraufbleiben der hohen Landes-Obrigkeit, daferne nicht durch dero Concession, oder langjährige Uebung dieselbe von andern, und auf den die Jurisdiction derjenigen, von dero Aeckern sie genommen.

§. 2. Die Land-Wege seynd zu achten, so zwischen den Städten, und Dorffschafften dem gemeinen reisenden Mann insgemein zu Dienst seyn; Was aber inwendig den Städten und Dörffern ist, obgleich der Weg dadurch läuft, gehöret unter dessen Bothmässigkeit, welcher das Strassen-Gericht hat, der auch richtet über dasjenige, so inwendig in Städten, und Dörffern auf den Strassen vorgehet.

§. 3. Wann ein Uebelthäter aus der Hafft weichet, oder anderswo nach verübter That vorflüchtig wird, ingleichen wann ein Diener, oder Unterthan entläufft, mag der, so über ihn die Jurisdiction hat, auf den Landwegen, so an seinem Grund, und Bothmässigkeit stossen, ob ihnen solche allda bereits nicht zustehet, denselben verfolgen, angreiffen, und in seine Hafft ziehen; andere Uebelthäter kann er auch, so in via Regia delinquiren, dass sie nicht entweichen, greiffen lassen, dieselbe muss er aber in Hafft, und zu dem, der die Jurisdiction hat, bringen.

§. 4. Ein jeder soll den Land-Weg halten, und niemand denselben verändern, oder auf eines andern Grund verlegen, oder nehmen, noch auch weiter, als derselbe sich erstrecket, ausfahren, geschiehet dawider, mag die Herrschaft des Grundes den er beschädiget dem, so dawider handelt, auf dem Seinigen anhalten, und pfanden, biss ihm der zugefügte Schaden ersetzet.

§. 5. Die Land-Wege sollen in guten Stande erhalten, und also gebessert werden, dass der reisende Mann, und die Commercia durch schlimme Wege nicht behindert, oder dadurch den Weg anders wohin zu nehmen, oder zu legen nicht genöthiget seyn; dazu aber alle die Benachbahrte auf Verordnung der hohen Obrigkeit, oder nechsten Beambten Hülff zu bieten schuldig seyn, deswegen dann dieselbe alle Jahr einmahl etwa um N. auf den Aembtern zusammen zu kommen, von Verbesserung der Wege reden, und Mittel dazu anzuschaffen schuldig seyn.

§. 6. Wem in dem Landwege Dämme und Brücken zu halten oblieget, soll dieselbe auf seine Kosten in gutem Wesen erhalten; Geschehe aber daran ein grosser Schade, und geriethen ohn sein Verursachen in Verderben, seyn die Nachbarn zur Reparirung mitgehalten oder es mag auf Erlaubniss der hohen Obrigkeit dem reisenden Mann ein gewisses zum Zuschub auferleget werden, davon solche geschehe, so nach erreichter Erstattung der Kosten aufhören soll.

Tit. XIV.

Von Trifften und Weyden.

§. 1. Wer auf eines andern Acker das Recht zu weyden hat, mag dessen sich nicht anders, dann nur zu offenen Zeiten gebrauchen, dahero dann durch das jus pascendi, so ein ander erlaubet, niemand die Aecker zu begahten, und zu besaen benommen, es wäre dann ein anders verglichen, oder durch Gewohnheit hergebracht, als wann nicht nur zu gewissen Zeiten, sondern, wann es beliebig, jemand die Felder betreiben mag. *De juribus pascendi & compascuis.*

§. 2. Die Wiesen, Felder, und Weyde, darauf einer sein Vieh ausser den offenen Zeiten zur Weyde zu treiben berechtiget, soll dero Eigenthums-Herr zum Acker nicht machen, oder gebrauchen, noch umreissen, oder sonst etwas veränderliches vornehmen, so weit es an der Weyde behinderlich; Mögte aber der Nachbahr an dem so übrig der Weyde, so wie sie ihm zuständig, ohne Gebrauch geniessen, bleibet dem andern der ohnnachtheilige Gebrauch des Seinen frey, und ohnbehindert; demnach, wann an den andern Wiesen vor das Viehe Weyde übrig, ist er der servitut ohngehindert, etwas auszubrechen, und zu besäen wohl befugt.

§. 3. Auff gemeine Weyde soll niemand ungesund und verderblich Viehe bringen, ob dagegen gehandelt würde, sollen nicht allein, darinnen Gemeinschaft haben, solces abzutreiben, zu pfänden, und abzuschaffen befugt, sondern auch, der solches wider des Landes Ordnung sich unternehmen würde, andern dadurch zugefügten Schaden zu erstatten schuldig seyn.

§. 4. Ist unter den Nachbarn die Koppel-Weyde, also, dass einer dem andern auf dem Seinen zu treiben vergönnet, obgleich dasselbe hundert, und mehr Jahren unter ihren Vorfahren, und ihnen so gehalten, erlanget keiner daraus ein Recht zur Servitut, ist auch nie-

niemand dadurch benommen, des Seinigen zu seinem Belieben und Nutzen zu gebrauchen, ob dadurch der ander an der Weyde behindert werde, derselbe hat auch solches nicht zu verwehren, allein auf den Seinigen hinwiederum die gewöhnliche Trift zu verbiethen.

§. 5. Gebrauchet der gemeinen Weyde einer der Nachbarn allein, obgleich die andern in ohndencklichen Jahren nicht darauf getrieben, höret demnechst die Gemeinheit nicht auf, noch mag der, dessen Recht daran ausfündig, hernach daran behindert, oder mit seinem Viehe davon abgehalten werden.

§. 6. Wer auf eines andern Grund und Boden das Recht zur Weyde hat, mag so viel Viehe, als gewöhnlich darauf treiben, nicht aber ein mehrers, auch nicht zu andern Zeiten, dann hergebracht, ist deswegen nichts gewisses aus dem beständigen Gebrauch zu befinden, so ist es also zu gebrauchen, dass dadurch dem Grund-Herrn die Trift und Weyde seines Viehes nicht behindert werde.

§. 7. Wer auf eines andern Grund der Weyde sich gebrauchet, mag sich daraus kein Recht machen, er beweise dann, wie er dazu gelanget, oder dass er von ohnhinterdencklichen Jahren sich dessen als eines Rechts gebrauchet habe, erscheinet solches nicht, wird bey vorkommenden Zweiffel dafür gehalten, dass aus Nachbarlichen Willen, und Freundschafft solches verstattet, nicht aber eine Servitute zu weyden constituiret sey.

§. 8. Hat Jemand die Weyde auf eines andern Grund gegen gewisse jährliche Dienste, Fuhren, Korn, oder Weyde, und Züter-geld, obgleich nicht beyzubringen, woher solches erst gekommen, so mag doch daraus allein kein beständig Recht zu einer Servitut gemacht werden, sondern ist dafür zu halten, dasselbe sey gegen verstatteten Genuss zur recognition gegeben, dahero, wann es dem, der ein solches verstattet, nicht länger gelegen, er dem andern die Weyde auffagen mag, und der ander sich dero enthalten muss, er könne dann andergestalt, ein beständig Recht dazu erworben zu haben, erweisen.

§. 9. Wer ein perpetuirliches unwiederrufliches Recht zur Weyde auf eines andern Grund erworben, dagegen aber Dienst, Korn, Geld, oder sonst etwas zu entrichten schuldig, ist dasselbe zu thun gehalten, ob er gleich die Weyde nicht gebrauchet, oder darin durch andere Zufälle behindert wird, unterlässet er solches in 10. Jahren, ist er seines Rechts verlustig; Hat aber derselbe ein solches Recht nicht, sondern nur die Erlaubniss, gegen solche recognition, darff dieselbe nicht abstatten, als nur in den Jahren, da er die Weyde gebrauchet; In beyden Fällen aber ist einem jeden auf seinem Grund die Pfandung des Viehes erlaubet, biss die Gebühr entrichtet wird.

§. 10. Wäre die Weyde gemein, und das Vieh vor einem gemeinen Hirten zu treiben hergebracht, mag niemand einen eigenen Hirten annehmen, oder ob ers thäte, muss er doch dem gemeinen Hirten sein gewöhnliches Lohn zu seinen Theil geben, und kan nicht anders weyden, dann, wie, und wo der Dorffschaft Vieh geweydet wird; Ist aber hergebracht, dass, die in einem Dorff wohnen, ob bereits die Weyde gemein, doch jeder seinen absonderlichen Hirten gehalten, mag ein den andern dazu nicht zwingen, dass er mit ihnen vor einem gemeinen Hirten treibe.

§. 11. Wer in einem Dorff zwey Hufen hat, darauf kein Bau-Vieh gehalten wird, mag darauf in der Wochen einen Tag mit seinen Schaafen treiben, hat er aber allein die Pächte aus dem Dorffe zu heben, sich deswegen der Schaaf-Trifft nicht anzumassen.

§. 12. Das Recht, auf eines andern Feld zu treiben, oder zu weyden, kann niemand anders, dann wie es vor dem gebräuchlich, gebrauchen, demnach, der zum Rind-Vieh dasselbe gehabt, Schaafe darauf nicht treiben, also, der vor sein Vieh solches gebrauchet, frembd Vieh auf die Weyde nicht nehmen; Ist auch vormahln solches vor eine geringe Anzahl nur üblich gewesen, mag nicht grösser Zahl, als zum höchsten vorhin gehalten, dahin gebracht werden.

Tit. XV.

Von Schäffereyen.

§. 1. Wer in einem gemeinen Dorffe vier Land-Hufen saatigen Ackers hat, mag darauf eine Schäfferey anlegen, und so viel Schaafe halten, als er des Orths von dem Zuwachs, und Futter, auf den Hufen geworben, ausfuttern kann, soll aber von andern Orten kein Futter zuführen. *De Oviariis*

§. 2. Wer in einem Dorffe, darin die Aecker durch einander liegen, auch die Weyde gemein ist, eine Schäfferey anlegen will, soll, ob er gleich vier oder mehr Hufen saatigen Ackers hat, also damit verfahren, dass er mit seinen Schaafen die Beecke, und Weyde nicht anders betreibe, dann wie es jeden Orths Gebrauch, und Gerechtigkeit mitbringet, auch nichts an dem, was der andern, so im Dorff wohnen, Recht und Gewohnheit mit sich führet, verändern, und ihre Condition dadurch verschlimmern.

Tit. XVI.

Von Jagten.

§. 1. Ein jeder, der die Jagdt Gerechtigkeit rechtmässig hergebracht, und auf den Seinigen bisshero geübet, soll dabey ruhig gelassen werden, und solche auf seinem Grund und Güthern, wie dann auch in denen, welche er mit andern gemein, oder vermischet hat, *Et Venationibus.*

hat, zu gebrauchen befugt seyn, sich aber dabey des Jagens, Schiessens, und Reitens auf seines Nachbahrn, und andern Feldern ohne dessen Erläubniss enthalten, bey Verlust des Garn, und Jäger-Zeuges, auch ernster Straffe, zumahln dann, da jemand wieder dies unser Verboth mit der Jagd, Schiessen, und Weyde-Werck auf fremden Grund beschlagen würde, der soll auf Klag unsers Fiscalis jederzeit ans Hof-Gericht citiret werden, anzusehen, sich in Straffe 200. Rthlr. halb dem Fisco, und halb dem Beleidigten zu verdammen, oder Ursachen anzeigen, warum er darin nicht zu vertheilen sey.

§. 2. Wann ein Jäger das Wild auf seinem Feld auf jaget, und solches mit den Hunden über die Gräntze läuft, daferne es alsofort durch die Hunde oder mit der Büchse gefangen, oder gefället würde, mag derselbe es in continent aufnehmenn, und wegbringen, ferner aber auf der benachtbahrten Grund und Boden das Wild zu verfolgen, ist nicht erlaubet, sondern es gebühret dem Jäger, wann er das Wild an der Gräntze nicht fällen, noch die Hunde es allda erhaschen, und fangen mögen, die Hunde zurück zu ruffen, auch von dem fremden Grund und Boden abzutreten; Alleine, wann er nur allda die Büchse abgeleget, ist ihm die überlauffene Jagd-Hunde zurück zu hohlen, und deswegen auf des Nachbarn Grund zu reiten, ohnbenommen.

§. 3. Wer über des andern Grund und Boden reitet, soll Jagd- und Wind-Hunde nicht anders denn angekoppelt, und im Strick bey sich führen.

§. 4. Niemand kann auf eines andern Feld die Jagd sich anmaassen, er beweise dann, dass er und seine Vorfahren lange Jahr darauf sich der Jagd gebrauchet; sondern ist schuldig, das Recht, so er dazu erlanget, anzuzeigen, und zu beweisen, oder auf des Grund-Herrn Verboth sich zu enthalten.

Tit. XVII.

Von Mühlen.

Jura Molendinarum. §. 1. Es mögen die von Ritterschafft, und Städten, auf ihren unstreitigen Grund, und Boden, da einer dem andern an Wasser und Wind keinen Schaden zufüget, und die Unterthanen auf gewisse Mühlen zu mahlen nicht verbunden seyn, ohnbehindert Mühlen bauen.

§. 2. Niemand soll nechst an dem Land-Wege Wind-Mühlen bauen, sondern dieselbe also angerichtet werden, dass dem reisenden Mann durch Schüchterung der Pferde keine Gefahr entstehe.

§. 3. Wer eigene Mühlen hat, mag seine Unterthanen dazu wohl halten, dass sie darauf mahlen, und zu keinen fremden Mühlen gehen, es hätten dann diese dazu eine sonderbahre Gerechtigkeit erlanget, dadurch sie alda zu mahlen pflichtig, dazu aber das Mahlen von undencklichen Jahren allein nicht gnugsahm; zu fremden Mühlen aber zu gehen, mögen sie wider ihren Willen nicht gezwungen werden.

§. 4. Hat jemand das Recht erworben, und wohl hergebracht, dass seine, oder fremde Leute auf seiner Mühlen mahlen müssen, ist er schuldig, dabey Landüblich zu verfahren, die Mühle in guten Wesen, auch die gebührliche Matzen beyzubehalten, und zu beschaffen, dass die Mahl-Gäste können befodert werden, geschehe es nicht, mögen sie bis zur Besserung benachbahrte Mühlen wohl besuchen.

§. 5. Ist eine Mühle jemand Matten frey zu mahlen, oder sein Korn abzuholen, u. wieder hinzuschaffen oder zu dergleichen Abstattungen verbunden, strecke sich solche Gebühr nicht weiter, dann auf dem Standt, darin es mit dem, so solches gebühret, insonderheit zur Zeit der Constitution des Rechts gewesen; Vermehret oder verändert sich hernach dessen familia, ist doch kein mehrers, dann vorhin, zu leisten. Ist auch wegen eines gewissen Guths oder Hofes solches Recht im Gebrauch, mag es auf andere Oerter nicht ausgedehnet werden.

Tit. XVIII.

Von Servituten, Diensten, Pächten, und jährlicher Hebung in, und aus fremden Güthern.

§. 1. Ein jeder Servitut, so in eines andern Guth erworben wird, benimmt dem Herrn solcher Güther die Macht, in demselben vorzunehmen, wodurch der Gebrauch der Servitut behindert, verringert, oder schwehr gemacht wird; was aber solche Wirckung nicht hat, das ist dem Herrn auch an dem Ort, dem solcher Dienst unterworffen, frey und unbenommen. *De Servitutibus & praestationibus.*

§. 2. Niemand soll sich des Rechten, so er auf eines andern Grund, und Güther erworben, anders dann zu seinen, und seiner Güther Nutzen, und Bequehmlichkeit zu gebrauchen, berechtiget seyn, was er darunter bloss zu seines Nachbahrn Verdruss, Schaden, und Ungelegenheit vornimmt mag ihm wohl verwehret, soll auch von der Obrigkeit deswegen ernstlich angesehen, auch bey continuirender Bosheit seines Rechtens verlustig seyn.

§. 3. Wer in zehn Jahren die Servitut, so er an andern Güthern erworben, nicht gebrauchet, da er die Gelegenheit dazu gehabt, soll hinfürters dessen sich nicht anmaassen.

§. 4. Was von eines andern Güthern zu Nutzen, und Verdienst der Nachbahrn, oder seinen Güthern versprochen, oder andergestalt constituiret, gebühret in dem Stande, und in der Maasse, wie es zur Zeit der Constitution solches Rechts gewesen, zu erhalten, und darüber sich nichts weiter anzumaassen, verändert es sich damit, so weit die Servitut, oder das Recht kostbahrer, und beschwehrlicher würde, dazu ist der Nachbahr und sein Guth nicht gehalten; Immaassen dann auch nach Veränderung des Guths, dem gedienet wird,

wird, desselben Guth, so dienet, nicht darff verändert werden.

§. 5. Hat einer aus eines andern Höffen Dienste, und Fuhren, so denselben ist eine gewisse Zeit und Maasse gesetzt, mag er dieselbe nicht überschreiten, und dero anders gebrauchen, wäre auch solche nicht gesetzet, sollen dieselbe geleistet werden, wie es vorhero gebräuchlich; hätte aber derselbe Gebrauch keine Gewißheit, so würde es nach vernünftiger Haußwirthe Arth gerichtet; insonderheit aber soll, dem die Dienste gebühren, solche nicht fodern, wann die Herrschaft der Höffen solche von seinem Acker-Bau in der hilden Saath- und Erndten-Zeit nicht entrathen mag.

§. 6. Wer gewisse und gemessene Dienste im Dorffe, oder Höffen hat, kann derselbe an dem Eigenthum, Trifften, Weyden, Jagden, Jurisdiction, und andern Dingen dahero nichs weiter anmaassen, dann er erweisen mag, daß solches dem, so ihm gebühret, nach Landes Gebrauch anhängig, oder ausser dem es solches rechtmässig erlanget, und hergebracht.

§. 7. Wer Dienste, Korn-Pächte, und Hebungen schuldig ist, mag solche an Geld nicht, also hingegen, der solche an Gelde schuldig, nicht an Getrayde wider dessen, dem sie gebühren, Willen ablegen, sondern wie dieselbe gestiftet, also gebühren sie, ohnangesehen, ob der, so den Empfang hat, durch die Verwechselung keinen Schaden hätte.

§. 8. Gebühret aus Güthern Pacht, oder Hebung, und dieselbe ist auf deroselben Früchte geleget, also, daß es ein onus fructuum geworden, als da seyn Zehenden, und Abschoß, ist nichts eingehoben, wird auch nichts entrichtet, und obgleich vor solche Hebungen von den Früchten ein gewisses Geld zugesaget, oder gebräuchlich, so kann auch dasselbe nicht, oder nicht gantz gefodert werden, wenn nichts, oder nicht alles genutzet. Ist aber dieselbe nicht auf die Abnutzungen geleget, sondern ein onus fundi, ob sie gleich aus, oder von denen Früchten abgetragen werden, muß die Entrichtung geschehen, so lang der Grund-Herr, oder Einhaber die Güther im Besitz hat, und dahero Genieß haben können, ob er bereits demselben, wegen Sterilität, Mißwachs, und andern Zufällen nicht erreichet; Begeben sich aber die Zufälle, dadurch er bey den Seinigen nicht bleiben, und dessen geniessen könne, als wann Krieges-Land-Schaden, und dergleichen Verwüstung halber niemand bey dem Seinigen ruhiglich bleiben können, ist auf solche Zeit er von den Oneribus realibus, so lange als die Hinderniß währet, frey; Ist aber ausser dem jemand persöhnlich deswegen verbunden, bleibet darauff die Action, und wird gehalten, wie es anderer Schulden halber zu Recht verordnet ist.

§. 9. So lange Höffe und Aecker, davon andern Dienste, Pächte, und Hebungen gebühren, wüst liegen, und nicht genützet werden, darff der Grund-Herr davon nichts entrichten, es wäre dann derselbe, dem solche gebühren, daß solche wiederum besäet werden, bedacht, aber die Herrschaft wolte die dazu vorgeschlagene beliebliche Mittel nicht annehmen; Nimmt aber die Herrschaft die Höffe, und Aecker zu sich, oder in seinen Gebrauch, ob gleich die Besetzung nicht geschiehet, muß dennoch der Einhaber mit jenem sich vergleichen, oder auf Gerichtliche Ermässigung die Gebühr oder dero Werth abstatten.

Tit. XIX.

Von Gemeinheiten.

§. 1. Bey Gemeinheiten in Dörffern, Aeckern, und sonst, soll niemand ohne des andern daran mitinteressirten Willen einige Neuerung vornehmen, sondern ein jeder es bey dem alten Gebrauch, dazu solche bewidmet, und gebrauchet, biß zu der sämtlichen Interessenten Vereinigung lassen, geschicht dawider, mag der ander es verwehren, und sollen ihm darauf Mandata sine clausula ertheilet werden. *De rebus & possessionibus communibus.*

§. 2. Was von Alters in gemeinen Nutz, Besitz und Gebrauch gewesen, dessen Theilung kann ein Theil ohne des andern Willen nicht verwehren, noch erhalten, sondern muß bleiben, wie es gewesen; Was aber zuvor nicht gemein, sondern zufällig in Gemeinheit kommt, zu dessen division mag ein jeder provociren, auch wider des andern Willen solche erhalten.

§. 3. Ist das Strassen-Gericht in einem Dorff gemein, und ohngetheilet, kann einer ohne des andern Willen auf der Strassen nicht bauen, graben, Lein säen, oder sonst verrichten, was nicht Landgebräuchlich, und in dem Dorffe hergebracht, was aber mit gemeinem Belieben, oder sonst nach Gewohnheit auff der Strassen zuläßig, davon haben die Interessenten nach Huffen Zahl den Gebrauch, und Genieß, und kann dessen einer auch wider des andern Willen sich anmaassen.

§. 4. Ist ein Bauer gemein, mag einer ohne des andern Willen des Bauern sein Weib, Kinder, oder die zu dem Gehöfte gehören, nicht erlassen, anders wohin setzen, oder einige Veränderung vornehmen, sondern, was geschiehet, ist ohngültig; Hat aber einer an dem Grund und Eigenthum kein Theil, sondern aus dem Hoffe nur Dienst-Pächte, oder Hebungen, ist der den Eigenthum hat, mit den Leuten, und Aeckern seinen Belieben nach, Verordnung vorzunehmen, berechtiget, wann nur der ander an dem, so ihm gebühret, nicht beschädiget, oder vernachtheilet wird.

Tit. XX.

Von Erbschafften.

§. 1. Stirbt jemand, und ist ohnbekannt, ob er Erben habe, oder nicht, soll durch öffentliche Proclamata der Erbfall verkündiget, die *Jura Hereditatum.*

dazu

dazu einig Recht zu haben vermeinten, inwendig Jahr und Tag sich anzugeben, citiret, immittelst ein Curator, der die Erbschaft inventire, in guter Obacht habe, die Erbgüther, wie einen getreuen Hausswirth ansstehet, verwalte, bestellet, und in absonderliche Eydes-Pflicht genommen werden. Geben sich nun die Erben an, und bringen ihr Recht zu der Erbschafft glaublich bey, soll denselben von dem Curatore solche mittelst des Inventarii ausgefolget, und die Rechnung von der Verwaltung abgeleget werden. Meldet sich aber niemand an, soll den hinterlassenen verwitwenden Personen, als die auf solchen Fall dazu berechtiget, die Uebergabe geschehen, da aber auch solche nicht hinterlassen; soll der Curator alsdann der Obrigkeit, so das jus bonorum vacantium hat, solches auslieffern.

§. 2. Ist ungewiss, ob die, so zur Erbschaft die nechsten seyn, leben, oder verstorben, soll den nachfolgenden Freunden die Succession oder Anmassungen der Erbschafft als Erben nicht verstattet werden, sie haben dann des nähern Verwandten Todt glaublich beygebracht, oder es würde zu der Zeit derjenige, so abwesend, und nicht ausgeforschet werden mag, bereits das siebenzigste Jahr des Alters erreichet haben, dass alsdann nach solchen seines Absterbens rechtlichen Vermuthungen wäre; Imgleichen soll es auch gehalten werden, wann es mit dem Sterben, und Tode derer, so nebst ihnen gleich nahe, und Mit-Erben seyn, keine Gewissheit hat; Es mögen aber die, so nach ihnen zur Erbschafft die nechsten seyn, anhalten, dass gegen gnugsahme Caution ihnen die Güther zu ihrer Verwaltung angewiesen werden, so sollen sie alsdann hierzu vor allen andern die nechsten, dabey aber schuldig seyn, die Erb-Güther in ein gewiss Inventarium zu bringen, davon richtige Rechnung zu halten, und wann der Abwesende sich wiederum aufgiebt, vermittelst dessen, was eingehoben, demselben ohne einige Wiederrede abzustatten.

§. 3. Setzen sich Leute aus dem Vorwand eines dazu habenden Rechtes in jemandes Güther bey seinem Leben, oder so bald er verschieden, damit sie andere, so an dessen Erbschafft ein bessers oder gleiches Recht haben, abhalten, ihnen die Sachen schwehr machen, immittelst die Güther geniessen mögen, soll ihnen solche præoccupation nicht zu statten kommen, sondern wenn andere an der Erbschaft aus einem Testament, oder ab intestato ein bessers, oder gleiches Successions-Recht aufweisen, sie alsfort auf ersten Fall daraus, oder denen, so bey dem andern Fall gleich mit ihnen zu der Erbschaft berechtiget, darin gewiesen; Wären aber beyde Theile zweiffelhaft, es in vorigen Stand gesetzet, sie der Güther sich zu enthalten, und hernach das Recht zu der Succession beyzubringen, angewiesen werden.

§. 4. Entstehet über der Erbschafft, oder was dazu gehörig ist, Streit, und ein Theil gründet sich auf ein Testament, oder letzten Willen, so keinen sichtlichen Mangel hat, soll dasselbe des andern, so ausser das Testament seine intention fundiret, Wiedersprechens ohngehindert daran, das ander aber zu ordentlicher Zusprache verwiesen werden. Und mag, der in dem Besitz der Güther also gelanget, als ein Erbe mit denen schalten, und walten, so lange er solvendo ist, dass sein Gegentheil auf allen Fall ohnbeschädiget bleiben mag; Sonst aber muss er sich aller Veräusserungen enthalten, biss dass er gnugsahme Caution auf den Fall, da er im Recht unterlieget, bestellet.

§. 5. Ist aus dieses Landes eigen oder gemeinen Rechten offenbahr, dass einer zur Erbschaft befugt, des andern Recht zur Succession streitig, und im Zweiffel, soll dieses Contradiction ohngeachtet, jener auf Erweisung seines Rechtens ohne weitläuftigen Process in den Possess der Erbgüther gesetzet, und ob dieser darin gekommen, doch zur Administration deroselben mit gelassen, die Erbsache aber zu ordentlicher Ausführung verwiesen werden.

§. 6. Wird darüber gestritten, wer zur Erbschafft der nechste sey, und ist beyder Recht in Zweiffel, einer aber in dem Besitz, ist derselbe dabey zu lassen, aber immittelst die Güther zu conserviren schuldig, und ausser Noth, oder zu Bezahlung der Schulde nichts davon zu veräussern, befugt, so sie aber beyde ausser des Besitzes, soll vor Austrag der Sachen sich niemand darin setzen, sondern mit dero Consens, oder da sie sich nicht vereinigen könnten, von dem Gericht ein Curator verordnet, und demselben zur Verwaltung die Erbschafft in die Hände gegeben werden.

§. 7. Fället jemand durch des andern Todt eine Erbschafft, oder sonst einiges Lucrum aus derselben an, ob wohl sonst nach den gemeinen Rechten unter den Erben ein Unterscheid gemacht, und Kinder, und Eltern allein, bey den andern Erben aber nicht weiter, als wann sie intra annum deliberandi verstorben, das jus transmissionis verstattet wird, ist doch, wie an etzlichen benachbahrten Orten durch Gewohnheit hergebracht, mehr billig, und zu Auf hebung vieles verwirrenden Streits zureichend, dass ohne Unterscheid wann es jemand einmahl angefallen, ob er gleich der Erbschaft, und was daraus gebühret, sich nie angemasset, oder davon Wissenschaft gehabt hätte, doch dessen Recht auf desselben nechsten Erben kommen, und dieselben näher, als andere des Verstorbenen Freunde zu derselben befugt seyn, auch so viel das jus transmissionis betrift, nicht anders gehalten werden, dann, wann die einmahl angefallene Erbschaft adiret wäre.

Tit.

TIT. XXI.

Von Erben, dero Recht und Gebührnissen.

De Legitima et Juribus Hæredum.

§. 1. Wer Kinder hinter sich verlässet, ist schuldig, sie Erben seyn zu lassen, und wann er einen letzten Willen verfertiget, dazu einzusetzen, oder aus rechtschaffenen Ursachen sie zu enterben; thut er der keines, ist das Testament, so viel die Einsetzung eines andern Erben betrifft, zu Recht ohngültig, was ausser deroselben darin disponiret, so weit es an der denen Kindern gebührenden Legitima unabbrüchig, bleibt beständig, und muss von den Kindern nichts destoweniger, aus der Eltern Gütern abgeführet werden.

§. 2. Eltern mögen ihren Kindern zum Erbtheil nicht weniger lassen, dann die Legitimam, welche ist das dritte Theil dessen, so die Kinder bekommen mögen, wann dero Vier oder weniger verhanden; die Helffte aber der Güter, wann derselben mehr hinterlassen. Ob sie demnach dieselben zu Erben einsetzten, doch nicht so viel liessen, seyn sie befugt, das Supplementum bis dahin zu suchen, deswegen sie dann wider alle diejenige, so etwas von der Eltern Gütern, die zur Zeit des Absterbens zu deren Erbschafft gehörig, als darin ihnen ein stillschweigendes Pfand zuständig, besitzen, Zusprache haben, so ihnen so wenig als bemeldete Legitima durch der Eltern Willen einiger gestalt kann genommen, verringert, oder beschwehret werden.

§. 3. Die Legitima gebühret, und wird gerechnet nach Abzug der Schulden, so die Eltern Zeit ihres Lebens schuldig gewesen, oder durch ihren Tod schuldig geworden, als da sind die Begräbniss-Kosten, und was bey ihnen unter der Condition der Restitution auf dem Todes-Fall verhanden gewesen, was aber sonst aus seinen Gütern alsdann nach Verordnung der Rechte seiner Wittwen an den Lucris nuptialibus, oder Portione statutaria, wie auch den Töchtern der Aussteuer halber gebühret, solches wird nicht mit abgerechnet, sondern kommt mit in den Anschlag.

§. 4. Erhebet ein Kind aus des Vatern Testament, was ihm vermacht worden, oder approbiret es anderer gestalt mit Worten, oder durch einige That, derselbe mag hernach solches nicht anfechten, sondern muss, was empfangen, auf die Legitimam anrechnen, kann aber das Supplementum fordern, dazu ihm auch durch die Erhebung des Legati oder einen andern Actum die Zusprache ohnbenommen, so lange er derselben nicht ausdrücklich absaget.

§. 5. Eltern haben zu der Kinder Erbschafft ein gleiches Recht, als die Kinder zu der Ihrigen haben, demnach die Kinder sie zu Erben machen, oder auch aus zu Recht beständigen Ursachen enterben müssen, sonst haben sie den letzten Willen, so viel die Einsetzung zum Erben betrifft, anzufechten, und aufzuheben, auch ob sie zu Erben gemacht, bis zu derer Legitimam, so der dritte Theil der Güter ist, zum Supplement, wie die Kinder, Zusprach.

§. 6. Es mögen sich die Kinder der Eltern Erbschafft wohl begeben, und sich von den Schulden dadurch befreyen, sollen sich aber alsdann der Eltern Güter gäntzlich enthalten, sie hätten dann ihrer Mutter eingebrachten halber, oder aus andern Pfand-Recht das Jus retentionis sich zu gebrauchen, deswegen aber mögen sie zwar in den Gütern bleiben, sollen aber zu Verhütung aller Confusion und Streits schuldig seyn, ihre Intention und Titul vor Gericht förderlichst anzuzeigen, auch um die Verordnung anzuhalten, dass ihnen nebst ihren andern Creditorn das Ihrige wiederfahre, inmittelst ein Inventarium zu verfertigen, und auf die Güter gute Aufsicht zu haben, davon Rechnung zu thun.

§. 7. Wer unter denen, so zur Succession durch den letzten Willen, oder ab intestato gelangen können, in den Besitz der Erb-Güter begriffen wird, ist so lange vor dem Erben zu halten, und demnach als ein Erbe zu besprechen, und zu verdammen, bis er beweise, dass er sie nicht als ein Erbe, sondern aus andern Titul besitze.

§. 8. Seyn Kinder in Besitz der Eltern Güter, massen sich auch dero Verwaltung an, sollen sie so lange vor Erben gehalten werden, bis sie einen andern Titul und Ursach ihres Besitzes anziehen, und damit sich der Immixtion entledigen können; Seyn sie aber ausser dem Besitz, oder hätten sich allein geringschätziger Ding aus ihrer Noth, oder sonst angenommen, des vornehmsten aber sich enthalten, sollen sie vor Erben nicht geachtet werden, sondern, wer sie davor ausgeben und besprechen will, sie dessen rechtmässig überführen.

§. 9. Die Eltern müssen der Verstorbenen Schulden bezahlen, ob sie gleich aus der Erbschafft so viel als die Schuld ausmachet, nicht gehoben, es wäre dann, dass sie derselben sich vermittelst eines Inventarii angenommen hätten, dabey dann gnug, dass sie des letzt Verstorbenen Güter, wie sie befunden, inventiren lassen; und ob dieselbe einem andern sine Inventario succediret, seyn doch dessen Erben über das Vermögen seiner Erbschafft nicht gehalten; Lehnsfolger aber, welche zugleich nicht Erben seyn, ob sie gleich kein Inventarium aufgerichtet, seyn über den Wehrt des Lehns nicht gehalten.

§. 10. Wann viele Erben seyn, wie sie succediren, also seyn sie zu den Schulden gehalten, die unter ihnen pro rata portionis hæreditariæ vertheilet werden, so weit sie dann auch nur verbunden, es wäre dann, dass vor dieses Schuld ein Unterpfand haffte, und dasselbe auf dem einen Erben gekommen, alsdann wäre er deswegen allein gehalten; hat aber wider die Mit-Erben die Zusprache zu Befreyung oder Erstattung aus ihren Erbtheil.

§. 11. Niemand kann seine Erben durch einige Contracte höher verbinden, als auf die Ratam, oder Antheil, worauf er succediret, er lasse ihm dann voraus aus seinen Gütern die Ersetzung des übrigen; Geschehe dawider, soll derogleichen Verschreibung den Erben ohnnachtheilig, auch die Renunciation der Rechts-Regul, quod hæredes non nisi pro rata teneantur, ohngültig seyn.

§. 12. Ob gleich Kinder von der Eltern Erbschafft abstiniren, sollen sie demnechst von den Ihrigen zahlen, was die Eltern ihrentwegen, sie auszusteuren, zur Nahrung zu bringen, oder sonst zu ihren Unterhalt aufgeliehen, und schuldig geworden, auch in ihren scheinlichen Nutzen gekommen, wann sonst in ihren Gütern so viel nicht, als davon solches könne abgeführet werden, verhanden.

§. 13. Die ihre Groß-Eltern erben, sich aber ihrer Eltern Erbschafft gantz nicht, oder nur vermittelst des Beneficii Inventarii annehmen, dörffen der Eltern Schulden, von dem, was von den Groß-Eltern auf sie kömmet, nicht zahlen.

§. 14. Besitzen Kinder der Eltern Güter aus andern Tituln, als daß sie Erben wären, etwan wegen ihres mütterlichen Guthes, oder dergleichen Prætensionen, deswegen ihnen das Jus retentionis gebühret, thun aber ein mehres, als denselben zustehet, veraussern, oder verschwenden die väterliche Güter, suchen nicht mit Recht das Ihrige daraus zu erheben, sondern nur andere Glaubiger zu behindern, misbrauchen ihres Rechtens, sollen sie des Prætexts, wenn sie sich nicht gemäß verhalten, ohngeachtet als Erben gehalten, zur Bezahlung condemniret, auch die Creditoren zu ihnen in die Güter gewiesen werden.

§. 15. Damit die Erbschafften zum Verderb nicht zu lang ledig liegen, und die Creditorn mit ihren Foderungen aufgehalten werden, sollen diejenige, so im Testament zu Erben eingesetzet, oder die nechsten Anverwandten seyn, inwendig 3 Monathen von erlangter Nachricht des Erbfalls ohne weitern Auffschub schlechter Dinge sich zu erklähren, ob sie Erben seyn wollen, oder nicht; Thun sie solches nicht, sollen sie hinführo nicht zugelassen, sondern entweder den nechstfolgenden in solcher Frist die Erbschafft übergelassen; oder ein Curator darein gesetzet werden.

§. 16. Will ein Erbe sich des Beneficii Inventarii bedienen, soll er inwendig Monaths-Frist, von der Zeit an zu rechnen, wann er von der ihm angefallenen Erbschafft Nachricht erlanget, und an dem Orth, da solche zum mehrentheil verhanden, bequehmlich kommen kann, ehe er von der Erbschafft etwas angreifft, durch einen Notarium in Beyseyn zweyer glaubwürdigen wohlbenahmten Gezeugen, alle zur Erbschafft gehörige Güter und Nachrichten verzeichnen lassen, also, daß er denenselben des Verstorbenen Bücher, Schrifften und Urkunde, nichts ausbescheiden, vorlege, sie selbst in den Gütern herumführe, beweg- und unbewegliche Güter in Augenschein nehmen, daraus, wie alles und jedes beschaffen, was an Schulden und Gegen-Schulden, verhanden, erforschen, und eigentlich an ihrer Qualitat, wie sie befunden, beschreiben, darüber dann eine richtige Designation, daraus ein Instrumentum verfertigen, dasselbe hernach mit eigener Hand unterschreiben, oder da er Schreiben nicht gelernet, durch einen andern Notarium auf sein Geheiß unterschreiben lassen, sich auch bemühe, daß er alles inwendig den nechsten zwey Monathen, von Zeit des Anfangs an zu rechnen, in Richtigkeit bringe, da er aber darin behindert, die Ursache, und dero glaublichen Schein dem Inventario anfügen lasse.

§. 17. Seynd die Erb-Güter nicht an einem Orth, bevorab wann solche nicht nahe bey einander belegen, mögen die Erben über dieselbe unterschiedliche belegene Güter verschiedene Inventaria durch unterschiedene Notarios verfertigen lassen, es sollen aber bey allen vorbemeldte Solennien observiret, sie hernach zusammen gebracht, und vor ein Inventarium gehalten werden.

§. 18. Ob wohl nach den gemeinen Rechten zu Verfertigung eines Inventarii die Zusammenberuffung der Creditorn erfodert wird, als demnechst solche in diesen Landen nicht hergebracht, bleibet es bey dem Gebrauch, jedoch, wann man weiß, daß die Erbschafft mit Schulden oneriret, stehet zu Abwendung Verdachts und Streits den Erben zu, zwey aus denen in der Nahe verhandenen Creditorn, so ihm nicht verwandt, zur Invention zu ziehen, demnach denselben das Vorhaben zu notificiren, und dero Erscheinens gewartig zu seyn, oder auch bey dem Gericht gewisse unpartheyische Commissarien auszubitten, welche dem Actui beywohnen, geschicht, solches, ist er des Verdachts ledig, und ob die heruffene Glaubiger nicht erscheinen, mag er doch verfahren.

§. 19. Hat der Verstorbene bey seinem Leben eine Designation aller seiner Güter gemacht, und solche beygelegt, daß seine Erben seine Verlassenschafft daraus erlernen mögen, seyn dieselbe nicht weiter zu Verfertigung eines Inventarii gehalten, sondern wann sie in Beyseyn des Notarii, und glaubhaffter Gezeugen nach solcher Designation die Güter durchsehen, dabey was nicht, oder mehres befunden, verzeichnen lassen, soll es eben gehalten werden, als hätten sie ein solenn Inventarium verfertiget, mögen sich auch von allen beschuldigten Mängeln durch ihren Eyd entledigen; Hätte aber ein solches der Verstorbene nicht gelassen, doch den Erben die Verfertigung eines Inventarii erlassen wollen, oder verordnet, daß die Hinterlassung ihm nicht schaden solte, ist solches, so viel die Creditorn betrifft, nichts gültig, und kann den Erben nicht befreyen.

§. 20. Ehe das Inventarium verfertiget, sollen die Erben von den Erb-Gütern nichts von ihrer Stelle bringen, vermindern oder veräussern, es geschehe denn aus unvermeid-

meidlicher Noth, als wann es Waaren oder Güter, so verderblich, oder so scheinlicher Nutzen damit der Erbschafft mag gestifftet werden, ingleichen sich auch aller Dispositionen enthalten, ausser denen, so die Nothdurfft, und die Inventation, wie auch des Verstorbenen Begräbniss, und Bestellung der Haußhaltung erheischet, oder zum Verwahrsam der Güter gereichen; Wann aber dergleichen etwas vorzunehmen, sollen die Erben zu Vermeidung allen Verdachts, bey Verfügung in das Erb-Hauß, oder wann die Güter verhanden, einen Notarium und Zeugen zu sich nehmen, in Dero Beyseyn solche Disposition thun, wessen sie nicht benöthiget, in Verwahrsam bringen, verschliessen, und durch den Notarium nach der Sachen Bewandniss bis zur Inventation versiegeln lassen, geschehe solches nicht, seyn die Erben sich allen Verdachts durch den Eyd zu erledigen schuldig.

§. 21. Wann ein Erbe vermittelst eines Inventarii sich der Erbschafft annimmt, die er weiss mit Schulden belästiget zu seyn, soll er zufoderst darauf bedacht seyn, dass die Creditorn abgefunden werden, demnach dieselbe ohngesäumt citiren lassen, ihnen das Vermögen der Erbschafft vorhalten, aus dero Mitteln ihnen die Zahlung offeriren, sich mit ihnen darüber vergleichen, oder zu Recht die Discussion ergehen lassen, und fernere Entschuldigung suchen, immittelst sich aller Veränderungen und Veräusserungen enthalten; handelt er dawider, und bliebe in den Gütern eine geraume Zeit sitzen, liesse die Creditorn vergeblich mahnen, veränderte oder veräusserte immittelst deroselben guten Theil, wolte hernach von dem übrigen allein die Zahlung thun, soll er damit nicht gehöret, sondern so weit sich die Erbschafft erstrecket hat, condemniret, auch in seine eigene Güter die Rechts-Hülffe angeordnet werden.

§. 22. Könnte der Gläubiger, oder dem sonst daran gelegen, erweisen, dass der Erbe des Inventarii missbrauchet, dabey gefährlich umgangen, etwas betrüglich verschwiegen, soll derselbe des Beneficii nicht fähig seyn.

§. 23. Wann des Verstorbenen Wittwe, Kinder, oder andere, so in den Gütern das Jus retentionis gebrauchen, ein Inventarium aufgerichtet, und vermittelst dessen den Erben oder Lehnsfolgern die Güter hernach übergeben, und eingeräumet, seyn dieselbe kein anders verfertigen zu lassen, sondern nach solchen allein den Creditorn zu antworten schuldig.

§. 24. Wer vermittelst eines Inventarii sich der Erb- und Lehne annimmt, ist nicht weiter denn mit den ererbten Gütern zu zahlen, demnach dann die Creditorn solche in Bezahlung vor dem Wehrt anzunehmen schuldig, darin auch allein die Rechts-Hülffe zur Distraction und Erhaltung des Ihrigen, nicht aber in des Erben eigenen Gütern, oder von dem sonst baare Zahlung zu suchen befugt, er habe dann von den Erb-Gütern bereits so viel distrahiret, oder in seinen Nutzen verwandt.

§. 25. Wer also der Erbschafft sich angenommen, mag dieselbe den Creditorn, oder sonst hernach abtreten, so lange dieselbe in einem unveränderten Zustande, und also bewandt, wie er solche empfangen, wäre aber dabey eine merckliche Veranderung von ihm durch Veräusserung einiger vornehmen Stücke, ausserhalb der Noth, oder andergestalt vorgenommen, und die Erb-Güter könnten in vorigen Stand nicht geliefert werden, mag nach einmahliger Adition die Repudiatio oder Abstinatio nicht geschehen; Jedoch ist der Erbe über das Vermögen der Güter nicht gehalten.

§. 26. Wer mittelst des Inventarii der Erb- oder Lehne sich annimmt, ist auf deroselben Werth, wie es zur Zeit der Anmassung beschaffen, den Creditorn alsfort gehalten, und mag sich hernach auf keine Administration oder Rechnung beziehen, oder auch mit dem Vorwand, nicht gehabten Nutzens schützen.

§. 27. Ein Erbe vermittelst des Inventarii darff die Kosten zu der Conservation und Rettung der Güter, Anfoderung der Erb-Schulde, Belohnung der Bedienten, so der Erbschafft zu gute aufwarten, von dem Seinigen nicht erlegen, sondern kann dieselbe, nicht aber was auf unnütze Rechtfertigung verwand, von der Erbschafft abziehen.

§. 28. Entstehet über die Güter, dero die Erben vermittelst des Beneficii Inventarii sich angenommen, inwendig Jahr und Tag ohne dessen Verursachen durch einen Casum fortuitum Schaden und Verderben, betrifft derselbe die Gläubiger, und gehet denen ab, würde aber in solcher Zeit der Erbe nicht bezahlen, oder auch die Güter nicht abtreten, oder zu der Creditorn Befriedigung sich nicht anmelden, und also in Abfindung der Gläubiger säumig seyn, kann er den Creditorn deshalben nichts abziehen.

§. 29. In währender Zeit, so zu Verfertigung des Inventarii gesetzet, kann der Erbe wegen des Verstorbenen Schulden nicht gemahnet werden, sondern die Creditores bis nach dessen Vollenziehung verweisen, dieselbe seyn auch, dafern er nur dabey nicht säumig, bey dessen Befindung sie billig wider ihm gehöret werden, so lang zu warten schuldig, was aber in der Erbschafft verhanden, so einem andern zugehörig, und der Restitution halber keinen Streit hat, ist daraus auch in solcher Zeit abzufolgen, und niemand damit aufzuhalten.

§. 30. Wann das Inventarium verfertiget, mag der Erbe den sich zuerst angebenden Legatarien und Gläubigern Bezahlung thun, so lang ihm nicht bewust, dass andere mehr, und zwar ältere, auch mehr privilegirte Creditores verhanden, denen voraus dieselbe gebühret, wüste er solches, und zahlete gleichwohl, oder er handelte sonst hierin betrüglich, ist er dadurch nicht befreyet.

§. 31. Hatte einer kein Inventarium gemachet, es erschiene auch nicht, dass es gefährlich hinterlassen, dabey aber wäre offenbahr, und die Creditores könnten nicht laug-

nen, dass die Erbschafft zu der Zeit, wie er solche abgetreten, nicht solvendo, auch darin kein mehres, als er angeerbet, verhanden gewesen, so mag er über das, so er empfangen, nicht besprochen werden, sondern, wann er den Creditorn den Empfang herausgiebt, frey seyn.

§. 32. Hat ein Unmündiger, wie auch ein Soldat, so lang er noch in Krieges-Diensten begriffen, ob er gleich actu zu der Zeit im Kriege nicht gewesen, sich der Erbschafft ohne Inventario angemasset, mögen dieselbe oder dero Erben inwendig vier Jahren nach der Minderjährigkeit, und niedergelegten Krieges-Diensten Restitutionem in integrum bitten, und wann alsdann von ihm eine eydliche Designation dessen, so sie aus derselben empfangen, übergeben, des Beneficii alsdenn geniessen.

§. 33. Wer sich auf das Beneficium Inventarii berufft, wann er besprochen wird, soll dasselbe alsofort in Originali produciren, oder zu der Production einen Terminum bitten, geschiehet solches nicht, soll er mit dem Einwenden nicht gehöret, sondern also ferner wider ihm verfahren werden, als wann keines verhanden wäre.

TIT. XXII.

Von Testamenten und letzten Willen.

Jura Testamentorum.

§. 1. Wer einen letzten Willen aufrichten will, der mag es thun vor Sieben hierzu erfoderten Gezeugen Männliches Geschlechts, guten ohnverläumbdeten Wandels, oder auch vor Gerichte ohne Beyseyn einiger ander Zeugen, beydes ist frey, und gültig.

§. 2. Wer vor Zeugen in Schrifften ein Testament machen will, soll dieselbe auf einmahl an einen gewissen Orth bittlich erfodern lassen, in dero sämtlichen Beyseyn seine ernste Meynung von vorhabender Errichtung eines Testaments anzeigen, was er in Schrifften verfasset, oder von einem andern verfassen lassen, darauf vorzeigen, in ihrer Presence es unterschreiben, oder da er gantz, oder etwa wegen Schwachheit damahls nicht schreiben könnte, durch einen andern auf sein Special Befehl unterschreiben lassen, darauf die Zeugen erbitten, dass zum Gezeugniss dessen sie es mit unterschreiben, und mit ihren, oder auch andern Pittschafften, indem dass dieses gemeldet, versiegeln wollen, wann dasselbe geschehen, ist es ein vollenkommen Testament, den Zeugen aber solches vorzulesen ist nicht nöthig, sondern es mag ihnen verschlossen, oder eingewickelt zur Unterschreibung hingegeben werden, nur dass diese dem Testament angefüget.

§. 3. Wolte einer ohne Schrifften ein Testament machen, kann er solches vor Sieben dazu erfoderte Zeugen also thun, dass er in derselben Gegenwart seine Meynung, insonderheit, wen, oder welche er zu Erben haben, auch was er sonst vermachen wolle, ausdrücklich melden, so ist solches kräfftig als ein Testamentum Nuncupativum genandt, damit auch solches hernach so viel besser beglaubiget werde, mag er darüber alsofort durch einen Notarium, mit Zuziehung zweyer beglaubter Gezeugen, ein öffentliches Instrument aufrichten lassen; wann nun demselben solches also richtig einverleibt, so hat es vollen Glauben, und bedarff es keines weitern Beweisthums; im Fall aber solches darüber nicht aufgerichtet, oder mangelhafft wäre, müssen die Zeugen, so dabey gewesen, vermittelst Eydes, was ergangen, erhalten; wären dero etzliche verstorben, mögen die übrigen, nur dass der meiste Theil noch im Leben, es bezeugen.

§. 4. Wer vor Gericht ein Testament aufrichten will, mag es thun an allen Orthen, wo Gericht gehalten wird, ob er gleich unter demselben nicht gesessen, oder Rechtpflichtig, muss aber in Persohn vor demselben sich gestellen, und alsdann selbst, oder in seinem Beyseyn durch einen andern anzeigen, was sein letzter Wille sey, oder auch, wo er denselben in Schrifften verfasset, und also übergeben will, dass darin sein letzter Will enthalten, darauf dann bitten, dass solches ad Acta und Protocollum gebracht, und bis auf sein Absterben, oder Abfodern verwahrlich hinterleget werde; darff aber was in Schrifften verfasset, nicht verlesen, sondern mag es versiegelt und verschlossen einlegen, und also bis auf seinen Todt in Verwahrung zu haben bitten, was also disponiret, ist beständig, obgleich keine Zeugen dazu gezogen.

§. 5. Ein Testament vor Gericht aufgerichtet, ist beständig, ob gleich dasselbe nicht öffentlich geheget, und gehalten ist, sondern auch, wann nur ein oder ander zum Gericht Verordneter nebst dem Gerichts-Secretario oder Notario, oder wann die abwesend, einem andern von den Gerichts-Verordneten, der es in das Protocoll verzeichnet, zugegen.

§. 6. Wer behindert wird, selbst vor Gericht zu kommen, mag bitten, dass zwey von den Gerichts-Assessorn, oder auch sonst einige Commissarii verordnet werden, von ihm in seinem Hauss, oder wo er sich befindet, seinen letzten Willen zu vernehmen, oder was er in Schrifften aufgesetzet, anzunehmen, wann dieselbe dazu gerichtlich verordnet, und er vor ihnen, wie vor den Zeugen üblich, seinen letzten Willen anzeiget, sie auch dasselbe ins Gericht gebracht, immassen sie zu thun schuldig, soll es vor ein gerichtlich Testament bestehen.

§. 7. Wann ein Testament vor Gericht verfertiget, mag der Testator bitten, dass es unter des Gerichts Siegel ihm ausgefolget werde, und soll, wenn es hernach auf seinen Todes-Fall also versiegelt, und sonst ohnverletzt an Schrifften befunden, gültig seyn.

§. 8. In Pest-Zeiten, wie auch andern gefährlichen Läufften, als wenn Blutgang, Rothe Ruhr, und dergleichen anklebende Seuchen grassiren, mag derjenige, so mit solcher Kranckheit behafftet, oder in Häusern, die damit

mit inficiret, sich aufhält, seinen letzten Willen, ingleichen auch die Geschencke, so er auf seinen Todes-Fall vermachen will, vor zwey, oder drey Zeugen, die er habhafft werden mag, beständig aufrichten, und soll dergleichen letzter Will zu jederzeit auch hernach, wann derogleichen Seuchen aufhören, oder der Testator zur Gesundheit gelanget, beständig seyn, wann nur die Zeugen, es seyn Manns- oder Frauens-Persohnen, sonst beglaubt, von dem Deponenten selbst vernommen, denselben gesehen, und von ihm gehöret, dass, was vorgebracht, sein letzter Wille sey, und darüber durch einen Notarium ein glaubliches Instrument aufgerichtet, oder auch die Zeugen auf ihren Eyd dasselbe hernach erhalten; wer aber nicht mit derogleichen Seuche behafftet, oder an gefährlichen Orthen sich befindet, denselben mag dieselbe von den sonst gewöhnlichen Solennien nicht befreyen, sondern ist schuldig, den vollen Zahl der Zeugen zu adhibiren, er möchte dann solcher an dem Orth nicht mächtig seyn.

§. 9. Wer in Kriegs-Gefahr ist, er sey ein Soldat, oder sonst jemand, mag seinen letzten Willen verfertigen, wie er kann, oder will, und was er aufgesetzet, oder andere aufschreiben lassen, ist gültig, wann nur ohnlaugbar, dass es desselben Hand sey, obgleich keine Zeugen dabey gewesen, oder da es von ihm nicht geschrieben, sonst durch zwey Zeugen mag bekundschaffet werden; Wann aber jemand, auch ein Soldat, ausser der Krieges-Gefahr ist, liegt in Guarnisonen, da er vor des Feindes Einfall gesichert, ist sein Testament nicht gültig, es sey dann mit sonst üblichen Solennien verfertiget, also auch diejenigen Testamente, so in Krieges-Laufften von denjenigen verfertiget, die anjetzo in Kriegs-Gefahr nicht seyn, sondern Zeit und Gelegenheit gehabt, ordentlich zu testiren, nicht anders, dann wie sonst Rechtens, ihren letzten Willen verfertigen mögen.

§. 10. Auf dem Lande sollen nicht weniger, dann in den Städten, zu den Testamenten Sieben Zeugen gebrauchet werden, wann man dero mächtig seyn mag, solte aber zu solcher Zahl nicht zu gelangen seyn, so ist das Testament beständig, wann nur Fünff Zeugen dabey gewesen.

§. 11. Wann jemand an dem Orth lebet, da er der ordentlich erfoderten Zeugen nicht mächtig werden kann, dass entweder die Leute nicht verhanden, oder auch so geschwind, dann es nöthig, zur Hand zu schaffen, als wann jemand durch Kranckheit, oder andere Zufälle, in Lebens-Gefahr gerathen; soll als sein letzter Wille gelten, was zwischen zwey oder drey Zeugen an statt desselben verordnet, wann nur dieselbe beglaubet, und, auf ihren Eyd aussagen könnten, dass es des Verstorbenen letzter und ernster Wille gewesen, sie solches aus seinem Munde in Beyseyn gehöret, und solches eigentlich vernommen haben.

§. 12. Was Bauers-Leute auf dem Lande vor dem Pfarr-Herrn und zwey andern beglaubten Männern zu ihren letzten Willen aussagen, mag auf derselben eydliches Gezeugniss gelten, und beständig seyn.

§. 13. Was Vater und Mutter, ingleichen Gross-Eltern unter ihren Kindern, oder Kindes-Kindern über ihre Güter, oder sonst disponiren, und verordnen, ob es gleich allein unter dero Hand geschrieben, obgleich keine Zeugen dabey gewesen, oder sonst einige andere Solennitat adhibiret, ist es ein zu Recht beständiger letzter Wille, und soll von den Kindern demselben gehorsamlich nachgelebet werden, nur, dass an der Schrifft kein Mangel, oder Zweiffel, und was geschrieben, lesslich und beständig sey.

§. 14. Was Eltern unter ihren Kindern nicht in Schrifften, sondern vor zwey dazu erforderten glaubhafften Gezeugen verordnen, soll, wann es verinstrumentiret, oder von den Zeugen eydlich bekrafftiget, so viel die Kinder betrifft, vor ein gültig Testament gehalten werden.

§. 15. Was die Eltern in ihren Testament unter den Kindern bloss in einem von ihnen geschriebenen, oder unterschriebenen Zettul, oder Schrifft, disponiren, ist allein unter den Kindern, nicht aber so viel es Fremde, auch des Testatoris Ehe-Frau und Verwandten angehet, vor einen beständigen letzten Willen zu halten, es seyn dann daneben zwey Zeugen adhibiret, wann solche zugezogen, und es mit bekundschafftet, ist auch, so viel die Fremde betrifft, ein solch Legatum, und andere Vermachtniss gültig.

§. 16. Eheleute mögen zugleich ein Testamentum, reciprocum genannt, verfertigen, so, wann es in einem Instrumento begriffen, nur einerley Solennia, nicht anders, als wenn es ein Testament wäre, erfodert, doch in der That zwey Testamente seyn; es kann aber eins der Eheleute, auch ohne und wider des andern Willen, von deme, so darin seinetwegen disponiret, so wohl bey dessen Leben, als nach desselben Tode, abtreten, seinen letzten Willen andergestalt aufrichten, oder bey der Succession ab intestato mittelst Wiederruffung des Testaments, bewenden lassen, obgleich die Eheleute sich mittelst Eydes anders verbunden hätten, da hingegen bleibt des andern Testament, so darin nichts verändert, nichts destoweniger bey Kräfften. Imgleichen ob sonst durch andere Wege das Testament des einen nicht gültig, ist doch des andern, wann nicht erscheinet, dass des Testirenden Wille anders sey, beständig.

§. 17. Hat jemand verschiedene Erben eingesetzet, und einer davon verstirbt vor dem Testatore, oder will und kann nicht Erbe seyn, wachset dessen Antheil den übrigen zu, die schuldig seyn dasjenige davon abzustatten, was der Testator verordnet. Verstürben sie aber alle, oder wolten und könnten nicht erben, oder solches begebe sich bey einem, der allein eingesetzet, so ist das Testament richtig, und kommt die Erbschafft auf die, so ab intestato succediren, dieselbe aber dörffen nichts ausser dem, so ad pias cau-

sas vermacht, von dem, so verordnet, erstatten, es erscheine denn des Testirenden Wille, dass er auf alle Falle solches wolle gehalten haben, so dann auch die Clausula Codicillaris genannt, dass omni meliori modo der letzte Wille gültig seyn solle, würcket.

§. 18. Aber von Lehne und dero Pertinentien seyn die Testament und Verordnung des letzten Willen ohngültig, sie seyn dann mit Consens des Lehn-Herrn und der Mitbelehnten Vettern aufgerichtet.

§. 19. Es mag kein Vater durch seinen letzten Willen seinen Kindern das Lehn gantzlich, darin sie die gesamte Hand haben, wehren, oder verringern, wolte er aber zwischen seinen Kindern verordnen, wie es mit Administration der Lehne, bis zu ihren vollenkommenen Alter, oder auch hernach mit der Erb-Theilung soll gehalten werden; obgleich darin einem vor dem andern ein Vortheil gestifftet, wäre die Læsion nicht zu gross, soll solches, wie dann auch, was zu Stifftung guten Fried, Einigkeit und Gleichheit gereichet, von ihnen observiret, und dawider nicht gehandelt werden.

§. 20. Uber ein neu Lehn mag, der es erworben, mit Consens des Lehn-Herrn, ein Testament oder letzten Willen verfertigen, und dadurch seinen Söhnen gewisse Ordnung, wornach sie sich dessen anzunehmen haben, setzen, auch wohl einem solches gantz, oder sonst darin ein Vortheil vermachen.

§. 21. Testiret Jemand zugleich von seinen Lehn- und Erb-Gütern, obwohl, so viel die Lehne betrifft, das Testament zu Recht unbestandig, so gar, dass nicht eins die Æstimation, oder andere Erstattung, dem so was Lehn ist vermachet wird, es erscheine dann des Testatoris freyer Wille gewesen zu seyn, gebühret, so ist es doch im übrigen, und so viel die Erb-Güter angehet, als beständig zu halten.

§. 22. Verordnet ein Vater in seinem Testament, wie es mit den Gebührnissen, so aus dem Lehn einem entrichtet werden, als seiner Wittwen und Töchter Aussteuer, Leib-Geding, Bezahlung seiner Schulden, und derogleichen, solle gehalten werden, seyn dessen Söhne, ob es gleich die Lehne betrifft, und daraus die Abstattung geschehen soll, solchen nachzuleben schuldig, sie wären dann übermassig damit beschwehrt, was aber zu ihren Nachtheil in andern Fallen, wann die Lehn nicht obligiret, verordnet, dürffen sie aus den alten Lehn nicht præstiren, sie haben sich dann sine beneficio Inventarii der Erbschafft angemaasset, seine Agnaten aber mag durch ein Testament niemand weiter verbinden, als sie ausser dem schuldig seyn.

§. 23. Es mag Jemand mit guten Worten und behaglichen Gefallen den andern wohl bewegen, dass er ihn in seinem letzten Willen zum Erben einsetze, oder sonst etwas vermache, wann nur dabey es aus freyen Willen, geschiehet; Wann aber das Testament nicht aus freyen Willen, sondern auf jemands betrügliche arglistige Zureden, oder importunirliches Getribe, oder auf eingejagte Furcht und Zwang gemachet, und dasselbe der Testator vor seinem Tode bekannt gemachet, oder sterbend Nachricht gelassen, oder sonst glaulich beygebracht, soll es, so viel denselben betrifft, der sich derogleichen Dinges gebrauhet, nichts gültig seyn, sondern was ihm vermachet, auf die Erben fallen; Wann auch starcke Vermuthungen solches Vornehmens sich eräugten, derselbe sich dessen durch den Eyd, oder nach Befindung, sonsten zu entledigen schuldig seyn.

§. 24. Wer einen an Verfertigung seines letzten Willens verhindert, derselbe soll nicht allein aus dessen Erbschafft nichts fähig, sondern daneben schuldig seyn, denjenigen, welchen der Abgelebte in seinem letzten Willen etwas vermachen wollen, wann dieses beständiger Wille, und jenes Verursachen beygebracht, das Interesse und so viel, als worin er ihn behindert, zu erstatten schuldig seyn.

§. 25. Mögen Kinder erweisen, dass die Stieff-Eltern bey ihrem natürlichen Vater, oder Mutter die Verfertigung des letzten Willens einständigst getrieben, und darin wäre ein übermässig Vermächtniss vor den Stieff-Eltern zu ihren grossen Nachtheil und Beschwehr geschehen, soll, was also verordnet, ohngültig seyn.

§. 26. Was Jemand auf seinem Krancken-Bette, oder ausser demselben, auf dessen Frage, dem er etwas vermachet, antwortet, ob es in vieler Leute Gegenwart geschehe, soll vor einem letzten Willen nicht gehalten werden, sondern ohnkräfftig seyn. Wäre aber Jemand, seinen letzten Willen aufzurichten gemeinet, und hätte dazu die Zeugen erfodert, mag derselbe von andern, als die davon etwas zu erwarten, wohl gefraget, und was er antwortet, vor dem letzten Willen gehalten werden.

§. 27. Obgleich Jemand in gefängliche Hafft, und zum Tode verurtheilet, und verdammt, hat er doch über seine Güter zu schalten, demnach die Macht, ein Testament oder letzten Willen aufzurichten, und was er verordnet, soll beständig seyn, hat er nichts disponiret, fallen die Güter auf die nechsten Erben.

§. 28. Behalt sich der Testator in seinem Testament bevor, dass er nach demselben über seine Güter, und sonst zu disponiren haben möchte, auf eine Schrifft und Zettul zu verzeichnen, und dem Testament anzufügen, dass es alsdann so viel, als wann es darin verfasset, gelte, soll, was darin befunden, eben also gültig seyn, wann nur es mit des Testatoris Hand geschrieben, oder unterschrieben; Ware aber in dem Testament eine solche Reservation nicht, seyn solche angefügte Zettul von keiner Würde, sondern bleibt bey dem Einhalt des Testaments.

§. 29. Was der Testator in seinem Testament aus freyen Willen, ohngenöthigt bekannt, und gesetzet hat, dem müssen die Erben Glauben geben, und werden zu wiedrigen Beweiss nicht verstattet, sie mögen denn erst ausfündig machen, dass dieselben

ben durch Betrug, Irrthum, oder Zwang verleitet, und gezwungen.

§. 30. Alle Testamente in Schrifften verfasset, sollen entweder von dem Testatore selbst, oder nach seinem Todte von den Erben, oder andern, bey welchen sie verhanden, dem Gerichte, darunter derselbe gesessen, eingelieffert, und alda nach dessen Absterben in 4. Wochen publiciret, dazu dann die nechste Verwandten erfodert werden; es sey dann, dass ein Vater seinen letzten Willen unter den Kindern aufgerichtet hätte, dessen öffentliche Publication nicht vonnöthen ist.

§. 31. Die Publication des Testaments soll durch keine Einrede, Suppliciren, oder Appelliren behindert, sondern unverzüglich damit verfahren, und, was dagegen eingewandt, nach der Publication zur Ausführung mittelst Vorbehalt eines jeden rechtlichen Nothdurfft verwiesen werden, es könnte denn Jemand in continenti verificiren, dass der letzte Wille cassiret, und aufgehoben.

§. 32. Wann ein publicirtes Testament keinen sichtbahren Mangel hat, sollen darauf die Erben, oder wem sonst etwas darin vermacht, ohngeachtet aller Widerrede an die Güter, und was ihnen vermacht, durch gerichtliche Verordnung immittiret, auch der gantze Einhalt des Testaments unaufhaltlich vollenstrecket, die aber, so dagegen Einreden zu haben vermeinen, nach geschehener Execution zu ordentlichen Recht verwiesen werden.

§. 33. Ficht Jemand eines letzten Willen muthwillig aus nichtigen und zu Recht unbeständigen Ursachen also an, dass er ihn als falsch, und gantz nichtig beschuldige, dannenhero gäntzlich aufheben wolte, soll er daraus nichts zu erwarten, oder zu geniessen haben, allein demselben bleiben, was durch das Testament ihm nicht mag genommen werden; Hätte er aber eine dazu im Rechten nicht ohnbegründete scheinliche Ursache, ob er hernach succumbirte, oder die Anfechtung gereichete nicht zu gantzlicher Aufhebung, sondern Beschuldigung einer oder der andern Disposition, wirckt dieselbe nicht die Pœnam privationis, es hätte dann der Testator in denen Dingen, so zu seiner freyen Disposition gehören, solche angefüget.

§. 34. Es mag ein Jeder sein Gut durch Legata und Donationes, wie, und an wem er will, wann es im Rechten ohnverbothen, vermachen, und verschencken, den Erben aber bleibet den vierdten Theil, als die Falcidiam davon abzuziehen, und einzubehalten frey, daferne bey solchen Vermächtnissen es nicht ausdrücklich untersaget. Wann aber des Testatoris Wille aus seinen Worten offenbahr, dass er ohne Detraction, was vermachet, bezahlet, und entrichtet haben wolle, gebühret den Erben nichts weiter, als er ihnen gelassen.

§. 35. Ein Testament wird damit nicht cassiret, dass Jemand gesaget, er wolle es aufheben, oder es solle sein letzter Wille nicht seyn, es geschehe dann solches vor dazu auf einmahl berufenen dreyen Gezeugen, sonst bleibet es beständig, wann es ohnversehrt befunden, wäre aber auf die Declaration das Testament an einem oder andern Orth zerrissen, durchgeschnitten, durchstrichen, die Siegel abgerissen, die Schrifft ausgelöschet, oder sonst gethan, das die Veränderung des Willens anzeigete, so ist es alles aufgehoben zu achten.

§. 36. Was ad pias causas oder milden Sachen gegeben, soll ohne einigen Abzug entrichtet werden, und den Vorzug vor allen andern Legaten und Vermachtnissen haben, dass, obgleich diese nicht könnten bezahlet werden, doch an jenen nichts abgehen soll.

§. 37. Wird im Testament vermachet, was andern verunterpfändet, soll bey nicht erscheinender des Testatoris anderer Meynung das Guth davon durch die Erben befreyet werden.

§. 38. Hat Jemand in seinem Testament vermachet, was er nach demselben veräussert, ingleichen wann legirte Nomina und Schulden von ihnen eingefodert, oder andern angewiesen, höret damit die Vermächtniss auf.

TIT. XXIII.

Von Enterbungen.

§. 1. Es mögen Eltern ihre Kinder, und hinwiederum Kinder die Eltern wohl enterben, wenn es geschiehet aus einer bewegenden zu Recht beständigen Ursache, dieselbe muss auch bey der Enterbung angezeiget, und kann von den eingesetzten Erben wahr gemacht werden. *De Exheredationibus.*

§. 2. Ob wohl in den Kayserlichen Rechten gewisse Ursachen gesetzet, aus welchen die Enterbungen geschehen sollen, dabey es auch in diesem Land-Recht sein Bewenden hat, mögen demnechst dieselben nichts destoweniger geschehen, wann dergleichen andere Ursachen Eltern und Kinder dazu bewogen, und dieselbe von nicht weniger Consideration, Erheblichkeit, und also beschaffen, dass ein ehrliebender vernünfftiger Biedermann die Enterbete der Verlassenschafft und Gutthaten unwürdig achten müste, so aber zu Rechtlicher Erwegung und Erkänntniss stehen, die auch, so die Enterbungen thun, dazu nicht leicht schreiten sollen sie haben dann darüber sich beyden Gerichten, oder unpartheyischen Rechtsgelahrten Bedenckens erhohlet.

§. 3. Aus welchen Ursachen die Eltern die Kinder von ihrer Erbschafft ausschliessen mögen, aus denenselben kann auch ein Vater seinem Sohn das Lehn nehmen, und einem andern im Testament geben.

§. 4. Setzet Jemand seine aus unehelicher verdammter Gebuhrt gezeugte Kinder zu Erben ein, und enterbet seine Schwester und Brüder, ist das Testament zu Recht nicht beständ-

ständig; Dieselbe Kinder mag einer wohl enterben, sie auch, wenn er keine Brüder und Schwestern hat, zu Erben einsetzen, sonst aber kein mehres als die Helffte seiner Güter ihnen vermachen.

TIT. XXIV.

Von Erbschafften, und wie einer für dem andern zu dem Erbe gelassen werde.

De Successione ab intestato. §. 1. Stirbet Jemand, und lässet nach sich Eheleibliche Kinder, unter denselben sollen alle Erb-Güter ohne Unterscheid, sie seyn Töchter, oder Söhne, zugleich getheilet werden; wäre aber ein Sohn oder Tochter zuvor gestorben, und hätte einen, oder mehr Erben, und also Söhne oder Töchter, oder derselben Kinder nach sich am Leben verlassen, dieselbige sollen mit den Kindern, so den Fall erlebet haben, an statt ihres vorhin verstorbenen Vaters, Grofs-Vaters, Mutter, oder Grofs-Mutter, zu einen Theil mit zugelassen, und also die Erbschafft nach den Stämmen getheilet werden, welches denn auch also gehalten werden soll, wann alleine Kindes Kinder von zweyen, oder mehr Brüdern oder Schwestern verhanden wären, als wann einer verstürbe, und liesse nach sich von einem Sohn drey Kindes-Kinder, und von dem andern nur ein Kindes-Kind, alsdann wird das Erbe in die Stämme, und also in zwey gleiche Theile getheilet, und nimmt der eine Neffe oder Nifftel an des Grofs-Vaters oder Grofs-Mutter Erbe so viel als die andern drey.

§. 2. Stirbt Jemand ohne Leibes-Erben, und lässet auch nach sich weder Schwester, oder Bruder, sondern hat noch am Leben seinen Grofs-Vater, und Grofs-Mutter einen oder mehr, auf den Fall, wo Vater und Mutter, oder eins von denselben verhanden seyn, so nehmen sie des Verstorbenen Erbschaft alleine, und schliessen die Grofs-Vater, und Grofs-Mütter aus.

§. 3. Wo Vater und Mutter nicht verhanden, sondern allein die Grofs-Vater und Grofs-Mütter noch am Leben, alsdann nimmt des Verstorben Vaters Vater, und des Verstorbenen Vaters Mutter den halben Theil, und des Verstorbenen Mutters Vater, und Mutter den andern halben Theil, und obgleich der Grofs-Vater und die Grofs-Mutter auf einem Theile zuvor verstorben wären, so nimmt doch alsdann die eintzele Persohn auf der einen Seiten so viel, als die andern zwo auf der andern Seiten, und alhie wird kein Unterscheid gemachet, obgleich der Verstorbene mehr von dem Vater, dann von der Mutter, oder hinwiederum mehr von der Mutter dann von dem Vater bekommen habe.

§. 4. Wann Jemand verstirbt, und läst nach sich neben seinen Eltern Brüdere, und Schwestern von voller Gebuhrt, so wird die Erbschaft unter dem Vater, und Mutter, oder wo die nicht verhanden, unter den Grofs-Vätern, und Grofs-Müttern, und unter den Brüdern und Schwestern von voller Gebuhrt zugleich in die Häupter, und also nach Persohnen Zahl getheilet, und wo der Verstorbene Brüder, oder Schwester Kinder von voller Gebuhrt neben den Brüdern und Schwestern und Eltern verlassen hätte, so treten des vorhin verstorbenen Bruders Kinders an ihres verstorbenen Vaters statt, und nehmen auch ein Theil, so seynd auch des verstorbenen Grofs-Vatern, und des Brudern, oder der Schwester Kinder von voller Gebuhrt zu dem Erbe gleich nahe.

§. 5. Wo Vater oder Mutter, Grofs-Vater, oder Grofs-Mutter und Brüder oder Schwestern von halber Gebuhrt von dem Vater alleine oder Mutter alleine verhanden seyn, so werden dieselbigen durch den Vater, oder Mutter, oder auch Grofs-Vater oder Grofs-Mutter von des Verstorbenen Erbschaft gäntzlich ausgeschlossen.

§. 6. Alle andere, ausserhalb der Brüder, und Schwester, auch derselben Kinder von voller Gebuhrt, und also des Grofs-Vatern oder Grofs-Mutter Bruder und Schwester werden von der Erbschaft des Verstorbenen durch den Vater und Mutter, oder auch Grofs-Vater, oder Grofs-Mutter ausgeschlossen.

§. 7. Verstirbet Jemand, und lässet keine Kinder noch Eltern nach sich, sondern alleine Brüder, und Schwester von voller Gebuhrt, so succediren selbige in die Häupter; Ist aber ein Bruder oder Schwester von voller Gebuhrt vorhin verstorben, und hat Kinder nach sich gelassen, dieselbigen verstorbenen Bruders Kinder treten an ihres Vaters statt und nehmen nebst ihres Vatern Brüdern, oder Schwestern den Theil, den ihr Vater, wo er den Fall erlebet, hätte nehmen sollen.

§. 8. Wann der Verstorbene hinter sich verläst halbe Brüder, und halbe Schwestern, und von voller Gebuhrt Brüder- und Schwester-Kinder, so nehmen solche Brüder- und Schwester-Kinder von voller Gebuhrt das Erbe, auch mit gäntzlicher Ausschliessung des verstorbenen halben Bruders, oder halben Schwester, unangesehen, dass sie dem Verstorbenen in dem ersten Glied, oder Siepschafft, und Brüder und Schwester von voller Gebuhrt Kinder in dem andern Glied verwandt seyn gewesen.

§. 9. Wann der Verstorbene allein Brüder und Schwester Kinder nach sich verlässt, und keine Brüder, oder Schwestern, wird die Erbschafft nach Persohnen Zahl getheilet, dergestalt, wann ein Bruder ein Kind, und der ander vier Kinder nach sich verlassen, so wird die Erbschafft ihres verstorbenen Vater Bruders in fünff gleiche Theile getheilet, und es bekamen die vier Kinder, so von einem Bruder gebohren, vier Theile, und das eine Kind ein Theil, welches auch also gehalten wird, wo allein Brüder- und Schwester-Kinder von halber Gebuhrt verhanden; Wie auch gleichergestalt, wann halbe Brüder, oder Schwester neben halbe Brüder- und Schwe-

Schwester Kinder verhanden seyn, alsdann auch die Kinder in ihres Vatern Statt treten und ihres Vatern Theil nehmen.

§. 10. Wann keine Brüder, oder Schwestern von voller Gebuhrt, oder derselben Kinder, sondern allein Brüder oder Schwestern von halber Gebuhrt, oder derselben Kinder verhanden seyn, so schliessen sie die andern Freunde, so Seitwerts stehen, von der Erbschafft des Verstorbenen aus, daraus erfolget, dass halber Brüder und halber Schwester Kinder zu dem Erbe werden gelassen, und nicht, die des Verstorbenen Vaters Bruder oder Schwester seye, sie seynd von halber, und voller Gebuhrt.

§. 11. So keine Kinder, Eltern, Brüder, Schwester, Brüder- oder Schwester Kinder weder von voller, noch von halber Gebuhrt verhanden, so hat alsdann statt die gemeine Rechts-Regul, wer sich näher zu dem Gestorbenen Geblüths halber berechnen und ziehen kann, der schleust den andern, so dem Verstorbenen im weitern Glied, oder Grad verwandt gewesen, von der Erbschafft aus, und alsdann wird nicht mehr Achtung darauf gegeben, oder bewogen, ob die Eltern einander von halber, oder gantzer Gebuhrt verwand gewesen seyn, oder nicht.

§. 12. Der Mutter halbe Schwester ist näher zu des Verstorbenen Erbe, denn des Gross-Vatern vollständige Schwester; also auch sind Vaters oder Mutter Brüder oder Schwester von halber Gebuhrt gleiche nahe zu dem Erbe des Verstorbenen. Item: Des Vatern Brüder von halber Gebuhrt sind naher zu der Erbschafft, denn des Vatern Brudern Kinder von voller Gebuhrt; Denn dass die Bruders-Kinder in ihres Vatern statt treten, solches geschiehet allein, wann ein Bruder oder Schwester verstorben ist, und lasset nach sich Brüder- oder Schwester-Kinder; Unter den Persohnen aber, so in weitern Grad einander verwandt, hat solches nicht statt, sondern es bleibet die gesetzte Regul feste stehen: Dass der nechste Freund den weitesten, und also des Vatern Bruder des verstorbenen Vaters Bruder Sohn; Item, des Gross-Vaters Bruder des Gross-Vaters Brudern Sohn ausschleusst; Item, des halben Bruders Sohn schleust des Bruders von voller Gebuhrt Sohns Sohn aus, weil des halben Bruders Sohn in dem dritten Grad ist, und des Brudern von voller Gebuhrt Sohns Sohn in dem vierdten Grad, und alleine, wie gemeldet, die Brüder-Kinder das Recht haben, dass sie in ihres Vatern statt treten, und nicht die weitere Verwandten und Freunde.

§. 13. Wo sich ein Fall zutrüge, dass einer verstürbe, und liesse nach sich einen halben Bruder von der Mutter, alsdann nimmt der halbe Bruder von der Mutter die Güter, so der Verstorbene von seiner Mutter, oder derselbigen Linien bekommen, und der halbe Bruder von dem Vater die Güter, so der Verstorbene von seinem Vater oder desselben Linien bekommen hat, aber in den Gütern, die der Verstorbene sonst bekommen und erlanget hat, erben sie beyde ohn Unterscheid zugleich.

TIT. XXV.

Von Erbtheilungen.

§. 1. Verstirbet Jemand, und lässet Lehn- und Erb-Güter, dabey Söhne und Töchter, so nehmen dieselbe zusammen aus der Erbschafft ihrer Mutter Ehe-Geld, dem Vater zugebracht, voraus, und bekommen davon Söhne so wohl als Töchter ihr Erbtheil; hernach wird abgezogen, was zu Bezahlung der Schulden vonnöthen, darauf folget die Abstattung der Töchter Aussteuer, ist denn noch etwas vom Erbe übrig, theilen solches die Kinder nach Haupt-Zahl, und behalten die Söhne das Lehn frey; Würde aber die Erbschafft so weit nicht reichen, so wird aus dem, so in der Erbschafft verhanden, und folgends dem Lehne, das Mutter-Ehe-Geld abgetragen. *De Hereditatis divisionibus in feudis et allodiis.*

§. 2. Bey Erbtheilungen sollen an dem Guth, es sey beweg- oder unbeweglich, Erb- oder Lehn-Guth, welches sich nicht füglich, und ohne Schaden theilen lässet, diejenigen den Vorzug haben, von dero Eltern und Vorfahren solches erweisslich hergekommen, jedoch gegen den billigen Wehrt, so es gelten mag, hernach die, so daran das grösste Theil haben, welche denen, so das wenigste daran haben, den Wehrt dessen, so es unpartheylich taxiret, auf ihren Theil heraus geben mögen, wann aber desshalber sich alles gleich befindet, soll es aufs Loss gesetzet, darum geloset, und demjenigen, dem es das Loss zutheilet, bleiben.

§. 3. Welche über Erb- und andere Güter, die sich bequehmlich nicht theilen lassen, sich vergleichen, wer solches behalten solle, oder die Losung belieben, sollen vorhero sich nicht alleine über dessen Wehrt, sondern auch, wie, dem das Guth zufallt, dem andern die Zahlung thun soll, richtig vergleichen, dass hernach darüber kein Streit erwachse, geschehe ein solches nicht, soll dem das Guth gefallen, wie unpartheyliche Leute es taxiren, inwendig 3. Monathen, wann es leicht aufzubringen, wann es aber eine grössere Summe, und nach des Schuldners Vermögen nicht leicht aufzubringen, inwendig Jahr und Tages, ohnwegerlich, und ohne Ausflucht bezahlen.

§. 4. Wann Eltern verstorben, und lassen unmündige Kinder, oder diesen fallen sonsten Erbschafften zu, so lange dieselbe noch in der Minderjährigkeit seyn, sollen die Unmündige solche unter ihnen nicht theilen, sondern alles zu gemeinen Nutzen lassen, es geschehe dann mit Consens der Obrigkeit, welcher die Ursachen, so zu der Theilung bewogen, sollen vorgebracht, und nach Befindung erkannt und verordnet werden. Würde aber hernach ein oder mehr der Kinder mündig, oder würden ausgesteuret, so mögen diese zur Theilung provociren, darauf auch die andern Vormünder solche mit ihnen vornehmen, und werckstellig ma-

machen; jedoch also, dass zur Taxir- und Voneinandersetzung der Güter gewisse verständige Commissarii auszubitten, und mit derselben Rath alles ergehe.

§. 5. So lange Kinder und Erben in gemeinen Gütern seyn, gereichet alles denselben zugleich zu Gewinn und Verderben, haben aber daraus nichts, als was zu ihren Unterhalt verwandt, so lange sie in und bey den Gütern bleiben, voraus, und ohne Abkürtzung zu geniessen, sondern was daraus einer vor dem andern hebet, und bekommt, muss er sich anrechnen, und bey der Theilung kürtzen lassen.

§. 6. Wann bey Theilung der Erbschafften, oder Lehne, einer die Güter annimmt, den andern Mit-Erben, oder Lehnfolgern, ein Gewisses heraus zu geben sich verpflichtet, soll solches, es sey Zinss tragend gemacht, oder auf Termine gesetzet, als ein Erb - Geld geachtet werden, deswegen die Güter, daraus es abzustatten, bis zur endlichen Abführung hafften, und der Vorzug daran vor allen andern Creditorn dessen Erben, oder Successorn zustehen.

§. 7. Einmahl vollenzogene Erbtheilung hat vim transactionis, und sollen ohne dero samtlichen Interessenten Willen nicht wiederruffen werden; wäre aber dabey in den Personen oder Gütern, und dero Rechten geirret, dass diejenige mit zum Erbtheil gekommen, so nicht erben können, oder die Güter in die Theilung gebracht, so zur Erbschafft nicht gehörig, oder dieselbe, so dazu gehöret, als Lehn- und dergleichen Güter davon abgeschieden, ist bey dessen Befindung, was deswegen zu Recht gebühret, annoch zu suchen ohnbenommen, jedoch stehet deswegen nicht in dessen, der dadurch lædiret, Belieben, die gantze Theilung aufzuheben, es sey dann, dass der Irrthum solche gäntzlich betreffe, und nichtig mache, sondern es soll bey dem andern Theil stehen, ob es, worin die andern lædiret, ersetzen, und ändern, oder mit ihnen alles aufheben wolle.

§. 8. Wem bey der Erbtheilung Schuldfoderungen und Nomina zufallen, ob sie gleich an statt baaren Geldes, oder gegen andere beweg- und unbewegliche Güter gesetzet, hat deswegen wider seinen Mit - Erben der Eviction halber zu Ersetzung dessen, was er von dem Schuldmann nicht erheben mag, keine Zusprache, es sey dann ausdrücklich verabredet, oder es befinde sich die Schuld gantz unrichtig, und streitig, dass der Erbe, der solche empfangen, darin hintergangen, und verletzt.

§. 9. Wider die Erbvereinigung, sie geschehe vermittelst Losung, oder sonst in einige andere Wege, soll Niemand, der zu der Zeit vollenkommenen Alters, und des Verstandes mächtig, mit dem Vorwand ihm zugefügter Læsion, gehöret, oder dieselbe aufgehoben werden, er möge dann erweisen, dass betrieglich mit ihm umgangen, oder die Læsion sey so gross, dass über die Helffte dessen, so ihm Rechts wegen zukommen mag, es verkürtzet sey.

TIT. XXVI.

Von Collationen.

§. 1. Was von den Eltern auf ihre Kinder, ehe sie ausgesteuret, zu ihren nothdürfftigen Unterhalt verwandt, obgleich unter ihnen eine Ungleichheit sey, soll nicht conferiret werden; was aber über demselben eins mehr als das andere bekommen, insonderheit auch, wann einer vor dem andern etwas merckliches zu unnützen verzehret, soll eingebracht, oder bey der Theilung demselben abgezogen werden. *Bonorum Collationen.*

§. 2. Bey den Erbtheilungen, so zwischen Brüdern, und Schwestern, auch dero Kindern über der Eltern, oder Gross-Eltern Erbschafft vorgenommen werden, sollen diejenigen, welche von ihren Eltern, oder Gross-Eltern, bey dero Leben Ehe-Geld, und über die tägliche gewöhnliche Kleidung, Ehren-Kleider, Geschmuck, Geschmeide, oder sonst etwas zu ihrer Aussteuer bekommen, sich abziehen lassen, oder wiederum zu gemeiner Theilung einbringen, es mögte dann von ihnen der Eltern Willen, dass sie es zu conferiren nicht schuldig seyn sollen, erweisslich beygebracht werden.

§. 3. Was von Eltern ihren Kindern, wann sie zum Ehestande schreiten, oder ihre eigene Haushaltung und Nahrung anfangen wollen, zu einer Beyhülffe gereichet, das gebühret den andern Mit-Erben zu conferiren; dieselbe aber seyn schuldig, solches zu erweisen, und wird darin der Eltern blossen Verzeichniss, oder Schrifft, nicht geglaubet.

§. 4. Was zu der Kinder Nutzen nicht, sondern sonst verwandt, als zum Exempel, was zu ein oder andern Kindes Hochzeit ausgegeben, und verzehret, daferne es nicht mit in das Ehe-Geld eingeschlagen; Ingleichen was den Söhnen zu Fortsetzung ihrer Studien, oder wann sie sich in Krieges-Dienste begeben, zu ihrer Mondur, und Ausrüstung, oder zu Erlernung einer Handthierung und Gewercks, gereichet, kommt nicht in die Collation, es sey dann zu befinden, dass der Eltern Wille und Meynung gewesen, dass, die es empfangen, sich an ihrem Erbtheil solches sollen abziehen lassen, oder es sey gar zu übermässig, dass die andern Kinder dadurch an ihren Erbtheil gröblich lædiret worden, so zu Richterlicher Ermässigung, und Abrichtung zur Billichkeit gestellet seyn soll, oder aber, es wäre von den Kindern gar übel angewandt, und unnützlich verzehret, gestaltsam dann insonderheit, wann die Söhne nichts redliches studieret, und gelernet, dass sie mit ihren Studiis der Kirchen Gottes, oder dem gemeinen Besten nicht dienen können, oder wollen, sondern davon sich abgeben, was über die Alimenta, welche die andern Kinder empfangen, oder haben sollen, so zu des Richters Ermässigung stehet, auf Academien verzehret, sich kürtzen lassen sollen.

§. 5.

§. 5. Wann Eltern versterben und Bibliothequen hinter sich verlassen, bleiben dieselbe den Söhnen, welche so viel, dass sie dero nützlich gebrauchen können, studiret haben, voraus, es bestehe dann ein vornehmes Antheil der Eltern Vermögens in derselben, dass die andern Kinder so viel nicht bekommen mögten, alsdann sollen zwar den studirenden Söhnen solche vor andern gelassen, aber auf einen billigen, nicht gar zu hohen, und nicht zu geringen Wehrt gesetzet werden, und der sie behalt, davon zwey Theil, und den andern Brüdern und Schwestern jeden ein Theil von dem Pretio erlegen.

§. 6. Was die Söhne und Töchter von ihren Vor-Eltern empfangen, und zu conferiren schuldig, dasselbe soll auch von ihren Kindern, so derselbigen Erben geworden, wann sie mit ihren Vater und Mutter, Brüdern und Schwestern succediren, oder wann es alle zusammen Kindes-Kinder seyn, welche die Erb-Theilungen hätten, obgleich ihre Eltern, so es empfangen, der Erbschafft sich nicht angemasset; Enthielten sie sich aber derselben gäntzlich, und wolten nur wegen ihrer Persohn den Gross-Eltern succediren, so seyn sie zur Collection dessen, so die Eltern empfangen, ohnverbunden.

§. 7. Was Eltern ein oder andern Kinde Zeit ihres Lebens aus freyen Willen schencken, seyn dieselbe in Collation zu bringen ohnverbunden; es erscheine dann, dass solches der Eltern Meynung gewesen, als wann sie alles, so auf ein Kind mehr, dann das ander, verwandt, nicht nur bloss aufgeschrieben, welches zu solcher Meynung nicht genugsam, sondern in ihrem Schuld-Buche verzeichnet, oder solche Geschenck gegen dasjenige gethan, so die andern Kinder conferiren müssen, dessen Vermuthung ex quantitate & proportione donati cum re conferenda zu nehmen, oder es wäre die Donation so gar übermässig, dass daraus eine grosse Ungelegenheit unter den Kindern entstünde, also dass die andern die Legitimam nicht erheben würden.

§. 8. Stirbt ein Vater, und verlasset zugleich Lehn- und Erb-Güter, nehmen die Söhne die Lehne voraus, und dürffen deswegen nicht conferiren, gleichergestalt bekommen alsdann die Töchter ihre Aussteuer ohne Collation, sie seyn bereits ausgesteuret, oder sollen noch ausgesteuret werden; denn solches gehet von den Erb-Gütern als eine Schuld vorab; Haben auch die Söhne bey des Vaters Leben etwas bekommen, behalten sie es dagegen als ein ihnen geschencktes Guth; was aber übrig, theilen sie alsdann zu gleichen Theilen; Es mögen aber die Eltern ein anders in ihren letzten Willen, oder auch sonst unter den Kindern anordnen.

§. 9. Eltern mögen die Kinder, oder eins und ander unter denselben der Collation wohl erlassen, es geschehe durch einen letzten Willen, oder ander Disposition, wann nur der Wille erscheinet, dass sie sämtlich, was übrig, zu gleichen Theilen zu sich nehmen, oder einige unter ihnen allein dabey, so zuvor was empfangen, einbringen, jedoch also, dass hierunter keiner, von den Kindern an seiner Legitima verkürtzet werde, bey dessen Begebenheit der Eltern Disposition ohngehindert, die so nichts, oder wenig empfangen, zuerst was bey der Theilung an ihrer Legitima nach den Anschlag, wodurch sie solche bey der gebührenden Collation erreichen mögen, ermangelt, voraus zu nehmen haben.

TIT. XXVII.

Von Geschencken.

§. 1. Es ist einem Jeden seine Güter alle, oder davon etzliche, wann sie nur nicht Lehn, oder mit Fideicommissen, und dergleichen Oneribus, so die Veräusserung nicht gestatten, behindert, bey seinem Leben, oder auf seinem Todes-Fall zu verschencken erlaubet, und soll, was geschencket, von dem Donatore, und seinen Erben, wann darin den Rechten zuwidern nicht gehandelt, denen, so es geschencket, gehalten, daraus auch ihnen, wann die Tradition nicht geschehen, dazu die Rechts-Hülffe ertheilet werden. *De donationibus bonorum allodialium rerumque alienabilium.*

§. 2. Es mag Jemand so wohl im Testament, als ausser demselben durch eine absonderliche Donation auf seinen Todes-Fall alle seine Haab und Güter, oder dero ein Theil, oder auch gewisse Stücke, verschencken, und sollen des Donatoris Erben das Geschenckte, wann es bey dessen Leben nicht ausgereichet, inwendig vier Wochen entrichten, wann es aber von der Höhe, dass den Erben der vierdte Theil der Güter nicht bliebe, mögen sie so viel einbehalten, dass die Falcidia ihnen gantz bleibe.

§. 3. Wer ausser Testaments auf seinen Todes-Fall etwas verschencken will, soll entweder vor dazu beruffenen Fünff Gezeugen, so glaubhaffte Leute seyn, seinen Willen, und Meynung erklähren, oder auch vor Gericht treten, und allda die Donation thun, darauf dieselbe actis publicis einverleiben lassen, wann also verfahren, soll dieselbe beständig seyn, sonst aber unkräfftig gehalten werden, es geschehe dann an dem Orth, als auf dem Lande, oder zur Pest- Kriegs- und dergleichen Zeit, da man so viel Gezeugen, oder des Gerichts nicht mächtig werden können, alsdann darauf gesehen werden soll, was glaublich ergangen.

§. 4. Es mag eine solche Donation vor, oder ausser Gericht Münd- oder Schrifftlich, wie es dem Donatori gefallig, geschehen; Wer in Schrifften doniren will, soll von

von den fünff Gezeugen, darunter dann der Notarius, so adhibiret, mit begriffen, den Donation-Brieff übergeben, und die Zeugen solchen mit unterschreiben lassen; Wann aber ohne Schrifften die Donation geschiehet, alsdann ist genug, dass solche vor dem Gerichte gemeldet, in das Gerichtliche Protocoll gebracht, oder wann sie ausser Gerichts geschiehet, darüber von einem Notario ein Instrument aufgerichtet, darin die dabey gewesene Gezeugen benennet werden, wo solches nicht geschehen, mag die Donatio nicht bestehen, es werde denn durch die Zeugen, wann sie noch im Leben, eydlich erhalten, dass dergestalt, wie vorgegeben, es mit der Donation hergangen.

§. 5. Was auf den Todes-Fall geschencket wird, mag der Donator, so lange er lebet, wiederruffen, auch über den geschenckten Gütern eigenes Gefallens disponiren, wann auch solches durch einigen Contract, oder letzten Willen veräussert, oder verändert, höret darin die Donation auf.

§. 6. Wird etwas geschencket in Absehen auf einen einstehenden, oder besorgeten Zufall, als wann jemand mit Kranckheit befallen, in Pest- oder Krieges-Zeiten, oder wann er zur See verreisen will, auf dem Fall er durch solche umkäme, die Donation richtet, höret dieselbe, ob deswegen nichts erklahret würde, auf, so bald der Donator der Gefahr entfreyet, und mag bey hernach aus andern Ursachen sich begebenden Todes-Fall daraus hernach nichts gefodert werden, es sey dann erwiesen, dass des Donatoris Wille gewesen, die Donation dahin zu erstrecken.

§. 7. Die Donatio mortis causa ist beständig, obgleich der, an dem sie geschicht, nicht zugegen wäre, und solche acceptiret. Andere aber bestehen nicht, es acceptire dann der Donatarius, so dann auch, da er abwesend, durch Brieffe, oder Gevollmächtigten geschehen mag.

§. 8. Wer über Fünffhundert Ducaten, oder Ein tausend Reichs-Thaler werth aus lauter Freygebigkeit, ob es gleich an Kirchen, Schulen, oder zu andern Mitteln solte geschehen, ausserhalb eines letzten Willens, verschencket, soll seine Donation vor Gerichte thun, oder auch gerichtlich bestätigen lassen, sonst dieselbe zwar unter und auf die jetzt gedachte Summe, wann sie sonst ohnmangelhafft, gültig, was darüber aber geschehen, ohngeachtet es habe der Donator solchem Recht renunciiret, von keinen Würden seyn, dahero so wohl dem Donatori, als dessen Erben dawider zukommen frey stehen soll, es hätte dann der Donator vermittelst eines Cörperlichen Eydes das Geschenck unwiederrufflich zu lassen sich verpflichtet.

§. 9. Erlässet Jemand seinem Schuldmann die Foderungen, so er zu ihm hat, ob gleich der Erlass sich höher, dann auf Ein tausend Reichsthaler erstrecket, ist es doch zu Recht beständig, und mag unter dem Vorwand nicht beschehener Insinuation weiter darauf nicht gesprochen werden.

§. 10. Was wegen erwiesener Wohlthat, Treue, oder geleisteten Dienste, geschencket, ob es gleich weit mehrers dann die Ein tausend Reichsthaler betrifft, soll wegen nicht geschehener Insinuation nicht ohnbeständig gehalten, noch obgleich derjenige, so geschencket, hernach sich gegen den Donatorem übel verhielte, oder die Ursachen, warum die Donationes aufhören, sich aufgeben, wiederruffen, sondern nicht anders als ein Contract beständig gehalten werden.

§. 11. Beschencken sich verlobte Persohnen gegen einander in Absehen auf ihren Ehestand, oder errichten über gewisse Geschencke bey der Ehestifftung Verträge, und Pacta, wie es deswegen bey ihren Leben, oder auf dem Todes-Fall zu halten, seyn solche Donationes, sie belieffen sich so hoch wie sie wollen, nicht allein zu Recht beständig, sondern werden als eine Schuld, so oneroso titulo gemacht, geachtet, deswegen dann, was der Insinuation, und Revocation der Donation halber in Rechten verordnet, bey denen nicht statt findet.

§. 12. Was Eltern ihren Kindern, und Kindes-Kindern, und hinwiederum diese den Eltern von dem Ihrigen bey Leben, oder auf dem Todes-Fall schencken, ist nach unsern Rechte beständig, wann dabey observiret, was bey Geschencken Recht ist.

§. 13. Wann einer dem andern etwas schencket, der Donatarius aber vor der Liefferung, und zwar, ehe der Donator, verstorben, haben dessen Erben darauf keine Zusprache, sie erweisen dann, dass sie unter der Donation mit begriffen, oder des Donatoris Meynung gewesen sey, das geschenckte Guth auch auf sie zu bringen.

§. 14. Was geschencket, es geschehe die Donation aus Ursache, oder auf Arth und Weise, wie es wolle, darff nicht abgetragen werden, ehe des Donatoris Creditores bezahlet seyn, die vor dem Geschenck den Vorzug haben; ob auch bereits die geschenckten Güter ausgelieffert wären, und sich befünde, dass zur Zeit der Donation der Donator nicht mehr solvendo gewesen, soll der Donatarius, was aus den Gütern zur Bezahlung nicht aufzubringen, von der Donation, so weit solche reichet, zurück zu kehren verbunden seyn, ohngeachtet es haben die Creditorn an den geschenckten Gütern die Hypothec, oder keine; Wäre aber zu obberegter Zeit der Donator bey guten Vermögen, und solches hernach in Abnehmen geriethe, haben die Creditoren von den Geschenckten nichts zurück, oder von dem Donatario die Zahlung zu fodern, sie könnten dann erweisen, dass der Donator seine Güter in fraudem Creditorum verschencket habe.

§. 15. Wem von Jemand ausserhalb Testaments all sein Guth geschencket wird, ist

ist vor einen Erben nicht zu halten; er soll aber davon zuvor alle des Donatoris Schulden abziehen, und bezahlen, jedoch nicht weiter, als das geschenckte Guth sich erstrecket, ob er gleich kein Inventarium gemachet; Wann aber nur der Ususfructus oder die Abnutzen der Güter geschencket werden, ist er also nicht gehalten, hat aber den Geniess nur nach Abzug dessen, so auf die Schulden zu verwenden, und muss erdulden, dass von den Gütern die Erben so viel voraus nehmen, als zu solcher erfodert wird, oder ob ers bereits empfangen, so viel zurük geben, und sich abziehen lassen, an den Gütern sich auch nichts weiter, denn nach Abzug der Onerum übrig ist, anmassen.

§. 16. Wird Jemand ein Geschenck gethan auf gewiss Beding, und gegen eine Abstattung, oder Leistung, und der Donatarius hat es einmahl angenommen, ist er dazu hinfürters gehalten, ob ihm gleich dadurch eine grössere Beschwerde, denn Nutzen, zuwachse, oder was geschencket, bey ihm nach geschehener Tradition umkäme, oder in Verderben geriethe, mag auch durch Abtragung dessen, so ihm geschencket, sich von dem, so ihm oblieget, nicht befreyen.

§. 17. Ein Geschenck aus einer gewissen Ursache gegeben, dass dafür, der es empfangt, etwas hingegen leisten, erstatten, oder verrichten solte, mag, der es gegeben, und seine Erben nach seinem Tode, wann die Ursache nicht erstattet wird, wiederruffen, und ist, der es empfangen, das geschenckte Guth, nicht aber die davon gehobene Abnutzungen zurück zu geben schuldig, er könnte dann erweisen, dass darunter ihm solche obliegende Erstattung ausdrücklich erlassen, oder worauf solche gerichtet, sich verändert hatte.

§. 18. Was Jemand verschencket, ehe er Kinder zeuget, wann es also ansehnlich, und ein vornehmes Theil seiner Güter ist, dass sich etwa auf den 4ten Theil deroselben erstrecke, mag, obgleich unter den Eheleuten selbst bey währenden Ehestande die Donatio ergangen, so wohl der Donator als dessen Kinder wiederruffen, es sey dann die Donatio ob bene merita, oder reciproce geschehen, oder sonst der Donator dero scheinlich gebessert.

§. 19. Wer sich undanckbar erweiset, von dem mag das Geschenckte, oder dessen Wehrt zurück gefodert werden, wann die Undanckbarkeit gar grob, und unverantlich, nemlich der Orth so in L. ult. C. de revoc. donat. gemeldet, oder auch derselben gleich, so zu Richterlicher Ermässigung stehet.

TIT. XXVIII.

Von Verjährungen.

De Praescriptionibus rerum et jurium.

§. 1. Wer ein Guth, oder Recht auf rechtmässigen Titul erhalten, und solches auf guten Glauben eines andern bessern Rechtens so lang ohnwissend in Besitz, und Genies ohne Ansprache gehabt, kann nach Zehen Jahren von denen im Lande anwesenden, nach Zwantzig von den Ausheimischen nicht besprochen noch behindert werden, sondern mit der Praescription sich schützen; hat er aber keinen Titul, und ist in Dreyssigjährigen Besitz, kann dabey gehabter Wissenschafft seiner Unfuge nicht überwiesen werden, hat sich der Verjährung zu gebrauchen.

§. 2. Was einer in seines Nachbarn und andern Gütern als ein Servitute, oder ihm zustehendes Recht öffentlich besitzet, geniesset, übet, oder gebrauchet, und ist dabey Dreyssig Jahr ruhesam, und ohne Ansprache geblieben, ob er gleich keinen Titul dazu aufweisen kann, ist er ferner dabey zu erhalten, und wer solches gewust, auch, wann er gewollt, eher wehren können, dasselbe aber unterlassen, hernach zu keiner Zusprache zu verstatten, er könnte dann dergleichen Hindernis vorbringen, und beweisen, dadurch in solcher geraumen Zeit er die Ansprache nicht thun können; Ist aber nicht offenbar, dass Jemand als ein sonderbahres Recht sich dessen gebrauchet, dabey aber kund, dass er dazu kein Recht habe, sondern es ihm aus Nachbarlichen Willen, oder andern Ursachen, nicht aus der Meynung, ihm ein Recht darüber zu geben, nachgelassen, so gibt ihm der lange, auch dreyssigjahrige Gebrauch kein Recht, als von der Zeit, wann ihm solches untersaget, er aber unter dem Vorwandt des Rechtens dabey nichts destoweniger verblieben.

§. 3. Ist eine Schuld richtig, und ausser Zweiffel, daneben bekanntlich, und ohnlaugbar, dass dieselbe nicht abgeführet, ob gleich darum in dreyssig Jahren nicht gesprochen, ist dieselbe damit nicht erloschen, sondern bleibt der Schuldmann und dessen Bürgen zur Abstattung pflichtig, können sich allein durch die Zeit mit der Praescription nicht schützen; wäre aber in Zweiffel, ob sie jemahln gemahnt, oder da der Anfang richtig, doch etwas vorkäme, warum man zweiffeln mögte, ob sie nicht abgetragen, oder erloschen, bevorab, da dessen einige Vermuthungen sich eraugeten, und es wäre in dreyssig Jahren darum bey dem Principal, oder Bürgen nicht gesprochen, noch keine Zinse, oder Rente davon abgetragen, so hat der Gläubiger und dessen Bürge mit der Praescription dawider sich zu behelffen.

§. 4. Ist ein Erbe in dreyssig Jahren, von der Zeit, da ihm die Erbschafft angefallen, nicht angemahnet, ist er hernach der Ansprache frey, und mag wider ihm solche nicht statt finden, es werde dann bewiesen, dass der Gläubiger durch ein beständiges Impediment abgehalten worden.

§. 5. Wer kauffet oder durch andere rechtmässigen Titul an sich bringet, was jemand verpfändet, und besitzet, es darauf ohne Ansprach 10. Jahr, wenn der Gläubiger,

ger, so das Pfand-Recht hat, innerhalb Landes ist, oder zwantzig, da er ausheimisch, kann sich hernach wieder die Ansprache schützen, und wird das Guth davon frey, es mögte dann erwiesen werden, dass er zu der Zeit, da ers an sich gebracht, von dem Unterpfandt die Wissenschafft gehabt: Ein Erbe aber, er sey wissend, oder unwissend, kann sich der Præscription auch auf das, so von seinem Mit-Erben bey der Theilung auf ihm gekommen, nicht behelffen.

§. 6. Wieder gemeinen Sitz und Recht kann keiner der Interessenten durch dessen eintzig und allein in langer unhinterdencklicher Zeit gehabten Gebrauch sich ein Recht erwerben, oder seine Consorten ausschliessen, sondern denselben, und seinen Erben stehet frey, ihres vormahligen Rechtens sich zu gebrauchen; es wäre dann ein Verboth dessen, so ein Gebrauch hat, aus dem Vorwandt eines absonderlichen zu Erwerbung des Eigenthums gereichenden Rechtens dazu gekommen, und darauf hatten in langer Zeit die andern in Ruhe gestanden.

§. 7. Auf Arth, Maasse, und Weise, als in Zehen nechst vorhergehenden Jahren, Pächte, Rente, Zehenden entrichtet, und nicht offenbahr, oder erweislich, dass es aus sonderbahren Ursachen nur auf eine Zeit also geschehen, sonst aber ein anders gebühre, ausbedungen, oder protestando vorbehalten, so soll hinfürters die Abtragung geschehen, und, wer ein anders prætendiret, nicht gehöret werden.

§. 8. Wann Jemand in langen, oder auch unhinterdencklichen Jahren nur gewisse Dienste geleistet, oder ein Dienstgeld gegeben, aber dabey offen- oder unlaugbahr, dass er ein Leibeigener, und Dingpflichtig, oder sein Gehöffte, und Acker zu Bauer- und Pächt-Recht bewidmet, so mag die Herrschafft des vorigen ohngehindert an statt Dienst-Geldes der Dienste, oder vor die Dienste Geld, ingleichen nach seiner Nothdurfft mehrere Dienste, jedoch nach Landes Gewohnheit und des Bauren Vermögen fordern, und ist derselbe solche gehorsamlich zu leisten schuldig, er hätte dann dadurch einen gewissen Vergleich, oder beständige Gewohnheit, oder rechtmässige Verjährung, als wann ihm solche zugemuthet, er sich dero verwiedert, und die Herrschafft es bey vorigen Zwantzig Jahr bewenden lassen, erhalten, dass nur die gemessene Dienste von ihm sollen geleistet werden.

§. 9. Was in Jemands freyen Willen stehet, zu thun, oder zu lassen, wann es ihm beliebig, wie unter andern ist, das Recht ausgesetzte Pfänder einzulösen, was wiederlöslich verkaufft, wiederum an sich zu kauffen; ingleichen dessen, so aus natürlicher Freyheit einem jeden bey den Seinigen, oder ausser denen zu gebrauchen, und vorzunehmen erlaubet, ob es in ohnhinterdencklichen Jahren nicht geschehen, mag nichts destoweniger weiter vorgenommen werden.

§. 10. Es sey durch Gesetze und Ordnung, oder auch mittelst Verträge, und menschlichen Dispositionen eine gewisse Zeit bestimmt, gereichet solches Jemand von dem, wozu er rechtmässig befugt, zu excludiren, und also in einigen Schaden zu führen; es läuft aber dieselbe denen nicht, welche minderjährig, ihres Gemüths, und Sinne nicht mächtig, aus nothwendigen Ursachen abwesend, oder so in dem Stande sich befinden, dass sie ihre Angelegenheit nicht warten können, und wird so lange es sich also mit ihnen verhält, von der bestimmten Zeit abgezogen, wann sie auch dadurch beschädiget, ihnen die restitutio in integrum dagegen verstattet, wäre aber es alleine zum Gewinn gerichtet, mögen sie nach der Zeit nicht zugelassen werden, noch haben sie deswegen, dass sie solches entohniget, Zusprache.

§. 11. Es soll von den Jahren, so zur Præscription angeführet, abgezogen werden die Zeit, in welcher das Land und dessen Einwohner unter der Krieges-Last, und Unsicherheit sich befunden, und der sich solcher behelffen wollen, zu beweisen schuldig seyn, dass vor dem Kriege, und nach dem Friede so viele Jahre schon verlauffen, als zur Præscription nöthig seyn.

§. 12. Was in Zeit, da Jemand sein Guth vermiethet gehabt, von dem Pensionario verabsaumet, kann den Nachbarn zur Verjährung nicht dienen, noch dem Grund-Herrn Schaden geben.

§. 13. Wer ohnwissend gewesen seines Rechtens, oder dessen, so dagegen von andern vorgenommen, und solche Unwissenheit entschuldigen mag, dass sie aus ohntadelhafften Ursachen entstanden, er auch dabey unnachlässig nicht verfahren, dem soll der blosse Lauff der Zeiten, sie seyn so lang sie wollen, nicht entgegen seyn, und ob er dadurch beschädiget, wider die Præscription ex capite justæ & probabilis ignorantiæ die restitutio in integrum erlaubet seyn.

TIT. XXIX.

Von Alienationen und Veräusserungen.

De juribus alienationis.

§. 1. Wird ein Schuldmann durch Gerichtlichen Abschied einigergestalt non solvendo erklähret, oder provociret ad Concursum, mag er hernach von seinen Gütern nichts veraussern, verandern, verpfänden, oder damit vornehmen, so einem Creditorn zum Vortheil, dem andern zum Nachtheil gereichet, geschehe es, ist es zu Recht ohnkrafftig mag wiederruffen werden, und Niemand dadurch ein mehrers Recht erlangen, als er zuvor daran gehabt.

§. 2. Würde Jemand in Schulden vertieffet, es kamen ihm aber die Mittel zu, wo-

wodurch er sich daraus bringen, und retten mögte, mag er dieselbe, ob sie gleich in zufälligen lucris, als in Erbschaften, Legaten, und dergleichen geweilichen Nutzungen bestünden, zu Nachtheil seiner Creditorn nicht ausschlagen, oder repudüren, und ob er es thäte, soll nichts destoweniger, was ihm angefallen, den Gläubigern verbleiben, und in seinem Nahmen zu fodern erlaubt, er aber als ein muhtwilliger Fraudator gehalten werden.

§. 3. Wird durch Pacta, oder Verträge vereiniget, dass die alienation der Güter gantz nicht, oder nur für einem gewissen Wehrt, oder auf verabredete Maasse geschehen soll, mögen, die aus solchen Vereinigungen ein Recht erlangen, die anderergestalt vorgenommene Veräusserungen durch zeitige Zusprache, ehe die Tradition geschehen, behindern, und wehren; Wann sie aber einmahl geschehen, und durch die Tradition vollenzogen, mag das veralienirte Guth von dem tertio possessore nicht wiederruffen werden; es wäre dann erweisslich, dass er von solchem Vergleich Wissenschafft gehabt, und gleichwohl dagegen gehandelt, oder es wäre zur Versicherung des Pacti das Gut verpfandet, oder mit dergleichen Dinglichen Pflicht, deswegen wider den Güter-Besitzer könnte agiret werden, behafftet.

§. 4. Hat ein Mann vermittelst einer æstimation ein Guth, es sey beweg- oder unbeweglich, mit seiner Frauen an statt des Ehe-Geldes bekommen, mag er solches ohne der Ehefrauen Consens veräussern, und darüber disponiren, so lange er solvendo ist; was aber ohne solcher æstimation an unbeweglich Guth, oder was an dessen statt zu halten, ihnen zugebracht, kann er nicht alieniren, es geschehe dann aus unvermeidlicher Noth, oder scheinlichen Nutzen, ohne der Frauen pericul, und Schaden, mit derselben Consens; wäre er ausser dem zugefahren, und die alienation gethan, bleibet der Frauen bey seinem Leben, auch bey seinem Tode die Macht, dieselbe zu revociren, ausser dem Fall, wann zu dem Behuff solche nöthig gewesen, wozu die Ehefrau nach ihrem Vermögen mit obligiret.

Der Dritte Theil.

TIT. I.

Von Contracten und Verschreibungen.

§. 1.

De Pactis, Obligationibus et Contractibus.

WAnn Jemand einigen verbindlichen Contract, und Handel treffen will, soll dazu mit wohlbedachten Gemüth, und freyen Willen schreiten, was ausser dem verhandelt, ist zu Rechte nicht beständig.

§. 2. Was einer, der so gar einfältig, und geringen Verstandes ist, dass er, was unter dem Handel gewesen, oder gemeinet, nicht verstehen mögen, ob er gleich nicht gantz unsinnig, verspricht, darf er weiter nicht halten, als es ohne seinem Schaden, und Verlust geschehen mag, im wiedrigen hat er sich der restitution in integrum wie die Minderjährigen, ob er gleich vollenkommenen Alters sey, zu gebrauchen.

§. 3. Irret Jemand bey Contracten, und Versprechen in der Persohn, und in den Dingen, worüber contrahiret; ingleichen in dem, so zum Wesen, und Substantz des Vertrages gehöret, ist was dabey versprochen, zu Recht nicht beständig; Ist im übrigen geirret, hebet der Irrthum denselben nicht auf, jedoch, wo einer durch seinen Irrthum beleidiget, oder beschädigt, mag er solches zu verbessern, und zu andern suchen.

§. 4. Was Jemand versprochen durch Richterlichen Zwang, oder aus Furcht für demselben, soll er halten, und dagegen nicht handeln, er habe dann durch die wiederrechtliche Erkänntnissen im Rechten erlaubte Mittel davon sich befreyet; Zwinget aber ausser dem einer den andern zu Contracten, oder Versprechnüssen, wozu er ausser denen schuldig, und die Furcht, so dazu getrieben, ist so bewandt, dass sie aus Beysorge grosser Ungelegenheiten denjenigen, welcher es versprochen, dazu mussigen können, dergleichen dann nicht zu halten; Wann Eltern ihre Kinder, die Manner ihre Weiber, Herren ihr Gesinde durch ungebührliches tractiren in Furcht, dadurch zu den Zusagen bewegen, leistet alsdann der gezwungene, wann er zu seinen freyen Willen gekommen, darauf nichts, oder approbiret auch auf andere Weise, was gehandelt, nicht, kann aber eine merckliche Læsion anzeigen, darff er, was also versprochen, nicht halten, mag auch inwendig Jahres Frist, dagegen restitutionem in integrum bitten.

§. 5. Was einer, wann er gantz truncken, und bezechet ist, verspricht, darf er nicht halten, wann er nüchtern ist, soll aber, was er bey dem Trunck von dem andern Theil empfangen, restituiren, auch so bald er von dem Handel recht berichtet wird, in vier Wochen, was in Trunckenheit gehandelt, zu wiederruffen schuldig seyn, und wann das Gegenparth es dabey nicht will bewenden lassen, muss er beweisen oder in Mangel des Beweises mittelst Eydes erhalten, dass er übermassig truncken, und seines Verstandes nicht allerdings mächtig gewesen.

§. 6. Ein Contract, welcher seine wesentliche zu Recht erfoderte Stücke hat, ob er gleich in Schrifften nicht verfasset, ist gültig und beständig, es wäre denn ausdrücklich vor oder bey demselben verabredet, dass er mittelst der Schrifft solle aufgerichtet, und vollen-

vollenzogen werden, alsdann ist derselbe nicht vollenkommen, und verbindlich, ehe er in Schrift gebracht, von den Contrahenten, oder in dero Nahmen unterschrieben.

§. 7. Vereinigen sich die Parte über einen Handel, und richten darüber eine punctation auf, darin, wessen sie einig geworden, begriffen, obgleich beliebet, dass aus dem Einhalt derselben ein förmlicher, oder schrifftlicher Contract solte gefasset werden, ist der Handel, und schriftliche Vereinigung beständig, und mag kein Theil zurück treten, es sey dann dabey ausdrücklich ausbedungen, dass es nur ein ohnmassgeblicher Entwurff sey, oder dass der Handel nicht eher, denn er also förmlich verfasset, vollenzogen seyn soll.

§. 8. Die Contracten, so in Schrifften aufgerichtet seyn, bleiben beständig, obschon die Schrifften abhändig worden, nur dass sie sonst erweislich seyn, wie dann, was sonst beyzubringen, durch Verlust der Verschreibungen, oder Uhrkunden nicht aufhöret, sondern es mag der Gläubiger, und Kläger, wann der den Verlust glaublich machet, seinem Gegentheil, der solches ins Läugnen ziehet, darauf den Eyd deferiren.

§. 9. Ist in der Verschreibung oder Handschrifft keine Causa debendi enthalten, dieselbe erscheinet auch sonst aus andern Nachrichten, darauf derselbe sich einigergestalt beziehet, nicht, oder kann von dem, der sich darauf beruft, nicht glaublich gemacht werden, ist dieselbe zu Recht ohnkräftig, und kann darauf mit Bestande so lange nichts gemacht werden, biss eine rechte wahrhafte Schuld beygebracht; Es ist aber denjenigen, so darauf fodert, wann er eine rechtmässige Ursache, woher die Schuld entstanden, anziehet, dem andern darüber den Eyd zu deferiren befugt, und derselbe solchen abzustatten, oder auch, dass die Ursache falsch sey, beyzubringen schuldig.

§. 10. Ein Jeder soll sich vorsehen, dass er nicht leicht, oder Niemand anders, dann dessentwegen er versichert, Blanquet ausgebe, thut er solches, und wird darauf geschrieben, woraus eine zu Recht beständige Obligation entstehet, soll er nicht weniger zu dem Einhalt, als wann er Vollmacht dazu gegeben, und sich verschrieben, gehalten, und der darauf getrauet, wann er des Betrugs ohnwissend gewesen, schadloss seyn, hat sich aber seines dadurch erlittenen Schadens an dem, so es empfangen, und sich dessen missbrauchet, zu erholen.

§. 11. Wann zu Versicherung eines Kauffs, oder andern Contracts eine Arrha gegeben, oder etwas zum Reu verkauffet, oder sonst eine Straffe auf dem Nichthaltungs Fall versprochen, mag der, so dem Versprechen inhæriret, die Arrham behalten, auch das Reu-Kauffs Geldt, oder Straffe fodern, und nichts destoweniger das ander Theil zu Haltung des Versprechens zu Recht treiben, welches durch Verlust der Arrhæ, oder auch des Reu-Kauffs, und Abtragung der Straffe von dem Kauff, und andern Verpflichtungen nicht befreyet seyn soll; es sey dann alternative beydes versprochen, oder sonst ein anders verabredet.

§. 12. Ist an einem Contract, und Handel einiger Mangel, deswegen er re integra hätte können wiederruffen und die Leistung dessen, so versprochen, zurück gehalten werden, wann er nur nicht deswegen zu Recht verbothen ist, wird solches ersetzet durch die erfolgte præstation dessen, so er versprochen, und kann nicht allein der, so an seiner Seiten erfüllet, nicht zurück treten, wann der ander an seiner Seiten die Gebühr erstatten will, sondern es muss auch der ander, so die Leistung des Versprochenen angenommen, an seiner Seiten halten.

§. 13. Wer in Verschreibungen sich wozu einlässet, oder einigen ihm sonst zustehenden beneficien, Freyheiten, Exceptionen, und Behelffen absaget, ingleichen zu dero Bestätigung Clausuln anfüget, soll sich vorhero davon wohl unterrichten lassen, thut er aber dasselbe nicht, verschreibet sich doch, soll er nichts destoweniger, was verschrieben halten, und mit den Einreden, als wann er es nicht oder anders verstanden, wann er mit seinem Verstande auf Unterrichtung begreiffen können, nicht gehöret, noch zu dem, welchem ausdrücklich abgesaget, so viel dasjenige betrift, welches vor die Verschreibung ergangen, verstattet werden; Und damit jemand hinfürters, darüber verleitet zu seyn, sich so viel weniger beklagen könne, sollen alle Verschreibungen, und die darin begriffene Absagungen und Clausuln in der Sprache verfasset werden, dero ein jeder verständig ist.

§. 14. Was unter den Contrahenten nicht wahrhaftig verhandelt, sondern erdichtet, und allein zum Schein vorgewandt, soll, so weit es simuliret, nichtes gültig seyn, und so wenig den Contrahenten, und dero Erben zu Vortheil, als andern zu Nachtheil, und Schaden gereichen; Demnach allen, denen daran gelegen, dass dergestalt nicht gehandelt, die Exceptio simulationis zu statten kommen, dabey aber denen, so durch die Simulation Schaden gelitten, dessen sich an die Verursacher zu erhohlen, ohnbenommen seyn soll.

§. 15. Die Nichtigkeit des Contracts wegen der Simulation erstrecket sich nicht weiter, dann auf das, so dadurch fälschlich vorgegeben, und in Wahrheit nicht ergangen, so allein abgethan wird; das übrige aber, so in Wahrheit erfolget, aber durch jenes verdecket, so weit es zu Recht ohnverbothen, soll beständig bleiben, und die Kraft haben, als wann das übrige durch die Simulation dazu nicht gekommen.

§. 16. Wer einen Contract der Simulation beschuldiget, solches aber nicht erweisen mag, doch dessen glaubliche Anzeige thut, daraus etwas fälschlich vorgewandtes, oder verdecktes zu præsumiren, sollen die Contrahenten beyde sich dessen durch

durch einen Eyd zu entledigen schuldig seyn.

§. 17. Die Wetten, so auf dasjenige, welches erbar, und guten Sitten nicht zuwider ist, gerichtet seyn, sollen gelten, und wer verlieret, dem andern, wann er darunter betrieglich gehandelt zu haben nicht zu überweisen, was auf dem Fall darauf sie lautet, immassen dann nach dem Buchstab, und Beding der Verlust præcisè zu reichen versprochen, einzuhalten schuldig seyn; es führete dann der Verlust einen gantz unbilligen, und gar zu beschwehrlichen Schaden bey sich, dass mit demselben der Gewinn unchristlich und nicht zu billigen sey, so soll zu Richterlicher Ermässigung es stehen, und dadurch die Moderation also ergehen, dass der Gewinnender ein billiges bekomme, der ander aber nicht gar zu sehr beschwehret werde; Ist dabey in Zweiffel, was eigentlich unter der Wette begriffen, dahero ob und wer gewonnen, oder verlohren, nicht offenbar, soll die Wette nichtig gehalten werden.

TIT. II.

Von Gläubigern und Schuldenern.

Jura Creditorum et Debitorum.

§. 1. Was Jemand verschrieben, oder zu bezahlen schuldig, dazu ist er nicht allein seinem Gläubiger, mit welchen er gehandelt, und contrahiret, dessen Erben und Erbnehmen, sondern zugleich allen getreuen Brieffs-Einhabern, sie seyn zur Verschreibung mit des Gläubigers Willen durch dessen Cession oder Abtretung, oder ohne demselben durch Richterliche Anweisung, oder Verordnung gelanget, obgleich dero in der Verschreibung nicht erwehnet, gehalten, ingleichen allen denen, so einen rechtmässigen Titul, wodurch sie zu der Schuld gelanget, und befugt, beybringen, ob sie gleich keine Cession aufweisen können, was geschrieben, zu leisten verbunden seyn; Gestaltsam denselben, auch alle dem Gläubiger aus den Rechten, und Verschreibung zustehende Mittel und Behelffe zulässig; Wer aber kein wohlerlangtes Recht dazu aufweisen kann, ist bloss dadurch, dass er die Verschreibung in Händen hat, darauf zur Zusprache nicht befugt, mag auch die Rechts-Hülffe vor dessen Beybringung nicht erlangen, sondern von den Schuldenern bis dahin abgewiesen werden.

§. 2. Ist die Schuld zum Theile richtig, und liquid, zum theil aber streitig, und nicht allsofort zu verificiren, mag nicht allein der Schuldener, so weit selbige ausser Streit ist, bezahlen, und das übrige aussetzen, dahero dann der Gläubiger solches anzunehmen schuldig, oder der Schuldener es zu deponiren, und sich zu befreyen befugt ist, sondern es soll auch der Schuldener auf des Gläubigers Ansuchen auf das Liquidum dero Schulde zur Zahlung verdammet, und durch die Rechts-Hülffe angehalten, das übrige zur Ausführung verwiesen, und kann des Illiquidi halber das Liquidum nicht vorenthalten werden.

§. 3. Wird einer schuldig geachtet, er vermeinet aber nicht schuldig zu seyn, derselbe kann nicht allein, wann er beschuldiget wird, demjenigen, so ihn deswegen diffamiret, als einen Diffamanten besprechen, sondern auch, ehe er deswegen diffamiret, seine wider die prætendirte Schuld habende Exceptionen, Wohlthaten, und Behelffe auszuführen, vor das Gerichte, dem er selbst unterworffen, den vermeinten Creditorn fodern lassen, darauf dann die Ausführung seines Rechtens thun, und sich frey von der Schuld erklären lassen, dadurch aber nicht erhalten, dass, wann die Exceptionen so bewandt, dass sie die Execution nicht aufhalten können, der Creditor von der Anfoderung dessen, so ihm gebühret, behindert werde; Gestaltsam dann demselben über die Exceptionen und Wohlthaten sich mit Gegentheil einzulassen, immittelst, was ihm Rechtlich zukommt, so weit sie dero ohngehindert kann gemahnet und eingetrieben werden, zu suchen ohnbenommen.

§. 4. Es kann Niemand Schuld mahnen, er leiste dann zuvörn, warum dieselbe contrahiret, und gemahnet, oder was er hingegen versprochen, und zur Substance des Contractus gehörig ist, muss daneben, dass er seines theils dem, was vorhero gebühret, ein Genügen gethan, beweisen.

§. 5. Wer zum andern in Schuld-Sachen Zusprache hat, soll sich an Richterlicher Hülffe begnügen lassen, dieselbe anruffen, und wie er solche nach Befindung zu geniessen hat, also hingegen sich aller eigenrichterlicher Thätigkeit, insonderheit aller Schmahungen, Diffamationen, Anschlagung, schändlicher gemeldter Schmäh-Schrifften, auch der Handschrifften an schmählichen Oertern wider den Principalen, und dessen Bürgen, ob es gleich ihm in der Verschreibung zugelassen, enthalten, bey Verlust der Schuld-Foderung, und Straffe wider die Famosos libellos verordnet, auch Zulassung der Injurien-Klage, so dem Beleidigten frey stehen soll.

§. 6. Ob gleich in Handschrifften, Verschreibungen, und Verträgen dem Gläubiger von dem Schuldmann nachgegeben wäre, eigenes Gewalts ohnersuchet des Richterlichen Amts sein Unterpfand, oder auch ander des Schuldmanns Güter anzugreiffen, und sich daraus bezahlt zu machen, soll doch Niemand sich dessen eigenmachtig privata authoritate unterfangen, bey Verlust seiner Foderung, sondern sich ein jeder am Recht genügen lassen, und zu demselben die Hülffe allein bey den ohnmittelbaren Gerichten suchen, die ihm auf dergleichen Verschreibungen ohnverzüglich ertheilet, und im Fall auf ersteres Mandat die Bezahlung oder Leistung der Gebühr nicht geschehe, auch eine zu Recht er-

erhebliche Ursache nicht alsofort offenbar gemachet, durch die Richterliche Verordnung er in die Güter immittiret werden.

§. 7. Wann Jemands Schuldmann der Flucht verdächtig, oder auch seine Güter wegbringen wolle, mag der Glaubiger ihn oder seine Güter, wo er dieselbe antrifft, anhalten, bis dass er bey dem nechsten Gerichte solches anzeige, und allda Rechts-Hülffe erwarte.

§. 8. Befinden Gläubiger, dass, die ihnen mit Schulden verhafftet, ihren Gütern nicht, wie fleissigen Haus-Wirthen wohl anstehet, warten, sondern dieselbe durch Fressen, Sauffen, Pracht, Uppigkeit, unnütze Spesen, übermässiges Leben, und dergleichen Verschwendung verzehren, und darüber an ihren Foderungen periclitiren dürffen, mögen sie nicht allein um ihre Schuld zu dero Abtragung mahnen, sondern auch immittelst, obgleich die Zeit der Zahlung nicht gekommen, bey den Gerichten anhalten, dass dem Verschwender alle Veräusserungen untersaget, da er bey der Güter Verwaltung bleiben wolle, gnugsame Caution zu bestellen auferleget; da er aber dazu nicht gelangen kann, ein Curator, so auf die Güter Aufsicht habe, zugeordnet werde.

§. 9. Ist ohnlaugbar, oder aus beständigen Nachrichten eine Schuld befindlich, aber wie hoch sich dieselbe erstrecke, oder auch dero übrige Bewandniss in qualitate oder quantitate in Streit und Zweiffel, der Glaubiger aber designiret dieselbe, und der Schuldner kann daran ein merckliches nicht ohnwahr machen, oder beweisen, soll des Creditorn, wo er guten Leumuths und Wandels eydlichen Aussage getrauet, und was dadurch erhalten, der Schuldener zu zahlen schuldig seyn.

TIT. III.

Von Anleyhen.

De jure Mutui.

§. 1. Wer über dem Empfang einiger Anleyhe Gelder eine Verschreibung gegeben, aber das Geld nicht empfangen zu haben hernach vorgibt, soll demjenigen, dem er dergleichen Verschreibung gegeben, inwendig zwey Jahren deshalben zu Rückgebung der Verschreibung belangen, in widrigen hernach auf dieselbe, ohngehindert der Empfang von ihm gelaugnet würde, mit der Rechts-Hülffe verfahren, auch ehe die Bezahlung geschehen, nicht gehöret werden; Getrauet er aber zu beweisen, die Auszahlung sey nicht geschehen, sondern gefährlich mit ihme gehandelt, mag er hernach inwendig Dreyssig Jahren von Zeit der gegebenen Schrifft sich zum Beweisthum anbieten, und dadurch die Gelder zurück fodern.

§. 2. Was denen, so die Administration ihrer Güter benommen, als den Kindern, so unter der Eltern, und Unmündigen, die unter Vormundschafftlicher Gewalt seyn, angeliehen wird, ist zu Recht nicht weiter beständig, dann was empfangen, in derselben Nutzen verwandt ist, und seyn die Glaubiger, solche Versionen zu beweisen, schuldig; Was aber andern geliehen, deswegen seyn sie zu Beybringung versionis in utilitatem nicht gehalten, sondern ob, der es empfangen, solches unnützlich verschwendet, oder zum andern Behuff, denn in der Verschreibung enthalten, angewandt, muss es aus seinen Gütern nichts destoweniger bezahlet werden.

§. 3. Wird bey dem Ausleyhen nichts gemeldet, in welchen Sorten die Zahlung geschehen soll, seyn gewisse Species empfangen, und in der Obligation gemeldet, soll die Anleyhe in denselben, oder da sie nicht mehr verhanden, dergleichen, oder die in derselben Stelle aufgekommen, wieder gegeben werden; Ist aber in der Verschreibung nicht von gewissen Speciebus eigentlich gemeldet, sondern von einer Summa an Thalern, Gülden, oder Marcken, es sey gewiss, oder ungewiss, was vor Sorten aufgeliehen, mag der Schuldener bezahlen mit allen ohnverbothenen vollgültigen gang- und gebigen Müntzen, und wären gleich zur Zeit des Contractus die Species besser gewesen, wann doch diejenigen desselben Valoris seyn, mag der Gläubiger, wann ihm daran seine Summe entrichtet, nichts weiter nach der vormahls üblichen schwehren Müntze fodern.

§. 4. Hat Jemand Geld empfangen in Müntze, so nicht mehr gang- und gebig, auch nicht mehr, oder auch nicht ohne grosse Beschwehrde aufzubringen, ist er zu derselben nicht, sondern allein zu gang- und gebiger Müntze nach dem Gehalt und Wehrt, als die vorige gewesen, gehalten; Hatte man aber davon keine gewisse Nachricht, ist die Haupt Summe in solcher Müntze, und auf die Höhe abzutragen, als in den nechsten dreyen Jahren die Zinsen abgeführet, oder da solches ungewiss, nach den Vermuthungen durch Richterliche Ermässigung der Wehrt zu setzen.

§. 5. Leihet Jemand gewisse Species der Müntze aus, oder ob er eine Summe angeliehen, lässet sich die Zahlung in gewissen Speciebus, als Rheinischen Gulden, Thaler, und dergleichen, ohne Beyfügung der Taxa, versprechen, und seyn die Species, und nicht dero Wehrt, und Taxa in obligatione, ist der Schuldner solche, wie er dieselbe empfangen, und wieder zu geben verschrieben, und zwar wie die Species sich zur Zeit des Contractus oder Anleyhe befunden, obgleich derselben Wehrt und Valor sich geändert, abzufuhren schuldig, demnach was durch Steigerung, oder Verminderung des Wehrts, daran verändert, zu seinen Schaden oder Vortheil gereichet.

§. 6. Seyn gewisse Species ausgeliehen, oder sonst in obligatione, diese bleiben

bleiben auch annoch, und zwar in demselben, oder höhern Wehrt, aber seyn an Gehalt und innerlicher Güte denen alten nicht gleich, und dessen hat man beständige Gewissheit, so ist der Schuldener in voriger innerlicher Güte die Species beyzuschaffen, oder da er solches nicht vermag, was an der Güte, und Gehalt mangelt, mit den neuen Müntzen zu ersetzen schuldig; Ist aber von der Bewandniss der alten Müntz-Sorten keine beständige Gewissheit, wie der Gehalt derer gewesen, die entrichtet, wird der Schuldener durch Erlegung derer Sorten, so an statt derselben aufgekommen, befreyet; werden aber die Species zu, oder in einer gewissen Quantität, und Summen angeschlagen, mag der Schuldener mit der gang- und geben-Müntze zahlen, und darff kein mehres mit derselben als die Summe abführen.

§. 7. Hat sich Jemand zu gewissen Müntz-Sorten und Specien verpflichtet, dieselbe aber werden hernach verbothen, hätte sich auch nicht weiter verschrieben, ist er auch zu keinen andern verbunden, sondern, wann er solche, wie die Zeit des Contracts gewesen, erleget, ohngeachtet sie nicht mehr gültig, ist er loss; Hätte er aber dabey sich nicht eigentlich zu den Speciebus, sondern zu der Summe, welche dieselbe ausgemachet, oder dieselbe mit unverbothenen im Reich oder Lande gang- und gebenden Sorten zu bezahlen verschrieben, kann er sich mit denen, so verbothen, und in Abgang kommen, nicht befreyen, sondern muss dieselbe nach dero Güte bezahlen, mit Müntze, so hernach im Gang kommen.

§. 8. Wer gewisse Species, als Ducaten, Römische Gulden, und Thaler, mit einer gewissen Taxa, oder Valor, zum Exempel, den Thaler zu zwey und dreyssig Schilling, ingleichen zu vierzig Schilling ausgeleyhet, ob er gleich in gewissen Speciebus, als in harten vollgeltenden geschlagenen Thalern, oder in so viel Stücken, als er ausgeliehen, die Bezahlung sich verschreiben lasset, kann doch nicht mehr fodern als in den Speciebus, so verschrieben, die Summa, welche in der Taxa begriffen, und ist die Quantitas, so durch die Taxam gemachet, in obligatione, die benandte Species aber nicht alleine das Mittel der Bezahlung; Ist nun hernach der Thaler, oder andere Species höher, oder niedriger gesetzet, dann der Valor zur Zeit des Contracts gewesen, gereichet es zum Vortheil und Schaden des Schuldeners.

§. 9. Wer Thaler, Gulden oder Marck ausleihet an gewissen Speciebus, als an Reichs-Thalern, Rheinischen Gülden, Ducaten &c. oder sich verschreiben lasset, dass die ausgeliehene Summa in solchen Speciebus, und zwar in einer gewissen Anzahl nach dem Valor, darin sie damahln gewesen, sollen bezahlet werden, dem dürffen nach geänderten derselben Valeur nicht so viel Stücke, sondern wie viel derselben angeliehenen Summe nach der Thaler, Gulden und Marck mache, bezahlet werden, wie dann hingegen, wann solche abgeschlagen, so viel bis die Summe nach gegenwärtigen Valor erreichet, hinzu gethan werden müssen.

§. 10. Seyn Species geliehen, und wieder zu geben verschrieben, aber solches nicht auf eine dero Taxam gerichtet, ob gleich dabey angefüget, wie viel dieselbe an Gülden, Marcken, oder andern Valor damahls machen, wie dann ingleichen, da sonst zu dero Demonstration, und nicht solche zu einer gewissen Taxa zu bringen, etwas angefüget, welches aus den Umständen zu ermessen ist, ob hernach durch Vermehr- oder Verringerung des Wehrts mehr Gulden oder Marck, oder nicht so viel dieselbe austragen, sollen doch die Species in der empfangenen Zahl abgetragen werden.

§. 11. Ist aus den Verschreibungen kein anders abzunehmen, oder, dass der Contrahenten Meynung, so bey den Müntz-Handeln vornehmlich anzusehen, nicht anders gewesen, soll bey den Müntz-Sorten, so ausgeliehen, und wieder zu entrichten, der Valor angesehen, und also erstattet werden, wie er zu Zeit des Contracts sich befunden, demnach der Schade oder Vortheil den Schuldener treffen soll.

§. 12. Dergleichen Pacta, dadurch auf alle Fälle der Ringerung, oder Erhöhung der Müntzen, der Schade allein auf den Schuldener oder Glaubiger; hingegen der Gewinn auf dero einen allein transferiret wird, seyn zu Recht ohngültig, was aber zu eins derselben Gewinn und Verlust gereichen solte, ist zu vereinigen erlaubt.

§. 13. Was nach Zahl, Gewicht und Maasse geliehen wird, darff nur also in der Güte, wie es ausgeliehen, nicht aber in dem Wehrt geliefert werden, demnach ob der Preiss solcher Güter gestiegen, dennoch der Leyher kein mehres geben, er wäre dann säumig, so ist er dadurch zu den zugefügten Schaden verbunden.

§. 14. Was ausserhalb Ritter- und dergleichen rühmlichen Spielen unter Spielern einer dem andern von wegen des Spieles schuldig bleibet, auch wann es von einem dem andern auf und zu dem Spiel geliehen, kann zu Recht nicht gemahnet werden, ob gleich der Spieler aufs Neue sich dazu verpflichtet, hat aber ein ander dem Spieler Geld geliehen, und mag darunter keiner Arglistigkeit überwiesen werden, muss, der es empfangen, ob er es gleich verlohren, zahlen.

TIT. IV.

Von Kauffen und Verkauffen.

Jura Emtionum et Venditionum.

§. 1. WEr verkaufft, soll das verkauffte Guth zu lieffern schuldig, und durch Anerbiethung der Interesse davon nicht befreyet seyn; Erschiene aber solches ihm unmöglich zu seyn, und die Hinderniss wäre bereits zur Zeit des Kauffs verhanden, und dem Verkäuffer wissend gewesen, er hätte aber unbesonnen darin gehandelt, ist er zu dem Schaden, welcher dem Käuffer zugefügt, gehalten; wann aber derselbe erst hernach entstünde, ist er weiter ohnverbunden.

§. 2. Wer verkaufft, soll gute ehrliche Kauffmanns-Waar, so davor vom ehrlichen Biedermann könnte geschätzet werden, lieffern, werden sie anders befunden, muss der Verkäuffer solche wieder zu sich nehmen, das Geld zurück geben, ist jemand dadurch beschädiget, soll er ihm den erweislichen Schaden erstatten.

§. 3. Wer verkaufft was ungesund, brest- und mangelhafft ist, ist nicht gehalten, daferne das Vitium und Mangel offenbahr, oder auch augenscheinlich, dass der Käuffer bey guter Zusicht es befinden mögen, darum, ob nach getroffenen Kauff das Verkauffte durch solchen Mangel verdürbe, und umkäme, wider den Verkäuffer auch keine Action übrig ist, er hätte dann ein Widriges an dem Verkaufften gerühmet, und vorgegeben, oder sonst betrüglich dabey gehandelt; Wann aber ein solches Vitium nicht offenbahr, oder visibile, so muss er das Kauff-Geld zurück geben, und das also wider guten Glauben Verkauffte zu sich nehmen.

§. 4. Was Jemand verkaufft, dabey ist er alles, was Erd- und Nagel-fest ist, oder was Band und Nagel hat, dafern nicht etwas ausbedungen, zu lieffern schuldig, nur dass es des verkaufften Guths halber, und nicht zu andern Behuff Band- und Nagel-vest geworden.

§. 5. Was Jemand verkaufft mit allen Rechten und Zubehör, dabey gebühret ihm zugleich alle zu solchen Rechten und Pertinentien gehörige Urkunde und Brieffliche Nachrichten zu extradiren, es wäre dann derselbe zu Leistung der Eviction verbunden, so mag er solche in Händen behalten, so lang, bis er solcher erlassen; ist aber alsdann glaubliche Abschrifften auszulieffern, und, so offt es erfodert wird, das Original zu exhibiren, auch de extrahendo, wann er dero nicht benöthiget, zu caviren schuldig.

§. 6. Wer Waaren oder Güter als zum Kauff nimmt, oder etwas zum Kauff verfertigen lässet, muss dieselbe behalten, wann es tauglich Guth, oder also gefertiget ist, daran kein solcher Mangel, deswegen der Kauff kann zurück gezogen werden, können sie über dem Wehrt sich nicht vergleichen, kann darüber ein Theil ohne des andern Willen nicht zurück treten, sondern gewöhnlicher Preyss, oder da derselbe nicht gewiss, was verständige Bieder-Leute æstimiren, gegeben werden.

§. 7. Was an einem gewissen Anschlag, in gewissen Gewicht, Maasse, oder Anzahl verkaufft, soll also gelieffert, und der Contract vor ergangener Abwegung, Maasse, oder Abzahlung nicht vollenkommen geachtet, derowegen ehe so viel als verkaufft, oder versprochen, gelieffert, der Käuffer nicht gehalten, also auch den Zufällen nicht unterworffen seyn, und ob er bey dem Kauff nichts destoweniger bleiben wolte, hat er pro rata so viel als ringer gelieffert, an der Kauff-Summen zu kürtzen. Wann aber nach einen solchen Anschlag nicht, sondern überhaupt der Kauff getroffen, ob hernach zu dessen besserer Demonstration eine Maasse oder Zahl angefüget ist, ob selbige nicht befunden, der Kauff doch beständig, mag unter dem Vorwand weniger, oder grösser befundenen Maasse nicht zurück gezogen, noch daher das Kauff-Geld erhöhet, oder gemindert werden; Auf einen Anschlag aber verkaufft zu seyn wird geachtet, wann der Kauff, oder das Kauff-Geld zugleich auf die Maasse, Gewicht und Zahl gerichtet; Ist aber der Kauff, oder Kauff-Schilling auf das Guth gerichtet, dabey nur die Maass, als gewisse Huffen, Maasse, und Gewichte obiter genennet, ist überhaupt der Kauff getroffen.

§. 8. Wird ein Guth zu zweyen mahlen verkaufft, so lange es noch nicht tradiret, oder in eins der Käuffer würcklichen Besitz gekommen, hat derjenige den Vorzug, der den ersten Kauff getroffen, wann derselbe vollenzogen, ist aber nur ein Vergleich über künfftigen Verkauff getroffen, obgleich vermittelst eines Cörperlichen Eydes, oder es hat an Vollenziehung des Kauffs noch etwas ermangelt, gehet vor, mit dem hernach der Kauff gäntzlich geschlossen, und hat der ander die Actionem auf das Interesse, so weit das Pactum oder Tractaten die Verbindlichkeit hat gehabt; hat aber einer der Käuffer den Besitz erlanget, ob er gleich neulicher gekaufft, hat er den Vorzug, dafern er nicht Zeit seines Kauffs den ersten Kauff gewust, oder hernach vor Erlangung der Possession davon eigentliche Nachrichtung erhalten, und also arglistig sich in das Guth gesetzet.

§. 9. Wer sein Guth verkaufft mit dem Geding, dass er zu gewisser Zeit, oder wann es ihm gefällig, wieder zu lösen berechtiget seyn soll, ingleichen wer sich ein Einstands-Recht, oder Jus retractus genannt, an einem Guthe bedinget, mag dazu gelangen, so lange das Guth, worauf das Pactum gerichtet, bey dem verhanden, mit welchem solches getroffen; Wann es aber auf den Dritten kommt, hat wider denselben Actio ex pacto personali nicht statt, und ist nicht schuldig, gegen die verglichene Summe das erkauffte, oder

oder sonst erworbene Guth abzutreten, es sey dann die Veräusserung betrüglich geschehen, und der, so es empfangt, eigentliche Wissenschafft von dem Pacto gehabt, dahero des Betrugs nicht unwissend gewesen, oder es wäre ein Unterpfand oder dergleichen Dingliches Recht, Krafft welchen er auf das Guth Zuspruch hatte, dem Ablösenden an demselben constituiret, oder auch das Pactum mit den Worten eingerichtet, dadurch alles, so dagegen vorgenommen, nichtig, und ungethan sey; Wenn dem Paciscenti aber die Abfoderung stets frey seyn solte, aber der Dritte nicht kann belanget werden, so ist doch der, so durch die Veräusserung beschädiget, sich des Interesse halber an dem, so mit ihm sich anders verglichen, oder seinen Erben zu erhohlen befugt.

§. 10. Wird ein Guth wiederlöslich verkaufft, ist der Wiederkauff bey dem Theil ausdrücklich vorbehalten, mag so wohl der Käuffer das Geld wieder fodern, und das Guth abtreten, als Verkäuffer auf gesetzte Zeit, oder da keine gewisse bestimmet, sondern es zum Belieben gerichtet, das Geld geben, und das Guth abfodern; Ist aber dem Verkäuffer allein es vorbehalten, so mag der Käuffer nicht zurück ziehen.

§. 11. Wer wieder verkaufft, muss das Guth lieffern in dem Stande, wie es zur Zeit des Kauffs gewesen, ist immittelst von dem Guth was abkommen, verdorben, oder verändert, was es deswegen weniger wehrt, auf Ermässigung verständiger Bieder-Leute in dem Kauff-Schilling abkürtzen lassen, wie dann hingegen, was es gebessert, auf ebenmässige Taxam, so weit es ihm zu beständigen Nutzen gereichet, der Rückkauffer bezahlen; Ist auch nicht anders verglichen, die Zeit des Kauffs bey dem Wiederkauff observiret werden.

§. 12. Wer wiederlöslich verkaufft bis zur, oder auf eine gewisse Zeit, und erlegt vor, oder zu derselben nicht das Kauff Geld, der, oder seine Erben seyn nach derselben Verlauff nicht weiter zum Wiederkauff zu verstatten; er wäre dann beweisslich daran ohne sein Verursachen verhindert, dass er seines Rechtens nicht gebrauchen mögen; Wann aber keine gewisse Zeit oder Terminus ad quem dazu bestimmt, oder aber die, so im Kauff-Brieff enthalten, nur den Terminum a quo ausdrückte, ingleichen da die Zeit nicht also gesetzet, dass dadurch die Wiederlösung excludiret wird, als wann auf Zehen, Zwantzig, oder Dreyssig Jahr das Guth verkaufft, so mag zu ewigen Zeiten der Wiederkauff von dem Verkauffer, und seinen Erben, oder dem dieses ihr Recht cediret, und übertragen, geschehen, daferne nichts entzwischen gekommen, wodurch der Wiederkauffer seines Rechtens sich begeben, oder verlustig worden.

§. 13. Wer mit Bedinge des Wiederkauffs gekaufft, mag den Verkäuffer zum Wiederkauff nicht dringen, er erhalte denn auf seinem Eyd, dass wahrer Noth, und in Mangel anderer Mittel seine Noth abzuwenden, er die Auffsage thun müssen, alsdann ist der Verkäuffer in einer dazu nach Richterlicher Ermässigung bestimmenden Zeit es zu lösen, oder der Kauffer, und dessen Erben sonst damit zu verfahren, zu veraussern, oder zu verpfänden befugt.

§. 14. Was mit obgedachten Pact verkauffet wird, soll man zu Verhütung künfftigen Streits und Zweiffel richtig inventiren lassen, und nach demselben gegen Wiederdarlegung des Kauff-Geldes in der Müntze, und auf Maasse, als das Kauff-Geld gezahlet, gelieffert, oder auch, was daran ermangelt, es sey durch Verursachen des Besitzers, oder Casu fortuito abkommen, mittelst Richterlicher Taxation pro rata des Kauff-Schillings abgezogen; Wäre aber kein Inventarium aufgerichtet, soll der Verkäuffer den gantzen Kauff-Schilling erlegen, und nichts davon, denn nur dessen Abgang, den er alsofort zu bescheinigen hätte, zurück behalten.

§. 15. Wann eine gewisse Zeit des Jahrs zum Wiederkauff gesetzet, oder auch nach dem Pacto solcher geschehen soll, zu solcher Zeit, da es verkaufft, ist der Käuffer das wiederkauffte Guth in dem Stande, wie es zur Zeit des Kauffs gewesen, und Zeit Wiederkauffs mit seinen Früchten befindlich, zu lieffern schuldig; Wann aber keine Zeit dazu bestimmt, oder auch zur andern, dann bestimmt, der Wiederkauff geschiehet, werden die Früchte des wiederkäufflichen Guths pro rata temporis, nemlich desselben Jahrs, unter Käuffern und Verkäuffern getheilet.

TIT. V.

Von Mieth- Heur- und Pension- Contracten.

§. 1. Ein Conductor, oder Pensionarius soll bey einhabenden Gütern sich verhalten, und befleissigen dessen, so einem getreuen, fleissigen Haus-Wirth zustehet, und bey dem Seinigen gebräuchlich ist, was dawider geschiehet, und an Schaden den Gütern verursachet, deswegen ist er zur Erstattung gehalten, und wann er dadurch an Geniess-Brauch behindert, mag er deswegen nichts abziehen. *Jura Locationum, Conductionum et Pensionum.*

§. 2. Durch den Mieth- und Pension-Contract, wann bey demselben ausdrücklich ein anders nicht vereiniget, oder ausbedungen, ist nicht begriffen das Jus Patronatus über der Kirchen, die Jurisdiction, ausser

ausser dem Dienst-Zwang, bevorab in Criminal-Sachen, die Auf- und Ablassung der Bauren, die hohe Jagd, wann selbige bey den Gütern ist, darum der Grund-Herr auch in wehrenden Pension-Jahren in und bey den Gütern sich derselben, doch ohne der Pensionarien Beschwerd gebrauchen mag.

§. 3. Wer eines andern Guth vor eine jährliche Pension auf gewisse Jahr-Zeiten einbekommt, soll in denenselben aus keiner Ursache, Zufall, oder Furcht dasselbe Guth verlassen, und davon gehen, und ob ein solches sich begebe, dass er bey demselben sicher ohne Gefahr Leibes, und Lebens nicht bleiben mögte, doch dem Grund-Herrn dasselbe zeitig anmelden, dass er zur Conservation seines Guthes Anstalt machen könne, da er auch ihn alsdann erliesse, Ihm, wie ers empfangen, die erlittenen Casus fortuitos ausbeschieden, wieder lieffern, handelte er dawider, soll er so wohl zu den Pensionen, als dadurch entstandenen Schaden gehalten, auch der Grund-Herr, was er von dem Seinigen in dem Guthe findet, vor sich zu behalten befugt seyn.

§. 4. Was der Pensionarius auf den Gütern zu dero Nothdurft, oder Nutzen von Neuen bauet, und anrichtet, oder zu dessen Erhaltung, und Reparation ausserhalb den Gütern erkauffen muss, und nützlich anwendet, ob es gleich hernach durch Zufälle ohne sein Verursachen ruiniret würde, muss der Grund-Herr erstatten, dabey jedoch nichts, so aus den Gütern an Materialien, Arbeit, und Diensten beyzuschaffen, darunter zu berechnen, was aber ihm einmahl gelieffert, ist er in gantz baulichen Stande zu erhalten, und also, ausserhalb, da per casus fortuitos ein gross Verderben, so nicht ohne grosse Kosten mag ersetzet werden, zustosset, auf seine Kosten wieder zu lieffern schuldig.

§. 5. Kauff gehet vor Miethe, und wer ein gemiethetes Guth kauft, darff den Pension-Contract nicht halten, sondern es muss der Conductor nach Verlauff des Jahres, darin es ihm angekündiget, oder der Kauff-Contract getroffen, räumen, daferne ein anders nicht verglichen, oder der Conductor ein Pfand-Recht daran hat; Er mag aber den Locatorem auf das, so er dadurch, dass ihm der Contract nicht gehalten, an Schaden erweislich erlitten, belangen.

§. 6. Wann der Conductor nicht auf Art und Weise, wie es verglichen, oder wie es Landgebräuchlich, und einem vernünftigen Hausswirthe zustehet, in dem gemietheten Guthe umgehet, und handthieret, ingleichen, da er solches in Verderben kommen lässet, als wann er die Zimmer nicht im baulichen Wesen erhält, die Bauren wider Landes Gebrauch übermässig beschwehret, die Aecker aus dem Mist kommen last, mag ihm der Locator auffsagen, und er ist nach des Jahres gehabten Geniess, wann es sich also befunden, ohne Widerrede zu räumen schuldig.

§. 7. Wann nach getroffenen Mieth-Contract derogleichen Zufalle zukommen, dass er seines Guthes selbst bedürfftig, und ohne sonderbare Ungelegenheit dessen nicht entrathen, und solches erweisen mag, ist er befugt, dem Conductori ein halb Jahr zuvor aufzukündigen, und wann demselben der hiedurch zugefügter erweisslicher Schade erstattet, oder da solcher altioris indaginis, gnugsame Caution bestellet, ist derselbe zu räumen schuldig.

§. 8. Wer einem sein Guth vermiethet, sich aber die Possession oder Jurisdiction vorbehält, der mag wegen nicht erlegter Pension dem Einhaber verbieten, dass er von des Guths Abnutzung nichts veräussere, ehe er der Pension halber befriediget, auch jemand bestellen, der die Einnahme so lang in Verwahrsam nehme; Ob aber gleich ein solch Vorbehalt nicht geschehen, soll doch ohnverzüglich durch die Obrigkeit ein solcher Custos bey dem säumigen Conductore in das Guth gesetzet werden.

§. 9. Der Schade, so den Früchten, und Abnutzungen des Guths, nachdeme sie eingehoben, und in gewöhnliche Verwahrsam gebracht, als wann das Getreyde in die Scheune gesammlet, durch Raub, Brand und andere Zufälle widerfähret, trifft den Conductorem, mag deswegen nichts von der Pension abziehen, sondern muss solche nichts destoweniger völlig abstatten; Gescheh es aber den Früchten auf dem Felde, ob sie bereits abgeschnitten, Schaden, ehe sie eingesammlet, gebühret eine billige Remission.

§. 10. Wegen erlittenen Misswachs soll ein Pensionarius an der Pension nichts decourtiren, es sey dann derselbe so gross, dass nach Abzug der Kosten von den sämtlichen Abnutzungen des verpensionirten Guths die Helffte Pension nicht zu erreichen, noch in vorigen, und folgenden Pension-Jahren solcher Schade zu ersetzen; Darum dann, wer deswegen an der Pension etwas abzuziehen gemeinet, eine eydliche Designation der Abnutzungen von vorigen und folgenden Pension-Jahren zu übergeben, und darüber erkennen zu lassen, schuldig seyn soll; Wäre aber ein anders verglichen, so würde demselben nachgegangen, jedoch auf die Maasse, dass der Nachlass, so des Misswachs halber verglichen, nicht auf einen geringen, sondern so einen mercklichen Schaden gemeinet sey, dadurch die Helffte Pension nicht zu erreichen. Betraffe auch die Sterilität nur eine oder andere Arth des Getreydes, oder andern Zuwachses, dass aus den übrigen die Helffte der Pension zu machen, so hat er sich der Remission zu gebrauchen.

§. 11. Was

§. 11. Was bey Krieges-Zeiten durch Einquartirung, Raub, Plünderung, und dergleichen Gewaltsamkeiten, ingleichen durch Brand, Viehe-Sterben, und andere Casus ein Pensionarius an dem Seinigen, so er in die Güter gebracht, es sey zu Stellung des Ackerwercks nöthig, und gebrauchet, oder nicht, an Schaden, und Verlust erlitten, deswegen mag er dem Grund-Herrn nichts anrechnen, noch, wann er sonst des gemietheten Nahrung geniessen mögen, deswegen an der pension etwas decourtiren, sondern muss nichts destoweniger die gantze pension entrichten; Wann aber über das, dadurch er den Geniess nicht haben mögen, Hinderniss vorgefallen, ist ihm auf dasselbe Jahr, und nicht weiter die pension so weit nachzulassen, als die Hinderniss sich erstrecket, so durch rechtliche Ermässigung ex æquo & bono nach gestalt dessen, so eingehoben, und genutzet, davon er zur eydlichen designation verbunden, definiret werden soll.

§. 12. Beklaget sich der Pensionarius wegen erlittenen Schaden an dem Einkommen der Güter, oder empfundenen Hinderniss an dem Geniess, soll er deswegen keine remission an der Pension zu geniessen haben, es betreffe denn solches, darüber sich beklaget, die sämtliche Abnutzungen, und dass aus diesem nach Abzug der nöthigen Haussaltung, und Kosten, so viel als die Helfte der Pension ausmachet, nicht übrig wäre, ob an einigen Intraden er verkürtzet, oder nichts erhoben, von dem andern aber so viel, als jetzt gedacht, zu erheben gestanden, kann er sich der remission nicht bedienen, solchemnach dann, welcher diese erfodert, schuldig seyn soll, richtige Rechnungen von aller seiner Einnahme, und Ausgabe zu übergeben, mit guten Nachrichten zu belegen, dieselbe auch, wann es erfodert, mit seinem Eyde zu bekräfftigen.

§. 13. Wann in wehrenden Pension-Jahren die Güter Marchen, Durchzüge, Einquartirung, Nachtlager der Soldaten betreffen, jedoch ohne dabey auf die Hufen angeschlagene Contributionen, und Auflagen, und es ist in Pension-Contracten kein anders begriffen, dabey aber werde der Pensionarius über einen Tag und zwey Nacht jedesmahl nicht beschwehret, soll er nichts von der Pension abrechnen, sondern als ein Landes Einwohner seine Bürde tragen; Erstreckte sich aber das Beschwehr über dasselbe, soll zu gleichen Theilen der Grund-Herr und der Pensionarius es stehen; doch also, dass dieser jenem zu seinem halben Theil kein mehrers anrechnen, als wahrhaftig darauf gewandt, und in dem Landüblichen Taxt, so damahln marckgängig gewesen.

§. 14. Was an Contribution auf die Güter, und dero Abnutzungen geschlagen, solches ist der Pensionarius von dem Seinigen abzutragen nicht schuldig, sondern mag es von der Pension abziehen, im fall ein anders nicht verglichen, oder durch Land Constitution verordnet; Was aber ausser solchen respect alle Landes-Einwohner, sie haben Güter, oder nicht, von ihren Häuptern, Gütern, Viehe, oder sonst abzutragen schuldig, dasselbe tragen Pensionarii ohne Abzug an der Pension vor sich selbsten.

§. 15. Gibt ein Pensionarius den Bauren die nöthige Hülff-Wehr, ist zu dero Erstattung der Grund-Herr, jener aber dabey schuldig, Aufsicht zu haben, dass der Bauer dieselbe conservire, und nicht missbrauche, strecket er ausser dem denen Bauren etwas vor, hat er in den Pension-Jahren von denselben solches wieder zu fodern, da er aber bey dem Abtritt solches noch nicht bekommen, ist der Grund-Herr dazu ihm Landgebräuchliche Bezahlung von den Bauren zu beschaffen, gehalten, er aber deswegen die Güter zu vorenthalten nicht befugt.

§. 16. Wenn die Pension und Miethe versprochener maassen zu rechter Zeit nicht erleget, so mag der Locator nach beschehener Anmahnung nach einem halben Jahre mittelst Richterlicher Hülffe jemand in sein Guth setzen, der Aufsicht habe, dass von den Abnutzungen, ehe er bezahlet, nichts veraussert werden, auch arresta und dergleichen Verordnungen ausbringen; Ist der Pensionarius hernach zum andern mahl säumig, ist dem Locatori erlaubet, ihn abzutreiben, und soll, ohngeachtet er der parition halber vorhin caution bestellet, oder noch bestellen wolle, das Guth zu räumen schuldig seyn; der Locator aber soll ihn eigenes Gewalts daraus nicht jagen, obgleich solches in dem Pension-Contract verglichen, sondern vor dem Gericht, darunter gesessen, die Säumnis anzeigen, darauf der Conductor vorbeschieden, und wann er keine rechtmässige Ursache der vorenthaltenen Pension anzeigen, und so gleich in continenti erweisen mag, er darin gesetzet, und dem andern, zu räumen, befohlen werden.

§. 17. Entstehet Streit zwischen dem Locatore und Conductore, und dieser wil seinen Schaden, und Hinderniss vorwenden, deswegen dann die versprochene Pension gantz, oder zum theil zurück halten, soll er deswegen die dazu habende vermeinte Befugniss zeitig, so bald dero Ursache sich begeben, vorbringen, und bescheinigen, befindet sich nun daraus, dass den Rechten, und Contract dieselbe gemäss, und ziemlich beygebracht, mag er alsdann so viel von der Pension wohl einbehalten, wäre aber solche nicht also glaublich gemacht, oder es liesse der Pensionarius es damit anstehen, biss die Pension fällig, und wolte alsdann sich dero unter dem Vorwand verwiedern, soll er nichts destoweniger dieselbe erlegen, hernach sein vermeintes Recht auszuführen schuldig seyn.

§. 18. Bey wehrenden Pension-Jahren mag Niemand die versprochene Pension zurück halten, als allein, wann er solches zeitig angezeiget, und beweisen mag, dass ihm nicht gehalten, oder præstiret, so von dem Locatore zugesaget, oder er das erlitten,

ten, deswegen nach dem Contract oder Rechten die remission gebühret, doch nur so hoch, als sich solches möge erstrecken, oder der Hinderniß, und Schaden anläuft, was ausser dem der Conductor auf das Guth wider den Locatorem an Zusprache hat, es sey, was es wolle, ob es gleich das Eigenthum betreffe, und er, oder ein ander ihm solches zueignete, soll der Conductor weder die Pension zurück, noch nach geendigten Pension-Jahren das Guth vorenthalten, sondern ohne einige Einrede abtreten, und hernach sein vermeintes Recht zu dem Guth, oder zu ihm ausführen, handelte er dawider, soll wider ihm als einen Spoliatorn verfahren werden.

§. 19. Weme dasjenige nicht geleistet wird, was in dem Mieth-Contract versprochen, oder demselben gemäss, mag in wahrenden Jahren auffagen, und abtreten, doch dass die Auffage zeitig zu bequehmer Zeit geschehe, und auf die Zeit, so lange er den Geniess gehabt, die Pension entrichte; Wolte er aber nichts destoweniger bey dem Mieth-Contract verbleiben, muss er die versprochene Pension abstatten, und soll deswegen solche nicht vorenthalten, oder sich eigenes Beliebens einen Abzug machen, sondern dafern er vermeinet, dadurch behindert zu seyn, oder Ursache zur Decourtation zu haben, zeitig einen Vorbescheid ausbitten, und alsdenn durch Richterliche Ermässigung nach gestalt des Schadens, was davon abzulassen billig befunden, erwarten.

§. 20. Was der Pensionarius wider den Locatorem an Zusprache hat, wegen dessen, so an Unkosten, und Besserungen in die Güter verwandt, soll zeitig bey wehrenden, und vor Ablauff der Pension-Jahren dieselbe mit ihm zur Richtigkeit bringen, thäte er solches nicht, und spahrete es zur letzten Zeit, wolte hernach unter dem Vorwand die Güter länger behalten, soll er damit nicht gehöret werden, es sey dann die Prætension, so er hat, richtig, liquid, und erscheine, dass der Grund-Herr dieselbe schuldig, wären aber solche gantz oder zum theil illiquid, oder in Zweiffel, und der Grund-Herr ihm alsdann, was liquidum, erleget, auf das übrige aber gnugsame Caution offeriren, und bestellen würde, soll er der Foderung ungeachtet alsdann räumen, und daraus gesetzet werden.

§. 21. Das Viehe, so den Pensionarien beym Guthe gelieffert, sollen dieselbe nach geendigten Hauer-Contract in gleicher Zahl wiederum zu liefern, demnach den Abgang von dem Zuwachs, oder sonst zu ersetzen schuldig seyn, es entgienge dann und käme um durch eine Seuche, oder ohngewöhnliches Sterben; ingleichen durch Krieg, Raub, oder andere Zufälle, in einer grossen Menge auf einmahl, so ist der Conductor solchen Casum zu entgelten, noch die Wiederlieffe-rung zu thun nicht schuldig, obgleich das Vieh ihm vermittelst einer Taxa, und æstimation in dem Contract, oder Inventario zugeschlagen, wenn es nur zugleich sein Eigenthum nicht geworden.

§. 22. Ob verglichen wäre, dass nach geendigten Pension-Jahren der Conductor vor andern den Vorzug, und das Guth weiter behalten solle, hat darauf derselbe kein Recht auf dieselbe Pension, sondern ist zu geben schuldig, was der Locator von einem andern bekommen kann, oder sonst billig, sich auch des Rechtens nicht anders zu gebrauchen, dann daferne bey wehrenden Pension-Jahren er sich ohnverweisslich in Verwaltung, und Conservation der Güter, und Abstattung der Pension gehalten, gleichwohl nicht wider den Conducttorem selbst, oder seine Verwandte, wann er von denen das Guth haben will, sich dessen zu gebrauchen.

§. 23. In dem letzten Pension-Jahr mag der Locator bey dem Pensionario Jemand in die Güter setzen zur Auffsicht, dass die Feld-Arbeit wohl verrichtet, und Aussaath bestellet werde, doch ohne dessen Beschwehrd, und Hinderniss an dem Geniess, so bald auch die Jahrschar verlauffen, selbst eigen Gewalts seine Güter zu sich nehmen.

§. 24. Wer nach Verlauff der Hauer- und Mieth-Jahre mit Willen, und Nachsehen des Locatoris in und bey dem gemietheten Guthe, oder vermietheten Dienst beharret, ist, und bleibet nach dem vorigen Contract als ex tacita reconductione, jedoch nur auf so viel Jahre, als er dabey beharret, zu dem, so in dem Contract enthalten, verbunden; Wer aber solchem entgegen des Abtrits sich verwiedert, dem ist der Locator, wenn er nicht will, ex Locato nicht gehalten, wie dann hinwiederum der Conductor auch, wann er sich erklähret, abzugehen, aber aus erheblichen Ursachen, und Rechten, als wegen angeliehenen Geldes, nicht erstatteten Meliorationen &c. die Einhabe continuiret, sondern gebrauchet sich alsdann des Guths nach dem Titul, worauf solches einbehalten, wornach alles alsdann reguliret wird.

§. 25. Wer vor einem Mieth- oder Pension Contract Bürge wird, ist nicht weiter, dann auf die darin bemeldte Jahrschaaren gehalten, ob vor oder nach derselben Verlauff zwischen dem Locatore und Conductore dieselbe erstrecket worden, ist ohne seiner ausdrücklichen weitern Verpflichtung er nicht ferner auf das künftige gehalten, was aber von den vorigen Zeiten nachständig, dafür haftet er biss zur Zahlung.

TIT. VI.

Von Gesell- und Gemeinschafften.

§. 1. Wie über die Niederlegung, und Verwahrsam gemeiner Urkunde, und Brieffe sich die Interessenten vereinigen, so soll es gehalten werden; können sie sich aber nicht vereinigen, es ist auch sonst bey einem Geschlecht nichts beständig hergebracht, so bleiben dieselbe bey dem, der das gröste Interesse *Jura societatum et communiorum.*

tereſſe, oder Antheil daran hat, ſeyn ſie aber zu gleichen Theilen daran intereſſiret, bey dem älteſten, oder der die Direction in gemeinen Sachen hat, iſt in dem allen eine Gleichheit, mag dieſelbe geſchehen bey dem dritten, oder in Loco publico, als in Kirchen, auf dem Rathhauſe, im Gerichte; Wer die Verwahrſam hat, ſoll Niemand ohne derſelben Intereſſenten Willen davon etwas abfolgen laſſen, oder entdecken, dem Intereſſenten aber die Nachricht, und Abſchrifften, ſo offt ſie dieſelben begehren, für ſich nicht verwiedern.

§. 2. Haben etzliche Gemeinſchafft einiger Güter, oder Handlungen, daraus gemeinen Nutz und Schaden, und einer verdirbt, alſo, daſs er in Schulden vertiefft, haben die andern Socii ihrer Foderungen halber in dem Guthe, ſo unter der Geſellſchafft begriffen, oder davon herrühren, vor allen andern Creditorn, denen dieſelbe ante contractam ſocietatem nicht expreſsè verpfändet, den Vorzug; in den übrigen Gütern aber kein mehres, als andere Creditorn, und nach dero gemeinen Rechten.

§. 3. Iſt eine Geſellſchafft vereiniget, iſt alles, was mit gemeinen Gütern, und Geldern erkaufft, erhandelt, und erworben, oder bey der Handlung verlohren wird, gemein, iſt aber auſſerhalb derſelben eine Gemeinheit, ſo iſt nichts ferner gemein, dann was vor ſich die Güter an Nutzbarkeit haben, wird darüber etwas durch ein, oder andern Conſorten Mühe und Fleiſs, auch mit gemeinen Geldern erkaufft, und erworben, iſt deſſen, der es erwirbt, der Gewinn und Schade allein, und bleibt nur zu Erſtattung deſſen, ſo aus der Gemeinheit genommen, gehalten.

§. 4. Können ſich Conſorten bey Verwaltung, Genieſs und Gebrauch gemeiner Ding nicht vereinigen, und es betrifft dasjenige, wozu daſſelbe bewidmet, oder bishero gebrauchet, oder eigentliah pfleget gebraucht werden, ſoll darin deſſen Meynung vor gültig ſeyn, die zu ſolchen Zweck gerichtet iſt; Wäre aber eine Neuerung vor, ſo gehet die Prohibition und Einrede dem widrigen Vornehmen zuvor, ſo lange ohne der ſämmtlichen Intereſſenten groſſen Schaden dieſelbe ſich verbieten laſſet. In andern Begebenheiten haben den Vorzug, die das meiſte daran haben; wann aber gleiche Theile ihnen zuſtändig, ſtehet es, wann ſie ſich nicht vergleichen können, zu Richterlicher Ermäſſigung.

§. 5. Niemand mag wider ſeinen Willen in Gemeinſchafft zu bleiben gemüſſiget werden, und obgleich vermittelſt Eydes die Verbindung zu einer ewig währenden, oder langjährigen Zuſammenhaltung geſchehen, wann ſich hernach, die in Communione ſeyn, nicht vergleichen können, ſondern in Zanck und Zwieſpalt gerathen, oder die Communion gereichet zu ihren Schaden, kann ein jeder die Theilung ſuchen, und erhalten.

§. 6. Will einer in der Gemeinheit nicht bleiben, der andere aber ſich nicht ſcheiden, es läſſet ſich aber, was gemein, füglich theilen, ſollen auf jenes Anhalten Commiſſarii von dem Gerichte verordnet werden, die was unter der Gemeinheit iſt, taxiren, auch von einander ſetzen, darauf dann ſie ſämmtlich durch das Loſs zu theilen ſchuldig, oder der dazu erbietig, wann der ander verziehet, ein Theil zu wehlen befugt ſeyn, daſſelbe ihm auch zuerkannt werden ſoll; Lieſſe aber das Guth ſich füglich nicht theilen, mag, der aus der Gewohnheit ſchreiten will, es zu einen gewiſſen Prey's ſetzen, dem andern dann die Wahl, ob er das Guth behalten wolle, Bedenck-Zeit laſſen, ſo ihm auf 4. Wochen zu geben, ſo er nichts reſolviren will, alsdann ſelbſt wehlen, und die Zutheilung bey dem Gericht ſuchen, ſo dann auch, nachdem das ander Theil gehöret, und eine kurtze Zeit zur Erklährung geſetzet, ergehen ſoll.

TIT. VII.

De Mandato.

§. 1. Wer ſeinem Verwalter, Diener, oder Gevollmächtigten, ingleichen einem öffentlichen Mäckler einen ſolchen Befehl gibt, ſo an die, welche mit ihm einigen Handel treffen, gerichtet, oder ſonſt ihm bey einem andern Glauben machet, der iſt zu allem dem gehalten, was derſelbe in denen Sachen, ſo im Befehl begriffen, oder dazu gehören, gehandelt, wenn er aber ein mehrers, oder wenigers gethan, und daſſelbe, ſo er thun ſollen, überſchritten, und nicht obſerviret hätte, müſſen ſie ſich allein an demſelben, der dagegen gehandelt, ihres Schadens halber erhohlen. Iſt aber an dem, ſo mit ihm gehandelt, kein Befehl gelanget, oder ſonſt kein Glaube dem Gevollmächtigten gemachet, und es hat der Factor, Diener, und Verwalter auſſer Befehl gethan, iſt der Herr nicht weiter, als demſelben gemäſs iſt, verbunden, wer durch ihm betrogen, hat ſich an ihm zu erhohlen. *Jura Mandantis et Mandatarii.*

§. 2. Wer einen bloſs rühmet, und in genere recommendiret, zu Erweckung guter Gunſt, Hülffe und Befoderung, es geſchehe ſchrifft- oder mündlich, iſt dahero nicht gehalten zu dem, was auf ſolche Recommendation ihm crediтiret wird; Hat er ihm aber durch die Recommendation, inſonderheit zu deme, ſo mit ihm gehandelt, Credit gemachet, oder geſaget, daſs man ihm Glauben geben, oder ihm etwas leihen, und abfolgen laſſen möge, ſo iſt derſelbe zu dem, wozu er den andern damit bewogen, wann er auſſer dem ſolches nicht gethan hätte, deswegen ihm dann der Eyd kann deferiret werden, wie ein Bürge gehalten.

§. 3. Wer einem andern Rath mittheilet, etwas überredet, oder perſvadiret, und thut ſolches ohne arge Liſt, und Betrug, daſs er es nicht anders weiſs, dann geredet, iſt des einen andern dadurch entſtehenden Schadens hal-

halber, ichts geha'ten handelte er aber darunter betrieglich zu seinem oder eines andern Vortheil, und dessen, welchen er beredet, Schaden, durch Verschweigung der Wahrheit, oder falschen Vorgeben, ist er zu Ersetzung des verursachten Schadens gehalten, entstehet darüber Zweiffel, und kann der Rathgeber, oder Persvasor sonst sich nicht purgiren, muss er mittelst Eydes sich der beschuldigten Gefahrlichkeit entledigen.

§. 4. Wer einem andern Credit machet, muss auch vor demselben zahlen; ob aber gleich derselbe, so getrauet, auf ihm allein, nicht aber auf dem, so die Waare, und Geld empfangen, geschehen, kann er ihn doch nicht eher belangen, er habe dann zuerst den andern, wann er binnen Landes ist, und zu zahlen hat, vorgenommen, und ausfündig gemachet, dass von ihme die Zahlung nicht ohne grosse Ungelegenheit zu erhalten.

§. 5. Wer einen andern substituiret, und auf das, so er schuldig, in seiner Stelle setzet, wird in dem, so ihm obgelegen, durch seines Substituti Thaten oder Versaumnis obligiret.

§. 6. Einem Advocato mag keine Quota litis, oder ein Antheil dessen, so unter dem Rechts-Streit schwebet, aber wohl ein gewisses vor Bedienung der gantzen Sache versprochen werden, und ist alsdann schuldig, dieselbe zu Recht bis auf Erlangung der äussersten Rechts-Hülffe auszuführen, und zu bedienen, würde auch die Sache vorhero verglichen, gebühret ihm nichts destoweniger die gantze Belohnung; Verstürbe er aber, müssen die Erben entweder sich mit dem, so pro Advocato wieder angenommen wird, vergleichen, und den Clienten weitern Lohns entheben, oder aber mit dem friedlich seyn, was nach Richterlicher Ermässigung für des Verstorbenen Arbeit taxiret wird.

§. 7. Ist den Advocaten, und Procuratorn ein gewiss Jahr Geld versprochen, es stehet auch bey Ihnen nicht, sondern dem Parte, oder Richer, dass die Sache nicht könne getrieben werden, gebühret ihm das gantze Salarium, stürben sie vor Ablauff des Jahrs, haben dasselbe gantze Salarium die Erben zu fodern, und zu geniessen.

TIT. VIII.

Von Depositis und Niederlegung der Güter.

De juribus depositorum. §. 1. Wird bey Jemand ein verschlossener Kasten niedergesetzet, und nicht vorhero demselben der Einhalt gewiesen, und mit übergeben, ist, der solchen empfangt, nicht weiter, dann den Kasten verschlossen wieder zu lieffern, nicht aber, wann daraus etwas weggekommen zu seyn vorgegeben wird, dazu zu antworten schuldig; Wäre aber der Kasten, so verschlossen niedergesetzet, offen, und daraus würde etwas gemisset, ist, der ihn empfangen, zur Antwort gehalten, und muss darauf nach den Eyd des Deponentis, wann er ein redlicher beglaubter Mensch ist, was abgekommen, wiederschaffen, oder sich auch entledigen, dass ohne sein Wissen, Verursachen und Versaumniss der Kasten geöffnet, und daraus etwas abgekommen.

§. 2. Verwendet Jemand, was bey ihm deponiret, oder kehrets in seinen Nutzen, oder ist in dessen Restitution säumig, ist er dem Depositario nicht allein das Guth, sondern auch die Landübliche Zinsen, oder sein Interesse zu erstatten schuldig.

§. 3. Wann ein Gläubiger, was ihm zukommt, anzunehmen, sich verwiedert, mag der Schuldmann dasselbe ins Gericht, darunter er, oder der Gläubiger rechtpflichtig, immaassen solches zu seinen Gefallen stehet, deponiren, und wann damit recht verfahren, wird er dadurch von aller Säumniss, den Zinsen, Pericul, und Schaden, auch von der Schuld frey.

§. 4. Wer durch die Deposition befreyet seyn will, soll zufoderst, was er schuldig, gantz in guter und gebührender Müntze dem Gläubiger zu der Zeit, und an dem Orth, wo die Zahlung geschehen soll, offeriren, so er dann so wohl ausserhalb Gerichts, oder vor Gericht thun mag; Thut ers ausserhalb dem Gericht, soll er durch Notarien und Zeugen die Oblation thun, und sich dessen einen glaubhafften Schein geben lassen, darauf, da die Einnehmung verwiedert, ihn die Deposition anzusehen, vor Gericht fodern, in bestimmten Termino nechst Vermeldung beschehener Verwiederung im Gericht das Geld öffentlich zehlen, ferners versiegeln, oder durch den Richter versiegeln lassen, und darauf alsdann ihm die Zahlung offeriren, bey Verwiederung aber die Zahlung lassen, darauf dann mit der Deposition obgedachter maassen verfahren.

§. 5. Will der Gläubiger, was seinentwegen aus der Ursache, dass er es nicht annehmen wollen, deponiret, aus dem Gerichte haben, mag ihm solches ohne des Deponenten Wissen wohl abgefolget, in andern Fällen aber derselbe zuvor gehöret werden.

§. 6. Ist dem Schuldmann von der Obrigkeit, und Gerichten anbefohlen die Niederlegung des Geldes ins Gericht, soll er bitten, zuvor solches dem Gläubiger anzumelden, oder es selbst ihm notificiren, und wann derselbe dessen Wissenschafft hat, und will es nicht verbitten, oder ob er es thäte, würde dessen ohngeachtet dieselbe abermahl angefüget, wird der Schuldener von allem Pericul, Schaden, und der Schuld selbst frey.

TIT. IX.

Von den Pactis Dotalibus und Ehe-Stifftungen.

§. 1. Die Ehe-Pacten, darüber Braut-Leute, und ihre Eltern einig geworden, sollen ohnverbrüchlich gehalten werden, und mag ein Theil ohne des andern Consens davon nicht abgehen, noch in einigen letzten Willen es ändern, oder anders disponiren, es betreffe dann der Einhalt nicht den *De pactis dotalibus eorumque jure.*

Ver-

Vergleich, so zwischen den Verlobten und ihren Eltern vereiniget, sondern dasjenige, was zu ihren freyen Willen gelassen, oder etwa in Gestalt eines letzten Willens darin angefüget.

§. 2. Es mag bey Ehestifftungen, wie viel der überlebende Ehegatte nach seinem Tode aus des Abgelebten Gütern erheben, oder wie es sonst auf ihren Todes-Fall gehalten werden soll, verglichen, und verfasset werden, und soll solches beständig seyn, wann entweder die Ehestifftung vor zweyen wohlbeglaubten Persohnen verglichen, und von ihnen zum Gezeugniss unterschrieben, oder auch die Ehe-Pacten von der hohen ohnmittelbahren Obrigkeit, auf beyder Theilen Anhalten bestätiget, oder sonst den gerichtlichen Actis insinuiret.

§. 3. Wie Ehe-Pacten zu Verhütung Missverstände, und Streits zwischen Ehe-Leuten aufgerichtet, also soll zufoderst dero Einhalt klahr, verständig, und deutlich verfasset werden, was darinn ausdrücklich nicht befunden, darin soll jeden Landes Rechten und Gewonheiten nachgegangen werden.

§. 4. Was in Ehestifftung enthalten, soll nicht weniger von den Eltern, welche dieselbe unterschrieben, oder sonst erweislich gemacht, als auch von den verlobten Persohnen beständig gehalten, und erstattet werden.

§. 5. Die Pacta dotalia verbinden die Agnaten, und andere Lehnsfolger nicht weiter, als wann dieselbe nach des Landes Recht und Gebrauch eingerichtet, darum dann, da die Aussteuer übermässig, oder etwas zu ohnbilligen Beschwehr der Lehn darin begriffen, seyn diese nicht gehalten, sondern bleiben dabey, was den gemeinen Rechten gemäss, sie haben dann die Ehestifftung mit bewilliget, und unterschrieben.

§. 6. Haben Eltern durch die Ehe-Pacten bey Aussteuer der Tochter ihre Lehne übermässig beschwehret, also, dass es die Helfte dessen übertreffe, so sonst zu Recht gebühret, seyn die Söhne, welche an den Lehnen succediren, daran nicht verbunden, sondern mögen anhalten, dass es moderiret werde.

§. 7. Was die Eltern in den Ehestifftungen etzlichen ihrer Kinder übermässig verschreiben, dürffen die andern, so dadurch an ihrer Legitima verkürtzet, nicht halten, so lange, was verschrieben, nicht ausgereichet; wäre es aber bey der Eltern Leben entrichtet, können sie solches nicht zurück fodern, wollen aber die ausgesteureten Kinder mit erben, müssen sie es wieder einbringen.

§. 8. Was in Ehestifftung ohne Meldung der Kinder, oder Absehen auf dieselbe, so gebohren werden, verglichen, solche aber vornehmlich betrifft, als wann es zu dero Nachtheil gereichet, höret auf, wenn solche hernach gebohren werden, und den Fall, so in dem Beding enthalten, überleben, stürben sie aber vorhero wiederum, bleibt es bey dem Einhalt der Ehe-Pacten nicht weniger, als wann auf dem Fall, wann jemand ohne Kinder verstürbe, etwas verglichen.

§. 9. Was die Ehestifftungen zwischen den Eltern, oder Vormündere an einem, und auf dem Bräutigam am andern Theil vereiniget, ob die Gespons ausdrücklich nicht darin verwilliget, oder die Ehestifftung mit unterschrieben hat, verbindet doch dieselbe, und kann hernach dawider nicht handeln.

§. 10. Das Recht, so Kinder erster Ehe an ihrer Eltern Güter haben, mag ihnen durch Ehe-Pacten von ihren Eltern, wann sie zur andern Ehe schreiten, nicht genommen werden, und ob etwas zu ihren Præjudiz, und Nachtheil darin begriffen, ist es, so viel sie betrifft, ohnkräfftig, es wäre dann von ihnen, wann sie zu ihren vollenkommenen Alter gerathen, mit guten Wissen, Vorbedacht, und Willen, auch mittelst ausdrücklicher Renunciation ihrer Rechte genähret.

§. 11. Durch die Ehe-Pacten mag ein anders, dann nach Land-Rechte, und Gebrauch, den Wittwen, und Töchtern aus der respective Ehe-Männer, und Eltern Güter zustehet, disponiret, und gar an statt dessen ein gewisser Abscheid gereichet werden, und soll, was also verglichen, zu Recht beständig seyn, und davon nicht abgetreten werden, es wären dann die, so es angehet, über die Helffte an demjenigen, so ihnen nach dem Land-Rechte gebühret, lædiret.

§. 12. Wird in Ehestifftungen zur Versicherung dessen, was in denselben verschrieben, oder sonst nach gemeinen, und des Landes Rechten den Verlobten Persohnen, oder dero Kinder zustehet, ein gewisses, ausser dem, so in den Rechten providiret, und geordnet, vereiniget, ist damit dieses nicht aufgehoben, sondern bleibet den Persohnen nichts destoweniger frey, sich dadurch ihrer Befugniss zu erhohlen, nur dass sie sich dessen, so verglichen, begeben müssen, und zu andern Mitteln, und Behelffen nicht schreiten können, es sey dann auf das, so in den Pactis enthalten, der Versuch geschehen, oder offenbahr, dass dadurch solches nicht zu erreichen.

§. 13. Ist in Ehestifftungen ein gewisses Geld an Vater und Mutter Erbe ausgesprochen, oder verglichen, und ist nicht verabredet, wann solches abzutragen, mag es bey der Eltern Lebezeiten abgefodert werden, und seyn die Eltren bey dem Ehegelde solches mit abzutragen schuldig.

TIT. X.

Von den Erbeinigungen und Pactis Successoriis.

§. 1. Wiewohl in den Kayserlichen gemeinen Rechten verbothen ist, durch Pacta, und Verträge über die künfftige Erb-Fälle sich zu vergleichen, als dennebst so wohl im Heil. Römischen Reich, als im Hertzogthum Mecklenburg durch Gewohnheit in vielen Fällen dergleichen Vereinigungen, bevorab unter den Adelichen Geschlechtern hergebracht, hat es dabey sein Verbleiben, und sollen dergleichen Pacta über deroselben Erbschafften, welche dieselbe getroffen, gültig und beständig seyn. *De gentilitiis et pactis successoriis.*

§. 2. Insonderheit, wann in Ehestifftungen und Pactis dotalibus verfasset, und vereiniget, wie auf ein, und anders der Eheleute, oder ihrer Kinder Todes-Fall es ihrer Güter wegen zu halten, soll dero Einhalt, daferne von den Eheleuten hernach kein ander Vergleich, oder auch ein Testament (gestaltsam dann ihnen ohnbenommen, durch einen letzten Willen, wann sie solches nicht abgesaget, über ihre Güter zu disponiren) hernach aufgerichtet, gefolget werden.

§. 3. Es mag zur Conservation der Familien in- und ausserhalb der Ehe-Pacten eine solche Veranlassung gemachet werden, dass die Töchter gegen Empfang eines ziemlichen Braut-Schatzes, oder ihrer Legitima von der Erbschafft und Gütern, so lange Söhne im Leben seyn, excludiret werden, und seyn dergleichen Vereinigungen gültig, es haben die Söhne selbst, oder ob sie abwesend, ihnen zu gute die Eltern solches also disponiret.

§. 4. Wann Töchter auf Rath ihrer Eltern, so lange sie unter ihrer Gewalt seyn, oder, wann sie daraus treten, mit Consens ihres Bräutigams bey der Ehestifftung, oder hernach des Ehemannes der Erbschafft einmahl abgesaget, es geschehe mit oder ohne Eyd, wann sie nur des Verstandes seyn, dass sie wissen, oder verstehen, was es bedeutet, dessen auch dabey erinnert werden, dabey kein Arge-list, Betrug, Zwang, Irrthum, oder was einem willigen Vertrag entgegen, vorgehet, sollen sie ferner zur Succession nicht zugelassen werden, sie mögten dann erweisen, dass sie an ihrer Legitima mercklich lædiret werden, alsdann ihnen dero Supplement und Ergäntzung zu suchen vorbehalten bleibt; den Eltern aber ist durch solche Pacta ohnbenommen, mittelst eines letzten Willens die Töchter, welche sich der Succession begeben, oder sonst davon excludiret, zu Erben einzusetzen, oder sonst mit einer mehrern Vermächtniss zu begaben.

§. 5. Wann die Töchter zur Zeit ihrer Aussteuer, oder da sie zum Ehestand sich begeben, einen congruam dotem nach dem Zustand der Güter, wie sie alsdann befunden, überkommen, und dagegen der Eltern Erbschafft abgesaget; Ob hernach die Eltern zu grössern Vermögen gerathen, mögen sie doch kein mehres nach ihrem Tode, oder bey ihrem Leben fodern, sondern müssen sich an dem einmahl beliebten Empfang genügen lassen.

§. 6. Wann Söhne oder Töchter mit, oder ohne Eyd der Eltern oder andern anfälligen Erbschafften abgesaget, können deroselben Kinder, so lange die Renuncianten leben, zu solcher Erbschafft nicht gelangen; Versturben sie aber vor demjenigen, dessen Erbschafft renunciiret, so erben die Kinder wegen ihrer eigenen Persohn, und Rechten, ohngehindert der Eltern Renunciation, ob sie gleich eydlich und ausdrücklich auch ihrer Kinder wegen renunciiret haben; müssen aber bey der Erb-Theilung dero Empfang einbringen, und conferiren, sie haben ihren Eltern geerbet, oder dero Erbschafft sich begeben.

§. 7. Haben Eltern eine oder mehr der Töchter bey ihrem Leben mit einem gewissen Guth, und dem Beding ausgesteuret, dass sie dagegen der Vaterlichen, Mütterlichen, oder andern Erbschafften abgesaget, sollen die übrigen Töchter, so nach ihrem Tode auszusteuren, wann sie ein gleiches bekommen, gleichen Verzicht thun, ob sie sich aber dessen verwiederten, noch die Aussteur annehmen wollen, soll es nichts destoweniger, als ob sie geschehen, geachtet seyn; Wolten sie aber mit dem, so dem Land-Recht gemäss gebühret, friedlich seyn, mögen sie zu der Verzicht nicht genöthiget werden können alsdann auch nicht fodern, was die vorigen Schwestern bekommen.

§. 8. Saget ein Kind gegen Empfang eines gewissen Guthes, oder Geldes seiner Eltern Erbschafft, und ferner Succession gäntzlich ab, ist damit der Legitimæ nicht renunciirat, sondern, obgleich die Renunciation dessen mit Cörperlichen Eyde geschehen, mag das renunciirende Kind zur Zeit der Eltern Absterben, was an der Legitima bey dem Empfang ermangelt, wohl nachfodern.

§. 9. Wird insgemein bey Ehe-Pacten den künfftigen Erb-Fällen ohne deroselben Special Meldung abgesaget, so ist es allein von dessen Erbschafft zu verstehen, welcher das Ehe-Geld entrichtet, darum, wann von Väter- und Mütterlichen Guth solches abgestattet, auch der Vater- und Mütterlichen Erbschafft, sonst aber allein der Vaterlichen renunciiret zu seyn erachtet. Andere Erb-Fälle, wann sie nicht benennet, seyn unter solcher General Renunciation nicht begriffen, wie dann auch, wann der Eltern Erbschafft, welcher renunciiret, auf andere gekommen, und zu dero Erb-Fallen die Renunciirende die negsten seyn, durch dieselbe dazu gelangen mögen.

§. 10. Geschehen durch Verträge Renunciationes der Erbschafften in Respect, oder zu gut gewisser Personen, als wann die Töchter gegen Empfang ihrer Aussteuern, oder eines gewissen Guths den Söhnen ihren Brüdern zu Vortheil, der Eltern, oder andere Erbschafften absagen, es werde solches ausdrücklich gemeldet, oder erschiene doch aus Umständen, immaassen dann insgemein der Töchter Renunciation den Söhnen zu Nutz angesehen seyn, so haben die nicht weiter, als solche Personen es betrifft, die Krafft, darum, wann dieselbe Persohnen vor ihren Eltern verstürben, und keine Kinder hinterlassen, oder hernach der Erbschafft abgesaget, oder enterbet wären, kommen nichts destoweniger dazu, welche renunciiret haben.

§. 11. Wer den Erb-Fallen gäntzlich renunciiret, ist dennoch aus deroselben Testamentlichen Verordnungen, und lezten Willen, dero Erbschafften er abgesaget, was vermachet, fähig, und mag darin nicht behinderlich seyn, dass die Renunciation ausdrücklich auf die Testamente gerichtet, ob gleich es mit dem Eyde bekräfftiget wäre.

§. 12. Die Renunciation der Erbschafften müssen geschehen ausdrücklich mit den Worten, so eine gegenwärtige Absagung von den

den Persohnen, so dieselbe versprochen, bedeuten, ist solche in den Worten nicht offenbar begriffen, als wann nur an statt der Erb-Falle ein gewisses versprochen, aber dabey nicht renunciiret, ingleichen, wann ein ander die Beschaffung der Renunciation über sich nimmt, wird dadurch Niemand von der Erbschafft excludiret, muss aber, was empfangen, conferiren.

§. 13. Wann ein Mann oder Frau zur andern oder dritten Ehe schreiten, und wie es auf ihren Todesfall gehalten werden soll, dahero zwischen sich, und den Kindern voriger Ehe eine Gewissheit beschliessen wollen, soll ihnen solches zu thun erlaubet, allein die dergleichen Ansprach, und Vereinigung treffen wollen, den Kindern, wann sie noch nicht zu ihren mündigen Jahren gelanget, Vormünder auszubitten, mit denen sich darüber vereinigen, und entweder drey Zeugen dazu erfodern, oder auch Gerichtliche Confirmation darüber zu erhohlen, schuldig seyn.

§. 14. Es mögen Eltern zwischen ihren zusammen gebrachten Kindern, wie auch denen, so sie mit einander zeugen, derogleichen Union aufrichten, dass ihre Güter gemein, und die Kinder von ihren Gütern gleiches Recht haben, demnach zugleich als eines Vatern, und Mutter Kinder succediren, dabey dann auch ohnbenommen, in solcher Communion der ersten Ehe Kinder Mutter Guth mit einzubringen, es muss aber solche Union geschehen mit Wissen und Willen der Kinder erster Ehe negsten Anverwandten, auch auf Gerichtliche Erkänntniss und Decretum, vor dessen Ertheilung die Eltern schuldig seyn sollen, so wohl die Ursache der habenden Union, als auch, wie damit beyderseits Kinder gedienet, oder kein Nachtheil zugefüget würde, vorzubringen.

§. 15. Wann ein Vater mit seinen Söhnen, so ihr vollenkommen Alter erreichet, sich vereiniget, wie auf seinem Todes-Fall es der Verwaltung oder Theilung halber solle gehalten werden, ist solcher Vergleich beständig, und von den Kindern dagegen nicht zu handeln, sondern darnach auf des Vatern Todes-Fall zu verfahren. Da aber die Kinder noch nicht vollenkommenen Alters, ist denselben erlaubt, wegen mercklicher dadurch empfundener, und erweisslicher Læsion die Obrigkeit anzutreten, und um Aufhebung solchen Vergleichs anzuhalten, darauf dann vermittelst summarischer Cognition zu verfahren.

§. 16. Wann unter dreyen, oder mehr Brüdern der eine das Vaterliche Lehn-Guth allein behält, und der andern einer lässt ihm, und seinen Lehns-Erben sein Antheil daran gäntzlich auf, und thut darüber Verzicht, aber der Besitzer verstirbt darnach ohne Leibes-Erben, so wird derselbige Bruder, der die Verzicht gethan, durch den, oder die andern Brüder, so keine Verzicht gethan haben, nicht abgetrieben, sondern tritt zugleich neben ihnen zu des Verstorbenen Lehn-Gütern, wann aber die Brüder sämtlich ihre Väterliche Lehn dem Lehn-Herrn auftragen, dergestalt, dass er einem aus ihrem Mittel dasselbe als ein neu Lehn verlehnen soll, und solche Belehnung erfolget also, aber der Belehnte stirbt darauf ohne Leibes-Erben ab, so werden seine Brüder zum selbigen Lehn nicht wieder gestattet, sondern es fällt auf die andern Mitbelehnte, oder, da deren keine verhanden, an den Lehn-Herrn.

§. 17. Vergleichen sich bey Erbtheilungen Erben, oder Lehnsfolger, wie es der empfangenen Güter halber auf eines oder andern Tode solle gehalten werden, dass derselbe bey dem Erbgange, oder Lehnsfolge bleiben, wie weit darüber die Disposition frey seyn, wer darin succediren solle, ist solches zu Recht gültig, und die Succession, oder was sonst verglichen, darnach zu richten.

§. 18. Was einer verspricht, dass es auf seinen Todes-Fall soll entrichtet werden, es geschehe durch ein Geschenck, oder aus einem andern rechtmässigen Titul, ist beständig, und mag gefodert werden, wann die Condition sich begibt. Aber ein solches Pact, und Beding, dass er jemand zum Erben seiner Güter gantz, oder zum Theil einsetzen, oder ihm etwas im Testament vermachen wolle, ist ohnverbindlich, und mag so wenig, der es verspricht, darauf zu Fassung seines letzten Willens, als dessen Erbe und Güter hernach in Ansprach genommen werden.

§. 19. Unter von Adeln sollen dergleichen Pacta, und Vereinigungen gültig, und beständig seyn, wodurch sie auf eines, oder andern Todes-Fall sich über die Succession ihrer Lehn, oder ander Güter zu Conservation, und Verbesserung ihres Geschlechts vereinigen, und was darin verglichen, soll, so weit es dem Lehn-Herrn, und Vettern, so darinnen nicht verwilligen, nicht zum præjuditz gereichet, nicht weniger, als wann es im Testament verordnet, gelten.

§. 20. Ueber dem Recht, welches die Paciscenten in eines andern Gütern bey seinem Leben haben, ob es schon nicht ehe, als nach dessen Absterben den Effect, und Krafft erreichet, mögen sie sich wohl vereinigen, aber über des lebenden Erb-Fall, und was dadurch ihnen zukommen kann, seyn die Pacta, und Verträge, obgleich mittelst Eydes dieselbe bekräfftiget, nicht gültig, es verwillige dann darin diejenige Persohn, über dessen Erbschafft paciscirет wird, so geschehen mag vor, in, und nach dem Vergleich, der Consens aber benimmt demselben die Macht nicht, über seine Güter, so unter der Vereinigung begriffen, bey seinem Leben, oder auf seinem Todes-Fall zu disponiren, noch giebt denen, so darüber sich verglichen, ein mehres Recht, dann ihnen sonst von der Erbschafft zustehet.

TIT. XI.

Von den Transactionibus.

§. 1. Wann

De transactionibus. §. 1. Wann über Sachen, so zu Recht anhängig geworden, unter den Parten, welche dessen verständig, und nöthig gewesen, transigirt, der Vertrag auch unterschrieben, soll Niemand ohne grosse, und merckliche Ursache dieselbe ins Gericht wiederum zu bringen, und vorigen Streit dadurch zu erwecken sich gelüsten lassen; Ob er auch vermeine, dazu eine rechtmässige Ursache zu haben, soll er dieselbe vorher, ehe er zu einer weitern Action schreitet, in den Gerichten vorbringen, und damit behaupten, dass ihm die Transaction zu wiederruffen, oder dero Rescission zu suchen, die Rechte erlaubet, darauf dann erst bey dem Gericht zur Action Urlaub suchen; Geschehe dawider, und befünde sich hernach, dass sie ohne Grund angefochten wäre, soll so wohl das Parte, als der Advocat, der wider die Transaction dienen wird, in ernste Straffe verdammet werden.

§. 2. Unter den Sachverwandten, welche eine Sache gemein haben, mag ein jeder, wann er will, von der Rechtsfertigung abtreten, auch mit dem Widerpart darüber transigiren, und vergleichen, sie haben sich denn anders zusammen verbunden, oder der Vergleich füge den andern grossen Nachtheil zu, tritt er blosser Dinge ab, und begibt sich der Sachen, wächset sein Theil dem andern zu, bleibt zu der andern Vortheil und Schaden, und mag das Gegenpart, wann es überwunden, denen deswegen nichts abziehen; Vergleichet er sich aber mit dem Gegentheil, wird auf seine portion die Sache gehoben, und haben die Consorten davon nichts zu gewarten.

§. 3. Wer bey Vergleiche über entstandenen Irrungen seines vermeinten Rechts nach, und dem andern bey dem, darüber gestritten, lässet, ist nicht weiter, dann darauf keine witere Ansprache anzustellen, nicht aber zum Gewehr wider andere verbunden; Wer aber des Transacts halber etwas von dem Seinigen cediret, oder abtritt, ist die Eviction zu præstiren gehalten.

§. 4. Haben zu Streit gerathene Partheyen über der zwistigen Sache sich vor Richterlicher Erkänntniss verglichen, soll die Vereinigung, unter dem Vorwandt einer grössern Læsion, so lange die Sache, darüber sie getroffen, zweiffelhafft, und Richterlicher Ausführung und Erkänntniss bedürftig ex L. 2. C. de rescind. vendit. nicht rescindiret, sondern alles Einwendens ohngehindert dabey beständig es gelassen werden; Würde aber hernach ausfündig, dass durch eines theils Argelist, oder betriegliche Verheelung der Wahrheit, so ihm zu entdecken obgelegen, das ander Theil zu der Transaction induciret, oder aus sich aufgebenden neuen Urkunden, Instrumenten, oder Gerichtliche Erkänntnisse alsfort erscheinen, und die Sache, darüber der Vergleich ergangen, ausser Zweiffel sey, dass ein Theil über die Helffte lædiret, so mag die Aufhebung des verletzlichen Transacts geschehen.

§. 5. Ist über dem als einem streitigen Ding transigiret, so an sich nicht streitig, sondern gewiss gewesen, dahero aber streitig geworden, dass ein oder beyde Theile die rechte wahrhaffte Bewandtniss nicht gewust, weil die glaubwürdige Instrumenta, und Nachrichten nicht zu Handen gewesen; dieselbe aber geben sich hernach auf, und es ist daraus offenbahr, und ohne Zweiffel, dass einem Theile zu nahe, und unrecht geschehen wäre, deshalben es auch keiner weitläufftigen Ausführung bedürffte, so mag das dadurch verletzte, oder beleydigte Theil, wann nur die Læsion mercklich, ob sie sich gleich nicht ultra dimidium erstrecket, die Aufhebung der irrigen Transaction, ob dieselbe bereits vor Gericht, und mit aller Renunciation geschehen, suchen, und erhalten.

TIT. XII.

Von Uebernehmung fremder Schulde.

De Expromissionibus. §. 1. Wer die Schuld, so ein ander gemachet, als seine eigene also zu bezahlen über sich nimmt, dass er den ersten Creditorem damit befreyen, sich aber alleine Schuldpflichtig machen wolle, der muss solche als seine eigene Schuld bezahlen, und mag sich mit der Exceptione ordinis, oder Excussionis nicht behelffen; Nimt er aber dieselbe auf dem Fall, da der ander säumig wäre, und nicht zahlen würde, oder zu der vorigen Schuld-Versicherung, oder sich, ob er gleich als einen Selbstschuldigen, oder dass er solches als seine eigene Schuld zu bezahlen, über sich, und hat dabey itzgenannten Wohlthaten der Rechte nicht renunciiret, mag er dero sich nicht weniger, als andere Bürgen, gebrauchen; Demnach darff er nicht zahlen, ehe der rechte Schuldmann belanget, und executiret, es wäre dann derselbe ausserhalb Landes, oder notorie nicht solvendo.

§. 2. Wer bey Mahnung der Schuld, oder auch hernach, worin auch dieselbe gemahnet wird, dem Schuldmann Frist zur Zalung, und Aufschub zu erwerben verspricht, muss die Versehung zu thun bemühet seyn, oder beschaffen, dass der ihm Glauben gibt, bezahlet werde, und wo der Gläubiger darauf gesehen, und getrauet hat, ist er gleichwie ein Bürge gehalten, und muss auf dem Fall, wann der Schuldner nicht bezahlen kann, oder von demselben die Schuld nicht leicht zu erreichen, in einer ihm dazu bestimmenden Zeit die Zahlung beschaffen, oder von dem Seinigen thun; Ist er aber mit solchem Versprechen nicht die Ursache des dem andern gegebenen Glaubens, oder unterlassener Abmahnung, so ist er nicht weiter, dann zu möglichsten Fleiss dadurch verbunden, und wann er darin nichts unterlassen, ferner ohnverbunden.

TIT.

TIT. XIII.

Von den Correis Debendi & Credendi.

De juribus Correorum debendi et credendi.

§. 1. Ob zwey, oder mehr wegen einer Schuld zugleich sich in solidum verpflichtet hätten, mögen doch dieselbe, sich des beneficii Divisionis gebrauchen, und darf einer, der auf die gantze Summe besprochen, nicht mehr dann sein Antheil, oder Stranck bezahlen, es wären dann die andern non solvendo, oder ausserhalb Landes, oder hätten dem beneficio divisionis mit ausdrücklichen Worten renunciiret.

§. 2. Was einer unter denen, die sich auf eine Summe in solidum verpflichtet, und correi debendi seyn, bezahlet, deswegen hat er den regress, und Action, obgleich selbiger von dem Creditore nicht cediret, wider die andern, so nebst ihm sich verpflichtet, die seyn schuldig, nicht allein, was er bezahlet, sondern auch von Zeit der Säumniss die Zinsen, ingleichen die zu gemeinen Nutzen angewandte Kosten, doch nicht die so durch unnöthigen disputat verursachet, so viel auf ihrem Antheil kommen mag, zu erstatten.

§. 3. Wann unter vielen Schuldenern, die vor einer Schuld pflichtig seyn, einer nur das Geld empfangen, oder sonst den Nutzen solcher Schuld erreichet, mögen die andern, die dessen nicht gebessert, sich damit wieder den Glaubiger nicht behelffen, nocht die Exception des beneficii Excussionis gebrauchen, sondern seyn zu demselben Einhalt der Verschreibung nichts destoweniger gehalten, unter sich aber können dieselbe dessen sich bedienen, so wohl zur Action wider die, so das Geld, oder was sonst unter der Schuld begriffen, empfangen, als welche deshalber den andern, die bezahlet haben, gehalten seyn, als auch zur Exception, dass dieselbe zuerst sollen executiret werden.

§. 4. Was von vielen als Correis credendi ausgeliehen, oder denselben aus andern Contracten gebühret, mag einer unter ihnen, wann kein anders verabredet, bezahlet, und vergnüget werden, und was von einem empfangen, befreyet den Schuldmann von der übrigen Zusprache, so fern der Obligation gemäss darin verfahren. Wer aber einem der Erben zahlet, wird nicht weiter, dann auf dem Antheil, so weit er geerbet, befreyet den übrigen Erben bleibet die Zusprache auf ihre Theile, es wäre dann dem, der es empfangen, in der Erbtheilung die Schuld gantz zugeschlagen, oder sie hätten die Zahlung einmahl genehmet.

TIT. XIV.

Von Bürgschafften.

De Fidejussionibus et jure tantionis.

§. 1. WAnn die Bürgschafften nicht ausdrücklich und in specie auf die Erben mit gerichtet seyn, nach alten Gebrauch dieses Fürstenthums sie zu keiner Zahlung verbunden.

§. 2. Wer Bürge wird, obgleich in der Verschreibung, so viel ihr betrift, von den Zinsen nichts gemeldet, so ist doch dazu, wie auch zu den verursachten Kosten, und wozu sonst der Principal durch die Obligation pflichtig, derselbe verbunden, so ferne kein anders vereiniget, und ausbedungen.

§. 3. Wann ein Bürge nur auf und biss zu einer gewissen Zeit sich Bürglich verpflichtet, und hernach der Termin erstrecket wird, ob es hinter sein Wissen, und Willen geschiehet, bleibet er doch auf das Capital, und den biss zu solcher Zeit betagten Zinsen ferner, und so lang verbunden, dass die Zahlung erfolget, er hätte dann bey der Bürgschafft zugleich ausdrücklich bedungen, und sich erklähret, dass er nicht länger wolle gehalten, sondern im Fall der Glaubiger immittler Zeit das seinige nicht abfodern wolte, loss seyn; durch derogleichen Beding wird noch vor der Zeit, wo nicht dann erweisslich, dass der Creditor vorher an seinem Fleiss nichts ermangeln lassen, oder das Seinige nicht erreichen können, entbunden.

§. 4. Ein Bürge, wann er seiner Bezahlung halber besprochen, mag, wann er deroselben geständig, und nicht kundbahr, dass der Schuldmann, vor welchem er gelobet, nicht solvendo sey, vorher suchen, dass der Principal zuerst belanget, und executiret werde; Er habe sich dann bey der Verschreibung des Beneficii ordinis begeben, wozu aber nicht gnugsam ist einige General-Renunciation der Wohlthaten, so dem Bürgen erlaubet, und zu statten kommen können, oder dass er sich als Selbstschuldigen verpflichtet, sondern von nöthen, dass mit ausdrücklichen Worten bey der Verzicht des Beneficii gedacht sey.

§. 5. Die Renunciationes, und Verzichte, welche von den Bürgen geschehen, sollen nicht weiter gelten, noch auf andere dero Rechte, Exceptionen, und Wohlthaten sich erstrecken, dann die in der Verschreibung gemeldet, obgleich solche mit gar weitläufftigen und General-Worten geschehen, es werde solche indefinite, oder auch nach Erzehlung etzlicher Beneficien, so den Bürgen zu statten kommen, angehänget, ist dadurch die sonst im Rechten erlaubte Beneficia, und Exceptionen, die unter den Worten in specie nicht begriffen, zu gebrauchen ohnbenommen.

§. 6. Ein Rück- oder Schadloss-Bürge, ob er gleich dem Beneficio Excussionis abgesaget, mag doch nicht belanget werden, es seyn dann des Principal Debitoris Güter discutiret, und ohnzahlbahr befunden, oder es ist offenbahr, dass derselbe nicht solvendo sey.

§. 7. Ob Jemand insgemein allen, und jeden Exceptionibus, Beneficiis, und Wohlthaten, so einem Bürgen zu statten kommen können, oder auch darunter dem Beneficio Divisionis renunciiret, ist demnechst vermöge des

des Landes Gebrauch nicht höher verbunden, denn nur zu Bezahlung seines Stranges, und darf der andere Mit-Bürge, welcher solvendo, seine Portiones, ob er gleich in solidum belanget, nicht tragen, noch deswegen, es wäre dann, daß itztgedachten Land-Gebrauch bey der geschehenen Verpflichtung in specie abgesaget, die Zahlung thun.

§. 8. Es stehet dem Gläubiger frey, den Principal, oder die Bürgen, und diese zugleich, oder auch einen unter ihnen zu besprechen, auch, ob einer belanget, von demselben abzutreten, und andere vorzunehmen; Wann aber die Bürgen zugleich, oder einer unter ihnen auf seinem Strang, und Antheil alleine in Ansprach genommen, vielmehr, wann von einem sein Strang, oder unius portio gehoben, so wird die Schuld vertheilet, und wächset dem Bürgen das Beneficium divisionis, obgleich zuvorher demselben abgesaget, hinwiederum zu, und mögen hernach die Gläubiger demselben nicht weiter, auch die vielen Bürgen nicht höher, denn jeden auf seinem Strang besprechen, es wäre dann, daß unter denen, so genandt, nicht solvendo wäre, alsdann tragen die andern zu gleichen Theilen seinen Strang.

§. 9. Wer sich zugleich mit Bürgen, und Pfänden versichern lässet, wann dem Beneficio ordinis seu excussionis renunciiret, oder dasselbe sonst zu Recht nicht statt findet, hat die Wahl, wozu er erst zu Erreichung der Zahlung greiffen wolle, und ob er bereits die Pfände verfolget, mag er doch solche verlassen, und die Bürgen ansprechen; ist aber bey erlangter Zahlung demselben die in Händen habende Pfände auszureichen, und abzutreten, oder, wann dieselbe nicht in seinen Handen, die Actiones darauf zu cediren schuldig; Wann aber der Bürge sich vorgemeldter Beneficien zu gebrauchen hat, kann er, ehe das Pfandt angegriffen, nicht belanget werden, es könnte dann der Creditor nicht ohne grosse Beschwehrde daraus die Zahlung erreichen.

§. 10. Wer von einem Bürgen die Bezahlung fodert, ist schuldig, bey demselben zugleich, oder auch, ob sie geschehen, hernach, ohngeachtet daß dem Beneficio cedendarum actionum renunciiret, alle seine Actiones, und Rechte wider den Principalen und Bürgen zu cediren, und kann der Bürge die Zahlung so lang zurück halten, biß daß ihm eine rechtmässige Cession wiederfähret.

§. 11. Den, oder die Bürgen, so unzahlbahr seyn, heben die übrigen auf, und wächset dero portion diesen pro rata zu, demnach den zahlenden Bürgen, wie dann auch imgleichen auf dem durch die Erbschafft, legata, Contract, oder ander Titul die Schuld gelanget, wider die andern Mit-Bürgen der Recess nicht weiter, dann nach Abzug so wohl seiner Männlichen portion, als was ihm des ohnvermögenden halber zu tragen zukommt, zu statten kommen.

§. 12. Unter den Bürgen ist unzahlbahr zuhalten, wer einen Concursum Creditorum also erreget, daß er zugleich bonis cediret, daß dadurch wider ihm die Gerichtliche Sprüche, und Rechts-Hülffen aufhören.

§. 13. Wann der Principal-Schuldener einen Concursum Creditorum erregt, und denselben seine Güter abzutreten Willens, soll der Gläubiger nach erhaltener Nachricht der Citation die Schuldfoderung dabey anzugeben, oder auch den Bürgen, dero Lehnsfolger, und Erben, wann bey denen er zu bleiben gemeinet, daß sie vigiliren können, solches zu vermelden, auch zur Production der original Obligation, damit den Bürgen zu Güthe der Post mit angegeben werde, sich zu versehen schuldig seyn; Würde darin von ihm etwas versäumet, der Bürge dadurch beschädiget, oder verkürtzet, soll hinfürter ihm der Bürge nicht verbunden seyn, sondern es soll gehalten werden, als wann der Creditor sonst der Foderung durch muthwillig Verbrechen, daß von dem Principaln nichts weiter zu erlangen ist, verlustig erkanndt werden.

§. 14. Wer im Gerichte vor Jemand Bürge wird, ihn, wann er gefodert, zu stellen, oder auch, was wider ihm erkannt, zu leisten, derselbe hat sich des Beneficii ordinis, oder excussionis nicht zu gebrauchen, sondern wann derjenige citiret, oder verdammet, für welchen er gelobet, oder, ungehorsam ist, kann alsfort executive auf das, worauf er gebürget, wider ihm verfahren werden.

§. 15. Wer Jemand zu seinen Nöthen, oder Nutz zum Bürgen ausgesetzet, soll auch bedacht seyn, daß er denselben befreye, und schadloß halte, demnach den Bürgen allein, wann der Principal beginnete ohnvermögend zu werden, oder seine Güter zu verschwenden, und zu veräussern oder sonst anderer Schulde wegen Executiones zu leyden, sondern auch ausser dem, wann er fünff Jahr in Bürgschafft gestanden, erlaubet seyn, ihn um seine Befreyung zu belangen, und alsdann gebühret ihm seine Hand und Siegel widerum einzuschaffen, oder auch gnugsam Schadloß-Verschreibung zu geben; Im widrigen würde er in des Schuldners Güter immittiret, und daraus dem Gläubiger die Bezahlung zu schaffen erlaubet.

§. 16. Wann ein Bürge von dem Gläubiger besprochen, soll dem frey stehen, alsfort dem Principaln, und dessen Erben Gerichtlich zu belangen, daß er zutrete, und ihn befreye, deswegen dann auf Anhalten des besprochenen Bürgen ein Mandatum de liberando, und da es nicht geschehe, die Execution auf dasjenige, so er wieder bezahlen muß, gewärtig zu seyn, ertheilet, dazu ihm eine solche Zeit, als den Bürgen zur Zahlung bestimmt, praefigiret, simultaneo processu, wie mit der Klagen wider den Bürgen verfahren, auf sein Ungehorsam und Versäumniß aber der Bürge darauf in dessen Güter immittiret, und er dadurch schadloß ge-

gemacht werden, jedoch ist darum des Gläubigers Zusprache, und Recht wider den Bürgen nicht zu verweilen, und aufzuhalten, sondern wird auf sein Suchen verfahren, wie es recht ist.

§. 17. Wenn ein Correus debendi, oder Bürge alleine wegen der Schuld, wofür er mit andern gelobet, in Ansprache genommen, und er sich mit der Exceptione divisionis nicht schützen mag, oder auch zweiffelhafftig wäre, ob sie ihm zu statten komme, mag er alsofort ein, oder mehr seiner Mit-Bürgen citiren lassen, zu erscheinen, und ihm zu assistiren, auch in der Bezahlung beyzustehen, und ihren Strang richtig zu machen; Ob nun wohl der Gläubiger darauf zu warten, oder an dem Process sich binden zu lassen nicht schuldig, dahero auf sein Suchen die Rechts-Hülffe ihme absonderlich, und ohnverzüglich wiederfahret, so soll doch, es sey zur Execution gelanget, oder nicht, wider die andern Correos und ihre Mit-Bürgen von dem Gericht dem Belangeten, die Hülffe wiederfahren, und also procediret werden, dass ein Mandatum an dieselbe, wider welche die Zusprache gerichtet, in bestimmter Zeit, was ihm den Rechten nach gebühret, beyzutragen, oder da bereits die Bezahlung geschehen, wieder zu erlegen, bey Androhung der Execution erkannt, und abgehen: Wann nun solches nicht geschicht, auch nichts erhebliches eingewandt, ohne Verzug executive verfahren, und der Supplicant in seines Neben-Bürgen Güter zu Erholung dessen, so ihm ob lieget, gewiesen werden.

§. 18. Was ein Bürge an Capital, und Zinsen bezahlet, ingleichen die der Zahlung halben erlittenen Schaden, und angewandte Unkosten, ist ihme der Schuldmann zu erstatten verbunden, die Neben-Bürgen aber seyn nicht weiter, dann auf das Capital, und Zinsen, nicht aber zu andern Kosten und Schulden, dann die hie verursachet, gehalten.

TIT. XV.

Von Pfänden.

Jura pignorum et hypothecarum.

§. 1. Wann zu Versicherung einer Schuld die Güter übergeben, oder verschrieben, oder aus den Gütern die Zahlung versprochen, oder auf dem Nichthaltungs-Fall daraus seine Zahlung zu suchen, oder zu verkauffen, ingleichen dieselbe eigenes Gewalts einzunehmen, Recht und Macht gegeben, oder sonst an den Gütern etwas verschrieben, oder versprochen, damit er seiner Foderung so viel mehr versichert sey, hat der Gläubiger darin ein Pfand-Recht, obgleich dessen ausdrücklich nicht gedacht wäre.

§. 2. Was zum Unterpfande eingesetzt, hafftet vor die Schuld, so lang davon etwas übrig, dahero dann auch, was davon an andere Oerter gebracht, oder verwendet, ingleichen, was an statt dessen, so durch Zufälle abkommen, oder verdorben, restituiret, und gesetzet, ist mit unter dem Pfand begriffen.

§. 3. Erkaufft Jemand ein Lehn, und setzet dem Verkauffer von dem Nachstand des Kauff-Geldes dasselbe zu Pfande, consentiret der Lehn-Herr in dem Verkauff, ist das Pfand gültig, der Agnaten Consens aber ist dazu nicht nöthig; Leihen aber andere Gelder zu dem Kauff-Gelde, und wird das verkauffte Lehn verpfändet, ist das Pfand ohne Special-Consens des Lehn-Herrn und Agnaten nicht beständig.

§. 4. Wer das blosse Jus retentionis an den Gütern hat, mag zwar dieselbe wider den Schuldmann, und die, so daran kein Dinglich Recht haben, bis zu seiner Abfindung behalten; erlanget aber dadurch kein Unterpfand, noch einigen Vorzug vor die Creditorn, welchen solche verpfändet seyn, ist auch auf dero Zusprache solche abzutreten schuldig.

§. 5. Wann ein Guth zum Pfand eingeräumet wird, sich daraus auf Capital und Zinsen bezahlt zu machen, ingleichen, wann jemand in ein Guth immittiret wird, soll zuförderst ein Inventarium in Beyseyn des Debitoris, oder da er sich des Erscheinens verwiedere, glaubhaffter Zeugen aufrichten, dasselbige, wie einem fleissigen Haus-Wirthe zustehet, verwalten, die Abnutzungen zuforderst auf die Unkosten, die er auf das Guth, oder wider den Schuldmann durch sein Verursachen verwenden muss, hernach auf die Zinsen, was übrig, auf das Capital anrechnen, mittelst solchen Inventarii auch dasselbe, ausbescheiden, was ohne sein Verursachen an Schaden zugefüget, restituiren, und damit die Weitlaufftigkeit, so die Rechnungen verursachen, möglichst verhütet werde, soll der Creditor die Rechnungen jährlich dem Debitori zu, oder in das Gericht schicken, daneben dann ihm ein Terminus zu Einbringung der Einreden auf ein halb Jahr angesetzet, und wann er alsdann nicht einkommen, oder auch Auffschub erhalten werde, die Rechnung vor richtig, und genehmet gehalten werden.

§. 6. Es mag ein Jeder seinem Gläubiger gegen Anleihe der Gelder von seinem Haab und Gütern einräumen, und die Abnutzungen an statt der Zinsen überlassen, bis dass die Haupt-Summa wieder abgetragen wird, jedoch dass hierin der Landüblicher Anschlag nicht überschritten, und die Nutzungen, also, wie hie insgemein im Lande bey dergleichen Gütern pflegten ermessen zu werden, ob alsdenn sich begebe, dass dieselbe durch Gottes Seegen, und des Einhabers Mühe, höher erreichet würden, soll darum der Contract als ein wucherlicher Handel nicht improbiret werden, sondern es dabey gelassen; Da aber die Güter ihre gewisse gewöhnliche Nutzbarkeiten hatten, und solche ohne sonderbahre Mühe, Kosten und Arbeit, die hiebey billig mit angesehen werden, zu erhalten, solche gleichwohl den Taxt der Jährlichen Zinsen ansehnlich überstiegen, ist dem Schuldener frey, dasjenige, so übermassig erhoben, auf das Capital abzurechnen, und der Gläubiger schuldig mit ihm darüber Rechnung zuzulegen.

§. 7. Der Gläubiger, so ein Jus antichreticum erlanget, muss von den Abnutzungen alles ausstehen, was auf dieselbe geschlagen, oder in dero Respect abzutragen, demnach auch was an Contributionen angeleget, ingleichen Einquartierungs-Kosten, würden auch die Früchte durch Zufälle verdorben, oder er sonst an derer Geniess behindert, kann er dem Schuldener nicht anrechnen; Was aber die Güter zu conserviren, und in guten Wesen zu erhalten angewandt, und alle erweissliche Meliorationen, die müssen ihm erstattet, wie dann auch, wann die Güter durch Casus fortuitos in Verderben gerathen, dessen Reparation von dem Schuldener beygeschaffet, oder so lang solches nicht geschiehet, der Schade aus dem Hinderniss des Geniesses ersetzet werden.

§. 8. Ein stillschweigend Pfand, so in dem Rechten tacita hypotheca genannt, soll dieselbe Kraft und Recht haben, als wann jemand ein Unterpfand expressa conventione eingesetzt; Wann nun offenbahr, dass durch die gemeine oder unser Landes Recht, und Gewohnheiten ein solches zugelassen, und verordnet; sodann haben 1.) Die Ehe Frauen, und ihre Erben wegen zugebrachten Ehe-Geldes, und ander ihrer Haabe, welche man Paraphernalien nennet, in ihres Mannes Gütern, wann solche dem Ehe-Manne erweisslich zugebracht, und zwar des Ehe Geldes halber von Zeit der Hochzeit, im übrigen von der Zeit, wann derselbe solche zu seinen Händen, und Verwaltung bekommen. 2.) Die Ehe-Manner wegen versprochenen Ehe-Geldes von Zeit des Versprechens in der Frauen, wie auch in derer Güter, so dasselbe versprochen. 3.) Die Kinder erster Ehe in ihrer Eltern, wann sie zur andern Ehe schreiten, wie auch ihrer Stieff-Eltern Güter, wegen dessen, so ihnen von den verstorbenen Vater, und Mutter den Rechten nach zukommt, und in ihren Handen gewesen. 4.) Die Kinder zu Versicherung dessen, so der Vater ihrentwegen zu seinen Geniess ex bonis adventitiis gehabt von Zeit des Empfangs. 5.) Unmündige Kinder, Wittwen, und alle andere, so unter Vormündlicher Pflege seyn, in ihrer Vormünder, und Curatorn, wie auch dero Güter, so nicht als Vormünder verordnet, doch Vormündliche Verwaltung sich unterfangen, von der Zeit an, da sie die Vormundschaft und Curatel angetreten. 6.) Der Fiscus, und die, so jura fisci haben, in ihrer Administratoren Güter. 7.) Kirchen, Schulen, Hospitalen, und andere pia Collegia & loca in ihrer Schuldener, als welche ihre Güter administriren, Gütern. 8.) Die Städte, so jura Fisci nicht haben, in derer, so ihre Güter in Verwaltung gehabt, Eigenthum, ingleichen wegen Steuren und Zulagen, nicht aber, wann sie mit jemand Contract machen. 9.) Die, so ihre Güter jemand zur Verwaltung anvertrauen, 10.) Ingleichen Herren in dem, dem, so ihre Dienstbothen in- und ausserhalb ihres Hauses haben, auf dem Fall, wann Verwalter und Diener etwas veruntrauen. 11.) Die, so das Ihrige andern verhäuren und verpachten, wegen dessen, so ihnen dahero von diesen gebühret, in der auf und in solche Güter gebrachten der Conductorn Haabe, auch was an Nutzungen davon fallt. 12.) Die Legatarien und andere, so aus letzten Willen zu fodern haben, in des Testatoris verlassenen Gütern, so bey den Erben seyn. 13.) Diejenige, so aus gewissen Gütern einige beständige Zehende, Pacht, Zinse, Rente, oder derogleichen Hebungen haben, an derselben Güter von Zeit, dass solche daraus verschrieben, oder gebühret. 14.) Die, welche wegen Alimenten, und was darunter den Rechten nach begriffen, fordern. 15.) Kirchen, Schulen, Stadt, und Gemeinden Diener wegen dessen, so ihnen zu ihren ordentlichen Unterhalt beygeleget, in den Gütern derer, so es abstatten sollen.

§. 9. Die Verpfandung aller Jemands Haabe, und Güter erstrecket sich nicht auf dessen Lehne, und ob dero gleich in den Verschreibungen mit gedacht, wann darüber der Landesfürstliche Consens nicht ertheilet, ist es ohnkraftig, dahero die, so an den Lehnen eine Pfand-Gerechtigkeit mit Fürstlichen Consens hernach erlanget, den Vorzug haben.

§. 10. Ist ein Unterpfand ein mehres werth, dann der Gläubiger, so solches besitzet, darauf hat, mögen andere Glaubiger auf die Uebermaasse die Anweisung bitten, auch zu ihrer Versicherung sich immittiren lassen, aber sich darin nichts anmassen, noch von den Abnutzungen, es sey dann dem Schuldmann darin etwas reserviret, fodern biss der besitzende Creditor abgefunden; denselben aber, was er daraus Rechtlich zu fodern hat, abfinden, und dagegen das Pfand-Guth zu sich nehmen, oder auch dahin durch Recht halten, dass das Guth aufgebothen, verkauft, und zufoderst ihm, darnach den andern daraus die Zahlung werde.

§. 11. Wird das Guth, so des Gläubigers Unterpfand ist, verkauft, oder einem andern verpfändet, ob gleich der Gläubiger solches weiss, aber stillschweiget, ist er doch dessen nicht verlustig, so lang er nicht ausdrücklich in den Verkauff consentiret; er sey dann absonderlich oder insgemein unter denen, so an dem Guth interessiret, per proclamata zu den Kauff citiret, sein Jus anzuzeigen, so hebt er durch sein Aussenbleiben, und Stillschweigen das Pfand-Recht auf, wie er dann dahero, wann sich bey den Verkauffungen, so durch öffentlichen Ausboth geschehen, er nicht angiebet, hernach nicht mehr auf das verkauffte Guth zu sprechen hat.

§. 12. Was einem Gläubiger specialiter verpfändet, mag derselbe besprechen, wann es an andern veräussert, und so lang er

er nicht befriediget, die Alienation behindere, ob er auch dieselbe wohl wüste, aber doch ausser dem Fall, wann mittelst eines öffentlichen Aufboths dieselbe ergehet, nicht spreche, ist es ihm an seinem dinglichen Recht unbehinderlich, mag in zehn Jahren dieselbe nachfodern. Hat aber ein Schuldener alle seine Güter unterpfandlich verschrieben, und der Gläubiger ihn um die Zahlung noch nicht gemahnet, kann er, so lang der Schuldener solvendo ist, und so viel in bonis behält, davon er zahlen mag, die Veräusserung nicht hindern, noch was veraussert, wiederruffen, sondern muss sich an den übrigen Gütern halten.

§. 13. Ist in den Verschreibungen und andern Verträgen enthalten, wie es auf dem Nichthaltungs-Fall mit den eingesetzten Pfanden zu halten, und zu verfahren, mag demselben stricte nachgegangen, doch zur distraction nicht geschritten werden, es sey dann dem Schuldmann die Auffage nach Einhalt des Schuld-Brieffes, oder wann darin nichts enthalten, ein halb Jahr zuvor geschehen, hernach die Schuld liquidiret, und richtig befunden, darauf dann der Schuldener vor Gericht gefodert, und mit der Æstimation oder Aufboth verfahren; ausser Gerichtlicher Verordnung soll Niemand mit Zueignung, oder Aufboth der Pfande verfahren, obgleich ein anders in dem Schuld-Brieffe enthalten wäre.

§. 14. Wird unter den Creditorn und Debitorn keine andere Vereinigung befunden, soll der Creditor, wann ein beweglich Guth unterpfandlich eingesetzet, und seine Bezahlung daraus zu suchen Vorhabens ist, den Schuldmann vor das Gericht, darunter das Pfand befindlich, fodern, dabey anfügen lassen, dass er solches in einer gewissen Zeit, die nach Befindung von dem Gerichte zu setzen, reluire, oder in dem præfigirten termino erscheine, anzusehen, dass der Gläubiger bezahlet werde, darauf dann zum öffentlichen Aufboth eine Zeit anzusetzen, und geschehe immittelst die Reluition nicht, damit zu verfahren, auch deme, so das meiste gebothen, dasselbe zuzuschlagen; Wann aber das unverpfandete Guth seinen gewissen Werth hätte, dahero des Aufboths nicht von nöthen, oder derselbe sich füglich nicht thun liesse, oder auch, ob es geschehen, kein Kauffer sich fünde, soll durch die hiezu von dem Gericht verordnete Æstimatorn der Werth gesetzet, dafür dem Debitori addiciret, da solches ein mehres werth, dem Debitori, oder da es die Schuld nicht erreichet, die Foderung des Restes dem Creditori vorbehalten werden.

§. 15. Ist ein unbewegliches Guth verpfandet, und es will daraus der Gläubiger seine Bezahlung suchen, soll er zuerst, wann er dessen Besitz nicht hat, darin die Immission suchen, und wann er solche erlanget, bey dem Gerichte anhalten, dem Schuldmann einen gewissen Terminum zur Reluition anzusetzen, immaassen denn dazu ihm Jahr und Tag einzuräumen, nach dero Verlauf mag der Creditor einen Kauffer anschaffen, oder da solcher sich nicht aufgiebt, dass das Guth zum Kauff öffentlich aufgebothen werde, wie dann darauf demselben, so das meiste bietet, solches gelassen, und vom Kauff-Geld dem Creditori die Zahlung angewiesen werden soll; fünden sich aber keine Kauffer, ist zu des Creditoris Belieben, ob er in Ruhe stehen, oder nichts destoweniger aus den Gütern die Zahlung haben wolle, und soll auf den letzten Fall es Land-üblich æstimiret, und ihm darvon, so viel als seine Foderung anlaufft, wann es sich theilen lässet, addiciret werden; Da aber die Absonderung ein oder ander Particulier nicht füglich geschehen mögte, gegen Abführung der Uebermaasse zugeschlagen werden.

§. 16. Ist auf dem Nichtzahlungs-Fall verabredet, dass der Gläubiger an statt der Schuld das Pfand behalten, und sich zueignen möge, obgleich solches eydlich versprochen, ist es zu Recht ohngültig, dass aber vor einem gewissen zur Zeit der Verpfandung gesetzten Werth, wann solcher nicht gar zu liederlich, oder was es Zeit gebührender, aber nicht geschehender Zahlung nach Marckgängigen Preiss, oder ehrlicher Bieder-Manner Æstimation sich zueignen möge, mag wohl verglichen werden, und soll beständig seyn.

§. 17. So lange einem Kauffer oder dem Creditori das verpfandete Guth noch nicht zugeschlagen, mag der Schuldmann solches retten, und gegen Darlegung der Schuld abfodern, sich auch, wann es aufgebothen, angeben, und mit bieten, ist es aber einmahl verkaufft, oder addiciret, hat er weiter keine Zusprache.

§. 18. Seyn Nomina und Schuld-Brieffe Jemand Pfandesweise übergeben, mag der Creditor darauf nicht allein wider den Schuldmann, dessen Erben, und Bürgen, so dieselben zu lösen verbunden, oder dafür haften, ob er gleich sonst keine absonderliche Cession hatte, auf so viel, als ihm an Capital, Zinsen und auf die Eintreibung gehenden Kosten zukommt, agiren, auch wann er die Zahlung bekömmt, quitiren, sondern auch sein Recht einem andern cediren, die Zahlung darauf zu suchen, jedoch ist er dabey schuldig, wann über seinem Nachstand ein mehres in dem Nomine, oder Schuld ist, die Uebermaasse seinem Schuldener vorzubehalten, auch zu verhüten, dass er durch ihn nicht darum gebracht werde; Demnach dann mag er dem Debitori, so daraus schuldig, oder dessen Bürgen die Schuld-Verschreibung nicht ehe, denn alles abgeführet, auslieffern, sondern soll entweder alles abfodern und seinem Schuldmann die Uebermaasse auslieffern oder auch die Verschreibung ins Gericht sowohl dem dadurch Verpflichteten, als dem andern zu gute deponiren;

niren Immaassen, wann solches geschicht; und der Verpflichtete quitiret wird, er unter dem Vorwandt, dass dem Pfand-Einhaber so viel nicht zukomme, was gemahnet, einzubehalten nicht befugt.

§. 19. Wenn insgemein, und in genere die Güter verpfändet, mag aus denen, was ihm gefällig, biss zu seiner Bezahlung verfolgen, und kan ihm die freye Wahl nicht benommen werden; Wann aber nebst der General-Hypothec auch in specie ein Ding hypotheciret, muss er sich zuföderst an diesem halten, und kann, ehe erscheinet, dass daraus die Zahlung ihm nicht werden mag, zu dem andern nicht greiffen; hernachmahl hat er eben wohl, jedoch, was er einmahl aus der General-Hypothec wehlet, dabey muss es blebien so weit er seine Zahlung davon erreichen mag.

§. 20. Ein Pfand vor eine Schuld gegeben und empfangen, der Gläubiger, oder wer von ihm des Pfandes Recht an sich rechtmässig gebracht, wider den Schuldmann, wann anfängl. kein anders ausdrückl. vereiniget, auf andere Schulde, es sey davon ein ander Pfand eingesetzet, oder nur ein lauter chirographarium debitum, zur Zahlung wohl behalten; wider andere Gläubiger, aber kann er des Vorwandes nicht gebrauchen, sondern wann dieselbe ein bessers, oder gleiches Recht haben, oder da sie den darauf haftenden Pfand Schilling entrichten wollen, muss er solches abtreten.

§. 21. Ein jeder mag sein Unterpfand mit Recht verfolgen, bey wem er solches findet, dieser habe es mit rechtmässigen Titul an sich gebracht, oder nicht, es sey dann, dass der Besitzer solches auf guten Titul zehn Jahr, wann der Gläubiger in dem Lande, oder da er ausheimisch, 20 Jahr besessen, und dessen der Gläubiger Wissenschaft gehabt dass es aber mit des Pfandes Bürde behaftet, der Besitzer davon nicht gewust, so kan der Besitzer sich mit solcher Zeit der Ansprache schützen.

§. 22. Ist Jemand specialiter ein beweg- oder unbewegliches Guth verunterpfändet, so kann er solches von dem dritten und folgenden Possessoribus, so lang es nicht verjahret, absodern, und seine Zahlung daraus suchen, und mögen sich diese des beneficii excussionis, und dass erstlich wider den Schuldmann agiret, und derselbe ausgepfändet werde, nicht gebrauchen; hätte er aber darauf nicht eine special, sondern ohne, oder nebst derselben eine General-Hypothec, kann er an das veräusserte Guth, so in fremden Handen, nicht kommen, biss der Schuldener executiret, und befunden, dass von ihm nicht, oder nur mit grosser Mühe, und schwehren Kosten die Zahlung zu erhalten.

§. 23. Wer in unserm Hertzogthum und Landen wohlgesessen, und auf seinem Eyd erhalten mag, dass er an seinen Gütern so viel freyes hat, als zu der Schuld deswegen ihme gnugsame Caution auferleget, von nöthen, der soll Bürgschaften beyzuschaffen nicht beschwehret werden sondern wann er gerichtlich, seine Güter verpfändet, von fernerm Zumuthen frey seyn, da er es aber auf sein Gewissen nicht erhalten mögte, ist er schuldig Bürgen zu stellen; Wann er nun zu denen nicht gelangen könnte so würde er, so er guten Lebens, und Wandels, zur eydlichen Caution verstattet, mag aber auf dieselbe kein fremd Guth oder worauf jemand Zusprache hat, bey sich behalten, sondern es stehet zu Gerichtlicher Ermässigung und Verordnung, wie darin dem Ansprechen Sicherheit wiederfahre.

De Nominum Cessionibus.

TIT. XVI.

Von Uebertragung der Schulde.

§. 1. Wer einem andern eine Schuld cediret, und abgetreten, darff kein mehres, denn dass es eine wahre richtige Schuld sey, davon præstiren und gewehren, ob er gleich, absonderlich die Eviction versprochen hätte, ist darüber die Schuld gut, und zahlbahr zu machen nicht verbunden; er habe dann solches ausdrucklich über sich genommen.

§. 2. Wann der eine Schuld dem andern in Bezahlung giebt, dabey denselben beredet, oder meldet, dass der Schuldmann wohl zahlen könne, oder die Schuld gut, und wohl zu erhalten sey, so ist er deswegen gehalten, und wann der Schuldener zu der Zeit nicht mehr solvendo gewesen, seinem Creditori solche abzunehmen, und anderer Gestalt zu bezahlen schuldig.

§. 3. Wer cediret oder in Bezahlung giebt eines andern Schuld, und verspricht dabey, solche gut zu machen, oder dafern der Schuldener nicht zahlbahr wäre, andergestalt zu erstatten, ist nicht denn nur, wann der Schuldener, und dessen Bürgen erst executiret gehalten, derowegen, dann der Cessionarius schuldig denselben vorzunehmen, und das äusserste wider ihn zu versuchen.

§. 4. Obgleich einer dem andern eine Schuld cediret, als dass sie gut, und der Schuldener wohl bezahlen könne, deswegen auch de bonitate nominis gehalten, ist er doch nicht weiter verbunden, dann dass sie zur Zeit der Abtretung, und Cession bey dem Debitore das Vermögen zu zahlen gewesen, wird er hernach ohnzahlbahr, betrift der Schade den Cessionarium; Wann aber über das der Cedens versprochen, zu beschaffen, dass der Cessionarius die Schuld einbekomme, so ist er ferner gehalten, und betrift ihn der hernach sich begebender Unfall, wodurch er non solvendo wird, er könnte dann erweisen, dass der Cessionarius in der Foderung säumig gewesen, oder dem Debitori Frist zur Zahlung eingeräumet, oder sich aufs neue mit ihm verglichen hätte.

§. 5. Wer auf fremde Schuld fodert, soll nicht allein die Cession, sondern zugleich die wahrhafte Ursache der Cession, wie auch auf was für hohe Summen dieselbe geschehen, anzeigen und verificiren; Thäte er solches nicht, mag ihn der Debitor darüber, dass er nicht aus Zunöthigung zu ihm, sondern aus redlicher von ihm benandter, und in der Cession begriffener Ursach die Schuld, und zwar vor so hoher Erstattung, als in der Cession begriffen, dass er auch dieselbe würcklich, und worin solche gethan, den Eyd dedefrien, und soll er solchen zu præstiren schuldig seyn, und der sich dessen verwiedert, hinfürters ad agendum nicht verstattet werden.

§. 6. Niemand soll bloss einen Gewin, oder Vortheil daraus zu suchen, anderer Leute Schulde, oder Brieffe an sich bringen, geschiehet eine Cession fremder Schulde, und deswegen zustehenden Actionen, nicht zu sonderbahren Nutzen des Cedenten, dass er sich dadurch einer schwehren Schuldigkeit entleediget, sondern lauter zu Gewinn dessen, der sie an sich handelt, dadurch etwas zu gewinnen, da ihn zur Annehmung keine Noth, oder bewegende Ursache bringet, soll derselbe nicht weiter, dann auf die Summe, so wahrhafftig gegeben, welche beyde Theile mittelst Eydes zu erhalten

ten schuldig seyn, das übrige aber der Redemptor nominis verlustig, und dem Fisco verfallen seyn.

§. 7. Es mag einer dem andern Schuld, oder Nomen in Bezahlung einer wahren Schuld angeben, obgleich diese so hoch sich nicht erstrecke, als unter dem Nomine begriffen, wann zugleich, der es annimmt, die Kosten, und Pericul der Foderung, oder doch zu Erstat- oder Vergeltung der Uebermaaße einig Beschwerd und Ungelegenheit über sich nimmt.

§. 8. Wer nebst einem Guthe, oder ausser demselben eines andern Schulde zu bezahlen über sich nimmt, mag der Constitutionis Anastasianæ ungehindert mit den Creditorn wohl handeln, und einige Remission an Capital oder Zinsen suchen, was ihm nachgelassen, gereichet zu seinem Gewinn, wird dessen nicht verlustig.

§. 9. Wer von einem andern eine, Handschrifft, oder Verschreibung annimt, darauf das Geld einzumahnen, und daraus in Theil in Zahlung anzunehmen, das übrige zu restituiren verspricht, ist nicht gehalten, er habe dann von dem Schuldmann das Geld erhoben, oder durch seine Hinterlässigkeit muthwillig verursachet, daß es nicht erfolget, im widrigen ist er nicht weiter denn zu Extradirung der Handschrifft gehalten.

§. 10. Zahlet der Schuldener seinem Gläubiger, der das Nomen oder die Schuld bereits einem andern abgetreten, und hat von der Cession keine eigentliche Wissenschafft, oder ob er etwas davon erfahren, doch durch den Cessionarium davon nicht berichtet wäre; ingleichen da die Cession noch nicht vollenzogen, die Schuld - Verschreibung annoch bey dem Glaubiger wäre, wird er dadurch der Schuld frey; Ist er aber dessen völlig benachrichtiget, wird er nicht frey, es geschehe dann die Zahlung mit Wissen des Cessionarii, und soll er alsdann damit zurück halten, auch, ob er belanget würde, zufoderst suchen, und erhalten, daß der Cessionarius citiret, oder sein Consens eingeschaffet werde.

TIT. XVII.

Von Interessen, Zinsen, und wucherlichen Händeln.

De usuris et contractibus usurariis. §. 1. Gleichwie der Wucher und alle Handlung, dadurch der Nechster übersetzet, vervortheilet, und zu Jemandes Nutz und Gewin an dem Seinigen beschädiget wird, Gottes Wort, der natürlichen Ehrbahrkeit, den beschriebenen Rechten des Heyl. Römischen Reichs, aufgerichteten Constitutionen, und Abscheiden ungemäß, und zuwieder, als sollen alle dahin gereichende Wucherliche Contracte, unziemliche Pacta, Geding, und Händel, wie die genennet, oder erdacht werden können, in unsern Landen gäntzlich verbothen und unzuläßig seyn; Demnach von Niemand in unsern Landen, wes Standes und Wesens der sey, gebrauchet, und vorgenommen werden, und ob sie von Jemand getroffen, doch unwürdig, Krafftloß, und unbündig seyn, darauf keine Execution, Hülff und Pfandung bey einigen unsern Gerichten erkannt, der aber, so derselben überwiesen, oder schuldig befunden, so hoch, als den 4ten Theil der Haupt-Summe, so unter dem wucherlichen Contract begriffen, verwürcket haben, darum dann auch der Fiscalis fleissig Aufmercken haben, und nachforschen soll, ob jemand wider unser ernstes Verboth sich wucherlicher Händel annehmen würde, und da er in Erfahrung kommen, daß Jemand dawider gehandelt hätte, wider denselben auf obgemeldte Straffe procediren.

§. 2. Dieweil aber gemeiniglich wucherische Contracte, Händel und Gewerb in enger verschwiegenen Geheimniß, und grosser Stille zu halten, auch diejenigen, so ihnen ablehnen, mit sonderlichen Pflichten einzunehmen pflegen, Niemand zu offenbahren, was sie ihnen von Hundert geben, und ob die in der Verschreibung specificirte Schuld-Summa gantz und gar ausgezählet Geld, oder ob und wie viel darunter Spitz - und Neben - Geld sey, daß demnach unser Fiscal wider dieselbigen, so aus redlichen Ursachen, und Anzeigungen des Wuchers verdächtig, ad purgandum procediren, sie auch darauf des Verdachts, und wider sie habenden Anzeigungen sich vermittelst ihres selblichen Eydes zu entladen, oder zu gewarten, daß wider sie als überzeugte Wucherer verfahren werde, schuldig seyn sollen, desgleichen auch die Creditorn, so aus redlichen Ursachen und Umständen verdächtig sind, daß sie nicht so viel als im Schuld - Brieffe gesetzet, ausgezahlet haben, zu eydlicher Betheurung solcher Auszahlung rechtlich angehalten werden sollen.

§. 3. Für wucherliche verbothene Händel sollen in unsern Landen gehalten, gerichtet und gestraffet werden, wann eine Summa Geldes ausgeliehen, und doch im Kauff oder Schuld Brieffe etzliche hundert, oder tausend Gulden mehr, dann sie ausgezahlet, gesetzet, dadurch mehr, dann die gewöhnlichen Renten ertragen, verzinset, und im Wiederkauff, oder Ablösung mehr, dann die Haupt - Summa gewesen, empfahen, desgleichen, da um ein Klein Versäumniß der Zeit, so sie die Bezahlung zu thun ansetzen, ein übermässig Interesse gefodert, und mit der Haupt - Summa steiget, und dieselben umgeschlagen; Item, Wann Getrayde, Pferde, Tücher und dergleichen Waaren vor Geld Kauff - weise angeschlagen, und viel höher denn solche Waare immer mag werth seyn, und dadurch ein mercklicher grosser Wucher, als männiglichen wissend, zuwege gebracht wird. It. Wann Jemand Geld geliehen, und von hundert ein nehmliches, und der Entlehner dazu ein merckliches Dienst-Geld darum verschrieben, auch der Schuldener solch Dienst-Geld ohne Bezahlung der Haupt-Summen nicht aufschreiben, oder auffagen dürffen, oder mögen, It. Wann eine nehmliche Summa Geldes auch vergeblich hingeliehen, aber dagegen der Entlehner etwa eine grosse Waar, und gantz in einem geringen Werth zustellen muß, darin die Haupt - Summe, und ein grosser Genieß wohl doppelt, oder dreyfächtig bekommen. It. Geld mit diesen verbothenen Gedingen, und Pacten hinweg geliehen, daß der Entlehner zu vermarckten, so die ihm ernennen, ein Nahmhafftiges dafür verzinsen, oder Aufgeld geben muß. It. Wann etzliche eine nahmhafte Summe Geldes ausleihen, und bald des andern, oder dritten Jahres hernacher die Loßkündigung thun, da alsdann der Schuldmann, so zur Bezahlung bald nicht kommen kann, dieselbe Summa länger erhalten, den Creditorn ein ansehnliches über die Rente baar reichen, oder sonst

sonst an Korn, Victualien, oder andern Waaren eine stattliche Verehrung thun muss, It. Wann Jemand Geld, oder Getrayde ausleihet, und von dem Anleiher die Helfte; Abnutzung von dem, wozu es verwandt, fodert, oder sich verschreiben lässet, ingleichen da vor eine geringe Zinss als 5. pro Cento Geld aufgeliehen, und dasselbe ausserhalb Landes vor eine höhere Zinss wieder ausgeliehen wird, in welchem allen es bey dem Verboth in unser Policey enthalten verbleibet.

§. 4. Es mag zwar ein jedweder sein Geld, so er sonst nicht bedürfftig, vor eine jährliche billige Zinss andern zu ihren Behuff und Nutzen anleihen, soll aber dafür nicht ein höhers, denn 5. pro Cento, welcher Taxt denselben in unsern Landen nach gestalt itziger schlechten Nahrung und Gewerben so wohl in den Städten als auf dem Lande biss zu ferner Verordnung gesetzet wird, nehmen, würde jemand ein höhers heischen, oder nehmen, stehet dem Schuldener frey, alles was der Gläubiger darüber genommen, ihm an der Haupt-Summen abzuziehen.

§. 5. Was von Kauffleuten an Waaren aufgenommen, und geborget, giebt nicht ehe Zinss, als nur von der Zeit, so zur Zahlung bestimmet, oder da keine gewisse Zeit gesetzet, wann deswegen Anmahnung geschiehet, und soll alsdann in unsern Landen nicht ein mehrers, denn 5. pro Cent zuerkannt werden.

§. 6. Die Zinsen, welche vor der Losskündigung, oder Gerichtlicher Ansprache hoch aufgeschwollen seyn, wann sie gleich höher sich belieffen, doch nur usque ad alterum tantum, obgleich ein anders in der Verschreibung enthalten, entrichtet, und zuerkannt, was aber nach beschehener rechtmassigen Losskündigung, oder Klage zuwachset, über das alterum tantum entrichtet werden.

§. 7. Von Zinsen soll, ausser denen in den gemeinen Rechten ausdrücklich excipirten Fällen, keine Zinse, oder Interesse gefodert, genommen, oder zuerkannt werden; ingleichen auch die Zinsen zur Haupt-Summen zu schlagen, und mit derselben zinssbahr zu machen, nicht erlaubet; Was aber Jemand an Zinsen zu erlegen schuldig, solches ist demselben wiederum zinssbahr anzuleihen, und darüber eine absonderliche Verschreibung aufzurichten ohnverbothen.

§. 8. Ob Jemand die Haupt-Summa so lange bey dem Schuldmann hätte zinsstragend ausstehen lassen, dass die erlegte Zinsen dieselbe überträffen, soll doch deswegen an der Haupt-Summen nichts gekürtzt, oder was über das alterum tantum erleget, auf das Capital an- und abgerechnet werden, sondern die Haupt-Summa dem Gläubiger, wie hoch auch die Zinsen, so erleget, oder auch nachständig, sich belieffen, ohnverkürtzet, und ohne Abbruch bleiben.

§. 9. Was auf gewisse Zeit, und Termine versprochen, aber nicht erstattet wird, davon ist nach Verlauff derselben, der nicht einhält, dem andern das Interesse, oder Landübliche Zinse von der bestimmten Zeit an, nicht aber der vorhin verlauffenen, zu entrichten schuldig, wann er säumig befunden, mag er aber beweisen, oder mittelst Eydes erhalten, dass durch zugestossene ohnvermeidliche Hinderniss, und Zufälle er die Schuldigkeit nicht ablegen können, also dass es ihm ohnmöglich, auch also schwehr, dass es ohne ohnbilligen grossen Schaden nicht geschehen mögen, und ist kein Zinss versprochen, so ist er nicht ehe dazu gehalten, dann wann er dazu gelangen kann, wie dann auch wer schuldig gewesen, und keine Zinsen verschrieben, davon aber durch das Kriegs-Wesen abgehalten, dass zu den Mitteln zu gelangen ohnmöglich gewesen, in die Zinsen nicht, als von der Zeit, da die Difficultät gehoben, zu verdammen ist.

§. 10. Obgleich bey Anlehen, und andern Contracten, und Handlungen, wodurch Jemand von andern zu seinen Nutzen Gelder bekommen, oder bey sich behalten, keine Zinsen stipuliret, und versprochen, mögen doch dieselbe nichts destoweniger, wann die Summa nicht gering, gefodert werden von der Zeit, da der Schuldmann, oder Einhaber säumig geworden, nehmlich, wann eine gewisse Zeit, oder Termin zur Zahlung angesetzet, und verstrichen, oder ob dasselbe nicht geschehen, dem Schuldener die Schuld lossgekündiget, und dasselbe geschehen zu seyn erweisslich von solchem Verlauff der Zeit; oder ein halb Jahr nach der Losskündigung, fangen die Land-Zinsen an, und werden nicht weniger, als wann sie versprochen, zuerkannt, es hätte dann der Schuldener aus in Rechten zulässigen Ursachen, ohn Muhtwillen und Bossheit sich der Zahlung auf eine Zeitlang zu verwiedern gehabt, so thät immittelst die Zinse nicht lauffen.

§. 11. Es mag ein Jeder, wer von einem andern durch unziemlichen Vorenthalt des Seinigen in Ungelegenheit, Schaden, oder Verkürtzung gerathen, deswegen von demselben sein Interesse tam de damno emergente, quam lucro cessante fodern, und soll zu dessen Liquidation verstattet, auch so weit solches ausfündig, ohne Unterscheid, es betreffe Kauff-Leute, oder auch andere, nur dass so viel das Lucrum cessans angehet, die es fodern, Gewinn daraus zu suchen gewohnet, auch dessen wohl gewiss seyn können, und Gelegenheit gehabt hätten, zuerkannt werden. Wie aber die Liquidatio beschwehrlich, und nicht von geringer Weitläufftigkeit, so soll ein jeder, der zu dem Interesse berechtiget, an statt dessen die Landgewöhnliche Zinss zu fodern befugt, solcher auch zuerkannt werden, es könnte dann der Schuldener alsfort erweisen, dass so viel der Schade, oder Verlust des Klägers nicht anlauffen mögen.

§. 12. Wann Jemand gewisse Zinsen verschrieben, mag weder der Schuldener unter dem Vorwand dass er so hoch die Gelder

der, oder Güter nicht geniessen mögen, ein wenigers geben, noch der Creditor, als wann das Interesse sich höher erstrecket, ein mehres fodern, sondern bleibt bey der Verschreibung; Wann aber darin kein gewisses von Zinsen enthalten, steht dem Gläubiger frey, ob er das, so an Zinsen Landgewöhnlich, fodern, und annehmen, oder das Interesse probiren wolle, wann er aber zu dem einen gegriffen, mag er zu dem andern nicht wieder zurück schreiten; Bey dem Richter aber stehet es nach Findung eines nicht leicht entschiedlichen Zweiffels, das Interesse auf die gewöhnliche Zinsen zu richten.

§. 13. Wer Interesse fodert, soll allezeit solches specifice melden, auch beweisen, obgleich in der Verschreibung enthalten, dass auf blosse Designation des Creditoris selbiges solle erstattet, und zuerkannt werden, als welche Conventio vor wucherlich, und ohnzulassig zu achten.

§. 14. Es ist einem Jeden erlaubt, über seine Güter insgesamt, oder etzliche derselben eine gewisse jährliche Rente, und Einkommen gegen Darlegung einer Summe Geldes zu verkauffen, es sollen aber mit hundert Gulden Haupt-Geldes nicht mehr, denn 5. Gulden jährlicher Renten, wie gebräuchlich, in unsern Landen gekaufft werden, und die Losskündigung der Gült Verschreibung wie wieder Kauffs-Recht bey dem Verkäuffer, und nicht bey dem Kauffer stehen, unangesehen, wie dieselbe Gült-Verschreibung gestellt ist, und was darüber gegeben, genommen, oder gehandelt, wollen wir, dass derselbige, und alle unziemliche Pacta, oder Geding für wucherlich, und unkrafftig geachtet, und von dem Richter nicht darüber erkannt, oder geurtheilet, sondern, wie obgemeldet, gestraffet werden solle.

§. 15. Kaufft einer in einem gewissen Guthe, oder allen des Verkäuffers Güter zur Hypothec mit einem Vorzug vor allen andern dessen Creditorn, vor dieselbe, und ist auf ein gewisses Guth die Rente verkaufft, kommt solches mit dem Onere auf alle, die es quocunque Titulo bekommen; Wann aber auf allen Gütern der Verkauff geschehen, können deswegen keine andere belanget werden, so lang bey dem Verkäuffer, und dessen Erben so viel übrig, daraus die Renten erfolgen können.

§. 16. Hat Jemand unablösliche Rente in ein Guth gekaufft, mag, so lange der Zinssmann dieselbe richtig erstattet, keine Losskündigung, oder Abfoderung des Kauff-Geldes geschehen; Ist aber derselbe säumig, ob bereits es unablösslich gemachet, mag das Haupt-Guth aufgekündiget, und abgefodert werden.

§. 17. Niemand soll den Satzungen, so in unsern Landen von wucherlichen Contracten gemachet seyn, zu renunciiren erlaubt; ob aber die Renunciation in den Verschreibungen geschehen, soll solche Krafftloss seyn, und in Gerichten darauf nicht gesprochen werden.

TIT. XIIX.

Von Bezahlung.

§. 1. Alle Schuld, so keine gewisse Zeit, oder Termine hat, kann alsfort losgekündiget, und gemahnet werden, und ist der Schuldmann bey nicht erscheinender anderer Vereinigung, wofür alsfort baar Geld pflegt erlegt zu werden, als was zu Marckt, und feylen Kauff geführet wird, inwendig 24. Stunden, was aber auf eine Zeit geborget wird, soll in den bey Kauffleuten gewöhnlichen Terminen, wann kein gewisser Gebrauch, in Monaths-Frist, was aber auf Verschreibung ausgeliehen, von Zeit der Losskündigung in einem halben Jahr, was aus dem Kauff unbeweglicher Güter gebühret, in Jahr und Tag gezahlet, und mag nicht ehe zu Rechte darauf verfahren werden. *De solutionibus debitorum eorumque jurib.*

§. 2. Ist zu der Zahlung eine gewisse Zeit in den Verschreibungen, oder Contracten bestimmt, und zwar beyden contrahirenden Theilen, oder auch dem Gläubiger zu Vortheil, mag ihm wider seinen Willen, ehe die Zeit herankömmt die Annehmung des Geldes oder Gutes nicht aufgedrungen werden; Ist aber dem Schuldmann zu gute die Zeit beliebet, kann derselbe auch vorher dem Creditori die Zahlung thun, oder wann dero er sich verwiedert, die Gelder deponiren, er zeigen dann derselben Ursachen, oder mercklichen Schaden an, warum er die zeitigere Zahlung nicht annehmen möge.

§. 3. Ob gleich in Schuld-Verschreibungen verglichen, dass auf eine gewisse Zeit vorhero die Losskündigung geschehen solle, ist doch der Creditor dazu nicht anders, dann wann der Schuldmann im übrigen richtig einhält, gehalten; Im widrigen aber, da er in der Zinss-Zahlung, oder sonst säumig, und der Verschreibung gemäss sich nicht bezeiget, mag zu Recht ohne dieselben, oder sonst die Abmahnung geschehen.

§. 4. Es mag Niemand wider seinen Willen die Particulair-Zahlung zu verschiedenen Zeiten, und Summen anzunehmen aufgedrungen werden, es sey dann durch Richterlicher Erkäntniss bey befundenen des Debitoris Ohnvermögen, und dass ohne äussersten Ruin, und Verderb das Solidum auf einmahl nicht erfolgen könne, gleichwohl aber die Christliche Billigkeit, mit ihm in die Gelegenheit zu sehen, erheische; Immassen dann das Gerichte bey solcher Bewandniss dispensiren mag.

§. 5. Alle Schuld, sie rühre her aus Contracten, Ehe-Stifftungen, Testamenten, oder andern menschlichen Dispositionen, und Handeln, muss bezahlet werden, nach der Güte und valeur der Müntze, so zur Zeit der Contracte, Vergleiche, und Dispositionen gewesen; demnach der daraus schuldig, solches præstiren, und was nach der Zeit an der Müntze in ihrer innerlichen, und äusserlichen Güter geändert, ersetzen muss.

§. 6.

§. 6. Was man schuldig, muss bezahlet werden, wie bey dem Vergleich gesezet; Ist nichts eigentliches davon gemeldet, in welcher Müntze die Zahlung geschehen soll, so ohnmag ein jeder mit den Sorten zahlen, so ohnverbothen, gang und gebe seyn, jedoch wann die Summe gross, soll der Glaubiger von geringer Hand-Müntze nicht über 25. Gulden anzunehmen, sondern der Schuldener in der grossen das übrige abzulegen schuldig seyn.

§. 7. Wer einem Pensionario, oder des Brieffes getreuen Einhaber zahlet, wird durch die Zahlung befreyet, wann derselbe den Titul seiner Einhabe angezeiget; hat er aber denselben nicht aufweisen können, und ist ihm die Zahlung doch geschehen, bleibt der Schuldner seinem Gläubiger gehalten, und mag ihm die ohnvorsichtig geschehene Zahlung nicht behülflich seyn.

§. 8. Die Schuld, so zu dem Ehe-Gelde gehöret, mag der Schuldener dem Manne zahlen, und wird dadurch befreyet, obgleich der Mann solches verzehret, und die Frau zu den Ihrigen nicht wieder gelangen möchte, es sey dann ein Verboth, oder andere Vereinigung geschehen, ist aber ausserdem jemand der Frauen schuldig, wird er durch die Zahlung an den Mann nicht liberiret, sie geschehe dann mit der Frauen Wissen und Willen, so dann geschehen zu achten, wann sie die Zahlung weiss, und stillschweiget.

§. 9. Wer einem Unmündigen Zahlung thut ohne Beyseyn der Vormünder, wird nicht weiter befreyet, dann er beweisen mag, dass durch das Bezahlte derselbe gebessert sey, zum übrigen bleibet er gehalten; Will aber des Unmündigen Schuldmann völlig befreyet seyn, soll er dem Vormund, oder dem Unmündigen in Beyseyn, und mit Wissen des Vormundes zahlen, oder da er nicht bevormündet, bey dem Gericht sich anmelden, und Verordnung erwarten, wird ihm allda die Desposition des Geldes zuerkannt, ist er durch dieselbe, wann sonst an dero kein Mangel, eben also frey, als wann er von dem Vormund oder dem Unmündigen mit Consens des Vormundes quitiret.

§. 10. Wenn auf Arrest, Verbot, Urtel, oder andere Verordnungen Gerichtlich die Zahlung, oder Deposition der Gelder, damit er einem andern verhafftet, anbefohlen, wird der Schuld frey, obgleich die Zahlung nicht rechtmässig geschehen, wann er nur dazu nicht Ursache gegeben, und den Richter verleitet habe.

§. 11. Wird dem Schuldmann, der zur Zahlung erbietig, von einem andern, so auf das Geld oder Guth, wofür das Geld gebühret, eine Prætension hat, denunciiret, dass er mit der Zahlung einhalten möge, dabey dann das Recht, darauf die Denunciation begründet, auch die Ursach des Einhalts, wie daran dem Denuncianten gelegen, vorgebracht, daferne der Schuldener ohne seinem Schaden es thun mag, soll er mit der Bezahlung so lang einhalten, biss dass der Denuncians den Richter antreten, allda seine Sachen vorbringen, und Verordnung, wornach er sich zu achten habe, erhalten möge, mag ihm dabey eine Zeit setzen, in welcher er ein Recht stellen will. Bringet er aber bey der Denunciation keine scheinliche Ursache vor, wie auch, wann die gesetzte Zeit verlauffen, mag der Schuldener der geschehenen Denunciation ohngehindert wohl zahlen.

§. 12. Was bezahlet wird, ist zuforderst auf die Zinsen, und nicht vom Capital, ehe die Zinsen bezahlet, abzurechnen, es sey dann ein anders von dem Schuldener bedungen, und von dem Gläubiger ausdrücklich, oder durch Stillschweigen genehmet, es mag aber jener diesen wider seinen Willen nicht aufdringen, dass er das Capital erst bezahlt nehme.

§. 13. Ist Jemand einem andern mit verschiedenen Schulden verhaftet, und stehet bey ihm, worauf er erst bezahlen wolle, muss der Gläubiger es darauf annehmen, wessen der Schuldener sich bey, oder alsfort nach der Zahlung erkläret, ist von ihm nichts gemeldet, stehet es, wann kein anders verglichen, bey dem Creditore, worauf er das Geld empfangen wolle, nur dass er die Erklärung bey oder kurtz nach dem Empfang, und zwar also thue, wie einem guten Manne anstehet; und er selbst die Zahlung thun würde; Ist von keinem etwas erkläret, soll die Abrechnung geschehen auf das, so liquidum, und ohne Zeit, oder Condition gebühret, und wann alle Schulde also bewandt, auf das, so einer mit grossen Beschwerd schuldig bleibet, als wodurch Jemands guter Nahme periclitiret, was wegen der Säumniss straffbahr, oder Zinstragend ist, wofür Pfande aus- und eingesetzet, darauf alsfort parata executione verfahren werden mag, wann alles gleich, was einer für sich schuldig, wofür er hafftet; Ausser dem ist die ältere Schuld vor die jüngere bezahlt zu achten.

§. 14. Wann Jemand in zehn Jahren um fürgewandte Schuld nicht gesprochen, und der Schuldener durch vernünftige Muthmassung glaublich erzeigen kan, dass er bezahlet, oder der Creditor seine Bezahlung zu nehmen die Gelegenheit, oder Mittel gehabt, und hingegen, wann es nicht geschehen, er so lange nicht stillschweigen würde, sich auch keine Ursache, oder Hinderniss dessen hervor giebt, so soll der Schuldener auf seinem Eyd frey erkannt, dessen Erben auch auf Abstattung des Eydes Credulitatis nicht weiter besprochen werden.

§. 15. Es mag der Schuldmann die Bezahlung zurück halten, bis ihm zugleich eine Quittung, und seine Handschrift, so darauf ausgegeben, von dem Gläubiger zurück gegeben, oder auch durch den Eyd desselben glaublich gemachet, dass dieselbe ihm von Abhanden gekommen, und er nicht wisse, wo dieselbe geblieben, dabey nichts gefährlichers suche, oder vorhabe; Wann alsdann der Gläubiger vor Gerichte die

die Verschreibung tödten oder aufheben läßet, sich auch erbietet, dieselbe, so bald er Nachricht, wo sie verhanden, erlanget, beyzuschaffen, und wann sie zu seinen Handen gekommen, wiederum auszulieffern, soll der Schuldman die Zahlung zu thun schuldig seyn.

§. 16. Ist bey dem Schuldmann die Schuld-Verschreibung, aber dabey keine Quittung, oder sonst einige Nachricht der beschehenen Zahlung, ist derselbe schuldig, anzuzeigen, wie er zu derselben gekommen, wann, wer und womit er dieselbe eingelöset und wenn alsdann der Gläubiger, der solche ohnbezahlet, und sonst ihm abhändig geworden zu seyn vorgibt, ein widriges nicht beweisen mag, der Schuldman aber guten Leumuths und Lebens, auch keine glaubliche Anzeige der Subtraction sich angebe, ist jener als befreyet zu achten; Befünde sich aber dieselbe bey dessen Erben, seyn diese nicht schuldig, weiter davon zu melden, als ihnen wissend, und kann dagegen der Glaubiger nichts aufbringen, mag er auch nichts machen, biss dass er beweise, die Schuld sey noch ohnbezahlt, und aus andern Ursachen die Verschreibung zu dem Schuldener gekommen, so ihm zu jederzeit offenbleibe.

§. 17. Wer auf die 3 nechste Jahre wegen Zinse, Rente, Zehenden, Rechte und dergleichen jährlichen Hebungen durch drey absonderliche darüber zu verschiedenen Zeiten eingegebene Quittungen befreyet, soll wegen der übrigen von vorigen Jahren frey gehalten, und erkannt werden, biss, der solche fodert, beweiset das der Schuldmann dieselbe schuldig geblieben.

§. 18. Was jährlich zu bezahlen ist dessen keine gewisse Zeit gesetzet, darff vor Ausgang des Jahrs nicht gezahlet werden, ausserhalb dessen, so an statt der Alimenten gebühret, dazu ist bey nicht befundener Abrede, oder ander Gewonnheit der Schuldmann zu Anfang eines jeden Jahrs verbunden.

§. 19. Hat Jemand einen andern der Schuld halber quitiret, aber dass er von dem Schuldener verleitet, oder bezwungen, aus Irrthum, oder aus anderer Ursache, und nicht in Meinung ihn zu befreyn, es gethan zu haben vorgiebt, kann er solches inwendig dreissig Jahren vorbringen, die Quitung wiederruffen, darauf die Schuld machen.

TIT. XIX.

Von Bezahlung der Schulde aus den Lehnen wie auch deren Verpfändung

De Jure solutionis aeris alieni ex feudis eorumque oppignorationibus.

§. 1. Bey Bezahlung der Schulde aus den Lehnen ist zufoderst Acht zu haben, ob diese onera feudi Lehns Bürden, oder sonst gemeine Schulden seyn, die Lehns-Bürden sey dafür mit des Lehn Herrn Consens das Lehn verpfandet, oder nicht, träget das Lehn allein, und müssen solche daraus bezahlet werden, obgleich der Lehn-Mann viel Allodien hätte, und eine reiche Erbschafft hinter sich verliesse, hingegen andere gemeine Schulde tragen die Lehne nicht, dann nur in subsidium, wann keine Erbgüter verhanden.

§. 2. Vor Lehns-Bürden, welche aus den Lehn abzutragen, seyn zu achten die jährliche Hebungen, und Unpflichte, so von Alters auf die Lehne haften, was zu Erkauff- und Befreyung der Lehne, und dessen Pertinentien, wie auch zu Bezahlung der Schulden, so darauf hafften, wie der Lehn-Mann solche bekommen, aufgeliehen, und verwandt, ingleichen wodurch das Lehn aufgebauet, oder scheinlich gebessert, was zu Bezahlung der meliorationen an die Erben der Lehn-Mann aufgeliehen, was aus oder wegen des Lehns den Brüdern, Schwestern, oder Töchtern zu ihren Erbtheil oder Abfindung auszureichen, und deshalben ohnbezahlet, was denen, so dem Lehn zu gute dienet, nachstandig, was zu Leistung der Ross- und Lehndienste verwandt, und von andern aufgenommen werden müsse.

§. 3. Kaufft Jemand ein Lehn, oder handelt es andergestalt an sich, und es hafften darauf noch Schulden, so er bey dem Kauff, und Handlung zu bezahlen mit annimmt, bezahlet aber dieselbe nicht, seyn es onera feudi, und müssen aus den Lehn bezahlet werden.

§. 4. Hat ein Lehn-Mann vor seinem Lehn-Herrn gelobet, oder auch bezahlet, oder hat Geld zu seinen Nutzen aufgeliehen, ist solches als ein onus feudi aus dem Lehn von den succedirenden Vettern, oder wann das Lehn eröffnet, von dem Lehn-Herrn, nicht aber aus dessen Erbschafft zu bezahlen, und haben nach des Lehn-Manns Tode, es komme das Lehn auf die zu ihrer Bezahlung darin das Jus retentinois Vetern, oder werde eröffnet, die Erben biss sich zu gebrauchen.

§. 5. Die Lehne seyn unter einem stillschweigenden Pfand. tacita hypotheca genannt, ob es sonst in Rechten constituiret, nicht begriffen, es sey dann in Fallen, worin durch die Gemeine, oder dieses Landes Lehn-Rechte, und Gebräuche ein solches eingeführet, gestaltsam solchemnach in den Lehnen dessen fähig seyn die Wittwen wegen ihren Ehe-Geldes, zugebrachten Paraphernalien und was sonsten ihnen aus den Lehnen gebühret; der Lehn-Leute Töchter wegen des Brautschatzes, die Verkäuffer der Lehne für dem Nachstand des Kauff-Geldes, die Unmündigen auf die Schulde, so aus Verwaltung der Vormundschafft herrühren; die so zu Einricht- und Erhaltung der Lehne Felder angeliehen, wie dann auch andere, die auf wahrhafte onera feudi Foderungen haben.

§. 6. Stirbet Jemand, und lässet Söhne, oder Sohns Kinder hinter sich, nehmen sich dieselbe der Lehne an, müssen sie zugleich die Erbschafft behalten, und aus beyden der Eltern Schulde ohne Unterschied bezahlen; hat er aber keine Söhne, sondern nur Vettern verlassen, und diese werden zugleich Erben, so seyn dieselbe gleicher gestalt zu den Schulden, und dero Bezahlung so wohl aus den Lehnen als Erbschafft verbunden; Bekommen sie aber allein das Lehn, und andere die Erb-Güter, mögen sie sich wider andere Schulde, als die onera feudi seyn, und wofür das Lehn mit des Lehn-Herrn und Agnaten Consens verpfandet, mit der Exceptione Excussio-

cussionis schützen, biss die Erb-Güter discontiret, und befunden, dass die Erbschafft nicht weiter solvendo ist, hernach aber seyn sie biss auf dem Werth der Lehne aus denenselben zur Zahlung gehalten.

§. 7. Seyn Credidorn ausser denen Schulden, so onera feudi seyn, an die Lehne gewiesen, oder der Lehnsfolger hat dieselbe bezahlet, ingleichen wann etliche Lehnstücke in Bezahlung gegeben, oder davon unterpfändlich eingethan, mögen die Lehnsfolger die Erben zu Erstattung dessen, so bezahlet, ingleichen zu Befreyung der Güter anhalten, und seyn dieselben dazu schuldig, und anzuhalten; hingegen haben Erben bezahlet, was das Lehn allein tragen soll, oder die Erb-Güter wegen Lehns-Bürden beleget, und beschwehret, soll auf Anhalten der Erben der Lehns-Folger wegen dessen, so ihm allein oblieget, Bezahlung thun, und die Güter befreyen.

§. 8. Wie die Lehne wegen ander des Lehn-Manns Schulde in subsidium hafften, also wann die eigentliche Lehns-Bürden aus denen Lehnen nicht können abgetragen werden, soll aus den übrigen Gütern nichts destoweniger die Bezahlung geschehen.

§. 9. Will Jemand, dass die Schulde, so eigentlich onera feudi, und aus dem Lehn abzustatten seyn, nicht aus demselben, oder von den Lehns-Folgern, sondern aus seinen allodial Gütern, und von seinen Erben abgetragen werden, ist solches gültig und demselben nachzukommen.

§. 10. Kommt in Zweiffel, ob die Schuld, so gefodert wird, ein onus feudi, als insondeheit daraus, zu bezahlen, oder sonst eine gemeine Schuld sey, soll, der aus dem Lehn darauff die Zahlung haben will, es sey der Creditor, oder die Land-Erben, zuerst solche qualität der Schuld erweisen, zunechst dessen wird es vor eine gemeine Schuld geachtet.

§. 11. Wem mit des Lehn-Herrn und nechsten Vettern Consens ein Lehn verpfändet, demselben stehet frey, zu Erlegung der Bezahlung die Rechts-Hülffe zu suchen wider das Lehn, oder auch die Allodialien, wie es ihm zum bequehmsten fällt, und mag bey vor sich habenden Unterpfand, zuerst aus diesen die Zahlung zu suchen, oder dieselbe executiren zu lassen, nicht angewiesen werden; Was aber mit dem Lehn bezahlt, solches ist der Lehn-Mann, und dessen Erben von seinen eigenthümlichen Gütern zu ersetzen, das Lehn zu befreyen, und bey dem Geschlecht zu erhalten schuldig, auch der Lehnsfolger, dass es geschehe, zur Zusprach so wohl bey dessen Leben, als nach dem Tode befugt.

§. 12. Wer wegen seiner Schuldfoderung in ein Lehn immittiret wird, erreichet daran eine Pfand-Gerechtigkeit, und mag daraus vor Erhaltung seiner Zahlung nicht gewiesen werden, sondern bey den Fürstlichen Cantzeleyen, und Hoff-Gerichten, dass es ihm in solutum zugeschlagen, oder auch zu Erhaltung seiner Bezahlung ordentlich distrahiret werde, suchen und erhalten.

§. 13. Wird ein Lehn der Hohen Landes-Obrigkeit eröffnet, sollen die einem Lehn-Mann anererbte Schulde, und darin er sonsten wegen gebührlicher Aussteur, und Abfindung seiner respective Töchter, Schwestern und Brüder, doch, dass solches nicht übermassig geschicht, ingleichen durch Feuers-Brunst, Ungewitter, und andere Casus fortuitos, ohne seine Hin- und Fahrlässigkeit aus Gottes unwandelbahren Verhängniss gerahten möge, aus den eröffneten Lehnen bezahlet, und abgerichtet werden, doch mit dieser ausdrücklichen Bescheidenheit, Geding, und Vorbehalt, dass der letzter Lehns-Träger ein Inventarium oder specificirte Designation der ihm angeerbten Schulden innerhalb 4. Wochen, nachdem ihm das Lehn heimgefallen, vermittelst Eydes zu ediren, und in die Cantzeley einzuschicken, und wann er dann zur Aussteuer seiner Töchter und Schwestern, oder auch in andern Fällen, so itzt vermeldt, einer Anleihung einer gewissen Summe Geldes benöthiget, solches Uns und unsern Nachkommenden regieren den Landes-Fürsten als den Lehn-Herrn supplicando zu erkennen zu geben, und um gnädigen Consens, und Bewilligung unterthänig anzuhalten schuldig, und verpflichtet; Wir aber, und unsere Nachkommen zu Abtragung anderer, und mehrer Schulden, dann obberühret, nach Eröfnung der Lehn keinesweges obligiret, und gehalten seyn wollen noch sollen.

TIT. XX.

Von Uebergebung der Güter in Bezahlung.

§. 1. Wer sonst nicht zu bezahlen hat, mag seinem Gläubiger, so viel als die Schuld sich beläufft, von seinen Gütern in Zahlung offeriren, er ist aber dabey schuldig, vor erst seinem Gläubiger eine Specification der Güter zu übergeben, dabey auf Begehren eydlich, dass er ohne dem keine Zahlungs-Mittel habe, oder aufzubringen wisse, zu erhalten, daraus dann dem Creditori die Wahl zu lassen, worauf alsdann der Gläubiger ein oder mehr Stück, so die Schuld erreichet, für den billigen Werth, wie durch ohnpartheyische verständige Leute derselbe gesetzet wird, anzunehmen verbunden, dadurch dann der Schuldmann, ausgenommen, dass er zum Gewehr gehalten bleibet, befreyet wird. *Jure Dationis Bonorum in solutum.*

§. 2. Die Gläubiger, welche bey Annehmung des Schuldeners Güter die Wahl haben, können daraus nicht wehlen, einmahl worauf andere Creditores privilegiati ein special und besseres Recht haben, ob sie gleich dem Schuldmann dessen Besitz und Geniess lassen, zum andern, wodurch sie andere des Debitoris Güter ohnnütz machen, und dem Schuldmann und anderen dessen Creditoren Schaden zufügen würden, als wann von Ackerwercken sie die pertinentien abreissen wollen, wodurch dieselbe ohnniessbahr würden.

§. 3. Niemand kan seinen Gläubiger wi-

wider dessen Willen dazu anhalten, dass er dasjenige, so ihn zum Unterpfande gesetzet, ob er gleich dessen Besitz, und Geniess bereits hätte in Zahlung annehme; Wann er aber will, dass solches verkauft, und daraus der Gläubiger befriediget werde, ist derselbe, solches geschehen, und das Guth zum Ausboth, und distraction kommen zu lassen, schuldig.

§. 4. Wird ein Guth, so in solutum gegeben, evinciret, oder der darüber getroffene Handel also beschaffen befunden, dass dadurch der Gläubiger betrogen ist, stehet ihm frey, seinen Schuldmann der Eviction halber zur Leistung des Gewehrs, und Benennung dessen, darin er verkürtzet, zu besprechen, oder auch seine vorige Action zu Eintreibung der Schuld, als wann die datio in solutum nicht geschehen wäre, wider Principal, oder Bürgen, als die auf solchen Fall ohnerlassen, und ohnverändert bleibet, vorzunehmen, und soll dagegen dem Schuldmann die Exceptio novationis oder delegationis nicht schützen.

§. 5. Ein Schuldmann mag zu Bezahlung seiner Schulde seine Lehn, oder deren ein Stücke, und dessen Abnutzungen gegen eine gewisse jährliche Pension, oder auf Abrechnung seinem Creditori wohl einräumen, aber ohne des Lehn-Herrn Consens demselben es nicht verpfanden; noch in solutum zuschlagen, sondern soll demselben, ehe und zuvor er dem Creditori das Lehn-Guth übergiebt, erfodern, oder der Handel nicht gültig seyn.

TIT. XXI.

Von der Novation.

Jura Novationis et delegationis.

§. 1. Gibt Jemand auf die Schuld, womit er verhafftet, eine andere Verschreibung, ob er gleich andere Bürgen, und Pfande setzet, und hebet vorige nicht ausdrücklich auf, so bleiben so wohl der Schuldener, als vorhin aus- und eingesetzte Bürgen, und Pfande, nicht weniger den vorhin in erster Pflicht ohne Novation, welche in solchen Fall nicht anders, dann mit ausdrücklichen Meldung geschiehet. Wann aber der Schuldener in Bezahlung seines Debitorn Schuld übergibt, und vermittelst einer richtigen Cession anweiset, oder einen andern Schuldener an seiner statt schaffet, der Gläubiger auch denselben und von ihm neue Versicherung, Schuld-Verschreibung, oder etwas an Capital oder Zinsen annimmt, wann nicht vorbehalten, dass der vorige Schuldener ohnerlassen seyn solle, wird derselbe durch solche Delegation frey, und ist der Gläubiger sich an demselben, welches Glauben er einmahl gefolget, zu halten schuldig; die erste Obligation aber, ob sie gleich bey den Creditore geblieben, da nicht ein anders gemeinet, und intendiret zu seyn erscheinet, ohnkrafftig.

§. 2. Geschiehet eine Delegation, oder Anweisung einer Schuld in Bezahlung mit dem Bedinge, dass im Fall dieselbe in gewisser Zeit nicht bezahlet, oder versichert würde der Cedens, und delegans gehalten seyn solle, so mag auch inwendig solher Zeit so bald erscheinet, dass die Schuld streitig, der Debitor unzahlbar, oder auch sonst darauf nicht ohne grosse Mühe und Kosten etwas zu erhalten, sonst aber nach Verlauff der Zeit der Gläubiger seinen ersten Debitorn belangen, und ist dieser zur Zahlung gehalten, mag sich des beneficii excussionis nicht gebrauchen.

TIT. XXII.

Von Compensationen.

Jura Compensationis.

§. 1. Ein jeder mag mit denen Foderungen, sie rühren her wor sie wollen, compensiren, wann sie liquid, und ohnläugbahr, oder ob sie in Streit gezogen, doch vor der Zeit, dass auf die Gegenschuld die Execution ergehet, liquidiret wird; Ist aber alsdann dieselbe noch nicht gantz, oder zum Theil in Gewissheit, kann nicht weiter, dann sie liquid, in compensationem kommen sondern es soll dero ohngehindert, einem jeden Rechts verholffen und die annoch unrichtige Foderung ausgesetzet, der Kläger auch deswegen mit keinen Cautionen beschwehret werden, es sey dann die Reconvention-Klage darüber zu rechter Zeit angestellet, zugelassen und der Schuldman im Lande nicht, oder auch so hoch als die Foderung sich erstrecket, gesessen, dabey dann zugleich so viel erscheine, die Zusprache sey wohl fundiret, so mag denn auch alsdenn nach Befindung, in Mangel anderer gnugsamer Caution der Schuldmann zur Deposition der Gelder im Gericht angewiesen werden.

§. 2. Hat einer dem andern eine Schuld-Foderung, ehe er gewust, dass sein Schuldener dagegen zu compensiren gehabt, ohne arge List cediret, mag dem Cessionario, auf dem dieselbe gekommen die Compensation nicht objiciret, noch unter dem Vorwandt die Zahlung zurück gehalten werden, es seyn dann dem Schuldener alle des Cedenten Güter von der Zeit, dass die Cession geschehen, zur Hypothec verschrieben.

§. 3. Was ein Erbe seinetwegen von andern zu fodern hat, demselben mag wegen der Schulde, so er der Erbschafft halber zu bezahlen schuldig geworden, ohnangesehen, dass er derselben vermittelst des beneficii Inventarii sich angemaasset, die Compensationen objiciret; wie dann hingegen, was er vor sich schudig; mit dem, so er von ihm ausserhalb der Erbschafft fodert, kann compensiret werden.

§. 4 Ein Bürge kann so wohl mit dem, was der Gläubiger seinem Principal schuldig, als mit seinen eigenen Gegen-Foderungen compensiren, wie dann auch so wohl eigene als fremde Schulde; wofür jemand Bürglich hafftet, wann sie vorher rechtmässig auf ihn gekommen, in Compensation bringen.

§. 5. Wer schuldig ist, mag wohl mit dem, so ihm der Gläubiger wiederum schuldig geworden, compensiren, aber dazu von andern seines Gläubigers debita, die Compensation damit zu thun, nicht an sich handeln, handelte Jemand so vortheilhafftig, dass sich der Schuld zu entziehen, er anderer Leute Brieffe ohne rechtschaffener Nothwendigkeit, allein seinen Creditorn abzuhalten, an sich brachte, soll er mit solchen gefährlichen Vornehmen nicht zugelassen, sondern abgewiesen werden. Demnach die hierunter offt vorgehende Gefährlichkeit zu verhüten, ein jeder, der mit fremder Schuld compensiren will zufoderst glaubliche Anzeige thun, aus was

Ursachen er zu der Schuld, und darüber errichteten Brieffen gelanget, dabey dann die wahrhaffte Ursache bescheinigen, und dass nicht allein seinem Schuldmann zu hintertreiben, sondern aus andern rechtlichen Ursachen er dieselbe angenommen, zu behaupten, da einiger Argwohn des widrigen sich angebe, mittelst Eydes sich davon entledigen.

§. 6. Obwohl in gemeinen Rechten enthalten, dass die Compensatio ipso jure geschehe, erfodert doch die Billigkeit, und vernünfftige Deutung, dass selbiges nicht anders zu verstehen, als auf die Zeit, wann der Schuldmann sich erklähret, dass er die Compensation gebrauchen will, dass er entweder die Exception im Gericht opponiret, oder ausser Gericht seinem Glaubiger die Andeutung gethan; Worauf dann alle erfolgende Veränderung, so der Compensation, wann es mit derselben zugleich nicht bestehen mag, im Wege und behinderlich, also, dass es derselben ohngeachtet beständig bleibet.

TIT. XXIII.

Von Aufhebung der Verträge und verglichener Händel.

De rescissione contractuum et læsionibus.

§. 1. Wer durch einen Handel im Kauffen und Verkauffen, Miethen, Erbtheilungen, datione in solutum, und andern Verträgen, über die Helffte des rechten Werths, wie das, so in dem Handel gebracht, zur Zeit der Verträge damahln gegolten, oder vernünfftig zu taxiren gewesen, lædiret, und beschädiget, derselbe mag darauf von dem Handel abtreten, und die Rescission nebst Wiedereinsetzung in vorigen Stand suchen, es wolte ihm dann das ander Theil, was daran ermangelt, erstatten, oder von dem, so er schuldig, so weit als die Læsion sich erstrecket, nachlassen, wie dann in dessen Wahl seyn soll, ob er das thun, oder von dem Vertrage abtreten wolle.

§. 2. Die Læsion ultra dimidium soll geachtet seyn, wann dasjenige, woran jemand verletzt zu seyn meinet, nicht halb so viel werth, dann es in Anschlag gebracht, also den halben wahren Preiss und Taxam übersteiget, welches derjenige, so es vor sich anziehet, zu beweisen schuldig seyn, und darin, wie bey Taxirung der Güter Landüblich, verfahren werden.

§. 3. Wird durch einen öffentlichen Aufboth, oder subhasta ein Guth den meistbietenden verkaufft, aber dabey vermeinet, dass der, dem dasselbige zugehörig, dadurch übermässig, nehmlich über die Helffte lædiret, mag der, dem daran gelegen, zur Zeit des Verkauffs beysprechen, und entweder ein mehres dafür bieten, und es dafür behalten, oder das Richterliche Amt zu billiger Verordnung anruffen. Ist es aber einmahl dem Käuffer dafür zugeschlagen, und adjudiciret, soll der Kauff, und adjudication per medium L. 2. C. de rescind. vend. nicht rescindiret, sondern es allerdings dabey gelassen werden, es sey aus Noth, oder guten Willen zu den Kauff geschritten, allein den Fall ausbeschieden, wann bey solcher licitation, und erfolgten Verkauff betrieglich gehandelt, oder dem daran gelegen, abwesend, oder behindert wäre.

§. 4. Ist Jemand durch einen Kauff, oder andern Contract gröblich lædiret, mag er wider den, so von ihm das Guth empfangen, nicht aber wider den Tertium possessorem der Læsion halber agiren, und von demselben unter dem Vorwand, dass ohnvorsichtig gehandelt, zurückfodern, es sey dann auf demselben Titulo lucrativo gekommen, oder vor dasselbe Geld, so der erste gegeben, dass er daran keinen Schaden erlitte, oder da die Alienation betrieglich, die Rescission des Kauffs zu vermeiden, geschehen, und dessen der ander Käuffer Wissenschafft gehabt.

§. 5. Was auf Verhör aller Theile Gerichtlich gehandelt, und beschlossen, oder auch, wann es ausser Gericht verglichen, hernach vermittelst der Sachen Erkündigung, und Erkäntniss durch die Obrigkeit confirmiret, solches soll unter dem Vorwand einiger Læsion nicht wiederruffen werden; Wäre aber von einem Theil, oder auch von beyden sine causæ cognitione eine blosse Confirmation gebethen und erhalten, schliesset die den lædirten sonst rechtmässigen Mitteln nicht aus.

§. 6. Wer das Guth, so er verkaufft, oder an sich gebracht, verändert, oder in den Stand bringet, dass er es dem, von welchem solches empfangen, nicht wiederum lieffern mag, soll hernach unter dem Vorwandt der Læsion wider den Vertrag nicht disputiren, oder sich dessen, so er versprochen verwidern.

§. 7. Obgleich allen Læsionen und in specie dem remedio L. 2. C. de rescind. vendit. renunciiret, oder, was behandelt, mit dem Eyde bekrafftiget, ist doch dem, welcher über die Helffte sich lædiret befindet, und solches erweisen mag, die Exception, und Action ohnbenommen.

§. 8. Was einer aus guten freyen Willen verschencket, oder dem, so ihm schuldig nachgelassen, solches kann unter dem Vorwand einiger Læsion nicht wiederruffen werden.

TIT. XXIV.

Von Gewehren.

§. 1. Was einer verkaufft, in Bezahlung giebt, oder sonst oneroso titulo einem andern transferiret, solches ist er zu gewehren schuldig, es sey dann in Verträgen ausdrücklich ein anders verglichen; Was aber geschencket, nachdem die Tradition geschehen, darff nicht gewehret werden, daferne nicht das Geschenckte zu Erstattung dessen, was jemand schuldig, als zur Remuneration, oder instar reciprocæ donationis gegeben; was aber zum Geschenck versprochen, muss, wann es nicht mag gehalten, mit einem gleichgültigen ersetzet werden. *Jura Evictionum.*

§. 2. Es mag Niemand darum das Kauff-Geld zurück behalten, dass in dem Contractu das Gewehr nicht versprochen, oder ob es versprochen, doch nicht gnugsam versichert, oder eine Ansprach besorglich sey, sondern der Käuffer ist zur Zahlung gehalten, es sey dann das Periculum evictionis gegenwärtig.

§. 3. Zu Verhütung der Collusionen, so zwischen dem Käuffer, und andern, welche mit der Zusprache hervorkommen, soll dem Verkäuffer, welchem unter dem Vorwandt das Kauff-Geld vorenthalten wird, den Eyd vor Gefahrde zu deferiren erlaubet seyn.

§. 4. Wer einem andern zu Leistung des Gewehrs, es sey verschrieben, oder nicht, zu

zu belangen hat, soll von Zeit er in Ansprach genommen, und Citation an ihn ausgebracht, und insinuiret, in 6. Wochen die Ansprache seinem Autori durch das Gerichte, vor welchem er besprochen, ohngeachtet ihm sonst die Zusprache bekannt wäre, denunciiren, zugleich ihn zur gebührenden Vertretung erfodern lassen, geschehe es nicht, soll der Autor hernach, wann er sich ohn sein Vorwissen weiter eingelassen, zu einiger Erstattung nicht gehalten seyn.

§. 5. Das Gewehr, so jemand schuldig, ist allein gerichtet auf die Eviction, Beschwehrden, und Ungelegenheiten, so wegen des Verkäuffers, und Kauffers entstehen, was hernach den Gütern zustosset und aufgebürdet, gehöret nicht nicht zum Gewehr.

§. 9. Wird ein Kauff oder ander Contract daher wiederruffen, dass ein Theil also lædiret, dass die Restitutio in integrum, oder die Rescissio wegen übermassiger Læsion statt hat, seyn der Verkäuffer, und dessen Bürgen zum Gewehr ohnverbunden.

§. 7. Wieder offenbahr Gewalt und Unrecht darff ein Gewehr nicht geleistet werden, sondern ist als ein Casus fortuitus den ein jeder für sich erleydet, zu achten.

§. 8. Wer durch seine Versäumniss oder That Uhrsache dazu giebt; dass ihm entgehe, was er von andern bekommen, wann er sonst durch seinen Fleiss es conserviren können, hat auf das Gewehr keine Zusprache.

TIT. XXV.

Von dem Einspruchs- und Näher-Kauffs-Recht.

De jure protimiseos et retractu.

§. 1. Es hat ein jeder Macht sein frey geerbtes, oder gewonnenes Guth, an wem er will, zu veräussern, darum Niemand des Einstandes Recht, und dadurch einige Behinderniss zu erlauben, es sey dann durch die Gemeine, oder des Landes eigene Rechte, oder wohlhergebrachte Gewohnheiten jemand daran die Nechstigkeit, und Einspruch ausdrücklich gegeben worden.

§. 2. Ist in oder ausserhalb Contracte solche Vereinigung getroffen, dass jemand, wann das Guth verkaufft, oder sonst veräussert wird, darzu der Nechste seyn soll, mag der dadurch sich pflichtig machet, oder dessen Erben solches Guth, darüber die Verpflichtung aufgerichtet, an einem andern nicht veräussern, es sey dann demjenigen, der in derogleichen Pacto begriffen, der vorhabende Kauff zusamt dem, was von einem andern zu erheben, angemeldet, und zum Kauff angebothen; Geschehe solches nicht, so mag derselbe inwendig Jahr und Tage von der Zeit, dass er dessen Wissenschafft hat, den Kauff beysprechen, ob er aber beschlossen, retrahiren.

§. 3. Wer der Blutfreundschafft oder aufgerichteter Verträge halber des juris retractus zu gebrauchen hat, ist dem Kauffer alles dasjenige, und also zu erstatten verbunden, nehmlich in der Summen, Müntz, Termin, wie es zwischen dem Kauffer, und Verkauffer des Kauffs wegen verglichen, oder erfolget ist, und wann darüber einig Zweiffel entstehet, so wohl der Verkäuffer, als Kauffer mittelst Eydes die Kauff-Brieffe zu exhibiren, auch was versprochen, und bezahlet, ingleichen auf was Weise solches geschehen, anzuzeigen schuldig.

§. 4. Wer durch Pacta, und Verträge, oder aus Testamenten ein jus protimiseos, oder retractus erlanget, hat in denen Terminis, wovon der Vergleich, und Disposition meldet, wäre auch aus gewisser Ursache solches erlaubet, so weit sich dieselbe erstrecket, desselben sich alles zu gebrauchen, ausser denen aber sich nichts weiter anzumaassen, ob auch darüber Zweiffel entstünde, weil es der Freyheit, so ein jeder über das Seinige hat, zu wiedern, soll für dieselbe wider ein unerwiesenes Einstands-Recht allezeit gesprochen werden.

§. 5. Hat jemand durch die Rechte oder Verträge ein der Nechstigkeit oder Einstands-Recht zu einigen Gütern, soll derjenige, welcher dieselbe veräussern will, demselben sowohl sein Vorhaben, als was er dafür bekommen kann, durch einen Notarium in Beyseyn zweyer beglaubten Persohnen vor Vollziehung der Veräusserung anmelden, und von ihm die Erklärung fodern lassen, und mag derselbe eine Bedenck-Zeit, zum längsten aber auf 4. Wochen, oder da periculum in mora, auf 8. Tage fodern, so dann ihm auf so lange Zeit soll gegeben werden, erklähret er sich in solcher Zeit zu Erhandlung des Guths, und will geben, was ein ander gebothen, ist es ihm dafür zu lassen, würde er aber absagen, oder auch in solcher Zeit sich nicht erklähren, oder auch auf kein gewisses, insonderheit deswegen er befraget, die Erklärung nicht richten, mag ein jeder alsdann, wenn er will, sein Guth verkauffen, nach Verlauff der Zeit auch der ander der Veräusserung nicht beysprechen, noch zum retract verstattet werden.

§. 6. Wer an Jemand der Agnation, oder Geschlechts wegen das Jus protimiseos hat, solches mag von ihm inwendig Jahr und Tages retrahiret, und von dem Possessore zurück gefodert werden, wann aber das Jus retractus bloss aus einer Convention herrühret, findet es wider den Käuffer nicht weiter statt, dann so lange die Tradition nicht geschehen; Wann aber derselbe vor dem Zuspruch den Besitz erhalten, mag er aus dem zwischen andern getroffenen Pacto nicht belanget werden, es sey dann solches Pactum und das dem andern daraus zustehendes Recht wohlwissend gewesen, und also zu dessen Nachtheil der Kauff getroffen, oder auch das Pactum mit einer Hypothec an dem verkaufften Guth versichert, wider den Verkäuffer aber, und dessen Erben, so durch das Pactum verbunden, bleibet ihm auff das Interesse, welches ihm daran gelegen, dass der Kauff also nicht geschehen sey, die Zusprache.

§. 7. Wer sich des Juris retractus gebrauchen will, er thue es ex Jure protimiseos oder auf einige Convention, soll auf Begehren dessen, der das Guth an sich gehandelt hat, vermittelst eines Cörperlichen Eydes erhalten, dass er vor sich, und die Seinige, nicht vor einem andern, oder vornehmlich zu dessen Nutz solch Guth retrahiren, auch nicht anders in Gedancken habe, als es bey sich zu behalten.

§. 8. Wann durch Verträge deroglei-chen Vereinigung geschehen, daß ein Guth durch die Einheber nicht höher dann vor ei-nen gewissen beliebten Preiß solle veräussert oder darauf einem andern das jus retractus, oder Einstands-Recht verstattet seyn, so mag derselbe, welcher ex pacto ein Recht hat sich dessen gebrauchen, wann diejenigen mit welchen solch pactum getroffen, oder dero Er-ben dasselbe Guth verkauffen, oder ob es vor einem höhern Preiß veräussert, doch vor dem geringen, als in den pactis gesetzt, zu-rück ziehen, wann abermahl die Veräusse-rung an Fremde geschehen, oder das Guth den Creditorn abgetreten wird, und diesel-be es höher verkauffen, ingleichen daferne es vor eine gewisse, doch höhere Summe an die Creditorn cedirt, als wann nach gesche-hener cessione bonorum der Schuldener nicht mehr im Besitz ist, hat solcher retractus nicht statt, sondern wer sich dessen gebrauchen will, mag geben was ein Fremder gebothen, oder versprochen.

§. 9. Wann mit eigenthümlichen Gü-tern, darin Jemand ex jure protimiseos, oder durch Vergleich das Jus retractus hat, es da-hin gelanget, daß sie, daraus die Creditorn zu befriedigen, öffentlich zum Kauff aufge-bothen werden, mag solches Recht dagegen nicht gebrauchet werden, sondern der Kauff, wann er einmahl geschehen, bleibt dahin rüh-renden Zusprache halber ohngehindert be-ständig; bey Verkauff aber der Lehn-Güter, oder die einigen Fideicommiss unterwürfig, obgleich nach des Landes-Rechten, und Vereinigungen daraus die Creditorn mögen bezahlet werden, sollen, die von dem Ge-schlechte seyn, auf das, so ein ander zu ge-ben gemeinet, und gebothen, in dem zum Aufboth bestimten Termino zugelassen, her-nach aber nicht gehöret werden.

§. 10. Die blosse Nachbarschafft, auf-ser dem, wann Jemand in communione ist, giebt für sich Niemand ein jus protimiseos, oder Einstands-Recht, daferne es an einigen Orten durch unverrückte Gewohnheit herge-bracht zu seyn nicht erwiesen würde, dem-nach mag ein jeder sein Guth, es sey allodial, oder Lehn seines Nachbahrn Einrede ohnge-hindert, an wem er will, veräussern.

§. 11. Hätte aber Jemand mit seinem Nachbarn der Grentzen, oder andern die Gü-ter betreffenden Angelegenheiten halber Streit, und es solte das Guth, so es betrifft, verkaufft werden, soll derjenige, mit dem ge-stritten wird, wann durch seinen Kauff der Streit gehoben, und Ruhe gestifftet würde, den Vorzug vor einem andern, jedoch nicht in die Lehn vor die Vettern, haben.

§. 12. Ingleichen wolte einer das Guth seinem Nachbarn zum Verdruss, oder auch sonst also verkauffen, daß durch den Kauf-fer als einen unruhigen Zanckfüchtigen Men-schen ihm grosse Unlust, und Wiederwärtig-keiten erauget, und solches Jemand glaublich machen würde, soll gegen Erstattung dessen, was ein ander giebt, der Nachbar zum Kauff der erste seyn.

§. 13. An Gütern, die gemein seyn, soll der, so mit in communione ist, der Nechste zum Kauff seyn, wann er gibt, was sein Con-sorte von andern zu erheben weiß, darum demselben es vorher angebothen werden, er aber sich inwendig 6. Wochen, ob er kauffen, oder einen andern zulassen wolle, sich zu er-klähren schuldig seyn.

§. 14. Wann zwey oder mehr eine Erbschafft theilen, und Jemand der Erben, was ihm in der Theilung zugefallen, inwen-dig Jahr und Tages veräussern will, sollen die Mit-Erben dazu die Nechsten seyn, und denen es vor dem Preiß, so andere geben wollen, an-gebothen werden.

§. 15. Eine Obrigkeit hat an seinen Baur-Kindern das Recht, daß, wann die El-tern zu Bestellung ihrer Acker, und Dienste dero nicht benöthiget seyn, sie ihm vor an-dern gegen den im Lande gesetzten, und üblichen Lohn dienen müssen, kann auch sel-bige darauf von andern Oertern, doch nur, wann sie ausgedienet, absodern.

§. 16. An des Bauren Getrayde, Viehe, und andern Nutzungen hat die Herrschafft kei-nen Vorkauff, als allein, wann er dessen zu seines Hauses Nothdurfft benöthiget; alsdann sollen die Bauren dasselbe, damit sie ihren Zu-fuhrsmann, oder sonst Jemand, so darauf et-was vorgestrecket, der billig den Vorzug da-ran hat, nicht pflichtig, sondern, so sie es auf öffentlichen Marckt zu feilen Kauff zu bringen gemeinet, der Herrschafft vor den Marckgän-gigen Preiß überlassen, jedoch mit der Zu-fuhr an andere Oerter damit nicht beschweh-ret werden.

§. 17. Wer ein Hauß oder Guth ge-miethet, und Pensions-Weyse einhat, kann dahero nach Ablauff der Jahres-Zeiten, wor-auf die Conduction geschehen, daran kein mehres Recht, solches zu behalten, sich an-maassen vor dem, der es hernach, gemiethet, wann es ihm durch ausdrücklichen Geding nicht gegeben; Ingleichen hat er auch, da es verkauffet würde, zum Beyspruch oder Einre-de kein Befugniß, sondern muß es, nachdem der Contract geendiget, ohnwiederl. abtreten.

TIT. XXVI.

Von der Erben Pflicht, und Obligation wegen ihrer Vorfahren Schulde.

§. 1. Alle Schulden und Gebührnissen, wozu der Verstorbene verpflichtet, sollen von den Erben abgetragen werden, ob-schon der Schuldmann allein vor sich die Ver-pflichtung gethan, und den Erben nicht ge-meldet, daferne dabey nicht ausbedungen, daß die Erben nicht gehalten seyn sollen, oder auch ein lauter personal Schuld ist, so nur bloß auf die Persohnen gerichtet, oder ihre Eigenschaft die Persohn betrifft. *De Obligatione heredum ex facto et debito antecessorum.*

§. 2. Die Erben seyn zu des Verstor-benen Schuld pro rata des Erbtheils gehalten, und darf keiner vor dem andern ein mehres abtragen, obgleich der Verstorbene in der Verschreibung alle, und jede Erben in soli-dum obligiren will, also daß der Gläubiger einen unter den Erben allein in solidum be-langen möge, oder derselbe allein zu bezah-len schuldig seyn solle, eingewilliget, und verschrieben, oder auch vor seinen Erben der Exception, non sum solus heres, renunciiret.

§. 3.

§. 3. Wann einer der Erben, was andern unterpfändlich hafftet, in Besitz hat, mag wider denselben allein die Hypothec verfolget werden, er aber den Gläubiger an seine Mit-Erben nicht verweisen, oder der Exception ordinis, oder excussionis sich gebrauchen, noch mit Abtragung seiner Ratæ sich befreyen; wider seine Mit-Erben aber seyn ihm die Rechtliche Mittel, sich schadloss zu halten, offen, mag auch wegen des Process wider ihn ohn Auffenthalt seinen Mit-Erben litem denunciiren, sie zur Assistence oder Beytragung der quotæ citiren lassen, darauf ihm dann pari passu, wie dem Gläubiger, am schleunigsten Rechtens soll verholffen werden.

§. 4. Wann ein Erbe vermittelst eines unverwerfflichen Inventarii der Erbschafft sich angenommen, und in dieser keine Baarschafft verhanden, oder auch die, so verhanden gewesen, zu andern der Erbschafft Schulden, und Nothwendigkeit verwandt, ist er nicht zu baarer Zahlung gehalten, sondern von der Zusprache frey, wann er mit den Erb-Gütern nach dero billigen Werth die Zahlung thun will, dabey er aber das Inventarium dem Gläubiger zu exhibiren, und ihm die Wahl zu lassen schuldig ist.

§. 5. Wider Verträge, und andere Verordnung mögen der Contrahenten Erben wohl kommen, oder handeln, wann es geschiehet aus dem Rechten, so ihnen vor sich zuständig, und von den Vorfahren nicht können benommen werden. Gestaltsam dann auch, was der Lehne halber verschrieben, die Lehnsfolger, so weit es ihren an dem Lehn von den ersten acquirirenden erworbenen Rechten zu wieder, nicht halten dürffen, sonst aber können Erben nicht weiter der Verstorbenen Versprechen und Schulde entgegen handeln, als sie selbst, wann sie gelebet, dazu wären berechtiget.

Der Vierdte Theil.

TIT. I.

Von der Jurisdiction.

§. 1.

De jurisdictionibus. Wie ein Jeder in den Städten, und auf dem Lande bey seinen Gütern die Jurisdiction und Gerichts-Uebung hergebracht, soll er dabey ohngehindert gelassen werden, und wer jemand in Civil- oder Criminal-Sachen zu sprechen hat, denselben für seiner ordentlichen ohnmittelbahren Obrigkeit, oder für das Gerichte, wofür die Sache ihrer Eigenschafft nach gehöret, in erster Instantz belangen, und solche keinesweges vorbey gehen, und ob er sich davon eximiren, Schutz-Brieffe, oder Privilegia suchen würde, damit nicht gehöret, sondern dem Recht an seinen gebührenden Orth sein starcker ohngehinderter Lauff gelassen, wider die, welche sich dem ohngebührlich entziehen wollen, als wider Contumaces, und Ungehorsame, der sub- & obreptitie ausgebrachten Mandaten, und Verordnungen ohngehindert, verfahren werden.

§. 2. Unter der Gerichts-Herren auf dem Lande Jurisdiction gehören nicht allein deren Diener, und Unterthanen, sondern alle und jede, wes Condition, Standes, und Wesens sie wären, die sich darunter häusslich niederlassen, einliegen, Gewerbe, oder Handwerck treiben, und wann auch die Küster sich solcher Dinge annehmen solten, sie ausser dem, was zu ihrem Amt gehörig, in die weltlichen Händel, gegen die, so sich über sie deswegen zu beklagen haben, für dem Gerichte des Orths stehen, und antworten.

§. 3. Wem ein Guth unterpfändlich mit allen Gerechtigkeiten versetzet, und eingeräumet wird, es geschehe vermittelst der Convention mit den Debitorn, oder durch gerichtliche immission, und erlanget dadurch den Geniess der Güter, hat auch der Jurisdiction sich zu gebrauchen, und was deroselben angehörig, in specie der Brüche zu geniessen, wann es nicht ausdrücklich ausbedungen.

§. 4. Wann ein Guth mit allen Gerechtigkeiten verpensioniret, oder verhäuret wird, und dem Pensionario wird die Jurisdiction über das Guth, und dessen zugehörige ausdrücklich nicht verschrieben, oder verhäuret, obgleich in genere aller Gerechtigkeiten gedacht worden, so bleibet dieselbe bey dem Locatore, jedoch hat solcher nicht über den Conductorem, seine Frau, und Kinder weiter, denn dass er sich auf dem Fall nicht erlegter Pension, oder zugefügten Deterioration aus dem Abnutz, wie auch denen Invectis, und Illatis vermittelst der arrestorum, und retention sich bezahlt mache, zu gebrauchen, der Conductor aber nichts destoweniger, was zu den Bauren und Dienst-Zwang gehörig, sich anzunehmen, und den Ungehorsam der Dienst-Leute durch Gefängniss, und andre Landgewöhnliche Mittel zu beschaffen.

§. 5. Niemand, ob er gleich die Jurisdiction hat, kann in seiner eigenen Sache Richter seyn; jedoch aber, wann jemand seinen Diener, Verwalter, Pachtmann, auch Pensionarien wegen Rechnungen und Misshandlungen zu beschuldigen hat, soll derselbe nicht so fort unter dem Vorwandt mit ihnen für einem andern Richter zu Recht gehen, sondern für ihm als ihrer Herrschafft oder Grund-Herrn derentwegen antworten, und Rechenschafft ablegen, und mögen dazu durch arrest ihrer Person, und Güeter wohl angehalten, sey auch die Foderungen, welche jener zu diesem hat, richtig, und mit keinem Rechtlichen Schein zu streiten, die rechtmässige Satisfaction von ihnen gefodert, und sie dazu durchs Rechts-Mittel angehalten werden.

§. 6.

§. 6. Wären die zwischen den Gerichts und Grund-Herrn, und den Dienern, Verwaltern, auch Pensionarien, wann sie sich vermittelst der Contracte der Jurisdiction des Locatoris untergeben, entstandene Irrungen, und Streitigkeiten altioris indaginis, und gerichtlicher Erforschung bedürfftig, soll dennegst jener darum mit diesem nicht so fort für andere Gerichte dürffen gehen, sondern, wann sie sich erbieten, ohnpartheyische Leute zu Richtern wider sich zu setzen, für denen die Sache behören, und richten zu lassen, sollen die Beschuldigte allda wegen der abzulegenden Rechnungen auf die beschuldigte Defecte antworten, die Acta hernach von den Richtern an eine unverdächtige Juristen Facultät geschicket, und Urtheil eingeholet werden, wer sich dann dadurch beschwehrt zu seyn vermeinet, mag sich der Appellation bedienen.

§. 7. Es ist von Niemands Gerichte, so die Sache dahin gehörig, unter einigen Vorwandt abzuziehen, es wäre dann, dass der Grund-Herr nicht Rechts verhelffen wolle, oder den Process ungebührlich verziehen würde, damit gleichwohl, wie mehrmahlen muthwillig geschiehet, Niemand sich des Fürwendens gebrauche, bey dem hohen Gerichte Verordnung ausbringe, und dadurch die Gerichts-Uebung turbire, ist, der sich deswegen am hohen Orthe beschwehren will, schuldig, zufoderst schrifftlich bey dem Gerichts-Herrn um rechtmässige Verordnung anzusuchen, da alsdann derselbe solche verwiederte, oder verzögerte, einen Notarium zusamt zweyen Zeugen an den Gerichts-Herrn zu schicken, abermahl um Bescheid anzuhalten, und auf fernern Verwiedern, oder Verzögern dabey de denegata vel protracta justitia zu protestiren, alsdann an höhern Orth das Instrumentum Notarii darüber aufgerichtet einzusenden, und darauf promotoriales erhalten, ausser dem aber die Sache nicht zu avociren. Wer sonst beschwehret zu seyn vermeinet, soll sich der Appellation gebrauchen, sonst mit keiner Querel wider den Gerichts-Herrn zu Hinder- oder Verzögerung seiner Uebung gehöret werden.

§. 8. Wer die Jurisdiction über einen andern Bauren, oder in dessen Höffen hat, wann der Herr den Bauren, und das Gehöffte, wie er wohlbefugt, niederleget, und zum Ackerbau die Acker gebrauchet, behält zwar auf den Fundament an dem Orth die Jurisdiction, so viel die Händel betreffen, welche allda vorgehen, nicht aber über dem Grund-Herrn, oder welchem die Aecker zum Guthe eingethan worden.

§. 9. Geringschätzige, auch andere richtige Sachen mag ein jeder auf dem Seinigen für sich ohne Zuziehung eines Notarii richten; Die aber jemands Ehr und guten Nahmen, Leib, Leben, auch ein Antheil seiner irrdischen Wohlfahrt, oder sonst etwas merckliches betreffen, nicht anders dann mit Zuziehung eines Rechtsverständigen, und Wohlerfahrnen, der bey dem Behör seyn, und den Process beobachten, auch eines Notarii, der darüber Protocoll hält, und wann in dero Beyseyn die Erkundigung der Sachen geschehen, von dem Rechtsgelahrten die Urtheil und Bescheide, wie er auf sein Eyd, und Gewissen, auch für der hohen Landes Fürstlichen Obrigkeit es zu verantworten getrauet, gefasset, oder aber, da die Sache wohlbedencklich, das Protocoll, und was dabey übergeben, oder zum Beweisthum eingebracht, an eine Juristen-Facultät um Einholung der Urthel verschicket werden.

§. 10. Wenn die Jurisdiction in einem Dorff gemein ist, mag ein jeder, der daran Theil hat, seine eigene Diener, und Unterthanen, wann sie delinquiren, oder sonst Rechtspflichtig seyn, ob sie gleich in der Gemeinheit delinquiret hätten, richten, dieselbe auch in seine eigene Hafft nehmen, und darüber, was Recht ergehen lassen, ohn Zuziehung des andern; Ueber Fremde aber, so nicht unter dem Gesinde können verstanden werden, wird das Gericht insgemein gehegt, es sey die That, darüber gerichtet, auf eines der Interessenten Grund, worüber solchen die Jurisdiction gemein ist, oder in der Gemeinheit begangen.

§. 11. Welche die Jurisdiction gemein haben, sollen, wann dieselbe auch insgemein zu üben, einen gemeinen Richter bestellen, und niedersetzen, der in ihrer sämmtlichen Nahmen an einem gemeinem Orthe, auch auf die gemeine Kosten, so sie nach dem Antheil an der Jurisdiction zusammen zu bringen schuldig seyn, das Gericht halten, und Recht sprechen, auch alles, was zum Gerichtlichen Process gehöret, bestellen, und verrichten.

§. 12. Mit den Brüchen, so unter der gemeinen Jurisdiction fallen, ist es zu halten, wie mit dero obgesetzten Uebung. Wird das Gericht von einem, nach gestalt gemeldter Fälle, gehalten, gebühren dieselbe dem allein; in Sachen aber, so zur gemeinen Gerichts-Uebung gehören, seyn sie von allen zu setzen, und pro rata des Antheils an der Jurisdiction zu vertheilen.

§. 13. Entstehet unter zweyen oder mehren über die Jurisdiction Streit, ist es immittelst mit dero Uebung derogestalt zu halten, wie es hergebracht, und auf den letzten Actum, so nicht in Streit gekommen zu sehen, dem gemäss weiter so lang zu verfahren, biss ein anders zu Recht ausgeführet. Wäre aber des Herkommens nicht offenbahr, oder beybringlich, soll die Gerichts-Uebung bey dem bleiben, so das Rauch-Huhn in dem Dorff hat, und einnimmt, wann hierin auch keine Gewissheit, solches entweder gar nicht gegeben, oder ob ein Huhn gegeben, und sonst in Dubio die Qualität zu præsumiren, doch ob es ein Rauch Huhn sey, aus fürgebrachten Ursachen zu zweiffeln, und erst zu Recht zu entscheiden, soll dem, so die Auf- und Ablassung bey den Höfen hat, obgleich andern die Dienste gehören, die Verwaltung der Jurisdiction gelassen, wann aber hieraus die Entscheidung nicht

nicht zu machen, die Jurisdictio biss zu Richterlicher Entscheidung bey den darüber streitenden als gemein seyn, ein gemeiner Richter von ihnen niedergesetzet, von demselben in ihrer beyder Beyseyn an dem streitigen Orte die Sache gerichtet, da sie aber sich darüber nicht vereinigen könnten, die Jurisdictio so lange in sequestro genommen werden.

§. 14. Wer Güter, aber dabey keine Jurisdiction hat, mag nichts destoweniger seine Bauren und Diener zum Dienste, und Gebühr, so sie ihm als seiner Herrschafft schuldig, durch Pfandung, Einschliessung, oder Fürenthaltung seines Lohns und andern Gebührnissen zwingen, auch daran sich des Schadens, so durch ihre Verwahrlosung zugefüget, erholen. Was aber ausser dem sie delinquiren, gehöret vor die, so die Jurisdiction an dem Orte haben.

TIT. II.

Von Entscheidung der streitigen Händel.

De Arbitris et jure arbitrii.

§. 1. Als nicht allein zu vielen Rechts-Streiten, Weitlaufftigkeiten, und Wiederwärtigkeiten anlässig, sondern auch des Landes Einwohnern ein gross Beschwerd, und Behinderniss an ihrer Verricht-Nahrung, und Schmählerung der Unterhalts-Mittel durch die Kosten ist, dass so bald zwischen ihnen Streit eräuget, sie fort zu den Gerichten lauffen, dahin ihre Gegner ziehen, und sich in kostbahre Process verwickeln, und die Gerichte mit Litigiis überhauffen, so ist solchen fürzukommen dienlich, zufoderst zu verhüten, dass nicht, so bald eine Irrung erwächset, zum Recht-Processe zu lauffen frey sey, sondern zuvorher solche Mittel zu ergreiffen, und versuchet werden müssen, wodurch solchen fürzukommen sey, demnach dazu dienlich, dass so bald sich worüber schwehre Irrungen hervor geben, und Streit erreget, jedes Theil von seinen Nachbahrn, oder auch sonsten einen der Sachen verständigen, vernünfftigen qualificirten Mann erwehlen, durch welchen unter ihnen gütlicher Vergleich versuchet, oder in Entstehung sonst durch Zurede dem, was billig, die Anweisung geschehe, und beweglich zu Gemüthe geführet werde.

§. 2. Wer zu Jemand Zusprach, zu haben vermeinet, soll zu obbemeldten Zweck dem andern eine Persohn, so er zum Schiedsmann erwehlet, daneben einen Tag auf 14. Tage zum wenigsten sich von der Zeit der Denunciation erstreckend, und einen bequehmen Orth, und zwar, wann von liegenden Gründen, und Pertinentien der Streit wäre, wo solche belegen, oder in der Nähe sonst in der Stadt, wo der Beschuldigender wohnhafft, oder wann beyde auf dem Lande gesessen, so zwischen ihnen in der Mitten belegen, benennen, und ersuchen, alsdenn auch eine geschickte Persohn dahin mit zu bringen, und der Ersuchenden Vermittelung, und Hinlegung zu gewarten, und soll der ander erscheinen, oder da ihm unablegliche Hinderniss zufielen, sich zeitig daraus entschuldigen, und einen andern Tag benennen, alsdenn beyde Theile unausbleiblich erscheinen, und der Handlung abwarten; im wiedrigen da einer den andern zur Stelle vergeblich ziehen liesse, zu den verursachten Unkosten gehalten seyn, für dero Erstattung mit seinen Suchen bey den Gerichten sonst nicht gehöret werden solle.

§. 3. Damit auch das nicht ohne Effect sey, und vergebliche Kosten und Mühe gemachet werden, soll, was an Fürschlägen, und Reden geschehen, verzeichnet, und nach erhobenenr echtlichen Process von denen, so sich gerne vergleichen, oder dem Fürschlag untergeben wollen, untet der erwehlten Schiedes-Leuten Hand ad Acta gebracht, da hernach bey Gerichtlicher Entscheidung befunden würde, dass dem andern kein mehres zukommen, sondern wohl damit vergnüget seyn mögen, derselbe nicht allein dem andern ohne Unterscheid in die Gerichts-Kosten, sondern daneben dem Gerichte in eine Mulctam malitiosi litigii condemniret, solches auch eben also gehalten werden gegen dem, so diesem Schieds-Mittel sich entzogen, hernach im Gerichte der Sachen verlustig würde.

§. 4. Diese Schiedsleute sollen beyde Theile über ihren Prætensionen, und Befugnissen mündlich vornehmen, und sich die darüber habende Briefliche Urkunde, und andere Nachrichten fürzeigen, auch sonst, worauf ein jeder seine Intention begründet, berichten lassen, darüber sich untereinander einer billigen Meinung nebst Hindansetzung aller Passionen vereinigen, zu dero Mitbeliebung die Parten zu bewegen, oder wann es nicht succediret, durch andere Fürschlage zu vereinigen Versuch thun, daneben dann mit dienlichen vernünfftigen Rationibus zureden; Wann solches nicht verfänget, da die Sache nicht sonderlich in Facto streitig, oder die Parten differiren, sondern nur an dem Rechts-Spruch mangelte, sie dahin, dass sie den Casum zur Decision an eine Juristen Facultät durch sie verschicken lassen, und mehrer Weitläufftigkeit abhelffen, oder sich ihr Arbitrium gefallen zu lassen, bewegen.

§. 5. Vergleichen sich die streitende Partheyen für den Schieds-Leuten, oder sonst die Sache vermittelst eines Compromissi auszuführen, sollen sie alsofort darüber eine gewisse Formul verfassen, derselben bey dem Process so wohl von den Arbitris, als den Parten unnachlässig und unabbrüchig nachgegangen, und würde Jemand darin säumig seyn, die Sachen verlustig gehalten, ihm weiter derentwegen kein Process verstattet werden.

§. 6. Wolten die Parten die Sache solchen Schieds-Leuten, nicht andern untergeben, denn dass sie zuvor sich zu rechtmässiger unpassionirter Erwegung und Ab-

spruch durch einen cörperlichen Eyd verwandt machen, sollen sie ernannte Persohnen, solchen abzuschwehren, und in dessen Anerinnerung den Spruch zu thun schuldig seyn.

§. 7. Wer sich einmahl der Schieds-Leute arbitrio untergibt, derselbe soll auch solchem hernach folgen, unvorbrüchig halten, und dagegen nicht handeln, ob es geschehe, würde bey den Gerichten darüber vest gehalten, und der, so sich dessen verwiedert, dazu mit Androhung, und Ansoderung nebst ernster ihm zu setzenden Geld-Bussen angehalten.

§. 8. Was für den Schieds-Leuten verglichen, oder sonst entschieden, soll eben die Krafft und Wirckung haben, als wann die Sache Gerichtlich geurtheilet, dagegen kein Process anderer gestalt verstattet werden, als in denen Fällen auf die Maasse, wie von andern Fransactionen verordnet ist.

§. 9. Vermeinte Jemand durch der Schiedes-Leute Abspruch beschwehret zu seyn, soll er davon nicht appelliren, sondern allein für dem Gerichte, wohin sonst die Sache ihrer Eigenschafft nach gehöret, die Reductionem ad arbitrium boni viri inwendig 6. Wochen suchen dabey seine Læsion, und iniquität alsfort deduciren, und bitten, dass das Arbitrium gebessert, oder dessen ohngehindert er zu Gerichtlicher Fortsetzung der Sachen verstattet werde. Wann nun jemand dabey sein Recht alsfort bescheinigen, und glaublich machen könnte, die dabey erscheinende Læsion auch nicht geringe, und unziemlich, er dabey nicht in culpa, und versaumlich gewesen wäre, so würde des Arbitrii ohngehindert ihm nicht unbillig Rechts verholffen, und daferne die Iniquitas des Arbitrii fort erschiene, nach Befindung solches corrigiret, und gebessert, da auch dabey eines und anders mehr zu erkundigen, dazu, jedoch nur Summario Processu es veranlasset; wäre aber das Fürbringen zu Bescheinigung der Læsion und iniquität nicht gnugsam, würde der Querulant damit nicht gehöret, sondern bey dem Gutachten der Schieds-Leute es gelassen.

§. 10. Es werden die Schieds-Leute, oder arbitri zum gütlichen Vergleich, oder entschiedlichen Spruch erwehlet, mag ein jeder bey demselben wohl einen Advocatum, oder Rechtsgelahrten, wann er will, adhibiren, und seines Rechts pflegen; demselben aber soll obliegen, die fürgeschlagene Mittel und Conditiones zum Vergleich wohl zu consideriren, und dero Sachen Umstände, insonderheit wie sie sich wollen zu Recht ausführen lassen, in reiffen Bedacht zusammen haben, ausser dem, so sie wohl begründet befunden, die Parten nicht zum weitläufftigen Disputat und Rechts-Streite, sondern vielmehr zur nicht unbilligen Vereinigung rathen, dieselbe, so viel an ihm ist, mit befodern, auch da die Sache durch das Compromiss auszuführen, alsdann die Terminos stricte, und mit Fleiss abwarten; nach Befindung so wohl hierin der Advocaten Versäumniss, als auch in jenem zum Rechts-Streit gegebenen Rath sollen sie dem verlustigen Theil, so auf ihrem Einrathen ziemliche Vorschläge nicht acceptiren wollen, den halben Theil der dem Gegner obigen nach erstatteten Unkosten, und dem Gerichte in eben so viele Busse verfallen seyn, und condemniret werden.

TIT. III.

Von dem, so zum Beweisstbum gehörig.

§. 1. Ein Jeder soll bey denen Handlungen, so er für sich oder mit andern fürnimmt, für allen Dingen darauf bedacht seyn, wie ers damit rechtmässig anstelle, und dann, dass er auf dem Nothfall deren gnugsamen Beweiss haben möge, darum entweder zwey oder mehr glaubhaffte Zeugen dazu ziehen, oder auch darüber glaubliche Instrumenta, und Schrifften verfertigen lassen. *De Jure probationum in causis civilibus, mercatoriis aliisque privatis.*

§. 2. Wann einer auf seinem Krancken-Bette jemand, womit er in Handlung gewesen, und Rechnung oder sonst ander Gewerbe hat, worüber kein richtiger Beweiss verhanden, zu sich würde ersuchen lassen, um die Rechnung, oder ander Handel in Richtigkeit zu bringen, oder auch ein, oder mehr Personen zu ihm schicken, und durch dieselbe solches thun lassen wolte, soll derselbe, hinangesetzet anderer seiner Geschäffte, sich bey ihm darzu einstellen, oder auch mit denen dazu Bevollmächtigten Rechnung zulegen, oder was unter ihnen zwistig, überlegen, und vergleichen, oder was unrichtig, mit gutem Bescheide specificiren, würde er solches nicht thun, darüber der ander verstürbe, soll dessen hinterlassener Schrifft, oder Bericht, so er von ihren Händeln, und für glaubwürdigen Leuten gethan, Glauben gegeben, und ausser einem klahren unverwerfflichen Beweiss nicht weiter dawider gehöret werden, sondern dass er die Richtigkeit nicht getroffen, sich beyzumessen haben.

§. 3. Kauffleute und Krahmer Bücher mögen zwar in denen Sachen, so ihren Handel und Gewerb angehen, wann die Summa nicht zu gross, und (NB.) nicht übersteiget, zum Beweissthum genugsam seyn, wann, die sie geschrieben, guten Leumuths, und ehrlichen Wandels, das Buch auch in guter Ordnung, und unverändert geschrieben, die Schulde gegen Schulde, und Empfang richtig in sich begreifft und bishero mit Fug nicht beschuldiget worden; Wann aber, was daraus gefodert, die Summa übersteiget, ist es dazu allein nicht genug, es thäte denn der es geschrieben, mit einem cörperlichen Eyd den Einhalt bestärcken, alsdenn aber würde bey befundenen vorgedachten Umständen auf dessen Leistung darnach geurtheilet. Verstürbe aber der das Buch geschrieben, ehe der Eyd geleistet, sol-

sollen dessen Wittwe, und Erben, oder auch der Buchhalter, und deme von solchen gute Nachricht beywohnet, auf ihre Wissenschafft und Glauben den Eyd zu schwehren schuldig seyn.

§. 4. Wer auf Jemandes Kauff- oder Krahmer-Buch in Anspruch genommen, mag nicht allein des Buchs, worauf der Zuspruch gegründet, Edition in Originali für Gerichte, jedoch nicht weiter als von denen zwischen ihm und dem Scribenten fürgewesenen Handeln darein enthalten, fodern, sondern auch, wann er das Haupt-Buch und dessen Einhalts nicht geständig, die Cladde, Manual, oder Journal zu exhibiren mit suchen, und wann die Abschrifft in dem Haupt-Buch nicht des Kauffmanns selbst, sondern seines Dieners wäre, denselben dazu citiren lassen, von dem Bericht, und darauf einen cörperlichen Eyd erheischen, welchen er zu leisten schuldig seyn soll.

§. 5. Ob ein Kauffmanns- oder Krahmer-Buch beschwohren, da hernach Jemand gegen den Einhalt Beweiss führen wolte, ist er dazu zu verstatten, jedoch wie, wann ein wiedriges ausgeführet, der Kauffmann und Krahmer als ein glaubloser und Meineydiger zu halten, in keiner Zunfft, und Gilden zu leiden, auch ernstlich zu bestraffen, also würde auch, der ihn ohnfüglich ohne glaublichen Grund beschuldiget, nach befundener Wahrheit nicht ohnbillig mit Ernst darüber angesehen

§. 6. Haben zwey oder mehr einen Handel unter sich, aber ziehen dazu keine Zeugen, der eine aber verzeichnet davon etwas in seinem Diario, oder andern Büchern, so er von seinem Handel gewohnt zu halten, ist er ein ehrlicher glaubwürdiger unbescholtener Mann, und sein Gegentheil mag es nicht ohnwahr beweisen, oder durch Zeugen, oder glaubliche Instrumenta ohnwahr machen; mag er bey seinem Leben solches auf seinem Eyd erhalten, würde er hernach versterben, sollen seine Erben daraus die Præsumtion für sich haben, so sie des Beweisthums entlediget, und dazu das Gegentheil verbindet.

§. 7. Wann ein Notarius in gemeiner Sachen an Jemand, um denselben zu befragen, oder etwas sonst zu verrichten, geschickt wird, davon Relation thut, ein Instrument oder Document ertheilet, wann verständige eheliche glaubwürdige Leute als Zeugen dazu von ihm mitgezogen, und das Documentum mit ihrer Hand, und Pettschaften zugleich bestärcken, soll es vollenkommen Glauben haben, daferne diejenigen, welches Wort, That, und Handlung bezeugt, nicht fort ein Widriges beweisen oder es unglaublich machen können, dazu ihnen frey stehet, fort gewisse Fragestücken zu übergeben, und die Zeugen so wohl als den Notarium eydlich abhören zu lassen, was aber der Notarius ohne Zeugen fürbringet, verrichtet, und documentiret, hat allein keinen Glauben, noch befreyet den, so ihn dazu requiriret, des Beweises, so ihm sonsten obliegen würde.

§. 8. Wer sich auf geschehene Beschickung des blossen Documenti Notarii zum Beweisthum bedienen will, mag, so bald ihm die Relation zukommt, dieselbe nebst einer Gerichtlichen Verordnung seinem Gegentheil zufertigen, und vernehmen lassen, ob er dessen geständig seyn, und bleiben wolle. Würde er nun in seinem Einbringen es nicht läugnen, oder gantz nichts darauf fürbringen, soll hinförters es confessiret gehalten, und darnach gerichtet werden; Wann ein Widriges fürgegeben, so stehet dem, der zu Beybringung der Wahrheit dessen benöthiget, frey, den Notarium eydlich abhören zu lassen. Wann auch sonst jemand andere Leute zu Befragung gebrauchet, mag es gleichergestalt damit also gehalten werden.

§. 9. Wann zwey oder mehr über einen Handel, welchen sie unter sich treffen oder beschliessen, mit gemeiner Beliebung einen Notarium requiriren, adhibiren und durch denselben hernach den Handel verinstrumentiren lassen, soll solch Instrument unter ihnen zu vollen Glauben gereichen, entstünde darüber Streit, ist der Notarius sein Protocoll zu exhibiren schuldig, und soll daraus der Verstand des Instrumenti genommen, ist zwischen diesem und jenem eine Discrepantz, daferne nicht eins deren von beyden Theilen expresse vorher placidiret, oder von zweyen glaubhafften Zeugen eydlich ein anders eingezeuget, das Protocoll gefolget werden; Was aber der Notarius auf Requisition des einen Theils allein instrumentiret, machet zwar eine Præsumtion, aber doch keinen Beweisthum.

§. 10. Was die, so in öffentlichen Land- oder Stadt-Aemtern auf geleisteten Eyd, und Pflicht sitzen, bey ihrer Verwaltung, es betreffe die Publica oder Privata, in ihre Register eigentlich und deutlich also, wie es dergleichen Beamten und Verwaltern zustehet, schreiben, solches hat in denen Sachen, so ihrer Verwaltung anvertrauet seyn, wider die, so es angehet, vollenkommen Glauben; Was sie aber ausser ihrer Amts-Verwaltung, darauf der Eyd geleistet ist, wie auch andere in Rechnung führen, mag, die es angehet, nicht weiter verbinden, und überweisen, denn es mit Quittungen und dergleichen zu Recht glaubigen Scheinen beleget wird.

§. 11. Was Jemand an einem andern von den Handeln, so unter ihnen fürgenommen, in Brieffen, oder Zettuln mit seiner Hand schreibet, oder mit seinem Pittschafft versiegelt, und an jenen schicket, dasselbe soll wider ihm zum Beweiss genug seyn, ingleichen auch die, so es beantwortet, oder sonst acceptiret, zu dem, so gestanden, oder nicht wiedersprochen mit verbunden seyn; Allein aber, dass er den Brieff, oder Schrifften ohnbeantwortet bey sich liegen, oder mit Stillschweigen vorbey gelassen, mag ihm nicht præjudiciren, es wäre dann der Bewandniss, dass er es zu beantworten schuldig, und demselben zeitig contradiciren sollen, so nach den Umständen zu Richterlicher Ermässigung stehet.

§. 12. Mit Copeyen mag Niemand etwas beweisen, ob sie gleich von einem Notario auscultiret, und unterschrieben, es wäre dann ohnlaugbahr, oder erweisslich, dass das Original verhanden, aber durch Raub, Brand, oder andere bekannte Zufälle vor Händen gekommen, und man davon ander Wissenschafft dann aus einer solchen Copey nicht haben könnte, so würde dieselbe alsdann zum Beweisthum so lange zugelassen, und gnugsam geachtet, als im Gegentheil nicht erwiesen, dass es sich anders verhalte, auf dessen Ansuchen gleichwohl der Notarius, wann er im Leben, mag dazu angehalten werden, dass er mittelst Eydes, das Original gesehen, und also wie er es auscultiret, befunden zu haben durch seinen Eyd darzuthun.

§. 13. Die einmahl aus denen im Gerichte, oder sonst für den Fürstlichen Cantzeleyen, und Rath-Stuben, wie auch für dem Rath in den Städten mit Wissen deren, so sie betreffen, producirten, und nicht gelaugneten Schrifften allda gemachte Copeyen, wie dann auch, was in Gerichtlichen Protocollen, so in Beyseyn beyder Theile gehalten, beschrieben, und die daraus von den Secretariis gemachte, und vidimirte Extracten haben unter und wider die, so sie angehen, vollen Glauben, nicht aber wider andere, so nicht gegenwärtig gewesen, da die Production, oder Fürtrag ad Protocollum geschehen.

§. 14. Wer sich mit glaublichen Copeyen verwahren will, mag für Gericht die Schrifften, davon er ein glaubliches Transumt haben will, produciren, oder so es nicht in seinen Mächten, sein Interesse dociren, und an andere, bey welchen solches verhanden, zur Edition ein Mandatum ausbringen, dann diejenige, so es betrifft, auf einen genennten Tag citiren, und Copey machen lassen, darauf bey dem Gericht, nach fleissiger Collation die Verfertigung des Transumts bitten, und so fort mit der Unterschrifft des Secretarii, und Insiegel des Gerichts erhalten, so nicht von weniger Krafft, und Wirckung seyn soll, als das Original an ihm selbst; wäre auch Sache, dass die Production derer Originaln für denen vor Gericht verordneten Commissarien, und nach fleissiger Collation ein Transumt gemachet werde, wie dann derwegen einer die Commission bitten, und erhalten mag, wann es von denen mit der Relation ins Gericht geschicket, hat es damit gleiche Bewandtniss als wann im Gericht das Transumt verfertiget worden.

TIT. IV.

Von Eyden.

§. 1. Was bey dem Wort der höchsten Wahrheit, oder an cörperlichen Eyes statt, oder unter einiger Formul der Anruffung Göttlichen Nahmens versprochen, oder verschrieben, soll als eine beeydigte Zusage gehalten werden, und ausserhalb Gerichts in denen Fällen, da die Rechte, Landes-Constitutiones, oder Gewohnheiten cörperliche Eyde erheischen, wann solcher oder dergleichen Formalien jemand gebrauchet, so die Anerinnerung des Eydes bey sich führen, dazu gnug gehalten werden. *De Juramentis.*

§. 2. Obwohl die Formulen bey adelichen Ehren, guter Treu, oder redlichen Glauben vor einem wahren Eyd nicht zu halten, soll dennoch, was mit denselben bestätiget, die Krafft einer solchen Versicherung haben, dagegen keine Einrede statt finden, welche wider vereydigte Zusagen nicht zugelassen wird.

§. 3. Ein Jeder bedencke sich zuvor wohl, ehe er einen Eyd abschwehre, wann es geschehen, soll er demselben zu geleben schuldig seyn, und sollen eydliche Versprechungen, und Verträge bloss unter dem Vorwandt eintziger Læsion, obgleich dieselbe erweisslich, nicht zurück gezogen, sondern unverbrüchlich gehalten werden; Es befinden sich dann ausserdem wegen der

Jugend, vorsetzlichen Betrugs, Irrthums, Zwangs, oder anderer Umstände, zu Recht zulässige offenbahre Ursachen, warum der Eyd ohnkräfftig oder auch billig zu relaxiren sey, so zu Erkänntniss der Gerichte stehen soll.

§. 4. Wider einen geleisteten Cörperlichen Eyd soll keiner zur Action, oder Exception verstattet werden, er habe dann zuvor bey der ordentlichen Obrigkeit angezeiget, warum solcher abgeschwohrner Eyd zu Recht nicht verbindlich, oder er dadurch nicht gehalten wäre, darauf dann Relaxationem ad Effectum agendi vel excipiendi suchen soll worzu derjenige, deme solcher Eyd geleistet, soll erfodert, über das Suchen summarie vernommen, ob und wie weit der Eyd zu erlassen, erforschet, und darüber erkannt werden, die Erben aber dessen, so den Eyd geleistet, seyn dergleichen Relaxation nicht bedürfftig, sondern mögen sich ihres Rechtens ausser dem gebrauchen, und wann sie Ursachen fürzubringen haben, warum er unverbündlich, damit gehöret werden.

§. 5. Wer wider Jemand Zusprach hat, und die Ursache so bewandt ist, dass davon keine Zeugen, oder Briefliche Urkunden verhanden weil der Handel, davon solche ist, in Geheim, und ohne Zuziehung anderer Leute getrieben, oder die dabey gewesen, verstorben, von Sinnen, und Gedächtniss abkommen, oder in fremden Landen, dass dero Heimkunfft so geschwinde nicht vermuthlich, mag zu Anfangs, obgleich sonst nichts davon bescheiniget, seinen Gegentheil auf den Eyd besprechen, und soll auf beschehene Delation denselben, dafern er, wie ihm solches erlaubet, solchen nicht referiren wolte, den deferirten Eyd zu schwehren, oder das Gegentheil zubeweisen schuldig seyn. Wann er auch einmahl solchen acceptiret, kann hernach der Deferent solchen nicht zurück ziehen, ob er gleich Beweiss führen könnte, es erscheine dann alsfort, oder sey glaublich, dass ein Meineyd würde begangen werden, welcher durch alle Wege zu vermeiden; Wann aber ausser dem Eyd jemand klagen will, soll, den Missbrauch der Eyde zu vermeiden, derjenige, dem der Eyd blosser Dinge zugemuthet, sofort solchen, wann er nicht gutwillig sich dadurch des Processes abhelffen will, abzustatten nicht, sondern der Kläger den Beweiss erstlich beyzubringen, oder zum wenigsten seine Intention schein- und glaublich zu machen schuldig seyn.

§. 6. Wer nicht fort bey itztgemeldten Umständen auf den Eyd die Klage anstellen mag, ist doch in Beysorge, dass der vorige Beweiss ihm entstehen, oder entgehen mögte, bey seiner Klage bemächtiget, auf dem Fall so wohl für sich, als bey dem Gegentheil den Eyd sich fürzubehalten, und wie auf dem Fall er guten Lebens, und Wandels, nach beygebrachter semiplena probatione durch einen unverwerfflichen Zeugen, gegenseitiger extrajudiciali scher Confession, glaublichen Briefschafften, die sonst völligen Beweiss nicht machen, oder starcke rechtliche præsumtiones, welche seine Intention dem Richter gantz glaublich machen, er sich zum Eyd in supplementum erbieten mag und dazu zuverstatten, also, wann mit dem Beweissthum so weit nicht zu gelangen, dennoch starcke Vermuthungen wider den Beschuldigten, oder Klägern seyn, ist ihm zu erlauben, alsdann zur Entledigung davon das Juramentum zu deferiren, wie ausser dem solches auch den Gerichten also zu thun ex officio zustehet.

§. 7. Ist darüber kein Streit, dass einer dem andern aus Schuld-Verschreibungen, Rechnungen, oder sonsten schuldig, sondern nur die Unrichtigkeit in dem Quanto, mag derjenige, von dem solches gefodert, die Designation oder Rechnunge nicht unrichtig erweisen, oder erschiene solches dem Richter ausser dem, so mag, der sie übergeben, solche auf seinem Eyd erhalten.

§. 8. Hat ein Handwercksmann Jemand gearbeitet, und solches ist offenbahr, und erweisslich, entstehet Irrung über dessen Rechnung mit dem oder dessen Erben, welchen er gearbeitet, so soll biss auf 10. Fl. dessen Designation, wo er nicht bösen Lebens, und Leumuths, geglaubet, belaufft es sich höher, muss es mit seinem, oder da er verstorben, mit der Frauen, oder Erben Eyde bestätiget werden; wäre aber streitig, und zweifelhafft, ob der Handwercksmann Jemand gearbeitet hätte, so muss so wohl die Arbeit, als wie viel sie gewesen, bewiesen, und mag damit gehalten werden, wie vorhin von Deferirung der Eyde verordnet.

§. 9. Wird Jemand ein Eyd vom Richter, oder Parten aufgeleget, und er hat sich zu dessen Abstattung mündlich, oder schrifftlich erklähret, vielmehr, wo er sich dazu gestellet, und stirbt hernach, so wird der Eyd pro præstito gehalten, und nichts weiter von den Erben erfodert, sondern was auf geleisteten Eyd gebühret hätte, erkannt, hätte er aber deren keines gethan, doch auch nicht beybringlich, dass er sich dessen verwiedert, und die Erben wollen darüber den Eyd de scientia aut credulitate schwehren, so wäre es gnugsam, und so viel, als wann der Verstorbene geschwohren hätte.

TIT. V.

Von den Concursibus Creditorum.

De Concursibus Creditorum.

§. 1. Wann Jemand zu den Unvermögen gerathen, dass er seinen Creditorn die Zahlung nicht thun, auch zu dem Aufkommen, und Verbesserung nicht Hoffnung haben mag, soll er in den Gütern nicht besitzen bleiben, daraus gehren, und den Creditorn das Zu- und Nachsehen lassen, viel weniger immittelst sie mit weitläufftigen Geld-fressenden Processen fatiguiren, sondern bey dem Zustand sein ehrliches Gemüth zum wenigsten von dem, so er übrig hat, erweisen, und auf die Mittel gedencken, wodurch er nach seinen Vermögen sie einiger gestalt contentiren, und damit nicht aufhalten möge.

§. 2. Will Jemand bey solchen Umständen, wer unzahlbahr ist, zum Concurs greiffen, soll er damit nicht säumen, sondern je ehe je lieber darauf bedacht seyn, und seine Creditores zusammen bescheiden lassen, dass er durch einige Wege mit denselben zu guter Richtigkeit gelange. Würde hernach befunden, dass er dessen längst Noth gehabt, und zu seinen Vortheil und der Gläubiger Nachtheil verzögert, immittelst in den Gütern nicht wohl gehauset, davon veräussert, und verzehret, soll er dadurch aller Beneficien, und Wohlthaten, so den unvermögenden Debitorn zu gute verordnet, oder nachgegeben, verlustig seyn.

§. 3. Den unvermögenden Schuldenern ist erlaubet bey nahenden Concursu sich eines dieser dreyen Mittel zu gebrauchen, dass sie entweder mit den Creditorn dergestalt handeln, dass ihnen die Güter alle, oder zum Theil auf gewisse Zeit, oder biss sie zu bessern Vermögen gerathen, verbleiben, und sie hingegen daraus jährlich ein gewisses den Creditorn entweder von den Capitalien, oder auf die Zinsen abtragen, oder auch die Güter, oder so viel davon zureichend, in solutum geben, oder aber gäntzlich bonis cediren, und die Creditores sich darüber vergleichen lassen.

§. 4. Den Creditorn mögen die Debitores wider ihren Willen nicht anzwingen, dass sie ihnen die Güter zum Geniess gegen eine jährliche Pacht oder Pension, oder auch Abstattung der Zinsen lassen, wann sie einen Käuffer wüsten, welcher die Güter annehmen, bezahlen, oder sonst sie annehmlich befriedigen wolte, alsdann seyn die Schuldener auf der Gläubiger Begehren dieselbe abzutreten schuldig; wäre aber noch kein Käuffer, oder der sonst die Creditores wegen Annehmung der Güter befriedigen wolte, verhanden, sondern es wolten die Creditores die Güter an einen andern für gewisse jährliche Pension, oder Abstattung übergeben, da alsdann der Schuldener ein gleiches zu præstiren erbietig, auch an Verstand, und Mitteln dazu machtig, könnte darauf, wie auch wegen der Conservation der Güter genugsame Caution leisten, so würde er für andern biss dahin, dass die Creditores einen Käuffer anschaffen mögten, dazu nicht ohnbillig verstattet, es mögten dann wider ihn bedenckliche Ursachen fürgebracht werden, warum ihm die Güter nicht zu lassen, welche zu Richterlicher Ermässigung stehen.

§. 5. Behält der Schuldmann die Güter durch Vergleichung mit den Creditorn auf gewisse Zeit, oder ohne dessen Benennung in perpetuum, gegen Zusage der Zahlung, werden dadurch die Creditorn, als denen nunmehr die Güter gleichsam in solutum angewiesen, alle gleich, und ist eben, als wann der Werth unter ihnen vertheilet. Machete der Debitor hernach mehr Schulde, sie wären auch sonst so privilegirt, wie sie wolten, haben die, so mit ihm über die Güter sich verglichen, den Vorzug für allen nachfolgenden; ob aber auch unter den vorigen einige für sich vigilirten, und ein Unterpfand, oder andern Vorzug von dem Debitore verschreiben liessen, soll es den andern eben wenig nachtheilig seyn, was er aber hernach erwirbt, stehet zu seiner freyen Disposition, so weit als die Creditores darin nicht expresse etwas bedungen haben.

§. 6. So bald der Schuldmann, welcher mit den Creditorn sich vergleichet, nicht einhält, und sein Bürge auch nicht fortzutritt, und wozu er verbunden, præstiret, soll er des von den Creditorn erhaltenen benificii verlustig, und die Güter auf Begehren ohne einige Verwiderung zu räumen, schuldig, dieselbe ihm nicht zum Besten kommen, noch sich daraus bezahlt zu machen befugt seyn, dagegen keine Einreden, und Fürwenden admittiret, und angenommen werden.

§. 7. Griffe der Schuldmann zu andern Mitteln, als der Dation in solutum, soll

soll er den Creditorn zur Wahl daraus eine Designation der Güter übergeben, auch auf Begehren, dass er keine andere, oder mehr hatte und wüste, mittelst cörperlichen Eydes erhalten, darauf von den Creditorn gewehlet, die gewehlet in einen gewissen Anschlag gebracht, und æstimiret, damit also verfahren werden; dass, wann die Güter im Abnehmen, nicht darauf so sehr, als wie sie nach ziemlicher Einrichtung zu nutzen, gesehen, doch gleichwohl nicht in höchsten Anschlag gebracht, sondern darunter so wohl den Debitorn als Creditorn gedienet werden.

§. 8. Wann es zum Concurs kömmt, sollen die Creditorn, oder welche zu dem Schuldmann, und seinen Gütern Zuspruch zu haben vermeinen, durch öffentliche Proclamata zu dreyen verschiedenen mahlen ihre Foderungen zu liquidiren, fürgeladen, und citiret, darauf dann ferner keine Termine eingeräumet, sondern per sententiam der Weg zur Liquidation verschlossen, darauf dann zwischen den Creditorn, so erscheinen, Verordnung auf einigen obberegten Wege, so beliebet würde, gemachet, und hinfürters Niemand gehöret werden, er könte denn so wohl, dass die Citation und Concurs zu seiner Wissenschafft nicht gekommen, und dann dessen Ursache, als dass dabey keine Schuld oder Versäumniss an ihm sey, glaublich anzeigen, darüber, da es nicht völlig probiret, vermittelst Eydes es bekräfftigen, so würde er denn gehöret, und in integrum restituiret.

§. 9. Wann die Creditores zusammen beruffen, und befinden sich in gleicher Condition, und Rechten, was derselben grössester Theil, so doch nicht nach der Zahl der Persohnen, sondern der Grösse der wahrhafften Foderungen zu rechnen, wegen vorgemeldter Wege zu dem ihrigen zu gelangen, ingleichen einiger dem Schuldmann erweisenden Remission, Dilationen, Indulten, und anderer Zuträglichkeiten, ingleichen wegen der Administration, und Pensionirung desselben Güter, oder in andern der Creditorn gemeinen Sachen beschliesset, müssen die andern, sie seyn gegenwärtig, oder abwesend, minderjährig oder vollenkommenen Alters mit folgen, sie möchten dann erweisen, dass hierüber von dem mehrern Theil betrieglich und allein zu ihren eigen Nutzen, und der andern Schaden, und Præjuditz also gehandelt würde; Wären aber die Creditores ohngleicher Condition, und hätten nicht gleiches Recht, einige wären mehr privilegiret, und mit besserm Vorzug versehen, dann die andern, mögen die, so weniger privilegirt, ob sie an Zahl, und Summen den grösten Theil machen, den andern, nehmlich die Chirographarii den Hypothecariis, und zusammen Privilegiatis keine Maasse setzen, sondern es bleiben denen ihre Rechte frey, und ohnbehindert; Hingegen aber, wann die Privilegiati, oder Hypothecarii allein, oder nebst andern Chirographarien den grössesten Theil machen, und etwas verwilligen, thut er in gemeinen der Creditoren Sachen, auch so viel die übrigen betrifft, gelten.

§. 10. Wird von den Creditorn oder dero grössesten Theil dem Schuldmann etwas nachgelassen, wozu er verbunden, und man befünde hernach, dass er solvendo gewesen, aber betrüglich zu der Creditorn Verkürtzung gehandelt, oder etwas untergeschlagen, und gehälet, und also sie dazu verleitet hätte, ist er des Nachlasses, und was ihm zu gute verhandelt, nicht fähig, sondern mag ohngehindert hernach in solidum belanget werden.

§. 11. Was die meisten Creditorn an ihren Foderungen bey dem Concursu dem Schuldmann zu gute nachlassen, dessen hat er zu geniessen, und die, so darin nicht willigen, wie auch sich hernach aufgeben, haben sich dawider nichts anzumassen, würde aber ausser der gemeinen Handelung von einem oder andern der Creditorn absonderlich etwas ihm nach gegeben, mag er solches wider die andern Creditorn nicht behalten, es sey dann mit der Condition geschehen, dass er für sich, sein Weib und Kinder zum Unterhalt es anwenden solle.

§. 12. Was die Glaubigere bey dem Concursu, oder sonsten durch Handlung nicht bekommen, wenn sie es dem Schuldmann, oder ihren Mitgläubigern gutwillig nicht nachgelassen, und dasselbe also ausdrücklich gemeldet, mögen sie hernach, wann derselbe zu bessern Mitteln gelangete, es nachfodern.

§. 13. Wann die Gläubiger von ihren Foderungen dem Schuldmann zu gute gutwillig etwas nachgelassen, darauf werden zugleich die Bürgen befreyet; geschiehet es aber aus Noth, weil der mehrer Theil der Creditorn die übrigen zu der Remission gemüssiget, also folgen müssen, bleibet derohalben wider die Bürgen die Zusprache, wann derselben man sich nicht ausdrücklich begeben, ohnbenommen.

§. 14. So lange der Concursus wähøret, und der Prioritæt halber kein Vergleich, oder Abspruch erfolget, sollen die Güter zu gemeinen der Creditorn Nutzen verwaltet, was eingesammlet, dazu niedergeleget, und mag von denen ohne gemeine Verwilligung Jemand nichts abgefolget, oder zugetheilet werden, es erscheine dann, dass Jemand einen ohngezweiffelten Vorzug hätte, zugleich dürfftig und zum Unterhalt es benöthiget wäre, was aber aus den Gütern an Steuren und Pflichten, Recognitionen, Kirchen, Priester und Küster Gebührnissen, und anderer Onerum realium halber gebühret, wird durch den Concurs nicht aufgehalten, sondern muss jährlich, auch so lange der Concurs währet, abgestattet werden.

§. 15.

§. 15. Hat Jemand ein Pfand-Guth zum zum Besitz, und Geniess, dürfft er, wann er selbst nicht will, sich in concursum nicht begeben, noch, ob die Creditores ad liquidandum bey Verlust ihrer Foderungen citiret, und darauf via petendi den nicht erscheinenden præcludiret, sich weiter nicht einlassen, denn dass er sein Recht salvo jure zur Verlassenschafft bringe, mag auch bey währenden Concursu die Adjudication, jedoch wann darüber die andern Creditores vermittelst ihrer, oder des Curatoris bonorum Citation vernommen, und kein besseres Recht wider ihm vorbringen, erhalten, vermeinten aber diese einnen Vorzug daran zu haben; seyn sie damit zu hören, es gebühret ihnen aber solches ordentlich wider den Besitzer auszuführen.

TIT. VI.

Von der Cessione bonorum

De bonorum Cessionibus. §. 1. Wem zuträglicher daucht, sich des beneficii Cessionis bonorum zu ge brauchen, soll dazu verstattet werden, wann nicht offenbahr, oder durch die Creditorn übbeybringlich, dass durch Verschwenden, übles Haushalten, übermassigen, Pracht, ohnehrbahres Leben, und Wandel, durch betriegliche, oder sonst im Recht verbothene, straffbahre Wege er zu der Armuth erlanget, alsdenn er damit nicht befreyet seyn, sondern nach des Landes Constitution wider die boshaffte Schuldener aufgerichtet, verfahren werden.

§. 2. Wer sich der Cession gebrauchen will, soll zufoderst die Ursache seines Unvermögens, und wodurch er die Creditores zu bezahlen ohnbemittelt geworden, vor dem Gericht für, und zugleich Verzeichniss seiner Creditorn, wie auch aller seiner Haab und Güter ohne einigen Unterscheid und Nachlass richtiger Designation einbringen, Citation auf jene extrahiren und wann dieselbe erscheinen, und wider die Cession nichts einzuwenden haben, oder das Einwenden unerheblich erkannt, alsdann den in der Hoffgerichts-Ordnung enthaltenen Cessions-Eyd abschwehren, darauf mittelst beregter Designation alle seine Güter gerichtlich abtreten, oder die Disposition darüber den Creditorn lassen, sich auch ferner nichts weiter, dann mit derer Zulass, und Willen geschiehet, anmaassen.

§. 3. So bald der Schuldmann sich zur Cession erbeut, seyn aller Creditorn jura biss zur Erkantniss der Priorität halber gleich, daferne aber einige für der Cession und erregten Concursu den Besitz, und Geniess der Güter eines Theils erlanget, bleiben sie biss zum Austrag der Sachen dabey auf das Recht, so sie erhalten. Sonst aber sollen ferner darin keine Immissiones, oder Executiones geschehen, sondern auf Vereinigung der Creditorn, oder bey nicht entstehenden dero Vergleich durch Richterliche Verordnung ein Curator bonorum darin gesetzet, in Eyd genommen, durch demselben die Güter auf Maasse, und Weise, wie ihm von den sammtlichen Creditorn, oder dem Gericht Instruction gegeben wird, verwaltet, jährlich, so lange der Concurs wahret, richtige Rechnung ins Gericht gebracht, den Creditorn communiciret, für dero Deputirenden abgeleget, davon die Kosten, so auf die Haushaltung, Belohnung des Gesindes, und Process, gehen genommen, das übrige ins Gericht deponiret, auch keine Veränderung ohn Consens der Creditorn vorgenommen werden.

§. 4. Nach der Cession mag die Frau an Orten, und in Fällen, wann nicht unter den Eheleuten communio bonorum in Uebung, oder auch, wann nicht offenbahr, oder auch erwiesen würde, dass sie ihres Ehemannes Anschläge befödert, und durch ihre Ueppigkeit, Pracht, und übles Verhalten des Mannes Ohnvermögens Ursache ist, Krafft zu stehenden juris retentionis in des Beschuldeten Gütern bleiben, biss ihr dero eingebrachte Brautschatz, gleichwohl wann zufoderst beweisslich, dass derselbe realiter eingekommen, bezahlet, oder sonsten vergnüget, soll aber ausser der blossen Wohnung, Aufsicht zu Erhaltung des Ihrigen, und jährlichen Zinsen von demselben Brautschatz nichts daran haben, oder auch der Administration sich anmaassen, noch den Curatorem darin behindern; so viel aber ihre Paraphernalien, und andere Foderungen, die sie zu ihrem Manne, und dessen Gütern zu haben vermeinet, angehet, keines juris retentionis sich anmaassen.

§. 5. So lang die Frau in den Gütern bleibet, mag der Mann, und seine Kinder bey derselben sich aufhalten, und der Wohnung, so ihr eingeräumet, geniessen, soll sich aber der Administration, Abnutzung, Anordnung, auch Behinderung des Curatoris, und aller Eingriffe gäntzlich enthalten, bey Straff der Ejection aus den Gütern.

§. 6. Wer bonis cediret, mag von den Gütern nichts behalten, oder mit wegnehmen, es würde ihm dann von den Creditorn aus Mitleiden etwas gelassen, und nachgegeben, ausser der nothwendigen Kleidung, ein mittelmassiges Bette mit zugehörigen Gewandt, und das Leinen, so er in täglichen Gebrauch gehabt, dazu ihm nöthige Abfuhr an einen nicht zu weit belegnen Orth gegeben werden soll. Wäre er auch ein Handwercks Mann, bleiben ihm sein nothdürfftiges Werck-Zeug, nach gestalt der Personen und Handwercks.

§. 7. Des Schuldeners Kinder haben nach ihrer Mutter Tode des Rechtens, so die Mutter wegen ihres eingebrachten Ehe-Geldes gehabt, sich zu gebrauchen, mögen demnach zu Abführung des Ehe-Geldes in den Gütern bleiben, haben aber ausser den Zinsen, davon sonst zu ihren Alimenten, ehe die Creditores abgefunden, daraus mit Rechte nichts zu fodern, sondern müssen sich an dem, was sie an Kleidern zur Zeit der Cession haben, begnügen lassen.

§. 8.

§. 8. So bald der Schuldmann Bonis cediret, ob gleich unter den Creditorn der Punctus prioritatis vorentschieden, mögen die Creditores darauf bedacht seyn, dass dessen Güter zu ihren Nutzen verkauffet werden, und wann sich ein Käuffer aufgiebt, und ein ziemliches Kauff-Geld bietet, sollen sie demselben zugeschlagen, und das Kauffgeld zu ihrer Befriedigung, bis die Ordnung unter ihnen gesetzet, oder sie sich doch darüber verglichen, bey dem Käuffer, wann er gnugsame Versicherung thun kann, und will, gegen den jährlichen Zinss gelassen, sonst aber an sichere Orth deponiret werden; Insonderheit derogleichen Güter, so zu Verderben stehen, oder auch mit Beschwehr der Glaubiger müssen erhalten werden, soll der Curator teuerst er mag, zeitig auszubringen bemühet seyn.

§. 9. Wann einer vom Adel Bonis zu cediren sich erklahret, mögen dessen nechste, oder, wann die nicht wollen, die andern Vettern in dem ersten oder andern termino, wann die Creditores gefodert, zutreten, und sich erbieten, dessen Lehn-Guth für einen ziemlichen taxt, wie sie entweder sich darüber zu vereinigen haben, oder durch unpartheyische Commissarien aufgerichtet, anzunehmen, und die Creditores allererst nach der Prioritæt-Ordnung zu befriedigen schuldig seyn; So soll alsdann denselben, wenn er dessen gnugsahm Versicherung thun wird, das Lehn-Guth, so sub concursu hanget, abgetreten, und als sein erkaufftes Guth zugeschlagen werden: Wäre aber demselben bey diesen Geldklemmenden Zeiten nicht möglich die Kauff-Summe baar aufzubringen, soll derselbe auf billige Termine gesetzet, die Vereinigung zwischen ihm und den Creditorn versuchet, in Entstehung aber durch Gerichtliche Vermittelung darin eine Maasse gegeben werden.

TIT. VII.

Von Ordnung unter den Creditorn.

De prioritate et Classificatione Creditorum.

§. 1. Weil viel Streits und Unrichtigkeit aus der Ohngewissheit, in welcher Ordnung die Gläubiger zu bezahlen, entstehet, darüber zu mehrenmahlen bey den Concursen der Process aufgehalten worden, ist unter denen eine gewisse Ordnung anzurichten, und nach solcher die Adjudicationem zu veranlassen, diese insgesamt, und wie diejenige, welche aus Jemands Gütern etwas zu fodern haben, sich in gewisse Classes, und Ordnungen füglich abtheilen lassen, so soll nach denen die Prioritæt unter ihnen eingerichtet, und gefolget werden, also, dass zuerst abzusondern, welche einig Güth, und Ding, so in des Schuldmanns Gutern verhanden, für das Ihrige auch fort offenbahren Rechts ansprechen mögen; Zum andern, so den samtlichen Creditorn zu Nutz, und Gute etwas fürgeschossen; Zum dritten, welche ex jure separationis in gewissen Gütern den Vorzug für des Schuldeners Creditorn behaupten mögen; Zum Vierdten, diejenige, so sonderlich mit einer Prioritæt in gemeinen oder dieses Landes Rechten privilegiret; Zum Fünfften, welche eine Hypothec, dabey dann zugleich ein Privilegium aus gemeinen, oder special des Landes Rechten haben; Zum sechsten, die, welche nur eine blosse Hypothec an des Schuldmanns Gütern erlanget; Zum Siebenden, die, so ein Personale Privilegium haben; Endlich fürs Achte, die nudi Chirographarii.

§. 2. Was Jemand von seinen eigenthümlichen Gütern unter des Schuldmanns Verlassenschafft, oder Haabe findet, und das Seinige zu seyn erweislich machet, mag er vor allen Creditorn voraus fodern, und so der Schuldmann kein Recht gehabt, so den Gläubigern zu Nutzen gereichen mag, und deswegen ein Jus retentionis zustünde; dahero deswegen es zu vorenthalten rechtmässig wäre, ihm des Concursus ohngehindert alsofort abgefolget, wann aber darauf etwas zu prætendiren, doch damit der Dominus nicht zum Concurs verwiesen, und dadurch auffgehalten, sondern, wann er durch absonderliche Process solches ausführen will, dazu verstattet, und entschieden werden.

§. 3. Verkauffet einer sein Guth, und bleibt ihm unbezahlt, so lange es dem Käuffer nicht übergeben, oder zu seinen Gewehr gelieffert, ist er dazu vor allen andern der Nechste, also, dass er es behalten, und daraus sich bezahlt machen kann; Wann er aber es einmahl tradiret, so hat er vor andern Creditorn keinen solchen Vorzug, er hätte dann an dem verkaufften Guth auf dem Nicht-Zahlungs-Fall bey dem Kauff mittelst angehangten Pacto ein eigenthümliches Recht ausdrücklich vorbehalten, oder könnte ausfündig machen, dass der Käuffer zur Zeit des getroffenen Kauffs nicht solvendo gewesen, und ihn also zu hintergehen gemeinet, oder sonst betrieglich mit ihm gehandelt, wie dann solches aus kurtz hernach gefolgeter Cession, und Concurs abzunehmen, und zu statuiren, also, dass, wann zwischen dem Kauff, und dem Concurs noch nicht 6. Wochen verlauffen, das Guth velut ob fraudulentam emptionem zurück zu nehmen erlaubet seyn solle; Ob aber dieser keines sich begeben, doch der Käuffer mit dem Kauff-Gelde auf dem Verkäuffer allein nicht sehen wollen, sondern bey dem Kauff, als vor sich das verkauffte Guth zur Versicherung in specie einsetzen, oder zur Hypothec verschreiben lassen, ob er zwar alsdann das verkauffte Guth jure dominii nicht wieder zurück fodern kann, ist er doch für allen andern Creditorn daraus zur Bezahlung zu verhelffen.

§. 4. Verpachtet, oder verarrendiret Jemand sein Guth; und der Conductor oder Colonus mag seinen Creditorn nicht zahlen, sondern es gerieth darüber zum Concurs, so ist

ist der Grund-Herr, oder welcher es verpachtet, oder vermiethet, der Nechste zu allen, was auf das Guth zu dessen Cultur, und Bearbeitung, Gebnutzungen, sie seyn von dem letzten, oder vorigen Jahr gehoben, oder genommen, und mag sich daraus der nachständigen Pensionen, und andern aus dem Contract herrührenden Foderungen wegen als aus dem Seinigen bestermaassen für allen andern Creditorn bezahlet machen, und ist derhalben sich in den Concusum zu geben nicht, allein dessen, so davon ausser diesem Fall dem Pachtmann, oder Arrhendario zugekommen, Designation und seiner Schuld-Liquidation einzubringen schuldig, damit andern Creditores ersehen, ob ihnen nicht aus der Uebermaasse, so ihnen fürbehalten bleibet, etwas zukomme, auf andere invecta & illata, so dem Locatori verpfändet, muss er seinen Zuspruch bey dem Concurs fürbringen, und der Priorität erwarten, er habe sich dann auf dem Nichthaltungs-Fall dero Dominium, und Possession mediante constituto possessorio anweisen lassen, auf dem Fall er das Recht, so andere Domini zugebrauchen hätte.

§. 5. Hat einer, so in Schulden vertiefft, Guth bey sich, so er mit Schulden nicht beschweren mag, sondern nach seinem Todt ex Fideicommisso, pactis Familiaribus, lege, oder sonst auf seine Erben, Nachkommen, oder andere frey, und ohnbelästiget zu bringen schuldig ist, mag er der Cession ohngeachtet dessen Zeit Lebens geniessen, oder auch die Creditores den Abnutz zu sich nehmen, aber das Guth für sich selbst kann in den Concursum nicht gezogen werden, sondern folget diejenige, haben die Creditorn oder sonst jemand darauf zu sprechen, die folgen denselben nicht mit ihrem Zuspruch.

§. 6. Zum andern ist zusoderst, was dem Corpori bonorum & Creditorum wegen dessen, so ihnen zum gemeinen Nutzen, oder Beschwehrde anzuwenden gebühret, zu gute angewandt, vorgeschossen, oder verdienet, aus den gemeinen Gütern für allen, ohne Ansehung eines Unterpfandes, oder Privilegii dem Anleiher voraus zu leyhen, als nehmlich 1.) was zu Einricht- und Erhaltung der Güter von dem Curatore bonorum aufgenommen oder fürgestrecket; 2.) desselben Lohn, 3.) des gemeinen Advocati oder Anwaldes, so zu Befoderung des Concurs-Processus bestellet, salarium 4.) die gemeinen Process-Kosten und Gerichts-Sportuln, 5.) wann die Acta um Urthel verschicket, das darauff gegangen.

§. 7. Nachdeme von den Gütern des Schuldmanns, was andern zugehöret abgefolget, und der Creditorn gemeine Schuld bezahlet, mögen zum dritten die Creditorn, welche aus den Gütern zu fodern gehabt, ehe dieselbe an den Schuldener gekommen, wann sie sich mit den andern dessen Creditorn nicht vermischen lassen, oder in concursum begeben wollen, sich von diesen absondern, deswegen anmelden, die Separation der Güter bey dem Concurs suchen, auch ihre Foderung voraus auf die Güter richten, darauf sie denn für des Schuldeners eigenen Creditorn, so weit sich solche erstrecken, absonderlich sollen verwiesen, und den Vorzug für diesem, ob sie gleich nur blosse Chirographarii, die andern aber privilegiati wären, haben.

§. 8. Hat Jemand von seinen Eltern oder andern Verwandten Güter ererbet, oder sie seyn durch Testamentliche Verordnung auf ihm kommen, darauf aber Schulde hafften, haben an den Gütern, und deren Abnutz, oder wann sie vertauschet, oder verkaufft, an den Werth, und Gegen-Empfang des Verstorbenen Gläubiger vor dessen Erben Creditorn den Vorzug, ohngeachtet ob sie nach Erfoderung der gemeinen Rechte intra quinquennium separationem bonorum nicht gebethen, oder auch diese letzte einige Hypothec daran erhalten, oder sonst privilegirt worden, immaassen dann nach des Landes Constitution ipso jure das Beneficium separationis ihnen zustehet: Solchemnach bey dem Concursu und Entscheidung der Priorität der Gläubiger Absonderung geschehen, und erst besagten das Ihrige aus den Väterlichen oder andern geerbten Gütern voraus nach ihrer Ordnung, so auch absonderlich nach vorberegten Classe unter ihnen zu machen, zugetheilet werden soll, es hätten dann die Creditores noviret, und durch neue Verschreibungen sich von den Erben als Schuldenern versichern lassen, welche andern seinen Creditorn gleich gehalten würden.

§. 9. Wann ein Guth oder Ding an den Schuldener gekommen, welches zuvorn andern verpfändet, oder sie hätten darauf eine rechtmässige Foderung, sollen, die solches beweisen können, vor allen andern des acquirenten Gläubigern nicht allein das Vorrecht, nisi detracto ære alieno, so darauf für die acquisition gehafftet, und daraus abzutreten, erlangen, sondern auch des Concursus ohngehindert solches Guth entweder so fort verkaufft, und die Schuld dem Creditori bezahlt, oder ihm in solutum zugeschlagen werden, und des Endes des Concursus dieselbe abzuwarten nicht schuldig seyn.

§. 10. Nach diesen folgen Vierdtens die Schulde, so absonderlich mit einem Fürzugs-Recht für allen andern privilegirt seyn, als da ist einmahl, was zur Cur und Pflege des Schuldeners in der Kranckheit, darin er gestorben, auch hernach zu desselben, nicht aber seines Weibes, Kinder, und andern Hausgenossen Begräbnissen, und dazu nöthigen der Wittwen, und unberathenen Kinder Trauer-Kleider von andern vorgeschossen, jedoch wann es nicht übermässig, wie dann nach eines jeden Standt, und Condition solches soll ermessen, und was überflüssig angewandt, nicht mit den Vorzug haben, sondern allen Schulden nachgesetzet, die es aber vorgeschossen, wo sie es hernach nicht erlangen mögen, von denen, so es aufgenommen,

men, wieder zu fodern befugt seyn. 2.) Was an Dienst- und Arbeits-Lohn den Dienstbothen, so in jemands Brod gewesen, oder um gewisse Tage-Lohn gearbeitet, nachstehet, und mag, so es sonst nicht erweislich, mittelst Eydes erhalten werden. Darunter aber die Handwercker, so vor gewisses Geld etwas verfertigen, nicht gemeinet, denen kein solcher Vorzug gegeben ist. 3.) Schoss, Steuren, Accisen, Zulagen, und ander Contributionen, sie haben Nahmen wie sie wollen, welche in den Land- oder Städten-Kasten zu entrichten, oder sonst wegen des gemeinen Besten auf dem Lande, oder in Städten abzutragen. 4.) Geld- und Korn-Pacht, Zehenden, und ander dergleichen jährliche Hebungen, welche als Onera realia auf Güter hafften, ingleichen die jährliche Renten, so aufm Guth erkaufft. 5.) Was den Kirchen, und Hospitalien und piis locis wegen derer Anleyhen und sonsten, ingleichen Predigern und Küstern, Schuldienern wegen ihrer Dienste gebühret. 6.) Die Erb-Gelder, welche Brüdern, Schwestern, oder andern Mit-Erben aus den geerbten Gütern zu ihrem Erbtheil gebühret von ihren Mit-Erben, es sey auf gewisse Zeiten, und Terminen, oder insgemein ohne, oder mit Zinse versprochen, so lange sie in solcher Qualität gebühren, und in keinem andern Titul verwandt, desgleichen was Kindern von ihren Eltern, oder aus dero Gütern zu ihrem Erbtheil ausgesprochen, gebühret.

§. 11. Zu der fünfften Classe derjenigen, welche eine Hypothec aus dem Recht oder Geding haben, daneben aber ein Privilegium, krafft dessen sie andern schlechten, obgleich ältern Hypothecariis fürgehen sollen, gehören zuerst die Ehefrauen, und nach ihnen ihre Kinder mit den würcklich zugebrachten also genug erweislichen Ehe-Gelde, nicht aber mit den Paraphernalien, und andern, so den Mann angleichen, oder sonst übergebenen Geldern, oder Gütern, deren jene nur tacitam Hypothecam haben, und dero Ordnung geniessen, die sie gleich andern Creditis nach gestalt der gegebenen Versicherung, wann sonst die Anleyhe, oder Fürstreckung ausser des Mannes blossen Handschrifft erweisslich ist, geniessen, jedoch von diesem Vorzugs-Recht ausbeschieden, wann die Frau durch ihre Verschwendung, übels Haushalten, und Ueppigkeit zu des Mannes Armuth und Schulden-Last Ursach gegeben, oder auch zu Zeit getroffener Heyrath wohl gewust, dass er in Schulden vertieffet, nichts destoweniger ihm die Ehe-Gelder gezahlet, und nicht beschaffet, dass damit privilegirte Schuld abgetragen, oder die Güter ansehnlich gebessert, vielmehr auch, wann vor der Heyrath der Mann bereits einen Concursum Creditorum erreget; Zum andern der Fiscus, doch ausserhalb dessen, wann er nur bloss in Jura privatorum (der Rechte er sich allein zu gebrauchen hat) succediret, und was an pœn Fallen, oder Straffe-Geldern demselben zukommt; Vors dritte, was zu Erhalt- und Verbesserung einiger Güter, wie auch zu Abführung der Contributionen, oder andern Onerum publicorum angeliehen, auch verwandt zu seyn glaublich gemachet, jedoch nicht an andern, dann nur an demselben conservirten, oder verbesserten Gute; 4.) Was zu Erkauffung eines Guths oder Rechten eingeliehen, auch dazu verwandt ist, an demselben Guthe, so erkaufft, wann es zugleich von dem Käuffer zur Hypothec eingesetzet; Vors fünffte die, welchen eine Publica Hypotheca constituiret, als wann dieselbe entweder mit Fürstlichen Consens in dem Lehn oder andern Gütern mit Fürstlicher Confirmation, oder auch von öffentlichen Gerichte durch darüber erfolgtes Decretum, oder vor und in den Stadt-Büchern, oder sonst apud Acta Publica, oder vor einem Notario und dreyen Zeugen vermittelst darüber aufgerichteten offenbahren Instrumenti eingesetzet, oder verschrieben, nicht aber, wann ausser einer Hypothec über Contract, und Verschreibung blosse Confirmation, oder Gerichtliches Decretum ertheilet, oder auch für Gericht contrahiret wäre.

§. 12. In der sechsten Ordnung folgen diejenige, welchen ein Unterpfand, und Hypothec eingesetzet, ohne Unterscheid, es sey ein stillschweigendes Pfand, tacita Hypotheca genanndt, oder expresse constituiret, entweder durch des Schuldmanns Verschreibung, oder rechtlicher Immission, und Erkänntnissen, hätte derer Unterpfand einen gleichen Anfang auf eine Zeit, so wären sie pro rata aus dem Unterpfand zu bezahlen, sonst aber gilt zwischen ihnen die Regul, qui prior tempore, potior jure, und gehen die ältern Hypothecarii denen jüngern in ihren Hypotheceen vor, obgleich die jüngere zuerst, zu dem Besitz des Unterpfandes, durch Abtragung des Schuldmanns, oder ihrer Einklage, und Richterliche Einweisung erlanget, so gar, dass sie sich auch des Beneficii excussionis nicht zu bedienen, noch die andern Creditorn zu andern Gütern, zuerst daraus die Zahlung zu suchen, zu verweisen haben.

§. 13. Ist Jemand von des Schuldmanns Gütern etwas specialiter verpfändet, daneben eine generalis Hypotheca aller Güter constituiret, mag er aus andern Gütern seine Zahlung nicht ehe suchen, noch einen Vorzug in concursu prætendiren, es sey dann, dass das special Unterpfand zuvor excutiret, oder es würde daraus das Seinige zu erhalten der Creditor behindert; Wer aber allein eine generalem Hypothecam hat, mag wehlen, zu welchen Gütern er will, und hat darin für denen Creditorn, welche posteriorem specialem in einigen Gütern haben, den Vorzug, ob er gleich aus andern Gütern mögte befriediget werden, es geschehe dann bloss aus Widerwillen zum Verdruss, und gefährlicher Beschwerde des Creditoris denselben um das Seinige zu bringen.

§. 14. Wann Jemand seine Güter insgemein einem Creditori verhypoteciret, und

hernach einem andern etwas davon cum speciali hypotheca verschreibet, so lange dieses bey dem Schuldener verbleibet, ist in des Gläubigers Belieben, ob er, was einem andern verschrieben, als sein Unterpfand verfolgen wolle; Wann aber dasselbe der letzte Gläubiger im Besitz hat, es sey ihm verkaufft, in Bezahlung zugeschlagen, oder nur verpfändet, kann der Gläubiger ex generali pignore dazu nicht gelangen, wann aber der erste eine special Hypothec erhalten, wofür auch zu achten, wann alle Güter zugleich in genere und specie, oder dass es eben so viel, als wann in specie ein jedes verhypothecirt seyn soll, verschrieben, hat allezeit ohne Unterscheid, es habe der letzte Creditor den Process oder nicht, der erste den Vorzug, und mag von dem letzten, was er im Besitz hat, absodern, es bezahle dann derselbe, oder möge darthun, dass aus den übrigen des Schuldeners Gütern der erste eben so leicht und geschwinde ohne sonderbahre Weitläufftigkeit könne befriediget werden, dass auf ihn und das in Handen habende Pfand zuzugreiffen, nicht so gross von nöthen sey.

§. 15. Haben ein Personale privilegium 1.) welche jemand zu seinen nothdürfftigen Alimenten Vorschub thun, 2.) Diener, als Factorn, Verwalters, Schreibers, so nicht in jemands Brod seyn, sondern nur um jährlichen Sold dienen, 3.) Die Advocati, Procuratores, Notarii wegen ihrer Salarien, und Vorschusses bey Bedienung der Gerichtlichen Sachen, 4.) Die Medici, Apothecker, Chirurgi, so in Kranckheiten dem Schuldener aufgewartet, und fürgestrecket, 5.) Handwercks-Leute wegen ihres verdienten Arbeits-Lohns, 6.) Welche für ihr durch untreue Hand verrücktes Guth, welches per depositum, commodatum andern anvertrauet, Erstattung fodern, 7.) Die, so jemand zu Erkauffung eines Hauses, Ackers, oder anderer Güter, ingleichen 8.) so zu Abfindung einiger privilegirten Creditorn Geld dem Schuldener angeliehen, 9.) Die Käuffer wegen des ohnbezahlten Kauff-Geldes, wann sie sich deswegen kein Unterpfand setzen lassen, 10.) Die, so Geld ohne Zinsen, Geniess, oder Gewinst Jemand in seinen Nöthen fürgestreckt haben; 11.) Was ad pias causas, milden Sachen, ausser dem, so vorberegten, auch zu Fortsetzung der Studien einem Studioso, oder einem, der im Krieg sich begiebt, zu seiner Montirung, wie auch jungen Leuten zu Erlernung eines Handwercks angeliehen, welche doch einer für den andern keinen Vorzug haben, sondern alle zugleich, und wann die Güter nicht zureichen, pro rata in dieser Classe bezahlet werden.

§. 16. Zuletzt, was an den Gütern übrig, wird unter den blossen Chirographarien, darunter mit gehören, welche auch keine Handschrifften haben, sondern aus andern Beweiss, auch Büchern, Confessionen, oder sonst zu fodern haben, pro rata vertheilet.

§. 17. Wann unter den Gläubigern einer dem andern, welcher den Vorzug an des Schuldeners Gütern hat, das Seinige bezahlet, tritt er in dessen Recht, und Stelle, obgleich darüber kein sonderbahres Pactum oder Geding aufgerichtet wäre; Wann aber nicht in der Meynung die Zahlung an den Gläubiger selbst geschiehet, sondern das Geld dem Schuldener angeliehen, obgleich dieser das ihm angeliehene Geld zu Abfindung eines andern privilegirten Gläubigers verwendet, mag der Anleyher dessen Ordnung, und Vorzug nicht erreichen, es geschehe dann mit ausdrücklichen Beding, oder sonst offenbahren Meynung, dass er in dessen Stelle treten solle, und werde ihm dabey das durch sein Geld befreytes Pfand wiederum eingesetzet, oder das Privilegium, so dieser vorderster Creditor gehabt, verschrieben.

§. 18. Hat ein Schuldener, ehe es zum Concurs kommt, seinen Gläubigern in Bezahlung gegeben Geld, oder Güter, und wird hernach nicht solvendo befunden, mag, der es bekommen, ob er gleich gewust, dass es um dem Schuldener in schlechten Stande wäre, und deswegen vigiliret, solches wider der andern Creditorn Ansprache, sie seyn auch so sehr privilegirt, als sie wollen, behalten, es wäre dann, dass ein Creditor daran ein dingliches Recht oder Unterpfand hätte, Krafft dessen er solches verfolgen und abfodern mögte, oder aber, dass der Gläubiger zu der andern Nachtheil mit dem Schuldener betrüglich gehandelt zu haben überwiesen würde.

§. 19. Obwohl nach den gemeinen Rechten, und bisheriger Observantz die Zinsen gleichen Vorzug und Ordnung haben, mit welchen die Capitalien zuerkannt werden, als aber dasselbe, bevorab da bey den Krieges-Zeiten die Concursus Creditorum gemein werden, es vor viele Nothleydende eine überaus grosse Beschwehrd, und fast Unbilligkeit mit sich führet, indem, da nur einige wenige offtermahlen bezahlet werden, die andern das Nachsehen haben müssen, dadurch dann auch andere ad extrema mit gebracht, und zu den Cessionibus bonorum gemüssiget, die Bürgen insonderheit in einem gar beschwehrlichen Zustand gebracht werden, solches gleichwohl die jüngst publicirte Reichs-Constitituon verhüten, und die Abtragung der aufgeschwollenen Zinsen moderiren wollen, so ist auch diesmahl nicht unbillig angesehen, dass nach Anweisung jetzt gemeldter Reichs-Constitution der Zinsen wegen einem Creditorn, ob er gleich vor andern privilegiret, kein mehres in seiner Ordnung, ehe die sämmtliche Gläubiger bezahlet, als der vierte Theil an den Zinsen zuzutheilen.

TIT. VIII.

Von dem Zuschlag der Güter Schulden halber.

§. 1. Bey dem Concursu, oder wann sonst auf ergangene Gerichtliche Erkänntniss *De adjudicationibus.*

niss, oder Vergleichungen aus den Gütern die Creditores zu den ihrigen zu verhelffen, so sollen zuforderst, und zwar bey den Concursen, so bald sie entstehen, darüber eine billigmässige Taxa errichtet, und zur Æstimation gewisse erfahrne Persohnen; so dergleichen Güter Bewandniss wohl wissen, und dijudiciren können, entweder von allen Theilen erwehlet, oder da es fort nicht geschehe, ex officio Gerichtlich verordnet werden, dieselbe in einen gewissen Anschlag zu bringen, davon Relation, und in solcher die rationes, warum ein jedes dergestalt angeschlagen, zu erstatten.

§. 2. Weil mit den Taxen bishero ungleich verfahren, wie auch mannigmahl darüber Beschwehrden geführet, ist eine gewisse Maasse deroselben durch eine Tax-Ordnung zu geben dienlich, dieselbe aber darauf zu richten, wie zuforderst der Herrlichkeiten halber, so bey den Gütern seyn, als Jurisdictiones, jura Patronatus und dergleichen ein gewisser Anschlag gemachet dann die, so in Nutzbarkeiten bestehen, wie hoch dieselbe samt dero pertinentien nach ihren gegenwärtigen Zustande von einem guten Haußwirthe zu geniessen, ermessen, doch mit angesehen und abgezogen werden, was zu Erhaltung des Genusses daran zu wenden sey.

§. 3. Ein Lehn oder Erb-Stamm-Güter, daraus die Creditorn zu befriedigen, sollen sie zuforderst den nächsten Vettern, und Verwandten, ob sie solche für die gemachte Taxa annehmen, oder sonst mit den Creditorn darüber handeln wollen, angebothen, zur Erklärung, und auf dem Fall mit Ernst fürhabender Handlung zu derselben zugleich ein gewisser Tag gesetzet werden, sie damit alsdenn einzukommen, und der Handlung abzuwarten schuldig, oder hernach von dem jure protimiseos, oder retractus, wann andere kauffen, ausgeschlossen seyn, und ihrer ohngehindert, wie hernach folget, verfahren werden.

§. 4. Wann der Nechste zu den Gütern sich dergestalt derselben begeben, stehet den Creditorn frey einen Kauffer beyzuschaffen, und wann sie deswegen einen Anschlag, oder Proclamata zu Verkündigung des Kauffs, dass, wann Jemand kauffen will, sich angeben solte, bey den Gerichten suchen würden, ist ihnen solches zu erlauben, die Proclamata zu erkennen, denenselben die Summa des gemachten Taxes zur Nachricht mit einzuverleiben.

§. 5. Gebe sich in angesetzten Termino ein Kauffer an, und wolte den taxirten Preiss den Crediton bezahlen, oder sonst annehmlich vergnügen, würde ihm das Guth dafür zugeschlagen, vermeinte er aber, dass der Tax zu hoch sey, und thäte ein geringers bieten, stehet zu der Creditorn Belieben, ob sie es ihm dafür lassen, oder lieber für den taxirten Werth in solutum annehmen wollen.

§. 6. Könten sich die Creditores darüber nicht vergleichen, einige wollen lieber etwas an ihren Foderungen nachlassen, und den Kauff auf geringeres Kauff-Geld, als taxiret, schliessen, andere aber die Güter in solutum annehmen, und diese sich nicht trennen, und davon den Dissentienten das Ihrige sich nicht füglich zutheilen lassen, oder der Käuffer auch also nicht handeln wolte, soll darin gefolget werden, was in gemeinen Rechten von dem Consensu des meisten Theils der Creditorn, und ihren Remissionen verordnet, und die weniger mit den mehrern sich zu vergleichen, oder auch die andern von ihnen absetzende Creditorn, wie ihnen gebothen wird, zu contentiren schuldig seyn, es könte dann von ihnen beygebracht werden, dass zu ihrem Nachtheil die andern mit dem Käuffer colludirten, und einen Vortheil dabey zu erwarten hätten, oder es wäre der daraus ihnen zuwachsende Verlust gar zu gross, als wenn sie dadurch mehr als den 4ten Theil der ihnen adjudicirten Foderungen verlieren würden, und das gebothene Kauff-Geld auf so viel weniger wäre, als die Æstimation anlaufft.

§. 7. Wann die Creditores alle oder etzliche vermeinen mit der Taxa nicht recht verfahren, oder in ein, oder andern geirret, oder excediret wäre, mögen sie solches zu Recht fürbringen, die Correctur oder Moderation suchen, und nach Befindung billigmässig erhalten, was nun solchemnach abgehet, dasselbe bleibet der Schuldener zu erstatten verbunden, und wann auf erste Taxam das Guth geringer verkauffet, ist die Erlassung den Creditorn ohne Schaden. Was sie aber auffer dem daran bey dem Verkauff nachgeben, gehet ihnen ab, und haben dessen Erstattung von dem Schuldener oder aus andern dessen Gütern nicht zu erwarten.

§. 8 Ist kein Käuffer verhanden, oder der sich angiebt, und annehmlich bietet, werden die Güter den Creditorn für die Taxa in solutum zugeschlagen; seyn es Allodial Güter, erlangen sie damit alsfort dero Eigenthum, und alles Recht, so der Schuldener daran gehabt, und mögen solche unter sich nach ihren Belieben vertheilen und darüber Anordnung machen. Bey Lehnen aber ist solches nicht frey, sondern es mögen dieselben allein von den Creditoribus mittelst Bestellung eines Curatoris, und Verwalters, oder Verpensionirung an einem andern, oder Verpfandung cum jure antichretico genutzet werden, biss dass entweder einer unter den Creditorn so eine Lehnsfähige Persohn zum Käuffer erlangen mögen. Seyn aber gleichwohl auf einem geringern Both, als die Taxa anlauffet, wider ihren Willen die Güter zu verlassen, oder jemand zu verkauffen nicht zu zwingen, sondern bey dero Genuss, nur dass immittelst dem Lehn-Herrn an seiner Gebühr nichts dadurch entzogen werde, so lange zu lassen, biss sie ihre Foderung erhalten mögen; Entstünden aber zwischen den Creditorn zweyhellige Mey-

 nungen,

nungen, einige wollen verkauffen, andere nicht, sondern es noch eine Zeitlang biss zu Anschaffung eines bessern Käuffers ansehen, so wird dabey gefolget, was im 6. Artic. in gleichen Fall disponiret.

TIT. IX.

Von Lehn-Gerichten.

De Processu et judiciis feudalibus Pariumque curiæ. §. 1. Entstehet zwischen zweyen Lehn-Leuten über dem, so das Lehn und dessen Rechte eigentlich betrifft, Streitigkeit, ist darüber der Lehn-Herr Richter, und mag die Sache vor dessen Gerichte in der Cantzeley und Hoff-Gericht verglichen und entschieden werden.

§. 2. Wird der Lehne halber zwischen den Lehn-Hern und Lehn-Leuten etwas streitig, dass entweder der Lehn-Herr zu seinen Lehn-Mann, oder dieser zu seinen Lehn-Herrn dessentwege Zusprache hat, mag dieser belieben, zu welchen, und wo er die rechtliche Entscheidung suchen, und annehmen wolle, entweder bey dem Fürstlichen Meckl. Hoff-Gerichte, oder niedergesetzten Mecklenburgischen Lehn-Leuten, als Paribus Curiæ.

§. 3. Berufft sich ein Lehn-Mann bey eräugneten Differentien in Lehn-Sachen ad judicium Parium Curiæ, und suchet dessen Bestellung, benennet der Lehn-Herr auf erstes Ansuchen in 6. Wochen seinem Lehn-Mann vier Lehn-Leute, so an der Sache kein Interesse haben, und ohnverdächtig seyn, die er zu dem Lehn-Gerichte niederzusetzen gemeinet, darauf alsdann der Lehn-Mann zwey zu wehlen hat, und soll darauf der Lehn-Mann eben so viel dem Lehn-Herrn benennen, welcher auch zwey daraus zu nehmen hat, und wann dieselben von beyden Theilen in gleicher Anzahl zum Rechte niedergesetzet, sollen sie alsdann in den Lehn-Sachen, was denselben connex und angehörig, richten, und mögen sich daraus nicht entschuldigen, noch hernach ohne beyder Theile Willen erlassen werden.

§. 4. Die Pares Curiæ, so niedergesetzet, sollen von dem Lehn-Herrn aller Pflicht, damit sie ihm verwandt, auf die Sache, so ihnen vorgebracht wird, erlassen, darauf in neue eydliche Pflicht in aller Theile Beyseyn genommen werden, nach ihren besten Verstande ohne Affecten, wie es einem guten Richter anstehet, in der Sachen zu verfahren, und was Recht ist, zu sprechen.

§. 5. Die niedergesetzte Lehn-Leute mögen in der Sache selbst sprechen, oder auch die Acta nach dem Beschluss an auswärtige Rechts-Gelahrten, um Einhohlung rechtlicher Belehrungen verschicken, und daraus die Urtheil fassen und publiciren, dabey aber insonderheit Aufmerckung haben, dass wider dieses Landes Lehn-Recht, und absonderliche Gebräuche nichts geurtheilet werde.

§. 6. Die Unkosten, so auf den niedergesetzten nöthigen Zusammenkünfften, und Einhohlung der Urtheil zu verwenden, sollen von beyden Theilen bey wehrenden Rechts-Streit erleget, von dem aber, der succumbiret, erstattet werden, es werde denn aus bewegenden Ursachen die Compensation, und gegen einander Aufhebung der expensen in der Urtheil erkannt.

§. 7. Im Lehn Gerichte soll zuforderst auf des Landes eigen Recht, bevorab, so in Lehn-Sachen verfasset, wann solches nicht verhanden, auf benachbarte Oerter in Teutschland, bey denen derogleichen Lehn vernünfftige Gewohnheiten, bey deroselben Nichtbefindung auf die des Römischen Reichs in Lehn-Sachen eingeführte Gebräuche, gemeine Consuetudines feudales, endlich aber, da die aufhören, auf die beschriebene Kayserliche Rechte gesehen werden.

§. 8. Ueber dem Process haben entweder beyde Theile bey Niedersetzung der Parium Curiæ sich zu vergleichen, und in Gestalt eines Compromissi darin die Maasse zu geben, oder da solches nicht geschicht, ist demselben, welcher in der Fürstlichen Mecklenburgischen Hoffgerichts-Ordnung beschrieben, zu folgen, dabey man zuforderst in primo termino, ob in der streitigen Sache die gütliche Vereinigung abzureichen, bemühet seyn, sonst aber, dass dem Process sein richtiger Lauff bleibe, Auffsicht haben, doch von jeder Seiten nicht mehr denn zwey Schrifften admittiren, post duplicas fort mit der Transmission der Acten verfahren soll.

§. 9. Von dem Spruch der Parium Curiæ mag hernach an das Fürstliche Mecklenburgische Land-Gericht, oder an das Kayserliche Cammer Gericht appelliret werden.

TIT. X.

Von Arresten.

§. 1. Wie in der Fürstlichen Land- und Hoffgerichts-Ordnung heylsamlich versehen, dass die Arreste fürsichtig und nicht ohne Unterscheid auszubringen und anzulegen seyn, sondern allein aus gewissen darin ausdrücklich gemeldten Ursachen, also ist auch bey denenselben Fällen, wann solche auf dergleichen Fürbringen der Versicherung von nöthen, dass Niemand sich solcher andere aufzureiben, ihnen den Lauff der Justitz, und des Processes schwehr zu machen, oder auch jemand an dem freyen Gebrauch des Seinigen zu behindern, und etwa dadurch zu seinen unziemlichen Willen zu bringen, missbrauchen möge; Demnach, zu verordnen, dass, wer einen Arrest auch aus rechtmässigen Ursachen suchet, derselbe nebst dem umständlichen Vermelden, und auf die Hauptsache gerichteten Petito zugleich den Arrest verfolgen, bey dessen Gesuch Citation an den Arrestanten ad videndum prosequi arrestum ausbringen, oder wo er diessmahl aus fürfallenden Behinderungen solches nicht thun könnte, die ihm anzuzeigen, und glaublich zumachen gebühret, doch inwendig 6. Wochen zum längsten hernach also thun, und dann in præfigirenden Termi- *Jura Arresti.*

mino erscheinen, des Arrestati Einwenden vernehmen, und darauf der Erkänntniss gewärtig seyn, sonst der Arrest nicht angeleget, und wo es geschehen, doch auf unterlassener gebührender Verfolgung nach gegenseitigen Ansuchen relaxiret werden soll.

§. 2. Bey weme der Arrest angeleget, soll denselben gebührend respectiren, und sich der Abfolge, oder Vergleichs mit dem, welchem die arrestirte Güter, und Gelder zugehörig, gäntzlich enthalten, sondern abwarten, dass darüber erkannt werde: Geriethe aber ihm derselbe zu einigen Nachtheil, und wäre ihm daran gelegen, dass die Güter und Gelder von ihm abkommen, hat er solches bey dem Gericht, wo der Arrest angeleget, zu melden, und die Verordnung zu erwarten, dass dadurch die Niederlegung an einem sichern Orth veranlasset, er Schadlos gehalten, und nicht um fremder Schuld, oder Streits halber in Ungelegenheit, und Gefahr gerathen möge.

§. 3. Bey weme Gelder arrestiret, wann sie zinsstragend, wird deswegen derselbe von der Zinsen Abstattung nicht befreyet, er deponire dann dieselbe ins Gericht, oder an den Orth, wo es denen über dem Arrest streitenden Parthen gefällig; immaassen dann auf dem Fall, da er gerne sich entlassigen wolte, beyde den Arrestanten, und seinen Creditorn, jedoch auf ihre Kosten citiren lassen, die Gelder zur Deposition anerbiethen, und von ihnen darüber die Erklahrung erwarten, oder gegen des Gerichts Schein die Niederlegung thun, damit gäntzlich befreyet seyn mag; Wären aber die Gelder nicht zinsstragend, ob sie bey ihm verbleiben, wird er dadurch zu den Zinsen fürters nicht gehalten, sondern es bleibet damit biss zu Austrag der Sache in dem Stande, wie es damit vorhin gewesen.

§. 4. Begiebt sich nach angelegten Arrest, dass denen in Beschlag genommenen Gütern, oder Geldern einiger unglücklicher Zufall zustiesse, dadurch sie verlohren, verdorben, und geschmählert würden, wann der, bey dem sie verhanden, und verarrestiret, daran unschuldig, und einer solchen Culpæ dass dabey etwas nachgelassen, so einen vernünfftigen Hausswirth anstehet, nicht überwiesen, so ist derselbe weiter nicht gehalten, sondern der daraus entstehende Schade und Verlust betrifft die an dem Arrest interessirte, und stehet zu richterlicher Ermässigung, wer unter denen solchen tragen und ersetzen solle, so darnach zu richten, wie mit und bey dem Arrest verfahren, und wie derselbe, so solchen mit Unfug ausgebracht, oder dessen Prosecution verzögert, dazu Ursache gegeben, dass der Arrestatus dero entohniget, und nicht geniessen können, sich seines Schadens an ihm zu erhohlen hat, also hingegen, wann dieser zu den Arrest Ursache gegeben, oder mit vergeblichen unbilligen Einwenden, und Disputaten die Sache aufgehalten, dadurch dero verlustig würde, thut ihn der Schade billig treffen, und bleibet nichts desto weniger zu dem, was er schuldig gewesen, gehalten.

§. 5. Wer Güter arrestiret und aufhält, die ausser seiner vigilance entkommen wären, und also Ursache ist, dass sie zu seiner, oder anderer Creditorn Vergnügen mögten gereichen, soll daran für andern den Vorzug haben; sonst aber giebt der Arrest für sich keinen Vorzug, sondern ob einer den erhalten, mögen andere Creditorn solchen adhæriren, und aus den arrestirten Gütern das Ihrige mit suchen, und werden nach gestalt der Erstigkeit-Rechte, so ein jeder hat, an dieselbe verwiesen, jedoch sollen alsdann die daran den Fürzug haben, dem, so den Arrest zu erst ausgebracht, wann sie sich dessen bedienet, die deswegen nöthige angewandte Unkosten erstatten.

§. 6. Leute, so in diesem Lande gesessen, und wohl begütert, wie auch andere, die ehrlichen Lebens, und Leumuths, darin wohnhafft, wann sie nicht Fürweichens verdächtig, und solches glaublich gemacht, sollen in caussis civilibus, wie auch in Malefiz-Sachen, so nicht peinlich, also, dass sie nicht mit Leibes-Straffe zu belegen, persöhnlich nicht arrestiret, sondern aller Zuspruch wieder sie ordentlich angestellet und ausgeführet werden.

TIT. XI.
Von Pfandungen.

§. 1. Ein jeder soll sich an ordentliches Recht genügen lassen, und ob er gleich rechtmässigen Zuspruch hätte, doch alles eigenmächtigen Fahens, Pfandnis, und Angriffe auf eines andern Grund und Boden gäntzlich enthalten, es wäre dann, dass sein eigen Guth ihm heimlich, und gewaltsam weggeführet, und in der Nacheyl er solches in einer Bothmässigkeit belauffe, alsdann mag er solches bey dem, so es ihm entwand, und bey sich hat, wohl angreiffen, und zu sich nehmen, jedoch soll er dem nechsten Gerichte es anzeigen, und mit dessen Erlaubniss alsdenn wegführen. *De pignorationibus personarum et rerum.*

§. 2. Auf seinem Grund und Boden, oder in seiner Bothmässigkeit ist einem jeden sein Eigenthum, Besitz, Jurisdiction, Recht, und Gerechtigkeit durch Pfändung, und Fahung derer, so ihn daran turbiren, hindern und Schaden zu vertreten, dergestalt erlaubet, dass er die Persohnen, so daran einen Frevel üben, fahen, und in seine Verwahrsam bringen, daneben die Instrument, und Sachen, so jemand bey sich hat, und zu dem Eingrieff in eines andern Guth oder Rechten gebrauchet, pfänden, und zu seinem Gewehr mit führen, und behalten mag biss auf Gerichtliche Erkänntniss, wann er gehöret, und es ihm abzufolgen auferleget wird.

§. 3. Vermeinet der Gepfändeter, dass ihm durch die Fah- und Pfändung auf eines andern Grund, und Bothmässigkeit Unrecht geschehen, hat er denselben zuforderst zu beschicken, und die Ursache vernehmen zu las-

lassen, und im Fall derselbe dazu Fug und Macht gehabt, sich mit ihm zu vergleichen, und wann derselbe, so gepfandet, dabey zu erkennen giebt, dass ihm nicht Unrecht geschehen, billige Erstattung wegen des zugefügten Schadens zu thun, daneben Caution, dass hinführo dergleichen nicht mehr geschehen solle, mittelst eines Reverses zu leisten, und dürffte auſſer dem das Gepfändete nicht restituiret werden.

§. 4. Wäre zweiffelhafft, ob mit Recht gepfändet, und der Gepfändeter erböthe sich mit dem Pfänder zu Rechte die Sache auszuführen, immittelst ihm einen Revers, dass in der Sachen, worüber die Pfändung entstanden, eben so wenig dem andern, als ihm die Pfändung nachtheilig seyn solte, zu geben, wo er dadurch Schaden gelitten, ihm dessen Erstattung halber Caution zu bestellen, soll das Gepfändete dagegen restituiret, und die Sache durch Richterliche Erörterung entschieden, dann auf Verwidern der Restitution sine clausula mandiret, darauf die Sache verwiesen, darüber summario processu erkundiget werden, wer in quieta possessione vel quasi der Dinge, worüber die Pfändung entstanden, bisshero gewesen. Nach Befindung soll auch, wie es pendente lite zu halten, provisionaliter verordnet werden.

§. 5. Niemand, der gepfändet wird, soll wieder pfänden, sondern, wann durch gütlichen Vergleich die Sachen nicht zu heben, bey dem Gericht sich darüber beschwehren, nach gestalt des Facti klagen, und Rechtlicher Entscheid- und Verordnung erwarten; In Pfändungs Sachen aber summarie procediret, und schleunigst Recht gesprochen, mit der Haupt-Sachen aber dieselbe nicht vermischet, sondern nach Entscheidung der Sachen über dem Pfändungs-Recht diese zu ihren ordentlichen Process gelassen, und verwiesen werden.

§. 6. Kommt eines andern Vieh auf Jemandes Grund, Acker und Wiesen, wo und wann es zu treiben verbothen, mag es gepfändet werden, hat es Schaden an Getrayde, an den Wiesen, Zäunen, oder sonst gethan, muss der Herr desselben solchen nebst dem gewöhnlichen Pfand-Geld für die Erlassung erstatten; Ist aber kein Schade zugefüget, und das Pfand-Geld, so Landüblich, erleget wird, soll die Erlassung darauf alsfort geschehen.

§. 7. Weme durch Jemands Vieh an den Seinigen Schaden geschehen, soll alsfort so wohl die Pfändung, als den Schaden den Nachbarn wissend machen; und derselbe schuldig seyn, ihm die Erstattung nach seinen Anschlag zu thun, oder alsfort eine Persohn aus der Nachbarschafft zu benennen, welche den Schaden besichtige, und taxire, dazu dann der ander, welchen der Schade geschehen, so fort, und zugleich eine mit benennen mag, der sich ohngesaumt an den Orth verfügen, den Schaden besehen, und anschlagen soll. Wäre nun ein Theil mit ihrer Æstimation nicht zufrieden, mag derselbe seinen Schaden zu Recht anführen, und suchen; Immittelst nichts destoweniger, wann von dem, so gepfändet, der Taxt samt dem Pfand Gelde offeriret, und entrichtet, also die Pfändung gehoben, das übrige zu Recht ausgestellet werden.

§. 8. Das gepfändete Vieh soll der Pfänder biss zu Auslösung als sein eigen pflegen, in guter Gewahrsam, und mit Futter unterhalten, damit es nicht umkomme, noch verderbe, sonst er zu dem aus dem Nachlass entstehenden Verderben gehalten, wäre dagegen ihm was an Futter, oder sonst darauf verwandt, wieder bezahlet werden; es wäre dann die Pfändung unrechtmässiger Weise geschehen, so gebührete ihm deswegen nichts, wäre über das zu dem, was dem Viehe zustosset, so ihm auſſer der Pfändung nicht begegnet wäre, es geschehe dann ex casu fortuito, gehalten.

§. 9. Es mag ein Jeder aus obbemeldten Ursachen auf dem Seinigen pfänden, auch die Pfande in seine Verwahrsam bringen, und halten, ob er gleich keine Jurisdiction an dem Orth hat; Entstehet aber darüber Streit, so gehöret solches vor dem, so die Jurisdiction zugehörig, der dann zu ermessen, und zu setzen hat, was vor die Pfande zu lassen, und wie es damit zu halten.

TIT. XII.

Von Verfolg-Einzieh-und Bestraffung der Uebelthäter.

§. 1. Damit die Uebelthäter nicht ungestrafft bleiben, soll einem jeden, der Gerichts-Gewalt hat, dieselbe, wann sie vorflüchtig, in andere Gebiethe zu verfolgen, auch, wo er sie antrifft, anzuhalten bemächtiget seyn, dadurch an keines Jurisdiction verbrechen, jedoch denselben von dannen nicht anders, als zu dem ohnmittelbahren Gerichte, darunter der Orth, wo sie angetroffen, gehöret, abführen, sondern allda zur Hafft bringen lassen, dazu an dem Orth, wo die Uebelthäter anzutreffen, die Herrschafften, Voigte, Schultzen, und die Dorffschafften den Verfolgern alle Hülffe und Zuthat, den Beschuldigten aber kein Unterschleiff, oder Zuschub wiederfahren lassen, die Herrschafften, und Gericht, wohin sie gebracht, solche annehmen, in gute sichere Verwahrsam bringen, und, dass sie nicht entkommen, Fürsehung thun sollen. *De judiciis criminalibus.*

§. 2. Hat der Verfolger den flüchtigen Uebelthäter bereits in Hafft gehabt, der daraus entwichen, soll derselbe ihm gegen einen Revers, und Erstattung der nöthig angewandten Kosten alsfort zu dem Orth, wovon er abgewichen, ausgeliefert werden. Wäre aber derselbe noch nicht in gefänglicher Hafft gewesen, stehet bey dem Gericht, wo er erst in Hafft genommen, ob man die Abfolge wolle thun, und soll dabey beobachtet werden, was hierüber von den Transmissionibus reorum verordnet.

§. 3. Wann Jemand den verfolgten Uebel-

Uebelthäter nicht ausfolgen, sondern selbst rechtfertigen lassen wolte, gebühret ihm entweder auf Anklage des Verfolgers, oder wann derselbe solches nicht thun wolte, und die beschuldigte Missethat ein straffbahres crimen publicum in sich begriffe, Amts- und Gerichts halben zu verfahren, worzu demjenigen, welcher den Uebelthäter angiebt, zu der Inquisition und Process alle dienliche Nachricht, und Kundschafft an Hand zu geben, und zu erstatten oblieget.

§. 4. Ob wohl Niemand, der ein eigen Gericht, und über die Missethäter Recht zu sprechen, Gewalt hat, dieselbe, so sie bey ihm betroffen, an den Orth, wo die Uebelthat begangen, abfolgen zu lassen schuldig, sondern, wer wider dieselbe zu klagen hat, vor dem Gerichte, unter welchem derselbe sich befindet, sein Zuspruch anzustellen, zu Recht gehalten, und ein jeder bey seiner Jurisdiction ohnbeeinträchtiget zu lassen; weil gleichwohl aber nicht wenig daran gelegen, dass in loco delicti die Uebelthäter andern zum Abscheu, und Exempel abgestraffet werden, allda auch zu Erkundigung der That besser zu gelangen, sollen auf vernünfftiges Vorbringen, und Suchen die Gerichts-Herrn unter einander zur Abfolge sich nicht ohnwillig bezeigen, wann der Ansucher darneben durch einen Revers, dass es dessen Gericht nicht præjudiciret, oder vorfänglich auch in dergleichen Fällen von ihm hinwiederum eben so gehalten werden, dem abgefolgten auch Recht wiederfahren, und der Abfolger dadurch ohnbeschädiget bleiben solle, er auch dafür gehalten seyn wolle. Es wäre dann der Uebelthäter dessen, unter welchem er betroffen, ohnmittelbahrer Unterthan, alsdann ist er zur Abfolge ohnverbunden, sondern stehet zu seinen blossen Belieben, ob er solche thun wolle.

§. 5. Wann wider die in Hafft gebrachte Uebelthäter die Confrontatio mit denen, auf welche jene als Complices, oder sonst schuldige bekannt, und so nicht ausser Acht zu lassen, ausgesaget, oder auch mit den Zeugen zu Recht erkannt, oder nöthig befunden, soll jedes Orths Obrigkeit, und Gericht, darunter die confrontirende Person sich befindet, gegen einen Revers, dass es desselben Jurisdiction, wie auch der Persohn ohne Schaden, und Gefahr seyn, und sie wieder an den Orth, von wannen sie kommt, wohl und sicher gelieffert werden solle, dieselbe auf dessen, welcher den Reum in Hafft hat, Ersuchen und Unkosten an den Orth verschaffen, und die Wahrheit zu reden ernstlich einbinden; Ein gleiches wird gehalten, wann auf eines Uebelthäters Aussagen ein anderer eingezogen und deswegen die Confrontation nöthig.

§. 6. Wer einen vorflüchtigen Uebelthäter in Hafft zu bringen Vorhabens, mag bey der Hohen Landes-Obrigkeit, wider denselben Steck- und Verfolgungs-Brieffe bitten und erhalten, soll aber, wann das Delictum nicht notorium, desselben gnugsame Anzeigen durch summarische unverdächtige Kundschafft beybringen. Wann nun darauf bemeldte Brieffe erfolget, soll ein jeder des Landes Einwohner bey willkührlicher ernster Straffe der Receptation, oder Unterschleiffs schuldig seyn, den Verfolgten ohne Erfoderung einiger Caution ungesaumt in sichere Hafft zu nehmen, und verwahren. Wann aber keine Steck-Brieffe ertheilet, ist zur gefänglichen Einziehung Niemand gehalten, es wäre dann des Römischen Reichs peinlichen Ordnung gemäss, der Vorstand geleistet.

§. 7. Wer in andern Gerichten auf Steck-Brieffe, oder sonsten Jemand der Uebelthat halber einziehen lässet, soll inwendig 14 Tage die Klage daselbst anstellen, auch die Sache fortsetzen, dass die Obrigkeit, und Gerichte, darunter der Gefangener sitzet, zur Ungebühr nicht beschwehret werde; geschehe solches nicht, mag die Obrigkeit, oder Gerichte den Gefangenen erlassen, es wäre dann das Delictum atrox & notorium, so soll ex officio wider den Uebelthäter procediret werden.

§. 8. Damit auch die Uebelthäter dadurch, dass die, so selbe verfolgen, auf Freyheiten, oder in fremden Gebieten den Eingriff nicht thun dürffen, nicht entkommen, und die Uebelthaten ohngestrafft bleiben, soll in scheinbahren handhafftigen Thaten der Obrigkeit Dienern, oder den Verletzten, auch auf den Freyheiten den Angriff zu thun, ohnbenommen seyn, wie dann auch die sonst befreyete, und eximirte Personen, wann sie auf der That begriffen, anzutasten, und in Verwahrsam zu haben, biss sie an die Gerichte, darunter die Personen, oder Oerther gehören, so dann unverzüglich geschehen soll, ausgelieffert werden.

§. 9. Wird Jemand einer Uebelthat beschuldiget, oder verdächtiget, und dieselbe ist also bewandt, dass sie Lebens- und Leibes-Straffe nicht verwürcke, oder aber es sey das Factum casuale, und nicht dolosum, ingleichen, wann sich Jemand eines bösen Fürsatzes entledigen, u. mittelst seiner Defension seine Unschuld glaublich machen kann, oder dieselbe aus den Inquisitions-Acten erscheinet soll derselbe, wann er sonst guten Lebens und Leumuths, in Hafft nicht gezogen, oder da es geschehen, und er sich erbiethen würde, so offt seiner persöhnlichen Gegenwart von nöthen, insonderheit bey Eröffnung der End-Urtheil sich persöhnlich sistiren, und darüber die Caution zu bestellen, dieselbe angenommen, und er der Hafft, und Gefängniss erlassen, die Caution aber nach gestalt der Umstände, und seiner Möglichkeit bestellet, und darauf in Processu verfahren werden.

§. 10. Ist der, so einer Uebelthat schuldig gehalten wird, fürgewichen, und kann durch Steck-Brieffe, oder sonst nicht wohl abgelanget werden, erböte sich aber, sich zu gestellen, und wolle dem Gerichte dessen Caution bestellen, soll ihm zu Recht, und wider Gewalt an dem Gerichte, wo die Sache zu erör-

erörtern, ein ficher Geleith gegeben, und gehalten, dasselbe auch nicht allein von dem, so es gegeben, bey seinem Gerichte, sondern auch bey andern nicht violiret werden, er verhielte sich dann nicht gleidlich, und leistete nicht, wozu er sonst gehalten wäre.

§. 11. In Criminal- und peinlichen Sachen bleibt es in Process und der Straffen halber bey dem, so in der peinlichen Halss-Gerichts-Ordnung Kayser Carl des V. enthalten, so weit es in dieses Landes Ordnungen nicht geändert worden.

§. 12. Dem Missbrauch der Inquisition, und daraus entstehenden grossen Ungelegenheiten, da durch beyzuscheinenden Verfahren mancher ehrlicher Mensch unschuldig an seinen guten Nahmen gekräncket, und in grosser Ungelegenheit geführet wird, vorzukommen, ist verordnet, dass, wenn Jemand sonst ehrlichen Nahmens und Lebens einer Missethat von Jemand bezüchtiget, oder berüchtiget würde, die Inquisitio specialis wider ihn nicht anders, als auf solche Indicia, die ihn des delicti sehr verdächtig machen, fürgenommen, und wann alsdann der Inquisitus alsfort sich wider die Indicia purgiren, dadurch die schimpfliche Inquisition abwenden wolte, er gehöret, und zugelassen, die Indicia ihm communiciret, seine Einwenden zugelassen, und consideriret, daferne dadurch die Indicia zweiffelhafft, die Acta darüber an eine unverdächtige Juristen-Facultät verschicket, und nicht ehe weiter ad respondendum angehalten werden solle.

§. 13. Wiewohl durch die gemeine Rechte, insonderheit in der peinlichen Halss-Gerichts-Ordnung auch viele Laster und Uebelthaten zur Straffe der Staup-Besem, und Landes-Verweisung gesetzet; Als aber die Erfahrnng bezeuget, dass diejenige, welche also bestraffet, hernach zu keinen guten Verrichtungen mehr gelangen können, darüber desperat werden, und zu Raub, Diebstahl, und grösser Missethaten greiffen, ihre Weiber und Kinder auch dadurch sehr geschmähet werden, ohne dass die Relegation nicht mehr groß geachtet, sondern viele als die Leibeigene, dass sie von ihrer Pflicht loss-kommen, fast erfreuet werden, dadurch ihr Weib und Kinder den Herrschafften, wo nicht öffentlich, doch heimlich entziehen; ja auch wohl andere mit verführen, dahero dieselben zu mehrmahlen die Straffe mehr beschädiget, als es die Gestraffte bessert, oder andere erschrecket; So soll hinführo ausser den Fällen, da nach Gottes Wort um der Sünden willen die Uebelthäter aus dem Lande sollen geräumet werden, solche Straffen nicht irrogiret, sondern die Straffwürdige, wo sie frey, nebst einer harten Gefängniss auf gewisse Zeit zur Dienstbarkeit, und Leibeigenschafft, wann sie aber bereits dienstpflichtig, sonst ad operas in Karren, und Banden, an Orten da man dero benöthiget, immaassen solche Zug- und Zwang-Dienste in Städten und andern Orten anzurichten, nach Gestalt des Verbrechens auf gewisse oder ewige Zeit gemüssiget, oder sonst die Bestraffung also angestellet werden, dass die Uebelthäter dadurch würcklich gebessert, andere durch den Augenschein geschrecket, den Beschädigten, oder auch dem Vaterlande dadurch besser gedienet werde.

§. 14. Wer gefänglich eingezogen, soll vor der Erlassung schuldig seyn, eine Uhrpfäde zu schwehren, doch nur des Einhalts, dass er die Hafft, und was ihm dadurch zugefüget, an der Obrigkeit, Gerichte, wie auch Klägern, und dessen Angehörigen, derselben Haabe, und Gütern nicht rächen, noch beahnden wolle, nicht aber zugleich Rechtlichen Mitteln abzusagen gezwungen werden. Darum da er vermeinet, dass ihm Unrecht, und Gewalt geschehen sey, der Uhrpfäde ohngehindert, auch ohne vorgehende Relaxion ad Effectum agendi er sich der ordentlichen Klage bey der Hohen Obrigkeit wohl gebrauchen mag; Wäre aber der Uhrpfäde solche Clausul mit angefüget, und er dieselbe also zu schweren gemüssiget, und gleichwohl hernach klagen wolte, kann er darauf zu keinen rechtlichen Mitteln gelassen werden; er habe dann die Relaxion des Eydes ad Effectum agendi erhalten; worüber aber der, wider welchen solche gesuchet wird, zufoderst zu hören ist.

FINIS

IX.

Notæ

Des Herrn Geheimden Rath Hahnen über das entworffene Mecklenburgische Land-Recht des Herrn David Mevii.

TIT. II.

Part. I. No. 12. Was die Mutter transiens ad secunda Vota, von des Vatern Gütern haben soll, ist nicht specificiret, welches nöthig, im Fall es an andern Orthe nicht geschehen.

TIT. III.

No. 10. Nisi accesserit novum pactum.

No. 9. Könte specifice gesetzet werden, welche die seyn, so an Eltern oder Kinder statt zu setzen, denn es seynd auch Vormünder, item Gevattern dahin zu rechnen, unter welchen doch in unser Kirchen keine prohibitio matrimoniorum; item, propter simpliciores Exempel deren, so in solchen Grad sich verwandt, zu setzen. item könte ad No. 12. geschehen, nemlich zu exprimiren, welche die seyn, so im andern Grad gleicher Linie.

No. 13. Wird vor ungültig gültig geschrieben seyn. Publica enim de praesenti-

sub

subsequentia, sed priora, præferuntur posterioribus, nisi essent per concubitum consummata, nam legitur, redire ad priora. Vid. Schneidewin pag. 56. no. 18. 28.

TIT. IV.

No. 2. Halte ich billiger seyn, dass dasjenige, was stante matrimonio cujusvis partis industria acquiriret und erworben würde, beyde Erben zutheile kommen, und ist meines Behaltens im hiesigen Lande auch nicht anders gehalten. kommt auch den Rechten näher.

TIT. V.

No. 5. Wäre nicht undienlich meines wenigen Erachtens, dass exprimiret würde, wieviel loco dotis den Töchtern aus den Lehnen soll gefolget werden. Weil offtmahls auch disputiret wird, ob der Vater berechtiget sey, mit der Aussteuer einem Kinde für das andere eine Prærogativ zu machen, als wäre nicht übel, dass solches anfänglich möchte mit deduciret werden.

TIT. VI.

No. 27. Zweiffele; ob solches denen Witwen nicht solte zu nahe seyn, nachdemmahlen consuetudine & experientia teste die Lehne bey uns Schulde tragen, und würden auf solchen Fall sie gemeiniglich leer ausgehen, maassen bey den meisten von Adel die Schulden-Last fast gross, und also æs alienum die fahrende Haabe utplurimum übersteiget und absorbiret.

No. 30. Wie wann dann nicht mehr als ein Bauer-Wagen verhanden, oder eine Calesche.

TIT. VI.I

No. 14. Ad verba, auf das, so nicht erleget, poterat addi, auch die Zinsen dabey empfangen.

TIT. X.

Von Vormündern.

Es scheinet, als contradicire dieses, was hie No. 2. bey der Vormundschafft der Mutter gesetzet, dem was No. 2. Tit. 8. gelesen wird.

TIT. XII.

Von Herren und Dienstbothen.

Stelle es zu bedencken, weil Culpa nicht penes ipsum, dass er seine Dienste nicht gethan, dass ihm auch sein Lohn werde, weiss auch, dass von vielen Rechts-Gelehrten also statuiret wird.

No. 21. Wäre nicht unbillig, dass auch der, bey dem sie einliegen möchte, auf ein gewisses gestraffet werde.

TIT. XIII.

Von Bauers-Leuthen und Leibeigenen.

No. 13. Der Dienstpflicht frey erkannt werden, und dennoch nicht befugt seyn, sich der Land gebräuchlichen Dienste zu entziehen. Videtur implicare contradictionem.

No. 23. Wenn sie verarmen, und dahero abgetrieben werden, und doch nicht loofs seyn, sollen; wäre doch billig und Christlich, dass ihnen auch Lebens-Mittel von der Obrigkeit wieder gegeben werden.

Pars Secunda.

TIT. VII.

No. 15. Wäre meines wenigen Erachtens nicht undienlich, dass exprimiret, wie viel von tausend oder mehr solte gegeben werden.

TIT. VIII.

No. 1. Wäre nicht undienlich zu exprimiren, ob die Lehns-Folger oder Land-Erben die Leich-Bestätigungs-Kosten zu tragen. Ob Betten, Leinen und dergleichen nicht denselben zu adnumeriren.

TIT. IX.

Von Schäffereyen.

Desiderire ich, dass nichts wegen des Hürtenschlagens berühret, das ich dennoch zu Verhütung vieler sich darüber eräugenden Streitigkeiten für nöthig erachte.

GEORGII MORHOFII ARGUMENTUM DE GENTE BROCKTORFFIA.

§. 1.

Cimbricæ nobilitatis Antiquitas.

Habuere jam olim Cimbri bellicosissimus & Romano nomini tremendus populus, virtute militari illustria nomina, quæ illiteratorum temporum oblivione sepulta jacent. Arguunt multæ in Italica gente Cimbricorum etiam nominum reliquiæ, quodque jam olim secundo prælio Cimbri a Romanis sedes, ut a fratribus, teste Plutarcho, petierint, quo antiquissima inter illos populos cognatio declaratur. Neque enim inferior Romanorum nobilitate Germana nobilitas, sed illa major & antiquior est, qua Cimbrica genera continentur, ut *Francisc. Jrenic. Exeges. German, tom 3. c 2.* probavit.

Brockdorffiæ gentis antiquitas et origo.

§. 2. Brockdorffiana familia, non heri demum nudiusque tertius nata, sed ante multa secula domi forisque effloruit. Prima ejus origo unde arcessenda obscurum quadantenus est. Certissimum antiquitatis argumentum. Quo magis enim a memoria hominum & annalium origines recedunt, eo venerabiliorem ab ætate speciem sumunt. Neque sine caussa *Plin. l. 8. ep. 28.* reverere gloriam vote-

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ. Iii 2

veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ in hominine venerabilis, in urbibus, [addo, & in familiis:] sacra est. Sit apud te honos antiquitatis, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque clara; sed suspicari quis hinc denominatam possit. Nam hodieque ejusdem nominis est pagus in Ditmarsia (in der Wilster-Marsch;) verum dubia omnia sunt & incerta, quomodo pagi nomen genti Brockdorffianæ cesserit. Meminit & Erasmus *Michael Lætus* Poeta Cimber *Margariticor l. 9.* audacis Brockorum gentis, ita enim, ubi pugnam adversus Svecos describit, ait: Bielcus paulo ante quiete Niclaum intulerat, qui, cum fuit editus, acri audacique adeo PROCORUM, e stirpe per omnes irrupit cuneos, & iter sibi cæde manuque aperuit. An hi cum Brockdorffiis quicquam commune habeant, (verosimile enim est, poetam appendices hujus nominis asperiores, ob metri necessitatem omisisse) nemo facile dixerit. Idem autor in Indice nom. propr. libris rerum Danic. subjecto *Nicolaum Brock* d'Estrupp nominat, qui in conflictu Lerendensi a Clementinis interfectus, verum illa omnia, cum conjecturis tantum nitantur, mittimus.

Itinera in terram sanctam, cum Suenone Regis Dan. filio.

§. 3. Cum ao. Christi MXCVI. Sueno, filius Regis Daniæ, expeditionem in terram sanctam susciperet, in castris Ducis Lotharingiæ militaturus, multos ex illustri hac familia expeditionis hujus fuisse comites fama est. Est & in narrationibus per majorum traditiones ad posteros propagatis ex hac familia ortam fuisse, quæ mater erat Hermanni de Barth, quem ex Holsatia oriundum pium, & erga pauperes beneficentissimum, tertium ordinis illustris Hospitaliorum ex eadem sacræ expeditionis caussa instituti. a. MCCVII. Magistrum prædicat *Joh. Casp. Venator* in Historischen Bericht, von dem Marianisch-Teutschen Ritter-Orden. l. 2. p. 13.

Familiæ decora competitudo, officia militaria, civilia.

§. 4. Post illa tempora in negotiis publicis, tam domesticis quam peregrinis, celebre Brockdorffiorum nomen semper fuit. Notante enim *Jona ab Elverfeld* in *Holsatia* sua, interfuit fœderi, quod adversus Daniæ Regem, urbem Schleswigam tum obsidentem Comes Holsatiæ Henricus cum Hamburgensibus pepigit, aliquis è Brockdorffiis anno 1390. *Henricus Brockdorff*, eques auratus, testis accessit pactis inter Comites Holsatiæ, Stormariæ, & Schauenburg de successione initis. Ejusdem quoque Hinrici Brockdorff nomen inter testes illos comparet, qui adfuerunt divisioni terrarum factæ A. C. 1397. inter Albert. & Henricum Holsat. & Schauenburg. Comites in privilegio Segenbergensi de anno 1418. Præfectus Segenbergensis, & comitum Holsatiæ, Consiliarius, eques auratus, Henricus Brockdorff vocatur. Anno 1490. Sigwertus Brockdorff inter testes in illis litteris ponitur, quibus de divisione ditionum Ducatus nempe Schlesw. Holsat. ac Schauenburg inter Johannem Daniæ, Sveciæ, ac Norwag. Regem & hæredem Fridericum Norwagiæ Ducem Schlesw. & Holsat. agitur. a. 1548. Dethlevus Brockdorff, cum Duce Adolpho Bruxellas in aulam Coroli V. Imperatoris concessit. Nam multi ex ea familia, sub auspiciis hujus Imperatoris, Regisque Hispani Philippi militarunt, fuitque Detlevus Brockdorff, Friderici senioris Filius, eodem Elverfeldio teste, tribunus militum, in illo bello, qui Gedanenses adversus Stephanum Batoreum Poloniæ Regem tum gerebant. *Andreas Angelus*, qui pleraque ex *Elverfeldio* excerpsit *cap. 2. Chronic. Holsat.* memorat, inter illos qui pacta de securitate publica Kilonii anno 1469. & Segebergæ ao. 1470. signarunt, *Joachimum, Siwertum, & Henningum Brockdorffios*, in actu quoque homagii, cum feudo Ducatus Schlesw. & Femariæ a Friderico II. Dan. & Norweg. Rege, anno 1580. Celsissimi Principes, Johannes sen. Adolphus, & Johannes jun. investirentur, describente Jacobo Krüger, tam a Regis quam Principum partibus festivitati huic interfuerunt, e nobilitate præcipui *Dethlew a Brockdorff* zum Schebenborn, aliique ejusdem prænominis, *Marquardus, Theodosius, Paulus, omnes Brockdorffi*. In quibus fusius recensendis, operosi non erimus.

Prædia ab illis possessa.

§. 5. Patet tamen inde amplissimis ac illustribus dignitatibus, qua civilib. qua militaribus, domi & foris, jam a tot seculis spectatam fuisse hanc familiam, e qua hodienum apud potentissimum Dan. ac Norwag. Monarcham, præcipuis muneribus, non pauci admoventur & in Schleswigæ ac Holsatiæ Ducatibus, in plures se ramos extendisse, quod vel e prædiis, pagis, & arcibus conicias, quas familia hæc a proximis annis possedit. Angelus suo tempore novem arces & prædia iis tribuit; sed amplior post illa tempora numerus fuit. Sunt ex illis Windebii, Hornstorff, Hemmelmarck, Altenhoff, Gartz, Rosenhoff, Mannhagen, Burow, Rixdorff, Depenau, Grossen Nord-See, Wensin, Olsdorff, Wittmold, Kletkamp, Westensee, Thotkamp, Grünenhauss, Nörde, Lindaw, Bottsee, Saxdorff Tralaw, Schrevenborn, quorum prædiorum potissima pars etiamnum ad Brockdorffios pertinet.

Detlevi a Brockdorff genealogia, unde Comites a Brockdorff descendit.

§. 6. Præcipue ante ipsos centum annos, Dethlevus a Brockdorff, Consiliarius Ducis Holsatiæ, Præfectus in Mohrkirchen, Trittow Cismar, Dominus in Windeby, Hemmelmarck Horstorff, & Altenhoff, e duplici matrimonio hoc consecutus, quo nomine Solon, Tellim Atheniensem felicem prædicabat, ut complures optimos honoratosque filios, quorum in hunc usque diem nepotes, gratia, autoritate, gloria, florent, splendida prædia possident, amplissimisque honoribus utuntur, filiamque haberet, Pro-Regi Gerhardo Ranzow matrimonio junctam; unde

unde Illustrissimi Comites Ranzovii lineæ Bretenburgicæ, originem trahunt. Qui hodie Bothkamp & Kletkamp prædia tenent e priore Dethlevi Brockdorff matrimonio descendunt; unde prædium Kletk. a Ranzowio ad Brockdorffios pervenit, hodieque ab Illustrissimo Domino Cajo Laurentio, Comite de Brockdorff Equite præposito, & Archi-Diacono Reverendi Capituli Ultrajectini Reg. Majest Dan. & Norweg. Proto-Cubiculario & Consiliario Provinciali Holsatico possidetur. Matrem Illustrissimus Comes ex antiquissima immediatæ Nobilitatis Franconicæ familia de Münster e domo Breitenlow habuit, ac matrimonio sibi junxit illustrissimi, rebusque gestis incluti, domini Hannsii Comitis de Schack zu Schackenburg Sacr. Reg. Majest. Dan. & Norwag. Consiliarii intimi, ordinis Elephantini equitis, & supremi rei bellicæ præfecti filiam.

Linea Rixdorffiana.

§. 7. Edidit & linea Rixdorffiana multos hujus familiæ celebres viros, e quibus Dethlev Brockdorff, Dn. in Rixdorff & Depenau primum apud Regem Daniæ, deinde apud Electorem Brandenburgicum colonellus, hujusque Cubicularius & multarum hic diœcesium præfectus fuit, qui ex uxore sua Comitis Christiani zu Ranzow sorore filios multos muneribus præcipue militaribus conspicuos, suscepit, Joachimum Brockdorff, in Regis Daniæ militia colonellum, cujus Dn. frattres aliis quoque præclaris muneribus bellicis sunt admoti. Eorum soror, illustrissimi Comitis Ranzovii Dn. Breitenburg, conjux prior fuit. Ante paucos annos & alius ejusdem nominis, sed alterius lineæ Dethlev Brockdorff in Norwagica Regis Daniæ militia Colonellus sine hæredibus decessit.

Scutum vetus Brockdorffianum pisces volantes, unde ejus origo

§. 8. Vetus gentis Brockdorffiæ scutum ex illo genere est, quorum simplicitas ipsam antiquitatem ostendit, nam et supra infraque piscem album habet in area cærulea alis expansis, sed converso situ, quo distinguitur a scuto Nobilium von Damme, in quo piscis superior inferiorque, æquali positu alisque adductis visitur; Etsi hodie non obversus sibi piscium positus, sed æqualis in scuto Brockdorffiano pingi solet. Ex his insignibus, non domi natam, sed adventitiam in his terris gentem qvis judicaverit, cum piscium volatilium imago aliunde illata videatur? Enimvero piscium volantium non una species est, Lotingines hirundines (piscium volantium genera) *Plinius*, *Aelianus*, *Oppianus* memorant. Et norunt maris Hadriatici accolæ, Itali, Galli, hoc piscium genus. Hispanis volator dicitur; nam avium instar ad lapidis jactum extra quas volat. Describit e *Pondelitio Gesnerus l. 4. aquatilium pag. 434.* ubi ejus imaginem aliamque e *Paralipomenis pag. 10.* depingit. Germanico nomine appellant, Schwalben-Fisch, fliegender Red-Fisch p. 307. n. 58. idem mugiles alatos pag. 553. et è tabula oceani septentrionalis, *Olai Magni* alium piscem volantem exhibet ut itaque non in mari tantum Indico à nautis, sed et multis aliis in locis pisces volantes deprehendantur. Certe et in mari rubro vidisse se pisces volantes testatur *Johannes Hesæus*, Presbyter Ultrajectinus, in *peregrinatione per Judæam, Indiam, et Æthiopiam* statim in principio. Quare firmatur eo nonnullorum suspicio, nata genti Brockdorffianæ hæc insignia in memoriam rerum in Oriente bene gestarum, ubi militiam Christianam multi ex illa gente sequebantur. Solent enim rariora naturæ facile in symbolum assumi. Denique & hoc argumentum est externæ vel gentis vel insignium originis, quod teste *Cyriaco Spangenberg.* Adel-Spiegels *tom. 2. L. 12. c. 36.* die von Greiffen-See in Kergann, et die von Soppen-See, piscem alis expansis volantem in insignibus suis habeant, quæ figura ad scutum Brockdorffianum propius accedit. Nam & plures alii, tum Comites, tum nobiles piscibus, etsi non volantibus, utuntur, ut eodem Spangenbergio teste, Comites de Barby, Comites de Wernigerode, die von Büttenstein, die von der Thanne, die von Ehrenfels, in Rhetia &c.

Epigramma anonymi de gente Brockdorffia, ejusque insignibus.

§. 9. Extat in Brockdorffiam gentem ejusque insignia Epigramma in Chersonesi Cimbricæ annalibus, a viro *Anonymo* quidem, sed magni nominis, ut titulus habet, collectis, et *prelo Frobeniano anno 1606.* excusis quod apponi hic meretur:

É quibus intexam Brockdorffos laudibus ortos,
Eximia quorum Cimbria gente tumet,
Quis pacis referat cunctos bellique labores,
Summa quibus proavos nominis aura velit.
Sic te fama volans niveis gens evehit alis,
Penigero donec stirps tua pisce micat

Est & de eadem gente, *Morhofii* Professoris in Academia Kiloniensi Epigramma.

Cur volucres ornant Brockdorffia stemmata pisces,
Quæ virtus illis Martia pisce venit.
Scilicet antiqua celebrantur origine pisces,
Quos rerum genitor prodidit oceanus,
Nec cœlo desunt fulgentia sidera pisces,
Nominis hinc splendor famaque prisca nitet.
Iidem res olim gestas Oriente notarunt,
Nec solæ jam nos omnia fertis aves.
Nunc etiam virtus patriæ Brockdorffia præstat,
Aligeris magnum a piscibus auspicium.

Scutum Comitis hodiernum Diploma Christiani V. Regis Daniæ ac Norwagiæ Tinctus.

§. 10. Fuit vero scutum hoc postea immutatum, novisque emblematib. auctum & ornatum, cum a potentissimo & serenissimo Dan. ac Norwagiæ Monarcha ac Dn. Dno. Christiano V. anno 1672. ad splendidam Comitis dignitatem eveheretur, illustrissimus Dominus Cajus Laurentius Comes de Brockdorff, quod accuratius delineare non possumus, quam ipsismet Regii Diplomatis verbis, quæ ita habent: *In hujus nostræ Regiæ gratiæ clementiæque signum*

gnum æternumque monimentum, prædicto Comiti Brockdorff & descendentibus ab ipso lineis utriusque sexus (Majoratus, uti jam dictum, observato jure) gentilem clypeum et gentilitia insignia auximus, ornavimus, illustravimus & sic aucta, ornata, illustrataque, prout hic depicta, vivis coloribus repræsentata extant ubivis locorum in quibusvis ludis equestribus, cunctisque honestis occasionibus, adeoque, ubicunque voluerint, ferre, ostentare concessimus & pro lubitu libere uti fruique. Estque clypeus illustri comitivæ coronæ insignitus, tribus distinctis areis, in quarum suprema in solo rubei coloris duo leones aurei rictu et ungue minantes, in duabus infimis areis in solo cæruleo duo argentei & alati pisces promicant. Quibus jam dictis insignibus ceu nostræ gratiæ clementiæque & collatæ nunc in prædictum Cajum Laurentium Comitem de Brockdorff legitimosque ipsius descendentes, utriusque sexus (majoratus observato jure) Comitivæ dignitatis monumento gaudere fruique ipsum, ipsosque perpetuo, et in omne ævum volumus, jubemus. Ceterum titulo illo utuntur: Comites de Brockdorff, Domini in Kletkamp Bothkamp, & Grünenhauss.

XI.

MELCHIORIS GOLDASTI

AB

HAIMINSFELD

Memoranda Vetera Holsatica seu de Origine & indole *vetusti Comitatus & Principatus Holsatiæ* deque Superioritate, juribus, privilegiis, prærogativis Comitum Holsatiæ & Schaumburgiæ avitis & hæreditariis Libellus, additis *Observationibus, Testimoniis & Diplomatibus*, quibus adducta varia *rerum Germanicarum, speciatim Holsaticarum* probantur & stabiliuntur.

Præfatio.

Occasio operis. Man sagt im gemeinen Sprichwort: Tugend hat Neider. Und wem das Glück, das ist, Gottes Gnad und Segen wohl will, dem wolle die Welt übel. Das hat der Durchlauchtig Hochgeboren Fürst und Herr, Herr Ernst, Fürst und Graff zu Holstein, Schawenburg und Sternberg, Herr zu Gehmen, eine geraume Zeit hero in der Practick der missgünstigen Welt müssen studiren und im Werck an ihr selbst eigenen Persohn erfahren. Dann als Ihro Fürstliche Gnaden gleich bey Antretung dero Regierung, ein löblich Regiment anordnen und bestellen, Hoffrath und Cantzley formiren, auch Sr. F. G. Voreltern auf sich geerbten und verstammten Ehren-Titul Hochgebohren noch bey Lebzeiten Kayser Rudolffen, des Andern allerhöchst seligstes Andenckens aus rechtmässigen, erheblichen u. beweglichen Ursachen reassumiren lassen, haben sich alsbald etliche Neidharten gefunden, die Ihro F. G. Erb- und Stamm-Titul nicht allein zu controvertiren und zu tadeln, sondern auch unverantwortlicher Weise zu diffamiren sich unterstanden und gelüsten lassen. Ebenmässige Abentheuer hat auch Kayser Mathiassen auch Allerhöchstseligster Gedächtniss, wohlerwogenes u. wohlfundirtes Decret und Mandat die Ergäntzung des Tituls Holst. betreffend, von missgünstigen Leuten müssen ausstehen und leiden. Was jüngsten wegen des restituirten und erneuerten Fürsten-Standes, vorgeloffen und hin und wieder spargiret und ausgesprenget worden, ist nunmehr männiglichen bekannt, und liegt am hellen Tage. Dann als die ietztregierende Römische Kayserliche Majestat gleich nach dero einträchtigen Wahl und glückseligen Crönung, aus wohlbedachtem Muth, gutem Wissen und Willen, zwar motu proprio und eigener Bewegniss, doch mit vorgehabtem Rath, Consens und Bewilligung der damahls zu Francksurth anwesenden Chur- und Fürsten allergnädigst decretiret und beschlossen, I. F. G. in dero Voreltern und Vorfahren Grafen zu Holstein und Schauenburg Fürstliche Dignität, Stand, Ehr, und Würde zu restituiren, zu erhöhen und zu erheben, und darüber ein Pragmaticum Rescriptum und Güldenen Bull lassen aufrichten, ausfertigen und anhändigen, sind von einem ungenannten Scribenten etliche Schreiben an Tag gegeben, und hin und wieder ausspargiret worden, in welchen der Dichter unter dem Nahmen der Königl. Majestat zu Dennemarck (doch wie man gewisse Nachrichtung hat

hat, durch übele Information und Beybringung) I. F. G. quæstionem status zu moviren und dero altväterlichen Titul, Stand und Ehre abzuschneiden nicht gescheuet, auch daneben öffentlich comminiret, dass das Kayserliche Decret und Rescript, als per sub- & obreptionem ad falsa narrata & malam informationem expracticiret, wiederum solte per mandatum cassatorium rescindiret und aufgehebet werden; Ueber das, so noch mehr ist, hat berührter Concipist und Dichter sich nicht gefärbet zu schreiben, als ob die jetzige Grafschafft Holstein keine Graffschafft nicht sey, noch ehemahls gewesen, sondern eine Herrschafft zu dem Hertzogthum Stormar gehörig, welche die Hertzogen zu Holstein mit samt dem Hertzogthum von der Kayserlichen Majestät zu Lehen getragen und von ihnen eximiret, und in den Reichs-Anlagen vertreten werde; Das ist in Summa der kurtze Begriff, und Inhalt, der obgedachten hin und wieder spargirten Missiven. Weil dann solches eine Notoria kund und offenbahre Zunöthigung ist, dadurch die Unwissenden und der Sachen Unerfahrne leichtlich könnten in widrige Gedancken verleitet und verführet werden; Als hat man für rathsam erachtet, zu derselben in die Harr, und länger nicht still zu schweigen oder tacendo gleichsam darin zu consentiren und zu gehelen, sondern in einem umständlichen Bericht, den gantzen Verlauff, Zustand und Beschaffenheit der uralten Fürstlichen Graffschafft Holstein, bis auf diese gegenwartige Zeit, so viel man dessen Nachrichtung haben können, zu deduciren, die Opposita und gegen Einrede mit allem Glimpf bescheidentlich, doch niemand zum Præjuditz, Nachtheil oder Verkleinerung abzulehnen, und einem jeden ohnpassionirten und ohnpartheyischen Leser darüber zu judiciren und zu urtheilen anheim zu stellen. Wie treulich und wohl es aber dieser Concipist mit Ihrer Königlichen Majestat und Fürstlichen Gnaden zu Holstein Schleswig meinet, indem er dieselben bey Antastung und Verkleinerung des uralten Hochgebornen Fürstlichen Hauses Holstein Schauenburgischen Stammes, ihrer gebührlichen Prærogativen beraubet, von der Præcedentz des Vorsitzens und des Vorstimmens in dem Fürsten-Rath, so viel an ihm ist, degradiret, und bishero gar von der Session im Reichs-Rath, nicht ohn der Königlichen Majestät und Fürstlichen Gnaden zu Holstein Schleswig geruhigen præjudicio excludiret, die sonsten als alte unmitlbahre Fürsten des Reichs andern jüngern Hertzogen und Fürsten billig hätten können und sollen vorgezogen werden, das wollen wir ihm selbsten, weil es Uns nicht betrifft noch angehet, zu consideriren heimgewiesen haben.

Scopus tractationis. Unser Intention und Meinung ist einig und allein dahin gerichtet, zu demonstriren und beweisen, dass die Grafen zu Holstein vor alten Zeiten Fürstgenossen oder Fürstmässig gewesen, und dass die Radix oder Wurtzel derselben Dignitat und Würde, auf ietzt regierenden Fürsten und Graffen erblichen propagiret, verstammet und gewachsen, bis dass Sie neulichen durch Pflantzung dero Römischen Kayserlichen Majestät, wiederum erquicket, aufgebracht und erhoben worden.

Zum andern, dass die ietzige Grafschafft Holstein eine Tetrarchia der alten Fürstlichen Grafschafft Holstein gewesen, frey und ohne Mittel auf die Schauenburgische Linie in der Erbtheilung gefallen, mit der Graffschafft Schauenburg consolidiret, bey derselben vor und nach dem Oldeslohischen Vertrage ruhiglich verblieben, und weder König Christian dem Ersten, noch Jemanden anders cediret und übergeben worden; Sondern sey von dem Hochlöblichen Hauss Schauenburg mit Stand und Nahmen biss auf diese gegenwärtige Zeit, erbeigenthümlich und immediate ersessen, und in den Reichs-Matriculn, in etlichen expresse, in andern aber unter dem Nahmen Schauenburg begriffen worden. Ehe aber und dass wir zu dem Haupt-Werck selbsten schreiten, und damit der günstige Leser eine gewisse Nachrichtung haben möge, und an der Zeit-Rechnung in Verlesung dieser Deduction nicht irrig werde; So wollen wir ihm kürtzlich gleichsam in einer Tafel vor Augen stellen, wie und in welchen Jahren die Hochlöblichen Graffen zu Schauenburg an Ihre Fürstenthume, Graff- und Herrschafften, nach und nach gekommen, und dieselbigen von den Römischen Kaysern und Königen, durch ihre Ritterliche Tugenden und wohlverdiente Thaten, theils zu Erbeigenthum, theils zu Erblichen erworben und erlanget. *Elogia & prærogativæ Comitum Holsatiæ & Schaumburgiæ.* Es könte zwar hier gründlich deduciret, und so wohl aus Lateinischen und Teutschen Chronicken der Bischoffen zu Minden, als ex vita & historia S. Brunonis Episcopi Mindensis, probiret und bewiesen werden, dass gedachter Bischoff, und sein Bruder Adolph, die erste Graffen zu Schauenburg, seyn gebohrne Marggraffen von Bernburg gewesen, und dass Bischoff Brun in der Erbtheilung die Herrschafft Rodenberg im Stifft Minden, aber Adolph die Herrschafft Santersleben im Stifft Magdeburg bekommen, und dahero Edler Herr von Santersleben, (nicht von Salingsleben, wie etliche aus Irrthum der Schreiber dafür gehalten) ist genennet worden; Dass auch wohl aus diesem Fundamento die Restitution des Fürsten-Standes, mit gutem Titul könte behauptet werden. Wir wollen auch nicht anregen, dass der berührten Marggrafen zu Bernburg und ihrer Nachkommen der Grafen zu Schauenburg rechter Original-Ursprung und Herkommen sey von den uralten Grafen von Walbecke, so allbereit bey Kayser Caroli Magni Zeiten berühmt, und in Nieder-Sachsen sehr mächtig: und dass der Grafen zu Schauenburg Voreltern seyn Burggrafen zu Magdeburg, Grafen zu Wolmerstadt, Edle Herren zu Santersleben, Grimnigen, Rodenberg &c. gewesen, und dass hernacher die Grafen zu Schuenburg weiter an sich, durch Heyrath und andere rechtmässige Mittel gebracht, die Graffschaften Asle, Rohde, Werben,

ben, Sternberg, und Herrschafften Fohten, Steinwedten, Arnheim, Gehmen &c. sondern wir wollen allein derjenigen Dominiorum gedencken, so zu unserm Intento und gegenwärtigem Proposito dienlich, und zur *Hoheit der Grafschafft Holstein* erspriesslich und beförderlich seyn mögen; Und erstlichen ist die Grafschafft Schawenburg an der Weeser, von Kayser Conraden dem Andern auf dem Reichstage zu Minden erhöhet, und Adolphen Edlen Herrn zu Santersleben und zu Rohdenberg, verliehen worden; im Jahr nach Christi unsers Seligmachers Geburt 1030. Die Grafschafften Holstein und Stormar, samt der Haupt-Stadt Hamburg, hat Hertzog Luther zu Sachsen, des Heil. Röm. Reichs Vicarius und Statthalter in Sachsen, und hernacher Römischer Kayser seinem Vettern Adolphen dem Andern zu Schauenburg verliehen und gegeben im Jahr 1116. mit welchen neuen Dignitäten und Würden ihn auch Kayser Henrich der Fünffte solenniter belehnet, confirmiret und bestätiget, im Jahr, wie etliche setzen, 1121. Die Grafschafft Wagern, samt der Haupt-Stadt Lübeck, hat berührter Kayser Luther der Dritte zu der Grafschafft Holstein gewidmet, im Jahr 1126. dieselbige Grafschafft samt der Insel Femern, hat Kayser Conrad der Dritte Graf Adolphen dem Vierdten, auf dem Reichs-Tage zu Quedlinburg gehalten, von neuen adjudiciret und zuerkannt im Jahr 1139. Kayser Friedrich der Erste, hat Grafen Adolphen, dem Fünfften, alle seine Grafschafften in Nord-Albingen nebenst denen Gerechtigkeiten in der Stadt Lübeck bestätiget, im Kayserlichen Lager für Lübeck, im Jahr 1180. Die Marggrafschafften Ditmarschen und Staden, hat Kayser Heinrich der Sechste, dem itztgemeldten Graf Adolph und seinen Erben concediret, confirmiret und bestätiget, im Jahr 1191.

Quæ asseruntur Literis Investituræ a. 1030.

Præcipue quoad Stormarim & Hamburgum a. 1116.

Item a. 1121.

Et intuitu Wagriæ a. 1126.

Femariæ a. 1139.

Lubecæ a. 1180.

Ditmarsiæ & Stadæ a. 1191.

Das Hertzogthum Pommern oder Pommerellen, und Cassuben, ist durch tödlichen Hintritt Hertzog Mistevonis zu Pommern und Cassuben, auf Graf Adolphen den Siebenden und seine Gemahlinnen, laut der Ehe-Pacten erblich gefallen, und er sich dahero einen Hertzogen zu Pommern geschrieben; geschehen im Jahr 1295.

Pomeraniæ & Cassubiæ a. 1295.

Das Fürstenthum Finen im Königreich Dennemarck, so vor Zeiten ein eigen Königreich gewesen, hat Graf Gerhard der Vierdte, vom König Christoffern zu Dennemarck, um eine genannte Summe Geldes erkauft, und erblich an sich, und das Hauss Holstein Schauenburg gebracht, im Jahr 1332.

Fioniæ a. 1332.

Graf Henrich der Vierdte, ist von den Fürsten u. Ständen der Reiche Schweden und Gothen, zum Königе ordentlicher Weise erwehlet, und durch hochansehnliche Gesandten invitiret und beruffen worden, im Jahr 1362.

Sveciæ & Gothiæ a. 1362.

Das Hertzogthum Schlesswig, so einiger Meinung nach ein Affter-Lehen des Heili. Römischen Reichs vor alten Jahren gewesen, (*) hat Frau Margaretha Königin zu Dennemarck, Schweden und Norwegen, den gesamten Grafen zu Holstein und Schawenburg, zu einem Männlichen Leibes-Lehen erblichen anerboten und damit auch Grafen Gerhardten den Siebenden, im Nahmen der andern allen auf den Landtage zu Neuburg wircklichen investiret und belehnet im Jahr 1388. Der Erb-Vertrag zwischen den Hertzog zu Schlesswig, Grafen zu Holstein und Grafen zu Schauenburg, super mutua successione, und wie es mit der Erb-Folge, wann ein Stamm oder Linie würde abgehen, soll gehalten werden, ist zum Kiel aufgerichtet worden, im Jahr 1390.

Ducatus Slesvicensis a. 1388. & 1390.

(*) Quæ opinio refutatur ab *Huitfeldio Hist. Dan. p. 660. sqq. Chronica Holsat. apud Leibnitium in Accessionibus Historicis c. 19. Conringio de finibus Imperii Rom. c. 15. Burgoldensi* P. I. *disc.* 7. n. 4. *Franc. Iren.* p. 3. p. 87. Addantur *Alberti R. Romanorum Confirmatio jurium Ducatus supremi Slesvicensis pro Duce Adolpho* de a. 1439. *Gastelius de Statu Eur.* c. 18. p. 578. *Cypræus Hist. Slesv.* L. 3. c. 5. p. 423. *Martinus Chemnitius de Discrimine Ducatuum Slesv. & Holsat.* ed. a. 1629. & *Anonymi Consideratio de Ducatu Slesvicensi, nec Imperialis, nec Danici, sed sui & separati juris* §. 3. *sqq.* Faciunt huc Testimonia *Civitatum Ultzen, Crempe, Neustad, Helilgenhafen, Lutkenburg & adbuc novem aliarum* dass das Hertzogthum Süder Jutland eine besondre Herrschafft und von denen Hertzogen zu Schlesswig und Grafen zu Holstein ruhig also besessen sey usque ad Ericum Regem Daniæ, de a. 1424. Item *Civitatis Kiloniensis Commemoratio de separato Ducatu Slesvicensi & veris. ejus. limitibus* de a. 1566. Cui addi merentur *Joh. Svaningi* Historiographi Daniæ, *libellus Msc.* de *feudo* Slesvicensi, laudatus a *M. Andrea Sever. Vellejo, Decano Ripensi, Svaningi genero, in Promo Condo Anecdotorum P. 2. & Gothschalci ab Ahlefeld Episcopi Slesvic. Epistola* ad Protodicasterii Spirensis judicem & Assessores *de Ducatu & Episcopatu Slesvicensi, Feudis non Imperii Germanici sed Regni Danici de a. 1526.* item *Anonymi* Bericht von dem Hertzogthum Schlesswig wie dasselbe an die Grafen zu Holstein und folgends an die Oldenburgische Linie gekommen und dessen Lehn-Gerechtigkeit; Quod scriptum ineditum adhuc est, & inter Codices Lindenbrogianos in Bibliotheca Hamburgensie xstat. Cui adde Consilia *Schraderi* & JCtorum *Marpurgensium de Ducatu Slesvicensi* de a. 1569.

Das Fürstenthum Laland, nicht weit von Dennemarck gelegen (welches samt Falsteren

Lalandiæ & Falsteræ. a. 1424. stere, vom König Woldemaro auf einem gemeinen Landtage in Fimen gehalten, Grafen Johannsen zu Holstein und Schawenburg verlehnet und eingethan gewesen, und hernacher von den Dänen wiederum mit Gewalt abgenommen) ist Hertzog Henrichen zu Schleswig, Fürsten und Grafen zu Holstein und Schawenburg, durch Kayser Sigmunden erblichen zugesprochen und zuerkannt worden, im Jahr 1424.

Daniæ a. 1448. Herr Adolph, Herzog zu Schleswig, Fürst und Graf zu Holstein und Schawenburg Herr zu Fehmern, ist zum König in Dennemarck, Schweden und Norwegen, einhelliglich erwehlet und solenniter beruffen worden im Jahr 1448. Hochgedachter Hertzog ist mit Todte abgangen, im Jahr 1459. (a. 1459.) König Christiern zu Dennemarck, Schweden und Norwegen, gebohrner Graf von Oldenburg, (Holsatiæ a. 1460 1474.) hat sich zum Hertzogen in Schlesswig und Grafen zu Holstein, theils durch Miet und Gaben, theils mit Heeres-Gewalt (wie die Authores melden, und benanntlich *Author chronicæ Sclavicæ*, *Krantzius*, *Petersen*, *Tratziger*, *Chytræus Hamelmannus*, *Spangenbergius und andere*) erwehlen, aufwerffen und annehmen lassen, und den rechten natürlichen wahren Erben, Grafen Otten zu Holstein und Schawenburg dahin gedrungen u. genöthigt, dass er mit ihm transigiren, und auf das Hertzogthum Schleswig, und denjenigen Antheil an Holstein und Stormar, welchen Hertzog Adolph, als ein Fürst und Graf zu Holstein im Besitz gehabt, und auf ihm Graf Otten, waren von Rechts, und der Erb-Pacten, erblich verstammet und gefallen, müssen eine abgedrungene und abgezwungene Cession und Renunciation eingehen und von sich geben, geschehen zu Oldeslohe im Jahr 1460. Die Grafschafften Holstein, Stormar und Dietmarsen, sind durch Kayser Friederichen den Dritten zu Hertzogthümern, auf dem Reichs-Tage zu Rotenburg, an der Tauber erigiret und erhöhet worden im Jahr 1474.

Wer wölte nun in seinem Gemüthe und Gewissen nicht finden, greiffen und sagen, dass so mächtige Potentaten, die so viel grosse Fürstenthum, Land-Graf- und Herrschafften in ihrer Gewalt gehabt, rechtmässige wahrhafftige Fürsten gewesen? Oder ist auch wohl zu glauben, dass so gewaltige Grafen, die an Macht und Herrschafft viel vornehme Fürsten des Reichs weit übertroffen, sich nicht solten Fürstlichen Standes und Nahmen angemasset und dieselbige gebrauchet haben, wann schon die Communissima scribentium opinio und Documentorum fides nicht mehr verhanden wären? Deren wir noch eine gute Anzahl können beybringen, wann es die Zeit wollen erleiden und uns dieser Tractat nicht wider alles Verhoffen, so unversehentlich wäre extroquiret und abgenöthigt worden; Derselben Nothdurfft aber thun wir uns hiemit expresse vorbehalten, und die salutarem clausulam: Salvo jure addendi &c. ausdrücklich reserviren, und dem günstigen Leser zu göttlicher Protection befehlen.

Pars I.

CAP. I.

Von Urssprung und Anfang der Grafschafft Holstein, und wie dieselbige mit und neben dem Königreich Dennemarck und Hertzogthum Schleswig bey dem Heil. Reich Teutscher Nation, von Anbeginn herkommen, auch was derselbigen Zustand gewesen von Zeiten Kayser Carls des Ersten und Großen, bis auf Kayser Friderichen den auch Ersten und Großen dieses Nahmens.

§. 1.

Origo Comitatus Holsatiæ ejusque historia. Holstein, (a) oder vielmehr nach der alten Sachsen Meynung, *Holsaß*, *Holsosatia*, wird genannt die gantze Landschafft auf der rechten Seiten des Elb-Strohms, gegen Norden, bis an die offene See (b) gelegen, daher es auch den Nahmen bekommen, dass es von den alten Francken (c) *Transalbia* (d) (Nomina ejus varia antiqua.) oder *Transalbingia*, dessgleichen *Nordalbingia*, Nord-Elbland (e) und insgemein von denen Sachsen das Land jenseit der Elbe, genannt worden. Die alten Römer haben es *Cimbriam*, Zimbern oder Zimber-Land, und *Chersonesum Cimbricam* geheissen, und begreiffet in sich (f) die Fürstenthum Holstein eigentlich also genennet, und davon die gantze Provintz hernach den Nahmen empfangen. Item Stormarn, (g) Dietmarsen, Wagern, (h) Schleswig, oder Judland, auch beyde Fürstliche Hohe Stifft und Bissthum des H. Reichs, *Lübeck* (i) und *Schleswig*, und das Kayserliche freye Stifft *Hamburg*.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

(a) Hanc generalem HOLSATIÆ appellationem, præter communem usum loquendi hodieque usurpatum, asserunt & explicant CRANZIUS *Wandaliæ L. 2. c. 20. & Saxoniæ L. 5. c. 27.* MELANCHTHON *de vocab. region. & Gent. apud Tacitum.* JOSEPH MOLET *in exposit. Ptolomæi L. I. Geographiæ c. 11.* CHRISTIANUS CILICIUS, qui est HENRICUS RANZOVIUS *de bello Dithmars. L. I. in princ.* CONRADUS GESNERUS in (Holsatiæ appellatio & Chorographia.)

in Onomast. verbo Cimbri. JOANNES PETERSEN *in Chronic. Holsat. P. I.* JONAS ab ELVERFELD *vel potius* HENRICUS RANZOVIUS *in Chersones. Cimbr. annalib. class. l. c. 2. quorum excerpta vide in tractatibus variis de Regno Daniæ & Ducatu Cimbriæ & Holsat. ab Historiographo Stephanio editis Lugduni Batavor. anno 1629. pag. 224.* ANDREAS ANGELUS *in Chronic. Holsat. præfat. & L. I. c. 2.* MARTINUS ZEILLERUS *in descriptione nova Daniæ, Norvvagiæ & Holsatiæ, edita Amstelod. anno 1655.* MARCUS JORDANUS *in tab. Holsatiæ edit. an. 1559.* MICHAEL HEBERER *in Ægyptiaca servit. sive Itinerario lib. 4. c. 15.* ISAACUS PONTANUS *in Chorographia Daniæ tractusque ejus universi borealis descriptione, quam adjecit Historiæ rerum Dan. p. 639. Tit. Holsatiæ pag. 664.* DANCKWERTH *Chorograph. Holsat. P. 3.* MOELERUS *Isag. in Hist. Chers. Cimbr. P. I. c. 1. ibique allegati.*

Oceani nomina. (b) Seu usque ad Oceanum *Germanicum* seu mare magnum nautis vulgo *Ost- und West-See*, i. e. mare orientale & occidentale, quorum illud dicitur Balthicum, *die Belt*, & Scythicum & Barbarum, plerisque etiam scriptoribus *Palus Mæotis.* Hoc appellatur Britannicum & Frisonicum & mare Oceanum. CRANZIUS *lib. I. Sax. cap. 8. item* CLUVERIUS *German. antiq. lib. 3. c. 37. & seqq.*

Chambrivia Peuceri. (c) Ante quos nullum fere generale nomen a Germanis inditum legitur; Nam quod de *Chambrivia* MELANCHTHON sive PEUCERUS *l. 4. Chronic.* RAW *in Cosmographia c. 17. f. 497.* & alii fabulantur in Logis Annianis & Trithemianis reponitur. *Fosos, Saxones & Cimbros* ibi habitasse, ex Tacito & Ptolomæo apparet. De *Francorum* nomine & sedibus satis dictum est ab HERTIO, LEIBNIZIO, GUNDLINGIO, ECCARDO.

Transalbingia. (d) Apud Scriptores, qui Historiam Caroli M. & res Saxonum, Sclavorum & reliquorum Arctoæ plagæ populorum deduxerunt, CRANZ *lib. 2. Saxon. c. 18. seqq. lib. 5. c. 27.* MUNSTERUS *lib. 3. Cosmograph. in Hamburgo.* ORTELIUS *in Thesaur. Geograph.* REINECCIUS *in notis ad Paderbornensis Monachi annales de vita & gestis Caroli M. l. 3. anno 798. Indict. 5.* STAPHORST. *Hist. Eccles. Hamb. P. I. p. 12.* & Scriptores recentiores Histor. German. Addatur Diploma FRIDERICI III. Imperatoris, quo *Saxoniæ Transalbianæ* seu *Nordalbingiæ Comitatus, Holsatiam, Stormarsiam, Dithmarsiam communi Ducatus Holsatici* titulo donavit *a. 1474.* quod editum est in caussa *Barmstedensi anno 1708.*

(e) ADAMUS TRACIGER, *Cancellarius Holsatiæ,* Germanice reddidit *Norder-Elve Land in Chronic. Namburg. Msc. p. 1.* Et Hartungus Comes dicitur: *Graff über die Nordalbinger,* apud SPANGENBERG *in Chronic. Saxon. c. 219. f. 370.* Nordalbingia.

(f) ADAMUS BREMENSIS *L. 2. Hist. Eccles. c. 8.* HELMOLDUS *lib. I. Chronic. Slavorum c. 6. 26. 48.* Lubecensis Canonicus *in Chronic. Slavic. c. 5. 11. 13. seqq.* CRANZIUS *lib. 5. Saxon. c. 22.* HENRICUS AQUILONIPOL. *in Adolpheid. c. 1.* SEB. FRANCKIUS *in Chronic. P. I. f. 208.* JOH. POMARIUS *in Chronic. Saxon. tit. Hamburg fol. 42. in f.* Autor petitionis *articulatæ in causa Hamburg contra Lüneburg artic. 74.* MUNSTER *Cosmograph. lib. 3.* CILICIUS *de B. D. L. I.* REINECCIUS *in annotat. ad annales Caroli M. lib. 3. a. 79. indict. 5.* CHYTRÆUS *in Saxon. proœm. versic. Trans Albim.* SPANGENBERG *d. l. lib. I. c. 5.* MEIBOMIUS *de pagis antiquis Saxon. f. 7. in verb. Transalbiani.* PETRUS JANSONIUS *in itinerario* JOHANNIS SKYTTE *Regii Suecorum ad Daniam, Hollandiam & Angliam legati f. 22.* SEB. SCHROIER *in Hist. totius terrarum orbis. T. 2. l. I. c. 4. in Circulo Saxon. infer. f. 147.* MOELLERUS ISAGOGE *P. 4. p. 363.* DANCKWERTH, PONTANUS *c. l.* De finibus Holsatiæ.

(g) *Videantur* ADAMUS BREMENSIS *H. E. L. 2. c. 8.* HELMOLD. *L. I. c. 6. Anonnullis, quibus* LAMBECIUS *assentitur, Stormaria accipitur pro cervice Chersonesi Cimbricæ, cujus Ptolomæus meminit. Inde est, quod in vetustis annalibus & chartis Hamburgum dicatur situm in Chersoneso Cimbrica, item in Nordalbingia, sub elogio sedis civitatis Nordalbingorum & Metropoleos Nordalbingorum. Quid? quod aliquando Stormariæ nomen ponatur pro universa Nordalbingia. Ita legitur in Chronic. Slavic apud.* LINDENBROGIUM *c. 2. Slavi totam Nordalbingiam, id est terram* STORMARIÆ *ferro & igne depopulati sunt. Idem asserit* EDENIUS *Syndicus Bremensis in libello MSCt. cujus verba citat* STAPHORST *Hist. Eccles. Diplomatic. Hamb. P. I. p. 12. Adde, quod de distinctione inter Nordalbingos & Trans-albianos attuiit* SPENERUS *in notit. Germ. p. 402. & quod de Stormaria tam ævi Vandalici, quam Slavici & Saxonici notant* DANCKWERTH *Chronic. Holf. Moc.* CHEMNITIUS *Hist. Mecklenburgic. MSCt. Vol. I. f. 115. &* LAMBECIUS *in Auct. Orig. H. p. 329.* Stormaria.

(h) *Wagriam, Wagirorum terram, pagum, districtum, Marcam Wagirorum* sub Holsatiæ nomine comprehendi testantur HELMOLDUS *L. 1. c. 6. 10. & 68.* CRANTZIUS Wagria Vandalica Slavica & Saxonica.

TZIUS *L. 2. Wandal. c. 20. in fin. & l. 4. c. 1. in princip.* PETERSEN *Chronici Holsat. p. 1.* MARCUS JORDANUS *in tab. Holsatiæ* CHYTRÆUS *L. 2. Saxon. f. 66.* ELVERFELDIUS *Annal. Hols. class. 1. c. 1.* ANGELUS *Chron. Holf. L. 1. c. 2.* SPANGENBERG *d. l. L. 1. c. 2.* HERMANNUS *a* LEERBECK *in annal. Schaumburg apud* MEIBOMIUM *T. 1. R. G. p. 525.* Fuisse autem inhabitatores Wagriæ initio gentem *Wandalicam*, deinde *Slavicam*, & demum *Saxonicam*, discimus ex *Eginhardi* libro de gestis Saxonum, ubi Transalbianos distinguit in superiores & inferiores, illos vocans *Sorabos*, hos *Nordalbingos*, idem patet ex HELMOLDO *Chron. Slav. lib. 1. c. 14. Omnis Slavorum regio ab Eydora ad Swerinum usque, dante Deo redacta est velut in unam Saxonum coloniam.*

Femaria Slavica.

Ad Wagriam etiam referri solet Fimbria *Insula*, vulgo Femern, ab aliis *parva Cimbria* dicta, quam & olim Imperium Sclavorum agnovisse; sed huic a Comitibus

Holsatica.

Holsatiæ post devictam Wagriam iterum ademtam & in jus civitatis Holsaticæ deductis in eam Germanis colonis rursus assertam, demumque adscriptam esse ducatui Slesvicensi, fusius afferere annituntur JO. PETERSEN *c. l. p. 81.* DANCKWERTH *in chorograph. Holsat. p. 157.* PONTANUS *chorograph. Dan p. 658. 665.* MEURSIUS *Hist. Dan. L. 2. a. 1248. Fimbria Slaviæ* testis est HELMOLDUS *L. 1. c. 1. §. 2. Sunt & insulæ maris Baltici, quæ incoluntur a* SLAVIS, *quarum una* WEMERE *vocatur quæ opposita est Wagris, ita ut videri possit Aldenburg; altera insula longe major est contra Wilsos posita quam incolunt Rani.* Idem habet ADAMUS BREMENSIS *in Descript. Regn. septentrional. insularum*, inquiens, *quæ Slavis adjacent, insigniores accepimus tres, quarum prima* FEMBRIA *vocatur. Hæc opposita*

Libera.

est Wagris. Sunt tamen, qui Femariam nec Cimbriæ nec Holsatiæ ac Germaniæ unquam assertam, sed regionem peculiarem sui sempee separatique juris fuisse adstruunt. AUTOR *veteris MSCti de Incolis Imbriæ;* ANONYMUS *scripti German. de insula Femaria a Dania & Cimbria separata p. 2. sq. & in append. n. 1. 2. 4. 5. 6. 9. sq.* Caput vero Holsatiæ fuit *Chilonia*, Stormariæ *Hamburgum*, Wagriæ olim *Aldenburgum*, postea *Lubeca*, Thietmarsiæ *Meldorpia;* Jutiæ seu Sleswigiæ *Heidiba* quæ nunc *Sleswicum.* Plura de Chorographia Wagriæ vide apud MOELLER. *Isagog. p. 418.* MEIBOM. *Introduct. in Hist. Saxon. inf.* CASPAR. SAGITTARIUM *de Hist. antiqu. Lubec. Disp. 1.* DANCKWERTH *c. l. p. 195.* & qui terminos terræ Wagirensis inter fluvios Swentinum, Swa- *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.* le, Trawam & mare Barbarum seu Balticum & Orientale descripsit HELMOLD *L. 1. c. 56. & passim.*

(i) *Episcopatus Lubecensis* Aldenburgo Wagrorum Lubecam translatus, diœcesin suam in Wagria diffudit. Unde & Wagrorum Episcopus, a quibusdam Historicis indigitatur, qui Duces Holsatiæ ut provinciæ Dominos suspexit, ab iis ad judicia & conventus provinciales evocatus. Idem de episcopo Sleswicensi affirmatur apud CYPRAEUM *in annalibus Sleswicensibus.* — Episcopia Lubecensis.

§. 2. Diese Länder seynd vorzeiten dem freyen Sächsischen Bund (k) verwandt und zugethan gewesen, und durch die Eyder von den Dänen unterschieden worden. Nachdem aber Kayser Carl der Grosse die Sachsen überwunden, zum Heil. Reich und Christen-Glauben gebracht, hat er mit dem Könige in Dännemarck einen Frieden aufgerichtet, uud den berühmten *Eyderstrohm* zur Marck und Gräntze (l) zwischen dem Heil. Reich und der Cron Dannemarck gesetzet; und die Nord-Sachsen oder Nord-Elber in Geistlichen Sachen Bischoffen Wilhaden (m) zu Bremen; im Weltlichen Hertzogen Albion (n) von Engern, den er auch zu einem Hertzogen an der Elbe, Pfaltz-Grafen und Fürsten in Nord-Elbingen, das ist Holstein, gemacht, zu regieren anbefohlen, um das Jahr Christi 785. und nach ihm einem Franckischen Grafen Eburissen, (o) als Kayserlichen Statthaltern, um das Jahr 788. — Fines & principes veteres.

(k) Wedekindus *Monachus in Chronic.* CRANZ. *l. 2. Saxon. c. 22. & lib. I. Metrop. c. 1.* SPANGENBERG. *in Adels-Spiegel. lib. 10. c. 5. verbo Saxen.* REINECCIUS *in comment. de Saxon. origin. f. 11 & 15. sed prius Cimbrico ante natum Christum, postea Cheruscico fœderi seu unioni conjunctus fuisse tradit* CLUVERUS *lib. 3. c. 21.* — De fœdere Saxonico.

(l) Limitem Imperii versus Daniam tum temporis *Eydoram*, olim Denam fluvium, fuisse, ex pactis cum Gottfrido Danorum rege conventis a Carolo M. constitutum, testis est ADAMUS BREMENSIS *L. 1. c. 13. & 33. L. 2 c. 8. & 9. L. 5. c. 1.* ALDHELMUS *Monachus in Annal. Francor. anno 828.* CRANZIUS *l. 5. Saxon. c. 27. Incertus autor der Teutschen Chronic. ad a. 811. Verdrogen sick fredelicke Kayser Karol unde Hennig der Danen Koningk tho Acken dorch 24. der besten thot Dannemarck und Franckricken unde mackeden de Eyder tho en Schede twischen Römischen Rycke und Dannemar-* — De Eidora fluvio.

nemarcken. Eidoram vero olim DENAM adpellatam fuisse, ejusque memoriam in nominibus *Daniæ*, *Danorum* & civitatis TONNINGAE, ab ETHELWERDO *seculi X. Scriptore* DONIAM vocatæ, hodieque superesse, *putat* ECKHARTUS *rerum Francicar. L. I. p. 2.* A DANA in quiens *fluvio vetus Danorum patria, quæ hodie Sleswicensem Ducatum Jutiamque complectitur Dania atque Danemarca Germanice Dännemarck dicta; eaque appellatio deinde insulis a Danis acquisitis etiam imposita est, laxiori significatu. Marca limitem denotat, & quoniam limes Danorum, qui erat fluvius Dena, postea vallo sepeque firmissima a Regibus Danorum munitus est, per quam sepem unica saltem porta transitum mercatoribus dabat; hinc* DENA *idem nomen mutavit, & vocatus est* HEGGEDORA, EGIDORA, *& nunc Germanice corruptius* EYDER *hoc est fluvius* portæ *sepis, vel fluvius portam sepis vel munimenti finium Danicorum præterfluens.* HEGGE *enim Saxonibus & superioribus Germanis becke est sepis, & dor vel thor,* porta.

Dicta olim Dena.

Unde etymon Daniæ, Tonningæ.

(m) Wilehado Anglo primo Bremensium Episcopo & Holsatorum Apostolo curam Nord-Albingorum a Carolo Imperatore an. 788. commissam fuisse referunt ANSCHARIUS *Archi-Episcopus Bremensis in vita Wilebadi apud* SURIUM *Tom. 9. de vitis sanctorum*; ADAMUS *d. l. 1. c. 9. 10. 11.* ALBERTUS STADENSIS. *in Chronic. a. 788.* JOH. MOLANUS *in natalibus sanctorum Belgii d. 8. Novembr.* STAPHORST c. l.

De Wilehado Episcopo.

(n) Duci Westphaliæ & Angrivariæ, quem Carolus M. constituit Ducem ad Albim & Comitem Palatinum Saxoniæ borealis seu Nordalbingiæ, ut scribunt HENNINGES *in Genealog. Regum ac Ducum Saxon.* iterumque in *Geneal. Regum & Ducum Nordalbingiæ f. 263.* CRANTZIUS *L. 1. Saxon. c. 13. & L. 5. c. 27.* ubi verba refert. *Cum ad annum Christi post octingentos decimum, imperante jam Romanis Carolo Magno Wilsi facto agmine Hamburgum incurrebant, Caroli præfectum Utonem fugaverunt, necatis Christianis, prædas egerunt, & incenso oppido in sua redierunt. Ab illo autem tempore a quonam regeretur provincia Transalbina non tenemus, præsertim quia indomitus populus non unum sequebatur principem, sed in suo quisque angulo viribus & opibus potentior pro principe erat, donec terra redacta in provinciam Episcopis divenderetur. Cum Wedekindo tamen, qui rebellionis erat autor & præses, quique per annos triginta Gallos fatigarat, trans Albim præfuisse traditur quidam Albion, qui post multos labores jam rerum pertæsus, cum eodem Wedekindo venit ad Carolum, sacrum deposcens baptisma & accipiens. Hic ergo primus Transalbianorum præsens Albion;* Cui secundum jungit Utonem a Carolo præfectum HENRICUS PANTALEO *im ersten Theil der Teutschen Helden anno 796. f. 397. Albion was Fürst in Sachsen, und wohnet in diesem Land zu Sachsen, so jenseit dem Fluss Elbe gelegen, und jetzmahl Holand und Holstein geheissen, so doch Witichindus hie diesseit der Elbe geherrschet.* Videatur PETRUS ALBINUS *in Stamm-Buch des Königlichen Hauses zu Sachsen von Albig oder Adelvvig Fürst der Nord-Sachsen und Pfaltz-Grafen an der Elbe fol. 112.* noc non *von Cobbe des Albions Sohn, Pfaltz-Grafen zu Sachsen an der Elbe und Marggrafen zu Stade f. 132. qui obiit anno 876.* Et de hujus Cobbe filio *Alvvig Pfaltz-Grafen zu Sachsen idem scribit f. 250. Ist im Jahr 880. zum Regiment kommen, und wie sein Vater und Gross-Vater ein Richter und Vervvalter des Kaysers in des Reichs-Pfaltz zu Stade gevvesen, und also ein Fürst an dem Elb-Strom gegen dem Königreich Dannemarck.* CHYTRÆUS *in Saxon. f. 69. ita: Albioni Principi Nordalbingorum, Witikindi patrueli, Hamburga paruit.* Et JOHANNES POMARIUS *in der Sächsischen Chronic. f. 20. Fürst Albion Herr in Holstein.* *Item* HENNINGES *in Genealog. Regum & Ducum Nordalbingiæ f. 263. Albion Dynasta Angrivariæ A. C. 785. constituitur a Carolo Magno Imperatore Dux ad Albim, Palatinus Saxoniæ ac Dominus Nordalbingorum, qui nunc Holsati nominantur. Hoc defuncto Imperator Præfectum terræ Nordalbingiæ dedit Uthonem, qui arcem munitam Hamburgi exstruxit, in qua sedem suam habuit, quo mortuo gubernatio pervenit ad Widekindum Magnum ejusque posteros, & ibidem de Widekindo rege gubernationem regionis Nordalbingiæ suscepit mortuo Uthone forte circa annum Christi 804. interfectus an. 807.* Deinde Widekindo subjicit filium *Wigbertum* Ducem Angrivariæ, VVestphaliæ & Nord Albingiæ vel Holsatiæ, qui obierit anno 825. Huic subjungit *Brunonem* filium cui successerit *Ludolphus* filius, defunctus anno 859. & huic *Bruno II.* filius, interfectus anno 876. eidemque *Otto Magnus* frater Dux Saxoniæ, Angriæ, Westphaliæ & Nordalbingiæ, gubernator Imperii sub Ludovico IV. Imperatore, denatus anno 916. quem denique sequutus *Henricus Auceps*, postea ad culmen Imperii evectus.

Albione Duce.

(o) Eburisi Comitis legationi commendatam fuisse Transalbingiam testatur *Ado Viennensis in Chronic. ætat. 6. a. 796.* ADHELMUS seu ADEMARUS MONACH. *in annalibus Françorum a. 798.* ENGELISMENSIS *monachus*

Eburiso Comite.

in vita Caroli Magni f. 259. AIMOINUS *l. 4. Histor. Francor. c. 88.* FULDENSIS *monachus in annalib. Francor. anno 798.* REGINO PRUMIENSIS *l. 2. Chronic. a. 798.* ubi pro *Helbruinum* restitui debet *Eburisum:* & quem isti autores vocant legatum, cum HERMANN. BONNUS, *Superintendens olim Lubecensis* vertit Stadthalter *in Chronico Lubecensi. l. I. c. 2.*

§. 3. Weil aber diese Fürsten etwas weit dem Lande entsessen, und dadurch die Nord-Elber nicht allein zu angebohrner Rebellion, sondern auch den Feinden, als Wenden und Dänen, zum Raub und Brand verlassen worden, hat Kayser Carl die Stadt Hamburg (p) befestiget, zu einer Bischöfflichen Residenz-Stadt geordnet, und einen eigenen Grafen über Nord-Elbingen dahin verordnet. Beyde der Bischoff und der Graf (q) haben ihre Residentz in der Stadt Hamburg gehalten, und das Land zugleich nach Laut der Reichs-Ordnung verwaltet, der Bischoff in geistlichen, der Graf in weltlichen Sachen.

Hamburgum Metroppolis Nordalbingiæ.

(p) *Quod asserunt* LUDOVICUS PIUS *Imperator in privilegiis Archiecclesiæ Hamburgensis, quæ* ERPOLD LINDENBROG publicavit *num. 1.* & GREGORIUS VI. PAPA *ibidem num. 2.* ADAMUS BREMENSIS *l. I. c. 11. & 12.* CRANTZ. *l. I. Metrop. c. 17.* HERMANNUS BONNUS *in Chronico Lubecensi l. I. c. von der Stadt. Hamburg;* TRAZIGER *in Chronico Hamburg. parte I.* CHYTRÆUS *in Chronic. Saxon f. 42. & 69.* Quin omnes ad unum fere historici tam veteres, quam recentes; Sed & ante Carolum Magnum *Hamburgi* memoriam haud obscuram fuisse ex annalibus facile constat; etsi STAPHORSTIUS *Histor. Hamb. P. 1. p. 13.* Hamburgum ante-Carolingicum vilissimis locis adnumeret. Quo in argumento LUDOVICUS Imperator (qui Hamburgum saltim *locum* vocavit) suppetias ipsi nullas tulit. In vetustis enim chartis, *locus* sub *villarum & pagorum seu districtuum* nomine sæpiuscule venit; quin etiam aliquando pro munita civitate accipitur, uti ex chartulariis patet. Ex adverso in definienda Hamburgi vetustate mirifice exspatiantur MARESCHALCUS THURIUS *in annal. Wandal. l. 1. &* CLUVERUS *l. 3. c. 27. qui* PTOLOMÆI Geographi Ægyptii *duas* MARIONIDES pro *Hamburgo & Wismaria* aut *Swerino;* item LACIBRUGIUM ipsius pro *Rostochio* vel *Lauenburg* fidenter accipere gestiunt. Ut plures eorundem taceam interpretationes, quæ originibus civitatum Germanicarum nullatenus conveniunt. Nec parum & nimium distinxit ECKARDUS *rerum Francicar. Tom. II. l. 27. p. 54.* ubi primam Hamburgi mentionem reperisse sibi visus est in *Chronico* quodam *Moissiasensi,* infinitis quidem mendis & ineptis lectionibus locorum & nominum, præcipue Saxoniæ & Slaviæ, refertissimo; cujus tamen vexata & hiulca verba de *Connoburgo Smeldingorum* ipse in *Camburg* mutare, & facta hac luculenta mutatione de prima civitate Hamburgensi interpretari haud ambigit, etsi invitis rei, populi, loci & circumstantiarum rationibus; de quibus albi prolixius. Si vero conjecturis aliquid dandum fuerit, CONNOBURGUM illud *Smeldingorum* accipi forte poterit vel pro *Cunsberga seu Connisbergo,* oppido Lusatiæ ad Polsnicium fluvium in confinio Misniæ; vel pro *Camburgo* ad *Salam* prode Numburgum ruderibus castelli, hodieque conspicuo, nec a *Schmelingia* Schmölen remoto; vel pro CONOVIA prope *Dömitzium in* MEGAPOLI, vel quod probabilius est, pro SCHOENBURGO olim *Conburgo* hodie *Schönberg,* Venedis corrupte vel a *Cona Coina* seu silva pinea, Connoburgum vocato, oppidulo *Möllen* & villæ Smilovv proquinquo, nec a Lubeca & Ratzeburgo *dissito, quin collocato in media regione Smeldingorum, a Slavico* SMELNA *seu junco* forte dictorum; quorum vicini fuerant *Linones, Lini, & Obotritæ.* HELMOLDUS *l. 1. c. 38.* Taceo conjecturas, quæ afferri possunt de civitate antiqua RHETRE, quam Stargardiam Pomeraniæ vel Megapoleos, alii Oldenburgum Holsatiæ, Venedis dictum Stargardia, esse, contendunt; tum & de opulentissima Slavorum urbe *Vineta,* e regione villæ Daneravv seu Cameravv prope VVolgastum olim sita, quam MARESCALLUS *Annanalium l. 1. c. 9.* urbem vocat Venedorum amplissimam; sed alias adhuc conjecturas audaci interpretationi *Eckardi* nuperrime opposuit *doctissimus* ABBAS GOTWICENSIS *in prodromo Chronici Gotwicensis p. 888.* ubi per Connoburgum locum quendam *Haneburg,* oppido Möllen proximum, vel oppidulum *Slindenberg* in ora lacus Schalsee inter Ratzeburgum & Witteburgum, commodis locis inter lacus & silvas more Venedorum situm, indigitari conjicit. Ceterum illud in quo Eckhardus gloriatur Chronicon Moissiacense in cœnobio quodam Galliæ reperto & a FRANCISCO BOSQUETO Narbonensium prætore e membrana mendosissime descripto, legi potest apud *Franciscum du* CHESNE *Tom. III. Script. Hist. Franc. p. 130.*

Ejus Memoria ante Carolingica.

Ptolomæica Marionis.

Eckardi Camoburgum.

Conjecturæ de Connoburgo Smeldingorum variæ.

Abbatis Gotwicensis.

(q) Uterque & Comes & Episcopus sita palа-

De Palatiis

Comitum & Episcoporum in civitate Hamburg. palatia *Hamburgi* habuerunt, unde & ille *Comes Hamburgensis* appellatur ab *Autore Annal. Slavor. ao. 1244. & Stattbalter zu Hamburg* a BONNO *in Chronico Lubec. d. l.* a quo tamen diversus est *Henricus de Hamborg* in diplomate Liemari Archi-Episcopi Bremensis an. 1088. *in privilegiis Archiecclesiæ Hammaburgensis n. 34.* item *Siffridus de Hammanburg* apud HELMOLDUM *in Chronico Slavor. l. 2. c. 6.* quibus in locis rescribendum est *Hommeburg*. Palatiorum vero, quæ Comites Holsatiæ Hammaburgi tenebant, veterum meminerunt ALBERTUS *Stadensis in Chronico a. 1138.* PETERSEN *in Chronic. Holsat. P. I. f. 11. 15. 16. ibique die Veste, die der erste Adolph inwendig Hamburg gebauet*: TRATZIGER *in Chronic. Hamburgensi MSC. parte 2. de Bernbardo nec non Ordulpho Ducibus & parte 3. in pr. de Adolpho Comite*: CHYTRÆUS *in Saxon. f. 69.* Cujus juris Palatialis usum constanter retinuerunt & tuiti sunt Holsatiæ & Schaumburgiæ Comites in curti palatiali, seu in Curiis eregione D. Jacobi sitis, vulgo dictis *der Schaumburgische Hof & der Mühlen-Hof*, cui in vetustioribus chartis & annalibus inditum est nomen *Herren Hof*, item *Königs-Hof*. Quam quidem curiam, utut a *Schamburgensi* distinctam, vulgo cum hac plane confundunt. Quod & factum ab AUTORE *der Nachricht von der Bewantniss des Schauenburgischen Hofes a. 1734. § 3.*

De ordine Regiminis. (r) Quæ exstat *Capitularium l. 2. c. 6. in lege Longobardorum l. 2. tit. 53. im Wichbildo Magdeburgensi Artic. 101. Vide* BORTUFFIUM *in Chronic. Magdeburgensi l. 1. c. 15. versu. Und Kayser Henrich.* SIFFRIDUM PETRI *de Frisior. Antiquit l. 1. c. 13.* REINECCIUM *in annotat. ad annales Caroli Magni l. 4. f. 62. seqq. & in Comment. de Saxon. Origin. f. 23. Lehmann l. 2. Chronic. Spirens. c. 18. f. 88. & l. 4. c. 2. & 11.* BENDERUM *ad Caput bonæ memoriæ 3. de confirmat. util. & inutil. libro 2. Decretal. num. 28.*

Eckbertus Comes Nordalbingiæ. §. 4. Der erste Graf (s) zu Holstein, dessen man Nachrichtung haben kan, ist gewesen Graf *Eckbert*, ein Fränckischer Herr, und der erste Bischoff zu Hamburg ihme zugeordnet, ist gewesen Herr Amalar (t) ein gebohrner Walon oder Niederländer. Herrn Eckberten ist in der Grafschafft gefolget Graf Otto, (u) so um das Jahr Christi 810. in der Wenden und Dänen Einfall umkommen. Herrn Amalarn hat in dem Bisthum succediret Heridach ein Priester (z) um das Jahr Christi 811. welchen Kayser Carl zum Ertz-Bischoff, über alle mitternächtische Länder, Königreiche und Inseln zu erheben vorgenommen, wo er durch den zeitlichen Todt nicht verkürtzet, und also das Werck mit seinem tödtlichen Hintritt ins Stecken gerathen.

Otto Comes A. 810.

(s) Ekebertum primum fuisse Nordalbingiæ vel Holsatiæ Comitem & quidem immediatum Imperii principem asserere videtur *Ludovicus Pius* Imperator in allegato diplomate de privilegio Ecclesiæ Hammaburgensis, quod Aquisgrani anno 834. concessit. Anteriores Holsatiæ Principes ab aliis memorati cum figmentis & fabulis plerumque certant; veluti est THYBOTUS Dux Sleswigi & Stormariæ, cujus HENNINGES, REUSNERUS & ALBITIUS *in Genealog.* mentionem faciunt, & quem anno Christi 729. sub Carolo Martello vixisse fingit BORTUFFIUS *in genealog. & Chronic. Princip. Anhald. l. I. c. 10. in fine.* De ipso Eckberto Comite, qui paci inter Carolum M. & Hemmingum Regem Danorum a. 811. sancitæ interfuit, vide *annales Loiselianos*, *Eginbardum* & plures apud HENSCHENIUM *in Actis Sanctorum T. I. M. Febr. in vita Anscharii*, HAHNIUM *P. 3. Histor. Imperii p. 83. in notis.* Comes Eckbertus & Episcopus Amalar.

(t) *Ludovicus Pius* Imperator in dicto diplomate.

(u) Utonem comitem Holsatiæ fuisse a Carolo Magno præfectum scribit CRANTZIUS *l. 2. Saxon. c. 20. c. 5. 27. & l. 1. Metrop. c. 17.* BONNUS *in Chronic. Lubic. l. 1. c. von der Stadt Hamburg.* PETERSEN *in Chron. Holsat. parte I. f. 5.* TRATZIGER *Chronic. Hamburgens. part. I.* HOPPENRODIUS *im Stamm-Buch verb. Holstein f. 40.* CHYTRÆUS *l. 2. Saxon. f. 69.* STAPHORSTIUS *T. I. c l.* Udo Comes.

(z) Heridagus Presbyter secundus Episcopus Hammaburgensis a Carolo Magno ordinatus & Nordalbingis præpositus. Quod asserunt Ludovicus Pius Imperator in dicto diplomate, ADAMUS Bremensis *l. 1. c. 12.* HELMOLD *Presbyter l. 1. Chron. Slavor. c. 3.* ALBERTUS *Stadensis in Chron. anno 810. Lubecensis Canonicus in Chronico Slavic. c. 3.* KRANTZ. *l. 1. Metrop. cap. 17.* PETERSEN *in Chron. Holsatiæ P. I. f. 6.* TRATZIGER *Chronic. Hamburg. c. l.* RAUW *Cosmog. cap. 17. f. 500.* ANDREAS ANGELUS *l. I. Chron. Holsatiæ cap. 3. f. 2.* JANSONIUS *in itinerario* SKYTTI *Suedici ad Daniam legati f. 23.* Heridagus Episcopus.

§. 5. Nach welcher Zeit das Land zu Holstein, mancherley Anstösse und Veränderung durch der Heyden und ungläubigen Wenden und Dänen Ueberfall, Verheerung und Repressis a Ludov. Imp. barbarorum incursionibus Holsatia in

feudum Imperii cedit. Haraldo R. Dan. A. 826. und Verstörung, gewonnen, bis dass Kayser Ludewig, der Erste dieses Nahmens, Kayser Carls Sohn und Nachfolger im Reich, das Land in etwas befriediget, und im Jahr 826. auf dem Reichs-Tag zu Mayntz gehalten, dasselbige sammt der Grafschafft Rustringen in Friessland, König Harolden (a) zu Dennemarck, der sich zum Christlichen Glauben und Heil. Römischen Reich begeben, (b) hat, belehnet, und zu einem Fürsten-Lehn des Reichs angesetzet, zu welcher Zeit Wilrich (c) Bischoff zu Bremen ist Administrator des Stiffts Hamburg gewesen, und hat das Bissthum verwaltet, bis auf das Jahr Christi. 833.

De Haraldo Rege. (a) ADAMUS *Bremensis l. 1. Hist. eccles. c. 15.* ALDHELMUS *in annal. Franc. anno 828.* SIGEBERTUS *in Chronolog. anno. 825.* FRICUS *Rex Daniæ in histor. gent. Danor. c. 79.* PETERSEN *in Chronic. Holsat. P. 1. f. 6.* LETZNERUS *in Chron Ludovici Pii Imperat. & Abbatiæ Corbeiens. c. 6. a. 825.*

(b) SIGEBERTUS *Gemblacens. in Chronolog. a. 815.* CRANTZ *l. 4. Daniæ c. 10.*

Willerico S. (c) S. Willericus Episcopus Bremensis ut testatur ADAMUS *l. 1. c. 12.* in fine *Autor Histor. Archi-Episcop. Bremens. in Willerico, apud Lindenbrogium.*

Committitur Brunoni Duci Sax. A. 830. §. 6. Nach König Harolds tödtlichen Abgang, hat Hertzog Brun (d) zu Sachsen und Engern das Land zu Holstein von dem Kayser empfangen, und im Jahr Christi 830. zu regieren angenommen, der ist von dieser Welt abgeschieden, im Jahr 843.

Duce Brunoe. (d) REUSNERUS *in Geneal. stirpis Witikind. Stemmat. 2. f. 261. & in genealog. Witichind. fol. 13.* HENNINGES *in genealog. Regum & Ducum Nordalbing. f. 263.*

Ludov. Imp. Hamburgi instituit archiepiscopatum A. 834. §. 7. Aber Kayser Ludewig hat den Willen seines Vaters Kaysers Carl zu exequiren und zu vollführen vorgenommen, und derowegen einen gemeinen Reichs-Tag nacher Aachen 834. ausgeschrieben, auf welchen er durch Rath und Bewilligung der Könige, Fürsten und Stände des Heiligen Reichs, die Stadt Hamburg zu einer Metropol und obersten Haupt-Stadt über alle Mitternachtische Länder und Inseln geordnet, und den Stifft daselbst, so bishero des Ertz-Bischoffen von Cölln Suffragan gewesen, von demselbigen eximirt zu einem *Ertz-Bissthum* erhöhet und zum Primat über *Holstein, Judland Dennemarck, Schweden, Norwegen, Eisland, Grönland, und andere Insuln* gesetzet und bestätiget, und ist der erste Ertz-Bischoff vom Kayser dahin geordnet worden, Ansgari ein Heil. Mönch von Corvey, der zugleich auch ist zum Erb-Legaten und Vicarius des Stuhls zu Rom in obberührten Nordischen Ländern gemacht und confirmirt worden, wie das *Kayserliche Diploma* (e) *von der Metropoli zu Hamb. darin des ersten Grafen zu Holstein auch Meldung geschiehet und die Päpstliche Bullen* bezeugen. Dieser Ertz-Bischoff hat grosse Gewalt und Herrschafft im Lande zu Holstein (f) vom Kayser erlanget, und seine Hoffhaltung in der Stadt Hamburg (g) angestellet. Jedoch hat der Herzog von Sachsen auch seinen Pallast inwendig Hamburg behalten, (h) und das Land jenseit der Elbe, durch sich selbsten oder einen Grafen (i) in weltlichen Sachen regieret, und solches nach der uralten Reichs Ordnung, (k) welche hernach, dass wo ein Herzog, alda auch ein Ertz-Bischoff, und wo ein Graf, (verstehe, ein Hoher oder Fürstlicher Graf) alda auch ein Bischoff soll geordnet werden, die im Nahmen und von wegen der Kayserl. Majest. und des Stuhls zu Rom beyde Geist- und weltliche Geschäffte sollen, ein jeder nach seinem Stande und Amt administriren; Und wie der Herzog zu Sachsen hat zwölff Grafen (l) nach Herzogen-Art und Recht (m) unter sich gehabt, also hat auch der Ertz-Bischoff zu Hamburg zwölff Bischöffe (n) unter sich abgetheilet und verordnet, und so lange die Ertzbischöffliche Residentz zu Hamburg verblieben, so lange haben auch die Hertzogen das Land zu Holstein neben ihnen behalten und regieret. Dann wir lesen, dass Anno 876. zun Zeiten Kayser Ludewigs des Dritten, Hertzog Brun der Ander (o) dieses Nahmens von den Dänen sey im Land Holstein mit seinen zwölff Grafen und zween Bischöffen erschlagen worden. Jedoch wie der Ertz-Bischoff seinen Chorepiscopum seu Vicarium zu Hamburg gehalten, also hat auch der Hertzog einen Grafen alda über Holstein, und andere in den übrigen Grafschafften gesetzet und von dem Kayser investiren und confirmiren lassen; Dann Berold, Graf zu Ditmarsch, (p) soll gelebet haben im Jahr Christi 860. So wird auch gedacht einer gebohrnen Gräfin aus Holstein, mit Nahmen Irmengard, (q) im Jahr 910. so eine Gemahlin gewesen Graf Ottens zu Ascanien und Ballenstädt. Dahero zu vermuthen, dass die Grafen zu Holstein albereit un-

unter den Fränckischen Kaysern und uralten Sächsischen Gross-Hertzogen vom Königl. Wedekindischen Stamm gebohrens seyn hochberühmt und grosses Ansehen gewesen. Wie dann die Geschicht-Schreiber insgemein dahin stimmen, dass die Grafen zu Holstein Fürstlichen Standes und Geburht, das ist der Hertzogen leibliche Söhne oder Brüder gewesen, (r) und dass sie ihre Gräffliche Regalia haben von der Kayserl. Majest. so wohl unter der Fränckischen, als Sächsischen Kayser Regierung, ohnmittelbar empfangen.

Diploma de Archi Episcopatu Hamburgensi.

(c) Datum a Ludovico pio a. 834. ipsum diploma editum est a PHILIPPO CÆSARE *in Triapostolatu septentrionis ed Coloniæ Agripp. 1642.* JOACHIMO MADERO *append. ad Adam. Bremen. p. 179.* ERPOLD LINDENBROGIO *syntagm. Rer. Germ. septentrional. p. 143. & ed. Fabric. inter privilegia Archiecclesiæ Hamburg. p. 25.* LAMBECIO *l. 1. Originum Rer. Hamb. p. 35.* item *in Chronologia & Auctario l. 1. Rer. Hamb. p. 105. seq.* ubi differentiam & lectiones variantes exempli Lindenbrogiami & Phil. Cæsaris affert: MICH. HEINECCIO *de sigill. Germ. p. 86.* TENTZELIO *in vindiciis Conringianis pro censura diplom. Ludoviciani Lindaviensis c. 1. dipl. 10. p. 25.* STEPHANA BALUZIO *Capitul. Reg. Franc. T. 1. p. 681.* MABILLONIO *in Actis Sanctorum ordinis Benedict. Seculo 4. p. 2. P. 121.* JO. BOLLANDO & GODOFR. HENSCHENIO *in Actis Sanctorum T. I. Febr. in Commentario ad vitam S. Anscharii.* Quod ipsum exemplar *Henschenianum*, ab omnibus aliis dissonum quidem, & nunc brevius, nunc instructius; sed & curatius omnino est, desumtum ex Archivo veteris Corbejæ & Monasterii Parisiensis S. Germanici de Pratis. Inseruit illud ipsum NICOLAUS STAPHORSTIUS *Historiæ Ecclesiæ Hamb. diplomaticæ P. I. p. 26.* Aliud exemplar ex Archivo Capituli Bremensis idque avthentico-harmonicum laudat & integrum descripsit JOH. RENNERUS *in Chron. Brem. MSC.* & ex eo AUTOR *Codicis MSC. in Bibliotheca Hamb. inter MSCta n. 24. fol.* iterumque ad idem vel aliud in Tabulario Regio Stadensi asservatum provocat JO. JUSTUS KELPIUS *in Hadeleria juris Bremensis MSC.* sed utrumque hoc coincidit fere cum Lambeciano, Cæsario & Tentzeliano. Differentiam tamen sigillorum notat STAPHORSTIUS *c. l. p. 24.* cui addendum, quod de sigillis Ludovicianis observarunt CONRINGIUS *in Censura diplomatis Lindaviensis*, MABILLONIUS *de Re Diplomat.* & HEINECCIUS *c. l.* Notandum quoque est, quod ipsa diplomatis *de jure Primatus in omnes populos septentrionales verba*, a GOLDASTO *citata*, in Henscheniano exemplo desint. Leguntur vero in plerisque citatis aliis, quæ diserte mentionem faciunt *Norweorum Terræ, Gronlandon, Halingalondon, Islandon, Scredivindon & omnium septentrionalium & Orientalium Nationum;* addita hac periodo, in Henscheniano itidem omissa: *Et quia casus præteritorum cautos nos facit in fututurum, ne quisquam Episcoporum aliquam sibi trans Albiam, vel alicubi in prædictam parochiam sibi vindicet potestatem, certo limite circumscriptam esse volumus, videlicet ab Albia flumine deorsum usque ad mare Oceanum, & sursum per omnem Slavorum provinciam usque ad mare, quod orientale vocatur, &* PRÆDICTAS NATIONES *septentrionis* (Quæ tamen sub Imperio Ludovici & Pontificum neutiquam fuerunt) *omnes quoque paludes infra sive juxta Albiam positas, cultas, & incultas, infra terminos ejusdem parochiæ ponimus, ut Transalbiani se & sua ab incursu paganorum qui sæpe timendus est, securius in his locis occultare queant.* Conjectatur equidem HENSCHENIUS *c. l.* quod hæc de Imperio in gentes septentrionales formula addita videatur recentiori demum ætate post a. 1043. ab Archi-Episcopo Hamb. Adalberto I. ideo quod elati animi fuerit & de *Patriachatu* loco Archi-Episcopatus Hamburgi instituendo, hincque XII. Episcopatibus subjiciendis sedulo cogitaverit. Sed contradicit huic opinioni Historia ipsius Anscharii & Archi-Episcoporum succedentium Seculi 9. & 10 præcipue Libentini I. & II.; dissentit & ipse, quem in auxilium vocat M. *Adamus Histor. Ecclesiast. l. 3. c. 34.* cui adde HELMOLDUM *l. 1. 22. Adelbertus*, inquientem, *vir erat magnificus & præpotens in regno, qui Cæsarem & Papam propitios habebat & in omnibus Borealibus regnis, Daciæ scilicet, Sveciæ & Norwegiæ functus est* AUTORITATE ARCHIEPISCOPALI *& legationis apostolicæ ministerio. Nec his contentus patriarchatus honorem assequi voluit, eo scilicet ordine, ut infra terminos suæ parochiæ XII statueret Episcopatus.* Nec ipsa, quæ cum authenico Henscheniano verbotenus haud conspirant, diplomatum exempla, referenta statim sunt ad censum eorum, quæ vel sunt sublesta, vel interpolata, vel recentiori ævo acquisita; constat enim, quod plura unius diplomatis authentica cum eodem, tum diverso tempore scripta, data, acta & publicata posterioribus item cogitationibus sæpe adaucta sint præcipue in causis majoribus & fundationibus Ecclesiarum. Quod in Diplomatario Mecklenburgico ad an. 1171. probatum dabimus

Editum a Cæsare, Madero, Lindenbrogio.

Lambecio

Heineccio Tentzelio.

Baluzio.

Mabillonio.

Henschenio

Staphorstio, aliisque

Observatio de momento juris Primatus in septentrionem.

Conjectura Henschenii.

Dubia contra hanc opinionem.

mus exemplis, & sigillatim literis *fundationis Episcopiæ & Ecclesiæ Sverinensis*, quarum lectiones apud MADERUM, LINDENBROGIUM, LUNIGIUM, TOBIAM ECKARDUM, STAPHORSTIUM nec uniformes sunt, nec consonæ cum duobus authenticis *Archivi Gustrovienfis* adhuc ineditis quæ & ipsa invicem quoad parum & nimium item sigilla, variant. Quod Bullas papales attinet, quarum Goldastus meminit, prima indubie est GREGORII IV. Confirmatio Archi-Episcopi Hamburgensis Anscharii de an. 835. edita a LINDENBROGIO *c. l. p. 127.* LAMBECIO *c. l. p. 36.* BARONIO *Annal. T. X. ad a. 843. §. 13.* STAPHORSTIO P. I. *Hist. Eccles. Hamb. p. 31. secunda est* LEONIS IV. confirmatio Archi-Episcopatus Hamburgensis de a. 849. quæ exstat aqud MADERUM l. c. p. 187. LINDENBROG. p. 127. LAMBECIUM *in Chron. & auct. p. 110.* STAPHORST c. l. p. 39. Tertia addenda est NICOLAI I. de conjunctione ecclesiarum Bremensis & Hamburgensis de a. 858. (aliis a. 864.) apud Baronium Annal. T. X. ad an. 858. LAMBECIUM c. l. p. 112. PHILIP. CÆSAREM *in Triapostolatu Septentr. append. p. 182.* CRANTZ *l. 1. Metrop. c. 38.* MADERUM *app. ad Ad. Brem. p. 149.* STAPHORST c. l. p. 41. Item *ejusdem* PAPÆ confirmatio Ecclesiæ Ramesloensis Archi-Episcopatus Hamb. data a. 862. apud *Staphorstium. Lindenbrogium, Lambecium & Maderum* c. l. Faciunt & huc Scriptores, qui explicandæ origini historiæ primatus Hamburgensis inserviunt, S. REMBERTUS in vita *Anscharii apud Lambecium c. XI,* GUALDO *Corb. Monachus in vita Ansgarii, c. 28. Autor Historiæ Archi-Episc. Bremens. in Ansgario apud Lindenbrog. p. 69. Aut. vitæ S. Rembert. apud Surium; Ad.* BREMENSIS h. e. L. I. c. 13. & 17. HELMOLDUS l. 1. Chron. Slav. c. 14. ALBERTUS STAD. ad a. 833. AUTOR continuationis *Helmodi seu Chron. Slavici latini* (Germanice enim prodiit a. 1485.) apud LINDENBROGIUM *Scriptor. septentrion. & Fabric. p. 189.* CRANTZIUS *l. 1. Metrop. cap. 17.* MOLANUS *in Annal. Sanctorum Belgii 3. Februar.* ROLEWINCK L. 2. de moribus Westphal. *c. 8. in f.* & alii. Quorum quidem consilio & lectione controversum illud tempus de *prima fundatione & consecratione Archi-ecclesiæ Hamburgensis* determinari & referri poterit ad annum 831. quem recte sequitur LAMBECIUS *in Chronol.* ad h. a. p. 102. Utut pro an. 832. militent SETHUS CALVISIUS & BARONIUS *ad h. a.* iterumque annum 833. substituant CRANTZIUS *l. 1. Metrop. c. 20.* ALB. STADENSIS ad h. a. Plures vero autoritate & fide Diplomatis Ludoviciani annum 834. Qui tamen primæ fundationis & nominationis tempora rationes & ulteriora fata forte haud distingunt a tempore & rationibus promulgati & publicati Diplomatis, vel si mavis, tempore consummationis & confirmationis. Utrumque diploma ab Henschenio & Lindenbrogio editum subjungimus, ut utriusque vel consonantia vel dissonantia pateat.

Bullæ papales.

Georgii IV.

Leonis IV.

Nicolai I.

Historici.

Diploma Ludovicianum ex editione Henschenii

In Nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi.

Hludovicus divina favente & propitiante clementia Imperator Augustus. Si specialibus cujusque fidelium nostrorum necessitatibus perspectis subveniendum esse Imperialis auctoritas monstrat, quantum magis ad debitam generalitatis providentiam æquum dignumque pertinet. Ut & ecclesiæ catholicæ atque Apostolicæ, quam Christus suo pretioso sanguine redemit eamque nobis regendam tuendamque commisit, piam ac sollicitam in cunctis oportet gerere curam, & ut in ejus provectu & exaltatione congruam in cunctis exhibeamus diligentiam, novis ad ejus necessitatem vel utilitatem atque dignitatem pertinentibus rebus, nova imo necessaria & utilia provideamus constituta. Id circo sanctæ DEI ecclesiæ filiis præsentibus & futuris certum esse volumus, qualiter Divina ordinante gratia nostris in diebus, Aquilonaribus partibus, in gentibus videlicet Danorum, Sveonum magnum cœlestis gratiæ prædicationis sive acquisitionis

Diploma Ludovici Imp. ex editione Lindenbrogii.

In nomine Domini DEI & Salvatoris nostri JESU CHRISTI.

Hludovicus Divina favente & propitiante clementia Imperator Augustus. Si specialibus cujusque fidelium nostrorum necessitatibus prospectius subveniendum esse Imperialis auctoritas monstrat, quando magis ad debitam geneneralitatis providentiam æquum dignumque pertinet, ut Ecclesiæ Catholicæ atque Apostolicæ, quam Christ. pretioso sangvine redemit, eam que nobis tuendam regendamque commisit, piam ac sollicitam in cunctis oportet gerere curam & ut in ejus prospectu vel exaltatione congruam exhibeamus diligentiam novis ad ejus necessitatem atque dignitatem pertinentibus rebus nova imo necessaria & utilia provideamus constituta. Idcirco sanctæ DEI Ecclesiæ filiis præsentibus & futuris certum esse volumus, qualiter Divina ordinante gratia nostris in diebus, Aquilonaribus in partibus in gentibus videlicet Danorum Sveco-rum, Norweon, terræ Gronlandon, Halligalandon, Islandon, Scredewindon & omnium septentrionalium & orientalium nationum

nis patefecit Atrium, ita ut multitudo hinc inde ad Christum conversa mysteria cœlestia Ecclesiasticaque subsidia desiderabiliter expeteret. Unde Domino DEO Nostro laudes immensas persolventes extollimus, qui Nostris temporibus ac studiis, sanctam Ecclesiam; Sponsam videlicet suam in locis ignotis sivit dilatari atque proficere. Quamobrem una cum Sacerdoribus cæteris que Imperii Nostri fidelibus, hanc DEO dignam cernentes caussam valde necessariam atque futuræ Ecclesiæ dignitati proficuam, dignum esse duximus, ut locum aptum Nostris in finibus evidentius eligeremus, ubi sedem Archi-Episcopalem per hoc nostræ autoritatis præceptum statueremus. Unde omnes illæ barbaræ nationes æternæ vitæ pabulum uberiusque capere valerent, & sitientes salutis gratia, præ manibus oculisque haberent. Insuper etiam & magnorum Progenitorum nostrorum sacra lucrandi studio nostris in diebus nunquam deficerent. Genitor etenim noster gloriosæ memoriæ KARULUS omnem Saxoniam ecclesiasticæ religioni subdidit, jugumque Christi adusque terminos Danorum atque Slavorum corda ferocia ferro perdomans docuit, ubi inter has utrasque gentes Danorum videlicet sive Wandalorum ultimam Saxoniæ partem sitam, & diversis periculis, temporalibus videlicet ac spiritualibus, interjacentem perspiciens, Pontificalem ibidem sedem fieri decrevit Trans Albiam. Unde postquam terram Nord Albingorum laxata captivitate, quam ob multam perfidiam in ipsis Christianitatis initiis patratam per septennium passi sunt, ne locus ille a Barbaris invaderetur, Ecberto Comiti restituere præceperat, non jam vicinis Episcopis locum illum committere voluit. Sed ne quisquam eorum hanc sibi deinceps parochiam vindicaret, ex remotis Galliæ partibus quendam Episcopum Amalarium nomine direxit, qui primitivam ibidem Ecclesiam consecraret. Sed et eidem Ecclesiæ Sacras Reliquias, ac plura Ecclesiastica munera pia largitate specialiter destinare curavit. Post modum vero captivis ad optatam patriam undique confluentibus eandem parochiam cuidam Presbytero Heridac nomine specialiter commendavit, quem universæ Nord-Albingorum Ecclesiæ, ne ad ritum relaberetur gentilium, vel quia locus ille lucrandis ad huc gentibus videbatur aptissimus, disposuerat, consecrari Archi-Episcopum, ut ipsi occasione vel autoritate summa in ipsis terminis gentium sedutilitate prædicandi sancta multiplicaretur Ecclesia, dum vicinorum ipsius novitatis Episcoporum multa latitudinis cura non sufficiebat discurrere per omnia. Delegavit etiam eidem presbytero quandam cellam Hrodnace vocatam, quatenus eidem loco periculis undique circumdato fieret supplementum. Sed quia consecrationem jam dicti viri velox ex hac luce transitus pii genitoris in diebus ejus fieri prohibuit, ego autem quem Divina clementia in sedem regni ejus asciverat, cum in di-

num magnum cœlestis gratiæ prædicationis sive adquisitionis patefecit ostium. Ita ut multitudo hinc inde ad fidem CHRISTI conversa mysteria cœlestia ecclesiasticaque subsidia desiderabiliter expeteret. Unde Domino DEO nostro laudes immensas persolventes extollimus, qui nostris temporibus & studiis sanctam Ecclesiam sponsam videlicet suam in locis ignotis finit dilatari atque proficere. Quamobrem una cum sacerdotibus ceterisque Imperii nostri fidelibus hanc DEO dignam cernentes caussam valde necessariam atque futuræ Ecclesiæ dignitati proficuam, digum duximus ut locum aptum nostris in finibus evidentius eligeremus ubi sedem Archi-Episcopalem per hoc auctoritatis nostræ præceptum statueremus; unde omnes illæ barbaræ nationes æternæ vitæ pabulum facilius uberiusque capere valerent & sitientes salutis gratiam præ manibus vel oculis haberent, insuper & magnorum Progenitorum nostrorum sacra lucrandi studia nostris in diebus nunquam deficerent. Progenitor enim noster gloriosæ memoriæ KARULUS omnem Saxoniam Ecclesiasticæ religioni subdidit, jugumque Christi ad usque terminos Danorum atque Slavorum corda ferocia ferro per domans docuit, ubi inter has utrasque gentes Danorum sive Winedorum ultimam Saxoniæ partem sitam, & diversis periculis temporalibus videlicet & spiritualibus interjacentem perspiciens, Pontificalem ibidem fieri sedem decrevit Trans-Albiam. Unde postquam terram Trans-Albianorum laxata captivitate, quam ob multam perfidiam in ipsis Christianitatis initiis patratam per septennium passi sunt, ne locus ille a barbaris invaderetur, Ekeberto Comiti restituere præceperat, non jam vicinis Episcopis committere voluit. Sed ne quispiam eorum hanc sibi deinceps parochiam vindicaret, ex remotis Galliæ partibus quendam Episcopum Amalarium nomine direxit, qui primitivam Ecclesiam ibidem consecraret. Sed & eidem Ecclesiæ sacras reliquias ac plura Ecclesiastica munera pia largitate specialiter destinare curavit. Post modum vero captivis optatam ad patriam undique confluentibus eandem parochiam cuidam presbyrero Heride nomine specialiter commendavit, quem universæ Transalbinorum Ecclesiæ, ne ad ritum relaberentur gentilium, vel quia lucrandis adhuc gentibus locus ille videbatur aptissimus, disposuerat consecrari Archi-Episcopum, ut ipsi occasione vel autoritate summa in ipsis terminis gentium, sedulitate prædicandi sancta multiplicaretur Ecclesia, dum vicinorum ipsius novitatis Episcoporum, multa latitndinis cura non sufficiebat discurrere per omnia. Delegavit etiam eidem Presbytero quandam cellam Rodenach vocatam, quatenus eidem loco periculis circumdato fieret supplementum. Sed quia consecrationem jam dicti viri velox ex hac luce transitus pii genitoris nostri fieri prohibuit: Ego autem quem Divina clementia in sedem regni ejus asciverat, cum in

diversis regni negotiis insisterem, hoc quoque prædictum patris mei studium velut Regni in finibus peractum minus caute attenderem, svadentibus quibusdam jam dictam cellam ad Indam monasterium contuli; vicinam vero parochiam vicinis Episcopis interim commendavi. Nunc autem tam propter supra scripta Ecclesiastica lucra in gentibus demonstrata, quam & propter votum pii genitoris nostri, nequid ejus studii imperfectum remaneat, statuimus una cum consensu Ecclesiastico præfata ultima in regione Saxonia Trans-Albiam in loco nuncupato Hamburg cum universa Nord-Albingorum provincia Ecclesia proprii vigoris constituere sedem Archi-Episcopalem, cui ad primum præesse atque solenniter consecrari, per manus Drogonis Metensis & summæ sanctæque Palatinæ dignitatis Ansgarium fecimus Archi-Episcopum astantibus Archi-Episcopis, Ebone Remensi, Hetti Trevirensi & Ottogaro Moguntiensi cum plurimis aliis generali in conventu, totius Imperii nostri præsulibus congregatis, assistentibus quoque & specialiter consentientibus atque consecrantibus Helingando & Willerico Episcopis, a quibus jam dictæ partes a Nobis sibi olim communicatas recepimus. Cui videlicet Ansgario, quia præfatis in gentibus hæc nostris in diebus dignissima invocatione gentilium vel redemtione captivorum monstrata sunt lucra, tam nostra quam sanctæ Romanæ Ecclesiæ autoritate hanc DEO dignam in gentibus commisimus legationem ac proprii vigoris ad scribere decrevimus dignitatem. Et ut hæc nova constructio periculosis in his locis cœpta subsistere valeat, ne prævalente Barbarorum sævitia deperiret, quandam cellam Turholt vocatam huic novi constructioni, quam suæ Archi-Episcopi successorumque suorum in gentibus legationi perenniter servituram ad nostram nostræque sobolis perpetuam mercedem divinæ obtulimus Majestati. Homines quoque, qui ejusdem cellæ beneficia habere videntur, ab omni expeditione vel militia sive qualibet occupatione, ut idem Venerabilis Episcopus ad hanc DEO dignam in provisis temporibus Legationem nullum in hoc patiatur impedimentum. Dona vero quæ ex eadem cella nostris partibus dare solebant, & nobis quoque successoribus nostris similiter dari volumus. His exceptis majus minusque in convocatione paganorum vel redemtione captivorum sive ejusdem sedis supplemento multi modis periculis circumdato, vel ibidem Deo militantium solatio ob amorem DEI ac b. Sixti Confessoris ejus perpetuo delegamus. Res quoque præfatæ sedis & jam dicti Monasterii sub plenissima defensione & immunitatis tuitione volumus ut consistant ac tueantur, ita ut nullus index publicus, aut alia quælibet publica autoritate prædita persona de eorum rebus feudum tributa

in multis regni negotiis insisterem, hoc quoque prædictum patris mei studium velut regni in finibus minus caute attenderem, prædictam parochiam vicinis Episcopis interim commendavi. Nunc autem tam propter supra scripta ecclesiastica lucra in gentibus demonstrata, quam & propter votum pii gentioris nostri, ne quid ejus imperfectum remaneat statuimus una cum consensu ecclesiastico præfata ultima in regione Saxonica Trans-Albiam in loco nuncupato Hammaburg, cum universa Trans albianorum Ecclesia proprii Vigoris constituere sedem Archi-episcopalem, cui & primum præesse atque solenniter consecrari per manus Drogonis Metensis & summæ sanctæ Palatinæ dignitatis præsulis Ansgarium fecimus Archi-Episcopum adstantibus Archi-Episcopis Ebbone Remensi, Hetti Treverensi & Ottgaro Moguntiensi cum plurimis aliis generali in conventu totius Imperii nostri, præsulibus congregatis, adsistentibus quoque specialiter & consentientibus atque consecrantibus Helingando sive Willerico Episcopis, a quibus jam dictæ parochiæ partes a nobis & a patre nostro sibi olim commendatas recepimus. Cui videlicet Ansgario tam nostro quam sanctæ Romane Ecclesiæ autoritate hanc DEO dignam in præfatis gentibus commisimus legationem ac proprii vigoris ad scribere decrevimus dignitatem. Et quia casus præteritorum, cautos nos facit in futurum, ne quisquam sibi Trans Albiam vel alicui in prædicta parochia vindicet potestatem, certo limite circum scriptum esse volumus, videlicet ab Albia flumine deorsum usque ad mare oceanum & sursum per omnem Slavorum provinciam usque ad mare, quod orientale vocant, & per omnes prædictas nationes septentrionis. Omnes quoque paludes infra sive juxta Albiam positas, cultas & incultas infra terminos ejusdem parochiæ ponimus, ut Transalbiani se & sua ab incursu paganorum, qui sæpe timendus est, securius in his locis occultare queant. Et ut hæc nova constructio periculosis in his locis cœpta subsistere valeat, quandam cellam Turholt vocatam, tam huic novæ constructioni, quam Archi-Episcopi successorumque suorum in gentibus legationi pereniter servituram ad nostram nostræque sobolis perpetuam mercedem Divinæ offerimus Majestati. Res itaque præfatæ sedis & jamdicti monasterii sub plenissima defensione & immunitatis tuitione volumus ut consistant, ut liceat venerabili Archi-Episcopo prædicto suisque successoribus ac omni Clero sub eorundem regimine constituto quiete DEI servitio gerere & pro nobis proleque nostra atque statu totius Imperii divinam misercordiam exorare. Et ut hæc autoritas sui vigoris perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firmavimus & sigilli nostri impressione signare jussimus.

ta mansionaticos vel paratas aut teloneum vel fideiussores tollere aut homines ipsorum tam litos quam & ingenuos super terram illorum manentes distringere nec ullas publicas functiones aut redibitiones, vel illicitas occasiones requirere vel exigere præsumat. Sed ut liceat venerabili Archi-Episcopo prædicto suisque successoribus sub eorundem regimine constituto quiete in DEI servitio degere & pro nobis proleque nostra atque statu totius Imperii nostri divinam misericordiam exorare. Et ut hæc auctoritas sui vigoris perpetuam obtineat firmitatem, manu propria subter eam firrmavimus & annuli nostri impressione signare jussimus.

Hirminmarus, Notarius ad vicem Theodoris recognoni. Data Idus Maij. Anno Christi propitio XXI. Imperii Domini Hludovici piissimi Augusti XII. Actum Aquisgrani in Palatio Regio in DEI nomine feliciter Amen.

Hirminmarus Notarius ad vicem Theoris recognovi. 145. Data Idus Maij. anno XXI Imperio Domini Hludovici piissimi Augusti Indictione XII. Actum Aquisgrani in Palatio Regio in DEI nomine feliciter Amen. Anno Domini JESU CHRISTI. DCCCXXXIV.

Toparchia Stormariæ.

(f) Quod patet cum ex dictis privilegiis, tum imprimis ex *Adami Bremensis l. 3. c. 27.* ubi *Toparchia Stormariæ tribuitur Archiepiscopo.*

(g) *Adamus l. 2. c. 42. 52. & l. 3. c. 27. Krantz. l. 5. Saxon. c. 27. & l. 5. c. 9. Petersen in chron. Holsatiæ parte 1. f. 11. Tratziger in chron. Hamburgens. P. 2. de Archi-Episcopo Unwano; Chytræus l. 2. Saxon f. 69. Spangenberg. l. 1. Chron. Schauwenburg c. 6. in f.*

(h) *Adamus d. l. 2. c. 42. & c. 52. & l. 3. c. 28. in pr. Krantz. & l. 5. Saxon. c. 27. & l. 6. c. 9. Petersen d. l. f. 11. Spangenberg. d. c. 6. in fine.*

Ducis Saxoniæ præfectura.

(i) *Tanquam Præsidem provinciæ & ipsum tamen non Ducis, sed Cæsaris legatum, ut infra dicturi sumus. Namque Dux Saxoniæ prefectum Prætorium repræsentabat in Saxonicis terris, quemadmodum Archi-Episcopus Hamburgensis Primatem seu Patriarcham. Unde & Magnus Dux.* Grofs-Hertzog, *a quibusdam solet indigitari. Et putantur comites Holsatiæ ipsorum Ducum aut filii aut fratres fuisse.* Ita Goldastus.

Magnus Dux

(k) Quam deducunt *Philip Berterius in Pitham diatrib.* LEHMANNUS *l. 2. Chron. Spirens. c. 44. f. 155. col. 2. & f. 182. col. 1.*

(l) *Albertus Stadensis in Chronic. ad a. 876. Adamus Bremensis l. 1. c. 34. Reusner. in genealog.*

De XII. Comitibus Saxoniæ.

(m) De quo *Joan Tillius in collect. de Regibus Franciæ in Rege Pipino. f. 39. & in Comment de Tit. & magnitud. Regum Franciæ f. 387. Martinus Frecejus de subfeudat. l. 2. c. quis dicatur Dux: Guerinus Piso Sonzius in prælud. feud. c. 4. n. 23. Thom. Milles in Nobilit. politic. f. 29. Pet. Pithoeus l. 1. adversus subseciv. c. 8. in f. & in comment. de comitibus Campaniæ & Bryæ l. 1. f. 538. Claud. Falcetus in Origin. dignitat. & Magistratuum Franc. l. 2. c. 3. Franciscus Raquellus in dictionario verborum, quæ ad jura regalia & feudalia pertinent, verb. Duc. Freher in not. ad Petrum de Andlow l. 2 c. 12. Car. Paschasius in disquisit. rerum Gallicarum l. 2. c. 12. Lehman. l. 2. Chron. Spirens. c. 16. fol. 81. col. 2. Hotoman. in lex. juris feudalis, verbo Duces: Pancirolus in comment. ad Not. imperii l. 1. c. 139. circa fin. Marta de jurisdict. part. 2. c. 53. n. 16.* Sunt etiam qui hoc argumentum, repetunt & illustrant é judicio Decemvirali ab ODINO *Rege* in terras arctas invecto, à *Regnero Ladbrogo* Rege Daniæ circa a. 820. restituto, & abrogatis demum *Ordaliis*, à *Waldemaro Rege* a. 1163. ad recte destribuendam justitiam resuscitato, quam etiam ab Henrico Rege Angliæ ad evitanda cum *ordalii* tum *Duelli* incommoda, eodem fere anno apud Anglos introducto, docente HICKESIO *Dissert. Epist. p. 42. 43.* & *Guil. Nicolsonio Episcopo Derrensi in diss. de jure feudali veterum Saxonum, Legibus Anglosaxonius a Davide Wilkinisio a. 1721. editis, præmissa pag.* XII.

Et XII Episcopis.

(n) HELMOLDUS L. 1. c. 22. *Adamus Bremensis l. 3. Histor. Eccles. c. 1. & 34. Albertus Stadensis in Chron. anno. 1058. in f. & a. 1068. Auctor histor. Archi-Episcop. Bremens. in Alberto anno. 1058. in f. & a. 1068. adde Staphorst. P. I. H. E. H. p. 406.*

(o) *Witichindus l. 1. histor. Saxon. Albertus Stadens. in Chron. a. 876. Adamus l. 1. c. 34. Reineccius in comment. de Saxon. origin. f. 29. & 31. in fin. Annales Fuldens. anno. 880. Johannes Pomarius in Chron. Saxon. tit. Braunschweich f. 64. Bunting in Chron. Brunswicens.*

(p) *Brotuffius in Genealog. & Chron. Princip. Anhald. l. 1. c. 12. 18. Henning. & Reusner. in genealog.*

(q) *Brotuffius d. l. l. 1. c. 18.*

(r) *Albertus. Krantz. l. 5. Saxon. c. 28.* Ab Ottone 1. usque ad Henricum IV. Imperatorem ipsi Duces per comites qui aliquando ipsorum essent fratres, Holsatiam cum vicina regione gubernaverunt usque ad Magnum Ducem, qui districtum illum commendavit cuidam Gotfrido (incertum, an de illius sanguine) a Wandalis per insidias intercepto quo tempore Luderus Dux ditionem permisit Nobilio *Adolpho de Schowenburg*, ex quo in tempora nostra per annos, CCCC. duravit successio. Adde Petersen c. l. P. 1. f. 14.

§. 8.

Imp. Henr. I. contra Danorum impetus præficit Marchionem Slesvicensem. A. 931.

§. 8. Dann Kayser Heinrich der Erste dieses Nahmens, Hertzog zu Sachsen, aus dem Wedekindischen Stamm, hatt das Land zu Holstein in seiner Gewalt gehabt; Welcher auch nach der Hungern und Wenden Ueberwindung, die Dähnen zum Gehorsam (s) des Reichs widerum gebracht, ihren König Nuba oder Giern in Treu und Huldschafft durch gewöhnliche Eydts-Pflicht genommen, zu Schleswig in Iüdland einen Marggraffen (t) des H. Reichs verordnet, und Holstein (u) seinen Sohne, Hertzogen Otten, hernach Römischen Kayser, überlassen; ist geschehen im Jahr 931.

De Rege Dan. imperio germ. clientelari.

(s) Henricus I. Rex coguomento Auceps, vicit ac subjugavit Danos, eorum Rege Nuba quem alii vocant Gwim, cum universo regno, in fidem & clientelam imperii recepto: quod testantur *Ditbmarus Merseburgens. in Chronic. l. 1. f. 12. Witekindus Monachus in histor. Saxon. l. 1. Adamus Bremensis l. 1. c. 8. & 48. Autor Chron. Slavic. c. 7. Otto Frisingensis l. 7. c. 19. p. 149. Lerbeck. in Chronic. Schowenborg. f. 104. Vetus Chronic. Saxon. a* JOHAN. POMARIO *editum, f. 99. & 111. 120. 124. Veteres Rithmi germanici de Henrico aucupe. Imperat. Krantz. l. 3. Saxon. c. 25. & l. 4. Daniæ c. 18. incertus autor in der Denischen Chronick in anno 929. Münster. in cosmograph. l. 4. in Dania. Petersen. in Chronic. Holsatiæ P. 1. f. 13. Brotuffius in Chron Marsburg l. 1. c. 23. versu antepen. Michael Sachsen in der Kayser Chronick in Henrico Aucupe* TRATZIGER *in Chronic. Hamburg. P. 2. in princip. Cyriac. Spangenberg in Chronic. Saxon. c. 127. a. 935. & im adelss Spiegel P. 1. c. 19. f. 316. vers. Schlesswig Schoenborn, l. 5. politicor. c. 39. Bart. Volemorus in synopsi de jure principum c. 12. n. 15, Hieronym. Henning in Genealog. Regum ac Ducum Saxon. f. 3. Conring de finibus imperii c. 14. Chron. Pegav. a Madero ed. ad. a 1134. Chron. Montis Sereni p. 13. Chronicon. Hildesheim. ad a. 1134. Schweder Theatr. Prec. c. 30. Gundlingius* P. *II. Europ. Stat. c. 6. p. 5. P. 2. c. 8. p. 143. ibique Huitfeldus. Diploma ex archivo Corbeicensi ap. Schatenium Annal. Paderb. T. I. p. 737. Aliud de Rege Canecto apud de Ludewig T. 2. Reliqu. MSC. & p. 2. Comment. ad Auream Bull. p. 979.* cujus tamen rationibus argumenta alibi opposuimus.

De Marchione Slesvicensi.

(t) *Ut communiter traditur in Jutia Australi*, cætera Danorum Regi relicta. *Legatur Adamus Bremensis l. 1. c. 48. l. 2. c. 2. Helmold. l. 1. Chron. Slavo. c. 12. Krantzius l. 3. Saxon. c. 9. & 25. l. 3. Metrop. c. 9. Lazius de migrat. gent. l. 9. in catalogo Regum Danorum num. 62. f. 517. Henricus Bunting in Chron. Brunsvicens. a. 931. f. 25. Spangenberg. in Chron Saxon. c. 135. in pr. & in Adels-Spiegel l. 10. c. 19. vers. Schlesvvig. Petersen in Chronic. Holsat. P. 1. f. 12. Georg. Sabinus in libello de appellat. Marchiæ Brandenburg. circa pr. Brotuff. in Chron. Marsburg. l. 1. c. 15. vers. Und Kayser Henrig & cap. 23. vers im Jahr Christi 927. item in genealog. princip. Anhaldin. l. 2. c. 3. vers. Und nach dem Kayser Henrich. Tratziger d. l. Henninges in genealog. Regum ac ducum Nordalbingiæ fol. 263. Heigius illustr. quæst. p. 1. quæst. 2. n. 58. Schoenborn. l. 5. Politic. c. 39.*

Bruno II. & Otto.

(u) Brunone II. a Danis cæso Ducatum Saxoniæ, cui adscripta erat Holsatia, Ottoni S. Romani imperii Gubernatori, ejusdem Brunonis fratri cessisse, & ab eo Henricum filium, postea imperatorem, hereditario jure accepisse Annales & Historiæ loquuntur & memorat *Reineccius in comment. de Saxon. orig. f. 31. sq.*

A. 948. Otto. I. Danos ad nexum imperii & Christianismum revocat, Daniam Marcam imperii R. constitutam Holsatiam Re. gi D. mandat.

§. 9. Dieser Kayser Otto mit den Zunahmen der Grosse und Erste dieses Nahmens, hat die Dähnen so von den Heiligen Reich abgefallen, wiederum zum Gehorsam gebracht, und in den ewigen Frieden des Heil. Reichs mit der Bedingung aufgenommen, dass sie sollen den Christen Glauben annehmen, und das ihr Königreich solle dem Heil. Römischen Reich unterthänig seyn (v) und von dem Kayser als ein Reichs-Lehn empfangen, der König für einen freyen Fürsten und Stand des Reichs, und seine Unterthanen aller Teutschen Rechten und Gerechtigkeiten theilhafftig und fähig gehalten werden. Welches alles die Dänen eingangen und bewilliget; und ist darauf König Harold in Gegenwart der Dänischen Herren mit dem Königreich durch gewöhnliche Ceremonien vom Kayser belehnet, der junge Printz Schwen, so in der Heil. Tauffe Otto, von den Scribenten aber Schwenot genannt, zum Hertzogen in Judland, oder Schlewig (w) als ein Uuter-Vasall und Fürst des Heil. Reichs creiret; Die Bischöffe zu Schleswig, Ripen (x) Arhusen und Ottenschwig, welche der Kayser in Judland gestifftet und angeordnet, mit den Reichs Regalien investiret, und ohne Mittel dem Heiligen Reich zugeeignet worden: Ist also durch solchen Vertrag die alte Marggraffschafft zu Schleswig gegen den Dänen vom Kayser Henrichen verordnet, wiederum cassiret und aufgehoben, und also das gantze Reich der Dänen zur Marck und Gräntze des Heiligen Römischen Reichs (y) wider die unglaubige Barbarische Völcker und Eyländer oder Insulaner in den wilden Meer gelegen, gesetzet und bestimmet worden, welches geschehen im Jahr nach Christi Geburth 948. Und dahero trägt es noch bis auf den heutigen Tag den Nahmen, dass es Dänemarck genennet wird. Damit aber König Harold desto beständiger mit seinen Däne-

Dänen in ihrer Devotion und Gehorsam möchte bewegt und erhalten werden, hat der Kayser dem Könige das Land zu Holstein (z) oder Nord-Elberland, um mehrer Versicherung und Ergötzlichkeit willen commendiret und aufgetragen. Und deswegen wird König Herold mit samt seiner Gemahlin Frau Ruhm Hilden unter die Patronen und Mit-Stiffter der Kirchen zu Hamburg gerechnet.

De Regno Daniæ sub Ottone, M. (v) *Withekindus* Histor. Saxon. l. 1. *Adamus* l. 2. c. 2. l. 3. c. 44. l. 5. c. 1. *Helmold.* l. 1. *Chron. Slavorum* c. 12. *Auctor Chron. Slavic.* c. 2. & c. 9. *Ericus Rex Daniæ in Histor. gent. Danor.* c. 89. *Leopold de Bekenburg Episcopus Bergens. de Zelo veter. princip. German. c. 2. & de Juribus Imperii Roman. & Francorum. Incertus author in der Dänischen Chronigk anno* 952. *Krantzius* Saxon l. 3. c. 25. & *Dania* l. 4. c. 29. *Metropol.* l. 3. c. 16. *Henninges in genealog. Regum ac ducum. Nordalbingiæ* f. 263. *Lazius demigrat gent.* l. 9. *in catalogo Reg. Daniæ num.* 68. *Henric. Pantaleon im 2. Theil der Teutschen Helden von Adelgasus Bischoff zu Hamburgh.* f. 116. *Buntirg. in Chronic. Brunschwicens.* a. 948. f. 34. *Vetus Chronic. Saxon. a Johann. Pomario editum* f. 120. *Petersen in Chron. Holsatiæ* P. 1. f. 12. *Spangenberg. in Chron. Saxon.* c. 135. & *im Adels-Spiegel part.* 1. l. 20. c. 19. *Bartholom. Volckmarus in sinopsi de jure Princip.* c. 12. num. 15. *Reusnerus in genealog. Witichind* f. 16. JANSONIUS *in itinerario domini Skytte* fol. 20.

Schweno Dux Slesv. (w) SPANGENBERG *in Chronic. Saxon. cap.* 35. *Bunting. in Chron. Brunschwicens* a 948. f. 34. Unde concludunt Ducatum Schlesvicensem esse imperii ob originem, non regni Daniæ. Vide supra *in præf. b. l.*

De Episcopis Slesv. (x) Testis ipse OTTO imperator in *privileg. archiecclef. Hammaburg.* c. l. num 8. & OTTO III. *Imperator* 16. n. 14. ADAM Br. l. 2. c. 2. & l. 5. c. 1. *Author histor. Archi-Episcop. Bremens. in Adalgado & in Libentro in fine;* Author *Chron. Slavic. cap.* 7. *Bunting. in Chron. Brunsvic.* a. 948. *Pomarius Chron. Saxon. Tit. Beyern* f. 220. TRAZIGER c. I. P. I. ubi asserit, horum Episcoporum Jurisdictioni & inspectioni etiam insulas marinas, *Finiam*, *Sialandium* & *Scaniam* ab Imperatore Ottone I. commendatas & subjectas fuisse nempe in rebus spiritualibus & juribus Ecclesiasticis. De quo argumento *Cipræus* c. l.

Etymon Denemarchiæ. (y) *Adamus* Lib. 2. c. 2. Vulgo ideo putant quod *Dannamarck* dicatur pari eodemque etymo quo *Steyrmarck* quæ erat limitaneus ducatus versus Hungaros; & Windischmarck quæ limitaneus principatus fuit adversus Slavones Illiricos. Dania ergo dicitur limes imperii in litore utriusque maris; ut olim Marchia *Britannica*, Marchia *Veneta*, *Anconitana*, *Tarvisina*, *Antuerpiensis* ab Imperatoribus ad custodias limitum litoralium & maritimorum constitutæ. Nec novum est, ut idem fuerit Rex & Marchio, cum Ducis & Marchionis tum eadem fere fuerit conditio, quod de Marchia Britannica & Brandenburgensi *Eginhard in vita. Caroli Magni*, & de Marchia Veneta scriptores rerum Veneticarum asserunt. Quin Imperatorem Matthiam supremum se dixisse dominum maris Occani seu Balthici, & Regis Daniæ inmediatum judicem, id ex decreto ipsius Imperatoris publicato Viennæ die. 22. Dec. a. 1612. alii asserere moliuntur, ex principiis historiæ & juris publici universalis facile in viam redigendi.

(z) Quod affirmat *Adamus Bremensis* l. 2. *Histor. Eccles.* c. 19.

§. 10. Nachdem aber Hertzog Schwenot Christenthum und dem H. Reich abgefallen, (a) und von seinem Anhang den unglaubigen Heydnischen Dänen zum König aufgeworffen, seinen leiblichen Vater, König Harolden, aus dem Reich vertrieben; hat Kayser Otto das Land zu Holstein seinem Raht und Fürsten, Herrn Herman Billingen (b) Edlen Herrn zu Stubeckeshorn anno 961 auf den Reichstage zu Worms gehalten, zu regieren anbefohlen, und ihn darüber zum Käyserlichen Statthalter gemacht. In welcher Regierung der Sachsen-Lande, weil Er sich treulich, ritterlich und löblich gehalten, ist der kayser, nachdem er aus Italien widerum in Teutschland angelanget, dadurch bewogen worden, ihme zu einem Hertzogen in Sachsen zu machen, und das Land Lüneburg hieseits und Holstein, jenseit der Elbe, zu Erb und Eigenthum übergeben, welches geschehen im Jahr 966. Aber die Marggraffschafften Ditmarsen und Staden, hat der Kayser Herrn Heinrichen, Grafen zu Hartzfelden erblich concediret und verliehen. Haraldo per filium expulso Holsatia ceditur Hermanno a. 961.

(a) *Adamus* d. l. l. 2. cap. 18

Herm. Billingus comes Nordalbingiæ. (b) *Glossa in specul. Saxon. Dithmarus Merseburgensis* l. 2. *chron.* WITEKIND *Corbeiens.* l. 2. *Chron. Adamus* l. 2. cap. 4. *Helmold.* l. 1. c. 10. *Albertus Stadensis* a. 961. *Sebast. Munsterus in Cosmograph.* l. 3. c. 44. *Henric. Pantaleon in Prosopographia, seu Heldenbuch der Teutschen; Tratziger in Chron. Hamburgens.* p. 2. *Spangenberg in Chron. Saxon.* c. 140. *vers. bald darauf*, & c. 142. *vers. nun der Marggraffe*, *Reusner in genea-*

genealog. auctario fol. 185. Reinecius in silvula de Billingorum familia. Meibomius in vindiciis Billing. Audiatur Henninges in Genealog. de hoc Billingo scribens: Possedit etiam Holsatiam, Stormariam, Wagriam, Ditmarsiam cum interea posteri Henrici Aucupis titulo Marchionum Saxoniæ Brunsvicensem ditionem tenerent. Et in genealog. Regum & Ducum Nordalbingiæ, f. 263. in fine, Hic (nempe Otto I. Imperator) retenta sibi posterisque suis superiori Saxonia, inferiorem titulo Ducis, Holsatiam vero vel Nordalbingiam titulo comitis tradidit Hermanno Billingo a. 961. Joh. Albinus de orig. fam. Saxon. in Fabricii Germ. magna Vol. 2. p. 228.

Otto I. Imp. Danos reprimit, A. 974.

§. 11. Bey dieses Hertzog Hermans Zeiten, als König Haroldt zu Denemarck, ein Sohn des obgedachten abtrünnigen und gottlosen Königs Schwen Otten, nach Kayser Otten des ersten tödtlichen Abgang, in Holstein eingefallen, und wider die Sachsen an die Elbe gezogen, hat der Kayser Otto der Ander ihme mit Heeres Macht begegnet und einen solchen Ernst gegen den Dänen sehen lassen, dass sie sich zum Gehorsam ergeben, und dem H. Reich widerum underthänig gemacht haben (c) So geschehen im Jahr 974.

(c) *Gobelinus Persona in Cosmodrom. ætat 6. c. 49. in pr. Spangenberg. in Chron. c. 146.*

Lotharius Herm. filius Holsatiam sortitur. A. 982.

§. 12. Hat also Hertzog Herrmann die Fürstenthumer Lüneburg, Lauenburg und Holstein von dem H. Reich zu Lohn getragen, und mit unsterblichen Lob und Preiss bis an sein Ende regieret. Nach seinem Todte haben seine Söhne (d) Bernhard Luther und Ditmar die Länder also getheilet, dass Bernhard als der Erstgebohrne, das Hertzogthum zu Sachsen, Luther (e) die Graffschafften Friessland, Westphalen &c. einbekommen, welche Abtheilung geschehen im Jahr 982. Bey dieser Fürsten Regierung ist Ehrick oder Hörick, (f) König in Dennemarck und Schweden, von den Christen Glauben und H. Reich abgefallen. Derowegen ihn Kayser Otto der Dritte mit Kriegs-Macht überzogen, in Judland gefallen, dem Könige obgesiegt, und hatt die Dänen mit Gewalt widerum zur Christenheit und des H. Reichs Gehorsam gebracht.

Ericus R. Daniæ a fide deficiens, subigitur.

Hermanni filii.

(d) *Dithmarus Merseburg l. 7. chron Reineccius in silvula de Billingor. familia Henning. in genealog. f. 99. Reusner in genealog. auctario f. 185. Adamus l. 2. c. 32. & 33. in f. videatur idem d. l. 2. c. 48. 52. & l. 3. c. 28. Porro de jure primogenituræ aliter. Chron. Saxon. apud Pomarium. Jn Marggraff zu Sachsen f. 146. Dieser Bruno vvar Hertzog Henrichs Sohn zu Beyern Kayser Otto des Grossen Bruder. So vvar nu damahls der Gebrauch, dass der Aeltste Bruder ein Hertzog bliebe, der jüngste ein Graff.*

(e) *Henninges ibidem: Luderus vel Lotharius, Comes Holsatiæ, Stormariæ, Diethmarsiæ, Wagriæ & Stadæ obiit* [illegible].

(f) *Adamus Bremensis l. 2. c. 27. in f. & c. 30.*

§. 13. Hertzog Bernhard der Andere (g) dieses Nahmens, ist seinem Vatter, Anno 1021. in der Regierung des Hertzogthums zu Sachsen gefolget, und seinem Bruder Graff Ditmarn, (h) seynd die Graffschafften Holstein, Stormarn und Wagern, gleicher Weise wie sein Vater Graff Luther obgedacht, dieselbige in Besitz gehabt, übergeben worden; Zu dieser Zeit hat Annuth, König zu Dennemarck, (i) Schweden, Engeland und Norwegen, die Lehn vom Kayser Conraden dem andern unterthänig gesunnen und empfangen. Ist darauf Anno 1026. als ein Fürst des Reichs zum Römerzug erfordert, (k) auch persöhnlich erschienen, und seinem Kayser so wohl im Zug, als bey der Crönung zu Rom, treulich beygestanden. Dis ist Kayser Conrad mit dem Zunahmen Salicus, welcher Adolphen, Edlen Herrn zu Santersleben (l) und Rodenberg (m) vier Jahr hernacher auf dem Reichs-Tage zu Minden an der Weser gehalten, mit der Graffschafft Schauenburg (n) begnadet, investiret und belehnet.

Ditmarus Holsatiæ Comes a. 1021.

Conradus II. Salic. Canutum. R. in fidem suscipit.

(g) *Tratziger c. l. Henninges in genealog. f. 100. ubi* obitum illius ponit anno 1063. *Reusnerus d. l. f. 185. Adamus l. 4. c. 1. scribit. Bernhardus Saxonum Dux obiit, qui per XL. annos Slavorum res atque Nordalbingorum ac nostras strenue administravit.*

Bernhardus Dux Nordalbingiæ.

(h) *Adamus l. 2. c. 40. & 55 Reusnerus d. l. Krantz. l. 4. Saxoniæ c. 23. Reineccius in sylvula de Bellingorum familia. Spangenberg in Adels-Spiegell. P. 1. l. 10. c. 15. ibique: Diethmar Hertzog Brunen zu Lüneburg, Churfürsten zu Sachsen Sohn, ist Graff zu Stormarn gewesen.* In figmentis ergo ponendus Otto Comes Holsatiæ & Schlesvicæ, cujus filiam Margaretham nupsisse scribunt Henrico comiti Ascaniæ, *Brotuff. in genealog. & Histor. Princip. Anhaldin. l. 1. c. 1. Henninges in genealog. Ursinor. princip. Ascan. f. 167. in f.*

Ditmarus Comes Holsat.

(i) *Adamus l. 2. c. 39. Petersen in Chron. Holsatiæ p. 1. f. 13.* ubi testantur, Regem

Canutus Rex Dan.

Ca-

Canutum accepisse a Cæsare Jutiam seu Marchiam Schleswicensem in beneficium.

De Expeditione Rom. a. 1026.

(k) *Adamus Bremensis l. 2. c. 47. autor vitæ S. Gotardi Hildesb. Episcopi c. 24. apud Surium T. 3. de vitis Sanctor. die. 4. Maji Otto Frisingens. l. 6. Chron. c. 29. Ericus Rex Daniæ in Histor. gent. Dan. c. 93. Conrad Urspergens. in Chronic. Wilhelmus Malmesburder l. 2. de gestis Anglor. c. 11. Florentius Wigorniensis in Chron. Chronicor a. 1031. Baronius in annal. Ecclesiast. tom. 11. a. 1027. 2. & 6. in f. Spangenberg. in Chronic. Saxon. c. 168.*

Nobilis Dominus de Sandersleben.

(l) *Lerbecke in Chr. Schovvenburg. in princip. Ertuvinus Ertmannus in Chron Osnabrugg. in Gosmaro 15. Episcopo. Meibomius in append. ad Gobelini cosmodrom. ætat. 6. c. 53 & in notis Lerbeck. Fallunt ergo & falluntur, qui nescio, quam Salingsleviam commentiti sunt & lectoribus obtrudunt, veluti Krantzius Saxon. l. 8. c. 26. Anonymus in Chron. Mindensi a. 1031. apud Johann. Pistor. T. 3. scriptor. Germanic. Petersen in Chronic. Holsat. p. 2. f. 5. Andreas Angelus in Chronic. Schaumburg. l. 1. c. 4. Wolffgang. Krügerius in catalogo & Historologia viror. illustr. f. 5. Henninges, Reineccius, Reusnerus aliique in genialogiis.* Novimus saltim *Santerslebiam* & quod ibi Comes Schaumburgicus feuda contulerit; at ubi *Salingsleviæ* sita sit nisi sit in Utopia, credo novisse nominum eorum quos modo memoravimus vide D. Hauber in origin. Schaumb. p. 18. Nec recte etiam illi quos Latini dixere *Nobiles germanice vocantur* Junck - Herrn vel Ritter. Quæ res æmulis ansam præbuit, ut comites Schauwenburgicos seu minutulos quosdam ministeriales multis Holsatiæ Nobilibus postposuerint, ut videre est apud *Elverfeldium* & *Angelum in Annalibus & in chronicis Holsatiæ.*

Comites Rotenbergi.

(m) Unde comites Schaumburgi & Rotenbergi Grafen zu Schauenburg und Rotenberg dicti, pro quo male legitur Ritberg in Anonymi cujusdam descriptione ducum Clivensium in Theodoro II. comite, & pro Schaumburg adhuc ineptius Saumburg apud SPANGENBERG, *in Adels-Spiegel p. 1. l. 20. c. 15. circa finem.* Pervenit autem Dynastia Rodenbergensis jure dotis ad Lotharium ex comitibus Walbeccensibus Marchionem Bernburgensem, Comitem Wolmerstedii & dynastam Santerslebiæ, cui, nupta erat Godila Marchionissa Saxoniæ, & in dotem attulit istam dynastiam Rotenbergensem. Hujus Marchionis nepotes fuerunt Bruno Episcopus Mindensis & Adolphus Santerslebiæ dynasta. Brunoni in divisione ditionum paternarum obtigerat Rotenberga, ex cujus patrimonio fundavit & dotavit Monasterium S. *Mauritii & Simeonis* prope Mindam, unde conjectura non vana ducitur *ditionem Rodenbergensem ad Visurgim* usque ad *pontem Mindensem pertigisse.* Postea Episcopus factus Bruno ditionem hereditariam cessit fratri Adolpho; qui primus Schaumburgi comes ab imperatore creatus fuit, quamquam esset ab avo Marchione & Principe ac majoribus ortus antiquissimis Walbeci comitibus, ut testatur *Meibomius in chron. der Grafen von Walbeck.*

§. 14. Aber Graf Dithmar ist bey Kayser Henrich (o) dem dritten, angegeben worden, dass er wider seine Kayserlichen Majest. conspiriret und heimliche Anschläge gehabt; Desswegen ihn der Kayser bey dem Fürsten und Ständen des Reichs angeklagt, von welchen er sich zu purgiren, ist zum Kampff verurtheilet und von seinem Gegenparth überwunden und niedergelegt worden, im Jahr 1048. Der Kayser hat die Graffschafften Hertzogen Bernhards des andern Sohne, Grafen Ordulffen (p) verliehen, welcher das folgende Jahr dem Kayser in Lothringischen Zuge tapffern Beystand gethan; Da ist auch König Schwen (q) zu Dennemarck, als ein Fürst des Reichs gemachet, und auf dem Reichs - Tage zu Aach persöhnlich erschienen im Jahr 1049.

Ditmarus Comes rebellionis ab Imp. arguitur & singulari certamine perit An. 1048.

Succedit Ordulphus com. Bernhardi filius.

Sveno Rex Daniæ Imp. Germanici Vasallus. a. 1049.

(n) Comitem pagi *Chamavorum* creavit. *Chamavi, die Schaumer, Chamavoburgum Schaumburg*, quod & *Schomborgh* & *Schoumborg.* et *Schamborg* in veteribus monumentis scribitur, nunquam fere *Schawenburg*, nisi a recentibus scribis, & in etymo suaviter ludentibus. Plura habet HAUBERUS *in Primitiis Schaumburgicis.*

Comes Chamavorum.

(o) ADAMUS *l. 3. c. 9.* REUSNERUS *in genealog. auctario f. 185.* HENNINGES *in genealog. f. 99. in f. scribens: Dithmarus Comes Nordalbingorum hoc est Holsatiæ, Stormariæ, Wagriæ & Dithmarsiæ, a satellite interemptus in monomachia, qua jussus fuit se purgare de crimine læsæ Majestatis seu intentatæ Imp. Henrico III. cædis a. 1048.*

Obitus Ditmari Comitis in duello.

(p) Qui vivente adhuc patre Holsatiam & Frisiam administravit: ADAMUS *l. 4. c. 1. Auctor. Histor. Archi-Episc. Bremens. a. 1062.*

(q) SPANGENBERG *in Chron. Saxoniæ. c. 174.*

§. 15. Hertzog Bernhardten des Andern Söhne, itztgedachter Graf Ordulff und Graf Hermann (r) haben Anno 1063. die Für-

Filii Bernhardi Ducis dividunt Principatum an. 1063.

Fürstenthümer also getheilet, dass Ordulff, als der Erstgebohrne, Hertzog zu Sachsen, Engern und Westphalen, Hermann aber Graff zu Holstein, Stormarn, (s) Wagern und Friessland worden. Graf Hermann ist Anno 1066. ohne Leibes-Erben verstorben, und sind die Graffschafften an seinen Bruder, Hertzog Ordulffen gefallen, welchen Anno 1073. succedirt sein Sohn Magnus, Hertzog zu Sachsen, Engern und Wephalen &c. Graff zu Holstein, Stormarn, Wagern und Friesland &c. Dieser Hertzog Magnus ist von Kayser Henrichen dem Vierdten ab, und zu den rebellischen Sachsen gefallen, und hat Rudolphen Herzogen zu Schwaben, zum Römischen König erwehlen helffen. Aber König Anuth zu Denmarck (t) hat sich bey dem Kayser wieder die Sachsen und den Hertzog beständig gehalten; Insonderheit weil Hertzog Magnus dem Könige nach dem Hertzogthum Schleswig und Judland zu trachten sich unterstanden; Die Untreu aber hat ihn selbst getroffen, und ist von dem Käyser gefangen, (u) nacher Pavy in Italien geführet und alda in gefänglicher Verhafftung gehalten worden. Das Hertzogthum Sachsen, hat der Kayser verliehen Grafen Luthern zu Supplinburg (v) und Arnssburg, Edlen Herrn zu Querfurth, so doch die völlige Regierung erst nach Hertzog Magnus Tode im Jahr 1106. angenommen; Aber die Graffschafft Nord-Albingen oder Holstein hat Graf Gottfried (w) aus dem fürstlichen Billingischen Stamm, wie dafür gehalten wird, gebohren, und die Marggraffschafft Ditmarsen Margraf Rudolph, aus dem alten fürstlichen Hirtzfeldischen oder Stadischen Hauss, behalten.

A. 1073. Magnus D. Sax. obtinet Holsatiam

Cum Saxonibus facit adversus Cæsarem.

Gottfrido Billingo Comitatus Holsatiæ,

Et Rudolpho Marchionatus Ditmarsiæ traditur.

DeDucis Bernhardi Filiis.

(r) Adamus *l. 4. c. 1.* Reusnerus *d. l. Autor histor. Archi-episcop. Bremens. in Alberto Magno a. 1062.* REINECCIUS *in silvula. de Billingor. familia.*

De Hermanno Comite Holsat.

(s) Krantzius *l. 5. Saxon. cap. 26.* Petersen *in Chron. Holsat. p. 1. f. 14. Verba* Krantzii *sunt: Bernbardus Dux Saxoniæ filios habuit Ordolphum & Hermannum, quorum prior Ducatum, alter administravit comitatum, sive ille Frisiæ sive Stadensis, sive Holsatiæ fuerit. Res enim in incerto remansit. Sunt autem in dicia in omnem partem. Nam quod Phrisiæ Comitatus fuerit, supra indicavimus; Holsatiæ vero comitatum fuisse inde præsumitur, quia Luderus dux in eo constituit successorem.* Henninges *f. 100. Hermannus Comes Holsatiæ, Ditmarsiæ, Stormariæ & Frisiæ, id est Oldenburgensis, obiit a. 10 68.*

(t) Spangenberg. *in Chron. Sax on c. 155. in pr. & c. 187.*

(u) Reusner *in genealog. auctario f. 186.* MEIBOM. *in vindic. Billing.* Henninges *in genealog.* ubi sic inscribitur: *Magnus Dux Saxoniæ Elector IIII. Angriæ & Westphaliæ, Comes Holsatiæ Stormariæ & Ditmarsiæ & Dynasta Luneburgi.* Dux Saxon. Magnus.

(v) Henniges *in genealog. in comit. Querfurtens.* Reusnerus *in Basilic. genealog. auctario f. 45. in stemmate Querfurtensi.*

(w) Qui putatur ex Billiugia fuisse prosapia, ut Chytræus, Spangenbergius, Reineccius & Thuanus opinantur. Cædem ejus ad annum 1110. refert Author *der Denischen Chronick.*

§. 16. Unlängst darnach als Graf Gottfried von den Wenden aus anstifftung der Dänen erschlgen worden; hat Hertzog Luther die Wenden und Dänen mit Heers-Macht überzogen, dass Land zu Holstein wiederum eingenommen, und die Graffschafft Holstein und Stormarn seinem Oheim und nahen gesiepten, Graf Adolphen zu Schawenburg, (x) so ohne diss Bluts- und Verwandtnüss halber einen Zuspruch darangehabt, (y) zu einem Erb-Lehen verliehen und gegeben, und hat ihm Kayser Heinrich der Fünffte die Regalia confirmiret, (z) welches geschehen im Jahr 1114. etliche setzen 1116.

Gottfridus a Danis cæditur. Sed hos vincit Lutharis Dux Holsatiamque tradit Adolpho Comiti Schavenburgico.

Confirmat. regalia Henricus V. Imp. A. 1114.

(x) Helmoldus *l. 1. c. 36. et 57. in f.* Albert. *Stadensis in Chron. a. 1106. Anonymus in annal. Slavic. a. 1106.* Krantz. *l. 5. Saxon. c. 26. 28. & l. 9. c. 12. & Metropol. l. 6. c. 5.*

(y) Quippe natus ex Ida comitissa Saxoniæ, quæ multa prædia in Holsatia possidebat, cujus hoc est stemma:

Adolphus Comitis Schauenburg. Stemma.

Conradus II. Salicus Imp. — Hugo Landgravius Alsatiæ & Comes in Egisheim.

Henricus III. Imp. — Ernestus Dux Sueviæ — Ida — Leo IX. Papa.

Ida, conjunx Lupoldi Marchionis Saxoniæ, Dithmarsiæ & Stadæ.

Oda, Abbatissa Rinthelensis. — Ida, conjunx Adolphis II. Comitis Schaumburgiæ & Rodenbergæ. — Sigwardus Episcopus Mindensis.
nupta Regi Russiæ.

Wratislaus Rex Russiæ seu Muscoviæ. — Adolphus III. Comes Schaumburgi & Rodenbergæ, primus comes Holsatiæ.

Ex quo apparet, Adolphi ex Schaumbugiis primi Holſatiæ Comitis abavum maternum extitiſſe *Conradum Salicum* Imperatorem & abavunculum *Leonem Papam Romanum*, utrumque orbis Chriſtiani Monarchas: prætereа Illuſtriſſimum modernum Holſatiæ & Schaumburgiæ principem ex Imperiali ſanguine in directa linea genituræ deſcendiſſe.

(z) Gerhardus Mercator *in Atlante Tab. Dan. 3.* Spangenberg. *in Chron. Saxon. c. 2. 14. & in Schaumburg. c. 6. l. 1.* His verbis: und iſt anno 1121. vom Kayſer Henrich dem fünfften mit ſolchen neuen Dignitäten und Würden belehnet und darinnen beſtättiget worden: Quo videtur reſpexiſſe *Henr. Pantaleon*, quum ſcripſit: hat ihm der Kayſer mit Reichs-Fürſten Bewilligung einen Grafen zu Holſatz gemachet, auch mit vielen Stadten und Flecken begabet, *Part. 2. des Heldenbuchs f. 158.*

Lotharius fit Imp. R. & regalia Holſatiæ corroborat.

§. 17. Nachdem aber Hertzog Luther auf dem Reichs-tage zu Mayntz Anno 1135. von gemeinen Ständen des Reichs zum Römiſchen Kayſer einhelliglich erwehlet und gekröhnet worden, hat er Henrichen zu Bayern das Hertzogthum Sachſen cediret; Graf Adolphen die Regalia der Grafſchafft Holſtein (a) aus Kayſerlicher Amts - Vollenkommenheit beſtättiget, und Hertzog Knuthen zu Schleswig, als getreuen Reichs - Fürſten. (b) König Erich des Sechſten zu Dänemarck Sohne, zum König der Wenden (c) erhöhet, und auf dem Reichs-Tage zu Bardewick mit gewöhnlichen Ceremonien crönen und inveſtiren laſſen.

Canutus R. inſidioſe occiditur.

Wie aber dieſer König Knuth aus miſsgünſtigen Neid und Haſs, von Hertzog Magnus ſeines Vatern Bruders, König Niclauſen Sohne, jämmerlich ermordet und umgebracht worden, hat der Kayſer ſolche groſſe Mordthat zu ſtraffen, einen gemeinen Zug wieder König Niclauſen (d) zu Dännemarck und ſeinem Sohne Hertzog Magnus, aufgeboten. Aber der König hat durch Unterhandlung etlicher Fürſten des Reichs ſich bey dem Kayſer mit einer nahmhafften Summe Geldes ausgeföhnet, und vertragen, alſo daſs der Vater das Königreich Dennemarck, (e) der Sohn das Hertzogthum Schleswig, und Nicloth, Fürſt zu Mecklenburg, das Königreich Wenden (f) von dem Kayſer und dem Heiligen Reich ſollen zu Lehen empfahen und tragen, und hat damahls der Kayſer Graf Adolphen zu Holſtein, den Schutz und Schirm des Hertzogthums Schleswig (g) von des Reichs wegen anbefohlen, wie derſelbige auch den alten Fürſten und Grafen zu Holſtein von den zur Zeit regierenden Römiſchen Kayſern (h) vor dieſem war commendiret geweſen.

Adolphus Comes Holſat.

(a) Ita inſcriptio vetus Hamburgenſis in templo cathedrali, quam referunt Michael Heberer, *Secretarius Electoralis Palatinus in Itinerario l. 1. c. 14. &* Spangenberg *in chron. Schawenburg. l. 1. c. 5.* videatur præterea, Krantz *l. 8. Saxon. c. 5. & l. 8. c. 26.* Henricus *Aquilonipol. in Adolpheid. c. 2.* Peucerus *in chron. Carion. l. 4.* Henric. Rantzov. *in libello de Cimbris* Elverfeldius *in Chherſoneſo Cimbr. annal. claſſ. 1. c. 1.* Hoppenrodius *im Stammbuch verb. Holſtein f. 40.* Rensnerus *in Baſil. genealog. auctario f. 56.*

(b) Krantzins *Saxoniæ l. 6. c. 2. & Wandal. l. 3. c. 30.* Spangenberg *im Adels-Spiegel p. 1. l. 10. c. 13. verb. Schleswig*, Reusnerus *parte 4. in ſtirpe Herula. f. 457.*

Canutus Dux Slavic.

(c) Qui Vandali olim, nunc Vinidi Wenden, dicuntur, ſcribente Helmoldo *l. 1. c. 2.* Krantzio *in Wandalia*, Hermann. Bonno *in Chronic. Lubecenſ. l. 1. in princ. 1.* Melanchthon *de vocab. gent. & reg. apud Tacitum.* Pirkheimero *in German. deſcript.* Wilichio *in Taciti Germania P. 1. c. 8.* Althamero *in Scholiis ad Tacitum.* Cluvero *l. 3. German. antiq. c. 46.* Canutum autem Ducem Schlesvicenſem Regno Obotritarum, id eſt Vinidorum & olim Vandalorum, ab Lothario Imperatore donatum & inveſtitum fuiſſe memorant plerique hiſtorici. Videantur Krantz. *l. 6. Saxon. c. 2. in fin. & c. 3. l. 3. Wandal. c. 30. & l. 5. Suec. c. 17.* Brotuffius *in genealog. principum Anhald. l. 2. c. 4. in Primislao.* Bodinus *de Republica l. 1. c. 10.* Spangenberg *in Chron. Saxon. C. 218. & in Chron. Schauwenb. l. 1. c. 7. & im Adels-Spiegel P. 1. L. 10. c. 5. voce Obotriten;* Henninges *in genealog. comitum Querfortenſ. in Lothario Imp. fol. 103.* Lehmannus *in Chron. Spirenſ. l. 5. c. 48.* ubi ſcribit: *Lotharius habe die Wendiſche Lande und was dazwiſchen von der Elbe biſs an Dennemarck und Polen gelegen, und Kayſer Henrich der Erſte und Otto Magnus zum Reich erobert, König Canuto in Denemarck um groſs Geld verkauffet, doch mit der Maſs, daſs derſelbe und ſeine Nachkommen, dieſelbe vom Reich zu Lehn empfangen ſollen.*

Lotharii expeditione in Daniam.

(d) Anno 1133. Alii hanc Lotharii in Daniam expeditionem referunt anno 1135. plures anno 1136. Videantur Krantzius *l. 5. Daniæ c. 13.* Spangenberg *in Chron. Saxon. c. 218.* Reuſner. *in genealog. auctario f. 170.*

Ducis Magni homagium.

(e) Henninges *in genealog. d. l. f. 103.* Et *Magnum Ducem.* Nicolai Regis filium Lothario Cæſari pro Regno Daniæ & Ducatu Jutiæ ſubjectionem & homagium nomine tum patris tum ſuo præſtitiſſe aſſerunt Helmold. *l. 1. Chron. Slav. c. 51. in f.* Krantz. *l. 3. Saxon.*

Saxon. c. 36. & l. 6. c. 3. l. 5. Dan. c. 13. Auctor Chron Slavic. c. 17. in f. Spangenberg. *in Chron. Saxon c. 228.* Reusnerus *in Basilic. genealog auctario f. 46.* In comitiis postea Halberstatensibus anno 1134. uterque Rex pater & filius a Cæsare vocati, dictum homagium præsentes repetierunt, & in verba Imperatoris juraverunt. Gobelin *in Cosmodrom. ætat 6. c. 59. f. 223.* Aventin. *l. 6. annal. Boior. f. 495* Spangenberg. *d. c. 218. & in Chron. Schawenburg. d. l. 1. c. 7.* Volckmar. *in synopsi de jure princip. c. 12. n. 15.* adeo ut Magnus Rex, prælato ense Archimarscalci officii fungeretur: Krantzius *d. l. 6. Saxon. c. 4.* Ibique Cisner. *in notis marginalib.* Johan. Pomarius *in Chron. Saxon. tit. Siegeberg f. 217. in f.* Bodin. *de Rebubl. l. 1. c. 10.*

Niclotus Mecklenburgensis Rex obotritarum Imperii G. Vasallus.

(f) *Nicloto* Megapolensi regnum obotritorum, Kanuto perempto tanquam legitimo heredi ab Lothario Cæsare restitutum fuisse scribit *Autor Chronic. Slavic. c. 17.* Reusnerus *in Basilic. genealog. in stirpe Herula, f. 457.* Ei tamen rursus ademptum & Magno Regi Daniæ in comitiis Halberstatensibus collatum refert Petersen *in Chron. Holsatiæ P. 1. f. 45. ibi:* dass Magnus der Wenden König solt ein Lehnmann des Römischen Reichs seyn; Et Spangenberg. *in Chron. Schawenburg. l. 1. c. 7.* Ex quo tempore quidem Reges Daniæ nec non Sueciæ sese Reges Wandalorum, der Wenden Könige, indigitare cœperunt teste Krantz. *l. 3. Wandal. c. 30. & c. 36. in f. & l. 6. c. 24.* Hermanno Bonno *in Chron. Lubecens. l. 2.* non autem a tempore victoriæ Frotonis Danorum Regis contra Vinidos Wagros obtentæ, ut quidam opinantur apud Petersen *in chronic. Holsat. P. 1. f. 24.*

Adolphus Comes protector Ducatus Slesvicensis.

(g) Ducatus Sleswicensis protectionem cæso Kanuto Rege fuisse Adolpho comiti ab Imperatore Lothario commendatam refert Lehrbecke *in Chronic. Schaumburg. f. 11. &* Krantzius *l. 6. Saxon. c. 2. & l. 3. Wandal. c. 36.*

Et Comites Nordalbingiæ

(h) Apparet ex vetustis rithmis in laudem *Magni Ducis Saxoniæ* compositis, Duces Saxoniæ tanquam Comites Nordalbingiæ seu *Holsatiæ* ab imperio habuisse jus protectionis in Ducatum Jutiæ & Sleswicensem; si forsitan reges insulares, qua, les fuerunt *Scaniæ Sialandiæ*, *Norwegiæ* &c. eam infestare sategerint. Vide SPANGENBERG. *in chronic. Saxon. c. 11. in f.* REUSNER *in Basilic. genealog.*

Vindicatus Comitibus Holf. principalis majestas & ortus.

§. 18 Wiewohl nun die Grafen zu Holstein deducirter massen albereit von Anbeginne sind Fürstlichen Standes und herkommens, erstlich im Widikindischen, und hernacher im Billingischen Stamm, so wohl als die Grafen zu Dithmarsen und Staden, gewesen, auch ihre Regalia von dem H. Reich ohn Mittel getragen; So hat doch der Schauenburgische Stamm solche Graffschafften von den Hertzogen zu Sachsen (i) zum After-Lehn (k) empfangen: wie dann auch die Bischöffe zu Lübeck, Ratzenburg und Schwerin nicht weniger sind gezwungen worden, ihre Bistühmer von berührtem Hertzogen zu recognosciren, bis dass Kayser Friderich der Erste sie von solcher Exemption liberiret, und sowohl die Bischöffe, als die Grafen zu Holstein, dem Heiligen Reich widerum vindiciret, und in freyen unmittelbahren Fürsten-Stand gesetzet.

Nexus Comitum Holsat. cum Ducibus Saxoniæ.

(i) *Quod probant Liemari* Archi-Episcopi Hammaburgensis *Henrici* Ducis Saxoniæ aliorumque diplomata apud LINDENBROG *in privileg. Archiecles. Hammaburg.* Consulantur HELMOLUS *l. 1. c. 55. in f. c. 68. 90. 93. & l. 2. c. 4. 5. 7.* ARNOLD. *Lubecensis in supplem. l. 1. c. 32. 35.* ALBERTUS *Stadens. in chron. a. 1138.* ERICUS *Rex Daniæ in histor. gent. Danor. c. 108.* LERBECK *in chron. Schowenburg. f. 11. 14. in f. Anonymus in Chronic. Slavic. c. 21. 22. 23. 29. 31. Anonymus in annal. Slavic. a. 1106.* KRANTZ. *l. 3. Wandal. c. 37. & l. 5. Saxon. c. 28. & l. 6. c. 8.* PETERSEN *in Chronic. Holsatiæ p. 1. f. 16. & 31. & p. 2. f. 49. & 53.* TRATZIGER *d. l.* SPANGENBERG in *Chronic. Schaumburg p. l. 1. c. 5.*

Holsatia subfeudum.

(k) Et sic imminuerunt dignitatem principatus Holsatiæ, judicante quidem *speculatore Saxonie l. 3. art. 58. in pr.* Fürsten des Reichs sollen keinen andern Lehn-Herrn haben dann den Kayser; *Glossa in jus Feudal. Saxon. c. 72. in f. & im Kayserlichem Landrecht Rit. 31.* Des Reichs Fürsten sollen keinen Herrn han, der ein Ley sey, von dem sie Lehn haben, denn den Kayser allein, und seind sie eines Leyen Mann ohn dem Kayser, so mügen sie mit Fürsten geseyen. Es ist kein Vahn-Lehn davon ein man Fürst müge geseyen, er empfahe es dann mit sein eigen Hand von dem Kayser; Was ein-man vor ihm empfangen hat, und empfeht das ein ander man für baß von demselben, so ist er der forderst nicht an den Lehn darum mag er nit ein Fürst davon geheissen: So man spricht. Princeps, dass spricht ein Teutsch der forderst empfäher. Wann ein man, der ein Lehn empfeht von einem, der es vor ihm hat empfangen, der heist nit der forderst an dem Lehen, er heist der ander an dem Lehn, und mag nit geheissen Princeps. ein Fürst: Similiter im *Kayserlichen* Lehn-

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Lehn-Recht tit. 141 §. 6. Der Fürst heist darum ein Fürst, dass ihm der Kayser das Fürsten-Ampt leihet mit seiner Hand und leihet es der Kayser einem, und leihet es der fürbass einem andern, der mag nicht Fürst davon heissen; dass davon, dass er der foderst an dem Reich nicht ist; Wer Fürst ist und Uhranlehn hat, der soll keinen Leyen zum Herrn han, wan den Kayser, ist er eines andern Leyen Mann, so mag er nit Fürst seyn über Fürsten-Lehn. Sed his quidem Principiis dica diu scripta est a Jctis & Historicis Imperii & provinciarum Germaniæ, præcipue *Schiltero, Conringio, Gundlingio, Coccejo, Pfeffingero, ceteris.*

Cap. II.

Von den alten freyen unmittelbahren fürsten-mässigen Stand der Grafen zu Holstein und Stormarn, aus dem Haus Schawenburgh.

§. 1.

De immediato & avito principali statu Comitum Holsatiæ e gente Schauenb.

Dann als der weitberühmte und mächtige Hertzog in Bayern und Sachsen, Henrich Läu, wegen seines Ungehorsams und verübter Felonie in dero Römisch. Kayserl. Majestät und dem Heil. Reich begangen, ist Anno 1182. von Kayser Friderichen in die Acht und Ober-Acht erklaret, (a) aller seiner Fürstenthum, Land und Leute entsetzet, und samt seinen jungen Herrn in Engelland relegiret worden, hat Graf Adolph zu Holstein und Schawenburg sich zu dem Kayser geschlagen, (b) und die Graffschafften Holstein, Stormarn und Wagern, so bisher von dem Hertzogen zu Lehen gegangen, in seiner Kayserl. Majest. und des Heil. Römischen Reichs Schutz und Schirm übergeben; desswegen auch der Kayser seinen getreuen Gehorsam allergnädigst angesehen, und seine Person samt den berührten Graffschafften von des Hertzogen zu Sachsen Lehending eximiret, und zu einem unmittelbaren Grafen und Valvasorem des Reichs (c) widerum befreyet, auch in die Zahl der Fürstenmäsigen Grafen gewürdiget, welches geschehen in dem Kayserlichen Lager vor Lübeck, (d) aldar auch König Woldemar von Dennemarck, (e) als ein Fürst und Lehenmann des Heil. Reichs in dero Person erschienen, und dem Kayser in berührten Zuge und Belagerung der Stad Lübeck, seine schuldige Reichs-Hülffe præstiret. Die Danen sagen, es sey damahls ihr König Woldemar zum Hertzog über gantz Nord-Albingen, das ist nicht allein in Jüdland oder zu Sleswigh, sondern auch zu Holstein, Stormarn und Ditmarsen, vom Kayser Friderichen gemacht worden. Dann also schreibet Erich König zu Dennemarck (f) und Hertzog zu Pommern, in Beschreibung seiner Vorfahren, der Könige zu Dennemarck. Anno Domini M.CLXXXI. „ Rex Waldemarus occurrit Fritherico imperatori apud Trahven ubi etiam obtinuit „ ab Imperatore dominium totius Nordalbingiæ, hoc est, omnium terrarum ad Aquilinarem partem Albiæ, super quo habuit „ literas imperiales cum bulla aurea & literas Papales, videlicet Domini Innocentii „ Papæ tertii, de confirmatione dictæ collationis, pro jure perpetuo habendæ. Sed „ has literas post mortem regis, Abe quædam mulier Teutonica, filia diaboli destruxit in odium Danorum.

Henrico Leone proscripto Adolphus Holsatiam ab Imp. in feudum obtinet.

Henrici Leonis proscriptio.

(a) *Henricum Leonem* Ducem Saxoniæ & Bavariæ potentissimum, ob Læsam ut videbatur, majestatem a Friderico I. Imp. damnatum & lata sententia proscriptum, omnibusque fere regionibus & bonis exutum & in Angliam relegatum, Principatus vero & ditiones ipsius a nexu mediato exemtas, a territoriali jure avulsas & inter alios vel distributas vel imperio immediate adscriptas fuisse testantur ARNOLDUS *Lubecensis* qui tunc temporis vixit, in *supplem.* HELMOLDI *l. 1. c. 29.* GERHARDUS STEDENBURGENSIS coætaneus itidem scriptor in *Historia de* HENRICO LEONE *in princip.* apud MEIBOM *t. 1. Rer. Germ. p. 430. & Leibnitz. t. 1. R. Br. p. 854.* ALBERTUS Stadens. *in Chron. a. 1180. Gobelinus Persona in cosmodrom. ætate 6. c. 60.* & historiographi veteres & recentiores plures, precipue *Autor. Chronici. Montis sereni ad a. 1180.* Lerbekius *Chron. Comitum Schawenb. ap. Meibom. T. 1. p. 505.* Botho *Chron. pictur. apud Leibnitium T. 3. p. 349.* Fellerus *semestr. p. 168. sq.* Schurtzfleisch *diss. de Henr. Leone §. 5. sq.* Hechtius *de Henrici Guelfi insign. §. 14.* Leuckfeld *antiquit. Blanckenb. p. 43.* Heineccius *in antiquit. Goslar. p. 176.* Sagittarius *orig. Duc. Brunsv. §. 29.* Struvius *in Hist. Imp. Germ. sect. VII §. 47. sq.* Tob. Eckhard *de Henr. Leone autorit. circa sacra §. 30. sq.* Ludewig *ad A. B. l. 2. p. 239. 980.* Coccejus *in Jurisprud. publ. C. 1. §. 44.*

(b) Arnoldus *Lubecensis l. 1. c. 40.* Krantz *l. 6. Saxon. c. 43. & l. 6. Wandal. c. 12. 15.* Petersen *in Chron. Helsat. p. 2. 55.* Spangenberg *in Chronic. Saxon. c. 232. & in Chron. Schavvenburg. l. 1. c. 20.*

(c) Quæ hic afferri solent de Valvasore Regni & Capitaneo Imperii, Longobardica sunt, statui & juribus Principum Imperii *Ger-*

rii *Germanici* plane incongrua; quod diximus *in Tr. de usu juris stud. Longob. in Imperio & Provinciis Germ.*

(d) Krantz. *l. 6. Saxon. c. 43. & l. 7. c. 39. l. 6. Wandal. c. 15.* Petersen in *Chron. Holsatiæ p. 2. f. 56.* Spangenberg in *Chron. Saxon. c. 232.*

Rex Waldemarus dicitur Princeps & Vasallus Imperii.

(e) Krantzius *in Wandal. l. 6. c. 13.* Radevicus *Ratisbonens. l. 1. de gest. Frider. Imp. c. 24.* Et quod Fridericus I. Imp. Daniam Romano orbi reddiderit testantur Otto Frisingensis Episcopus (qui tum vixit) & tanquam imperii Princeps Cæsarisque cognatus rebus gestis interfuit) *l. 2. de vita Friderici I. Imp. c. 21.* Munsterus *l. 3. Cosmograph. c. 24.* Bodinus *de Republ. l. 1. c. 9. & l. 2. c. 3. 19.* Ventur. de Valent. *in Parth. litig. l. 1. c. 16. n. 33.* Volcmar *in Synopsi de jure Princip. c. 12. num. 15.* Reinhard. Koninus in *acie disp. Politic. disc. 7. n. 15. in fine. Ita & Waldemarum Regem super regna Daniæ Sueciæ & Norvegiæ* in Comitiis Bisantinis a. 1163. *sacramentum. Fidelitatis & homagium Imperatori juravisse asserit* Gothofredus *Monachus Benedictinus Colon.* in *Chronic. a. 1162.* Helmoldus *l. 1. Chron. Slavor. c. 91.* Lanus *de migrat. gent. l. 9. in catal. Regum. Daniæ n. 77.* Henricus Pantaleon *p. 2. der Teutschen Helden von Woldemarn König in Dennemarck f. 287.* Krantz. in *Dania l. 6. c. 17. & l. 7. c. 3. in Wandal. l. 6. c. 27.* Trithemius *in Chron. Hirsaug. a. 1162.* Spangenberg. in *Chron. Schauvenburg. l. 1. c. 22. anno 1187.* Bodin. *de Republ. l. 1. c. 10.* Cluthen *in sylloge rer. quotidianar. tb. 10. lit. e.* Daniel Otto in *dissertat. de jure publico Imp. Rom. c. 23.* Nec inficiantur hoc Saxo Grammatic. in *histor. Danic. l. 14.* Ericus Rex in *histor. gent. Danor. c. 104 a. 1163.* Sed & antea in comitiis Martispurgi Thuringorum a. 1152. celebratis, idem Imperator controversiam Regni Danorum ita decidit, ut Suenoni Regi Jutiam cum universo regno Danorum, Kanuto autem Slalandiam sub Ducis dignitate, a Rege tamen recognoscendam, jure subfeudi adjudicaverit, quemadmodum retulerunt Krantz. *l. 5. Daniæ c. 34.* Lazius *d. l. num. 77.* Spangenberg in *Chron. Saxon. c. 222.*

(f) aliter tamen scribit Andreas Angelus in *Chron. Holsat. p. 1. c. 3 f. 15. Incertus autor Chron. Dan. ad a. 1239. Kreg König Erich thor Ehe Graff Adolffs Dochter von Schlesvvyck, se verbrande alle breeve unde privilegia, so Denischen Könnigen hadden vode Wendischken Stede und Lande.*

Adolpho confirmata possessio Holsatiæ.

§. 2. Aber die unpartheyischen Scribenten melden, dass Graf Adolph die Graffschafften Holstein, Stormarn und Wagern, nicht allein durch Kayserliche Briefe und Siegel bekommen, sondern dass er auch würcklichen sey in Possession und Besitz derselbigen widerum immittiret, und hernacher auf dem Reichs-Tage zu Erfurt (g) um Martini gehalten, confirmiret und bestätigt worden.

Testimonium Arnoldi

Das bezeugt *Arnold, Abt zu Lübeck,* (h) so zu derselbigen Zeit gelebet, mit folgenden Worten: *Comes etiam Bernhardus & Comes Adolphus castra & provincias suas per Imperatorem adepti sunt;* welche Worte *Albrecht Crantz* (i) Thum-Dechand zu Hamburg also ausleget: *Imperatoris beneficio Adolphus Holsatiæ & Bernhardus Raceburgensis comites, suas ditiones recuperarunt.* Er sagt ausdrücklich: *Imperatoris beneficio* und nicht *Waldemari Regis Daniæ*, auch nicht *Bernhardi Ducis Saxoniæ.* Was durch das Wort *Beneficium* allhie zu verstehen, das weisen uns die alten Lateinischen Lehn-Bücher, und andere Gelehrte und Rechts-erfahrne. Und weiter schreibet KRANTZ (k) von Bischoff Conraden von Lübeck: „ Reperit autem „ Adolphum Comitem jam per imperatorem „ terræ suæ redditum, quum illum Henricus „ Leo ejecisset „ und an einem andern Orth: (l) „ Sed Henricus Leo tum reversus amicorum armis ejecit Holsatia Præfectos Adolphi Holsatiæ Comitis quem semel ab illo „ ejectum, restituit Imperator Fridericus.

Crantzii

Und JOHANN PETERSEN (m) *Königlicher Dennemärckischer Superintendens zu Aldenburg in Wagerland*, sagt in seiner *Holsteinischen Chronick:* Adolph Graf zu Holstein, ist bey dem Kayser Friedrichen vor Lübeck in dem Lager gewesen, und die Fürstenthümer Holstein &c. durch seine Hülffe wieder erlanget. Woraus zu ersehen, dass Graf Adolph von Schawmburg, und nicht König Woldemar, ein Herr über Holstein und Stormarn durch den Kayser gemacht und gesetzet worden.

Petersenii

(g) Arnoldus *c. l. c. 40.* Spangenberg in *Chron. Saxon. c. 132.*

(h) Arnoldus *Lubecens. l. 1. c. ult.*

(i) Krantzius *l. 6. Saxon. c. 48.*

(k) *Idem l. 6. Wandal. c. 25.*

(l) *L. 6. Wandal. c. 29.*

(m) *In Chron. Holsat. P. 2. f. 56.*

Adolpho etiam traditur Dithmarsia & Stada.

§. 3. Es hat auch der Kayser weiters angesehen seine Treu und beständige Dienste, die Er in diesem Krieg mit sonderer Tapfferkeit erwiesen, und zu Ergötzlichkeit der-

derselbigen Ihme auch die Marggraffschafft Ditmarsen und Staden, so Hertzog Heinrich Löwen zuständig gewesen, und durch die begangene Feloniam des Ertz-Bischoffs zu Brehmen als Lehns-Herrens, dem Reich und Kayserl. Maj. heimgefallen, aus sonderbahren Kayserlichen im den Gnaden gegeben und verliehen; wie das bezeugen obgedachter *Abt* Arnold *von Lübeck*, (n) und Adam Tratziger (o) *weyland Königlicher Dennemärckischer und Fürstlicher Holsteinischer Cantzler und Rath, im dritten Theil seiner Hamburgischen Chronick.* Welche Kayserliche Gabe und Belehnung, nicht zwar in diesem Lager vor Lübeck, sondern hernach in dem andern Krieg und Zug wider Hertzog Heinrich Löwen und seine Complicen, ist concediret und effectuiret. Der Anfang aber in diesem gegenwärtigen ersten Zuge gemacht worden; Worvon Spangenberg in der *Schauwenburgischen Chronick lib. 1. cap. 20.* also schreibet: " Dieweil „ dann Graf Adolph diese Zeit über bey dem „ Kayser im Zuge gewesen, und demselben „ seine Noth zum öfteramahl geklagt, hat ihm „ der Kayser im Lager vor Lübeck den halben „ theil des Zols des Mühl-Zinses und des „ Wechsels zu Lübeck: den halben Zoll in „ Stade und Ditmarsen geschencket, weil sein „ Vetter der Stiffter und Anfänger derselben „ Stadt gewesen; Doch. dass Er davon dem „ Reich gewisse Ritter-Dienste leisten solte.

Testimonium Spangenbergii.

(n) *In dicto supplem. ad* Helmold. *Chron. l. 2. c. 1.*

(o) Adde etiam Spangenberg *in Chron. Schawenburg. l. 1. c. 20.*

§. 4. Woraus erscheinet, dass Ihme der Kayser in diesem Lager zugeeignet habe nicht allein dem Zoll und Hebung in der Stadt Stade und in dem gantzen Lande zu Ditmarsen, sondern auch den halben Theil aller seiner Kayserlichen Cammer-Fällen, Nutzungen, und Hebungen in der Stadt Lübeck (p) an Zöllen, Mauten, Mühlen, Wechsel- oder Müntz-Brüchen, und dergelichen, (q) davon dickberührter *Abt* Arnold l. 2. c. 40. also schreibet: (r) " Comiti etiam Adolpho me- „ dietatem tributorum totius civitatis de felo- „ niis, de molendinis, de trapezitis in bene- „ ficio dedit tum quia multum Imperio servi- „ erat, tum quia propter ipsum ad tempus „ exulaverat. „ Eben dieses schreibet auch KRANTZ in seiner *Wandalia*, (s) und sagt dazu: " In beneficio dedit, ut inde militaret „ Imperio, præsertim quia eadem civitas co- „ mitis patrem, & dominum habebat & fun- „ datorem. „ Und in *Saxonia* (t) schreibet Er: „ Donavit tum Imperator Adolpho Comi- „ ti dimidium telonii ac tributorium, de mo- „ lendinis, de trapezitis feudali beneficio; „ Nam Imperio utilis futurus videbatur: Ac- „ cessit, quod pater ejus, secundus Adolphus, „ dominium tenuit a se fundatæ civitatis, „ quam hic Adolphus urgente Henrico Duci „ satis invitus permiserat; „ Ein *ungenannter Thumherr zu Lübeck* in der *Chronica Schlavica* in anno 1190. sagt. " Sed postquam Leo civi- „ tatem recuperavit, ut dictum est, amisit „ eam iterum, anno videlicet 1192. quia ob- „ tenta est per Dominum Adolphum Comitem „ Holsatiæ, cui pro laboribus suis Imperator „ omnes reditus ei a civitate debitos libera- „ liter concessit; „ Heinrich ein alter Pöet (u) „ der sich nennet *Aquilonipolensem*, das ist, von Nordhausen oder Nordheim in Beschreibung der Stadt Lübeck:

Arnoldi.

Crantzii.

Anonymi.

Aquilonipolensis.

Sed comiti passo exilium propter ditionem;
Cæsaream, Cæsar semitributa dedit;
De theolonarique, molendinis, trapesetis
Urbis: sicque comes partem habuit mediam;

Bey PETERSEM *p. 2. f. 56. folgen nachgesetzte Worte:* " Dazu, indem sein Vater A- „ dolphus der Ander die Stadt Lübeck erbau- „ et, und ein Herr darüber gewesen, hat Ihm „ der Kayser die halbe Aufhebung und Nu- „ tzungen der Stadt Lübeck, von den Zöllen „ und Mühlen und Wechsel verlehnet, dass „ Er davor den Römischen Reich, solt dienen; TRATZIGER an obgedachten Ort: " Hat „ Kayser Friedrich die Stadt Lübeck belagert, „ die sich auch an Ihn ergeben muste, und „ einer Reich-Stadt Privilegium und Frey- „ heit dadurch erlanget; Hat Graf Adolph „ seine Lande Holstein, Stormarn und Wa- „ grien auch wiederum bekommen; der Kay- „ ser begabet Ihn darüber noch mit dem hal- „ ben Theil der Zöllen und Einkünffte in Lü- „ beck; SPANGENBERG (x) in der *Sächsischen Chronick:* " Graff Adolph zu Holstein, „ so dazumahl für Hertzog Heinrichen flüch- „ tig seyn müssen, ist bey dem Kayser in La- „ ger gewesen, hat denselben seine Beschweh- „ rung über den Hertzog geklaget, und da- „ mit beweget, dass Er ihm den halben Theil „ des Zolls und der Mühl-Zinss zu Lübeck „ erblichen geschencket, weil sein Vater der „ erste Stiffter und Anfänger der Stadt Lübeck „ gewesen, doch dass Er dem Reich davon ge- „ wisse Ritter-Dienste leisten solte;

Petersemii.

Tratzigeri.

(p) *Anonimus Canon Lubec. in chron. Slavic. a. 1192. f. 223.* Hermann. Bonn. *in Chron.*

chron. Lubecens. l. 2. a. 1186. Münster Cosmograph. l. 3. Tratziger *c. l.* Spangenberg *in chron. Saxon. c. 232.* Chytræus *in Saxon. l. 6. f. 145.*

Trapezitæ Lubecenses.

(q) Trapezitæ hoc loco dicuntur, qui alias monetarii, quibus jus erat non modo nummos cambiendi, sed & novos figurandi, ut videre est in Goldasti, *Catholico rei monetar. tit. 63.* Quod vel ex ipsa appellationis consvetudine, quæ in non nullis imperii civitatibus adhuc perdurat, colligere licet. Nam qui apud Saxones & alibi dicuntur Wechsler, illi in superiori Germania vocantur Müntzer, uti legitur in chronicis civitt. Coloniensis, Moguntinæ, Wormatiensis, Argentinensis. Plura habet Du Fresne in Glossar. voce *Cambiare* & Trapezeta Tom. VI. p. 1244.

(r) In *supplem.* ad Helmold. *l. 1. c. 40.*

(s) Vand. *l. 6. 15.*

(t) *L. 6. c. 43.*

(u) Henricus *Aquilonip. l. 2. de primord. urbis Lubecan. c. 8.*

(x) *In chron. Saxoniæ c. 232. & in chron. Schawenb. l. 1. c. 20.*

Idem Hamburgensibus impetrat privilegia

§. 5. Es hat auch damahls die Stadt Hamburg (y) durch ihren Landes-Fürsten und Erb-Herrn, Grafen Adolphen, (z) vom Kayser Friderichen ansehnliche Privilegia impetriret und erworben; davon schreibet

Testimonium Krantzii.

KRANTZ mit wenig Worten: " Hic Comes „ eisdem in castris Hamburgensibus insignia, „ quæ extant Privilegia impetravit: und

Spangenberg.

„ SPANGENBERG (a) in der Sächsischen Chro„ nick: So hat dazumahl Graf Adolph der „ Stadt Hamburg auch grosse Gnad und Privi„ legien bey dem Kayser ausgebracht. „ Hernacher wie Graf Adolph mit dem Kayser in das gelobte Land über Meer gezogen, seynd der Stadt Hamburg berührte Privilegia confirmiret und gemehret worden, das schreibet

Tratzigeri.

TRATZIGER, (p) weyland der *Stadt Syndicus und Rahtgeber*, hernacher *Fürstlicher Holsteinischer Cantzler* in der *Hamburgischen Chronick*, welche Worte also lauten. " Im „ Jahr nach Christi Geburth 1189. zog Kay„ ser Friderich abermahls zum heiligen Lan„ de, und nahm mit sich Graf Adolphen zu „ Holstein zuvor aber und ehe sich der „ Kayser auf dem Weg begab, erworben die „ von Hamburg, durch Fürbitte und Beför„ derung Graf Adolphs, etliche herrliche „ Privilegia, als dass sie aller Ausrüstung „ und Krieges-Hülffe in Beschützung der Lan„ de Holstein und Stormarn sollen frey seyn. „ Dass niemand einig Schloss oder Vestung „ auf zwo Meilen naher der Stadt legen sol„ te: dass sie ihre Burger und Einwohner „ auch an angeregten Landen mit keinen Zol„ len und Angeldre sollen beschwehret wer„ den. Welche Privilegia sind datiret zu Nu„ temburg auf der Donauin berührten Jahr „ 1180. Haben also damahls die von Hamburg den ersten Grund-Stein ihrer Libertat und Freyheit geleget, welche sie einig und (ihrer selbst einigen Bekäntnüss nach) dem Grafen zu Holstein-Schawenburg, als ihren rechten natürlichen angebohrnen Erb-Patronen, und niemands andern zu dancken. Wie sie dann auch wann Recht solte für Recht gehen, die debita gratitudinis jura, niemanden, als dem regierenden Grafen zu Holstein Schawenburg noch auf den heutigen Tag zu præstiren und zu leisten, von Rechts und natürlicher Billigkeit wegen pflichtig und schuldig seyn.

(y) Krantzius *Saxonia l. 6. c. 44. Wandal. l. 6. c. 15.*

(z) SPANGENBERG. *in Chron. Saxon. c. 232. & Schawenburg. l. 1. c. 20. Chytræus in Chron. Saxon. l. 2. a. 1189. f. 69.*

(a) *in Chron. Saxon. c. 272.*

(b) in *Chronic. Hamburg. p. 3.*

§. 6. Aber das Hertzogthum Sachsen hat der Kayser verliehen Hn. Bernhardten Fürsten und Graffen zu Ascanien und Ballenstädt, der hat auch allen Grafen und Edlen Herrn, so des Hertzogthums Sachsen Lehn-Leute gewesen, einen Lehn-Tag berahmet und angesetzet; Die haben sich auch alle willig eingestellt, ihre Lehn empfangen, und den gebührlichen Lehn-Eyd, den Hertzogen treu und hold zu seyn abgeleget; ohn Graf Adolph zu Holstein und Schawenburg, welcher nicht erscheinen wollen, und vorgeschützet, dass er seine Graffschafften niemanden anders, als allein dem H. Römischen Reich (c) zuverantworten und zuvertreten habe. Das bezeugt vielgedachter *Abt* Arnold (d) so zu der Zeit gelebet, und *des Grafen Raht* gewesen, mit diesen Worten: " Dux Bernhardus „ cum fratre suo Ottone Marchione, veni„ ens Erteneburg magnificum se illic exhi„ buit, & Nobiliores terræ adesse præcepit, ut „ receptis ab eo beneficiis hominium ei face„ rent & fidelitatem per sacramenta jurarent „ Cumque ei exhibuisset Comes de Racesburg „ & Comes de Danneberg, & Comes de Lu„ chowe, & Comes de Schwerin, expecta„ batur etiam Comes Adolphus, & non ve„ nit. Unde cum Dux suspectum habere cœ-

Bernhardus Dux obtinet Saxoniam cujus superioritatem detrectat Adolphus Comes.

Testimonia varia.

„ pit

„ pit & exinde occasiones discordiæ inter eos „ exortæ sunt. Warum hat ihn der Hertzog suspect und verdächtig gehalten; dann dass er sich gleiches Standes neben dem Hertzogen und Fürstlicher Hoheit, als ein freyer unmittelbahrer Graf des Reichs, und über das ein Marggraf zu Ditmarsen und Staden angemasset; ALBERT. KRANTZ, (e) der sonsten nicht gut Schawenburgisch gewesen, stimmt mit *Abt* Arnolden überein; Da er sagt: „ Bernhardus Dux in Erteneburg, evocavit omnes suæ ditionis Nobiles ac militares (das ist, Grafen und Frey-Herrn;) atque sacramenta ab illis accipiens, reddidit unicuique sub jure beneficium, hoc, est, feudum (ut nunc vocant) quod ante tenuere. Venere impigre de Dannenbergo, de Luchow, de Zwerino Comites. Expectabatur Adolphus nec venit; forsan arbitratus, se beneficium ab imperatore sine medio recognoscere. Sed orta est inde simultas inter Ducem & comitem, serpens occulte. Und der alte SPANGENBERG in seiner *Schawenburgischen* (f) *Chronick* schreibet hievon also: „ Dazumahl hat Hertzog Bernhardtalle seine Grafen und Junckern (das ist Edle Herren oder Frey-Herrn) gen Ertenburg zur Huldigung und Lehn bescheidem, dahin sich dann die Grafen von Danneberg, Schwerin, Luchow, und andere gefunden, und Lehen als von einem Hertzog zu Sachsen von ihme empfangen, und ihme Pflicht gethan; Aber Graf Adolph nicht erschienen; denn er anders nicht gemeynet, er wäre solches nicht schuldig zu thun, sondern hette seine Graffschafft ohne Mittel vom Reich und dem Kayser.

(c) SPANGENBERG in *Chron. Saxon* c. 233. in princ.
(d) in *sæpe dicto supplem. l.* 2. c. 1.
(e) in *Saxon. l.* 6. c. 44.
(f) *l.* 1. c. 21.

Enata inde lites.

§. 7. Der Argwohn aber und Verdacht wider Graf Adolphen, ist daher ärger worden, weil er nicht allein die Graffschafften Holstein, Stormarn und Wagern, ohn Mittel besessen; sondern auch (wie albereit angedeutet) die beyde Marggraffschafften Ditmarsen und Staden (g) in seiner Gewalt gehabt, dahero der Hertzog vielleicht besorget, es möchte Graf Adolph sich zum Hertzogen über Nord-Albingen aufwerffen, und von Kayser, bey welchem er sehr wohl gestanden und viel vermocht, creiren lassen; deswegen der Hertzog getrachtet dem Grafen die Schwingfedern ein weinig zu beschneiden, damit er sich nicht zu hoch können erheben und durch Mittel seines Brudern Ertz-Bischoffen Seyfriden zu Brehmen, als Lehen-Herrn die Marggrafschafft Ditmarsen an sich zu bringen unterstanden. Das bezeuget *Abt* Arnold, (h) da er also schreibet: „ Frater quoque ejus (nemlich Hertzogen Bernhards) Sigfridus Bremensis Archi-Episcopus Cometiam Tietmarsiæ Adolpho Comiti adimere conatus est, & ad fratrem Ducem transferre. Quam Adolphus viribus & armis invito Episcopo obtinuit, & eam sui juris esse affirmavit. Albrecht Krantz in (i) seiner Saxonia: Bremensis Archi-episcopus nunc Fratri accedens, Bernhardo Thietmarsiæ comitatum Adolpho ademptum fratri Duci subjicere conabatur. Adolphus autem tum Thietmarsiam pro sua desensavit, tam Archi-Episcopo quam Duci se armis opponens. und Petersen (k) in der Holsteinischen Chronick berichtet. „ Zu dieser Zeit (nemlich an. 1183.) Hat Graf Adolph zu Holstein die Ditmarschen, und die Graffschafft Stade unter seinem Gewalt und Herrschafft bracht, aber Sifridus der Ertz-Bischoff zu Bremen, hat darnach mit grossen Ernst gearbeitet, dass er seinen Bruder Hertzogen Bernhard zu Sachsen, zu einem Herrn der Ditmarschen machte. Aber Graf Adolph hat mit gewaltiger Hand Ditmarschen vor dem Bischoffen und seinen Bruder dem Hertzog zu Sachsen behalten bis zur Zeit Bischoffs Hartwici des II. zu Bremen, der hat gehandlet mit Graf Adolphen dass die Ditmarschen Grafen Adolphen jährlich aus den Dörffern Guder herstete, Guderwalle und Noterstede etlichen Weitzen, Roggen und Schafe zu Unterhaltung des Hauses Burauwe geben solten. Etliche wollen dass sie alle Jahr 200. Maass Habern gegeben haben diesen Zinss haben sie 200. Jahr gegeben, bis in das Jahr 1404. da Hertzog Bernhard in Ditmarschen in der Gamme erschlagen ward. Biss hieher *Petersenn.*

(g) HENNINGES in *genealog. f.* 247.
(h) *d. l.* 2. *c.* 1.
(i) *l.* 6. *Saxon. c.* 45.
(k) *in Chron. Holsat. p.* 2. *f.* 57.

§. 8. Wie nun die Sachen zwischen dem Hertzogen und dem Grafen also zur offenen Vehde (l) gerathen, ist der Hertzog den Grafen in das Land gefallen, Ratekow und Todes;

Continuata per Imp. fe. dantur.

Todeſslow in Holſtein, und den Zoll zu Lübeck eingenommen; hergegen hat Graff Adolph mit Hülffe und zuthuen der Graffen von Ratzenburg und Schwerin, des Hertzogen Hauſs und Veſte Lauwenburg erobert und zerſtöret, und andere veſte Hauſer und Städte eingenommen. Wie nun der Hertzog geſehen, daſs er dem Grafen zu ſchwach und ſich beſorgete von Land und Leuten vertrieben zu werden, hat er die Sache an dem Kayſerlichen Hoffe anhängig gemacht, und den Grafen auf die Poen des Land-Fridens beym Kayſer verklagt, daſs beſchreibet *Krantz* (m) mit folgenden Worten:

Dux interim Bernhardus Comiti Adolpho Todeslo, Ratekow & jura quæ illi Lubecæ conſtituerat imperator, ſubducere moliebatur, quum imperio reliquum ſervaſſet. Inanem ſe ferre principatum querebatur, ſi alii de fructibus impinguentur; Idem in Comites Lvverizenſem & Razeburgenſem molitur. Junctis perinde viribus memorati comites hoſtilia duci nunciarunt, quod prior ille ſua cuique auferre moliretur. Arcem novam Luvenburg adoriuntur, obſidentes oppugnant, & multo tandem labore expugnant, dejectamque ſolo æquarunt, ille ubi ſe armis vindicare non poterat, imperatori defert querimoniam. Interim Comites quos duci fidiores rentur, aggreſſi perturbant munitiones. Der Kayſer lieſs beyde Partheyen für ſich fordern, und nach gehabten Verhör einen Beſcheid publiciren, dieſes Inhalts: Daſs Graf Adolph ſolle dem Hertzogen zu Reparation der Veſtung Lauwenburg bezahlen Siebenhundert Marck Lübiſch: Hergegen ſolle der Hertzog dem Grafen ſeine abgenommene Länder und Städte, ohn alle Entgeld widerum abtreten und einräumen; und der Graf dieſelbigen frey beſitzen; Dieſer kayſerlichen Urtheil gedencket *Abt Arnold* (n) mit folgenden Worten: *Diſcordantes à Duce Bernhardo, Adolphum Comitem, Bernhardum* (Grafen zu Ratzenburg) *&* *Guntzellinum* Grafen zu Schwerin) *propter cauſas ſupradictas, ad concordiam reformavit, eâ conditione, ut Adolphus Comes, ſeptingentas, marcas denariorum ei perſolveret, & gratiam ejus pro caſtro deſtructo inveniret, & terram quæ Rate Rowe attinet, cum civitate Todeslos, quam Bernhardus dux requirebat, libere poſſideret.* Iſt alſo dieſes das dritte Kayſerliche Decretum, der Libertät und Freyheit der Grafen zu Holſtein, Schawenburg, und des Heil. Römiſchen Reichs unmittelbahren Hoheit feudo immediato Schutz und Schirm, durch rechtliche Erkandtnüſs eröffnet im Jahr 1184.

de Weſtphal. Monum inedit. Rer. Germ.

(l) Krantzius *l. 6. Saxon. c. 45.* Spangenberg. *in Chron. Saxon. c. 233. in princ.*

(m) *dicto l. 6. c. 45.*

(n) In *Supplem. l. 2. c. 17.*

§. 9. Dergleichen, ſententz und Decret iſt auch vom Kayſer geſallet worden in der ſtreitigen Sache zwiſchen berührten Hertzogen und der Stadt Lübeck, an einem, und Graf Adolphen am andern Theil, wegen der ſuperiorität und Lands-Fürſtlichen Hoheit. Denn Graf Adolph wandte vor, daſs er in dem Graffſchafften Wagern, Holſtein, Stormarn und Dithmarſchen, alle Hoheiten Recht und Gerechtigkeiten, die Hertzog Henrich Leuwe, gehabt und beſeſſen, durch Kayſerliche Begnadung erworben, und alſo auch die Jura Regalia in der Sadt Lübeck, als die Haupt-Stadt der Graffſchafft Wagern, erlangt. Dieſes wolten ihm der Hertzog und die Stadt nicht geſtehen, und lieſſen die Sache an den Kayſerlichen Hoff gelangen. Der Kayſer that beyde Partheyen zur gütlichen Handelung vorbeſcheiden und urtheilete durch einen Macht-Spruch: daſs die Stadt dem Grafen für Lands Fürſtlich Erbgerechtig und Botmäſigkeit; die er an der Stadt zu haben prætendiret, ſolle erlegen und bezahlen dreyhundert Marck Lübiſch; und noch Zweyhundert für die freye Huet in dem Lande Holſtein gelegen, und für die freye Schiff-Fahrt auf der Elbe bis gen Todesloh, und der Graf hingegen von dem Hertzogen gleicher Weiſe gefreyet und unbeſchwehrt ſein und bleiben, dieſes Macht-Spruches gedencke *Abt* Arnold (o) und *andere alte ſcribenten* (p) wir wollen aber allein hieher ſetzen, was ALBRECHT KRANTZ davon bezeuget, da er in ſeiner *Sächſiſchen Cronick* (q) alſo *ſchreibet: Adolphus interim tertius Holſatiæ Comes ad oſtium Travenæ præſidium reformavit: ab exeuntibus & intrantibus vectigalia expetivit recuſantes autem cives ſe comiti oppoſuere. Aliquandores verbis tractari cœpta, ſi ad concordiam poſſit perveniri. Quum prætenderet comes nihilminus, etiam aliquid amplius juris, quam Henrico Duci, cui perſolviſſent, vectigalia, deberi, quod imperi-*

Lites Bernhardi Ducis cum Lubecâ. Quæ vindicatur Adolpho Comiti A. 1187.

periali dono & paterno nihilominus jure ipse civitatem teneret. Cives replicarunt, Duci tantum ad tempus fuisse permissum telonium, se nunc factos imperiali dono liberos, satis esse Comiti, quod intra urbem nonnulla jura possideret. Hac verborum vicissitudine res in majorem pervenit acerbitatem, quum neuter a suo rigore discederet. Comes deposceret, cives vectigal pernegarent. Deturbavit inde Comes pascuis, nemoribus, agris, cives, quod sui juris omnia faceret: cepit, tenuitque quosdam ex civibus in Todeslo vel Hamburgo. Defertur querimonia ad imperatorem: Ille evocatis partibus, componit inter eas controversiam in hunc modum: ut cives comiti pro redimendo feloneo persolvant trecentas argenti marchas, proque pascuis & usu fluminis a mari in Thodeslo ducentas argenti marchas. Eaque imperator datis desuper literis communivit ne quis in perpetuum eam concordiam possit convellere. Und in der *Wendischen Chronick* wiederholet er solch Kayserlich Decret mit folgenden Worten: *Adolphus civibus tum Lubecensibus durior imminebat. Nam ad ostium Travenæ præsidium erexit, veteri dejecto per ea tempora quibus imperator Lubecam obsidebat. Sed illud vetus mari alluebatur, nec usquequaque validum: novum vero introrsus collocabat in terram, firmavitque magis ut vectigalia desumeret ab ingredientibus & egrediendibus mari: Cives se opposuere Lubicenses, libertatem ab imperatore collatam præferentes. Ille rejecit, nihil donavisse imperatorem novi sed vetera stabilisse. Constare inter omnes Henrico Leoni persoluta in eo loco vectigalia: sibi quoque in ejus Jus succedenti, esse persolvenda. Adquæ cives, Henrico ad tempus dum portum instrueret dum gravi rerum mole laboraret, permissum ut acciperet ab transeuntibus cæterum temporalem rem non præjudicare perpetuæ libertati. Habuitque comes quod huic obiiceret: sed contentio perducta est ad imperatorem; Interim quæ in jure civitatis erant, per Holsatiam in pascuis, fluviis, silvis, comes civibus ademit; Imperator interposita opera, rem ita composuit, ut cives trecentas argenti persolverent, & in libertate permanerent. Cæterum pro pascuis & flumine alias trecentas annumerarent, & flumine velut sui juris uterentur usque in Todeslo, exceptis pascuis, quæ pridem ad annum Domini LXXXVI. in Reinfelda tum inchoato monasterio donarentur. Quum Bernhardus Dux Saxoniæ annueret, & Comes de suo consentiret, Imperator interposita authoritate roboravit: Hæc autem civium Lubecensium renovata indulta, imperatoriis sunt literis roborata.* Diss ist geschehen im Jahr 1187. und ist dieß das vierdte Decretum der Holstein-Schawenburgischen unmittelbahren superiorität, Hoch-und freyheit

(o) Arnold. *Abbas. l. 2. c. 19.*

(p) Et Petersen in *Chron Holsat. P. 2. f. 58.* Herm. Bonnus *in Chron. Lubecens. l. 3.* Spangenberg. *in Chron. Schawenburg l. 1. c. 21. in fine*

(q) *l. 6. Saxon. c. 53.*

§. 10. Es könten noch viel andere Kayserliche Bescheide angezogen werden, damit zuerweisen, dass Graf Adolph zu Holstein-Schawenburg sey durch Kayser Friderichen in dem alten freyen unmittelbahren Stand in welchen zuvor seine Vorfahren, erstlich aus dem Widikindischen hernach Billingischen Stamm gewesen, und also zu einem Fürstmässigen Grafen restituiret, erhoben und gefreyet worden. Wir wollen aber um der Kürtze willen, und damit dieses Werck nicht zu gross werde, nur noch ein Kayserlich Decret erklären. Nachdem Graf Adolph Anno 1189. von dem Kayser zu dem heiligen Zuge, als ein freyer unmittelbahrer Stand des Reichs, in der Persohn aufgemahnet, mit Ihme ist in das gelobte Land, wider die Türcken und Saracenen gezogen, hat der vertriebene Hertzog Henrich Leuwe seine Schantz in acht genommen, und in Abwesenheit des Kaysers und des Grafens, sich aus Engeland in das Reich begeben, und mit Zuthun und Anhang des Ertz-Bischoffs zu Bremen und etlicher Grafen in Holstein gefallen, die Graffschafften Wagern Stormarn, Holstein und Staden mit Kriegs-Macht erobert und eingenommen, Grafen Adolphs Gemahlin, ein gebohrne Gräfin von Guerfort, und Adolph Graf von Dassel oder Assle, sein Stadt-Halter, beklagten sich bey dem Römischen Könige Henrichen, der in Abwesenheit seines Vaters, des Kaysers, im Reich residirte, und begehrten Assistentz und Hülffe wider den Hertzog. Der König welchem ohnediss des Hertzogen Gewal-

A. 1189. Adolphus cum imp. in expeditionem sacram proficiscens infestatur ab Henr. Leone.

waltaht und friedbruch hefftig missfallen, liess einen gemeinen Reichstag nacher Fulden ausschreiben und anstellen, auf welchen mehrer theils der Reichs Fürsten Geistlich und Weltlich erschienen. Hertzog Henrich Löwe war von seinem Anhang auch dahin erfordert, und von dem König und gemeinen Ständen des Reichs zur Restitution der eingenommenen Fürstenthümer durch ordentliche Urthel und Recht condemniret und verdamt; wie solches referiret *Abt Arnold* (s) von Lübeck, so mit und dabey gewesen, mit folgenden Worten: " Rex præfigens ei curiam in „ Fulda, ita eum in gratiam recepit, ut muros Brunswig in quatuor partibus deponeret, castrum Lauwenburg dirueret, Lubecam vero civitatem dono Regis dimidiam haberet, dimidietatem alteram Comes Adolphus cum omni Terra sua quiete possideret, „ Albrecht Krantz (t) schreibet dergleichen: „ Henricus tum Romanorum Rex ejus nominis VI. patre etiam vivente coronatus, jam res Imperii post patrem administrabat. Quum audisset Henricum Leonem in Saxoniam rediisse & Lubicam recuperasse, Adolphi terram occupasse, indignatus contendit Brunswicum, & prope erat ut caperet; non injuste quando Henricus res imperii jam dudum invasisset Henricus autem Leo per submissos effecit, ut gratiam Regis reciperet, & convenit redditis omnibus quæ Adolphi erant in terra Sancta peregrinantis, Lubicam sibi haberet pro dimidia, reliqua medietate Adolpho Comiti reservata. „ Und am einen andern Ort (u) schreibet er mit mehrern Umständen. " Rex Henricus Friderici Imperatoris filius, audito quod Henricus egressus in Saxonia tumultuaretur, præcipue indignatus: quod terram Adolphi comitis qui cum patre suo sanctam iniisset expeditionem, accepisset, concitus movit in Saxoniam; Brunswicum oppugnare conatus. Henricus tamen Leo interveni- entibus Conrado Moguntino & Philippo Coloniensi Archi-Episcopis, ad gratiam Regis contendit. indixitque illi curiam in Fulda. Quo cum pervenisset; interventu dictorum Pontificum in has conditiones pacem accepit, ut Brunswici muros quatuor in partibus deponeret: Adolpho Holsatiam suam redderet, arcem Lovenburg dirueret, Lubicam pro dimidia teneret, & alteram Adolpho partem reservaret. Und *Petersen* (v) in seiner *Holsteinischen Chronick.* " Zudem letzten hat sich der Römische König Henricus VI. darein geschlagen, und die Sache zwischen dem Hertzogen und dem Graffen vereiniget, dieweil Graf Adolph noch ausserhalb Landes war, also, dass Hertzog Henrich der Leuwe Grafen Adolph alle seine Fürstenthum solle wiedergeben, und die halbe Stadt Lübeck, das ander halbe Theil solte er behalten,

(s) *l. 3. Suplem. c. 3.*

(t) *l. 6. Wandal. c. 30.*

(u) *l. 6. Saxoniæ c. 3.*

(v) *P. 2. f. 60. Adde* Spangenberg. *in Chronic. Saxon. c. 34.*

§. 11. Wiewohl der Hertzog diesen Bescheid angenommen, und demselbigen also nachzukommen an Eydesstatt angelobet, hat er doch, so bald der Kayser seinen Römer-Zug zu der Kayserlichen Crönung vorgenommen, und über das Gebirge in Italien verrückt, nicht alleine keine folge geleistet, (w) sondern weiter um sich zugreiffen unterstanden. Wie solches Graf Adolph im gelobten Lande erfahren, und nicht rahtsam zu seyn erachtet dass er in des Heiligen Reichs und der gantzen wehrten Christenheit Dienste abwesend solte seiner Fürstenthum, Land und Leute also Hülff-loss entsetzet werden, hat er sich zu Schiff widerum in Italien, und von dannen in Teutschland zu dem Kayser begeben, seine Nothdurfft unterthänigst geklaget, und soviel erhalten, dass ihm der Kayser zu seinen Land und Leuten wiederum zu helffen, allergnädigst zugesagt und versprochen: das bezeuget *Abt Arnold* (x) an obberührtem Orth, da er saget: *Comes Adolphus in peregrinatione* (das ist in der Pilgerschafft im Heiligen Zuge, oder gelobten Lande.) *constitutus, veniens Tyrum, cognovit terram suam a Duce Henrico occupatam. Et consilio multorum religiosorum, dimissa peregrinatione reversus est Schowenburg. Cum tamen in reditu esset, venit ad imperatorem, qui tum in Svevia erat. Qui spem bonam de restitutione terræ suæ ei quidem in præsenti fecit, in omnibus promittens adjutorium, insuper ditans omne cum ope suorum munerum &c.* Albrecht Krantz (y) *in der Sächsischen Chronick: Adolphus Holsatiæ & Schowenburg comes, in peregrinatione terræ Sanctæ positus ex recentioribus advenis cogno-*

Hinc ad terras suas revertitur Adolphus A. 1191.

cognovit apud Tyrum terram suam ob Henrico Leone occupatam: Et consilio usus prudentiorum redibat in patriam. In Suevia autem conveniens imperatorem ab illo consolationem plurimam accepit & munera pro donantis magnificentia retulit non parva. Und in der *Wendischen Chronick.* (z) *Adolphus interim in terra Sancta juxta Tyrum audivit casus suorum, & quod Henricus Leo terram suam occupasset, amicorum fretus consilio in patriam redire contendit. In Suevia autem consalutavit novum imperatorem Henricum Friderici filium, questus casus suos. Rex magnis muneribus datis consolatur eum de terra sua omnimodo recuperanda.* Und Petersen (a) in der *Holsteinischen Cronik.*
„ Da nun Graf Adolph zu Holstein Stormarn, Wagern und Schauwenburg im „ Heiligen Lande hörete, dass Herrzog „ Henrich der Leuwe sein Fürstenthum „ eingenommen, durch seiner Freunde „ Rath, kam er wiederum in Teutschland, und besuchte er den Kayser Henricum, klagte ihm, wie Hertzog Henrich bey seinem Landen gehandelt in „ seinem Abwesen. Er ward vom Kayser vertröstet: Er wolte ihn widerum zu seinen Lande verhelffen, und begabete „ ihn mit etlichen Geschencken: und liess „ ihn widerum in die Schauvvenburger „ Graffschafft ziehen, das ist geschehen im Iahr 1191.

(w) Arnold. *Abbas l. 3. c. 3.* Krantzius *l. 7. Saxon. c. 4. in pr. & l. 6. Wandal. c. 30 31. in pr.* Petersen *in Chron. Holsat. P. 2. f. 60.* Chytræus *in Chron. Saxon. f. 248.* Angelus *in Chron. Holsat. l. 1. c. 3. f. 16.* Spangenberg. *in Chron. Saxon. c. 134.*

(x) *l. 3. c. 7.*

(y) *l. 7. Saxoniæ c. 4. in princ.*

(z) *l. 6. Wandal. c. 31. in pr.*

(a) *Chron. Holsat. P. 2. f. 60. Adde.* Spangenberg. *in Chron. Saxon. c. 235.* Chytræus *in Chron. Saxoniæ f. 248.*

Illasque iterum occupat.

§. 12 Graf Adolph verliess sich auf des Kaysers Wort und Zusage, welcher auch der Kayser fleissig nach gesetzet, (b) und dem Grafen Mandata u. Befehlig mit geben an Hertzog Bernhardt zu Sachsen, Marggraf Otten zu Brandenburg, beyde Churfürsten, König kunten zu Dennemarck, (c) Hertzogen Woldemar zu Schleswig, und Bischoff Woldemar zu Schleswig und andere, Fürsten und Stände in Nider-Sachsen, dass sie dem Grafen widerum sollen zu seinen Land und Leuten helffen; Die haben sich auch willig zu der aufgetragenen Kayserlichen Commission und Executiva finden lassen, und ist Marggraf Otto, Churfürst zu Brandenburg, zum Kayserlichen Commissarien und Generall - Obristen (d) deputirt worden, der Kayser folgete auch selbsten in eigener Persohn (e) und kam mit einem stattlichen Zug in Sachsen, und zwang Hertzog Henrich Leuewen, dass er muste die Graffschafften Holstein, Stormarn und Wagern und die Marggrafschafft Staden quittiren, welche unterdess Graf Adolph durch das Kayserliche Heer hatte eingenommen und bemächtiget, und also widerum in sein Fürstenthum vollkömmlichen eingesetzet worden, ausgenommen die Stadt Lübeck, die wolte Margraf Otto, als Kayserl. Commissarius dem Kayser und dem H. Reich ausbescheiden und vorbehalten. Desswegen Graf Adolph sich zu dem Kayser verfügte, und so viel erhalten, dass ihme der Kayser die vorigen Gerechtigkeiten in der Stadt Lübek widerum zuerkandt, confirmirt und übergeben; das bezeugt Abt Arnold (f) der damahls zu Lübeck gesessen, mit diesen Worten: *Capta autem civitate Adolphus ad imperatorem profectus est, qui pro labore suo omnes reditus civitatis liberalissime ei permisit.* Und ein ungenannter Thum-Herr zu Lübeck (g) in der *Wendischen Cronick Anno Domini 1192. obtenta est per Dominum Adolphum Comitem Holsatiæ, cui pro laboribus suis imperator omnes reditus ei à civitate debitos liberaliter concessit.* Albrecht Krantz (h) *Recepta urbe ad imperatorem Henricum Adolphus ire contendit, qui imperiali decreto omnes ab urbe proventus illi confirmavit;* Und *Tratziger* (i) in der *Hamburgischen Chronick.* „ Die von Lübeck wurden gleichergestalt ihre Stadt „ aufzugeben genöthigt: und es bestättigte Kayser Henrich der Sechste, Friderici „ des Ersten Sohn Graf Adolph alle Einkommen und Gerechtigkeiten der Stadt „ Lübeck im Jahr 1191. „ Die *Wendische*

-sche Chronick, Krantz und Spangenberg setzen das Jahr 1192.

(b) Arnoldus *l. 3. c. 12.* Krantzius *l. 7. Saxon. c. 4. l. 6. Wandal. c. 31.* Pomarius *in Chron. Saxon. f. 248.* Chytræus *Saxon. f. 248.* Spangenberg. *in Chron. Saxon. c. 235. & in Chron. Schaumburg. l. 1. c. 22.* Reusner. *in Basilic.. genealog. auctario f. 56.* Henninges *in genealog. Comitum Schaumburg. f. 247.*

(c) Krantzius *l. 6. Wandal. c. 32.*

(d) Arnoldus *d. cap. 12.* Krantz. *l. 7. Saxon. c. 5.*

(e) Spangenberg. *in Chron. Saxon. c. 235.*

(f) *d. l. 3. Supplem. c. 12.*

(g) In *continuato Chron.* Slavic. *anno 1197.*

(h) *l. 7. Saxon. c. 5.*

(i) *In Chron. Hamburgens. P. 3.*

Adolphus Com. ab Imp. obtinet fidelitatis præmia.

§. 13. Dass aber *Abt Arnold Krantz* und *Petersen* bezeugen, der Kayser habe Graf Adolphen mit solchen hohen Gnaden pro laboribus, um seines Verdiensts Willen, die er Kayserlichen Maj. und dem Heiligen Reich standhafftig jederzeit præstiret, allergnädigst angesehen, damit haben sie auf die gehorsame Accommodirung und willge Adsistentz, so Graf Adolph wider dem rebellischen Hertzog Heinrich Leuwen und seine Anhänger dem Ertz-Bischoff von Bremen und andere Niedersächsische Herren, dann auch in dem Römer-Zuge, wider die Rebellen in Welschland, wie auch in dem Zuge in das gelobte Land, wider die Türcken und Saracenen (alda er auch der erste Stiffter und Anfänger gewesen des Teutschen Ritter-Ordens, (k) und zu Bezeugung und Ehren seiner Tugend, die drey Nägel, (l) damit unser HERR und Heyland JESUS CHRISTUS an das Creutz geheffiet, vom Kayser Henrichen in seinem Wappen zuführen begnadet worden) der Römischen Kayserl. Maj. und dem Heiligen Reich zu Nutz, Wohlfahrt und Erspriesslichkeit geleistet und gethan hat;

Ueberdiss hat ihn der Kayser mit beyden Marggrafschafften Ditmarsen und Staden, (m) wie oben ist erwehnet worden, belehnet, und die Herrschafften und Güter des Ertz-Stiffts Bremen, so jenseits der Elbe gelegen, zu der freyen Graffschafft Holstein geschlagen; Das bezeuget *Abt* Arnold (n) da er „ spricht: *qui* (nemlich Graf Adolph) *non* „ *tantum comitiam Stadii, sed & alias res E-* „ *piscopii* (das ist des Ertz-Bistums Brehmen) „ *de mandato imperatoris magna ex parte te-* „ *nebat &c.* und Krantz (o) schreibet von diesen Grafen Adolphen also: *jam Adolphus* „ *trium comitatuum titulo insignis erat,* „ *Schowenburg, Holsatiæ, Stadii &c. extant* „ *literæ sigillatæ, quæ Adolphum comitem Sta-* „ *dii præferunt*, Petersen (p) hat diese Worte auf teutsch gegeben; Adolphus Graf zu Holstein, Stormarn, Wagern Schawenburg und Stade &c. Dann unter dem Titul Holsatiæ, Holstein, allzeit Stormarn und Wagern mit begriffen worden, wie oben angedeutet, und in dem andern Theil dieses Buchs weiter soll erklähret werden.

(k) *Autor Chron. Slavic. edit. Lindenbrog. a. 1188. f. 222. Autor. rudimenti novitiorum in Henrico VI. Imp. anno ejus primo.*

(l) Henricus *Aquilonip. in Adolpheid. prolog. & c. 3.* Meibomius *in notis ad* Lerbeck *f. 59.*

(m) Spangenberg. *in Chron. Schowenburg. l. 1. c. 20.* Petersen *Chron. Holsat. P. 2. f. 57.*

(n) *d. l. 3. c. 24. & ex eo* Krantz. *l. 6. Wandal. c. 34.*

(o) *l. 6. Wandal. c. 34.*

(p) *Chron. Holsat. P. 2. f. 62.*

§. 14. Wiewohl nun die Grafen von Schawenburg durch Kayserliche und Königliche Erhöhung und Begnadung in würckliche Possession der Graffschafften Holstein, Stormarn, Wagern, Femern, Ditmarsen, Staden, Lauwenburg &c. immittiret, und in den freyen unmittelbahren fürst-mässigen Stand widerum gesetzet worden, in welchem zuvor die Widikindische und Billingische Grafen gewesen auch von den folgenden Römischen Kaysern und Königen, *Philippen* (q) dem Andern und *Otten* (r) dem Vierdten, *Friederichen* (s) dem Andern *Wilhelmen* (t) und *Richarden*, mit allen fürstlichen Hoheiten, Rechten und Gerechtigkeiten, auch allen hohen und niedrigen Regalien, confirmiret und bestätiget worden. So haben sie sich doch ihres Glücks und Erhöhung nicht wollen übernehmen, sondern wie sie die Wapen ihres Stamm-Hauses Schawenburg allein gebraucht, und dieselbige auch ihren Fürstenthumen Holstein, Stormarn, Wagern und Sta-

Ejus dignitas & simul modestia.

Städen aufgetragen, also haben sie auch den Nahmen ihres Stamm-Hauses allen andern Fürstenthumen und Graffschafften communiciret und mitgetheilet; Da sie doch nach dem Exempel anderer *Potentaten*, wohl hätten können mit vielen Fürstlichen Schilden und Wapen herrlich und prächtig gloriren, als die vielen benachbarten Fürsten an Macht und Gewalt, an Land und Leuten weit vorgegangen und übertroffen; sie haben sich aber wollen lieber der bescheidentlichen Demuth befleissigen, und ihr hohes Glück mehr Gott dem Allmächtigen, und der Römischen Kayserl. Maj. als ihrer eigenen Ruhmräthigkeit, dancken und zumessen. Wie dann Graf Adolph der V. dieses Nahmens, bey Kayser Friderichen dem Andern (u) in grosem Ansehen gewesen, welchem er zu Hoffe fleissig nachgefolget, und in des Reichs vornehmsten Aemtern und Diensten aufgewartet.

Adolphus comes partes sequitur Philippi II. Imp.

(q) Cujus partes sequebatur ut constat ex decreto Philippi Cæsaris dato Goslariæ, a. 1186. quod refert *Hamelmannus in Chron. Oldenburg. prooem* & ex alio Hildesiæ rescripto apud *Lindenbrog, in privileg. Archiecles. Hammaburg. num. 65.*

Et Ottonis IV.

(r) Contra quem initio pro Philippo ejusque nepote Friderico II. steterat; unde offensus Otto Imp. Holsatiam Kanuto Regi Daniæ fratrique ejus Waldemaro Jutiæ seu Sleswigi duci concessisse perhibetur circiter a. 1201. teste *Krantzio l. 7. Daniæ c. 12.* Spangenberg. *in Chron. Schaumburg. l. 1. c. 24.* Sed reconciliatum postea Comitem in Ottonis partes concessisse eidemque in expeditione Danica præsto fuisse colligitur ex *Autor annal. Slavor a. 1215.* Henrico *Aquilonip. Adolpheid. c. 6.* Spangenberg. *d. l. 1. c. 25.* Hinc & ipse testis laudatur in Rescripto quodam Ottonis IV. Imp. anno. 1208. Brunovici dato apud Meibom. *in dissert. super Imper. jure in decedent. Prælator. relict. possess. f. 8.*

(s) Argumentum suppeditit Aurea Bulla Egrena a. 1213. publicata. *Vide infra cap. 9. §. 8.*

(t) Albertus *Stadensis Chron. A. 1247.* Krantz. *in Saxon. l. 8. c. 16. in pr.* Spangenberg *Chron. Schaumburg. l. 2. c. 1.* Tratziger *Chron. Hamburgens. P. 3. a. 1263.*

(u) Adolphum istum maximis honoribus in palatio Friderici II. Imp. fuisse perfunctum testis est Hieronym. Platus *l. 1. de honesto statu Religiosor. c. 31.* & Abrah. Bzovius *Tom. 13. annal. Ecclesiastic. a. 1239. n. 14.*

Titulo principali utuntur Comites Schauenburgici.

§. 15. Von der Zeit haben sich der Grafen zu Holstein Schawenburg der Fürstmäsigkeit, dass ist Fürstlicher Dignität prærogativ und Hoheit alwegen angemasset, und nicht allein den Fürstlichen Titul Illustris, oder Hochgebohrn, ohne Jemandes Contradiction, frey und öffentlich geführet, sondern seynd auch von denen Römischen Kaysern, Königen, Chur- und Fürsten dafür respectiret und gehalten, und in dem Rang der Fürstmässigen, bey fürstlichen Tagen, Versamlungen und Zusammenkünfften gesellet und gesetzet worden, wie solches in den nachfolgenden Capiteln ordendlich soll deduciret werden.

Caput III.

Von zerstöhrung der Holstein-Schawenburgischen Archiven, und Verlust aller alten Privilegien brisflichen Uhrkunden, an deren statt man ietzo sich der alten Bücher und Historien muss gebrauchen.

§. 1.

De Archivis & Documentis vetustis eorumque fatis.

Es haben die Grafen zu Holstein-Schawenburg drey unterschiedliche Archiva und Brieff-Gewölbe gehabt eins auf dem Hause Schawenburg, in der Graffschfft Schaumburg das andere auf dem Hause Segeberg in der Graffschafft Holstein; und das dritte auf dem Hause Gottorff in dem Hertzogthum Schleswig in welchen sie alle ihre Kayserliche, Königliche, Bäpstliche und andere Privilegia und Freyheiten Begnadungen Uebar- und Regale-Brieffe in Verwahrung gehalten. Wan die noch im Wesen und zur Hand könten gebracht werden, solten wir wenig Mühe haben, dasjenige zubeweisen und für Augen zulegen, welches wir anietzo müssen mit unsäglicher, ja unglaublicher Mühe und Arbeit, aus so viel hundert Büchern und alten Monumenten hersuchen und zusammen tragen; wo aber obgemelde Privilegien und Begnadungen hinkommen, und wie es mit Verderbung, Verherbung und Verlust derselben zugegangen, das hat der günstige Leser aus folgendem Bericht umständlich zuvernehmen.

Privilegia comitatus Holsaticia R. Christiano II. direpta.

§. 2 Und so viel erstlich die privilegia der Graffschafft Holstein belangen thut, sind dieselbige von König Christiern dem Andern, aus Holstein in Dennemarck geführet, und zum besten Theil mit Feuer verbrant worden; Dass bezeuget der königliche Schatzmeister

meister *Andreas Glaub* (a) *Probsts des Bischoflichen Dom-Stiffts Ottonien in Jutdland in seiner Missiven an Hertzog Friderichen zu Holstein*, im Jahr 1521. abgangen, mit folgenden Worten: *Clementissime Princeps, satis intelligo, me ob literas a Segenbergo abductas, Celsitudini tuæ suspectum esse, ea causa latere te nolim, quod Rex missa Epistola, tam me quam Georgium de Wisch convenerit, id imperans, ut in turrim cognomento Prasinam intromitterer Illic fateor me ex Scriniis literas collegisse, quas alicujus usus existimarem. Eas vero sic collectas arcæ imposui ac Sundeburgum versus transmisi. Reliqua partim rationes partim registra suo loco jacere permisi, partim igne chartas exussi, ante quadringentos annos conscriptas*

Andreas Glaub Præpositus Ottoniensis

(a) Missiva hæc refertur in *actis, Dennemarck contra Dennemarck in Doctoris Friderici Reiffleck* Advocati Cameræ imperialis *impugnatione und Ablehnung der vermeinte defensional und peremotoriale &c. der Königlichen vvürde zu Dennemarck.* producta Spiræ die 26. Martii A. 1531. & in libello Responsionis Friderici Dan. R. contra Christiernum fol. 4.

Quod probatur rationibus.

§. 3. In Hertzog Friderichs zu Schleswig und Holstein Vehde-Brieff (b) an König Christiern zu Dennemarck Anno 1523. ausgangen, stehen unter andern diese Worte: Dass Kayserliche Privilegia, Freyheiten und andere Begnadungen, E. Königl. Würden, als Hertzog zu Holstein, uns Bischoffen, Prælaten und Ritterschafften auch Manschafften des Fürstenthums Holstein, zum besten auf Segeberg zu getreuen Handen hinderleget, E. Königl. Würde Befehl zum Theil von dar geführt auch etliche mit Feuer verbrant und zurissen, Welches Uns und den Ingesessenen gedachtes Fürstenthums keines weges liederlich, auch solches gegen Römischer Kayserl. Majest. und dem heiligen Reich, Unser Verwantnüss nach, nicht zuverantworten wüsten. Solchem tröstlichen zufürkommen, werden wir Unser Recht und Erb, auch Uns als ein löblicher Fürst bey dem heiligen Römischen Reich zu behalten in andere Wege zusuchen geursachet und genothdranget.

(b) In *dictis actis Dennemarck contra Dennemarck, in causa fractæ pacis publicæ.*

Et testimoniis.

§. 4. *Doctor Friderich Reiffsteck* (c) *Advocat am Kayserlichen Cammer-Gericht, in Exceptionibus Friderici Regis Daniæ, contra prætensas probationes Christierni Regis cum annexis articulis defensionalibus art. 31.* So habe auch Seine Königl. Würde nicht zu kleinen, sondern zu mercklichen Nachtheil und Verkürtzung der Freyheit des Fürstenthums Holstein, seinen Befehlhaber gen Segeberge, das Haupt-Schloss vielgemeldtes Hertzogthums Holstein, nach aufgerichteten Churfürst- und Fürstlichen Compromiss und Recess geschickt, den blauen Thurm daselbst, welcher vermauret gevvesen, eigner Gevvalt eröffnen auch alle und jegliche Privilegia, Begnadungen und Gülden Bullen, zum Theil für vierhundert Jahren demselben Fürstenthum von Römischen Kaysern und Königen gegeben, und so hochgedachtem seinem gnädigsten Herrn Hertzogen Friderich und seiner Königl. Würde samt zugleich allda als Hertzogen zu Holstein in Vervvahrung zu treuer Hand gelegen sint, hinvvegnehmen, und aus dem Fürstenthum, vvelches den Heiligen Römischen Reich eingeleibet, führen lassen, nnd dieselbigen zum Theil zerreissen und mit Feuer verbrennen lassen.

(c) In *Actis Dennemarck contra Dennemarck in causa fractæ pacis publicæ a. 1525.* in camera Esselingæ instituta. Hæc iisdem verbis repetuntur in *Actis Dennemarck contra Dennemarck in causa spolii in articulis defensionalibus productis Spiræ die 16. Jan. a. 1531.*

§. 5 Als dieser Hertzog Friderich in berührter Vehde zum König in Dennemarck und Norwegen, wider seinen Vettern, König Christiern erwehlet und gekrönt worden, hat er in seinem Send-Brieff und Ausschreiben (d) an Chur-Fürsten, Fürsten und alle Teutsche Nation wider den entsetzen König Christiern Anno 1523. in offnen Druck ausgangen, folgende Kundschafft gesetzet: *Dazu Uns zu mercklichem Nachtheil und Verkürtzung der Freyheit des Fürstentbums zu Holstein, seine Befehlhaber gen Segebergen das Haubt-Schloss vielgedachten Hertzogthums Holstein geschicket, dem Blauen Thurm daselbst, der vermaueret gewesen, eröffnen lassen, alle und jetzliche Privilegia, Begnadung und der Gülden Bullen, zum Theil für vierhundert* Hinc Friderici electi R. Dan. querelæ publicæ contra Christiernum.

Jah-

Jahren, demselbigen Fürstenthum von Römischen Keysern und Königen gegeben, uns und ihm sämtlich zugleich daselbst, als Hertzogen zu Holstein, in Verwahrung zu getreuer Hand gelegen, hinweggenommen aus demselbigen Fürstenthum, welches dem Heiligen Römischen Reich eingeleibet führen lassen.

(d) Apud Petersen *in Chron Holsat. P. 4. f. 197. Edit. Francofurt. a. 1557.*

Testimoniis probatur porro.

§. 6 Und in einem *Lateinischen Büchlein* (e) unter berührten *Königs Friderichs* Nahmen ausgangen Anno 1523. *Sed multo magis in apertum præjudicium nostrum & diminutionem Privilegiorum Ducatus Holsatiæ, commissarium suum ad præcipuam arcem illius Ducatus Segebergam, post absolutum compromissum transmisit, turrim cognemento Prasinam quæ murata erat, spoliare fecit, omnia & singula privilegia, indulta sub aureis sigillis, quædam ante quadringentos annos eidem principatui a Romanis Cæsaribus & Regibus, nobis & illi æqualiter illic, ut Holsatiæ Ducibus, in custodiam positas auferri curavit, & ex eodem principatu, qui Romano Imperio incorporatus, fuit, aveh fecit.*

Wolff Utenhofen, Königs-Friderichs des Ersten, zu Dennemarck Cantzler in seiner *Berichtung auf Königs Christierns Duplic am Kayserlichen Cammer-Gericht übergeben,* Anno 1526. Man hat auch wohl erweisen mögen, dass ehemahls durch Römische Kaysere und Königen, sententien ergangen, darinnen erkandt worden, dass Schleswig ein Glied und Hertzogthum des Reichs zu Dennemarck wahre: Aber König Christiern profugus hat in seinem Auszug aus Dennemarcken solche Brieffe mit sich genommen, wie er gloriret und rühmet in der Lateinischen Invectiven, so er wider König Friderichen hat ausgehen lassen. Wan man ihn nun möchte compelliren durch Wege des Rechten dass er solche Brieffe und sententien herfürbrächte und edirte, solte sich wohl erfinden, dass da Schleswig des Dänisch- und nicht dess Römischen Reichs Lehn währe;

(e) ad quem nomine Christierni Regis, respondit *Cornelius Duplicius* Scepperus *Vice-Cancellarius* a. 1524.

Ottonis Com. propter idem querelæ.

§. 7. Uber solchen Verlust der alten Privilegien und Freyheiten, dadurch die Kayserlichen Begnadungen sind verruckt und entfremdet worden, hat sich auch Weyland der Hochgebohrne Graf und Herr, Herr Otto, Graf zu Holstein-Schawenburg und Sternberg, Herr zu Gehman &c. Ihrer Fürstl. Gn. Herr Vater, löbliches Andenckens gegen der Röml. Kaysl. Majestet underthänig beklagt wie solches in Kayser *Maximiliones des Andern Rescript* Anno 1569. zu Wien datirt, klärlich zu finden, da folgende Wort gelesen werden: " Obwohl seine Vor-Eltern die Grafen " von Schawenburg Fürstlichen Herkommens, und weyland Unsern Vorfahren am " Reich Römischen Kaysern, hochlöblicher " Gedächniss mit Müntz Freyheiten versehen " gewesen, er auch bey seiner Vor-Eltern " Brief und andern behaltenen Freyheiten " Nachrichtung finden thate, so fiel doch " anjetzo für, dass sie die Grafen von Schauenburg als die zu etlichen mahlen ihre " Siegel und Briefe aus Holstein und wieder " hinein geführet, das Origiual bestimter " Müntz-Gerechtigkeit nicht auffinden " möchten &c. Und so viel von dem Verlust " der Kayserlichen und Königlichen Privilegien der Fürstlichen Graffschaft Holstein.

Documenta Schawenburg. per Annam Antonii Com. conjugem combusta.

§. 8. Von den alten Privilegien der Graffschafft Schauwenburg schreibet Spangenberg (f) in seiner *Schawenburgischen Chronick,* Grafen Antonii Gemahl war Frau Anna von Schönberg, aus Meissen, und starb Anno 1533. Sie ist ein sehr bösses, neidisch und abgönstigs Weib gewesen, hat alle alte Briefe der Graffschafft muthwillig verbrant, daraus man sonst viel Chronick-Würdiges und allerley Nachrichtung hätte nehmen können.

(f) *Chron. Schawenburg. l. 5. c. 32.*

Cui jactura occurrit Otto.

§. 9. Um welcher Ursach willen hochgedachter Graf Otto sich persöhnlichen zu der Römischen Kayserlichen Majest. in obgedachtem Jahr nacher Wien verfüget (g) und um ein Appem (h) das ist Kayserliche Uhrkund, dass solcher Verlust der alten Briefe und Siegeln Ihr Hochgräflichen Gn. an der verstammten und anererbten Fürstlichen Regalien Hochheiten und Gerechtigkeiten kein Nachtheil noch Schaden bringen solte, aller-

allerunterthänigst suppliciret und angehalten, auch von Ihr Kayserl. Majest. nach überreichtem Bericht nicht allein die Restitution und Confirmation seiner Vor-Eltern Fürstlichen Holsteinischen Regalien, und in specie der Ertz-Gruben, Silber-und andern Bergwercken (i) und Müntz-Freyheiten (k) sondern auch weitere Extension auf die Graffschafft Schauwenburg ausgebracht und erlanget alles mehrern Inhalts des Kaysers Maximiliani II. Rescripti (l) confirmatorii der Müntz-Freyheit darinnen auch die Grafen zu Schaumburg fürstlichen Herkommens tituliret und dass die alten Holsteinischen Privilegia verlohren bezeuget wird lautet also:

Rescriptum Confirmatorium de jure monetæ datum à Maximiliano II. a. 1569.

Wyr Maximilian der Andere, Von Gottes Gnaden erwählter Römischer Kayser &c. Bekennen öffentlich mit diesem Brieffe, und thun kund allermänniglich: Als Uns der Wohlgebohrner Unser und des Reichs lieber Getreuer, Otto Graf zu Schauwenburg und Gehmen, Unser Diener underthäniglich fürbringen und zu erkennen geben lassen, Ob woll seine Vor-Eltern die Grafen von Schawenburg Fürstlichen Herkommens von weyland unsern Vorfahrn am Reich Römischen Kaysern hochlöblichster Gedächtniss, mit Müntz-Freyheiten versehen gewesen, er auch bey seiner Vor-Eltern Brieff und andern begabten Freyheiten Nachrichtung befinden thäte, So fiele doch anjetzo für, dass sie, die Graffen von Schawenburg, als die zu etlichen mahlen ihre Siegel und Brieffe aus Holstein, und wieder hineingeführet, das Originale bestimmter Müntz-Gerechtigkeiten nicht auffinden möchten, und Uns derowegen demüthiglich angeruffen und gebeten, weil er Graf Otto mit seinen Gütern den Hartzischen und andern gutem Bergwercken so nahend gesessen und in guter Hoffnung auch allbereit im Werck stünde in seiner Graffschafft Ertz zu finden, dass Wir, als Römischer Kayser, vorberührte seiner Vor-Eltern gehabte Müntz-Freyheiten zu bestätigen, und Ihme und seinen Nachkommen wiederum von neuen Brieflichen Schein darüber zufertigen und mitzutheilen gnädiglich geruheten. Dass wir demnach gnädiglich angesehen gedachtes Graf Otten zu Schawenburg demüthig ziemliche Bitt, auch die angenehmen getreuen und nutzliche Dienst, so seine Vor-Eltern unter weyland unsern Vorfahren Römischen Kaysern und Königen, auch Uns und dem Heiligen Römischen Reich zu Krieg- und Friedens-Zeiten gantz willig und unverdrossenlich erzeigt und bewiesen haben, und er hinfüro nicht weniger zu thun sich unterhdäniglich erbeut, auch wohl thun mag und soll, und darum mit wohlbedachtem Muth, gutem Rath und rechtem Wissen, gemeldten Graf Otten zu Schawenburg, seinen Nachkommen, obberührte Müntz-Freyheit, als regierender Römischer Kayser, wiederum von neuen bestettet und gegeben, thuen das auch hiemit von Römischer Kayserlicher Macht, Vollnkommenheit wissentlich in Krafft dieses Brieffes, also, dass er und seine Nachkommen, Grafen zu Schawenburg, nun hinfüro nach Inhalt unsers geliebten Herrn und Vaters weyland Kayser Ferdinanden, hochlöblicher milder Gedächtnüss, im Neun und funffzigesten Jahr der weniger Zahl, auf dem domahls zu Augspurg gehaltenem Reichstage, mit Zuthun gemeiner Stände neugemachten und folgends Anno Sechs und Sechzig daselbsten verbesserte Müntz-Ordnung allerley Silbern und Güldene Müntz, mit und neben andern Churfürsten, Fürsten, Städten und Ständen, die aus sondern Unsern und unser Vorfahren am Reich Kayserlichen oder Königlichen Begnadungen zu müntzen Macht haben, durch einen erbahren, aufrichtigen, verständigen Müntz-Meister, den sie zu einer jeden Zeit dazu verordnen und gebrauchen, müntzen und schlagen lassen, und damit treulich verfahren und handlen sollen und mögen, doch uns und dem Heiligen Reich an unser Oberkeit, und sonst manniglich an seinen Rechten und Gerechtigkeit unvergriffen und unschädlich, auch also, dass alle güldene und silberne Müntze, die sie wie obstehet, schlagen und müntzen lassen, von Streich, Nadel, Korn, Schrot, Gran, Gehalt, Wehrt und Gewichte obgemeldter Unser und des Heiligen Reichs neugemachter Müntz-Ordnung gemäss, und nicht geringer seyn, und da Wir oder Unsere Nachkommen am Reich, künfftiglich über kurtz oder lang der gülden und silbern Müntz halber Aenderung und ander Ordnung fürnehmen, geben und machen würden, derselben obgemeldter Graf Otto zu Schaumburg, und seine Nachkommen sich alsdann gemäss, und gehorsamlich halten sollen. Und gebieten,

de Westphal. Monum inedit. Rer. Germ.

ten darauf allen und jeglichen Churfürsten, Fürsten, Geistlichen, und Weltlichen Prælaten, Grafen, Freyen, Herrn, Rittern, Knechten, Hauptleuten Land-Vogten, Vitzdomben, Vogten, Pflegern, Vorwesern, Ambtleuten, Schultheissen, Burgermeistern, Richtern, Rathen, Bürgern, Gemeinden und sonst allen andern Unsern und des Reichs Unterthanen und Getreuen, in was Würden, Standes oder Wesens die seyn, ernstlich und festiglich mit diesem Brieff, und wollen, dass sie gedachten Graf Otten zu Schawenburg und seine Nachkommen an dieser Unserer verneuerten Kayserlichen Gnad und Müntz-Freyheit nicht hindern noch irren, sondern sich deren geruhiglich gebrauchen und geniessen lassen, auch solte solche obgemelte silbern und gülden Müntze, so sie nach Inhalt obgemeldter Unserer und des Heiligen Reichs Ordnung und derselben gemäss schlagen und müntzen werden, in ihrer Werth von ihnen nehmen, und sie damit handlen lassen, und hiewider nicht thun, noch dess Jemand andern zu thun gestatten, in keine Weise noch Wege, als lieb einem Jeden sey Unser und des Reichs schwere Ungnad und Straffe, und dazü ein Pœn nemlich viertzig Marck Löthiges Goldes zu vermeiden, die ein Jeder so offt er freventlich hiewider thäte, und halb in Unser und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil offtgedachtem Graf Otten zu Schawenburg und seinen Nachkommen ohnabläffig, zu bezahlen, verfallen seyn solle, mit Uhrkund dieses Brieffes, besiegelt mit Unserm Kayserlichen anhangenden Insiegel. Geben in Unser Stadt Wien, den 14. Tag Monats Augusti, Anno nach Christi unsers lieben Herrn Gebuhrt, funffzehen hundert und im Neun und sechszigsten, Unserer Reiche des Römischen im siebenden, des Hungarischen im Sechsten, und des Böheimischen im ein und zwantzigsten Jahre. Maximilianus.

(g) Spangenberg. *Chron. Schauvenburg. l. 5. c. 41.*

De fide diplomatum deperditorum.

(h) Id est Diploma, instrumentorum deperditorum fidem confirmans, quo cavetur, ne amissio instrumentorum ei noceat, cui vis major ea abstulit, ut docet *Bignonius* in *notis ad Marculphi Monachi Formul. l. 1. c. 34.* & in *notis ad Formul. incerti autoris c. 46.* & Frider. Lindenbrog. in *Glossar. legum antiquar. verb. A pennis*, cujusmodi pennem in Camera petiit civitas *Schvvenfortensis*, postquam in bello Marchionis Alberti privilegia sua amisisset, ut scribit *Anonymus in observation. Cameræ, quæ* cum decisionibus Mariliani sunt impressæ, cap. 79.

(i) Quæ vulgo ad jura pertinebant imperii, & a Fisco Cæsareo olim vindicabantur, ut patet ex Constitut. *Henrici VI.* Imp. de a. 1189. quæ refertur in *privileg. Mindensis Eccles. num. 15.* & in Goldasti *constit. Imperial. Tom. 3. f. 362.* Postea ex ejusdem Henrici Imp. constitutione pro tertia tantum parte a Fisco vindicata sunt, duabus partibus possessori relictis. Quod jus in Episcopatu Mindensi, primum obtinuisse, & introductum legitur, prouti testatur ipsa constitutio relata in *Privilegiis Mindens. n. 21.* & in *d. Constit. imperial. Tom. 3. f. 363.* Sed cum hæc jura merito referantur ad effectus Superioritatis territorialis Principum imperii germanici; hinc & metalla in comitatu Schawenburgensi reperta & reperienda *vindicata sunt Domino Territoriali in ipso* Rescripto Maximiliani II. Imp. de a. 1569. *Romana* etenim & *Longobardica* jura in hac causa Regalium præcipue a germanico publico & privato hujusque rationibus prorsus differunt.

(k) Comites Holsatiæ. Regalia monetarum exercuisse in urbibus Hamburgensi & Lubecensi ex historia & Chartis docent *Lambecius l. 1. Orig. Hamb. a. 1293.* & Reimarus Koch. *in Chron. Lub. vernaculo.* ejus que Epitomatores & Continuatores *Michael Kampterbeke, Stephanus Doring. Wilhelm Pale, Jacobus Hampe.*

(l) *Ferdinandi I.* Privilegium monetæ Comiti Ottoni datum a. 1559. vide apud *Lünig R. A. Part. sp. Cont. 11. sub Hassia p. 933.*

Jura ipsi Auctor vindicat ulterius.

§. 10. Und ob schon dem nicht also wäre, so vermögen doch die beschriebene geistliche und weltliche Rechte und wollen, dess in sogethanen alten Fällen und Geschichten, da es an Siegel und Briefen ermangelt, der Beweisthum aus alten Büchern, Chronicken, Historien, Geschlecht-Registern, fremden urbahren Instrumenten und Privat-Schrifften, ja so gar aus den Grab-Schrifften, alten Steinen und andern Antiquitäten solle genommen und dargethan, auch von dem Richter und jedermänniglichen für gungsahme Kundschafft, glaubwürdige Gezeugnüss und vollenkommenen Beweiss zugelassen, und darauf zu

Recht

Recht gesprochen und erkandt worden; Dann in rebus & factis antiquis sufficiunt & fidem merentur probationes leviores, quæ alias non reciperentur. *Afflict. decis. Neapolit. 13. n. 24* Cravett. *de antiquit temp. p. 1. q. 1. n. 1. & 5.* Valentin. Forster. *de successión. l. 4. c. 9. n. 21.* Bruckmann *consil. 6. n. 240. vol. 2.* Arisminus Tipatus *variar. sentent. jur. tit. 212.* Præsertim in privilegiis antiquis quæ excedunt hominum memoriam. Accurs. in *l. atqui natura §. cum me verb. committat ff. de nego. gest.* Guid. Pap. *singul. 824.* Et ubi nihil liquido constare potest. Cicero *act. 5. in Verrem.* Forster. *d. c. 9. n. 20.* Philipp. Melancht. *l. 1. dialect. in prædicam. qualitat. Republ. recte instit l. 1. c. 1.* Quam in rem pereleganter *Aurel. Symmachus* Præfectus urbis *c. 10. Ep. 54. & in relat. ad impp. Valentinianam Theodos. & Arcadium:* " Nam cum ratio omnis " in operto sit, unde rectius quam de memo- " ria atque documentis rerum secundarum " cognitio venit numinum. Et quod, Chronica, annales, historiæ ac libri antiqui in causarum probationibus & decisionibus allegari possint plenamque faciant fidem, habemus textum expressum in cap. cum causam 13. *X. de probationib.* & est communissima Dd. opinio. Simancade. Bartol. ad l. 1. n. 22. ff. de reb. cred. si cert. pet. Baldus ad. l. 1. ff. de offic. quæstor. Cardin. *Tuschus* practic. conclus. lit. H. conclus. 139. n. 1. & lit. L. conclus. 346. *M. Antonius Netta* consil. 36. n. 41. & 91. & consil. 235. n. 7. *Wesembec.* in tractat. de stud. jur. recte instituend. quæst. 12. *Hegendorphinus* in orat. de artibus futuro juriconsulto necess. *Corasius* ad L. admonendi n. 83. ff. de jurejur. *Busius* ad l. 11. n. 1. ff. fin. regund. *Otto Melander* in jocoser. p. 1. n. 350. *Petrus Fritzius* in tr. de Nobilitat. conclus. 27. lit. F. *Hieronymus Carpanus* in statut. Mediolanens. c. 317. n. 4. P. 1. *Felinus* in d. cap. cum causam de probat. in c. 2. de rescript. & in c. inter dilectos X. de fide Instrumentor. *Paulus Fuscus* in singular. lit. S. n. 16. *Spiegel.* in lexic. jur. verb. Chronica, & verb. Historia. Autor des andern Abdrucks der Verantwortung (n) Churfürst Johan Friderichs zu Sachsen auf Hertzog Heinrichs von Braunschweig Schrifft und Abdruck de anno 1540. *Mascordus* de probat. volum. 1. conclus. 105. in fin. & conclus. 287. *Gylman.* *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.* in Symphor. T. 1. P. 2. tit. 6. n. 18. *Gilhausen* in arb. jud. cap. 6. part. 2. §. 33. num. 12 *Alexand. Chassanæus* in paratit. Decretal. l. 2. tit. 19. *Eberhard a Weibe* in aulic. Politic. th. 410. *Syringus* de pace relig. conclus 2. lit. a. denique *Gallicius* in terminis terminantibus consil. 2. num. 5. inter consil. feudalia varior. Doctor. ubi asserit, " hanc esse " communem opinionem, quæ non habeat " contradicentem, quam etiam quondam pro " se allegavit Fridericus II. Rex Daniæ in fa- " cto Ducatus Schlesvicensis, ut refert *Schrader* vol. 2. consil. 21. in pr. Habet enim hæc antiquitas vim legis *Guid. Papæ* d. singular. 824. Et judex potest moveri, ex libris historiarum ad credendum, teneturque decidere causam. *Cardinal. Tuschus d. conclus. 139. num. 4.* Quod etiam de inscriptionibus monumentorum & lapidum receptum esse, testantur " *Bartol.* ad l. 6. C. de relig. & sumpt. " funer. *Guid. Pap.* quæst. 582. *Lud. Gomesius.* in §. pœnales inst. de actionib. *Gillhausen* d. cap. 6. P. 1. §. 33. n. 12. Et *Solonis* sapientissimi omnium legumlatoris præjudicium referunt Plutarchus *in vita Solon.* Diogen. Laertius *l. 1. de vit. philosoph. in Solone,* Aelianus *l. 7. variar. historiar. c. 19.* Quin omne genus privatarum scripturarum fidem facere in factis antiquis Cameralia præjudicia fidem faciunt, firmata a Gail. *lib. 2. observat. 71. n. 7.* Minsing. *cent. 5. obs. 79.* Busio *ad d. l. n. 4 ff. fin. regund.*

(n) Apud Fridericum Hortlederum, *in den Handelungen und Ausschreiben von dem Schmalkaldischen Bund und Krieg. l. 4. c. 3. n. 108.*

§. 11. Und ist diese Weiss und Form, die alten Gerechtigkeiten zu probiren und zu beweisen, bey aller Welt jederzeit in Brauch gewesen. Dann de die von Athen, mit denen von Megar, wegen der Insel Salamien, in Streit gerathen, hat Solon, der weise Heyde und Gesetzgeber, aus dem Poëten Homero bewiesen, dass dieselbige Insel von Alters den Athenern zuständig gewesen, und nicht den Megaren, wie solches bezeuget Strabo *l. 8. Geograph. Plutarch. in vita Solon. Diogen. Laertius l. 1. in Solone Tiraquel. de jure primigen. in* præfat. n. 187. Probatio ulterior.

Als auch Kayser Luther der Ander die-

 ses

ses Nahmens, von welchem die Grafen von Schawenburg erstmahls sind mit Holstein belehnet worden, die alten Rechte und Gerechtigkeiten des Heiligen Reichs in Italien zu vindiciren und wiederum aufzubringen, aus Trieb der Teutschen Reichs-Fürsten vorgenommen, hat er Petrum Diaconum Cassinensem, einen fürnehmen Reichs- und Rechts-Erfahrnen lassen beruffen, und demselbigen die Antiqua jura Imperii in Italia, Apulia & Sicilia zu deduciren, anbefohlen; wie solches aus dem Kayserlichen Mandato (o) erscheinet, an den Fürsten und Aebten zu Cassin abgangen; Da unter andern der Kayser allso schreibet: *Nostram Majestatem & collaterales Imperii propter antiquitates & rerum gestarum relationes ejus absentiam ferre non posse.*

(o) Quod refert ipsemet Petrus Diaconus *in Chronic. Cassinensi l. 4. c. 126.* & habetur in Goldasti *constitut. Imperial. Tom. 3. a. 1138. f. 327.*

Als auch zwischen Pabst Hadrian dem Vierdten, und Kayser Friderichen dem Ersten des Vorzugs halber und Vorsetzung des Nahmens Differentz entstanden hat sich der Kayser auf die alten Bücher und Historien gezogen, in seinem Rescripto an Pabst abgangen, (p) in folgenden Worten: *Jure & ex antiquo nomen nostrum præponimus, revolvite annales, & si lectum neglexistis, quod asserimus, illic invenitur.*

(p) Quod refertur a Johanne Nauclero in *Chorograph. gener. 39.* & habetur in Goldasti *constitut. Imperial. T. 1. a. 1156. f. 163.* & explicatur *ab eodem l. 1. de Majoratu c. 23. n. 4.*

Widerum als berührter Kayser Friderich einen Zug in Asien zu Eroberung des gelobten Landes und anderer Morgenländischen Königreiche und Provintzen vorgenommen, hat er sich zu Behauptung seiner Intention und Befugnuss zu denselbigen Provintzen auf die alten Bücher und Historien gezogen, wie in seinem Vehdbrieff an den Türckischen Kayser Saladinn abgangen, (q) zu lesen, da also stehet: *Vix enim credere possumus hoc te latere, quod ex scripturis veterum, & historiis antiquorum nostri temporis factum redolet.*

(q) Hæc Friderici Imp. Epistola diffidatoria ad Saladinum refertur a *Rogerio Hovedeno in annal. Angliæ a. 1188.* Matthæo Paris. *in Chronic. Angl.* Baronio *in annal. Ecclesiastic. Tom. 12. a. 1188. n. 17.* & Goldast. *in constitut. Imperial.* T. 3. *f. 362.*

Nach dieser Richtschnur und Anleitung der Obersten und Höchsten Häupter in der Christenheit, in beyden Geistlichen und weltlichen Rechten canonisiret und authentisiret, wollen wir auch in dem Nahmen der Heiligen unzertheilten Dreyfaltigkeit diesen unsern vorgenommenen Bericht deduciren und ausführen, und aus den alten Büchern, Historien und Monumenten, darthun und beweisen: Dass die Grafen zu Holstein und Schawenburg, auch zuvor und ehe König Christiern dieselbige Graffschafften hat an sich gebracht und durch Kayser Friderichen den dritten zum Hertzogthum erhöhen lassen, sind Fürstmässige Grafen gewesen, und dafür qualificiret, respectiret, geehrt und gehalten worden.

Caput IV.

Dass die Graffschafft Holstein eine absonderliche Provintz von Alters gewesen, auch ihre Autonomiam, eigene Rechte und Pfaltz-Grafen gehabt, &c.

In dem gemeinen Sachsen-Recht, (a) stehet eine Satzung *von den Landen Holstein und Stormar*, daraus erscheinet, dass dieselbe von Uhralters eine absonderliche Provintz gewesen, und ihre eigene Rechte gehabt, der Text lautet zu Latein allso: *Duci decem talenta præstet quilibet generosus seu Nobilis pro sua mulcta, cujus est patria infra Ducatum. Multæ tamen Nationes in terra Saxoniæ sunt, quæ sibi aliena jura competere dicunt, ut* Holzatii, Haldeleri & Stormeri, *quorum jura & mulctas hic non describo.* Das ist, wie es der alte Sächsische Rechtsgelehrter Herr *Eck* von *Repkon* selbsten verteutschet. Comitatus Holsatiæ Jura propria & judicia.

« Dem Hertzogen wettet auch zehen
« Pfundt ein Jeglich Edelmann: der
« Gegend ist doch genuge in dem Her-
« tzogthum. Die sonderliche Recht ha-
« ben wollen, als Holstein, Stormere,
« und Hadelere, von ihrem Recht noch
« von ihrem Gewette sage ich nicht. »

Dieser Deutsche Text ist etwas unteutsch und undeutlich, zu deme fast in allen

Exemplaren und gedruckten Büchern verderbt und unrecht gesetzet, dahero auch die Glossen sind verführet und zu unrechter Auslegung verleitet worden, der rechte wahre Verstand ist: dass die Grafen und Edle Herrn so in dem Hertzogthum Sachsen gesessen, sollen ihren Hertzogen wetten zehen Pfund. Jedoch seynd etliche Landschafften in Sachsen gelegen, die dem Hertzogen nicht unterworffen, sondern freye absonderliche Fürstenthum seyn wollen, und ihre eigene Rechte haben. Dann das Wort *Edelmann* in Latein. *Generosus vel Nobilis* bedeut einen Grafen und Edlen Herrn, welche zu derselbigen Zeit seynd *Nobiles*, *Edle* genannt worden, wie solches in vielen alten Documentis & Instrumentis befindlich, wovon unten an seinem Orth weiter soll gehandelt werden. So begreiffen die Worte *terra Saxoniæ* ein mehres in sich als das Hertzogthum Nieder-Sachsen Lawenburg, (b) wohin es die Glossa unrecht gezogen. Welchen Irrthum *Doctor Zobell* wohl gesehen, und derowegen in seiner Edition dem Text folgende Worte an statt einer Auslegung beygefüget: " Und Lande zu " Sachsen; Dann ob schon das Land zu Hadeler (c) hernacher dem Hertzogthum Lewenburg einverleibet worden, so sind doch " die Lande zu Holstein und Stormar niemahls denselbigen zuständig gewesen, sondern es ist vielmehr wahr und bezeugen " es die Historien, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg haben das Fürstenthum " Lawenburg (d) eine geraume Zeit eingehabt, besessen und beherschet. Darum ist " der teutsche Text so bisshero um seiner " Unrichtigkeit willen von den Auslegern " nicht verstanden worden, auf folgende " Weise aus dem Lateinischen Originale zu " ändern und zu verbessern: „

" Dem Hertzogen wettet zehen Pfund " ein jeglich Edelmann. Die Gegend " ist jedoch gnug binnen dem Lande zu " Sachsen, so sonderliche Rechte haben " wollen. „

Nobilis titulus comitis.

Significatio vocis multa.

Das Wort *multæ*, hat der Dolmetsch verteutschet, *gnug*, welchgs alhie ein Mittel-Wort ist zwischen viel und wenig, und bedeut so viel als etliche; wie dan das Wort *multæ* in Lateinischer Zungen gleicher Weise gebrauchet wird, pro aliquot, nonnullæ, wann auch nur zweyer Dingen Meldung geschiehet. " notante Bartol. ad l. Prætor. ff. „ de vi bonor. rapt. Panormit. ad c. ad nos „ X. de reb. Eccles. non alien. Glos. ad §. fin. „ Inst. de jure person.

(a) *Speculum Saxonum l. 3. art. 64. §. 3. & seq.*

Ducatus Lambergensis.

(b) Glossa latina: *Notandum, quod illi, qui in textu enumerantur inferius appellentur Lamburgenses.* Verum hanc glossam ex Germanico in Latinum sermonem traduxit *Polonus* quidam jurisperitus, qui vernaculum textum non videtur percepisse; Nusquam enim inferius sic appellantur, sed *Burckardus a Mangelfeld*, autor glossæ, hoc saltim dicit. *eos habitare in inferiori Saxonia, ubi situs est Ducatus Lawenburgensis.* Quare pro *Lamburgenses* legendum Lawnburgenses: Verba glossæ Germanicæ sunt: Hie merck dass diese Sachsen sind, die er hie nennet, das ist das Hertzogthum zu Sachsen, das heisset nun die niedern Hertzogthumb von Lawenpurg, vel ut habet *editio Doctoris Zobelii*: Diese Sachsen, welche er hie nennet, wohnen in dem Hertzogthum zu Sachsen, welches nun das Nieder Hertzogthumb von Lawenburg heisset: Quod verum est de Hadeleria, non item de Holsatia & Stormaria. Adde D. *Carl. Wilh. Gärtner* in Lect. variantibus Speculi Sax. h. l.

(c) Vide Ordinationem principatus Hadeleriæ, ab Henrico Duce Saxoniæ Lawenburgensi, & postulato Archiepiscopo Bremensi a. 1583. publicatam, sub tit. *Verordnung des Hadelerschen Landgerichts und Rechtens.*

(d) Krantzius *in Saxonia.* Spangenberg. *Chron Saxon. c. 234.* & *Chron. Schawenburg. l. 1. c. 24. a. 1203.* Henninges *in genealog. f. 247.*

Holsatia peculiaris R. I. provincia.

Vox natio quid significet: ita dicitur Holsatia.

§. 2. Haben demnach eine klare Satzung, dass Holstein sey ein besondere Nation oder Gegend von uhralten Zeiten gewesen, und dafür im heiligen Reich Teutscher Nation gehalten worden. Es heist aber Natio (e) ein Volck, das eigene Herschafft, Recht, Sitten und Gebrauch hat, das ist, eine Provintz oder eigen Fürstenthum, testibus Festo Pompejo *l. 12. de verb signific. Turnebo in comment. in Ciceron. orat. 2. de leg. Agrar. contra Rull. Robert.* Titio *l. 8. controvers. loc. c. 18.*

Dann wie der Text alhie, also hat auch *Cicero* das Wort Natio gebraucht lib. 1. de Provinc. consul ad Quint. Fratr. da er spricht: " Cæsar cum acerrimis nationibus " Germanorum & Helvetiorum præliis multis " felicissime decertavit. Der alte Jurist *Hugutio* (f) so Kayser Friderichs des Ersten Rath gewesen, beschreibt es sehr hübsch in seinem vocabulario mit folgenden Worten: Pro-

„ Proprie dicitur Natio gens secundum propriam cognationem & collectionem ab alia „ distincta, ut Græci, Italici, Franci. Et „ natio Provincia eorum est. Und Britto in „ Vocabul. Natio. dicitur. gens secundum „ propriam notionem ab alia distincta ut Gal-„ lici, Bohemi, Teutonici. & dicitur Provin-„ cia vel Regio vel natio. Und *Ambrosius* „ *Calepinus* Cœnobita Camaldulensis in dicti-„ on. archetypo. Natio principalis est, in qua „ possunt esse multæ gentes ideo plus in se „ continet quam gens. adde Castellionem in „ annot. ad Esaiam cap. 264. Also wird auch das Wort, Gegend oder Gegene, in den alten Teutschen Büchern gebrauchet für ein grosses Land, Provintz und Fürstenthum. Zum Exempel: In Sebastian Franckens *Chronick, im andern Theil fol. 393.*" *Innerhalb* „ dieser Zeit hat der Römische Stand alles „ Teutschland, Daciam, Sarmatiam und an-„ dere Gegene und Lande an der Donaw und „ Rhein gelegen. Item: Hispaniam, Agusto-„ niam, Vasconiam, Africam, Galliam, ver-„ lohren und seither derselben Lande und Ge-„ genen keine mehr an das Römische Reich „ gelanget. Und fol. 442. Die Gegene Bul-„ garien mit ihrem König: und widerumb In „ Traciam der Römer Gegene. Andere un-„ zehliche Exempel könten mehr eingefüh-„ ret werden, wann es die Noth wolte erhei-„ schen und erfordern. Es erscheinet aber „ hieraus gnugsam, wofür die Graffschaften „ Holstein und Stormar seynd, auch an den „ beschriebenen Rechten, und also von der „ Römisch Kayserl. Majest. und gemeinen „ Sächsischen und Wendischen Reichs-Stän-„ den, reputiret und gehalten worden.

(e) Videatur *Wetterman* vel potius *Marqu. Freber* im Historischen Bericht von der Wetterau, cap. 1.

(f) Ex quo sua mutuati sunt *Nestor Novariensis & plures grammatici. Item & Auctor vocabularii breviloqui P. 1. Autor vocabularii ex quo per* Lambertum Schwarten a. 1440. scripti & *Johannes de Janua in Catholico,* Moguntiæ a. 1460. impresso, libro rarissimo, quem ex Libris Bordisholmensibus servat Bibliotheca Academiæ Kiloniensis. Adde Librum æque rarum qui inscribitur: *Vocabularius Teutonista*, der Teutschländer a. 1475. & eodem Librorum apparatu quondam usi sunt *Leibnitius & Eccardus.*

Vocis natio synonyma.

§. 3. Dann was der Text heist Nationem, haben andere ausgelegt Provinciam Diœcesim, Toparchiam; welche Nahmen allein dem Volck und Land gebühren, das seine Autonomiam eigene Recht, und Fürstliche Hoheit hat. Hertzog Henrich zu Sachsen und Bayern ein Lehn-Herr der Graffschaft Holstein hat dieselbige selbst eine Provinciam genennt, in einem Briefe dem Closter Neu-Munster (g) anno 1149. gegeben, da er sagt: " In provincia Holsatiæ, in villa ab „ antiquis Wipentorp dicta, und in der Un-„ terschrifft der Zeugen stehet: E numero „ Holsatorum hi sunt Marcradus signifer pro-„ vinciæ. Und *Adamus Bremensis* (h) *Ca-„ nonicus* in seiner Historien: Provincia Stur-„ mariorum, in qua Hammaburg sita est. Und *Lerbeck* in seiner Schawenburgischen Chro-„ nick fol. 8. In diebus illis latrunculi Sclavo-„ rum, homines & jumenta de Stormaria „ prope civitatem Hamborg abduxerunt & „ Comitem provinciæ illius Gotfridum. Also wird auch das Wagerland eine Provincia genannt von einem *ungenannten Thum-Herrn von Lübek* in *Chronica Schlavica cap. 3. & cap. 9.*

Holsatiam dictam esse provincia.

(g) In *privilegiis Archi-Ecclesiæ Hamburgensis n. 48. & Ecclesiæ Novimonasterii a. 1149.*

(h) *Lib. 1. histor. Ecclesiast. c. 27.*

§. 4. Diœcesis wird sie genannt vom Ertz *Bischoff* Hardwigen (i) *zu Hamburg und Brehmen* in einem *Brieff dem berühmten Closter Neu-Munster* anno 1164. gegeben, *Claustrum in Diæcesi nostræ in Holsatia, quod novum appellatum est.* Und ein *ungenanter Thum-Herr des Stiffts Lübeck in Chronica Sclavica cap. 2. Albea Sclavos dirimit a Saxonibus novissime Parochiam, id est Diæcesin Hammenburg dividit a Bremensi*, womit auf die fundation des Bischöfflichen Stiffts Hamburg gesehen worden, so auf jenseit der Elbe gelegen, und Anfangs allein auf das Land Holstein gewidmet gewesen.

item Diœcesis

(i) Hartwicus Archi-Episcopus Hamburgensis in *dictis privilegiis Ecclesiæ Novimonasterii a 1164.* apud *Erpold. Lindenbrogium* c. 1. & in *Diplomatario Bordisholmensi* h. a.

§. 5. Und dahero wird auch Holstein von dem Ertz-Bischoff eine Toparchia oder Lands-Fürstenthum genannt; gemelter *Adamus* (k) *Ertz-Bischoff Albrechts des Ersten Rath*, an berührtem Orth: „ Dum sæpe me-„ ditatus est Hammenburgensem munire si-„ mulque ornare Toparchiam, quoddam uti-„ le

Nec non Toparchia.

„ le contra barbaricos incursus inchoavit o- „ pus, in quo & populus & Ecclesia Nordal- „ bingorum perenne haberet præsidium. „ Er verstehet die Veste Suttenberg (l) im Land Holstein, und zwar in der jetzigen Grafschafft gelegen, welche hernacher von dem Land-Volck wegen des Streiffen und Raubens, so die Soldaten aus der Vestung gethan, ist wiederum zerstöret und verherget worden; Was Toparchia sey, beschreibet der *Jurist Hugutio*, in seinem vocabulario: To- „ parcha vel Toparchus, Princeps super to- „ tum vel super aliquem locum: Inde To- „ parchia ejus potestas. „ Und *Balbus* in *Catholico*: „ Toparchia potest dici locus principatus, unde tres Toparchiæ, dicuntur trium locorum principatus. „ Und der *Autor vocabularii*, ex quo, sagt mit kurtzen, doch deutlichen Worten: „ Toparchia est locus prin- „ cipatus. Toparcha vel Toparchus, est prin- „ ceps super aliquem locum. „ *Cyriacus Spangenberg* im *Adels-Spiegel*: (m) Topar- „ cha, qui & Nomarcha regionis princeps, „ Landes-Fürsten, Provinciæ Comes, Land- „ Graf, und wiederum: (n) Comes provincia- „ lis, Land-Graf, Landrichter. Die Griechen nannten einen solchen. Toparcham Also wird Abgarus Fürst zu Edessa vom *Eusebio* (o) dem alten Kirchen-Lehrer ein Toparcha genannt, der doch von den andern alten Vätern und Geschicht-Schreibern wird für ein König gehalten. (p) Und schreibet *Calepinus*, „ Toparchias in Arabia fuisse præfecturas, „ quas etiam Tetrarchias appellarunt „ Doctor *Luther* hats auf Teutsch gegeben, ein *Vierfürst*.

(l) *Ibidem* & in *historia Archi-Episcop. Bremens.* in *Alberto primo.*

(m) P. I. *l. 8. c. 9. verbo Toparcha.*

(n) *L. 8. c. 11.* vid. Henricus Steph. in *Thesaur. linguæ Græcæ Tom. 3.* & Schœnborn. *l. 5. Politicor. c. 39.*

Abgarus Toparcha.

(o) *L. 1. histor. Ecclesiast. c. 13.* ubi refert commentitiam Epistolam Abgari Regis ad Christum Salvatorem, cujus hæc est inscriptio: Ἄβγαρος Τοπάρχης ἐδέσσης, id est, *Abgarus Princeps Edessæ.* In veteri latina translatione sic legitur, *Abgarus Uchaniæ filius Toparcha.* In responso Christi vocatur Rex, quemadmodum ab ipso etiam Eusebio nunc δυνάστης seu Princeps, nunc βασιλεύς, Rex intitulatur. Videantur *Johannes Christophorsonus* in *annotationib. ad Euseb. d. cap. 13.* Sixtus Senens. *l. 2. Biblioth. Sanctæ.* Baronius in *Annal. Ecclesiastic. Tom. I. a. 31. n. 54.* Antonius Possevinus *in Appar. sacro Tom. 1.* Arnoldus Pontac. *Episcop. Vazatensis, in notis ad Eusebii Chronicon A. C. 220. f. 636.*

De eo testimonia.

(p) Abgarum Edessæ Regem vocant B. Ephrem. Diaconus Edessenus *in suo testamento*, Darius Comes Africæ in *Epist. ad St. Augustinum, Epist. 263.* Gelasius Papa *in decreto de libris apocryphis apud* Gratianum *distinct. 15. c. 3.* Nicephorus Calistus *l. 2. histor. ecclesiast. cap. 7.* Damascenus *l. 4. de fide Orthodoxa c. 17.* Evagrius *l. 4. Histor. Ecclesiast. c. 26. Concil. Nicen. II. Tom. 3. Concil. univers.* Carolus Magnus *l. 4. de cultu imaginum c. 10.* Hadrianus I. *Papa in Epistola ad Carol. M. c. 18.* Simon Metaphrastes *in Menologio die 10. Augusti & 15. Novembris;* Theophanes *in histor. miscell. l. 17.* Cedren. *in compend. histor.* & latini Chronographi omnes ad unum.

§. 6. Und zwar, dass eben dieses jetzige Land zu Holstein (q) sey das rechte wahre uhralte Königreich, Sitz und Wohnung *der ersten Sachsen*, beweiset *Philip Cluver*, gebohren aus Edlen Sachsischen Geschlecht in seiner *Germania antiqua lib. 3. cap. 21.* und folgenden Capitel, mit stattlichen Gründen, und sagt weiter: Dass auch damahlen die Sachsen seynd in unterschiedliche Nationen und Gegene zertheilet gewesen; als der Fosen, Engeler, Werner, Trentiger, welche alle ihre eigene Könige (r) oder Fürsten und Rath gehabt. Dahero nicht übel zu glauben, dass die Holsteiner mit samt ihren eigenen Rath, haben auch ihre Hoch- und Freyheiten hergebracht und mit dem Schwerdt erhalten.

Holsatia antiquissima Saxonum sedes.

(q) Ptolomæus *l. 3. cap. 31.* Stephanus *de urbibus*, Munsterus *in Cosmograph.* Petrus Albinus *im Stammbuch des Königlichen Hauses zu Sachsen von Wapen des Königreichs Sachsen f. 292. & 346.* Idem de *Swardicke Fürsten zu Sachsen f. 12.* scribit: hat in dem alten Sachsenland, als in seinem seiner vorfahren und verwandten *Erbland*, da jetzo Holstein, Dithmarsen, Stormarn ist, seinen Sitz gehabt, und regieret von dem Jahr an, da man nach Christi Gebuhrt 30. gezahlet. Eadem narrat *Tritbemius in Hunibaldo*, & *Pantaleon* im *ersten Theil von teutschen Helden.*

(r) Saxones generalem Regem non habuisse, sed singulis nationibus singulares Reges præfuisse scribunt *Paderborn. Monachus in annal. de gestis Caroli Magni, a. 772.* Sifridus *Presbyter Chron l. 1.* Krantzius *l. 6. Saxon. c. 25.* Reineccius *in comment. de Saxon. origin.*

Holsatorum Jura privata

§. 7. Dann dass die Holsteiner auch ihr sonderbahr Recht, als ein frey eigen Land

und

antiqua haben-tur in Legibus Saxonum, Angliorum, Varinorum & Speculo Saxon.

und absonderlich Fürstenthum von Alters gehabt, das bewähren die Leges Saxonum, (s) desgleichen die Leges Angliorum & Varinorum, so noch verhanden, und jüngst durch *Friderich Lindenbrogen der Rechten Licentiaten zu Hamburg* widerum aufgelegt und in den Druck gegeben worden.

(s) Editæ olim Basileæ opera ac studio *Joannis Heroldi*: repetitæ Hamburgi anno 1613. cum notis *Friderici Lindenbrogii*, & insertæ a *Leibnitio* Tomo I. *Script. Rer. Brunsv. p.* 77. Quibus vetustis Saxonum legibus Holsatos usos fuisse, fidem facit *Helmoldus Presbyter l.* 1. *Chron. Slav. c.* 48. & 85. Conringius *de Orig. jur. germ. c.* 13. Spelmannus *Glossar. archæolog. Voce: Lex Saxonum.* Sed & Haraldum Danorum Regem, Romani Imperii in Saxonia vicarium, Saxonibus Transalbinis Leges præscripsisse iisque Holsatos & Danos usos fuisse memorat *idem c.* 15. & *Ad. Bremensis l.* 1. *c.* 9. Usum tamen harum Legum peculiarium diu haud perdurasse, sed Holsatos Legum antiquarum consvetudinumque avitarum tenacissimos exstitisse, recte docent Meibomius *introd. ad Sax. infer. Histor. p.* 79. Hofmannus *specim. conject. polit. de LL. Germ. p.* 58. Struvius, Werlhofius & plures Historiæ Legumque Germanicarum interpretes. Nuper has Leges Saxonum antiquissimas denuo edidit & erudito commentario illustravit D. Carolus Guil. Gartner.

Quarum usum servarunt & tuiti sunt ore & gladio.

§. 8. Auf solche Recht haben sich die Holsteiner jederzeit beruffen, dieselbigen auch mit dem Schwerdt, wider der Könige zu Dennemarck Einträge verfochten und erhalten. Das bezeuget *Albrecht Krantz* (t) in seiner *Sächsischen Histori*, da er schreibt: „Holsati Proceres, præfectum Regis Daniæ „circumsistunt, jura sua illis permitti deposcunt: sic expromissum a Duce jam Rege, „quum arcem Zegeberge traderent. Ille rejicit cum indignatione precantes. Illi pertinaciter instant jura sua reposcentes. Nam „Danicis legibus parere nec posse nec velle. „Jubet ille ostendi jus, si quod suum habeant, & convicium adjiciens. Canem, inquit introducam, qui jus vobis delatret. Ita „tum jubet conquiescere, eant, de suo jure interloquantur, se ignorare quæ sint eorum Jura: Danorum se legibus de libro notissimo, justitiam cuique monstraturum: „si minus nunc ostendere poterunt sua jura, „altera vice redeuntes, quum deliberationes fuerint, tum exponant. Et quidem „illa vice conquievere, nihil gravius intentantes. Sed ad constitutum diem jam instructiores redeunt, iterum jus suum restitui magnis clamoribus deposcunt. Præfectus Waldemari, declarari & ostendi jubet, „quale sit quod poscunt, quo libro scriptum, „quo ordine defensum. Tum unus cæteris fidentior, educto gladio, ecce inquit jus nostrum quod gladio tueri suscepimus. *Johann Petersen* (u) hat vorgesetzte Worte also in seiner *teutschen Chronick* erklaret: Nachdem die Holsteiner Adolphum, ihren gebohrnen Lands-Fürsten in ihrem Lande hatten, ging der Adel zu dem Amtmann des Königs zu Segeberge, der denen Holsteinern nach dem Recht der Dänen Recht zu sprechen fürnahm, begehrten von ihm, dass er sie bey ihrem alten Ding und Rechte nach der Zusage der Dänen ihnen gethan, bleiben liess. Dann sie wolten und könten das Dänische Recht nicht annehmen; Diesem Adel weiset der Amtmann freventlich und spöttisch von sich, und sprach; Sie solten ihm schrifftlich anzeigen ihr Ding und Recht, so es verhanden wäre, wo nicht, so wolte er einen Hund holen lassen, der solte es ihnen bellen. Und gebot ihnen ernstlich, sie solten zufrieden seyn, heimgehen, und von ihren Uhren Sprach halten, er wüste nichts von ihrem Rechte, er hatte ein beschrieben Dänisch Recht (verstehet das Lohbuch) darnach wolt er richten; Könten sie nun kein Bescheid von ihren Rechten geben, möchten sie auf ein ander Zeit, wann si sich besser berath schlaget hatten, wieder kommen und weitern Bericht thun. Auf ein andere bestimmte Zeit kommen sie wieder zu des Königs Amtmann, begehrten mit grossem Geschrey ihr altes gewöhnlich Ding und Recht. Des Königs Amtmann sprach: sie solten ihm anzeigen, was es für ein Recht wäre, das sie begehrten, in welchen Büchern es geschrieben, und mit was Weise es verdhedigt wäre. Da traten die altisten und fürnehmsten Holsteiner herzu, zogen ihre Schwerdter aus, und sprachen: Siehe, unser altes gewöhnliches Recht, wollen wir mit dem Schwerdt verthedigen; Dieses ist geschehen um das Jahr nach Christi Gebuhrt 1225. Es gedencket auch *König Christiern der Erste* zu Dennemarck des *Holsteinischen Rechts* in seiner *Capitulation* (v) den

Stan-

Ständen in Holstein und Schleswig An. 1460 gegeben, darin er sich reversiret und verpflichtet die *Schleswiger* bey dem *Lobbuch* und die *Holstein und Stormar* bey dem *Holsteinischen Recht* bleiben zulassen. Die Wort lauten also: " Ock willen wi und scholen na „ unsem Vermügen schicken, dat men holde „ in dem Hertogdome Schleswig dat Loubock, wonidt nicht inn ist iegen Articull „ desses breven. Hef wy an den Landen „ Holstein und Stormarn Hallisch odder ander „ recht, de dat will assetzen, so wy dartho „ eschet werden, willen wi sollichs afleggen „ und gonnen ehme Holsten recht; Welche Worte in dem *Bordenbollmischen Vertrag* (w) de anno 1522. auf folgende Maass wiederholet und erläutert worden; Es soll auch im „ Hertzogthum zu Holstein nach ihren alten „ Gewohnheiten und Statuten auch nach dem „ *Sachsen-Spiegel* gerichtet und geuhrteilet „ werden, und in dem Hertzogthum Schleswig, nach dem *Gutischen König Waldemarus Lobbuch* und Rechten gesprochen werden, nach vermöge der Privilegien.

(t) L. 7. *Saxon. c. 22.*

(u) *In Chron. Holsat. P. 2. f. 66.* Spangenberg. *chron. Schawenburg. l. 1. c. 28.*

(v) Producta in *actis Dennem. contra Dennemarck. in causa fractæ pacis publicæ a. 1525. & refertur integra* ab Adamo Tratzigero *chron. Hamburgens. P. 3. &* Chytræo *in Chron. Saxon. l. 4.*

(w) In citatis *actis*. Relalia legiturta Johanne Petersen *chron. Holsat. P. 4. f. 175.*

Origo Comitis Palatini seu Pfaltzgraf in Holsatia, Bramstediæ in Stormaria habitantis.

§. 9. Und wie das Land zu Holstein von Alters ihr eigen Recht, also es auch seinen eigenen *Pfaltz-Grafen* gehabt: der seine Pfaltz, solle zu Bormstedt in Stormarn geruget haben. Wie dann Syfrid Pfaltz-Graf in Sachsen, wird von etlichen ein *Graf zu Stormar* geschrieben; deren Meinung gedencket *Spangenberg* in der *Sächsischen Chronick* am 213. Capitel, da er schreibt: „ Der entledigte Pfaltz-Graf Syfried in Sachsen (etliche sagen, er sey ein Herr in Stormarn gewesen) hat sich unterstanden, Hertzogen Ulrichs zu Sachsen, so ohne Erben verstorben, Lande zu erben. „ Und in folgendem Capitul, nennet er diesen Pfaltz-Grafen einen Fürsten; „ Graf Hier, (saget er) hat die „ Oberhand behalten, und mit seiner eigenen „ Faust, Pfaltz-Grafen Syfriden zu Sachsen, „ den allerfreudigsten und behertzten Fürsten erstochen. „ Das ist geschehen auf der „ Veste Barmstedt, im Lande Stormarn; Doch schreiben andere, es sey zu Barmstedt bey Querfurth geschehen, im Jahr 1113. und dass dieser Syfrid ein Graf von Beichlingen (x) in Thuringen und Pfaltzgraf in Ober-Sachsen: Hergegen Graf Friderich von Sommersburg (welche Graffschafft in dem Ertz-Stifft Magdeburg gelegen.) Pfaltz-Graf in Nieder-Sachsen gewesen. Dem sey nun wie ihm wolle, so hat doch nach Bericht des *Sachsen-Spiegels* (y) eine jegliche Nation oder Landschafft des Teutschen Reichs ihren eigenen Pfaltzgrafen gehabt, und werden allein in Sachsen fünff unterschiedliche Pfaltzen (z) erzehlt. Also hatten *Thüringen*, *Meissen*, *Nieder-Sachsen* und *Westphalen* ihre absonderliche Pfaltzgrafen, die doch allesamt seynd Pfaltzgrafen zu Sachsen genannt worden, und so wenig die Pfaltzgraffschafften in Nord-Albingen, das ist Holstein bishero bekandt worden, so wenig hat man auch von der Pfaltzgraffschafft in Westphalen Nachrichtung gehabt. Von welcher doch *Spangenberg* und (a) *Hoppenrobt* (b) melden, dass die Grafen von Dunckelslaw, das ist, Dinxlacken, seynd Pfaltz-Grafen zu Sachsen, nemlich Westphalen gewesen, und ist wohl vermuhtlich, dass beyde Pfaltz Graffschafften seyn anfänglich von Carolo Magno angerichtet worden. Dann also schreibet *Henninges* in *Genealog. part. 2.* „ *Albion vel Albio Dynasta Engeranus, a Carolo Magno, Dux ad Albim Palatinus Saxoniæ* „ *& Dynasta Nordalbingorum constitutus est.* Und *Spangenberg* in *Adels-Spiegel*: " Es lesset „ sich ansehen, dass Kayser Carl der Grosse, „ Herrn Albion von Holstein König Sicharden „ zu Sachsen Sohn zum ersten Pfaltz-Richter „ in Sachsen gesetzet habe, verstehe das alte „ Sachsen-Land jenseit der Elbe; Dann dass dieselbigen Grafen seynd Comites Palatini gewest und genannt worden, bezeuget auch der glaubwürdige Historicus, *Lambertus Schaffnaburg.* in seiner *Historien*, da er die Sächsische Fürsten erzehlt, die sich Kayser Henrichen dem Vierdten ergeben: " *Magnus* „ *Dux Saxoniæ Hermannus, Comes Palatinus,* „ *patruus ejus Fridericus Palatinus Comes.* Hie wird zweyer Pfaltz-Grafen in Sachsen gedacht. Der erste, Graf Herman, ist ein Graf zu Holstein

(x) *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

stein und Stormarn gewesen, wie oben im 1. Capit. num. 15. ist deduciret worden; Von dem andern aber, nemlich Graf Friderichen, schreiben die Historici, dass es sey gewesen ein Pfaltz-Graf in Nieder-Sachsen zu Sommersburg.

(x) *Ita scribunt* Henninges *in genealog.* P. 2. Reusnerus *in genealog. Wittekind. f.* 22.

(y) *L.* 3. *artic.* 53. ibique Glossa: Spangenberg *im Adels-Spiegel P.* 1. *L.* 10. *c.* 17.

(z) *L.* 3. *art.* 62. & Zobel. *in additionib. Wichbild. artic.* 7.

(a) *In Adels-Spiegel l.* 10. *c.* 15. Sic & comites de Teckelnburgh fuisse. Palatinos Westphaliæ memorat Petrus Albinus *im Stammbuch des Königlichen Hauses zu Sachsen de Cobbe Comite. f.* 132. & ejus *filio Alvvig f.* 150.

(b) Adde Lazium *de migrat. gent. l.* 9. *f.* 530.

Dubio occurritur.

§. 10. Nun möchte aber jemand fragen, wie es komme, dass Holstein in den Sächsischen Rechten (c) nicht mit unter die Sächsische Fürstenthum und *Fahnlehn* gerechnet worden, wann es bereits vor alten Zeiten eine Fürstliche Landschafft gewesen? Antwort: Das ist darum geschehen, weil von den Grafen zu Holstein keine Appellationes an die Kayserliche Pfaltz und Schöppen-Stuhl oder Cammer-Gericht zu Magdeburg zugelassen worden. Zum andern, werden auch die Hertzogthümer Braunschweig, Lüneburg, Westphalen, und Engern nicht mit gezehlet, die doch damahlen, als der Sachsen-Spiegel gemacht worden, von dem Churfürstenthum Sachsen allbereit abgesondert, und eigene Fürstenthümer gewesen auch ein jedes ihren eigenen Hertzogen und Fürsten gehabt. Zum dritten, weilen die Grafen zu Holstein ihre Graffschafften nicht für Reichs Lehen, sondern für Allodiale und Erbeigene Landschafften (d) nicht weniger gehalten, als die Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg, welcher Fürstenthum damahln auch Erb- und Eigen gewesen; Es hat aber der Sächsische Gesetzgeber allein diejenige Fürstenthum zu erzehlen vorgenommen, welche des heiligen Römischen Reichs Fahn-Lehen damahls gewesen. Diese letzte Ursach wird auch von der *Gloß* angedeutet, mit folgenden Worten. *Nun magst du fragen, wie ist es dann um den von Braunschvveig, und die von Lüneburg? Sind ihre Herrschafften auch Fahn-Leben oder nicht? Etliche sagen nein, dann ihr bie nicht mehr dann Sieben stehen; Etliche aber sagen, da dieß Recht sey gegeben vvorden, da haben die von Braunschvveig das Kayser-Recht gehabt, und ihre Herrschafft vor eigen gehalten, darum sie auch super illustres, das ist, über andere Fürsten Durchleuchtende genennet vvorden.* Bey welcher Decision wir es auch lassen beruhen und bewenden.

(c) *Specul. Saxon. l.* 3. *c.* 63. & in *Anonymi* prologo editionibus vulgaribus Germanici textus præfixo, in quo omnes totius Saxoniæ ordines immediati, summi & infimi, singulatim enumerantur. Vide Ludovici *in præf. ad spec. Sax.*

(d) Spangenberg. *in chron. Saxon c.* 235. *a.* 1192. scribit de restitutione Adolphi comitis ab Henrico Leone spoliati: *und haben dem Grafen alßo wider zu seinem erb und eygenthumb geholffen.*

Caput V.

Von den vier Aemptern der Fürstlichen Graffschafft Holstein.

§. 1.

Es ist bey den Fürsten des Reichs (e) Teutscher Nation ein uralter löblicher Gebrauch, dass ein jeder Fürst, oder Fürstmassig, Geist- oder Weltlich, hat müssen seine vier Aempter haben, als da sind das *Marschalcken*, das *Truckseßen*, das *Schencken-* und das *Cammer-Ampt*, die ihnen auch, wenn sie anders haben wollen für rechtmassige Fürsten gehalten werden, in den heilsamen Reichs-Ordnungen (f) anzuordnen und zu bestellen sind befohlen und auferlegt worden.

(e) Weingartensis *Monachus in Chron. de Guelphis Principibus, id est, comitibus Altorphii* circa princip. apud Canisium *antiq. lect.* Tom. I. f. 178.

(f) In decantata constitutione Caroli III. Imp. de expeditione Romana, in comitiis Wormatiensibus publicata a. 881. quæ extat apud *Goldast.* in *constitut. imperial. Tom. I. f.* 207. relata a Rittershusio in Guntheri *Ligurino, & commentariis illustrata a* Marqu. Frehero *editaque cum* Anton. Contii *breviario feudali;* Ex qua constitutione sumpti sunt textus in *jure feudali Saxon. cap.* 32. §. 2. in *germanico textu cap.* 63. in *Kayserlichen Land-*

Land und Lehnrecht L. 2. tit. 115. §. 2. Vide *glossam in specul. Saxon.* L. 3. artic. 42. *glossam im Lehnrecht* d. cap. 63. Freherum c. l. Thomasium *in selectis feudalibus* p. 196. Hornium *in Jurispr. feud.* c. 2. §. 1. Gvil. Somner *in Accessionibus Seldenianis:* Schilter *Comment. ad jus feud. Allem.* c. 8. §. 10. de Ludewig *in jure clientelari* c. 2. §. 4. p. 22. & *in præf.* ad T. I. *Reliquiar. Manuscript.* §. 30. D. Gebauer *in eleganti præf. ad ipsam constitutionem* Schilteri *institutionibus jur. feud. adnexam.* & *in peculiari scripto eristico anti Ludewigiano.*

§. 2. Dem zufolge haben auch die Grafen zu Holstein Schawenburg ihre vier Aempter in dem Land zu Holstein gehabt. Ob aber dieselben Erblich, und auf gewisse Geschlechte belehnet, und nur Personall Hoff-Lehn-Ampt gewesen, hab ich nach der Zeit keine Nachrichtung gefunden. *König Christiern der Erste* dieses Nahmens, in seiner *Capitulation* (g) mit den Ständen in Holstein in anno 1460. aufgerichtet, gedencket dieser Aempter mit folgenden Worten: *Up dat so dann Frede desse bat holden werde, scholen und willen Wy unse Amptmanne, als Drosten, Marschalck, Schencke, Rockenmeister, Vogede und derglyck, hebben an disen Landen Inwohner dieser Land, und ohn unse Slose, Borge und Lehne darsulvest dohnn und nemandt anders;* Hie werden die drey Fürstliche Aempter der Graffschafft Holstein klar genug gesetzet, nemlich das Marschalcken- das Schencken- und das Truckseffen-Ampt; welche zu halten niemand im Reich Teutscher Nation, als einem Fürsten gebühret. Und wer die hat angeordnet, der will damit zu verstehen geben, dass er wolle für einen Fürsten reputirt und angesehen seyn; wie die obangezogene Rechte und Doctores bezeugen.

(g) Quæ refertur in *actis Daniæ in causa fractæ pacis*, & iterum in *actis Dan. contra Daniam in causa spolii de a.* 1524. Habet eandem *Tratziger* in *Chron. Hamburg.* P. 3. & Chytræus *in Chron. Saxon.*

De officio Marschalli præcipue.

§. 3. Und ist sonderlich das Marschalcken-Ampt in der Graffschafft Holstein für das höchste und oberste Ampt nach dem regierenden Graffen gehalten worden; dann der Marschalck zugleich auch oberster Richter, und in Abwesen des Grafen, ein Fürstlicher Statthalter gewesen, wie aus angedeuteter de *Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

Capitulation zu sehen. Dahero König Christiern seinem Bruder, Grafen Gerhardten von Oldenburg, zum Marschalcken in Holstein verordnet, welches Ampt sonsten gemeinlich die von Rantzow verwaltet haben. In chronica Sclavica anno 1467. wird gelesen: *Eodem anno dominabatur Comes Gerhardus de Oldenburg in Holsatia, ut Marscalcus Domini Regis Daciæ.*

Caput VI.

Der Römischen Kayser und Königen Attestation, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg sind Fürsten gewesen und Fürstlichen Herkommens.

§. 1.

Depræregativa principali Comitum Holsat. ex Testimoniis Cæsareis & Regiis.

Es wird eines alten *Kayserlichen Decrets* gedacht, darinne der *Kayser Carll* der IV. solle decretiret, decidiret und gesprochen haben, dass die Grafen zu Holstein seyn Lands-Fürsten, und dahero ihnen die Landesfürstliche Ober- und Bottmässigkeit, über alle diejenigen, so in ihrem Territorio sitzen, billig und von Rechtswegen gebühre. Den Inhalt des Decrets erzehlt PETERSEN (h) mit folgenden Worten: „ Im Jahr 1375. kam „ Kayser Carolus der Vierdte in die Stadt Lü„ beck, da ward Er vom Rath und den Bur„ gern mit grosser Ehrerbietung empfangen; „ Die Grafen Zu Holstein seynd auch da „ kommen mit denen von Hamburg, die da„ mahls die Fürsten zu Holstein nicht mehr „ für ihre Herren erkennen wolten, son„ dern sie wolten frey und eine Reichs-Stadt „ seyn, da hat ein jedes Theil seine Gerech„ tigkeit und Beweiss dem Kayser angezeiget, „ und von Ihn einen Abspruch erfordert. „ Wie nun der Kayser beyde Theile gehöret, „ hat Er denen von Hamburg lassen anzei„ gen, dass Sie Grafen zu Holstein für ihre „ Herrn und Landes-Fürsten bekennen sol„ ten; und daneben so sie einige Freyheit von „ dem Römischen Reich und Kayser hätten, „ die solten sie auch behalten, und sich de„ ren gebrauchen: Wie nun die von Ham„ burg wiederum in ihre Stadt kommen, ha„ ben sie den Rolandt, den sie zu einem Zei„ chen ihrer Freyheit auf einer Brücken (die „ noch den Nahmen davon hat:) gehabt, nie„ dergebrochen, und williglich die Fürsten

 „ zu

„ zu Holstein für ihre Herren und Ober-
„ keit angenommen. Eben das bezeuget auch *Spangenberg* (i) in seiner *Schauwenburgischen Chronick* da er schreibet; „ Anno „ 1375. kam Kayser Carll der Vierdte gen Lü„ beck, da die Grafen von Holstein aber„ mahl über die zu Hamburg Klage an ihn „ gebracht, dass dieselben sie nicht für ihre „ Herren erkennen, sondern stracks frey und „ eine Reichs-Stadt seyn wolten. Der Kay„ ser darauf beyde Theile gehöret, und dar„ nach den Ausspruch gethan, dass die von „ Hamburg die Grafen zu Holstein für ihre „ Herren und Landes-Fürsten erkennen „ solten.

(h) *Chron. Holsat. P.* 2. *f.* 100. Adde Krantzium *l.* 10. *Saxon. c.* 2. *in pr.*

(i) *Lib.* 3. *cap.* 2.

§. 2. Es bekennen dieses beyde unpartheyische Scribenten, dass die Grafen zu Holstein Schauwenburg, allbereit für drittehalbhundert Jahren seyn Fürsten zu Holstein und Stormarn gewesen. Dann keiner kein Landes-Fürst seyn kan, er habe dann Fürstliche Dignität, Würde und Hoheit. Knich - *in tract. de sublim. territor, jure c.* 1. Wehner *in practic. observat. verb. Land-Fürstliche Obrigkeit* Paurmeist. *de jurisdict. Rom. Imp. l.* 1. *c.* 8. *n.* 5. Matth. Steph. *de jurisd. lib.* 2. *P.* 1. *c.* 7. *n.* 18. Gilhausen *in arbitr. jud. civil. c.* 1. *p.* 1. §. 1. *n.* 51. & duobus seqq Cluten. *in syllog rer. quotid de stat. Rom. imp. c.* 27. *lit. C.* Jacob. Steinberg. *in disquisit. de eminent. & jurib. principum n.* 97. *& seq.* Clapmar. *l.* 1. *de arcan. rerump. c.* 10.

Und ob wohl die unmittelbahren freyen Reichs-Grafen und Städte auch jura territorii & superioritatis haben, so sind sie doch nicht Landes-Fürsten, werden auch nirgends also genannt, sondern allein Landes-Herrn und ihr gebieth die Landes-Obrigkeit, wie das unsere Rechts-Gelehrten erklären, die da sagen, dass summum territorii imperium in principe, sey Landes-Fürstlich, in comite Gräflich, in civitate Statlich, in Nobilibus Adelich. Meichsnerus *decis. Cameral. T.* 2. *p.* 1. *decis.* 8. *num.* 2. Gyllman. *in Symphorem. p.* 1. *tit.* 2. *de reconvent.* Bidenbach. *quaest. nobil. hendec.* 1. *quaest.* 11. *n.* 5. Bocerus *disp.* 9. *de jurisdict. class.* 4. *tit.* 68. Wehner. *d. l.* Paurmeister *d. l. c.* 8. *n.* 5. Matth. Stephani *d. l.* 2. *de jurisdict. P.* 1. *c.* 7. *n.* 1. Rudingerus *cent.* 3. *sing. observat. c.* 27. *n.* 3. Thomas Michael. *de jurisdict. conclus.* 44. Engelbrecht. *in disquisit. de jurisdict. imp. conclus.* 123. Reincking. *l.* 1. *de regim. secul. & Eccles. class.* 5. *c.* 1. *n.* 1. Cubach *de constit relig. c.* 7. *n.* 45. Leipoldus *in comment. ad constitut. Pacific. relig. c.* 3. *Pfoeb. in Prociopad. de regal. n.* 58.

§. 3. Und dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg nach aufgerichteten Oldeslohischen Vertrag und geschehener Renunciation sich der Fürstlichen Würde haben angemasset und sich Fürstlichen Herkommens qualificiret und ausgeben, ist gnugsam zu bescheinen mit weyland des Hochgebohrnen Grafen und Herrn, Herrn *Otten, Grafen zu Holstein, Schawenburg* und Sternberg, Herrn zu Gehmen &c. Allerundertähnigster Supplication, so der Römisch. Kayserl. Majest. Maximiliano dem andern, zu Wien anno 1569. von Ihro Hoch-Gräflichen Gn. persönlich übergeben worden, und mit dem darauf ertheilten allergnädigsten Rescripto, dessen Eingang also lautet: „ Wir Maximilian &c. bekennen &c. „ Als Uns der Wohlgebohrner Unser und „ des Reichs lieber Getreuer, Otto, Graf „ &c. Unser Diener, underthäniglich für„ bringen und zu erkennen geben lassen: „ Ob wohl seine Voreltern, die Grafen von „ Schawenburg, Fürstlichen Herkommens, „ von weyland unsern Vorfahren am Reich, „ Römischen Kaysern weitern Inhalts in den „ Beylagen begriffen. Comites Holsat. hanc sibi dignitatem vindicarunt.

§. 4. Hie haben wir eine öffentliche Kayserliche Bekäntnüss, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg, und in specie des letzt-regierenden Fürsten und Herrns, Herr Vater, Hochseligs Andenckens, seinen Fürstlichen Stammes und Herkommens, und daraus zu schliessen, dass sie auch mit Fürstlichen Regalien und Hoheiten gleich andern Fürsten des Reichs, von den Römischen Kaysern und Königen, müssen seyn begabet worden; dann das ist das Argument, dessen sich der Kayser in seinem Rescripto gebrauchet, durch welches Er sey moviret und beweget worden, solche Fürstliche Regalia wiederum zu confirmiren, von neuen zu geben, und auf die Graffschafft Schawenburg zu extendiren.

§. 5. Sind derowegen diese Worte nicht simpliciter narrativa & enunciativa ad nudam supplicationem partis rescripta, sondern

dern sie seyn dispositiva & decretiva auf vorher eingenommenen sattsamen Bericht fundiret, wie der helle Buchstab des Textes gnugsam mit sich bringt. So vermügen auch die Geistliche und weltliche Rechte: *quod verba enunciativa imperatoris prolata per modum causæ, quæ si principaliter per se prolata essent, ipse hoc possit disponere, videantur similiora esse dispositioni & constitutioni quam nudæ relationi, ut afferunt* Molinæus *in consvetud. Paris. tit. 1. §. 8. glos. 1. n. 77.* Mascard *de probat. conclus. 106. n. 2.* Henning. Gœden *consil. 34. n. 34. & cons. 35. n. 20.* Modestin. Pistorius *illustr. quæst. P. 4. quæst. 146. n. 2.* Johann. Dauth. *senior in l. verba testamenti 6. num. 3. vers. porro de enunciativis. C. de testam.* Gilhausen *in arbor. jud. civil. c. 6. P. 1. §. 33. n. 13.* Jacob. Schultes *in addit. ad Modestin. Pistor. quæst. 146. P. 4. n. 6.* Steph Gratian. *discept. forens. Tom. 3. c. 483. n. 16.* Uber dieses setzen und wollen die gemeinen Rechte und deroselben Ausleger, quod Papæ vel imperatori stetur in his, *quæ ab eorum potestate dependent: Clement. n. de probat. & observarunt* Thom. Grammatt. *decis 103. n. 227. & decis. 105.* Gail. *l. 2. observ. 71. n. 10.* Et quod verba enunciativa principis, faciant plenam fidem ac probationem, si in privilegiis ac rescriptis reperiantur: arg. *l. ult. ff. de hered. instit.* ibique interpp. quos sequuntur, Alexand. Tartagnus *Vol. 1. consil. 6. in f. Vol. 4. consil. 75.* Cravetta *de antiquitat. tempor. P. 1. quæst. 1.* Capicius *decis. 86.* Caballinus *in milleloq. 62.* Guid Pap. *sing. 950. & 959.* Sichard. *consil. feud. 10. n. 8.* Gallicius *consil. 2. n. 15. inter consil. feudal. varior.* Doctor. Cacheran Chascus *decis. 69. n. 10.* Peregrin. *cons. 26. n. 3. l. 2.* Georg. de Cabedo *decis. Lusitan. P. 1. decis. 11. n. 4. in f.* Alexand. Chassanæus *in parat. Decretal. l. 5. tit. 19. Autor petitionis articulatæ, pro restitutione in integrum adversus latam sententiam in der Sachen der Stadt Hamburgh &c. die Hertzogen zu Lüneburg und Consortes, die Schiff-Fahrt und Staffel-Gerechtigkeit auf der Elbe belangend. in punctis con- & reconventionum. artic. 151. sq.*

§. 6. Wolte Jemand sagen: Die Kayserl. Majest. hatte auf das Hertzogthum Schleswig, und nicht auf die Graffschafft Holstein gesehen, derselbe geruhe die Genealogien und Stamm-Bäume (k) der Grafen zu Holstein-Schawenburg zu erforschen, so wird er befinden, dass hochgedachter Graf Otto, nicht von dem Hertzogischen Schleswigischen sondern von dem Gräflichen Holsteinischen Stamm in rechter absteigender Erstgebuhrts-Lini, nemlich von Adolphen dem XIII. dieses Nahmens, dem erstgebohrnen Sohn Graf Ottens, des Andern zu Holstein Schawenburg, Stormarn, Wagern und Femern &c. sey herkommen und entsprossen. Dann der Schleswigische Stamm hat seinen Anfang gewonnen von Grafen Gerharden dem VII. dieses Nahmens und ersten Hertzogen zu Schleswig aus dem Hauss Schaumburg und ist mit Hertzogen Adolphen dem Letzten im Jahr 1459. wiederum abgangen und erloschen. (l) Ob wohl das Hertzogthum laut der ersten Investitur und aufgerichteten Erb-Pacten, auf Graf Otten zu Schauwenburg hätte sollen fallen, wann Gewalt nicht wäre vor Recht gegangen; wovon an seinem Orth soll gehandelt werden. Zu dem so ist das Hertzogthum Schleswig (m) kein frey unmittelbahr Fürstenthum des Heiligen Römischen Reichs, sondern ein After-Lehn der Cron Dennemarck gewesen, und haben es die Grafen zu Holstein von den Königen zu Dennemarck zu Lehn getragen. Aber von den Römischen Kaysern oder Königen unsers Wissens keine Regalia darüber empfangen, ist derwegen das Kayserliche Rescript nicht von dem Hertzogthum Schleswig, sondern allein von der Fürstlichen Graffschaft Holstein zu verstehen. Objectio removetur.

(k) Apud Munsterum *in Cosmograph. l. 3.* Petersen *in chron. Holsat. P. 2. f. 75.* Lazium *l. 9. de migrat. gent.* Reineccius *in Appendice ad Alberti Stadensis chronic.* Henninges *in genealog. P. 2.* Reusnerum *in Basilic. genealog. auctar.* Chytræum *in Saxon. l. 2.* Spangenberg *in chronic. Schawenburg.*

(l) Nempe in stirpe masculina, in fœminina adhuc continuatur in regibus Daniæ & Ducibus Holsatiæ, qui ex Heduige Adolphi ultimi Ducis sorore prognati descendunt, oriundi ex comitibus Oldenburgi & Delmenhorsti. Falluntur enim & op-

oppido fallunt Lazius *d. 1. l. 9.* Peucerus *in chronico Carionis f. 441.* Henricus Pantaleo *im Heldenbuch P. 2. f. 158.* & Dresserus *in Millenar. 6. P. 2.* qui præsentis ævi Daniæ Reges ac Duces Holsato Slesvicos e familia deducunt Schaumburgica, quos refellunt Reineccius *in d. appendice,* Hamelman. *in chron. Oldenburg. in præfat.* Heberer. *l. 4. itinerarii c. 15.* Spangenberg *in chron. Schawenburg. l. 1. c. 5. inf. & l. 4. c. 13. f. 204.*

(m) Krantzius *l. 10. Saxon. c. 9. & l. 7. Daniæ c. 38. c. 40. & l. 8. c. 8. & 28.* Spangenberg. *in chron. Schawenburg. l. 4. c. 13. Acta Dennemarck in causa fractæ pacis, nec non in causa spolii per tot.*

Probatur ulterius testimoniis Pontificum Romanorum.

§. 7 Zu der Römisch-Kayserl. Majest. könte auch die Römische Päpstliche Heiligkeit gesetzet werden, wann *Papst Urbans* (n) des VI. *Bull von Jahr 1378.* verhanden wäre, in welcher Graf Henrich der Eiserne zu Holstein-Schawenburg zum General-Obersten des Päpstlichen Heers im Königreich Apulien und Hertzogthum Calabrien bestellet worden; Dann dass er von dem Papst und Italiänern sey für einen Teutschen Fürsten sey gereputirt worden, erscheinet aus *Johann Petersen* (o) Relation, da unter andern geschrieben stehet: Da empfieng der Hauptmann Graf Henricum mit grosser Herrlichkeit, wie man einen Fürsten zu empfahen pflegt; und *Spangenberg* (p) in der *Schawenburgischen Chronick.* " Da empfing ihn der Oberst mit " grosser Herrlichkeit und Welschen Ge-" pränge, wie man einen Fürsten zu em-" pfahen pflegt.

Und von *Pabst* Martins *des fünfften Decret* und Commission schreibt *Spangenberg,* (q) dass derselbige anno 1425. den Fürsten zu Holstein die Besitzung des Fürstenthums Schleswig wiederum zuerkannt, und Ertz-Bischoffe, Diterichen zu Cölln auferlegt, die Sache zwischen dem Könige und dem Fürsten nach Reichs-Ordnung zu vergleichen.

(n) Petersen *Chron. Holsat. P. 2. f. 92.* Spangenberg. *chron. Schawenburg. l. 3. c. 31.*

(o) *Fol. 93. vers. der Oberst.*

(p) *d. cap. 3.*

(q) *Chron Schawenburg. l. 4. c. 5.*

Caput VII.

Der benachbarten Königen, zu Dennemarck, Schweden, Norwegen, Engeland und Wenden Attestation, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg sind Fürsten gewesen &c.

§. 1.

Item probatur ex chartis Regum Dan. Sveciæ, Norvagiæ, Angliæ & Slaviæ.

Im Jahr nach Christi Gebuhrt 1343. hat Waldemar, König zu Dennemarck und der Wenden, auf dem gemeinen Land-Tage zu Wartburg gehalten, mit König Magnussen zu Schweden und Norwegen einen Contract getroffen, und ihm das Königreich Schonen und Hertzogthum Holland, die Inseln Bleckingh, Listern und Heueten, so Grafen Johansen dem vierdten zu Holstein versetzt gewesen, um 49000. Marck verkaufft. In demselbigen Kauff-Brief wird hochgedachter Graf Johann von dem König zu Dennemarck und dem Fürsten und gesamten Ständen des Dänischen Reichs, Illustris princeps, Hochgebohrner Fürst, intitulirt; Die Worte lauten zu Latein wie folget: *Primo namque Domino Magnus, Rex, debita patris nostri charissimi, domini Christoferi, bonæ memoriæ, quondam regis Danorum, quæ nos de jure solvere tenebamur ab illustri Principe, Domino Johanne, comite Holsatiæ & Stormariæ, patruo nostro dilecto (unserm lieben Oheim) terras Scaniæ, Bleckingiæ & Listriæ & insulæ Huethen, per prædictum patrem nostrum, oppignoratas tenente &c.* Das gantze *Diploma* ist im Originali in dem *Königl. Schwedischen Archivo* (r) *zu Upsal* und wird in guter unversehrter Verwahrung gehalten.

(r) Unde id depromsit *Janus minor Guemensis Suecus, & in retorsione adversus* Petrum Parvum *equitem Danum provindicandis Patriæ juribus publicavit c. 15. f. 224. edit. Stockholm.* his verbis.

Universis præsentes litteras visuris & auditluris, Waldemarus Dei gratia *Danorum Slavorumque Rex* & Dux Estoniæ, salutem in Domino sempiternam. Ad perpetuam rei memoriam tenore præsentium recognoscimus evidenter, nos Magnifico Principi Domino Magno Sweciæ Regi illustri consanguineo nostro charissimo terras, videlicet totam Scaniam, totam Hallandiam, Bleckingiam, Listriam & insulam Huethen, cum ca-

castris & munitionibus in iisdem terris situatis, cum omni jure regio nobis, hæredibus nostris & successoribus, & coronæ regiæ Daciæ in prædictis terris & quilibet earum, quolibet competenti, in civitatibus, villis forensibus & nundinis, cum juribus earum, in nullis penitus, sed potius reintegratis, prout ab antiquo tempore hucusque plenius & liberius, habita fuisse dinoscuntur nullis exceptis, quocunque nomine censeantur, pro XLIX. millibus marcarum puri argenti, ponder. Coloniens. veraciter vendidisse, cujus argenti summam ad nos & usus nostros venisse agnoscimus, pro omnibus terris antedictis, & earundem juribus pertinentiis quibuscunque in precium per hunc modum;

Primo namque Dominus Magnus Rex præfatus debita patris charissimi, Domini Christophori, bonæ memoriæ quondam Regis Danorum, quæ nos de jure solvere tenebamur, ab illustri principe Domino Johanne Comite Holsatiæ & Stormariæ, patruo nostro dilecto, terras Scaniæ, Bleckingiæ & Listriæ, & Insulæ Huetsen per prædictum patrem nostrum impignoratas tenente, pro XXXIV. millibus marcarum puri argenti pond. Colon. plene & integraliter persolvit, redimendo populum terrarum earundem ab oppressionibus & injuriis extraneorumque gravaminibus eripiens, quarum terrarum incolæ omnes, & singuli eundem Dominum Regem Magnum unanimi consensu, & concordi animo suum in verum regem rite elegerunt, quam quidem electionem justam fore dicimus, ac nostro hæredum ac successorum nostrorum, & coronæ Regni Daciæ nomine confirmando approbamus, & affirmando confirmamus. Præterea memoratus Dominus Rex Magnus in precium terrarum prædictarum octo millia marcarum puri argenti pond. Colon. personaliter nobis ipsis persolvit & integraliter assignavit. Et cum hoc castrum Koppranna Hampe mutuæ dilectionis inter nos ampliandæ interventis, gratanter nobis dimisit per se pro septem millibus marcarum puri argenti pondere Coloniensi acquisitum. Quam etiam argenti summam ex affectione, qua erga eum movemur, vice versa in precium terrarum prædictarum nos recognoscimus accepisse. &c.

Nos insuper Sueno Arosiensis, Jacobus Ripensis, Ecclesiarum Episcopi, Johannes de Efrom, & Henricus & ceteri multi &c. Fidejussores & comprehensores Domini nostri Regis Waldemari supra dicti recognoscimus, nos omnes insimul & per nostrum quemlibet cum communitate totius Regni Daciæ, libera voluntate & affectanti animo, veraciter consensisse non compulsos, non coactos nec aliqualiter circumventos, omnibus placitationibus factis super præmissis articulis & earum quolibet per Magnificum Principem Dominum nostrum Regem Waldemarum prædictum & huic finali concordiæ verum consilium nostrum & assensum tribuisse obligantes nos omnes & nostrorum quemlibet, hæredes nostros & successores eorundem, ut nullum in Regem Daciæ eligamus, vel in principem assumamus, aut in regem & principem aliquo colore seu commento callido quæsito eligi vel assumi procuremus, nisi prius juret & promittat quod statim, ac in Regem electus aut in principem assumptus, confirmet, servet ac teneat omnia & singula, placitationes & literas, omnes & singulas super terris omnibus nominatis superius, & earum qualibet factas, & hanc placitationem & finalem concordiam concernant cum omnibus & singulis earum clausulis & articulis, quæ in literis dictarum placitationum & hujus finalis concordiæ ubicunque confectis plenius continentur. Promittimus etiam sub fide nostra & honore ac successorum nostrorum & hæredum, quod si præfatus Dominus noster Rex Waldemarus, ejus hæredes vel successores ad coronam vel Regnum Daciæ qualitercunque venientes, prætextu juris Coronæ regni Daciæ, ad propriæ temeritatis audaciam insurgentes seu eligentes contra præmissa vel eorum aliquot venerint vel venire attentaverint, statim nos, hæredes nostri & successores eorundem cum amicis nostris omnibus aliisque amore nostri quicquam facere vel omittere volentibus sæpe dictum Dominum Magnum Regem Sueciæ, successores suos & hæredes, sub præmissa fidei nostræ sponsione efficaciter & fideliter juvabimus contra ipsum Dominum nostrum Regem Waldemarum, successores suos & hæredes. In præmissorum evidentiam & testimonium sigilla nostra, una cum sigillo Domini nostri præsentibus apponentes. Actum & datum *in Castro Wadberg* in Octava B. Martini Episcopi Anno Domini MCCCXLIII.

§. 2. Eben diese Worte und Titul sollen auch stehen in dem *Briefe, so König Magnus zu Schweden* in obberührtem Jahr und in derselbigen Sache gegeben, welches Original in dem Königlichen Dennemärckischen *Archivo zu Coppenhagen* wird verwahret, und dessen Copey in Herrn *Arnolden Huitfeldes* (s) weiland *Königlichen Dennemärckischen Reichs Cantzlers Dennemarckischer Cronick* zu finden. Magni Regis Sueciæ.

(s) Arnoldus Huitfeldius *Cancellarius Regni Daniæ in Chronic. Danor. T. 3. in vita Waldemari III. Regis* profert integrum hoc Magni Regis Sueciæ diploma, cujus inde principium exscripsit *Janus Minor. d. cap. 5. f. 321.*

§. 3.

Hockwini R. Norveg.

§. 3. Desgleichen soll auch in den Ehe-Pacten König *Hockvvins* (t) *zu Norvvegen* mit Fräulein Elisabethen Fürstin und Gräfin zu Holsteie-Schaumburg, im Jahr 1360. aufgerichtet, und von den Reichs-Räthen der Cron Schweden unterschrieben, der Fürstliche Titul Grafen Henrichen dem Eisern obgedachtes Fräuleins Herrn Bruder gegeben worden.

(t) De quibus Krantzius *L. 5. Sueciæ c. 29.* & *L. 6. Norwegiæ c. 6.* Johannes Magnus *l. 21. histor. Sueon. c. 7.* Janus Minor *in d. Retorsione c. 15.* Spangenberg. *chron. Schauwenburg. l. 3. c. 17.*

Statum Sveciæ

§. 4. Wann auch das Instrumentum electionis (u) der Wahl-Brief *der Stände in Schweden*, in welchem sie Hochgedachten Grafen Henrichen zu ihrem Könige erwehlt, und durch eine ansehnliche Bothschaft beruffen lassen, solte zur Stelle und Hand gebracht werden, möchte daraus leichtlich unser Intent zubestärcken seyn.

(u) Krantz. *L. 5. Sueciæ c. 30.* & *l. 9. Saxon. c. 32. l. 8. Wandal. c. 38.* Dresser. *in millenar. 6. P. 2. f. 545.* Chytræus *chron. Saxon.* Spangenberg. *in Adels-Spiegel P. 1. & chron. Schavvenburg. l. 3. c. 30.*

Eduardi R. Angliæ.

§. 5. In König *Eduards* (v) *zu Engelland und Irrland Bestallungs-Briefe*, mehrhochgedachtem Grafen Henrichen an. 1346. zugestellet, soll ebenmäsiger Titul, nemlich Magnifici & illustris Principis, dem Grafen zugeschrieben seyn, und dass Er an dem Königlichen Hofe als ein gebohrner Fürst sey passiret und gehalten worden, bezeuget *Petersen* (w) in seiner *Holsteinischen Chronick*.

(v) Cujus diplomatis mentionem facit Krantz. *L. 9. Saxon. c. 24.* Petersen *chron. Holsat. P. 2.* Hamelmannus *chron. Oldenburg. P. 3. c. 2. f. 202.* Spangenberg. *chron. Schavvenburg. d. l. 3. c. 29.*

(w) *d. P. 2. f. 91.*

§. 6. Es sind aber diese Christliche und mit dem Fürst-Gräflichen Hause Schawenburg verwandte Könige nicht die ersten gewesen, so ihre Oheim, Vettern und Nachbarn die Grafen zu Holstein für Fürsten des Teutschen Reichs erkannt, dafür respectiret und gehalten sondern es haben auch lange Zeit davor die Wendischen angrentzenden Könige solchen Respect gegen den regierenden Grafen zu Holstein getragen. Dann als Bischof Gerold zu Lübeck den Wenden heftig obgelegen, und vermahnet sich zubekehren und den Christen-Glauben anzunehmen, hat Pribislaus ihr König, im Nahmen aller Schlavischen und Wendischen Standen, insonderheit der Wagern, dem Bischoff auf folgende Weise geantwortet: " Principes nostri (x) tanta severitate grassantur in nos, ut propter " vectigalia & servitutem durissimam melior nobis sit mors quam vita. Ecce hoc anno nos habitatores brevissimi anguli hujus " (verstehet das Wagerland) " has mille marcas duci persolvimus: porro comiti tot centenaria &c. " Hie sehen wir, dass beyde, so wohl Graf Adolph zu Holstein als Hertzog Henrich zu Sachsen, von dem Wendischen König werden Principes, Fürsten, intituliret, und die Wenden so wohl dem Grafen, als den Hertzogen haben müssen für ihren Herrn erkennen, und aufgelegte Schatzung und Tribut reichen. Wie soll dann der nicht für einen Fürsten geachtet und gehalten werden, der Könige unter ihm zinssbar gehabt? Und hat Er sich so hoch reputiret, da Er noch des Hertzogen Vasall und Lehnmann gewesen, wie vielmehr ist das von seinen Nachkommen zu præsumiren, die in den alten freyen unmittelbahren Stand gesetzet, keinen Herrn, als Gott und die Römische Kayserliche Majest. über sich recognosciret und erkannt?

Pribislai Regis Venedorum Mecklenburgensium.

(x) Verba sunt *Helmoldi Presbyteri l. 1. Chron. Slavor. c. 84.*

Bernhardi Archi-Episcopi Bremensis.

§. 7. Dahin hat Zweiffels ohn geschehen *Ertz-Bischoff Gerhard der andere* dieses Nahmens, zu Brehmen, ein gebohrner und regierender Graf zur Lippe &c. welcher ob Er wohl ein Lehn-Herr und Schwieger-Vater gewesen Grafen Adolphs des VI. zu Holstein-Schauwenburg, hat er doch seinen eigenen Vasallen Lehnmann und Tochtermann keine Schew getragen seinen Herrn zu nennen. *In einem Brief* (y) *dem Closter Neu-Münster in Holstein gegeben, des Datum stehet Staden* 1238. und lauten die Worte also: " Quod nos decimas, quas Dominus gener noster Adolphus, Comes Holsatiæ, de manu nostra " tenuit. &c.

(y) Ex-

(y) Extat in privilegiis apud Lindenbrog. post calcem *Historiæ Archi-Episcoporum Bremensium* & in *privilegiis Archiecclesiæ Hammaburgensis n. 71.*

Caput VIII.

Daß die Graffschafften Diethmarschen und Staden sind unmittelbahre Fürstliche Marggraffschafften des Heiligen Römischen Reichs gewesen, und daß mit denselbigen die Grafen zu Holstein von der Römischen Kayserl. Majest. belehnet und begabet worden.

§. 1.

Comitatus Ditmarsiæ & Stadæ immediati fuêre Marggraviatus S. R. I. & comitibus Holsatiæ in feudum dati.

Wir haben droben (a) deduciret, dass Graf Adolph zu Holstein Schawenburg sey von Kayser Friederichen dem Ersten und seinem Sohn Kayser Henrichen dem Sechsten mit den Graffschafften Ditmarschen und Staden begnadet worden; und dass er dieselbigen auch in Gewähr und Besitz bekommen, und davon sich einen Grafen zu Ditmarschen und Staden geschrieben; das bezeuget (b) *Petersen* in seiner *Holsteinischen Chronick*, da er sagt: „Zu dieser Zeit hat Graf Adolph zu Holstein „die Ditmarschen und die Graffschafft Stade „unter seinen Gewalt und Herrschafft bracht: Und wiederum: (c) „Zu der Graffschafft „Stade, da Graf Adolphus ein Herr über war. Und Hieron Henninges *in Genealog. Comitum Holsatiæ, de Adolpho V. Comite, fol. 241. Holsatiam recipit ejectis præsidiis sui hostis. Comitatum etiam Stadensem & Diethmarsiam occupat;*

(a) *C. 2. §. 3. §. 7. & §. 14.*
(b) *P. 2. f. 57.*
(c) *f. 59. vers. Wie Adolphus.*

Probatur ex Albino.

§. 2. Anjetzo wollen wir beweisen, dass diese beyde Lande nicht sind schlechte, Graffschafften, sondern Marggraffschafften (d) des Heiligen Römischen Reichs gewesen. *Petrus Albinus* Churfürstlicher Sächsischer Secretarius und Historicus im *Stammbuch des Königlichen Hauses Sachsen*, von Alwigen Fürsten zu Staden fol. 150. schreibt also: „Ist „ein Richter und Verwalter des Kaysers in „des Reichs Pfaltz zu Staden gewesen, und „also ein Fürst an dem Elb-Strohm, gegen dem Königreich Dennemarck, an welchen Orth nachmals Marggrafen gewesen, so auch zugleich Ditmarsen innengehabt. *Ertz de Westphal. Manum. inedit. Rer. Germ.*

Bischoff ALBRECHT (e) zu Hamburg und Brehmen schreibt in einem Brief vom Jahr 1144. *Religiosa Domina Richardis, Nobilis illa comitissa, famosissimi principis Rotolphi comitis vidua, una cum charissimis filiis suis, Hartwico Præposito Bremensis Ecclesiæ & fratre ipsius Rotholpho comite, prædium suum quod habuit in pago Holsatia, in villa Elmshorn juxta Giesterum fluvium sita &c.* Dieser Fürst ist Marggraf zu Ditmarschen und Staden gewesen, von dem auch Hertzog Henrich (f) zu Sachsen und Bayern in einem Brief, vom Jahr 1549. Meldung thut, sagend: „*De hostibus regni* (das ist Imperii, des Heiligen Reichs) „*Thietmarskiensibus, qui Rothulfum Marchionem, Principem & comitem suum, jam pridem interfecerunt.*

(d) Dithmarsiam & Stadium sub Henrico I. Imp. accepisse proprium Principem sub Marchionis dignitate ac titulo scribunt Petersen *Chronica Holsatiæ P. 1. f. 17.* Spangenberg *im Adels-Spiegel P. 1. L. 10. c. 15.* Et Dominos Dithmarsiæ & Stadii fuisse Principes Marchiones asserit etiam Adamus *Bremensis l. 2. histor. Ecclesiastic. c. 22. & l. 4. c. 5.* Engelhard. in *breviar f. 27.* Brotuff. in *genealog. Princip. Anhald. l. 2. c. 4. in Rudolpho VIII.* Saurius *in calend. histor. die 3. Februarii in f.* Spangenberg. *l. 8. c. 9. l. 10. c. 19. f. 316.* Henninges & Reusnerus *in genealogicis.*

(e) In *privilegiis Archiecclesiæ Hammaburgensis* ab Erpoldo Lindenbrog *editis num. 46. f. 177.*

(f) *In dictis privilegiis n. 48. f. 180.*

§. 3. In *historia Archi-Episcoporum Bremensium*, im Leben *Ertz-Bischoffs Friederichs: Elimarus junior, Comes de Aldenburg, filius Eilmari, & Rickenzen filiæ Idæ de Elstorpe, movit quæstionem de hereditate ejusdem Idæ, contra principes Stadenses. Udonem Marchionem & filium ejus Henricum, qui eandem hereditatem, quoad vixerunt, quiete possiderunt.* Und wiederum im Leben Ertz-Bischoffen Albrechts, im Jahr 1144. *Quæ principes Stadenses in quieta possessione longo tempore tenuerant, in suum dominium recepit, hereditatem videlicet principum & Idæ & Friderici.* Und hernacher in Meldung Grafen *Sygfried* von Sta- Et historia.

den: *De fuga Principis &c.* und im *Leben Ertz Bischofs Hartwigs: Qui propter generis Nobilitatem duplici principatu clarus.* Er sagt duplici principatu, weil dieser Ertz-Bischof ein gebohrner Marggraf von Ditmarschen und Staden gewesen, und also zwey Fürstenthum zugleich nemlich das Ertz-Bistum und die Marggrafschafft gehabt.

(g) Quam edidit Erpold. Lindenbrogius *cum historia Adami Bremensis.*

Rationibus & documentis.

§. 4. Von wegen solcher hohen Geburt wird berührter Hartwig, als er noch in minoribus, und ein Thum-Her zu Bremen gewesen, doch præclarus, Sublimis und Inclytus, und seine Frau Mutter, Richardis Marchionissa genannt, in *Kayser Conrads des Dritten Decret* (h) *und Endscheid-Urtheil, auf dem Reichs-Tage zu Magdeburg, der Marggrafschafft Dithmarschen halber, publiciret im Jahr 1145.* Desgleichen werden obgedachte Grafen zu Dithmarschen Rudolph und Heinrich Marchiones genannt, *in Kayser Philippen zweyen Rescripten,* (i) wegen der Grafschafft Staden decretiret, deren eins Datum stehet zu Goslar im Jahr 1197. das andere zu Hildesheim anno 1199. Weil demnach die Grafschafft von Schauwenburg von primo acquirente der Marggrafschafften Dithmarschen und Staden in rechter absteigender Geburths-Linie herkommen, sich auch derselbigen Fürstenthümer in ihren Tituln angemasset, und hernach die Marggrafschafften Dithmarschen gleich denen Grafschafften Stormarn, Wagern und Femern, der Fürstlichen Grafschafft Holstein incorporiret und unter demselbigen Titul mit verstanden und begriffen, und also in possessione vel quasi bis auf den tödtlichen Hintrit Hertzogen Adolphs des letzten aus dem Hauss Schawenburg verblieben, haben sie sich auch aus diesem Fundament wohl können und mögen Fürstlichen Herkommens rühmen, und die Grafschafft Holstein durch Einverleibung einer solchen alten Fürstlichen Marggrafschafft des Heiligen Reichs Teutscher Nation für ein frey unmittelbahr Fürstenthum ausgeben; wie sie denn von Alters je und allwege auf den Reichs-Tagen und Versammlungen sind in den Rang der Fürsten gesetzet, auch mit, neben und unter ihnem, ihre gebührliche Session und Stelle gehabt.

(h) *In privilegio Archiecclesiæ Hammaburg. n. 46. f. 278.* & apud Goldastum *constitut. imperial. T. 3. f. 329.*

(i) Quorum prius refert Hamelmannus *Chron. Oldenburg.* in provœm; posterius extat in *privilegiis Archiecclesiæ Hammaburgensis c. l. n. 65. f. 195.*

Caput IX.

Dass die Grafen zu Holstein Schawenburg, auf den gemeinen Reichs-Fürsten- und andern Tagen und Versammlungen, ihre Fürstliche Session, prærogativ und Stimm von Alters her gehabt.

§. 1.

Es sind die Grafen zu Holstein-Schawenburg gleich von Anbegin, und von der Zeit an als sie durch Kayser Luthern dem Lande Holstein zu Grafen und Herren vorgesetzet und gegeben worden, unangesehen sie des Hertzogen und Churfürsten zu Sachsen Lehn-Leute gewesen; Jedoch weil sie die Gräfliche Dignität von dem Kayser und dem Reich empfangen, auch ihre Vorfahren einen freyen unmittelbahren Stand geführet, zu den Reichs-Tagen (k) beschrieben und gefordert worden. Dann wie gemeldter Kayser im Jahr 1130. einen grossen Reichs-Tag nach Braunschweig ausgeschrieben, ist auch Graf Adolph der Ander zu Holstein, aus dem Hause Schawenburg dahin beruffen worden und samt seinem Sohne persöhnlich erschienen. Das bezeugt *Spangenberg* (l) in seiner Chronick, da er schreibet: „Und in diesem 1130. Jahr, ist Graf Adolph „mit seinem Sohn dem Jungen Grafen Adol-„phen auf dem grosen Reichs-Tage gewe-„sen, den Kayser Luther zu Braunschweig „gehalten.

Comitum Jura Comitialia & Imperialia.

(k) Meibomius *in notis ad Lerbeck. f. 59.*

(l) In *chron. Schawenburg. l. 1. c. 7. & in chron. Saxon. c. 217.* Meibom *in notis ad Lerbecken f. 50.*

§. 2. Im Jahr 1142. als Kayser Conrad der Dritte einen Reichs-Tag nacher Franckfurth ausgeschrieben, ist berührter Graf Adolph, gleich andern Ständen des Reichs, durch Kayserliche Briefe erfordert, dahin augelangt, und in dem Fürsten-Rath seine Stel-

Quæ exercuerunt.

Stelle gehabt, wie die glaubwürdigen Historien bezeugen. (m)

(m) Helmoldus *l. 1. histor Slav. c. 60.* Lerbecke *chron. Schawenburg. f. 13.* Krantz. *l. 4. Wandal. c. 2. Autor Chron. Slavic. c. 25.* Spangenberg. *chron. Schawenburg l. 1. c. 11.*

§. 3. Im Jahr 1160. hat Kayser Friderich der Erste, in Welschland einen Reichs-Tag gehalten, in welchem eine ansehnliche Legation an dem König in Engelland abzufertigen beschlossen, und ist Ertz-Bischof Reinhard zu Cölln wegen der Geistlichen und Graf Adolph zu Holstein (n) Schauwenburg wegen der weltlichen Fürsten, zu Verrichtung dieser Commission von der Kayserl. Majest. und gemeinen Ständen des Reichs deputiret und verordnet worden; welche sich auch damit gehorsamlich beladen lassen, und mit guter Expedition zu männiglichs Lobe und Ruhm verrichtet; in so grossem Ansehen und Reputation seynd albereith damahls die Grafen zu Holstein-Schawenburg gewesen, Wie dann hochgedachter Graf Adolph allein und sonst kein Graf des Reichs unter den Fürsten des Kayserlichen Zuges in Italien im Jahr 1158. vorgenommen ist aufgezeichnet worden; Das meldet *Spangenberg* (o) in der *Sächsischen Cronick*: da er schreibt: „ Aus „ dieser Land-Art sind dazumahlen bey dem „ Kayser gewesen Ertz-Bischof Wichman von „ Magdeburg und Bischof Berbold zu Zeitz. „ Item: zwey Junge Herrn von Anhalt, Otto und Bernhard, Marggrafen Albrechts zu „ Brandenburg Söhne, Land-Graf Ludewig „ zu Thüringen, und Graf Adolph von „ Holstein.

(n) Helmoldus *l. 1. Chron. Slavic. c. 87.* Lerbecke *chron. Schowenburg. f. 20. 22. Autor Chron. Slavic. c. 27.* Krantzius *Saxon.* Spangenberg. *chron Schawenburg l. 1. c. 15.* Meibomius *in notis ad* Lerbecken *f. 54.*

(o) *Cap. 226.* Eadem habet Pomarius *chron. Saxon.* Pantaleon im *Helden-Buch,* & *alii chronographi.*

§. 4. Im Jahr 1163. hat Kayser Friderich einen gemeinen Reichs-Tag gen Bisantz in Burgund angesetzet, und dahin alle und jede Stände des Heiligen Reichs beschrieben, denn Zwiespalt unter zweyen Päbsten von Rom entstanden, durch welche die gantze Christenheit jämmerlich zertrennt war, mit Rath und That der Stände des Reichs zu componiren und zu vertragen; Auf diesem Reichs-Tage hat sich Graf Adolph zu Holstein Schawenburg, nachdem er durch Kayserlich Geboth, als ein freyer Graf des Reichs citiret worden, gehorsamlich eingestellet; Das schreibt *Prister Helmold* (p) *von Bützau*, so mit, bey und über gewesen, in seiner *Wendischen Historie* mit folgenden Worten: Misit imperator ad Regem Franciæ Ludovicum ut occurreret sibi ad colloquium apud Laonam, quæ est in terra Burgundionum, juxta Ararim fluvium ad redintegrandam unitatem Ecclesiæ. Prætera misit nuncios ad Regem Daniæ, & ad Regem Ungariæ, & ad Regem Boëmiæ, ut venirent ad constitutum diem. Insuper omnibus Archi-Episcopis & Episcopis & summis potestatibus regni sui & religiosis quibusque solenniter adesse mandavit. Tunc abierunt simul Waldemarus Rex cum Episcopis Daniæ, Hartwigus Archi-Episcopus Hammaburgensis, Geroldus Episcopus Lubecensis, & Comes Adolphus cum multis Saxoniæ Nobilibus, ad præfixum colloquii diem. Hier haben wir ein stattlich Zeugniss, dass die Grafen zu Holstein sind denen Fürsten gleich geachtet worden, auch zu der Zeit, da sie noch des Hertzogen Lehn-Leute gewesen, und das wegen der Graffschaft Holstein uralten præeminentz, die der Kayser und das Reich durch des Hertzogen Lehn-Geding nicht haben wollen gantz und gar vertilgen und unterdrucken lassen.

(p) *L. 1. Histor. Slavor. c. 91.* & ex eo Spangenberg *chron. Schawenburg. l. 1. c. 16. in f.*

§. 5. Welches vielmehr erscheinet, nachdem Graf Adolph von des Hertzogen Lehn-Geding eximiret, und zu einem freyen unmittelbahren Grafen des Reichs wiederum völlig restituiret und gemacht worden. Dann im Jahr 1188. wie Kayser Friderich zu Meintz einen Reichs-Tag gehalten, seynd daselbst nachfolgende weltliche Fürsten, wie ihre Nahmen aus der Designation von *Spangenberg* (p) ordentlich verzeichnet worden, erschienen. Kayser Friderich und sein Sohn Hertzog Friderich zu Schwaben, Hertzog Bertoldt von Meran Marggraff Herman von Baden, Hertzog Lupold von Oesterreich Graf Ruprecht von Nassaw, Graf Poppe von Hen-

Henneberg, Graf Adolph von Holstein und Schaumburg, Landgraf Ludewig zu Thüringen und Hessen, Graf Florentz von Holland &c. Da sehen wir dass die Grafen von Holstein-Schawenburg sind dem Land-Grafen zu Thüringen und Hessen, und dem Gefürsten Grafen in Holland vorgezogen worden.

(q) In *chron. Suxon c. 234.* & apud Johannem Helmoldum *l. 2. de bello Sacro.*

§. 6. Im Jahr 1194. hat Kayser Henrich der Sechste einen Reichs-Tag zu Salfelde, in Sachsen gehalten, auf welchem die erscheinende Fürsten in dieser Ordnung gesessen, und sich unterschrieben: (r) *Conradus Moguntinus; Ludolphus Magdeburgensis; Archi-Episcopi, Bero Hildesiensis Gardolfus Halberstadensis, Episcopi, Conradus Præpositus Aquensis: Conradus Palatinus Rheni, Bernhardus Dux Saxoniæ, Conradus Marchio Landsbergæ, Albertus Marchio Misniæ, Fridericus Burggravius Noribergensis, Adolphus Comes Schaumburgius, Gerhardus Burgravius Magdeburgensis &c.* Hie wird der Graf zu Holstein-Schauwenburg den Burggrafen zu Magdeburg, so damahls ein Fürst des Reichs gewesen, und noch ist, in der subscription vorgesetzet, welches der Burggraf Zweifels ohn würde contradiciret haben, wann er ihn nicht für ebenbürtig und Fürstmässig erkannt und gehalten.

(r) Teste Meibomio *in notis ad* Gerhardi *Præpositi Stederburgensis historiam de Henrico Leone f. 4.* & in *notis ad* Lerbeckii *Chron f. 59.*

§. 7. Herr ARNOLD *Abt zu Lübeck* (s) erzehlet die Fürsten, so im Jahr 1197. aufm Reichs-Tage zu Augsburg gewesen, und den Zug in das gelobte Land decretiret und beschlossen, als nemlich: *Henricus Palatinus Rheni: Otto Marchio de Brandenburg: Henricus Dux Brabantiæ; Hermannus Landtgravius de Thuringia; Waltraven Comes de Limborg, Adolfus Comes de Schauvvenburg, Dux de Osterrich, Henricus Archi-Episcopus Bremensis & Rodolfus Verdensis & alii quam plures.* Hie sehen wir abermahls, dass der Graf zu Holstein-Schawenburg, in die Zahl der Reichs-Fürsten gerechnet und gesetzet worden. Dann Walrab, Graf zu Limburg wird von andern Scribenten Hertzog zu Limpurg (t) genannt, und ist das uralte Fürstenthum Limburg im Niderland allhie zu verstehen, und nicht die Graffschafft Limburg in Westphalen, vielweniger die semper freye Herschafft in Francken.

(s) In *supplem. ad Helmoldi Chronicon Slavor l. 4. c. 1.*

(t) Pontus Heuter. *l. 2. de veterum & sui seculi Belgio. c. 10.*

§. 8. Im Jahr 1214. hat Kayser Friderich der Andere einen grossen Reichs-Tag zu Eger am Böhmer-Wald gehalten, dazu auch Graf Adolph durch Kayserliche Ausschreiben erfordert worden. Und ob er wohl damals, durch den König in Dennemarck von Land und Leuten jenseit der Elbe vertrieben, allein die Graffschafft Schawenburg inne gehabt, ist er doch von der Kayserlichen Majest. (u) und gemeinen Ständen des Reichs vor andern respectiret und geehret, und zu allen Rathschlägen, als ein Fürstmässiger Stand gezogen worden. Wie solches bezeuget Spangenberg, (v) da er von ihm schreibet. *Anno 1214. Ist er auf dem Reichs-Tage zu Eger gewesen, und vvard zum Zeugen angezogen in einer Donation Kayser Friderichs, dem Closter Waldsassen übergeben, vvorvon in nechstfolgendem Capitel mit mehrern zu handeln.*

(u) Meibomius in *notis ad* Lerbeck *chronic. f. 59.*

(v) *In chron. Schawenburg. l. 1. c. 24.* & Caspar Busch *de Monaster. German. cent. 2. de. Monast. Waldtsaßs.*

§. 9. Im Jahr 1247. ist auf Bewegung des Papsts ein Wahl-Tag nacher Cölln am Rhein ausgeschrieben, dahin auch Graf Johann zu Holstein Schawenburg, als ein vornehmer Stand des Reichs zu erscheinen ersuchet worden, welcher sich auch in der Person dahin verfüget, und seinem Vettern, Grafen Wilhelmen zu Holland, zum Römischen König erkiesen und befördern helffen; von dem er auch bey der Crönung ist zum Ritter geschlagen worden; wie die Historien melden. (w) Und weil zu derselbigen Zeit die Wahl eines Römischen Kaysers, nicht bey den sieben Churfürsten allein, sondern bey allen Fürsten des Reichs gestanden, ist wohl vermuthlich, dass Graf Johansen Votum und

Stimm

Stimm werde neben andern Fürsten und Ständen mit gehabt und gegeben haben.

(w) Albertus *Abbas Stadensis in chronolog. anno 1247.* Spangenberg. *l.2. c.1.*

§. 10. Im Jahr 1269. als dass Reich kein gewisses Haupt hatte, und die zwey erwehlte Kayser Richard in Engelland und Alfonsus in Spanien, sich der Reichs-Regierung nichts annahmen, haben die Sächsische Fürsten und Stände einen Tag nacher Quedlinburg angesetzet, um der Reichs-Nothdurfft und gemeinen Land-Frieden zu berathschlagen, von welchem Fürsten-Tage schreibet ALBRECHT KRANTZ. (x) *Convenere in Quedlenborg, Albertus & Johannes de Brunsvvico Duces, Otto de Brandenburgo Marchio, & de Misnia quoque accessere Marchiones: Gerhardus & Henricus Fratres de Holsatia, & Johannes & Adolphus de Wagria, itidem fratres comites, cum multa undecunque advocata Nobilitate quia vacabat imperium nec erat qui de universo curaret, ipsi inter se principes concilium habuere de communi ubique quiete & pace temporum conservanda.* Und PETERSEN (y) *in der Holsteinischen Chronick: Im Jahr 1269. stund das Kaysertbum ledig; sind zur selbigen Zeit invvendig Quedlinburg bey einander gevvesen, Albert und Johann Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg, Otto Marggraf zu Brandenburg, der Marggraf zu Meissen, Gerbard und Heinrich Bruder, Grafen zu Holstein, Johann und Adolph, Grafen in Wagerland, und mehr andere Fürsten.*

(x) *L. 8. Saxon. c. 27.*

(y) *P. 2. f. 77. adde* Spangenberg *Chron. Schavvenburg. l. 2. c. 6. l. 3. c. 1. & 5. & l. 5. c. 1.*

§. 11. Im Jahr 1323. als Kayser Ludewig der Vierdte vom Papst in Bann gethan worden, haben die Fürsten und Stände in Sachsen eine grosse Versammlung zu Lübeck gehalten; Davon schreibet PETERSEN (z) in seiner *Chronick: In demselbigen Jahr seynd alle Fürsten im Sächsischen Kreiss zu Lübeck zusammen kommen; Da auch der Bischoff von Lübeck mit dem Grafen zu Holstein und viel vom Adel (Nobilibus, das ist Comitibus & Baronibus, Grafen und Herren) gevvesen, und haben alda gehandelt von gemeinem Frieden in den Landen aufzurichten, auf dass der reisende Kauffmann desto sicherer vvandern dörffe, und alle Strassen-Räuber gestrafft vverden möchten.*

(z) *P. 3. f. 141.*

§. 12. Im Jahr 1339. bey Regierung obberührten Kayser Ludwigs, sind die Fürsten und Stände in Sachsen, wiederum in Lübeck zusammen betaget worden; von dieser Zusammenkunfft schreibet Krantz (a) in seiner *Wendischen Historie: Convenit Lubicam memorabilis cœtus Principum inferioris Saxoniæ, qualis ex omni hominum memoria nullus extitit; Convenerant enim Archi-Episcopus Bremensis: Brandenburgensis, Schvverinensis, Raceburgensis, Lubecensis & Halberstadensis, Episcopi: Et ex ordine Secularium, Brandenburgensis Marchio Ludovicus, de Brunsvico, de Luneburgo deque Stetino, de Wolgasto, de Saxonia duces: de Holsatia, de Zwerin comites: de Magnopoli, deque Wandalia domini &c.* Und Tratziger (b) in seiner *Hamburgischen Chronick:* „Dieweil in der Zeit die „Rauberey dieses Orths sehr überhand nahm, „und der Kauffmann sicher nicht reisen „mochte, versammleten sich zu Lübeck die „Hertzogen zu Sachsen, Braunschweig, Stettin, Wolgast, Lüneburg, der Marggraf „von Brandenburg; die Grafen von Holstein, Ruppin, Schwerin, und Wittenborg; „die Herren von Mecklenburg und Wenden; „die Bischöffe von Brehmen, Brandenburg, „Havelburg, Vehrden und Ratzenborg; diese „Herrn vereinigten sich mit beyden Städten „Lübeck und Hamburg eines Land-Friedens, „dadurch Sicherheit der Strassen erhalten „würde, und wie man die Friedbrecher „straffen solle; Solches geschahe anno 1339. „HERMANN BONN (c) setzt die Jahr Zahl 1335. und sagt: „In demselben Jahre, „sind alle Niederländische Fürsten in Sachsen, to Lübeck thosamende kahmen, dar „tho ock de Bischoppe und Graven tho „Holstein.

(a) *L. 8. Wandal. c. 20.*

(b) *P. 3. a. 1339.* Adde Henricum *Aquilonip. de primord. Urbis Lubecanæ l. 2. c. 5.* Spangenberg *Chron. Schawenburg. l. 2. c. 19.*

(c) In *Chron Lubicens. l. 2. a. 1335.*

A. 1357. §. 13. Im Jahr 1357. nach Publicirung und Ausgang der Gulden Bull Kayser Carl des Vierdten, haben sich die Fürsten und Stände in Sachsen abermahls in der Stadt Lübeck versammlet, um einen gemeinen durchgehenden Land-Frieden in diesen Nord-Ländern aufzurichten. Auf diesem Fürsten-Tage hat König Woldemar zu Dennemarck: das Directorium geführet; KRANTZ in (d) seiner *Dänischen Historie. Rex Waldemarus nihil duxit antiquius, quam pacem ubique, quantum poterat, latissime constituere. In quam rem solennem Lubecæ curiam in dixit. Convenerant eo omnes Vicini Principes, Romulus Marchio Brandenburgensis, Wilhelmus Dux Luneburgensis, Rudolfus de Saxonia, Ericus de Louwenborg & Saxonia, Casimirus de Stetin, Werslaus de Wolagast, Albertus de Magnopoli, Ericus de Schlesvvig, Kanutus de Hollandia: Duces Henricus & Nicolaus de Holsatia, Adolphus de Schovvenburg comites. ibi consilium agebatur de temporum tranquillitate & communi ubique pace.* Und wiederum in der *Wendischen Historie:* (e) *In Lubica omnes vicini Principes celebrem cœtum habuere ad mutua interloquia, super generali terrarum omnium statu, tranquillitate & pace. Aderat Rex Daniæ, ejus conventionis institutor, Romulus Marchio Brandenburgensis, Ericus Dux inferioris Saxoniæ, Casimarus Dux Stetinensis, Werslaus Dux Wolgastensis, Ericus Dux Schlesvvicensis, Nicolaus & Henricus comites Holsatiæ, Adolphus Comes Wagriæ ad Holsatiam.* Und Tratziger (f) in der *Hamburgischen Chronick:* „Im Jahr 1357. schickten die von Hamburg ihre Gesandten „gen Lübeck, alda versammlet waren, Hertzog Wilhelm von Lüneburg, der Hertzog von Sachsen, Hertzog Erich von „Lauwenburg, Hertzog Casemir von Stetin, „Hertzog Walsslof von Wolgast, Hertzog „Albrecht von Mecklenburg, Hertzog Erich von Schleswig; Hertzog Canut von „Holland, Marggraf Romull von Brandenburg, Henrich und Claus Grafen zu Holstein, Graf Adolph von Schauwenburg und „vieler Städte Bottschafften. Es wurde „geschlossen und aufgerichtet ein gemeiner Land-Frieden in aller angeregten „Fürsten, Landen zu halten, bey Verlust „Leibes und Lebens, wo Jemand darwider zu handeln sich unterstehen würde.

Ein *ungenannter Lübischer Thum-Herr* schreibet in der *Sächsischen Chronick:* (g) *Imperator Carolus quartus intravit civitatem Lubicensem, cum magno comitatu Principum cum Archi-Episcopo Coloniensi, Duce Magnopolensi, Duci Luneburgensi, Marchione Brandenburgensi, Wilhelmo Marchione Misnensi, Jodoco Marchione Moraviæ, Comitibus Holsatiæ, ac pluribus aliis Baronibus militibus.*

(d) *L. 7. Daniæ c. 36.*

(e) *L. 8. Wandal. c. 37.*

(f) *Part. 3. a. 1357.* Adde Henricum Aquilonip. *d. l. 2. c. 7.* Spangenbergius vero duos diversos horum Principum conventus refert, unum a. 1351 *l. 3. chron. Schavvenburg. c. 21.* alterum a. 1357. *ib. c. 29.* sed sine fido autore.

(g) *Incertus auctor Chron. Slavicæ a.* 1376. quem sequitur Henricus Aquilonipolensis *d. l. 2. c. 8.*

§. 14. Im Jahr 1386. hat König Albrecht zu Schweden einen Fürsten-Tag nacher Wismar beschrieben, und das Directorium in selbst eigener Persohn gehalten. *Krantz* (h) in der *Wendischen Historie: In Urbe Wismariæ insignem conventum Principum jussit sollicitari Albertus Rex Suveciæ, aderant omnes de propinquo Principes; Wentz. laus Dux Saxoniæ & Luneburgiæ, Buglaus Dux de Wolgasto, Ericus inferioris Dux Saxoniæ, Nicalaus & Adolphus Holsatorum &c.* A. 1386.

(h) *L. 9. Wandal. c. 19.*

§. 15. Im Jahr 1387. bey Regierung Kayser Wentzels, haben die Sächsische Fürsten und Stände samt dem König in Schweden und der Königin zu Dennemarck eine generale Zusammenkunfft und Versammlung gen Lübeck betagt. Darvon schreibet *Krantz:* (i) *Albertus Rex Sueciæ, Margaretha Regina Daniæ & Norvvegiæ, Ericus Dux Saxoniæ; Nicolaus & Adolphus Comites Holsatiæ &c. multorum Principum comitum ac urbium vicinarum oratores Lubicam venerant in cœlum potissima causa tractare de communi terrarum pace.* A. 1387.

(i) *L. 9. c. 20. a.* 1387. quem sequitur Spangenbergius *chron. Schavvenburg. l. 2. c. 20.*

§. 16.

Concluditur. §. 16. Aus welchen allen und jeden oberzehlten Zeugnissen und Kundschafften, heller als die Sonne am Tage erscheinet, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg je und allewegen auf den Reichs-und andern Tagen und Versammlungen, seynd zu den Fürsten des Reichs gesellet worden, und dass sie ihre Session, gleich andern Fürsten des Reichs in Berathschlagung der Reichs-Sachen gehabt und vertreten, und zwar dass sie höher als andere Grafen seynd geachtet und denselbigen allen vorgezogen worden, ist daraus abzunehmen, weil sie allzeit neben den Fürsten und vor denen Grafen beschrieben und gesetzt stehen. Daraus die Rechts-Gelahrten schliessen; (k) dass sie an Dignität und Stand müssen vortreflicher und höher, als andere Grafen gewest seyn, wie solches weiter im nachfolgenden Capittel deduciret wird

(k) Zobel *in additionib. ad Specul. Saxon. in prolog. n. 1.* Waremund *ab* Erenberg *seu* Everhardus a Weyhe *l. 1. meditament. pro fœderib. c. 1. n. 158.* Goldastus *l. 1. de Majoratu c. 23.* ubi ja præpositione nominis erronnee argum prærogativam dignitatis. Addit Goldastus: *Seorsim a reliquis comitibus semper nominati fuerunt & hinc etiam seorsam & sublimiorem dignitatem habuisse videntur, quod argumentum notavit Scholiastes Aristophanis ibid.* ὡ ξὺν καὶ Θεοὶ Casaubonus *Exercitat. 15. ad Annal. Baronii diatrib. 12. f. 269. col. 1.* & Grangæus *in notis ad Prudentii l. 1. contra Symmach. versic. 310.*

Caput X.

Dass die Grafen zu Holstein-Schauwenburg in Zeugnissen und Unterschriften der Kayserlichen Urthels-Briefen, Rescripten und Begnadungen, mit und neben denen Fürsten als Fürstmässig subscribiret haben.

§. 1.

Argumenta & Documenta pro principali Statu Comitum Holf. ex recessibus Imperii. Dann dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg, auf die Reichs Tage als Fürstmässige erfordert, und in dem Reichs-Raht ihr Votum und Stimme zu geben, und schliesslich zu deduciren Macht gehabt, ist gnugsam aus den subscriptionen der Reichs-Abschieden, und offenen Kayserlichen Decreten und Sententien zu erweisen. Da wird man nirgends finden, dass sie jemahls unter den Grafen, sondern allzeit mit und neben denen Fürsten vor allen andern Grafen sich haben unterschrieben. Wir wollen um Berichts willen nur wenige Exempel hieher setzen.

§. 2. In einem Rescript und Brieffe (l) *Kayser Luthers* des Andern, der Grafen Adolphen zu Schawenburg mit der Grafschafft Holstein zum ersten begnadet und belehnet, seynd folgende Worte wont zu mercken. *Rogatu dilecta Rickenze & Principum.* (Wer diese Principes oder Fürsten gewesen, wird in der subscription angezeiget, da diese Herrn unterzeichnet stehen; *Athelbero Hammenburgensis Archiepiscopus, Tiethmarus Vehrdensis Episcopus, Athelbertus Marchio, Adolfus Comes &c.* Dat. im Jahr 1136. A. 1136.
Dieser Marggraf Albrecht ist gewesen Marggraf zu Brandenburg Soltwedelischer Linie und Graf Adolph, Graf zu Holstein und Schawenburg, ein Sohn des ersten Grafen zu Holstein, und ein Bruder Grafen Hartungs, der in Böhmischen Krieg umkommen.

(l) In *privilegiis Ecclesiæ Novimonasterii n. 2. apud.* Erpoldum Lindenbrog. & *in privilegiis Archiecclesiæ Hammaburgensis n. 40. 173.*

§. 3. Und wiederum in einem andern *Diplomate* (m) *von Erbauung der Veste und Kirchen zu Siegeburg* in Wagern sind folgende Fürsten benannt: *Adelbertus Archiepiscopus Bremensis, Tiethmarus Verdensis, Marchio Albertus, Fridericus Comes Palatinus, Sifridus Comes de Hornburg, Adolphus Comes.* Datum zu Bardewick im Jahr 1137. A. 1137.
Graf Syfrid von Hornburg, welcher hie Grafen Adolphen wird vorgesetzet, ist von Fürstlichem Stamm gebohren, (n) dem Kayser mit naher Sippschafft verwandt, und Pfaltzgraf in Nieder-Sachsen (o) gewesen.

(m) Apud Meibom *in notis ad Lerbeck. f. 49.* Apud Helmold. *l. 2. c. 6. legitur*, Hammenborg male pro Hornenborg. Nec audiendus Hamelmannus, qui inde novos obtrusit Comites Hamburgenses.

(n) Nempe ex Ducum Bavariæ & Marchionum Saxoniæ prosapia per masculinam lineam descendens.

(o) *Palatinus Comes Saxoniæ* teste Reusnero *in auctar. f. 22.* ubi tamen legitur Homenburg vel Homburgum, Amelungborn nio Cœnobio, cujus fundator Sifridus extitit vicinum. Hamelmannus *de Famil. emort l. 2.* Leuckfeld *in Antiquit Amelunxborn.*

§. 4. Im

A. 1145. §. 4. Im Jahr 1145. hat *Kayser Conrad der Dritte* einen Reichs-Tag zu Magdeburg gehalten, und daselbst die langwierige Diethmarsische Sache, mit Zuziehung der Reichs-Fürsten decidiret und vertragen; Derselben Nahmen stehen im Decreto in folgender Ordnung: *Nomina quarundam Excellentium personarum, quæ huic contractui interfuerunt, subnotari fecimus: Rudolfus, Halverstadensis Episcopus: Anselmus Halverbergensis Episcopus: Wikerus Brandenburgensis Episcopus, Bugo VVormatiensis Episcopus: VVibaldus Stabulensis Abbas: Henricus Dux Saxoniæ: Henricus Comes Palatinus de Rheno: Adalbertus Marchio, Henricus Comes de VVinceborg, Fridericus Palatinus Comes Saxoniæ, Adolfus Comes de Schouwenborg &c.* Graf Henrich von Wintzenburg, so allhie Grafen Adolphen wird vorgezogen, ist ein gebohrner Fürst und Landgraf von Thüringen (p) gewest, daherotEr auch ein Land-Graff von Wintzenburg genannt wird.

(p) Quippe gentilis & agnatus Adalberonis Archi-Episcopi Bremensis qui fuit gente Landgravius *Thuringiæ* Landgraff zu Wintzeburg. *Auctor histor. Archi-Episcop. Bremens. in Friderico; Hermannus Landgravius de Winceburg*; & in Adalberone *a. 1144: Comes Hermannus de Wincenborg & frater suus Henricus de Asle.* Unde colligitur quod Henricus iste Winceburgicus se etiam Comitem de Asle scripserit, & Adolphi V. Comitis Holsatiæ & Schaumburgiæ conjux fuerit Landgravia Thuringiæ Comitissa de Asle. Qui comitatus post ea temporæ vacans a Comitibus Schaumburgiis jure materno vindicabatur. Quod observavit Meibomius *in notis ad Lerbeck. p. 56. in fine.*

A. 1180. §. 5. Im Jahr 1180. hat Kayser Friederich einen grossen Reichs-Tag zu Erfurt gehalten. Auf demselbigen ist auch Graf Adolph zu Holstein und Schawenburg erschienen, und zu Berahtschlagung der wichtigen Reichs-Geschaffte gezogen worden. Dann in dem *Decret* (q) so der Kayser in Sachen der zwischen dem Hertzogen zu Sachsen, und Ertz-Bischoffen zu Brehmen streitigen Grafschafft Staden ausgesprochen, wird Grafen Adolphs als eines Fürsten mit gedacht. Die Worte des Decreti lauten also: *Accedente etiam consilio & multa petitione aliorum Principum & magnatum in solenni curia nostra Erbesfordia existentium &c.* Nach den Geistlichen Fürsten werden die Weltlichen erzehlet in dieser Ordnung: *Otto Marchio Misnensis; Otto Marchio de Brandenburg; Theodoricus Marchio de Landesperg, Comes Dedo de Grozie, Bernhardus Dux Saxoniæ, Comes Sigfridus de Orlamunde, Conradus Burggravius de Nürenberg, Comes Adolphus de Schowenburg.* Dieser Sigfried, Graf zu Orlamund, (r) welches allhie gedacht wird, ist aus dem Fürstlichen Stamm der Marggraffen zu Meissen und Land-Graffen zu Thüringen gebohren, ein Sohn Grafen Hermans und ein Enckel Marggrafen Albrechts an Land und Leuten sehr mächtig und an dem Kayserlichen Hoffe in grossem Ansehen gewesen.

(q) Extat *in privilegiis Archiecclesiæ Hammaburgens. n. 63. f. 193.* & refertur ab Hamelman. in *chron. Oldenburg.* in proœm. Meibom. *in notis ad Lerbeck fol. 59.*

(r) Meibom. *c. l. f. 56.* Albinus *im Stammbuch des Hauses Sachsen f. 225.*

A. 1196. §. 6. Des Vates Decret und Urtheil hat hernacher *Kayser Philip* zu *Goslar* confirmirt und bestätigt; In derselben Confirmation (s) stehet ausdrücklich: *Serenissimus pater noster Fridericus; postmodum in solenni curia apud Erfordiam celebrata, per sententiam principum & totius curiæ suæ eisdem abiudicatum Ecclesiæ Bremensi restituit.* Wer aber solche Fürsten seynd gewesen, ist in vorhergehendem Versicul angezeiget. Diese Goslarische Confirmation haben nachfolgende Fürsten unterschrieben: " Philippus Coloniensis, " Archi-Episcopus, Arnoldus Osnabrugensis, Theodoricus Mindensis, Episcopi: " Otto Landgravius Thuringiæ, Theodoricus Marchio Brandenburgensis, Comes " Fridericus de Orlamunde; Comes Gerhardus, de Schowenborg &c. Datum anno " Domini 1196. regnante Philippo gloriosissimo Augusto rege, ejus anno 11. Goslari. Dieser Graf Gerhard ist gewesen der Ander des Nahmens, Graf zu Holstein, Stormarn, Dietmarsen und Schawenburg, von welchem jetzt regierender Fürst und Graf in rechter absteigender Linie entsprossen.

(s) Apud Hamelmannum in *d. proœm.*

A. 1208. §. 7. Im Jahr 1208. hat *Kayser Otto* der vierdte ein gebohrner Hertzog von Braunschweig, auf dem Reichs-Tage zu *Braunschweig*, (t) dem Ertz-Stifft Magdeburg seine Privilegia theils confirmiret, zum theil von neuen gegeben. Die Fürsten, (u) so dabey gewe-

gewesen, haben in folgender Ordnung sich unterschrieben: *Henricus Palatinus Comes Rheni*, *Bernhardus Dux Saxoniæ*, *Hermannus Landgravius Thuringiæ*, *Tidericus Marchio Brandenburgensis*, *Comes Fridericus de Brene*, *Gevehardus Burggravius Magdeburgensis*, *Comes Adolphus de Schauenburg*, *Comes Burchardus de Mansfeld &c.* Der Graf von Brene, (v) dessen alhie gedacht wird, ist ein vornehmer Fürst des Reichs, und gebohrner Marggraf von Laussnitz und Meissen gewesen, und derowegen den Vorzug vor dem Burggrafen von Magdeburg und dem Grafen zu Holstein-Schawenburg billig erlangt.

(t) Meibomius in *notis ad Lerbec. f. 59.*

(u) Hoc diploma refertur ab *eodem in dissert. super imperii jure in decedent. Prælator. relict. possess. f. 8.*

(v) *In privilegiis Archi-Eccles. Hammaburg. n. 23.* Reusnerus in *genealog. Wittechind. in stirp. 2. f. 27.* in f. & *f. 28. sqq.* Albinus *im Stammbuch. f. 230.* ubi primus Brennæ Comes vocatur Fürst *Gero.*

A. 1213. §. 8. Im Jahr 1213. auf dem Reichs-Tage zu *Eger* am Böhmer-Wald, hat *Kayser Friederich der Andere ein Güden Bull* (w) von Libertät und Freyheit der Kirchen und Geistlichen publiciret; Dieselbige ist durch folgende Fürsten consultiret und subscribiret worden: *Ottocarus Bohemorum Rex*; *Ludovicus Dux Bavariæ*, *Leopoldus Dux Austriæ & Stiriæ*, *Hermannus Landgravius Thuringiæ*, *Comes Adolphus de Scovvenburg*, *Comes Burchardus de Mannesfeld*, *Comes Ludovicus de Wirtemberg*, *Geberhardus Burggravius Magdeburgensis &c.* Hie vvird Graf Adolph so vvohl dem Grafen von Würtemberg, als dem Burggrafen zu Magdeburg vorgezogen.

(w) Quam refert Baronius in *annalib. Ecclesiast. T. 11. a. 1097. n. 71.* Goldastus *in constitut. imperial. Tom. 1. f. 290.* Gretser *in tractat. de munificent. imperatorum, Regum &c. erga Romanam Ecclesiam:* Bzovius *annal. Ecclesiast. Tom. 13. a. 1213. n. 3.*

Hinc prærogativa Comitum Holsat. stabilitur. §. 9. Woraus offenbahr und am Tage, dass die Grafen zu Holstein-Schauwenburg allen andern Grafen jederzeit vor, und in dem Rang der Fürsten im Stand, Session, Stimm und Subscription gezogen worden; Dahero sie sich auch selbsten für Fürstmässig haben qualificirt, dafür sich ausgegeben, und von den Ihrigen wollen geachtet und gehalten werden.

Caput. XI.

Dass die Grafen zu Holstein-Schavvenburg sich selbsten für Fürstmässig qualificiret, dafür ausgegeben, und von den Ihrigen vvollen geehret und gehalten seyn.

§. 1.

Dass aus der Observantz und geführten Stylo die Dignität und Würden der Fürsten, und sonderlich im Vorsitzen, Vorstimmen, Vorschreiben, und Vorgehen könne probiret, und dieselbige præeminentz auch nur durch einen eintzigen Actum eingeführet werden, schreibet *Bartol. in l. de quibus sect. 2. num. 10. ff. de LL.* Und dass nicht von nöthen sey solchen Actum in contradictorio judicio zu erhalten beweiset Cravett. consil. 1. num. 22. part. 2. Nun haben wir in vorgehenden Capiteln nicht eine, sondern etliche unterschiedliche Actus nach der Ordnung angezeiget, damit zu behaupten, dass die Grafen zu Holstein, Schawenburg von Alters haben Fürstmässige Dignität und Würde gehabt, und dafür seyn respectiret und gehalten worden. — De Eorum auctoritate & existimatione.

§. 2. Solches nun weiters zu bewähren, so schreibt der vortreffliche Fürstliche Braunschweigische Historicus, *Reinerus Reineccius*, (x) dass in dem Fürstlichen Holstein-Schawenburgischen Archivo oder Cantzley, erstlichen stehe das Wapen des Hertzogthum Schleswig, darnach das Wapen der Graffschaft Holstein, und nach diesem erst das Wapen des Bisthums Lübeck, und nach demselben das Wapen des Bisthums Schleswig &c. Die Worte lauten zu Latein, wie folget: *In cista, in qua privilegia Holsatica asservantur, primo loco Ducum Slesvicensium, Comitum Holsatiæ, nec non Episcopatus Lubecensis & Slesvicensis insignia picta conspiciuntur.* Das hat er aus Bericht Herrn Heinrichen von Rantzow, weyland Königlichen Statthalters im Hertzogthum Holstein. Woraus gnugsam erleucht, dass die Grafen zu Holstein sind Fürsten, und bey den Geistlichen Reichs-Fürsten den Bischofen zu Lübeck und Schleswig, so in der Fürstlichen Graffschaft Holstein begütert sind, als Landes-Fürsten vorgegangen, und sich der Landes-Fürstlichen Hoh- und Oberkeit — Testimonia Reineccii.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

keit über sie, zuvor und ehe Holstein ist zum Hertzogthum erhöhet worden, angemasset.

(x) In *appendice ad Alberti Stadensis Chronolog. in genealog.* Rantzoviana *in princip.*

§. 3. Und zwar dass die Grafen von ihren Land-Ständen, auch vor berichter Erhöhung seynd Fürsten genannd worden; bezeuget *Albert Krantz* (y) in seiner *Wendischen Histori*, da er sagt: *Lubecæ per di tempus* (nemlich im Jahr 1459.) *conventum egere Holsati super deligendo ut ipsi vocabant, principe.* Da haben wir notoriam styli consuetudinem, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg seyen von ihren Land-Ständen und Unterthanen als Fürsten tituliret und gehalten worden.

(y) *L. 2. Wandal. c. 22.*

§. 4. Von Graf Henrichen dem Eisern schreibet PETERSEN (z) in seiner *Holsteinischen Chronick*: „ Es hat sich zugetragen, „ dieweil Graf Henrich mit dem König von „ Engelland noch in Franckreich war, dass „ Er mit seinen Holsten auf die Fütterung „ geritten; da verhielten etliche Engelische denselbigen, wie er wieder nach „ dem Lager reiten wolte; sie überfielen Ihn „ plötzlich, rennten Ihn an als Feinde. „ Graf Henrich kennete sie wohl, hielt sie „ doch als kennete Er sie nicht; Er mit seinen Holsten warffen ihre Spiesse in ihrem „ Gerüst, traff mit denen, und verwundet „ derselbigen viele, erschluge auch etliche, „ damit errettet Er sich von denen hinderlistigen Engelländern. Diess klagten die „ Engelländer ihrem Könige; Indem der „ König wuste, dass die Engelländer „ Grafen Henrico feind waren und ihm „ in aller Falschheit nachgiengen, achtet Er ihre Klage nicht; Nachdem „ reisete der König aus, und Graf Henrich „ ist mit der Königin, (die ihm auch nicht „ günstig war) anheimisch; Da traten etliche „ seiner Widerwärtigen zu der Königen und „ sprachen: Diesen Sachsen achtet der König werther und lieber als viele Fürsten „ seines Reichs. Wer will das glauben, nachdem Er in so fernen fremden Landen dienet, dass Er ein geadelter gebohrner „ Fürst in der Wahrheit ist, wie Er sich ausgiebt? Redten weiter mit der Königin. „ Die Natur der Löwen ist, dass sie den „ Edlen gebohrnen Fürsten kein Leid thun; „ Wolt Euer Maj. so wollen wir den Löwen „ loss lassen, der alhie in dem Schloss verwahret wird, und den an den Sachsen kommenlassen, und also versuchen, ob Er ein gebohrner Edler Fürst ist, die Königin bewilligte in Abwesen des Königs in ihr Antragen. Grafen Henrichs Gewohnheit war, „ dass Er alle Morgen frühe vor Tage aufstund, besahe auf dem Schloss die Pforten, „ Mauren, und ob die Wächter auch ihres „ Ambts mit Fleiss warteten; Dieses wusten „ seine Widerwärtigen; Derohalben liessen sie „ in der Nacht den Löwen ledig, der mitten im Schloss in Schrancken verwahret „ ward; Graf Henrich stund seiner Gewohnheit nach auf, des Morgens frühe vor dem „ Tage, und hinge einen langen Rock um, „ gürtet sein Messer mit dem Riemen an seinen Halss, gieng also hinab in das Schloss; „ So bald der erledigte Löwe Grafen Henrichen vermercket, sprang er mit grosser „ Grimmigkeit an Ihn; Graf Henrich war „ unerschrocken, ergriff sein Messer in die „ Hand, sprach mit kühnem Gemüth und „ Hertzen den Löwen an, sagende: Biss „ stille, du freventlicher Hund. Vor den „ Worten entsetzete sich der Löwe, gab sich „ zufrieden und legete sich in seine Schrancken. Alle die dieses sahen, verwunderten sich. Nicht lange darnach ist Graf „ Henrich zu dem Löwen in die Schrancken „ gegangen, und demselben seinen Krantz, „ den er auf dem Haupte gehabt, aufgesetzet, und zu denen, die dabey gewesen, „ gesprochen: der nun edler wäre als Er, „ der solte dem Löwen den Krantz wiederum „ abnehmen Bisher: PETERSEN. Und bezeuget diese Historie gnugsam, dass Graf Henrich zu Holstein-Schawenburg, sich habe an dem Königlichen Engelländischen Hofe, für einen gebohrnen Fürsten ausgegeben, und dafür wollen geachtet und gehalten werden. Und dieses ist Graf Henrich, von deme wir oben gemeldet, (a) dass Er sich auch in Italien, und dem Römischen Päbstlichen Hofe, habe als einen gebohrnen Teutschen Fürsten angegeben und bestellen lassen.

Von Herrn Henrichen Grafen zu Holstein Schawenburg, erwehlten Bischoffen zu Osnabrük, schreibet ALBRECHT KRANTZ: (b) *Invenio in literis, quod se scripserit Principem Stormariæ.* Zu welchen Worten

ten hat der weitberühmte Juriste und Beysitzer, an dem Kayserlichen Cammer-Gericht zu Speyr Herr NICOLAUS CISNER, (c) notiret: *Henricus Holsatiensis se Stormariæ Principem scribit.* Und wiederum sagt KRANTZ in der *Sächsischen Chronick:* (d) *Henricus Comes, electus Osnabrugensis, Gerhardi Ducis frater impetrata ab Ecclesia sua absentia pervenit ad terram* (nemlich zu Holstein) *tutorio illam pro nepotibus, nomine administraturus. Hic primus se Principem scripsit Stormariæ, quod literæ ejus etiam nunc extantes docent.* Und an einem andern Orth: (e) *Jam erat vicesimus primus post mille quadringentos, annus, cum Henricus Comes Holsatiæ, qui se quoque Stormariæ Principem in titulo ferebat, quod nemo ante illum, quique Electus erat Osnaburgensis Episcopus &c.* JOHANN PETERSEN (f) in der *Holsteinischen Chronick. P. 3. f. 124.* schreibt von diesem Graf Henrichen: „ Er ist „ der erste gewesen, der sich einen Herrn „ der Stormarn geschrieben hat. „ Und SPANGENBERG (g) in der *Schawenburgischen Chronick* L. 3. c. 33. „ Man hat noch „ Briefe, darinnen Er sich einen Fürsten zu „ Stormarn geschrieben. Er ist gestorben „ im Jahr nach Christi Geburt 1421. Und „ also drey und funfftzig gantzer Jahr zu- „ vor, und ehe die Graffschafft ist zum Her- „ tzogthum erhöhet worden.

(z) In *chron. Holsat P. 2. f. 91.* Krantzius *L. 9. Saxon. c. 24.* Philipp. Camerarius *L. 1. Horar. subsecisivarum c. 22.*

(a) *C. 6. §. 10.*

(b) *L. 11. Metropol. c. 25.*

(c) Nicolaus Cisnerus *in notis marginalibus ad Krantzium.*

(d) *l. 10. Saxoniæ c. 23.*

(e) *l. 11. Saxon. c. 7.*

(f) *In chron.* Holsatiæ *P. 3. f. 124.*

(g) *l. 3. chron. Schawenburg. c. 33.*

Crantzii error.

§. 5. Es ist aber ein grosser Irrthum, dass *Krantz* und seine Nachfolger schreiben; Dieser Graf Henrich sey der erste gewesen, so sich einen *Fürsten zu Stormarn* geschrieben. Dann die alten Briefe, so noch verhanden, gnugsam urkunden, dass seine Vor-Eltern und Vorfahren in der Regierung sich jederzeit haben Grafen zu Holstein und Stormarn geschrieben, und Fürstlicher Dignität angemasset, wie von seinem Vatern Grafen Henrichen dem Eisern allbereits erwiesen, und von seinen Vettern, Graf Johann dem Vierdten, droben ist mit Königlichen Briefen dargethan worden.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Caput XII.

Dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg von Alters sind Illustres, das ist Hochgebohrne, intituliret worden; &c.

§. 1.

Es ist denenjenigen, denen der Stylus curiæ antiquus nicht unbekant, und die in Reichs- und Fürsten-Acten geübet und erfahren, wohlbewust, dass vor dieser Zeit der Titul Illustris, oder Hochgebohren keinen Grafen oder Herrn habe competiret, der nicht Fürstlichen Standes und Herkommens gewesen. Nun aber beweisen die alten Acten, Handlungen und Geschicht-Schreiber, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg zu Latein Illustres, auf Teutsch, sind Hochgebohrn intitulirt. Daraus denn schliesslichen muss folgen, dass sie Fürstmässige Grafen, und von andern dafür seynd reputiret und gehalten worden. De eorum compellatione curiali & Titulo: illustres.

§. 2. Wir wollen erstlich, die Assumption oder minorem propositionem probiren. Droben haben wir (h) ein Königlich Instrument produciret, in welchem Graf Johann der Vierdte Illustris Princeps, das ist, Hochgebohrner Fürst vom König Waldemar zu Dennemarck im Jahr 1343. intituliret worden. *Helmold,* (i) *ein alter Priester von Bützow im Stifft Lübeck, der Grafen zu Holstein Rath* und *Diener*, schreibet in der *Wendischen Chronick:* " Tunc viri Illustres Adol- " phus Comes Holsatiæ, atque Reinoldus Comes Tyetmarsiæ &c. Das ist die: Die Hochgebohrne, Adolph Graf zu Holstein, und Reinhold Marggraf zu Ditmarschen &c. Wobey auch dieses zu mercken, dass der Graf zu Holstein, wird dem Marggrafen zu Dietmarssen vorgesetzet. Herman *Lehrbeck,* (k) *Prediger-Ordens zu Minden, und der Grafen zu Schaumburg Beicht-Vater* schreibt in

Quod argumentum probatur Documento a. 1334.

Testimonium Helmoldi.

Lehrbeckii.

in seiner Schauwenburgischen Chronick: "Attendant hic nonnulli historiarum notitiæ ignari, Comites in Schouwenborg non ex Holsatorum radice descendisse. Cum ipsi potius Holsatiæ Comites, de stirpe illustrium Comitum de Schouwenburg pullulantes, recte velut rivus rivulum de fonte limpidissimo emanantes processerunt. Ideoque non immerito primi, velut patres a filiis & suis successoribus sunt præferendi & honorandi. Ist also dieses Paters Meynung, dass so wohl die Schauwenburgische Linie, als die regierenden Grafen zu Holstein sich des Tituls Hochgebohrn anzumassen Fug und Macht gehabt, wie wohl sie ihn zu seiner Zeit, das ist um das Jahr 1400. nicht hochgeachtet oder gebrauchet haben. *Ertwin Ertman* (l) " weiland Burgermeister zu Osnabrug in der Chronick der Bischoffen zu Osnabrug: Vacante iterum Ecclesia Osnabrugensi, per obitum reverendi quondam Patris Domini Theodorici de Horne, provisum fuit eidem de illustri Domino ex Comitibus de Holsatia & Ducibus Slesvicensibus nato. Und in dem Teutschen Exemplar: " De durchlüchtige, Hinrick Grave von Holsten und Hertogh von Schleswigh. Es irret sich aber Ertman; Dann dieser Graf Henrich kein Hertzog zu Schleswig, sondern ein gebohrner Graf von Holstein-Schauwenburg gewesen, von welchem wir oben gemeldet haben, dass er sich habe einen Fürsten zu Stormarn geschrieben. Ertmann ist durch den Titul verfuhret worden, welchen er vermeinet hat alleine den Hertzogen und keinem Grafen gebühre, nicht wissend, dass die Grafen zu Holstein haben Fürstliche Würde und Titul getragen. *Henrich von Northeim*(m) zu Latein *Aquilonipolensis* genannt, *ein alter* Sächsischer Poët, in Beschreibung der Thaten und Leben Grafen Adolphs des Sechsten zu Holstein-Schawenburg.

Nordalbingorum Therosburgensis Adolphus.
Illustris comes hic Christi in amore vigil.

Und wiederum in Beschreibung der Stadt Lübeck. (n)

De Theorosburgo Comes Alph vulgo vel Adolphus
Holsatiæ Illustris, ille pater patriæ.

Theorosburgum ist ein Griechisch Wort, und heist zu Teutsch Schauwenburg Alpff oder Allff ist ein alter Zimbrischer oder Sächsischer und Gothischer Nahme, Ataulphus oder, Adolphus; Dahero die alte Haupt-Stadt der Graffschafft Schawenburg, ist Graven Alveshagen, das ist, Haga Comitis Adolphi, Grafen Adolphs Stadt, von seinem Fundatore und Anfanger genennet worden. Johannes Dubravius (o) Bischoff und Fürst zu Olmütz in Mähren, schreibet in seiner Boheimischen Chronick, von Herrn Brunen auch Bischoffen und Fürsten daselbst: " Natus in Saxonia Bruno erat in domo Comitum, qui a Schomburgo cognominantur: tunc insuper comitatum illustrem, quem Holsatium vocant, obtinebat." Und Augustinus (p) Probst zu Olmutz: " Bruno Illustris Comes de Schoënborg, natione Saxo: " Woraus zu sehen, dass die Hochgebohrnen Grafen zu Holstein-Schawenburg seyn in dem Königreich Böhmen, und dessen Incorporirten Provintzen, zu Würde und Aemtern habilitiret und fähig worden; Wie dann die Historien bezeugen, (q) dass dieser Bruno sey König Ottocars in Bayern und Hertzogens zu Oesterreich geheimster Raht, auch Guvernator und Statthalter im Hertzogthum Oesterreich gewesen. JOHANNES MAGNUS (r) *Ertz-Bischoff zu Upsal in Schweden*, nennt Fräulein Elisabeth, gebohrne Gräfin zu Holstein-Schawenburg, so König Hockvin zu Norwegen vertrauet war, Illustrissimam virginem, im *21. Buch seiner Schwedischen und Gothischen Chronick.* am 7. Capitel. JOHANNES MESSENIUS (s) *Professor* auf der Königlichen Universitat *Upsal* in Schweden, schreibet, dass in dem Fürstlichen Weltlichen Closter zu Voster in Schweden, auf obberührtes Fräuleins Grab, diese Ueberschrifft gelesen werde: " Illustris virgo Elizabetha, Gerhardi Comitis Holsatiæ filia, Sponsa Haquini Regis Norwegiæ; " Henrich von Rantzow, (t) weiland Königlicher Dennemarckischer Statthalter im Hertzogthum Holstein:

Ditmarso in bello cecidit cum matre Gerhardus.
Holsatiæ illustris, (u) *magnanimusque comes.*

(h) C. 7.

(h) *C. 7. §. 1.*

(i) *In Chron. Slavor. l. 2. c. 4.* cui concinit Lerbecke *in chron. Schovvenburg. f. 22.* inquiens: *Tunc viri Illustres, Adolphus Comes, & Reinhold Comes Dethmerciæ, &c. Horum autem clades contigit a. Domini 1164.*

(k) *Chron. Schavvenburg. f. 8.*

(l) *Chronica seu catalogo Episcoporum Osnabrugensium in vita Henrici Episcopi.*

(m) Henricus Aquilonipolensis, *in Adolpheide, seu de gestis Tocorosburgensium comitum. c. 3.*

(n) *l. 2. de primordiis Lubicanæ urbis c. penult.*

(o) *In histor. Boheim. l. 17.* & Dlugoss. *Hist. Pol. c. a.*

(p) *In catalogo Episcoporum Olomucensium.*

(q) Dubravius *l. 17.* Heigeccius *chron. Bohemor.* Gerard. de Roo *in histor. Austriac. l. 1. f. 25. in. fin.*

(r) *l. 21. histor. Gothor. & Sueon. c. 7. in f.*

(s) *In Tumbis veterum ac nuperorum apud Sueones & Gothos Regum Reginarumque c. 20.*

(t) *In Epigrammatibus in calce. Chersonesi Cimbricæ annalium Basileæ a. 1606. 4. editorum oppositis;* Qui ipsi *Annales* & prodierunt sub Titulo: *De Holsatia ejusque statu atque ordinibus diversis Classes III. Jonæ ab Elverfeld Hamburgi 1592. 4.* Observat utriusque libri convenientiam *Menckenius in Bibliotheca Menck. p. 435.*

(u) Comites Imperii ante centum annos nondum vocari *Illustres, nisi fuerint altigeniti* seu Regio sanguine orti, afferunt plures, qui *Mylerum ab Ehrenbach, Lymnæum, Arumæum* sequuntur & Comites ac Principes Franciæ, Hispaniæ eorumque conditionem cum Imperii Germ. Principibus eorumque diversis juribus juriumque originibus & indole confundunt cum Johanne Ferrald. in *tract. de jurib. & privileg. regni Franciæ c. 2.* Calefato in. Tr. *de Equestr. dignitat. n. 141.* & 143 Caspar. Scioppio in *Consil. Regio f. 42.* ubi de Vindonissæ & Habspurgi comite scribit: *Luitfridus Illustris Comes.* Ita Godofridus & Otto *Comites Cappenbergenses* vocantur Illustres *in historia de B. Godefrido comite c. 54.* addita ratione, quia sunt Principes. *Vide Histor. S. Norberti Archiepiscopi Magdeburgensis apud* Surium T. 3. *de vita Sanctor. die 6. Januar. & in addition. 1 vitam B. Godefridi comit. a Bolewinck l. 3. de moribus Westphalorum c. 12* Comites etiam *Arenspurgii dicuntur Illustres & principes in Historia de B. Godefrido c. 28. & 36. ubi Godefredus Cappenbergius* Friedericum Arensburgium compellat agnatum & gentilem suum: *Princeps & unus ex hujus seculi primis ore vulgari nominaris.* Erant hi duo comites ex prosapia Regia Withekindia, a nonnullis comites Westphaliæ dicti, cujus meliorem partem obtinebant. Pariter *Comites Habspurgii* indigitantur *Illustres*, quia principes. Quod observavit Johannes Serarius *Jesuita in notat. ad vitam Godefredi comitis n. 6.* scribens: *Uterque iste comes (scilicet Cappenbergius & Habspurgius) vocari etiam solet princeps.* Et in *memorata Histor. S. Nordberti Archiepiscop. Magdeburg c. 31.* legitur: *Ex duobus Principibus alteri Comiti Cappenbergæ voluit cuncta relinquere, alteri, vero Comiti Campanico & Briæ præcepit &c.* De alio Principe, Comite Theobaldo, videndus est Petr. Pithœus *l. 1. de Comitibus Campaniæ &* Andreas Favynus *in Histor Navarræ l. 5.* Addit Mylerus *in Archæolog.* exemplum Comitis qui Illustris dicitur, quia Princeps; de quo Willermus *Tyrensis Archiepisc. in histor. oriental l. 16. c. 28.* scribit: *Vir magnificus, & Illustris Comes Tholosanus, Anfossus nomine Domini Raymundi senioris comitis filius, qui tantus Princeps tanti fuit meriti in prima expeditione.*

Tituli illustris usus.

§. 3. So viel von dem Lateinischen Titul, Illustris, wormit vorzeiten, Kayser, Könige Chur- und Fürsten sind geehret worden; Die alten Teutschen Cantzellisten, ehe das Wort Durchleuchtig aufkommen, habens zu teutsch *Hochgeborn*, (w) verdolmetschet; Dann also lesen wir in einer alten Grabschrifft, (x) so zu Hamburg in der Thum-Kirchen im Jahr 1266. aufgerichtet worden: Dretet vor Gott und bittet vor den Edlen Hochgebornen Herrn, die Wandages tho Holstein unnd tho Stormarn unnd tho Schoumborg Grafen hebben gewesen, und hy liggen begraven &c. Und in einer alten Chronick, (y) von dem Hertzogen zu Sachsen Braunschweig, Reimen-weiss geschrieben, wird von Hertzogen Hansen zu Lüneburg gesagt;

Usus vetustus & interpretatio tituli illustris, Germ. Hochgebohrn.

Probatio ex monumento Hamburg.

Der nam zwo Wibe (han ich gehort)
Ein maget von hoher ort Geborn &c.

Die ist gewesen Fräulein Lutgardt, eine Tochter Graf Gerhardts des Ersten, dieses Nahmens zu Holstein und Schauwenburg, von welchem der jetzregierende Fürst und Graf in

in recta linea geniturae descendentis gebohrn und herkommen. *Spangenberg* (z) in der Schawenburgischen Chronick: und ist nun nicht allein aus vielfältigen uralten Documentis, Siegel und Briefen, sondern auch diesem obinserirtem Epitaphio klärlich zu ersehen, dass die Herren Grafen zu Holstein-Schawenburg den Titul Hochgebohrn für viel hundert Jahren geführet, und sich der Inscription, von Gottes Gnaden gebraucht haben, wie auch noch. Welche oberzehlte Exempel bestätiget und bekräfftigt werden, durch Kayser Sigmunden, in einem Decreto, (a) das Hertzogthum Schleswig betreffend, welches Datum stehet den 24. Junii anno 1424 und lauten die Worte also " Inter Illustrissimum Principem ac " Dominum, Dominum Ericum Dei gratia " Daciae Regem, ex una parte; & Illustres, " Henricum, Adolphum & Gerardum, Co-" mites Holsatiae, parte ex altera, super " Ducatu Sclesvicensi.

Usu Imperii

Nun ist denen Reichs-und Rechts erfahrnen nicht unbewust, dass der Titul Illustris oder Hochgebohrn, seyn ein gewürdigter Fürstlicher Titul gewesen, und niemanden als gebohrne Fürsten oder Fürstmässigen zugeeignet worden. Weiln aber etliche unerfahrne Leute sich finden lassen, die solches unterstehen in Zweiffel zu ziehen, so könten unterschiedliche Exempel und Zeugnissen, aus den alten Teutschen Helden Büchern und gemeinen Weldt Liedern, quorum non esse in usu & proprietate verborum levem autoritatem, tenat *Pfeill Cons. 12. n. 41. & 51. cent. 1.* und Wehner in *pract. observat. verb. Knab.* quorumve exempla semper magni habita a Carolo Magno imperatore, memorat Eginhardus in *ejus vita*, zum Beweissthum hieher gesetzet werden, wann es die Noth erforderte. Wir wollen aber dieselbige ut nimis popularia, (b) beyseite setzen, und nur ein Exempel aus den *actis publicis* anführen;

In dem *Vede-Brieff der Stadt Speyr,* (c) *an des Churfürsten zu Heidelberg* Feinde anno 1460. abgangen, stehet also geschrieben " Hochgebohrner Fürst und Herr, Herr Ludewig Pfaltzgraf bey Rhein, Hertzog in " Bayern, und Grafe zu Veldentz &c. Wir " die Burgermeister, Rath und Gemeinde der " Stadt Speyer, lassen Euch wissen, als Ihr " des Durchleuchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Friderichs Pfaltzgrafen bey Rhein, Hertzogens in Beyern " des heiligen Römischen Reichs Ertz-Truchsess und Churfürsten &c. Hochgebohrner " Herr, Ulrich Grafen zu Würtemberg &c. " Wolgebohrner Juncker Erich, Graf zu Leiningen &c. " Hie haben wir drey unterschiedliche Titul, Durchleuchtig, Hochgeborn, Wohlgeborn; Der Churfürst allein wird Durchleuchtig genannt; Aber der Hertzog von Beyern Pfaltzgraf, und der Graf von Würtemberg, als beyde unmittelbahre Fürsten des Reichs, haben gleichwürdigen Titul, nemlich Hochgebohrn; Der Graf von Leiningen als ein schlechter Graf, wird wohlgebohrner Juncker intituliret;

Würdembergensi.

Und so viel den Grafen von Würtemberg belangen thuet, bestärcket diese Meinung *Johan Fesler,* (d) weyland *Fürstlicher Würtenbergischer Cantzler, in wahrhafftiger Beschreibung, wie das Land Würtemberg zum Hertzogthum erhöhet worden* num. 3. da er spricht: Der Hochgebohrne Fürst und Herr Eberhard Graf zu Würtemberg und Mumpelgard;

Wiewohl in alten Büchern zu finden, dass auch den Gefursten Grafen der Titul Durchleuchtig sey gegeben worden; *Sebastian Franck* (e) in seiner *Kayser Chronick:* erzehlet diese Grabschrifft von einer Fürstin und Gräfin aus Holland: Die Hochgeborne Frau Margareth, des Durchleuchtigen Fürsten und Herrn, Herrn Hermans, Grafen zu Hennenberg Gemahl, eine Tochter des Hochgebornen und Durchleuchtigen Fürstens und Herrn, Herrn Florentzen Grafen zu Holland &c. Und *Doctor Brotuff* (f) in der *Marsspurgischen Chronick* schreibet: Sein Kayser Henrichs ander Gemahl, was Frau Mechtild, eine Irlauchte Gravinne von Ringelheim; Und bald darnach erklärt er sich mit folgenden Worten: Diese Gefürste Graven zu Ringelheim, sind des Römischen Reichs belehnte Fürsten und Grafen, und von wegen ihres Fahnlehns Illustres gewest. Dass von denen Fürsten und Grafen zu Holstein Schauwenburg gleiche Meinung sey der vornehmsten Scribenten und Geschichtschreiber gewesen, wollen wir in folgendem Capitel deduciren.

De Titulo Altigeniti.

(w) Barbari scribae *Altigenitum* reddidere, ut in rescripto quodam Ruperti Caesaris; *Al-*

Altigeniti Principis Hermanni Landgravii Hassiæ, Swagerinostri dilecti, apud Freherum *in Tr. de secret. judic. Westphal. f. 15.* Spangenberg. im *Adels-Spiegel P. 1. l. 10. c. 5. Artenburg, Ortenburg in Bayern sind die ältisten und Edelesten Herren nach denen Hertzogen. Man schreibet ihnen: Den Hoch- und Wohlgebornen Herrn, darum weil sich ihre Ankunfft von alten Hertzogen zu Cärndten her erstrecket.* Plura Exempla Principum & Comitum *Imperii Germanici*, elogio Hochgebohrn compellatorum, ex documentis Seculi XIV. recensentur a perillustri Dn. de Wurmbrand *Collect. Hist. Geneal. p. 43.* Besoldo *Mon. Duc. VVurtenb. p. 483. &* Riccio *in doctissimo Libro vom Landsäss. Adel in Teutschland P. 1. c. 39.* De Galliæ Comitibus, qui Principes compellantur, agit Arnold Seguerer in *præfat. Chron. ad Gastonem Foxi & Begorarum comitem* apud Olhagaræum *in historia Foxensi & Bearnensi.* Videndus etiam est Nicotius qui fusius disseruit de hoc verbo, a quo promanavit vocabulum *Altezza*, quo suos Principes supremos Galli, Hispani, Itali insigniunt.

(x) Hanc inscriptionem refert Heberer *l. 4. Itinerarii c. 14.* Spangenberg. *l. 2. Chron. Schawenb. c. 5.* Anckelman *in Inscript. Hamb.*

(y) Quod mecum, communicavit amicus noster Henricus Meibomius *Professor Helmstad.*

(z) *L. 2. Chron. Schauenb. c. 5. in f.*

(a) Quod impressum est in calce *des wahrhafftigen Abdrucks zweyer Schreiben so zwischen der Römischen Kayserl. Maj. und zu Dennemarck, Norwegen, des Grafen von Schawenburgs Erhöhung zum Fürstenstandt betreffend, gewechselt und ergangen seyn.*

(b) Sed vocem populi vocem naturæ sæpius esse monuit Dominic. *Soto de just. & jur. l. 5. quæst. 1. art. 6.*

(c) Apud Lehmannum *chron. Spirens. l. 7. c. 103.*

(d) Apud Hortlederum *von Ursachen des Teutschen Kriegs l. 3. c. 1.*

(e) *P. 2. chron. in Rudolpho l. f. 511.*

(f) *In Chron. Marsburg. l. 1. c. 23.* Irleuchtig olim dicebant, ad exprimendam compositionem verbi latini, quod est illustris, seu ut veteres scribunt *Inlustris Idem Brotuffius in genealog. Principum Anhaldiæ l. 2. c. 9. de Marchionib. Brandenburgens.* Johannes der fünffte mit dem Zunahmen Illustris Marchio der Irleuchte Margraf. Et *c. 13.* Waldemahr mit dem Zunahmen der Irleuchtete Marggraf. Et *l. 4. c. 51.* de Alberto Marchione Misniæ & Landgravio Thuringiæ, mit dem Zunahmen des Irleuchteten. *Ita in aurea bulla Caroli IV. c. 7. & 24.* Electores Imperii seculares, quilatino in textu illustres, in germanico redduntur *Irleuchten.* Etsi etymum inspexeris atque originationem verbi latini, Irleuchtig seu Erleuchtig, proprie dicitur *Illustris*, contra Durchleuchtig ex eadem proprietate & energia erit perlustris seu pellucidus. Sed veteres Grammtici communem significationem prætulisse videntur: Ita enim explicat *Jacobus Melber de Gerolczhofen, scholasticus Constantiensis in variloquo seu vocabulario prædicantium*: Illustris durchsichtig vel durchleuchtig. *Et autor rarissimi vocabularii, ex quo*: Illustris id est, *Nobilis, gloriosus, præclarus, durchleuchtig.* Unde apparet, quod Holsatiæ & Schaumburgiæ Comitum insignis fuerit dignitas atque existimatio, qui tanto titulo jam cohonestati fuerunt antiquitus.

Caput XIII.

Urkund der alten Scribenten auf Schauwenburgischer Seiten, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg seynd Fürsten gewesen.

§. 1.

Und erstlichen die Domesticos testes abzuhören, als die den Standt und Herkommen ihrer Herren am besten bewust, und destoweniger verdächtig sind, weil sie zu der Zeit gelebet, da dieser Streit noch nicht auf die Bahn gebracht worden; So schreibet der alte Priester *Helmold* (g) in seiner *Wendischen Chronick l. 1. c. 87.* " Comes Adolphus " rogatus ivit in Angliam, cum cognato suo " Domino Reinholdo Coloniensi electo, quo " functus est legatione publica ad Regem An- " glorum; Et contristati sunt tam clerus quam " populus terræ, propter diutinam absentiam " boni patroni. Selavi etiam de Aldenburg " & Mickilnburg compotes sui propter absen- " tiam PRINCIPUM violaverunt pacem in " terra Danorum; Durch das Wort Principum das ist, Fürsten, werden verstanden Hertzog Heinrich der Löwe zu Sachsen, welches vorher gedacht wird, und Graf Adolph zu Holstein-Schawenburg; Sind beyde damahls abwesend gewesen. Der Hertzog in dem Italiänischen Zuge bey dem Kayser, der Graf in der Ambassade an den König in Engelland, von wegen der Römischen Kayserlichen Maj. und des Heiligen Reichs. Und erscheinet hieraus, dass Sie beyde sind Defensores und Advocati des

Testimonia Historicorum domesticorum.

des hohen Bischofflichen Stiffts Lübeck gewesen, und von der Geistlichkeit (h) daselbst in gleichem Thun gehalten worden;

(g) *Helmoldus Bozoviensis in Wagria Presbyter l. 1. chron. Sclav. c. 87.*

(h) *Æquojure a Clero Lubecensi æstimatus,* ut indicat *incertus Canonicus Lubecens. in chronic. Slavic. cap. 22.*

§. 2. " Ein ungenanter Thum-Herr zu Lübeck (i) schreibet in der alten Wendischen Cronick, cap. 14. von Fürst Critone in Wenden und Holstein: " Critonem non heredem terræ, Heredem fecerunt, scilicet " per totam terram Nordalbingiam, quæ Holsatos, Stormarios, & Thedmarcos includit. " Dieser Fürst, so alhie ein Erbe zu Nord-Albingen, das ist, Holstein genannt wird' schreibet Albrecht Krantz. (k) dass er sey Princeps Wagriæ, ein Fürst zu Wagern oder Holstein gewesen. Dann Erbe, auf Wendische Weise und Arth zu reden so viel heist als ein Landes-Fürste; Dahero sich die Könige in Polen, noch auf den heutigen Tag, Erben zu Reussen, Preussen, Samogiten, Masuren und dergleichen Fürstenthümer intituliren. Berührter Dichter der Wendischen Cronick, nennet die Grafen zu Holstein an einem andern Orth (l) ausdrücklich, Principes, Fürsten. Die Worte lauten also: " Discordia gravis orta est inter Episcopum Lubicensem, & Johannem & Gerhardum " Comites Holsatiæ, super decimis in terra " Oldenburg: Sed tamen concordarunt & " *Principes* fatebantur publice, quod tantum " in Lutkenbrode & Grotenbrode villis medietas decimarum eos tangeret.

(i) *In chron. Slavic. c. 14.*

(k) *L. 3. Wandal. c. 9. & 18. in princip.*

(l) *d. chron. Slavic. c. 37.*

§. 3. Herman von Lerbecke in seiner Schauwenburgischen Chronick fol. 39. hat die Grafen zu Holstein-Schawenburg, welcher Beicht-Vater er gewesen, unter die Zahl der Teutschen Fürsten als Genossahme referiret und gesetzet. Dann von Kayser Conrads des Dritten Reichs-Tage zu Franckfurth gehalten, auf welchem S. Bernhard Abt zu Clarevall gegenwärtig gewesen, schreibet er: " Circa " hæc tempora beatus Doctor Bernhardus " Clarevallensis, Teutoniam ingressus, venit " ad celebrem curiam Conradi imperatoris in " Franckenvorde: Aderat illic Adolphus tertius, nosse desiderans ex operatione divina virtutem viri sancti. Inter hæc offertur cœcus & claudus, cujus debilitatis nulla " potuit esse dubietatio. Cœpit ergo Comes " sagacissimus attentare solerter, si forte posset in hoc puero sanctitatis ejus experimentum capere. Cujus credulitati velut divinitus edactus vir Dei remedium providens, " puerum sanitati in conspectu omnium " Principum plenarie restituit; Igitur Adolpho de curia Imperatoris redeunte &c. Und wiederum von Kayser Friderichs des Ersten Zug in Italien schreibt er: " Imperator Fridericus ad obsidionem urbis Mediolani accersivit omnes Principes Saxoniæ, igitur " Comes Adolphus &c. Und von Graf Adolphen dem Sechsten dieses Nahmens, der zu Stadt-Hagen seinen Residentz, und in der Fürstlichen Graffschaft Holstein eben diesen Antheil und nicht mehr gehabt, als ietzt regierender Furst und Herr noch innen hat, schreibt er folgende Worte: " Hic ob insignem " *suæ dignitatis eminentiam* tanto cæteris " *principipus* imperio dignior, si necessitas " postulasset Electorum quanto Excellentius præ illis virtutibus & moribus insignior. &c. Hie siehet der gnstige Leser, dass dieser Graf Adolph wegen seiner Hohen Gebuhrt und Würde, und dann auch seiner Fürstlichen Tugenden, ist für andern Fürsten zur Wahl eines Römischen Kaysers deren Churfursten commendiret und vorgeschlagen worden. Denn was ist insignis eminentia dignitatis anders, als die Fürstliche Würde? Dahero in seinem *Epitaphio* (m) gelesen wird:

Heros eras & heri Procerum, protectio Clerum.

Das ist so viel gesagt. Er habe alle Fürsten des Reichs, die vor ihm gelebet, und nach ihm kommen werden, an Adelichen Tugenden weit übertroffen.

(m) Apud Lerbeck *chron. Schaumburg. f. 39.*

§. 4. Eins ist auch wohl in Acht zunehmen was der Continuator Chronicæ Sclavicæ cap. 10. schreibt, so ein *Thum-Herr zu Lübeck* gewesen: " Anno Domini 1460. " Vincentii Martyris, mortuo glorioso principe Adolpho, illi de sanguine militari Holsatorum habebant dietam in Nigemunster super

" super Principe eligendo, præsentibus Comite Ottone de Schowenburg, cum filio suo Ernesto, & Episcopo Hildensemensi Ernesto, sed sine fine discesserunt, quia quidam præferebant Regem Daciæ Christiernum; quem quidam postea clanculo lucri causa sibi in dominum elegerunt eis in mala hora. Was kan deutlicher gesaget werden, zu beweisen, dass ein regierender Graf zu Holstein sey ein Fürst gewesen, und von den Ständen des Landes zu Holstein also intituliret und genennt worden?

Henricus *Aquilonipolensis* (n) nennet ihn einen Herrn, das ist Erb-Herrn oder Landes Fürsten.

Saxoniæ tunc Dux Henricus mœnia in una
Convenere Lubicana, & Adolphus herus.

Der hie herus, wird sonsten von berührtem Dichter ingemein, Dux (o) ein Fürst genannt. Dann Herus so viel bedeut als Heres, Erbe von dessen Erklährung oben ist gehandlet worden. Das erscheinet aus dem, weil auch die Fürsten der Wenden von ihm Heri genannt worden, in folgendem Vers:

Perdita (p) ab Henrico & Buckpheo beris Guinidum.

Und an einem andern Ort erklaret er sich selbsten, da er beyde Worte copuliret, sagende:

Contra Balthasar (q) si Sclavorum principem Herumque.

Ingleichen wird Hertzog Abel in Schleswig oder Jüdland Herus Jutiæ getaufft, in folgenden Versen:

Dacorum Ericus (r) Rex factus, Regius autem
Frater Abel Juditbaniæ Herus fuerat.

Also wird auch Hertzog Otto zu Braunschweig Brunoviæ Herus (s) genennt, den er zuvor hatte

Brunoviæ Ottonem Phœbipolisque ducem.

Das ist Hertzogen zu Braunschweig und Lüneburg geschrieben.

In Summa, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg von ihren Land-Ständen seyn für Fürsten ausgeben und gehalten worden, ist allein aus dem zu erkennen, was *Spangenberg* in seiner *Schawenburgischen Chronick im 4. capit. des 5. Buchs* referiret und sagt: Hier-" auf Herr Schæke von Rantzow also geantwortet, ich weiss es und bins sicher, dass meine gnädige Herrn die Fürsten zu Holstein, das Hertzogthum Schleswig mit recht und ehren, und mit gutem Titul haben und besitzen." Sehet hie werden die Grafen zu Holstein-Schawenburg von ihrem eigenen Gesandten Fürsten zu Holstein intituliret, und findet man nicht, dass solches von Jemand sey contradiciret, vielmehr aber dass solches von den vornehmsten und berühmtesten Scribenten und allergelehrtesten Leuten confirmiret und bestätiget worden, wie hernach folget.

(n) In Adolpheide *c. 10.*

(o) Ut *cap. 10. & c. 12.* Κατεχεγμως pro principe ponitur.

(p) *ibidem c. 1.*

(q) *l. 2. de primord. urbis Lubicanæ c. 13.*

(r) In *Adolpheid. c. 11.*

(s) *l. 1. de primord. urb. Lubic. c. 19.*

Caput XIV.

Urkund etlicher vortrefflichen Männer, dass die Grafen zu Holstein sind Fürsten gewesen.

§. 1.

In der Liberey der löblichen Fürstlichen Universität zu Helmstadt, ist eine alte teutsche Chronick von der Handt geschrieben und Reimen-weiss gestellet, dessen Dichter ungefähr vor drittehalb hundert Jahren gelebet; In derselbigen werden diese Verse gelesen von Hertzog Hansen zu Lüneburgh. *Testimonia selecta varia aliorum.*

Der nam zwo Wibe (han ich gehört)
Eine Magd von hoher Gebort
Geborn, und von Vürsten Art
Von Holtzeten Greve Gerhart
Seyt man dass ihr Vatter wehre.

Dieser Graf Gerhardt zu Holstein-Schawenburg ist gewesen der Erste dieses Nahmens, und hat sein Sohn Graf Gerhard der Andere mit dem Zunahmen der Blinde, in Theilung der Landen die Graffschafften Schaumburg und Stormarn bekommen, von welchem der jetzt regirende Fürst und Graf zu Holstein-Schawenburg in rechter absteigender ehelicher Geburths-Linien (t) herkommen und entsprossen; Der Alte ist von dieser Welt geschie-

schieden im Jahr 1281. seine Tochter Fräulein Lutgard, so obberührten Hertzogen Hansen von Lüneburg binnen Hamburg im Jahr 1265. vermählet worden, wird seine Hochgebohrne Fürstin und ihr Herr Vater, ein Fürst und Graf, von diesem Scribenten der um dieselbige Zeit gelebet, intituliret.

(t) In decimo gradu genituræ, hoc ordine, Gerhardus I. genuit Gerhardum II. Secundus Adolphum IX. iste Adolphum X. hic Ottonem II. is porro Adolphum XIII. hic Ottonem III. iste Johannem IX. ille Iodocum I. hic Ottonem VI. ex quo natus est illustrissimus Princeps Ernestus, qui nunc feliciter principatur.

§. 2. Henrich Peill, weiland *Fürstlicher Mindischer* und *Braunschwveigischer* bestalter *Rath*, und der *Stadt Minden Rathgeber* und *Cämmerer*, schreibet in der *Mindischen Stadt und Bischoff Cronick in Sigeberto XV. Episcopo:* " Und seyen folgents die " Grafen von Schauwenburg, in dem Ansehen gewesen, dass sich diese Holsteinische " Grafen mit Fürstlichen Stämmen, ja mit " den Königen vermählet haben, und wiederum in Wedekindo XLIV. Episcopo, wiewohl diese Grafen sich gemeinlich in Kriegen des Reichs und andern grossen Bestellungen, vielmehr dann grosse Fürsten, haben rühmlich gebrauchen lassen: so seyn die " bey Zeiten von ihrer gantzen Herrschafft " entsetzet und verjaget worden, und durch " ihre Freunde und sonderlich ihre Ritterliche Mannheit, wieder zurechte gekommen, " und dahin gerathen, dass die in das Ansehen gekommen; dass sie nicht allein mit " grossen Fürsten, besondern auch mit Königen beheyrathet, und in Fürstlichem " Ansehen gewesen;

§. 3. Sebastian Münster, weyland Professor auf der Universitat zu Basel im dritten Buch seiner Cosmographey schreibt von den Grafen zu Holstein: " Gerhardus Dux " primus mortuo patre Alberto factus est, Dux Slesvicensis, & Princeps comitatus Holsatiæ; woraus zu ersehen, dass sich Graf Albrecht, der andergebohrne Sohn Grafen Henrich des Eysern, von deme oben mehrmahlen ist Erwehnung geschehen, sich habe nach dem Exempel seines Vatern einen Fürsten und Grafen zu Holstein geschrieben:

Es haben die Grafen zu Holstein, ex jure primogenituræ diese Gewohnheit unter ihnen gehabt, dass sich ein Jeder von seinem abgetheilten Lande geschrieben. Also ist auch mit Grafen Henrichs dreien Söhnen zugangen. Der Aelteste Gerhard hat sich einen Hertzogen zu Schleswig; der andere Albrecht, einen Fürsten und Grafen zu Holstein; der dritte, Henrich, einen Fürsten und Grafen zu Stormern, und ihr Vetter Otto einen Grafen zu Schauwenburg geschrieben; worvon an einem andern Orth soll gehandelt werden.

§. 4. Henricus Pantaleon, der Medicin Doctor und Professor auf der Universität zu Basel, im andern Theil der Teutschen Helden fol. 159. beschreibet, dass Adolphi von Salingleven, ersten Grafen zu Schawenburg: unter dem Titul Fürsten zu Holsatz Stormarn und *fol. 304.* von Adolphen dem V. Grafen zu Holsatz-Schauwenburg: Adolph ist aus der Grafen von Holsatz Stammen wohlgeboren, und dermassen mit Tugenden bezieret worden, dass er durch seine Mannheit andere Fürsten weit übertroffen.

§. 5. Cyriacus Spangenberg im Adels-Spiegel im *ersten Theil* lib. 7. cap. 18. verb. Holsteiner: " Als Hertzog Henrich durch " Kayser Friederichen in die Acht gethan " und aus dem Reich gejaget worden, hat Graf " Adolph III. (in nostra genealogia est V.) " die Juncker von Walda und etliche andere " mehr von Adel, die es mit Hertzog Henrich gehalten, aus dem Fürstenthum Hol" stein verweiset. Und bald darnach an demselbigen Orth. schreibet er: " An. 1460. " hat dieser neuer Herr (verstehet König " Christiern den Ersten, den die Stände in " Holstein zu ihrem erwehlet) eine grosse " Summe Geldes von der Stadt Lübeck aufgenommen, dafür viel vom Adel aus dem Für" stenthum Holstein gut sagen müssen. Und lib. 10. c. 13. welches handelt von Fürsten und Hertzogen: " Holstein etwan auch nur " eine Graffschafft, doch ein Zeitlang un" ter Fürstlicher Regierung der Hertzogen " zu Sachsen gewesen, darnach lange Zeit eigene Grafen gehabt. Von diesem Fürstenthum hat Johann Petersen eine eigene Chronick geschrieben.

§. 6. Ni-

§. 6. Nicolaus Ciſtner ein Hochgelarter Juriſt *Churfürſtlicher Pfaltziſcher Rath* und *Hoff-Richter*, und des *Kayſerlichen Cammer-Gerichts Aſſeſſor zu Speyer*, hat die Grafen zu Holſtein nicht für ſchlechte Grafen gehalten, ſondern ſie Fürſten geſchrieben. Dann am Rand über das dritte Buch der Wendiſchen Chronick: Alberti Krantzii hat er dieſe Worte annotiret: (u) *Princeps literarum peritus*, verſtehet Grafen Adolphen den Dritten, welches Vater iſt der erſte Graf zu Holſtein geweſen, und in ſeinem Regiſter über des Sachſen Dennemarckiſche (v) Chronick: *Adulfius Holſatorum Princeps*, verſtehet er Grafen Adolphen den Sechſten, ſo hernacher ein Münch worden, und geſtorben im Jahr 1261.

(u) In *notis marginalibus ad Krantzii Wandal. l. 3. c. 33.*

(v) *In indice ad Saxonis Grammatici Hiſtoriam Danicam.*

§. 7. Von eben dieſem Grafen Adolphen zu Holſtein-Schawenburg, ſchreibet Hieronymus Ziegler von Landau der Artzeney Doctor, in *hiſtoria illuſtrium virorum Germaniæ* (w) folgende Worte: *Fuit animi vir acris, & rebus præclare geſtis inter Principes viros clariſſimus.* Hieronymus Henninges *Superientendens* zu *Lüneburg*, in *Genealog.* " Adolphus III. Comes Schowenburgenſis & " Holſatiæ I. inveſtitus a Lothario Saxoniæ " Duce Electore A. C. 1110. Princeps bel- " lica gloria inſignis & ductor copiarum " imperatoris Lotharii. Und von Johanne dem Dritten Grafen zu Holſtein und Schawenburg ſchreibet er: " Princeps humanus & comis; Und weiter von deſſelbigen Sohn: *Adolphus VII. comes Holſatiæ in Wagria, Princeps ſtrenuus*; Und nochmalen von Graf Henrichen dem Eiſern ſchreibet er: *Ad hujus Principis conſpectum, Leo, cum ab invidis delatoribusque in Anglia laxaretur, ut ipſum dilaniaret in ſummo diluculo, devictus eſt, ipſique pepercit, cum ut quieſceret canis, Leonem alloqueretur. Poſtea ingreſſus cancellos ſertum de capite ſuo Leoni impoſuit, & ad Anglos ait: Si quis inter vos nobilior me eſt, ſertum hoc de capite ejus referat*; Von ſeinem Graf Niclauſen ſchreibt er: *Princeps pius, comis, fortis & manu promptus*; Und ſeinem Sohn, Graf Albrechten A. C. 1399. *Nicolao patruo defuncto cum fratre Gerbardo, petente tertiam partem comitatus Holſatiæ, contendit, quæ lis non a Principibus: Sed Nobilibus compoſita eſt.* Kürtzlich ſchreibet er von geſamten Grafen zu Holſtein-Schawenburg in Gerhardo VI. Duce Sclesvicenſi & comite Holſatiæ: *Vitaliani propriis ſtipendiis Holſatiæ principibus militabant*: Woraus zu ſehen, daſs dieſer Hochbeleſene, und in den Fürſtlichen Archivis wohl erfahrne Mann den Grafen zu Holſtein das Zeugniſs giebt, daſs ſie ſeyen Fürſten geweſen.

(w) Ex qua exſcripſit Matt. Caſtritius *l. 4. de Heroic. virtutibus Principum German. c. 6. n. 24.* *de Weſtphal. Monum. inedit. Rer. Germ.*

§. 8. David Chytræus, (x) der *Heiligen Schrifft Doctor und Leſer auf der Hohen Schul zu Roſtock*, in ſeinen *Sächſiſchen Geſchichten*: *Adolphus II. heroſica virtute & fortitudine Princeps Wagriam Henetis oppreſſis Holſatiæ conjunxit.* Und wiederum: Gerhardus *Holſatiæ & Stormariæ Princeps Privilegia Hamburgenſibus confirmavit.*

(x) *L. 2. f. 6.*

§. 9. *Elias Reuſnerus*, (z) Leorinus, der Artzeney *Doctor* und *Profeſſor* auf der Fürſtlichem Univerſität zu *Jena* in Baſilico Genealogico ſchreibt: " Adolphus VI. Co- " mes Holſatiæ & Schaumburgi, Princeps " heroica virtute & fortitudine; Und von Graf Johanſen dem Dritten ſo im Jahr 1350 Todts verfahren, ſagt er: " Princeps huma- " nus & comes; Von Graf Adolphen dem VII. *Princeps ſtrenuus & prædonum hoſtis acerrimus*: Von Grafen Niclauſen der im Jahr 1400. geſtorben: " Princeps pius, fortis, manu- " que promptus.

(z) In *Βασιλικῶν genealog. auctario f. 58.*

§. 10. Jacobus Auguſtus Thuanus, Præſident des königlichen Parlaments zu Pariſs, der mit ſonderm Fleiſs, Mühe und Unkoſten ſich bearbeitet, aller Potentaten und Herren der gantzen Welt Herkommen, Stand, Würde und Weſen zu erforſchen, und zu erkundigen, hat im 22. *Buch ſeiner Hiſtorien*, von dem Fürſtlichen Stand der Grafen zu Holſtein Schawenburg dieſes Zeugniſs geſetzet: " Adolfo III. ex Schaumburgiorum comitum

" familia, qui Hermanni Billingi posteritatæ " in Holsatiæ Principatu successit circa an- " num Christi M. C. XXXI. Wolfgang Kruger (a) Priester und *Pfarrherr zu Turnavv im Franckenland*, schreibet von Graf Adolphen dem XVII. zu Holstein - Schawenburg: Adolphus Graf von Schawenburg, welcher in Holstein und in Sachsen an der Weser bey Minden, Fürstliche Häuser und Güter besitzet, die alleine dem Römischen Kayser zu Lehn gehen &c. Woraus zu ersehen, dass es ein Land- und Welt-kündig Geschrey gewesen und noch sey, dass die Grafen zu Holstein und Schawenburg seynd Fürstliche Grafen und dem H. Römischen Reich ohne Mittel unterworffen. Und dass ihre jetzige Grafschafft ein Theil des alten Fürstenthums gewesen und noch sey, welches die nachfolgenden Scribenten noch mehr bezeugen.

(a) *In Catalogo & historiologia virorum illustrium f. 5.*

Caput XV.

Uhrkundt etlicher alten und vornehmen gelehrten Leuten, auf Holstein-Schleswigischer Seiten, dass die Grafen zu Holstein sind Fürsten gewesen.

§. 1.

Accedit Stylus Cancellariæ.

Man sagt im gemeinen Sprichwort: *die Wahrheit wohl gedruckt, aber nicht unterdruckt.* Dann die kommt doch mit der Zeit an den Tag, und muss zuletzt den Sieg behalten. Also ist es auch mit dem Stand und Herkommen der Grafen zu Holstein-Schawenburg zugangen, die haben bisher ihrer viele unterstanden zu unterdrucken, und zu verdrücken, und falschen Schein für die Augen zu mahlen; Aber vergebens. Die Wahrheit hat sich doch ohn einigen Advocaten und Procuratorn von ihr selbsten herfürgedrungen, und ihre Unschuld vor der gantzen Welt, auch durch diejenigen, die auf Gegen Theils Seiten gestanden, an das Tages-Licht gebracht.

Quo Titulus principum Comitibus Holſ. tribuitur.

Dann dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg in der Königlichen Dennemarckischen, und in der Fürstlichen Schleswigischen Cantzeley, ja von den gesammten Fürsten und Ständen der Cron-Dennemarck seyn Fürsten und Grafen intituliret worden, und dass solches dem Stylo Cancellariæ gemäss gewesen, haben wir oben in dem 7. Capitel ausgeführet.

Præcipue Cancellariæ Daniæ.

§. 2. Diesen Stylum der Königlichen Cantzley bekräfft der alte vortrefliche *Königliche Rath Saxo Grammaticus*, (b) welcher Königs *Waldemars geheimer Secretari und Ertz-Bischoffen Absolons* zu Lunden vertrauter Freund gewesen, derselbige schreibet: Wie Kayser Friderich der Erste dieses Nahmens König Waldemarn zu Dennemarck, Schweden und Norwegen, samt seinen Ertz- und Bischoffen auf den Reichs-Tag und Concilio gen Bisantzen in Burgund erfordert, habe Fürst Adolph von Holstein dieselbige beyde am Eyder-Strohm empfangen, und durch seine Fürstenthümer Holstein und Stormarn begleitet. Seine Wort lauten also: *Attingentibus (scilicet Rege & Episcopo) Eidoram Principis Holsatiorum ignotus Eques obvius extitit.* Und wiederum: (c) *Henricus Dux Saxoniæ Holsatorum Principem Adolphum, cum insigni copiarum parte præmittit.*

(b) *In Historia Danorum l. 14. f. 271.*

(c) *f. 28.*

Aliorumque insignium scriptorum.

§. 3. Albrecht Krantz *Thumdechand zu Hamburg*, der sonsten nicht gut Schaumburgisch gewesen, hat doch müssen aus Drang der Wahrheit bekennen, dass die Grafen zu Holstein Schawenburg sind Fürsten gewesen; Denn in der *Sächsischen Chronick*, (d) schreibet er: *Interim in Holsatia & Ducatu Sclesvicensi, multa per tumultum agebantur, utpote quibus legitimus aderat Princeps:* Und noch deutlicher in der *Wendischen Chronick*: (e) *Lubecæ conventum egere Holsati, super deligendo, ut ipsi vocabant PRINCIPE.* Hie siehet man, dass die Ritterschafft und Stännde in Holstein ihren Grafen haben für einen Fürsten gehalten. Doctor Krantz hat fast um dieselbige Zeit gelebet, und also gehöret, dass die Stände ihren Grafen nicht anders, als ihren gnädigen Fürsten und Herrn geheissen. Von Grafen Gerharden zu Oldenburg (f) der sich ein Mit-Erben der Grafschafft Holstein ausgeben, schreibt er; *In Holsatiam reversus in se derivabat omnem Principatum.*

(d) *L. 10. Saxon. c. 23.*

(e) *L. 12. VVandaliæ c. 22. in pr.*

(f) *L. 12. Saxon. c. 7.*

§. 4.

§. 4. Anno 1578. (g) ist zwischen Königlicher Majest. zu Dennemarck, den Hertzogen zu Holstein, Herrn Hansen und Herrn Adolphen, auch Gräfflicher Schawenburgischer Regierung, zu Utersen auf der Probstey eine grosse Tag-Leistung gehalten worden. *Doctor Adam Tratziger, Cantzler*, hat wegen des Königs und der Hertzogen das Wort gehalten, und unter andern diesen Punct vorgetragen: So befindet sich auch, dass Actorum Uter. sens. a. 1578. diess wahren bona Ecclesiæ consensu principum, von den von Barmstede juxta vigorem literarum, in die Ehre Gottes & memoriam suorum gegeben. Nun wuste man aber, woher das Jus patronatus herfliesse, als per donationem bonorum Ecclesiæ, per fundationem & talia. Die Brieffe aber zeigten an, dass Henrich von Barmstede ein Hollsteinischer Lehenmann, consensu Dominorum diese Güter also doniret hätte, præsertim autem utile Dominium, und also consensu principum Holsatiæ das Closter directum Dominium bekommen und die Fürsten die Patronatschafft daran erlanget. Hieraus erfolget unwidersprechlich, weil das Closter Utersen ein Pertinentz der Frey-Herrschafft Barmstedt gewesen und von den Freyherrn mit Consens der Fürsten und Grafen zu Holstein gestifftet worden, und das Hauss und Amt Barmstedt, mit allen seinen Zuhörungen an die Grafen zu Holstein-Schawenburg, durch die Erb-Theilung gefallen, dass dieselbige Grafen seyn Fürsten zu Holstein gewesen, und ist das Closter Utersen in unmittelbarem Territorio, districtu und Hoheit der jetzigen Grafschafft Holstein-Schawenburg noch diesen heutigen Tag gelegen.

(g) *In* protocollo der tractation und Handelung zwischen Königl. Maj. zu Dennemarck, den Fürsten zu Holstein, auch Graf Schaumburgischer Regierung, und dem Probst des Closters Utersen, so daselbst zu Utersen uff der Probstey im 1578. Jahr den 18. Augusti gehalten, tractiret und endlich in recess verfasset worden; Item in kurtzem Bericht wegen des Closters Utersen, *qui extat* in Actis und Handlungen des Closters Utersen in Archivo Schaumburgico.

Ramminger. §. 5. Doctor Ramminger in *Actis Schowenburg contra Dennemarck, die Ablösung des Billenwerders betreffend, in acceptationibus Responsionum und respective Exceptionibus cum annexa petitione cum compulsorialibus Der Königlichen Würde und der Hertzogen zu Holstein pro interesse, productis Spiræ*, den 16. Septemb. 1573. Und als ferner bey der Holsteinischen Landschafft die Urkund in ihrer Gewahrsam verhanden, damit zu beweisen ist, dass König Christian zu Dennemarck der Erste von der Holsteinischen Landschafft zu ihrem Herrn und Landes-Fürsten angenommen: Bittet Anwaldt ihre Compulsoriales an die Holsteinische Landschafft zu erkennen und mitzutheilen, solche Urkund zu ediren.

§. 6. Jonas von Elferfeldt (h) ein Elferfeldt. *Holsteinischer Edelmann*, (oder wie man gewiss dafür hält) Herr Henrich von Rantzow, weyland *Königlicher Statthalter im Hertzogthum Holstein*, schreibet in seiner *Zimbrischen Chronick: Serenissimorum Daniæ Regum a comitibus Oldenburgi Holsatiæque Principibus originem trahentium.* Da haben wir klare Bekantniss, dass die Grafen zu Holstein Fürsten sind, und die Grafen zu Oldenburg nur schlechte Grafen gewesen. Und wiederum schreibet er: *Literas divisionum inter Henricum Episcopum Osnabrugensem comitem Holsatiæ, Stormariæ & Schawenburgensem. Et Elisabetham Principem Holsatiæ & Slesvicensem natam Brunsvicensem.*

(h) *In Chersonesi Cimbricæ annalium class.* 2. *c.* 1.

§. 7. Andreas Engel, (i) *Pfarr-Herr zu Straussberg in der Marck Brandenburg*, schreibet in seiner *Holsteinischen Chronick* von Grafen Adolphen dem Dritten, zu Holstein-Schawenburg: "Woraus dann offenbahr, wie "ehrerbiethig und treu die Holsteinische "Edelleute gegen ihrem Fürsten gewesen &c. Weiters in anno 1307. "Und seynd der "Graf zu Holstein und Woldemahr, der Holsteiner und Schleswiger Fürst; Und wiederum den Siebenden: "Und hat nach dieser Schlacht Graf Adolph der Vierdte sein "Fürstenthum von den Dänischen wieder erlangt. Dominicus Dreuer *von Lüneburg* in der *Vorrede* über *Johann Petersens Holsteinische Chronick*, schreibt an König Christiern den Dritten zu Dennemarck und Herrn Johann und Adolphen, beyden Hertzogen zu Hol-

Holstein, de dato 1557. Der Durchleuchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herren der Lande Holstein, Stormarn, Ditmarschen, und Wagerland, welches für Zeiten Nord-Albingen genannt: Wie das Land zu Christlichen Glauben kommen, nachmahls durch vierzehen Fürsten regieret, und was sich darin zugetragen, bis dass Kayser Lotharius dieselbigen Fürstenthum Grafen Adolphen von Schawenburg gelenet, in des Blutstammen das geblieben.

(i Andreas Angelus *Struthiomontanus*, qui licet faventiæ auram venatus Holsatiæ & Schaumburgiæ comites inter Nobiles tantum Holsatos reposuerit, testimonium tamen veritati perhibere vi veritatis adactus fuit, cujus verba allata exscripsimus ex ipsius *Chron. Holsatiæ l. 1. c. 3. f. 15.*

Caput XVI.

Extract aus Johann Petersen, weyland Superintendenten zu Aldenburg in Holstein, Chronick, zu beweisen, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg sind Fürsten gewesen.

§. 1.

Specialim Joh. Peterseníi. Der Ehrwürdige *Johann Petersen*, ein gebohrner Holsteiner und *Königlicher Superintendent* der Kirchen zu *Aldenburg* in dem Hertzogthum Holstein, hat gelebet ohngefähr vor sechzig und mehr Jahren, und sich erst unterstanden eine *Chronick* von dem Leben und Geschichten der Grafen zu Holstein anzustellen; Darauf er dann nicht alleine sehr grossen Fleiss gewandt, sondern auch mächtigen Vorschub und Beförderung bekommen; Der hat aus denen Archiven, Brieflichen Urkunden, alten Registern, Acten und Handelungen auch andern Documenten so viel Nachrichtung bekommen, dass er schliessen müssen, Holstein und Stormarn seynd nicht schlechte Graffschafften, sondern Fürstenthümer, und die Herren der Länder Fürsten gewesen. Wir wollen dem günstigen Leser etliche Exempel zu Bestärckung unser Intention, kürtzlich ausziehen, und in diesem Capitel gleichsam in einer Summ vor Augen stellen: Im ersten Theil am 16. Blat schreibet er von Graf Adolphen dem Ersten dieses Nahmens zu Holstein und Schawenburg: *Dieser Adolph nun Graf zu Holstein und Stormarn war ein tugendsamer Fürst.* Im andern Theil am 47. Blatt: *Nachdem Wagerland zu dem Fürstenthum Holstein und Stormarn, und die Gewalt Adolphi kommen; ist geschehen im Jahr* 1140. An selbigem Orth sagt er weiter: *Indem Graf Adolph ein frommer, Christlicher Fürst war.* F. 49. schreibt er von König Schwenons zu Dennemarck Gesandten an Graf Adolphen abgeordnet: „ Er überredete etliche von Adel „ in den Fürstenthümern " verstehet Holstein und Stormar. Und wiederum in anno 1148. „ Viel derselbigen vom Adel verliessen „ Zuenonem, und begaben sich bey ihren „ Landes-Fürsten Adolphum. F. 54." Mathildis die Hauss-Frau Adolphi, hat nach „ Abgang ihres Herrn die Fürstenthum „ eine Zeitlang regieret. Aber Hertzog „ Henrich der Löwe, hat dem jungen Adolpho Henricum von Orlamund zu einem „ Vormund gesetzet. Dieser hat die Geistlichen in den Fürstenthümern Holstein „ sehr verdruckt. An selbigem Blatt: Mahtildis die Mutter Adolphi nahm Henricum von Orlamund und gebahr ihm einen Sohn Albertum. Diesen Albertum „ hat Woldemarus König zu Dennemarcken, „ da Er Adolphum den Dritten aus dem Fürstenthum verjagte, zu einem Stadthalter „ gesetzt. Und bald darnach schreibet er: „ Da begegnete den Dänen der Statthalter der „ Fürstenthum Holstein. F. 55. vers Nachdem „ Bischoff &c. dass der Hertzog Graf Adolphen „ sammt seiner Mutter aus dem Fürstenthum „ Holstein vertrieben, da erhielt Er sich im „ Schaumburger-Land. Diess ist das zweyte mahl dass die Schaumburgischen Herrn „ aus obgenanten Fürstenthümern vertrieben „ sind. F. 57. „ Graf Adolphus hat, nachdem Er wiederum zu friedsamer Besitzung „ der Fürstenthümer Holstein kommen Macradum Ericonem von dem Walde aus dem „ Fürstenthum Holstein verweiset. Diese „ erhielten sich bey dem Hertzogen zu Schleswigh. F. 58. Kayser Friderich zog im Jahr „ 1188. mit vielen Fürsten (unter welchen „ Graf Adolphus zu Holstein) in Asien. F. 59. „ Wie Adolphus mit Kayser Friderichen in „ Asien zog, befahl Er seiner Mutter Gemahl und Kinder dazu sein Fürstenthum „ Holstein, seinem Schwager Adolpho von

" das all forzustehen; Am selbigen Blatt: Nach-" dem Hertzog Henrich der Löwe die Graf-" schafft Stade wiederum bekommen; besuch-" ten ihn etliche Holsteiner von der Freund-" schafft, deren vom Adolpho aus dem Lande" zu Holstein verwiesen, mit denen hat der" Hertzog so viel gehandelt, dass sie ihren Lan-" des-Fürsten verliessen; „ F. 60. " Adolphus" von Dassel der Statthalter in den Fürstenthü-" mern des abwesenden Adolphi &c. „ F. 64. " Nach diesen Victorien kam Hertzog Walde-" marus wieder in die Fürstenthümer Hol-" stein &c. „ Nachdem ist er wieder in das" Hertzogthum Schleswig gezogen &c. Und bald darnach: " Als Adolphus aus dem Für-" stenthum Holstein durch Hertzogen Wol-" demarum verjagt, erhielt er sich in der" Graffschafft Stade, versammlet daselbst et-" lich Volck, der Hoffnung seine Fürsten-" thum mit Gewalt wiederum einzunehmen; " F. 66. Sagt die Frau von Deest, eine ge-" bohrne Holsteinerin zu Grafen Adolphen, der auf dem Hauss Schaumburg eine Residentz gehabt: Dieweil Er nicht wolte, und ihm das auch nicht ziemete, die Fürstenthümer Holstein mit gewaffneter Hand einzunehmen; Und in selbigem Blat folget weiter; Dazu habe er Eyde und Gelübde gethan, nimmer wider die Dähnen von wegen der Fürstenthum Holstein etwas fürzunehmen; Und ferner: Nachdem die Holsteiner Adolphum ihrem Landes-Fürsten in ihrem Land hatten. F. 67. vers. im Jahr 1215. Grafen Adelberto von Orlamund dem Statthalter in dem Fürstenthum Holstein; F. 68. Adolphus der vierdte Graf zu Holstein hat anno 1224. durch Hülffe seines Vaters zu Schaumburg, und Gerhardi des Bischoffs zu Brehmen, Henrici Grafen zu Schwerin, und Henrici Grafen Werle, auch der Holsteiner die Fürstenthümer Holstein, Stormarn und Wagern wiederum erlangt, und Grafen Adelbertum von Orlamund des Königs Statthalter in dem Fürstenthum Holstein in dem Felde gegriffen; F. 69. Nachdem Graf Adolphus zu Holstein das gröste Theil seiner Fürstenthümer mit gewaltiger Hand wiederum erlangt; F. 70. vers. König Woldemarus: Der oberste Feld-Herr war Adolphus, der Alte, von Schaumburg, den König Woldemarus aus dem Fürstenthum Holstein vertrieben hatte. Und gleich darauf: Nach dieser Schlacht hat Graf Adolphus der Vierdte, seine Fürstenthümer gäntzlich wieder erlanget. F. 71. Adolphus als er in ruhlicher Besitz seiner Fürstenthümer war &c. Und wiederum: Nachdem Adolphus der Vierdte wiederum aus Liefland kommen im Jahr 1238. und alle Dinge in dem Fürstenthum Holstein wohl geschickt hatte. Und darnach: Adolphus ein Barfürsser-Mönch, reiset zu Fuss gen Rom, und erlanget vom Papst, Innocentio dem Vierdten, dass er Priester ward geordnet: kam wiederum in sein Fürstenthum Holstein. F. 72. Da nun Graf Johann und Gerhard zu Hamburg gekommen, da war eben ihr Schwester-Mann Hertzog Abel von Schleswig, ihr Vormund, der überantwortet ihnen ihr Fürstenthum Holstein, in Gegenwärtigkeit des Ertz Bischoffs zu Brehmen. F. 83. Der Schwester-Mann der Fürsten zu Holstein, König Abel zu Dennemarcken, ward erschlagen von denen Bauren in Nord-Friessland, derhalben nahm zu ihm nachfolgender König Christophorus den unmündigen Sohn Abels, Ericum, der Ursach, dass er ihm das Hertzogthum Schleswig möchte entfrembden, und dem Reich Dennemarck wiederum einverleiben; Da nun die Grafen zu Holstein Johann und Gerhard das erkundigten. &c. F. 74. vers. Dieweil König Christopher &c. Der König blieb im Gefängniss, bis dass Graf Gerhardus Hertzogen Johann von Braunschweig und Lüneburg seine Tochter gab in Hamburg; Nachdem handelt der Hertzog zwischen ihnen dem König und dem Fürsten zu Holstein &c. Und im Vers: dieweil Graf Johann &c. Zog er für die Stadt Lübeck, und verbrennet, und beraubte alle die Dörffer, die der Statt zuhöreten, in dem Fürstenthum Holstein. &c. F. 75. Zu mercken: Nachdem hieforth vieler Herrn Grafen der Fürstenthum Holstein gedacht &c. Und bald darnach: Adolphus der Dritte ward von Hertzogen Waldemaro zu Schleswig aus dem Fürstenthum Holstein vertrieben, und starb im Schaumburger-Land verliess nach ihm drey Söhne; Brunonem, Conradum und Adolphum; Adolphus kam wiederum in die Fürstenthümer Holstein, und regiret dieselbigen. &c. F. 76. Gerhardus der Dritte, kam wieder (aus der Graffschafft Schaumburg) in die Fürstenthümer Holstein

und

und hat Stormarn besessen. Und wiederum: Dieser Johannes ist Herr im Stormar-Land gewesen, da man geschrieben 1320. bis zu der Zeit 1330. und darüber, und der letzte von dem Stamm des andern Gerhardi, die in dem Fürstenthum Holstein geregieret haben. Und im Vers. Gerhardus der Grosse &c. Aber Hartwich Reventlow, weil er die Geschicklichkeit Grafen Gerhardi mercket, gab er ihm Harnisch und Pferde, dass er als ein Fürste dieser Länder sich mocht halten; und darnach: Graf Niclaus ist im Fürstenthum Holstein gestorben; F. 78. Die Grafen der Fürstenthümer Holstein; Er verstehet Grafen Gerharden und Grafen Henrichen zu Holstein und Stormarn und Grafen Hansen zu Wagern, alle Grafen zu Schauwenburg. &c. F. 79. Der verjagte Adel aus dem Fürstenthum Holstein, vermeynten dem Grafen starck gnug zu werden, kamen zu Utersen zusammen, der Meynung die Grafen zu überziehen &c. F. 81. vers. Graf Adolphus. Nach dem Todt Adolphi, nahm Graf Gerhardus der Grosse alsbald das Schloss Segeberg ein, und Herr Hartwig Reventlow ist aus dem Fürstenthum Holstein entwichen; F. 82. vers. Indem die Ditmarschen &c. Im Jahr 1320. ist das Land und die Fürstenthümer Holstein regieret worden von vielen Herren nemlich hatte Graf Johannes das Wager-Land, Graf Gerhardus und sein Bruder Johannes Holstein, und Graf Johannes, der Sohn Gerhardi, des Vierdten, Stormar-Land; F. 88. vers. Zu dieser Zeit &c. Dieser Graf Johannes ist ein friedsamer und reicher Fürst gewesen; F. 89. Indem sie wusten, dass der fromme Fürst Johannes im Wager-Land denen Strassenräubern feind war &c. Und darnach: Dieses hat Grafen Henrico und Nicolao zu Holstein übel verdrossen, haben derhalben ihren Vettern Grafen Johannem angesprochen und begehret, dass er ihnen, gleich als den Städten, vergönnete in seinen Fürstenthümern &c. F. 90. Graf Henrich befahl die Fürstenthümer Holstein seinem Bruder Nicolao, und er zog mit etlichen Holsteinern in den Dienst König Eduardi in Engelland; F. 93. Dieweil Graf Henrich der Eiserne ausserhalb Landes war, hat sein Bruder, Graf Nicolaus, dem Fürstenthum Holstein fürgestanden und regieret; F. 97. Nachdem Graf Henrich der Eiserne sahe, dass sein Bruder Nicolaus keine Erben mit seiner Fürstin erlanget, auf dass das Fürstenthum Holstein nicht in fremder Herren Hände möchte gerathen &c. Und bald darnach: Da die von Hummelsbüttel aus dem Lande verwiesen, das hat etliche von dem Adel in diesem Fürstenthum sehr verdrossen, die haben sich wider die Grafen gerottet &c. Und fürter: Mit den Städten Lübeck und Hamburg zogen Graf Niclaus und Henricus zu Holstein, und Graf Johannes zu dem ersten für Rendesburg; denselbigen haben die Bürger darinnen, dieweil es ihre Landes-Fürsten waren, die Stadt geöffnet und eingelassen. F. 98. vers. Die von Kyle &c. Dieses verdross Hennecken Lembecke übel, Ward derohalben deren von Kyl Feind und suchte ohn alle vorhergehende Klage an Grafen Adolphum, ihrem Landes-Fürsten, Gelegenheit der Zeit das zu rächen. F. 100. Im Jahr 1381. ist gestorben Graf Eysern Henrich, nachdem er viel Mühe und Arbeit in seinen Fürstenthümern gehabt. Zu Ende dieses andern Theils am 102. Blat, stehet geschrieben: Im Jahr 1386. ist das Hertzogthum Schleswig Gerhardo dem ältisten Sohn Grafen Eysern Henrichs mit seinen Nachkommen erblich zu besitzen, durch Olauum, Königin Margrethen Sohne: mit der Lehen-Fahnen nach dem alten Gebrauch, verlehnet worden. Dieweil die Fürsten zu Holstein nunmehr eine andere Herligkeit und Titul mit einem grossen Hertzogthum erlanget. Hat also das ander Buch dieser Chronicken auch ein Ende.

Im dritten Theil am 103. Blatte: Nach dem Abschied Waldemari, der im Jahr 1375. gestorben, regierete Graf Nicolaus friedsam die Fürstenthum Holstein. &c. F. 105. Hertzog Gerhardus zu Schleswig hat sich mit seinem Bruder, Albrecht und Henrich in der Theilung ihrer Fürstenthümer, nach Abgang Grafen Niclaus nicht können vergleichen. Dann Gerhardus wolte das Hertzogthum Schleswig für sich allein behalten, und dazu den dritten Theil des Fürstenthums Holstein; Das wolten ihm seine Brüder nicht gestatten, und sagten: wolt er ein Theil an der Grafschafft Holstein haben, dann solt er ihnen auch ein Theil des Hertzogthums mittheilen. Dann das Hertzogthum wäre den Grafen sämtlich, und nicht einem allein; Von der Königin und der Ritterschafft des Reichs überantwortet.

tet Diese Brüder zu vereinigen sind zusammen kommen in Todesloh, Albrecht, König in Schweden, Hertzog Henrich von Lüneburg, Hertzog Erich zu Sachsen, und Adolphus Graf zu Schawenburg. Diese sämtlich wandten grossen Fleiss für, die Zweiträchtigkeit dieser Herrn aufzuheben; Aber die Fürsten haben nichts geschaffet: Dann keiner wolte dem andern etwas nachgeben; Nachdem die Fürsten von einander gezogen, ist der Adel des Hertzogthums Schleswig und der Graffschafft Holstein zusammen kommen, die nicht gerne gesehen, dass die Brüder in solcher Uneinigkeit lebeten, und die nachfolgender Gestalt verglichen: Hertzog Gerhard solle das Hertzogthum Schleswig allein behalten, und dazu das dritte Theil der Fürstenthum Holstein Neun Jahr; nach verschienenen neun Jahren, solten die andern beyden Brüder die Fürstenthümer Holstein allein behalten, und Hertzog Gerhard mit dem Hertzogthum sich begnügen lassen. F. 106. Wie nun die Ditmarschen erkannt der Fürsten (verstehet die Grafen zu Holstein) Unschuld, haben sie sich erboten, dem Fürsten gleich dafür zu thuen. Dess haben die Stadt Lübeck und Hamburg viel in der Sache gearbeitet, dass die Fürsten und Ditmarschen ohne Blutvergiessen möchten verrichtet werden; Aber sie haben nichts ausgericht. Dann die Fürsten sammt ihrem Adel sind mehr zum Krieg dann zum Frieden geneigt befunden; F. 107. Nach dem Todt Grafen Albrechti, dieweil Er keine Erben verliess, seynd das Fürstenthum Holstein an Hertzogen Gerhardum gefallen; F. 110. Die Hertzogine und ihre Vormünder nahmen das Regiment zu handen des Hertzogthums Schleswig und der Fürstenthum Holstein. Und an selbigem Blatt: Graf Henricus ein erwehlter Bischoff zu Osnabrück, kam in die Fürstenthum Holstein; F. 111. Darnach wichen die Vormünder der Jungen Herren aus den Fürstenthümern Holstein, und liessen Grafen Henrichen allein regieren: Und die Hertzogen mit ihren Vormündern herrscheten im Hertzogthum Schleswig; F. 119. Im Jahr 1406. wurden folgende Worte des Rechts zu Hamburg an ihre Bürger referiret: Wie sie von dem Kayser Privilegia hätten, dass sie denen Fürsten zu Holstein, wider ihre Feinde nicht dörfften folgen. F. 123. Graf Henrich nachdem Er mit grosser Mühe und Arbeit, die Fürstenthum Holstein seinen Vettern lange Zeit zu gut geregieret, und vorgestanden. F. 124. Von wegen des Hertzogthums Schleswig zwischen König Erichen und dem Fürsten zu Holstein &c. Da der König merckete, dass er die Fürsten zu Holstein, aus dem Hertzogthum mit Gewalt nicht vertreiben konte. F. 130. Hertzog Henrich hat seine Räthe an die Stadt Lübeck gesandt, und sie ermahnen lassen der Wohlthat der alten Fürsten zu Holstein ihnen offt erzeiget; Folget weiters in dem vierdten Theil bald nach dem Anfang: Im Jahr 1465. kam Dorothea die nachgelassene Witwe Hertzogen Adolphi, aus ihrem Vaterland in das Land zu Holstein, von wegen ihrer Morgengab und Witwen-Guth in diesem Fürstenthum ihr aufgerichtet; Fol. 145. Im Jahr 1467. ist Graf Gerhard. von Oldenburg wiederum in das Land zu Holstein kommen; König Christiern sein Bruder, hat ihn gemacht zu einem Statthalter in dem Fürstenthum Holstein; aber Graf Gerhard stärket sich, und hat eingenommen die Häuser Gottorp, Rendesburg, Segeberg, Hanrowe. Derhalben hat sich der Adel wider ihn gesetzt und gesaget: dass sie dem Könige und nicht ihm geschworen haben; und haben den König durch Bothschaft mit Brieffen besuchet und gefordert, dass Er in die Fürstenthum Holstein kommen wolte. Dann sie begehrten zu wissen: ob Er, oder Graf Gerhard, ihr Herr wäre? Der König kam eilend in das Land zu Holstein, und fordert seinen Bruder für sich auf Segeberge; Da liess Er ihm das ausgesagte Geld von dem Fürstenthum Holstein entrichten, damit zog er über die Elbe in seine Herrschafft Oldenburg; F. 151. Im Jahr 1470. sind zu Lübeck ankommen die Wohlgebohrnen Herren und Grafen von Henneberg und Mansfeld mit Kayserlichen Briefen und dahin Grafen Gerhardum von Oldenburg aus des Kaysers Befehl gefordert, und von ihm alda wiederum begehret, das Aufhebens, dass er von dem Leibgeding der Fürstin Dorotheen, weyl. Herrn Adolphi Hertzogen zu Schleswig und Grafen zu Holstein nachgelassene Witwe, in dem Fürstenthum Holstein eingenommen; F. 153. Er (König Christiern) dass Seine Kayserl. Majest. gnädiglich aus diesen dreyen Landen, Holstein, Stormarn und Ditmarschen ein Hertzogthum machen wolte. Der Kayser hat sich des nicht beschweret, und in des Königs Begehr gewilliget, und aus den dreyen genannten Graffschafften ein Hertzogthum gemacht, und das dem Könige verlehnet, nach laut der Gulden Bull von Kayserl. Majest., und auch verpitschierten Briefen von denen Churfürsten ihm darauf gegeben. Das ist geschehen an dem Reichs-Tag zu Rotenburg an der Tauber im Franckenland gehalten, im Jahr nach Christi-Gebuhrt 1474. Woraus dann offenbahr und an das helle Tageslicht erscheinet, dass die Grafen zu Holstein 10. 20. 30. 40. 50. 100. und mehr Jahr, und also über aller Menschen Gedächtnis, zuvor und ehe die Grafschafften zu Hertzogthümern sind erhöhet worden, nicht schlechte Grafen, sondern zugleich Fürstmäsig, und dass die Grafen zu Holstein-Schauwenburg des Heiligen Römischen Reichs freye unmittelbare Fürsten und Grafen gewesen, und solche Fürstliche Dignität und Würde, über die dreyhundert gantzer Jahr hochlöblichen geführt und erhalten. Und forterst die Würgell derselbigen auf ihre Posterität gepflanzet

tzet und propagiret, bis dass sie bey unsern Zeiten wiederum angefangen auszuschlagen und zu grünen, wie wir vor Augen sehen, wovon untenan seinem Orth soll tractiret werden. Albie wollen wir unser propositum continuiren.

Caput XVII.

Dass das Wort Hertzog, anstatt des Worts Fürsten, Grafen, gebrauchet; und dass die Grafen zu Holstein-Schauwenburg aus Irrthum seynd Hertzogen genannt worden; die nur Fürstliche Grafen gewesen.

§. 1.

De significatu vocum Ducis, Principis in Germania.

Es ist ein grosser Irrthum etlicher Schrifft-Gelehrten, dass sie ohn Unterscheid, wo das Wort Dux Hertzog, in alten Büchern und Instrumenten gelesen wird, wollen stracks ein Hertzogthum daraus erzwingen. Als zum Exempel: Dux Thuringiæ, Dux Alisatiæ, Dux Histriæ, Dux Moraviæ, Hertzog zu Thüringen, Hertzog in Elsass, Hertzog in Histrien, Hertzog in Mähren; die niemahls sind Hertzogthümer in specie also genennet, sondern Thüringen und Elsass sind Land-Grafschafften, Histrien und Mähren, aber Marggrafschafften des Heiligen Reichs, gleich von Anfang gewesen. Dann das Wort Dux, das ist Hertzog, wird durch Missbrauch in denen alten Schrifften auch von den Hohen Grafen gesagt, die gantze Provincien unter sich und Fürstliche Hoheit gehabt, wie dieses Reichs- und Rechts-Verständige *Pet. Pithœus*, (k) *Claudius Falcetus*, (l) *Franc. Raguellus*, (m) *Cardin Pascasius*, (n) *Guil. Camdenus* (o) und andere bezeugen. Also wird der Graf in Flandern, Dux Flandriæ, (p) in der *Bremischen Kirchen-Historien*: und Pontius Pilatus der Landpfleger und Land-Richter im Jüdischen Lande, von *Otfrieden*, (q) dem alten Teutschen Kirchen-Lehrer, ein Hertzog genannt, der nur ein Præses das ist Land-Grafe, gewesen; Also werden die Comites Palatini, das ist Pfaltzgraffen, in den Sächsischen Rechten (r) Duces, Hertzogen, geschrieben, weil sie Fürstliche Hoheit und Würde gehabt, und dahero Gefürstete Grafen (*) sind intituliret worden.

(k) *In commentario de comitibus Campaniæ & Bryæ*, L. 1.

(l) *Seu* Fauchetus *in originibus Dignitatum & Magistratuum Franciæ l. 2. c. 3.*

(m) *In dictionario verborum quæ ad jura regalia & feudalia pertinent, in verbo Ducis f. 192.*

(n) *Seu* Pasquierus *in disquisit. Rerum Gallicarum l. 2. c. 12.*

(o) *In Britanniæ descriptione f. 119.*

(p) *A veteri Scholiaste Adami Bremens. num. 7.*

(q) Otfridus Wissenburgensis *in paraphrasi Evangelistarum l. 4. c. 23. in fin. & c. 20.* Freher, *in notis ad Petr. de Andlow. l. 2. c. 12.*

(r) *In Speculo Saxoniæ l. 3. art. 53. §. 1. in Wichbildo art. 7. §. fin. in Jure feudali Saxon. c. 72. quibus adstipulatur speculum Suevicum l. 1. c. 19. §. 1.* Freherus *in origin. Palatin. P. 1. c. 9. P. 2. c. 1.*

(*) Freher *d. parte 2. c. 1.* Ubi Exempli causa profert *Alisatiam, Burgundiam, Campaniam, Hannoniam, Selandiam, Beyren, Witteluspach.*

§. 2. Und wie ein Irrthum aus dem andern pfleget zu fliessen, also haben auch etliche Rechts-Gelahrten (s) aus diesem irrdischen Fundament noch weiter geschlossen, dass bey den alten Teutschen, Gothen und Francken der Grafen-Stand sey höher und würdiger gewesen, als der Hertzogen-Stand, weil in Unterschrifften der alten Reichs-Abscheiden und Concilien (t) bisweilen der Grafen Nahmen für des Hertzogen Nahmen gesetzt worden, da doch durch das Wort, DUX, nicht in specie ein Hertzog, wie wir heutiges Tages dieselbigen halten, sondern ein hoher Fürstlicher Graf, der eine gantze Provintz unter sich gehabt, verstanden wird. Von welchen Grafen redet der Titul in *Codice Justinianeo*, (u) *de comitibus qui Provincias regunt*; Dann diese Grafen sind ohn Mittel dem Reich unterworffen (v) und also denen Hertzogen gleich geachtet, und dahero auch Hertzogen (w) genannt worden. Error quorundam.

(s) Johannes Vasæus *in rer. Hispan. Chronic. anno 652.* Calefatus *in d. tractatu de equestri dignitate*: Pancirollus *commentar. ad notitiam imperii Rom. l. 1. c. 139. & 140. in pr. l. 2. c. 70.* Guil. Camdenus *in Britannia f. 119.* qui colligunt majoris dignitatis fuisse comites quam Duces.

(t) *In subscriptione concilii VIII.* Toletani *Tom. 2. concil. generali. P. 2.* ubi subscripserunt, *Ella comes & Dux: Fandila comes & Dux.*

(u) *Lib. 11. Tit. 54.* & Jul. Capitolinus de *Imp. Vero* scribit: *eum confecto bello, regna Regibus, provincias vero comitibus suis dedisse regendas.* Et Marinus Sanutus *in secretis fidelium crucis l. 3. P. 7. c. 1: Distinguitur regnum Hierosolymorum principaliter in quatuor comitatus seu principatus, quorum primus est Edessanus comitatus, secundus Principatus est Antiochenus tertius principatus est comitatus Tripolitanus, quartus principatus est Jerosolymitanus.* Quæ videtur transumpsisse ex Willermi *Tyrensis Archiepisc. histor.*

flor. orient. l. 16. c. fin. Videatur autem Pancirollus *c. l. l. 1. c. 139.* Loaysa *in Not. ad concil. VIII. Toletanum*, Pantinus *in comment. de dignitatib. & offic. Gothorum.*

(v) Jam inde a temporibus antiquissimis, quod apparet ex calce *Legis Alamannorum*, & Fredegario *Scholast. in chron. Franc. c. 78. Dagobertus Rex de universo regno Burgundiæ exercitum promovere jubet: statuens eis caput exercitus, nomine Chadonidum Referendarium, qui duodecim Duces cum exercitibus &c. exceptis comitibus, qui Ducem super se non habebant.*

(w) Dux enim Provinciæ, Landgravium, Dux limitis Marchionem notat. Quod observarunt Piso Svacius *Prælud. feudor. c. 4 n. 24.* & Pancirolus *notit. imperii l. 1. c. 139.* Facit huc Nicolaus Gillius *in Ludovico IV. Rege:* & quod Abraham. Saurius *in calend. Histor. die 2. Februar. scribit: Fürst Henrich zu Plawen, Hertzog und Burggraf zu Meissen;* cum constet hunc Burggravium non fuisse ducem, sed tantum comitem. Idem *die 22. Januar. Henricus Burggraf zu Meissen, Fürst zu Plawen, Graf zu Hartenstein und Geraw;* Unde apparet ab eo vocabulum Hertzogen abusive pro comite Principe usurpatum. Thom. Milles *de Nobilitat. Politic. f. 45. Nam quos comites legeris, Duces item appellari alias uno eodemque tempore deprehendes.*

Ducibus pares habiti sunt Comites qui Holsatiæ præerant.

§. 3. Solche Grafen sind gewesen die Grafen zu Holstein-Schawenburg, welche zuvor und ehe die Lande Holstein und Stormar zu Hertzgothümern erhöhet worden, von den Scribenten werden Hertzogen genannt, nicht dass sie solchen Grad gehabt, sondern weil sie an Macht und Würde den Hertzogen ebenbürtig, (x) und so viel die Fürstliche Ehren-Würde belangen thut, gleichmässig geachtet werden. Wir wollen zu Bekräftigung unserer Worte etliche wenige Exempel hieher setzen.

(x) Comites pariter cum Ducibus Principum numero habitos fuisse asserit Lehmannus, *chron. Spirens. l. 2. c. 16. in pr. & f. 85.*

Probatur ex matriculis imperii.

§. 4. In des heiligen Reichs Matricul zu Nürenberg (y) durch Kayser Friderich den Dritten und gemeine Stände im Jahr 1467. aufgerichtet, wird der regierende Graf zu Holstein mit unter die Hertzogen gezehlet, in folgenden Worten: Auch bey denen Hertzogen zu Stargarden, Pommern, Wenden, Meckelnburg, Stettin, Holstadt.

In der Reichs-Matricul zu Regensburg (z) im Jahr 1471. aufgerichtet: Hertzogen von Holstein 20. Pferde, 40. zu Fuss. In welchem Jahr noch kein Hertzog zu Holstein, sondern nur ein Graf gewesen, so erst drey Jahr hernacher auf dem Reichs Tag zu Rotenburg an der Tauber zum Hertzogen creiret worden.

(u) *de Westphal. Monum. inedit. Rer Germ.*

(y) *In wahrhafften Abtruck fernerer Defensionum und respective eventuale Handlung in Sachen des Hertzogen zu Braunschweig contra die Stadt Braunschweig f. 147.*

(z) Apud Lehmannum *chron. Spirens. l. 7. c. 112. f. 970. col. 2.*

Testimonio Henrici Aquilonip.

§. 5. *Henricus Apuilonipolensis* (a) in seinem Gedicht von dem *Leben und Thaten Adolphi IV. Grafen zu Holstein-Schauvenburg* hat das Wort Hertzog mehr im Brauch als das Wort Grafen. Wir wollen nur ein Zeugniss einführen, dasselbige lautet also:

Conflata pace cum Dacis omnibus alma,
Florens Holsaciæ Dux vir Adolfus erat.
Magmontans Christi cultum Dux pacifer almum, in
Wagria claustrum Cismariæ ediderat.
Inde Monasterium Mundi campi initiatum ab
Patre pio, complens Dux id Adolfus erat,
Claustrum inter muros Jetzehoique Ducalis
Herphesthudense struxit Adolfus & hoc
Dux claustrum Krempis, condens præsignis Adolfus
Francisco pariter condidit Ecclesiam.
Et nova in Ecclesia Ecclesiæ constructor Adolfus
Dux Anthonio erat de Padua ipse sacro.
Pallenti in pago Dux Claræ virgini Adolphus
Ecclesiam, atque Cruci victoris instituit.
Christiparæ claustrum in Rhilo Dux struxit Adolphus
Hæc consummata dicta fuere sibi.

Und wiederum von Grafen Henrichen dem Ersten des obgemelten Adolphi VI. Enckel, so gelebet um das Jahr 1300. schreibet er:

Reginata (b) *Ducalis*
Erico Henrici filia nacta Judith.

Das ist also zu verstehen, Fräulein Judith nata Ducalis, gebohrne Fürstin, filia Henrici, die Tochter Grafen Henrichs zu Holstein-Schawenburg, nacta Erico Regi, ist vertrauet worden König Erichen zu Dennemarck. Da wird ausdrücklich das Wort *Ducalis* gebraucht pro principali, wie es der Verstand selbsten erkläret.

(a) *In Adolpheid. c. 12.*

(b) *ibidem cap. 11.*

§. 6. *Johannes Magnus*, (c) Ertz Bischoff zu Upsal in Schweden, schreibet in seiner *Schwedischen* und *Gothischen Histori*: *Cum Henrico Holsatiæ Duce &c.* Meynet Grafen Henrichen den Sechsten zu Holstein-Schawenburg, mit dem Zunahmen den Eysernen, von welchem wir oben viel gehandlet haben; dann dieser ist von den Ständen in Schweden zu ihrem König ordentlicher Weise erwählet und beruffen worden, im Jahr nach Christi Geburt 1362.

Wolfgang Lazius, der *Römischen Kayserlichen Majest. Leib-Medicus, Rath, und bestalter Historicus*, schreibet lib. 9. *de Migrat. gent. in genealog. comitum Holsatiæ & Schowenburg, fol. 534. num. 8. Gerhardus II. hoc nomine in prosapia Comes Olsatiæ & de Schauenburg genuit Johannem III. primum Olsatiæ Ducem, & num. 11. Johannes I. Olsatiæ Dux progenuit Gerhardum & Adolphum.*

Sebastian Münster, der H. Schrifft *Doctor* und *Leser* auf der Hohen Universität *Basel*, in seiner *Cosmographei*, schreibet von König Christian dem Ersten zu Dennemarck, so von den Holsteinischen Ständen zum Grafen und Herrn, wider Graf Otten zu Schawenburg aufgeworffen worden: *Elegeruntque Regem Daniæ, ut fieret Comes & Dux Holsatiæ*; wolte sagen: *Comes & Princeps.*

Hamelmann (d) in der *Oldenburgischen Chronick*:

Contra Danorum Canutum nomine Regem
Illius Holsatus Dux ope Adolfus erat.

Verstehet Graf Adolphen den VI. dessen wir albereits gedacht haben.

Von demselbigen schreibet auch *Abraham Bzovius* (e) ein *Polack*, der heiligen Schrifft *Doctor*, Prediger-Ordens zu Rawe, in seiner *Kirchen-Histori* anno 1244. *Frater Adolphus minorum, Dux Holsatiæ ordinibus sacris initiatur, dispensante Papa.* *Doctor Ernst Brotuff* (f) *Fürstlicher Bischoflicher Merspurgischer Raht*, sagt in der *Anhaldischen Chronick*: *Und ein ander Tochter Mechtildt, die hat zur Ehe genommen den Hertzogen zu Holstein. Das ist gewesen Graf Johann der Erste zu Holstein-Schawenburg mit welchem vermählet was, Frau Mechtild, Churfürsten Albrechts zu Sachsen Tochter*; Und wiederum (g) in einem andern Orth schreibet er: „Sein Gemahl war des Hertzogen „Tochter zu Holstein, das ist gewesen, Graf „Gerhard der Erste zu Holstein-Schawenburg, dessen Tochter Fraulein Agnes alhie „verstanden wird.„

(c) *In historia Gothorum Sueonumque l. 21. c. 3.*

(d) *In chron. Oldenburg. P. 2. c. 4. in Mauritio I. Com.*

(e) *In annalib. Ecclesiastic. Tom. 13. anno 1244.*

(f) *In genealog. Principum Anhaldiæ l. 4. c. 2.*

(g) *L. 5. c. c. 12.*

§. 7. *Jonas von Elverfeld* (h) in der *Holsteinischen Chronick in Beschreibung deren von Brocktorp*: *Literis divisionis Ducatuum factis, inter Albertum & Henricum Holsatiæ & Schaumburgi comites, Henricus Brocktorpius adfuit.* Hie wird das Wort *Ducatuum* gesagt *pro Principatuum*, und verstanden die Theilung der Graffschafften Holstein und Stormarn; so geschehen anno 1397. *Henrich von Rantzow* (i) *Königlicher Statthalter im Fürstenthum Holstein*, *soll die Epigrammate Cimbrica* haben zusammen getragen, und mit des von *Elverfeld Chronick* drucken lassen; unter welchen eines ist von dem Zug in Detmarsen, dessen Author sich nur mit diesen Buchstaben gemeldet, G. W. und sagt:

Tunc in Diethmarsos effrenes prælia movit
Dux Holsatorum &c.

Ist gewesen Gerhard, Fürst und Graf zu Holstein und Hertzog zu Schleswig. *Hieronymus Henninges*, (k) *Superintendens zu Lübeck*, (*Lüneburg*) *in genealogia* der Grafen zu Oldenburg: *Sociavit sibi Heillwigen, sororem germanam Gerhardi & Adolphi, Ducum Schleswigiæ & Holsatiæ: quas illa terras post illorum obitum ad maritum attulit.* Diese Zwey sind gewesen Fürsten und Grafen zu Holstein und Hertzogen zu Schleswig. *Doctor Johann Funck* (l) *Fürstlicher Preussischer Rath*, schreibet: im Jahr 1460. *Adolpho Duce Schlesvvicensi & Holsatiæ mortuo, Christiernus Rex cæteros heredes pecunia pacat, utrosque Ducatus ad se recepit.* Damahls ist Holstein noch kein Hertzogthum, sondern nur eine Fürstliche Graffschafft gewesen. Derselben Verstand hat auch *Davidis Chytræi* (m) Meynung, da er saget: *Ut ambo Ducatus Schlesvvicensis & Holsatiæ unum Principem, sicut Dania & Norvvegia haberet.* Und was *Andreas Hoppenraht im Stammbuch* schreibet von der Graffschafft Holstein: „Otto solte das Hertzogthum Holstein bekommen haben als ein recht Manns-Lehen nach Absterben Gerhardi: aber lies es dem Grafen von „Oldenburg, hernach König zu Dennemarck, „ums Geld folgen.„

(h) *In Chersonesi Cimbricæ annalibus class. 3. in familia Brocktorpiana*, Joh. Adami *in Theatro Nobilitatis Cimbricæ Lit. B. III.*

(i) Huic adscribitur *libellus Epigrammatum Cimbricorum*, qui *Elverfeldii* vel potius *ipsius Rantzovii Annalibus* subiungi solet.

(k) *In opere genealog. P. 2. in genealogia Comitum Altenburgensium.*

(l) Funccius in *chronologia a. 1460.*

(m) *In Saxonia l. 2. f. 68. a. 1460.*

§. 8.

§. 8. Desgleichen was Erpold Lindenbruch (n) meldet in der *Danischen Chronick: Jutiam sunt hostiliter ingressi Domini Holsatiæ, Johannes Dux & Gerhardus Comes eandem mox occupaturi.* Hie wird der regierende Graf sein deutlich, Dux, das ist Fürst, der Bruder aber nur schlecht ein Graf genannt. Denn dieses ist Graf Johann der Erste dieses Nahmens, von dem wir oben erklaret haben, dass er sey *Illustris Princeps* ein hochgebohrner Fürst intituliret worden; Und an einem andern Ort (o) saget er weiter: *Cum Christiernus iste grandi pecunia, partim à Regni tributis collecta Holsatiæ Ducatum redemisset.* *Elias Reusnerus*, (p) *der Artzney Doctor in Basilic. genealog.* im Stamm der Hertzogen von Mecklenburg: *Albertum III. Ducem Megapolensem, Uxorem hic habuit, N. filiam Nicolai Ducis Holsatiæ.* Dieser ist gewesen Graf Niclaus der andere dieses Nahmens, zu Holstein-Schauwenburg, und ist gestorben im Jahr 1400. *Cyriacus Spangenberg im Adels-Spiegel part 1. lib. 10. capit. 15. verb.* Schawenburg: *Anno 1115. ist Graf Adolph zu Schawenburg zum Grafen in Holstein und Stormarn geordnet worden. Von diesem Grafen wie sie auch Hertzogen zu Holstein worden, und wie König Christian zu Dennemarck sie mit Gelde abgeleget habe &c.* Er wolte sagen Fürsten zu Holstein &c.

Zum Beschluss, (denn alle Testimonia einzuführen würde zu lang währen) so schreibet *Andreas Engell* (q) in der *Holsteinischen Chronick:* " Woldemarus zu Dennemarcken " und Wenden König; Ertz-Hertzog zu Hol- " stein &c. " welcher doch kein Hertzog, sondern nur ein Fürst zu Holstein gewesen, vom Kayser Friderichen dem Andern belehnet im Jahr 1214. wie etliche vorgeben.

(n) *Historia Regum Daniæ c. 97. in Christophoro II. Rege.*

(o) *C. 101. in Christierno* I. Rege, qui Holsatiam Schaumburgiis eripuit.

(p) In *Basilikôn genealog. P. 4. in stirpe Herula Ducum Megapolensium f. 463.*

(q) *In chron. Holsat. l. 1. c. 3. f. 15.*

Caput XVIII.

Dass, wie unter allen Ständen, also auch unter den Grafen, etliche sind Fürsten worden, etliche in ihrem Stand geblieben; und dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg per excellentiam sind Grafen genannt worden.

§. 1.

De Nomine & indole Comitum & Comitatum.

Bisher haben wir mit vielen Gründen und Umständen probiret, und erwiesen, dass die Grafen zu Holstein und Schawenburg sind Fürstlichen Herkommens, das ist, Gefürstete oder Fürstliche Grafen gewesen: Nun wollen wir sehen, was dagegen für Argumenta opponiret und eingebracht, und wie sich etliche unterstehen, denen Hochlöblichen Grafen zu Holstein-Schauwenburg ihre Altväterliche anerbohrne und angeerbte Fürstmässige Dignität und Hoheit zu verneinen und zu widerfechten. Wir wollen aber ein Argument nach dem andern vornehmen, und fein ordentlich und bescheidentlich auf ein jedes antworten.

§. 2. Erstlich wollen etliche also argumentiren: Die Grafen zu Holstein-Schawenburg werden in allen alten Briefen, Urkunden, Instrumenten, Büchern und Historien, nur simpel und schlecht weg Grafen und nicht Fürsten genannt; Daraus dann erfolge, dass sie keine Fürsten müssen gewest seyn. Wie wahr dieser Schluss sey, ist aus den vorhergehenden Capiteln dieses Tractats zu sehen, da das Widerspiel unter Augen ist erwiesen worden. Zu dem so folget nicht stracks, dass gleich müsse unwahr seyn, das dieser oder jener nicht gelesen hat, vielmehr wird dadurch die Unwissenheit und Ungeschicklichkeit an den Tag gegeben. Der weise Heyde Aristoteles pflegte auf Griechisch eine solche Arth und Weise zu argumentiren, zu nennen: σόφισμα παρὰ τὸ ἑπόμενον. So sagen auch die Dialectici: *Quod ex puris Negativis nihil consequatur; Item quod argumentum a testimonio negative non valeat nec concludat;*

Objectiones contra principalem Comitum Holsatiæ dignitatem recitantur.

Jedoch es sey ihm also, wie sie vorgeben, dass die Grafen zu Holstein Schawenburg nur simpliciter und schlechter Dinge seynd Grafen genennet; Welches auf dieser Seite nicht allein gern und willig gestanden, sondern auch zum Fundament und Bestärckung unser Intention wird angenommen; Dann die Grafen zu Holstein und Schawenburg vor zeiten κατ' ἐξοχὴν und per Excellentiam quandam seynd Grafen genannt worden. Und wo in den alten Büchern und Schrifften der Nahme Comes, Graf, ohne Zusatz (r) des Orts und Landes, gelesen wird, ist dadurch allewege der Graf zu Holstein und Schawenburg zu verstehen, welcher also von allen andern schlechten Grafen in Nider-Sachsen unterschieden und über dieselbige erhaben worden; Dahin hat gesehen *Hermon von Lerbecke* in seiner *Chronick*, da er spricht: *A. D. 1341. Comes Gerhardus Holsatiæ Magnificus, & super omnes temporis illius in Teutonia nominatus &c.* Nicht anders ist es auch zuvor (s) in dem Billingischen Stamm gehalten worden, wie *Krantz*, *Petersen* und andere davon schreiben. Dass aber dieselbigen Grafen (t) zu Holstein aus dem Fürstlichen Billingischen Hause, seyn ansehnliche Fürsten des Reichs gewesen, ist allen denjenigen bekandt, die nur ein wenig in den alten Reichs-Pacten und Historien sind belesen.

Rationibus.

(r) Meibomius *in notis ad Lerbeccii chronic. f. 50.*

Præcellentia Comitum Holsatiæ. (s) Nec enim in Schaumburgia, sed etiam prius in Bilingia familia jam antiquissimis temporibus mos iste viguit, ut comes ἁπλῶς de comite Holsatiæ usurparetur, quemadmodum memoriæ prodiderunt Krantz *l. 5. Saxon. c. 2. & 26.* Petersen *chron. Holsat. P. 1. f. 13.*

(t) Quoties igitur Historici Saxoniæ Comitis vocabulum sumunt, non addito nomine cujus sit regionis, comitem Holsatiæ significarunt, qui Princeps comitum evasit in Saxonia.

Exemplis. §. 3. Und wenn das Argument solte gelten, dass keiner sey vor einen Fürsten zu halten der sich selbst nur Graf geschrieben, und auch von andern also geschrieben worden; So müste nothwendig daraus folgen, dass auch die Grafen zu *Anhalt* (u), *Henneberg* (v), *Wirtenberg* (w), *Burgund* (x), *Saphoy* (y), *Provintz*, *Flandern*, *Holland* (z), *Seeland*, *Habspurg* (a), *Cily*, *Görtz* (b), *Kyburg*, *Tyrol* und andere dergleichen, nur schlechte gemeine Grafen und keine Fürsten gewesen, weil sie so wohl von sich selbsten als von andern nur, bloss Grafen, (c) und nicht Fürsten sind vor der Zeit geschrieben worden. Dass aber dieselbe seyen Fürsten gewesen, und noch seyen, ist ohne Noth dieses Orths weiter zu deduciren und auszuführen; Wer Lust hat der lese, was hievon die Rechts-Gelehrten schreiben:

Paurmeister. lib. 2. *de jurisdict.* cap 9. num. 7. Freher. *Orig. Palat.* part. 2. cap. 1. *vers* illud interea *Weulsr.* in *Pract. observat.* verb. Graffschafft in fin. Joachim. Cluten in *Syllog. rer. quotid. cap. 26. Windeckius* in *comment. de Princip Elector. origin.* cap. 16. Daniel Ott. in *disert. de jur publ. imp. Rom.* cap. 18. fol. 640. Theodor. Reinekings. lib. 1. de *regem secul. & Eccles. class. 4.* c. 14. num 24. Camman in *disput. de Regalib.* §. 39.

Comites Anhalt. (u) Qui simpliciter comites dicuntur in antiquis imperii matriculis, & in *Recessu Spirensi 1526.* ubi subscribuntur: *Johann, Georgen und Johann Graf zu Anhald.* Quos tamen Principes fuisse constat, qua de re Henninges & Reusnerus *in genealog.* Brotuff *in genealog. Princip Anhaldiæ* & Becmannus *in Histor. Anhalt.* T. 1.

Hennebergenses. (v) Qui nusquam aliter, nisi simplici comitis titulo & ipsi utuntur, & ab aliis appellantur, ut passim videre est, tum in instrumentis comitum, tum in matriculis & recessibus Imperii & ex stylo Cameræ Imperialis, cujus paradigma refert Rulandus *de commissar. P. 3. l. 8. c. 1. n. 2.* Quem stylum plerique omnes historici sequuntur, quorum vicem præstare poterit vel unus Saurius *in Calend. histor. die 8. 21. & 24. Jan. die 15. Jul. & d. 13. & 20. Sept.* Et *Auctor chronic. Slavic. in continuat. a. 1470. Venerunt in Lubeck duo comites de Henneberg & Mansfeld.* In veteri diplomate de a. 1308. *Nos Berchtoldus Comes de Hennenberg:* quod extat *in kurtzen Gegen-Bedencken und Bericht von Churfürstlichen Pfaltz Vicariats Gerechtigkeit sub lit.* P. nec non *in der wohlgegründeten Widerlegung vermeinter Heidelbergischen Rettung des Chur-Pfältzischen Vicariat sub lit. B.*

(w) Qui nudo comitis titulo appellari solent, ut ex iisdem matriculis & recessibus imperii evidenter patet & stylus Cameræ docet, cujus documenta repræsentat Rulandus *P. 1. l. 2. c. 26. & 27. Philippus Landgravius Hassiæ, in der dritten Verantwortung wider* Hertzogen Henrichen *von Braunschweig apud* Hortlederum *l. 4. c. 19. n. 15.* Saurius in *penu Notarior. & in d. Calend. die 4. Febr.* ex Ebero, *die 5. 6. 7. 22. Maij, die 8. Aug. & die 13. Sept.* Ex subscriptionibus recessuum constat, eos principum loco & numero habitos fuisse, non minus ac ipsos duces agnatos, quos ante sublimationem ducatus ea dignitate nituisse asserunt Feslerus *Cancellarius Wirtembergicus in warhafftiger Beschreibung, wie das Land Wirtemberg zum Hertzogthum erhöhet worden, apud* Hortlederum *von Ursachen des teutschen Kriegs l. 3. c. 1.* Felix Malleolus *in Dialog. de Nobil. & rustic. c. 12.* scribens: *Dico comites illos semper ævo nostro magnarum legalitatis, pacis & tranquillitatis zelatores fuisse, principum statum potenter obtinuisse, & laudem largissimam apud Reges ac principes terræ Nobiliter acquisivisse Dn. de Ludewig in Prærogativis Duc. Wurtemb. S. 1.* Wurtenbergenses.

(x) Comitis Burgundiæ titulo gaudent Austriaci, ut ex edictis Imperatorum & recessibus imperii colligitur.

(y) Johannes Cantacuzenus, *Imperator Constantinopolitanus in histor. sui temp. l. 1. c. 40. Comperiunt Principem Sabaudiæ, quem latinorum lingua Conton vocat, id est comitem.* Sabaudiæ.

(z) Hos omnes comitum nuda appellatione gavisos fuisse, manifestum fit ex citatis recessibus Imperii & Cæsarum edictis. Tempore enim Ferdinandi I. Imp. demum dici cœperunt Gefürstete Grafen. Ab antiquo vero Principes extitisse in confesso est, prouti evincunt Jacob. Marchantius *in descriptione Principum Flandriæ &* Michael Vosmarus *in serie Principum Hollandiæ, Zelandiæ, Dominorumque Frisiæ*, ubi interserit etiam Principes Hannoniæ. Porro Franc. Modius *in indice Ducum, Principum &* Hollandiæ.

& Marchionum, quorum in Tomo 2. Pandect. Triumphal. mentio fit, sequentes comites posuit in numero Principum supremorum: *Comitem Alenconium, ab Andechs, Andegavensem, Armeniacum, Arthesiæ, Avergniæ seu Averniæ, Bononiensem, Briamiæ, a Burchsausen, a Chamseu Kam, Cliviæ, Eylnburgensem, Flandriæ, Genevensem, Habspurgensem, Hannoniæ, Hennenbergensem, Hohenwartensem, Hollandiæ, Marspurgensem, Montisbeliardi, Nariscorum, Parisiensem, Pedemontanum, a Rochlitz Sabronensem, a Sempt, Stadensem, a Teschny, Vandinontium seu Vallemontanum, Veromanduæ, Voitlandiæ, Wethinensem, Zelandiæ:* Nec non & hos Burggravios: *Magdeburgensem, Neoburgensem, Nornbergensem, Ratisponensem, a Seusselitz, a Zorbick. Adde his illum* Hallandiæ *Comitatum, de quo* Ericus *Rex Daniæ in Histor. gent. Danor. c. 108. a. 1216. Natus est Ericus filius Waldemari Regis, cui pater eodem anno Ducatum Jutiæ contulit & Nicolao filio illegitimo Comitatum* Hollandiæ. Et *c. 118. a. 1283. Waldemarus filius Erici ducis Ducatum obtinuit, & Jacobus Comitiam* Hollandiæ.

Habspurgiæ. (a) Hieronymus Gebuilerus *in epitome ortus regii comitum Hapspurgensium & Ducum Austriæ l. 2. c. 12. Bebo Princeps seu comes* Habspurgius. Et *c. 18. Rapoto, Betzelini comitis filius, princeps ab Habspurg.* Imp. Ferdinandus in rescripto ad Gebuilerum: *Epitoma Regii ac vetustissimi ortus Habspurgensium Principum atque Austriæ Archiducum &c.* Videantur *Recessus Imperii &* Guillimannus, Khevenhullerus *& plures in Habspurgiacis.*

(b) *In Recessu Augustano.* 1576. §. Nachdem auch legitur: *Die Fürstliche Graffschafft Görtz.* Adde Ferdinandi I. *Imp. Policey Ordnung* a. 1555. Viennæ publicata præfat.

(c) *Plerique titulo Comitum simpliciter utuntur.* Verba sunt Paurmeisteri *l. 2. de jurisdict. c. 9. n. 7.*

Autoritate Scriptorum. §. 4. Damit aber nicht dafür gehalten werde, als wann allein die neuen Doctores diese Opinion erfunden, so den Alten darauf wir uns beruffen, unbekandt gewesen; So lasset uns vernehmen, was der Alten Meynung gewesen. Felicis Hemmerlein. Felix Hemmerlein, (d) zu Latein Malleolus, *beyder Rechten Doctor, Probst zu Solothurm*, und *Thumsänger zu Zurich*, so um das Jahr Christi 1440. zun Zeiten des Basler Concilii gelebet, schreibet in seinem Buch *von Adel und Bauren*, hiervon also: *Isti sunt veri comites, qui per nomina & vocabula sui comitatus dominium assecuti sunt, ut comites Saubaudiæ, Flandriæ, Burgundiæ, &c. Hujus dignitatis triplex ordo est, videlicet, majorum, minorum & minimorum. Majorum qui provinciis aut regionibus præsunt, comites dicuntur & numero principum continentur. Ut jam dicti comites, & insuper Hassiæ, Thuringiæ, Tyrolis, & hujusmodi: Alii minores, qui principes non sunt, sed uno vel pluribus comitatibus investiti, ab antiquo, ut comites de Kyburg, de Helffenstein, Nellenburg & Nassau, de quo Joann. Andreæ in addit. ad specul. de sacra unct. & de hujusmodi comitibus infinitus est numerus, quos speculator clarissimos nominat, de jurisd. omn. jud. vers. & nota quod Præfectus &c. Porro sunt comites, qui quondam minores aut minimi dicebantur, quia provinciis non præfuerunt, qui propter virtutum merita strenuitatis insuper actus mirificos, apud imperialis majestatis Serenitatem meruerunt Ducibus æquiparari, & principes proprie cum sua posteritate nominari. ut in d. l. unic. C. de comit. & arch. Ut sunt comites de Henneberg, de Clevis, de Schwartzberg, Ziliæ, Gortzensis, & hujusmodi: Sunt tamen minimi inter terræ Principes, Principum tamen Privilegio gaudentes.*

Das seynd die freyen Grafen, davon *Spangenberg* schreibet im I. Theil des *Adels-Spiegels* im 23. Capitel des zehenden Buchs: Spangenbergii. " Und haltens viel dafür, dass dadurch solche Grafen verstanden werden, die für andern Grafen sonderlich privilegiret und befreyet, auch etwan ohne Mittel dem Reich und sonst keinen Fürsten unterworfen seind.

Das seynd die Grafen so in den Notariat Büchlein und Formularien werden hohe Styli Curiæ. Grafen genennet, und von den andern Grafen und Herren, so wohl in Würde als dem Titul fein ordentlich unterschieden, auf Weise und Maass wie folget:

Hohen Grafen.

Dem Hochgebohrnen Herrn;
Grafen und Herrn
Freiherrn, Herrn.

Dem Wohlgebohrnen Herrn: Edlen Herrn. Besiehe Christian Egendlichs Formular- und Cantzley Büchlein fol. 176.

Das seynd die Grafen, so in etlichen Formular-Büchern, werden Gefürstete Grafen intituliret, und von den andern Grafen und Herren gleicher gestalt abgesondert. Als von ABRAHAM SAUREN *in divite Notar. penu im 1. Buch fol. 63.* und von JOHANN RUDOLPH SATTLERN *in Thesaur. Notar. im fünfften Theil* fol. 597.

Endlichen und zum Beschlusse seynd das Recessuum Imperii. die Grafen so in des Heiligen *Reichs Abschieden und Cammergerichts-Ordnungen* werden unter dem Wort, *Fürst-mässig* verstanden, wie es unsere Rechts-Gelahrten dafür halten, (e) deuten und auslegen.

(d) Fe-

(d) Felix Malleolus *in Dialog. de Nobil. & rustic. c. 14.*

(e) Sixtinus *de Regalibus l. 1. c. 4. n. 22.* Reingking. *de regim. secul. & Ecclesiastic l. 1. class. 4. c. 14. n. 24.* Petrus Fritzius *in disp. de Nobilitat. concl. 18. apud* Arumæum *in discurs. Academ. de jure publico P. 1. f. 446.*

Caput XIX.

Dass ein Hertzogthum höher und würdiger sey als eine Fürstliche Grafschaft: und dass darum die Fürstlichen Graffschafften seyen zu Hertzogthümern erhöhet worden.

§. 1.

De proedria & Jure Ducatuum. Cur Holsatia in Ducatum elevata.

Zum andern wird von etlichen diese Frage eingewendet: Warum König Christiern habe die Grafschaften Holstein und Stormar von der Römischen Käyserl. Majest. zum Hertzogthum erhöhen lassen, wann dieselbe zuvor ein Fürstenthum gewesen? Die Frage entspringet abermahl aus dem Irrthum, dass sie vermeynen, es könne kein Graf ein Fürst seyn. Die aber dieser Meynung sind, sollen sich lassen berichten, dass nicht allein die Hertzogen seynd Fürsten gewesen, sondern dass unter allen Ständen des Reichs, so wohl Geistlichen als Weltlichen, etzliche zu Fürsten (f) erhaben worden, die andern aber in ihrem niedrigen Stande verblieben. Ad propositum, von den Weltlichen zu reden, so seynd die Comites Palatini, Pfaltzgrafen am Rhein, zu Burgund, zu Schampanien, zu Hennigow, zu Holland, zu Scheyren zu Mittelsbach &c. Fürsten; die andern aber zu Tübingen, zu Pfirth, zu Zutphen &c. nur schlechte Grafen; Also seynd die Comites Limitanei Marggrafen zu Brandenburg, zu Meissen, zu Baden, in Mahren, im Histrien, in Laussnitz, zu Burgau, Fürsten. Die andern aber, als des Heiligen Römischen Reichs zu Antorff, zu Windischmarck, zu Muss, zu Vera &c. nur Grafen; Also seynd die Comites Provinciales, Landgrafen in Thüringen, zu Hessen, im Elsass, zu Leuchtenberg Fürsten, die anderen aber zu Stulingen, zu Baar, zu Nellenburg, zu Kleckau in Suntgaw, nur schlechte Grafen oder Herren. Also seynd die Comites Castellani, Burggrafen zu Nürnberg, zu Wethin, zu Magdeburg, zu Meissen &c. Fürsten; die andern aber zu Friedberg, zu Geilnhausen, zu Altzey, zu Donaw, zu Bisantz, zu Kirchberg, zu Stromburg, nur Grafen oder Freyherren. Also sind die Vice-Comites Wichgrafen zu Meyland (g) in Italien, und zu Terrene in Franckreich Fürsten &c. die andere Viconten aber nur Grafen oder Herren. Also seynd die Domini Herrn in Friesland, zu Portenaw, zu Selinss, zu Rostock, zu Stargarden &c. Fürsten: Die andern aber haben Grafen- oder Frey-Herrn-Stand; Eben also seynd auch etliche unter den Grafen mit Fürstlicher Dignität und Würde um ihrer Tugend und grossen Verdienst, auch Macht und Gewalts halber begabet und erhöhet worden; andere aber in ihrem nidrigen Grafen-Stand verblieben; wie von uns bishero gnugsam ist erwiesen worden.

Comites Palatini.

Limitanei.

Provinciales.

Castellani.

Vicarii Comites.

Domini.

(f) Videantur Paurmeister *de jurisdict. l. 2. c. 11. n. 21.* Norderman *de jure Principat. conclus. 85.* Cluten c. l. c. 26. Anton. Colerius *de jure imperii Roman. Sect. 57.* Matth. Stephani *de jurisdict. l. 2. P. 1. c. 6. n. 22.* Schœnborn. *l. 5. Politic. c. 38.* Dan. Otto *dissert. de jure publico Imp. Rom. c. 18. f. 640.*

(g) Abraham. Saurius *in Calend. Histor. die 21. Jan. A. 1277. ist Matthæus Vice Graf zu Meyland zu einem Fürsten daselbst gemacht worden.* Reusner *in genealog.*

Prærogativa Ducatuum ostenditur exemplis.

§. 2. Und obwohl diese Grafen eben so wohl Fürsten gewesen, als die Hertzogen, so ist doch bekannt dass die Hertzogen sind höher und würdiger in ihrem Stande gehalten, und allen Marggrafen, Land-Grafen, Burg Grafen und Fürst-Grafen vorgezogen, und für den höchsten und obersten Grad nach der Königlichen und Churfürstlichen Würde, geachtet worden: Das bezeugen die Rechts-Gelahrten, (h) und wir haben ein Exempel an Hertzog Eberharden zu Würtenberg, als derselbige Anno 1495. vom Kayser Maximiliano dem Ersten auf dem Reichs-Tage zu Wormbs, (i) aus dem Grafen- in den Hertzogen-Stand und Würde erhöbet und gesetzet worden, haben ihm die Land-Grafen zu Hessen und Leuchtenberg, die Fürsten-Grafen zu Anhalt, zu Henneberg und zu Schaluri, müssen weichen und den Vorsitz cediren, gestatten und lassen; Dann die Fürsten-Grafen heissen in unsern Teutschen Rechten nur Illustres, das ist, Hochgebohren, und werden für schlechte Fürsten gehalten; Aber die Hertzogen heissen Superillustres, das ist Ober-Fürsten, oder Oberleucht, das ist, Durchleuchtig: (Wie solches die *Gloss im Land-Rechte lib. 1. art. 3. & lib. 3. art. 58.* und die Gloss im Weichbild *art. 8.* erklären. Es ist zwar ein jeder Hertzog ein Fürst; Aber nicht ein jeder Fürst ist nicht einem Hertzog, abermahls auf die Rechts-Gelahrten gezogen. (k)

Wirtenbergensi.

(h) *Garf. Loaysa in Notis ad concil. VIII. Toletanum. Petrus Pantinus in comment. de dignitat. & offic. Gothorum in verb. Dux: Guil. Camdenus in Britannia l. 1. tit. Ordines Angliæ f. 119. Thomas Milles in Nobil. Polit. vel Civil. f. 41. Paschasius disquisit. verum Gallicar. l. 3. c. 12. Matth. Stephani de jurisdict. l. 2. p. 1. c. 6. n. 54. Cothman Vol. 4. Consil. 4. n. 115.*

(i) Testantur *acta Comitiorum Wormatiens de a. 1495.* & ipsemet *Recessus* in proœm.

(k) *Matth. Stephani d. l. 2. p. 1. c. 6. n. 22.* Fritzius *de Nobilitat. conclus. 18. lit. c.*

§. 3. Ist

Normannico. §. 3. Ist alsó nicht neu auch nicht ohn Uhrsach, dass aus einer Fürstlichen Grafschaft, Marggrafschaft (l) und Land-Grafschaft werde ein Hertzogthum gemacht, wie wir dessen ein Beyspiel haben an den Grafschaften Normannien und Britannien in Franckreich: An den Marggrafschaften Oesterreich, Steyrmarck, Schleswig, Ditmarschen, Geldern, Gülich: an denen Grafschafften Savoy, Wirtenberg &c. im Teutschenland, welche alle vorzeiten seynd herrliche Fürstenthümer gewesen, und nicht destoweniger zu Hertzogthümern erigiret und erhoben worden;

Austriaco. Schlesvicensi. Ditmarsico aliisque.

(l) Johannes Nicotius *in Dictionar. voce Duc.*

Pomeranico. §. 4. Ist nicht das Land zu Pommern ein Principatus, das ist Fürstliche Grafschaft oder Fürstenthum gewesen? Höret was *Krantz* davon schreibet in seiner *Wendischen Histori:* (m) *Cæsar (Fridericus primus) Principum Pomeraniæ, Casimiri & Buggislavi potentiam quum duceret suspectam, misso ad eos nuncio, illos in castra vocavit, insignioris tituli promissione facta, quod Principatum suum non satis illustri nomine pro magnitudine ditionis tenerent honestatum: Duces se illos creare pollicetur.*

(m) *Wandal. l. 6. c. 14.*

Mecklenburgico. §. 5. Desgleichen Mecklenburg, ist das nicht auch ein Principatus, Fürstliche Grafschaft oder Fürstenthum gewesen? Jedoch schreibt berührter *Krantz* in gemeldten Buch: (n) *Albertus & Johannes fratres, quum primum Carolus IV. in Romanorum Regem esset assumptus, solenni comitatu curiam Regis, quam tum Pragæ in Bohemia foverat, adierunt. Aucti sunt a Rege Ducali dignitate, ut Duces in reliquum Megapolenses, & scriberentur & essent multis congentilium suorum Ducibus potentiores.*

(n) *Ibidem l. 8. c. 23.*

Brunsvicensi & Luneburgensi. §. 6. Dass die Landschafften Braunschweig und Lüneburg (o) allodiales Principatus, Fürstliche erbeigene Herrschaften gewesen, ist unleugbar; Nichts destoweniger schreibet *Albertus, Abt von Staden*, (p) in seiner *Chronolog.* im Jahr 1235. *In ipsa curia* (das ist, auf dem Reichs-Tage, durch Kayser Friderichen den Andern zu Meintz gehalten) *Otto Dominus de Lünenburg Braunschvveig & Lünenborch, & omnem hereditatem suam imperio resignavit & imperator Brunsuicense Dominium in Ducatum mutavit & Duci porrexit.* Und der Kayser selbsten in seiner Investitur (q) und Lehn-Brief auf bemeldtem Reichs-Tage gegeben: " Quapropter cum " consilio, assensu & assistentia Principum " civitatem Brunsuic, & castrum Lüneborch " cum omnibus castris, hominibus & perti- " nentiis suis univimus; & creavimus inde " Ducatum, & imperiali autoritate dictum " consanguineum nostrum Ottonem Ducem " & Principem facientes, Ducatum ipsum in " feudum imperii ei concessimus, ad here- " des suos filios & filias hereditarie devol- " vendum.

(o) *Videatur Princeps* Henricus Julius *Dux Brunsuic. & Luneb. im ausführlichen vvahrhafften Historischen Bericht, die Fürstl. Lande und Erbstadt Braunschvveig betreffend Sect. 1. Part. 1. c. 2.*

(p) *In chronologia a. 1285.*

(q) Quam edendam curavit *illustrissimus Dux* Henricus Julius, *d. c. 2. n. 5.*

Juliacensi. §. 7. Das Land zu Gülich ist vorzeiten eine Marggrafschafft oder Fürstliche Grafschafft gewesen; Es sind noch viel Briefe vorhanden, da sie sich nur Grafen geschrieben. Als zum Exempel: " Wilhelmus co- " mes de Güliche profitemur, quod nos ab " illustri domino nostro Ottone Comite Pa- " latino Rheni, Duce Bavariæ." Der Brief stehet im *Marquardt Frebers Orig. Palatin* (r) unterm dato Franckfuhrt 1230. Dass er aber ein Fürstlicher Graf gewesen, bezeuget *Kayser Ludevvig* der Vierdte dieses Nahmens in *Procuratorio* (s) *ad Benedictum XII. Papam*, da diese Worte gelesen werden; " Noverit " Sanctitas vestra, quod nos confisi de fide- " litate, providentia & sinceritate illustrium " virorum, Wilhelmi comitis Juliacensis, " Principis & affinis nostri, Roberti comitis " Palatini Rheni & Ducis Bavariæ, principis " ac patrui nostri, Secretariorum nostrorum " specialium & fidelium dilectorum. Datum Nürnberg im Jahr 1336. Da siehet man, dass er von der Römischen Kayserlichen Majest. selbsten der ein gebohrner Pfaltzgraf, und also des Grafen zweyfacher, das ist, Ober- und Unter-Lehen-Herr gewesen, ist für einen Grafen und Fürsten des Reichs erkannt worden, und dass er aus solchem Fürst-Grafen- oder Marggrafen-Stand zu Hertzogen sey gemacht, thuet uns der Hertzog selbsten, in seiner Intimation berichten, so nach geschehener Erhöhung an seinen Lehn-Herrn Chur-Pfaltz abgangen, dessen Eingang lautet: " Illustri principi ac Domino Ruperto Seniori, " comiti Palatino Rheni, Wilhelmus Dei " gratia Juliacensis Dux, & Falckenburgen- " sis Comes, obsequiosam & placatam in be- " neplacitis voluntatem, Magnifice Princeps & " Domine: Licet Serenissimus Princeps & " Dominus noster, Dominus Carolus Roma- " norum Imperator semper Augustus & Bohe- " miæ Rex, nos tunc Marchionem Juliacen- " sem ad altioris principatus gradum, vide- " licet in Ducem & Principem Juliacensem " provexerit gratiose &c. Das Datum stehet zu Mastricht im Jahr 1357. Was wollen die Worte " altioris principatus gradum " anders, dann dass der Hertzogen-Stand höher sey, als der Fürst-Grafen und Marggrafen?

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

 (r) *P.*

(r) P. 2. c. 8.

(s) Quod refert Bzovius *in annal. Ecclesiast. Tom. 14. a. 1336. n. 4.*

Confirmatur Decreto Imperatoris Friderici I.

§. 8. Welches noch mehr bestätiget wird durch *Kaysers Friederichs des Ersten Decret* und Macht-Spruch: (t) In Sachen Marggrafen Henrich zu Osterreich contra Hertzogen Henrichen zu Saxsen, dass Hertzogthum Beyern betreffendt, publiciret auf dem Reichs-Tag zu Regenspurg im Jahr 1166. „ Dann als der Marggraf albereit einem Hertzogen qualificiret und geschrieben, damit er durch Aberkäntnuss des Hertzogthums nicht wiederum degradiret, und im Niedrigern Marggrafen Stand abgesetzet werde, so haben der Kayser und gemeine Stände dieses Mittel getroffen, und die Marggrafschafft Oesterreich zu einem Hertzogthum erhöhet. Der Text lautet also: " Ne autem honor & gloria patrui nostri aliquatenus minuatur; Marchionatum Austriæ & Marchiam supra Anasum commutavimus in Ducatum ejus demque ducatum cum subscriptis juribus privilegiis & gratiis omnibus liberalitate Cæsarea contulimus Henrico prædicto patruo nostro &c.

Applicatio exemplorum.

Woraus gnugsam erscheinet die Uhrsach, worum König Christiern habe seinen Antheil der Fürstlichen Grafschafft Holstein in ein Hertzogthum eleviren und erhöhen lassen, ohne Noth dieselbige weiters auszuführen.

(t) Referunt Andreas *Presbyter in chron. Bavar. f. 61.* Abbas Urspergens. *chron.* Albert Stadens. *in Chronolog. a. 1166.* Cuspinianus *in Austriæ descriptione.* Goldast. *in constit. Imperial. Tom. I. f. 282. & 802.* Lehmannus *Chronic. Spirens. l. 5. c. 63.* Freherus *in tractat. von Fürstenrecht f. 4. & 34.*

Caput XX.

Dass die Grafschafft Holstein, darum dem Stamm-Hauss Schawenburg vorgesetzet worden, weil sie im Stand würdiger und höher gewesen sind.

§. 1.

Speciatim de Holsatiæ præ Schawenburgo dignitate.

Zum dritten, sagen etliche, wann Holstein wäre eine Fürstliche Grafschafft gewesen, so würde sie nicht mit den Grafschafften Schauwenburg und Sternberg in eodem prædicamento, das ist, unter einem gleichen Titul seyn copuliret und gesammet, sondern juxta stilum Principum, nach Fürsten-Arth und Herkommen, absonderlich formiret und gesetzet worden. Denen giebt man zur Antwort: dass ihre Assumption nicht richtig noch gestanden wird. Dann vielmehr wahr, dass die Grafen zu Schawenburg eben darum ihr Stamm-Hauss Schawenburg haben hernach und den Nahmen Holstein vorher in ihren Tituln und Unterschrifften gesetzt, weil sie die Grafschafft Holstein höher und würdiger, als ihr altvetterlich Gräflich Stamm-Hauss Schawenburg gehalten; Welches nimmermehr würde geschehen noch zugelassen seyn, wann beyde Grafschafften im gleichen Grad und Würde gewesen, und Holstein keine prærogativ vor Schawenburg empfangen. Dann es heist nach den gemeinen Rechten, ut dignitatum ordo servetur, *lib. 12. C. tit. 8.* Cujac. *in Paratit.* Et ut dignior præferatur inferiori *arg. l. fin. ff. de alb. scrib. ubi Dd. &* Gil Kenius *ad tit. C. de summ. Trinit. & fid. cathol. num. 5.* Arism. Tepatus *sentent. jur. tit. 580. cap. 19. vers. dignior.*

§. 2. Wann auch Stylus Principum, der Fürsten Gebrauch und Herkommen soll in acht genommen werden; So ist abermahl daraus zu schliessen, dass Holstein müsse eine Nota höher gespannet gewesen seyn als Schawenburg. Dann die Teutschen Fürsten je und allewegen auf ihres Stamm-Hauses Prærogativ, Ehr und Reputation so steiff und fest gehalten, dass sie keinen andern, so im gleichen Grad gestanden, jemahls haben den Platz weichen und Vorzug geben wollen, wie mächtig und ansehnlich auch dasselbe immer hätte seyn mögen. Dessen haben wir ein Beyspiel an den Fürsten und Grafen von Hapspurg, welche ihr Stamm-Hauss allen andern Fürstlichen Grafschafften, als vor alten Zeiten den Land-Grafschafften Elsass und Brissgow, (u) und hernacher denen Fürstlichen Graf- und Pfaltz-Grafschafften Flandern, Holland, (v) Burgund, Tyrol haben vorgezogen; Dessgleichen haben auch die Fürsten und Grafen von Wirtemberg (w) ihr Stamm-Hauss dem alten Hertzogthum Teele; Die Fürsten und Grafen von Saphoyen (x) dem Fürstenthum Piemont; Die Printzen von Schalem, (y) dem Fürstenthum Uranien, und mehr Fürstliche Grafen ihr Stamm-Haus den angefallenen, und neuen erworbenen Fürstenthumen in Stylo suarum curiarum ohn allen Unterscheid præferiret und vorgezogen. Welches doch an den Grafen von Schawenburg um desto mehr ist zu verwundern, weil sie insgemein nur Grafen zu Schawenburg, und nimmer oder doch gar selten Grafen zu Holstein von andern genannt und geschrieben worden, wie aus den *Reichs-Decreten* und Acten oben ist Erwehnung geschehen. Wiewohl dafür gehalten wird, dass die Grafschafft Schawenburg, durch Vereinigung mit der Fürstlichen Grafschafft Holstein, von ihrern Herschern und Besitzern, gebohrnen Fürsten und Grafen von Holstein sey nach Ausweisung der Teutschen Fürsten Recht und Gewohnheiten, Fürstliche Dignitäten und Würde communiciret und mitgetheilet worden; Dann gleiche Meynung haben die Rechts-Gelahrten (z) von der Grafschafft Mompelgart, dass dieselbige durch Vereinigung mit der Fürstlichen Grafschafft Würtemberg, und dass die Fürsten

Rationes.

und

und Grafen alda ihr Residentz gehalten, habe Fürstliche Ehr und Hochheit erlanget.

(u) Videatur Guillimannus *in Habspurg. l. 3. & 5.*

(v) Videantur *Recessus imperii in proœm.*

(w) Feslerus *Cancellarius Wirtembergensis d. l.* Martinus Crusius *in annalib. Suevic.*

(x) Lamberdus Vanderburgius *in Sabaudiæ Ducum Principumque histor. gentil.*

(y) Gilbert. Cognatus, Guilhelm. Paradinus *& alii in Burgund. descript.*

(z) Sixtinus *de Regalib. l. 1. c. 4. n. 22.* Besold. *Disputat. Nomopolit. l. 1. diss. 6. n. 8.* Hortleder. in *Notis ad l. 3. von den Ursachen des Teutschen Schmalkaldischen Kriegs c. 1. Lit. d.* Abraham. Saurius d. l. *f. 63.* Satlerus *in thesaur. Notar. P. 5. f. 597.*

Autoritates.

§. 3. Denn dass zum Beschlus die Grafschafft Holstein habe einen gewürdigten Titul, und also Fürstliche dignität: die Grafschafft Schawenburg aber mindere Würde gehabt bezeuget auch der Ehrwürdige und Hochgelahrte *Doctor* David Chytræus (a) in dem er schreibet: "Waldemarus Dux Schlesvicensis Hamburgum & Lubecam auspiciis "Daniæ Regis fratris occupat, cum Adolphum prælio victum accepisset. Qui renunciare juri suo, quod in Holsatia habebat, omni & in patriam Schawenburg, ex "PRIORI potentiæ & DIGNITATIS GRADU, "& Holsatia tota dejectus, redire cogitur. Welches geschehen im Jahr nach Christi Gebuhrt 1201. (b) *Prior dignitate gradus* ist nichts anders als Fürstliche Würde. Dann sonsten Schaumburg sowohl ein Graffschafft gewesen als Holstein.

(a) *Saxoniæ l. 2. f. 70.*

(b) Teste Spangenbergio *chron. Schauenb. l. 1. c. 24. & 28. in pr.*

Caput XXI.

Daß NOBILIS, Juncker vor Zeiten sey ein gewürdigter Fürstlicher Titul gewesen.

§. 1.

De significatu Tituli Nobilis.

Zum Vierdten bringen etliche diesen Einwurf auf die Bahn, dass nemlich noch alte Briefe und Schrifften verhanden, darinnen die Grafen zu Holstein und Schawenburg nur Nobiles Edle Jungkherren tituliret worden; Daraus dan müsse folgen, dass sie ja nicht Fürsten, sondern nur schlechte Grafen gewesen. Aber wann dieses Argument gehen solte, so müste eben so wenig erfolgen, dass sie Grafen gewesen, weil zu unsern Zeiten und nach itzigen Sitten und Gebrauch der Welt kein Graf noch Freyherr demjenigen würden zu gut halten, der ihnen solchen Titul wolte geben und zueignen.

de Westphal. Monum. inedit. Rer Germ.

Qui olim communis fuit Imperatoribus, Regibus, Principibus.

§. 2. Wann derowegen von Fürsten und Herrn Sachen zu tractiren, so muss man das einige Auge auf den gegenwärtigen Statum und itzläufige Gewohnheit werfen; Das ander aber auf den alten Stylum und einfaltigen Gebrauch dirigiren. Wo diese Politische Regul wird in gebürliche und fleisige Obacht genommen, so wird sichs befinden, dass vor der Zeit nicht allein Grafen und Herren, sondern auch Kayser, Könige, Chur- und Fürsten sind zu Latein Nobiles (c) auf Teutsch Edel und Jungherrn genannt und geschrieben worden.

Tit. Nobilis.

(c) Nobilium seu Adelingorum epitheton & Imperatori & Regibus, Electoribus, Principibus, Comitibus, Baronibus & aliquando Ministerialibus militibus olim tributum fuisse observarunt Petrus de Andlovv *l. 2. de Jur. Rom. Imper. c. 12.* Tiraquell *de Nobil. c. 6. n. 1.* Spangenberg *im A. S. P. 1. l. 5. c. 5. n. 14.* Schraderus *de feud. P. 10. sect. 7. n. 59. & Consil. 12. n. 155. Cons. 4. n. 89.* Hamelmannus *chron. Oldenburg. P. 2. c. 10.* Reineccius *von des Adels Herkommen f. 14.* Kirchner. *de Republ. disp. 12. th. 2.* Matth. Stephani *de jurisd. l. 2. P. 1. c. 7. membr. 2.* Paulus Busius *de Republ. l. 1. c. 8. n. 11.* Besold. *l. 1. Politic. c. 11.* Reinhard König. *disputat. Politic. 8. in coron.* Dan. Otto *in Dissert. de Jure publico c. 19.* Nordermannus *de Jure principat. concl. 86.* Paurmeister. *de Jurisdict. l. 2. c. 11. n. 12.* Reinhard. *Comes Solmens. in tractat. von des Adels Ursprung.* Gundlingius *de Feudis Vexilli §. 23.* Schmaus *in Histor. Imper. P. 1. §. 14.* Burgermeister *im Grafen-Saal P. 2. Sect 15. n. 12. sq. & præcipue* Glafey *de Ministerial. p. 112. 146. 173.* de Ploennies *de ministerialibus Th. VIII.* & qui *Nobilium* diversos significatus est status secundum *diversitatem ævorum, temporum & regnorum* optime distinxerunt Jo. Georgius Estor *in Commentariis de Ministerialibus p. 333. 313. 321. sqq. &* Christ. Gotl. Riccius *vom Landf. Adel P. 1. c. 2. p. 10. sq. p. 241. sqq.*

Quod docent Munsterus, Lehmannus.

§. 3. Das bezeuget der Welt-Erfahrne Mann Sebastian Münster (d) in seiner Cosmographey, da er schreibt: "Fuit & hic "olim usus, ut titulus Nobilitatis solum "Principibus & magnatibus tribueretur: Id "quod & hodie Papa habet in usu, quo so- "lum Ducibus scribit: Nobili Duci Saxoniæ "& Bavariæ." Und Christoph Lehmann (e) der Löblichen Frey- und Reichs-Städten gemein Secretarius, in seiner Speyrischen Chronick: "Den Königen und Fürsten ist vor "Zeiten der Titul des Adels, Nobilis, allein "gegeben worden, wie auch der Papst im "Brauch hat, dass er er allein den Hertzogen "schreibt, denen Edlen Hertzogen.

(d) *L. 3. Cosmograph. c. 20.*

(e) *Chron. Spirens. l. 4. c. 14.*

Probatur figillatim de imperatore & Rege Rom.

§. 4. Und dass erstlich dem Römischen Kayser und König sey dieser Titul gegeben und zugeschrieben worden, dessen haben wir ein Exempel in den *actis revisoriis der Stadt Nürnberg contra den Herrn Marg Grafen zu Anspach, in welchem* Kayser Ludewig der Vierdte wird der Edelste Herr Ludewig intituliret; So ist ein Urtel-Brief verhanden, vom Herrn Georgen, Grafen zu Veldentz, (f) als Kayserlichen Land-Vogts in dem Speyrgow, welcher also anfängt: Wir Brovie der Graf von Veldentz des Edelsten Herrn Ludewigs, des Römischen Königs Land-Vogt im Speyrgauw &c. Datum Spier anno 1315. und in den alten *Monumenten von Fundation des Closters Murrethen* (g) *in Schwaben.*

Durch Kayser Ludewig den Edlen Herrn;
Der gefürdert hat GOtts Lob, Preiss und Ehren.

So wird der Römische König Dietherich von Bern in den *alten Teutschen Historien* (h) und Geschicht-Büchern, nicht anders genannt als der Edle Fürst, wie auch alle andere Könige in gemeldten Büchern nur Edle heissen daraus dann der allgemeine alte Stylus und Gebrauch gnugsam erscheinet. Und dahin Zweifels ohne wird gesehen haben *Niclaus Baumann*, weyland *Fürstlicher Jülscher* und hernacher *Meckelburgischer Secretarius* und *Hof-Rath*, da er in seinem *Kunstreichen Hoffspiegel* (i) dem Löwen als König aller Thiere den Nahmen Nobel (k) Nobilis, gegeben und woher hat auch der Adler (l) seinen Nahmen, als von dem Adel, weil er König aller Vögel ist, und daher Adelar, das ist, Nobilis aquila genannt worden? So hoch war der Titul Nobilis, Edel, bey den Alten gehalten, dass sie denselbigen allein dem Königlichen und Fürstlichen Stand hatten zugeeignet, wie aus nachfolgenden Exempeln zu ersehen.

Testimonium Baumanni, Consiliarii Ducis Magni Mecklenburgici.

(f) Apud Lehmannum *chron. Spirens. l. 4. c. 7. & l. 7. c. 22.*

(g) Apud Martinum Crusium *l. 1. annal. Suevor. P. 2. c. 13.*

(h) Quales sunt das *Helden-Buch*, cujus autores *Wolfaramus ab Eschenbach & Henricus ab Ofteringen ante annos* circiter 450. vixerunt: *Historia von Dieterichen von Bern, & consimiles.*

(i) Vulgo *Reinicken Fuchss* inscriptus, ab Hartmanno Schoppero in linguam latinam translatus, sub indice: *Speculum vitæ aulicæ sive de astutia vulpeculæ Reinikes, Francof. 1574. cum fig. 12 Confer* Morhofium *im Unter. von der T. Poësie p. 334. sq.* Sunt tamen, qui cum Stollio & Hackmanno autorem hujus libri fuisse putant Henricum ab Alcmar, *Aulicum Ducis Lotharingiæ.* Sed videantur literatissimus Reimmannus *Introd. in Histor. lit. Germ. T. 4. p. 664. sq.* & ipse Hackemannus *in præf. editionis hujus libelli sub tit. Reineke de Vos mit dem Koker. Wolfenb. a. 1711. 4.* ubi & *Alcmarum*, Autorem pharetræ, des Köckers, laudavit.

(k) Quem imitatur Gabr. Rollenhagen *Rector Scholæ Magdeburgensis im Froschmeuseler l. 2. P. 1. c. 7. §. 3.* ubi scribit.

Zu Ihren König wvoll erkorn
Nobel den Lewen hochgebohrn.

Idem l. 2. P. 1. c. 2. §. 1. Imperatorem vocat ein Edelman. Videantur de hoc libello Spangenberg *im Adelsspiegel P. 1. l. 2. c. 3.* & *præcipue* Reimmannus *Histor. lit. Germ. V. 4. p. 66.* Stollius *Introd. in Hist. Literar. P. 3. c. 5. §. 35. n. 6.*

(l) Seb. Franck. *in der Kayser-Chronick P. 1.* Spangenberg. *P. 1. l. 2. c. 2.* Johan. Savaro *in notis ad Sidonii Apollinaris l. 4. epist. 5.* Ulyss. Aldrovandus *in ornitholog. de aquila.*

De Regibus Daniæ.

§. 5. Von Königen (m) als vom König Waldemar, zu Dennemarck schreibet *Arnold Abt zu Lübeck* (n) in seiner *Wendischen Chronick*: *Woldemarus vir Nobilis erat, Regis Kanuti filius, magni patrimonii hæres* und von seinem Vater König Kunten schreibt *Albrecht Abt zu Staden*: (o) *Post hæc translatus est Principatus Slavorum (das Königreich der Wenden) ad Nobilem Principem Kanutum, filium Henrici Regis Danorum.* Auf der *Grabschrift König Johansen* (p) *in Hispanien* stehet: *Aqui esta muy Noble Rei Don Juan &c.*

(m) Nicol. Baumannus *im Reinicken Fuchs l. 2. c. 7.* Elogia hujus vulpeculæ vide apud Morhof. c. l. & in *Conte du Toneau p. 71. Personne ne doute que l'histoire de maitre Renard ne contienne un corps complet ou plutot une revelation & apocalypse de tous les secrets de la politique.*

(n) *Continuat. Helmoldi Histor. Slavor. l. 5. c. 18.*

(o) *In Chronolog. a. 1123.*

(p) Quod recitat Didacus *de la* Vega *in concion quadragesimal. in Dominic. resurrect. f. 473.*

De Electore Duce Sax. & Bavariæ.

§. 6. Von Churfürsten, als vom Hertzog Henrich Läuwen, Churfürsten zu Bayern und Sachsen, schreibt berührter *Abt Arnold*: (q) *qua per Nobilem Ducem Henricum facta est*: Von Chur-Pfaltz wird in einem alten Kundschafft-Brief des Lands-Gerichts ein Speyrkaw (r) de anno 1323. gelesen: Von meinem gnädigen Herrn Hertzogs Rudolphs und Hertzog Ruprechts der Edlen Pfaltz-Grafen bey dem Rhein und Hertzog in Bayern. An Churfürst Friederichen zu Sachsen schreibet Pabst Julius der Ander in einer Bull zu Rom datiret im Jahr 1510. "Dilecto, filio Nobili viro, Duci Saxoniæ, Sacri Romani imperii Principi Electori. Und in einer andern Bull de dato Rom 1511. " Unserm lieben " Sohn dem Edlen Manne Friederichen Her- " tzogen

" tzogen zu Sachsen, des heiligen Römischen " Reichs Churfürsten &c. Von Chur-Brandenburg, Marggrafen, meldet ein alt privilegium den neuen Münster (s) in Holstein, von Ertz-Bischoffen Adelberten zu Brehmen, gegeben im Jahr 1144. *Mater Domini Henrici Marchionis Nobilis & religiosa Domina Ermingardis &c.*

(q) *d. l. 5. c. 22.*

(r) Refert Lehmannus *chronic. Spirens. l. 4. c. 8.*

(s) Vide horum nonnulla apud Erpold. Lindenbrog *in calce Histor. Adami Bremensis* & plura in *Diplomatario Bordisholmensi.*

De Ducibus, Austriaco.

§. 7. Von Hertzogen: Als vom Ertz-Hertzogen zu Oesterreich, stehet in dem *Ablas-Brief* (t) *Grafen Johannsen von Nassau und der Stadt Speyr* de anno 1320. Wäre nun, dass der Edle Herr Lupold von Oesterreich &c. Vom Hertzogen zu Lünenburg schreibt ein *alter ungenannter Dichter* (u) im Buch von dem Ertz-Bischoffen zu Brehmen Johann Brand:

Nobils de Lüneborch, qui se defensorem
Gerit, castra possidet, nec curat majorem

& Teck.

Vom Hertzogen zu Teck sagt das *Procuratorium* (v) *Kayser Ludewigs des Vierdten, an Pabst Benedicten* den XII. anno 1336. abgangen: *Præsentibus Nobilibus & spectabilibus viris, Ludovico Duce de Teche, Bertoldo, Comite de Traispoch.* Welcher Titul ihnen so gar angehangen, dass er der Persohn verblieben, ob sie sich schon in geistlichen Stand begeben wie zu sehen in einem *Instrument, da Staatz von Vornholtz* (w) *dem Closter Mollenbeeck den Zehenden zu Stemmen und Edissen* a. 1367. *gerichtlich resigniret* mit folgenden Worten: *An dussen Richte wvahren jegenwvardig de Edlen Lude, unser Erbahre Vader Bischop Gerdt, Bischop tho Minden, Jungher Simon von der Lippe, Jungher Simon von Sternberg &c.* und in einem andern *Instrument Hansen Dommeyers Erb Sassen zu Rinteln* de anno 1387. *Der Edlen unser Frauwen, Frauwen Sophien von Braunschwveig, Ebdissin des wverdtlicken Stiffts tho Mollenbeeck.*

(t) Apud Lehmannum *l. 7. c. 26.*

(u) Anonymus *in Carmine de Johanne Grant, Archiepiscopo Bremensi,* quod edidit Lindenbrogius c. l.

(v) Apud Georgium Hervvartum *in Ludovico IV. Imp. defenso P. 2. a. 1336. n. 4. in f.*

(vv) Extat *in actis des Closters Mollenbeck contra die Grafen zur Lippe, in causa spolii.* Et apud Gallos hic titulus judicibus fuit tributus, teste Joann. Cabaret de Ronville *in historia & vita Ludovici III. Ducis Burbonii c. 1. C'est l' histoire de tres excellent, puissant & tres noble Prince, le Duc, Loys de Bourbon, Comte de Clermont:* Et in præfat. ejusdem libri: *Tres noble Seigneur Charles, Comte de Clermoot, ainé fils de puissant Prince Jean, Duc de Bourbon & d' Auvergne, Comte de Forest.* Et Petro Breuner in *epist. ad Ludovicum Burboniæ Ducem, præfixa libris Ciceronis de Senectute in Gallicam linguam conversis. A tres excellent, glorieux* & noble *Brince Loys, oncle de Roy de France, Duc de Bourbon, Comte de Clermont & de Forest.* Epistola hæc scripta fuit a. 1405.

De Marchionibus, Ditmarsico & Stadensi.

§. 8. *Von Marggrafen*: Als von Marggrafen zu Ditmarsen und Staden, stehet in einem *Brief* durch *Ertz-Bischoffen Adelbertum* (x) *zu Bremen,* de anno 1144. gegeben: *Religiosa Domina Richardis Nobilis illa Comitissa famosssimi Principis Domini Rotolphi comitis vidua.* Und in einem andern *Brief Ertz-Bischoffs Hartvvigs* (y) de anno 1149. *Nobiles Albertus Marchio Bernhardus Adolphus &c. Comites.* Dieser Bernhardus ist Graf in Sachsen, und Adolphus Graf in Holstein gewesen. Weiters stehet in *Kaysers Philips rescript* de anno &c. 1199. *Hereditatem Nobilis fæminæ Idæ.* Und fortan; *Nobilis matronæ Idæ.* Von Marggrafen zu Baden wird im *Bund-Brief* (a) *der Schwvabischen und Reinischen Städten* de anno 1381. gelesen: " Die Edlen Herrn, " Herrn Bernhardt und Herrn Rudolph Marg- " grafen zu Baden, Graf Rudolph von Ho- " henberg &c. „ In *Kayser Sigmunds Sententz* (b) *und Urtbel-Briefe den Zoll und Festung Mülheim betreffend,* de anno 1417. *Den Edlen Marggraf Rudolphen von Hohenberg, Herrn zu Roteln und Sussenberg.*

(x) In privilegiis *Archiecclesiæ Hammaburg. apud* Lindenbrog *n. 45.*

(y) *ibidem num. 49.*

(z) *ib. n. 56.*

(a) Apud Lehmannum *d. l. 7. c. 66.*

(b) *In actis Burgermeister und Rath der Stadt Cöllen, contra die Bawverwandte zu Mulheim de a. 1612.*

De Comitibus provinciæ Leuchtenbergensis.

§. 9. *Von Land-Grafen.* Als von Land-Grafen zu Leuchtenberg in *Kayser Sigmunds Gülden Bull* (c) zu Nurnberg im Jahr 1431. aufgerichtet: *Die Edlen Johann und Lupold Land-Grafen zu Leuchtenberg, Marggraf Wilhelm von Röteln:* Von Land-Grafen zu Thüringen und Hessen, sagt der alte *teutsche Gesang von der Frauen zur Weissenburg* (d) die Land-Graf Ludewigen mit folgenden Worten anspricht:

Verlass mich, Edler Fürste nicht,
Mein Edler Herr ist todt.

(c) *In* Michael Lœfenii *consiliarii Electoralis Palatini alten Reichs-Abschieden und Handlungen, & in* Goldasti *Reichs-Satzungen, P. 2. f. 106.*

 (d) Quod

(d) Quod refert Brotuffius *in chronic. Marspurgens. l. 2. c. 12.*

De Comitibus Palatinis Saxoniæ.

§. 10. *Von Pfaltz-Grafen:* Als in *vorgedachtem Lied* wird Pfaltz-Graf Friederich zu Sachsen nicht anders als: *Edler Herr* genannt. Und der Land-Graf spricht zu der Pfaltz-Grafin: *Godt grüsse Euch Edle Frau: Doctor Brotuf* in der *Marsebürgischen Chronick* (e) schreibt: *Des Hochlöblichen Fürsten und Herrn, Herrn Friderici Pfaltz-Grafen zu Sachsen, Grafen zu Wisig, Brene und Herrn zu der Weissenburg. Und fortan Dem löblichen Fürsten und Herrn Friderichen den Pfaltz-Grafen.*

(e) *d. l. 2. c. 12.*

De Burggraviis Noribergensibus.

§. 11. *Von Burggrafen.* Als von dem Burggrafen zu Nurenberg, sagt *Kayser Carls des Vierdten Decret,* (f) *in Sachen des Burggrafen, contra den Hertzogen zu Oesterreich in puncto Exemtionis:* " Darum dass solches " Burggrafen-Ambt ein Edels Glied des Heili- " gen Reichs ist, „ und bald darnach: " Dass der " Edle Friederich Burggraf zu Nürnberg &c. „ Und in Rescripto confirmatorio des Kaufs über die Herschaft Schwabach, de anno 1364. " Wan der Edel Johann, Grafe zu Nas- " sau Herr zu Hadmar, den Edlen Friderichen " Burggrafen zu Nurnberg &c. In der Churfürsten Approbation (g) über den restituirten Fürsten-Stand des Burggrafen zu Nürnberg „ sind diese Worte wohl zu mercken: " Dem Edlen Friderichen Burggrafen zu " Nürenberg, solche Gnade, Freyheit und Be- " stätigung; als einem würdigen Glied des " Heiligen Römischen Reichs, beschrieben " und gethan hat, dass sie gleich andern des " Heiligen Reichs Fürsten, von wegen des " Burggrafthums und der Herrschaft zu Nürn- " berg, mit allen Rechten, Freyheiten und Gna- " den gewürdet sind und geordnet ewiglich. &c. In Herrn Gottfriedens Frey-Herrn zu Bruneck (h) Instrument, de anno 1326. stehet, " dem Edlen Herrn Burggraf Friderich von " Nürnberg &c. „ Dergleichen Titul haben die Burggrafen fast in allen Briefen und Uhrkunden zur selbigen Zeit geschrieben, ohne Noth weiters alhie einzuführen.

(f) *In actis revisoriis der Stadt Nürnberg contra den Marggraffen zu Anspach, in transsumptis der brieflichen Uhrkunden.*

(g) *In actis revisoriis.*

(h) *Ibidem in privilegiis & instrumentis &c. num. 17.*

De Comitibus principibus.

§. 12. *Von Fürsten-Grafen.* Als nemlich hat Graf Berndt zu Holstein eines Churfürsten Sohn, und gebohrner Hertzog von Sachsen, *in Kayser Henrich des vierden Diplomate* (i) solchen Titul: *Bernhardus comes vir Nobilis, & nobis genere propinquus,* das ist, der Edle Graf Bernhard unser Oheim. Von dem Grafen zu Anhaldt ist ein *alt Instrument* verhanden, de anno 1380. (h) welches anfängt: *Nos Berchtoldus Comes de Henneberg:* und folget darnach, *Illustribus Principibus, Ottone & Waldemaro Marchionibus Brandenburgensibus. Nobili viro Alberto Comite de Anhalt &c.* Von den Grafen zu Wirtemberg stehet in berührten *Instrument: Illustribus principibus Ottone & Stephano Ducibus Bavariæ, Nec non* " Nobili viro Eberhardo Comiti de Wirtem- " berg &c. „ Und in Kayser Sigmunds Mandat, (l) an die Stadt Speyer de anno 1410. " Dem Hochgebohrnen Ludewig Pfaltz-Gra- " fen bey Rheine, unsern lieben Oheim und " Churfürsten, Johansen und Friderichen " Burggrafen zu Nurnberg unsern lieben O- " heim und Fürsten, und dem Edlen Eber- " hardten Grafen zu Wirtenberg unserm lie- " ben Schwager. „ Von dem Grafen zu Habspurg haben wir Exempel in Kayser Friderich des Andern (m) Confirmation über das Hertzogthum Oesterreich, de anno 1245. in dem unterschreiben: " Rudolphus Nobilis Co- " mes de Habsburg, „ und in Kayser Henrichs (n) des Siebenden Privilegio, den Schweitzern anno 1310. gegeben: " Nobili viro " Eberhardo quondam Comiti de Habspurg: „ Dieser beiden Grafen geschicht Meldung in einem Brief den Closter Beron „ (o) anno 1259. gegeben, dessen Anfang: " Universis " præsentem paginam inspecturis, Rudol- " phus comes de Habspurg, & Landgravius El- " satiæ, „ und im Text: " Nobilium Comitum " Gotfridi & Rudolphi & Eberhardi de Habs- " purg dilectorum patruelium nostrorum &c. Hie siehet der günstige Leser, dass ob wohl die Grafen zu Habsburg seind Land-Grafen im Elsass und ansehentliche Fürsten des Reichs gewesen, jedoch sie sich selbsten in ihrer Cantzley nicht anders, als Edle haben intituliren lassen. So gar haben die alten Teutschen Fürsten auf den Pracht und Pomp in Tituln, so heutiges Tages im Schwang gehet, nicht gesehen, sondern mehr auf Fürstliche löbliche Thaten und Werck, als auf prächtige Worte und grosse Titul gehalten.

(i) *In privilegiis Archiecclesiæ Hammaburg. n. 33.*

(k) Extat *in tractatu; Wolgegründete Widerlegung vermeinter Heidelbergischen Rettung, des Chur-Pfältzischen Vicariats, lit. B.*

(l) Extat in *tractatu Kurtzes Gegenbedencken und Bericht von der Churfürstlichen Pfaltz Vicariats Gerechtigkeit lit. B.*

(m) Goldastus *in Constitut. imperial. Tom. 1. f. 302.* Andreas *Presbyter Ratisponensis in chron. Bavariæ.* Joh. Cuspinianus *in Austriæ descript.*

(n) Guillimannus *de rebus Helvet l. 3. c. 2.*

c. 2. *in f.* Goldastus in *constitut. imperial.* T. 1. *f.* 319.

(o) Apud eundem Guillimannum *in Habspurgiæ l. 6. f.* 290.

De Titulo Junckherr

§. 13. Ebenmässige Gleichheit und Beschaffenheit hat es auch mit dem Titul, Junck-Herr, gehabt; dann derselbige nicht allein von andern ist den Fürsten des Reichs ohn alle Widerred gegeben und zugeschrieben worden, sondern sie haben sich auch selbsten in ihren Fürstlichen Cantzleyen also nennen und schreiben lassen; daraus dan der Stylus zu derselbigen Zeit leichtlich ist abzunehmen. Wir wollen nur etliche wenige Exempel um gelibter Kürtze willen, der benachbarten und Lehn-Fürsten den Unwissenden zum Bericht erzehlen.

Quo usi sunt Duces Brunsvicenses.

§. 14. Die Hertzogen *Friderich, Bernhard, Henrich* und *Otto*, Gebrüdere zu Braunschweig und Lüneburg, Hertzog Magni Torquati nachgelassene Söhne haben sich im Vertrage mit Hertzog Ernsten (p) im Jahr 1374. aufgericht, also geschrieben: " We Junckherrn, Friderich, Bernhard, " Henrich und Otto, Brodere, von der Gna- " de Gottes, Hertogen to Brunschwick " Lunenborg &c. „ Und im grossen *Hulde-Brief* (q) *der Stadt Brunschwick* im Jahr 1400. Sonnabends post omnium Apostolorum gegeben: " We Junckherr " Bernd und Herr Henrich, von der gnade " Gottes Hertogen tho Brunschwig und to " Lünenborch &c. In des Raths zu Brunschwig Revers, (r) die Mühlen zu Braunschweig betreffend, de anno 1400. " Dat uns die " Hochgebohrne Forste, Juncker Otto Herto- " ge to Brunschwig, unse gnedige Leve Junck- " herr: „ Und fortan: " Ock mögen unser " ehergenannte gnädige Junckher von Brun- " schwick &c. Und in desselben Raths Revers (s) über den Pfand-Brief des Gerichts Asseburg de anno 1406. " Dat de Hochgebohr- " nen Forsten und Herrn, Junckherrn Bernd, " und Herr Henrich Hertogen to Brun- " schwick und Lünenborch &c. „ unse gnädi- " ge leve Herrn.

(p) Extat in *Thesauro homagiali, oder wahrhafftigem Abdruck in Sachen Braunschweig contra* Braunschweig *der Stadt Huldigung betreffend* P. 1. *in ulterioribus & notoriis exceptionibus* L. H. f. 270.

(q) Extat *ibidem lit. A. 3. f.* 87.

(r) *Habetur in Illustrissimi Ducis* Henrici Julii *ausführlichem wahrhafften Historischen Bericht, die Fürstliche Land- und Erbstadt Braunschweig betreffend Sect. I. P. 1. c. 9. n. 82. f.* 117.

(s) Legitur *ibidem n. 84. f.* 120.

Principes Regii Daniæ.

§. 15. In dem *Judschen Lowbock* oder *Dennemarckischen Rechten, so König Waldemar der Ander zu Dennemarck* auf dem Königlichen gemeinen Land-Tag zu Warnpurg An. 1280. gehalten mit der Fürsten und Stände Rath und Willen gesetzet und bestätiget, hat sich Printz Christoff, des Königs dritt gebohrner Sohn, von den Ertz- und Bischoffen subscribiret: " Junckher Christoffer; „ So bezeuget *Spangenberg* in seiner Hennebergischen Chronick, (t) dass er habe Instrumenten gesehen, darinnen sich Printz Otto, des Königs Sohn zu Dennemarck unterschrieben; " Junckher Otto von Dennemarcke; In einer geschrieben Dänischen Chronick, so in der Lindenbrogischen Bibliotheck binnen Hamburg befindlich, werden folgende Exempel gelesen: " Anno 1380. kam Juncker Johann " des Königs to Dennemarck Broder, und " schloch dodt van den Ditmarschen 500. " Mann &c. Anno 1481. Julii 2. wurt Juncker " Christien der ander geborn; Anno 1518. " Februarii. 21. wurd Juncker Hans König " Christiern und Königin Elisabeth erste " Sohn gebohren.

In Kayser Otten des vierdten Privilegio (u) der Stadt Braunschweig 1199. gegeben wird Hertzog Henrich zu Limpurg als ein Zeuge eingeführt und genannt: " Henricus Junior de Limborch, " dass ist Juncker Henrich von Limpurg. Duces Limpurgens.

In oballegirtem Revers der Stadt Braunschweig die Mühlen daselbst betreffend de anno 1400. stehet zu Ende: " Und hyr hebben an unde over gewesen, die hochgebornen Forsten Junckherr Herman, Land- " graf tho Hessen, unse gnedige leve Junckher. „ Und in *Land-Graf Otten zu Hessen Disposition* (v) und Verordnung ist unter andern dieser Punct begriffen: " Dass hinfüh- " ro alzeit der ältiste Sohn unter seinen Nach- " kommen allein regierender Fürst seyn, " und dahero ein Land-Graf und Herr des " Fürstenthums Hessen und gnädiger Herr; " Die andere Brüder aber Land-Grafen zu Hes- " sen, und gnädige Junckhern genennet. Landgravii Hassiæ.

(t) *l. 5. c. 5.*

(u) Quod refertur in dicto *thesauro homagiali der Stadt Braunschweig p. 1. lit. M. f.* 211.

(v) De qua Wilhelmus Dillichius *in chronic. Hassiæ l. 2. & acta in Sachen die Fürstliche Marpurgische Succession belangend Hessen contra Hessen, in Missiven und Schriften class. 4. n. 6. f.* 126.

§. 16. Dieser Punct ist wohl zu mercken, dann daraus erscheinet dass zweyerley Fürsten, laut des *Sächsischen Land-Rechts und Sachsen-Spiegels* im heiligen Römischen Reich gewesen. Die unmittelbahren regierenden Fürsten, so e gendlich Fürsten genennt worden, und die abgetheilten Fürsten, oder andere in eines regierenden Fürsten Land gesessen; Beede sind Junckherrn gewesen, doch diverso respectu. Die regierenden Fürsten den H. Reich ohne Mittel unterworffen, haben Argumentatio.

ben allein den Römischen Kayser für ihren Seniorn das ist, Signor und Herrn, erkannt, und sich (sonderlich die Gefürsten Grafen) respectu Cæsaris Junckherrn oder Juniores nennen lassen. Aber die abgetheilten Fürsten und andere so nicht regierende Fürsten gewesen, noch dem heiligen Reich ohn Mittel verwandt und zugethan, die hat man proprie und eigendlich Juniores oder Junckherrn geheissen, und das respectu des regierenden Herrns, so Jure primogenituræ & Regiminis ihr Senior gewesen. Wie solches von den Rechts-Gelahrten weitlaufftig wird demonstriret und ausgeführt, dahin wir den günstigen Leser hiemit wollen remittiren, und fürters zu denen übrigen Titulen schreiten.

(w) Vide Goldastum *in tractatu de Majoratu l. 2. c. 6.*

Caput XXII.

Dass Generosus, Ingenuus, Spectabilis, Wohlgebohrn vorzeiten seynd gewürdigte Fürstliche Titul gewesen.

§. 1.

De significatu vocis generosus.

Zum fünfften wird von etlichen zum Obstat eingewendet, *Kayser Ludewigs Begnadigung und Lehn-Brief den Bischoffen zu Lübeck über die Graffschaft Holstein* gegeben, in welchem die Grafen nur Generosi und nicht Illustres intituliret, und dass auch andere mehr Documenta aufzulegen, in denen berührten Grafen nur Spectabiles und zu teutsch *Wohlgebohrne* genannt worden. Denen geben die Topici zur Antwort: a minori ad majus firmam esse conclusionem; Denn es ist der geringere Titul von dem in vorgehenden Capituln gehandlet worden, Fürstmässig gewesen. Vielmehr wird dieser höher dafür zu achten seyn. Jedoch weil etliche Leute ihre Augen in Händen haben, und nicht können glauben, dann was sie fühlen, wohlan so soll ihnen der Glaube in die Hand gegeben, und unsere Worte mit den Geschichten erwiesen, auch darnebens weiter angezeigt werden: wie Kayser, Könige, Chur und Fürsten auch wohl geringere Ehren-Titul nicht haben verschmähet, noch dieselbige zu ihrer Degradation und Schmählerung ihres hohen Standes iemahls angezogen.

Dubium ex literis clientelaribus Imperatoris Ludovici removetur.

Probatur, quod generosi titulus, Ducibus & Principibus communis fuerit.

§. 2. Und so viel erstlichen *Kayser Sigmunds Rescriptum* belangen thuet, sind die Worte hieher gehörig: *Cum itaque Generosi comites Holsatiæ, sive plure existunt &c.* Die hie Generosi, werden in einem andern, eben dieses Kaysers, Decreto, in Sachen das Hertzogthum Schleswig (x) betreffend anno 1424. zu Ofen publiciret, Illustres genannt, also: " Et Illustres Henricum, Adol- " phum & Gerardum, Comites Holsatiæ, " parte ex altera; „ Woraus gnugsam zu verstehen, was der Kayser durch das Wort *Generosi* verstanden habe, und wie es solle interpretiret werden; Dann zu Teutsch wird *Generosus* verdolmetschet *Wohlgebohrn.* Und ist zu derselbigen Zeit den Fürsten, Grafen und geringen Hertzogen gegeben worden. Als zum Exempel im *Vertrag* und *Erbtheilung der Pfaltz-Grafen* (y) *bey Rhein und Hertzogen zu Bayern* de anno 1329. werden zu Zeugen benennet: Der Wohlgebohrne Herr Hertzog Polck von Polon, Ludewig Hertzog von Teck, Graf Gerlach von Nassau &c. Dieser Hertzog Poleck ist ein Hertzog zu Schweinitz in Schlesien, aus dem Königlichen Pohlnischen Stamm gewesen. Und in einem *Decret,* (z) *so Hretzog Wilhelm zu Bayern,* als Kayserlicher Statthalter in dem *Concili zu Basel* anno 1433. ausgesprochen, wird gleichfals zum Zeugen gesetzet, der Wohlgebohrner Johanss Landgrafe zu Leuchtenberg und Graf zu Halss. *Thümig von Rigeltungen,* Stadt-Schreiber der Herrschafft Bern in der Schweitz, schreibet an den Marggrafen zu Baden in seiner Vorrede über das Buch der *Melusina:* Dem Edlen Wohlgebohrnen Herrn Marggraf Rudolph von Hochberg, Herrn zu Röteln und zu Sussenberg &c.

(x) Extat *im wahrhafften Abdruck zweyer Schreiben zusamt den Beylagen, so zwischen der Römischen Kayserl. Maj. und der Königlichen Maj. zu Dennemarck des Grafen von Schawenburg Erhöhung zum Fürsten-Standt betreffend, gewechselt und ergangen seyn f. 28.*

(y) Refertur *in der wolgegründeten Wiederlegung vermeinter Heidelbergischen Rettung, des Chur Pfältzischen Vicariats* lit. 6. f. 96.

(z) Quod extat *in kurtzem gegen Bedencken und Bericht von der Churfürstlichen Pfaltz Vicariats Gerechtigkeit* lit. P. f. 94.

§. 3. In dem *Kayserlichen Land- und Lehn-Recht,* im 1. Theil in 47. Titul stehet geschrieben. Hie soll man mercken dreyerley freyer Leute, welche Recht die haben; Es heissen eins Semper-Freyen, das seynd die freyen Herren, als Fürsten, und die andern Freyeo zu Mann haben; Das andere seynd Mittel-Freyen, das sind die die der Hohen Freyen Mann sind. Das dritte sind Gebohrne die frey sind, die heissen freye Landsessen; Und im nachfolgenden 48. Titul, §. 2. Ingenuus, das spricht im Latein der höchste Freye; und Libertinus Mittel-Freye; und Liber, der Landsessen Frey; der hat ieglicher sünder sein Recht &c. Hie wird deutlich expliciret, was Generosus, oder das gleich so viel ist, Ingenuus für einen Verstand habe.

Cum eodem Titulo coincidit titulus ingenui.

Seynd derwegen nicht allein Grafen und Herren, sondern auch die Fürsten Generosi (a) der Wohlgebohrn tituliret worden. Der *Kayser* hat in *literis commendatiis den Marggrafen zu Baden an Pabst Innocentium* (b) anno 1491. ertheilet, diesen Unterscheid observiret, dass er denen Regierenden Marggrafen Illustrem, die Junckherrn oder Junge Fürsten Generosos genannt, da er also schreibet:

Plura Exempla de usu hujus elogii.

bet: " Generosus Jacobus, Illustris Principis " Christoferi Marchionis Badensis consangui- " nei nostri filius. Aber *Cicero* hat das Wort ingemein auch von dem regierenden Fürsten gebraucht, da er von Pyrrho dem König in Albanien geschrieben: " Cumque de imperio " certamen esset, cum Rege generoso & po- " tenti; „ und *Amandus*, (c) *Kayser Friderichs des Ersten Secretarius*, schreibet in den *Geschichten desselben seines Kaysers*. " Frideri- " cum de Wailingen & Stauffin, natum ex ge- " nerosa prosapia, meritis ac virtutibus de- " coratum ac illustrem: Er sagt: *ex generosa prosapia*, das ist, aus wohlgebohrnen Stamm, nemlich der Hertzogen aus Schwaben. Noch deutlicher schreibet *Webertus* (d) *Archidiaconus Tullensis* im ersten *Buch vom Leben Leonis IX. Papæ: Reverendus Bruno, utriusque parentis lineam adeo retinuit generosam, quatenus ab ipsis atavis & supra, quicunque ad nostram potuerunt pervenire notitiam, aut regni seu imperii retentaverunt habenas, aut proximas Regibus & imperatoribus gestaverunt infulas.* Dieser Brun ist ein gebohrner Land-Graf zu Elsass, und erwehlter Bischoff zu Tull gewesen, und hernacher Pabst zu Rom worden, mit Nahmen Leo der Neundte. Sein Vater ist gewesen Land-Graf Hug zu Elsass und Graf zu Ensheim ein Ur-Anherr Grafen Adolphes des Andern zu Schawenburg und Ersten zu Holstein. Uud ist das ein sehr schöner Text und Auslegung, was durch das Wort Generosus zu verstehen sey; Dann so erklährt es auch Herr *Johannes Melbehr* (e) ein alter Scribent, in seinem *Variloquo*, da er spricht: Generosus Adelicher hoher Gebuhrt.

(a) Videatur Nonius Marcellus *de proprietat. sermon. c. 2. n. 382.* & Junianus Majus *in l. de proprietat. verbor.* Johan. Balbus *in Catholico: Generosus appellatur Nobilis boni generis, licet tamen alii genus habeant, non tamen dicuntur generosi: Soli enim nobiles suas solent numerare genealogias: Unde ipsi soli dicuntur habere genus.* Plura & curatiora suppeditant Hinr. Hildebrandus *diff. de probatione per stemmata genealogica c. 3. p. 25.* Kressius *in doctissima diss. de Privilegiis agriculturæ c. 2.* Burgermeisterus *in Bibliotheca equestri P. 1. §. 21.* & Adolph Frider. Telgmannus *Commentat. juris publ. von der Ahnen Zahl ed. 1733. c. 1. & 2. p. 61.*

(b) Quas refert Jo. Müller de Rastetten *Decanus Badensis in libello de profectione Jacobi Marchionis Badensis ad urbem Romam.*

(c) In *libello de gestis Friderici I. Imp.* unde exscripserunt Paulus Windeckius *in commentar. de Electorib. Imperii c. 5.* & Christoph. Gewoldus *in comment. de Sacri Romani Imperii Septemviratu c. 6. n. 69.*

(d) *In vita Leonis IX. Papæ l. 1. c. 1.* de *Westphal. Monum. inedit. Rer Germ.*

(e) *In variloquo seu vocabulario prædicantium.*

§. 4. Eben den Verstand hat es auch mit dem Wort Spectabilis, welches vor Zeiten der Gefürsteten Grafen gemeiner Titul gewesen, wie aus folgenden Documenten zu ersehen. Kayser Carl der Vierdte im Diplomate vom restituirten Fürsten-Stand des Burggrafen zu Nürnberg (f) de anno 1363. " Qualiter spectabiles Norinbergenses Burg- " gravii ab antiquo tempore nobilitate sua il- " lustribus Principibus parificati sint & fue- " rint, & adhuc in omnibus & singulis nobili- " tate principum potiantur &c. „ Und bald darnach: " Quod spectabilis Fridericus Burg- " gravius Norinbergensis, in perpetuum il- " lustrium principum Sacri Romani imperii " juribus, dignitatibus, libertatibus & ho- " noribus gaudeant, & potiri debeant &c. Gemelter Kayser in Bulla de success. Elector. Saxon (g) vom Jahr 1376. " Specta- " bilis Eberhardus de Wirtemberg, Theo- " doricus de Catzenelnbogen & Henricus de " Sponheim, Comites; „ In Kayser Sigmunds (h) Abschied, des Land-Tags zu Posnem in Hungern anno 1435. gehalten, in den Unterschrifften: " Spectabili & Magnifico Her- " manno Ciliæ & Sagoriæ comite, socero no- " stro charissimo, totius Regni nostri Sclavo- " niæ Bano. „ Kayser Albrecht (i) der Erste in seinem *Decret* de anno 1305. dadurch der König zu Böhmen aus des Reichs Acht und Ober-Acht gelassen wird: " Spe- " ctabilium virorum Bertoldi, Comitis de " Hennenberg & Burckhardi Burggravii " de Magdeburg. „ Und wiederum Kayser Carl der Vierdte in seiner constitution de incorporatione Ducatuum (k) Poloniæ & Silesiæ vom Jahr 1355. " Spectabiles " Burckhardus Burggravius Magdeburgensis, " Magister curiæ nostræ, & Albertus de An- " halt; „ In dem andern Abdruck (l) der Verantwortung Churfürst Johann Friderichs zu Sachsen, auf Hertzog Henrichs von Braunschweig Schrifft und Abdruck de anno 1540. Zu dem das die Chronicken auch klar ausweisen und wider ihn bezeugen, nemlich dass ein Burggraf zu Magdeburg ein Reichs-Stand, und der vier Burggrafen einer, auch an Stand der Erste vor Alters gewest ist: Wir wissen auch eine Lateinische Bulla Kayser Carls des Vierdten fürzulegen, darinnen die Weltliche Zeugen von Fürsten und Grafen also benennet seyn, nemlich: " Fri- " dericus Marggravius Misnensis: Nec non " spectabilis Burchardus Burggravius Magde- " burgensis, Albertus Nurnbergensis, Burg- " gravius &c. „ Darnach folgen die Grafen Schwartzburg, Catzenelnbogen &c. Nun wird sich der von Braunschweig ie leichtlich wissen zu berichten lassen, wer die, auch was Würden, Stands sie zu Recht seyn, so Spectabilis genannt, und dermassen wie angezeiget, in ihrem Stand von Römischen

Idem dicendum de tit. spectabilis, wolgebohren. Probatio ex chartis & Documentis.

Kaysern geordnet worden. Und in der Quadruplica (m) Hertzogen Henrichs des Jungern zu Braunschweig und Lüneburg wider Churfürst Johann Friderichen zu Sachsen, de anno 1541. Dann also redet er (nemlich der Churfürst) in sämptlichen Druck, den er wider uns neben dem Land-Grafen hat ausgehen lassen; "Dieweil wir, der "Churfürst solch Holtz-Gericht haben aus ei-"nem Fürstlichen Titul des Burggrafthums "zu Magdeburg, und ohne Mittel vom Reich "also einen gewürdigten Titul &c." Da haben wir ein Testimonium von einem Churfürsten des Reichs; *Quod debet esse omni exceptione majus.*

(f) *In actis Revisoriis der Stadt Nürnberg contra den Marggrafen zu Anspach,* & in Goldasti *constit. Imperial. T. I. f. 371.*

(g) *In dictis constitut. Imper. T. I. f. 375.*

(h) Joh. Sambucus *edidit in calce historiæ Hungaricæ* Ant. Bonfinii.

(i) Goldastus c. l. T. I. f. 317.

(k) ib. T. I. f. 347.

(l) Apud Friderum Hortlederum *in den Handlungen von dem Schmalkaldischen Bund und Krieg P. 1. l. 4. c. 9. n. 108. f. 336.*

(m) ib. *l. 4. c. 24. n. 9.*

De voce germ. Achtbar.

§. 5. Und hindert nicht, dass *Spectabilis* von etlichen auf Teutsch wird *achtbahr* vertiret; Dann solchen Titul auch wohl die Hertzogen nicht gescheuet haben. Dahero, was in notitia imperii Romani gelesen wird, *viri Spectabilis Ducis Moguntiacensis*, hat Herr *Lehmann* (n) verteutschet: *Der achtbahr Hertzog zu Meintz.* Und in einem Brief der Edlen Herren zu Hadmersleben (o) an Hertzog Otten zu Braunschweig und Lüneburg anno 1341. abgangen stehet dieser Eingang: "Werner und Otto, de Edlen von Hadmersleven und Herrn tö Egelen, beeden den "Achtbahren Vorsten, unseme Herrn Hertogen Otten von Brunschwick, use bede und willige Dienste."

(n) *Chronic. Spirens. l. 1. c. 9.*

(o) Refert Meibomius *in notis ad Andronici Imp. Constantinopolitani Bullam f. 13.*

Exempla de Imperatoribus, olim dictis honorabiles, magnifici.

§. 6. Ist demnach kein Wunder, dass die Fürsten und Grafen zu Holstein und Schawenburg in den alten Instrumenten und Briefen werden *Spectabiles* geheissen. Es sind doch wohl die Kayser *Honorabiles* (p) genannt worden. Als von Herrn Conraden Edlen Herrn von Dorstadt (q) in einem Brief de A. 1257. "Cum conniventia Honorabilis viri "Domini Wilhelmi Regis Romanorum." Item: *Magnifici* in einem Diplomate Grafen Georgen zu Veldentz Kayserlichen Land-Vogts in Speyrgow und verordneten Commissarii de anno 1313. "Magnifici Domini nostri Henrici Dei gratia Romanorum imperatoris habentis plenum mandatum & autoritatem ab "eodem Domino nostro imperatore." So gar hat der alten Teutschen Simplicität und Einfalt auf die grossen und hohen Titul, die zu unsern Zeiten im Brauch und Uebung schweben, nicht gepassiret, als die ihre Tugend Hoheit und Reputation mehr in Adelichen Fürstlichen Wercken, als zierlichen Cantzley-Worten haben scheinen und leuchten lassen; und wird Nachrichtung befunden, dass zum ersten Kayser Carl der vierdte einen gewissen Unterscheid der Titul in seiner Kayserlichen Hof-Cantzley habe stylisiren und anordnen lassen, und befohlen, "die Bischoffe, Venerabiles, Ehrwürdige; die "Aebte und Pröbste, Honorabiles Ehrsam; "die Hertzogen Illustres, Hochgebohrn; "die Grafen Spectabiles, Wohlgebohrn, die "Frey-Herren Nobiles, Edle," zu tituliren: Bey welchem Stylo die Reichs-Cantzley lange Zeit geblieben, und noch zur Zeit nicht weit abgewichen. Wiewohl in der Fürsten und Herren Cantzleyen grosse Aenderungen hierinnen vorgefallen, und so weit kommen, dass negligente Heroldo Cæsareo, & Sacri Fisci advocato, fast ein ieder von sich selbst einen Titul anmasset, der ihme sonst von Geburth und Herkommen, auch Stand und Ampts halber nicht wolte gebuhren. Last sich dem allen nach nicht hören, sondern ist für gantz ungereimt zu achten und zu halten, wann man will von dem ietzigen gegenwärtigen verkehrten Zustand des Reichs auf den alten und und vergangenen Gebrauch argumentiren, "non consideratis facti circumstantiis, "nec moris instituti que majorum inquisitione, ex quorum ignoratione quam "plurimos errores promanasse certum est, & "inter omnes constat.

Observatio, quod Titulos primum ordinaverit & distinxerit Carolus IV.

(p) Quem titulum Pontius in *Rhetorica* Principibus Ecclesiasticis adtribuit scribens: *Tituli Archi-Episcoporum, Patriarcharum, Episcoporum sunt tales: Honorabilis, Venerabilis &c.* Addit Bebelius, *primus ille latinitatis in Germania vindex, in commentario contra modum epistolandi f. 8. Venerabilis est epitheton summorum virorum, hoc est Cæsaris vel summi Pontificis vel aliorum optimatum, præcipue ecclesiasticorum.* Plura notavit Feltmannus *Tr. de Titulis honorum.*

(q) Apud Meibomium *in notis ad Bullam Andronici Imp. f. 13.*

Caput XXIII.

Dass vorzeiten nicht allein Grafen und Herren, sondern auch die Fürsten seynd Domicelli und Dynastæ genennet worden.

§. 1.

Zum sechsten werffen etliche vor, dass Graf Johann, der seine Residentz auf Pin-

Significatus vocis: Domicellus.

Pinnenberg gehalten, und eben diesen Antheil der Graffschafft Holstein in Besitz gehabt so hernacher auf die Schauwenburgische Linie gefallen, sey Domicellus Holsatiæ, (r) und Dynasta Stormariæ auch Junckherr Johann von Holstein genannt worden; woraus sie dann schliessen: dass die Grafen zu Schauwenburg wegen dieses abgetheilten Landes, nicht für Fürsten auch nicht für Grafen sondern nur für Edle Herren zu halten seyn

Its vocati sunt Comites Holsatiæ. Dynastæ Stormariæ.

Duces Brunsvicenses.

Aber wann das Argument solte gelten, so müste auch folgen, dass Hertzog Otto zu Braunschweig (s) und Lüneburg kein Hertzog gewesen, weil er sich in einem alten Instrument de anno 1329. selbst geschrieben: *Dei gratia nos Otto, Domicellus de Braunsweich & Lunenburg.*

Atque Slesvicenses.

So müsten auch die Hertzogen zu Schleswig aus dem Königlichen Dennemarkischen Stamm erbohren und der Könige leibliche Söhne nicht Hertzogen gewest seyn, weil von ihnen König Erich (t) der zehende dieses Nahmens zu Dennemarck und Norwegen in seiner Dänischen Chronick, anno 1271. also schreibet: "Domicellus Nicolaus " obiit.„ Und anno 1279. "Domicellus A- " bel & Dux Albertus de Brunsuwick obie- " runt.

Rex Ludovicus pius Galliæ.

So müste auch König Ludwig in Franckreich. (u) ein Fürst und Graf zu Flandern gewest seyn, weil er sich Damoisell de Flandres geschrieben.

(r) Testes, sunt Spangenberg *in Chronic. Schaumb. l. 5. c. 5. in pr.* Munsterus *in Cosmograph. l. 3.* Chytræus *in Saxon. l. 2.* Reusner. *in Basilic. genealogia.*

(s) Refert Meibomius c. l. f. 15.

(t) Ericus *Rex Daniæ in historia regum Danorum C. 115.*

(u) Testis est Philippus Mosque *in Chronico Francorum.*

Explanatio ex Peterseniο.

§. 2 Aber ohn weiteren Umschweiff, so erkläret uns *Johann Petersen*, (v) so dieser Sachen wohl erfahren und kündig gewesen, was Graf Johann vor ein Domicellus oder Juncker gewesen, da er von ihm also schreibet: " Gerhardus der dritte, Gerhardi des " andern Grafen zu Schawenburg Sohn, kam " wieder in die Fürstenthum Holstein, und " hat Stormarland besessen, und geboren " Gerhardum den vierdten und mehr Sohn: " Gerhardus der vierdte ward Thum-Probst " zu Lubeck: Aber dieweil sein Bruder ohn " männliche Erben verstorben, ward er von " seiner Freundschafft genötigt ehelich zu " werden, und liess hinder ihm Johannem. " Dieser Johannes ist Herr in Stormarland " gewesen, und der letzte von dem Stamm " des andern Gerhardi die in dem Fürstenthum Holstein geregieret haben; „ Nach welches Meynung Domicellus (w) alhie nicht einen schlechten Signor oder Donzello (nach Spanischer oder Italiänischer Sprach) thut bedeuten, sondern einen Seigneur, Souverain, das ist, supremum principem Landes-Fürsten, wie es Pasquier (z) recht hat ausgeleget.

(v) *Chronic. Holsatiæ P. 2. de Gerhardo III. f. 75.*

De Voce Domicellus.

(w) Scriptores Christianos hanc differentiam inter *Dominus & Domnus* ideo constituisse, ut solum Deum *Dominum*, Mortales vero *domnos dicerent*, serio contendunt Franc. Juretus *in notis ad Ivonis Carnutensis epistol. 28.* Jacob. Sirmondus *in notis ad Gotfridi Abbatis Vindocinens. l. 4. Epistol. 36. & Schadæus in Tr. de Templo summo Argentoratensium.* A Domnus itaque derivare solent diminutivum *domnulus*, quo utitur Salvianus *Massiliens. Episcop. Epistol. 4.* & ab hoc denique repetunt vocabulum Domnicellus corrupte *Domicellus*, quasi *Dominicellus*, quem Germani dixerunt Juncker. Sed hanc originationem rejiciunt, qui cum Joh. Scheffero *in Upsal. ant. c. 12.* vocem *Dom* interpretantur *judicium*, unde *Dombus* prætorium, *Dommer* judex *Landes Dommer*, judex *provinciæ*, *Dom-Kirche* templum judiciale seu Cathedrale. Alias iterum derivationes vide apud Muhlium *de Voce Kirch p. 60.* De *Domicellorum* nomine etiam legi merentur Feltmannus *de Tit. hon. l. 1. c. 35.* & *Diplomata*, in quibus Duces *Brunsvicenses*, Princeps Regius *Daniæ*, Domini *Werlenses*, dicuntur Domicelli apud Limnæum *l. 6. c. 1. n. 15.* Spangenberg *in Chron. Henn.* l. 5. c. 13. p. 200. & Frider. Thomas *in Analectis Gustroviensibus* p. 48. Adde Gastelium *de Statu publ. Eur. p. 1333.* Springsfeld *de apanagio C. 3.* & qui de Galliæ Domicellis differunt, Paschasium *Disquisit. Rer. Gall.* l. 7. c. 5. & Franc. Raquell *in Dictionar. de juribus Regal. voce Damoiseau.*

(z) Carolus Paschasius *d. l. Cap. 5. f. 821.* & Dufresne *glossar. T. 2. p. 1590. sq.*

Tit. Dynasta quid significet.

§. 3. Ebenmässige Beschaffenheit hat es auch mit dem Nahmen *Dynasta*, (a) welches von dem Griechischen Wort δύνασθαι herkommt und bedeut ein Potentat das ist einen, *qui potentatum seu superioritatem alicujus provinciæ obtinet.* Von dem Worte *posse*; Dahero auch die Fürsten des Reichs in den alten Historien werden potentes, (b) das ist, ἄρχοντες genannt, und wird schwehrlich ein Exempel können beygebracht werden, da Dynasta anders als ein König oder Fürst bedeute. Wie dann Dynastia (c) in den alten Kirchen-Historien (d) allzeit pro Regno & principatu das Königreich oder Fürstenthum gesetzt, zu finden. Nach welchem Beyspiel die alten Teutschen in ihrem Lateinischen Stylo allein diejenigen Fürsten und Grafen haben Dynastas genannt, welche ihre

re Fürstenthum und Graffschafften ohne Mittel unter dem Heiligen Römischen Reich gesessen, wie dieses bezeuget Doctor Hamelmann in seiner Oldenburgischen Chronick im zehenden Capittel des andern Theils vers. Es lässet sich aber &c und am End des Capittels.

(a) Videatur Eustatthius *Thessalon. Archiepiscopus* in *Eclog.* in *Homer. Odyß E.* Calepinus *in Dictionario in verb. Dynastes*, Henricus Stephanus *in Thesaur. ling Græcæ. Tom. 1. f. 1056. & verb.* δυναστεύω *fol. 1059.* Casaubonus in *exercitat. 2. ad Annal. Baronii diatrib.* 10. f. 135. *col. 1.*

(b) Quos Thucydides vocat παραδυναστεύοντας, quasi imperii participes, ut notat Budæus *in comment. linguæ Græcæ f. 651.*

(c) Quales fuerunt Dynastia Aegyptiorum, Lacedæmoniorum &c

(d) Eusebii, Hieronymi, Tyronis, Prosperi, Cassiodori, & *aliorum omnium.*

An Domicelli Titulus Apanagiatis saltim competat?

§. 4. Sonsten so viel den Titul Domicellus belangen thut, ist es zwar nicht ohne, dass derselbige von Anfang alleine der Königen, Fürsten und Herren Sohnen (e) die noch nicht verheyrathet oder keine Regierung hatten, sondern abgetheilet waren, sey gegeben worden. Das kan aber von diesem Johanne zu Holstein und Stormarn nicht gesagt werden. Dann derselbige kein abgetheilter Herr, sondern ein unmittelbahrer Graf des Reichs gewesen, der sein Land und Leute und eigene Regierung gehabt, welche hernach durch die Erbtheilung auf die Schaumburgische Linie gefallen, und bishero ohn allen Widerspruch ruhiglich besessen worden.

Negatur.

(e) Ita scribit Munsterus *l. 3. Cosmograph. c. 20. Principum filii vocabantur Nobiles Domini & conjuges Dominæ: filiæ autem eorum virgines; quas hodie Domicellas, Germanice Fräulein vocant.* Idem affirmat Raguellus *in Dictionar. de Jurib. Regal. verb. Damoiseau in f.* Goldast. *de Majorat. l. 2. c. 6. n. 14. & 16. & Alamann. rerum Tom. 1. P. 1. f. 392.* Wehner *practic. observat. verb.* Junckhern: Hieronym. Victor *in Thesaur. linguar. verb. Donzel.*

Dubium removetur.

§. 5. Und gesetzet, doch nicht gestanden, es sey ein abgetheilter Herr gewesen, soll darum daraus folgen, dass er kein Fürst habe seyn können? Anders berichten uns die *Sächsischen Recht*, in welchen also geschrieben stehet: (f) " Wisse dass " die Fürsten zweyerley sind, etliche heissen schlechte Fürsten, etliche Reichs Fürsten; Auch wisse, ob zu einem Fürstenthum " viel Brüder waren, welcher das Fürstenthum behält, der ist des Reichs Fürste, die " andern Brüder aber bleiben allein schlechte " Fürsten, und die heissen wir Fürsten-Genossen das ist wie *Matth. Stephani* über diesen Text sagt, *Reliqui qui principatus possident, dicuntur Domicelli.* Für einen solchen Domicellum kan man ihn wohl lassen passiren, der sich nicht weniger einen Grafen zu Holstein und Stormarn, als seine Vettern geschrieben und gehalten, wie oben ist angezeigt. Und weiter aus *Herman Lerbecks Schauwenburgischen Chronick* weiter zu erweisen, da diese Worte gelesen werden: *Domicellus Johannes Comes Holsatiæ, Dethmarcios debellavit.* Und bald hernach: *Gerhardus secundus Comes Holsatiæ, & Domicellus Johannes filius filii Gerhardi &c.* das ist: *Filius Gerhardi* V. & nepos *Gerhardi III. & pronepos Gerhardi II. Comitum Holsatiæ, Stormariæ & Schaumburgi.* Aber aus diesen Worten ist offenbahr, dass er allein ab ætate, das ist, darum sey Domicellus genannt worden, weil er noch ein Junger Herr, und zwar Johannis VII. respectu, welchen *Albert Krantz* (g) adolescentiorem genennet, Junior geweten

Ex jure Saxonico.

Matth. Stephano.

Hermanno Lerbeck.

(f) *Glossa* in *Specul. Saxon.* l. 8. a. 58. Matth. Stephani de *Jurisdict. l. 2. P. 1. c. 6. n. 52.* Dan. Otto *in dissertat. de Jure public. Imp. Rom.* c. 18. f. 627.

(g) *L. 8. Saxoniæ c. fin.*

Titulus iste etiam regnantibus Principibus proprius.

§. 6. Wann nun dieser Graf Johann mit dem Nahmen der Achte, wäre ein abgetheilter oder abgefundener Herr gewesen, so hätte er sich nach dem üblichen Gebrauch (h) derselbigen Zeit nicht Grafen zu Holstein noch zu Stormar, sondern allein Grafen oder Edlen Herrn zu Pinnenberg dörffen schreiben, wie man es ietzo seinen Erben und Successorn gerne wolte aufdringen.

(h) De quo videndi Reineccius *comment. de Saxon. Orig. f. 17.* Lehmannus *Chron. Spirens.* l. 2. c. 17. Goldastus de *Majorat.* l. 2. c. 15. Henninges *in genealog.* & ex eo Reusnerus *in Basilic. genealog. f. 269. ibique: Withikindus II. Withikindi Magni Ducis filius, quoad titulum & possessiones paternas veteri more cessit fratri natu majori, Saxoniæ Orientalis parte, quadam contentus, nempe comitatu Wetbino, a quo & comitis titulum usurpavit.*

Et omnibus comitibus Holsatiæ communis fuit.

§. 7. Dann ob schon die Grafen zu Holstein-Schauwenburg vor alten Zeiten und gleich bey Anbeginn ihrer Regierung in der Graffschafft Holstein das Jus primogenituræ (i) und Erstgeburths-Gerechtigkeit unter sich gehabt, dergestalt, dass alleine der primogenitus, Erstgebohrne und Aeltiste ein regierender Herr gewesen, die andern aber mit Geld oder gewissen Häusern und Einkünfften sind abgefunden worden; So sind sie doch wie alle andere Könige, Fürsten und Grafen im Reich Teutscher Nation davon abgewichen, und haben ihr Land und Leute æquis portionibus unter sich getheilet; und ein jeder in sei-

seinem Antheil eigener regierender Herr und unmittelbahrer Graf und Stand des Reichs gewesen, haben auch allesambt und sonders gleichen Titul geführet; wie solches mit vielen Exempeln kan erwiesen werden. Und sagt sonderlich *Albertus Krantz* von diesen Grafen Johansen: *Gessit ille (Gerhardus comes) rem in Holsatia cum Johanne fratruele, Gerhardi filio, qui præfuit Stormariæ; Sed ut fieri solet, multitudo fecit Præsidum, ut tenuis fieret cujusque ditio.*

De jure Primogenituræ Comitum Holsat.

(i) Ut nimirum unus ac solus esset Regens ac princeps Comes, quem illius temporis institutum indigitabat *Seniorem;* cæteri vero suis contenti funiculis id est, fortitis portionibus, veluti juniores & Domicelli Seniorem illum honorifice observarent. Quam consuetudinem cum ipso Schaumburgiorum in Holsatia Dominatu cœpisse, docet *Helmoldus Presbyter l. 1. chronic. Sclavor. c. 50.* cujus hæc sunt verba: *In diebus illis obiit comes Adolphus, habuitque duos filios, quorum senior Hartungus, vir militaris, habiturus erat comitiam: at junior filius Adolfus literarum studiis deditus erat. Contigit autem Imperatorem Lotharium cum grandi expeditione ire in Bohemiam, ubi interfecto Hartungo cum multis nobilibus Adolfus accepit comitiam terræ Nortalbingorum.* Eadem scribunt Albertus *Stadens. in chronologia a. 1123.* & Krantzius *l. 3. Wandaliæ c. 33.* Et Lehrbecke *chron. Schaumb.* ibique: *Adolpho primo mortuo, duo ejus filii videlicet Hartungus primogenitus, vir militaris, habiturus cometiam, & Adolphus patri successerunt.* Idem de Adolphi religiosi filiis: *Hic Johannes tanquam senior & primogenitus Comitiam gubernans &c.* & postea: *Gerhardo Comite sublato, Adolphus primogenitus suus Comitiam tenens.* Et de Adolpho VII. *Adolphus tanquam primogenitus regimen terrarum suarum assumens;* cetera.

Caput XXIV.

Kurtze Exceptiones auf die eingeführten Zeugnüssen, weyland Dechant Krantzens, Cantzler Tratzigers, und anderer, die da sollen wider den alten Fürsten-Standt der Grafen zu Holstein Schaumburg deponiret haben.

§. 1.

Confutatio Dubiorum Krantzii.

Zum siebenden und zum letzten werden etliche Zeugnüssen, als dicta testium hervorgezogen, zu probiren, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg von Alters keine Fürsten, sondern nur gemeine Grafen des Reichs gewesen. Und erstlich bringen sie *Doctorem Crantzium*, weyland *Dechandt des Thum-Stiffts zu Hamburg*, auf die Bahn, welcher bezeuget, dass Graf Henrich der fünffte, des ersten Hertzogen zu Schleswig Bruder, habe sich auch den ersten *Principem Stormariæ, Fürsten zu Stormar geschrieben.* Wie wahr aber das sey, ist oben sattsam deduciret (k) worden, ohn Noth hie weiters zu repetiren; Zudem ist das *Krantzii* Meynung gantz und gar nicht, dass Graf Henrich, der um das Jahr 1420. geregieret, nicht sey ein gebohrner Fürst, sondern dass er sich dem Herkommen zuwider, allein Fürsten zu Stormar, und nicht zugleich Holstein und Stormar geschrieben.

(k) *C. 11. §. 5. sqq.*

§. 2. So viel nun *Doctorn Tratzigern* (l) *Fürstlichen Holstein-Schleswigischen Cantzler*, betreffen thut, sind das seine Worte: "Anno "1474. zog König Christian gen Rom, und "brachte unterwegen im Hinzuge bey Kayser Friderichen zuwege, dass ihme Ditmarsen zu einem Hertzogthum verlehnet "würde. Der Kayser machet ihn auch zum "ersten Hertzogen zu Holstein und Stormarn. "(Dann zuvor waren sie allein Grafen des "Reichs) Seit der Zeit aber, haben er und "seine Nachkömmling sich Hertzogen zu Holstein, Stormarn und Ditmarsen geschrieben." Dieses Zeugnüss ficht uns nicht an; Dann er sagt nicht, dass die Grafen zu Holstein nicht seyn Fürsten, sondern dass sie nicht seyn Hertzogen gewesen, welches wir auch sagen. — Tratziger.

(l) *Chron. Hamb. P. 4. in a. 1474.* Quod autem Tratziger Comites Holsatiæ Principibus annumeraverit, dictum est *supra c. 16. §. 5.*

§. 3. Ueber dieses wird uns authoritas *Matth. Castritii* (m) opponiret, der von Graf Adolphen dem Sechsten also geschrieben: "Etsi "vero non sit Princeps, tamen non incom-"mode Principum Exemplis, propter insi-"gnem humilitatem annumerandus est." Aber der gute Mann hat sich gröblich geirret tam in jure quam in facto. Dann so viel das Jus belangen thut, hat er vermeynet, weil dieser Adolph nur Graf genennet würde, müsse er kein Fürst gewesen seyn, welches Absurdum von uns überflüssig refutiret worden. So ist ihm auch das Factum und Zustand der Grafschafft Holstein unbewust und unbekandt gewesen, derowegen ist seine Authoritas, in hoc quidem passu intestabilis & inallegabilis. — Castritii.

(m) *L. 4. de Principum German. virtutibus c. 6. n. 24.*

§. 4. Bisher haben wir mit vielen Argumenten und sattsamen Gründen gnugsam demonstriret und erwiesen, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg, von Alters seyn freye unmittelbahre hochgebohrne Fürstmässige Grafen des Reichs gewesen, dafür quali- — Conclusio Partis I.

 fici-

ficiret und ausgegeben, auch von andern in und ausserhalb Teutscher Nation respectiret und gehalten worden. Versehen uns demnach zu dem unpartheylichen Leser, er werde nunmehr die wiedrige passiones und Gedancken, wo er einige aus dem spargirten und ausgesprengten Schrifften gefasset, schwinden und fallen lassen, und aus diesem Bericht erkennen, dass die Röm. Kayserliche Majest. nicht sey per falsa narrata sub & obreptitie hintergangen, sondern wahrhafftig und rechtmässig informiret; Und derwegen billig moviret und beweget worden, dem Durchläuchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Ernsten, Fürsten und Grafen zu Holstein-Schawenburg und Sternberg, Herrn zu Gehmen &c in seiner Vor-Eltern Fürsten-Stand allergnädigst zu restituiren, und wiederum zu erhöhen und setzen. Nun wollen wir zu dem andern Haupt-Puncte dieses Berichts schreiten, und fürter deduciren, dass Graffschafft Holstein-Schawenburgischen Theils, sey auf die Schaumburgische Linie durch Erb-Theilung verstammt und gefallen, und so wohl vor als nach dem Oldeslohischen Vertrage, als eine freye unmittelbahre Grafschafft des Reichs erbeigenthümlich ingehabt, regieret und erseſſen, und dem Hertzogthum Holstein niemahls sey weder durch Lehn-Brief noch Cession einverleibt worden, oder habe können einverleibt werden.

Pars II.

Caput. I.

Von der ersten Theilung der Grafen zu Holstein-Schawenburg, und dass in derselbigen die ietzige Graffschafft Holstein auf die Schaumburgische Linie gefallen, und mit der Graffschafft Schauwenburg erblichen uniret worden.

§. 1.

Primæ Divisionis Comitum Historia.

Wir haben gehöret, dass in der Graffschafft Holstein, der ältiste Bruder (a) ex jure primogenituræ, und nach der Erstgebuhrts-Gerechtigkeit, die Regierung allein verwaltet, welcher Brauch und Gewohnheit in dem Hochlöblichen Hause Holstein-Schauwenburg ist in löblicher Observantz bis auf das Jahr nach Christi Gebuhrt 1248. beständig verblieben und gehalten worden. Als aber die beyde Brüder Graf Johann der Erste und Graf Gerhard (b) auch der Erste, dieses Nahmens, Grafen Adolphen des Sechsten Söhne, über der gesamten Regierung ingemein sich nicht vergleichen können, sind sie in berührten Jahr zu Theilung ihrer ererbten Landen mit Rath der Land-Stände geschritten. Und hat Graf Johann als der ältiste, den besseren Theil, nehmlich Holstein-Wagern überkommen, für sich behalten, und seinem Brudern Gerharden Holstein-Stormarn, dazu auch Pinnenberg und Hamburg gehörig, und die Graffschafft Schawenburg gelassen.

(a) Spangenberg, *in chronic. Schaumburg. l. 2. c. 1. in f.*

(b) Krantzius *Saxoniæ* l. 8. c. 15. Spangenberg. l. 1. c. 27. l. 3. c. 1.

Testimonia.

§. 2. Von dieser ersten Theilung schreibet *Hermannus Lerbeck* (c) in seiner *Schawenburgischen Chronick* also: " Notandum hic " diligenter, quod inter multos quæritur, " quo tempore & quos comites Dominia Holsatiæ & in Schauwenborg primo sint divisa. " His respondendum videtur, quod hi duo " prædicti Johannes videlicet & Gerhardus " id fecerunt, sed sub quibus Dominicæ incarnationis annis scire non occurrit.

(c) In *chron.* f. 34. circa fin.

§. 3. Und *Albrecht Krantz* (d) in der *Sächsischen Historie:* " Fratres ipsi Holsatiam & omnem paternam ditionem administraturi, in eam venere sententiam, ut " hereditatem partirentur, quando communibus auspiciis gubernare non poterant, " Evenitque illis quod solet de gubernatione " dissidentibus, ut minime communi consilio in omnibus agerent; Igitur partitione " facta, Johannes natu major Wagriam, " Gerhardus junior velut paternam domum " accepit Holsatiam Stormariamque. „ Und in Geneologia successionis Comitum Holsatiæ & de Schowenborg. De Greuen twe " Broder hebben dat Landt gedelet, Johan " hefft genommen dat Landt to Wagern, " darto den Kyll; Greve Gerdt hefft beholden " Holsten und Stormarn, doch Greve Gerde und synen hefft verducht der unglyken " delinge, und syn darumme gekommen thom " Orlogge &c.

(d) *d. l. 8. Cap. 15.*

Gerhardus III. Comes Schaumburg. succedit in Holsat. & Stormariam.

§. 4. In dieser Erb-Theilung ist die Graffschafft Schauenburg auf Grafen Gerharden gefallen, und zu der Graffschafft Holstein in Stormar geschlagen worden. Dieses bezeuget obgemeldter *Krantz*, da er also schreibet: (e) " Johannes & Gerhardus qui ditionem Holsatiæ sunt partiti. Nam Conradus " patruus tenebat Schowenburg, Johannes " Wagriam, Gerhardus Holsatiam cum " Stormaria acceperunt, visa est Gerhardo " iniqua partitio, quod longe uberior esset " pars Johannis, bello rem dirimere tentabat; " sed intervenit compositio, in qua verisimile " est Gerhardum de successione patrui in Schowen-

"wenborg, qui prolem non reliquit, quie-"tatum. Nam filii Gerhardi illam conditio-"nem postea tenuerunt: Ex hoc loco scindi-"tur linea &c.

(e) d. L. 8. c. 26.

Johannes Com obtinet Wagriam separatim.

§. 5. Ist also durch diese Theilung der Landen und aufgerichteten Erb-Vertrag die Graffschafft Wagern von Holstein und Schawenburg abgesondert, und der gantze Stamm in zwey Linien, die Wagrische und Holsteinische abgetheilet; Und Grafen Gerhards Linea, wiederum in die Holsteinische, Stormarische und Schawenburgische, *sub pacto tamen hereditariæ mutuæ successionis*, subdividirt worden. Und hat Graf Henrich der Erste die Holsteinische, Graf Gerhard der Dritte, die Stormarische, und Graf Adolph der Neundte, die Schauwenburgische Linie auspiciret und angefangen.

Ratio successionis.

§. 6. Nach diesem Pacto successorio ist die ietzige Graffschafft Holstein in Stormar gelegen um das Jahr 1330. nach Grafen Johansen des Achten Todte, (f) so der letzte Herr zu Stormar, aus Grafen Gerharden des Dritten, von deme die Stormarische Linie ihren Ursprung gewonnen, Nachkommen gewesen, wiederum an seine nechste Agnaten, die Grafen zu Holstein, von Grafen Henrichs des Ersten Linien herkommend, gefallen, und von ihnen auf die Schauwenburgische Linie, durch den Accord und Vertrag zum Kyle aufgerichtet, frey und erbeigenthümlich verlassen worden. Wie hernach folgen wird.

(f) Spangenberg. *Chron. Schaumburg. l. 5. c. 5.*

Caput II.

Von dem Erb-Vertrag zum Kyl aufgericht, und wie die ietzige Graffschafft Holstein auf die Schaumburgische Linie gefallen und mit der Graffschafft Schawenburg consolidiret worden.

§. 1.

...cta successoria.

Anno 1390. ist Graf Adolph dieses Nahmens der Zwölffte mit Todte abgangen, und weiter ex linea comitis Johannis primi der letzte Besitzer des Wagerlandes gewesen, und keine Leibes-Erben hinter ihm verlassen, so ist das Wagerland wiederum an seine nechste Agnaten und Vettern die Grafen zu Holstein Stormarn und Schawenburg verstammet und gefallen. Demnach seynd dieselben nechsten Vettern, nemlich Graf Claus zu Holstein-Stormarn und Schaumburg, Graf Gerharden des Vierdten Sohn, samt seines seel. Bruders Graf Henrichs des Vierdten, den man den Eisern genannt, dreyen Söhnen Gerharden, Hertzogen zu Schleswig, Graf Alberten, und Graf Henrichen, Grafen zu Holstein, Stormarn und Schauwenburg, auf einer: Und Graf Otto, und Graf Gerhard, Probst zu Hamburg seel. Graf Adolphs des Zehenden Söhne, neben ietztgemeldeten Grafen Ottens des Andern beyden Söhnen, Graf Adolphen dem Dreyzehenden, und Graf Wilhelmen dem Andern, allen Grafen zu Holstein-Stormar und Schauwenburg, auf der andern Seiten am Sonntag Misericordias Domini obgedachten 1390. Jahrs zum Kyle bey einander und zusammen kommen, und haben sich nicht alleine wegen hochgedachtes ihres seel. Vettern Grafen Adolphs des Zwölften succession des Wagerlandes, sondern auch wegen allerley anderer Gebrechen und Stücke, die bis auf die Zeit unter ihnen streitig gewesen, freundlichen verglichen und vertragen, dergestalt: Ob wohl Graf Otto und seine mitbenannte Blut-Verwandniss halber zu dem Wagerland mit gehörig und dazu berechtiget; Damit dennoch dasselbe Wagerland durch einen Herrn fortan regieret würde, so haben sie, nemlich Graf Otto und seine Mitbeschriebene, die ietzige Grafschaft Holstein, mit alln dazu gehörigen Schlössern und Aemtern erb- und eigenthümlich zu besitzen, behalten; Immassen der ietztregierender Fürst und Graf dieselbe Graffschafft Holstein mit allen pertinentiis noch auf den heutigen Tag in ruhesamen Besitz hat. Item sie haben behalten alle die Werdere, so an der Elbe liegen, und was sie sonsten mehr in dem Land zu Holstein und Stormar in der Stadt Hamburg besitzlich hergebracht, über welchem allen Graf Clauss Graf Otten noch an Gelde entrichtet 8000. Marck Lübisch, imgleichen so ist Graf Otten und seinen Mitbenannten, auch erblich übergeben und zugetheilet der Hof binnen Hamburg gegen St. Jacobs-Kirchhoffe belegen, mit allen dazu gehörigen Hausern, Strassen und andern Gerechtigkeiten, Immassen hochgedachter Graf Adolph der Zwölffte denselben eingehabt. Item, das Land den Bi Werder, und alle die Werder, so dazu gehören, mit aller Gerechtigkeit und Lehen geistlich und weltlich, dessgleichen den Zehenden zu dem Ossenwerder, das neue Land und die Neue Stadt, so in demselben Lande belegen ist an der Elbe. Wie dann die Formalia verba des Kieler Erb-Vertrags vollends also lauten: Wy Class von Gades Gnaden, Greve to Holsten, to Stormar und to Schaumburg und Wy Gerd von dersulven Gnade Hertogen tho Schleswick und wy Greve *Albrecht* und Juncker *Hinrich* Greven to Holtaben, tho Stormarn und Schomberg, Greven *Henrichs* Söhns dem Godt begnade, vepp eine syden, und wy *Otto* von Gades gnaden Greue tho Holstein tho Stormern und tho Schomberg, und wy *Bernd* von Schomborg, Prowest tho Hamborg, Juncker *Aleff* und Juncker *Wilhelm* Greven *Otten* Sohns vorbenombt, vppe der ander syden, Bekennen alle vor allen den, de dussen Bref sehen und horen lesen, dat twischen uns ftundlicken gedelinget iss tho dem Kyle, na Gades gebort drittein hundert Jaer, und

Kiliense de a. 1390 vi cujus Comes Claus obtinet Wagriam, Otto Stormariam.

und darna in dem Negentigesten Jahr, des Sontages wen man singet Misericordias Domini, um allerley Stellung und Stücke, da uns der uns hebben gewesen wente in düsse tyd, in duffer Wyse, als hierna geschreven steit; Tho dem ersten, dat wy Graf *Otto*, Provest *Berrdt*, Juncker *Aleff* und Juncker *Wilhelm*, und unse rechte Erben schollen beholden erflicken, wat gehatt hebben, alles langk in unser weren, in der Stadt tho Hamborg und in dem Lande tho Holtzaten und tho Stormern und tho Dinne alle de Werdere, de an der Elve liggen, de wy och alles langk gehatt hebben in unsern Wehren. Hieranbaven so geven wy Greven *Clawess* vorbenombt unsen leven Veddern Greven *Otten* und Provest *Bernd* vorbenombt und ören rechten Erven durch lovan Willen, dass se uns gelovet hebben und durch vedderlicke Leue Willen Achte dusend Lubeske Marck Penninge, als de Bref uthwiset, den wy und unse Vedder *Hertog Bernd* vorbenombt darupp gegeven hebben, vort mehr geve wy ene unsen Hof tho Hamborg, de da ligt jegen den Karckhave Sunt Jacobss, die unsem Veddern Greven *Aleff* schliger Dechtnuss gehöret hadde; Vortmehr, so geve wy ene dat Land, den Billenwerder, und alle de Werder de dar tho gehoren, als de belegen syn in ehren Steden, mit allen recht und mit Lehnen bede Gestliken und Weldtliken, und dussen vorbenömbten Hof und Land scholen unse vorbenömbte Veddern sülven lösen, da se voruthstahen, wen se oder öre Erven willen und dar tho geve wy en alle Gerechtigkeit; die unse Vedder Greve *Aleff* vorbenömbt hadde in deme Tegenden, tho dem Ostenwerder, dar de von Mednige ene an bewahren. Vortmehr so geve wy ehme upp unser Vedderken mit Frawen Annen de Graven Aleff fruwe wass, dot Nyeland und de Nye Stadt, de in demsülven Lande ligt by der Elve, dusse vorbenombt Land und Stadt scholen See antasten und besitten na dode unser Vedderken vorbenombt, tho ewigen thyden, met allen Recht, und met allen Thobehörungen und Lehnen Gestlick und Weldtlick. Vorthmehr so sette wy vorbenömbten Herrn alle uns und unse Erven frundliken thosamende, dat wy Grave *Clawess*, Hertog *Gerd*, Grave *Albert*, Juncker *Henrich* vorbenömbt, schollen und willen unse vorbenombte Veddern *Lande und Schlöte, de se hebben upp dusser Syden der Elve* in unsen Orde nehmen und verdedingen, de lycke unsen eigenen Landen und Schlöten in guden truwen; Ock so scholet dusse sülven Lande und Schlote uns und unsen Erven *openstaen*, und berede wesen, tho allen unsen nöden, lyck *unsen eigen Landen und Schlöten*, und des glyck scholet unse Lande und Schlöten öhne *weddervvesen* in dersulven Machte. Were ock dot wy Grave *Clavvess*, Hertog *Gerdt*, Grave *Albert*, Juncker *Hinrick* vorbenombt, oder unse Erven verstorven ohne rechte Erven, dat Mannes Erven wahren (dat Gott verbeyde) so schode alle unse Herschopp, und wat wy nachlaten, von allem unsen Gude vallen an unse vorbenombte Veddern, und öhre Erven, dat Manness Erven wehren, und dess glycken schall Graven *Otten*, Provest *Berndts*, Junckern *Aleffs*, Junckern *Wilhelms unse* vorbenömte Veddern und ohren rechten Erven, alle öhre Herschoppe und alle ör Guedt, dat se nalaten, offt se störffen ohne rechte Erven, dat Manness Erven syen; Wehre ock, dat vorbenömbten Herrn *Jennich*, oder unse Erven verstorven, und Erven nahleten, dat Fruwes Nahmen wehren, de beraden wehren, welckern de dat Erve antasten wolde, scholde de Fruwen oder Junckfrowen Ehelicken beraden, und to ehren gnogen utgeben, von des Herrn Gude dat he nachgelaten hadde; Were ock dat unser vorbenombten Herrn *Jemich* von dem Kayser oder von Jennigem andern Fürsten oder Herrn *Jenniglichen guds entfenge, dat scholle he tho unser aller sahmenden Handt entfangen*, also dat idt uns andern Herrn vorbenombt to nehmen schaden do, an de vorgeschreven *Anvvachtung*, de unser Jedlyck in dem andern hefft; Wente *alle unse Guedt schall blyven in einer samenden Handt und Lehnherr vvente do Ewigen tyden*; Ock schall unser eine nene Schlöte oder Land Jemande anders erflicken verkopen, *oder dem andern entvvehren, und ock nen Lehngudt Jemand vergeven*, heen do dat mit der andern Willen und Vo'borde. Were ock dat Jennich Stadt oder Schlot in unser Jenniger Lande sick mit Unrecht entsettede, tegen synen Herrn, des scholde wy alle ein bliven, dat thokerende alse lange, wente wy dat wider to rechte gebracht hebben; Ock so schall unser Jenenlick des andern mechtig wesen tho Frundschopp und tho Rechte, in allen saken. Hiermede schole wy vorbenömbten Herrn und unse Erven vereinet wesen und blyven, umb alle Erve und umb alle Guet, und schollen ock ein blyven mit Rade und mit Dade, alletydt truwe Veddern met gantzen truwen tho ewigen Tyden.

Unde dusse Bref den schall dem Breve, dar wy Grave *Otto* und Pravest *Berndt* vorgeschreven, an verlaten heffen, des Anvals, de uns angefallen wass von doden Graven Aleffs unses Veddern vorgeschreven, edder jenne Breff dussen en Schade wesen; Tuge aller dusser vorgeschreven Dinge, sind dusse Ehrliken Lüde Herr Brede *von Rantzovv*, Herr Henrich *Brockdorp*, Herr Benedictus von A-*lefelde*, Herr Wulff *Pockevvisch*, Herr Henrich *von Ziggen*, Herr *Dirick Hoecken*, Herr Aleff *von Holte*, Herr *Syfridt Dozemode*, Redder, Herr Bartoldt *von der Lippe*, Provest *tho der Lippe*, Herr Henrich von *dem Zee* Domhert tho Schlesswig, Herr *Johan Wehremeister* Dohmherr, Herr Johan *Hovvenschild* Kerckherr to Schwartze, Herr *Arend* Kerckhere tho Poetzen, Harttewich *Hesch Ove van Ziggen*, Schacke *Rantzovv*, Arend von *Mynnickhausen*, Hugo *Post*, Johann *Busch*, Wulrad *Ripdorf*, Clawess und Wolrad von *Borckvvolde* Bro-

Brodet, Henneke *Rantzovv*, Krasse *Krummendick*, Hertwich *Brede*, Syfrid Schmaellstede, Geheten Teteke, Johann *von Ziggen*, Heinicke Wistorp, Marquarth Samitberg, und *Otto Dürenberg*. Fritze von Ziggendorffe, und Henrich von *Wenningensen*, und Marten von *Seeffüe Knapen*. Dusse Bref iss gegeven in dem Jahre in dem Dage und in der Stede als vorgeschreven iss, und tho mehrer Uhrkunde, hebben wy Grave *Clawess*, Hertog *Gerdt*, Grave *Otto*, und Pravest *Berndt* vorgeschreven, vor uns und vor unse Erven unse Insigele mit Wyllen hangen laten an dusse Bref. Demnach haben Graf Clauss und seine Mitbenannte alles andere behalten, dieses wie obgesetzet erzehlet *Spangenberg* in seiner *Schowenburgischen Chronick im 20. Capittel des dritten Buchs*.

Testimonia Krantzii. §. 2. Mit welchem übereinstimmet *Albrecht Krantz*, (g) dessen Worte wohl zu mercken, da er sagt: " Adolphus Wagriæ in Holsatia Comes, uberioris ejus provinciæ partis Dominus & possessor, novissimus ejus lineæ, ab Johanne primo Adolphi Religiosi Fratris minoris filio in fata concessit; Quæsitum est de proxima ejus successione, cum legitimos suos heredes non haberet; Inventumque est, quod Comites de Schowenborg, vel eodem cum Nicolao, vel uno gradu ipsi defuncto essent priores. Quod cum pro comperto omnes haberent, Nicolaus, ut terra ab uno regeretur deinceps Domino, Comitibus de Schowenborg ex formula conventionis magnam persolvit pecuniam, deditque perpetuo possidendam eam juxta Albim terræ portionem, in Pinnenberg, Hatesborg, Barmstede, tres (ut ajunt) præfecturas; in hodiernum usque diem tenent Comites memorati. Extant desuper conventionis mutuæ literæ; nec alieni de hinc Holsatiæ fuerunt comites antedicti, sanguinis nexu, & perinde armorum societate semper devincti comitibus & jam principibus. (das ist ducibus) in Holsatia Dominantibus.

Und an einem andern Orth schreibet gedachter *Krantz* (h) noch klarer und deutlicher: " Habitavit Gerhardus (der Ander des Nahmens) Comes de Schowenborg in Holsatia, ubi de filiis suis deputavit nonnullos, qui regioni & ditioni præessent. Nec dum enim divisum erat inter Comites utriusque ditionis, quia nondum Linea generis in longum processerat; Ubi vero nati sunt filiorum filii cœpit cuique sua esse successio, & patruelium paulatim increvit oblivio, donec redirent ad successionem ejus partis Comites de Schowenborg, quam in Holsatia tenent ad Albim in præfecturis Pinnenborg, Barmstede & Hartesborg. Nam tunc numeratis Lineis, æque ad successionem propinqui sunt inventi Comites Schowenborg & Holsatiæ ad hereditatem novissimi Adolphi in Wagria.

(g) *Saxoniæ L. 1. c. 13.*
(h) In *Metropol. L. 8. c. 6.*
de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Petersenii. §. 3. Und *Johann Petersen* (i) *in der Holsteinischen Kronick* schreibet: " Nach Abgang Adolphi haben die Grafen zu Schawenburg die Vogtey Pinnenberg mit ihrer Zubehörung von dem Lande zu Holstein Erblich zu besitzen erlanget; " Und wiederum sagt er: (k) " Im Jahr 1390. ist gestorben Graf Adolphus im Wagerlande ohn Erben: So ist Wagerland wiederum an die Grafen zu Holsten kommen, die Herrn von Schaumburg seynd Bluts halben dazu berechtigt. Dieselben haben die Grafen zu Holstein mit einer grossen Summen Geldes und dreyen Vögteyen abgekaufft, als Pinnenberg Hatesborg, und Barmstede: Aber das gantze Wagerland haben sie für sich behalten.

(i) *Chron. Holsatiæ P. 2. f. 76.*
(k) *Ibidem P. 3. in princip.*

Henningesii. §. 4. *Hieronym. Henninges* (l) *in genealog.* " Adolphus VII. Comes Holsatiæ in Wagria obiit anno 1390. quo defuncto Pinnenberga pervenit ad Comites Schowenburgenses. " Und wiederum (m) sagt er: " Adolphus X. Comes Schowenburgensis, Holsatiæ & Sternbergensis, post mortem ultimi comitis in Wagria a Nicolao Comite in Holsatia pecuniæ certam accepit summam, & tres præfecturas Pinnenbergam, Hatesburgum & Barmstedium, Wagriamque ipsi & hæredibus suis concessit anno Christi 1390.

(l) *In genealogiis secundi & tertii Regni, in quarta Monarchia P. II. in Schawenburg. & Holsatiæ Comit. f. 248. in f.*
(m) *ibidem f. 254.*

Reusneri. §. 5. *Elias Reusnerus* (n) in *genealog.* " Adolphus X. Comes Holsatiæ & Schaumburgi, mortuo Adolpho Wagriæ Domino postremo retentis sibi tribus præfecturis, Hatesburgo Pinnenberga, & Barmstedio, reliquam Wagriam Nicolao Holsatiæ comiti pro certa pecuniæ summa concessit anno 1390.

Tratzigeri. *Cantzler Tratziger* in *Genealog.* der *Hertzogen zu Schleswig und Grafen zu Holstein*, " Adolph der letzte Graf zu Wagern, als er starb und die Grafen zu Schawenburg sich für die nehiste Lehnfolgere berechnen könten, wurd die Sache vertragen dass sie die Hauser Pinnenberg, Hattesborg und Barmstede solten behalten, und damit seyn befriedigt. " Und fortan schreibet er: Nicolaus übergab die Häuser Pinnenberg, Hattesberg und Barmstede nach seines Vettern Grafen zu Wagern tode: Damit er sie ihres Antheils dadurch befridigt; " Und in der *Hamburgischen Chronick* im *dritten Theil* in anno &c. 1390. " Es starb in diesem Jahre Graf Adolph von Wagern, der letzte aus dem Stammen Adolphi des Barfüssers Sohn, welcher mit seinen Nachkommlingen Wagern besessen; Dieweil dann die Grafen zu

"Schauwenburg eben so nahe, (oder als et-
"liche wollen) ein Glied näher wären, denn
"Graf Clauss von Holstein, der dennoch sich
"des baues Wagern anmasset, wurd die Sa-
"che vertragen, dass die Grafen zu Schau-
"wenburg solten haben und behalten die
"drey Häuser Pinnenberg, Hattesburg und
"Barmstedte, und sich des Landes Wagern
"verzihen; Also haben die Grafen von Scha-
"wenburg gemelte drey Häuser von der Zeit
"an biss an den heutigen Tag innen gehabt.

(n) *Basilic. Genealog. in auctario f. 61.*

Error refellitur.

§. 6. Woraus dann offenbahr und Sonnen-klar, dass die jetzige Grafschafft Holsteln fast in die hundert Jahr zuvor bey der Schauwenburgischen Linie gewesen, ehe der Vertrag zu Oldeslohe ist gemacht worden; Und dass es ein falsches Vorgeben sey, dass dieselbige Grafschafft erstlich von König Christian dem Ersten zu Dennemarck sey den Grafen zu Schauwenburg reserviret, und für den Abstand des Fürstenthums Holstein gegeben und eingeräumt worden. Nun wollen wir den Oldeslohischen Vertrag selbsten vornehmen, und nach der Richtschnur der Geschicht und des hellen klaren Buchstabens examiniren und erwegen.

Caput III.

Von dem Oldeslohischen Vertrag und der Grafen zu Schawenburg Cession und Renunciation: und daß dieselbige allein auff Hertzogen Adolphs zu Schleswig Verlassenschafft und nicht auf die jetzige Grafschafft Holstein gerichtet seyn und verstanden worden.

§. 1.

Pactum Oldesloense a. 1460.

Sie sagen: gesetzet, dass die jetzige Grafschafft Holstein dem Grafen zu Schawenburg sey zuständig gewesen, so sey doch wahr, und mit den Originalibus zu beweisen, dass König Christian der Erste von den Grafen zu Schawenburg die gantze Grafschafft Holstein, worunter auch dieser Antheil begriffen, um eine gewisse Summa Geldes gekaufft und rechtmässig an sich angebracht, auch selbige Grafen und ihre posterität, worunter jetztregierender Fürst und Herr mit begriffen, solche Grafschafft mit allen Regalien, Hoch- und Bothmässigkeiten, Herrlich- und Gerechtigkeiten, cum omni jure, nichts ausgeschlossen, auf Ihr. Königl. Majest. cum omni jure wircklich transferiret, auch eine unwiderruffliche Cession, worein Sie aller deren gehabten und prætendirten Gerechtigkeiten totaliter renunciiret und verziehen, herausgegeben; Ob dem nun wie vorgegeben wird, in der Geschicht der Wahrheit also seye, wolle sich der günstige Leser aus dem Grunde mit wenigen lassen berichten.

Qua ratione successerit Christianus I R.D. in Holsat. A. 1459.

§. 2. Nachdem Herr Adolph der letzte aus dem Hause Schawenburg, Hertzog zu Schleswig, Graf zu Holstein &c. im Jahr 1459. die Welt gesegnet, hat sich der Succession und Erb-Folge halben zwischen hochgedachtem König Christian als Grasen zu Oldenburg, und dann Herrn Otten, Grafen zu Holstein-Schawenburg Streit erreget; Graf Otto prætendiret, dass Er jure agnationis & vi pactorum gentilitiorum, der rechte wahre natürliche eintzige Erbe sey des Hertzogthums Schleswig und derjenigen Theil in der Fürstlichen Grafschafft Holstein, so Hertzog Adolph als regierender Herr in Besitz gehabt, und dass durch Recht, durch die Erb-Verträge, und durch die heylsame Reichs-Verfassungen, gemeldt Fürstenthum, Graf- und Herrschafften, so Hertzog Adolph hinterlassen, auf Ihne, als *unum & solum agnatum a primo acquirente descendentem* nach Erbmass Stamm-Güter, Natur und Art erblichen gefallen und verstammet. Hergegen sagte der König, dass Er des verstorbenen Hertzogens leiblicher Schwester Sohn und also der nechste Freund, und nach gemeiner Rechts-Regul der nechste zum Blut, der nechste zum Gut wäre, und weil Er klug, listig und anschlägig war, hat Er so viel mit Geschenk und Gaben auch Vertröstung grösser Privilegien, Libertät und Freyheiten, bey etlichen von den Prælaten, der Ritterschafft und der Städe practisiret, dass Er dieselbige auf seine Seiten so weit gebracht, dass sie Ihn zu ihrem Fürsten und Herrn erwehlet, aufgeworffen und angenommen, wie solches die alten unpartheiischen Scribenten, so um dieselbige Zeit und nicht lange darnach gelebet, als der *Autor Chronicæ Sclavicæ, Krantzius, Petersen, Spangenberg* und andere von ihme schreiben und bezeugen, darauf Er auch mit Heeres-Macht in Holstein gefallen, possessionem apprehendiret, die Städte und Schlösser einnehmen und huldigen lassen. Was solte Graf Otto hiebey thun, dem König zu widerstehen, befund Er sich zu schwach, von Assistentz und Freunden war Er verlassen, auf den Kayser hatte er sich wenig zu getrösten, weil der König das selbst allbereit vorgebauet; wolte er auch seine jetzt innhabende Grafschafft jenseit der Elbe gelegen in die eusserste Gefahr und Verlust schlagen, so muste er wohl wider allen seinen Willen die Sache zur Interposition kommen, und mit dem Könige sich vergleichen und vertragen lassen. Der Vertrag ist zu Oldesloh tractiret, abgehandelt, und beschlossen worden auf folgende Weiss: Dass Graf Otto und seine Söhne, sollen renunciiren und eine Verlassung thun auf alle Gerechtigkeit und Zusprüche, die sie meynen zu haben von Todtes wegen Hertzogen Adolphs seliger Gedächtnüss zu dem Hertzogthum Schleswig, und Grafschafften Holstein und Stormarn. Und dar-

darum in zukommenden weder sie oder ihre Erben von dieser Erbtheils halben nicht sprechen noch sagen, wie die Worte des Vertrags lauten oder deutlicher zu setzen, dass Graf Otto, seine Kinder, Erben und Nachkömmlinge, alle ihre Rechtigkeit und Zusprüche, die ihnen nach dem Tode seligen Hertzogen Adolphs, zu dem Hertzogthum Schleswig, Grafschafften Holstein und Stormarn, mit allen ihren Zubehörungen &c. mögen zukommen oder gefallen seyn, oder zukommen möchten, nichts darvon abgesondert, sollen König Christian und seinen Erben auflassen und übergeben; inhalts des Vertrags selbsten, der so lautet:

Tenor pacti Oldesloensis.

Na der Geborht Christi unsers Herren, Dusend veerhundert, in dem Sestigsten Jahre, des Sontages als men singet in der Hilligen Kercken Cantate, in deme Wichbolde Oldesloh, Lupekes Stichtes sind gewesen, de Ehrwürdige in GOtt Vader und Herrn, Herr Arnd Bischop tho Lüpke, und de duchtigen Knapen, Gotzigk von Alevelde, Clawess Rantzow, Wulff von der Wisch, Benedictus von Alevelde und Deitleif Bockewolde, Knapen up einer von wegen des Durchlüchtigen Fürsten und Herrn, Herrn Christian tho Dennemarck Schweden und Norwegen König &c. Und de werdige Herr Eggerth von Wenden, Doem-Provest tho Hildenssen, und de düchtige Knapen, Wilcken Klencke, Ladewich van Velthen, und Olrick von Landessbergen, von wegen des Edlen und Wollgebornen Junckern Otten Graven tho Schomborg &c. up ander syden, alle mit vuller Macht von beyden syden, und hebben gedinget, und gewitzlichen thoeinem ende beschloten, thogelaten und belevet von der vorgeschreven beider Heren wegen, dusse hierna geschreven Stücke und Articulle. In dat erste, dat den boven schreven Durchlüchtigste Fürst und Her, Her Christian, König tho Dennenmarcken &c. scholl geven und bethalen, an Reinem guden Rinschen Golde gude und schwahre Gewicht, von Gewicht dre und veertig dusend gude Rinsche Gülden, in wyse uffte tyde und termine hernach beschreven.

Tohm ersten, up Sünte Martenss dag, nechst folgende veerdehalf dusend Rinsche Gülden, dem vorbenombten Graven von Schomborg und sinen Erven, und Fyffteinhundert Gülden Ehr genandten Eggerde von Wenden, Doempraveste, Wilcken Klencken, Ladewig von Velten und Olricke von Landessbergen den dedinges Luden Darna in dem nehisten thokommenden Jahre, als men Schrifft Dusend veerhundert ein und Sestig Jair up den Achten Dag Sunte Martenss schall de Herr Königk dem vorgeschreven Juncker Otten, und synen Erven geven und betalen an reinem Golde Achtein dusend gute Rinsche Gülden; Vort darna up den achten Dag Sünte Martens, in dem Jahre, als men Schrifft Dusend veer hundert twe und Sestig Jahr Teen dusend Rinsche Gülden, und so dat leste Geld von der vorgeschreven Summen, als Teen dusend Gülden up den Achten Dag Sunte Martenss. So dat up den achten Dag Sunte Martens nechst kommende vort over drey Jahren de vorgeschreven Summen, drey und veertig dusend gude Rinsche Gülden gantz und alleine vorgeschreven wy se schall bethalet wesen; Und dösse vorgeschreven Bethalung in allen öhren Terminen schall geschehen unbehindert und fullmechtig, binnen der Stadt Hamborg, von der ist bededinget, beschloten und belevet, dat de vorbenomte Edle und Wollgebornen Juncker Otto Grave tho Schomborg &c. schall geven den upgenannten Herrn Könige tho Dennemarcken, einen Breef versegelt mit dessülven Juncker Otten, des Ehrwürdigen in GOtt Vaders und Herrn, Herrn Ernstes Bischoppes tho Hildenssen, Junckern Alves, und Junckern Ericks *vor syck und alle öbre Brödere und Erven tho Ewigen tyden, darinne se verlatinge doen schollen in einer redelicken Formen und Wyse alle Rechtigkeit und tho sprake de se menen to hebbende, von dodes wegen Hertogen Alefes sebliger Dechtnuss und Veddern, tho dem Hertogdomme tho Schlesswig und Graveschopp tho Holstein und Stormarn*, dar nummer in thokamenden tyden noch see odder öhre Erven von erffalss halven uptoseggende.

Düssen Breef schall hee von sick geven, und antworten densülven Herrn Könige, öffte synen Sendebaden, wan er öhme de Breef der verseckeringe und verwahringe up de bethalinge der vorgeschreven Summen avergerecket und geantwordet werdt, und so dane verwahringe der vorbenömbten Drei und veertig dusend Gülden, schall geschehen mit dartig edder mehr Erbahren guden Männern loeffwerdig und neghafftig in den landen Schlesswig und Holstein besetten, zwischen dyt und Sunte Michaëlis dage nechst kommende binnen Hamborg, dar dem in Sunte Michaëlis dage up den avendt de upgenendten Herrn sülven, edder ehre fulmachtigen syn und wesen schollen, de vorgenömbte breve avertogeven up beden syden; Vorder ist besprachen und bedinget, dat desülve Herr König, dem Ehrgenanten Junckern Otten synen Sohnen und ohren Erven, schöle by öhrer Herrligkeit, öhren Landen und Lüden up düsse syden der Elve belegen, met alle ehrem Rechte redelicken und ungeenget laten, In aller machte, als see und öhre Oldern, vor de wente an düsse tydt gehabt, und darinne beseten hebben, und de glyck synen eigenen Landen und Lüden verbidden und verdedingen helpen waer ohne des noht und behoeff iss, na synem Vermögen, und de vorgenante Juncker Otto und syne Erven und Nakomlinge schölen und willen dem Ehrgenandten Herrn Könige und synen Erven wesen tho Willen und tho Denste, und öhre Schlöte up duss sydt der Elve belegen, schöllen

de Westphal, Monum. inedit. Rer. Germ.

len dem Herrn Könige und sinen Erben apenstan in synen Krigen und nöden, sonder dess vorgeschreven Juncker Otten und syner Erven schaden;

Geschehe Ock, dat Jennig schellung oder twytracht upstönde twischen den eegenandten Greven von Schomborg &c. und des Herrn Königs undersaten und denen, darin scholl de genant Herr Königck und syn Ambttlude sick güdtlich holden, so dat se an beeden syden by gelicke und Recht blyven, und dussen vorgeschreven Breeff der verlatung, schollen mit besegeln, des vorgenombten Junker Otten Söhnis, alle de dar mündig syn; Tho mehrer tügnisse der Wahrheit, dat alle dusse vorgeschreven stücke und Artickel also gehandelt thogelaten und belevet syn, und so fulnkomen schöllen geholden werden, hebben de vorgeschreven durchleichtigste Herr, Herr Christian König tho Dennemarck, und de Edell Juncker Otto von Schomborg &c. Insiegele wetlicken laten hangen under an dussen Breeff; Und wy Arnd Bischopp tho Lübke, Gotzigk von Alevelde, Clawess Rantzow, Wulff von der Wisch, Benedictus von Alevelde, und Deitleiff van Bockwalde Knapen up eine: Und wy Eggert van Wende, Doemprovest tho Hildenssen, Wilcken Klemke, Ladewig von Velten, und Olrick van Landessberge up der ander syden, Wente wy van der genandten Herrn wegen up beeden syden de saeke also gehandelt hebben, hebbe wy alle unse Insegele wetlicken hengen laten, under an düssen Breeff de gegeven und geschreven iss in dem dage, Jahre und stete als vorgeschreven steitt;

Hergegen soll Sie der König seine Erben und Nachkomlinge, bey ihrer Herrlichkeit ihren Land und Leuten auf jenseit der Elbe gelegen, mit allen ihren rechten friedlich und ungeenget lassen, in aller massen als sie und ihre Elteren vor diesem biss auf selbige Zeit gehabt und darinne besessen, verthedigen helffen, laut Graf Ottens zu Holstein und Schaumburg Cession, Renunciation und Verzicht auf Hertzog Adolph verlassene Fürstenthum und Graffschafften Schlesswig, Holstein, Stormarn, die auf ihn als nächsten Agnaten erblich verstamt und gefallen waren; lautende also:

Ottonis Comitis Cessio & Renuntiatio Principatus Slesvic & Comitatus Holsatiae de a. 1460.

Wy Otto von Gadess gnaden, Grafe tho Holstein und Schomborg &c. derer wettlik bekennen und betügen, für allen den Jennen, de düssen sehen, hören offte lesen, dat wy mit beradenen sinnen wolbedachten mode und guden fryen Willen, so nun de Hochgeborne Furst Herr Aleff Hertog tho Schlesswig Grave tho Holstein und Stormarn unse leve Vedder dem Gott gnade, na der schickung Gadess, von Gades wegen afsegan iss, und wy in scheldung und twytracht wehren und gekommen syn, mit dem Erlüchtisten Hochgebornen Fürsten und Hern, Hern Christian tho Dennemarck &c. Könige, unsen leven Ohme van erflickess ansalss wegen der vorgeschreven Lande, mit demsülven Erlühtigsten unsem leven Herrn und Ohme, eine ewige stedess durende und wehrende freündlicke eindracht und verlatung, mit willen und wetende aller unser Söhnss erven und nechsten, und alle der Jennen der ehr wille und vollbohrt, und dartho noith und behoeff wass upgemacket, genahmen und angegeven hebben;

Und wy Juncker Otto vorgeschreven, vor unse Kinder, Erven und Nakomlinge, alle unse rechtigkeit und tospracke, de uns denn na dode sehligen Hertogen Alefss vorgenant, to dem vorbenombten Hertogdohme tho Schlesswigk, Graveschoppen tho Holstein und Stormarn und allen öhren thobehoringen, Werdern, Eylanden, Ströemen, enden und scheden, so als die alle sämptlich und besünder gelegen sind, möge tho kamen, öffte angefallen wesen, Geistlick oder Weldtlick, öffte thokommen syn, offte thokommen möchten, nichts davon uhtbesundert, dem vorbenombten Erlüchtigsten unsem leven Ohm, synen Erven und Nakommelinge tho den vorgeschreven Landen, gantze Dinge upgelaten und overgeven hebben, uplaten und overgeben in krafft dieses Brevess nunmehr in thokommenden tyden, noch wy, offte unse Erven darup to sokende, offte oick woll des velgenandten Hertogen Alvess Oldern, offte Vorfahren und unse Öldern offte Vorfahren, Jennige schriffte edder breve unterenander gegeven offte eindracht gemacket hebben, dat eine herschopp up den andern tho fallende, offte orer, welk an mannes Erven verstörve, sodane schrifft offte breve schöllen düssen breve und eindracht ohnschedtlich seyn, und unsersencklik wesen, und nergen anne hindern, und schöllen in den Articuln offte stücken, da se gegen düssen Bref wehren offte syn, machtlos, krafftlos und von nenem wehrde wesen; De Herr Königk schall und will uns Otten vorgeschreven, unse Sohns Erven und nakomlinge, bey unser und unser Herligkeit, unser Land und Lüde, up dusse syden der Elve belegen, mit öhren rechten fredelicken und ungeenget laten; In allermachte als wy und unse Oldern, de wente an düsse tydt gehat, und darinne besetten hebben, und glyk synen egenen Landen und Lüdenl vorbidden und verdedingen helpen. Wer uns unse Erven und Nakomlinge des Noith und Behoif iss na synem Vermögen, und wy und unse Erven und Nakommelinge, schollen und willen dem vorgeschreven Herr Könige tho Denste und tho Willen wesen, und de vorgeschreven unse Schlöte, up dusse Syden der Elve belegen, schölen dem Heren Köninge, synen Erven und Nakomlinge der vorgeschreven Lande open staen, und berede wesen, tho alle synen nöden, glyck synen egen Schlöten, doch sunder unsen unser Erven und Nakomlingen Schaden.

Gesche-

Geschehe oeck, dat Gott affkere, Jennige schellunge öffte Twydracht upstünde, twyschen dess ergeschreven Herrn Königs synen Erven öffte Nahkommelingen der vorgeschreven Lande und unser Erven öffte Nahkomlingen untersaten, darinnen schall de ergenante Herr Königk und syne Ampt-Leute sich guetlichen hebben und finden laten, so dat se von beeden syden by glyck und rechte blyven, Hierenbaven hefft desülve erlüchteste unse Leve Ohm unsen guden Willen angesehen, und hefft uns sünderlicker Leve und Fründschop willen uns unde unsen Erven, to der noge verwyset, und vorberuhrt dre und veertig dusent Rinsche Gulden, uns und unsen Erven up tyde und stede tho bethalende; so de Bref darup gegeven und versegelt fürder und klarer Inneholdt und uhtwyset. Hierop verlate wy Juncker Otto vorgerort, vor uns unse Erven und Nakommelinge mit düssem unsern openen besegelten Breeffe, den Ehrwerdigen, Werdigen, Gestrengen, Duchtigen und Ehrsahmen, Bischoppen, Prälaten, Riddern, Knapen, Staden, Borgern, und gemeinlich allen Inwohnern, Geistlich und Weltlick, des vorbenombten Hertogdome tho Schleswig und der Graffschafft Holstein und Stormarn, aller thosprake und schüldunge und tho sage de Juncker Otto unse Erven öffte Erven tho dem vorgeschreven laden, allen oder besundern oder Inwohnern, Geistlick oder weltlick Jennigerley Wyse hebben möchten öffte könten, nach Geistliken öffte weltliken Rechten, van erflikess anfalss wegen der Lande ergenombten vorgeschreven wyssen; Biddende andechtigen met vlyte tho vorgeschreven Ehrwerdigen, Werdigen, Gestrengen und Düchtigen Bischoppen, Prælaten, Riddern, Knapen und Staden, Burgern meinheit und Inwohner, Geistlick und weltlick dersülven Lande, der sy up unser Rechtigket verlating, öffte wy der welke hebben möchten tho den vorgeschreven Landen, dem Erluchtigsten unsem leven Ohme, synen Erven und Nakomeling alles des bewysen und thoen, so sy den Juwen rechten Herrn plichtig syn; Und wy Juncker Otto vor uns und unse Erven und Nakomlinge loven dem vorgeschreven Irluchtigsten unsen leven Ohme, synen Erven und Nakomlingen tho ewigen tyden, alle de vorgeschreven landen, und in allen vorgenombt, Gestlick und Werdtlick Juwen Erven und Nakömlingen to ewigen tyden, alle de vorgeschreven Stücke und Articuln semptlicken und besonders, in guden truwen und loven stede und unverbroken, woll und vest to holdende, sunder Arth. Und avergeven vor uns und unsen Erven, verseggen und afleggen, und verlaten alle Behelpung Geistlikes und Kaiserlikes, und alles andern werdliken rechts, der alle nein tegen düssen Breff tho brukende. Tho groter sekerheit und tugnisse der Wahrheit, alle dusser vorgeschreven Stücke und Artikel und dat de vollenkommen schollen gehalden werden tho Ewigen Tyden heben wy Juncker Otto ergeschreven vor uns und unse Erven und Nakommlinge, witlicken met fryen Willen und beraden mode unse Insiegel hangen heiten an düssen Breef.

Und wy Ernst van Gades Gnaden Bischopp tho Hildensen, Aleff, Erich, Henrich, Anthonius und Berod Grafen tho Holstein und Schomborg alle des vorgeschreven Juncker Otten Söhnss, Wente alle dusse vorgeschreven Stücke Articule und Puncte mit unsem willen und fulborth gehandlet, beschloten und belevet syn, und de Jegenwerdigen in Krafft dusses brevess beleven tho laten, und fulborden hebben wy alle, und ein ysslick besonder unse Insiegel by unsess leven Vaders Ingesegel wettlick heeten hangen, vor uns und unmundigen Broder under an düssen Breef, de gegeven und geschreven iss binnen Hamburg des negsten Dages na Sunte Michaelis Dage des Hilligen Ertzengelss na der Geburth Christi, dusend veerhundert, und darna in dem Sestigesten Jahre.

§. 3. Heist nun das, die von seinen Eltern ererbete und in ruhigem Besitz habende Graffschafft übergeben? Zu einem Pertinentz und Land-Stande des Hertzogthums Stormar machen? alle seine Recht und Gerechtigkeiten daran abtreten, aus der Reichs-Matricul eximiren und bey dem Heiligen Reich vertreten lassen? und darauf Stand und Nahmen quitiren? Mitnichten also: Sondern es heist allein sein Jus, Recht und Zuspruch, die er an den Erb-Fall und Verlassenschafft, Hertzogen Adolphs gehabt, cediren, verzeihen und begeben; das was dasjenige Κρινόμενον und Status controversiæ, wie die Wörter von Tods wegen &c. und Erb-Fall und dergleichen sattsam bezeugen. Die ietzige Graffschafft Holstein aber mit ausdrücklichen Worten von Graf Otten in seiner Cession mit Namen reserviret, ausgedinget und ausbescheiden worden, als welche eine freye unmittelbahre Herrschafft bey der Schaumburgischen Linie in die hundert Jahr und Hertzogen Adolphen weiters nicht zugethan noch verbunden gewesen, als zur Succession und Erb-Folge, in casum deficientis Lineæ Schaumburgicæ auf den klaren Buchstaben der Cession gezogen.

Otto Com. Schaumb jus hæreditarium in terras Holsat. quatenus cesserit Christiano Regi?

§. 4. Und dass dies der rechte Casus sey, wie er vor uns figuriret worden, bezeugen so wohl die Rechts-Gelahrten, als Geschicht-Schreiber und insonderheit *Albrecht Krantz* (o) der *Rechten Doctor* schreibet hievon in seiner *Sächsischen Historie* also: *In Schowenborg Adolphus genuit Ottonem. Is moriente Adolpho duce in Holsatia contendit ad successionem. Sed Christianus de Oldenborgh jam Danorum Rex præcessit eum ut potentia sic favore; Unde factum est, ut Otto accepta pecunia conquiesceret, filii ejus multi, Adolphus, Ericus, Ernestus Episcopus Hildesemensis, Otto, Henricus Episcopus* Min-

Testimonia Crantzii.

Mindensis, Bernhardus, Antonius, Johannes. Vivunt hodie in Pinnenberg, Antonius, Henricus, Johannes, hic solus filium habet Jodocum. Christianus reliquit filios Johannem Danorum regem, & Fridericum Holsatiæ & Schleswici ducem.

Und wiederum sagt er in *selbigem Buch*: (p) *Sed princeps ille bonus* (nemlich Hertzog Adolph) *cum pervenisset vivendo ad annum Christ quinquagesimum nonum, post mille quadringentos, finem fecit vivendi, nullo herede legitimo sui corporis relicto: pervenitque res in contentionem de jure succedendi, inter Regem Daniæ Christiernum, germana sorore Adolphi natum, & Ottonem de Schowenborg Comitem, qui longiori quidem gradu distabat, sed tamen ex masculino latere in feudo credebatur præferendus. Sed tum proceres Holsatorum sui fecere arbitrii, quem vellent Dominum, elegeruntque regem Daniæ, ut fieret Comes Holsatiæ, data ingenti pecunia Ottoni, qui juri suo renunciaret, præsertim assentiente feudi Domino, Episcopo Lubecensi, qui comitatum illum imperiali dono solet concedere, ut verus & directus Dominus.* Und in der *Wendischen Historie* schreibet er: (q) *Lubicæ per id tempus, cum ad annum quinquagesimum nonum, Barbaræ virginis die, debitum carnis solvisset Adolphus, Dux Schleswici, comes Holsatiæ, sine prole, conventum egere Holsati super deligendo, ut ipsi vocabant, principe; Nec tamen electioni locus erat, vacante feudo Ducatus Regi Danorum, ut vel coronæ adunaret, quod diu Reges contenderant, vel alium de illo Ducem investiret; Holsatiæ autem comitatus suos videbatur habere heredes, quod Comites de Schowenborg ex masculinea aliquot linea gradibus contingerent Adolphum, Rex autem Dan. Christianus, ex fœmineo latere, filius erat sororis defuncti, nisi feudi natura pugnaret, longe propior comitibus memoratis: sed tum Holsati militares, suum esse arbitrium rati eligere quem vellent, super ea re consultavere, instabat Otto Comes senior, qui tum Octo filiis præditus esset, sed is tractatus tum sine fine fuit. Deinde desuper eadem re in Todeslo non longe post convenerunt: Ibique tum præsente Arnoldo Lubicensi Episcopo, qui feudi Dominus esset, ad Holsatiæ comitatum consensere comites memorati quando aliud non sperabatur, ut accepta pecunia trium & quadraginta millium aureorum, juri suo cederent, in personam Domini Regis memorati transfuso. Ferunt nonnullos tum ex militaribus satis a Rege muneratos, datis literis quod inclinarent in eam partem. Erat ea res paci accommodata, videbatur enim quieturus rex, sed armis jus suum prosequuturus &c.* Er sagt, die Grafen haben ihr Jus ad Holsatiæ comitatum cediret, verstehe, so viel daran Hertzog Adolph gehabt, und sie zu Erben (wie stracks erklaret wird) in Hoffnung gestanden.

Dann in der *Dänischen Historie* (r) schreibet er also: *Quum in fata concederet inclitus Adolphus, Dux Sleswici, Comes Holsatiæ, non erat dubium Sleswicensem Ducatum coronæ consolidari, a qua exiit beneficium, quum ille prolem nullam relinqueret. De comitatu autem Holsatiæ magna fuit quæstio. Nam feudum videbatur imperii, quod ad masculam lineam credebatur pertinere. Supererat Otto Comes de Schowenborg, cum multis filiis, Adolpho, Erico, Ernesto, Bernardo, Ottone, Henrico, Antonio, Johanne. Hic Otto ad virilem spectabat, sed multis gradibus, agnationem. Rex autem Christianus cum fratribus Mauritio & Gerhardo de Aldenborg comitibus sorore Adolphi erant progeniti. Nobilitas omnis diu varie mutabat, multi in Regem propenderant, defensorem quæritantes, alii vero, comiti inclinabant, præferentes vetera stirpis ejus in terram suam beneficia quodque mascula illos linea præferebat. Aliquot vocibus in eam rem tractantes convenerant: at abierunt sine fructu; Novissime vero in Todeslo cœtum facientes, interveniente Arnoldo Lubicensi Episcopo, qui imperiali vice ejus feudidominus censeretur, Christiernus Rex comitatu donatur, quietatis ingenti ære comitibus, qui juri suo renunciarent; Fratribus deinde suis Rex non minorem pecuniæ summam persolvit, ut omne Jus in suam coëmeret personam. Ita factum est, ut nobilis ille comitatus, qui infinitum sanguinem dedit, quo a Corona Daniæ segregaretur, nunc voluntate procerum se illi conjunxerit;* Bisher *Albrecht Krantz*, der zu derselben Zeit gelebet; Woraus zu sehen, dass die Grafen zu Schawenburg an der Graffschafft Holstein nicht weiters noch mehrers cediret, renunciiret und verziehen haben, als das Jus, Recht und Anspruch zu Hertzogen Adolphs Verlassen- und Erbschafft.

(o) *l. 8. Saxon. c. 26.*

(p) *Saxon. l. 11. c. ultimo, in f.*

(q) *l. 12. Wandaliæ c. 22.*

(r) *l. 8. Daniæ c. 28.*

§. 5. Mit ihm stimmet auch überein der *Author Chronicæ Slavicæ*, so gleichfals um dieselbige Zeit gelebet, da er im Jahr 1460. folgende Worte setzet: *Anno eodem ad quindenam post festa Paschalia erat dieta in Lubeck per eosdem*, (nemlich die Grafen zu Schaumburg und die Stände der Graffschafft Holstein:) *& eadem de causa, sed in differentia recesserunt ab invicem. Non magno temporis intervallo fuit concordia celebrata in Odeslo per Episcopum Lubicensem Arnoldum, & con-* Autoris Chronicæ Slavicæ.

consulatum Lubicensem atque per consiliarios Holsatiæ, ut Rex Daciæ Christianus daret ipsis de Schowenborg XLII. millia Florenorum Rhenensium, & de cætero nunquam causarent, super eadem patria, & ibi quies. Dicebat enim idem Rex Christiernus: merito quidem mihi ista patria debetur, quia ego cum Gerardo & Mauritio fratribus meis, sumus filii sororis Domini Adolphi defuncti, & infeudatio Ducatus spectat ad me, tanquam ad Regem Daciæ; Dehinc contentavit idem Rex Christianus Fratres suos Gerardum & Mauritium, & patriam istam obtinuit.

Münsteri. §. 6. Gleicher Weise schreibet und bezeuget *Sebastian Munster* (s) in seiner *Cosmographie* und sagt: *Anno 1459. mortuo Adolpho Duce Schleswicensi sine legitimo successore, pervenit res in contentionem de jure succedendi, inter Regem Daniæ Christiernum, germana sorore Adolphi natum, & Ottonem Comitem de Schovvenburg, qui longiori quidem gradu distabat, sed tamen ex masculino in feudo credebatur præferendus. Proceres ergo Holsatorum sui fecere arbitrii, quem vellent Dominum, elegeruntque Regem Daniæ, ut fieret comes & Dux* (das ist *princeps* Fürst) *Holsatiæ, data ingenti pecunia Ottoni, qui juri suo renunciaret, præsertim assentiente feudi domino, Episcopo Lubicensi, qui comitatum illum imperiali dono solet concedere, ut verus & directus feudi Dominus.*

(s) Munsterus *Cosmograph. l. 3. in Aldenburgo & l. 4. in Dania,* ubi de Comitatu Holsatiæ verba Krantziana *ex l. 8. Daniæ c. 29.* syllabatim exscripsit. Adde Besium *in Tr. de pact. famil. illustr. cap. 7. fol. 313. & c. 10. f. 673.*

Petersenii. §. 7. *Johann Petersen* (t) in der *Holsteinischen Chronick*: „ Hertzog Adolpff hat nun " ein Zeitlang in gutem Friede, Ruhe und " Einigkeit die Fürstenthum Schleswig und " Holstein regieret, bis man geschrieben " 1459. Da ist der teure und friedsahme Fürst " in dem Tage Barbaræ der Jungfrauen gestorben, und indem er keine manliche Erben hatte, ist das Hertzogthum Schleswig wiederum an die Kron Dennemarcken " gefallen, daher es an die Fürsten zu Holstein kommen. Aber der Graffschafft Holstein halber, ist eine grosse Frage gewesen; " Etliche haben gesagt, sie wäre ein Lehen " von dem Römischen Reich, welches auf " die manliche Linien gehörte. Zur selbigen " Zeit hat noch gelebet Graf Otto von " Schaumburg mit vielen Söhnen, als Adolpho, Erico, Ernesto, Bernhardo, Ottone, Henrico, Antonio & Johanne; Der Graf " Otto ist nach der manlichen der erste gewesen jedoch sehr weit Adolpho verwandt, aber " König Christianus mit seinen Brüdern Gerhardo und Mauritz Grafen von Aldenborg, " waren Hertzogen Adolphi Schwester Kinder. Der gantze Adel in der Graffschafft " Holstein sind lange in Zweiffel gestanden; " Viel haben sich an den König gehengt, und " Beschutzung von ihm gesucht, etliche haben sich an den Grafen gehalten, und gedacht an die Wohlthat, so das Geschlecht " von Schawenburg dem Lande zu Holstein " offt bewiesen. Sie seynd derhalben zu Lübeck zusammen kommen; Aber nichts " fruchtbahrliches ausgerichtet; Zum letzten haben sie sich zu Odesloh versamlet; " Dahin auch Bischoff Arnoldus von Lübeck, " der Lehnherr der Graffschafft Holstein, von " wegen des Römischen Reichs kommen, und " endlich den Handel nachfolgender Meinung verglichen. Zum ersten ist Graf Otto von Schaumburg mit einer Summen Geldes, nemlich mit drey und viertzig tausend Gülden gestillet, dass er von all seiner Gerechtigkeit, die er zu den Fürstenthumen Holstein hätte, abstunde; Darnach hat die Manschafft der Fürstenthum " Holstein, Herr Christianum König zu Dennemarcken, sehl. Herrn Adolphi Schwester " Sohn, zu ihrem Herrn und Lands-Fürsten " erwehlet, ihm gehuldigt und geschworen, " nicht als einem Könige zu Dennemarken, " sondern als einem Grafen zu Holstein das " ist geschehen im Jahr 1460.

(t) *In chron. Holsat. P. 3. F. 139.*

§. 8. Hieraus *Henningus* (u) in der *Genealogie*: *Otto Tertius, Comes Schauvvenburgensis & Sternbergis, succedere debuisset in Holsatia, Adolpho ultimo ex posteris Gerhardi primi Comitis Holsatiæ, Stormariæ & Diethmarsiæ: Sed prævaluit ut potentia sic favore Nobilium Christianus Rex Daniæ & Comes Oldenburgicus &c. Accepta itaque pecunia 43000. aureorum, cessit anno Christi 1460.* Henningelli.

Doctor Elias Reusner (v) in der *Genealogie*: *Otto III. Comes Schaumburgi Holsatiæ & Sternbergæ, heres & successor legitimus Adolphi postremi Ducis Schleswicensis: Sed prævalente ut potentia sic Nobilium favore Christiano Cimbrorum Rege, accepta pecunia 43000. florenorum omni suo juri renunciavit: Lubicensi Episcopo, feudi illius Domino, assensu suo idem probato.* Reusnerl.

Licent. Herman Hamelmann (w) in der *Oldenburgischen Chronick*: *Im Jahr Christi 1459. ist Hertzog Adolph zu Schleswig und Graf zu Holstein gestorben; Darauf hat König Christian das Hertzogthum Schleswig, und die Graffschafft Holstein alsobald eingenommen, und darnach mit dem Grafen von Schawenburg, nemlich Graf Adolphen, des Nahmens der Zehende, und mit seinem Sohn Graf Otten, des* Hamelmanni.

des Nahmens dem dritten, durch Bischoff Arnolden zu Lübeck, Item die Städte Lübeck und Hamburg, zu Oldesloh handeln lassen, dass Graf Otto, das Hertzogthum Schleswig ans Reich Dennemarck gefallen, darzu die meisten vom Adel in Holstein, sonderlich die von Rantzow, nach Vorgeben und Rath sehl. Hertzogen Adolffs, König Christian zum Erbherrn begehrten, er aber nicht vermuthe, solchem gewaltigen König in die Harre zu widerstreben, dass er sich mit einem gewissen viel lieber abfinden lassen, als in unendliche Weitleufftigkeit begeben solte, wiewohl er um den sechsten Grad der manliche Erbe war, so hat er sich doch von Holstein Stormarn mit 43000. Goldt-Floren, wie Hieronymus Henninges und Beutherus schreiben; Als aber Doctor *David Chytræus* meldet mit 41500. Reinischen Gulden abkauffen lassen, nichts deweiniger da beneben drey Pflegen oder Ambt Hauser, nemlich Pinnenberg, Hadesborch und Barmstede für sich ausbescheiden und reserviret, welcher Vertrag und Cession auch von Graf Otten und seinen sieben Söhnen, als Graf Ernsten, Bischoffen zu Hildesheim, Adolffen, Erichen, Otten, Henrichen, Anthoniessen und Bernharden versiegelt worden.

(u) *De Schaumburgiæ & Holsat. comitibus d. l. f. 254. in f.*

(v) *Basilic. genealogiæ auctario f. 61.*

(w) *Chronic. Oldenburg. P. 3. c. 2.*

Spangenbergii.

§. 9. Damit aber sowohl des Hamelmanni als anderer obgesetzten Relationes recht mögen eingenommen und verstanden und worin ein oder der andere verstossen, offenbahr werden, so wollen wir sehen und anhören, was der alte Hochgelahrte *Spangenberg*, (x) der sich bey sechzig gantzer Jahren, auf Fürsten und Herrn Händel mit sondern Fleiss und Ernst geleget, und insonderheit dieser Sachen kündig und erfahren gewest, darvon geschrieben. Ich will mich nicht verdriessen lassen, seine Wort, die wohl zu mercken, nach der Länge hieher zu setzen, und damit dieses Capitel zu schliessen. Die lauten also: " Was die Graffschafft Holstein und Stormar " betreffen thuet, die sey nach Art der Erb- " man-Stamb-Güter, auf Graf Otten von " Schawenburg, des Nahmens den Dritten, als " nehisten Agnaten so Hertzogen Adolphen " im sechsten Grad manlicher Linien ver- " wandt gewesen, in Krafft der hochbeteur- " ten Erbverträge, so ihre Vorfahren de anno " 1390. zum Kyle unter sich aufgerichtet, " durch erwehnten Hertzog Adolphs tödt- " lichen Abfall, eintzig und alleine devolvi- " ret, verstammet und vererbet worden; " Dannenhero auch derselbe Graf Otto zu " Schawenburg, alsbald nach Hertzog A- " dolphs Tode, von der Landschafft die Städ- " und Schlösser auffordern lassen, die sich ihm " als ihrem rechten Erbherrn, auch gern er- " geben und verwandt gemacht hätten, " wenn sie davon folgender Weiss nicht wä- " ren abgehalten und irre gemacht worden; " Dann es war an dem, dass König Christian " zu Dennemarck Graf Dietherichen zu Ol- " denborgst und Delmenhor &c. und Frauen " Heilwigen geborner Hertzoginnen zu " Schlesswigh, Hochgedachtes sehl. Hertzog " Adolphs zu Schlesswig Schwester ältister " Sohn, der zehen oder eilf Jahr für Hertzog " Adolphs Absterben, auf dessen Rath und " Vorschlag zu der Königlichen Würde erha- " ben, sich auch bey der Landtschafft, den " Graffschafften Holstein und Stormar ange- " geben, als wäre er Bluts wegen der nehi- " ster Erbe zu solchen Landen und Leuthen, " da der König Christian doch nicht mascu- " lino sondern fœminino latere, wie jetzo " gehöret, Hertzogen Adolphen verwandt " gewesen, und also der erledigten Lande, " weil die je und alle wege bey dem Erbman- " stamb gewesen und geblieben, auch in den " Erbverträgen bestettigt, nicht fähig seyn " können, weil er aber nichts destoweniger " de facto zugefahren, und dieselbe Graf- " schafften, Land und Leuthe, wie ein mäch- " tiger König der auch (als die *Oldenburgi-* " *sche Chronica* ausdrücklich zeuget) seinen " eigenen leiblichen Brüdern zu verschmitzt " gewesen, und die ausgeschlossen wider of- " fenkündige Rechte, und der Vorfahren auf- " gerichtete Erb-Verträge eingenommen, " und dannenhero Ritter und Landtschafft " sich getrennet, indeme etliche und son- " derlich die Rantzowen, sich an den König " gehenckt: etzliche aber, unter welchen Hen- " ning Poggewisch gewesen, Graf Otten dem " Dritten als dem rechten Erb-Herrn anhengig " geblieben. So seyn wohl etliche Tageleistung " hier über gehalten, aber nichts aufgerichtet " worden, sintemahl der König immerzu " de facto verfahren, und von den einge- " nommenen Landen nicht abstehen wollen; " Alldieweil dann Graf Otto zu Holstein Scha- " wenburg gesehen und gespüret, dass Ge- " walt vor Recht den Vorzug gewonnen, " und Er (wie obgedachte Oldenburgische " Chronica andeutet) nicht vermochte sol- " chem gewaltigem Könige in die Harre zu " widerstreben, so sey die Sache endlich " dahin gerathen, dass beyde Partheyen, " König Christian zu Dennemarck und Graf " Otto zu Schawenburg anno 1460. am Son- " tage Cantate ihre Verordneten nemlich der " König an seiner Seiten Herrn Arndt Bischoff " zu Lübeck, Gotzig von Alefelde, Clauss " Rantzowen, Wulff von der Wisch, Bene- " dicts von Alefelde, und Dietherich von " Brockwide; Und Graf Otto seines Theils, " Herrn Eggert von Werden Thum Probsten " zu Hildesheim, Wilken Klencken, Ludewig " von Veltheim und Ulrich von Landesbergen " nach Odesloh Lübeckischen Stiffts, zusam- " men geschickt, die alda über diesen Ge- " brechen

" brechen gethedingt, und endlich einen solchen Vertrag begriffen und aufgerichtet, " dass der König Graf Otten, und seinen Erben auf gewisse Termine geben und entrichten solte und wolte, drey und viertzig " tausend gute Reinische Goldgülden; Dagegen sollte Graf Otto sich aller Gerechtigkeit und Zuspruch, so er von Tods wegen " Hertzog Adolphs, zu dem Hertzogthum " Schleswig und Grafschafften Holstein und " Stormarn hätte (welche Graffschafften etliche Jahr hernacher zum Fürstenthum, das " ist Hertzogthum erhöhet worden) krafft eines sonderbahren Briefes, unter sein Graf " Otten und seiner Söhne Siegel verzeihen " und begeben; Fürter so solle der König " und seine Erben schuldig seyn, Graf Otten " seine Söhne Erben und Nachkommen, bey " ihren Herrligkeiten, Landen und Leuthen, " das ist, *bey der itzigen Graffschafft Holstein*, " mit allen dazu gehörigen Schlössern und " Aemptern, wie die an der Elbe und daherum belegen, und anno 1390. bey dem zum " Kyle aufgerichteten Erbvertrage, den Grafen zu Holstein Schawenburg Erbeigenthümlich, in allermassen sie und ihre Vor-Eltern dieselben allezeit erblich eingehabt " und besessen, vorbehalten, auch von dero Zeit an, nicht allein von Graf Otten " dem Dritten, und (wie gemeldt) von seinen Vorfahren, biss auf itztgedachten Oldeslohischen Vertrag, sondern auch von seinen Graf Otten Erben und Nachkommen, " wie auch noch biss in die heutige Stunde, " von den itzigen Grafen zu Holstein Schauwenburg &c. mit allen Pertinentiis ruhesamlich ersessen und hergebracht, ungeengt " zulassen, und die gleich seinen des Königs " eigenen Landen und Leuthen zu verbitten, " und zu vertreten; Immassen dann auch Ihre Maj. hierüber einen besonderen Schutz-Brieff ertheilet, so noch in Originali verhanden. „ Bissher *Spangenberg*. Der *Königliche Schutz-Brief*, dessen allhie gedacht wird, folget beygefügt zu lesen:

Literæ protectionis de a. 1460.

Wy Christian von Gottes Gnaden tho Dennemark, Schweden und Norwegen der Wenden und Gothen König, Hertog to Schleswig, Grave to Holsten, und Stormarn, Oldenburg Delmenhorst, Laven un seggen in Krafft düses Breves vor Uns, Unse Erven und Nakommelinge, den Edlen und Wohlgebohrnen Juncker Otten, Graven tho Schomborg &c. und synen Erven und Nakomlingen, dat wy unse Erven und Nakomlinge, den genandten Juncker Otten, synen Sohns und ehren Erven, nu und in tokamenden tyden schollen und willen by ehren Herligketen, Landen und Lüden uppe dusse syden der Elve belegen mit alle ehrem rechte vredelycken und ungeenget laten, in aller Machte alse see und ohre Oldern vor de Wente an düsse tydt gehat, und darinne besetten hebben, und de glyck unsen egenen Landen und Lüden vorbidden und verdedingen helpen, wor en des noth und behoiff iss, na unser ededer unser Erven und Nakömmelingen Vermögen, dess hefft uns der vorgenandte Juncker Otto vör syck und syne Erven Nakomlinge gelovet und tho gesagt, dat se uns schollen und willen wesen tho Willen und tho Denste, und dat öhre Schlöte upp dyse syden der Elven gelegen, schollen uns und unsen Erven und Nakomlingen, open staen in unsen Krigen und Nöden, doch sunder des vorgeschreven Juncker Otten und syner Erven Schaden; Ock love wy und seggen, geschege, dat jennige Scr...inge ededer Twydracht upstunde twyschen unsen und des genandten Junckern Otten Underlåden, darinne wille wy und unse Amb.lüde uns guetlyken holden, so dat see an beeden Syden by Glyke und Rechte blyven schollen, tho mehren Tugnisse der Wahrheit und Secherheit dat düsse vorgeschreven Articule und Stücke vollenkommen von uns, unsen Erven und Nakomlingen wegen schollen geholden werden, alse vorgeschreven, hebben wy König Christian vor uns und unse Erven und Nakomlinge wetliken mit fryen Willen und beradenen Mode unse Insegel laten hengen tho düssen Breve de gegeven is nach Gades Gebort dusend verhundert Jahr darna in dem Sestigesten Jahre, am Tage Sunte Michaelis des Hilligen Ertz-Engels.

de *Westphal. Monum. inedit. Rer Germ.*

(x) *Chron. Schaumb. l. 4. c. 13. adde l. 5. c. 24.*

Caput IV.

Weitere Erklärung des Oldeslohischen Vertrags, samt Widerlegung etlicher irrigen Scribenten.

§. 1.

Explicatio hujus Transactionis & confutatio dissentientium.

Doctor *David Chytræus* (y) schreibet von diesem Vertrag in der *Sächsischen Chronick*: " Cum Adolphus Dux Schleswicensis postremus, liberis carens, post Christophorum Daniæ Regem, a Senatu Regni vocatus, & ætatis Excusatione usus, sororis suæ filium Christianum, Comitem Aldeburgensem ad Regni Danici coronam, seu commendatione evexisset, sæpe cum Nobilitate & cœteris Ordinibus Holsatiæ egit ut se vivo Christianum Daniæ Regem, ad quem Ducatus Schleswicensis, veluti ad Dominum feudi alioquin perventurus erat, Holsatiæ etiam Dominum reciperent, idque se facturos esse, literis solennibus, se vivo testificarentur; Discedebat autem Nobilitas in duas distracta factiones; Henningus Powisch cum suis ad Schawenburgenses comites, veluti proximos masculini stirpis agnatos, ac legitimos feudi heredes, inclinabat. Nam & prædium Barmstede, quod Pinnenbergensis præfecturæ feudum est, & aliquot alias arces & prædia comitum oppignorata tenebat, quibus sub comitum tenuiorum imperio, diutius forte frui se posse existimabat, quæ rex potentior & ditior cito redempturus videbatur; Sed fundamentum petitionis Schauwenburgensium, non agnatio solum erat, quod sexto gradu a communi stipite distarent, verum etiam pacta

cta hereditaria, Post Adolphi Wagriæ Domini postremi obitum inter agnatos Nicolaum comitem Holsatiæ, & ex fratre Nepotes Gerardum Ducem Schleswicensem, Albertum ac Henricum fratres, Henrici ferrei filios, ab una; & Ottonem I. Comitem Schawenburgensem & Adolphum ac Wilhelmum ab altera parte, inita: In quibus Ottoni & ipsius filiis, non solum omnia, quæ in & circum urbem Hamburgum Schawenburgenses habebant, & insulas (Werder) in Albi vicino & Billæ prætum, & Nilandiam ad Albim & curiam Adolphi Wagrii, e regione cœmiterii D. Jacobi in urbe Hamburga, & octo millia marcarum Holsati relinquunt, verum etiam se & heredes ad mutuam unionem, & defensionem & successionem in suis ditionibus, & bona feudalia sine aliorum consensu non alienanda, obligabant: Econtra Rantzovii cum suis, Christiani Regis partes secuti sint; Cum enim Ducatus Schleswicensis alioquin ad Regem recideret, & Christianus, nisi sponte assentirentur Holsati, bello haud dubie petitionem suam persecuturus esset, imbecilliores se judicabant, quam ut belli illius molem soli sustinere possent. Considerabant etiam perpetua superioribus annis inter Daniæ Reges & Holsatiæ Comites bella, amborum ditionibus & subditis exitiosa, inde potissimum orta fuisse, quod non ab uno principe ac Domino regerentur. Quare ut pacem firmam ac salutarem utrique provinciæ recuperarent & stabilirent, omniumque ordinum ac totius patriæ incolumitati, commodis ac incrementis consulerent, rectissimum & ad pacem inter Holsatos & Regnum Daniæ tuendam utilissimum fore judicaruntu ut amboDucatusSchleswicensis & Holsatiæ unum Principem, sicut Dania & Norwegia haberent; Id consilium salutare fuisse exitus ostendit; Nam per hanc conjunctionem ditiones illæ ad eam prosperitatem & statum felicem, quo hodie florere cernuntur, pervenerunt; Cum autem deliberationibus suis adhuc pendentibus, Adolphus ex hac vita decederet, Præfecti arces præcipuas & oppida præsidiis munita, neutri cedunt; priusquam de re tota integre convenisset: Tandem Arnoldus Episcopus Lubecensis, subdelegatus feudi Holsatiæ Dominus, convocatis in oppidum Odesloam partibus, & adjunctis vicinarum urbium Lubecæ & Hamburgi legatis, ita litem diremit; Ut Otto comes Schawenburgensis, cum videret alioquin Regi Ducatum Schleswicensem, ut feudum Danicum, & ratione hereditatis, omnia cœtera Adolphi mobilia, & reliqua oppignorata, vel eo empta deberi, & vires suas Regiis inferiores esse, jus suum in comitatibus Holsatiæ & Stormariæ Christiano Regi integrum cederet, ac vicissim literas de 41500. aureis Rhenensibus certis terminis a Rege solvendis acciperet; Ipse solennem cessionem de omni in comitatum Holsatiæ jure suo Hamburgæ, una cum septem filiis, Ernesto Episcopo Hildesiensi, Adolpho, Erico, Ottone, Henrico, Antonio, Bernhardo obsignavit. „ Bisher *Doctor Chytræus.*

(y) *Saxon. l. 2. f. 67.*

§. 2. Was erstlichen von ihm angedeutet wird, als solten die Stände im Fürstenthum Holstein eine freye Wahl oder die Macht gehabt haben einen Grafen und Herrn nach ihrem Gefallen zu erkiesen, das hat *Doctor Vultejus* (z) sehr stattlich refutiret, und mit unwiedersprechlichen Gründen erwiesen, das denen Holsteinischen Ständen, weil noch Agnati a primo acquirente descendentes verhanden und bey Leben gewesen nicht gebühret habe, noch gebühren können, zur Wahl eines fremden Fürstens und Herrns zu schreiten. Und dass demnach solche vermeynte vorgegebene Wahl ipso jure nichtig und ungültig gewesen. Dann in den gemeinen beschriebenen Rechten heilsamlich versehen, *quod extantibus masculis,* (a) *quotocumque sint gradu,* (b) *non detur locus ex fœminino latere descendentibus.* Chytræi verba explicantur de Christiani I. electione illegitima. Consensus Vulteji.

(z) *Consiliorum Marpurgensium Vol. 3. Cons. 35.*

(a) Juxta regulam vulgatam ex *legis Salicæ tit. 62. §. 6. quæ locum obtinet non modo in feudis; sed etiam in allodiis, nec non jurisdictionalibus, regalibus; docente Hieronymo Gartzonio Tr. de fœmin. ad feud. recipiend. n. 32. & 59. Nicolao ab Eberbach de feud. n. 226. Fachinæo l. 5. controvers. jur. c. 45. Vultejo de feud. l. 1. c. 9. n. 52.*

(b) *Zasius de feud. p. 8. n. 5. Gailius l. 2. obs. 50. Mynsinger Cent. 2. obs. 95. n. 4. Duarenus de feud. c. 11. n. 15. Hartmanni practicar. observat. tit. 14. obs. 16. n. 10. Hamelius Tr. de Feudis c. 4. conclus. 2. n. 41. Besoldus de Regia successione l. 1. dissertat. 8. §. 6.*

§. 3. Und wiewohl *Doctor Krantz* und andere *Authores* in vorgehendem Capittel produciret gleicher Weise von der Wahl (c) und Annehmung König Christians geschrieben, so ist doch solches alleine de facto und nicht de jure zu verstehen; Dieser Meynung ist *Krantz* selbsten, da er schreibet: (d) *Nec tamen electionis eorum locus erat, vacante feudo Ducatus Regi Danorum &c. Holsatiæ comitatus suos habere videbatur hæredes; quod comites de Schowenborg ex masculina linea aliquot gradibus contingerent defunctum Adolphum.* Testimonia contraria explanantur.

(c) Quam etiam defendit Cothmannus *Vol. 4. Consil. 3.* & seque refutatus a *Vultejo Cons. Marpurgensibus d. consilio 35.*

(d) *In Wandalia l. 12. c. 22.*

§. 4. Es haben zwar vor Zeiten die Teutschen Völcker dieses Recht und die Gewohnheit (e) gehabt, dass sie einen aus des abge- De jure & modo Electionis veterum Germanorum.

abgestorbenen Königs, Hertzogens, Fürstens, Grafens, oder Herrns nachgelassenen Söhnen, oder (wo deren keine vorhanden) aus dem nechsten Agnaten zu ihrem Landes-Fürsten und regierenden Herrn Macht gehabt zu erkiesen und zu erwählen, den sie zur Regierung am qualificirtesten und tauglichsten gehalten. Welches Recht die Stände in der Graffschafft Schawenburg nicht weniger gehabt und noch haben, als die im Lande zu Holstein, anderer Fürstenthumen, Graf- und Herschaften in Sachsen und Westphalen, deren Documenta wir gesehen, alhie zugeschweigen; So wenig aber aus den Land-Standen in Braunschweig und Lüneburg, Lowenburg, Berge, Oldenburg, Lippe &c. aus diesem alten Rechte frey gestanden einen fremden Herrn zu erwählen und anzunehmen, so wenig hat solches auch den Schleswigischen und Holsteinischen Land-Ständen können gebühren und zustehen; *Quum hoc jus electivum fuerit adstrictum ad filios & agnatos primi adquirentis*, wie solches König Christian in seinen Reversalibus, den Standen zugestellet, selbsten erklahret, und deutlich gnug zu verstehen gegeben.

(e) *Tacitus de moribus Germanorum. Carolus Magnus in constitutione Theodonis de pace publica de divis. Regni* §. 7. *apud Goldastum Tom. I. Constit. imperial. f.* 145. Videatur *Cabotius* l. 1. *disputat. cap.* 9. & 13. Betsius de *Pact. famil. illustr.* c. 7. f. 227. *Goldasted, Majorat. l.* 3. c. 11. no. 3. *Lehmann Chron. Spirens.* l. 2. c. 3. *Besoldus de Regia Success. l.* 2. *dissert.* 1. §. 12. *Keckerman. l.* 1. *politicor.* c. 4. *Falcetus de orig. dignitat. c.* 2. *Bodinus l.* 6. *de Republ. c.* 5. Ex juris & consuetudinis hujus ignorantia (*quæ mater est omnium delictorum c. ignorantia* 1. *distinct.* 38. & *causa omnium malorum Averroes libr.* 4. *de cœlo & mundo*, & *Bardet in sermon. quadragesimali fer.* 6. *Hebdom.* 1. *de Peccat. suspicionis*:) Scaturiginem sumpsit miseranda ista totius Germaniæ calamitas & Bohemorum clades æterno momento futura.

Testimonium Spangenbergii

§. 5. Weiters schreibet *Spangenberg* (f) in der *Schawenburgischen Chronick*: *Dass aber* Chytræus *schreibt, Hertzog Adolph habe bey seinem Leben Christianum primum zum Herrn dieser Lande vorgeschlagen, in dem hette er sich der Dinge besser erkunden sollen; Dann obwohl der fromme Fürst den Dänen den Rath gegeben, dass sie Christianum zum König erwehlen solten, so ist doch nicht vermuthlich, dass der löbliche Herr, wider das hergebrachte Recht der Erbmanslangüter, und aufgerichtete Verträge, seinen eigen Stam habe beyseit setzen, und den Schwester-Kindern, die Graffschafften Holstein und Stormarn zueignen sollen, zumahl weil Chytræus de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ. selbst zeugen und und bekennen muss, dass dem Herrn Grafen zu Schawenburg die succesio per pacta vorbehalten.*

Mercatoris.

Mit diesem Pinsel wird auch *Gerhardi Mercatoris* (g) Zeugniss ausgestrichen, da er (zweifels ohn durch *Chytræum* verleitet) von Hertzogen Adolphen geschrieben. *Sæpe cum Nobilitate & cæteris Holsatiæ Ordinibus egit, ut se vivo Christiernum, ad quem Sleswicensis veluti ad Dominum feudi perventurus erat, Holsati etiam Dominum reciperent: Idque se facturos esse literis solennibus, se vivo testarentur;* So viel sey von *Doctoris Chytræi Opinion* gehandlet.

Hammelmanni.

Licentiat Herman Hamelman (h) *Superindentens der Graffschafft Oldenburg* schreibet in seinem *dritten Buch de familiis emortuis in fin*: *Adolpho ultimo, ex comitibus Schawenburgensibus comite Holsatiæ mortuo, hæ regiones ad ejus sororis Heilwigis filium, Christianum primum comitem Oldenburgensem, cujus majores e regibus Saxoniæ, & Linea Wilkindi sunt orti, & sic ad veros & veteres heredes, electione & transactione cum comitibus Schawenburgensibus facta redierunt.* Welche Worte *Andreas Engell* (i) in der *Holsteinischen Chronick* also zu teutsch vertiret: *Wie von den Grafen zu Schawenburg der letzte Graf zu Holstein Adolphus sein Leben geendet, im Jahr nach Christi Gebuhrt* 1459. *seyn diese Länder an seiner Schwester Heilwig Sohn Christianum primum, Grafen zu Oldenburg, welches Voreltern von den Königen zu Sachsen und den Linien des Wedekindi entsprossen und also zu den alten wahren Erben, durch Erwählung und Handelung mit dem Grafen zu Schawenburg und Holsteinischen Adel gepflogen, wiederum gekommen. Dass Graf Adolph der letzte Hertzog zu Schleswig und Fürst zu Holstein, aus dem Schawenburgischen Stamm gewesen, glauben wir wahr: Dass er aber solle der letzte Graf zu Holstein gewesen seyn, glauben wir nicht wahr.*

(f) *Chron. Schawenburg. l.* 4. *c.* 13.

(g) *Atlante Daniæ Tab. f.* 88.

(h) *l.* 3. *de vetustis titulis & nominibus principum, comitumque f.* 182.

(i) *Chron. Holsatiæ l.* 1. *c.* 3. *f.* 29.

Status controversiæ.

§. 6. Darnach so viel die alte vermeinte Gerechtigkeit zu der Graffschafft Holstein belangen thut, wollen wir hören, was Reinerus Reineccius (k) von dem Oldenburgischen Stamm geschrieben: *Oldenburgicæ familiæ origo æque vetusta ac controversa reperitur*, mit was Bestand die vermeynte alte prætension auf ein so gewisses Ausgeben könnte fundiret und gegründet werden, hat der günstige Leser leicht bey sich zuermessen.

Zu dem ist das nicht die Frage gewesen: Ob König Christian, als ein geborner Graf zu Oldenburg, von Wedekindi Nachkommen erbohren, in sein altväterlich Fürstenthum Holstein zu restituiren, sondern ob er *jure materno & cognationis*, als nähester Erbe von der Spilseiten, *ad successionem* Hertzogen Adolphs, Grafen zu Holstein zu admittiren sey. Sonst hätte er *ex illa futili prætensione* wohl gantz Sachsen, Westphalen und Engern mit gleichem Recht können fordern und ansprechen; Vielmehr ist es wahr und jedermänniglich bekannt, dass König Christian keine Foderung noch Anspruch zu den Landen Holstein und Stormarn nicht gehabt, noch haben können, als was er von den Grafen zu Schawenburg *per transactionem & cessionem* an sich gebracht und erworben, wie solches an oberwehngemeldter *Doctor Vultejus* (l) an oberwehntem Orth ad longum ausgeführet und erwiesen. Dass aber solche Transactio, renunciatio & cessio allein auf das Hertzogthum Schleswig und diejenigen Antheil an den Landen Holstein und Stormarn, so der letzt verstorbene Hertzog eingehabt und verlassen, sey geschehen, ist sattsam aus dem Vertrag und Cession oben demonstriret worden.

(k) *In appendice genealog. ad Alberti Stadensis Chronic. in genealog. Oldenburg.*

(l) *Consil. 35.*

Cothmanni error redarguitur.

§. 7. Und irren sich diejenigen gar sehr, so da schreiben: es sey das Hertzogthum Schleswig nach Absterben Hertzogen Adolphs vacant, apert und erlediget an die Cron Dennemarck gefallen. (m) Dann wo deme also, was wäre die Cession vonnöthen gewesen? Von welcher auch *Cothmannus* (n) *des Königs und der Stände in Holstein Rathgeber* in seinem *Holsteinischen Consilio* folgende Assertion geschrieben: *Id quoque considerandum puto, quod tractatus iste habitus* (nemlich zu Oldeslohe) *& actio subsecuta, non de solo territorio Holsatiæ, sed de altero ducatu Schlesvvicensi facta interposita sit: quo ipso unio Ducatuum illorum egregie confirmatur, quam dissolvere non est tutum neque utile.* So weit hat *Cothmann* recht und wohl geschrieben; in dem aber hat er sich verstossen, dass er zu behaupten unterstehet, (o) die Land-Stände in Holstein und Schleswig haben *jus & facultatem liberæ electionis*, die freye Wahl gehabt, einen Fürsten nach Absterben Hertzogen Adolphs zu kiesen und anzunehmen; und dass dahero Graf Otto nur *spem conceperit*, (p) *fore, ut ab ordinibus in Gubernatorem*, (das ist, zu ihrem Fürsten und Herrn) *adsumeretur, quam eandem spem sibi etiam Rex fecerit: & quod cum in Regis partes ordines magis inclinarent ac propenderent, eique rem & Ducatum traderent, Comiti Ottoni spei suæ pretium aliquod constitui & dari æquum fuerit;* Dann der Graf nicht *spem electionis* und eine blosse Hoffnung, dass er solte von den Ständen erwählet werden, sondern *jus hereditarium in re ipsa quæsitum & radicatum, successionem legitimam* und *possessionem naturalem* auf seiner Seiten gehabt, laut der obdeducirten Acten und Handelungen.

(m) Quos haud obscure notare ac refellere videtur Schraderus *Volum. 2. Consil. 21. num. 34. cum trib. seqq. & n. 117. 179.*

(n) *Volum. 2. Consil. 3.*

(o) *Cons. 4. per tot.*

(p) *d. consil. 3. n. 176.* aliter tamen scribit idem *Consil. 4. n. 38.* ubi Comites Schavvenburgenses non spem sed jus in ducatum Holsatiæ & Slesvvigi habuisse affirmat.

Caput V.

Dass der Titul Graf zu Holstein den Grafen zu Schawenburg durch die Kayserliche Investitur nicht seyn abrogiret noch benommen worden.

§. 1.

Examen Argumenti et Cæsarea investitura.

Nun beruffen sie sich auf ein *Keyserlich Decret* (q) und sagen: dass dadurch der Titul und Nahme der Grafen zu Holstein, sey gantz und gar cassiret und abrogiret, und dass derwegen der ietztregierende Fürst und Herr sich so wenig einen Grafen als Fürsten zu Holstein nennen könne: *Cum sine comitatu non dicatur proprie Comes, sed abusive, ut sentit* Bartol. *in cap. 2. num. 2. Quis dic. Dux, &c. in usib. feudor.* Paris. *de Puteo l. 2. de Duello §. an Comes*, Paul *de la* Scala. *Epistem. Catholic. l. 9. f. 492.* Matth. Steph. *de jurisdict. l. 2. P. 1. c. 6. n. 103.* Goclenius *Pater in lexic. Philosoph. verb. Nominales in fin.*

(q) Quod in Camera est productum ad *acta Dennemarck contra Dennemarck in causa spolii, & fractæ pacis publicæ & iterum interventionis Regis Daniæ in causa Schaumburg contra Hamburg, reluitionem des Billenwerders belangend.*

Quorundam ignoratio elenchi notatur.

§. 2. Dieser Meynung ist Jonas von Elverfeld (r) ein *Holsteinischer Edelmann*, da er also schreibet. "Omnis Holsatia quæ abolita penitus comitum pristina dominatione, titulo Ducatus ab imperatore Friderico III. amicitiæ & meritorum Christiani I. Daniæ Regis ergo, ornata est &c. Und *Henninges* (s) *in Oldenburgischen genealogien:* "Christianus I. Rex Daniæ &c. Romam peregrinaturus religionis ergo a Friderico III. Imperatore impetrat, ut abolito titulo comitatus Holsatia, Stormaria & Wagria in Ducatum transformaretur anno Christi 1474. Der weise Heyde *Aristoteles* sagt: das sey ein Ignorantia Elenchi & fallacia consequentiæ.

Dann

Dann das ist nicht in quæstione: Ob in dem Hertzogthum Holstein der Grafen-Titul abrogiret, und an desselben Statt ein Hertzogen-Titul surrogiret; Sondern das ist die Frage: Ob die Grafen zu Holstein-Schawenburg von der Römischen Kayserl. Mayst. indicta & inaudita causa, ohne alle Ursach Schuld und Verdienen, seyen ihres anerbohrnen und angeerbten Stammens, Standes, Tituls, Dignität, Ehr und Würden priviret und entsetzet worden? Ihr sagt Ja: Wir sagen Nein; der Text soll uns scheiden, dessen Inhalt also begriffen:

Friderici III. Diploma Erectionis & investiturae Ducatuum Holsatiæ & Stormariæ a 1479.

In nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis, Fridericus divina favente gratia clementia, Romanorum imperator semper Augustus Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ &c. Rex, ac Austriæ, Stiriæ, Karinthiæ & Carniolæ Dux, Dominus Marchiæ Schlavoniæ ac Portus naonis, Comes in Habspurg, Tirolis, Pherretis & Kyburg, Marchio Burgoniæ, & Landgravius Elsatiæ, ad perpetuam rei memoriam; Cum imperii sacri decus; populique Romani cultus, honoris, dignitatisque largition. plurimum consistant, tunc maxime augere, ornareque existimamus, ubi eos liberalitatis munere prosequimur, quos summa probitatis studia, nostra clementia dignos reddiderunt, eoque augustum solium ampliore corona retineat, quia imperatoria Majestas munus serenitate diffundens, uberiore splendore refulget; Summa itaque Romani imperii authore dei feliciter gubernantes, idque semper honoribus & dignitatibus amplificare & decorare satagentes, matura deliberatione prævia, accedente ad hoc Electorum aliorumque Principum, Comitum, Baronum, & Procerum nostrorum consilio, motu proprio ex certa scientia & de plenitudine Cæsareæ potestatis nostræ, " Titulos comitatuum Holsatiæ videlicet & Stormariæ extinximus, " cassavimus, eorumque comitatuum terras, " dominia univimus, eisque districtum Diethmersiæ incorporavimus, hujusmodique, " terras districtus & dominia unita, & incorporata, in Ducatum ereximus, extulimus " & constituimus, conferentes eidem omnia " & singula ducalia ac principatuum jura, honores, prærogativas, eminentias, ac imponentes eidem titulum ducalem de Holsatia, " volentes ac mandantes in antea hujusmodi titulo ab omnibus appellari. Considerantes denique illustrissimi Principis Christierni, Daciæ Regis, fratris nostri carissimi excelsa merita ac in nos serenumque Romanum Imperium, officia affectumque optimum, deliberatione, motu, scientia & potestate prædictis, eidem fratri nostro tanquam duci Holsatiæ, Ducatum de Holstein sic erectum & constitutum, in feudum dedimus, concessimus, caritatemque suam, recepto prius ab eo, tanquam a Duce Holsatiæ, corporali, fidelitatis & obedientiæ solito juramento, solenniter investivimus, damusque concedimus & investimus per præsentes, ita ut in antea caritas sua, ejusque in hujusmodi Ducatu legitimi successores eundem Ducatum ita erectum tenere & cum omnibus Ducalibus, ac principatuum dignitatibus, juribus, honoribus, titulis, eminentiis, utilitatibus & prærogativis possidere, & præsertim jure, auream argenteamque monetam fabricandi, venationes, Banniendi, Gabellas & Telonia solita sublevandi & salvos conductus & securitates præstandi, uti frui, & gaudere possint & valeant sine contradictione, molestatione, aut renitentia cujuscunque; Teneanturque præfatus Frater noster tanquam Dux Holsatiæ, ejusque in dicto Ducatu protempore successores, hujusmodi Ducatum a Sacro Romano Imperio in feudum recognoscere, eo videlicet modo, quo hactenus dicti comitatus recogniti, & comitatuum possessores investiti fuerunt. Hoc nostro perpetuo edicto statuentes, possessores Ducatus præfati, ut super investitos perpetuis temporibus futuris Duces fore, eosque Duces per omnia haberi ac reputari; Omnibus denique & singulis principibus tam Ecclesiasticis quam secularibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, comitatibus comitatusque rectoribus, aliisque Sacri Romani imperii subditis fidelibus, districte præcipiendo mandantes, ut eisdem Ducalis dignitatis, honoris & reverentiæ debita, & maxime in adscribendis titulis & aliis prærogativis & eminentiis exhibeant & impendant; Nulli ergo hominum liceat, hanc nostræ cassationis, unionis, incorporationis, erectionis, infeudationis, statuti & præcepti paginam, quovis quæsito colore infringere, aut ausu temerario contravenire. Siquis vero pudoris ignarus supradictis, aut alteri ipsorum reniti, aut contravenire præsumpserit, indignitatis nostræ pœnam gravissimam, & præterea mille marcarum auri puri, dispositionibus nostris supradictis nihil ominus ratis manentibus totiens quotiens se noverit eo ipso incurrisse cujus pœnæ dimidiam, ærario nostro, aliam vero dimidiam læsæ parti statuimus applicandam.

Signum serenissimi ac invictissimi principis & Domini, Domini Friderici III. Romanorum imperatoris semper Augusti, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ &c. Regis, ac Austriæ, Stiriæ, Karinthiæ & Carniolæ Ducis, Testes vero præsentes fuerunt venerabiles illustresque Adolphus Archiepiscopus Moguntinensis, Albertus Marchio Brandenburgensis, Principes Electores, clarissimusque filius noster Maximilianus, Austriæ Dux, Wilhelmus Episcopus Estetensis, Ludovicus Dux Bavariæ, Comes Veldentiæ, Nobilesque Adolphus comes de Sultz, Hugo comes de Werdemberg, consiliarii nostri, Scheffridus, comes de Leyningen, Uldaricus Comes de Wardemberg, Ludovicus Comes de Ottingen, & alii quam plures nostri & imperii sacri fideles, dilecti. præsentium sub aurea bulla Typario imperiali nostræ Majestatis impressa testimonio literarum. Datum in Civitate nostra Rotenberg supra Tauber die Lunæ, quarta decima mensis

sis Februarii a. Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto Regnorum nostrorum Romani trigesimo quarto, imperii vicesimo secundo, Hungariæ vero decimo quinto. Nos Fridericus prælibatus præscripta recognoscimus.

(r) *In chersonesi Cimbricæ Annal. class. 1. c. 2. in f.*

(s) *In d. l. in Aldenburg. Comitum, Daniæ Regum familia fol. 274. Quem sequitus* Reusner *c. l. in genealog. Witichindeorum in stemmate Daniæ Regum f. 115.*

Argum. ex verbis investituræ.

§. 3. Das sind Verba investituræ, damit König Christian aus dem Grafen-Stand, zum Hertzogen zu Holstein gemacht und erhöhet, und das Hertzogthum zu einem Reichs-Lehen eingesetzet und conferiret worden; Die können noch sollen weiter nicht extendiret werden, als auf diejenige Theil der Grafschafft Holstein, welche Höchstgedachter König Christian jure cessionis an sich gebracht: *Quantum enim cessum, tantum possessum: Nec Rex Christianus plus juris in manus imperatoris resignare petuit, quam ipse habuit.* Dass er aber die jetzige Grafschafft Holstein nicht gehabt noch von den Grafen zu Schawenburg sey cediret worden, das ist oben erwiesen, und wird von den *Königlichen Dennemarckischen Scribenten* selbst gestanden, indem sie bekennen, es sey eine reservirte Graffschafft so ihnen die Grafen zu Schaumburg in contractu cessionis, mit aller ihrer Superiorität, Hoheit, Rechten und Gerechtigkeiten, Land und Leuten, ausdrückentlich excipiret, und reserviret; Sind demnach die tituli comitatuum Holsatiæ & Stormariæ allein auf Königlicher Dennemarckischer Seiten, und in Hertzogen Adolphi verlassenen Antheil der Grafschafften Holstein und Stormar, von der Römischen Kayserlichen Mayt. abrogiret und cassiret, und an derselben Statt der Titulus *Ducatus Holsatiæ* constituiret worden, also und dergestalt, dass König Christian seine Erben und Nachkommen in Regierung der Landen Holstein und Stormar nicht mehr sollen Grafen sondern Hertzogen genannt werden, *Possessores Ducatus præfati duces fore eosque Duces per omnia haberi & reputari ut ejusdem Ducalis dignitatis honoris & reverentiæ debita, & maxime in ascribendis titulis &c. exhibeantur & impendantur;* wie die Worte des Lateinischen Decrets formaliter lauten.

Autor sententiam probat.

§. 4. Wir haben eine gemeine Rechts-Regel, die sagt: *Verba investituræ esse strictissime interpretanda nec extendenda in præjudicium tertii.*

Ratione juris.

Wo aber je diess *Kayserliche Decretum* solte extensive gemeynt seyn, so ist es von den Grafen zu Oldenburg des Königs Brüdern und ihren Erben zu verstehen, die sich auch Grafen zu Holstein geschrieben, und dem Könige wegen der Erb-Theilung viel Ungemach zugefüget haben also dass er endlichen gedrungen worden, sich mit ihnen in gütliche Handlung und Vertrag einzulassen, und mit einer genannten Summa Geldes zuvergleichen. Das bezeugt der *autor chronicæ Slovicæ* (t) in anno 1465. da er schreibet: *Anno eodem circa carnis privium, venit Gerhardus Comes de Oldenborch in Holsatiam & monitis Vasallis suis fidejussoribus, ut darent sibi quadraginta millia marcarum de patria, quia sic diffinitum fuit, quando frater ejus Christiernus factus est Dux in Ducatu & Comes in Holsatia. Qui dum non haberent ut solverent, usurpavit sibi castra patriæ, connivente sibi clanculo Christierno dicens* (nemlich Graf Gerhard von Oldenburg) *quia ipse* (er Graf Gerhard) *verus haberetur heres & dulci affatu contraxit* (Graf Gerrard) *favores & amicitias quasi cum omnibus. Veniente ergo Rege post Pascha ad scripta Holsatorum coram Kilo neque dieta servata cum civitatibus & militia patriæ, facta est Gerhardo nova cautio super certis terminis, & quievit paululum.* Und im Jahr 1470. und also nur vier Jahr vor dem angezogenen Kayserlichen Decret, schreibet berührter Author: *Anno eodem venerunt in Lubeck duo comites de Henenberg & Mansfeld, cum literis imperialibus contra Gerhardum de Oldenborg, qui spoliavit cognatam eorum Dorotheam, uxorem Ducis Adolphi, Dominam ingenuam suis vitalitiis* (in Holsatia) *vocabatur ergo Gerhardus ad Lubeck pro audiendis literis, sed ipse literis non auditis satis facere non curavit, sed petiit sibi homagium fieri, modico temporis intervallo, ab ipsis Frisonibus & Eydersteden & circumcirca, ostensa quadam litera Regis Christierni fratris sui, continente, ut iidem Frisones eum recognoscerent ut suum Dominum naturalem; statim tamen post scripsit Rex contrarium in una autem ipsarum anguis delitabat literarum; Commune vulgus sibi homagium fecit, sed non illi de militia Trinitatis ergo adscripta Reginæ venit Rex, & certa dieta servata, & Rege querimoniam coram civitatensibus & militia de re hujusmodi proponente dixit Gerhardus, & ego sum heres patriæ; Iniit ergo Rex concilium cum civitatensibus, & consiliariis & Gerhardus nocte per invia & devia, hospite non salutato, clam recessit, quia vidit contra se turbam tumultuantem, Recessit ergo & nunquam est ad eandem patriam reversus; Hic quidam dicunt eum prius tentum captivum in Zegeberch in camera lapidea, longo tempore & finaliter sub juramento recusavit, omni juri & proprietati, quam in patria ista habere se prius asseruit, & sic ad proprios meavit mansos suos, nec tamen multum emendatus fuit, Confederatis igitur Rege Holsatis & civitatensibus liga fortissima, postea Rex iterum cœpit homagium terræ, quod tamen Frisones præ-*

Testimonio Historici.

præfati facere noluerunt, & illi ex Krempermersh, nisi arduo civitatensium persuasu, quia Gerbardum invisceraban; Sic ergo adjutorio civitatum factus est iterum rex Christianus, Dominus totius terræ, sed lapsu temporum obliviscebatur aliquantulum hujus beneficii; Gerbardus autem de Oldenborg reversus ad lares non emendatus, construxit fortalitium super Weseram, adappellans soldatos ad deprædandum, Daciam, Sueciam, Holsatiam, Lubeck & Hamborg, immemor promissi & juramenti, quod fecerit Regi Daciæ fratri suo: quo comperto scripsit illi Rex, quod desisteret, ne infamis fieret, & tota posteritas sua exul, quia staret cum civitatibus in fœdere contra Gerbardum, fecit que eis fidem, ut ea de causa in demnes permanerent, & sic timore servili concussus quievit.

Und Wolfgang Lazius lib. 6. de *Migrat. gent.* schreibt hievon noch deutlicher: *Cumque Christianus Rex fratrem suspectum haberet, eundem Ducatu pepulit, quem adjunctis dominiis Stormar & Dithmarsar authoritateque Friderici III. Imp. Johanni filio contulit.*

Albrecht Krantz in Genealogia successionum comitum Holsatiæ & de Schowenborg: Mey de Herr Könnick hefft ane dat Land to Holsten de hefft arbeet gehat jegen synen Broder Juncker Gerd von Oldenborg, de sick des Landes wolde undermaden, aver he iss mit Macht verdrungen.

Und *Nicolaus Betsius* (u) in *tract. famil. Illustr: Gerbardus Comes Aldenburgicus, frater Christiani Daniæ Regis post factam renunciationem in Holsatiæ comitatum irruit, & eundem occupavit, quod in eo utpote imperii feudo, non Danico tantum juris sibi competere, quantum fratri osseveraret, & renunciationem per errorem factam sibi obesse negaret.*

(u) *de pact. familiar. Illustr. c. 10. f. 673.*

Decretum Imp. explicatur testimonis aliorum.

§. 5. Ist demnach das Kayserliche Decretum allein auf Hertzogen Adolphs Verlassenschafft, welcher sich die Grafen von Oldenburg zu gleichem Theil angemasset, und nicht auf die ietzige Graffschafften Holstein-Schawenburg zu verstehen. Dann also schreibet *Wolfgang Krüger* (v) in *Christiano I. Rege Daniæ*: "Er erlanget auch bey Kayser Friderico III. dass ihm die Graffschafft Holstein, die er von Adolpho seiner Mutter Bruder geerbet hat, zu einem Hertzogthum gemachet ward anno 1474.

Diese Meinung bekräfftiget *Albrecht Krantz*, (w) da er schreibt: *Præfecturas in Pinnenberg, Hatesburg & Barmstede quas in bodiernum usque tenent de Schowenborg, nec alieni debinc Holsatiæ fuerint comites ante dicti, sanguinis nexu & perinde armorum societate semper devincti comitibus & jam ducibus in Holsatia dominantibus;*

Und *Hermann Vultejus*, (x) ein vornehmer Jurist, in seinem Consilio, da er spricht: *Comites Schawenburgenses de comitatu Holsatiæ in bodiernum usque diem investiuntur & titulum atque nomen comitum habent &c.*

Ueber dieses vermögen die gemeine beschriebene Geistliche und Weltliche Rechte, dass alle Kayserliche Decreta und Rescripta müssen verstanden werden salvo jure tertii, davon weitläufftig die Rechts-Gelahrten und unter andern Gail. *lib. 1. observat. pract. cap. 70. num. 13. & lib. 2. cap. 18. num. 4.* Mynsing. *Respons. 19.* Vult. *in d. consil. num. 163.* Cameralistarum.

"Et in Cæsarea investitura magis imperatoris voluntatem quam verba spectanda rem potius quam verba intuenda, rei veritatem magis quam scripturam perspiciendam, sensus & sententiam potius quam verba amplectenda, voluntatem magis quam verborum conceptionem inspicendam esse, denique qua mente quid dictum vel actum sit animadverti oportere, deducit *Cothmann.* in seinem *Holstein-Schleswigischen Bedencken, Volum. 4. consil. 4. num. 268. & seq.*

Wie dann nicht zu vermuthen ist, dass die Römische Kayserliche Maj. habe wollen einem unschuldigen unverdienten, gehorsamen und getreuen Grafen seines altvatterlichen anererbten Stammens und Nahmens unerhörter Sache zu priviren und zu entsetzen; *Quod de invictissimo imperatore nostro, quem constanti & perpetua voluntate justitiam administrare, neque cuiquam jus suum auferre solere publice notum est, ne quidem cogitandum multo minus statuendum esse* saget berührter *Cothman. d. volum 4. consil. 3. num. 194.*

Der alte *Spangenberg* (y) ist zwar kein Jurist gewesen, hat doch solches aus der heiligen Schrifft und den natürlichen Rechten wohl können sehen, da er von diesem Decreto geschrieben: Dass aber *Johann Petersen* in der *Holsteinischen Chronicken* schreibt: Kayser Friderich der Dritte habe sub anno 1474. König Christian auf sein Begehren und Anhalten mit den dreyen Ländern, *Holstein, Stormar und Ditmarssen* belehnet, das kan denen Grafen zu Holstein-Schawenburg &c. an obgemeldten ihren Herrlichkeiten, Landen und Leuten, so sie und ihre Vorfahren je und allezeit unverwürcklich, als ihr Erb- und eigen für sich behalten, besessen, und anietzo noch inne haben und ruhig besitzen, an solche ihren Erb-Rechten gantz nicht præjudiciren; *Quoniam Imperator in dubio non præsumitur voluisse præjudicare juri tertii arg. l. 2. §. merito, & §. si quis a principe ff. ne quid in loco publ. & l. 4. C. de emancipat. liberor.*

Quod

Quod argumentum communi interpretum calculo receptum esse, testatur Alciatus *de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 11. eumque secutus* Vultejus *d. consil. 35. num. 151.*

Nec principum Rescripta eam admittere interpretationem, ex qua tertio præjudicium inferatur, contendit. Gallinus *lib. 9. de verbor. signif. cap. 28. num. 12. &* Pruckmann. *volum. 1. consil. 2. num. 38.*

Sed semper intelligi jus alterius exceptum esse, respondit in causa Holsatica toties memoratus Vultejus *num. 158. &* Cothmann. *in eadem ipsa causa d. volum 4. consil. 3. num. 192. & num. 217. vers. Naminvictissimus.*

Et quanquam salutaris illa clausula salvo jure tertii, vel sine præjudicio tertii rescripto Cæsareo non sit expressis verbis inserta, ipsa tamen inesse effectu, tenent & sentiunt. Nicol. Reusner. *volum 1. consil. 1. num. 123. & volum. 3. consil. 12. num. 27. & consil. 13. n. 8.* Pruckmann. *volum 1. consil. 39. num. 36.* Vultejus *num. 159.* Cothman. *d. consil. 3. num. 191*

(v) *In catalogo. illustrium Viror. in Christiano I. Rege Dan.*

(vv) *l. 18 Saxoniæ c. 13.*

(x) Inter *Consilia Marpurgensium Vol. 3. consil. 35. n. 200.*

(y) *Chron. Schauwenb. l. 4. c. 13.*

Caput VI.

Dass die Römische Kayser und Könige den Grafen zu Sahauwenbug haben den Titul Grafen zu Holstein gegeben und zugeschrieben.

§. 1.

Vindiciæ pro Comitibus Holsaticis Schauenb. ex confessionibus Cæsarum Regumque.

Sie sagen, der Titul Holstein sey nach dem Oldeslohischen Vertrage und geschehener Cession den Grafen zu Schawenburg von keinem Römischen Kayser noch Könige mehr gegeben worden; Dass es sich aber anders in facto verhalte, und dass die zun Zeiten regierende Römische Kayser und Könige von Hoffe aus, und denn das Hochlöbliche Kayserliche Cammer-Gericht, wie auch des Heiligen Römischen Reichs Teutscher Nation Ertz-Cantzley auf den gemeinen Reichs-Tagen, den Grafen zu Schawenburg den Titul *Holstein* gegeben und zugeschrieben, wollen wir mit etlich wenigen Documentis beweisen.

Caroli V. a. 1521.

§. 2. Anno 1521. (z) seynd Graf Johann und Graf Anthonii Gebrüder, Grafen zu Holstein-Schawenburg und Sternberg, Herrn zu Gehmen von Kayser Carolo V. auf den grossen Reichs-Tag gen Wormbs beschrieben worden, und beyde alda in der Persohn gehorsamlich erschienen. Weilen aber die streitige Sache zwischen dem Hertzogen von Braunschweig, und dem Bischoffen zu Hildes- und Minden, in der Güte nicht konte entschieden werden, seynd beyde Grafen mit dem Hertzogen von Lüneburg vor aufgerichteten Abscheide wieder nach Hauss gezogen, bey solcher Handlung hat Grafen Anthonius Schwager, Herr Wolffgang von Schönberg, Frey-Herr zu Glauch und Waldenburg, von der Kayserlichen Mayt. eine Confirmation, Schutz- und Schirm-Brief über seiner Schwester, Frauen Anna, Gräfin zu Holstein und Schauwenburg vermachten Witthum und Leib-Geding, allerunterthänigst erhalten, damit sie bey ihrem Wittum unbekränckt und unbedrängt gelassen werden möchte. In demselben *Kayserlichen Rescripto* wird Graf Anthonius von Kayser Carolo tituliret, Grave zu Holstein und Schowenburg, und seine Gemahlin Gräfinne zu Holstein und Schawenburg, oder auch simpliciter Gräfin zu Holstein, wie folget:

Caroli V. Diploma a. 1521

Wir Carl der Fünffte, von Gottes Gnaden erwehlter Römischer Kayser &c. Bekennen öffentlich mit diesem Brief, und thuen kund allermenniglichen, dass uns der Edell unser und des Reichs lieber Getreuer, Wolff von Schonenberg, Herr zu Glauch und Waldenburg, hat fürbracht, wie der Edell unser, und des Reichs lieber Getreuer Antonius Grafe zu Holstein und Schaumburg, die Edell unser liebe Andächtige, Anna, gebohrne von Schonburg, sein Eheliche Gemahl um ihr zugebrachte Heyrathguet, Wiederlegung, Morgengab, und anders, ihr das Schloss Schaumburg mit Stadten, Flecken, Dörffern, Höltzern, Wysen, Wassern, Wasserläuffen, ge Vischere ein Hohen und Nidern Gerichten, und allen Inkommen, Nutzungen, Früchten und Gerechtigkeiten, wie die auch mit besondern Worten genand werden mögten, nichts darvon ausgenommen, verwidembt und zu Leib-Gut gemacht habe, nach Laut und Inhalt der Verschreibung ihr darüber unter sein und seiner Brüder, Vettern, und anderer ihrer Freundschafft und Unterthanen Insiegel, besiegelt, gegeben, und uns darauf demütiglichen angeruffen und gebethen, derselben Anna die sein leibliche Schwester sey, sollich verwiederung und zu Leibgeding machung, mit sampt der berurten verschreibung darüber ausgangen in allen und jeden ihren Inhaltungen, Meinungen und Begreuffung, als Römischer Kayser zu confirmiren, zu bekräfftigen und zu bestetten, auch dieselb seine Schwester mit dem berurten und andern ihren jegenwürtigen und künfftigen Haab und Gütern, in unsern und des heiligen Reichs besondern Gnaden Schutz und Schirm, gnädiglich geruheten; dass haben wir angesehen solche demütig zümbliche Bitte, auch des gemelten Wolfen und Schöneburg getreu und fleissige Dienste, dazu er sich gegen uns und dem heiligen Reiche willig erbaut, und Wohlthun mag und soll. Und darum mit wohlbedachten Muthe, gutem Rath und rech-

rechtem Wissen, der obgemelten Anna, die vorbestimten ihr vor Widdem, und zu Leibding vermachte Gaben, mit sampt der berührten Verschreibung in allen ihren Inhaltungen, Meinungen und Begreiffungen, gleicher weils, als ob die von Worten zu Worten hierein begriffen stünde, gnadiglichen confirmiret, bekräfftigt und bestetigt, und dieselbe Anna mit den ehegemelten und andern ihren Haaben und Gütern, die sie itzo hat und künfftig überkompt, in unser und des Reichs besonder Gnad, Verspruch, Schutz und Schirm genommen: confirmiren, bekräfftigen, bestetten, und nehmen also in unser und des Reichs Schutz und Schirm, alles von Römischer Kayserlicher Macht, wissentlich in Krafft dieses Briefes, und meinen und wollen, dass dieselbe Anna, gebohrne von Schonenburg, Grafin zu Holstein und Schawenburg, bey dem obgemelten ihrem Wiedem und Leibding bleiben, und so es zu Fall kompt zu gebrauchen, auch alle und jegliche Gnad, Freyheiten und Privilegien, haben und geniessen soll und mag, die ander, so in unser und des Reichs sonder Gnad, Schutz und Schirm seyn, haben gebrauchen, und geniessen, von Recht oder Gewohnheit, von allermenniglichen unverhindert, doch uns und dem Heiligen Reich an unser Obrigkeit und sonst menniglich an seinem Rechten unvergreiffenlich und unschädlich.

Und gebieten darauf allen und jeglichen Churfürsten, Fürsten, Geistlichen und Weltlichen, Prælaten, Grafen, Freyherrn, Rittern, Knechten, Haupleuten Vitzthumben, Vogten, Pflegern Vorwesern, Ambtleuten, Schuldheissen, Burgermeistern, Richtern, Räthen, Bürgern, Gemeinden und sonst allen andern unsern und des Heiligen Reichs Underthanen und getreuen, in was Würden Stats oder Wesens die seyn, und insonderheit dem Hochwürdigen in Gott Vater, Herr Alberten, des Tituls Sancti Petri ad vincula, Priester Cardinal, Ertz-Bischoffen zu Meintz und Mailburg Primas, Administrator des Stiffts Halberstadt, und dem Hochgebohrnen, Friderichen Hertzogen zu Sachsen, Land-Grafen in Duringen und Marggrafen zu Meissen, des heiligen Römischen Reichs in Germanien Ertz-Cantzler und Ertz-Marschalck, unsern lieben Freund, Oheim und Churfürsten, ernstlich und vestiglich mit diesem Brief, und wollen, dass sie die obgemelte Anna Gräfin zu Holstein, bey dem vorgemeltem Wiedem und Leibgut und der berührten Verschreibung als obstehet, darüber aufgerichtet, und unserm und des heiligen Reichs besonder Gnad, Freyheiten und Privilegien bleiben, und wenn es zu Fall kompt, der gebrauchen und geniessen lassen, und sie daran nicht irren, noch einigerley Eintrag noch Verhinderung zufügen, sondern von unser und des heiligen Reichs wegen, dabey handhaben, schützen und schirmen, und hiewider nicht thuen, noch jemands andern zu thun gestatten, In keiner Weise als lieb einem jeglichen sey unser und des Reichs Ungnad und Straffe, und dazu ein Pœn, nemlich zwantzig Marck lotigs Goldes, zu vermeiden, die ein jeder, so offt er freventlich hiewieder thäte, uns halb in unser und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil desselben Anna und ihren Erben unablassig zu bezahlen, verfallen seyn soll. Mit Urkund dieses Briefes besiegelt mit unserm Kayserl. anhangenden Insiegel. Geben in unser und des heiligen Reichs Stadt Worms am 17. Tage des Mon. May. nach ChristiGeb. eintausend fünfhund. zwantzig ein unser Reiche des Röm. im andern und der andern aller im 6ten Jahr. Carolus. Ad Mandatum Dom. Imperatoris proprium, Albertus Cardinalis Moguntinus subscripsit. Auf dem Originali desselben stehet geschrieben: *Der Gräfin zu Holstein Confirmation über ihr Witthum und Leibgeding:* Und dass solche Worte nicht von den Schawenburgischen, sondern von dem damahligen Kayserlichen Reichs-Vice-Cancellario, Herrn *Nicolao Zieglern*, Freyherrn zu Baar, sey bey der Ausfertigung darauf gesetzt worden, ist aus des Vice-Cancellarii damahls gehaltenem Protocollo, aller Kayserlichen Confirmationen und Gnaden, so noch verhanden, zu beweisen, in welchem eben dieselbe Worte syllabatim zu befinden.

(z) Videantur Spangenberg *c. l. l. 5. c. 32. & Acta comitiorum Wormatiensium de a. 1521.*

§. 3. Anno 1529. ist Graf Jost zu Holstein-Schawenburg und Sternberg, Herr zu Gehmen, von Kayser Carolo dem V. auf den Reichs-Tag gen Speyer citiret worden; In desselben *Abschiede* stehet: "Wegen Josten "Graven zu Holstein JohannMachtzoll;" Dieses ist ja eine offenbahre Zeugnis, dass sich die Grafen zu Schawenburg des Tituls Holstein so gar nicht begeben, dass sie auch einig und allein für die rechten Grafen zu Holstein wollen gehalten, und in dem gemeinen Reichs-Schluss tanquam actis publicis zur ewigen Zeugnis und Beweiss inseriren und verzeichnen lassen. Anno 1529.

§. 4. Anno 1566. ist Graf Otto des jetzt-regierenden Fürsten Herr Vater, hochseliges Andenckens, von Kayser Maximiliano dem Andern, auf den grossen Reichs-Tag gen Augspurg gefordert worden, dem *Abschiede* desselbigen ist folgende Subscription inseriret. *Wegen Otten, Grafen zu Holstein-Schawenburg und Sternberg, Herr zu Gehmen: Joachim Muller, Doctor.* Maximiliani II. a. 1566.

§. 5. Allerhöchstgedachter Kayser Maximilian der Ander, bekennet in seinem *Kayserlichen Rescripto* der Müntzfreyheit, dass Ihr seye berichtet worden, wie dass die Grafen zu Schauwenburg als gebohrne Für- a. 1569

sten

sten und Grafen zu Holstein, haben Fürstliche Regalia in der Grafschafft Holstein gehabt; Aber durch Unfall der Zeiten, und Wandelung der unbeständigen Fortun, aus dem Exercitio derselbigen seyn eine Zeitlang entsetzet worden, und dass demnach Ihr Kayserl. Majest. den Grafen zu Schawenburg als Erben, Inhabern und Besitzern der Grafschafft Holstein ihrer Altfordern Regalia und Gerechtigkeiten von Neuen zu concediren, und bestätigen seyen moviret und beweget worden. Das Datum stehet Wien im Jahr 1569.

Rudolphi II. a. 1603. §. 6. Anno 1603. ist ietztregierender Fürst und Herr, gleich bey Eintretung dero Gräflichen Holstein-Schawenburgischen Regierung, von Kayser Rudolpho dem Andern auf den Reichs-Tag gen Regensburg geladen worden; Die haben auch ihre Gewalthaber so wohl wegen der Grafschafft Holstein als Schauwenburg gevollmächtiget, laut des Abschieds, in welchem diese Subscription zu finden: *Ernsten Grafen zu Holstein - Schawenburg und Sternberg, Herr zu Gehmen: Erich Hedermann, Fürstlicher Lüneburgischer Rath und Reinhard Scheffer, Fürstlicher Hessischer Rath.*

Imperatoris Matthiæ a. 1612. §. 7. So hat Kayser Matthias gleich nach Dero glücklichen Wahl und Crönung aus Franckfurth, anno 1612. den andern Julii Stylo novo an Ihre Fürstliche Gn. ein Schreiben lassen abgehen, dessen Inscription stehet also: *Dem Wohlgebohrnen unserm und des Reichs lieben getreuen Ernsten, Grafen zu Holstein, Schawenburg und Sternberg,* Herrn *zu Gehmen in Westphalen.*

Cameræ Imperialis. §. 8. Aus dem Kayserlichen Cammer-Gerichte seyn unzehlbahre viel Documenta Citationum, Mandatorum, Compulsorialium, Inhibitionum, Interlocutionum, Decretorum und dergleichen an die Grafen zu Schawenburg und derselben Regierungs-Räthe, unter dem Nahmen der zun Zeiten regierenden Römischen Kayser Caroli V. Ferdinandi I. Maximiliani II. Rudolphi II. Matthiæ I. & Ferdinandi II. abgangen, und in dem Archivo zu befinden, in welchen der Titul Holstein ausdrücklich gesetzet und gegeben worden, und mit der Zeit können an seinem gebührlichen Orth und Ende originaliter aufgelegt und vorgewiesen werden.

Vicarii Imperii. §. 9. Nichtsdestoweniger hat auch des Heiligen Römischen Reichs Vicarius und Interrex, so die Röm. Kayserl. Majest. in hoc casu thut repræsentiren, die Grafen zu Schaumburg für Grafen zu Holstein erkannt, und ihnen den vollenkommenen Titul jederzeit gegeben. Dessen haben wir in des jüngsten Vicarii Friderici Churfürsten zu Pfaltz Concessione fundandæ Academiæ de a. 1619. dass nemlich das Gymnasium in der Stadt *Graven-Alverhagen* in eine Universitæt erhöhet werde, ein neuliges Exempel, ibique in verbis: *Dass der Wohlgebohrner unser lieber besonder, und Reichs getreuer Ernst Graf zu Holstein, Schaumburg und Sternberg,* Herr *zu Gebmen &c. und forthan, dass ihme, seinen Erben und Nachkommen Regierenden Grafen zu* Holstein *und Schawenburg.*

§. 10. Ja die gesampten Churfürsten welche in ihrer Collegial-Versammlung das gantze Römische Reich repræsentiren, haben Ihr Fürstl. Gnaden als einen Grafen zu Holstein, der Römischen Kays. Majest. zu recommendiren kein Bedencken getragen, wie aus ihren *promotorialibus* an Kayser Rudolphen den Andern auf dem gehaltenen Collegial-Tage zu Nürnberg anno 1611. gnädigst ertheilet und abgangen, zu sehen, da der Titul also formiret: Bey uns hat der Wohlgebohrne Ernst Graf zu Holstein-Schawenburg und Sternberg, Herr zu Gehmen um unterthänigste promotorialen &c. Collegii Electoralis.

§. 11. Es könten auch specialia Documenta originaliter produciret und aufgeleget werden, darinne sie dem regierenden Grafen zu Holstein Schawenburg, den Titul Holstein in ihren Missiven jederzeit gegeben und zugeschrieben. Documentorum & præjudiciorum.

§. 12. Auf solche vielfältige offt wiederholte alt und neue Kayserliche Præjudicia, und nicht auf einen ungleichen Bericht, hat weiland der Allerdurchleuchtigste Grossmächtigste Römische Kayser Matthias, in dem Majestät-Briefe und Kayserlichen Decreto pro restitutione & redintegratione des Gräflichen Holst. Schaumb. Titels, so anno 1619 ist so wohl der Kayserlichen Reichs-Hof-Cantzley, als der Hof-Cammer und Kriegs-Cantzley insinuiret worden, ein Kayserlich Aug gehabt, indem sie ernstlich befehlen lassen: *Dass dem Grafen zu Schawenburg ihr angebohrner Erb- und Stamm-Titul wiederum ergäntzet, und die Intitulatur forthin auch auf Holstein beständig dirigiret werde.*

Caput VII.

Dass die Grafen zu Schauwenburg auch von den Königen zu Dennemarck und Hertzogen zu Holstein seyn für Grafen zu Holstein erkannt und bekannt worden.

§. 1.

Sie setzen weiters in ihren Schrifften, dass der Titul Holstein, von den Königen zu Dennemarck, und Hertzogen zu Holstein den Grafen zu Schaumburg niemahls sey gegeben worden; Das Gegen-Spiel ist mit vielen so wohl der Königen als der Hertzogen Briefen und Siegeln und öffentlichen Handelungen zu beweisen. Wir wollen aber zu Steur der Specialim Regum Dan. & Ducum Holsatiæ.

Wahr-

Wahrheit nur etliche wenige Documenta anziehen.

Im *Recess* (a) und *Abschiede* des gehaltenen Tages zwischen König Friedrich dem Andern zu Dennemarck, den Hertzogen zu Holstein, Herrn Hanssen und Herrn Adolphen auch Gräflicher Schauwenburgischer Regierung, im Jahr 1578. zu Uetersen gehandlet und verfasset, hat *Doctor Adam Tratziger*, Cantzler, an statt und von wegen des Königs und der Hertzogen vorgebracht, dass sich Ihro Königl. Maj. und Fürstl. Gnaden, des Vertrages mit Christian dieses Nahmens des Ersten und den Grafen zu Holstein aufgerichtet, gnädigst und gnädig erinnert &c. Hie werden die Grafen zu Schawenburg, von dem Königlichen und Hertzogischen Gevollmächtigten Worthalter absolute und simpliciter Grafen zu Holstein intituliret.

(a) In *Protocollo der tractation und Handlung zwischen Königlicher Maj. zu Dennemarck, dem Fürsten zu Holstein, auch Gräflicher Schaumburgischer Regierung, und dem Probst des Closters Uetersen auf der Probstey im 1578. Jahr den 18. Augusti gehalten, tractiret und endlich im Recess verfasset.*

A. 1608. §. 2. Jetzt regierende Königliche Maj. Christian der Vierte und der Hertzog Johann Adolph zu Schleswig und Holstein hochseeliges Andenckens, als gesampte regierende Hertzogen zu Holstein haben *in der Renunciation über dem Bilwerder*, das Hertzogthum Holstein von der Grafschafft Holstein eigenthümlich unterschieden, zwey Hollsteinische Regierungen, die Fürstliche und die Gräfliche erkannt, und des ietztregierenden Fürsten und Grafen Herrn Vatern, Herrn Brudern, und Ihro Fürstlichen Gnaden selbsten den Titul Holstein, aus eigener Bewegniss, allein zum Bezeugniss, der unläugbaren offenen Wahrheit, freywillig gegeben und unter Ihrer Königlichen Majestät und Fürstl. Gnaden Hand und Siegel bestätigen und bekräftigen, dem Kayserlichen Cammer-Gericht insinuiren und also Actis publicis, oder den Gerichts-Acten inseriren lassen, welches geschehen auf dem Schloss zu Sunderburg im Königreich Dennemarck am 16. Decembr. im Jahr 1608. nach besage des Diplomatis, in welchem folgende Worte begriffen: « Vor Uns " unser Erben und Nachfolger, an der Lan- " des-Fürstlichen Regierung, des Hertzog- " thums Holstein &c. » Ecce. Das Hertzogthum Holstein, dem Königlichen Hauss zustehend, folget weiter in textu: « Weiland die " Wolgebohrne unsere liebe Freunde und " Nachbahrn, Herrn Otto, Herrn Adolphen " und ietzo Herrn Ernsten Grafen zu Hol- " stein Schawenburg und Sternberg, Herrn " zu Gehmen &c. » und darnach: « Ihre " Liebden und deren Nachfolgere an der " Gräflichen Regierung &c. » Ecce: die Grafschafft dem Hauss Schawenburg Erbeigen gehörig und also in Holsatien, zwey unmittelbahre absonderliche Regierungen nemlich die Hertzogische und Gräfliche: Erachten demnach diese offentliche Bekandtniss für sufficient, und dass es nicht vonnöthen sey mehrere Kundtschafft einzuführen, wiewohl uns dieselbige im Fall der Noth vielleicht nicht solten ermangeln.

de Westphal, Monum. inedit. Rer. Germ.

§. 3. Und obwohl der Fürstliche Titul von der Königlichen Majestät dem ietztregierenden Fürsten und Herrn will contradiciret und gewegert werden, so haben doch die andern Hertzogen zu Holstein dessen gantz kein Bedencken getragen, sondern die Röm. Kayserl. Majest. hierin mehr, als die Königliche Majestät zu Dennemarck respectiret, und die nahe Verwandniss des Hauses Schaumburg in bessere Consideration und Obacht genommen, und Ihrer Fürstlichen Gnaden den gebürlichen Titul ultro gegeben, auch in Sachen die Jurisdiction und Gerechtigkeit der Grafschaft Holstein belangend.

Caput VIII.

Dass die Grafen zu Schawenburg sich des Tituls Holstein niemahln begeben, noch dem Könige cediret, sondern desselbigen allezeit, sine cujusquam contradictione gebraucht, dass auch Graf Johann zu Gehmen, von dem die ietzige Grafen zu Holstein Schaumburg herkommen, in den Vertrag und Cession seines Vatern nicht habe wollen willigen, sondern ihme und seiner Posterität die Rechte und Forderungen zum Hertzogthum Schleswig und Holstein vorbehalten, und dahero die Grafen zu Schaumburg auch dem Oldeslobischen Vertrage sind Fürstmässig, reputiret worden.

§. 1.

Sie schreiben ferner: Dass die Grafen zu Schawenburg, darum, dass ihnen der Titul Holstein von den Königen und Hertzogen nicht gegeben worden, niemahls haben contradiciret, noch dawider pro salvando suo jure protestiret; Und wollen daraus schliessen, dass hochernannte Grafen den Titul mit dem Lande cediret und übergeben haben; Ex regula juris, die da sagt: *Qui tacet, consentire videtur.* Ulterior rel deductio.

§. 2. Wir nehmen das Argument für bekannt an, und sagen zur Gegen-Instantz, welche der weise Heyde *Aristoteles* auf Griechisch κατ' ἀντιπαραστασιν nennet: Die Grafen zu Schawenburg haben sich bey, in und nach der Transaction und Cession in allen ihren Siegeln und Briefen, an die Könige und Hertzogen abgangen, in allen Tractaten, Handelun- Comites Schawenburg. semper usurparunt Titulum Holsatiæ.

ungen und Recessen mit den Königen und Hertzogen gepflogen und gehalten; Ja in den Vertrags-und Cessions-Instrumenten selbsten Grafen zu Holstein intituliret, welchem weder die Könige noch die Hertzogen iemahls contradiciret, sondern über die 160. Jahr tacendo gleichsam confitiret und bekennet, dass die Grafen solchen Titul über die abgetheilete inhabende Lande und Herrschafften ihnen nicht cediret noch überlassen, sondern denselbigen sambt dem Lande vorbehalten, und auf ihre Erben und Nachkommen posteriret.

dem probatur ex actis publicis.

§. 3. Es weisen auch die Geschichte, Acta und Handelungen viel ein anders aus, dann von dem Gegentheil gesetzet wird; Dann Graf Otto und seine Söhne, so alleine von dem Holstein-Schawenburgischen Stamm domahlen im Leben gewesen, haben gleich bey dem *Vertrage zu Oldeslohe* die Auslassung des Tituls widersprochen und, und ihre Jura damit salviret, dass sie im Eingang der Cession, oder Verzicht Briefes den Titul loco protestationis gesetzet, der also lautet: « Wy Otto von Gades Gnaden, Grave tho Holstein « und Schowenborch &c. » Und am Ende haben seine Söhne sich unterschriehen, « Und « wy Ernst von Godes Gnaden Bischoff tho « Hildesheim, Aleff, Erich, Hinrick, Antonies und Berndt, Greven tho Holsten und « Schowenborch &c. » *Quid est jus suum protestando & reservando salvare, si hoc non est?* Gleichmässige Salvation des Tituls ist auch in den *Reversalien der Quittung und in der General-Quittantz, auf Königlicher Dennemarckischer, und Fürstlicher Holstein-Schouwenburgischer, als Intervenienten, Seiten in Actis die Ablösung des Billenwerders belangend, am Kayserlichen Cammer-Gericht producirer*, und mit ausdrücklichen Worten zu finden wie folget:

Charta Ottonis Comitis de a. 1460.

Wir Otto von Gottes Gnaden Graf zu Holstein, Stormarn und zu Schaumburg, thun wissendlich und offenbahr, alle den Jenigen, die diesen Brief sehen, lesen und hören lesen. Als die Durchleuchtige Hochgebohrne Fürst und Herr, Herr Christian, zu Dennemarck, Schweden und Norwegen, der Wenden und Gothen König, Hertzog zu Schlesswig Grave zu Holstein, Stormarn, Oldenborg und Delmenhorst, vor sich seine Erben und Nachkomlinge gelobet, verbriefet und versiegelt hat, Uns unsen Erben und Nachkomlingen zubezahlende an guten Reinschen Gold, viertzig tausend und funffzehen hundert Reinische Gülden von Erbliches anvals wegen das wir meinen zu haben zu dem Lande Schlesswig Holstein und Stormarn, vermittelst sehliger Hertzog Aleffs unsers lieben Vettern Tode, in gewisser Zeit oder Terminen, so die Brif drüber uns von dem ergeschreven Herrn König gegeben und ermahnet klerlichen inhalt, und ausweiset, Loben und sagen wir zu welchen Zeiten und Terminen uns und unsern Erben, der vielgenanndte Herr König Bezahlung, dass sollen und wollen wir wortliche namhafftige quitantzen vor uns und unser Erven geben, so viel wir des geldes geboren und entfangen, darvon wir ihn und seine Erben quitt loofs, von solchem bezahltem Gelde verlaten sollen, und wan die letzte Summa bezahlet ist, sollen und wollen wir solchen Brief, als wir auf das verschrieben Geldt und Schülde zu Verwahrung versiegelt von dem vorgeschriebenen Herrn König und seinen Bürgen versiegelt empfangen, gutlichen und sonder einigerley inhalten widerüberandworten. Dieses zu Zeuge haben wir unser Insiegel wissendlich an diesen Brief gehangen haben; Der geben ist nach der Geburth Christi unsers Herrn, tausend vierhundert drüber, in dem sechlichsten Jahre am andern Tag Michaelis des Ertz-Engels.

Comitum Holsatiæ quitantia pro Rege Christiano a. 1463.

Wyr von Gottes Gnaden Otto, Aleff, Erich, Otto, Henrich und Antonius unser Söhne, Graven zu Holstein Schawenburg, thuen wissendlich und bezeugen offenbahr, in und mit diesem Brief für uns, unser Erben, dass der Durchlauchtigste Fürst und Herr, Herr Christian König zu Dennemarck, Schweden, Norwegen, Hertzog zu Schleswig, Grave zu Holstein, Stormarn, Oldenborg und Delmenhorst, uns wohl zu Dancke haben bezahlen und vergnügen lassen, zehen tausend Reinische Gülden, die wir an redem Gelde zur Gnüge entfangen haben, dass derselbe Herr König uns gelobet hat in seinem verliegelten Brieffe, mit Glaubigern und Bürgen, und schuldig was zu bezahlen, in den Achtagen Sanct Martius diesen gegenwertigen Jahrs von den funffzehen hundert und viertzig tausend Gulden, die er uns zu bezahlen gelobet hette, nach inhalt des besiegelten Briefes, von dem Ehegenannten Herrn Könige uns drüber gegeben, und wan Graf Otto, Aleff, Erich, Otto, Henrich, und unser Sohne ehe genandt solche funftzehen hundert und viertzig tausend Gulden zu gantzer Gnüge entfangen haben in vier Terminen, als gedinget und gesprochen, was von des vorgenandten Herrn Königs und unsers Rathgebers, als funff tausend Reinische Gülden, in dem Jahre unsers Herrn 1460. Jahre, Item Achtzehen tausend guter Reinischen Gülden im Nechstfolgenden Jahre, als man schreib nach Gottes Gebuhrt 1461. Jahre, Item zehen tausend guter Reinischer Gulden zu dem dritten nechstfolgenden Jahr, als man schreib 1462. Jahr, und nun in diesem gegenwertigem Jahr, drey und Sechsigsten, zehen tausend guter Reinischer Gülden, So schelden und sagen wir Otto, Aleff, Erich, Otto, Henrich und Antonius leddig und loss, und verlassen, vor uns, unsere Erben und Nakomlinge, dem vorgeschriebenen Herrn König vor sich und seine Erben, und seine Nakomlinge seine Burgen und Mitglaubere, allen und einem jeglichen, von den vorbenompt funffzehen

hen hundert und viertzig tausend Reinischer Gülden, wegen der nunmehr in zukommender Zeit, mit einigem Recht, Geistlicher oder Weltlicher darüber zu sagen oder zu mahnen, sonder alle arg, und wir Graf Otto, Alef, Erich, Otto, Henrich und Antonius unser Söhne haben hierin vor uns, unser Erben und Nakomlinge, solchen Brief lautende über die funffzehen hundert und viertzig tausend Reinische Gülden, uns von dem vorbenandten Herrn Könige gegeben, als er uns diese vorgeschrieben ist, warhafftigen bezahlet hat, mit freien Willen wieder von uns geandwortet, Zu mehrer Zeugniss der Wahrheit und grosserer Sicherheit, aller dieser vorgeschriebenen Stücke samptlichen und besondern haben wir Graf Otto, Alef, Erich, Otto, Henrich und Antonius unser Sohne vor uns unser Erben und Nakomlinge wissentlich, mit freiem Willen und beredenem muth, unser Ingesiegel hengen lassen an diesen Brief, der gegeben ist nach Gottes Gebuhrt, vierzehen hundert Jahr, darnach in dem drei und Sechsigsten Jahre, am Mondage des Abends Sanct. Nicolaus des heiligen Bischoffes.

Eundem tit. ipsis tribuunt Hamburgenses a. 1470. §. 4. Die Stadt Hamburg ist bey dem gantzen Tractat mit und über gewesen, die hat sich aber, dass die Grafen den Titul Holstein sollen cediret haben, nicht können noch wissen zu bescheiden, sondern bald darnach mit dem Grafen einen Contract getroffen; dessen Eingang ist: „Wy Burgermeister und Rath der „Stadt Hamburg bekennen &c. dass die Edlen Junckern, Aleff, Erick, Otto, Henrick, „Antonies und Johan Gebrodere, alle Graven tho Holstein und Schowenborch &c.„ Das Datum stehet anno 1470. am Abend Assumptionis Mariæ, und also nicht gar vier Jahr, nach dem angezogenen Vertrage, und darauf erfolgeter Cession.

Argumenta ex aliis scriptis publicis. §. 5. *Wolff Utenhofen*, weyland Königs *Friderichs, des Ersten zu Dennemarck Cantzler*, in einem Bericht auf König *Christierns des Andern* am Kayserlichen Cammer-Gerichte anno 1525. übergebenen *Duplicat* schreibet also: „Die Grafschafft zu Holstein, „welche der Cron zu Dennemarck nicht unterworffen gewesen, auch noch nicht ist, „sondern vom Bischoff zu Lübeck, als einem „Kayserl. Commissarien, zu ewigen Zeiten zu „Lehn rührend, und im Heiligen Römischen „Reich Teutscher Nation gelegen, haben „die Grafen von Schawenburg, so ietzo in „Westphalen wohnen, und sich auch dieses „Tages noch Grafen zu Holstein schreiben, „vermeynet nach tödtlichen Abgang Hertzog „Adolphs dieselbe Graveschafft Holstein zu „erben und Holstein ihr alte Väterliche Lehn-„Gut was &c.

In dem *Moekelobischen Vertrage* anno 1578. aufgerichtet, ist der Eingang auf folgende Weise von *Doctor Tratzigern, Fürstlichen Holstein-Schleswigischen Cantzler*, concipiret, verfasset, publiciret, und von den königischen subscribiret worden: *Zu wissen, nachdem zwischen dem Durchlauchtigsten Grossmächtigen, Durchleutigen Hochgebornen Fürsten und Herren, Herrn Friderichen dem Andern zu Dennemarck &c. Könige, und Herrn Johansen dem Aeltern, und Herrn Adolphen Erben zu Norwegen, allen Hertzogen zu Schlesswig, Holstein, Stormarn, und der Ditmarschen &c. und dem Hochwürdigen Fürsten, der Durchleuchtigen Hochgebohrnen Fürsten, Ehrwürdigen, Edlen und Wohlgebohrnen Herrn, Herman Bischoffen zu Minden, Frauen Elisabeth Ursula, gebohrnen Hertzoginnen zu Braunschweig und Lüneburg, Gräfinnen zu Schawenburg, Wittiben, in mütterlicher Vormuntschafft, Ihrer Fürstlichen Gnaden unmündigen Sohns, Graven Ernstes (ietzregierenden Fürstens und Herrns) und Herrn Anthonium Thum-Dechand, und Archidiacon des Hohen Stiffts Cöllen, und Herrn Adolphum, allen Grafen zu Holstein, Schawenburg und Sternberg und Herrn zu Gehmen, anders Theils, von wegen der Superiorität, und Hoben Obrigkeit über das Closter Uterssen, und was solcher Superiorität anhängig ist &c.* Cancellarii Slesv. Holsatici Tratzigeri a. 1578. Hie seynd zwey Partheyen an Tituln und Regierungen unterschieden, die Hertzogen zu Holstein-Schleswig, und dann die Grafen zu Holstein-Schawenburg, und wird solche Distinction auch in subscriptione wiederholet mit diesen expressis verbis: *Bekennen wir hernach gesetzte Königliche Maj. Fürstliche Holsteinische, auch Fürstliche Gräfliche Schawenburgische Räthe, nemlich von wegen der Königlichen Maj. zu Dennemarck Henrich Rantzow Statthalter und Amptman zur Steinborg: Hertzog Johansen zu Schleswig-Holstein, des Alten, Hanss Rantzow Amptmann zu Rensburg, Heinrich von Kerssenbrock und Hieronymus Oigert der Rechten Doctor und Kantzler, Hertzogen Adolphen zu Schleswig-Holstein &c. Benedictus von Alfelde, Probst zu Preitze, und Adam Tratziger, der Rechten Doctor und Cantzler, und wegen des Herrn Bischoffen zu Minden als Grafen zu Holstein und Schauwenburg, und nachgelassenen Gräflichen Wittiben, Frauen Elisabeth Ursula, gebohrne Hertzogin zu Bruunschweig und Lüneburg in mutterlicher Vormundschafft ihrer Fürstlichen Gnaden unmündigen Sohns auch Herrn Anthonii Thum-Dechands und Archi-Diacons des Ertz-Stiffts Cölln und Herrn Adolphen allen Gebrudern Grafen zu Holstein und Schawenburg.*

Comitibus §. 6. Aus diesem *Vertrag* ist auch zu sehen,

Holsatiæ superioritatis, Imperiique & status jura vindicantur.

hen, dass die Grafen zu Schawenburg, in ihrer Grafschafft Holstein für unmittelbahre regierende Reichs-Grafen seynd erkannt und gehalten worden, und dass der regierende Graf in Exercitio der Superiorität und Hohen Obrigkeit, als ein freyer unmittelbahrer Stand des Reichs jederzeit ohn alle Contradiction der Könige und Hertzoge gewesen, und deswegen nie kein Streit noch Zweifel (ausbescheiden das Closter Merssen in Territorio der Graffschafft Holstein gelegen, und welches von dem Könige und Hertzogen will vindiciret werden) iemahls entstanden, sondern so wohl von denen Königen als den Hertzogen den Grafen zu Schawenburgs als Grafen zu Holstein gutwillig und gern ist gestanden worden, *donec in hac pericula difficilia incidimus*, da erst für ungefähr vier oder fünf Jahren diese Controversia, von dero die Alten nicht gewust, auf die Bahn gebracht worden.

Johannes Com. renuit translationem Oldesloensem

§. 7. In obangezogenem Hamburgischen Instrumento, wird Grafen Johansen gedacht, der ist Stirps und Autor Lineæ Glumensis, von deme der ietzt regierende Fürst und Herr und alle ietzige Grafen zu Holstein-Schawenburg herkommen, dieser ist durch keine Weise noch Wege zu bewegen gewesen, dass er hätte in den *Oldeslohischen Vertrag* und Cession gewilliget, sondern demselbigen starck widersprochen, und ihme und seiner Posterität sein Jus zu dem Hertzogthum Schleswig und Grafschafft Holstein protestando, vorbehalten. Wie das bezeuget der alte *Spangenberg* (b) in seiner *Schaumburgischen Chronicken*, da er schreibet: *Dann es ist auch bey dem aufgesetzten Verzichts-Brief klärlich zu sehen, dass Graf Otten des Dritten Söhne, deren dazumahl achte im Leben gewesen, nemlich Adolphs der Funfzehende, Erich der Andere, Bernhard der Andere, Otto der Vierdte, Henrich der Achte, Antoni der Erste und Johann der Neundte, in dem obgedachten Vertrage nicht alle, wie Chytræus in supplemento Krantzii fol. 93.* per errorem vorgiebt, gewilliget haben; Dann ietztgemeldter Johannes der Neundte, die Renunciation niemahls mit versiegelt noch beliebet hat.

Und bald hernach ex fide *Actorum publicorum*: "Und ob dann wohl vorgedachter " Graf Johann zu Holstein-Schaumburg " der Neundte, Graf Ottens des Dritten Sohn, " weil der (wie oben gedacht) den angedeuteten Vertrag nie ratificiret noch beliebet, und derselbe Vertrag dahero ungültig " geachtet worden, dann auch seine Erben " und Nachkommen, etlichemahl Vorhabens, es auch in Recht mehr dann befugt " gewesen, wegen dessen dass si: also von " ihren angeerbten Landen und Leuten verstossen, dem König als Grafen, und hernacher Hertzog zu Holstein, Stormarn an gebührenden Oertern mit Recht zu besprechen, " und das ihre also per viam juris, weil sie " per viam pacti abgedrungen, wiederum zu " recuperiren, so haben sie dennoch solche " wohlbefugte Recht-Forderung, deshalber " allemahl eingestellet, dass sie bey den Nachfolgern dagegen desto beständiger Gnad, " erspriesslicher Freund- und Nachbarschafft, auch würcklicher Assistentz, in ihrer von ihren Hochlöblichen Vor-Eltern, " Grafen zu Holstein-Schaumburg, krafft " voriger Verträge erblich behaltener Grafschafft Holstein und dazu gehörigen Stücken, Herrlichkeiten, Recht und Gerechtigkeiten, auf jenseit der Elbe von Schaumburg auf Zurechnen, belegen, gewärtig " und in guter Verständniss seyn und bleiben " möchten, sonderlich weil bey König Christian dem III. ein gnädiges und geneigtes " Gemüth dahero gespühret, dass als er " anno 1548. im Land zu Holstein zur Steinburg gewesen, und gehört, dass sein Oheim " Graf Otto zu Holstein-Schaumburg, dieses Nahmens der VI. des ietztregierenden " Herrn Graf Ernst zu Holstein-Schaumburg " Herr Vater, Christmilder Gedächtnüss zum " Pinnenberg seyn solte, hat er sich in persona dahin verfügt, in Meynung denselben " zu besuchen, und mit deme Unterredung " zu pflegen. Als aber der König zum Pinnenberg angelanget, und Graf Otten nicht " angetroffen, ist er wieder weggezogen, " und zu den Befehlighabern des Hauses Pinnenberg gesagt: Gott vergeb es den Leuthen, die mich und meinen Oheim von " einander halten, wären wir zusammen " kommen, ich wolte Ihme wegen der alten " Forderung und Zuspruch, zwey oder drey " von meinen hie in der nähend gelegenen " Häusern Vetterlich übergeben und verehret haben: Dieses hat Hans Berner, der domahls und hernacher lange Drost auf der " Vestung Pinnenberg, und ein trefflicher " Kriegsmann gewesen, gegen ansehnliche " fürnehme glaubwürdige Leuthe, die nichts " wieder berichtet, also offtmahls gedacht " und vermeldet, dass er solcher Wörter nebenst andern wahrhafften Persohnen, von " dem Könige selbst gehöret hätte.

In dem Anfangs *erwehnten Protocollo* de anno 1578. *gehaltener Tagleistung zu Utersen*, ist dieser Punckt auch vorgebracht worden, und das Protocollum wie folget: *Es hätten vor wenig Jahren Leute gelebet, welche von Königlicher Maj. selbsten gehoret, dass Ihro Konigliche Maj. Grafen Otten sehl. das Ampt Steinburg gegen alte Ansprache überzulassen sich erbothen, dabey wäre Clauss von Rottorp vor einen mit gewesen, und wär dasselbige erfolget, wo es nicht Grafen Otten Christseeliger Gedächtniss abgerathen. Daraus dann eine violenta præsumptio pro Rege entspringet.* Bisher das Protocollum.

(b) c. l. l. 4. c. 13.

§. 8.

Argumentum ex peregrinatione religiosa Christiani I.

§. 8. Und ist nicht übel zu vermuthen, dass König Christian der Erste, ex morsu & stimulo conscientiæ sey getrieben worden, eine Wahl- und Rein-Fahrt (c) ad limina Sancti Petri vorzunehmen, und vom Pabst zu Rom Indulgentz und Ablass, wegen seines an den Grafen zu Schaumburg begangenen Spolii zu erlangen und auszuwürcken, welches geschehen im Jahr 1474. Man hat nicht gute Nachrichtung, dass Graf Johann der Aeltere zu Gehmen die Forderung der Fürstenthümer Schleswig und Holstein nicht alleine ihme (wie obgemeldt) vorbehalten, sondern auch Handlungen derwegen anstellen und mit dem Könige tractiren lassen.

Johannis Com. protestatio.

So geben auch die eingeholte Consilia, Informationes Juris, Responsa Doctorum und dergleichen Berathschlagungen, gnugsam an den Tag, dass seine Söhne die Forderung nicht allerdings hätten deserirt und quitt geschlagen.

Ejusque filiorum.

Wie dann des ietztregierenden Fürsten und Herrn Vater, Graf Otto, und Vetter weyland Churfürst und Ertz-Bischoff Anthoni zu Cölln, solche Forderung zu reassumiren, und zu Erlangung derselben alle gebührliche Mittel an die Hand zu nehmen, sollen gantz resolvirt gewesen seyn, und ist noch ein *alt Protocollum* vorhanden, dessen Inhalt: Protocoll einer gehaltenen Deliberation, worin den letzten April. anno 1544. Graf Wilhelm von Nassau, Graf Wilhelm von Newnar, und Johann Gropper Scholaster, *die Forderung, so meine gnadige Grafen zu Schaumburg an das Fürstenthum Holstein haben, in Rath gezogen.*

Documenta & Acta ad rem spectantia.

Was auch Ihrer Fürstlichee Gn. Herr Vater obgedacht, dieser Forderung halber sich vernehmen lassen, und wessen sich der König in Dennemarck gegen ihme erboten, ist aus obigen Protocollis und Relationibus zu ersehen. Endlichen ist die Sache so weit beyderseits gekommen und gerathen, dass Graf vorhochgedacht dieselbige am Kayserlichen Cammer-Gericht vorbringen, und zu Richterlicher Erkäntnis und Ausspruch stellen lassen, vvie in *Actis Schauvvenburg contra Dennemarck in Sachen, belangend die Wiederlöse des Billen-Werders*, darzu Uhrsach und Gelegenheit genommen vvorden: und stehen in *Articulis peremptorialibus elisivis & Declaratoriis Grafen Otten zu Holstein und Schavvenburg, contra die Konige NB. zu Dennemarck und Hertzogen zu Holstein productis Spiræ* 16. Septembr. A. 1566. hiervon nachfolgende Articuli 31. Dann es ist wahr, dass zur Zeit der ietzo articulirten Handelungen, nicht allein Graf Otto und seine Söhne, von denen die Recess melden, sondern auch sein Sohn Graf Johann im Leben gewesen. 32. Item wahr, dass derselbe Graf Johann, des ietzo klagenden Graf Otten Alt-Vater gewesen. 33. Item ist gantz ohne, dass Graf Johann in solche Recess gewilliget, oder an irgend einem Orthe, derselben wäre benannt und eingezogen worden. 34. Item erscheinet hieraus, dass auch solche Recess Graf Johann und seine Erben nicht verbinden, noch ihnen etwas entziehen oder abbrechen mögen, sondern dass ihnen ihre Forderung, Recht und Gerechtigkeit noch frey und bevor stehe.

(c) De qua peregrinatione Christiani I. Regis & impetrata a summo Pontifice indulgentia vide Petersen *chron. Holsat. P. 4. f. 155.*

§. 9. Daraus dann Sonnen-klar erscheinet, dass die Grafen zu Schaumburg sich nicht alleine Grafen, sondern auch Fürsten zu Holstein zu schreiben wohlbefugt und berechtiget gewesen, und auch von andern dazu intituliret und gehalten worden;

Comitibus Schaumburg. Titulus principalis Holsatiæ tributus ab aliis.

Dann von Graf Otten dem Dritten, der den Oldeslohischen Vertrag gemacht, schreibet *Henr. Pantaleon*: (d) " Otten, welchem das Fürstenthum Schleswig gehöret. " Und von Graf Josten obgedachten Graf Johansen zu Gehmen Sohn, und unsers gnädigen Fürsten und Herrn Avo, schreibet *Henninges*: (e) *Jodocus Comes Holsatiæ Schovvenburgensis & Sternbergensis, Dynasta in Gehmen, pius & φιλόψυχος princeps, mortuus Anno Christi* 1532. Und wiederum von Ihr. Fürstl. Gnaden selbsten fol. 260. *Illustris & generosi principis & Domini Ernesti Comitis Holsatiæ, Schovvenburgensis & Sternbergensis, Dynastæ in Gehmen, &c.* Da doch zu derselbigen Zeit, nemlich anno 1598. Graf Adolph noch bey Leben, und Ihr. Fürstl. Gn. noch kein regierender Herr gewesen.

Et a scriptoribus.

(d) *Im Heldenbuch der alten Teutschen P. 2. f. 159.*

(e) *Genealog. d. P. 2. f. 257.*

§. 10. Dass sich auch Ihro Fürstlichen Gn. Herr Vatter, Graf Otto, hochseliges Andenckens, für einen gebohrnen Fürsten zu Holstein ausgegeben, ist oben mit der Kayserlichen Maj. eigenen Zeugniss und Bekäntniss erwiesen worden.

a Cæsare.

Von Herrn Graf Adolphen, Ihrer Fürstl. Gnaden Herrn Brudern und Vorfahren in der Regierung, auch hochseliger Gedächtniss, schreibet *Wolffgang Krüger*: (f) *Adolphus, Graf zu Schawenburg, welcher in Holstein und in Sachsen an der Weeser bey Minden, Fürstliche Häuser und Güter besitzet; &c.*

(f) *In catalogo virorum illustrium, in Adolpho Schavvenburgio.*

§. 11. Dass endlichen die Königliche Maj. in Spanien, Philippus II. unangesehen Sie dem Königlichen Hauss zu Dennemarck nahe verwandt, und Kayser Carls des V. einiger Erbe gewesen, jedoch Ihrer Fürstlichen Gnaden Herrn Vater, Frau Mutter und Brüdern,

a Rege Hispan. Phil. II.

dern, ja Ihr. Fürst. Gn. selbsten den Tit. Holstein jederzeit gegeben, ist aus dem Schreiben der Königl. Majestät zu Spanien an die Grafen zu Holstein-Schaumburg de a. 1586. zu ersehen, deren Ueberschrifft mit folgenden Worten auf dem Originali stehet: *Dem Ehrwürdigen in Gott Vater, und Wohlgebohrnen unserm besondern lieben Freund und andächtigen Herrn Herman erwehlten und bestättigten Administrator zu Minden &c. Anthonium der Thum Kirchen zu Cölln Dechant &c. unserer freundlichen lieben Muhmen, Frauen Elisabeth Ursulen gebohrner zu Braunschweig und Lüneburg Wittib, als auch unserm lieben besondern* Adolphen, Grafen zu Holstein *und Schawenburg, nachgelassenen Erben, weiland Graf Otten zu Schawenburg samt und sonderlicher.* Und dass solcher Titul aus der Römischen Kayserl. Maj. Maximiliani II. Consens und Bewilligungs Rescript sey formularisiret und stylisiret worden, ist aus des *Hertzogen von Alba Bestallungs-Brief* abzunehmen, dessen Anfang also lautet: *Wir Ferdinand Alvareß von Toledo, Hertzog zu Alba, Marggraf zu Coria, und Grave zu Salvaterra, Königlicher Majestät zu Hispanien, Guvernator General und Obrister Feldhaubtman der Niderlanden bekennen offentlich; Nachdem der Wohlgeborner unser besonder lieber* Otto, Graf zu Holstein, *Schaumburg und Sternberg, Herr zu Gehmen, uff unsere im Nahmen und uff hochstermeldter* Koniglicher *Maj. zu Hispanien, unsers gnadigsten Herrn ausdrücklichen schrifftlichen Befehl, mit ihm gepflegter Unterhandlung, und der Römischen Kayserl. Maj. unsers allergnadigsten Herrn darauf erfolgte Bewilligung, anietzund zu nothwendiger Versicherung dieser ihrer Königlichen Maj. Nieder-Burgundischen Erb-Lander. &c.* Das Datum stehet *Brüssel* in Braband am 22sten Julii. 1572.

Caput IX.

Dass Stormarn sey in Holstein gelegen, und werde unter dem Nahmen Holstein *begriffen: und dass dahero sich die alten Grafen von Schaumburg, haben Grafen zu Holstein und Schawenburg geschrieben, obschon einer allein Wagern, der andere* Holstein, *der dritte Stormarn, der vierdte Schawenburg in Besitz gehabt.*

§. 1.

De Stormariæ situ. Weiters sagt der Gegentheil, dass sich die Grafen von Schawenburg darum nicht können Grafen zu Holstein schreiben, weil ihr Land an der Elbe nicht in Holstein, sondern in Stormarn gelegen, dieses Arguments Ungrund und Nichtigkeit ist im ersten Theil am ersten C. weitläufftig refutiret und wiederlegt worden.

Aber dem Zweck etwas näher zu ziehen, und ad speciem zu gehen, so wird Hamburg die *Haupt Stadt in Stormarn*, welche vorzeiten zu des ietzregierenden Fürsten und Grafen abgetheilten Lande gerechnet worden, eine *Holsteinische Stadt* genannt: *Author Chronicæ Slavicæ* anno 1281. *Hamborg Civitas &c.* und *Chytræus* in *Saxon.* fol. 69. *Membrum Holsatiæ, & in solo Holsatico sita est Hamburgensis civitas.* Und in der Heiligen *Reichs Matricul* zu *Nürnberg*, anno 1481. gemacht: *Hamburg ist angeschlagen zum Konig von Dennemarck, zum Land zu Holstein.* Hamburgum metropolis Stormariæ. Et Civitas Holsatica. Quod probant Autores. Et Matricula Imperii.

§. 2. So wird auch Aldenau Hochgedachtes Fürsten und Herrn Erb-Stadt an der Elbe, zu Holstein gerechnet: *In privilegio Henrici* (g) Ducis Bavariæ & Saxoniæ, dem *Closter Neuen-Munster* anno 1149. gegeben: *Paludem quæ est juxta Sturiam inter Lutisou & Aldenou a comite Adolpho & omnibus Holsatis Eidem Ecclesiæ confirmatam adprobamus.* Idem probatur de Aldenavia.

(g) Apud Lindenbrogium *in privileg. Archieccles. Hammaburg. n. 48.*

§. 3. So wird Elmeshorn auch Ihr. Fürstl. Gnaden Erb-Stadt in Holstein gesetzet: In *Privilegio Adelberonis,* (h) *Archiepiscopi Bremensis dem berühmten Closter* A. 1141. ertheilet: " In Novo Monasterio in villa " Wepenthorp nuncupata, in pago Hol- " Holsatia, ejusdem villa decimam cum alia- " rum quarundum villarum subterpositarum " decimis, veluti in villa Stavera, Horgan, " Brachtenvelde, Tuethorp, Thadestorp, Ho- " deslande, Ulmesthorp, Witthorp, Padenstide, Bulligstede, sed & alias decimas juxta " fluvium Gestere in utroque littore a villa " Elmeshorne eisque ad lacum Wicflet &c. Und in einem andern *Privilegio* (i) vom Jahr 1144. " In pago Holsatiæ in villa Elmeshorn " juxta Giesterum fluvium sita, cum paludibus a prædicta villa Elmeshorn, tendenti- " bus usque ad lacum, ubi Wicfleti fluit in " Giesteram. " Und in *Privilegio Hardwici Archi-Episcopi demselbigen Kloster* im Jahr 1164. gegeben: *Claustrum in Diœcesi nostra in Holsatia, quod novum monasterium appellatum est &c. item duos mansos Elmeshorne.* Elmeshornaque.

(h) *ib. num.* 42.

(i) *ib. n.* 45.

§. 4. Kurtz zu beschliessen, so ist Holstein der gemeine Nahme, und begreifft nicht allein Wagern und Diethmarsen, sondern auch Stormarn; dahero sich die alten Grafen mehrentheils nur Grafen zu Holstein geschrieben, nicht allein die abgetheilten, so alleine Wagern, oder allein Stormarn, oder allein Schaumburg in ihrer possession gehabt, sondern auch die regierenden Fürsten und Grafen, wie die alten Urbar und Briefe ausweisen. *Spangenberg im Adels-Spiegel im ersten Theil* lib. 10. cap. 15. vers. Zegenberg &c. schrei- Holsatiæ nomen etiam Wagriam, Dithmarsiam Stormariamque pertinet, & commune est Nord-Albingiæ.

schreibet hievon also: "Wenn der Grafen " zu Holstein mehr als einer gewesen haben " sie sich also getheilet, und einer sich Graf " zu Holstein, der andere zu Stormarn, der " dritte zu Wagern, der vierdte zu Olden- " burg, der fünffte zu Zegenberg geschrie- " ben: und ist doch allemahl wenn eine Li- " nea abgestorben, dieselbige Graffschafft " wieder an das Corpus an Holstein gefallen.

Inde & datur Ducatui Slesvicensi. §. 5. So ist in den *Reichs-Matriculn* unter dem Nahmen Holstein, alles Nordalbinger-Land, als Schleswig, Stormarn, Diethmarsen, Wagern, Femern, &c. begriffen worden, und ist solcher Stylus noch bis auf den heutigen Tag an dem *kayserlichen* Hofe und an dem Cammer-Gerichte verblieben, wie die *gerichtliche Acta* bezeugen.

Probatio ex diplomate Caesareo. §. 6. Dahin hat Zweifels ohne gesehen *Kayser Friderich der Dritte* in seinem *Diplomate, von Erhöhung des Hertzogthums Holstein*, in welchem seine Kayserliche Maj. constituirt und ordnet, dass Holstein, Stormar und Diethmarsen sollen ein Hertzogthum, und unter dem Titul und Nahmen Holstein begriffen seyn, die Worte lauten also: *Comitatum Holsatiae & Stormariae terras Dominia univimus eisque districtum Dithmarsiae incorporavimus, hujusmodique terras in Ducatum ereximus, imponentes eidem titulum Ducalem de Holsatia.*

Nec titulus Holsatiae, Comitibus Schaumb. denegatur. §. 7. Wann die Grafen zu Schawenburg nach dem Oldeslohischen Vertrage, sich hatten erstmahln den Titul zu führen unternommen, so wär es billig für ein Attentatum und Neuerung zu achten, darüber sich der Holstein-Schawenburgischer Stamm mit Fugen hätte zu beschweren; Weil aber solcher Titul samt dem Lande, darvon derselbige hergeflossen, ist von ihren Vor-Eltern lange Zeit vor demselbigen Vertrage erblichen auf sie als ein Geschlechts-Nahme verstammet, und bisher ohne jemands Einrede ruhig geführet worden, so wird solches nicht unbillig für eine Zunöthigung, so den aufgerichteten Verträgen, auch Schutz- und Schirm-Briefen schnur-stracks entgegen laufft, gehalten.

Caput X.

Dass die ietzige Graffschafft Holstein eine freye unmittelbahre Graffschafft des Reichs jederzeit gewesen.

§. 1.

De immediate Holsatiae Comitatu. Die ietzige Graffschafft Holstein ist ein Stück und Theil der uralten Fürstlichen Graffschafft Holstein, und in Erbtheilung der Landen den Grafen zu Schaumburg, als gebohrnen Fürsten und Grafen zu Holstein, durch das Looss und Erb-Verträge rechtmässig gefallen, *de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.* wie oben ausführlich ist deduciret worden, *Albrecht Krantz* Thum-Dechand zu Hamburg, nennet sie ausdrücklich partem Holsatiae in obangezogenen Worten, da er spricht: " Donec redirent ad successionem ejus partis " Comites de Schowenburg, quam in Holsa- " tia tenent ad Albim, in praefecturis Pinnen- " berg, Barmstede & Hatesburg. Nam tunc " numeratis lineis aeque ad successionem pro- " pinqui sunt inventi Comites in Schowen- " borg & Holsatia ad haereditatem novissimi " Adolphi in Wagria." Qui pars dicitur Holsatiae. Testimonium Crantzii. Hie siehet der grossgünstige Leser, dass die Grafen zu Schawenburg die jetzige Graffschafft Holstein, als gebohrne Grafen zu Schawenburg, zu Holstein für ihren Antheil bekommen, und dass sie dahero Grafen zu Schawenburg und Holstein, auch von dem *Krantzen* selbsten seyen tituliret worden.

§. 2. Und lange vor *Krantzen* hat *Herman von Lerbecke*, ein Prediger-Mönch zu Minden, diese Graffschafft " Partem Holsatiae " & portionem comiti de Schowenborg ex " paterna hereditate competentem," geheissen. Lerbeckii.

§. 3. In dem *Wiederkauf auf dem Billerwerder an die Stadt Hamburg* versetzet, wird ausdrücklich gedacht, dass diese Portion sey erblichen an die Grafen zu Schawenburg gefallen, und dass sie dahero Grafen zu Holstein nicht nominaliter, sondern realiter, und von wegen dieser itzigen Landen gewesen und noch seyn: Die Worte lauten also: Diplomatis a. 1395. " Wir Burgermeister und Rathman- " ne der Stadt Hamborg, bekennen und be- " tügen openbahr &c. Dat unsen leven Ed- " len Herrn, Herr Otto, Grave tho Holstein " Schomborg, und Herr Berndt sin Broder, " Provst tho Hamborg, uns gegunt und geven " hebben vollenkommene Macht, da wy öhr " landt geleiten der Billenwerder, de byde " de öhres Veddern, Graven Aleffs zahlig ge- " dechtniss wendagess Grafen tho Holstein, " und tho Stormarn, und nach verdrachte, " und vobordt öhrer Vettern, Graven Clauss, " Hertzogen Gerds, Hertogen tho Schleswig, " und Greven Alberts Greven, der fürge- " schrivenen Lande tho Holstein und tho " Stornarn öhne erflicken tho kommen und " anfalen iss, mügen to uns köpen und loi- " sen &c. Das Datum stehet Hamburg 1395.

§ 4. In den *Erb-Pacten zum Kyle A. 1390. von den gesamten Grafen zu Holstein und Schawenburg, wegen der Erb-Folge in ihren Fürstenthumen, Graf- und Herrschafften verfasset und aufgerichtet*, wird dieser Theil der Grafen zu Schawenburg nicht weniger eine Herrschafft genannt als der andern Grafen ihre Fürstenthümer und Graffschafften, und zwar gleich denselbigen mit allen ihren hohen und niedern Rechten, Freyheiten und Gerechtigkeiten. Pactorum Kiloniensium a. 1390.

Transactionis Oldesloensis a. 1460. §. 5. In dem *Vertrage* zu *Oldeslobe* An. 1460. aufgerichtet, stehet also: " Scholen by " öhrer Herlickeit, öhren Landen und Lüden, " up dusse syden der Elve belegen, mit alle " öhren rechten vredelicken und ungeengst " laten, in aller maten als see und öhre Ol- " dern vor di wente an dusse tydt gehabt und " darinne besetten hebben; &c.

Protectorii Regii a. 1460. §. 6. In des *Königs Schutz-Brief* in selbigem Jahr und Orth gegeben, wird solches repetiret, mit folgenden Worten: " Dat wy " unse erven und Nackomelinge, den genand- " ten Junckern Otten, synen Sönen und öhren " erven, nu unde in thokamende tyden, " schüllen und willen bey öhrer Herlikeiten " Landen und Lüden uppe dusse syden der " Elve belegen, mit alle öhren rechten, " vredelicken und ungeenget laten, in aller- " mate alse se und ore oldern vordewente an " dusse tydt gehabt, und darinnen besetten " hebben, und gelyck unsern eigenen landen " und lüden vorbidden und verdedingen " penpenhel. In welchen Worten erstlich zu mercken, dass der König selbsten der Grafen von Schawenburg Lande, an der Elbe in Holstein gelegen für Herlichkeiten erkannt und bekannt und nicht nur für schlechte Vogteyen, und Landsessische Edelmanns-Sitze wofür man sie anietzo wolte gerne ausgeben und halten.

De significatu vocis: Herrlichkeit. §. 7. Was aber durch das *Wort Herlichkeiten* zu verstehen, das lehren uns die Rechts-Gelehrten: Nemlich *Jurisdictio & superioritas, cum omnibus regalibus*, die Bothmässigkeit, hohe Obrigkeit, samt allen hohen und niedrigen Regalien, wie Meichsner. in *decis. camer.* tom. 2. L. 1. *decis.* 6. num. 70. Borcholt *part.* 2. *consil.* 18. vers. *similiter quoque*, quod est Schraderi, Knichen in *apolog. Author. consult. Saxonic.* tom. 3. part. 1. quæst. 26. 11. & *seqq.* Wehner. in *pract. observat.* lit. H. verb. *Herligkeiten*. Sixtin. de *Regalib. c. 1. num. 105.* Conrad. *ab* Einsiedel de *regalib.* cap. 1. num. 15. und andere schreiben. Wie dann die ietzige Königliche Majestät zu Dennemarck Christian der IVte dieses Wort selbsten interpretiret und ausgeleget, indem sie die Lande an der Elbe, oder zu Holstein in einem an Ihr. Fürstlichen Gnaden abgegangenen Schreiben de dato Copenhagen d. 4. August. a. 1602. *Ewr Grafschafft;* und in einem andern dessen unten wird gedacht werden, *Euer Botmässigkeit dem Römischen Reich, und da negst dem Niedersächsischen Krayß verwandt*, intituliret und nennet.

Rationes plures. §. 8. Darnach ist auch dieses zu mercken: dass der König seine Lande, und der Grafen ihr Land ὁμωνύμως und in einem Prædicament gesetzet, und mit gleichen Nahmen getaufft. Zum dritten, dass der König verspricht, die Grafen bey solchen ihren Herrlichkeiten, Landen, Leuten und Rechten ungeengt zu lassen, und sie dabey handhaben, schützen, schirmen und vertheidigen; Wie sie und ihre Vor-Eltern, dieselbige vor dem Vertrage gehabt, hergebracht und erblichen ersessen. Nun aber ist notorium und bekannt, dass die ietzige Grafschafft Holstein an der Elbe, auf die Grafen zu Schaumburg frey und eigen erblichen verstammt und gefallen, auch von denselbigen ohn alle Mittel bey dem Heiligen Römischen Reich vertreten, und von niemanden als der Römischen Kayserl Majestät recognosciret und erkannt werden, wie daroben dieser Graf Otto, so den Oldeslohischen Vertrag mit dem Könige aufgerichtet, in des Heiligen Reichs Matricul mit Nahmen gesetzet und angeschlagen worden, als hernach folgen wird.

Caput XI.

Dass die ietzige Grafschafft Holstein in des heiligen Reichs Matricul angeschlagen, unter dem Nahmen Schawenburg begriffen, und in den Westphälischen Kreys gezogen worden.

§. 1.

Dann dass die Gegener vorwenden: es sey die ietzige Grafschafft Holstein niemahls in des heiligen Römischen Reichs Matricul angeschlagen, noch darin begriffen worden, das ist aus denen Reichs-Acten viel anders zu beweisen, und vielmehr wahr, dass die berührte Grafschafft nicht alleine vor sondern auch nach dem Oldeslohischen Vertrag und Cession als eine freye unmittelbahre Grafschafft in des Heiligen Reichs Matricul referiret, und neben andern Ständen des Reichs censiret und angeschlagen worden. De Comitatus receptione in Matriculam Imperii & Circulum Westphalicum.

§. 2. Ja eben dieser Graf Otto zu Holstein-Schaumburg, so den Vertrag zu Oldeslohe mit König Christian dem Ersten gemacht und aufgerichtet, und darauf die Cession und Verzieg auf Hertzogen Adolphen seines Vettern Erben und Verlassenschafft gethan, ist in des *Heiligen Reichs Matricul* (k) auf dem gemeinen grossen *Reichs-Tage zu Nürnberg* im Jahr 1431. wider die Hussiter angeschlagen, mit folgenden Worten referiret worden: *Graf Otto zu Holstein - - 5. Gleffen.* Zuvor aber ist seine Grafschafft Schawenburg, die er zugleich in Besitz gehabt, absonderlich angeschlagen, nemlich Schaumburg - - 5. Gleffen. Und wiederum die Herrschafft Gehmen auch absonderlich also, die von Gehmen - - 5. Gleffen. Probatur ex Matricula a. 1431.

(k) Extat im *wahrhafften Abtruck fernerer defensionum und respective eventual Handlung in sachen Hertzogen zu Braunschweig contra die Stadt Braunschweig* f. 147. Item im *ausführlichen wahrhafften Historischen Bericht der Hertzogen zu Braunschweig Landsfürstl. Hoch-Obrig- und Gerechtigkeit betreffende P.* 2.

§. 3.

§. 3. Hernach aber als König Christian obgenannt, seine erlangte Antheil in Holstein und Stormarn, dem Heiligen Reich zu Lehen aufgetragen, zu einem Hertzogthum erhöhen, in die Reichs-Matricul referiren und in dem Niedersächsischen Kreyss ziehen lassen, sind berührte drey Graffschafften Holstein, Schawenburg und Gehmen in ein Corpus geschlagen, und Gehmen als mitten in Westphalen gelegen, Schawenburg als ein Mindisches Lehen und Holstein als der Graffschafft Schawenburg incorporiret, (l) und unter derselbigen Nahmen begriffen, sämtlichen in dem Westphälischen Kreyss gezogen und unter dem Titul Schawenburg und Gehmen in den Reichs-Matriculn taxiret und angeschlagen worden.

(l) Indubitati juris esse, quod territoria alicui principatui seu comitatui incorporata, adjecta vel unita, sortiantur naturam atque qualitatem illius comitatus tradunt *Doctores romanizantes ad L. si convenerit. §. si nuda ff. de pignoratit. actione*; quos sequitur quam plurimis allegatis Schrader *Vol. 1. consil. 3. n. 354.* eamque sententiam communem esse attestantur Curtius *senior consil. 46. n. 8.* & Roland. a Valle *in quæstion. de lucr. dot. quæst. 85. n. 2.*

Titulo a curia Imperiali comitibus Schaumburgensibus incertito.

§. 4. Dahero auch erfolget, dass anfänglich in der Kayserlichen Hof-Cantzley Stylus ac Titulus mutiret, und auf folgende Form an die Grafen zu Holstein-Schawenburg geschrieben worden: *Dem Wohlgebohrnen unserm und des Reichs lieben Getreuen, N. Grafen zu Schavvenburg und Gehmen in Westphalen*: Und von dem Cammer-Gericht: " Grafen zu Schawenburg, und Herrn " zu Gehmen in Westphalen, „ damit anzuzeigen und zu bekräfftigen, dass die Grafen zu Schawenburg, mit allen ihren Graf und Herrschafften, bey Aufrichtung der Krayssen, seyn in den Westphälischen Krayss gezogen.

Matricula. 545.

§. 5. Und dass dem also in der Wahrheit sey, wird sattsam durch des Kayserlichen Fiscalis zu *Speyr* habende *Reichs-Matricul* (m) bekräfftiget; In welcher sub tit. Grafen und Herren num. 94. ausdrücklich stehet: *Der Graf zu Schawenburg, Holstein-Sternberg, Herr zu Gehmen ist Anno 1545. und 1551. um 8. zu Ross und 12. zu Fuss geringert worden, giebt solchem nach monatlich zu Ross 6. zu Fuss 26. thuen 176. fl. Cammer-Gerichts-Unterhalt 60. fl. cum augmento 100. fl.* Hie wird die ietzige Graffschafft Holstein in individuo exprimiret, welche sonsten unter dem Nahmen Schawenburg subintelligiret und comprehendiret gewesen, wie dieses der doppelte erhöhete Anschlag, in welchem die Holsteinische Summen zu der Schawenburgischen geschlagen worden, thun ausweisen.

(m) Cujus hic est titulus & index: *Verzeichniss aller Reichs-Stände, wie sie zum Römer-Zug und des Kayserlichen Cammer-Gerichts Unterhaltung, und desselben Cammer-Gerichts um zwey Drittheil Erhöhung angeschlagen, und contribuiren, samt ihren Nahmen und Herrschafften, davon sie sich schreiben, so viel deren aus den alten de a. 1521. & sequentibus Anschlags-Registern und den Fiscalischen Protocollen, mit derselben Stände Einkommen Gewalten mögen eingenommen vverden, de A. 1576. von neuen zusammen gezogen.*

§. 6. Man könte auch ein Original-Schreiben von einem vornehmen und des Reichs und Rechts Sachen *hocherfahrnen Juristen* vorlegen, in welchem unter andern diese Worte stehen, so gar, dass noch dazu die Graffschafft Holstein, in die daselbst, (nemlich anno 1521. zu Worms) und nachgehends anno 1525. 1526. 1529. und 1530. zu *Speyr* und *Augspurg gemachte neue Anschläge* als ein ohneximirter, ohndisputirlicher freyer Standt des Reichs de novo ausdrücklich gesetzet worden ist. Testimonio JCti.

§. 7. Ist also die ietzige Graffschafft Holstein, ex unione & incorporatione und dass sie ihr altes Wappen verlassen, und das Schawenburgische Nesselblat (n) angenommen, unter dem Nahmen Schawenburg begriffen, und in der Reichs Matricul mit inclu-dirt verstanden und belegt worden; Wie dann dieselbige Graffschafft Holstein an der Elbe belegen von *mehrentheils Scribenten*, wie auch in den *Land-Tafeln* (o) und *Cosmographien* (p) Comitatus Schauwenburgensis die Graffschafft Schawenburg von *etlichen* auch Holsatia Schawenburgensis (q) genannt wird. Et Histricorum.

(n) Rantzovius *vero &* Elverfeldius *de Holsatia Class. I. c. 2.* asserunt, urticæ folium esse vetustum & primigenium Holsatiæ insigne. Quam quidem sententiam *Goldastus* retulit ad ἀντιρρησιν, cum aliis contendens, Urticæ folium proprium esse Schawenburgiæ insigne; inditum forte a monte urticarum, vulgo *Nettelberg*, in quo castrum *Schaumburgum* est exstructum. Per urticæ vero folium denotari utriusque Comitatus tam Schaumburgensis quam Holsatiæ legitimam successionem & possessionem asserit idem *infra & in Vindiciis adhuc Manuscriptis pro Diplomate & Privilegio Henriciano Civitatis Bremensis*, inque rem suam citat Crantzium *Sax. L. 10. c. 13.* Fischerum *in Triad. discurs. historico politic. d. I. n. 4.* & plures LL. civiles, stabilientes quod insignia adinventa quoque sint ad cognoscendas familias & successiones. Sed Elverfeldium defendit & sequitur Höppingius *de jure insignium & armorum c. 5. n. 68.* De folio urticæ Schaumb. & Holst.

p. 203. ubi caussam *Urticæ Holsaticæ* ex natura loci addidit: *Quis*, inquiens, *in Holsatiæ armis Urticam & in Stormariæ scuto Cygnum ea de causa non animadvertit, quia Holsatia urticis, & Stormaria, quæ palustris est, cygnis abundat, quemadmodum Hispaniæ partes, Siciliæ Magnæque Græciæ urbes, in quarum clypeis spicæ & grana frumentorum observantur, fertilissimæ sunt.* Ulterius hoc explicuit *C. 6. n. 833. seq. Holsatia album Urticæ folium in clypeo a* MAJORIBUS *delatum adhuc sancte servat. Et circa Urticæ digma memoratu dignum est, quod Holsatiæ Duces pro stabilienda suo jure Hamburgensi inter alias plurimas rationes & hanc protulerint, quod Hamburgenses Urticæ folium, Ducum Holsatiæ insigne suis in armis semper gesserint & monetæ insculpserint.* De quo argumento dispiciunt Thuanus *hist. P. 2. L. 47. an. 1570. p. 863.* Dresser. *Isag. hist. de præc. germ. urb. P. 5. p. 312.* Limnæus *L. 7. Jur. Publ. c. 23. n. 6.* & Major *de populis Cimbr. c. 47. p. 76.* Ipsi quoque numi *antiqui* bracteati & foliati Holsatici & Hamburgenses a *Majore c. l.* allati, Goldastianæ opinioni vel ideo opponi poterunt, cum ex annalibus constet, quod antiquissima insignia gentilitia Comitum Schauenburgensium Leonem cæruleum in candido spatio repræsentaverint, & *Comes Adolphus I. a Salingleben* Urticæ insignia, Leonis loco, primus demum clypeo inseruerit. Quod eo tempore, quo arx Schauenburgica in monte *Nettelberg* condita est, factum fuisse ipse testatur Cyriacus Spangenberg *Chron. Schauenb. L. I. c. 4. pag. 13.* *Addatur* D. Hauberus *in Primit. Schaumb. Fasc. I. p. 71. sq.*

(o) Casp. Vopelius *in Tabula Europæ.*

(p) Cluverus *Germaniæ antiquæ L. 3.*

(q) Hadrianus Romanus *in Theatro Urbium.* Jobstius im Stadt-Buch, quibus addantur Saurius *in parvo Theatro Urbium &* Braunius *in sumtuoso opere topographico ed. Colon. Agrip. 1592. Vol. VI.*

Lerbecii verba vindicantur a perversis interpretationibus.

§. 8. *Hermannus Lerbecke* in der *Schauvenburgischen Chronick* fol. 38. schreibt: *Adolpho assumpto Cometiæ Dominio valens Holsatiæ partes, cujus & portio sibi paterna hereditate competebat, intrare, Albiam manu militum robusta transiens, a Comitibus Holsatiæ patribus suis, traditiose capitur & captus aliquo tempore detinetur. Tandem pro hujus & suorum liberatione multa bona in urbe Hamburgensi & terris circumjacentibus, ad Cometiam Schowenborg spectantia, dictis Holsatiæ Comitibus & Consulibus de Hamborg, oppignorata noscuntur.* Und fol. 40. Von dieses Adolphi erstgebohrnen Sohn und Nachfolgern in der Regierung der Grafschafft Hollstein-Schaumburg schreibt er weiter: *Prædictus etiam Comes Adolphus Castrum Dominii Schowenborg a quibusdam Holsatiæ militibus, Pinnenbergæ jure belli acquisivit;* Welche Worte diejenige nicht recht verstanden (r) haben, die da meynen und schreiben, dass das Hauss Schawenburg sey etlichen Hollsteinischen Junckern, die von Pinnenberg genannt versetzet gewesen. Das ist der Wahrheit und Geschicht entgegen; Dann Pinnenberg wird von Lerbecken genannt Castrum Dominii Schowenburgensis, die Vestung in der Grafschafft Schawenburg, darum, dass die ietzige Grafschafft Holstein, welcher Haupt-Veste, das Hauss Pinnenberg, allbereit damahls und von Alters mit der Grafschafft Schawenburg uniret, und von derselbigen den Nahmen getragen.

(r) Spangenberg *Chronico Schavvenb. L. 5. c. 14.*

Probatio ex variis rebus & juribus Holsaticis, quæ hodieque sub nomine Schauenburg veniunt Hamburgi.

§. 9. Und was ist viel Deducirens vonnöthen? Seynd nicht noch diesen heutigen Tag die Nahmen binnen Hamburg von Alters her im Gebrauch? Nemlich *Schavvenburgische Hoff*, *Schavvenburger Strasse*, *Schavvenburger Gasse*, *Schavvenburger Zoll*, und dergleichen, das sind aber nicht Schawenburgische sondern Holsteinische Güter, zu der Grafschafft Holstein gehörend. Dann von dem Schawenburgischen Zoll schreibet *Henninges* (s) *Henricus Comes Holsatiæ &c. vectigal de mercibus exterorum Hamburgi constituit, Anno 1310.* Und Tratziger (t) *Fürstlicher Holsteinischer Cantzler in der Hamburgischen Chronick A. 1310.* vvird erstlich in Hamburg gelegt der Schawenburgische Zoll &c. von welchem weitläufftig gehandlet wird, *in actis der Stadt Hamburg* (u) *contra die Hertzogen zu Lüneburg & Consortes die Schiffahrt und Staffel-Gerechtigkeit auf der Elbe belangend*, und sonderlich *in petitione articulata pro restitutione in integrum contra latam sententiam*, von dem 414. *Articul* an bis auf den 430. inclusive, und ist sonderlich der 423. Artic. wohl zu mercken, der also lautet: "So ist doch wahr und gibt es omnis ratio gantz klärlich, dass solche vermeynte Erhöhung des Zolls mit Beliebung des pro tempore Regierenden Herrn Grafen zu Schawenburg-Holstein, hätte beschehen seyn müssen." Und Artic. 428. "Dass wohlgemeldter Herr Graf zu Schawenburg, Syndici, Herren Principalen solche Veränderung, auf den gesannt Zöllen utpote in re communi, zu machen, keines weges verstattet worden, noch auch zu verstatten schuldig seyn," und Artic. 562. "Wahr dass also auch noch für fünf Jahren, die Königliche Majest. zu Dennemarcken, und der Herr Graf zu Holstein-

Testimonium Henningesii de Vectigali Schaumburgensi.

Assertum Traizigeri.

Argumentum Actorum Hamburgensium.

"Scha-

" Schawenburg 6. Meile unter der Stadt Hamburg, an dem Elb-Strohm ein grofs Stück Landes, fast bey zwo Meilen lang eingetheilet, und mit einem starcken Damm beschlagen haben.

(s) In *genealog*. Comitum Holsatiæ *f. 249.*

(t) Chron. Hamburgens. *P. 3.*

(u) In vvahrhafftem Abdruck dero am Kayserlichen Cammer-Gericht An. 1619. den 19. Aprilis eröffneten Definitiv- und erkandte Executorial Urthel in Sachen der Stadt Hamburg, contra die Hertzogen zu Lüneburg &c. Item, in der kurtzen und wohlgegründeten Deduction und Ausführung, aus was rechtmässigen Ursachen Hertzog Christian zu Lüneburg den Gammerort durchstechen und eröffnen lassen, *f. 40. 42.* Item, im kurtzen wahrhafften Bericht der Städte Lübeck und Hamburg auf vorgehende Fürstlich Lüneburgische Deduction. It. in der kurtzen doch vvohlgegründeten beständigen Ausführung und Erklährung, vvie es um die nechst verschienenen 1619. am Cammer-Gericht, in Sachen der Stadt Hamburg, contra die Hertzogen zu Lüneburg eröffneter und publicirter Urtheil gevvandt und beschaffen. *f. 16. & 24.* circa *f. fol. 100. art. 414.*

Cujus argumenti valor asseritur.

§. 10. Und ob wohl vom Gegentheil möchte vorgewendet werden, dass dieses sey res inter alios acta; so ist doch zu bedencken, dass diese gerichtliche Zeugnis herkomme, nicht von einer *fremden Stadt*, sondern von *des Landes zu Holstein uralten Metropel* und Haupt-Stadt, und welche in dem Oldeslohischen Vertrage, die fürnemste Unterhändlerinne gewesen, und also der Grafen zu Schawenburg als ihrer gewesenen Fundatoren, Patronen, und Herren Zustandt, Rechte und Gerechtigkeit, in der Grafschafft Holstein am allerbesten wissen kan, zu geschweigen *quod vicinus factum, conditionem & statum vicini optime scire præsumatur*, wie die Rechts-Gelehrten davon weitläufftig schreiben.

Probatio ex comparatione aliorum Comitatum.

§. 11. Dem allen nach so hat es mit den Schawenburgischen Graf- und Herrschafften, *si licet parva componere magnis*, gleiche Gelegenheit, wie mit dem Oesterreichischen und Burgundischen Fürstenthümern, bekommen, dass wie weit auch dieselbige von einander entlegen und entsessen, sie doch allesamt in einem Kräyss, unter dem Nahmen Oesterreich oder unter dem Nahmen Burgund begriffen; Also sind auch die Schawenburgische Graf- und Herrschafften, unter den Nahmen Schauwenburg, *in dem Niederlandischen Westphalischen Krayss, ratione unionis & incorporationis*, und dass sie einen regierenden Herrn gehabt und noch haben, gezogen worden, wie dieses auch des Niederländischen Westphälischen Kräyses Müntz-Probation-Abscheid de a. 1618. M. Majo und desselben Kräyses an die ausschreibende Fürsten des Niedersächsischen Kräysses wegen Ausziehung und Absonderung der Grafschafft Holstein abgegangenen Schreiben de dato Cöln anno 1619. den 7. May. zu vernehmen ist.

Caput XII.

Weitere Ausführung, dass die Grafschafft Holstein keine eximirte, sondern freye unmittelbahre Grafschafft des Reiches gewesen und noch sey.

§. 1.

Plura argumenta pro superioritate omnimoda Comitatus Holsatiæ.

Der gantze Schluss des Gegentheils gehet endlichen dahin, dass sie sagen: die ietzige Grafschafft Holstein, werde von der Königlichen Maj. zu Dennemarck, als Hertzogen zu Holstein eximiret und ausgezogen; das stehet ihnen zu beweisen. Wir auf unser Seiten glauben es nicht wahr seyn, und bezeugen auch die Verträge und verjährte Freyheit viel ein anders, dann ie kund und offenbahr, und mit glaubhafften Documentis zu beweisen, dass die Grafen zu Schawenburg, in der Grafschafft Holstein omnia jura superioritatis, alle Landes-Fürstliche hohe Obrigund Gerechtigkeit vor 10. 20. 30. 40. 50. 60. 70. 80. 90. 100. Jahren, und also über aller Menschen Gedächtniss gehabt, und in derselbigen Wehr und Possession sine contradictione & oppositione gesessen, auch die Erb- und Landes-Huldigungs-Pflicht, Land- und Heerfolge, quæ sunt potissima juris territorialis pars & forma, Knichen de *sublim. territor. & jure regn. c. 3. num. 244. & 369.* Matth. Stephan. *de jurisdict. l. 2. part. 2. c. 7. num. 141. & 472.* Gylman. *in symphorem. tom. 2. decis. sing. 1. num. 8.* allein exerciret.

Quæ probatur ex actis & pacto Monkeloensi 1578.

Quo Comitibus asserta est Superioritas in Comitatu Holsatiæ, Cœnobio Uterfen excepto.

§. 2. Und so viel erstlichen die Superiorität und hohe Landesfürstliche Obrigkeit belangen thut, ist dieselbe auf der gütlichen *Tage-Satzung* in dem *Closter Utersen* anno 1578. für gantz unzweiflich beyderseits gehalten worden, ausgenommen das *Closter Utersen*, über welches dahero Streit erreget worden; Weil durch den König zu Dennemarck, als die Grafen zu Holstein Schauwenburg, noch der Römischen Catholischen Religion anhängig gewest, reformiret, und in Schutz und Schirm aufgenommen worden; Weil dann das Closter Utersen einig und allein, laut des *Monchelobischen Vertrags* von der Gräflichen Schauwenburgischen Superiorität, excipiret und zum Compromiss ausgesetzt worden, so folget unwidersprechlich daraus, was die Juristen sagen: *quod unius exclusio alterius sit inclusio.*

Quod subjicitur compromisso.

Bey welchem Abscheid und Vertrage es hernach ruhiglich und ohne einigen Eintrag verblieben, und hat die ietztregierende Königliche Majestät das Compromissum erwidrigt und beliebet, wie aus

a Rege Daniæ approbato.

aus dem Königl. Schreiben de dato Copenhagen den 30. Jun. a. 1615. erhellet, alwo es lautet: „ Wann wir dann nicht weniger je „ und alle Wege in fleissiger Obacht gehalten, „ dass die von Gott und Rechts wegen uns an „ itzt berührtem Closter Utersen zugewach- „ sene und angehörige Hoch- und Gerechtig- „ keiten, in ihrem richtigen billigmässigem „ Stande, ungekränckt dergestalt stehen und „ verbleiben konte, damit keiner sich mit „ Fuge über uns für unpartheyischen zu be- „ schwehren, Ursach und Anlass an den Tag „ und fürs Licht stellen möchte; Dem allen „ nach seyn wir gäntzlich resolviret und ent- „ schlossen auf unserer Seiten, den Hoch- „ gebohrnen Fürsten, Unsern freundlichen „ lieben Vettern, Oheim und Sohn, Herrn „ Friderich Ulrichen Hertzogen zu Braun- „ schweig und Lüneburg, freundlich zu be- „ grüssen, dass Seine Liebden zu Abbre- „ chung obgedachtes Unsers Closters mit „ auch angesponnener und eingefallener „ Zwietrachten der Obmannschafft unterfan- „ gen, und mit solcher sich wolte belegen las- „ sen. Bey welcher dann zugleich auch die er- „ wachsene Irrung wegen des niedergeworf- „ fenen Zoll-Brets der Ochsen und Ochsen- „ Handler ihren gebührlichen Ausschlag er- „ reichen und gewinnen können. Inmittelst „ ist Unser gönstiges Gesinnen, dass ihr euch „ aller Thätlichkeit, zu Erhaltung gnädig- „ ster und nachbahrlicher Correspondentz „ (zu welcher Wir je und allewege geneigt „ gewesen, und nochmahls begierig und „ geneigt seyn) gäntzlich äussert und enthal- „ tet, dagegen dann die Unsern hinwieder- „ um der Gebühr nach friedlich gegen euch „ sich bezeugen und verhalten sollen." Und dasselbe ist auch wiederholt in einem Königl. Brief *de dato auf der Veste Wolfenbüttel den 14. Sept. a. 1615.* imgleichen in einem Schreiben de dat. Fridrichsburg d. 17. May 1617. wegen des Misverständnisses über das Closter Utersen und des benöthigten Fürstl. Gottorfischen Consensus, ibique: „ So erklaren Wir uns hiemit gnädigst, dass „ Wir auf unsern Theil in oberwehntes Com- „ promissum einzuwilligen kein Scheu oder „ Bedencken tragen, sondern bey Unsern „ vorigen Andeutungen nochmahln behar- „ ren; Jedoch mit dieser Condition: Nach- „ dem die Clöstere in den Fürstenthümern, „ zwischen Uns und dem Fürstlichen Gottor- „ fischen Hause annoch ungetheilet, und al- „ so des Hochgebohrnen Fürsten, Unsers „ freundlichen lieben Vettern, Herrn Frie- „ derichen, Erben zu Norwegen, Hertzo- „ gen zu Schleswig-Holstein &c. Consens da- „ zu nöthig, dass so fern Seine Liebden ne- „ benst uns sich zu mehrerwehntem Compro- „ misso mit verstehen wollen, Wir es seinen „ Weg und Maass erlangen zu lassen nicht un- „ geneigt seyn.

Asseritur porro ex effectu. §. 3. Die hohe Gleitliche Obrigkeit betreffend, ist dieselbe gleichfals ausser allem Zweifel gewesen, dass sie den Grafen zu Holstein, von Rechts und Billigkeit auch Erbund Herkommens wegen gebühre und zustehe; wie aus obgemeldten *Protocollo*, des gehaltenen Tages zu *Utersen*, und darauf erfolgten *Monchelobischen Abschied* und *Vertrage* zu sehen, da abermahls die Herkes-Scheide, oder Heer-Strasse zwischen *Olseborch* und *Langeborne* wird ausgenommen und gleicher gestalt zum Compromiss veranlasset. Als aber auch an diesem streitigen Ort dem veranlasseten Compromiss zuwider, anno 1580. die Königischen das Gleit durch die Herkesheide zu führen sich unterstanden, hat die damahlige Gräfliche Regierung dargegen, solenniter protestiret und contradiciret a. 1580. d. 31. Oct.

bus Superioritatis.

§. 4. Die *Türcken-Steur*, *Römer-Zug* und *Reichs-Anlage* belangend, sind dieselbige in dubium, ob sie dem Grafen zu Schawenburg sollen gebühren, und auf das Hauss Pinnenberg gelieffert und erleget werden, niemahls gezogen worden; wie aus der vielgemeldten *Uterschen Tractation* und dem *Monckelobischen Vertrage* gnugsam zu bescheinen, und sonderlich wird hiervon in dem 10. Articul des *berührten Vertrags*, wegen des Closters Utersen halben, disponiret, dessen Eingang also lautet: „ Als das Closter „ sich beklagt, dass die Gräflichen Beam- „ ten des Closters Zehend-Leuten dahin zu „ dringen fürnehmen, dass sie ietzige Tür- „ cken-Steuer nach dem Pinnenberg bringen „ solten &c. Und wird abermahls allein das Closter Utersen, als welches in das Hertzogthum Holstein will gezogen werden, controvertirt: Sonsten aber die possessio juris collectandi den Grafen zu Schawenburg, weitern Inhalts des Protocolli, gern gestanden.

Ex literis Regis Dan. & Ducis Holsat. a. 1616.

§. 5. Zudem haben die ietzige Königliche Majest. zu Dennemarck, und Hertzog Johann Adolph zu Holstein-Schleswig, hochseeliger Gedächtniss, vor wenig Jahren an den ietztregierenden Fürsten und Herrn proprio motu und eigener Bewegnis in einem gemeinsamen Brief de dato Copenhagen d. 18. Febr. 1616. bekannt, „ dass Ihr Fürstl. „ Gnaden, wegen der Graffschafft Holstein, „ in welcher Altena gelegen, und die Müntze „ angestellet worden, allein dem Römischen „ Reich und danechst dem Niedersächsischen „ Kräyss mit Pflichten verwandt; „ mit welchen Worten sie ja freywillig bekennen, dass sie die ietzige Graffschafft Holstein, für einen *freyen unmittelbahren Standt des Heiligen Römischen Reichs und des Niedersächsischen Krayses*, als in dessen Finibus und Gräntzen, die Graffschafft gelegen, und nicht für eine ausgezogene Herrschafft zu halten.

Et silentio adversantium.

§. 6. Und möchte man gerne von denen Königischen verstehen, wann und zu welcher Zeit solche prætendirte Exemption ihren Anfang gewonnen? Dann wir befinden aus

aus den *Reichs-Acten* und *Handlungen*, dass sich auf dem Reichs-Tag zu *Nürnberg* anno 1522. alle Stände, so einige Exemptiones active prætendiret und vorgeschützet haben, angemeldet; Unter welchen der König zu Dennemarck, und der Hertzog zu Holstein sich auch præsentiret. Aber nur von der Stadt Hamburg Anregung gethan, und der Graffschafft Holstein gantz geschwiegen. Eben also ist es ergangen in anno 1545. als man eine allgemeine Moderations-Handelung im Reich unterhanden gehabt, dasmahl sind alle Kreyse zu *Wormbs* angelanget, und obwohl nach Ausweisung der Relation, welche nachgehends auf dem Reichs-Tage zu *Augspurg* anno 1548. der Röm. Kayserlichen Majest. und den sämtlichen Ständen des Reichs übergeben worden, alle und jede Stände des Reichs desmahls, kund thun und anzeigen sollen: Zu was für Ausnehmen und Exemption, ein jeder vermeynte berechtiget zu seyn? haben doch der König, und die Hertzogen zu Holstein abermahl still geschwiegen, und sich nochmahls des Auszugs gegen keinen Stand, dann der einigen Stadt Hamburg angenommen. Als auch auf berührtem *Reichs-Tage zu Augspurg* zwischen Kayser Carl dem Fünfften, und gemeinen Ständen des Reichs, an einem, so dann König Christian dem III. und Hertzogen Adolphen zu Holstein, am andern Theil, ein *Vertrag*, was dieselbe dem Reich zu steuren schuldig seyn solten, verfasset und aufgerichtet, ist desmahls der Exemption der ietzigen Graffschafft Holstein, gleich so wohl mit keinem Wort gedacht worden; Da doch die Grafen von Schawenburg zuvor und allewege in Possessione und würcklichem Exercitio der Reichs und Türcken-Steur gewesen, und noch seyn.

Caput XIII.

Ob die Graffschafft Holstein Lehenbar gewesen; Und von weme dieselbige zu Lehen gegangen.

§. 1.

De Comitatus nexu feudali.

König *Christian der Erste dieses Nahmens zu Dennemarck, Schweden und Norwegen &c.* setzet in seiner *Capitulation* und *Revers denen Ständen in Schleswig und Holstein* anno 1460. *gegeben*, folgende Worte: „Nachdem die Einwohner dieser obgeschriebenen Landen, Uns sothane Freundschafft und Gunst bewiesen haben, so geloben Wir ihnen und ihren Nachkömlingen, sie alle schadelos zu halten jedermänniglichs Zuspruch, Feide und Anfechtung die geschehen möchten ob etzliche sagen wolten, Recht zu haben zu diesen Landen sämtlich oder besonder, von Zuspruch wegen unser lieben Brüder, und Herren von Schawenburg, auch ob sich jemands vermeynte zu seyn ein Lehn-Herr der Lande Holstein und Stormarn sämtlichen oder besondern; Ob auch jemands sich achtete Verlehnung zu haben auf etzliche dieser Lande von Macht wegen des Kaysers oder wovon es wäre Geistlich oder Weltlich.„ Woraus zu mercken: dass die Lehnschafft der Lande Holstein und Stormarn vorzeiten in dubio gestanden, und dass sich mehr Herren desselbigen Lehn haben wollen anmassen.

§. 2. Die ersten Fürsten und Grafen zu Nord-Albingen oder Holstein aus allen dreyen dem *Franckischen*, dem *Widikindischen* und dem *Billingischen Stämmen*, haben solche Graffschafft von dem Heiligen Reich ohn Mittel zu Lehen getragen: wie obwendig im 1. Capit. deduciret worden. — Exemplo antiquorum.

Aber die Grafen zu Schawenburg haben solche Graffschafft erstmahls von dem Churfürsten und Hertzogen zu Sachsen zum Affter-Lehen empfangen, und denselbigen als Dominum directum und Lehn-Herrn recognosciret, bis dass Henrich Löw in die Reichs-Acht erkläret und von seinem Chur-und Fürstenthumen, Land und Leuten vertrieben worden. Dass die Graffschafft Holstein wiederum ohne Mittel, an das Reich kommen, und dabey bis auf gegenwärtige Zeit verblieben. — Fuit subfeudum Ducum Saxoniæ. — Proscripto Henrico Leone fit immediatum.

§. 3. Es hat sich auch wohl etwan der Ertz-Bischoff zu Brehmen, etlicher Lehen im Lande zu Holstein und Stormarn angenommen, worvon bey *Lerbecken* (v) diese Nachrichtung zu lesen: *Hildeboldus electus Archiepiscopus de curia veniens, Johanni & Gerhardo, comitibus* civitatem Hamburgensem *in feudo porrigere recusavit, objiciens eis, quod tempore suæ absentiæ Ecclesiam suam damnis & injuriis devastent.* Und *Ertz-Bischoff Gerhard* (vv) *der Ander* dieses Nahmens schreibet in einer alten Uhrbar: *Quod nos decimas novalium Parochiæ* Novi monasterii, & *Capellarum inibi constructarum, scilicet,* Burgge, Vlintbeeke, *quas Dominus gener noster Adolphus Comes Holsatiæ de manu nostra tenuit, ipso Comite jam denuo nobis resignante, & id fieri postulante, præfatæ Ecclesiæ Novi Monasterii libere contulimus & absolute, Dat Staden anno 1238.* — Autoritas Archiepiscoporum Bremensium. — Qui Hamburgum Holsatiæ feudum agnoscunt. — Decimas Ecclesiæ Novi Monasterii conferunt a. 1238.

So lesen wir auch, (x) dass die Nobiles *Barmstede*, Edlen Herren von Barmstede seyn Ministeriales *des Ertz-Stiffts Bremen* gewesen. Es seynd aber diese Lehen hernacher wieder erloschen, denen Grafen zugeeignet, und nunmehr über die dreyhundert jährige Præscription evinciret worden. — Nobiles de Barmstede habuerunt Ministeriales.

(v) Chron. Schauenb. *fol.* 33.

(vv) *In Privilegiis Archiecclesiæ Hammaburgens.* a Lindenbrogio *n.* 71.

(x) *In dictis Privilegiis n.* 75.

Caput

Caput XIV.

Ob die Grafschafft Holstein vom Stifft Lübeck zu Lehn rühre?

§. 1.

Quæstio: An Holsatiæ Comitatus sub Episcopatus Lubecensis clientela?

Dass Bisthum Lübeck oder Parochia oder Diœcesis, lieget bestentheils in der Grafschafft Wagern, dahero die Bischoffe so wohl als die Grafen zu Holstein, vor Zeiten ihr Bisthum oder Fürstenthum, von denen Hertzogen zu Sachsen haben müssen zu Lehen empfangen, und sind nicht eher zur Regierung admittiret und zugelassen worden, sie haben dann zuvorn dem Hertzogen Treu und Pflicht geschworen; wie solches zu lesen in *S. Vicelini Episcopi Historia*, und bezeugts *Helmoldus lib. 1. Histor. Slavor. cap. 70.* und *Krantzius in Wandalia.*

Post Henrici Leonis proscriptionem plenarium in Wagriam jus ad Comites Schaumb. devolvitur.

§. 2. Hernacher als auch Hertzog Henrich Löwens Proscription, die Superiorität und Landesfürstliche Obrigkeit der Grafschafft Wagern, auf die Grafen von Schawenburg plenario jure gekommen, haben die Grafen über den Bischoff eben die Jura prætendiret, so vorhin die Hertzogen gehabt haben; wie Krantz meldet *im 6. Buch Wandaliæ cap. 25. & seq.*

Quod vindicatur contra Episcopum Lubecensem, Consiliarium Imperatoris Sigismundi.

§. 3. Erst über die zweyhundert gantze Jahr hernach, hat sich ein Bischoff zu Lübeck mit Nahmen *Johannes Schele*, so Kayser Sigismunds geheimer Rath, und auf dem Concilio zu Basel in grossem Ansehen gewesen, finden lassen, so von seinem Herrn dem Kayser das Jus subfeudandi Comites Holsatiæ, oder After-Lehen der Grafschafft Holstein, dass dieselbe von dem Bischoff zu Lübeck soll zu Lehn gehen, per sub- & obreptionem ausgebracht, laut eines Kayserlichen *Rescripts* (y) darüber ausgefertigt anno 1434. d. 12. Aprilis.

(y) Quod simulate datum est, vel ideo, ut Comites Holsatiæ itineri & sumtibus parcerent ad recipiendam a Cæsare investituram ceteroquin necessariis. Exstat hoc Diploma in *Actis Dennemarck contra Dennemarck, in causa fractæ pacis publicæ*, & apud Lunigium *Spicileg. Eccles. Tomo II. p. 441.*

§. 4. Es haben aber die Grafen alsbald dagegen protestiret, und den Bischoff zu Lübeck für ihren Lehn-Herrn niemahls wollen erkennen noch halten, sondern sich als Landes-Fürsten, dem Bischoffe als ihrem wegen der Güter in der Grafschafft *Wagern und Holstein* belegenen, Land-Stände jederzeit vorgezogen; wie dieses die *Holsteinische Archiva* (z) und *Acta* noch heutiges Tages bezeugen. Wie dann der Bischoff als ein Land-Stand, auf die Landtäge der Grafschafft Holstein beruffen, die Grafen die erste Session und Stimm von Alters her gehabt, das bezeuget *Herr Henrich von Rantzow*, (a) weiland *Königlicher Stadthalter in dem Hertzogthum Holstein*, da er schreibet: « In arduis « Negotiis, nihil nihil nisi præcedente omni« um in Holsatia Ordinum consensu decerni« tur, inter quos primum locum obtinet « Episcopus Lubicensis.

An Lubecensis Episcopus ad Ordinem provincialium Holsatiæ pertinuerit?

(z) Reineccius *in appendice ad Albertum Stadens.*

(a) Henricus Rantzovius *in Chersones. Cimbr. annal. Class. I. in pr.* Quod ipsum etiam ex fide publica instrumentorum asserunt Chytræus *in Saxonia L. 2. f. 68. circa fin.* Gerardus Mercator *in Atlante in Daniæ 3. tabula.*

§. 5. Nachdem aber König Christian der Erste dieses Nahmens, die Grafschafft Holstein mit Gewalt eingenommen, hat er einen Titul zu bekommen, die Lehn derselbigen vom Bischoff zu Lübeck gesunnen, (b) und seinen Sohn, Hertzog Hansen damit investiren und belehnen lassen; Das wird nach der Länge deduciret (c) und ausgeführet, *in Actis Dennemarck, in causa fractæ pacis publicæ* und weiderum *in causa Spoliam kayserlichen Regiment zu Nürnberg und am kayserlichen Cammer-Gerichs zu Esslingen und Speyr ergangen*, und werden sonderlich in einem *Bericht auf die eingelegte König Christierns Duplicas* nachfolgende Articul gelesen, die ich hieher zu setzen für eine Nothdurfft erachtet, und lauten also: « Dass die Grafen zu Holstein, ehe « und zuvor dieselbige Grafschafft zu einem « Hertzogthum, durch Kayser Friderichen « den III. aufgerichtet, Grafen und Verwand« ten des Heiligen Römischen Reichs gewe« sen; Als auch noch ietzt zur Zeit die Her« tzogen sind. Jedoch dass die Lehnschafft « allewege bey dem Bischoffen zu Lübeck ge« blieben und noch ist; „ Und bald hernach: « Das ist offenbahr, dass das Hertzogthum zu « Holstein den Bischoffen zu Lübeck als per« petuirten Kayserlichen Commissarien zu « verlehnen in Befehlich gegeben ist: Auch « König Hanss die Lehen persöhnlich zu Ren« desburg im Lande zu Holstein von einem Bi« schoff zu Lübeck empfangen, auch ge« bührliche Lehn-Pflicht gethan, welches « man noch mit lebendigen Zeugen beweisen « mag. Dergleichen hat Hertzog Friderich « nun König die Lehen von einem Bischoff « empfangen, als wie von einem perpetuir« ten Commissarien. „ Item, “ König Christiern Exul, hat auch selbst die Lehen zum « Kyll im Land zu Holstein durch zweene « seiner Räthe, als Herrn Wolfen von Pog« wisch dem Aeltern, und Hennich von Pog« wisch Gevettern, die noch beyde am Le« ben, welche derhalben Gewalt von ihme « hatten, zu Lehen empfangen, und dem « Bischoffe, als Commissarien, gebührliche « Lehns-Pflicht gethan. Hernachmahls als « Holstein aus einer Grafschafft in ein Hertzog-

Christianus I. investituram Holsatiæ ab Episcopo Lubec. quæsivit haud legitime sed & affecta.

" tzogthum durch Kayser Friderichen den
" Dritten zu Rotenberg an der Tauber erigi-
" ret, so ist das klärlich in der Gülden Bul-
" len creationis oder erectionis in Ducatum
" cavirt, und durch Kayser Friderichen ge-
" ordnet, dass die Lehnschafft desselben Her-
" tzogthums soll empfangen werden in der
" Gestalt und Weise, wie die Lehen em-
" pfangen seyn in Zeiten, da es noch eine
" Grafschafft was, das ist von einem Bischoff
" zu Lübeck, als perpetuirten Kayserlichen
" Commissarien, als solcher die Worte in der
" Gülden Bull darüber gegeben, klärlich
" mitbringen, *Ibi: teneanturque præfatus frater noster, tanquam Dux Holsatiæ, ejusque in dicto Ducatu pro tempore successores, hujusmodi Ducatum a sacro Romano Imperio in feudum recognoscere, eo videlicet modo, quo hactenus dicti Comites recogniti, & Comitatuum possessores investiti fuerunt &c.*
" Dass aber Comitatuum possessores solches
" von einem Bischoff zu Lübeck als perpetu-
" irtem Commissarien empfangen und inve-
" stiret seyn, solches kan man auch erwei-
" sen. Vertrauet darum König Friderich
" die die Sache soll vor dem Bischoff zu
" Lübeck, als perpetuirten Commissarien,
" der Lehenschafft des Fürstenthums zu Hol-
" stein remittiret und gewiesen werden. O-
" der, ob man den verdächtig hielte; Die-
" weil er Kayserlicher Majest. Rath, dass man
" Arbitros eligiret und erwehlet hätte.

(b) Ita memorat Chytræus *Chronic. Saxoniæ L. 2. f. 66.*

(c) Videatur etiam Cornelius Duplicius Scepperus, *Regis Christierni Cancellarius, in Responsione, ad Friderici Holsat. Ducis Epistolas de anno Facit quod scribit:* Petersen. *Chron. Holsat. Part. 2. f. 165. Im Jahr nach Christi Gebuhrt 1489. ist erwehlet zu einem Bischoff zu Lübeck Deterich Arndes von Hamburg bürtig; Von diesem hat Hertzog Friderich die Belehnung des Landes zu Holstein im Kyle auf dem Marckt empfangen.* Idem refert Chytræus *d. L. 2. f. 65. De Theodorico Episcopo Lubecensi memorabile nihil reperio, nisi quod Friderico Holsatiæ Duci feudum Ducatus Holsatiæ solenni ritu Chiloniæ in foro imperii nomine contulerit.*

Dubium movetur de particulis Wagriæ.

§. 6. Und mag wohl seyn, dass die Grafen zu Holstein vor alten Zeiten von dem Bischoffe zu Lübeck etliche Stück in *Wagerlande* zu Lehen getragen; aus welcher Nachrichtung Bischoff Johann Schele Ursach gewonnen, *die After-Lehen der gantzen Grafschafft Holstein* zu erpracticiren. Dass aber die Hertzogen zu Holstein ihren Titul zu beschönen, die After-Lehen etwan von dem Bischoffe gesunnen und empfangen, das kan denen Grafen zu Holstein-Schawenburg an ihrem hergebrachten Erb-Eigenthum nichts

Diluitur ratione.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

præjudiciren, in Betrachtung, dass in der ietzigen Grafschafft Holstein, nie nichts von dem Stifft Lübeck, sondern wohl etwas von dem Ertz-Stifft Bremen, vor alten Zeiten zu Lehen empfangen worden, wie wir in vorgehendem Capitel angezeiget haben. Zudem so haben die Hertzogen selbsten den Ungrund der After-Investitura endlichen gemercket. Und ist erstlichen Christian der Andere König zu Dennemarck, und nach ihme die folgende Könige und Hertzogen zu Holstein-Schleswig, darvon abgewichen, und haben die Lehen und Regalia ohne Mittel von der Röm. Kayserl. Majest. und dem Heiligen Römischen Reich empfangen; Wie noch auf den heutigen Tag geschicht.

Et exemplis Regum & Ducum Holsatiæ investituram non nisi a Cæsare petentium.

Caput XV.

Ob die Grafschafft Holstein ein frey unmittelbar Lehen des Heiligen Römischen Reichs gewesen.

§. 1.

Es schreibet *Spangenberg* in der *Sächsischen Chronick* am 14. Capitel: " Anno 1114.
" hat Kayser Henrich nach Absterben Gra-
" fen Gottfriden zu Stormarn, die Graf-
" schafft Holstein Adolphen von Schawen-
" burg geliehen; „ *Albrecht Krantz* in *Genealogia Comitum Holsatiæ & de Schowenborg*, so er anno 1519. pro informatione Ducis Holsatiæ gestellet und aufgesetzet: " Anno 1106.
" do Gottfrid de lateste Grafe von Holsten
" geschlagen was von den Wenden tuschen
" Hamburg und Ratzeborg, als he naiagede,
" gaff ein Hertog tho Sachsen Luder genandt,
" welck na Kayser ward, de Greveschafft
" von Holsten, Greven Aleffe to Schowen-
" borg tho Lehne: welck Lehn dorch offet-
" tung Hertugen *Henrichs des Leuwen* ist
" gefallen an den Kayserdum und dat Römi-
" sche Ryke. *Henricus Aquilonipolensis in Adolphei de* cap. 1.

An Holsatiæ Comitatus usque ad Henricum Leonem feudum fuerit mediatum.

Proscripto Duce exemtus.

Holsatiam Henricus, & Stormariam & Theomarciam
Godfrido ut Comiti Rex dedit ipse suo.
Sed Lotharius Illustris Dux Saxoniæ post,
Cæsar, donarat hanc comitiam alii.
Scilicet in Theorosburgo Prænobili Adolpho. &c.

Wie aber dieses zu verstehen sey, haben wir oben im ersten Capitel des ersten Theils demonstriret.

§. 2. Sonsten sind wohl *etliche Scribenten* (d) der Meynung gewesen, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg ihre Grafschafft Holstein von der Römischen Kayserl. Majest. und dem Heiligen Römischen Reich zu Lehen getragen. Als da ist *Nicolaus Betsius, Fürstlicher Hessischer Rath*, der in seinem Buch *de pactis famil. Illustr.* (f) also geschrieben: " Gerhardus Comes Aldenburgicus

Testimonia pro immediate feudi Holsatiæ.

" cus, frater Christierni Daniæ Regis, post
" factam renunciationem in Holsate Imperii
" feudo non Danico, tantum juris sibi competere quantum fratri asseveraret & renunciationem per errorem factam sibi obesse negaret, ut narrat *Munster* in Cosmograph. lib. 4. cap. 16. pag. 1156. Ubi etiam invenies quomodo Comites a Schauwenburg ab hoc comitatu per Aldenburgicos expulsi fuerint. „ Aber *Münster* sagt daselbst nicht, dass Holstein sey ein frey unmittelbahr Reichs-Lehen, sondern des Bissthums Lübeck Affter-Lehen gewesen.

(d) Schrader. *Vol. 1. conf. 3. n. 151.* Cothmann. *Vol. 4. conf. 3. n. 15.*

(e) *Cap. 10. f. 673.*

(f) *In Catalogo Viror. Illustr. in Adolpho Grafen zu Schawenburg.*

Krügeri. §. 3. *Wolffgang Krüger* ist der Meynung, dass diese Graffschafft Holstein und Schawenburg noch diesen heutigen Tag vom Reich zu Lehen gehen. Dann das seynd seine eigene Wort: " Die allein dem Römischen " Kayser zu Lehen gehen.

Vultejî. §. 4. Mit welchem auch übereinstimmet *Doctor Hermannus Vultejus* in seinem *Holsteinischen Consilio*, (g) in welchem er hievon weitläufftig handlet. Wir wollen nur etliche Päss ausziehen, und um allerley Nachrichtung willen hieher zu setzen keinen Verdruss haben. Er disputiret: „ Ob König " Christians des Ersten Privilegium den Standen in Holstein gegeben, dass sie Macht " haben sollen, einen aus seinen Söhnen oder Agnaten zu ihrem Fürsten und Herrn " nach ihrem freyen Willen zu erwehlen, " bündig und kräfftig seyn könne.

(g) *Consilior. Marpurgens. Vol. 3. cons. 35.* Super causa, non inter Duces Holsatiæ & Comitum Schaumburgensem, sed inter ipsosmet Duces & subjectos ordines Ducatuum controversa, quos ordines nomine *reorum conventorum* intelligit.

§. 5. Und erstlichen sagt er num. 187. *Ratio sive causa, cur hoc Privilegium a Christiano concessum esse dicitur, hæc ex tenore Privilegii colligitur, quod Christianus ex gratia & favore Ordinum & statuum Holsatiæ electus fuerit Comes Holsatiæ, in cujus gratiæ & favoris compensationem illud vicissim ipsis datum sit, ut in futurum jus eligendi haberent; At causa illa falsa est & erronea: Siquidem Christianus comitatum Holsatiæ, non ex electione prætensa, sed ex cessione avunculi sui, & ex transactione habita cum comitibus Schauvenburgensibus, quorum jus in successione ex agnatione fuit potius, quam Christiani qui ultimi Comitis Holsatiæ non agnatus sed cognatus fuit: atque iterum non ex cessione duntaxat & transactione, sed etiam a Cæsareæ Majestatis approbatione, eamque secuta investitura. Nam etiamsi Ordines Christianum ex favore quodam prætenso & benevolentia sibi elegissent Comitem, nullus tamen ejus electionis effectus erat futurus nisi Comites Schaumburgenses jure suo cessissent, & Cæsarea Majestas cessionem istam approbasset.*

§. 6. Und num. 200. & seqq. schreibet er: *At in facto Christianum errasse, vel ex hoc solo plus quam manifestum est, quod se Comitem Holsatiæ factum esse existimavit ex electione, atque adeo ex favore & benevolentia Ordinum, qui tamen non ex hoc, sed ex transactione & cessione facta a Comitibus Schauvenburgensibus eamque insecuta investitura Cæsarea, Comes Holsatiæ factus est; Postremo ante Christianum extra controversiam proximiores agnati fuerunt Comites Schaumburgenses, ut in successione comitatus proximi futuri fuissent. Quod verosimile est, quia Comites Schaumburgenses de Comitatu Holsatiæ, in hodiernum usque diem investiuntur, & titulum atque nomen Holsatiæ habent, si ni investitura comprehensi fuerunt; Sed Christianus, qui fuit postremo comiti per fœminam conjunctus ac proinde cognatus, nullum prorsus jus habuit, quippe quod is esset ex Comitibus Oldenburgensibus ortus, qui usque ad illud tempus nomen & titulum Holsatiæ non habuerunt, aut certe si ne Schaumburgensibus quidem debita fuit successio in comitatu, eo, ui ante Christianum fuit comes, defuncto, Comitatus Holsatiæ ut feudum ultimi comitis apertum, ad imperium rediisset. Ita nullum fuit jus eligendi tum penes Ordines simul neque status Holsatiæ, quod ipsi rei conventi negare non possunt, & vero etiam aperte fatentur. Unde igitur illis jus eligendi sibi comitem pro suo arbitrio? sane Christiani successio in comitatu Holsatiæ, successio nullo jure erat debita & tamen succesit: sed quo jure? jure electionis Ordinum Holsatiæ, inquiunt rei conventi; sed hoc aperte falsum est; Quomodo enim eligerent qui jus eligendi non habent? Et qui tum primum illud usurpabant, persuaso Christiano, rerum Holsatiæ tum adhuc ignaro id ita esse, & certe, si Comites Schovvenburgenses jure suo non cessissent, si Cæsarea Majestas cessioni non consensisset, nec Christianum investire voluisset, quis non videret, electionis illius prorsus nullum effectum futurum fuisse? Sive igitur ex transactione & cessione Schauvenburgica, sive ex investitura Cæsarea, sive ex utraque conjunctim Christianus factus est Comes Holsatiæ, erroneum utique est, quod in privilegio asserit,*

vit, se ex favore & benevolentia Ordinum provincialium electum, atque ex ea electione Comitem Holsatiæ factum esse. Ponatur Comites Schavvenburgenses, mortuo postremo Comite Holsatiæ, qui fuit ante Christianum, proximiores in successione fuisse. At hi jure suo non jure electionis etiam Ordinibus invisis successissent; Quare sicut illi jure suo successissent, Ita Christianus qui ex transactione cum Schaumburgensibus inita, jus suum obtinuit, & cui jus illud cessum est, tam non jure electionis successurus fuerat, quam Schavvenburgenses non fuerunt successuri jure electionis, sed jure proprio, quod per cessionem sibi factam acquisivit; Est enim hic cessionis effectus potissimus, ut omnia jura & privilegia cedentis transeant in cessionarium ut multis probat Menochius *Vol. 8. consil. 758. num. 4.* Laurent. Tennin *cautel. 17. num. 33. Quod si Schaumburgenses Comites jus succedendi non habuerunt, ut ita ex cessione ipsorum Christiano nullum jus quæsitum fuerit, ne sic quidem jure electionis comitatum obtinuit, sed & mero beneficio & provisione Cæsareæ Majestatis, quæ ipsum de hoc comitatu tanquam per mortem postremi comitis, ad imperium devoluti investivit; Notissimi enim juris est, morte postremi vasalli, qui nullos habet successores feudales, feudum aperiri Domino, in cujus arbitrio est de feudo sibi aperto investire, quem volet; Quocunque igitur hoc vertatur, semper res eo redibit, Christianum Comitem Holsatiæ esse factum non jure electionis, sed jure aliunde quæsito, ac proinde proprio, ut Ordines Holsatiæ etiam inviti ipsum pro suo Domino & Comite Holsatiæ agnoscere necesse habuissent. Ex quo omnino constat, causam prætensi privilegii, ex favore & benevolentia Ordinum Holsatiæ, atque exinde facta electione repetitam, prorsus esse falsam & erroneam.*

§. 7. Es vväre zu lang das gantze Consilium, so auf diesen Schlag gerichtet, auszuschreiben. Nur einen Pass vvollen vvir noch anhören: *Huic accedit*, (sagt *num.* 204.) *& aliud, quod Christianus eo tempore, quo assertum privilegium concepisse dicitur, Comes Holsatiæ nondum fuit: Siquidem tum ipsi Comites Schavvenburgenses jus suum nondum cesserunt, multo minus de Comitatu Holsatiæ, unde Comes Holsatiæ dici potuisset, investitus erat, ut aperte constat, ex dato privilegii collato ad tempus dati factæ cessionis, & hanc insecutæ investituræ. Non enim electio prætensa, quæ aliquot mensibus jam ante facta fuerat, sed cessio, imo vero, ut rectius loquar, investitura Cæsarea ipsum Holsatiæ comitem fecit, & ex eo primum tempore, quo hæc investitura facta est, Comes Holsatiæ appellari cœpit: Ex nativitate nihil prorsus juris habuit, electio ei nihil prorsus rei fatentur, ad id usque tempus Ordines sus tribuit, siquidem ut ipsi nullum elegerunt Comitem Holsatiæ. Unde igitur illis jus eligendi tum primum sine ullo consensu Cæsareæ Majestatis usurpatum? Quid si Schavvenburgenses jure suo cedere noluissent, quid electio illa prætensa comiti tribuisset? Quid si Imperator cessioni Schavvenburgensium consentire noluisset, quid vel ipsa cessio, nedum electio, Christiano profuisset? At cessio Schavvenburgica & investitura Cæsarea conjunctæ, omne jus eligendi removent, & faciunt, ut quo jure Comites Schavvenburgenses, nisi eo cessissent, successuri fuissent, eodem Christianus primus in comitatu Holsatiæ successerit: Cum autem illi successuri fuissent, ex pacto & providentia majorum suorum. Id est ex nativitate sua & investitura, inde necessario infertur Christianum etiamsi Holsatiæ natus non esset, perinde tamen ex cessione, ut Holsatiæ comitem, natum ex investitura Cæsarea successisse. Atqui absurdum est dicere, Christianum dedisse privilegium de comitatu, eumque transferendi modo, qui Comes non erat, & qui nil quidem juris in eo habebat, nedum & comitatus esset superior &c.* Bißher *Vultejus.*

de Westphalen Monum. med. Rer. Germ.

§. 8. Woraus zu sehen, daß er in der Meynung gesteckt: die Graffschafft Holstein sey so vvohl vor als nach der Cession ein Reichs-Lehen gevvesen, und daß nicht alleine der König zu Dennemarck, und Hertzogen zu Schlesvvig mit dem Hertzogthum Holstein, sondern auch die Grafen zu Schavvenburg mit der Graffschafft Holstein von der Römischen Kayserlichen Majest. noch auf den heutigen Tag belehnet vverden. Welches doch so viel die Graffschafft belangen thut, mehr als über dreyhundert Jahr nicht geschehen; Dann nachdem Graf Adolph der Vierdte von Kayser Friderichen dem Ersten, und Kayser Henrichen dem Sechsten in seine Graffschafften vviederum restituiret, und mit andern von neuen begabet vvorden, ist sein Sohn, Graf Adolph, der Fünffte, im Jahr 1199. von König Kunten zu Dennemarck geschlagen, gefangen und dahin genöthiget und gezvvungen vvorden, daß er hat müssen auf die Graffschafft Holstein eine evvige Renunciation und Verzicht thun, die Lande quittiren und verlassen, und sich in die Graffschafft Schavvenburg begeben, allda er lange Jahr die Römische Kayser und das Heilige Römische Reich um Hülffe und Beystand vergeblich

Holsatia Comitatus feudum Imperii a. 1225.

angeruffen, weil die Kayser mit sich selbsten gnug zu thun, und das Reich unter sich sehr zertrennet, zweyspaltig und uneins gewesen, bis dass endlichen sein Sohn, Graff Adolph der Sechste, ein kühner muthiger junger Held, sich über die Elbe in Holstein begeben, den Adel auf seine Seite gebracht, des Königs Amptleute verjagt, und die Graffschafften Holstein, Stormarn und Wagern ihme wiederum unterthänig gemacht, und zu des Teutschen Reichs Gehorsam gebracht; welches geschehen im Jahr 1225. (h) Seit der Zeit haben die Grafen zu Schaumburg die Fürstliche Graffschafft Holstein, so sie mit ihrem eigenen Schweiss und Blut, ohne einige des Reichs Hülffe, wiederum erworben, für allodial gehalten, in die vierhundert und mehr Jahr also erseffen, und wider alle des Heiligen Römischen Reichs angrentzende Feinde, als die Wenden, Dänen, Normänner, und dergleichen, mit gewaltiger Hand beschützet, (i) beschirmet, vertheidiget und erhalten. Und wem hat die Römische Kayserl. Maj. und das Heilige Reich zu dancken, dass dieses mächtige Fürstenthum in des Reichs Devotion und Gehorsamkeit verblieben, als eben denen Grafen zu Schaumburg? welcher Treu und Huld gegen der Römischen Kayserlichen Maj. und dem Heiligen Reich wohl bekannt, und iederzeit hoch gerühmt worden, wie das die Historien genugsam bezeugen. (k)

(h) Arnold. *Lubecens. in supplemento* Helmoldi. Krantzius *lib. 3. Saxon. c. 39. & lib. 7. Daniæ cap. 18.* Chytræus *Saxoniæ lib. 2.* Spangenberg *chronic. Schawenburg. lib. 1. c. 25. & 28.*

(i) Petersen. *chron. Holsatiæ Part. 1.*

(k) Henricus *Aquilonipolensis in Adolpheid. cap. 2.*

Katholicæ firmi ecclesiæ, Imperio & sacrosancto

Fidi & constantes tetragoni instar erant.

Et Meibomius *in notis ad Lerbeck de Adolpho Victorioso Comite Holsatiæ & Schaumburgi, f. 59.*

Allodium & hæreditarium. §. 9. Und obwohl der Grafschafft Holstein Allodial-erb- und eigenthümliche Possession über aller Menschen Gedencken, und in so viel hundert Jahr bey dem hochlöblichen Hauss Schawenburg gewesen, so haben doch die Grafen von wegen derselbigen Grafschafft Holstein alle Reichs-Onera und Beschwerde, als da sind die Dienst, Steur, Anlage Hülffe, Reisen und alles andere dem Heiligen Reich nicht weniger præstiret und geleistet, als ein Vasall und Lehnmann des Reichs thun kan, mag und soll, und haben sich die Grafen wohl wissen zu bescheiden, dass der Kayser in den Allodialibus principatibus, die Jura superioritatis nicht weniger vorbehalten, als in denen Feudalibus, und zwar dass die Allodialia in dem Heiligen Römischen Reich mit den Feudis heutigen Tages fast überein kommen, bezeugen die vornehmsten Rechts-Gelehrten. (l)

(l) Knichen *in Autocratia c. 1. num. 1377.* Nordemannus *in tract. de jure princip. th. 85.* Besold. *Discurs. de Jurisdict. Imperii cap. 17. fol. 47.*

§. 10. Es seynd aber die Grafen zu Schawenburg nicht die ersten gewesen, so die Grafschafft Holstein ihnen haben Erb-eigenthümlich zugeeignet; sondern es haben es die Chur-Fürsten und Hertzogen zu Sachsen, so einen guten Theil von Holstein und Wagern innen gehabt, vor ihnen dergleichen gethan; Dann als Bischoff Wetzel zu Lübeck ohn seinen Consens und Bewilligung von denen Thum-Herren erwehlet worden, und darauf die Confirmation der Regalien beym Kayser gesuchet, hat Hertzog Henrich dem Bischoff lassen ansagen: (m) *Ego hujus rei moderator esse debueram maxime in hac terra* (nemlich Wagern und Holstein) *quam patres mei favente Deo in clypeo & gladio obtinuerunt, & mihi possidendam hereditaverunt;* Bey welcher Antwort wir es auch lassen bewenden. Tempore quoque Ducum Saxoniæ.

(m) Helmoldus *chron. Sclavor. c. 70.*

§. 11. Allein möchte Jemand fragen: Warum sich König Christian der Erste habe lassen zum Grafen von Holstein erwehlen, wann dieselbige Grafschafft damahls ein Lehen des Heil. Reichs gewesen? Dann wo dem also, müsten auch die Unterthanen keine freye Wahl gehabt haben; Dann das gereichet dem Lehn Herrn zu mercklichem Abbruche. Es lehret auch der tägliche Brauch, dass Fürstenthümer, Grafschafften und dergleichen Herrschafften, nicht nach Wahl oder Gefallen der Unterthanen, sondern nach Innhalt der Kayserlichen Belehnung transferiret und verändert werden.

Cap. XVI.

Ob die ietzige Grafschafft Holstein von dem Könige in Dennemarck und dem Hertzogen zu Holstein-Schleswig zu Leben empfangen werde.

§. 1.

Es ist zwar nicht ohne, dass sich wohl die Könige zu Dennemarck unterstanden haben, nicht alleine über die Grafen zu Holstein, sondern auch über die Hertzogen selbsten, eine Superiorität zu arrogiren, und dieselbe durch ein Kayserlich erpracticirtes Affter-Lehn, ihnen unterwürffig zu machen; An olim sub nexu feudali Danico?

Wie

Dubia ex protocollo Comitiali de anno 1521.

Wie wir dann ein *Protocollum* gesehen, so Herr *Nicolaus Ziegeler*, weyland Kayser Carls des Fünfften Vice-Cantzler, auf dem Reichs-Tage zu Worms anno 1521. gehalten, in welchem folgende Worte stehen: *Königs von Dennemarck Gab-Brieff, daß die Hertzogen von Holstein von Seiner Königlichen Würde, und von Seiner Königlichen Würden Lebens-Erben zu Affter-Leben empfahen sollen, und sonst von niemand.*

Ex Bulla Caroli V.

Darnach haben wir dieses Lehn-Briefes Kaysers Caroli V in denen angezogenen *Actis Dennemarck* contra *Dennemarck*, *copeyliche Abschrifft* gefunden. De dato Gent in Flandern anno 1521. d. 21. Julii.

Documento Regio a. 1523.

So gedencket auch seiner *König Friderich der Erste* in seinem *Send-Brieff* und *Ausschreiben*, (n) *an Chur-Fürsten, Fürsten und alle Teutsche Nation wider den entsetzten König Christian den Andern* anno 1523. *ausgangen*, mit folgenden Worten: " Wiewohl " Uns auf Königlichen Trawen und Glauben zugesagt, nichts bey Römischer Kayserl. Maj. jetzund im Regiment, Uns oder " dem Fürstenthum Holstein zu Nachtheil zu " bearbeiten: so ist doch alles in Vergessen " gestellet, Uns und denen Unsern unbewust, zu Römischer Kayserlicher Majest. gezogen, Dieselbe auf milde weitläufftige " Berichtung, dahin bewegt, dass Wir und " Unsere Erben hinfürter zu Ewigen Zeiten, " das Fürstenthum Holstein von Ihm und seinen Erben zu Lehen tragen und haben sollen; Welches Uns und den Einwohnern " desselben Fürstenthums in keine Wege " leidlich; Zweiffeln nicht, wo nicht Kayserliche Majest. die Gelegenheit des Fürstenthums der Warheit unterrichtet, würde sich zu solcher Handlung, ohne Wissen " und Willen der Chur-Fürsten und Fürsten " nicht haben vermögen lassen, sondern Uns " vielmehr bey dem Heiligen Römischen " Reich und der Teutschen Nation beschirmet und beschützet haben. So Wir aber " von gedachtem Unsern Vettern das Fürstenthum Holstein zu empfahen würcklichen angesucht, haben Wir Uns dess samt " Bischoffen, Prælaten, Ritterschafft, Städt " und gemeine Einwohner, mercklichen beschwehrt gefunden, und keineswegs wollen einfolgen. „

(n) Extat apud Petersen *chronic. Holsat. P. 4. f. 199.* & in *dictis actis Dennemarck contra Dennemarck.*

Responsio ex historia argumenti & Concluso Commissionali Bordesholmensi a. 1523.

§. 2. Als nun die Sache durch solche Fehde an des Kaysers Regiment zu Nürnberg erwachsen, hat dasselbige Regiment eine Commission erkanndt beyde kriegende Theile durch gütliche Unterhandlung zu vertragen, welches geschen im *Closter Bordesholm* anno 1523. Und hat König Christian seinem erpracticirten Königlichen Lehn-Brief müssen wiederum renunciiren, sich desselben verzeihen und gantz und gar begeben. Dann also lauten seine Worte, dem Vertrage einverleibt: " Nachdem wir Christian König zu " Dennemarck &c. eine Commission und " Privilegium von unserm lieben Herrn Brudern und Schwagern, Herrn Carln dem " Fünfften, erwehlten Römischen Kayser &c " erlanget, des Vermögens und Inhalts, dass " unser freundlicher lieber Vetter Herr Friderich Hertzog zu Holstein &c. seiner Liebe " Regalien und Lehn von Uns in aller massen " Sein Lieb und derselben Vorfahren, solche Regalien hievor vom Stifft Lübeck in " Lehen genommen, solle zu empfangen und " zu tragen haben. Darum Wir auch sein Ld. " solches würcklich zu vollenziehen besucht " und angelanget hatten; So Wir Uns die " nachbeschriebene Freunde, und gütliche " Händeler vermögen lassen, solch Privilegium und Anforderung der bemeldten Regalien und Lehn gegen Seiner Liebden abzustellen renunciiren, und fallen zu lassen; " welches Wir auch hiemit gantzlich für Uns " und Unsere Erben renunciiren, absagen und " fallen lassen, in Krafft und Macht dieses " Briefes: Doch also dass Unser freundlicher " lieber Vetter Hertzog Friderich von " Holstein, Unsers lieben Herrn Brudern " und Schwagern, Kayser Carls Cassation " und Revocation derselben, oder sonst " schrifftlichen Befehl an Uns erlangen solche Privilegien und Commission seiner Kayserlichen Majest. wiederum zu überantworten und zuzustellen, daran wir auch seine " Liebde bey Unserm lieben Bruder und " Schwager Kayser Carln, nicht impediren " oder hinterlassen wollen.

De facto R. Christierni II.

§. 3. Durch was Weise und Listigkeit aber der König solch Affter-Lehen über die Hertzogen zu Holstein ausgebracht, das wird nach der Lange und umständlich von Königs *Friderichs des Ersten Cantzlers* referirt im *Bericht auf König Christians Duplicas am Cammer-Gericht übergeben*, da unter andern gesetzt wird: " Es hat auch König Friderich, domahls Hertzog durch seine Räthe und Bothschafft nach Absterben Kayser Maximilianus und Carolus der Fünffte nun regierend wieder zum Römischen Könige erkorn was für dem jüngst gehaltenen Reichs-Tage zu Wormbs König Christian beschicket und Anzeigung thun lassen, nachdem Carolus der Fünffte zum Römischen Könige erwehlet worden und sey fürmahls die Lehenschafft des Fürstenthums Holstein von dem Bischoff zu Lübeck, als perpetuirten Commissarien entfangen, jedoch bekennet er sich, dass er dennoch des Reichs verwandter Fürst wäre, in Teutscher Nation gesessen, und ihn fragen lassen: Wie es Königliche Würde derhalben halten wolte? Ob Seine Königliche Würde samt Seiner Fürstl. Gn. Kayserliche Majest. beschicken wolten, Seine Königliche Würde ne-

neben Seiner Fürstl. Gn. gern schicken, und nichts in solchem Hertzogthum, dieweil sie beyde solches unterhanden hätten, sunder Seiner Königlicher Würde Wissen und Willen handlen. Darauf König Christiern in Antwort hat geben lassen, er wäre do zur Zeit mit grossen Kriegs-Handelungen beladen, und einen gewaltigen Zug in Schwedenreich zu thun führete, so bald er denselbigen mit Gottes Hülffgeendiget, und wieder ins Reich Dennemarck käme, wolte er seine eigene Bothschafft zu Kayserl. Majest. schicken, und alle Sachen ihnen beyden zum besten ausrichten lassen. Darauf Hertzog Friderichs, nun Königs, Räthe geantwortet: Wann solches geschehe, und Seiner Fürstl. Gn. angezeiget würde, wolten Seine Fürstl. Gn. gern mit daneben schicken, und damit ihren Abschied genommen. Aber König Christiern hat den Eyd und Pflicht die er dem Bischoff zu Lübeck als perpetuirten Commissarien, durch Ehrn Wolffen von Poggewisch, Ritter, und Henning von Poggewisch, Gevettern hat thun lassen: dergleichen der Zusage, so er seinem Vettern Hertzog Friderichen, nun König, gethan, wie ietzt gehöret, in Vergessen gestellet, so bald er wieder aus Schweden kommen, Victorien und Sieg daselbst erlanget, hat sein Gemüth gestanden, wie er auch seinen Vettern seines Gefallens unter sich drücken und zwingen möchte; So er aber kein beständlich Ursach dazu gehabt, ist er stillschweigend männiglich unbewust mit fünff Kleppern aus Dennemarck zu Kayserl. Majest. in Braband geritten, und alda unbewust Hertzog Friederichs, nun Königs seines Vettern, sich mit dem Hertzogthum Holstein von Kayserl. Majest. belehnen lassen, auch fürters sollicitirt, dass hinfüro Hertzog Friderich und seine Erben von ihm und seinen Erben die Lehnschafft des Fürstenthums zu Holstein zu ewigen Zeiten empfahen solten, laut des vermeynten Kayserlichen Lehn-Brieffes darauf gegeben. So er aber als ein frembder Christlicher gesalbter König, welcher auch Kayserl. Maj. Schwager was, zu Kayserl. Maj. ungefürdert Gastes-weiss in ihre Erb-Lande kommen, ist männiglich bewust, wie sich dann Kayser und Könige mit Gaben und Geschencken und anderen Fürderungen pflegen zu halten; So er dann König Christian in verschwiegender Wahrheit, bey Kayserl. Majest. sollicitiret, als hätten die Bischöffe von Lübeck ihre Rechte und Gerechtigkeit der Commission halber, der Lehnschafft zum Hertzogthum Holstein verschwiegen und versäumet, welche Er doch nicht werde mögen beweisen, und darum solche Gerechtigkeit Ihm überzugeben gebeten, hat sich Kayserl. Maj. als auf des frembden Gastes und Schwagers Bitte leichtlich dazu vermügen lassen, und Ihm solchen vermeynten Lehn-Brieff gegeben; sonderlich so Ihr. Kayserl. Maj. die Gelegenheit des Hertzogthums Holstein unbewust gewesen, und nach Einführung etlicher Nullitäten und Nichtigkeiten des ausgewürckten Lehn-Briefes, setzt auch diese zwo nachfolgende, und ob das alles kein Ansehen haben solte, des man sich zum Rechten nicht vermuthen, so ist doch der Bischoff zu Lübek, de cujus Præjudicio und Interesse tanquam perpetui Commissarii aldar ist gehandelt worden, zu solcher Handlung, wie recht, nicht citiret, oder gefodert worden, das sich doch nach Ordnung der Rechte also hätte wollen gebühren, dass Er dazu erfordert worden wäre, ob Er einigerley Einsagen dazu gehabt, dieselbige vorzubringen; So dann solches nicht geschehen, sondern König Christian hinterlistig, stillschweigend und mit verschwiegener Wahrheit umgangen, und Kayserliche Maj. der Sachen nicht recht berichtet, so Er nicht mehr erlangen, auch Kayserl. Maj. Ihm nicht mehr geben mögen; Dann so viel Ihm von Rechts-wegen gebühren wollen, dass Er aus angezeigten Ursachen gar keins gehabt. Es hat Kayserl. Maj. dem Bischoffen zu Lübeck, auch Hertzog Friderichen, itzo Könige, noch niemands an seiner Gerechtigkeit etwas Nachtheiliges handeln oder fürnehmen wollen, sondern hat einem Jeden seine Gerechtigkeit vorbehalten, und dieselbe ungekräncket und ungeschwächet haben wollen. Dann die Clausul im vermeynten Lehn-Brieff (doch Uns und dem Heiligen Reich an Unser Oberkeit, und sonst männiglich an seinem Rechten unschädlich) solches klärlich mitbringet.

§. 4. Wann die gemeine Rechts-Regul solle noch statt haben, die da saget: *Quod quisque juris in alium statuit, ut ipse eodem jure utatur.* So müssen die Königischen diese zwey Einreden auch wider sich hören und gelten lassen, so der ietzigen Kayserl. Maj. Ur-Anherr in simili casu für sich allegiret und angezogen, nemlich, obschon also wäre, wie vorgegeben wird, welches doch nicht ist, (und ex hac parte constanter negiret wird) dass in dem Kayserlichen Lehn-Brieffe auch die itzige Graffschafft Holstein wäre conferiret worden, so müsse doch das ungeschehen seyn ad falsam relationem, und unwahrhafftigen Bericht, unter dem Schein, als ob die Grafen zu Schaumburg ihren Antheil an der Graffschafft Holstein mit cediret und überlassen hätten, welches aber wie obenwehdig ist ausgeführet worden, nicht geschehen. Zum andern, so sind die Grafen dazu nicht citiret, vielweniger gehöret worden. *Esse autem juris manifesti constat, quod ei cui aliquid fieri vel non fieri interest, si non citetur, præjudicari non posit, juxta textus expressos* in *lib. 47. in pr. ff. de re judic. L. 39. de Adopt. L. 19. C. de testib. cap. 2. X. eod. c. fin. de major. & obed. quibus assentitur* Paulus *lib. 5. sentent. tit. 5. §. 5.* Minsinger. *singular. observat. cent. 2. c. 91. cent. 3. c. 86. cent. 6. c. 6. & de sentent. ipsorum* Holsatiæ *Ordinum* Vultejus *de consil. 35. n. 164. Et cæteroquin hoc jure utimur, ut rescripta Cæsaris intelligantur*

Consideratio hujus facti & argumentationes.

gantur, salvo jure tertii argum. L. 2. §. si quis a Principe ff. ne quid in loc. publ. L. rescripta C. de precib. imp. offer. Caus. 25. quæst. 1. in fin. c. super eo, de offic. de Leg. Et pluribus confirmant Gailius *L. 1. observat. pract. 70. n. 13. & L. 2. cap. 58. n. 4. cap. 76. num. 9.* Mynsinger. *Respons. 19.* Vultejus *d. consil. 35. n. 163.* Cacheranus *consil. 9. n. 28.* Alexand. Chassanæus *in paratitl. Decretalium. Lib. 1. tit. 3.* Ranchius *L. 9. de revision. Concil. Trident. c. 5.* Moditius *in dubitation. & resolution. ad tit. instit. de Jur. Nat. Gent. & Civ. §. principum placita, dubit. 11. n. 2.* Quod vel maxime attendendum esse in concessionibus, beneficiis & investituris, caute monuerunt Schurffius, Cephalus & Socinus, *producti a* Vultejo *in d. consil. 35. n. 163.* Ut quicquid dat vel confirmat Imperator, id omne salvo jure tertii datum vel confirmatum esse intelligitur, ceu docet Menoch. *de præsumpt. L. 2. præsumpt. 9. n. 5.* & respondit Wesenb. *consil. 40. n. 37.* Georg. de Cabedo *decision. Lusitan. P. 2. decis. 30. n. 5.* hoc est, Ita prosit petenti, ut impetranti, ut tamen nemini noceat: *cap. de Ecclesiasticis 25. quæst. 2.* Chassanæus *d. l. 3.* Nec enim solet Imperator aliquid decernere in alterius injuriam *L. unic. C.* Hermog. *de testam.* Quin Imperator Titus Antonius rescripsit, non lædi statum liberi hominis, ob tenorem instrumenti male concepti, ut auctor est Ulpianus *in L. 8. ff. stat. hom.*

Kan dem allen nach, wann schon einiger Kayserlicher Lehn-Brieff, das man doch nicht geständig ist, verhanden wäre, solcher dem Grafen zu Holstein-Schawenburg, und ietzregierenden Fürsten an ihren ererbten und hergebrachten Rechten nichts præjudiciren.

Argumenta alia.

§. 5. Und da je einer in rerum natura gewesen, oder noch wäre, möchte man wohl fragen: Wie es dann kommen, dass Ihr. Königl. Maj. bey Kayser Matthia, allerhöchstseligstes Andenckens, unter andern Werbungen auch diese lassen anbringen, dass erstlichen des ietztregierenden Fürsten und Herrn Gross-Vater in die Acht erkläret, nicht ausgesühnet, und also seine Erben des Reichs-Lehen der Grafschafft Holstein unfähig? Zum andern, dass Ihr. Fürstl. Gnaden und Dero Vor-Eltern die Lehen nicht gesunnen, versaumet, und also derselben verlustig, und Ihr. Kayserl. Maj. und dem Heiligen Reich anfällig und vacirend worden. Und derowegen, zum dritten, weil eine Expectantz auf die Grafschafft Schaumburg, Sternberg und Gehmen, und Anerbietung einer nicht geringen Summen Geldes, unterthänig suppliciren und anhalten lassen, wie solches nicht allein mit der copeylichen Supplication und andern Documenten zu verificiren, sondern es bezeugen auch des Kaysers Matthiæ eigene Resolution und Rescript ad Ernestum Comitem Holsatiæ, von wegen des Königs zu Dänemarck Christiani IV. gesuchter Exspectantz auf die Grafschafft Holstein und Schaumburg de d. Wien d. 20. Febr. 1619. als wodurch des Königs unbefugte Prætension erscheinet und an das Tageslicht gegeben wird.

Cap. XVII.

Ob die ietzige abgetheilte Grafschafft Holstein eben die Dignität und Würde behalten, so die gantze Grafschafft ehe und bevor dieselbe zum Hertzogthum erhöhet worden, soll oberzehlter maßen bevor gehabt haben.

§. 1.

De Principatu Holsatiæ Comitatus avito & novo.

Sie sagen: Wann dem schon also wäre, wie oben ist deduciret worden, und dass die alten Grafen zu Holstein sich etwa möchten Fürstlicher Dignitäten arrogiret haben, so sey doch solches allein, von dem damahls regierenden Grafen, welche gantz Holstein in Verwaltung gehabt, zu verstehen und nicht von den abgetheilten Herrn, als die Grafen zu Schawenburg gewesen, welche Linie sich solcher und dergleichen Dignitäten niemahlen angemasset noch anmassen dörffen, sollen oder können.

Denen giebt man zur Antwort: dass kein Exempel im Reich Teutscher Nation (ausserhalb der Könige und Churfürsten zu finden, dass ein abgetheilter Fürst oder Graf, ob er schon den allergeringsten Theil des Fürstenthums oder Grafschafft in Besitz bekommen, zugleich auch seynd von dem Stand, Titul, Dignität und Würde degradirt und abgetheilet worden. Dann majus & minus, sagen die Juristen, rei substantiam non immutant, wie in Terminis hievon schreibet Tiraquell. *de jur. primigen quæst. 52.* Rosenthal *de Feudis cap. 9. membr. 1. conclus. 56. num. 16.* und Vult. *d. consil. 35. n. 33.*

Da sie dahin schliessen: Wann eine solche Abtheilung der Hertzogthümer, Fürstenthümer und Grafschafften geschieht, dass doch die abgetheilten Herren, nach dem üblichen allgemeinen Gebrauch des gantzen Teutschen Reichs, nichts destoweniger Hertzogen, Fürsten und Grafen cum dignitate Regali verbleiben. Das bezeugen auch die *Gloss. in specul. Saxon. L. 3. artic. 58.* Philoteus Achillinus (o) *in somnio viridarii L. 1. c. 36. in f.* Michael ob Aguirre *in Apolog. P. 1. n. 109.* Matth. Steph. *de jurisdict. L. 2. P. 1. c. 6. n. 54.* Besius *de Pactis Famil. Illustr. c. 8. f. 426.*

(o) Qui fuit *Caroli V. Regis Galliæ Sapientis* Cancellarius & Consiliarius domesticus

sticus ante annos propemodum trecentos. Juvat Latina ejus verba mutatis saltim nominibus adscribere: *Quicquid privilegii & dignitatis Ducatus Holsatiæ nomine in parte una prætenditur, hoc etiam Comitatus Holsatiæ in alia retinuit; Cum enim Comitatus Holsatiæ a reliqua Holsatiæ parte discessit, cui de jure adhærebat, quicquid in sua parte Ducatus Holsatiæ quondam obtinuit, aut jure altitudinis & potestatis exercuit, hoc Comiti Holsatiæ eadem plenitudine cessit. Et ideo, sicut omnia, quæ intra terminos Ducatus Holsatiæ existunt, subjecta esse noscuntur Ducibus, sicque intra terminos Comitatus, Comiti parere; Et sicut Duces in toto Ducatu Holsatiæ habent omnimodam jurisdictionem, merum & mixtum imperium, summa regalia, nec non immediatum in imperio statum; Sic & Comes Holsatiæ inter subditos suos suoque in comitatu.*

Privilegia omnia sibi servarunt Comites etiam post divisionem terrarum.

§. 2. Was demnach für Privilegien, Dignitäten und Würden, wegen des Hertzogthums Holstein vom Gegentheil prætendiret wird, das alles hat auch die Graffschafft Holstein ihres Theils reserviret und behalten; Quod enim juris erat in toto id obtinebat in qualibet ejus parte *l. 76. in pr. ff. de rei vind. l. 51. ff. de admin. tutor. l. 82. ff. de acquir. hered. l. 3. ff. pro hered.*

Dann wie itzige Graffschafft Hollstein von dem ietzigen Hertzogthum damahls Fürstlichen Graffschafft, deren sie einverleibet, als ein Glied gewesen, abgetheilet worden, hat der possedirende Graf, eben die Hoheit, Macht, Gewalt und Herrlichkeit in seiner Graffschafft ohne alles Mittel völlig behalten, welcher sich die Hertzogen damahls Grafen, in ihrem Hertzogthum rühmen und gebrauchen. Und derwegen wie alles, was in des Hertzogthums Holstein Territorio gelegen, (p) den Hertzogen unterworffen und zustehet, also ist auch alles, was in der Graffschafft Holstein Territorio gelegen; (r) dem Grafen unterworffen und zuständig, und gleich als die Hertzogen in ihrem gantzen Hertzogthum Holstein alle Bothmässigkeiten, Hohe, Mittel- und Nieder-Gerichte, auch alle hohe und niedrige Regalien ohn alles Mittel haben exerciren und üben: Also und ebenmässiger Weise, hat es auch der Graf in seiner Graffschafft über seine Leute und Unterthanen, wie dieses alles obangezogener Achillinus, weyland der *Königlichen Majest. in Franckreich Cantzler*, und hochansehnlicher *geheimer Rath*, an obberührtem Orth, mit wenigen doch kräfftigen Worten in terminis terminantibus uns gleichsam vorgemahlet.

(p) Ita de Ducatu Holsatiæ, Stormariæ & Dithmarsiæ differit Schrader *Volum. 1. cons. 3. quæst. 2. n. 344. usque ad n. 387.*

(r) Late hæc deducuntur *in actis das Closter Uterssen belangend*, & confirmantur a Rutger Rulando, *in eruditiss. consilio per totum.*

Argumentum ex usu vulgari.

§. 3. Dahero zu unsern Zeiten ein gemeiner Gebrauch ist, dass ob schon ein Herr abgetheilet wird, und nur etwa ein Hauss oder Ampt im Besitz hat, er doch nichts destoweniger den Titul, Nahmen, Standt und Würde behält und führet, wie solches ingemein alle Rechts-Gelahrten bezeugen, und insonderheit Zasius *in l. 2. ff. de origin. jur. Corsetus de potest. & Excell. Reg. q. 24. Barbatias consil. 71. num. 3. volum 3. Vultejus d. consil. 35. num. 31.*

Ex decisionibus Imperialis Cameræ.

§. 4. Ja das noch mehr ist, so hat man Decisiones und Præjudicia Cameræ Imperialis, dass ob schon ein Fürst oder Graf, die Lande davon er Fürstliche oder Gräfliche Dignität und Würde erlanget, nicht mehr in Besitz hat, (s) sondern dieselbige in anderer Herren Hände gerathen, sie doch nichts destoweniger ihren Fürstlichen oder Gräflichen Titul und Würde als ein Jus personale behalten, und förter auf ihre Nachkommen posteriret. Worvon zu lesen Gilman. *in dubiis Cameræ tom. 2. Symphor.* verb. *Status Imperii f. 325.* und Knichen *de sublim. jur. territor. c. 1. n. 225.* Wie vielmehr kan das von den Grafen zu Holstein-Schawenburg (t) beteuret werden, welcher noch einen guten Theil der alten Fürstlichen Graffschafft Holstein, mit allen Hoheiten, Rechten und Gerechtigkeiten in Possess und unter seiner Regierung hat? Wie das auch bezeuget vor mehrgedachter Wolffgang Krüger *in catalog. Vir. Illustr. fol. 5.* da er von Graf Adolphen also schreibet: "Welcher in Holstein &c. Fürstliche Häuser und Güter besitzet, die alleine dem Römischen Kayser zu Lehen gehen; *Adeo hac de re communis vulgi vox est, & fama.*"

(s) Exempla habentur in *Ducibus Zeringiæ, Meraniæ, Tecciæ*, quibus *Ducatus Alemanniæ, Carinthiæ, Sueviæ*, unde dignitatem habuerant, adempti fuerunt: in *Marchione Badæ*, qui dignitatem habebat a *Marchione Veronensi.* Ut plures taceamus, qui titulis regionum & provinciarum uti solent vel ex jure exspectantiarum, vel prætensionum, confraternitatum.

(t) At objiciunt: post factam transactionem Oldeslohensem comites Holsato-Schaumburgicos sibi nullam amplius principalem dignitatem tribuisse, sed in comitum inferiori ordine reponi passos fuisse. Quod si illis largiamur; id vicissim nobis concedant postulamus: nec patrem, nec avum, nec majorum quemquam, nedum fratrem aut agnatum præjudicare posse filio

filio vel nepoti aut cuivis de familia, quo minus debeat uti jure avito & privilegio nobilitatis suæ gentilitiæ, quam a majoribus eorumque provisione obtinuit, sibique & stirpi & successoribus acquisivit. Tiraquellus de *Nobilit. c. 35. n. 4.* Hippolytus *a* Collibus *in Nobili th. 46.* *Georg a* Wentzikh *im Bericht vom Schlesischen Ritter-Recht f. 73.* Bodinus *de Rep. l. 1. c. 8.*

Comites Holsatiæ circulo Saxoniæ inferioris annumerati anno 1617.

§. 5. Dadurch Zweiffelsohne des Hochlöblichen Niedersächsischen Crayſſes Stände und Deputirte, Räthe und Abgesandten, bewegt worden, auf deme an. 1617. zu Braunschweig gehaltenen Crayss-Tage an den itzigen Fürsten und Grafen in einem Schreiben, de d. Braunschweig d. 1. Oct. 1617. zu erinnern und ermahnen, dass sich Ihre Fürstliche Gnade, wegen der Grafschafft Holstein, als die in des Niedersächsischen Crayſſes ungezweiffelten Circulo gelegen, solle zu demselben ihrem Niedersächsischen Crayſſe halten, die Crayss-Tage besuchen, und sich den Crayss-Ordnungen und Verfassungen conformiren und gemässen. Daraus dann erscheinet, dass die gesamten Crayss-Stände selbsten dafür gehalten und geschlossen: " Quod in materia prima remanserit virtus, " ad reassumendum eandem formam, „ wie Baldus sagt in *c. nullus de elect. n. 7. & seq.*

Cap. XVIII.

Daß die Römisch. Kayserl. Majest. Ferdinandus II. *durch obdeducirte Argumente und Nachrichtungen, seyen bewogen, dem regierenden Grafen Ernst zu Holstein-Schaumburg, den Fürsten-Stand und Titul zu restituiren, und daß dadurch weder der Königl. Majest. zu Dennemarck noch dem Fürstlichen Hauß Holstein-Schleswig einig Præjudicium nicht sey zugezogen worden.*

§. 1.

Restituitur ipsis vetusta dignitas Principalis a. 1619.

Demallen nach als anno 1619. ein Wahl-Tag nacher Franckfurth ausgeschrieben, und derselbige auch dem ietztregierenden Fürsten und Grafen notificiret und zu wissen gemacht worden, haben Ihr. Fürstl. Gn. als ein vornehmer unmittelbarer Graf des Reichs, sich ihres Standes und Pflicht, damit Sie dem Heiligen Reich verwandt, erinnert, und einen aus ihren Räthen und Dienern abgeordnet, dem Erwehlten Römischen Kayser, als ihrer unmittelbahren Obrigkeit, zu der glückseligen einträchtigen Wahl gebührlichen zu gratuliren, und sich samt ihren Land und Leuten zu der Kayserlichen milden Gn. allerunterthänigst zu submittiren und recommendiren, auch daneben pro confirmatione Regalium der Gulden Bull und Herkommen ge-

de Westphal, Monum. inedit. Rer. Germ.

mäss, wie ingleichen pro indulgentia Privilegii Academici zu suppliciren und anzuhalten. Weilen nun Ihr. Fürstl. Gn. Abgesandter fast der erste unter den Standen des Reichs gewesen, so der Römischen Kayserlichen Majestät zu Dero höchsten Dignität und Würde congratuliret, und durch Verlassung und Absentirung derer mehrentheils Evangelischer Stande sich zu subjiciren und unterthänig zu machen, nicht wollen lassen abwendig machen, haben Ihr. Kayserliche Maj. darob ein solches gnädiges Gefallen geschöpffet, dass Sie sich alsbald bey erster Audientz gegen den Abgesandten erkläret, dem Herrn Grafen zu Schaumburg (das waren Ihr. Kayserl. Maj. eigene Worte) um solches seines gehorsamsten Erbietens und beständiger Treu willen, mit Kayserlichen Gnaden zu befördern, Ihr wollen lassen allergnädigst angelegen seyn.

Diploma Imperatorium Confirmationis Regalium & Protectionis.

§. 2. Unterdess als die Confirmatio regalium samt dem einverleibten Kayserlichen Schutz, Schirm und Salvagardia (tt) würcklichen ausgefertiget zu Franckfurt d. 13. Sept. a. 1619. und das Privilegium Academicum nach Inhalt des Giessischen Privilegii decretiret, und desselbigen allergnädigste Bewilligung, durch den Reichs-Hoff-Raths-Præsidenten, Herrn Grafen zu Hohen Zollern, dem Abgesandten mündlichen angezeiget, auch daneben versichert worden, dass solches an dem gewöhnlichen Hof-Lager mit ehistem solle expediret und an seinen Orth unfehlbar anbehandiget werden; " Haben " Ihr. Kayserliche Maj. nach des Grafen zu " Schauwenburg (wir repetiren ihre Wort) " Stand, Wesen, Qualitäten und Gelegenheit " fleissig lassen nachforschen, und so viel " Bericht eingenommen, dass der Herr Graf " seiner Qualitäten halber, den Fürsten-Stand " nicht alleine wohl meritire, sondern auch " alle Mittel habe, denselben cum reputatio- " ne zu führen; und sonderlich dass Nach- " richtung zu finden, wie dass seine Vor-El- " tern, die alten Grafen zu Holstein-Scha- " wenburg, Fürst-massig gewesen, und Er " sich dahero einen Hochgebohrnen Grafen " noch auf den heutigen Tag thäte intituli- " ren. Darauf die Kayserliche Majestat mit " vorgehabtem Rath der anwesenden Chur- " Fürsten sich allergnädigst resolviret, Ihrer " Kayserl. Maj. bey Dero antretenden Regie- " rung zu sonderlichen Ehren, und dem Hei- " ligen Römischen Reich zu Zierde und Wohl- " stande, den Grafen zu Holstein und Scha- " wenburg in seiner Vor-Eltern Fürstmassi- " gen Stand zu restituiren, und von neuen " zu erhöhen. „ Weilen aber Ihr. Kayserliche Maj. zum Aufbruch und Abreisen eilfertig, und der Abgesandter desshalben sich einzulassen keinen Befehl hatte, dass man also nicht wissen konte, ob auch Ihr. Gn. darein bewilligen, und den Fürsten-Stand anzunehmen gemeynet, so haben Ihro Kayserliche Maj. des Morgens für Dero Abreisen sich per-

 söhn-

söhnlichen in den Hohen geheimen Rath verfüget, ein Decretum ibid. d. 16. Sept. c. a. verfassen, dasselbige in pleno consessu publiciren, und durch Ihr. Gn. zu Hohen Zollern, dem Abgesandten lassen zustellen, über die proprio motu concedirte Restitution und neue Erhöhung des Fürsten-Standes.

(tt) Exstat apud Lünig T. R. A. *Parte Spec. Contin. II. p. 315.* Ipsum quoque Diploma erectionis in Principatum d. *dato Franckfurt. a. 1619. d. 16. Sept. legitur ibidem p. 58.* Privilegium vero Academicum seu Diploma Cæsareæ confirmationis *Academiæ Rinteliensis*, quod datum est *Viennæ a. 1620. d. 9. Maj.* a Lünigio omissum est. Exhibuit tamen *c. l. p. 934. Churfürst Friderichs zu Pfaltz, als des Reichs Vicarii Diploma für Graf Ernst zu Holstein &c. die Aufrichtung der Universität zu Rinteln betreffend. d. 19. Jul. 1619.*

Vindiciæ pro suscepta hac dignitate.

§. 3. Und wie vermuthmasset, also ist es auch geschehen. Dann Ihr. Fürstl. Gn. fast ein gantz halb Jahr difficultiret, den Fürsten-Stand anzunehmen; und allewege zur Antwort gegeben: Dass Sie sich mit der anerbothenen höchsten Gnade lassen contentiren und begnügen, und keines andern Standes Erhöhung nicht begehren, bis dass endlichen durch vielfältige Anmahnung, der verwandten Fürsten und Herren, und Gutachten der Hof-Räthe und Land-Stände, Ihr. Fürstl. Gn. sich haben bewegen lassen, in Annehmung des Fürsten-Standes zu consentiren, und darüber *das Kayserliche Diploma oder Gülden Bull* zu acceptiren, welches dann auch samt dem *Privilegio Academico* alsba'd erfolget, und dafür weiters nicht als die Cantz'ey-Gebühr und das Herkommen erfordert, und in motibus propriis bräuchlich und üblich ist, von Ihr. Fürstl. Gnaden præstiret und erleget worden. Geschicht derowegen so wohl der Römischen Kayserlichen Maj. unserm allergnadigsten Herrn, welcher Kayserliches heroisches Gemüth und unbefecktes Gewissen in Ertheilung der Gratien, und Justitz-Sachen der gantzen weiten Welt wohl bekannt ist, als Ihr. Fürstl. Gnaden zu Holstein-Schawenburg von demjenigen zu viel ungütlich, die da dörffen spargiren und ausgeben: Es hätten Ihr. Kayserl. Majest. und Fürstl. Gnaden, als Käuffer und Verkäuffer mit einander auf eine Tonne Goldes und mehrers contrahiret und mercancirt; Welches wir der Römischen Kayserlichen Maj. cujus Majestas læditur, in seiner Zeit zu ahnden und zu eyfern allerunterthänigst wollen heimgestellt haben.

Bulla Imperatoria seu Diploma Erectionis Principatus an. 1619. d. 16. Sept. Privilegium Academicum de a. 1620. d. 9. Maj.

Cum præjudicio alterius non conjuncta.

§. 4. Vielweniger ist der Kayserlichen Maj. mit Erhöhung des Fürsten-Standes, oder Ihr. Fürstl. Gnaden mit Annehmung desselbigen Intention, Wille, Meynung oder Andacht gewesen, einigen Fürsten oder Herrn an seinen Lehen, Hoheiten, Recht- und Gerechtigkeiten, den geringsten Eintrag, Præjuditz oder Nachtheil zu gebehren, sondern einem jeden sein Jus, wie er solches zuvor gehabt und hergebracht, per salutarem clausulam reserviret und vorbehalten haben, laut beyder, so wohl der *Kayserlichen Majest.* als *Ihr. Fürstlichen Gnaden zu Holstein-Schaumburg an den König zu Dennemarck gethanen und abgegangenen Erklärungen.* de dato Wien d. 2. Mertz a. 1621. und Bückenburg d. 3. April an. 1621.

Nec exemplis veterum destituta.

§. 5. So haben endlich die Kayserliche Maj. in dem, dass Sie den Grafen zu Holstein-Schawenburg, zum Fürsten-Stand restituiret und wiederum erhoben, auch Dero Vorfahren im Reich Exempel vor sich gehabt. Dann gleicher Weise hat Kayser *Maximilian der Erste* den Grafen zu Henneberg (u) anno 1486. zum Fürsten des Reichs restituiret, dessen Vor-Eltern den Fürsten-Stand und Titul in die zweyhundert Jahr nicht gebrauchet noch geführet. Desgleichen hat Kayser *Carl der Vierdte* den Burggrafen zu Nürnberg anno 1363. auf ebenmässig empfangenen Bericht wiederum restituiret, wie die Worte des Decrets (v) lauten, dessen Eingang also stehet: *Quamvis rationabili fide, dignorum testimonio dudum informata sit nostra Serenitas, qualiter spectabiles Nurinbergenses Burggravii, ab antiquo tempore Nobilitate sua Illustribus Principibus patificati sint & fuerint, & adhuc in omnibus & singulis, nobilitate Principum potiantur, quia tamen nonnulli prædecessores eorum bujusmodi libertates & bonores in aliqua parte sic neglexisse noscuntur, & eas prosecuti non sint tali diligentia, quod in hominum communi permanerent notitia, sicut dignitas & honor officii Burggraviatus hujusmodi merito requirebat &c.*

(u) Hermannum Comitem Hennebergensem a Maximiliano I. Imp. dignitati Principis imperii restitutum asserit Spangenberg. *im Adelspiegel P. 1. L. 10. c. 13.*

(v) Refertur *in Actis der Stadt Nürnberg contra den Marggraffen zu Anspach, als Burggraffen zu Nürnberg*, & apud Goldast. *T. 3. Const. Imp. f. 371.*

Cap. XIX.

Dass der angenommene Fürsten-Titul dem Stylo curiæ *und alten Herkommen gleichförmig und gemäss sey.*

§. 1.

Nec Stylo Curiæ contrarius.

Die Grafen, so Fürstlichen Stands und Herkommens, werden ohn allen Unterschied Fürstliche Grafen, Fürst-Grafen, Fürsten und Grafen, Gefürstete Grafen, auch mit

mit einem Worte Fürsten, und in Welscher Zungen, Printzen, zu Latein *Faces Romani Imperii Principes*, genannt. Weilen aber die Römische Kayserliche Maj. Ihr. Fürstlichen Gnaden den Titul selbsten formirt, und auf folgende Weise geben und schreiben lassen: *Dem Hochgebohrnen Unserm und des Reichs Fürsten und lieben Getreuen, Ernsten, Grafen zu Holstein - Schawenburg und Sternberg, Herrn zu Gehmen &c.* wie das Kayserliche Mandatum an *Chur Meintz*, als des Heiligen Römischen Reichs Ertz-Cantzlern, und in simili an *Herrn Philipp Christoph, Bischoffen zu Speyer, als Cammer-Richtern*, wegen Intitulation des Grafen zu Holstein - Schaumburg abgangen, sub dato Wien d. 9. Sept. 1620. und des Herrn Cammer Richters darauf an Röm. Kayserl. Maj. erfolgte Antwort de d. Speyer d. 30. Sept. 1620. ausweisen; So haben Ihr. Fürstliche Gnaden nach dieser præscribirten Form den Titul befohlen zu concipiren, und dem Stylo Cancellariæ zu inseriren.

Quod exemplis asseritur.

§. 2. Und obwohl dieser Titul vielen Leuten sehr frembd und seltsam vorkommen, auch mancherley Reden und Discursen deswegen hin und wieder vorgelauffen; So haben doch Ihr. Fürstliche Gnaden sich anders nicht können noch sollen tituliren und nennen, dann die Römische Kayserl. Majest. Ihro fürgeschrieben, und anderwärts zu thun befehlen lassen. Zu dem und wann schon diesem nicht also wäre, so ist doch die Titulatur *Fürst* und *Graf*, der rechte wahre alte Titul und Inscription, der Fürstmäßigen Grafen, und ist eben so viel gesagt als Gefürsteter Graf, welcher Titul erst bey unsern Zeiten erfunden und an des obigen Statt gesetzet worden, das wollen wir den Unerfahrnen Unwissenden zum Bericht nur mit etlich wenigen Exempeln demonstriren.

§. 3. In einem *Lateinischen Register* (w) der Fürsten und Herren die sich haben in Kriege in das gelobte Land begeben, werden folgende Fürsten und Grafen gesetzt: *Wilhelmus Comes & Princeps de Nevers, Wilhelmus Comes & Princeps Pictaviensis Arnoldus Comes & Princeps de Castello Aldenardis.*

(w) *Apud Jacobum Bongarsium prolegom. ad gesta Dei per Francos seu Orientalium & Palæstinar. expeditionum Historias.*

Et Testimonio Franc. Modii.

§. 4. Bey Francisco Modio in *pandectis triumph. 2. lib. 1. c. 11. fol. 50. und fol. 54.* Wird auf dem Turnier zu Zürich anno 1165. gehalten, ernennt; *Conradus Princeps & Comes Valesiæ.*

Ducis Saxoniæ.

§. 5. In einem *Brieffe* (x) *Hertzogen Henrichs zu Sachsen und Bayern* wird gelesen; *De hostibus Regni Tietbmarskiensibus, qui Rotholphum Marchionem principem & comitem suum jam pridem interfecerant &c.* das ist, Fürsten und Grafen zu Dithmarsen.

de Westphal. Monum. inedit. Rer Germ.

(x) In *Privilegiis Archiecclesiæ Hammaburgens. n.48. f. 180.*

§. 6. Wolfgang Lazius *lib. 9. de migrat. gent. fol. 532.* von Hertzogen Herman zu Sachsen, Grafen zu Holstein *apud Luneburgum Comes & Princeps inauguratus;* Das ist, zum Fürsten und Grafen zu Holstein vom Kayser belehnet. Lazii.

§. 7. Felix Malleolus *in dialog. de Nobilitat. & Rustic. c. 17.* "Princeps & Comes de Lutzelburg." Jacobus Frischlinus *Balingensis* hat anno 1612. eine *Comœdiam* lassen in den Druck ausgehen unter diesem Titul und Inscription: *Von dem Hochgebohrnen Fürsten und Grafen Hansen von und zu Würtemberg, Frey-Herrn zu Beutelsbach;* In dem *alten Turnier-Buch* (y) wird gelesen *Arnold Fürst und Graf zu Scheiren*, welches *Doctor Modius* (z) zu Latein gegeben: *Arnoldum Comitem & Principem a Scheiern.* Malleoli. Frischlini. Rixneri.

(y) *Cujus Autor* Georgius Rixener *Heroldus Cæsareus*, ex quo repetit *Brotuff chron. Marsburg. l. 1. c. 15.*

(z) *Pandect. triumphal. Tom. 2. l. 1. c. 18.*

§. 8. Und widerum an einem andern Orth des *Turnier-Buchs* stehet geschrieben: *Seybold Printz und Graf zu Ringelheim*, davon *Doctor Brotuff* (a) in der *Mersburgischen Chronick* schreibet: *Diese Gefürstete Grafen zu Ringelheim sind des Römischen Reichs belehnete Fürsten und Grafen, und von wegen ihres Fahn-Lehens Illustres gewest.* Gedachter Brotuff (b) in selbiger *Chronick: Woldemarus Princeps & Dominus in Berenburg;* Dieser ist gewesen ein gebohrner Graf von Waldeck, und Marggraf zu Berenburg, von welchem Marggrafen die Grafen zu Schauwenburg (c) entsprossen und ihre Ankunfft haben. Folget weiter im *Turnier-Buch:* (d) *Otto Fürst und Graf zu Ascanien, und bald darnach: Otto Fürsten und Grafen des Hartzes zu Ballenstädt und Ascanien.* Brotuffi.

(a) *d. l. 1. c. 23.*

(b) *Ib. l. 2. cap. 33.*

(c) Teste Meibomio *chron. Wabeckensi f. 8. & 10.*

(d) *Et ex eo Brotuffius d. l. 1. c. 15.*

§. 9. *Doctor* Franciscus Modius im *berühmten tomo 2. lib. 1. c. 10.* von dem Grafen zu Hennenberg: *Poppone Principe & Comite Hennenbergensi;* Doctor Elias Reusnerus in Au- Reusneri.

Auctor. genealog. fol. 26. *Stemma Comitum & Principum Hennenbergensium.* In der *Reichs-Matricul* so von Herrn *Paurmeistern* (e) angezogen wird: *Principes & Comites Hennenbergici;* Und er *Paurmeister* selbsten sagt: (f) *In actis quoque Illustrium comitum ac Principum Hennenbergensium:* Herr Philippus Melanchthon, in der *Vorrede* über den *sechsten Wittenbergischen Theil der Bücher Lutheri: Den Durchleuchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herren Herrn Wilhelm, Herrn Georg Ernsten, Fürsten und Grafen zu Hennenberg;* Abraham Saurius *in Calendario Historico 20. 7bris: Pop; o, Fürst und Graf zu Hennenberg;* Und wiederum: *anno 1513. ist der Durchleuchtiger Fürst Poppe, Graf von Hennenberg, so der Jüngste unter seinen Brüdern war.*

Paurmeisteri. Melanchtonis Saurii.

(e) *l. 2. de jurisd. Roman. Imper. c. 2. f. 514.*

(f) *d. l. 2. cap. 3. n. 29.*

Imperatorum.

§. 10. *Kayser* Maximilian *der Erste* in dem *Rescripto de honore & privilegiis Poeta rum* (g) *Conrado Celti* gegeben: *Princeps Comes Burgundiæ, Flandriæ, Tyrolis, Goriciæ, Arthesiæ, Holandiæ, Selandiæ.* Item in der *alten Lateinischen Ordination. donatar.* zu *Cöln* anno 1512. publiciret: *Princeps & Comes Burgundiæ, Flandriæ, Tyrolis, Goriciæ, Arthesiæ, Holandiæ, Selandiæ. Kayser* Ferdinand *der Erste* in dem *Passauischen Vertrag* (h) de anno 1552. und in dem *Reichs-Abscheide zu Speyr* (i) de anno 1557. *Princeps Comes Habsburgi, Flandriæ, Tirolis, Phirreti, Kiburgi, Goriciæ.*

(g) Refertur a Cuspiniano *in Cæsar. &* a Goldast. *Tom. 3. constitut. imperial. f. 482.*

(h) Interprete Justino Goblero; & refertur a Goldasto *constit. Imperial. T. 1. f. 566.*

(i) *ib. in constit. Imper. T. 2. f. 366.*

Comites principes absolute dicuntur Principes.

§. 11. Diese Fürsten und Grafen werden, wie oben angedeutet, auch simpliciter Fürsten genennet, als im *Turnier-Buch* (k) Esico, Fürst zu Ascanien. Also werden noch heutiges Tages Fürsten zu Anhalt, Fürsten zu Hennenberg, Fürsten zu Arenberg, Fürsten zu Lichtenstein, Ernst, Fürst zu Mansfeld &c. intituliret; Welche alle nur Gefürstete Grafen gewesen, und zum Theil noch sind.

(k) Et ex eo Brotuffius *chron. Marsburgens. d. L. 1. c. 15.*

Vox Princeps quid significet?

§. 12. Wie dann Princeps simpliciter sic dictus nichts anders ist, als ein Gefürsteter Graf, in dem *Catalogo Principum* (l) *& militum qui nomina sua militiæ sacræ dederunt:* Alanus Fergaudus *Britannorum Princeps.* Und Franciscus Modius in seinen *Pandect. triumph.* (m) recensiret, *Claudium Principem Tholosanum, Henricum Principem a Mollesin, Johannem Principem a Sampani;* die da sind Grafen zu Tholoss, zu Molessin und in Schampanien gevvesen. Und an einem andern Orth vverden benennet: *Conradus Princeps Valesiæ,* (n) *Otto Princeps Ascaniæ,* (o) *Esico Princeps Ascaniæ.*

(l) *Apud* Bongarsium *in prolegom. ad gesta Dei per Francos.*

(m) *T. 2. L. 1. c. 1. f. 3.*

(n) *d. L. 1. c. 11. f. 50.*

(o) *d. L. 1. cap. 1.*

§. 13. Davon der Welsche Titul *Printz* seinen Ursprung bekommen. Als zum Exempel: In denen *Reichs-Matriculn*, Printz zu Schalun, *Princeps Cabillonensis*, Printz zu Mase, *Princeps Matisconensis:* vvelche beyde nur Gefürstete Grafen gevvest, vvie Gilbertus Cognatus, (p) Guiliel. Paradinus, (q) Nicolaus Vignerius, (r) und *andere* davon schreiben: Denselben Stand führen noch den heutigen Tag der Printz von Uranien, Printz zu Mesars, Printz zu Chini oder Chimay, Printz zu Espinon, und dergleichen andere mehr, in den Gallischen und Italiänischen Provintzen dem Reich untervvorffen. Unde Printz.

(p) *In descript. Burgundiæ superioris.*

(q) *Libr. de Antiquo Statu Burgund. f. 170.*

(r) *In Chron. Burgund.*

§. 14. Sie vverden auch nur vvohl schlechte Grafen genannt, vvie von Alters bräuchlich gevvesen; des haben vvir unzehlbahre Exempel. In obangezogenem *Catalogo militiæ Sacræ* vverden referiret: *Petrus Comes Britanniæ, Stephanus Burgundiæ Comes seu Princeps, Theobaldus Rex Navarræ, Comes Campaniæ.* Im Lateinischen Turnier-Buch (s) *Otto Comes Valesiæ.* In den *alten Reichs-Matriculn* von anno 1431. bis auf das Jahr 1521. vverden allezeit unter die Grafen gesetzet, *die Grafen von Anhalt, die Grafen von Hennenberg, die Grafen von Wirtemberg, der Graf von Görtz, der Graf Zyli,* vvelche alle doch unmittelbahre Fürsten und Grafen des Reichs gevvesen, zum Theil noch bey Menschen-Gedencken regiert, zum Theil auf den heutigen Tag im Wesen seyn. So haben sich Kayser Friderich der III. Kayser Maximilian der I. und Kayser Carl der V. nur

Promiscue aliquando Principes dicuntur Comites.

nur Grafen zu Tyrol, Flandern, Habsburg, Arthoys, Burgund. &c. geschrieben, welche doch sind uralte Fürstliche Graffschafften des Reichs. In dem *Reichs-Abschied zu Augspurg* de anno 1500. *Titulo 20.* wird der Fürst von Zyli also tituliret: *Dem Edlen Unserm und des Reichs lieben Getreuen, Niclaussen, Grafen zu Crabaten.* In denen andern *Reichs-Abschieden* werden die Fürsten zu Hennenberg nur schlecht *Grafen* genannt. Als zu Worms 1521. zu Nürnberg 1524. zu Speyer 1526. mehrentheils aber Grafen und Herren zu Hennenberg. Von denen Fürsten zu Anhalt stehet im *Reichs-Abschied zu Speyer* de anno 1526. Johann Georgen und Johann, Grafen zu Anhalt. So hat sich noch bey unsern Zeiten, Fürst Friderich zu Mumpelgart geschrieben: Wir Friderich, Graf zu Würtemberg und Mumpelgart. Wird auch nicht anders in den Reichs-Abschieden zu Augsburg 1559. und 1566. und zu Speyr anno 1570. unterschrieben.

(s) *Apud* Franciscum Modium *in pandect. Triumphal. Tom. 2. L. 1. cap. 11. fol. 54. & 56.*

De titulo: Gefürsteter Graf.

§. 15. Der Titul, *Gefürsteter Graf*, ist erstmahls unter Kayser *Ferdinanden dem Ersten* aufgekommen, und da von Ihr. Kayserl. Maj. eingenommenen historischen Bericht, (t) dass die in Titulo benannte Graffschafften von Alters Fürstliche Dignität und Würde gehabt, erstlich anno 1555. zu führen angefangen worden, wie aus den *Reichs-Abschieden* nach der Ordnung zu ersehen.

(t) *Quam* Stabius, Cuspinianus, Gebvvilerus, Lazius & Spigelius *Cæsari suppeditarunt, ut in rerum gestarum monumentis legitur.*

§. 16. Schliessen dem allen nach, dass der ietztregierende Fürst und Graf zu Holstein-Schauwenburg in Stylisirung des Tituls, keine Neuerung angefangen, und dass sich Ihr. Fürstl. Gnaden so wohl Fürsten und Grafen, als allein Fürsten oder Grafen, allein, oder Gefürstete Grafen und dergleichen zu schreiben wohl befugt gewesen, und noch sind, wie, wann und wo es Ihr. Fürstl. Gnaden beliebet, und die Zeit, Ort oder Persohn erfordert, ohn Gefährde und jemands Nachtheil.

Cap. XX.

Dass es nichts neues noch ungewöhnliches im Reich Teutscher Nation, dass in einer Provintz ein Hertzog und ein Graf zugleich regieren.

§. 1.

De Coimperio Principum in uno Territorio.

Es ist ein sehr alter Gebrauch im Reich Teutscher Nation, dass in einer Provintz etwa ein König und ein Hertzog, etwa ein Hertzog und ein Graf, zugleich regieret haben. Ich will nur etliche wenig Exempel zum Bezeugniss hieher setzen: Im Fürstenthum oder Hertzogthum Sachsen, (u) ist bey dem ersten Widikindischen und anderm Billingischen Stamme, allezeit einer gewest regierender Hertzog zu Sachsen, der andere regierender Graf zu Sachsen; wie solches *Dithmarus*, *Withikindus*, *Helmoldus*, *Adamus Bremensis*, *Arnoldus*, *Albertus Stadensis*, *Bartoldus Gobelinus*, *Krantzius*, und andere *Sächsische Historien* bezeugen. Und sonderlich schreibet Krantzius *lib. 5. Saxoniæ cap. 2.* und *cap. 26. Ordolphus Ducatum Ducatum, Comitatum frater ejus Hermannus administravere.*

Cujus exempla habentur 1) in Saxonia.

(u) In Saxonia præter Ducem & Comitem etiam Comes Palatinus Saxoniæ imperavit, quod historiarum fides confirmat.

§. 2. So lesen wir auch, dass in dem Königreich Dennemarck zugleich regieret haben der König zu Dennemarck, und ein Hertzog zu Dennemarck. Die Exempel sind zu lesen bey Helmoldo *Lib. 1. cap. 50.* Alberto Stadensi *in Chronic. anno 1123.* König Erico *zu Dennemarck, in Histor. gent. Danor. cap. 100.* Auctor histor. Archiepiscop. Bremens. *in Hildeboldo.* 2) in Dania.

§. 3. Im Königreich Schweden haben zugleich regieret, König Waldemar zu Schweden und Hertzog Erich zu Schweden, das schreibet berührter König zu Dennemarck in *genanntem Buch im 118. cap. in anno 1276.* 3) in Suecia.

§. 4. Wie König Waldemar der Andere zu Dennemarck das Königreich Norwegen bezwungen, und unter seine Gewalt gebracht, hat er zwar Fürsten dahin zu Regenten verordnet, einen mit Nahmen Erling zum König in Norwegen, und einen mit Nahmen Philipp, zum Hertzogen in Norwegen, wie dieses dickgenannter König Erich zu Dennemarck im 107. Capitel, und Erpoldt Lindenbrog *in Histor. Reg. Daniæ cap. 91.* attestiren. 4) in Norvegia.

§. 5. So schreiben sich noch diesen Tag die Könige in *Dennemarck* und in *Schweden* Könige der *Wenden*, die Hertzogen zu Pommern, *Fürsten der Wenden*, die Ertz-Hertzogen in Oesterreich, *Marggraffen der Wenden.* 5) in Vandalia.

§. 6. Vom Königreich Ungarn haben wir ein Exempel in *Geistlichen Rechten*, allda der ältere Bruder, Emerich, König in Ungarn und der jüngere Bruder, Andreas, Hertzog *in Ungarn* genennt wird, *in c. licet 6. de voto & voti redempt.* 6) in Hungaria.

§. 7. Wir lesen auch in den *alten Historien* 7) in Westphalia.

storien, dass vor Zeiten in Westphalen (v) zween regierende Fürsten gewesen, nemlich der Hertzog in *Westphalen*, und der Graf in *Westphalen*.

(v) Quod Westphalia suum eodem tempore habuerit & Ducem & Comitem, in confesso est, & Ducatum quidem initio gessit Saxoniæ inferioris Dux, cui successit Archiepiscopus & Elector Coloniensis: Comitatum vero Westphaliæ Dynasta Arenspurgius obtinuit, ut affirmant *auctor vitæ B. Godefridi Comitis Cappenbergens. c. 55.* Gobel. Persona *in cosmodrom. ætat. 6. c. 55.* Herman. Hamelmann. *L. 1. famil. Saxon. emortuarum.* Petr. Merſæus *in catalog. Elector. Coloniens.* Et in Alemania simul regnasse ferunt Ducem & Comitem; ut patere, videtur ex *constitutione quadam Theodorici Francor. Regis de a. 670. apud* Lazium *de migrat. gent. L. 3. f. 391.* In Campania simul gubernarunt *Chumbertus* Dux & *Adalgisus* Comes, ut ex Amoino memorat Pithœus *L. 1. de Comitibus Campaniæ & Briæ.* De Franconia denique, quæ dicitur *Francia Orientalis* vel *Ostro-Francia*, referunt Francorum annales & historiæ, quod eodem quondam tempore & *Ducem* habuerit, cui successit Episcopus Herbipolensis, & *Comitem*, qui & Landgravius Franciæ appellatus est.

In Lüneburg. §. 8. So wird auch zu gleicher Zeit gedacht (w) Hertzogen Otten zu Lünenburg, und Grafen Albrecht zu Lünenburg.

(w) Lerbecke *in Chron. Schawenburg. fol. 27.*

In Misnia. §. 9. Also haben bey Menschen Gedächtniss in Meissen (x) regieret, der Bischoff zu Meissen, der Marggraf zu Meissen und der Burggraf zu Meissen.

(x) Testibus *Recessibus imperii*, & Albino *in der Meissnischen Land-Chronick Tit. 33. f. 321.*

In Schleswicensi Ducatu. §. 10. So seynd im Hertzogthum Schleswig zwey unmittelbahre Fürsten gewest, der Bischoff zu Schleswig und der Hertzog zu Schleswig.

In Schlesia. §. 11. Im Hertzogthum Schlesien ist der König in Böhmen regierender Hertzog, nichts desto minder schreiben und tituliren sich die Hertzogen zu Liegnitz und Brieg, die Hertzogen zu Teschen, die Hertzogen zu Münsterberg, die Hertzogen zu Crossen, die Hertzogen zu Jägerndorffe &c. alle zugleich Hertzogen in Schlesien, weil ihre Hertzogthume seynd abgetheilte Stücke und Lande des alten Hertzogthums Schlesien, wie die ietzige Grafschafft Holstein, auch ein abgetheiltes Stück ist der alten Grafschafft Holstein.

In Burgundia. §. 12. Aber in Burgund (y) haben wir ein gleichförmig Exempel; Denn Burgund hat seinen Hertzogen gehabt, und doch nichts destoweniger hat es auch einen Fürsten und Grafen gehabt, und noch biss auf den heutigen Tag, wie aus dem Eingang aller Reichs-Abscheiden zu ersehen, da sich die Kayser erstlich Hertzogen, darnach Grafen zu Burgund schreiben.

(y) De Burgundia notior res est, quam ut pluribus demonstrari debeat. *In statutis & privilegiis almæ Universitatis Juristarum Gymnasii Bononiensis libr. 1. rubr. de num. consiliariorum &c. Borgondia sub qua contineri volumus Ducatum & Comitatum Borgondiæ.* Et constat liquido ex cunctis imperii recessibus, qui sub Maximiliano I. Imp. & insecutis temporibus editi fuerunt, utrumque titulum, & Ducis & Comitis, Burgundiæ ab Austriacis præscribi, quorum uterque immediatus fuit imperii status, uterque summa potestate, in suo tamen quisque territorio, instructus. Quæ ratio est, cur comitatus Burgundiæ etiam nunc a Francogallis nominetur, *la Franche comté*, die freye Grafschafft, non quod sit liber & immunis a jurisdictione imperii, ut Gollutus nugatur, sed quod exemptus sit a subjectione Ducis, solumque Imperatorem æquo jure recognoscat. Videantur Paradinus *de antiquo statu Burgund*: Gollutus *in memorabilibus comitatus Burgund.* Nicolaus Vignierius *in Chron. Burgund.* & Joh. Jac. Chifletius *in Vesontione.*

§. 13. Damit wir aber nicht zu weit umschweiffen, und einmahls zum Beschlus gereichen mögen, so ist bekannt, dass das Land Wirtemberg vor dieser Zeit nur eine Grafschafft gewesen, und dass wie Graf Eberhard der VI. von Kayser *Maximiliano* dem Ersten anno 1495. auf dem Reichs-Tage zu Worms zum Hertzogen gemacht und erhoben worden, seine Vettern in ihren abgetheilten Herrschafften nur Grafen geblieben; Dahero das Land zu Würtenberg (z) noch bey unsern Zeiten und Gedächtniss zween regierende unmittelbahre Reichs-Fürsten gehabt, einen Hertzogen zu Würtenberg, so zu Stutgart, und einen Fürsten und Grafen zu Würtenberg, der zu Mömpelgart seine Residentz gehabt. In den Reichs-Abschieden wird beyder Fürsten gedacht, und wird erstlich der Herzog, und darnach der Graf im Rang der Fürsten unterschrieben. Zum Exempel in dem *Abschiede zu Augspurg* anno 1559. stehet erstlich unter denen Herzogen, so persöhnlich zugegen gewesen, *Christoff Hertzog zu Würtemberg und Teck, Graf zu Mömpelgard*; Darnach unter der Fürsten Gesandten: *Der Vormundschafft Graf Georgen zu Würtemberg und Mömpelgard &c. seeligen hinterlassenen unmündigen Kinder &c. In dem* In Würtenbergia.

dem Abschied zu Augspurg anno 1566. wird unter die anwesenden Hertzogen gezehlet; *Christoff, Hertzog zu Würtemberg &c.* Und hernach unter der Fürsten Gesandten: *Der Vormundschafft Friderichs Grafen zu Würtemberg und Mömpelgard &c.* In dem *Abschied zu Speyr* anno 1570. wird unter den Hertzogen subscribiret: *Ludewig Hertzogen zu Würtemberg und Teck, Grafen zu Mömpelgard &c. Und unter denen Fürsten-Grafen: der Vormundschafft Friderichen Grafen zu Würtemberg und Mömpelgard &c.*

(z) Feslerus *in Beschreibung des Landes zu Wirtemberg apud* Hortlederum *von Uhrsachen des Teutschen Kriegs l. 3. c. 1.* Reineccius *Comment. de Saxon. orig. f. 17. in fin.* Anton. Colerus *Tr. de jure imper. German. sect. 61.* Henninges & Reusnerus *in Genealogicis.*

Ita & in Holsatia Duces & Comites.

§. 14. Auf gleiche Manier und Weise sind anietzo zu setzen und zu ordnen, der Hertzog zu Holstein-Schleswig, und Graf zu Holstein-Schawenburg und Sternberg, dass nemlich zum ersten der Hertzog im Rang gezogen folgender Gestalt gesetzet werde: N. Hertzog zu Schleswig-Holstein, Stormar und Dithmarsen &c. und hernacher unter den Fürsten-Grafen, der Graf mit folgendem Titul: N. Fürst und Graf zu Holstein-Schaumburg und Sternberg, Herr zu Gehmen, &c. Ordnung der Römischen Kayserl. Majest. Anordnung gemäss, dem Herkommen unter Fürstlichen Casaten ähnlich, und keinmand an seinen Rechten præjudicirlich.

Conclusio operis.

§. 15. Versehen uns dem allen nach, es werden nunmehr alle Recht-liebende unpassionirte Menschen aus diesem rechtmässigen Bericht die widerrechtliche unbefugte Zunöthigung, so dem ietztregierenden Fürsten und Herrn bisher widerfahren, gnugsam erkennen, dem Rechten einen beyfälligen Favor und Gunst erzeigen, und es dafür halten, dass die Römische Kayserl. Maj. weder in einem oder im andern Punct, sey male informirt und übel hintergangen worden; Dann eben die Nachrichtung, darauf sich Ihr. Fürstlichen Gnaden Ur-Anherr, Graf Johann zu Gehmen, bey der Protestation wider den Oldeslohischen Vertrag und Cession, und bey Vindicirung der Fürstenthum Schleswig und Holstein beruffen, eben die Nachrichtung, darauf sich Hochgedachter Graf, samt seinen ältern Brüdern, Grafen Anthoni, auf dem Reichs-Tage zu Worms anno 1521. bey Handhabung der freyen unmittelbahren Graffschafft Holstein gesteuret; Eben die Nachrichtung, so Ihr. Fürstl. Gnaden Anherr, Graf Jost, auf dem Reichs-Tage zu Speyer anno 1529. bey Manutention des Gräflichen Holsteinischen Tituls eingewendet: Eben die Nachrichtung, wie Ihr. Fürstl. Gnaden Herr Vater, Graf Otto, bey der Churfürstl. Gnaden zu Cöln, und dem Hochlöblichen Niederländischen Westphälischen Krayss, an. 1544. hat thun und übergeben lassen; Eben die Nachrichtung die Hochgedachter Graf Otto der Römischen Kayserlichen Majestät, Kayser Maximilian dem Andern, anno 1569. bey Restitution des Müntz-Regals allerunterthänigst hat vor- und anbringen lassen; Eben die Nachrichtung, darauf der itzige Fürst und Herr, bey Reassumption des Fürsten-Tituls Hochgebohrn, vor vielen Jahren sich gegründet; Eben, sagen wir, dieselbige Nachrichtung ist der ietztregierenden Römischen Kayserl. Majest. bey Restitution und Erhöhung des Fürsten-Standes allerunterthänigst referiret und vorgebracht worden. Wer nun eines unter diesen Exempeln zu widerfechten sich bemühet, der muss zugleich die andern alle umstossen; Und wer die Restitution des Fürsten-Standes will negiren, das ist für ungründig, unpassirlich und verwerflich halten, der wird zugleich nachgeben und bekennen müssen, dass auch Kayser Maximilians des Andern Diploma über die Restitution, des Müntz-Regals und Ihr. Fürstl. Gnaden Reassumption des Tituls Hochgebohrn müssen wiederum rescindiret, cassiret, annulliret und aufgehoben werden, als die alle über einen Leist geschlagen; und auf eine einhellige gantz gleichförmige nunmehr præscribirte und verjährte, und in diesem weitläufftig deducirte Nachrichtung fundiret und gegründet worden. Wir wollen aber unsers Theils nicht dafür halten, dass Ihr. Fürstlich. Gnaden VorEltern und Vorfahren, welcher hochvernünfftige Discretion und Bescheidenheit der gantzen Welt wohl bekannt ist, sich sollen so weit in facto veritatis vergriffen, und der Römischen Kayserlichen Majest. falsi tituli figmenta vorgebracht, oder auch dass so viel hochansehnliche, vortrefliche berühmte, erfahrne und beständige Männer, deren oben hin und wieder gedacht wird, sich sollen so gröblich verstossen und so übel gefehlet haben, dass sie ohne bessere Erkündigung und Nachforschung gleichsam per generalem & communissimam opinionem affirmiret und geschrieben, dass die Grafen zu Holstein-Schawenburg seyen Fürstmässige Grafen gewesen, bey welcher Conclusion und Beschluss wir es für diesmahl wollen bewenden lassen, und das übrige Gott und dem Rechten befohlen haben.

XII.

XII.

HENRICI BANGERTI ORIGINES LUBECENSES SIVE RERUM LUBECENSIUM

COMMENTARIUS EX SCHEDIS AUTOGRAPHIS AUTORIS ERUTUS Anno 1727.

HENETORUM PRINCIPUM GENEALOGIA.

Mislaus. Midbertus horum 2 incerta ſucceſſio.

Billungus (IV) (Latom. f. 71. a.)

Mislaus II. Naco. Sidericus

Miſtivojus. Misdraus.

Udo. Anatrogus. Cincus.

Gottſchalcus.

Buthue. Henricus.

Crito Lutitiorum & Rugianorum Princeps ex alia familia.

Suentepolchus. Waldemarus, Miſtivojus, Godfridus. Kanutus habet Moreſch.

Sueno ſive Suinine Kanutus Erici, Regis Daniæ, filius.

Pribislaus Wagriorum Princeps.

Niclotus Obetritorum Princeps.

Pribislaus Borvinnus ſeu Henricus. (Arn. Lubec. 4. 4.)

Wertislaus. Niclotus ſeu Nicolaus.

Lubeca Vandalicarum caput.

LUBECÆ, quæ *Vandalicarum* civitatum caput semper extitit, initia & incrementa descripturus altius aliquanto res repetenda est, ut a qvibus gentibus ipsa primum condita sit, appareat; Ter, qvantum ex historiarum monumentis constat, loca hæc ad *mare Balthicum* suos mutarunt incolas. Nam primum qvidem *Vandali* illa tenuerunt: post illos *Venedi* & *Wendi*: & his oppressis novissime *Saxones*.

Vandali autochthones & primi incolæ horum locorum.

§. 1. Primo omnium *Vandali* oram *Balthici maris* longe lateqve inhabitasse, veterum scriptorum testimoniis liquet. Et qvidem primos generis auctores, huc non ita diu post diluvium intrasse, historia filiorum & nepotum *Noæ* haud obscure indicat. Ex *Aschenacis* familia, qvæ *Japhetum* avum habuit, *Suevus* Princeps ortus, qui omnem tractum *maris Balthici* ab *Albi* ad extremam oram *Europæ* usqve tenuit. Hujus filius *Vandalus* præcipue terras inter *Travam* & *Vistulam* coluit, & *Vandalis* nomen dedit.

Antiquis non ignoti.

Vandali igitur *harum terrarum indigenæ* censendi sunt: qvorum primi conditores, ex qvo mortalium genus terrarum orbem post aqvarum eluvionem habitare iterum cœpit eos tenuerunt. Ideo nec antiqvis scriptoribus ignoti illi fuerunt: *Vandalos* in Pannonia ab *Imp. M. Antonino* extinctos *Jul. Capitolinus* commemorat; Eosdem ab *Aureliano* in triumpho cum ceteris victis ductos *Fl. Vopiscus* auctor est. Idem tempore *Probi Imp. Vandalos* per totum orbem pedibus & navigando vagatos, nec parum molestiæ, Romanæ intulisse gloriæ, adferit. *Vandalorum* magnam coloniam circa *Constantini M.* tempora, auspiciis *Wismari* Regis ab Oceano versus meridiem profectam, & a *Geberico Gothorum Rege* magno prælio superatam *Jornandes* memoriæ prodidit. Cranzius antiqvi scriptoris testimonio *Vandalos* cum *Scalco* Rege suo ab *Helgone Daniæ Rege*, qui annos sexcentos ante natum Christum, regno præfuit, victos esse commemorat,

Vandali fuerunt Germani.

§. 2. *Vandalos* hos non *Sarmatas*, nec *Scythas*, sed *Germanos* fuisse, primum antiqvorum authorum testimonio constat: deinde *idioma* eorum *Germanicum*, qvo usi sunt, probat. Ex qvo scriptoribus antiqvis *Germani* innotuerunt *Vandali* illis semper annumerati sunt. *Plinius*, quem Vespasiani temporibus floruisse constat, cum qvinqve genera Germanorum recenset, *Vindelos* seu *Vandalos* primos facit: hosqve in *Burgundiones*, *Varinos*, *Carinos* & *Guttones* dispescit. Hi populi omnes quondam ad mare nostrum habitavere. Et *Burgundiones* qvidem *Poloniam*: *Varini* Mechlenburgum: *Carini* Pomeraniam occidentalem: *Guttones* autem Pomeraniam & Prussiam Regiomontum usqve incoluisse videntur. *Plinio*, ut æqualis, ita ὁμόδοξος in hoc argumento *Tacitus*, historiæ scriptor verus atqve acutus, uti *Marsos*, *Gambrivios*, *Suevos*, sic & *Vandalos* antiqvissimos Germaniæ populos facit, tamqve vetustam hanc indicat jam tum habitam fuisse appellationem, ut unum ex ipsius Dei *Tuitonis* filiis eo nomine appellatum fuisse quidam tradiderint. Qvid? quod *Methodius*, martyr, epistolam, a *Vandalis* ad *Constantinum Imp.* scriptam, produxit qua illi se Germanos esse publice profitentur. Lingua etiam eadem cum cæteris Germanis usos esse diserte testatur *Procopius*. Et liqvido vel ex Regum ipsorum appellationibus propriis constat. Cui enim obscurum, *Theuderici*, *Segerici*, *Geberici*, *Alarici*, *Genserici*, *Hunerici* nomina & infinita alia ex *Germanicæ linguæ* incunabulis originem aper t præ se ferre.

Eorum nomina & sedes.

§. 3. Uti vero fieri adsolet, ut populorum nomina propria a diversarum linguarum & ætatum scriptoribus una atque altera litera immutentur: Sic & hi populi diversis autoribus *Vandali*, *Vandalii*, *Vanduli*, *Vandeli*, *Vindili*, *Vinuli*, *Winili* & *Winuli*, Græcis *Bandili* dicuntur. Inqvietus hic populus & ad arma strenuus semper fuit. Sicut enim omnibus Germanicæ nationis populis pigrum & iners videbatur, sudore acquirere, qvod possis sangvine parare: sic *Vandali* summam laudem semper in armis qvæsivere. Qvoties enim omnis Germania in fœdus *contra Romanos ante Christum natum* aut postea, ut contra *Jul. Cæsarem*, *Domitianum*, *M. Antoninum*, *Valentinianum* & cæteros coiret, *Vandalos* magno numero interfuisse certum est. Quin etiam ipsi *Vandalorum Reges ante* & *post Christum natum* freqventer in *Romanorum provincias*, magnos duxerunt exercitus. Nec unqvam *Vandali* a *Gothicis* expeditionibus, qvas illi susceperunt freqventissimas, excludendi sunt: cum *Gothi* illorum pars fuerint: sive igitur *Gothi* versus orientem expeditione suscepta, *Constantinopolitanos Imperatores* urserunt: sive versus meridiem superato *Danubio*, aut *Albi*, & *Rheno*, *meridionales* & *occidentales Imperii Romani* partes lacerarunt, *Vandalia* suos, qvos semper habebat strenuos & qvietis impatientes milites magno numero addidit.

Fortuna belli & fata.

Crebris his *Vandalorum* in *provincias Romanas* expeditionibus factum est, ut ipsorum sedes colonis tandem exhaustæ & vacuæ redditæ sint, novisqve advenis eas occupandi potestatem fecerint. Ex multis unam atqve alteram expeditionem adduxisse nobis sufficiat. In bello *Marcomannico* contra *M. Antoninum*, quod gerebatur, quodque tantum erat, qvantum nulla memoria fuerat, adeo ut

ut *Panicis* conferretur, *Vandali* cum maximis copiis aderant. Insignis autem inprimis & memorabilis est expeditio, quam *Wismarus*, Rex ipsorum potentissimus, ætate *Constantini M.* cum innumerabili suorum multitudine suscipiebat. Cui versus austrum profecto *Gebericus Ostro-Gothorum Rex* occurrit, eumqve gravissimo prælio, quo multa *Vandalorum* millia fusa, superatum trucidavit. Qui tum prælio superfuerunt a *Constantino* Hungariam XL. annos obtinuere, eidemqve contra hostes, qvorum tunc Imperator plurimos habebat, militarunt. *Rhadagastus* (*Rhadagisus* nonnullis dictus,) *Vandalorum Rex*, qvem ab *Anthyrio XIV*. nonnulli numerant, assumtis *Gothis*, *Sarmatis* & *Germanis*, ad ducenta millia militum collegit, & in Italiam irrupit. Cum hoc *Stilico Honorii Dux* congressus copias ejus fudit, ipsum in fuga captum occidit, *Rhadagastum* occisum *Obotriti* pro numine habere cœperunt, & aureo idolo ipsi sacrato divinis honoribus illum ad *Ottonis M.* tempora in tribus urbibus, coluerunt. *Rhadagasto* perempto nondum qviescendum sibi *Vandali* rati, novam eamqve ingentem expeditionem sub *Carolo Rege* ineunt, & assumtis in belli societatem *Alanis*, *Suevis*, *Quadis*, *Marcomannis*, *Herulis*, *Turcilingis*, *Alemannis* & *Saxonibus* cum trecentis vel, ut nonnulli scribunt, qvadringentis millibus in Galliam transeunt, eamqve totam hoc anno & seqventi vastant. *Caroco Rege* apud *Arelatum* interfecto *Godegisitum* in *Galliis Regem* creant, Anno tertio *Hispanias* invadunt; Hic ubi socii illorum *Alani* a *Wallia Gothorum Rege* Anno 418. obtriti essent, Regem etiam suum *Gundericum*, (qui An. 419. a dæmone correptus periit) amisissent, tandem Anno 427. *Duce Genserico* in Africam trajecerunt, ibiqve regno condito ad Imperium usqve *Justiniani*, qvi per *Belisarium* eos tandem delevit, substiteruntt.

Venedi die Wenden succedunt Vandalis.

§. 4. Cum igitur alii atqve alii, numerosissimos ex *Germania*, præsertim a *Balthico* littore in *Romanorum provincias* eduxissent exercitus, non poterat aliter evenire, qvam ut regiones vacuæ atqve desertæ, aut ab exiguis tantum incolarum cœtibus habitatæ, advenis aliis sedes ibidem occupandi facultatem negare haud possent. Nudatæ itaqve incolis terræ ac tantum non in quibusdam locis, inter *Vistulam* præsertim & *Albim*, penitus desertæ, fertiles autem & copia rerum ac commeatu omni abundantes, facile peregrinos hospites invitabant. Erant enim illæ, ut diximus, crebris *Vandalorum*, *Gothorum*, *Herulorum*, *Suevonum*, *Longobardorum* expeditionibus ita evacuatæ, ut occupari nullo negotio ab iis possent. Eratqve in eo proclivis, qvod nullæ *Germanorum* populis: ut *Tacitus* loquitur, urbes habitarentur, & ne qvidem suus inter se junctas paterentur sedes, sed colerent discreti ac diversi; vicos locarent non connexis & cohærentibus ædificiis. Habebat præterea gens in more positum, ut qvoties in bellum prodibat, uxores & liberos secum traherent, qui tanqvam in proximo pignora sanctissimi cuiqve testes essent. Certe acies quasdam a feminis eorum jam inclinatas & labantes restitutas esse, idem autor commemorat. Incolebat tum inter gentes *Sarmaticas* amplissime *Venedorum* natio per *Livoniam*, *Prussiam* & finitimas terras immensis spatiis diffusa: quod vel inde liquet, cum a septentrionibus *Finnos*, a meridie *Bastarnos* longe lateque diffitos, attigerint; Hi populi græcis & latinis scriptoribus *Venedi*, *Venedæ*, *Vinedæ* & *Vinidi*: item *Veneti* & *Slavi* dicuntur.

eorum sedes.

Qvas sedes igitur *Vandali*, *Gothi*, *Suevi* & reliqui ad *Sinum Codanum* populi reliquerant, has vacuas vicini *Sarmatæ*, & horum prima & maxima pars teste *Ptolomæo Venedi* ex *Livonia*, *Prussia* & *Russia*, *Lituania*, & vicinis terris progressi cupide intraverunt & omnem hanc oram *maris Balthici* a *Vistula* ad *Albim* primum complevere, seqve cum superstitibus *Vandalis*, qvorum multitudinem aliqvam in qvibusdam locis relictam esse dubitari non potest, ita permiscuerunt, ut facile in habitu & moribus, alter alteri conformaretur. Et quia *Vandalorum* sedes occupaverunt, nomen qvoqve eorundem in eos transiit, ut vulgo *Vandali* dicerentur, uti alios qvoqve populos illarum gentium appellatos legimus, in qvarum sedes successere.

Hos *Ptolomæus* jam sua ætate, i. e. circa annum Christi 170. totum *sinum Vendicum*, qui hodie *Cunensis* dicitur, occupasse testatur *Tacitus*, qui circa annum salutis humanæ LXX. scripsit; Venedos illos vocat & inter *Finnos* & *Bastarnos* collocat. *Plinius* ejusdem ævi scriptor clarissimus, terras illas ad *Vistulam* usque fluvium a *Sarmatis*, *Venedis*, *Scyris* & *Hirris* sua ætate habitatas, memoriæ tradidit. Hanc *Venedorum* in *Vandalorum* sedes successionem gravissimo suo docti viri asserunt testimonio. Inter hos

Philippus Melanchthon. *in chronic. Carion. lib. 1. p. 34. & lib. 3. p. 245. it. comment. in Tacit. German. l. 4. & 5.*

Andreas Althamerus *Comment. in Tacit. German. p. 103. sequ.*

Bilibaldus Pirckhaimerus *Comment. in Tacit. p. 94.*

Martinus Cromerus *Chronic. Poloniæ lib. 1. c. 5. seq.*

David Chytræus *in Vandalia P. 1.*

Mi-

Michael Beutherus *Animadverf. hift. cap. 1. p. 20. feq. & ad Tacit. c. 11. p. 51. & c. 22. p. 210.*

Philippus Cluverius *German. antiqu. lib. 3. c. 44. p. 191.*

Petrus Lindeberg *in chronic. Roftoch. lib. 1. c. 2.*

Joh. Lampadius *in Mellific. hift. part. 3. c. 20.*

Joachimus Vagetius *in Geograph. p. 146.*

Jo. Matthias a Sudetis *de origine Bohemorum & Slavonum p. 2.*

An vero hi *Venedi* iidem fint cum illis, qui *Homero & Apollonio* ἐνετῆες: *Herodoto* ἐνετοὶ: *Livio Heneti* dicuntur; Item, unde primum prodierint, an ex *Sarmatia Afiatica*, an ex *Paphlagonia*, an vero aliunde, nunc non inqvirimus. Sufficit nobis graviffimorum autorum confenfu conftare, ad littus *Livonicum & Pruffieum* eos hæfiffe, cum *Vandali* crebris fuis expeditionibus terras fuas colonis ita denudarent. Unde eidem mari *finus Venedici* nomen impofuere.

Non igitur *Venedi* cum *Vandalis* confundendi: qvod *Crantzius* & alii perperam fecerunt; Illi enim *Sarmati*, hi *Germani* fuerunt, ratione, loco, lingua & moribus ab illis difcreti. Cum vero *Venedi* non uno tempore, fed paulatim, nec cum impetu & magnis exercitibus, fed parte una populi poft alteram introducta in *Vandalorum* fedes fubintraverint; ideo nec tempus adventus illorum definiri certe poteft. Imperante *Valentiniano III.* poft *Vandalorum* difceffum, immigrationis hujus initium factum verifimile eft. Progreffi in *Germaniam*, inprimis in *Pomeraniam & Mechlenburgium* effufi, longe lateqve dominari cœperunt, & occupatas fedes annos qvingentos tenuerunt. Tum vero nova plane rerum facies in *Vandalia* introducta eft, abolitis prioribus vocabulis, novis vocari cœperunt. Hæc nova locorum & populorum nomina, tanqvam in tabella adjicere hic placuit, qvod eorum in fubfequenti narratione mentio fubinde facienda.

Venedorum cum Vandalis confufio Crantzii.

Ifti inprimis in Pomerania & Mecklenb. commorati.

	1. Pomerani.	1. Pomerani.
	2. Lebufii, Stoderanii & Wilini.	2. Berolinenfes, Brandenburgenfes.
	3. Brizani.	3. Prignitienfes, Perlebergenfes.
	4. Havelani & Haveldi *ab Havela fluv. ita dicti.*	4. Havelbergenfes.
	5. Sidini.	5. Stedinenfes.
Wilfi feu Lubitii qvatuor generum	6. Circipani, *cis Penin fluv.*	6. Wolgaftenfes, Sundenfes, Deminenfes.
	7. Kiffini.	7. Gutzgovienfes, Grypswaldenfes.
	8. Ridarii *(Rhodani & Riadari.)*	8. Stolpenfes, Anclamenfes.
	9. Tollenfes, *qvi ad Tollenfee f. lacum.*	9. Neobrandenburgenfes.
	10. Warnavi, Narini, Heruli, Werli, Wendi.	10. Roftochenfes, Butzovienfes, Guftrovienfes.
	11. Obotriti.	11. Mechlenburgenfes.
	12. Polabi (Polavi.)	12. Raceburgenfes.
	13. Wagrii.	13. Lubecenfes, Altenburgenfes, Plœnenfes.
	14. Rani.	14. Rugiani.
	15. Lingones (Linii.)	15. Luneburgenfes.
	16. Sorabi (Serbi) *ad confluentem Albis & Salæ.*	16. Serveftani, Lufati, Mifnienfes, Lipfienfes.
	17. Winuli.	17. Magdeburgenfes, Halberftadienfes.

Hos omnes *Helmoldus* fua ætate, circa ann. Chr. 1148. & Adamus *Bremenfis* annis centum eo fuperior. Item autor qui 1168. *Chronicon Slavicum* fcripfit, uno nomine *Winitos & Winulos*, i. e. *Wendos*, appellant.

Venedi vires sumunt nova regna condunt & contra Imp. Romanos bella gerunt.

§. 5. Innumera hæc multitudo in *Vandalorum* sedes inundans majores sumebat vires ex mutuis *Francorum*, *Suevorum*, *Saxonum* & *Thuringorum*, qvibus isti se mutuo atterebant, bellis domesticis. Nec parum roboris illis inde natum, qvod seculo V. *Angli*, magna pars *Germanorum* a mari Balthico, *Hengisto duce*, ad *Britanniam* incolendam emigrassent. His rebus effectum est, ut *Venedi* brevi tempore in novis sedibus magis magisqve confirmati, plerisqve vicinis jam fierent formidabiles, & terris ad mare Balthicum non contenti, non modo totius fere *Europæ* partem *mediam* occuparent, & in *Juyricum* usqve se diffunderent, sed etiam nova regna condere inciperent. Nam circa annum 550. *Lechus* Slavus Polonia occupata regnum in ea constituit. Nec ita diu post *Zechus* Dux ex eadem gente *Bohemiæ* regnum auspicatus est. *Saxones*, qvia viciniores, frequentibus illorum incursibus ita vexati fuere, ut cum *Longobardi* seculo VI. in *Italiam* cum familiis integris transirent, hi se illis jungerent. Quorum tamen supercilium fastidientes post annos XII. ad antiqvam patriam reversi sunt.

Eqvidem pugnatum contra *Slavos* sæpius est; sed ipsi aut victores ex prælio discesserunt, aut victi populo post fortius insurrexerunt. Qvanqvam enim *Thassilo Bavarorum* Dux Ao. 1195. magna de iis in *Bohemia* potiretur victoria, tamen ipsi reparato exercitu, *Cogono* Avarum Regi se jungentes, cum eodem vicinas terras fœde depopulati sunt. Elati igitur prosperis rerum successibus, inqvetissimi homines & optimis iisdemqve amplissimis terris non contenti, longius etiam seculo VIII. & sequentibus in *Romani Imperii* fines summis viribus progredi tentarunt. Hinc vero perpetua & molestissima bella, singuli Imperatores a *Carolo M.* usqve ad *Fridericum Barbarossam* & *Henricum Leonem*, ultra annos trecentos contra istam gesserunt gentem.

De Slavis Obatritis & Wagriis.

§. 6. Sed ceteris *Slavis* missis factis, de *Obotritis* & *Wagriis* & *Arilberto* eorum *Regulo* succincte &, quantum proposito nostro inserviat, dicemus. Primo quidem qvia ab horum Regalis seu Principibus *Lubeca vetus* condita & inhabitata diu est: Deinde qvia *tam* Lubeca *vetus quam nova*, in horum Principatu, in solo *Vandalio* sita, & tandem cum eadem opera majorum nostrorum in his terris conditionem earumque ad Christianam fidem conversionem descripturi simus.

Heruli iidem communi vocabulo appellati, (die Werlen) *Werlam* seu *Herulam* urbem in *Rostochiensium* terra, haud ita procul a *Varna* amne sitam, a suo dixerunt nomine. Erant iidem *Wagriorum* Principes, qvi & *Obotritorum*. Magna eorum in his oris Balthicis fuit potentia, magni Principatus. *Polaborum* & *Obotritorum* terras amplissimas, & partem *anterioris Pomeraniæ*, nonnulli etjam ipsorum usqve ad *Vistulam* fluvium tenebant.

Primus, qvi ex illis Principibus nobis innotuit, Aritbertus est; Hunc cum *Carolo M.* juncta amicitia & affinitas clarum fecere. *Beccam* enim sororem *Carolus* ei nuptum elocaverat. Primus etiam, qvi contempta superstitione Christianam fidem suscepto baptismo amplexus est. *Aritberti* majores curiosa vetustas abolevit: originem ipsum ab antiqvis Principibus ducere, & ordine XXIV. esse quidam prodidere; quorum assertionem in dubium relinqvimus. De Aritberto Regulo.

Aldenburgum & *Lubeca* vetus in *Wagriis*, *Mecklenburgium* & *Werla* in *Obotritis* regiæ ipsorum fuere. Ex his illi multis seculis bellum contra *Danos* & *Saxones* gesserunt, & amplissimos dominationis suæ terminos, mascule tutati sunt. *Wagria* tum non angulus ille circa *Aldenburgum*, qvi hodie illo nomine venit, sed totus ille tractus ad mare Balthicum a *Femaria* insula *Lubecam* usqve ab *Holsatia*, *Suala* & *Suentino* fluviis distinctus, qvi nostra ætate non contemnendam *Holsatiæ* partem constituit. Diutissime *Wagria* sub iisdem Dominis perstitit. Ut non dicam de prioribus VIII. seculis *Caroli M.* ætate, cum *Holsatia* & *Stormaria* Christianis ducibus subderentur, *Wagria* adhuc ad *Conradum* III. annos plures, qvam trecentos Principibus, qvi *Wagriorum* & *Obotritorum* Reguli dicti fuere, paruit.

Regiæ ipsorum.

Wagriæ antiquæ termini & principes.

§. 7. *Wagria* autem & ceteræ omnes ad *mare Balthicum* regiones crassissimis superstitionum tenebris usqve ad ætatem *Caroli M.* permansere: Ipsius opera obscura qvædam lux in his oris accensa qvidem, sed paulo post, ipso e rebus humanis sublato, extincta iterum est. Qvanqvam enim *Aritbertus* Regulus, sacro Baptismatis fonte ablutus est, gens tamen ipsa a cultu dæmonum avelli nondum potuit, sed mordicus idolomaniam suam usqve ad *Ottonis M.* imperium defendit. Sed uti in plurimas gens *Slavorum* divisa nationes, ita varia admodum colebant illi *Numina*. Ex his illa breviter hoc loco describere operæ pretium fuerit, qvæ nostris in locis a profana gente, magna superstitione culta sunt, ut nos fœditate immanis idololatriæ adducti animis immensum Dei nostri agnoscamus & deprædicemus beneficium, qvi tandem majores nostros ex cimmeriis istis paganismi tenebris liberatos in clarissima Evangelii luce locavit, & dispulsa impiæ superstitionis caligine animos illorum, beata veri Dei cognitione illustravit.

De idolomania Wagriorum & Obotritorum ad Carolum M.

Præcipua ex illis Numinibus tria sunt:

Prono, *Siwa* & *Radegastus*.

Prono qvi & *Prove* dictus fuit *Wagriorum* idolum virili forma in columna stabat, corona caput redimitus, oblongis & erectis auri-bus

Prono

bus, altero pede tintinnabulo insistens, ocreis etiam indutus, dextra ferrum rubrum & vexillum tenens. Hic in nemore prope Aldenburgum in *Wagria*, magna superstitiosissimi populi veneratione, cultus fuit. Etiam in *Lubeca veteri* aliqvod ejus idolum ad cultum stetisse nonnulli commemorant.

Siwa. *Siwa* Raceburgensium Dea, utraqve manu in tergum rejecta stabat, altera uvam cum viridi folio, pomum aureum altera tenens. Ea *Venus Solaborum* fuit, & uti nonnulli autumant, in eodem monte culta fuit, in qvo postea *ab Henrico Leone* templum cathedrale conditum. Ibidem & lacus ei dicatus fuit, qvem in eodem monte fuisse verisimile est.

Radegast. *Radegastus* Mecklenburgensium Deus præcipua qvadam religione a cœca gente colebatur. Totus hic stabat aureus in urbe *Rhetre*. Capillis capitis avicula dispassis alis inhærebat. Pectori Bucephali caput nigrum gentis insignia additum, qvod dextra fulciebat. Sinistra bipennem ostentabat. Fanum idoli in medio lacu situm non nisi uno ponte adiri poterat.

Fortuna belli §. 8. Cum *Carolus* Saxones vel vi ad *Christianorum Sacra* pertrahere studeret, multi eorum ad *Slavos* confugerunt. Hi tum *Ostphali* dici cœperunt, communeqve contra Christianos fœdus inierunt. *Aritbertus* jam Christianus factus *Witzanem* Ducem cum *Obotritorum* aliqva manu *Carolo*
Sub Carolo M. ad bellum contra *Wilsos* auxilio misit *Carolus* ut *Aritbertum* affinem magis sibi devinciret, *Saxoniæ* partem qvæ trans Albim est, & ex qva ille incolas in *Franciam* transtulerat, dono dedit: *Obotriti* igitur, cum autoritate *Reguli sui*, tum metu armorum *Caroli*, sive etiam qvod ejus beneficio terras qvasdam tenerent, sive etiam qvod crederent, potentia Caroli fretos vicinis Saxonibus se eo molestiores esse posse, *Francis* se aliqvandiu junxerunt. Cum vero *Witzan* denuo a *Carolo* contra *Saxones*, qvi versus septentrionem habitabant, ad ferenda auxilia vocaretur, & jam in eo esset, ut Albim trajiceret, a Saxonibus, qvi re comperta ab utraqve fluminis ripa insidias collocarant, in ipso fluminis alveo interemptus est. Tum Slavorum multos fidem Christianam suscepisse constat: Qvos ut in ea Carolus confirmavit, ceteros autem, qvi idolorum cultui adhuc erant dediti, faciliore negotio converteret; Hamburgi extructo templo Heridagum sanctum virum Episcopum introduxit, eodemqve consilio Archi-Episcopum ibidem constituere, cui Danos, Suecos & Slavos subjiceret, in animo habebat. Sed morte *Heridagi* Presbyteri & regni occupatione bellis etiam Godofredi Danorum Regis, qvi *Frisios*, *Nordalbingos*, *Obotritos* & alios Slavorum populos tributarios sibi fecerat,
Ludovico Pio. præpeditus, *Ludovico Pio* filio id negotii relinqvere coactus fuit, qvod Ao. 833. demum

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

perfecit, Ansgario primo ibi constituto Episcopo. Monachos idem Corbejenses in Rugiam insulam misit, qvorum pia opera Evangelium inibi prædicatum templumqve Jesu Christo Servatori & S. Vito, Corbejensis cœnobii patrono, dicatum est. Anno 808. Godofridus denuo *Obotritos* bello aggressus est. Carolus autem Imp. ipsis filium Carolum cum aliqva militum manu auxilio misit. Erant enim & jam fœdere juncti. Propterea qvanqvam multa mala antea ipsis intulisset, tamen hoc anno masculo animo eum exceperunt, ut cum insigni copiarum suarum detrimento ad sua reverteretur. At post excessum *Caroli*, avita *Francorum* virtute qvasi consenescente & filiis Caroli miseris bellis civilibus mutuo se lacerantibus *Slavi* iterum insurgebant, & longe ateqve imperium cum in alias provincias, tum præcipue in Saxoniam proferebant, ut vel sermo ille *Henetus* in agro Luneburgico ad Albim, apud colonos etiam nunc usitatus, indicio est. Sic novum *Ludovici Pii* regnum non tantum alii Slavi hostiliter statim adorti, fines imperii misere vastarunt sed & *Obotriti* nostri Ceadrogo & Slaomero ducibus ab Imperatore, cui hactenus paruerant, defecerunt, & *Normannis*, qvi tum etiam barbara feritate in Romanum imperium sæviebant, se junxerunt. Hoc tamen bello *Imperator* per *Saxones*, qvi illud gerendum susceperant, eos vicit, qvi Slaomirum captum, ad ipsum *Aquisgrani* tum degentem adduxerunt. *Lotharius I. Obotritos & Rugianos* sibi rebellantes Rege illorum *Gestimulo* Lothario.
occiso ad officium redegit. Potentissimus Germaniæ Rex *Ludovicus* Lotharii Imp. filius, Ludovico.
uti contra cæteros *Slavos* freqventer dimicavit, sic & A. Ch. 844. *Obotritos* defectionem 844.
molientes perdomuit, & Gozzomuile Principe illorum perempto terram imperio suo subjecit. Post annos octo deducto in eosdem 862.
exercitu Ducem illorum Tahamuzidem rebellantem compescuit & filium obsidem dare coegit.

Arnolpho Romanum moderante imperium, *Obotriti* iterum dedere turbas, &, 889. Arnulpho.
qvem Imperator iis opponebat exercitum, ita repulerunt, ut is re infecta recedere cogeretur.

Imperante vero *Ludovico IV. Obotriti* & 906. Ludovico IV.
Sorabi Ottoni Saxoniæ Duci rebellabant. Hic senio confectus bellum id *Henrico* filio demandabat, qvi post ad Imperatoriæ dignitatis apicem evectus est. Tum *Slavi Henrico* impares, *Hungaros* in auxilium vocant, & *Sueviam*, *Lotharingiam*, *Galliam*, *Hassiam*, *Thuringiam*, *Saxoniam*, *Magdeburgum*, & *Bremam* vastant.

Fortius autem repressit *Slavos Henricus* 925. Henrico Aucupe.
auceps, qvam ullus Impp. aut Regum ante ipsum. Uti enim illi ultro bellum inferre

 hacte-

hactenus soliti fuerant, sic nunc idem sibi ab *Aucupe* illatum repellere, necesse habebant. Ipse enim sexto imperii sui anno tirones suos in ipsos eduxit, *Brandenburgum* iis eripuit, & *Obotritos*, *Wilsos*, & Slavo labios tributarios fecit.

929. Qvarto autem post anno, cum Imperator alibi in finibus imperii tutandis occupatus esset, universa natio Slavica, autore Micislao vel Meslao. *Obotritorum* & *Wagriorum* Regulo deficit, *Homburgum* funditus evertit & vicina loca summa immanitate depopulatur. Imperator misso *Bernhardo, Duce Luneburgensi* ad *mare balthicum* illorum ad centum & viginti millia peremit, ibidemqve post *marchionatum Slesvicensem* instituit; Tum vero *Obotriti*, *Wilsi*, *Sloderani*, & *Hanetani*, non tributum modo se iterum pensuros, sed & sacrum baptismi lavacrum suscepturos polliciti sunt.

a qvo deficiunt & immaniter agunt.

a Bernhardo Luneb. compescuntur.

Marchionatus slesvicensis.

Christianismus introductus.

Error aliorum notatur.

(Non me fugit, esse qvi Billungum statim post *Aritbertum* ponant; sed obstat & temporum supputatio & rerum gestarum series. *Aritbertus* enim *Caroli M. Billungus Ottonis I.* tempestate vixerunt. Res item gestæ a Mislao, ætatibus *Aritberti* & *Billungi* interjectæ sunt.)

934. Iidem *Obotriti* tamen post annos qvatuor nihil ægrius qvam Christianam religionem ferentes, Præfectos & Episcopos suos trucidant,& jure cæsos *Henrico* probare non dubitant.

De Conversione sub Ottone M.

§. 9. Carolum & Ottonem, qvorum uterqve a rebus, qvas cum immortali nominis gloria gessere, Magni nomen adepti sunt, a præpotenti Deo convertendis gentibus a Dæmonum cultu ad *Christi* fidem destinatos non immerito dixerimus. Nam ut ille *Saxones* gentem effrænem & bellicosissimam tandem *Christi* jugo submisit: Ita hic magnis bellis gestis, *Obotritos* & *Wagrios* tandem seculo a salute humana reparata decimo *Christo* adduxit. Miserrima gens, cum jam tot secula clarissima *Evangelii* lux *Asiæ* magnam partem & *Europam* fere totam illustrasset, ipsa adhuc plusqvam cimmeriis involuta tenebris Dæmones seqvebatur, contemto, immo contumaciter repulso æterno salutis nuntio. O inscrutabilia judicia Dei. Sed gratis animis prædicemus Dei benignitatem, qvi tandem præfractæ gentis misertus gratia sua divina efferos animos emollivit, & cœcitate ereptos atqve luce Evangelii illuminatos Christi regno adseruit.

Obotritorum & Wagriorum.

941. Anno qvinto imperii Ottonis tota gens adhuc superstitione diabolica vicinos suos injuriis plurimis lacessebat. Augebat illorum ferociam Tancwerdus,[t] Ottonis frater, qvi ad qvos confugerat *Marchionatum Brandenburgensem* inprimis, cui tum Gero præerat, funditus diripiebat. *Obotriti* præ cæteris vetustæ superstitionis & avitæ libertatis tenacissimi iterum ab imperio Romano deficiunt, & *Ottonis* Ducem Haucam cum toto exercitu magno prælio superatum interimunt. Ergo Imperator ipse contra eos profectus in ordinem illos redigit & imperio Romano iterum jungit.

Haraldus Danorum Rex arcem Slesvicensem expugnatam evertit & trucidato Imperatoris Præfecto Marchionatum disturbat; Imperator contumeliam non ferendam ratus, Regem bello aggressus, gravi prælio vicit & religionem Christianam suscipere coëgit. Jam tandem aditum apertum sibi ad *Slavorum* conversionem parabat Imperator. Receperant Dani fidem Christi: parebant Imperatori *Wagriorum* & *Obotritorum* Reguli victricibus ejus armis perdomiti: Ergo & doctrina cælestis, qvæ in vicinam *Holsatiam* & *Stormariam* jam inde a *Carolo M.* introducta fuerat, ut etiam in finitimis locis, quæ adhuc tenebris ignorantiæ premebantur, longe lateqve propagaretur, Aldenburgi in *Wagria* Episcopatum primus instituit, qvi cum ille ipse sit, qvi Lubecam postea translatus est, Episcopos in progressu orationis enumerabimus, ut eadem opera, qvæ surgentis in his mundi partibus Christianismi conditio fuerit & progressus, doceamus. 947.

Haraldus R. Dan. repressus.

§. 10. Aldenburgum *Slavorum* lingua Stargardiä, id est vetus urbs dicta, amplum illis temporibus & propter loci naturam & portus commoditatem opulentum admodum emporium & *Slavorum* Principum multo tempore regia fuit. Nam hos omnium qvondam *Obotritorum* fortissimorum & longe remotiorum populorum dominium habentes in illa habitasse, atqve ex eadem *Danis* & *Saxonibus* freqventer bella intulisse, aut ab illis illata propulsasse, veteres testantur annales. Qvod enim in fronte totius *Wandaliæ* posita *Danos* ab altera parte, ab altera Saxones vicinos, libertati suæ imminentes, haberet & primos bellorum impetus aut ipsa prima inferret, aut aliis inferentibus exciperet ferocissimos semper & rei militaris peritissimos alebat milites.

De Episcopatu Altenburgensi.

Marco primus ibi ab Imperatore Episcopus constitutus est, cum jam *Adelgadus Hamburgensis* & *Bremensis* Ecclesiæ esset Episcopus. Huic *Holsatiam* omnem, *Wagriam* & *Slesvicum*, Obotritorum item terras usqve ad *Penim* fluvium & *Deminum* urbem subjecit. Fluctuavit eqvidem religionis Christianæ status in his locis & vehementer sæpe ab hoc tempore usqve ad *Henrici Leonis* ætatem a *Slavis* concussus, sed tamen nunqvam penitus iterum excisus est. Qvoties actum prorsus de illo videbatur; toties infinita

Marco Episcopus I.

ta Dei bonitate qvasi ex cineribus excitatus iterum & confirmatus est, uti in progressu orationis docebimus.

Slavi inter se dissidentes subiguntur & Christianismum perducuntur.

Mislaus Obotritorum Princeps, qvi jam aulam Aldenburgo *Mechlenburgum* transtulerat, a Selibuto *Wagriorum* Principe bello petitur; Aliæ etiam *Slavorum* nationes inter se colliduntur. Imperator Otto & Gero Marchio hac occasione utendum rati, *Retbram* metropolin ipsorum inter Tollensem & Penim fluvium sitam cum *Rhadagasto* aureo idolo evertunt, atqve eos ita atterunt, ut toto Imperatoris tempore movere nihil possint, sed & in obseqvio Imperatoris & fide Christiana persisterent. Summa enim Dei miserantis bonitate religio Christiana tunc per totam *Slaviam* prope introducta est. Cum enim tunc temporis Slavia omnis, qvæ Oceano Albiqve includitur, in octodecim divisa esset pagos, omnes illi, exceptis tantum tribus, ad fidem Christi conversi sunt. In qva ut optimus & prudentissimus Imperator conversos *Slavos* magis confirmaret & ferum atqve rapinis & latrociniis adsvetum hominum genus ad mansuetiorem vitæ cultum traduceret, ex Episcopum *Italiæ* consilio plures episcopatus constituit. *Hamburgensi* autem *Archiepiscopo* Aldenburgensem, Sleswicensem & Ripensem subjecit. Episcoporum istorum summa erat in convertendis Slavis industria. Æternis digna est encomiis pia Imperatoris liberalitas, qvam tunc in ornandis Episcopis & excitandis per *Wagriam* & *Sleswicensem* episcopatum templis & cœnobiis munifice exseruit. Ipsius enim regia munificentia Episcopi *Aldenburgenses* tantis opibus instructi & ditati sunt, qvæ ipsis non modo apud gentis Regulos eximiam pararunt auctoritatem; sed qvibus etiam multis ædibus sacris exstructis Episcopatum exornarunt. Certe *Marco* Episcopus annis XIX. qvibus præfuit Wagriorum, Obotritorum & Kissinorum, i. e. *Holsatorum*, *Mechlenburgensium* & *Pomeranorum* occidentalium terras ad *Penim* fluvium usqve templis, sacerdotibus & monachis complevit, Aldenburgi templum *Joanni Baptistæ* sacrum condidit, & omnem populum in his terris usqve ad Deminum urbem sacro baptismatis fonte abluisse scribitur.

970. Slesvicensis Episcopatus instituitur.

Marcone defuncto *Slesvicensis* ecclesia curæ Episcopi *Aldenburgensis* subtracta & peculiari Episcopo ab *Ottone* Imp. commissa est. Qvi autem *Marconem* excepit Edwardus ab Adelgado Archiepiscopo *Bremensi* consecratus, multos etiam *Slavorum* Christo adduxit & totam *Wagriam* & *Obotritorum* regionem ædibus sacris & sacrorum cœtuum claustris exornavit. Et ut nulla in parte in convertendis *Slavis* occidentalibus *Edwardus* deerat; sic *Albertus* Archiepiscopus *Magdeburgensis* cum Suffraganeis suis *Brandenburgensi* & *Havelbergensi* in ceteris versus meridiem Christo adducendis summo labore contendebat, annosqve XIV Episcopatum administrabat.

Slavi rebelles coercentur.

Pulchre succedebant initia Christianismi toto trium *Ottonum* tempore in *Slavorum* provinciis: nisi qvod *Ottone II.* in *Apulia* contra *Saracenos* occupato pars illorum conglomerati veteres injurias, ut putabant, ulturi *Brandenburgum* & *Havelbergam* capiunt, Episcopum utriusqve loci occidunt & multa atrocissime patrant. Capit arma, & Mislaus a Christo pariter & ab Imperatore Romano *Ottone II.* deficit, *Hamburgum* expugnat, *Adeldagum* Præsulem ejicit, templum incendit, ferro & igne finitima qvæqve vastat. Giselarius Præsul *Magdeburgensis* & Germaniæ aliqvot Principes parato jussu Imp. exercitu *Brandenburgum* recipiunt, *Obotritos* ingenti pugna XXX. millibus ipsorum in acie occisis vincunt.

De Billungo primo Wagriorum & Obotritorum principe Christiano.

§. 11. Mislao, *Ottonis III.* tempore successit filius Billungus. *Holsatis* ille, *Stormarsiensibus*, *Ditmarsis*, *Wagriis*, *Obotritis*, *Polabis* & *Pomeranis* a *Visurgi* ad *Vistulam* usqve imperavit. (a) Regia ipsius Mechlenburgum, urbs ea ætate amplissima & florentissima. Priore conjuge defuncta; ex qva Mislavum, Sedericum & Nacconem susceperat, baptisme etiam a Wagone Episcopo III. *Aldenburgensi* initiatus est, ejusdemqve sororem matrimonio sibi junxit. Wago episc. Aldenb.

(a) Nic. Mareschalc. *II. 26.* Kranz. *Vandal. II. 38. & 40.* Metropol. *III. 37.*

Wago hic nobili genere inter suos natus (b) Episcopus A. D. *986.* factus religionis amore flagrans summa sollicitudine curæ suæ commissam Ecclesiam regebat, nec alio consilio in nuptias sororis (cui *Christianæ* nomen) cum *Billungo* tandem consentiebat, qvam qvod Regulum affinitate illa inductum in fide Christiana constantius perseveraturum, Ecclesiæ nascenti per terras suas locum daturum & reditus, qvos *Wagrii* & *Obotriti* dari jussi erant, haud invitum concessurum speraret.

(b) Latomus fol. 88.

Nec parvam primordia spem afferebant. 986.
Billungus enim ipsius hortatu cœnobium virginum in urbe *Mechlenburgo* dedicavit, & Hodicam filiam ex Wagonis sorore susceptam antistitem virginem in illo constituit (c); At non ita diu post filiorum Mislavi inprimis instinctu, incommodare plurimum Episcopo cœpit. *Decimarum* qvæ tum Episcopo *Aldenburgensi* per *Obotritorum* terram ex *Ottonis I.* instituto dabantur, remissionem insidiosa oratione a *Wagone* affine obtinuit: cum uxore etiam divortio facto multis novam Ecclesiam impediviti: & nisi Bennonis *Saxoniæ* Ducis obstitisset autoritas, *Slavi* aviditate pristinæ libertatis omne studium Christianæ reli-

religionis abjecissent (d). Nam *Ottone II.* & *III.* bello *Italico* occupatis, ipse ut potuit, eam apud *Slavos* nudantem sustentavit. Post *Wagonem* Episcopatum Ezico adeptus est, cui ordo sacer etiam ab *Adeldago* Archi-Episcopo *Hamburgensi* collatus est. (e).

(c) Maresch. II. 26. Jo. Petersen *Holsat. Chron. Kerckring. c. 2.*

(d) Krantz. *Vand.* II. 39. qvi Billungum 980. mortuum c. 40. dicit, qvod 986. factum Latomus *fol. 90.* a. & Micrælius in geneal. Pomer. affirmant.

(e) Adamus Bremens. *II. c. 17. p. 25.* Krantz. *Vand. II. 39.*

De Mislao. §. 12. Mislaus *Billungi* filius, ferocis ingeii homo, idololatriæ ab incunabulis deditus *Rhetram* regiam denuo instauratam incolens palam *Christum* profitebatur, fraudibus & dolis initia *Christianismi* exstinguere studebat (f). Aperte enim *Romani* Imp. & *Saxoniæ* Ducis potentiam veritus sævire in *Christianam* religionem colentes non audabat (g) Hodicam sororem suam a *Billungo* patre & *Wagone* avunculo, virginum cœnobio *Mechlenburgi* præfectam, e cœnobio extractam Boleslao *Pomeranorum* Principi incestis nuptiis sacravit; Ceteras virgines sacras aut militibus nuptum dedit, aut ad *Rugianos* & *Wilsos* transmisit & cœnobium ipsum evertit. Vehementer ista sævitia Ecclesiæ incrementa sufflaminata sunt. Pax tamen politica, qvamdiu ipse superstes fuit, servata est. Anno autem 999. salutis humanæ ex vita excessit. (h) 999.

(f) Krantz. *Vand. II. 40.* Micrælius *Pomer. p. 195. Chron. Kerck.* f. 2. & 25.

(g) Helmoldus *Chron. Slav. I. 15.* Krantz. *Vandal. II. 40.*

(h) Albertus *Stadens. A. 984. f. 110. b.* Krantz. *Vand. II. c. 41.* Latomus *ad ann. 999.*

De Mistivojo. 1000. §. 13. Post *Mislaum* Mistivojus filius vir fortissimus, *Wagriis* & *Obotritis* imperavit. Hujus ætate, fanum Radegasti, qvod Rhetræ erat, magno hominum confluxu freqventatum iterum est: (i) *Mistivojus* autem & *Misdraus* frater ejus, non alieni prorsus a Christiana religione prioribus præsertim temporibus fuisse videntur, qvia non modo Henrico II. Imp. amico utebantur, sed & cum Bernhardo *Saxoniæ* & *Luneburgi* Duce magna eis intercedebat familiaritas. Factum inde est, ut *Mistivojus* post defunctam *Margaretam* primam suam conjugem *Henrici Aucupis* neptem *Mechtildem Bernhardi* sive filiam sive sororem, sive neptem, sive conjugem sibi expeteret (k). Dux in nuptias consensit. Qvem ut *Mistivojus* arctius sibi obseqvio devinciret, ipsum & *Henricum* Imp. in *Italiam* ad bellum *Saracenicum* cum mille eqvitibus, qvi maximam partem in ista expeditione perierunt, secutus est. At cum domi reversus desponsam virginem sibi dari vellet; ibi vero Theodoricus *Marchio*, sublati animi homo, qvi atrocibus injuriis *Slavos* hactenus affecerat, indignum esse dicebat; puellam clarissimo genere natam & sibi sanguinis propinqvitate junctam Vandalico cani nubere (l). (Non exprobrans qvidem ei, qvod *paganus* esset; Christianam enim religionem, qvamqvam animo non satis sincero amplexus fuisse videtur; sed qvod *Vandalus* natione esset; *Vandalos* enim *Saxones* tunc vulgo contemnebant). Contumelia hac & cæteris injuriis, qvas avari *Saxoniæ* Principes & horum Præfecti sub religionis propagandæ specie *Slavis* multas & graves inferebant, (& qvibus successus religionis inter istos insigniter, ut sæpe scriptores (m) istus ætatis conqveruntur, præpeditus hactenus fuerat); *Mistivojus* commotus abjecta Christianæ religionis professione, se ut validum canem latraturum & morsus ingentes illaturum respondit. Dicit & in regiam suam Rhetram reversus undiqve qvantas potest copias, etiam ex orientalibus *Slavis* contraxit & *Bernhardo* Duce bellis contra *Cæsarem* implicito, Nordalbingiam omnem ferro & igne depopulatus, in sacerdotes Christianos fœdis cædibus grassatus, & ædes sacras per summum furorem demolitus est (n). Præcipue *Slavorum* rabies *Aldenburgi*, qvæ tum populosissima urbs *Christianorum* erat, desæviit. Ibi namqve cæteris pecudum more obtruncatis LX. Presbyteri ad triumphum servati & miserrimis modis excruciati sunt, cutem de capite in formam crucis dissectam eis de raxerunt, cranium ferro aperuerunt, & ita manibus a tergo revinctis nudos eqvis alligatos IV. Nonas Junii per singulas *Slavorum* civitates raptarunt, donec inter exqvisitissimos cruciatus deficerent. Reliqvos Christianos immani & nefanda sævitia pecudum instar mactarunt; *Hamburgum* urbem diripuerunt, & in sacri ordinis viros, & feminas immaniter sævierunt. Hinc *Marchionatum* ingressi *Theodoricum* prælio superatum ditione exuerunt, & *Brandenburgum* expugnarunt. Tandem *Marchionem* Magdeburgenses receperunt, & ad vitæ subsidia canonicatum contulerunt. *Mistivojus* autem *Slavos* omnes, qvi intra *Albim* & *Oderam* incolunt & jam LXX. annos per toto *Ottonum* tempore in fide Christiana perstiterant, ad *paganismum* reduxit. *Obotriti* imprimis ipso autore templa omnia diruerunt & ad priorem idololatriam cupide relapsi sunt. In summa tandem senecta *Mistivojus* apostasiæ & crudelitatis pœnitentia ductus fidem Christi, qvem scelerate abjuraverat & impie persecutus fuerat, pie & religiose denuo amplexus est. Eo nomine cum a *Slavis* suis terra ejiceretur, ad *Bardes* (a qvibus *Bardovvicum* denominatum) confugit, ibidemqve pie consenuit atqve Anno 1025. mortuus est. (o)

(i) Jo. Petersen *in chron. Holsat.*

(k) Krantz. *Vand. II. c. 41. Saxon. IV. 34.* Cal-

34. Calvisius *ad ann.* 1023. Mareschalcus II. 28. Adamus Brem. *p.* 29. dicit fuisse neptem.

(l) Adamus Brem. *dicit hæc sibi narrata a Svenone Rege p.* 29.

(m) *Adam. Br. p.* 29. 36. 45. Helmoldus II. 15. Latomus f. 94. a. b.

(n) Chron. *Slavor. c. XI. p.* 207. Kranz. *Vand.* II. 42. & Metrop. *III.* 2. Albertus Stad. *ad ann.* 1001. *f.* 112. b.

(o) Kranz. *Vand.* II. 12. *Saxon. IV.* 34. *Chronic. latin. MS.*

1026. De Udone. §. 14. Tres *Mistivojus* filios, Anatrogum, Gneum & Udonem seu *Othonem* reliqvit. Hi tempore Conradi II. *Marchiæ* & *Mechlenburgo* præfuerunt, & jussu Ducis *Bernhardi Bennoni* Episcopo *Aldenburgensi*, decimas solverunt (p). At *Anatrogus* qvidem & Gneus, *Vinulis*, *Polabis* atqve *Obotritis* imperabant, non a paganismo recedebant; *Udo* autem *Wagriorum* Princeps præ ceteris crudeli ingenio Christianæ religionis timorem præ se ferebat, qvam ex animo oderat. Ab Unwano tamen Archiepiscopo *Hamburgensi* una cum Kanuto Daniæ Rege nonnunqvam ad colloqvium de ecclesiæ commodis promovendis vocatus est (q). In bellis gerendis terra mariqve eum magna felicitate usum esse memoriæ proditum est.

(p) Adam. Br. II. 47. *p.* 34. Krantz. *Vand.* II. 44. *Metrop. IV.* 11. Albert. Stad. *ad. a.* 1032.

(q) Adam. Br. *II.* 42. *p.* 33. *Histor. Archiepisc. Brem. pag.* 85. Kranz. *Metrop. IV.* 8. Albert. Stad. 1027. Erasm. Sarcerius *de veteri Lubeca f.* 24.

De Godschalco primo Veteris Lubecæ Domino. 1032. §. 15. Cum *Udonem* Saxo qvidam transfuga, &, ut qvidam prodidere, servus ejus per insidias Anno 1032. interemisset (r); Godschalcus filius ejus, qvi suscepto baptismo tum in cœnobio *Luneburgensi*, qvod olim *Henricus Billungus* D. *Michaeli* sacrum in monte cum arce *Luneburgo* ædificaverat, in bonis literis & Christiana religione informabatur, comperta patris nece ad ultionem se statim parat & abjectis tam religionis qvam literarum studiis ad *Winitbos* seu *Winulos* gentis suæ profectus copiis undiqve contractis Travam trajicit, & Nordalbingiam ingressus, omnium sanguine patri parentaturus infinitam in *Saxonibus* Christianis, qvod a *Saxone* patrem interemptum audisset, stragem edidit; solis illis furorem declinantibus, qvi in arcem *Itzeboam* & *Bockelnburgum* confugerant. Templa pleraqve temerata, agri omnes ita exusti & vastati erant, ut ipsa solitudo Godscalco per *Holsatiam* cum prædatorum turba oberranti, horrorem incuteret. Ergo religione devinctus tangitur, latrones dimittit & cum *Nord-*

Albingis pacem & amicitiam init (s). Dux *Bernhardus* præsidio militari jam destitutum, & propter pacem factam secure agentem tanqvam latronum Ducem capit & in vincula conjicit. Cum animo tamen reputans, esse virum bello egregium, & cujus opera uti olim ipse posset, præmiis etiam affectum & fœdere sibi unitum demisit, (t) *Godscalcum* redeuntem terra sua excludebat Ratibor; qvi interim *Wagriæ* Principatum invaserat, Christianam religionem professus & magnæ inter Barbaros potestatis. In *Daniam* igitur Godscalcus delatus *Kanuto* primum Regi in *Norwegia* militat. Tanta ibi viri enituit prudentia & fortitudo, ut Rex eum cum *Suenone*, suo ex sorore nepote, in *Angliam* ad bellum mitteret. Hic iterum clarus facinoribus editis ita *Suenonem*, paulo post Regem, sibi devinxit, ut Syritham filiam ei nuptum daret. (u)

(r) Krantz. *Vand.* II. 44. *Saxon. IV.* 38. Tratziger *Chron. p.* 24. Helmoldus *l.* 19. *Ad. Br.* II. 47. *chron. latin. MS.* I. 6.

(s) Krantz. *Vandal.* II. 46. 47. *metrop. IV.* 11. *chron. Latin. MS. f.* 7.

(t) Adam. *Br. p.* 37. Krantz. *metrop. IV.* 24.

(u) Adam. *Br. p.* 34. Maresch. *II.* 31 *chronic. Latin. Ms.* assent. *Kanuti filium eum accepisse uxorem.* Pontanus *has nuptias refert ad* ann. 1058.

Anatrogus, Gneus & Ratibor interim *Slavis*, *Obotritis* & *Wagriis* imperabant. Hic a Bezelino *Archi-Episcopo*, & Bernhardo *Saxoniæ* Duce, sæpius *Hamburgum* ad colloqvium evocati prolixe operam suam in promovendis ecclesiæ commodis & in compescendis *Slavis* suis promiserat, iidemqve circa annum 1039. contra hostes cum copiis suis militarunt. 1039.
(x) Insignis tunc doctrina cœlestis propter Principum amicitias in *Slavos* fecisset progressus, nisi *Saxoniæ* Ducis obstitisset avaritia. Godscalcus jam ex *Britannia* qvoqve reversus a *Dania*, aliqvandiu per *Ratiborem* Principatu suo destitutus, qviete agebat. Nam Ratibor ita potentiam suam auxerat, ut ipsum *Daniæ* Regem bello lacesseret. Ratibor infestat Daniam. Tribus enim vicibus tunc *Slavi* hostiles irruptiones in *Jutiam* fecere. Cumqve prima expeditione Pater: altera octo filii: tertia XV. millia *Slavorum* in prælio apud *Slesvicum* gesto periissent, pacem fecerunt (y). Jam *Godscalcus* non diutius cunctandum ratus *Danorum* auxiliis ejicit *Wagria*, qvi adhuc dominium ejus per vim tenebant. Tum vero optimus Princeps omnem suam curam, cogitationem & operam, in Christiana religione in terras suas reducenda ponebat. Quanto immanius antea furor ejus in Christianos grassatus fuerat, tanto impensius nunc illis favebat eorundemqve sacra apud *Wagrios*, *Polabos*, *Obotritos*, *Lingones*, *Warnavos Kissinos* & *Ciripanos*, conqvilitis undiqve piis & religio-

ſis doctoribus, *templis* etiam, coenobiis par- tim reparatis, partim novis conditis, pro- movere ſtudebat (z) Excruciabat viri reli- gioſi animum, vetus in ulciſcenda nece pa- terna exercita crudelitas. Haud raro ipſe conciones ſacras ad populum habens, ea, qvæ a Sacerdotibus ignota *Slavis* dicebantur, lin- gva Slavica diſertius explanabat, Slavosqve omnes toto illo Epiſcopatus Aldenburgenſis tractu usqve ad *Penim* fluvium ad baptiſmum ſuſcipiendum & Chriſtianam fidem implen- 1035. dam, qvam poſt exceſſum Ottonis III. abjece- rant, reduxit. *Lubecæ* inprimis, *Aldenbur- gi, Leontii, Racesburgi* & *Mechlenburgi* mul- ta religioſa ipſius pietate excitata ſunt tem- pla & cœnobia.

(x) Adam. Br. *p. 36.* Hiſtor. *Archi-Epiſc. Brem. p. 87.* Kranz. *metr. IV. 22.* Albert Stad. *ad ann. 1039.*

(y) Solin. *in Chron. Holſ. p. 97.* Adam. Br. *p. 37.* Albertus Stad. *ad A. 1042.* Kranz. *Vand. III. 1. Metrop. IV. 24.*

(z) Adam. Br. *p. 44.* Hiſtor. *Archi Epiſc. Br. p. 93.* Mareſch. II. 31. Albert. Stad. *ad Ann. 1058.* Kranz. *Metrop.* IV. 24.

Epiſcopatum *Aldenburgenſem* hac tem- peſtate regebat Abelinus nonus a *Marcone* primo Epiſcopo. Nova tunc lux oblata ite- rum his terris videbatur. Nam & aurea pax poſt tot bellorum turbas poſtliminio reducta eſt, & res eccleſiaſticæ efflorescere iterum ſummo cum piorum gaudio cœpere. God- ſcalcus Regulus prudentia & fortitudine ſin- gulari nec minore pietate conſpicuus, affini- tate etiam Regis *Daniæ* fretus, *Vandalos* ſuos ita in officio continuit, ut & tributa pende- rent & Chriſtianæ religionis ſtatuta ſancte colerent. Adelheido etiam Archi-Epiſcopo familiariter uſus eſt, & ſolvendorum voto- rum cauſa freqventer Hamburgum commea- vit. (a)

(a) Adamus Brem. *p. 44.* Hiſtor. *Archi- Epiſc. Brem. p. 93.* Kranz. Vandal. *libr.* II. 47. *Metrop. IV. 39.*

De Lubeca Veteri. §. 16. Jam tandem ad Lubecam vete- rem devenimus, cujus gratia magnam partem prior nobis inſtituta fuit oratio. Godſcalci pietas aut initia prima urbi dedit, aut, qvod magis credo, ut poſteris illa innoteſceret, in cauſa fuit. Altum enim apud ſcriptores ve- teres de Lubeca ſilentium eſt, donec ad God- ſcalci principatum deſcenditur. In Godſcal- ci pietate commemoranda omnes primo Lu- becæ mentionem injiciunt, ut modo dixi- mus, ſcriptores rerum Saxonicarum & Slavi- carum antiqvi. Lubecæ a religioſiſſimo Prin- Teſtimonia Adami Bremenſis, Helmoldi. cipe cœnobia ædificata fuiſſe, Adamus Bre- menſis, Helmoldus & Albertus Stadenſis, lo- cupletes in primis teſtes in hoc argumento, literis prodiderunt. Nec vero dubitare fas eſt, Lubecam tum extitiſſe, cum a ſcriptori- bus, qvibus ſemper tantum a doctis tributum eſt, qvid Lubecæ in inſtaurando cultu divino pietate Godſcalci effectum ſit, diſerte com- memoretur. Imo non deſunt, qvi antiqvio- rem multo originem Lubecæ tribuunt. Qvo- rum, adſertionem uti mihi non confirman- dam ſumo, ſic nec temere rejiciendam puto, qvod illi commentarios ſuos ex antiqviſſi- mis Principum tabulariis ſe concinnaſſe te- ſtantur.

Prima igitur *Lubecæ veteris*, qvæ ad Swar- tou ſita fuit, fundamenta aut ab ipſo *Godſchal- co* circa Ann. 1040. aut etiam ab aliqvo ſupe- 1040. riorum Principum jacta; poſtea vero, uti fieri amat, a ſeqventibus Principibus magis atqve magis amplificata & munita fuit.

I. Nonnulli illam ab Henrico demum *Godſcalci* filio conditam eſſe aſſerunt.

Helmoldus *L. 1. 57.* Herm. de Lerbecke *in chron. Schaumb. p. 13.* Kranzius *Van- dal. IV. 1. & Saxon. L. VI. 10.* Lerbeki

II. Alii ad Godſchalcum hoc referunt. Peterſen.

Henninges *in tab. Geneal. p. 292.* Jo. Peter- ſen *in Chron. Holſat. p. 30.* Georg Fa- bricius Chemnit. *rerum Saxon. ad ann. 1041.*

III. Qvidam etiam illam ante tempora God- ſchalci extitiſſe affirmant.

Ex his autor *Chronici Lubecenſis* MS. *libr.* Chronici Lubecenſis MSC. *1. c. 1.* ita ſcribit: *Incertum eſt, ſi* Godſchal- cus *Princeps, in fine Chriſtianiſſimus, eam* (Lubecam veterem) *fundaverit, cujus tem- pore* Lubeca *jam erat, ſed ante eum nulla ipſi- us memoria invenitur.*

Et Cap. II. *Qvapropter, ſi qvis in annali- bus ſcriptum offenderit,* Henricum *conſtituiſ- ſe* Lubecam, *de firmatione accipiat, non au- tem de primæva fundatione.* Idem *libr.* I. *c. 9.* repetit: Eraſmus Sarcerius *ante hos an- nos centum, & qvod excurrit, Scholæ* Lube- cenſis *moderator* in ſua de *Lubeca Veteri* ora- tione hæc habet: *Graviter errant, qvi* God- ſchalcum *primum ejus fundatorem faciunt, cum* Lubecam *ante illum fuiſſe certo conſtet, vel ex anteceſſoribus* Godſchalci, *cujus etiam avus,* Miſtivojus *nomine*, veteri Lubecæ *præ- fuiſſe legatur. Hoc tamen non negamus, ſub* Godſchalco, *famoſiſſimo & fortiſſimo Vanda- lo, primo* veterem Lubecam *clare innotuiſſe & ante eum perexiguam ejus memoriam ex- titiſſe.* Et paulo poſt: *Godſchalcus cœnobia in uſum juventutis inſtituta, tum prorſus col- lapſa reſtituit.* Item Reimarus Kock *in chro-* Reimari Kockii. *nico MS.* affirmat: Nicolaus Mareſchalcus, Marſchalck. Henrici Ducis Mechlenburgici Conſiliarius, qvi ſe hiſtoriam ſuam ex monumentis fide- liſſimis majorum hujus Principis tranſcripſiſ- ſe

se confirmat, *Annal. L. II. c. 38.* ita commentatur: *Urbs ea præsignis etiamnum sub Imperio Romano venerationis inter* Travam & Bagnisum *amnes, qui ambo* Χάλυσος *Chalusus* Cl. Ptolomæo, *loco amœnissimo sita est* Livoniorum *caput: A piscatoribus proditur temporibus antiquissimis portu eo habitata; unde* Romanis *olim nota.* A Godschalco *deinde* Herulorum *seu* Obotritorum *Rege restaurata, qui & arcem & lararium ibi primus excitavit*, Bute *est nuncupata, sive a* Bute *filio, sive ad imitationem* Βύτη, *quæ* Sauromatarum *ad* Mæotida, *teste* Cl. Ptolomæo, *caput, aut denique in honorem amasii Veneris, qui* Bute. *At* Henricus, *qui* Butes *germanus idemque Regis*, Godscalci filius, *coloniam Livoniorum magnam dixit, vulgus* Lubecam, lingva Vandalorum *gentili, quod* amiculum *significat.* Et *libr. II. c. 34.* Henricus *arcem fere habitavit* Butes, *quam* coloniam Livoniorum magnam *dici maluit.*

Mareschalel.

De primo Lubecæ veteris loco, eodem sc. quo jam sita est.

§. 17. Qvæ hactenus attulimus de Lubeca veteri, qvæ ad rivum *Swartou* sita fuit, intelligi volumus. Schwarte Ove nigrum fluentem sonat, aqva enim fluvii a solo nigro, per qvod brevi meatu in *Travam* excurrit, nigricare videtur, ac fortasse non immerito qværitur: *Quisnam omnium primus locus Lubecæ veteris fuerit?* isne, de qvo hactenus locuti sumus, an ille, qvem nunc habitamus. Nihil forte a vero alienum statuerimus, si hanc ipsam, qvam nunc incolimus, & *Swartovaviona* illa antiqviorem esse dicamus. An enim antiqvam illam annos centum & qvadraginta stetisse, an vero putabimus, antea, i. e. mille a Christo nato annis, locum hunc, qvem nunc habitamus, sive portum sive alia vitæ humanæ commoda spectes, aptissimum nullis habitatoribus, tempore *Vandalorum & Slavorum* Principum cultum fuisse? Et ne conjecturis niti videamur, *Autor Chronici 1385. exarati*, qvi fide publica scripsit, bis in eodem loco affirmat, Lubecam omnium primo hic intra *Travam & Wackenissam* sitam fuisse, & porro hoc ipsum ex *antiqvo Chronico* se transscripsisse testatur. Verba Codicis judicavi digna qvæ adscriberem cum etiam compendio enarrent, qvoties *Lubeca* locum mutaverit?

ad A. 1105

By des Keisers Henrickes Tyden, de de Veerde was an den Namen, da ward begrepen unde gebouhwet, de eerlicke Stadt Lübeeke, de in deseme Jahr lach by de Schwartowo, dat noch olde Lübeecke heet. God beware se an ewighen daghen. Wen se dar wart gebowet, oder wo langhe se dar lagte, dessen beschryven neue Cronicken: Mer in eene Historien hebbe ick gelesen, dat se in menigher Gehgend hefft ghelegen, unde esoversettet, von der enem Ghegend to der andern. Erst wart se begrepen in der Stede, dar se noch ligt, darna wart se oversettet by der Swattowe, dat noch olde Lübeecke heet. Darna wort se op de erste Städe gebouhet; Wedder darna wart se verstörer, un wart do gesetet over de Wackenisse, un het da de Löven Stadt. Da bleff se eene korte Wyle, entweder willen der Keisere, wente de Schepe kunden nit by deme Overn belanden; Aldüss stand se in Wandeh bahrgkeit, edder dorch de Vienden Verfolghinge willen, do se verstödden, edder dorch Waters Noth, dat et tho sehr op klögete tho Verderff der Stadt; edder dorch Vüres willen, dar de Stadt in vergingk. Aldus hefft de Stad an vele Orden gewehsen, von Anbeghinne eer ersten Begrypinghe. Mar God hefft angesehn eer Innigheit in sine Love, Rechtfertigkeit in eeren minnen Gude, dat Gewerke gewehsen hefft in dee Stadt, unde hefft de Stadt opholden, und von aller Anvechtinge beschermet. Huic Mareschalcum supra laudatum addo: *Qui eo portu, ad quem ipsa nunc jacet, Romanis olim cognitam fuisse scribit.* Non contemnenda præterea est *Cl. Cluveri* sententia asserentis Trevam *Ptolomæi*, qvi A. Christi LXX. scripsit: *Lubeaam nostram esse a* Trava *flumine facilè unius litteræ immutatione ita dictam* Libr. III. Germ. antiq. C. XXVII. p. 106. Qvo loco eidem *Cluvero* Manonis prima *Ptolomæi* hodie *Hamburgum* est: Manonis altera *Wismaria*:

Utut vero non insignis urbs fuerit, tamen ut locum commodissimum primo millenario habitatum fuisse dubitari non potest; sic credere licet, aut bellis factum ut loco mutato ad rivum Swartou sedem transferret, exinde tam *Cimbros*, qvam *Critonem* occasionem arcem & urbem ibi fundandi cepisse, ut postea narrabimus. Qvod vero parum certi hac de re literarum monumentis traditum ad nos pervenit, non sola in causa est monachorum istius ætatis in annotandis rebus gestis socordia, sed vel inprimis gravia urbis incendia, qvibus ipsa qvatuor vicibus consumta est. Qvis enim ambigat, tota urbe conflagrante multa antiqvitatis monumenta simul eodem fato interiisse? Qvicqvid autem ejus sit, nos nunc usitatas appellationes retinebimus, ut illam, qvæ olim ad rivum Swartow Henilorum Principum regia fuit, Lubecam veterem; hanc, qvam nunc incolimus, novam dicamus.

§. 18. Qvisqvis autem Obotritorum Principum prima urbis fundamenta posuerit, certe nullus *Poloniæ* Rex posuit; uti frustra *Polonorum* scriptores gloriantur. Alexander Guagninus rer. Polon. Tom. I. p. 52. Visimirum Poloniæ Regem, superato Swarto Danorum Rege in hæc loca progressum, Lubecam, Wismariam & Dantiscum condidisse scribit. Jodocus Ludovicus Decius, libro de *Sigismundi Regis temporibus Tom. II. pag. 312. edit. Pistorii* scribit: *Est ad Balthei maris sinum* Lubecum *Imperii Romani* opibus *armisque pol-*

An Poloniæ Rex urbem condiderit.

 lens

lens oppidum. Hoc, a Polonorum qvondam majoribus (ut vetustates eorum habent) *conditum*, Buccovecium *fuit appellatum*. Martinus Cromerus Episcopus, *ab aliqvo filiorum aut posterorum* Lesci III. *extructam esse* affirmat. *libr. II. Reipubl. Polon. p.* 24.

Omnia hæc testimonia domestica sunt, deinde nullius antiqvi scriptoris testimonio confirmata, tertio *Helmoldus* ab *Henrico* Principe conditam adserit. Qvod qvanqvam nos de urbis munitione & amplificatione intelligendum statuimus, tamen si ab aliqvo extero Rege urbs primum condi cœpta esset, *Helmoldum* istud latere non potuisset; Faciunt qvarto Polonorum & Obotritorum, qvamvis utraqve gens Slavica esset, semper distincta regna & terræ. Habuere Obotriti & Wagrii jam inde ab antiqvissimis seculis longe ante jacta urbis Lubecæ fundamenta suos regulos, viros fortissimos & terrarum suarum defensores acerrimos. Ab his urbes & arces antiqvas terra ipsorum, ut Mechlenburgum, Herulam, Kissinum, Rhetram, Gloam & alias ædificatas esse, qvis dubitet? Nec tandem, si Rex aliqvis Poloniæ cum exercitu irruptionem in has terras aliqvando fecit, statim urbes ibi condere vel voluit vel potuit. Slavum ergo Principem urbem condidisse certum est. Polonum eum fuisse nondum commonstratum est. Videlicet omnis Polonus, Slavus est; at non Slavus omnis Polonus.

De Nominibus urbis.

§. 19. Nomina urbis unde sumta sint vix *Oedipo conjectore* liqvet. *Buten* eam *Godschalcum* a filio *Bathue* nuncupasse putamus, præsertim cum olim non infreqvens fuerit, a filiorum nominibus, urbis nomina indere. At cur *Henricus* Princeps *Livoniorum coloniam magnam* dixerit ἐπέχω.

Qvid autem de ipso Lubecæ nomine? Sunt *primo*, qvi ex germanico idiomate componant, qvod *Lobeck* angulus laudis. Alludit huc *Conradus Celtes* primus Germanorum Poëta coronatus his versibus:

Inde urbs clara nitet, de lumine nomine dicta,
Et Lobicum *Codani fama decusque sui.*
Angulus *hæc* laudis, *dicta est urbs nomine prisco*
Angulum in hunc fertur fluvius Travenna *per æquor.*

Idem statuit Franc. Irenicus *in German. sua libr. XII. fol.* 216. & *Æneas Silvius.*

II. Alii ad Lubam qvendam inter piscatores primarium, qvi loco a suo nomine nomen dederit, referunt, ab eodemqve majus civitatis esse sigillum, *piscatorem scaphæ cum remo insidentem*, qvo Senatus in rebus majoris momenti confirmandis utitur.

III. A Lubemaro *Rugiano* sive *Vandalico* Principe, qvi urbem aliqvandiu in potestate habuit, nonnulli nuncupatam autumant.

IV. Qvi *Vandalicam* vocem esse contendunt, propius ad rem accedere videntur. Est enim omnino verisimile, gentem, quæ eam condidit, nomen eidem imposuisse. Qvi vero ex *Slavica* lingva originem vocis accersunt, iterum diverso modo interpretantur. Nonnullis enim, ut *Nicolao Mareschalco*, amiculam seu *amasiam* significat. Aliis amœnum, *lieblich, frölich*, ut *Hermanno Cornero* & ante *H. Rheb. in MS. pag.* 25. 26. 41. Cæteris tandem *Coronam* aut *capitis ornamentum*, ut Bocero *H. Rheb. p.* 41.; Ubi inepti sunt, qvi *coronam* urbem dictam putant, qvod ceterarum urbium *Vandalicarum* corona & decus semper fuerit. Qvanqvam enim hoc de nova Lubeca vere affirmatur, tamen de veteri nullo jure dici potuit, a qva tamen hoc nomen ad novam devenit. Nec enim illa ceteris urbibus præeminebat, & erant illius ætate aliæ *Vandalicæ* urbes multo illustriores, ut vel Winetæ vel Julini exemplo omnibus constat.

§. 20. Adelbertus Archiepiscopus *Bremensis*, lætus de felici ecclesiæ successu, Episcopos & Presbyteros ad *Godschalcum* Principem misit, qvi rudem populum capita fidei Christianæ docerent, nec *Archiepiscopi* honore contentus *Patriarchatum* animo affectabat. Hoc consilio Episcopatum *Aldenburgensem* non reqvisito Imperatoris Henrici III. consensu in tres divisit episcopatus, *Aldenburgensem*, *Mechlenburgensem* & *Raceburgensem*. Et *Aldenburgensi* qvidem Eizonem *Episcopum*, *Mechlenburgensi* Joannem *Scotum* natione, *Raceburgensi* Aristonem, qvi *Hierosolymis* venerat, præfecit. Joannes ille, cujus modo nostra meminit oratio, ab *Adelberto* ad *Godschalcum* Principem missus comiter ab illo exceptus & diu cum eodem commoratus est, multaqve Slavorum millia, sacri baptismi lavacro tinxit. Episcopatus Aldenburgensis dividitur.

(b) Historia *Archiepisc. Brem. p.* 93. Albert. Stadens. *ad ann.* 1058. *f.* 128. *qvod* Crumdyck *ad ann.* 1051. *refert.* Meibom. *in not. ad* Lerbecke *p.* 53. Krantz. Vandal. III. 3. Metropol. IV. 40. & 43. V. 4. & 18. *chron.* Kerck. *fol.* 3.

§. 21. Ægerrime ferebant Slavi, Principem suum tanto studio Christianam fovere religionem: nulla tamen de causa tantopere oderant, qvam qvod Duces Saxoniæ intolerabilia tributa ab ipsis exigerent. Ergo ut *Misti-* Slavi Godschalcum Regem interficiunt.

Mistivojum tandem propter religionis confessionem in exilium egerant; sic nunc Godschalcum eadem de causa crudelissime interficiunt (c). Infantia enim Imperatoris Henr. IV. mors, Bernhardi Ducis Saxoniæ, qvi A. 1062. obierat, & filiorum ejus Adolfi & Hermanni de Ducatu contentiones, Slavos in Christianos non parum armabant.

(c) Adamus *Brem. p. 53.* Helmold. *I. 22. & 24.* Albertus *Stad. hoc anno.* Histor. *Archiepisc.* Br. *p. 95.* Chronici Slav. *c. 14. p. 208.* Krumdyck *h. anno.* Krantz. *Vandal. III. 4. & 5.* Metrop. IV. *43. & 44.* Mareschalc. *II. 31.* refert ad ann. 1040. Micræles *Syntagm. 1393.*

1066. Slavi ergo magno tumultu 1066. VI. Idus Junii excitato *Godschalcum* Regem suum cum *Eppone* Presbytero & multis aliis piis & sancti ordinis viris *Leontii* occidunt; *Epponem* ipsum super altari immolant; *Ansverum* monachum Raceburgi ipsis Idibus Julii lapidant; summa immanitate per regionem Mechlenburgicam grassantur: Joannem Episcopum Mechlenburgensem ferro jam confectum triumpho servant; Hunc igitur summo ludibrio per singulas Slavorum urbes tractum, manibus tandem & pedibus truncatum IV. Idus Novembr. in urbe *Rhetra* ad *Penim* fluvium mactant, corpus minutatim concisum abjiciunt, caput conto præfixum & in summam contumeliam circumlatum Radegasto idolo immolant. *Godschalci* interemti uxorem Syritham, Daniæ Regis filiam, ex qva ille *Henricum* filium susceperat, nudam *Mechlenburgi*, in qva urbe maritus ejus tres ædes sacras erexerat, virgis cædunt, & in ceteras Christianas matronas insignem petulantiam exercent.

Postea Slavi *Travam* transgressi in *Holsatia* & *Stormaria* nihil ad summam crudelitatem reliqvi fecerunt, idqve propterea, qvod *Godschalcus* Regulus Lubecæ in Wagria sæpe commoratus fuisset: Slesvicum urbem opulentam exscindunt, *Hamburgum* cum arce, a *Bernhardo* Duce ad Alstriam olim condita, diruunt: cruces in templis in Servatoris contumeliam truncant, & omnes ad paganismum relabuntur occisis etiam ipsis gentilibus suis, qvi deficere a fide Christiana noluissent. Ab hoc tempore Ecclesia Aldenburgensis LXXXIV. annos episcopo caruit. Et jam qvidem tertia vice Slavi a Christiana fide defecerunt, ad qvam primum a *Carolo Magno*, deinde ab *Ottone Magno* & tertio a *Godschalco* adducti fuerunt.

De Critone secundo Lubecæ veteris Domino.

§. 22. *Godschalci* filii *Butbue* & *Henricus*, ille qvidem ex *Symbulla* Vandalica uxore, hic ex Regis Danici filia susceptus patris pietatem secuti, religionem Christianam summo studio amplectebantur. *Butbue* etiam natu maximus paternum Principatum apud *Wagrios* & *Obotritos* suscipiebat. Sed *Godschalci* necem egregie assertum iri rebantur, & ultionem paternæ cædis a filiis metuentes, populo contra eosdem concitato *Critonem* (Cruconem aliis dictum) *Lutetiorum* principem, *Grimi* filium, & *Suantalon* Pomeranorum Ducis generum, (nam filiam ejus *Slavinam* uxorem habebat) crudelis ingenii virum & fidei Christianæ hostem infensissimum, ex *Rugia* evocatum, Principem constituunt. Tum Henricus qvidem, qvod Danica matre natus esset, ad Danos profugit, *Butbue* vero *Bardovicum* ad *Ordolphum* Saxoniæ Principem, propter fidem a Patre *Godschalco* Saxonibus sancte semper servatam, opem illorum in adversis implorans, se contulit (d). Ab Ordolpho reductus qvidem ad suos est: Sed qvod patre Christiano natus, ipse qvoqve Christianus esset, & inter Saxones fideles socios haberet, patriæ proditor ab iis judicatus aliqvandiu ægre apud eos toleratur, verum ad Principatum admissus non est. Denuo igitur ab illis pulsus ad *Magnum* qvintum Saxoniæ inferioris ex Billingiana familia Ducem confugit, ejusdemqve ope implorata, auxilia Bardovicensium & Nordalbingorum obtinet. Descendit cum sexcentis e Bardovico, assumtis Ducis militibus. Cum his arcem *Planensem* ingreditur; Sed anteqvam Nord-Albingi Saxones adventarent, a Critone numeroso exercitu obsessus, & exploratoris perfidia hostibus proditus, cum omnibus militibus se dedere coactus, scelerate occisus est.

(d) Albert. Stad. *f. 131.* Kranz. Vand. III, *5. & 6. V. 33. Chron. latin. MS. I. 20.* Danckwerth *topogr. Holsat. p. 202.*

Post *Butbuen* peremptum Crito *Lubecæ*, *Wagriorum*, *Obotritorum* & *Rugianorum* Dominus factus, etiam *Holsatos*, *Stormaros* & *Dithmarsos* vectigales sibi fecit & multa insolentissime patravit. *Hamburgum* Anno 1072. bis diripuit & ultra annos XII. gravissima Christianos persecutione afflixit, ut plures qvam sexcentæ familiæ solum verterent & novas sedes ad *silvam Hirciniam* qværerent. 1072.

Crito hic *Magnum* Saxoniæ Ducem perpetuis exercebat bellis. Graviora enim erant tributa, qvæ Dux avarus Slavis imponebat, qvam qvæ ipsi se ferre posse putarent. Hi ergo centies mori præoptantes, qvam ut illa vectigalia onera cum Christiana religione susciperent, truculentissimum virum etiam, ad oppugnandum Ducem & ad perseqvendum *Christianos*, qvibus possunt modis, animant. Factum inde est, ut donec superesset Crito, Wagri & Obotriti in cœcis gentilium tenebris persisterent (e):

(e) Herman. Schedel. *de Lubeca.* Helmold. *p. 29.* Mareschalc. *annal. II. 32.* deflorat. V. *Chronicon latin. MS. libr. I. c. 11. & 13.* Kranz. Vand. III. *18. & 19.* Saxon. V. 28. VI. *10.* Metrop. VI. *4. 5. 34. & 45.* ex eo Kock VI. 4.

de Westphalen Monum. in ed. Rer. Germ. Hhhh

VI. 4. Joh. Peterſen *Chron. Holſat.* Chron. Kerck. *f.* 17. Mich. Henckelman. *oratione de Lubeca 1602. babita.*

Lubecæ novæ primordia.

§. 23. *Henricus* interim Danorum auxiliis fretus, terras Critonis ita crebris infeſtabat incurſionibus, ut ille in Lubeca veteri ſubſiſtere amplius non auderet; ſed arcem & urbem intra *Travam* & *Wackeniſſam* fluvios in loco, cui *Buse* Vandalica lingva tum nomen erat, An. 1104. exſtruere inciperet, ubi poſtea
1104. *Lubeca nova* condita eſt. Ejusdem loci opportunitatem jam olim Dux qvidam *Cimber*, qvi *Vickbodus Vitigo* dictus fuit, obſervaſſe & novæ urbis fundamenta jeciſſe ſcribitur. Verum placuit divino Numini, cujus auſpicio regna & urbes ſurgunt, ut neqve Cimber, neqve Crito Chriſtiani nominis hoſtis opus cœptum perficeret; ſed *Schaumburgicus* ille Heros *Adolfus* religionis Chriſtianæ propagandæ Princeps ſtudioſiſſimus, ut ſuo loco narrabimus: bellorum enim tempeſtatibus non perfectum eſt, qvicqvid vel a Cimbro vel a Rugiano illo Critone ſtrui cœptum eſt. Qvod autem Henricus non ceſſaret, Critonis terras Wagriam inprimis & Aldenburgum oppidum invadere & prædas inde agere, multos etiam Wagriorum & Obotritorum, præcipue vero propinqvos ſuos literis ſcriptis ſibi concilia-
1100. re atqve ad partes ſuas adjungere; Crito cum ipſo, qvanqvam inſidioſe pacificatus eſt, admiſſo ipſo in regni partem, conviviis etiam crebris adhibito, revera autem id agens, ut eum fraude illectum & aliqvando bene po-
Crito occiſus. tum e medio tolleret. Qvas inſidias ut tandem Henricus vitaret, inſtinctu ipſius uxoris Slavinæ convivio eum excipit. Exeunti in cœnaculo temulento & incurvo ſeni Danus qvispiam ſecuri uno ictu caput amputat. Hic
1105. exitus Critonis fuit immanis tyranni, qvi ultra annos XII. atrociſſimam in Chriſtianos perſecutionem exercuit; Henricus vidua Critonis matrimonio ſibi juncta toto Principatu potitus eſt. Cædes in arce Plœnenſi peracta eſſe ſcribitur.

Henricus III. Lubecæ veteris Dominus.

§. 24. Facta tamen terrarum diviſione Henricus Wagriam & Mechlenburgum retinuit, tam Holſatos, qvam Stormaros & Dithmarſos fœdere ſibi junxit. Raci, Critonis ſive filio ſive cognato, Rugiam & Wolgaſtum conceſſit, qvi Raceburgo a ſe condito nomen dedit.

Henricus Lubecam veterem & Swartou amnem, qva Crito neglecta, ut diximus, aliam condere ceperat, iterum incoluit, firmavit atqve amplificavit. Cum Magno Saxoniæ Duce conſobrino ſuo (filiabus enim Daniæ Regis geniti erant) amicitia inita, & cum Nord-Albingis, uti jam commemoravimus, fœdere icto terram latronibus purgavit, & Chriſtianam religionem, a Critone his in locis tantum non exſtirpatam, excitare iterum atqve reducere in terras ſuas ſummo opere ſtuduit. (f).

(f) Morck. & Joh. Ruf. Helmold. *p. 30. Chron. lat. MS. l. 14.* Kranz. Vandal. *III. 20.* Metrop. *VI. 4.*

Lubecam veterem, qvæ a *Godſchalco* Bute dicta fuerat, ipſe Luconiorum coloniam magnam vocavit. (g)

(g) *Mareſchalcus l. c.*

Id vero Sclavos *orientales*, *Pomeranos*, *Brizanos* & *Havelanos*, præcipue vero eos, qvi e *Critonis* familia erant, male habebat, actum ſcilicet de religione & libertate ſua dicentes, ſi illud tacite permittant, veritos etiam vindictam necis paternæ, ſi Henricus viribus auctis potentiam conſeqvatur. Ergo in illum numeroſum educunt exercitum: Ipſe contra, qvantum poteſt, armatos ex Lubecenſibus, Holſatis, Stormaris & Dithmarſis colligit; aſſumtis etiam auxiliis a Magno Duce miſſis, hoſtibus in Raceburgenſium agro in campo Smilow occurrit. Pugna atrox editur: Henricus aliqvot millibus hoſtium cæſis victor domum redit (h).

(h) Helmold. *l. 35. p. 30.* Mork. *in MS. cod. p. 34. a.* Joh. Ruf. *f. 1. b.* Mareſch. *II. 34.* Kranz. Vand. III. *20.* Micræl. *p. 204.* Chron. Frank. *p. 1.*

Ex hoc tempore Sclavi Henrico Lubecæ Domino vectigales redditi ſunt.

Cum æterna civum Lubecæ veteris laude conjunctum eſt, qvod cum hoc tempore toto illo Slaviæ tractu, qvem Wagrii, Obotriti & Kiſſini longe lateqve tenebant, nullum templum Chriſtianæ religionis amplius ſtaret: Lubecæ tamen, qvanqvam in medio Wagrorum & Obotritorum ſita eſſet, Templum contra tot barbarorum incurſiones, & tam ſævas Critonis perſecutiones ſartum tectum ſemper conſervatum fuerit (i). Templis enim omnibus non in Nord-Albingia ſolum, ſed vel inprimis in Slavia per ſeditioſos illos tumultus, qvi annis ſuperioribus, præſertim cIↃLXVI. excitati a Slavis erant, dejectis & concrematis, in Slavia unum hoc Lubecenſe templum non ſine ſingulari ſupremi Numinis gratia impias illorum manus effugerat (k). Cum enim Henricus Princeps ipſe religioni Chriſtianæ addictus eſſet & in Lubeca veteri arcem haberet, in qva cum aulico ſuo comitatu plurimum ſubſiſtebat, templum etiam hoc contra Slavorum furorem, qvanqvam non ſine ſummo ſuo & civium periculo tuebatur, & ſacerdotibus conſtitutis cultum divinum in eo peragendum curabat. Qvanqvam autem Henricus Princeps, poſt victoriam Smiloviensem templa iterum per Nord-Albingiam ædificabat, tamen tanta Slavorum erat pervicacia tantumqve Chriſtiani nominis odium, ut religioſiſſimo Principi ne nunc qvidem templa per terras ſuas condere permitterent. Nam cum poſt XX. annos Vicelinus primum Lubecam perveniret, nondum ullum præter illud, qvod Lu-

Lubecæ templum Christ. inter Slavos ſervatum

Lubecæ erat templum, in Slavia extabat (l).

(i) *E regione urbis trans flumen in monte ad arcem situm templum fuit.* Albertus Stad. *ad ann. 1133. fol. 158. At ultra* Travam, *ut sentit* Kranz. *Sax. V. c. 29. & VI. c. 3. an vero ultra vicum* Swartow *haud facile dixerim, cum neque arcis neque templi ulla vestigia ne minima qvidem supersint.*

(k) Helmold. *p. 30.* Ruf. *A. 1106.* Morck. *Chron. Slavor. c. 15.* Kranz. *Vandal. III. 20.* Metrop. *VI. 4. & 11.*

(l) *Templa multa alia in* Slavia *superioribus temporibus, in primis* Ottonis M. *& postea regnante* Godschalco *condita fuisse, clare adserit* Helmoldus *libr. I. c. 12. & narravimus nos ad Ann. 960. 970. Destructa igitur illa a* Slavis *a fide deficientibus fuere, ne putemus, præter* Lubecense *templum nullum antea in* Slavia *fuisse.*

1106. Magnus D. moritur. Lotharius Supplinb. succedit. Circa initium Principatus Henrici, *Magnus* Saxoniæ inferioris Dux ultimus ex *Billingiana* familia moritur. Ducatus autem Lothario Comiti *Supplinburgensi*, ab Henrico V. Imp. confertur. Ita *Henricus* cum *Slavis* suis, qvibus præerat, *Lotharium* Ducem Dominum accepit (m).

(m) Mork. Herman. de Lerbecke *p. 8.* Krantz. *Saxon. V. 25.* Metrop. *VI. 5.*

1106. Slavi *Brizani* latrociniis adsveti, prædas ex *Stormaria* non procul *Hamburgo* agebant. Godofridus, qvem Magnus *Saxoniæ* Dux Comitem *Holsatiæ & Stormariæ* post *Ottonis* fratris sui mortem fecerat, dum ipsos inseqvitur, ab illis per insidias interimitur. Comitatus eodem anno a Lothario jam Saxoniæ Duce, post Imperatore, Adolpho *Schaumburgensi* tributus est. Hic Comes magnam cum Henrico Principe non sine insigni ecclesiæ emolumento amicitiam coluit (n).

Adolphus Schaumb. Holsatiam & Stormar. obtinet.

(n) Helmold. *I. 35. p. 31. & 37.* Mork. Hermann. de Lerbeke chron. Schaumb. *p. 8.* Jo. Ruff. *ao. 1106.* Krantz. Sax. *V. 26.* Vand. *III. 21.* Metrop. *VI. 5.* chron. Lat. MS. *I. 14.*

§. 24. Erat Lubeca vetus Principum *Slavorum* regia & propugnaculum, ex qvo illi varia bella gesserunt (o) nec non emporium nobile, qvod a multis mercatoribus illuc confluentibus & partim ibi negotiantibus, partim etiam sedem fortunarum suarum collocantibus, tempore Henrici freqventatum est. Ægerrime hoc ferebant ceteræ urbes maritimæ, *Julinum*, *Deminum*, *Wolgastum* & aliæ; inprimis autem *Rugiani* & *Critonis* propinqvi. Nam hi vel dominandi libidine, vel ut *Critonis* gentilis sui cædem vindicarent, vel qvod *Lubecæ* incrementis res suas minui putarent, vel qvod *Henricum* Regulum Saxonum socerum & Christianum esse, iniqvissimo animo ferrent, vel deniqve

Henricus Rugianos superat.

qvod *Lubecæ* eum commorari scirent, iteratis expeditionibus Lubecam terra mariqve adorti sunt, arcemqve a Critone olim conditam & munimenta novæ Lubecæ excitata disturbarunt, ne illa *Henricus* absolvere atqve ex eisdem tueri terras suas posset. Cumqve ingressi magna classe *Travam Race* Duce gravi obsidione etiam Lubecam veterem cingerent, Henricus, urbe & arce militiæ suæ magistro viro fortissimo commendatis, noctu cum duobus comitibus elapsus Adolfo Holsatiæ Comite in auxilium evocato ipsis calendis Augusti ex improviso iterum adest. Exspectabant *Rugiani* eodem tempore suorum auxiliares copias: Id cum forte per exploratores innotuisset, Henricus cum suis eadem via ab ostio *Travæ* procedit, qva *Rugiani*, qvi subsidio mittebantur, venturi putabantur. Qvi ergo in castris hærebant, suos milites se conspicari rati, castris effusi, ut erant inermes & palantes iis occurrunt, suos qvisqve cum gaudio excepturi. In incautos Henricus & prope agminibus suorum militum conclusos subito arma expedit. Magna tunc apud arcem *Lubecensem* in *Rugianos* edita strages est. Qvi cædi superfuerunt, ad naves confugerunt; Qvorum tamen magna pars aqvis mersa & ita totus pene exercitus hostilis fusus est (p).

(o) Helmold. *p. 31.* Krantz. Vand. *II. 22.*

(p) Helmold. *p. 31.* Jo. Ruf. *ad ann. 1106.* Mork. Chron. Slavor. *c. 15.* Mareschalc. *I. 34.* deflorat. *libr. V. p.* esse refert ad *Ann. 1109.* Eodem ref. Chron. *Ann. 1158.* Krantz. Vand. *III. 22. Chron. lat. MS. I. 14. Chron.* Kerckr. *f. 6. & 22.* Micræl. *p. 205.*

Sancit pius Princeps, ut dies ille qvotannis apud *Lubecenses* sanctus habeatur. Occisorum corpora tanto numero per campos strata jacebant, ut ingenti fossa facta illa tumularet; unde editior locus in formam collis exsurgens, in monumentum victoriæ Raniberg, i. e. Ranorum seu Rugianorum mons sive tumulus longo post tempore dictus est (q).

(q) *Ante urbis portam* Mareschalc. H. Rheb. *p. 13. & 29.* Helmold. *libr. I. c. 36. p. 91.*

Hac victoria Henricus *Rugianorum*, *Wagriorum*, *Polaborum*, *Obotritorum*, *Kissinorum*, *Circipanorum*, *Lutitiorum*, *Pomeranorum* omniumqve *Slavorum* ab *Albi* usqve ad *Poloniam* Rex factus est. *Brizani* qvidem & Stoderani jugum ejus excutere tentarunt: Sed ipse contractis Nord-Albingiæ copiis Havelbergam obsedit, ad deditionem eos compulit & acceptis obsidibus imperata facere coëgit (r). Fitqve Rex Slavorum tot.

(r) Helmold. *p. 32.* Mork. Kranz. *Vandal. III. 23.*

Crebris his Henrici victoriis & civium commerciis, qvæ terra mariqve exercebant, civitas circa annum 1117. civibus & opibus insigniter aucta scribitur. 1117.

§. 26. Qvanqvam autem summa Principis in Christiana religione in terras suas intro- Vicelinus Lubecam venit.

troducenda esset assiduitas & labor; parum tamen propter extremam *Sclavorum* pertinaciam hactenus in tam bene proposito profecerat. Ex qvo enim Slavi occiso *Godschalco* relapsi erant, omnia iterum ad paganismum foedissimæ idololatriæ immersa fuerunt. Nulla templa apud eos, nulli sacerdotes Christiani, nisi apud solam *Lubecam veterem* superarant (s). Hic templum unum reliqvum erat, in qvo pius Princeps sacrorum administrationem sacri ordinis viris committebat. Hic igitur ipse libenter versari, hic cultui divino vacare; hic Slavis ad fidem convertendis operam dare solebat. Civitatis incolæ Principis sui exemplum secuti Christianam religionem & ejus sacerdotes summo favore complectebantur, ut vel ex solo Vicelini doctoris exemplo liqvet.

(s) Herman. Lerbeck. *p. 8.* Albert. Stadens. *f. 15.*

(t) Helmold. *p. 37.* Kranz. *Saxon. V. 29.* Metrop. *VI. 11.*

Hic sub Friderico Archiepiscopo Bremensi ludimagistrum egerat (u): Inde post annos aliqvot in Galliam delatus Anshelmum toto triennio docentem audiverat. Reversus & a Nortberdo Archiepiscopo Magdeburgensi sacerdotis dignitate ornatus, cum de Henrici Principis in extirpanda gentis suæ idololatria studio inaudivisset, Adalberonem Archiepiscopum Hamburgensem seu Bremensem adit, ab eoqve se ad Slavos convertendos mitti petit (u). Accepta potestate & assumtis Presbyteris Rodolpho Hildesheimensi & Ludolpho Verdensi Canonico Henricum Regulum Lubecæ convenit, ab eodemqve haud ægre (ut erat vir religionis Christianæ amantissimus,) facultatem prædicandi Evangelii per provincias ipsius obtinet. Magno in pretio viros Princeps habuit ipsisqve templum illud, qvod diximus, permisit, ut inibi contra Slavorum insidias & vim tuti consisterent. Magna erat virorum in religione Christiana docenda industria atqve assiduitas. Ex templo hoc qvotidie ipsi in Slavorum terras excurrentes, plurimos ex ista gente Christo adducebant, Principe ipso, cujus ætas jam in senium vergebat, pro viribus annitente, ut vetere idololatria abolita Christianis sacris mentes suorum imbuerentur. (x)

(u) Albert. Stad. *f. 157.* b. Helmold. *p. 39. l. penult. MS. fol. 44.* Hermann. de Lerb. *p. 9.* Diploma *Adalberonis* vide in Diplomatario Bordisholmensi. *Adde* Staphorst. *Hist. Eccl. Hamb. P. I. p. 536. 539.*

(x) Helmold. *p. 40.* Chron. Slavor. *c. 16.* Reim. Kock. Kranz. *Metrop. VI. 4. & 13.*

Non parum adjumenti piis Henrici studiis a Lotharii Romani Imp. autoritate & potentia accedebat. Hoc enim ad gubernacula Imperii admoto non modo per universam Saxoniam & Germaniam nova lux oriri cœpit; sed & *Slavorum* populi in Wagria & in Obotritorum terra, abjecta rebellandi libidine, qvievere *Lotharii* potentiam reveriti & exemplum Henrici Principis sui omnium optimi secuti. Hic etiam Adolphum Holsatiæ Comitem multis amicitiæ muneribus colebat singulariqve benevolentia complectebatur.

Vicelinus & socii ejus læti tanta Reguli & Lubecensium liberalitate & adjuvandi promptitudine domum remeant rem domesticam dispposituri. Sed cum in eo essent, ut itineri ad Slavos se iterum accingerent, ecce nuntius tristissimus de Henrici Principis morte derepente allatus moram piis Vicelini studiis injicit. (y)

(y) *Gesta circa annum 1125. Qvod autem* Historia Archi - Episcoporum Bremensium *p. 100.* Vicelinum *anno 1133.* Lubecam *appulisse affirmat, id aut de reditu* Vicelini *in* Holsatiam, *de qvo paulo post dicemus, intelligendum aut* ἀνιστορησίαν *esse putamus.*

§. 26. Sed ad Henrici Principis res gestas, a qvibus narratio de *Vicelino* nos paulum abduxit, revertamur, audiamusqve qvæ bella contra Danos gesserit: eadem enim opera, qva ratione Principatus post eum ad Kanutum Danum pervenerit, intelligemus. Henrici gesta adversus Danos.

Ericus bonus Daniæ Rex iter *Hierosolymitanum* ingressus, regnum & *Canutum* filium impuberem in fidem Nicolai fratris commiserat. Cum Ericum redeuntem in itinere cum conjuge fata sustulissent, Nicolaus regnum detinuerat, & Ann. 1107. regnare cœperat. Nicolai filius *Magnus* & Erici filius Kanutus in aula una educati aliqvandiu sunt. Kanutus ubi adolevisset, insidias Nicolai patrui metuens ad Lotharium Saxoniæ Ducem confugit. Nicolaus Rex etiam Henrico Lubecæ veteris domino sororis suæ filio patrimonium debitum denegabat. Henricus ad injuriam ulciscendam multis copiis Ducatum Slesvicensem invadit (z). Rex ultionem parans navali exercitu *Travam* ingressus copias Lubecæ veteri admovet, eamqve expugnat. Inde eqves ipsius *Wagriam* omnem prædabundus pervagatur. Hos Henricus ex insidiis adortus multis cæsis in montem confugere compulit. Postero die denuo pugnam conserere ausos majori clade affecit. Reliqvi ad naves fugientes maximam partem ab inseqvente hoste paludibus & *Trava* amne mersi sunt. Henricus victoria hac potentior factus adjunctis sibi Holsatis, Stormaris & Dithmarsis crebro ex Ducatu Slesvicensi & Jutia prædas egit & loca ea ita infesta reddidit, ut nemo esset, qvi præfecturam eorum suscipere deinde vellet.

(z) Ruff. *ad ann. 1157.* Albertus Stad. *f. 158.* a. Helmold. *p. 41. Chron. lat. MS. l. 15.* Kranz. Vand. III. 27. *vide inprimis* Pontanum *libr. V. p. 207.* & Svaningium.

§. 27.

Kanutus quartus Lubecæ veteris tutorio nomine Dominus.

§. 27. Kanutus interim ex Lotharii aula domum reversus, & a patruo Ducatui Slesvicensi præfectus est. Qvanqvam Kanutus & Henricus consobrini essent, Henricus tamen non destitit *Jutiam* bello infestare & cum Kanuto sæpe prælio congredi. Ita alter alterius terras crebro depopulatus est. Inter qvæ factum aliqvando est, ut Kanutus *Henricum* inseqvens ita ipsum urgeret, ut in præsidium suum *Lubecam veterem* fugere necesse haberet & vix ejus impetum sustineret. Postremo amico colloqvio, in qvo osculum utrinqve delibatum est perpetuum amicitiæ pignus, finem bello his conditionibus imposuere. (a) *Ut* Kanutus Henrico *summam certam pecuniæ pro hæreditaria portione penderet* & Henricus *omni jure in* Daniæ *provincias renuntiaret.* Ex qvo tam firma pax & arcta amicitia subsecuta est, ut alter alterum in germani fratris loco usqve ad utriusqve mortem haberet, & Henricus Kanutum, Kanuti & Zwentepolchi filiorum suorum tutorem & provinciarum administratorem si qvid humanitas sibi accidisset, consensu & auctoritate Lotharii tum Ducis, post Imperatoris (b) constitueret.

(a) Kranz. *Vand. III. 28.* Metrop. *VI. 14.* Petersen *in chron. Holsat. p. 33. m. 128.*

(b) Lotharius, *ut Dux, potuit tutelam confirmare, qvia Dux* Saxonibus & Slavis *præerat.* Lotharius *enim A. 1125. demum Imperator factus est.*

Ægre id oneris imponi sibi Kanutus passus est, grave esse dicens, veros successores, etiam sangvine sibi junctos, non statim ad hæreditatem paternam admittere, nec illos qvieturos, nec primates regni æqvo animo alienigenæ Domini imperium passuros. Sed Henrici precibus victus, qvi jam grandis natu, filiorum suorum prævidebat inertiam & de imperio paterno contentionem; susceptu rum se provinciarum illius administrationem promisit, donec filiis ad imperium maturis tradere eam cum consensu Imperatoris posset.

Henricus igitur filiis & terris suis, fidei & tutelæ Kanuti commissis non diu superstes fuit, sed paulo post rebus humanis excessit; qvi fortior an felicior fuerit, merito dubites. Certe si Critonis tyranni cædem excipias, omnes justi & probi Principis partes implevit. (c)

(c) Mareschalc. *II. 34. scribit ipsum 1096. obiisse.* Kranz. Vand. III. *82. habet annum 1122. In utroqve errorem chronologicum esse oportet; siqvidem verum est,* Vicelinum *An. 1125. ad* Henricum *Lubecam appulisse, qvod tot MSS. Codicum fide constat.*

Vicelinus in Holsatiam redit.

Hic temporibus evenit, ut Adalberoni *Bremensium* Archiepiscopo iter in *Holsatiam* esset. *Meldorpium* delatus in conventu procerum illius loci ab *Holsatis* rogatus est, ut

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Vicelinum Presbyterum, cujus jam diu vitæ integritas & in prædicando Evangelio incredibilis labor cognitus sibi atqve perspectus esset, ipsis concederet, cujus opera *Holsati* in religione suscepta magis atqve magis confirmarentur: vicini autem *Wagrii* ab idolorum cultu liberarentur. Dat locum Præsul piis precibus & Vicelinum Falderæ (qvæ postea Novum Monasterium dicta est,) Presbyterum facit. Tunc illius & sacrorum in veri Dei cultu, inter *Holsatos* & *Wagrios* suscitando & propagando per multos annos eximia enituit pietas atqve industria. (d)

(d) Chron. Ruffi. Helmold. *pag. 40.* Kranz. *Saxon. V. 29.* Metrop. *VI. 13.* Albert. Stadens. *f. 157. b.*

Qvatuor *Henrico* filii fuerant: *Mistivojus* maximus natu avi nomen referens, acer & impiger juvenis, qvi patre *Havelbergam* olim obsidente clam parva cum manu egressus irruptione in *Slavos*, qvi *Ligones* dicebantur, facta insignem de iis victoriam obtinuit.

Proximus natu *Waldemarus* Rugianis devictis Procurator datus, ab iis, cum tributa exigeret, interfectus est.

Zventepolchus & Kanutus post fata patris soli superstites mansere. (e)

(e) Kranz. *Vand. III. 23 29.*

Horum nomine Kanutus *Lubecæ, Wagriæ,* & *Obotritorum* imperium suscepit. Rebus omnibus per has terras recte dispositis Lotharium jam Imperatorem *Bardevvici* tunc hærentem, adit (in cujus aula Nicolai patrui sævitiam fugiens adolescens aliqvandiu versatus fuerat) provinciarum ejus fidei commissarum statum expositurus, deqve iisdem deinceps administrandis cum illo deliberaturus.

Kanutus Rex Obotritorum constitutus. 1126.

Lotharius virum regiis natalibus & virtute clarissimum, terris etiam præpotentem, Regem Obotritorum facit (f), splendide etiam auctum Romanum imperium videbatur, si Regibus, qvos sibi adjunxisset, imperaret. Nam & *Ottonis II.* virtute *Polonorum,* & *Henrici IV.* industria *Bohemorum* regna accesserant. Magnam ea res *Kanuto* apud *Nicolaum* & *Magnum* creavit invidiam. Ipse interim nullam partem optimi Principis in ditionibus suis administrandis omittens, freqventer easdem obibat & summa fide curabat, ut illas legitimis hæredibus aliqvando non deteriores restitueret.

(f) Kranz. *Vandal. III. 29.* & *30.* Ruff. *in chron.*

Illi interim maturi imperio facti, dum Kanutus in Ducatu Slesvicensi variis negotiis detinetur, gubernationem rerum per principatus suos capessunt.

Religiosissimi Principis filii, qvod religionis essent contemtores, *Vicelino* & sociis suis templum, qvod pater ei concesserat, iterum

 clau-

claudunt. Nec tamen ideo *Vicelinus* & collegæ in *Holsatis* docendis segniores fuere, sed cœnobio *Faldere* condito nHolsatiam & *Wagriam* exiverunt & plurimos Christo adduxerunt (g).

(g) Petersen *l. 2. in Chron. Holsat. p. 34.*

Kanutus interim & Zventepolchus imprudentes & temerarii juvenes per absentiam Kanuti inter se digladiantes motu intestino turbare *Nord-Albingiam* cœpere.

Zventepolchus natu major sibi soli usurpare imperium cogitans, Kanuto, qvo poterat pacto, incommodabat: tandemqve Holsatorum ope in Plœnensi arce eum obsidebat. Kanutus exposita obsidentibus innocentia sua, ista qvidem vice liberatus est: at non diu post in oppido *Lutgenburgo* obtruncatus putabatur a multis, cædem non sine fratris consilio peractam (h).

(h) Helmold. *p. 41.* Chron. Ruffi. Chron. *Slavor. c. 15.* Marefchalc. *II. 35.* Kranz. *Vandal. III. 31.* Saxon. *V. 29.*

Sventepolchus qvintus Lubecæ veteris Dominus.

§. 28. Jam *Zventepolchus* solus permissu Kanuti tutoris Lubecæ Dominus, sublato æmulo fratre, bello statim contra Obotritos & Kissinos implicatus fuit. Hi Kanuti imperium, cui fidem dederant, *Zventepolchi* dominio præferentes, jussa amplius facere detrectabant: Cum tamen Kanutus in eas terras hactenus imperium usurpasset, non animo istas a legitimis Dominis transferendi, sed eas contra hostes tuendi & hæredibus suo tempore optima fide restituendi; *Zventepolchus*, *Adolpho* Comite, in societatem belli vocato, cum Holsatis & Stormaris primum *Werlam* seu *Herulam* Obotritorum, deinde Kissinum Kissinorum urbem, hebdomadibus qvinqve obsessam expugnat & victor *Lubecam* redit (i).

(i) Marefchalc. *II. 35.* Albert. Stad. *fol. 157.* Kranz. *loc. cit. metrop VI. 14.*

religionis Christ. successus.

Zventepolchus, cum *Obotritos* & *Kissinos* rebelles ope *Adolphi I.* Comitis domuisset, æqvior inde christianis factus, *Vicelino* iterum inter *Wagrios* Evangelii prædicandi potestatem fecit. Prosperis tunc *Vicelinus* & magnis in convertendis *Wagriis* utebatur successibus. Id cum percrebuisset, adjungunt se ei *Ludolphus*, *Eppo*, *Lutmundus* & *Volqvardus* sacerdotes. Qvorum Ludolphum & Volqvardum *Lubecam* misit: ipse cum ceteris *Falderæ* domicilio fixo *Holsatos* & *Wagrios* docuit. Qvos *Lubecam* ablegaverat, a civibus religionis divinæ amore flagrantibus comiter excepti & a Zventepolcho in templo, qvod in colle e regione urbis trans flumen situm erat, tanqvam in tuta statione collocati, summa industria doctrinam cœlestem Lubecæ *urbis* incolis & finitimis annuntiarunt. (k)

(k) Helmold. *p. 41.* Kranz. *Vandal. III. 32.* Saxon. *VI. 3.* Marefchalc. *II. 35.*

Zventepolcho imperante *Rugiani Godeschalci* Principis familiæ hostes infensissimi, multis copiis Lubecam urbem, tunc navibus nullis instructam, & arcem adorti expugnarunt & utramqve demoliti sunt. Sacerdotes relicto templo in vicinum nemus confugerunt, & inde fuga *Falderam* ad *Vicelinum* se contulerunt (l).

(l) Helmold. *I. c.* Krantz. *Vand. III. 39.* Chron. Ruff. Albert Stad. *f. 158. a.* Krantz. *Metrop. VI. 14.* Chr. Mork. *circa ann. 1125. factum esse dicit.*

§. 29. Zventepolchus non longe post a *Dasone* qvodam *Holsato* interemtus est.

Sveno sextus Lubecæ veteris Dominus.

Successit filius Sveno, qvi & *Svinico* dicitur, in principatum ad breve tempus. Nam in ipso non ita diu post *Ertheneburgi* occiso, *Henrici* nobilissimi Principis stirps omnino desiit (m).

(m) Helmold. *libr. I. c. 48.* Krantz. *Vand. III. 32.* Chron. Ruff.

Kanutus Danus, septimus Lubecæ veteris Dominus Rex qve Vandalorum dictus.

§. 30. Jam totus Principatus ad Kanutum Danum, morum probitate & fortitudine clarissimum virum, ab Imp. *Lothario*, in cujus aula adolescens diu hæserat, præcipuo qvodam honore cultum & regio diademate ornatum devolvitur. Qvi titulum *Vandalorum Regis*, posteris peperit, & *Lubecæ*, *Wagriæ* & *Obotritorum* Dominus factus est (n).

(n) Alb. Stadens. *f. 158. b.* Krantz. *Vand. III. 30. 32. 36.* Saxon. *VI. 2.* Marefchalcus ait, *accepisse eum Principatum A. 1135. Alia causa tituli est* ap Krantz. *Vand. VI. 24.*

Potitus imperio revocat *Ludolphum* & *Volquardum* Lubecam, & docendi munus pristinum eisdem committit.

Supererant autem duo *Slavici* sangvinis Principes; alter Pribislaus *Henrici* patruelis *Butbue* filius, & Nicolotus, major terræ appellatus, qvem *Pribislai* fratrem fuisse nonnulli prodidere (o) Ægerrime hi ferebant exterum Principem Wagriorum & Obotritorum usurpare imperium. Hi igitur facile sibi gentilium animos conciliant, & copiis illorum instructi pro avitis terris recuperandis *Kanuto* bellum faciunt. Ipse eos *Holsatorum* ope in prælio captos & *Slesvicum* ductos in vincula conjicit, donec omni suo juri in *Wagriorum* & *Obotritorum* terras renuntiarent & obedienter imperata se facturos pollicerentur.

(o) Pribislaus *Henrici Bruder Sohn.* Ruff. Pribislaus & Nicolotus *Bute Regis filii.* Marefchalc. *II. 38.*

Kanutus *Lubecæ* cum aula sua subsistens urbem opibus augebat; templum, qvod ab *Hen-*

Henrico Principe aut extructum aut amplius factum, olim erat, *Ludolpho* Presbytero & aliis religiosis viris præsentibus *Faldera* evocatis dedicabat. *Falderam* etiam crebro commeans *Vicelini* hospitio & amicitia usus est, sæpeqve pollicitus, pro virili se veri Dei cultum inter *Slavos* promoturum, si felici in illis subigendis successu uteretur (p). Qvos ut facilius perdomare posset, propugnaculum exstruendum sibi contra eos putabat, qvod monti *Segebergo*, tunc *Albergo* dicto, imponere cœpit (q) Segeberga arx exstructa.

(p) Chron. Ruff. *1126.* Helmold. *p. 42.* Krantz. *Vand. III. 33.* & Saxon. *VI. 3.*

(q) Joh. Ruff. *ann. 1126.* Albert. *Stadens. f. 158. b.*

1130. Kanutus interficitur. Sed o spes fallaces! Kanutus enim Ao. 1130. VII. Id. Januarii, a Magno *Nicolai* Regis filio, qvi *Svecia* regnum postea adeptus est, sub specie amici colloqvii ex itinere in *Daniam* revocatus, prope Ringstadium in in Sielandia interficitur (r).

(r) Svaningii *chronolog. chron.* Mork. Joh. Ruff. Kranz. *Vandal. III. 34.* Metrop. *VI. 15. refert ad annum 1134.* Meibomius *contra in* Lerbek. *p. 48. ad ann. 1122.*

Adolphus Holf. C. moritur. Etiam Adolphus I. Comes, ubi annos XXV. *Holsatia* præfuisset, vita excessit. Adolpho filio, viro docto & facundo *Lubecæ* novæ fundatore, in decus & splendorem nobilissimæ familiæ relicto. (s)

(s) Herm. de Lerbek. *p. 10.* Kranz. *Saxon. VI. 3.* Chron. Ruff. Traziger *in chron. Hamburg. pag. 35. Anno 1137. mortuum esse dicit* sed { accepit comitatum 1106, mortuus est 1131. } intersunt anni XXV.

Ericus, Kanuti frater, *Lotharium* Imp. ad cædis ultionem evocat. Hic Adolpho II. assumto *Slesvicum* usqve cum exercitu progreditur: at propter validum a *Nicolao* & *Magno* oppositum exercitum parum effectum est. (t)

(t) Chron. MS. lat. *I. c. 18.* Herm. de Lerbek. *p. 10.* Mareschalc. *II. 37.* Joh. Ruff. Albert. Stad. *f. 159.* a. Kranz. *Vand. III. 36.* Saxon. *VI. 3.*

Gentilismus Slavis reductus sub Pribislao & Nicoloto. §. 31. Morte *Kanuti Pribislaus* & *Nicolotus* rerum potiti sunt. Hi cum ad provincias gubernandas accessissent, apud *Lubecenses* qvidem *Wagrios* & *Polabos* Pribislaus, apud *Obotritos* & *Kissinos Nicolotus* omnia vicissim fœdissimæ idololatriæ involverunt; qvod vanissimi homines opinarentur, priora mala se passos, qvia superiores Reguli Christianam religionem amplexi *Saxoniæque* Principum socii & amici fuissent. (u)

(u) Chron. Slav. *c. 18.* Joh. Ruff. & Albert. Stad. *l. c.* Kranz. *Vand. III. 37.* Saxon. *VI. 4.*

Aldenburgensium Numen *Prono* suo restituebatur loco, additis ei imaginibus suis, fluminibus, diebus festis, sacrificiis & cæteris solennitatibus; *Plœnenses* Podagam, *Polabi* Deam *Sivvam* (x), *Obotriti* Radegastum veteri ritu & superstitione colebant, *Rugiani* Svantevitum suum tanto venerationis cultu prosecuti sunt, ut singulis annis Christianum hominem immolarent: præter hos bonum aliqvem Deum, a qvo felices rerum successus essent, Belbochum i. e. *album & bonum Deum* dictum, & alium malum, a qvo dira immitterentur mortalibus, Zernebochum ab ipsis nuncupatum, venerati sunt. Idola eorum.

(x) Chron. *Slavor. legit Prone.* MS. Helmoldi *f. 48.* b. *Sivvam & Sivve.* Helmold. *l. p. 68. & 43.* Adam. Brem. *p. 23.*

Pribislaus & *Nicolotus* rati nihil ad conciliandos & retinendos hominum animos esse potentius, qvam religionis opinionem, populo non antiqvo modo colendi, sed & novas superstitiones excogitandi summam faciebant licentiam.

Vicilinus, cujus in cultu divino apud *Lubecenses* & *Holsatos* conservando summa erat industria & pietas, actum de novella ecclesia videbat, nisi mature grassanti per Slaviam idololatriæ fortiter occurreretur. Ergo Lotharium Imp. Bardevici tunc hærentem adit, & exposito diligenter periculo, qvod religioni Christianæ in his partibus, nisi Imperator mature illud propellat, a Slavis immineret, consilium ei arcis intra Albim & Travam excitandæ suggerit, ex qva coërceri Slavorum ferocia posset, ut & religionem Christianam æqviori animo admittant & ad tributa pendenda cogi sine difficultate possint. (y). Vicelinus occurrit.

(y) Albert. Stad *f. 160. a.* Herman. Lerbeck. *p. 11.* Kranz. *Saxon.* VI. 4. Metrop. VI. 15.

Placet Imperatori religionis propagandæ studiosissimo consilium; descendit ipse in Holsatiam & loco lustrato arcem Segebergam, cujus fundamenta Kanutus Danus jam ante jecerat, condit, validoqve præsidio firmat. Ut autem & religionis rationem haberet cujus gratia potissimum totum iter susceperat, cœnobium ibidem fundat, & ejus, ut & Lubecensis ecclesiæ, curam Vicelino denuo committit. Pribislao etiam ad se vocato in mandatis dat, abjecto seditionis & rebellionis studio deinceps pacem colat & Vicelino, qvibus modis possit, in Lubecensi & Segebergensi ecclesia augenda & confirmanda inserviat. (z). 1134. Segebergam arcem Lotharius Imp. perficit, ibidem cœnobium ut & Lubecæ.

(z) Helmold. *I. c. 54.* Lerbek. *p. 11.* Chron. Slavor. *C. 18. p. 211.* Kranz. Vand. III. *35. 38.* Jo. Ruff. & Mork. *referunt ad annum 1135.*

Cœnobium anno tertio post perfectum est. Tabula Imp. de fundatione cœnobii Segebergensis, qvod religioni in Wagria & Holsatia propagandæ pius Imperator novæ arci adjunxit, cum lucem aliqvam iis, qvæ de Vicelino Lubecensium Apostolo hactenus dicta

cta nobis sunt, afferre possint, hic apponere illis placuit (a).

(a) Meibomius ad Herm. Lerbek. p. 49.

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi, LOTHARIUS divinæ ordinationis clementia, Romanorum Imp. Augustus.

Notum esse volumus omnibus fidelibus tam præsentibus, quam futuris, quod nos pro persecutione paganorum in christianos castrum in Slavia *construximus, quod a modernis vocatur* Sigeburg, *ab antiquis* Aelberg, *Et ante castrum fecimus ecclesiam in honorem* Dei & Virginis Mariæ & B. Joannis Evangelistæ *pro fide catholica ibi propaganda. Ordinationem vero supra totam ecclesiam commisimus fideli nostro fratri* Vicelino, *viro religioso & bonæ conversationis, cujus vitam in bonis operibus probatam cognovimus, suisque successoribus, qvos sanior pars elegerit, fratrum ipsi servientium concedimus, pro remedio animæ nostræ & dilectæ conjugis nostræ* Righdem, *omnem terram, qvæ est in occidentali parte castri, usqve ad fluvium* Travene *ex utraqve parte viæ cum silva in meridionali plaga adjacente, cum sex pagis. Et ut hæc omnia rata & inconvulsa permaneant, impressione sigilli nostri signari præcepimus.*

Testes fuerunt, Adelbertus *Archiepiscopus Bremensis*, Tithmarus *Verdensis*; *Marchio*, Albertus Fridericus *Comes Palatinus*, Sigfridus *Comes de Hamburg*, Adolphus *Comes*, Conradus *Comes*, *Comes* Sigfridus *de Ertelenburg*; Bernhardus *Vice-Dominus*, Ludolphus de Waletigeroda, Ludolphus *Advocatus*, *Præpositus* Bernico, *Præpositus* Hardamannus, *Præpositus* Sudhardus, *ceterique plures, tam liberi, quam ministri alii.* Data ab incarnatione Domini 1137. 16. Cal. Aprilis Anno vero regni nostri XII. imperii V. Actum Bardevvick in Christi nomine feliciter. Amen.

Pribislaus fit Christianus. Pribislaus ipse tandem indefesso Vicelini studio ad Christi fidem conversus, relictis idolis baptismum, in qvo pro ipso Albertus Ursus Marchio fidejussit, non sine ecclesiæ insigni emolumento suscepit (b).

(b) Chron. MS. lat. *I*, 20.

Vicelini in promovenda religione studium. Curas & cogitationes omnes in eo Vicelinus habebat defixas, ut in ecclesiis fidei suæ commissis multos Christo lucraretur. *Pribislao* igitur *Christianis* jam reconciliato amico usus est Lotharii Imp. virtute fretus, redintegrare Christianorum sacra destructis idolis enixus est, & viros doctos laborum & periculorum patientissimos conqvisivit. Ex qvibus *Ludolphum, Hermannum* & *Brunonem* Lubecæ *Lublmundum* & alios *Segebergi* sacerdotes constituit.

Lotharius Gertrudem filiam *Henrico Superbo Bavariæ* Duci uxorem & *Saxoniæ* Ducatum in dotem dedit. (c) 1134. Henricus superbus Sax. D.

(c) Albert. Stad. *f. 160. a.* Kranz. Vand. III. *38.* Metrop. VI. *16.* Jo. Ruff. Kranz. *Saxon. VI. 1.* Herm. Lerbek. *p. 11. & 50.*

Conradus autem Imp. qvadriennio post Ducatum illum Alberto Marchioni contulit, qvod hic æqve Magni Saxoniæ Ducis nepos esset, ac ille; deinde qvod iniqvum videretur, *Henricum* duos simul Ducatus, eosqve amplissimos, imperio suo tenere. (d) 1138. hinc Albertus Marchio.

(d) Albert. Stad. *f. 150. b. & 160. b.* Kranz. Vand. III. *38.* Saxon. V. *34.* VI. *8.*

Henricus anno seqventi *Albertum* pellit qvidem; sed tamen XIII. cal. Octobr. mœrore animi moritur. (e)

(e) Alb. Stad. Meibom. *in* Lerbeck. *p. 50.* Jo. Ruff. Kranz. *Saxon. VI. 10.*

Adolphus *Holsatiæ* Comes, qvod fidem *Lothario* & hujus conjugi datam violare nollet & Bavari partes hactenus secutus esset, solum vertere ab *Alberto* coactus est. Comitatus autem de eo statim *Henrico* Comite de *Badevvide* attributus est (f) 1139. Adolpho Holsatiam relinqventi succedit Henricus Com. Bard.

(f) Jo. Ruff. Lerbek. *p. 11.* Kranz. Vand. III. *38.* Chron. *MS. lat. I. 20.* Jo. Ruff. *ait:* Henricum de Balewide *fuisse ex familia de* Ottermunde, *qvæ nunc est Comitum* de Schwartzburg. *At Codex MS.* Helmoldi & Herm. de Lerbeke *pag. 11. vocant eum* Henr. de Bardewick.

Per *Adolphi* absentiam *Vicelini* piis conatibus non parva mora adjecta est.

Pribislaus in his turbis ex urbe *Lubeca* cum suis in *Holsatiam* eruptionem fecit, non animo qvidem religionem Christianam! delendi, nam hanc domi fovebat, sed aut odio tributorum, aut animo *Segebergum*, qvod *Lotharius* ils ademerat, recuperandi. Suburbia & *cœnobium* ibi *novum* demolitur, *Saxones* præsidiarios pellit, & multa supplicia Christianis infert. *Lubecenses* Sacerdotes, *Ludolphus* & hujus collegæ, hac vice qvidem extra periculi aleam constituti erant, nisi qvod qvotidie supplicia *Saxonum* Christianorum usurpare oculis non sine ingenti animi mœrore cogerentur. *Vicelini* autem laboribus insigne impedimentum hac irruptione allatum est. Cum igitur aliud non posset, precibus & lacrymis cum iis, qvos sacrorum laborum socios habebat, ecclesiam Deo commendabat (g). Pribislaus invadit Holsatiam.

(g) Jo. Ruff. Chron. Mork. Kranz. Vand. III. *39.* Sa-

39. Saxon. VI. 9. Metrop. VI. 16. Albert. Stad. f. 161. a.

ejus cum Race Princ. contentio. Non ita diu postRace ex Critonis familia, *Pribislaum* Lubecæ oppugnaturus, cum magna armatorum manu ad oppugnandam Lubecam advenit. Duæ enim familiæ, altera *Critonis*, *Henrici* altera de principatu *Lubecæ* jam dudum bellis gestis contenderant. Saluti *Pribislao* tum erat, qvod peregre abesset. Arcem ergo & reliqvias urbis *Rugiani* penitus demoliuntur. Ita funditus excisa urbs est, qvæ hactenus ultra integrum seculum Principum *Henetorum* regia & propugnaculum nec non emporium satis celebre fuerat (h). Lubecæ excidium.

(h) Helmold. *l. 56.* Albert. Stad. *f. 161. a.* Mareschalc. *II. 38.* deflorat. *l. 5.* Chron. *Slavor. c. 19.* Kranz. Vand. III. 39. Saxon. *VI. 9.* Chron. *latin. MS. l. 21.* Chron. Kerkr. *f. 4. 7.*

Slavi in Wagria cessant. Cum *Lubeca* veteri eversa cessavit etiam *Wandalorum* per *Wagriam* dominium, breviqve ita *Slavi Wagrii* attriti sunt, ut novis nationibus introducendis locum fecerint.

Rugianorum in Wagriam impetus. *Rugiani* etiam totam *Pribislai* regionem diripiebant, & ingenti præda onusti recedebant. Sacerdotes se iterum fuga *Falderam* ad *Vicelinum* subduxerunt, ibidemqve Deo precibus & jejuniis inservientes piis gemitibus eundem sollicitabant, non pateretur, diaboli furore & horum hominum sævitia tolli prorsus novæ ecclesiæ opus, qvam ipse tandem pro immensa sua misericordia in oris his *Balthicis* excitare cœpisset. Cumqve tunc *Nord-Albingia* omnis, *Saxonia* item & *Dania* bellorum motibus concuterentur, Vicelinus summa ope, cura ac sollicitudine in cohortandis hominibus adnitebatur, spem omnem & fiduciam in Deo ponerent, jejuniis & supplicationibus & sancte emendandæ vitæ proposito iratum Numen sibi propitiarent.

Henricus Badev. Pribislaum aggressus fundit Plœnæ &c. Hyeme etiam, qvæ seqvebatur, *Henricus de Badevide* cum *Holsatis* suis *Pribislai* regionem ingressus urbes & arces expugnavit, præsidiarios ejus *Plœnæ* occidit, & magnam prædam abigit.

Pribislaus interim aut *Brandenburgum* ad *Slavos orientales* commigraverat, aut, uti nonnulli opinantur, rebus humanis excesserat. Qvis enim credat occupatæ per vim terræ patriæ otiosum spectatorem fuisse & non potius, uti erat vir ad bella strenuus, *Rugianis* & *Henrico* Comiti se mascule opposuisse, si tum adhuc superfuisset (i).

(i) Jo. Ruff. Helmold. *l. 57.* Kranz. *Saxon. VI. 9.* Vand. *III. 40.* Mareschalc. *II. 38.* Chron. lat. MS. *l. 20.* It. Rheb. *pag. 56.* Chron. Kerkr. *f. 36.* Albert. Stad. *fol. 161. a.*

Adolphus II. in Holsatiam restitutus Henricum Badev. ejicit. Dum hæc aguntur, *Henricus*, *Leo* Alberto *Saxonia* deturbato, etiam Adolphum II. *Holsatiæ* Comitem secum reduxit. *Adolphus* igitur *Henricum a Badewide* vi ejecit & sua recuperavit. *Wagria* se depelli inprimis ægre patiebatur *Henricus*, qvod illam bello acqvisitam jure se tenere putaret. *Hamburgensem* ergo & *Segebergensem* arces, cum cedere cogeretur, incendio consumit. *Henrici Leonis* autem arbitrio causa ita composita est: ut Adolphus *Holsatiam* & *Stormariam*, jam olim a *Lothario* nondum Imperatore ipsi tributas, obtineret; Henricus autem Polaborum terram & arcem Raceburgum possideret (k). Hamb. & Segeb. arces exuruntur.

de Westphal, Monum. inedit. Rer. Germ.

(k) Albert. Stad. *fol. 162. a.* Jo. Ruff. Lerbek. *p. 12.* Kranz. Sax. VI. *10.*

Adolphus jam universa *Wagria* usqve ad *Wackenissam* lacum potitus, Slavorum sedes continua bellorum sævitia colonis, qvi partim per acies ceciderant, partim ad gentiles suos confugerant exhaustas, inductis *Germanis*, quos ex *Frisiis Hollandis*, *Flandris*, & *Westphalis* advocabat, complevit (l). Arcem etiam & cœnobium *Segebergense* a *Pribislao* primum, deinde ab *Henrico a Badewide*, cum ille cedere inde juberetur, incensa reædificat. Wagriam colonis replet.

(l) Jo. Ruff. *Chron. Slavor. c. 20.* Lerbek. *c. 12.* Kranz. Vand. III. *40.* Saxon. VI. *10.*

Vicelino prædia omnia, qvæ *Lotharius* Imp. ad cœnobium ædificandum & ad subsidia vitæ monachorum qvondam destinaverat, reddit (m).

(m) Albert. Stad. *f. 162. a.* Kranz. Vand. IV. *1.* Diploma Lotharii vide in Diplomatario Bordisholmensi & apud Staphorst. *Histor. Eccles. Hamb. P. I. p. 527.*

§. 32. Cæterum terras suas hostili semper injuriæ expositas videbat, nisi propugnaculo condito, ex qvo ipse hostium, *Obotritorum* inprimis, vim repelleret. Urbi igitur exstruendæ, animum adjicit. Rudera urbis & arcis, a *Critone* olim vel ab antiqviore aliqvo Principe conditæ, tum autem ab hostibus Principum Lubecensium e Critonis prosapia descendentibus desolatæ, inter *Travam* & *Wackenissam* in loco insulæ speciem præbente, reperit; loco lingva *Heneta* Bucæ nomen erat. Natura loci commoda inprimis ad urbem muniendam & ad negotiationes maritimas exercendas videbatur. Diruta etiam erat superiori anno *Lubeca vetus* & *Pribislaus* ex his locis excesserat aut naturæ debitum persolverat (n). Lubeca nova conditur ab Adolpho II.

(n) Jo. Ruff. Albert. Stad. *f. 162. a.* Lerbek. *c. 12.* Kranz Vand. IV. *1.* Sax. VI. *10.*

Adolphus ergo anno salutis cIɔ CXL., *Conrado III. Romanorum Imperatore*, urbem in illo loco ædificare incipit, qvam a veteri urbe *Lubecam* dicit (o). Illa lætis auspiciis incrementa sumsit, & summo Dei munere, brevi tempore ita crevit, ut virtutis suæ famam per Christianum orbem late diffunderet. Nam & veteris Lubecæ cives in eam commigrabant, & novi coloni undiqve ex finitimis urbi- 1140.

 bus

bus & regnis magna freqventia confluebant, & commerciis insigniter eam locupletabant. Ornatur urbs ædificiis, & primum (ut sunt tenuia magnarum rerum initia) plancis circumdatur, præsertim, qvod majores ejus partes jam ante omnibus præmunirentur.

(o) Herm. Lerbek. *refert ad A. 1156. alii ad A. 1142. conf.* Kranz. *Metropol.* 6. 17.

Postqvam enim singulari Dei munere & Principum qvorundam pietate & fortitudine Slavorum natio divini Numinis contemptrix in Wagria & Mecklenburgica terra deleta aut inde exacta esset, summæ huic felicitati & illud accessit decus, ut jam sub Saxonum Imperio, in ejectorum sedibus amplæ urbes extruerentur, qvæ cœlestis doctrinæ semina primæ reciperent & foverent, atqve ex qvibus in vicina loca feliciter propagarentur, antiqvissimis illis ad mare Balthicum urbibus, *Vineta, Julino, Werla, Mecklenburgo, Aldenburgo*, partim jam deletis, partim ad oppidulorum vel etiam villarum rusticarum vilitatem recidentibus.

Amicitiis etiam potentiam suam firmandam Adolphus ratus, per legatos cum Nicloto, Obotritorum Principe, fœdus iniit, & potentiores terræ ita muneribus sibi conciliavit, ut haberet sibi obseqventissimos, nec verendum magnopere ei esset, ne a vicinis novi operis turbarentur initia. (p)

(p) Herm. Lerbek. *p. 13.* Kranzii Wand. 4. 1. Saxon. 6. 10. Helm. l. *p.* 47. Bellefort *Cosmogr. l.* 4. Pomarii *Sachsen-Chronica p.* 264.

Niclotus Lubecam & Wagr. invadit hostiliter.

A. 1147. Sed ut sunt illustrium urbium difficilia initia, gravi clade post annos paucos affecti sunt cives. Tres tunc exercitus jussu Imperatoris Conradi & S. Bernhardi Monachi pia cohortatione a Germanis magno apparatu conscribebantur, qvorum primus in Palæstinam, alter contra Saracenos in Hispaniam mittebatur, tertius Sclavis, Obotritis & Lutitiis subjugandis, & ad religionem Christianam adducendis destinabatur. Milites omnes in vestibus & armis hac crucis *nota* ✝ *signati* incedebant. Niclotus comperto, adversum se Germanorum missum iri exercitum, haud segniter ad bellum necessaria præparat, & Bobino arce firmata, Adolphum per legatos initi fœderis commonet, & ad colloqvium evocat. Adolphus offensam Imperatoris & Germaniæ Principum veritus, & satis esse putans, si qviesceret, atqve in hoc bello medius esset, colloqvium & suppetias non sine gravi causa denegat. Ibi vero Niclotus ansam sibi in novam urbem grassandi, suppeditatam censet. Ipso igitur die, qvi Johanni & Paulo Apostolis sacer est, cum classe magna Travam ingressus, Lubecam, in qva eodem die propter nundinas anniversarias etiam exteri multi versabantur, absente Comite invadit, ultra CCC viros vino somnoqve sepultos occidit. Rudolphum sacerdotem ad arcem urbis confugere volentem multis vulneribus milites confodiunt, naves Lubecensium mercibus onustas incendunt: arcem biduum summo conatu frustra oppugnant: duæ eqvitum turmæ Travam transgressæ novos ab Adolpho in Holsatiam & Wagriam adductos colonos spoliant & obtruncant. Adolpho milites ad defensionem convocante, ipsi cum præda ingenti & captivorum multitudine navibus imposita ad sua remeant. (q)

(q) Kranz. Wand. 4. 3. Helm. *l.* 63. Chron, Sclav. *c.* 20. Lerbek. *p.* 14.

Cum eo Adolphus frustra defensionem parans pacificatur.

Fama hujus rei permoti sacræ expeditionis milites, qvos Adalberus, Archiepiscopus Bremensis, Henricus Dux Saxoniæ, Conradus Dux de Salingia, Albertus Marchio & alii ducebant, in Slavorum regionem descendunt, & Danorum auxiliis aucti, Robinum arcem, & Deminum urbem, qvod Dani eam Lutitiorum receptaculum esse qvererentur, Svantiborii Pomeranorum Principis præsidiis firmatam, obsident; Verum nihil tanta expeditione dignum gestum est, nam obsessis fortiter se defensantibus, hi non satis inter se concordes intempestivius pacificari coacti sunt. Adolphus igitur intelligens, frustra se Nicloto obniti, amicitiam cum ipso & cum cæteris Slavis orientalibus integrat, & captivos pecunia ab ipsis redimit (r).

(r) Kranz. W. 4. 3. & 4. Helm. *l.* 66.

Lubecæ incrementa.

Post hæc mala Lubeca denuo recreata, opibus & potentia crescere iterum mirum in modum cœpit. Novis enim colonis ex maritimis & Saxonicis civitatibus undiqve confluentibus aucta, multas vicinas urbes multis post se parasangis reliqvit, ut satis cerneres, qvam potens urbs illa olim futura esset. *Vicelinus* etiam summa cura atqve animi contentione damna Ecclesiæ suæ per has turbas illata farciebat, spoliatos fovebat, &, ut poterat, ex suis angustiis illorum venustatem sustentabant, imprimisqve solatio ex divinis literis depromto animos eorum adversum mala confirmabat.

Bellum de Daniæ regno inter Kanutum & Svenonem Wagriæ funestum.

Sed & alia difficultas paulo post novi urbi objecta est. Bello inter Kanutum & Svenonem de Daniæ regno orto, qvod Adolphus Comes Kanutum seqveretur, Sveno cives Lubecenses in Dania negotiantes detinuit, in Wagriam cum exercitu irruit, Aldenburgum succendit, Segebergi suburbana concremavit, & finitima qvæqve diripuit. Adolphus, cum ipso in Holsatia prælio congressus, qvanqvam a Kanuto desertus (nam hunc Sveno stratagemate ab Adolpho abstraxerat) victoria qvidem potitur; sed Sveno in Daniam regressus, viribus prævalens, Kanutum regno pellit. Adolphum tamen post etiam in gratiam recipit, & Lubecensibus negotiandi iterum in Dania libertatem concedit (s).

(s) Helm. *l. c.* 67. 68. *Chr. Slav. c.* 21. Lerbek *p.* 14. & 16. Kranz. *Wand.* 4. 5. & 7. *Chron. Holsat.* Petr.

A. 1148.

Episcopatus restaurati 1148.

A. 1148. Hartwicus, Archi-Episcopus Hamburgensis, qvod post tam diuturnas bellorum turbas quies terris Slavicis reddita esset, & Archi-Episcopatus Bremensis, seu Hamburgensis suffraganeos nullos haberet, consensu & opera Henrici Leonis Episcopatum Aldenburgensem, Raceburgensem & Mecklenburgensem instaurare magno studio adgreditur (t).

(t) Helm. *l. 70.* Joh. Ruff. Krantz. W. 4. 8.

Vicelinus Oldenb. Episc. 1149.

1149. Et Aldenburgensi qvidem Episcopatui, qvi jam annos 84. Antistite caruerat, Vicelinum, qvi hactenus qvinqve & viginti annos in Holsatia Evangelium docuerat, Episcopum in ordine illo undecimum dedit (u).

(u) Chron. Slav. *c. 22.* Carmen de Vicelino. Krantz. *W. 4. 8. & 9.* Saxon. *6. 12.* Johann Ruff & Mork. *referunt ad A. 1148.* Krummend. *ad A. 1153.* Nos cum Alberto Stad. & Joh. Petræo *in Chronico Holsat. ad A. 1149. qvia* Helmoldus *diserte testatur, ipsum Episcopatum tenuisse annos V. & hebdomadas IX. obiisse autem 11. Idus Decembr. A. 1154. Factus ergo est Episcopus in Octobri A. 1149.*

Decimæ ipsi denegatæ restituuntur.

Inauguratio Vicelini cum non fieret auctoritate Henrici Leonis, grave impedimentum optimi viri in instauranda Ecclesia solertiæ injectum est. Nam decimæ Ducis jussu ipsi denegatæ sunt, & amicitia, qvæ hactenus inter Episcopum & Comitem non vulgaris intercesserat, non parum labefactata. Imperator enim Duci jus & auctoritatem Episcopatus per Slavorum ab ipso domitorum provincias instaurandi & fundandi attribuerat. Cum autem Vicelinus postea a Duce confirmationem, qvam investituram vocant, Luneburgi recepisset, Dux statim ei villam Bosau ad lacum Plœnensem in Holsatia, Comes autem partem decimarum concesserunt. Seqventi anno Episcopatui Mecklenburgensi Emehardus ab Henrico & Archi-Episcopo præfectus est. Qvo minus vero & Raceburgensi statim aliqvis daretur, bella Ducis in causa erant (x).

(x) Krantz. *W. 4. 9.* Saxon. *6. 19.* Joh. Ruff. Mork. Lerbek. *p. 16.* Krantz. *W. 4. 12.* Saxon. *6. 15.* Metrop. *6. 28.*

Templum S. Joh. Lubecæ.

Vicelinus, qvod ipsi Lubecensis Ecclesiæ cura commissa esset, Lubecæ statim sacellum cum altari dicavit. Hujus sacelli nomen qvanqvam ab Helmoldo expressum non est, dubitari tamen non potest, qvin vetus illud sit, qvod postea a Geroldo, jussu Henrici Leonis, aut de integro reparatum aut accessione aliqva amplificatum, & propter editiorem locum *S. Johannis templum in arena vel in monte* vocatum est; cujus rudera & parietes in nostram usqve ætatem superfuere (y).

(y) Chr. Kerk. *refert, Vicelinum templum hoc anno 1147. adjecta nova aliqva structura auxisse f. 37.* Helm. *p. 56.* Krantz. *W. 4. 11.* Rheb. *p. 44.*

Uti offensio Suenonis Dani, & Nicloti insignem urbis initiis injecerat moram: sic reconciliatio eorum & arctior cum Adolpho redintegrata amicitia magna eisdem addebat incrementa, breviqve tempore commerciorum freqventia reparata & pensata damna sunt, qvæ bellis & principum offensionibus non parva illata erant, ut jam opibus & potentia nulli vicinarum cedere videretur. Urbis accessiones novæ.

Dux in Bavariam movens, Adolpho curam aulæ suæ demandaverat. In hac regenda ille summa integritate & industria usus est. Hinc tanta Viro nata est auctoritas, ut non modo Slavorum Principes eum venerarentur, sed & Daniæ Reges in pretio ipsum haberent. Cum igitur Niclotus Luneburgi ab Henrici Leonis Conjuge auxilia contra rebelles suos Krilinos & Circipanos peteret, illa Adolphum ad auxilia Nicolto adducenda destinabat. Cumqve is feliciter rem gessisset, firmior etiam amicitia inter illos coaluit, freqventerqve Lubecæ & Travemundæ conventu habito, de rebus ad utriusqve regionem pertinentibus amice collocuti sunt. Mirum dictu! qvantopere tum Ecclesia Dei per universam Wagriam creverit qvantaqve incrementa Lubeca per id tempus sumserit. Nam & ex Pomeraniæ civitatibus, Julino, Demino & ceteris, propter hostiles Danorum incursiones, plurimi mercatores mutato loco Lubecæ sedem fortunarum collocabant, ut Urbs ad invidiam usqve ædificiis, navibus, mercibus, divitiis & dignitate aucta sit. Vicelinus interim cum Aldenburgi sedes Episcopalis nondum reparata esset, ad villam Bosau in Holsatia sub fago habitabat, donec domum ibi & templum B. Petro sacrum extrueret (z). Ex auctoritate & amicitia Adolphi cum Nicloto incrementa insignia itemqve religionis.

(z) Helm. *p. 58.* Krantz. *W. 4. 13.*

A. 1151. Ceteris mussitantibus, solum Henricus Leo Bardewicum suum, totius Saxoniæ antiqvissimum idemqve opulentissimum emporium, opibus & civibus exhauriri conqverebatur, cum propter Lubecensis portus commoditatem Bardewico neglecto mercatus omnis Lubecam transferatur: salinis item suis Luneburgicis insigne detrimentum ex salinis provenire, qvas Comes & Lubecenses Oldesloæ aperuissent. Pensandæ isti jacturæ mediam Lubecam, cum dimidia parte salinarum Oldesloensium concedi sibi petebat; Qvod nisi obtineret, se exteros mercatores omnes aditu & usu urbis, & invectionem atqve exportationem mercium prohibiturum, nec cuiqvam iter tutum per terras suas ad urbem commeandi permissurum, idqve eo majori jure postulare se putabat, qvod ipse esset Adolpho feudi Dominus. Denegat Adolphus Duci utrumqve. Ibi vero Dux mercatum omnem Bardewicum transfert, mercatores Hinc Adolphi cum Henr. Leone lis, 1151.

Lubecenses impediens, ne in Saxoniam merces exportarent, extraneos autem prohibens, ne Lubecam commerciorum gratia freqventarent: Salinarum autem meatus inducta aqva fluviali corrumpit, novæqve urbi gravia damna infert. (aa).

(aa) Helm. *p. 61.* Lerbek *p. 18.* Joh. Ruff. *A. 1151.* Krantz. *W. 4.* 2. 18. Metrop. *6. 45.* Kochi Chron. Chron. Kerk. *f. 8. & 38.*

1152. Friderici Imp. de componenda inter Daniæ Reges iteinqve Saxoniæ Duces pace irritus conatus. A. 1152. Fridericus Imperator Mersburgi in Saxonia conventu Principum indicto, Kanuti & Suenonis Daniæ Regum, controversiam componebat. Henricum Leonem & Albertum Ursum de Saxoniæ Ducatu litem redintegrantes, ut ibidem conciliaret, summo adnitebatur studio. Verum parva Friderici in initio Imperii autoritas, Principum animos, qvorum qvisqve suis opibus & potentia fretus altero contemto nulla in re cedere volebat, componere non poterat. Intererat autem conventui & *Vicelinus* Episcopus de juribus & prædiis Ecclesiæ suæ, qvæ Imperatores olim dederant, recuperandis cum Friderico Imperatore agens. Sed & hic qvo minus aliqvid efficeret, Henrici Leonis & Archi-Episcopi contentiones de jure investituræ obstiterunt.

Vicelini ærumnæ. Domum reversus Dithmarum Sacerdotem sibi amicissimum, & individuum legationis ad Slavos comitem fato functum reperit. Multa adversa objecta tum seni; nullum, qvod fortius ipsum adfligeret, qvam tam fidi socii obitus (bb).

(bb) Alb. Stad. *f. 188. b.* Krantz. *W. 4. 14. & 18.*

Bruno Ecclesiæ Bosov. præfectus. Progressus tamen ad villam Bosau templum & domum, ut diximus, ædificavit. Cumqve omnes verbo divino ad res adversas fortiter gerendas & ferendas confirmasset (nam Slavorum seu Wendorum incursionibus incolæ Christiani vehementer adhuc divexabantur) *Brunonem* isti Ecclesiæ præficit, & Falderam remeat. Hinc intra diem septimum gravi membrorum paralysi correptus est, cum qva annos duos & dimidium usqve ad pium ex hac vita exces sum misere colluctatus est.

1154. Aldenburg. episcopatus reditibus auctus. A. 1154. Dux Vicelino jam reconciliatus, nihil prætermittendum putabat, qvod ad ornandum Episcopatum Aldenburgensem pertinere videretur. Henricus Comes Raceburgensis, *Everbardo* Episcopo Raceburgensi insulam Polaborum habitandam, cum trecentis mansis & decimis concedebat. Eadem liberalitate Dux usus, ab Adolpho Holsatiæ Comite trecentos mansos obtinebat, qvas Episcopatui Aldenburgensi loco dotis offerebat (cc).

(cc) Joh. Ruff. *A. 1154.* Krantz. *W. 4. 15. cui Evermodus dicitur Raceburgensis Episcopus* Herm. Lerbek. *p. 18.* Helm. *p. 61.*

(Mansus autem veteribus fundus erat, unde qvis se & familiam suam tueri satis commode posset.)

Mors Vicelini. Hoc anno, cum Dux Imperatorem Fridericum in Italiam secutus esset, Vicelinus Episcopus 2. Idus Decembr. diem obiit, & Falderæ, postqvam Episcopatum rexisset annos V. hebdomades IX. sepultus est. Vir religiosissimus, idemqve laboriosissimus, Wendorum in his locis Apostolus; qvibus ipse summis cum vitæ periculis & incredibili labore Christum annos 30. annuntiavit, idola evertit, templa & ædes sacras exstruxit: Wendorum atroces persecutiones, Archi-Episcopi, Ducis, Comitis, terræ Procerum gravissimas offensas infracto & constanti animo pertulit: tandemqve propter tot annorum continuos labores spiritu & viribus deficientibus paralysi tactus, eademqve, ut narravimus, biennium cum dimidio graviter afflictus, animam Christo Redemptori reddidit (dd).

(dd) Helm. *p. 62.* Joh. Ruff. Chron Mork. Krantz. *W. 4. 15. 18. 21.* Saxon. *6. 15.* Metrop. *6. 38.*

§. 33. Ducis Conjux marito absente *Geroldum*, Ducis sacerdotem, Suevum origine, Canonicum Brunsvicensem, Virum in divinis literis exercitatum & vitæ probitate conspicuum, Wagriis & Holsatis commendabat, & cum *Ludolpho* Præposito Casalino eundem ad eos mittebat. Cum hoc Geroldus Wagriam ingressus a Clericis & populo magno consensu Episcopus electus est. Conjugis autem commendationem Dux ipse scriptis ad Clericos literis confirmarat. Nitebatur contra *Hartwicus* Archi-Episcopus & Episcopatum in alium transferre maximopere studebat. Geroldus igitur nulla interjecta mora ad Ducem in Italiam contendit, & ab ipso Papa Adriano inauguratur Anno 1155. De Geroldo Episcopo L. 1155.

Hoc anno nonnulli Episcopatum Aldenburgo Lubecam translatum esse commemorant. Qvorum error inde est, qvia tum Geroldus, qvi postea primus Lubecensis Episcopus factus est ad Episcopatum introductus est. Facit hoc Franc. Irenicus Exeg. Germ. l. 3. c. 41.

Annum mortis Vicelini exprimit Albertus Stadensis (f. 188. b.); confirmat scriptura eundem, qvæ in lapide superliminari templi Cathedralis his verbis insculpta: *Anno Domini MCLIIII. Henricus Leo, Bawarie & Saxonie Dux, tum temporis hujus Civitatis Dominus, & hujus Ecclesiæ fundator, Geraldum primum Episcopum Lubecensem hic introduxit.* Hic Leo tum temporis Lubecæ Dominus fuisse dicitur, qvia dominium harum terrarum, in qvibus Lubeca sita, sibi vendicabat, & Adolpho feudi Dominus erat. Qvod præterea lapis dicit, Geroldum hoc anno primum Episcopum hic introductum, cum contra libri veteres editi & inediti asserant, Aldenburgum eum missum esse, & a. demum 1163. Episcopatum Lubecam translatum esse, non pugnare intelligemus, si attendamus, etiam Lubecæ Evangelium prædicandi & sacra faciendi potestatem eum accepisse, cum tota Wagria Episcopatui ejus tributa esset, & Vicelino qvoqve ejus antecessori cura Ecclesiæ Lubecensis demandata fu- Monumentum Eccl. Cathedralis Lubec.

fuisset. Autor Chronici Slavici c. XXV. pag. 218. dubitat, cum inqvit: Sedit annis qvatuor. Nescio, an simul in Oldenburg & Lubeck IV. annis sedit, an solum in Lubeck.

Anno 1155. Geroldus Roma reversus Aldenburgum ad Episcopatum suum se contulit, inter ceteros itineris comites *Helmoldum* habens, Presbyterum Bosaviensem, qvi Slavorum Chronica conscripsit, & cujus ductum in hac historia sæpe secuti sumus. Qvo cum venissent, lautissimo qvidem a Pribislao, gentis Principe, excepti sunt convivio, idqve pro more gentis, rapinas & furta in hospites prolixa libertate effundere gaudentis: sed in urbe deserta, incolis & mœnibus nudata, nihil præter unum sacellum cum altari, a Vicelino olim exstructum repererunt. Populus autem totus idolorum cultui iterum deditus erat. Tum Episcopus cum Conrado fratre suo, Abbate Riddaggeshusano, Helmoldo & ceteris, qvos circum se habebat, Episcopatum suum lustrans, & in lucum Prononi Deo sacrum incidens, socios ad dejiciendum idolum & exscindendum lucum animat. Illi cum Episcopo plenum periculosæ pietatis opus animose adgrediuntur, & idolum cum lucono sine summo vitæ discrimine evertunt. Proximo die Dominico Geroldus populum ex universa Wagria Lubecam ad mercatum pro more confluentem, ipso *Pribislao* principe etiam præsente, oratione gravi habita, eundem ab immani superstitione, a prædis & rapinis, atqve a Christianorum persecutione serio dehorratus est. Ibi Pribislaus templa a suis ædificari posse propter immodicas Ducis & Comitis exactiones negavit, qvæ si mitigarentur, & ipsi non deteriori, qvam Saxones, in pendendis tributis essent conditione, haud ægre se cum illis Christianam religionem recepturum, ædes sacras erecturum, & decimas promte persoluturum (a).

(a) Helm. *p.* 67. *p.* 181. 185. *Chron. Slav. c.* 24. 25. Kranz. *W.* 4. 22. 24. *Sacras has conciones Geroldum in templo B. Johannis in arena babuisse, nonnulli haut abs re opinantur. Sacellum enim, a Vicelino qvondam dicatum, hoc ipsum templum esse, verosimile est, de qvo ad A. 1149. diximus.* Joh. Ruff. *ad A.* 1155.

Episcopatus [dot]atus. Dux a Geroldo freqventer de restituendis Episcopatui reditibus solicitatus, cum Adolpho Brunsvicum evocato, egit, ut ne, qvæ alendo Episcopo & sacerdotibus olim donata essent, detineret amplius. Adolphus Ducis auctoritate adductus, Eutinum & Gamelam cum agris & prædiis eo pertinentibus, & præter villam Bosau, nunc etiam *Godesfeldom* & *Wobetzam*, domum item in ipsa urbe Aldenburgo, loco trecentorum fundorum, Episcopo attribuit. Tum Episcopus Julinum ædificiis auxit domo sibi inibi ædificata, Falderensis vero Cœnobii, a Vicelino o-

lim fundati, reditus frustra ab Hartwico Archi-Episcopo, qvos ille ad Hamburgensem transtulerat Ecclesiam, repetebat (b).

(b) Helm. *p.* 187. Kranz. *W.* 4. 25. ubi adjacentis prædii mentionem facit it. in Metrop. *6.* 38.

A. 1156. Geroldus, Pronone Aldenburgensium idolo destructo, Brunonem illuc Sacerdotem misit, & novum templum D. Johanni Baptistæ sacrum anno XC. post prioris excidium condidit. Tum & Suselæ, Lutkenburgi & Ratekoviæ templa extructa sunt. Plœnæ etiam Pogoga idolum ipsius opera dejectum & combustum est, omnisqve idololatria vetus tandem abrogata est, qvam qvidam Slavorum ita mordicus tuebantur, ut eam deserere ab Adolpho jussi ultro terras avitas mutarent (c). 1156. Templa variis locis extructa.

(c) Helmold. *pag.* 188. Lerbek. *pag.* 19. Kranz. *W.* 4. 25. & 30. Chron. Slav. *c.* 25. Chron. Petr. *p.* 42.

Annos sexdecim urbs steterat, cum incendio tota absumta est. Conclamatum jam iterum de Lubeca videbatur, qvod a civibus, qvorum opes incendio illo erant ad incitas redactæ, igne deleta urbs reædificari, potentissimo Duce opus pro virili impedituro, non posse videbatur. Cives igitur in his rerum angustiis constituti, missis qvatuor civitatis suæ rectoribus cum octo civibus ad Comitem supplices petunt, ut Leoni arcam exustæ urbis concedat. Qvod, nisi faciat, sibi, loco deserto, cum familiis suis, alio commigrandum esse. At cum nec hac ratione exorari Comes posset, & opibus omnibus exuti cives sub erectis tuguriolis cum uxoribus & liberis durare amplius non possent, Ducem adeunt, eidemqve conqveruntur, magna se rerum penuria pressos fuisse, ex qvo ille mercium distrahendarum jus Lubecæ urbi abstulerit, substitisse tamen, spe ductos prioris libertatis qvondam recuperandæ, sumtibus etiam in ædificia expensis retentos adhuc esse: nunc ædibus incendio consumtis, cum nulla causa sit, cur diutius manerent, petere se, concederet ipse & designaret locum in terra sua, ubi novam urbem construant. Cum ergo denuo Dux a Comite frustra contendisset, ut insulam & portum exustæ urbis cum arce sibi traderet, ipse vocatis civibus Lubecensibus urbem ædificare in sua terra ad Wakenisiam in loco, uti creditur, ubi nunc Herenburgum situm, haut procul Lubeca in agro tamen Raceburgensi cœpit, qvam a suo nomine Leonis urbem (*Leuenstadt*) indigitabat. Qvod autem locus ille portum incommodum admodum haberet, nec muniri urbs contra Slavorum impetum posset, cives de ædificandi proposito destiterunt, & Dux mutato consilio tertio Comitem multis pollicitationibus adortus est. Qvid tandem faceret Comes, multo ipso potentia in- Lubeca exusta.

inferior? Cives etiam exustæ Lubecæ ad Ducem se applicuisse, ab eodemqve, qvo minus Lubecam instaurarent, eos prohiberi cernebat. Grave præterea erat, tanto studio petenti denegare, qvod contra potentiorem tueri non poterat. Imperat cum rogat potentior (d).

(d) Helm. *p.197.seq.* Joh. Ruff. *ad Ann. 1156.* Chron. Slav. *c.26.* Kranz. W. 4. 30. Saxon. 6. 26. Chr. Kerk. *f. 38. seq.* Rheb. *pag. 60.* Marescallus Thurius *L. 5. refert ad An. 1158.* Chr. Franck. *f. 3.* Lerbek. *pag. 19.* Mork. &c. Bonnus *in Chron. Lubec. habet 1158.* Reber *habet Anno. 1157.* Chron. *MS.* P. I. p. 21. Pomar. *Sachsen-Chronick p. 272.* Chron. Slav. *c. 26. qvod tamen facit 5. domos superstites.*

Lubeca pervenit in potestatem Henrici Leonis. 1158. §. 34. Comes igitur victus sive precibus sive minis Leonis anno 1158 insulam illi, portum & arcem tradit, omniqve juri suo in locum istum renunciat. Tum Dux abjecto Leuenstadii ædificandi studio curam omnem & operam ad Lubecam ex cineribus iterum excitandam confert, & brevi admodum tempore in eodem loco, ubi steterat, reædificatam ita ædificiis publicis & privatis ornat, & immunitatibus auget, ut inter urbes finitimas tantum efferret caput, (reædificatur & egregie augetur.)

quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Agros enim omnes, jura & immunitates, qvas Adolphus Duci cum insula & arce resignarat, Dux novæ urbi suæ reddidit, in eaqve ornanda & amplificanda summum adhibuit studium & diligentiam; commerciorum libertate imprimis opes civitatis adauxit. Uti enim antea per ipsum nullis peregrinis aut extraneis fas erat, Lubecam ad mercaturam faciendam intrare, ita nunc missis ad Danos, Norvegos, Suedos & Russos literis, copiam omnibus liberrime Lubecæ negotiandi, aut etiam urbem incolendi faciebat. Itinera pariter tuta contra solita Wandalorum latrocinia omnibus negotiatoribus præstitit. A Waldemaro qvoqve Daniæ Rege, Lubecensibus merces suas in Daniam importandi & cum regni incolis negotiandi potestatem obtinuit. Parum enim profuisset, exteris Lubecæ jus commerciorum permitti, nisi idem & Lubecensibus in vicinis regnis acqvisitum fuisset. Convenere etiam freqventer Rex & Dux ad Eidoram fluvium, & de commodis terrarum utriusqve per commerciorum usum augendis & confirmandis colloqvio habito, immunitates ac privilegia utrinqve data confirmarunt. Hac liberalitate Ducis cives adducti, domos iterum suas commerciorum rationi adaptatas strenuo ædificant. Nec minus laboratum ab iis est, ut mœnibus urbem jam includerent, & portarum turribus firmarent, scientibus, qvod undiqve hostes jam haberent, & deinceps, si civitas, uti cœperat, opibus & viribus cresceret, propter invidiam habituri essent. Prorsus singularis autem illorum pietas in novis ædibus sacris per urbem excitandis observata est. Nec dubitari potest, Geroldum Episcopum, ad qvem cura hæc pertinebat, monendo & cohortando pietatem civium & religionis studium pro virili confirmasse & adauxisse:

Difficile dictu est, qvanta incrementa tum allata urbi sint. Certe opibus firma, copiis locuples, gloria ampla effecta est.

Eodem anno Dux assumto Adolpho Comite Fridericum Imperatorem in Italiam comitaturus Waldemaro Regi ad Eidoram occurrit. Contendit ibi Rex a Duce, ut Slavis, qvi jam tributarii Leonis erant, ipse ante discessum imperet, ne per absentiam ejus Daniam crebris istis suis incursionibus, qvibus hactenus, fatigent. Dux inde digressus, vocato Nicloto, cujus Obotriti tum nondum Christo nomen dederant, (Krantz. Wandal. 4. 31.) & Slavis in Wagria residuis severe interminatus est, ne se absente qvicqvam contra Waldemarum Regem aut Saxones molirentur. Hi jurejurando promissioni fidem facientes, se qvieturos navesqve omnes, qvascunqve haberent, uti imperatum illis erat, Lubecam ad usqve reditum Ducis, perducturos (e). (Henricus Leo proficiscens ad Imp. securitati suorum prospicit.)

(e) Krantz. *W. 4. 33.* Marescallus 2. 39. H. Rheb. *p. 67.*

1159. Niclodi perfidia. A. 1159. Vix decesserat Leo, cum Niclotus, navibus vetustis solum cratidis, exercitum ex Wagriis & Obotritis contra qvam abeunti Duci sancte promiserat, contrahit, atqve irruptionibus Waldemarum Regem, amicum & socium Ducis crebro lacessit. Danus contra justissima incitatus indignatione qvomodo par pari referret, statim dispicit, jamqve non in Nicloti modo terras cum armata manu irruiturus, sed Ducis etiam provincias, Holsatiam, adeoqve ipsos Lubecenses invasurus erat, & damna illata ulcisci parabat, nisi Geroldus exacerbatum illius animum mitigasset, & causam in Ducis reditum differri petiisset (f).

(f) Helm. *p. 86.* Crantz. *W. 4. 34.*

1160. Hujusqve proscriptio tandemqve de Lubeca occupanda consilium. A. 1160. Rex Duci reverso Altenburgum ad Albim obviam procedit, Slavos violatæ pacis graviter accusat non minus Lubecenses & Holsati vim & hostiles irruptiones a Nicloto factas conqveruntur. Dux Niclotum ad causam dicendam aliqvoties evocatum & tergiversantem proscribit, vocatisqve ad arma sociis debellare constituit. Niclotus intellecto, exosum se factum Duci, atqve arma adversum se parari, strategemate Lubecam per Pribislaum & Wertislaum, filios intercipere conatur. Et successisset consilium, nisi *Asbelo* sacerdos pontem pendulum Wakenitiæ versus austrum tum temporis impositum, in cujus medium jam hostis processerat, levasset, & insi-

insidias hostium, ad urbis defensionem vocatis civibus exclusisset. Dux igitur urbem diligentius munit, & arcem majoribus præsidiis firmat (g).

(g) Helm. *l. 86. §. 10. p. 199.* Joh. Ruff. Mork. Chr. Slav. *c. 27.* Maresch. *2. 39. Ad quam urbis partem hæc porta fuerit, quæris? Dicam verbo, quod sentio. Primum ex Helmoldo liquet versus austrum fuisse. Frustra ergo eam a porta Arcis, usque ad portam Hoxteranam quæsiiveris, quia illa pars urbis Orienti objecta est. In eo ipso igitur loco, ubi nunc porta molendinorum est, & hanc fuisse putandum est. At inquis: In Saxonium ducit hæc porta: hostes autem non ex Saxonia, verum ex Mechlenburgensi terra advenere. Facile illi equis Wacenissam amnem, cum multis in locis Vadosum, quia aquæ illius nondum tum propter molastructuras ita superstagnarunt, transiire potuerunt.*

Henr. Leo & Albertus ursus Slavos atterunt.

Hæc Obotritorum Principum pacis publicæ violatio commovebat tandem Henricum Leonem, & Albertum Ursum, Marchionem Brandenburgensem, ut de exscindendis plane ac delendis Slavis deqve novis calonis per terras suas in loca eorum reducendis, agitarent consilia. Leo, qui Obotritorum contumaciam contundendam sibi sumserat, hoc ipso anno, messis tempore, in eorum terras exercitum eduxit, & magnam agris vastitatem intulit.

1162.

Nec postea desiit expeditionibus in agros illorum susceptis, eos infestari, donec plane attrivit. Nam & anno seculi hujus sexagesimo secundo iterum terram ipsorum magno cum exercitu ingreditur. Niclotus ut hosti solitudinem faciat, qvicqvid usui esse potest, corrumpit ipse, Iloviam, Mecklenburgum, Suerinum & Izobinum, castella sua, cremat sola Werla servata arce ad Varnum sita munitissima, unde qvotidie in hostilem exercitum invadebat. Sed cum incautius eorum cohortem, qvi frumentatum exierant, adoritur, ab his interficitur. Tum filii Prebislaus & Wertislaus, cum hostis vires suasqve pensarent, etiam Werlam succendunt, atqve in vasta nemora recedunt. Dux igitur totam Obotritorum regionem sibi subjugat, Suerinum instaurat, & Guncelinum, virum militia clarum cum præsidio ibi collocat, qvi familiæ Comitum Suerinensium primus conditor extitit. Nicloti filiis tamen postea reconciliatis Werlam cum terra reddit (Helm. l. I. c. 92. p. 209. arci Küstiner Ludolfum Brunsvicensem, Malcoviæ Ludolphum Peinensem, ceteris arcibus alios militiæ suæ præfectos dat rectores. Urbis & arcis Mecklenburgi custodiam Henrico cuidam Nobili de Scaten mandavit, qvi ex Flandria novam coloniam adduxit, eidemqve in urbe Mecklenburgo & in vicinia sedes attribuit. Dux

Niclotus ceditur, præficiuntur alii arcibus.

ipse introductis & confirmatis Episcopis Geroldo Aldenburgensi, Everhardo Raceburgensi, Bernone Mecklenburgensi, Germanos & imprimis Saxones e vicinis locis evocatos, in ejectorum Slavorum sedibus collocavit. Et ipsa soli fertilitas faciebat, ut brevi tempore magna multitudo colonorum ad novas sedes occupandas, conflueret (h).

Alii coloni inducuntur.

(h) Helm. *l. p. 73. 201. 202.* Krantz. Saxon. *6. 14. refert ad A. 1160.* Chron. Slav. *c. 28.* Mareschallus *2. 39.* Krantz. Wandal *4. 35. 36.* Alb. Stad. *p. 191. b.*

En vero Tibi jam tertium genus hominum in Wagria, in Polaborum & Obotritorum terris, in Marchionatu item Brandenburgensi, & parte anterioris Pomeraniæ, Saxones videlicet & Germanos. Uti enim Leo ex Obotritorum terris Slavis exactis Germanos introduxit; sic Albertus Marchio, cui Slavia Orientalis suberat, Brizanos, Stoderanos, ceterosqve Slavos ad Havelam & Albim usqve ad saltum Bohemicum incolentes paulatim delevit, & Hollandos, Flandros, Frisios ac Westphalos in eorum reduxit loca, abolitaqve idololatria & constitutis Episcopis atqve sacerdotibus verum Dei cultum introduxit. Henricus autem Comes Raceburgensis magna populi multitudine ex Westphalia vocata Polaborum terram replevit (i).

(i) Krantz. Wandal. *4. 37.* Helm. *I. 91.*

§. 35. Crebro a Slavis direptus erat Episcopatus Aldenburgensis; reditus per motus bellicos intercepti, & alio translati, urbs ipsa afflicta & domus eversæ. Agit ergo Episcopus cum Duce de illo alio transferendo, & facile ab ipso propter singularem, qvo Dux surgentem suam urbem complectebatur, favorem obtinet, ut Episcopatus sedem in ipsa Lubeca constitueret, qvod illa & populosior & contra Slavorum hostiles insultus munitior, ad ceteros item vitæ humanæ usus multo esset accommodatior. Dux igitur, Comes & Episcopus statim egregio & sancto se accingunt operi. Conveniunt Lubecæ designaturi locum, & acturi de rebus omnibus, qvæ ad Ecclesiam Metropolitanam constituendam reqviri viderentur. Tum Dux ipsi Oratorio & domibus Canonicorum ædificandis areas designavit. Canonicis, qvorum XII. esse voluit, & Præposito annuos reditus constituit. Villas & decimas qvasdam in agro Lubecensi, duas item marcas monetæ Lubecensis, cuilibet Canonico de vectigali annis singulis solvendas adsignavit. Ceteraqve omnia eodem pertinentia Ducis & Comitis liberalitate, itemqve singulari Episcopi cura ordinata, & publicis tabulis confirmata sunt. Athelo propter servatam a se, uti narravimus, urbem, primus Præpositus introductus est. Tabulæ fundationis in Ecclesia Lubecensi repositæ sunt, qvas incuria custodum, aut incen-

Episcopatus Aldenburgensis Lubecam transfertur.

cen-

cendiis, qvibus aliqvoties magna urbi damna illata sunt, periisse videri potest (k).

(k) *Operæ pretium facturum me autumo, si tanqvam in tabella b. l. insigniores Episcopatus Aldenburgensis mutationes adnotem. Fundatus ille est ab Ottone M. anno salutis nongentesimo qvinqvagesimo secundo* (Helm. *p.* 31.) *Cum stetisset annos sex & centum, ab Adelberto Archi-EpiscopoHamburgensi, Patriachæ honores affectante, discerptus & in tres partes divisus est Episcopatus, Eizone ibi constituto Episcopo, anno æræ Christianæ millesimo qvinqvagesimo octavo* (Helm. *p.* 62.) *Octennium inde fluxerat, cum a Slavis fidem Christianam impie abjicientibus, eversus plane est. Id factum A. C. millesimo sexagesimo sexto. Post barbaricum illum furorem caruit locus Episcopo annos qvatuor & octoginta; post quos pietate Hartvici Archi-Episcopi restauratur, Vicelinum, illum Holsaticæ gentis Apostolum, accepit Episcopum* (Helm. *p.* 157.) *Inter divisionem ab Adalberto &, restaurationem ab Hartvico factam interjacent anni nonaginta. Ab eo tempore Aldenburgi relictus, donec hoc anno a Geroldo Lubecam translatus est (nempe*
1190. *1190.*)

Templum S. Johannis reædificatum. Geroldus acceptus templum statim *Johannis Evangelistæ* in monte, a Vicelino olim inchoatum, perfecit, aut potius novum plane extruxit. Cum enim solidi & egregii operis monimenta illa rudera fuerint, ædificii a Geroldo, uti vidimus, loco, etiam in diplomate (quod ad A. 1175. subjiciemus) se ex fundamentis illud erexisse asserat, verisimile est, prius illud Vicelini ædificium humilius destructum prorsus esse, & novum eodem in loco a Geroldo ædificatum (l).

(l) Reimarus Kok *& alii recentiores annalium collectores* Geroldum *accessionem adjunxisse ad Vicelini templum affirmant.*

Templum Mariæ exstructum. Præcipuum urbis *Virgini Mariæ* templum sacrum, hoc tempore etiam a Geroldo conditum esse, ex iis, quæ statim dicemus, veri admodum simile est. Verum ea forma atqve amplitudine statim extructum esse, qva nunc conspicitur, non abs re quis ambigat. Nonnulli scpiptores diserte asserunt, ipsius Geroldi auspiciis templum hoc statim esse exædificatum. Alii Geroldum templi hujus reditus fratribus suis seu canonicis in stipendii augmentum concessisse tradunt, satis scilicet innuentes, illud jam ea ætate extitisse. Certe Imperator Fridericus I. in tabulis privilegiorum, qvas A. 1188. 13. Kal. Octobr. civitati liberaliter impertiit, patronatum simul Parochialis Ecclesiæ B. Mariæ concessit. Ut tum eam jam stetisse, dubitare non liceat. Crediderim tamen cum autore Chronici Lubecensis anonymo, vetus illud ædificum hujus templi jam olim periisse seu incendio absumtum, seu cupiditate magnificentius exstruendi a civibus dejectum, atqve cum opes civitatis crescerent, splendidum illud atqve amplissimum templum, qvod nunc urbem ornat, illius loco substructum fuisse. Certe turrium illæ eminentes moles demum anno salutis humanæ supra millesimum trecentesimo qvarto conditæ sunt, ut suo loco commemorabimus. Affirmat enim Krummendick Episcopus in Chronico suo, citato Chron. Slavor. c. 33. p. 219. Geroldum Episcopum templum B. Virginis fratribus seu Canonicis suis, cum reditibus omnibus in stipendii augmentum concessisse; Jo. Petersen in Chron. Holsat. pag. 43. scribit: ipsum Geroldum templum hoc condidisse. Adde autorem Appendicis libri de temporibus mundi, qvi A. C. 1492. vixit, qviqve Geroldum antistitem summamEcclesiam dicasse scribit. Autor Chron. Latini MS. non dubitat, diu ante templum illud stetisse, cum lib. 2. c. 14. ita commentatur: *Beata Virginis Ecclesia, quæ forensis dicta est, temporibus erat Vicelini: qui in ea sæpe prædicavit. Nam cum esset Civitas florescens, priusqvam sedes ab Aldenburgo transferretur, necesse erit, ut nemo in ea dubitet Ecclesiam extitisse. Perüt tamen vetus ædificium Ecclesiæ prioris B. Virginis, Geroldus vero non longe post Ecclesiam Divi Johannis constitutam obiit in Domino.* Sentit ergo, auctor, stetisse jam a primordiis urbis templum istud ad forum (unde forensis Ecclesia dicta est); sed collapsum esse vetus istud ædificium, aut incendio absumtum, aut studio dejectum, & egregium atqve amplissimum templum, qvod nunc urbem ornat, illius loco substructum esse. Anno 1188. Imperator Barbarossa jus patronatus in hoc templo civitati attribuit, diplomatis autem verba hæc sunt:

« Insuper oportunitatibus eorum »
« acqviescentes, omnia jura, qvæ »
« primus loci fundator, Henri- »
« cus, qvondam Dux Saxoniæ, eis »
« concessit, & privilegio suo fir- »
« mavit, nos etiam ipsis conces- »
« simus, Patronatum videlicet pa- »
« rochialis Ecclesiæ B. Mariæ, ut »
« mortuo sacerdote cives, qvem »
« voluerint, vice patroni sibi sa- »
« cerdotem eligant & Episcopo »
« repræsentent. »

Inferiorem præterea urbis partem, qvam templo & Canonicorum ædibus exstruendis *Leo* assignavit, non incultam modo, sed & silvis horridam antea fuisse, non modo vetus illa pictura & adscripti versus in templo illo docent, sed etiam *Leo* in tabulis suis, qvas

qvas ad A. 1175. subjiciemus, exsertis verbis confirmat, cum illorum indicio constet, cur *Leo* istum inprimis locum templo condendo elegerit, & qva de causa Episcopis Lubecensibus flava crux in rubro campo pro insignibus data sit:

Fama fidem fecit, qvod Carolus arbiter orbis,
Qui merito Magni nomen & omen habet,
Vandalicis olim cum venaretur in oris,
Altipedem cervum ceperit artis ope.
Illius circumdedit aurea vincula collum,
In qvibus annorum mentio facta fuit.
Post qvadringentos venit Leo Martius annos,
Qvem tota agnovit Saxoniæ ora Ducem.
Cernit ubi hic cervum in præsentem tempore certo
Et vicibus certis ire redire locum,
Comprendi jubet & torqvem considerat inter
Cornuaqve augustam conspicit esse crucem.
Motus ob hoc novitate rei cathedrale pio ausu
Hic templum ædificat muneribusqve beat,
Præsulibusqve crucem dat sancta insignia flavam,
Qvæ rubeo in campo conspicienda venit.
Hæc ubi cognosti, mirari desine Lector,
Cur faciem cervi templa novata ferant.

Summum item Ducis studium in nova sua urbe prædiis, silvis, fluminibus & villis augenda & locupletanda tum enituit. Nam præter ea, qvæ Anno 1158. Adolphus Duci, & Dux civitati dederat, jam plures agri & villæ Ducis liberalitate accedunt.

Limites urbis. Fines ergo Lubecensium descripsit, & diplomate dato fixos esse jussit ab urbe versus Orientem ad Stopenissam, & inde ad Radagastum fluvios: versus Austrum in stagnum Raceburgense, & supra illud Raceburgum usqve: versus Occidentem per Stockenissam fluvium, usqve ad stagnum Molnense, deniqve per Travam Oldesloam usqve: versus Septentrionem autem per eundem fluvium, usqve in mare.

Forma Regiminis. §. 36. Nec minor cura Ducis in Magistratibus civitatis constituendis eluxit. Cum enim illa hactenus per solos qvatuor Consules administrata fuisset, jussit his deinceps senatores ex populo lectos, adjungi. Hos vult esse viros bonos, legitimo thoro prognatos, liberos & ingenuos, nulli Principi obnoxios, bona inter suos fama, libera matre genitos, non sacerdotum filios, nullius unqvam perjurii convictos, non opificio addictos. Senatori item, qvi biennium in senatu onus regendæ reipublicæ exantlasset, tertio an. gratiam laborum fecit, nisi precibus ad eosdem continuandos retineatur. Sanxit etiam, ut senatus ter singulis annis, primo die Lunæ post Dominicam Qvasimodogeniti, deinde post diem Remigii & denuo post festum 3. Regum, in foro sub dio justitium remittat. Qvod institutum amplissimus hujus urbis Magistratus in hunc usqve diem servat (m).

(m) De 4. Rectoribus, qvi hactenus urbi præfuerant, ita Christ. Rusti: *Dorn vvaren nabtem nicht de Burmestern, de belden dat Ding tho rechte, alß in eenem Dorpe. Un umme dat de Hertsach de grote Thosokinge, de dar waß, und dat de Stadt sick seere beterde, des leghete he daran groten Flit, dat se bleven by Eeren und by Gude. He sette, dat man scolde vort mehr Rathmenne darkesen, wyse vrame Lüde.*

Sed juvat ipsum Henr. Leonis de eligendis Senatoribus statutum e veteri membrana adponere:

Herr Henric *von Gades Gnaden, Hertog tho Beyern und tho Brunswick, unde tho Sassen, kündiget allen denen, de düsse Schrifft anseet, unde höret lesen, dat se ewig schöle sin,*

le sin, unde spreckt düss. Dat se witlick alles wema, dat wi andachtig sin, tho der Ere unde tho den Vramen unser trouen Borger van Lübeke, unde der Stadt, unde Brodam settet, unde bedet, dat man dat veste holde. Küst man jenem in den Rath, de schal 2. Jahr besitten den Rath. Dat drütten Jahrs schal he fri sin des Rades, man mochte dan mit Bede van ehme hebben, dat he söa dem Rad. Wie settet ock, dat men nemene tr. in den Rath, hene sie echt van vryer Bort, unde nemannes egen unde ock nen Ammet hebbe van Heeren, unde ock si van gudene Rüchte, unde van ener vryen Moder gebarn, de neemans egen sy, unde nicht sy gestlicker Lüde, offte Papen-Söne, unde the hebbe ton facht egen binnen der Muren, ende de nicht upgedreven sy in sinen Ede, unde de sine Naringe mit Hendwarck nicht gewunnen hebbe. Unde uppe dat düsse Settinge stede blive, so hebbe wy dese Schrifft met unse Inseegele &c.

4. primi Coss. Primi autem qvatuor Consules, viri prudentia insignes, ac rerum usu conspicui fuisse scribuntur;

Henricus de Eitheneburg *Saxo.*
Garwinus de Scottorp. *Lundinensis:*
Berwinus Olde, *civis e veteri Lubeca;*
Johannes de Castello, *Rugianus.*

Qvod opifices omnes a senatu exclusit, non nisi magna de urbe hac sibi se polliceri, satis aperto præ se tulit, præsertim si attendas, ipsum non tantum in urbe sua hæreditaria Brunsvico, sed & in ceteris suorum Ducatuum urbibus cives opificiis honestis addictos ab illis honoribus non removisse.

Rebus omnibus in hunc modum compositis, Pribislaus & Wertislaus, fratres, Kissinorum & Circipœnorum terris, qvas Leonis beneficio retinuerant, non contenti, Obotritorum regionem, bello per Leonem ipsis ademptam, iterum adfectarunt, irruptionibus crebris Ducis Præfectos, inter qvos ille terram diviserat, fatigantes. Dux igitur contra ipsos profectus Wertislaum in castello Werla dies aliqvot obsessum ad deditionem cogit, & Brunsvicum in custodiam abducit, Pribislao autem pacis conditiones præscribit, & Werlam Lubemaro, qvi Nicloto frater erat, committit. Henricus L. Pribislai & Wertislai conatus infringit.

Anno seqventi Stadæ Dux cum Hartwico Archi-Episcopo egit, ut ille Oratorium novum Lubecæ dedicaret. Hic igitur Lubecam contendens, in transitu templum Falderense a Vicelino olim fundatum dedicat, ac mutato nomine *Novum monasterium* vocat. Lubecæ vero præsentibus Duce, Episcopo & Comite aliisqve primariis viris Oratorium consecrat. His rebus peractis Geroldus non diu post, cum Episcopatum qvadriennium summa cura administrasset, e vita excessit, & in medio basilicæ, qvam ipse fundaverat, sepultus est, ex qvo postea tamen in novum chorum templi Cathedralis, ab Episcopo Henrico de Bokholte conditum, translatus est, ibi sub cœrulei coloris lapide conditus jacet (n). 1164. Neumünster. Geroldus moritur.

(n) Verba Krummendikii hæc sunt: *Sepultus est in medio basilicæ Lubecensis, qvam ipse fundaverat, & hodie ad novum chorum translatus, sub parvo qviescens lapide blavio statim infra cancellos. At qvodnam templum Basilicæ nomine hic intelligendum? puto templum Johannis Evangelistæ in monte; illud enim ab ipso conditum esse certo constat. Nam templum Matri Dei sacrum semper aut B. Virginis aut Ecclesia forensis ab istius ætatis scriptoribus vocatur. Nec Oratorium, qvod qvidem tunc ædificatum & inauguratum erat, unqvam ita appellarunt. Nec demum ipsum templum Cathedrale, qvia illud Ann. 1170. demum exstrui cœptum est. Ceterum circa res hoc anno memoratas legi merentur* Helmold. *p. 77. c. 92. p. 209.* Lerbek. *p. 20. 21.* Kranzii *Wand. 5. 1.* Saxon. *6. 19.* Helmold. *c. 93. pag. 211. Metropol.* Kranz. *6. 38. Chron: Kerck. f. 41. ubi ita:* Geroldus ist erst begraben zu S. Johannis auf dem Berge, *adde notas* Bangerti *in* Helmold. *Chron. pag. 214.* Staphorst in der Hamburgischen Kirchen-Historie *P. I. p. 572. Geroldum Ann. 1162. vita functum esse contra* Bangertum *asserit, autoritate* Lucæ Brandis de Scaff & Kranzii *Metrop. VI. 38. nititur, cum qvo consentit* Reimer Rock *in Chron. Lubec. MSto ad A. 1162.*

Conradus fit Episcopus.

§. 37. Dux, cum moreretur Geroldus, in Bavariam concesserat; Inde reversus Canonicis Lubecensibus Luneburgium ad se evocatis, Conradum Geroldi fratrem, hactenus Abbatem Riddageshusanum Archi Episcopo & Canonicis mussitantibus, constituit. Recepit tamen Conradus Stadæ sacrum ordinem ab Archi-Episcopo. Vir literis egregie excultus & disertus, qui reditus templi D. Petri Canonicis pro augendo salario contulisse à nonnullis memoratur. (o)

(o) Helm. 2. 1. Krantz. W. 5. 2. Metrop. 6. 43. Petersens Chr. Holf. p. 158.

Pribislai violentia 1164. repressa.

Wertislaus in vinculis suæ sortis oblitus fratrem ad rebellionem excitat. Pribislaus ope Casimiri & Bugislai, Pomeraniæ Ducum, fretus, à Duce deficit, Meklenburgum XIV Kal. Martii occupat, colonos eo deductos ad unum omnes obtruncat, conjuges & liberos captos abducit, arcem solo æquat (hoc non addit Crantz W. 5. 3. habet autem Marescallus Ann. 2. 40.) Malcoviam & Cuslinum deditione capit. Imperator & Papa edictis sanxerant, ut illius essent Slavorum terræ, qui illis pulsis eas primus occupasset, aut ad fidem Christianam illos adduxisset. Henrico Leoni autem Imperator præ ceteris Jus Episcopatus per domitorum Slavorum provincias fundandi & confirmandi, quamquam non sine gravi Romani Pontificis offensa, tribuerat. Eodem igitur anno Dux ex Bavaria reversus, & Albertus Ursus, cum Waldemaro, Danorum Rege numeroso admodum exercitu instructi, contra eum profecturi, Adolfum Holsatiæ, Reinholdum Dithmarsiæ, Christianum Oldenburgi, & Guncelinum Suerini Comites cum armata manu præmittunt. Dux ubi Slavorum fines attigisset, Wertislaum, non inultæ perfidiæ documentum futurum prope urbem Malcoviam suspendit. Eos qui præmissi erant, quod negligentius excubias agerent Pomeraniæ Principes & Primislaus ad Deminum urbem adorti, prælio vincunt, in quo Adolphus, Lubecæ fundator, & Reinholdus, primus Dithmarsiæ devictæ Comes, a Leone constitutus cadunt. Saxones tamen ducibus Guncelino & Christiano sumto iterum animo hostem palantem & castra diripientem iterum adgressi, superant. Supervenit Dux, & Adolphum amicum sibi & clarum militia virum interemtum luget. Mœstum tamen relevavit hostium cædes: nam ultra 2500 ceciderant. Reliqui succenso Domino in Pomeraniam retrocessere. Corpus Adolphi jussu Ducis Mindam delatum monumento patrio in templo Cathedrali infertur. Hac expeditione non modo Pomeraniæ Principes ad sua se recipere coacti sunt, totaque Lutitiorum terrâ misere vastatâ, sed etiam Obotriti, Kissini & Circipani domiti & penitus attriti sunt, totumque Obotritorum regnum cum maxima nobilitatis parte interiit, & omnis ille tractus, ab Eidora fluvio, Suerinum usque, Saxonum est facta colonia. Reliquiæ autem Slavorum propter agrorum desolationem partim ad Pomeranos, partim ad Danos confugerunt, a quibus inter Polonos, Sorabos & Bohemos divenditi sunt.

Werteslaus suspensus.

Adolphus Comes cadit.

Pribislaus ad Pomeraniæ Duces, sanguine sibi junctos iterum commigravit. At Leone Brunsvicum ad Imperatoris Constantinopolitani Legatos audiendos revocato, ipse Deminum, (*Mecklenburgum & alias urbes atque arces ope Ducum recuperare instaurat. Sed cum iisdem invitis, quod Leonis offensam timerent, ex urbe Demino irruptiones in Guncelini Suerinensis & Bernbardi Raceburgensis Comitis terras faceret, persuaserunt ei, ut pacem a Leone peteret. Non tantum ergo in gratiam recipitur, sed etiam Pomeraniæ Ducum intercessione Obotritorum terram integram, excepto solo Suerino, quod Guncelino relictum,*) recuperat: baptismum etiam postea a Bartholdo Abbate Luneburgensi, suscipit, dedicationi templorum Suerinensis & Raceburgensis interest, & A. 1171. a Duce Comes itineris sacri in Syriam assumitur. (p)

Pribislaus terras recuperat & baptizatur.

(p) Videatur Helm. 2. 4. 5. 6. p. 224. seqq. qui tamen ea, quæ parenthesi inclusa & alio typo expressa sunt, non habet. Helmodo adduntur Krantzius in Wandal. 5. 5. & 23. 5. 6. 7. 8. Metrop. 6. 39. Alb. Stadensis f. 192. Mareschallus 2. 4. Lerbec. p. 22. Henr. Aquilonip. de Comit. Schawenb. c. 3. Micræl. p. 251. item p. 248. Pomeraniæ & denique Reimari Koks Chronicon dialecto Saxoniæ inferioris conscriptum.

Post Adolphi cædem Mathildis vidua ejus, cum Adolpho III. filio Holsatiam gubernandam suscepit. Sed paulo post propter surgentes Duci bellorum motus, Dux Adolpho adhuc puero Henricum de Orlemunde, Thuringum, tutorem & Holsatiæ ceterarumque terrarum ejus administratorem dedit. Henrico huic, Viro otii impatienti, & in armis strenuo, Mathildis nupsit, ut Adolpho filio patrimonium conservaret. In hoc secundo ejus conjugio Albertus de Orlemunde natus est, cui Waldemarus Rex Holsatiam & ceteras provincias tutandas dabat, cum Adolphum expulisset. (q)

(q) Helm. 2. 7. Krantz Wand. 5. 8. Saxon. 6. 21. Joh. Petersen p. 44.

Interea Ducis fortuna & felicitas facile malevolorum, ita uti fieri amat, oculos & voculas incurrebat. Imprimis fœdere cum Waldemaro, Daniæ Rege, facto vehementer potentiam suam auxerat. Invidia inde & livor aliorum Principum in eum exarsit. Sed auctoritate Imperatoris, quo adhuc amico tum Leo utebatur, repressi sunt. At cum non ita diu post Imperator quarta vice in Italiam movisset, ibi vero erupere invidia & simultas in atrox bellum. Nam a. 1164. ex Episcopis quidem Reinholdus Coloniensis, Wigmannus Magdeburgensis, Hermannus Hildesheimensis, Hartwicus Bremensis, &, quod mireris, Conradus Lubecensis. Ex principibus autem Albertus Marchio Brandenb. Ludovicus Landgravius Thuringiæ ac Christianus Comes Oldenburgensis in perniciem ejus conspirarunt. Leo autem recepto prius, uti diximus, Pribislao in gratiam, numerosum cogit exercitum, terras illorum ferro atque incendiis vastat, & urbes occupatas, inter quas & Brema, recipit. (r.)

Henr. L. cum Pribislao hostibus fortiter occurrit. 1164.

(r) Helm. 2. 7. p. 86. Krantz. Wand. 5. 8. & 9. Saxon. 6. 20. 21. 27.

Conradus Episcopus Hamburgi apud Archi-Episcopum delitescebat. Vocatus a Duce, & ob male servatam fidem objurgatus, atque de juramento Duci præstando appellatus ad Wichmannum Præsulem Magdeburgensem confugit, & biennium apud ipsum substitit. (s)

(s) Krantz. Wand. 5. 9. 10.

1166. Regis Dan. & Henr. D. de subigendis Slavis consilia.

Rex Daniæ & Henricus Dux de Slavis reliquis subjugandis, & præda æqualiter dividenda in colloquio ad Eidoram fluvium inter se societatem ineunt. Imperator ut primum ex Italia rediit, Comitiis Bambergæ indictis causam Ducis & adversariorum ejus componit. Ibi & Conrado Episcopo Lubecensi redeundi ad ecclesiam suam potestas facta est. Ut ergo paulo ante Raceburgensis & Mecklenburgensis, sic jam & Conradus Lubecensis confirmationem Episcopatus sui, quam investituram vocant, ab ipso suscipit. Hi tres enim Episcopatus ipsius eximia pietate & insigni liberalitate instaurati erant, Conradus redux, ad exemplum Geroldi, Canonicis suis reditus templi, D. Petro dicati, contulit. (t)

1167. Imp. lites ducis cum adversariis componit & Episcopos confirmat.

(t) Krantz. Wand. 5. 11. Metrop. 6. 39. Saxon. 6. 25. Chr. Kirckr. p. 47. Chron. Holsat. Petræi p. 43. Alb. Stad. ad A. 1668. Helmold 2. 11. Krummendik & alii MSta Chronica passim.

1168. Waldemarus, Daniæ Rex, Casimiro & Bugislao, Pomeraniæ Principibus, & copiis Henrici Leonis cujus nomine Pribislaus Mecklenburgensium Princeps expeditioni intererat, assumtis Rugiam ingreditur, Suantevitum numen genti profanæ religiosissimum in Arcona urbe destruit, præda magna coacta & præstantioribus insulæ viris obsidibus acceptis, redit Hac expeditione Rugiani tributarii facti sunt, & ad Christianam religionem adducti sunt. (u)

Suantevitus idolum Rugianorum destructum, Rugianis tributa imposita.

(u) Helm. 2. 12. 13. Mork. Joh. Rust. Krantz. Wand. 5. 11. Micrælii Pomeran. p. 254.

Inter cetera Slavorum numina Suantevitus, quasi Jupiter quidam in his locis tum cultus fuit, cui vectigal pendere omnes finitimi necesse habebant, cuique quotannis Christiana hostia semel atque iterum litabatur. Corruptum nomen est ex *Sancto Vito.* Emissi enim olim a Ludovico II. Anno 875. ex Corbejensi cœnobio viri religiosi ad Slavos Christo adducendos, & in Rugiam delati, templum inibi honori Sancti Viti, qui Corbejæ patronus est, condiderunt. Rugiani post ea ad idolorum relapsi cultum, pro Deo hunc habere & divinis colere honoribus cœperunt, depravatoque nomine Suantevitum dixere. Tanta est vecordia & ad superstitionem proclivitas mortalium (w.)

(w) Helmoldus l. 6. Krantz Metrop. 3. 1.

Slavi Daniam infestant.

Rex Duci partem prædæ & obsidum Rugianorum, uti pactum inter illos erat, petenti, eam denegat. Dux igitur Slavis Daniam deprædandi licentiam dedit. Slavi repagulis a Duce hactenus sibi positis soluti, magnis impetu Daniam direpturi, erumpunt.

Non sic aggeribus ruptis, cum spumeus amnis
Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum stabulis armenta trahit.

§. 38. Tanta certe onusti præda reversi sunt, ut Mecklenburgi uno die 700 Danos venales proscripserint. Rex Danus damnis suorum compulsus ad Eidoram cum Duce colloquio habito eidem dimidiam prædam & partem obsidum tradit, tributique a devicta gente solvendi alteram partem resignat; Firmatur redingrata hæc amicitia nuptiis inter Kanutum, Regis filium, & Rixam, Ducis e primo matrimonio filiam. (x)

R. Dan. & Duc. Sax. expeditio in Vandalos.

(x) Helm. 2. 13. p. 91. Krantz. Wand. 5. 19. & 25. qui A 1168. desponsationem factam vult, cum quo consentit Pontanus p. 248. seq. Fabric. Chemnic. A. 1170.

1170. Rostochium conditur.

Pribislaus Obotritorum Princeps, abjecto omni rebellionis studio, conquievit, & Rostochium in formam oppidi condere coepit. Nam hactenus arcem tantum cum casulis quibusdam Wandali in eo loco habuerant. Sed & *Doberanum Cœnobium*, Ordinis Cisterciensis eodem anno Princeps, Christianæ religionis amore flagrans, ædificare cum æterna nominis sui fama adgressus est. (y)

(y) Mareschallus l. 2. 40. fundationem hujus Coenobii refert ad A. 1164. III. Kal. Maj.

Waldemarus Rex & Dux Henricus denuo apud Eidoram convenere & quid de Wandalis facto opus sit, consultarunt. Rex Julinum, Dux Deminum expugnare constituit. (z)

(z) Krantz. Wand. 5. 35.

Julinum dirutum.

Rex ergo hoc anno magna cum classe per Suevum fluvium subvectus, Julinum capit, diripit, incendit, nec resurgere unquam & pristinum decus recuperare potuit, quod jam Saxones nova oppida in littore Balthico conderent, præsertim autem *Lubeca* singulari Dei munere tantis augeretur incrementis, ut non modo novas illas Saxonicas, sed & veteres Wandaliæ civitates, olim clarissimas, ipsa nunc quasi obscuraret. (aa)

(aa) Krantz. Wand. 5. 39. Micrælii Pomer. f. 145.

Deminum frustra oppugnatum.

Majori utebatur Rex felicitate in *Julino*, quam Dux in *Demino* expugnando. Cum enim Dux in urbe hac obsidenda diu defatigatus fuisset, re infecta discedere necesse habuit, præsertim cum etiam turbis ab Uldarico Episcopo Halberstadensi eodem tempore motis, propere avocaretur. Wagriis interim & Holsatis Henricus de Orlamunde Adolphi III. tutor præerat. (bb)

(bb) Krantz. Wand. 5. 39.

Pribislai epitaphium.

Pribislaus in Coenobii Doberani templo sepultus est, & lapide sepulcrali hæc inscripta: Pribislaus, Dei gratia, Herulorum, Vagirorum, Circipoenorum, Polaborum, Obotritarum, Cissinorum Vandalorumque Rex, teste Mareschallo. 2. 40. Satietas bellorum jam etiam optimum Ducem ceperat. Ergo rebus omnibus per Wandaliam & Saxoniam compositis, ædibus sacris condendis, Lubecensi imprimis & Raceburgensi, & itineri sacro peragendo animum adjicit. Hoc igitur anno Lubecæ *templum Cathedrale*, quod vocant, opus insigne & magnificum ædificare incipit.

1170. Templum Cathedrale Lubecæ struitur f. Angelus.

Dux

1171. Conradus moritur. Dux anno sequenti Idibus Januarii Pribislao Obotritorum Principe, Conrado Episcopo, Henrico Abbate Brunsvicensi, multisque aliis primariæ dignitatis viris assumtis, votivum iter in Palæstinam ingreditur. Episcopus, cum jam annos sex Episcopatum rexisset, in Oriente mortuus & Tyri sepultus. Dux anno altero incolumis redit, & omnium bonorum applausu & congratulatione excipitur. (cc)

(cc) Krantz. Wand. 5. 41. Arnold. Lub. 2. 3. p. 94. Krantz Sax. 6. 32. Meibomius ad Helmold p. 98. qui Episcopum Anno 1172. XVI. Kal. Aug. mortuum vult.

Henricus Episcopus factus. 1172. §. 39. Canonici Lubecenses a Duce, Kalendis Augusti domum reverso, Henricum Abbatem Brunsvicensem sibi Episcopum dari multis precibus contendunt. Annuit Dux tam honestæ petitioni. Episcopus ab ipso vocatur, præsente eodem a Walone Havelbergensi, (quidam habent Halberstadensi) Bernone Mecklenburgensi, & Evermodo Raceburgensi Episcopo consecratur. Vir singularis in divinis literis scientiæ, cujus præclarum specimem CPoli in disputatione de processione Spiritus S. contra Græcos Theologos ediderat, despicientia item sui insignis, & in concionibus sacris ad populum habendis acer atque industrius. (dd)

(dd) Arnold. 2. 8. Krantz. Sax. 6. 34. Metrop. 7. 2. Arnold. 2. 5. Krantz. Sax. 6. 31. Eruditionem Henrici Episcopi h. t. insolitam plane deprædicat Auctor Continuat. Chron. Sclav. ap. Lindebrong. c. 33. Sunt qui eum non Abbatem, sed scholæ Brunsvicens. Rectorem fuisse volunt. Vide Staphorst P. I p. 580. sqq.

conf. quæ supra ad a. 1170. Denique quod Chron. Saxon. vetus ait Ducem coepisse A. 1170 templum Cathedrale amplificare, non pugnat cum eo, quod Arnoldus Lub. ipsum hoc tempore primum lapidem istius templi posuisse scribit. Nam Oratorium jam antea stabat, quod A. 1163 ædificatum erat. Id auxisse Leo dicitur, cum ipsius templi ampla structura ejus opera accessit. Dux templo Cathedrali prædia, villas & decimus addidit; voluitque, ut totius Wagriæ summum templum esset, ad quod, tanquam ad commune quoddam oraculum, omnes Slavi confluerent. Templo hoc absoluto, etiam in æde Joannis Evangelistæ (de qua ad A. 1163 diximus) prædiis & villis ornanda & locupletanda Ducis se pia exeruit liberalitas. His, quæ de utroque templo narravimus, cum non parum lucis ex tabulis Leonis de Capella S. Johannis Evangelistæ, accedere possit, subjiciendas illas putavimus.

Diploma Henrici Ducis ecclesiæ S. Joh. Lubec. datum. *Ego Henricus, Bavariæ & Saxoniæ Dux. Omnibus tam præsentibus quam futuris in perpetuum. Ei, qui nostram semper salutem auget & gloriam, gratias semper agere, & ejus quantum per nos fieri potest, cultus ampliando convenit indesinenter intendere. Ea propter cum Lubecensem insulam, de altis nemoribus nuper erutam, receptioni navium aptam & idoneam providissemus, & in ea Ecclesiam in honorem S. Ioannis Baptistæ & Nicolai Confessoris, ad quam ejusdem insulæ cives & totius Wagneriæ populi, quasi ad sedem Episcopalem, respectum habere deberent, Deo favente instituissemus, augendæ adhuc religionis gratia Capellam etiam in vicino contra septentrionem in honorem S. Joannis Evangelistæ e fundamentis ereximus & dedicari fecimus, eam redditibus ad opus sacerdotis, in ea deserviturі, hujusmodi dotavimus, tribus videlicet mansis ad orientem jam dictæ insulæ juxta alveum Wakenitze, earumque decimatoribus, itemque theloniæ in Oldeslo decimatione, quam ad duas Mcc. argenti æstimamus, quarumunam in Purificatione, alteram in Nativitate B. Virginis persolvi debere statuimus: similiter omnium decimationum per universam provinciam Radekowe medietatem, quæ nostris hactenus solebat aggregari granariis, venerabili Domino Henrico jam dictæ Lubecensis Ecclesiæ Episcopo consentiente & autoritatem præstante eidem erunt. Acta hæc sunt Anno Dominicæ Incarnationis MCLXXV.*

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

§. 40. Nondum quadraginta annos urbs steterat, quando navigiis suis commerciorum gratia longe dissitas provincias & regna borealia frequentaret. Jacebat longo tractu ad sinum Venedicum Livonia antiquæ Sarmatarum superstitioni tota dedita. Cives Lubecenses & Bremenses mercaturam ibi facientes humanitate conversationis efferos & indomitos animos paulatim ad religionem Christianam flexere. Mox Meinardum, sacerdotem Segebergensem, secum illuc duxere, qui celeriter varia gentis idiomata addidicit, &, qua potuit, fide atque industria, semina Christianæ religionis inter istos sparsit. Cumque Dei gratia opus prospere succederet, anno 1186 Archi-Episcopi auctoritate huic Meinardo Episcopi dignitas confertur, templa per universam Livoniam surgunt, & brevitempere Meinardi & successorum ejus summis laboribus gens crudelis mitescit & fera colla jugo Christi submisit. (ee) 1176. Livoni conversi. Meinardus eorum Episcopus

(ee) Krantz. Wand. 6. 10. Reimar. Kok in Chron.

Henricus Episcopus coenobium Joanni Evangelistæ sacrum Lubecæ condidit, Monachis Benedictini ordinis introductis, quos Brunsvico ex cœnobio Divæ Iliæ dicato, in quo ipse Abbas fuerat, evocavit, iisdemque alendis decimas atque villas contulit. 1177. Cœnobium S. Joh. Lubecæ structum. Imperator cum multis præcibus ab Henrico Leone non obtineret, ut esset itineris Italici comes, graviter Duci succensuit, quæ offensa ipsi ilias malorum fuit. (ff) Imp. Henrico succenset.

(ff) Arnold. Lub. p. 105. Joh. Rust. Krantz Wand. 5. 41. Joh. Petersen in Chron. Holsat. Arnoldus Lub. c. 20. p. 104. expeditionem illam Italicam ante conditum monasterium Johanniticum narrat, & videtur ad A. 1175. referre.

1178. Facilius inimicos, quam adjutores magnorum virorum afflictæ fortunæ inveniunt, præsertim si isti, penes quos tota rerum summa est, etiam abalienati esse videantur. Nullo negotio Leo jam opprimi posse nemini non videbatur, cum etiam Imperator gravissime ei succenseret. Hildericus Antistes Halber-

stadensis, cui Landstenium arcem destruxerat, bello eum petit, & auxiliis Wigmanni, Archi-Episcopi Magdeburgensis aperto prælio cum ipso confligit. Interim Philippus, Antistes Coloniensis, cum milite, nonnisi rapinas agere jusso, impetum in Westphaliam facit, & Quernhamelam usque progressus, in misellam agrestium turbam crudeliter sævit. Imperatori ex Italia redeunti Episcopi & Principes plurimi Spiram usque occurrunt, & gravissimas, de perturbato a Leone Saxoniæ statu, querelas ad eum deferendo efficiunt, ut
1179. Imperator Leoni Wormatiæ diem dicat. Cum non compareret, denuo Imperator ipsum Magdeburgum, & paulo post Goslariam ad dicendam causam evocat. Imperator ter vo-
1180. Henr. Leo proscribitur. catum nec unquam se sistentem, Wurtzburgi ad diem Petro & Paulo Apostolis sacrum, conventu Principum indicto, III. Idus Julii damnat, proscribit, & omnes ei provincias, arces & urbes, Brunsvico & Luneburgo exceptis, adimit. Et Ducatum quidem Saxoniæ Bernhardo Comiti Anhaltino, Alberti Marchionis filio, maternum genus ab Eilica, Magni Saxoniæ Ducis, filia ducenti: ducatum vero Bavariæ, Ottoni Comiti Palatino Wittelsbachio, signifero suo;
hic sibi in fensis fortiter obviam it. Westphaliam & Angriam Philippo, Præsuli Coloniensi; ditiones ultra Danubium Henrico, Austriæ Duci; Palatinatum Saxoniæ Hermanno Thuringiæ Landgravio confert. Henricus anathemati subjectus non illos modo, qui jam olim ipsi inviderant, sed & ceteros alioqui amicos, nunc experitur inimicissimos. Animose tamen Principibus & Episcopis, qui terras ejus occupare satagebant, se opponit. Philippum Archiep. Coloniensem prælio vincit. Thuringiam ingressus Northusium & Mühlnhusium, urbes Imperii occupat & incendit. Inde in Hassiam descendens Imperatoris exercitum & Ludovicum atque Hermannum Landgravios sibi habet obvios, cum quibus prælio inito ambos capit. Bernhardum Ducem novum alio prælio superat, tunc cum victore exercitu progressus Halberstadium expugnat, & Hildericum Episcopum captum secum trahit. (gg)

(gg) Gothofr. Monachus ad A. 1180. Krantz Wand. 6. 12. Saxon. 6. 39. Trattigeri Chron. p. 39.

Adolphum sibi auxiliantem deim Holsatia ejicit. In prælio contra Coloniensem Ducis partes juverat Adolphus III. Post victoriam Dux Adolphum, de præda lites moventem, Holsatia, cum matre (nam maritus ejus posterior anno 1178. mortuus fuerat) ejicit. Hic Schawenburgum ad avitam patriam concedit

Bernhardum comitem Raceb. vinculis constringit. Raceburgum Gadebuschum diruit. & Imperatoris Romani opem implorat. Interim & Bernhardus, Comes Raceburgensis, perfidiæ & proditionis crimen apud Ducem, tunc natalem Domini Luneburgi celebrantem, incurrit. Dequo cum se digne purgare non posset, Dux ipsum in vinculis detinet, & exercitum ad expugnandum Raceburgum educit, Comitem ipsum secum trahens. Ibi navibus Lubecensium adjutus Raceburgum capit, & Comitem Gadebuschum dimittit. Sed & ibi nova contra Ducem cum moliretur, denuo eum propellit, & Gadebuschum demolitur. Waldemaro Regi ad Eidoram occurrit, & socialia arma ab ipso postulat, & hac vice pontem transit, in cujus medio antea Regem expectare semper solitus fuerat. Rex primum Duci graviter exprobratus, multum ipsum Ecclesiæ & Episcopis incommodare, ceteros Germaniæ Principes nec genere nec dignitate inferiores alto supercilio præ se contemnere, pacta vetera callide pro se interpretari: deinde causas ei exponebat, quare nunc quidem subsidio ipsi venire non possit. Dux igitur etiam ista spe dejectus, hoc unum a Rege contendit, premat consilium denegati auxilii, ne alii etiam deficiendi causam inde capiant. Ita tunc discessum est duobus. Inde propter hostium multitudinem Lubecam concedit, eamque ad perferendam obsidionem, quam imminere videbat, summo studio munit. (hh) A Rege Dan. ipsi denegantur auxilia. Lubecam in sui defensionem munit.

(hh) Arnoldus 2. 33. Krantz. Sax. 6. 42. Wandal. 6. 12. Rheb. p. 103.

§. 41. Æstate proxima Imperator Leoni imminens expeditionem ingentem contra ipsum parat, simul missis ad Waldemarum Regem oratoribus, illum, ne Duci suppetias ferat, dehortatur; per eosdem, ut fœdus secum ineat, & ut illi confirmando duobus suis filiis totidem Regis filiæ despondeantur, & ut Rex ad Lubecam urbem sibi occurrat, diligenter petit. Leo audito Cæsarem adventare, Lubecam commeatu & valido præsidio Equitum firmatam Simoni Teckelburgensi & Bernhardo Oldenburgensi, Bernhardo de Wel e, Comitibus, duobusque rei militaris peritissimis & fortissimis viris, Marquardo Holsato & Emich von der Walde committit, & die Petro & Paulo Apostolis sacro Raceburgum se confert. Hinc cum mane discessisset, Raceburgenses ab ipso deficiunt. Ipse ne Cæsariano exercitui in manus incidat, primo Bardevicum, quo ab ingratis civibus excludebatur, deinde Stadam properat. Imperator, cum quo Rex Alemanniæ, Rex Hungariæ, Rex Bohemiæ, multique Principes & Episcopi erant, castra ad urbem movet, miraturque urbem tam novam audere obsidionis tam gravis discrimen subire: obsidionem auget classis Danica, à Waldemaro Rege adducta, qui in castris ad Lubecam filiam (Krantzius & Kock habent filias) Imperatoris filio, Sueviæ Duci, despondet. Pomeraniæ etiam Principes Casimirum & Bugislaum, ne Duci auxilio venirent, ad se in castra evocatos Imperator Ducum titulo insignivit, & Principes Imperii Romani fecit. Lubecensus obsidionem aliquamdiu fortiter ferebant, ut etiam Imperator ipse civium magnanimitatem in urbe nova & plancis tantum munita defendenda non parum miraretur. Ceterum ut maximo exercitu circumsideri urbem, & omnia sibi in dies arctiora viderunt esse, Episcopo suo ad Imperatorem misso significant, Duci juramenti religione se obstrictos pro urbe defendenda hactenus pugnasse, & pro fide strenue mori paratos esse; vinci se posse, fidem violare non posse; petere tamen, ut liceat consilium Ducis, Stadæ commorantis per legatos missos exquirere. Qui, si indedi-
1182. Imp. Regem Dan. contra Henricum sollicitat. Lubeca obsessa ab Imp. se eique dedit se Danica.

tio-

tionem consentiret, se eam absque mora facturos, sin antequam legati reverterentur urbem oppugnare pergeret, pro fide Duci servanda vitam se forti animo impensuros. Delectatus plurimum imperator responso & erga Ducem fide, precibus locum dedit. Lubecensium legati accepta publica fide Ducem adeunt, præsentem suam conditionem exponunt, seque divino Numine & fortitudine civium fretos annum integrum Duci contra obsidentes urbem defensuros, si intra illud tempus cum auxiliariis copiis certo adfuturus sit. Tempori inserviendum ratus, & urbis exitium metuens Dux prudentissimus, laudata senatus fidelitate & civium fortitudine, legatis Guncelinum Comitem adjungit, et ad tradendam Urbem eos remittit. Senatus autem et cives antequam apertis portis Imperatorem intromitterent, prius cum eodem, ut ne quid de juribus & immunitatibus suis, in silvis, pascuis, fluminibus aliisve rebus, primum ab Adolpho, deinde a Duce concessis & confirmatis, mutetur aut imminuatur diligenter agunt. Promittit Imperator, se non illa modo confirmaturum, sed & nova additurum. Ingreditur ergo Imperator urbem A. 1182. (sive ut volunt alii 1181. sive ut vult Mork. 1180. & a senatu populoque Lubecensi magno cum plausu excipitur. Ille omnia vetera eis privilegia confirmat, & Lubecam Romani Imperii urbem facit. Adolphum III. Imperator etiam reduxit, eidemque non terras modo suas restituit, sed & mediam partem omnium proventuum urbis, quod illa a patre ipsius condita esset, adsignavit. Abbati etiam cœnobii, ab Henrico Episcopo conditi, Johanni Evangelistæ sacri, agros et villas attribuit. (ii)

Lubeca Imperatori sesedit.

1182. Fridericus Barbarossa Imp. Lubecam ingreditur, & Lubecam S. R. I. urbem facit.

(ii) Alb. Stad. f. 107. a. Krantz. Wand. 6. 13. 14. 15. Saxon. 6. 42. 43. Metrop. 7. 7. 2. Lerbek. p. 20. Chron. Scharp. Aquilonip. de Lub. c. 7. Meier p. 267. Saxon. Gramm. I. 28. p. 330. Chron. Joh. Rufti & Mork. Marefchall. L. V. Curt. IV. 2. 7. III. 8. IV. 1. 16.

Henr. L. Imperatoris reconciliationem ambit; obnituntur principes.

Apud recedentem Fridericum Barbarossam Imperatorem Dux per legatos obtinuit, ut data fide publica liceat in colloquium venire; Per Albim igitur Erteneburgum subvectus, & ad Imperatorem admissus, frustra iram ejus lenire conatus est. Causa ejus in conventu Principum Quedlinburgi agitata est, & agitari cœpta. Hic cum Bernhardi Ducis, adversarii ejus, prævaluisset auctoritas, alius conventus ad diem Martini Erphordiæ indicitur. Ibi Imperator Ducem supplicem sibi factum in sua restituisset, nisi Principum dissensu præpeditus fuisset. Bene tamen sperare jusso suadet, secedat aliquantisper e Romani Imperii finibus, donec deferbuerit illud odium, quod tam multi tamque potentes Principes in eum conceperint: Brunsvicensem tamen & Luneburgensem Ducatum sibi retineat. Dux autem, qui & præteritæ fortunæ fastigium capere, & præsentis jugum pati poterat, triennium abjurato Romano Imperio, cum conjuge & liberis circa ferias Paschatos ad Richardum Angliæ Regem socerum suum commigrat. Per absentiam Leonis multa in Saxonia insolenter & perperam fiebant. Bernhardus enim, cui Ducatus commissus erat, non valebat ea vel autoritate vel potentia, qua aut exteros hostes terrere, aut vicinos Principes cohibere posset. Castellum etiam Erteneburgum dejiciebat, & ex saxis ejus arcem Lauenburgensem in altera Albis ripa construebat. Præter novas autem exactiones trajectum Albis in alium locum, eumque Lubecensibus incommodum admodum transferebat. Hi illam mutationem Imperatori statim conquesti obtinent, ut trajectus in antiquum locum restituatur (kk).

1182. Henr. Leo in Angliam secedit.

(kk) Krantz. Saxon. 6. 44. dicit id factum An. 1181. At Joh. Ruft. & Mork. & Fabric. referunt ad An. 1182. confer etiam Curt. 3. 12. 25. Lerbek. p. 20. Curt. 4. 2. 18. Richrdum Angliæ Regem alii dicunt Leonis affinem, ut Fabricius, alii socerum, ut Krantzius l. c.

Henricus Episcopus III. Kal. Decemb. vita excessit, & in choro cœnobii D. Johannis, uti ipse expetierat, tumulatus est. Canonici Imperatorem Fridericum I. de successore constituendo sollicitant. Perturbatæ illo tempore res Canonicorum virum juris Civilis peritum requirere videbantur. Dat ergo Conradum II. Cancellarium suum, virum literatum, & qui dicendo multum valeret. Hic quanquam a Sigfrido Archi-Episcopo Bremensi confirmatus fuit, (accepit enim Pontificalem investituram in castris Imperatoris juxta Arnoldum 3. 6. 3.) nunquam tamen consecratus est. Cum enim inter ipsum & Adolphum Comitem de Eutinensi advocatia (verbum istius seculi usurpo) & aliis de rebus contentiones incidissent, res suas convasavit, & ad Archi-Episcopum profectus renuntiat Episcopatui, Lubecensibus etiam se non reversurum literis significavit. (ll).

1183. Henricus Ep. obit.

Conradus II. lectus fit Episc.

(ll) Arnold. Lub. 3. 3. Krantz. Wand. 6. 25. Metrop. 7. 9.

§. 42. Adolphus Comes in terras suas reductus multos ex nobilitate quiantea, a Leonis partibus steterant, pellebat; Hi partim ad Daniæ Regem, partim ad Slesvici Ducem fuga dilapsi, Comiti turbas dedere. (mm)

Adolphus reductus in Holf. sibi infestos persequitur.

(mm) Krantz. Saxon. 6. 44.

Bernhardus Saxoniæ Dux, pacis impatiens, dum potentia Ottonis, Marchionis Brandenburgensis, & Sigfridi Archi-Episcopi, fratrum suorum fretus, Adolpho Lubecam & Oldesloam, quod eæ Leonis quondam fuissent, eripere, Bernhardo item, Comiti Raceburgensi, & Guncelino Suerinensi adimere quædam parat, horum arma inse concitat. Illi igitur junctis copiis Lauenburgum novam urbem ipsius & Iloviam arcem solo æquant. (nn)

Bernh. D. Sax. compescitur.

(nn) Chron. Krummond. Chronic. Petræi & Krantz. Sax. l. 6. 45. Arnold. Lub. 3. 1. & 3. 4.

Conradus, qui abdicaverat se Episcopatu, fatis concedit, Canonicis Lubecensibus in electione Episcopi discordantibus, Hartwicus Archi-Episcopus Lubecam ingressus, negotio se immiscet. Tandem omnium suffragio Theodericus, Præpositus Segebergensis, vir egregie doctus, & insigni pietate, eligitur. Homo vitæ privatæ, in qua precibus & cultui divino crebrius vacare poterat, amantior, ægre

1184.

Theodoricus fit Episcopus.

gre tandem, persuadentibus Archi Episcopo & Comite Adolpho Episcopatum suscepit, eundemque annos XXIII. magna rexit prudentia. Adolphus etiam, qui antecessorem ejus Conradum litibus suis propulisse dicebatur, Theodorico humaniter excepto, omnia tribuit, quæ veteri instituto alendo Episcopo data fuerant. (oo)

(oo) Bonnus. Chron. Petrei, Krantz. Wand. 6. 25. Arnold. Lub. 3. 13. Krummendik refert ad annum 1188.

1186. Cœnobium Reinfeld.

(Cœnobium Reinfeldense in Episcopatu Lubecensi ædificare cœptum, & 5. annis perfectum est. Conventus Principum Moguntiæ ab Imperatore habitus est, ad quem XL millia Equestris ordinis convenerunt Interfuit & Henricus Leo, nuper ex Anglia, decursis exilii annis, in Saxoniam reversus) Henricus Leo Brunsvicum se contulit, & cum Imperatore per legatos, ut sua sibi restituantur, egit. (pp)

Conventus Imp. Moguntiæ Henricus exilio redux sua repetit.

(pp) Krantz. Saxon. 6. 42.

Adolphus civitati Lubec. iniquior.

Adolphus Comes, quo æquior novo Episcopo erat, tanto Lubecensibus infensior extitit. Nam media proventuum urbis parte non contentus, urbem sibi usurpare totam studet, novas exactiones ei imponit, castellum ad Travæ ostium (nam vetus Imperatore Lubecam obsidente a Slavis exustum fuerat,) ædificat, & vectigal a navibus portum intrantibus & exeuntibus exigit. His illud deneganti bus incommodat ipse, quantum potest. Prædia, saltus & flumina omnia, quæ pater ejus Duci, hic vero civitati dederat, ad se rapere iterum conatur, irruptionibus factis, pecora, jumenta & homines captos abducit, cives Hamburgi & Oldesloæ negotiantes detinet, merces illorum loco vectigalium jure se retinere dictitans. Lubecensibus ad privilegia a Leone & Imperatore concessa provocantibus regerit, Imperatorem nullas novas immunitates eis dedisse, sed veteres tantum confirmasse. Negari autem non posse, ipsos eodem in loco ad Traostium Leoni vectigal solvisse, cujus jus cum jam totum ad se devenerit idem vectigal summo jure sibi deberi. Lubecenses duntaxat ad tempus Leoni, portus & terras a latronibus purganti & bella sumtibus maximis gerenti vectigal illud pensum esse, nequaqum vero inde immunitates suas in perpetuum concessas minui debere, respondent. (qq)

(qq) Rheb. p. 117.

Bernh. Com. Raceb. cum ea contentio. 1187.

Nec Bernhardus Comes Raceburgensis, illa tempestate quievit, sed acri contentione cum Lubecensibus de limitibus disceptare cœpit. Delata igitur causa ad Imperatorem est. Hic augendæ & ornandæ quam minuendæ urbis studiosior, anno 1187. Comite utroque vocato & Lubecensibus, totam controversiam de limitibus, de vectigalibus & reditibus ita composuit, ut privilegia urbis nulla ex parte minuerentur. Adolphus enim coram Imperatore donationes omnes prædiorum, silvarum & fluminum a patre suo & Duce unquam factas, ratas habuit. Vectigal tamen (quia media pars redituum ab ipso Imperatore ei adsignata fuerat) trecentis argenti marcis, prædiorum autem & pascuorum, Travæ item usum, a Travæmunda Oldesloam usque ducentis marcis a Comite redemreunt. (rr)

Lites cum utroque componuntur per Imp.

(rr) Traziger. Krantz. Saxon. 6. 53. Arnold. Lub. 3. 19. Krantz. Wand. 6. 26. Joh. Ruff.

Hic Imperator terminos agri Lubecensis, ab Henrico Leone A. 1163. fixos, novo diplomate confirmat, & quidem Comite Raceburgensi consentiente sancit, ut illi ab urbe versus *Orientem* usque ad fluvium *Stubbemissam*, & ex illo usque in *Radegastum* fluvium exeant; Versus meridiem autem ab urbe usque ad stagnum Raceburgense, & supra stagnum illud, Raceburgum usque: ab urbe item versus Occidentem per fluvium Stekenissam, & per hunc fluvium usque ad *Molnense stagnum* protendantur. Cum Adolphi vero consensu hos terminos Imperator per Holsatiam, Oldesloam usque extendebat, & *ab utraque Travæ ripa* ad duo milliaria usum nemorum concedebat, excepto nemore, quod cœnobio B. Virginis adsignatum erat: Piscandi jus etiam Lubecensibus ab Oldesloa usque in mare liberum esse jubebat. Insuper omnia jura (sunt verba privilegii,) quæ primus loci fundator Henricus, quondam Dux Saxoniæ eis concessit & privilegio suo firmavit, Imperator itidem ipsis attribuit, & datis literis communivit. Testes diplomati subscripti sunt, Conradus Moguntinus Archi-Episcopus, Wigmannus Magdeburgensis Archi-Episcopus, alliique Episcopi, Duces, Marchiones & Comites. Ex ipsa urbe autem Gyselbertus de Warendorp, Wolder Sosatiensis, Bernhardus de Erteneburch: Wyzo, Eyko, Egenolphus, Godefridus de Scottorp, Sifridus Struve, Luthertus, Berengerus, Esico de Bardewic. Perscriptum est in castello Liznich XIII. Cal. Octob. anno MCLXXXVIII. Indictione VII. (ss) Imperator voto obligatus ad expeditionem sacram se parabat; Ne per absentiam suam res Imperii perturbarentur, Henricum Leonem, qui jam post finitum exilium, Brunsvici aliquamdiu iterum substiterat, & Bernhardum Ducem conciliare studet; quumque Leo consentire in omnia Imperatoris & Bernhardi postulata non posset, & Imperator Leonem de rebellione præ ceteris suspectum haberet, alterum ei indixit exilium. Leo tempori cedendum ratus, denuo in Angliam commigravit. (tt)

1188. Lubec. privilegia & jura confirmata.

Leonis iterum exilium

(ss) Ipsum Diploma, quod senatus Lubecensis in Apologia contra der Zünfte Gegenbericht de A. 1668. vocat exorbitans, antiquis & incultis seculis concessum privilegium, hoc est:

Charta Friderici I. de a. 1188.

In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis.

Fredericus divina favente Clementia Romanorum Imperator, Augustus. Dignitatis nostre ratio deposcit, ut quotiens ortam inter fideles nostros discordiam intelligimus, nostra eam meditatione precidamus ne, qui unius parent voluntati, eos contingat per dissensionum fomenta distrahi. Cum igitur fideles nostri *Comes Adolphus de Scovvenburg* & Comes *Bernhardus de Raceburg*, causam agerent adversus *Burgenses nostros de Lubene*, super terminis & usu finium suorum;

rum; Nos partes in præsentia nostra constitutas diligenter audivimus, & intellecta litis materia, pro bono pacis inter eos fideliter conservando, predictos Comites reverentia Veritatis ut rata pacti conventione eo induximus, quod uterque jus, quod ipse petebat, in manu nostra resignavit, & nos illud *consensu eorum* predictæ Civitatis habitatoribus tradidimus sine aliqua deinceps perturbatione possidendum. Sint igitur hi termini usibus ejusdem civitatis, nostro autoritatis dono assignati. A Civitate versus Orientem usque ad flumen *Stubenitze* (*) & Srubenitze supra usque *in Radegast* (**) A civitate contra meridiem usque ad *Stagnum Raceburgense*; Et stagnum supra usque ad Racesburg. A Civitate ad Occidentem usque ad flumen *Cikenitze*, *& Cikenitze* supra usque *ad stagnum Müllne*. Intra hos terminos habebunt omnes civitatem nostram Lubeke inhabitantes, cujuscunque fuerint conditionis omnimodum usum, viis & inviis, cultis & incultis, aquis & piscibus, silvis & pascuis, sive navibus sive plaustris opus sit ad exportandum. Hec a Comite *Bernhardo de Racesburg* nobis resignata Civibus nostris donavimus. Similiter Comes *Adolfus* in manu nostra resignavit, & nos ipsis Civibus nostris tradidimus usus & commoditates terminorum subscriptorum: a Civitate sursum usque ad villam *Oldislò*, ita quod in utraque parte fluvii *Travene* ad duo milliaria usum habeant nemoris, tam in lignis, quam in pratis & pascuis, excepto nemore, quod est assignatum *Cenobio beate Marie*. Insuper licebit Civibus & eorum piscatoribus piscari per omnia a supra dicta Villa Osdislo usque in mare præter septa Comitis Adolfi, sicut tempore Ducis Henrici facere consueverunt. Habebunt & omnimodum usum silvarum *Darischovv & Cluitz & Brotne*, ut tam igni necessaria, quam navibus, sive domibus, aut aliis ædificiis Civitatis sue utilia ligna in eis succidant, absque dolo, ne videlicet idoneas & utiles sibi naves, passim & sine necessitate vendant, & alias fabricent, vel ligna deferant aliis vendenda nationibus. Præterea pascent porcos suos, pecora quoque seu jumenta per totam terram Comitis Adolfi, ita tamen, quod porci seu pecora possint ipso die redire à pastu in marchiam, unde exierint. Insuper oportunitatibus eorum acquiescentes, omnia Jura, quæ primus loci fundator *HENRICUS quondam Dux Saxoniæ* eis concessit & privilegio suo firmavit, nos etiam ipsis concessimus, patronatum videlicet Ecclesiæ Beate Marie, ut mortuo sacerdote Cives, quem voluerint, vice patroni sibi sacerdotem eligant & Episcopo representent. Ad hæc & cum mercibus libere eant suis, & redeant *per totum Ducatum Saxonie*, absque *hansa* (***) *& absque theloneo*, præter *Erteneburch*, ubi quinque denarios de plaustro solvent: hoc addentes, quot plaustra illuc trans duxerint, pro quibus theloneum supra dictum dederunt, si infra annum & diem redierint, tot plaustra inde sine theloneo reducent. Et quicunque ipsorum supra causa quacunque conveniatur, per omnes Imperii nostri fines & per Ducatum, coram loci illius judice se expurgabit *absque captione* (****) secundum jura jam dicte Civitatis. Præterea omnia Civitatis Decreta Consules judicabunt; Quicquid inde receperint, duas partes *Civitati*, tertiam *Judici* exhibebunt. Pro pace alicui confirmanda lucrum, quod inde provenit, medium solvatur Civibus, reliq um judici. Siquis autem quæstus emerserit pe causam Actoris, tertiam partem judex, tertiam Actor, tertiam Civitas habebit. Insuper quicquid lucri provenit de judicio, Civitati debetur medietas, & alia Judici. Et si quispiam mortuus ibi fuerit, & forte heredem non habuerit, omnem hereditatem & supellectilem ipsius annum & diem integraliter in domo, in qua moritur, reservandum censuimus, nisi forte aliquis ei proximus intra tempus denunciatum adveniat, qui hec Jure Civitatis obtineat; si vero intra tempus istud nullus proximorum suorum venerit; quecunque hereditavit, *Regie potestati solvantur*: *RUTENI GOTI, NORMANNI, &* cetere *gentes Orientales* absque theloneo & absque hansa ad Civitatem sæpius dictam veniant & recedant, item Mercatores cujuscunque Regni, cujuscunque Civitatis huc veniant, vendant & emant libere, tamen theloneum debitum solvant, de fercone quatuor denarios, de mille marcis non amplius. Si quis vero trans fretare voluerit, quodcunque var habuerit, de quolibet det quindecim denarios, & si nullum habuerit, & comedit proprium panem, det quinque denarios; & quodcunque var habuerit, pro quibus theloneum dederit, si redierit infra annum & diem, de tot liber erit. Argentum quoque in eadem Civitate siquis cambire voluerit, in quocunque loco se ei oportunitas obtulerit, *libere cambiat*; si non id ante domum monete fecerit. Consules autem hanc de nostra donatione prerogativam habeant, ut toties *in anno monetam examinent*, quotiens velint, & si monetarius offenderit, emendet. Insuper confirmamus eis speciali dono, ut nulla persona, alta vel humilis, Civitatem prefatam intra vel extra in terminis suis, edificiis seu munibionibus preoccupet. Sed siquis *Marchiam suam*, quocunque modo obstruxerit, in terra aut in aqua, autoritate nostra freti, evellant & *Marchiam suam expediant*; Quicunque etiam spatia Civitatis per occupationem edificiorum usurpaverit, si pulsatus fuerit, LX. solidos componet; Cives vero jam dicte Civitatis nullam expeditionem ibunt, sed Civitatem suam defensabunt. Item, si aliquis de ipsa Civitate alicubi pulsatus fuerit, de sua libertate, ubicunque pulsetur, ibi sola manu libertatem suam obtineat. Si quisquam extraneorum superveniens aliquem Civem de sua libertate pulsaverit, Civis vicinior est ad obtinendam su-

suam libertatem sola manu, quam extraneus ad ipsum convincendum. Si vero quispiam, de terra ipsorum aliquem de libertate pulsaverit, & pulsatus probare poterit, quod annum & diem in Civitate sine pulsatione substiterit, pulsatus evadit. Et quoniam jus prædictorum Civium nostrorum in nullo diminui per nos volumus, sed in omnibus, prout oportunum esse viderimus, augmentare, nostra autoritate insuper addentes concedimus eis, ut usque ad locum, ad quem *in inundatione* ascendit fluvius, qui *Travene* dicitur, eadem, qua & intra Civitatem, fruuntur per omnia justitia & libertate, usque ad terminos pontis, etiam eadem, qua in Civitate, ut diximus, eos uti volumus justitia & libertate. His omnibus dilectis Burgensibus nostris concessis & collatis, singulari quadam gratia ipsis adhuc concedimus, ut quicquid intra Civitatem sui juris postea emendare voluerint, sine tamen *prejudicio nostri Judicis*, emendare non obmittant. Ut igitur hoc nostræ concessionis Privilegium ipsius nostre Civitatis incolis ratum & inconcussum in perpetuum permaneat, hanc eis chartam nostre imaginis impressione roboratam donari mandavimus. Imperiali statuentes autoritate, ut nulla omnino persona, alta vel humilis, Ecclesiastica vel secularis, hoc nostræ Majestatis beneficium corrumpere audeat aut ei quolibet modo contraire. Quod qui facere presumserit, quingentas auri libras pro pœna componat, mediam partem fisco nostro, reliquam vero incolis Civitatis persolvendam. Hujus rei testes sunt *Conradus Moguntinensis Archi-Episcopus*, *Wichmannus Magdeburgensis* Archi-Episcopus, *Hartwicus Bremensis* Archi-Episcopus, *Adelbogus Hildensemensis* Episcopus, *Bartoldus Nuemburgensis* Episcopus, *Martinus Misnensis* Episcopus, *Bernardus Dux Saxonie*, *Otto Marchio Misnensis*, *Marchio Dedo*. *Cornadus Præpositus Goslariensis*, *Burchardus Burggravius* Magdeburg. *Gevebardus* frater ejus. *Comes Segebodo de Scartveld*, Comes *Burchardus de Waltingerode*, Hugo *de Warda*, Timo *de Colditz*, Hermannus Advocatus *de Lubeke*, Godefridus *de Stadorp*, Sifridus *Stuve*, Lutbertus *Berengerus*, Cnuto *de Bardewick*, & alii quam plures.

Ego Johannes Imperialis Cancellarius, in vice Conradi Moguntini Archi-Episcopi Germanie Archi-Cancellarii recognovi. Acta hæc sunt anno Dominice Incarnationis 1188. Indictione septima, Regnante Domino Frederico, Romanorum Imperatore Augusto, Anno Regni ejus 37. Imperii vero 35. Datum apud Castrum Lizenize 13 Cal. Octobr.

(*) Hodie Stepnitz. (**) Fluvium prope Gadebusum. (***) seu pensitatione intuitu commercii vel mercium exsolvi solita. MEIERUS de Reb. Flandr. anno 1164. ita: ab omni telonio & hansa, quam vocant, fecit liberos. Et ad 1127. Quisquis eorum ad terram Imperatoriam pro negotiatione sua perreperius a nemine eorum Hansam persolvere cogantur. In- Hansa quid? de apud Anglos Hansel dicitur primus rei fructus, & housel strena quod docet SKINNERUS in Lex. h. v. Pertinet huc Hansæ feudum, vulgo Ans-Lehn, ea quidem conditione apud Germanos concessum, ut annua pensio Domino præstetur, instar juris emphyteutici, notante SCHILTERO Antiquit. Teut. T. III. p. 52. (****) Quam plures accipiunt pro detentione, Arresto vel Warandia, ideo quod in antiquis diplomatibus captio dicatur JURICAPIUM item VARE, WARA, WARENDA seu Evictio. Facere huc videtur Diploma Friderici II. Confirmatio quod JOH. MICH. HEINECCIUS antiquitati- Friderici II, a. bus Goslar L. 2. p. 219. inseruit. Præcepimus 1226. vero, ut omne jus absque CAPTIONE, quod vulgo Vare dicitur, observetur, tam de extraneis, quam de Burgensibus; & antiquæ leges Goslarienses apud LEIBNITIUM T. 3. Script. Brunsv. p. 522. item Literæ Imperatoris RUDOLPHI I. civitati Argentoratensi datæ apud WENCKERUM apparat. Archiv. p. 185. Alii vero hoc vocabulum varie interpretantur nunc jurisdictionem, nunc obstagium, judicium, placitum, exactionem, tributum. De quo argumento alibi.

Confirmatio hujus Privilegii facta a Friderico II. Rom. Imp.

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.

Fridericus II. Divina favente clementia Rom. Imperator, semper Augustus, Hierusalem & Siciliæ Rex. Præclara nostrorum obsequia manifestis indiciis operum comprobata, tanto debemus liberius munificentiæ Nostræ gratia prævenire, quanto Celsitudini Nostræ grata exhibuit pariter & accepta. Nolumus eos a mercede repellere, a quibus servitia accepimus fructuosa, nec bene meritos sine condignæ retributionis vicissitudine præterire. Universis igitur Imperii nostri fidelibus, tam præsentibus quam futuris volumus esse notum, quod fideles nostri Burgenses de Lubeke quoddam privilegium eis a Domino quondam Imperatore Friderico avo nostro memoriæ recolendæ, indultum, per Johannem filium Volckwardi, Canonicum Lubecensem, Guilelmum filium Bartoldi, & Johannem dictum de Brema, Burgenses Lubecenses, fideles nostros, Celsitudini Nostræ præsentarunt, humiliter supplicantes, ut privilegium ipsum, & ea, quæ continentur in ipso sibi suisque successoribus confirmare de Nostra gratia dignaremur. Cujus privilegii tenor talis est:

Fridericus divina favente Clementia Rom. Imperator &c.

Sequitur totum privilegium Friderici II Rom. Imperatoris.

Nos autem prædictorum Lubecensium fidelium nostrum devotis supplicationibus benignius inclinati, considerantes quidem ipsorum devotionem & fidem, quam ad Nostram habere Celsitudinem dignoscuntur, nec non grata & accepta servitia, quæ progenitoribus Captio, Wara quid? Nostris & Nobis devote semper exhibuerunt, & quæ culmini nostro poterunt de bono in melius inantea exhibere. Prædictum privilegium, & quæ continentur in ipso, sicut supe-

perius scriptum est, jam dictis Burgensibus Fidelibus Nostris, & eorum Successoribus in perpetuum de nostra gratia confirmamus. Acta hæc sunt Anno Domini incarnationis 1226. Mense Maji 14.

(tt) Alb. Stad. A. 1189. Krantz. Sax. 7. 1. Meib. Bardevic. p. 18. Krantz. Metrop. 7. 8. qui unum saltem iter Leonis facit.

1189. Imp. expeditio in Palæstinam. Rebus ita constitutis Imperator cum innumerabili exercitu, in quo & multi Lubecenses, in Palæstinam adsumto Adolpho Comite, ad recuperandam Hierosolymam movit. Adolphus matrem, uxorem, liberos & provincias suas Adolpho a Dassel, affini suo committebat. (Duxit autem Adolphus III. Alheidam, Borchardi Comitis de Dassel filiam.) Cum ergo Alheida fuerit Adolphi a Dassel soror germana (ut ipse Krantzius scribit Wand. lib. 6. 29.) Adolphus a Dassal fuit Adolphi III. affinis, non autem avunculus, ut vult Krantzius l. c. (uu)

(uu) Albert. Stad. A. 1189. Krantzii Saxon 7. 1. Petræi Chronicon anno 1188. Krantzii Metrop. 7. 14.) Annus expeditionis primum certus est ex descriptione Tagenonis, Decan. Pataviensis, qui ipse itineris comes fuit. Extat narratio ejus Appendice Marq. Freheri ad Tom. I. Script. German. p. 6. deinde ex eo, quia autore Trazigero p. 40. adhuc inedito, Imperator ante discessum Anno 1189. Hamburgensibus privilegia dedit.

Lubecensium in ea pietas. Nulla secula de Lubecensium in hac expeditione pia liberalitate & religiosa pietate conticescent. Multi Germanorum per acies vulnerati, plures insolito Africæ æstu ita debilitati erant, ut nisi refocillantium ope sustentarentur, pereundum esset quam plurimis. Ibi vero quorundam Lubecensium & Bremensium, qui expeditioni intererant, animos ea incendit religio, ut ministeria sua, ut facultates, & pene vitam ipsam impenderunt ægrotis. Nam in tentoria ex navium velis facta, illos comportarunt, diebus atque noctibus præsto fuerunt, & quibuscunque poterant modis, manum auxiliatricem adhibuerunt. Facile tam pia studia, illo præsertim ævo, inveniebant æmulos. Nam brevi tempore tam multi milites, nobiles & gregarii, idem vitæ instilutum amplectebantur, ut peculiarem societatem, quam Ordinem fratrum Teutonicorum Sanctæ Mariæ vocabant, facerent. Eum Fridericus II. per Papam Cœlestinum III. confirmandum curavit. Hic postea magnam Prussiæ partem, & totam pene Livoniam tenuit, donec tandem Albertus Brandenburgensis XXXIV. magister Ordinis, pace cum Sigismundo Rege Poloniæ facta, Anno 1525. 8. April. Ordinem in Ducatum Prussiæ commutavit. (ww)

Ordo FF Teutonicorum ortus.

(ww) Krantz. Wand. 6. 28. Saxon. 7. 16. 17. Metropol. 7. 9. & 14. narrat Ordinem ortum in expeditione Henricii VI. adde Rehb. p. 118. Reim. Kok. Franc. Irenic. Exeg. Germ. 5. 47. 48. Alex. Guaguinus de reb. Polon. p. 56. edit. Pistorii. Nidd. asserit a Clemente III. Anno 1191. at Calvisius ex Centuriat. Magdeburgens. Ordinem in expeditione Henricii VI. ortum, & ab Innocentio III. anno 1201. 22. April. confirmatum esse narrat. Marescalcus Deflorat. l. 5. p. 10. in expeditione Barbarossæ ortum & a Cœlestino confirmatum scribit.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

§. 43. Henricus Leo, qui publicæ pacis & quietis causa ex Imperii finibus ad tempus concesserat, cum videret, vicinos vultures etiam parvis avitarum possessionum reliquiis inhiare, imo quædam impune ab ipsis invadi & diripi, non amplius ferens injurias, cum etiam Anglus sororius, Danus gener, Reges potentissimi, eum incitarent, ex Anglia in fine Septembris revertitur, & primum Hartwici II. Archi-Episcopi ope Comitatum Stadensem, qui tunc Adolphi erat, occupat: mex opera nobilium quorundam Hamburgo, Itzehoa & Plœna in potestatem suam redactis, Adolphum a Dassel, Adolphi item Comitis matrem & uxorem pellit. Hi Lubecam confugerunt, ipse Holsatiam, Stormariam, & Wagriam universam occupat. Inde cum exercitu, in quo Bernhardum Raceburgensem, Helmoldum Suerinensem, Bernhardum Welpensem Comites habebat, progressus, & in spem recuperandi Ducatus Saxoniæ erectus, totum exercitum Bardevico, urbi suæ hæreditariæ, quæ valido Bernhardi Ducis munita erat præsidio admovet. Accedenti non introitus modo negatur, sed & Princeps optimus per summam contumeliam illuditur. Efferatus igitur Leo (nollem factum) die XXIIX. Octobr. qui Simoni & Judæ Apostolis sacer est, urbem, quæ mille annos ante Christum natum steterat, (Meibom. de Bardevic. p. 3.) delet & solo æquat. Inde copias circa diem festum Martini ad Lubecam obsidendam ducit. Intellexerant cives, quid de Bardevico actum esset, ab Imperatore etiam longe extra fines Imperii versante auxilia sperari non posse. Leonis ergo vires suasque pensantes, per legatos obviam missos, paciscuntur, ut Aldolpho de Dassel & Adolphi Comitis matri & uxori, ceteris etiam, qui ex Adolphi ministris reliqui in urbe erant, incolumibus abire liceat, urbemque ei dedunt. (xx)

Lubeca in potestatem Leonis iterum pervenit.

idemque suas possessiones repetit.

Bardevicum resistens solo æquat.

Lubeca ipsi traditur.

(xx) Krantzius in Saxon. 7. 2. qui falso refert ad A. 1188. Noti sunt versus. Dux post M. post. C. post octoginta novemque Bardewick destruxit, Simonis sol quando reluxit. adde Lerbeck. p. 24. Trazigerum in Chron. Curt. 8. 2. 29. Aquilonip. de Læto cap. XI. Curt. 7. 11. 26.

Progressus cum exercitu Dux Lauenburgum, novam arcem a Bernhardo Duce conditam, obsidet; Obsessi libertatem discedendi pacti, cum nondum integrum mensem obsidionem toloravissent, Leoni se permiserunt.

Adolphus de Dassel collecta aliqua ex Holsatis, Stormariis & Wagriis militum manu Lubecam inquietabat. Contra hunc ex urbe Dux Bernhardum Raceburgensem, Helmodum Suerinensem Comites, & Jordanum Dapiferum (Spießträger) emiit; Hi infelici pugna cum Adolpho congressi cum suis partim in Trava amne submersi, partim capti sunt. (yy)

1190. infelix cum Adolpho Holf. pugna.

(yy) Krantz. W. 6. 30. Sax. 7. 2. Chron. Peters. p. 49. Aquilonip. c. 13.

Ægerrime ferebat Henricus VI. Rex Romanorum, Leonem ex Anglia reversum, Adolphi in Palæstina adhuc commorantis terras & ur-

Conditiones Henrico L. ab Imp. præscriptæ.

& urbes occupare. Dux autem Imperatore in conventu Fuldæ indicto urgente tandem in has conditiones consensit, ut Adolpho Holsatiam & ceteras, quas occuparat, terras redderet, Lubecam retineret quidem, sed mediam redituum partem Adolpho etiam concederet: Lotharium filium obsidem daret, Lowenburgum demoliretur, & muros Brunsvici quatuor in partibus dejiceret. (zz)

Holsatia cedit Adolpho.

(zz) Krantz. Sax. 7. 3

§. 44. Adolphus Comes cum Tyrum venisset, occupatæ a Leone Holsatiæ & Lubecæ nuntium accipit. Domum ergo propere reversus, in compositione Henrici VI, præsertim cum adveniens tota Holsatia excluderetur, non acquiescit. A Bernhardo autem Saxoniæ Duce, & Ottone Marchione Brandenburgensi, Bernhardi fratre Ertenburgum reductis, assumto Bernhardo II. Comite Raceburgensi (nam hic Adolphum sequebatur, cum Bernhardus pater Ducis partes tueretur) Lubecam, quam Dux Luitgardo van Bergen tutandam commiserat (teste Chron. Scharp. & H. Rheb. p. 130.) obsidet. Et Bernhardus quidem a parte australi; Adolphus ab occidentali castra locabant. Facile tolerabant Lubecenses obsidionem, docile etiam Travam palis in terram alte defixis nec obstruerent. Sed &, durante obsidione, Adolphus ad Kanutum, Daniæ Regem, profectus, cum illo egit, ut sibi potius quam Lubecensibus auxilio veniret. (aaa)

Lubeca obsidetur,

(aaa) Krantz. wand. 6. 31. Saxon. 7. 4. Chronic. A. 1158.

Leo subveniendum urbi ratus, cum manu valida Conradum de Rothen, qui nomine Ducis tunc Stadam præsidio tenebat, & Bernhardum seniorem, Comitem Raceburgensem, ad solvendam obsidionem mittit. Hi ab illa parte, qua Bernhardus junior ipsam obsidebat, Herenburgum versus, inito cum hostibus prælio eos ab obsidione depellunt. Diffugiunt hostes, & maximam partem cum Bernhardo juniore intra Raceburgum se recipiunt, cives erumpunt & castra diripiunt. Bernhardus senior post disiectos hostes CCCC. Equites præsidium in urbem ducit. Altero igitur die sperata eadem victoria, etiam Holsatos, qui ab altera parte urbis ad fluvium Swartow castra locaverunt, & jam Danorum auxiliis aucti erant, adorti repelluntur. Hinc animus additur Bernhardo Juniori, ut rediret, & urbem a parte australi iterum obsideret. Multitudo hominum & jumentorum in urbe statim annonæ caritatem fecit. Ideo Ducis Equites, quo minus graves essent civibus, & quia magno usui in urbe defendenda non erant, noctu urbem egressi ad Ducem tendunt. Hos Bernhardus Comes insequitur, & prælio apud Boitzenburgum vincit. Erant inter captivos nonnulli cives Stadenses. His Adolphus Comes incolumitatem promittit, si ipsorum opera Stadam capiat. Illi conditione ista accepta liberi dimissi domum remeant (Krantz. Sax. 7. 4. Wittenburgum ponit.) Comitem deinde per Suingam fluvium copias adducentem conspicati, obviam ei procedunt & urbem potestati ipsius permittunt. Inter hæc Archi-Episcopus Bremensis a civibus suis ejectus, Theodoricum Episcop. Lubecensem, a communione Ecclesiæ excludit. Bremenses, quod viderent, Episcopum excommunicationem non meruisse, pro bruto fulmine eam habent. Lubecenses audita Stadæ occupatione, & ipsi, quid agendum sit, consultant, scinditur incertum studia in contraria vulgus, in alia omnia abeuntibus sententiis. Quidam enim Danorum Regi, urbem tradendam putabant, ut liberi negotiandi in Dania potestatem obtinerent: Alii Ottoni Marchioni, Imperatoris Vicario, permittendam censebant, ne ab Imperatore proscriberentur. Ceteri, ne, dum a Rege aut a Marchione frustra expectarentur auxilia, multi in urbe fame, quæ propter diuturnam obsidionem invaluerat, perirent, si Comes privilegia urbis priora omnia rata habeat, & Ducis milites, qui in urbe essent, inviolatos dimittat, urbem ei aperiri suadent. Horum sententia obtinuit. Ergo Comes, ubi prius literis suis hæc omnia confirmasset, Anno 1192. urbem intrat. (bbb)

cui subvenit Leo.

Stada capitur ab Adolpho.

Lubeca ab Adolpho iterum capta

(bbb) Arnold. Lub. 4. 12. Krantz. Wand. 6. 33. Sax. 7. 5. Chron. Anni 1158. A. Rheb. p. 130.

1192. Adolphus jam Holsatiæ, Stormariæ, Wagriæ & Schauemburgi Comes, rebus tam prospere gestis, animosior factus, ut Danis par pari referret, (nam Waldemarus Dux Slesvicensis, Regis frater, ipso absente Holsatiam vastaverat) & ut Imperatori, qui Dano propter turbatas nuptias, & propter denegatam Romano Imperio obedientiam, infensus erat, gratificatur, Waldemaro Archi-Episcopo Bremensi, Kanuti Regis filio (Krantz. Sax. 7. 5. & 7. & Petræi Chron. Holsat. dicunt fuisse Episcopum Slesvicensem) at jam cum Kanuto Rege de regno Daniæ bellum gerenti, se junxit. Eidoram transgressus, Slesvicum usque cædibus & rapinis replevit. Ottoni etiam Marchioni contra Kanutum pro Rugia, Mecklenburgica terra, & Rostochio obtinendis, bellum moventi, copias suas junxit, & continentem terram, quæ Jarimaro Rugiæ Principi suberat, ingressus ferro & igni populatur. Hæc res Adolpho causa iteratæ expulsionis & amissæ Lubecæ fuit. Nam Daniæ Rex tot offensionibus exacerbatus, Comitem Holsatia pellere statuit. Hostili igitur exercitu eam ingreditur. Comes frustra adventu Marchionis expectato, pacem hac vice a Rege pecunia redimit. (ccc)

idem Daniam invadit, hinc terra sua pulsus pacem redemit.

(ccc) Arnold. Lub. 3. 8. Krantz. Saxon. 7. 5. Arnold. Lub. 6. 10. item 4. 17. Krantz. Saxon. 7. 18. ait id anno 1201. factum esse.

At cum Comes postea non quiesceret, verum cum Adolpho de Dassel Lauenburgum expugnaret, & Ditmarsos, qui tunc Danorum imperio suberant, invaderet manerentque Regi veteres injuriæ alta mente repostæ, multi etiam Noblies Holsati ab Adolpho, quod Henrici Leonis partes olim secuti essent, terra pulsi ad Regem & Waldemarum confugerent, & ultionem peterent, Rex Duci id bellum demandabat. Cives etiam Lubecenses in Scania negotiantes, quod Adolpho jam parerent, cum navibus & mercibus detinebat.

novi ipsi motus.

§. 45.

1197. Lubecensium CCCC ultro in expeditionem sacram cum Imp. proficiscuntur.

§. 45. Insignis illa Lubecensium fuit pietas, quod Imperatori Henrico VI. iter Hierosolymitanum indicenti, ex una Lubeca CCCC viri fortes se obtulerint, qui sanctæ crucis signo suscepto ad sacrum iter se devovebant. Etsi enim cum insigni damno Argonautarum Christianorum conjuncta fuit ista expeditio, deprædicanda tamen pia & religiosa optimorum virorum voluntas, qui non suo quodam consilio neque spe prædæ adducti iter periculosissimum ingredi decrevere, sed Christo Servatori pietatem suam, Pontifici, cui se debere putabant, obedientiam, & Christianis in oriente miseris modis a Saracenico milite afflictis officium justumque debitum persolvere voluerunt. (ddd)

(ddd) Meibom in Lerb. p. 59. Arnold. Lub. 5. I. Krantz. Saxon. 7. 9. & Chron. Petræi habent A. 1197. conferatur etiam Arnold. Lub. 6. 13. Krantz. Wand. 6. 38. Saxon. 7. 19. Chron. Petr. p. 51. Tratzigeri Chron. p. 42. Mareschalus libr. Deflorat. 5. pag. gii. Chron. Ann. 1158.

Adolphus Comes jam iterata vice, & Conradus Episcopus quondam Lubecensis, nomine Imperatoris eidem expeditioni intererant.

Waldemarus Adolphum bello superat. 1201.

§. 46. Waldemarus valido exercitu Holsatiam intrat, Adolphum congredi ausum prælio vincit. Itzehoam & Plœnam captas dirimit: Segebergum & Travemundam aliqua parte copiarum obsidet. Ea fortuna usus eodem anno denuo instaurato exercitu circa diem Simoni & Judæ sacrum redit, & ab Hamburgensibus cum honore suscipitur: (Adolphus autem Hamburgo Stadium discesserat) Lauenburgum quidem expugnare non potest, at Raceburgum, Witteburgum & Gadebuschum de ditione capit. Jure enim se has terras occupare dictitabat, quia a Kanuto Rege Veneti domiti & ad Christianam fidem adducti essent. Cum exercitum ex Mecklenburgica terra reduceret, Lubecæ obsidendæ eum admovit, quod urbs jam Adolphi Comitis esset. (eee)

(eee) Arnold. Lub. 6. 13. Krantz. wand. 6. 38. Saxon. 7. 19. Chron. Petræi p. 52. Tratzig. p. 42. Maresch. Deflor. lib. 5. p. yii Chron. Anni 1158.

Lubecenses in præruptum & anceps adducti periculum, quod vicinas urbes, etiam munitiores. & propugnacula omnia esse in potestate Ducis, & nec ab Adolpho Comite, qui secesserat, nec a Philippo, Romano Imperatore, qui bello contra Ottonem, Henrici L. filium, detinebatur, juvari se posse cerneret, nec alia ratione Cives suos in Scania detentos liberari nunc posse, Duci, nomine Regis, jura & privilegia omnia ab Imperatore, Henrico Leone, aut Comite unquam data, prius literis confirmanti urbem dedunt. Hoc pacto Anno 1201. Lubeca in Danorum potestatem, sub qua annos XXV. permansit, invita pervenit. Adolphus terris suis ejectus, Stadæ comparato exercitu Holsatiam recuperare statuit, Hamburgenses ejecto Waldemari præsidio ipsum intra mœnia recipiunt. Ex Hamburgo igitur, Segebergo, Travæmunda & Lauenburgo, quæ adhuc præsidiis tenebat, se terras suas sibi interim vindicare posse sperat.

Lubecam in suam potestatem redigit. 1201.

rat. Waldemarus comperto Adolphum Hamburgi jam subsistere, media hyeme ipsum in urbe obsessum, Albi jam glacie obducto fugere non valentem capit & vinculis constrictum Slesvicum abducit. (fff)

Adolphus sua recuperare studens capitur Hamb.

(fff) Krantz Metrop. 7. 27. Alb. Stad. An. 1201. Krantz. Saxon. 7. 20. Arnold. 6. 13. Reyman. lib. 2. p. 14. Pomar Sächsisch. Chron. c. X. Petersen Chron. Holf. p. 182. Arngr. Jons append. rer. Island. Helmold. c. 36.

Lætus imprimis erat Kanutus Rex, quod Lubecam, ex qua omnes terras intra mare Balthicum & Albim tueri posse se credebat, in potestatem suam redegisset; Ergo ipse proxima æstate Lubecam magna pompa intrat, & ab omnibus cum applausu excipitur. Tum, & qui Travæmundæ a Comite præfecti erant, illam Regi offerunt. Admoto etiam ad Mœlnam urbem exercitu acceptis obsidibus in Daniam iterum regressus est. Dux autem ad cetera loca occupanda relictus Segebergum magno molimine expugnat. Ibi audito de fratris morte nuntio, qui pridie Id. Novembr. 1201. vitam cum morte commutaverat, in Daniam properat, atque omnium consensu Rex coronatur. (ggg)

Waldemarus Segeberga expugnata Lubecam intrat.

(ggg) Krantz. Wand. 7. 1. Saxon. 7. 20. qui tamen c. 21. dicit esse factum Anno 1202. Joh. Ruff. Arnold. l. 6. 15. 17. Reben. Chron. lat. p. 72.

In Majo anni sequentis 1202. novus Rex cum magno exercitu iterum in Holsatiam progreditur magnifice Augusto mense Lubecam ingreditur ibidemque Rex Danorum, Slavorum & Nordalbingiæ Dominus salutatur. Inde denuo exercitum Lauemburgo expugnando adhibet, indignum ratus, cum omnia cis Albim in sua potestate haberet, unius arcis obstaculo cursum victoriæ suæ impediri. Diu frustra obsidet; pertæso tandem diuturnæ obsidionis, & promittenti, se Adolphum Comitem dimissurum arx traditur. Adolphus jam XL. annos natus, duobus filiis & aliquot amicis suis datis obsidibus, dedito etiam Lauemburgo, Schawenburgum se contulit, ibidemque donec Rex a Comite Suerinensi caperetur, & Lubecenses, a Danis liberarentur, substitit. Waldemarus (2) Rex Holsatiam, Lauenburgum Raceburgum & reliquas cis Albim terras, Alberto de Orlamunde, Adolphi pulsi fratri uterino committebat. Rex in regnum reversus terminos agri Lubecensis, a Duce & Friderico I. positos, jura item & immunitates civitatis, quibus ipsa hactenus usa fuerat, confirmat. Perscriptum privilegium in castello Orthburge VI. Kal. Decembr. Anno MCCII. (hhh)

1202. Rex Dan. Salv. & Nord. Albingiæ salutatur.

Lauenburgum capit.

Adolphus liberatur.

1204.

Lubec. privilegia a Waldem. confirmata.

(hhh) Arnold. Lub. 6. 17. Joh. Ruff. Krantz. Sax. 7. 12. 27 39. Arngrim. Jonæ Append. rer Island. post lit. B. 3.

1208. §. 47. Philippus Imperator, cum Ottone reconciliatus, Lubecam & Hamburgum, quas urbes Dani per istos Imperii motus ceperant, recuperare statuit. Ast ubi contractis copiis in eo esset, ut expeditionem susciperet, nefarie ab Ottone Wittelsbacchio, Bambergæ in lectulo suo interficitur. (iii)

Philippus Imp. Lubecam recuperare studet, occiditur.

(iii) Arnold Lub. 7. 14. Krantz. Sax 7. 28.

Lu-

Lubeca exusta 1209.

1209. Lubeca denuo ita tota conflagravit, ut quinque solum domus incendium effugerent, quæ in hunc usque diem isti plateæ nomen dederunt. Ita uno die iterum perit, quicquid jam tot annorum decursu tantis laboribus & infinitis sumtibus paratum erat. Unus dies consumtis civium mercibus & ceteris facultatibus ad incitas redigit, qui omnes urbes Vandalicas opibus & potentia longe anteibant. Tanto malo accedebat & illud, quod ab insolenti Danorum milite, qui urbem tenebat, inhumanius cives tractarentur; cujus tanta erat insolentia atque importunitas, ut duces non modo iniquissima populo tributa imponerent, sed & cum urbs reædificaretur, plateas a se denominarent. Bonni Chron. 2.30. Chron. Slav. Anno 1209. Krantz. W. 7.6.

Sunda ædificatur.

Rex Waldemarus & Jarimarus Rugianorum Princeps Stralsundaum ædificant. (Krantz. Wand. 7. 4. Pomar. Chron. Sax. p. 304.)

Theodorico episc. 1211. succedit Bartholdus.

1210. Theodoricus Lubecensium Episcopus mortuus est.

1211. Bartholdus, Episcopus sextus, e Canonicis electus est. Hic ædificiorum exstruendorum, quam concionum sacrarum ad populum habendarum studiosior fuisse perhibetur. Domum, quam hucusque Episcopi in loco, ubi quondam Lubeca vetus steterat, possederant, Lubecensibus cum omni Jurisdictione concessit. Privilegium scriptum est A. 1225. Idem privilegium confirmavit Johannes Episcopus novo prvilegio scripto id. Mart. 1234. (kkk)

(kkk) Mork. & Ruff. Alb. Stad. ad h. a. Krummendikio audit sextus, Petræo quintus. Krantz. Metrop. 7. 32. Chronicon. Anni 1158.

Hamburgum ab Imp. Danis subtrahitur.

1215. Otto IV. Imperator, cum Ottone Marchione Brandenburgensi (quem Chronicon Anni 1158. Albertum vocat) & Waldemaro Archi-Episcopo Bremensi, Hamburgenses obdet. Hi Danorum pertæsi Imperatori se dedunt. (lll)

(lll) Alb. Stad. ad h. a. Krantz Sax. 7. 36. Wand. 7. 4. Joh. Ruffus Maresc. Deflor. l. 5. p. gij. refert ad Annum 1218.

Iterum a Danis occupatur & Alberto Com. Orlam. traditur, qui eam urbem privilegiis ornat.

1216. Rex Daniæ (*) Hamburgum urbem obsidet & deditione capit, eandemque 1218. Alberto Comiti de Orlamunde, cujus in ea urbe expugnanda opera usus fuerat, perpetuo possidendam tradit. In hujus potestate usque ad prælium in campo Bornhœveda commissum permansit. Multas tunc Albertus Hamburgensibus impertivit immunitates, ut eo majoribus auspiciis incrementa urbs sumeret. Jus etiam *Lubecense & Saxoniæ* apud eos introduxit, quo usque ad A. 1292. usi sunt. Multi ex Holsatica nobilitate, Danorum pressi insolenti imperio relictis sedibus in Wilstermarsiam concesserant. Hi ab Adolpho III. tandem circa hoc tempus obtinuerunt, ut filium suum ad ipsos mitteret, pollicitusque se illi in recuperandis avitis possessionibus promte adfuturos. (mmm)

(*) Waldemarus, cui Fridericus II. Imperator & Alexander Pontifex Lubecam captam confirmarunt. Charta Friderici II. hæc est:

Friderici II. diploma a. 1214. quo Waldemaro confirmat Lubecam captam.

In Nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.

Ego Fridericus, divina favente gratia Romanorum Rex semper Augustus & Rex Siciliæ &c. notum facio. Quoniam omnis gloria Majestatis Augustæ ad augendam universalis ecclesiæ pacem modis omnibus elaborare tenetur; idcirco nobis divina largiente gratia & clementia ad paternum atque Romanum imperium ascendentibus primum & potissimum consilium fuit cum vicinis pacem firmare Regibus, ut sponsa Christi ecclesia, pro cujus defensione gladio utimur, ipsorum cooperatione in diebus nostris tranquilla semper pace lætetur. Hujus rei gratia cum dilecto Nobis Domino Waldemaro Danorum rege Christianissimo perpetuas atque inviolabiles firmavimus amicitias, eique de consilio & consensu Principum Romani Imperii pro pace sui regni custodienda & hostibus nostri Imperii coërcendis omnes terminos ultra Eidoram & Albiam, Romano attinentes imperio, quos Rex Canatus multis provocatus injuriis cum fratre suo jam dicto Waldemaro Rege armis obtinuit & possedit, & quicquid in Slavia Rex Canutus comparatum paterno suoque labore tenuit, regno ipsius addimus. Illudque præsentis privilegii nostri autoritate & sigillorum principalium impressione confirmamus. Nullus ergo successorum nostrorum vel Principum Romani Imperii super prædictis, eo quod aliquando Imperio subjecti fuerint, memoratum, Dominum Waldemarum Regem dilectissimum armis vel quærimoniis infestet & inquietet, quia solum in istis, sed etiam in omni causa & necessitate contra omnem personam salva sedis Apostolicæ reverentia, sic ei semper adesse statuimus, sicut eum nos & nostris negotiis affuturum non dubitamus. Hujus rei testes sunt: Sigfridus Moguntinus Archi-Episcopus & sedes Apostolicæ legatus, Theodoricus Trevirensis Archi-Episcopus, Amedeus Bisintinus Archi-Episcopus, Conradus Metensis & Spirensis Episcopus & Imperialis aulæ Cancelarius, Otto Wurtzeburgensis Episcopus, Otthecarus Rex Boëmiæ, Ludovicus Dux Bavariæ, Ludolphus Dux Austriæ, Theodoricus Marchio Misnensis & Orientalis Marchio, Thebaldus Dux Lotharingiæ, Otto Dux de Meran, Albertus Comes de Eberstein. Datum apud Mecias Anno Domini Incarnationis MCCXIIII. per manus Domini Conradi Metensis & Spirensis Episcopi, Imperialis Aulæ Cancellarii.

Alexandri papæ ejusdem confirmatio.

Pontificis Confirmatio.

Alexander Episcopus, servus servorum Dei, charissimo in Christo filio, Regi Danorum salutem & Apostolicam benedictionem. Justis petentium desideriis dignum est nos facilem probare consensum & vota, qui a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Cum igitur quondam Fridericus, tunc Rex Siciliæ, in Romanorum Imperatorem electus de assensu principum Teutoniæ pro pace, ac concordia inter imperi-

imperium & regnum Daniæ inviolabiliter observanda, & hostibus Imperii coërcendis omnes terminos ultra Eidoram & Albiam imperium contingentes, quos inditæ recordationis Canutus Rex frater tuus provocatus injuriis & tu cum eo pariter acquisivistis. Et quicquid in Slavia item frater Tuus acquisitum paterno suoque labore tenuit, regno Tuo addiderit, sicut per Avthenticum instrumentum inde confectum evidenter apparet. Nos Tuis supplicationibus inclinati, quod ab eodem rege de consilio eorundem principum & assensu pro bono pacis super his proinde factum, ratum habentes, id auctoritate Apostolica confirmamus & præsentis scripti patronico præmunimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere vel ei ausu temerario contra ire. Si quis autem attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Anagniæ IIII. Kalend. Julii Pontificatus nostri An. IIdo, in cujus rei testimonium sigilla nostra præsentibus sunt appensa.

(mmm) Aquilon. de Comit. Schawenb. c. 7. Chron. Schaw. p. 46. Krantz. W. 7. 4.

1217. Lubeca munitur. §. 48. Jussu Waldemari Regis, Arx Regis & urbs Lubeca mœnibus & turribus muniuntur idque in gravi annonæ gravitate, quæ integrum bieninum urbem affligebat. Albertus etiam Comes ex auctoritate Regis Travæmundam condit, & turrin magnam ad eam ædificat. Henricus, Episcopus Raceburgensis, consilio habito cum Henrico Bur. Principe Mecklenburgensi & filiis ejus, Lubecensius & omnibus aliis vectigal, quod Dartsoviæ pontem transituris solvendum erat, liberaliter remisit. Diploma datum Schönenbergæ A. 1219. Episcopatus ipsius anno quarto. Borewinus I. Princeps Mecklenburgensium, abominabiles atque detestabiles (ut loquitur in diplomate) præcessoribus suis a paganismo retentas consuetudines abrogaturus, privilegio Lubecensibus dato promittit; nullius naufragi bona ad litora terrarum suarum dejecta, diripi ab incolis debere; Perscriptum in Bukowe IV. Non. Aug. 1220. (nnn)

Travemunda ædificatur.

1219. Lubecensibus remittitur vectigal Dartsoviense.

1220. privilegium circa naufraga bona a Burev. D. Meckl. obtinent.

(nnn) Privileg. Lat. f. 155. German. lib. 4. f. 16. a.

Lubeca redit ad R. I. Post aliquot annos Lubeca ad Romanum Imperium rediit. Res ita gesta est: Henricus, Comes Suerinensis, Guncelini filius, Nobilem quendam Johannem Gans ex arce Grabow propter delicta quædam ejecerat. Hic ad Daniæ Regem, imperium tunc in terras cis Albim sitas sibi arrogantem, confugerat. Rex Comiti, ut Nobilem recipiat, severe demandat, & detrectanti per Albertum de Orlemunde, terras ejus armis & igni vastat, Suerinum & Boitzenburgum eripit. Comitem nondum impetrata facientem, anno 1223. in Daniam ad causæ cognitionem vocat, & dat fidem impune venturum. Ergo se Regi sistit. Graviores tum ipsi conditiones proponuntur, quam quas accipere posset. Dispicit igitur, quo pacto inde salvus evadat. Venando Rex & filius Waldemarus, qui etiam

1223.

A. 1218. Slesvici Rex coronatus erat, defatigati & in somnum resoluti dum jacent, custodibus aut dilapsis aut vino obrutis, Comes VI. Maii cum suis tentorium intrat, & Regem utrumque injectis vestibus, ut clamorem edere non possent, arreptum, in navem, ad hanc rem non procul paratam, trahit, regisaque naves, ne se insequantur, perforat. Tum secundo vento ad littus Germanicum delatus Regis captor primum Leontium, deinde Dannebergum, postremo Suerinum in custodiam ducit. Et quanquam anno altero, circa diem Michaëli sacrum, Henricus Rex Romanus, Friderici II. filius, Bardevicum usque descenderet, eodemque Engelbertus Archi-Episcopus Coloniensis & alii Principes venirent, & diu multumque cum Comite de liberandis Regibus agerent; tamen Comes bienium eos in custodia detinuit, donec XLV. millibus marcarum argenti se redimerent. (ooo)

dum Waldemarus R. cum filio a Com. Suerin captivus detinetur.

1224.

(ooo) Krantz. Saxon. 7. 38. item 7. 27. & Chron. Petr. qui dicunt Johannem Gans & Comitem Henricum fratres fuisse. conf. etiam Krantz. Wand. 7. 3. Alb. Stad. A. 1223. nec non Morkera & Joh. Ruffum, qui in nocte S. Johannis factum volunt. Chronicon Anni 1158. ex antiquo libro causam refert ita: Darumme dat de Konic des Graven sine Moder geunehret hedde, dewile dat de Grafe tho dem hilligen Grave wass. Adde Aquilon. de Comit. Schowenb. c. 8. nec non Krantz. Metrop. 7. 40. Morkerk. & Lerberk. L. millia marcarum fuisse λύτρον volunt.

Ægre Lubecenses Danorum jugum ferebant. Dum igitur capti tenerentur Reges, Henricus Comes Suerinensis, Borewnus, Dominus de Werla i. e. Princeps Mecklenburgensium, Gerhardus Archi-Episcopus Bremensis & Lubecenses de Danorum jugo excutiendo fœdus ineunt, & Adolphum Comitem cum filio ad recuperandas patrias possessiones vocant; Adolphus horum auxiliis Holsatiam, Stormariam & Wagriam recipit. Albertum Comitem copias suas opponentem in prælio capit, & Suerini eidem cum Regibus custodiæ mancipat.

Adolphus Holsatiam recipit.

Cœnobium Catharinianum primum ædificari cœptum esse auctor Chronici, jussu Thomæ Morkerke scripti, ex ejusdem privilegiis scriptis narrat. Anno nimirum ante obitum D. Francisci.

1225. Cœnobium Cathar. Lubec. structum.

Adolphus, Comes Holsatiæ Hamburgum obsidet: arcem ab Alberto exstructam diruit, & urbem deditione capit.

Adolphus Hamburgum capit.

§. 49. Lubecenses cum viderent Holsatos armis libertatem sibi asseruisse, & ipsi ejus cupiditate ducti, missis ad Imperatorem Fridericum II in Italiam Legatis, urbem, quæ ante annos viginti & quinque ab Imperio Romano vi avulsa, Danis hactenus paruerit, servitute gravissima eximi, in numerum Imperialium urbium recipi, & contra Danos auxilia sibi mitti petunt. Rex interim numerato lytro suo, quinquaginta millibus marcarum (*) & tribus filiis obsidibus datis liberatur, & omni jure in terras Adolphi & Comitum renunciat. Imperator haud gravatim tam honestæ petitioni locum relinquit. Novo

1226.

Waldem. R. liberatur.

vo diplomate (quo illud, quod a Friderico I. datum fuerat, ad verbum repetit) terminos agri Lubecensis, jura item & immunitates urbis confirmat. Testes subscripti sunt: Albertus Magdeburgensis & Lando Reginus Archi-Episcopus, Curensis Episcopus & Abbas S. Galli & alii Episcopi. Item Albertus Dux Saxoniæ, Reinaldus Dux Spoleti, H. Magister domus Sanctæ Mariæ Teutonicorum in Irla & alii. Acta hæc Parmæ MCCXXVI. mense Majo, quartæ decimæ indictionis. In Junio autem ejusdem anni, indictione XIV. alio diplomate (**) Lubecam urbem Imperii declarat, & non modo privilegia priora omnia urbis confirmat, sed novis etiam egregie exornatam sibi & Imperio obstringit. Testes diplomati iidem subscripti, qui priori, quod in Majo datum fuerat. Imperator simul vicinis Principibus, Gerhardo, Archi-Episcopo Bremensi, Alberto I. Duci Saxoniæ, Comiti Adolpho Holsatiæ, Henrico Comiti Suerinensi, & Burwino Henetorum Principi dat in mandatis, ut Lubecensibus contra Danis adsint, sicubi opus fuerit. Supprimunt mandatum Cæsareum Principes & Lubecenses donec cives custodibus arcis partim e medio sublatis, partim, qui arma non opponerent, libere dimissis, arcem ipsam penitus demoliti essent. Rex de arce dejecta certior factus, Adolphi & Lubecensium defectionem ulturus, cum immenso exercitu per Jutiam in Holsatiam tendit. Dithmarsos etiam, licet invitos, sibi jungit. Lubecenses Principum fœderatorum opem implorant. Horum quisque alius alia de causa jam ante Regi infensus erat. Archi-Episcopus Comitatum Stadensem, Dithmarsiam & Kedingiam, Albertus omnem terram cis Albim, Adolphus Holsatiam ereptam sibi querebantur. Suerini & Raceburgi Comites & Burewinus etiam indigne ferebant, terras suas vastatas esse; Hi omnes jam ad avitas possessiones postlimio reversi de terris suis defendendis, & auxiliis, ut Imperator singulos per literas jusserat, Lubecam mittendis, fœdus ineunt. Otto Dux Brunsvicensis & Luneburgensis, Henrici Leonis ex filio Wilhelmo nepos, matre natus Helena, Waldemari R. sorore, avunculo suo laturus suppetias, Regi etiam cum non contemnenda manu adest. Dithmarsi copiis Regiis juncti, Danicum imperium ægre tolerantes, intellecto, tam multos potentes Principes Lubecensium partes sequi, Adolpho Comiti per internuntios significant, si antiquam sibi libertatem redditurus, & contra Danos auxilio adsuturus sit, in ipso prælio Danorum aciem se deserturos, & in ipsos arma conversuros esse. Signum fore in ipso conflictu clypeorum inversionem. (***)

Adolphum & Lubecenses iterum oppugnat.

Perfidia Dithmarsorum in Danos.

(*) Quinquaginta millia marcas narrant Morkerk. & Joh. Ruffus. Sed Lerbec. p. 28. habet quinque millia marcarum. At Meibomius in Comment. p. 61. habet L. millia, citat & Stadensem, sed Stadensis habet: Rex evindatus pro sexaginta talentis, XLV. millia anno 1225. exceptis clenodiis, quæ III. mill. &c. Addantur Aquilonip. de Com. Schaw. c. 9. Krantz. Sax. 7. 41. Chron. Franck. & Marefs. Deflor. l. 5. p. 611.

(**) Quod integrum ita sonat. In nomine S. & individuæ Trinitatis. Fridericus.

In Nomine S. & individuæ Trinitatis.

Fridericus II. divina fav. clementia Rom. Imperator semper Augustus, Hierusalem & Siciliæ Rex. Quotiens imperialis excellentia majestatis in subditos & fideles suos manus suæ liberalitatis extendit, & eos, tanquam bene meritos, condigne retributionis muneribus recompensat, totiens eos in constantia fidei pure corroborat, & tam ipsorum quam aliorum fidelium ad ejus obsequia fortiter obligat voluntates. Ea propter notum fieri volumus universis Imperii fidelibus, tam præsentibus quam futuris, quod Nos habentes præ oculis fidem puram & devotionem sinceram quam universi Burgenses Lubicenses fideles Nostri erga Nostram habemus Celsitudinem laudabiliter dignoscuntur; diligentius etiam advertentes, preclara satis & accepta servitia, que Nobis & Imperio fideliter semper, exhibere curarunt, & quæ in antea poterunt de bono in melius exhibere; Volentes ipsos, tanquam bene meritos liberali munificentia prevenire, Concedimus firmiter statuentes, ut predicta Civitas Lubicensis libera semper sit, videlicet specialis Civitas & Locus Imperii, & ad dominium Imperiale specialiter pertinens, nullo unquam tempore ab ipso speciali dominio separanda. Statuentes etiam, ut, quandocunque ad Regimen Civitatis ejusdem aliquis Rector ab Imperio statuetur, nulla ad hoc officium statuatur persona, nisi fuerit de convicinis locis & conterminis Civitatis ipsius; Ita quod Castellum, quod Travemunde dicitur, ab eodem Rectore similiter gubernetur. Preterea terminos Civitatis ipsius sub nostro felici tempore dilatare & ampliare volentes, Concedimus & adjicimus terminis ejusdem, ut teneat ipsa Civitas a modo a rivo Padeluche usque in Travenam, & sursum a rivo Padeluche, secundum terminos ibi distinctos, usque in rivum Crempelstorpe; & ab eodem rivo Crempelstorpe usque ad siccum allodium, & ab eodem usque in Travenam. Concedimus etiam Burgensibus supra dictis, ut a nullo eorum apud Oldislo theloneum exigatur. Concedimus insuper eis, ut in ipsa Civitate monetam sub charactere Nostri Nominis facere & cudere debeant, que tempore vite nostre & Hinrici, Romanorum Regis, charissimi filii nostri similiter perdurabit. Et ad hoc singulis annis sexaginta marcas Argenti Curie nostre exhibebunt. Adveniente autem novo imposterum successore, sub eodem sensu & jure moneta ipsa renovabitur, vite sue tempore duratura; & sic de singulis in singulos successores nostros de moneta ipsa statuimus, ut predictum est, observari. Statuimus insuper & concedimus eis, ut nec nos, nec aliquis Imperatorum, successorem Nostrorum, ab eis obsides exhigat; sed de fidelitate servanda Imperio, solo juramento eorum stetur & fides adhibeatur. Omnes insuper negotiatores fideles, venientes ad

Diploma Friderici II. a. 1226 quo Lubeca declaratur imperialis.

ad Civitatem ipsam, sive per terram, sive per aquam, pro negotiationibus suis salvi semper veniant, & secure recedant, dummodo solvant jus debitum, quod tenentur. Insuper Burgenses Lubicenses predicti euntes quandoque in Angliam, ab illo pravo abusu & exactionis onere quod Colonienses & Thelenses, & eorum socii contra ipsos invenisse dicuntur, omnino absolvimus, illum penitus tollentes abusum; sed illo jure & conditione utantur, quibus Colonienses & Thelenses & eorum socii uti noscuntur. Concedimus etiam eis insulam sitam contra Castrum, Travemunde, que Priwole hominatur, jure Civitatis de cetero possidendam, quod Wibelede dicitur. Volumus insuper & firmiter observari precipimus, ut nulla persona, alta vel humilis, Ecclesiastica vel secularis presumat ullo tempore munitionem hedificare, vel Castrum juxta flumen Travene, ab ipsa Civitate superius, usque ad ortum ipsius fluminis, & ab ipsa Civitate inferius usque ad mare; & ex utraque parte usque ad milliaria duo. Districtius inhibentes, ut nullus extraneus Advocatus infra terminos civitatis ejusdem Advocatiam regere, vel justitiam exercere presumat. Ac quoniam Burgensibus predictis ab omnibus pravis & indebitis exactionibus de certo volumus preca vere, firmiter prohibemus, ne per totum Ducatum Saxoniæ illa exactio, quæ Umgeld dicitur, tollatur seu exhigatur ab eis; Nullus præterea Princeps, Dominus seu Nobilis adjacentium Provinciarum impedire presumat, quo minus necessaria undecunque ad Civitatem Lubicensem ducantur, sive de Hamenburc, sive de Raceburc, sive de Wittenburc, de Zwerin, sive in de tota terra Buruwini, & ejus filii, & per easdem terras, & in ipsis terris quilibet Burgensis Lubecensis, tam dives quam pauper, absque impedimento emat & vendat. Præterea firmiter inhibemus, ne aliqua persona, magna vel parva, Ecclesiastica vel secularis, persone alicui conductum prebeat in civitatem predictam, quia ipsa cuilibet impetenti eam in jure debeat respondere. Volumus insuper & districte precipimus, ne, quandocunque & ubicunque per Imperium predicti Burgenses naufragium de cetero passi fuerint, quicquid de rebus suis tunc a tanto periculo eripere poterunt, eis penitus dimittatur; omni impedimento & contradictione cessantibus. Concedimus insuper eis fundum extra Travemunde, juxta portum, ubi signum ejusdem portus habetur, Dantes eis potestatem, ut fundo ipso libere utantur ad utilitatem & profectum predictæ civitatis Lubicensis. De habundantiori quoque gratia concedimus & confirmamus eis in perpetuum eorum jura & omnes bonos usus, & bonas consuetudines, quibus tempore Imperatoris Friderici, avi nostri, felicis memorie usque nunc usi fuisse noscuntur. Statuentes & præsentis privilegii autoritate firmiter injungentes, ut nulla omnino persona, parva vel magna, Ecclesiastica vel secularis, jam dictos Burgenses Lubicenses, fideles nostres, de supra scriptis omnibus ausu temerario impedire seu perturbare presumat. Quod qui presumserit in sue temeritatis vindictam, indignationem nostram, & pœnam quingentarum librarum auri puri se noverit incursurum; medietatem Camere nostre, & aliam medietatem passis injuriam persolvendam. Ut autem hec omnia rata semper & illibata permaneant, presens Privilegium fieri, & Sigillo Majestatis nostre cereo jussimus communiri. Hujus rei testes sunt Albertus Magdeburgensis, Mediolan. & Laudo Reginus Archi-Episcopi, Curensis & Abbas S. Galli, Cicensis, Basileensis, Wormatiensis, Hildensemensis; Jacobus Taurinensis, Meinardus Ymolensis & d. Brixiensis Episcopi. Abbas Morbacensis, Abbas Augenensis; h. Magister Domus Sancte Marie Teutonicorum in Jerusalem, L. Landgravius Thoringie, Albertus Dux Saxonie, Reinoldus Dux Spoleti, Comes Symfridridus de Vienna & alii quamplures.

Sigillum Domini Frederici Secundi, Dei gratia Invictissimi Romanorum, Imperatoris semper Augusti, Jerusalem & Sicilie Regis.

Acta hæc sunt anno dominice Incarnationis 1226. mense Junii quartædecimæ Indictionis. Imperante Domino nostro Frederico secundo Dei gratia invictissimo Rom. Imperatore semper Augusto; Jerusalem & Sicilie Rege, Imperii ejus anno sexto Hierusalem primo, regni vero Sicilie anno vicesimo nono feliciter.

(***) Krantz. Saxon. 7. 41. Wandal. 7. 7. qui nomina Principum ubivis fere confundit. addatur Metrop. 7. 13.

§. 50. Lubecenses igitur contracto ex civibus exercitu, eodemque auxiliis Principum fœderatorum aucto, qui omnes & singuli expeditioni, tanquam sua res ageretur, intererant, & summo studio ad bellum necessaria parabant, rati melius hosti occurrere, quam eundem intra fines admittere, ex urbe progrediuntur, universis copiis Adolphum, cui tum etiam ultra XX millia marcarum Lubecensium mutua dedere, præficiunt, & hosti in Holsatiæ campis ad Bornhövedam pugnaturi pro libertate patriæ fortiter occurrunt. 1227. Concors & pugnacissimus erat exercitus & ad unum intentus imperium, quanquam ex variis multiplicaretur auxiliis. Ibi prælium acerrime initur, diu ambiguo Marte pugnatur, donec virtute Germanorum militum acies ordinum ita vertitur, ut sole adverso Danorum perstringerentur oculi, & Dithmarsi, uti receperant, a Danis abrupti in ipsos socios pugnarent. Fabula igitur mera est, Mariam Magdalenam in aëre manu levata & benedicente visam esse, ut nugatur Hermannus de Lerbeke in Chron. Schawenb. p. 28. Eandem fabulam his versibus Henricus Aquilonipol. de primordiis urbis Lubecæ proponit cap. 18. *Pugna ad Bornhœvedam.*

Sancta hera præsidio Lubecanis civibus istic
Magdalena fuit visa profecto nitens.
Obcæcans radiis (veluti solaribus) hostes
Danorum in faciem se opposuisse datur.

Ver-

Verba H. Lerbeke hæc sunt p. 28.

Anno milleno duo C. ſeptemque viceno
In Fontis capite cecidit gens Danica lite.
Magdala quando pia ſcandit ſuper aſtra Maria,
Hic quoque tam gratus Fratrum fuit ordo locatus
Et datur, O Chriſte! locus aptus Fratribus iſte.

Paſſionale quod A. 1507. Lubecæ excuſum totam hiſtoriam prælii ſeorſim enarrat, hanc autem fabulam magni miraculi loco habet fol. 80. Rex oculo amiſſo altero ægre cum Chriſtophoro filio elabitur. Otto Dux ultimus de familia Leonis capitur, multa millia in prælio cadunt, ceteri diſſipati metu, & qua cuique patebat ad fugam via, erumpunt. Hoc die, qui Mariæ Magdalenæ ſacer eſt, Adolpho Holſatia, Lubecæ libertas, iterum parta eſt, quam Dei ope acquiſitam, ejuſdem numine in hunc usque diem ſartam tectam ſervavit. Lubecenſes ut inſigne hoc Dei beneficium non ipſimet ſolum, ſed & poſteri grata mente perpetuo agnoſcerent, ſine mora amplum cœnobium in eodem loco, ubi arx ſita fuerat, D. Mariæ Magdalenæ ſacrum exædificant, monachis ordinis Dominicanorum prædicatorii in illud introductis, & immortali Deo ſupplicationem decernunt, qua pro tanta victoria ſingulis annis, eodem tempore & die univerſa civitas ei gratias agat, & pauperibus ex collatitia pecunia panes triticeos, quorum ſinguli medio nummo veneant, diſtribuunt. (qqq)

En jam nunc ſeptimam viciſſitudinem, qua Lubeca Dominum ſuum intra annos C. mutavit.

(qqq) Alb. Stad. ad A. 1227. Morkerk. refert ad A. 1228. Joh. Ruffus ad. A. 1227. Mareſc. Deſlorat. l. 5. p. gii refert ad An. 1233. Kranizius in Wandal. 7. 8. diſputat victorem fuiſſe Adolphum IV. addantur Lerbek. p. 28. Aquilonip. de Comit. Schawenb. cap. 10 idem de Lubeca lib. I. c. 19. Chronicon Anni 1158. Crantzius in Metrop. 7. 44. & innumeri alii.

1227. §. 51. Henricus, Comes Suerinenſis, Lubecenſium ſocius vita functus eſt. Guncelinus filius ſucceſſit. Hic Albertum de Orlamunde, poſtquam ei Alberto, Saxoniæ Duci, Lauenburgum tradidiſſet, e cuſtodia liberum dimittit. Eodem anno paulo poſt & Otto Dux Luneburgenſis e captivitate liberatus eſt. (rrr)

(rrr) Morkerk. Joh. Ruffus prior Henrici mortem refert ad A. 1228.

Wismaria condita. Henricus, Comes, Wismariam condidit, colonis e veteri villa ſeu vicino pago, cui idem nomen erat, & e vetuſta urbe Mecklenburgo, ob commodiorem portum, illuc commigrare juſſis. Appellatio villæ ſeu pagi, qui eam forte a Wiſmaro, Wandalorum Rege, obtinuit, urbi ab ipſo indita eſt. Ao. 1230. mense Januario, Friderious. Imp. Lubecenſibus molendinum in Wackeniſſa extruendi poteſtatem dedit. Idem Imperator alio diplomate nundinas ei anniverſarias a Pentecoſte usque ad diem feſtum Jacobi celebrandas conceſſit. VI. Idus Septembr. Epiſcopus & Canonici Raceburgenſes ad tollendas de finibus lites hactenus inter ipſos & Lubecenſes agitatas, terminos renovant, quibus ſuus & Lubecenſis ager poſthac diſtinguantur. Bartholdus, Epiſcopus Lubecenſis, exceſſit e vita. Hunc annum obitus ejus pono, primo Chronicis 2. MSSis antiquis, deinde privilegio, quod Johannes, ſucceſſor ejus, de jure in veteri Lubeca cedendo 1130. IV. Id. Mart. (1134. Idib. Mart.) dedit. Nec moveor Chronico Krumendikii, Reimari Kockii Petræi, Bonni, Regkamanni, qui ad Annum 1235. referunt. Bartholdo ſucceſſit Johannes, Epiſcopus Lubecenſis VII. hactenus, ibidem Decanus. De hoc nihil fere memoratu dignum a ſcriptoribus proditum eſt. Ædem ſacram cœnobii Reinfeldenſis anno 1237. dedicavit: perpetuosque Lubecæ reditus pani & vino ad ſacroſanctam Domini Cœnam emendis conſtituit.

1230. Lubecenſ. privilegia augentur.

Lis de finibus cum Raceb. ſ... uitur.

Bartholdus Epiſcopus obiit.

Johannes fit Epiſcopus

1233. Adolphus cum Waldem. R. adv. Lubecam fœdus pangit.

Adolphus IV. Lubecam urbem, cujus conſilio & opera Holſatiam recuperarat, quod a ſuis majoribus, & in ſua terra condita, quod avo ſuo Adolpho II. ab Henrico Leone erepta, quod denique a Friderico I. patri ſuo Adolpho III. redituum media pars ex urbe aſſignata eſſet, ſibi aſſerere & urſupare ſummo conatu anniti cœpit. Lubecenſes fruſtra ſine motu componere cauſam ſtudent. Comes, viribus impar, cum Waldemaro II. Daniæ Rege (cui jam reconciliatus erat) in perniciem urbis fœdus init. (sss)

(sss) Krantz. Wand. 7. 12. Joh. Ruff. Krantz. Metrop. 7. 52.

1234. eamque oppugnat.

Hi terra marique urbem obſident; Rex magno navali exercitu in Travam præmiſſo, terra etiam majorem cum magno apparatu bellico ipſe adduxit, & caſtris ad rivum Schwartow poſitis turrim ab eadem Travæ parte erexit; qui locus adhuc Daniæ arcis appellationem retinet. Comes in altera aliam turrim exſtruxit. Albertus I. Saxoniæ, Angariæ & Weſtphaliæ Dux, Lubecenſibus Travæmundam donat. Rex intra duas arces Travam catena, quæ palis alte in terram defixis alligata, claudit, auxilia & commeatum omnem Lubecenſibus prohibiturus. Sed catena illa ſtatim navi aliqua Lubecenſi, magno impetu in eam invecta rupta eſt, ſive ea de induſtria ad rem illam parata fuerit, ſive e mari veniens, mercibus onuſta, & rei ignara, forte fortuna catenam ſolverit, nam diverſæ ea de re veterum MSS. extant narrationes. Rex, cum hac non ſucceſſiſſet, alia adgreditur rem via. Maximam quam habebat navem ſaxis oneratam, alveo fluminis, ut portum obſtruat, mergit. Tum recedit, rei eventum ſpeculaturus. Lubecenſes erumpunt, & alium meatum, fruſtra Danis & Holſatis ab utraque ripa opus impedientibus, fodiunt: (gegen der Burg über) & accedente fluminis impetu, profundior alveus effectus eſt, quam prior unquam fuerat. Quod ergo una navi Rex non effecerat, plurimis tentandum ratus, retrogreſſus in regnum majorem expeditionem navalem parat; præter ceteras octo magnas

gnas naves hoc consilio ædificat, ut iis in Travam demersis portum totum claudat. (ttt)

(ttt) Regkmann hæc refert ad A. 1230.

1235. pugna navali Lubecenses Danos superant.

Cum his navibus Regem venientem venti ad Femariam insulam rejiciunt. Lubecenses adventu ejus comperto, rati melius in ipso mari cum eo congredi, quam in portum & ad portas admittere naves, quotquot possunt, parant. Sex autem tantum fuisse constat. Has ad muniendum portum educunt; Ibi Rex relicta Femaria Varnum fluvium obsidet, Principum Mecklenburgensium naves, Lubecensibus auxilio forte venturas, impediturus. Lubecenses, commodiori pugna in libero mari, quam in portu suo sperata, insecuti ibi eum adoriuntur. A prima hora diei ad vesperam usque magno animorum ardore dimicatum est. Quinque de majoribus navibus captas statim cremant: ceteras quotquot occupabant, laxatas mari mergunt: maximam, quæ ultra quadringentos viros vehebat, tandem acri pugna etiam expugnant, & Lubecam abducunt, Rege ipso vix evadente. Fuit autem prælium hoc navale majus (ut Chronicon vetus MS. loquitur) quam ullum antea in Balthico mari gestum. Nec postea unquam Rex Lubecenses bello lacessere sustinuit. Lubecenses non satis assertam libertatem suam eo putabant, quod vim vi repulissent, nisi & jure eandem vindicarent.

Lubec. privilegia confirmata.

Ergo eodem anno causam ad Imperatorem deferunt. Hic Comitem & ipsos ad causam cognoscendam evocat. Imperator controversiam illorum disceptat, & illi finem imponit. Lubecensibus privilegia vetera renovat & confirmat: unde Lubeca urbs Imperii sit, & perpetuo maneat, denuo sancit. Comes quinque millibus argenti marcis ab Imperatore sibi numeratis, coram eodem & Principibus Imperii omni jurisdictione in urbem & ejus prædia in perpetuum renuntiat. Marcæ autem singulæ valebant XIII asses Anglicanos: Vor jewelcke Marck wurden telt vor drittein Schilling Engels. Imperator vetera jura urbis denuo omnia confirmat, iterato etiam edicto, quo Lubecam Imperii urbem olim constituerat.

1236. Imperator Conrado filio Imperium committebat. Hic Lubecensibus immunitatem vectigalium in Rheno ad Werdam ad annos quatuor, dato privilegio, quod Spiræ XXVI. Sept. indictione quinta, scriptum, indulsit.

1238. §. 52. Monachi Cœnobii, Johanni Evangelistæ sacri, effractis jam honestatis repagulis, in omnem effundebantur libidinem; Johannes Abbas, vir religiosus, frustra effrenem petulantiam coërcere studebat. Fit enim, ut qui semel honestatis terminos egressi sunt, abjecto omni pudore in omne scelus ruant, seque omni genere libidinum & flagitiorum volutent. Ut ergo peccandi materiam subtraheret, de cœnobio in alium locum transferendo consultare cœpit, verum obstitit Monachorum pervicacia urbe cedere nolentium. Accedente autem Episcopi Lubecensis, & Archi-Episcopi Bremensis nec non Alberti Archi-Episcopi Prussiæ, Apostolici Legati auctoritate & consensu, Monachi cœnobio exire, & *Cismariam* in Holsatiam se conferre jussi sunt. Cœnobium Episcopus virginibus sacris ordinis Cisterciensis concessit. (uuu)

Cismariæ Cœnobii ortus.

(uuu) Krantz. Wand. 7. 15. Joh. Ruff. sub A. 1247. cum quo consentit Reim. Kok. & Chron. Frank. Maresc. Deflor. l. 5. p. At Chron. Scharpenb Parioti templi Cismariensis hæc insculpta: In dem Jahr Christi MCCXXXVIII. wart dit Closter Citmar gebauwet (MDV) Adjicit Calculum huic anno suum Bonnus in Chronico. Confirmatio Legati Apostolici scripta est VIII. Id. Sept. 1246.

Adolphus IV. tandem Johanne & Gerhardo filiis, Abelino, Duci Slesvicensi, genero suo, commendatis & mutato prorsus vitæ genere Monachi Franciscani habitum sumsit. Id in prælio contra Regem Daniæ Deo vovisse a quibusdam scribitur. (www) 1239 Adolphus IV. religiosum Francisc. ordinem profitetur.

(www) Krantz. Wandal. 7. 38. Joh. Ruff. ad h. a. Tratziger refert ad A. 1240. ut Krantzius etiam in Saxon. 8. 7.

Molendinum extra portam Hüxtariensem ædificatum est. Johannes Episcopus omne jus, quod in isto habebat, Senatui cessit. Scriptum diploma anno 1239. & A. 1246. consentientibus Canonicis novis literis confirmatum. Lubec. molendinum Hüxtar.

1240. immunitas a vectigalibus per Comit. Suerin.

Guncelinus, Comes Suerinensis, Henrici filius, Lubecensibus immunitatem a vectigalibus per suas terras diplomate promittit, confirmans privilegium a Patre quondam datum.

1241. Arcis porta vallo munita.

Rumore de Tartarorum, vel uti nonnulli referunt, Lituanorum navali exercitu divulgato, qui Bachone duce Hungariam, Poloniam & Livoniam depopulati erant, omnium primo ea urbis pars, quæ est ad arcis portam, vallo munita est. Ad impensas promtius conferendas Episcopus cives indulgentiarum nundinis animabat. (xxx)

(xxx) Alb. Stad. ad h. a. Mork & Ruff. ad h. a. Krantz. Wand. 7. 3.

Primum fœdus inter Lubecenses & Hamburgenses de itineribus intra utramque urbem, & ab Albi ad mare uque a prædatorum incursu tutis præstandis, initum est. Fœdus c. Hamburg. ad securitatem viæ.

1242. Regi Waldemaro succedit Ericus, quanquam pater Abelum natu minorem regno destinasset. Ea res magnorum motuum causa fuit.

1244. Johannes, Episcopus Lubecensis, Adolphum IV. sacerdotali dignitate ornat. (Krantz. Wand. 7. 24. Putrop. 8. 10.)

1247. Johanne mortuo episcopatus sexennium vacat.

Episcopo Johanne vita devoluto, & in templo Cathedrali sepulto, Episcopatus sexennium propter Canonicorum in suffragiis dissensum, Præsule caruit. Administravit autem illum isto tempore Albertus, qui Riga pulsus, ubi Episcopum egerat. Sexernio isto Lubecæ exacto, in Livoniam iterum a *Papa Innocentio IV. A. 1246.* missus, Revaliæ Episcopus factus est. KRANTZ Wand. 7. 22. Metropol. VII. 46. Cujus duplex invenitur juramentum de a. 1247. quod sequitur: Albertus Lubecensis Episcopus, Livoniæ, Estoniæ & Pruciæ Apostolicæ sedis legatus præsentibus protestamur, quod nos venerabili Domino Gerardo II. sanctæ Bremensis Ecclesiæ Archi-Episcopo tanquam suffrageneus Bremen-

Duplex juramentum ab Alberto Episcopo sub Gerhardo Archi-Ep. Bremensi præstitum a. 1247.

mensis Ecclesiæ, tactis sanctis Evangeliis duo præstitimus juramenta unum indemnitatis, quod tale est:

Ego Albertus Lubecensis Ecclesiæ Episcopus ab hac hora in antea possessiones & jura Episcopatus Lubecensis non alienabo, sed ea, quæ alienata sunt, bona fide pro posse meo recolligam. Sic me DEUS adjuvet & ista quarta sancta Evangelia IV. Evangelistæ, & ista patrocinia Sanctorum.

Aliud fidelitatis sub ista forma:

Ego Albertus Lubecensis Episcopus Livoniæ & Estoniæ & Pruciæ, Apostolicæ sedis Legatus ab hac hora in antea fidelis & obediens in omnibus ero Tibi Gerardo, sanctæ Bremensis Ecclesiæ Archi-Episcopo & successoribus Tuis in Bremensi sede constitutis; mandatum Tuum, quodcunque mihi ore sive per certam epistolam Tuam manifestaveris, sine malo ingenio adimplebo ad omnem terminum & locum, quem mihi indicaveris, nisi corporis mei infirmitate vel alia aliqua gravi necessitate detentus venire non possum. Hæc omnia per fidem rectam sine omni malo ingenio, observabo Tuis & Tuorum successorum temporibus, quam diu vixero secundum scire meum & posse. Sic me DEUS adjuvet & ista sancta IV. Evangelia & IV. Evangelistæ & ista patrocinia sanctorum.

Quibus juramentis præstitis, tam dictus noster Archi-Episcopus Bremensis sub religione juramenti præstiti nobis mandavit, & nos etiam voluntarie repromisimus, quod nunquam procurabimus vel efficiemus per nosmet ipsos vel per litteras vel nuncios, quod absolvamur Auctoriate alicujus superioris ab obedientia Bremensis Ecclesiæ, quam diu in Lubecensi Ecclesia præsidemus. Item Domino Archi-Episcopo ac Ecclesiæ Bremensi semper assistemus bona fide in jure suo, specialiter autem contra Hammaburgenses universos & singulos, si eos ad obedientiam & reverentiam sive concordiam Bremensis Ecclesiæ non possumus revocare, & hoc per eos steterit manifeste. Item nunquam ponemus sedem Archi-Episcopalem in nostræ legationi commissis in præjudicium Bremensis Ecclesiæ sine consensu ejusdem Archi-Episcopi supra dicti. Item bona fide laborabimus nostris laboribus & expensis cum nunciis Archi-Episcopi & Ecclesiæ Bremensis ad obtinendam primatiam in provincia nobis commissa. Acta sunt (*) in orientali choro Bremensi anno gratiæ MCCXLVII. in Calend. Decembr.

(*) Addatur STAPHORST in Histor. Eccles. Hamburg. Tom. II.

Eodem tempore Johannes & Gerhardus Holsatiæ & Stormariæ Comites, Lubecensibus immunitatem a vectigalibus impertiunt. Lubec. privilegia a Holsatiæ Comitt. Krempilidorpium cum Slavica villa, nec non Padeluchum villam cum Slavica villa, cum prædiis & nemoribus adjacentibus: item locum dictum Olden Lubec, cum agro & pascuo, quod est intra Lubecam veterem, & molendinum *Pramece* vendunt: Naufragorum etiam bona diripi ad sua litora non debere diplomate promittunt. Id diploma perscriptum VIII. Kal. Mart. 1247. (yyy)

(yyy) Privileg. lat. f. 184. German. C. 4. f. 25. b.

Albertus altero anno administrationis suæ contendere cœpit cum Johanne & Gerhardo de limitibus Holsatiæ, de decimis per terram Aldenburgensem solvendis; Promisere tandem Comites, se Decimas non amplius detenturos. 1248.

§. 53. Ericus Rex, post motus compositos, injuriam, uti rebatur, a Lubecensibus patri illatam, vindicaturus, cives in Scania negotiantes detinet, sperans se hac ratione urbem ad deditionem compulsurum. Lubecenses classem parant, Daniam invadunt, urbem & arcem Hafniensem diruunt, prædaque onusti dum redeunt, Stralsundam urbem adorti, quod illam Erici pater, ad inhibenda Lubecæ commercia condidisset, eademque non modo adhuc pareret Erico, sed etiam terra marique Lubecensibus multum nocuisset, illam diripiunt, cremant, & ditiores cives, qui in expugnatione urbis non ceciderant, captos Lubecam perducunt. Belli Dux erat vir magni imprimis animi Alexander a Saltwedel, qui virtute sua meruit, ut quanquam fratrem Arnoldum senatorem haberet, tamen & ipse sine exemplo & contra vetera statuta in senatum legeretur. 1249. Ericum bellum parantem Lubecenses adoriuntur Stralsunda cremata. Ericus Suecorum Rex hoc anno ad plures abiit. Nobiles & vulgus de novo Rege eligendo dissentiunt. Vulgus tandem Bergerum quendam civem Regem salutat. Hic ergo Regnum invadit, & multis Nobilibus pulsis, Ducis nomine regnum aliquot annos tenet, urbibus etiam maritimis imprimisque Lubecæ negotiandi in Suecia libertatem concedit. (zzz) Erico D. R. succedit Bergerus Lubecensibus favens.

(zzz) Mork. Krantz. Wand. 7. 14. Joh. Ruff. Aquilonip. de Lub. l. 2. c. 4.

Lubeca ipso die Barnabæ sacro, tertium incendio ultra dimidiam partem periit. Ibi vero senatus mandato jussi cives, deinceps tecta omnia non stramine, sed tegulis insternere. Tantas calamitates, crebras vicissitudines urbs primo suo seculo sustinuit; Tantus tamen fortunæ novercantis impetus domus & opes civibus auferre potuit, animi constantiam auferre non potuit. Cum enim jam cives senatus mandato tecta omnia non stramine, sed tegulis insternere jussi essent, statim incendio absumta magno conamine reparant, & meliora etiam restituunt. (1) 1251. Lubeca incendium.

(1) Maresc. Desl. l. 5. p. A. t. Chron. A. 1158. Chron. Germ. refertad. A. 1247. Krantz. Wand. 7. 14.

Alexander IV. Pontificatum adeptus est: qui anno III Pontificatus sui diplomate dato omnem excommunicationis sententiam ab Episcopis aut Apostolicæ sedis Legatis latam irritam fore pronunciat, nisi specialiter ab ipso Papa confirmata fuerit. Privilegium scriptum Viterbii IV. Kal. Aug. 1256. (2) 1253

(2) Joh. Ruffus refert ad A. 1254.

Jo-

Jo. de Deyst Episcopus Lubecæ factus. 1254. Johannes de Deyst, Monachus Ordinis Minorum, natione Brabantus, Samlandia, ubi Episcopus fuerat, pulsus, ad Episcopatum Lubecensem evectus est. Obtinuit id a Papa Wilhelmus Rex Romanorum, cui a sacris & secretis fuerat. Vir diligens imprimis indulgentiarum Papalium præco fuit. Propter contentiones autem inter ipsum & Johannem atque Gerhardum Comites, obvias, ad Imperatorem & Papam commigravit obtinuitque, ut damna villis suis illata pensare Comites cogerentur. Sexennio exacto ad Wilhelmum Regem profectus ad Rhenum fato functus est: Rexit episcopatum annos VII. (Krantz Metrop. 8. 17.) 1255. De moneta cudenda inter 1257. Lubecenses & Hamburgenses actum est. Fridericus, Episcopus Raceburgensis diem suum 1260. clausit: successit Ulricus a Blüchere. Ad Dassoviam arx sita erat, cujus castellum Johannes, Holsatiæ Comes Nobili cuidam commiserat, hunc piratas foventem Lubecenses apud Comitem accusant. Comes cognita causa Nobilem capite plectit. Jo. de Tralow fit Episcopus Lubecens. Johannes de Tralow, hactenus Scholasticus, uti vocabant, Ecclesiæ Lubecensis a Canonicis Episcopus lectus, Stadii ab Archi-Episcopo confirmatus, Lubecæ Presbyter ordinatus, & sequenti die in æde fratrum Minorum consecratus est. Hic in domo Eutinensi lapidea extruenda æs alienum contraxit, quod a successore ejus tandem dissolutum est. Episcopatum in annum XVII. tenuit. Optime ei cum senatu Lubecensi semper convenit, cum Canonicis non item, quorum ille quosdam, stipendiis suis, quæ beneficium vocant, orbatos & privatos coercere studebat. (3)

(3) Chron. Scharp. Anni 1158. Trat. p. 53. Krantz, Wand. 7. 33. Joh. Ruff. Krantz. Metrop. 8. 24. Morkerk. ad An. 1276.

1261. Johannes I. Com. nobilem quendam ob illatas sibi injurias Lubecæ obtruncat. §. 54. Johannes I. Comes, die Natali Servatoris Lubecam ingreditur, ut ludis, quos Bohurt vocabant, interesset. Nam illi tribus proximis post nativitatem Christi diebus magno hominum concursu equitando, pergræcando & omni luxus genere exercendo frequentabantur. Aderat Eques Burchardus Voth, a Comite ob vitam male actam terra pulsus. Hic in ludis istis Comiti insultat, nunc diris convitiis eum insectando, nunc equum in illum in hominum frequentia adigendo. Cum primo alterove diebus, qui Stephano & Johanni dicati sunt, injurias Equitis magno animo pertulisset, tertio ad iteratas contumelias non amplius se continens, accepto a cubiculario gladio, equo ipsum a templo Jacobino, vel a fossa piscatoria, platea, quæ adhuc idem nomen retinet, ad puteum usque, e regione pharmacopolii situm effusis habenis insecutus, uno ictu interimit. Tum Comitem conantem primo per Holsaticam, deinde per Molendinorum portam effugere, cives prohibent. Ergo templum Cathedrale ingressus in turrim ejusdem confugit. Inde per senatores aliquot (nam hoc pedierat) deductus in Curiam est, civibus quibusdam custodia demandata. Tandem Equites quidam a Comite & amicis ejus subornati medio die, cum sub prandii tempus plateæ a frequentia hominum liberæ essent, ad Curiam adequitant. ...nc enatum ...sidium & ...llum, Comes iis conspectis per fenestram mantili se demittit. Et quanquam propter nimiam festinationem lapsu graviter læderetur, equites tamen celeriter ipsum equo, quem hoc consilio adduxerant, impositum citius abducunt, quam vel custodes animadverterent, vel per urbem rumor crebesceret. Comes liberatus statim multa hostili animo in urbem tentabat, illorumque civium opinionem, qui falso suspicati fuerant conivente Magistratu ipsum elapsum, reipsa confutabat. Nam anno eodem, die D. Olai, comes & frater ejus Gerhardus parato exercitu Ericum, Ducem Slesvicensem, suum ex sorore nepotem, contra Christophorum, Daniæ Regem, juvabant. Dani in prælio, quod in Loheyda committebatur, succubuere. Rex ipse cum matre Margaretha captus Hamburgum adductus est. Comes illa fortuna amplius utendum ratus, cum sociis agrum Lubecensem ingreditur, villas omnes diripit, & incendio fœde consumit, Lubecensibus, quod imparati ad bellum istud inexspectatum esset, non sine ingenti animi dolore damna sua spectantibus. Non poterant tamen Lubecenses injuriam & cladem illatam ignavo animo concoquere. Sequenti igitur æstate, conducto Alberto, Duce Brunsvicensi eidemque toto commisso exercitu, quem mille & sexcenti equites ab ipso adducti augebant, multique Nobiles Holsatiæ, a Comite terra ejecti, in Wagriam progrediuntur, & ad exemplum Comitis villas multas, Plönam item & Aldenburgum urbes & arces incendio consumunt. Chilonii Comitem mensem integrum obsident, non ut urbem expugnent, sed ut ipsum ad pugnam eliciant, vicissim clara incendia circa urbem spectantem. Ipso nec erumpente nec congredi ausо discedunt, & reliqua Holsatiæ vastant. Dux suos per Lubecam urbem, ne noctem quidem cum istis in villa moratus, domum reduxit. Nondum latrociniis supplicio Præfecti istius Darsoviensis medela allata fuit. Penitus causæ malorum tollendæ erant. Propterea Anno 1262. sequenti Lubecenses assumto Johanne Theologo (Knese Janike) Duce Mecklenburgensi, Darssovia arx destructa. Borwini II filio arcem Darssoviam, quæ Holsatiæ Comitum erat, expugnatam demoliuntur. Præfectum arcis Schele a Nunnendorp propter latrones tecto receptos suspendunt. Dux & Nicolaus frater ejus pro opera in dejicienda arce præstita Lubecensibus diplomate promittit, nullam arcem inter Lubecam & Grevesmöhlam ædificatum iri, & piscatum liberum Darssoviam usque. (Privileg. lat. f. 17. Germ. L. 4. f. 17. a. l. 4. f. 39. b.) Soltwedelæ 1263. conventus habitus est, in quo Regina Daniæ e custodia dimissa, & causa Comitum Holsatiæ atque Lubecensium composita est. Nobilibus Holsatiæ ad prædia sua redeundi potestas facta est. Gerhardus, Comes, Hamburgensibus priora 1264. privilegia confirmat, & Jura Lubecensia eisdem concedit. Privilegia Lubec. a Gerhardo Com. confirmata. Lubecam veniebat Guido, Legatus Clementis IV. in Daniam missus, ut Regem, qui Episcopum Lugdunensem captum tenebat, ex com-

communicationis sententia feriret. Guido in transitu de naufragiis bonis non diripiendis Lubecensibus privilegium impertiit. Scriptum illud V. Id. Jan. 1265. & a Papa ipso confirmatum Viterbii IV. Kal. Maij. 1267.

1267. Wismaria incendio afflicta.

Wismaria postridie Ascensionis Domini mediam partem noctu flammis absumta est. Cives deinceps ædificia ex latere coctili substruere jussi sunt.

1267.

Conradus Bernerus, Eques de Moysling, Decanus, lignum crucis noctu ante Pascha coram altari deponens & in genua procumbens, spiritum efflat, antequam lectulo suo in templo, in quo tum omnes Canonici dormiebant, inferri a ceteris potuit.

1273. Lubeca annonæ caritatem tolerat.

Tanta annonæ caritate Lubeca & vicina loca à tempore Quadragesimæ ad messem premebantur, ut multi fame perirent. Siliginis modius quinque assibus, hordei tribus, avenæ duobus vendebatur. Cito tamen Dei benignitate laxata est illa annonæ caritas, ut siliginis modius nummis novem: hordei decem: avenæ autem sex emeretur.

1274. Privilegia a Rudolpho Imp. stabilita.

Romani Imperii coronam hoc anno Rudolphus I. Comes Habsburgensis, Vir magni judicii & decumanæ sapientiæ consecutus est: at sequenti anno Lubecensibus omnia jura & immunitates à Romanis Imperatoribus unquam concessas, confirmavit. Factum id VIII Id. Novembr. indict. tertia A. MCCLXXIV.

Waldemarus in regnum redux a fratre pellitur.

Waldemarus Rex Roma post impetratas indulgentias Lubecam veniebat. Hinc in regnum tendens repellebatur à Magno fratre, qui illud per absentiam ejus occupaverat.

1276. Lubecæ conflagratio.

§. 55. Lubecca quarta vice tota flammis consumta est. Incendii anno notando versus hi facti sunt:

M duceneno sexto quoque septuageno
In Viti festo Lubek perit igne molesto.

Triste profecto spectaculum, & quod qui animo digne consideraverit, nunquam satis admirabitur, urbem non solum ex fatalibus istis malis eluctari iterum potuisse, sed etiam caput reliquarum urbium Vandalicarum, quarum nonnullæ opibus & potentia florebant, nec tot malorum procellis agitatæ unquam sunt, factam esse. Scilicet multa ceciderunt, ut altius surgerent, quod olim ille invidia percitus eructabat: Romæ sibi incendia ob hoc unum dolori esse, quod sciret, meliora resurrectura, quam arsissent, id de Lubeca nostra verissimè affirmari potuit. Subsedisset illa in pristina humilitate & rustica vilitate, nisi purgator ignis renovare ædes, & ex lateribus, calce & cæmento easdem exstruere cives compulisset. Nam denuo edicto sancitum est, ut deinceps non tantum ædificia omnia laterculo coctili instruerentur, sed & tecta eodem lapide contra ignem munirentur. Et tunc quidem Lubeca illa platearum, vicorum & ædificiorum ordine condita est, quo nunc eam cernimus: ut videlicet ab Aquilone in Austrum duæ per dorsum ejus tendantur longæ plateæ, quarum altera Regia, lata altera dicitur, ex quarum lateribus tanquam costæ in animali derivantur vici, hinc ad Travam fluvium, inde ad Wackenissam lacum descendentes.

1276. Bernh. a Sorken Episcopus Lubec. factus.

Borchardus à Sorken, hactenus Canonicus & Cantor Lubecensis, turbulenti ingenii homo, Episcopus factus, octuagenarius quidem, sed qui tamen dignitatem illam adhuc annos XLI. tenuit & multa contra senatum molitus est. Ut æs alienum ab antecessore conflatum dissolveret, primo Pontificatus sui anno in Galliam concessit, & pecunia multa collecta reversus omnibus satisfecit. (4)

(4) Krantz. Wand. 7. 34. 7. 38. Metrop. 8. 37. Incendium Lubecæ Ioh. Ruffus refert ad A. 1277. Krummendik & Morkerke A. 1276. retinent, quibus assentimur.

1278. Motus Lubec. ob divitis cujusdam matronæ sepulturam.

Richborch Stalbuck, matrona dives, moriens, monumento patrio, quod in Cœnobio Chariniano erat, exuvias corporis sui inferri putierat. Sacerdotes prædæ inhiantes obnitentibus defunctæ cognatis funus in parœciæ suæ templum deferunt, statimque officium Missaticum pro defuncta celebrant atque in templo suo sepeliunt. Monachi Cathariniani & defunctæ agnati Bertramus Stalbuk & Sivertus von der Brügge eam sepulcro eximunt, & in cœnobium deferunt. Sacerdotum causam Episcopus suam facit, & anathematis fulmine proposito prohibet, ne Monachi funus illud terræ mandent. Hi igitur illud muro templi versus austrum includunt, brutum excommunicationis fulmen non violantes quidem, oportune tamen eludentes, quia corpus non humabant, quod vetiti erant, visiturque monumentum in hunc usque diem. Origo hæc fuit magnæ controversiæ, & non parvorum motuum in urbe. Episcopus enim, Præpositus, Decanus & ceteri Canonici Monachis templi arcis & Cœnobii Cathariniani jus sepeliendi mortuos in cœnobiis istis eripere prorsus studebant. Monachorum causam Prior templi arcis, Guardianus seu Custos ad D. Catharinæ, senatus & cives Lubecenses tuebantur. Episcopus cives non requisita summi Pontificis confirmatione sacrorum communione statim arcet, Canonicos & sacerdotes omnes relicta urbe Eutinam commigrare jubet, ut sacrorum desiderio civitas eo cupidius ipsos revocet, & Monachorum partes deserat. Archiepiscopum Bremensem etiam ad suas partes trahit, qui excommunicationem in Cives renovat & confirmat. Facile tamen Cives Canonicorum & sacerdotum desiderium ferebant, quanquam illi quartum in annum Eutinæ subsisterent. Monachis Ordinis prædicatorum ex templo Arcis, & Fratribus ordinis Minorum ex Cœnobio Cathariniano, aliisque sacerdotibus aliunde vocatis missarum solennia & cetera sacra interim celebrantibus. Ut autem senatus, Cives, Prior, Guardianus & Monachi Romano Pontifici, quem tunc communi errore pro summo Ecclesiæ capite venerabantur, quam inique secum ab Episcopo ageretur, commonstrarent, causam ad Nicolaum III. deferebant. Pontifex Episcopo Caminensi & Archidiacono ejusdem loci in mandatis dabat, ut illi Episcopo Lubecensi & Archi-

Epi-

Episcopo Bremensi Apostolica auctoritate injungerent, ut excommunicationis mandata a se proposita, ille quidem intra decimum, hic intra decimum quintum diem revocarent, & irrita redderent, nec amplius ejusmodi excommunicationibus civitati molesti essent, Romæ etiam Episcopus intra duorum, Archi-Episcopus intra 3. mensium spatium comparerent, & coram ipso Pontifice, Priori, Gardiano & civibus satisfacerent. Mandatum hoc scriptum Viterbii Anno I. Pontificatus anno 1278. 1280. Verum nihil aut parum per hos arbitros effectum est. Nicolaus Pontifex interim rebus humanis excedit. Ideo Jacobus de Columna, Cardinalis S. Mariæ in via lata, cui Pontifex adhuc vivus causam commiserat, eam consensu partium dijudicandam sumit, & his conditionibus pacem facit, ut primo Episcopo, Præposito, Decano, Canonicis, Vicariis, sacerdotibus, & horum omnium ministris ad sua redire liceat, & occupare omnia, quæ ante ortam litem possedissent. Ad hæc Monachis utriusque Cœnobii jus sepulturæ confirmat, & vetera illorum privilegia omnia rata habet. Tertio quæcunque statuta tempore litis alterutra pars contra alteram fecisset, abroganda censet. Et quod caput rei erat, Episcopi anathema Archi-Episcopi auctoritate confirmatum irritum prorsus pronunciat, nec Coenobia illa duo unquam a communione Ecclesiæ illo anathemate exclusa fuisse, licereque civibus in illis conditoria, eadem, qua olim, libertate exstruere. Cumque nominatim quidam ex senatu & primariis civibus ab Episcopo excommunicationi subjecti essent, hos omnes & singulos Cardinalis illa solvit. In his:

1) *Johannes a Bardewick*
2) *Henricus Steneken*
3) *Johannes Monachus*
4) *N. Wromolt*
5) *Bertramus Stalbuk*
6) *Sivertus von der Brügge*
7) *Henricus Storm*
8) *Aluinus Niger*
9) *Hermannus frater ejusdem*
10) *Henricus von Nestwede*
11) *Hans Goltoge*
12) *Henricus von Iserelon*
13) *Alexander von Soltwedel*
14) *Hildebrandus von Möllen*
15) *Albertus Brun*
16) *Marquardus von Cosfeld*
17) *Marquardus von Bockholt*
18) *Rotherus N.*
19) *Wernerus von Scolle*
20) *Arndius Schotelmund*
21) *Dietericus Winter*
22) *Wilquinus & fratres ejus*
23) *Johannes Tater*
24) *Hans von Dunge*
25) *Elverus Wublenputt*
26) *Elverus von Stene*
27) *Todorus & frater ejus*
28) *Henricus Goldtoge*
29) *Albertus von Hagen*
30) *Henricus von Revel*
31) *Hans Rubbenest*
32) *Alexander Greke*
33) *Ludewig N.*
34) *Bertramus Morenweg*
35) *Marquardus von Bardewik*
36) *Gottfridus von den Brile*
37) *Volmarus von Attendom & frater ejus.*
38) *Rudolphus von der Beke*
39) *Wernerus von Quedelenburg*
40) *Christianus filius ejus.*
41) *Calo Marquart*
42) *Borchardus frater ejus.*
43) *Henricus Rode*
44) *Hans von Therne*
45) *Solto N.*
46) *Ditmarus Blike*
47) *Jacobus Goldtoge*
48) *Arndius Cale*
49) *Conradus Vorrat*
50) *Bertramus von Stelle.*
51) *Hans Frise*
52) *Gerhardus von Backholt.*
53) *Alexander & 54) Johannes* — *Scribæ Civitatis*
55) *Gottfridus der Artzt.* (5)

(5) Privileg. German. f. 3. b. f. 7. a. Maresc. Deflor. l. 5. p. At. Joh. Ruff. Morkerk. Krantz. Metrop. refert ad A. 1280. Kock refert ad Annum 1282.

Et quia Bertramum Stalbuk & Sivertum von der Brügge, qui funus ex parœciæ templo in Cœnobium Catharinianum cum Monachis deportarant, arctius ceteris Episcopis excommunicationis vinculo ligarat, ideo Cardinalis etiam peculiariter omnem anathematis vim in eos vibrat diplomate suo enervat. Omnia tandem utrique parti gravissima excommunicationis & duorum millium marcarum argenti pœna proposita servanda demandat. Scriptum diploma Viterbii A 1280. die 27 Octobr. Episcopo Lubecensi & senatus legatis præsentibus. (Privil. German. fol. 15. b.) Cumque Cardinalis in constitutione sua quædam controversiæ capita non determinasset, imprimis quæ oblationes, & bona a morientibus testamento legata concernerent, Martinus Papa A. 1282. novo diplomate, quid de iis fieri debeat, sanxit.

§. 56. Maritimarum urbium cives hoc tempore ab Erico, Norwegiæ Rege 1284. Lites civitatum Anseatic. impr. Lubecæ cum Erico Norv. R. diu remitæ. multis sunt affecti injuriis, Magistratus harum urbium literis & Legatis frequenter missis frestra illas depr ecabantur. Ergo Urbes Anseaticæ fœdus (excepta sola Brema quæ illud detrectabat) ineunt, ne quis mer-

ces ullas in Norwegiam impertet. Tum navibus quibusdam Norwegiam invadunt, & Regi par pari referunt: portum etiam regni navibus nonnullis obsident, commeatumque omnem prohibent. Norwegii fame compulsi pacem expetunt. Ideo Magnus, Rex Sueciæ, Ericus Rex Norwegiæ, & Civitatum Lubecæ, Rostochii, Wismariæ, Stralsundi, Gryphiswaldiæ, Rigæ & Teutonicorum Wisbiæ in Gothlandia mercatum facientium Legati apud Gulbergesheidam in Suecia circa diem festum Johannis Baptistæ de pace tractaturi conveniunt. Cumque diu multumque frustra inter se de conditionibus pacis egissent, tandem Ericus Rex, & civitatum Legati feria tertia post diem festum Petri & Pauli causam omnem Magno Regi dijudicandam his conditionibus submittunt, ut duo ex parte Erici Regis, totidemque ex parte singularum civitatum constituti arbitri lites ortas præsidente Rege Sueciæ, supremo eoque jurato in hac controversia judice, amica compositione dirimant. Quod si intra hoc tempus, & diem Michaeli sacrum tollere materiam litis omnem non possent, Rex solus deinde proximo mense causam omnem dijudicaret. Delecti Judices & Civitatum Legati, inter quos Lubeca missi Johannes Münch & Vromoldus de Visbusen Calmariæ convenere; verum eodem, quo antea successu. Solius igitur Regis sententiæ causam committunt, & cum Erico Regе omnes suarum civitatum nomine in eundem compromittunt. Rex igitur Calmariæ
1285 civitatum legatis præsentibus, primum merces omnes & bona, mercatoribus Bergæ in Norwegia erepta aut detenta ad unum omnia intra diem festum Johannis Baptistæ restitui debere dominis suis pronuntiavit: deinde pro damno, quod civitates in negotiando passæ essent, sarciendo Nordmannis mulctam sex millium marcarum argenti Norwegici (quarum tres nostris singulis æquivalerent) intra annum Tunsbergæ Procuratoribus Civitatum solvendam imponit: Stralsundensibus & Rostochiensibus, qui contra decretum Gulhergesheidæ factum Regni Norwegici incolas captos detinuerant, ut missis legatis veniam facti a Rege humiliter precentur, injungit. Insuper ut homines capti, naves & bona omnia, quæ in conventu Gulhergesheidensi reddi jussa sint, nondum tamen restituta, jam ante diem festum Johannis Baptistæ integra restituantur, jubet. Et ut mercaturæ suus redeat honos, septem dictis civitatibus liberum in toto Norwegiæ regno & in urbibus Norwegicis negotiandi usum decernit. Ad præcavendas autem imposterum omnes bellorum occasiones, sancit, si Norwegici a Teutonicis, aut hi ab illis injuria ulla affecti sint, & causam ad loci magistratum detulerint, ut tum, qui injuriam fecerit, sine tergiversatione, & quidem non minori afficiatur pœna, quam si loci incolam læsisset. Insuper pro perpetua inter Regem & civitates pace & amicitia firmanda, omnia sive ab ipso Rege Erico, sive a prioribus Regibus unquam Civitatibus concessa privilegia rata & inviolabilia haberi præcipit. Si forte homines male feriati, quod putent, se damnis ab altera parte affectos, prædando & latrocinando pacem factam violaverint, hos gravissima pœna coërcendos statuit. Denique si Rex Daniæ a Norwegiæ Rege affectum se injuria Civitatibus conquestus fuerit, literis scriptis Civitates ipsum ad damna pensanda monere debere: & si arbitrorum sententia Rex Norwegiæ causa cadat, a Civitatibus Regem Daniæ contra Norwegiæ Regem armis juvari posse. Tandem violatoribus pacis pœna XX. millium marcarum argenti puri & ponderis Coloniensis statuitur. Acta hæc sunt Calmariæ Anno 1285. in vigilia omnium Sanctorum. (Privileg. lat. f. 64. Privil. German. f. 17. libr. 2.) Lubecenses eodem anno cum Erico VIII. Danorum Rege, Glippingio dicto, fœdus a feriis Pentecostes in octo annos ineunt, auxilia contra illos, a quibus forte altera pars damnis afficiatur, & societatem armorum, donec a Rege Norwegiæ utrique parti pro illatis damnis satisfactum sit, utrinque promittunt. Diploma scriptum Othoniæ die S. Andreæ A. 1285. (Privileg. German. lib. 2. f. 93. a.) Aegerrime ferebat Rex Norwegiæ, Ericum, Daniæ Regem, non tantum cum Lubecensibus tum pacem fecisse, sed & portuum occludendorum in hoc bello potestatem eis concessisse. Cum igitur Rex Daniæ X. Kal. Decembr. (22. Novemb.) nocte eant diem Cæciliæ a Stigoto Mareschallo & Jacobo Hallandiæ Duce aliisque conjuratis obtruncatus esset, multique sceleris socii profugi terra excederent, Rex Norwegiæ his collectis Helmam insulam tribuebat. Hic illi valida arce exstructa, cui Helmstedii nomen imposuerunt, insignia damna regno intulerunt. Lubecam se, nex quispiam clam ingressus, primum assumptis quibusdam deploratæ fidei hominibus, Fridericum II. qui Lubecam imperii urbem fecisset, se esse mentitur nec unquam mortuum se, sed exulem delituisse nugatur. Serpit obscurus rumor; subinde apertius se prodit. Aureos ille montes populo ad se concurrenti pollicetur, si olim ad pristinum Imperii decus redeat. Tandem quidam vesaniæ vœstro perciti etiam egregio equo Imperatorem impositum per urbem spectandum circumvehunt: Consul urbis Heinricus Steinius, vir magno rerum usu pollens, cui ex frequentibus legationibus, quas in aula Friderici obierat, Imperator notissimus erat, hominem vocatum examinat. Ibi vero senex clanculum se subduxit & pravorum hominum cupiditates fefellit. (6)

Lubec. fœdus cum Erico R. Dan.

1286. R. Norv. id ægre ferens interfectoribus Regis Dan. commodat.

1287. Pseudo-Fridericus II. Lubecæ.

(6) Krantz. Wand. 7. 39. Traziger p. 68. Joh. Ruffus & Morkerke.

Autor additionum ad Lambertum Schafnaburgensem circa d. festum Michaelis, per nimiam vim ventorum multa millia hominum in aqua, quæ Lacus vocetur, prope Civitatem Lubecensem, cum navibus miserabiliter submersa esse commemorat. Cum apud alios scriptores altum de hac re sit silentium, cuivis de illa narratione liberum esto judicium. Id tamen non possum, quin addam haut

1288. Naves Lubec. haud procul ab urbe submersæ.

haut procul ab ostio Travæ, versus Holsatiam lacum ingentem a mari in terras excurrere, quem hodie a vicina villa Himmelsdorpensium stagnum (die Himmelsdorper See) vocitant. Verisimile est, naves tempestate e mari actas, & vado litoris, ubi stagnum hoc mare attingit, illisas, cum aliqua hominum multitudine periisse. Efflorescentibus in litore Balthico urbibus, præ ceteris tamen omnibus Lubeca, merces, quæ ex regnis Borealibus, item ex Borussia & ceteris versus orientem sitis provinciis Lubecæ importatæ, inde Hamburgum, Brunsvicum curribus devectæ longe lateque in Romanum Imperium distrahebantur. Factum autem Principum seu absentia, seu conniventia, sive etiam impotentia, ut eorum nobiles quidam & milites viam publicam obsiderent, mercatores spoliarent, & quosvis alios iter facientes injuriis multis afficerent. In Saxonia inferiori imprimis multa hi tenebant receptacula, ex quibus mirum dictu, quanta civitatibus damna intulerint. Principes igitur Mecklenburgenses, omnesque urbes Wandalicæ cum Lubecensibus de latronibus, a quibus viæ ubique obsidebantur, e medio tollendis, & quos cepissent, statim suspendendis ineunt. Die igitur decollationis Johannis quidam e nobilitate Saxoniæ captus propter latrocinia primus isto supplicio afficitur. Qui nobili sanguinis propinquitate juncti erant, multum propterea urbi incommodabant, Alberto II. Saxoniæ Duce qui tutoris nomine tunc Saxoniæ inferiori præerat, in partes suas pertracto. Novæ molæ post templum Cathedrale, versus austrum, maximis sumtibus tandem a senatu perfectæ sunt, quæ sequentibus annis μῆλον ἔριδος, uti mox dicetur, fuere. Albertus Dux, qui suorum ex Johanne fratre nepotum, Johannis, Alberti & Erici tutor erat, maximam temporis partem in aula Rudolphi Imperatoris soceri sui, hærebat: terras autem cis Albim Hermannus Ryhe, vir bellandi peritissimus, illius nomine administrabat. Hic prædatorum & latronum patronus, itinera infesta admodum reddebat. Nec quicquam urbes contra se ausuras putabat, cum Albertus Dux Agnesam Imperatoris filiam matrimonio junctam haberet. Lubecenses tamen cum sociis foedus de latronibus tollendis renovant. Principes Mecklenburgenses, validam manum militum Lubecensibus adducunt; Wismaria item & Rostochium suos addunt. Cum hoc exercitu in Ducis regionem movent, & agros depopulantur. Steinburgum arcem etiam condunt, claustrum perdomitæ regionis futurum. Naves insuper milite & instrumentis bellicis oneratas ad Raceburgum arcem occupandam mittunt. Sed antequam arx expugnaretur, pax statuta est. Nam Ottone, Duce Brunsvicensi & Luneburgensi: Adolpho & Gerhardo Comitibus Holsatiæ, & Nicolao Comite Suerinensi arbitris litigantes ab altera quidem parte Henricus, Dominus de Werla, Helmoldus Comes Suerinensis, Johannes & Henricus Domini Mecklenburgenses, Bernhardus & Nicolaus, Comites de Dannenberg, & Lubecenses: ex altera autem parte Hermannus Ryke, Reinbertus de Karlove, & ceteri quidam Ducis vasalli utrinque consensere, ut decem hæ arces & loca munita, Weninga, quæ ab ipso Hermanno ædificata, Walrovia, Klokesdorpium, Karlow, Mustinum, Düssow, Slavesdorp, Burcharsdorp, Linow & Nannendorp funditus everterentur. Quæ ibi statuta sunt literis & subscriptonibus confirmata sunt Düssoviæ XIII. Kal. Febr. (den 20 Januar.) 1291. Lubecenses nulla mora interposita egressi, omnes has arces dejecerunt, quæ tamen pleræque non sine insigni tam ipsius Ducatus quam vicinarum urbium, damno exædificatæ iterum sunt. Adolphus Imperator confirmat Lubecensibus omnia jura & immunitates a superioribus Imperatoribus unquam concessas. Perscripta est hæc privilegiorum confirmatio Bopardiæ VIII Id. Junii. Erat jam ante aliquot annos, uti diximus, sumtuosissima illa molarum fabrica a Senatu & populo Lubecensi absoluta. Episcopi & Canonici opus felicius, quam ipsi forte ab initio opinati fuerant, succedere cernentes, nec non emolumenta insignia inde proventura prævidentes, sibi vindicare molas satagebant, quod in sua area ædificata essent. Hinc altera Episcopi hujus cum Senatu contentio exarsit gravissima. Et jam Episcopus secunda vice Lubecenses a sacrorum communione exclusit. (7)

Marginalia: Lubeca commercio cum regnis a borealibus impr. celebris. — nobilium latrocinia. — ob quendam eorum suspensum turbæ. 1289. — 1289. Molae novæ perfectæ — Bellum propter latronum violentiam paratum pace expeditur. — 1290. — 1291. — Arces latronum demolitæ reficiuntur. — 1293. Adolphus Imp. confirmat Lubec. privil. — propter molas cum Episc. contentio.

(7) Krantz. Metrop. 8. 37. Wandal. 7. 40. Reim. Kock.

Dirutis in Saxoniæ inferioris Ducatu latronum receptaculis, in Mecklenburgensi terra & circa Prignitium colluvies malorum hominum itinera iterum obsidere & viatores deprædari cœpit. Lubecenses Nicolaum Lindow, militiæ præfectum, cum parva militum manu ad eos inquirendos mittunt. Hic exploratoris perfidia hostibus proditus, Luboviæ cum fratre & sedecim Equitibus, ceteris dilabentibus misere obtruncatus est. (8)

Marginalia: 1297. Contra latrones expeditio.

(8) Krantzii Wand. 7. 44.

Munitam imprimis arcem Glesinam, ab Hermanno Ryke exstructam, latrones tenebant. Junctis ergo armis Principes & Lubecenses, evertendam eam esse decernunt. Nec mora: obsident illam Johannes & Albertus fratres Saxoniæ Duces: Trium Marchionum Brandenburgensium exercitus, Ottonis Longi, cujus copiarum Præfectus erat Conradus Wulffius, Ottonis cum telo, ut vocabant, & Conradi, Nicolaus & Guncelinus Comites Suerinenses Helmoldi filii, Johannes Princeps a Gadebusch: Henricus junior Princeps Mecklenburgensis, filius Henrici, in Turcia hactenus captivi: Dominus Gans a Potlast & Lubecenses. Arcem Hermannus Ryke junior Johannes a Slavekesdorp & Sivertus a Plöna obtinebant. Hi loco freti frequenter in castra obsidentium excurrebant. Crebra inde velitatio, & neutri parti incruenta. (9)

(9) Privileg. Lat. f. 335.

Capitur tandem Eckhardus Ryke, frater Hermanni, cum tribus aliis militibus. Sagum militare cœruleo colore indutus erat Rycke, cum caperetur. Id uni ex ceteris captivis indui-

duitur, & omnes tres e conspectu arcis suspenduntur de arbore, ut Ducis fratrem suspensum esse obsessi opinati citius se Principum voluntati permitterent. Ryke interim Suerinum in vincula deductus est. Tantum autem aberat, ut obsessi illo spectaculo ad deditionem moverentur, ut potius efferati omnibus modis in exercitum obsidentium læsæ beluæ instar sævirent, & nobiles plurimos ceterosque quos capiebant, miserrime obtruncarent. Principes cum viderent, tam infestis animis in se pugnari, nec pacificationi locum illum dari, & ipsi gratiam omnem captis denegandam decernunt. Ergo judicium in castris super ipsis constituitur. Albertus Dux Saxoniæ pro tribunali sedet: Principes ceteri accusatorum locum supplent. Obsessi in judicium vocantur. Illis non comparentibus gladius educitur, & clara voce prima, altera & tertia vice latrones vocantur. Tum aqua & igni ipsis interdicitur, & omnes, qui ex ipsis capti fuerint, pessima morte afficiendos esse decernitur. Dum hæc aguntur, ecce domum redit Henricus Senior, Dux Mecklenburgensis, qui jam annos sex & viginti a Suldano Babylonico in vinculis habitus fuerat. Hic omnium applausu in castris excipitur. Hermannus Ryke interim cum duobus aliis noctu ex arce egressus per obsidentium exercitum nemine animadvertente elabitur. Arx tandem expugnatur. Capti plerique capite truncati aut suspensi sunt. Dominus Gans a Potlast Johannem a Slavekesdorp sua manu suspendebat. Tam infesto in eum erat animo, quod hujus Johannis filius Ryke Dominum Gans antea Wittenborga ex insidiis in hypocausto cepisset. Hic Ryke a Slavekesdorp cum toto suo manipulo e regione arcis expugnatæ suspensus est. Lubecenses etiam latrociniis & multis sceleribus infamem militem, cui nomen Wolteblock, cum socio suo ad eandem arcem suspendebant. Ita disturbatum est latronum receptaculum, ex quo infinita damna Principibus & civitatibus illata fuerant. Non ita diu post Henricus, Princeps Mecklenburgensis, jam ex diuturna captivitate redux, Lubecam venit. Occurrunt ei gratulabundi senatores & cives, & magno plausu optimum Principem excipiunt. Dies aliquot liberaliter tractatum & muneribus amplissimis affectum iterum dimiserunt. Tanta tunc inter Principes & civitates animorum erat conjunctio.

Henricus sen. D. Meckl. ex Babyl. redux hinc a Lubec. laute excipitur.

[L]atronum supplicium.

1299. *Nova cum Episcopo de agris controversia.*

§. 57. Post sopitam de molendinis controversiam, tertia enata est. Agros, pascua, prata & silvas ad vicum Schwartouw, quem locum tunc veterem Lubecam (Olden Lübeck) vocabant, Episcopus sibi & Canonicis suis asserere cogitabat. In senatum, qui sibi jus istorum prædiorum vendicabat, dira anathematis fulmina, Missarum solennia & sepulturam Civibus interdicendo, jam tertia vice vibrabat. Hac senatus aliquamdiu, ut poterat, ferebat. Cum interim nonnulli ex ima fæce populi, bajuli & id genus hominum, ab Episcopi familia ex villa Koldenhove læsi essent, illi die Veneris hebdomada Pentecostes temulenti & ebrii concurrunt, villam Episcopi diripiunt & succendunt: eodem furore acti urbem iterum ingressi domos Canonicorum invadunt, multaque per vim auferunt. Senatores quidam ad compescendas turbas missi propter frequentiam & furiosam plebeculæ rabiem, frustra eam ab instituto revocant. Tum Canonicis & sacerdotibus iterum urbe cedentibus, senatus sacrorum in parœciis administrationem primum Monachis templi arcis & Cœnobii Cathariniani, deinde post sesqui annum sacerdotibus aliunde accersitis committit. (10)

(10) Joh. Ruffus. Morkerke. Krantz. Wand. 7. 44. & 54. Maresc. Deflor. l. 5. p. cxiit. &c. Krummendik scribit litem hanc natam esse anno 23. Burchardi, incidit ergo in annum 1299. Idem affirmat, tunc altera vice Canonicos esse expulsos & Episcopum Romam profectum.

Episc. Romam petit querens.

Episcopus jam plus quam centum annos natus, bona sua repetere ac persequi lite & judicio constituit, Romam excurrit, apud Bonifacium Papam Lubecensibus litem intendit, conquerens, se & Canonicos suos antea quidem cum senatu populoque Lubecensi in Abbatem Reynefeldensem, Gardianum Cœnobii Cathariniani & Priorem templi arcis arbitros compromisisse, verum hos magis in populi partem propensos iniquam sententiam tulisse; implorasse postea se opem Archi-Episcopi Bremensis, a quo Judices dati sint, quorum sententia ipse quidem cum suis in integrum restitutus sit, sed senatum non paruisse. Deinde necessitate se compulsum ad extremum remedium se progressum, sacrorum usu civitati interdixisse, verum & hoc cives susque deque habuisse: imo audaciores factos in templum Cathedrale, cum sacra clausis valvis submissa voce celebrarentur, effractis foribus irrupisse, feminam cum ancilla, quæ singulari venia Episcopi ad spectanda sacra in templum intromissæ essent, repertas & Canonicorum ministros vestibus nudatos verberibus excepisse; senatum & populum mortuos in cœmiteriis contempta prorsus excommunicationis auctoritate, sepeliisse, omnia Sacerdotum officia per Monachos & suos aliunde vocatos Sacerdotes veteri solennitate, cum extremo potestatis Ecclesiasticæ contemptu & irrisione usurpare: insuper quosdam de suis emisisse, qui Episcopi segetes corruperint & demessuerint, arbores & silvas succiderint: in agro Episcopi molendina ædificasse: intra urbem Episcopi & Canonicorum domos a furiosa plebe violari, supellectilem auferri, hortos & pomaria everti passos esse: Canonicis expulsis sacrarium, in quo sanctorum reliquiæ, sigilla, ornatus Missaticus, & privilegia asservata fuerint, obturasse. (Privileg. German. f. 14.) Querelis istis refutandis senatus & populus coram Pontifice regerebant, delectos arbitros, ubi causam ipsi & privilegia antiqua utriusque partis recte intellexissent, pro conscientia justam sententiam præsente utraque parte protulisse; dictæ sententiæ tunc neminem contradixisse; Episcopum & Canonicos

nicos falso arbitros prævaricationis apud Archi-Episcopum accusasse, ac temere & sine causa alios judices postulasse: judicibus deinde ab Archi-Episcopo constitutis, & ex favore pro Episcopo pronuntiantibus se actutum contradixisse: illos tamen Episcopum & Canonicos in possessionem omnium honorum, de quibus controversum fuisset, contra omne
1300. jus & æquum introduxisse. Pontifex ut diu protractæ liti finem tandem imponeret, sequenti anno Abbatem Luneburgensem & Verdensem, Præpositum item Raceburgensem arbitros constituit, ut illi utramque partem litigantem Raceburgum evocent, causam diligenter cognoscant, & controversiam omnem dirimant. (11)

(11) Bonifacius VIII. factus est Papa 1294. die Nativit. Christi. Constituit arbitros in hac causa anno Pontificatus sexto i. e. 1300.

Diploma scriptum Bonifacii Pontificatus anno VI. Idib. Mart. Episcopus interim quadriennium Romæ subsistebat, ut sua præsentia causam commendaret. Ut autem Lubecensibus interim, quibus modis posset, incommodaret, Ottonem Ducem Luneburgensem
1301. in eos concitabat. Otto Dux trecentos Equites in agrum Lubecensem mittit. Hi rapinis atque igni in subjectas villas grassati, vaccarum gregem tandem abigunt. Capitaneus urbis, cui nomen Hane, cum parva manu Equitum & peditum, quam in illa festinatione parare poterat, eos insequitur, civium etiam aliqua multitudine tardius insequente. Ducis milites cum Stubbendorpium venissent, nuncium de ponte dejecto (qui Krowelsbrugge dicebatur) accipiunt. Ergo necessitatem in virtutem vertunt & confligere statuunt. Capitaneum igitur, antequam cives ei conjungerentur, adorti ipsum & alios quosdam de militibus ipsius occidunt: nec enim ultra centum milites secum trahebat. (12)

Episcopi instinctu Otto D. Luneb. infestat Lubecenses.

(12) Joh. Ruffus. Morkerk. Krantz. Wand. 7. 46. Saxon. 8. 37.

Tum & in cives, qui palantes & diversi sequebantur, impetu facto, plures quam centum interimunt. Nec ipsis incruenta prorsus illa pugna fuit, non paucis e numero suo desideratis. Hoc anno Bernhardus a Cosfeldt, Consul, in foro a sicario, qui cultrum in gula ei adegerat, occiditur. Sicarius die, qui Mar-
1302. grethæ dicatus est, tribus rotis ad tres urbis
1303. portas impositus est. Holsatiæ Comites, in bello, quod anno 1289. contra Dithmarsos gesserant, nobiles quosdam propensiori in hostes, quam in suos, animo fuisse intellexerant. Hos igitur nunc sedibus a Comitibus ejectos Albertus Saxoniæ Dux fovebat & auxiliis firmabat. Illi etiam accepta manu aliqua a Mecklenburgensibus, cum octingentis equitibus in Holsatiam irruptionem faciunt, & quinque diebus obvia quæque diripiendo magnam prædam colligunt. Comites cum suis juxta Travam ad villam Lockfeldam, qua his cum præda transeundum erat, occurrunt, & multos cædunt. Lubecenses utrisque ex æquo faventes, ne plus sanguinis funderetur se arbitros offerunt. Neutra pars alteri cedere, sed pugnam expetere videri volebat. Tunc arbitrorum sententia, postquam hi tres dies ultro citroque inter eos commeassent, Holsati prædam ablatam & captos receperunt, & Saxones domum reversi sunt. Cœptæ ædificari turres templi B. Virginis. Et altera quidem, qua Septentrioni obversa est, hoc anno initium sumsit: altera post sexennium. Expressum id versiculis, quorum alter lapidi murali ad fores insculptus: 1304.

Consul a sicario interemtus.

Holsatiæ Comitis ob nobiles exturbatos cum D. Sax. dimicatio arbitris Lubec. composita.

Turres ad Mariæ templum exstruuntur.

Turris principia sunt M tria CCC duo bina.

Alter in sacello versus austrum ad turrim itidem murali lapidi:

Turris principia sunt M tria CCC duo quina.

Male quosdam Holsatiæ nobiles habebat, prædam, quam tenere videbantur, sibi quasi e faucibus Lubecensium arbitrio ereptam, atque ut damna pensarent, multos cives Lubecenses ad Stubbendorp misere interemerunt, 1306.
aliud crimen causæ prætendentes. Non diu post etiam denuo duce Peltzio quodam conglomerati, Dithmarsis etiam in suas partes pertractis, Holsatiæ agros iterum tota æstate depopulantur, & itinera inter Lubecam & Hamburgum obsident, sed non eodem, quo antea successu. Nam prælio a Gerhardo & Henrico Comitibus vincuntur. Dux Peltzius capitur, equis raptatur & rota crura fractus, aliisque exquisitissimis cruciatibus tortus suspenditur. Ceterorum Holsatorum, qui contra Comites suos conspirarant, villas & domos Comites exurunt & bona publicant. Horum multi cum conjugibus & liberis fuga elapsi a Lubecensibus recepti sunt, quia nec illis Gerhardus Comes servasset, quæ ipsis nuper ad Travam arbitris promiserat. Id ægerimie ferens Comes nec excusationem Lubecensium audiens despiciebat, quo pacto urbi ægre faceret. Ergo non stat pactis & conventis, quibus Lubecensibus promissum erat, Travæmundam muniri non debere, sed turrim Travæmundæ magis firmat; missos, qui ipsum ab instituto dehortarentur, superbe a se rejicit. Res inde ad apertum bellum pervenit. Lubecensium partes Albertus & Ericus, Duces Saxoniæ, fœdere cum ipsis inito, (Conditiones fœderis a Ducibus Saxoniæ cum Lubecensibus initi A. 1306. die Catharinæ conscriptæ sunt. Vid. Privileg. Germ. l. 4. f. 56. b.) & Ericus Daniæ Rex, cujus protectioni se Lubecenses X annos commiserant, misso Waldemaro Slesvici Duce & pulsi Holsatia Nobiles juvabant. Comiti Henricus Dux Mecklenburgensis aderat. Hic castra in Priwalko insula e regione Travæmundæ ad portum Lubecensibus penitus obstruendum metatus est, turrim e regione turris Travæmundensis ibi exstruxit. Lubecenses ubi frustra primum pacis conditiones proposuissent die Divo Nicolao sacro cum armatis urbe exeunt, Oldesloam occupant, ex qua Holsatiam subigant & deprædentur. Multa tum ultro citroque damna hinc inde inferebantur. Gerhardus Comes paulo post diem festum trium Regum

Nobiles Holsati bellum moventes compescuntur.

Ob quosdam fugientes receptos Lubecensibus cum Comitt. Holf. enascitur dissidium.

cum mille & quadringentis equitibus castra
in nemore ad villam Suartow, ab altera Tra-
væ parte locat, & non tantum commeatum
omnem terra marique urbi intercipit, sed &
omnia Lubecensium prædia & villas diripit
& exurit. Cives naves suas adversus incursan-
tium impetum muniunt, & cum istis quam-
quam difficulter, in mare excurrunt & rede-
unt, nec non sæpe ex urbe erumpentes cum
Comite dimicant: conflictibus crebro repe-
titis quotidie multi cadunt. Et ut Comes ni-
hil intentatum relinqueret, naves saxis one-
ratas in Travam, transitum omnem destructu-
rus, demersit; quibus omnibus tamen impe-
dire non poterat, quo minus naves excurre-
rent & redirent. Lubecenses vere primo tem-
1307. pore Quadragesimæ cum multis copiis egressi
Mecklenburgensium novum castellum in in-
sula multo labore tandem expugnant, paulo
post etiam turrim a Gerhardo exstructam de-
jiciunt, ipsique propugnaculum & castra ibi-
dem locant, ex quibus tam Holsatorum, quam
Mecklenburgensium auxilia prohibeant &
Travæmundam expugnent. (13)

(13) Krantz. Saxon. 8. 38.

compositum per R. Dan. Ericus Mendridius Daniæ Rex, cui tum cum
Sueciæ Rege bellum erat, ut Germanorum
militum opera uti posset, Femariam pro-
gressus media æstate Ducem Saxoniæ, Du-
cem Slesvicensem & Lubecenses, nec non
horum adversarios, Holsatiæ Comites & Prin-
cipes Mecklenburgenses vocatos, his condi-
tionibus conciliavit, ut Nobilibus ad sua re-
deundi potestas facta sit, controversiam ve-
ro de Travæmundensi turri & Priwalko ad
Imperatorem Romanum remiserit. Lubeca
igitur Erici Regis fidem & humanitatem in
hoc negotio experta ipsum ad decennium
protectorem sumsit. (14)

(14) Krantz. Saxon. 8. 37. 38.

1308. Latrones denuo insultantes. Alberto II. Saxoniæ Duce, egregio Principe
& justitia Patrono fortissimo, hoc anno e vi-
vis sublato & Raceburgi sepulto prædones
Linoviam arcem a Lubecensibus A 1291. de-
structam, reædificant, mercatores spoliant,
reluctantes occidunt. Lubecenses viis publi-
cis, quoad Ericus Rex superstes erat, quiete
fruebantur, cum interim vicinæ urbes Rosto-
chium & Gryphiswaldia tumultibus jacta-
rentur. (15)

(15) Krantz. Saxon. 9. 5.

Excommunicationis vinculo liberari student Lubecenses. Grave civitati erat, tamdiu excommunica-
tionis vinculo teneri. Ideo, ut ne quid in se
quod ad pacem & animorum conjunctionem
redintegrandam pertineret, omitterent, hoc
anno pacificationis negotium urgent. Mit-
tunt tres ex ordine senatorio viros graves,
Johannem Runese, Albertum a Bardewyk,
& Arndium Papen, cum Johanne Samenko-
we scriba. Excutiuntur capita controversiæ,
& pax initur. Quia autem nec tum Canonici
in urbem redierunt, nec Lubecenses a Ro-
mano Pontifice excommunicatione soluti le-
guntur, suspicari licet, irritum redditum fu-
isse, quicquid hac vice de pace decretum
erat. Et quia nec arbitri a Bonifacio constitu-
ti Episcopum & senatum Lubecensem con-
ciliarant; ideo non tantum Lubecenses non
modo excommunicationis vinculo non sol-
vuntur, sed etiam, cum in Cœnobiis adhuc
sacra exercerentur, Clemens V. Pontifex
Priori in templo arcis & Gardino ad D. Ca-
tharin. proposito excommunicationis ful-
mine omni sacrorum usu interdicit. Diplo-
ma Avinione X Kal. April. anno Pontificatus
ejus sexto perscriptum est. Vid. Privileg.
German. f. XV. a. Hoc anno Episcopum victo-
rem Roma reducem factum scribit Krantz. 1309.
Wand. 7. 47. Templum Cathedrale Eutinen- Templum Utinense struitur.
se in Episcopatu Lubecensi ædificari cœptum
est. Henricus VII. Imperator, Lubecensibus 1310.
omnes immunitates, jura & privilegia, un- Henr. VII. Imper. privilegia Lubec. firmat.
quam ab antecessoribus suis concessa, confir-
mat. Scripta confirmatio Francfurdiæ IX.
Kal. Aug. MCCCX. Wismariensium, Rosto-
chiensium, Stralsundensium & Gryphiswal-
densium legati, Rostochii de causis quibusdam Quarundam civitatum cum R. Dan. controversiz.
contra Ericum Regem Daniæ tractaturi, conve-
niunt. Lubecenses fœdus contra Regem inire
detrectant; quod ipsis magnæ saluti fuit. (16)

(16) Joh. Ruffus & Morkerk. Krantz. Wand. 7. 49.

Die Michaëli sacro inter maritimarum urbi- 1311.
um negotiatores & Danos in Falstria tumul- quarum Lubecenses sunt experti
ti orto, nonnulli occisi sunt tabernæ item
quædam concrematæ. Rex negotiantium ibi
Germanorum bona detinuit. Senatus Lube-
censis per Notarium ad Regem Roschildum
missum suorum Civium bona repetit. Pro-
tectorem enim civitatis tueri potius & con-
tra aliorum injurias defendere oportere ci-
vium bona, quam illa nulla de causa publi-
care. Rex Daniæ cum ex notario a Lubecen-
sibus misso cognovisset, Lubecenses non con-
sensisse in fœdus, quod tum maritimæ quæ- 1311.
dam urbes contra eum inierant, ipsis col-
laudatis & admonitis, ne bello se immisceant,
omnia se redditurum, & damna illata pen-
saturum pollicetur. Cum autem promissa ser-
vata non essent, denuo Lubecensium legati
paulo ante Pascha res repetitum missi sunt,
jussique interrogare, pro amicisne an pro
hostibus haberentur? Hi in Chersonesum Bal-
thicam delati ceterarum urbium naves belli-
cas, fines Danorum rapinis & incendiis deva-
stantes repererunt. Progressi in regnum comi-
ter excipiuntur, omnia redditum iri promitti-
tur, idque omnibus Regni incolis a Rege serio
præcipitur. Quod autem optimates Regni
maximam horum bonorum partem tenerent,
ceteri item, qui illa diripuerant, penes se Rostochienses bellum ferunt.
esse negarent, parum redditum est. Varnus
Rostochiensibus a Principe Mecklenburgen-
si obstruitur. Mecklenburgensis & Marchio
Brandenburgensis nomine Regis Daniæ Ro-
stochiensibus bellum inferunt: ab utraque
parte Varni fluvii robustam turrim ædificant,
ab una ad alteram Varno pontem imponunt,
& portum saxis obstruunt. Cum hi discessis-
sent, Rostochienses turres illas expugnant &
diruunt: ipsi autem aliam eximiæ magnitu-
dinis ædificant, ex qua portum suum tueri 1312.
se posse sperabant. Rostochienses turrim su-
am, quam ad Warnoviæ sive Varni ostium æ-
dificabant, jam perfecerant. Adest statim Rex
Daniæ

Daniæ, & eam magno molimine tandem expugnat. Vulgus falso suspicatus, deditionem turris non absque senatus collusione esse factam, insurgere, tumultuari, Senatores quosdam per summum furorem urbe pellere, quosdam etiam occidere laborat. Rex aliis quatuor turribus robustis & altis fossis turram occupatam muniebat, ut jam fortissimæ arcis & propugnaculi loco esse posset. (17)

(17) Krantz. Wand. 7. 51. refert ad A. 1313.

1313. Henricus Imperator veneno periit.

1314. *Episcopi lites cum Lubec. dirimuntur.* Circa festum diem Purificationis Mariæ controversiæ inter senatum & Episcopum Wilhelmus a Bardewyk & Henricus Plesskowe, Senatores Eutinam ad Episcopum missi finem imponunt. Ejectis Canonicis fit in urbem ad bona sua & sacrorum exercitium redeundi potestas: de limitibus inter agrum civitatis & Episcopi res transigitur: villam Koldenhoff reædificandi, sine plancis tamen & muris, Episcopo facultas datur: Clericis, qui absentibus Canonicis sacra administraverant, impunitas promittitur. Ut anathema dictum, Romani Pontificis auctoritate, qui illud ratum habuerat, solveretur, legatos Romam mittendos esse decernitur.

Testes Senatores subscripti

1) *Johannes Runese*
2) *Zegbebode Crispin*
3) *Albertus von Bardewyk.*
4) *Bruno Warendorp*
5) *Johannes Keiser*
6) *Ecbertus Kure*
7) *Gerhardus von Bremen*
8) *Johannes von Ulssen*
9) *Johannes Kienedenst*
10) *Rudolphus von Stene*
11) *Arndius Pape*
12) *Henricus Wroth*
13) *Alvinus Grope*
14) *Albertus von Hastorp*
15) *Henricus von Wittenborg*
16) *Henricus Plesskowe*
17) *Siverthus von Bruthen.*

Statim igitur a senatu quidem Wilhelmus Bardewyk, & Henricus Plesskowe; a Canonicis autem M. Johannes Bule Canonicus & Thesaurarius Romam missi sunt. (18)

(18) Privileg. Germ. lib. 1. f. 8. a. f. 11. a.

1315. *Johannes Wagr. C. e custodia dilapsus.* Quo cum venissent, Clemens V hebdomade Paschatos fatis concedebat. Johannes II. Wagriæ Comes, elapsus custodia, qua Chilonii detentus fuerat, ad Lubecenses confugit; ab his in Comitatum reductus, etiam Chilonium recepit. (Krantz. Saxon. 8. 40.)

Bellum R. Dan. cum March. Brandenb.; eorumque foederati. §. 58. Regis & Marchionis Brandenburgensis amicitia hoc anno 1315 in apertum bellum conversa est. Rex belli summam Henrico Duci Mecklenburgensi affini suo committebat. Hic multos alios gratia & opibus ad partes suas trahebat, ut Ericum Ducem Saxoniæ, Wislaum IV. ultimum Rugianorum Ducem, Gerhardum & Johannem Holsatiæ Comites, Henricum Comitem Suerinensem, & alios potentes Principes. Woldemarus Marchio, qui tum solus totam Marchiam ditione tenebat, licet opibus & viribus valeret, tamen & ipse aliorum auxilia implorabat. Aderat ei Otto, Dux Stetinensis & Wertislaus Dux Wolgastanus, Ottonis ex fratre nepos & Dominus de Werla. Stralsundenses se Wislao Domino suo opponebant: Gryphiswaldenses classem sui Domini instruebant & Regi portum suum permittebant: Rostochienses & Wismarienses gravi bello cum Ducibus suis gesto & viribus exhausti, nullam opem civitatibus ferre poterant, a quibus ipsi ante adjuti fuerant. Protectores (Tutores) Lubecæ tunc erant ipse Rex Daniæ & Marchio: ille a civitate electus, hic ab Imperatore Romano datus. Uterque Lubecensium opem flagitabat. Utrique honeste denegabatur. Ea res postea multum Civitati profuit. *utrique denegatur auxilia a Lubecens.*

1316. *Gerhardus III Storm. C. Lubecæ commoratur.* Gerhardus III Stormariæ Comes, insidias metuens nobilium suorum Lubecam cum tota aula se contulit, ibidemque quadriennio exacto mortuus est. (19)

(19) Krantz. Saxon. 8. 41.

1317. *In annonæ caritate Lubeca abundat.* Universa pene Germania tantam annonæ caritatem sensit, ut multi fame perirent. Nullibi tamen frumenta minoris, quam Lubecæ, emebantur. Lubecam ergo tum innumera famelicorum multitudo concurrit, qui civium liberalitate conservati sunt. *Excommunicationis solutio.* Senatus & Episcopi legati, Avinione in Gallia a Papa Johanne XXII. impetrato iterum sacrorum libero usu & exercitio, atque mortuos in cœmeteriis sepeliendi potestate, redeunt, Episcopo Burchardo jam mortuo (Eutinæ enim tempore Quadragesimæ excesserat,) qui jam sacris octodecim integros annos Lubecensibus interdixerat. Absolutionem a Papa factam, Berengarius, Cardinalis Tusculanus literis, Avinione anno 1317 scriptis confirmavit. (20)

(20) Privileg. German. f. 11. a. Joh. Ruffus.

1317. *Henr. a Bockholte Medicus fit præpositus, Canonic. deinde episcopus; hinc lis cum Archiep. Brem.* Hinricus a Bockholte, Lubecensis natione, Præpositus, magno consensu Episcopus eligitur. Vir pacis amans, exquisita eruditione instructus, professione Medicus, ita mores suos Canonicis probabat, ut primum Decanum, & ex Decano Præpositum facerent. Utramque vero dignitatem ea integritate gessit, ut hoc anno magno consensu Episcopum crearent, a Capitulo (uti vocant) Bremensi propter Archi-Episcopi absentiam confirmatus, ejusdemque mandato consecratus est. Accusatus propterea ab Archi-Episcopo in aula Pontificis ibidem contra eum causam suam egit, tandemque a Pontifice absolutus est. Romam iturus, Lubeca XIV Januar. discedebat, quo ipso die turris Danica tota dejecta est. Cum Romæ hæreret, Gerhardus, Holsatiæ Comes, Eutinum & alia bona Episcopatus invasit. *Gerhardus Comes episcopatus invadit bona.* Obtinuit Episcopus a Papa judices, quibus arbitris Comes centum marcarum reditus perpetuos & jus Patronatus Ecclesiæ Lütkenburgensis & Plönensis Episcopo concessit. Episcopus etiam templo Cathedrali chorum novum, egregium plane opus, & quod ante LX. annos inceptum quidem, sed derelictum iterum erat, nunc magnifice consummatum adjecit. Domum item Episcopi Lubecæ novam ædificavit.

Cum annos tres & viginti Episcopatum magna industria rexisset, vitam cum morte commutavit, sepultusque est in medio novo choro ab ipso exstructo. (21)

(21) Krantz. Metrop. 9. 13. Morkerk & Kock referunt ad A. 1317. sed Krummendik & Bonnus ad A. 1316. Morkerk Episcopum per annos 3½, alii per septennium, Romæ commoratum perhibent.

1318. Lubecens. ad Imp. legati in Franconia captivi detinentur.

Jussu Imperatoris Ludovici, Lubecenses legatos duos, alterum ex ordine senatorio, & ex illorum, qui a secretis sunt, numero alterum ad Comitia mittunt. Hos confecto negotio ab Imperatore publica fide data dimissos, Francus aliquis Dynasta captos & arci Jetho inclusos biennium & novem menses detinuit, donec Bartholdus, Comes Hennebergensis, cui hoc ab Imperatore in mandatis dasis, cui hoc ab Imperatore in mandatis datum erat, custodia liberaretur.

Lubec. privilegia ab Imp. Ludov. confirmata.

Ludovicus Imperator confirmat Lubecensibus jura & privilegia ab Antecessoribus communicata. Scripta hæc confirmatio Ratisbonæ III Non. Aug. 1318.

1320. Inundatio facta.

Die Andreæ Apostolo sacro impellentibus ventis flumina in mare Balthicum exeuntia, ita aucta sunt, ut per exundationes maritimis urbibus ingentia damna illata sint. Lubecæ aquis superstagnantibus non modo merces multæ in domibus ad Travam sitis corruptæ sunt, sed etiam homines multi & pecora in ædibus periere. Nam aquæ pontem Holsaticum supergressæ omnia ædificia ad eam urbis partem, quæ tum depressior multo, quam nunc, erat corripiebat. Tunc enim senatus edicto cives ad evitanda deinceps talia incommoda congestis terris editiores plateas & domorum areas fecerunt.

Joh. III. Wagr. Lubecensibus Travæmundam cum trajectis & turribus vendit.

Johannes III. Wagriæ Dominus, cognomento Beneficus, postridie illius diei, qui Thomæ Apostolo dicatus est, cum nobilibus & Consiliariis suis, & senatores quidam Lubecenses Suselæ conveniunt. Hic Comes Lubecensibus Travæmundam villam & trajectum ibidem, item trajectum, qui tunc a Bono viro appellationem habebat, turrim Travæmundæ a Waldemaro Rege quondam exstructam, & locum Bollreneck dictum, cum structura & signo, ibidem pro utilitate cum navigio portum amnis intrantium posito, septem millibus marcarum denariorum vendidit. Pactum ibidem & conventum est, ut turris Waldemari funditus destrueretur, vallum & fossa circa turrim æquarentur; nulla item turris in vicinia, ex qua Lubecensibus incommodi quicquam oriri posset, deinceps unquam exstrueretur. Turrim statim pridie Natalis Domini Lubecenses demoliri coeperunt. Scriptum Suselæ postridie Thomæ 1320. (22)

(22) Morkerk habet 3000. Kock & Ruff. 4000. marc. Penninge, Krantz. Sax. 9. 9. 4000. monetæ marcarum Lub.

Idem Comes civi alicui pro meritis gratiam relaturus locum in Trava prope urbem, qui a salmonum captura nomen habet, cum agris & prædiis quibusdam dedisse commemoratur.

1322. Frigus maximum; a glacie navibus damna exorta.

A die Andreæ usque ad tempus Quadragesimæ anni sequentis propter penetrabile frigus non flumina & portus solum, sed & mare ipsum ita glacie concretum est, ut Lubeca in Daniam & Borussiam iter per glaciem pateret, inque glacie casulæ extruerentur, in quibus viatores pernoctarent, multæque naves, cum vere glacies solveretur, cum fragmentis ejusdem collisæ perirent. (23)

(23) Krantz. Wand. 8. 7.

Circa hoc tempus Ludovicus Imperator, filio suo Ludovico, cum Marchionum Brandenburgensium familia in Woldemaro desiisset, Marchionatum dedit. Rex Daniæ Christophorus II. cum magno Comitatu nobilium suorum XIV. Kal. Nov. Travam ingreditur, & in loco, qui ab arce Danica nomen habebat, tentoria figit, Ludovicum Imperatorem præstolaturus, ejusdemque filio Ludovico Marchioni filiam suam desponsurus. Imperator turbis Johannis Papæ detentus, qui Italiam contra eum concitabat, emanet. Rex igitur post dies XIV, ex quo venerat, in Daniam navigat. (24)

1323. Ludovici Marchion. cum R. Christophori II. filia nuptiæ apparantur.

(24) Krantz. Wand 8. 6. Joh. Ruffus ait ingressum Regem des negesten Dages funte Lucas.

1324. & perficiuntur magna cum solennitate.

Bartholdus Comes Hennebergensis Ludovicum Marchionem Brandenburgensem tum annos XIX natum (25) in Daniam ad ducendam Margaretham, Christophori Regis filiam perducturus, Lubecam die Andreæ sacro pervenit. Inde in Daniam progreditur. Nuptiarum festivitati inter ceteros multos Principes intererat & Henricus Leo, Princeps Mecklenburgensis. Cum hoc Rex agere cœpit de reddendis arcibus & oppidis, quæ bello Henricus a morte Woldemari Marchionis soceri sui, sibi adserverat. Sed Mecklenburgensis cum graviores conditiones sibi proponi putaret, spatio deliberandi sumto, mane nave conscensa cum suis discessit.

R. Dan. cum Henrico Leone Meckl. transactum.

(25.) Morkerk. habet annos IX. kumie van negen Jehren old. Idem de sponsa Joh. Ruffus & Krantzius Wand. 8. 12. affirmant. Sponsus erat Ludovicus, Ludovici Bavari Imperatoris filius, atque adeo primus Marchio ex hac familia. Vide Henning. p. 200. Micrel. Pom. l. 3. §. 21. p. 328.

Hennebergensis in reditu cum Henrico Principe Lubecam revocato causam agendam resumpsit. Tum ipsius opera effectum est, ut Marchio Henrico XX millia marcarum Brandenb. argenti pro restitutione omnium terrarum, urbium & arcium promitteret.

tandem rem confecit.

(26) Kock in Chron. habet. 70000 Marck Brandenborger Sülver.

1326. Latronum impetus.

Latrones iterum ex Linovia arce & aliis itinera intra Lubecam & Hamburgum infesta reddunt. Johannes Comes Holsatiæ ad eruptiones eorum cohibendas tum arcem Trittow exstruebat. (27)

(27) Morkerk. Joh. Ruffus & Chronicon A. 1158.

1329. Regi Dan. exturbato succedit Waldemarus: ejus cum Christophoro R. iterumque Com. Holf. transactio.

Rex privilegia Civitatibus antea concessa confirmavit. Idem a suis regno ejectus, eidemque Woldemarus Dux Slesvicensis surrogatus est. Gerhardus III. Holsatiæ Comes Woldemaro XII. annos nato tutor & regni administrator datus est. Rex cum armis amissum regnum recuperare non posset, Lubecam confugiebat, amica compositione reditum in regnum sibi paraturus, Lubecensium arbitrio, Christophorus Rex Gerhardo LXXX millia marcarum argenti promisit, quibus acceptis Comes

Comes omni hostili invasione, Waldemarus regno, Ducatu contentus, abstineret. (28)

28. Krantz. Saxon. 9. 11. Joh. Ruffus, qui achtentig dusent Mek. lodiges Silvers fuisse perhibet. adde Kokium & Trazigerum.

Joh. III. Com. Lubecensibus venditionem Travæmundæ diplomate stabilit. Johannes III. Comes Holsatiæ & Stormariæ; Dominus Imbriæ & Lalandiæ novo diplomate testatur, sel Lubecensibus vendidisse trajectum ad domum Boni viri cum nave, domo & agro portitoris, villam Travæmundam cum agris, pascuis, aquis, vectorium item Travæmundæ, ædem sacram Spiritus S. ibidem cum jure Patronatus in eadem, mille marcis, & sexaginta marcis denariorum Lubecensium. Diploma scriptum Lubecæ, Octava Epiphaniæ Domini 1329. Ertmer Crispinus a Johanne a Viffhusen, e militia sacra profugo, apud villam Stockesdorpium occiditur, & lapidea crux in loco homicidii erigitur. (cædes.)

1332. Lubecensium ob commercium in Dania negotia. Lubeca, Rostochium, Sundium & Gryphiswaldia legatos ad Regem Daniæ pro libertate negotiandi in Norvegia obtinenda mittunt. Ceteris præteritis Lubecensium Oratori soli, non sine ceterorum offensa responsum est, licere ipsis in regno illo, ut antea, negotiari. At Lubecenses, quod sociis denegaretur, nec se accepturos respondent. (29)

(29) Morkerk refert ad A. 1333.

1334. Otto R. fil. a Gerhardo Com. superatus capitur. Cum Christophorus Rex anno 1333 rebus humanis exemtus esset, Otto filius bellum contra Holsatos renovavit. At Gerhardus Comes in Jutiam usque ipsi occurrit, prælio victum & captum, primum Segebergam, postea Reinoldsburgum, in custodiam abduxit. Marquardus, Episcopus Raceburgensis, moritur.

1335. Ejus liberationem frustra tentant Lubecenses. Succedit Wolradus, qui Stadæ consecratur. Ludovicus Imperator insigni legatione, in qua Johannes, Comes Hennebergensis, Bartholdi filius, ad Lubecenses missa jubet, ut senatus pro virili adnitatur, ut Otto Rex custodia liberetur, & Daniæ regnum legitimo hæredi reddatur. Summa industria a Lubecensibus frustra adhibita est. Quas enim Comes ferebat conditiones, eas nec captus nec arbitri accipere poterant. Re ergo infecta discessum est. (30)

(30) Morkerk. Joh. Ruffus Krantz. Wand. 8. 17.

templum Cathar. ædificatum. Hoc anno templum Catharinianum exstrui cœptum est. Notant hoc incisi lapidi versiculi:

Anno milleno ter CCC quintoque trigeno
Vicesimo primoque die Julii duce Christo
Hunc Præsul primum lapidem ponebat in imo.

ceti 24. capti. Ceti viginti & quatuor pedes longi infra & supra urbem ad molam cuculi, uti tunc vocabatur, capti sunt. (Krantz Wand. 8. 17.)

1336. Lubec. a R. Suec. privilegia. Legati Lubecensium magna privilegia a Magno, Rege Sueciæ, obtinent.

1338. Fœdus contra latrones initum. Amplissimus Principum & civitatum conventus Lubecæ pro universali pace in his terris statuenda, die Festo trium Regum habitus. Plures quam viginti Principes adfuisse certum est. In his Archi-Episcopus Bremensis, Episcopus Brandenburgensis, Suerinensis, Raceburgensis, Lubecensis & Halberstadiensis, Marchio Brandenburgensis, Ludovicus Dux Brunsvicensis, Duces Luneburgenses, Principes Stetinensis, Wolgastanus, Saxoniæ duo Principes, Comites Holsatiæ, Comes Suerinensis, Dominus de Mecklenburgo & alii multi. Interfuere & civitatum vicinarum legati, Hamburgi imprimis, Wismariæ & Rostochii. Hi fœdus in sex annos religiose servandum cum Lubecensibus pangunt, quo prædones & latrones omnes sine discrimine junctis armis se persecuturos, & e medio sublaturos conjurant. (31)

(31) Krantz. Wand. 8. 19. Joh. Ruffus, Aquilonip. de Lubeca lib. 2. c. 7.

Margaretha, Ludovici Marchionis conjux, Christophori Regis filia, mortua est. Barthol-dus, Comes Hennebergensis, qui præcipua auctoritate in Imperio Romano Princeps, & Lubecensium Protector (Schutzherr, Vormunder, ut vult Joh. Ruffus) aliquot annos fuerat, eisdem aureos nummos cudendi potestatem ab Imperatore paulo ante mortem suam impetrarat, quam Imperator XXV. Martii hujus anni diplomate dato confirmat, hoc anno, die Viridium (am guden Donnerstag) mortuus est. (32) 1340. Lubecenses obtinent facultatem cudendæ monetæ aureæ.

(32) Krantz. Wand. 8. 19. Chronicon anni 1158.

Post ferias Paschatos Lubecam venit Ludovicus, Marchio Brandenburgensis, literas ferens Ludovici Imperatoris, Patris sui, quibus se a Patre Lubecæ Protectorem constitutum docebat. Lubecenses quanto poterant apparatu, eum exceperunt. Adduxerat secum Woldemarum affinem suum, Christophori Regis filium. Convenerant alii ibidem plures vicini Principes & Comites. In his & Woldemarus Dux Slesvicensis; Ab hoc & ab Johanne Holsatiæ Comitibus obtinet, ut Waldemarum Regis filium in regnum reducant. (33) Ludov. Marchio Lubecam cum aliis principibus convenit. 1341.

(33) Krantz. Saxon. 9. 16.

Danus vendit Sueco Scaniam. Tempore Quadragesimæ Henricus Episcopus mortuus, & in novo choro, quem suis sumtibus exstruxerat, sepultus est. Johannes Muel Ecclesiæ Lubecensis Scholasticus a Canonicis electus, a Bremensi Burchardo Suerinensi & Raceburgensi Episcopo, Dominica II. post Pascha consecratus, ipse eodem die novum chorum ab antecessore suo exstructum, in maxima populi frequentia dedicavit. Domum Episcopi Eutinensem primus fossa, inducta aqua, munivit. (34) 1341. Joh. Muel episc.

(34) Krantz. Metrop. 9. 29.

§. 59. Henricus, ferreus dictus, & Nicolaus, frater ejus, Comites Holsatiæ ad ulciscendam Gerhardi M. Patris sui mortem; nam is hoc anno a Dano quopiam in cubili suo per insidias interfectus fuerat, teste Lerbec. p. 37. Selandiam & Jutiam rapinis & cædibus devastarunt. Holsati successibus his clariores facti multis injuriis Lubecenses & Hamburgenses mercatores affecerunt. Lubecenses injurias primum Henrico & Nicolao Comitibus frustra queruntur. Erent enim in partes nobilium suorum propensiores. Res ad bellum spectabat. Post a Johanne III. Wagriæ Comite, viro pacis amantissimo, qui in hoc bello medius erat, quique ipse paulo ante Trittowiam arcem contra latrocinia, quæ ex Linovia arce, intra Lubecam, Hamburgum, & Luneburgum fiebant, condiderat, certa pe- Henr. & Nic. Comites Holf. Daniam aggressi etiam Lubecenses & Hamburg. infestant.

cuniæ summa obtinet, ut Segebergæ præsidium collocare liceat, quo itinera mercatoribus per illa loca præstare tuta possent. Ducentos adeo equites illuc mittunt, præsidium contra deprædationes & latrocinia futuros. (35)

(35) Krantz. Saxon. 9. 13. & 14. 17. Wandal. 8. 22. Chronicon anni 1158. Kock, Ruffus aliique.

Henricus & Nicolaus illud iniquo ferentes animo, Johannem Comitem adeunt, & ab eodem potestatem præsidia contra Lubecensium milites in Wagria locandi impetrant. Henricus Comes etiam in Sueciam profectus Regi, cui sanguine junctus erat, rerum suarum statum exponit. Hic illius patrocinio suscepto Lubecensibus & ceteris civitatibus scribit, dolere se Henricum Comitem & hujus fratrem injuria affectos esse. Albertus Dux Saxoniæ & Johannes Comes Holsatiæ cum Rege Daniæ & Sueciæ & cum Henrico Holsatiæ Comite atque ceteris Holsatis inducias belli usque ad diem Pentecostes faciunt. Lubecenses lega-

1342. quibus occurrerunt Lubecenses.

tos ad Ludovicum Imperatorem, & hujus filium, Ludovicum, Marchionem, tum Lubecæ, ut diximus, Protectorem, questum Holsatorum injurias & auxilia petitum mittunt. Ab his Fridericus a Locken Imperatoris Mareschallus cum CC equitibus, Bavaris & Suevis auxilio missus est. Holsati, ubi inaudiissent, Lubecenses defensionem parare, ipsi, antequam Fridericus advenisset, Lubecensem agrum ingressi, incendunt & rapiunt, quicquid possunt. Fridericus cum militibus suis, qui interim advenerat & cives Lubecenses atque Hamburgenses nihil segnius agentes Holsatiam totam, usque ad silvam Danicam pervagantur, omnia cædibus, incendiis & rapinis vastant, imprimisque illorum nobilium arces, qui latrones foverant, diripiunt. Inde Mareschallus cum milite suo in Daniam ad Regem se contulit, ut Suecos & Holsatos ad capturam halecum illuc venturos caperet.

R. Sueciæ infense cum Lubecensibus agit; R. Dan. ipsis amicior.

Sed & Magnus, Sueciæ Rex, quod Comitis Henrici opera frequenter uteretur Lubecensium cives in regno suo negotiantes detinuit, & merces eis abstulit. Nec mitius cum Suecis Lubecæ negotiantibus actum est. Halecis in Scania capiendæ tempus jam advenerat. Cum igitur Lubecensibus & civitatum ceterarum civibus impune illuc venire non liceret, (nam Suecus eam tum tenebat) Rex Daniæ Hafniam in Seelandiam ipsis veniendi potestatem fecit. (36)

(36) Chron. Holsat. p. 73. Krantz. Saxon. 9. 18. Traziger & alii. Morkerk. dicit, fuisse Mareschallum Daniæ Regis.

Lubecenses superiores discedunt;

Holsati inibi ad portum turrim validam tenebant, ex qua illos incommodare mercatoribus conantes Rex Daniæ turrim milite obsidens prohibebat. Auxilia a Magno Holsatis turrim defensantibus missa Fridericus & Lubecenses & ceterarum urbium mercatores aggressi vincunt; deinde turrim expugnant, multos Suecos & Holsatos cædunt: utrobique magna præda potiuntur. Captos ex Holsatiæ nobilibus Marescalcus Lubecam ad suum ad-

iidem male afflicti.

ventum adservandos misit. Friderico adhuc in Dania occupato Lubecenses ex vicinis terris, imprimis ex Saxonia & Mecklenburgo exercitum contrahunt, eidemque Johannem Principem Mecklenburgensem summum Ducem præficiunt, & Marchionem iterum per legatos de auxiliis sollicitant. Dum hæc aguntur, Segebergæ incolæ cum Henrico Comite Holsatiæ de tradendo oppido conspirant. Noctu igitur ipse cum CC. equitibus intromissus Lubecensium equites, in queis ditissimi duo cives, inopinanter oppressit, captos abduxit & gravi ære se redimere coëgit. Non ita diu post Comites, quantas possunt, copias cogunt: has Lubecæ admovent, villas circa urbem incendio absumunt & prioris prædæ specilegia legunt. Summa equidem ope adnitebatur Abbas Reinfeldensis, conventu habito controversiam tollere, sed duriores Holsatorum conditiones civitates accipere non poterant. Postridie diei festi Bartholomæi urbs fere oppletur Bavaris & Suevis militibus ultro operam suam civitati offerentibus nec mercede se militaturos, sed de præda hostium victuros profitentibus. Hos Lubecenses non omnes usui sibi fore rati, partem extemplo iterum dimittunt: reliquos ducentis illis equitibus, quos Fridericus adduxerat, jungunt. Sed nec equites illi strenue amplius officio fungebantur, sed, quoties eundum in hostem esset, pugnam detrectabant, & quidem ex illis aperte hostibus favere videbantur. Ita duo integri menses sine insigni aliquo in hostes edito facinore exacti sunt. Cum bellum & diffidia ita traherentur, tandem Imperator Gumscherum, Comitem Schwartzburgensem, Marchio autem Henricum de Buch Suevum natione cum milite & mandatis misere, qui primum æquis conditionibus utrique parti propositis studerent sine armis bellum componere: sed, si id fieri non posset, armis urbem defenderent. Tentata & repudiata pace ad arma ventum est. Verum & ea ab illis, qui missi erant, segnius tractata, quam rei magnitudo & illorum fides requirebat. Et venere arbitri in suspicionem, magis eos propendere in Holsatos, quam in cives. Ita rursus multum temporis cum gravi sumtu civitatis sine fructu insumtum est; civium enim stipendiis interim omnis ille miles alendus erat. (37)

Hostibus pacem obtinendæ diu frustra student.

(37) Krantz. Saxon. 9. 17. 18.

Comites favore Arbitrorum, quorum Schwartzburgensis cognatione eos attinebat, freti horum judicio causam suam permittebant iidem ut Lubecensibus fieret, exigentes. Hi, quanquam Arbitrorum gratiam magis in alteram partem propendere intelligebant, tamen tandem compromittere in eosdem necesse habebant. Horum igitur opera denuo hoc anno 1342. die Dominico ante diem Galli de pace agere cœptum est, & tandem inter Comites, Lubecenses & Hamburgenses convenit, ut bona fide arma utrinque usque ad d. festum trium Regum anni sequentis 1343. cessarent; quo induciarum tempore elapso Stralsundi conventuros & Comite Schwartzburgensi ac Henrico Buchensi arbitris bellosinem impositutos. (38)

(38) Krantz. Saxon. 9. 18.

Hennin-

1343. Henningus ante tempus constitutum morte abripitur. Conventu igitur Stralsundensi morte ejus impedito, aliusRostochii habendus indicitur. Nec hic, cum civitatum legati advenissent, quicquam actum est, quod Marchionis aulæ magister, cui a Ryschbath nomen erat, destinatus ad hanc pacificationem, emaneret: nam & hic interim obierat. Comites tamen & Civitates inducias factas religiose servabant. Itinera nihilominus omnia per Holsatiam ab iisdem, qui antea ea insederant, iterum ita infesta redduntur, ut non mercatores tantum omnibus bonis spoliati ad incitas redigerentur, sed & integra oppida opibus exhaurenritur. Comites ergo & Civitates denuo Lubecæ conventum agunt. Intersunt, Johannes, Henricus, Nicolaus, Gerhardus Comites Holsatici: Consules itidem duo Hamburgenses. Hic de exscindendis viarum obsessoribus pactio renovatur. Promittunt Comites, incommoda omnia a suis, ex quo pax facta fuerat, civitatibus illata pensaturos; & si deinceps suorum quispiam civitatibus quid auferat, se intra sex hebdomadas restituturos, aut potestatem civitatibus permissuros, vi ablata vi recuperandi. Pacem etiam ratam hanc fore sanciunt, etiamsi familia Krummendikia, Porsfeldia, Blocksfeldia, (*) & qui ex Mushardi familia erant, in eam forte non sint consensuri. Nam hi imprimis damna, quæ a Lubecensium &Hamburgensium militibus passi essent, se his prædis sarcire dicebant. Acta hæc sunt Lubecæ idibus Septembr. quæ D. Luciæ sacræ sunt, anno 1343. Quiescentibus ajam Holsatiæ Commitibus prædatores & itinerum obsessores ab Erico, Saxoniæ inferioris Duce, filio, foveri & mercatoribus insidiari cœperunt. Civitates ab Alberto, Erici patruele, diligenter petunt, medeatur isti malo & avertat dedecus ab illustri Ducum familia. Hic utostendat, quam detestetur Erici factum, cum civitatibus arma jungit, in Erici terram media hyeme invadit, receptacula latronum dejicit & captos de proximis arboribus suspendit. (39)

hinc incommoda.

latronibus tandem inhibetur.

(39) Krantz. Saxon. 9. 19. 20. qui Albertum Erici fratrem fuisse vult. Morkerk & Ruffus pro Patruele habent. Krantz. Wand. V. 24.

1344.
1345. Albertus, Dux, post Quadragesimam Lubecæ poste correptus abiit, & Mölnæ sepultus est. Saxoniæ Dux cum cerneret, quanta incommoda non urbibus solum, sed & integris nationibus ab illa prædandi impunitate provenirent, abjecto de ipsis amplius fovendis consilio, arces illorum etiam destruere cogitat. Principatum illo tempore inter prædones tenebant, qui Linoviam arcem habebant. Hanc igitur Dux a Scharpenbergiis nobilibus suis sibi redimit, Darsingensi terra palustri cum arce ad Albim sita eis reddita. Verum cum & hic veterem exercerent quæstum, rogatu Lubecensium & Hamburgensium a DuceMecklenburgensi & Ottone Duce Luneburgensi terra in autumno pulsi sunt. Wilhelmus, Hollandiæ Comes, Lubecensibus amicus, in Frisia prælians occubuit. Hic suis sumtibus a nobilibus & Frisiis naufragorum bonorum immunitatem impetravit, eandemque urbibus ad mare Balthicum testamento legavit. (40)

(*) aliis Blokeberg. nomina temen reticere, mavult Krantz. Wand 8. 24.

(40) Krantz. Saxon. 9. 22. Reim. Kock & Morkerk habent pro Ottone, Rodolph von Saffen. Morkerk. & Ruffus civitates, immunitates a Wilhelmi Patre impetrasse scribunt.

§. 60. Dux Mecklenburgensis N. (nomen enim ignoratur) cum Euphemia conjuge, Magni Schmech, Sueciæ Regis filia, Lubecam ad Bacchanaliorum festivitatem celebrandam pervenit. Aderat & Rudolphi, Saxoniæ Ducis filius, Henricus, Holsatiæ Comes, cum eo nobiles aliquam multi. Post ludos equestres imprimis peractos, Duce Mecklenburgensi arbitro, lites Holsatiæ Comitum, Henrici & Gerhardi, & senatus Lubecensis amice sopitæ sunt. Woldemarus IV. Daniæ Rex, Lubecam magno comitatu ingressus est. Inde in Borussiam abiit, adversus Lituanos bellaturus. Non multo post nonnulli Holsati, qui in pacem cum Lubecensibus initam non consenserant, valida manu militum collecta novas turbas faciunt. Duces agminis præcipui Marquardus Westensehe, & Henningus Hummersbüttel, Hartvicus Zabel, Detlevus a Zylen, Hermannus a Tralow. Hi non mercatores solum spoliabant, sed & in exitium Comitum suorum, Henrici imprimis, conspirarant. Comes Henricus socios Lubecenses vocat. Cum his copias suas jungit, & Reinoldsburgum, Marquardo oppignoratum vi expugnat, deinde Lakeburgum (41) Marquardi domum hæreditariam occupat. 1346.

In Bacchanalibus Lubecæ celebratis controversiæ cum Holf. Comitibus sopiuntur.

Woldemarus IV. R. Dan.

nobiles repugnantes coercet.

(41) Morkerk & Traziger cum Chronico Anni 1158. domum vocant Kalnborg. Klingenberg vocat Lakeborch, Krantz. Saxon. 9. 27. & Chron. Holsat. p. 78. dicunt Laren-See. Autographum tamen Kocki pro Lakenborch facit.

Ad Holsatorum exemplum etiam in Saxoniæ Ducatu nonnulli prædæ inhiantes Heinone Brockdorpio & Ludecke Scharpenbergico ducibus conglobati Linoviam arcem, Principi quondam venditam, occupant & ex eo latrocinia maximo cum totius Ducatus & exterorum mercatorum damno exercent. Henricus & Johannes, Comites, Nobilibus potentia inferiores, Hamburgum veniunt, & cum Senatu de hostibus ferro & igni persequendis, deque domo Hogenstegen & Waltorpio exscindendis die Bartholomæi IX. Kal. Sept. pactionem ineunt. Tum Waltorpium primum expugnatur & solo æquatur (Linoviam arcem eodem anno & tempore destructam esse commemorant quidem Traziger & Krantz. Saxon. 9. 28. cum Chronico Anni 1158. sed eam anno 1349. adhuc stetisse certum est) Exinde domus Hogenstegen, Henningii præsidiis firmata, multis copiis obsidetur. Hanc postquam Comites & Hamburgenses diu frustra oppugnassent, Waldemari, Daniæ Regis, arbitrio, obsidio his conditionibus soluta est, ut Henningus acceptis a Comite & Hamburgensibus quinque milibus marcis argenti Lubecensis arcem deserreet, & cum conjuge atque liberis terra excederet. Arx etiam solo æquata, nec unquam postea instaurata est. 1347.

nova latrocinia.

quorum patroni in Holf. urgentur.

Eje-

Ejectis ex Holsatia & Saxonia prædonibus, civitates refici, & quasi ex diuturno morbo recreari iterum cœperunt. (42)

(42) Pro Waltorp. autor Chronici Anni 1158. legit Wolstorp.

1349. Idem fit in Mecklenb. per Lubecenses. At prædones, qui illis locis excedere jussi teran, nova receptacula in Mecklenburgensium terra quærunt. Decennium jam effluxerat, ex quo pax publica inter vicinos Principes Lubecenses sancita fuerat. Crescentibus igitur denuo prædonum manipulis, Lubecenses decretum de iis tollendis, cum Erico, juniore, Saxoniæ Duce, Johanne juniore, Henrico, Nicolao & Gerhardo, Holsatiæ Comitibus Dominica Invocavit renovant. Ita enim prædones vires sumebant, ut jam Comitibus, Dominis suis, minitari non dubitarent. Lubecenses primum copias suas Hartvico a Ritzorovia (aliis von Stitzerow) Ducis Saxoniæ Præfecto, committunt, qui in arce Bernstorpio familiæ a Zülen hæreditaria expugnata, tredecim prædones repertos supplicio affecit. Eodem anno post diem festum Pentecostem Ducis, Comitum & Lubecensium copiæ iterum eductæ, diebus decem, latronum novem receptacula, Tzeteram, Niendorpium, Borchardsdorpium, Lankium, Nannendorpium, Steinhorstium, Culpinum, Gudovium & Rehburgum expugnaverunt. (43)

(43) Zechere, Manndorp, Borchardsdorpe, Lanken, Nannendorpe, Stenhorst, Culpin, Gudowe, Rechborg vocant Morkerk & Klingenberg. Autographum Kockii expresse habet Nyendorpe.

Nec multo post Hartvicus a Ritzerovia ex arce Gallino, quæ itidem familiæ Züleniæ hæreditaria erat, & in Wittenburgensi districtu sita, in qua multi latrones latitabant, stratagemate territos fugavit, & arcem sine cædibus occupavit. At ex nulla arce tanta incommoda illata mercatoribus & rusticis, quanta a Scharpenbergiis ex Linovia: Hæc quamdiu staret, nunquam defuturos latrones Lubecenses intelligebant. Convenit ergo inter fœderatos & Lubecenses, ut ad hanc exscindendam singuli certos milites mittant. Hi a die nativitatis Mariæ ad diem Michaëli sacrum arcem obsessam tandem expugnant. Occupatam Lubecenses a nemine, nisi a Civibus suis, & quos illi ad eam rem adsumsissent, dirui volunt. Tanta scilicet illorum intererat, illam dejici. Quare id opera MD militum & virorum solo æquant. Pulsi hinc latrones, ad Albertum Mecklenburgensium Ducem confugiunt. Lubecenses de recepto tali hominum genere cum eo expostulant. Dux undique se jam hostibus premi respondet, quibus alios, quos opponat, non habeat. Prædones interim illi non cessabant multis modis sævire in civitatum mercatores. Lubecenses igitur Hartvicum, a Ritzerow, Henricum Luchow, Ducis Saxoniæ Præfectum, & suum militiæ Magistrum cum civibus suis VIII. Id. Decembr. in regionem Witteborgensem emittunt. Illi intra diem & noctem quatuor firmas arces expugnant. In his primum Nienkerkum, ubi sex latrones repertos occidunt, civem unum vinculis constrictum liberant, & castellum incendunt. Hoc diruto Tessinum adgressi, æque Vulcano tradunt. Inde ad Kamninum movent, ubi tres cives captos solvunt, ex quis duo Lubecenses. Familaiæ Zülen omnes hæ tres arces erant. Kussinum ultimo, quæ familiæ a Stucker erat, evertunt. (44)

Linovia arx diruitur.

aliæ præterea arces.

(44) Krantz. Saxon. 9 27.

Flagellantium secta Lubecæ prohibetur. Oberrabat hoc anno per Germaniam colluvies hominum, certam vivendi disciplinam professa, & Flagellantium nomine (Geisselbröderen) dici gestiens. Constabat secta ex utroque hominum sexu. Urbem aliquam ingressi, per plateas bini, mas & femina, incedebant, hymnos quosdam cantillantes, in quibus sicubi passionis Dominicæ verbo mentio fieret, derepente, ubi ubi etiam in platea versarentur, etiam in medium lutum procidebant. In templis vero major ipsorum gesticulatio observata fuit. Pars illorum etiam Lubecam delati intromitti petierunt. Senatus consilio cum Episcopo & aliis doctis habito in urbem non admisit. Clam tamen nonnulli irrepsere. Hos senatus partim custodiæ carnificis commisit, partim a curiosis civibus recepti, ut est mens humana novitatis avida, & in honore habiti sunt. Hermann. de Lerbeke in Chron. Schawenb. p. 35. refert ad A. 1310. juxta veteres versus.

Anno milleno trecenteno quoque deno
Secta fuit fira Leyson fractum maledicta.

Sed & ad initium Caroli IV. qui A. 1346. imperare cœpit, eorum meminit. (45)

(45) Krantz. Wand. 8. 28.

Altera jam vice Pontifex Romanus anni jubilæi solennitatem toti Christiano orbi indixerat, & ad eam celebrandam ingens hominum multitudo Romam confluxerat. Ibi vero sævissima pestilentia invadit populum. Hinc cum singuli domum remearent, multi peregrinationis præmium secum domum retulerunt. Furit malum a feriis Pentecostes ad diem Michaëli sacrum per totum Romanum Imperium & vicina Europæ Regna. Lubecæ die, qui D. Laurentio sacer est, intra horas quatuor & viginti bis mille & quingentos mortuos esse certis librorum ineditorum & lapidum scripturis certo constat. MSSum anni 1385 ita describit: In demselben Jare 1350 des Sontags von Pingsten bet tho Sünte Michaëlis Tage, do wass so grot sterven der Lüde in allen Düdeschen Landen, dat des gelikes ne was ervaren, und het noch de grote dot, hierumme dat he immer was over vele Landt, ock dat he krechtig was, over vele Lüde, also dat an velen Steden de teynde Minske blev levendig. In der Stadt tho Lübeck storven by enen naturliken dage S. Laurentii von der eenen Vesper tho der andern XXV hundert Volcks betelt. De Lüde gingen als de doden, und erstorven veele vor engsten und vruchteden.

1350. Roma pestis per totum Imp. diffeminatur. Lubecæ etiam grassatur.

Noti sunt versus:

Mille trecenteno Liut tempora dicent.
Dum mors in mundo regnat (regnavit) pede rotundo.

(adde

(adde Krantz. Wand. 8. 29.)
Una illa æstate undecim senatorii Ordinis viri mali sævitia abrepti sunt, quorum nomina dabimus:

1) *Hermannus von Warendorp*
2) *Marquardus von Kœsfeldt*
3) *Johannes Mollenstrate*
4) *Henricus von Achen*
5) *Tidemannus von Gustrow. Cons.*
6) *Tidemann von Ultzen*
7) *Hermanus von Bullmann*
8) *Arnoldus von Bardewyk*
9) *Wadekindus Klingenberg*
10) *Wedekindus von Warendorp*
11) *Godschalck von Velin.*

In rei memoriam versus tum facti sunt:
Pestis regnavit: plebis quoque millia stravit,
Insolitus populus flagellat se seminudus.
Contremuit tellus populusque crematur Hebræus Meibom. in Lerbec. 176. Eadem æstate Johannes Mule Episcopus mortuus & in templo Cathedrali humatus est. Successit Bertramus Cremon, hactenus Cantor, Avinione ab ipso Papa die divæ Catharinæ dicato, consecratus est. Rexit Episcopatum annos XXVI. prædia & villas multas in usum Episcopatus coemit.

Huc usque B. Henricus Bangertus; reliqua desiderantur.

XIII.

De præcipuis Rebus gestis FRISIORUM SEPTENTRIONALIUM breviter descriptis & iconice adumbratis Libri Sex

e summis antiquitatum tenebris producti
per
PETRUM SAX
ab
Eydora-Frisium
A.C. MDCLVI.

DEDICATIO.

Perquam Magnifico, Illustri atque Eminentissimo, Dn. Johanni Samueli Heisterman a Ziehlberg, JLLmi Cimbrorum & Saxonum Ducis Consiliario Aulico, Eydoranæ & Heveranæ Frisiæ Gubernatori, & Civitatis Tenningensis Judici usquequaque longe dignissimo, viro citra omnem controversiam omnis generis virtutis & eruditionis laude cumulatissimo, paterna avita, proavita & abavita gloria splendidissimo, Fautori, Benefactori & Patrono meo omni obedientiæ & observantiæ cultu multis nominibus æternum prosequendo. Perquam Magnifice, Illustris atque Eminentissime Heros, tam multis magnisque officiis Tuæ perquam illustri atque emin. dign. sum obstrictus, ut ne cogitanda quidem gratia summis tuis erga me meritis possim respondere. Nihil jam dicam de noticia singulari, quæ mihi, cum Magnif. Ampliss. & Consultissimo Viro, Dn. Georgio Heisterman, JCto eximio, oculo, aure, ore, manu, atque adeo ipsa imagine JLLmi Cimbror. & Saxonum, Ducis, Domini & principis mei Clem. fulgentissimo Patruo tuo, cujus memoria nunc est ἐν τῇ εὐλογίᾳ, quondam intercessit, in quo colendo patriam, sanctitatem mihi constitui, & ut eum vivum sum complexus, parentis in modum, nec morte quidem ab ejus amore divelli possum: neque id immerito. Nam non solum musas incitare iisque favere, & labores meos constanter & sincere adiuvare, sed etiam in suorum numero me habere, prædicare & nullo non officiorum genere præsto esse voluit; cujus amissione feci jacturam ingentis Patroni. Nihil inquam de iis omnibus inpræsentiarum; sed de tua, salutaris Consiliarie, & Eydoranæ & Heveranæ Frisiæ Gubernator, benignitate & beneficiis in me quam plurimis collocatis aliquid proferendum habeo: ex quo enim in noticiam tuam perveni, plus quam multoties omni genere profusissimæ liberalitatis quam benignissime me excepisti, maximos honores in republica decrevisti & tantum dedisti, quantum nec in mentem optare venerat, nec ulla mea erga Familiæ Heistermannianæ claritatem officia demereri videbantur, ut reapse probare ausim, & vere & ex animo dixerim, Tibi meæ domus potissima incrementa deberi, nec omnino quicquam deest, quod denuo petendum, aut ullo modo præstandum erit. Quo nomine cum quam maxime Tibi, clarissima lux Patriæ, me obligatum fatear & tantum debeam, quantum solvere nunquam possim, recte

duitur, & omnes tres e conspectu arcis suspenduntur de arbore, ut Ducis fratrem suspensum esse obsessi opinati citius se Principum voluntati permitterent. Ryke interim Suerinum in vincula deductus est. Tantum autem aberat, ut obsessi illo spectaculo ad deditionem moverentur, ut potius efferati omnibus modis in exercitum obsidentium læsæ beluæ instar sævirent, & nobiles plurimos ceterosque quos capiebant, miserrime obtruncarent. Principes cum viderent, tam infestis animis in se pugnari, nec pacificationi locum illum dari, & ipsi gratiam omnem captis denegandam decernunt. Ergo judicium in castris super ipsis constituitur. Albertus Dux Saxoniæ pro tribunali sedet: Principes ceteri accusatorum locum supplent. Obsessi in judicium vocantur. Illis non comparentibus gladius educitur, & clara voce prima, altera & tertia vice latrones vocantur. Tum aqua & igni ipsis interdicitur, & omnes, qui ex ipsis capti fuerint, pessima morte afficiendos esse decernitur.

Henricus sen. D. Meckl. ex Babyl. redux hinc a Lubec. laute excipitur.

Dum hæc aguntur, ecce domum redit Henricus Senior, Dux Mecklenburgensis, qui jam annos sex & viginti a Suldano Babylonico in vinculis habitus fuerat. Hic omnium applausu in castris excipitur. Hermannus Ryke interim cum duobus aliis noctu ex arce egressus per obsidentium exercitum nemine animadvertente elabitur. Arx tandem expugnatur. Capti plerique capite truncati aut suspensi sunt. Dominus Gans a Potlast Johannem a Slavekesdorp sua manu suspendebat. Tam infesto in

Latronum supplicium.

eum erat animo, quod hujus Johannis filius Ryke Dominum Gans antea Wittenborga ex insidiis in hypocausto cepisset. Hic Ryke a Slavekesdorp cum toto suo manipulo e regione arcis expugnatæ suspensus est. Lubecenses etiam latrociniis & multis sceleribus infamem militem, cui nomen Wolteblock, cum socio suo ad eandem arcem suspendebant. Ita disturbatum est latronum receptaculum, ex quo infinita damna Principibus & civitatibus illata fuerant. Non ita diu post Henricus, Princeps Mecklenburgensis, jam ex diuturna captivitate redux, Lubecam venit. Occurrunt ei gratulabundi senatores & cives, & magno plausu optimum Principem excipiunt. Dies aliquot liberaliter tractatum & muneribus amplissimis affectum iterum dimiserunt. Tanta tunc inter Principes & civitates animorum erat conjunctio.

1299. Nova cum Episcopo de agris controversia.

§. 57. Post sopitam de molendinis controversiam, tertia enata est. Agros, pascua, prata & silvas ad vicum Schwartouw, quem locum tunc veterem Lubecam (Olden Lübeck) vocabant, Episcopus sibi & Canonicis suis asserere cogitabat. In senatum, qui sibi jus istorum prædiorum vendicabat, dira anathematis fulmina, Missarum solennia & sepulturam Civibus interdicendo, jam tertia vice vibrabat. Hac senatus aliquamdiu, ut poterat, ferebat. Cum interim nonnulii ex ima fæce populi, bajuli & id genus hominum, ab Episcopi familia ex villa Koldenhove læsi essent, illi die Veneris hebdomada Pentecostes temulenti & ebrii concurrunt, villam Episcopi diripiunt & succendunt: eodem furore acti urbem iterum ingressi domos Canonicorum invadunt, multaque per vim auferunt. Senatores quidam ad compescendas turbas missi propter frequentiam & furiosam plebeculæ rabiem, frustra eam ab instituto revocant. Tum Canonicis & sacerdotibus iterum urbe cedentibus, senatus sacrorum in parœciis administrationem primum Monachis templi arcis & Cœnobii Cathariniani, deinde post sesqui annum sacerdotibus aliunde accersitis committit. (10)

(10) Joh. Russus. Morkerke. Krantz. Wand. 7. 44. & 54. Maresc. Deflor. l. 5. p. cxiii. &c. Krummendik scribit litem hanc natam esse anno 23. Burchardi, incidit ergo in annum 1299. Idem affirmat, tunc altera vice Canonicos esse expulsos & Episcopum Romam profectum.

Episcopus jam plus quam centum annos natus, bona sua repetere ac persequi lite & judicio constituit, Romam excurrit, apud Bonifacium Papam Lubecensibus litem intendit,

Episc. Romam petit questum

conquerens, se & Canonicos suos antea quidem cum senatu populoque Lubecensi in Abbatem Reynefeldensem, Gardianum Cœnobii Cathariniani & Priorem templi arcis arbitros compromisisse, verum hos magis in populi partem propensos iniquam sententiam tulisse; Implorasse postea se opem Archi-Episcopi Bremensis, a quo Judices dati sint, quorum sententia ipse quidem cum suis in integrum restitutus sit, sed senatum non paruisse. Deinde necessitate se compulsum ad extremum remedium se progressum, sacrorum usu civitati interdixisse, verum & hoc cives susque deque habuisse: imo audaciores factos in templum Cathedrale, cum sacra clausis valvis submissa voce celebrarentur, effractis foribus irrupisse, feminam cum ancilla, quæ singulari venia Episcopi ad spectanda sacra in templum intromissæ essent, repertas & Canonicorum ministros vestibus nudatos verberibus excepisse: senatum & populum mortuos in cœmiteriis contempta prorsus excommunicationis auctoritate, sepeliisse, omnia Sacerdotum officia per Monachos & suos aliunde vocatos Sacerdotes veteri solennitate, cum extremo potestatis Ecclesiasticæ contemptu & irrisione usurpare: insuper quosdam de suis emisisse, qui Episcopi segetes corruperint & demessuerint, arbores & silvas succiderint: in agro Episcopi molendina ædificasse: intra urbem Episcopi & Canonicorum domos a furiosa plebe violari, supellectilem auferri, hortos & pomaria everti passos esse: Canonicis expulsis sacrarium, in quo sanctorum reliquiæ, sigilla, ornatus Missaticus, & privilegia asservata fuerint, obturasse. (Privileg. German. f. 14.) Querelis istis refutandis senatus & populus coram Pontifice regerebant, delectos arbitros, ubi causam ipsi & privilegia antiqua utriusque partis recte intellexissent, pro conscientia justam sententiam præsente utraque parte protulisse: dictæ sententiæ tunc neminem contradixisse; Episcopum & Canonicos

nicos falso arbitros prævaricationis apud Archi-Episcopum accusasse, ac temere & sine causa alios judices postulasse: judicibus deinde ab Archi-Episcopo constitutis, & ex favore pro Episcopo pronuntiantibus se actutum contradixisse: illos tamen Episcopum & Canonicos in possessionem omnium honorum, de quibus controversum fuisset, contra omne
1300. jus & æquum introduxisse. Pontifex ut diu protractæ liti finem tandem imponeret, sequenti anno Abbatem Luneburgensem & Verdensem, Præpositum item Raceburgensem arbitros constituit, ut illi utramque partem litigantem Raceburgum evocent, causam diligenter cognoscant, & controversiam omnem dirimant. (11)

(11) Bonifacius VIII. factus est Papa 1294. die Nativit. Christi. Constituit arbitros in hac causa anno Pontificatus sexto i. e. 1300.

Diploma scriptum Bonifacii Pontificatus anno VI. Idib. Mart. Episcopus interim quadriennium Romæ subsistebat, ut sua præsentia causam commendaret. Ut autem Lubecensibus interim, quibus modis posset, incommodaret, Ottonem Ducem Luneburgensem
1301. Episcopi instinctu Otto D. Luneb. infestat Lubecenses. in eos concitabat. Otto Dux trecentos Equites in agrum Lubecensem mittit. Hi rapinis atque igni in subjectas villas grassati, vaccarum gregem tandem abigunt. Capitaneus urbis, cui nomen Hane, cum parva manu Equitum & peditum, quam in illa festinatione parare poterat, eos insequitur, civium etiam aliqua multitudine tardius insequente. Ducis milites cum Stubbendorpium venissent, nuncium de ponte dejecto (qui Krowelsbrugge dicebatur) accipiunt. Ergo necessitatem in virtutem vertunt & confligere statuunt. Capitaneum igitur, antequam cives ei conjungerentur, adorti ipsum & alios quosdam de militibus ipsius occidunt: nec enim ultra centum milites secum trahebat. (12)

(12) Joh. Ruffus. Morkerk. Krantz. Wand. 7. 46. Saxon. 8. 37.

Tum & in cives, qui palantes & diversi sequebantur, impetu facto, plures quam centum interimunt. Nec ipsis incruenta prorsus illa pugna fuit, non paucis e numero suo de-
Consul a sicario interemtus. sideratis. Hoc anno Bernhardus a Coesfeldt, Consul, in foro a sicario, qui cultrum in gula
1302. ei adegerat, occiditur. Sicarius die, qui Margrethæ dicatus est, tribus rotis ad tres urbis
1303. Holsatiæ Comitis ob nobiles exturbatos cum D. Sax. dimicatio arbitris Lubec. composita. portas impositus est. Holsatiæ Comites, in bello, quod anno 1289. contra Dithmarsos gesserant, nobiles quosdam propensiori in hostes, quam in suos, animo fuisse intellexerant. Hos igitur nunc sedibus a Comitibus ejectos Albertus Saxoniæ Dux fovebat & auxiliis firmabat. Illi etiam accepta manu aliqua a Mecklenburgensibus, cum octingentis equitibus in Holsatiam irruptionem faciunt, & quinque diebus obvia quæque diripiendo magnam prædam colligunt. Comites cum suis juxta Travam ad villam Lockfeldam, qua his cum præda transeundum erat, occurrunt, & multos cædunt. Lubecenses utrisque ex æquo faventes, ne plus sanguinis funderetur se arbitros offerunt. Neutra pars alteri cedere, sed pugnam expetere videri volebat. Tunc arbitrorum sententia, postquam hi tres dies ultro citroque inter eos commeassent, Holsati prædam ablatam & captos receperunt, & Saxones domum reversi sunt. Cœptæ ædificari turres templi B. Virginis. Et altera quidem, qua Septentrioni obversa est, hoc anno initium sumsit: altera post sexennium. Expressum id versiculis, quorum alter lapidi murali ad fores insculptus: 1304. Turres ad Mariæ templum exstruētæ.

Turris principia sunt M tria CCC duo bina.

Alter in sacello versus austrum ad turrim itidem murali lapidi:

Turris principia sunt M tria CCC duo quina.

Male quosdam Holsatiæ nobiles habebat, prædam, quam tenere videbantur, sibi quasi e faucibus Lubecensium arbitrio ereptam, atque ut damna pensarent, multos cives Lubecenses ad Stubbendorp misere interemerunt, aliud crimen causæ prætendentes. Non diu post etiam denuo duce Peltzio quodam conglomerati, Dithmarsis etiam in suas partes pertractis, Holsatiæ agros iterum tota æstate depopulantur, & itinera inter Lubecam & Hamburgum obsident, sed non eodem, quo antea successu. Nam prælio a Gerhardo & Henrico Comitibus vincuntur. Dux Peltzius capitur, equis raptatur & rota crura fractus, aliisque exquisitissimis cruciatibus tortus suspenditur. Ceterorum Holsatorum, qui contra Comites suos conspirarant, villas & domos Comites exurunt & bona publicant. Horum multi cum conjugibus & liberis fuga elapsi a Lubecensibus recepti sunt, quia nec illis Gerhardus Comes servasset, quæ ipsis nuper ad Travam arbitris promiserat. Id ægerrime ferens Comes nec excusationem Lubecensium audiens despiciebat, quo pacto urbi ægre faceret. Ergo non stat pactis & conventis, quibus Lubecensibus promissum erat, Travæmundam muniri non debere, sed turrim Travæmundæ magis firmat; missos, qui ipsum ab instituto dehortarentur, superbe a se rejicit. Res inde ad apertum bellum pervenit. Lubecensium partes Albertus & Ericus, Duces Saxoniæ, fœdere cum ipsis inito, (Conditiones fœderis a Ducibus Saxoniæ cum Lubecensibus initi A. 1306. die Catharinæ conscriptæ sunt. Vid. Privileg. Germ. l. 4. f. 56. b.) & Ericus Daniæ Rex, cujus protectioni se Lubecenses X annos commiserant, misso Waldemaro Slesvici Duce & pulsi Holsatia Nobiles juvabant. Comiti Henricus Dux Mecklenburgensis aderat. Hic castra in Priwalko insula e regione Travæmundæ ad portum Lubecensibus penitus obstruendum metatus est, turrim e regione turris Travæmundensis ibi exstruxit. Lubecenses ubi frustra primum pacis conditiones proposuissent die Divo Nicolao sacro cum armatis urbe exeunt, Oldesloam occupant, ex qua Holsatiam subigant & deprædentur. Multa tum ultro citroque damna hinc inde inferebantur. Gerhardus Comes paulo post diem festum trium Regum

Nobiles Holsati bellum moventes compescuntur. 1306.

Ob quosdam fugientes receptos Lubecensibus cum Comitt. Holf. enascitur diffidium.

cum mille & quadringentis equitibus castra in nemore ad villam Suartow, ab altera Travæ parte locat, & non tantum commeatum omnem terra marique urbi intercipit, sed & omnia Lubecensium prædia & villas diripit & exurit. Cives naves suas adversus incursantium impetum muniunt, & cum istis, quamquam difficulter, in mare excurrunt & redeunt, nec non sæpe ex urbe erumpentes cum Comite dimicant: conflictibus crebro repetitis quotidie multi cadunt. Et ut Comes nihil intentatum relinqueret, naves saxis oneratas in Travam, transitum omnem destructurus, demersit; quibus omnibus tamen impedire non poterat, quo minus naves excurrerent & redirent.
1307. Lubecenses vere primo tempore Quadragesimæ cum multis copiis egressi Mecklenburgensium novum castellum in insula multo labore tandem expugnant, paulo post etiam turrim a Gerhardo exstructam dejiciunt, ipsique propugnaculum & castra ibidem locant, ex quibus tam Holsatorum, quam Mecklenburgensium auxilia prohibeant & Travæmundam expugnent. (13)

(13) Krantz. Saxon. 8. 38.

compositum per R. Dan. Ericus Mendridius Daniæ Rex, cui tum cum Sueciæ Rege bellum erat, ut Germanorum militum opera uti posset, Femariam progressus media æstate Ducem Saxoniæ, Ducem Slesvicensem & Lubecenses, nec non horum adversarios, Holsatiæ Comites & Principes Mecklenburgenses vocatos, his conditionibus conciliavit, ut Nobilibus ad sua redeundi potestas facta sit, controversiam vero de Travæmundensi turri & Priwalko ad Imperatorem Romanum remiserit. Lubeca igitur Erici Regis fidem & humanitatem in hoc negotio experta ipsum ad decennium protectorem sumsit. (14)

(14) Krantz. Saxon. 8. 37. 38.

1308. Latrones denuo insultantes. Alberto II. Saxoniæ Duce, egregio Principe & justitia Patrono fortissimo, hoc anno e vivis sublato & Raceburgi sepulto prædones Linoviam arcem a Lubecensibus A 1291. destructam, reædificant, mercatores spoliant, reluctantes occidunt. Lubecenses viis publicis, quoad Ericus Rex supererat, quiete fruebantur, cum interim vicinæ urbes Rostochium & Gryphiswaldia tumultibus jactarentur. (15)

(15) Krantz. Saxon. 9. 5.

Excommunicationis vinculo liberari student Lubecenses. Grave civitati erat, tamdiu excommunicationis vinculo teneri. Ideo, ut ne quid in se quod ad pacem & animorum conjunctionem redintegrandam pertineret, omitterent, hoc anno pacificationis negotium urgent. Mittunt tres ex ordine senatorio viros graves, Johannem Runese, Albertum a Bardewyk, & Arndium Papen, cum Johanne Samenkowe scriba. Excutiuntur capita controversiæ, & pax initur. Quia autem nec tum Canonici in urbem redierunt, nec Lubecenses a Romano Pontifice excommunicatione soluti leguntur, suspicari licet, irritum redditum fuisse, quicquid hac vice de pace decretum erat. Et quia nec arbitri a Bonifacio constituti Episcopum & senatum Lubecensem conciliarant; ideo non tantum Lubecenses non modo excommunicationis vinculo non solvuntur, sed etiam, cum in Cœnobiis adhuc sacra exercerentur, Clemens V. Pontifex Priori in templo arcis & Gardino ad D. Catharin. proposito excommunicationis fulmine omni sacrorum usu interdicit. Diploma Avinione X Kal. April. anno Pontificatus ejus sexto perscriptum est. Vid. Privileg. German. f. XV. a. Hoc anno Episcopum victorem Roma reducem factum scribit Krantz. Wand. 7. 47. Templum Cathedrale Eutinense in Episcopatu Lubecensi ædificari cœptum est. 1309. Templum Utinense struitur. Henricus VII. Imperator, Lubecensibus omnes immunitates, jura & privilegia, unquam ab antecessoribus suis concessa, confirmat. 1310. Henr. VII. Imper. privilegia Lubec. firmat. Scripta confirmatio Francfurdiæ IX. Kal. Aug. MCCCX. Wismariensium, Rostochiensium, Stralsundensium & Gryphiswaldensium legati, Rostochii de causis quibusdam contra Ericum Regem Daniæ tractaturi, conveniunt. Quarundam civitatum cum R. Dan. controversia. Lubecenses fœdus contra Regem inire detrectant; quod ipsis magnæ saluti fuit. (16)

(16) Joh. Ruffus & Morkerk. Krantz. Wand. 7. 49.

1311. quarum Lubecenses sunt expertes. Die Michaëli sacro inter maritimarum urbium negotiatores & Danos in Falstria tumulti orto, nonnulli occisi sunt tabernæ item quædam concrematæ. Rex negotiantium ibi Germanorum bona detinuit. Senatus Lubecensis per Notarium ad Regem Roschildum missum suorum Civium bona repetit. Protectorem enim civitatis tueri potius & contra aliorum injurias defendere oportere civium bona, quam illa nulla de causa publicare. Rex Daniæ cum ex notario a Lubecensibus misso cognovisset, Lubecenses non consensisse in fœdus, quod tum maritimæ quædam urbes contra eum inierant, ipsis collaudatis & admonitis, ne bello se immisceant, 1312. omnia se redditurum, & damna illata pensaturum pollicetur. Cum autem promissa servata non essent, denuo Lubecensium legati paulo ante Pascha res repetitum missi sunt, jussique interrogare, pro amicisne an pro hostibus haberentur? Hi in Chersonesum Balthicam delati ceterarum urbium naves bellicas, fines Danorum rapinis & incendiis devastantes repererunt. Progressi in regnum comiter excipiuntur, omnia redditum iri promittitur, idque omnibus Regni incolis a Rege serio præcipitur. Quod autem optimates Regni maximam horum bonorum partem tenerent, ceteri item, qui illa diripuerant, penes se esse negarent, parum redditum est. Varnus Rostochiensibus a Principe Mecklenburgensi obstruitur. Rostochiensibus bellum infertur. Mecklenburgensis & Marchio Brandenburgensis nomine Regis Daniæ Rostochiensibus bellum inferunt: ab utraque parte Varni fluvii robustam turrim ædificant, ab una ad alteram Varno pontem imponunt, & portum saxis obstruunt. Cum hi discessissent, Rostochienses turres illas expugnant & diruunt: ipsi autem aliam eximiæ magnitudinis ædificant, ex qua portum suum tueri se posse sperabant. 1312. Rostochienses turrim suam, quam ad Warnoviæ sive Varni ostium ædificabant, jam perfecerant. Adest statim Rex Daniæ

Daniæ, & eam magno molimine tandem expugnat. Vulgus falso suspicatus, deditionem turris non absque senatus collusione esse factam, insurgere, tumultuari, Senatores quosdam per summum furorem urbe pellere, quosdam etiam occidere laborat. Rex aliis quatuor turribus robustis & altis fossis turram occupatam muniebat, ut jam fortissimæ arcis & propugnaculi loco esse posset. (17)

(17) Krantz. Wand. 7. 51. refert ad A. 1313.

1313. Henricus Imperator veneno periit.

1314. episcopi lites cum Lubec. dirimuntur. Circa festum diem Purificationis Mariæ controversiæ inter senatum & Episcopum Wilhelmus a Bardewyk & Henricus Plesskowe, Senatores Eutinam ad Episcopum missi finem imponunt. Ejectis Canonicis fit in urbem ad bona sua & sacrorum exercitium redeundi potestas: de limitibus inter agrum civitatis & Episcopi res transigitur: villam Koldenhoff reædificandi, sine plancis tamen & muris, Episcopo facultas datur: Clericis, qui absentibus Canonicis sacra administraverant, impunitas promittitur. Ut anathema dictum, Romani Pontificis auctoritate, qui illud ratum habuerat, solveretur, legatos Romam mittendos esse decernitur.

Testes Senatores subscripti

1) *Johannes Runese*
2) *Zegbebode Crispin*
3) *Albertus von Bardevvyk.*
4) *Bruno Warendorp*
5) *Johannes Keiser*
6) *Ecbertus Kure*
7) *Gerhardus von Bremen*
8) *Johannes von Ulssen*
9) *Johannes Kienedenst*
10) *Rudolphus von Stene*
11) *Arndius Pape*
12) *Henricus Wroth*
13) *Alvinus Grope*
14) *Albertus von Hastorp*
15) *Henricus von Wittenborg*
16) *Henricus Plesskowe*
17) *Sivertbus von Bruthen.*

Statim igitur a senatu quidem Wilhelmus Bardewyk, & Henricus Plesskowe; a Canonicis autem M. Johannes Bule Canonicus & Thesaurarius Romam missi sunt. (18)

(18) Privileg. Germ. lib. 1. f. 8. a. f. 11. a.

1315. Johannes Wagr. C. e custodia dilapsus. Quo cum venissent, Clemens V hebdomade Paschatos fatis concedebat. Johannes II. Wagriæ Comes, elapsus custodia, qua Chilonii detentus fuerat, ad Lubecenses confugit; ab his in Comitatum reductus, etiam Chilonium recepit. (Krantz. Saxon. 8. 40.)

Bellum R. Dan. cum March. Brandenb.; eorumque foederati. §. 58. Regis & Marchionis Brandenburgensis amicitia hoc anno 1315 in apertum bellum conversa est. Rex belli summam Henrico Duci Mecklenburgensi affini suo committebat. Hic multos alios gratia & opibus ad partes suas trahebat, ut Ericum Ducem Saxoniæ, Wislaum IV. ultimum Rugianorum Ducem, Gerhardum & Johannem Holsatiæ Comites, Henricum Comitem Suerinensem, & alios potentes Principes. Woldemarus Marchio, qui tum solus totam Marchiam ditione tenebat, licet opibus & viribus valeret, tamen & ipse aliorum auxilia implorabat. Aderat ei Otto, Dux Stetinensis & Wertislaus Dux Wolgastanus, Ottonis ex fratre nepos & Dominus de Werla. Stralsundenses se Wislao Domino suo opponebant: Gryphiswaldenses classem sui Domini instruebant & Regi portum suum permittebant: Rostochienses & Wismarienses gravi bello cum Ducibus suis gesto & viribus exhausti, nullam opem civitatibus ferre poterant, a quibus ipsi ante adjuti fuerant. Protectores (Tutores) Lubecæ tunc erant ipse Rex Daniæ & Marchio: ille a civitate electus, hic ab Imperatore Romano datus. Uterque Lubecensium opem flagitabat. Utrique honeste denegabatur. Ea res postea multum Civitati profuit. utrique denegatur auxilia a Lubecens. Gerhardus III Stormariæ Comes, insidias metuens nobilium suorum Lubecam cum tota aula se contulit, ibidemque quadriennio exacto mortuus est. (19) 1316. Gerhardus III. Storm. C. Lubecæ commoratur.

(19) Krantz. Saxon. 8. 41.

Universa pene Germania tantam annonæ caritatem sensit, ut multi fame perirent. Nullibi tamen frumenta minoris, quam Lubecæ, emebantur. Lubecam ergo tum innumera famelicorum multitudo concurrit, qui civium liberalitate conservati sunt. 1317. In annonæ caritate Lubeca abundat. Senatus & Episcopi legati, Avinione in Gallia a Papa Johanne XXII. impetrato iterum sacrorum libero usu & exercitio, atque mortuos in cœmeteriis sepeliendi potestate, redeunt, Episcopo Burchardo jam mortuo (Eutinæ enim tempore Quadragesimæ excesserat,) qui jam sacris octodecim integros annos Lubecensibus interdixerat. Excommunicationis solutio. Absolutionem a Papa factam, Berengarius, Cardinalis Tusculanus literis, Avinione anno 1317 scriptis confirmavit. (20)

(20) Privileg. German. f. 11. a. Joh. Ruffus.

Hinricus a Bockholte, Lubecensis natione, Præpositus, magno consensu Episcopus eligitur. 1317. Henr. a Bockholte Medicus fit præpositus, Canonic. deinde episcopus; hinc lis cum Archiep. Brem. Vir pacis amans, exquisita eruditione instructus, professione Medicus, ita mores suos Canonicis probabat, ut primum Decanum, & ex Decano Præpositum facerent. Utramque vero dignitatem ea integritate gessit, ut hoc anno magno consensu Episcopum crearent, a Capitulo (uti vocant) Bremensi propter Archi-Episcopi absentiam confirmatus, ejusdemque mandato consecratus est. Accusatus propterea ab Archi-Episcopo in aula Pontificis ibidem contra eum causam suam egit, tandemque a Pontifice absolutus est. Romam iturus, Lubeca XIV Januar. discedebat, quo ipso die turris Danica tota dejecta est. Cum Romæ hæreret, Gerhardus, Holsatiæ Comes, Eutinum & alia bona Episcopatus invasit. Gerhardus Comes episcopatus invadit bona. Obtinuit Episcopus a Papa judices, quibus arbitris Comes centum marcarum reditus perpetuos; & jus Patronatus Ecclesiæ Lütkenburgensis & Plönensis Episcopo concessit. Episcopus etiam templo Cathedrali chorum novum, egregium plane opus, & quod ante LX. annos inceptum quidem, sed derelictum iterum erat, nunc magnifice consummatum adjecit. Domum item Episcopi Lubecæ novam ædificavit.

Cum annos tres & viginti Episcopatum magna industria rexisset, vitam cum morte commutavit, sepultusque est in medio novo choro ab ipso exstructo. (21)

(21) Krantz. Metrop. 9. 13. Morkerk & Kock referunt ad A. 1317. sed Krummendik & Bonnus ad A. 1316. Morkerk Episcopum per annos 3½. alii per septennium, Romæ commoraſſe perhibent.

1318. Lubecenſ. ad Imp. legati in Franconia captivi detinentur. Juſſu Imperatoris Ludovici, Lubecenſes legatos duos, alterum ex ordine ſenatorio, & ex illorum, qui a ſecretis ſunt, numero alterum ad Comitia mittunt. Hos confecto negotio ab Imperatore publica fide data dimiſſos, Francus aliquis Dynaſta captos & arci Jetho incluſos biennium & novem menſes detinuit, donec Bartholdus, Comes Hennebergenſis, cui hoc ab Imperatore in mandatis datum erat, cuſtodia liberaretur. Lubec. privilegia ab Imp. Ludov. confirmata. Ludovicus Imperator confirmat Lubecenſibus jura & privilegia ab Anteceſſoribus communicata. Scripta hæc confirmatio Ratisbonæ III Non. Aug. 1318. 1320. Inundatio facta. Die Andreæ Apoſtolo ſacro impellentibus ventis flumina in mare Balthicum exeuntia, ita aucta ſunt, ut per exundationes maritimis urbibus ingentia damna illata ſint. Lubecæ aquis ſuperſtagnantibus non modo merces multæ in domibus ad Travam ſitis corruptæ ſunt, ſed etiam homines multi & pecora in ædibus periere. Nam aquæ pontem Holſaticum ſupergreſſæ omnia ædificia ad eam urbis partem, quæ tum depreſſior multo, quam nunc, erat corripiebat. Tunc enim ſenatus edicto cives ad evitanda deinceps talia incommoda congeſtis terris editiores plateas & domorum areas fecerunt. Joh. III. Wagr. Lubecenſibus Travæmundam cum trajectis & turribus vendit. Johannes III. Wagriæ Dominus, cognomento Beneficus, poſtridie illius diei, qui Thomæ Apoſtolo dicatus eſt, cum nobilibus & Conſiliariis ſuis, & ſenatores quidam Lubecenſes Suſelæ conveniunt. Hic Comes Lubecenſibus Travæmundam villam & trajectum ibidem, item trajectum, qui tunc a Bono viro appellationem habebat, turrim Travæmundæ a Waldemaro Rege quondam exſtructam, & locum Bollreneck dictum, cum ſtructura & ſigno, ibidem pro utilitate cum navigio portum amnis intrantium poſito, ſeptem millibus marcarum denarioum vendidit. Pactum ibidem & conventum eſt, ut turris Waldemari funditus deſtrueretur, vallum & foſſa circa turrim æquarentur; nulla item turris in vicinia, ex qua Lubecenſibus incommodi quicquam oriri poſſet, deinceps unquam exſttueretur. Turrim ſtatim pridie Natalis Domini Lubecenſes demoliri coeperunt. Scriptum Suſelæ poſtridie Thomæ 1320. (22)

(22) Morkerk habet 3000. Kock & Ruff. 4000. marc. Penninge, Krantz. Sax. 9. 9. 4000 monetæ marcarum Lub.

Idem Comes civi alicui pro meritis gratiam relaturus locum in Trava prope urbem, qui a ſalmonum captura nomen habet, cum agris & prædiis quibusdam dediſſe commemoratur. 1322. Frigus maximum; a glacie navibus damna exorta. A die Andreæ usque ad tempus Quadrageſimæ anni ſequentis propter penetrabile frigus non flumina & portus ſolum, ſed & mare ipſum ita glacie concretum eſt, ut Lubeca in Daniam & Boruſſiam iter per glaciem pateret, inque glacie caſulæ extruerentur, in quibus viatores pernoctarent, multæque naves, cum vere glacies ſolveretur, cum fragmentis ejusdem colliſæ perirent. (23)

(23) Krantz. Wand. 8. 7.

Circa hoc tempus Ludovicus Imperator, filio ſuo Ludovico, cum Marchionum Brandenburgenſium familia in Woldemaro defiiſſet, Marchionatum dedit. 1323. Ludovici Marchion. cum R. Chriſtophori II. filia nuptiæ apparantur. Rex Daniæ Chriſtophorus II. cum magno Comitatu nobilium ſuorum XIV. Kal. Nov. Travam ingreditur, & in loco, qui ab arce Danica nomen habebat, tentoria figit, Ludovicum Imperatorem præſtolaturus, ejusdemque filio Ludovico Marchioni filiam ſuam deſponſurus. Imperator turbis Johannis Papæ detentus, qui Italiam contra eum concitabat, emanet. Rex igitur poſt dies XIV, ex quo venerat, in Daniam navigat. (24)

(24) Krantz. Wand 8. 6. Joh. Ruffus ait ingreſſum Regem des negeſten Dages ſunte Lucas.

1324. & perficiuntur magna cum ſolenitate. Bartholdus Comes Hennebergenſis Ludovicum Marchionem Brandenburgenſem tum annos XIX natum (25) in Daniam ad ducendam Margaretham, Chriſtophori Regis filiam perducturus, Lubecam die Andreæ ſacro pervenit. Inde in Daniam progreditur. Nuptiarum feſtivitati inter ceteros multos Principes intererat & Henricus Leo, Princeps Mecklenburgenſis. Cum hoc Rex agere cœpit de reddendis arcibus & oppidis, quæ bello Henricus a morte Woldemari Marchionis ſoceri ſui, ſibi adſeruerat. R. Dan. cum Henrico Leone Meckl. tranſactum. Sed Mecklenburgenſis cum graviores conditiones ſibi proponi putaret, ſpatio deliberandi ſumto, mane nave conſcenſa cum ſuis diſceſſit.

(25.) Morkerk. habet annos IX. kume van negen Jehren old. Idem de ſponſa Joh. Ruffus & Krantzius Wand. 8. 12. affirmant. Sponſus erat Ludovicus, Ludovici Bavari Imperatoris filius, atque adeo primus Marchio ex hac familia. Vide Henning. p. 200. Micrel. Pom. l. 3. §. 21. p. 323.

tandem rem conficit. Hennebergenſis in reditu cum Henrico Principe Lubecam revocato cauſam agendam reſumpſit. Tum ipſius opera effectum eſt, ut Marchio Henrico XX millia marcarum Brandenb. argenti pro reſtitutione omnium terrarum, urbium & arcium promitteret.

(26) Kock in Chron. habet. 70000 Marck Brandenborger Sülver.

1326. Latronum impetus. Latrones iterum ex Linovia arce & aliis itinera intra Lubecam & Hamburgum infeſta reddunt. Johannes Comes Holſatiæ ad eruptiones eorum cohibendas tum arcem Trittow exſtruebat. (27)

(27) Morkerk. Joh. Ruffus & Chronicon A. 1158.

1329. Regi Dan. exturbato ſuccedit Waldemarus: ejus cum Chriſtophoro R. itemque Com. Holſ. tranſactio. Rex privilegia Civitatibus antea conceſſa confirmavit. Idem a ſuis regno ejectus, eidemque Woldemarus Dux Sleſvicenſis ſurrogatus eſt. Gerhardus III. Holſatiæ Comes Woldemaro XII. annos nato tutor & regni adminiſtrator datus eſt. Rex cum armis amiſſum regnum recuperare non poſſet, Lubecam confugiebat, amica compoſitione reditum in regnum ſibi paraturus, Lubecenſium arbitrio, Chriſtophorus Rex Gerhardo LXXX millia marcarum argenti promiſit, quibus acceptis

Comes

Comes omni hostili invasione, Waldemarus regno, Ducatu contentus, abstineret. (28)

28. Krantz. Saxon. 9. 11. Joh. Ruffus, qui achtentig dusent Mck. lodiges Silvers fuisse perhibet. adde Kokium & Trazigerum.

Joh. III. Com. Lubecensibus venditionem Travæmundæ diplomate stabilit. Johannes III. Comes Holsatiæ & Stormariæ; Dominus Imbriæ & Lalandiæ novo diplomate testatur, sel Lubecensibus vendidisse trajectum ad domum Boni viri cum nave, domo & agro portitoris, villam Travæmundam cum agris, pascuis, aquis, vectorium item Travæmundæ, ædem sacram Spiritus S. ibidem cum jure Patronatus in eadem, mille marcis, & sexaginta marcis denariorum Lubecensium. Diploma scriptum Lubecæ, Octava Epiphaniæ Domini 1329. Ertmer Crispinus a Johanne a Visshusen, e militia sacra profugo, apud villam Stockesdorpium occiditur, & lapidea crux in loco homicidii erigitur. (cædes.)

1332. Lubecensium ob commercium in Dania negotia. Lubeca, Rostochium, Sundium & Gryphiswaldia legatos ad Regem Daniæ pro libertate negotiandi in Norvegia obtinenda mittunt. Ceteris præteritis Lubecensium Oratori soli, non sine ceterorum offensa responsum est, licere ipsis in regno illo, ut antea, negotiari. At Lubecenses, quod sociis denegaretur, nec se accepturos respondent. (29)

(29) Morkerk refert ad A. 1333.

1334. Otto R. fil. a Gerhardo Com. superatus capitur. Cum Christophorus Rex anno 1333 rebus humanis exemtus esset, Otto filius bellum contra Holsatos renovavit. At Gerhardus Comes in Jutiam usque ipsi occurrit, prælio victum & captum, primum Segebergam, postea Reinoldsburgum, in custodiam abduxit.

1335. Ejus liberationem frustra tentant Lubecenses. Marquardus, Episcopus Raceburgensis, moritur. Succedit Wolradus, qui Stadæ consecratur. Ludovicus Imperator insigni legatione, in qua Johannes, Comes Hennebergensis, Bartholdi filius, ad Lubecenses missa jubet, ut senatus pro virili adnitatur, ut Otto Rex custodia liberetur, & Daniæ regnum legitimo hæredi reddatur. Summa industria a Lubecensibus frustra adhibita est. Quas enim Comes ferebat conditiones, eas nec captus nec arbitri accipere poterant. Re ergo infecta discessum est. (30)

(30) Morkerk. Joh. Ruffus Krantz. Wand. 8. 17.

templum Cathar. ædificatum. Hoc anno templum Catharinianum exstrui cœptum est. Notant hoc incisi lapidi versiculi:

Anno milleno ter CCC quintoque trigeno
Vicesimo primoque die Julii duce Christo
Hunc Præsul primum lapidem ponebat in imo.

ceti 24. capti. Ceti viginti & quatuor pedes longi infra & supra urbem ad molam cuculi, uti tunc vocabatur, capti sunt. (Krantz Wand. 8. 17.)

1336. Lubec. a R. Suec. privilegia. Legati Lubecensium magna privilegia a Magno, Ruge Sueciæ, obtinent.

1338. Fœdus contra latrones initum. Amplissimus Principum & civitatum conventus Lubecæ pro universali pace in his terris statuenda, die Festo trium Regum habitus. Plures quam viginti Principes adfuisse certum est. In his Archi-Episcopus Bremensis, Episcopus Brandenburgensis, Suerinensis, Raceburgensis, Lubecensis & Halberstadiensis, Marchio Brandenburgensis, Ludovicus Dux Brunsvicensis, Duces Luneburgenses, Principes Stetinensis, Wolgastanus, Saxoniæ duo Principes, Comites Holsatiæ, Comes Suerinensis, Dominus de Mecklenburgo & alii multi. Interfuere & civitatum vicinarum legati, Hamburgi imprimis, Wismariæ & Rostochii. Hi fœdus in sex annos religiose servandum cum Lubecensibus pangunt, quo prædones & latrones omnes sine discrimine junctis armis se persecuturos, & e medio sublaturos conjurant. (31)

(31) Krantz. Wand. 8. 19. Joh. Ruffus, Aquilonip. de Lubeca lib. 2. c. 7.

Margaretha, Ludovici Marchionis conjux, Christophori Regis filia, mortua est. Bartholdus, Comes Hennebergensis, qui præcipua auctoritate in Imperio Romano Princeps, & Lubecensium Protector (Schutzherr, Vormunder, ut vult Joh. Ruffus) aliquot annos fuerat, eisdem aureos nummos cudendi potestatem ab Imperatore paulo ante mortem suam impetrarat, quam Imperator XXV. Martii hujus anni diplomate dato confirmat, hoc anno, die Viridium (am guden Donnerstag) mortuus est. (32) 1340. Lubecenses obtinent facultatem cudendæ monetæ aureæ.

(32) Krantz. Wand. 8. 19. Chronicon anni 1158.

Post ferias Paschatos Lubecam venit Ludovicus, Marchio Brandenburgensis, literas ferens Ludovici Imperatoris, Patris sui, quibus se a Patre Lubecæ Protectorem constitutum docebat. Lubecenses quanto poterant apparatu, eum exceperunt. Adduxerat secum Woldemarum affinem suum, Christophori Regis filium. Convenerant alii ibidem plures vicini Principes & Comites. In his & Woldemarus Dux Slesvicensis; Ab hoc & ab Johanne Holsatiæ Comitibus obtinet, ut Waldemarum Regis filium in regnum reducant. (33) Ludov. Marchio Lubecam cum aliis principibus convenit. 1341.

(33) Krantz. Saxon. 9. 16.

Danus vendit Sueco Scaniam. Tempore Quadragesimæ Henricus Episcopus mortuus, & in novo choro, quem suis sumtibus exstruxerat, sepultus est. Johannes Muel Ecclesiæ Lubecensis Scholasticus a Canonicis electus, a Bremensi Burchardo Suerinensi & Raceburgensi Episcopo, Dominica II. post Pascha consecratus, ipse eodem die novum chorum ab antecessore suo exstructum, in maxima populi frequentia dedicavit. Domum Episcopi Eutinensem primus fossa, inducta aqua, munivit. (34) 1341. Joh. Muel episc.

(34) Krantz. Metrop. 9. 29.

§. 59. Henricus, ferreus dictus, & Nicolaus, frater ejus, Comites Holsatiæ ad ulciscendam Gerhardi M. Patris sui mortem; nam is hoc anno a Dano quopiam in cubili suo per insidias interfectus fuerat, teste Lerbec. p. 37. Selandiam & Jutiam rapinis & cædibus devastarunt. Holsati successibus his clariores facti multis injuriis Lubecenses & Hamburgenses mercatores affecerunt. Lubecenses injurias primum Henrico & Nicolao Comitibus frustra queruntur. Erant enim in partes nobilium suorum propensiores. Res ad bellum spectabat. Post a Johanne III. Wagriæ Comite, viro pacis amantissimo, qui in hoc bello medius erat, quique ipse paulo ante Trittowiam arcem contra latrocinia, quæ ex Linovia arce, intra Lubecam, Hamburgum, & Luneburgum fiebant, condiderat, certa pe- Henr. & Nic. Comites Hols. Daniam aggressi etiam Lubecenses & Hamburg. infestant.

 cuniæ

cuniæ summa obtinet, ut Segebergæ præsidium collocare liceat, quo itinera mercatoribus per illa loca præstare tuta possent. Ducentos adeo equites illuc mittunt, præsidium contra deprædationes & latrocina futuros. (35)

(35) Krantz. Saxon. 9. 13. & 14. 17. Wandal. 8 22. Chronicon anni 1158. Kock, Ruffus aliique.

Henricus & Nicolaus illud iniquo ferentes animo, Johannem Comitem adeunt, & ab eodem potestatem præsidia contra Lubecensium milites in Wagria locandi impetrant. Henricus Comes etiam in Sueciam profectus Regi, cui sanguine junctus erat, rerum suarum statum exponit. Hic illius parrocinio suscepto Lubecensibus & ceteris civitatibus scribit, dolere se Henricum Comitem & hujus fratrem injuria affectos esse. Albertus Dux Saxoniæ & Johannes Comes Holsatiæ cum Rege Daniæ & Sueciæ & cum Henrico Holsatiæ Comite atque ceteris Holsatis inducias belli usque ad diem Pentecostes faciunt. Lubecenses legatos ad Ludovicum Imperatorem, & hujus filium, Ludovicum, Marchionem, tum Lubecæ, ut diximus, Protectorem, questum Holsatorum injurias & auxilia petitum mittunt.

1342. quibus occurrerunt Lubecenses.

Ab his Fridericus a Locken Imperatoris Mareschallus cum CC equitibus, Bavaris & Suevis auxilio missus est. Holsati, ubi inaudiissent, Lubecenses defensionem parare, ipsi, antequam Fridericus advenisset, Lubecensem agrum ingressi, incendunt & rapiunt, quicquid possunt. Fridericus cum militibus suis, qui interim advenerat & cives Lubecenses atque Hamburgenses nihil segnius agentes Holsatiam totam, usque ad silvam Danicam pervagantur, omnia cædibus, incendiis & rapinis vastant, imprimisque illorum nobilium arces, qui latrones foverant, diripiunt. Inde Mareschallus cum milite suo in Daniam ad Regem se contulit, ut Suecos & Holsatos ad capturam halecum illuc venturos caperet. Sed & Magnus, Sueciæ Rex, quod Comitis Henrici opera frequenter uteretur Lubecensium cives in regno suo negotiantes detinuit, & merces eis abstulit. Nec mitius cum Suecis Lubecæ negotiantibus actum est. Haleeis in Scania capiendæ tempus jam advenerat. Cum igitur Lubecensibus & civitatum ceterarum civibus impune illuc venire non liceret, (nam Suecus eam tum tenebat) Rex Daniæ Hafniam in Seelandiam ipsis veniendi potestatem fecit. (36)

R. Sueciæ infense cum Lubecensibus agit; R. Dan. ipsis amicior.

(36) Chron. Holsat. p. 73. Krantz. Saxon. 9. 18. Traziger & alii. Morkerk. dicit, fuisse Mareschallum Daniæ Regis.

Lubecenses superiores discedunt;

Holsati inibi ad portum turrim validam tenebant, ex qua illos incommodare mercatoribus conantes Rex Daniæ turrim milite obsidens prohibebat. Auxilia a Magno Holsatis turrim defensantibus missa Fridericus & Lubecenses & ceterarum urbium mercatores aggressi vincunt; deinde turrim expugnant, multos Suecos & Holsatos cædunt: utrobique magna præda potiuntur. Captos ex Holsatiæ nobilibus Marescalcus Lubecam ad suum adventum adservandos misit. Friderico adhuc in Dania occupato Lubecenses ex vicinis terris, imprimis ex Saxonia & Mecklenburgo exercitum contrahunt, eidemque Johannem Principem Mecklenburgensem summum Ducem præficiunt, & Marchionem iterum per legatos de auxiliis sollicitant.

iidem male afflicti.

Dum hæc aguntur, Segebergæ incolæ cum Henrico Comite Holsatiæ de tradendo oppido conspirant. Noctu igitur ipse cum CC. equitibus intromissus Lubecensium equites, in queis ditissimi duo cives, inopinanter oppressit, captos abduxit & gravi ære se redimere coëgit. Non ita diu post Comites, quantas possunt, copias cogunt: has Lubecæ admovent, villas circa urbem incendio absumunt & prioris prædæ specilegia legunt. Summa equidem ope adnitebatur Abbas Reinfeldensis, conventu habito controversiam tollere, sed duriores Holsatorum conditiones civitates accipere non poterant.

Hostibus occurrere pacique obtinendæ diu frustra student.

Postridie diei festi Bartholomæi urbs fere opplebatur Bavaris & Suevis militibus ultro operam suam civitati offerentibus nec mercede se militaturos, sed de præda hostium victuros profitentibus. Hos Lubecenses non omnes usui sibi fore rati, partem extemplo iterum dimittunt: reliquos ducentis illis equitibus, quos Fridericus adduxerat, jungunt. Sed nec equites illi strenue amplius officio fungebantur, sed, quoties eundum in hostem esset, pugnam detrectabant, & quidem ex illis aperte hostibus favere videbantur. Ita duo integri menses fine insigni aliquo in hostes edito facinore exacti sunt. Cum bellum & dissidia ita traherentur, tandem Imperator Gumscherum, Comitem Schwartzburgensem, Marchio autem Henricum de Buch Suevum natione cum milite & mandatis misere, qui primum æquis conditionibus utrique parti propositis studerent sine armis bellum componere: sed, si id fieri non posset, armis urbem defenderent. Tentata & repudiata pace ad arma ventum est. Verum & ea ab illis, qui missi erant, segnius tractata, quam rei magnitudo & illorum fides requirebat. Et venere arbitri in suspicionem, magis eos propendere in Holsatos, quam in cives. Ita rursus multum temporis cum gravi sumtu civitatis sine fructu insumtum est; civium enim stipendiis interim omnis ille miles alendus erat. (37)

(37) Krantz. Saxon. 9. 17. 18.

Comites favore Arbitrorum, quorum Schwartzburgensis cognatione eos attinebat, freti horum judicio causam suam permittebant idem ut Lubecensibus fieret, exigentes. Hi, quanquam Arbitrorum gratiam magis in alteram partem propendere intelligebant, tamen tandem compromittere in eosdem necesse habebant. Horum igitur opera denuo hoc anno 1342. die Dominico ante diem Galli de pace agere cœptum est, & tandem inter Comites, Lubecenses & Hamburgenses convenit, ut bona fide arma utrinque usque ad d. festum trium Regum anni sequentis 1343. cessarent; quo induciarum tempore elapso Stralsundi conventuros & Comite Schwartzburgensi ac Henrico Buchensi arbitris bello finem impositutos. (38)

(38) Krantz. Saxon. 9. 18.

Hennin-

1343. Henningus ante tempus constitutum morte abripitur. Conventu igitur Stralsundensi morte ejus impedito, aliusRostochii habendus indicitur. Nec hic, cum civitatum legati advenissent, quicquam actum est, quod Marchionis aulæ magister, cui a Ryschbath nomen erat, destinatus ad hanc pacificationem, emaneret: nam & hic interim obierat. Comites tamen & Civitates inducias factas religiose servabant. Itinera nihilominus omnia per Holsatiam ab iisdem, qui antea ea insederant, iterum ita infesta redduntur, ut non mercatores tantum omnibus bonis spoliati ad incitas redigerentur, sed & integra oppida opibus exhaurenritur. Comites ergo & Civitates denuo Lubecæ conventum agunt. Intersunt, Johannes, Henricus, Nicolaus, Gerhardus Comites Holsatici: Consules itidem duo Hamburgenses. Hic de exscindendis viarum obsessoribus pactio renovatur. Promittunt Comites, incommoda omnia a suis, ex quo pax facta fuerat, civitatibus illata pensaturos; & si deinceps suorum quispiam civitatibus quid auferat, se intra sex hebdomadas restituturos, aut potestatem civitatibus permissuros, vi ablata vi recuperandi. Pacem etiam ratam hanc fore sanciunt, etiamsi familia Krummendikia, Porsfeldia, Blocksfeldia, (*) & qui ex Mushardi familia erant, in eam forte non sint consensuri. Nam hi imprimis damna, quæ a Lubecensium &Hamburgensium militibus passi essent, se his prædis sarcire dicebant. Acta hæc sunt Lubecæ idibus Septembr. quæ D. Luciæ sacræ sunt, anno 1343. Quiescentibus ajam Holsatiæ Commitibus prædatores & itinerum obsessores ab Erico, Saxoniæ inferioris Duce, filio, foveri & mercatoribus insidiari cœperunt. Civitates ab Alberto, Erici patruele, diligenter petunt, medeatur isti malo & avertat dedecus ab illustri Ducum familia. Hic ut ostendat, quam detestetur Erici factum, cum civitatibus arma jungit, in Erici terram media hyeme invadit, receptacula latronum dejicit & captos de proximis arboribus suspendit. (39)

hinc incommoda.

latronibus tandem inhibetur.

(39) Krantz. Saxon. 9. 19. 20. qui Albertum Erici fratrem fuisse vult. Morkerk & Ruffus pro Patruele habent. Krantz. Wand. V. 24.

1344.
1345. Albertus, Dux, post Quadragesimam Lubecæ poste correptus abiit, & Mölnæ sepultus est. Saxoniæ Dux cum cerneret, quanta incommoda non urbibus solum, sed & integris nationibus ab illa prædandi impunitate provenirent, abjecto de ipsis amplius fovendis consilio, arces illorum etiam destruere cogitat. Principatum illo tempore inter prædones tenebant, qui Linoviam arcem habebant. Hanc igitur Dux a Scharpenbergiis nobilibus suis sibi redimit, Darsingensi terra palustri cum arce ad Albim sita eis reddita. Verum cum & hic veterem exercerent quæstum, rogatu Lubecensium & Hamburgensium a DuceMecklenburgensi & Ottone Duce Luneburgensi terra in autumno pulsi sunt. Wilhelmus, Hollandiæ Comes, Lubecensibus amicus, in Frisia prælians occubuit. Hic suis sumtibus a nobilibus & Frisiis naufragorum bonorum immunitatem impetravit, eandemque urbibus ad mare Balthicum testamento legavit. (40)

(*) aliis Bloksberg. nomina temen reticere. mavult Krantz. Wand 8. 24.

(40) Krantz. Saxon. 9. 22. Reim. Kock & Morkerk habent pro Ottone, Rudolph von Saffen. Morkerk. & Ruffus civitates, immunitates a Wilhelmi Patre impetrasse scribunt.

§. 60. Dux Mecklenburgensis N. (nomen enim ignoratur) cum Euphemia conjuge, Magni Schmech, Sueciæ Regis filia, Lubecam ad Bacchanaliorum festivitatem celebrandam pervenit. Aderat & Rudolphi, Saxoniæ Ducis filius, Henricus, Holsatiæ Comes, cum eo nobiles aliquam multi. Post ludos equestres imprimis peractos, Duce Mecklenburgensi arbitro, lites Holsatiæ Comitum, Henrici & Gerhardi, & senatus Lubecensis amice sopitæ sunt. Woldemarus IV. Daniæ Rex, Lubecam magno comitatu ingressus est. Inde in Borussiam abiit, adversus Lituanos bellaturus. Non multo post nonnulli Holsati, qui in pacem cum Lubecensibus initam non consenserant, valida manu militum collecta novas turbas faciunt. Duces agminis præcipui Marquardus Westensehe, & Henningus Hummersbüttel, Hartvicus Zabel, Detlevus a Zyleh, Hermannus a Tralow. Hi non mercatores solum spoliabant, sed & in exitium Comitum suorum, Henrici imprimis, conspirarant. Comes Henricus socios Lubecenses vocat. Cum his copias suas jungit, & Reinoldsburgum, Marquardo oppignoratum vi expugnat, deinde Lakeburgum (41) Marquardi domum hæreditariam occupat.

1346. In Bacchanalibus Lubecæ celebratis controversiæ cum Holf. Comitibus sopiuntur.

Woldemarus IV. R. Dan. nobiles repugnantes coercet.

(41) Morkerk & Traziger cum Chronico Anni 1158. domum vocant Kalnborg. Klingenberg vocat Lakeborch, Krantz. Saxon. 9. 27. & Chron. Holsat. p. 78. dicunt Laren-See. Autographum tamen Kochi pro Lakenborch facit.

Ad Holsatorum exemplum etiam in Saxoniæ Ducatu nonnulli prædæ inhiantes Heinone Brockdorpio & Ludecke Scharpenbergico ducibus conglobati Linoviam arcem, Principi quondam venditam, occupant & ex eo latrocinia maximo cum totius Ducatus & exterorum mercatorum damno exercent. Henricus & Johannes, Comites, Nobilibus potentia inferiores, Hamburgum veniunt, & cum Senatu de hostibus ferro & igni persequendis, deque domo Hogenstegen & Waltorpio exscindendis die Bartholomæi IX. Kal. Sept. pactionem ineunt. Tum Waltorpium primum expugnatur & solo æquatur (Linoviam arcem eodem anno & tempore destructam esse commemorant quidem Traziger & Krantz. Saxon. 9. 28. cum Chronico Anni 1158. sed eam anno 1349. adhuc stetisse certum est) Exinde domus Hogenstegen, Henningii præsidiis firmata, multis copiis obsidetur. Hanc postquam Comites & Hamburgenses diu frustra oppugnassent, Waldemari, Daniæ Regis, arbitrio, obsidio his conditionibus soluta est, ut Henningus acceptis a Comite & Hamburgensibus quinque milibus marcis argenti Lubecensis arcem deserreet, & cum conjuge atque liberis terra excederet. Arx etiam solo æquata, nec unquam postea instaurata est.

nova latrocinia.

1347. quorum patroni in Holf. urgentur.

Eje-

Ejectis ex Holsatia & Saxonia prædonibus, civitates refici, & quasi ex diuturno morbo recreari iterum cœperunt. (42)

(42.) Pro Waltorp. autor Chronici Auni 1158. legit Wolstorp.

1349. Idem fit in Mecklenb. per Lubecenses.

At prædones, qui illis locis excedere jussi erant, nova receptacula in Mecklenburgensium terra quærunt. Decennium jam effluxerat, ex quo pax publica inter vicinos Principes Lubecenses sancita fuerat. Crescentibus igitur denuo prædonum manipulis, Lubecenses decretum de iis tollendis, cum Erico, juniore, Saxoniæ Duce, Johanne juniore, Henrico, Nicolao & Gerhardo, Holsatiæ Comitibus Dominica Invocavit renovant. Ita enim prædones vires sumebant, ut jam Comitibus, Dominis suis, minitari non dubitarent. Lubecenses primum copias suas Hartvico a Ritzorovia (aliis von Stitzerow) Ducis Saxoniæ Præfecto, committunt, qui in arce Bernstorpio familiæ a Zülen hæreditaria expugnata, tredecim prædones repertos supplicio affecit. Eodem anno post diem festum Pentecostem Ducis, Comitum & Lubecensium copiæ iterum eductæ, diebus decem, latronum novem receptacula, Tzeteram, Niendorpium, Borchardsdorpium, Lankium, Nannendorpium, Steinhorstium, Culpinum, Gudovium & Rehburgum expugnaverunt. (43)

(43) Zechere, Manndorp, Borchardsdorpe, Lanken, Nannendorpe, Stenhorst, Culpin, Gudowe, Rechborg vocant Morkerk & Klingenberg. Autographum Kockli expresse habet Nyendorpe.

Nec multo post Hartvicus a Ritzerovia ex arce Gallino, quæ itidem familiæ Züleniæ hæreditaria erat, & in Wittenburgensi districtu sita, in qua multi latrones latitabant, stratagemate territos fugavit, & arcem sine cædibus occupavit. At ex nulla arce tanta incommoda illata mercatoribus & rusticis, quanta a Scharpenbergiis ex Linovia: Hæc quamdiu staret, nunquam defuturos latrones Lubecenses intelligebant. Convenit ergo inter fœderatos & Lubecenses, ut ad hanc exscindendam singuli certos milites mittant. Hi a die nativitatis Mariæ ad diem Michaëli sacrum arcem obsessam tandem expugnant. Occupatam Lubecenses a nemine, nisi a Civibus suis, & quos illi ad eam rem adsumsissent, dirui volunt. Tanta scilicet illorum intererat, illam dejici. Quare id opera MD militum & virorum solo æquant. Pulsi hinc latrones, ad Albertum Mecklenburgensium Ducem confugiunt. Lubecenses de recepto tali hominum genere cum eo expostulant. Dux undique se jam hostibus premi respondet, quibus alios, quos opponat, non habeat. Prædones interim illi non cessabant multis modis sævire in civitatum mercatores. Lubecenses igitur Hartvicum, a Ritzerow, Henricum Luchow, Ducis Saxoniæ Præfectum, & suum militiæ Magistrum cum civibus suis VIII. Id. Decembr. in regionem Witteborgensem emittunt. Illi intra diem & noctem quatuor firmas arces expugnant. In his primum Nienkerkum, ubi sex latrones repertos occidunt, civem unum vinculis constrictum liberant, & castellum incendunt. Hoc diruto Tessinum adgressi, æque Vulcano tradunt. Inde ad Kamninum movent, ubi tres cives captos solvunt, ex quis duo Lubecenses. Familaiæ Zülen omnes hæ tres arces erant. Kussinum ultimo, quæ familiæ a Stucker erat, evertunt. (44)

Linovia arx diruitur.

aliæ præterea arces.

(44) Krantz. Saxon. 9 27.

Oberrabat hoc anno per Germaniam colluvies hominum, certam vivendi disciplinam professa, & Flagellantium nomine (Geisselbröderen) dici gestiens. Constabat secta ex utroque hominum sexu. Urbem aliquam ingressi, per plateas bini, mas & femina, incedebant, hymnos quosdam cantillantes, in quibus sicubi passionis Dominicæ verbo mentio fieret, derepente, ubi ubi etiam in platea versarentur, etiam in medium lutum procidebant. In templis vero major ipsorum gesticulatio observata fuit. Pars illorum etiam Lubecam delati intromitti petierunt. Senatus consilio cum Episcopo & aliis doctis habito in urbem non admisit. Clam tamen nonnulli irrepsere. Hos senatus partim custodiæ carnificis commisit, partim a curiosis civibus recepti, ut est mens humana novitatis avida, & in honore habiti sunt. Hermann. de Lerbeke in Chron. Schawenb. p. 35. refert ad A. 1310. juxta veteres versus.

Flagellantium secta Lubeca prohibetur.

Anno milleno trecenteno quoque deno
Secta fuit fira Leyson fractum maledicta.

Sed & ad initium Caroli IV. qui A. 1346. imperare cœpit, eorum meminit. (45)

(45) Krantz. Wand. 8. 28.

Altera jam vice Pontifex Romanus anni jubilæi solennitatem toti Christiano orbi indixerat, & ad eam celebrandam ingens hominum multitudo Romam confluxerat. Ibi vero sævissima pestilentia invadit populum. Hinc cum singuli domum remearent, multi peregrinationis præmium secum domum retulerunt. Furit malum a feriis Pentecostes ad diem Michaëli sacrum per totum Romanum Imperium & vicina Europæ Regna. Lubecæ die, qui D. Laurentio sacer est, intra horas quatuor & viginti bis mille & quingentos mortuos esse certis librorum ineditorum & lapidum scripturis certo constat. MSSum anni 1385 ita describit: In demselben Jare 1350 des Sontags von Pingsten bet tho Sünte Michaëlis Tage, do wass so grot sterven der Lüde in allen Düdeschen Landen, dat des gelikes ne was ervaren, und het noch de grote dot, hierumme dat he immer was over vele Landt, ock dat he krechtig was, over vele Lüde, also dat an velen Steden de teynde Minske kume blev levendig. In der Stadt tho Lübek storven by enen naturliken dage S. Laurentii von der eenen Vesper tho der andern XXV hundert Volcks betelt. De Lüde gingen als de doden, und erstorven veele vor engsten und vruchteden.

1350. Roma pestis per totum Imp. disseminat. Lubecæ etiam grassatur.

Noti sunt versus:

Mille trecenteno Liut tempora dicent.
Dum mors in mundo regnat (regnavit) pede rotundo.

(adde

(adde Krantz. Wand. 8. 29.)
Una illa æstate undecim senatorii Ordinis viri mali sævitia abrepti sunt, quorum nomina dabimus:

1) *Hermannus von Warendorp*
2) *Marquardus von Kæsfeldt*
3) *Johannes Mollenstrate*
4) *Henricus von Achen*
5) *Tidemannus von Gustrow. Cons.*
6) *Tidemann von Ultzen*
7) *Hermanus von Bullmann*
8) *Amoldus von Bardewyk*
9) *Wadekindus Klingenberg*
10) *Wedekindus von Warendorp*
11) *Godschalck von Velin.*

In rei memoriam versus tum facti sunt:
Pestis regnavit: plebis quoque millia stravit,
Insolitus populus flagellat se seminudus.
Contremuit tellus populusque crematur Hebræus Meibom. in Lerbec. 176. Eadem æstate Johannes Mule Episcopus mortuus & in templo Cathedrali humatus est. Successit Bertramus Cremon, hactenus Cantor, Avinione ab ipso Papa die divæ Catharinæ dicato, consecratus est. Rexit Episcopatum annos XXVI. prædia & villas multas in usum Episcopatus coemit.

Huc usque B. Henricus Bangertus; reliqua desiderantur.

XIII.

De præcipuis Rebus gestis FRISIORUM SEPTENTRIONALIUM breviter descriptis & iconice adumbratis Libri Sex

e summis antiquitatum tenebris producti
per
PETRUM SAX
ab
Eydora-Frisium
A.C. MDCLVI.

Dedicatio.

Perquam Magnifico, Illustri atque Eminentissimo, Dn. Johanni Samueli Heisterman a Ziehlberg, JLLmi Cimbrorum & Saxonum Ducis Consiliario Aulico, Eydoranæ & Heveranæ Frisiæ Gubernatori, & Civitatis Tenningensis Judici usquequaque longe dignissimo, viro citra omnem controversiam omnis generis virtutis & eruditionis laude cumulatissimo, paterna avita, proavita & abavita gloria splendidissimo, Fautori, Benefactori & Patrono meo omni obedientiæ & observantiæ cultu multis nominibus æternum prosequendo. Perquam Magnifice, Illustris atque Eminentissime Heros, tam multis magnisque officiis Tuæ perquam illustri atque emin. dign. sum obstrictus, ut ne cogitanda quidem gratia summis tuis erga me meritis possim respondere. Nihil jam dicam de noticia singulari, quæ mihi, cum Magnif. Ampliss. & Consultissimo Viro, Dn. Georgio Heisterman, JCto eximio, oculo, aure, ore, manu, atque adeo ipsa imagine JLLmi Cimbror. & Saxonum, Ducis, Domini & principis mei Clem. fulgentissimo Patruo tuo, cujus memoria nunc est ἐν τῇ εὐλογίᾳ, quondam intercessit, in quo colendo patriam, sanctitatem mihi constitui, & ut eum vivum sum complexus, parentis in modum, nec morte quidem ab ejus amore divelli possum: neque id immerito. Nam non solum musas incitare iisque favere, & labores meos constanter & sincere adiuvare, sed etiam in suorum numero me habere, prædicare & nullo non officiorum genere præsto esse voluit; cujus amissione feci jacturam ingentis Paroni. Nihil inquam de iis omnibus inpræsentiarum; sed de tua, salutaris Consiliarie, & Eydoranæ & Heveranæ Frisiæ Gubernator, benignitate & beneficiis in me quam plurimis collocatis aliquid proferendum habeo: ex quo enim in noticiam tuam perveni, plus quam multoties omni genere profusissimæ liberalitatis quam benignissime me excepisti, maximos honores in republica decrevisti & tantum dedisti, quantum nec in mentem optare venerat, nec ulla mea erga Familiæ Heistermannianæ claritatem officia demereri videbantur, ut reapse probare ausim, & vere & ex animo dixerim, Tibi meæ domus potissima incrementa deberi, nec omnino quicquam deest, quod denuo petendum, aut ullo modo præstandum erit. Quo nomine cum quam maxime Tibi, clarissima lux Patriæ, me obligatum fatear & tantum debeam, quantum solvere nunquam possim,

recte & ordine me facturum existimavi, si grati animi monumentum aliquod extaret. Volui igitur hunc librum tuo per omnem hanc terram celebratissimo nomini inscribere, non eum in finem, dum lepido hoc opusculo Te donare contendo, ut quasi Tecum paria facere videri cuperem aut majora beneficia elicerem, sed ut meæ in te, Benigne Mæcenas, observantiæ, fidei & pietatis ἐπίδειγμα, quoddam oculis tuis obversaretur. Quod habui summum pretium, persolvi tibi, nimirum nigellas Cadmi filias cum quibusdam notis, punctis, asteriscis & signis, quæ conservabunt nominis tui memoriam, si non immortalem, saltem diuturnam, sui si qua est merito fiducia forti. Neque dubito, quin hoc meum qualeeunque studium in Heistermannianorum a Zielberg gloria ab oblivione vindicanda & ad posteritatem seram tranmittentenda gratum sis habiturus. Vale Heistermanniadarum figulare decus, Zielbergensium conditor, & inbar excellentissimum, meque veterem prosapiæ Heistermannianæ cultorem devotum ulterius commendatum tibi habe. Datum Coldenbutlii, in ænibus Dranderfummianis Anno Chr. 1657.

Tuæ perquam Magnif. Illust. atque Eminent. Dignitati perstudiosiss. Petrus Sax.

Index librorum & capitum hujus operit.

Catalogus Authorum quorum opera in hoc opere usus sum.

Abr. Ortelius.
Adamus Bremensis.
Adamus Thraciger.
Aelnothus, Monach. Cantuar.
Albertus Stadensis.
Albertus Crantzius.
Annales Francorum.
Annales Sleswicenses.
Antiquus Codex.
Ant. Althamerus.
Anton. Abb. Stadensis.
Anon. e Biblioth. Pythœi.
Anon. de S. Meinwerco.
Anon. in MSS. Chron. Belg.
Appianus.
Aristoteles.
Arnoldus Abbas.

Balæus.
Beda.
Bodinus.
Broderus Boysen.
Breviarium Slesw.

Casp. Bruschius.
Cappidus Stauriens.
Chron. Holsat.
Clitarchus.
Corn. a Cempis.
Corn. Aurelius.
Claud. Lyschander.
Corn. v. d. Lov.
Contin. Aimoni.

David Chytræus.
Dion.
Dipl. Cæs. Ludovici pil.

Emanuel Meteran.
Eutropius.
Ericus X. Rex Daniæ.

Georgius Bruyck
Gerbardus Mercator
Gregorius IV.

Helmoldus.
Herm. Hamelman.
Henr. Buntingus.

Heinr.

Henr. Lindenbruch.
Hieron. Hennings.

Jac. Aug. Thuanus.
Jac. Curio.
Joach. Vagetius.
Incerti Authores.
Jon Oven.
Joh. Svvaningius.
Joh. Meursius.
Joh. & Olaus Magni.
Joh. Becanus, Canonic. Ultr.
Joh. Reinboth.
Joh. Ad. Cypræus.
Joh. Pomarius.
Joh. Sarisberiensis.
Joh. Kirchmannus.
Joh. Tritheimius.
Joh. Schultze.
Joh. Petersen.
Jonas Kolding.
Julius Cæsar.
Iver Jons.
Iven.

Dn. Laur. Adsen.
Leo Papa.
Livius.
S. Ludgerus.
L. Ann. Florus.
Lib. Cantic. Dan.

Mart. Chemnitius JCtus
Mart. Hamcon.
S. Marcell.
Matth. Boethius.
Matth. Quadus.
Matth. Pampus.
Matthæus Westmonast.
Matth. Raderus.
Magdeb. Collectores.
Mss. Vulg. Comm. Vetust.
Mss. Chron. Islandic.
Mss. Chron. Dithmars.
Meves Ovens.
Moyses.

Nicolaus Helvaderus.

Olaus Wormius.
Ordericus Vitalis.
Orosius.
Ovidius.

Paulus Aemilius.
Pantaleon Candidus.
Petrus Lindenberg.
Petrus Lambecius.
Petrus Albinus.
de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.
Petrus de Natalibus.
Plutarchus.
Possidonius.
Polydorus Virgilius.
Plinius.
Ptolomæus.

Rembertus.
Regum aliquot Dan. Geneal. & series Anon. per H. E.
Rudimentum Novitiorum ed. A. 1475. Lubec. per M. Luc. Brandis de Schass.

Saxo Grammat.
Servius.
Schedelius.
Sebast. Schröder.
Sebast. Munsterus.
Sigebertus Bonfinius.
Sibrandus Siccama.
Snurro Sturleson.
Steph. Joh. Stephanius.
Strabo.
Suffr. Petri.
Sueno Aggonis.

Tacitus.
Traditiones maiorum.
Dr. Theod. Danckvverts P. E. E. & V.
Thomas Bozius.

Virgilius.
Vita S. Anscharii a Discip. conscripta & ex vet. MS. Cod. transscripta apud Stephan.
Verzeichniss aller Præposituren, Pastoraten, Städte, Capell-Kirchen, und Capellen, so vormahls dem Bisshoffthum Schlesvvig incorporiret gevvesen.

Warnerus in Fasc.
Wilh. Heda, Præpos. Arnhus.
Witechindus.

Votum Authoris.

Initium ab initio *Chersonesi Cimbricæ* sum facturus, Deus ter Optimus maximus largiatur otium, lætitiam & pacem mentis, segreget odium & amorem, ne quid falsi dicam propter aucupium gratiæ, vel veri aliquid subticeam propter metum offensionis; & faciat, ut hæc scripta cedant in ipsius nominis gloriam & posterorum utilitatem.

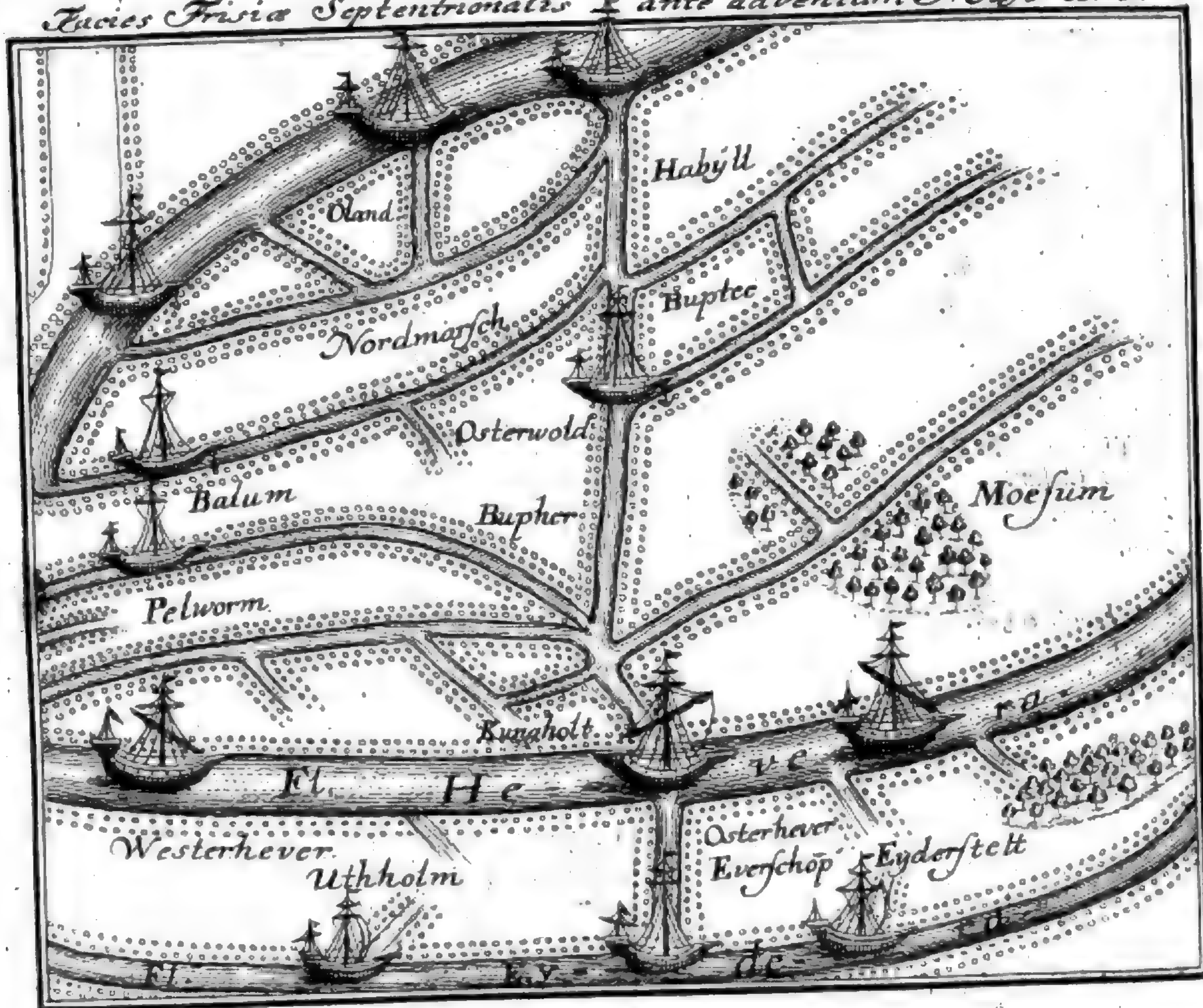
Præloquium

in præcipuas res Frisiæ minoris gestas.

Facies Frisiæ septentrionalis ante adventum majorum est hæc: Fluviis alveis & æstuariis erat distincta æstu vel modice se attollente

Mare undique & undique cœlum;
Recedente vero, ipsa terra erat uliginosa & quibusdam locis graminea, ramentis, ulva & alga cooperta. Navigiis Stavriæ in Occidentali Frisia solvendo, & littora præterlegendo ante Christum natum annos 310. huc appulerunt. Ad genus vitæ majorum ante circumvallationem Plinii verba quadrant L. 16. c. 11.

Illic misera gens tumulos obtinet altos.

Liber. I.

De præcipuis rebus gestis

FRISIORUM SEPTENTRIONALIUM.

Caput I. de *Sacris in Helgolandia tempore Ethnicismi*

Idola Frisica fuerunt *vel domestica PHOSETUM seu Wæda* & a Meda Numine parum differens; *PHOSETA seu Fosta*, vestæ simulacrum, vel *Extranea, Jupiter & Vesta* præcipue, Dii Romanorum. *Phosetum, Phoseta* vel *Fosta* in regno Frisico dominabantur, & ibi gentili errore pro Deo habebantur *Corn. a CEMPIS Orig. Fris.* f. 212. 242. & 315. *WALTER* L. 1. *Chron. Fres.* c. 8. *MEYER Mapp. Chorograph. Tab.* 14. & 25. Jovis & Vestæ statuas & delubra destruxit S. Willebrordus Archi-Episcopus Frisiorum A. C. 692. Phosetum & ejus templum dejecit S. Ludgerus Episcopus Monasteriensis, Apostolus Saxonum & Consiliarius Witechindi, A. C. 768. vide *infra* sub N. *Ludgeri.* Ipsa idola erant confecta ex ære & cupro, & ad perpetuam hujus rei memoriam in hunc usque diem Trajecti in archivis Templi Divæ virginis Mariæ tria (*) Idolorum Fresicorum (plura enim erant, verbi causa, Freda seu Frea, item Hertha, numina domestica) visuntur, quæ *Corn a Cempis* vidit & in manibus habuit.

Idola Frisica. | Eorum destructio. | Et memoria.

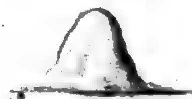
(*) Duorum, Phosetæ quippe & Wedæ, meminit Antonius Heimreich in Chron. Nordfris. L. 1. c. 8. Qui utramque a. 1650. vidit; & in frontispicio. Chron. utriusque imaginem expressit, a quibus figuris tamen paululum differunt præsentes a Saxio laudatæ. Addatur Arnkiel in Relig. Cimbr. c. 12. p. 80.

In collibus istis sine dubio fuerunt exstructa

N. 1. Phoſetum.

Collis.

Sacerdos.

N. 2. Fosta

cta delubra. Deorum gentilium sacerdotes veste talari & capitio cum syrmate oblongo in humeros propendente donati erant. *Wormius* in *Monum Dan.* f. 420. lib. 3. Idola colebantur in scenis seu umbraculis. Effigies eorum e Frisiæ delubrorum collibus quondam erutas, in manibus habemus & addimus N. 1. 2. Audiamus *Virgilium.* Quæritur: Ubinam gentium est, quod describit Virgilius libr. I. Aeneid. quando ita infit:

Explicatio Virgiliani loci de Helgolandia.

Est in secessu longo locus insula portum
Efficit objectu laterum &c.

R. in mari *Cimbrico* est ille. Transeat Grammaticus cum illa figura, quæ dicitur Hirmus: iste jam hic non attenditur. Astrologus, Physicus, Ethicus, Oeconomus & bonus Historicus est Virgilius. Adsit igitur ἰσόμετρος ἰσομετρώτατος Virgilius. Quid causæ, cur hanc descriptionem loci ad Helgolandiam referam? & dicam, quod res est. Caveat autem Lector, ne temere judicet aut inique condemnet. Sed videamus ipsum textum: *Est in secessu longo locus insula* (a) *portum* (b) *Efficit objectu laterum* (c)

EXPLICATIO.

(a) Helgolandia est in *secessu longo*, est *locus*, est *insula.* Aliæ insulæ in toto mari mediterraneo sunt in propinquo respectu Italiæ sitæ, ubi trajectus brevissimus, non 400. milliar. Germ. ut *Helgolandia* est. (b) *Portus* per accessum & recessum maris, ab insula in mare Cimbricum est cavatus & adprime utilis omnibus nautis ad excipiendum naves. (c) *Laterum* uno ad austrum in Eidoram, altero ad Septentrionem in Heveram, uterque per fluxum & refluxum maris. Pergit Virgilius:

Hinc atque (d) *hinc vastæ rupes* (e) *geminique minantur.*
In cœlum scopuli (f), *quorum sub* (g) *vertice late.*
Aequora tuta silent, tum silvis scena (h) *corusic*
Desuper.

EXPLICATIO.

(d) ab utraque parte in oriente & occidente. (e) *rupes* magnæ divisæ ad orientem in albam, ad occidentem in rubicundam; hæc myricis consita, illa gramine tecta. (f) Duo alti in cœlum *scopuli* (g) *Vertex* latus, ut tuti sint habitatores ab assultibus maris. (h) Habeo hic, quod intendo. *Scena* i. e. tabernaculum sive umbraculum theatrale ibi fuit, in quo *idolum colebatur.* Et ista *scena* erat ex silvis, i. e. ex frondibus desupercoruscis; veterum enim scenæ erant de frondibus structæ Acta sunt hæc ante Christum natum ann. 41.

Porro Virgilius:

scopulis pendentibus antrum (i) *intus aquæ dulces* (k)
hic fessas non vincula naves
Ulla unco non alligat anchora (l) *morsu.*

Explicatio.

(i) Illa Caverna illud latibulum incutit metum ipsis incolis, etiam constanti viro. Quis vero te, *Virgili*, docuit antrum? Romæ es, & in Sicilia & Campania hæc scribis, & tamen exactam rerum Helgolandicarum cognitionem habes, ac si ibi natus fuisses. (k) per percolationem, ut in scrobe Sapiana. (l) propter loca arenosa & salebrosa,

Et sale tabentes artus in littore ponunt.

Quo mare salsum innuit. Pergit.

scopulum conscendit.

Videat Lector, quam commode de Helgolandia sequentia in Aeneide dicantur nostra. Quæ omnia firmant illam sententiam, Helgolandiam esse istam insulam, de qua Poeta tam operose agit, & non poetice loquitur, Hæc mea interpretatio stabit, donec aliquis aliam certiorem in medium proferat. Hæ differentiæ specificæ, quas habent, *portus, objectus laterum, rupes, in cælum scopuli, scena, antrum, aquæ dulces* & *anchora*, non aliam interpretationem admittunt. Non sunt mihi ad manus commentaria doctorum, quibus hunc locum ornatum irem. Solus sum, qui illum ita παραφράττων mihi præsumsi; si fallor, culpa penes me erit. Itali hanc topothesiam pro figmento habent: ita enim extat in marginalibus Virgil. Romæ scriptis, quæ habeo: *est ficta loci descriptio.* Hic enim locus in Africa nusquam est. Maro autem hujus insulæ Helgolandiæ cognitionem habet. 1. ex *dimensione mundi Strabonis*, quam vidit, 2. ex *fabulis Augusti*, quas habuit, 3. ex *commentariis Cæsaris*, quos legit, 4. ex *relationibus nautarum & mercatorum*, quas audivit, & populos αὐτόνους nostros: i. e. novum orbem sive Indiam occidentalem magis scivit, quam novit. Ita arbitratur J. Lipsius in quadam Epistola ad Frid. Taubmann, esse intelligendos hosce versus Virgilianos.

Jacet extra sidera tellus
Extra anni solisque vias.

5. Erant acta quæ tunc extabant, ex quibus didicit de Britannis, quod illi penitus toto divisi sint orbe. Cur non de Helgolandia, quæ proxime est ad Britaniam, nulla alia interjacente insula. Manet igitur mea explicatio loci Virgiliani & firmissime adducor, ut credam, Poëtam hac commemoratione putare Helgolandiam.

Quomodo vero intelligendus est Tacitus in isto loco, qui extat circa finem libri de situ moribus & populis Germaniæ, & ita se habet? Explicatur locus Taciti de Helgolandia.

„ Est in insula (a) oceani (b) castum nemus, (c) „dicatum in eo vehiculum veste contectum (d) „ attingere uni sacerdoti concessum. (e) Is adesse (f) penetrali. (g) Deam intelligit (h) „vectamque bubus feminis (i) multa cum ve„neratione prosequitur. (k) Læti tunc dies, „festa loca, quæcunque adventu hospitioque „dignatur (i) Non bella ineunt, non arma „sumunt, clausum omne ferrum, pax & quies „tunc tantum nota, tunc tantum amata, (m) „donec (n) idem sacerdos (o) satiatam con„versatione mortalium (p) Deam templo „reddat, (q) Mox (r) vehiculum, & vestes (s)

„& si credere velis, numen ipsum (t) secre-
„to (u) lacu abluitur (v) servi ministrant (x)
„quos statim ille lacus haurit. (y) Arcauus
„hinc terror sanctaque ignorantia, quid sit
„illud, quod tantum perituri vident. (z) Diu me torsi, quænam sit illa insula, quinam oceanus, quodnam castum nemus, vehiculum, penetrale, quænam Dea, veneratio, qui læti dies, loca, bella, arma, ferrum, templum Vestes, secretus lacus, servi, terror, ignorantia, & illud, quod perituri vident. Lego relegoque, volvo revolvo nocturna & diurna manu *Tacitum*; singula verba penitius considerans sum dubius, quænam sit illa insula, hæsi aliquamdiu, qua parte oceani ejusmodi sit collocanda: tandem concedo in hanc sententiam, ut putem, Helgolandiam esse illam ipsam insulam, de qua Tacitus tot verba facit. Ut vero eo expeditius in hac mea opinione queam progredi præsuppono: 1. Tacitus usus est tabulis geographicis & chorographicis, quas Romani per suos legatos descriptas habebant, & ex iis sibi omnia in memoriam revocare potuit; 2. Fuit in Germania, & bonam partem ejus perlustrauit, atque non tantum auritus, sed & oculatus testis factus; 3. militavit sub Vespasiano, & cum exercitu Romano ad Amisiam omnem in Frisia pervenit; 4. inde in oceanum navigatum descendit: de se enim ita scribit, cum ad fluv. Amasum esset, ipsum quin etiam oceanum illa pro illac tentavimus; 5. in nulla alia insula oceani unquam nemus fuit, quam in Helgolandia; 6. in nulla alia insula oceani unquam idola culta fuerunt, quam in Helgolandia; 7. omnes insulæ & Ogiiæ, quæ hodie extant ad ostium Visurgis, Amasi, Lavicæ & Flevi tempore Taciti non insulæ, sed continens & terra firma fuit, habent nomina recentia & sitæ sunt non in oceano, sed in ripa Frisiæ occidentalis; 8. insulæ in oceano hyperboreo & ad polum Arcticum, tum temporis nondum habitari cœptæ sunt; 9. Postquam Tacitus Sennones, Longobardos, Reudignos, Aviones, Anglos, Varinos, Eudoses, Suardones & Mugthones, populos conterminos descripsisset, inquit; *Est in insula oceani castum nemus.* Sed examinemus, & perpendamus singula verba Taciti.

Rationes expositionis.

(a) *Est in insula.* Nomen insulæ propter ignorantiam linguæ Germanicæ Tacitus non expressit; a religione tamen ipsi nota fuit, & hodie dicitur Hilliglandia, quæ ab adventu Frisiorum insula fuit.

(b) *Oceani.* Oceanus ratione locorum varia sortitur nomina a Calis ad Albim dicitur Germanicus, ab Albi ad caput Schagen Cimbricus, exinde ad polum Arcticum hyperboreus & septentrionalis: hoc loco intelligitur de Cimbrico.

(c) *Castum Nemus.* Luci & nemora apud ethnicos diis erant consecrata & religione quadam imbuta; ab omnibus fere gentibus. A cultu religionis igitur castum dicitur- & quod ibi nemus fuerit, consonum est veritati hic ad oppidum Runghold & Mildam. Sic in *Lundenberg*, *Schobull Westervvold* & *Ostervvold* & aliis locis in Frisia minori, olim nemora & arbusta fuerunt.

Ante biennium cum perquam magnif. illustrem atque eminentissimum Dom. Joh. Sam Heistermann a Zielberg Consiliarium Duci Sleswic. & Holsat. nec non præfectum Eydoranæ & Heveranæ Frisiæ, dominum meum munificum, in Helgolandiam comitatus essem, & solus deambulatum ad perlustrandum hoc miraculum mundi irem, & forte me versus orientem converterem, nescio quid fruticum, radicum, truncorum & virgultorum aliquoties & per intervalla ante oculos mihi quasi versabatur; percussit illico animum & egomet continuo mecum: at at ibi nemus fuit, de quo apud Tacitum. Hæc non sunt somnia, aut aniles fabulæ & deliramenta senilia huic explicationi confirmandæ excogitata. Adfirmate apud omnes dico me talia meis oculis quasi vidisse; neque jam audeo dicere, quod fato quodam hoc factum, ut arcanum scilicet illud magnum, quod jam per annos millenos & quingentos latuit & æterna nocte pressum erat & vate carebat, in lucem & memoriam hominum revocarem.

(d) *Dicatum in eo vehiculum veste contectum.* Illud vehiculum, non esseda, non rheda, non currus; sed carrus, carruca, vel aliquid huic non dissimile fuit: quia non phaleratis equis sed duabus vaccis trahebatur.

(e) *Attingere uni sacerdoti concessum.* Singuli Dii, singulæ Deæ suos habebant sacerdotes, qui sacrificiis atque immolationibus præerant; hæc vero Dea unum tantum habuit sacerdotem, cui non contrectare, sed modeste & reverenter Deam attingere concessum. Concessum, inquam, non illi licuit quod libuit.

(f) *Is adesse.* Adesse debet Dea ista: ergo aliquando præsens, aliquando absens fuit, vel ob famem, iram & invidiam, quando populus illi debitum honorem non exhibuisset aut officia denegasset; quemadmodum fecit Corochotus nec minus Epilegvanit, (Zemes illi Indici) Regi suo y Gnamareto.

(g) *Penetrali.* Hinc colligo, quod Delubrum ibi fuerit; penetrale enim interiorem partem templi vel domus significat.

(h) *Deam intelligit.* Jani uxorem Tithæam puto, quæ Vesta dicta, & illam venerati sunt ad tempora S. Willebrordi, qui Jovis & Vestæ delubra & statuas evertit; estque hæc Dea prima & antiquissima Frisiorum Dea.

(i) *Vectamque bubus feminis.* A duabus vaccis in honorem patriæ, cui magis curæ semper fuit vaccas, quam boves alere, trahi voluit, & ne lasciua videretur.

(k) *Multa cum veneratione prosequitur* Id est, abstinet se a cibo & potu, jejunat, orat, canit suos Areitos, & tempus tristitia & lachrymis
Obstipo capite & dejecto lumina vultu
consumit.

(l)

S. Willebrordus.
A. C. 690.

S. Suitbertus.
A. C. 690.

S. Vigbertus.
A. C. 690.

S. Wulfrannus.
A. C. 719.

S. Ludgerus, sive Luderus.
A. C. 768.

S. Anscharius.

Eilbertus.
A. C. 866.

(l) *Læti tunc dies, festa loca, quæcunque adventu hospitioque dignatur.* Non edunt, bibunt, ludunt aut propter dormiunt, sed quisque pro se sedulo suum facit officium & lætitiam suam circulariter & in orbem insuetatis saltibus & insolitis corporum motionibus coram Dea testatur; & loca illa, quæ sacerdos cum Dea, cum ministris & populo adit, & hic & illic hospitio excipitur, sunt sacrata.

(m) *Non bella ineunt, non arma sumunt, clausum omne ferrum pax & quies tunc tantum nota tunc tantum amata.* Tunc nulla suscipitur deliberatio de bellis, armis aut ferro, nec exoritur clamorque virum clamorque tubarum.

(n) *Donec.* τὸ donec multum temporis requirit. Erat enim Helgolandia magna & populosa, antequam omnia loca ista amplia & vasta lustrata insulani auditi & cogniti ea sacerdos cum suis a quicusdam hospitio est exceptus; non est paucissimorum dierum iter & labor.

(o) *Idem Sacerodos*, scil. adhibitus est ad hunc ritum. In processione reverenter in oratione devote, cum timore in manibus gestata & in penetrale, ubi sedes, deportata Dea.

(p) *Satiatam conversatione mortalium.* Illud non est expressum, an sacerdos populusque Frisicus ex confecto itinere vel ex aere vel aliis quibusdam signis indicium sumserit. In medio relinquam; non aliud principium ad satiandum legi.

(q) *Deam templo reddat.* Nimirum Vestam; non humeris, sed manibus gestatam, quia erat instar puellæ 12. annorum & portatilis, & placide cum summa reverentia & devotione in penetrali restituat depositam.

(r) *Mox.* Post peractos hos labores mora nulla interveniente.

(s) *Vehiculum & vestes.* Illud genus carrucæ, indumenta vehiculi, sacerdotis & servorum.

(t) *Et. si credere velis. Numen ipsum.* Quidni Corneli? cum vehiculum, vestes, nonnunquam & Dea ipsa per tot lutosa & uliginosa loca a vento pulvere & pluvia fuerit commaculata.

(u) *Secreto.* Singulari, speciali & separato.

(v) *Lacu abluitur.* Lacus hic sumitur pro alveo sive fluento. Sic Tacitus supra. Utræque nationes (scilicet. Frisii majores & minores) usque ad oceanum Rheno prætexuntur ambiuntque immensos insuper lacus, X. fluvios, alveos & fluenta; cujusmodi hic & ubique in Frisia septentrionali quam plurima visuntur; Frisii vocant ein Tief: & cum insula Helgolandia semper fuit circumflua, facile aqua hinc inde ingeri potest, unde lacus fieret; hodie nullum ejus vestigium apparet, cum oceanus, nemus, littus, arbustum & omnia oceano æquaverit & in *more Cimbricum* uniens saltem lacus patet, quem vulgo vocant das Hilliglander Tief.

(x) *Servi ministrant.* Vah sacerdotes ethnicorum habuerunt etiam ministros, qui ipsis fuerunt adminiculo.

(y) *Quos statim ille lacus haurit.* Vehiculum, vestes & numen ipsum mox abluitur, servos, qui ministrant & in aquam vinculati præcipitantur, statim lacus haurit & absorbet; lavatio & mactatio in gratiam Deæ abiecta omni mora perficiuntur.

(z) *Arcanus terror sanctaque ignorantia, quid sit illud, quod tantum perituri vident.* Illudit religionem ethnicorum Tacitus & quidem merito; nihil enim aliud significare videntur ista verba, *terror, sancta ignorantia, perituri.* Dies ille decretorius fert duram sententiam servis.

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras
Et perituri id vident tantum
Quod pius Aeneas, quod Tullus dives & Ancus.

Ita ego volo explicare istum locum Taciti quem nemo ante me, quod ego sciam, ita tractandum sibi sumsit; primus hanc viam sum ingressus: *Althamero. Lipsio Ferreto, Alciato & Vertranio* visam potius, quam tritam; scripsi, non exscripsi hanc expolicationem, & meo remigio, ut ille ait, rem gessi: an veram lucem antiquitatis & germanam Helgolandiæ notitiam reliquerim, Historici indicabunt. Jam ante testor, me pueris ista non elaborasse, sed doctis, quorum judicio hæc omnia submitto, sicubi lapsus sum, aut si quid mihi elapsum, quod pugnet cum recta ratione & monumentis historiarum; corrigat unusquisque, qui velit: ego quod potui, id feci, nec impedio, si quis in eodem circo curret ad palmam.

Caput II.

De vere piis & sanctis viris in Helgolandia & finitimis regionibus & insulis Phrisiæ nostræ sub initio Christianismi.

I. S. Willebrordus.

anno Chr. 690.

Archi-Episcopus Frisiorum ordinis Benedicti de stirpe Engisti, ab Egberto ex Britannia A. C. 690. in regnum Frisicum ad Radbodum in Helgolandia, primum huius nominis Regem Phrisonum missus, ubi Jovis & Vestæ delubra destruxit & tres Frisios baptizavit; propter quod Rex Radbodus S. Vigbertum ipso in loco crudelissime interfecit. Mortuus in Gallia A. C. 738. ætatis 81. *Beda* l. 5. c. 11, &. 12. *Paulus Aemilius* l. 1. f. 34. *Suffr. Petri de Ant. & Orig. Fris.* p. 19. 21. *Casp. Brusch. & Corn. a Cempis* l. 3. c. 8. & Orig. Fris. f. 212. 242. & 299. 1. S. Willebrordus.

S. Suitbertus.

A. C. 690. Apostolus Phrisiæ, comes & coadiutor S. Willebrordi, ab Egberto in Britannia in regnum Frisicum destinatus. S. *Marcell. S. Ludgerus in vita S. Suitberti. Cappidus Stauriens* (*Hist. Eccles. Fris.*) *Suffr. Petri* de *Scriptor. Phris.* f. 23. 265. & 338. 2. Suitbertus.

S. Vig

S. Vigbertus.

3. Vigbertus A. C. 690. Apostolus Phrisiorum, assiduus itinerum & laborum comes S. Willebrordi. a Radbodo primo huius nominis Rege Frisico A. C. 692. in Fostelandia, hoc est, in Helgolandia crudelissime occisus. *Beda*, Tom. 7. 1. *Angl. Histor. Adam Bremens.* f. 3. *Suffr. Petri* de *script. Fris.* f. 22.

S. Wulffrannus.

4. Wulframus. A. C. 719. Episcopus Senonensis, cooperator S. Willebrordi in gratiam Phrysarum a Rege Francorum in Frisiam nostram ablegatus, ubi 5. annos docuit. Radbodus primus hujus nominis Rex Fresorum ab ipso in scrobe Sapiana Helgolandiæ, quæ ad huc ibi conspicitur, baptizandus erat, sed retraxit pedem. *Suffr. Petri* de *Scriptor. Fris.* f. 22. & 24. *Joh. Pomarius Chron. Saxon.* f. 57. *Hamelmannus* in *Chron. Oldenb.* p. 1. c. 2. *Corn. a Cempis* de *Orig Fris.* f. 193. 194. 255. *Pantaleon Candidus Austr.* in *T. C.* f. 67.

S. Ludgerus sive Luderus.

5. Luderus A. C. 768. Episcopus Monasteriensis, Apostolus Saxonum & Consiliarius Wittechindi post eius conversionem a Carolo Magno constitutus tendit in regnum Frisicum A. C. 768. In convertenda Helgolandia sedulo laboravit vir sanctus, & brevi temporis spatio hoc perfecit. Phoseti templum evertit. *Albert. Crantzius* l. 1. *metrop. c.* 5. *Joh. Reinboth.* (S.S. Theol. D. Cimb, & Præpos) in *Chron. Saxon. infer P. B.* f. 824. *Magdeb. centur.* 845 *Warnerus* in *Fasc.*

S. Anscharius.

6. Anscharius. A. C. 833. Archi-Episcopus Hamburgensis natus in civitate Frisiæ Vardena, Monachus Benedictinus Cœnobii Corbeiensis, vitæ ac scientiæ laude clarus & omni Saxonum populo acceptus A. C. 833. Archi-Episcopus Hamb. ab. Episcop. Metensi præsentibus tribus Archi-Episcopis ita consecratus, ut esset Archi-Episcopus in gentibus Danorum, Suecorum, Norvegorum, terræ Gronlandiæ, Hallingalandon, Chersonesi Cimbricæ omnium regionum maritimarum, quæ tum temporis nullo aggere ad repellendos assultus mariis erant circumcinctæ, cum prima circumvallatio est facta demum A. C. 987. comprehunduntur igitur sub hoc generaliori nomine, Islandon Schredevindon & omnium septentrionalium & orientalium nationum, & ut omnes paludes infra sive iuxta Albim positæ cultæ & incultæ sint infra terminos Hamburgensis parochiæ & ille & successores eius sint legati in omnibus circumquaque gentibus Danorum, Sueonum, Nordvegorum, Farriæ s. Helgolandiæ (V. *Adam Bremens.* f. 3.) Gronslandon, Hallingalandon, Islandon, Schredevindum, Slavorum nec non omnium septentrionalium & orientalium nationum quocunque modo nominatarum constituti. Pallium Archi-Episcopale & dignitatem sedis Apostolicæ legato ad septentrionales populos accepit Romæ a Papa Gregorio IV. in ecclesia Vaticana sedis Petri Apostoli. In æde prope Slesvicum, quæ vocatur Heidebuii, publicæ concionatus; ad ripam fluminis Sliæ baptizavit. Danorum & Suecorum regna ipsemet adivit neque frustra laboravit; Ericum Regem Daniæ convertit, qui ipsi permisit in Schliaswich fabricare ecclesiam, quam fecit in honorem sanctæ genetricis Dei Mariæ. Ex Dania redux prædicavit evangelium de Christo in Eyderstadia & Nordstrandia & increpavit eos propter fœnisecium & alios die Dominico labores, maleferiatos ignis cælitus dimissus perdidit. Mortuus Bremæ A. C. 865. æt. 64. *Diplom. Cæs. Ludovici pii* datum Idib. Maji Ao. 21. imperii ind. 12. Aquisgr. in palat. regio A. C. 834. *Diplom. Gregorii* 4. quod est a Papa emiss. de *Ord. habendo. Ericus X.* Rex Dan. in *Hist. gent. Dan.* f. 64. *Adam, Bremens.* l. 1. c. 14. 15. 29. 330. & 331. *Crantzius* in *Saxonia* l. 2. c. 25. & 29. *Suffr. Petri* de *antiquit. & orig. Fris.* A. 63. *Saxo Grammat. lib.* 9. Rembertus discipulus Anscharii ac in sedem episcopalem successor. *Tritheimus* de *viris illust. ord. Bened.* l. 4. c. 84. *Vita S. Anscharii* a discip. conscript. apud *Stephanium* in *notis uber.* in *Sax. Grammat.* f. 193. unde *Albertus Stadens.* omnia sua descripsit, sicut solet. *Joh. Ad. Cypræus* in *Annal. Episc. Slesvic.* f. 66. *Joh. Petersen.* in *Chron. Holst. Matth. Bœthius* in *Catacl. Nordstr.* f. 348. *Nic. Helvaderus* in *silva Chronol. Circuli Balthici.*

Eilbertus Episcopus

A. C. 866. in Fionia exstruit cœnobium in Helgolandia A. C. 866. *Adamus Bremensis* Canonicus f. 3. 7. Eilbertus

S. Ursuiæ navis, vestigia & cella.

Hæc historia de S. Ursula, quæ fuit genere Britanna, Dionoti Cornubiensium Ducis filia ingenio & eruditione clara, a qua Helgolandia apud *Hamelmann* in *Chron. Oldenb.* f. 454. S. Ursulæ insula vocatur; multis fabulosa & falsa videtur; quam tamen *Schedelius Chron. mundi*, *Petrus* de *Natalibus* in *vitis sanctor. Sigebert. Bonfinius vit. Vir. Dec.* 1. l. 6. inprimis vero *Balaeus centur.* 1. f. *Anglic.* n. 39. ex Script. Britannis & *Suffrid. Petri* de *ant. & orig. Fris.* L. 1. f. 38. veram recensent. *Georg. Bruyck.* Præf. Helgol. in *relat. ad H. Ronz. Vicar. Reg.* Insula S. Ursulæ.

Caput III.

De Principibus & Regibus celebrioribus Frisiæ Cimbricæ.

Jutho Princeps.

A. 308. ante Christum celebravit nuptias cum Cumera Bœchi Cimbrorum Regis filia, & dotis nomine accepit a socero illam Chersonesi partem, quæ dicta est Juthia, nunc Ducatus Slesvicensis. A. 307. ante Christum, bellum gessit cum Dan primo Danorum Rege, propter dotalem suam Juthlandiam, & illum fudit fugavit- Jutho dotis loco obtinet ducatum Slesvicens.

Rt princeps Frisiæ septentr. gavitque. *Laurentius Adsen ad A. C. 1639. d. 20. Juni.* A. 300. ante Chr. Princeps Frisidos septentrionalis & maris Imperator a patre Frisone designatus; habitavit Helgolandiæ in Fosteburgo, in quo arx erat, & nunc Rodeberga dicitur, ubi magna illa tormenta disposita sunt. *Suffr. Petri* de *Aut. & Orig. Fris.* f. 180. 181. 182. 183. 220. 221. 223. 226 & 227. *Job. & Olaus Magnus* Goth. Ups. qui Juthonem Saxonum Ducem nominant l. 2. c. 2. de *reb. Goth. Corn. a Cempis* de *orig. gent. Fris.* f. 175 & f. 24. *Mart. Hamcon* de *vir* ill. *Fris.* f. 69. *Ol. Wormius* Prof. Reg. in *duplici Reg. serie Dan. Matth. Boëthius* in *Cataclismo Nordstrand.* f. 41.

Ubbo Princeps Frisiæ minoris.

Ubbo. A. 230. ante Christum Filius Juthonis habitavit Helgolandiæ in Fosteburgo, sustulit ex Grytha Geroldi Ducis Saxonum filia Vithonem & Henricum. A. 230. ante Christum bellum intulit Regi Danorum Gramo & multis præliis cum ipso de Juthlandia conflictatus, quæ jam per mortem filii Humbli ex pacto connubiali inter Juthonem & Humblum inito ad Regnum Daniæ devoluta videbatur *Suffr. Petr.* de *Ant. & orig. Fris.* f. 189. & 190. *Matth. Boëthius* in *Catacl. Nordstr.* f. 41.

Vitho.

Vitho. Ante Christum 209. quem *Saxo Gramm.* Fresiorum piritam *Crantzius* Regem Frisiorum nominat, Filius Ubbonis, ex consilio avi Geroldi secundum atavi Frisionis decretum præfectus Eydoranæ Frisiæ in vindictam fratris sui Henrici Danos diu piratica infestavit; ante ostium Heveræ classe navali a Rege Daniæ Frothone victus, & cum suis fuga littus amplexus inter flexuosos fossarum ambitus obtruncatus ante Christum 209. Et hæc prima subactio a Danis dicitur. *Saxo Gramm.* l. 12. f. 13. *Crantz. in Dan.* f. 21. *Suffr. Petri* de *ant. & orig. Fris.* l. 2. c. 6. f. 190. 192 & 223. *Matth. Boëthius* in *Catacl. Nordstr.* f. 21.

Ubbo.

Ubbo. A. C. 260. promptissimus miles & Frisicæ gentis athleta; 144. sagittæ ejus pectus obsederunt, quam lapsis corporis viribus solo poplitem daret, 11. vulneravit & 25. interfecit; in bello Suecico contra Regnerum Regem Sueciæ victus a Hagder, Rolder & Greter, qui ipsum crebrescentibus jaculis eminus confoderunt. Hostibus haud tergo, sed forti pectore notus, quod Catullus dixit de Achille. *Saxo Grammat.* l. 8. f. 70. & 73. *Albert. Crantz.* in *Dan.* f. 84. *Stephanius in not. in l. 8. Sax. Grammat. Hist. Dan.* f. 175.

Radbodus Rex Phrysarum.

A. C. 670. vir bellicosus, magnitudine corporis conspicuus, tanta proceritate corporis omnes excellens, ut ab humero sursum emineret; Otii & inertiæ impatiens, illiteratus & solo idiomate patrio contentus, linguas peregrinas discendi non studiosus, sed Gallicam melius intelligens, quam pronuncians, sagax admodum & ingenio acer, in Christianos valde impius & crudelis, capite crasso & ampla facie, oculis prægrandibus duobusque dentibus aliquantum eminentibus extra ordinem, gerebat crines prolixos usque ad humeros utrinque a fronte discriminatos, ab adolescentia imberbis, & habitu incessit Frisonico. Frequentiori sua præsentia illustrabat Helgolandiam & arcem Fosteburgum. A Rege Daniæ Omund, quicum bellum gestit, captus & per integros 5. annos detentus restitutus (hac tamen lege, ut annuum tributum penderet) male habebat suos Frisios; cum Carolo Martello & Pipino vario marte luctatus. Regnavit annos 50. mortuus & sepultus Helgolandiæ A. C. 723. Ex illo prognati sunt Duces & Comites Frisiæ & Nordstrandiæ, quorum unus genuit Sindacillam, quæ nupsit Wigeberto Duci Saxoniæ Wittechindi filio A. C. 826. cui Illustr. & Celsiss. Cimbrorum & Saxonum Dux Fridericus, Princeps noster Clementiss. originem suam ex stirpe paterna debet Tab. Petri Albini Past. quond Witzw. MS. *Suffr. Petri* de *script. Fris.* f. 21. 294. *Job Pomarius Chron. Saxon.* f. 57. Nic. *Hellvad. in silv. Chronol. Circuli Balth.* f. 70. Radbodus

A. C. 1496. 1497. 1498. Bellum inter Fridericum Ducem Slesvic. & Holsat. & civitates Hamburg. Brem. Stad. & occidentales Phrysios, quibus singulis Dithmarsi suppetias tulerunt, de Helgolandia, in cujus potestate & dominio sit *Jord Nielsen* præfectus Helgolandicus stipatus Danis & Utholmicis, cepit 10. urbicos & 130. Dithmarsos. *v. Laur. Adsen in Msc.* Bellum de Helgolandiæ dominio.

Caput. IV.

De singularibus in Helgolandia.

Pisces ibi sunt aselli majores; conchæ, cancri, scombri, passeres, congri. Aves grues cygni, anates, mergi, alaudæ, collurionces, halcyones, ardeæ, cephi, rusticolæ majores, lari. Res prodigiosæ: conchæ, candelæ, nuces, rami, argentum rubrum, ova, quæ omnia in loco prope rupem albam, ubi olim arbustum fuit, unde Helgolandia Tacito castum nemus dicitur, reperiuntur. Quo refero foramen, cujus profunditas non habetur, & lapidem sub unda latentem. *Georg. Bruyck.* Præf. Helgol.

Liber II.

Caput. I.

De religiosis Frisiorum Apostolis & Christianæ religionis propagatoribus.

de *Westphal. Monum. inedit. Rerr. Germ.*

De idolis Frisicis Phoseto, Jove & Vesta in Helgolandia sub Ethnicismo cultis, vide supra in Helgoland. de sacris De S. Willebrodo S. Suitberto & S. Vigberto A. C 690. S. Wulffrano A. C. 719. S. Ludgero Frisiorum Apostoli & Christ. religionis propagatores.

A. C. 768. S. Anschario A. C. 833. Frisiorum Apostoli & Christianæ Religionis propagatores in Eyderstad. Nordstrand & adiacentibus insulis Frisicis sunt sequentes.

I. S. Aegistus.

S. Ægistus.

A. C. 589. primus Apostolus Phregiæ. *Varner. Rolewinck* in *Orig. Fris. Alb. Cruntzius* c. 1. l. 1. *Metrop. Suffr. Petri de script. Fris.* & de *ant. & orig. Fris.* f. 29. *Cappidus Stauriens. Histor. Eccles. Fris. Beca Canonicus Utraj. Chron. Episcop. Ultraj. & Comitum Holsat. Heda* Præpos. Arnh. de *Episc. Ultroi.*

2. Venefridus Bonifacius.

Venefridus Bonifacius.

A. C. 755. docuit in Frisia nostra ubi & martyrium passus A. C. 755. *Tritbemius*; *Suffr. Petri de script. Fris.* f. 27. *Nic. Helvad.* in *silv. Chronol. Circ. Balth.* f. 70.

3. Haraldus Rex Daniæ.

Heraldus Rex Dan. I. Christianus.

Ringonis Filius, primus Regnum Daniæ, qui sacra unda tincti, Christo nomen dederunt. A. C. 825. semina religionis Christianæ in Chersoneso Cimbrica sparsit, regno propterea privatus, videantur *Ericus X. Rex Dan.* in *hist. gent. Dan. Saxo Grammat.* l. 9. f. 158. *Adam. Bremens.* l. 1. c. 14. *Broderus Boysen* in *Chronico Hesvicensi ab initio Christ. relig. ab Heraldo invecta usque ad a.* 1530. Primam quoque ædem sacram in regno, nimirum *Slesvici* Deo moliri cœpit.

4. Wilhadus.

Wilhadus.

A. C. 788. Episcopus Bremensis, natione Anglus a Carolo Magno A. C. 788. in Saxoniam borealesque terræ partes ablegatus, & adiit Fresorum fines. *Iob. Pomarius* in *Chron. Oldenb. f.* 456. *Iob. Ad. Cypræus in Ann. Episc. Slesv.* f. 2 & 3. *Nicol. Helvad.* in *silva Chronol. Circ. Balth.* f. 71. 738. A. C. 1096. sub Episcopo Alberto Dano cœpta sunt ædificari templa in Eyderstadia & Nordstrandia in honorem Dei, ST. Apostolorum aliorumque sanctorum, nominibus ab ipsis sumtis. *Broderus Boysen* in *Annal. Episc. Slesvic.* f. 137.

5. S. Canutus.

S. Canutus.

A. C. 1128. primus Dux Slesvic. religionem Christianam sedulo in Eyderst. & Nordstr. propagavit a Magno patruele interemtus inque Martyrum ordinem relatus, Ringstedii a. 1130 sepultus. *Job. Ad. Cypræus* in *Annal Episc. Slesvic.* f. 131. A. C. 1305. Capitulum Slesvic. reddit rationes omnium præposituarum & probat literis & sigillis inspectionem ecclesiarum in Cimbrica Chersoneso multis annis ante hominum memoriam consensu Episcopi penes Præpositum & Canonicos esse, & quod illi habeant in illis locis jus suspendendi, interdicendi, excommunicandi, visitandi & procurationes recipiendi, exceptis quibusdam | casibus. Episcopo reservatis. Habebant & Uthlandici privilegium, quod accusati non debeant comparere, nisi coram synodo & præsente Præposito. *Job. Ad. Cypr.* in *Ann. Episc. Slesvic.* f. 304.

Capituli Slesvic. rationes redditæ.

6. Divus Fridericus Rex Daniæ, Christiani I. Filius.

Fridericus I. Rex Daniæ.

A. C. 1524. 1526, & 1527. ad reformationem in Eyderstad. & Nordstrand. rite perficiendam usus opera DETTLEVI REVENTLOWEN *Cancellarii & Præpositi Reinbecensis*, BALTHASARIS RANTZOVII, Consiliarii, Præpositi Slesvicensis, Episcopi demum Lubecensis, item JOH. RANZTOWEN, Equitis, *Eberhard Weidensee*. *Job. Vandali, Gerb. Sleverds* & HERMANNI TAST, *Past. Husumensis, primi Reformatoris* & Theologi Lutherani. Vide HERM. HAMELMANN in *Chron. Oldenb.* f. 237. HIERON. HENINGES in *geneal. Fam. nobilium, precipue Ranzoviorum* f. 22. & 48. ubi de *Detlevo Reventlovio* & *Johanne Rantzovio* agit, cujus & imaginem, ut reliquorum Rantzoviorum, exhibuit. Adde PETRI LINDEBERGII *hypotyposin arcium Rantzov.* p. 65. BEUTERI *Epitom Vitarum Ranzoviorum* in Imaginibus p. 365. *Cytræum* in *Saxonia, Reusner. Lindenbrogium, Job. Petersen in descr. Nordstr.* Nos ex archetypis RANTZOVII *Episcopi* & FASTII Imagines producimus.

Caput II.

de secularibus in Eyderstadio, *Everschoppio, & Utbholmio*

De Juthone ante C. 308. Ubbone ante C. 230 Vithone ante C. 209. Ubbone ante C. 260. & Radbodo A. C. 719. vide supra in Helgolandia de Princip. Regib. celebr. Frisiæ Cimbricæ. A. C. 748. postquam Radbodi regnum Galliæ diu exagitassent, tandem tertio & ultimo illo Radobodo debillato Carolus Magnus sine turbis post turbas, quas ille dederat maximas, Frisiis jugum servitutis abstuli & altavitam libertatem redonavit, quam adhuc gloriose tenemus. *Suffr. Petri orig. Fris.* f. 41. A. C. 769. in subjugando Wittechindo, quem captum Carolo Magno tradiderunt A. C. 786. ad compescendos Vandalos A. C. 800. in subigendis Romanis A. C. 810. ad profligandos Longebardos non erant Phresi post principia *Alb. Crantzius* l. 11. c. 6. & 8. *Suffr. Petri* de *ant. & orig. Fris.* f. 324. *Job. Pomarius* in *Chron. Sax.* f. 42. 55. *Pantalon Candidus* in *T. C.* f. 65. Absente Carolo M. & bello Longobardico implicato Gottricus Rex Daniæ Saxones tributarios fecit & Fresios subegit, subegit inquam, & 100. ℔ argenti loco tributi imposuit. Ad hanc pecuniam colligendam extructa est domus 240. pedes longa, quæ continebat 12. spatia; in extremitate sedebat Quæstor, & id æs solum in fiscum colligebat, cujus casum remotiori auris judicio persensisset; cujus vero obscurior sonus, recipiebatur quidem in fiscum, sed nullum summæ præstabat augmentum. Bello exacto Carolus Magnus Saxones & Phresios suos liberare voluit & jus suum Marte judice persequi constituit, sed mortuo Gottrico res in-

Carolus M. Frisiis libertatem restituit.

Cui in bellis dein auxiliantur.

Carolus M. fines Romani Imp. constituit.

S. Ægistus Apostolus. A. C. 589.

N.° 1.

Venefridus Bonifacius.

N.° 2.

Heraldus R. Dan. 1. Christiang.

N.° 3.

S. Wilhædus.

N.° 4.

S. Canutus. primus Dux Slesvicensis.

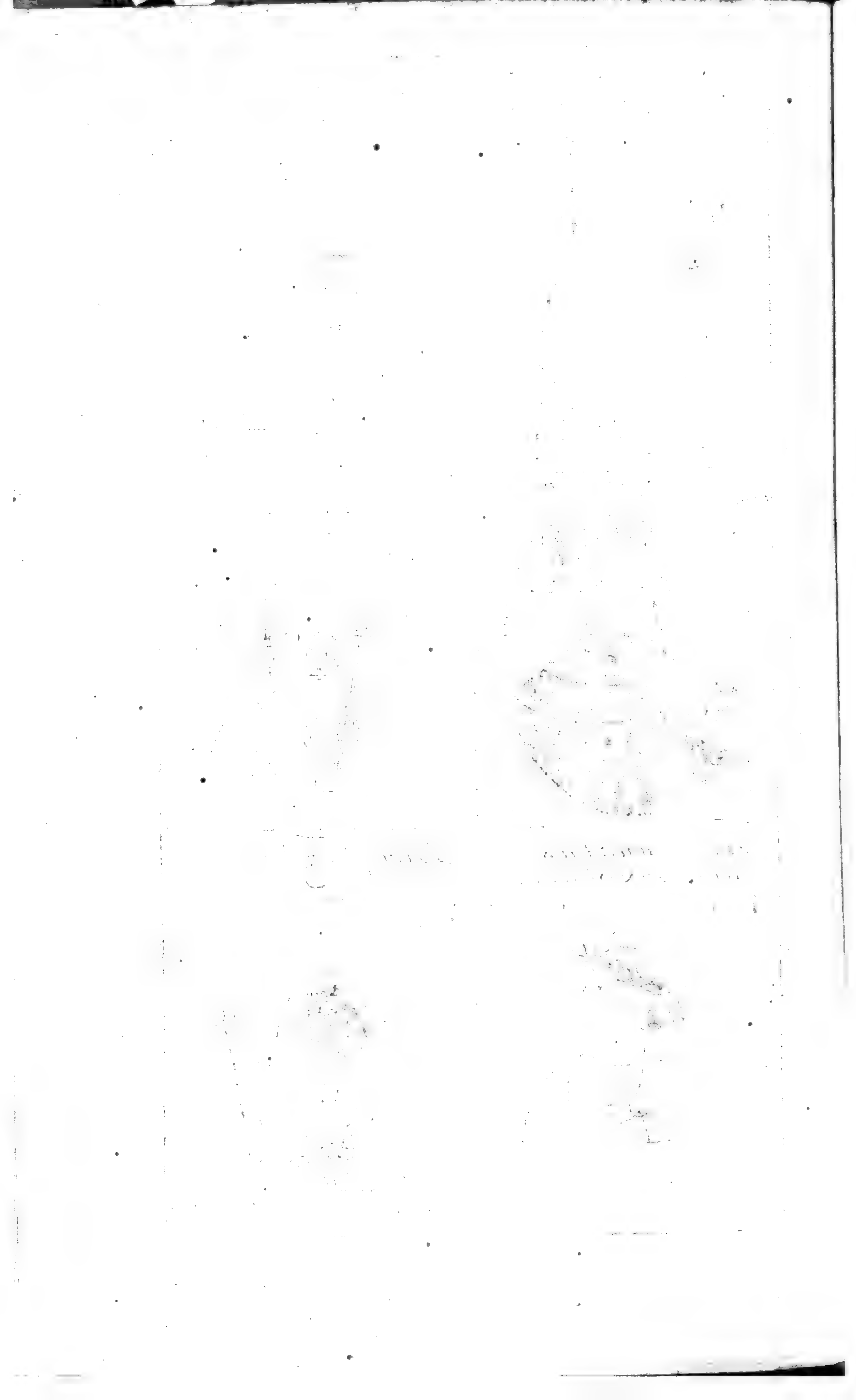
N.° 5.

Divus Fridericus. R. D.

N.° 6.

Barth. Ranzovius,
Episcopus Lubecensis.

N. 1.

Johannes Hess.
N. 1
Eps. Suavested:

Magnus Munck.

N. 2.

Boye Tetens
Præfectus Eyd: E: Uthh:

N. 3.

Thomaso Cerboni

N. 4.

ter consiliaros Caroli Magni, & Regis Daniæ Hemmingii, A. C. 801. Cal. Maji. transacta est ita, ut in posterum fines imperii Romani & regni Daniæ Eydora & Levensaa terminarentur. Quæ transactio in scripturam redacta, subscripta, juramento & sigillis roborata & postea ab Imperatore Romano Friderico A. C. 1214. & a Papa Alexandro 4. A. C. 1257. confirmata est. Sic diruptio & dilaceratio est facta regni Frisici, sic jure belli & transactionis nostra Frisia, quæ eousque sub occidentali Frisia comprehendebatur, nunc non solum novum nomen, ut sit vocata septentrionalis, minor, Cimbrica Chersonesus maritimarum regionum sortita, sed & regno Daniæ occidentali & orientali Frisia Imperatore Rom. relicta peculiariter inserta & sequutis temporibus ducatui Sleswic. incorporata, in quo ad huc placide quiescit. *Saxo Grammat.* lib. 8. *Adamus Brem.* l. 1. c. 13. *Eginhartus* in *vita Caroli Magni*, *Albert. Stadens. Paulus Aemilius*, *Aimonus* l. 4. c. 90. *Platina* in *vita Leonis*. *Corn. Aurelius* magni illius Erasmi præceptor *Bataviæ l. 2. Annales Francorum* a *Pithæo* editi, *Sibrand. Siccama* JC. emin. in *not.* ad *antiq. leges Fris.* p. 132. *Christ. Cilic.* l. 1. *belli Dithmars.*, *Joh. Ad. Cypræus* in *Ann. Episc. Slesvic.* f. 5. *Nic. Helvader. silv. Chronol. Circ. Balth.* f. 28. *Olaus Wormius* in *Monum. Danic.* l. 1. c. 8. *Steph. Joh. Stephanius* in *not. uber.* f. 186. *Incertus* Auth. l. 1. f. 14. l. 2. f. 19. & 20. l. 3. f. 40. l. 5. f. 76. *Sigebertus Gemblacens.* MSS. *Chron. Island.*

Libertatis vindices. Si qua cura tangit ethnicorum manes earum rerum, quæ in hac terra geruntur, non est dubium, quin summo perfundantur gaudio mentes Bocchi Cimbrorum Regis, Geroldi Saxoniæ Ducis, Juthonis Principis Frisidos septentrionalis & maris Imperatoris, Ubbonis Principis Frisiæ minoris, Vithonis Præfecti Eydoranæ Frisiæ & Radbodi Regis Phrysarum, quod Cimbrica Chersoneso, pro qua illi tot bella gesserunt, nos eorum posteri jam tranquille fruamur.

S. Canutus Dux Slesvicens. A. C. 1119. *Sanctus Canutus*, primus Dux Slesvic. & a Rege Daniæ Nicolao investitus & Rex Vandalorum a Lothario Saxone ex legato Henrici Obotrit. inauguratus, unde etiamnum *titulus Vandaliæ* remansit. *Saxo Grammat.* l. 5. c. 28. *Helmold.* c. 50. *Alb. Crantzius, Breviar. Slesvic. Lib. Cantic. Dan. Chron. Holsat. Ann. Slesw. Cypræus* in *Annal Episc. Slesv.* f. 133. *Nic. Helvad.* in *Silv. Chronol. Circ. Balth.* f. 105. Et supra L. 2. c. 1.

Eiderstadensium cædes per Suenonem. A. C. 1147. Canuto dicto IVto & Suenone æmulis regni Danici & inter se de successione acerrime digladiantibus tandem in Juthia est superatus Canutus, qui fugit ad Eyderstad. & magnidicis promissis illos illectat, ut unusquisque suam opem & operam conferat ad propulsandum Suenonem, se illis aliquid de consuetæ pensionis onere laxaturum. Eyderstadienses avidi promissionis in gratiam ipsius oppidum ad stagnum Mildanum, in quo ipsum recipiant, condunt, sed intuitu exilis præmii immani se negotio onerant. Sueno cum suis copiis ad recens oppidum pergit, quod circumire non poterat, cæsis virgultis ad transcenden das paludes viam sibi facit. Eyderstadienses moræ impatientes bellandi cupidi occurrunt hosti in patenti campo, & quidem audacius, quam prudentius. Ibi tanta est edita strages, ut corporibus veluti pontibus ad peragrandas paludes uterentur. Canutus se conjicit in fugam, plerique in oppidum se conferunt, quod Sueno indefesso studio oppugnat, dum in eo Canutum latitare putabat. Tandem se dedunt, gratiam exposcunt, quam præter spem adepti; Eyderstadensibus vero obsidibus datis duo millia librarum Suenoni solvendarum, mulcta imposita est. *Saxo Grammat. Joh. A. Cypræus* in *Ann. Episc. Slesv. Nic. Helvad.* in *silv. Chron. Circ. Balth.*

Frisiorum concertationes. A. C. 1161. mutuis cædibus & latrociniis inter se grassantur Fresiones nostri. *Laur. Adsen. MSS. Holsat. Joh. Olear.* in *Chron. Holst. MSS. Vulg.* & *MSS. Vetust.*

Pensiones & mulcta pro homicidio. Anno 1240. annua pensio tributi erat pro singulis jugeribus tres unciæ germ. 3. ʒ. pro domo, quæ continebat 18. contignationes, novem unciæ germ. 9ʒ. pro homicidio 4. Marcæ argent. germ. 4. Marck Silbers *Vetust. lib. germ.*

Abel R. Dan: Eiderstadenses oppugnat frustra. A. C. 1252. Rex Daniæ & Dux Sleswic. Abel, re Cain vocandus, & inauditum tributum imperat, quod cum Eyderstadienses persolvere nollent, bellum illis. Infert & ad Eydoram castra metatus, ut data opportunitate trajicere & simul illos ad obedientiam redigere posset: nec consilio audaci defuisset propter metum & terrorem, quem ille ex fama illis incusserat, fortuna; nisi Eyderstadienses *Fratricidii* vindicem Deum habuissent. Fratricida Hi collecta ex suis manu Regem in ipsa regione exspectant; antequam vero ad prælium ventum Deo vota faciunt, si victoria potiti essent, se S. Christianum purisimo auro exornaturos esse. Instructa acie Rex infelici marte pugnat; exercitu enim dispalato pedem referre coactus: Eyderstadii vota persolverunt & S. Christiani statuam inaurarunt. *Joh. Ad. Cypræus* in *Ann. Episc. Slesv. MSS. vulg. Eyderst., MSS. vetust.*

Iterum in eos impetum facit. A. C. 1253. d. 10. Julii Rex Daniæ & Dux Slesvicensis Abel iterum duxit exercitum in Eyderstadiam sub tribus signis, & damnum, quod priori anno acceperat, resarcire tentans castra locat in Satir trans Hoyersworth; quæ papilione & tentoriis expansis fossa circum dedit, & aliquod parœcias expugnat; quas prædæ & libidini militum subjicit, & tandem incolis crudeliter mactatis domos eorum incendit & prosternit. Eyderstadienses contra fossam prælongam ducunt, in agro Elwortano & Catingensi, ne Rex ulterius progrederetur & convocatis ex Hardis Frisicis; qui arma ferre possent, unanimiter & per majora concludunt, se potius honeste omnes morituros, quam turpiter privilegia, & libertatem acceptam & a majoribus continua successione per manus ipsis traditam sponte tradi-

dituros; & stat sententia sub 7. vexillis militaribus in Regis castra impetum faciendi. Quod cum Rex expertus, dat se in fugam; Eyderstadii sequuntur & Danos in via 300. occidunt, & cum potentia Drandersummiana & Butteliana illis subvenisset, & fortiter in Danos invecti totus exercitus Danicus est deletus; Rex Abel, cum non haberet, quo fugeret, indicavit oppidum Mildanum regione Eyderstad. esse tutius, & eo tendit; sed in via juxta oppidum faber quidam lignarius, nomine Wessel Hummer. Nordstrandiensis, qui se sub ponte in aquæ ductu occultaverat, a tergo, dum pontem transequitaret, adorsus, *securi caput ejus ita diminuit*, ut statim caderet & moreretur. Idque justitia Talionis cum Regem *Ericum* Fratrem a. 1250. capite truncari inque Slya submergi jusserat. C Y-PRÆUS *Annal. Ep. Slesv. p. 263.* Ita Phrysæ omnes re bene gesta & bello belle confecto indomiti ad suos revertuntur. Interfuerunt huic bello omnes in hac Frisia septentrionali & nomine & lingua Frisii, scil. regiones Eyderstad. Everschopp. & Utholm, nec non Hardæ Pelworm, Fohr, Wiric, Edom, Beltring. Bocen. & Lundenberg. cum Suder Gos. Norder Gos. Char & Horsbull. Hardis. *Ericus* X. Rex Dan. in *hist. gent. Dan. Caspar Hoier in Besor. Fris.* *Chytræus* in *Saxon.* f. 86. *Broderus Boysen* in D. C. *Olaus Worm.* in *not.* ad *Regum Dan. seriem* f. 16. *J. A. Cypræus.* in *Annal. Episc. Slesvic. Pantaleon Candidus* Austr. in T. *Matth. Boëth.* in *Cataclismo Norstrand. Nic. Helvad.* in *silv Chron. Circ. Balth. Jon. Ovens* in *Chron.* A. C. 1374. d. 9. Febr. Woldemarus 3. alias 4. Rex Daniæ & Dux Slesvic. ex stirpe Abelis per seditionem electus, rege vero Christophoro restituto Ducatum Slesvic. recipere coactus; ille inquam Woldemarus provinciam Eydoranam & omnem oram maritimam subjugavit, gravissimas exactiones imposuit, captivos secum multos abduxit & omnia privilegia ademit ob denegatum 14. annorum tributum domesticum. *I. A. Cypræus* in *annal. Episc. Slesvic.* f. 311. & 339. *Mss. vulg. Comm. vetust.* A. C. 1389. d. 9. Septembr. Nicolaus Sversen præfectus arcis Suavested. sive ex mandato sive ex malitia sive ex miseria eo audaciæ & proterviæ prorupit, ut multos Eyderstad. in carcerem conjiceret & magnam argenti vim plus quam 400. Marck. illis extorqueret. *J. A. Cypræus* in *ann. Episc. Slesvic.* f. 346. A. C. 1395. Episcopus Suavested. JOHANNES HESS arcem Suavested. in Margaretha Danorum Reginæ potestatem redigere voluit, ut eo facilius illa Holsatiam invadere posset: id Holsati ægre ferunt, cum Eyderstad. arcem Suavested. obsident & expugnant & bello parta bello tueri se paratos ostendunt *J. A. Cypræus* in *annal. Episc. Slesvic.* f. 351. A. C. 1399. Albertus Comes Holsatiæ, Henrici ferrei filius, magnum exercitum in Eyderst. Everschopp. & Uthholm. duxit, ibique ferro ab igne populabundus tantisper commoratur, quoad

Et violenta morte perit.

Woldemarus III. R. Dan.

tributum injuste exactum.

Jo. Hess. Episc. Suavested.

Alb. Comes Holst. mulctam exigit.

provincialium primores culpam pecunia sedecim milium marcorum redemere. Quæ vera hujus irruptionis causa sit, ita me veritas amet, ut conjectare non ausim, si ex ædificiis & fundis tributum non persolverint; severo ecastor judicio, si consideres A. C. 1391. 1393. & 1395. diluvia. A. C. 1404. Bellum Eyderst. & reliquorum in Frisia minori Frisonum cum Suavested. episcopatus hominibus, in quo arx Freseburgum deleta & Reimer Seestett interfectus *Laur. Adsen in Msc. Holst. Matth. Boeth. in Cataclismo Nordstr. f. 65.* An. C. 1408. Circa bacchanalia universa provincia Eydersted. per glaciem ad arcem Svavested. invadendam profecta, sed 80. captis, illorum ingenti stetit pretio liberatio. Sequenti æstate Ericus Rex Daniæ 80. hujus regionis incolas & multa pecora abduxit. *Laur. Adsen* in *Msc. Holst.* it *Msc. Eyderst. vulg.* A. C. 1410. d. 17. Aug. sub nomine Regis Daniæ Erici Johann. Scharpenberg, pro quo alii substituunt. Lüder Kabell, & præcipue MAGNUS MUNCK comitati 8000. Danis præfecturam Tunderensem, Brettstad, Husum, & promontoria Frisica deprædantur, & cum præda Flensburgum tendunt; sed comes Schowenburgicus Adolphus hanc incuriam ulturus contractis quantocius copiis & collectis armatis 400. & peditibus Frisonicis 700. occurri illis in campo Soldorpiano ad Jorle & hostes non modo præda exuit, sed oscine felici agmen Danicum intercipit, & pæne ad interncionem cædit. Interfectus enim *Magnus Munck* & cum eo 1400. Dani, capti sunt 350. inter quos *Johann Scharpenberg*, qui solvit pro redemptione decem millia argent. seu 10000. Marck. Löthig Silbers, reliquorum captivorum λύτρον erat 60000. Marck. ceteri vero omnes graviter vulnerati domum repetiverunt. Hæc expeditio constitit Regi Daniæ 200000. Marck. *Laur. Adsen in Msc. Holst. Nic. Helvad.* in *silv. Chron. Circ. Balth.* f. 116. A. C. 1413. Suspensi sunt quinque Dithmarsi sive jure vel injuria sive minus rite vel recte in Eyderstadia, inter quos Hebbecken Volckleff, cujus mater modium unciarum argentearum einen Scheffel Weisse Pfenning, pro eo condendo in sepulchrum solvere voluit; sed refragantur Eyderstadii. Ibi Dithmarsi in Eyderstadiam trajicere & prædabundi, per triennium rapinis, incendiis, latrociniis & sacrilegiis crudelissime omnia vastare & pro libidine grassari; & quamvis 1500. Dithmarsi ad Borchsand conserta manu trucidati sint & reliqui in fugam versi, viribus tamen redintegratis & copiis collectis subinde redeunt & in Eyderstad. Lundenberg, Hulio & Milstett direptionibus, ferro & flamma debachantur adeo, ut Lundenberg, et Nordstrand, in auxilium sint vocati, & ecclesiastici cum sacramento illis obviam processerunt. Quam misere hisce irruptionibus provincia sit direpta, expilata & vastata *MSS. vulg.* loquuntur. *Crantzius*; *Laur. Ad-*

Frisii min. pugnant contra Suavest.

Arx Suavested invaditur

Danorum violentia repulsa.

Magnus Munck interficitur.

Dithmarsi violenter invadunt Eiderstadiam ob 5. suspensos.

Ericus R. Dan. obsidet Gottorpii Henricum Com.

Adsen l. c. *Matth. Boethius* in *Catacl. Nordstrand. MSS, vulg. Iver Jonas.* A. C. 1416. Rex Daniæ Ericus terra marique includit Gottorpium, Comes Holsatiæ Henricus arctissima obsidione coangustat Tunderam in spem ductus fore, ut hac ratione Rex obsidionem Gottorpiensem deberet solvere, sed Rex exercitum educit, omnia obvia depopulatur & fit impetus in Comitem Henricum, qui profligatis copiis in fugam se conjicit & venit in Eyderstad. Rex sequi & aliquot Danorum ibi cæduntur. *Nic. Helvader. in silv. Chronol. Circ. Balth. f.* 118. A. C. 1417. Comites Holsatiæ Henricus, Adolphus & Gerhardus sub pœna incendii mulctant Eyderstad. tali tempore 200000. Marck. & postquam Rex Daniæ Ericus illos debellasset & sub suo jugo redegisset, homagium de novo ab illis exigunt. *Nic. Helvader. in silv. Chronol. circ. Balth. f. 119. Msc. vet.* A. C. 1442.

Eiderstad. mulcta & homagii renovatio.

nova mulcta.

Ab Adolpho Comite Holsatiæ Eyderstadii Hutium citantur ad videndum declarari in pœnam 7000. Marck. quod Ebi Wennekens præfectum Eyderstad., Everschop. & Utholm. patris solo & sede exturbassent & ipsius ædes diruissent, & quamvis ille quadriennale exilium ob illorum petulantiam passus, tamen in pristinam dignitatem accepta 500. Marck. mulcta pro illata injuria restitutus, & præfectus gloriosus mansit ad extremum vitæ diem *Laur. Adsen; Msc. vulg. Eyd. Corn. von der Loo. C. 2. f. 2.* A. C. 1461. præfectus Eyderst. Eversch. & Uthholm. Jon Jonsen. vir justitiæ & recti tenax, Gardingæ in vetusto foro proditorie est occisus. Authores cædis infandæ in templo Vollerwicano auxilio interfecti amicorum & succenturiati Nicolai Rahtlowen administratoris Regii Gottorp si illi quid deficerent, deprehensi & ad supplicium tanto facinore condignum rapti. *Laur. Adsen* in MSS. *Holf. Msc. vet. Dn. Praef. Msc. vulg. Eyderst. Corn. von der Loo.* A. C. 1500. d. 17. Februarii in expeditionem illam infelicem, quæ a Rege Daniæ Johanne & Duce Slesw. & Holsat. Friderico in Dithmarsiam suscepta erat, una cum præfecto Eyderst. multi iverunt ex hisce regionibus; sed meritissimus *præfectus noster Boye Tetens* & ceteri omnes desiderantur. *Chytræus* in *Saxonia* f. 71. *Laur. Adsen Msc. Dn. præf. Iver Jons* in *Chron. Eyderst.* A. 1620. *Msc. vulg. Eyderst. Corn. von der Loo.* A. C. 1559. in bello Dithmarsico Eyderstadienses toto belli tempore ad Eydoram excubias agere & compita obire jussi sunt & dum semel atque iterum Busen & Schulpe invadere spoliaque ampla referre sibi præsumunt, strategemate illic a ludimagistro Nicolao Simens, hic a 5. ancillis ex consilio Marci N. illusi atque fugati sunt. *Msc. vet. Dithm.* A. C. 1572. numerabantur in Eyderstad. Everschopp. & Uthholm. jugera melioris notæ 11802. 2. minoris 22483 3. minimæ 10429. 3. Summa 44714. 2. pro singulis jugeribus promissa est annua pensio tributi indifferenter 8. ß. quæ tamen promissio deinde a provincialibus in tres classes est distributa & in meliorem formam salvo jure superioritatis redacta. 11178. 27. A. C. 1574. circa Festum Michaelis conscripti sunt in hisce regionibus ad unum omnes, ausque tamen magistratu inferiore cujuslibet loci Chilonii fiebat lustratio. Ibi multi exauthorati Junge Iver im Oldenswortt, quamvis receptus, tamen fugit, sed non sine suo periculo & maximo damno: reliqui in Gammam Saxoniæ adversus Magnum Ducem Lawenburg. qui nescio quid contra Holsatiam moliabatur, progressi, & cum ibi per 4. septimanas commorarentur, pax est facta inter Adolphum Ducem Sleswic. & Holsatic. & Magnum Ducem Lawenburg. Syvert Poppens in Oldenswortt erat Capitaneus Eyderstad; ejus signifer Ove Peters in Oldenwortt. Syvert Backens in Tetenbull erat Capitaneus Everschopp. ejus signifer Jacob Uffs in Osterhever Henrich von der Ritter at Capitaneus Utholm.; ejus signifer Gonne Jacobs in Lating. A. C. 1604. ignis in ære accensus & cælitus dimissus recta in domum impuri scortatoris cecidit & illam combussit. *Inunc obscenis iterum te pollice factis. Exemplum vide Exod.* 9. v. 23. A. C. 1613. intentabant Vollerwick & Weltt actionem Garding & Catharin Harda de vallo extimo inter se proportione Geometrica dividendo, & tanto animorum fervore serram contentionis trahebant, ut hinc fatalis illa Platonica communio triennalis in reficiendis aggeribus nasceretur. Aggeres leviter tantum erant a fluctibus tacti, & tamen reparatio stetit eorumdem 95000. Marck. Lub. Nisi illa sublata fuisset, toti regioni gravissima damna intulisset. *Iver Jons in Chron. descr. Eyderst.* A. C. 1621. horrenda & inaudita depravatio monetarum, quæ tanquam tempestas quædam in diversis locis imperii Romani omnia prosternit, ad nos quoque in Eyderstadiam promanavit. Causæ instrumentales & ministeriales erant Judæi Dominus a Kippenhausen & Wippersheim, & monetarii. Istæ hirudines, spongiæ & harpicæ pecuniariæ cum Hippia Atheniensi nummum fecerunt ἀδόκιμον & puritatem pondus & valvationem, quas partes essentiales moneta requirit, in suo arbitrio & potestate habebant. Ex hac nummorum adulteratione universis & singulis detrimentum quotidie magis magisque natum, adeo ut in his regionibus unius anni spatio 21. boni viri in Lating bonis cedere coacti sunt; & nisi huic incendio, priusquam longinque serperet, per libram & alia media obviam itum, tota Europa conflagrasset *Badinus* l. 6. *de Republ.* c. 3. *Leo nov.* 52. *Aristotel.* l. 2. *Oeconom.* A. C. 1627. deduxit *Thomoso Cerboni de quo infra L. III. c. 2. Italus*, Germanicam linguam non intelligens, legionem suam Cæsarianam, quæ decem cohortibus, & singulæ cohortes 300. peditibus constabant Germa-

Cædes Jo. Jonsen præf. Eiderst.

Eiderstadensium frequens cum R. Dan. in expeditionem contra Ditmarsos profectio.

Boye Tetens præfecti. fata

excubiæ contra Ditmarsos; in prædam excursio infelix.

regionis ejus jugera compulsa.

militum conscriptio adversus Magnum Duc Lawenb.

pœna facinorosi prodigiosa.

Contentio de aggere mar. restituendo.

Monetæ depravatio.

Th. Cerboni præf. mil. Cæsar. hiberna.

manis, in hiberna Eyderst. Everschopp. & Uthholm. inter hos Fridericus von Maschowitz Nob. Sax. Subchiliarchus, quem & præter militaris scientiæ gloriam formæ pulchritudo commendabat; Johan de Brisigella Brabantinus, vigiliarum magister, homo acutissimi judicii, Latini, Hispan, Gall. & Ital. sermonis peritus; Aeneas von Saracini Italus Capitan. moribus Italicis imbutus; N. N. Conte de Nagarolla Italus Capit. qui mortuus in castris Gluckstadianis & Wilstriæ sepultus; in cujus locum successit N. Boree Italus Catus; Pandulphus von Pesing Lothar. Capit. & diversoriorum designator, at qui vir! Johan Burchold Germ. Cap. quem Westerhevera in Utholm tenet.

Talos a vertice pulcher ad imos. N. Cerboni, Italus Cap. cognatus Thomæ Cerboni & alii. Thomas Trubergk Moravus vicarius; vir proceritate corporis & forma digna tali imperio. Christoph. Fiekentee Hala Saxo vicarius, cum ceteris. N. N. Comes de Broglia Italus signifer, qui domum & mensam meam præsentia sua, quamdiu hic fuit, propter commercium linguæ cohonestavit; N. Bernstein Saxo, signifer; Henr. Galetti Italus, signifer; & reliqui Officiarii superiores & inferiores, digniores & minus digni. Discessit ex hisce regionibus mala cum gratia d. 10. Jul. A. C. 1629. Et stetit nobis illud sacrum hospitalis tesseræ 384000. Rthl. exceptis casibus fortuitis quibus cunque; horum enim nulla ratio iniri potest.

Invasio Suecorum. A. C. 1643. d. 28. Dec. irruptio Suecica in has terras, sub Leonhardo Torstenson, occidentali Gothia Sueco, hæreditario in Redsta, Forstena & Rasigk, Imperatore Regiæ Suecicæ militiæ, Consiliario confoederatorum, Generali Campi Marschallo in Germania & Generali Gubernatore Pomeraniæ adminiculantibus illis vere mercurialibus Numinibus Suecicis Arffet Wittenberg Finno, Forsten Stallhans Sueco, N. Mortaigni Gallo, & Chiliarchis Helm Wrangel Lubec, Erico Hansen Sueco. N. Würtzburg, N. Hamerstein, N. Boedker Germanis, &c. Quam acerbitatem a republ. nostris & privatis commodis Princeps noster Clement. Fridericus Dux Sleswic. & Holsat. redemit, & huic subito exitio ejusmodi remedium invenit.

Danorum expeditio. A. C. 1644. d. 10. Julii transivit fluvium Eydoram Fridericus Rex Daniæ, tum temporis Archiepiscopus Bremensis, & supremus Dux belli, a patre Christiano IV. Rege Daniæ in his locis designatus, ratibus & lintribus junctis flumini ejusmodi pontem imposuit, ut Dithmarsia & Eyderstadia contineretur.

præfecti ejus militæ. Qui omnia jussu & nomine Ducis militiæ Danicæ primum peragebant, erant Kay von Alefeld, Nob. Holsf. Generalis Commissarius, nunc præfectus Hattersleb. Fridericus von Bawür Nob. Juliacensis, Generalis Major. Nicolaus von Alefeld Nob. Holsf. Hæreditarius in kl. Nordsee, Generalis major, Henricus von Buchwald Nob. Holsf. Chiliarchus, cujus exercitus nihil fere præter rapinas & direptiones egit; ad Heidam Dithmarsorum captus & fugati ipsius commilitones. In regimine equestri supremi Ducis militiæ erant Daniel Schleyer Vicarius Ducis; Otto von der Becke Oldelandicus, præfectus equitum; N. Spangenberg, & alii. In regimine equestri Bawüriano erant N. Seestett, Major, N. Bruhn, Tribun. equ. N. Stoltenberg. Trib. equ Henrich Seenstet, T. e. Oseas Breido Rantzow, T. e. N. Klaw. Hannover. T. e. &c. In equestri regimine Alefeldiano erant Bartram Rantzow, Major, Detleff von Alefeld Hæredit. in Haseldorff & Haselow, præf. eq. Otto von Alefeld, pr. eq. Zacharias Regel Husiens, pr. eq. In Legione pedestri Alefeldiana erant N. Kardorff Megab. Vicarius Ducis N. Duncker, Mgr. vigiliarum Eler von Hönen Cap. N. Oldeland, Cap. Hans Georg. Cap. N. Aleman, Cap. N. Molstorff, Cap. & Diversoriorum Designator; N. Lillie, Cap. Harder Harpes Rensb. Cap. N. Niendorff, Cap. N. Holling, Cap. Jac. Pauli, Mandichsen dictus Husiens. Cap. Timotheus Holstein Cap. N. Lüneburg Cap. In Legione Bockwoldiana erant Reineke Becker, Vicarius; Jürgen Walther Slesw. Major; Hinrich von Alefeld, Centurio, Hans Wittemacke Cent. Hans Schultze, Cent. Johann Otto Bremer, Cent. Benedictus Rathlow, Cent. Cort. Klincke, Cent. Claus Rund, in cujus locum successit. N. Schwabe Cent. Hæc Suecico-Danica & Danico-Suecica inquadratio stetit regionibus Eyderstadiæ, Everschoppio & Utholmico pretio ad d. 28. Dec. A. 1643. usque ad d. 30. Sept. A. 1645. 239400. thaler. imperialium, nulla habita ratione casuum fortuitorum, qui bellum sequi præireque solent.

Cap. III.

De Singularibus in Eyderstad. Everschopp & Uthholm.

Asyla Eyderst. Asyla sunt colles & tumuli secus vias publicas positi; cujusmodi in Britannia quam plurimi reperiuntur. Horum unum est in Eyderstadia, alterum in Everschopp, tertium in Uthholm, quod est adhuc in patrimonio universitatis, ad demonstrandum, quod olim hæ regiones fuerint distinctæ. Sed unde hoc institutum? A Romulo, non a Moyse, majores nostri hoc mutuati sunt quoniam in omni genere delictorum sontibus profugio erant.

Quilibet huc, inquit, confuge tutus eris. Quæ res haud dubie in causa est, curtam multi a maleficiis non abstinuerint manus *Moyses Numer.* 35. v. 11. *Servius* in 8. *Æn. Virgil. Strabo l.* 16. *Plutarchus in V. T. Dion.* l. 2. *Ovid* 3. *Fast. Virgil.* l. 8. *Æn. Polyd. Virgil.* de *inventor rer.* l. 3. c. 12. *Job. Ad. Cypræus* in *Annal. Episc. Slesvic.* f. 16. A. C. 1300. d. 16. Jan. diluvies ab ingenti diluvie omnis illa palustris superficies, quæ Witzwordæ conspicitur, ex stagno Holmico in Nordstrandia huc delata. A. C. 1612. confectum est illud fretum Tonningense Fretum effossum Tonning. mediterraneum consilio & manuductione Joh. Clausen Rollwagen, per operam extraneorum operariorum & stetit 14000. Marck. Lub. A. C. 1612. effossum est manibus exterorum mercenna-

S. Koniochus.

N.° 1.

Poppo.

N.° 2.

N.° 3. Cort Wiederich Dithm.

Laurens Levens Præfectus Nordstrandicus.

N.° 4.

nariorum, quibus conductis universum negotium commissum, totumque opus ita faciundum locatum, ut nihil aliud collatum, quam pecunia, & carrucis trusatilibus in loca proxima terra egesta, Architecto Johann Clausen Rollwagen. Præter structuram ligneam, quæ aquam emittit, constitit illud 12737. Marc. Lub. A. C. 1642. Catharina uxor P. S. & Catharina, uxor N. N. quæ ad huc vivunt, in vicinia mea habebant hoc anno agnam domesticam, quæ ita assuefacta erat, ut injussa simul cum aliis ovibus veniret ad mulctra; istæ Catharinulæ cum hac agna per intervalla agendo faciunt & faciundo agunt, quasi lac vellent exprimere; per creaerrimam istam actionem lac provocatur & agna illa tandem fit ovis lactaria bona intra mensem. Agna lactaria mira

Liber III.

De præcipuis rebus gestis FRISIORUM SEPTENTRIONALIUM.

Caput I.

De Ecclesiasticis in Nordstrandia.

Idola Frisica vide supra it. de sanctis vir.

S. Koniochus,

Anno Christi 30. Apostolus Phresiorum secundus per Dagobertum in Frisicum regnum ablegatus, sed a Radbodo, mortuo patre Adgillo fugatus. Aut ille docuit in Nordstrandia aut fama hujus viri ad incolas permanavit, siquidem celebris olim illa parecia Kœnigsbulle, ab ipso forte suam denominationem habet. *Iob. Beca* Canon. Ultraject. *Chron. Episc. Ultrajectin. Wilhelm. Heda* præp. Arnh. in *Chronic. de episc. Ultraject. Suffr. Petri de ant. & Orig. Fris. f. 16. 29. & 293. Matth. Boethius in Cataclismo Nord. strand. f. 103.*

Poppo.

A. C. 980. Episcopus Arhusiensis Sleswic. & Phrisiorum septentrionalium & omnium circumiacentium populorum Apostolus ab Hevera Frisius, vir sanctus & sapiens, sacellanus quondam Pontificis Romani, ferrum candens sine læsione portavit; ob quod conversi sunt Dani. Prædicavit evangelium de Christo prope Sleswicum & adiacentes regiones. Fato suo functus & sepultus Bremæ A. C. 1029. *Saxo Grammat. f. 101. l. 10. Adam. Brem. f. 109. l. 2. c. 26. Albert. Stadens. f. 109. Witechind. l. 3. f. 47. Anton. Abbas Stad. Albert. Crantz. f. 153. l. 4. c. 24. Mart. Hamcon de vir. ill. Fris.* qui illum Nordstrandiensem forte putat. *Petersen in Chron. Iob. Ad. Cypraus in Annal. Episc. Slesv. f. 50. 79. 80. & seqq. Broderus Boysen in descr. Cimbriæ. Nic. Helvader in silv. Chronol. Circ. Balth.* qui illum ex Frisia septentrionali oriundum aperte dicit f. 79. Adscribo hujus viri judicium meam ipsius quoque sententiam. *Rudimentum Novitiorum, Sigebertus Gemblac. Anonym. in m. C. B. & de S. Meinwerco, Matthæus Westmonaster. in Floribus Histor. Aelnothus in Vita S. Canuti* C. 1. De Alberto sive Alberto A. C. 1096. De S. Canuto A. C. 1128. De A. C. 1305. De Divo Friderico, Rege Daniæ, A. C. 1524. 1526 & 1527. vide supra in Eyderst.

Caput II.

De Profanis.

Conf. supra in Helgol. & Eyderstadio.

Anno Christi 1400. & 1401. bello castigandos esse Nordstrandios Comes Holsatiæ Albertus statuit: quæ vera hujus tumultus causa, me latet. Nordstrandii occupatis viarum compendiis fossam prælongam in Osten Hammes groff ducunt, quam cum Comes Albertus cum suis pertransire tentat, forti manu repellitur. Ibi acriter dimicatum est, ad Nordstrandiensium partem tandem fortuna inclinante. Plurimi viri fortissimi in hoc prælio occidione occisi. Cecidit Ove de Siggen, vir bellicosus & strenuus. Perierunt in Eyderstadia ex una familia 16. consobrini. Victoria quidem penes Nordstrandios, sed cruenta. Comes Albertus hanc illatam injuriam tota vita non oblivisci potuit. Nulla ætas compensabit hoc damnum; per fossam enim illam, quæ jam excrevit in fretum, abrupta est Nordstrandia a continenti. Atque hic est primus Nordstrandiorum tumultus. *Msc. vet. Dni. Præfecti, Msc. Vulg. Traditio Majorum Antiq. Cod.* De A. 1410. & 1413. vide *supra in Eyderstad*; de secularibus A. 1426. vide *infra in Foebr. Hard. de reb. gest.* A. C. 1452. Postquam Cort Wiederich Dithmarsus turrim Pelwormicam occupasset & per annum piraticam fecisset, discedit tandem cum sua inconditta colluvie, onustus 8000. Marck. deauratis calicibus 7. deauratis mensis 8. & æneo baptisterio, quod ad huc extat Büsen Dithmarsorum cum hac inscriptione: Pelworm: Nullum igitur est dubium, quin sit verum. A. C. 1463. conjectus est in carcerem Gottorpii Præfectus Nordstrandicus Laurens Levens, cujus fides erat suspecta; & ut melius res ex voto procederet, magnus ille Ottho Splitt & Henricus Breide, convocatis & coadunatis 60. ministris & aliquot civibus Husiensibus ad domum Levinianam occupandam magnis itineribus contendunt: sed amici Laurens Levens per anticipationem temporis eos, qui se capiendi causa advenerant, capiunt, propriis vinculis ligant & nonnullos interficiunt. Otto Splitt custodiæ demandatus nec ante ma-

Nordstrand. prælio cum Alb. Com. Holf. superiores.

piraticam exercet Cord. Widerich Dan.

L. Levens præf. Nordstr. incarceratio & liberatio.

numissus, quam justam iram expiaret, hoc est, quam Laurens Levens Præfectus Nordstrand. restitueretur, quamvis ille deinde ab officio remotus. Extat hoc in *Msc. vetust. Dn. Præf. & Laur. Adsen. l. c.* A. C. 1465. exstirpavit Ingver N. Præfectus maritimorum locorum, vir præcipuæ dignitatis & eminentiæ, Wagensmannianos, qui cum aliis in Westerhever, Pelworm, & Fœhr, per Boli-pontem, inter Westerhever & Pelworm, & per actum & viam inter Nordstrand & Fœhr conglutinati, in Westerhever, castellum, dictum Wagensburgk, eo loci, ubi nunc Pastoris domus est, exædificaverant, in quo 60. viri, cum Eyderstad. tum Nordstrand. rapinis & virginum raptu vivebant; tandem a virgine sunt proditi & omnes occisi; Nordsttandiorum mulieres absque omni sympathia in mare præcipitabantur. *Msc. Vetust. Dn. Præfecti.* A. C. 1473. ad instantiam multorum optimatium Nordstrand. nec non Crempa & Wilstria Marsicorum & nonnullorum Eyderstad. Comes Oldenburgicus Gerhardus navibus Husium est advectus, & secum adduxit 80. ministros, ligna, trabes, & tabulas quercinas ut illico fortalitium ibi excitare & hoc modo totum comitatum sibi vendicare posset. Opera Nordstrandiorum, Husanorum, Lundenbergens. Stapelholm & istorum Eyderst. qui renunciato Danorum Regi juramento se novo clientelari jurejurando ipsi, obstrinxerant, obsidione cingit arcem Suavested, prudentioribus Eyderstadiensibus auxilium denegantibus. Rex Daniæ vero, postquam a Laurens Levens de statu regionis certior factus, post 3. hebdomades advolat. Comes Gerhardus fuga sibi salutem quærit & fere Husii captus. Tum statim Rex factiosos quæri & in carcerem detrudi jussit; Præfectus Nordstrandicus Eckleff Cuntsen, vir magni nominis mensæ alligatus, in IV. partes dissectus & IV. rotis impositus. Ipsius gener decollatus & quam plurimi Nordstrand. quorum nomina nunc sunt obliterata, capitis supplicio & diminutione sunt affecti. Husienses, amissis omnibus privilegiis & juribus, amissis omnibus domesticis ornamentis & suppellectili, amissis & quibusdam domibus, quæ aliis donatæ, solvere coacti 30000 Marc, & annuatim 200 Marc, quæ vulgo vocatur Erdheur; & nisi facta esset intercessio per vicarium Regium Gottorpiensem Petrum ab Alefeld & præfectum Eyderstad. Tete Fedders, Rex ex consilio Hamburgensium urbem in IV. locis incendere & cives fugare voluit, in super habito & neglecto, quod Clerici cum sacramento ipsi obviam iverunt. Lundenberg. & Eyderstad. factionum opifices & perduellionis rei judicio peracti, quidam proscripti, quidam decantata palinodia, accepto redemptionis lytro recepti, quidam in exilium pulsi, quidam multis precibus & sumptibus gratiam adepti: sic omnes dignam suæ temeritatis pœnam luerunt. Omnes alii innocentia sua testimoniis probata albo calculo absoluti, & quibusdam beneficia delata. Laurens Levens accepit omnium condemnatorum bona fere 6000. jugera in Nordstrand. cum tantis privilegiis & immunitatibus, ut de principatu jurisdictionis majoris & minoris cum nobilibus primæ classis in ducatibus Slesvic. & Holsat. certare posset; nec indonatus abivit Syvert Evertsen in Eyderstad. & alii. Et hic est secundus tumultus Nordstrandiensium *Laur. Adsen. Msc. Jon. Ovens in Chron. Holf. Slesvic.* De A. 1495. vide supra in Eyderst. de Secularibus. A. C. 1531. ad obstruendum in Chorio Titiano Lundenberg. Hardæ æstuarium Mohranum usi sunt primum palis prælongis fistuca in fundum adactis & longuriis inter se firmatis. Inventa est etiam eodem tempore ab homine pauperculo Husiensi, cujus nomen obscuratum, fascis sive congeries illa sarmentosa, quæ tum portatilis erat, & voragini explendæ supradicti æstuarii non infelici successu injiciebatur. Nunc illa machina in trabem prælongam multis virgultis, tignis, aggereque circumvestitam, funiculis stramineis circumdatam arctiusque constrictam excrevit, ut 50. vel 60. viri robusti totis viribus ad usque valli extremum provolvere & exinde in ipsam voraginem possint deturbare. Utrumque inventum meherele centum boum mactatione dignum, *utcumque ferent ea fata minores. conf. Iver Cnutsen.* A. C. 1563. Erat in hac insula homo quidam insigniter improbus, cujus nomen, vix me contineo, quin referam, notabo initialibus literis, M. L. ne noxa maculam inurat honestati posterorum; Ille inquam homo, postquam super cetera flagitia & crimina etiam ludificatus esset miseram ancillam illamque stuprasset, lapide per magno collo ipsius appenso & tunica supra caput colligata hanc in mare immergit, & putat hoc modo delictum non patefieri. Lapis vero, quamvis ponderosior & gravior, homine mortua tamen illam contra omnium opinionem ducit in littus Fahretofftanum. A. C. 1569. d. 2. Maji Cimbricæ chersonesi Ducum Consiliarii & Commissarii Bartram von Alefeld, Christophorus Rantzow, Benedictus von Alefeld, Paulus & Mauritius Rantzow & 12. peregrini & minime suspecti homines Marsici ad deliberandum, quomodo trajectus iste commode posset obstrui & Nordstrandia iterum committi continenti, in loco transitionis Morsumii convenerunt. Re diu multumque deliberata in diversa studia scinduntur: hic affirmat, rem posse fieri, ille negat; hic ait, ille it in alia omnia; & ut habet verbum illud vetus, quod capita, tot sententiæ & tot judicia produnt, & nihil certi conclusum, sed omnia ad cognitionem delata superiorum, a quibus juris definitionem vellent exspectare. De singulis tamen jugeribus in Nordstrandia collectus est solidus; sed materia plurima congesta, omnia opere nunquam incepto sunt omissa, inquit *Boetb.* in *Catacl. Nordstr.* f. 70. *Job. Petersen Descr. Nordstr.* A. C. 1555. & 1577. tractus ille

Wagensmanni raptores scelesti exstirpantur.

Gerhardus Com. Old. comitatui Holf. inhians fugatus a R. Dan. adjutores puniuntur.

Æstuarium Mohran. obstruitur ope novi inventi.

Facinus punitum.

Consilia de Nordstrandia continenti committenda.

ille uliginosus inter Pelworm & Marsch occupandus esset, sed damnata jugera Rongholtina nullam permisere vindicationem rei; peccata majorum nondum sunt expiata. A. C. 1583. continebat insula Nordstrandia 36024. jugera. Inter hæc erant jugera Masfica melioris notæ sive jugera vliginosa & lutosa 14235. Hallingalandica sive littora graminea extra vallum maritimum 2436. jugera. Vallum extimum continebat 19222. perticas *Lour. Adsen in Msc. Holst.* A. C. 1586. impositum est Nordstrandiensibus a Duce Slesw. & Holsat. Adolpho. b. m. tributum, quod annuatim colligitur ex jugeribus vulgo Land-Geld & vix singulis annis æquavit centenos florens *Laur. Adsen in Msc. H. Matth. Boethius in catacl. Nordstrand. f. 64.* A. C. 1627. d. 18. Octobr. dira mens *Thomaso Cerboni* Cæsarianorum militum Ducis, 88. Hernos *securiculis* contra datam fidem & sincerationes undique oblatas in ripa Oceani Lundenbergici immaniter trucidavit, triduo post hanc mactationem hi, quos mare non abstulerat, non procul a loco fatali sub vallo Lundenberg ex mandato Sereniss. contumulati sunt. A. C. 1627. Mens. Dec. ortus est tumultus in Nordstrandia propter destinatam hospitationem duarum compagniarum Cæsarianarum, & hoc quibus capitibus? quibus autoribus. Backe Andersen in Bupschluett, ille fax omnium, ille hujus tumultus architectus & totius tragædiæ choragus, qui deinde in carcere mortuus carrucæ impositus & in cæmiterium D. Michael. prope Sleswic. deductus; Broder Backsen filius Backe Andersens; Occo Harsen in Pelworm, gener Backe Andersens; Leve Cnutsen in Pelworm, homicida; Bole Arfastsen in Odenbull, homicidia; Hans Ocksen in Odenbull, minister publicus; Harre Feddersen in Pelworm & Volquart Feddersen in Buphever fratres; Junge Leve in Bupschluett, heus bone vir, rem curasti probe! Rode Hans Harsen in Bupsee; Tade Feddersen in Bupschluett; Schiffer Hans in Westerwold; Teves Jacobsen bey Tammen Siell in Pelworm. Hans Ketelsen in Langness; Hans Levesen in Pelworm; Nommen Adsen in Heeresbull; Broder Petersen abiit; Edleff Cnutsen excessit. Hi turbarum artifices consilia ineunt de sanciendo fœdere inter se contra omnem vim externam: modos faciente domino. Johan Nummensen, Sacellano in Bupsee, & spe se defendendi contra Cæsarem Ferdinandum, qui navibus careret, suffarcinati, mandata, Legatum Petrum Nann seniorem Dithmars. occupationem castri Lythani, adeoque ipsius Principis nostri Clement. præsentiam floccifecere: ita occalluerant eorum animi, ut hos ictus non admitterent; quin potius congregati in Kœnigsbull, tympana pulsantur, campanæ audiuntur, importuni clamores cientur, ut Cæsariani e castro Lythano, quos putabant adesse, expellantur.

Si genus humanum & mortalia temnitis arma.
At sperate Deum;

de Westphal. Monum inedit. Rer. Germ.

Jugerum summa.

tributum.

violenta cædes 88. Iberorum.

Tumultus Nordstr. contra Cæsar. copiarum hibernationes ejusque auctores.

Cujus justo judicio factum est, ut factionis duces dispergerentur & turbæ hæ consilescerent; authores deinde capti & in carcere Gottorp. per 36. septimanas detenti, & demum facta inter Imperatorem Rom. & Regem Daniæ pace, juramento de non vindicando carcere præstito, cum expensas ipsimet sustinuissent, perdonati. Atque hic est tertius & postremus tumultus Nordstrandiorum, qui totam anteactæ vitæ fabulam deturpavit macula illutibili.

Hevera dum rapidas in mare voluet aquas.

A. C. 1634. intra 11. & 12. Octobr. suborta fœdissima tempestate, ita ventus in excidium Nordstrandiæ conspiravit, ut operosa illa insula ab hora 6. ad 11. funditus ab aqua everteretur; summæ mutationis breve tempus. Perierunt enim 6123. homines noti cujuscunque ordinis & ætatis, inter hos 9. sacerdotes & 12. præceptores, 1339. culmina, tuguria & tuguriola, 28. molæ, quæ ventorum flatibus agitantur, 6. turres, in quibus campanæ asservantur, 5000. bruta animalia, varii generis; fruges & res domesticæ non cadunt in æstimationem. *Corn. von der Loo.* A. C. 1635. ex veteribus colonis erant in Nordstrandia adhuc residui 375. & mercenarii 18. A. C. 1636. abiturivit ex Batavia Cornelius Jansen Allers & opportuno tempore, quod rerum omnium est primum, venit Pelwormium, ubi stabile stabulum elegit, & saluti & commodis Pelwormiatum ita consuluit, ut non solum officio boni viri functus fuerit, sed & omnes optimi patris partes abunde expleverit. Hujus viri consilio, re & opera Pelwormium reædificatum & de potestate oceani vindicatum A. C. 1654. d. 12. Aprilis Nordstrandia rediviva, sub auspicio Josephi de Schmidt, Alowin von der Wurt, Abraham von der Wercken, & Teichgravii. Quirini in der Velde, Brabantinorum. Deus juvet vota & conatus eorum ad recuperandam insulam.

Inundatio Nordstr. calamitosa.

Pelwormium restitutum.

conatus ad restituendam Nordstrand.

Caput. III.

De singularibus in Nordstrandia.

Prope chorium Amsingianum insignis est repugnantia accessus & recessus maris; succedit enim vice perpetua hic fluxus ibi refluxui, & ibi refluxus hic fluxui, argumento non obscuro, quod terra hic olim cohæserit continenti, & quam vis jam mare in unum coaluit, & totum hunc tractum circumfluit antiquum tamen & naturalem in ipsa creatione a Deo ipsi inditum cursum non mutat; cujus rei ipsemet testis sum, qui anno ab hinc 20. hujus maris iras expertus fuerim. Haud scio, an in oceano, qui totam hanc mundi machinam ambit, ejusmodi exemplum reperiatur. Est etiam ibi ericetum quoddam palustre, fungosum solum & terra viscosa ex qua glebæ effodiuntur, quæ ad solem deficcatæ usum lignorum ad ignis fomentum incolis suppeditant; & ita editum est, ut nunquam in totum oceano fuerit obnoxium. In sum-

Chorii Amsingiani situs.

Ibi Turffæ effodiuntur.

summitate habet 7. flumina, quorum aliquot purissima aqua abundant & varia genera prægrandium piscium producunt. Haud falsum est, si dixeris, ejusmodi loca in generali diluvio fuisse excavata: effectum igitur & vim diluvii ista loca nobis declarant. Indigenæ vocant hæc loca Dæbel: unde vero terrea illa moles sit deportata, juxta cum ignarissimis scio. *Corn. a Cempis* illam ex Norwegia, *Matth. Boëthius* illam ex Islandia, tempore diluvii adductam: sive postea ex congestis arborum truncis, virgultorumque ramentis, ulva & alga generatam credit. Non abibit inobservandum, quod omnes insulæ perparvæ, quæ circumjacent Nordstrandiæ, & sunt quamplurimæ, singulis momentis crescant & decrescant, ita ut hic etiam cernere liceat, quod non selum urbium & ædificiorum, sed & regionum & provinciarum & omnium rerum sit vicissitudo. Insulæ, vero perparvæ & Ogijæ quæ soli Nordstrandiæ adiacent, sunt plurimæ; circiter 26. A. C. 1600. ancilla quædam fere 40. annorum, qnæ tum temporis degebat apud matrem H. P. in Oldenbull non ad lactandum, sed ad conciliandum somnum præbet puerulo ubera, hic rem strenue agendo, illa patienter ferendo post mensem lac elicit, & veluti puella fit lactaria.

dulci replet r, peperit cum fœmina lacte;
sic illa ancilla.
dulci repletur peperit nec fœmina lacte.

Lib. IV.

Caput I.

De Sacratis in Fohr, Harda, scil. de idolis, item de Apostolis Frisicis, ut & Haraldo & D. Friderico Regibus Daniæ.

Caput II.

De rebus gestis vid. sup. in rebus Helgol. Nordstrand Eiderstad. &c.

Consilia belli adv. Regem Dan.

Anno Christi 1426. die unæ post Viti est celebratus Fohræ in templo S. Nicolai conventus solennis Frisicarum Hardarum, cui interfuerunt Pelwormiates, Föhrenses, Wiricani, Beltringici, Boceniani, Widiani, & nulli boni viri ex Hardis Edomæa, & Lundenberg. Ad fuit etiam Magnus Heinsen Widianus, cujus familia etiamnum floret, nomine Henrici Comitis Holsatiæ, & instituta est deliberatio de bello contra Regem Daniæ continuando, & enucleatio aliquot obscuriorum in jure municipali non satis dilucide expressorum articulorum, & consultatio de nonnullis novis arbitriis & plebiscitis addendis. *Joh. Petersen* in *Descr. Nordstr.* A. C. 1644. d. 16. Maij. in bello Suecico e fluvio Listano classis illa ingens in altum egressa & cruentum prælium narale inter Archigubernium Regium Danicum & Suecicos Thalassiarchos Louis de Cynerre, & Marten Thiassen commissum est, in quo naves utrinque vehementer lacerabantur & numero militum & nautarum 800 truncidati & in Jordsand sepulti sunt.

Prælium navale inter Dan. & Suec.

Caput III.

De Singularibus.

Urnæ sepulcral.

In his colliculis & tumulis, qui extant prope viam, urnæ fictiles effodiuntur, in quibus cineres & ossa virorum de republ. præclare meritorum reconduntur, ad exemplum Thracum, Romanorum, Gallorum, Germanorum, inprimis vero Græcorum & Atheniensium. *Polydorus Virgil.* de *inventor. rer.* l. 3. c. 10. *Joh. Kirchmannus*, de *funer. Roman.* l. 1. c. 1 l. 2. c. 25. lib. 3. c. 8 ex *Thucyd. Lucret. Silio Ital.* & *Luciano*. Non memini me legere, quod apud Danos, Suecos, Norvegios, Gothos Cimbros, Henetos, Vandalos, Slavos, Winithos, Winnos, Cambrivios, Circipanos, Ruthenos, Britannos, Scotos & Hybernos crematio fuerit in usu. Quæ apud *Christ. Cilic.* l. 1. *bell. Dithm.*, apud *Olaum Worm.* in *Monum Dan.* lib. 1. c. 7. apud *Joh. Ad. Cypræum* in *Annal. Episc. Slesvic.* f. 16. & 18. l. 1. c. 2. de urnis & ollis, cineribus & ossium combustorum particulis refertis traduntur, hæc de nostratibus sunt intelligenda. 300. totis annis ante Christum a Jutho ne Principe Frisiæ minoris & Imperatore maris & Duce Saxonum occupata est Juthlandia non tota, sed illa dotalis Juthia, scil. Ducatus Slesvic, tanquam, dos & hæreditas sua, & per tot annos ab ipso & nepotibus ad Frothonis Regis Daniæ tempora usque forti manu defensa. Omnibus expeditionibus interfuerunt Frisii nostri, quorum ossa & cineres propter egregie in prælio commissa facinora sic asservantur. Sed quid de Gelderi Saxoniæ Regis rogo, de quo apud *Sax. Grammat. lib. 3.* censendum? Rs. Quis vitio vertet Hothero Regi Daniæ & Sueciæ, quod hostilem animum post mortem Gelderi deposuerit, & hospitalem in cadavere ejus secundum ritum in patria observatum tumulando pietatem exercuerit. Quid de Haraldi Regis Daniæ rogo, cujus mentionem facit *Saxo Gramm. libr. 8?* Rs. In ipsius exercitu erant perpauci Dani, complures Saxones, multi Guthones & Frisii; Ringo Rex Sueciæ exstruxit rogum, proceres Saxonum, Guthorum & Frisiorum cunctos hortari coepit, ut Haraldus regio more funeraretur; sed Danus edicto ad hoc faciundum coëgit. Quid vero de crematione Principum Sueonum & Gothorum apud *Olaum Magn.* l. 16 c. 37. quid de Othino combusto, in *Hist. Norvag.* de quo *Ol. Wormius Monum. Dan.* l. 1. c. 7. f. 46. Quid de argumentatione *Wormii* a Gallis ad Germ, a Germ. ad Danos l. 1. c. 7. f. 45. *Mon. Dan?* Asserat iste, referat ille colligat hic,

Gelderi rogus

it. Haraldi

crematio vetita

hic, quam diu velit; istius assertioni, illius relationi, hujus explicationi propter nimiam diversitatem Asiaticorum & Europaeorum populorum non stabo, nisi certiora argumenta producantur; desidero alia exempla, & si illa afferantur, erit mihi magnus Olaus, major historia Norwagica, maximus optimus Wormius. Nonne ergo haec gens Fohrana est omnium Frisicarum antiquissima, & mea olim scripta deductio coloniarum vera?

Fochra, fumen & penuaria cella vicinorum locorum, asellis tam arefactis, quam muria conditis, rais, passeribus, praecipue vero Ostreis, quae ad Amrum capiuntur, non sine insigne negotiantium, promercalia sua ex hoc loco more consueto adducentium, commodo & utilitate incolarum non contemnenda. Ostrearum captura

Liber V.

Caput I.

De Sudergosicis.

Sudergosici. In Sudergosica Harda habitant homines colonici, qui propter Eydorae & Heverae saevitiam ista loca tanquam editiora appetiverunt. De iis igitur quoad primitiva tempora in sacris & profanis nihil attinet dicere: interim vid. sup. in *Eyderst.* A. C. 1547. per incuriam 2. vel 3. puerorum adultorum, qui sclopetum artificiose ex epistomio factum in corvum stabulo stramine intecto Dni. Johann. Hamers insidentem sub concione infeliciter moverunt, stabulum conflagrat, & cum hoc 400 splendida aedificia. Meineco Graveleji, dum proximus arderet Ucalegon, prosilit in publicum cum hac exclamatione, in manibus ulna & libra sumptis. Domine Deus, siquid usquam justitiae est & mens sibi conscia recti, da nomini tuo gloriam, & parce mihi. Implorato hoc modo numine divino & suspiriis aliquot emissis, ignis transvolat ipsius aedes & stant illaesae; ceterae vero omnes ab utroque latere comburuntur. *Laur. Adsen* in *MSS. Holsat. Jon. Ovens* in *Chron. MSS. Vulg.* A. C. 1571. Monasterium Husiense A. C. 1400. extructum, quod Monachis hospitium praebebat A. C. 1571. ab Adolpho b. m. Duce Sleswic. & Holsat. destruitur, in cujus demoliti loco arx aedificata posito in alio loco oppidi caenobio, quod in nosocomium conversum. *Matth. Boëthius* in *Catacl. Nordstr.* & quem primo loco merito nominare debuissem *Laur. Adsen* c. l. A. C. 1572. dum Boye Peters Nordstanden sis & conductor villde Damianae praefectum Sudergosicae Hardae Matthiam Paisen, quod ille domos ILLmi Slesw. & Holsat. Ducis elapidasset & exinde aedificia exstruxisset, & nonnihil Dynastam Gottorpiens. Mauritium Ranzow. quod id ipsum illi concederet, insimularet, alligat se furti, damnatur & suspenditur.

conflagratio 400. aedific.

monasterium Hus. translocatur atque aedificatur.

Boye Peters suspenditur.

Caput II.

De Nordergosicis

Natura incolarum. Norder Gos Harda est populus, sive communitas minor Frisiaca ex mari alluente seu metropoli ut matre deducta. De ea jam nihil habeo, quod in religiosis & secularibus dicam. De A. C. 1253. A. C. 1408. vide supra in Eyderstad. &c. A. C. 1581. prope Brettstadium in pago Drelstorp duo ferocibus & phaleratis equis vecti & albis vestibus ex aere dimissi; unus ex illis dixit rustico, qui ibi in templo obambularet, orate, ut Deus futuras calamitates a vestris cearvicibus avertat. *Laur. Adsen* c. l. A. C. 1615. In domo quadam 9. naves visae cum triremibus, ex quibus 2. interierunt. In littore maris sus insolita visa, quae nulla bombarda transfigenda; interdum habebat formam equi & 4. dentes longiusculos. Quae omnia indicium futurae calamitatis. *Laur. Adsen* c. l. A. C. 1619. Christianus IV. Rex Daniae, quo confinia illa oceano littorum spatia ab aestu maris tuta praestaret, quantum ab Uphusen ad Breittsted patet, vallo procingere aggressus, sed impensis quamplurimis exantlatis labori tandem supersedit. D. *Theod. Danckwerts* in *Por. Matth. Boeth. in catacl. Nordstr. f. ult. Nic. Helvader.* in *silva Chronol. Circ. Balth.*

Prodigium. aliud.

Christiani IV. conatus struendi aggeres tutos.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Caput III.

De Bocenianis.

In Bocen. Harda sunt homines germane Frisii. De iis quid sentiam, vide supra in Helgol. & Eiderst. it. Fohr. usque ad A. C. 1426. A. C. 1629. d. 24. Maij. in littore Detzbullano egressus est ex navibus Carles Morgan & regium exercitum duxit Danicum in loca mediterranea. De ericeto palustri, quod hic incolis suppeditat in alimentum ignis sufficientem copiam, vide supra in Nordstr. de singularibus. In insulis istis per parvis, extra vallum maritimum sitis glebae in profunditate terrae effodiuntur, ex quibus optimum sal ad condiendos pisces majores igne conficitur.

incolae quales? descensus Danorum navalis. sal conficitur.

Caput IV.

De Cabranis.

Cahr Harda est municipium Phrysionicum a Neptuno atque Aeolo, quibus cum praeliaretur, victum & propter securitatem in loca mediterranea deductum. Nihil est ipsi proprium & peculiare. Vide supra in Eyderstad.

Cabrani.

Caput V.

De Widianis.

Widiana Harda habet homines mere Frisios vide igitur de iis in Helgol. Ey-

Widiani.

Anglia occupatio.

Eyderst. Fohr &c. usque ad A. 1426. incl. Attamen hic non prætereundum, quod A. C. 449. sub Imperetoribus Martiano orientali & Valentiniano occidentali, & Suenone Rege Daniæ, Angli, Juthiani & Widiani, cum a Britanis destitutis ope & subsidiis Romanorum jam aliis bellis implicatorum adversus Pictos & Scotos iuvitarentur, pertæsi patriæ suæ spe melioris fortunæ & conditionis cum tribus longi navibus transfretunt in Britaniam, & prætextu stipendiorum non persolutorum Britannos deinde opprimunt, castello Carcorei ædificato & insula de suæ gentis nomine Anglia nuncupata. *Beda l. 1. c. 15 Hist. Angl. eccles. Suffr. Petri de ant. & orig. Fris. f. 198.* 214. 216. 219. 234. & 240. *Boeth.* in *Catacl. Nordstr.* f. 46. 47. 48. 49. & seqq. *Nic. Helvad.* in *silva Chronol. Circ. Balth.* f. 69. Ubi domi nunciatum est, mittitur confestim illo classis major armatorum, ferens manum fortiorem, quæ præmissa adjuncta cohorti insuperabilem fecit exercitum, inquit. *Beda*: cui subscribit *Pomponius Lætus, Alb. Crantzius l. 1. Saxoniæ c. c. 21.*

Lib. VI.

De fluminibus, diluviis, armis, moneta & locis desolatis FRISIORUM SEPTENTRIONALIUM.

Caput I.

De Fluminibus navigalibus.

Hæc sunt Eydera, Hevera, Fohr. Sund, & fluvius sive alveus Listanus.

Eydera fl.

Fluvius *Eydera* oriturі in profundissimo saltu Bothcampico, pertransit Bornholm Quarnebeck, Rendesburg, Suderstapel, cursu arcuato, salutat Friedrichstadt, Eyderstett & Dithmarschen, & decurrit in mare Cimbricum, in quo tandem hospitatur. Est fluvius navigabilis & piscosus, limes & terminus imperii Romani & regni Danici, omnibus Historicis, Geographis & Chorographis hujus seculi notis. *Ericus X. Rex Daniæ histor. de Reg. Dan. n. 71. Helmoldus l. 1. c. 3. l. 2. c. 14. Albert. Stad. f. 86. 93 Saxo Grammat. l. 8. f. 129. Martinus Chemnitius* JCtus & Cancellarius Slesvic. Holsat. in *relatione de discrimine Holst. & Eiderst. Annal. Francic. Reuberi* A. 815. *Contin. Aymonii A. 828. Arnold Abb. in Contin Helmoldi, Abrah. Ortelius* in *Theatro Mundi* in *Dan. Alb. Crantzius* in *Saxonia l. 1. c. 6. l. 5. c. 27.* in *Dania l. 7. c. 5. & 8. Jac. Aug. Thuanus l. 22. Gerb. Mercator in 2. & 3. Topogr. Dan. M. Quadus in Diar. Europ. f. 49. Joach. Vagetius* in *præcidan de orbe habitab. f. 255. Seb. Schrader in Hist. Terr. p. 1. c. 4. f. 165. Corn. Cempis de orig. Fris. f. 29. Anon.* e Biblioth. Pythæi f. 86. *Math.* Boëth. in *Catacl. Nordstr. f. 62. 88. Pet. Lindeberg* in *Hypotyp. arcium Ranzov. f. 230. Nic. Helvad. in Silv. Chronol. Circ. Balth. f. 28. Joh. Ad. Cypræus* in *Annal. Episc. Slesv.* f. 42. 47. 54. 57. 63. 84. 85. 91. Ad gl. c. 46. 2. Et An. f. 102. 117. 129. 142. Ex *Cont. Helmoldi* f. 154. 157. 160. 192. 206. 209. 212. 213. *Steph. Joh. Stephanius* in *notis* in *Sax. Grammat. f. 16.* Jo. Schultze in Hist. descr, Eiderst. Eversch. & Uthh. *Joh. Peters.* in *Chron Holst.* f. 36. 40. 51.

Hevera fl.

Hevera ebullit primum ex variis locis paludosis ad Trejam, Drelburg, Wittbeck, Brandenburg, Hanenburg, Suderhold, Schwesing, Rosenthal & Hollbeck in fluentum, quod defluit in stagnum Nordhusianum, vulgo Muhlenbach, hydromylam circumagit, pertransit deinde Husiam ubi mollem navibus stationem exhibet, in sinum Husiensem Ouwicum; ad fines Lundenbergiorum sortitur nomen Heveræ, ubi olim æstu recedente perticis & contis potuit transmitti, & labitur tandem inter Everschop, Uthholm & Nordstrandiam in duo brachia divisum & fessum in oceanum Cimbricum. Magnus me Hercle fluvius, ad præliandum opportunus; hinc bella illa navalia ante Christum. Memorandus ob ruinas tot Paræciorum, timendus ob maris salsedinem & sævitiam, dolendus ob lanienam Cerbonianam. *Saxo Grammat. l. 2. f. 18. Alb. Crantzius in Dan.* f. 21 179. Dn. *Laur. Adsen* in *Msc. Holst. Matth. Boethius* in *Catacl. Nordstrand. f. 75. 78. & 79.*

Fohr fretum

Fohr Sund sive fretum Fohranum ejectat omnem ex Risbrick, Saaholm, Enge, Stedesand, Waygard & aliis Frisiacis & Danicis locis aquam in oceanum Britannicum sive Cimbricum.

Lystanus alveus.

In fluvio sive alveo Listano, vulgo *Liester Tieff* concurrunt fluvii, flumina, freta, fluenta, æstuaria, alvei, amnes, vada; rivi, rivuli, & quicquid est aquarum in præfecturis Tunderensi, Apenradensi & adjacentibus hardis Danicis, & exinde libero meatu tendit in mare Cimbricum. Fluvius non ignobilis, omnibus nautis charus; & regi Daniæ Christiano IV. p. m. notus. Possunt ibi naves, sive multæ sive paucæ, velut in tutum quendam portum, quoties a tempestate agitantur, se recipere, suppetentibus ex propinquo montibus & vallis, quibus circumseptus est locus iste undique, Sic Chersonesus Cimbrica regionum maritimarum quatuor fluviis navigabilibus, qui idoneam mercibus exportandis importandisque crepidinem belli & pacis tempore exhibent, inprimis commendabilibus, est nobilitata.

Caput II.

De Diluviis.

Diluvia.

Diluvia universalia & particularia fuere ante Christum A. 111. post Christum A. 516.

A. 516. 1094. 1114. 1158. 1162.
1164. 1187. 1196. 1200. 1204.
1216. 1218. 1287. 1300. 1310.
1316. 1338. 1341. 1342. 1354.
1362. 1380. 1387. 1391. 1393.
1395. 1400. 1412. 1420. 1421.
1426. 1427. 1428. 1431. 1434.
1436. 1460. 1470. 1471. 1474.
1476. 1477. 1479. 1480. 1483.
1584. 1591. 1508. 1509. 1511.
1514. 1521. 1531. 1532. 1533.
1338. 1543. 1547. 1548. 1550.
1552. 1553. 1559. 1561. 1570.
1571. 1573. 1574. 1578. 1580.
1593. 1600. 1602. 1610. 1612.
1615. 1625. 1630. 1634. 1635.
1655. 1660.

Testes sunt *Ephorus*, *Clitarchus*, *Possidonius*, *Strabo*, *Plutarchus*, *Plinius*, *Tacitus*, *Ptolomæus*, *Cæsar*, *Livius*, *Luc. Ann. Florus*, *Eutropius*, *Orosius*, *Appianus*, *Seb. Munsterus*, *Adamus Brem.* f. 104. *Helmoldus* l. 2. c. 2. *Albert. Crantz.* l. 11. f. 243. *Joh. Pomarius in Chron.* f. 274. *Herm. Hamelmann in Oldenb. Chron.* f. 18. & 309. *Henr. Bunting. Chron. Brunswic.* f. 52. *Seth. Calvisius*, *Eman. Meteran.* f. 163. *Adamus Thraciger*, *Matth. Boëthius in Catacl. Nordstrand.* f. 19. 35. 68. 69. 89. 91. usque 95. 105. *Broder. Boysen* c. l. *Jon. Koldingus* f. 196. *Corn. a Cempis de Orig. Fris.* f. 56. *Nic. Helvad. in Silv. Chronol. Circ. Balth* f. 19. 63. *Joh. Ad. Cypræus in Annal. Episc. Slesvic.* f. 176. 192. & 380. *Matth. Pampus Msc. Vet. Vulg. Comm.*

Caput III.

De armis majorum.

Arma majorum.

Anno Christi 1180. ancilibus utuntur, & missilibus dimicant, inquit *Saxo Grammat.* A. 1200. scutum, arcus, lorica, gladius, lancea, culter & galea ænea. *Msc. Vetust.* A. C. 1342. pro armatura usi sunt casside, pilo, amiculo ferreo intexto corrigiis latis, chirothecis ferreis, brachialibus duabus, clypeo & arcu corneo. *Joh. Ad. Cypræus in Ann. Episc. Slesw.* Quod monetas attinet priscis temporibus usi sunt unciis aur. & argenteis Britannicis propter vicinitatem & mutuum commerciorum usum.

Moneta.

Caput IV.

De locis desolatis in Friside Septentrionali.

Loci desolati in Helgolandia.

In *Helgolandia* desiderantur Paræciæ 9. jugera 10800. Cœnobium I. & arx Fosteburgum. In *Eyderstadia* desiderantur Paræciæ I. Alversum, & ejus jugera 2000. de Cating, Vollerwick & Grode 6000. jugera. In *Everschopp.* desiderantur Paræciæ 1) Barnemohr, jugera 2000. 2) Offenbull, jug. 3000. 3) Joenflet jug. 1800. 4) Konigscapell jug. 1500. 4) De Ulffsbull jug. 2000. & Osterhever 1800. seu 4. templa & 12100. jugera. In *Utholm* desiderantur Paræciæ 1) Ulstorp, jugera 2000. 2) Suderhever, jug. 3000. 3) Nordhovet, jug. 2000. 4) De Westerhever jug. 2500. seu 3. templa, 9500 jugera. Uthholm propter magnitudinem suam olim dicta fuit Suderstrandia. In universum in Eyderstadia, Everschoppio & Uthholmio desiderata sunt 8. templa 29600. jugera. In *Pelwormica* Harda desiderantur Paræciæ 1) Balum, jugera 2000. 2) Waldhusen, jug. 1800. 4) Heverdamm, jug. 2000. 5) Gormesbull, jug. 1800. 6) Herdesbull, jug. 1700. 7) Norderwisch, jug. 1700. 8) Suderwisch, jug. 1600. 9) Schweinscap, jug. 1500. 10) Syvertscap, jug. 1500. 11) Fedderscap, jug. 1500. 12) Cathar. cap. jug. 1500. 13) Norderbull, jug. 1700. 14) Christin. cap. jug. 2000. De Hoga, jug. 1000. A. C. 1634. d. 11. Octobr. Paræciæ 15) Buphever, jug. 3000. 16) Ilgroff, jug. 2000. seu junctim 16. templa, 30100. jugera. In *Widericana* Harda desiderantur Paræciæ: insula Oswald, jugera 1000. 1) Tinnenbull, jug. 2000. Fumbull, jug. 1200. Ivenbull, jug. 1100. 2) Sudermarsch, jug. 2000. 3) Nordermarsch, jug. 2000. De Neff. Lang. Hengstneff. & Grode jug. 4500. seu 5. templa. 13800. jugera. Ex Nordmarsia in Olandiam, & exinde in Occoholm datur transitus. In *Beltringiaca* Harda desiderantur Paræciæ. 1) Habüll, jugera 2000. 2) Beltum, 2500. 3) Wald, jug. 1800. 4) Immenhus, jug. 1700. 5) Redwerts Cap. jug. 1500. 6) Hayens Cap. jug. 1500. 7) Occogroff, jug. 1500. 8) N. jug. 1200. 9) Reyd. jug. 1100. A. C. 1634. d. 11. Octobr. 10) Resbull, jug. 2500. 11) Rohrbeck jug. 2300. 12) Volligsbull jug. 2000. 13) Konigsbull, jug. 2700. 14) Bupsee jug. 2700. 15) Buptee jug. 2000. 16) Osterwold. jug. 1700. 17) Westerwold. jug. 1500. seu junctim templa 17. jugera 31600.

Eyderstadia.

Everschop p.

Uthholm.

Pelworm.

Widericana Harda.

Beltringiaca.

In Osterwold & Westerwold nemus fuit, ex quo duo fana lignea de arboribus eo loci cæsis sunt ædificata, quæ ego vidi puer.

In *Edomæa* Harda desiderantur Paræciæ 1) Sockensbull, jugera 2000. 2) Hallignes, jug. 2300. 3) Riep, jug. 1800. 4) Ackerbull, jugera 2300. 5) Trenthamm, jug. 1700. 6) Niedamm, jug. 1300. 7) Nordenbull, jug. 1200. 8) Heversee, jug. 1400. 9) Oppidum Runghold, jug. 3000. 10) Albernerdschlott, jug. 1100. 11.) Uthermarflott, jug. 12) Fedderingman. jug. 1200. 13.) Obbenbull, jug. 2000. A. C. 1634. d. 11. Oct. 14.) Bruneck, jug. 2300. 15) Stintebull, jug. 2000. 16) Gaykebull. jung, 2000. 17.) Marsch, jug. 1800. 18) Odenbull, jug. 2100. 19.) Evensbull, jug. 1909. 20) Heersbull, jugera 1800. 21) Lyth, jug. 2000. 22) Hamm, jug.

Edomæa.

jug. 2000. 23) Morsum, jug. 2100. seu junctim 23 templa, 43300. jugera. Inter Marsiam & *Sudfalliam* tuto homines & jumenta commeant, & ibi reperiuntur omnia utensilia, conspiciuntur tumuli, fossæ, elices; &c. In *Rungbold* silva fuit non exigua, unde Denominatio oppidi Runghold. Inter Ham. Lyth & Schobull campi & pascua extiterunt latissima, & silvulæ observantur adhuc a prænavigantibus arborum trunci & radices.

Lundenbergica. In *Lundenbergica* Harda desiderantur Paræciæ 1) Rodekerck, jugera 2100. 1) Boyenbull, jugera 2000. 3) Wittenbull, jug. 1800. 4) S. Manrip, jugera 1500. 6) S. Johann Cap. jug. 1400. 7) S. Barthol. Cap. jugera 1400. Hic recensentur 7. templa, 11900.

Fohrensi. ugera. In *Fobr* Harda desiderantur Paræciæ 9. aliis 13. quarum nomina mihi sunt

Sudergos & ignota, jugera 14000. In *Sudergos.* Harda desiderantur Paræciæ, 1) Wartinhusen, jugera 2000. 2) Hamm, jugera 2000. 3) & Milda oppidum; seu 3. templa, 4000. jugera, & ad huc una Paræcia, cujus nomen in catalogo ab ipso Episc. Nicolao confecto legi non potuit, quod situ illud obliteratum erat,

Nordgosia. 2000 jugerum. In *Nordergos.* Harda desiderantur Paræciæ Unckenbull quæ in proximo Horn sita fuit, & alia loca, jugera 2000. In *Bocen.* Harda desiderantur Paræciæ 1)

Bocen. Uphusen, jugera 2000. 2) Odmershusen, jug. 1880 3.) Spinckebull, jug. 1800. 4) Langsum, jug. 1200. 5) Toffc, jug. 1500. 6) Bendal. jug. 1000. De Dagebull jug. 1000.

Widiana seu 6. templ. 10300. jugera. In *Widiana* Harda desiderantur Paræciæ 1) Wippenbull, jug. 2000. 2) Aggertofft jug. 1000. 3) Benedofft jug. 1200. 4) Richelsbull jug. 1500. De Rodenefs jug. 1000. seu 6. templ. 6700.

in universa Frisia. jugera. In universa Frisia septentr. 106. templa, 211100. jugera. Sic transit glolia mundi. *Laur. Adsen* in *Msc. Matth Boeth* in Catacl. *Nordstr. Job.* Ad. *Cypræus* in *Ann. Episc. Slesv.* & *Mssa quædam vetusta. Die Verteichnisse aller Præposituren. Postoraten, Städte und Capell-Kirchen, so vormahls dem Bischoffthum Schleswig seyn incorporiret gewesen.* Hinc resultat discursus politico Historicus: Quamdiu residua pars Frisidos septentrionalis sit mansura? Resp. Distinguendum: loca editiora, montosa, & quæ quotidiano æstui maris non sunt obnoxia, usque ad extremum mundi diem manebunt; loca vero humilia, depressa & quæ singulis diebus & noctibus accessui & recessui maris subjacent, peribunt, nisi pœnitentiam agunt & vitam in melius emendent homines Frisici. Hoc ego probabiliter, non tamen apodictice, demonstrabo adductus his rationibus: 1) maris sævitia & infestatio jam non est languida, usitata & solita, sed indomita, infestissima & sævissima, tempestates creberrimæ, procellæ multæ & venti validissimi, oceanus non fluit, accedit & recedit, non crescit, & in se ipsum residit, sed exæstuat, desævit & deferbescit, ut plane limites suos egressurus & non valla omnia, sed ipsos montes transcessurus videatur. Considerentur majorum aggeres, qui sunt 10. vel 12. ped. altit. nostri sunt 20. ped. altit. & tamen mare æquat fastigium eorum, adeo ut parum absuit, quin præcedenti autumno nos cum penatibus obruisset. 2) solum in substantialibus locis, sc. in frontispicio & umbilico Chersonesi Cimbricæ regionum maritimarum, est udum, molle, rarum, arenaceum, fragile, fungusum. expers omnis glutinosæ duritiæ, minusque tenax, aggeribus struendis sustentandisque non admodum idoneum, ideo stramine cannaque integendum propter defectum cespitum. Hinc illæ lachrymæ, hæc illa intima causa delendi tot millium hominum, 211100 jugerum, 106. templorum, 5. nemorum, multarum insularum perparvarum, 2. oppidorum, I. arcis & I. cænobii, quæomnia in editiori loco posita erant, & quæ jam nos possidemus. Jam demum intelligamus nostra bona, o cives patriæ; nam ea, quæ in potestate habuimus, amisimus. 3) Mare Indicum utrumque, Persicum, Caspium, Jonium, Adriaticum, Siculum, Gaditanum, Atlanticum, Hybernicum & Balthicum fluviis, fluminibus & fretis se ingenter dilatavit. Quam multæ urbes & regiones amplissimæ & cultissimæ, quæ longe solidiori, firmiori & editiori loco certe minime caruere, fuerunt.

Sed Pontus & æstus;
Mutavere situm.

Dies me deficeret, si omnia vellem oratione mea persequi; satis est, digitum ad fontes intendisse. 4.) Mare & quicquid aquatilium & volatilium in eo degit, agunt contra nos in puncto perturbatæ possessionis, & conqueruntur, quod ab anno Christi 987. de patrimonio agrorum, quos a condito mundo intra Eydoram & fluvium Listanum se possedisse & ad se quoque cum omnibus juribus & pertinentiis pertinuisse & pertinere; jure directi & utilis dominii violenter sint expulsa, & quod ad huc semper in possessione inquietentur & perturbentur, non permittendo, se illos posse pacifice possidere, sed subinde modo hinc, modo illinc illis aliquos eripi, Intentant igitur vidicationem rei & petunt fundos antiquos sibi restitui cum fructibus perceptis & percipiendis, & omnem causam damni dati, & ut cadamus a dominio & puniamur per *Constitut. si quis in tantam* C. & *ff. d. r. vend. l. 1.* & *l. in rem,* & *Inst. de act.* §. 1. ad hoc proponunt *Interd., uti possidetis, Inst.* de *Int.* §. *retinendæ,* & *Interd. unde vi* & *ff. eod. l. 1.* §. 1. 5.) Conservant regiones & urbes timorDei, preces, vita pura, mores integri, remissio gravaminum, concordia, panis quotidianus, diligens inspectio, erectus alacerque animus, labor assiduus & indefessus studium fervens successus, felix consilia dando severiusque urgendo, nulla mora. Quæ omnia exulant & apud Frisios non possunt consistere-

re. Evertunt vero regiones & urbes impietas, ingratitudo, delicta, ingluvies, usuræ, imposturæ, discordia, contentiones, negligentia, intermissio, malevolentia, odium, invidia, pertinacia, securitas, inertia & consilia inepta, temeraria & subdola, mora, cunctatio, otium, omnia idonea avertando, quæ omnia, si unquam, certe olim insigniter hic dominabantur. 6.) Stetit a meis partibus olim Rev. Dn. *Joh. Ket. Past. Pelvvorm* Discipulus Philippi Melanchth. vir,

canis venerandus & annis;

nec ab eo dissentit Dnus *Laurentius Nummensen*, Pastor Hammensis, & alii viri præstantes & rerum Marsicarum non imperiti, quorum nomina ob egregia merita in remp. consecrata sunt æternitati. Hæc paradoxa sunt, & non tam rudis rerum sum, ut fugere me possit, me hac commemoratione malam gratiam apud nonnullos inire, quod in re comica per ratragædiare videar; audio murmur & susurrum, quid inter P.

Sed quid Ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo.

Mea sic est ratio, & sic animum induco meum, & hæc opinio non heri aut hodie mihi nata est sed ex illo tempore, quo primum in penitiorem rerum Frisicarum cognitionem perveni, nec mea jam mutata loco sententia cedit; & quamvis rem acu non tetigi, non multum tamen a scopo me aberrasse confido. Atque hic est finis meorum conatuum; satis jam datum est amænitati historiarum Phresicarum:

Et jam tempus equum spumentia solvere colla.

Deo uni & trino sit laus & perennis gloria in omnes æternas æternitates, Amen. Dabi Coldenbutlii in ædibus Drundersummianis A C. 1656. ult. Februarii.

Petrus Sax.

APPENDICULA DUPLEX.

I. Paralipomena de Anno 1655. usque ad 1660.

De Bello Svedico Polonico.

In *Bello Suedico, Polonico, Muscovvitico & Danico*, stetit a partibus CAROLI GUSTAVI, Suecicorum Imperiorum Regis CHMIELVITZKI, Starosta Polonicus, usque ad d. 15. May, Anno 1655. qui resipiscit, & Affinis ejus ZOLATAZINRO, Ductores 40000. Cosaccorum, in Poloniam, & Quartiani, qui tamen ab eo defecere, secundum Relat: Anno 1659. d. 6. April. Venit in Hellespontum Danicum, stupenda illa classis Britannica, quæ laborabat mole navium militarium prægrandium 46. Classiariorum 9947. Tormentorum 1639. Navis Capitaniæ nomen Nasbuy, qua vehebantur Thalassiarcha magnus, & Legatus, Monf. Montaigu, & cæteri Legati, Monf. Sidnay. Monf. Henniwoot, & Monf. Buon. Ex itinere Sw. CAROLI GUSTAVI Reg. Sueonum; Duces belli erant, Com. Arsfet Wittenberg, Livonus, Campimarsch. in Boruss. & Comes Magnus de la Garde, Suecus, ille, cum Exercitu Suecico ivit in Poloniam, hic, in Lithuaniam cum 14000. militibus & CAROLUS GUSTAVUS Rex Svediæ usquequaque sequiturque præitque ut in Relat. N. Duglas, Scotus, penes quem 7000. Equit. 14. Brigadæ Peditum, & 100. Tormenta; Com. Gustavus Otto Steinbock, Svecus rei armamentariæ Præfectus, secundum advis Johanni Casim. Reg. Polon. suppetias tulit. Suldanus Golga, cum Tartaris; Hospodar, sub cujus jussu Muldaninsky, & Wolowsky, cum Crimianis Tartaris, (uterque Golga & Hospodar) contra Moscum & Svedum Princeps Ratzewil, Postpolitæ Russini, Husari, Masuri, Radrecowsky, Cancellarius, Goronsky, Castellanus Ryaviensis, Primsay Grodonsky, Dominus Pototsky, Landskoronsky, illi omnes arma, & vires, conjungunt, contra CAROLI. GUSTAVUM Regem Sueonum.

Danico.

Tandem etiam Chamus Magnus fit Polonicus; Moscus, cujus Duces belli erant Poklonsky & Goncewsky, misit 80. millia militum, in Poloniam, & 70. millia in Lithuaniam, & 10. millia contra Smolensko, ex Advis. Cum CAROLUS GUSTAVUS Rex Sueciæ tot bellis detineretur, & eventus belli minus responderet voto ipsius, contra illum insurgit FRIDERICUS III. Rex Daniæ & Norwegiæ, Anno 1656. præmissa clarigatione, Armatæ Daniæ; ipsius Duces belli erant Andreas Bilde, Regni & Aulæ Danicæ Magister, Hans Rantzow & Friderich a Buchwald General. Majores.

Hi cum conscriptis Militibus pergunt ad fines Holsatiæ. E. L. Gubernator Gluckstad. irrumpit in Ducatum Brem. & capit Bremerohardam.

A. 1657. Car Gustavus R. Suec occupata Holsatia in Daniam pergit.

CAROLUS GUSTAVUS Rex Sueco. rum vero, relictis in Borussia, & Lithuania sub fratre Generalissimo, præsidiariis, venit, & occupat totam Holsatiam utramque Luthoniam, Wendalam Fortulitium Fridericordianum expugnat; Fioniam invadit, & Alsiam cum Sunderburgo occupat, exinde in Insulas Laland - Falstriam & sic in Zelandiam, cum mare tam acuto frigore erat incrustatum, ut pedestri per glatiem itinere potuerit transire venit.

Cum tantos progressus in Dania haberet CAROLUS GUSTAVUS Rex Sueciæ, facta est Transactio inter ipsos Reges Rœshildiæ per utriusque Commissarios d. 17. Febr. Anni 1658. Vide impr. Relat. Bello hoc exhausto; & causa posita atrox bellum ex male intellecta Transactione integrascit.

A. 1658. iterum Daniam invadit.

Carolus Gustavus Rex Suedorum Chilonii d. 12. Aug. 1658. conscendit naves onerarias 106. Naves armatas grandiores 6. cum 7. Legio-

Legionibus Equitum, & 8 Legionib. Peditum, transit mare Balthicum, venit Corsor in Zelandia, occupat totam Regionem, & Cronenburgum, oppugnat arcta obsidione Haffinam prout in Advis.

Ad submovendum Carolum Gustav. Reg. Svecicum ab obsidione ista, auxilio Regi Daniæ & Norwegiæ, venit Fridericus Wilhelmus. March. Brandenburg; Elector imperii Romani, & Imperator Brandenburgici Cæsarei. Polonici, & Danici Exercitus comitatus ad 40. millia Equitum, & Peditum; Hujus vicarii & Superiores Officiarii erant in Exercitu Brandenb. Spazz. Pful. Princeps Anhald. Dorfling.Quast, Canitz, Schultz, Creve, Cannenberg, & alii celebratissimi viri.

In Exercitu Cæsariano erat Dux belli Illustrissimus Raymundus, Comes, de Monte cuculi. Dominus liberi Dominatus in Hogeneg, & Luppendorff, Cæsar. Majest Aulicorum consiliariorum bellicorum Consiliarius, Camerarius & Campi-Marshallus Ejus Vicarius in Exercitu Equestri erat L. Baro de Spork supremus Vigiliarum Præfectus, Com. Gotze, Colonelli, Gannier, de Natte & alii fortissimi viri.

In Exercitu Pedestri, Com. Ranff, supremus Vigiliarum Magister.

Collonelli, Comes Sirotz, Ladron & alii Clarissimi viri, secundum Relat. C. V. In exercitu Polonico, erant Duces belli Czarnetzky, Gubernator civitatis Cracovien sis & Castellanus, & Opolinsky, Posnicus Waiwoda, Piaskekinsky & Rudutzky. qui signa fortitudinis gerebat in fronte, & alii insignes viri, vasta corpora, vultus insolita gravitate, torvi, cum pharetris, & arcubus, & cum Gemmatis Ensibus falcatis.

In Exercitu Danico erant Duces belli Dominus ab Eberstein, & Hans Schak, Campi Marshalli. Generales vicarii, Hans de Alefeld, & Nic. de Alefeld, Hæredit. in Kl. Nord see, General-Major Tromp.

Colonelli, Detleff Rantz. Guldenlew, Frise, Cruse Brockenhausen, Detleef. Brokdorf, & alii Celeberrimi viri, ex Adv. Aderat etiam Battavica Classis, d. 19. Octb. Anno 1658. cum 24. Navibus militaribus prægrandibus.

Hujus Classis Batavicæ Architalassus I. a Wassenar, ab Opdam, Admiralius alter Wittewitzen & Petrus Florus prætorianæ Classis præfectus. Postea venit Vice, Admiralius de Ruiter Zelandia Batavus, & Legati Monf. Slungelank, Monf. Hubert, Monf. Vogelsang, & Monf. Harneprout ex Itiner. G. W.

Hic Exercitus; quantus quantus, totus militavit suo sibi Imperatori Marchioni Brandenb. Elector imperii Rom. & Confœderatorum Generalissimo ab ipsius nutu omnes pendebant.

Die 1. Octob. Anno 1658. venit Elector cum Exercitu Husium, postquam castra movisset d. 23. Aug. Anno 1658.

Die 2. Octob. tendit General. Major Pfu cum 1000. Equitibus munitam Urbem Tonningam (in qua Princeps Fridericus Dux Slesw. & Holst. cum Illustrissima familia id temporis se continebat) sed dum ille prope ad vallum accederet, directa in eum Tormenta, & 7. displosa retrocedit, & subsecuta est eruptio quædam.

Die 3. & seqq. continuare spoliando Nemini probrum.

Dum sto ante ostium, P. V D. B. cogitabundus, quam viam insisterem, forte quidam interea propere præcurrit, nuncians copias auxiliares adventitare. Ego me illico non inde corripui, sed paulisper circumspexi, & profecto hoc sic erat, ut ille ajebat, & vix elocutus, ut simul multi proruunt se adequitant, perstrepunt ita ut fit. Domini ubi absunt. Ego me in pedes, quantum queo, & peto Civitatem Friderscopolin, quæ tum temporis commune perfugium erat, omnibus cis Oldenswortanis. Domesticus in Campum undique fossa circumdatum, inde in alium inde item in alium, inde in alium consitado contrivit diem.

Cæteri Vicinorum, & incolarum, horsum istorsum, sursum, deorsum, lævorsum dextrorsum, aliorsum, retrorsum miserrimi fuere fugitando; inter quos quidam acti & tracti, multi tusi & fusi, nonnulli fugati & profligati, & tamen hæc omnia mediocriter

Potuisset enim iste Equitatus nos retinenere prosternere, & omnia loca ferro & flamma vastare, si tum mens læva fuisset, sed nihil horum fecit. Nemini enim anima est extincta, aut oculus effossus, quod ego quidem sciam.

S. P. in O. & N. A. in V. uterque suæ fortunæ faber fuit, & id inter tragicos casus referendum.

Quid vero commemorem de D. V. B. vah! quibus modis ille subagitatus. Quid de H. V. quibus modis ille spoliatus. Quid de P. V. D. B. quibus modis ille fugatus.

O deplorandam Regionis fortunam, o miserrimam Regionis faciem; Et eo miseriorem quum nulla reconciliationis occasio daretur: Aedes meæ patebaat omnibus tam diu donec hæ Turbæ consilescerent & exercitium direptionis redimeretur 40000. Thalerorum.

Hoc tibi confirmo, nisi in tempore cum literis securitatis Equites (quos nos Salvagardas vocamus) ab optimo Barone L. de Spork, Cæsar. Campi Marschall. Vicario, sponte sua & propria voluntate, non rogato neque vocato Ejusdemque Magister Equitum Carolo Meyer, dati fuissent, & contractus Neutralitatis per viros magni nominis acquisitus, actum esset nobiscum.

Menses jam facti sunt quasi duo, cum Generalissimus, & ejus Exercitus semovit loco, & petit Flensburgum, ad expellendum illa præsidia, quæ Comes Palatinus a Sultzbach, General. Campi Marschal. Svedicus, in

in Arce Sunderburgo, & propugnaculo Fridericodiano reliquerat, sed Electore cum Exercitu appropinquante, hæc & illa sublata sunt, & navibus aliorsum devecta.

Ita inter Trimestre, omnem Holsatiam utramque Juthiam, & Wendilam, occupando & expugnando sibi subjugavit, Elector Brand.

Anno 1659. d. 25. August.

In discessu quorundam Polonorum, vah! quibus modis cruciaremur, stimularemur & in cruciabilitatum rota versaremur. Quotus quisque est, qui non exanimatus, non dilatus, non distractus, qui nubilam mentem non habuit, qui ubi fuit, ibi non fuit, ubi non fuit, ibi erat animus.

Anno 1660. d. 13. Martij.

Eyderstadia a Danis occupatur.

Venit illustrissimus Dominus Ernestus Albertus, ab Eberstein, General. Campi-Marsch. Gubernator Fortificationum, & militiæ Danicæ Regiæ in Ducatibus Slesvicensi, & Holsatico, nec non supremus Regiminis Equitum & Peditum, cum exercitu Danico, sub Colonellis Equitum N. Rantzow, N. Guldenlew, N. Dubben & N. Bruhn & sub Colonellis Peditum N. Bremen, N. Issen & aliis strenuis viris, cum delectis quibusdam, in universum ad 5. & 6. millia militum, in Eyderostadiam, vidit & hui, vicit perfortiter totam Provinciam, quæ referire nolebat, præter Tonningam, ad quam vendicandam usus est his Argumentis. Excubias egit, castra locavit, in vallo prope Harblek; & Hemmam, & trans Eydoram, in ripa Dithmarsica, commeatum interclusit, machinas bellicas adduxit, neminem intromisit, neminem admisit. Ostium Eydoræ occupavit, Navim cum vinis cepit, eaque cum sociis divisit. Tonningenses interea continuere manus, non enim licet aliquem sæpe esse ita, ut vult, si res non finit, nunc ita tempus erat illis, ut cupiant Pacem, olim nil minus. Quid vero si hoc ille sic incepisset nunc? nihil fuisset, si sic? tantundem egisset, at sic opinor; non potuisset, Imo sed retraxit se, postquam nunciatum de Pacificatione, inter Partes, & bona cum gratia discessit d. 8. Junij. Cruciatus vero Exercitus ejus bolum tantum sibi ereptum tam subito e faucibus. Proh Deum atque hominum fidem! in quibus angustiis toto isto tempore fuimus, non tutus cum fasce viator, iter carpebat, quædam loca spoliis, rapinis, furtis, direptionibus, demolitionibus domiciliorum & cædibus infesta tenebantur, si ob crimen læsæ Majestatis damnati, aut proscripti fuissemus. Militia non durius nos agere potuisset, ac factum, & nisi opus fuisset nostra arte ad istam rem, quam parant, Soldatesca nos sublimes medios arripuisset; capite primum in terram statuisset ut cerebro dispergamus viam.

Tu quisquis es, nunquam obliviscere has ærumnas, & misarias, quas sustinuimus. Amissa erat jurisdictio, & libertas, & fere tota Regio pervenerat in potestatem adversæ partis, quæ hostiliter in omnem substantiam nostram dominabatur, quandoque sæviebat in corpus.

Ex præsumtionibus juris & facti constat, Expeditionem hanc non tam ad Tonningam obsidione premendam, quam ad devastandam Regionem hanc susceptam esse. Nuncio vero accepto, quod inter Reges Sveciæ & Daniæ causa sit transacta, omnia sunt restituta in integrum, alias minus nihilo nobis fuisset.

Dicamus iste igitur dies jejunio & supplicationi, singulis vertentibus annis, Canticum Triumphale, TE DEUM LAUDAMUS, solenniter decantetur, & referatur iste inter dies huic Regioni Festos, conveniamus, & pro liberanda hac miranda ex durissimo vitæ genere, & tristissima servitute insolita animi devotione, Gratias Deo confiteamur Eleemosynas pauperibus distribuamus, & pie in posterum vivamus.

Anno 1660. d. 11. Septemb.

Homagium Duci C. A. præstitum.

Constituitur, ad præstandum Illustrissimo Cimbrorum & Saxonum Duci, &c. &c. &c. Domino *Christiano Alberto*, Homagium; sed non successit, indicitur ergo dies 18. hujus. Interea convocantur, ad unum omnes, cujuscunque tandem ordinis, dignitatis & religionis, modo ætatis sint 18. annorum & sui juris. Literis Officiariorum, cujuslibet loci, ad videndum jurari juramentum fidelitatis. Die illo in Albescente, conveniunt Tonningæ, in ædibus S. P. & bini incedunt palliati, in atrium arcis, ibique stant hora 10. quasi in acie, coram Theatro, nigro panno contecto, donec Sacerdotium congeniculatum in medio aulai Homagium præstitisset, & Boselamain hunc actum conclusisset. Venit deinde *Princeps* in tabernaculum, & præ se tulit singularem svavitatem morum, & devotionem, quem sequitur magnus ille, J. A. K. J. & C. cum Consiliariis Principis, & prolixe facit verba ad populum, præmissa honorifica præfatione Regionum & personarum, multa super clementia Principis, & 44. annorum Imperio, dicens, super notitia cum Monarchis Mundi & facilitate, multa, ut est summus fandi artifex, concludit, & prælegitur juramentum.

Ad Orationem respondet Dn. L. O. V. J. D. celeberr. & F. S S. quod nobis omnibus grata sit hæc inauguratio, siquidem legitimum Dominum, & naturalem hæredem jam habemus ad quem jure devolutum sit Imperium, nec ipsi aliquid opponi potest. Non dubitamus quin Majorum vestigiis insistat, gratulamur nobis de tali Domino, atque omnia nobis utilia de ipso pollicemur, in certam spem ducti, fore, ut gravamina abrogentur, & privilegia confirmentur, sub promis-

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

 sione

ſione 3000. Thalerorum, & præſtatione Homagii. Sic flexis genibus juratum eſt, prælectum juramentum fidelitatis, atque Senatus Provincialis a prandio liberaliter eſt hoſpitio exceptus, & deinde dimiſſus.

II. DESCRIPTIO FRISIÆ EYDORENSIS

Autore Jacobo Saxio, Eyderſtadenſi.

Eiderſtadia Friſia minor.

Friſiæ Eydorenſis, quam Saxo Grammaticus Friſiam minorem appellat ab Eydora fluvio, quo a Ditmarſia verſus Orientem hyemalem dividitur, nomen ſortita, hodie *Eyderstadia* nominatur, quæ annos plus minus centum Peninſula fuit, omne ſiquidem Milda perexiguo intervallo verſus Septentrionem olim a continenti diſtincta, hoc tempore continenti prorſus conjuncta eſt. Milda enim per plures foſſas, anguſtis alveis didu-cta, æſtuariiſque adverſus Occidentem, ingenti incolarum labore extenſis, & limoſa terra quæ interjacebat, reciprocantis maris alluvione aucta, aggeribusque munita vix nomen ſuum hodie retinet. Verſus occidentem æſtualem Hevera a Nordſtrandia Inſula diſterminatur. Meridionale littus ad occaſum hyemalem arenoſum & in tumulos exaltatum oceano alluitur, ita, ut a Septentrione, ubi continenti juncta eſt, verſus meridiem quatuor milliaribus Germanicis extendatur: Totaque circumferentia Spatium quindecim milliarium excedat. Ex multis indiciis apparet, Nordſtrandiæ Inſulæ olim etiam continenti unitæ ante paucos annos conjunctam fuiſſe; ſed Oceani immani effuſione ab ea divulſam, ſicut & totum illum tractum ad Tonderam usque, ac hodie a Friſiis inhabitatum, qui munitionibus adverſus Oceani ſævientis injuriam defenditur, Nordſtrandiæ perpetuo contextu, annexum fuiſſe dubium non eſt: ſiquidem in maris receſſu in ea Nordſtrandiæ parte, quæ Oceani ſævitia præruptis æſtuariis, ſolo oppreſſa & mari æquata eſt, agrorum elices & ſulculi foſſæ item Colliquiæ puteorumque ceſpites appareant. Cæterum inter reliquas Septentrionalis Friſiæ provincias Eyderſtadia ob agri fertilitatem, hominum multidinem Eydoræque fluvij navigabilis & piſcoſi commoditatem, præcipua ac nobiliſſima ſemper habita fuit. Soli enim tanta fertilitas eſt, ut Battavorum teſtimonio ipſam Battaviam non modo exæquet; ſed etiam ſuperet, eo quod pecudes, ut boves & vaccas multo majores alat, quarum multitudini vix ullæ in tota Europa reſpondeant: Unaque vacca ſingulis diebus præbeat novem cantharos lactis, nempe libras Lubecenſis 36. unde fit, ut inter primum Maij. & ultimum Septembris diem, ſcilicet quinque menſium, tanta caſeorum copia navibus exportetur, ut 2300000. libr. excedat, uti ex libro rationum libripendis deprehenditur. Inſuper omnis generis frumenti ita ferax eſt, ut magnam copiam ſingulis annis ad vicinos Hammaburgenſes, Bremenſes, Stadenſes & Transmarinos Amſtælodamenſes, transmittat & nihilominus omnibus rebus, quæ ad victum pertinent, abundet, nulloque genere niſi ſale & lupulo indigeat.

Peninſula.

Cum Nordſtrandia olim conjuncta.

Eydora fluvius.

Fertilitas ſoli.

Parochiæ.

Parochias habet octodecim easque permagnas & populoſas: pagos multos & ferme ſe invicem contingentes Oppida, duo videlicet *Tonninga* & *Gardinga* & in iis judiciorum ſedes quarum *Tonninga* ad Eydoram ſita, nova & ſplendida arce *Adolphi Sleſvvicia & Holſatiæ Principis* juſſu ante aliquot annos exſtructa negotiatorumque ob portus commoditatem frequentatione totius regionis Emporium celebre & inprimis illuſtre: Edificia & prædia per totam Regionem excocto latere magnifice exſtructa multa viſuntur.

Provinciæ diviſio.

Tota Provincia diviſa eſt in tres partes, quarum præcipua, quæ continenti adjacet, *Eyderſtadia* appellatur, proxima huic *Everſcup* extrema, quæ verſus occidentem hyemalem extenditur *Utholm*: Singulæ partes olim ſuos habuerunt præfectos, judiciorumque ſedes: Hodie vero ab uno Præfecto quem *Stallerum* appellant, tota Provincia gubernatur.

Incolæ utuntur lingva Saxonica & Friſica.

Incolæ lingua peculiari & genuina præter Saxonicam utuntur, eademque cum reliquis Friſiis Orientalibus & occidentalibus communi: unde liquet, ex iis ortos eſſe, ſiquidem hoc præter linguam communem, morum, veſtitus & ædificiorum ſimilitudo item propria nomina, utriusque ſexus ſatis teſtantur.

Originem ducunt a Francis.

Quare dubium non eſt, hos Friſios Eydorenſes cum finitimis Nortſtrandiam & vicina loca ultra Tonderam inhabitantibus, æque ut Orientales & Occidentales Friſii bellicoſiſſimæ & nobiliſſimæ Francicæ gentis ſobolem eſſe, cum hi ex illis, illi vero ex Francis originem ducant. Memoriæ enim non minimæ autoritatis ſcriptores prodiderunt, Friſum ſive Friſionem a Patre Clovio Francorum Rege regioni quæ, Mari adjacebat, præfectum fuiſſe, Regnumque ibi Francorum principum conſenſu condidiſſe, anno Mundi 3964. anno vero Chriſti 2. quod verum eſſe, uti ſupra dictum, communis omnium Friſorum lingua quam vere Francicam eſſe antiqui codices Francicæ Sermonis & idiomatis quos vidimus, legimus, & cum hac noſtra Friſica contulimus evidentiſſime demonſtrant. Quamobrem nemini mirum ſit, hujus minoris Friſiæ incolas uti Francorum fortiſſimæ gentis propago libertatem multos annos armata manu tutatos eſſe: ſiquidem in hunc usque diem immunitatum privilegiis gaudent, neque ultra ſolutionem debiti vectigalis, extraordinariis ſervitiis & miniſteriis

Communis Friſiorum lingva vere eſt Francica.

gens libertati addicta.

fteriis gravari se patiuntur: Quod bella cum Regibus Daniæ pro libertate gesta & clades Abelis Regis, pui exercitu ejus internecione deleto in aggere prope *Mildom* anno 1252. a Frisiis Eydorensibus, interfectus fuit satis testantur. Quo tempore autem hæc provincia cum adjacentibus ab iis inhabitari cœpta fuit, scriptores Nostrarum rerum, quod memini, non prodiderunt. Ceterum ex Saxone Grammatico constat Eydorenses Frisios a Canuto in belli societatem adversus Svenonem Daniæ Regem, A. C. 1152. adscitos, civitatem & arcem Millernburg præsidii causa exstruxisse, ut affirmare non dubitem, ultra 500. annos, eos hic consedisse, quod diligenti Danicarum rerum lectori investigare difficile non erit. Hæc de Frisiis Eydorensibus & reliquis finitimis, qui una appellatione Frisii appellantur.

Clades Regis Abelis.

Civitas & arx Millernburg.

XIV. SCRIPTORUM RERUM DANICARUM.

Libri III.

I. CONTINUATA APPENDIX.

ad

Incerti Autoris Annales Danorum & præcipue Sialandorum ab annum 1308. ad annum 1363. ex Codicibus Stephanianis scripta.

Hallandia

Anno Domini 1308. *Ericus*, Dux Sveciæ Hallandiam vastavit.

& Suecia vastata.

Ericus Rex Daniæ Sveciam intravit & vastavit quasdam partes, incendio & rapina; & obsedit Nycopinus, ubi tunc Laurizson & quidam de exercitu recesserunt a Rege;

eadem tentata.

A. D. 1309. Tertiam expeditionem in Sveciam fecit, quando Ostrogothiam militibus obstantibus circumivit, tamen munitiones ejus non obtinuit.

Archi-Episcoporum variorum nomina.

A. D. 1311. Joannes Grand factus est Archi-Episcopus Bremensis, & Isarnus Episcopus Salernitanensis, factus est Archi-Episcopus Lundensis. Et Osgerus Episcopus Arhusiensis, translatus est ad sedem Lundensem. Parlamentum fuit Helsingburg inter Regem Daniæ Norvegiæ & Sveciæ, & Duces fratres Regis Sveciæ: ubi Ericus Dux Sveciæ desponsavit filiam Domini Nicolai in Slavia, sororiam Regis, & pace facta, reconciliati sunt omnes. Et Dux Ericus factus est miles Regis de Hallandia. Dexterior pars civitatis Roschildensis cum quinque Episcopis & claustro fratrum Minorum incendio periit.

Parlamentum Helsinburg.

Pax facta inter Reges septentr.

Sterilitas agrorum.

A. D. 1312. Siccitas magna per totum annum & sterilitas fuit per totam terram agrorum. Rex tenuit solennem curiam apud Rostochienses cum Marchione & Principibus Slaviæ, ubi fuerunt milites Dani XLVIII. & sequitur obsessio civitatis Rostock & Wismar. Concilium generale celebratur apud Wiennam a Papa Clemente V.

Rostoch. & Wismar. obsessa.

Concil. Vienn.

Rostochiens. violentia in Dan.

A. D. 1312. Civitatenses de Rostock & aliis civitatibus Slaviæ incenderunt Helsingör, Amache, Scanör cum castro, & quasdam insulas in mari. Rex fecit multos rusticos suspendi apud Hafniam. Waldemarus Dux Slesvicensis moritur. Ericus Dux Sveciæ secundo duxit, filiam Regis Norwagiæ, repudiata priori sua Sponsa Regis Daniæ. A. D. 1313. Rex intravit mox Jutiam cum exercitu. Quidam enim ex Jutis se congregantes contra Nicolaum dapiferum Regis prope Coldinge pugnaverunt, filium Hinrici Comitis de Glichen, & quosdam alios ex parte Dapiferi prostraverunt, & ipse cum cæteris fugit. Propter quod Rex, multos ex ipsis suspendi fecit, & magnam partem Norjutiæ tributo perpetuo quod Gulkorn vocant, subjecit. Castra nova ædificavit, vetera fortificavit & sic demum antiquam Jutorum pertinaciam perdomuit.

Supplicium rusticorum.

Waldemar D. † Erici D. Sl. nuptiæ. Jutia invaditur.

A. D. 1314. Rex Timonem Laurenzson, & multos de generatione sua, Feloniæ caussa & conspirationis decollavit, proscripsit, & eorum bona fisco subjecit.

Supplicium Tim. Laurenzson.

A. D. 1315. Rex Slaviam intravit cum Marchione & Parlamentum tenuit; discordes ab invicem discesserunt: Marchio ex tunc guerram contra Regem & Henricum Megapolitanum exercuit, in quo Megapolensis tam pro Rege, quam semet ipso Capitaneus fuit, & plura bello in terra Alemannorum contra Marchionem Regis strenue sumtibus gessit. Andreas Högby & Nicolaus Rane ob crimen conspirationis, rotati sunt apud Wortingborch. Swadenses subdiderunt se Marchioni & ejus adjutorio Rugiam invadere cœperunt.

Bellum inter R. Dan. & Megapol.

supplicio rotæ affecti conspirantes.

Rugia infestata.

A. D. 1316. Rex misit exercitum cum XLII. Cogonibus, & aliis navibus plurimis cum multitudine copiosa contra civitatem Sundensem, qui eam tota æstate obsiderunt ex parte maris, sed propter multorum ex eis perfi-

Sunda obsidetur.

de Westphal, Monum. inedit. Rer. Germ. Tttt 3

perfidiam nihil ibi memorabile gesserunt. Castra quoque, quæ homines Marchionis cum Sundensibus in Rugia obtinuerunt, & quæ de novo ibi ædificarunt, fugatis hostibus restituerunt Wizlao Rugiorum Principi. Rex per totam Daniam tam Clericis quam Laicis secularibus & religiosis indixit, & recipit ab illis unam Marcam argenti de quolibet aratro, & æquipollens, ubi aratra non computabantur. Eschillus Krage præfectus Hallandiæ incendit castrum Ockneljungæ: Dux Christophorus ante natalem Domini cum exercitu navali intrat villam Suineburg in Fionia, & eam deprædatus est. Pugnavit contra Jacobum Fler præfectum Fioniæ & fugavit eum. Treugæ interim receptæ sunt inter Regem & Marchionem, & ob hoc recessit Christophorus de Fionia. Rex in ipso festo Natalitiæ Domini assignavit Henrico Megapolensi totum Dominatum Rostochiensem in pignus, pro sumtibus, quos ipse fecit in guerra contra Marchionem. Johannes Papa XXII. electus est.

tributum exactum.

hostiles incursiones.

Rostochiensis tractus Henrico Megal. oppignoratus.

Pax inter R. D. & Marchionem

A. D. 1317. Nuncii Marchionis venerunt ad Regem & placitabant pro pace, & tandem Rex introivit Sielandiam & occurrit ei Marchio pace facta inter eos, & civitas Sundensis restituta est Regi Wizlavo. Archi-Episcopus Esgerus fugit de Dacia, Rex indixit omnibus Clericis & Laicis, quod solverent sibi decimas omnium redituum suorum, & quasdam alias tallias indixit super Haffn. & quod Bondones & rustici redimerent sibi decimas Ecclesiarum omnium; Eschildus Krake invasit Schanniam usque ad fluvium Rugen. Ericus & Waldemarus Duces Sveciæ cum multis aliis capti sunt a Rege Byrgero in Svecia.

Decimæ exactæ.

Scania invaditur.

primates in Suecia capti.

A. D. 1318. Nicolaus Olluffön dapifer obtinuit turrem Rangeholm & castrum Flachenbierrig. Eschildum vero Krake & alios in utroque præsidio constitutos cum rebus suis libere exire permisit; Duces Sveciæ Ericus Waldemarus in carcere apud Nycöping mortui sunt. Rex misit Danos & Teutonicos Regi Byrgerio in auxilium, cum quibus pugnat adversus Westegothas, magnam ex eis multitutinem prostravit, tandem ob inertiam suam fugit in Gothlandiam & domum; circa finem anni de Gothlandia fugit cum uxore sua in Sielandiam. Sveci vero post fugam Byrgeri ad Gothlandiam obsidentes castrum Nycöping & castrum Stackeburgh captivum duxerunt. Postmodum vero Sveci circa festum omnium Sanctorum una cum Duce Christophoro & Eugero Archi-Episcopo Lundensi Scaniam invaserunt & pugnaverunt contra Danos & victoriam obtinuerunt. Rex indixit & cepit de omni aratro dimidiam marcam argenti.

Rex Byrgerus ex Suecia aufugit.

Suecorum in Danos victoria.

A. D. 1319. Haquinus Rex Norwegiæ, Marchio Waldemarus, & Ingeburg Regina, obierunt. Ericus Rex Daniæ, indicta prius per eum dimidia marca argenti vel quatuor denariorum pro quolibet aratro obiit.

Tributum a Danis impositum.

A. D. 1320. Christophorus receptus est in Regem, propositis sibi prius a communitate Regni, pluribus articulis, & exacto juramento ab eo supra illis servandis. Omnia nova castra statim destructa sunt, sicut continebatur in uno articulo. Olaus Episcopus Roschyldensis obiit, & Johannes Hind electus est. Eclipsis solis fuit, VI. Calend. circa tertiam horam diei.

Christophorus Rex

Episc. Roskild.

eclipsis solis.

A. D. 1321. Archi-Episcopus rediit, de curia Romana, cum quodam magistro Bernhardo nuncio Domino Papæ & reconciliatus Regi recepit Ecclesiam suam.

Archi-Episcopus restitutus.

A. D. 1322. Johannes electus Rœschyldensis confirmatus a Papa & consecratus in Ecclesia.

Canutus Prose & Nicolaus Otoffsön collecto exercitu, de partibus Slaviæ & Holsatiæ intraverunt hostiliter Scaniam & eam devastarunt.

Scania devastata.

A. D. 1323. Via communis erat ambulantibus & equitantibus, in multitudine super glaciem, per passagium maris Balthici eundo & redeundo quasi per continuum sex septimanarum spatium circa purificationis Mariæ virginis, similiter per passagia inter Sielandiam & proximas partes Slaviæ.

Iter per mare super glaciem.

A. D. 1324. Rex obsedit per suos homines castrum Hamern in Boringholm in vigilia Paschæ & deinceps Rex cum filio suo Erico coronati, per Esgerum Archi-Episcopum in Wordingborgh. Item Rex fecit nuptias filiæ suæ, in Vordingborgh cum Marchione Brandenburgensi, filio Ludovici electi in Regem Romanorum.

Rex & filius coronati.

Rex filiam desponsat Marchioni Br.

A. D. 1325. Esgerus Archi-Episcopus obiit; cui successit Carolus ejusdem Ecclesiæ Præpositus. Ericus Dux Syder-Judiæ obiit, Rex indixit & recepit unam marcam argenti de quolibet aratro, & æquipollens in lardo & butiro.

Ericus, D. Sl. †

Tributum.

A. D. 1326. Rex Christophorus instituto monasterio aqud Kuarietorp posuit in conventu Monachorum de Sora, in prima XIma & statim in sequenti festo beati Michaelis per Domicellum Barnem inde ejecti sunt, bonis eorum per dominum Inguarum Hiort & Canutum Porse occupatis. Rex Christophorus facta contra se & filium suum seditione gravissima apud Fionenses & Jutos contra extraneos misit filium suum minorem, cum tota militia Sialandiæ & Scanniæ, ac properavit cum Teutonicis ad sedandam seditionem ipsam. Quo veniens in Tomborgh, ibidem commoratus ad tempus est, non audens adversarios transfretare; unde & alia seditio per Teutonicos facta. Rex ipse juvenis a Sialandensibus & Schaniensibus qui secum erant, in ipso castro est obsessus. Sextodecimo die obsidionis se cum castro captivum reddidit Teutonicis, qui secum erant, & fugere nolentibus Domino Laurentio Dapifero & Ludovico Marèschallo supervenientibus. Mox in Castrum Syder-Jutium Hattersleb. missus & catenis ferreis dirissime circumdatus, diadema aureum in Bajam ferream felicissime com-

R. institutum monasterium iterum disturbat.

seditio.

Rex fit captivus.

commutavit invitus. Post vero Christophorus capto filio sequenti nocte recessit de Vordingborgh, immensum argenti & auri copiam, & quicquid pretiosum in thesauris regiis habebat, secum abducens, & tandem post modicum tempus cum domino Hinrico Magnipolensi, & quibusdam aliis Dominis Slaviæ secum abducens DCCCCXXX. de extraneis navigio ad eandem urbem rediit. Mox ipsa urbs ab innumerabili Sialandensium multitudine, cum quibusdam Holsatiæ Ducibus, non contemnendæ militiæ & auxiliariis a Duce Jutiæ missis quoque navali exercitu est obsessa. Sicque Rege cum tota multitudine sua intra urbis angustias concluso, deficientibus panibus, multitudo ipsa siligine æqua decocta pro panibus utebatur. Domino Henrico Magnopolensi placitante cum Gerhardo Comite de Reenborg, qui Capitaneus erat totius exercitus Danorum & amicus ipsius. Rex Christophorus cum suo exercitu pacifice redire navigio, quo venerat, est permissus; Qui statim cum dominis exercitu exiens, in Falstriam se recepit & eam occupavit, donec magno navium exercitu ex diversis regni partibus collecto, ita conclusi sunt, quod manus Danorum non evasissent, nisi iterum placitanti Magnopolensi cum Gerhardo Comite, ad propria pacifice essent demissi. Rex vero Christophorus intravit Rostoch & cum Ducibus filiiis suis Ottone & Waldemaro ibi morabatur. His ita peractis Dani apud Wiburgh generaplacito instituto Waldemarum puerum duodecimum annum ætatis agentem in Regem unanimiter elegerunt, & ipsum per terram circumducentes in singulis placitis generalibus Regis honore insignire studuerunt. In festo assumtionis virginis Mariæ solenniter placitum in Nyborgh est celebratum, ubi Canutus Porse Ducatum Hallandiæ, Sumsö & Holbech & Laurentius Jonæsön dominum super Langelandiam ab eodem Rege acceperunt. Item Gerhardus Comes Holsatiæ Regis ac tutor Regni est effectus.

elapsus. *redit cum exercitu.* *obsessus* *liberatur.* *Falstriam occupat.* *iterum conclusus eripitur.* *Rostochium abit.* *Waldemaris fit Alex.*

A. D. 1328. Comes Gerhardus a Sialandensibus subsidium petens, tributum leve rusticis imponere acceptabat. Sed ipsi Regis oneribus ulterius aggravari inaniter se sperabant. Unde, in unum conglobati pro libertate armis fumosis & evaginatis eidem Comiti resistere, & contradicere satagebant. Unde Comes motus in die exaltationis sanctæ crucis circa Fyslundlero cum suis & militaribus Sielandiæ, arte sagittaria peritis multos ex ipsis trucidavit; pluresque aquis suffocati; ceteri cum confusione ad propria sunt reversi. Item Rex Christophorus collecto exercitu, quando cum Johanne Comite est reversus, ac primo in Lalandiam se suscepit, & per Falstriam transiens, castrum Nycoping fecit obsideri. Deinde circa Wordingborgh bellum fecit, ubi multi rustici perierunt, militaribus a longe sequentibus sub Duce Porse. Sed acceptis Treugis, dum per Sielandiam transit, obvium habuit quendam militem Inguarum Hiort nomine, qui a Rege interrogatus, qua audacia sibi obviaret, respondit: quod vellet eum placare & castrum Haffnen, quod tenebat, sibi resignare, data sibi hac fide statim est reversus, quod audiens Comes Johannes præmisit ex suis qui dictum castrum sub Regis nomine ab ipso milite acceptarent. Quo accepto vexillum Comitis folio urticæ insignitum erexerunt, quod videns Rex Christophorus indignabatur & separatus cessit a Comite in Iutiam & in Schandenburg moram fecit, equos exercitus sui apud Monachos & Moniales pabulavit de patrimonio crucifixi.

In Com. Gerhardum ob tributa postulata seditio. *vi repressa.* *R. Christoph. hostiliter revertens.*

A. D. 1329. Divisum est Regnum Daciæ Nam Comes Gerhardus factus est Tetrarcha Jutiæ & Fioniæ. Laurentius Jonason Tetrarcha Langlandiæ & Erriæ. Canutus Porse Tetrarcha Hallandiæ, Sielandiæ & Scaniæ, quam etiam postmodum accepta magna pecuniæ summa Regi Sveciæ sub titulo pignoris assignavit.

Dania divisa.

A. D. 1331. Bellum fuit apud Loheth, & prævaluit Comes Gerhardus, & Rex Christophorus fugit, & Rex Ericus filius ejus in fugiendo per Dannewirck, de equo collapsus Medicorum manibus in Chilone curandus traditur. Ubi sic est placidatum, ut Rex Christophorus totum regnum resignaret, & solam Lalandiam quiete & pacifice possideret, ad dies suos. In qua, dum aliquam moram fecisset, rumores de morte Erici filii Regis, percepit, qui funus ejus in Lalandiam deferri faciens, & in Ecclesia Halstadiensi per quatuordecim dies cum solennibus exequiis fecit custodiri, donec nuncii de Lybech redeuntes cum necessariis pro ejus sepultura & in Sielandiam deductus sepelitur Soræ.

Pugna Loheid. *Christophoro R. Lalandia ceditur.* *Ericus ejus fil. †*

A. D. 1332. Rex Christophorus a Henrich Mobreghen & Johanne Ellemosse in Saxcöpingh est suffumigatus, captus, in Aleholm deductus, sed per nuncios Comitis Johannis est liberatus.

A. D. 1333. Obiit Christophorus Rex in Nycöpingh Falstriæ & cum filio suo Erico ante dicto in Sora sepultus.

Christoph. R. obiit.

A. D. 1334. Domicellus Otto, bellum faciens in Tapuchet, & est devictus. Item obiit Carolus Lundensis Archi-Episcopus, & electus est Petrus Johannis Decanus ibidem. Item obiit Papa Johannes & successit Benedictus, de ordine Cisterciensi.

A. D. 1339. Comes Johannes talliavit monasteria Sialandiæ.

A. D. 1339. Comes Gerhardus talliavit monasteria Sialandiæ.

tributa a monasteriis coacta.

A. D. 1340. Comes Gerhardus electo gravi exercitu applicuit in Randero omnia circumquaque tam in monasteriis & Ecclesiis quam extra enormiter devastabat. Cupiebat enim nonsolum Daciam sibi subdere, sed & plura regna. Sed per Nicolaum Ebbejon, quam ipse prius diffidaverat, sabbatho, quo sitientes cantatur, est interfectus, & exercitus ejus dispersus. Item Waldemarus Filius Christophori Regis, a Curia Cæsaris

Comes Gerhardus Daniam subigere tentat. *perit.* *Waldemarus Christophori*

R. fil. electus. faris Bavaris & Svavis Stipatus, regnum Daciæ intravit, & nuptias suas cum Heldingo sorore Waldamari Ducis Synder-Jutiæ, qui ad tempus electus fuit in Regem, in Synderburgh Alsæ celebravit, & a Jutis & Sialandensibus electus est in Regem.

A. D. 1341. Rex Waldemarus redimere cupiens castrum Wordingborgh, de singulis Ecclesiis singulos recepit calices, quos stipendiarii profanarunt, nec dum castrum redemtum est.

A. D. 1342. Bellum fuit Maneburgh, ubi Nicolaus Ebbeson imperatus. In die Johannis & Pauli bellum fuit Haffnis, ubi Fridericus de Loken Mareschalcus Regis Waldamari cum Danis contra Marquardum de Schone juniorem Capitaneum in castro Wordingborgh, ceteros Holsaticos Alemannos & Oplandenses, quos in auxilium conduxerat, dimicavit & Alemanni cum suis ceciderunt, & Marquardus fugit; succumbente Halwordo Pilt de Svecia, Magno & Agæo quoque Gigante. Obiit Papa Benedictus de ordine Cisterciensi & succedit Clemens de Cluniacensi. Rex iterum commisit Alemannis castra sub titulo pignoris. (Bellum apud Danos.)

A. D. 1343. Sialandia desolatur in pecoribus tam a Danis quam Alemannis & plures rustici truncantur ab iisdem. Willaköke comburitur, & plura oppida desolantur. Item Alemanni prælia ducunt contra Danos, in feria VI. ante Michaelis circa Flassa Mulle ubi captus est Boetius dictus Falck, & alii plures. Item Rex Waldamarus, castra posuit Ringstad die Johannis Evangelistæ, & die Sylvestri castra movit Slautsiam, unde applicaret ad castrum Köffor, sed per nuncium deceptus, reversus est Luinge. Ipso die capti sunt Sveno Episcopus Arhusiensis, & Jacobus Pauli Decanus Roschildensis in redeundo Roschild & in Padeborgh deducitur, unde interdictum publicatur. Rex Ringstadiam redit octava Stephani cum exercitu, & tertio die diviso exercitu Rœschyld rediit. (Sialandia devastata bello Germanorum cum Danis.) (Infelix Danorum pugna.)

A. D. 1344. Dominus Nicolaus Limbech factus est dapifer Regis & treugatur inter Danos & Alemannos. Dani obtinuerunt castra Calundburgh & Seeburgh. Dominus Sveno Arhusiensis Episcopus & Jacobus Pauli Decanus Rœschildensis, solvuntur a captivitate. Solvitur etiam interdictum. Obiit frater Johannes Episcopus Rœschildensis, & electus est Jacobus Pauli Decanus ibidem. Parlamentum Jutiæ celebratur. In profesto XI. millium virginum fuit ventus vehemens. Rex Waldemarus debellavit Frisones. Dani vallaverunt munitionem, quæ est Nestwedis & infesto negotio redierunt sub conditione treugali. (induciæ.) (conventus Jut.) (Dani oppugnant Frisones.)

A. D. 1344. Concilium celebratur Helsingburgh, per Archi-Episcopum & Episcopos festo Ascensionis Domini. (Concilium Helsebur.)

Holsati incenderunt plura oppida in Sialandia, & villa Ringstadt devastatur per eosdem. Dani obtinuerunt munitionem Nestvidis & destruxerunt Gunarslözholm, interfecerunt incolas ibidem & Mareschalcum Ericum Nicolai, & tertia die obiit Johannes Magni, fundator ejusdem loci. Castrum Badeborgh est victum. (Holsatiorum & Danorum facta bellica.)

A. D. 1346. Dapifer cum exercitu transit Lalandiam post Epiphaniam & obsedit munitiones, quæ in eo erant. Ericus filius Magni Regis Sveciæ duxit filiam Marchionis Rex Waldamarus vicit Koffar. Comites Holsatiæ cum manu valida terram Lalandiæ invaserunt. Nota hic de Cruce in Thorebus. Captus est Rysse pirata a Rege Waldamaro & decollatus & caput ejus palo affixum in Orckrog. Item Albertus de Oost prævaluit contra Marquardum juniorem de Schone in certamine singulari in Hafn. In vigilia S. Bartholomæi resignatur castrum Wordingborgh Regi Waldemaro. Rex Angliæ bellavit contra Regem Franciæ & plures interfecti sunt Principes Christianorum. (Lalandia bello tentata.) (Erici R. fil. nuptiæ.) (Lalandia a Comitt. Holf. invaditur.) (pirata mulctatus.) (Wordinborg castrum Waldemaro R. traditur.) (Gallorum cum Anglis prælia dira.)

A. D. 1347. Rex Waldamarus transivit in Jutiam & post in Alemanniam & misit litteras vocare aliquos nominatim, ut post eum venire deberent, & aliqui ex iis per Capitaneos Falstriæ capti sunt propter spolium in Broocock factum. Post hæc Rex Waldamarus terram sanctam ex devotione cum pluribus nobilibus equitando visitavit, & ante sepulcrum IESU CHRISTI miles factus, plures ex ipsis nobilibus milites ibi fecit. Die Resurrectionis Christi Helwigis Regi peperit filiam Ingeburg. Castrum Kafnsburg resignatur Nicolao Hanc ex parte Regis a Johanne dicto Huid. Marquardus de Schone junior latenter evasit de castro Köpendehaffn, in quo captivus tenebatur. (R. Waldem. profectio sacra.)

A. D. 1348. Rex Waldamarus ad Daciam reversus obtinuit reliqua castra in Sialandia & aliqua in Jutia & Fioniam dimidiam, Nycöping in Falstria & Stecka in Meonia. Munitio in Schioldenes obsessa. (idem Daniæ majorem partem sibi obnoxiam reddit.)

Epidimia regnat per regnum. (epidemia.)

A. D. 1349. Conventio facta est per regem Waldamarum Ringstad, die beati Canuti, in qua Rex pro redemtione castrorum doceret se XXX. marcarum auri puri de regno levata exsolvisse. Insuper X. de proprio addidisse. Helwigis peperit sibi filiam Catharinam. Rex transit in Hallandiam ad Regem Sveciæ. Parlamentum celebratur Rœschild festo inventionis sanctæ crucis. Die Margarethæ Parlamentum factum in Norwegia. Expeditio facta in Alemanniam & combusta terra Pole. Expeditio in Marchiam, ubi rex venit generi suo in adjutorium, & destruxit plures civitates & post occurrit Imperatori. In nocte profesti sancti Martini ventus vehemens & terræ motus factus est. Mortalitas magna in Dania. (R. Waldemari conventio.) (Comitia Roschild. it. Norvag.) (expeditio in German.) (pestis.)

A. D. 1350. Indulgentiæ generales Romæ ad sanctum Petrum. Rex Waldamarus redit in Daniam. Obiit Jacobus Episcopus Roschyldensis & dictus est Hinricus Geraedson. Obierunt Haquinus & Canutus, filii Canuti Porse, Duces Hallandiæ. Waldamarus filius Re- (Indulgentiæ. Waldemarus redux.) (Haquinus & Canutus Duces obeunt.)

Waldamarus R. fil. nascitur. Regis Waldamari nascitur. Mirabiles circuli apparuerunt circa solem hora meridiana VIII. Idus Aprilis. Rex fecit expeditionem in Fioniam & in Iutiam.

ostenda.

A. D. 1351. Comites Holsatiæ Regem & regnum diffiderunt. Castrum firmatur & grangiæ regi sumtuose ædificantur. Rex misit exercitum Duci Waldemaro in auxilium, & sic transivit Alemanniam; sed Dux inimicis Regis sociatus exercitum Regis diffidavit & ideo exercitus est reversus. Discordia oritur inter Regem & Nicolaum Lambeck. Rex Sveciæ Parlamentum tenet in Hellingburgh. Die Simonis & Judæ Rex transit in Rostock, & post in Stralsund, & reversus est in die Edmundi Regis. Tres Episcopi de Dacia & tres de Svecia convenerunt Lundii ad dominum Archi-Episcopum pro pace inter duo illa regna.

Expeditio in German. irrito paratur.

Comitia Helsinb.

Ventus magnus circa natale Domini. Dominus Bugghe & alii plures Domini convenerunt Calundborg ad Regem pro concordia facienda, sed pejori titulo recesserunt, quam venerunt. Cum autem redierunt in Jutiam Comitibus sociati, castra quæ rex ibi habebat, obsederunt.

Concordia frustra tentata, primates Regis castra obsident.

1352. Rex collegit exercitum & applicavit, in Slavlesiam, sed propter ventum continuum per plures dies non transivit. Rex Daciæ & Sveciæ convenerunt in Oreburgh. Rex Waldamarus rediit in Sialandiam & collecto exercitu transivit in Fioniam & venit Otthoniam, ubi multi Principes & terrarum Domini occurrerunt, & Rex cum Magnipolensi ad oppidum quoddam divertit, ibi cum ipsis Principibus caussas inter ipsos ventilatas definivit.

Rex redux factus in Sialandiam transit.

Electis ex utraque parte arbitris, castra & munitiones arbitris committuntur: unde firmius definire tenerentur.

Parlamentum in Helsingborg celebratur, ad quod Comites Magnipolenses pluresque terrarum Domini per Sialandiam transitum faciunt in expensis Regis Waldemari, quo celebrato Rex Sialandiam redit, nec multo post transit Lychosum, ibique Reges exclusis æmulis bene confœderantur. Quidam de curia Regia piraticam in mari exercebant in odium Lubicensium & plurima spolia adduxerunt. Rex misit quosdam ex suis in Jutiam & capti sunt a sociis Nicolai Limbeck in Mulshö. Parlamentum in Woldingborgh & celebrantur nuptiæ Nicolai Clementis in Calundburg. Convenerunt Rex Waldemarus & Episcopi Sveno Arhusiensis, Petrus Ripensis, Andreas Burglaviensis, & Joannes Roschildensis dominus Nicolaus Bugghe, Nicolaus Lembeck & alii plures Domini de Jutia, sed nihil memoriæ dignum ibi est factum. Hastiludium factum est in Koge, & postea in Stöcke. Eclipsis Lunæ Calend. Novemb.

R. Waldem. paciscitur & regnum sibi firmat.

Rex convenit cum episcopis.

Rex Waldemarus duxit exercitum in Alemanniam in adjutorium Domini Magnipolensis contra Duces & Stetin, & constituit Episcopum Röschildensem, Boetium dictum Talk, Stigotum Andersön, Pet. Lauritzön Jacob Passe custodes terræ, qui in vigilia omnium Sanctorum tributum terræ imposuerunt. Rex autem Waldemarus Alemanniam cum exercitu ingressus Dominum Magnipolensium cum Ducibus prædictis confœderavit. Deinde iratus contra Dominum de Slavonia, ejus terram, castra, munitiones, villam & oppida in magna parte spolio & incendio devastavit, nec etiam manus a bonis Monachorum, Monialium aliarumque Ecclesiarum & personarum abstinuit, sed & populum circumquaque devastavit. Aliquibus abscissis auribus & nare descissa deformes reddendo, exterminium magnum fecit. Unde & multi nobiles in ipsius partibus per cognationes suas ipsum deferendo se ab amicitia ejus sejunxerunt. Rex autem ab Alemannia rediens, festum natalis Domini in Wortingburgh cum suis celebravit.

auxiliatur Magnipolensi.

Slavos affligit.

1353. Regina peperit filiam, quam venerabilis Pater, Dominus Henricus Episcopus Roschildensis, de sacro fonte levavit, & vocata est Margaretha. Item Petrus Dægnæ desponsavit sibi virginem, videlicet filiam Olai Ebbesöns, sed ipsa connubium spernens ejus, alteri videlicet Soentækæ cuidam privato se matrimonio copulavit & transvecta in Meoniam, ibique nuptias celebravit, & ex hoc inter nobiles aliquos lis orta est. Causa de discordia inter Dominum Regem & Comites, & inter Duces de Jutia diversimode diversis locis & temporibus ventilata, tandem circa festum Jacobi & ipsi omnes bene concordati, ut putabatur.

R. cum comitibus transigit.

1354. Rex intravit Frisiam eosque rebelles castigavit, & in magna pecuniæ summa multavit, obsidibus receptis ab iisdem. In Festo Johannis Danehof Nyborgh celebratur, ubi per dominum Ripensem ex parte Domini Regis publicantur infra scripta prout sequitur:

Frisios coërcet.

In Nomine Domini, Amen.

Nos Waldemarus Dei gratia Danorum Slavorum Rex in placito generali Dannehof dicto sub anno Domini 1354. octavo beati Joannis Baptistæ Nyburg celebrato & consilio & consensu Ducis Slesvicensis venerabilium Patrum Dominorum Episcoporum, videlicet Nicolai Otthoniensis, Petri Ripensis, Petri Wiburgbensis, Henrici Ræschildensis Pauli Arhusiensis Nicolai Limbeck Dapiferi nostri, Palmonis Jensön Marschalci nostri ceterorum consiliariorum & hominum nostrorum statuimus omnes articulos infra scriptos memorabiliter observandos.

Waldemari R. stipulatio

Primo quod tota communitas Regum Daciæ legibus & libertatibus Domini Regis Waldamari & aliorum Regum Prædecessorum nostrorum felicis memoriæ uti libere debeat & gaudere. Item quod omnes bonæ consuetudines, quas habuerunt ab antiquo ratæ debeant esse atque firmæ. Item pro nimia de-

stru-

structione populi Regis Daniæ & aliis quam pluribus destructionibus & periclis ipsi Regi incumbentibus, omnia forefacta vitam hominis & mutilationem membrorum tangentia in hunc diem perpetrata ex rogatu & consilio eorundem Dominorum Episcoporum & hominum nostrorum favorabiliter indulgemus, ita tamen ut cuiquam læso satisfaciat secundum exigentiam legis terræ in qua ipsum forte factum fuit perpetratum. Item quicunque equos, boves, jumenta, seu alias res injuste amiserit, jus suum coram nobis seu Dapifero nostro vel instituto aut domino nostro tunc præsente legaliter prosequetur. Item si aliquis domos suas violenter ablatas in fundo alterius illegaliter positas seu constructas conveniat, eos legaliter arrestet, jus suum secundum leges terræ prosequendum; si vero reus infra diem beati Martini proximum emendare non curavit Bondoni & nobis satisfacit secundum leges terræ: & sic notandum de excessibus quibuscunque; item si quis similiter alium de bonis sive terra violenter sibi ablatis, recusare voluerit, incipiet caussam processu debito, videlicet in placito sui Heret Syssel & terræ quod Landztingh dicitur Dapifero placiti & nostro Iustitiario seu Nobis, si justitiam prius non consequi valuit, ventilari debeat & finiri, quodsi nullatenus justitiam obtinere poterit, & tunc adversarium suum placiti sui Herret sex septimanas ante præmoneat & ad generale placitum proxime celebrandum manifeste eum citet, ubi dicta caussa Deo favente fine determinabitur. Item quod nullus cujuscunque conditionis consistens cum aliquo Clerico vel Laico sine voluntate & consensu domestici hospitetur: quod si aliquis fecerit domesticus, eum cum propria familia, si sufficeret, sin autem aliter cum vicinis & nostro advocato tunc præsente seu nostro Dapifero tanquam raptorem & publicum latronem persequi & impedire poterit, nulla debita cum ratione petitioni ejus adservando. Item firmiter inhibemus & districte ne quis, cujuscunque conditionis existet, de bonis sacerdotum & Clericorum decedentium, nisi veri hæredes, eorum aliquid præsumat occupare sub gratiæ nostræ contemptu.

Item placitum Dannehof denuum semet in anno quolibet, videlicet die beati Johannis Baptistæ Nyborrigh secundum antiquam consvetudinem Regni Daciæ celebrabitur. Item omnes dissensiones & inimicitiæ inter quoscunque ad quindenam ante dictum festum divi Johannis, usque in festum beati Jacobi proxime venturum in mera securitate habeantur sub pœna Orbodemaal vulgariter nuncupata. Item sub contemtu gratiæ Nostræ firmiter inhibemus, ne quis advocatorum Nostrorum seu Officialium contra præmissos articulos aliquid præsumat attentare. Quod si aliquis attentaverit, nobis nolumus imputari, sed ipse Advocatus super propriis suis factis stabit.

His publicatis omnes ad propria redierunt. Quidam vero exsurgens in medio contra clamavit omnia fore vana. Rex pauciora experimentis prosecuturus, quam promissis completus fuerat. Celebrato Dannehof statim rediit Rex in Sialandiam & misit tres Episcopos ad totidem Episcopos de Svecia aliosque Consiliarios Regi in Helsingburgh; ipse autem venit Hordingburgh, ubi Hennichino Brogehæ & Joanni Alemose seu filiis suis ignovit & remisit facta ipsorum, quæ in patrem ipsius exercuerunt. Ita tamen quod singulis annis anniversarium ipsius Regis Christophori, quamdiu aliqui ex ipsis advixerunt, in Sora solenniter celebrarunt. Item nuptiis interfuit Mœoniæ, quibus celebratis occurrit Roeschyld nunciis Regis Sveciæ. Tandem post plures internuncios hinc & inde transmissos Rex Daciæ Waldemarus & Rex Sveciæ Magnus Holsingburg, convenerunt circa festum Michaelis. Reversus in Sialandiam solennes nuncios sexus utriusque in Alemanniam transmisit, qui de Wismaria filiam suam solenniter reduxerunt. Die beati Martini omnes Advocatos suos Siallandia Slavlosiam citavit, ibique eis de faciendis in absentia ejus verbis & scriptis unicuique singulariter commissis intimavit, & post in Jutiam se recipit, & filium suum Christophorum in Wordingburgh collocavit. Mortuo interim Andrea Burglaviensi Rex Magnum Johannis Canonicum Rœschyldensem & Arhusiensem ibidem restituere tentavit, quod & fecit eique in omnibus necessariis providebat & diu secum in curia sua honorifice tenuit. Parlamentum Lobiche die Innocentium celebratur, ad quod Rex venire cogitavit, & eo expensas in magna copia præmisit sed conductum nisi cum certis viris habere non potuit, sic propterea supersedit, & aliquos de curia sua illuc misit.

alia ejus facta.

Nuncios emittit.

comitia Lobich.

1355. Sequenti die Epiphaniæ venit edictum a Rege, ad placitum generale Sialandiæ, ut suis armis & equis minoribus expediti sibi Ripis die conversionis Pauli occurrere festinarent. Sed erat eis contrarius ventus, nec poterant transfretare infra plures dies, Rex in Jutia moram faciens & Justitiarium placitum tenens, multorum avaritiam castigavit, ita ut hæreditas minorum ad majores, vi vel aliquo titulo injusto divulsa, verum rediret ad hæredem. Ubi, cum cujusdam militis Nicolai Erichsön Rubei clandestina obtrectatione parum honorate de se habitum comperisset Sermonem, iræ aculeis actus, misit, qui eum caperent, se ipse capi renuens, interfectus est ab iisdem. Rex in Sialan-

Hæreditates convenienter restituit.

obtrectator cæsus.

landiam rediens, occurrit Regi Sveciæ Helsingburgh, circa festum Johannis, ubi treugatum est; inter regna festo Olai facta est conconventio in Vrangstrup, ubi pro forefactis, & Jure Regis duplicatur poena pecuniaria. Hastiludium Rœschyld celebratur, in quo Arnoldus de Lobbiche solenniter se gerebat. Interea oritur guerra inter Ducem Slesvicensem & Benedictum de Anefelde, qui munitus regio auxilio castrum Franckier obsedit, terramque suam Langlundiam devastavit; Dux superveniens navibus exercitum dissipavit, qui naves, quibus venerant, occupantes nunciaverunt Regi de facto, qui veniens manu valida ipsum Ducem Ducatum resignare coëgit; sed tamen reconciliati, Ducatum restituit, & facta est pax falsa & fœdus fictum. Obiit venerabilis Pater Dominus Petrus Johannes Archi-Episcopus Lundensis, & electus est dominus Jacobus Nicolai & cum moram Avenionis pro confirmatione faceret, bona Episcopalia per Ducem Benedictum, imo maledictum, & præfectum Schanniæ (sed Rex Sveciæ pro instinctu hujusmodi notabatur) omnimode sunt confiscata. Ad diversos terrarum Principes nuncios suos pro caussis diversis remisit Waldamarus; direxit etiam quosdam nuncios solennes ad summum Pontificem, qui venientes, Avenionis gratante caussa mittentis sunt recepti, ejus commensales sunt facti, negotiis pro quibus venerant peroratis, votorumque compotes effecti, benedictione Apostolica roborati, ad propria redierunt, gratulantes Domino suo Regi, ex parte Domini Papæ placentia referendo. Venerunt quoque nuncii Regis Franciæ ad Waldamarum Regem Danorum pro matrimonio inter liberos utriusque contrahendo, nuncii etiam Regis Waldamari, prædictum Regem petiverunt, ubi reverenter excepti, & pretiosis exeniis ditati ad dominum suum sunt reversi. Et quidam vocati, ut post Regem in Laylandiam tranferrent, & supersederunt tam militares quam rustici cum balistis Ecclesiarum propter contrarium ventum. Eorum negligentiam pœna pecuniaria per Advocatos suos fecit castigari, ut inde ceteri in talibus fierent cautiores. Item festo Simeonis & Judæ facta est conventio Vrangstrup, ubi Rex cum suis tractavit de moneta. Imposuit etiam tum tributum, ut post decumas, de pecoribus, de singulis capitibus, uti liberis solverent VI. grossos, duobus terminis Nicolai & Purificationis. Addit & hoc, ut singuli de familiis singulorum XIV. dierum labores expenderent, pro Rege in hyeme & æstate in propriis expensis. Sed familia Regis, Ecclesiæ & Monachorum in laborando Legem non habebant, & vix fessis dabatur requies, rustici facto scrutinio, pro pecoribus non annotatis per Advocatos sunt castigati. Tunc Rex Johannem Macher Advocatum in Calingburgh constituit Rectorem Placiti Universalis. Rex transivit in Jutiam & venit edictum ab eo, ut sui omnes de Sialandia ei occurrerent Ripis Dominica proxima post Epiphaniam sub Ducatu Bo Falck. Item edictum aliud Advocati singuli singulos sagittarios Festo Purificationis Coldingh mittunt in occursum Regis.

Ducem Slesv. urget.

Regis nuntii liberaliter a Papa excepti.

Gallorum ad eum legati nuptiarum causa.

[T]ributum ad[d]uctum.

[…] in Jutiam [tr]ansit.

1356. Parlamentum fuit Kylone & Waldamarus Rex Danorum erat ibi:

Item commisit Domino Henrico Episcopo Rœschyldensi & duodecim aliis de terris Abbatibus & militaribus de negotiis & utilitate terræ, maxime de molendinis, quæ nuper ædificaverat, & eorum aqua, ductuque; nolebat enim aquarum decursum ad mare transire deorsum, quin utilitati communi prius deserviret. Et ideo plurimis in locis aquas stagnavit, & conclusiones aquarum fieri fecit sumtuosas: Et præcaveri voluit, ne tempestatis magnitudine, aut aquarum hyemalium irruptione æstuaria destruerentur, fossata & valli, qui Damme Danice dicuntur, deperirent. Prævaluit aquæ violentia tamen in quibusdam locis. Item nova moneta, scilicet cuprea, succedit argenteæ, pejor meliori. Item Parlamentum in Löbicke, ubi Rex solennitavit & magnas fecit expensiones, non tantum pro se, sed pro aliis terrarum Dominis. Magnus Rex Sveciæ exaltavit quendam Benedictum & fecit eum Ducem addiditque Domino suo terras & insulas multas; sed orta est discordia inter ipsum & Ericum filium Regis Magni socerum scilicet Regis Waldamari. Ideo ipse Rex Waldamarum petivit, venitque ad eum Hafnis & honorifice susceptus, moratusque per dies aliquot Xeniisque Regiis ditatus, ad propria est reversus, prævaluitque contra Benedictum ipsumque de terra fugavit. Bo Falck, qui sequebatur cum navigio, ut patrem ejus in negotiis Regis Waldamari peteret, captus est ab eodem. Misit ergo Rex aliquos de terra sua, ut stipendiarios conducerent, sed tardavit eos vis algoris.

Controversiæ variæ compositæ.

Discordia inter R. Suec. ejusque filium, Benedicti cujusdam largiter ditati causa.

1357. Exercitus Alemannicus Schanniam se infuderat sub eventu dubio. Juti etiam conglobati murmurare dicebantur contra Regem. Ideo Rex omnia castra personis & expensis firmavit ac commessibila grangiis suis & curiis advocatorum congregata infra muniones castrorum fecit deportari. Sicque circa Purificationem beatæ Virginis, Juttis occurrit in Nyborrigh: Et quæ multitudo Juttorum venerat, cum potioribus negotia tractavit, & multitudo Otthoniæ remansit. Factaque compositione de Parlamento in Calundborgh Dominica XL. inediæ celebrendo, ab invicem decesserunt. Rex Sialandiam reversus, laboribus rusticorum & aliorum non pepercit, sed magis jugum suum aggravavit, ac etiam castris suis in expensis majoribus prævidebat. Contigit quiddam rarum in Sialandia in anno eo. Quidam in vigilia Nativitatis Christi in oppido Wallingsbech apud rusticum hospitabatur, mansionem in ejus fornace eligens, habuitque secum mulierem juvenculam visibilem, ipse semper invisibilis permanebat. Loquebatur autem Danicum & Latinum dicens se in Trelleborgh natum & Scholam Rœschyldensem frequentasse. Ibi morabatur bibens & comedens, sed libentius

Bellum paratur.

casus singularis de quodam invisibili narratur.

ova: colloquia cum advenientibus habuit, plura festa rusticorum visitavit; quæ ibi gerebantur, domestico suo ref. rebat. Interrogatus utrum rem cum illa Muliere haberet? ille, affirmavit; ast, illa negabat; quæ ipsi dabantur, ipsa accipiebat, & in ejus cibos convertebat. Rusticus autem non ferens frequentiam adventantium, mulierem curru impositam, Hafnis deduxit, Sabbatho IV. temporum post cineres sed Petrus Jordanis, (sic se nominavit) sequebatur. Horrenda quæ sequuntur: Universis CHRISTI fidelibus ubicunque locorum existentibus, Magister Milletus de Tolleto, & Congregatio aliorum Magistrorum ibidem gratiam sempiternam. Pro salute generis humani vos consulimus, quod omnes sitis confessi immediate in A. D. 1357. pro eo, quod in eo accidet. Evenient enim tot dolores & mirabilia in mundo, quot nunquam similia evenerunt & incipient in isto anno mense Majo. Primo sol ascendit in signum Lunæ, quod signum est calidum super naturam & luna exit eclipsata tunc temporis & tunc Reges effundent sanguinem suum, & erunt quamplurimæ domus Planetarum sibi invicem adversantes. Magnæ tribulationes erunt in illo tempore per duos dies, videlicet homicidia & alia multa mala super terram & exibit mare in terram extra terminos suos per spatium quadrupliciter, postquam tuis post diluvium. Postea vero venti flabunt contrarii; & mirabilia erunt super aquam & terram: & erunt quam plurimi terrores & terræ motus, & plurimæ Civitates subvertentur super sabulam & arenam exeuntes, & tandem septima die mensis Augusti hora tertia orietur sol ita rubicundus, ut sanguis. Præ ejus summo ardore & calore plurimæ domus ligneæ seu lignis coopertæ comburentur. In illa tertia hora, erit magna effusio cruoris, specialiter in regno Franciæ & postea congregabuntur civitates contra civitatem & filius contra Patrem & Patria in Patriam etiam quamplurimi Saraceni propter prædicationem fidei Christianæ convertentur. Item cadent postea fulgura & tonitrua & alia horribilia super terram, taliter, quod paucæ gentes unquam viderunt. Effectus supra dictos terrore concuti videbunt. Quare consulimus Universis, quod unusquisque paret se ad moriendum, & sit bonus Christianus, prout necessitas ei incumbit ex eventu præmissorum & eventuum. Omnia hæc sunt prophetia Sybillæ, quod dixit post A. D. 1357. videbuntur mirabilia, & famæ vulgaris est, quod dicunt ipsam natam de terra Dan. in terra Babylon. ultra partes marinas; & quod loquebatur cum esset 30. dierum. Festo annunciationis beatæ Virginis celebratum est Parlamentum in Callundburgh per Regem Danorum & Episcopos scilicet Nicolaum Othoniensem, Henricum Rœschyldensem, Petrum Ripensem, Petrum Wiburgensem, Paulum Arhusiensem & Magnum Burglaviensem, ubi desseminatum fuit, quod constitutiones in Parlamento Nyborgh celebrato a modo strictius observentur, Sed licet ante parum observabantur, postea de illis nulla fuit caussa. Dominica Quasimodogeniti Rex Roschyldis suos convocat, & cum Episcopo Roschildensi tractat ut bona ipsiusin Aasherrit castro Calendborrigh annecteret. Peractis aliis retia luporum confici injungit. Et post in Jutiam est discessum ibique morando majores & minores variis impositionibus aggravat.

Vaticinium cujusdam jactatum.

Comitia Callundb.

(ri)ota aggravantur.

II. *Anonymi Chronologia ab A. C. 821. ad Ann. 1330. ex antiquiss. Codice in membrana Mssto Regiæ Bibliothecæ Hafniensis signato.* E. 39.

Anno Domini 811. Haraldus factus est Rex Danorum. 826. Haraldus Rex Danorum baptizatus est, cum uxore & multis Danis. 827. S. Ansgarius evangelizavit per Daniam. 846. Haraldus Rex Danorum obiit Ericus successit. 846. Ericus Rex Danorum obiit. Ericus puer successit. 901. Ericus Rex Danorum obiit, Frothe successit. 925. Frothe Rex Danorum obiit. Secundus Frothe successit. 927. Frothe Rex misit ad Agapitum Papam, ut Episcopos mitteret in Daniam. 931. Forthe obiit. Gorm successit. 949. Gorm Rex Danorum obiit Haraldus successit. 912. Adaldagus Bremensis Archi-Episcopus ordinavit tres Episcopos in Daniam Horedum, Liafdagum, Rehiabrandum. 1001. Haraldus Rex Danorum obiit, qui dictus est Blatan. 1002. Sueno filius ejus factus est Rex, qui dictus est Thyuuscegs. 1020. Sueno Rex Danorum obiit, qui dictus est Thryuscegs. 1021. Kanutus filius ejus successit, qui vocabatur senex. 1026. Kanutus Rex Danorum & Anglorum obiit. 1037. Harthe-Knut, filius ejus successit. 1043. Harthe-Knut Rex Danorum & Anglorum obiit. 1044. Sueno Magnus factus est Rex Danorum. 1074. Sueno Magnus, Rex Danorum obiit. 1075. Haraldus filius ejus successit. 1080. Haraldus Rex Danor. obiit. 1081. Sanctus Kanutus frater ejus successit ei. 1090. Sanctus Kanutus Rex Danorum occisus est in Othinsho. 1091. Olaus frater ejus successit ei. 1098. Olaus Rex Danorum obiit. 1099. Ericus Bonus frater ejus successit ei. 1103. Ericus Bonus Rex Danorum obiit in peregrinatione Hierosolymitana. 1104. Nicolaus frater successit ei. 1105. S. Kanutus factus est Dux Jutiæ. 1127. Margaretha Regina Danorum obiit. 1127. Carolus Dux Flandriæ filius S. Kanuti Regis & Martyris interfectus est a suis. 1130. Sanctus Kanutus Dux Jutiæ, filius Erici Regis occisus est. 1131. Bellum fuit in Jallungi inter Ericum & Magnum. 1132. Roskild devastata est. 1134. Magnus occisus est in Scania in prælio. Et Nicolaus Rex occisus est, in Jutia. 1135. Haraldus interfectus est in Jutia. 1139. Ericus Emmuni Rex Danorum occisus est. 1143. Olaus filius Haraldi occisus est. 1147. Ericus Lamb, Rex Dan. obiit.

obiit. 1148. Kanutus & Sueno electi sunt. 1149. Bellum fuit in Torstinstorp. 1150. Bellum fuit Wibiargis. 1155. Dani elegerunt Kanutum & Waldemarum. Sueno fugit. 1157. Sueno rediit & Canutus dolo occisus est Roskildis. 1158. Sueno occisus est in Jutia & Waldemarus totum Regnum obtinuit. 1159. Ascerus Episcopus obiit. 1163. Waldemarus Rex ad Imperatorem ivit. 1165. Waldemarus Rex Sclaviam devicit. 1167. Burius captus est. 1170. Translatio S. Kanuti Ducis & Martyris. 1172. Magna pars Lundis combusta est. 1177. Eschillus Archi-Episcopus discessit a Dania. 1178. Absalon factus est Archi-Episcopus. 1179. Facta est dissensio inter Archi-Episcopum & Scanienses. 1180. Bellum fuit Anundalene. 1181. Magnus & Canutus occisi sunt. 1182. Gloriosus Rex Waldemarus obiit. 1191. Petrus filius Sunonis factus est Episcopus Roschildis. 1192. Episcopus Waldemarus captus est in die Sancti Stephani. 1196. Kanutus Rex profectus est ad Heplandiam cum exercitu. Eodem anno Gerthrudis Regina obiit. 1198. Sophia Regina obiit. Eodem anno Petrus Episcopus captus est. 1200. Absolon Archi-Episcopus obiit. Successit ei Andreas filius Sunonis. 1201. Holsatia subjugata est, & captus est Comes Adolphus. 1202. Kanutus Rex Danor. obiit. 1203. Waldemarus frater ejus Dux Jutiæ, Rex factus est. 1206. Episcopus Waldemarus solutus e vinculis discessit e Dania. 1208. Exercitus Danorum cecidit in Svecia apud Lenem. 1213. Margaretha Regina Danorum de Boemia obiit. 1215. Petrus Episcopus Roskildensis filius Sunonis obiit. 1217. Petrus, filius Jacobi, factus est Episcopus Roskildis. 1218. Nicolaus, Comes Haldensis, obiit. 1219. Prima Expeditio facta est in Heplandiam. 1220. Richice Regina Sveciæ, & Beringera Regina Daniæ obierunt. 1222. Cardinalis Gregorius fuit in Dania. 1223. Rex Waldemarus cum filio captus est a Hinrico Comite. 1224. Petrus Præpositus ordinatus est Archi-Episcopus Lundis. 1225. Petrus Episcopus Roskildensis in peregrinatione obiit. 1226. Rex Waldemarus solutus a captivitate rediit in Daniam. Nicolaus factus est Episcopus Roskildis. 1227. Bellum fuit apud Heydoram. 1228. Dani capti sunt in Holsatia a Saxonibus. 1230. Cardinalis Otto fuit in Dania. 1231. Helena Regina Danorum & Waldemarus Tertius Rex obierunt. 1232. Henricus filius Waldemari II. unctus est in Regem. 1233. Waldemarus II. Rex profectus est in Sclaviam cum exercitu. 1237. Dux Abel duxit Uxorem filiam Comitis Adolphi. 1238. Translatus est sanctus Wilhelmus Abbas de Paracylto. 1239. Rex Ericus duxit uxorem. 1241. Obiit venerabilis Rex Waldemarus, frater Canuti Regis. Cui successit in regnum filius suus Ericus. Et eodem anno ignis incendio consumtum est, claustrum Ringstadense, III. Kal. Jun. fer. V. 1243. Ericus Rex duxit exercitum contra Abel apud Kaldengi. 1245. Nicolaus Episcopus Roschildensis expulsus est. 1246. Obiit piæ memoriæ Dominus Jacobus Sunonis. 1247. Ripa capta est a Duce Abel & iterum reddita Regi Erico. Sora combusta est. 1248. Kanutus Dux & Christophorus fratres capti sunt, a Rege Erico. 1249. Kop manehafn a Teutonicis devastata est. Obiit Episcopus Nicolaus. 1250. Sleswic capta est a Rege Erico, & iterum reddita Duci Abel. Rex Ericus in nocte beati Laurentii occisus est, ipsa die in mane

Obiit Pincerna Olauus.

Captus est Waldemarus filius

Abel ab Archi-Episcopo Coloniensi.

Coronatus est Rex Abel.

1251. Obiit Comes Nicolaus. 1252. Tertio Calend. Jul. occisus est Rex Abel in Jutland. Electus Rex Christophorus; Henricus de Hemmelthorp occupavit Mönuffu. Archi-Episcopus obiit. 1253. Suineborg & Mielfis Kœer destruuntur. 1254. Jacobus Archi-Episcopus & Petrus Episcopus efficitur. 1256. Obiit Petrus filius Ebbonis & clava ferit. 1257. Reconciliatus est Rex Christophorus cum Rege Norwegiæ. 1258. Rex Christophorus occidit rusticos. Ericus Rex translatus est de Herkekbis. 1259. Captus fuit Archi-Episcopus Jacobus in nocte Sanctæ Agathæ fugit Episcopus Petrus. Jarmarus occupavit Sialandiam quinta die Paschæ. Christophorus Rex obiit. Archi-Episcopus Jacobus solutus est. Strages Bondonum fuit juxta Nestwerh in Festivitate S. Basilii in mane. Marchio & Dani reconciliati sunt. Concilium fuit in Rostoch. Ericus filius Christophori Regis coronatus est undecimo ætatis suæ anno. 1261. VI. Kal. Maii. tertia nocte Paschæ sequenti nocte, post natale Marci Evangelistæ combustum fuit claustrum Nestwerh. Eodem anno V. Kal. Aug. fuit bellum in loco, qui dicitur Loherh. 1262. Factus est Dux Albertus de Brunschwich Princeps Danorum. 1264. Solutus est Henricus Rex filius Christophori a captivitate. 1271. Combustum fuit Nesthwerh. 1272. Mortuus est Ericus Dux Jutiæ & uxor ejus. Johannes Dapifer Wittingh duxit exercitum Magnum ad Slesewig. 1273. Ericus Rex duxit Reginam Agnetam. 1274. Jacobus Archi-Episcopus obiit in Dominica, qua cantatur Invocavit.

Erlandus Archi-Diaconus in Episcopum electus in Dominica qua cantatur Misericordias Domini.

Et eodem anno Concilium Generale celebratum Lundis, quando statutum est decimam solvi VI. annis ad terram Sanctam.

1275. Bellum fuit in Svecia apud Houu inter Danos & Svecos & Dani habuerunt victoriam. Et parvo tempore post hoc Waldemarus Rex Sveciæ per fratres suos captus est, & regno suo privatus. Eodem anno obiit Archielectus Erlandus, & Dominus Thurgotus Thorstani in Archi-Episcopum electus

electus est. 1276. In die beati Johannis Evangelistæ Thrugothus electus consecratus est, in Curia Romana in Archi-Episcopum electus est a Papa Johanne. 1277. Obiit Episcopus Roskildensis Petrus dictus Bangkh, in Vigilia beati Johannis Baptistæ. Cui successit Episcopus Stigothus. 1279. Archi-Episcopus Thrugothus Torstani anno ordinationis suæ tertio, fecit Visitationem per regnum Daniæ & convocavit Provinciale Concilium in Hamblewahthle quod celebratum est Dominica prima Quadragesima, quæ erat XI. Calend. Martii. Ipso quoque anno in Vigilia beati Jacobi Apostoli, præsente Rege, cum pluribus Regni nobilibus & multitudine vulgi innumera pugiles qui venerant de Ymbria inierunt duellum apud Nesthwerh in loco ubi quondam Jarmatus Bondones debellavit, quorum pars altera obtinuit in caussa quamvis utriusque partis pugiles vulnerabantur graviter, diutissime dimicando. 1280. Sequenti nocte Dominicæ Resurrectionis quæ celebratur XI. Kal Maij littera Dominicali existente F. Hono bissextili, combusta est civitas Nestwerh in majore parte & meliori, ex utraque amnis & major Ecclesia. Eodem anno sequenti die Walburgis Virginis obiit Archi-Episcopus Thrugothus Torstani Lundis & sepultus est ibidem sabbatho subsequenti, anno ordinationis suæ quarto. Electus est Johannes in Archi-Episcopum. 1281. Filia Regis Daciæ est filio Regis Sveciæ juncta. 1282. Combusta est Ecclesia b. Lucii Roskildis, sequenti die post festum beati Lucii. Eodem anno obiit Margaretha Danorum Regina & Nicolaus Cancellarius. 1283. Concilium fuit Helsingburgs. Nittioping & Orthingeburg, cum Rege & V. Episcopis, & Iutenses cum Domino Rege sunt reconciliati, & Ericus factus est Dux Iutiæ. Domicellus Ericus Kanuti Ducis filius factus est Dapifer. Et cecidit Ecclesia beatæ Virginis Ripis in nocte Nativitatis Domini, post primam missam, ubi multi viri & mulieres fuere obruti. 1284. Parlamentum Orthungæburg celebratum est, præsente Domino Rege ceterisque Episcopis & Optimatibus Regni die ascensionis Domini, ibidemque Iutenses cum Domino Rege reconciliabantur ex integro & Ericus Ducatus gubernaculum possessione recepit, ubi Dominus Otto secundario Dapifer est factus. 1285. Dux Waldemarus captus est cum Dapifero suo, a Rege Erico. 1286. Celebratum est Concilium in Nyborgh. Dux Waldemarus liberatus est. Ericus Rex occisus est in Jutia. Cui successit Ericus filius ejus in Regnum. 1287. Jacobus Comes & Stigothus Marscalcus cum multis nobilibus Daciæ, expulsi sunt. 1288. Absolon filius Andreæ obiit. 1289. Ericus Rex Norwegiæ duxit expeditionem in Hasniam. Johannes Archi-Episcopus obiit. Cui successit Præpositus Johannes Roskildensis cognominatus Grandis. 1290. Inguarus Episcopus obiit, cui successit Johannes dictus Crakoo. Alverus pyrata captus est, & rotafractus apud Helsingeburgh. Hialm castrum ædificatur. Secunda expeditio Regis Norwagiæ in Daciam. Magnus Rex Sveciæ obiit. 1292. Skielm Dapifer interfectus est in præsentia Regis. 1293. Tertia expeditio Regis Norwegiæ in Daciam Gerardus Dux Holsatiæ duxit Agneten Reginam. 1294. Johannes Archi-Episcopus captus est & cum eo Jacobus Præpositus dictus Lang, in Annunciationis Dominica. Et sequenti anno clanculo evasit de turre Sioborgh. Isernus Domini Papæ nuncius in Dacia fuit. 1296. Ericus Rex duxit Ingeborgh filiam Regis Sveciæ. 1297. Isernus Domini Papæ nuncius fuit in Dacia. Dacia interdicto supponitur. Combusta est Nestwerh & molendinum magnum in die Petronellæ Virginis. 1300. Johannes Archi Episcopus transfretando de Flandria venit Lybeck & Abbas Johannes cum eo.

III. *Incerti Autoris Chronologia ex eodem antiquissimo Codice membranaceo Bibliothecæ Hafniens. ab Anno 826. ad a. 1157.*

Anno Dominicæ Incarnationis 826. Heraldus Rex Danorum apud Maguntiam est baptisatus ab Othgario, Archi-Episcopo, susceptus ab Imperatore Ludowico, anno sexto regni sui. Cum quo frater ejus Hericus & uxor Regis cum magna Danorum multitudine illuminati sunt, & Christianæ fidei conjuncti. Quibus in regnum suum tendentibus, quum nemo doctorum facile potuisset inveniri comes sanctus Ansgarius cum socio se ultroneum obtulit Authbertho. Cum quo quatuor annis commorantes multos ad fidem converterunt. Qui reversus Archi-Episcopus Hammonaburgensis efficitur, nunc Danos, nunc Transalbianos visitans, innumerabilem utriusque gentis multitudinem ad fidem contraxit. Deinde mortuo Liudrico Bremensi Archi-Episcopo Liuduicus Imperator filius Liuduici frater Lotharii & Caroli Bremensem Archi-Episcopatum Ansgario concessit. Hoc Regali munere confessor DEI valde gavisus, in Daniam perrexit; ubi Regem Danorum fratrem Regis Heraldi prædictum Ericum Christianissimum cum suo populo reddidit. Nam mortuo Haraldo ipse in regnum adsumtus est, hic primum Ecclesiam Sleswic. erexit, data pariter sententia, ut quisquis esse vellet, in regno suo Christianus fieret.

Rex Haraldus baptizatus.

Ansgarii & Authberti opera multi ad relig. Christ. perducti.

Ille fit Archi-Ep. Hamburg. postea Bremensis

Ecclesia Slesvic. structa.

Interea Normanni Galliam demoliti per fluvios Ligarim, Sequanam, Rhenum dederunt excursum. Quo timore compulsus Rex Franciæ Carolus terram eis concessit ad habitandum, quam & hodie possident. Deinde Daniam egressi, Hericum Regem interfecerunt quo mortuo Hericus puer in regnum levatus est. De isto Herico puero non minima dubitatio est, utrum filius prædicti Erici fuerit an non? Qui mox super Christicolas efferatur,

Normannis in Gallia sedes concessæ.

Hericus fil. mortuo patre male afficit Christianos.

ab Ansgario

tur, sacerdotes expulit, Ecclesias claudi præcepit. Ad quem veniens S. Ansgarius intrepidus crudelem Tyrannum de feroci leone mansvetissimum convertit in agnum, adeo ut ipse Christianitatem susciperet, & suis omnibus per Edictum Christianos fieri mandaret. Tunc Sacerdotes revocati, Ecclesiæ sunt erectæ & restauratæ. Insuper apud ripam Basilica exstructa est, post Slefwic secunda. Eo tempore collectis Rex crudelissimis Normannorum misit Yivar filium Lothpwarcti, quem ferunt ossibus caruisse (cujus fratres Ingwar & Ubi & Biörn, & Ulf Aquilonis gentibus præfuerunt) Reges etiam Danorum vocavit in auxilium ad destruendum Regnum Anglorum. Reges dico; quia tunc temporis multi fuerunt Reges in Dania. Nam, ut referunt, duo aliquando in Jutia, in Fyunia tertius, in Seelandia quartus, in Scania quintus; aliquando duo per totam Daniam, aliquando etiam unus per totam Daniam, aliquando unus per totam Angliam, simul & Daniam, ut post docebimus. Igitur Yivar classe Brittanniam petiit, & crudele prælium cum Regibus Anglorum conseruit. Ibi Reges Nordumbrorum Gelle atque Osbertus ceciderunt, ac Denunolff & Berunolff de prælio fugerunt. Edmundus Rex Sanctissimus Orientalium Saxonum, qui sæpe antea Victor extiterat, & tunc victus & in prælio captus, manibus post terga ligatis, pro Christi confessione ligatus, flagellatus ac deinde sagittatus, ad ultimum decollatus, gloriosam Martyrii coronam adeptus est. Hæc prima Nordumbrorum plaga taliter gesta est in Anglia. Inde permotus Rex Ingwar, cum novem Aquilonis regibus classem divisit; aliosque Reges in Galliam destinavit, alios in Germanam: Quorum pars vecta per Albiam Saxoniam invasit, ibique Ducem Brunonem cum decem Comitibus occidit sibi occurrentem. Cum quibus duo Episcopi trucidati sunt. Deinde Trajectum oppidum invadunt, urbemque solotenus posternunt, in qua Rabodo tunc claruit Episcopus. Ad ultimum Rhenum transeunt Coloniam & Treuiros incendunt, Aquisgranis Stabulum equis suis fecerunt, urbes cum civibus, mulieres cum infantibus in ore gladii trucidarunt. Ecclesias Sanctas cum fidelibus suis incenderunt, & subverterunt. Moguntia ob metum eorum instaurari cœpit. Tunc Frisia etiam a Danis depopulata est.

ad frugem reductus.

Dani Britanniam inuadunt.

Varii simul Reges Danorum.

Edmundus R. martyr trucidatus.

Pars Normannorum Galliam, pars Germaniam tentant.

Bruno Sax. D. aliique occisus.

Trajectum ad Rhen., Coloniam, Treviros Aquisgr. perdunt.

Christianos male vexant.

Frisiam depopulantur.

Hæc dum agerentur Hericus Rex defunctus est; A. D. 901. & in regnum Frotho levatus est, quem Unni Bremensis Archi-Episcopus baptizavit. Ex templo erectæ sunt Ecclesiæ, quæ pridem destructæ sunt Slesvicensis & Ripensis. Tertiam, Rex in honorem sanctæ Trinitatis apud Arhusam ædificavit. Dicunt quidam, quod Unno Bremensis Archi-Episcopus Gorm & Haraldo, qui in Dania Reges extiterant, prædicaret & Christianos placatos redderet, & Ecclesias diu neglectas revocaret. Iste Gorm pater Haraldi exstitit,

Herico R. succedit Frotho Christianam professus religionem,

qui varias ecclesias excitat.

qui Haraldus vivente Patre quindecim annis regnum gubernavit; mortuo patre A. D. 849. quinquaginta ann. regnavit. Hic Christianus extitit cognomine Blatan sive Clac Harald *

* His proxime conjungenda, quæ mox infra sequuntur *Gorm. crudelissimus* &c. & ista *mortuo Haraldo* ut indubie sunt hoc loco expungenda, utpote falsa & Chronologiam turbantia.

Nota. S. D. Stephanii.

Mortuo Haraldo Suen quidam Normannorum Transfuga collecta multitudine Angliam invasit, Regem Aldradum expulit, ipse Regnum tenuit. Hujus filii Gorm & Harda-Cnut patria non contenti latrocinio Daniam insiliunt occisoque Rege Danorum Haldano, cum filiis ejus Regnum Danorum partiti sunt, Gorm Daniam, Hartha-Cnut Angliam. Nam Suen pater eorum interim, quando ipsi Daniam invaserunt, mortuus est. Haraldus autem utrum fuerit filius Clac-Haraldi, in dubio est.

Suen Angliam, ejus filii Daniam armis occupant.

Gorm crudelissimus Rex sedem Regni apud Selandiam constituit. Hujus filius mitissimus Harold fuit, qui primus apud Seeland Ecclesiam construxit. Qui contra patris imperium Christianos amicos habuit eosque pro civibus undique susceptos in persecutionibus fovit. Itaque in malis patre perseverante, Harald post mortem Ejus in Regem assumtus est; Christianusve effectus est. Qui mox Sacerdotes tam ab Anglia, quam a Saxonia venientes recepit & Christum publice colere cœpit. Unde Venerabilis Adaldago Archi-Episcop. & Ottoni Augusto amicus & valde familiaris fuit, adeo ut filium ejus baptizatum a sacro fonte levaverit, & Suen-Otto vocaverit. Itaque Rex devotus & in Christo fidelissimus, non solum baptizatus, sed etiam ut Episcopi per Regnum constituerentur per nuncios deprecatus est. Qua petitione Adeldagus Bremensis Archi-Episcopus gaudens Consilio Regis & Papæ tres ordinavit in Daniam episcopos Hericum ad Slesvicum, Liadagum ad Ripam, Rehinbrandum ad Arus A. C. 962. Postea etiam plures ordinavit Adaldagus Bremensis Archi-Episcopus ad Nostrates Episcopos; ad Slesvic post Hericum Marconem post Liafdagum ad Ripam Folbertum, Othyncarus Albiis ad Sveciam ordinatus Scaniam & Seeland procuravit. Post quem fuit Thurgotus. Iste etiam Haroldus Regem Normannorum Haconem de Regno expulsum, restituit. Filius Haconis Trucor fuit, qui Haroldo subditus fuit, filius ejus Olaf Cracaben fuit. Haraldus 50. annos in Dania regnavit, quem filius Sven in acie vulneravit, vulneratum a regno expulit. Qui fugiens venit in Slaviam ibique exul obiit A. D. 1000. & velut alter David magis de perfidia filii, quam ex sua miseria dolens. Corpus ejus a suis in patriam reportatum in civitate Roschild tumulatum est. Quod audiens Olaf Cracaben

Gorm crudelissimus; Haroldus ejus fil. mitissimus & Christianis fauens.

patre mortuo fil. Christianus.

Ottoni Imp. amicus.

Adeldagi auspicio tres in Dan. constituuntur episcopi.

alii episcopi.

Haconem R. Norm. restituit; illius filius & nepos.

Haraldus regno a filio Suen. pulsus in Slavia obit.

augur

Suenonem regno orbavit Olaf Cracaben.

augur perit'ssimus filius Truccor filii Haquini, quem Haquinum de regno expulsum Haroldus stabilivit, memor illius benefacti statim Danos adiit Regem Suen expulit & regnum Danorum tenuit. Suen exulans potentissimum Regem Sveconum nomine etiam Olaf adiit, supplex ut in Regnum restitueretur, oravit. Nec mora superveniens cum Sveonibus bellum habuit gravissimum, in quo Rex Norwagiæ Olaff augurio deceptus cecidit. Sven cognomine Thyuuskeg duo Regna tenuit, Christianis valde inimicus, quos etiam finibus suis expelli præcepit. Sed cum a Slavis in bello victus ter caperetur, & bis argento, tertia vice auro ponderaretur, tandem, Dominum cognovit post flagella, quem cœpit quærere eique credere. Nam accersito e Norwagia Bernhardo Episcopo in Scania Ecclesiam erexit. Bernhardus mare transfretans in Seland venit, ibi bonæ conversationis exemplo vitam finivit.

restitutus illo auxilio Regis Suec.

Suen Olaff Christianis infensus.

a Slavis pressus ad Christum convertitur.

Dein Sven Angliam invasit Regem Adelradum expulit, & Britanniæ finibus potitus, vix tres menses supervixit, mortuus A. C. 1020. Post cujus mortem Edmundus, filius Adelradi, quem Sveno expulit, Canutum filium Svenonis & Olaum filium Olavi Regis Norwegiæ, qui ibi obsides fuerant, in vincula conjecit; qui de vinculis ejus fugientes, navi venerant Bremam, ibique a Sancto Univano Bremensi Archi Episcopo fidem Christi susceperunt, & baptizati sunt reversi in Daniam; Olavus autem Rex Norwagiæ constituitur. Qui dum Regnum suum primus Christianæ fidei subjugasset totum, a paucis in bello percussus, gloriosam Martyrii coronam est adeptus A. C. 1027; cujus corpus a fidelibus Thronden is humatum multis hodie miraculis illustratur. Cujus filius hodie in regnum successit, nomine Magnus, qui ex concubina erat genitus ætate puer; magnanimus, forma speciosus. Sed; ne ab incepto opere longe transgredi videar, ad Reges Danorum revertar.

Anglia potitus moritur.

ejus filii relicti custodiæ traditi a R. Angl. Edmundo.

e quia elapsi Bremæ suscipiunt Christianam Doctrinam.

Olavus R. Norv. relig. Christianæ propagator in bello perit.

reliquiarum ejus miracula venditantur.

ei filius spurius succedit.

Mortuo itaque Edmundo Rege Anglorum filius Adelradus in regnum successit. Quod audiens Kanutus, veteris injuriæ non immemor, quam pater ejus sibi & Olauo intulerat, cum mille armatis navibus transfretavit, & immensis viribus Angliam invasit triennium cum Adelrado certavit. Adelradus fessus & bello & senio, cum obsideretur in Londonia civitate obiit, relinquens filium Eduardum, quem suscepit ab Ymmona Regina, quæ fuit filia Ahothberti Comitis.

Kanutus R. Dan. Edmundum Angl. R. bello vincit.

Canutus victor existens ipsam Ymmam duxit uxorem genuitque ex ea filiam Harte-Knut. Canutus Richardo suam dedit sororem, nomine Efrid, quæ ab illo repudiata Duci Ulf sine fratris consensu est conjuncta. Quod audiens Canutus inimicari cœpit Ulf & sorori suæ in tantum, ut etiam eos e Regno expelleret. Tandem precibus multorum & auxiliis sub quadam simulatione sunt reconciliati; non post multum temporis fecit Ulf interfici in Ecclesia Roskildensi euntem ad matutinas, quem uxor sua Estrid honorifice sepelivit, Ecclesiamque lapideam in locum ligneæ exstruxit, quam multis modis ditavit, habuitque ex eo duos filios Suenonem & Byiorn. Quo peracto Canutus reversus est Angliam ibique vitam finivit. A. D. 1036.

Ejus cum Richardo ob sororem repudiatam inimicitiæ; quæ Duci Ulfo junctæ inscio fratre; hic vero post aliquas simultates occisus, jeus filii.

Canutus in Anglia diem obit.

Interea Libentius Bremensis Archi-Episcopus ad Seland ordinavit Avoconem, quem Antecessor Unwannus primus ordinaverat. Qui etiam Libentius Archi-Episcopus ordinavit ad Slesvic Popponem; de hinc Esyconem ad ripam Othrynearum: Quorum Poppo vir Sanctissimus fertur Suenoni multum familiaris fuisse. Hic etiam paganis de fide Christi dubitantibus in generali Regis & populi conventu, quia tunc se credituros spoponderunt, ferrum candens in manu gestavit, & illæsus apparuit. Unde factum est, ut populus crederet, & Sanctus clarusque in regno fieret. Post mortem vero Canuti tres filii ejus regnare cœperunt. Suen, quem habuit de Alvia, regnavit in Normannia, Harold in Anglia, etiam filius Alviæ. Harathnut in Dania filius Ymmæ. Sub quo Wilhelmus post Avoconem prædicavit. Iste Hartha-Knut contra Haroldum fratrem suum Regem Angliæ, a Dania veniens in Flandriæ classem adunivit, sed Haroldus morte præventus bellum diremit.

Episcopi nonnulli ordinat.

Episc. Slesv Poppo ferrum candens illæsis manibus gestans ad Christianam religionem gentem perducit.

Canuti filii successores diversis locis.

Wilhelmus religionis præco.

Hartah-Knut fratrem Haroldum R. Angl. bello petit.

Harthe-Knut Daniam possedit & Angliam. Interea Suen obiit in Norwegia, frater Hartha-Knut. Tunc Normanni elegerunt Magnum filium S. Olavi a Concubina. Tunc Harthe Knut & Magnus Rex Norwegiæ talem conditionem inter se fecerunt, & super reliquias cum juramento firmaverunt, ut qui diutius viveret, superstes regnum defuncti acciperet duoque regna quasi hæreditario jure possideret. Sed non post multum temporis Hartha-Knut obiit A. C. 1043. Cujus morte audita Magnus non immemor pacti Daniam adiit manu magna & valida, cui occurrens Suen Regis Hartha-Knut ex sorore nepos, filius Estrid & Ulf, quem Gambli-Knut interfecit, tum navali bello tum equis cum eo certavit, ad ultimum victus in Scaniam fugit. Qui cum Lundis præpararet iter suum, ut in Sueciam fugeret, ecce, nuntii de Seeland venientes Magnum Regem defunctum nunciavere. Qui mox in Seeland reversus, deinde in Fiumensibus & a Jurensibus ultimo in Regem electus, Daniam per multos annos strenue gubernavit, & filios filiasque ex diversis mulieribus procreavit; cujus filii quinque, omnes Reges, unusquisque post alterum extiterunt, quatuor mors matura prævenit, licet satis regno & nomine digni fuerunt: quo ævo Wilhelmus Episcopus prædicavit, vir strenuus, viribus fortis & impetuosus, & qui sola

Quo mortuo Angliam sibi vindicat.

Sven ejus pater in Norv. vita excedit; eligitur Magnus, cum quo Rex Harthe-Knut fœdus pangit de mutua successione

post ejus decessum Magnus Daniæ regnum affectat haud feliciter.

quo tamen mox mortuo regnum Svenoni defertur

ejus filii 5. reges.

Wilhelmus Episcopus.

sola corporis virtute nullique parcens, iratus; cujus temporibus mater Regis, Suenonis Estrids Ecclesiæ Roschildensis quinquaginta mansos filio consentiente contulit, quos præscriptus Episcopus sigillo & privilegio Ecclesiæ confirmavit. Nec multo post Wilhelmus obiit, cui gloriosus Rex Sueno æquivocum suum & Capellanum subrogavit, virum quidem omni morum probitate clarissimum, & omnium antecessorum longe optimum. Terror male facientium, remuneratio benevolentium, pater patriæ, Cleri & Salus populi. Ipse Roschildensem Ecclesiam fere veluti e fundamento fundavit Quam egregia corona, marmoreisque columnis omnibusve ornamentis decoravit. Ipse claustrum lapideum fratribus construxit, & ut XV. præbendæ essent, de mensa sua fratribus & Ecclesiæ, quam in honorem Sanctæ Trinitatis consecravit addidit. Præterea Monasterium Ringsthata in honorem Sanctæ Mariæ construxit, aliud Saglossa. Interea gloriosus Rex Suenorum Magnus in Jutia obiit Anno Dominicæ Incarnationis 1074. Anno regni sui 31. cujus corpus honorifice Roskildiæ est sepultum, ut ipsemet vivens jusserat. Post quem filius ejus Haroldus in regnum successit & regnavit anno VII. Unde secundum antiquos iste quartus Haroldus Rex in Dania extitit. Primus Haroldus, qui apud Moguntiam baptizatus fuit, secundus Harold Blatan, tertius Harold filius; Gorm, quartus iste filius Suen, vir optimus, Rector justissimus. Hic silvas a solis potentibus obsessas communes fieri jussit. Quo mortuo A. C. 1080. frater ejus Kanutus in regnum levatus est. Hic, cum populum nova quadam & inaudita lege, ad tributum quod nostrates Nefgiald vocant, coëgit, a Jutia in Fyuniam fugatus, Othynso in Ecclesia Sancti Albani Martyris ante altare magna confessione cordis martyrizatus est a. Dominicæ Incarnationis 1090. anno XI. regni sui; cujus corpus magnis miraculis illustratur & Christus in martyre glorificatur. Cum quo etiam occisus est frater ejus Benedictus. Convenientibus igitur Regni Primatibus Olaum fratrem ejus in regnum assumserunt consortemque totius Regni Daniæ fecerunt. In cujus temporibus ingens fames Daniam per novem annos obtinuit, ut vix ab illicitis esis & interdictis se abstinuerint. Sed quia necessitate cogente aliquando lex frangitur, equi ad vescendum occidebantur, canes a multis excoriabantur, non mensas diversis ferculis ornabant, nec aliquem apparatum habere cupiebant. Quam plagam venerabilis Sueno Episcopus statim post interfectionem Canuti prædixit venturam, & ut pœnitendo eam amoverent, paterna admonitione multos adhortatus est. Sed quia Dominus *quos vult, indurat &*, quibus *vult, miseretur*, cor omnium induravit, & ut prædictum est, plagis flagellavit. Pastoris autem misertus Dominus, ab omnibus angustiis, hujus nequam seculi eum liberavit. In secundo enim anno Regni Olaui, non contentus domestica quiete activæ vitæ cum Martha sed etiam contemplativæ speculationis cum Maria licentiam a Rege & populo petiit, Hierosolymamque peregrinatione adire elegit. Sed veniens ad quandam Insulam nomine Rhodus, infirmitate detentus victrix anima Christo traditur, corpus a discipulis flentibus ibidem sepelitur. Cujus morte audita, Olauus Rex cum omni Clero Seelandensis Ecclesiæ licet doluit, Arnoldum tamen inthronizavit. Is vir erat natura simplex & plus, quam pastoralem curam decuit, negligens, murum tamen lapideum circa Monasterium Roskildense construxit, picturam etiam ejusdem Monasterii renovavit, anno cujus VII. Rex Olauus obiit A. C. 1098. qui regnavit novem annis in quibus nec unus ubertatis fuit. Quo mortuo Hericus bonus, frater ejus in Regnum successit, & mox exosa fames discessit & vindicta Dei a populo. Utrum autem hæc opulentia caussa Herici, & hæc fames caussa Olauui inciderit, cum neuter horum hoc meruit, penes illum est qui scit omnia ante, quam fiant, & quando vult, & quomodo vult disponit. Hericus autem octo annis regnavit, & multas iniquas & injustas Leges adinvenit. Hic filios tres ex concubinis habuit, Haroldum Benedictum; Ericum ex legitima nobilissimum genere Kanutum nomine. Hujus quinto anno M. C. Incarnationis Domini anno Hierusalem capta est, a Christianis Idibus Julii. Hericus tandem octavo anno Regni sui A. D. 1103. volens Hierosolymam adire, una cum uxore sua Bothilda, veniens ad Cyprum obiit. Cujus morte audita Dani fratrem ejus Nicolaum in Regem statuerunt, virum mansvetum & simplicem, minime Rectorem. In diebus ejus magna persecutio Cleri & populi facta est. In Anno XX. regni ejus Petrus quidam filius Botildis, consilio & instinctu Capellani sui Nothildi; qui postea Ripensis Episcopus effectus est, incepit quæstiones contra Clericos, quatenus habentes uxores dimitterent, & non habentes nequaquam ducerent; cui quæstioni Clerici non valentes resistere, quippe Arnoldo Episcopo jam senio prægravato & ægrotante alii membris truncabantur, alii occidebantur; alii de patria expellebantur, pauci sua retinuere. Arnoldus vero sequenti anno post illam inceptionem Bondonum obiit. Cui Rex Nicolaus Capellanum filii sui Magni nomine Petrum subrogavit.

Hic, fuit vir eruditus & litteratus, & inter omnes Episcopos Daniæ eloquentissimus, & constantissimus. Qui mox caussam Clericorum contra Bondones suscipiens, non solum ex illo liberavit; sed insuper illud effecit; ut nullus Laicus querimoniam super Clericos in placitis faceret; sed in sancta Synodo; quod prius nequaquam licuit: valentes Clericos adamavit. Ecclesiæ autem suæ nullum proficuum intulit; Curias suas lapideis & ligneis domibus ornavit, & licet præpostero ordine utebatur, quærens, quæ sua & quæ Cæsaris erant; dicebat tamen, se & quæ DEI erant, velle quærere, si aliqua tranquillitate pacis cum Maria

Marginal notes:

donatio ecclesiæ Roskild. facta.

Wilh. alius isti succedit; ejus que laus.

Roskild-ecclesia per eum ornata.

præbendæ.

monasteriaque Ringstat & Saglossa constituta.

Magno R. Norv. succedit Haroldus fil

Haroldorum in regno Dan. series.

istum in regno excipit Kanutus frater,

qui martyr obiit cum fratre.

ejus exuviæ miraculosæ jactantur.

Olaus ipsius frater in regnum adoptatus,

fames.

Sueno ep. isc. prædixit.

qui hinc Hierosolymam petens in ins. Rhodo exstinguitur.

Arnoldus ejus loco surrogatus parum laudatur.

Hericus R. frater in regno successor,

injustas præscripsit leges ejus filii:

Hierosolymam cum conjuge profectus in Cypro obiit.

Nicolaus frater in regnum suffectus parum laudabilis.

persecutio fidelium;

clerici à matrimonio arcentur & resistentes duriter tractantur.

Arnoldo episcopo mortuo surrogatus Nicolaus. qui clericis commoda conciliat plurima.

at lucri cupidus;

Maria & cum Iacob poſſet permanere. Et ut impleret opere, quod mente & verbo diſpoſuit, domos ad Eccleſiam Sancti Clementis & terras addidit, ut congregatio Monachorum ibi eſſet.

Sed quia antiquus hoſtis ſemper ſub velamine latens, & ſemper invidens operibus juſtorum tantam diſcordiam inter Danos diſſeminavit, ut ex quo Chriſtianitas in Dania exolevit; major tribulatio Cleri & plebis non eſt facta. Nam Magnus, unicus filius Nicolai Regis, Diabolo inſtigante Kanutum filium Henrici Regis ſimulata pace interfecit, virum pudicum, ſobrium, ſapientia & eloquentia & omnibus bonis moribus ornatum. A. D. 1130. Unde fratres ejus Haroldus & Hericus, ſeditionem contra Nicolaum Regem & Magnum filium ejus excitabant, & ut Nicolaus regno & nomine privaretur & Magnus interficeretur, omnibus modis laborabant. Igitur Hericus collectis omnibus perfidis & ſceleratis in Jutiam venit, ibique partem populi falſis promiſſionibus regium ſibi nomen tribuere coëgit. Nam hic junior erat Haroldo, & eo multo eloquentior, vir flagitioſus, furore & mendacio repletus. Hoc audiens Haroldus, contulit ſe ad Regem Nicolaum, juniori fratri ſervire nolens, tum cauſa ætatis, tum propter turbam filiorum XV. quos habuit, tum denique propter injuſtam pecuniam, quod ab omnibus injuſte rapuit. Rex autem Nicolaus perrexit in Jutiam, & multa bella cum Herico habuit. in his omnibus Hericus victus fugiendo venit Slesvic. Sequenti anno navali bello pugnavere, ad inſulam, quæ vocatur Syra A. C. 1132. ibi Magnus filius Nicolai putans patrem eſſe & prius veniſſe, circumdatus ab exercitu Herici, multis captis pleriſque occiſis, vix paucis navibus aufugit. Tertio vero anno 1133. Rex Nicolaus Seelandiam cum ſex navibus venit, & quia major pars populi cum Petro Epiſcopo Nicolao favebat, initio certamine ad Werebro, Hericus primo conflictu fugit, Nicolaus victor exiſtens Roskildiam devaſtavit. Hericus Scaniam veniens auxilium petiit; At ille jam ſciens pulchre, quod voluit, ac ſub quadam pacis & fidei ſponſione, ſe ei benefacturum per omnia promiſit. Sed poſtquam eum cum paucis ſuſcepit omnia, quæ in corde & ore locutus fuerat, manifeſtæ rei eventus oſtendit. Nam oblata omni pecunia, quam attulerat, & hominibus ipſius depulſis, præcepit ſuis, ut eum tenerent in compedibus: Nec admitti poterat quislibet extraneus. Quo facto, Hericus omnibus deſtitutus, & tunc vitæ ſuæ diffiſus, vertit ſe ad callida argumenta. Nam ægrotum ſe ſimulabat & ut Cunuchelde transferretur, palam nec bibit nec manducavit. Præterea nuncium ad amicos ſuos in Daniam miſit, rogans, ut, ſi vellent memoriæ commendare, quæ & quanta bona illis contuliſſet, citius liberarent eum de inſtanti morte, dato tempore & termino. Unde factum eſt, ut eodem, quo dictum erat, tempore, una cum navi venirent, Hericumque imponentes, cuſtodibus inebriatis & dormientibus cum ſola Regina & pediſſequa in Scaniam fugerunt. At Scanienſes quamvis ei prius auxilium negaverunt, nunc communi conſilio quaſi poenitentia ducti, omnes unanimiter ſuſceperunt eum, dicentes; ſe mori & vivere velle cum eo, Aſcero tunc Archi-Epiſcopo exiſtente. Iſte primus Archi-Epiſcopus in Dania & in Svecia & Norwagia exſtitit, acer & amarus & ſapiens; ſed nullius conſtantiæ. Hic in tanta perturbatione regni ſe murum pro Iſraël non opponebat; ſed quocunque aura flabat, ut arundo vento agitata illuc ſe vertebat. Eo tempore Lundia, muro & vallo juſſu Herici eſt circumdata. Nicolaus interea expeditionem terris ſibi ſubditis indicavit, & ut omnes meliores pridie Nonas Junii, in Scaniam venirent, cum omni diligentia præcepit. Nam prædicto termino Sancta dies Pentecoſtes celebrabatur; igitur ſecunda feria incaute de navibus adſcendentes; nec de rebus ſuis, ſapienter diſponentes: occurrit eis Hericus cum ſuo exercitu & inenarrabile & irrecuperabile damnum toti Daniæ intulit. Heu crudelis annus, dies amara, dies mortis, dies tenebrarum, doloribus plena, ſingultibus onerata; heu dies! in qua Magnus occiditur, flos Daniæ deprimitur, pulcherrimus juvenum, fortis robore, hilaris corde & ſapiens & conſtantiæ amator Magnus occiditur, & cum eo Duces & quinque Epiſcopi Petrus Roskildenſis, Thoricus Ripenſis, Ketillus Weſterwicenſis, Henricus expulſus de Svecia, Adalbertus Slesvicenſis inſanabili vulnere ſauciatus, vix annum & dimidium ſupervixit. Sextum autem Epiſcopum Eskillum duobus annis ante iſtud bellum Hericus filius interfici in Eccleſia, matutinis horis inſervientem, virum pulcherrimum & prudentiſſimum & optime liberatum. Nicolaus vero Rex videns, alios capi, alios membris detruncari, alios aquis ſubmergi, vix arrepto equo navem cum Haroldo obtinuit. Deinde ad Seelandiam veniens, ut potuit, ſuos confortavit. Poſt hæc ad Jutiam venit & Haroldum participem dimidii Regni fecit, & regio nomine ſublevavit. Inde a Slesvicenſibus fide data & juramento confirmata peſſima fraude eſt deceptus & cum Primatibus ſuis reſiduis in civitate crudeliter interfectus eſt. VIII. Kal. Junii A. C. 1134. anno regni ſui XXXI. Haroldus vero quaſi ſciens fraudes illorum & multum dehortatus Regem ne crederet eis, finxit ſe alio iturum. Hoc audiens Hericus Sleswic adiit, & pro nefario ſcelere Slesvicenſes donis ditavit. Illic Eſchillus in locum Petri Roskildenſis efficitur Epiſcopus; Notholdus in locum Thorici Ripis intruditur; Selff Wendalenſium loco Ketilli ſubrogatur; Jaugo Aruſienſium poſt Ulkillum conſtituitur. Interea infidelis Adelbyorn Slesvicenſium Epiſcopus de vulnere ſupra dicto moritur. Poſt quem Ruco Capellanus He-

Marginal notes (left): Kanuto Herici fil. laudabili interfecto. Magnus Nicolai R. fil. variis motibus auſam dat. — Hericus fugit. — Haroldus ejus frater Nicolaum R. ſibi jungit. — Magnus ab eo victus pugna navali. — Nicolai R. auxilio Hericus opprimitur. — morbum ſimulans per ſuos e vinculis liberatur.

Marginal notes (right): a Scanienſibus adiutus. — Aſcerus Archiep. auram captans. — Nicolaus denuo bellum parat; — Incaute confligens ab Herico ſuperatur clade nefanda. — Magnus cum ducibus & 5. epiſcopis obtruncatus. — ſextus epiſc. ante biennium occiſus. — Hinc Nicolaus Haroldum in regni conſortium cooptavit. — paulo poſt a Slesvicenſ. trucidatum, — quibus Hericus ob cædem benefecit. — Epiſcopi iſtorum loco ſubrogati.

Herici, constituitur. His omnibus peractis Hericus Scaniam petiit, ibique natalem Domini peregit.

Haroldus a Jutens. sublevatus.

Haroldus interea in Jutia commoratur, & a Jutensibus quam pluribus confortatur. Hæc audiens Hericus subito in Seelandiam venit, & præpeti cursu magno frigore, Jutiam navigio petiit, & sequenti nocte fratrem cum liberis & uxore in villa, quæ vocatur skyping, incautum cepit, captumque a tortoribus occidi fecit.

quem incautum Hericus opprimit cæditque.

Cunis caput Parochiani ejusdem villæ in extremo angulo coemeterii sepelierunt. Hericus de morte fratris multum gloriabatur, filios autem ejus in Scaniam vexit, & usque ad Augustum mensem in compedibus tenuit. Tunc inito pessimo cum Scanensibus consilio, misit eos ad quandam insulam, quæ vocatur Suer, ibique omnes occisos in unam foveam projici præcepit: Quorum nomina hæc sunt: Siwardus, Hericus, Sveno, Nicolaus, Haroldus, Benedictus, Misswint, Knut.

ejus filii in Scaniam abducti compedibus constringuntur, tandemq; nefarie perimuntur

Eorum nomina.

Olauus vero capto patre & fratribus mendicis & peregrinis se sociavit, & sic eorum vestibus indutus ad Regem Sveciæ nomine Swesky pervenit & supplex ab eo auxilium petiit.

Unus superstes mendici habitu ad R. Svec. confugit auxilium petiturus,

Qui postquam totam seriem cognovit, qualiter & pater ejus interfectus fuit & fratres, sperans aliquid boni ex eo futurum, in sua eum suscepit, & partem regni sui omnibus diebus Herici ad necessaria sibi benignissime concessit.

a quo liberaliter exceptus.

Fratrum ejus nomina & exitium.

Pryuorn & Hericum Dicuonem anno uno ante mortem patris ad castellum, quod est ante portum Slesvic, submersit. Magnus duodecimus in Scania cum Magno, Nicolai Regis filio, in bello cecidit. Omnes isti filii Haraldi & omnes isti immatura morte consumti sunt. Olaus unus superest, bellum multorum capitum.

Herici vituperium.

Interea Ascerus Lundensis Archi-Episcopus tertio Idus Maii moritur, & in Basilica S. Laurentii sepelitur. Hericus autem per omnia ut Cæsar factus, omnia obstacula superans, nullum parem, nullum sibi priorem videns, superbus, elatus, & in malitia potens, per omnia terribilis more fulminis incessit, flentibus, si quid videbantur habere, abstulit, habentibus & male reddentibus sparsit. Hæc vita Herici, hæc incessio, talis introitus: sed nunc, quis sit exitus, videamus. Igitur cum venisset ad quoddam placitum juxta Ripam, surrexit quidam nomine Plogh, quod latine Aratrum sonat, Regem incautum mortali vulnere prostravit A. D. 1139.

prope Ripas occiditur.

Sic eo mortuo & Ripis sepulto primates terræ convenerunt, & Hericum tertium filium sororis prædicti Herici in Regem assumserunt. Vir is erat, plus, quam regalem dignitatem decuit, simplex & in omnibus viis suis inconstans, & duplex adnihilatio regni & sacerdotii.

succedit ei Hericus ex sor. filius minime laudandus.

Lis inter Episcopos Slesv. & Roskild. de Archiep. scopatu Lund.

Eo tempore non mediocris lis inter Ruconem Sleswicensem Episcopum & Eskillum Roskildensem Episcopum de Lundensi Archi-Episcopatu orta est. Quod tamen venerabilis Petrus filius Botildis, suo sapienti consilio ac solerti discretione levavit, & eos hoc modo pacificavit, quatenus Eskillus Archi-Episcopatum obtineret. Ruko quamvis electus a Scanensi Clero & populo; tamen utens consilio prædicti Petri, & disturbationem & guerram devitans Roskildensem sibi Episcopatum Clericis & Laicis reclamantibus usurpavit.

composita.

Rex autem Hericus firmissima pace facta, in patria sua decimo anno regni sui regnum resignavit, monasterium adiit, & habitu religionis recepto mundi miseriis feliciter vale fecit. Deinde bono fine qvievit in Domino A. D. 1147.

Hericus regno abjecto religiosorum se adjungit ordini.

Post cujus mortem convenerunt Jutenses & elegerunt Kanutum, filium Magni Nicolai Regis. Scanienses vero elegerunt Svenonem filium Herici Emmune & constituerunt super se Regem.

Kanutus R. a Jutens. electus a Scaniens. vero Sveno Herici filius.

Unde facta est longa concertatio inter Svenonem & Kanutum annis 12.

hinc enatum bellum.

Succedente enim Svenone in regnum pax periit, excitatur seditio, & commotio intestina etiam pacificos ad prælia convocavit.

sub Svenone motus.

Tandem decimo anno convenerunt omnes Dani & paci consulentes elegerunt duos reges, Kanutum, qui prius fuit electus a Jutensibus, & Waldemarum filium S. Kanuti Ducis & Martyris.

quo expulso & Kanuto retento Waldemarus R. adjungitur.

Sveno vero expulsus a Dania fugit in Saxoniam ad socerum suum Ducem Saxoniæ, cum quo fere tribus annis mansit a regno remotus. Tertio demum anno sub specie pacis ad Daniam remeavit. Tunc quidem Sveno & Waldemarus, fidejussoribus compositis in unum convenerunt, & prudentum consilio paci consulentes, seditionem regni sedare satagebant. Tali ergo conditione confœderantur cognati, ut regionis divisæ quislibet illorum tertiam partem libere possideret; & facta sunt fœdus fictum & pax falsa.

Svenoni in Daniam revententi tertia regni pars ceditur;

Convenientibus enim illis Roskildis Canutus & Constantinus cognatus eius a Svenone nequiter necantur V. Idus Augusti. Waldemarus vero graviter sauciatus evasit, qui fugiens in Jutiam auxilium Jutensium petiit, post quem veniens Sveno & in Grateheth cum eo dimicans, prout dominus voluit, infeliciter occubuit, dignum insidiarum consecutus finem. Cujus corpus in ecclesia villulæ terræ commendatum est.

Qui vero Canutum insidiose perimit; Waldemarus graviter sauciatus fuga sibi consulit; post Sueno prælio occubuit.

Post hæc gloriosus Waldemarus filius S. Kanuti Ducis & Martyris filii Herici regis boni a cunctis Optimatibus Daniæ in regnum assumtus, atque ab Eskillo Archi-Præsule in regem unctus & purpuratus, & diademate gloriosissime coronatus, atque in regni solio honorifice collocatus est anno Dominicæ Incarnationis 1157; qui regnum Danorum 26. annis nobiliter rexit. Nam paganos ad fidem, fideles ad pacem, pacificos ad securitatem provocavit. Odium in dilectionem, dolorem in gaudium, bellum in pacem, & egestatem convertit in opulentiam.

Waldemarus hinc solus gloriose regno præfuit;

Cui successit filius suus Canutus, & post eum Waldemarus frater ejus in regnum levatus est.

quem excepit Canutus fil. hunc v. Waldem. frater.

XV.

NICOLAI MARESCALCI THURII

Deflorationes antiquitatum ob origine mundi usque ad annum 1522.

Libri V.

Ad

D. JOANNEM RHODIUM

Urbindaginæum LUCONIORUM (a) Legatum ſummum
Nicolai Mareſcalci Thurii in deflorationes antiquitatum ab origine mundi.

PRÆFATIO.

Cleobulus ille Lindius, unus ex heptaſophis, Rhodi doctiſſime! beneficii accepti juſſit eſſe memorem, ut prodidit Laërtius Diogenes, quod præceptum ſi obſervaſſem ego, jam olim Tibi quæ pollicitus, præſtitiſſem. Hoc enim me vel Periander Corinthius maxime commonefacere poterat, & ipſe e ſapientum eorum claſſe, qui ait: Beneficium repende. Nec indignus certe a te nunc, qui munere me pulcherrimo donaſti, accuſarer, id quod Publii me Mimi nuper lectio docuit. Nam beneficium, inquit, dando accepit, qui digno dedit. Dando vero mihi non ſemel, ſed ſæpiuſcule, admonuiſti tandem reddere. Etenim ut in proverbiis Annæus Seneca ait: Beneficium ſæpe dare, eſt, docere reddere. Reddo itaque: At nimis, inquies, quam tardiuſcule reddis? potuiſti enim reddere ocius, Annæi rurſum Senecæ antiquum illud objiciendo: Fraus eſt accuſare, quod ſcilicet non poſſis reddere. Ultro vero nunc offero, ſperoque vel inde me habiturum excuſationis veniam aliquam, quum dicat Publius Mimus: Bis eſt gratum, quod ultro offeras; tametſi Annæi contra Senecæ illud urgeat: Bis dat, qui celeriter dat. Itaque culpam fateor. At Tu, quod dediſti, habes maxime, ut dicere ſolebat Thebanus Crates. Reddo ergo libros videlicet deflorationum antiquitatum ab origine mundi quinque, cujus Tu es univerſæ indagator ſtudioſiſſimus, ut recte ab indagine nomen retuleris patrium, Urbindaginæus. Eſt vero indago Græcis στοιχισμὸς, plagarum extenſio, ad indagandas feras; ſtœchi vero varii ſunt, qui ſubarriguntur pennis plerumque rubris, ad cervos præcipue terrendos, quod & Auſonius Gallus cecinit:

Aut cum fratre vagos dumeta per avia cervos
Circumdans maculis & multa indagine pennæ.

Sed & P. Maro Virgilius lib. Georgicon III:

Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ.

Et

Luconii. (a) *Luconiorum*, h. e. *LUBECENSIUM*, quos *Luconios* dictos vult a *Luconibus* populis a *PTOLOMÆO* in utraque Albis ripa collocatis; vel a *lucorum copia & ſacris*: Unde
Bukovium. ſunt, qui Lubecam in autiquis annalibus *Bukovium*, a fagis vel ſilva faginea, vocari arbitrantur. Quæ tamen denominatio rectius repetitur a *Butne ſeu Buke* filio Godoſchalci & Rege Obotritarum XLIII. qui Lubecam ampliavit munivitque. In annalibus Lubecenſibus occurrunt *Conſules Luconi*, & *in privilegiis MSC. Eccleſiæ ac Capituli Lubecenſis f. 13.* Canonici Lubecenſes dicuntur *Canonici Luconi.*

Et Ovidius Naso libro Metamorphoseon decimo quinto:

Nec formidatis cervos includite pennis.

Libros itaque eos, rogo, pro humanitate tua summa, animo accipias æquo, & pro munere quidem Tuo ornatissimo litteras rursus. Eas enim inter pretiosissima ego habeo, quod vel Madaurensis me Apulejus in libro de Deo Socratis docuit; ita enim ait: Igitur omnia similiter aliena numeres licebit. Generosus est, parentes laudat. Dives est, non credo fortunæ. Validus est, fatigabitur ægritudine. Pernix abibit in senectutem. Formosus est, expecta paulisper & non erit. Solæ litteræ nostræ sunt nec a parentibus, nec corpore. Invenies vero in libris antiquitatum illis, a justis nostris, qui olim prodibunt, excerptis, præclara fere, universim in annum usque præsentem *Germanicarum* maxime, inprimis *Luconiorum*, in quo obsequium tibi volui. At de futuris arbiter optimus maximus censebit. Instant enim tempora formidabilissima: Audis quotidie jam insolentiam nonnullorum petulantissimam: Nocent paucorum exempla compluribus. Annis vix jam paucis amplius de religione decrevit, quamplurimis accrevit. Insaniunt consecranei illorum addicti, imo adjurati, & a quibus maxime persvasionis nostræ Christianæ incrementum speravimus, inde decrementum exitiale recipimus. Utinam palinodiam recantarent! Incomparabiliter enim pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Græcorum, ut ait ad Hieronymum Aurelius Augustinus. Ego vero unus e populo nunquam non possum laude extollere summa, omnes qui contra audenter eunt: At, inquient, illi opem ne feremus, ut ordinis sacri viri luxum, fastum, auri famem expleant? Pergamus potius, quod in amicis solitus Siculus Dionysius, qui, ut vasa vacua replevit, plena evacuavit. At nos cum Platone, verba illa tyrannidem sapere. Illi contra cum Paulo Tharsense illud ad Romanos capite nono de Pharaone Ægyptio. Quia in hoc ipsum excitavi Te, ut ostenderem in Te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in universa terra: Et libro eodem cap. XX: Ego sum Dominus DEUS tuus, fortis, Zelotes, visitans peccata patrum in filios usque in tertiam & quartam generationem. Et ita certe cœli monimenta portendunt: Nam *anno ab hinc secundo* mense Februario *conjunctiones siderum vigenæ accident;* e quibus sedecim de Jovis regia grassabuntur, qui pisces sidere ejus ac Saturni inter sese digladiantibus sanguinarie, & mutationem rerum cunctarum subitariam minitantibus, qualem nulla adhuc Historiographorum secula annotarunt; a quibus superum comitiis non tam aquarum, quam sangvinis, eluvies insinuatur, ordinis præcipue sacri, populo hostiliter adversus conspirante, in annum duodevigesimum usque, factione ea gliscente, ac tum vel maxime sævitura. Verumenimvero e nosterculis hæc inter cantharos læti illi & nasutuli explodent facile & exsibilabunt, Epicuro, Diagora, Evemero, Melio, Theodoro, Critolao, Diodoro impiis non multo meliores. A signis inquient cœli nolite metuere, quæ timent gentes, ut admonet vates inclytus Hieremias cap. X, quia leges populorum vanæ sunt ludent & Sybariticis. Scholium cantitabunt Sardanapallitium ἐλευθεροστομοί

Prognosticon Astrologicum

Ede, bibe, lude.

& Virgilianum hemistichion citabunt:

Pereat, qui crastina curat.

Insaniunt, inquient planetarii, qui e spelæis & involucrisculis ista suis decernunt, & non modum illi sic rerum optimarum studiosos, verum studia etiam inclyta ipsa contemnent, quæ nec didicere, nec consequi possunt. An Noas cataclysmum futurum non tam ex astrorum ratione, quam Dei monitu & agnovit & prædixit, ut scripsit Moses libro Geneseos c. VI, de gigantibus; nihilo tamen secius corrisus vir optimus, ut prodidit *Babylonicus Berosus*: Nihil inquiens in nos valent sidera? Et nos quoque cœlestium vi nihil evenire mortalibus, nihil esse in senatu illorum scelestum fatemur. Nec Dei jussu sidera necessario vim suam explere, quum quod de Deo sentiendum, illorum tunc voluntati tribueretur. Non enim sidera fata futurave decernunt, nimirum in anima; nec decreta DEI necessario ventura: Agit enim DEUS universa voluntate, nulla naturæ necessitate; quæ DEI voluntas rerum caussa cunctarum, cujus Æneas Pla-

Apologia pro Astrologia judiciaria.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Platonicus in Theophrasto voluntatem nunquam potentiæ asseverat desinere. Quare sidera natura sua, qua a conditore ac rerum omnium opifice indita, inferiora variant, alternant, & inclinant indicantque futura, non faciunt. Nonne librarias illas Jovis mirum in modum observavit antiquitas? quippe quæ futura litteris veluti conscribi illa-rent? Est enim cœlum libro non absimile, si modo idoneum invenerit lectorem. Etiam fata, inquient, si sunt nunquam declinabuntur. Nam Hermes, ajent, Trismegistus omnium maximus: Tria, inquit, hæc ειμαρμενη, hoc est fatum, necessitas, ordo, DEI sunt nutu effecta. Sed & M. Cicero noster libro de divinatione primo, fati, ait, ratione omnia cogendum fieri. Sed & Homerus fati necessitatem ineffugibilem appellat libro Iliados ultimo, Apulejus insuperabilem, Chrisippus indeclinabilem. Ad hæc melioribus imbutus litteris hemistichio Claudii forte Ptolomæi resonabit:

Vir sapiens dominabitur astris.

Addet & e sissisytiis obsarticis poculum Helenes illud de libero arbitrio, a quo omnis rerum humanarum actio pendet, jus omne, ac injuria, præmium ac pœna. Nam ut Aurelius Augustinus libro II. de arbitrio libero ait: In voluntate meritum, in beatitate autem & miseria præmium atque supplicium. Ast, ubi est nunc vir ille sapiens? Quotus quisque nunc, qui voluntate, ne dicam voluptate, potius quam ratione non agitur? Rara moderata συντήρησις, quæ lex naturæ bonum semper eligens, malum ac pravum fugitans, quam Aurelius Augustinus libro de baptismo parvulorum lumen ait innatum, animæ concreatum, quo dirigimur. Ubi vera συνείδησις? hoc est conscientia, quæ electio deliberativa, quam *Damascenus* ille, qui Theologi nomen primus meruit, libro IV. Theologumenon, legem intellectus appellat. Premunt ergo mala, quia nemo vere deprecatur, quæ precibus deprecari possent. Nonne Ezechielis vatis cap. XIIX admonemur? Convertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas: projicite a vobis omnes iniquitates, in quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum & spiritum novum! Et mox, revertimini & vivite! Nonne Esaiæ cap. XXXVIII, & quarto Regum XX vates ipse ad Ezechiam Regem missus: Præcipe inquit domui tuæ, quia morieris & non vives: Et mox: audivi orationem tuam & lachrymas tuas vidi, & sanavi te, & tertio die ascendes templum Domini, & addam diebus tuis quindecim annos. Et apud Jonam cap. III: Et dixit Jonas: Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur, & crediderunt viri Ninivitæ in Domino; & vidit DEUS opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala, & misertus est super malitiam, quam loquutus fuerat, ut faceret eis, & non fecit. Hoc, mi doctissime tu Rhodi, rei ecclesiasticæ observantissime, ceteros admone & erit Hoseæ illud, adversum tyrannos cap. II: Ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria: ac Psalmographi Davidis XXXIV: Fient viæ illorum tenebræ & lubricum, & angelus Domini persequens eos. Hanc vero præfationem meam monitoriam potius, quam oratoriam & lacrymabilem magis, quam elegantia amabilem cum Pherillo Theologo, & Brandisio antiquario Viris eruditissimis legendo susque deque feras, & si quæ in libris ipsis depravata offenderis, qualia Lacanus, pro Lucanus, Naustri, pro Neustri, Bogorus, pro Bogerus, boni consule! Difficilia vero commentariolus in annales Wandalicos enarrabit. Vale feliciter! ex Rostochio. Anno M. D. XXII.

INDEX

Liber I.

De gestis memorabilibus ætatis primæ usque ad diluvium.

Liber II.

De gestis memorabilibus a diluvio usque ad inclinationem Imperii Romani ætatibus quinis.

Liber III.

De regni Romani auspicio, ordineque Regum ac Imperatorum, ac vitæ tempore

pore, nec non de Viris disciplina excellentibus sub Imperatoribus ac Christianorum persecutione.

Liber IV.

De Pontificum ordine deque eorum insigniter gestis.

Liber V.

Ac ultimus de rebus Vandalicis ac Saxonicis, initioque de Germanorum excursionibus, ac obiter de religionum auspiciis rebusque etiam nonnullis exoticis, ad annum MXXII.

LIBER PRIMUS

De

Gestis memorabilibus ætatis primæ usque ad diluvium.

Gesta primæ ætatis mundi usque ad diluvium.

Thales, unus ex septem illis sapientibus, ac omnino etiam primus antiquissimum, inquit, eorum, quæ sunt omnium, DEUS; id quod Laertius Diogenes annotavit: cujus inveniri nomen non potest, ut ait Xistus Pythagoricus; quærere vero effigiem imbecillitatis humanæ, ut C. Plinius, quem agnoscere tamen omnes cupimus, ut Jamblicus, habere universi, ut M. Cicero de legibus, qui nunquam fuit, nunquam futurus, sed semper est, ut Plato Academicus, Numænius Pythagoricus, rerum cunctarum unus ex nihilo conditor, ut Moses ait: Lucis ergo appellatione ille cœlites primum creavit, subindeque abyssi nomine hylen, indidem firmamentum, dein tellurem & aquam, luminaria mundi, animantes ex aquis, e terra mortalem, quem Adamum nominavit, e quo soporato conjugem desumsit Evam, ut prodidit Moses libro I. Pentatevchi, qui solus omnium de protocosmio ac rerum cunctarum processu sapientissime scitissimeque scripsit, autorum universorum vetustissimus, ut testatur Archilochus, quique primus Prophetarum leges divinas litteris mandavit, Inachi scilicet tempestate, ut tradidere Clemens Africanus, Tatianus, Fl. Josephus ac Justinus. At Inachus annis vixit quingentis ante bellum Trojanum, sive, ut Porphyrius scribit, octingentis quinquaginta: Fuit ergo Moyses superior Homero, Hesiodo, Hercule, Musæo, Lino, Chirone, Orpheo, Castore Polluce, Æsculapio, Libero, Mercurio, Appolline, ut scriptum reliquit Cæsariensis Eusebius: Antiqui vero cæteri Naburianus, Sudunas, Seleucas, Berosus a diluvio fere ceperunt, e quibus Berosus in rebus Assyriis diligentissimus, ut est autor Metasthenes Persa. Constituto itaque mundo & rebus in eo per dies senos universis, opifex ipse rerum die cœpit septimo feriari. Etenim divina unitas semel extra ipsam se profecta die septimo in propodium & crepidinem sui immobilem sese illatebravit. A luce tempus exortum numero motus; ante quod motus quidem, sed qui sine tempore intelligi haud qvivit. Creationem rerum intelligere qui non poterant, Chaos principium omnium tradidere; quo in numero Taautus Ægyptius, Orpheus, Ibicus, Hesiodus Ascræus, qui separatione in lucem abiisse cuncta prodiderunt, quod & Euripides Tragicus cecinit, ac Titus Lucretius Marcusque Manilius. Ast sine exordio ullo mundum asseverarunt, Dicearchus, Architas, Xenocrates, Aristoteles, Anaxagoras, Clazomeneus; Diodorus Siculus: Generatum aliquando Plato, Numenius, Zeno, Chrysippus, Cleanthes, Antipater, Epicurus Panætius, Æneas Platonicus, Cicero libro de universitate, T. Lucretius, M. Manilius. Atomorum dogma Sydonum erat teste Possidonio Apamiense a Mosco introductum vate, qui Trojana antecessit tempora, quem est seqvutus Epicurus Neoclis ille Atheniensis, qui Democritum deinceps in philosophando. Ast, homeomerias Anaxagoras primus excitavit. A Thalete usque ad Platonem inane non agnitum teste Empidocle Agrigentino. Ceterum a Platone idearum creatio cœpit: Creata vero a DEO universa bona, inter quæ tamen cœlites complurimi. Phosphoro, ut asserunt nonnulli, autore & duce, momento statim eo, quo creati cecidere arrogantia in creatorem elati, fastu ac denique philavtia, quibus de throno deturbatis completa tartara, quæ sub telluris omnino visceribus imis. Nam nec in supremis terræ ac nec in meditullio quidem, ne voluptatem aliquam flatus & spiracula undecunque saluberrima afferant iis, quibus agere modo ullo volupe a conditore negatum. Aristoteles, ingenio summo Philosophus, in orbe igneo falso constituit; in mundi videlicet sede media: quod & Pythagoras Samius. Tartarorum vero decreta ab Hebræis in gentes ceteras sunt prolata, quibus primum Ægyptus instituta, mox græci ex sacris Orphei; post quem cecinere ea Homerus, Hesiodus, Euripides, Aristophanes, Qvintus Ennius, T. Lucretius, Virgilius, Statius, Papinius, CL. Claudianus ac Dantes etiam Aligerius lingua Hetrusca. Paradysum esse necessum omnino, ut opus hoc mortale sub Olympo pulcherrimum ac summum editissimumque tartaris adversum ultra mundanorum elegan-

 tiam

tiam inenarrabilem declaret. Nam ut maxime mortalium animus expressio est quædam imaginis divinæ, ita paradysus speculum est & figura supercœlestium. Idcirco sub cœlo est in oriente, autore Aurelio Augustino ad Orosium, ac in montibus quidem excelsissimis, quo pervenire diluvii aquæ minime poterant, quem locum flumina quatuor rigant, Ganges, qui & Pyson, Euphrates, Tigris, & Geon qui Nilus telluri nostræ finitimus, atque adeo contiguus, agro corporeo, sensili, plantis consito; subolentes vates agnoscentesque voluptaria illa campos introduxere Elysios; quos nonnulli in mundo hoc inferiore, plerique vero omnes in orbe lunæ aut cavo lunari constituerunt, ut est autor Achilles, Aratæius interpres, qui esse ibidem montes prodidit, urbes ac flumina. In paradyso protoplasti prævaricatio e transgressione, a quo facinoris parentum primigeni origo, generatimque effusio in posteros omnes. Quamobrem a paradysi antistite transgressores explosi in Hebrone Syriæ ad agricolationem manus converterunt. Anno ergo ab orbe condito atque adeo ætate prima decima quinta, Adamus Cainum, in agro Damasceno cum Calmana sorore ex Heva sustulit, qui adultus Abelem, puerperio uno cum Delbora prognatum, exanimavit. Inde percussor cum sorore profugus ad Naida venit, ut est autor Fl. Josephus, libro I. antiquitatum; quem locum Edem Moyses nuncupat, qui in oriente, ut est autor Cæsariensis Eusebius, Ænon ibi genuit, qui Ænochiam urbem excitavit, teste Moyse, ac post eum, Eusebio; quam fuisse ad Libanum ac maximam Berosus Babylonicus libro I. testatur. Urbes ergo primæ tum illa ac Abela: Ast in illa gigantum sedes, quorum e carnibus humanis convivia, ut scribit Berosus, aborsus procurantium, ut edulia inde pararent, luxu omnifario ab exortu in occasum dominantium, teste eodem libro I: Fuisse vero gigantes, ossa facile refossa declarant, e quorum semine Antæus Lybicus, cujus heroum in Mauritania, ubi inventa a Q. Sertorio Romano magnitudinis portentosissima. Orion item, cujus repertum in Creta corpus monte terræ motu convulso cubitorum senum ac quadraginta, autore gravi C. Plinio. At Orestis in Arcadia, teste Herodoto Halycarnasseo. Sed & ætate nuperiore apud Drepanum Italiæ corpus ingentissimum spectatum in monte, manu sinistra cum baculo, qui malum navigii maximi æquabat, e quo integra cuncta, donec tangerentur, quem fuisse testantur cubitum ducentum. Dentes tres solidos unciarum centum, partemque cranii anteriorem modiorum plurium capacem. Fuisse illum Butes & Veneris filium Erycem quidam narrarunt, qui olim ibi regno potitus, ab Hercule occisum & in monte conditum; alii Entellum, alii Polyphemum Cyclopem illum, qvum & Cyclopes & Laphytæ & Centauri generis omnes universum fuerint monstrosi. Et gigantes Berosus libro I. scribit reperiisse papiliones, instrumenta musica & universa ad delicias pertinentia, nimirum qui nullum habuerint matrum sororumve aut filiarum discrimen, ac ne Deorum quidem religionem agnoverint: Inde & dæmoniorum cum filiabus congressus. At qui Adamus anno ducentesimo trigesimo, ut Josephus libro I. antiquitatum, ut Eusebius CLmo, Zethum ex Eva sustulit, qui deinceps Ænon cognomento primum, qui invocare nomen Domini primus cœpit. Verum Zethus siderum ratione pollens, artes a Phætonte generis mortalis nuper repertas & mundi cumprimis creationem, cum Caini facinore infando metu ignis justa & amnium in columnis exsculpsit duabus adhibito Tubalca fabro ferrario primo. Sed & Berosus Babylonicus libro I. lapidibus excisum scribit tum futurum diluvium; at gigantes corrisisse. Ænus ergo deinceps Cainam edidit, qui Mahalaleelem, qui Iradem, qui Enon secundum; qui quum Mathusalan genuisset, anno quinto & sexagesimo, autoribus Mose ac Eusebio, supervixissetque annos trecentos, teste Mose, raptus est in paradysum. Mathusalas vero Lamechem genuit, Lameches Noam: at Lameches bigamiam orbe toto primus introduxit conjugibus Sela & Ada, qui & Cainum fratricidam interemit. Et per tempora ea mortuus est Adamus, annos natus nongentos triginta, ut scribit FL. Josephus libro I. antiquitatum, quod & Eusebius sequutus, tumulatusque est in valle Mamre in loco Terebinthi, etsi in colle Solymarum conditum nonnulli scribant, ac reliquias dein in Hebronem translatas. Mathusalas erat mortalium unus omnium annosissimus, nimirum qui vixit annos nongentos sexaginta novem, autore Mose, quem imitatus Eusebius Pamphilius; quamvis alii illum vixisse scribant annos nongentos octoginta tres. Rufinus Tarrantius, Noam ipsum Noæum & Nochum etiam nominitat: Arcam ille diluvii futuri metu excitavit, anno ab orbe condito millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo; sequuto mox complera ea cataclysmo, anno ab Adami creatione bis millesimo ducentesimo quadragesimo secundo, quamvis Hebræi annos fuisse tantum mille & quingentos asseverent. At Philon, vernaculus eorum doctissimus, mille sexcentos quinquaginta sex supputavit. Et clade ea cuncta extincta, autoribus Mose, Beroso Hellanico, Mnasea, Damasceno, Flavio Josepho, e quibus Berosus libro III. scribit, stetisse arcam in monte Gordiæo Armeniæ editissimo, servato inibi Noah tantum, cum liberis & conjuge, ac animantium omnium paribus. Sicque seculum aureum sub Saturno, quod cum genere cœpit mortali translatum est post diluvium, cujus seculi meminere Xenophon, & Qvintus Fabius Pictor. Noah filios tres reliquit, quibus orbem

bem terrarum divisit, ut scribit Flavius Josephus, duces illos primos constituens, teste Beroso, e quibus Asia Semo, Chamo Africa, Europa Japheti accidit. Nec prætermittendus Tuyscon; quem ex Araxa Noas genuit, ut scribit Berosus libro IV, Germanorumque ac Sarmatarum patrem fecit, teste eodem & illius posteritatem adoptavit, qui fuere *Mannus Ingævon*, *Istævon*, *Hermion*, *Marsus*, *Gambrivius*, *Suevus Vandalus.*

LIBER SECUNDUS,

De

Gestis memorabilibus a diluvio usque ad inclinationem Imperii Romani ætatibus quinis.

Memorabilia a diluvio, usq; ad inclinationem Romani Imperii.

Et jam post aquarum eluviem illam maximam, a Semo ætas secunda auspicata, argentea quidem, ac sub Jovis imperio & nutu. Primum quod memorabiliter accidit, elatus est Noas, anno vitæ suæ nongentesimo primo, autore Fl. Josepho libro I. antiquitatum, sive ut Eusebius nongentesimo quinquagesimo, post cataclysmum trecentesimo quinquagesimo, anno Abrahami quinquagesimo octavo, in Italia tumulatus, quæ κύθις tum appellabatur, autore Beroso Babylonico libro I, in monte, qui Janiculus Romæ, quum Janus ipse ob inventum a se vitis beneficium diceretur, quam primus manibus plantavit, ut scribit *Berosus* libro III. Nam Janus lingva Scythica Vitiferum significat, ut est autor idem. Celeberrimus post illum Nimbrotus, qui Chami nepos Saturnus dictus Babylonicus, teste Beroso libro IV, ac Saturnorum omnium primus, quo autore turris excitata, altitudine passuum mille centum septuaginta quatuor, montium editissimorum instar, anno ab orbe condito bis millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio. Et illius demolitionem Sibylla cecinit, id quod Josephus libro I. antiquitatum annotavit, & renarrat *Firmianus Lactantius*, a qua lingvarum mutatio. Verumenimvero Moses duces ad numerum lingvarum constituit quatuor & septuaginta; Nam Deut. cap. XXXII, altissimus, inquit, in confusione lingvarum constituit terminos populorum septuaginta lingvarum. Ast Nimrothus confusus in Italiam cum Camese filio parvulo secessit, ubi urbem inauguravit, & de filio Cameseni appellavit, quæ Roma dein est nuncupata, ut est autor Berosus Babylonicus. Sed & Marcus Portius Cato Italiæ originem cepisse scribit aureo seculo, sub principibus diis Jano, Camese, Saturno. Atqui *Roma non a Romulo, ut putant, nominata*, nempe ante quem cœpit annis paulo minus octingentis, teste Cajo Sempronio; sed a Romia filia Itali. Cœperunt itaque tum regna. Nam Assyriorum, quod & Babylonicum, teste Beroso libro I, omnium facile maximum, autore eodem ac primum a Nimrotho inchoavit anno ab orbe condito termillesimo centesimo decimo quarto, autore Isidoro; a quo & urbis Babylonis auspicium, quam regiam esse voluit, cœpitque anno post diluvium centesimo trigesimo primo, teste Beroso libro IV, quam habendam & urbem urbium & regnum regnorum censuit. Mox Ninus urbs a filio excitata Nino, qui & Jupiter, teste Beroso, & Belus. Urbs ea in campis Assyriorum Arturiæ stadiorum circuitu quadringentorum eoque amplius turribus mille quingentis erecta. A Nino ad Trojæ captivitatem anni octingenti triginta tres, teste Eusebio Cæsariense. Etiam idololatria cœpit, Semiramis Nini conjux floruit, quæ Æthyopas & Indos bello vexavit. Regum vero Assyriorum novissimus Sardanapalus, qui anno ante urbem conditam sexagesimo quarto, ab Arbacto præfecto, ob desidiam ac luxum interemtus, ut annotavit P. Orisius. Post Assyrium mox Ægyptium sequutum anno ab orbe condito ter millesimo trigesimo quinto; ubi Rex omnium primus Sores, cujus regni ceteros Manethon diligentissime scripsit, qui post Berosum cœpit, in qua regione eruditi olim Orpheus, Homerus, Solon, Plato. Ast minime prætereundum regnorum omnium horum antiquius esse Scytharum, autore vel Trogo Pompejo, nimirum quod mox anno ab orbe condito bis millesimo quadringentesimo quinto cœpit a Rege antiquissimo Tanao, qui & Tanai amni nomen indidit, & Pothis, at propter mores sui barbaros & efferatos in numerum regnorum neutiquam relatum. Scythas itaque ex Araxa prisca prognatus, Napum edidit & Prutum ac Hunnum, Herculem & Teutonem, autore Beroso Babylonico. Et Tanai regis tempestate Amazones cœperunt inter Scythas & Albanos secundum Tanaim fluvium. Subortum interea regnum Chaldæorum ab Arphaxate Semi filio, quum sint Arphasatei Chaldæi, teste Flavio Josepho, quorum caput Babylon. Reperta mox Magia a Zoroastre Persarum Rege anno ab orbe condito ter millesimo centesimo octogesimo tertio, sub quo extincta ætas argentea, enata ænea, sub Venere, cujus auspicium sub Abrahamo, ad quem ab Adamo anni octingenti quadraginta octo: a diluvio duo & nonaginta supra ducentos, ut prodidit Philon. Et Abrahami quidem tempestate historia primum cœpit, ut est autor Cæsariensis Eusebius, quum *nec apud Hebræos nec Græcos antefuisset*. Abrahamus itaque jam natus annos centum sustulit ex conjuge Sara filium Isaacum

Roma non a Romulo.

Finis ætatis argenteæ.

cum; a cujus genitura ad templi secundi ruinam, atque adeo ante Christi JESU mortem anni sexcenti sexaginta, ad exitum vero populi Israelitici ex Ægypto quadringenti triginta, ab exituque ad templum Salomonis totidem. A Salomone vero ad devastationem per Babylonicos Solymis factam, anni quadringenti viginti. At Isaacus anno sexagesimo Jacobum deinceps edidit, qui nonagesimo primo Josephum, Phoroneo jam rege leges Græciæ tradente. Clades post diluvium maxima tum Sodomorum excidium, id qvod factum ante urbem conditam anno millesimo centesimo sexagesimo, autore P. Orosio. Deflagrationem eam cœlites tres ab Abrahamo in valle Mambre hospitio suscepti vitulo simulaque epasti prædixerunt, qui & de Ismaele nascituro fata tulerunt; a quo Ismaelitarum origo, ut a Juda ante Judæorum, ab Hebere filio Salæ Hebræorum, ut sunt testes locupletissimi Fl. Josephus, Aureliusque Augustinus, & clade ea Lotho solo, qui in foribus per tempus idem Segoris habitabat, Aaræ Germano cum liberis servato conjunx, quum adversus mandatum crebrius respectaret, in salis statuam contabuit, quam vidisse sese Fl. Josephus testatur libro primo antiquitatum; quæ deflagratio accidit anno ab orbe condito post septuagesimum altero, supra ducentesimum ter millesimum, ante Theanthropi ortum centesimo sexagesimo, qua interiere urbes quinque ad fluenta Jordanis, regno Pentapoleos in Arabiæ confinio sitæ, Sodomum, Gomorrum, Adamum, Sebois, Segor, anno regni Hebræorum quinquagesimo primo.

Reliquiæ diluvii.

Et loco hoc diluvia peropportune omnia referenda, quorum maximum, ut diximus, sub Noa, quo genus mortale universum interiit, oceanus montes universim editissimos omnes superavit, id quod in Ægypto ac Syria conchilia relicta etiamnum ostentant; quod & *Halicarnassæus Herodotus* in litteras retulit. Alterum sub Ogyge prisco, ut prodidit Xenophon, quo autore idem Ogyges orbi universo tum imperitavit; quod diluvium menses duravit novem. Tertium sub Nilo, quo submersa Ægyptus, sub Hercule ac Prometheo. Quartum sub Ogyge Attico in Achaja, anno ante urbem conditam millesimo quadragesimo, quod duravit menses duos. At Ogyges ille Eleusinam Græciæ condidit, cujus diluvii meminit P. Orosius. Quintum Deucalionis & Pyrrhæ conjugis tempestate, quod in Thessalia accidit, cujus metu in Parnassum refugerunt plurimi, & Deucalionis svasu in rupibus sibi consuluere; a qua re Mythologi e lapidibus referunt genus mortalium reparatum, quod accidit anno octingentesimo decimo ante urbem conditam, qua tempestate Amphytrion Athenis regno potitus, qui a Cecrope rege primo tertius, ut est autor P. Orosius. Et Plato tunc scribit, pestem in Æthiopia ortam maximam. Per tempus vero illud Liber Pater Indiam intravit ac subegit, Apis in Ægypto coli cœpit, qui & Serapis, currente Jobilæo tum ab orbe condito quadragesimo quarto, Isaaco ferme nato annos centum. At Thebarum Ægyptiarum eluvies post Deucalionæam accidit, annis ducentis, ut meminere M. Varro, & Cæsariensis Eusebius. Postremum Pharaonicum sub Protheo illo Ægyptio, qui sacerdos fuit Prothei magni; qua tempestate Helene Menelai in Græcia ab Alexandro Paride Trojano rapta. Ad Cecropem, quem retulimus, recurrendum, cujus seculo Græcorum historia nata, ut est autor divus Hieronymus in Cæsariensem Eusebium, post quem celeberrimum sub Deucalione diluvium, mox incendium sub Phætonte. Floruit vero per tempora illa Erichtonius e Vulcano & Minerva prognatus, Dardanus item stirpis Trojanæ autor, Liber pater. Sed & Europæ tum raptus a Jove perpetratus. Nec obscura tunc fama Ceres, quæ frumenti sationem docuit. Isidis delubrum Eleusinæ frumenta Triptolami imperium, Trojæ regnum, raptus Ganymedis, Tantalus & Tycius. Appollo præterea natus, Latonaque Jovis conjunx; & patitia, ut est autor divus Hieronymus. Mox *Cadmus*, qui in Græciam litteras *attulit*, quique Semelem genuit. Linus quoque & Zetus, Amphion, Musæus, Orpheus, Ninus, Persius, Æsculapius, Castor, Pollux, Hercules, quocum Appollo Admeto servivit & pecora pavit. Evertitur Ilium Trojæ. Atqui longo dein intervallo *Homerus* floruit, quem sequuti *Thales & Solon* cum sapientibus aliis. Mox Pythagoras, Socrates, Plato; a qua re apertissimum, fuisse Mosen omnibus illis priorem. Itaque ab anno Mosis octogesimo & egressu filiorum ad Abrahamum, anni quingenti quinquaginta. Totidem quoque a Cecropis quadragesimo quinto ad Ninum & Semiramidem. Et quoniam Jobel annum quinquagenarium apud Hebræos significat, luculenter apparet principium jubilæi quadragesimi primi cœpisse anno ab orbe condito ter millesimo ducentesimo trigesimo, ad quem ab Adamo millia annorum duo, ut illi supputant. Sacerdos in orbe primus Melchisedechus, cujus varia nativitas, Solymarum certe Rex, autore in antiquitatibus Fl. Josepho, qui Abrahamum a bello redeuntem victoriaque potitum pane & vino excepit. Data dein circumcisio Abrahamo non in justificationem, sed in signum fœderis, quo illius posteritas a gentibus ceteris segregata. Anni vero ab Adamo ad Abrahamum octingenti quadraginta octo. Verumenimvero anno ab orbe condito ter millesimo quingentesimo quadragesimoquinto Hebræos Pharaon servitute immodica pressit, quos eduxit Moses, qui & Moseus teste Archilocho. Et populum ille Israeliticum in eremo annos quadraginta aluit; leges & litteras dedit, ad cujus ortum ab Abrahamo, anni quinque & viginti supra qua-

quadringentos, autore Philone. Ab eo ad exitum de Ægypto & *inchoatum templum ligneum*, anni octoginta, teste eodem. Ab ædificatione ad instaurationem sub Dario qvingenti duodecim. Mosis itaque contemporaneus Cecrops cognomento Diphyes, Atheniensium Rex omnino primus; sub quo oliva reperta, Minerva Athenas appellavit, ipse primus Jovem. Ante autem Mosen *Atlas* Astrologus anno centesimo qvadragesimo qvarto, post eum vero Cadmus, Moseus & Orpheus. Sed & Argonautæ vellus rapuere aureum, duce Jasone, qvocum Hercules & scriptor floruit egregius Hellanicus. Anno dein ter millesimo nongentes. octoges. primo Priamus Trojæ regnavit; post qvem Carmenta litteras Romanas invenit, Hercules flamma interiit, Alexander Paris Helenen rapuit Menelai conjugem, cujus germanus Agamemnon Ilium vastavit bello decennali obsessum, Æneas in Italiam venit, anno ferme ab orbe condito qvater millesimo vigesimo qvarto. At Æneæ filius Ascanius Albam longam condidit anno quater millesimo qvadragesimo qvarto, a qua urbe Albanis nomen. Et tempestate ea arca testamenti rapta, celeberrimus tum orbe toto *Homerus*, Poetarum omnium princeps, qvorum octo fuere, ut annotavit Archilochus, e qvibus ultimus Olympiade vigesima tertia floruit, ab excidio Trojano qvingentesimo, Mæonius dictus, certamine Olympico victor, cui soli potestas emendandi characteres, nomina ac lingvam græcam; qvem floruisse post Thaleten Xenophon scribit, Samuele vate tum & Saule Hebræorum rege inclytis, sub quibus ætas ænea desiit; cœpit ferrea sub *Marte*, qvum Davides Hebræorum imperio potiretur; cujus tempestate Carthago in Africa a Didone excitata, casu sub Hasdrubale rege miserrimo, quo mulierum millia viginti qvinqve, virorum triginta interemta; transfugæ in universum omnes in Æsculapii fano igne sponte consumti; inter quos conjux regis cum filiis duobus. At urbs ipsa Carthago diebus continuis septem arsit: qva calamitate saxa etiam omnia in pulverem comminuta anno, a quo condita, septingentesimo, victore P. Scipione; id qvod P. Orosius annotavit. Et per tempora ea Salomon templum lapideum inchoavit, anno fere ab orbe condito quater millesimo ducentesimo qvarto, regni sui anno quarto teste Philone. Mox regnum ipsum Judæorum sub Roboa Salomonis filio partitum. Numerus tum Prophetarum ingens, inter quos Helias & Helisæus, e quibus ille curru in paradysum igneo raptus, anno ferme ab orbe condito qvater millesimo ducentesimo nonagesimo octavo. Ast quadringentesimo dein vigesimo septimo Græcia, qvum per ætas numerasset, Olympiadem instituit, in qvarum prima pugil fortissimus Milo Crotoniates natus, ut est autor A. Gellius Libro 14. noctium Atticarum, qvi dum in vires humanas nimium fidit, factus est præda ferarum, qva tempestate & Assyriorum regnum sub Sardanapalo, rege vitæ licentiosissimæ, in Medos tralatum est. Olympias vero prima Jesaiæ vatis ævo cœpit, & qvi cum eo propherarunt; a qva ad Ilii eversionem anni qvadringenti sexaginta. At qvadragesimo mox tertio Remus & Romulus ex Rhea Ilia Marte compressa editi, qvos Faustulus Ethruscus, pastor, ab eventu Romulum initio & Rumen appellavit, autore C. Sempronio. Floruit tum Sibylla Samia sub Tarquinio Prisco; Thales Milesius philosophabatur, cujus familiaris Anaximander, quem seqvuti Artemidorus & Agathyrsides, qui res Ægyptias condidit verissime, in Asiaque militavit diu, cujus contemporaneus Appollodorus Romanorum antiqvissimi Ethrusci; nimirum qvi sub seculo nati aureo, ut scriptum reliquit Myrsilus Lesbius. Anno dein qvater millesimo qvingentesimo nonagesimo octavo Nabuchodonosorus autore Beroso Babylonico Judæam populabundus ingressus templum vastavit, captivosqve in transmigrationem Babylonem usqve coegit, cujus cladis a Mose ad ædificationem primam anni qvadringenti septuaginta novem. A Salomone ad vastationem eam anni qvadringenti decem, qvo tempore dein sub Esdra templum restauratum usque ad Titum Imperatorem Romanum duravit annis qvadringentis viginti; et sub finem ætatis illius ferreæ Sappho floruit, e Lyricis elegantissima, quacum ætas ea anno qvater millesimo sexcentesimo nono finem cœpit, subseqvente a captivitate Hebræorum ætate qvinta, qvæ calamitas duravit annis septuaginta, ad qvater millesimum sexcentesimum septuagesimum nonum; qvibus temporibus Darius Persarum regno potitus, sub qvo emancipati Hebræi, anno septingentesimo decimo tertio super qvater millesimum, ad qvem a Salomone anni qvingenti duodecim, ut est testis Cæsariensis Eusebius annis ab eo ad CHRISTI JESU ortum qvingentis decem octo. Mox Xerxes floruit Regum antecessorum omnium potentissimus, qvi ambulare in mari visus, in terra navigare, cujusque gregibus flumina maxima non suffecerant; qva tempestate floruit Herodotus Halicarnasseus pater historiæ, Sophocles & Euripides Tragici. Herodoti contemporaneos fuisse Hellanicum & Thucydidem, A. Gellius testatur Libro 14. noctium Atticarum anno ferme quater millesimo septingentesimo trigesimo tertio; post qvem Artaxerxes, qvi & Ahasveros litteris sacris, cujus seculo Ctesias Gnidius, Calisthenes, Theopompus, inprimisqve Esdras, qvi legum monumenta suis restituit, anno ferme septuagesimo tertio, Darius dein Nothus, sub qvo illustris Plato, anno ferme nonagesimo tertio & mox Artaxerxes, Ochus cognomento, qvi post exitum de Ægypto Judæos complurimos, in transmigrationem cogens in Hyrcania ad mare Caspium conclusit, unde olim erepturi, ut est P. Orosius autor.

Finis ætatis Æneæ.

Finis ætatis ferreæ.

autor. Et sub Artaxerxe illo floruit Demosthenes orator ac summus *Aristoteles* Stagyrites Philosophorum antesignanus anno qvater millesimo octingentesimo qvinqvagesimo octavo. Dein *Xerxes* Persa, sub qvo Xenocrates Aristotelis ante auditor anno septuagesimo secundo. Mox *Cyrus*, sub qvo inclytus Xenophon, ac dein Darius, quem prostravit *Alexander* ille, qvi cognomento Magnus, qvi & Solymas cœpit anno ferme sexagesimo octavo; sed & Asiam domuit, Indiam intravit, Porum Indorum ipsorum Regem elephanto exultantem, Bucephalo ipse eqvo insidens, certamine singulari congressus, victor rediit, & Alexandriam in Ægypto condidit anno regni sui septimo, occupata ante Babylone Assyriorum metropoli, interemtoqve Dario anno ferme septuagesimo tertio, ac sic in Ægypto annos regnavit qvinqve, ubi Babylonem alteram excitavit, qvæ Memphis olim, autore C. Plinio, nunc Alcayrum vulgo, sub qvo floruere Onesicritus & Aristobulus, qvi ambo ejus in Indiam ac Ægyptum legati. Et Alexander ille, cui mundus non suffecit unus, nempe qvi dicere ad amicos solebat, *quid victo mundo hoc faciemus?* fato miserrimo absumtus est, post qvem principes duodecim regnum inter sese divisere, e qvibus Ptolomæus unus Ægypti rex declaratus. Et sub Ptolomæo Lago Hellanicus, sub Philadelpho vero Interpretes septuaginta floruere, anno ferme qvatermillesimo nongentesimo qvinqvagef. primo. At septuagef. septimo Jesus Syrachius librum Ecclesiasticum, ut putant, edidit, sub Evergete rege Ægypti; qvem seqvutus Epiphanes, cujus tempestate Græcos Romani vicere. Scipio Africam debellavit, Terentiumqve inde Comicum abduxit; At qvinqvies millesimo centesimo nono Syria a Romanis est occupata; post qvæ tempora Dionysius Siculus tyrannus floruit anno decimo septimo; & mox anno qvadragesimo septimo Cn. Pompejus Judæam cepit, cujus tempestate Possidonius Philosophus vixit. Devicto vero Pompejo Cajus Julius Cæsar monarchiam primus constituit anno qvinqvagesimo qvarto; qvo a Bruto & Cassio interemto ætas ea effloruit. Et jam annus agebatur ab orbe condito qvinqvies millesimus ducentesimus decimus, qvum Octavianus Augustus rerum potiretur, qvocum ætas sexta auspicata, cujus annis supremis, qvum decreto orbem recenseret, natus est *CHRISTUS JESUS* anno ab o. c. ter millesimo septingentesimo sexagesimo, a diluvio ter millesimo centesimo secundo; sinceriores tamen a mundi exordio ad tempus illud supputant annos ter mille qvingentos & octo. Astronomi millia annorum qvinqve trecentos qvadraginta qvatuor. Ab Adamo enim ad diluvium millia duo ducenti qvadraginta duo. Inde ad Christum millia tria septingenti sexaginta. Hebræi vero ab Adamo ad diluvium annos mille qvingentos faciunt. A diluvio ad Abrahamum ducentos nonaginta duos. Ortu Christi venerando tellus Romæ in transtyberina regione oleum in mysterii argumentum, fluvio diem integrum manavit, qvod Cæsariensis Eusebius annotavit. Sed & Magi ab Oriente venerabundi venerunt, & die a lustrico qvinto Christum in gurgustiolo Bethleemitico salutarunt adoraruntque, munera affatim offerentes. At elusus ab illis Herodes rex tum Judæorum omnes in universum a bimatu infantes & infra tempus illud trucidavit, interqve illos filium, qvo audito Augustus *malle se inqvit, porcum esse Regis, qvam filium*, ait, ut annotavit Aurelius Macrobius libro II Saturnalium. Ast sub Tiberio anno trigesimo tertio Christus crucifixus, anno Cæsaris ejusdem decimo qvinto, ad qvem ab Abrahamo millia duo qvadringenti qvadraginta, autore Eusebio. A Nino & Semiramide millia duo qvadringenti triginta, teste eodem. Olympias vero ducentesima decima. Mox Hierosolyma sub Tito Cæsare septimum capta ac vastata, undecies centenis millibus mortalium peremptis, ut prodidit Fl. Josephus & millibus centenis captis ac venundatis. At anno divi Constantini Cæsaris trigef. qvinto synodus Nicæna celebrata, sub qva Cyriacus Judæus qvi & Judas divæ Helenæ Augustæ crucem sanctam ostendit refodiendam, cruce ipse affixus; a qvo cruciferorum ordo cœpit primum, qvi intermissus sub Innocentio tertio Pontifice maximo, Lateranensi synodo restauratus, qvorum regulam edidit Innocentius qvartus: post qvæ tempora inclinare imperium cœpit.

Gesta Alexandri.

Annus Nativitatis CHRISTI.

LIBER

LIBER TERTIUS
De
Regni Romani auſpicio, ordineqve Regum ac Imperatorum ac vitæ tempore, nec non de viris diſciplina excellentibus ſub Imperatoribus, ac Chriſtianorum perſecutione.

De Regni Romani initio & Imperantibus.

REgnorum inter maxima Romanorum ac noviſſimum: nam Aſſyriorum ſub Sardanapalo interiit, Perſarum ſub Dario, Macedonum ſub Romanis. Cœpit vero Romanum a Proca rege, anno quo deſiit Babylon, ſub Arbacto Cyri præfecto, poſtea quam ſtetiſſet annis mille centum ſexaginta. Condita ergo eſt Roma poſt everſum Ilium circiter annum trecenteſimum trigeſimum, Olympiade ſexta, quæ annis totidem durans, quot Babylon, a Gothis, & rege Alarico eſt vaſtata. Regna itaque ea per ſtatuam olim Nabuchodonoſoro ſunt ſignificata, quam Daniel vates declaravit. Nam, quum ea apice appareret aureo, pectore, brachiis argenteis, ventre & femore ex ære, tibiis ferreis, portento hoc poſtremo Romanum eſt inſinuatum quod ferro cetera abſumſit. At Perſarum dentium rictu triplici, Macedonum pardo alato alis quaternis & capitibus totidem demonſtratum. Romanum vero dentibus beſtiæ ferreis. Primus autem omnino Italiæ Rex Janus, poſt quem Picus, Faunus, Latinus; cujus tempeſtate Æneas e Troja in agrum Laurentem venit & Lavinium condidit, annis tribus regno potitus. Mox Aſcanius filius, qui Albam longam excitavit; in qua regnatum annis ferme quadringentis triginta duobus. Nam Aſcanius annos regnavit viginti octo, Aſcanius poſthumus annos undetriginta, Æneas Sylvius triginta unum, Latinus Sylvius quinquaginta unum, Alba Sylvius undequadraginta, Atys tres ſupra viginti, Capis duo de triginta, Capetus triginta tres, Tiberinus novem, Agrippa quadraginta, Aventinus triginta ſeptem, Procas viginti duos, Amulius quadraginta tres. Dein ſequuti Reges annis ducentis quadraginta tribus, qui fuere ſeptem autore Sexto Ruſo ad Valentinianum. Romulus enim regnavit annis triginta octo, elatus anno ab orbe condito quatermilleſimo quadringenteſimo quadrageſimo octavo, ante Chriſtum JESUM ſeptingentis uno ac quinquaginta. At Senatores tum annum unum dies ſenos. Numa Pompilius annis quadraginta tribus; mortuus anno ab orbe condito quater milleſimo quadringenteſimo octogeſimo quinto, ante Chriſtum ſeptingentis quatuordecim. Tullus Hoſtilius annis duobus ac triginta, qui obiit anno ab orbe condito quater milleſimo, quingenteſimo octogeſimo ſexto, ante Chriſtum annis ſexcentis triginta ſeptem. Ancus Martius annis viginti quinque, mortuus anno ab orbe condito quater milleſimo quingenteſimo quinquageſimo octavo, ante Chriſtum ſexcenteſimo quadrageſimo primo. Tarquinius Priſcus annos triginta octo, qui exceſſit anno ab orbe condito quater milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo tertio, ante Chriſtum ſexcenteſimo vigeſimo ſexto. Servius Tullius annos quadraginta quatuor, elatus anno ab orbe condito quadringenteſimo ſexcenteſimo decimo nono, ante Chriſtum ſeptingenteſimo octogeſimo. At Lucius Tarquinius Superbus ſtuprata Lucretia Collatini expulſus eſt anno regni vigeſimo quinto, anno ab orbe condito quater milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo, ante Chriſtum ſeptingenteſimo quadrageſimo nono. Seqvuti Conſules; quorum primi Junius Brutus & Publicola. Numerati vero ex ordine Conſules octingenti ſeptuaginta ſeptem, autore Sexto Ruſo; e quibus ultimi Banſa & Hircejus interlabentibus annis quadringentis, nonnullis tamen forte tempore medio ſurrogatis. Fuit & Roma ſine Conſulibus annis quadraginta quinque. Sub Tribunis ergo militum regnatum annis quadraginta tribus. Interdum & ſine magiſtratu. Imperatores a Cæſare Julio ad Jovinianum quadraginta tres autore Sexto Ruſo. Regum regnum duravit annis ducentis quadraginta tribus, teſte eodem. Regnum Conſulum admiſſis & Dictatoribus annis duravit quadringentis quadraginta ſeptem. At Imperatorum annis quadringentis ſeptem, ut ſcribit Sextus Rufus. Verumenimvero C. Julius Cæſar Lucii filius, annis quatuor, menſibus ſeptem, Monarchiam tenuit, anno ab orbe condito quinquies milleſimo centeſimo quinquageſimo tertio, ante Chriſtum quadrageſimo ſexto; quem ſeqvutus eſt Auguſtus Octavianus Cæſar, qui vixit annis quinquaginta ſex, menſibus ſenis, ab orbe condito quinquies milleſimo centeſimo quinquageſimo octavo. Dein Tiberius Claudius Cæſar imperium tenuit annis viginti tribus, anno Chriſti quinto decimo. Cajus Caligula Cæſar annis tribus, menſibus decem, diebus octo, anno a natali Chriſtiano trigeſimo octavo vita functus. Publius Titus Claudius annis tredecim, menſibus octo, diebus viginti, anno Chriſti quadrageſimo tertio elatus. Domitius Nero Claudius Cæſar annis quatuordecim, menſibus ſeptem, diebus octo, A. Chriſti quinquageſimo ſeptimo. Sergius Galba menſibus ſeptem, A. C. ſeptuageſimo primo. Salvius Otto menſibus tribus, A. C. ſeptuageſimo

simo primo. Aulus Vitellius Cæsar mensibus septem, A. C. septuagesimo secundo. Flavius Vespasianus Augustus annis decem, A. C. septuagesimo tertio. Titus Vespasianus Cæsar annis duobus, mens. duobus, diebus viginti, A. C. octogesimo primo. Flavius Domitianus annis quindecim, mens. quinque, A. C. octogesimo secundo. Nerva Coccejus, anno uno, mens. quatuor, A. C. nonagesimo nono. Ulpius Trajanus, annis decem & octo, mens. sex, A. C. centesimo. Helius Hadrianus anno uno ac viginti, A. C. centes. decimo nono. Antonius Fulvius Pius annis duobus ac viginti, mens. tribus, A. C. centes. quadragesimo. Marcus Antonius Pius, annis undeviginti, mense uno; A. C. centesimo sexages. tertio. M. Antoninus Philosophus, M. Antoninus Verus, M. Commodus annis tredecim, teste Lampridio, anno vitæ trigesimo secundo strangulatus, A. C. centesimo octoges. secundo. Publius Hælius Pertinax mens. sex, A. C. centesimo nonages. quarto. Juliano Didymus annis quinquaginta sex, teste Spartiano, mens. quatuor, diebus sexaginta quinque. Pesceninus Niger. Dein Septimius Severus annis decem & octo, mens. octo, A. C. centesimo nonages. quinto. Marcus Aurelius Bassianus annis septem, A. C. ducentesimo decimo tertio. Opilius Macrinus anno uno, A. C. ducentes. undevigesimo. Aurelius Antoninus Verus Heliogabalus annis quatuor, A. C. ducentes. viges. secundo. Severus Alexander annis tredecim, A. C. ducentesimo viges. quarto. Julius Maximinus annis tribus, A. C. ducentes. triges. septimo. Decius Celius Balbinus a militibus occisus. Gordianus annis sex, A. C. ducentes. quadragesimo. Marcus Severus Ostilianus venæ malo interemtus. Marcus Jul. Philippus annis septem, A. C. ducentes. quadragesimo sexto. M. Q. Trajanus Decius Augustus anno uno mensibus tribus, A. C. ducentesimo quinquagesimo primo. Verus Gallus Hostilianus cum filio annis duobus, A. C. ducentesimo quinquagesimo quarto. Æmilianus Lybicus Augustus. Dein Valerianus Colobius annis quindecim, A. C. ducentes. quinquagesimo sexto. Marcus Aurelius Claudius secundus, anno uno, mens. novem, A. C. ducentesimo septuagesimo. Dein Aurelianus annis quinque, mens. totidem, A. C. ducentesimo septuages. tertio. Publius Annius Tacitus mens. sex, A. C. ducentes. septuagesimo septimo. M. Annius Florianus, & mox Probus annis sex, mens. quatuor, A. C. ducentes. septuages. octavo. M. Aurelius Carus annis duobus, A. C. octogesimo quarto. Numerianus Carinus, & mox Diocletianus annis viginti, A. C. ducentesimo octogesimo sexto. Aurelius Maximianus Herculeus, Alexander, Maxentius, Valens, Constantius, Clorus. At Galerius annis duobus, A. C. trecentes. sexto. Inter reges vero tunc M. Julius, Licinius Licinianus, mox Galienus, Constantinus Maximus Pius annis triginta, mens. decem, A. C. trecentes. octavo; sub quo translatum Imperium ad Græcos. Diviso Imperio Anavallianus Constantinus annis tribus, Constantius, Constans dies duodetriginta, Constantius annis quatuor. Magnentius Britannion annis sex. Silvanus menses duos. Gallus, Constantinus annis viginti quatuor mensibus quinque, A. C. trecentes. trigesimo nono. Fl. Claudius Julius Julianus annis duobus, mens. octo, A. C. trecentes. sexagesimo tertio. Jovinianus mensibus octo, A. C. trecentesimo sexages. quinto. Valentianus annis undecim, mensibus quinque, A. C. trecentes. sexagesimo sexto. Valens annis quatuor, A. C. trecentesimo octoges. septimo. Gratianus annis sex, A. C. octogesimo secundo. Valentinianus secundus, annis octo. Theodosius annis undecim, A. C. trecentesimo octoges. octavo. Arcadius annis tredecim, A. C. quadringentes. septimo. Honorius annis quindecim, A. C. quadringentesimo undecimo. Theodosius minor annis viginti septem, A. C. quadringentesimo trigesimo primo. Valentinianus tertius, Martianus; dein Flavius, Valens, Leon, Leon secundus, Flavius, Valens, Zenon Leontes annis decem & septem, A. C. quadringentes. septuagesimo quarto. Anastasius annis triginta sex, A. C. quadringentes. nonagesimo. Fl. Valens. Justinus annis octo; A. C. quingentesimo undevigesimo. Fl. Valens Justinianus annis duodetriginta, A. C. quingentesimo vigesimo quinto. Fl. Valens Justinus annis undecim, A. C. quingentesimo sexagesimo quarto. Tiberius secundus annis septem, A. C. quingentesimo septuagesimo primo. Mauritius annis viginti, A. C. quingentes. septuagesimo octavo. Phocas annis tredecim, A. C. quingentes. nonagesimo octavo. Heraclius annis viginti septem; A. C. sexcentesimo undecimo. Heraclion annis duobus, A. C. sexcentesimo trigesimo octavo. Constantinus tertius annis viginti septem, A. C. sexcentes. quadragesimo. Constans dein, ac mox Mezentius, qui ne diem quidem imperavit, A. C. sexcentes. sexagesimo nono. Constantinus quartus, annis decem & septem, A. C. sexcentes. septuages. Constans, & mox Justinus Constans filius annis decem, A. C. sex centesimo octogesimo sexto. Leon annis tribus, A. C. sexcentesimo nonages. sexto. Tiberius tertius annis septem, A. C. sexcentesimo nonages. nono. Philippicus Dardamus, anno uno, A. C. septingentes. septimo. Anastasius secundus annis tribus, A. C. septigentes. undecimo. Theodosius tertius annis undecim, A. C. septingentes. quindecimo. Leon tertius annis viginti quinque. Constantinus quintus annis decem, A. C. septingentes. quinto; a quo translatum imperium in Gallos. Leon quartus annis quinque, A. C. septingentes. septuages. octavo. Nicephorus annis novem, A. C. septingentes. nonagesimo secundo. Constantinus sextus Leontis filius. Carolus M. annis quatuordecim, A. C. octingentesimo primo. Ludovicus Pius annis viginti quinque,

que, A. C. octingentesimo decimo quinto. Lotharius primus annis qvindecim, A. C. octingentesimo qvadrages. nono. Ludovicus secundus anno uno ac viginti, A. C. octingentesimo qvinqvagesimo sexto. Carolus secundus sive Calvus annis sex, A. C. octingentesimo septuagesimo septimo. Carolus junior sive tertius annis viginti duobus, A. C. octingentesimo octogesimo secundo. Arnulphus annis duodecim, A. C. octingentesimo nonagesimo qvarto. Ludovicus tertius, annis sex, A. C. nongentesimo octavo. Berengarius primus annis qvatuor, A. C. nongentesimo decimo tertio. Cunradus, & mox Berengarius secundus, annis qvatuor in Italia, A. C. nongentesimo vigesimo primo. Hugo annis decem, A. C. nongentesimo vigesimo septimo; a qvo imperium translatum in Germanos, ubi durat adhuc. Henricus annis octo. Berengarius tertius in Italia annis tredecim, A. C. nongentesimo trigesimo qvinto. Lotharius Hugonis filius annis duobus in Italia. Berengarius qvartus & dein Otto primus Henrici filius annis triginta sex. Otto secundus annis duodecim, A. C. nongentesimo sexagesimo secundo. Otto tertius annis decem & septem, A. C. nongentesimo octogesimo septimo. Otto qvartus annos duodeviginti, A. C. nongentesimo octogesimo septimo; a quo Imperatorum electio, in qva primus Henricus primus, qvi moderatus imperium annis undeviginti, mens. qvinqve, elatus anno a natali Christiano qvarto supra millesimum. Cunradus annos triginta, A. C. millef. vigesimo primo. Henricus annis decem & septem, A. C. millesimo undeqvadragesimo. Henricus sec. annis duodeqvinqvaginta, A. C. millef. qvinqvagesimo septimo. Henricus tertius annos viginti, A. C. millesimo centes. octavo. Henricus qvartus. Lotharius qvartus annis undecim, A. C. millef. centesimo duodetrigesimo. Cunradus sec. annis qvindecim, A. C. millef. undeqvadragesimo. Fœdericus primus, qvi Barbarussa annis triginta septem, A. C. millef. centesimo qvinqvagesimo tertio. Henricus qvintus annis octo, A. C. millef. centesimo nonagesimo. Otto qvintus annis tribus, A. C. millef. ducentesimo nono. Fœdericus sec. annis triginta tribus, A. C. millesimo ducentes. duodecimo. Rudolphus annis undeviginti, A. C. millesimo ducentesimo septuages. tertio. Adoulphus a Naxonibus annis sex, A. C. millef. ducentesimo nonagesimo secundo. Albertus annis decem, A. C. millesimo ducentesimo nonages. octavo. Henricus sextus annis qvinqve, mens. octo A. C. millef. trecentesimo nono. Ludovicus qvartus, annis qvinqvaginta duobus, A. C. millef. trecentesimo decimo qvinto. Carolus qvartus annis triginta ac uno, A. C. millef. trecentesimo septuagesimo nono. Robertus annis novem, A. C. millef. qvadringentesimo primo. Sigismundus annos duos de triginta A. C. millef. qvadringentesimo undecimo. Albertus annis duobus, A. C. millef. qvadringentes. duodeqvadragesimo. Fridericus tertius, annis qvinqvaginta tribus, A. C. millef. qvadringentes. qvadragesimo. Maximilianus anno obiit a natali Christiano millef. qvingentes. undevigesimo, ad Idus Januarias. Ultimus nunc Carolus qvintus, Maximiliani ex Philippi Hispaniarum Rege nepos. Ad viros nunc disciplina sub Cæsaribus excellentes divertendum. Itaque paulo supra Cæsarum ætatem T. Lucretius, Q. Ennius, Pacuvius Q. Ennii Nepos, Nævius ac Plautus porrere. Cum Scipione Panætius & Terentius Apher; sub C. Julio Cæsare Publius & Laberius, Diodorus Siculus, M. Terentius Varro undecunqve doctissimus, M. Cato Censorinus generis Romani scientissimus, M. Tullius Cicero Romanæ eloqventiæ pater, C. Crispus Sallustius. Sub divo Augusto Athenodorus, Publius Virgilius Maro, Publius Ovidius Naso, Cajus Valerius Catullus, Sextus Aurelius Propertius, Albius Tibullus, Æmilius Macer, Messala Corvinus, Asinius Pollio, Marsus Rabirius, Sabinus, Fl. Horatius, Plotinus, Valerius Maximus, Cajus Julius Solinus, Titus Livius Patavinus, Strabo Gnosius & ejus Synchroni Xenarchus, Dion Prusensis, Dionysius Alexandrinus, Vitruvius Pollio in architectura doctissimus. Sub Nerone Annæus Seneca, M. Annæus Lucanus, Asconius Bedianus Ciceronis interpres, qvem imitati in veteribus Porphirion, Acron, Nonius Marcellus, Festus Pompejus, Diomedes. Cum Seneca, M. Fabius Qvintilianus, in Galbæ imperium usque, Julius Africanus, Vibius, Crispus, Tracalus, Domitius Apher, Bassus Salcius, Aulus Persius, Statius Papinius, Silius Italicus. Sub Fl. Vespasiano Cornelius Tacitus. Sub Tito Vespasiano C. Plinius, & mox Plinius, Cecilius Dorotheus, Fl. Josephus, Galenus Pergamenfis. Sub Domitiano M. Valerius Martialis, Decius Junius Juvenalis, C. Valerius Flaccus, Setinus Xistus Pythagoricus, Agathocles Cenomaus, Trogus Pompejus Appollonius Theaneus, cujus illustrator Philostratus. Sub Trajano Plutarchus Chæronæus. Sub Hadriano C. Svetonius Tranqvillus secundus Philosophus, Ptolomæus Alexandrinus, Ælianus, Q. Florens, Tertullianus, Svidas, Sextus Julius Frontinus. Sub divo M. Antonino Opianus, Fronto, cujus auditor Meltio Asianus, Apulejus Madaurensis, Vectius Prætextatus, A. Gellius, cujus præceptor Sulpitius Apollinaris, qvorum coævus L. Paulus, Passienus, M. Marullus, Petronius Arbiter, Justinus. Sub Commodo Julius Pollux. Sub Valentino Decius Ausonius Gallus. Alexandri tempestate Ulpius Ulpianus Jurisconsultorum doctissimus, Cæsaris Assessor, ante qvem Julius Firmicus. Sub Gordiano Q. Serenus Sammonicus. Sub Diocletiano & Constantio T. Calphurnius, Alphius

De Viris doctrina excellentibus.

phius Avitus, Septimius Apher, Terentianus, Rufus Festus Avienius, Helius Spartianus, Julius Capitolinus, Helius Lampridius, Trevellius Pollio, Fl. Vopiscus, Vulcatius, L. Florus & sub Valente Eutropius. Sub Constantino Dioscorides, Juvencus, Aurelius Prudentius, Cassianus, Didymus Alexandrinus, Licentius, Alcymus, Fortunatus. Ambrosius haud ita multo tempore Origene prior. Origenes Adamantius millibus librorum sex amplius scripsit, autore divo Hieronymo, cujus amator insignis Porphyrius Atheniensis. Sub Theodosio Eusebius Cæsariensis & cumprimis Cæsari familiarissimus, Joannes Damascenus, qui Theologumena edidit, Aurelius Augustinus, & eorum contemporaneus divus Hieronymus. Sub Arcadio Cl. Claudianus. Sub Totyla Eutytius & Fulgentius. Sub Theodorico Sidonius Appollinaris, Cassiodorus, Sedulius, Prosper, Martianus Capella. Sub Ludovico Gallo Rabanus, qua tempestate Strabus Gallus. Neoteros præterire satius, ne si unum aut alterum parum rite recensuero, committam imprudenter. Quare ad Academicos descendendum. Sub divo Octaviano Augusto insontes in divorum abiere numerum, autore cædis Herode Rege; sub Tiberio Hermogildis. Sub Nerone Apostolorum principes Petrus ac Paulus, insuperque Cornelius Centurio, Gervasius; sub Tito Petronella; sub Domitiano Nereus & Achilles; sub Trajano Diogenes, Quirinus, Balbina; sub Antonino Vero Victor; sub Commodo diva Cæcilia, sub Probo Anatholius; sub Hadriano Chrysostomus; Eustachius, Sophia; sub Severo Clemens, Theophilus; sub Helio Gertrudis; sub Decio Nestor, Abdon, Sennon, Romanus, Laurentius, Hippolytus, Hireneus, Methodius, Reparata, Januarius, Felix, Philippus, Sylvanus, Alexander Vitalis, Martialis, qui divæ Felicitatis filii; sub Claudio Prisca, Marius, Julianus, Cæsarius, Cæcilius, Cyprianus; sub Diocletiano, Datiano, Maximiano Lucia, Gregorius, Vincentius, Sebastianus, Blasius; sub Maximiano Barbara, Hermolaus, Felix Panthaleon, Cyriacus, Mauritius, Sergius, Gereon, Saturnus, Sisinnius; Sub Juliano Hilarius, Donatus, Porphyrius; sub Joviano Cassianus; sub Valente ac Valentiniano Ambrosius, Macarius, Optatus; sub Martiano Germanus; sub Anastasio Fulgentius, Faustus, Symmachus, Leonhardus; sub Gratiano Basilius; sub Numeriano Maurus; sub Valeriano Eugenia, Patroclus, Marinus, Symphronius, Prothus; sub Heraclio Florianus, Anastasius, Isioderus, Austrogillus; sub Maxentio Agatha, Dorothea, Catharina, Tiburtius, Vincentius, Quintinus; sub Constantino Magno Amos; sub Constantino minore Cyrillus, Kylianus; sub Constantino quarto Gangulphus; sub Constantino Arriano Gregorius, Paulinus, Victorinus, Gaudentius, Frumentius, Martinus, Briccius; sub Hunnis Nicasius, Gerhardus, Benedictus, Prosper, Cassius, Eugenius, undena parthenon millia, duce diva Ursula; sub Vandalis Aurelius Augustinus, Donatus, Severinus, Maurinus, Anscarius; sub Dagno rege Christophorus; sub Francis Salvius, Androtus, Ansbatus; sub Saxonibus Thomas Cantuauriensis, Gothardus, Udalricus, Anshelmus, Clara, Wenceslaus, Theobaldus.

LIBER QUARTUS

De Pontificum ordine deque eorum insigniter gestis.

Ordo Pontificium.

Primus omnino Pontificum *Petrus* Galilæus e Bethsaida Andreæ Germanus anno Claudii secundo, Herodiano carcere ereptus Romam venit, a Nerone cruci affixus pedibus in sublime surrectis, anno dignitatis vigesimo quinto, mense septimo. Linus illi suffectus anno Neronis postremo, qui præfuit annis undecim mensibus tribus, diebus duodecim. Cletus Romanus genitore Æmiliano annis undecim, mense uno, diebus undecim. Clemens primus Romanus Cœlimontanus Faustino patre annis novem, mensibus decem. Anacletus Atheniensis Antiocho patre annis novem, mensibus duobus, diebus decem. Ævaristus Græcus Juda patre, Judæo professione Bethlehemitico, annis novem, mensibus duobus, diebus decem. Alexander primus Romanus, Capitetaurinus, genitore Alexandro, annis decem, mens. septem, diebus duobus. Xistus primus Romanus, patre pastore, annis decem, mens. tribus, diebus viginti ac uno. Thelesphorus Græcus Anachorita patre, annis undecim, mens. tribus, diebus duobus supra viginti. Higinius Atheniensis, patre Philosopho, annis quatuor, mens. tribus, diebus quatuor. Pius primus Aquilegiensis, patre Rufino, annis duodecim. Anicætus Syrus, nimirum e vico Marci, sive, ut Damascus, Homusia, patre Joanne, annis novem, mensibus quatuor, diebus tribus. Soter Campanus Fundamianus, patre Concordio, annis novem, mens. tribus, die uno supra viginti. Eleutherius Nicopolitanus, Abundio patre, anno uno ac viginti, mens. sex, diebus qui-

qvinis. Victor primus Apher, genitore Felice, annis decem, menſ. tribus, diebus decem. Severinus Romanus, Abundio patre, annis novem. Caliſtus primus Ravennas; Demetrio patre annis qvinqve, menſ. duobus, diebus decem. Urbanus primus Romanus, patre Pontiano, annis octo, diebus duodecim, menſ. duobus. Pontianus Romanus patre Calphurnio, annis ſex, menſibus duobus, diebus duobus. Cyriacus anno uno, menſ. tribus, virgo cum virginibus apud Agrippinam Ubiorum interemtus. Antherus Græcus, patre Romulo, annis tribus, menſe uno, diebus viginti ac uno. Fabianus Romanus, patre Fabiano, annis tredecim, menſ. undecim, diebus undecim. Cornelius Romanus, patre Caſco, annis tribus, diebus decem. Lucius primus Romanus, Porphyrio patre, annis tribus, menſ. duobus, diebus decem. Stephanus primus Romanus, Julio patre, annis tribus, menſ. duobus. Xiſtus ſecund. Athenienſis, annis duobus, menſ. novem, diebus tribus. Dionyſius annis ſex, primus e monachis lectus. Felix prim. Romanus, patre Conſtantino, an. qvatuor, menſ. tribus, diebus qvindecim. Eutycianus Tuſcus, urbe Lunæ, patre Maximo, annis octo, menſ. decem, diebus qvatuor. Cajus Dalmata, patre Cajo Diocletianei generis, annis undecim, menſ. qvatuor. Marcellinus Romanus, annis novem, menſ. tribus. Marcellus Romanus genitore Benedicto, annis qvinqve, menſ. ſex, diebus viginti ac uno. Euſebius Græcus, patre Medico, an. duobus, menſ. ſex, diebus viginti qvinqve. Melchiades Apher, annis qvatuor, menſ. ſeptem, diebus novem. Sylveſter prim. Romanus, patre Rufino annis viginti ac uno. Marcus Romanus, patre Priſco, annis duobus, menſ. octo. Julius primus Romanus, patre ruſtico, annis decem & ſex, menſ. qvatuor. Liberius Romanus, patre Auguſto, annis decem & ſex, menſ. ſeptem, diebus duobus. Felix ſecund. Romanus, patre Anaſtaſio anno uno, menſ. qvatuor, diebus duobus. Damaſus primus Hiſpanus, patre Antonio, annis decem & octo, menſ. duobus, diebus decem. Siricus Romanus, patre Tiburtio, annis qvindecim, menſ. undecim, diebus viginti qvinqve. Anaſtaſius primus Romanus, patre Maximo, an. tribus, diebus decem. Innocentius primus Albanus, patre Innocentio, annis qvindecim, menſ. duobus, diebus viginti. Zozimus Græcus, patre Abrahamo, anno uno, menſ. octo, diebus viginti qvinqve. Bonifacius primus Romanus, patre Jucundo, annis tribus, menſ. qvatuor, diebus ſeptem. Cœleſtinus prim. Romanus, patre Priſco, annis octo, diebus novem. Leo prim. Tuſcus, patre Qvintiano, annis viginti ac uno, menſe uno, diebus tredecim. Hilarius Sardius, patre Criſpino, annis ſex, menſ. tribus, diebus decem. Simplicius Tiburtinus, patre Caſtino, annis qvindecim, menſe uno, diebus ſeptem. Felix tertius Romanus, patre Felice, annis octo, menſ. undecim, dieb. undeviginti. Gelaſius primus Apher, patre Valerio, annis qvatuor, menſ. octo, diebus decem & ſeptem. Anaſtaſius ſecundus Romanus, patre Fortunato, anno uno, menſ. decem, diebus viginti qvatuor. Simachus Sardus, patre Fortunato, an. qvindecim, menſ. ſex, diebus viginti duobus. Hormiſda Campanus, patre Juſto, an. novem, diebus decem & octo. Joannes primus Tuſcus, patre Conſtantio, an. duobus, menſ. octo. Felix qvartus Samus, patre Caſtorio, annis qvatuor, menſ. duobus, diebus tredecim. Bonifacius ſecundus Romanus, Sigiſmundo annis duobus, diebus viginti ſex. Joannes ſecund. Romanus, patre Projecto, Cœliomontanus, annis duobus, menſ. qvatuor. Agapetus primus Romanus, patre Gordiano, anno uno. Silverius Campanus, patre Hormiſda, anno uno, menſ. qvinis, diebus duodecim. Vigilius Romanus, patre Jo. Conſule, annis decem & ſeptem, menſ. ſex, diebus viginti qvinqve. Pelagius primus Romanus, patre Joanne, annis undecim, diebus undeviginti. Joannes tertius Romanus, patre Anaſtaſio, an. tredecim. Benedictus primus Romanus, patre Bonifacio, annis qvatuor, menſe uno, diebus duodetriginta. Pelagius Romanus, patre Vingeldo, annis decem menſ. duobus, diebus decem. Gregorius Magnus ſive primus Romanus, patre Gordiano, annis tredecim, menſ. ſex, diebus decem. Savinianus anno uno, menſ. qvinqve, diebus novem. Bonifacius tertius menſ. octo, diebus duodetriginta. Bonifacius qvartus Marſus an. ſex, menſ. octo, diebus duodecim. Deus dedit Romanus an. qvatuor. Bonifacius qvintus Campanus annis qvinqve, diebus decem. Honorius primus Campanus, patre Petronio, an. duodecim, menſ. undecim, diebus decem & ſeptem. Severus primus Romanus, patre Labieno, anno uno. Joannes qvartus Dalmata, patre Venantio, anno uno, menſ. novem, diebus decem & octo. Theodorus primus Græcus Hieroſolymitanus, patre Theodoro, annis ſex, menſ. qvinqve, diebus octo. Martinus primus Tudertinus, patre Fabricio, annis ſex, menſe uno, diebus viginti ſex. Eugenius primus Romanus, patre Rufiniano, annis ferme tribus. Vitellianus Volſcus ex Seguno, annis qvatuordecim, menſ. ſenis. Adeodatus Romanus patre Joviniano, annis tribus, menſ. duobus, diebus qvinis. Donus primus Romanus, patre Mauritio, anno uno, menſibus duobus, diebus quinis. Agathon primus Siculus, patre Romano, annis duobus, menſ. ſex, diebus qvindecim. Leo ſecund. Siculus, patre Paulo, menſ. decem, diebus decem & ſeptem. Benedictus ſecundus Romanus menſibus decem, diebus duodecim. Joannes qvintus Antiochenus, patre Cyriaco, anno uno, diebus decem. Conon Thrax, patre

patre Benedicto, menſ. undecim, diebus tribus. Sergius primus Antiochenus, patre Tiberio, annis qvatuordecim, menſ. octo, diebus qvatuordecim. Joannes ſextus, patre Petronio, annis tribus, menſ. tribus. Joannes ſeptimus, patre Gregorio Græco, annis duobus, menſ. ſeptem, diebus duodeviginti. Silinnius Syrus dies vigenos. Conſtantinus primus Syrus annis ſeptem, diebus qvindecim. Gregorius ſecundus Romanus, patre Marcello, annis undecim, menſ. novem, diebus qvindecim. Gregorius tertius, patre Joanne Syro, annis decem, menſ. octo, diebus viginti qvatuor. Zacharias, patre Polycronio Græco, annis decem, menſ. duobus, diebus qvindecim. Stephanus ſecundus Romanus, patre Conſtantino, annis qvinqve, menſe uno. Paulus primus Romanus, patre Conſtantino, annis decem, menſ. decem. Conſtantinus ſecundus Romanus, anno uno, menſe uno. Stephanus tertius, patre Oluio Siculo, annis tribus, menſibus qvinqve, diebus duodeviginti. Hadrianus primus Romanus, patre Theodoro, an. viginti tribus, menſ. decem, diebus duodeviginti. Leo tertius Romanus, patre Azulpho, an. viginti, menſ. qvinqve, diebus novem. Stephanus qvartus Romanus, patre Julio, annis tribus, menſ. ſeptem. Paſchalis primus Romanus, patre Bonoſo, annis ſeptem, menſ. tribus, diebus ſeptem. Eugenius ſecundus Romanus, patre Boemundo, an. qvatuor. Valentinus Romanus diebus qvadraginta. Gregorius qvartus Romanus, patre Joanne, an. ſedecim. Sergius ſecundus Romanus, patre Sergio, annis duobus, menſ. tribus. Leo qvartus Romanus, patre Rudolpho, an. octo, menſ. tribus, diebus ſex. Joannes octavus *Anglicus, quæ femina Juditha ſexum ementita*, annis duobus, menſ. qvinis. (Joanna Papiſſa.) Benedictus tertius Romanus, patre Petro, annis duobus, menſ. qvinqve, diebus novem. Nicolaus primus Romanus, patre Theodoſio, annis novem, menſ. duobus, diebus viginti. Hadrianus ſecundus Romanus, patre Thalaro, an. qvinqve, menſ. novem. Joannes nonus Romanus, patre Gundo, an. decem. Martinus ſecundus Gallus, patre Palumbo, anno uno, menſ. qvinqve. Hadrianus tertius Romanus, patre Benedicto, menſ. tribus, anno uno. Stephanus qvintus Romanus, patre Hadriano, an. ſex, diebus novem. Formoſus an. qvinqve, menſ. ſex. Bonifacius ſextus Tuſcus, diebus qvindecim. Stephanus ſextus Romanus anno uno, menſ. tribus. Romanus primus menſ. tribus, diebus viginti ac uno. Theodorus ſecundus Romanus diebus viginti. Joannes decimus Romanus annis duobus. Benedictus qvartus Romanus an. tribus. Leo qvintus diebus qvadraginta. Chriſtophorus menſ. ſeptem; *poſt quos dejectus turpiter*. Sergius tertius Romanus, patre Benedicto, annis ſeptem, menſ. tribus, diebus qvindecim. Anaſtaſius tertius annis duobus, menſ. duobus. Laudo Romanus menſibus ſex. Joannes undecimus Pontificis Sergii filius, an. tredecim, menſ. duobus, diebus tribus. Leo ſextus Romanus menſ. ſex, diebus qvindecim. Stephanus ſeptimus Romanus an. tribus, menſe uno, diebus duodecim. Joannes duodecimus Romanus annis qvatuor, menſ. decem, diebus qvindecim. Leo ſeptimus Romanus annis tribus, menſ. ſenis, dieb. decem. Stephanus octavus Germanus annis tribus, menſ. qvatuor, diebus undecim. Martinus tertius Romanus annis tribus, menſ. ſex, diebus qvatuordecim. Agapetus ſecundus Romanus annis novem, menſ. ſeptem, diebus decem. Joannes decimus tertius Longobardus annis qvatuor, menſ. decem, diebus qvinis. Benedictus qvintus Romanus menſ. duobus, diebus qvinis. Leo octavus anno uno, menſ. qvatuor. Joannes decimus qvartus Narnienſis an. ſex, menſ. undecim, diebus decem. Benedictus ſextus Romanus anno uno, menſ. ſenis. Donus ſecundus Romanus, anno uno, menſ. ſenis. Bonifacius ſeptimus menſ. ſex, diebus bis ſenis. Benedictus ſeptimus Romanus an. tredecim, menſ. qvinis. Joannes qvintus decimus Papienſis menſ. octo. Joannes decimus ſextus menſ. qvatuor. Joannes decimus ſeptimus Romanus an. decem, menſib. ſenis, diebus decem. Gregorius qvintus Saxo, genitore Ottone, ipſe Bruno ante, an. duobus, menſ. qvinqve. Joannes decimus octavus, Creſcentii Romani Conſulis promotus menſ. duodecim. Sylveſter ſecundus Gallicus, ante Vibertus, an. qvatuor, menſe uno, diebus octo. Joannes undevigeſim. menſ. qvinis. Joannes vigeſimus Rom. annis qvatuor, menſ. totidem. Sergius qvartus an. duobus, menſ. ſenis. Benedictus octavus an. undecim, menſ. totidem. Joannes vigeſimus primus annis novem, diebus totidem. Benedictus nonus Tuſculanus, patre Alberico, annis decem, menſ. qvatuor, diebus novem. Sylveſter tertius Romanus, menſ. duobus. Gregorius ſextus an. duobus, menſ. tribus. Clemens ſecundus, Sindegerus ante, Babenbergianus ex Francionibus menſib. novem, diebus ſeptem. Damaſus ſecundus Bojoarius, diebus viginti tribus. Leo nonus Germanus & ipſe annis tribus, menſib. duobus, diebus ſenis. Victor ſecundus Bojoarius, an. duobus, menſib. tribus, diebus quatuordecim. Stephanus nonus, ante Fœdericus, menſibus tribus. Benedictus decimus Campanus, menſib. octo, diebus viginti. Nicolaus ſecundus Sabaudienſis, annis tribus, menſib. ſenis, diebus viginti ſex. Alexander ſecundus Mediolanus, ante Anſhelmus, annis undecim, menſib. ſex. Gregorius ſeptimus Ethruſcus e Senes, patre Bonetio, ante Ilibrandus, annis duodecim, menſe uno, diebus qvatuor. Victor tertius, Deſiderius ante, anno uno, menſibus qvatuor. Urbanus ſecundus, Odo ante, annis tredecim

cim, mensib. tribus. Paschasius secundus Æmilianus, patre Crescentio, ante Rainerius, annis duodeviginti, mensib. qvinqve, diebus septem. Gelasius secundus, Cajetanus, patre Crescentio, anno uno, mensib. qvinis. Calixtus Burgundius Vesensis, Regia Gallorum ac Anglorum familia, annis qvinqve, mensibus decem. Honorius secundus Imolensis, Lampertius ante, annis qvinqve, mensib. totidem, diebus totidem. Innocentius secundus Romanus, patre Joanne, an. undeviginti, mensibus octo, diebus octo. Cœlestinus secundus, Tuscus, ante Gvido, mensib. undecim, diebus totidem. Lucius secundus Bononiensis, patre Alberto, mensibus undecim, diebus totidem. Eugenius tertius Pisanus annis octo, mensib. septem, diebus viginti. Anastasius qvartus Romanus, patre Benedicto, annis duobus, mensibus qvatuor, diebus tribus supra viginti. Hadrianus qvartus Anglicus annis qvatuor, mensib. decem. Alexander tertius Senensis, annis viginti ac uno, diebus undeviginti. Lucius tertius Lucanus an. qvatuor, diebus duobus. Urbanus tertius Mediolanæus, patre Joanne, e Crebellana familia, anno uno, mensib. undecim ferme. Gregorius octavus Beneventanus anno uno, diebus septem supra viginti. Clemens tertius annis duobus, diebus sedecim. Cœlestinus tertius Romanus an. sex, mensib. septem, diebus undecim. Innocentius tertius Anagninus, patre Thrasimundo, an. duodeviginti, mensib. qvatuor, diebus viginti qvatuor. Honorius tertius Romanus, patre Americo, annis decem, mensib. septem, diebus tredecim. Gregorius nonus Anagninus an. qvatuordecim, mensib. tribus. Cœlestinus quartus Mediolanæus, familia Castellionea, diebus octo. Innocentius qvartus Genuensis e familia comitum Lavaniæ, ante Simbaldus, an. undecim, mensib. sex, diebus totidem. Alexander qvartus Anagninus an. sex, mensib. totidem. Urbanus qvartus Teranensis an. tribus, mense uno, diebus qvatuor. Clemens qvartus Narbonensis, Gvido ante Sulcadius, an. tribus, mensib. novem, diebus viginti ac uno. Gregorius decimus Placentinus, ante Theobaldus, familiæ Mediolaneæ, an. qvatuor, mensib. duobus, diebus decem. Innocentius qvintus Burgundus, Petrus ante, mensib. qvinqve, diebus septem. Hadrianus qvintus Genuensis, Otto ante, diebus qvadraginta. Joannes vigesimus secundus Lusitanus, ante Petrus Medicus, mensib. octo. Nicolaus tertius Romanus, Ursina familia prognatus, Cajetanus ante, annis tribus, mens. octo. Martinus qvartus Turonensis, ante Simon, annis qvatuor, Viterbiæ, mense uno. Honorius qvartus Romanus familia Sabella, ante Jacobus, annis duobus, mense uno. Nicolaus qvartus Picenus ex Aescula, ante Hieronymus, annis qvatuor, mense uno. Cœlestinus qvintus, ante Petrus Moronæus, mensibus qvinis, die uno. Bonifacius octavus Anagninus, ante Benedictus, annis octo, mensib. novem, diebus decem & septem. Benedictus undecimus Tarvisinis, ante Nicolaus, mensib. novem. Clemens qvintus Romanus Vasconum gente, ante Bernardus, an. octo, mensibus decem, diebus qvindecim. Joannes vigesimus tertius Portuensis, ante Jacobus, annis undeviginti, mensib. tribus, diebus viginti septem. Benedictus duodecimus Tholosanus, ante Jacobus, annis septem, mensib. tribus, diebus decem & septem. Clemens sextus Lemovicensis, ante Gvilielmus, annis octo, mensibus qvinqve. Urbanus qvintus Lemovicensis, ante Stephanus, annis decem. Gregorius undecimus Lemovicensis, Petrus ante, annis octo. Urbanus sextus Neapolitanus an. undecim, mensib. octo. Bonifacius nonus Neapolitanus, Petrus ante Nomacellus, annis quatuordecim, mensib. duodecim. Clemens septimus, ante Robertus, annis qvindecim. Benedictus decimus tertius an. uno, ac viginti. Innocentius septimus Sulmonensis, ante Casmatus, annis duobus. Gregorius duodecimus Venetus, Angelus ante Corrarius, an. duobus, mens. septem. Alexander qvintus Cretensis, Petrus ante Candianus, mensibus octo. Joannes vigesimus qvartus Neapolitanus, Balthasar ante Cassa, annis quatuor, mensib. decem. Martinus qvintus Romanus Columiensi familia annis qvatuordecim, mensib. tribus. Eugenius qvartus Venetus Concermaria familia, patre Anglo, ante Gabriel, annis qvindecim, magna laude. Felix qvintus Sabaudiensis e Veia annis novem. Nicolaus qvintus, Genuensis Sarsanas, ante Thomas, patre Bartholomeo Chyrurgico, annis octo. Calixtus tertius Gotialanus, ac Ulentius qvidem, patre Joanne, Alphonsus ante Borgia, annis tribus, mensib. totidem. Pius secundus, Hetruscus, Senensis, Æneas ante Sylvius, patre Silvio Piccolomineæ familiæ, an. qvinqve, mensib. undecim, diebus viginti sex. Paulus secundus Venetus, patre Nicolao, matre Polyxena, Petrus ante Barbo, annis sex, mensib. decem. Xistus qvartus Ligur e Saona, Franciscus ante a Rure, annis tredecim. Innocentius aranis Genuensis, patre Aarone, e Cyborum familia, Joannes ante Baptista, annis septem, mensib. undecim. Alexander sextus Hispanus, ante Theodorius, annis undecim, diebus octo. Pius tertius Hetruscus e Senis, Franciscus ante Piccolominæus, diebus viginti septem. Julius secundus Ligur e Saona, Julianus ante a Rure, anno uno, mensibus duobus, diebus quatuor supra viginti. Leo decimus Florentinus familia Medica annis novem, mensibus ferme undecim.

Res gestæ sub Pontificibus. Addenda vero nunc sunt, quæ insigniter sub Pontificibus gesta. Petrus ergo de Simone Mago triumphavit, ut prodidit Clemens. Thabetam ad vitam revocavit, Æneam paralyticum curavit, umbraqve tantum corporis valetudinarios complurimos; jejunii sacra instituit. Linus ab eo sacerdos institutus, Cletum deinceps & presbyteros duos deviginti sacris initiavit. Eadem dein Clemens, Anacletus, Evaristus observarunt, locis diversis Episcopos ablegantes. Alexander operationem liturgiorum divinam, die uno unam tantum celebrandam; azymoque id faciendum, aqvam vino miscendam. Xistus vasa DEO dicata a ministris sacrorum tantum tractanda; lino candidissimo pannum corporalem sarcinandum in ara tantum celebrandum; Sanctus cantitandum. Thelesphorus tesseracesion esse jejunum ante Paschatis voluit, natalesque Christianos operationibus divinarum ternis venerandos canendumque initio hymnum, quem cœlites orat Christi decantassent. Higinus filiotiis unum patrinum matrinumve adhibendam die lustrico. Pius sanctimonialibus ordinum tempus præscripsit annorum qvinqve supra vigenos. Paschatis solemnia die dominico tantum fore. Anicetus comatulis non esse fas flaminibus. Soter a contrectandis vasis sacris, palliis, calicibus, ac id genus aliis, abstinendas virgines Vestales; acerræ officio inter divina illis imponendo thure non licere. Eleutherius Britannos Lucio rege a Gentilismo revocavit. Severinus, calicem non oportere esse ligneum, jalinum permisit, qvem morem ætas posthuma auro, argento, aut saltem cassitorio demutavit. Communionem eucharistiæ statuit puberibus omnibus die Paschatis peragendam. Calixtus ordines sacros non esse vicis unius, sed pariendos angario æstivo, autumno, brumali, verno. Urbanus episcopum non fieri, qui sacerdos non esset. Angariale jejunium qvater anno peragendum, utque pater in cœnobiis maximus sua posset manu acolythos inaugurare. Anthorus vitam eorum, qvi in divorum album recipiendi, diligentissime exqvirendam. *Fabianus consanguinitatis jura, gradu qvinto* præscripsit: Communionem qvotannis ter faciendam, Paschate, natalibus Christianis, Chrisma die pentecoste parasceves renovandum. Cornelius, anteqvam relegatus, de corporibus divorum Petri & Pauli augustius visendis optime meruit, loca eorum patibularia celebranda sanxit, collocatis reliqviis divi Pauli via Hostiensi, ubi decollatus, Petri in Vaticano, templo Apollinis, ad radices montis aurei. Stephanus vestimentis sacris in profanis abstinendum. Xistus in ara tantum celebrandum. Dionysius urbis Romæ coemeteria templaque partitus est. Antiochenum concilium senex indixit. Felix sacris tantum initiatis licere divina operari; dedicationes in templis conventu publico agendas. Parietinas templorum exsecratas reconsecrandas. Eutytianus frugum primitiis in aris sacris bene precandum. Cajus ordines omnino gradatim impertiendos. Ab hostiario in lectorem conscendendum; à qvo in exorcistam, acolytum, hypodiaconum, diaconum, presbyterum, ac ita demum in Episcopum; Christianos liberos esse voluit, ne ab ethnicis aut hæreticis in judicium postularentur. Eusebius ignominiosos ac sacrilegos a testimonio ferendo expulit. Puellam verbis tantum conjugia pollicitam in atrium posse Vestalium recipi, id qvod & de puero; cujus tempestate crux sancta Helenæ Augustæ ostentata. Melchiades Jovium diem excolendum jejunio; cujus etiam tempestate Manichæorum dogma pollebat. At Sylvester ordinibus inferiores qvi essent præcepit, majoribus ut audirent. Consecrationem Chrismatis episcopalis muneris fore, ejusdemqve confirmare latice sacro tinctos. Mercurii ille diei ac Veneris religiosiore jejunio vacandum. Jovium & Dominicum augustissime venerandos rationibus complurimis additis, de die cumprimis Jovio, qvo in ultramundana ascenderit Theanthropos, corpus suum Apostolis sumendum impertierit, chrisma confecerit. Liberius episcopos non caussa ex facili suos deserere oportere. Damasus divum Hieronymum primum authoravit rei ecclesiasticæ scriptorem, qvi, præterqvam qvod vitæ sanctimonia excelluerit, tantus erat, ut qvicqvid non sciverit, ipse totus mundus ignorarit; a qvo Hebraica translatio. Tanto ergo autore persvasus Damasus cani mandavit: Gloria in excelsis DEO & in terra pax, hominibus bona voluntas; Psalmos recipi; lingva Romana donatos; sed & symbolum adscitum, oricularium sacrum Liturgiorum initio institutum. Cyriacus urbe manichæos explosit & fidelium omnium commercio; bigamos ordinibus sacris abstinere vetuit. Anastasius mancos, peregrinos, transmarinos; evangelia ille primus in Liturgiis legi publicitus curavit volens audientes stare, veluti defensores, si qvisqvam adversus aude-

auderet. Innocentius semel consecrata non resecranda; in Simoniacos offensissimus fuit ac polygamos. Lunæ diem jejunio venerabundum censuit. Zozymus cereis sancta paschatis vigilia bene precandum; autoritatem Romani Pontificis primus ipse omnino in omnibus, quæ ad academiam Christianam pertinent, consulendam. At Bonifacius lasciviæ refractarius presbyterum non minorem factum voluit anno trigesimo. Cœlestinus formidabile esse Liturgiorum sacrum, Davidicum Psalmum, cujus initium, Judica operationum, prooemio dicendum statuit; quo suæ quisque Syntheresis admoneretur; multa Davidica cantitanda. Virum tamen inclytum Nestorianum dogma turbavit sub Theodosio juniore. Theanthropum Nestoriani anthropum tantum asseverarunt; unde damnata jam hæresi sancta Theotocos diva Deipara cantitatur, hoc est mater DEI. Leo filiotiis adhibendos, latice sacro tot, ut ante tulisset. Higinius Hallelujah apastiorum observatione intermittendum; in Liturgiis oblationem venerabunde dicendam. Hilarius agrammos sacris explosit. Manichæos urbe Gelasius interdixit, & illos relegavit, libris autoritatem ademit. Bigamis, mutilis initiari sacris vetuit; Corpus ille primus omnino Christi, ne sine sangvine reciperetur vetuit. Divi vero Ambrosii persvasione hymnos orgios instituit; præfari publicitus in Liturgiis voluit. Symachus Manichæorum monumenta Vulcano mandavit. Pontificem eligi altero vivente interdixit. Hormisdas conjugia sacra templo in propatulo concelebranda, & ut earum autoritas a solo fieret Episcopo; Manichæanica dogmata ante fores basilicæ Constantinianeæ igne absumsit. Unctionis sacrum Felix quartus instituit. Bonifacius secundus missarum operationibus & populum adesse voluit. Dominicas per cœmiteria processiones Agapetus declaravit. Pelagius horas quotidie septies tempore stato dicendas. Primus sese servum servorum Gregorius Magnus prætitulavit. Bigamis a sacris interdixit; atria Vestalium non introeunda statuit, dies quatuor illos initiales hebdomadi primæ thelesphoriani jejunii addidit; introitum, & Kyrie eleison, nonies cantitandum, ac item Hallelujah offertorium; Supplicationes præterea litaniarum instituit Savinianus, æramenta ac tintinnabula templis addidit, oleoque lampades perpetuo incensas fovendas sanxit. Bonifacius templorum profugium asylis æquavit. Joannes quartus sacrilegos quadrupli plectendos statuit. Theodorus cerei benedictionem faciendam. Martinus primus nymphum & nympham ante nuptias benedicendos. Eugenius carceres habendos ab episcopis ad coërcendam delictorum insolentiam. Vitellianus regulam edidit ecclesiasticam cantusque varios, quibus & nabla ipsa admisit; libellum insuper vulgavit, quo quodque flagitiorum genus plectendum. Leo secundus pacis osculum ostendit. Sergius primus, ut Agnus DEI ter caneretur instituit; cujus sanctimonia Saxones universi a Gentilismo revocati. Gregorius divorum imagines templis venerandas, violatores exleges habendos. Gregorius quartus festum divorum omnium excolendum Ludovico Imperatore orante. Leo quartus assumptionis Deiparæ diem octavis concelebrandum. Nicolaus primus decretales epistolas autoritatis primariæ sanxit, nuptias clandestine celebrari vetuit. Joannes nonus presbyterum parricidam anomolum habendum. Gregorius septimus *a matrimonio Clericos esse alienos voluit*, Sabbatho carnibus abstineri, religiosis omnibus vitam sine carnis esu agendam. Urbanus secundus officium divæ virginis clericis omnibus dicendum mandavit, Sabbathoque liturgia ejus solenniter cantanda. Innocentius exleges censuit universos, qui vim clerico fecissent: cœlibatus castimoniam iisdem præcepit. Innocentius quartus octavas natalitiorum divæ virginis celebrandas. Urbanus quartus solennia corporis Christi supplicationibus etiam lustranda. Bonifacius octavus divum Gregorium, Aurelium Augustinum, Ambrosium & Hieronymum officio duplici venerandos. Clemens jobilæum, quem Bonifacius ante octavus, anno natali Christiano millesimo trecentesimo primus celebrarat, & centenariis singulis iterandum constituerat, in quinquagenarium coëgit. Bonifacius nonus *Anatarum usum*, hoc est, anni dimidii fructus, *ærario Pontificio imperavit*. Calixtus tertius *tintinnabulis die bis salutandam divam virginem*; diem transfigurationis Domini in expeditione adversus Turcas instituit. Xistus quartus festis complusculis divos honoravit, inter quæ divi Francisci, conceptionis, præsentationis, Annæ, Josephi.

LIBER QUINTUS,

ac ultimus,

De rebus Vandalicis ac Saxonicis, initioque de Germanorum excursionibus, ac obiter de religionum auspiciis, rebusque etiam nonnullis exoticis, ad annum M. D. XXII.

De Cimbrorum excursionibus

Excursio Germanorum vetustissima Cimbrorum nimirum sub Homeri ætatem facta, ac in Pontum quidem, a quibus Bosphorus Cimerius, cujus meminere Homerus ipse, Herodotus, Ephorus, Clitarchus, Possidonius, Xenophon, Pytheas, Propertius, Julius Solinus, Strabo Gnosius, Tacitus Cornelius, Annæus Lucanus, Plinius, Juvenalis, ac alii. Romani vero Cimbri adorti Cajo Papyrio Carboni Consule, quem & M. Junium Consulem cum exercitu fuderunt. At Cimbri, nunc Dani, a Tanao, ut putant, rege antiquissimo. Proxima Senonum duce Breno, Olympiade decima septima, qui Italiam intrans, Tuscos pepulit, ut meminere Polycrates, Trogus Pompejus & Justinus; Romam diripuit & mox in Græciam divertit, a quo Galatæ, qui & Gallogræci. Herulorum expeditio in Meotidem media inter utramque, cujus meminere Procopius, Ablavius, Agathias, qua ætate & Gothi in Pontum eruperunt, ut prodidit Jordanus ad Castalium; Vandalorum Tiberii & Drusi tempestate; Lingobardorum Ambro & Asso ducibus, Paulo Foroiuliense teste, inclytis tum Ibore & Ajone. Quid Gepidas memorem? Rugios, *Vividarios* (b), Sclavos, qui postremi Alanorum terram occuparunt, divi Justiniani principis temporibus. De regibus vero Vandalicis eorumque antiquitate in annalibus Herulorum fecimus memoriam: at Saxonum seriem seorsum alibi referre studebimus, quoniam ansum antiquitatum Romanarum etiam monumenta declarant, divi vero Augusti tempestate fuisse Saxonas, jam inter Germanos claros Hunnibaldus ostendit in monumentis *Salatiorum.* (c) Etenim a Gothis sub Diocle, *Sicambrorum* (d) *Rege* pressi, impetrato a *Thuriis*, *Teutonibus*, (e) *Rugiis*, auxilio constitu-

& Vandalorum.

Vividarii. (b) Intelligit autor alibi per *Vividarios* Gythones Borussorum seu *Dantiscanos.*

Salatii. (c) Hoc est Francorum, qui *Salii* dicuntur *a Sala*, *salegeve* pago, præeunte *LEIBNITIO in dissertatione de origine Francorum §. 23*, ad fluvium Salam in Franconia sito; *CONRINGIUS* vero in *Epistola ad Ferdinandum Episcopum Paderborn:* & *GUNDLINGIUS in Gundl. P. 3. Obs. 2.* in regione Wormatiensi Moguntiam inter & Wormatiam eum collocant. Sed vide *ECCARDUM ad L. Salicam p. 5. SCHANNAT in Corp. Traditionum Fuldensium p. 210. Buchon. vet. c. 12. CLUVERUM Germ. ant. L. 3. c. 3. p. 518.* & *Chronicon GOTWICENSE Prodr. L. 3. p. 755.*

(d) Seu *Geldriæ Rege.*

Teutones in Megapoli & Cimbria. (e) Per *THURIOS* vero Thuringos suos, per *TEUTONES* Megapolenses præcipue intelligit, qui cum *Cimbris* concivibus & Teutonis orientalibus conjuncti eorumque in bello contra *Romanos* fideles fuerunt socii fortunæ, a Cajo Mario demum devicti, testibus *POMPONIO MELA lib. 3. cap. 3. 6. COSMA PRAGENSI ad a. 981. DIODORO SICULO L. 3. c. 33. TACITO de M. G. c. 37.* cæterisque apud *CELLARIUM de Cimbris & Teuton. §. 7. & 12. JOH. DAN. MAJOR in Prodromo Atlant. p. 30. & in Tract. de incolis Cimbriæ* f. 11. D. *MASCOVIUM T. I. Hist. Germ. p. 16.* Nec desunt hodie reliquiarum Teutonum memoriæ in utraque regione. In *Megapoli* superest eorum vestigium in historia *TEUTOBACHI, THEUTOMIRI, THEUDERICI* Ducum Regumque Teuto-Vandalicorum, & in locis *TEUTENBURG, TEUTENWINCKEL* prope Rostock: In *Cimbria* vero hodieque servant nomina loci *Teutenbul, Tetenbul, Teutenwisch* sive *Todienwisch* & integra *TEUTOMARSIA*, hodie *Dithmarschen:* Teutomarsi enim Teutones sunt cum Marsis conjuncti, uti ex membrana docet *BARTHOLINUS de causis contemtæ mort. inter Danos L. 3. p. 664.* vel si mavis *Teutones riparii seu littorales* habitantes in Marsia, i. e. in terra ad aquas depressiori, terra campestri seu *paludosa. Marsch* enim idem est ac *palustre*, aquosum, amnibus, ripis & fœcunditate uliginosum. Quod docent diplomata Cimbrica, in quibus bona *palustria* vocantur *Marsch-Güter* & *Marsch* dicitur paludosum, *Gest* vero *aridum.* Ita *LUDOVICUS Ecclesiæ Hamburgensis Præpositus in literis 1316. Noverint quod nos ad instantiam dilectæ sororis nostræ Hedwigis Comitissæ Holsatiæ & filiorum ejus Decani ac fratrum Calendarum in PALUDE & ARIDO juxta Ezechoe & Heligenstedem*

unde Teutobach. Teutenburg Teutenwinckel. Teutenbul. Teutomarsia.

stitutoque Diocle ipso exercitus imperatore Gothos cum ducentis sexaginta mortalium millibus adgressi millia hostium centum cecidere, millibus tantum viginti quinque suorum desideratis amissoque Herimanno Thuriorum rege. Et tempestate eadem M.

commorantium erectionem altaris & capellæ juxta villam Münsterdorp annuimus. Eodem sensu *Gerbardus & Gieselbertus Comites Holsatiæ in tabulis de a 1337.* duos mansos & jugera in palude adjacentia fratribus Calendarum capellis in Münsterdorp donarunt, de quo argumento alibi & supra *RANTZOVIUS in descript. p. 4. & 6.* Licet non desint, qui præeunte ECKARDO, *Ditmarsos* dici velint a Celtico *theod, thiud,* populo, & *marchia* seu limite, quasi populos limitaneos seu *terræ limitaneæ.* Id vero instar præcipui est pro Teutonibus, quod gentis vocabulum integræ demum nationis elogium factum sit, ita ut imperium olim *Alemannicum, Francicum* seu *Germanicum* a clarissimis his *TEUTONIBUS Megapoleos & Cimbriæ* generale Teutoniæ nomen & appellationem Teutsch Land acceperit, adeoque Germaniæ populi omnes relictis nominibus antiquis universali demum elogio *Teutones, Teutisci,* hodie Teutschen, vocari maluerint. Quod jam alibi disseruimus *in tr. de Consvetud. p. 426. seqq;* Accedit consensus *PETRI ALBINI Nivemontii, qui in commentariolo de Viperto sive originibus Rantzovianis p. 3.* hæc summatim, & si paucula notaveris, satis recte de situ & regionibus Teutonum disseruit: *Fratres fuerunt ex TEUTONIA oriundi Emelricus, Ditmarus & Herlibo.* EMELRICUS *Princeps fuit, seu, ut habet Chronicon Pegaviense, Rex TEUTONIÆ, id est NORDALBINGIÆ, vel, ut hoc tempore in usu sunt nomina HOLSATIÆ & adiacentium regionum, videlicet Ditmarsiæ, Stormariæ &c. Ac de Teutonia paucis hic differendum esse videtur. Notum est, Teutoniæ vocabulo hodie & quidem consvetudine superiorum temporum GERMANIAM dici, sicut in vernacula nostra non Germani, sed Teutones, ad superiorum Germanorum, vel Tuiscones ad inferiorum & Saxonum idioma nuncupamur, die Teutschen, und Düdischen vel Tuischen; olim vero TEUTONIÆ vocabulum PARTI tantum Germaniæ attributum & nationis fuit, antequam totius gentis factum est, ut & in ipso Germanorum & Alemannorum nomine contigit. Nec deessent plura exempla, si recensere ea liberet. Philippus Melanchthon lib. II. Chronicorum Carionis etsi dicat præcipuam & vetustam sedem Teutonum sciri non posse, tamen conjectat ex Cornelio Tacito & Ptolomæo, Teutones illorum scriptorum temporibus Westualiam & vicina loca ad Visurgim tenuisse, præsertim cum Tacitus Teutoburgum in WESTPHALIA collocet, & nomen suburbii etiamnum hodie TUITIUM, Teutsch, ad Coloniam Ubiorum seu Agrippinensem vocetur. Sed Dominus Peucerus Lib. IV. ejusdem Chronici, ex Ptolomeo Teutonum sedem fuisse putat eo in loco præcipue, ubi hodie est pars Marchiæ BRANDEBURGENSIS, & quidem circa Prignitium & Episcopatum Havelbergensem. Eaque in re secutus est eundem Dn. Melanchthonem, qui alio in loco, videlicet in explicatione vocabulorum adjecta Tacito, idem sentit. Alii inter Vistulam & Albim ad Mare Pomeranicum Teutones collocarunt: et ab iis non dissentire videtur autor vitæ Viperti germanice editæ, qui Teutones ad OCEANUM, ut appellat, TEUTONICUM juxta DANIAM seu ad mare CODANUM habitasse putat. Nam cum Eidora fluvius juxta HELMOLDUM L. I. c. 2. & II. c. 13. & CRANTZIUM c. l. Daniam a TEUTONIA discriminet, sequitur Teutonum nomine censeri debere veteres Saxones Scandiæ, nempe Holsatos, Ditmarsos, Stormaros, & Hadelerios, qui Nordalbingi aliquando vocati sunt. Credibile igitur est, successu temporis eosdem Teutones progressos potissimum versus ortum occupasse eas regiones, quæ nunc sunt Saxoniæ inferioris seu Lauenburgensis, ditionis Mecbelburgensis, Pomeraniæ &c. ad mare Balthicum & Pomeranum, quod Sarmaticum etiam aliquando appellatum est. Ex his vero apparet & non pugnare auctorum, quos allegavimus, de situ Teutonum sententias & in præsenti negotio de Emelrico Teutoniam omnino de regionibus illis littoralibus inter Albim & mare Balthicum seu orientale intelligi debere, quo loco Nordalbingi, ut jam innuimus, postea fuerunt. Helmoldus L. I. c. 48. dicit tres fuisse Nordalbingorum populos, Sturmarios, Holzatos & Thetmarzos, nec habitu nec lingua multum discrepantes, tenentes Saxonum jura & Christianum nomen jam tum temporis, id est sub LOTHARIO Saxone Imp.* Idem innuit *CELLARIUS diss. de Teut. & Cimbris §. 7.* In Germania, inquiens, *Ptolomæus circa Chalusum fluvium, qui nunc Trava vocatur & in Codanum sinum effunditur, Teutonos proxime ab ortu ante Suevos constituit. Pomponius MELA videtur latius per insulas oceani sive Codani sinus dispergere l. III. c. III. Quoquo modo illud nomen Codanitimus sese habet, nam variant libri, exinde non incertum est, Teutonos Codani sinus insulas, quæ a CIMBRICA CHERSONESO usque ad Scandiam sunt, quas nunc Danicas appellamus, & forte etiam in continenti Germania partem circa CHALUSUM amnem ejusque ostia, quæ subjecta illis insulis sunt,*

Teutonia Teutschland.

Olim regionum nunc Germaniæ totius & Imperii Elogium.

De Teutonibus eorumque reliquiis in Westphalia.

Marchia Brandeb.

Pomerania.

Cimbria.

Megapoli.

Lælius a Romanis dux lectus ad debellandos Saxonas, qui fuere tum Sicambrorum fœderati; sed & Tiberii principis tempestate expeditio in Saxones meditata est; sub Claudio vero Nerone Vitigis Maximus Rex Saxonum claruit. Multo vero vetustiora, quæ Cimbricis annalibus Saxo Grammaticus ante annos ferme quadringentos prodidit. Nam Hudingum ille, Syrici Saxonum regis filium, ab Helgone Cimbrorum rege in certamen singulare devocatum, superatum prodidit. Gelderum item ab Hotero Rege *Svevorum Oceani* (f). Sed quid moror dicere vetustiora? nonne Hunibaldus in rebus *Salatiorum*, Saxonum gentem incoluisse in Germania, ante millia annorum pene duo tempestate sua prodidit, qui & vaticinium carminibus edidit, qui & vaticinium carminibus edidit, Trojanis quitum græcis datum scribit, Trojanis quibusdam, qui ab Ilio in Scythiam abiere ad Istri ostia, a quo loco Scythæ, mox Sicambri, dein Franci dicti, qui temporibus antiquissimis sub Marcomiro rege, Antenoris filio, soli partem a Saxonibus per litteras impetrarunt, capto ante oraculo quod ex græco tale

Marcomer, Jovis principis te numen jubet esse
Tranquillum, nec formidare cursus itineris longi,
Quod tendit in occasum,
Post fratres ad ostia Rheni.
Quod dorsum tenet Brutus, faciem Troes
Exul romphæa quietus.
Uterque tibi natura frater est & gente fidelis amicus.
Ite, præparatas celeri cursu percipite sedes,
Numine patris, tertium dilatandas orbem.

Bruto ergo Britanni insinuantur, Romphæa Saxones Trojana origo. Quare videant, qui Cilices eos asseverant, pyratas videlicet a Cn. Pompejo victos & huc in transmigrationem coactos. Aut hi, qui ad Masseos montes ante incoluisse, quo in loco Sassonas etiam Cl. Ptolomæus collocavit. Nam qui sub Alexandro olim militasse, & duce Petriolo huc primum cum navibus viginti tribus ex Scythia adpulisse, stadium in Albis littore primum excitasse, Trojanos forte non negaverint, & a duce Petriolo Saxones nominatos, quasi duros & in bello veluti saxa quædam. Martem enim belli DEUM præcipue coluere, id quod indicavit simulacrum DEI, quod ad Caroli usque Magni tempora duravit in monte Martis; cujus hæc inscriptio:

DEUS & Dux Saxonum,
Quem populus Martis adorat,
Primus semper in acie.

Evoçari in bella Romanis etiam solebant, indeque ritus Romanos & numina colenda suscipiebant; a qua re alibi Saturnum, alibi Venerem, Lunam & Solem percolebant suis quodque numen insignibus, *Parthenopoli VENEREM*, a qua dicitur *MAGDEBURG*.

Eorumque… cris

Censenus Cellarii.

incoluisse. Hinc est, quod passim cum CIMBRIS tanquam finitimi apud prædictos auctores conjungantur. Neque vocabulum illorum tum temporis omnes Germanos significabat, sed tantum aliquos ex septentrionalibus, quia Germania tum temporis per sinum illum & ultra in transmarinas regiones extendebatur. Sero factum, ut TEUTONORUM nomen toti Germaniæ imponeretur, quemadmodum a Gallis nomen Alemannorum. Adde & hoc, quod in *tabulis privilegiorum a. 1163. ab Henrico Leone Duce Bavariæ & Saxoniæ incolis oppidi Wisbii insulæ Gothlandiæ datorum* ipsi Megapolenses, Saxones, Holsati, Cimbri veniant sub nomine *TEUTONICORUM* his quidem verbis: *Noverit cunctorum Christi fidelium sagacitas, qualiter nos ob amorem pacis & reverentiam Christianæ religionis dissensionem inter TEUTONICOS nec non GUTENSES, instigante spiritu nequitiæ diu male habitam, unitati & concordiæ antiquæ reformaverimus.* Quæ verba simul opponuntur *PHIL. CLUVERO*, qui a *Teutiscis* quidem universam Germaniæ antiquæ gentem appellatam fuisse operose adstruit *L. I. Germ. ant. c. 9. L. 3. c. 40*; sed *Teutiscos* & *Teutones* omnino distingvendos esse sollicite requirit, Ita ut sub *Teutiscorum* nomine *GERMANI*, sed per *Teutones Dani* intelligantur. Legendi sunt *PONTANUS Chorogr. Dan. p. 734. LAMBECIUS rer. Hamb. L. 2. p. 26.* ubi ita: *Id adjiciendum videtur, cum Jutis CIMBRIÆ Chersonesi incolis non confundendos esse incolas insulæ GOTLANDIÆ, qui in antiquis tabulis Henrici Leonis a. 1163. datis Gutenses appellantur. Jutia cis sinum Codanum* in Cimbria Chersoneso *sita pertingebat ad monimentum seu vallem Danorum, quo Juti a SAXONIBUS separabantur. CYPRÆUS Annal. Episcop. Slesvic. L. I. DANCKWERTH c. l. P. 2. c. 9. p. 112.*

Testimonium Henrici Leonis.

(f) Seu Rege Sveciæ.

BURG, in *Saturnio* (g) *SATURNUM*, *SOLEM* in *SOLPEDIO* (h), *LUNAM in monte.* haud procul *Bardoropoli* (i) *in monte*. At proxime ante Caroli ætatem pro-

Saturnium quid? dicitur a Saturno seuCrodone.

Observatio de perca Crodonis.

(g) *Saturnium* est arx Hartersburg ad silvam Hircyniam juxta Goslariam, ubi Saxones Deastrum coluerunt *Sater* seu *Crodonem*, vulgo *Saturnum*; unde *Sater-Tag* dies Saturni. Vide *HEINECCIUM de Crodone Hartzburgico in Antiquitatibus Goslar. c. 2.* Addo, quod a Crodone, qui pedibus nudis insistebat aculeato dorso percæ, piscis squamosi fusci & asperi, vulgo *Barsch*, repetenda videatur trita locutio: *Barst* und *Bars geben*; *Bar* est nudum unde barfüsig, & formulæ sensus: *NUDIS pedibus ambulare super PERCA instar Crodonis.* Vide *RICHARDUM VERSTEGAN in Antiquitatibus Anglicis*, ibique imaginem Crodonis ære curate incisam. Quem secuti sunt in hoc argumento *WORMIUS Monum. Dan. L. 1. c. 4. ARNKIEL, SCHEDIUS, plures.*

Soltwedel an dicatur a Sole?

an a vallo seu domuncula?

an a silva & ambulationibus?

an a Belo vel colle?

Etymon vocis Wedel, Weel, Wala.

(h) Id est Soltwedel oppidum, quod vulgo *a Solis cultu & templo* vocatum volunt: ita *SCHEDIUS in libro de diis germ. POMARIUS in Chronic. Magdeburgic.*; quibus obstat ipsa vox *Soltwedel* diversa a *Sonnenwedel.* Alii dictum volunt a *Sale* salis domo, congerie salis. *Welle* enim idem dicitur ac *vallum*, *loculus*, *viculus*, *habitaculum*, *villa seu vella*, domuncula *villatica*, unde *Welsand* idem ac domestica arena. Ita *MEIBOMIUS T. 3. R. G. pag. 571. MUSHARDUS diss. de vera antiquitate priscæ Urbis Stadæ §. 7.* Sunt tamen, qui cum *ARNOLDO de Diis Saxonum p. 5.* nomen a silva, Wald, & cum *ZEILERO in Itinerario Germ. f. 654.* a wallen, wandeln, adeoque Longobardorum ambulationibus repetere, vel cum *JAC. HACKMANNO in Stada Tabeera seu igne castigata p. 98.* a *Belo* vel colle, quasi *Soltbebel* interpretari malunt; sed vero dissimile non fit, quod *Wedel* fit ipsum antiquum Saxonicum & Frisicum *Weel*, *Wæl*, *Wala*, i. e. aqua, aquæ cumulus profundus, æstus, sinus maris, unde Græcum ἁλα, aqua; *germanicum Wedeln*, fluctuare, hinc & inde volvere; *Welle*, fluctus; *Wellen seu Wallen*, *quellen*, *quillen*, intumescere, ebullire, *Latinum* volvo, *Saxonicum Wedre flabellum*, *Anglicum Wallan* i. e. Weltzen; vetustum *Theotiscum Weol* rota; hodie *Waltze*, aliaque, quæ dicuntur a volvendo & revolvendo seu fluctuando. Forte huic significatui natales debent nomina Wallfisch, Wallross, piscis, equus marinus in voragine aquarum fluctuans. In antiquis lectionibus Theotiscis Wallfisch dicitur *Weles*, *Wales*, docente *TATIANO ALEXANDRINO cap. 57. v. 3. apud SCHILTERUM Antiquit. Teuton. T. 2. pag. 44.* Præcipue huc collineare videntur nomina fluviorum locorumque ad maris æstum fluctumque vel recessum litorum; exempli loco *Wala* fluvius ad Rhenum; *Weel* oppidulum Jutiæ; *Langwedel* in Ducatu Bremensi; *der hohe Weel* apud Stadenses, *Neuwedel* ad fluvium Drage in Electoratu Brandenburgico, item *Welango* in ripa Albis, hodie veniens sub nomine *Wedel*, oppidulum in comitatu Holsatiæ, cujus laudes cecinit *JOANNES RISTIUS* Poeta & Synimysta ibidem. Quin fide *JAC. MEIERI Balialoni, in annalibus rerum Flandricarum ad a. 1427. p. 271. DANCKWERTHI in Chorographia Holsat. p. 105. PONTANI descript. Dan. Chorograph. p. 687.* hujus nominis significatum habet antiquissima Cimbrorum civitas *Welenopolis*, *Flenopolis* Flensburg ad sinum maris Baltici sita & portu instructissima. A qua tamen Flenopoleos paulo remotiori explicatione recedunt recte *GEORG BRAUNIUS in sumtuoso Theatro urbium præcip. totius mundi Lib. IV. n. 30.* & plures apud *MÖLLER. in Isagog. ad Historiam Chersonesi Cimbricæ P. 2. pag. 261.* Id demum inde videtur probabilius, civitatem *Soltwedel* dici a sinu aquarum salinarum, seu fontibus salinis, qui hoc loco olim ebulliverunt copiosius: *JAC. PAUL. GUNDLINGIUS in Brand. Atlas pag. 90.* Dubio, quod movere videtur *ENZELIUS in Chronico Marchiæ*, obviam ivit *SAGITTARIUS Histor. Marchiæ Soltwedel. §. 17. pag. 8.*

Wallfisch.

Fluviorum & locorum Jutiæ.

Nordalbingiæ.

Holsatiæ.

Cimbriæ.

Barderopolis pagus Bardorum.

Commentum de Lunæ cultu in monte.

(i) *Barderopolis*, *Bardewic.* Apud *EGINHARTUM* in annalibus *Bardengau*, seu Bardorum pagus, vicus hodie, civitas olim Bardorum, sacerdotum & poetarum veterum Germanorum ab Henrico Leone destructa anno 1189; de qua *SAGITTARIUS in Hist. antiquissimæ urbis Bardew. MEIBOMIUS in Bardewico destructo T. 3. R. G. pag. 81.* ex instituto. Sed quod autor de *Lunæ cultu* in monte Luneburgensi dem Kalckberg innuit, id commentitium est; quo ipso itidem *Chronicon Maderianum apud LEIBNITIUM Tom. I. Script. rer. Brunsvicens. p. 621.* lectores deludit his verbis: *In monte proximo Cæsar Julius ad Bardewicum* (qui tamen huc in Germaniam haud penetravit) *auream statuam erexerat in honorem Deæ Lunæ, quæ ab incolis colebatur usque ad adventum Ægisti vel usque Episcopus Verdensis Swibertus tale idolum fregit.* Quam fabellam *MEIBOMIUS c. l. CRANTZIUS*

profectio *Saxonum ex mediis ANGRIVARIIS* facta, *ubi Angli incolunt* teste *Cornelio Tacito*, quæ facta Constantii Cæsaris tempestate ducibus *ENGISTO* & *HORSTO*, quibus victoribus, qui *Britanni* ante, *Angli sunt deinceps nominitati.* Multi Saxones a Valentiniano Cæsare bellis perpoffe; sed solo sunt Carolo Magno superati, non tamen antequam annos ille tres supra triginta cum eis belligerasset, rege postremo Vitigite juniore. Ab eo tempore mutata loca, templa Christiana statuta. Sed enim Episcopatuum Germaniæ interioris totius primus *Bardoropolitanus Saxonum* antistite ibi primo, divo Ægistio, uno ex discipulis JESU CHRISTI viventis, qui & martyrio est in loco eo a Thuriis excarnificatus. Cœpit vero Bardoropolis, quæ & vicus Bardorum, in saltu Luneburgi anno ante Romam conditam ducentesimo trigesimo sexto, ut carmina in templi foribus litteris etiamnum aureis indicant, a Bardos qui erant olim melodiarum Poetæ, bonos laudare carminibus soliti, malos vituperio afficere, sapientes tum habiti, ac religiosi, quos, ut rerum divinarum gnaros in solitudine ea consulere solebant; quorum mores Diodorus Siculus libro sexto, Strabo libro Geographiæ quarto, Cæsar in libris de bello Gallico meminerunt, & cecinit M. Annæus Lucanus libro Pharsalicon I.

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum, vates, dimittitis ævum
Plurima sequuti fudistis carmina Bardi.

Haud vero ita procul ab urbe ea mons, qui etiamnum e materie calcarius, in quo Lunæ idolum Dædala aurea ad Lunum amnem Divam ipsam venerabundi proximi quique ac remoti salutare certatim solebant. At episcopatum Bardoropolitanum Carolus ille Magnus in Virunum transtulit, quæ urbs in Visurgis collimitio sita, instituto ibi antistite primo Viperto, anno a natali Christiano octingentesimo decimo quarto: et antistes ille stelidam Lunæ auream secum a monte ablatam rebus dedicavit divinis. Episcopatus ergo Moguntiacus, etsi inter Imperii Electores locum obtineat summum ac maximum; multo tamen Bardoropolitano posterior, nempe qui a Pipino Gallorum rege cœpit Nicephori ferme Cæsaris temporibus, primo ibi antistite divo Bonifacio, anno a natali Christiano septingentesimo vigesimo septimo. Sub hoc vero antistite summo suffraganei jure antiquo Pragensis, Olomucensis, Eistatensis, Babenbergensis, Herbipolensis, Paderbornensis, Constantiensis, Curiensis, Argentinensis, Wormatiensis, Havelbergensis, Verdensis, quem diximus ante, in Viruno institutum, Spirensis, Hildeshemensis, Halberstadensis & Augustensis. Ast Agrippinensium antistitem primum divum Maternum existimant, post quem longo dein intervallo divus Severus successit an. trecentes. quadrages. secundo Constantini Cæsaris temporibus; cujus suffraganei Leodiensis, Trajectensis, Monasteriensis, Mindensis, Osnaburgensis, & ut nonnulli adnotarunt olim Juliacensis; nunc vero & Monasteriensis. Verum Angrivarios Fœdericus primus Cæsar a Saxonum jure ereptos Episcopio Agrippino adscripsit. Treverorum autem antistes, initio, divus Eucharius, unus quoque de discipulis Domini, mox divus Maternus; sub quo episcopatu olim antistes Tungrorum, aut ut putant episcopatus unus. Communes vero quindecim, quorum Agrippinus nunc Mitensis, Tullensis, Virdunensis. Urbs ipsa Abrahami tempestate condita perhibetur anno ante urbem Romam conditam millesimo ducentesimo; quam & magnus ille Anastasius illustravit. Proxima post Electores Parthenopolis, e qua Archiepiscopus vulgo *Magdeburgianus* Germaniarum primus, qui Episcopatus initio Schiderensis a Carolo Magno institutus anno septingentesimo octogesimo, Hildegrino ibi antistite primo, quem mox Episcopatum Vitigis, rex Saxonum postremus in Angrivarios suos tulit, ut annotavit Hermannus rerum Saxonicarum conditor: quem dein Episcopatum Henricus

Episcopatibus & Episcopis.

L. 4. *Sax. c. 16.* satis profligarunt. Adde *KEYSLERUM in exercitatione de Dea*
Nebelennia in Antiquit. Celt. p. 237. & *CHRIST. SLöPKEN in Chronic. Barde-*
wic. P. I. c. 3. 4. 5. Nec accipiendum aliud vulgatum est, quod ab idolo Luna
vel Lunæ cultu *Luneburgum* ceu Burgum Lunæ nomen adeptum sit; cujus quippe o-
rigo potiori jure repetenda est a flumine *Lüne*, *LUNAU*, hodie *Elmenau*; cui &
vicina olim fuisse videtur arx prædatoria *Linaw*, a Comite Schaumburgico Joan-
ne IV. a. 1349. diruta: *SPANGENBERG Chron. Schauenburg: L. 2. c. 19. p.*
102. Alii derivare malunt a *Linonibus* populo Slavorum, quorum metropolis *Lino-*
vium ad Albim, hodie Lentzen, fuisse dicitur, & quibus inde a Carolo Magno
castellum *Lüneburgum* oppositum fertur. Quas sententias & alias præterea expen-
dunt *SAGITTARIUS in Orig. Luneburgicis* & *RETHMEIER in Chronic. Brun-*
svic. Lüneburg. P. I. 272. *SCHMINCKIUS ad Eginhardi vitam Caroli Ma-*
gni p. 70.

Etymon Lüneburgi non a Luna.

sed a fluvio Lüne.

cus primus Cæsar a Vitigite quintus in Valleroisclævium, cognomento inter miricas, collocavit. Alii Brunonem ac Danquardum Saxonum principes instituisse ibi tradunt. Sed & nonnulli Henricum primum in Vrosænium Northuriorum tulisse. At in Valleroisclævio divus etiamnum Marcus Episcopus quiescit. At enim Otto primus Henrici illius filius multum persvadente Ægitha conjuge episcopatum eum in Parthenopolin tulit, ut annotavit Lupoldus Historicus, cui subjecit suffraganeos septem Marsoburgensem, antistite ibi primo Boote, Misenensem, primo ibi Bogoro, Citzensem, ibi primo Hugone, Brandoburgiensem, Havelbergensem, primo ibi antistite Dudone, Pozaniensem sub Jordane Episcopo primo, ac Neoburgensem; ast Pozaniensis in Archiepiscopatum Gnesaniensem abiit, qui est Sclavorum, sub quo & Vratislaviensis, Mazoniensis, Caminensis, Plocensis, Cracoviensis, Uladislaviensis, Carbinensis, Pomezaniensis. Et jam locus ut ex ordine Episcopatuum autores præcipuorum referamus. Carolus itaque Magnus pollicitus est episcopia sese ad numerum Alphabeti Romani instituturum; a qua re, litteræ etiamnum aureæ in monasteriis quibusdam durant. Et *Pozaniensem* ille instituit anno septingentesimo octogesimo primo, *Staginensem* anno eodem, mox *Salinstidiensem* autore Lupoldo, qui post annos quadraginta Halberstadium tralatus, Hildegrino ibi antistite primo, anno septingentesimo octogesimo sexto, ut alii, octingentesimo vigesimo sexto; post quem Nagrinus. At Salinstidium olim Osterovicus dicebatur. *Paderbornensem* Carolus idem instituit, anno millesimo ducentesimo octogesimo tertio, antistite ibi primo divo Liborio, teste Lupoldo, qui episcopatus initio Herstalensis; idem & *Hamburgiensem* episcopatum instituit, Vandalorum omnium & Danorum caput, quamvis plerique filio hoc Ludovico tribuant, factumque anno octingentesimo trigesimo secundo, divo ibi dein Anscario Archiepiscopo primo, ut prodidit Lupoldus: nam episcopatui huic Otto primus tres adjecit anno octingentesimo quinquagesimo secundo; inter quos *Aldenburgiensis* Otfaciorum in honorem divi Joannis Baptistæ ab Adoligando Archiepiscopo Bremano consecratus anno nongentesimo quadragesimo quarto, primo ibi antistite Marco, quem episcopatum Henricus ille Leo Saxonum Dux in *Luconium* traduxit anno millesimo centesimo quinquagesimo quarto. *Anlicensem* quoque Carolus instituit, quem Ludovicus filius venationi indulgens miraculo superne admonitus in Hildeshemum transtulit, anno octingentesimo decimo octavo; primo ibi Guntero præsule. Sed & idem Carolus *Mindensem* instituit, antistite primo Lothario. *Mynnagauerdensem* quoque in honorem divi Pauli, qui in monasteriensem tralatus. Sed & *Trajectensem*, antistite ibi primo Vilibrordo, anno septingentesimo octogesimo primo, ut sunt testes locupletissimi Hermannus ac Lupoldus Historiographi. Cœpit & a Carolo *Bremensis* anno septingentesimo octogesimo quarto, ubi antistes primus Vilibaldus, autore Lupoldo, qui sub Agrippino initio, cæterum in Archiepiscopatum dein abiit, sub quo nunc *Verdensis*, *Salosævicensis*, *Sverinensis*, *Raceburgiensis*, *Lubecensis*. At *Raceburgiensem* Henricus Leo ille Saxonum Dux instituit anno millesimo centesimo quinquagesimo septimo, antistite ibi primo Evermodo. *Megapolensem* Billungus Herulorum, Obetritarum Vandalorumque Rex, anno nongentesimo quadragesimo tertio, qui in *Sverinum* tralatus est. *Marsoburgianum* Otto primus instituit, quamvis Carolo nonnulli illud adscribant; sicut & *Citzensem* quem cepisse perhibent anno septingentesimo nonagesimo primo. At *Misenensem*, Otto instituit an. nongentesimo vigesimo septimo, cujus tamen exordium in Henricum ejus genitorem referunt. *Ripensem* Otto quoque primus instituit anno octingentesimo duodevigesimo: Regnorum vero ibi ad oceanum multi episcopatus, qui sub ipsis cœpere Regibus. Nam Danorum Archiepiscopatus Lundoniensis, Svevorum oceani primus, sub se habet *Roschildensem*, *Otoniensem*, *Salosævicensem*, *Ridensem*, *Viberigiensem*, *Arusiensem*, *Burgaliensem*, *Revaliensem*. Noricorum vero oceani Archiepiscopus Nidrosiensis olim, nunc Hidruntinus, sub se habet Bergensem, Stavagrensem, Pharensem, Hemarensem, Bastoensem, Orcadensem, Sodiensem sive Insulanum, Mochadensem, Vellendensem, Gravenlandiensem, Gadensem, Scarolensem sive Scarensem, Olensem, sive Olerensem. At Svevorum oceani auctoratos sub se habet *Arosiensem*, Straginensem, Aboensem, inter Fynnos, ubi Viburgium proxime Narvam Moschorum sive Roxalanorum, Lincopiensem, item ac Vessionensem, patriam Vesogothorum antiquam. Nec prætermittendi gentium vicinarum episcopatus. Habent ergo *Lemovii, ut appellat Tacitus Cornelius*, Osiliensem, Tarabatensem, Coroniensem, Unioniensem, Culmensem, Sambiensem, Vicaniensem, Pomezanienensem in insula divæ virginis Mariæ, Rutheniensem, Vinisamiensem, Semigallensem, quorum nunc pars Boruscorum, addito Varniensi, ac aliis. Germaniæ vero superioris Archiepiscopatus insignis Salassoburgensis, sub quo jure primo Pataviensis, Ratisbonensis, Phrisingensis, Curcensis, Brixensis, Laventinensis, Bunensis, Selromensis, Novæcivitatensis, quem excitavit Paulus secundus anno millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo, ad quintum decimum Calendas Februarias. At Salassoburgiensem, Phrisingensem, Patavienfem, Eistatensem, Herbipolensem, Erphordiensem divus Bonifacius insti-

Episcopatuum autores.

instituit Moguntiacus Archiepiscopus. Et ne quid talium posthabeatur, Basiliensis Bisuntinam habet; sub quo Lausanensis, Bellicensis. Verumenimvero ad alia nunc divertendum. Annus agebatur a natali Christiano trecentesimus undetrigesimus, quum Romæ Laterana illa ædes nobilissima inchoaretur, *ad cujus fundamenta humeris suis tellurem Constantinus maximus* primus tulit templorumque mundi caput censuit, quo nullus unquam Cæsarum in rem divinam augustior; sed & ordo omnium primus crucis ferendæ ab eo cœpit; ut libro prodidimus II. et Hunni sub eodem ex Caspii maris egressi claustris duce Harpardo in Pannonas irruperunt, quos esse Turcarum genus C. Plinius, Pomponius Mela, Cl. Ptolomæus, Somacatus & Eustathius insinuant. At Hungari, qui potius Ugri appellandi, maris glacialis accolæ, Hunnos e Pannoniis deturbarunt Maximiani ferme Cæsaris temporibus. Vandali & Gothi sub divo Justiniano tumultum fecere; nec ita multo interjecto tempore Lingobardi, Gepidæ. Anno mox quingentesimo vigesimo septimo institutum divi Benedicti cœpit *in monte Cassino*, haud ita procul ab Aquino Aprutiorum loco, quo Cassinorum quondam urbs Abbate ibi primo divo Benedicto; ante quem instituto ibi Basilius Magnus clarus ille Archimandrita. At religionem illam Cluniacenses, Cœlestini, Olivetani, Sylvestrini ac Humiliati prosequuti sunt. Anno dein quingentesimo quadragesimo quarto *Saxones*, qui ad oceanum tum incoluere *supra DORSUM* ut ait Cl. Ptolomæus, *CIMBRICÆ CHERSONESI*, ubi autore eodem *Haxones* mutataque littera H. in S. *Saxones*, *Thurios*, qui a *Thurio* fluvio ibi trans Albim incipiebant, universamque regionem, quam Saxones nunc occupant, jure avito possidebant, sumtis armis pepulerunt in vallem *silvæ Hercyniæ* trans Melibocum, ubi nunc incolunt, ingenti ante strage edita. Inde hebdomadis, cognomento communes, origo genti; nam a tempore eo fere post festa divi Michaëlis agere justa defunctorum & manium parentationes solent, & lætitiam invicem peragere in reminiscentiam acceptæ victoriæ prœlioque eo desideratorum. At anno *sexcentesimo vigesimo Mahumetus Arabs Prophetam sese ementitus autore Sergio monacho* apostata Alchoranum Saracenis condidit; unde tot gentes clarissimæ a religione nostra academiaque Christiana desciverunt. Vigesimo nono Heraclius Cæsar, Cosroen Persarum regem arrogantissimum vicit & crucem sanctam, qua exultabat ille, cæso eo recuperavit. *Septuagesimo primo* magis tres sancti Caspar, Melchior, Balthasar e Persia Mediolanum tralata sunt. *Octogesimo secundo Byzantina synodo sexta* sub Leone secundo Pontifice Maximo communicatio eucharistiæ sacrosanctæ populo sub specie utraque detracta; ne ambigeremus sub pane corpus esse verum Theanthropi una cum sangvine. An. septingentesimo vigesimo quarto cœnobium Hersfeldianum, inter Hessos cœpit, ast Fuldanum Phaguriorum quadragesimo quarto a divo Bonifacio antistite Moguntiaco ambo instituta, e quibus hoc cancellatium refert auguste, tantis quondam divitiis, ut Cæsares mille equitibus prosequeretur. Quadragesimo vero sexto, natus est Carolus, qui Magni cognomentum meruit, Pipino patre. Et ille in religionem Christianam devotissimus primo quoque tempore *Martis statuam*, quam *ARMESULEM* (k) nominitabant, e *monte Martis*, quæ est urbs *Istævonum*, in jugo edito deturbavit anno septingentesimo septuagesimo secundo: Octogesimo dein *Saturni* simulacrum, *Crotonem* e Hercynopoli sustulit hostiliter; & mox octogesimo primo *Venetem* e Parthenopoli, quo anno & *Lunam* de monte calcario abstulit. At anno octingentesimo mausolæum sacrosanctum Solymis cum Solymonautis nobilissimis venerabundus adiit, reliquiis complurimis A Constantino Orientis Imperatore donatus; inter quas hypocamisia sanctæ theotoci & fasciolæ infantiles nati, quæ universa apud A quas Granias religiose deposuit, in fano tum cancellis aureis & argenteis ac Dædali marmoreis ditissimo, quæ Naustri viventis hostis acerrimi, mox vita illo functo, agminatim irrumpentes & Sacro-Sancta profanantes diripuerunt. Anno vero octingentes. secundo Stephanus Pontifex Maximus imperium orientis a Græcis in Carolum transtulit, qui est a Leone quarto Romæ diadematus, a quo Uagendorum Imperatorum origo: *Sed enim Phrisii, quum cum Cæsare maxime tum Romæ præstarent, tributum genti, pondo auri viginti, quod debebant*, acceptum tulit, libertate perpetua donavit, ut sine principe, agerent adiopi, ceterum legendorum e sese decurionum potestatem haberent, quos auratos crearent ense & balteo insignirent: Argumentum libertatis ejus scutum cum imagine coronæ imperatoriæ. Et idem octogesimo quinto superatis jam Saxonibus cum Vitigite rege, anno octingentes. quarto, quo & Boioarios ad fidem convertit, dicasterium secretum

Exstructio Templi Laterani.

Hunnorum irruptio

aliorumque.

ordo Benedict. in monte Casino institutus.

Victoria Saxonum Cimbrorum eorumque sedes

Mahomet impostor anno 620.

Idola a Carolo Magno deturbata a. 772

780.

Reliquiæ Sanctorum.

De Irmeninsula.

(k) Quæ lectio differt ab aliis omnibus nec occurrit inter varias, quas citant *GRYPHIANDER de Weichbildis & EGGELINGIUS de Statuis Rolandinis.* Communiter dici solet *Irminsula*, quo vocabulo utuntur *Annales Francici ad a. 772*, *Ditmarus Merseburgensis*, *Lambertus Schafnaburgensis*, *Conradus Urbergensis* & plures. Sed aliis placuerunt vocabula *Erminsul*, *Irmindsul*, *Hermansaul*, *Hormensula*, *Adurmensul*, de quibus aliisque vide *SCHEDIUM de Diis Germ. S. 3. c. 3. p. 713.* &, qui hoc idolum seu numen tutelare apud veteres Saxones paganos cultum & a Carolo M. destructum, luculenter descripsit, *HENR. MEIBOM de Irminsula Saxonica, T. III. Scriptorum Rer. Germ. p. 6. sqq.*

tum Angrivariis & Istævonibus tulit, quo furta, sacrilegia, perjuria, proditiones averruncarent; nonagesimo vero octavo *idolum Jovis Hammopoli* multis vix belli viribus dispulit; at Vitigitem Vilibaldus antistes Bremanus latice sacro in academiam tum Christianam emaculavit. Cæterum anno octingentesimo decimo quinto Judita femina e Britannis prognata, virum se ementita Romæ in Pontificem summum electa est, nomine Joannis quarti; at ab emissario compressa suo, inter Colossum & divum Clementem puerperio soluta, media mox alvo crepuit. Decimo octavo episcopatus Aulicensis, sub Ludovico Cæsare Hildeshemum translatus est, quodam reliquiarum miraculo, quo asportari imaguncula divæ virginis nequivit. Anno vigesimo secundo Corbæa sub Cæsare eodem Paschali Pontifice maximo, atrium monachorum religiosissimum excitatum; ubi percoluntur e divis Tiburtius, Valerianus, Marcellinus, Vitus. Quadragesimo sexto *Anscarius Hammopolitanus Archi-Episcopus* templum Ramestojanum e prædio feminæ nobilis Iciæ erexit. Quinquagesimo Gandævo oppidum, quod vulgo *Gandershemum*, a Ludolpho Saxonum Duce cœptum, a Vitigite quarto. Nam Vitigitis filius Vipertus Valpertum sustulit, templi Vildeshusiani autorem, quod in Osnabrugam cessit, qui Ludolphum, eum, qui ædem virginum Vestalium Gandævone cœpit; & ille Ottonem, Brunonem ac Danqvardum genuit; Bruno *Brunopolim* inauguravit, Danquardus Danquardorodum proximum; Ludoulphus ergo Hatomodam filiam Romam, secum ducens ab Episcopis triginta sex, sub Leone tum Pontifice maximo sacris initiari impetravit, quam rediens matrem magnam Vestalium atrii Gandevonii primam declaravit, divorum Anastasii ac Innocentii reliquias templo offerens; quo in cœnobio Rosuitha quondam claruit sanctimonialis carminum, litterarum sacrarum studio celeberrima. Quinquagesimo quarto Ludovicus Cæsar primi filius *Hammopolitanum episcopatum Bremensi addidit*. Anscarium Episcopum constituit, a quo *Ripensis ac Salosævicensis* episcopatus auspicium sumsere, & Svevi oceani in fidem nostram adspiravere. Sed & Rugii a Corbæanis monachis in academiam Christianam promoti tum sunt. Sexagesimo secundo episcopatus Bremensis ab Agrippinensi summotus Nicolao Pontifice summo, quo autore divus Anscarius, Archiepiscopus designatus, annos utrique decem præfuit. Sexagesimo quinto Theodoricus sub Carolo Calvo Cæsare Batavorum comes declaratus, qui atrium virginum Vestalium clarissimum, Acgemundam excitavit in Trajectensi argo. *Et jam annus agebatur nongentesimus ac quartus, quum cœnobium divi Benedicti in monte Calcario juxta Luneburgium demoliretur*, autore Viperto Virunensi antistite, & in templum divi Michaëlis urbis nunc ipsius transferretur. Mox anno tertio decimo institutum Cluniacense cœpit. Anno vigesimo quinto Hungari sub Henrico Cæsare tributum ex Thuriorum solo deposcentes mortalium decimum quemque rerumque omnium catulam a Cæsare auribus ac cauda populatam, receperunt, ut homines ipsi sibi inde sufficerent. Quare hostes irarum pleni primo quoque tempore Lucum, Thuriorum oppidum ad Salam amnem, cum mortalium millibus viginti tentarunt, ac mox a Cæsare repressi centum mortalium millibus adgressi, quorum pars ad Jecheburgium Thuriorum, pars ad Schiningium castrametati, quos confecto prœlio Cæsar decem vix suorum millibus ope haud dubie superna omnes ad unum vicit ac dispalavit: prodita annalibus Hoieri comitis Mannorum ignominia tum, qui hostium multitudine exterritus in partem diversam transfugerit. A victoria illa Cæsar Marchiones, Duces, Comites, liberos, equites auratos declaravit. Ludos Trojanos primus nostris ostendit & ad militiæ exercitamenta & virtutis laudem. Anno trigesimo urbes ipse instauratas volens, loca complurima inauguravit, a qua re Goslaria ab amne proximo nomen sortita; sed & a venatore Rammone mineras in monte vicino fortuito reperiente Rammoloneus. Quadoropolim urbem Cæsar ipse cœpit, & virginum Vestalium atrio Matil, dein filiam, matrem magnam fecit prædiaque a comitibus Flaviis, Geronibus, Vidiis, Russis perpetua adscripsit. Misænamque inter hæc arcem in Albis littore statuit cum Canonio Germania fere tota celeberrimo. *Bryzam* quæ nunc Brandoburgium, muro instauravit, pomeriis cinxit anno trigesimo quarto Veteranos vicit. Cœpere & illius tempestate Canonici regulares, apud Beluacenses initio celeberrimi. Sed & Humiliatorum in Gallia cisalpina institutum tum cœpit. Trigesimo vero septimo Otto primus Cæsar, ejus filius, Parthenopolim in Albis littore muro circumdedit, & intercedente Egitha Augusta atrium divi Benedicti ibi instituit; ceterum mutata sententia extra urbem collocavit in locumque Canonicos seculares induxit, templum divo Mauricio dedicavit. Sexagesimo primo ille Joannem duodecimum Pontificem maximum, ceterum scortatorem, patrum collegio annuente exauctoravit, Leonem nonum substituens Romanosque in illius auctoritatem adigens. Ast abeunte eo Benedictum illi quintum exploso Leone extulerunt; sed quem Cæsar in exilium relegavit, qui Hammopoli hic secundum Albim exulans multos, ut erat disciplinis eximiis, instituit, vita ibi functus. Octogesimo septimo,

Idolum Hammopolitanum

Fabula Joanna Bapissæ.

Gandershemium.

Brunopolis inauguratio.

Auspicia Episcopatus Ripensis & Slesvicensis.

Singularia. Seculi X.

Thuringia.

Goslaria.

Bryza seu Brandoburgi.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

mo, qvum Ottonis tertii Cæsaris conjux Arragonum regis aut certe Byzantini filia, equitem unum auratum aulicum deperiret, & pellicere in complexus non posset, vim ementita, nudato pectore & discissis comis e conclavi ad Cæsaris pedes supplex ac querulabunda humi effusa tantum efficit, ut insonti caput amputaretur: At optimus maximus innocentiam non passus inultam, sangvinem in lac candidulum demutavit; ob qvod mox igne ultore scortum absumptum nulla relicta sobole. Inde imperii optio sub Gregorio qvinto ad electores, qvod a Caroli stirpe jure veluti hæreditario in Saxonas ante collatum multis apud eos seculis mansitavit: Et jam annus agebatur millesimus duodecimus, qvum in vico Saxonum Colæco agri Halberstadiani, nocte natalis Christiani viri qvindecim, feminæ non amplius tres choream contemptim saltitantes, debaccharentur, &, qvamvis a sacerdote castigati, obstinatius perseverarent: Qvare ira percito Numine annum integrum sine omni alimonia continuare coacti, æramantotriba, hoc est æditus, dum sororculam avellere conatur, brachium totum e corpore detrahente. Extant etiamnum rei monumenta lapidea. At vigesimo institutum divi Joannis Baptistæ cœpit, qvorum caput Rhodus. Sexagesimo tertio episcopatus Hammopolitanus desiit, in Bremensem sub Archiepiscopo Adalberto tralatus. Octogesimo sexto Cartusiensium institutum in agro Gratianopolitano cœpit, autore Brunone ex Agrippina Ubiorum prognato, Theologo Lutetiæ Parisinæ, defuncti cujusdam miraculo territo. Nonagesimo qvarto *Templariorum* institutum originem tulit, sub Godofredo Lotharingiorum duce cum terram fatalem cum mausolæo sacro ab infidelium manu avelleret tanta hostium strage, ut ad genua usqve bellatores eqvi maderent. Ab eo tempore Lotharingii duces lemmate se regum Hierosolymitarum prætitularunt merito pulcherrimo. Nonagesimo octavo *Cisterciensium institutum* cœpit in Burgundiorum solo eremo Cistertii, autore Roberto Molinensi Abbate, Urbano Pontifice maximo. Nonagesimo nono Gladigerorum institutum cœpit, in Lenoviorum solo, qvod, qvum annos stetisset centum, & Fœdericus primus Cæsar cognomento Barbarossa in terra fatali Cilicum adversus Sultanum belligeraret; unaqve adesset Aduolphus Orfaciorum comes clarissimus, cum civibus nonnullis Luconiis (hoc est Lubecanis) ac Bremanis de religione bene meritissimis, suborireturque pestis ingens, & cives illi æris vi maxima pollerent, Luconii inter primos Xenodocheum circa Cæsariam, qvæ vulgo Accarum, instituerunt, valetudinarios intro complurimos recipientes, quos dum parare abitum coguntur, Cæsaris Sacellano,

Secul. XI.

Origo Templariorum.

Cistercensium.

Gladigerorum.

qvi fuit Ducis Svevorum filius, commendarunt, a qva re Xenodocheum illud fratrum Teutonicorum dici cœptum, superataqve urbe intra muros receptum, divæ virgini sacratum, in ordinem abiit, Cœlestino Pontifice Maximo adstipulante, qva fama & Ptolomaide Xenodocheum simile excitatum. At hostium dein bello tumultuario exacti in Boruscos concessere, adversus academiæ nostræ Christianæ hostes Roxalanos arma promoturi, ex qvercu primo qvoqve tempore arcem celeberrimam auspicat, qvæ Mariæburgium, anno ferme millesimo centesimo nonagesimo primo, ubi curia magistri ordinis magni. Et adversus dein hostes incredulos strenue belligerantes, qvum Deum Marte dubio opem deposcerent, velamen cœlo candidum demissum superne devolitavit victoresqve reddidit; a qvo facto veste uti tum cœpere candida, cruce in pectore furva, gladigerosqve in sodalitium militiæ recepere; unde Teutonicorum institutum finibus illis etiamnum celeberrimum. *Nec ita multo interjecto* tempore Carmelitæ in Syria cœpere sub monte Carmelo, Alberto Patriarcha Hierosolymitano autore, Heliæ initio vestimento, qvod colore dein esse candido Honorius tertius esse voluit; & jam annus agebatur millesimus centesimus qvartus, qvum *Luconiorum* urbs inter *Travum* & *Bagnisum* loco, qvo *CHALUSUM Cl. Ptolomæus* statuit, excitatum sub Godescalco Herulorum Obetritarumqve ac Vandalorum rege; a cujus filio Buté nomen initio sortita, & mox ab altero filiorum Henrico ex Syritha Regis Danorum filia prognato, qvi ararium ibi Christianum in arce habuit. *Colonia dicta magna*, ob plurimos videlicet, qvi subito confluxerant, qvum sita ante esset, ubi vicus *Svartous*, circiter annum millesimum septuagesimum tertium. *Mox a Rugiis Ducibus* Critone ac Race vastata translata est in locum, ubi etiamnum feliciter exstat, sub cujus foribus *mons Ranorum* in memoriam Rugianorum ab Henrico rege dicto anno millesimo centesimo nono interemptorum. Multa dein a Vandalis pertulit. Ast anno decimo qvinto bellum formidabilissimum inter Henricum Cæsarem & Lotharium Saxonum Ducem subortum, qvo conserto prœlio tanta mortalium multitudo desiderata est, ut in foveas proximas interemptorum sangvis derivaretur. Gestum prœlium hoc locis duobus ad Coram Ascaniorum & silvulam *Velphiam Mannorum* (i. e. Mansfeldensium) qvo loco & *arbor salix CÆODUTUM* ter inter Martem dubium appellavit: at dispalato ibi Cæsariano exercitu ductoreqve Hoiero Mannio interempto *stelidam Saxonum armis inscriptam* erexerunt, *CÆODUTUM* in memoriam appellarunt, haud ita procul condito cœnobio, qvod nunc

Bellum contra Russos.

Initium Carmelitarum.

Sec. XII.

Chalusum Luconiorum seu Lubecensium.

Lubecæ primæ auspicium sub Godescalco an. 1104.

Colonia magna dicitur.

a Rugiis vastatur & loco mutatur

Bellum inter Henricum Cæsarem & Lotharium Ducem Saxoniæ.

Prœlium prope Welphsholt & arborem Cædutum seu jodutam.

Inde statua Jodoute.

nunc *Viderostadium* (i. e. Wedderstäde, Wiederstäte). Decimo sexto divus Bernardus, e nobili Burgundionum familia ortus, Germanis senis, sorore una scholastica, Clarevallense cœnobium excitavit discipulus primo, mox pater Magnus, hoc est Abbas, anno ab ingressu instituti Cistercii, qui anno vigesimo Præmonstratense institutum cœpit a Norberto Lotharingo, vero opulento. Et Caminum Pomeranorum tum missis ante sub academiam Christianam gentibus illis autore OttoneBambergenseantistite, in episcopatum erectum est. At trigesimo Sidinorum qvoqve principatus in Christianam sententiam pedibus ac manibus ivit. Trigesimo qvinto *anno, qvum nullum fere esset templum inter Herulos, hoc est Megapolenses, qui tum Obotrita dicebantur, Henricus rex illorum divo Joanni primum in urbe Luconiorum dedicavit*, in arena ubi & ipse freqvente milite facere divina solebat. *Trigesimo septimo Nicolotus cum Erico germano Danorum Rege imperio se Romano auctorarunt jurejurando pro se ac posteris, fœdera a Cæsaribus deinceps Romanis se recepturos.* Trigesimo octavo sacellum Luconiorum paullo ante conditum a Rugiis est profanatum, & mox a Canuto Danorum rege restitutum; qvi regnum Herulorum a Lothario Cæsare stirpem functam asseverante impetravit. Sed & Segobregam cum arce in colle ille excitavit, & cœnobium indidem religiosorum. *Trigesimo nono* Race Rugiorum princeps e stirpe Critonis *Luconios populabundus* adgressus, urbem vastavit, arcem occupavit & universa fere solo æqvavit. Qvadragesimo Ludoulphus Otfaciorum comes urbem rursus instauravit: & anno eo institutum Vallis umbrosæ cœpit Joanne Florentino auctore. Qvadragesimo qvinto cœnobium illud illustre juxta Brunopolin Saxonum excitatum vulgo *Rhidegashusum* a *RHADAGASO* idolo Vandalorum. Qvinqvagesimo primo Standalium Marcomanarum e regione Tanagræmundæ inauguratum. Et anno eo episcopatus Aldenburgensis in tres abiit episcopatus autore Alberto Hammopolitano antistite; *Megapolensem*, ubi Episcopus primus *Joannes* a Solymis evocatus; Polaborum, hoc est *Raceburgiensem*, ubi Aristo Episcopus primus, permanente *Aldenburgii* Ezone antistite. *Et tempestate ea Herulorum regnum ab Henrico illo Leone Saxonum duce occupatum, & sub fidem cessit.* Qvinqvagesimo qvarto Gratianus Tuscus instituti religiosi decretum a se conditum emisit. *Qvinqvagesimo septimo* institutum Heremitarum Aurelii Augustini a Gvilielmo Aqvitaniæ Duce cœpit, qvi incedere galeatus ac loricatus solebat; a qva re sub Anastasio & Hadriano Pontificibus Gvilielmitarum nomen celeberrimum, primo apud Parrhisios atrio; at obsoleto eo nomine sub Innocentio qvarto Augustinianum evaluit. *Et anno eo Albertus Marchio Solsedianus, cognomento Ursus, Brandoburgium antiquum e manibus Herulorum ac Vandalorum eripuit, mutatoqve mox titulo Marchionem se Branaoburgiensem prætitulavit.* Qvinqvagesimo octavo Luconiorum urbs Vulcano absumpta, cujus aream multis vix precibus ab Otfaciorum comite Ludoulpho, *Henricus Saxonum Dux*, cognomento *Leo*, exoravit ut pro sua uti sibi liceret. Qvare urbem instaurans *emporio nobilissimo* auxit. Sexagesimo princeps idem *Utinum* oppidum a Comite impetravit & mox antistiti Aldenburgiano donavit; a qvo tempore in civitatulæ formam id excrevit. Sexagesimo primo cum Peruldus antistes Aldenburgianus principi illo religiosissimo supplicaret, totus ipse episcopatus in Luconios translatus est, cui loca compluria addidit & Canonium præbendatum, ut appellant, bissenum instituit, Præpositum dedit. Anno dein sexagesimo secundo urbem gliscere cupiens *nundinum fieri hebdomadatim* die Jovio Lunioqve indixit, annuis illis desopitis. Censuit vero insuper in medio foro ter qvotannis publicitus celebrandam *sessionem judiciariam* Notario Principis locum tenente, sub qvo urbis ipsius decuriones judicii præstandi autoritatem reciperent. Sexagesimo qvarto *Fæderici primi Cæsaris conjux* Romam venerabunda aditura *Mediolani intercepta & asinæ* imposita, ita ut caudam manu ipsa teneret, posteriora facies augusta spectaret, ridicularia omnibus facta est. At urbs ea ob ignominiam

Pomeranorum conversio, & episcopatus Caminensis ortus.

Primum Herulorum templum erigitur Lubecæ S. Joanni Sacrum 1135.

NicolotusRex Obotritarum & Ericus Rex Daniæ Imperio Romano fidem jurant pro se ac posteris anno 1137.

Segeberg exstruitur.

Restauratio Lubecæ per Comitem Hollatiæ.

Rhidegashusum a Rhadagaso dictum.

Standalium.

Episcopatus Oldenburgensis Megapol. & Ratzeburgensis.

Henricus Leo occupat regnum Megapolitanum anno 1151.

Albertus Ursus a Brandeburgo Vandalis erepto nominatus Marchio Brandenburg. anno 1157.

Pagus Eutin excrevit in civitatulam anno 1160.

Episcopatus Oldenburg transfertur in Lubecam anno 1161.

Nundinæ, & judicia annua Lubecensium

niam obsidione mox septennali vallata ac capta est, cives ad supplicium missi. *Sexagesimo nono cœnobium Doberaneum a Pribislao Herulorum Obetritarumque rege postremo excitatum; Septuagesimo primo rex idem e Cissino vico Rostochium, urbem nunc celeberrimam, ad Varnam amnem inauguravit.* Septuagesimo sexto institutum Grandimontense cœpit Stephano Auerno autore, proxime Lemovicas Aquitaniæ, monte nemoroso, rupibus & crepidine multa. Septuagesimo nono Henricus ille Leo Saxonum Dux potentissimus, qvo nullus unqvam in Germania interiore opulentior, sub Fœderico primo Cæsare rebellis principum omnium consensu ab imperio exauctoratus est & subditi universi fœdere liberati. *Octogesimo secundo Luconii sub Cæsare Fœderico primo* Camera Imperii Romani facti, urbiumqve maritimarum caput, exstante diplomate in memoriam aureo. Et decurionibus Cæsar aureorum singulorum gestandi jus dedit, & *ut imperio essent a consiliis*, Canonicos vero immunitate summa impertivit. Octogesimo sexto atrium Reinesfeldianum cœpit, instituti Cistertii ab Adoulpho Otfaciorum comite: & anno eodem *Lemoviorum* solum, qvorum caput Rigia, sub academiam Christianam receptum Solymæ a Sultano captæ & Christianis fere interemtis crux sancta abducta. Nonagesimo Bardoropolis urbs veterrima solo Saxonum ab Henrico Leone illo solo æqvata demtus delubris. Inde *Luneburgii auspicium* de ruinarum saxis ac ruderibus. Et anno eo milites Teutonici inter Boruscos & Lemovios sedes recepere. Luconios Leo obsidione cinxit a Cæsare vix Fœderico ipso repressus. Anno nonagesimo secundo æs alienum civium eorum Cæsar acceptum tulit. *Nonagesimo quinto Megapolensis episcopatus in Sverinæ nomen transiit, antistite primo Bernone.* Nonagesimo Leo vitam cum morte commutavit Ottone, Henrico, Gvilielmo liberis superstitibus; e qvibus primus Cæsar lectus, alter Palatinus, postremus Dux Brunopolitanus perseveravit. Et jam annus agebatur a natali Christiano millesimus ducentesimus, qvum Luconii a Baldomaro duce Salæsevicorum, Danorum Regis germano, hostiliter deriperentur annos ferme tres supra viginti Danis tributa civibus duriter imperantibus. Anno nono supra ducentesimum ædes urbis ejus in universum omnes Vulcano absumtæ, qvinis tantum semotioribus extantibus; a qua clade vicus ille qvinqve domorum etiamnum. Anno decimo Sunnonia a Baldomaro ipso in urbis formam redacta est, a Rugiis ante excitata & a Sunnone Cimbrorum, ut Saxo, ut Hunibaldus Salaciorum rege nuncupata. Decimo sexto institutum divi Dominici cœpit, Innocentio per insomnium monito Lateranum casurum, nisi instituti ejus concionatores opportune occurrent, qvi mox ab Honorio auctorati. Decimo octavo *Baldomarus*, cujus paulo ante meminimus, Hammopolim cœpit & *Alberto Otfaciorum Comiti* auri pondo qvingentum divendidit. Vigesimo primo institutum divi Francisci ad tertium Calendas Decembres sub Honorio receptum. Vigesimo tertio Baldomarus ipse Danorum jam Rex Revaliam Aestonum excitavit, qvæ Lemoviorum nunc metropolis. Vigesimo septimo Luconii Fœderico secundo Cæsari injurias deqvesti, qvibus a Danis divexati, ipso autore sunt liberati rursumque in imperium recepti diplomatis aureis *novis immunitatum acceptis.* Trigesimo tertio prœlium formidabilissimum inter Luconios & Baldomarum Danorum Regem in plano, ut vocant, miricæ, commissum: Stetere diu immotæ trepidæqve acies, regis auxiliaribus Ottone Duce Brunopolitano, proceribus multis inprimisqve *Thitumeris*; Luconiorum vero Alberto Saxonum Duce, Adoulpho Otfaciorum, Henrico Sverinæo Comitibus, Geruino Herulorum ac Vandalorum principe, simul & Gerardo Bremano Archipræsule. At diffisi sibi *Thitumeri* ad *Luconios* defecere, qvos & victores reddiderunt, captis ex hostili agmine Ottone duce & procerum manu ingenti, ægre evadente rege: Et ita demum exploso jam Danorum imperio arx regis in urbe Luconiorum ea desolata divoqve Dominico dicata. Trigesimo sexto Helyzabetha in divorum numerum abiit, Martipoli inter Hessos heroo magnificen-

Marginal notes (left): Doberanum cœnobium fundatur a. 1169. — E vico Kissin Rostochium erigitur a. 1171. — Bannum Henrici Leonis 1179. — Lubeca libera civitas Imperii, a. 1182. — Reinfeldium cœnobium — Livoniensium Christianismus. — Ruinæ Bardevici & auspicium Lüneburgi. — Lubeci obsidio. — Episcopatus Sverinensis 1195. — Lubeca Slesvicensi Duci tributaria. anno 1200.

Marginal notes (right): Sec. XIII. — Origo Dominicanorum. — Hamburgum Holsatiæ Comiti venditur. — Lubeca a Danis liberatur. — Victoria Lubecanorum in Regem Daniæ auxilio Thitmerorum, ed. Ditmatiorum anno 1233.

Wismaria a Guncelino Comite in formam urbis instauratur anno 1238.

ficentissimo condita. *Trigesimo octavo Visimaria Herulorum a Visimaro Vandalorum rege multis ante seculis cœpta, a Guncelino Comite Sverineo primo, vastata jam Megapoli urbe quondam amplissima, ibi proxima, in urbis formam instaurari cœpit. Quadragesimo septimo* Canonici Luconii orto dissidio,

Dissidium Canonicorum Lubecensium.

quum sine antistite essent, Albertum Rigium, ante Episcopum, inter antistitem declararunt, donec Joannem ex instituto divi Francisci deposcerent; Et anno eo cœnobium divi Benedicti ex urbe ea *Cismaria remotum*, atque ita abeuntium atrium a Virginibus Vestalibus receptum divi Joannis titulo.

Cœnobium Cismariense anno 1247. Lubecæ instauratio anno 1251.

Quinquagesimo primo Vulcano iterum urbs absumta: a quo tempore latere & lythostratis asarotisque pompatice ad æquilibrium instaurata. Quinquagesimo tertio *Sunnoniam* Luconii occuparunt & diripuerunt; arcem insuper Dersoam vastarunt *Joanne Herulorum ac Vandalorum principe* opem ferente. Sexagesimo tertio dominum arcis ejus rursus insultantem ac latrunculos receptantem captum suspendio damnarunt; quæ arx Parthentinorum nunc. Sexagesimo sexto festum corporis Christi institutum divo Thoma Aquinate autore, sub Urbano quarto. Anno vero eo *Wismaria* igne absumta. Octogesimo Luconii antistitem

Exilium Antistitis Lubecensis.

suum *Barcardum* cum Canonicis urbe expulerunt ob interdictum adversus Observatores, qui cadaver scilicet vi e templo eorum tulissent, quæ lis a Jacobo de Columnis e patrum collegio desopita. Septuagesimo primo

Johannis Teutonici fata.

Joannes Teutonicus commentarios in decretum vulgavit ædis divi Stephani Halberstadianæ præpositus; at adversus Clementem Pontificem Maximum provocans honore universo exutus est. Octogesimo primo Hammopolis deflagrata & mortalium vis simul maxima Vulcano extincta.

Hamburgum deflagrat.

Octogesimo sexto *milites Teutonici* solum Boruscorum auri vi maxima a Sorabis ac Marcomannis redemerunt, nimirum qui adversum Sarmatarum regem acciti superioresque rege interemto facti ipsum sibi solum stipendiorum jure desumserant. Nonagesimo nono sextus Decretalium a Bonifacio octavo editus in publicum exiit; quo anno & ingens inter *Luconios & Canonicos suborta dissensio*, ob prata illa antiqua, qua iterum expulsi Canonici,

Milites Teutonici Borussiam redimunt.

Dissensio civitatis & Canonicorum Lubecensium.

Secul. XIV.

curiæ vastatæ. Et jam annus agebatur millesimus trecentesimus octavus, quum milites Rhodii primum inciperent instituti divi Joannis. At decimo Templarii ob facinora nefaria omnes die uno ad unum interempti. Duodecimo Ericus rex *Rostochii in horto rosarum ludum Trojanum exhibuit, quo censa Xisticorum millia sena quingenta.* Tertio decimo Margaretha comitis Batavorum conjunx matrem familias nobilem meretricii incusans, quæ ter geminos peperisset, extra fatum Dei existimans, puerperio uno trecentos sexaginta sustulit, qui latice omnes sacro academiæ Christianæ adsciti. Decimo nono *Clementinæ* a Joanne vigesimo secundo Pontifex maximus in publicum prodiere. *Henricus cognomento Leo Herulorum princeps atrium virginum Vestalium Ribenitii excitavit. Gerardus ac Joannes Ottfactorum* principes in Thitumeros hostiliter moventes, ambo occubuere, cum armatorum millibus ferme binis; quo prœlio & Comites multi, proceres, Barones liberi desiderati. Anno eo Rostochium, quum in manu jam esset regum Danorum sub Christophoro rege ad Henricum illum Leonem Megapolensem jure perpetuo rediit. Vigesimo tertio Novellæ Andreanæ vulgatæ. Quadragesimo nono *Albertus ac Joannes Leonis filii, Duces Imperii Romani facti sunt, Cæsare Carolo quarto:* & anno eo diflagellantium hæresis polluit. Sexagesimo quinto Scholasticulus *quidam in* Luconiorum urbe hospitio susceptus, vico moletrino semel *soporatus annos dormivit septem, & mox evigilans annos supervixit plurimos. Sexagesimo nono Luconii Danos populabundi adgressi* regem ipsorum Baldomarum ab arce Godonaviana regni firmissima hostiliter expulerunt, nec debachari ante armis desierunt, quam primores regni obsides, pacis perennis fierent, rex Scandiaviam insulam pro illatis injuriis annis possidendam decem Luconiis traderet. Septuagesimo jus monetæ aureæ Luconiis sub Ludovico Cæsare datum. Septuagesimo primo Luneburgiana resp. montem Calcarium *urbi imminentem orandi veluti studio conscendentes armis, quæ tulerant clanculum, tumultum facientes arcem occuparunt, religiosulos inde deturbarunt; quam vim ulturi principes* finitimi, nocta

Rhodiorum militum initium an. 1308.

Templariorum interitus 1310.

Torneamentum Regis Daniæ prope Rostochium a. 1312.

Puerperium Margarethæ fabulosum.

Cœnobii Ribnizensis fundatio. 1319.

bellum Ditmarsorum.

Rostochium Doci restitutum.

Duces Megapolenses inter Imperii Principes cooptantur. anno 1349.

Singularia Lubecensia.

Luneburgica.

nocte virginum millium undenum ſcalis admotis urbem tentarunt, cæſo inter primos Siphrido a Salerniis, ceteris diſpalatis. Et anno eo *Albertus Megapolenſis Dux primus* prœlio uno principes duos caſtris exuit, unum Sidinornm, alterum Juliæ Auguſtæ haud procul Regnitio amne; ſed & Magnum Brunopolitanum ducem loco alio belligerantem diſpalavit, comitesque duos a Difoldiis cepit. Septuageſimo ſexto *Carolum quartum* Luconii pompa inſigni exceperunt, ipſumque cum archipræſule Agrippino, Ducibus compluribus, Luneburgiano, Soraborum Saxonum, Megapolenſium, Marcomannno & viris ordinis equeſtris plurimis dies decem magnificentiſſime ipſa in urbe proſequuti ſunt. Octogeſimo tertio Ludovicus *Archiepiſcopus Barthenopolitanus* oppido Calbo choreis ad bonam magnamque noctis partem cum puellis comatulis indulgens, quum prætorium caſum minitaretur, evaſurus præcipitium, ad gradus feſtinabundus accurreret cæterum ruptis jam illis, puellam ipſe jam dextra tenens cum multis ſuorum miſellus interiit. Et neſcio, quam ſimilem petulantiam arbiter Deus in antiſtite *Moguntiaco* ultus: nam quum mendicabula complurima ad epulum veluti adipale horreo quodam excepiſſet, Vulcano turbam miſeram diſperdidit; at de cineribus enata glirium multitudo autorem mortis in horas gliſcens perſequuti, ne intra medii quidem Rheni alveum ſecurum reliquere, quamvis in turri ibi profugium quæreret, cujus extant monumenta. Octogeſimo quinto opifices ac baſtazontes, cæterique minoris gentium ac proletarii Lucaniorum urbem ipſam Otfaciorum ducibus, ut manubiarum modo participes fierent, tradituri pœnas meritas prodita re dedere. Et anno eo Leopoldus Dux Pannoniæ ſuperioris Helvetios bello ob jura avita adortus cum principibus duodeviginti occubuit. Octogeſimo octavo Albertus e Megapolenſi familia Dux, Rex jam Svevorum oceani a Margaretha Danorum Regina commiſſo prœlio profligatus ac captus eſt, annis ſeptem duriter habitus, nec e poſtliminio miſſus, donec mundo muliebri ſuorum redimeretur, a qua re fœmineæ turbæ equeſtris hæreditatis retinendæ jura viventibus, nemine ſtirpis virilis exſtante. Nonageſimo Gymnaſium Agrippinenſe cœpit Urbano Pontifice Maximo. Sed & diva Brigitta in divorum tum numerum abiit; a qua inſtitutum Brigittianum. Nonageſimo ſecundo Erfurtienſe gymnaſium Bonifacio nono Pontifice Maximo excitatum. *Nonageſimo tertio naves* ſeptem Roſtochianæ ac Viſimarianæ *brumali glacie* in regno Danorum retentæ, hoſtium impetum complurimorum magno periculo tam diu ſuſtinuerunt, donec ſoluta glacie tranquilliter abirent. ***Et anno eo Albertus rex pondo argenti millibus ſenis datis eſt emancipatus, Stocholmo urbe recepta, in pignoris portionem. Nonageſimo octavo Arnesbucum juxta Luconios, & Marionæum*** (l) ***juxta Roſtochi-***

Alberti Ducis prœlium cum principe Stetinenſi & Brunſvicenſi 1371.

Caroli IV. comitatus & adventus apud Lubecenſes. 1376.

Archi-Epiſcopus Magdeburgenſis Saltator.

Fabula de Hattone Moguntiaco.

Dux Albertus Megapolitanus a Regina Daniæ captus, anno 1388.

Nobilium virginum Mecklenburgenſium jus, Feudi uſufructuarium (Erb-Jungfern-Recht).

Gymnaſium Erfordiæ inſtitutum.

Commercium Roſtochienſium cum Danis.

Cœnobia Arnsbæck & Mariene inſtituuntur anno 1398.

(l) Hodie *Marne* i. e. *Marien-Ebe*, Monaſterium Carthuſienſe, cui a conſecratione divæ Mariæ facta vel a norma & *lege* ab eadem repetita nomen inditum eſt. *Ebe* enim vel *ee*, *e*, apud veteres Germanos idem eſt ac *Lex*, *regula*, *fides:* quod optime docuit *GOLDASTUS in parœneticis p. 367.* ubi occurrunt voces *Kriſtenet*, *amte* i. e. Chriſtianorum religio, officii norma, fides. Inde nota eſt formula Ehehafften, impedimenta juris. Sed de conjugio *D. Mariæ* appellationem cœnobii interpretatus eſt *JO. POSSELIUS in oratione de urbe Roſtochio ed. a. 1560.* In Pomerania vero inclytum olim fuit cœnobium æque Carthuſianum *Mariencron* Rügenwaldo propinquum, de cujus vetuſtis chartis ad manus quædam ſunt, in quibus mentio fit *domus Legis Mariæ prope Roſtock.* Idem aſſeritur *in libro antiquo donariorum cœnobii Mariencron ad a. 1444.* ubi hæc: *Henricus Prior Domus LEGIS MARIÆ prope Roſtock & Paulus Prior Domus Templi prope Lubeck viſitatores ſunt Cœnobii Carthuſiani Mariencron.* Docet hoc uberius *CHRIST. SCHoTGEN in Hiſtoria hujus cœnobii* quam inſeruit *Parti I. veteris & novæ Pomer. n. 2. p. 25. ſeqq.* Habetur quoque eadem vocis explicatio in veteri ſcripto, cujus titulus: *Incipit Regiſtrum pactuum* (Pachte *procuratoris LEGIS Mariæ ordinis Carthuſ. prope Roſtock de a. 1468.* Ex quo paucula excerpſit *M. SCHROEDERUS in Primit. Wismar p. 379.* Quin *in diplomatibus Sverinenſibus & chartis indulgentiarum* de annis 1402. 1417. 1437. ut & in literis *Conradi*, *Epiſcopi Havelbergenſis*, *datis Wisbnaci* an. 1440. quibus in reverentiam nominis S. Mariæ & in utilitatem Monaſterii *Mariene* quadraginta dies indulgentiarum relaxavit,

Marionæum hodie Marne,

dictum a Regula Mariæ.

Unde appellatur domus Legis Mariæ.

Et in Pomerania.

Megapoli.

chium Carthusiani ambo instituti cœperunt. Et jam annus agebatur millesimus quadragesimus, quum Balthasar Herulorum Vandalorumque princeps Luconios hostiliter urgeret. At anno mox secundo *Hammopolitana* urbs piratas insignes nacta omnes ense ultore orco demisit. Et anno eodem inter Luconios Guilielmus quidam fraterculus candidus incedens, intus furvus, hæreticus deprehensus concrematus ibi est. Anno quarto Ericus Salosævici Dux, Albertus & Nicolaus Orfaciorum princeps Thitumeros infeliciter adgressi, cum armatis pene quingentis occubuerunt. *Octavo Consules Luconii expulsi, Consulatus novus e populo lectus. Nono idem Wismariæ accidit:* quo *anno Lipsaciorum academia cœpit*; refectorium Canonicorum exustum, *cœnobium divæ Brigittæ ad molas* excitatum. Undecimo bellum ingens inter Sarmatas & milites Teutonicos *subortum, quo occubuere Teutonici, victore* Vitoldo magno Neurorum principe. Decimo quarto concilium generale Constantiæ actum. Decimo sexto periit Constantiæ Joannes Huss Bohemus hæresiarcha declaratus, & mox Hieronymus, igne ambo ultore. *Decimo nono gymnasium Rostochianum institutum.* Et anno eo Luconii *Bergersdorpum* obsidione ingenti vastarunt. Ericum Saxonum ac Angrivariorum Ducem insultantem continuerunt. Vigesimo primo Fœdericus & Guilielmus germani, Saxonum Duces, Thuriorum Landgravii, Marchiones Soraborum Bojemos ad silvam Gabritam hostilia meditantes represserunt victoria potiti. Quadragesimo quarto *Susatum* Istevonum, quum annos ducentos ferme & octoginta in Archiepiscopi Agrippini manu fide summa perstitisset, ad Adoulphum Clivensem ducem deficit. Quadragesimo quinto villico proxime Luconios filiæ nuptias faciente, incensa domo & subito præclusis igni foribus, Luconiorum centum octoginta fumo interemtorum elati, sponsis nudis evadentibus. Quadragesimo septimo Theodoricus a Morsa Archipræsul Agrippinus Susatum cum Bojemorum manu ingenti hostiliter cinxit duce Guilielmo Thuriorum Landgravio; quæ obsidio frustra soluta dolo, ut putant Apellonis Tannerodii, equitis tunc aurati ditissimi. Quinquagesimo tertio Byzantium a Mahumeto Turcarum Imperatore obsessum trecentis mortalium millibus, sicque urbs ea urbium omnium orbis pulcherrima in hostis potestatem venit. Quinquagesimo sexto gymnasium *Gryphosilviense* cœpit. Quinquagesimo octavo Mariæburgium, Borusco & Sarmatarum regi a magistro magno divenditum, multis lacrymis relictum. Sexagesimo gymnasium Basiliense cœpit; quo anno Luconii piratas circiter triginta quinque ense ultore damnarunt. Sexagesimo tertio Guilielmus Thuriorum Landgravius, quum habuisset ante Pannonum regis filiam, Catharinam duxit Brandosteinianam ordinis equestris fœminam. Sexagesimo quarto expeditio in Turcas, Pio Pontifice Maximo instituta, quo Anconæ subito elato principes milite frequente pedem retro verterunt. Septuagesimo primo Udalricus *Sargatiorum* Dux elatus toxico, ut putant, extinctus. *Septuagesimo secundo* gymnasium Ingelstadiense cœpit, quod Chrysopolitanum. Septuagesimo quarto, Carolus Burgundionum dux Novæsium in Rheni ripa obsedit media ferme æstate. Septuagesimo nono Mahumedus Rhodum obsedit triremibus septuagenis trimestre frustra conterens amissa mortalium vi maxima. Octogesimo Daci & Mysii a Turcis bello pressi, Hydruntum expugnatum clade ingenti & miserabili. Apuli item a Mahumeto turbati; quo anno & *Hammopolitani* piratas quatuordecim sub Gerhardo Comite Aldenburgio ense ultore judicarunt. Octogesimo primo magnus Moscorum sive Roxalanorum princeps Lemoviorum gentem vastavit, quo anno defuncto Mahumedo regni Constantinopolitani vigesimo septimo, mense undecimo, die quinto Bajazetus filius major natu successit, qui Zaliabum germanum regno expulit: regnum itaque Asiæ minoris, quod est Turcarum Byzantiorumque, solus ille obtinuit. *Octogesimo secundo Maria, filia* Caroli Burgundionum Ducis, Maximiliani jam principis conjux, qui Fœderici tertii Cæsaris filius, equo venatrix excussa fato lachrymabili interiit. Octogesimo quinto Tridenti puellus Simeon a Judæis excarnificatus. Octogesimo sexto Carolus Burgundionum dux Lotharingiorum Ducem bello premens ab Helvetiis auxiliaribus apud Nasium misere occubuit; quo anno & Erphurdia incendio fere periit die Prothasii. Octogesimo septimo Magnus Moscorum princeps Neogardiam urbem populosissimam exspolians primores in transmigrationem coëgit, ad regnorum usque ultima conjugibus maritos alios dedit. Octogesimo octavo Halæ urbs Saxonum civium seditione, ne dicam proditione, in Archiepiscopi Parthenopolitani potestatem venit. Nonagesimo secundo facinus illud audacissimum in Christum ausi Judæi in *monte stellarum*, ditionis Herulorum. Nonagesimo quarto Lichenæ sive mentagræ Germanias infestarunt, aquis, ut putant, immodicis anni superioris. Nonagesimo quinto Betica sub academiam Christianam venit. Sed & Sophies Persarum Turcarum Imperatorem hostiliter disjecit. Palatinus bello a Guilielmo Hessorum Landgravio urgetur. Bononia per Julium Pontificem Maximum a Bentivolorum manu eripitur. Maximilianus Cæsar Bojemos Palatini auxiliares haud ita procul Danu-

Res gestæ Seculi XV. Lubecensium. Hamburgensium. Ditmarsorum. Wismariensium. Militum Teutonicorum. Rostochii. Bergedorp. Saxonum. Westphalorum. Byzantii. Gryphiswaldiæ. Mariaburgi. Basileæ. Anconæ. Stargardiæ. Ingolstadii. Turcarum. Russorum. Burgundionum. Erfordiæ. Halæ. Sternberga. Hispaniæ. Persiæ. Bononiæ.

dicto Cœnobio elogium tribuitur *venerabilium ac religiosorum virorum, Prioris, conventualium, hospitum ac noviciorum tam clericorum quam laicorum Domus Legis Mariæ prope Rostok ordinis Cartusiensis.* In Ditmarsia olim floruit cœnobium, quod in diplomatibus dicitur *Domus ad regulam Reginæ Virginis Mariæ*, cujus memoriam hodieque tuentur pagus *Marne seu Marimehe* dictus & Templum Marianum *Divæ Mariæ* ibidem olim nuncupatum.

Holsatia.

Res Seculi XVI. Danubio, profligavit. Et jam annus agebatur millesimus quingentesimus, quum Ludovicus Sfortia Dux Mediolanensis captus, Helveriorum videlicet dolo, & in Gallias perductus ditionem universam amisit a Gallorum rege occupatam. *Mediolanenses.* Sed & Emanuel Lusitaniæ rex Indorum loca nonnulla cepit, quorum situm, mores scripsit Aloysius Venetus. Alexander sextus Pontifex Maximus Jubilæum publicavit. Josephus Indus res Præstani nostris denarravit. Quinquagesimo Joannes Danorum rex Thitumeros populabundus exercitu lectissimo adgressus ab hostibus fusus, millia suorum pene octo desideravit, multis & ordinis equestris amissis. *Dithmarsicæ.* Quingentesimo primo Philippus Maximiliani Cæsaris filius Hispanias intrat: cruces e cœlo locis Germaniarum variis labuntur vestimentis hærentes. *Cruces cælestes.* Sed & Sophies Persarum Ismael vaticinio insignis floruit. Quingentesimo secundo Neaclytus floruit. Quingentesimo secundo Neapolis a Gallis capitur, quo anno Albiburgiense gymnasium in Albis littore cœpit; at sexto dein Francofurdiense in Vindi ripa. *Academiæ Witteb. & Francof.* Novo bella varia Gallias Italiamque turbarunt. Byzantii vero domus innumeræ & arces crebræ ruunt, inter quas regia imperatoris Turcarum. Maximilianus item Veronam a Venetis avulsit, Patavium, Tervisium duriter pressit. *Italicæ.* Sed & Julius secundus Pontifex maximus Ravennam, Immolam, Faventiam, Forolivium a Venetorum manu abstulit. Verum enim vero Bernæ Helvetiorum instituti prædicatorii fratres, quum puritati conceptionis Deiparæ virginis obgannire student & miraculo quodam nituntur illam imputare, igni ultore pœnas improbi dedere. *Helvetica.* Sed & terræ motus varii Italiam vexarunt. Duodecimo Luconii adversus Joannem Danorum regem arma hostiliter moverunt, loca pleraque vastarunt. *Lubecenses.* At decimo quarto Henricus Dux Brunopolitanus senior Frisios bello adortus adversus Esartum, illorum comitem strenue belligeravit; *Frisica.* ceterum ad Amisuim amnem, dum incautius Martem meditatur, ictu bombardæ serpentariæ interiit vigilia divi Joannis Baptistæ. Decimo nono Duces Brunopolitani Ericus ac Henricus prælio adversus Henricum Luneburgianum Ducem vigilia divorum Petri ac Pauli feliciter commiserunt; quo captus Guilielmus, Ducis Henrici Brunopolitani germanus. *Luneburgicæ.* Undevigesimo item Carolus Philippi Hispaniarum regis filius, Maximiliani Cæsaris nepos, *rex Romanus electus*, nomine quintus, Aquas Granias cum equitum millibus ferme quatuor lectissimis, auro, argento omnifariam instratis, intravit die Octobris XXI. mox a Leone Pontifice Maximo Cæsar declaratus. *Aquisgranenses.* Vigesimo primo *Comitia in Vangionum urbe* insigniter celebravit a mense Februario in Junium usque, legatis ibi gentium diversarum. *Comitia Vangionum hoc est Wormatiensia.* Solutis vero comitiis Franciscum Gallorum regem bello adortus in Gallias exercitu maximo movit, loca nonnulla illustria occupavit; inter quæ Mediolanum Insubrum, Tornacum Nerviorum. Et anno eo Albertus magister professionis Teutonicorum summus bella, quæ adversus Sigismundum Sarmatarum regem gessit, non sine jactura insigni posuit. Christiernus Danorum Rex *Suevos oceani hostiliter occupavit* & parta pace antistites aliquot, equites auratos multos & ordinis equestris viros complurimos orco *crudeliter demisit*. *Res Danicæ, Suecicæ.* Ericus & Henricus Brunopolitani Duces Hildeshemium præsulem Joannem Saxonum Angrivariorum & Istævonum Ducem dicecesi *ferme tota hostiliter exuerunt*. *Hildeshemienses.* Turcarum Imperator Pannonas & Besserabas exercitu maximo divexavit, ditiones eorum ditissimas subegit. Vigesimo secundo dogma MARTINI LUTHERI viri ex instituto divi Augustini, quum diu ante pullulasset, bonam magnamque Germaniarum oram pervasit. *Progressus Lutheranæ reformationis a. 1522.* Rostochii in ædibus Thuriis, ad Calendas Martias Anno D XXII.

XVI.

DE

VETERUM CIMBRORUM ALIORUMQUE SEPTENTRIONALIUM POPULORUM MIGRATIONIBUS

SELECTA COMMERCII LITERARII

JO. BINGII & CORVINI.

Bingii assertum. PEne mihi exciderat jucundus simul ac eruditus tuus de Cimbrorum e patria exitu discursus, cujus mentionem *Saxonem* sicco præteriisse pede, (nisi me memoria fallit) affirmabas. Quod vero ego solida historiarum destitutus notitia contrarium asseruerim, id me non tam sententiæ tuæ refellendæ causa (quod mihi religio sit) quam profundi ingenii tui acumine aures simul ac animum pascendi gratia fecisse, existimes velim. Primo itaque quod ex Saxone me demonstraturum pollicitus fueram, probatum dabo. SAXO L. 8. p. 184. §. 2. edit. Havn. de an. 1575, e *Cimbricæ peregrinationis* (de qua mota controversia) *meminit; causam vero exitus Cimbrorum alii aliam statuunt.* *Saxo Cimbricæ peregrinationis meminit.* Saxo dicto loco, nec non Vell- *Idem facit Vellejus.*

Vellejus oda primæ partis suorum carminum quarta, putant Cimbros fame coactos, patrios deseruisse agros, alii æstubus Oceani perculsos; alii, inter quos Lætus, severioris imperii regimine perterritos patrium liquisse solum autumant, qua de re videatur Erasmus Lætus Libr. 3. rerum Danicarum p. 95. 96. Verum enim vero, si dictas Auctorum sententias ἀνυπεροχείμαλος, justo veritatis æquilibrio pensiculemus, vereor, ne vix quidem assensum mereantur. Si etenim cum Saxone & Vellejo famem ejus rei, de qua controvertitur, causam dixeris, repugnantem habes rationem, dum namque annos bene multos nimirum quingentos (fides penes Lætum p. 65.) abunde unde vitam sustentarent alma dederit mater terra, cur non eadem magis magisque culta crescenti multitudini, quantum satis fuerit, suppeditasset? Accedit naturam paucis esse contentam, unde Starkoderus teste Saxone Libr. 6. p. 127. §. 2. Germanos ob nimium luxum perstringit, docens, vetustam Danorum gentem lautioris ac operosioris escæ alimenta respuisse. Nec prætereundum, parum abesse, quin stultitiæ imo vesaniæ notam, hac posita ratione, Cimbri incurrant, quippe qui bona præsentia cum incerti lucri spe commutarunt. Et unde quæso constabat Cimbris, exterorum regiones lætiores ac feliciores proferre proventus? Ego hoc equidem lumine meæ rationis non possum indagare; cum (quod ego sciam) nulla nobis hac in parte præluceant Historicorum monumenta, nisi forte Mercurius quidem Alipes huic genti in angulo orbis latitanti lætum hoc de opipara aliorum mensa Evangelium attulerit. Præterea si vel maxime in hanc descenderem sententiam, non tamen omnis ilico sublatus est scrupulus. Unde enim helluoni isti, cujus fit mentio p. 182. 183. Libr. 8. Saxonis, tanta potus copia, ut Regium Snionis edictum inexplebili sua ebrietate ter fecerit irritum. Non etenim ipsi magis, quam aliis ferebatur aut metebatur. Et hactenus de primi ordinis ratione. Si frementis aut sævientis Neptuni fluctus Cimbros sede sua expulisse contenderis, abunde (ut spero) tibi satisfaciet Erasmus Lætus libr. 3. rerum Dan. p. 95. Si denique cum Læto Cimbros imperii Saxonici impatientes suam cum peregrina terram mutasse affirmaveris, reclamat ipsius gentis indoles adversis quibusvis assueta, quæ (ut Saxonis itidem me patrocinio defendam) eo minus fortunæ cessit, quo miserius fortunæ suæ experimentum habuit; Ego autem (si judicium meum interponere liceat) non certe famem, non metum æquoris, non alieni hominis imperium, sed solum victricis famæ spem Cimbros e patria evocasse, (si modo finibus suis egressi sunt) non dubito asserere, quo hac ratione insignia victoriarum trophæa reversi conterraneis ostenderent, toti orbi terribiles demum futuri: Otia namque fastidire, paci militiam anteferre, virtutum non rerum æstimatione censeri, plurimum voluptatis in præliis, mininum in conviviis reponere; huic genti cum clarissimis quondam viris curæ extitisse (ut loquitur

Læti & aliorum sententiæ expenduntur.

Fames non est causa migrationis.

Cimbri vesaniæ notam non incurrant.

Nulla prælucent Historicorum monumenta.

Maris fluctus non est causa exitus.

Cimbri imperii Saxonici haud impatientes.

Unde e patria evocati.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Saxo) non est dubium. At in tanta sententiarum varietate, cui ceu veriori accedam, hæreo (non enim magis inter se conveniunt Historici, quam, ut de Philosophis vulgo fertur, horologia) quapropter vere Saxo noster Libr. 6. Ubi tradita magis quam cognita referuntur, ibi arbiter fidem penset. Amice itaque & officiose rogaris, Vir clarissime, ut ea, qua polles ingenii perspicacitate, quænam harum sententiarum vero sit proxima, prolixe edisseras, ut tandem animus meus tranquillus in tui honorem & amorem fervidior propendeat, ni etenim obstaret Saxonis gravissimi Scriptoris auctoritas, quæ huic narrationi probabilitatem aliquam videtur conciliare, non vereor sane hanc historiam cum innumeris aliis, quibus Saxonis nostri historica monumenta scatent, ad eos ablegare, qui fabulis conscribendis insignem conantur locare operam. Vale & prolixitati ignosce. Havniæ Anno 1643. Sept. Tui amantissimus J. BINGIUS.

Dissensus Historicorum.

Saxonis auctoritas.

* * *

Quod sub prandium tecum, mi Frater, paulo liberius & forte prolixius disserui, tibique me opposui, istam velim importunitatem ignoscat mihi tua humanitas, tamen assertionis me nondum pudet, quippe egressiones populi Septentrionalis non temere confundendas monui, sed ut discretis locorum & personarum circumstantiis sint factæ: ita temporis pariter & denominationis disparitate sunt accipiendæ, credendæque: Sunt autem in universum quatuor memorabiles:

M. Joannis Corvini Responsio.

Egressiones gentium septentr. non confundendæ.

Prima & vetustissima Cimbrorum.
Secunda Gothorum.
Tertia famosa illa Longobardorum.
Quarta denique & novissima Normannorum,

Quatuor memorabiles migrationes.

Harum omnium excepta Longobardorum expeditione Saxo disertissimus ne meminit quidem, quod ego firmis & fide dignis Historiis & probabo & evincam.

Saxo tantum Longobardorum meminit expeditionis.

Primam quod attinet, quæ Cimbrorum celebratur, vox Cimbria, Cimbrica & Cimbrica Chersonesus nuspiam in toto opere Saxonis occurrit, teste, præter alios, Johanne Isaaco Pontano in Epistol. dedic. suæ rerum Danicarum historiæ his verbis: Quin & ante ista, inquit, quæ Cimbricæ Chersonesi populus, Angli, Vitæ, Saxones suis e sedibus in Britanniam transgressi egregia ac memoranda patrarint, dum eam Insulam obliterato gentis vocabulo & nominis & potestatis fecerint Angliam appellantes nuspiam vel meminisse reperio. Hæc Pontanus.

Plutarchus in Mario. Cluverus historiarum Epit. p. 211. Vellejus Paterc. Lib. 2. Epit. Livii L. 3. C. 3. Eutrop. L. 5. Oros. L. 5. c. 15. 16. Strab. L. 4. Gellius L. 3. 9.

Idem inter prandendum memini me dixisse Cimbriæ vocabulum a Saxone nuspiam aut scriptum aut posteris relictum; & hujus rationis præsidio argutabar Cimbrorum egressionem Saxoni prætermissam esse. Quod certe tam liquidum, quam quod liquidissimum vel ei, qui semel Saxonianæ historiæ cursorium adjecerit oculum.

Apud Saxonem ne Cimbriæ quidem vocabulum occurrit.

Facta est hæc eorum expeditio anno ante Christum in terris natum centesimo undecimo, qui fuit conditæ Romæ 640. Cajo Cælio Metel-

Quando Cimbrorum expeditio facta.

Metello, & Cnejo Papyrio Carbone Consulibus.

Witfeldii computatio.

Haraldus Witfeldius Cimbrorum migrationem sub Dano Rege factam ponit, variasque Regni Danici æras adducit. Quibus me nolo implicare, æram alioquin præcipuis ex Chronologis Funccio, Setho Calvisio, aliisque adscripsissem, sed id minus fore necessarium duxi, quum inter nos epocharum nulla est mota controversia, sola disputatio erat de numero & ordine.

Sola disputatio est de numero & ordine.

Cur finibus suis Cimbri egressi?

Causas, cur Cimbri Chersonesi suæ finibus excessissent, auctores duas tradunt, scilicet aut æstum maris, aut gloriam victoriæque cupidinem, iis enim motos causis terram ultro reliquisse Cimbros, & vi armisque quæsitum novas apud exteros sedes ivisse contendunt. Quod autem in litteris ad me datis auctoritatem Saxonis Lib. 8. p. 185. p. 2. edit. Hafn. A. 1575. profers pro astruenda Cimbrorum peregrinatione (de qua mota fuit controversia) ubique videris ex adducto Saxonis loco, qui est de historia LONGOBARDORUM, idem posse probare; id quam alienissimum est, neque unquam rem minus facis, quam cum hoc te facere putabis. Nam ut superius memini, altum est in Saxone Cimbricæ expeditionis silentium, nulla vocabuli Cimbrici mentio, imo ex omnibus egressionibus unam illam LONGOBARDORUM describendam sibi sumsit, nec alias sive priores sive posteriores attigit.

Frustra adducitur Saxonis auctoritas.

Longobardi cum Cimbris confunduntur.

Sunt igitur ista plane ἀπροσδιόνυσα: Confundis etenim cum Cimbris Longobardos, qui a se invicem toto cælo, salo, tempore & nomine differunt. Andreas autem Vellejus, quem ad testimonium citasti, a Saxone non est diversus, ut recte asseruisti, idemque quod Saxo & ait & firmat: Sed oda, quam eruditam *Vellejus* fecit, de solis Longobardis agit, Cimbros tacet.

De causis non prolixe disputabo, quas affirmas auctores alias atque alias assignare: Sive namque fuerit annonæ incendium, sive inundantis Oceani æstus, id mihi perinde, qui Cimbris attribuo, quod tua dat opinio Longobardis. Læti mei testimonium allegatum de Cimbris recte expromis, sed dum iterum utrosque populos confundis, a tua non stabit sententia Lætus, qui Cimbros dicto loco canit, inferiore Longobardos. Hinc Erasmus supra p. 92.

Læti testimonium recte expromitur.

— — — ast quo
Tempore, quo Dano tandem sub Principe gesta
Ista putem &c.

Argumento est Lætum multo inferius de pugna Cimbrorum cum Mario agere, nempe p. 125.

Et subjungit omnium clarissime Erasm. p. 131.

Proxima post Cimbros sub Snione Rege profecta,
Longobardorum nostris discessit ab oris,
Multa manus — — —

Et infra fol. 165. sequ. de Normannis.

Legendus est Crantzius.

De hoc Cimbrorum egressu præter Witfeldium & Pontanum legendus est Crantzius in Dania Cap. 8. Libr. 5. qui causam ex Oceani æstu Cimbros moventem cap. 9. 10. ridet; videatur etiam in Chorographica Daniæ descriptione Pontani Cimbrica Chersonesus Strabonis p. 643. Plinii, Taciti, & qui utrumque præcessit Pomponii Melæ p. 646. Claudii Ptolomæi p. 640. Marciani Heracleotis p. 650. & cæterorum, imprimis ipse Pontanus sub initium Historiæ, quam est a Cimbrorum commigratione exorsus. His junge, si placet, Plutarchum, in Mario, Vellejum Paterculum Libr. 2. Epitomen Livii Libr. 3. c. 3. Eutropium L. 5. Orosium L. 5. c. 15. 16. aliosque & in nostris Joannis Cluveri Historiarum Epitomen. p. 211. Tantum de Cimbris Cimbrorumque e patria excessu.

Evolvendi alii scriptores.

Bingii rationes expenduntur.

Nunc ante rationes tuas expendere lubet, quam sequentes expeditiones expediam. Licet id minus aut necessarium aut congruum sit, cum ad Cimbros proprie non spectent. Ruunt enim una ruente principio, tamen ut tantum tribuam nostræ amicitiæ, nostrum utrumque iis discutiendis oblectabo. Atque ita habent: Cum namque (tua sunt verba) annos bene multos nimirum 50. (fides penes Lætum) abunde, unde vitam sustentarunt, alma dederit mater terra; Cur non eadem magis magisque culta crescenti multitudine quantum satis fuerit, suppeditasset. Obtundis mihi meos Cimbros affingisque nescio quas intemperias, nescio quæ vitia! Verum annos istos 50. quomodo aut unde numeras non capio, meosne? quos posui 50. ante Christum natum. Vel quod demum observo 50. annis abunde terram proventum dedisse. Ambagibus & argumentis multis non utar, unum instar omnium erit, eoque audito nullum mihi dubium, quin aut conticescas, aut juxta mecum sentias. Videmus quotannis tam numero 50. confluxu ad circumjacentes insulas & regiones evolare Cimbros, ut præ multitudine numerari nequeant, & audacter dixerim, sub autumnum quovis anno ad Selandiam appellere (id enim tempus solum vertendi Cimbris solenne) ultra mille homines. Fionia quot accipiat, Scania quot? Ut taceam, adjacentes insulas nec pauciores suis finibus complecti: Hæc ingens multitudo, qua se quotannis terra Cimbrica exonerat, si vel quinquenni spatio domi consideret, immane quantum gens pullulando multiplicaretur, cum videamus post numerosi istius gregis profectionem, nec domum vacuam neque familiam exhaustam, imo vix observari e patriis penatibus exiisse vel unicum. Quod argumento est vel maximo, hodieque ponderosissimo, olim gentem tam prolificam extitisse, paucorumque annorum spatio ita se diffudisse, ut sui multitudine nisi terra allevata fuisset, liberataque vel fame vel alio interitu plerosque conficeret; Gentis enim istius prolis tam est fœcunda natura, ut ex uno prognatos parente quatuordecim, sedecim, viginti & sæpe plures liberos cognoscas. Pater, a quo originis meæ manarunt principia, ex una matre eademque adhuc viva quatuordecim liberos sustulit, documentum daturus aliis, ut si junctim ita sobolescerent Cimbri, fore, ut brevi terra suis alumnis onerata quosdam si aleret, pleros-

Calculus 50. ante Christum natum examinatur.

Tempus solum vertendi Cimbris solenne.

Gens Cimbrica olim prolifica.

plerosque egereret. Et quod observandum, eo temporis tractu non uti nunc est moris in vicinas se regiones effundebant, triturandi aut servitium præstandi gratia: Sed gens libera in libera Rep. nata suis fixa sedibus una cum suis vivebat, donec ita tandem adeo conferti bonitate quadam prolificæ naturæ extiterint, ut, aut ipsis secedendum esset, aut inedia pereundum. Esto igitur: abunde satis, unde vitam sustentarent, alma mater terra dederit; dedit sane, & si non dederit, dedisset ponamus, tamen quid ista datio inter tam multos? neque unquam tam alma ulli cognita est mater, ut una omnes aut plerosque omnes alere aut voluerit aut potuerit. Sit etiam quod culta adeoque cultu magis magisque sit subacta: An una propterea gleba, ligone, rastro, aratro proscissa, tertiata, offracta, occata, lyrata par tantæ multitudini? ponamus calculum. Sit pater pauperculus tanti agelli possessor, quantum vel par boum uno die peraret, & huic pascendi præter uxorem, & multas filias viginti numero filii (quo enim quis pauperior, hoc otiosius liberis dat operam) sint etiam ex hisce uxorati nonnulli, omnes autem quotquot sint alendi, sunt ex paterna gleba, aliunde cum non esset, unde vivant solique sint cum operis in tanta multitudine nemini esset opus.

In libera Republica vixit.

Tam alma nulla mater est, ut omnes possit alere.

Jam vero demus ex his omnibus omni sollicitudine coli agellum, non tanta hinc frugum ubertas, ut tam ingens alatur multitudo? non opinor, si vel centuplum ferat; sed ad hoc tuum arg. quæ sint contra adducta sufficiant. Pergis autem: Accedit naturam paucis esse contentam. Mallem epitheton naturæ maximam adjecisses, & semper exclusisses. Hæc enim particula axioma alioquin verum subvertit, nosti mores puerorum Herlovianorum, eorum hercle natura non semper est paucis contenta, nosti triturantium inexplebilem edendi aviditatem, nosti helluonum gulam & ingluviem. Atque exemplum qui adducis Starcateri in Germanorum luxum & prodigalitatem invehentis, tuomet te jugulas gladio; Starcaterum, qui Teutonum opipara & exquisita bellaria, lautitias atque cupedias culpat, hominem austeræ vitæ, tenuique victu latrantem stomachum placare solitum equidem largior. At vero dum Saxo Grammaticus fatetur Starcaterum pane bis cocto rancidoque lardo & cerevisia Danica contentum vixisse, natura nullam paucitatem admetitur. Quando enim tantum panis & lardi Starcaterus adhibuisset, quantum jejunum & famelicum ventrem saturaret, contentus fuisse credatur. Hem vero quantum tu id judicas fuisse, modicum scilicet, & quod tam monstrosæ granditatis stomacho sufficeret.

Natura haud semper paucis contenta.

Exemplum Starcateri.

Carm. 21. libr. 1.

16.

Femten oxe-kroppe dem ord hun op
Dertil tredeve Svine Flykke
Siu hundrede Bröd hendes maaltid vaar
För hun begiært at drikke.

17.

Vel tolf læster öl dem drak hun ud,
Förend hun kunde törsten Slykke:
End drak hun uden bankeballe,
Saa tog hun tie at bikke.
Saa vinder mand Sverkind.

Vel forsan verius ex sexta:

25.

De fulde Bruden i kammeret ind
At æde der Frue-kost:
Hun oed der op fire tönder gröd,
De smagte hende allerbest.
Vel op för dag vi Kommer vel över den beedt.

26.

Vel sexten oxe kroppe torg hun dertil,
Og atten svine Flykke:
Siv tönder öl drak hun dertil
För hun torg til at bikke &c.

His nullus dapum luxus & delitiæ, pultis, panis, carnis & lardi, victus rusticani fit mentio. Sed qualis & quanta natura, tanta Chœnix, tanta mensura; jam vero tecum expende eo seculo homines ut majoris staturæ ita capacioribus ventribus sibi plus cibi immersisse; Quid multis? notum est exemplum multo recentius Suenonis Feldingii. Sed pedem promoveo, nec prætereundum, ita scribere pergis, parum abesse, quin stultitiæ imo vesaniæ notam hac posita ratione Cimbri incurrant, quippe qui bona præsentia cum incerti lucri spe commutarunt. Quid audio? vos mei Cimbri stultine facti estis? Num vesani fuistis? Si id ante scivissem, vos dudum, si fieri per me potuisset, ad sanitatem redegissem, quo autem jam possum modo, cum sero medicina paretur? Sed ita curatum eo, non chirurgi more, qui solet ense recidere

Aliud Suenonis Feldingii.

An vesani fuerint Cimbri?

- - - - - - Ne pars sincera trahatur, sed emplastrum vulneri imponam blande sólando, & lente curando. Soli quippe stulti non estis, vos Cimbri, totus mundus ludit idem drama desipiens, delirans, ut præ illo gens Cimbrica sapere videatur: Sed largior stultitiæ vos affines fuisse, quod vesani præterea fueritis mihi de vobis nunquam est aut auditum aut lectum: Sed quæro a vobis: cur ita bona præsentia cum incerti lucri spe commutastis? Respondemus omnes & singuli, quotquot sumus Cimbri. Objicis bona! bona, inquimus, hæccine tibi videntur bona anniversaria, Oceani diluvie nos, domos & pecora obrui, auferri, submergi? hæccine vocas bona? terræ sterilitate premi, rerum inopia laborare, fame ad instar NB. cuneæ ringi. An, quod recte cecinit sympatriota noster Erasmus Lætus, Gothorum immani odio pelli, pulsosque iniqua pace vivere. Ista sane si bona sunt, quæ, dic, unquam & usquam sint mala? Ista bona cum quovis permutare sumus parati, eaque aliis ultro largimur, incerti lucri spem præferentes. Nam, quod ajunt Nostrates, pessimis quibusque pejus nihil potest accedere, vero consentaneum fuit. Et unde quæso, pergis clarissime, constabat Cimbris exterorum regiones lautiores ac feliciores proferre proventus? Hic reticeam? an loquar? unde quæso etiamnum iisdem constat lautius ali in Selandia quam in Patria, in Fionia degi nitidius quam domi, nescio mehercle, unde auribus hauriant. Nam multi qui-

Cur certa cum incertis commutaverint?

NB.

Unde constiterit, exterorum Regiones lautiores?

quidem huc proficiſcuntur quotannis, ſed pauciſsimi redeunt, quaſi qui olim denſo agmine nuptias Regis Waldemari petierunt, quorum nulli unquam repedarunt, ibant ad nuptias Regis, a nuptiis autem nunquam redibant, *Alle droge til og nigen Fra. Alt bor de ſaa böret brarlille.* Sed ut tuæ humanitati ſatisfaciam, Cimbriſque Mercurium ſeu viæ ducem aſsignem: Cimbrica Cherſoneſus eſt continens Teutoniæ ſive Allemanniæ conterminà. Patria itaque effuſi via recta contenderunt & quaſi errabundi incertis ſedibus aurum verſus prædati ſunt, quod affirmat Strabo, donec in Italiam extremam ferme oram pervenerant, ibique loci amœnitate vel forte neceſsitate allecti ſedes figere & collocare ſtatuerint. Non enim opinandum eſt Cimbros per maria tranſiiſſe, quemadmodum Longobardos, Gothos & Normannos. E Cimbria recte per Saxoniam orientem verſus iter fecerunt, donec tandem Italia effuſam multitudinem ceperit.

Cimbrica Cherſoneſus Teutoniæ conterminа. Cimbri caſu in Italiam venerunt.

Recte per Saxoniam iter fecerunt.

Pro helluone iſto ſit mihi argumentum ſumptum a ditiori quodam ruſtico, noſtratibus: Bondeſoget; qui plus aliis poſſedit, ſuamque ex iis, quæ habuit, cuticulam curare voluit. Neque enim ita eſt ex candefacta annona, ut ſit præ aliis, qui lautioribus vivat conditionibus; ut taceam exemplum iſtud Hiſtoriæ contextum non ſubruere: Una quippe hirundo non facit ver. Undecunque habuerit, noſtrum hercle non eſt diſſerere. Id verum, ſi vera hiſtoria, quod habuerit, & in medio annonæ incendio non tam turpiter quam ridicule abuſus fuerit. Et quid multis moror? Hæc ἀπροσδιόνυσα ſunt Longobardis propria. Fateor Eraſmum refelliſſe rationem ab æſtu petitam. Neque id ego unquam affirmavi. Tamen non dubius addiderim Oceani inundantis πλημμύραν veram cauſam fuiſſe. Verum hic mihi videntur lippire multi, qui fluxum & refluxum cum portentoſis Oceani diluviis, qualia nonnulla & noſtra memoria facta meminimus, inſcienter confundunt. Verum quam omnibus ridiculum eſſet, fluxu & refluxu, certis ac definitis intervallis recurrentibus, ita terreri Cimbros, ut ſe loco moverent. Itaque id qui aſſerunt Autores, inuſitatas aquarum eluvies intellectas volunt, quibus templa, ædes, cum omnibus, quæ in iis ſunt, imo parochiæ & provinciæ ita inundantur, ut aquæ ſubeant, aridæ nullum relinquentes veſtigium.

Argumentum a ditiori ruſtico ſumptum.

Oceani inundatio cauſa fuit migrationis.

Perperam de fluxu & refluxu maris hoc intelligitur.

De impatientia imperii nihil in præſens reſpondeo, nam non recte habes, quo te tueris, Saxonem, quod jam ſæpe dixi. Sed quod ſubjungas ſolam victricis famæ ſpem Cimbros e patria evocaſſe, id magni facio, & ſupra idem ex auctoribus eſt aſtructum.

Victricis famæ ſpes, Cimbros e patria evocat.

Ad extremum, noli Saxoni notam impingere ſive fabulæ ſive inconvenientiæ. Quod enim is non ſcripſit, idem neque aſſeruit. Longobardorum ſolam Hiſtoriam attigit, eamque parce ſatis, reliquorum omnium migrationibus ſcribendi conſilio noſtro, quo ſuperſedit. Summa omnium huc redit, Hiſtoriarum confuſionem ſcrupulum tibi injeciſſe, qua ſublata, migrationes noſtræ gentis ſibi arcte cohærent, & ordine non interrupto, ſequuntur una alteram. Memineris præterea, gentes diverſas, diverſis temporibus exiiſſe, ſibique nomen & gloriam ingentem peperiſſe, atque poſteris ſciendi cupiditatem reliquiſſe. Tantum de Cimbrorum expeditionibus.

Hiſtoriarum confuſio ſublata.

Nunc de proxima, quæ eſt Gothorum, emigratione dicendum. Ea autem a Saxone neglecta quidem eſt: cujus rei teſtem adduco præter alios, Joh. Iſaacum Pontanum in Epiſtola hiſtorici operis dedicatoria, ita diſſerentem: Saxo Gothorum ſeu Vandalorum nullam mentionem fecit. Hos egreſſos ſcribit Pontanus Libr. 2. p. 59. circa annum Chriſti 190. a Scandia viciniſque Inſulis, ubi legas plura de iiſdem. Crantzius ſuum calculum reducit ad annum mundi 3790. vide Crantzii Sveciam & imprimis Joh. Magnum Gothum.

Gothorum emigratio a Saxone neglecta. Provocatur ad Pontanum.

Crantzii & Joh. Magni calculus.

Neque plura heic addo, cum digitum tantum in emigrationum ordinem & annos intendam, cum omnia perſequi non ſit animus, nedum operæ ducam pretium, te imprimis Lectore, qui hæc omnia me longe clarius & melius cognoviſti: Docto enim & erudito Viro perfacile eſt; Ex ungue leonem æſtimare.

Proximi ponendi ſunt Longobardi circa annum poſt natum Chriſtum 484. egreſsi. v. Joh. Pontanum noſtrum L. I. p. 35. in vita Snionis. Horum ſolum Emigrationem Saxo deſcripſit, omniaque, quæ habes, de Cimbris ex eorundem hiſtoricis contra hiſtoriæ ſeriem & veritatem perperam detorta ſunt.

Quando Longobardi egreſsi.

Egreſſum Longobardorum Alſtedius applicat anno Chriſti 393. videatur Haraldi Huitfeldii Chronicon I. p. 24. Crantzius in Dania, Wolfgangus Lazius de migratione gentium Libr. 12. Johan. Gothus Libr. 8. Cauſas ab Autoribus variis varias aſſignatas non memorabo; Lege ſis apud Crantzium Libr. 2. cap. 21. p. m. 73. Libr. 2. c. 25. Libr. 9. c. 1. 2. 3. 4. 5. Neque indignus eſt lectu Cluverus p. 401. 408. Annales Friſiæ. Gregorius Turonenſis; Procopius. Hæc de Longobardis attuliſſe ſchediaſmata ſufficiant.

Alſtedii & aliorum computus.

Quarta tandem & ultima Borealium expeditio eſt Normannorum, Duce Biornone Jernſide filio Loth Brogi ad annum 857. adi Pontanum Libr. 4. 105. Hujus egreſſus neque meminit Saxo, teſte Pontano his verbis: Et eam etiam (prætereundo) expeditionem, quæ omni ævo memorabilis, & qua Galliæ laciniam Boreæ hi populi ſuam fecerunt. Crantzius Libr. 3. c. 6. in Norwegia. Joh. Cluveri Epitome hiſtoriarum p. 440. legatur una cum ſcripto Wormii nuper publicato, quod inſcribitur Regum Daniæ ſeries duplex Runica p. 13. Hactenus quadruplex quatuor diverſis vicibus facta Septentrionalium egreſsio.

Normannorum expeditio.

⁂

Veritatem, clariſsime Dn. M. Corvine, Frater & Amice conjunctiſsime animi noſtri pabulum eſſe, non ſine cauſa, monet ſubtilitatum

Bingii Responſio.

tum Magister Scaliger exerc. 148. Sect. 4. p. 501. cujus obtinendæ gratia unusquisque sua quoque propria, meliora edoctus, non degravabitur refutare docente Aristotele 1. Eth. 4. & Scalig. exerc. 6. Sect. 4. p. 29. Sed tam densis, (hac præsertim scripturientium tempestate) obscurata est (proh dolor!) tenebris, ut ad ipsius lumen, si quod tandem nobis affulserit, tanquam nycticoracis oculi, ut loquitur Aristot. 2. Metaph. 1. mentis nostræ acies obtenebretur, unde (si quid recti judico) Scepticorum sive Ephecticorum ἐποχή, veritatem ex sententia Democriti, profundo immersam puteo confirmans. Et quamvis quælibet facultas & scientia sua habeat principia, quibus ceu solidiori basi reliqua omnia dogmata superstruuntur, tamen cum conclusiones ex istis deductæ principiis, pro ingeniorum diversitate varient; non mirum, unde tanta sententiarum divortia, tanta auctorum discrepantia. Expertus est non sine summo Christianæ Reipub. damno Theologicus pulpitus varias ejusmodi, & alienas e diversis principiis elicitas conclusiones. Experta est Philosophia vera & sobria & etiamnum quotidie experitur plurima Philosophantium Sophismata, quibus donum hoc singulare Dei obscurari magis quam illustrari, everti potius quam promoveri, testis quotidiana loquitur experientia; nec historia, quæ auctore Cicerone, Lib. 2. de Orat. testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis appellatur, meliore gaudet fato. Primam equidem legem historiæ esse, ne quid falsi dicere audeat, alteram ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis, e Tullio quoque discimus. Ast, bone Deus, ubi in plurimis Historicorum scriptis historiarum anima veritas! Quantus inter Historicos, non modo quoad æram & circumstantias rei, sed etiam quoad rem ipsam sese offerat dissensus, norunt omnes, qui cœlum a terra norunt distare. Hinc Lætus Libr. 3. Rer. Danic. p. 93.

Veritas profundo immersa puteo.

In omnibus scientiis sententiarum deprehenduntur divortia.

Magnus inter Historicos dissensus.

sola est Ecclesia, veras
Quæ rerum formas & nil dubitabile narrat.

Nolo tenacius urgere Verrii Flacci & aliorum opinionem, quæ, si Gellio credimus Libr. 5. c. 18. historiam asserit earum proprie rerum narrationem esse, quibus rebus gerendis interfuerit is, qui narrat; Accedamus modo Græcos, Romanos, aliosque exteros, mirus sane consensus, mira resonat harmonia! Græcis Historicis plerumque Poeticæ similis est licentia, ait Quintilianus Lib. 2. inst. Orat. c. 4. Et Lætus noster p. 94. de Græcis ita canit:

Testimoniis veriorum comprobatur.

Multa illis sunt certa, at rursus multa labascunt
Non constante fide. Corrupit fabula verum,
Et nihil explorata velut rectissima pandit.
Et tamen insistit fictis narratio. Falsis
Falsa struit: dubioque lacus e fonte profundit.

De antiquis Gentis Romanæ Scriptoribus in præfat. operis sui historici ita loquitur Livius: Quæ ante conditam, condendamque urbem poëticis magis decora fabulis, quam incorruptis rerum gestarum monumentis traduntur, ea nec affirmare, nec refellere in animo est. His accedit innata omnibus gloriæ cupido, quæ plurimis persuadet, ut res aliorum præclare gestas ad gentis suæ ornamenta, quacunque tandem via liceat, trahant; qua de re eleganter quoque Livius Libr. 8. c. 40. hunc in modum: Familia ad se quæque famam rerum gestarum honorumque, fallente mendacio, trahit. Exempla de facili apponerem, ni propositi mei ratio prolixitati invideret. Atque hæ præcipue causæ videntur, cur historica monumenta ceu minus vera, omnium jam fere manibus excussa tineis ac blattis, summo cum literariæ Reipub. detrimento objiciuntur. Verum ne Exterorum nævis producendis totum hunc discursum impendisse videar, age clarissime D. M. Corvine, pedem ad rem ipsam, de qua controvertitur, promoventes, paucis excutiamus, nonne quam Saxo temporibus Snionis annumeravit expeditio, Cimbrica jure dici mereatur, quamvis Longobardis videatur tributa. Conticescerem equidem, te imperante p. 7. tuæ resp., ni tuæ in me benevolentiæ, & sinceri amoris spes ad uberiorem veritatis indagationem animaret, quo fretus, ulteriora tentans non dubito, quin pro singulari tua humanitate, placida fronte, quicquid replicæ loco ex tenui historiarum penu ingenii mei tenuitas depromserit, excipias.

Hinc monumenta historica sæpe plane negliguntur.

Res ipsa expeditur.

Acute & eleganter mones, Vir Clarissime p. 1. & 19. tuæ resp. non temere confundendas esse populi septentrionalis egressiones, sed ut discretis locorum & personarum circumstantiis factas, ita temporis pariter & denominationis disparitate accipiendas credendasque. Mente, ni fallor, ejusmodi historia credenda, non corde autumas, proinde liberum cuique relinquas necesse est, ex suo ingenio addere vel demere fidem iis præsertim, quæ assertive magis, quam demonstrative proponuntur. Quanta incommoda in Theologorum pariter ac Philosophorum scholam introduxerit prava vocabulorum confusio, amphibologiæ & Homonymiæ, stupidum adeo neminem esse puto, qui non intelligit, vere proinde Philosophorum Coryphæus 1. de cœlo c. 1. Intellectus noster tam diu incertus ac dubius persistit, quam diu vocabulum πολύσημον adest, certa namque vocis terminatione nondum facta, certi quoque nihil intelligere possumus. Huic malo occursurus Scaliger suadet exerc. 317. sect. 1. sine distinctionis tum venia, tum arbitrio haud quicquam esse dicendum, cui adstipulatur Erasmus in Encomio Moriæ. p. 220. his verbis: Nihil vulcaniis vinculis ita potest irretiri, quin elabatur distinctionibus, quibus omnes nodi adeo facile secantur, ut non Tenedia bipenni melius. Evitata hoc monito confusionis charybdi, quatuor nominas Arctoi populi expeditiones: 1. Cimbrorum. 2. Gothorum. 3. Longobardorum & 4. denique Normannorum. De hoc ordine nihil inpræsentiarum agam, cum inter nos de expeditione sub Snione facta tantum controvertatur, quamvis non

Non temere confundendæ populi septentrionalis egressiones.

Incommoda ex vocabulorum confusione orta.

Quomodo huic malo occurrendum.

De expeditione sub Snione controvertitur.

non desint, qui diversum ac certiorem forte afferunt.

Cimbrorum migratio a Saxone non prætermissa.

Affirmabam in mea ad te data Epistola, Cimbrorum migrationem a Saxone tantum abest, prætermissam esse, ut vel maxime in historia Regis Snionis, non obscura ejus facta sit mentio, quibus meis verbis, quasi aperta fronte cum veritate pugnarent, apertum indicis bellum, contrarium firmis ac fide dignis Historicis (ut ais) probaturus. Urges proinde p. 1. Saxonem disertissimum, excepta Longobardorum expeditione, Cimbrorum, Gothorum, nec non Normannorum ne meminisse quidem, quod certe tam liquidum putas p. 2. quam quod liquidissimum, vel ei, qui semel Saxonianæ historiæ cursorium adjecerit oculum. Huic assertioni probabilitatem aliquam conciliaturus, audacter pronuncias, vocem Cimbriam, Cimbricam vel Cimbricam Chersonesum nuspiam in toto opere Saxonis occurrere, teste præter alios (quos nominare operæ forsan pretium non duxisti) Clarissimo & Eruditissimo Viro Joh. Pontano in Epistola dedicat. suæ rerum Dan. historiæ his verbis: Quin & ante ista, quæ Cimbricæ Chersonesi populus, Angli, Vitæ, Saxones suis e sedibus in Britanniam transgressi egregia & memoranda patrarint, dum eam Insulam, obliterato gentis vocabulo & nominis & potestatis suæ fecerint, Angliam appellantes, & hæc ratio est, cujus præsidio argutabaris, Cimbrorum expeditionem Saxoni prætermissam esse, ut ipse p. 2. aperte fateris. Miror ego, Vir clarissime, qui fiat, quod Pontanum in testimonium voces, cum ipse Saxo noster optimus suorum verborum interpres, facilis sit motæ controversiæ Judex. Nam quem ex verbis Pontani a te allegatis exsculpere conaris sensum, vix assentiente Auctore obtinebis. Postquam etenim monstraverat, Saxonem Clementissimi Regis nostri proavos, ac debitam Regum Daniæ seriem sine certis annorum NB aut temporis æris levi tantum brachio perstrinxisse, ne verbis exempla deessent, varia pro firmanda sua sententia adducit, quæ inter citatum a te testimonium occurrit, monstrans Saxonem Cimbrorum de Anglis reportata trophæa præter multa alia æterna memoria digna, alto quoque involvisse silentio; dicit enim Cimbricæ Chersonesi populum, Anglos, Vitas, Saxones suis e sedibus in Britanniam transgressos obliterato gentis (Britannicæ sc.) vocabulo & nominis & potestatis suæ fecisse, Angliam appellantes; quam glossam ne gratis attulisse videar, evolvatur Lib. 2. ejusdem operis p. 58. ubi eadem fere verba hunc in modum fluunt: Antiquato Cimbrorum vocabulo, protulit mox idem hic tractus Rugis suos Gothos, Vandalos, qui & Romam & imperium in totum pessundedere. Atque illis vicissim aut obsoletis aut languescentibus emersere ex eadem continuo gentium officina Angli, Vitæ, Saxones, qui transgressi in Britanniam, obliterato vetustæ gentis vocabulo, potissimam Insulæ partem & nominis & potestatis suæ fecerunt, Angliam appellantes. Vide quoque, si placuerit, Libr. 3. p. 86. ubi hæc verba a capite statim paginæ occurrunt. Hic ille est Egbertus, qui antiquato ipsius Britanniæ vocabulo, ut sui generis ac gentis memoria perpetuo obtineret, simulque ut jure uno, eodemque nomine universus censeretur populus, primus Britanniam Angliam, ipsamque gentem ad memoriam majorum, quos e Cimbrica Chersoneso profectos primo jam ante memoratum, Anglos appellarit. Ex his facile colligere ipse potes, quam arenoso fundamento assertionis tuæ arcem superstruxisti.

Secus visum est Corvino.

Potiora illius argumenta.

Male Pontanus in testimonium vocatur.

Probatur ulterius.

Si vocem Cimbriam omisit Saxo, quid de Jutia dicendum?

Et si vel maxime largiter, vocem Cimbriam, Cimbricam vel Cimbricam Chersonesum in toto opere Saxonis non occurrere (non enim de voce sed re ipsa disceptamus) quid tandem de Jutia, Jutis dicemus, num hæ quoque voces in Saxonis opere raræ aut prorsus peregrinæ? Vix, scio, affirmabis. At Cimbriæ latius quam Jutiæ vocabulum extendi, regeres. Fateor. Pedem fige, & Saxonis de situ Daniæ prologum cursorio percurre oculo, ubi ita infit: Jutia granditatis inchoamentique ratione, Danici regni principium tenet, quæ sicut positione prior, ita situ porrectior Teutoniæ finibus admovetur, a cujus complexu fluminis Eydori incurvatione discreta, cum aliquando latitudinis excremento septentrionem versus in Norici freti latus excurrit. Sinui, qui Lymicus appellatur, Fresia minor adjacet, quæ a Jutiæ prominentia subsidentium camporum ac gremii divexioris inclinata recessu, maximos frugum proventus, beneficio Oceani inundantis assequitur. Post Jutiam insulam ad orientem versus Fionia reperitur. His adjungi possunt, quæ clariss. Pontanus in Chorographia Daniæ de Cimbrica Chersoneso, e Strabone, Plinio, Tacito, Mela differit disertissime; ubi tractus hic a Saxone delineatus mutuo Cimbriæ & Jutiæ nomine venit: Nec accuratissimum Saxonis interpretem Andream Wellejum vocem Jutiam generaliori nomine Judland vertisse ausum auguror, ni doctissimo viro abunde constitisset, jam laxiore, jam strictiore loquendi consuetudine Cimbriam usurpari; ruit proinde argumenti tui vis: Vox Cimbria in toto opere Saxonis non occurrit. Ergo neque expeditionis Cimbricæ gentis, Jutarum videlicet, mentio ulla. Atque hæc de voce Cimbria & Jutia.

Tractus a Saxone delineatus Cimbriæ & Jutiæ nomine venit.

De æra Pontani & aliorum dispicitur.

Ad æram descensurus Pontanum Libr I. hist. p. 1. & Tacitum Libr. de moribus Germ. secutus, annum Cimbricæ expeditioni tribuis centesimum undecimum ante natum Christum, qui calculus tantum abest scrupulum penitus eximat, ut potius subnexa Witfeldii & aliorum mentione altius imprimat. Verum cum inter nos (ut ipse p. 2. ais) epocharum nulla mota fuerit controversia, ad reliqua transeo, in spem certam erectus fore, ut Chronologorum hac de re dissentientes sententias, ea qua polles ingenii perspicuitate, conciliare non degraveris.

Transitio ad causas migrationis Cimbricæ.

Enumerabam ego, (quantum ex historicis colligere licuerat) tres migrationis populi Cimbrici causas. 1. æstum videlicet maris. 2. imperii Saxonici jugum. 3. denique fortissimum adversitatis telum famem, cui quartam, ceu

ceu minus vulgarem a Pontano edoctus annexui gloriæ victoriæque cupidinem, ne bellicosissimæ genti aliqua inconstantiæ aut impatientiæ nota, quæ inter viros quadratos (quales olim Cimbri) ut cum Stoicis loquar, audiri vix debet, inureretur. At cur duas tantum Auctores tradidisse p. 3. asseruisti, non quidem cepissem, nisi p. 4. & 21. ingenue significasses de causis non prolixe te disputaturum, proindeque tibi perinde esse, sive annonæ incendium, sive inundantis Oceani æstum Cimbricæ peregrinationis causam arripiam, modo Longobardis tribuam, quod Cimbris mea dat opinio.

In veritatis Schola pulcrum vincere & vinci. Saxo laudatus.

His ceu præliminaribus præmissis, arcem ipsius controversiæ invadam, munimenta fortiter expugnaturus aut strenue occubiturus, in veritatis namque schola pulchrum vincere & vinci. Saxonem rerum Danicarum Historicum nunquam satis laudandum pro Cimbrorum expeditione allegavi, cujus opus Historicum nativo elegantiarum flore ornatum cum foruli mei desiderarent, auxilio domestico usus ad Andr. Wellejum, non infeliciore successu ac Danici sermonis ornamento Historicum nostrum transferentem me contuli, paragraphum p. 184. Lib. 8. Edit. Hafn 1575. citans, qui nativa Saxoniana elegantia donatus fol. 85. edit. Paris. his extat verbis: Primum Blechingiam advecti ac deinde Borringiam præternavigantes, ad Guthlandiam se appulerunt, ubi & Paulo teste Auctore Frig Dea, Longobardorum vocabulum, quorum postea gentem condiderunt, traduntur adepti.

Locus ex eodem scriptore adductus.

Nec præter rem & frustra.

Hæc pro firmanda mea sententia adducta non modo ἀπροσδιόνυσα & crassam Longobardorum cum Cimbris confusionem p. 4. proclamas, sed etiam p. 3. ne quid gravius dicas, aperte pronuncias, me rem nihil minus facere, quam cum hoc me facere putem, & p. 20. ita scribis: Longobardorum solum emigrationem Saxo descripsit, omniaque quæ habes de Cimbris, ex eorundem historiis contra historiæ seriem & veritatem perperam detorta sunt: Verbis fidem facturus, quæ p. 1. attulisti momenta, hic itidem p. 3. repetis, quibus alia duo, ne rationes qualescunque deessent, adjungis: Alterum p. 3. ubi in hæc solveris verba: Ex omnibus egressionibus unam illam Longobardorum describendam sibi sumsit (Saxo) nec alios sive priores sive posteriores attigit. Alterum p. 4. hac verborum forma proponis: Confundis cum Cimbris Longobardos, qui a se invicem toto cœlo, salo, tempore & nomine differunt.

Prius cum posteriori ad Lydium veritatis lapidem examinaturus, differre hoc nostro seculo a Cimbris Longobardos (si quos a Caroli Magni potestate ereptos humanæ sorti superstites etiamnum servavit fortuna) largior, at tempore Snionis, toto cœlo, salo, tempore & nomine num Longobardi (quorum apud Saxonem mentio) ante expeditionem a Cimbris diversi fuerint, cum prægnantes satis non habeam rationes paucis videamus. Cimbros pariter ac Danos omnes αὐτόχθονας & Aborigines esse, neminem eo dementiæ pervenisse

Tempore Snionis a Cimbris Longobardi non differebant. Cimbri, & Dani non sunt Aborigines.

puto, ut credat, cum sacra Mosis historia abunde doceat, tres Noæ filios numerosiore prole adauctos ab Armeniæ montibus, ubi arca hæserat, in diversos terræ cardines secessisse, & per orbis vastitatem gentes propagasse, ut ex Epitome Cambdeni p. 13. loquitur Pontanus in Chorographia Daniæ p. 641. Ad Cimbricam vero Chersonesum ex eorum posteris quosdam pervenisse, cum ipsa ratio, tum gentis nostræ Historici luce meridiana clarius demonstrant. Audiamus Lyscandrum Lib. 3. Geneal. Reg. Dan. part. 1. p. 18. 19. sq., qui Cimbricæ gentis originem & nomenclationem Anschani filio Gomeri, ex Japheto oriundi tribuit, astipulante Regnero Witellio in Epitome Britanniæ Cambdeni p. 14. his verbis: Gomerus Gomeris, qui postea Cimbri & Cimmerii dicti in his ultimis Europæ finibus & originem dedit & nomen imposuit. Nec dissentit Peucerus Libr. 2. Chron. Carionis p. m. 169. in hæc erumpens verba: Consentaneum est ex oriente progressos esse Cimmerios ad hoc nostrum littus, sicut aliæ gentes vicinæ progressæ sunt Getæ, Dai, Suevi &c. Ast, audio, inquies, Cimbrorum nomen, unde tandem Longobardi? Nolo diductis periodis in veram nominis Longobardici etymologiam inquirere, cum quot de eorum gestis extent Historici, tot diversas deprehendam opiniones; consule modo, si libuerit p. 2. geneal. Regum Daniæ Libr. 8. p. 262. 263. & (ni fallor) non difficilis mecum senties, Longobardos Cimbris sua jure merito debere nativitatis primordia; non etenim multum interesse puto, sive cum Peucero Libr. 3. Chron. Carionis p. 342. & Vellejo part. 1. carm. oda 3. v. 22. a longis cuspidibus & bipenni, sive cum Paulo Diacono Libr. 1. de Long. gestis c. 9. Pontano Libr. 1. p. 35. Isidoro Libr. 9. Etymol. c. 2. Carolo Stephano p. 3213. Dict. Historico-Geographici, & Petro Berthauct. p. 46. Flori Francici, a barbis & capillis promissis nomen eorum deducamus, cum monitore Lyscandro part. 2. geneal. Reg. Dan. Lib. 8. p. 266. fabulosis historicorum sententiis ac figmentis intricatum adeo sit verum eorum ἔτυμον, ut aërem ferire videatur, qui ex tantis tenebris veram eruere præsumserit sententiam. Quod si tua humanitas, Vir Clarissime, certi quid ex fide dignis Auctoribus hac de re assignaverit, non patiar id amicitiæ documentum ingrata memoria præterlabi. Atque ita primo monstratum est, Longobardos communi nascendi lege aliis ortum suum debere, at quinam illi sint in progressu fusius tractabimus.

Posteri Noæ ad Cimbr. Chersones. pervenerunt.

Varia Longobardici nominis ratio.

Dicis p. 3. tuæ resp. Saxonem solam Longobardorum egressionem sibi sumsisse describendam, nec alias sive priores sive posteriores attigisse. In hanc tuam sententiam vel eo inprimis nomine lubens descendo, quod Longobardos tempore Snionis patria egressos, a Cimbrorum sive (ut cum Saxone loquar) Jutarum gente diversos fuisse, ex Historico nostro demonstrari nulla ratione posse, plane sim persuasus. Enumeratis etenim variis Procerum in diversas partes ventilatis sententiis, tandem consultationum exitum describens,

Conceditur, Saxonem solam Longobardorum egressionem descripsisse.

 dicit

dicit robustiores, qui sponte necessitati parere noluerunt, fortunæ judicio coactos exilio se obtulisse, Blechingiam advectos, Borringiam prænavigantes, ad Guthlandiam tandem appulsos, auctore Frig Dea Longobardorum nomine appellatos. Et quamvis Pontanus non in Gothlandia, sed in boreali Germaniæ tractu, quem armis suum fecere, Longobardorum nomen sortitum aberrantem hunc gregem Libr. 1. p. 36. afferat, cui consonat Lyscander part. 2. geneal. Reg. Dan. Libr. 8. p. 263. 264. & ab utroque citatum carmen Guthlandicum, quod p. 104. 105. chron. Guth. his verbis occurrit:

De Slogum de Longobarder indum derum Land,
Der blef ikke Levende eimum einste Mand,
Saa ladum de ficke Longobardum kallum,
Panien bestridum de og med allum! &c.

In eo tamen amice omnes conspirant, populo huic extorri exteros Longobardicum imposuisse nomen. Saxonem cum Pontano, Lyscandro, nec non chronico Guthlandico si conciliaveris, non certe deerunt, me sponsore, Vir clarissime, qui tantum beneficium gratis deprædicabunt animis. Ego tanto muneri impar, intra controversiæ motæ circulum me continens abunde officio meo satisfactum puto, dum ex probatæ fidei Historicis monstravi Longobard. nomen populo, vel præsidente Snione, patria egresso impositum, nec ante expeditionem in patria usurpatum. Hinc Huitfeldius tom. I. chron. p. 24. Incidit in Snionis tempora ardens illa annonæ caritas, qua compulsi, qui postea Longobardi dicti sunt, Scania excessere, & antiquitatum Danicarum Vindex acerrimus Wormius Libr. 5. monument. Dan. p. 321. Hujus (Snionis) historiam & res gestas lege apud Saxonem Libr. 8. maxime memorabile, quod sub hujus Regis imperio Longobardi exteris dicti, fame compulsi e Dania novas quæsituri sedes migrarunt.

Quo tempore Longobardorum nomen populo impositum.

Inquiremus jam (si placet) unde fuerint isti post paternos lares relictos Longobardi vocitati, & quo nomine ante susceptam expeditionem appellati. Saxo quamvis in opere suo historico conscribendo, satis (teste Pontano in Epist. dedicat.) existimarit, si per levia quædam puncta ac temporum quasi gradus, aliquam patriæ historiæ lucem fœnerasset; posteris tamen incognitum plane esse noluit bellicosissimæ Cimbricæ gentis e patria exitum, ac felicem progressum, ut hujus exemplo reliqui arctoi allecti virtutem bellicam otio & torpori ingeniorum maximorum rubigini anteponerent. Dicit namque collectam multitudinem Aggone & Ebbone Ducibus iter ingressam post varios viarum anfractus in Gothia Longobardico nomine salutatam. Duces Aggo & Ebbo, quinam fuerint, & quo genere orti, prolixe prælucente carmine Guthlandico, docet Lyscand. part. 2. geneal. Reg. Dan. Libr. 8. p. 269. Utrumque sanguine quidem Cimbrico cretum, hunc autem patriæ jure Scanum, illum Cimbrum, Vandalum sive Vinnulum. Gentem sive imperio horum Ducum subjectam turmam si penitius consideremus, Vinnulos maximam supplevisse aciei partem e Saxone & aliis fide dignis Historicis non difficile erit probare. Alienum enim perquam mihi videtur a scopo Auctoris, Longobardorum remotissimæ Daniæ limitibus, quibus Snio præerat, gentis historiam patriis monumentis ampliandæ modo materiæ gratia, intertexere, cum (ut ipse p. 4. tuæ resp. affirmas) Longobardia Cimbris populo Danico, toto cœlo, salo, tempore & nomine differant. Nec unquam me apud ullum Historicum legisse memini, Longobardos veteres patria egressos in Scandinavia sive Scania collectos, varias itinerum difficultates emensos, tandem gente extera Longobardica devicta, in perpetuam rei bene gestæ memoriam idem, quo antea gaudebat, assumpsisse nomen. Accedit Cimbros aliam Regum seriem, Longobardos aliam a priore diversam plane enumerare, annotante Lyscand. Libr. 8. part. 2. geneal. Reg. Dan. a p. 271. ad p. 297. & Paulo Diacono libris de Longobardorum gestis. Præterea Saxo noster loco cit. causam expeditionis sub Snione factæ famem nominat, at omnes Longobardicæ gentis historias si evolveris, tantum abest, ob annonæ caritatem egressos unquam Longobardos invenies, ut potius vicinorum perfidiam ac bella continua omnes clamitent. Evolvamus alios patriæ historiæ scriptores, ut dictis sua immota stet veritas. Eruditissimus Pontanus præter ea, quæ Libr. 1. hist. p. 36. pro Vinnulorum sive Vendelboorum expeditione attulerat, dicit p. 59. Libr. 2. Vinnulos in Germaniam progressos, mutato vocabulo, Longobardos appellatos, quod vetustissimi gentis Gothicæ vernaculi rythmi haud obscure adstipulantur. Meursius Lib. 2. hist. Daniæ p. 35. Itaque, divisis sortibus, nonus quisque lectus fuit, ac congressi universi in Blechingia, ex eadem, ut famem publicam sublevarent, rebus omnibus paratis sub Aggone & Ebbone, quos Gambara quoque mater comitata, excessere. Longobardi inde dicti, cum tunc Vinnuli dicerentur. Hunc excipiet, quem adversa mecum fronte pugnare (quasi Cimbros alto damnasset silentio) p. 4. asserebas, Vellejus oda superius p. 12. adducta vers. 24.

Ergo Longobardi unde vocitati.

Saxo iterum audiendus.

Duces Aggo & Ebbo quinam fuerint.

Cimbri aliam Regum seriem ac Longobardi enumerant.

Alia quoque observatur dissensio.

Diversi patriæ historiæ Scriptores evolvuntur.

Ebbe Land förde de by der med sig,
En uendelbar Lord sig falde,
Fra skave lagde den Förste ud,
For Skaan Lord de sei let falde &c.
V. 15. *Aage hans Broder ei dvelder ved, med*
Gyndingeren frem monne füge,
Af Halland og Blegind fulde de med
Ret Mand og alle tillige.
De maan sta vel Danmark.

Nec prætereundus Paulus Diaconus Lib. 1. de gestis Longobardorum c. 7. Egressi de Scandinavia Vinnuli cum Ibor ac Ayone Ducibus in regionem, quæ *Scoringia* appellatur, venientes per annos illic aliquot consederunt, & cap. 10. Vinnuli igitur, qui & Longobardi, commisso cum Vandalis prælio, acriter, utpote pro libertatis gloria decertantes, victoriam capiunt. Hæc cum ita sint, miror quibus motus Pontanus falsitatis Saxonem arguerit, quasi

Miror vicissim Pontanus Saxonem

Non falsi vatis arguit.

quasi Diaconi elusus verbis, Longobardorum egressum historiæ Snionis immiscuerit, sed in eo non multum laborabo, videat tua humanitas, quomodo tua quoque de eorundem apud Saxonem sub Snione expeditione, sententia historicum nostrum ab eodem, cujus a Pontano arguitur, crimine possit vindicare. Meliora ego de tanto auctore sentiens, nunquam adducor, ut credam, Longobardorum migrationem temporibus Snionis ipsum annumerasse, cum Diaconum (qui expresse Vinnulos locis allegatis nominat) citans, dicat Frig Deam in Gothia hisce advenis Longobardicum imposuisse nomen, non vero ullo apice annotatum inveniam, Longobardos in Scania coactos tandem ad Gothlandiam appulsos Longobardos de novo appellatos, quod ex Pontani pariter ac tua assertione immediate sequitur. Mitiorem longe de Historico nostro, quam tua humanitas hactenus in ipsius defensionem meditata est, censuram tulit Lyscand. part. 2. Lib. 8. p. 263. geneal. Reg. Daniæ, ubi optimi Historici partes supplevisse ipsum evidentissime demonstrat, quippe qui causam egressus, Duces, loca, unde egressi, per quos terrarum tractus progressi, quas devicere gentes, & quomodo tandem Longobardorum nomen sortiti sunt, accuratissime descripsit; quamvis quoad locum promulgatæ appellationis Longob. leve in ipso notet παρόραμα, dum Diaconum secutus Gothos adventantem ad se hunc gregem Longobardorum nomine salutasse referat, contrarium rythmis Gothicis, pronunciantibus Longobardicum nomen veteres Longobardos devictos victoribus dedisse, qua de re p. 14. hujus apologiæ egi. Atque ita probatum dedi Longobardos sub Snione egressos Cimbros sive Vinnulos fuisse, eorumque expeditionem Cimbricam verius quam Longobardicam dici debere. Expende jam, Vir clarissime, an ἀπροσδιόνυσα statuerim, meris me vocabulorum confusionibus sim oblectatus, & num nihil minus egi, quam cum e Saxone Cimbricam expeditionem probare allaboravi. Ego assertionis meæ fundamenta allatis a te ratiociniis nec dum diruta sperans, ad reliqua responsionis tuæ verba me conferam, gratias vel eo imprimis nomine agens maximas, quod labascente (ut p. 6. augurabaris) sententiæ meæ principio, tantum mutuæ nostræ amicitiæ non dedignatus sis tribuere, ut paucas meas rationes, veritatis magis inquirendæ gratia, quam rixandi studio appositas expendere quoque libuerit, conabor vicissim, ut pro virili animum ad quævis officiorum genera promptum ac paratum semper invenias.

Nunquam Longobardorum migrationem ævo Snionis annumerat Saxo.

Mitior de hoc scriptore censura Lyschandri.

Certum est Longobardos sub Snione egressos, Cimbros fuisse.

Causæ Cimbricæ vel Longobardicæ expeditionis.

Causas Cimbricæ sive (ut tecum loquar) Longobardicæ expeditionis investigaturus tot discrepantes fere offendi sententias, quot Historica percurrere licuit monumenta. Tanta Auctorum discordia non leviter permotus, ac veluti fluctuans qualescunque ingenii mei tenuitas, prælucente quodammodo historiarum face, excogitare potuit rationes, in chartam conjeci, ut levi quasi velitatione facta, si non verissimam, at saltem maxime probabilem apprehendere liceret causam. Verum cum pro se autorem quemque strenue dimicantem animadverterem, nec ulli etiamnum victoriæ statuam erectam cognoscerem, parum abfuit, quin Poëtarum fabulis historiam hanc annumerassem, ni me Saxonis auctoritas ac similis in omnibus scientiis Autorum dissensus a proposito absterruissent. Hæc tacito mecum animo volventi occurrebat tritum philosophantium axioma, unius rei plures esse posse causas subordinatas nimirum & partiales, & causam unam alterius quoque esse posse causam, vel quoad causalitatem, vel quoad esse. Tandem cujuslibet sententiæ rationibus leviter pensiculatis, suspicabar æterni nominis famam victricibus armis comparandam, principem huic genti fuisse e patria egressionis causam, cæteras a nominatis a me auctoribus productas ceu minus principales laborum difficultates aliqua ex parte levasse. Hoc autem quicquid sit, ad humanitatis tuæ tribunal ablegavi, ut ex copiosissimo historiarum penu, a quo te abunde instructum semper declarasti, judiciariam hac de controversia ferres sententiam.

Multum valet Saxonis auctoritas.

Æterni nominis fama principalis fuit causa.

Dantur tamen causæ quoque minus principales.

Famem Cimbros haudquaquam expulisse prima ratio.

Quatuor, ut tuos Cimbros ab ingluviei ignominia vindicarem, in epistola mea ad te data attuli rationes, quibus adductus famem Cimbros sedibus suis expulisse subnegabam. Primam quam diuturna eorum in Cimbrica Chersoneso mora, quingentorum annorum spatium excedens, suggerebat, explodendam statim tibi sumpsisti, præfatus, me tuos Cimbros obtundere, illisque intemperias & vitia, nescis, quæ affingere. Sed euge, Vir clarissime, & verba, quibus Cimbros tuos offendi, nomina. Ita enim mea verba habent a te ipso p. 6. citata. Cum namque annos bene multos, nimirum quingentos (fides penes Lætum) abunde unde vitam sustentarent, alma dederit mater terra, cur non eadem magis magisque culta crescenti multitudini, quantum satis fuerit, suppeditasset? Ita cum terra comparatum est, ut quo magis sedula hominum manu colatur, eo abundantiores proferat proventus præter quotidianam experientiam, testis est Virgilius passim libris Georg. At sine summo labore, ea, qua par est, diligentia coli posse terram, negat idem Georgicorum Auctor Lib. 1. his verbis:

— — — *Pater ipse colendi*
Haud facilem esse viam voluit: primusque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi passus sua regna veterno.

At quantum accrescit hominum multitudo, tantum laborum difficultati discedit, unde vix speciem veri ementitur tua cum Saxoniana opinio, Cimbros fame coactos solum vertisse. Atque ita prius primæ ratiocinationis meæ habes fundamentum. Sed quid hæc in ignominiam Cimbrorum, aut quibus verbis vitia & intemperias tuis Cimbris affingo. Quid si dixissem fœcundissimam terram otio & torpore hominum neglectam, tandem somnolentos & ignavos fucos fame pressos expulisse, ut cum ea, quæ in potestate habuerant bona, pro-

Nulla vitia affinguntur Cimbris.

pria socordia amisissent, sero cum Phrygibus saperent? Verum repugnat historica fides ac laboriosissima ipsius gentis indoles, ut vel tantillum in ipsius ignominiam cogitem, nedum dicam. Scripsi Cimbricam Chersonesum 500. annos largo proventu incolarum necessitudini satisfecisse, idque testimonio Læti probavi, qui eorum opinionem refutaturus, qui Cimbros æstu maris perculsos patrios deseruisse lares asserunt, Lib. 3. Rer. Dan. p. 95. in hæc solvitur verba:

— — — *Quid enim liquisse Penates,*
Quos jam quingentos hæc gens possederat annos?

Error Scriptoris Amanuensis notatur. Tua vero responsio p. 7. quinquaginta mihi supponit, quod equidem σφάλμα Amanuensis incuriæ adscripsissem, ni ipse terna annorum 50. repetitione tuum fecisses: ita enim scribis. Verum annos istos quinquaginta (50.) quomodo aut unde numeras, non capio, meosne? quos posui 50. ante Christum natum: Vel quod demum observo 50. annis abunde terram proventum dedisse. Non dissentio te annos 50. capere non posse, quomodo aut unde numerem, cum nunquam mihi circa hoc dubium in mentem venerit, at de facili cepisses, si 500. juxta sententiæ Læti tenorem assumpsisses, quippe qui Lib. 3. rerum Dan. p. 90. non obscure meminit eorum ad Cimbricam Chersonesum appulsum his verbis:

Hæc illa est Cimbro tellus decreta Deorum
Legibus, Euxinis cum forte profectus ab oris
Appulit huc, patriasque plagas Scyticosque furores
Liquit ab injusti turbatus acumine belli &c.

Falleris ergo, Vir clarissime, dum ex mea mente terram 50. modo annos abunde proventum dedisse dicere conaris. Frustra quoque es, dum p. 4. 5. tuæ resp. Lætum mihi opponis, quasi Cimbrorum intra lares suos morам 500. annorum ab ipso mutuatus, eorum sub Rege Snione migrationem eadem opera vellem probatam. *Lætus frustra objicitur.* Et si vel maxime assertionis meæ auxilium aliquod ex hoc Læti computo ad Cimbrorum sub Snione expeditionem demonstrandam petiissem, non tamen causa mea penitus excidissem. Quæ enim in contrarium e p. 92. adducis, nihil minus quam sententiam meam evertunt, cum populi alicujus migrationem illo loco non attingat Lætus, sed saltem unanimem Cimbrorum cum aliis accolis de eligendo Rege, consultationem ac consensum describat, dubius sub Danone, an alio ista acciderint, ita namque paulo ante:

Hinc regnum crevit junctis e gentibus, ast quo
Tempore, quo Dano tandem sub Principe gesta
Ista putem, nisi, quod me conjectura Poëtam
Distrahat ac dubiis conturbet seria rebus.

Quæ de Cimbrorum cum Mario pugna e p. 125. rerum Dan. Læti attulisti extra controversiæ terminos vagantur, cum non Cimbricam aut Longobardicam egressionem, sed jam in Italia progressorum Cimbrorum stragem ibi exponat. Quod vero urges Lætum p. 131. Longobardicæ sub Snione expeditionis expressam facere mentionem, non eo inficias, modo hoc mihi vicissim non invitus concesseris, Longobardos istos Vinnulos sive Jutas fuisse, ut e superioribus abunde patescit, & ex ipsis Læti verbis manifestissime colligitur. *Longobardi fuerunt Vinnuli sive Jutæ.* Posito enim Longobardos a Cimbris toto cœlo & solo differre, quod Lætum quoque dicto loco propugnasse contendis, quomodo sibi constabit, gentes remotissimas & alio sole calentes nostris ab oris discessisse affirmans, ni olim in Dania sedes habuissent. Agnoscis proinde contradictoria esse Longobardos a Cimbris toto cœlo & solo differre, quod tua asserit humanitas, & Longobardos a Cimbris toto cœlo & solo non differre, quippe qui in Cimbria orti, nostris ab oris discessere, quod testatur Lætus loco contra me adducto. Hinc Cluverius Epitomes hist. p. 401. *Lætum illustrat Cluverius.* Ex eorum (Danorum) terris progressi Longobardi Rege Daniæ Snione, innumeram secum juventutem traxerunt, continuæ sterilitatis damna suo exilio, quam suorum pernicie relevare præoptantem. Verum ne minutissima quæque examinare velle videar, ad reliqua responsionis tuæ verba pergo.

Quæsivi cur terra, quæ quingentos annos incolas abunde aluit, crescenti multitudini pascendæ postmodum non par esset? Respondes, Vir clarissime, p. 89. quia crescebat multitudo, τὸ κρινόμενον, ceu verissimum, solutionis loco producens, quod annon obscurum sit per æque obscurum demonstrare, tibi ipsi judicandum relinquo. *Obscurum per æque obscurum explicatur.* Fateor Gallos, teste Justino Lib. 24. & Berhault Lib. 1. Flori Gallici c. 8. p. 11. abundanti multitudine, cum eos non caperent terræ, quæ genuerant, trecenta millia hominum ad sedes novas, velut ver sacrum misisse; ast vix mihi persuadere possem, gentem Cimbricam prolificæ adeo naturæ extitisse, ut sobolem præ inedia egerere cogeretur, ni proprio gentis tuæ exemplo monstrasses p. 9. tuæ resp. patrem, a quo originis tuæ principia manarunt, ex una matre eademque adhuc viva quatuordecim liberos sustulisse. *Gens Cimbrica sobolem præ inedia egerere non coacta est.* Argumentum quod e crebra Cimbrorum in alias provincias migratione p. 9. mihi opponis, contraria praxi antiquorum incolarum, qui (uti jam modernis solenne est) in vicinas se regiones non effundebant, triturandi aut servitium præstandi gratia, sed gens libera in libera Rep. nata suis fixa sedibus una cum suis vivebat, donec ita tandem adeo conferti bonitate quadam prolificæ naturæ extiterint, ut aut ipsis excedendum esset aut inedia pereundum; ferire quodammodo videtur meam sententiam, at non funditus diruere.

Evolvamus modo Saxonis nostri opus Historicum, quot, quæso, Cimbrorum sub diversis Regibus, ante tempora Snionis, contra vicinas gentes bella, quot trophæa reportata? *Cimbri ante tempora Snionis multa gesserunt bella.* Hinc quot Martis spiculis occubuere præter eos, qui communi naturæ legi domi forisve satisfecerunt? Esto itaque in abundantem multitudinem creverint, pedetentim tamen aliquot mors decerpsit; nec dubito affirmare conterminas insulas aliquot, eo quoque temporum decursu, excepisse, quod ipse p. 16. non diffiteris, ubi dubio proposito, unde Cimbris constaret exterorum regiones lætiores

ac feliciores proferre proventus, adeo obstupescis, ut reticerene an loqui consultius esse hæsites, tandem silentium rumpens dicis multos quidem huc proficisci quotannis, paucissimos vero redire. Sed forsan hæc verba (ne contradictionis te Labyrintho involvas) intellecta vis de Cimbris modernis, non vero de iis, qui multis retro seculis Snioni paruere. Non acriter repugnabo, at hoc mihi interim, te ipso judice, dabis, aliquot quoque ante tempora Snionis, imo ipso durante Snionis regimine proximas visitasse insulas, atque hac ratione abundantem multitudinem annua peregrinatione diminutam, ni ratiocinium tuum ab argumenti mei impugnatione alienum plane esse volueris. Præterea nonus quisque lectus fuit, teste Meursio, loco supra p. 16. hujus apol. citato. Totum numerum (si Lyscandro credimus p. 270. geneal. Reg. Dan.) adimplebant hominum septem millia, quod etiam affirmant rythmi Gothici his verbis:

Snione regnante proximas visitarunt insulas.

Derum Secker vaare halfve fierdum Sti,
Og hundrede Mandum inden verum di.

Numerus eorum qui Cimbriam deseruerunt.

Supponamus jam Cimbricam Chersonesum Scandinaviæ tertia sua parte adæquare, unde si mille septingenti & quinquaginta Scandinavia excessere, quinque tantum mille ducenti & quinquaginta Cimbriam deseruere, quæ equidem multitudo minor videtur, quam ut tam strenuo ac invictæ indolis populo oneri esset, quo minus præ inedia intra proprios ageret terminos; Imo ipse Saxo Libr. 8. fol. 85. dicit, Danorum tellurem rarescente cultorum (brevi sc. ante egressorum) opera sulcorumque vestigiis situ obductis, sylvestrem induisse vultum, & quasi nativi cespitis amœnitate deposita, informi succrescentium nemorum densitate perhorruisse, ut quæ olim feracia frugum jugera fuerant, eadem tunc arboreo stipite conserta visa sint: Vide proinde, mi Frater, quibus te verbis coram Saxone possis purgare p. 8. tuæ resp. perhibens post numerosi istius gregis profectionem, nec domum vacuam, nec familiam exhaustam, imo vix observari potuisse e patriis Penatibus exiisse vel unicum.

Verba Saxonis probe consideranda.

Nolo commemorare decennalem famis plagam, quæ sceptrum tenente Olao IV. Hunger, yngre vel unger dicto, egenos inedia passim necavit, locupletes vero ad egestatem perduxit, ut loquitur Pontanus Libr. 5. rerum Dan. p. 200. imo Regem ipsum adeo affixit, ut divinum natalem celebraturus, pane in domo non suppetente, jejunos circumquaque Penates, suffuso lacrimis vultu aspiceret, notante Saxone Lib. 12. fol. 119. Lyscandro part. 2. Geneal. Reg. Dan. Lib. 5. p. 210. Witfeldio Tom. I. chronicorum p. 166. Taceo quoque Exterorum historias perhibentes tantam non raro populum vexasse famem, ut præ esurie equos, canes, feles, imo carnem humanam in alimentum sumpserint, at natale aliquos hac de causa liquisse solum, ne verbum quidem apud ullum invenio. Postremo ut assertionem meam penitus evertas, hypothesin formas p. 10. de patre pauperculo tanti agelli possessore, quantum vel par boum uno die pararet, cui ex paterna gleba pascendi præter uxorem & multas filias, viginti numero filii; sed non te fugit, Vir Clarissime, ejusmodi hypotheses non semper immotæ esse veritatis, aut extra omnem dubitationis aleam positas, ni easdem ad suas theses firmis argumentis transtuleris. Probandum itaque certo exemplo tibi incumbit, unicum patrem 20. filios præter filias sub frigida hac mundi plaga generasse, nam quod superius p. 9. proprio generis exemplo monstrasti, patrem, a quo originis tuæ principia manarunt, ex una matre 14. sustulisse liberos, verisimilitudinem aliquam meretur: at hæc tua hypothesis 6. filiis præter filias numerum 14. adaugens justo videtur liberalior. Deinde evincere debes aliunde non fuisse, unde viverent: Nihilne præter terræ proventus possidebant? Nullos boves, oves, sues aut ulla domestica animalia? Audi Lætum Libr. 3. rerum Dan. p. 89. fertilitatem Cimbriæ describentem:

Decennalis plaga famis.

Sæpe populi inedia afflicti solum non liquerunt.

Hypotheses haud semper immotæ sunt veritatis.

- - - - - *sunt hæc loca plena ferarum,*
Diversique gregis, quibus hæc sunt pascua multo
Læta usu, plenoque fluunt tibi cymbia lacte.

Et p. 90.

- - - *Ast omnibus istud*
Accedit, ponto quod sint vicina simulque
Labentem juxta fluvium piscesque ferentem
Et sese diti volventi gurgite cernant.

Præterea de omnibus aut plurimis Cimbricæ Chersonesi incolis monstrare teneris, quod de unico præsupponis parente, & cur non eandem observare potuere vivendi rationem, quam olim duro urgente famis telo, Olai IV. subditi arripuere, qui putres aristarum reliquias calefactis igni fornacibus exsiccatas molæ subjiciebant, ac in usum pultis vertebant, ut habet Saxo Libr. 8. fol. 118. adeo ut luce meridiana clarius cuique appareat, divinam providentiam, quæ passa non est totam multitudinem pessum ire, terræ sterilitatem, pro immensa sua bonitate, aliis vivendi mediis recompensasse. Inter alia, quæ p. 10. scribis, maximam vel quasi maximam de paterno erga liberos affectu profers his verbis: Quo quis pauperior, hoc otiosius liberis dat operam, quæ an omni ex parte veritati satisfaciant, paucis ut excutiam, plurima sunt, quæ monent. Quid liberi nisi cara Parentum pignora, imo de parentum carne ac sanguine caro ac sanguis. At qualis in liberos parentum amor, docet Cicero 3. actione in Verrem, stylum ita laxans: Liberis nihil nobis natura jucundius, nihil carius esse voluit, nihil dignius, in quo omnis nostra diligentia indulgentiaque consummatur, & Oratione 27. seu ad Quirites post reditum: Quid dulcius hominum generi a natura datum est, quam sui cuique liberi? Exempla desideras? Quid Agesilaum (si Æliano Libr. 12. de var. histor. credimus) movit, ut arundine pro equo conscensa, una cum pueris aliquando luserit domi? paternus in Liberos amor. Quid Octavio Balbo (referente Valerio Maximo Lib. 5. c. 7.) persuasit, ut neci filio destinatæ sponte se sua obtulerit? paternus in liberos amor. Duram itaque silicem & Marpesiam non immerito appellaveris cautem, quem non liberorum

De omnibus aut plurimis Cimbriæ incolis monstrandum, quod de unico præsupponitur parente.

Liberi cara parentum pignora.

cura tangit, cum muta & bruta animantia suo quoque exemplo, intimam erga prolem quæque suam nos edoceant στοργήν. Verum, inquies, pauperes saltem nomino, non vero divites, quibus sumptus liberos laute educandi abunde suppetunt. Hic cum Comico exclamabo: Homo homini quid præstat? Homo sum, humani a me nihil alienum puto. Æque pauperi coram Salomone mulieri affectus movit nati sors dubia ac potentissimo Davidi interitus filii sui Absolonis: Æque ægre tulit pauperrima vidua civitatis Nain incola obitum filii sui, ac ditissimus David mortem filii ex Bersabea suscepti. Atque hactenus de primo prioris meæ rationis fundamento.

Secunda ratio, quod fames expeditionis Cimbricæ causa esse nequeat.

Secundam rationem, qua motus famem Cimbricæ expeditionis causam negabam, subministrabat tritum Philosophorum axioma, quod e Boëthio libr. 2. de consol. Philos. pros. 5. didici: Naturam paucis semper esse contentam: Tua autem humanitas vim me axiomati intulisse p. 11. autumat, quasi particula semper axioma hoc alioquin verum subverteretur. Prodeat Aristoteles & e libr. 2. Phys. c. 1. §. 3. talem nobis naturæ definitionem communicet:

Definitio naturæ ex mente Aristotelis.

Ἐςι ἡ φύσις ἀρχὴ ϗ αἰτία τῦ κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως καθ' αὑτὸ ϗ μὴ κατὰ συμβεβηκός. Hæc hominibus sciendi desiderium instillat, actionibus suscipiendis ac absolvendis principium & adjumentum subministrat; hæc ordinis magistra & actionum directrix; hæc est, quæ immobili lege cavet, ne gravia sursum ac levia deorsum descendant. Imo hæc semper & ubique sibi similis, auctore Scaligero exerc. 68. sect. I. p. 251. his verbis:

Natura semper sibi similis.

Quemadmodum sapiens hic in vita nostra sibi semper similis est, idem herus ac servus sibi, nisi impediatur, sic & natura, quam si quis putat inconsulto quicquam agere, ridebitur ab Aristotele, explodetur a Platone, Galeni etiam jussu vapulabit. Omnia impedimenta novimus esse extranea, cum nihil sibi ipsi contrarietur aut impedimentum ponat, unde infero: Quod si natura non impedita paucis est contenta, ergo eadem semper est ubique (modo sui semper erit similis) paucis est contenta.

Non approbanda quæ pro contrario adstruuntur.

Quæ de Illustris ac nobilis Scholæ Herlovianæ alumnis pro contrario astruendo p. 11. scribis, eosque, nescio quo jure ingluviei macula aspergis, ut approbem, dehortatur Moderatoris ac Inspectorum vigilans ac nota industria, quibus non modo fidei suæ commissam juventutem pietatis ac humaniorum artium imbuere fundamentis, sed etiam intra continentiæ, temperantiæ (cui bellum ingluvies dudum dixit) aliarumque virtutum limites continere ex officio incumbit. Si qui forsan justas a natura præscriptas edendi leges supergressi sint, inde non confestim corruet axiomatis propositi vis, cum non quantum ederint, sed anne minore mensura naturæ satisfacere potuerint, controvertatur. Dum nominas mores puerorum Herlovianorum, vel ipse agnoscis aliud morem, naturam sæpe aliud suadere, imo morem cum natura stricte sumpta coincidere haud ipse approbaveris scio, cum hanc illi a Diametro apponat Cicero

Cicero adducitur.

Libr. I. de legibus hæc habens: Corruptela malæ consuetudinis igniculi exstinguuntur a natura dati. Mos imperat pocula aurea, argentea, aliaque vasa pretiosa diversis pro facultatis cujusque ratione, liquoribus repleta siti exstinguendæ adhibere. At audi Senecam Epist. 119. quæ est 4. Libr. 21.

Audienda iisdem Seneca.

Sitio, utrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea, quam multa nive clusero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum jubet, sitim exstingui: utrum sit aureum poculum, an crystallinum, an myrrhinum, an Tiburtinus calix, an manus concava, nihil refert. Moris est, quoties fames sedanda, non modo mensam mappis, orbibus, aliisque luxuriæ instrumentis ornare, sed etiam diversis cupediis atque lautitiis onerare; at ait ibidem Seneca: Esurio, edendum est, ut hic panis sit plebejus an siligineus, ad naturam nihil pertinet &c. Exemplis ab inexplebili triturantium edendi aviditate, nec non helluonum gula & ingluvie petitis, eorum vicissim exempla oppono, quos vel noverca fortuna inter egenos ac vitæ laute sustentandæ præsidiis per totum vitæ cursum destitutos locavit, vel propria scelera vinculis ac æterno servitio adjudicarunt. Quot horum reperies, qui aqua & tenui pane non unum aut alterum annum, sed toto durante vitæ termino, vitam sustentant. Et quid helluones nisi nefandi naturæ legis violatores, qui (ut ex superiore cum Seneca Epistola loquar) non quærunt, quemadmodum ventrem impleant, sed farciant. Idem de triturantibus liceret affirmare, ni alimento inexhaustus eorundem labor ex æquo responderet; si quando modum excesserint, vitium erit non naturæ, sed ipsorum hominum, quippe qui jam plus, jam minus consumpsere, at natura semper constans & sibi similis. Quid de Martis filiis dicemus, qui non raro integros dies ac noctes sine pane, aqua, omnique refrigerio sub scutis ac armis sudantes laborant, agone peracto, buccella panis ac haustu aquæ optime contenti. Et hactenus quam brevissime de secunda assertionis meæ ratione.

Tertium argumentum quo probatur, famem Cimbros non expulisse.

Tertiam, quo minus cum iis facerem, qui famem Cimbros patriis laribus expulisse statuunt, a summa Cimbricæ gentis continentia ac parsimonia petebam, quam exemplo Starcateri Germanorum luxum ac prodigalitatem detestantis e Saxonis libr. 6. fol. 61. confirmare annitebar. Tua vero humanitas, ne quid censoriæ virgulæ se subduceret, eandem quoque opprimere aggreditur ita scribens p. 11. Atque exemplum qui adducis Starcateri in Germanorum luxum ac prodigalitatem invehentis tuomet te jugulas gladio p. 12. Largiris Starcaterum tenui victu latrantem stomachum placasse solitum, & p. 13. inquis: Qualis & quanta natura, tanta chœnix, tanta mensura, jam tecum expende (pergis) eo seculo homines ut majores statura, ita capacioribus ventribus sibi plus cibi immersisse. Fateor, Vir Clarissime, pueros nec non otiosos ob innati caloris vim & ἀντιπερίστασιν, æque ac minoris staturæ homines, ob ventriculi exiguitatem ac caloris intensi defectum, mino-

rem,

rem, quam proceros & laboriosos exigere alimenti mensuram, indeque mihi colligere quoque licere spero, naturam puerorum & otiosorum semper sibi constantem ac similem, cum tantum nunquam appetat cibi, quantum natura laboriosorum, & qui inter cæteros statura eminent, exposcit, licet interdum ob egestatem aut alia incommoda proceri pariter ac laboriosi pueris aut otiosis conveniente alimenti quantitate acquiescere cogantur, naturæ interim abunde satisfacientes. Contrarium probaturus profers p. 12. & 13. inexplebilis ingluviei exempla bina, alterum e libr. I. carm. Velleji oda 21. v. 16. 17. de parente Toronis de Hafsgaard qui personam filiæ Fridlefsborg monstrosæ granditatis viro nomine Tosse Grefve desponsandæ gerens, tantum cibi ac potus una vice absumsit, ut non modo sponsæ ac universæ ejus familiæ terrorem incuteret, sed etiam aureum Toronis malleum deperditum, ut in patriam regrederetur, muneris loco auferret; alterum ex oda 6. ejusdem libri de Salenta, Tilventini sorore; quæ non minus ac superior egregium edacitatis specimen sponso & convivis omnibus non sine summa totius nuptialis turbæ admiratione, dedit. At quid inde obtinebis? Naturam paucis semper non esse contentam? Nihil minus: Alimentum respondebat (ut ipse affirmas) ventriculi capacitati, imo minore quantitate facile acquievisset natura, quod exinde lucide satis patescit, quod reliqui convivæ non minore statura seu mole insignes utriusque insatiabilem stomachum sint admirati. Ita enim de parente Toronis subjungit Poëta v. 18.

Natura puerorum & otiosorum semper sibi similis.

Bina inexplebilis ingluviei exempla.

Nihil inde obtinetur.

Tosse Grefve gaar ad gulvet frem, snie bænder monne sdvoiide,
Hveden er os den unge Brud, hun vil faa meget æit.

V. 19.

Tosse Grefve taler til Kielder svend: for sömme du tappen ikke;
Her haver Giest saa underligen en Brud, saa meget vil hun drikke
Saa vinder mand Sverkind.

De Salenta vero ita canit v. 30.

Det da gav den Brudgomagt, hand haute ortikke vel,
Aldrig saa Jeg saa ungor en Brud, dor giorde i sadet bedre skeel
Vel op for dag &c.

Vastiora prolixioraque fuisse corpora hominum antiquorum, & nunc quasi jam mundo senescente, rerum atque hominum decrementa esse, lubens cum Gellio Lib. 3. noct. Att. c. 10. p. m. 121. fateor, cui ὁμόψηφος est Pontanus lib. 1. hist. rer. Dan. p. 14. hac verborum forma: Qui negare velint gigantea mole & extra communem sortem homines posse existere aut extitisse olim, ii non sacram modo omnem & profanam historiam inficientur necessum est, sed naturam quoque ipsam negent &c. quod p. 55. 56. 57. exemplis monstrat adstipulante Plinio Lib. 7. natural. histor. c. 16. Tantæ molis causas (ut brevitati studeam) enumerare supervacaneum duco, cum eas omnes acute pariter & eleganter Bernegg. quæst. miscellan. 13. 14. in Germaniam Taciti exposuerit. Mihi vero vix persuadebis, Vir clarissime, si vel viginti odas e Velleji carminum libro adduxeris, in tantam proceritatem surrexisse olim homines, quantam vulgus hisce carminibus fascinatum eis assolet tribuere: Oda namque quam allegas, 6. narrat v. 35. Gigantum minimum, qui nuptiis Salentæ interfuit, ejus fuisse magnitudinis, ut sola ipsius tibia, exclusis cæteris corporis superioribus membris, 15. cubitos excesserit; at os istud, tibia Medicis dictum, quod totius corporeæ molis ceu basin esse voluit hominum plastes, Deus, tertiam duntaxat humanæ staturæ partem supplet, superavit igitur minimi Gigantum altitudo 45. cubitos, quod commentum ab ullo fingi potuisse haud credidissem, ni me admonuisset Horatius Lib. de Arte poetica, quod

Vastiora fuere corpora hominum antiquorum.

Nimia mortalium proceritas fingitur.

— — — Pictoribus atque Poëtis
Quælibet audendi semper fuit æqua potestas.

Auctor Epitomes carminibus Velleji 1643. excusis annexæ, de gigantibus ita disserit: Gigantum pars maxima proceritate, robore ac audacia cæteris præstabat, quales olim Samson, Goliath & Starcaterus; non vero, quales anilibus fabulis ac cantilenis depingi consuevere. Samsonis staturam, quam tacet scriptura, prætervectus Goliathi Philistæorum Gigantis fortissimi proceritatem a Spiritu Dei 1. Sam. 17. his verbis descriptam adferam: Et egressus est vir intermedius de castris Pelistini, Goliath nomen ejus, de Gath. Altitudo ejus erat sex cubitorum & palmi. Heu! quanta inter 6. & 45. cubitos differentia! Præterea vixit Starcaterus tempore Frothonis IV. Gefmilde, i den Haarde eller Frecker nominati, qui multis annis Snionem antevertit, ut verisimile sit, homines expeditionis Cimbricæ tempore vix Starcateri aut aliorum Gigantum proceritatem attigisse. Vides proin, Vir clarissime, te nullum, hisce adductis inexplebilis ingluviei exemplis, habere posse præsidium, meque nec dum proprio occubuisse gladio. Imo, posito inter Cimbricæ gentis incolas, aliquot ad Starcateri, parentis Toronis, aut Salentæ staturam pervenisse, non tamen inde sequitur, omnes magnitudine & proceritate pares, cum a particulari ad universale argumentari, nulla legitima inferatur consequentia. Atque hæc de tertia assertionis meæ ratione. Pergamus ad quartam, quam patrii soli natura monstrabat.

Starcaterus haud quaquam vixit Snionis tempore.

Non omnes Cimbri fuerunt proceritate pares.

Quarta ratio a patrii soli natura desumta.

Patriam esse, ubicunque est bene, cum Cicerone, ex mente Teucri I. Tusc. quæst. non invitus fateor, at ingruentibus adversitatum procellis, patriam exteris regionibus cariorem esse, mecum spero non ibis inficias; ita enim Epist. Lib. 4. ep. 9. Nullus locus dulcior debet esse patria, & Ep. 7. ejusd. Libr. Si oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem, quam in externis & alienis locis. Hinc Leonidas Spartanorum Rex (si vera Justini narratio Lib. 2. hist.) plura se patriæ, quam vitæ debere affirmabat, imo centum effœtæ ætatis viri adversus quindecim millia militum Theba-

Patria cæteris omnes complectitur caritate.

Thebanorum, pugnæ se obtulere, animosque viresque patriæ ac penatium conspectu subministrante, ut fatetur Justinus Lib. 6. histor. Hinc ratiocinabar insufficientem esse eorum assertionem, qui Cimbros fame pressos dulcissimos penates liquisse contendunt. Injurium nimis in tuos Cimbros me fuisse putas, Vir clarissime, quod scripserim parum esse, quin stultitiæ imo vesaniæ notam, superiore posita ratione, incurrant, quippe qui bona præsentia cum incerti lucri spe commutarunt, concedis interim p. 14. stultitiæ affines sympatriotas tuos fuisse, vesanos autem esse, nunquam tibi auditum aut lectum. At ego mitiore erga Cimbros tuos affectu, conditionaliter saltem posui eos, si fame expulsos dixeris, stultitiæ imo vesaniæ notam vix posse evitare; ratio in promtu. Quia præsentia bona cum incerti lucri spe commutarunt. Mature itaque expende, quomodo justam Cimbrorum tuorum accusationem possis declinare, absolute, quod ego conditionaliter disserebam, de illis affirmando. Verum enim vero ne conterraneorum a te animos plane abalienes, promittis te commoda eorum insaniæ adhibere velle remedia, consolatorias videlicet voces, ac qualemcunque (cum medicina jam sero nimis paretur) excusationem, proindeque dicis: Solos Cimbros stultos non esse, eo quod mundus idem ludat drama delirans, desipiens; ut præ illo gens Cimbrica sapere videatur. Hæc verba clarius ut explices, obnixe rogo, solos enim Cimbros stultos non esse fateor; at si totus mundus deliret, quorsum eos tandem mundi quoque incolas colloces. Necessum (me judice) erit, extra mundanam sphæram, in puncto, quod sibi, ut terram digito moveret, dari olim jussit Archimedes, vel in Lunæ concavitate apud Menippen locum illis aliquem assignes. Deinde p. 15. varias difficultates enumeras, quibus obrutos Cimbros, solum vertisse coactos asseris, meamque idcirco opinionem falsam prorsus ac peregrinam, quæ Cimbros bonis quibusdam beatos contendit. Quantum ex tuis verbis colligere licet, putas me bonis absolute annumerasse anniversariam Oceani inundationem, sterilitatem, Gothorum immane odium, aliaque a te commemorata incommoda. Sed te ipsum decipis, cum bona patriæ cum externis, vitæ innumeris periculis ac dubio Marte obtinendis comparans, respective tantum dixerim, quod bona præsentia cum incerti lucri spe commutarunt. Et nullone omnino existimas gavisos Cimbros bono? Quid patria certa, ac sedes fixæ? Quid uxores, liberi, amici? Quid pecora, domestica pariter ac agrestia? ut haud crediderim ejusmodi te bona cum quovis velle commutare, eaque aliis ultro largitum incerti lucri spem præferre, ut ibid. p. 15. ais. Atque ita quartam assertionis meæ rationem habes, quam quinta statim excipiebat, inde ducta, quod quibus nuntiis exterorum, Guthlandorum videlicet, Ryanorum, Pomeranorum, ac remotioris populi statum acceperint ab ullo proditum non invenerim, ideoque a tua humanitate quæsivi, unde Cimbris constabat, exterorum regiones lætiores ac feliciores proferre proventus. Hic p. 16. quod antea p. 9. negative proposuisti, Cimbros scilicet tunc temporis non (uti nunc moris est) in vicinas se regiones effudisse, affirmative responsionis loco adducis, qua de re fusius p. 24. seq. hujus apol. egi. Dubium tandem soluturus, Strabonem citas affirmantem, effusam Cimbrorum multitudinem per Saxoniam Teutoniæ sive Allemanniæ conterminam, iter fecisse, donec Italia errabundam hanc gentem ceperit. Hæc Strabonis verba de prima Cimbrorum expeditione intellecta quidem approbo, ad alteram vero sub Snione migrationem quo minus ea traham, vetant; quæ p. 14. 15. seq. attuli, quibus me a pravæ confusionis vocabulorum Longobardici & Cimbrici (cujus a te accusor) crimine liberare conabar; eo igitur te remitto, ut videas Strabonem nullo mihi nomine adversari, cum non quæritur unde Cimbris in Italiam moventibus, sed unde Longobardis (qui etiam Cimbriam seu Vinnuliam patriam agnoverunt) ad incognitam ante insulam Guthlandiam, Ryaniam &c. mare trajecturis constabat, exterorum regiones lætiores ac feliciores proferre proventus. Recurrit proin eadem difficultas, nec dubitationis mihi scrupulum isto responso ereptum ipse facile agnosces. Restat ultimum argumentum, quo famem principem Cimbriæ peregrinationis causam negabam, ab ipso Auctore detestandæ ebrietatis, ac edicti regii violationis exemplum producente desumptum. Hinc inferebam: Si helluoni, profuse quotidie bestiarum in morem degenti tanta suppetebat rerum affluentia, ut, cæteris præ inedia mortis vicinis, cuticulam (ut p. 17. scribis) curaret, superioris Magistratus seriam voluntatem pravæ ebrietatis vitio postponens, nec ullum invenire licet apicem, quo ipsum dignitatis aut honoris prærogativa eminuisse, quis evincat, sequitur reliquos ejusdem sortis, si non ad luxum, saltem ad vitam qualicunque modo sustentandam habuisse, ac proinde improbabilem sententiam, Cimbros fame languentes patria excessisse. Hujus argumenti vim enervaturus, supponis helluonem, cujus apud Auctorem nostrum mentio, iisdem dotatum conditionibus, quibus ditiores rustici, quos vocas rusticorum Præfectos sive Bondefoget; Verum cum Saxo omnis honoris & auctoritatis titulum taceat, & nos tacere convenit: ut autem tecum excurram paulisper, ponamus helluonem hunc præfectura aliqua defunctum, illique commissos rusticos, unde vitam sustentaret, liberaliter contulisse; at tota regione, ex Saxonis mente, fame vastata, non video, quomodo ille luxu ac prodigalitate difflueret, penu exhausto, & rusticis ei subjectis prodigalitatis materiam subministrare solitis, præ inedia deficientibus. Dabis mihi ergo e tuæ hypotheseos sequela; reliquos rusticos aut non omni prorsus facultate cibaria orbatos, quod meæ favet sententiæ, aut ipsum helluonem in eadem cum reliquis fame languentibus, nave (quod dicitur) vectum, quod & historiæ Saxonis & tuæmet refragatur

Cimbri tantum conditionaliter stultitiæ arguuntur.

Haud commoda Cimbrorum insaniæ adhibita remedia.

Bona patriæ cum externis vitæ periculis comparata.

Quinta assertionis ratio.

Quomodo Strabonis verba intelligenda.

Sextum & ultimum argumentum.

Helluo, cujus apud Saxonem mentio.

tur assertioni. Ut autem fortius me premeres, primo absolute affirmasti nunquam ita excandefactam annonam, ut non sit præ aliis, qui lautioribus vivat conditionibus, quod quidem facilis approbassem, ni aurem mihi vellicasset Saxo Lib. 12. fol. 119. aperte pronuncians, cunctos Regis Olai IV. subditos famis plaga adeo vexatos, ut tandem ipsam regiam stirpem attigerit. Expende jam tecum, Vir clarissime, quibus te verbis coram tribunitia Saxonis potestate, (a qua tu unico dependere mihi videris) possis excusare. Considera quoque, quo fine mihi axioma Aristotelicum e Lib. 1. Eth. c. 6. petitum tanquam Gorgoneum caput objicis: Una videlicet hirundo non facit ver. Postremo quasi devicto jam insultans, subjicis ἀπροσδιόνυσα esse, & Longobardis propria, quæcunque pro sententia mea firmanda adduxeram; verum ni ante victoriam triumphum canere libuerit, rejicienda tibi prius argumenta omnia & fide digna auctoritatis historicæ veniunt, a me hactenus diducte satis allatæ, quibus populum sub Snione egressum Cimbricum fuisse demonstravi.

Ante victoriam triumphus.

Prima sententia hoc pacto ventilata, ad eos transis, qui Oceani eluviem expeditionis Cimbricæ causam tutari aggressi sunt, verum cum eorum opinionem indeterminatam relinquens, Strabonem & Pontanum secutus eos saltem erroris argues, p. 18. qui ordinarium fluxum ac refluxum maris veram egressionis Cimbricæ causam autumant, quosque non ita pridem Lætus noster refutavit (de quibus quoque pauca in meis ad te missis literis) nolo me ulterius circa ea discutienda diffundere, quæ assertioni meæ nequicquam arrogant vel derogant.

Utrum oceani eluvies expeditionis Cimbricæ causa.

Tertiam Auctorum opinionem subnexui de Imperii Saxonici impatientia, quam intactam quoque relinquis, tantum monens me Saxonem, quo me tutari possim non recte habere; sed cum Saxo ne verbum quidem in historia Snionis de onere Saxonico notaverit, quo jure eum mihi opponis non capio, nisi ad vulgatum recurrere volupe fuerit, me turpiter Longobardos cum Cimbris confundere, & mera ἀπροσδιόνυσα statuere, a quo tamen crimine quam sim alienus superius probatum dedi, nec unquam nisi meliora & certiora monstrata fuerint, sententiæ meæ quicquam (quod spero) decedet.

Opinio de Imperii Saxonici impatientia relinquitur intacta.

Longobardi cum Cimbris non confunduntur.

Sed quicquid tandem sit, gaudeo, & gratias tibi ago debitas, Vir clarissime, quod gloriæ immortalisque famæ cupidinem veram Cimbricæ hujus expeditionis a me hactenus propugnatam causam p. 18. resp. magni faciendo approbes, eandemque (ut ais) ex Auctoribus astruxisti.

Vera Cimbricæ migrationis causa adprobata.

P. 19. putas me Saxoni notam impegisse, sive fabulæ, sive inconvenientiæ, id vero quomodo ex literis meis exsculpere velis, non possum colligere. Ita enim epistolæ meæ verba habent: Ni obstaret Saxonis gravissimi Scriptoris auctoritas, quæ huic narrationi probabilitatem aliquam videtur conciliare, non vererer sane hanc historiam, cum innumeris aliis, quibus Saxonis nostri historica monumenta scatent, ad eos ablegare, qui fabulis conscribendis insignem conantur

locare operam. Hæc omnia conditionaliter modo posita, nisi vim verbis inferre velis, simpliciter accipi non debent, cum ipse p. 19. hujus Apol. styli hujus durioris (ut videtur) rationem manifeste satis reddidi.

Epistolæ verba non simpliciter accipienda.

Quod de causa egressionis Cimbrorum, non vero ipsa (ut eadem p. 19. conjicis) migratione subdubitaverim, inde nec ita inferre licet. Qui de historiæ alicujus circumstantiis dubitat, ipsi historico notam fabulæ & inconvenientiæ impingit. Ni etenim (teste Philosopho 3. Metaphys. 1.) de rebus obscuris bene quis dubitet, veritatem vix inveniet, unde primus ad scientiam gradus dubitatio.

Primus ad scientiam gradus dubitatio.

Et si vel maxime integram hanc historiam in dubium vocassem, eversam inde Saxonis auctoritatem haud quisquam recte dixerit; cum auctoritas humana nullum scriptum extra dubitationis aleam possit locare, & ipse Saxo loco a me in Epist. citato ejus sit candoris, ut fidem historicam arbitrum pensare jubeat. Saxonem ea, quam cum reliquis historicis meretur, fide suscipio, ac gravissimum patriæ nostræ scriptorem veneror atque æstimo.

Ultimo transis ad Gothorum & Normannorum expeditiones, annum ex variis historicis cuilibet assignans, & utramque a Saxone prætermissam testimonio Pontani probans.

Transitus ad Gothorum & Normannorum expeditiones.

Verum cum de Longobardica solum migratione mota fuerit controversia, digitumque tantum in emigrationum ordinem & annos (de quibus te tamen acturum p. 2. tuæ resp. negasti) intendas, ut p. 20. scribis, nolo ultra controversiæ limites divagari, unica votorum summa erit, ut si quæ de Longobardorum expeditione certiora noveris, discendi cupido non graveris communicare. Quod si quoque Chronologorum dissentientem hac de re calculum conciliaveris, ingens sane reliquis tuis in me meritis cumulus accedet.

Chronologorum dissentiens calculus.

Pontanus enim annum huic sub Snione ductæ coloniæ tribuit 484. post natum Christum, quod p. 10. laudas; Chronicon vero Guthlandicum p. 103. annum numerat a nato Christo 384. Calvisius p. 564. chron. annum ponit 379. Experientissimus Wormius Lib. 3. monument. Dan. p. 153. annum assignat 290. Taceo Crantzium, Alstedium, Witfeldium, Lazium & reliquos.

Atque hic præsentis discursus finis esto.

Catalogus Auctorum, qui huic tractatui historico conscribendo operam suam locarunt.

Aelianus	Gellius.
Aristoteles	Horatius.
Alstedius	Isidorus
Biblia	Justinus.
Berneggerus	Lætus (Erasm.)
Berhault	Lazius
Boëthius	Livius
Calvisius	Lyscander (Claud.)
Cicero	Meursius.
Crantzius	Peucerus
Cluverius	Plinius
Chronicon Guthl.	Pontanus.
Diaconus	Quintilianus.

Rote-

XVII.

JO. JAC. DÖBELII ET CASP. VOGTII OTIUM MECKLENBURGICUM SEU DE ANTHYRIO EJUSQUE ET MECKLENBURGICIS INSIGNIBUS CONTENTIO.

Döbelii de Anthyrio & Bucephalo assertio.

§. 1. QUi nuper, cum essem Wismariæ ob aurigantium perversitatem modocto tuo discursu temporis mo-lestias fallere sum præpeditus, hac data occa-sione copiam tibi facio quantulæcunque meæ in historicis suppellectilis librariæ promissi memor. Relictos frontispicio Poëtas avellere nolui, quod tuum in Poëtas studium & favo-rem habeam commendatum. Ceterum de Antirio, quem movebas præsenti scrupulum, eum hoc ardentius eximi rogo absenti, quo firmius mihi virorum gravissimorum est inje-ctus autoritate. Equidem parit errori patro-cinium errantium multitudo; quamdiu vero in foro, actore non probante, reus absolvitur; sic in possessione theseos constitutus, haud dejici tamen se de ponte patitur, donec anti-thesis omni discussa objectione probetur. A-pud Piccartum Becmanno de originibus alle-gatum scribit Freinshemius in Curtium L. VI. c. 5. n. 18. fabulam de Megapolitanorum du-cum insignibus reperiri; sed Lazius apud Bec-mannum rem pro historia habet. Et licet eam Micrælius syntagmate historico L. 3. Sect. 12. c. 27. eludere conetur, quod, quæ de Bu-cephali capite ab Antirio insignium loco ad-hibito feruntur, fabulam sapiant, nec ullo fun-damento Bucephali caput taurinum fuisse pro-bari possit. Videtur tamen hoc ipso Vir ce-teroquin doctissimus egisse nihil, quam quod favore patriæ abreptus antiquitatem ducum Megapolensium tacite postponere tentarit an-tiquitati Pomeranorum. Neque etiam Thu-rius aut Münsterus antiquitatis Mecklenbur-gicæ assertores taurinum Bucephalo caput ad-scribunt, quod tamen autoritate Pompeji Fe-sti, Strabonis, Plinii, Solini, Gellii facere facile potuissent. Horum enim omnium fidem fir-mamque eadem de re relationem dubiam red-dere quid aliud est, quam omnem fidem hi-storicam evertere velle. Videri quidem pot-est ab equina natura, torva taurina, adeoque ferocissima frons (qualis vel Plutarcho teste Bucephalo creditur fuisse,) aliena; re vera ta-men ab eadem haud magis aliena est, si extraor-dinarios naturæ lusus cogitemus, quam fuere a velocissimo quondam equorum, cujus exu-vias in arce Breda asservari atque subinde

An Anthyrio Bucephali caput insignis loco usurpatum sit?

An Bucephalo Alex. M. caput taurinum fuerit?

ostentari memini, cervini, aut a Julii Cæsaris caballo olim humani prope pedes alieni. Quin potius, siquidem externis interna pate-fiunt, haud improbabile venit, tam Græcæ quam Romanæ Monarchiæ fundatorem gavi-sum fuisse equo plane singulari, cujus virtus æque ac habitus externus a communi equo-rum conditione tam fausto abierit omine, quam erat Xerxi infaustum ex equa leporem, atque Romanis ad Sinuessam ex bove equulo-um nasci. Moveat forte quempiam magnus Alexandri in Bucephalum affectus, quo etiam universam Mardorum gentem exstirpare fue-rat minitatus; Tantum vero affectum in equum taurino capite præditum, adeoque monstrosum de tanto rege haud esse concipi-endum quis suspicari potest? Verum enim vero non abhorruere veteres a figura bovina, quin adeo potius fuerunt eadem delectati, ut plurimi regum eandem insignium loco ele-gerint, Athenienses monetæ impresserint, & præter Turinum Bœotiæ atque Italiæ universæ a bubus nomen inditum sit. Jupiter denique ipse, cujus se filium Alexander gloriabatur, tauri assumsisse figuram fingatur. Neque etiam unius atque alterius nationis equinum pecus taurino longe præferentis opinione sim-pliciter est standum, quandoquidem vice ver-sa Indorum magnatibus hodienum equorum loco boves adhibeantur, occisio contra eorum hactenus Japanensibus piaculo habita sit, quos apud & fanum boum est reperire. Quia ul-terius progressi comperiemus, Coreensibus quoque fuisse hactenus bovem divino pror-sus honore cultum, alios pro bobus, ut vale-rent, vota fecisse, alios capita bovina suorum animabus immolasse, quam diu in hunc usque diem quotannis vacca immolari mos fuit fon-tibus Nili. Quidni vero magnus fuerit Ale-xandri in Bucephalum affectus? cui non tam forma externa, quam virtus credenda est in pretio fuisse, quique ipse Delphico fuerat ora-culo ob Bucephali regimen in Philippi succes-sorem declaratus.

[illegible] ribus in pretio fu[illegible] rant.

Alexandri affectus in Bucephalum mod[illegible]?

Ceterum quamvis negemus & nosmet ipsi taurinum Bucephalo caput; ex Logicorum tamen scholis constat, unius effectus varias esse posse causas; adeoque etiam subesse posse rationem, qua bubulum insignium Megapo-lensium caput Bucephalo veniat adscriben-dum. Fuit hic ipse citra controversiam Thes-salus equus, & largior utraque manu Piccarto, atque,

Bucephali nomen vel a laniorice

pius vel a nota inuſta.

atque, ut alios præteream, Ariſtophanis Scholiaſtæ, Bucephalos fuiſſe antiquitus a Bucranii herbæ inuſta nota appellitatos; ſed illud mihi quoque concedi par eſt, βουκράνιον & voce idem eſſe, quod bovis caput aut cranium, & teſte Botanicorum choro floribus ſeminiſve emiſſione vitulinum aut bovinum caput nareſve vitulinas referre, unde & antirrhinum græcis, germanis *der Kalbs-Kopf*, item *Ochſen-Kopf* audit. Jam ſi ad Antirium reſpiciamus, qui mortuo Alexandro M. præcipuæ ſuæ navis, qua haſcé fuerat oras advectus, velum Bucephali nota fertur ornaſſe, & poſtea primus Herulorum Rex ſalutatus eſſe, non fabulam, ſed hiſtoriam ſapient, quæ proferuntur, adeo, ut quisquis alio ante nomine præditus, primitus huc advectus fuerit, a Bucephali ſeu potius Bucranii aut Antirrhini in velis nota, facillima literarum quarundam ex *Antirrhino* excuſſione, ANTIRII videatur nomen conſecutus. Atque tanto faciliori dignum mihi eſt aſſenſu, quanto promtius atque uſitatius veteribus erat ab adjuncto aliquo ſeu inſigni quapiam affectione non privatis tantum, verum etiam principibus atque integris nationibus, aliud atque aliud nomen imponere priſtinumve mutare. Cujus quidem rei teſtes ſunt locupletiſſimi Henrici Leonis a leonina generoſitate, Longimanus a longiori manu, Saxones a magnorum cultrorum, quos veteri lingua ſahs dicebant, uſu; ipſi denique Heruli, quaſi Heleri a palude Mæotide, quod ἕλος græcis paludem notet, Jornandi appellitati. Fateor heic demum amplum ſeſe offerre diſſerendi campum de occaſione migrationis a Vandalis ex patria verſus paludem Mæotidem ſuſceptæ, de Herulis & Amazonibus majoribus Antirii creditis, de hujus in Vandaliam atque in ſpecie Megapolin per tanta tamque incomperta tum temporis, ut credi poſſet, marium ſpatia reverſione; Verum enim vero ne juſto longior hac vice prima epiſtola excreſcat, calamum hoc promtius pono, quo magis ad operas publicas avocor, quarum communicationem æqui bonique conſuli rogo, qui amuſſitatum Tuum, Vir Ampliſſime, judicium ſuper hac, ad b. Micrælii aliorumque prætenſam conſequentiam reſponſione in anteceſſum quam officioſiſſime expeto atque exſpecto. Roſtochii d. 17. Jun. 1680.

Anthyrius gentis conditor venditatur. Mecklenburgenſium inſigne a nota navis inditum.

Voigtii reſponſio.

§. 2. Literæ Tuæ una cum parte Catalogi Bibliothecæ, quam data occaſione remittam, probe mihi redditæ gratiſſimæque fuere, tum quod favorem Tuum confirmant, tum quod de antiquitatibus patriæ, quam Tu quoque & voce & ſcriptis ac conſilio in illuſtri Academia pro viribus ornas, mecum confabulari geſtiunt. Quanquam autem ego ſtudium iſtud antiquitatis patriæ, quod hic terrarum nemo fere æſtimat, cui nemo præmia ſtatuit, quod nemo ulla re adjuvat, imo quod plurimi, quorum penna mere meretrix eſt, quique ad ſolam crumenam bene farciendam properant, falſe rident, annos jam bene multos, præ graviori tamen aliqua & qua patriæ quoque vetuſtiſſima non parum illuſtrari poterunt, cura, a qua adhuc ægre divellor, ſepoſuerim; nolui tamen deſiderio Tuo ac quæſtioni de Alexandri M. Bucephalo & Anthyrio gentis Herulæ hisce in terris ſive conditore ſive primo rege putato deeſſe. De Bucephalo equidem Alexandri M. fateor, me non credere, bovino capite eoque cornuto fuiſſe. Ut autem brevibus me hic expediam, refero me jam ad Becmanni origines Latinæ linguæ voce Bucephalus ac Gerhardi Joh. Voſſii Etymologicum Magnum eadem voce, & quæ porro ibi a particula BU incipientia ſequuntur, quos ſi forte Tibi ad manus non eſſe audivero, exſcriptos hac in parte mittam, ubi leges pleroſque in literis Tuis allegatos auctores, Feſtum, Strabonem &c. id quod Tu arbitraris non ſtatuere. Et quanquam ejusmodi ſive luſus ſive παροράματα naturæ, de quibus ſcribis, interdum dentur, principibusque præcipue viris in deliciis ſint, non tamen crediderim Alexandrum ejusmodi monſtro in bellis graviſſimis uſum eſſe. In ea itaque ſum opinione, Bucephalo, aut equi juſto majus capite fuiſſe caput, quod particula αὐξητικὴ & ἐπιτατικὴ BU prodit, aut ea iſtud deſignari, quod idem equis Theſſalis dicti autores non leviter probant. Si autem id, quod Tibi placet, vel maxime demus, quid ad nos? quid inde Tuæ de Anthyrio & inſignibus Mecklenburgicis cauſæ ſubſidii? neque enim firma eſt collectio: Alexandri equus taurino fuit capite, ergo inſignia Mecklenburgica originem inde ſumſere: Henetos Paphlagones in exercitu Alexandri fuiſſe, docet Q. Curtius l. 3. c. 1. Sed hoſce an Slavos an Teutones facias, an Horræos & Idumæos, quales noſtros eſſe vult vir quidam magnus Academiæ veſtræ, an neutros horum, propediem ex Te audiam; licet, quid plerique eruditorum, ſed falſo, velint, probe norim: iſtos vero Henetos ab Anthyrio aliquo hiſce terris aſſumto Bucephali capite & Grypho aureo inductos eſſe pernego, neque facile abſurdius quicquam fingi potuiſſe ſtatuo. Ubi enim illuſtris ille in Alexandri exercitu dux Anthyrius? cui autori memoratur? nulli ſane inter clariſſimos tot ſcriptores, cum omnium aliorum belli ducum nomina & facta egregia literarum monumentis usque huc integra legantur. Quid ergo familiæ gentique illuſtriſſimæ juxta ac antiquiſſimæ, cum obſcuro ejusmodi nulliusque gloriæ Anthyrio? Ignorabimus potius, maximo ſummæ antiquitatis indicio tantæ proſapiæ Genarcham & Hegemonem, quam ut ex ejusmodi larvis ac lemuribus Anthyrium, quem ſol nunquam vidit, accerſamus. Novi equidem quem in Alexandri exercitu faciant hunc Anthyrium fabularum ſartores; ſed ex Te quoque audiam, an cum illis transeas, idque cum reſcivero, amice, ſed condigne reſpondebo. Et ecce, ut aperte dicam, quid animo geram, ante *Nicol. Mareſchallum, ſereniſſimi tum principis Henrici Cancellarium*, Annalibus Herulorum ſcribendis adhibitum, natione Thuringum, unde ſe voce inſolita Thurium vocat, hominem turgidi, ſi quid ex ſtilo judicare liceat, ſpiritus, ante, inquam, *Mareſchallum illum Roſtochii anno 1525. d. 12. Julii*

Bucephalus Alex. unde dictus?

Negatur Anthyrius gentis Herul. conditor.

Mareſchallus fabulæ arguitur & inſolentiæ.

mortuum, nemo Anthyrium istum novit, nemo vel fando aliquid de illo audivit, quod, si aliter se habere monstrare poteris, magnam profecto, Vir experientissime, a me gratiam inibis & indicinam Tibi debebo. *Albertus* sane *Crantzius*, Vandaliæ ac Saxoniæ &c. scriptor diligentissimus, Rector quondam Academiæ Vestræ circa annum 1482. dignissimus, paucis ante hunc Mareschallum annis sive simul cum eo scripsit, & anno 1517. placide mortuus est, Anthyrii vero illius æque ac Bucephali Megapolitani ab Alexandri Bucephalo desumti nullam plane, quod ego sciam, mentionem injicit, cum id tamen, si non alibi, commodissime facere potuisset, imo debuisset *Vandaliæ lib.* 14. c. 33. ubi refert orationem, qua hic Wismariæ in æde D. Georgio sacra magno regionis principi Magno justa fecit.

Impr. Cran. vel silentio.

Münsterus, Lazius, Becanus, Piccartusque, quos mihi narras, quo loco habendi sint docebunt eruditi: unde miror, quod eos Mecklenburgicæ antiquitatis assertores appellare audeas, cum corruptores perversoresque nominandi sint. Quicunque autem demum sint Crantzio Mareschalloque posteriores sunt, atque Munsterus quidem obiit anno 1552. Lazius Viennensis, Imperatoris Ferdinandi I. Medicus ac Historicus, libros de gentium migrationibus anno 1555. scripsit, eum qui vituperent, habeo bene multos, qui laudet, neminem. Becanus, Medicus Antwerpiensis, cujus encomia leges in castigationibus Josephi Scaligeri ad S. Festum Pompejum de Verborum significationibus p. 16. voce Ambactus, & apud alios, excessit anno 1572. Johannes Piccartus Touterianus Gallus anno demum 1556. Parisiis libros V. de Celto-Pædia edidit. Hi sunt illi Tui autores, quibus Anthyrium cum Bucephali capite asserere conaris, inter quos nemo, iterum dico, fide dignus est, cum ab ore Mareschalli conductitii & exteri sine dubio pendeant omnes huncque cœco sequantur ductu, neque referant, quinam ipsis genius hunc Anthyrium cum Barvano affine & uxore Symbulla cæterisque nugis nugacissimis aperuerit.

Aliorum auctoritas rejicitur.

Iste quoque Mareschallus lib. 2. Annal. c. 1. Herulos ab ἕλος, palus, derivat insanissime, quasi vero Græci Germanæ genti nomen dederint, præ quo ego sane lepidissimas Becani affanias amplectar, qui eos *die Heer-Uhlen*, ululas exercitus, dici commentus est, quas forte in signis ad vigilantiam futuram testandam gestarint: & cur a Græco ἕλος? id enim a Teutonibus, ceu infinita alia, sublegere Græci, quibus vorago quævis violenta aquarum irruptione facta *eine Wehle* dicitur: Unde Velaviæ urbes regionesque complures in terris Teutonicis *Werlen* sibi dicuntur; hi populi non Veleri vel Heleri, neque in paludibus, sed terris feracissimis habitant; sed & Mareschallus ille, libro I. c. 2. commentorum suorum ex relatione Pytheæ Massiliensis, Herulos in oceani Cimbrici littore considentes injuriis aquarum expulsos una cum Cimbris solo patrio excessisse docet, quod Cluverius Germ. Antiquitatis lib. 3. c. 22. p. 91. in annum mundi termillesimum rejicit.

Herulorum etymologia Mareschalliana nugacissima, itemque Becani.

Herulorum hic sedes antiquior Alexandro M.

At cur non tum aliquem Anthyrium ducem finxit, cum id sexcentis & ultra annis Alexandro antiquius sit, si gloriam gentis ab ovo, quod dicitur, repetere voluisset. An forte tum gens obscura ac sine Duce atque signis grex fuit?

Cur id ea tempore non referatur Anthyrius quæritur.

Cur taurinum istud caput, quod Meclenburgica signa ostentant, non a Cimbris Germanorum primo genitis, quos taurinum perpetuo in signis caput seu Taurum prætulisse ex *Plutarchi Mario* eorum & Teutonum, harum terrarum populi, ante Christi tempora statuunt eruditi, quique sine dubio ipsi Ægypto cultum bovis intulerunt, a quibus idolomania hæc postea ad Judæos transiit, cur non, inquam, ab istis, quod omnino debebat, repetit? præsertim cum Bucephalus non tam taurum, sive animal taurino, quam magno capite, significet, quoniam novimus particulas ἐρι, βου, ζα, λα, λι, æquipollere, & in iis vocibus, quibus componuntur, significationem tantum augere.

Bucephalus quid significet?

Quod de Bucranio & Antirrhino conjicis, nimis subtile, nimis Græcum, nimisque Medicum esse videtur, cum veteres fuerint simplices, & Medicinæ minus studiosi, neque medicum fuisse nominis datorem, probari potuit. Quæ cum ita sint, quomodo in possessione theseos Te constitutum dicere poteris, unde dejici per anthitesin probandam debeas? An fabula veritate antiquior potiorve erit? an figmenta veritatem de sede deturbabunt? an malæ fidei possessor possessione se tuebitur? absit. Si enim id Tibi valebit, valebit aliis quoque (ignosce veritatis causam agenti) nugatoribus. De Stadio urbe scribitur, ait Griphiander de Weichbildis Saxonicis in præfatione n. 44. quod Saxones ex Alexandri M. exercitu navigiis Albim intrantes hic stationem invenerint urbemque conditam exinde appellarint. Qui adventus cum fabulosus sit, ut diximus, sequitur, & ædificationem & notationem urbis ejusdem farinæ esse, & antealibi dem n.22. Suffridi Petri scriptoris Frisii ineptiæ, qui, ut Goropio Becano originem Cimbrorum ex ipso paradiso repetenti nihil concederet, Frisios, ex nescio qua regione Indiæ, cui Benedictæ Frisiæ nomen, arcessere illisque Duces ex Alexandri M. exercitu præficere pulchrum duxit &c. Ecce, par pari, ceu Tui in possessione sunt, ita isti quoque!

Stadii urbis nomen falso derivatum.

De Anthyrio quid Præceptor olim meus optimus Micrælius sentiat, in ejus præfatione libri IV. des alten Pommerlandes videbis, ubi præter Munsterum & Lazium etiam Hieronymum Henningesium & Aldrovandum vestrum ejus fabulæ incautos sectatores citat, & præterea de taurino capite pluribus agit, addens quoque referri, exscensionem e navibus ad Oderam fecisse & quicquid ipse, timidior licet aliquanto, fabulam quoque de Anthyrio esse existimet, alibi tamen Duces Megapolitanos Pomeranosque ejusdem stirpis esse monstrat, ut itaque metuendum non sit, eum origines Megapolitanas sive deterere, sive supprimere voluisse. Si quid porro in his veri esset, sane gratulandum *Wismariensibus* meis foret, quorum sigillum majus constat nave, ad cujus malum pendet ingens *taurinum* caput, avicula, quæ forte *Gryps* est, in

Wismariensium insigne ex ipsorum rationibus pre-

Ejus fors antiquitatis. in prora constituta; cujus apographum seu ectypus, cum Tibi debeamus, in Tuis forte est manibus. Id sane vobis auctoribus, Anthyrio debemus, ideoque exscensionem hic factam esse oportebit, cum nulla in tota Megapoli, Pomerania aliisque provinciis, de ejusmodi Anthyrii, iisque integris signis urbs gloriari queat: ea nostra est antiquitas, is honor, quem ego tamen eludere non vereor. De Tauro sive Bove quid in jure insignium valeat, quid denotet, si quid legere gestis, videbis JCtum *Theodorum Höpinck de jure insignium c. 6. part. 5. §. 8. p. 355. n. 769. & c. 9. n. 158. & seqq. p. 610. 611.* Hisce, Vir experientissime, hac vice æqui bonique consule, cum epistolæ modum excesserim, & si quid forte debito acrius calamus exceperit, benigne interpretare, cum non Tibi, sed causæ id datum sit fabularumque autoribus, qui acri satis sale defricari non possunt; cum alias nugas suas studiose fictas incautis propinent. Si quid non satis discussum reliqui, monitus adhuc discutiam, quamvis, ut antea professus sum, ægre a studiis meis plurimam curam requirentibus & præ quibus hæcce nihili fere puto, divellar. Vale, Vir experientissime, non medice sed pancratice & rem Tuam porro bene age faveque. Scr. Wismariæ d. 27. Jun. 1680.

P. S. Quæ de Italia, a vitulis dicta & Bœotia a bobus, refers, itidem falsissima sunt, ceu alibi ostendam. Neque etiam Alexander Romanæ Monarchiæ fundator haberi potest, nisi tres tantum velimus statuere Monarchias gentesq; diversas easdem facere. E Bibliotheca Vestra primum quidem perlustrare aveo n. 1396. notatum Marsilium de Origine Italiæ & Tyrrhenorum, si aliquando commoda occasione per amicum, vel alias notum, transferri poterit; remittetur cum DEO & gratiis, sine damno. Henr. Meibom. Histor. Bardewic. pag. 126. Nicolaus Mareschallus cædis (duorum e 72. Christi discipulis per B. Petrum in Teutoniam missorum Materni & Ægysti) autores facit Thurios, qui ipsi iidem cum Thuringis, exemplo fortassis Donati Acciaioli, qui vitam Caroli M. descripsit & Thuringos Thurios vocat.

Döbelii ulterior rei disquisitio epistolica.

§. 3. Quam nuperæ Tuæ mihi gratæ fuere, tam mitto hac occasione officiose Myrsilii Lesbii sive libellum sive fragmentum de Italiæ origine penitus descriptum. Ad Antirium quod attinet, haud parum dubito, graviore negotiorum mole occupatum, lana, quod ajunt, caprina, ulterius Te irretire. Namque & mihi jamdudum hujuscemodi curiositates hoc visæ sunt vaniores, quo minus est in Viri Vinique boni originem inquirendum; quo difficilius est aliorum natales genuinos exprimere; quo magis, quæ ad antiquitatem Vandalicam & in specie Megapolitanam facere videntur, noctis sunt inclusa ovo; quo frequentius hac opinionum farragine sua cuique Phyllis placet; quoque satius est, docere quid faciendum sit, quam quid factum, & longe potius, non Deorum quidem, ut Seneca loquitur, sed DEI nostri opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia cæterorumque, qui exitio gentium clari non nisi pestes mortalium fuere. Quandoquidem vero hoc maxime tempore intentus cæteroquin animus levidensibus quibuscunque & parergis solet relaxari; haud feres indigne, Vir amplissime, si suasu Tuo & hortatu, qua par est humanitate, unum atque alterum ad allegatas Tuas nuperas reponam, quandoquidem.

Dissentire duos de rebus iisdem
Innocua licuit semper amicitia.

Et primo quidem deterreor circa Bucephali etymon Tecum in particulam intensivam βȣ descendere, ob vitium proportionis, *Derivatio Bucephali Vogtiana in dubium vocata.* ex quo necessario functiones etiam vitiosæ, vel in bestiis resultant, ut caput justo majus in equis fallaciam gressus sive incessus post se trahat, quemadmodum cum optimi equi nota est caput argutum, de quo præter Philippos alios *Præstantia equorum ex capitis forma judicatur.* Virgilius l. 3. Georg. v. 79. &c. Horat. lib. 1. sat. 2. v. 86. Interea simpliciter subscribo Tecum non tam Becmanni originibus, & Vossii Etymologico, sed quæ uterque eodem quasi ore ex Piccarto promunt atque hic ex Aristophane maxime ejusque Scholiaste, presso tamen loco (qui est in Nubibus Act. 1. sc. 1. p. 23.) excerpsit, quibus ego, quæ Suidas habet, subjungo: *ὐδὲ γὰρ βυκεφάλας καλῦμαι διὰ τὸ μορφὴν τοιαύτην ἔχειν, ἀλλὰ διὰ τὸ ὦτα κεχαράχθαι.* Contra respexisse Festum & Strabonem inter alios Bucephali etymo ad bubulum caput, ex ipsorum textibus, nisi me oculi & animus fallunt, liquido patet, quorum tamen transcriptione supersedeo, quod iis ipse, Vir amplissime, gaudeas, & Vossio cap. I. jam sint transcripti, ut maneat conclusio mea: potuisse Mareschallum, Munsterum & alios, virorum istorum autoritate seductos, bubalum Bucephalo, quasi naturæ lusibus minime impossibile, caput adscribere, quod tamen minime ab iis est factitatum.

Sed quorsum isthæc, inquis, & quæ est ratio concludendi? Alexandri equus bucranii charactere fuit insignitus, ergo idem est insignia Mecklenburgica ingressus? fateor hic nullam me videre consequentiam; ast hic est argumenti nexus. Antirius appulit ex Alexandri *Duces Mecklenb. ab Antirio bucephali insigne recepisse propugnatur.* exercitu navi bucranio sive bucephalo notata, hasce oras, inque iis Rex constitutus bucranium seu bubalum caput insignium loco adhibuit. Ergo successores ejus & consequenter Duces nostri Megapolenses retinuere in insignibus suis bubalum caput. Heic vero Rhodus, heic saltus, quem minime probari posse scribis, quod minime constet, qui qualesve fuerint Heneti in exercitu Alexandri, nec ulli celebriorum Autorum adeoque nec ipsi Cranzio, vel optima oblata occasione Antirius sit nominatus, cum teste Höppingio, taurinum caput, *Taurinum caput veteribus virtutis signum fuisse perhibetur.* non ex putatitii Antirii navi, sed ante Christum natum jam *in Prudentiæ & Fortitudinis symbolum* adhibitum fuerit, ut superiori demum seculo, Mareschallus homo turgidus, nulla probata fide fultus, Antirium primus producat.

 Hunc

Hunc vero Mareschallum cæteri omnes conductitii cœco ductu sequantur, qui tamen insanissime Herulos ab ἕλος derivans eadem facilitate tot seculis ante Alexandrum, Antirium quempiam fingere atque introducere potuisset, qui, si suo talo staret, insignem præ omnibus aliis civitatibus Wismariæ gloriam conciliaret.

Atque hæc quidem omnia, fateor, ita sunt comparata, ut prima fronte Antirii assertores plane obrui videantur. Horum vero numero etiamsi nullatenus me ita adscribam, ut pro Antirio tanquam pro aris & focis pugnem; tamen iterum protestor, Vir Amplissime, haud ægre feres, si, quæ ab Antirii defensoribus forte reponi possint, animi relaxandi gratia, hancce quasi in scenam producam. Et quidem quod Henetos exercitus Alexandrei attinet, in propatulo sunt, quæ de iis Raderus & post hunc Freinsheimius adducunt: at vero Antirii assertores aperte dixerint, Vandalos fuisse, quo etiam ut pluscula probationis argumenta hac vice prætercam, autoritate Reineccii Freinsheimius haud parum inclinat. Antirium vero ipsum velle negare, quod synchronis autoribus non sit allegatus, est argumento negativo procedere velle, quod tamen extra fidei articulos minime procedit. Quot enim egregiæ res gestæ sunt, quæ vel ob seculi barbariem, vel temporum injuria literis non sunt mandatæ? ut ipse Tacitus doleat, tam pauca de Germanis atque a Germanis scriptitata. Fateor nec in Crantzio sedulo cæteroquin scriptore me Antirii memoriam notasse, interea provocat ad Crantzium Pantaleon Prosopographiæ lib. 1. p. m. 65. Et licet optima circa Magni Ducis parentationem de Antirio agendi occasione nactus fuerit: tamen ut aperte testatus, pro scopo non habuit Ducum Megapolensium Genealogiam pertexere; sed sui Principis tunc temporis defuncti virtutes & gloriam fastidii præcavendi gratia per summa tantum capita concioni commendare, qui, quod familiam ipsam spectat, a mille annis & longe supra, adeoque ante natum Christum, hanc Principum domum floruisse, optimis & certissimis documentis probari posse expresse subjungit, utut ea nec proferat, nec ante ipsum, quantum scio, ulli sint probatiorum autorum publice prolata. Idem Crantzius Wisimari quidem, Bilungi, Mistævonis, Anodrachii &c. suis meminit locis, Radagasi vero, Corsiconis, Fredebaldi, Gunderici, Genserici, Visilai, quantum recordor, non meminit, exin tamen neutiquam iidem sunt ex Regum Herulorum catalogo excludendi. Höppingius allegatus, etiamsi taurinum caput ex Plutarcho in Cimbrorum insignibus agnoscat, nullam tamen gryphis mentionem facit. Contra tam in Megapolensium, quam Pomeranorum ducum historia utramque pene paginam Antirii allegatione absolvit. Mareschallus utrum turgidus fuerit aliis defendendum committo. Certe monumentum Dobberanense, quod Princeps ipsi posuit, eum literarum & linguarum omnium doctissimum, jurisprudentiæ insigniter clarum, beneque de Megapoli meritum, facit. Neque etiam ipsi vitio vertendum, quod Thurium a patria se appellitarit: quum nihil frequentius, teste Sigonio de Romano nomine, antiquitus fuerit, nec usque adeo Thurii vox insolita sit; quandoquidem & Octavius puer a Thurina Thurini cognomine est salutatus, & hodiernum Regiomontanus, Fabritius ab Aqua pendente Quercetanus, alii a patria denominati, suæ facultatis doctoribus sint satis noti. Cæterum commentum esse Marschallum Antyrium citra talionis metum affirmare neutiquam ausim, qui quod mihi fidei tribui gestio, nemini nisi urgentissima & manifesta quidem causa detrecto. Contra potius, quæ cæteroquin haud suspicatur charitas, post dignitatem, dexteritatem, & occasionem, quam habuit Mareschallus scribendi, heic credere jubet, gavisum eum fuisse ex Archivo Principum documentis, quæ Crantzius supra pro optimis & certissimis agnoscit, & ad quæ non cuivis aditus patescit. At quæ hæc fuerint sanctuaria, ex quibus se excerpsisse, quæ scripsit, ipse Mareschallus præfatione in annales Herulorum testatur, simulque nihil a se esse scriptum protestatur, nisi quod ex fidissimis majorum monumentis oculatus testis transscripsit. Quod si adversus testimonium domesticum quis excipiat, respondebunt Tacitus & Bertius ipseque inter alios Myrsilius, ubi de gentis antiquitate majorem fidem ipsi genti & vicinis, quam remotioribus & exteris habendam esse inculcat. Insanissime Mareschallo Herulos ab ἕλος esse derivatos, non dixerim, qui idem apud Jornandem jam reperio, de rebus Geticis p. m. 465. Derivet Cluverus eosdem ab oppido Hede, alii aliunde, alii indignam judicent cordato viro curiosam etymorum enucleationem, me non offendent: interea insufficiens manebit argumentatio ab etymo desumta. Utrum alii Mareschallum cœco ductu sequantur, κρινόμενον erit nondum decisum. Et licet affirmative, quod vix speraverim, decidatur, non tamen viri, cæteroquin sua laude dignissimi, vituperandi venient, quandoquidem cum regibus ipsis & principibus indignum judicatur, ut joco hoc interspergam, Mareschallos sequi, velut pro joco habeo, quando quæris, quare Mareschallus ulterius non extendat Megapolensium natales. Illud vero procul dubio fecisset, si fastuosius limites genuini historici transiliendo, fingere potius, quam depingere Antirii majores voluisset, prout in Palatio Crajorum Lovanii eorundem Ducum familiam tabula ab Adamo, si recte memini, successive ostentat. Saxonum adventum ad Albim, negat Gryphiander, haud tamen satis est negasse, sed negationem firmiter probasse. Ut taceam Gryphiandri autoritatem autoritate Witichindi, & in specie Alberti Stadensis Abbatis p. m. 99. ab Antirii assertoribus dilui posse. Potuisse Antirium ab Antirrhino habere nomen, si nimis græcum nimisque medicum videtur, cum veteres fuerint simplices, & medicinæ minus studiosi, dubito absolute hæc proferri posse, cum multorum ætas & regio prudentia, eruditione & fortitudine

Antirius gentis conditor assertus vindicatur.

Synchronorum, inpr. Crantzii silentium unde?

Argumento negativo hic nullus locus.

Principum Mecklenb. antiquitas ab eodem asserta.

Mareschallo vindicatur eruditionis & meritorum laus.

Ejusque ob documentorum opportunitatem auctoritas asserta.

Herulorum derivatio.

Cur Antyrii genus altius non deduxerit.

dine multis parasangis nos antecesserit. Et exulabunt jam Hippocrates, Dioscorides, Philippus Thessalus, ipse Aristoteles, Alexandro coævi partim, partim superiores, quorum qui se discipulum non fatetur hodie, quicunque medicina claret, næ media luce cæcutire atque sanioribus insanire videtur. Insignia Wismariensium facile adscripserint Antirio ejus defensores. Si est Wismaria quasi Megapoleos colonia & illa olim regia sedes ab Antirio fuit exstructa. Ea vero si aliter se habere demonstrentur, promoti necesse est pareant, sed interea aliam insigniorum dictorum destructæque Megapoleos originem & fundationem postulabunt. Plura addere vetat chartæ angustia, & avocat me, qui nostros aliquando Idumæos scribebat esse, disputatione sua publica, cuique æque ac Tibi, Vir Honoratissime, faustissima quæque precor, quamcunque Tibi inserviendi occasionem expectans. Rostoch. d. 7. Aug. 1680.

Italia a bobus denominata. P. S. Italiam a bobus aliquando fuisse denominatam præter Cluverium Geogr. p. m. 283. & alios ipse Cato de Originibus p. m. 4. recenset. Quantumvis vero idem Etymon, non omni tempore, neque ab omnibus simpliciter fuerit admissum, non tamen video, quomodo, quæ relative allegavi nuper, simpliciter sint falsitatis arguenda. Notanter Virgilius VIII. Æneid. v. 329.

Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.

Alexandrum M. Romanæ fuisse Monarchiæ fundatorem, nunquam mihi in mentem venit, neque ex superioribus meis literis etiam patebit. Contrarium potius elucescit, quando apertissimis verbis & Cæsaris, tanquam Romanæ, & Alexandri, tanquam Græcæ Monarchiæ fundatoris, equos adduco, atque ex hypothesi in utroque singularitatem formæ accidere potuisse, agnosco. Sed transeant isthæc. Tu Fautor & Amice Honoratissime, iterum iterumque vale & fave ei, quem, quid de quaternario Monarchiarum numero alii statuant, minime fugit.

Carmen vetus heroicum de Anthyrio Gothicis literis scriptum Dobberani repertum a Dobelio descriptum.

Dass unsere hochläbliche teutsche Vorfahren, ihre Ruhm-würdige Helden-Thaten durch unterschiedene Lieder (da wir sonsten nichts gedenckwürdiges vom Hercule, Achille, Hectore, Cyro, Themistocle, Alexandro M., Scipione, Hannibale, Julio Cæsare, Constantino, Theodosio, Carolo M. *und andern trefflichen Helden, die von Anfang der Welt bis auf unsere Zeiten gelebet, nachrichtlich würden erhalten haben) uns hinterlassen, erhellet aus unterschiedenen annoch vorhandenen Liedern, insonderheit aus des* Anthyrii *der Wenden Königs, gedenckwürdigen Lob-Liede, von welchem die hochlöbliche Herzoge zu Mecklenburg, meine gnädige Lehns-Fürsten ihren Ursprung genommen und gewonnen; welches Lieds Abschrifft mir auch von dem hochgelahrten Herrn Heinrich Langermann, der jungen Herrschafft zu Mecklenburg Lehrgebietenden* Præceptore, *und der teutschen Sprache vornehmen Liebhabern, als es vor etlichen Jahren in dem Kloster Dobberan im Fürstenthum Mecklenburg, von etlichen Kayserlichen Soldaten, in einem vermauerten heimlichen Schranck wunderbahrer Weise gefunden, mir als ein altes Gedächtniss mitgetheilet worden, dessen Worte also in Gothischer Schrifft, deren Buchstaben hernach sollen gesetzet werden, zu lesen. Dieses Lied kan in besagter Schrifft einem jeden, der es verlanget, gezeiget werden.*

I.

Carmen Gothicum de Antyrio.

Die Tugend hat ken Rast, sy schlaffet nicht in Betten,
Besonder sy trinckt Blut,
Das kan man Wagen seen, wy sy vor Thaten reten,
Der Reken hoher Macht
Sit su gekommen in du Schlacht.
Und manchen wilden Bidermann
Mit ihren Sturmgewand umbrachten,
Wy man noch hete sehen kan.

II.

Ein edler Kænig rike, in diesem Lande wære,
Das Wenden Land genant,
Du mer behalten ist, so lange viele Jahre
Gar manchen Drud bekant.
Sen Name heiset sonst Anthyre,
Er war gar ein getreuer Mann,
Er führt mit Ruhm sein Ritter Ziere,
Als ihm solt wol anstahn.

III.

Sein Sinn war abgericht uf Bider Lob und Ehre,
Auf Manheit und uf Stritt
Das kan gar læblich thun, ihn segge nach mit Fleiss sehre,
Gar dickes Land und Lüt.
Er war so gar ein starcker Reke,
Dass kiner ihm für kam gewis,
Der ihm sin grosses Sturmgedecke
Geamal zu mit Zorn entris.

IV.

In Skimp und auch in Ernst kunt er zin in du Schlachte
Um seiner Freuden wegen.
Er thete den Freunden kein Leid, als wen su ihn hin brachte
In Næte so verwegen
Mit süssen Worten war er lind
War gar ein wilder Kampffgeheuer
Zum Kriege war er so geschwind
Er sloss aus seinem Munde Feuer.

V.

Er hat ein Degen skarffe und der war so genate
Wen er einen betroff,
So sprunge Blut heraus, und es kam gar zu spete;
Errettung vor den Schlæffe.
Des Degens Klinge war so feste,
Dass sie nit sprang entzwey,
Sonn se nur angerühret feste
Dam kam kein Leben nit mer by.

VI.

VI.

Sen Sturmgewand war schwartz, gantz lauter
seine Brinne (*)
Der gute Ritters Here
Hat gar ein starcken Schild, so den ihn mit
gewinne
Ein tausend Ritters Here,
Er trug bey sich ein Ringlein kleine
Das gab ihm funffzig Menner Sterck
Ihm halff gar dick dis Ringlein reine
Dass er gewan gar manches Werck.

VII.

Sen Ross hiis Bukranos *gar schrecklich und*
geheure
Und war so hart als Stein.
Mit seinen hinter Füssen aus Steinen schlug es
Feure
Wie ein Stier der Kopff sein
Der Held war fest als ein Felsen,
Man kont ihm gantz und gar nicht thun.
Weh dem, den er im Kampff kunt helfen
Er schlug ihn als trefflich schon.

IIX.

Sein Vater hat geleert, den Ritter tugendli-
chen
Im kampffen wie ein Held
Sen Vater his Radagis *focht selber krafftigli-*
chen
Zu Fuss und auch zu Pferd.
Sein liebe Mutter war genennet
Marpeis *die hochberühmte Wyb*
Du Ritter sy mit Spiesen rente
Und wapnet ihren kühnen Lyb.

IX.

Man sah sy nimmermehr in Mannerschurze
spielen,
Sie zog dem Streite nach,
Wy eine Metze kühne und kunt gerade zie-
len
In Schild mit Ungemach
Ihr Sohn war Anthyr *hochgebohren*
Wen er hat einmahl abgeseit,
Derselbe starb. Er war fest wie ein Horn
Der brachte alle Feind in Leid.

Voigtii iterata responsio.

§. 4. Secundis tuis mihi acceptissimis quod debeo, nunc exsequor responsum. Citius id præstitissem, nisi me alia interpellassent. Neque enim de lana, ceu reris, caprina antiquitates, de quibus controvertimus, esse, aut scripsi aut æstimavi, sed me illas annos jam bene multos ob rationes objectas ex negotio aliquo, quod plura majoraque complectitur profundissimæque itidem vetustatis est, quodque intra tria fere annorum millia nemo, quod sciam, animadverit, seposuisse. Quis enim animi paulo liberioris liberaliorisque non libenter in antiquitatibus patriæ suæ versabilur, ut videat, quæ ante se gesta sunt, unde origo, quæ dignitas gentis, quæ bella rerumque conversiones acciderint? quæ migrationes factæ, quæ examina in alias terras, quo successu, emissa sint? Et sane, si quod aliud imperium, hoc Cimbro-Teuto-Vandalicum olim amplissimum & postea exeuntibus illis, intrantibus hisce, Slavonicum, profundissimis quidem scatet antiquitatibus, rerum gestarum gloria refertum est, cum nulla gens Cimbris, Teutonibus, Vandalisque harum terrarum incolis prior potiorve sit, & ab illis præcipue nomen germanicum consurgat; sed cum non ubique idoneos nacti sint scriptores, ipsi vero de iis solliciti non fuerint, inde, dicente Silio Italico L. 8.

Studium antiquitatum patriæ commendabile.

Multa retro rerum jacet, atque ambagibus ævi
Obtegitur densa caligine mersa vetustas.

Illud contra tantum innuere volui, negotium, quod egomet mihi curandum sumsi, quodque vetustissima totius Teutoniæ juxta ac Italicæ gentis concernit, majoris esse sollicitudinis. An vero totum pro voto expediturus sim θεῶν ἐν γούνασι κεῖται. Multa quotidie obveniunt impedimenta, ætas ingravescit, temporis malitia angit, quicquid tamen dederit, quicquid voluerit divina gratia, id fiet, eam supplici voto porro humiliter imploro. Sed ad rem: Duo inter nos incolumi amicitia, veritate ubique sancta, controvertuntur: *De insignibus Mecklenburgicis, undenam sint illa? Deque Antirio, an is fuerit, & an stirpis Megapolitanæ conditor habendus sit?* Insignia Mecklenburgica tamen tuos secutus autores in memoriam Bucephali Alexandrini, qui ταυρόκερως fuerit, a morte M. Alexandri Antirium aliquem exercitus ducem assumsisse, & hisce oris tum primum invexisse, asseruisti: Ego negavi Bucephalum vere ταυρόκερων fuisse, ipsis antiquissimis scriptoribus græcis potissimum in diversa euntibus, &, sive a digmate femori impresso, sive a lato, quod forte habuerit, capite dictum esse statuentibus, ideoque signa Megapolitana verum taurocranium exprimentia inde originem non sumsisse; &, si vel maxime Bucephalus statuatur ταυρόκρανος, inde tamen ea non esse ostendi, neque adhuc quicquam muto. Quanquam enim Solinus, Plinii perpetuus exscriptor, imo & mutilator ac in multis corruptor c. 45. dicat: Alexandri M. equus Bucephalus dictus sive de aspectus torvitate, sive ab insigni, quod taurinum caput armo inustum gerebat, sive quod de fronte ejus quædam corniculorum protuberabant minæ; id tamen magni Etymologici auctor Becmanno & Vossio ex Michaelis Piccarti Professoris Altdorffini observatis citatus diserte negat hisce verbis: οὐχ ὡς τινες οἴονται, ὅτι βοὸς κέρατα εἶχεν; τοῦτο γὰρ ψευδές; Non velut quidam existimant, quod bovis cornua habuerit, id enim falsum & mendax est, ἀλλ' ὅτι οὕτως ἐν Θεσσαλίᾳ ἐκαλοῦντο οἱ ἵπποι ἔχοντες ἐγκεκαυμένον βουκράνιον, sed quod ita vocarentur equi Thessalici, inustum habentes bucranium. Quod vero Aulus Gellius L. 5. c. 2. habet, equus Alexandri Regis & capite & nomine Bucephalus fuit, id de cornuto capite interpretari necesse non est, cum de lato & magno intelligi queat; & quomodo-

Bucephalus taurino capite gavisus pernegatur.

Nec a taurini capitis nota inusta ita dictus, nec a corniculis prominentibus;

quin potius a lato & majori capite.

(*) *Die [illegible].* GOLDAST. Baranet f. 403.

modocunque ſumas, perinde erit, cum Gellius in hocce plus ceteris non ſciverit, neque ſuam ulla ratione ſtabiliat ſententiam. Quod ego de particula Bu ſcribebam; id eo ſaltim tendebat, longe veriſimilius tolerabiliusque eſſe, Bucephalum magno, quam cornuto capite dicere, neque ſequi, Alexandri fuit Bucephalus, ergo βοὸν κρανὸν ac κέρατα habuit. Atque idem manifeſte indicant verba Strabonis, ἀπὸ τῦ πλάτυ τῦ μετώπυ, a latitudine frontis: & Feſti, propter quandam bubali capitis ſimilitudinem. Nolui tunc certæ me ſententiæ participem facere, ſed volui in medio omnia relinquere, quod particula aut, aut, in verbis meis prioribus adhibita, clare loquitur. Quod itaque in ſecundis tuis de characteribus bonorum pulchrorumque equorum *regeris, id neque me neque theſin ferit; cum ego latum iſtud caput enixe non aſſeruerim, & a communibus iſtis notis interdum reperiatur exceptio, qualem jam tum ex L. Cælio Rhodigino retulit Becmannus imperatoris Probi equo non quidem decoro ſeu ſtaturoſo, verum celeritate admirabili. Præſertim cum neque in homine virtutes ſemper reſpondeant corporis decori, aut vitia fœminæ externæ turpitudini, cujus rei exempla obvia ſunt in Socrate, Ulyſſe, Æſopo, ac aliis. Tutisſima igitur ſententia tradentium Alexandri equum propterea Bucephalum eſſe dictum, quod in femore Bucranio fuerit notatus. Ita quoque ambigens Plinius L. 8. c. 42. Bucephalon eum vocarunt, ſive ab adſpectu torvo ſive ab inſigni capitis taurini armo impreſſi. Expreſſius Scholiaſtes Ariſtophanis, cujus verba in Suidæ Monachi, ea ex Scholiaſte iſto excerpta dantis, quædam etiam, licet levicula, mutantis, ſcripto ita extant: ὐ γὰρ αὐτῦς ἔχειν, ἀλλὰ διὰ τὸ ὕτως καλῦμεν διὰ τὸ μορφὴν τοιαύτην αὐτῦς ἔχειν, ἄλλα διὰ τὸ ὕτως ἐγκεχαράχθαι NB. ὡς καὶ ἀλεξάνδρυ τῦ μακέδονος ὁ ἵππος ἦν. Expreſſe item Heſychius: βυκέφαλος, ἵππος ἐγκεχαραγμένον ἔχων τοῖς ἰσχίοις βύκρανον, καὶ ὁ Ἀλεξάνδρυ ἵππος, ἀφ᾽ ὗ πόλιν ἐν Ἰνδοῖς λέγεται κτίσαι βυκεφάλειαν. Ex quibus etiam patet, non Alexandri tantum decantatum illum equum, ſed omnes Theſſalos, quotquot ſigno iſtiusmodi inuſti erant, Bucephalos eſſe nuncupatos, quod & ipſius Ariſtophanis verba: Ἐγὼ σὸς βυκεφαλὸν ὠνήσομαι, Bucephalum tibi emam, produnt probantque. Et ſimul magna apparet falſitas opinionis ſtatuentium, inſignia Megapolitana ejusmodi notæ, femori equino vulgo inuſtæ, natales ſuos debere. Quid enim levius? quid vilius? quid nugacius? imo quid fœdius? Namque ut Alexandri equus in hoc præ reliquis Theſſalis, quibus digma hoc æque impreſſum erat, præcipui nihil habebat; idque vel ex more tantum fiebat, vel ut de patria equorum conſtaret, & ut a Koppatiis atque Samphoris ſeu litera K & Σ notatis diſtinguerentur, ita perinde fuerit, ſtatuere ſigna Mecklenburgica eſſe ſive ab Alexandri M. Bucephalo ſive ab omnibus aliis Bucephalis Theſſalicis depromta. Et quoque forte ſint, qui myſterium quærant in Bucranio impreſſo, quod

quod auctoritate aliorum ſtabilitur,

nec tamen obnixe propugnatur.

Nota equorum generoſorum hinc aliena.

Totius id nomen a Bucranii nota femori impreſſa derivatur,

Theſſalorum equi eadem inſignes ita dicti.

Nec tamen iſti notæ inſignia Mecklenburgenſium originem debent.

Nec in iſto herbæ ſigno aliquid myſterii.

id Antirrhini ἀλεξιφάρμακα a faſcino defendentis atque ad εὔκλειαν & εὐδοξίαν ſive ad famam, dignitatem & gratiam comparandam facientis, figuram referat, quo forte tendunt verba Becmanni p. 227.: „hujus regionis“ (Theſſaliæ) equi variis notis impreſſis ſive“ potius inuſtis nobiles fiebant: Inter alias“ multis inurebatur βυκράνιον herbæ figura,“ quo ſigno notati dicebantur Bucephali.“ Neque enim Grammaticos hic audiendos,“ qui ſuum hoc Alexandri equo & proprium“ eſſe nomen cenſent, &c.“ Næ iſti multo magis ridiculi erunt! Primum enim illis incumbet probare, notam hanc propterea impreſſam, ut referret herbæ habitus figuram; dicto Antirrhino memoratam ineſſe virtutem; tum & characterem ſive figuram Antirrhini pari præditam eſſe vi: denique etiam ratio reddenda erit, cur, ut hæc virtus obtineretur, non omnibus omnino equis, tam præſentis herbæ nota inuſta ſit? Stolidi namq; fuerint, qui, quod habitus characteris beneficio impetrare potuerint, id alio impreſſo omiſerint: Tandem quoque rationem dare cogentur, cur inſignia Mecklenburgica e femore potius Alexandrini equi, quam aliorum eadem figura notatorum exſculpta ſint? Neque enim obtendi poterit, ſolum Alexandri equum iſta inſignem Antirii nota fuiſſe, niſi ipſi ignorantiam ejusce rei, quam omnes pariter oculis uſurpavere, impingere voluerint; neque etiam ſignum iſtud in Bucephalo Alexandrino præſtantius atque in aliis fuiſſe. Antirrhinum inter magicas herbas ab antiquis nonnullis eſſe relatum, ſi tibi medicorum non filio tantum; ſed & anteceſſori, multis probare velim, ululas certe Athenas, in ſilvam ligna portarem, utpote cui æque notum Theophraſtum veſtrum ſtultitiæ ac ſimplicitatis incuſare eos, qui ſibi perſuadent, herbis quibusdam quaſi amuletis tum loca tum homines a faſcino defendi; quod de tripolio Muſæus & Heſiodus tradidere quidem, id de Polio interpretatur Plinius Lib. 21. cap. 20. herbasque eſſe, quæ ad famam, dignitatem & claritatem nominis comparandam tribuant aliquid, quod ait Dioſcorides de Antirrhino: τῦτο ἀντίπαθες εἶναι φαρμάκοις περιαπτόμενον ἐπιχαρῆ τε ποιεῖν ἀλειφόμενον σὺν ἐλαίῳ κρινίνῳ. Et Theophraſtus ipſe: Εὔκλειαν γάρ φασιν αὖ ποιεῖν τὸ ἀντίρριον καλύμενον. ὁ δὲ καρπὸς ὥσπερ μόσχυ ῥῖνας ἔχει τὸν δ᾽ ἀπὸ τύτυ ἀλειφόμενον εὐδόξειν, quod fructus quaſi nares vituli referat aut adſimilet. Ex quo certum quidem, Antirrhinum vitulini capitis ſimilitudinem oſtendere atque ab ea figura βύκρανον dici; an vero verſa vice βύκρανον ab Antirrhino ita dicatur, id vero apud me valde dubium, imo abſurdum, ac, ſi qui hoc ſtatuant, ab illis converſionis, ceu in ſcholis loquuntur, fallaciam committi certum eſt, cum illud a ſimilitudine narium vitulinarum, non vero nares vitulinas a ſimilitudine Antirrhini dictas eſſe conſtet. Sane an Antirii ille fictor & autor idemque ὀνοματοθέτης Mareſchallus Thurius in datione nominis ad Antirrhinum quoque reſpexerit, id ego non

Quid diſſentientibus probandum reſtat?

Herba magica in dubium vocatur.

Neque nares vitulinas ab Antirrhino herba dictæ.

Mareschalli commento, impr. circa Symbullam Antirii conjugem ejusque fratrem Barvanum.

facile dixerim: viderint illius clientes. Fateor tamen in nomen Symbullæ, quam connubio illi jungit, me sæpius suspicatum esse, quod hybrida vox sit callidumque commenti plasten eam e græco σὺν & teutonico *Bublen*, ut sit *eine Mitbublin*, composuisse: ejus vero fratri Barvano, nullibi alias terrarum inveniendo, ex lingua legibusque Longobardorum nomen adscivisse, quibus Barbanus & Barbo est il Zio i. e patruus, ceu demonstrat Henr. Spelmannus in Archæologo p.75. Sed de hoc cum nemine contentionis serram ducam, sit suum cuique pulchrum: sufficit, me nuditatem miseramque sententiæ de Bucephali capite ac signis Mecklenburgicis conditionem luci dedisse. Tu, vir experientissime, fateris quidem, nullam te a Bucranii charactere, femoribus equorum inusto, ad signa Mecklenburgica sequelam videre; interim tamen ejusmodi nexum sequelæ argumenti formas: Antirius ex Alexandri exercitu navi Bucephalo notata huc appulit Rexque factus idem signum adhibuit: Ergo & successores ejus retinuerunt. Verum annon agnoscis, Te circulum committere, principiumque, quod dicunt, petere? negatur enim prius una cum posteriori; sique in Syllogismi formam redigas, infirmitas collectionis magis apparebit. Et dic, sodes, quid causæ fuerit, cur Antirius iste communem equorum Thessalorum characterem adeo sanctum habuerit, ut navem eo non tantum ornaret, sed toti quoque genti δεῖγμα adsciscere? Nihil sane; rectius fecisset, si pedem equi cum femore Bucranio insigni sibi sumsisset, tum namque clarius, quid voluerit, eluxisset. Sed ut ad ipsum rursus deveniamus Antirium. Hic hactenus inter concessa mihi sumo, ante Mareschallum Thurium nondum inveniri, qui intra bis mille annorum spatium eum vel nomine noscat, nedum bellica ejus facta describat, neque in Cranzii, eo aut prioris aut coævi, scriptis quicquam de illo legi. Incumbet ergo Mareschallo, novæ telæ textori, probatio, unde eam depromserit? quis ipsi genius Antirium manifestarit? Non movebit me Mareschalli Cancellarii ac Consiliarii principalis, summis dignitatibus functi, artium linguarumque gnari, quem mortuum ipse humanissimus princeps memorabili epitymbio, mihi cum omnibus aliis Dobberanensibus monumentis dudum noto, ob bene merita decoravit, autoritas. Impostor in hoc erit, quantumvis alias doctissimus officiisque inclytus, nisi causam dixerit, cum eo ipse figmento in errorem omnes post se doctos, paris etiam cum ipso & majoris virtutis viros, ipsamque adeo principalem domum, induxerit vegrandem. Lex historiæ est, ne quid falsi dicatur; non est boni viri, fingere nullibi visa, nullibi lecta, neque ego hic vereor talionem, cum nihil mihi fidei tribui gestiam, nisi dilucide demonstrem. Quantum quisque probat, tantum habet & fidei. Causa hic est urgentissima: falsitati, veritatis ubique sanctæ speciem dudum mentienti larva detrahenda est; quiescant sane per me manes ipsius: quid enim extra hanc causam, ad quam Tu, Vir Experientissime, me vocasti, cum ipso mihi commercii est; quominus hic scapha dicatur scapha, veteratoriæque detegantur artes,

Nulla causa, cur ista nota navis insigniretur vel in regni insigne converteretur.

Nulli ante Mareschallum Antyrii mentio facta.

Unde ergo?

Fallacia arguitur.

Leges historici violavit.

nil impedit. Ipse Thurius in charitatem peccavit, falsissimam sub specie veri obtrudendo orbi literato opinionem: hanc detegere omnino requirit charitas: Scripsi turgidum videri; sed adjeci, siquidem ex stilo judicare liceat: quis enim hodie de illius animo aliunde censuram sumat? quamvis non desint, qui, effigies illius in templis vestris servatas contemplati, ex iis quoque fastum sibi aliquem notasse videntur: de stylo sane, si posthac libuerit, perque tempus licuerit & tanti momenti sit, facile experiemur. Scripsi quoque, quod Thurium sese voce insolita vocet; quis vero unquam Thuringum appellavit Thurium? Novi, qui sese Tyrigetas scripserint, Thurios in Germania nemo novit, in Italia notissimi sunt. Frustra ergo es, quoniam me mones, nihil frequentius esse, quam a patria sibi nomen adsciscere. Quis hoc negaverit? Ipse in prioribus allegatus Joh. Goropius a patria Hilverenbeca, Becanum se nominat, quem Josephus Scaliger ad S. Festum circulatorem ac agyrtam vocare non veretur, propterea, quod asseruit, linguam veterem Cimbricam omnium esse primam & reliquarum matrem. Si eo charitas læditur, læsit sane Scaliger, læserunt in aliis (in Johanne Annio Viterbiensi, Inghirhamio &c. præcipue) alii complures. Ceterum arbitraris, Vir experientissime, me argumento negativo uti, quod extra fidei articulos non procedat: ast valde falleris. Namque & in aliis tuto, siquidem id ferant circumstantiarum rationes, illud adhibere licebit. Videsis Johannem Gryphiandrum JCtum in tr. de Weichbildis Saxonicis integro capite XVII. a p. 56. de argumento ab autoritate negativo in terminis, ceu loqui amant JCti, de hac materia agentem, & adde, si placuerit, capita aliquot præcedentia, quem si non habueris, ab aliquo forte JCtorum vestrorum commodato accipies; meretur enim in hocce legi: Si vero ibi impetrare non potueris, ubi rescivero, caput hoc exscriptum mittam. Quis interim ejus, de quo in tota antiquitate, a bis mille annis, inque historia, de qua autores bene multi egregii ac fide digni extant, ne vestigium quidem reperitur, probationem non requirat sufficientem ab eo, qui id noviter sine teste, sine autoritate asserit? Quis recipiat illud, cujus nullum alicubi invenit fundamentum præter meram dicentis narrationem? Si sic procedimus, omnes promiscue nugas recipere cogemur neque κριτήριον aliquod residuum erit, quo vera a falsis segregemus. Sed instas: Mareschallum ex Archivo gavisum esse principum documentis. Ast præter quod hoc ipso illum quodammodo agnoscis fabulæ autorem, quæ mihi documenta narras? ubinam illa latent? & an a morte Mareschalli, ut nihil eorum restet, statim periere? Certe non percepimus, intra hoc sesquiseculum aut belli quam gravissimi injuria aut flammarum vi aliove casu fortuito Archivum principum damni quicquam tulisse. Si vero & demus istiusmodi quicquam periisse, fuisse non amplius inveniri; solum tamen id in tanta antiquitate ad probandum non sufficiet in re fide minus digna, per tradita Gryphiandri dicto loco & Dionysii quoque Halicar-

Nec a fastus & insolentiæ vitio facile liberandus.

Argumenti negativi vis & usus.

Probationis asserti necessitas in reliquorum fide.

Documentorum Mareschallo citatorum vestigia fidesque nulla.

carnassensis, qui L. 7. p. m. 686. sqq. origines Romanas post tot quoque secula e Græcia, sed falso, repetiturus, sum pollicitus, ait, me sexcentis argumentis rem propositam confirmaturum, in medium productis priscis eorum moribus, institutis, studiis, &c. quia existimo, non satis esse iis, qui antiquitates regionum describunt, si eas, prout ab ipsis indigenis acceperunt, oratione probabili enarrent; sed etiam arbitror, illis esse opus multis testimoniis, quæ non facile repelli possint, si modo fidem iis haberi velint. Quod si porro modernorum principum serenissimorum archivi in hoc themate fidem excutiemus, nocentior certe de improviso anguis ex herba prosiliet, ad quem clientes Antirii magis magisque expavescent. Quid enim huic archivo cum Antirio, quid cum Rhadagaiso, Wisumaro, Coroco, quem distorto nomine quidam Corsiconem vocant, Gunderico, Genserico & aliis istiusmodi? Nihil plane, si sequimur modernos ipsos Genealogiæ principalis originatores: quamvis enim hi eam usque ad Antirium per reliquos modo nominatos deducere tentent, valde tamen in eo imprudentes sunt, quando serenissimos Principes Slavonici & Sarmatici sanguinis esse simul contendant. Namque si celsissima hæc domus Sarmatico genere prognata esset, non attinebit eos Antirius, si vel maxime eum vixisse demus. Ante enim seculum a Christo nato quartum aut quintum (a quo ad Cranzium mille illi anni forte current, ultra quos se celsissimam principum familiam extensurum publice recepit) Slavi hisce in terris atque regionibus juxta Historicorum tradita nulli fuere. Namque emigrantibus domum Vandalis, Teutonibus, Herulis aliisque Gothicis Teutonicisque gentibus Slavi subingressi sunt primorumque nomina usurparunt. Vandali, Heruli, Rugii, addo ego, ab aliorum sententia in diversum non sine ratione abiens, Obotritos Henetosque &c. Gotho-Cimbro-Teutonica gens, non Sarmatica, fuere; ergo & ductores eorum Antirium scilicet, Wismarum, Rhadagaisum, Carocum &c. ejusdem stirpis facere oportebit. Atque Antirium quidem patre Herulum, matre Amazonum constituit Mareschallus, addit & uxorem affinemque de Gothicorum genere. Heruli sine dubio gens Gothica cum reliquis Cimbris, Vandalis, Teutonibusque e Scandinavia magna egressa, fuere, conf. Cluver. German. antiqua L. 3. c. 35. aliosque. Amazones quoque Scythica gens sunt origine, & Gothi eas sibi vel maxime vendicant. Slavos nemo Teutones, nemo Vandalos fecerit, dixeritve, nisi quatenus deinceps horum terras vacuas occupavere nominaque ibi inventa usurpavere, quod in insignem incautos multos duxit errorem ipsumque, ceu videre est, Cranzium. Peccant ergo non leviter scriptores illi, qui dum celsissimos modernos principes Slavis connumerant, illorum familiam priorum Vandalorum Teutonumque seriei attexunt gentesque lingua, veste, moribus, genere diversissimas easdem constituunt. Quod & si illis liceat, ne sic tamen serie non interrupta nec

Nec istis a Maresc. traditis ex archivis principum alia plane gente ortorum hodiernis ulla conciliatur auctoritas.

hiulca ad Antirium inoffenso pede adscendent; de quo forte alias. Senties itaque jam, Vir experientissime, ceu reor, magna opinionis tuorum autorum deliquia ac vulnera nullo emplastro sananda.

Sed ad argumenti negativi majorem discussionem redire juvabit. Scripsi, nec in Cranzio Mareschalli coævo, nec in alio quovis priore, ad bis mille usque annos seu ad tempora usque Alexandri M. ullam Antirii fieri mentionem; neque nunc asserti illius pœniteт. Qui me aliud docebit, ei indicinam debebo. Fateris in Cranzio eum te non reperiisse; sed excipis, nec Radagaisi, Corsiconis, Gunderici, Genserici &c. quantum recorderis, eum meminisse; verum memoria in hoc te fallit; plerosque enim horum Vandal. L. 1. c. 26. p. 16. 17. 18. 20. recenset, ac si forte quosdam omittat, Antirium tamen præ reliquis, ceu tantæ ex se arboris radicem, tanti exercitus itinerisque ducem, tantique imperii conditorem sine crimine supinæ negligentiæ præterire nec poterat nec debebat. Regeris, illum forte ad arcana Archivi principalis admissum non esse, ibi contenta secreta illum fugisse. Verum jam ante ad hæc responsum est, & quomodo hæc talia celabuntur? quis viro in illustri Academia versanti, honesta adeo petenti ac tractanti, tot alia scrinia perscrutanti, cum Mareschallo in eodem, imo majori, studio versanti, istiusmodi subsidia denegaret? quomodo illa latebunt eum, quem ad justa principi facienda laudesque ac gloriam celsissimæ domus ebuccinandam adhibitum fuisse novimus? Imo ex ipsius præfatione in Saxoniam (quo te remitto) satis superque constat, quantopere aversatus sit ejusmodi σαπρὰ μυθάρια ac anilia deliria de Macedonum, unde Saxones Germani hic orti sint, ex Alexandri exercitu ad Albim & in mare Balthicum adventu. Cum enim legisset forte Wittichindum Monachum, qui sub imperatore Ottone vixit, quemque tibi, nisi fallor, in prioribus meis ad marginem literarum una cum veteri *Crönicken der Saßen* Anno 1492. Moguntiæ impresso, notavi, aliosque illius fabulæ autores (qui tamen de Antirio ac Herulis plane tacent) eos jam tum in dicta præfatione refutandos sibi sumsit, ut nunc Gryphiandro illos objicere opus non sit. Et sane optimis eos Cranzius rationibus refellit; quod Alexander Babylone mortuus sit, ibique exercitum secum habuerit, quod e mari Caspio non pateat aditus in mare Balthicum, quodque tempora, quæ statuunt nugivenduli, non congruant. Verum, quia ita vis, liberabo ulterius fidem Gryphiandri, tum, quia brevissimus erat, laudati. Ita namque Cl. Henr. Meibomius Prof. Helmstad. editor Witichindi, in notis p. 39. ad verba: "Saxones reliquias fuisse Macedonici exercitus: Fabulosa Saxonum origo, quæ a Macedonibus usque arcessuntur, quantum constat, primum habuit assertorem Witichindum nostrum &c. &c." quæ in excerptis hic do, ne nimis excrescant literæ. Cumque Gobelinus Persona, Decanus Bilefeldensis, Cosmodromii in Anno 1418. finiti ætate V. cap. XI. p. 105. figmentum hoc mendacibus,

Mareschallus porro falsitatis urgetur silentio coævorum.

Cranzium siquidem effugere Antirii notitia non potuisset.

Fabulæ de Alex. M. exercitu ad Albim & maris Balthici oras deducto explosæ eidem aliisque

cibus, quæ in excerptis itidem leguntur, circumstantiis ornasset, modo dictus hujus quoque Autoris editor Meibomius in appendice ita, ut in adjectis excerptis sequitur, commentatus est. Pudeat ergo illos abjectissimarum nugarum, quarum fœditatem ruditatemque pluribus depingerem, nisi jam debito prolixior fuissem. Hasce, ceu recte rejicit Crantzius, ita pessime recepit Mareschallus, earumque quoque occasione sibi licentiam datam putavit, fingendi Antirium aliquem ex exercitu Alexandri sub signo capitis Bucephali imo, verius femoris equorum Thessalicorum (a capite enim ad femoris notam devenimus) Herulos huc ducentem magnumque hic regnum condentem. Nimirum Historia Alexandri M. altera quædam Troja est, ex qua illustres tot per orbem sparsæ sunt coloniæ. Et quidni ex ejus exercitu in Germaniam devenerint coloni? Cum Johannes Aventinus, fabulator, si quis alius, maximus Lib. 1. annal. Bojorum & ex eo Wolffangus Hildebrandus in vita Alexandri M. p. 159. majores nostros gladium Alemanni Herculis, inter mysteria asservatum Alexandro M. misisse referat: Cumque idem ille Alexander Slavis seu Slavacis privilegium quoque memorabile diplomate suo concesserit, relatum ab Hagecio in Chron. Bohem. pl. 2. Ao. 1648. fol. 5. aliisque, quamvis id infringere conetur Mart. Cromerus l. 1. Rerum Polon. c. 15. Matth. a Michow l. 1. Chron. Reg. Pol. c. 1. Hactenus itaque Mareschallum fabulæ Antirianæ Bucephalinæque autorem tenemus, cum ultra ipsius ætatem alium non sciamus. Carmen equidem Teutonicum, literis Gothicis scriptum Doberanique inventum, in quo & Pater Antirii Redagisus & mater nomine Marpesia (sine dubio a Saxo Marpesio, quod ad mare Caspium fingit Gobelinus) ex orco accersuntur, tam certe jejunum, frivolum, calvumque est, ut obesæ admodum naris, Anticyramque mittendus sit, cui fraus hæc non suboleat, ego id ne sexaginta quidem annorum ætatem ferre certus sum, a quocunque demum factum fictumque sit: nec quicquam antiquæ Poëseos antiquorumque verborum sciam, si aliter judicem. Forma literarum Gothicarum in fine adjecta est, quas ego hisce in terris, ut in Scandinavia, omnes in usu fuisse, nunquam crediderim. Aliud me docent nummuli mei veteres, ante biennium hic magno numero terra effossi, quorum Tibi copiam feci, in quibus pleræque a Suedicis, Danicisque priscis Runis diversissimæ, neque hactenus a quoquam ullibi terrarum visæ inveniuntur. Fraus profecto diu latere nequit, modo rem justa judicii pensemus lance. Restant ubique κρίμνα, quibus sive æra sive erva a lupinis separare dabitur. Dicis egregia multa gesta esse quæ literis mandata non sint, quis id diffitebitur? Addo ne millesimam partem illorum, quæ gesta sunt, scripta esse, sed illa latent ac perpetuis involuta jacent tenebris nunquam eruenda. Si literis consignata sunt, utique non latent. Neque tamen omnia in scriptis relata ita vera sunt: fœdissimis pleraque antiquitas conspurcata est fabulis falsissimisque narrationibus. Temere itaque quidvis recipiendum non est, sed censenda sunt scripta, unde quisque quid habeat, quomodo cum reipsa, cum tempore, cum aliorum narrationibus conveniat, sollicite circumspiciendum. Qui facile credit, facile decipitur. Iste Mareschallus, dum Antirium suum familiæ principali præfecit, se ipsum ejus fecit conditorem. Invita namque Lucina, eo parente, eo obstetricante, natus est Antirius, dignus, cui propterea ara excitetur, thuris honor deferatur, multæque gratiæ ceu Saturno alicui gentis πρωτογόνῳ dicantur. M. Michaëli Cordesio Ecclesiastæ Parchimensi, τῷ νῦν ἐν ἁγίοις, quantopere hæc origo placuerit, id testantur ejus verba ad Lectorem in Chronico Parchimensi lit. G. penult: „Non autem te celare" „possum, Simonii stemma minus esse perfe-" „ctum, nec a primo ejus autore inchoatum." „Altius sane hæc splendidissima progenies na-" „ta est & sata, quod satis clare patet ex Genea-" „logia ducum Megapolensium, quam multo" „& studioso labore indagavit & ex antiquitate" „OPTIMA texuit Dn. Joh. Frid. Chemnitius" „Dicasterii Megapol. Protonotarius dignissi-" „mus, qui rem AB OVO, quod dicitur, orsus" „ab Antirio Alexandri M. militiæ præfecto" „ab hanc Mecklenburgicam EGRE-" „prosapiam hanc Mecklenburgicam EGRE-" „GIE derivavit &c." Quis dicenti Ecclesiastæ id non crediderit? quia scilicet omnia ab ovo, & quia ita ordiens

— — — *Gallinæ est filius albæ*

Nos viles pulli nati infelicibus ovis.

Sed jocari me, Vir experientissime, senties. Ut vero Mareschalli habitus in condenda tam illustri fabula ἀκρίβειαν vidimus, sic eam quoque in expositione nominis HERULI, quod ipsi ab ἕλος, palus, est, experimur, (ne quid de absurda derivatione vocis OBOTRITI, qui itidem cum Antirio ex Alexandri exercitu juxta ipsum venere, dicamus) scripsi, illum hoc facere insanissime; neque pœnitet. Quid enim insanius, quam genti Teutonicæ affingere nomen græcum? aversantur id ipsum Græci saniores, Plato, Strabo, aliique negantes, in gentium barbararum nominibus græcas etymologias esse quærendas. Quos autem ille a paludibus, eos ego a montibus & saxis certiore fundamento deduco, cum inter HERNICOS Italiæ populos & Veruli & Bovilli reperiantur, ac utrique e Scandinavia magna originem trahant; de quo nunc dicere non attinet, cum id alibi agam. Objicis autem, quod & Jornandes & alii eos inde derivent. Non latet me hoc, cui Jornandes in manibus est, quique nuper locum ex Cluveri antiqua Germania adduxi, in quo istud etymon refertur. Verum id Mareschallo patrocinium non pariet, qui Herulorum gentis, in qua versabatur, annales scribendos sibi imposuerat, erroresque illos peregrinorum explodere debebat. Quod male incipitur, quomodo bene finietur? Sane non ita perinde est, undecunque quis etyma verborum petat; neque sapientum nomine dignos censeo, qui cordato viro curiosam etymorum enucleationem indignam censent, quales reperiri non ignoro.

Mareschallus recepta nugas Antirium Herulorum auctor effictum.

Aliæ de Alex. M. coloniis in Germania fabulæ.

Carmen Dobberan. recentiori ævo effictum.

Neque enim in his terris Gothicas literas viguisse ex nummis probatur.

Nec omnia scriptis tradita sunt, nec scripta quæcunque vera.

Antirii natales Mareschallo debentur.

Assentiatorem sibi habuit quendam.

Herulorum nominis, Mareschallo vendita origo jejuna, etc.

Certior supponitur.

Nec ipsi patrocinatur aliorum auctoritas.

Etymologiæ studium perplexum Mer. Casaub. judicio.

ignoro. Graviſſime hac de re Mericus Caſaubonus magni parentis magnus filius diſſert. de 4. ling. p. 149. 150. "Ut eſt in rebus ipſis & natura veritas, ſed tot obſtructa difficultatibus, ut ad ejus qualemcunque cognitionem non niſi multa ſedulitate & ſagacitate perveniatur; Ita & verbis haud dubium, quin ſua conſtet origo & originis ratio tam certa, quam quod in rebus certiſſimum, ſed cujus indagatio tot habet difficultates, tot undique ludibriis ac fruſtrationibus obnoxia eſt, ut in nulla veri inveſtigatione majore ſit opus aut induſtria aut judicio. Quod ſi quis ita pertendat, tanti rem non eſſe, ad quam tanto molimine perveniendum ſit, per me quidem fruatur ille, quisquis eſt, judicii ſui libertate. Trahit enim, ut ille olim non inſcite, ſua quemque voluptas, & ſuum cuique pulcrum; neque ego cuiquam autor ſim, ut invita Minerva in hoc genere ſtudiorum operam ponat. Erunt alii, quibus hæc cordi futura ſunt, neque eo minus certum eſt (ut de voluptate nihil dicam) ad explorandam aut percipiendam, quæ in rebus ipſis eſt, veritatem inſigniter prodeſſe perfectam verborum cognitionem, quæ valde manca eſt, ac proprie nulla, ignorata origine." Hæc Caſaubonus. Optime Rabbini veteres: Noli ſpernere rem parvam, nam te ducet ad rem magnam." Et Menander; εἰ μὴ φυλάξεις μικρὰ ἀπολεῖς τὰ μείζονα, niſi cuſtodies parva, perdes magna." Imo aſſeveraverim ego matrem plerorumque, quibus omnis ſcatet eruditio, errorum eſſe neglectum verborum phraſiumque curam. Quinam Heneti exercitus Alexandrini fuerint, quis altioris eſt indaginis atque huc ab Antirio aliquo eos traductos non eſſe ſatis ſuperque nunc conſtat, hic jam non disquiro; alii illud operæ ac tempori reſervans, ubi, ſi Deus vitam gratiamque largitus fuerit, agendum veniet tam de Venetis ſeu Henetis Cimbricis & Mecklenburgicis, quam Æſtiis, Gallis, Anglis, Italis, Paphlagonibus &c. Freinshemii ad Curtium obſervata legi. Reineccius eos non Vandalos proprie ita dictos, qui Germani ſunt, ſed Slavos facit, cui plerique accedunt eruditi, quoniam illorum multi voce Wandalus abutantur, nec deſint, qui ante Chriſtum natum Slavos hic locorum, ſed falſo, locent. Si quæras, quam ego de hiſce foveam opinionem? Dico, me Henetos, Venetos &c. æque ac Vandalos Teutonico generi acceuſere, Slavos vero Sarmatis; aſt ex quo Vandalorum Teutonum provincias intrarunt, hos quoque promiſcue Vandalos, Henetos, Venetos, Vendos, Vinulos, Winithos &c. eſſe appellatos, & nomina hæc eos non intuliſſe in haſce provincias, ſed in illis inveniſſe. Ubi alii unam ſuæ ſententiæ rationem dederint, ibi ego meæ duas dabo, de palma (præfiſcine dico) cum omnibus certaturus. An vero Heruli cum Henetis ita iidem ſint, ut in nullo differant, id novæ quæſtionis erit. Illud certum in exercitu Alexandri neque Herulos neque Obotritos memorari, quos tamen inde educit Mareſchallus, neque alias Heruli ubique inveniuntur, ubi Heneti ſunt.

Neceſſarium tamen.

De Henetorum gente disquiſitio premiſſa.

Vandali & Slavi quinam?

Reſtat, ut de inſigni Gryphis Tibi quoque ſatisfiat. Cimbros tauro ac taurino capite, dignatis loco uſos eſſe indubiis conſtat argumentis doctorumque conſenſu. Plutarchus in Mario p. m. 419. Cimbri reveriti virtutem eorum (militum Romanorum, quos Catulus in præſidio ad Neſin reliquerat, quique fortiſſime ſe geſſerant & ex dignitate patriæ decertarant) datis induciis dimiſerunt æneum taurum jurati (ὀμόσαντες τὸν χαλκοῦν ταῦρον,) quem poſt pugnam captum in domum Catuli ferunt, tanquam victoriæ primitias, delatum fuiſſe. Unde eleganter Georg. Sabinus ad illuſtrem (ceu ſcribit) Principem Magnum ducem Megalburgenſem inter alia ſic canit:

Quem fugit inſigni veteres ab origine Cimbros,
Gentis & autores ſanguinis eſſe Tui.

Ac poſt alia de Cimbris contra Romanos in Italia belligerantibus:

Diffugiunt aquilæ veſtri formidine tauri,
Martia qua torva cornua fronte tulit.
Sic Libyci poterant quas non terrere Leones,
Inſolito pavidas terruit ille metu.

Aſt de Gryphe quæris, unde genti noſtræ obvenerit? Varie de hoc diſceptant eruditi, ceu videre eſt apud Höppingium de jure inſignium c. 6. pl. 5. §. 7. n. 759-763. p. 364. & cap. 9. p. 624. n. 279-281. Joh. Micræl. Syntagm. Hiſtor. mundi l. 3. Sect. 12. quæſt. 30. p. 1103. & in præfat. *des erſten Theils der letztern Pommerſchen Jahr-Geſchichte.* In præfatione quoque *des Mecklenburgiſchen Geſang-oder Kirchen-Buchs* de eo pluribus agitur. Penes me indubium eſt, ceu Vandali ac Heruli de genere Gothico fuere atque e Scandinavia magna in haſce oras migravere, ita hoc inſigne non aliunde ad nos illatum eſſe. In hyperboreis a priſcis omnibus Gryphes Apollinique Hyperboreo ſacri eſſe ſtatuuntur, quin imo vaſta Sveciæ provincia, Sudermannia Gryphem nigrum expanſis alis in aureo campo inſigne præfert, pluribusque de iis agit Cl. Rudbeckius Atlant. c. 9. p. 386. 408. 409. & c. 23. p. 576. & 757. Nomen Gryps ſeu Grypho Germanicum eſſe καὶ τυφλῷ δῆλον. Ungues, roſtrum, totumque corpus ad involandum prehendendumque & rapiendum comparatum eſt. Leo robur, aquila velocitatem tribuit. Cur autem in antiquiſſimis Cimbrorum imaginibus ſeu ſignis Gryphis nulla fiat mentio, non æque quidem patet. Cauſa hæc tamen dari poſſe videtur, quod ſolus taurus generale gentis δεῖγμα, Gryps vero certo cuiquam inter illos populo peculiaris fuerit, ſicut uſu venire videmus in Succis, quorum totum regnum leonem præfert, ſingulæ vero etſi latiſſimæ provinciæ alio atque alio inſigni utuntur. Itidem in aliis. Neque præter Megapolitanos atque Pomeranos in hiſce populis alii Gryphem adhibuerunt. In Alexandri exercitu fuiſſe, qui Gryphis notam uſurparent, alicubi me legiſſe non memini. De Wismarienſium παρασήμοις ſic ſtatuo: Quia portum habent totius imperii Cimbro-Teuto-Vandalici ampliſſimum, optimum, tutiſſimumque, ideo

Gryphis in ſigno Cimbris uſitatum.

Cur gryphe Gothica ad Mecklenb. tranſiit.

Silentii de veterum Cimbrorum hoc ſigno cauſa.

Wismarienſium inſigne a portus præſtantia & celebritate antiquum.

ideo navis effigiem illis insignium loco attributam esse. Et quia procul dubio portus hic MIKILINBURGI veteris urbis ipso nomine loquente olim maximæ regiæque sedis aut metropolis, quæ nunc in præfecturam pagumque versa est, non ultra dimidium milliare a nobis distantem pars fuit, ideoque illis totius populi signa concessa esse. Refert S. Festus Pompejus de Verborum significatione Voce *Europa*, eam sive a Jove in taurum verso sive a prædonibus, quorum navis effigiem tauri Jovis tutelam habuerit, raptam, inque regionem ab ipsa postea vocatam, delatam esse; quam si mihi fabulam evolvere dabitur, dicam, vetustissimum Cimbrorum Archogetan Taurum παράσημον habentem fuisse illum Jovem, qui sibi Europam subdidit, suique generis colonis implevit. Nomen quoque *Cimber* latronem priscis notavit, deque illorum potentia, variis migrationibus, rapinis &c. multa ab historicis memorantur.

Antiquus Cimbrorum ductor ex fabula raptæ Europæ derivatus.

Atque hæc, Vir experientissime, hac vice ad exceptiones & problemata tua respondenda esse duxi. Quia vero Antirium, sive tædio longioris vitæ, sive justis ejusmodi telis confossum confectumque, aut jam occidisse, aut certe in agone constitutum esse suspicor, propediem scire aveo, quando exequias ipsi paraturi sitis, ut frequentes adesse possimus. Regem quia sese gessit, regia pompa dignus est. De sumtibus, quos tristibus hisce temporibus subditi in multas nunc partes distracti variisque sub imperiis gementes, conferre nequiverint, viderit funeris curator Mareschallus ejusque parastatæ ac hyperaspistæ. Planget equidem Antirii de stirpe genus. Plangent clientes, verum mortali satus parente, moritur. Occidit ipse, sub cujus auspiciis militavit, M. Alexander. Occidit & Pelopis genitor conviva Deorum. Si quis mihi in hisce culpam forte quampiam tribuere tentaverit, eam ego omnem in te rejiciam. Tu porro obtendes, quod ægram diu traxerit animam, nullaque amplius in medicaminibus spes fuerit, quem & Lazius & Becanus ope sua deseruerint, quos una cum Münstero, Piccarto, Henningelio aliisque pullatos atratosque funeri deducendo adesse oportebit. Ita jocor, tu bene interpretare. Ceterum plurimum te salvere ac sub divina tutela cum tuis omnibus longum valere jubeo. Wismariæ d. 4. Sept. 1680.

Conclusio jocosa de Antirii exequiis proxime celebrandis.

Döbelii assensus.

§. 5. Ego vero plurimas natalitiis feriis debeo gratias, quarum indultu inter alia Tuas quoque æstimatissimas Septembri mense jam ad me datas literas hodie demum relegere sive repetere datum fuit. Ad eas vero regero nihil, sed omnino iis subscribo. Neque etiam quasi ad historicum Te prælium fuisse abs me provocatum, vel Tua, qua polles, dexteritas vel mea, qua Te prosequor, observantia, Te suspicari permittent. Diffiteri interea non possum, exploratorum more hoc promtius me Tua in castra descendisse, quo humanius fuerim admissus, in amussitatum Tuum super credito hactenus Antirio judicium inquisiturus. Illorum itaque gratia & sententia scripsi, quicquid specie dissensus scripsi, qui Antirio suo favent, interque Ducatus hujus primates facile numerantur. Postquam enim Tuo ego calculo, qualem meam sententiam apertius corroboravi, omnia sese belle habent, nisi quod magnum Tibi debitorem me agnoscam, quamque exequiis Antirii promittis præsentiam, haud exequiali, sed geniali prorsus die, quo meliorem revera mentem mutuo precemur, exoptem. Servet Te interea Deus ulterius Reipubl. literariæ æque ac Wismariensi, cumque instanti novo anno novis animi pariter ac corporis viribus beet, mihique propediem, quem concepisti hactenus & fovisti animi fœtum publicæ redditum luci videre concedat. Mihi hactenus in Academia cum aëris affectionibus & infectionibus negotium fuit, cujus occasione hoc qualecunque adjacens schediasma projectum æqui bonique consuli rogo. Finitis feriis aggrediar, volente Deo, occasione præsentis cometæ publice meteororum doctrinam, privatim vero practicum collegium anatomicum, qui, quoad fuero, quacunque occasione ero. &c. Rostochii d. 29. Febr. 1681.

XVIII.

JOANNIS SIMONII VANDALIA a. 1598. SCRIPTA.

Occasio argumenti.

CUm dicendi necessitatem persona mihi hoc tempore imponeret, cogitabam ecquid potissimum afferrem, de quo, more Academiæ, verba facerem. Alia autem ex alia materia mihi, uti fit, subinde nascente, visum tandem fuit, aliquid ex antiqua memoria repetere de Vandalicis regibus & rebus: quod eam commemorationem & auditu non injucundam futuram existimabam, neque a grati animi memoria, neque ab hoc tempore alienam esse intelligebam. Appropinquat enim & jam præ foribus fere est vicesimus ille secundus mensis Aprilis dies, quo ante annos 71. in hanc lucem editus est Princeps illustrissimus Uldaricus, Vandalicorum Regum atque ducum propago, Pater patriæ, Ecclesiæ & Scholarum hujusque Academiæ nutritius clementissimus, Germaniæ hoc tempore Nestor, & Imperii præcipuum decus. Quod si Athenienses Cecropem suum, con-

Natalis principis appropinquans.

conjugii auctorem; si Lacedæmonii Castorem & Pollucem; si Ægyptii Teuthum, a quo literas acceperant; si Itali Janum, quem ob singularem prudentiam bifrontem fuisse confinxerunt; si Romani Quirinum urbis parentem coluerunt: denique alii aliis bene de se meritis eam retulerunt gratiam, ut eos post mortem numinibus æquatos Deos indigetes appellarent: quanto magis decebit nos, ut erga eos, a quibus tantum patriæ commune Bonum, Princeps ille optimus, cæterique Megapolitani Duces Illustrissimi, præstantissimæ illæ animæ, Domini nostri clementissimi, interrupta serie descendunt, gratum animum declaremus; deque ea re publica vox etiam nostra exaudiatur. Non autem totam Rerum Vandalicarum historiam recensebo: esset enim hoc laboris propemodum infiniti, nec huic actui, cui certæ a majoribus horæ præstitutæ sunt, conveniret, sed ex multis pauca quasi delibabo: ac DE GENTE VANDALICA, quæ illa, & qui ipsius mores fuerint, quantum ex antiquitate mediocri diligentia consequi potuerim, dicam.

Duces Megapolitani oriundi sunt de gente Vandalica.

Vandalorum sedes.

Vandalos Germanorum vetustissimos esse & hunc maris Balthici tractum inhabitasse, ex historiis constat. Et vetustatem quidem gentis Crantzius, qui ante annos 130. Doctorum Philosophiæ gradu ex hoc ipso loco ornatus est, & postea etiam fasces Magistratus scholastici in hac Academia gessit, Plinii & Taciti testimoniis, & epistola quadam Vandalorum, Constantino Magno inscripta, comprobat. Et Procopius initio Belli Vandalici, quod Belisarius, Justiniani Imperatoris auspiciis, in Africa gessit, Vandalos affirmat, Gothicam gentem eadem usos fuisse cum Gothis lingua. Gothos autem Germanice locutos esse non dubium est. Vestigia vero nominis in vicina Hexapoli, & in ditione Megapolitana Ducatus *Wenden:* cujus Gustrovium, Malchinum, Robelium, Warenium oppida sunt: & in Pomeraniæ Ducum titulo Cassubii & Wendi, incolas veteres Vandalos, vicinitate seu parva deflexione nominis arguunt.

Eorum lingua Gothica.

Origines

De horum Vandalorum origine, etsi nihil explorati tradi potest; vetus tamen opinio est, eaque multorum consensu firmata: Vandalos a Vandalo; quem nonnulli Germanorum anno mundi 2324. Regem faciunt, descendere. Verisimile autem est, totam Germanorum gentem, sive statim a dispersione generis humani, quæ confusionem linguarum Babylonicam subsecuta est, sive paulo post in eas orbis terrarum, quas inhabitabant, partes se longe lateque effudisse, & in his tandem oris gentem Vandalo auctore condidisse.

& migrationes.

Hi deinde Vandali, opibus & viribus aucti, ab hoc mari Balthico in plures terras, quasi colonias, exierunt. Primo enim hinc ad Mæotin venerunt: inde rursus quodam tempore versus meridiem & occidentem profecti, inter Sarmaticos montes & Istrum in Iazygum Metastanarum finibus, & in Pannonio, Constantino Imperatore permittente, consederunt, & ad extremam oram Germaniæ se extenderunt, Francosque bello vexarunt, iidem Corsicone Duce circa annum C. 406. ex his sedibus progressi Galliam devastarunt, & in finibus ejus Burgundos condiderunt. Gunderici deinde auspiciis (qui Gundericus anno Christi 429. a Dæmone conceptus interiisse dicitur) Hispaniam cæde ac rapinis miscuerunt. Denique Gensericus Rex Vandalorum, augendi imperii Vandalici cupiditate per se inflammatus, a Bonifacio, Imperatoris Valentiniani Duce bellico, excitatus, 50. millia Vandalorum in Africam duxit atque regnum in alienis terris, parvis admodum copiis, adeptus est. Unde effectum, ut Vandalorum gens iisdem fere terminis, quibus Africa, Gallia, Histria, Dalmatia, Brandeburgensis ditio, Pomerania, & Mechelnburgensis Ducatus atque Holsatia, tempore quodam contineretur. Sed regnum Africanum non fuit diuturnum; idemque fatum fuit aliorum locorum, in quibus vires & potentia Vandalorum, ut est vicissitudo rerum humanarum, in aliis attrita & comminuta, in aliis afflicta atque eversa fuit. In his quidem oris, atque hoc maris Balthici tractu Vandalicæ & gentis & gloriæ reliquiæ quædam remanserunt.

Eorum in oris Balthici maris semper reliquiæ.

Gensericus enim, in Africam movens, filium præfecerat ei parti gentis Vandalicæ, quam ipse, ad invadendas Rom. provincias profectus, domi reliquerat. Neque enim credibile est, Vandalos, sive cum ad Mæotin, sive in Gallias, sive in Africam proficiscerentur, ita emigrasse, ut non potius eo colonias ducerent, quam totam gentem populariter educerent. Quid enim esset populo laudis sitientissimo tam turpe, quid a cupiditate gloriæ, quid ab omnium gentium penitus innata habendi & dominandi libidine tam alienum? quam, cum Vandali non coacti, sed sua voluntate adducti novas sedes quærerent, eos tamen veteres, hoc est, terras totius Germaniæ fere amplissimas ita deseruisse, ut nullos ibi cultores, nullum ibi propugnaculum, caput nullum relinquerent. Supervenerunt autem ei, quam relictam domi diximus, parti gentis Vandalicæ tempore quodam Slavi, & se cum illis conjunxerunt.

Slavi se illis adjungentes; quorum ortus varie traditur.

Hos Slavos alii Henetos fuisse ajunt, eos, quos Homerus in Paphlagonia, Asiæ minoris regione, prope Phrygiam collocat: quos inde ab Antenore Trojano, post eversum Ilium in loca mari Adriatico vicina ductos Livius initio historiæ suæ affirmat. Alii vero Slavos istos ex Alpibus, Daciam ab Aquilone claudentibus, hoc est, ex Sarmaticis montibus progressos esse scribunt: Venedos autem seu Henetos & ipsos Sarmaticam gentem esse Cromerus, Ptolomæi auctoritate, evincere conatur. Utut hæc sint, illud certum est, Slavos circa annum Christi 500. in hunc maris Balthici tractum tum habitatoribus pene semivacuum irrepsisse, & se reliquiis Vandalorum ita immiscuisse, ut vulgo non tantum domos inter se conjugiis & stirpibus conjungerent, sed idiomata quoque & locutiones confunderent, atque ex duabus linguis diversis, hoc est, Slavonica & Vandalica seu Germanica tertiam novam, quam Vindicam & Vinithicam minores vocarunt, procrearent. Ex quo & hoc factum, non est

Circa A.C. 500. hic consederunt.

Eorum lingua hinc mixta.

est alienum a ratione, ut nomen Vandalorum & Vandaliæ, genti illi primævæ peculiare, ab illa proprietate recederet, & in novæ illius linguæ populo, & his ad mare Balthicum terris hæreret. Suntque ex eo tempore iidem promiscue appellati Vandali, Heneti, Vendi, Vindi, Wenthi, Venedi, Findi, Winuli & Slavi. Neque tamen novæ linguæ effictione Germanicam plane abolitam fuisse, existimandum est. Quin credibile est, idque ex comparatione similium eventuum colligi potest; in præcipuis familiis, maxime vero in domo Regia usum Teutonici sermonis remansisse. Alte defixum hæret, quod nativum est: nec levi arte aut consuetudine, in generosis præsertim ingeniis, vincitur, quicquid infixum, quicquid domesticum atque ingenitum est. Etsi autem nonnulli in ea sunt opinione, Slavos & gentem & regnum novum post Vandalorum migrationem in his oris condidisse: tamen cum ii nec Ducem certum nominent, nec quibus illa auspiciis gesta sint, commemorent; potior videtur eorum ratio, qui existimant, usque ad Gensericum (quem ne Slavi quidem suum agnoscunt, sed Vandalis largiuntur, & post cujus tempora confusionem istam, de qua dixi, factam esse, temporis supputatio demonstrat) usque, inquam, ad Gensericum universas res Vandalicas penes unum quasi Monarcham fuisse: Genserico autem regnum in Africa constituente, eoque anno Christi 477. mortuo, administrationem inter filios Genserici divisam fuisse, ita ut Honorico regnum Africæ, Visilao vero & successoribus ejus Vandalorum primo; deinde Vindorum in his terris Principatus cesserit. Qui tamen ipsi Vindi, seu, ut nos eos ex commixtione Slavorum & Vandalorum novo deducto nomine appellamus, Slavovandali, successu temporis a Saxonibus plane attriti, & in angustias quasdam Marchiæ veteris, Lusatiæque tanquam in ergastulum compacti, hodie ad tantam solitudinem, tantamque in servitutem sunt redacti, ut vere rerum humanarum conversionem humana prope majorem in iis agnoscas. Hæc autem Slavovandalia in quatuor divisa fuit omnis partes, in Septentrionalem, Orientalem, Meridionalem & Occidentalem. Ac Septentrionalem Vandaliam voco, quam complexi sunt tum Insulani, hoc est, Rani seu Rugiani, & Fimbri, tum Teutonarii, ubi nunc Rostochium & Wismaria florent. Orientalem appello, quam Pomerani & Kissini, forte in Comitatu Gutzgoviensi, & Lebusii: & Tolentii ad fluvium homonymum Neobrandburgum & Treptovium alluentem: & Circipani ad Panim fluvium, in cujus ripa sunt oppida Malchinum, Deminum, Anclamium, Wolgastum: & Rhetarii ab urbe Rethe, quæ forte hodie Robel est. Quos populos, hoc est, Circipanos, Kissinos, Tolentios, Retharios, a fortitudine bellica Wilsios seu Lutitios appellatos fuisse Crantzius auctor est. Australem tenuerunt Heruli sive Eveldi ad Havelum: & Bryzani, forte nunc Prignitii, quorum metropolis Perleberga: & Wilini & Stoderani ad Berlinum & Brandeburgum. Occidentalem denique Warnavi ad fluvium Arnum seu Varnum, ubi nunc sunt Sternberga, Butzovium, Cygnæa; & qui a versicoloribus vestibus ita dicti fuerunt, Obotritæ, quasi dicas, *die bunte Rotte*, quorum Metropolis Mechlenburgum uno a Wismaria meridiem versus milliario, a qua Metropoli Megapolitani & hæc ditio Megapolis, seu potius Mechelnburg dicta est: & Polabi ad Razeburgum: & Wagrii ad Lubecam & Aldenburgum. Definivi, Auditores, & quidem rudi Minerva, quod dicitur, definivi Vandaliam: eamque suis quasi partibus distinctam vobis uno intuitu spectandam proposui. Nunc, quod in hujus orationis dictione secunda erat propositum; De hujus Vandaliæ moribus, hoc est, Religione, Justitia & Fortitudine pauca attingam. Itaque quod ad Dei cultum attinet, a ratione haud alienum est, primos Vandalos propius a vera religione abfuisse. Quo enim res quæque ortui est vicinior, eo est sincerior. Ut autem fontes limpidi, quo longius procurrunt, eo lutulentiores fiunt: ita Vandalorum Religioni idem accidisse putandum est, ut quanto ea recederet a patrum temporibus longius, tanto majori humanarum opinionum cœno inquinaretur. Sic oracula illa vetustissima, Hammonium in Lybia, & Dodonæum in Græcia initio Scholæ fuerunt sanctorum Patrum, quæ postea degeneraverunt & domicilia Satanæ factæ sunt. Etsi autem Idololatria totum orbem Borealem quondam inundaverat: tamen inter Boreales Slavovandali fuerunt cultui idolorum omnium pertinacissime affixi: ad quam rem plurimum potuisse suspicor illam gentis antiquæ Vandalicæ cum Slavis idololatris confusionem. Ac dolendum quidem est, depositum illud veræ doctrinæ tam mala fide cum a cæteris gentibus; tum a Vandalis asservatum fuisse: cumque cœlum & terra, aër & mare Deum creatorem loquantur, tamen gentes a creatore ad creaturas, a Deo ad Diabolum defecisse. Nempe mens humana, ut semel a Deo aversa est, & veritatem mendaciis permutavit, non potest aliter facere, quin pro libidine illa sua infinita Deorum multitudinem sibi excogitet & fingat. Itaque alii alios Deos coluerunt. Romani pene omnes. Astaroth Tyriorum Deus erat: Astarte, id est, Luna, Damascenorum: Dagon Philistinorum: Baal, Chaldæorum: Moloch, Moabitarum. Sic Sueones olim Thor coluerunt, qui aëri præesset & tempestatibus; & Wodan, qui bello; & Fricco, qui paci & voluptati. Scythæ, Acinacem: Cheronenses, hastam Jovis: Norici Tibelinum seu Diabolum. Et Russi hodie metuunt & colunt Dæmonem meridianum, cujus Psal. 91. fit mentio, & quem alii, vel quod uno incedat pede, vel quod alterum pedem æneum habeat, ἐμπουσαμ vocant. Et Hispaniolensibus Indis Idolum fuit quadrupes, instar canis, quod, ut fertur, quoties illi bilis commota erat, in saltus ac montes aufugeret: ipsi vero Indi solemni pompa sollicite quæsitum atque inventum egregium illum Deum humeris in fanum reportabant. Apud eosdem Regulus quidam, Gamaretus nomine, Zemis idolum bombycinum habuisse commemoratur. Corocottum appellabant. Hic Corocottus e summo

Gentis homonyme. *Ujusque domini.* *Slavovandali tandem attenuati.* *Rerum regionis divisio.* *Vandalorum religio.* *Idololatria.* *Aliorum gentium idola.*

summo domus culmine, ubi vinctus asservabatur, sæpenumero exire atque inter feminas regii pagi ac totius circa viciniæ, Satyri aut incubi instar, oberrare, & cum iis etiam ludere familiariter & epulari, nonnunquam propter dormire consueverat. Mox cum ab eo congressu feminæ partus gemina corona insignes eniterentur, nemo ex Corocotti stirpe ortos esse dubitabat. Prius dies me deficeret, quam omnium gentium Idola enumerando persequerer. Slavovandalis autem nostris duo fuisse Dæmonum genera animadverto, Bonum & malum. Ut enim Manichæi, ita Barbari omnia secunda a Bono Deo, adversa a malo, quem sua lingua *Zernebog* appellabant, fluere & administrari nugabantur. Itaque in conviviis & compotationibus suis pateram certis verbis consecrabant, non, quemadmodum olim Athenienses ἀγαθοῦ δαίμονος tantum, sed utriusque genii & Boni & mali nomen præfati; omnemque prosperam fortunam a bono Deo, adversam a malo Deo petebant. Bonorum deinde Deorum alii erant majorum gentium, alii minorum. Inter illos numero Suantovitum & Pronen, Radigastum & Siven. Inter hos refero Faunos & Penates, & cæteros Deastros, qui erant numero infiniti. SVANTOVITUM, Regem quasi Dæmoniorum, Rugia habebat, ejusque fanum primarium, ipsaque statua in florentissima quondam urbe Arcone erat. De hujus Idoli origine hæc memorantur. Temporibus Ludovici secundi Imperatoris monachos quosdam Corbeienses Gallos in Rugiam venisse, atque ibi nomen Domini prædicasse: & in honorem S. Viti, quæ erat ejus tempestatis superstitio, erexisse templum. Credidisse aliquandiu Barbaros, sed mox ad vomitum reversos cultum Dei in cultum Dæmonis commutasse. Hoc idolum SVANTOVIT appellatum esse; cui templum & simulacrum splendidissimis sumtibus barbari dedicarint. Idolum autem tale fuit. Ingens erat in æde statua, quatuor capitibus, totidemque cervicibus: a quibus duo pectus, duo tergum respiciebant. Dextera statuæ cornu meri plenum tenebat, ex quo flamen futuræ aut ubertatis aut sterilitatis agrorum conjecturam faciebat: sinistra arcum, eaque ad latus inflexa, barba rasa, crines attonsi erant, haud procul inde frenum cum sella & ocreis gladioque suspensa conspiciebantur. Fuitque hæc statua non unius alicujus oppidi, aut provinciæ, sed omnium Slavovandalorum oraculum: cui tantum venerationis tributum est, quantum omnium pene Deorum Majestas complecteretur. Ei post lectas fruges annua stata sacrificia persolvebantur: ei libamina offerebantur solemnia, non privatis singulorum, sed publicis totius gentis sumtibus: Ei sanguine hominis Christiani, ad lanienam illam & tantum scelus forte delecti, quotannis maxima populi frequentia, inter tympana & plausus litabatur. Mira erat Flaminis tanquam regis veneratio: mira & propemodum apud Barbaros inaudita erga ipsum idoli fanum (cujus neque ambitum, neque ostia, neque aream violare & contaminari fas erat) observantia: mira & alia, de quibus Saxo lib. 4. Histor. Danor. & Crantzius l. 5. Vand. c. 12. PRONE Deus erat Altenburgensium. Forte πρόνοια Græcorum, hoc est, Natura, quæ, ut Cicero ait, nihil aliud est, quam nomen Dei, & divina ratio toti mundo ejusque partibus insita. Hæc enim a gentibus nunc τύχη a τυγχάνειν veluti autor omnium dicta est, quod universa præstet, & conficiat: nunc εἱμαρμένη ob implicatam causarum seriem: nunc ἀνάγκη ob inevitabilem ejus atque inexpugnabilem potentiam: rursus μοῖρα, quod alii aliud ingenium dispertita sit: nunc ἄτροπος, quod ejus immutabilia sint opera: nunc πεπρωμένη, quod ejus administratio ad certum finem tendat: πρόνοια denique, quod ejus providentia hominum utilitati serviat. Hæc inquam πρόνοια forte PRONE est Altenburgensium. Idolum erat columnæ impositum, altera manu vomerem, ad quem Innocentia; quemadmodum ad crateres Palices olim perjuria; explorari solebat, altera vero hastam cum vexillo tenens: tempora coronis redimitum, auribus prominentibus, pedes ocreatum, & de alterius calce tintinnabulum suspensum habens. RADAGASTI sedes & Fanum erat in oppido Rhetre. Simulacrum ejus ex auro conspiciebatur, juxtaque lectus ostro stratus. Pectus idoli clypeus, nigrum bubali caput ostentans, tegebat: manum securis militaris armabat: capiti avicula insidebat. Hic Dæmon in oppido, ut dixi, Rhetre colebatur. Quare & Rhadegast dictus est, quasi dicas Spiritum Rhetre. Gast enim lingua Slavonica Spiritum significare dicitur. Ipsa civitas novem habebat portas, lacu profundo undique inclusas. Pons tantum unus, isque ligneus ad urbem ducebat euntes: per quem tamen nemini, nisi sacra facturis, aut responsa petituris iter concedebatur. SIVE denique, quam Venerem aliqui interpretantur, Polaborum Dea erat. Hæc visebatur manibus post terga reductis: in quarum altera aureum malum, altera uvas virenti pampino adhærentes gestabat. Fuere & alia Slavovandalorum numina, sed medioxuma. itaque ea lubens prætereo. His autem omnibus Dæmonibus dicati erant Flamines, & Sacrificia constituta, multiplexque & varius cultus divinus fiebat. Solennitates & festos cæterorum Deorum, præter Suantovitum, dies, ad sortis jactum Flamen denunciabat: ut quem talus vellet, ejus Dæmonis sacra peragerentur. Confluebantque tum viri pariter & fœminæ, nupti & innupti, etiam infantes, mactabantque Diis suis hostias boum & ovium: non raro etiam homine Christiano faciebant, cujus sanguine Deos suos inprimis delectari jactitabant. Cæsa hostia, sacerdos cruore victimæ se lustrabat, idque eo, ut esset aptior captandis oraculis. Peractis tandem de more sacrificiis, populus ad epulas & lusus choreasque convertebatur. Atque in his Idololatriæ densissimis tenebris diu Slavovandali jacuere: donec eos Deus tandem inde in lucem aliquam verioris doctrinæ vocaret, quæ quidem ipsis primo sub Carolo Magno, circa annum Christi 789. illuxit. Verum variæ fuerunt Religionis & admirandæ in hac gente vices: quod partim pravitate accidit, quæ omnium hominum cordibus quasi innata & ingenerata

Slavo-Vandalorum idola, *Inpr. Suantovit.* *Ejus descriptio,* *cultus præcipuus.* *Prone,* *Radegast,* *Siva.* *horum cultus.* *A. 789. Christiana tandem inducta religio sub Carolo M.*

rata est: partim infinitæ habendi cupiditati eorum, quorum auspiciis Barbari ad Dei agnitionem pervenire debuissent, expensum ferendum est. Itaque paulo post Slavovandali, quam Christo nomina dederant, fide iterum nefarie projecta, ad Idololatriam & Dæmonum cultum relapsi sunt, a quo tamen Henricus Imperator eos denuo revocavit. Sed hoc mortuo ad vomitum redierunt. Ab Ottone igitur Magno tertium de idololatria armis dejecti, & ad suscipiendam Christianam religionem vi compulsi sunt. Suntque sub hoc tempus primum templa per Vandaliam exstrui cœpta: & Episcopæ constitutæ, & Aldenburgensis, cujus primus præses Marco Vagriorum & Obotritarum quam plurimos Domino lucratus est: & Mechlenburgensis in celeberrimo quondam oppido Megalburgio, quæ tamen postea Suerinum translata est. Imperabat hac tempestate Vandalis longe lateque BILLUNGUS, eratque regni ipsius sedes Megalburgi. Hic Billungus se quoque ad piorum cœtum adjunxerat, baptisatus a Wagone, tertio a Marcone Aldenb. Episcopo. Sed victus deinde & impulsus improbis filii Mizislai & peracerbis monitionibus, culpantis patrem, quod tanquam insaniret ita novis & non necessariis inventis (hoc enim nomine Mizislaus Christianam doctrinam vocabat) deditus esset: idololatriæ iterum se mancipavit, non quidem sine ingenti novellæ Ecclesiæ jactura. Similis fortuna Religionis fuit succedentibus temporibus, quibus veritati Christianæ summam per Vandalorum impietatem, omnia inimica atque infesta fuerunt. Billungi abnepote Godescalco ad gubernacula reip. sedente, visa est respirare Religio, & quodammodo recreari. Godescalcus enim primo Luneburgi in fide Christiana & bonis artibus instructus, mox cæde patris Udonis irritatus apostata factus, tandem iterum fidelis Christianus, totam pene Vandaliam Christo acquirebat, tantoque religionis studio exarsisse dicitur, ut sæpius sua voce populum pro suggestu publice ad pietatem & veram Dei agnitionem hortatus fuerit. O pietas! o rarum amoris Dei exemplum! Visa est, Godescalce, te & Duce & Doctore, Veritas gestire & blando vultu renidere, quod tantis incommodis hactenus debilitata, tua tandem pietate recrearetur. Verum ut nihil est in rebus humanis sinceri, ita neque tibi neque veritati sincerum hoc gaudium fuit. Fingit Aristophanes in Comœdia, quæ inscribitur εἰρήνη, rusticos Græcos, pertæsos belli Peloponnesiaci, stare eo loco, ubi pax abdite latebat, & conari admotis machinis eam inde extrahere, & velut ab Orco revocare. Cum autem læti spe pacis recuperandæ exsultarent & vociferarentur, Trygæum quendam sic loquentem facit: Nolite bonam rem male agendo corrumpere, & cavete, ne vestros clamores Cerberus ille (ita enim Cleonem, civem quendam in Attica republica turbulentissimum Poëta appellat) exaudiens hoc præclarum institutum educendi ex latebris Dearum optimam impediat. Vere idem factum est religioni Christianæ, cui inter Vandalos progressus felices Cerberus ille stygius invidit, atque adeo ipsam loco pepulit, excitatis perfidis Slavovandalis. Hi enim Godescalco regi suo manibus suis vim attulerunt, & Heroa illum, utrumque & Principem & doctorem optimum, Leontii ad summam aram inaudito parricidii scelere jugularunt. hi conjugem Godescalci Syritham, Sueonis secundi, Regis Daniæ, filiam, Ulfonis Ducis Anglicani neptem, feminam pietate & religionis amore flagrantem, omnibus fortunis atque ornamentis spoliatam, & vestibus fœde detractis nudam, præcipitem regno exturbarunt, & tandem sic afflictam atque deformatam communi luce privarunt. hi Anshelmum Episcopum Raceburgensem cum Canonicis muliebria dictu nefas & horrendum) pati coëgerunt: Megapolim urbem, & alias quamplurimas, quæ hospitia erant nascentis Ecclesiæ, tanquam vineam apri, vastarunt, cæteraque per Vandaliam innumera ita libidinose, ita nefarie egerunt, ut non homines, sed Barbaros, non Slavos, sed Diabolos ad flagellandam novellam Dei Ecclesiam egressos fuisse diceres. Etsi autem Buthue, post patris Godescalci cædem, ad Ecclesiæ vulnera alliganda omne studium omnemque operam convertebat, tamen tantus fuit Slavovandalorum furor, ut Critonis Rugiani, hominis a se alieni, crudelissimi tyranni, Idolorum cultoris, jugum in se reciperent; Buthuen autem Regem suum, Principem humanissimum, veræ de Deo doctrinæ assertorem, non tantum regno perfide exigerent, sed etiam in castro Plœnensi, cum a Critone obsidione pressus, cum fame & hoste conflictans Buthue, ab amicis non sublevatus, omni auxilio destitutus, deditionem certis conditionibus fecisset; contra tamen fidem datam crudeliter, & barbarie plusquam Scythica contrucidarent. Tandem Pribislai nostri, nepotis Buthues, principis præstantissimi, virtute effectum est, ut multis injuriis jactata atque agitata veritas Christiana locum in his terris inveniret, ubi consisteret & confirmaretur. Dixi de Religione Vandalorum: Nunc justitiam eorundem eadem, qua cepistis benevolentia, accipite. Etsi autem una cum Pietate justitia quoque a barbaris Slavovandalis exulare alicui videri possit, tamen non plane exulavit. Quæ quidem judicia Vandalorum fuerint ab eo tempore, quo Slavis primum permixti scribuntur, hactenus non reperio. Verisimile tamen est, Slavovandalos, cum & inter se conversati fuerint, & convixerint, & negotiationes exercuerint, suum inter se cuique reddidisse, neminem læsisse, honeste, quantum in ipsis esset, vixisse. Quæ enim diuturna societas esse potest, si socio suum eripias, si omni scelere socium vexes, si omni prorsus pudore exstincto ferveas feris cupiditatibus & libidinibus? At justitia mundi & regnorum & urbium vinculum est. Ea summa cum infimis, media cum utrisque connectit, conservat, conciliat. Ea Deorum honori, hominum commodo potissimum inservit. Quare existimandum est, Slavovandalos etiam justitiam inter se coluisse. In quo eos quoque officio cum Deorum gentilium, inprimis Vomeris illius Pronæi metus, tum parvi mentis nostræ igniculi continuerunt. Neque enim credibile est, hanc gentem plane a Majoribus Vandalis ita degenerasse, ut obbrutuerint, quin exploratum

Deficientes reducuntur ab Henrico Imp. iterumque ab Ottone M.

Templa episcopatusque inter eos instituuntur.

Billungi ipsis imperantis sedes Megalburgum.

Hic filiorum insultibus a relig. Christ. deducitur.

Godeschalcus ejus abnepos purioris religionis strenuus promotor.

Scelerate trucidatus; ipsius conjux ignominiose tractata.

Nefanda Vandal. & Slavorum flagitia.

Megapolis urbs ecclesiaque vastata.

Buthue crudeliter peremtus.

Pribislaus religionem Christ. restituit.

Eorum justitia colitur.

Virtutis majorum reliquiæ.

tum est, semina virtutis avitæ in Slavovandalis nostris quædam reliqua fuisse, quæ ipsi domestica disciplina tanquam cultura quadam exsuscitaverint: idque haud levibus studii veritatis, & singularis in parentes, & eximiæ cujusdam in hospites humanitatis, argumentis probari potest. Quid enim tam usitatum est gentibus, quam promissa & dicta divino adhibito numine firmare? Romani interdum per Castorem, ut feminæ; interdum perHerculem, ut viri; interdum per Pollucem, ut viri pariter & feminæ deierabant. Unde illa in Comœdiis pervulgata, Ecastor, hercle, mehercle, medius fidius, pol, perpol. Interdum Romanus solemnia juraturus, silicem lapidem manu tenens ajebat, si sciens fallo, tum me Diespiter, salva urbe atque arce, bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem. Sic Thebani per Osiriden: Siculi, per Proserpinam: Pœni, per patrios Deos: Epidaurii, per Semelem: Ægyptii per allium, porrum & cepas: Græci per terram, & fontes: Philosophi, per Socratem: Polyphemus Cyclops, per unicum oculum suum, qui videret omnia, semperque visurus esset: Æthiopes per defunctos, alii per alia jurabant. Et quid nobis Christianis ita tritum, quam deierare? quid ita frequens, quam peierare? Narrant aliquando Judæum cum Christiano disputasse, & diu habita disputatione, tandem Judæum dixisse: Qui fit, quod plures claudi, cœci & mendici inter Christianos reperiuntur, quam usquam inter gentes? Christiano respondenti se ignorare, dixit ille: Christiani nimiis perjuriis offendunt Deum suum magis, quam ullæ aliæ gentes, ideo etiam magis puniuntur a suo Deo propter perjuria & blasphemias. Et certe perjuria valde usitata sunt, his præsertim moribus, quibus antiqua officii ratio fere exolevit, & juramentis luditur, non secus, atque pueri astragulis aut sphærulis solent. quanquam is astragulorum inter pueros etiam lusus desiit, quos contra audias post tertium quodque verbum indigno Christianis modo deierare & peierare. Sed quid Slavovandali? Equidem juramentis non utebantur: nec ipsi jurabant, neque alios cogebant: satius esse rebantur servare sine juramento fidem, quam datam fallere magna Deorum ultione. Tanta erat hominum etiam barbarorum integritas! tanta in dictis & factis servandis sinceritas! quam si ad præscriptum Christi, quod est Mat. 5. examines, an non ea prope videbitur ad illud accedere. prope dico, quia quodcunque non fit ex fide, peccatum est. & omnino inter Ethnicorum virtutes, & bona piorum opera distinguendum sentio. Annon autem hoc est argumentum avitæ alicujus virtutis? an non alicujus justitiæ civilis in Slavovandalis nota, eaque non obscura? Nec vero tantum hoc in Slavovandalis laudem justitiæ meretur, sed inprimis PIETAS illa hujus gentis in parentes, omnium voce omniumque judicio simulacrum est virtutis, suum cuique tribuentis. Nefas erat Slavovandalis, adeoque scelus morte piandum, si liberi parentibus jam senio affectis mutuam gratiam pro nutricatione, summa cum benevolentia & alacritate, non referrent. Quare autem nefas? nempe ita jubebat justitia:

Jure jurando abstinebant.

Pietas in parentes.

ita volebant mores patrii: ita dictabat Lex, non quidem ῥήτραις Lycurgi, sed tabulis cordis nostri inscripta. quam quidem legem naturæ sola ciconia inter omnia bruta tuetur, ut est apud Aristoph. in avibus, & Suidam, qui auctor est, antiquitus in regum summo sceptro ciconiæ figuram poni solitam, ut ipso gestamine admonerentur Reges, PIETATEM plurimi facere oportere. Cætera vero animantia pleraque infami ἀστοργία laborant. Hippopotamus interfecto patre, matrem init. Viperæ, exesa matris alvo, in lucem prorumpunt. Scorpiones & Aranei post incubatus officium a suis fœtibus interimuntur. Cuculus, ubi adolevit, pullos reliquos cum matre curruca devorat. Sed quid Bruta dico? Inter ipsos ratione præditos homines, quibus hoc altius & rectius etiam natura inscripsit, ut omnibus pietatis officiis colant atque foveant parentes; inter hos, inquam, homines quot invenias, qui hanc legem sequantur? qui non, viperarum potius, quam ciconiæ similes esse malint? Nero matrem; Selimus Turca patrem trucidat. Tullia, conjunx Tarquinii, in cadaver etiam interfecti patris sævit. Adde his Absolonem, venustulum illum filium, patrem regno exturbantem: & Aristobulum Hircanidem, matrem squalore atque inedia necantem. Quid multis? Omnes scenæ, omnia amphitheatra, omnes historiæ ἀστοργίας exemplis personant. Et hodie, quam multi sunt, etiam inter Christianos, Absolones? quam multi Hircanides? Sed omnium gravissime tamen in Parentes peccare mihi videntur Anthropophagi, qui parentes senio confectos mactant & devorant. O immanissimam immanitatem! o barbariem, plus quam barbariem! quos vultu etiam ab aliis læsos defendi a filiis decebat, iis filiorum manibus vim inferri! quos lingua ferire nefas erat, in eos ferrum & dentes a liberis acui! striagi! quibus vita functis funus duci lex naturæ flagitabat, ad eorum corporum partes laniandas atque distrahendas, liberos, tanquam carnifices, convenire! quos honeste sepelire & terræ mandari, monumentoque quodam cohonestari conveniebat; iis liberorum linguam, pro feretro, ventriculum pro tumulo, labia pro cippo fieri! Quod si leges honestæ supplicium in Parricidas singulare excogitaverunt; quæ justa nex inveniri poterit sceleri, cui ne nomen quidem hactenus justum inventum est? quo supplicio excarnificandi erunt Anthropophagi illi, quibus etiam pietas quædam est, a filio parentem trucidari; neque tantum trucidari, sed dentibus immanissimis concidi; neque tantum concidi, sed intra præcordia recipi atque devorari? Slavovandalorum contra mihi Pietatem aspice. Ethnici erant, & barbari, non minus, quam Anthropophagi, ab omni humanitate alieni existimati. Neque tamen quisquam eorum inventus est tam insignite improbus, tam scelerate immanis, qui violare parentes vultu aut verbo auderet, nedum ut propter quos hanc lucem aspiceret, eos indignissime luce privaret. quin potius illi ipsi Vandali meminerant ἀντιπελαργεῖν: neque tantum hoc meminerant, sed, veluti ciconiæ, parentibus senio confectis reipsa testatum illud faciebant,

Ejus apud alias gentes defectus reprehenditur.

ciebant. O humanitatem in barbara gente stupendam! Homines vera de Deo doctrina imbuti, tamen parentes sæpe regno aut vita exuunt, aut injuria afficiunt; Barbari, a religione alieni, parentes omni benevolentia & amore prosequuntur. Anthropophagi parentes, ne diutius secum eos ferre necesse habeant, e medio scelerate tollunt & devorant; barbari Slavovandali, ut conspectu parentum jucundissimo quam diutissime frui, utque amicissimum illum genitorum suorum vultum quam sæpissime subire possint, omni opera, omni studio, omnibus pietatis officiis efficiunt atque enituntur. Plura justitiæ & avitæ virtutis argumenta in hac gente extitisse, nullum dubium est: quæ profecto posteris perspectiora essent, si, quemadmodum Romanis & Græcis, ita sui Slavovandalis fuissent scriptores, & gloriæ ad posteros propagatores. Unum adhuc recitabo, quanquam illud non plane sincerum invenio; Benevolentiam dico erga hospites: quam Pindarus laudans, ego, inquit, non expeto magnas divitias habere domi conditas, sed præsenti copia frui, & amicis benefacere. Hujus honestissimæ sententiæ exemplum in Slavovandalis habemus: qui advenientes soliti sunt amice complecti. Neque enim plane, quod Ptolomæus quidem scribit, hoc mare Balthicum fuit ἄξενον. Non fuit. Sed Vandali in excipiendis hospitibus popularitér alacres fuere, hospitium advenientibus, etiam a superstitione sua alienis, ultro offerentes. Quam humanitatem tanti fecerunt Barbari, ut si quis peregrinum hospitio expulisse deprehensus esset, in eum gravissime cæteris more patrio animadvertere liceret, & domum ejus atque facultates vel diripere, vel incendio consumere. Exclamarem hic, & plerorumque Christianorum inhumanitatem detestarer, si Vandalis sincera hæc fuisset virtus. hoc enim scævitatis fucique in se habuit, quod, quantum in hospites quisque elargiretur, tantum ei ex navigantibus, deprædationibus consequi liceret. Bonus quidem effectus malæ caussæ, sed qui nullo fere colore excusari potest. Tempora tamen ita tulerunt: & vicinis Slavovandalis noxii Danicæ gentis mores (apud quam tum Piraticam non minus dedecori fuisse Crantzius scribit, quam apud Lacedæmonios olim erat ingeniosum furtum, aut patrum memoria apud quosdam Germanos latrocinium) quodammodo Slavovandalos excusant. Ita enim fit: quemadmodum sæpe navigantes fluminis secundi impetu, etiam quo nolint, abripiuntur: sic non raro tempestates & vicinitatis mores nos secum, etiam invitos, aut certe imprudentes, quo nolimus abripiunt. Dixi de Religione & Justitia Slavovandalorum. Nunc ad tertium accedo, hoc est, ad Fortitudinem. Ero autem brevior & summa tantum sequar fastigia rerum, ne, dum orationem instituimus, commentaria exeant: neve excitatam atque arrectam vestram audiendi diligentiam atque humanitatem tædio quodam prolixitatis imminuam atque lædam. Itaque silentio involvam ea, quæ Anthyrius sub Alexandro M. egregia facinora perpetrasse dicitur. Nec dicam Marcomannos, qui & ipsi de gente Vandalica fuerunt, teste Tacito; nec bellum Marcomannicum, quod rerum magnitudine & difficultate bella Punica si non superat, certe æquat: ad quod conficiendum totius Imperii Romani, tunc maxime florentis, vires longe impares fuisse, testantur fulmina, precibus Christianæ Legionis, quæ postea κεραυνοβόλος dicta est, ad profligandum hostem Marcomannicum excitata. Mitto Galliam, mitto Hispaniam, mitto Africam totam: quas orbis partes Vandalica gens quondam occupavit. Taceo Stilliconem, illum Theodosii Magni generum, de quo olim dictum est, stante hoc viro stetisse, cadente eodem, cecidisse Imperium Romanum. Prætereo Odoacrem, terrorem Italiæ, orbis fulmen. Prætereo & alia plena majestatis, plena immortalitatis facta, quorum omnium gloria propria esse videtur Vandalorum, cum nondum Slavis essent permixti. Quæ tamen ipsa fama, qui rerum præclare gestarum splendor iis Vandalis est proprius, ut eum cum nostris Slavovandalis communicare necesse habeant, tanquam cum iis, vel qui ex Vandalica gente antiqua, ceu stolones quidam, enati sint, vel certe qui avitæ virtutis vestigiis summa cum laude institerint. Etenim virtute & rebus bellicis Slavovandali nostri proavis suis Vandalis nihilo fuerunt inferiores. Testantur id Saxones, quorum feritatem Carolus M. non nisi Obotritarum & Megalburgensium armis perdomare potuit. Testantur id Ottonum trium tempora, quibus cum iisdem vario & ancipiti Marte pugnatum est: testantur id Castra Imperatorum, quibus Duces non raro hæc gens exuit. testantur denique id genus alia sexcenta, quæ a Slavovandalis sunt fortiter & animose gesta, de quibus alio loco dicendi se campus uberior offeret. Habetis, Auditores, Primo de Vandalica gente, quæ sit illa, & quibus initiis progressa in plures familias, tanquam in ramos arbor, se diduxerit: ex quibus Africana læta initia habuit, tristem exitum: ea, quæ in patria restitit, rem tandem cum libertate amisit. Deinde habetis, qui fuerint Vandalorum mores & instituta. Hujus Vandaliæ Rex fuit PRIBISLAUS secundus, ille inquam Pribislaus, a quo cum cæteri Illustrissimi Megapolitani Principes, tum ULRICUS Dux, clementissimus hujus Academiæ cum cæteris nutritius interrupta serie descendunt. In quo, uti ab eo cepit, ita ut desinat hæc dictio nostra, hoc præsertim tempore, & pium est & decet. Te itaque, fili Dei, rogamus, ut Illustrissimum Principem & Dominum nostrum Ulricum, cum reliquis Megapolitanis Ducibus in multos annos conserves, & perendinum diem, qui ipsius Celsitudini natalis est, felicem & prosperum sæpissime Celsit. ipsius recurrere facias. Tendit ad te manus Germania, tendit Megapolis, tendit hæc civitas, tendunt hi parietes, intra quos hoc die, publica hujus Academiæ lætitia, actum hunc promotionis celebramus, & tibi suum Nestora, tibi suum Dominum, tibi suum Parentem, tibi suum Nutritium commendant. Age pie Christe perge, cum totam Illustrissimam Ducum Megapolit. familiam, tum hunc optimum Principem tueri, eumque in hac senecta manibus tuis sustentare, ut sub ejus Celsitudinis patrocinio Ecclesia incolumis sit, Pax & Justitia floreant, & cives sint quam diutissime beatissimi.

Hospitalitas. *Fortitudo.* *Anthyrius memoratur.* *Marcomanni.* *Alibi patrum a Vandalis.* *A Pribislao Rege descendit Ulricus Megap. Dux.*

XIX.

Historia Ecclesiæ Rostochiensis seu Narratio de INITIO ET PROGRESSU LUTHERANISMI IN URBE ROSTOCHIO.

AUTORE

LUCA BACMEISTERO.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI SALVATORIS JESU CHRISTI.

Ingressus de Reformatione a D. Luthero suscepta.

§. 1. CUm inenarrabili misericordis DEI beneficio sincerum Evangelium de Filio DEI Domino nostro JESU CHRISTO, quod aliquot seculis in horrendis tenebris Regni Pontificii latuerat, & prope deperditum videbatur, rursus in lucem productum esset, Ministerio D. MARTINI LUTHERI Islebiensis, Monachi Ordinis Augustini, quem DEUS suo consilio & bonitate ad tantum Opus Reformationis Religionis & restitutionis veræ Doctrinæ elegerat, & præstantibus ingenii, sapientiæ, eloquentiæ, magnitudinis animi, zeli ardentis, aliisque Spiritus sui Sancti donis ad tantam rem necessariis instruxerat, initium relucescentis Evangelii per LUTHERUM Witteberga factum est, propositis ab eo publicis Thesibus contra Indulgentias quas nundinator quidam & sacrificulus JOHANN. TETZELIUS Pirnensis Misnicus, jussu LEONIS Pontificis, & Archi-Episcopi Moguntini Cardinalis vendebat omnibus, eas pecunia ementibus, & impudenter vim earum efferebat. Propositæ fuerunt hæ Theses à LUTHERO pridie Calendarum Novembr. 1517. & affixæ ad fores Templi Arcis Wittebergensis. His Thesibus cum TETZELIUS & alii Pontificii responderent, & duriter in LUTHERUM undique invehe-rentur, occasio data est LUTHERO, ut & Theses illas suas defenderet, & paulatim plures Articulos Doctrinæ Christianæ ex verbo Dei dilucidius explicaret, & *hominem illum sceleratum ac filium perditum, qui in Templo Dei sedet, ostentans semet ipsum ut Deum,* sicut Pauli verba habent 2. *Thessal.* 2. *Papam* scil. *Romanum* demonstraret, NON ESSE VERUM EPISCOPUM ET VICARIUM CHRISTI, SED ANTI-CHRISTUM A PAULO ET JOHANNE PRÆDICTUM. Cum vero Deus sua bonitate & potentia LUTHERUM ut fidelem & ad tantum opus electum Ministrum suum contra omnem vim Papæ, Cæsaris, Regum, Principum, totiusque Mundi mirabiliter defenderet, & Principem Electorem Saxoniæ FRIDERICUM autoritate, sapientia, & potentia in Imperio valentem ei conciliasset & adjunxisset, longe lateque in Germania lux Evangelii per scripta LUTHERI ejusque Discipulos, Viros eruditione, facundia, magnitudine animi præstantes sparsa est, & Ecclesiæ passim reformatæ ac constitutæ. Atque eo modo in Saxoniæ loca maritima & in hanc quoque urbem Rostochium vera Evangelii Doctrina pervenit.

De Joach. Slutero, Rostochiensium Prot-Evangelista.

§. 2. Ejus *primus Doctor* sincerus fuit DN. M. JOACHIMUS SLUTER, Domicii oppido in hac ditione Megapolensi ad Albim sito, ex honestis Parentibus natus, qui D. LUTHERUM Wittebergæ docentem audiverat. Cœpit autem is primum docere purum de filio Dei Jesu Christo Evangelium in Templo S. Petri, anno a nato Christo 1523. Instituerat aliquandiu ante Juventutem in Schola eidem Templo adjuncta singulari fide, unde in notitiam & familiaritatem civium quorundam pervenerat, quod filios eorum erudivisset. Cumque multis modis impedire hunc SLUTERUM docentem conarentur sacerdotes Pontificii, Theologi in Academia, adeoque totus Senatus urbis, imo etiam urbe eum ad tres anni quadrantes ejecerunt; tamen Deo ita disponente defensionem ejus suscepit Illustriss. Princeps Megapolensis HENRICUS, qui jam ante puriorem Evangelii Doctrinam amplexus erat, & ut Patronus ejus Ecclesiæ, *Pastorem* ipsum constituit munusque docendi in dicto Templo ei commendavit. Fuit autem tantus Auditorum paulatim concursus in Templum Petrinum, ut omnia ejus loca & circuitus quoque Templi superiores pleni & conferti essent Auditoribus, quoties habebantur conciones à SLUTERO, præsertim diebus Dominicis, quibus ternas habuit conciones. Tandem igitur æstate coactus fuit propter nimium calorem ex multitudine hominum excitatum in cœmiterio sub magnâ & late extensa tiliæ arbore versus portam S. Petri concionari ex cathedra ibidem posita, populo ex omnibus cœmiterii partibus & in fenestris vicinarum ædium consistente, & magno studio docentem audiente: Etsi vero Senatus urbis huic SLUTERO valde infensus fuit, tamen aliquorum ex illo ordine corda aperuit Deus, ut semel audita concione SLUTERI, deinde magis audire eum desiderarent. Horum unus fuit Parens DN. THOMÆ GERDES, postea Consulis Rostochiensis facti 1562. qui adeo delectatus fuit donis & pietate SLUTERI semel auditi, ut

ut ad matutinam ejus concionem in tenebris præferente parvam laternam Filio isto suo semper postea accesserit, metuens Consulum & Senatus reliqui offensionem, qui severe interdixerant omnibus in suo ordine, ne Hæretici illius (sic enim SLUTERUM vulgo appellarunt) conciones quisquam accederet. Hæc ex ipso DN. Consule p.m. olim audivi, qui & hoc addebat, se quoque eadem occasione cœpisse SLUTERUM amare ac magnifacere, & veram Religionem ex ore ipsius didicisse. *Collegam* seu *Diaconum* postea accepit SLUTERUS quendam PASCHASIUM GRUWEL, virum pium & bonum, qui labores ejus in docendo & administrandis Sacramentis fideliter sublevavit. Ab hoc SLUTERUS, cum ad honestum conjugium animum applicasset, juxta verbum & mandatum Dei, publice cum sponsa sua, Filia civis honesti Fabri ferrarii copulatus est in maximo hominum concursu 1528. Nam sacerdotum Nuptiæ insolitæ fuerunt ab aliquot seculis, postquam a Pontifice Romano GREGORIO VII. prohibitum est Conjugium Sacerdotum circa annum Christi 1075. unde ignominiosum & abominabile visum fuit hisce etiam temporibus, quibus exorta luce Evangelii Sacerdotes & personæ Ecclesiasticæ Matrimonium publice contrahebant, id quod LUTHERUS quoque fecit Wittebergæ die 13. Junii 1525. de quo tamen etiam tum fuerunt varia Doctorum & sapientum judicia.

Tandem post multas pressuras, odia, persecutiones hostium suorum variaque pericula M. SLUTERUS consummato cursu suo & fide servata, pie & placide in vera agnitione & fide Redemptoris sui Christi obiit ipso die Pentecostes 1532. postquam quadrante anni ante toxicum in convivio quodam sibi propinatum, in cantharo hausisset, quo paulatim contabuit. Sepultus est in cœmiterio S. Petri, & lapidi sepulchro imposito, hæc inscriptio addita: *Sepultura M. JOACHIMI SCHLüTER, qui anno 1523. Evangelium in hac civitate pure prædicare incepit, propter quod intoxicatus obiit in die Pentecostes* 1532. Sed Historiam primi hujus Evangelistæ & Viri divinitus excitati M. SLüTERI, prolixius & singulari studio descripsit Reverendus Vir DN. NICOLAUS GRIESE, Minister divini verbi ad S. Catharinam, ad S. Lazarum, & in cœnobio Virginum ad S. Crucem, in Chronico suo: *de exortu & propagatione sinceri Evangelii Christi in Germania & hisce etiam Saxonicis locis;* quod Chronicon adjunctum est Libro illius, cui titulum fecit: *Speculum Anti-Christi Pontificatus.*

De Paschas. Gruwel, Joach. Schrædero, Dn. Bartholdo, M. Val. Curtio, & Ant. Beckero.

§. 3. Is, quem antea dixi Collegam fuisse M. SLUTERI, PASCASIUS GRUWEL postea Warnemundam vocatus est ut Ecclesiam ibidem velut Pastor bonus doceret ac gubernaret. Natus ille fuit Leontii Marchiæ oppido cis Albim, quod usitate *der Lentz*, & in juventute sua LUTHERUM quoque docentem Wittebergæ audivit. Cumque multis annis magno zelo gloriæ Dei & salutis Auditorum veram Evangelii doctrinam in hac urbe & Warnemundæ propagasset, incidit postea in gravem morbum, in quo varie eum tentationes internæ invaserunt, præcipue de indignitate sua & de abjectione. Ideoque ut & morbus curari rectius posset, & animæ valde afflictæ remedia consolationum ex verbo Dei adhiberi possent a Concionatoribus, Warnemunda Rostochium devectus est in ædes DN. JOACHIMI SCHRöDERI, Pastoris tum ad S. Petrum, ubi per aliquot septimanas permansit. Accessi eum ego, & alii ex Ministerio sæpius consolandi causa, rogatus, ut nobis assideret, recusavit, dicens, se indignum esse etiam alloquio nostro. Tandem tamen Dei beneficio ex tentatione eluctatus & ad se reversus, piam confessionem DN. JACOBO *METZMACKER* Diacono ad S. Petrum edidit, & absolutione accepta sacra Eucharistia usus est, ac postea die 22. Apr. circa vesperam 1563. pie & placide in Domino obiit in ædibus dicti Dni. Pastoris, ac biduo post corpus defuncti in oppidum Warnemundam avectum est, ibique honorifice sepultum in templo illo. DN. M. SLUTERO in *Pastorata Petrinæ Parochiæ* successit DN. JOACHIMUS SCHRöDER, cujus antea facta est mentio, idque ex vocatione Illustrissimi Principis Megapolensis, qui SLüTERUM defenderat. Et paulo ante quidam DN. BARTHOLDUS *in Templo S. Jacobi* sinceram Evangelii doctrinam prædicare cœpit, licet multum contradicentibus Canonicis ibidem & Doctoribus in Academia ac civibus nonnullis. Sic & DN. VALENTINUS CORTTE, unde CURTIUS postea dictus, in templo S. Spiritus docere cœpit, egressus ex Cœnobio Franciscanorum ad S. Catharinam, & per JOACHIMUM SLüTERUM conversus. Is post aliquot annos Lubecam vocatus ad Ministerium Ecclesiasticum; tandem Superintendentis munus post mortem HERMANNI BONNI primi illius Ecclesiæ post redditam Evangelii lucem Superintendentis Theologi doctissimi & celeberrimi adscitus est.

Crescente vero paulatim magis magisque luce Evangelii in hac urbe ex prædicatione M. SLUTERI, etiam *in templo S. Nicolai* quidam DN. ANTONIUS BECKER dictus docere veram de Filio Dei Jesu Christo doctrinam cœpit, cui etsi se valde opponeret, Pastor illius templi DN. JOHANN. KATTE Scholasticus, Prælatus Ecclesiæ cathedralis ad S. Jacobum Vir magnæ tum autoritatis, tamen ille fortiter & constanti animo progressus est, multis civibus piis eum tuentibus & præsertim Illustrissimo Principe HENRICO, cujus jus Patronatus illius Templi erat.

De Mattheo Aquila, Bartoldo, Petro Habenoldi, Sluteri adjutoribus quomodo ab iis Eccles. & Scholastice rei constitutio perfecta sit & a viris Politicis J. Oldendor-

§. 4. Eodem modo *in Templo D. Virgini Sacro*, DN. MATTHÆUS *EDDELER*, quem postea *Aquilam* Literati nominarunt, 1530. vivo adhuc SLUTERO prædicare Evangelium cœpit in ipso Paschatis festo, ubi *fructus & beneficia mortis & resurrectionis Christi explicans, & quod Apostolos suos prædicare Christus jusserit Pœnitentiam & Remissionem peccatorum inter omnes gentes de vera Christiana & salutari pœnitentia in verbo Dei & ab ipso Christo tradita, Auditores erudivit, eamque a pœnitentia illa, quam huc usque Papistæ docuerant & adhuc*

pii opera illis præsto fuerit?

huc docebant, distinxit, quod ad eam non pertinerent contritio, confessio omnium peccatorum coram Sacerdote, & satisfactio a Sacerdote injuncta, sed sufficeret contritio ex Lege agnoscens peccatum & COR CONTRITUM Deo offerens, & FIDES apprehendens Christum & meritum mortis & sanguinem ejus; quam sequeretur ut fructus NOVA OBEDIENTIA. Sicut & sequenti Dominica Quasimodogeniti: de Absolutionis potestate Apostolis & successoribus eorum in Ecclesia tradita ab ipso Christo, & quo pacto ea recte usurpanda esset erga peccatores resipiscentes: Et rursus; qualis esset retentio peccatorum, & inde secuta Excommunicatio erga impœnitentes, cujus huc usque magnus in Ecclesia abusus fuisset. Item: de vulneribus Christi, quorum cicatrices discipulis monstrasset, & quo pacto omnes pii ex illis & ex sanguine ejus hinc effuso firmissimam consolationem haurire deberent, juxta Augustini dictum: TURBABOR, SED NON PERTURBABOR, QUONIAM VULNERUM DOMINI RECORDABOR. Hisce concionibus plurimi Auditores ad Christum & veram in ipsum fidem conversi sunt, relictis erroribus Papisticis, magisque diligere cœperunt SLUTERUM, ac cupidius audiverunt docentem, inter quos etiam nonnulli ex Senatu Urbis fuerunt. Aliquanto ante Cives in *Parochia Jacobæa* precibus obtinuerunt apud Senatum, ut sibi quoque in Templo sincerus Evangelii Doctor concederetur; atque fuit is quidam Dn. BARTOLDUS dictus, unus ex Discipulis M. SLUTERI. Hic cum aliquamdiu Evangelium ibidem prædicasset, a Canonicis illius Templi, (quod cathedrale erat) rursus a docendi munere remotus est, Senatu, in quo plerique adhuc Pontificii erant, illis etiam gratificante. Sed idem Dn. BARTOLDUS sequenti anno in locum suum restitutus est, postquam obiisset Dn BARTHOLDUS MOLLERUS Collegii Canonicorum Decanus & Academiæ Rector 1530. qui vir magnæ auctoritatis & doctrinæ ejus temporis habebatur. Et crescebat alioqui divina annuente gratia, indies magis magisque fructus Evangelii per SLUTERUM & alios ejus Collegas prædicati, ut quotidie Dn. Jesus plures adderet congregationi Ecclesiæ in hac urbe, qui salvi fierent, sicut in *Actis Apostolorum c.* 2. dicitur. Etsi igitur M. SLUTERUS & hi, quos dixi, Collegæ & Discipuli ejus multas sustinerent afflictiones & persecutiones, tamen confortabat eos Dominus, & cooperabatur Ministerio eorum, ut SLUTERUS etiam ante beatum obitum suum maximam inde voluptatem caperet, & Deo gratias pro tam felici Evangelii cursu ageret. Ita ergo paulatim plures Evangelii Præcones in hac urbe divinitus excitati sunt, inter quos & Dn. PETRUS HAKENDAL fuit, qui postea multis annis una cum Dn. EDDELERO Christi Ecclesiam *in Templo divæ Virginis* docuit & gubernavit. Quibus licet se Plebanus ejus Templi (ita enim tum Pastorem appellarunt) acriter opposuit, una cum Sacerdotibus aliis, quorum XII. & plures in eodem Templo fuerunt, tamen illi in prædicando Evangelio sincero fideliter & constanter progressi sunt, non modo civibus sed etiam potissima Senatus parte Evangelium amplectente, & curam piorum Ministrorum majori benevolentia suscipiente. Inde ergo factum, quod in initio anni 1531. Senatus Pontificiæ Religionis primarios Pastores & Collegii Canonici Prælatos ac Sacerdotes & ex altera parte sex illos sinceri Evangelii Doctores in Grapheum convocaret, certasque *Leges seu Articulos* scripto comprehensos utrisque proponeret *de Forma Doctrinæ ex ipsis sacris Bibliis desumenda & tradenda Auditoribus ad illustrationem gloriæ Dei & salutarem Ecclesiæ ædificationem; de ceremoniis piis, gravibus & ad bonum ordinem pertinentibus, instituendis, & abrogandis inutilibus; de conventibus & mutuis colloquiis concionatorum singulis septimanis habendis; de fovenda & conservanda mutua concordia; de moderandis concionibus & vitandis conviciis ac criminationibus in adversam partem, quibus turbarentur & exacerbarentur cives; de piis Psalmis ante & post conciones in Ecclesia cantandis, & similibus rebus necessariis.* Ad hos Articulos ita responderunt Evangelici Concionatores peculiari scripto, ut satisfacerent Senatui, & hunc magis sibi veræque Religioni conciliarent: Pontificii vero, licet Senatus in curia cum eis per totum diem graviter & sedulo egisset, ut approbarent & ipsi Articulos a Senatu propositos, & cum aliis Evangelicis consentirent; nihil tamen efficere apud pertinaces & obstinatos potuit. Quare postridie illorum nonnullis, qui *in Templo divæ Virginis* sacra hactenus administraverant, quorum Plebanus seu Pastor erat Dn. M. NICOLAUS FRANCKE (qui & Præpositus Collegii Cathedralis ad S. Jacobum fuit, multis annis post *Præpositura die Probstey*) interdixit Senatus, ne Missas amplius Papistico more celebrarent, quod & in aliis Templis Parochialibus paulo post prohibitum est. Ita ergo deinceps in Templis primariis cœna Domini juxta institutionem Christi & præscriptum *D. Lutheri in libro de Missa Germanica & ordine cultus divini anno* 1524. edito & postea *in parvo Catechismo*, administrata fuit, licet multum frementibus & indignantibus Pontificiis & sacrificulis, quorum non pauci adhuc in urbe erant. Edidit autem LUTHERUS, ut hoc obiter addam, *Catechesin* primum *majorem*, in qua plene & dilucide explicat partes præcipuas Doctrinæ Christianæ, ut & Pastores & Auditores rectius intelligere possent, quid singulæ illæ partes complecterentur Doctrinæ, & quo pacto Doctrina illa ad pietatem veram, agnitionem essentiæ & voluntatis Dei, ad dilectionem Dei & proximi, ad fidem in Christum, ad precationem piam Deoque placentem; ad veram & salutarem pœnitentiam, ad legitimum usum Sacramentorum a Christo institutorum recte & utiliter accommodanda esset. Ingenti enim bonitate Dei etiam in mediis tenebris Papisticis conservatæ fuerunt Catecheticæ illæ partes Doctrinæ divinitus traditæ; ut, Decalogus, Symbolum Apostolicum, Oratio Dominica, & Verba Institutionis Baptismi & Cœnæ Dominicæ, licet depra-

vatio

vatio accessit per falsas Opiniones & Traditiones humanas, quas Deus per *organon suum electum Lutherum* detexit, repurgavit, & abjecit ex Ecclesia sua. Aliquanto post, cum *Visitatio Ecclesiarum in Ditionibus Electoris Saxoniæ JOHANNIS* 1528. *habita esset*, cui etiam interfuit ipse LUTHERUS; edidit *Catechesin* illam *minorem*, quam & *Enchiridion* inscripsit pro rudibus Pastoribus & Rusticis in pagis, occasione ex dicta Visitatione sumpta, sicut ipse in *Præfatione Catecheseos* illius refert; *cum vidisset & comperisset coram quanta inscitia esset non solum in populo, sed in multis etiam Pastoribus de Articulis Doctrinæ Christianæ, ut neque partes præcipuas Catechismi scirent, neque si recitare nossent, eas intelligerent, aut explicare aliis possent.* Editio illa Catecheseos minoris facta est 1529. Hi igitur libri cum prodiissent, & in hæc quoque loca & nostram urbem perducti essent, mirum in modum promoverunt Evangelii veritatem & ab omnibus, qui eam sectabantur, magna cum aviditate & voluptate lecti sunt; atque hoc modo *in Ecclesiam & Scholam Catechesis Lutheri vivo adhuc Slutero introducta est, magna cum utilitate Auditorum & profectu pietatis in juventute.* Simul etiam *Psalmi Lutheri Germanici* prodierunt, qui *in Templis & Scholis post abrogationem Missarum in cultu divino decantati sunt, etiam Diebus Feriatis ante & post concionem sacram, idque auctoritate Senatus etiam accedente.* Eodem tempore Syndicus Reip. hujus fuit JOHANNES OLDENDORPIUS J. U. D. Hamburgi natus, cujus excellens fuit eruditio & in jure dicendo peritia & usus, quod & scripta ejus testantur, quæ extant & apud Jurisconf. magni fiunt. Hic veram Religionem quoque amplexus jam erat Hamburgi & Wittebergæ, ubi LUTHERUM, PHILIPPUM & alios Theologos ac præstantes Viros audiverat docentes, ac propterea Senatum ad amandam & propagandam Religionem hanc & abusus pontificios abrogandos graviter hortatus est, ejusque consilio maxima pars Senatus paruit divino etiam haud dubie instinctu. Idem quoque autor fuit Senatui, ut *scholam in cœnobio S. Johannis* constitueret, & disjunctas in singulis Parochiis Scholas in hanc unam conjungeret. Constabat enim hoc *cœnobium*, (antequam dirueretur ab Illustrissimis Principibus JOHANNE ALBERTO & ULRICO urbem tum captam tenentibus 1566.) pulcherrimis multis & ædificiis concameratis, & columnis lapideis fulcitis, in quorum aliquibus etiam postea nonnulli Professores, Ampliss. Senatus maxime Jurisconf. & Medici lectiones suas publ. proposuerunt, ut: D. GISBERTUS LONGOLIUS, D. JOHANN. STRUBIUS, D. ALBERTUS KNOPPERUS, L. JOHANN. GOLL Medicus, & alii. Et unum inprimis amplum & insigne ædificium fuit, frontispicio suo obversum *Plateæ lapideæ* & contiguum Templo, in cujus inferiori parte Monachi confitentes soliti fuerunt audire & absolvere, unde dicebatur *das Beichthauss*. In superiori contignatione *Bibliotheca* erat, *ex qua multos veteres libros manuscriptos & excusos MATTHIAS ILLYRICUS permissu Senatus acceperat ad usum HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ, QUÆ TUM COLLIGEBATUR ET DESCRIBEBATUR MAGDEBURGI.* Chirographo autem suo reddito Senatui, & deposito rursus in Bibliothecam istam, promiserat librorum illorum restitutionem. Chirographum illud vidi cum adjuncto Indice librorum ablatorum, sed non intellexi, eos unquam restitutos fuisse. Cæteri libri non magni usus venditi sunt jussu Senatus a *Secretario* ejus temporis BERNHARDO LUSCOVIO; meliores vero translati in Bibliothecam Templi Mariani. Etsi autem *schola inferior*, de qua ante dixi, in cœnobio illo commodissimum habuit locum, tamen aliquot annis post iterum distracta est, cum D. OLDENDORPIUS, Syndicus, hinc in Academiam Marpurgensem vocatus est, ubi etiam obiit; & JOHANN. NOVIOMAGUS quoque Professor Artium in Academia, & simul Inspector Scholæ a Senatu constitutus, hinc Daventriam ad Scholæ illius urbis gubernationem discessisset. Collegæ etiam Scholæ, quorum unum fuisse tum audivi LUCAM RANDOVIUM, inter se dissidere cœperunt, destituti *Rectore* valente auctoritate, ac Magistratu carente fideli monitore, & Ministerio nondum recte constituto; unde factum, ut superiores Collegæ gregem aliquem puerorum collectum in propriam seu privatam scholam juxta singula Templa Parochialia abduxerint.

§. 5. Sed redeo ad negotia Ecclesiastica. Anno Christi 1531. Senatus Urbis ex *Templo S. Spiritus* DN. VALENTINUM CURTIUM, (cujus & supra mentio facta est,) transtulit in *Templum divæ Virginis*, ac *Pastorem* ibidem constituit, ut *Collega* esset MATTHÆI EDDELER & PETRI HAKENDALII. Sic & *in Templo S. Jacobi* eod. anno DN. 15. post Trinit. jussu Senatus DN. BARTOLDUS, (qui sinceram Evangelii doctrinam ibidem prædicaverat,) primum Cœnam Domini juxta Institutionem Christi & præscriptum Catecheseos LUTHERI administrare cœpit adjuvante simul DN. ANTONIO *ad S. Nicolaum Concionatore*, & Ludimoderatore ac pueris ex ejusdem Templi Schola ibidem Psalmos germanicos LUTHERI canentibus. Hæc res quamvis cum maxima indignatione & fremitu Canonicorum excepta est; tamen quia Senatus urbis & civium communitas maxima ex parte jam Evangelium amplexa erat, & inter se ita convenerant, ut veteres Papisticæ & impiæ ceremoniæ & abusus in omnibus Templis abrogarentur, nihil efficere vel impedire potuerunt.

Res Ecclesiæ in templis S. Spiritus, Divi Jacobi & Nicolai a. 1531.

§. 6. Sequenti anno 1532. *primus hujus Ecclesiæ ex tenebris Papisticis mirando Dei beneficio erutæ Evangelista & fidelissimus Christi Minister JOACHIMUS SLUTERUS* in vera fide & invocatione filii Dei placide obiit ipso die Pentecostes ex toxico sibi propinato, quo paulatim contabuit; ut & supra in vita ejus dictum est. Magno cum dolore omnium piorum & bonorum in hac urbe honorifice sepultus

Joach. Sluteri obitus & Val. Curtii nuptiæ 1532.

pultus est in *cœmiterio S. Petri*. *Ministerio* suo fideliter & feliciter per Dei gratiam præfuit *annis IX.* ingenti cum fructu Ecclesiæ per eum in hac urbe collectæ, cujus assidua incrementa & Evangelii amplissimum fructum, Christus eum videre voluit, dum viveret, ut eo lætiori transitu ex hac Ecclesia in cœlestem migraret ad DN. suum, cui tanta fide & constantia serviverat. *Ætate* fuit cum moriretur media paucis ultra *XL. annis*. Paulo ante obitum ejus DN. *Valentinus Curtius Pastor ad Divam Virginem* nuptias suas celebrarat, cujus deductioni in Templum ad copulationem plerique Consules & Senatores interfuerunt honoris causa, & ut testarentur, se jam amare Evangelium Christi & sinceros ejus Ministros venerari. Illud etiam cum cognovisset *Sluterus* decumbens magno & affectus gaudio, quod præsentiam Christi & virtutem Evangelii a se primum hic prædicati inde perspiceret, ac Mosen & Aaronem ingenti Dei bonitate jam conjunctos esse, idemque sentire secundum JEsum Christum cerneret.

Post Sluteri obitum rei sacræ progressus intra & extra urbem.

§. 7. Post *Sluteri* beatum obitum Pastores & Ministri in omnibus Templis hujus urbis summa fide & ardenti zelo sinceram Evangelii prædicationem propagarunt, Errores Papistarum graviter taxarunt & refutarunt, & locupletiorem indies Ecclesiam Christo per Verbum eorum operante reddiderunt. Et inprimis frequens habuit Auditorium *Dn. JOACHIM. SCROEDER successor Sluteri* (ut antea diximus) *in Templo St. Petri*. In reliquis etiam Templis tum in urbe etiam *in cœnobio virginum*; tum extra urbem *ad S. Georgium* Senatus sinceros Evangelii Prædicatores constituit, qui fideliter officio suo functi, magis magisque idolomaniam Papisticam expurgarunt, & Christo Ecclesiam plantarunt. Nullibi tamen pertinaciores in Papisticis erroribus reperti sunt quam *in cœnobio Virginum ad S. Crucem*, quæ nec Consulum nec Pastorum Ecclesiæ monitis & institutioni ex verbo Dei parere, aut locum dare voluerunt.

Scholæ in monasterio S. Johannis constitutio 1534. & quomodo M. Henricus Arsenius causæ meliori restiterit.

§. 8. Anno 1534. Schola illa Trivialis, de qua antea dictum est, ex IV. Scholis Templorum Parochialium conjuncta, in monasterio S. Johann. ex consilio *D. Johann. Oldendorpii* constituta fuit, Monachis partim consentientibus partim discedentibus alio. Eodemque anno Monasterium Franciscanorum Monachorum in Nosocomion, ubi Pauperes deinceps habitarent & alerentur, conversum est. Cœnobium vero S. Michaelis, Fratrum vulgo dictum, in quo varii Mechanici & Laici fuerunt, etiam Typographia, ad Scholam privatam & juventutis institutionem deinceps jussu Senatus destinatum est. Nam fuerunt in eo Viri docti ad eam rem idonei, inter quos & *M. HENR. ARSENIUS* fuit, qui diu post vixit, & in superstitione sua perseverans ita obiit, & absque piis ceremoniis in templo Cœnobii a fratribus superstitibus sepultus est. Fuit alioqui Vir ille probus & eruditus & Collega *M. Johann. Posselii* Senioris in Pædagogio juxta Templum S. Jacobi, ubi privata illi Collegia & exercitia Studiosis admodum utilia habuerunt. Monitus vero a *D. Simone Pauli*, me, & aliis Ecclesiæ Ministris, obstinatus in insitis erroribus permansit, inde etiam contracto in nostram Doctrinam odio aliquo, quod nonnulli in Templo Jacobæo ex cathedra Præsentem asperius perstringerent, & quasi digito notarent; id quod ipse interdum in concionibus audivi.

Val. Curtius h. a. ad Lubecenses avocatus & conventus Ministrorum Hexapoleos Lubecæ 1535. habitus, cui ex Rostochiens. Henr. Techens interfuit. &c.

§. 9. Eodem anno *Dn. Valentinus Curtius* Pastor ad divam Virginem Lubecam vocatus est ad munus Ecclesiasticum, cui Senatus urbis substituit quendam *HENRICUM TECHENS*, virum doctum & facundum. Hic sequenti *anno 1535. conventui Theologorum ex sex urbibus, Lubeca, Hamburgo, Brema, Rostochio, Sundio & Lunæburgo*, qui *Hamburgi* habitus est, nomine hujus civitatis interfuit, adfuerunt tamen etiam Politici. *Decreta ibi facta sunt contra Papistas, Anabaptistas & Sacramentarios, ne in hisce urbibus ferantur; de Augustana confessione amplectenda & in publ. doctrina sequenda; de conformitate Doctrinæ & ceremoniarum, quantum quidem in his pro cujusque Ecclesiæ ratione & usu fieri potest; de cantionibus piis in latina & germanica lingva usurpandis in Ecclesia; de administratione Sacramentorum; de concionibus catecheticis; de disciplina Ecclesiastica; de vocatione Ministrorum Ecclesiæ; de Bonis Ecclesiasticis, unde honeste illi alantur & similia alia.* Cum vero idem *Henricus Techens* restituta post aliquot annos Academia per *M. Arnoldum Burenium* & alios ejus collegas aliunde accersitos tam a Principibus quam a Senatu, in contentionem aliquam incidisset cum Professoribus Academiæ, quod de collatione Graduum Doctoralium & Magistralium, deque ceremoniis, quæ usitate adhibentur, scoptice & imprudentius locutus est, (quamvis & ipse postea gradum Magistri assumpsit,) deserto Ministerio hinc discessit, & se contulit in oppidum Boitzenburg, unde forte oriundus fuit, ibique civicam vitam egit: tandem etiam in Senatum lectus & Consul ibidem factus est.

Academiæ restauratio per Arnold. Burenium & alios per id tempus vocatos doctores.

§. 10. Nepotem ex filia *HENRICUM DRINGENBERG* reliquit, qui jam Pastorem agit in Parochia Gebelstorp. Sequentibus annis in omnibus hujus urbis Templis sinceri Evangelii Pastores & Ministri constituti sunt, qui propagarunt veram Religionem in tota urbe, licet nonnulla Zizania Pontificiæ superstitionis in ea adhuc per annos complures reliqua manserint. Et Academia quoque fere collapsa & vasta quasi reviviscere cœpit, & restitui per *M. ARNOLDUM BURENIUM*, qui Præceptor fuit Illustrissimi Principis *MAGNI, HENRICI*

Megapolensis Filii electi Episcopi Sverinensis, & ab eo in omni genere doctrinæ liberalis præclare instructi. Is enim Rostochium veniens, & collegia aliaque studiis apta loca videns, potestate a dicto Principe *HENRICO* accepta, initio privatim docere cœpit, deinde etiam publ. in *Philosophia* inprimis vero *Ciceronis scripta* enarravit, & cœtum aliquem studiosorum hac sua fide, industria, & diligentia collegit, habitavitque in *domo seu Collegio Aquilæ* sic dicto, ubi multos secum privatos discipulos habuit ex præcipuis familiis vicinarum urbium, quos honesta disciplina & sedula institutione rexit. Hujus exemplo & Senatus urbis *Instaurationem Academiæ* suo loco innuit, vocatis ex Academia Coloniensi aliquot eruditis viris an. 1542. nimirum *Gisberto Longolio* Medico, *Johanne a Brunckhorst*, Noviomago Philosopho, *Joh. Strubio*, JCTO. *Petro Capitaneo* Medico; ad quos ex parte Principum accesserunt *Jacobus Bordingus* & *Georgius Curio* Medici, *Henricus Smedenstede* Lunæburgensis, Theologiæ Doctor, & aliquando post *D. Johannes Aurifaber* Theologus, *David Chytræus* & alii. Atque hoc modo tam Academia quam Ecclesia pluribus viris doctis abundare ac magis efflorescere cœpit.

De Henr. Smedenstede, Jo. Aurifabro Georg. Veneto, Tilem. Heshusio aliisque in Eccl. & Acad. circa a. 1550. vocatis doctoribus.

§. 11. Porro is quem diximus, *D. HENRICUS SMEDENSTEDE* in Pastoratum Templi Nicolaitani constitutus est ab Illustriss. Principe, Megapolense *HENRICO*, circiter annum Christi 1543, simul quoque in Academia docuit & Theologiam & Dialecticam. Fuit enim insignis Dialecticus & celebris in arte ea docenda, & in disputando acris. Vehementis tamen ingenii fuit, & in concionibus nimis severus in taxandis vitiis, in objurgandis & damnandis Pontificiæ Doctrinæ adhuc aliquo modo deditis, in Principibus quoque Viris, cum Bellum Germanicum inter Cæsarem *CAROLUM V.* & Electorem Saxoniæ *JOH. FRIDERICUM* & *PHILIPPUM* Hassiæ Landgravium gereretur anno 1546. & 47. interdum pro concione notandis. Id cum etiam contra *MAURITIUM* successorem *JOH. FRIDERICI* in Electoratu Saxoniæ fecisset, præsentibus *MAURITII* Legatis Princeps *HENRICUS* eum ab officio removit, & in locum ejus *D. JOH. AURIFABRUM* Witteberga vocatum Pastorem constituit 1550, qui & ipse simul Professoris munus in Academia sustinuit. Sed paucis annis post in Prussiam vocatus Regiomontem, ubi in Academia Theologiam docuit, & Episcopus Sambiensis factus est. Huic vero successit *M. GEORGIUS RICHIUS* Saganensis Silesius, qui aliquamdiu Bistoviensi Parochiæ non procul ab urbe præfuerat. In eodem ad. S. Nicolaum Templo Diaconi fuerunt *JOACHIMUS STAMPE* & alii, ac deinceps *JOACHIMUS BANCOVIUS* Tetroviensis Megapolitanus, tempore *M. Richii* Pastoris. In Templo Mariano post *Henricum Techens* (cujus supra meminimus,) Pastoris locum tenuit *Matthæus Edder*, (qui *Aquila* a literatis dictus est,) vir pietate, doctrina, zelo & vitæ integritate præstans, obiit vero ille subitanea morte Apoplexia tactus; cum Templum ingressurus esset die 6. May 1556, cui successit *M. JOHANN. SCHREIGELIUS*, (quem *Cantoris* nomine appellarunt Literati) ex Schola Mariana ad Ministerium Ecclesiasticum a Senatu vocatus. A Principibus quidem *JOH. ALBERTO* & *UDALRICO* vocatus fuit *D. GEORG. VENETUS*, qui nobili genere in Prussia ortus Theologicis studiis sese dedidit, ac Wittebergæ in Theologiæ Doctorum promotus erat a. 1550 die 11. Octobr. a *D. GEORGIO MAJORE*, ut Pastoratui Ecclesiæ Marianæ præesset. Verum Senatus urbis huic vocationi se opposuit, affirmans: Jus Patronatus ejus Templi non ad Principes sed immediate ad Pontificem Romanum pertinere, qui & antea semper Pastores seu Plebanos (sic enim illi dicti fuerunt usitate) suo beneficio designasset, & postremum quoque Dn. *Nicolaum Francken* Plebanum constituisset; (cujus & supra meminimus,) ideoque ad Cameram Imperialem provocavit. Interea tamen Senatus quos voluit accedente aliorum in eo Templo consensu ad munus docendi vocavit, sed ita, ut a Nomine *Pastoris* abstinerant, & simpliciter appellarentur *concionatores, Prediger*. Sic ergo D. *Venetus* in Academia sacras literas aliquandiu docuit, & sæpius concionatus est, maxime ad S. Nicolaum. Nam eod. anno 1556. *D. TILEMANNUS HESHUSIUS* Westphalus ab Illustrissimis Principibus ad munus Pastoris *in Templo S. Jacobi* institutus est, qui etiam simul in Academia docuit. Remotus autem ab officio prædicandi fuit *JOH. HEINCKINUS*, qui a Senatu constitutus in suspicionem venit latentis in eo Pontificii fermenti, quod & prodidit interdum in concionibus & sermonibus familiaribus. Contulit se igitur Ribnitium, ubi in cœnobio virginum Ministrum verbi adhuc per aliquot annos egit & ibidem obiit.

Petr. Eggers Diaconus Jacobæus ob elenchum a Senatu officio motus sed a principibus restitutus.

§. 12. Cæterum præter *VITUM BERGIUM* in Templo Jacobæo infimum Diaconum Senatus urbis etiam *PETRUM EGGERS* sub finem anni 1555. ibidem constituerat ejusdem collegam. Hic Rostochii natus fuit Patre tonsore & bonis artibus ac studiis sacris bene institutus in Academia Wittebergensi, ubi ego familiariter cum eo vixi circa annum Christi 1552. Accidit vero, ut quidam Officialis Episcopi Sverinensis, *Detlevus Danckwards* dictus, qui Pontificiæ erat Religionis, moriretur, & Funus ei honorificum fieret Cal. Mart. 1556. quod Coss. Senatores nonnulli & alii cives primarii comitati sunt. Hos vero omnes in charta annotatos *DN. PETRUS EGGERDES* proxima Dominica publ. & nominatim graviter

ter reprehendit, *quod honorem illum præstitissent homini impio & in veram Religionem blasphemo & hostiliter affecto, atque ita jugum cum incredulis duxissent.* Hac *παρρησία* & pio zelo ita offensus fuit Senatus, ut statim ipsum a Ministerio Ecclesiastico removerit & abstinere a Cathedra jusserit. Et quamvis *M. ANDR. MARTINUS* Collegiatus & simul Academiæ Rector factum *DN. PETRI* approbaret etiam publ. pro concione, quam in Templo Jacobæo habuit, & moneret ipso die Paschæ Auditores ut pro eo restituendo intercederent apud Senatum; tamen nec sic quicquam impetrari potuit. Cum vero postea mense Julio *D. Tilemannus Heshusius* a generali ejus temporis Superintendente *DN. GERHARDO ÆNCKEN* in Templum Jacobæum institueretur, idem quoque apud Senatum pro Dn. *Petri* restitutione intercessit, id quod etiam *David Chytræus* fecit, verum & hoc frustra fuit. Mandarunt itaque Principes *D. Tilemanno* tanquam Pastori, ut ipse Eum in locum suum pristinum restitueret Cels. ipsorum nomine, quod & factum est sub finem mensis Julii admodum indignante Senatu. Fuit hic *Petrus Eggers* gratus civibus & auditoribus suis, quia facundus & zelosus fuit in concionibus, vitia hominum & Magistratus quoque graviter taxavit, Examen catecheticum in Templo illo instituit, ad quod non solum Pueri ex Schola Jacobæa jubebantur accedere, sed etiam alii Pueri & Puellæ in Templo præsentes invitabantur ab eo, idque acceptum valde fuit Parentibus.

Heshusius & Eggerdes nuptiarum abusum in diebus Dominicis taxantes, officio & urbe ejiciuntur a.1557

§. 13. *Heshusius* cum aliquot septimanis in urbe & Ministerio fuisset, & abusum ac violationem Diei Dominicæ per copulationes sponsorum & convivia nuptialia vidisset, quæ fiebant statim post sacra in Templis finita hora decima, & Nuptiæ ipsæ inde a meridie per totum diem protrahebantur, unde in primariorum hominum Nuptiis magna hominum multitudo a cultu divino & audiendis concionibus sacris pomeridiano tempore avocabatur per Nuptias illas; cœpit tandem hunc manifestum abusum graviter taxare una cum Collega DN. *Petro*, & monere Senatum & cives in concionibus, ut eum deponerent ac mutarent. Sed inveterata illa & quasi jam obdurata in omnium animis consvetudo difficulter mutari potuit: acriter ergo Senatus & multi cives sese opposuere. Unde in ipso etiam Ministerio dissidia exorta sunt, & Senatus istos duos Concionatores *D. Heshusium* & Dn. *Petrum Eggers* urbe tandem ejecit 1557. die 10. Octobr. Quæ res magnis turbis & malis in civitate occasionem præbuit.

Jo. Draconites Superintendens Rostoch. constitutus; Andr. Martini post remotionem Rostochiensem munus sanctum in aula Danica accepit, in quam & ipse Luc. Bacmeister a Wittebergensibus vocatur;

§. 14. Sed Historia hæc integre & prolixe descripta extat in Actis Ministerii, unde petatur. Venerat non multis annis ante, nimirum 1552. in hanc Academiam & Ecclesiam *JOHANN. DRACONITES* Carolostadius Francus, Theologiæ Doctor & Hebræus insignis, vocatus a Senatu Urbis ex Academia Marpurgensi, ut in Academia simul & Ecclesia doceret. Hic Rectoratui Academiæ sequenti statim anno in Aprili præfectus est, ac rursus 1556. hybernum Rectoratum administravit. Postqvam vero duo illi, quos superius dixi, Concionatores ejecti essent, Senatus *Draconiten Ecclesiarum in hac urbe Superintendentem constituit*, mandatque cæteris Concionatoribus plerisque, ut ei obedientiam præstent debitam. Removerat quoque Senatus ab officio docendi tam in Academia quam in Ecclesia circa idem tempus *M. Andream Martini*, quod causæ ejectorum Concionatorum faveret, eamque tueretur. Qva occasione ipse in Daniam proficiscens Rostochio, Sereniss. & optimo Regi Daniæ *CHRISTIANO III.* innotuit per commendationem Aulicorum concionatorum *M. Pauli Noviomagi & M. Henrici* Buscoducensis. Et Rex audita concione ejus duobus illis ipsum adjunxit, qvod & adhæreretur ejectione ejus injusta ex Patria, & qvod *M. Paulus* alter concionatorum Asthmate interdum laboraret. In hac honestissima Functione mansit *M. Andreas* usqve ad pium obitum dicti Regis, qvi incidit in Calendas Januarii inchoantis anni 1559. in Arce Coldingensi. Cumqve succederet Regi huic defuncto Filius *FRIDERICUS II.* jam ante Rex designatus, ac propterea Aulam suam propriam institueret, Hafniæ & aliis in locis Regni, priores concionatores germanici, qvos supra dixi, dimissi sunt ad beneficia & Canonicatus Ecclesiasticos, quibus a Rege *CHRISTIANO* donati fuerant, Rege *FRIDERICO* Danicum concionatorem *M. Nicolaum* recipiente. *M. Andreas* vero apud Reginam Viduam Coldingæ mansit aliqvandiu in Ministerio, (nam illa ea in Arce, quæ cum aliquot aliis Arcibus & Præfecturis Dotalitii loco Ipsi assignata fuerat, sedem Aulæ suæ fixit) donec ego *LUCAS BACMEISTERUS* Witteberga vocatus ab ea ad Munus concionatoris Aulici & ad id Publ. ibidem ordinatus a *D. Paulo Ebero* tum Pastore & Superintendente Ecclesiæ Wittebergensis ipsa Dominica Lætare, (manus simul mihi & aliis tribus, qui una ordinabantur imponentibus *Dn. Philippo Melanchthone, D. Georgio Majore, D. Joh. Forstero* & omnibus Ecclesiæ Wittebergensis Ministris,) illuc venirem: nam paucis diebus post, cum Præceptoribus valedixissem, & Testimonium Ordinationis & commendationem *Philippi* ad Reginam accepissem, Witteberga discessi, & salvus Deo ducente in Daniam veni Coldingam, ubi primam concionem habui Dominica Cantate & ad Ministerium Ecclesiæ istius Aulicæ receptus sum, *M. Andream Martinum* vero Regina honeste & liberaliter dimisit, qui Rostochium reversus, non multo post

post a Senatu ad Ministerium Ecclesiæ Jacobeæ primum, dein vero Marianæ vocatus est in locum demortui *Johann. Schreigelii*, qui obiit mense Nov. 1560.

Draconitis gesta in officio Superintendentis, quæ magnis turbis ansam dederunt; ubi de Tracigero aliisque.

§. 15. Verum ad *D. Draconitem* & turbas per eum motas redeundum est. Is Superintendentis jam munere ex Senatus mandato fungens, (ut supra dictum est,) interdum convocavit Ministerium, & quod ei injunxerat Senatus, duos ex Senatu deputatos ad eam rem simul ad conventus illos accersivit, quos voluit Senatus actionum & conciliorum Ministerii Inspectores esse. Cum vero ille ad omnes actiones Senatus in ejectione duorum concionatorum & in publicatione atrocissimi & impiissimi Mandati adversus ejectos & alios concionatores, qui eos defenderent, (sicut exemplum Mandati ostendit,) & denique in retentione abusus Nuptiarum diebus Dominicis, & Sabbathi profanatione plane conniveret, imo etiam hæc omnia approbaret, & defendere conaretur; ingentia hinc mala, distractiones & motus excitati sunt, qui ad aliquot annos durarunt, antequam consopiri possent. Mandati ante dicti, quo omnium Templorum Valvis affigi, etiam ex suggesto legi, Senatus jussit, autor fuit *WILHELMUS NOVESIANUS* J. U. D. tum Syndicus Urbis; natus Novesii, unde & stylus ac idioma Westphalico seu Coloniensi simile in eo apparet. Sita est enim civitas *Novesia* vulgo *Nüß* dicta, Patria hujus Noveliani, (unde cognomen habuit) ad Rhenum in Episcopatu Coloniensi in vicinia Westphaliæ. Venit is Rostochium eod. anno 1556. quo *D. Georgius Venetus* & *D. Tilemannus Heshusius* advenerunt, & commendatus fuit Senatui a *D. ADAMO TRACIGERO* Berlinensi, (*) qui ad Professionem Juridicam a Senatu primum vocatus est 1546. deinde vero ob ingenii, memoriæ & eloquentiæ dona ad Syndicatus dignitatem & officium adhibitus, Reip. per aliquot annos servivit fideliter, & Collegam in Academia habuit *Dr. ANTONIUM FREUDEMAN*. Hallensem, Jurisconf. & ipsum ex parte Senatus Professorem. Sed hoc post aliquot annos propter stipendii tenuitatem, quod Senatus augere noluit, hinc discedente, & in Patriam redeunte, *D. Adamus* quoque ab *ADOLPHO* Holsatiæ Principe in Aulam ejus accersitus eo se contulit, & deinde Cancellarius ejusd. Principis factus est. Ab hoc discessuro petiverat Senatus, ut successorem idoneum inquireret, qui ætate graviore quam ipse esset. Quod ille in contemptum suæ ætatis junioris accipiens, hunc *Novesianum*, Seniorem quidem, sed ingenio, industria & doctrina longe inferiorem, indicavit, cujus opera magis nocuit quam profuit Reip. sicut res ipsa postea declaravit.

(*) *Meibom*. Introd. in Hist. Sax. inf. p. 61.

De Georgio Richio, Math. Flegio aliisq; ex Ministerio, qui se Senatus & Draconitis molitionibus opposuerunt.

§. 16. Opposuerunt se autem Mandato illi Senatus ante dicto, aliquot in urbe Concionatores, & inter hos imprimis *M. GEORGIUS RICHIUS* Saganensis Silesius Pastor ad S. Nicolaum, qui vir pius, gravis & zelosus erat, ideoque Senatum in Grapheo congregatum accessit, & quanta peccata in ejectione fidelium Ecclesiæ Ministrorum, & in subsecuta Promulgatione impii & blasphemi Mandati commisisset, graviter Eum monuit, & ad pœnitentiam mature agendam hortatus est, sub magnæ iræ Dei comminatione. Senatus non parum offensus hac ejus παῤῥησίᾳ, jussit Eum discedere & scripto comprehendere, quæ dixisset, & quæ præterea vellet. Id igitur ille fecit, & aliquot diebus post, nimirum 22. Dec. 1557. scriptum istud Senatui Ipse exhibuit. Adjunxerunt postea se illi *Dn. Joachimus Schröder* Pastor ad S. Petrum, *Matthæus Flegius* ad divam virginem Minister & alii, & eadem peccata Senatus in ejectis concionatoribus & impio mandato promulgato etiam pro concione accusare cœperunt, & se *D. Draconitæ*, Senatum in omnibus defendenti, opposuerunt, exemplo *M. Georgii Richii*. Senatus scriptum *Richii* ante dictum *D. Draconitæ* & aliis concionatoribus legendum & judicandum tradidit, paulo post initium anni 1558; in quo perlegendo & censendo aliquot temporis consumptum est, cum illi convenire inter se non possent. Nam *Draconites* totum scriptum plane damnavit, ex cœteris plerique id probarunt, cum nihil in eo impii aut injusti reperirent; unde etiam factum, ut hi ipsi *Draconitem* desererent, nec pro Superintendente suo amplius agnoscere eique obedire vellent. Hæc Distractio, etsi non plane ingrata erat Senatui, (ut scil. illi inter sese commissi, minus negotii facerent Senatui,) tamen Deus pro sua sapientia & justitia eam tandem in bonum convertit, ut major inde concordia & conjunctio totius Ministerii suo tempore secuta sit, sicut acta sequentia testabuntur. Perseveravit a. Senatus & primarii cives eo anno 58. adhuc in veteri illo Nuptiarum diebus Dominicis circa meridiem inchoandarum & habendarum more, neque movebantur admodum quorundam ex Ministerio contradictione & monitionibus etiam publicis. Quare convenit inter plerosque in Ministerio, quod nollent deinceps ullos copulare sponsos in Meridie diebus Dominicis, atque ita Sabbathum profanare, idque publ. significarunt ex suggesto toti Ecclesiæ, ac fecit idem *M. Matthæus Flegius* im Templo divæ Virginis 24. April. suo & Collegæ sui *M. Schrigelii* nomine. Id vero vehementer offendit COSS. & Senatores, quorum major pars concioni illius Dominicæ interfuit, unde etiam accersitum ad se in Graphæum monuerunt severe, ut ab hoc instituto suo desisteret, nec quicquam suo loco innovaret. Verum ipse constans in sententia sua perstitit, perque Mandatum di-

vinum de Sabbatho sanctificando & per conscientiam suam, quam sauciare nollet, se graviter excusavit. Itaque magis offensus Senatus de eo removendo cogitavit, & substituendo in locum ejus *M. Luca Randovio*, qui in Nosocomio Spiritus S. eodem tempore Concionatorem egit, & magis assentiri videbatur Senatui & *D. Draconiti*. Sed neque ea res processit, tametsi *M. Matthæus* Lubecensi Ecclesiæ operam suam aliquo modo addixisset. Nam & ipse in sua statione permansit, civibus quoque id a Senatu petentibus; & post illud tempus binæ tantum nuptiæ die Dominica pro veteri consvetudine habitæ sunt, in quarum prioribus sponsorum copulatio per *D. Draconitem* mandato Consulum facta est 26. Junii, in posterioribus a *M. Autore Lindeman* d. 3. Julii. Priores, (ut olim audivi) fuerunt Nuptiæ *Bernhardi Krohn* filii COS. *Dn. Bernhardi Krohn* & *Annæ* filiæ COS. *Dn. Bartoldi Kirchhoffs*, factaque copulatio in Templo divæ virginis, in qua Parochia sponsa fuit. Cum hisce enim nuptiis & Familiis Patritiis finem accepisse Nuptias istas Dominicales, de quibus tantæ fuerunt turbæ aliquandiu in hac Urbe, ex Antecessoribus meis me audivisse memini. Estque in eo mirandum Dei consilium prædicatione dignum, quod qui hucusque tanto conatu veterem morem Nuptiarum istarum contra pios Christi Ministros defenderant, jam eum concludere & quasi abolere coacti fuerunt, ac cedere Ministris illis, quos antea contemptu & odio imo & vi manifesta persecuti erant.

Heshusii post ejectionem Rostoch. commoratio primum Wittebergæ.

§. 17. *Tilemannus Heshusius* ex urbe Rostochiensi a Senatu pulsus, primum ad Ducem Megapolitanum *ULRICUM* sese contulit, qui etsi restituere eum volebat in pristinum locum vi etiam, si opus esset addita; tamen ipse noluit sua causa urbi & multis in ea hominibus innocentibus vim & damna inferri, sed petivit, se ab Illustrissimo Principe clementer dimitti. Ita aliquanto post Wittebergam venit salutaturus *Dn. Philippum Melanchthonem* & cœteros Præceptores. Ubi cum & ego tum temporis studiorum causa adhuc viverem, conveni Eum, & ut veterem Præceptorem salutavi, commiserans injustam ejectionem & exilium ejus, de quo jam ante fama Wittebergam pervenerat. Audiveram Eum docentem primo privatim in Musæo, quod dicitur *Dn. Philippi Melanchth.* qui illud sæpius inhabitare solitus fuerat in Collegio Novo. Explicabat autem Evangelium Matthæi insigniter, accipiens ab Auditoribus διδακτρόν, unde dicebat, se *scripta Patrum Ecclesiasticorum* sibi comparare velle. Postea permissum ei fuit, ut publ. *Locos communes Philippi* in veteri Collegio hora 4. tribus hebdomadæ diebus, Solis, Mercurii & Saturn. legeret, quod ipsum *M. Davidi Chytræo* quoque tum Juveni XVIII. annorum & paulo amplius concessum deinde fuit, propter insignem ejus eruditionem & docendi facultatem in ista jam ætate, quem & ego Wittebergam primum veniens 1548. tum docentem, & *Locos communes* explicantem in frequentissimo Auditorio cum admiratione audivi.

Digressio de Heshusii ulterioribus fatis & vicissitudinibus; ac de Jo. Wigando etiam & utriusque lite de Abstracto.

§. 28. *Heshusius* vero a *PHILIPPO* commendatus Electori Palatino *OTTONI HENRICO*, Principi sinceræ Religionis, justitiæ, aliarumque Virtutum laude præstanti Heidelbergam vocatus est, ibique in Academia aliquandiu docuit. Hoc vero Principe sequenti an. 1559. mortuo successit *FRIDERICUS*, qui ad Calvinianum Dogma inclinans, Theologos ejusd. Professionis aliunde accersivit *Petrum Boquinum, Michaelem Dillerum, Olevianum & Clebitium*, cum in certamen *Heshusius* incidit, ac propterea ab Electore isto dimissus est. Postea eod. anno Bremam vocatus a Senatu, venit, ubi *D. Albertus Hardenbergius* in Templo Cathedrali docens, Calvinianum Dogma astute instillabat Auditoribus, quem refutare in suis concionibus reliqui Concionators urbani cœperunt, unde dissidium publice exardescere cœpit. Id ut mature restingueretur, *D. Heshusii* consilio & opera Senatus uti voluit, tanquam Ecclesiæ illius supremo Inspectore. Verum ipse Munus id recusavit in se recipere, quod jam per *Hardenbergium* turbata esset Ecclesia & tota fere Urbs, nec comparere ille vellet ad institutum Colloquium inter ipsum & *D. Heshusium D. Joachimum Morlinum* (*) & *D. Paulum ab Eitzen* (**) habendum, quos etiam Senatus ad hoc Colloquium Brunsviga & Hamburgo accersiverat. Prævidens igitur, futuram paulo post seditionem (quamvis diligenter a Senatu & primariis civibus rogatus,) manere noluit, ac rediit Magdeburgam, ubi Superintendentis officium ipsi Senatus commendavit, quo per annos paucos functus est. Mam moto certamine de Mandato Lunæburgensi sic dicto, quod Lunæburgi in Conventu Ordinum circuli inferioris Saxoniæ decretum erat, ac paulo post publicatum: *De non edendis Libris Polemicis, nisi prius nonnullis ad eam rem deputatis censendi exhiberentur*; & Archiepiscopus Magdeburgensis idem Mandatum Ministerio & Senatui Magdeburgensi transmisisset, jubens, ut illi parerent in officinis suis Typographicis: *D. Heshusius* aliique in Ministerio se acriter Mandato huic tam circuli quam Archiepiscopi opposuerunt publ. etiam scriptis, ac Mandatum istud, (quia Archiepiscopus sedem suam Halæ Saxonum habebat, unde & miserat illud Magdeburgum,) appellarunt

Ggg gg 3

(*) Vide *MAJUM* in *Notis ad Baclerī Sec. XVI. p. 590. 714. 753.*

(**) De Paulo ab Eitzen idem agit ib. pag. 706. & B. *MUHLIUS* de Reform. Relig. in Cimbria p. 190. seqq.

runt per contemptum: *Das Hallische oder vielmehr das Hällische Mandat.* Inde igitur dissidio inter Ministerium & inprimis Superintendentem D. *Hesbusium* & Urbis ejus Senatum ac Syndicum *D. Franciscum Pfeil* orto, *Hesbusius* tandem & Archiepiscopi jussu Magdeburga discedere coactus est. *Venit* postea Jenam vocatus a Principe Vinariensi *JOH. WILHELMO*, postquam ille Ditionem Fratris *JOHANNIS FRIDERICI*, Gotha expugnata, capti & in Austriam abducti, (ob *Wilhelmum Grumbachium* & alios a Cæsare proscriptos in patrocinium suum receptos) Cæsare consentiente occupasset, & Academiam Jenensem atque Ecclesias Turingicas reformasset. Revocavit enim Princeps ille Theologos a Fratre antea ejectos, præcipue *D. Joh. nn. Wigandum* & *D. Timotheum Kirchnerum*, quibus adjunxit *D. Hesbusium.* Id factum est 1567. qui & *Wigandus*, (qui tum Superintendentem Wismariensem agebat,) misso a dicto Principe *JOH. WILHELMO* proprio ad nostros Principes *Joh. Albertum* & *ULDARICUM* Legato, horum permissu Wismaria rediit Jenam. Deinde vero 1573 optimo & Religionis sinceræ amantissimo Principe *JOH. WILHELMO* in florenti ætate anni 43. mortuo, *AUGUSTUS* Elector Saxoniæ ut proximus Agnatus, tutelam Pupillorum & administrationem Ducatus suscepit. Cumque *Corpus Doctrinæ Misnicum* a Theologis Jenensibus & Ministris Ecclesiæ in Thuringia subscribi vellet, multi eorum discesserunt, & inprimis Theologi supra dicti. Et ex hac occasione *Hesbusius* & *Wigandus* in Borussiam vocati sunt a Principe *GEORGIO FRIDERICO* Anspacensi (*) Marchione, qui tum & Borussiam Orientalem tenebat, ut Tutor Principis Borussiæ *Melancholici.* Is enim Princeps Ecclesias Prussicas aliquantum turbatas, a nonnullis pacare rursus studebat, & Episcopatus illos duos Sambiensem & Pomezaniensem in priorem dignitatem restituit, illum *Hesbusio*, hunc *Wigando* commendans. *Hesbusius* ergo domicilium suum habens Regiomontæ, ibidem in Academia quoque docuit. Cum vero Doctrinam *de Persona CHRISTI & de communicatione Idiomatum* traderet, repetivit sententiam suam antea Jenæ quoque propositam; *de Abstracto, quod scil. Majestas divinæ Naturæ seu τȣ λόγȣ non solum in CONCRETO sed etiam in ABSTRACTO h. e. per appellationem,* (quæ ipsam Naturam Humanam per se consideratam significat,) *Humanitati CHRISTI unitæ λόγῳ vere communicetur.* (His enim & similibus verbis utitur præcipue in Libro, cui titulus est: *Adsertio Testamenti Christi contra Exegesin Calvinisticam,* Regiomonti edito 1574.) Hinc igitur inter *Hesbusium* & *Wigandum*, qui antea conjunctissimi inter se fuerant, dissidio ac certamine orto, initio clandestine postea etiam publ. cum magno Ecclesiæ Prussiæ scandalo; tandem *Hesbusius* non satis se explicans, dimissus est, ac navigio Lubecam venit Regiomonto, ubi cum aliquandiu hæsisset, a Duce Brunsvicensi, *JULIO* Helmstadium vocatus est 1578. Ibi enim Princeps *novam Academiam*, quam a se *Juliam* dici voluit, biennio ante constituerat, inque ea Theologi tum erant *D. Timotheus Kirchnerus* & *D. Basilius Sattler* Pastor simul Ecclesiæ, & *Daniel Hoffmannus*, quibus adjunctus est *Hesbusius*, qui ibidem usque ad vitæ suæ finem permansit, obiit enim anno Christi 1588 die 14. Sept. Porro *PETRUS EGGERS* Rostochio ejectus contulit se postea Magdeburgam, unde etiam mala cum gratia Senatus discessit, & tum ivit in Austriam, ubi Baroni cuidam in Ministerio Evangelii sincere servivit aliquamdiu. Verum & inde dimissus forte propter vehementiam animi, qua laborabat, in hanc ditionem rediit circa annum 1561. vel 62. ut postea de eo dicendum erit.

§. 19. Sed redeo ad istitutum de negotiis Ministerii. Cum postea ob ejectos ex Ecclesia & Urbe duos concionatores & publicatum impium Senatus Edictum, inter Senatum & plerosque in Ministerio non exiguæ contentiones & dissidia exorta essent, accessit illud quoque, quod inter Illustriss. Principes & Senatum controversiæ quædam graves agitarentur, & Principes mulctæ seu satisfactionis loco ob ejectos concionatores ex Templo & Parochia S. Jacobi ad suum jus Patronatus pertinente flagitarent sexaginta millia florenorum. De his igitur controversiis cum ad civium communitatem relatum esset, illi inter cœtera factum Senatus in ejectione concionatorum manifeste improbarunt, & recusarunt quicquam conferre ad ante dictam mulctam seu pecuniæ summam. Et quia non multo ante vir quidam pius, eruditus & eloquens *JOANNES CRUSE* seu *CRISPINUS* dictus, ex Livonia, (ubi in civitate Dorpato Ministrum Ecclesiæ egerat, sed a Moscis seu Ruthenis inde pulsus erat,) Rostochium venerat, ut hominum doctorum in Academia consvetudine frueretur, & ita semel atque iterum concionem habuisset magna cum Auditorum approbatione, hunc cives a Senatu recipi, & in Templum divæ virginis, ubi tum locus vacabat, collocari, & *Matthæum Flegium* retinere in eod. Templo, petiverunt, in quam petitionem Senatus statim consensit, ut cives sibi haberet addictiores. Atque ita *Flegius* in Ministerio Ecclesiæ Marianæ mansit, sicut & supra dictum fuit.

Lites Rostochii inter Principes & Senatum Rostochiensem, quibus & civium communitas implicita fuit.

(*) Non ab Anspacensi Duce, sed adhuc ab ipso Duce Prussiæ Alberto Friderico vocatus. Vid. Historiam Heshusii *Lenckfeldii* §. 36.

§. 20. An-

Jo. Crusii seu Crispini Zelus in taxandis Senatus vitiis & alios contra Senatum & Draconitem Superintend. movet.

§. 20. Anno 1559. *Johann. Crispinus* inchoans Ministerium suum & diebus Mercurii Doctrinam de Pœnitentia explicans, inter alia etiam *peccati illius magni in ejectione piorum Ecclesiæ Ministrorum & publicatione impii Decreti Senatus admissi meminit, & ad cœnam Domini non esse admittendos hujus consilii Autores, nisi agnito peccata ipso pœnitentiam agerent*, expresse dixit: Ita per hujus viri Zelum etiam reliqui in Ministerio fideles Ecclesiæ Doctores commoniti, cœperunt & ipsi gravius hæc peccata redarguere. Et simul VIII. eorum non multo post initium hujus Anni Senatui *Scriptum* exhibuerunt, *in quo allegatis pluribus causis significarunt, se D. Johann. Draconitem deinceps habere & agnoscere Superintendentem nolle:* Verum Senatus mora diuturniori frangere forte volens Ministerium, intra aliquot menses nihil respondit. Sed tandem 30. Junii utraque parte in Graphæum vocata etiam alios, qui Mediatores essent, accersivit & adhibuit ad hanc actionem, nimirum *M. Bernhardum Mensingium* Academiæ tum Rectorem, *M. Davidem Chytræum*, & *M. Johann. Possellium*, per quos initium Actionis factum est. Ibi *Draconites* longa Oratione suam innocentiam demonstrare conatus est; ad quam tamen Concionatores tum propter angustiam temporis respondere non potuerunt. Secuta est altera Actio 24. Julii, in qua prædictis Mediatoribus a Senatu adjuncti sunt *D. Laurentius Kirchhoff* & *M. Conradus Segelius*, vocati quoque sunt ad eam aliquot præcipui cives. Hi concionatores responsum suum ad proximam *D. Draconitis* accusationem ex scripto legerunt, & iterum *novem causas, cur D. Draconitem pro Superintendente non possent agnoscere*, proposuerunt. Quibus ille vicissim prolixa oratione respondit, variæque inciderunt tum contentiones, maxime inter *Draconitem* & *M. Georgium Richium*, ac sic illa quoque Actio irrita fuit. Biduo post 26. Julii Mediatores institerunt apud utramque partem, ut conditiones pacis admitterent ab ipsis conceptas, & in has compromitterent. Verum concionatores in id consentire noluerunt, nisi prius intellexissent conditiones, quales essent. Tandem petente Senatu, ut usque ad Cal. Sept. quiescant ab utraque parte, nec publ. pro concione in se mutuo invehantur, illud acceptatum & servatum fuit.

M. Andr. Martini ex Dania redux se reliquo Ministerio contra Draconitem, qui errorum etiam insimulatur, adjungit.

§. 21. Dum hæc aguntur, *M. Andreas Martinus* ex Dania reversus est Rostochium & in templo Jacobæo ex Senatus vocatione primum docuit. Accepit etiam locum Theologicum in Academia, eodemque anno 1559. officio *Rectoris* per hyemem sequentem præfuit, sub quo Rectoratu mense Aprili anni 1560. inter alios & *NICOLAUM GRYSEN* in Album studiosorum retulit, qui multis jam annis Ministerii nostri membrum fuit. Sic igitur cum plures subinde viri doctrina, usu rerum Ecclesiasticarum & Zelo præstantes in Ministerium divina providentia venirent; fortius & conjunctioribus animis illi restiterunt *D. Draconiti*, falsam doctrinam *de Lege Dei, de Sabbato, de Papistis aliisque Religionis nostræ Adversariis & notoriis peccatoribus admittendis ad Cœnam Domini* spargenti & defendenti: Senatum quoque graviter monuerunt ad agendam pœnitentiam ob injuste ejectos duos concionatores & impium Edictum promulgatum. Fuerunt autem in Ministerio eo tempore hi conjuncti: *M. Georgius Richius* & *Joachimus Bansow* ad S. Nicolaum. *M. Andreas Martinus* & *Henr. Strevius* ad S. Jacobum, *Johann. Schreigel*, *Johann. Crispinus*, *Matthæus Flegius* ad divam Virginem; *Joachimus Schroder* Pastor ad St. Petrum, & *Thomas Johann.* ad S. Georgium. Hi ut certos haberent conventus vel in Templis vel in Domibus singulorum pro temporis & negotiorum qualitate, *M. Andreæ Martini* consilio præcipue factum fuit, qui & autoritate apud omnes maxime valebat.

Ministerii actio contra Draconitem instituta.

§. 22. Cæterum non quiescente *Draconite* sed tam in concionibus suis quam in publ. scriptis Ministerium sugillante, *quasi Doctrinam nec Legis nec Evangelii recte intelligerent*, & pergeret defendere priora sua dogmata; tandem supra dicti Ecclesiarum Ministri præter *M. Andream Martini* tum Academiæ Rectorem (qui tamen consensum suum aliis communicaverat propria etiam manus subscriptione) Senatum in Graphæo accesserunt, & per *Dn. Joh. Crispinum* graviter *D. Draconitem* accusaverunt, *quod non paruisset Senatus Mandato, ut utraque pars usque ad Calend. Sept. in concionibus ab hoc certamine quiesceret*, sicut non multo ante dictum est. *Petiverunt etiam, se ab eo tandem liberari & provideri, ne magis turbetur Ecclesia, & factiones in Urbe oriantur.* Cumque Senatus respondere statim nollet, sed dilationem peteret; illi gravibus & justis causis allegatis ostenderunt, *se diutius ferre Draconitis iniquas actiones non posse, sed Filio Dei se innocentiam suam commendare, & in Ecclesiæ cœtu pro Adversario illo suo Deum precari, & simul totum negotium hujus controversiæ exponere velle:* & hanc Orationem in chartis consignatam & ab omnibus subscriptam Senatui exhibuerunt. Factum id est die 20. Nov. 1559. Oratio illa in Actis veteribus Ministerii extat.

Defensio Draconitis a Kirchhofio potissimum, & Jo. Crispini discessus ad Hamburgenses.

§. 23. Paucis diebus post *D. Laurentius Kirchovius* Jurisconsultus patrocinium *D. Draconitis* coram Senatu semel atque iterum suscepit, & prima vice ad 20. cives secum adduxit, quorum nonnulli Pontificii adhuc erant cum similibus aliis in hac Urbe tum temporis, qui pro *Draconite* intercederent; altera vice aliquot Studiosos in comitatu suo habuit, qui testabantur, *se ex lectio-*

lectionibus auditis animadvertere non potuisse, Eum Antinomum esse. Senatus ergo videns, crescere dissidia ista, & turbas majores metuens, respondit tandem: *se Acta controversiæ illius ad Academias Wittebergensem & Francofordianam mittere velle, earumque sciscitari Judicium, vel etiam in vicinas Ecclesias Saxonicas.* Ita paululum sopita hæc contentio est. Verum *Johannes Crispinus* forte pertæsus harum rixarum & assiduarum contentionum, in quibus & Senatus erga Ministerium offensio & odium non obscure cernebatur, interdum operam suam hoc anno Hamburgensibus addixit, qui tum Pastore ad S. Petrum carebant. Qua re intellecta & Ministerium & cives in hac maxime Parochia ad divam Virginem Senatum accesserunt, ac petiverunt: *Crispinum virum insignibus in concionando donis & aliis virtutibus præstantem hic retineri.* Senatus ut gratificaretur ministerio & civibus, egit quidem ea de re cum *Crispino*, sed ipso se excusante, quod ob factam Hamburgensibus promissionem non amplius sui juris esset, decrevit, Legatos mittere Hamburgum, qui apud Senatum & Præfectos Templi Petrini ibidem, *Crispinum rursus dimitti, & facultatem ei permitti, ut Rostochii maneret,* peterent sedulo. Ablegati ergo sunt Hamburgum mense Septembri *M. Andr. Martinus* nomine Ministerii, *DN. Georgius Bunger* Senator, nomine Senatus, & duo cives *Jochim Dosse & Frantz Quant* nomine Parochialium, qui & litteras Ministerii nostri ad Superintendentem ac Ministerium Hamburgense, & Senatus nostri ad Senatum Hamburgensem & Præfectos Templi Petrini, (penes quos præcipua potestas ibidem est vocandi Ministros Ecclesiæ) intercessorias secum eo attulerunt. Verum nihil impetrarunt, sicut hæc omnia ex veteribus Actis plenius videri possunt.

Crispinus quomodo Rostochiensibus valedixerit, & hinc res suas Hamburgi egerit?

§. 24. Ita ergo *Crispinus* sub initium 1560. Rostochio discessit die 3. Januar. cum prius valedixisset publice huic Ecclesiæ die circumcisionis Christi pomeridiano tempore, tali concione gravi & pathetica, *in qua Senatus præcipue ad agendam seriam pœnitentiam & effugiendam imminentem Dei iram, quam & sibi & toti Urbi alioqui attracturus esset,* commonefecit, ut ea animis hominum infixa adhuc hæreret, quando ego biennio post in hanc Urbem & Ministerium venirem, plurimique homines pii & boni dolorem suum sæpius testarentur de tam præstanti Doctore Ecclesiæ amisso. Etsi autem *Crispinus* Hamburgum veniens, acceptus fuit omnibus initio; (sicut *omnia nova chara esse solent*, juxta proverbium,) tamen successu temporis propter severiores pœnitentiæ conciones & reprehensiones peccatorum, quæ in magna & populosa Urbe frequentiora erant, multum decessit postea gratiæ & favori ejus, id quod ipse etiam cognovi, cum proficiscens Antwerpiam Hamburgum transirem anno 1563. mense Junio, & litteras D. *Davidis Chytræi Crispino* adferrem, per quas occasionem Eum videndi & alloquendi haberem. Vidi enim & nonnihil ex sermone ejus perspexi, mœsto ipsum animo esse, & pœnitere mutationis loci & Ministerii sui, præsertim cum tanto studio, labore & sumptu Rostochienses apud se Eum retinere cupivissent, neque etiam multis annis postea supervixit.

Ab a. 1560. causa hæc Ministerii & Senatus Rostochiensis coram Principibus Meckleb. agi cœpta est; & quid eidem occasionem præbuerit.

§. 25. Sequitur annus 1650, qui magna & gravissima negotia & varias turbas tum Ecclesiæ huic ac Ministerio, tum etiam toti Urbi attulit. Primum enim cum Illustriss. Principes Megapolenses JOHANN. ALBERTUS & UDALRICUS Fratres cognovissent, certamina manifesta vigere inter D. *Johann. Draconitem* & cœteros Ecclesiarum in Urbe Pastores ac Ministros, idque cum maximo scandalo & damno totius Ecclesiæ; significarunt per litteras toti Ministerio scriptas Gustrovii die 10. Januar. *se Consiliarios quosdam & Commissarios suos in urbem ablegare velle ad diem 18. Februar. qui controversias illas & certamina cognoscant, & legitime componant, ut pax & concordia restituatur Ecclesiæ & Ministerio. Interea quiescere omnes ex utraque parte debere, nec pro concione quicquam debis litibus movere; simul graviter monuerunt omnes, ut officium suum ad præscriptum ORDINATIONIS ECCLESIASTICÆ a Celss. eorum publicatæ, administrarent;* Sicut litteræ istæ inter vetera Acta extant. Aliquanto ante, nimirum die 7. Januar. postridie Epiphaniæ, quæ in diem Dominicam inciderat, Pastores & cœteri Ministri Ecclesiæ quædam acerbius in D. *Draconitem* pro concione dixerant, sicut & in Senatum & alios Eum defendentes. Quod cum in Aulam allatum fuerat, Principes inde occasionem sumpserunt, deputandi Commissarios illos, de quibus dixi, ad cognoscenda & sopienda hæc dissidia. Postquam vero *Draconites* cognovisset de concione illa in se potissimum habita, paucis diebus post in Templo S. Johannis pro concione acerba invectiva in Ministerium usus est, sicut præcipua ejus concionis capita excerpta sunt, & in Actis annotata extant. Hinc in ipso Templo magnus tumultus exortus est frementibus civibus & obloquentibus *Draconiti*, ita ut ex cathedra descendere, & ex templo se proripere cogeretur. Ex turba insequenti Eum abduxerunt in vicinam quandam domum D. *Laurentius Kirchovius* & DN. *Joachimus Schröder*. Cumque quidam civis *Caspar Narbo* defendere eum vellet, aliosq; illi convicIantes reprehenderet; in vicina Templo platea lapidibus petitus est, & sic tractatus, ut vix eorum manus evaserit; qua de re *Draconites* gravem querelam apud Senatum instituit, nec in Cathedram deinceps redire ausus fuit. Ea de causa sæpius convocavit in Grapheo Sena-

Senatus Ministerium & *Draconitem*, atque operam dedit, ut diffidium hoc componeretur, sed frustra. Animi enim utrorumque magis exacerbati sunt, Acta vetera id docent.

Commissarii Principum quinam constituti, & actio coram iis contra Draconitem, quæ illum Rostochio discedere coegit.

§. 26. Secuta est aliquanto post Actio inter *Draconitem* & Ministerium coram Commissariis Illustriss. Principum, qui huc venerunt die 18. Febr. constituto. Fuerunt autem illi: *Joachim Kruse*, *Lütke Bassevitz*, Consiliarii Provinciales, *D. Joh. Boukius*, *L. Hub. Sibier* Juriscoss. & Consililiarii Aulici, *M. David Chytræus* & *M. Arnoldus Burenius* Academiæ Professores. Hi cum postridie initium Actionis facere vellent; Senatus in Graphæum vocavit Ministerium, & cum eo de hac Actione collocutus est, ac petiit ab eo, ut protestationem illi præmitteret ad Commissarios, ne hæc Actio quicquam præjudicaret Privilegiis Civitatis. Eamque ob causam suos deputatos Ministerio adjunxerunt, qui idem facerent nomine Senatus, videlicet *D. Matthæum Röselerum* Syndicum, *Hanß Dreves*, *Dn. Thomas Gerdes* Senatores, & nonnullos cives. Quia etiam Dominica hanc Actionem præcedente, (quæ fuit Dominica III. post Epiphaniæ), Mandatum Illustriss. Principum ad omnes Ecclesiarum Ministros & Ludimoderatores, *ut observarent in officiis suis præscriptum* ORDINATIONIS ECCLESIASTICÆ *sub pœna remotionis ab officio & relegationis* (cujus Mandati Exemplar in veteribus Actis extat) publice ex omnibus Cathedris jussu quoque Senatus prælectum & publicatum fuerat, ac forte nonnulli ex Pastoribus ex hac prælectione occasionem sumpserant aliquid de controversiis Ministerii & *Draconitis* addendi, & hunc maxime accusandi, *quod contra Ordinationem Ecclesiasticam pleraque ipse egisset, idque reprehendisset hactenus Ministerium juste;* indignius hoc tulit Senatus, & reprehendit ea de causa aliquo modo eos, qui id fecerant, *quasi magis turbassent animos civium; Nec Mandatum istud in eum finem proponi jussisse Senatum*, SED UT PRINCIPIBUS SUIS IN EO TANQVAM SUBDITI GRATIFICARENTUR, *nec se id haberi velle aut posse pro Mandato*, & plura alia. Ministerium vero rursus a Senatu Declarationem petiit, an ferre is posset, ut coram Commissariis comparuit, & facta primum protestatione supra dicta accusationem suam *scripto* comprehensam & Principibus inscriptam exhibuerunt, quod scriptum extat in veteribus Actis. Ad illud responderunt etiam Scripto Commissarii; & quidem ad cœtera capita omnia præter illud de *Draconite* in specie & *de Titulo & officio Superintendentis*, *quod sibi ex vocatione Senatus ille arrogabat:* voluerunt tamen, ut breviore scripto Ministerium ostenderet, *quid in Draconitis Doctrina maxime desiderarent omnes?* Id cum factum esset, Commissarii hoc Scriptum *Draconiti* exhibuerunt, ut ad id responderet. Quod ab eo satis prolixe ad singula capita ordine factum est, & scripto similiter comprehensum; sicut in Actis veteribus utrumque extat, sed quid decisum fuerit a Commissariis in hac controversia, id non reperio annotatum esse. Apparet tamen ex eventu, Commissarios pro Ministerio pronunciasse contra *Draconitem* & Titulo ac officio Superintendentis Eum ex Mandato Principum privasse, aut certe monuisse, ut ab eo deinceps abstineret. Discessit enim Rostochio non multo post *Draconites*, cum ad IX. fere annos Superintendentis locum & nomen hic tenuisset, atque intellexisset ex Commissariis: *JUS VOCANDI SUPERINTENDENTEM NON AD SENATUM SED AD PRINCIPEM PERTINERE.* Concessit vero Wittebergam ad *PHILIPPUM MELANCHTONEM*, qui aliquando post, nimirum 19. Aprilis obiit.

de Westphal. Monum. inedit. Rer. Germ.

Continuatio ulterior litium inter Senatum & Ministerium, Münchhausenii hominis Sacramentarii ejectio.

§. 27. Et ipse *Draconites* ibidem obiisse postea, dicitur. Post discessum *Draconitis* etsi tranquilliora fore in Ecclesia sperabatur omnia, tamen Controversia illa Ministerii cum Senatu de peccato in ejectis duobus Concionatoribus & in promulgato impio Mandato admisso nondum sopita. Nam Ministerium iterum graviter Senatum ad pœnitentiam agendam monuit, & diserte affirmavit, se neminem ejus ordinis ad usum Cœnæ Dominicæ & testificationem Baptismi admittere bona conscientia posse, qui peccatum illud non agnosceret, & deprecaretur; inprimis vero culpam ejus facti in Consulem *Petrum Brummer* transtulerunt. Hæc res magno zelo *M. Andreæ Martini* tum etiam Rectoris Academiæ & *M. Richii*, & quorundam aliorum in Ministerio acta est, unde & diffidium gravius exortum est, & crebri conventus habiti sunt, interponentibus se etiam *D. Laur. Kirchofio*, *D. Matthæo Röselero* Syndico, & aliis, sed frustra. Senatus enim factum hoc suum semper excusare & defendere voluit, & provocavit ad Judicium Cameræ Cæsareæ, ubi hoc negotium, quod etiam cum Principibus agitaretur, penderet. His rebus ita stantibus deprehensus est Studiosus quidam in Academia nomine *Rudolphus Münchhausen* Bremensis, qui & ipse Calvinismo infectus esset, & Dogma hoc inter alios Studiosos spargeret. Ille vero monitus a nonnullis ex Ministerio, astute celavit errorem suum, & ejusdem se Fidei & Confessionis de Cœna Domini cum hac Ecclesia esse affirmavit. Res igitur ad Concilium Academiæ delata est, in quo præsidebat *M. Andreas Martinus* uti Rector Academiæ, duo etiam Consules ex Senatu Urbis tum usitato more ei interfuerunt. Ibidem igitur aliquoties Ministerium Sacramentarii Erroris accusavit dictum *Rudolphum* in publica audientia, cui non pau-

pauci Studiosi & cives interfuerunt. Fuit autem eo tempore, (ut id obiter quoque addam) *Locus Concilii in Cœnobio S. Johannis*, quod omnibus suis ædificiis pulchre & late fabricatis tum constabat adhuc, & *transitus*, *qui a cruce in Monasteriis vocantur*, circumquaque habebat. In quorum uno, in quem ingressus ex Templo patebat, ubi etiamnum Janua lignea post sacram cathedram videtur, conclave abditum erat, ab aliquot jam annis conventibus Professorum seu Concilii destinatum. Accusationes descriptæ extant in veteribus Actis. Verum *Rudolphus* calliditate sua elusit omnia. Tandem tamen convictus erroris disseminati quoque inter plures, ex Academia & urbe discedere jussus est. Totam vero hanc causam Ministerium statim ad Superintendentes & Ministeria vicinarum Urbium Lubecæ, Hamburgi & Lunæburgæ per litteras retulit, transmissis simul Actis eorumque sententiam inquisivit. Minatus enim fuerat *Rudolphus* iste Rostochio pulsus, se in vicinis urbibus & Ecclesiis accusare velle Pastores & Ministros Rostochienses, quod injuste ab eis condemnatus & ejectus esset. Ad quas litteras & Acta vicini pie & amice responderunt, omnino probantes & curam Ministerii in tuenda doctrinæ sinceritate, & pietatem Rectoris & Concilii Academiæ, providentes, ne Sacramentarium venenum plures inter Scholasticos & in plebe inficiat. Responsa illa extant in veteribus Actis.

Publica negotia in conventu Provinciali Sternbergæ hoc anno tractata, in quantum ad Rostochienses pertinuerunt, & sexagenarium civium delectum protulerunt.

§. 28. Circa idem tempus conventus Provincialis Sternbergæ habitus est, ad quem civitatis nomine ablegatus fuit Consul PETRUS BRUMMER cum Senatore quodam. In hoc conventu Principes contributionem petiverunt ab Ordinibus Ditionis ad exsolvenda debita sua ad aliquot auri tonnas æstimata. Receperunt igitur Ordines in se *quater centena aureorum millia* exsolvenda, ex quibus *octuaginta millia* cum unius anni usuris *civitati Rostochiensi* imposita sunt. In id, quia dictus Consul citra sententiam Senatus & civium consenserat, a Plebe ab Officio consulari remotus est, & domui suæ per aliquod tempus inclusus. Nec tamen hoc modo liberari potuit civitas a parte illa debitorum publicorum sibi imposita, cum non solum Principes, sed etiam cœteri Ditionis ordines ejus receptionem & persolutionem severe flagitarent. Atque hinc paulo post motus ille intestinus ortus est, cum de modo colligendæ hujus magnæ summæ inter Senatus & cives non conveniret, ac propterea *sexagenarii a plebe* crearentur, qui cum Senatu de ea re & de aliis ad utilitatem publicam pertinentibus deliberarent, sed malo id fato civitatis est factum. Ingens enim dissidium inter Senatem & totam fere civium communitatem inde secutum fuit, quod in seditionem quoque manifestam erupit, & bellum attraxit cum Principibus aliaque magna mala, & cumulavit æs alienum ob plurimas impensas in litem cum Principibus in Aula Cæsaris Maximiliani II, in Legationes, in Advocatos & alios sumptus factas, unde nec dum civitas eluctari potest. Sed hæc ad Ministerii acta proprie non pertinent.

Ministerii actio singularis in Consulem Petr. Brummerum & ejus eventus.

§. 29. Itaque redeo ad Consulem *Brummerum*, is dignitate sua consulari privatus a plebe, petiit a *Matthao Flegio* Ministro Ecclesiæ ad divam Virginem Cœnam Domini sibi exhiberi domi. Illo vero usum ejus ipsi negante, petivit sibi causas amotionis hujus ab Eucharistia & sic etiam a testificatione in Baptismo Infantum indicari. *Flegius* respondit: *Se hujus rei habere a toto Ministerio mandatum, a quo tamen impetrare causas petitas vellet.* Quare Ministerium prolixo & gravi scripto has causas comprehendi & Consuli *scriptum* istud exhiberi curavit Calend. Augusti. In eo peccata ipsius notoria recenset, *quod D. Tilemannum & Petrum Eggers ad S. Jacobum Ministros, ideo quod abusum diei Dominicæ per Nuptias publicas taxassent, impios & notorios peccatores ab usu Cœnæ Dominicæ & testificatione in Baptismo removissent, donec pœnitentiam veram agerent, discrimen quoque in sepultura piorum & manifestorum servandum esse docuissent; Pharisaicam sectam in urbem & Ecclesiam hanc introducere & constituere velle coram tota plebe in curia dixisset 12. Aug. 1557: quam vocem blasphemam esse in Deum & sanctum ejus Ministerium omnes concionatores in hac Urbe judicarent, maxime cum duo illi ante dicti pii zelosi & sinceri Evangelii Doctores fuissent. Deinde quod persecutionem & ejectionem duorum istorum adjuvisset, Templum Jacobæum sex continuis hebdomadibus occludi jussisset; impium & conviciis ac mendaciis refertum Mandatum contra Ministerium publicari curasset, & in hisce omnibus præcipuis Autor & Impulsor Senatui fuisset. Hæc & alia in ipso peccata notoria Ministerium impedire etiam ex DEI mandato, quo minus ad Sacramenta eum admittere possint. Ideoque ad pœnitentiam serio agendam eum hortuntur;* sicut in ipso scripto copiosius videre licet, quod extat in veteribus Actis. Nec tamen huic gravissimæ admonitioni statim locum dedit Consul, sed aliquanto post cum in gravem morbum incidisset, vocavit ad se *Matthæum Flegium*, & ab eo absolutionem & exhibitionem Cœnæ Dominicæ petiit. Is re ad totum Ministerium relata, jussus est sibi adhuc unum adjungere ex ordine Ministerii, (fuit is *M. Andreas Martinus*,) & audita confessione ejus ingenua, & viso dolore animi ac pœnitentia seria ipsum absolvere, & Sacra Domini Cœna pascere, ita tamen ut hanc suam conversionem & cum Ministerio reconciliationem permittat publice significari Ecclesiæ. Hi igitur ambo ad eum venien-

nientes peccatorum ipsius mentione graviter facta ad pœnitentiam vere agendam hortati sunt. Illo autem se variis modis excusante, tandem *M. Andreas* videns Psalterium Davidis in lecto ad manus Cos. depositum, id accipiens in manus statim incidit in hæc verba ex *Psalmo 32. Da ichs wollte verschweigen, verschmachten mir alle meine Gebeine durch mein tägliches Heulen; denn deine Hand war schwer über mich Tag und Nacht.* Hæc igitur verba ægroto inculcavit, & addidit, talem ipsi quoque fore manum Domini, nisi resipisceret, & confiteretur admissa peccata serio. Id vero si faceret, subsequentem consolationem ipsi etiam proponi dixit. Hic exseruit se statim efficacia Spiritus sancti, ut gemitu & lachrymis editis ingenue confiteretur peccata sua, & sic audientes concionatores isti hanc confessionem, & cernentes vera pœnitentiæ signa, absolutionem & Cœnam Domini ipsi communicarunt, ac consolationibus Evangelii eum erexerunt. Ita pie postea in Domino obiit, & honorifice sepultus est. Mirabile hoc Exemplum est conversionis in tanto viro, qui & propter dignitatem consularem & propter heroicæ personæ formam in magna fuit existimatione. Sed Deus eum efficacia verbi sui & castigatione imposita suo consilio (quoniam a Dignitate consulari removeretur a plebe,) humiliavit, & ad agnitionem commissorum peccatorum ac veram pœnitentiam vocavit, ut anima salva fieret. Historia hæc prolixe & pathetice descripta extat in *Postilla germanica D. Simonis Pauli in festo Mariæ Magdalenæ*, sed supprimitur Consulis nomen honoris externi causa.

M. Anton Lindemann Diaconus Jacobæus officio movetur, ejusque rei causæ.

§. 30. Eodem hoc anno mense Julio cœteri omnes Ecclesiæ Ministri *M. Autorem Lindemann* Diaconum aliquamdiu ad S. Jacobum ex Ministerii consessu & corpore ejecerunt. Fuerat is antea Diaconus ad S. Nicolaum, sed quia convenire ipsi cum Pastore ejusdem Templi, *M. Georgio Richio* non potuit, pervenit vocante Senatu ad S. Jacobum, & in locum ejus receptus *DN. Joachimus Bansav*, Tetroviensis Megapolitanus. Causæ Remotionis scripto annotatæ extant in veteribus Actis, fueruntque hæ præcipuæ: *PRIMA: Quod vocatio ipsius non esset legitima, quia a Senatu contra Ministerii & Ecclesiæ voluntatem intrusus esset in Templi Jacobæi Ministerium. SECUNDA: Quod vita ipsius scandalosa fuerit & adhuc sit, ideoque Doctrina sua parum ædificet, sed magis destruat Auditores, ac Ministerium vitiis suis deformet, & in contemptum adducat. TERTIA: Quod cum DRACONITE semper senserit, & Ministerio sese opposuerit.* Ita igitur abdicare sese in hac Urbe a Ministerio coactus est, licet ægrius id Senatu ferente. Ubi autem manserit, aut quo se contulerit, non reperio annotatum. Successit ei DN. *Casparus*

Leunculus; qui eodem anno 1560 venerat Rostochium, sicut & *Valentinus Schachtius* Stargardiensis Pomeranus, qui ambo a M. *Andrea Martino, tum Academiæ Rectore*, mense Majo inscripti sunt in Album Academiæ.

§. 31. Post discessum D. *Draconitis* Ministerium totum petivit a Senatu, M. *Andream Martinum* sibi dari Superintendentem, additis rationibus piis & justis. Verum Senatus respondens se ea de re deliberare velle, interim vocat M. *JOHANN. KITTELIUM* Jüterbocensem, qui in veteri urbe Brandenburgo tum Pastorem agebat, ad Munus Superintendentis in hac Ecclesia, nescio, cujus commendatione. Is ad hanc ipsam vocationem Rostochium venit, & non præmisso colloquio cum Ministerio eam acceptavit, & suggestum conscendit Dominica 21. post Trinit. 3. Nov. a meridie in Templo divæ Virginis, ac concionem habuit jussu Senatus. Ministerium hac re graviter offensum per nonnullos de eo Senatum monuit, ne novæ lites & diffidia excitarentur. Verum ita egit Senatus cum Ministerio, ut aliquandiu negotium hoc quiesceret, quod & *Chytræus* & alii svaserunt. Eodem hoc anno 1560 die 18. Nov. pie ac placide obiit M. *Johann Schreigelius*, Minister verbi ad divam Virginem, vir pius, doctus & bonus, cui non multo post successit M. *Andreas Martinus*, translatus ex Templo Jacobæo in Templum Marianum, & huic vicissim M. *Simon Pauli* a Principe *Joh. Alberto* substitutus est in Pastoris locum, quia & Ministerium hujus Ecclesiæ Eum expetivit Collegam sibi dari, licet Princeps, (cujus concionatorem Aulicum eo tempore Sverini agebat,) ægre eum dimitteret. Fuit etiam quidam in Templo Mariano annis præcedentibus Ecclesiæ Minister infimus *Johann. Brummer* dictus, cujus relictam Viduam ego Rostochium veniens & vocatus ad Ministerium, adhuc vidi & novi obstetricis officio fungentem. Non fuit autem usitatum eo tempore, ut Annus Gratiæ concederetur defunctorum concionatorum viduis & orphanis, unde etiam fiebat, ut defunctis non diu post eorum mortem alii substituerentur; donec aliquot annis post de Anno Gratiæ cum Ampliss. Senatu actum fuit, & sic certis conditionibus impetratus, ut suo loco dicetur. Viduæ tamen M. *Schreigelii* Senatus in Nosocomio S. Spiritus aliquot Præbendas donavit, unde victum & habitationem liberam haberet, & effecit, ut Filiam nubilem scriba census cerevisiarii *Johannes Lindenberg* duceret uxorem. Filius quoque *Joh.* subsidia quædam studiorum accepit, atque ita profecit, ut ad Pastoratum Ecclesiæ in oppido Dassow postea vocaretur, ubi adhuc Pastorem agit.

Joh. Kittelius in locum Superintendentis invito ministerio surrogatur; de obitu Schreigelii & anno gratiæ.

§. 32. Anno Christi 1561. inchoatæ sunt de concioni-

 pri-

bus catecheticis a. 1561. permutatis. primum conciones matutinæ in Templis Parochialibus, initio facto ipsius concionis media sexta usque ad medium septimæ. Antehac enim illo ipso tempore *infimus Ecclesiæ Minister* (quem vulgo *sacristam* vocarunt,) Evangelium Dominicale ex sella quadam in medio Templi circumstanti populo prælegit, & brevem addidit Explicationem; deinde catechesis Lutheri partem unam cum Interpretatione ejusdem similiter prælegit, & de ea Auditores simplices erudivit, interdum etiam pueros examinavit; & tum preces factæ ac cantiones subjunctæ. Inde ergo factum, ut conciones catecheticæ essent deinceps matutinæ in tribus Templis Parochialibus ad S. Jacobum, S. Petrum, & S. Nicolaum. Sed in Templo Mariano hora XII. catechismus explicaretur pro concione ab infimo Diacono, in quod Templum, velut in media urbe situm, vulgus hominum & familiæ civium convenire commode possent. Sic & propter pauperes in Nosocomio S. Catharinæ DN. *Joachimus Schröder*, Pastor ad Divum Petrum, (cui & cura Nosocomii & Templi illius commissa erat,) diebus Dominicis hora XII. ibidem concionem ex Evangelio Dominicali habuit, & post mortem illius Diaconus S. Petri DN. *JACOBUS MUTZMACHER* præstitit etiam diebus Jovis, quo rursus concio ibi usitate habetur, donec peculiaris Pastor DN. *NICOLAUS GRYSÆUS* ad docendam illam Ecclesiam & alteram in Xenedochio S. Lazari vocatus a Senatu fuit.

Ministerium seria & severa admonitione Senatum ad pœnitentiam factorum iniquorum perducere conatur. §. 33. Porro etsi sæpius antea Ministerium cum Senatu egerat de agnoscendo magno illo peccato in ejiciendis sinceris Doctoribus Ecclesiæ *D. Tilemanno Heshusio* & DN. *Petro Eggers*, & in publicatione impii Mandati contra totum Ministerium admisso, ut id agnosceret, & de eo seriam ageret pœnitentiam; tamen nihil huc usque obtinere apud eum potuit, cum variis modis hoc tantum peccatum palliaretur & excusaretur, licet aliqui essent in Senatu animo magis pio sed metu aliorum aperire & declarare eum non audebant. Tandem ergo die 18. Febr. hujus Anni prolixum & grave scriptum plenum pietatis, zeli & constantiæ Senatui exhibet, in quo, *quid & quanto studio, lenitate ac reverentia erga Senatum hactenus actum fuerit, ut ad resipiscentiam ille adduceretur, & cum Ministerio in gratiam & concordiam rediret*, commemoratur. *Omnia tamen hæc frustranea fuisse. Itaque jam ultimo loco priores actiones repetit, additis hujus facti sui necessariis causis, demonstrat ex multis testimoniis verbi divini peccati admissi magnitudinem, refutat objectiones & excusationes contrarias, & denique præcidit Senatui usum cœnæ Dominicæ, donec agnoverit peccatum & meritam DEI iram, atque ostenderit, se pœnitere ex animo.* Huic scripto hi subscripsere: *M. Andreas Martinus*, *M. Georgius Richius*, *Joachimus Schröderus*, *M. Simon Pauli*, *M. Henricus Strevius*, *Matthæus Flege*, *Joachimus Bansow*, *Vitus Bergius*, *Thomas Johannis* & *Bartoldus Dethardingus*. Extat hoc scriptum in Actis veteribus.

§. 34. Cæterum cum in Academia nulli amplius Theologiæ Doctores essent, ita nulla etiam certa Facultas Theologica juxta hujus & aliarum Academiarum morem & statuta; Illustriss. Principes hac de re moniti, hanc rem nequaquam negligendam esse censuerunt. Cum igitur duos haberent jam in Academia Theologos M. *Davidem Chytræum*, & M. *Simon Pauli*, de hisce Gradu Doctorum in Theologia ornandis ita actum est, ut D. *Georg. Venetus* Theologus & Superintendens in Episcopatu Caminensi Pomeraniæ, Colberga, (ubi domicilium habebat,) huc accerseretur una cum D. *Jacobo Rungio* Superintendente tum Ecclesiarum in citeriore Pomerania, Gryphiswaldio: (ubi Professorem Theologiæ agebat) atque per hos Gradus supremus duobus antedictis conferretur. Ad quos etiam accessit *M. Johann. Kittelius*. Facta est igitur horum trium Promotio Doctoralis per D. *Venetum* uti Decanum & Promotorem, & per D. *Rungium*, ut Vicecancellarium die 29. April. die Martis post Dominicam Jubilate. Simul etiam Baccalaurei Theologiæ tum renunciati sunt: *Matth. Flege* Fimariensis, *Bartold. Dethardingus* Hervordiensis, ambo Concionatores in Templo divæ Virginis Rostochii, *Josias Richius* Prutenus, *Georgius Grisæus* Ruppinensis, *Joach. Hollin* Neobrandeburgensis, *Joh. Isensebe* Brunsvicensis & *Nicol. Budanus* Antverpiensis. Item: Actu Theologico M. *Barthol. Clingius* Confluentinus, Rhetoricæ & Dialecticæ Profess. & *Johann. Bocerus* Westphalus, Poeseos Professor Gradu Licentiatorum Juris ornati sunt a Decano D. *Joh. Boukio* J. U. D. & Professore atque Illustriss. Principis *ULRICI* consiliario. Sumptus Promotionis suorum Ministrorum Principes ex reditibus Academiæ non multo ante a Cels. sua attributis, contulerunt; Senatus vero urbis pro D. *Kittelio* suam partem addidit. Promotio novorum Theologiæ Doctorum & alia Academica h. a. peracta.

§. 35. Confecta hac Promotione, duo antedicti Theologi, D. *Georg. Venetus* & D. *Jacobus Rungius* rogatu Senatus diuturnum & gravissimum dissidium inter Ministerium & Senatum ob ejectos concionatores duos & promulgatum impium Mandatum singulari fide, pietate ac prudentia DEO adjuvante diremerunt, & concordiam utriusque partis feliciter restituerunt, idque factum est die 2. May. Estque tum concepta publicæ significationis de hac reconciliatione Forma, quam D. *Jac. Rungius* habita in Templo Mariano concione recitavit sequenti die Dominica Theologi extranei Venetus & Rungius componunt lites inter Senatum & ministerium.

nica Cantate, quæ erat 4. May his verbis: *Lieben Freunde in CHRISTO, nachdem in dieser Kirchen Uneinigkeit und Irrung zwischen dem Ehrbahren Raht und dem Predig-Amt etliche Jahr gewesen, so hat der allmächtige liebe GOTT seine göttliche Gnade verliehen, daß solches alles christlich und wohl ist vertragen worden, daß GOttes Ehre gepreiset, und die Conscientien gestillet seyn. Und hat ein E. R. sich dermassen erkläret, daß die Prediger mit dem Raht, und der Raht mit den Predigern wohl zufrieden seyn. Als aber an solcher gottseligen Vereinigung unser lieben Obrigkeit mit dem heiligen Predig-Amt unserm HErrn CHristo, der lieben Kirchen und der gantzen Stadt groß gelegen, sollen auch alle Christen GOTT von Hertzen dafür dancken und bitten, daß er mit seinem heiligen Geist, was er angefangen, wolle stärcken und bestätigen, Amen.* Hac facta denunciatione tota Ecclesia & urbs lætata est, magnamque laudem & gratiam hi pacificatores apud omnes ordines consecuti sunt. Iidem eam quoque litem & offensiones, quæ erant inter Ministerium & D. *Kittelium* amica reconciliatione sustulerunt, effeceruntque, ut *Kittelius* in societatem Ministerii reciperetur, cum promisisset, *se puram Evangelii doctrinam in Ecclesia docere, & pacem ac concordiam cum aliis tueri velle.* Sic & *M. Lucas Randow* per hosce Mediatores cum Ministerio reconciliatus est. Senserat enim ille cum D. *Draconite* deserto Ministerio, deinde etiam admiserat quosvis in suo ad Spiritum sanctum Templo ad cœnam Domini contra bonum ordinem a Ministerio institutum, (ut distinctiones essent Parochiarum, & in suis singuli Templis Sacramentis uterentur). Ob hæc bene & feliciter gesta majores optimi illi Viri benevolentiam omnium piorum ac prudentum in hac urbe sibi compararunt.

Conventus Principum Numburgi h. a. celebratus, & alius non multo post Lunæburgi, cui Jo. Kittelius insciis collegis suis interfuerat.

§. 36. Eodem hoc anno 61. cum multorum Principum Germaniæ, (qui Religionis erant Evangelicæ) *Neoburgi in Thuringia conventus* esset habitus mense Januario, (ad quem etiam *Fridericus* Palatinus Rheni Elector (qui tamen Calvinismo fuit addictus) una cum Electore *Augusto* accessit, & de *veteri Augustana confessione iterum subscribenda* actum præcipue fuit, deinde etiam *de indicto Concilio, a Pontifice Romano Tridenti*, an Principes illud adire vel recusare deberent,) Theologi Jenenses ejus temporis *Matthias Flacius* Illyricus, *Johann. Wigandus* & *Matth. Judex* ad Ministerium Rostochiense nominatis in Inscriptione: M. *Georgio Reich*, & M. *Andrea Martino*, item ad M. *Johann. Frederum* Wismariensem Superintendentem, & alios hujus Ditionis Ecclesiarum Doctores communes litteras dederunt in initio mensis Februarii. In his petiverunt, *ut apud Principes nostros Megapolitanos ageretur de habenda Synodo minori, & ut per eos etiam vicini Pomeranici & Saxonici Principes de eadem re monerentur;* id quod ipsi quoque per litteras apud Electores & Principes Neoburgi congregatos egissent, verum sine fructu, cujus rei testem allegabant M. *Davidem Chytræum*, qui conventui isti interfuerat cum Duce *Ulrico* Megapolensi. Etsi autem a Principibus nulla est convocata *Synodus*, tamen a *civitatibus aliquot Saxonicis Lunæburgi habitus est conventus* hoc ipso anno mense Julio, in quo octo urbium Theologi quorundam etiam Politici simul fuerunt, videlicet Lubecæ, Bremæ, Hamburgi, Rostochii, Magdeburgi, Brunsvigæ, Lunæburgi & Wismariæ. Ad hunc conventum a Senatu Rostochiensi etiam ablegatus est D. *Johann. Kittelius*, qui inscio & inconsulto reliquo Ministerio profectionem illam suscepit, nec quenquam Collegam ex Ministerio sibi adjunxit, nec curavit, ut in absentia sua alius conciones suo loco haberet. Eam rem cum indigne ferret Ministerium, recruduit prius cum *Kittelio* dissidium & contentio, quæ antea sopita erat, ut paulo ante dictum. Ac scripsit de hac re Ministerium ad D. *Tilemannum Hesbusium* Magdeburgensis Ecclesiæ tum Superintendentem (qui & ipse in eodem conventu fuit) petens inter alia, *ut KITTELIUM ad concordiam cum reliquo Ministerio fovendam hortaretur, & ne in tam gravibus rebus ad totam Ecclesiam & Ministerium spectantibus, absque consilio & deliberatione cum collegis & Fratribus deinceps quicquam ageret.* Atque harum litterarum Exemplum postea Senatui exhibuit Ministerium ad amovendas alias suspiciones sinistras. Nec dubium est, quin D. *Hesbusius*, quod petitum ab eo fuerat, pro animi sui candore & gravitate solita præstiterit. Accessit postea illud quoque, quod D. *Kittelius* se Articulis Lunæburgi decretis *subscripsit*, ut *Superintendentem Ecclesiæ Rostochiensis*, pro quo tamen nec Principes nec Ministri cœteri Eum agnoscebant.

Hinc lites renovatæ inter Kittelium & ministerium Rostochiense.

§. 37. Lunæburgo reversus Rostochium, quia nihil cum Ministerio colloqueretur, aut se de Profectione illa & actionibus Lunæburgensibus excusaret; Ministerium gravius id quoque ferens injunxit cœteris Ecclesiæ Marianæ Ministris, (nam in eo Templo conciones ordinarias habebat diebus Dominicis post meridiem hora tertia, ibique concionibus aliorum & sacro plerumque intererat), ut, si a quoquam eorum Absolutionem petiturus esset, is has primum quæstiones ipsi proponeret totius Ministerii nomine: *PRIMUM, an existimaret, se salva conscientia Ecclesiam Brandeburgensem deseruisse,*

ruisse, & vocationi in hanc statim paruisse? DEINDE: *an agnosceret, male a se factum, quod absque Ministerii consensu acceptasset hanc Functionem & Munus publice in Ecclesia docendi?* TERTIO: *an in eo quoque se peccasse agnosceret, quod inscio Ministerio ad conventum Lunaburgensem esset profectus, & Articulis ibidem factis ut Superintendens Rostochiensis subscripsisset?* Cum ergo *Kittelius* die 16. Aug. a *Bartholdo Dethardingio* Diacono ad divam Virginem absolutionem peteret, ille tres dictas quæstiones Ei proposuit, ad quas cum non placide & diserte responderet, nec se vel in deserenda priore provincia, nec in amplectenda vocatione Rostochiensi, nec in profectione Lunæburgensi quicquam egisse diceret, quo conscientiam suam gravari sentiret, nec cum Ministerio prius de hisce rebus colloqui vellet, noluit DN. *Bartoldus* absolutionem ipsi impertire. Ita maxima cum indignatione ille discessit, & post biduum toti Senatui injuriam hanc sibi illatam conquestus est. Senatus intelligens novum & ingens schisma hinc exoriturum esse, ad diem 19. Aug. Ministerium una cum D. *Kittelio* in Graphæum vocavit, ubi *Kittelius* valde atroci invectiva in totum Ministerium usus est, appellavit omnes in eo Collegas & Fratres, Caini ac Judæ Fratres, seditiosos, viros sanguinum, insidiantes privilegiis & juribus Senatus & Reipublicæ, habentes Spiritum vertiginis, motum Monasteriensem excitare cupientes, & similia alia. Quibus convitiis etsi non immerito graviter læsum & offensum fuit Ministerium, tamen moderatione debita tum respondit. Sed 29. Aug. prolixius & gravius refutavit criminationes istas coram toto Senatu orante *D. Simone Pauli*. Non tamen restitui concordia & aboleri offensiones illæ potuerunt, quamvis multum laborante in hac re Senatu, & tum & postea. Fuerunt enim nonnulli in Academia quoque & alii, qui odio quorundam in Ministerio magis inflammabant *Kittelium*, & confirmabant, ne cederet. Sicut etiam publicum Carmen famosum Tabulæ Collegii Philosophici affixum & late sparsum fuit in urbe, quo aliqui ex Ministerio nominatim quoque, fœde proscissi sunt, & *Kittelius* commendatus.

M. Andr. Martini obitus, & litis cum Kittelio ulterior progressus.

§. 38. Ferventibus hisce dissidiis vir optimus ac vera pietate, fide zelo & candore præstans M. *Andreas Martinus* in gravem morbum incidit, qui per mœrores animi ob turbas istas Ecclesiæ & accedentem Febrim Hecticam ita invaluit, ut tandem die 26. Sept. mane hora 4. in vera agnitione & invocatione Filii DEI, placidissime ex hac vita discesserit, magno cum dolore non solum Ministerii sed & multorum in Senatu (habuit enim uxorem Filiam DN. *Nicolai Rugen* Senatoris) & civium bonorum. Paucis diebus ante venerunt huc M. *Valentin. Curtius* Superintendens, & M. *Dionysius Schuneman* Pastor Ecclesiæ Lubecensis, petentes subscriptionem Articulorum in conventu proximo Lunæburgi decretorum. Ea igitur a ministerio facta est, sed cum addita protestatione, quod subscriptionem D. *Kittelii* tanquam *Superintendentis Rostochiensis* non agnoscerent, nec suo consensu factam; se enim ipsum pro *Superintendente* non habere justis de causis. Hi vero Legati an cum *Kittelio* etiam egerint quicquam ad componendum hoc dissidium non reperio annotatum. Ad 22. Octobr. Commissarii quidam Principum in urbem venerunt, & inter alia controversiam inter Ministerium & *Kittelium* quoque cognoverunt, & dirimere studuerunt, verum & hic nihil effectum est, mandarunt tamen illi utrique parti, ut pro concione de hoc dissidio in specie dicendo quiesceret. Plura deinde a Senatu & aliis Viris bonis acta sunt, ut reconciliatio fieret, & mense Novembri M. *Andreas Weslingus*, Hebrææ lingvæ in Academia Professor, se ut Mediatorem Ministerio obtulit pio ac pacis studioso animo, forte etiam D. *Davide Chytræo* Eum cohortante. Acceptavit id quidem Ministerium, & quinque Articulos D. *Kittelio* proponendos ipsi tradidit. Eos si *Kittelius* amplecteretur, obtulit se Ministerium ad ἀμνηστίαν omnium præcedentium offensionum & injuriarum, & ad fraternam cum eo conjunctionem, concordiam, & in conventus Ministerii receptionem. Sed *Kittelius* hos Articulos prorsus rejecit, velut in ignominiam & oppressionem sui tantum directos. Cumque Dom. 3. Adventus pro concione Epistolam usitatam explicaret: *1. Cor. 4. sic nos æstimet homo, ut Ministros Christi &c.* acerbissime totum Ministerium accusavit, quod officio suo in dicendo, in absolvendo confitentes peccatores, in Sacramentis dispensandis & aliis ejus partibus non recte fungeretur, & absque omni causa justa negasset ipsi absolutionem & usum cœnæ Dominicæ, quod hostiliter eum persequeretur, traduceret publice & privatim apud cives, & ejicere ex urbe cuperet, tanquam falsum Doctorem & seditiosum multaque alia in ipsas personas ex nimia animi impotentia evomuisset (erat enim vir & statura satis grandi & ingenio vehemente) Hinc ergo magnæ turbæ & scandala orta sunt in tota urbe. Senatus igitur & cives primarii super hac re convenerunt, & quia Festum Natalis Christi immineret, quod publica solennitate & lætitia celebrandum esset, constituerunt agere cum Ministerio, ne responderetur ab Eo quicquam publice ad concionem *Kittelii* ante instans festum, ad avertenda majora & tristiora offendicula. Ministerium etsi jam paratam habebat *Apologiam* suam scripto comprehensam gravem & satis prolixam, tamen obsecutum est Senatus & civium petitioni. E contra vero rogavit sibi permitti, ut

hoc

hoc ipsum liceret sibi sequenti Dominica 4. Adventus publ. significare Ecclesiæ ex charta præscripta, quod & Senatui postea exhibuit. Sed quia forma illa etiam asperior videretur in D. *Kittelium*, petitum est a Ministerio, ut vel taceret hac de re prorsus, vel paucis saltem verbis de futura suo tempore *Apologia* sua significaret. Atque ita factum fuit. Extat autem utrumque scriptum, & pleraque alia in hoc acerbissimo certamine gesta, in veteribus Actis.

De rebus quibusdam in Ministerio constitutis & vocatione Luc. Bacmeisteri a. 1562. ad Rostochienses.

§. 39. Hoc eodem anno 1561. in æstate DN. *Jacobus Metzmacker* Wittstochii in Marchia natus, ad Ministerium Ecclesiasticum in Templo S. Petri vocatus est a Senatu urbis consentiente Ministerio & Collega seu Diaconus adjunctus est Dn. *Joachimo Schröder*, Pastori ibidem. Egerat per decennium fere Pastorem in vicino pago Kessin singulari fide & labore. Successit illi in Parochia ista M. *Henricus Theophilus*, Rostochiensis, qui in Livonia præfuerat aliquandiu Ministerio sacro, sed irruptione Moschorum facta & rebus tam politicis quam Ecclesiasticis passim mutatis, ipse relinquens Livoniam, rediit in patriam, expectaturus aliam functionem, quam hoc modo nactus est. Post obitum beatum M. *Andreæ Martini*, cum Senatus in ipsius locum quæreret successorem, qui in Ministerio versatus esset aliquandiu, & in Academia quoque docere posset, ego *Lucas Bacmeisterus* Lunæburgensis, qui tum Reginæ Daniæ viduæ Christiani III. Regis laudatissimi, piæ memoriæ, Concionator Aulicus eram Senatui judicatus & commendatus sum a D. *Davide Chytræo* & M. *Joh. Posselio* etiam rogatu socrus meæ *Bordingiæ*, quæ mortuo superiori anno Hafniæ marito suo D. *Jacobo Bordingo*, Rostochium redierat ad veteres amicos suos una cum octo Liberis superstitibus præter meam conjugem. Nam *Bordingus* antea septennium in hac Academia in Professione & praxi Medicinæ stipendio Ducis *Henrici* Megapolensis vixerat. Accessit etiam commendatio L. *Caspari Paslehci* Consiliarii & Oratoris Regii in Dania, qui tum forte hac transierat. Illi enim jam ab aliquot annis notus fueram in Dania. Quare Senatus proprio tabellario in Daniam Coldingam misso, ubi domicilium habebam, me in locum M. *Andreæ Martini* tum vacantem, per litteras legitime vocavit mense Novembri (nondum enim annus gratiæ viduis concionatorum in hac urbe concessus erat, ut & supra annotavi). Cum igitur causas quasdam haberem deserendi Aulam, & veniam profectionis a Regina impetrassem, respondi Senatui, me non nisi perspecta primum conditionis qualitate & statu Ecclesiæ acceptare vocationem posse, ideoque me post exactas Ferias natalitias iter ingredi, ac Rostochium DEO fortunante venire velle. Sic igitur die Epiphaniæ post concionem cum conjuge gravida discessi Coldinga, & Rostochium salvus DEI beneficio perveni 20. Januar. Cum vero postridie cognovissem de turbato & confuso omnium ordinum in hac urbe statu, valde dubitavi de amplectenda hac vocatione. Nam & inter Principes ac Senatum magnæ erant de rebus gravibus lites & de Academiæ Reformatione agebatur, quam sibi tantum vendicabat Senatus contra Principes, eorumque Professores, Ministerium quoque cum D. *Kittelio* certamen habebat, nec prorsus cum Senatu illi conveniebat, & contentiones sæpe non leves inter Senatum & 60. cives a plebe electos erant. Hæc non parum me absterrebant, & locus in Dania mihi adhuc servabatur per singulares amicos. Sed hortantibus me D. *Chytræo*, M. *Posselio* etiam D. *Simone Pauli*, cum quo Wittebergæ mihi amicitia intercesserat, ne mutarem animum, aut vocationem hanc rejicerem propter antedictas causas (sperari enim a DEO meliorem & tranquilliorem omnium rerum statum) rogantibus etiam socru & conjuge, ut huc migrarem, & simul sibi & orphanis consilio & solatio meo adessem, tandem acquievi ipsorum monitis. Ac primum vocatus ad Senatum, eoque audito, petivi, ut de vocatione hac cum Ministerio mihi colloqui liceret, ejusque consensum inquirere. Atque hoc permisso conveni Ministerium, quod in ædibus M. *Matthæi Flegii* tum una erat, forte mea inprimis causa, præter D. *Kittelium*. Ibi literas vocationis meæ exhibens & causas relinquendi prioris loci & hujus acceptandi exponens, ad vocationem illam Ministerii hujus consensum impetravi, ita tamen, ut ad certos Articulos mihi propositas de *ratione gubernationis hujus Ecclesiæ* & *de disciplina Ecclesiastica*, & *de discrimine Parochiarum* & *de obedientia erga Ministerium* me ore & data dextra obstringerem. Simul etiam materia *concionis probatoriæ*, ut vocatur, mihi injuncta est nimirum *Psalmus 130: De profundis clamavi ad te Domine;* eam igitur DEO me juvante habui 26. Jan. in frequenti auditorio Templi Mariani. Et hac a Ministerio & Senatu approbata, postridie in curiam vocatus sum, & per COS. *Henricum Goldenitium* & Senatorem *Casparum Fresen* mecum de *stipendio & loco certo inter hujus Templi Collegas* item *de professione theologica in Academia* est transactum nomine totius Senatus, atque hoc ipsum litteris certis consignatum. Conveni tamen quoque D. *Kittelium*, in cujus notitiam superiori æstate veneram, quando cum Conjuge Lunæburgo & Lubeca rediens, hac transiveram mari iturus Hafniam & inde Coldingam rursus, & tum M. *Andreæ Martini* hospotio utebar.

Ante Bacmeisteri adventum intercedente L. Pa-

§. 40. His igitur in initio anni 1562. confectis, ego in Daniam regressus sum, & rebus meis compositis, bona cum gratia & hone-

Felico compositio inter Kittelium & ministerium fit.

honesto testimonio Reginæ, quæ diutius me retinere secum maluisset, inde discessi, & reversus sum Rostochium, primamque in suscepto officio Concionem habui ipso die annunciationis Mariæ. Erat vero tum in Ministerio usitatum, ut is, qui recens in Ministerium receptus erat, ab uno ex Collegis ejus Templi ad Cathedram usque deduceretur, quando primum concionari debebat. Idem & mecum observatum fuit *M. Bartholdo Detbardingio* me ex choro usque ad gradus Cathedræ comitante, idque testimonium erat legitimæ vocationis & consensus Ministerii. Interim dum ego in Dania absui, crebri Senatus & Ministerii conventus fuerunt initio mensis Februar. de dissidio inter *D. Kittelium* & Ministerium componendo. Et quia Senatus Ministerium coram Principe *Ulrico* accusaverat, ægre id tulit Ministerium, atque inde acerrima concertatio orta est coram Senatu maxime quorundam Senatorum & *D. Laurentii Kirchofii* cum *M. Georgio Richio*. Ac diserte tum recusavit Ministerium judicem ferre Senatum in ista controversia, sed provocavit ad Principes. Factum id est die 5. & 6. Februarii. Cum vero 15. Februar. iterum *Kittelius* acerbiora quædam in Ministerium pro concione dixisse videretur, vix sperari reconciliatio potuit. Tandem tamen Senatus consilio & opera diligenti & prudenti *L. Caspari Pafelici*, qui huc ex legatione sua redierat, adhibitis etiam civibus aliquot primariis & DEI gratia aspirante, dissidium hoc diuturnum, triste & scandalosum feliciter composuit die 26. Februar, ac tum condonatis utrinque injuriis & offensionibus *D. Kittelius* in societatem Ministerii receptus fuit, non tamen ut *Superintendens*, sed tanquam unus ex Senioribus protestante ea de re Senatu, ne quid juri suo in constituendo *Superintendente* decederet. Consilium & factum hoc *Pafelici* omnes pii, boni & docti in Academia, Ministerio, totaque urbe mirifice postea prædicarunt. Forma initæ hujus Transactionis & concordiæ obsignata a Senatu, *Pafelico* & aliis, extat inter alia Acta.

Nec tamen Principes Kittelium Superintendentem agnoscere volunt.

§. 41. Non multo ante nimirum 10. Februar. Principes datis ad *D. Kittelium* litteris severe ipsi mandarunt, ut abstineret deinceps *a Nomine & Titulo Superintendentis, cujus constituendi jus non ad Senatum sed ad Principes tanquam Patronos omnium Templorum in urbe pertineret*, sic & a concionibus habendis abstineret, donec dissidium inter ipsum & Ministerium duraret, ad quod componendum suos consiliarios in urbe missuri essent. Exemplar harum litterarum in Actis extat. Ita ergo pax aliquandiu fuit in Ecclesia & Ministerio.

Lis ministerii cum D. Laur. Kirchofio componitur.

§. 42. Interim cum *D. Laurentio Kirchovio* Juriscos. & tum Academiæ Rectore aliquid incidit negotii. Fuerat ille partium *Draconitis & Kittelii* contra Ministerium. Sed *Draconite* hinc dimisso & controversia *D. Kittelii* cum Ministerio composita, cui Transactioni ipse etiam una cum *D. Georgio Kommero* itidem Senatus Juriscos. & Professore, interfuerat, existimavit ipse, neminem fore in Ministerio, qui offensionem aliquam contra Eum amplius haberet. Quare & Cœnam Domini accessurus, petivit a *M. Henrico Strevio* absolutionem, quam ipsi tum negavit. Itaque ad *Dn. Vitum Bergium* infimum Diaconum in Templo Jacobæo, sed in lecto decumbentem, accessit, & absolutionem impetravit. Qua re cognita *Strevius*, *Kirchovium* moneri curavit, ne sequenti die Dominica ad Aram accederet, nolle enim se Eucharistiam ipsi porrigere. Quod indignissime ferens, rem postea ad totum Ministerium detulit, & se in alio Templo admitti ad cœnam Domini petiit. Sed Ministerium hanc litem æquis conditionibus tandem diremit, quamvis difficilius, & *Strevius* quidem monitus est, ne deinceps absque consensu aliorum Ministrorum in re tam gravi aliquid ageret. *D. Kirchovius* vero, ne propter hanc rem male de Ministerio loqueretur, sed ut autoritatem & dignitatem Ejus tueretur, in sua Parochia Cœna Domini uteretur, & sic utrinque fieret condonatio & amnestia offensionum. Hac ratione illa quoque contentio per DEI gratiam sublata est, & *D. Kirchovius* deinceps singularis fuit amicus totius Ministerii.

Locus conventus ministerii certus in templo S. Johannis h. b. destinatur.

§. 43. Actum quoque fuit circa idem tempus a Ministerio cum Senatu, ut quia huc usque certus locus non fuit, ubi *conventus Ministerii* commode haberentur, de eo provideret Senatus. Cum vero videretur omnibus, in *Templo Johann.* aut vicinis ei veteris cœnobii ædificiis locum talem eligi & instrui posse, propterea quod in medio fere civitatis Templum hoc situm esset, tandem delectum est *facellum* illud, ubi etiamnum *conventus* habentur, quod Monachis maxima ex parte profugis, in Reformatione religionis, occupaverant Vitriarii, illorum qui ex reliquis remanserant, atrium scil. consensu, qui etiam ædificia aliqua cœnobii inhabitabant. Igitur cum Vitriariis, qui & loca sepulturæ pro societate sua ibidem habebant, ita egit, ut *facellum* istud Ministerio permitterent, & in Templo vicino S. Johann. alia ad sepulturas loca eis attribuit; Id tamen juris sibi reservarunt illi, ut potestatem haberent in negotiis opificii sui ibidem inter se conveniendi, ideoque claves januarum ipsis concederentur, idque hoc modo factum est. „Usus autem „ hujus facelli etiam in Papatu fuerat, ut in „ eo, solennibus nonnullis festis, *Missæ* ce- „ lebrarentur, sicut ara initio conventuum „ Ministerii ibidem posita erat versus ortum, „ ubi jam infumibulum & fornax est. Erat „ & circuitus in eo editior, in quo consi- „ stere

„stere soliti fuerunt. Prior & cœteri digniores inter Monachos, quorum aliqui etiam Doctores Theologi erant, (ordo enim fuit *Dominicanorum*, qui & *Prædicatores* dicti sunt) quando Missæ habebantur. In aliis vero sellis inferioribus „consederunt vel pauci alii ex Monachis, „vel etiam nonnulli ex Senatu aut civibus „primariis, ut Missas audirent. Post paucos vero annos Senatus curavit locum illum elegantius ædificari, pavimentum „attolli terra aggesta, tabulatum quoque „altius evehi, circuitum superiorem auferri, fenestras refici altiusque efferri, ne voces loquentium foris exaudiri possent, remota etiam ara, infumibulum & fornacem extrui. Qua in re Dominus *Joachimus Krohn* Senator & Camerarius operam „suam fidelem præstitit„.

Kittelius indignationem Principis Ulrici incurrit, falso licet apud eundem delatus.

§. 44. Mense Junio ejusdem anni *D. Kittelius* apud Principes inprimis Ducem *Ulricum* delatus est, quod pro concione quædam gravius in Celss. Eorum dixisset, quibus læsus esset honos & autoritas Eorum. Quare litteræ a Duce *Ulrico* ad Senatum & 60. cives missæ sunt, quibus jubebatur, ut statim ex urbe dimitteretur sub gravi pœna. Senatus ergo die 27. Junii quando per totum fere diem in curia fuerat cum 60. civibus, eodem vocavit *D. Kittelium*, Me & *M. Matthæum Flegium* sera vespera ac proposita nobis accusatione in litteris Principis contenta, quæsivit ex *D. Kittelio*, an talia in Principes dixisset? ex nobis vero, an ea audivissemus? *Kittelius* gravi ratione se excusavit, & quibus usus esset verbis pro concione, palam ostendit. Idem ego qui concioni interfueram, attestabar, *Flegius* item, qui ex me audivisset, cum ipse eodem tempore ad *S. Georgium* habuisset concionem, qui etiam ex Senatu & civibus interfuerant concioni *Kittelii*, suum testimonium cum nostro conjungebant. Id igitur & Senatus & 60. Cives Principi responderunt, scripsit etiam ipse *Kittelius* ad Principem, & se de falsa delatione excusavit.

Sverinus præfectus militum, ob scortationem excommunicatus est, dissentiente Kittelio

§. 45. Aliquanto post nova cum *D. Kittelio* incidit συῤῥαξις Ministerio. Erat in urbe quidam Capitaneus Militum *Henrich Schwerin*, qui concubinam habebat, nec in uxorem legitimam ducere eam volebat, licet sæpe monitus. Hunc tandem excommunicare decrevit Ministerium, & formam in disciplina Ecclesiastica recens conscripta sed nondum evulgata descriptam, usurpandam esse censuit a *D. Simone* in Templo Jacobæo, quod in Parochia illa concubinarius ille habitaret. *Kittelius* vero quia conventui huic Ministerii non interfuerat, & processum nondum esse legitimum existimaret, subscribere noluit formæ. Intermissa tamen fuit Excommunicatio, cum *Sverinus* per cives aliquos ad *D. Simonem* & Me missos peteret brevem dilationem. Facta hæc sunt mense Augusto. In proximo itaque Ministerii conventu, cui nec tum interfuit *Kittelius*, acerbæ quorundam voces & sententiæ in eum dictæ sunt, reprehensum quoque id, quod de concessa dilatione dixi, atque inde gravis concertatio orta. Decretum tamen fuit, procedendum esse cum *Sverino*, nisi coram aliquot in Ministerio & civibus ostenderet, se veram agere pœnitentiam & concubinam dimittere vel ducere velle. Cum vero paucis diebus post *Sverinus* ad conventum Ministerii in Templum S. Jacobi, ubi etiam duo Senatores & quatuor cives aderant, bis terve vocaretur, nec compareret, unus ex Senatoribus & duo cives ipsum accesserunt, rogatu Ministerii, & hortati sunt, ut pareret, sed respondit eis, se non morari excommunicationem, facere posse Concionatores quod vellent. Ita ergo die 23. Aug. ille in Templo S. Jacobi publ. excommunicatus est a *D. Simone Pauli*, forma ex *Paulo* desumpta, idque in aliis quoque Parochiis denunciatum fuit, ut tota Ecclesia sciret, eum excommunicatum esse legitime & pro excluso ex piorum & Christianorum cœtu habendum & vitandam esse ejus consvetudinem.

Destinatio visitationis Ecclesiasticæ irrita evadit.

§. 46. Die 25. Aug. in Graphæum a Senatu vocati sumus, *D. Kittelius*, *D. Simon*, *M. Joachimus* ad St. Petrum & Ego. Proposuit Cos. constituisse Senatum visitationem Ecclesiarum in urbe inchoare, quod sæpius Ministerium & privatim petivisset, & in publicis concionibus crebro urgeret. Itaque delegisse Senatum ad hoc munus Nos IV. ex Ministerio. IV. item ex Senatu, nimirum *Henr. Goldenis* Cos. *Caspar. Fresen*, *Frantz Quarten* & *Henning Beselin*, Senatores. Similiter ex primariis civibus IV, qui & ipsi nominabantur: Respondimus, Nos quidem nostro loco desugere hunc laborem non velle propter Gloriam DEI, Ecclesiæ utilitatem & totius Reip. salutem, sed tamen etiam ex Parochia S. Nicolai, unum adhibendum esse maxime Pastorem *M. Georg. Richium*. *D. Simon* vero petiit, se obtento prius Principum consensu, adhiberi ad Visitationem, nec eam recte fieri posse, nisi Principes admiserint etiam propter executionem, cum multa Bona Ecclesiastica extra civitatem sint in Territorio Principum. Dn. *Joachimus Schröder* propter Deum petiit, sibi parci ob ætatem & alias causas. Ibi Cos. & Senatores præter *Beselinium* se quoque ex numero illo tolli ac sibi parci rogarunt, & addidit *Cos.* qui *Vir gravis & prudens* erat, aliqualem increpationem, quod cum in concionibus nostris sæpe visitationis instituendæ mentionem fecissemus, jam onus & laborem visitandi recusaremus. Hic tum finis ejus actionis fuit.

De Professoribus Ducalibus in con-

§. 47. Circa idem tempus ambo Principes *JOH. ALBERTUS* & *ULRICUS* institu-

cilium recipiendis & dote Academiæ a Principibus constituta.

stiterunt iterum graviter, tam apud Senatum, quam apud Rectorem *D. Laurentium Kirchofium* & Concilium Academiæ, ut Professores sui etiam reciperentur in Concilium, & ad Honores publ. Rectoratus & Decanatus admitterentur. Itaque cœptum est agi de hac re & de aliis negotiis Academiæ, *in quibus sibi tantum Senatus jus & Jurisdictionem item Concilii ex suis tantum Professoribus constitutionem sumebat*, id quod Principes admodum indigne ferebant. Principes ex suis Professoribus delegerunt ad hanc actionem *D. Davidem Chytræum, D. Simonem Pauli, D. Johann Boukium* Jurisconsf. & *L. Joh. Bocerum*, Senatus ex suo numero etiam aliquot, quorum nomina ignoro. Tractatum quoque antea fuerat inter Principes & Senatum urbis de reformanda Academia, nimirum 1551. & Senatus adjunxerat sibi Legatos vicinarum urbium Lubecæ, Hamburgi & Luneburgi, qui per *D. Johann Rudelium* Syndicum Lubecensem, *Virum Doctissimum & Prudentissimum* diligenter in componendo hoc gravi negotio laboraverant, sicut Acta testantur, sed frustra, Rostochiensi Senatu nihil cedere volente. Jam igitur Tractatio illa gravius suscepta est a Principibus, maxime cum ante annos sex certos reditus annuos attribuissent suis Professoribus, nimirum 3000. aureorum ex Bonis Ecclesiasticis Cœnobiorum Doberanensis, Marienoensis & Salicampiensis, Sonnen-Kamp quod nunc usitate dicitur, das Neu-Kloster. Quibus postea adhuc 500. aureos addiderunt, ut integra jam summa sit annuorum redituum 3500. aureorum.

Cives & nonnulli ex Senatorio ordine detenti Gustrovii, ob lites cum Principe Ulrico.

§. 48. Die 2. Sept. litteræ a Principibus ad Senatum & 60. Cives allatæ sunt, quibus prohibebatur Visitatio instituta de Bonis Ecclesiasticis propter interesse Princip. in Jure Patronatus omnium Temporum parochialium. Paulo post die 10. Sept. cum Nundinæ essent Gustrovii, eoque cives Rostochienses cum mercibus suis se contulissent, præter omnem exspectationem illi arresto detenti sunt a Principe *Ulrico*. Hæc fama in urbem allata, Senatum & Cives vehementer perturbavit. Addita vero causa fuit, quod Rostochienses prioribus Principum litteris de dimittendo *D. Kittelio* non obtemperassent. Ablegati igitur ea de causa sunt a Senatu Gustrovium Dn. *Thomas Gerdes* Consul, Dn. *Laurentius Breide* Senator & *D. Georgius Kommer* Jurisconsf. Senatus. Hi statim postquam advenissent, & se audiri a Principe petivissent, obstricti & detenti sunt ibidem, ne injussu Principis domo exirent. E contra vero cives Rostochienses dimissi sunt liberi, ita tamen, ut merces suas illic relinquerent. Quare sequente die Dominica mandavit Senatus *D. Kittelio*, ut a concione pomeridiana abstineret, eamque Me habere voluit, sicut & factum est die 13. Septembris. Fuerant autem non multo ante Gustrovii *D. David Chytræus, D. Simon Pauli, & M. Georgius Richius* illuc, ut dicebatur a Principe *ULRICO* vocati. Aliqua igitur in horum unum atque alterum suspicio derivabatur facti illius in obstringendis civibus propter *D. Kittelium*. Porro qui in Ministerio nostro erant fruentes stipendio Senatus super hoc negotio convenerunt, & deliberarunt, cum videretur illis, non esse hunc cum *Kittelio* processum legitimum, quo & nostrum alii similiter causa non satis cognita, pelli facile possemus, placuit tamen eventum esse exspectandum, & interim rem DEO commendandam.

§. 49. Hoc anno variæ inter Senatum & 60. Cives actiones habitæ sunt de modo colligendæ pecuniæ 80000. aureorum ex Principum debitis civitati impositæ. In quibus cum convenire inter se non possent, distractiones hinc ortæ sunt & factiones, fueruntque nonnulli in Ministerio etiam inter præcipuos, qui civibus assentiebantur. Unde inter nos ipsos quoque disceptari cœptum est aliquibus contendentibus, quod cives illi pars Magistratus in urbe essent, ac propterea non injuste Senatus decreta & sententias reformarent, simul etiam priora Senatus peccata accusabantur, & plerorumque malevolentia & vetus odium adversus Senatum erumpebat, qua de causa ego inprimis & una mecum Dominus *Joachimus Banfow*, & Dominus *Jacobus Merzmacher* a cœteris, quibus contradicebamus, graviter reprehendebamur, donec res ipsa sequenti anno ruentibus civibus in manifestam seditionem sententiam & judicium nostrum comprobaret.

Controversia inter Senatum & 60 Cives, cui & Ministerium implicatur.

§. 50. Porro Legatis Rostochiensium quoque a Principe obstrictis Gustrovii ut supra dictum est, Senatus per litteras a Principe dimissionem eorum suppliciter petivit, sed nihil obtinuit, nisi *Kittelius* statim dimitteretur. Itaque Senatus cum *Kittelio* egit, ut aliquandiu hinc alio concederet, donec Principis animus leniretur. Ipse vero sese ultro obtulit, *si salus Reipubl. in eo verteretur, velle se hinc omnino discedere una cum Conjuge & liberis*, idque intra dies 12. Verum Senatus eum hoc modo dimittere noluit, sed ut ad tempus alio tantum secederet, jussit. Sic igitur sequenti die nimirum Cal. Oct. curru Senatus vectus, in Pomeraniam se contulit ad *D. Jacobum Rungium* Gryphiswaldiam, ad quem & Senatus litteras dedit, conjugem vero & liberos hic reliquit. Eodem tempore & Buthovii in Nundinis Bona ac merces civium Rostochiensium jussu Principis detentæ sunt, quo nuncio allato, majores turbæ exortæ sunt in urbe. Senatus igitur de hac & priori detentione inprimis vero Legatorum Rostochiensium, in Camera Imperiali questus est, & impetravit Mandatum de relaxando, sed cum clausula, unde factum, ut Legati 14. continuis septimanis cogerentur hærere Gustro-

D. Kittelii profectio ad Gryphswald visitatio scholarum trivialium & alia.

Gustrovii, ut suo loco dicetur postea. Circa idem tempus & Reformatio quædam *Scholarum trivialium* uti vocantur, quæ singulis Templis Parochialibus adjunctæ erant, suscepta est initio facto a Schola vicina Templo S. Mariæ. Ad quam rem Senatus deputavit Me & *M. Flegium* Concionatores Ejus Templi, Dominum *Henningium Beselin* Senatorem, & *Vicke von Herverden*, civem honestum & doctum. Deinde in aliis quoque Scholis idem factum est adhibito etiam *D. Simone Pauli* & Me. Cœptum est agi in Ministerio de examine publico Puerorum & Puellarum in Templis restituendo diebus Dominicis vel Sabbathi, sicut aliquot ante annis usitatum fuerat. Et quia in Nuptiis, quæ meridie tum inchoabantur, sponsis ante horam 11. in Templum deductis, deordinationes quædam fiebant, rogatu Ministerii Senatus eas quoque emendavit, ac prorsus abrogatæ sunt Nuptiæ Ancillarum, Servorum & aliorum tenuiorum, quæ *diebus Dominicis* vesperi post finitas ceremonias sacras haberi solebant. Sic & *Forma disciplinæ Ecclesiasticæ* tum delineata fuit & in Ministerio perlecta.

Actio nova de conjunctione inter Professores Acad. utriusque partis.

§. 51. Cæterum quia Principes apud Senatum & cives crebris litteris instabant, ut Actio de Academia recte instituenda serio institueretur & ut Professores eorum in Concilium reciperentur, & sic unum *Academiæ corpus ex utriusque partis Professoribus* fieret, tandem Senatus die 16. Oct. cum Professoribus Principum ea de re agere cœpit, ac sententiam eorum exploravit, utrum hæc actio & pacificatio civitatis juribus ac privilegiis quicquam incommodatura esset. In quo cum ita respondissent, & se declarassent illi, ut Senatui satisfieret, vicissim Senatus se quam primum actionem in nomine Domini inchoare velle, & ad eam certos Deputatos designare, idem quoque facerent Professores, sic ergo die 19. Octobr. initium actionis σὺν Θεῷ factum est.

Thom. Fullens Actio adulterii in Joach. Flemming inanis.

§. 52. Plurimum negotii illo tempore fuit Ministerio cum Scoto quodam hic cive, *Thomas Fullens* dicto, qui *Joachimum Flemming* Rectorem tum Scholæ Jacobææ adulterii cum sua conjuge insimulabat, & propterea conjugium, quod cum puella quadam civis in hac urbe Filia contrahere volebat, magno conatu impediebat. Tandem tamen inquisitis sententiis, *D. Chytræi*, *D. Conradi Becceri* & *D. Joh. Wigandi*, Nuptiæ in ædibus *M. Georgii Richii* factæ sunt. Ex hoc conjugio nata fuit virgo illa, quæ primum hic nupsit *Hans Wenden* eoque defuncto *Joachim Kolblat* civibus honestis ac piis, & cum hoc eadem fœmina & ipsa pia & honesta adhuc in matrimonio vivit.

Reditus Kittelii Senatum in difficultates conjicit.

§. 53. Die 10. Novembr. in professo Martini, *D. Kittelius* huc rediit præter spem & voluntatem Senatus. Ego igitur postridie ex Auditorio publico, ubi *Oratio de Græca lingua* a *M. Nathan. Chytræo* habebatur, revocatus ad Consules, mandatum ab eis accepi adeundi *Kittelium* & indicandi, *quia negotia cum Principibus nomine Academiæ controversa adhuc agitarentur, nec Principes offensionem adversus Eum deposuissent, ideoque cognito Ejus in urbem reditu, magis forte tam Senatui quam ipsi indignaturos esse, forte etiam motum aliquem ab imperita plebe non modo contra Senatum sed & ipsum Kittelium fieri posse, propterea se petere, ut per octiduum vel 14. dies rediret in vicinum Pomeraniæ oppidum Bart, ibique sumptibus Senatus maneret, donec revocaretur. Sperare enim Senatum interea componi posse alia illa negotia*; verum ille respondit, *se non sine justis causis huc ultro rediisse, Conjugem enim gravidam diutius se non potuisse hic solam relinquere. Confirmari se quoque testimonio conscientiæ suæ, quod innocens esset, & injuste ob habitam concionem accusaretur. Velle se igitur hic manere, & exspectare omnes casus, ac DEO se suamque causam commendare; ac paratum esse ad responsionem suique defensionem, si modo eam impetrare possit.* Hoc responso accepto visum fuit Senatui & mihi, ut quam primum reditus *D. Kittelii* indicaretur *D. Davidi Chytræo*, cujus præcipua causa esset, *quod conjugem vicinam partui & propterea infirmiorem maritali affectu deserere diutius non potuisset; non quod in contemptum Principum aut temerario ausu huc tam cito reversus esset, velle tamen Senatum curare, ut vel domi se contineat* Kittelius, *aut rursus hinc discedat alio, si omnino absque incommodo ejus & conjugis id fieri posset. Rogare itaque Senatum, ut, si ab aliis Principum Professoribus mentionem fieri dicti reditus audiret, ita excusaret hoc factum, ne quid inde odii aut periculi Senatui & civibus in aula contraheretur. Chytræus* benignum & facilem se hic præbuit, & petitioni Senatus locum dedit, ita ergo *Kittelius* hic mansit. Legati tamen Senatus Rostochiensis interim Gustrovii detenti fuerunt, nec quicquam valuit mandatum Cameræ de dimittendo.

D. Röselerus Syndicus cum Ministerio in gratiam redit.

§. 54. Hæc cum agerentur, *D. Matthæus Röselerus* Syndicus quoque cum Ministerio reconciliatus est. Graviter enim & sæpius in prioribus actionibus cum D. *Draconite* & cum D. *Kittelio* læserat partim totum Ministerium, partim aliquas in eo personas seorsim & inprimis *M. Georgium Richium*, ideoque ad Cœnam Domini aliquandiu admissus non fuerat. Cum igitur *M. Richium* ex Ministerii monitione

ne convenisset, & sibi ab eo offensiones condonari petiisset, ac simul polliceretur, se reconciliationis hujus cum Ministerio coram Senatu meminisse velle, eumque hortari, ut deinceps Ministerii dignitatem & autoritatem tueretur, quæreret, cum & pacem & conjunctionem piam & quemque suo loco foveret ac juvaret, atque ut ipse *Röselerus* idem faceret postea, in gratiam libenter receptus, & ad Cœnam Domini admissus est, ac postea ostendit re ipsa, se Ministerii amicum esse.

De repurgatione cœnobii Virginum ad S. Crucem.

§. 55. In initio mensis Decembris hujus anni 1562. cœptum est agi cum Consulibus per Me & *M. Matthæum Flegium* de reformando Cœnobio Virginum ad S. Crucem, nam & Domina *Margareta Beselins* & nonnullæ ex Senioribus, Pontificiæ religioni addictæ adhuc erant, & idola colebant invocatione Sanctorum & aliis abominationibus. Erant quoque in urbe eodem tempore *Sacrificuli* quidam, qui clam missas celebrabant in domibus, & in eo etiam Cœnobio. Et quamvis *M. Matthæus Flegius* a Consulibus, qui Jus Patronatus sibi vendicabant, Ministerio docendi sincerum de Christo Evangelium & juxta institutionem Christi Cœnam Domini administrandi præfectus erat, atque officio suo fideliter fungebatur, ut converteret illas Papisticas, tamen parum efficere potuit in animis veteri superstitioni immersis ac nimium obstinatis. Placuit ergo de certa reformatione diligentius deliberari, & aliquid consignari de sententia & consilio nostro, idque postea factum est.

Concertatio Senatus cum 60. civibus, qui sibi Syndicum s. Procuratorem peculiarem arcessunt.

§. 56. Hoc ipso tempore 60. cives conjuncta sibi majore aliorum civium parte varia & turbulenta cœperunt consilia agitare contra Senatum, cum non modo de colligenda summa illa pecuniæ 80000. florenorum, de quibus antea dictum est, diversas a Senatu haberent sententias, sed miscerent alia quoque pro libertate civium, quæ videbantur jurisdictioni Senatus contraria esse. Sic & JCTUM quendam *Fridericum Robt* dictum aliunde accivérant, quo consiliario, Syndico & Oratore uterentur, eique Stipendium satis amplum ex publico ærario promiserunt, ac simul ærarium in sua esse potestate voluerunt. Et erant in Ministerio etiam nonnulli, qui facta eorum probabant ex veteri in Senatu odio & aliis de causis. Unde & in ipso Ministerio diffidia & contentiones oriebantur. Miser itaque & satis periculosus apparebat Reipublicæ status, qui assiduis precibus DEO commendabatur. Quamvis autem sexagenarii per sex cives ex numero suo delectos accesserunt Ministerium, illique se excusaverunt, quod nihil contra Senatus dignitatem, autoritatem, & obedientiam debitam agerent; sed quod publicum Civitatis bonum & pacem summo studio & fide quærerent, ac Ministerium hanc eorum orationem probavit, addita commonefactione necessaria; tamen interdum fiebat a nonnullis exorbitatio, qui & ægre ferre videbantur admonitiones publicas pro concione de reverentia erga Senatum & de studio pacis ac concordiæ.

Transactio inter Professores Academicos utriusque partis tandem perficitur, ubi de Boukio Principis consilio.

§. 57. Die 17. Decembr. Actio de rebus Academiæ inter Senatum & Professores Principum singulari DEI beneficio felicem sortita est exitum, & Transactio in omnibus articulis facta, ea tamen addita conditione, ut Illustrissimi Principes ex altera parte & communitas civium ex hac parte eam ratam haberent, & ut Professores Principum dimissionem Legatorum Rostochiensium ex diuturna captivitate apud ducem *ULRICUM* obtinerent, & pro reconciliatione *D. Kittelii* quoque intercederent. Id illi prolixe polliciti sunt, & imprimis *D. Boukius*, cujus & supra in Historia Promotionis *D. Chytræi* & aliorum Theologorum, item Promotionis duorum LL. juris, *Clingii* & *Boceri*, quam *Boukius* peregit, mentionem feci. Fuerant inter ipsum & Senatum offensiones nonnullæ aliquamdiu, quæ & tum compositæ sunt. Erat *Joh. Boukius* Hamburgi natus, & primum in patria Schola, deinde in Schola Lunæburgensi sub disciplina *Hermanni Tulichii* & *Lucæ Lossii* optime institutus, ingenio præclaro, facundia insigni, in Jure & politicis rebus versatissimus. Ideoque cum gratus esset factus Duci *ULRICO*, sæpe ad Comitia & ad conventus circulorum ab Eo in magnis negotiis ablegatus fuit. Facile tamen offendebatur, & tenax erat offensionum ac cupidus vindictæ, unde non solum ipse lites cum aliis movebat levibus interdum de causis sed etiam clandestinis practicis aliis nocebat. Obtinuit ergo a Senatu, qui per Eum majorem sibi gratiam & clementiam conciliari posse apud Principem *ULRICUM* sperabat, Fundum quendam multis annis vacuum in lata platea, ubi domus quædam cerevisiaria cum aliquot domunculis olim sita fuerat, & in eum tres insignes domos, quæ adhuc videntur, cum inscripto nomine ejus & insigniis ædificavit. Transactione inter Professores Principum & Senatum ab utraque parte confirmata & obsignata, *D. Chytræus*, *D. Boukius*, & *L. Bocerus* Gustrovium ad Ducem *ULRICUM* profecti sunt, ut peterent dimissionem Legatorum captivorum, quam & impetrarunt. [Cum vero Legati postridie se itineri accingerent, in vigilia Natalis Domini forte allatæ sunt litteræ Ducis *JOHANN. ALBERTI*, qui ex Comitiis redierat, quibus petivit a Fratre *ULRICO*,

RICO, si nondum dimissi essent Legati Rostochienses, ut detinerentur ibidem usque ad suum adventum; ita rursus obstricti sunt in Diversorio suo facta nova stipulatione, *D. Kommerus* tandem dimissus fuit. Compertum vero postea est, aliam fuisse veram causam novæ obstrictionis Legatorum, quæ & aliquo modo *D. Boukio* imputata fuit. Impetraverant enim Legati dimissionem a Principe ad aliquod tempus, antequam ipse cum comitibus suis advenisset, quod ipsi molestum fuit.

Collecta pro pauperibus circa nuptias instituitur.

§. 58. Hoc anno illud quoque constitutum fuit, ut in copulationibus sponsorum pelves exponerentur, quibus convivæ nuptiales pecuniam ad sustentandos melius pauperes imponerent. Hujus consilii autor fuit *D. Kutelius*, idque probavit Ministerium & cum Senatu ea de re egit, qui & ipse eam approbavit, & mandato ex Cathedris omnibus recitato in usum deduxit.

Anni 1563. difficilis initium.

§. 59. Atque hæc de Actis anno 1562. Annus 1563. & Ministerio & Senatui & toti Reipubl. valde gravis fuit propter intestinum maxime dissidium, quod inter Senatum & 60. Cives, qui totam plebem ad se pertraxerant, versabatur, & quotidie increscebat. Obiit vero in initio hujus anni mane circa 5. Jan. *Reverendus Vir Dominus Vitus Bergius Diaconus ad S. Jacobum* in bona senectute, cum diu languidus decubuisset. Locum ejus integre cum stipendio & accidentibus adeptus est *Casparus Leunculus*. His ipsis quoque diebus *D. Simon Pauli* & *L. Johann. Bocerus* Sverino reversi sunt, quo profecti erant ad Ducem *Johann. Albertum* pro impetranda confirmatione transactionis in negotio Academiæ & pro *D. Kuselio* in gratiam recipiendo. Sed in hac re parum obtinuerunt. Die Epiphaniæ valvis templi Mariani & curiæ affixum fuit decretum Hansicæ Societatis, quo Bremenses ob seditionem motam & ejectos Coss. & Senatores aliquot ex Societate illa excludebantur.

Scholarum trivialium visitatio & reformatio peracta; & Senatores Gustrovii detenti redeunt.

§. 60. Sequenti die reformatio Scholæ Marianæ in effectum deducta est per Visitatores a Senatu constitutos, & *Rectori Dionysio Krevet* additus Conrector, & duo Hypodidascali, qui tum vocabantur Astantes. Hoc exemplum secuti sunt docentes in aliis Scholis Trivialibus per deputatos a Senatu Visitatores. Die 8. Jan. tandem *Coss. Dominus Thomas Gerdes & Senator Laurentius Breide* post longam & difficilem actionem & multorum intercessionem impetrarunt a Principe *ULRICO* dimissionem ad 14. dies, ea quoque de causa, quod Coss. uxor gravida & vicina partui esset. Ita hoc die Rostochium redierunt.

Senatus amica cum Ministerio actio, ut suam ad concordiam cum civibus conciliandam conferat operam.

§. 61. Die 13. Januar. Senatus totum Ministerium in Graphæum vocavit; abfuerunt autem tres, *M. Georgius*, *M. Joachimus Schröder & M. Lucas Randow*. *Significavit Senatus de præsenti & turbido Reipublicae statu propter dissidium cum civibus, de modo colligendæ magnæ illius pecuniæ summæ promissæ Principibus. Nam Senatum tolerabilia & æqua media proponere in constituendo censu cerevisiario exemplo vicinarum civitatum, quæ & ipsæ ære alieno gravatæ essent: & tamen providere se velle, ne pauperes & egeni hoc censu gravarentur nimium. E contra cives hoc acceptare nolle, sed alia proponere Reipubl. intolerabilia & noxia, inter quæ illa quoque essent: quod bona Nosocomiorum ad usum solutionis pecuniæ debitæ transferre, & Nosocomiis subtrahere, pagos & prædia civitatis gravioribus tributis onerare, rusticos pluribus servitiis praeter usitatum morem gravare, & praefectum generalem constituere vellent, qui tributa & reditus severe exigeret, atque his rebus omnibus præesset. Ea igitur si procederent, periculum esse, ne Principes omnia illa bona civitati erepta ad se transferrent. Præterea Senatum assidue in metu esse, ne seditio excitaretur, & ab incondita plebe extorquerentur sibi jam dicta capita & forte etiam plura, quae ad totius civitatis ingens damnum facerent. Ideoque petere Senatum a Ministerio, ut in concionibus publicis omnes & singuli pro officii sui ratione cives ad concordiam & pacem cum Senatu fovendam ac retinendam & ad communem utilitatem totius Reipubl. quaerendam hortarentur, ac preces simul diligenter pro salutari & quieto Reipubl. statu facerent. Neque enim aliter Senatum scire, quam quod recte & juste ageret, ita ut coram DEO & quovis homine rationem ejus reddere possit, si tamen alicubi errare videbitur, velle se libenter correctionem & Consilium rectius admittere.* Ministerium re deliberata respondit: I. *Valde affici se hisce miseriis publ. & dissidio indies magis crescente.* II. *Nullum se melius & certius scire remedium, quam serias ad DEUM preces*, juxta dictum Josaphat 2. *Paral. XX.* Cum ignoramus, quod agere debeamus, ad te Domine in Cœlum oculos levamus. *Quare consulere Ministerium, ut certus dies publicæ precationi destinetur, in quo calamitates praesentes*

tes DEO proponantur, fiat confessio peccati, & auxilium a DEO singuli serio petant. III. *Velle Ministerium, si ita Senatui videatur, cives 60. vel aliquos eorum convenire, & ad pacem ac concordiam cum Senatu ineundam eos hortari, & monere, ut Senatum pro legitimo Magistratu suo agnoscant & colant.* IV. *Petere etiam Ministerium, ut Senatus cum civibus humaniter agat, & quantum absque civitatis incommodo notabili fieri possit, aliquid eis largiatur, si forte hoc modo coalescere rursus animi possent.* V. *Sic & rogare Ministerium, ut Senatus diligentem Ecclesiarum & Scholarum curam agat, & Ministerium benigne foveat.* Hic etiam de capsa quadam dictum est, in qua *Litteræ* quædam *Fundationis beneficiorum ad Templum S. Petri pertinentium* asservantur, & quæ arresto Senatus detinebatur, ut illam & litteras in ea contentas Domino *Joachimo* Pastori ad S. Petrum inspicere permittat Senatus. Postremo monuit Ministerium, *ut Senatus deordinationes adhuc usitatas ac præcipue larvatorum discursationes & irruptiones in domos nuptiales singulari studio abrogaret.* Respondit Senatus: *se gratias agere Ministerio pro bono Consilio, & petere, ut dies certus precum ab eo constituatur, placere etiam sibi, quod offerat se Ministerium ad conveniendos, & ad pacem, concordiam & obedientiam debitam Senatui hortandos cives 60; velle quoque se cedere civibus & actiones lenire quantum omnino fieri possit absque Reipublicæ incommodo; velle se etiam Scholarum & Ministerii rationem piam & diligentem semper habere, cistam quoque dictam velle se præsente* Domino Joachimo *inspicere: Rogare denique, ut si quid esset, quod in eis adhuc desideraremus, id placide significemus, curaturos se ut corrigatur, ita & ad bonum ordinem & disciplinam honestam pertinentia velle se constituere, & de larvatis & aliis rebus velle se proxima Dominica Edictum proponere.* Ac sic tum dimissi sumus.

Dies publicarum precum constitutus & Minist. cum delectu 60. civium colloquium.

§. 62. In sequenti conventu Ministerii pleno quod cum Senatu actum fuisset, relatum est illis etiam, qui tum abfuerant. His omnia probata fuerunt, estque deputatus proximæ septimanæ dies Mercurii ad diem publicarum precum in omnibus Templis cum hisce ceremoniis, ut *hora septima conveniretur in templa, & cantiones sacræ ac precationum canerentur: Postea concio inchoaretur hora 8. ejusque materia esset precatio ex c. 9. Dan. desumpta. Finita vero concione, Litania caneretur, & sic quisque ad operas suas rediret,* idque per duos ex Ministerio significatum est Senatui, qui approbavit hoc Ministerii institutum. Gravior autem in Ministerio deliberatio fuit, imo & disceptatio non exigua de modo agendi cum 60. civibus, quibus plerique in Ministerio adhuc favebant, licet illud eos aliquo modo offenderet, quod ante dies non multos virga satis magna & densa sellæ Consulum in Templo Mariano affixa fuerat supra eorum capita, quod ipsum sexagenariis nonnullis imputabatur. Conclusum vero tandem ab omnibus fuit, cum civibus colloquendum esse certa forma, quam scripto delineare jussus est *D. Simon*, & inde orationem ad eos habendam desumere, in qua ut rectius persisteret, ego ei proxime astare jussus sum, & suggerere ubi opus esset. Habitum est colloquium istud in choro templi S. Joannis, quo rogati erant convenire 60. cives, quod & fecerunt fere omnes. Summa orationis hæc fuit: *Senatum proximis diebus nobiscum fuisse de statu publico & difficultatem in gravissimis Reipublicæ negotiis, quæ nunc tractarentur, aliquo modo nobis aperuisse, & de sua voluntate ad pacem & salutem publicam conservandam & retinendam, quantum omnino fieri posset, prolixe se declarasse, & denique precibus nostris assiduis & ardentibus totam Rempublicam ac præsentia negotia commendasse. Nos itaque consilium dedisse, ut ante omnia ad DEUM ejusque auxilium confugeretur, atque ita cum Senatu convenisse, ut dies publicarum precum indiceretur primo tempore. Quod ipsum illis quoque significaremus, ut quia ipsi altera pars negotia hæc jam tractantium essent, de hoc Consilio ejusque causa non ignorarent, & eo ardentius cum suis & nobis omnibus orarent.* Secundo, *quia intelligeremus Senatum pacis & concordiæ cupidum esse, & Consilia sua ad hunc finem dirigere, Nos quoque petere & monere, ut & ipsi, quantum omnino fieri posset, pacis causa largirentur nonnihil, atque actiones cum Senatu moderatione quadam temperarent, earumque finem principalem considerarent, ut scilicet Respublica ex maximis illis oneribus liberaretur, nisi eam perditam omnino velint.* Tertio, *quia in præsenti Senatus & civium dissidio fortasse in vulgo aliqui esse possent,* (quod tamen nollemus referri ad alios) *qui rebus novis & tumultibus studerent, & inconsiderate in Senatum convitia spargerent, nos hortari, ne ejusmodi hominibus ullo modo patrocinarentur, sed ut debitam erga Senatum velut Magistratum suum legitimum obedientiam, & reverentiam retinerent, aliis quoque ut idem secum facerent, hortatores essent.* Hic *D. Simon* quædam ex Historia *Davidis & Absolonis* aliisque Historiis miscuit in hunc quidem finem, ut ostenderet, in optimo etiam Magistratu reperiri aliquid posse, quod culparetur, propterea vero non esse spernendum Magistratum, & subtrahendam esse debitam obedientiam. Non habuit autem ille mandatum hujus rei a to-

to Ministerio, & offensos esse sexagenarios hujus exempli allegatione, statim patebit. In conclusione petitum, ut hæc omnia a nobis per D. *Simonem* proposita in meliorem partem interpretarentur.

Responsum a civibus 60. datum Ministerio.

§. 63. Responsum ab illis est per *Valentinum Nigeman: placere sibi studium Ministerii, quod adhiberet in hoc negotio ad salutem publicam pertinente, ac gratias pro eo agere. Consilium quoque Ministerii de instituendo die publico precum se omnino probare, velle se etiam una cum Familiis suis ad preces illas frequentes convenire, sed tamen se interim actiones suas cum Senatu continuare velle. Quod vero ostenderet Senatus, se pacis cupidum esse, & consilia actionesque ita moderari velle, ut ad optatum finem & concordiam perducerentur, illud quidem se optare, ut cum verbis istis facta congruerent, sed longe aliud se hactenus expertos esse.* (Ibi longa narratione, quam necessitatem sibi elicere dicebant, suam diligentiam, curam, laborem & fidem in actionibus suis hactenus præstitam commemorarunt; e contra vero Senatus negligentiam, inconstantiam & pervicaciam in retinenda semel concepta sententia, morositatem quoque & acerbitatem, ac varias adversus cives criminationes retulerunt & accusarunt) *Quantum tamẽ ad se attineret, ita se hactenus omnia egisse, ut coram Deo, Principibus, tota plebe, & omnibus vicinis civitatibus rationem eorum reddere possint & libenter velint, largiri quoq; libenter velle omnia, quæ possint, pacis causa.* Postremo, *nolle se ullam seditionis causam præbere, nec seditiosos ullos tueri, aut quærere suam bic utilitatem, neque etiam se quicquam contra Senatus regalia, dignitatem & jurisdictionem conari velle aut cupere. Petiisse vero aliquoties a Senatu totius plebis convocationem, ideo ut se coram ea excusarent de multis criminationibus, quibus supra modum ab aliquibus gravarentur, atque hoc modo famam suam bonestam defenderent, verum id impetrare nondum potuisse: Ostendebant etiam, se nonnibil offensos esse* allegatione exempli *Absolonis.* Respondit *D. Simon breviter: nostram intentionem in hoc colloquio eam esse, ut pacis & concordiæ suasores simus, & ad eam amice ipsos moneamus. Excusavit etiam se, quod pro sua tantum persona non ex communi mandato Exemplum* Absolonis *allegasset, & ostendit accommodationem. M. Georgius* quædam postea dixit *de Visitatione*, quam ut urgerent apud Senatum monebat, & addidit, *Jus visitandi ad Principes pertinere, qui Patroni essent omnium in hac urbe Templorum. Itaque absque eorum consensu & Deputatis seu Commissariis fieri eam non posse suo judicio*; addidit & alia sed sine mandato Ministerii. Et hic finis fuit ejus actionis.

Denunciatio diei publicæ rum precum & Edictorum quorundam promulgatio.

§. 64. Sequenti die Dominica præstitit Senatus, quod petiverat Ministerium & aliquot *Edicta* proponi ex omnibus Templorum Cathedris curavit *de variis deordinationibus, ut, de pueris tumultuantibus in Templis sub concione, de civibus deambulantibus post chorum in Templo S. Virginis, de occludendis tabernis publicis & cellis vinariis diebus Dominicis usque ad horam 10, de intermittendis larvatorum discursationibus & irruptionibus in domos nuptiales.*

Civium querelæ variæ sacro ordini communicatæ

§. 65. Ad diem 19. Januar. petiverunt 60. Cives colloquium cum Ministerio, eaque de causa Ministerium convenit in loco solito, quo & plures convenerunt. Propositum ab eis fuit, primo *de precationum die a Ministerio & Senatu constituto, quod & sibi minime displiceret, sed tamen se id indicare nobis oportere, quod Senatus ea re abuti velit ad impediendas vel sane retardandas ipsorum actiones & plebis convocationem. Nam cum eam pridie a Senatu petivissent, illum hac specie recusasse, quod preces publicae prius habendae & aliquoties repetendae essent, quaerere se igitur, an id quoque Ministerium svasisset? Denn es ließ sich ansehen, als gieng es verfänglich zu. Praeterea non esse DEO praescribendum modum aut numerum dierum juxta historiam Judith, & ex aliis locis biblicis notum esse, dies precum non ex intervallo sed continue in populo DEI fuisse habitos.* Secundo *quia Senatus convocare plebem nollet, & tamen sua interesset maxime id fieri, cogi se ut rationes invenirent, quibus reliquos cives & totam plebem congregent, idque has duas propter causas: primo, ut actiones suas omnes plebi demonstrent, & sic existimationem ac famam suam, quae multiplici modo falsis traductionibus violetur, defendant, deinde quia Senatus permissione Jurisconsf. seu Oratorem huc vocassent, Lipsia, & vocationem hanc Litteris & Sigillis suis confirmassent, jam vero Senatus eandem irritam facere conaretur, & aliquoties illum ex urbe discedere jussisset, oportere se & hanc rem ad plebem deferre, ne levitatis in non servandis pactis arguerentur. Quare se a nobis petere, ut sequenti die, qui publicis precibus esset destinatus, inter precandum hac etiam forma uteremur:* "Daſs auch" der liebe GOTT, wenn die Ge-" meine zuſammen kommen werde," Gnade verleihen wolle, daſs ſie" was

"was Gutes und Nützliches ver-
"nehme.

Quid a Ministerio Ecclesf. ad easdem responsum sit.

§. 66. Ministerium habita deliberatione sic respondit, *nostram sententiam hactenus de uno tantum die precum habendo fuisse, si vero id de pluribus acceperit Senatus, id nos ignorare.* " Es sey aber der Bete-Tag " nicht verfänglicher Meinung ver-" ordnet, sondern aus Christlichem " Gemüthe, und da es die Gelegen-" heit und Noht erfordern würde, " mehr Bete-Tage zu halten, wür-" de man solches mit dem E. Raht " bereden, und darnach öffentlich " abkündigen, damit sie auch als " Christen würden zu frieden seyn." Deinde *quod ad civium seu totius plebis convocationem attineret, hortari nos, ne quid agerent ea re contra Senatus voluntatem, sed comuni cum ipso consensu negotia sua agerent, quærerent pacem & concordiam, nec ullis motibus causam darent. Itaque prius orarent nobiscum ad DEUM diligenter, & postea de Negotiis illis ulterius deliberarent.* Tertio, *quia negotia controversa inter ipsos & Senatum mere politica essent, de quibus nostrum non esset judicare aut statuere, necessario nos protestari, quod quæcunque hactenus cum ipsis egissemus aut nunc etiam ageremus, ea neutri parti præjudicare debere, Nos enim tantum ad pacem & concordiam quærendam, & ad debitam Magistratui obedientiam præstandam eos hortari ratione officii nostri. De forma verborum in publicis precibus addenda juxta eorum petitionem,* respondimus: *Nos ea uti non posse justis de causis, velle nos in genere precari, sicut & hactenus factum esset, ut DEUS corda Senatus & civium ad concordiam flectere, Consiliis & Actionibus eorum adesse velit, ut omnia ad pacem & utilitatem publicam dirigantur.* Sic illi dimissi.

Ministerii de iisdem relatio ad Senatum, & horum ulterior deliberatio.

§. 67. Eodem die post meridiem, Coss. qui forte intellexerant, Sexagenarios cum Ministerio collocutos esse, D. *Simonem* M. *Flegium* & Me, accersiverunt in Graphæum. Scire illi volebant, quid inter nos actum esset. Ibi cum quædam referremus, ipsi graviter conquerebantur de civium contumacia obstinata, *nolle eos audire Senatus sententiam, sed pro suo lubitu omnia agere velle, compellere eos sæpe Senatum immodeste & probrose fere,* & similia; *dixisse pridie unum, quando Consul eos hortaretur, ne injussu Senatus convocarent plebem, velle se tamen, quod e re sua esset, agere.* Petiverunt etiam Coss. *ut non tantum unus sed plures dies publicarum precum ocidui intervallo haberentur.* Respondimus, *de pluribus diebus precum referre Nos ad totum Ministerium oportere, cum Civibus nihil aliud a nobis actum fuisse, quam quod hortati eos essemus ad moderatas & pacificas cum Senatu actiones, & ad præstandum Senatui debitum honorem & obedientiam. Reliqua Politica ad nos nihil pertinere;* addidimus vero &, illud, *quod cives valde conquerantur, se passim apud multos iniquis obtrectationibus deformari ac premi, ideoque necessario se apud plebem purgare, & suarum actionum rationem reddere oportere, ob quam causam & convocationem plebis urgeant. Suadere igitur nos & rogare bono animo, ut Senatus quamprimum 60. illos convocet, & seposita omni acerbitate cum eis placide agat, suam voluntatem eis declaret, ostendat studia conjunctionis, & jubeat, ut sepositis omnibus odiis una secum salutem & pacem publicam quærant & tueantur. Omittat etiam odiosum illud nomen ACCISÆ aliquandiu, donec rursus coalescant animi, & Senatui redeat major auctoritas, tum enim forte minori labore eam rem confici posse.* Coss. vicissim: *Tentasse Senatum omnes agendi modos cum civibus & quidem placidissime, sed nihil efficere potuisse, persistere eos in suo semper proposito, quod si successerit eis, perditam iri totam civitatem.* De censu cerevisiario nihil aliud responsum, quam *non facile alium posse modum inveniri colligendæ pecuniæ.* Inter alia *de Jurisconsf. seu Oratore 60. Civium* conquerebantur, *illum prorsus contra Senatus voluntatem vocatum & receptum esse cum stipendio 200. Thalerorum annuo & libera habitatione. Senatum in scribam solummodo concessisse, ea addita conditione, ut is juramento peculiari obstrictus esset Magistratui. Sed hunc Oratorem suum nolle cives, ut Senatui ullo modo obstrictus sit, id quod manifeste pugnet contra Senatus dignitatem, jus civitatis & omnium bonarum Rerumpublicarum consvetudinem.* Addiderunt insuper aliquid *de visitatione,* quid cives promitterent, se in ea apud Principes effecturos esse. Verum id se probare ideo non posse, quia repugnet jurisdictioni & privilegiis civitatis, nisi forte Ducis *ULRICI* tanquam Episcopi, consensus petatur. Instabant vero iterum postremo, *ut plures haberentur dies precum & sequenti Dominica id denunciaremus publice.* Nos rursus respondimus, *non posse id fieri absque aliorum Collegarum consensu,* & tamen, cum urgerent, diximus, nos his verbis uti velle:
" So

"So es auch die Noht und Gelegenheit erfordern würde, und es ein "Ehrbarer Raht und das Ministerium für gut ansehen, dass man in "den nächsten Wochen noch ein oder "zweymahl Bet-Tage halten sollte, "wird man es den nächsten Sontag "abkündigen, denn wir GOTT "kein Ziel und Masse eben auf diese "Bitte uns zu helffen fürschreiben "sollen, sondern sollen immer mit "dem Gebet fleissig anhalten". Id tandem COSS. placuit. Quare ego & *M. Flegius* statim *M. Georgium Richium* & Dominum *Joachimum Schröder* accessimus, & hoc Consilium nostrum illis ut Senioribus aperuimus, qui id probarunt, & se idem pro concione dicturos esse promittebant.

Dies publicarum precum primus d. 20. Jan. celebrandus, cui bini adhuc alii sequente hebdomade addendi decernuntur.

§. 68. Porro dies precum habitus est, sicut convenerat die Mercurii 20. Januarii. Ac convenit in omnibus Templis magna frequentia hominum & ceremoniæ concioque, uti constitutum erat, una cum litania peractæ. Biduo post Senatus iterum institit, ut adhuc plures dies precum constituerentur idque propter magnas Reipublicæ difficultates. Visum igitur est Ministerio post aliquam disceptationem, deputare ad eam rem diem & *Historiam conversionis Pauli*, quod futura die Lunæ Festum istud alioqui incideret, idque significatum Senatui & sequente Dominica publice denunciatum fuit. Ibi statim petiit Senatus tertium quoque diem addi: Et ne 60. Cives in eam id partem interpretarentur, quasi hoc modo actiones eorum cum Senatu impedire vel retardare vellent, non repugnare se, quin in eadem sequente septimana die Veneris, tertius & postremus ille Precum dies haberetur. Id quoque ad Senatus petitionem approbatum & pro materia concionis deputatus *Psalm. 133. Ecce quam bonum & quam jucundum habitare Fratres in unum &c.* ut hac occasione etiam gravior ad concordiam fieret exhortatio.

De Balth. Schmidt & Jo. Chrysow, qui a 60. Civibus secessionem fecerunt, & quomodo cum priore in confessione & absolutione à Bacmeistero actum.

§. 69. Cum hæc agerentur *Balt. Schmidt* civis primarius, & reliquorum 60. Civium χορᾳγὸς in gravem morbum incidit, ideoque me ut Confessionarium suum ad se accersivit, & pia Confessione edita absolutionem & Cœnam Domini a me petivit; quam & impartivi ipsi. Ea de caussa in sequenti Ministerii conventu actum est, & a me quæsitum, quo pacto cum ipso in Confessione egissem, & tam ipsius quam meæ Conscientiæ recte consuluissem? Fuisse enim eum, sicut alii Cives referrent, primum Autorem electionis 60. Civium & actionis eorum institutæ cum Senatu, jam vero cum res ad ἀκμὴν deducta esset, ipsum deseruisse cœteros, & immemorem esse præstiti juramenti, quo se invicem illi obstrinxissent. Hæc peccata an ipsi proposuissem, & an de eis dignam ac seriam egisset me audiente pœnitentiam, quærebatur. Respondi: Edidisse eum apud me piam Confessionem de omnibus peccatis suis, & cum de negotiis 60. Civium a me interrogatus esset, se ita se declarasse, ut mihi tanquam homini & Ministro verbi satisfecisset. Cor vero me introspicere non posse, nec mihi omnia constare, quæ cives illi hactenus inter se egissent, & quomodo, de quibus relinquerem Deo Judicium. Confessionis arcana me revelare non posse nec debere. Juramentum quale sit, quo se invicem Cives obstrinxerint, me ignorare, nec quantum ego scirem, licere hominibus privatis juramenta exigere, nisi soli Magistratui, & videndum esse, ne juramentum aliquod fiat, quod sit contra pietatem, honestatem vel ipsa DEI præcepta, quia DEUS magis timendus sit quam homines. Tandem post disceptationem non levem placuit, ut, si convalesceret ille *Baltazar Schmidt*, a me moneretur, ut cum 60. Civibus in gratiam rediret, & refutaret eorum objecta. Forte vero *Baltazar* inde consternatus, & in dubitationem de fœdere illo & juramento 60. Civium conjectus fuit, quod in Colloquio Ministerii cum Civibus in Choro Templi St. Johannis habito, cujus supra est facta mentio; ubi ipse inter primos superiorem fere locum tenuit, utroque cruce in terram hiscentem lapsus erat, quod mali ominis esse videbatur. Et conjugem habebat ex *Kirchoviana familia*, matronam pietate, prudentia & aliis Virtutibus excellentem, a qua haud dubie submonitus est, ut rectius consideraret, quid tam ipse quam cœteri Cives agerent. Nam & *Johann. Chrysow* quidam Civis mediocriter doctus a sexagenariis se subtraxit, unde magnam ipsi litem intentarunt, & valde eum persecuti sunt, quare ad Ministerii præsidium & opem ille transfugit. Circa idem tempus cum Bachanalia appropinquarent, & Magistri ac Studiosi quidam ad comœdias exhibendas se præpararent, Ministerium re cognita duos ad Magnificum Rectorem ablegavit, qui peterent Studiosis ab eo interdici, ne illo tempore actiones istas proponerent, sed differrent in aliud convenientius tempus, idque impetratum fuit; nam & Senatus idem petiverat propter præsentis temporis mœstitiam.

De Jo. Kittelii filiolæ recens natæ baptizatione in Templo Jacobæo.

§. 70. D. *Johann Kittelius* Rostochii huc usque manserat, Principibus nihil amplius contra eum agentibus, docebat autem in Academia simul, & in Ecclesia, interdum tamen sed rarius accedebat conventui Ministerii, & de multis bonis rebus monebat. Cum vero conjux ejus filiolam circa id tempus peperisset, petivit eam in Templo Mariano baptizari, cui ipse etiam in Ministerio verbi inserviret. Sed nec Templi Jacobæi ministri *M. Henricus Strevius* & *Caspar Leunculus*, qui absente *D. Simone* in aula domi erant, nec reliquum Ministerium consentire in eam rem voluit servandi ordinis causa in distinctione Parochiarum (habitabat enim *Kittelius* in domo theologica ad forum lupularium, quod vicinum est Templo Jacobæo). Atque sic infans a *M. Strevio* babtizata fuit, nec quicquam inde offensionis erga Ministerium postea ostendit *Kittelius*.

Conventus aliquot a civium delectu & tota etiam plebe non sine tumultu peracti.

§. 71. Sexaginta Cives, quod ante minitati erant, & Ministerio quoque significarant, re ipsa fecerunt in fine Januarii. Convocarunt enim omnes opifices in Templum Marianum, & iterum die 3. Februarii plures ex plebe accersiverunt, injussu Senatus imo & contra ejus voluntatem sæpius declaratam. Dictum fuit, ibi conjurasse omnes, dass sie die Accise nimmermehr auf sich nehmen wollten. Manserunt una in Templo usque ad horam quintam vespertinam, cumque sponsi tum copulandi essent, vix impetrari potuit, ut illi cum Ministro verbi in Templum admitterentur. Proposuerunt etiam Saxagenarii reliquis civibus, & ex charta prælegerunt articulos & rationes colligendæ pecuniæ, quas hactenus Senatui communicassent, ut cœteri de eis judicium ferrent. Rursus convenerunt postridie in Templo injussu Senatus, atque una manserunt usque ad tertiam pomeridianam. Magnus inconditæ plebis tumultus & clamor erat, ita ut in musæo meo eum exaudire possem, & de variis capitibus inter se egerunt, ac tandem decem Cives ad Consulem gubernantem ablegarunt, qui peterent convocationem totius plebis fieri absque discrimine. Coactus igitur fuit Senatus hac in parte eis morem gerere, atque die 5. Februarii post habitam concionem die Veneris & decantatas Litaniæ preces in Templo Mariano Cives a Senatu vocati frequentes convenerunt. Accessit vero eos Senatus totus, & hæc proposuit in summa, sie wollten die Accise fallen lassen, weil sie den Bürgern zuwider wäre, und den hundersten Pfennig eingehen, auch auf Handel und Wandel etwas legen, darzu die Gemeine etliche aus ihrem Mittel erwählen sollte, die neben etlichen des Rahts solches berahtschlagen und ins Werck setzen sollen, bäten auch um gütliche und friedliche Handlung. His auditis 60. Cives seorsim congressi inter se deliberarunt, alii & plerique primarii Cives atque opifices etiam seorsim. Hanc deliberationem quidam *Andreas Junckherr* Civis pannicida vilioris panni in platea Monachorum habitans, primipilaris inter sexagenarios homo valde clamosus & audax, tumultu excitato prorsus turbavit clamitans, num reliqui Cives a sexagenariis separare se vellent & Senatui conjungere, quod nequaquam ferendum esset. Unde tantus est motus exortus, ut Senatus accurrere cogeretur, eumque sua autoritate compescere, & sic præcipui & prudentiores Cives tacere & deliberationem suam intermittere coacti fuerunt, sexaginta tamen modeste respondisse Senatui dicebantur. Turbulentus vero ille, quem antea dixi *Andreas Junckherr* clamitans iterum jussit eos cives, qui cum Senatu sentirent, ad alteram Templi partem consistere, eos autem qui cum sexagenariis facerent, ad oppositum latus se conferre, sic deliberatione rursus inchoata quidam *Victor Herman Lepeler* conspicatus *Johann. Chrysomen* in Templo, qui, ut non multo ante dixi, ex 60. Civium numero fuerat, hortatus est Cives, ne hominem illum inter se ferrent, proditorem & perjurum vocans. Hinc novus iterum tumultus est exortus, ac *Chrysovius* iste hinc inde protrusus & pulsatus ad Senatum confugit, & ex janua Templi evasit. Petiveram ego & Collegæ mei antea, quoniam primum in Templo Cives conveniebant, a Consulibus, ne id fieri permitterent, propterea quod illa domus sacra lotio & aliis sordibus fœdaretur a tanta hominum multitudine & insanis clamoribus ac conviтiis in Senatum aliisque modis profanaretur; sed responderunt illi, necessario id ferendum esse, nam si in curia magna conventus fierent, periculum esse, nonnullos, qui non statim voluntati & institutis sexaginta Civium eisque adhærentis plebis assentirentur, ex fenestris curiæ in forum præcipitari posse a furente turba, atque idem certo accidisset *Chrysovio*, si in curia conventus fuisset. Senatus videns motum magis magisque increscere, ita ut nihil amplius agere possent, petiverunt deliberationem totam differri in futurum diem Mercurii, atque ita circa primam horam e Templo discesserunt. Post discessum Senatus Juriscos. ille seu Orator Civium, cujus antea memini, a Sexageneriis in Templum vocatus, & ad totam plebem adductus est eique commendatus. Hæc illum magna cum acclamatione & consensu excepit, promisit ei defensionem adversus Senatum & fidem in stipendii constituti in singulos annos persolutione, imo & aug-

& augmento addendo; erat enim Vir liberali vultu, staturæ procerioris, & facundia grata ac svavi, moribus etiam politicis ac elegantibus.

Novus conventus die X. Febr. in eodem Templo eodemque cum successu habitus.

§. 72. Hoc conventu habito, ex quo apparuit, deteriora indies fieri omnia, COSS. a Ministerio petiverunt, ut singuli suo loco sequente Dominica, quæ erat Septuagesima, auditores suos hortarentur ad pacem & concordiam quærendam in futuro conventu & ad considerandam communis patriæ salutem, item ad faciendas diligentes ad DEUM preces, ut ipse omnium corda Spiritu pacis regeret. Idque a plerisque factum est singulari zelo ac studio, ut animi auditorum viderentur non parum moveri attenta auscultatione, gemitu aliisque signis editis. Constituto die Mercurii, quæ fuit 10. Februarii, 60. Cives una cum reliqua plebe iterum in Templo Mariano post meridiem convenerunt, cum quidem ea die ingens tempestas esset, quæ videbatur aliquid mali Reipublicæ portendere. Valde tumultuatum est in Templo. Quid vero inter Senatum & Cives actum fuerit, non cognovi. Illud tamen intellexi, missos esse aliquot Cives ad *Johann. Grysow*, qui nomine totius communitatis civium domi suæ eum includerent, & sub gravi pœna egredi illum vetarent. Id quod ipse indignissime ferens promittere noluit, quia potestas illa penes plebem non esset, deinde alios fuisse missos in domum illam, in qua census cerevisiarius colligebatur, ut seram quandam propriam arcæ appenderent, quæ esset civium, ne Senatus pecuniam nisi cum voluntate 60. Civium inde sumere posset. Tertio electos esse in locum duorum, qui defecerant, *Baltazari Schmidt & Johann. Grysowen*, duos alios, ut compleretur numerus Sexagenariorum, eosque esse *Berend Reder & Christoffer Butzow*, qui cum nollent parere, mulcta 20. Thalerorum singulis indicta est.

Felicior paulo exitus fuit conventus d. 12. Febr. habiti, in quo oratoris civium Frid. Rot opera enituit.

§. 73. Biduo post nimirum 12. Februarii iterum convenerunt Senatus & Cives in Templo ac tum DEI beneficio inter eos ita convenit, ut centesimam bonorum partem quisque penderet, & deinde ut census singulis capitibus imponeretur, nimirum tres solidi lub. Commissum præterea est Senatui & 60. Civibus a tota plebe, ut intra 4. Septimanas de pluribus mediis colligendæ pecuniæ inter se agerent, ac convenirent. Egregiam in hoc conventu operam navasse dicebatur *Fridericus Rot Civium orator*, cujus supra memini, monens Cives ad concordiam & pacem, ac refutans contrarias quorundam Sententias turbulentiores, unde tandem non exiguam etiam apud ipsum Senatum gratiam reportavit. Pro hac igitur amica transactione sequente Dominica publice DEO gratiæ actæ sunt tam Senatus quam civium nomine.

Nuptiæ Joach. Flemings Rect. Scholæ Jacobææ demum consummandæ a variis urgentur.

§. 74. De Nuptiis *Joachimi Flemings Rectoris Scholæ Jacobææ*, cujus & supra est facta mentio, multum negotii hoc tempore fuit Ministerio, maxime, cum valde urgerentur per *M. Georgium Richium & Princeps Ulricus* mandatum dedisset *D. Conrado Beccero, qui tum Superintendens Ecclesiarum in Episcopatu Suerinensi erat*, & Butzovii habitabat, ac *D. Davidi Chytræo*, ut causa tota cognita apud Ministerium efficerent, ne Nuptiæ diutius differrentur. Id igitur dicti Commissarii Principis multis argumentis adductis a Ministerio obtinuerunt, estque promissa copulatio sponsorum post Pascha etiam ad voluntatem Illustriss. Principis, cui gratificandum esse censuit Ministerium. Et quamvis tam Commissarii quam Ministrorum aliquot diligenter cum *Cive Thoma Fullens*, qui Nuptias huc usque impediverat, egerunt, ut fieret inter *ipsum & Flemingium* certis & æquis conditionibus reconciliatio, tamen ea obtineri non potuit apud Thomam.

Concionum passionalium habendarum diversis temporibus diversum institutum.

§. 75. *Conciones Passionis Domini* in quadragesima habendæ eo tempore ita in Ministerio distributæ sunt, ut in qualibet Parochia Historia ab uno *Evangelista* descripta prælegeretur & explicaretur populo, atque ita in Templo Mariano constitutum est *Matthæi Historiam* esse proponendam, in aliis Templis alias secundum ordinem Evangelistarum. Id vero duravit ad annos non ita multos, actum rectius fieri visum est Ministerio, si in omnibus Templis Parochialibus & aliis Nosocomiorum integra *Passionis Christi Historia ex quatuor Evangelistis* per *D. Johann. Bugenhagium Pomeranum* concinnata Ecclesiæ proponeretur; In duobus vero Templis ad *Divam Virginem & S. Jacobum*, ubi binæ conciones intermedia septimana usitate habentur, placuit *Psalm. XXII. & Cap. LIII. Esaiæ* per vices explicari, ut consensus vaticiniorum propheticorum cum ipsa historia rectius a piis intelligatur. Ita hic mos adhuc observatur.

Novi iterum animi motus ob J. Chrysovium, quem ex custodia sua per Senatus salvum conductum liberatum noluit civium multitudo.

§. 76. Dictum paulo ante fuit, quo pacto Senatus cum civibus in nonnullis articulis controversiis amice convenerit, proque eo gratiæ DEO actæ sint publice, ea vero conjunctio non diu duravit. Cum enim *Johann. Chrysow Civis supra dictus* indigne ferret, quod a Sexagenariis & alia plebe in custodiam quasi domus suæ inclusus esset, ne egrederetur, petiit ille a Senatu, ut in tutelam ejus ac fidem publicam reciperetur, cujus judicio se sistere vellet & re-

ſpondere coram eo ad cujusvis accuſationes. Idque cum obtinuiſſet, Senatus publice illud ex Cathedris ſignificari voluit: Daſs ein Ehrbarer Raht Johann Chryſowen auf ſeine Bitte in ein frey ſicher Geleit nehme, und einen jeden, der ihn zu beklagen hätte, gebührlichen Rechts wider ihn verhelffen wolle. Factum id eſt 21. Februarii in Bachanalibus. Hinc ergo iterum exacerbati ſunt animi 60. Civium & paucis poſt diebus Senatum convenientes, aperte eum reprehenderunt ob antedictam publicationem Salvi Conductus *Chryſovio* conceſſi, & allegarunt poteſtatem ac libertatem civium hac in re, quod licitum ei eſſet, quemcunque vel Conſulem vel Senatorem vel civem inique agentem, cum liberet, domui ſuæ includere oder einlegen, idque non tantum ex libertate plebis eſſe, ſed etiam ex conſvetudine, cum etiam proximis annis idem feciſſet communitas Civium in aliquot Conſules Senatores & Cives. Itaque ſe velle, ut Senatus nuperum mandatum ex Cathedris promulgatum publice revocaret. *Chryſovium* vero ſe iterum obſtringere domi ſuæ velle, ſi vero Senatus eum ulterius tueri per Salvum Conductum voluerit, aut ipſe inobediens erit, periculum fortaſſe ſecuturum, cujus culpam a ſe removere velint. Hæc per Oratorem ſuum acerbe propoſuerunt. Senatus e contra, dici & fieri contra Senatus jurisdictionem, eamque ſibi hoc modo eripi reſpondit, deinde contra omnia divina & humana jura eſſe, eum, qui ſe ad cognitionem cauſæ & judicio ſiſti ac judicatum ſolvere offerat, audire nolle: Imo & contra ipſorum 60. Civium litteras id fieri, ubi expreſſe dicatur, wer ſich zu recht erbeut, ſoll auch zu Recht geſtatet werden, & plura addidit alia. Sed hæc omnia non ſunt a Civibus accepta, verum eodem die miſſis ad *Chryſovium* aliquot domui eum ſuæ iterum obſtrinxerunt, & ſimul petiverunt ad futurum diem Martis convocari totam plebem a Senatu.

Quid a Miniſterio cum reliquis Senatus aſſeclis, itemque cum Sverino excommunicato ac Jo. Chryſovio h. t. actum ſit.

§. 77. Eodem tempore cum multi adhuc in urbe eſſent Papiſticis erroribus & ſuperſtitionibus dediti Viri & Matronæ & quidem ex primariis familiis, aliqui etiam ſupererant ſacrificuli, & inter hos quidam *Lantrider* dictus, qui Miſſas privatim nonnullis celebrabant, quod & Monachi ſuperſtites in Cœnobio S. Johannis & in Cœnobio Fratrum facere dicebantur; Ea de cauſa in conventu Miniſterii decretum eſt, ut Concionatores in ſingulis parochiis eos ad ſe accerſerent, vel ipſi in ædibus ſuis convenirent eos, & ex Verbo DEI rectius erudirent, & ſic ad eandem nobiſcum fidem ac Confeſſionem per Spiritus Sancti gratiam adducerent. Id ergo poſtea diligenter à ſingulis factum, & hac ratione non pauci converſi fuerunt. De obſtinatioribus ad Miniſterium relatum eſt, quo cum illi vocarentur, molliores fiebant, & ipſi ultro ad ſe accerſebant aliquem ex Miniſtris verbi, cum quo de *Doctrina*, *de Juſtificatione*, *de Bonis Operibus*, *de uſu Cœnæ Domini ſub utraque ſpecie* colloquebantur, & ſic paulatim melius informati plane ad nos accedebant. *Landridern* & paucos alios ſacrificulos ferri oportebat aliquamdiu donec morerentur, quia indies autoritas eorum viteſcebat maxime *Landriderii*, qui homo ſordidus & maledicus erat, & Poëta videri volebat. *Sverinus* ille excommunicatus, ut ſupra dictum, ſæpe multumque proterve in tabernis contra Miniſterium & inprimis contra *D. Simonem* locutus fuit, & recens, quando obviam venit tribus Eccleſiæ Miniſtris ſimul euntibus in platea publica, ſingulari petulantia & contumacia per medium eorum irrupit. Hæc res cum nequaquam ferenda eſſet, viſum fuit Domino Coſ. qui gubernationi præeſſet, id ſignificare, ac petere, ut excommunicatum illum una cum ſcorto ſuo Senatus urbe expelleret, & Miniſterii defenſionem ſuſciperet. Idque quatuor ex Miniſterio injunctum eſt *D. Simoni*, *M. Lucæ Bacmiſtero*, *M. Lucæ Randovio & Domino Joachimo Banſow*. Conſul his reſpondit, *ſe libenter ad Senatum has querelas deferre velle, ſed Senatum ex præſenti cum civibus diſſenſione & turbis publicis tanta mœſtitia affici, ut quid agat vel agere debeat, fere ignoret, & apparere, quaſi* DEUS *cor & Conſilia eripiat gubernatoribus, ut ſæpe non videant, quid facto opus ſit, idque propter peccata ſua & populi. Velle ſe tamen curare, ut petitioni noſtræ ſatisfiat.* Hæc à deputatis Miniſterio relata non parum ſingulos affecrunt. *Johannes Chryſow* iterum ædibus ſuis incluſus à civibus, uti paulo ante dictum, illibenter paruit. Quare alio Conſilio uſus, petiit ſe ad Cœnam Domini publice admitti ſequenti die Dominica, eaque de cauſa *M. Matthæum* ad ſe accerſivit, & Confeſſionem ſuam coram eo edidit, quam & ſcriptam exhibuit, ut ille Collegis ſuis eam monſtrare poſſet, in qua de controverſia ſua cum 60. Civibus ita ſe quoque declaravit, ut a Sacramento arceri non poſſet. *Nos* vero re deliberata ipſi per *M. Matthæum* reſpondimus, *rectius Eum facere, ſi a publico Sacramenti uſu adhuc abſtineret aliquandiu, idque propterea, ne cives hoc pacto, ſi præter ipſorum voluntatem domo egrederetur, magis irritaret, & Senatui ſibique*

bique majus odium conciliaret, existimaturos enim cives ipsum magis ostendendæ libertatis suæ causa quam studio pietatis ad Sacramentum accedere, nos quoque male audituros esse apud cives, quasi nobis de ea controversia sumeremus inter partes judicium, & præceptum divinum esse, ut ab omni specie mala caveamus; sic ergo in Consilio nostro ille acquievit, verum plura cum ipso negotia Collegis ad S. Mariam fuerunt satis molesta, quæ non opus est omnia hic referre. Die 5. Martii cœpta est fieri descriptio singulorum in omnibus ædibus capitum in tota civitate, sicut inter Senatum & plebem recens convenerat.

De Sepultura Jo. Langenfeld, qui ex melancholia αὐτόχειρ factus erat.

§. 78. Paucis post diebus *Johann Langefeld civis antea bonus pius & honestus*, cum per aliquot septimanas luctatus fuisset cum gravissima tentatione de peccatorum suorum magnitudine & de ira DEI, in qua nihil ad eum erigendum & consolandum intermiserant omnes Ministri Ecclesiæ, tandem seipsum noctu strangulavit, somno aliquantum obrutis, qui eum observare debebant. De ejus sepultura in cœmiterio Templi S. Petri vel S. Catharinæ amici pathetice egerunt cum Ministerio sicut & cum Senatu. Sed ita inter utrumque ordinem convenit, ut corpus absque ullis ceremoniis juxta murum cœmiterii S. Gertrudis extra urbem sepeliretur. Quod & factum est, & in similibus casibus deinceps observatum.

Gesta cum aula Gustroviensi in causa Academiæ aliisque.

§. 79. Etsi supra annotatum est, actionem de Academiæ negotiis inter Principes eorumque Professores & Senatum Rostochiensem feliciter confectam esse, tamen inciderunt postea plures controversiæ, de quibus nondum conveniri potuit. Itaque Principes subinde monuerunt Senatum, ut in illis etiam conficiendis progrederetur, revocaverunt etiam Legatos Rostochiensium antea sub conditione dimissos Gustrovium, nec a *D. Kittelio* gratia obtineri potuit, ut in Urbe & Ministerio maneret. Quæ res valde offendebant Senatum, & in diversas sententias trahebant. Vero non multo post intercessione Professorum Principum Legati illi captivi Consul & Senator dimissi sunt a Duce *Ulrico*, datis sex vadibus civibus Gustroviensibus & addita promissione, se bona fide redituros istuc, si revocarentur, sic 23. Martii domum reversi sunt.

Sverini concubina quomodo publicæ Ecclesiæ disciplinæ se subjecerit?

§. 80. *Henrici Sverini excommunicati concubina* accessit Ministerium, et ostenso dolore animi ob turpem vitam hactenus actam petiit, se in gratiam recipi nec subjici anathemati. Propositum ei fuit, ut vere & ex animo doleret de admissis peccatis, *Sverinum* huc redeuntem ad se non reciperet, in Templo coram staret, cum publice denunciaretur illius pœnitentia & in gratiam receptio, & tum una cum aliis uteretur Sacramento Cœnæ Dominicæ. Ipsa promisit quidem cætera se facturum *sed nimis durum sibi videri, in peculiari loco stare in Templo, & digito monstrari, sed tamen se deliberare secum velle*, & per *Pastorem Dominum Joachimum* respondere, habitabat enim in Parochia Petrina. Verum in sententia jam dicta Ministerium perseveravit, ac mulier ista huic paruit, & sic recepta est, nam & antea publice ejus mentio ex Cathedra S. Petri facta fuerat cum comminatione Anathematis, nisi quamprimum ageret pœnitentiam.

Decreta Ministerii, quomodo in sella confessionaria cum judicialiter litigantibus, it. rigorosis debitorum exactoribus agendum sit?

§. 81. In conventu Ministerii habito 26. Martii graves actiones tractatæ sunt, ac primum Quæstio illa agitata fuit, *utrum illi, qui contendunt in Judicio cum aliis, digne ad usum Cœnæ Dominicæ admitti possint, præsertim cum vix fieri queat, quia inter agendum contra adversarium aliquid Livoris in pectore gerant?* Responsum in hanc sententiam fuit: Christum non abrogare politias & politica judicia, quibus ad dijudicationem controversiarum & inquisitionem veritatis opus est, unde etiam homini Christiano in judicio agere licitum est. Quando igitur contendentes in judicio ad Cœnam Domini accedere volunt, prius illos monendos esse in confessione, ut, si fieri possit, admittant amicam transactionem. Ea vero si locum habere nequeat, hoc addendum, ut litigans consideret, ne de re levi contendat, sed de se ad bona, famam, vitam, vitæque commoda pro cujusque statu pertinente, quæ proprie ad cognitionem & decisionem Magistratus seu judicis referenda est: Secundo, ut suam conscientiam examinet, an justam habeat litigandi causam, ne quid injusti defendat contra conscientiam. Tertio, ut, quod justum est, juste persequatur secundum præceptum divinum absque propriæ vindictæ cupiditate, absque conviciis, absque dolo & fraude, acquiescat etiam in sententia legum & judicis; nec odium alat contra adversarium, & si fieri possit, de hoc etiam animo suo testetur coram adversario. In hisce articulis si admonitus a Pastore suo recte & pie responderit, admitti tamen conscientia poterit ad

Absolutionem & Cœnam Domini. Quia tamen in omnibus hominibus tanta est naturæ depravatio, & in quibuscunque controversiis & earum actionibus semper aliquid hæreat in corde livoris seu odii, nec illud eximi statim possit, aut propterea damnari homines, cum corda solus DEUS introspiciat, monendi sunt eo diligentius in judicio negotia habentes, ne affectibus suis privatis indulgeant, vel verbis aut factis adversarium lædant, & cum causa sibi litem principaliter esse non cum persona, sicut usitate dicitur, cogitent. In hac ipsa deliberatione etiam Creditorum facta est mentio, qui debita sua ab aliis interdum severius & iniquius exigunt, quo pacto cum illis agendum sit, si noti fuerint, & sic conclusum, esse quidem licitum petere debita a Debitoribus, sed fieri id debere placide, & aliquantum moræ indulgendum his, qui indigentes sunt, vicissim vero justum esse, ut Debitor submittat se erga Creditorem, & amice petat solutionis moram aliquam, ac postea satisfaciat. Quia autem multi reperiuntur malitiosi homines, qui cum pecuniam, cerevisiam, frumentum vel alias merces mutuo acceperunt, ex proposito malo & fraude solutionem protrahunt, atque ita ipsi fiunt iniqui & injusti, sicut de hujusmodi hominibus Siracides quoque scribit Cap. 29. Tales igitur juste etiam ad judicium deferuntur. Nec propterea Creditor a Sacramento arcendus est, cum peccatum non penes ipsum sed penes alterum hæreat.

Dissensus inter D. Simon Paul & Ge. Richium de Officiis Magistratus erga cives & vicissim.

§. 82. Mota etiam in hoc eodem conventu Quæstio est de Senioribus opificum, die Older-Leute, qui contra mandatum Senatus gratificati fuerant 60. Civibus in convocandis collegis opificii sui ad conventus plebis, quo ipso videbantur juramentum suum Senatui præstitum violasse. De hac Quæstione respondit D. Simon Pauli, etsi rectius factum fuisset, si non convenissent cives invito Senatu, tamen quia Senatus convocationem plebis diu a sexagenariis petitam ob graviss. causas maxime, ut de negotiis publicis ad plebem referrent, diutius distulisset, ideoque illi de Senatus voluntate & promissis dubitare cœpissent, posse aliquo modo factum illud opificum & 60. Civium excusari, præsertim cum publica utilitas in tali Civium conventu verteretur, nec animo lædendi Magistratum aut motum vel seditionem aliquam concitandi conventus factus esset. Verum *M. Georgius Richius*, cujus proximum erat votum graviter admodum hanc quæstionem ferens cum magna animi commotione ita dixit: Nihil aliud hac quæstione agi, quam ut cives condemnentur, & Senatus defendatur, se vero ita judicare, quod tam civibus quam Senatui cura Reipublicæ incumberet, quam si Senatus negligeret, merito eam a civibus suscipi, cumque juramentum a civibus non modo Senatui sed etiam toti civitati esset præstitum, hinc quoque sequi, non solum quid Senatus mandaret, verum etiam quem tota civitas & plebs vellet, & e Republica esse judicaret, respiciendum ac sequendum esse: Imo licere plebi abrogare Senatui suam potestatem & novum eligere, quando Senatus suum officium non faceret, sicut & a plebe hic Senatus electus & constitutus esset, nec id solum sed etiam suspendi & supplicio affici Senatum posse a plebe, si deliquisset, denn der Gemeine eben so wohl die Seligkeit, Wohlfarth und Bestes der Stadt und die Gerechtigkeit zu befördern befohlen wäre als dem Raht, esse etiam digniorem plebem quam Senatum, denn es wäre die Gemeine GOttes, & tamen omnia a plebe in corrigendo Magistratu ordine & legitime fieri debere, hoc videlicet modo: si Gloria DEI & salus publica a Magistratu neglecta quæreretur, ac promovetur a plebe; addidit præter hæc multa alia satis atrocia.

D. Pauli Sententia pro autoritate Magistratus servanda asserunt Bacmeisterus & alii, quibus hinc Richius contradit.

§. 83. Huic orationi D. Simon Pauli & M. Lucas Bacmeisterus statim contradixerunt, ostendentes Magistratum DEI non plebis ordinationem esse, nec concessum esse plebi de suo Magistratu etiam iniquo supplicium sumere, aut ex sua Eum voluntate deponere, & novum constituere, sed preces pro Magistratibus mandari divinitus, item honorem & obedientiam in omnibus, quæ non pugnant cum Verbo DEI. Ferenda potius quæ-

quædam Magistratus vitia esse & negligentiam in officio quam præter mandatum & vocationem divinam e medio tollendum, nec Ecclesiam aut coetum DEI liberum esse a Magistratu, quod & Israëlitæ in deserto Mosi objecissent nec excutere populum debere legitimi Magistratus sui imperium. Longe etiam digniorem esse Magistratum velut caput reliquo corpore plebis, sicut tota Scriptura Sacra docet. Alteram vero sententiam M. Georgii non absimilem esse sententiæ rusticorum seditiosorum, & si ea in vulgus spargatur, occasionem seditioni variisque motibus ac manifestæ inobedientiæ adversus Magistratum præbituram esse, & alia plura addita. Hinc ergo acris contentio inter nos exarsit, quæ sæpius postea recurrit, indeque factum, ut ipsa Biblia Sacra in conventus Ministerii a nonnullis adferrentur, & inde testimonia divina de Magistratu ac subditis ac de utrorumque officio & potestate producerentur. Ex hisce tamen collationibus mutuis rectius edoctus & mollitus aliquantum M. Georgius petiit sibi ignosci, & suam sententiam alienam esse a seditione voluit, maxime cum & alii fratres eum hortarentur, ne sententiam istam suam ante dictam retineret, neve eam publice pro concione aut alioqui ad vulgus vel cives quoscunque proferret.

D. Kittelius de gratia per Elisabetham Principis conjugem impetranda frustra laborat.

§. 84. *De D. Kittelio* supra dictum est, Principes & inprimis Ducem *ULRICUM* in hac urbe & Ministerio eum ferre nolle, svasu igitur amicorum litteras ille dedit supplices *ad Ducissam ELISABETHAM ULRICI conjugem*, ut ipsius intercessione placaretur animus Principis: Sed nihil responsum ab ea fuit, nisi illud, *se non posse in ea re quicquam agere propter indignationem Principis adversus Eum vehementer conceptam.*

Pœnitentia a Sverini concubina publice peracta.

§. 85. Concubina *Henrici Sverini* excommunicati, quæ petiverat a Ministerio receptionem in gratiam, subjecit se tandem conditionibus sibi propositis, & Die Viridium seu Jovis ante Pascha publice denunciata est ejus pœnitentia, ac statim postea ad Cœnam Domini in Templo S. Petri accessit.

Solennior diei parasceves celebratio instituitur.

§. 86. De Die Parasceves solenniter more die Dominicæ celebrando in memoriam Passionis & Mortis Domini nostri JESU CHRISTI & concionibus eodem modo in singulis Templis habendis sæpius antea actum fuerat in Ministerio, sed difficulter apud plebem id obtineri potuit, nam opifices mechanica sua passim in urbe tractabant; constitutum ergo est, ut Dominica Palmarum graviter monerentur tam Magistratus quam Cives ex omnibus Cathedris, ut diem hunc solennem & festum haberent, sepositis aliis operis domesticis impedientibus auditum Verbi Divini: item ut duabus horis a septima usque ad nonam historia Crucifixionis & Mortis CHRISTI explicaretur. Ita paulatim assvefacti sunt homines nostri ad hanc rem, licet multi in veteri more adhuc persisterent aliquamdiu.

De electione Rectoris Academiæ e numero Professorum Ducalium.

§. 87. In ipso festo Paschæ litteræ *ab Illustriss. Principibus allatæ sunt ad Rectorem & Concilium Academiæ, quibus Mandatum fuit, ne alium Rectorem quam ex numero eorum Professorum, qui a Celss. eorum vocati sunt, eligerent, neve ille, qui tum erat Rector (is D. Laurentius Kirchovius fuit) diutius in hoc officio permaneret, cum jam diu ultra solitum Rectoratus tempus Magistratui præfuisset. Quod si vero aliter fieret, seorsim Principes suis Professoribus mandarunt, ut præmissa protestatione ipsi alium ex suo numero Rectorem eligerent, Eumque solenni ritu introducerent, idque Mandato & autoritate Principum omnibus Studiosis publice significarent.* Id ergo *D. Simon & L. Johann Bocerus* Rectori indicarunt, adhibito Notario & testibus. Rector respondit, *se rem ad totum Concilium postridie referre velle.* Hæc vero res ad Senatum primo relata, deinde a Senatu ad cives, inter quos convenit, quod sequenti die certi quid respondere vellent. Ideo Concilio tum habito etiam nonnulli ex Consulibus & civibus interfuerunt, ubi etsi initio *D. Simon* quædam acerbius *in Senatum opprimere volentem Academiam* dixit, tamen postea responsum fuit, *nolle Concilium alium eligere Rectorem, nisi re composita, &, ut componi controversiæ omnes possint, velle Senatum proxima septimana conventum civium indicere.*

Sverinus excommunicatus editis seriæ pœnitentiæ signis publicam receptionem & absolutionem impetrat.

§. 88. *Henricus Sverin* miles Superiori anno die 23. Augusti publice excommunicatus in Templo S. Jacobi die 20. Apr. hujus anni coram Ministerio comparuit, cum prius per aliquot cives se audiri, & ad reconciliationem admitti petiisset, adduxit secum præfectum militum *Tarlernum Bilden nobilem Danum*, cum multis aliis civibus & militibus, qui tamen prius consensum Ministerii inquisiverunt, an *Suevino* ipsis adesse liceret in hac causæ tracta-

ctatione; id concessit Ministerium, quandoquidem *Sverinus* receptionem in gratiam spectaret. „Ibi *Sverinus per Henricum Brand* „civem & institorem significavit de animo „suo reconciliationis cum Ministerio & tota Ecclesia cupido, de voluntate item „sua DEO & Ministerio deinceps obtemperandi, ac præterea remitti sibi admissa graviss. peccata sua & in societatem „Ecclesiæ se recipi rursus propter Deum „petiit, ut conscientiam liberam & propitium Deum habere posset, præsertim „cum in militiam profecturus esset in Daniam, ubi vita assidue mille periculis exposita esset. His auditis ipse etiam *Sverinus* de sua Sententia *a D. Simone* interrogatus fuit, *an vere & ex animo doleret de admissis peccatis, an vere & ex animo peteret remissionem, an pie & christiane deinceps vivere vellet, & insuper gravissime admonitus est, ut se hæc omnia agere & loqui coram ipso Deo statueret, cujus nos Ministri essemus, & cogitaret de conscientia sua inviolata servanda.* Ad hæc omnia categorice & affirmative & demisse respondit. Re igitur deliberata in Ministerio hi articuli ipsi propositi fuerunt, quibus approbatis in gratiam reciperetur. Primo *ut scortum eo ipso die a se dimitteret, nec se ei in posterum conjungeret extra vinculum conjugii, quod tamen an admitti posset, tum nondum constituere voluit Ministerium.* Hic statim addidit *Sverinus, velle se Ministerio obtemperare, & si ex hac militia incolumis reverteretur, in Uxorem ducere concubinam illam legitime, ac pie & christiane cum ea vivere. Secundo, ut ad proximum diem Jovis publice ex Cathedra post concionem a D. Simone denunciatio receptionis fieret ipso in Templo præsente, & in loco conspicuo consistente, ut tota Ecclesia videret vere Eum pœnitere, & nunc in societatem Ecclesiæ receptum esse. Nam etsi vetus Ecclesia, & aliæ etiam bene constitutae Ecclesiæ hoc tempore pluribus & gravioribus ceremoniis in absolutione & receptione excommunicatorum uterentur, ut scilicet flexis genibus ad aram a DEO & tota Ecclesia veniam peterent, tamen velle nos cum ipso ἐπιεικείᾳ uti certis de causis. Tertio, ut sequenti die Dominica ad Cœnam Domini in eodem Templo accederet, si ad illum usque diem hic maneret, sin minus in Dania, quo militatum ibat, id quamprimum faceret. Postremo ut de Ministerio & singulis in eo personis deinceps honeste loqueretur, nec, ut hactenus fecerat, conviciis aut maledictis quenquam deformaret, & in vita honestus ac pius esset DEO juvante.* Hæc omnia se facturum sancte promisit, & dextera singulis data *propter DEUM condonari sibi peccata & omnes offensas petiit.* Sic ergo sequenti die Jovis *D. Simon* nomine totius Ministerii & Ecclesiæ *Sverinum* pœnitentem & præsentem recepit, & ab excommunicatione publice absolvit, Forma ipsi a Ministerio præscripta.

§. 89. Supra dictum est de *Domino Paschasio Pastore Warnemundensi*, qui in gravissimam incideret *tentationem de indignitate sua*, qua cum diu conflictatus esset, tandem divina clementia & ad preces Ecclesiæ ac consolationes Ministrorum in hac Ecclesia liberatus est, & edita pia confessione coram Domino *Jacobo Metzmacher Diacono ad S. Petrum* absolutionem petiit, & Cœna Domini usus est, ac sequenti die, qui erat 22. Aprilis, circa vesperam pie & placide obiit *in ædibus Domini Joachimi Schröders Pastoris ad S. Petrum*, Viribus enim plane exhaustus erat diuturna ac gravissima tentatione, ad quam etiam corporis morbus accesserat. Biduo post Corpus *Warnemundam*, ubi Pastorem egerat, devectum est, ibique honorifice sepultum. Paschasius Warnemund. Parochus tentationibus eluctatus Rostochii placide obiit.

§. 90. *Josias Richius M. Georgii Filius* juvenis eruditus, & Theologiæ Studiis deditus *ex Suecia* rediens, quo inquirendæ conditionis causa iverat, venit *Hafniam*, ubi forte imprudentius quædam *in Regem Daniæ* locutus & ad Regem delatus, carceri in turri Arcis inclusus fuit. Quare ad petitionem Parentis *D. David Chytræus & ego Lucas Bacmeisterus* litteras dedimus sæpius ad Viros in aula Regis eruditos, & præcipue *ad D. Hieronymum Themerum Juris Doctorem & Consiliarium aulicum*, Virum præstantem & singulari gratia apud Regem valentem pro ipsius liberatione. Hujus ergo *THENNERI* præcipue intercessione ex carcere dimissus huc rediit liber magno cum gaudio Parentis senis. Factum id est 29. Aprilis. Josias Richius Georgii Filius post sinistra in Dania fata, incolumis domum redit.

§. 91. *Joachim Fleming*, cujus cum *Thoma Fullens Scoto* litis supra facta est mentio, qui *Thomas* nuptias ejus impedire cupiebat, tandem obtinuit a Ministerio, ut publice cum sponsa sua in Templo divæ Virginis copularetur, *Scoto* tum *Wismariæ* absente. Convivium nuptiale fuit in domo *M. Georgi Richii*, cui & aliqui ex Ministerio interfuerunt, ita tandem illa quoque res finem habuit, quæ diu, & varie exer- Flemingii nuptiæ diu retardatæ demum celebrantur.

exercuerat Ministerium, facta sunt hæ nuptiæ 26. Aprilis.

Conventus Senatus & Civium aliquot habentur, difficiles sortiuntur exitus.

§. 92. Cum sequenti die Senatus cives convocasset, ad tractationem negotii Academiæ, tantum Sexagenarii & pauci alii accesserunt ideoque nihil actum fuit in ea re. Verum civis quidam *Dietrich Meinefeld*, qui in Templo præsto erat, a sexaginta civibus obstringere se coactus fuit ad captivitatem domesticam, eo quod in cives illos acerbius quædam dixisset, & cantilenam quandam olim *Lubecæ* in tumultu illis 60. Civium factam quibusdam monstrasse ferebatur. Id vero Ministris Ecclesiæ ejus Templi indignum videbatur, *hoc modo scilicet ex Templo fieri velut carcerem.* Die 29. Aprilis iterum cives a Senatu convocati sunt, idque sub Juramento & certa mulcta præcipue propter negotium Academiæ. De quo cum proponeret Senatus, cives inprimis Sexagenarii de captivitate domestica *Chrysovii* & *Meinefelds* attulerunt, eamque a Senatu prius approbari voluerunt, imo & publice revocari „Salvum Conductum, quem *Chrysovio* dedis„sent publico programmate, neque id solum, „sed ut insuper plebi concederent plenam „potestatem vel civem quemcunque vel Se„natorem vel etiam Consulem pro suo ar„bitrio & judicio captivitate domestica ob„stringendi, si ejus rei causam haberent„. Hæc cum Senatus negaret, *se unquam facere velle aut posse*, *Cives vicissim se in negotio Academiæ, quod tum Senatus proposuerat, & conficere cupiebat, quicquam agere aut statuere velle. Quin & claves omnium portarum urbis a Senatu postularunt, & 200. Cives ordinarunt, qui excubias agerent.* Ita tristis hujus conventus exitus fuit, & *60. Cives sibi potestatem claudendi & reserandi portas sumpserunt.* Portæ vero toto isto die fere ad vesperam usque clausæ fuerunt, sicut & pridie. Postridie 30. Aprilis iterum conventus civium fuit, & portæ civitatis clausæ sicut prioribus diebus. Hic rursus postulata civium repetita sunt, & acta res acerrime, ita etiam, ut *Fridericus Rot* Orator & Syndicus eorum, cujus supra facta est mentio, circa horam primam e Templo discederet, dicens, *se rem adeo iniquam nullo jure nitentem, quæ nec ullius civitatis bene constitutæ exemplum haberet, approbare, nec coram DEO nec coram omnibus bonis & prudentibus hominibus defendere posse, ideoque se suam conscientiam adhibere nolle amplius.* Quamvis autem aliquoties ipsum revocarent Sexagenarii, tamen redire noluit in Templum. Deliberatum ergo ab illis fuit & conclusum, ut *XXIV. ex civibus eligerent, qui una cum Senatu pristino eadem autoritate Rempublicam tractarent.* Hic vero cives alii prudentiores, intelligentes quorsum ea res evasura esset, se interposuerunt, & petierunt, rem eam differri usque ad futurum diem Martis, quo iterum conventus fieret. Interim agendum esse cum Senatu, & tentanda concordiæ ac pacis media. Id approbatum fuit a cœteris, & sic conventus circa 8. vespertinam dissolutus est.

Ministerii publicæ ad concordiam cohortationes.

§. 93 In sequenti Ministerii conventu de hisce turbis facta est mentio, & constitutum, ut preces a nobis sedulo fierent, & simul gravissimæ ad plebem admonitiones, ne seditionem quisquam moveret, aut seditiosis assentiretur, addita pœnæ divinæ comminatione & hoc modo quisque nostrum officii & conscientiæ suæ rationem haberet, ne, quod DEUS avertat, seditione mora nos etiam peccati illius participes fieremus.

A quo & nonnulli ex civium delectu seorsim officii admonentur.

§. 94. Sub initium Maii Mensis Concionatores nonnulli cum quibusdam ex 60. civibus seorsim collocuti sunt, monentes eos, ne extra metas transirent, & totam Rempublicam turbarent. (Id enim ut fieret, in Ministerio antea constitutum erat). Illi sic persvasi erant, quasi *nihil agerent reprehensione dignum, & hoc ad plebem pertinere, ut, si Magistratus culpabilis sit, plebs suo judicio & arbitrio omnem potestatem ei abroget.* Moniti etiam sunt aliqui de eo, quod *Theodoricum Meinefeld* in ipso Templo captivitate obstrinxissent, id quod alio in loco fieri debuisset. In eo petierunt sibi ignosci, *quod præcipitantius fecissent, velle se cavere, ne in posterum simile quid fieret.* Additæ etiam sunt commonefactiones, ut *cogitarent de pace & concordia restituenda, ne gravior fieret seditio, nec inutilia aut non necessaria monerent, alioqui Ministerium actiones eorum probare non posse.*

Atque de cavenda templi profanatione in medium consulitur.

§. 95. In proximo conventu Ministerii *D. Simon Pauli* proposuit, multos cives pios & honestos conqueri de plurimorum in plebe, quando conventus civium in Templo haberetur, *immodestia, compotationibus, temulentia, clamoribus, conviciis, exsecrationibus.* Ideoque rogare, *ut Ministerium huic pessimæ rei remedium aliquod admonitionibus suis gravioribus inveniret.* Et quia ad proximum diem Martis videl. 4. Maii hora 6. iterum conventus civium indictus esset, de precibus esse cogitandum. Quare constitutum est, ut eo die in Templis divi

vi Jacobi & Nicolai hora 5. matutina concio fieret, ac subjungerentur preces Litaniæ, atque admonitiones gravissimæ fierent, *de modestia & temperantia in istis conventibus & maxime in sacro Templi loco*, quando sequenti die Dominico conciones in omnibus Templis haberentur, idque juxta formam præscriptam, qua singuli uterentur. Sic ergo ad constitutum diem 4. Maii conciones in dictis duobus Templis habitæ sunt hora 5. matutina. In Templo S. Jacobi frequens Senatus fuit. Post conciones & preces conventus civium inchoatus est, ad quem *Fridericus Rot* Orator eorum revocatus rursus accessit.

In conventu d. 4. Maii, quæ intercessiones a Ministerio factæ, & quid D. Röselero contigerit.

§. 96. Convenit & Ministerium hora 7. *Johann. Chrysow* litteris datis ad Ministerium petiit, *ut pro eo intercederet apud cives pro causa ipsius vel transactione vel legitimo juris processu componenda, atque ut interim sibi liceret in civitate & in suis ædibus tuto & sine periculo vivere.* Re deliberata constitutum fuit, ut tres ex Ministerio nimirum *M. Henricus Strevius, M. Matthæus Flegius*, & *Dominus Joachimus Bansow* ad cives accederent, & aliquibus ex illis evocatis ex Templo petitionem *Chrysovii* nomine Ministerii proponerent, & pro Eo intercederent, cum illo non videretur iniquum postulare, & nos afflicto imploranti Consilium & operam nostram succurrere debere indicaremus. Huic sententiæ solus *M. Georgius* adversabatur, qui rem hanc in sequentem diem differri voluit, ne occasio inde majoris mali oriretur, de quo ipse protestabatur. Cessit tamen Ministerii Sententiæ. Habuerunt etiam in mandatis ablegati, ut *cives hortarentur ad moderationem, in qua cogitarent magis de pacifica actione cum Senatu instituenda, & de salute publica, quam de suis articulis & sententia contra Senatum obstinate defendenda, utque largirentur aliquid publicæ tranquillitati, ne occasio daretur totam Rempublicam turbandi & evertendi.* Hæc ablegati evocatis ex Templo tribus civibus proposuerunt nomine Ministerii, qui benigne responderunt de *Chrysovio*, se *rem ad cæteros deferre velle, & propter Ministerii intercessionem cogitare de mediis ad compositionem litis illius necessariis.* De altero capite ostenderunt, *suam voluntatem eo tantum spectare, ut privilegium civium salvum maneret, sed contra Senatum & Rempublicam se nihil moliri.* In ipso vero conventu civium & Senatus nihil magnopere effectum est eo die, utraque parte suum jus acriter defendente, nec cives mediatores aliquid apud Senatum obtinere potuerunt. Gravibus ergo insectationibus proscissus fuit Senatus, orante ipsorum Syndico, qui tamen postea se ad quosdam ex Senatu excusavit, quod jussa civium exequi cogeretur. Cum autem vesperi hora 7. conventus dissolveretur, omnes Cives ad forum unanimiter euntes *D. Röselerum* captivitate domestica, missis ad eum IV. civibus obstringere voluerunt. (habitabat enim in ea domo, ubi nunc est Pharmacopolium) Sed ipse *se civibus subjectum esse negans, verum Rectori & Academiæ*, obtemperare noluit, aut manum civibus dare, *si quid vero contra ipsum haberent, id legitimo ejus Magistratui Rectori Academiæ aut Episcopo Suerinensi proponendum esse, atque ibi se juri & Sententiæ pariturum esse.* Ita eo ipso vesperæ in forum exivit, & ibi cum aliis deambulavit, quare cives gravissime fuerunt offensi. Liberior ille quibusdam dictis in cives fuerat, & in hisce actionibus existimabatur præcipuus civibus adversarius & retrahere quosdam ex Senatu, quo minus cum civibus convenirent. Ex hisce causis ita contra ipsum agebant. Quamvis a *M. Flegio* & me *Luca Bacmeistero* privatim moneretur, ut cederet civibus, & aliquid tribueret publicæ tranquilliati, ac domi se contineret, tamen ipse in sententia sua perstitit, & in variis passim locis conspectus est. Unde cives magis irritati, ejectionem ex urbe ei minitabantur.

In conventu etiam sequentis diei re nihilo melius procedunt.

§. 97. Sequenti die iterum cives convenerunt, & prius propositum rursus magna vehementia urserunt, & quia videbat Senatus nolle ipsis morem gerere, Sexagenarii litteras ad Principes Megapolenses & vicinas civitates scriptas publice toti plebi recitari curarunt, quibus si alia via uti cogerentur, sese apud illos excusarent, & causam demonstrarent, cur in Republica formam prioris gubernationis mutassent. Decreverunt enim 24. *Cives ex plebe delectos Senatui adjungere, ut eadem cum illo essent autoritate, & Rempublicam una nomine plebis administrarent.* Hic valde institit Senatus, ut sibi spatium deliberandi concederetur ad dies 14. Sed cum id impetrare non posset, res eo per cives quosdam deducta est, ut usque ad diem proximum Lunæ, qui esset 10. Maii, res tota differretur, & tum Senatus plane responderet. De *Chrysovio* vero nihil in hisce conventibus actum fuit.

Ministerii deliberationes de causa divortii aliisque publicis privatisque negotiis.

§. 98. In conventu proximo Ministerii cum quædam mulier deserta, cujus maritus desertor citatus publice, erat, non compareret, ipsa cum civibus aliquot adjunctis petiit divortium sibi concedi, & alteri nu-

nubere. Habebat eo tempore *M. Conradus Pegelius* jus Officiale nomine Episcopi Sverinensis in sua potestate, & negotia matrimonialia cognoscebat & decidebat, sed minus recte, quia senex erat, nec plures sibi adjunctos habebat viros intelligentes. Deliberatum igitur ea de re fuit, & cum Senatu quoque postea actum. De Papistis quoque, quorum multi in civitate tum erant, actum est. Variæ hic fuerunt sententiæ, nonnullis exemplo *Pauli* cum illis agendum esse consentientibus, qui *Hymenæum, Philetum & Alexandrum* excommunicavit, & Satanæ tradidit, cum aliquoties moniti se non emendassent. Verum mitior sententia obtinuit, ut quisque in sua Parochia tales diligenter erudiret, & moneret ad fugienda idola & errores, cumque id bis terve factum esset, nec illi obtemperassent, vocandos esse ad totum Ministerium, & cum eis de Religione conferendum, ubi si comparere nollent, nec locum dare piis monitis & veræ Doctrinæ, tum deliberari posse, quid de illis statuendum sit. Et hoc modo plures in veram pietatis viam per DEI gratiam deducti sunt. Sic & de iis actum, qui manifestis & notoriis flagitiis essent dediti, ut & illi a suis Concionatoribus graviter ad agendam pœnitentiam monerentur. M. *Georgius Richius* in hoc conventu dixit: *Se habere in animo, quod proxima die Dominica aliquid de controversia Senatus & Civium pro Concione dicere vellet, & Civium partes tueri, quandoquidem sibi videretur, Cives æquum postulare, & juste cum Senatu agere. Id vero ne faceret, cæteri omnes ipsum obtestabantur, ideoque* acquievit Consilio nostro.

Nova ministerii pro Jo. Chrysovio apud Wismarienses agente intercessio.

§. 99. *Johann. Chrysow* iterum misit litteras ad Ministerium, petens, ut pro se apud Cives intercessio rursus fieret. Simul etiam litteras ad Sexagenarios & totam plebem istis adjunxit, una cum exemplo earundem, ut scire posset Ministerium, quid continerent. Voluit enim eas per nos civibus exhiberi. Summa erat, *se subjicere plebi ejusque judicio suam causam, seque in urbem rursus admitti dato Salvo Conductu petiit, excusavit quoque quod hinc ivisset Wismariam propter negotia summe necessaria, & quod durius antea contra cives egisset, id ex ignorantia juris & Privilegiorum plebis factum fuisse, ac propterea se in gratiam recipi petiit.* Has litteras *D. Simon, M. Lucas Bacmeisterus, M. Strevius* & *M. Flegius* obtulerunt LX. Civibus, quibus & alii ex plebe conjuncti erant in Templo S. Johannis. Responsum nobis est: *Velle se rem ad totam plebem deferre, & quantum in se esset, ita causam ejus agere, ut intelligeremus nostram intercessionem pondus apud se habuisse.*

§. 100. Die 10. Maii, quæ Lunæ dies erat, & constituta Senatui a Civibus, ut diserte & categorice ad articulum proxime propositum de *jure plebis in domesticis custodiis* responderet, convenit tota plebs in Templo Virginis hora 9. Constituta erat pœna illis, qui non adessent, dextræ manus amputatio, aut mulcta 20. Thalerorum. Itaque omnes adfuerunt. Respondit autem Senatus, quem Cives ad se in Templum accersebant: *se propter multas & graves causas civibus assentiri non posse, & litteras confœderationis civitatum Vandalicarum, quibus & de hoc negotio seu Jure Magistratus & de subditorum motu contra Magistratum constitutiones factæ sunt, monstrarunt, a quibus sibi discedere non liceret.* Ibi Cives irritati circa horam 3. pomeridianam circiter 200. ad id deputati Graphæum obsiderunt, & in ipsum Senatus aditum nonnulli ex eis intrarunt, abigerunt etiam Ministros Senatus, & statim excubias quartæ civitatis parti indixerunt, ut cum armis suis ad horam 8. vespertinam præsto essent. Eo facto, primipilures 60. Civium *Michael Boldoan, Joachim Eggers* & alii armatos illos disposuerunt, ut quidam in Graphæo & ante illius fores, quidam ad omnes cœmiterii aditus, quidam in vicinis plateis, in foro & reliquis civitatis partibus excubarent. Hæc species circumsessi Senatus, & clara die armatorum in urbe passim tristissima fuit, ac multis bonis displicuit, sed paucorum quo-

Conventus d. X. Maji in apertum tumultum erupit.

quorundam furore & impetu res gubernata fuit, qui tamen seditionem dici noluerunt. Senatus ab hora 6. matutina congregatus fuerat, nec quicquam cibi aut potus eo die sumserat. Tanta vero civium infimæ plebis, qui in Graphæo & ante ejus fores dispositi erant, sævitia & furor fuit, ut cibum ac potum Consulibus & Senatoribus ex domo eorum missum, illi ministris & ancillis vi auferrent, & cum ludibrio ac convitiis devorarent atque exhaurirent. Quod ego *Lucas Bacmeisterus* ex Musæo meo videns accersivi ad me *M. Matthæum Flegium*, atque idem ipsi significans petii, ut una mecum *Michaelem Boldoan* ducem populi conveniret super hac re. Illi igitur ad Nos in cœmiterium evocato, cum armis indutus esset, & lanceam militarem gestaret, indicavi eadem, quæ oculis meis cum magno animi dolore vidissem, & monui, ut & ipse & alii concives moderatius cum Senatu tanquam Magistratu suo agerent, & si omnino eum liberum hac vespera dimittere nolint, cibum tamen & potum jam quasi captivis permitterent, qui non negaretur etiam illis, qui delicta morti digna commisissent. Addidit quoque suam commonefactionem *M. Matthæus Michael* (qui Filius Consulis *Henrici Boldoan* jam defuncti erat, & Vir juvenis, ingeniosus, facundus & audacior, ac sororio suo Domino *Thoma Gerdes* t. t. Consuli ob hæreditatis litem valde infensus, & hinc etiam aliquo modo plerisque in Senatu:) initio excusabat hoc factum civium, *quod ad tuenda jura & privilegia plebis quasi necessitate quadam compulsi hoc modo contra Senatum agere cogerentur, cum nihil æqui in tot actionibus obtinere a Senatu potuissent, nec tamen ideo se seditiosos esse velle, & quod Magistratui jure deberetur, ea adimere. Posse etiam hac hora dimitti Senatum, si consentire in propositum articulum velit.* De altero deinde respondit: *sibi nihil constare, nec probare petulantiam illorum posse, qui hoc modo cibum & potum allatum Senatui abripuissent. Velle se igitur curare, ut ministri Senatus, qui adessent, nunciarent in singulorum ædibus, quo cibus & potus eis afferretur, ac prohibere, ne excubitores illum auferrent sub gravi pœna.* Ita tandem circa 10. vespertinam allato cibo ac potu aliquantum recreati sunt. Antea vero in toto Graphæo & ipso Senatus consessu scrutati sunt cives omnia promptuaria & receptacula, existimantes eos cibum ac potum jam paratum illic asservare, item an aditus vel exitus occulti in Graphæo essent. Pridie ejus diei Wismarienses Legati, quorum alter Consul erat Dominus *Dionysius Sager* Vir eruditus & magnæ autoritatis, alter Senator, huc venerant, ut intercederent apud cives, & ad motum, qui metuebatur sedandum huc venerant, cumque peterent a civibus, se admitti ad colloquium & audiri, fere cum ignominia a tumultuante & incondita plebe rejecti sunt.

§. 101. Fuit & Ministerii conventus hoc die propter *Chrysovium*, qui per litteras iterum petiit sui rationem haberi a Ministerio, & in hoc civium conventu peti responsum ad nostram intercessionem die 5. Maji propositam. Ablegati ergo sunt ad cives *M. Henricus Strevius*, *M. Matthæus Flegius* & Dominus *Joachimus Bansow*. Hi tale responsum retulerunt: *prius rem cum Senatu componendam esse, postea facile Chrysovii negotium transigi posse.* Ministerii pro Chrysovio intercessio iterum frustra est.

§. 102. Senatus arctissima custodia tota hac nocte obsessus fuit, & circa matutinum tempus excubiæ permutatæ sunt. Quidam ex Consulibus & Senatoribus cum & senes essent & vestitui tenuius tunicas suas subductas pellibus sibi adferri curabant sub noctem, sed horum ministri & Conjuges eas adferentes a Vigilibus & aliis nefariis hominibus aliquoties rejecti sunt, additis etiam ludibriis & convitiis, & vix tandem petentibus Dominis admissi. Atque sic omnes quotquot in conclavi erant Consules & Senatores per totam illam noctem partim in scamnis, partim in terra subjectis culcitris cubare coacti fuerunt cum ingenti mœstitia. Senatus in Graphæo per totam noctem obsessus detinetur, & varia injuria afficitur.

§. 103. Sequenti die 11. Maji, qui dies Martis erat, in eodem statu res omnes in urbe fuerunt, æditusque omnes & pla- Quid die sequente a Legatis Wismariensibus i

temque Ministerio actum & pro Academia impetratum.

& plateæ circa Graphæum armatis obsessæ, Sexagenarii in Templo convenientes Mariano, IV. ex suo numero ad Legatos Wismarienses ablegarunt, eosque ad se accersiverunt, & quid peterent, audiverunt. Ministerium quoque in hac rerum miseria hora 9. convenit, & deliberavit de nostro in tali statu & seditiosa perturbatione ac Senatus oppressione officio. Hic etsi nonnulli priora Senatus peccata repetebant, & exaggerabant, ideoque justam hanc esse pœnam putabant, rursus tamen alii de hoc præsenti statu potissimum esse agendum, sentiebant, & deliberandum quid ad pacem & salutem publicam pertineret, ne seditio hæc magis invalesceret & progrederetur, quam tamen aliqui non esse veram seditionem existimabant. Itaque constitutum est, ut vel totum Ministerium, vel aliqui deputati post prandium accederent tam Senatum quam cives, & utrosque ad pacem & concordiam hortarentur, & simul ardenti precatione totam Rempublicam DEO commendandam esse. Sic ergo hora 11. iterum convenit Ministerium. Qua ipsa hora omnes Professores Principum ad Senatum & plebem in Templum convocati fuerunt, armatis adhuc in cœmiterio perseverantibus, per quos tam Senatus quam ipsi transiverunt. Ibi ergo Academiæ actio tota sicut inter utriusque partis deputatos confecta fuerat, approbata ab omnibus fuit in nomine Sanctæ Trinitatis. Postulatum vero fuit a Professoribus vicissim tam a Senatu, quam a tota plebe, ut curarent illi Bona arrestata civium Gustrovii & Legatorum obligationem Principi datam liberi dimitti absque ulla mulcta a Duce *Ulrico*, item D. *Kittelio* gratiam impetrare, ut in urbe hac manere & in pristinum locum suum restitui posset. Hæc omnia Professores se diligenter acturos esse promiserunt.

Post varias Wismariensium & Ministerii intercessiones Senatus demum e custodia dimittitur.

§. 104. Concionatores vero tres a Ministerio ad Senatum & 60. Cives ablegati sunt, *M. Lucas Bacmeisterus*, *M. Matthæus* & Dominus *Joachimus Bansow*, qui si necessitas flagitaret, nec fieret Transactio, eos accederent, & utrinque ad pacem hortarentur. Etsi vero Wismarienses Legati diligenter intercederent, aliquoties plebem in Templo convenientes, parum tamen efficere potuerunt. Tres igitur illi supra dicti Senatum in Graphæo accesserunt, eumque in summa mœstitia & dolore considentem repererunt. Summa Orationis eorum hæc fuit. *Ministerium cum magno animi dolore intueri præsentem miserum Reipublicae statum, & vere affici cura publicorum malorum, ideoque conventu habito deliberasse, quid Consilii vel auxilii in hisce malis adferre posset, eaque in re Senatui animum suum declarare. Verum quia negotia politica essent, nec ad se pertineret eorum judicium, nihil amplius se facere posse, quam ut pacem suadeant, & ad moderationem cives hortarentur. Fecisse autem se jam ea in re suum officium* (Nam Dominus *Joachimus Schröder* & *M. Lucas Randow* ad cives ablegati erant) *& quid solum praeterea agere possent, orare se & publice & privatim velle, ut DEUS autor pacis hæc mala leniat, & animos ad pacem flectat. Cumque omnium calamitatum origo esset peccatum, monere etiam Ministerium, ut Senatus consideratis peccatis suis prioribus vero animi dolore & gemitu se ad DEum converteret. Sic enim DEum iram suam aversurum, & misericordiæ recordaturum esse. Postremo petere Ministerium, ut quæcunque largiri omnino civibus possit Senatus, ea ob præsentem statum largiretur, & sui totiusque Respubl. in hoc fervore civium rationem haberet. Nos vero ipsis officia & studia nostra polliceri.* Hæc oratio & Ministerii erga Senatum testificatio benigne accepta, & gratiæ actæ sunt. Petitum vero a nobis rursus fuit, *ut quia res quam cives peterent, magni momenti, & quidem talis esset, quae etiam ad vicinas civitates pertineret, & Legati Wismarienses rogassent, ut saltem aliquot dierum dilationem Cives concederent Senatui, intra quos rem hanc cum vicinis Consiliis communicare posset: Id si per illos Legatos non impetraretur, nos eade causa Sexagenarios conveniremus.* Cujus rei etsi deputati a Ministerio mandatum non haberent, tamen promiserunt operam suam, si ea necessaria esset in eo maxime, ut controversia pendente Senatus vadibus datis liber dimitteretur. Verum Wismariensibus post diligentes actiones nihil aliud efficere valentibus, & quia ipsi plura a suis majoribus mandata non haberent, in hanc sententiam tandem illi una cum nostro Senatu iverunt, debere & oportere eum ista suscipere, quæ ad suam & totius civitatis salutem pertinerent. Atque ita Senatus civium postulatis tandem assensit, præsertim cum civium Orator etiam promisisset de hac mitigatione addenda transactionis formulæ, quod cum domesticæ custodiæ quis obstringendus esset, Senatus quoque consensum accedere debere. Itaque intra 5. & 6. vespertinam res composita fuit, ac Senatus liber dimissus, armatique omnes una cum civibus discesserunt quisque in domum suam, & sic tranquillitas restituta, quam ut DEUS ad longam posteritatem conservet, ex animo precandum est. Hæc

fere summa est actorum in hoc tristissimo tumultu, in quo multa valde impotenter & immodeste ab hominibus infimæ sortis gesta magno cum dolore animi plerique vidimus, illi inprimis, qui circa cœmiterium habitabamus.

Bacmeisteri concio huc directa, & actiones iterum cum Papatus quibusdam residuis affeclis.

§. 105. Postridie, quæ 12. dies Maji erat, ego *Lucas Bacmeisterus* concionem ordinariam habui ex *Psalmo LXI. Exaudi DEUS deprecationem meam*, qui est precatio pro Magistratu & politiis & doctrina de veris & firmis præsidiis Regnorum & pii Magistratus. Concione finita inter preces hæc verba de præterito tumultu addidi præmeditatus: „Wir haben die nächsten Tage eine Thorheit begangen, und „dieser Stadt einen Schandflecken ange„hangen, den wir so bald nicht auslöschen „werden, GOTT wolle es uns gnadig„lich vergeben, und seinen Zorn weiter „von uns wenden. His verbis sexaginta cives valde offensi, qui, ut a bonis hominibus monebar, de me prorsus ejiciendo ex urbe cogitabant. Sed ego me divinæ protectioni commendavi, quæ etiam mihi adsuit. Sequentibus diebus cum Monialibus in Cœnobio Virginum egerunt primo *D. Simon*, *M. Lucas Bacmeisterus* & *M. Matthæus* de quibusdam religionis nostræ articulis, ut *de Justificatione*, *de Invocatione Sanctorum*, *de Dubitatione*, *de Sacramento Cœnæ Dominicæ*. Postea etiam Consules & Senatores nonnulli, ut admitterent institutionem Concionatorum ex Verbo DEI, & errores suos Papisticos mutarent, easdem graviter monerunt. Parum vero effectum apud eas fuit, quæ a teneris annis in Papatu natæ & educatæ erant. Et ipsa *Domina*, quæ ex familia Rostochiensi *Beseliniorum* erat, suo exemplo istas magis confirmabat.

D. Chytræi profectio ad Principem Jo. Albertum.

§. 106. *D. David Chytræus* ad Ducem *Joh. ALBERTUM* profectus, impetravit assensum Principis in causa Academiæ, item ut liceret D. *Kittelio* manere Rostochii. Dux *Ulricus* peregre aberat eo tempore, in Holsatiam ad Regem Daniæ profectus.

De cura pauperum rectius gerenda & abusibus quibusdam tollendis Ministerii consultationes.

§. 107. In conventibus Ministerii actum fuit de *cura pauperum diligentius & rectius instituenda in Nosocomiis*, & de *Eleemosynis pie & æqualiter distribuendis*, & similibus rebus, item omnibus fratribus injunctum, ut *sæpius pro concione monerent populum, ut liberalius quisque subveniat pauperibus*. Actum quoque de *conviviis opificum die Amt-Koste*, quæ exhibentur sociis ejusdem opificii, quoties novus aliquis Collega recipitur, eaque magno constant, & magnis comessationibus præbent occasionem. Unde multi, qui opificia suscipiunt, antequam Oeconomias instituunt, plane exhauriuntur, & multum æris alieni contrahunt, ex quo nunquam postea liberari possunt. Denique de *reliquis adhuc deordinationibus in festo Pentecostes abrogandis* actum, cum attingeretur quasdam antiquas commessationes & conventus restituere velle. Delecti ergo sunt ex Ministerio *D. Simon*, *Dominus Joachimus Schröder*, & *M. Lucas Bacmeisterus*, qui super hisce rebus Senatum convenirent, & peterent, ut inter Senatum & præfectos Opificum certa constitutio fieret de convivis istis & receptione novorum sociorum. Item ut Senatus publico edicto deordinationes istas & profanationes Festi Pentecostes prohiberet severe.

Actiones non unæ inter Aulam & Senatum Rostochiensem.

§. 108. *D. Kittelius* per aliquot septimanas Rostochio absfuit Berolini. Interea ex Camera Spirensi huc missi sunt ad Senatum Articuli, quibus a Principe *Ulrico* accusatus fuit *Kittelius*, & excusatum, quod justa de causa ex urbe discedere jussus esset, & Senatui injunctum, ut Eum statim dimitteret, idque cum factum non fuisset, Legatos Senatus & bona civium juste etiam Gustrovii detenta fuisse. Articuli erant LXIX. inter quos aliqui prorsus etiam damnabant Conventum Lunæburgensem anni 1561, cui etiam *Kittelius* interfuerat; quidam *Edictum Lunæburgense* a circulo inferioris Saxoniæ contra Concionatores promulgatum, & ejectionem *D. Tilemanni Hesbusii* & reliquorum Ministrorum verbi ante annum ex urbe Magdeburga factam, omnino approbabant. Hinc cujusmodi sint Aulicorum judicia de negotiis Religionis apparet.

Cives Senatum ad implenda sua desideria cogunt.

§. 109. Die 21. Maji 60. Cives postularunt a Senatu confirmationem & obsignationem *Articuli seu formulæ* nuper inditæ *des neuen Bürger Brieffs* (sic enim aliqui appellabant) minitabantur etiam totius plebis iterum convocationem, nisi voluntati eorum satisfaceret Senatus, ita quoque ut fateretur, *se deliberato consilio & benevola cum voluntate ac placida & amica transactione Civibus hæc concessisse*. Sic ergo facere Senatus coactus fuit. Et quamvis Senatus tum pro aliquibus Concionatoribus stipendia, quæ ex ærario publico ad præteritum Paschæ Festum habere debuerunt a Sexagenariis, qui claves ærarii in sua potestate habebant, flagitaret, tamen nihil ad id respondere voluerunt, sicut nec ad alia, quæ Senatus proposuit.

Senatus Ministerium suis partibus minus favere sibi persuasum habet.

§. 110. Cum supra dicti illi tres de rebus illis videl. de *cura pauperum*, de *conviviis novorum opificum* & de *aliis deordinationibus in futuro festo Pentecostes abrogandis* Senatum convenissent, ad illas qui-

quidem satis benigne respondit, sed inter alia de civium erga se contumacia & inobedientia graviter ad eos questus est, & reprehendit Ministros verbi, quod illi minus hanc contumaciam taxarent, quam officium eorum requireret, & quod viderentur probare proximum tumultum civium contra Magistratum suum, eo ipso quod nullus fere eorum hoc tantum delictum pro concione ostendisset populo, & taxasset. Unde etiam hæ voces quorundam audirentur, *oportere jam Senatum agere, quæ plebi placerent, cum & Concionatores plebi assentirentur, & motum istum suo silentio probarent.*

Senatus edictum de tribus capitibus.

§. 111. Hæc & similia multa tum pro & contra dicta fuerunt. Dominica Exaudi 23. Maji Senatus *Edictum* propositum est in omnibus Templis, 1. de *Anabaptistis & Sacramentariis in urbe proximis nundinis non ferendis 2. de comessationibus, saltationibus & tympanis intermittendis in Festo Pentecostes. 3. De bombardis noctu aut interdiu non explodendis in civitate.*

Kittelius in Daniam vocatus haud obsequitur.

§. 112. *D. Johann. Kittelius* jussu Regis Daniæ a Concionatore ejus Aulico Seniore *M. Paulo Noviomago* in Academiam Hafniensem vocatus tum fuit, sed ipse gratiis actis pro clementissima Regis erga se affectione & vocatione excusavit se, quod acceptare eam nollet. Sic in eventum mihi *Lucæ Bacmeistero* Functio illa oblata est, quam ut acceptarem certa impedimenta prohibebant.

Chrysovius iterum Ministerii intercessionem efflagitat: & Sundenses etiam frustra sunt in petita Franzii cujusdam ordinatione.

§. 113. *Johann. Chrysov* item per literias institit apud Ministerium, ut negotium suum apud 60. Cives urgeremus, & de nostra voluntate ipsum scripto certiorem faceremus, quod hactenus factum non fuisset. Nos re deliberata gravibus de causis litteras ad eum dare non voluimus, sed de iis quæ hactenus acta essent a nobis, & de nostra voluntate conjugi ejus per M. *Lucam Bacmeisterum* & M. *Matthæum Flegium* significandum esse duximus, & ex superabundanti iterum quosdam conveniri ejus nomine posse. Deinde quidam *Job. Franzius* a Senatu Sundensi huc ad *D. Kittelium* litteras attulit, quibus petebatur illius ordinatio ad Ministerium Ecclesiasticum, ad quod ille a Senatu vocatus erat. Denegata vero ipsi ea fuit a toto etiam Ministerio, propter has causas: 1. *Quod officium ordinationis ad Superintendentem in eo Ducatu* D. Jacobum Rungium *pertineret.* Deinde, *quod illi, qui Patroni erant ejus Parochiæ, ad quam Johannes vocatus erat, Pastorem suum ejecerant invito* D. Rungio, *nec de causis ejus rei nobis constaret.* Denique, quod *hic* Johannes *antea Medicum egisset, eoque vitæ genere relicto ad Ecclesiasticum munus se daret, & levitatis aliorumque vitiorum a quibusdam in Ministerio argueretur.* Et sic ille hinc vacuus dimissus est.

§. 114. Hi, qui nomine *Chrysovii* quosdam ex sexagenariis Ministerii nomine convenerant, responsum tulerunt: efficiendum esse, ut Chrysovius de sua sententia in hac re ad ipsos perscriberet, de eo etiam utrum consentiret cum cœteris civibus in eam, quæ nuper inter Senatum & cives constituta fuerat, furmulam privilegii. De quo si certi ipsi essent, velle se rem ad plebem deferre, & efficere, ut reditus ei in civitatem concedatur.

Chrysovio de receptione demum promissa sunt.

§. 115. Professores Principum cum Senatu hisce diebus egerunt, ut & ipse & cives tansactionem Academicam nuper initam obsignarent. Senatus vero & cives id se facturos promittebant, si prius sibi litteræ Principum exhiberentur, quibus Bona civium Gustrovii arrestata absque compensatione dimitterentur, item litteræ obligatoriæ Cos. *Thomæ Gerdes* & Senatoris *Laurentii Breiden*, item *D. Georgii Kommeri* redderentur: Professores vero se litteras illas in promptu non habere dixerunt, nec Ducem *Ulricum* eas restituere velle ante confectam totam actionem, & receptos Professores suos in Concilium Academiæ, ideoque nihil tum impetrare illi potuerunt de obsignatione. Postridie vero in vigilia Pentecostes, tandem post longam actionem eo res reducta est, ut Senatus & cives quidam *formulam transactionis* obsignaverint, cum obligassent se Professores, quod *litteras antedictas omnes bona fide* a Duce Ulrico *quamprimum petere vellent, & tum eas Senatui tradere, quando in Concilium Academiæ collocati essent, & tota actio perfecta.* Sic ergo Fer. 2. Pentecostes *D. Chytræus & D. Clingius* Gustrovium ad Ducem *Ulricum* profecti litteras illas omnes sibi tradi impetrarunt.

Tractationes de unione Academiæ conciliandadenuo suscipiuntur.

§. 116. Quare die 3. Junii quod felix & faustum ad longam posteritatem DEUS esse velit, in effectum deducta est transactio negotii Academici, & introducti Professores Illustrissimorum Principum in Concilium Academiæ, præsentibus duobus Coss. *Henrico Goldenis & Johanne von Heerforden* & civibus circiter 16. aut 20. Fuerunt autem Professores hi: *D. David Chytræus & D. Simon Pauli* Theologi, *D. Johann. Boukius* JCTUS, *D. Ger-*

Transactio hæc Academica d. 3. Jun. h. a. demum confecta; & quinam tum ex utraque parte Professores fuerint, ordoque in concilii consessu constitutus.

Gerhardus Nennius Medicus, *Joh. Tunnigaus* Philos. & Medicinæ D. Licent. *Joh. Bocerus* Poeseos Professor & Poeta Laureatus, *M. Arnoldus Burenius* Oratoriæ & Lic. *Bartholomæus Clingius* Dialecticæ & Rhetoricæ Professor. Erant vero jam antea in Concilio nomine Senatus urbis D. *Laur. Kirchofius* JCtus, qui ad sesquiannum Rector Academiæ fuerat pendente controversia de Academiæ recta constitutione, D. *Joh. Kittelius* Theologus, D. *Matth. Röselerus* JCtus & Syndicus urbis, *M. Conr. Pegelius*, *M. Bernh. Mensingus*, *M. Johann. Posselius* & *M. Henr. Warenius*, Artium Professores. Medico enim Senatus tum carebat etiam in ipsa fere urbe. Et quia *Kittelius* hinc discedere cogitabat, nec ex parte Ducis *Ulrici* in gratiam redire poterat, Senatus & cives me *Luc. Bacmeisterum* in ejus locum substituerunt, cum & hactenus Professoris munus in Academia sustinuissem, & alius in promptu nondum esset. Atque sic ego una cum Professoribus Principum ex parte Reipubl. in Concilium receptus sum, per Rectorem suus cuique locus attributus est, ita ut per vices ordinarentur sessionis loca. Sic *Chytræus* supremum obtinuit locum, post Rectorem, Ego proximum, tertium D. *Simon* & sic deinceps. Locis ordinatis Cos. *Goldenizius* Vir prudens & facundus orationem ad omnes habuit, qua post gratiarum actionem ad DEum pro felici transactione hortabatur eos, ut omnia in *Concilio* deinceps jux- „ta *formulam Transactionis* seu *concordiæ*, ut „nunc vocamus, agerentur, absque ullis affe- „ctibus & partium studio, sed pie, placide „& candide negotia omnia, quæ ad salutem „Academiæ pertinerent tractarentur.

Quæ a Rectore Acad. proposita & hinc decreta fuerint.

§. 117. Postea Rector D. *Kirchovius* hæc proposuit: *1. de Juramento Concilii usitato ab omnibus jam receptis præstando. 2. de novi Rectoris electione. 3. de Apocha a Professoribus Principum danda Senatui, de 800. aureis Rhenanis remittendis, quæ olim dos fuerat Academiæ a Senatu Rostochiensi attributa.* (Id quo pacto se habeat, in *Formula Concordiæ* est expressum.) *4. de reddendis litteris obligatoriis Consulis, Senatoris* & D. Kommeri, *de quibus antea aliquoties dictum.* Re deliberata Professores Principum responderunt: *Juramentum Concilii hactenus usitatum se approbare & præstare velle; Rectorem novum eo ipso tempore eligendum esse, quod ad proximum diem Lunæ renunciaretur publice; Apocham de 800. aureis se dare velle bona fide. Obligatorias vero litteras tum reddere velle, quando renunciatio Rectoris facta esset, tale enim se habere mandatum a Principe.* In hoc articulo illud medium inventum: *Rectori electo statim jam tradi debere sigillum Academiæ a præsenti Rectore*, ac tum *D. Boukium sigillum Facultatis juridicæ, quod ipse penes se satis longo tempore habuerat, tradere futuro Decano velle atque ita etiam litteras obligatorias omnes præsentibus Consulibus exhibere.* Hoc modo omnia Dei beneficio amice transacta fuerunt, Juramentum quoque e vestigio a Professoribus Principum & a me una cum illis Concilio præstitum. Ac tum statim novus Rector consentientibus omnium suffragiis electus est *D. David Chytræus*, cui simul sigillum Academiæ tradidit *D. Laurentius Kirchhoff*, Promotor ei adjunctus est *D. Matthæus Roselerus.* Postea a Consulibus nomine Senatus gravis exhortatio facta est ad omnes Consiliarios, ut inter se pacem & concordiam tuerentur, & si quando operam ipsorum Senatus vel Respublica in dubiis rebus vel arduis requireret, faciles se exhiberent. Idem cives petierunt quoque per suum Oratorem. Responsum redditum qua decuit humanitate & benevolentia. Deinde etiam hoc addiderunt Cos. & Cives, *quia adhuc in numero Professorum Senatus aliqui deessent, iis vocatis & advenientibus locum patere debere.* Idem & Professores Principum exceperunt, inter quos unus JCtus adhuc desiderabatur. Hoc modo diu exoptatus finis actioni & negotio Academiæ impositus fuit, pro quo summæ gratiæ DEO debentur, & optandum, ut tota hæc actio & conjunctio ad gloriam nominis divini cedat, ac salutaris sit Academiæ & Reipublicæ.

David. Chytræi novi Rectoris renunciatio & inauguratio.

§. 118. Die 7. Junii Renunciatio novi *D. Chytræi* Rectoris solenni ritu & insigni pompa facta est. Rector insignem & dulcissimam *Orationem* habuit de *Academiarum origine, conservatione, usu & de disciplina scholastica.* Interfuit actui Baro quidam austriacus Dominus *Joachimus von Landaw*, qui tum forte hac ibat in Daniam Legatus *Ferdinandi* Imperatoris. Post renunciationem Rector splendidum convivium instituit, ad quod omnes Professores etiam dictum Baronem invitaverat. Hanc de *Academiæ Rostochiensis Reformatione, seu nova constitutione Historiam* hisce Actis inserendam esse putavi, quod hactenus pia inter Academiam & Ministerium Ecclesiasticum conjunctio semper fuerit, & omnes Ministri in rebus politicis Academiæ & Rectoris jurisdictionem agnoscant.

XX. De

XX

DE

REBUS HOLSATORUM VICINARUMQUE GENTIUM PRÆCLARE GESTIS, LIBRI IV.

SEU

FOETUS ET PIGNUS CARISSIMUM CORNELII HAMSFORTII JUNIORIS

ANNO cIↃ IↃ LXXIX

INEUNTE AUTUMNO.

In tenebris nostræ & densa caligine mentis
 Cum nihil est toto pectore consilii;
Turbati erigimus DEUS ad te limina cordis
 Nostra tuamque fides solius orat opem.
Tu rege consiliis actus, Pater optime, nostros,
 Nostrum opus & laudi serviat omne tuæ.

LEGENTIBUS SALUTEM.

Cur telam historicam non perseveravit Autor?

Hanc historiolam non quidem ut oportuit, & ut facturus sum, si mihi a Deo Optimo Maximo vita concedatur, ipsius Numinis benevolentia ad finem & perorationem, quam præfatiuncula ad Triadem divinam pro Reipub. conservatione & status decoram esse volebam, perduxi. Id factum est aliis studiis gravioribus, quæ de pane lucrando fiunt, impedientibus & negotiis. Quid vero hoc opusculum meum satis nimiumque rude (excultius potui reddere nactus temporis occasionem) contineat, legentibus palam erit.

Summa libri.

Continet vero res Holsatorum cum Ditmarsis gestas; bellaque Ditmarsica quæ fuerint, strages cladesque internecinæ loquuntur & innumeri Ditmarsorum de nostratibus triumphi, testantur & annales; nec plura. Quare cum hoc opellum bella Ditmarsica & Holsatorum res præclare gestas habeat, exceptis Vagriis, quorum tantum mentio est, & Slesvicensibus: nam de his animus non fuit, qui si voluisset, seriem episcoporum Lubecensium & hujus civitatis acta ex Bonno, atque Catalogum Slesvicensium Pontificum & Ducum enumerasset. Difficile id fieri in tanta rerum inopia, cum de proposito satis laboris & penuriæ esset.

Ratio tituli operi inditi.

Cum igitur ad hoc appulerim totum me, de quo orta est narratio, decrevi titulum hunc inscribi distinctum per libros: *De bellis Ditmarsicis & rebus Holsatorum præclare gestis*, quæ non solum de Holsatis & Ditmarsis est, sed etiam gestis vicinarum gentium mentionem faciat. Quo in argumento & inopia temporis & materiæ gravitas plura prohibuerunt.

Cur catalogus episcoporum Bremensium operi insertus. Defectus in opere hoc desiderandorum causa.

Quare seriem Episcoporum Bremensium posuerim, prologus declarabit, cum Ditmarsi titulotenus horum imperium confessi sint, ne de vicinia dicam. Incepi hoc opellum, ut & alia, sed eo non est perventum, ut volui; desiderantur multa, ut quæ post fatum Johannis Danorum Regis: dum enim ipsius obitum, staturam, quadratam faciem, habitum corporis, ingenium, mores, virtutes & vitia aggredior, sicut & de aliis consuevi; finis scribendi imponitur non opinanti: nam mihi discedendum fuit Wittebergam in patriam. Hujus mores depinxit Parvus fol. 9. 9. Sequuntur, quæ sunt omissa acta sub Christiano II. Rege. (a) Hic conventum egit Flensburgi, & feudum postulat, ducit Elisabetham Caroli V. sororem, sequitur bellum Sueonicum Duce Ottone Crumpio contra Stenonem Sturam interregem; quo occiso succedit Thuro Jonæ F. deinde bellum Lubecense, rebellio Sueonum, actio Holsatica ad Libentium amnem & Bordesholmum 1522. defectio Cimbrorum, fuga Christiani II. tragœdia & martyrium Henrici Molleri Zutphanii, quam historiam composui & operi addidi. Designatur Johannes senior, sed post Fridericus pater Rex fit; Dania occupatur duce Johanne Ranzovio, profligatis & devictis Norbio & Ottone Stisio. Christianus II. ad Albim venit; evangelium in maritimis propagatur per Johannem Bugenhagium: *capitur* Nicolaus Cniphofius ab Hamburgensibus & gladio feritur; Christianus II. in Norvegiam venit naufragus & capitur insidiis Canuti Guldenstern episcopi electi Othoniensis: mors Friderici Regis; ejus mores & comparatio cum Christiano II. conatus Christophori Oldenburgii & Alberti Megapolei (b) & aliorum Danorum & Lubecensium: bellum Christiani

Ao. 1517.

Ao. 1524.

Ao. 1525.

Friderici I mors Ao. 1534.

(a) Qui patri Johanni, mortuo a. 1513. successit.

(b) In occupanda Dania a. 1535.

ni III. contra Lubecenſes duce Johanne Ranzovio confectum; (a) Chriſtiani III. inauguratio facta a Bugenhagio; depoſitio Epiſcoporum, Lutheraniſmi inductio. Hunc Chriſtianum Ditmarſi principem dicunt tutelarem. Sequuntur & alia, ut diviſio Holſatiæ inter fratres. Vibo Petri filius Ditmarſus, propter rapta ſua bona coram XLVIII. viris cum cauſa cecidiſſet, patriam incendit; ſed Ditmarſi eum in Hilgelandia occidunt & inſulam vaſtant. Adolfi morum deſcriptio & Johannis ſenioris, eorumque comparatio. De Sophia regina; de Friderico epiſcopo morienti; de Johanne Ranzovio & Hinrico vicario filio ſuo; de Georgio pontifice Bremenſi, qui fratri Chriſtophoro ſucceſſerat. Mors Chriſtiani III. Regis, mores & virtutes, pompa funebris. Bellum Ditmarſicum & hujus gentis ſubjugatio. Friderici II. regis inauguratio, pompa. Mors Guſtavi regis ſuccedente Erico XIV. bellum Sueonicum, quibus ducibus & amiraldis geſtum. Anno Chriſti 1565. Imp. Maximilianus II. confirmat ſtatuta Principum; de Ditmarſis præſentibus oratoribus Georgio Lorichio & Valentino Heydo. Ao. 1566. capitur grex piratarum a Brodero Tacio Huſenſi. 1568. in Ditmarſia conſules præfectoſque ordinant principes, quæ omnia ex chronologia vel potius indice patebunt, ubi plane perſpicuum ſit, quem ordinem ſimus ingreſſi. Series autem annorum omiſſa, quia ad marginem adſcribenda obſervatio Sleidani modo: quo quidem conſilio adhuc ſuperſedere nolui autoribus inter ſe diſcrepantibus, ut in hoc exemplo palam eſt; cetera judicio legentis committo. Cranzius annum habet 1227., quo Lubecenſibus contra Danos Waldemarumque II. victoria ſtetit. Bonnus 1226. annales Holſatici annum 1236. (b) calendarium ſanctorum Saxonicum 1229. & alii multi, quos legi, 1228. Cum autem tanta ſit diverſitas in annotatione annorum, mirum non eſt, ut hi omittantur. Sunt & alia autorum errata, quæ ſilentio committenda potius, quam eliminanda. Utinam ille Petrejus, qui Holſatorum annales condidit, ut tuto eum ſequi potuiſſem, dediſſet librum, quem tamen obiter inſpexi: qui ſi ſemper fuiſſet ad manus illiuſque ſcriptum memoriæ mihi tradendum, autoris carentia non eſſet, non ita contracta dixiſſem; protuliſſem copioſiora, lucidiora, majora. Ex quibus autem conflavi opellum autoribus hi ſunt: ſacræ literæ, Beroſus Chaldæus, Plinius, Tacitus, Plutarchus; Peucerus, Joh. Petrejus, Cranzius, Saxo Roſchildenſis præpoſitus, Fabricus, Lutherus, Virgilius Polydorus, Spalatinus, Sarcerius, Adam Trazigerus, Johannes Longus Fionus, Petrus Parvus, P. Comineus Argentonus, Chytræus, quorum nonnullos mentione attingo. Ex his & aliis majora exorſus, de rebus geſtis videlicet, de Regibus Danorum (quam hiſtoriam ex literis & privilegiis eccleſiæ Othonienſis deſumpſi, nactus epiſcoporum Othonienſium & Roſchildenſium catalogum & Danicam brevem chronologiam & hiſtoriæ a Chriſtophoro III. Bavaro initium ſumentes) ſynopſin. Ne dicam de locis hiſtoricis per annos diſtinctis, ſed oborto negotiorum vento ſcribendi navigationem abſolvere non potui & felicem attingere portum, niſi Deus O. M. voluerit, cui tribuendum omne, quod bonum eſt & habemus. Cuſtodi nos Deus ab amicis minus amicis; aſcendunt montes, deſcendunt campi; de mane luctus, de veſperi lætitia. Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum.

Series annorum cur omiſſa.

Diſſidia hiſtoricorum de clade Danorum in Bornhovede.

Hiſtorici, quibus autor uſus eſt.

Alia autoris opuſcula.

Cornelius de Hamsfort

profecturus in Italiam ſcripſit ad ſui memoriam Lectoribus de ſuo conſilio, ut conſervent ei libellum hunc ut ſuum fœtum & carum pignus.

INGRESSUS.

IMpetus non fert animi, qui, ob ſtudii amorem ſingularem muſici, otium, ſequi neſcit, quin quietum & literis deditum ad argumentum non ſolum elegantia pura, latina & perpetua ſcribendi materia dignum, ſed nobis etiam ipſis aptum, & aliis legentibus gratum, hortetur; ut fere ea ſunt, quæ rerum actarum ſeriem exponunt. Eam ob cauſam de diſcordiis & inimicitiis, quas Holſati cum Ditmarſis gente Martia habuere, ſcribam, quia iſta bella extremis periculis ſunt ab utriſque geſta. Priuſquam iſtas turbas expediam, res gentis utriuſque dicturus ſum, intermiſſo exordio. De Petroculis, de quibus Saxones, ut nonnulli volunt, deſcendunt, & Saxonum coloniæ Ditmarſi, quorum hiſtoriam & Cranzius autor gravis omnino fabuloſam ſibi eſſe perſuadet. Cujus facies eſt de Petroculo fugato e Cilicia ab Alexandro Macedone Orientis Imperatore, quem Cilicem, ejuſque defuncti reliquias copiarum in hanc oram ad pelagus Balthicum duxiſſe colonias, ſequutos & alios ductores Angriam & Angliam impleviſſe. Sunt, de eorum reliquiis, qui memoriæ prodiderunt, occupatam Thuringiam ſobolemque Gothorum cujuſdam principis Saxonum vafra calliditate: Stadium conditum oppidum & Hadelos devictos. Hæc ſunt de Petroculis, qui Saxoniæ vocabulum dedere. De Hengiſto & Horſto hiſtoria melior eſt & veritati reſpondens, qui cum Anglis gente Saxonica profecti Britanniam ob inteſtina bella, quibus tota Britannia laborabat, Anglicum regnum condidere; de origine Anglorum varia oritur diſputatio; alii hanc gentem ducunt de Angrivariis, alii ſequuntur conjecturas. Vir clariſſimus & apud

Cauſa, quæ autorem ad ſcribendum impulit.

Saxonum origo fabuloſa, incerta.

Hiſtoria de Hengiſto & Horſto certior.

(a) A. 1559. in quo fuere Dux ſummus Adolphus, Fridericus electus Princeps, Johannes ſenior, Antonius Oldenburgicus; tribuni ſummi Johannes Ranzovius & Melchior Ranzovius.

(b) Quem etiam Autor retinuit L. 2. §. 50.

apud Holsatos illustris scrinii magister Adamus Trazigerus admonuit, ortum & originem ex Angilia trahere Anglos, quæ est provincia superioris Jutiæ, quam ducatum Slesvicensem nominant inter fretum Flensburgicum & inter amnem Sliam juxta pelagus Balthicum; quam opinionem sequor: nam cum Beda scriptore congruit, qui Vitas, Saxones & Anglos vicinas gentes facit. Etenim Holsati vere Saxones sunt vicini ab austro Angiliis: & vocabulum Sundevitia compositum e Sunde, id est ad meridiem, & a Viris est; quod territorium a borea Angeliæ proximum: deinde Ptolomæus mentionem insularum Saxonum facit, quos idem Trazigerus existimabat Ariam, Alsiam, Femariam & alias. Quæ de Petroculis scio, ex volumine stemmatum gentilitiorum familiæ Saxonicæ & illustris Electoris Augusti omnia habeo, in quo scripto (a) præter alia fit expugnationis *Solredingi* a Saxonibus & eorum duce perpetratæ auxilium Gallis Mediomatricibus regeque Theodorico Notho, qui mortuo Clodovæo, primo apud Francos Christiano, patri successerat primus rex Austrasiæ, ferentibus, mentio, & Saxonum cum Longobardis in Italiam duce Vernechindo profectionis, & Sigeberti Mediomatrigum Regis, qui vacuum Saxonum agrum dono dedit Suevis. Apud Brothuphium in Genealogia Anhaltinorum extat Bertobaldi primi Ascanii Gallis contra Thuringos ferentis opem, & filii ejusdem nominis devicti a Clotario rege Galliæ superioris Theodorici Nothi fratre nomen. Sed hæc ad rem non faciunt, quia de Ditmarsis nostris est argumentum; sed tamen cum omnibus sit cognitum Ditmarsicam & Holsaticam gentem progeniem non solum, sed & Saxoniæ esse partem, ideo quid de Saxonibus in monumentis extat, id Holsatis Ditmarsisque pariter adtribuendum. Non est obscurum Saxones, quorum soboles & Ditmarsi & Holsati sunt, non tantum cum Gallis vicinisque gentibus bella ingentia gessisse, sed etiam cum Danis populo tantum armis devoto; ideo quoque utique in nostro opusculo faciemus eorum mentionem. Legitur in Danicis annalibus, quod Helgo Rex devicto Saxonum Rege Cundigo ad Stadium duello, & Jutia & regionibus Transalbianis, in quibus sunt Holsatia, Stormaria & Ditmarsia, potitus sit, ordinatis præfectis Hescone, Cire & Lero. Sunt nonnulli, inter quos Cranzius, qui Ditmarsos Frisios esse arbitrantur. Vocabulum Frisiorum vel Cattorum (nam una gens est) etiam Romanis fuit cognitum: nam ad Neronem Augustum cum donis legatos miserunt; sed hac de re supersedebimus. Tantum reliquum est, ut modum tractandi demus, qui in Ecclesiasticum & politicum est divisus; ordo politicus in patrocinium & clientelam. Voco autem patrocinium principatum superiorem, & clientelam dominatum superiori obnoxium; vulgus talem principem Vasallum appellat. Ecclesiastici sunt Bremensium pontifices, quibus inane dominii Ditmarsi dederunt vocabulum. Huic modo, cujus est mentio, addemus vicinarum gentium res gestas breviter, quia ipse libellus est breviarium ex inventis autoribus collectum, ut e Cranzio, Johanne Petrejo sacerdote Oldenburgensium & Annalium Holsatorum scriptore: e Saxone Grammatico, Hermanno Bonno, & ex epitome rerum Danicarum danice descripta & ab aliis, inter quos non minimam laudem Chytræus habet. Sed ad rem ipsam perveniemus.

Trazigeri sententia de origine Anglorum.

Sunde Jutie etymon.

Opinio de Petroculis ex volumine stemmatum gentilitiorum Electoris Augusti petita.

Brothuffii Genealogia Anhaltinorum.

Ditmarsi ab Holsatis descendentes Saxones sunt.

Ditmarsi an Frisicæ originis sint.

Modus tractandi & divisio operis.

Fontes, ex quibus sua hausit autor.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

LIBER PRIMUS.

§. 1. Ab incunabilis, cum mihi maxime difficile sit de Ditmarsis, non incipiam: a Sichardo Saxonum regulo, qui circa annum recuperatæ salutis DCXXXVI. floruit, primordium ducam, & a regionis Ditmarsiæ descriptione. In sacris literis scriptum invenimus Noam tres filios genuisse, inter quos Japhetum procreasse Gomerum nepotemque Aschenam, quem Berosus Chaldæus Tuisconem appellat, patrem Tuisconum seu Teutonum vel Germanorum, eorumque primum regem fuisse scribit, atque ei defuncto ordine successisse Ingevonem, Istevonem, Hermionem & Marsyum, a quibus Plinius & Tacitus Germaniarum ortas esse gentes in suis monumentis reliquerunt. Marsorum autem mentionem fieri a Plutarcho Chæronæo, Peucerus scribit, & vocabulum hoc Epirum seu locum declivem & mari vicinum significare & palustrem, horumque Marsorum reliquias Ditmarsos, Stormarsios, Crempermarsios, Wilstermarsos idem autor refert. Hanc sententiam verissimam esse arbitror, quia non tantum nomen, sed etiam loca Peuceri opinioni manus tendunt, nam hi memorati populi regionem palustrem & littora Britannico Oceano proximam incolunt, & dictio ultima est composita a *Dit* & *Marso*. Annales Holsatorum, quos Johannes Petrejus Oldenburgensis sacerdos condidit, nihil dissentiunt cum prædicta opinione, in quibus invenio gentes palustria loca inhabitantes a paludibus Marsos viros esse nuncupatos; dictione enim *Moras* paludem interpretamur & *Marsleute* juxta paludes sedem habentes vocamus. Porro ex iisdem annalibus colligo, Holsatos propter & nominis Marsorum & limitum distinctionem vocitatos ob silvarum & nemorum abundantiam, & quod inhabitent loca plana, solida & silvestria. Præterea scitu dignum est, quod vocabulum Ditmarsorum compositum sit a Dit & Marsis: Dit significat, cum corruptum sit nomen, Teutonem; cum vero integrum, Deum, quem Deum, Galli Romanique Teutonem appellant: a quo Teutones natio Germaniarum nominati sunt. Dit enim veteres Saxones antiquo loquendi modo numen appellarunt, unde vocabu-

Origo Ditmarsorum incerta.

Autor Peuceri sententiam de origine & etymo Marsorum approbat.

Marsi quid

Nec non Joh. Petrei sacerdotis Oldenb.

Ratio vocis Ditmarsia.

Dit nomen numinis apud Saxones.

Nnn nn 2

(a) Cujus autorem indicat, Cranzium. Infra §. 5.

cabulum supereſt Ditericus. Ea de cauſa pro certo conſtat, Ditmarſos genus hominum e Teutonibus & Marſis eſſe conflatum.

Ditmarſia pars Nordalbingiæ.

§. 2. Regio Ditmarſia, quamvis non ampla eſt, ob ſtrages Holſatorum tamen non vulgariter cognita. Ea autem eſt pars regionum Transalbianarum, ſeu (ut Caroli Magni tempore loquuti ſunt) Nordalbingiæ, cujus limites ſunt Albis amnis & Eidora. Nam a meridie de Saxonia ſeu agro Stadienſi Albi fluvio ſeparatur, qui amnis e Bohemia, ubi ejus ſunt fontes undecim, unde & nomen contraxit, per Saxoniam juxta hanc regionem in Oceanum Britannicum, quem & Barbarum & Cimbricum vocant, influit; ab occaſu Ditmarſia eodem pelago cingitur, ibi eſt inſigni capacitate ſinus, cujus initium Albis oſtium, qui verſus zephyros & eorum ventos in occidentem ſolem variis anfractibus excurrens, definit, ubi Eidora marinis aquis miſcetur, qui amnis ad Boream Ditmarſiæ limes eſt a Friſiis Eiderſtadienſibus. Ad orientem ſolem Holſatiam Ditmarſia ſpectat.

Diviſio Ditmarſiæ in auſtralem & ſeptentrionalem.

Hæc quoque tellus in ſuperiorem, quam auſtralem vocant noſtrates, & in inferiorem, quam ſeptentrionalem, dividitur, & oppidis mediocriter conditis floret; inter quæ Heyde totius regionis eſt emporium & Meldorpia, quæ natura fere eſt munita, & Lundinum e regione Eiderſtadienſis agri & Friſiæ minoris, quam Danicam vocant.

Natura regionis.

Præterea Ditmarſia per ſeſe omnium rerum abundantiæ inſignis genetrix eſt, licet ſit multum paluſtris; ubique ideo inexpugnabilis, & agri ſupra modum fecundi frumento, paſcua læta, & pecoribus optime ſaginandis inſigniter idonea. Nulla cœli aut loci gravitas,

Indoles incolarum.

genus hominum ſalubri & robuſto corpore, audax, ingenio vafro, perjuroque & crudeli, belli & rebellionis ſtudiis aſperum, ſeditione egregie potens atque propriorum principum cædibus Holſatorumque ſtragibus admodum famoſum. Enim vero tantum hujus nationis uſus erat & peculiaris conſuetudo, fidem non ſervare & promiſſionibus non ſtare, hoſpitalitatem violare, leges ſpernere, non dicam divina humanaque nihili facere. Ad hæc Ditmarſi conſuevere latrociniis & præda vivere, magiſtratumque reſpuere, omnem dominatum patria prohibere, tantum voluptatibus & otio ſe tradere, quibus vitiis tota gens per ora omnium mortalium infamis evaſit.

Teſtimonia ſcriptorum de rebus Ditmarſorum.

§. 3. Ne ego ſcelerum Ditmarſicorum videar ſolus claſſicum canere, ipſum Cranzium Hamburgenſem teſtem advoco, qui perinde commemorat eorum flagitia, ac diris devovet, non ego, quemadmodum falſe & frivole de Danis Johannes & Olaus Magni fratres Gothi & Pontifices Upſalenſium codicillares, qui tantum opus ſuum calumniis aſpergunt, & Danis noſtratibus convitia faciunt frivole, facio: nam probata & reperta ſcribo, nihil de meo addo, ſed hæc ad rem non faciunt; ad propoſitum redeundum.

Ditmarſia a Cimbris olim inhabitata.

Olim Ditmarſiam & totam Nordalbingiam cum Jutia Cimbri incoluerunt Romanis populo Mavortio terribiles, quibus originem & vocabulum Cimerii a Gomero, de quo ſupra eſt mentio, orti, dederunt. De Ditmarſorum rebus geſtis liber noſter loquetur.

Inſignia Ditmarſiæ liberæ & victæ.

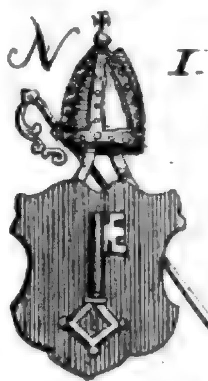
Eorum inſigne olim fuit clavis erecta in campo rubro, uti conſpicitur in feneſtra *S. ædis Buſumenſis*; (a) & poſt

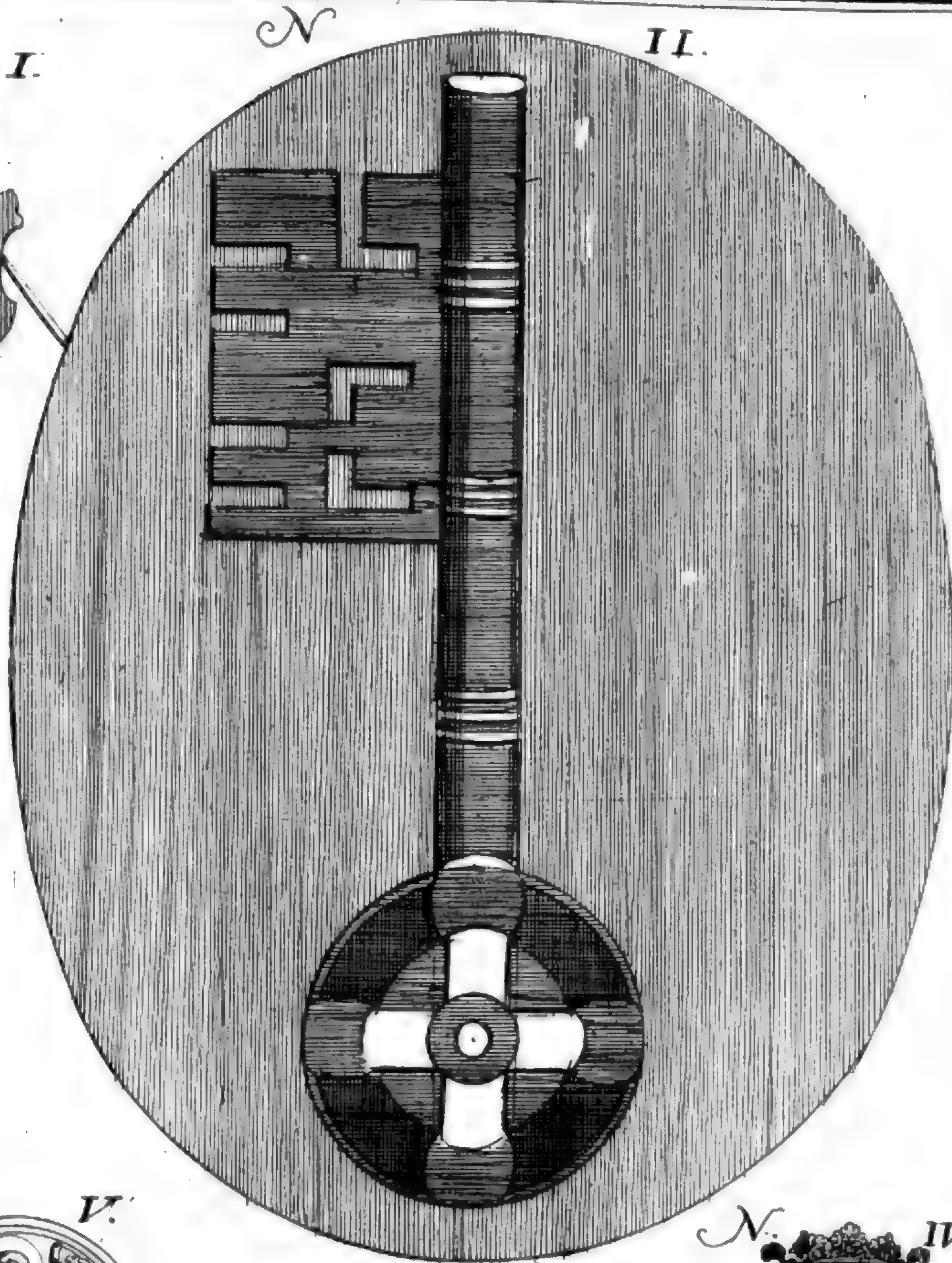
(a) Communis hic error eſt, quem *Johannes Adolphides*, vulgo *Neocorus*, *Buſumenſis* in *Hiſtoria Ditmarſiæ MSC. Libro I. §. 43. p. m. 205.* ita effert: *Dat Land Dithmarſchen heft vorhero vor de Fede, wo ut enen Fenſter in de Kercken hiiſen noch itzo to ſehen, dem Ertz-Biſchof von Bremen, de der Tit er Schutz-Herr geweſt, tho Ehren, enen upſtanden Schlötel in rohden Felde geförder*, (cujus formam oſtendit Tabulæ h. l. *numerus I.*) *welches wol tö mercken, da etliche der Menung ſyn, als hebben ſe vorhin enen Koploſen Rüter up dem Perde geföhrt in der lincker Hand den Flögel, in de rechten en Schwerd holdend; als aas de Holſten den Ditmarſchen to Spott up dem Schloß to Segeberg in en Fenſter geſettet hebben. Na de Erobrung des Landes hebben de Holſten Herrn enen gewapenden Rüter mit dem Schwerd baven dem Hövede, den Ditmarſchen tom Wapen mitgedehlt, thor Antögung, dat ſe mit Krigs-Macht bedwungen, woby de Rüter dat beſte gethan.* Ratio vero, qua *Hamsfortius* & *Neocorius* inſignia Ditmarſiæ liberæ definiunt, nequicquam ad rem acit. Signum enim illud clavis erectæ, quod in parvula feneſtra Templi Buſumenſis colore rubro, cæruleo & nigro depictum conſpicitur, plane dubium, inſigniumque nomine fere indignum eſt, omnique nota & inſcriptione caret, certe, ut primo obtutu ipſius & veri ectypi *ſub n. II.* ſponte apparet, non eſt inſigne provinciæ Ditmarſiæ, ſed forte umbra inſignium ipſius archiepiſcopatus Bremenſis: cui quippe Ditmarſia olim paruit & Tutoris & protectoris elogia indulſit tribuitque, uti patet ex annalibus & diplomatibus Imperatoris Friderici I. de a. 1180. Philippi II. de a. 1199. ex Alberti Ducis Saxoniæ Charta Renunciationis juris ſui in Thetmarſiam de a. 1228. porro ex Bullis Pontificis Sixti IV. de a. 1476. 1477. & ut plura taceam, ex proteſtatione Archiepiſcopi Bremenſis contra occupationem Ditmarſiæ a 1559. facta, quæ exſtat apud *Gaſtelium in Volumine de Statu publico Europæ p. 254. ſeq.* Inde eſt, quod & alibi in multis locis, qui ad archiepiſcopatum Bremenſem olim relati ſunt, etiam nunc eadem inſignia archiepiſcopalia picta, ſculpta vel impreſſa in lapidibus, feneſtris, templis, refectoriis, monaſteriis & ædibus reperiantur inſtar memoriarum & reliquiarum. Ditmarſia igitur libera & Chriſtiana uſa eſt peculiari ſuo ſigno, a clave Bremenſi plane diverſo ſub numero III. h. l. ære expreſſo, quippe quo Viros XLVIII. *die Acht und vierziger*, vulgó Regentes Ditmarſicos, populum omnem repræſentantes, uſos fuiſſe teſtatum omnino & documentis, quibus hoc ſigillum adpendet, avthenticis haud paucis exploratum eſt. Diſſentiunt ſcriptores veterum Chronicorum Ditmarſicorum & cum his nuper *ANTONIUS VIETH in Deſcript. & Hiſtoria provinciæ Dithmarſiæ p.* 121. putans, quod Ditmarſiæ *liberæ & Chriſtianæ* ſignum *COMMUNE*, *Clavis Bremenſis*; *PARTICULARE* vero ſeu Regentibus Viris proprium, *imago S. Mariæ & alicujus Sancti fuerit.* Quæ tamen opinio ipſa ſigilli, quo communes Regentes uſi ſunt, formula inſcriptionis repudiatur. Concepta enim eſt verbis & nomine Univerſitatis: *Sigillum Univerſitatis Terre Tettmarcie.* Deinde etiam citati ſupra autores in eo aberrant, quod *Ditmarſiæ victæ* inſignia dixerint *equitem cataphractum*, quo quidem Ditmarſos poſt occupatam provinciam a Rege Daniæ & Ducibus Holſatiæ donatos fuiſſe autumant in memoriam rei geſtæ & victoriæ ab Equitibus præcipue reportatæ. Sed de his inſignibus ipſi provinciæ Ditmarſiæ poſt occupationem tributis & a *Neocoro*, ut numerus IV. habet, expreſſis; nullum in ipſa Ditmarſia reperitur veſtigium, nullum exemplum memoriæ vel uſus. Id vero conſtat, quod Ditmarſia *devicta*, divulſa & in partes Meridionalem ſeu Regiam & Borealem ſeu Ducalem diviſa, inſignibus liberæ olim univerſitatis veterumque Regentium valedixerit, eorumque loco uti cœperit ſigillis minoribus, quorum illud, quo Ditmarſia Borealis tum uſa eſt & etiam nunc utitur, imagine S. Mariæ Virginis & inſcriptione: *Sigillum d s Norderdels Ditmarſchen*, conſpicuum eſt. vide Num. V. Principes vero poſt occupatam & Holſatiæ reſtitutam Ditmarſiam, inſignibus Holſatiæ in rei geſtæ memoriam & indicium addidiſſe clypeum devictæ Ditmarſiæ, *Equite cataphracto & armato, albo equo in rubro ſolo inſidente* inſtructum; id quidem manifeſto conſtat & poſitum eſt extra dubitationem. Deſcripſit hoc augmentum inſignium Principum Holſatiæ, *THEOD. HOEPINGP. 5. de inſignium jure c. 6. ſ. 363. In Holſatiæ*, inquiens, *Ducum inſignibus Ditmarſia cataphractum armatum equo inſidentem oſtentat illoque clypeum Holſaticum munit & adauget. Originem res hinc repetere videtur, cum Ditmarſi per Fridericum III. Imperatorem Chriſtiano I. Danorum Regi in feudum conceſſi eſſent,*

H

Lucas Bacmeisterus
S. Theol. D. Profess. Pastor et Superint:
Rostoch. Natus Lüneburg. Aō. 1530. d. 18. Octob.
denat. Rostochii Anno 1608. d. 9. Julii Æt: suæ 78.

N. I.

N. II.

N. V.
SIGILLVM
DITMARSCHEN

N. IV.

N. III.
SIGILLVM S VNIVERSITATIS
TERRE

post amissam libertatem nunc est *eques cataphractus galea & ense armatus*; quemadmodum *Holsaticum* urtica nivea in purpureo clypeo. Jam rem ipsam putabimus, & ad Sichardum, cujus supra fecimus mentionem, veniemus.

1. Conditio Ditmarsiæ sub Sichardo circa annum a N. C. 636.

§. 4. Mos erat apud Saxones regem eligi, (nam Saxonia a duodecim viris gubernabatur tempestate belli,) qui totius expeditionis caput erat; hunc electum, donec vitam ageret, pro rege coluere populares. Ita cum Sichardo effectum est; quod nomen latine intelligimus virum fortunæ calore & pugnandi felicitate insignem. Hic Sichardus varia Martis alea cum Francis, qui Galliam occupaverant, bella gessit. Erat Rex Galliæ eo seculo, videlicet anno a virginali partu DCXXXVI. Clotarius, *Clotarius Rex.* qui ætate confectus filium Dagobertum Mediomatricum ritu superiorum principum regem dixerat; cum quo Sichardus Saxonum Rex inimicitias aluit, causam ignoro: quæ inimicitiæ multorum laborum causa fuere, nam ad arma perventum est, pugnatumque diversis & incertis eventibus; nam modo Saxones Sichardusque modo Dagobertus Gallique victores extitere, donec Dagobertus auxiliis præsentiaque patris instructus Sichardum una cum suis fudit, devicit & sibi tributum pendere coëgit. Hunc Saxonem Cranzius & alii Sigibertum appellant & in prælio acriter dimicantem ajunt oppetiisse mortem. Talem exitum Sichardus habuit, sub cujus imperio cum aliis provinciis Ditmarsia erat. Non longo post temporis intervallo Pipinus cognomento Crassus Ansigisi filius Mediomatricum regulus, pater Caroli Tutidis seu Martelli, Ratbodum principem Frisiæ devicit.

An. 730. sub Ditrico Sichardi filio.

§. 5. Successit apud Saxones patri Sichardo filius bellicosus Ditericus, qui patri armis ac fortuna haud dissimilis, licet nomine numinis tutelam profitebatur. Hic pari odio & paribus ausis Gallos Francosque prosequutus est, ut pater fecerat; nam rebellionem fecit & arma intulit Carolo Tutidi, qui & Martellus dicitur. Carolus vero Martellus regulus Mediomatricum & totius Galliæ decus, ejus rebellionem non ferens, variis præliis Saxones & ipsum Ditericum superat, & ei & popularibus jugum imponit, quod gens libera & bello latrociniisque dedita non ferens magnas turbas excitavit. *An. 741.* Quamobrem Martellus moriens bellum Saxonicum filio Carolomanno, Mediomatricum regulo committit. Hæc sunt acta Diterici Saxonis, in cujus ditione sine dubio Ditmarsia fuit. Filii ejus Edelhardus & Vernechinus patrium imperium diviserunt & Iburgo potitus est Vernechinus princeps laudabilis, quod omnes turbas, bella & simultates exsecraretur, ut quidem prodidit in libello suo Germanico de familia Saxonica Mauritii & Augusti Electorum Crausius nomine.

2. Sub Etelhardo Diterici filio.

§. 6. Absumpto Diterico Saxones, ne caput illis bellorum deesset, Etelhardum juvenem ferocem & inter arma educatum regem salutant; qui ad exemplum patris Diterici de integro bellum Saxonicum contra Francos resumit omnibus conatibus, impetu atque totius Saxoniæ viribus, sed magnis cladibus afficitur a Gallis duceque eorum Carolomanno, *Carolomannus Saxones perdomuit.* qui edita ingenti non solum vulgarium hominum sed quoque virorum illustrium strage Saxones eorumque Ducem perdomuit, & captivos triumphi in modum per ora Gallorum traxit, quo religiosa veste induto, absumtoque in fratris imitationem Pipinus, cognomento brevis, *Pipinus brevis.* qui deinde Rex Galliæ factus est, bellum in Etelhardum renovat. Nam frater ejus Grypho hortabatur Saxones, ut arma contra Gallos homines superbos & ignavos induerent ad patriæ defensionem, in quo bello cum aliis inclitis viris & Etelhardus periit, vir bellicæ rei gloria superiorum regum non impar; sed hoc vitio datur, quod Catholicæ religionis acerrimus hostis esset: reliquit filium regni & hæreditatis successorem Albionem virum Mavortium, *4. Sub Albione.* de quo invenio præsertim apud Cranzium, Nordalbingiam tenuisse divisam in Ditmarsiam, Stormariam & Holsatiam & alias provincias. Hæ regiones Transalbianæ nominantur. *Transalbiana.*

5. Sub Wedechindo.

§. 7. Nati sunt Wernechino Bruno & Wedechindus viri illustres & non ignavi patriæ defensores. Hunc Wedechindum Saxones defuncto Etelhardo patruo regem dicunt. Albio patruelis Wedechindi Transalbianam regionem tenet. Tum Rex Danorum potentissimus Gotricus consuetudine superiorum Danorum Regum & odio in Saxones atque amplificandi imperii cupiditate Saxoniam armis aggreditur, & facile in suam redegit potestatem; cujus rei Saxo Grammaticus meminit. Arbitror eam partem expugnatam, cui Albio præerat.

Gesta in Saxonia a Carolo M.

§. 8. Carolus Magnus ob invictam virtutem, felicitatem & rei bellicæ peritiam incomparabilis, dum sol splendebit, imperio patris Pipini brevis succedit una cum fratre Carolomanno. Quo mortuo bellum Saxonicum de integro more majorum resumit in Videchindum & Brunonem fratres, & in eorum patruelem Albionem. *An. 771. Bellum Saxonicum recrudescit.* Causæ erant religio, sævitia & utriusque regni limites. Arma autem sunt sumpta, bellumque magno conatu gestum ad annos multos, de quo stylum reduco, quia multi has discordias literis mandarunt. His laboribus occupati, & bello Gallorum circumventi principes Albio, Bruno, Widechindus

ipso defuncto insolentes debitam subjectionem detrectare & confidenter ad libertatem, ut & diu ante factum, aspirare cœperunt; nec exigua cum Daniæ Regum Comitum Principumque Holsatorum, tum lectissimorum etiam Nobilium strage, aliquoties ipsis servitus intentata est, donec a fortissimis Christiani I. nepotibus JOANNE & ADOLPHO atque pronepote FRIDERICO II. Danorum Rege Anno 1559. penitus subacti fuerint. Idem asseruerunt *JONAS ab ELVERVELD & HENR. RANZOVIUS Tr. de Holsatia ejusque statu & ordinibus ed. Hamb. 1592. Classe I. fol. C. 2.*

Eidara Dithmariam Borealibus alluit undis
 Impiger, Hespericis oceanusque plagis.
Albis, ubi tepido late decurrit ab Euro,
 Vicinum tumido conspuit amne latus.
Ense quid educto Cataphractus? Marte rebelles
 Holsatico victos denotat esse viros.

Et *Classe 2. f. E. 3.*

Ditmarsæ victas pugnæ certamine gentes
 Ensifer indicio sit cataphractus eques.

dus & alii inimicitias Gotrici regis Danorum, quo nemo ea tempestate in regionibus septentrionariis fuit viribus Martiis & rebus perpetratis clarior, deprecantur & illius opem contra Carolum Magnum totius Galliæ regem exoptant: quibus orationibus Gotricus Danus motus bellum Carolo indicit atque in Saxoniam tendit; quod audiens Carolus suis ne deesset filium, quem ante regem Germaniæ designaverat Carolum vocabulo adversus Danum mittit, editoque prælio dubius victoriæ Carolus filius & Danus inde discedunt. Nec ita deinde quievit Danus; classe enim comparata cum fortissimorum juvenum manu vela remosque in Frisiam direxit oppugnaturus Carolum ejusque subditos, sed eventus infelix fuit, nam Danus ille Gotricus a suis est obtruncatus successitque ei Olaus filius.

Danus C. Magnum in Frisia petit. An. 798. Carolus Magnus Imper. Saxones debellat.

§. 9. Carolus Magnus deinde a Romanis Imperator Augustus, pius, felix salutatur atque omnibus viribus Saxoniam oppugnat & magnam incolis vastitatem infert. Quamobrem pagani principes Widechindus, Albio & Bruno supplices ad Cæsarem Carolum accedunt, deditionemque faciunt & lavacro aquæ lustralis sparguntur & Christo Deo Opt. max. cujus antea dogmatis hostes acerrimi fuerant, nomen dant. Tunc Cæsar præcones verbi divini per Saxoniam constituit, Villehadum virum sanctum Bremæ & Eridagum sacerdotem Hamburgi.

6. *Sub Uthone præfecto C. Magni.*

§. 10. Carolus Magnus Cæsar vir superiorum imperatorum bellorum artibus & rerum gestarum decore haud impar post Albionem, qui cum aliis provinciis Ditmarsiam tenuit, Nord-Albingiæ, in qua est Ditmarsia, Uthonem quendam præfecit, qui ibi jus diceret æquissime. Ante diximus in præfatione de scribendi ordine; jam observabitur. Illud autem silentio non prætereundum, sed operæ pretium est dicere de Videchindo & Brunone fratribus, ne manca historia videatur. Videchindum, qui ob rerum gestarum felicitatem Magni cognomen invenit, nonnulli scribunt, prælio inter Suevos hostes cecidisse, relictis duobus filiis Videchindo minore, a quo familia principum ad Albim, Saxoniæ septemviratum tenentium, orta est, & Vigberto, filio altero qui avus fuit ex filio Valdeberto Regemberti, & Diterici Rigelemensium. Hujus Videchindi Magni frater Bruno vir fortis & pius genuit Ludolffum, de quo postea.

Quædam de Witechindo M.

Filii & posteri ejus.

Frater Witechindi M.

7. *Devicta a Carolo M. sub Willehado Bremensium præsule. Ditionis Stadensis descriptio.*

§. 11. Perdomita Saxonia a Carolo Cæsare antistes Bremensium constituitur Villehadus, cui ager Stadiensis & trans Albim Ditmarsia, ad quam Buza insula, quamvis parva, tamen fertilis, pertinet, subjicitur, ut sinceram Religionem Christianam subditos doceret. Ditio vero Stadiensis est inter Albim & Visurgim amnes & instar rostri in pelagus Britannicum late longeque excurrit, in qua est metropolis Brema, quam Phabiranum a Ptolomæo nominari Peucerus indicat. Stadiensis agri partes sunt Vorsingia, Stedingia & Hadelia. Erat vero Villehadus vir vitæ integritate, & morum atque doctrinæ sinceritate inter rudes homines illius tempestatis venerabilis, & Bonifacio, quem aliqui Germaniæ apostolum vocitant, discipulatu familiaris. Atque multa ob Christianum dogma, cujus fortis assertor erat, inter Saxones paganos, a Videchindo Magno adhuc Ethnico tulerat; quibus laboribus ereptus a Carolo Cæsare Antistes Bremensium appellatur, eique cum aliis provinciis Ditmarsia assignatur, quo Villehado homine sancto absumto concio sacerdotum Willericum virum spectata virtute dicit antistitem.

Willericus Brem. pontifex.

§. 12. Hamburgensibus & Holsaticis templis tum præerat Eridagus, de quo supra est mentio. Hic una cum Utone Nord Albingiæ præfecto a Slavis Vilsis, qui Vandali dicuntur, urbe expellitur & in exilium proficiscitur ob nimiam Slavorum tyrannidem, qui urbem Hamburgum direptam vexabant. Imperabat tum Vandalis Aribertus frater Visilai. Has turbas Cæsar Carolus audiens misso duce pacavit, & deinde filio Ludovico pio moriens per manus tradidit Germaniæ imperium. Hic Ludovicus Cæsar cum Henningo Dano, qui fratri Olao successerat, perpetuum fœdus percussit, teste Saxone Grammatico.

Eridagus præfectus Eccl. Holf. & Hamb. obiit 833. Utho Nord Albingiæ præfectus. An. 810.

Carolus M. Ludovico pio imperium tradit.

An. 815. Bellum Ludovicianum Henningo Dano.

8. *Tempore Ludovici pii sub Ludolfo Brunonis filio, Witichindi M. & Brunone fratre nepote.*

§. 13. Ludovicus pius Imperator deinde Ducem Saxoniæ Ludolffum dicit; nam jam Utho discesserat, eique totam Nord Albingiam obnoxiam facit. Erat vero Ludolphus subditorum hominum, ut latine intelligo vocabulum, suffugium, nec pietate & multijugis virtutibus cuidam mortalium secundus. Circa hoc tempus Daniæ Rex moritur Henningus, & diversis studiis reges creantur Sivardus cognomento, Ringo a Sielandis, & a Cimbris Ringo: quamobrem lacrimabile bellum & intestinum exortum est, in quo uterque cecidit. Post quam stragem, Danorum factiones nondum quieverunt. Etenim Cimbri & Scanii Haraldum regem appellant & Silandi Sivardi occisi filium Regnerum cognomento Lothbrogum sequuntur; inter quos bellum novum sociale ortum est, sed tamen meliore Regneri fortuna, qui fusum fugatumque Haraldum regno expulit, & ad Imperatorem Ludovicum pium ire coëgit, apud quem infelix Haraldus patria profugus Christo Deo nomen dedit. Hic reversus in Cimbriam secum Ansgarium juvenem optimæ indolis Theologiæ studiosum sumit itineris socium. Regnerus Lothbroga totum imperium occupat, & Normannorum hominum Galliæ, Germaniæ atque totius fere orbis Christiani cladibus cognitorum caput est. Cum jam facta Daniæ & posthac futura est mentio, situm brevi exponam. A Ditmarsia & Holsatia separatur hoc regnum Eidora & Leventio amnibus, a Suecia *Dofrinis* montibus; Versus Boream est pelagus aquilonare & ulterius hyperboreum; ad meridiem habet Balticum mare, cujus provinciæ sunt Jutia superior seu Cimbria & inferior, Frisia minor, Fionia insula, Sielandia, Monia, Falstria, Longelandia, Alsia, Lalandia, Aria & aliæ innumerabiles insulæ; huc accedunt provinciæ fertiles Scania, Hallandia & Blekingia, regnum omnium rerum fertile, & Hafnia omnium mercatorum & mercium foro celebre.

Henningi Daniæ regis obitus & status Daniæ sub Regnero, Lothbrogo & Haraldo.

Haraldus rex Danus fit Christianus.

Daniæ descriptio, ejus limites.

Dofrini montes.

§. 14.

An. 833. Post obitum Eridagi Ansgarius a Ludovico pio constituitur Archipræsul Hamburgensis.

§. 14. Interea temporis moritur Eridagus Hamburgensium sacerdos; qua de causa ut aliquis Ecclesiis septentrionariis & Saxonicis atque Nord Albingicis, cujus regionis Ditmarsia provincia est, præesset sanctimonio & doctrina præditus cœlesti, Cæsar Ludovicus pius accersitum Ansgarium hominem Gallum, infulaque sacra decoratum pontificem Hamburgensium dicit. Non enim Imperatori ardor ejus erga doctrinam Christianam obscurus erat, quia ut dogma divinum propagaretur, una cum Haraldo patriæ exule in Nord Albingiam profectus fuerat, de quo supra, atque ejus hortatu templum hominibus Christianis condiderat. At Haraldus ut Regnero Lothbroga Daniæ tyranno morem gereret, fidem abjecit, atque apostata evasit, teste Grammatico Danicarum rerum scriptore, licet graviter ab ipso corriperetur. Ita Ansgarius primus Hamburgensium pontifex dictus est.

Haraldus Rex a fide recens agnita deficit.

9. *Sub Leutherico Brem. præsule Saxoniæ Ducibus Ditmarsia in tutelam traditur.*

§. 15. Leudericus interim defuncto Villerico apud Bremenses succedit, homo fastuosus, & non hominibus gratus, ut vocabulum contrarium moribus exponendum sit. Etenim iste Leudericus hospitium Ansgario viro sancto denegavit superbe, & alia fecit memoratu indigna. De quibus Cranzii Metropolis inspicienda est. Subjecta huic quidem fuit Ditmarsia, sed ab Normannorum Danorumque incursionibus & bellis consensu Imperatoris regio cum aliis provinciis ob antistitum impotentiam in tutelam Ducis Saxoniæ traditur.

10. *Sub Ansgario Brem. & Hamb. præsule. An. 865.*

§. 16. Mortuo Leuderico ultimo Bremensium antistite frequentia sacerdotum suffragia in pontificem Ansgarium Hamburgensium tulerunt, atque antistitem crearunt & Leuderici successorem. Ita Ansgarius infula Bremensium & Hamburgensium decoratus fuit duplici. Pietas enim & præsentis & futuræ vitæ fructus habet. Antistites vero Bremensium ad hunc usque Ansgarium fuere primus Villehadus, deinde Villericus, tertius Leudericus, cui hic Ansgarius successit.

Normannorum origo.

§. 17. Interea temporis Normani, quorum origo Cimbria & Norvegia fuit, Britanniæ, Galliæ, Germaniæ atque Saxoniæ magnum damnum inferebant, quorum præcipui duces fuerunt Regnerus Lothbroga rex Daniæ, postque ejus cædem filii Ivarus, Sivardus, Ericus, Biorno & Agnerus, qui paternum inter sese regnum divisere, alii maris imperium, alii terrestre sibi vendicantes; ad hos alii viri summo loco nati, Rodericus, Haddingus & Rollo accesserunt, qui Galliam populandi invaserunt. Dum talia a Normanis fiunt, interim filii patri Imperatori bella faciunt. Qui postea filiorum contumacia vexatus animam deposuit, relicto cum aliis Lothario imperii successore.

Filii Regneri regnum inter se dividunt.

Rollo quidam se filiis Regneri associat.

An. 841.

Res a Normannis gestæ sub Lothario Imperatore. Bellum inter filios Ludovici pii.

§. 18. Lotharius jussu parentis ideo, ut dictum est, Ludovici pii defuncti imperator evasit, ob quam dignitatem indignati fratres Carolus Calvus, Pipinus & Ludovicus cognomento Germanicus bellum indixere satis lacrimabile & detestandum. Hanc occasionem Normani Danique nacti divina humanaque populationibus defœdarunt. His civilibus bellis consilio doctissimorum virorum sopitis Ludovicus Germanicus rex Germaniarum appellatus est, ideo & Germanici cognomen invenit. Fabricius prodidit, eum Germaniarum provincias tenuisse, & de Ludovico secundo Cranzius scribit, qui Lotharii patris imperio successerat, eum Ducem primum Saxoniæ Ludolffum salutasse. Sed hæc sunt contra Peucerum, cujus semper sequi sententiam in animum induxi.

Vastatio Normanica. An. 840. Ludovicus rex Germaniæ.

§. 19. Ad Ansgarium pontificem calamum reduco, virum doctum, modestum & pium, cujus pietati pariter ac erga divina mysteria reverentiæ non solum laborum juxta ac molestiarum patientia, sed etiam vitæ castitas atque morum integritas ex æquo respondebant. Etenim summis viribus propagari sinceritatem religionis laborabat, præsertim apud Danos, sed impediebatur eorum statu turbulento, nam Cimbri, qui Haraldi apostatæ partes sequuti erant, odio Regneri Lothbrogæ liberorum Sivartum & Ericum viros bellicosos reges appellarunt, sed his a Sivarto, Ivaro & Brunone & aliis fratribus oppressis novæ turbationes exortæ sunt. Nam his fratribus aut cæde aut morte consumtis Ericum apostatæ Haraldi germanum quidam, inter quos Cimbri factionibus studentes, regem dixerunt; sed id ægre ferens Guntorinus, qui Erici pueri tutelam agebat, patruo Erico bellum fecit, in quo cum occisione familiæ regiæ & ingenti hominum strage ambo ceciderunt, superstite tantum Erico puero Sivardi filio & Lothbrogæ nepote, qui ad patrium sceptrum pervenit. Hæ turbæ in causa fuere Ansgario, ut segnius daret propagando Christianismo operam. Porro Ericus puer majorem sævitiam in doctrinam catholicam, quam majores unquam fecerant, exercebat; lege enim lata tollendos Christi fideles suppliciis, ni Nazarenam disciplinam respuerent, edixit. Qua de causa motus Ansgarius regem adiit, ut illius animum sævum pacaret, nec opinio fefellit, nam oratione facta effecit apud regem, ut Servatori nomen dederit & cum aliis Danorum proceribus Christianus dici voluerit. Imperitabat tum per Germaniam Ludovicus Germanicus, (de quo aliquid diximus,) homo non minore fortitudine, quam victoriarum felicitate. Præterea Ansgarius venerabilis pater multa passus est non solum opprobria, verum etiam exilium. Nam Danorum Normanorumque incursionibus vexatus Hamburgo fugit & solum mutat, qui urbi & aliis provinciis magnam vastitatem intulere. Imperabat tum Danis Canutus Erici pueri filius, cujus tutor erat Eningnulphus. Nec Sclavi eo tempore quietam vitam degere potuere; eam ob causam Ludovicus Germanicus ad suorum defensionem in hostes arma sumpsit, & Ansgario sedem pontificialem restituit. Ea ætate Ditmarsia Duci Saxoniæ subdita fuit, sed tamen venerabilis Ansgarius jus ecclesiastici officii in Ditmarsos habuit; de quo viro non am-

Ansgarii in convertendis ad Christianismum gentibus diligentia.

præsertim apud Danos.

Sivartus & Ericus Reges Daniæ tumultuarii.

Ericus Haraldi filius Rex Daniæ.

Ericus puer Sivardi filius Rex Daniæ.

Ejus sævitia in Christianos.

Fit Christianus per Ansgarium.

Bella Normanorum sub Ludovico. Ansgarii fata & fuga.

Canutus Erici filius Rex Daniæ.

Ludolpho v. §. 15. & 26.

amplius, qui cum vitæ curriculum fideliter, non tamen sine curis, peregisset, animam deposuit sanctissimam.

10. Sub Duce Saxoniæ Ludolpho & Remberto Archipræsule.

§. 20. Peracto Ansgarii viri sanctissimi funere sacerdotum conventus Remberto, qui a nonnullis Robertus dicitur, pontificatum Hamburgensem tradidit. Iste erat pauperis miserique hominis filius, & ab Ansgario educabatur, nec vitæ sanctimonio & morum magistri successione indignus fuit.

11. Sub Duce Brunone.

§. 21. Ludolpho primo Saxoniæ Duci defuncto filius major natu Bruno successit nomine avito ita a parentibus appellatus, vir ob religionis sinceræ defensionem celebris. Dum hæc in Saxonia geruntur, interim Ludovicus Germanicus moritur, vir bellicosus, quem reges Germanorum ejus filii sequuntur Carolomanus, Ludovicus & Carolus Crassus cognomento. Hujus mortem animadvertentes Dani Normanique, Nordalbingiam & Saxoniam populabundi invadunt, prædas agunt, oppida incendio vastant, mortales trucidant aut captos ducunt. Ea injuria Saxonum Dux Bruno commotus ex omnibus provinciis copias scribit, opinor & Ditmarsos adfuisse, mittitque literas ad antistites & viros illustres, qui periculis intellectis aut accedunt aut auxilia mittunt. Rembertus Hamburgensis Pontifex interim domi manet & non solum precationibus & ad Deum suspiriis, sed & votis nuncupandis rem gerit. Nam Dani viribus superiores facta impressione multos occidunt, multosque gradum referre cogunt; quam ob rem palantes jam Christianos veluti pecora subvertunt, ipsum Brunonem in acie fortiter dimicantem cum aliis principibus viris & episcopis trucidant. Ceteros aut fuga servavit aut vincula & ensis absumpsit. Hac victoria Dani Normannique potiti majus direptionibus incursionibusque & cædibus damnum dedere atque præda onusti in patriam abiere. Rex tum Danorum erat Gormo Anglicus cognomento regis Frotonis filius. Iste Bruno, qui prælio occubuit, Brunsvigam urbem condidit. Quo sepulto frater Tanquartus dux Saxoniæ constituitur, qui in Ditmarsos vel imperium habuit, ut frater bello absumtus, vel Ditmarsiæ principem ei obnoxium habuit. Isto Tanquarto, a quo pars Brunsvigæ Tanquarodo dicitur, absumpto frater minor natu e filiis Ludolphi Otto cognomento Magnus succedit, vir prudentia & felicitate insignis.

Ludovici Germanici obitus A. 876. ejus filii. A. 880. Vastatio Nordalbingiæ sub Carolo Crasso. — Bruno occiditur a Normanis A. 861. vel 876. — Gormo Daniæ Rex. — 12. Sub Tanquarto. — Otto M. Dux Saxoniæ.

Carolomani Imp. obitus A. 888.

§. 22. Per Germaniam imperium tenebat Carolomanus, quo defuncto frater Ludovicus succedit, qui fratris Carolomani filium Arnolphum educabat. Nec Ludovicus diu superstes fuit, qui moriens Carolum filium hæredem reliquit, tertius deinde Germanici filius Carolus Crassus, mortuo Ludovico Balbo Cæsare, imperator salutatur, vir quidem non infelix, cujus imperii anno octavo Rembertus Hamburgensis pontifex moritur a. 888.

Carolus Crassus Imperator. — Remberti obitus.

Adalgarius Arch. Brem.

§. 23. Inferiis Remberti celebratis pontificatus Hamburgensis Adalgario viro virtutibus cognito traditur. Hujus tempore Carolo Crasso Cæsari imperium abrogatur & Arnulphus salutatur Augustus, quo morbo phthiriasi absumpto filius Ludovicus Imperator fit, homo adversa fortuna & sævitia præditus. Interea temporis Adalgarius pontifex moritur & comitia sacerdotum apud Hamburgenses sedem pontificalem Hogero committunt. Hi omnes jam memorati præsules ecclesiastico munere Ditmarsis præfuere. Hogeri pontificis ætate Otto Magnus dux Saxoniæ cum aliis defuncto Ludovico IV. Cæsare Conradum, Imperatorem dicunt, sed nonnulli Carolum posthumum regem Galliæ ad imperium vocant. Interea Otto M. vitam cum morte commutavit, & Saxones ejus filium ducem appellavere Henricum, qui ob studia puerilia nomen aucuparii meruit; hic quoque Caroli Posthumi contra Imperatorem Conradum partibus studebat.

Arnulphus Imp. A. 890. — A. 903. Adalgarius moritur A. 909. — Hogerus Archiep. Brem. — A. 903. — A. 911. — Henricus auceps.

13. Sub Duce Henrico Calvo s. pingui Rosenfeldensi l. Herzveldensi.

§. 24. Hujus Henrici Aucupis tempore, ut apud Cranzium invenio, apud Ditmarsos imperabat & apud Stadienses Henricus duplici cognomine Calvus & Pinguis appellatus. Iste Henricus Rosenfeldis habitabat, nunc dicitur Hertzveld, princeps egregius, ut nihil supra. Etenim non invenio, quod Ditmarsos ac Stadienses exactionibus offenderit. Præterea scitu dignum, quod mentio cujusdam principis Stadiensium Gereonis vocabulo apud Peucerum extet; qui fueritne hujus Henrici Calvi filius aut prosapia cognatus, mihi plane obscurum est. Hic Calvus Ditmarsiæ & Stadiæ princeps, comitis titulo, ut tum mos loquendi erat, multos liberos genuit; inter quos Henricus Bonus fuit, qui Deo devotus religiosum habitum induit, & aliquantisper inter monachos vitam egit tranquillam; de quo postea.

Genealogiam Gereonis autor Tab. I. exhibet. — Henrici Calvi posteritas.

Hogeri obitus A. 919. v. Tab. & Reginwardus succedit.

§. 25. Circa hæc tempora pontifex Hogerus vir insignis vitam deposuit, & Reginwardus in successorem apud Hamburgenses evehitur, sub cujus ecclesiastica potestate exemplo antecessorum ager Stadiensis, Ditmarsia, Nordalbingia, Saxonia & omnes septentrionariæ provinciæ fuerunt. Hujus Reginwardi seculo Conradus Imperator filius Conradi Principis & Arnolphi Cæsaris nepos obiit, quare nonnulli Arnulphum Bavarum, alii Henricum Aucuparium imperatores dixere, sed Henrici studentes partibus superiores fuere tandem, ut Arnulphus nomen Augusti deposuerit. Ita Henricus Auceps primus e Germanis, primus e Saxonibus Cæsaris vocabulum meruit. Iste ad Nord-Albingiam ei subditam defendendam exercitum in Cimbriam duxit, regem Danorum Gormonem hominem sævum Haraldi superioris filium devicit, & marchionatum Slesvicensem condidit; unde nomen Danomarchia adhuc superest. Rex vero Danorum Gormo iste fuit, qui Thyram, fœminam pudicam & Christianam duxerat in thalamum; e qua peperit Canutum & Haraldum, qui hæredes a Britannis avoque materno appellati sunt Angliæ; cum vero Canutus prælio apud Hybernos cecidisset, & pater filii necem cognovisset, mærore brevi post

Conradus Imp. obiit A. 918. — Ao. 912. — Henricus auceps marchionatum Slesvicensem instituit. — Danemarchia unde dicta. — Gormo Rex Daniæ, ejus Conjux & liberi.

post extinctus est; cui successit alter filius Haraldus adhuc superstite matre Thyra Britannici sanguinis. Præterea Henricus Auceps Cæsar Sclavos in suam ditionem coëgit, Hunnos sæpe populationibus Saxoniam invadere suetos multis præliis contrivit, gessitque alia domi militiæque, quæ jam brevitatis gratia omitto. Hoc principe mortem obiit Reginwardus Hamburgensis Pontifex, & Unnio mitra pontificiali decoratus sacris rebus præficitur. Hunc omnes Unni appellant.

Henrici Aucupis victoria in Sclavos.

Reginwardus obiit Ao. 927. Unnio succedit.

15.

Sub Henrico bono. Henrici Calvi filio.

§. 26. Exstincto Ditmarsorum & Stadiensium principe Henrico Calvo filii successerunt hæredes, sed minor natu Henricus vestem sumpsit religiosam, qui fratres cum essent omnes defuncti vita, proceres senatusque Stadiensium atque Ditmarsorum, (nam Ditmarsia olim & tum sub dominio Stadiensium Principum fuit,) nec non propinqui, ne talis illustrissima familia funditus exstingueretur, ad Henricum superstitem Calvi filium accedunt, ut deposita monastica vita paternum susciperet dominatum; quibus precibus stimulatus Henricus hæreditatem adiit fratrum jam defunctorum: huic erga Deum Opt. Max. & ejus religionem pietas pariter ac modestia Boni dederunt vocabulum. Etenim ante dominium vitam inter fratres cucullatos degebat severam & precibus refertam. In Republica sapientem. honestatis, tranquillæ concordiæ & religionis studiosum agebat principem. Cum igitur his virtutibus Henricus Bonus esset decoratus, ab omnibus, non solum a popularibus, sed etiam a vicinis principibus colebatur. Ideo Respublica Ditmarsiæ & Stadiensis ditionis in summa pace floruit. Nunc pauca dicenda sunt de Ditmarsica regione, quæ una cum ditione Stadensi antistitibus Bremensium subdita fuit; sed hi ad defensionem non satis validi contra Normanorum injurias, Imperatorum mandatis, has provincias in tutelam Saxonum ducibus tradidere. Postea hæ regiones peculiares dominos habuerunt; inter quos Henricus Calvus, de quo diximus, & iste Henricus cognomento Bonus superioris filius fuere. Hæc ideo notata volo, ne nascatur obscuritas.

Ditmarsia cum ditione Stadensi Antistitibus Bremensibus olim subdita v. §. XIX. in tutelam Saxoniæ ducum traditur.

Ao. 938. Otto M. imperat.

§. 27. Morte absumpto Henrico Aucupe Cæsare, Otto, cui ob res gestas magni cognomen fuit, Imperator Augustus dictus est; quamvis ideo maximis periculis obnoxius fuerit, divino tamen subfultus numine hostium omnium machinas evasit. Etenim Tanquartus filius nothus ei arma intulit, sed cum suo damno; nam a militibus circumventus ille spurius transfigitur. Porro Ottoni rebellionem fecere Henricus frater, Eberhardus Franco e superioris Conradi Cæsaris e fratre nepos, & Lotharingius Giselbertus, qui Cæsarianorum armis devicti triste posteris documentum d[illegible]ere; solus Henricus frater Ottonis veniam impetravit. His tumultibus vix sedatis filius Ludolphus patri imperatori fecit bellum. Præterea Otto Magnus cum Sclavis, Hunnis atque Italis bella gessit: ad hæc bellum suscepit in Danos adhuc paganos.

...tra ...vasitio ...vita est.

Bellum in Slavos & Danos.

de Westphalen. Monum. ined. Rer. Germ.

§. 28. Dani enim Saxonicas in Cimbria colonias atque marchionem Slesvicensem interfecerant; qua de causa Otto irritatus collecta fortissimorum juvenum manu Cimbriam per Holsatiam populabundus invasit, cujus præsentia territus Rex Daniæ Haraldus e Scania obviam occurrit hosti: sed prælium colloquio diremptum est, in quo Haraldus, quem antea Unnio Hamburgensis pontifex adiit, & Sueno Strivescegæ filius, qui & Suenotto dicitur, catholicæ fidei nomen dedere. Deinde Otto in patriam reversus est.

Marchionatus Slesvicensis interitus.

A. 938.

Ao. 936.

§. 29. Unnio pontifex cum religionem Haraldo regi Danisque tradidisset, Sueciam adiit, ubi naturæ concessit; corpus quidem ejus Hamburgi, caput vero in Suecia tumulatum est. Vir erat pius & paganorum hostis, in quo religionis piæ sanctimonia cum vitæ & morum integritate ex æquo certabat. Decessit ex hac vita imperante adhuc Henrico Aucupe, Adaldago deinde Hamburgensium pontificalis dignitas committitur, viro optimo, deque religione catholica non male merito; ideo etiam hujus Ottonis Magni fuit scriniorum magister ejusque filii & nepotis.

Unnio obiit A. 936. ejus successor Adaldagus.

16.

Sub Duce Hermanno Bilingio.

§. 30. Otto Imperator seditionibus in Italiam vocatus tumultus pacavit & Romanum antipapam Benedictum relegatum Hamburgum in Saxoniam ad Adaldagum misit, deinde in inferiore Saxonia, ubi Nord-Albingia est, ducem designavit Hermannum Bilingium, qui filiorum suorum moderator ante fuerat. Hic Hermannus primus est Saxoniæ inferioris, & cum agro Luneburgensi provincias trans Albim subditas sibi habuit Holsatiam, Stormariam & Ditmarsiam, quæ tamen proprio, ut dictum est, regebatur principe. Interea temporis Otto Magnus Henrici Aucupis e Diderici Ringelhemii, (cujus genealogiam supra posuimus,) filia filius animam deposuit; quo post Carolum Magnum imperium Germanicum neminem præstantiorem tulit, sive spectaveris fortitudinem sive pietatem. Post hunc filium Ottonem Germani imperatorem dixere, quod male ferens Henricus Hezelo patruelis & Henrici Rixosi filius ei rebellionem fecit fretus auxiliis Haraldi Regis Danorum, sed rebellis propterea proscriptus solum mutare coactus est, & Haraldus vero Danus jam matre Thyra defuncta regno a filio Suenottone expulsus & tandem ab ejus milite Tagone sagitta percussus interiit. Postea Otto, cum vitam peregisset admodum tranquillam, fato concessit. Dictus fuit hic ob victoriam a Saracenis partam pallida mors Saracenorum. Itaque Germani filium ejus Ottonem adhuc impuberem imperatorem Augustum salutarunt. Hic septemviros constituit per Germaniam.

Ottonis M. obitus.

A 974. Ottoni II. Imp. sese plures opponunt, inter quos Haraldus Rex Daniæ.

Ottonis II Imp. obitus & expeditio contra Turcas. Otto III. eligitur Imp.

17.

Sub Duce Lothario Hermanni filio. A. 984.

§. 31. Dum hæc in Germania geruntur, interim in Saxonia inferiore obiit Hermannus Bilingius primus Saxonum princeps ex obscura familia, tamen honesta, ortus. Hic etiam in Nordalbingos imperium habuit, postquam filii Benno & Lotharius diviso dominio succedunt, hic apud Holsatos & Stormarsos, ille vero ducatum paternum obtinet. Cum jam

facta sit Lotharii Nordalbingiæ principis mentio, brevibus verbis de gentibus, quæ trans Albim olim habitarunt, expediam. Ad Albis amnis fere ostium longo tractu Gambrivii agros coluerunt, & Marsi, a quibus hodie descendunt Ditmarsi, Stormarsi, Crempermarsi, Wilstermarsi, reliquiæ vero Gambriviorum sunt Hamburgenses: juxta Albim loca tenuerunt Sabalingii, & his vicini erant Teutones; deinde Cimbri, qui longe lateque regnabant ad boream, usque ad Sliam vero amnem Sigulones, mox Vitæ, proximi ad septentrionalem plagam Chalichabi & Cobandi; tractum vero versus orientem ad Cimbricum pelagus seu Balticum inhabitabant Heneti, quorum pars Wagri sunt & tota Megapolcorum ditio. De Hamburgo vero invenio apud antiquos scriptores, urbem eam Trevam nuncupatam; unde vero Hamburgum nomen e Saxone Danorum scriptore Cranzius indicat, ab Hama, Saxonum pugile duello a Dano gladiatore Starcatero devicto. Quibusdam ex his nominatis regionibus Lotharius præfuit; nempe Holsatiæ, quæ Cimbrorum pars & Teutonum est, Stormasiæ, quæ Marsorum; vocabulum enim est compositum e Stora fluvio & Marsis. Benno vero Saxoniam tenebat, & ob insignes ejus virtutes primus Elector seu septemvir ab Ottone puero Cæsare vocabatur. Horum fratrum erga imperium Romanum merita ingentia fuere.

Transalbini quinam sint. *Hamburgi situs & etymon.* *Stormarsia.*

18. §. 32. De Henrico bono, qui Ditmarsiæ reipublicæ præfuit, supra satis dictum; quo absumpto filii Ditericus & Sifridus apud Stadienses & Ditmarsos successerunt. Hi Marchiones appellati sunt viri strenui & patriæ defensores, quorum autoritati pariter & felicitati scientia militaris non tantum etiam virtutes respondebant. Apud Danos regnabat Suenotto, cujus a religione sincera defectio magnam pyratis Danicis, qui Ascomanni vocabantur, licentiam prædandi dedit. Ideo hi prædones classe pelagus Britannicum transfretarunt, & oram Stadiensem tenuerunt. Ibi expositis copiis Stadium expugnatum diripuere, captos principes Ditericum & Sifridum cum magna præda abduxerunt. Sed Sifridus liberatus vinculis, delusisque custodibus ex eorum manibus salvus evasit; quam ob causam supra modum indignati Ascomanni Ditericum manibus pedibusque truncatis dehonestarunt. Sifridus vero elapsus copias non spernendas conduxit, & septemvirum Bennonem Saxonem adiit, cum quo in hostes impetum fecit; quibus partim trucidatis, partim captis atque suspensis, fratrem Ditericum mutilatum restituit in libertatem. Sifridus postea vitam egit pacificam, ut nomen indicat, quod victoria cum pace conjuncta insignem hominem intelligo. Ut Ditericus est Deo carus, & Henricus salute dives seu domi locuples.

Sub Sifrido majore marchione. A. 988. *Suenotto Daniæ rex. Ascomanni.*

§. 33. Interea temporis mortem obiit Adaldagus Hamburgensium pontifex, vir venerabilis & tribus Ottonibus Augustis a consiliis & pœnitentiæ Suenottonis Regis Danorum autor. Nam occiso Haraldo patre Suenotto *Stivescega* imperium paternum occupavit, devictusque sæpe a Sclavis tandem ab Erico Sueonum principe regno exutus est: quo etiam defuncto filius Olaus, qui Jacobus dicitur, exilium ejus miseratus Suenottoni regnum restituit. Conversus itaque ad Christianismum Suenotto Popponem ab Adaldago pontifice in Daniam Brema missum præconem divini dogmatis constituit. Post Adaldagi decessum pontifex efficitur Hamburgi Libentius homo Italici generis & non vulgariter doctus: apud Nord-Albingos tum Reipublicæ præerat Lotharius & septemvir Benno.

Adaldagus moritur Ao. 988. *Suenottonis Reg. Dan. conversio. leg. Tiuskega.* *Poppo.* *Libentius Archiep. B. Nord-Albingiæ principes.*

§. 34. Dum hæc geruntur in Germania, animam deposuit Otto Cæsar cognomento puer, qui, ut Peucerus ait, erat animi magni, ingenii, industriæ, consiliorum & sapientiæ argumentis summus. Et principes Henrici Hezelonis filium Henricum sanctum cognomine & claudum imperatorem Augustum dixere. Huic ob eam dignitatem maxime adversi erant Echardus Saxonum marchio, quem Lotharius & Benno Saxonum princeps septemvir oppresserunt & fratres conjugis Conigundis Henricus & Theodoricus Metensis.

Ottonis III. Imp. mors. *Henricus sanctus Imperator.* *A. 1032.*

§. 35. Benno apud Saxones septemvir primus seu Elector ex hac mortali vita decessit relictis liberis Bernhardo & Ditmaro sui dominii hæredibus, quorum alter Ditmarus Stormarsiam & Holsatiam obtinuit, alter Bernhardus Saxonum septemviratum, viri impii & accepti beneficii immemores. Sequenti post obitum Bennonis anno Libentius pontifex Hamburgensium morte defunctus est; post quem religiosorum hominum conventus sacratam tiaram Unwanno tradidit, qui & Vurranus est vocitatus. Hic Unvanus magnas inimicitias cum Bernhardo septemviro aluit; nam Bernhardus una cum fratre Ditmaro insidias Henrico imperatori molitus fuerat, ideo ab Unvano correptus pontificatui Hamburgensi non levia damna intulit. Ad hæc Ditmarus accusatus crimine læsæ Majestatis, convictusque cum in duello cecidisset, ejus mortem ulturus arma in pontificem Unvanum cepit & urbem occupavit. Deinde Bernhardus Sclavos irritavit ad rebellionem; nam Obrotritorum regulus Mistivous una cum fratre Mizodrago & patruis Nacone & Sederico Holsatiæ & Stormariæ magnam vastitatem intulit, cæde, direptionibus & incendiis urbem Hamburgum direptam solo fere æquavit, sed tandem collatis signis prælio edito superatus veniam pacemque petiit. Iste Mistevous erat filius Misilai, qui Bellungo regulo Sclavorum successerat, pace imperrata a Bernhardo septemviro veram repudiati Christianismi pœnitentiam egit, & moriens majori filio Anadrago homini crudelissimo Slavicum imperium reliquit.

Bennonis obitus Ao. 1012. liberi ejus. *Libentii Archiep. Brem. obitus. Ao. 1013. Unwannus success.* *Bellum Slavicum.* *Mistevoi obitus Ao. 1057. Ozytreus posuit. 1063. Anadragus succ.*

§. 36. Post Henricum sanctum augustum Imperator Germanorum fuit Conradus Salicus, quamvis ejus privignus Ernestus Suevus, & Gelphus Bavarus Conradum patruelem

Conradus Salicus. Ao. 1025.

lem elegerint. Hujus tempestate floruit rex Danorum potentissimus Canutus Magnus, victor Sueonum, Britannorum, Norvegiorum & Gallorum insignis, Suenottonis filius, cujus consiliis septemvir Bernhardus & Imperator auxiliis est usus. Huic Gotschalcus Sclavus militavit, cujus patre Udone ab Holsato transfosso, Ratibor Obotritorum imperium rapuit; quam ob rem Gotschalcus exul militatum in Daniam abiit. Hunc Canutum regem Danorum filii ordine successionis sequuti sunt, Haraldus Harefota, & Canutus cognomento Harda, & deinde ex pactis Olai viri sancti Norvagii filius Magnus, qui Ratiborem Sclavum per Holsatiam cladem Cimbriæ inferentem superavit. Hæc digrediens dixi: nunc calamum reduco ad Cæsarem Conradum, qui adhuc vivens filium imperii sui consortem fecit Henricum. Interim Pontifex Unvanus morbo absumptus est.

Canutus M. Rex Daniæ. *Godeschalcus Udonis filius.* *Successio filiorum Canuti.* *Henricus Conradi filius Imp.*

19\. *Sub Sifrido minore, Libentius II. Archiep. Brem.*

§. 37. Post Unvani obitum sedem Hamburgensem Libentius secundus hujus nominis obtinuit. Supra diximus de Diterico & Sifrido Ditmarsorum & Stadensium principibus, quibus defunctis Sifridus minor Sifridi filius paternam adiit hæreditatem, vir egregius & illustris. Nec invenio Ditmarsis & Stadiensibus gravem fuisse. Hic minor Sifridus genuit Udonem majorem, quem & Lotharium fuisse appellatum accepimus; de quo in sequenti Libro.

Udo Sifridi minoris filius.

§. 38. Itaque breviter a nobis est expositum de Ditmarsorum origine, vocabulo, moribus & rebus gestis, atque eorum illustribus viris & regulis, quemadmodum fuere Sichardus, Ditericus, Edelhartus, Albio & Vitechindus; qui gravissima cum Gallis bella gessere. Præterea Utho, Ludolphus, Brunoque, cujus fratres Tanquartus & Otto Magnus. Hos vero fuisse principes nonnulli conjecturis opinantur suis. Porro Ditmarsiam tenuisse Henricum Calvum, Henricum Bonum, Sifridum majorem & hujus filium Sifridum minorem, sententia est manifestior. Ad hæc, dictum est Ditmarsos pontificibus obnoxios fuisse & præsertim primum Bremensibus, quorum nomina posuimus; deinde Hamburgensibus, quorum seriem adscribere operæ pretium censeo. Hi autem fuere post Eridagum, Ansgarius, Rembertus, Adalgarius, Hogerus, Reginwardus, Unnio, Adaldagus qui & Adalgagus, Libentius, Unvanus & Libentius secundus; quo absumpto in pontificem evehitur Hermanus, qui tribus annis sedit. Nunc secundum librum incipiam: nam peractus liber annos CCCC. complectitur.

LIBER SECUNDUS.

20\. *Sub Utone majore alias Lothario.*

§. 1. EXtincto Sifrido minore, filius a patre quasi per manus traditum Stadiensium & Ditmarsiæ iniit principatum Uto major vocabulo, qui & Lotharius a scriptorum nonnullis vocitatur, homo egregius nec majoribus virtutum splendore inferior. Hic in thalamum duxit principem mulierem Suevicæ originis, quæ Rodolphi Suevorum ducis, qui bellum cum imperatore gesserat, de qua re postea, amita fuit. Nec plura de isto Ditmarsorum principe apud autores invenio. Hujus tempore mulier Britannica ob quædam negotia e patria in Saxoniam inferiorem profecta, cum jam Albim teneret, ingens tempestas ventorum exorta est, qua procella navi ad littus Stadiensis agri elisa fœmina naufragium facere coacta est, ibique cum filia juxta littus madida & enatans omniumque rerum inops ab hominibus est capta, & cuidam prædiviti viro vendita, cujus filia specie pulcherrima homini mediocris fortunæ nupsit, qui ex illa peperit tres filias, quarum unam facie honesta vir nobilis Reinaldus nomine in matrimonium duxit, eique partu edidit Fridericum Stadensem & fratrem Ulricum. De qua re postea.

Origo & natales Friderici domini in Stade & Ulrici frat.

§. 2. Cum naturæ satisfecisset Hermannus præsul, Hamburgensem pontificatum Bezelino viro optimo, quem & Alebrandum scriptores vocant, viri religiosi detulerunt. Hic magnifice restauravit Basilicam parietinas facientem, & satis ample Hamburgi palatium condidit. Hujus pontificis tempore post patrem Augustum Henricus Niger Cæsar imperator nuncupatus est, qui ante imperii cum Conrado patre consors fuerat. Hujus Augusti anno tertio Bezelinus, qui & Alebrandus, exitum fecit. Quapropter Hamburgensium homines sacris dediti suspensi de pontifice creando tandem pedum pontificale Adalberto, qui e Guelphorum Bavariæ principum familia genitus erat, viro illustri & ad hanc dignitatem idoneo dedere. Hic Suenonem Estritam Danorum regem diris ob quædam scelera & veneres devovit. Nam hic Sueno homo nimis in libidinem proclivus erat & pellicum amore flagravit supra modum, e quibus procreavit, qui deinde ei defuncto ordine successerunt, ut Haraldus. Canutus cognomento sanctus, qui Sclavos oppugnavit & Othoniæ in templo Albani Blaconis proditoris perfidia occisus est una cum fratre Benedicto, quem frater tertius Olaus sequutus, cujus tempore Dania magna caritate & fame laborabat; & alios filios habuit, de quibus postea. Hic Sueno Estrita etiam filiam Siritam genuit, quam Gotschalcus Obotritorum ob militiam meruit. Porro Adalbertus pontifex multa gessit domi forisque, quæ brevitatis causa silentio committo. Hujus tempore mortuo Henrico nigro nomine tantum Henricum filium cognomento seniorem & ob ætatem adhuc tali dignitate non idoneum Germani proceres Augustum salutarunt & matri Agneti imperium commiserunt, atque pueri tutelam gerenti Conrado homini Suevo. Sed his abrogatis Germani Adalbertum hunc pontificem Henrici novi imperatoris constituere tutorem, cujus indulgentiis, ut nonnulli posteris prodiderunt, puer male educatus evasit superbus & dissolutis moribus; cum autem vitam Augusti disciplis

Bezelinus successor Hermanni. *Henricus Niger Imp. An. 1040.* *An. 1043.* *Adalbertus Bezelini successor, qui Suenonem Estritam diris devovet.* *Mors Canuti M. Reg. Dan. & successio filiorum ejus.* *Gotschalcus Siritam Suenonis filiam in uxorem ducit.* *Henricus niger obiit, Henricus filius ejus succedit. An. 1057. Adalbertus Henrici pueri tutor pro matre re obiit.*

sciplinis & ejus educationi non respondisse intelligeret, mœrore contabuit.

Bernhardus obiit.

§. 3. His in Germania gestis interim Bernhardus septemvir inter vivos esse desiit, cujus filii Ordolphus & Hermannus hæreditatem paternam diviserunt, & alter Hermannus Holsatiæ & Stormariæ potitus est principatu, alter ut major natu Bernhardi patris septemviratum Saxonicum obtinuit Ordolphus. Circa hæc tempora Gotschalcus reversus in patriam Sclavoniam, dum populares ad fidem catholicam conatur adducere, a suis circumventus trucidatur misere, cujus filii, alter Henricus in Daniam, alter ad hunc septemvirum Ortolphum nomine Buthue confugiunt implorantes opem contra Critonem, quem Slavi regulum post Gotscalci necem salutarant. Ortolphus vero precibus Butue commotus exercitum ex Holsatis, Ditmarsis & Saxonibus conflat & contra Critonem in Butue auxilium mittit. Sed Crito Rugianus, homo felix, Butue obviam vadit atque multis occisis multisque in fugam conjectis ipsum Butam ad Glonam occidit. In hac historia fit Ditmarsorum mentio, qui contra Critonem cum Butue exercitu missi fuere;

21. *Sub Ortolpho.*

eam ob causam Cranzius arbitratur Ortolphi & superiorum septemvirorum Ditmarsiam imperio subjectam fuisse.

Slavi sub duce Blussone Holsatiam & Hamburgum vastant. Ao. 1066.

Slavi vero in Christianos furiis incensi duce Blussone Holsatiam Stormariamque vastant, prædas agunt & pecora abducunt urbemque Hamburgum captam funditus diruunt: quam ob rem Adalbertus pontifex ex urbe miser excessit in alium locum contra Slavorum tyrannidem munitum. Tali ira in Christi fideles Crito Slavique flagrabant, ut constituerent totam gentem Christo sacratam aut radicitus delere, aut mortem oppetere.

Adalberti obitus, cui succedit Liemarus Ao. 1072.

§. 4. Adalbertus non longo post temporis intervallo vitam deposuit maxime piam. Hic vir injurias non modo Saxonum principum sed etiam Slavorum persecutionem, qui ei non tantum mortem, sed supplicium crudelissimum minitati sunt, passus est & sensit.

Ultimus Hamburgensium præsulum.

Post hujus miseri exitum Ecclesiastica dignitas ad Liemarum doctrina & pietate non vulgariter insignem virum delata est. Hic ultimus Hamburgensium nomine fuit pontifex: nam postea Bremensium pontifices nominati sunt successores.

Qui cum Erico Eigoth dissidia fovet.

Huic Liemaro adversus erat Ericus Eigotha, qui Canuto sancto apud Danos successerat; ea de causa Liemarus eum anathemate percussit; sed Danus hunc flocci fecit, profectusque ad Romanum pontificem Danis metropolim Ecclesiam impetravit.

Bero Erici Eigothæ frater occiditur a Ditmarsis.

Erici Eigothæ frater Bero erat, qui Holsatiæ partem & Frisiam victoria tenuit, sibique Ditmarsos tributum pendere coëgit, cumque munitionem moliretur ad defensionem subacti populi, nempe Ditmarsorum & Holsatorum, inter concionem a quodam immisso percussore hic Bero occisus est; cujus mortem Ericus Eigotha frater ulturus filiam cuidam Acquino cum fraternæ cædis ultione mandato dedit.

Ordolphi obitus Ao. 1073.

§. 5. Ordolpho defuncto filii successerunt: nam Magnus major natu suscepit paternum septemviratum in Saxonia inferiore, alter Otto Holsatiæ & Stormariæ principatus iniit, cujus Ottonis liberis in bello ante patrem occisis ipsoque Ottone extincto fratris dominium Magnus adiit & cuidam Godofredo attribuit. Ita Godofredus Holsatiæ & Stormariæ princeps evasit.

Prodigia & bella civilia Germanorum.

§. 6. Hoc seculo prodigia horrenda & plurima fuere, ut Peucerus scribit, quæ omnium statuum mutationes indicarunt & bella civilia Germanorum; arsit sidus crinitum, fulsere igneæ acies, exauditi sunt strepitus confligentium exercituum, visa arma in cælo cruenta, & obsessæ civitates, faces ardentes, jacula ignita, monstrosi partus editi, loquuti infantes in utero materno, panes fracti fluxere sanguine.

Bella in Germania Imperatori & Ducibus Saxoniæ mota.

§. 7. Nunc ad Henricum seniorem imperatorem redeo, qui cum ad maturam ætatem pervenisset, Saxones ducibus Magno septemviro & ejus fratre Hermanno & aliis ei bellum intulere satis cruentum; sed cum ipsorum maximo damno resumserunt etiam de integro, in quo bello & Ekbertus Saxonum marchio militavit. Cum autem bellum adverso marte hi principes gessissent, constituere ducem belli designare, qua de causa contra Henricum Rodolphum, qui Imperatori ante faverat, Cæsarem Augustum dixere, sed hic a Cæsarianis duce Godofrido devictus una cum victoria vitam amisit.

Rudolphus Imp. cujus amitam Udo dominus Ditmarsiæ in uxorem ducit.

Hic fuit Suevus, cujus amita Utoni majori, ut dictum est, nupsit principi Ditmarsorum. Postea Saxones Romanorum pontificum autoritate nixi Hermannum Lotharingium Islebii principem salutarunt Imperatorem, sed ipse Henrico Cæsari supplex factus paulo post morte miserrima interiit.

Hermannus Lotharingus Imp. electus statim obiit.

Interea Romani contra patrem nomen Augusti filio dedere Conrado, sed non diu superstes fuit, postremo Saxones Henricum juniorem filium contra patrem jam senio confectum imperatorem appellarunt, quo a filio Henricus senior devictus, omni augustali dignitate exutus est.

Conradus Henrici filius Imperator. Henricus contra patrem Imp.

Hoc intestinum bellum Saxonibus magnum detrimentum dedit; nam Ecbertus marchio in hoc bello periit, & Lotharii principis pater, qui Lotharius adhuc ætate juvenis Liemarum Hamburgensium pontificem e ditione expulit & cepit, quod Henrico Cæsari studeret.

Ecbertus marchio in hoc bello periit.

Item in hoc bello captus est Elector & Dux inferioris Saxoniæ Magnus, quem carceris squalor consumsit.

Magnus Elector captivus. Ao. 1106. Godofr. Bulioneus primus rex Hierosolymitanus.

Hoc Imperatore Godofredus Bulioneus, qui imperatori tulit opem contra Rodolphum Suevum, profectionem in terram sanctam instructus ingentibus Saxonum, Danorum, Frisiorum, Gallorumque copiis suscepit, atque expugnata Judæa fusis fugatisque Turcis & Saracenis primus rex Hierosolymitanus evasit.

21. *Sub Utone minore marchione Soltwedelensi, qui confirma-*

§. 8. Quæ jam dixi, ad rem non faciunt: sed ea delectationis gratia legentibus addidi. Nunc calamum reducam ad argumentum, quo digressi sumus. Dictum est antea Utonem majorem, qui & Lotharius vocatur, Ditmar-

tionem comitatus Stade & Ditmarsiæ ab Archiep. Bremensibus accepit. marsis & Stadiensibus præfuisse principem; qui cum inter mortales esse desiisset, filius Uto minor, quem etiam Lotharium appellatum fuisse Annales Holsatici prodiderunt, patri Utoni majori successit, vir laudabilis. Hic marchionatum Soltwedeliensem tenuit, & a Bremensi pontifice principatus agri Stadensis & Ditmarsiæ confirmationem accepit. *sc. Adelberto.* Fuit hic igitur Stadiensium & Ditmarsorum Dominus, pontificum Bremensium cliens, quem beneficiarium appellant; Udonis vero nomen Ottonis vocabulo congruit, ideoque unam significationem habere, mea opinio est; nam Hassones Ottonem Hottonem vocant, quod patrem intelligit Lutherus. Post hunc Udonem minorem Ditmarsia & Stadiensi ditione potitus est Ludolphus, homo incertæ originis, de quo postea suo loco dicemus; Stadiensis vero regio, cujus sæpe memoriam facimus, est territorium, (ut etiam ante dictum est,) inter Viseram & Albim habens ab oriente Luneburgensem agrum, ab occasu oceanum Britannicum; quam provinciam olim Chauchi, qui & Caici & Chauchones uno nomine appellantur, incoluerunt, gens invicta & Romanis cognita.

Humbertus Liemari successor. An. 1103. §. 9. Post Liemari ultimi Hamburgensium pontificis mortem sacerdotes Humberto Ecclesiasticam tradidere dignitatem. Hic Humbertus primus pontifex Bremensium fuit, & pontificalem honorem Bremensibus dedit, sedit annis tribus; quo absumpto Fridericus hujus nominis primus Bremensium pontifex creatus est. Nunc redeo ad Ditmarsos, a quibus digressus sum.

22. Sub Ludolpho. §. 10. Post Udonem minorem, qui etiam Lotharius dicitur, Ditmarsis & Stadiensibus præfuit Ludolphus; quod nomen Germanico sono indicat virum insignem & mortalium decus & præsidium. Hunc ex aliena familia eaque obscura fuisse ortum, annales Holsatorum significant. *Conjugem ducit Idam Cæs. Henrici nigri ex fratre neptem.* Iste Ludolphus in thalamum illustrem duxit inclytam principem, Idam vocabulo, Cæsaris Henrici nigri ex fratre neptem: sed cum ea vitam non diu peregit; nam adhuc florentis ætatis juvenis morbo correptus diem obiit. Post cujus Ludolphi ex hac vita mortali decessum, *sub Dedone altero conjuge Ida.* Dedo princeps egregius Ditmarsiæ & Stadiensi agro præfuit; quibus provinciis connubio viduæ Idæ potitus est, quam unice dilexerat, & ideo matrimonio sibi copulaverat; sed ea successio & felicitas Dedoni male cessit. Enim vero tantus furor & dominii odium Ditmarsorum plebem invasit, ut extemplo consilia de ejus nece struxerint. Occasione ergo Ditmarsi nacta oppressum Dedonem miserrime obtruncarunt, hoc fato stupendo maxime indignum. *23. Sub Ethelero tertio conjuge Idæ.* Post hujus occasum tristissimum Ethelerus cognomento Candidus ob staturæ & formæ venustatem, relictæ Idæ infelicis feminæ nuptias ambiit, quæ propter Dedonis mariti cædem horrendam, mœrorem pariter & luctum contraxerat, quam cum in thorum duxisset, una cum ditione Stadiensium dotis loco & Ditmarsia est potitus, cum suo magno malo: nam eodem dolo malo, quo Dedo circumventus fuerat, Ditmarsi omnem dominatum exsecrantes ei incauto & tale nihil metuenti vitam crudeliter eripuere. Hunc infelicem exitum Ethelerus quoque habuit: hinc patet, quanta contumacia & erga magistratum rebellio Ditmarsorum hominum superbissimorum & sanguinolentorum sit.

§. 11. Occiso itaque Ethelero candido apud Ditmarsos & Stadiensem ditionem principatum iniit Egbertus Idæ filius, spes & præsidium matris. *24. Sub Egberto Idæ filio. An. 1066. nisi error subsit. v. tab. Synopticam in fine.* Hujus tristem occasum etiam Ida vidit & deploravit; nam exortum est bellum levi ex causa, ut opinor, (nam armorum & discordiarum occasionem nondum, quod scio, legi) inter hunc Egbertum Stadiensium & Ditmarsorum principem & inter Udonem Soltwedelæ marchionem. *Bellum inter Udonem & Egbertum.* In copiis Egberti Stadienses & Ditmarsi atque Saxones fuere pro patria & principe pugnaturi; sed Udo potentior erat & copiis militum superior: quapropter cum ad conflictum res pervenisset, & ab utrisque partibus framea, conto & telis fortiter equitum turmæ & cohortes peditum prælium gessissent, pars inferior cedere coacta est; itaque militum manus Soltwedelensium occisis multis atque in pedes conjectis victoriam deportarunt & Egbertum fortiter dimicantem oppresserunt, cujus cædes prælium & bellum diremit. Mater Ida filii Egberti audiens necem, antea satis ob inceptas inimicitias mœsta & anxia majorem, quam unquam habuerat, dolorem accepit & miseriam atque tota domus in fletus ivit una.

§. 12. Post filii Egberti fatum infelix Ida *Sub Ida vidua.* rempublicam administravit & victorem, qui filium suum interemerat, Udonem Soltwedelensem adoptavit filium; etiam Oda, Idæ filia, *Oda Idæ filia Russorum principi nubit.* Russorum regulo nupsit. Est autem Russia feris & melle abundans regio, Oceano Hyperboreo, qui glacialis & piger dicitur, proxima, *Russiæ descriptio.* ubi Biarmia ad septentrionem natio Lapponum est: spectat Russia ad ortum & meridiem Sarmatas, Polonos & Scythas; ad occasum sinum Phinnonicum. E Russia juxta lacum album in Phinnoniam, quæ vulgo vocatur Finlandia, profectio terrestris versus plagam arctoam & in Norvagiam per Laponum solitudines atque in Sueciam circa Botnicum pelagus versus meridiem, patet. Botnicum enim mare e meridie longe lateque in Boream excurrit, ubi fit Sueciæ septentrionariæ & Phinnonicæ conjunctio. Est autem Russia duplex; rufa, in qua Chiovia civitas, & alba, in qua insignis urbs Mosqua.

§. 13. Nunc redeo ad propositum. Fuit *Ida miseria & vita ærumnosa.* Ida ante alias mulieres longe miserrima. Quis enim mortalium, quem omnes calamitates quasi e composito oppugnant, infortunio alios non superat? Sicut hanc principem miseriæ innumeræ, ut sunt tristes maritorum & liberorum exitus, oppresserunt, atque ideo omnibus modis feminarum infelicissimam reddiderunt. Cui enim ærumnas experto felicitatis vocabulum non assignatur? Sed cum Ida omnibus fortunæ telis opposita fuerit, mulierem nuncupare beatam non audeo; nam aliud ex alio malum tulit; nunc primi mariti Ludol-

phi obitum, mox alterius Dedonis horrendam cædem, mox est experta tertii mariti Etheleri Candidi necem nefandam. Nec has miserias tantum perpessa est Ida, sed illius mœrorem auxere non solum tristis filii Egberti exitus, sed quoque popularium perversus & rebellis animus; propter has miserias, quibus patrui filio Cæsari Henrico seniori, de quo dictum, haud dissimilis, femina in maximum dolorem incidit, & vitam traduxit imprimis ærumnosam.

Sub Udone III.

§. 14. Post infelicis Idæ exsequias Udo hujus vocabuli tertius ejus adoptivus filius, Soltwedelensis marchio, qui prælio Egbertum occiderat, apud Ditmarsos & Stadienses succedit. Quo tempore infelix Imperator, ut dictum est, Henricus senior Germaniæ imperium tenebat. Hic Udo hos liberos reliquit, Henricum longum, Rodolphum majorem & Udonem hujus nominis quartum, qui paternam inter se divisere hæreditatem; de qua re suo loco.

Udonis III. filii.

Henricus junior Cæs. patri succedit. An. 1106.

§. 15. Imperiali dignitate dejecto & defuncto Henrico seniore, qui fuit vir invicta fortitudine, insignique bellandi peritia & patriæ pater, qui sexagies bis fortiter in acie dimicaverat, filius Henricus junior Imperator Augustus ab omnibus Germaniarum proceribus renunciatus est. Hujus seculo sidus crinitum arsit & ingens pestilentia grassata est. Hic Henricus Cæsar post Magni septemviri in custodia defuncti mortem Lotharium Suplemburgicum in ejus Electoratum, Saxoniæque ducatum restituit: sed hic malam gratiam Imperatori ob hoc beneficium retulit; nam Lotharius in Cæsarem arma meditatus fax & autor Saxonibus proceribus ad rebellionem fuit. Inde gravissima bella nata, in quibus Saxones Lothariusque septemvir benefacti oblitus Henricum juniorem sæpe fusum superarunt. Hic Lotharius afflixit Liemarum pontificem Hamburgensium ultimum, qui Adalberto (ut supra etiam est annotatum) Guelpho successerat & a Bezelino tertius fuerat.

Cometa.

Lotharius ab Henrico Cæsare Electoratui & Ducatui Sax. restituitur. An. 1109.

Godofridi Nord Albingorum principis obitus.

§. 16. Antea Godofredi Nordalbingorum principis fecimus mentionem, quem paucis equitibus munitum ex insidiis Sclavorum prædones, dum eorum agmina insequitur, trucidarunt miserrime. Post hujus itaque necem Lotharius septemvir, qui, ut diximus, Saxoniam Imperatoris Augusti licentia obtinuerat, & in Nord Albingos jus ideo habebat, Holsatiam & Stormariam Schaumburgio principi Adolpho, hujus vocabuli primo, e Salisvitarum familia oriundo commisit. Ita Adolphus apud Holsatos ex alia familia primus est princeps Comitis titulo, ut tum mos erat. Circa hoc tempus in Dania Nicolaus regnabat, quem vulgus Kong Nils vocitabat. Hic tali modo ad regnum venit. Post Erici Eigothæ, (de quo satis antea,) in terram sanctam profectionem, præfectus Danorum in ejus absentia Haraldus Malus filius fuit, cujus Erici cognita (nam in Cypro vitam obiit) morte Dani de rege creando suspensi fuere. Itaque Suenone in itinere mortuo & in conventu Isovensi Imperium Ubbone propter ætatem senilem abnuente Nicolaum minimum inter Suenonis Estritæ liberos regem dixere. Hic duorum liberorum pater infelix fuit; nam alter Ingo inter equitandum socordia moderatoris lapsus misere interiit; alter Magnus, qui Sueonum rex fuit, multarum calamitatum autor fuit: de quo postea.

Adolphus I. princeps Holf. & Storm.

Nicolaus Rex Daniæ.

Nicolai regis filii.

§. 17. Absumpto Friderico præsule religiosorum hominum caterva Bremensis pontificem creavit Alberonem. Interea vitam Udoni III. mors eripuit. Cujus liberi hæreditatem inter se partiti sunt. Major natu filius, (ut opinor,) Henricus cognomento longus ob corporis venustatem & proceritatem non diu vixit; superstites Rudolphus major & Udo IV. principatum divisere, Udo Stadiensem agrum obtinuit, Rudolpho autem Ditmarsia & Soltwedelensis marchia obvenit.

Status Ditmarsiæ sub Rudolpho Udonis III. filio.

Albero Brem. præsul succedit Friderico.

§. 18. Udo IV., cum vitæ curriculum tranquille admodum egisset, naturæ satisfecit. Hujus filius adhuc impubis Henricus apud Stadienses paternam hæreditatem adiit, sed ob ætatem ejus principatum administrarunt tutores, inter quos eminebat Fridericus, cujus prosapiam in vita Udonis majoris diximus, hujus frater germanus Ulricus, ambo patre Rainaldo, matre Britannici generis nati. Iste Fridericus, ut puerum Henricum hæreditate exturbaret, apud pontificem Bremensium Alberonem & Lotharium ambiit fraudulenter dominium, quæ machinæ Rudolphum (sc. majorem Udonis III. filium) Ditmarsorum principem arma sumere jussere.

Sub Friderico Henrici tutore.

§. 19. Rodolpho majori nati filii Rodolphus minor & Hardvicus. Nunc calamum ad propositum reduco. Fridericus manibus pedibusque in eam rem, ut sibi principatum Stadiensem vendicaret, incubuit, & tandem precibus effecit, ut, submoto ob pueritiam Henrico hærede, Stadiensium principis nomen adeptus sit, consensu Alberonis Bremensium pontificis, qui in hanc ditionem jus habebat, & imperatoris & septemviri Lotharii licentia. Quam ob causam Rodolphus major animi anxius, ut fratris filii curam susciperet, quemadmodum debuit, literas pro eo ad Alberonem Bremensem & Lotharium Saxonem dedit, quibus Fridericum tutelaris officii immemorem & hominem scelerosum pupillo suo nepoti Henrico insidias struere & his machinis, quibus Stadiensem provinciam obtinuerat, ejus oppressionem moliri indicavit, interminatusque est bellum, ni verus hæres Henricus restitueretur in integrum. Postquam satis diu egisset injuriarum, & ei postulanti senatum nullum adversum dedissent, supra modum indignatus copias militum, quibus incursiones & rapinæ cordi erant, non spernendas conflavit. Itaque Rodolphus, (cujus nomen re convenit; nam virum consilio pariter ac subsidiis multum pollentem significat,) fortissimorum juvenum manu instructus Fridericum perfidum dominio, quo semper indignus fuit, fusum fugatumque expulit, & amissum Stadiensium principatum hæredi fratris filio Henrico reddidit, deinde Alberonis, qui Friderico dominandi licentiam dederat, ditionem Bremen-

Rodolphi majoris filii Rodolphus & Hardvicus.

Rodolphus major Henrici ex fratre Udone IV. nepotis jus defendendi contra Friderici rem in se suscipit.

Henricus amissum principatum Stadensem recuperat.

Rudolphus ditionem

Bremens. Alberonis vastat. Henricus veneno tollitur.

mensem populabundus invasit, & ex agris prædas egit. Nec ita quidem nata discordia sopita fuit. Friderici pulsi familiares & amici; id quod factum rati Henrico adolescenti homini nuper a patruo suis restituto venenum propinarunt; quo poculo infectus puer, annis crescentibus dignus, vitam tenellam reliquit misere. Nec meliorem exitum Rodolphus major patruus habuit.

Sub Rudolpho minore interemto, a Ditmarsis Rodolpho majore.

§. 20. Interjecto deinde tempore inimicitiæ graves inter hunc Rodolphum majorem & subditos Ditmarsos exortæ sunt. Nam cum tabulas contra eorum plebiscitum ferret, Ditmarsi ingens odium concepere, & furorem maximum in ipsum propterea effudere, ita ut de ejus cæde consilia agitaverint, & quidem eorum conspirationi responsum eventus dedit. Enimvero Rodolpho circumvento vitam ferro Ditmarsi eripuere satis crudeliter.

Encomium Rodolphi majoris.

Hunc exitum quidem Rodolphus habuit indebitum, qui domi militiæque multa egregie gessit, quorum pars ad posteros venit, pars perpetuis noctibus sepulta jacet;

Rudolphus minor.

filii vero ejus, major natu eodem nomine Rodolphus, sed respectu patris minor vocitatus, hæreditatem patriam adiit, & Ditmarsorum provinciam atque Marchiam Soltwedelensem jure obtinuit, sed Stadiensis ager sub ejus imperio non fuit. Nam Stadii principatum ab exilio restitutus Fridericus post Henrici pueri fatum possidebat Alberonis pontificis licentia minor natu Rudolphi. Hartvicus, qui habitum religiosum sumpsit, & ab eodem pontifice munere Ecclesiastico donatus, Bremæ præpositum egit.

Rodolphi majoris encomium.

§. 21. Erat autem Rodolphus major vir singulari beneficentia, talique ideoque cæde a popularibus Ditmarsis, ut dictum, perpetrata non meritus, sed operæ pretium est ejus vocabulum posteritatis memoriæ mandari; nam hos, qui aliis præsertim amicis auxilii loco fuerant, rerum gestarum scriptores ob eam virtutem laudibus cœlotenus tulerunt. Hic vero princeps, ut oppressum nepotem libertati & imperio vendicaret, contra hostes arma induit. Eam ob causam magnum beneficium fratris filio præstitisse, quis dubitat, omnique laude celebrandum? Enimvero, qui opitulatur, beneficus est, quemadmodum ipse Rodolphus, qui Henrico nepoti opem contra Fridericum & pontificem, (uti dictum est,) tulerat. Certum est, qui aliis præsto est, eum dici benignum, atque suo auxilio & præsentia rem omnibus percaram agere, qui autem tale officium facit, vir est optimus.

Lotharius Imp. An. 1127.

§. 22. Mortuo Henrico juniore, pars Germanorum Lotharium Saxonem septemvirum, qui Magni Electoris demortui filiam habuit, sed Conradum Franconem Fridericus Suevus patruelis & Leopoldus Austriacus Imperatorem dixere, atque ejus partes sequuti sunt; sed Saxones tandem effecere, ut Lotharius solus augustam dignitatem retinuerit, & cum æmulo Conrado pacis conditiones factæ sint. Hic Lotharius, (cujus etiam supra satis mentionis est,) multa domi militiæque ante imperium & post sumptam Cæsaream dignitatem egregie gessit, & inter alia bellum

Bellum Bohemicum.

Bohemicum, in quo apud hunc imperatorem Augustum Hartungus Adolphi I. Schumburgii Holsatiæ principis major natu filius stipendia fecit, sed infeliciter: nam prælio mortem oppetiit. Præterea hic Lotharius Danis

Bellum Danicum. Canutus Dux Slesv. & ex pactis Dux Slaviæ. Henricus Slaviæ rex Critonem occidere jubet.

bellum fecit. Erici Eigothæ filius Canutus Slesvicensium dux quibusdam pactis cum Henrico Slavo contractis Obotritorum dominatum obtinuerat, & insuper ab isto Cæsare Sclavorum Rex erat renunciatus; nam post defunctum Sclavorum Henricum Regulum, qui Slaviæ dolis per equitem quendam Danici generis Critonem tyrannum sustulerat, de quo supra diximus, successit major natu filius

Suentoplogus Henrici filius. Canutus Henr. filius a Dasone occiditur.

Suentoplogus, Adolpho I. Holsatiæ principi amicus, & Canuti fratris cædis autor & fax: quo occiso a Dasone, filius quidem Suentoplochum patrem imperio sequutus Suinico; sed non feliciter: quo etiam absumpto ex pactis, ut diximus, Canuto Slesvicensi Obotritorum regnum est traditum. Sed iste honor ei magnum dedit periculum; nam Nicolai regis filius, qui apud Danos, ut supra est memoratum, rerum potiebatur Magnus Sueonum

Magnus Nicolai regis filius Canutus Ducem Slesv. occidit.

rex homo scelestus Canutum virum pientissimum ob partam dignitatem persequens, & Henrici Sueonis, (quem in itinere mortuum esse diximus,) filii flagitiis adjutus atque arctissimi fœderis & familiæ oblitus eum incautum occidit. Hujus Canuti cædes cum

Fratres Canuti cædem vindicant.

esset perpetrata, fratres Ericus & Haraldus malus ultionem meditati sunt & præcipue Ericus, (nam alter Haraldus ad Magnum parricidam flexit perjuros pedes,) qui missis legatis auxilium & opem ab hoc Lothario imperatore petiit. Inde bellum inter Danos & hunc Lotharium conflatum, quod tandem a Nicolao & Magno deprecatum. Nec tam ista cædes inulta permansit. Etenim Canuti occisi frater Ericus exercitu parvo fretus nacta occasione Magnum parricidam oppressit

Magnus & Nicolaus perimuntur.

prælio, & Nicolaum regem senio confectum facta conspiratione sustulerunt Slesvicenses, post cujus mortem Ericus iste apud Danos rerum potitus est.

Haraldus malus ab Erico fratre interimitur. Ericus Rex Daniæ occiditur.

Hic fratrem Haraldum malum a Cimbris in concione Urnica regem salutatum una cum liberis excepto Olao, quem fuga servavit, propter perfidiam occidit. Nec Ericus periculis fuit vacuus; nam in concione Ripis a Plogo milite est obtruncatus.

Præbislaus Rex Slaviæ.

§. 23. Post Canuti Dani cædem apud Slaves rebus præfuit Præbislaus Idæ filius & Buthue Obotriti nepos, cujus ætate Raca Rugianus e Critonis domo oriundus navigio & copiis prædonum populabundus in Vagriam venit

Race vel Raze Lubecam delet.

& Lubecam antiquum oppidum de stirpe delevit. Hujus principis ætate Albero Bremensium pontifex Vicelinum verbi divini præco-

Vicelinus in Holf. & Vagriam ab Alberone mittitur.

nem per Holsatiam & Vagriam in Sclavoniam misit. Hac quoque tempestate Adolphus Scumburgis Stormariæ Holsatiæque princeps

Adolphus Comes Holf. obiit An. 1131.

vitam reliquit, homo industria, patientia, labore, animi magnitudine præclarus; post quem minor natu filius Adolphus hujus nominis secundus, nam major filius Hartungus, (ut dictum est,) in Bohemico bello periit, patris prin-

Adolphi II. facta.

principatum adeptus est, iste homo Vagriam Sclavis ademit & Lubecam novam adductis e Flandria, Frisia, Belgicisque provinciis coloniis condidit.

Rudolphus minor dominus Ditmarsiæ. Obitus Lotharii Cæsaris.

§. 24. Apud Ditmarsos post Rodolphi majoris cædem rempublicam tenebat minor Rudolphus, vir strenuus & audax. Interea in Italia Lotharius Cæsar peste extinctus est, cujus discessu cognito gener ejus Henricus superbus Bavaricæ originis apud Saxones Electoratum obtinuit: deinde sibi augustalem honorem propter socerum defunctum deberi arbitratus imperium Germanicum ambiit quoque: sed res ei quidem male cessit; nam Germanorum proceres eo fastigio Franconem Conradum dignum rati imperatorem dixere. Se autem spretum Henricus superbus septemvir animadvertens subditos ad arma vocat; inter quos & Adolphus secundus Holsatiæ & Stormariæ princeps erat. Mox Imperatori novo Conrado bellum indicit, res ad arma venit, pugnatum dubia martis alea, tandem Cæsariani victores, Saxones victi discedunt. Conradus Imperator itaque superior prælio Henricum superbum omni septemvirali dignitate exutum proscribit, & Saxoniæ ducatus Alberto cognomento Urso tradit. Ita Electoratum Albertus obtinuit. Fuit autem Henricus superbus Bavariæ Princeps & ex Gelphorum familia ortus, primusque ex hac gente apud Saxones dux septemvir.

Contentio inter Henricum superbum & Conradum de Imperio. Ao. 1140.

Conradus fit Imperator.

Albertus Ursus septemvir.

§. 25. Cum Albertus Ursus imperatoris licentia septemviratum accepisset, omni ditione hostes suos movit. Itaque Adolphum secundum Holsatia & Stormaria expulit, quod Henrici Gelphi partibus favisset. Pulso itaque Adolpho in exilium, in ejus locum subrogavit Henricum Badevichium, virum animi magnitudine decorum, qui quidem non magno popularium favore Holsatis, Stormariis & Vagriis imperitabat.

Adolpho in exilium pulso surrogatur Henricus de Badevide.

§. 26. Circa hæc tempora Danorum rex erat Ericus cognomento Lam, Fionius, Aquini nobilis viri & Annæ, patre Erico Eigothæ natæ, filius; cujus adversus fuit Olaus Haraldo malo progenitus, quem Scanii regem nuncuparunt. Nunc calamum ad imperatorem reduco. Conradus Augustus, ne solus imperio præesset, Henricum filium sibi consortem dignitatis fecit, cujus mortem pater imperator cito sequutus, gubernaculum imperii Germanis reddidit, qui diversis studiis modo Fridericum ejus filium Augustum designandum arbitrati sunt, sed ætas pueri prohibuit; tandem melioribus suffragiis augusta insignia Friderico, quem Itali Barbarossam, Virgilius Polydorus Barbarubrum, alii Ænobarbum diversis cognominibus vocant, tradidere. Hic demortui imperatoris erat fratris filius & sapientia clarus & rebus gestis.

Res in Dania gesta sub Erico.

Fridericus Barbarossa Imperator. Ao. 1152.

§. 27. Reliquerat moriens Henricus superbus teneræ ætatis puerum Henricum Leonem, qui coram imperatore Conrado, qui adhuc tum vivebat, sibi injurias fieri, quod ob delictum parentis Saxoniam & Bavariam amisisset, causatus, restitutionem petiit; deinde cum ei de hac re statim non daretur responsio, arma sumpsit in Albertum Ursum septemvirum, ejusque belli socios habuit Adolphum secundum Holsatia pulsum, & Rodolphum minorem Ditmarsiæ & Soltvedeliæ principem, & alios illustres viros, quibus fretus Albertum Ursum devicit non raro. Tandem apud Fridericum imperatorem effecit, ut Albertus Saxonico Electoratu discesserit, ipseque paternum dominium obtinuerit, quod parens ambitus accusatus & damnatus amisit. Ita Henricus Leo apud Saxones septemvir evasit, pulso, ut dictum, & devicto Alberto Urso Adolphus secundus auxiliis Saxonum patria & dominatu superatum prælio Henricum Badevicum ejecit, qui priusquam fugam capesseret, Hamburgum & alia oppida per Holsatiam, Stormariam & Vagriam vastavit. Ita quoque Adolphus hoste fugato suum recepit.

Henricus Leo injuriam patri suo Henrico illatam vindicat.

Henricus de Badevide de Nordalbingia ejicitur.

§. 28. In superiore capite & in aliis fecimus Rodolphi minoris mentionem, & apud Ditmarsos patri Rodolphi majori successisse annotavimus. Hic Rodolphus Leonis partibus studens bellum septemviro per Saxoniam Alberto Urso indixit, comparatisque copiis munitusque Henrici Leonis auxiliariis militibus hostem aggreditur: pugnatum quidem vario marte telis, sagittis & framea; tandem ipse Rodolphus militesque ejus superiores Albertum Ursum pariter ac Brandeburgicos pedem referre atque fugæ se mandare coëgit, qua victoria potitus non minimam viri fortis & felicis laudem est consequutus; deinde inter ipsum Rodolphum minorem & Ditmarsos ejus subditos, quemadmodum & patri Rodolpho accidit, discordia gravis est excitata.

Rodolphus Comes Ditmarsiæ Henrico Leoni succurrit.

§. 29. Hujus principis mors maxime est memorabilis & tristis, quam satis luculente Albertus Cranzius & Johannes Petrejus annalium Holsatorum conditor descripsere; cujus facies hæc est. Respuentes omnem dominatum Ditmarsi genus hominum seditiosum & adprime crudele rebellionem fecere atque proprium principem Rodolphum minorem immissis percussoribus, suorum popularium sævitia pariter ac perfidia in Bochelo monte circumventum satis scelestè obtruncarunt. Nec illius cæde Ditmarsi contenti, quin etiam Rodolphi uxorem Valburgam captam vi, pedibus manibusque truncatam ac pariter naso auribus mutilatam in profluentem conjecere. Ita una cum marito infelix Valburga suorum tyrannide periit misere. Servat adhuc illius vocabulum fluvius, locusque perpetrati sceleris & Rodolphi minoris inclyti viri cædis ab incolis ostenditur. Nec multi evasere Ditmarsi; Henricus enim Leo septemvir Rodolphi beneficii memor atque ad vindicandum tale facinus fœdum paratus de illis rebellibus & parricidis grave sumpsit supplicium. Hic fuit præstantis in sago & in toga viri & Valpurgæ, quam in illustrem thalamum duxerat, exitus non meritus.

Cædes Rodolphi & conjugis Valpurgis.

Vulgo Bickelsberg.

Henricus Leo cædem Rudolphi bello vindicat.

§. 30.

Encomium Rudolphi minoris comparatione cum Rodolpho seniore facta.

§. 30. Erat autem Rodolphus iste minor vi animi corporisque excellenti, ad omnem audaciam paratus, belli patiens, manu strenuus & firmus, & ad ferenda amicis atque operis auxilia paratus, nec patri Rodolpho majori erat dissimilis. Uterque enim pugnando strenuus, & ad quamlibet controversiam repellendam impiger: nam pater metuenda pati paratus fuit, si cominus instarent; hic vero filius malis quidem non cessit, sed contra audentior ibat: porro in hostes victoria utrique & mavortia felicitas non deerat. Rudolphus enim pater Fridericum Stadiensem principem una cum Alberone pontifice Bremensium ejus partibus studenti armis devicit: filius vero Rodolphus Alberti Ursi ope imperatoris freti potentiam, ut diximus, bello fregit. Ambo etiam ad clientum defensionem semper instructi & ob eorum causam a bello non abhorrentes. Enimvero hic filius, ut opem Henrici Leonis adolescentiæ præstaret, arma in Ursum induit: Ille vero pater, ut nepotem ætatis puerilis Henricum & jam fere oppressum restitueret in integrum, tutori bellum fecit. Nec illis pro libidine & amore habendi bella cordi fuere, sed pro amicorum auxiliis. Attamen utrique fortuna, quæ nunquam servat fidem, exitus tristes dedit; nam patrem & filium diversis temporibus populares Ditmarsi, ut dictum, necarunt tali infelice morte immeritos.

Hardvicus frater Ditmarsiam Ecclesiæ Brem. committit.

§. 31. Post occasum Rodolphi frater Hardvicus apud Bremenses ecclesiis præpositus, animi dubius & ob Ditmarsorum popularium sævitiæ timorem, nam ab iis patrem, fratrem & alios illustres viros occisos non ignorabat, & ob religiosi muneris officium, quo fungebatur, constituit Ditmarsiæ dominio valedicere. Itaque dum post Rodolphi minoris necem, ei hujus provinciæ hæreditas venit, ipse Ditmarsicam provinciam Ecclesiæ Bremensi committit atque pontificem Alberonem illius regionis hæredem dicit. Contra suum præpositum, vice versa Hardvicum Ditmarsum Albero salutat Stadiensium principem, si vita fungeretur Fridericus. Ita facta permutatione Hardvicus Bremensium præpositus Stadiensis agri fit dominus & pontifex fit Ditmarsorum. Interea temporis Fridericus moritur, cui ex ordinatione apud Stadienses succedit Hardvicus, quamvis sibi Henricus Leo dominatum hunc vendicaret jure, ut verbis & re protulit.

Albero vicissim Hardvico Stadam concedit.

Friderici Stadiensis mors.

§. 32. Bremensium pontifex Albero quid gesserit domi forisque, satis metropolis Cranzii indicat: hunc autorem legito. Hic Bremensis cum Rodolpho majore Ditmarso inimicitias aluit; contra quem Friderico Stadiensi tulit opem: porro Ditmarsiam, Holsatiam, Stormariam peragravit. Hæ regiones Nordalbingicæ nominantur & Transalbianæ Stormariæ, ut etiam antea diximus. Vocabulum Stora amnis dedit. Separatur a Saxonia inferiore, (ubi tum temporis septemviratus erat,) Bila fluvio. Hujus regionis partes sunt, Crempemarsia sic ab oppido arte naturaque munito Crempio dicta, & Vilstermarsia, cui Vilsi Sclavonica gens nomen reliquere. Est autem Stormariæ metropolis Hamburgum. Proxima Stormariæ est Ditmarsia versus septentrionalem plagam, quæ, quemadmodum Stormaria, a Saxonia dividitur Albi fluvio. Huic regioni, de qua est præcipuum argumentum libri, subdita est parva insula Busa nomine, omnium rerum abundantia celebris: versus eorum est insula alia quinque aut plus distans parasangis, terra sancta appellata, nostro verum sono Hilgelandia. Proxima Ditmarsiæ plagam orientem versus est Holsatia, cujus olim emporium & caput novum monasterium oppidum, nunc vero Chilonium & Rendesburgum, quod oppidum ad Eidoram est totius Holsatiæ propugnaculum. Termini hujus provinciæ sunt Eidora amnis, qui variis ambagibus oceano Britannico miscetur, & sinus Baltici pelagi Solthovius, atque fluvius Leventius, qui infra Chilonium separat Holsatiam a ducatu Slesvicensi. Præterea, ut calamum reducamus, Albero pontifex antistitem designavit Vicelinum, virum, cui vera laude probitatis, diligentiæ & religionis, neminem antepono; hunc quoque in Sclavoniam misit: ad hæc Bremensis iste una cum Henrico Leone, & Alberto Urso bello sacro contra Sclavos præfuit. Erat autem tum Sclavorum regulus Nicolotus post fratrem Præbislaum, homo impius & Adolpho secundo Holsatiæ principi inimicus. Nam cum ei bello sacro presso ab Henrico Leone & pontifice atque Danorum regibus Adolphus Holsatus denegasset opem, indignatus Vagriam populabundus invasit, oppidumque novum Lubecam incendit: sed hic tyrannus crudelitatis & perversæ religionis pœnas dedit; nam a Leone septemviro prælio devictus multis vulneribus defossus interiit. Huic Nicoloto apud Sclavos filii Vertislaus & Præmislaus successere; contra quos bellum sacrum de integro per Henricum Leonem est resumptum. Hæc digrediens dixi. Albero confectus ætate & curis tandem diem suum obiit; post cujus fatum in pontificatum Bremensem homines religiosi Hardvicum præpositum subrogarunt: ita Ditmarsia ad verum hæredem iterum rediit. Iste Hardvicus, ut ante de eo diximus satis, fuit homo plurimum autoritate, doctrina & vitæ castimonia valens: huc accessit familiæ splendor; nam ut annotatum a nobis est, §. 18. 20. 24. principum Soltvedelensium & Ditmarsorum prosapia progenitus erat. Hunc virum integrum Henricus Leo septemvir ob nimium fastum tumidus & imperii amplificandi fame laborans odio ingenti est persequutus: nam Stadiensem principatum ei ademit & Ditmarsorum dominum se est professus.

Nordalbingia & Transalbingia.

Hamburgum metropolis Stormariæ.

Buza insula describitur.

Holsatia.

Chilonium & Rendesburgum.

Eidora fl.

Solthovius.

Vicelinus ab Alberone in Sclavoniam mittitur vere doctrinæ propagandæ causa.

Bellum Sclavicum.

Nicoloti filii.

Alberonis mors, cujus successor Hardvicus.

§. 33. Henricus Leo, qui omnem Saxoniam inferiorem & superiorem, item Westphaliam, Frisiam & Sclavoniam tenuit, sibi etiam Ditmarsiam vendicavit & pontificis Bremensium Hardvici principatus. Hic cuidam militari homini Ditmarsos subdidit; iste autem princeps ab Historicis Reinaldus appellatur nomine. Dum hæc in Saxonia gerun-

Sub Henrico Leone & qui ab eo delegatus, Reinaldo.

Bellum Danicum post

mortem Erici Lam inter Canutum & Suenonem.

geruntur, interim in Dania ingens lacrimabile bellum est natum; nam defuncto Erico Lam rege, Sielandici proceres Suenonem Erici a Plogo occisi filium regem salutarunt, contra quem Canutum Magno patre avoque Nicolao progenitum Cimbri sequuti sunt. Hunc Canutum auxiliis juvit Adolphus secundus Holsatiæ, Stormariæ & Vagriæ princeps; propterea supra modum indignatus Sueno ultionem cogitans Etheletum hominem impigrum equestris ordinis e Ditmarsia regione oriundum contra Adolphum II. cum exercitu misit. Iste Ditmarsus ad Holsatorum principis perniciem totam Vagriam ferro & flamma pervastavit, ex agris prædas egit, oppida demolitus est, multos mortales captos & pecora abduxit. Hic Ethelerus Ditmarsici generis, regis Suenonis erat copiarum Dux & castris devotus.

Ethelerus Ditmarsus partes Suenonis sequitur.

Henricus Leo bellum contra Sclavos innovat.

§. 34. Henricus Leo inter alia, quæ gessit, bellum etiam de integro in rebelles Sclavos resumpsit. Etenim Verteslaus in custodia apud septemvirum habitus fratrem ad rebellionem literis hortabatur; propterea Leo ei Vertislao vitam laqueo eripuit, & fratri, qui rebellionem fecerat, Præmislao bellum fecit. In hoc bello Waldemarus Magnus Danorum rex fuit victor Rugianorum, qui occiso per Thelevum, Suenonis tyranni dolo, Canuto, quem Cimbri regem, ut est memoratum, dixerant, ipsoque tyranno ab ipso, prælio sublato, rerum apud populares potiebatur. Hic Waldemarus Canuti viri sancti & Slesvicensis ducis, atque Obotritorum reguli, (ut supra annotavimus,) filius erat. In hoc bello apud Henricum Leonem stipendia fecere Adolphus Holsatiæ & Reinhaldus Ditmarsiæ principes, quem in antecedente capitulo Ditmarsiæ dominum fuisse ab Henrico constitutum retulimus: porro etiam Henricus Leo septemvir abbati divæ Mariæ virginis & matris ad Stadium in Ditmarsia prædia cessit, cujus exitum postea recensebimus.

Waldemarus rex Daniæ in eo vincit.

Cui Adolphus & Reinaldus militarunt. v. §. 35.

Henricus Leo Abbati Stadensi in Ditmarsia prædia concedit.

Adolphus II. & Reinhaldus apud Deminum cadunt.

§. 35. Adolphus II. Holsatus & Reinhaldus Ditmarsorum princeps sua præsentia & militum manu Henrico Leoni contra Sclavos tulere auxilia, sed infeliciter: nam ad Demini oppidi Sclavonici obsidionem ambo, & Adolphus & Reinhaldus, irruptione hostium oppressi vitam posuere; cadaver occisi Adolphi delatum est ad Mindam oppidum Vestphaliæ ibique tumulatum. Huic filius erat Adolphus tertius, qui ob ætatem impuberem patri quidem successit; sed ei tutores dati sunt Bruno & Marquartus & deinde Henricus Orelius, (*a*) princeps Thuringia ortus, qui Holsatiam, Stormariam & Vagriam aliquot annis rexit, atque Adolphi III. pueri matrem & Adolphi II. uxorem viduam Machtildem in thalamum illustrem duxit, e qua Adalbertum filium procreavit. Iste Orelius vir castrensis erat & viris religioni Christianæ devotis admodum durus. Reinhaldo vero interfecto a Sclavis, Hardvicus pontifex sibi Ditmarsiam vendicavit, nec diu deinde vitam egit, satis a Leone septemviro vexatus.

Adolphus III. patris successor.

Adalbertus Orlamundanus.

Hardvicus sibi Ditmarsiam vendicat, sed obit.

Balduinus Archiepiscopus Bremens. designatur ab Henrico Leone An. 1178.

§. 36. Post Hardvicum Ditmarsiæ hæredem defunctum, apud Bremenses inter sacerdotes de eligendo pontifice suspensos discordia exorta est: alii enim crearunt Sigfridum, Alberti Ursi filium; alii Otbertum designarunt pontificem: sed has controversias Gunzelianus Suerinensis adductis cohortibus ad præsidium urbis Bremæ adauxit. His vero designatis Sifrido & Oberto pontificibus ademptum est munus, & pontificalis infula ab Henrico Leone septemviro Balduino cuidam viro optimo est tradita. Hujus Balduini pontificis Bremensium res gestas luculente describit Cranzius. Hic ecclesiastici officii in Ditmarsos jus habuit, præsertim quod Hardvici vita defuncti successor fuit.

Balduini Jurisdictio ecclesiastica in Ditmarsia.

§. 37. Post Henricum Orelium Thuringum Adolphus tertius hujus privignus apud Holsatos successit, homo impiger, nimius animi & ad manum paratus. Hic Henrico Leoni contra inimicos militavit. Nunc revertendum est, unde digressio est facta. Postquam aliquantisper pontificatui præfuisset summa cum laude Balduinus, senectute & morbo confectus diem obiit suum. Deinde sacerdotes Bartholdum subrogarunt; mox eo repudiato pontificem dixere Sifridum Ursi filium, cui ante repudium misere. Ita Sifridus Brandenburgensis decoratus Bremensium ecclesiastico munere insignis evasit. Iste quædam fecit, quæ ei a Cranzio dantur vitio.

Adolphus III. Henrici Orlamundani privignus.

Balduinus obiit & ei succedit Sifridus Ursi filius.

Henricus Leo ab Imperatore proscriptus.

§. 38. Henricus Leo septemvir cum imperatoris augusti detrectasset edictum, ab adversariis crimine læsæ majest. tis accusatus, tandem ab imperatore augusto Friderico Barbarossa ob contumaciam est proscriptus, ideo quod se suosque contra hostes defenderet. Exercitum vero comparavit, & auxilia evocavit ex omnibus provinciis ei obnoxiis; adfuere Adolphus III. Holsatiæ & Gunzelinus Suerini principes & alii cum copiis non spernendis, quibus sæpe adversarios fudit, sæpe in pedes conjecit, sæpe etiam delevit. Sed nescio quo furore Adolphum Holsatum odio atque jure prosequutus sit; nam apud illum rebellionis a Gunzelino & aliis frivole accusatum Adolphum III. jussit ire in exilium, & præfectos, ut illius proscripti provincias Holsatiam, Stormariam & Vagriam occuparent, misit. Ita infelix Adolphus patria pulsus pro beneficio damnum tulit. Audiens imperator Fridericus Henricum Leonem neque hostibus cedere, sed superiorem esse, & contra audentiorem ire, fortissimorum juvenum manu instructus Saxoniam e sententia proposita invasit, & iterum Henricum Leonem ad exilium damnavit, atque Bernhardum Anhaltinum Sifridi, (cujus supra est mentio,) Bremensium pontificis fratrem Saxoniæ ducem & septemvirum dixit, deinde Lubecam obsidione cinxit, qua deditione capta civibus privilegia dedit, atque ibi Adolphum Daslanum præfectum constituit. Erat autem tum Stadii Henricus Leo, qui cum sententiam pro-

Adolphus III. ab Henrico Leone proscriptus.

Fridericus Imp. Henric. Leonem in exilium mittit.

(*a*) Henricus Orlamundanus.

Henricus Leo veniam petens ab Imp. recipitur.

proſcriptionis & adventum Friderici Barbaroſſæ imperatoris audiviſſet, primum miſſis legatis ſcelerum veniam & bellum deprecatus eſt, deinde omni dignitate exutus navigio ad ſocerum in Britanniam abiit exul.

Fridericus Imp. Adolpho III. terras ſuas reddit.

Bernhardus Saxoniæ Dux & Elector.

§. 39. Divus Fridericus Barbaroſſa imperator auguſtus dein patria expulſo Adolpho III. amiſſas provincias Holſatiam, Stormariam & Vagriam reddit; hic vix reſtitutus cum Bernhardo Anhaltino novo Saxoniæ duce ſeptemviro inimicitias ſuſcepit. Iſtius Bernhardi proſapia uſque ad Sigmundi tempora electoratum obtinuit, & ſedem hujus honoris Vitebergæ, quod eſt ad Albim ſuperioris Saxoniæ oppidum, poſuit.

Henricus aſper patris in imperio conſors Ao. 1190.

§. 40. Cæſar Fridericus, ne ſolus imperii curam gereret, ſibi filium Henricum aſperum officii collegam fecit. Nec longo poſt temporis intervallo iter in Palæſtinam ſuſcepit, ut inde Turcarum & Saracenorum conatus reprimeret. Hujus profectionis inter alios principes viros ſocium imperatori ſe Adolphus III. præbuit, ſed is priusquam patria diſcederet, Holſatiæ, Stormariæ & Vagriæ curam Adolpho Daslano Lubecenſium præfecto commiſit. Interea Sifridus Bernhardi per Saxoniam ſeptemviri frater Bremenſium pontifex mortem cum vita commutavit; propterea viri religione devoti Hardvicum, qui nuper Henrico Leoni ab epiſtolis fuerat, pontificem crearunt. Is fuit homo ſuperbia inſigni & ingratitudine vituperandus: hic enim Ditmarſiam in ſuam poteſtatem redigere eſt conatus; ſed cum hic hujus gentis incidit nomen, exitum abbatis ad Stadium Deiparæ virginis, (cujus ſupra eſt mentio,) referre operæ pretium eſt. Hic abbas, ut exigeret ſua nomina, in Ditmarſiam eſt profectus, ſed plebs libertati aſſueta debitum pendere recuſavit; ideo ipſum virum religioni Chriſtianæ deditum, ne poſthac illis moleſtias daret, ferro ſuſtulerunt. O facinus fœdum! nec in hac nequiſſimorum hominum colluvie perſonarum aut dignitatis reſpectus eſt ullus.

Adolphus de Daſſel curam gerit regiminis Holſ.

Hardvicus II. ſuccedit Sifrido & Ditmarſiam in ſuam poteſtatem redigere eſt conatus.

Abbas Stadenſis a Ditmarſis interficitur.

Henricus Leo abſente Imperatore provincias repetit.

§. 41. In abſentia Adolphi Holſatorum principis cum imperatore Friderico Henricus Leo ad repetendum ſuum in Saxoniam rediit, & ex omnibus provinciis, quas nuper habuerat, tantum agrum Brunſvicenſem & Luneburgenſem recepit; deinde Bardevicum delevit, & Holſatorum precibus vocatus in Stormariam & Adolphi III. ditionem venit, Lubecam occupavit, pulſo inde Adolpho Daslone, cui omnes hæ provinciæ commiſſæ erant. Interim poſt lacrimabile Friderici imperatoris auguſti fatum in patriam e terra Judæa rediit Adolphus III. Henricum Leonem omni ſua ditione expulit, & Daslanum in ſuum reſtituit, deinde agrum Stadienſem invaſit, obtinuit; ſed ideo a pontifice Hardvico anathematis fulmine percuſſus Bremenſibus hanc provinciam reddidit.

Adolphus III. Leoni provincias ſuas quas occuparat eripit.

Encomium Friderici Barbaroſſæ

§. 42. Submerſo Friderico Barbaroſſa Cæſare, in quo imperatore magnitudo animi atque conſilii, fides, conſtantia, moderatio, pietas adeo excelluerunt, ut nulla virtus magno viro & optimo principe digna defuiſſe videatur, extat inſigne illius quoque apud Nicetam ſcriptorem Græcorum præconium. Succedit imperator Germanorum Henricus aſper ejus filius, qui regnum Siculum pulſis inde Normannis occupavit. Eodem fere tempore Canutus poſt morte abſumptum patrem Valdemarum magnum rebus Danicis præfuit; contra quem Scanii Suecum hominem Haraldum regem dixere, ſed is cito fuſus in patriam ſe recepit.

Canutus rex Daniæ.

Sub Adolpho III. qui provinciam ab Hardvico II. pro ſtipendio accepit.

§. 43. Hardvicus Bremenſium pontifex, ut rebelles Ditmarſos in ſuam poteſtatem redigeret & illorum amiſſam provinciam Bremenſibus reſtitueret, exercitum conſcripſit, & Adolphum III. belli ſocium dixit, cujus & Holſatorum copiis adjutus Ditmarſiam invaſit & ferre imperium coëgit atque tributum impoſuit. Deinde eorum regionem Adolpho Holſatiæ principi, quod apud eundem Hardvicum in hoc bello ſtipendium & auxilium feciſſet, compenſationis loco commiſit. Ita Adolphus Ditmarſiam obtinuit, & ideo totius Nord-Albingiæ princeps fuit opibus & potentia pollens. Sed neſcio quam ob cauſam inter Canutum Daniæ regem, cujus frater Cimbriæ ſuperioris, eodem tempore Valdemarus ſecundus dux erat, & inter ipſum lites exortæ ſint, quæ ejus opes everterunt. Fuit autem Adolphus III. Holſatus Valdemaro Sleſvicenſium antiſtiti, Canuti, (quem a Thetlevo mala arte Suenonis tyranni oppreſſum diximus,) familiaris filio; iſte antiſtes, quod inſidias regi poſuiſſet, ad vincula fuit condemnatus: interim Hardvicus præſul magnum æs alienum ob bellum geſtum & alias res conflaverat; itaque, cum ei ſolvendo non eſſet, Ditmarſiam omnem Adolpho III. Holſato oppignoravit, & fere pontifex ob æris alieni magnitudinem a cuncta ditione, & Bremenſium provinciis diſcedere eſt coactus. Ita fortuna, quæ a ſuperbia ſupplicium ſumere egregie callet, in hanc miſeriam Hardvicum redegit pro meritis. His apud noſtrates geſtis interim Henricus Leo ſenectute confectus Brunſvigæ vitam reliquit.

Diſcordia inter Canutum Daniæ regem.

Henrici Leonis mors Ao. 1190.

Ejusd. encomium.

§. 44. Erat Henricus Leo princeps omnium regulorum eo tempore magnitudine felicitatis nemini ſecundus & ſummum Germaniæ decus. Non enim eſt obſcurum, quod, qui talibus virtutibus, (quibus hic fuit inſignis,) decorati, Deum propitium habeant omnis felicitatis largitorem, & ideo infortunio cuncto inopes ſint. Nam apud hunc virum non tantum erga Deum optimum maximum pietati, (quia propagator ſinceræ religionis erat,) ſed etiam juſtitiæ reſpondebat animi magnitudo atque rei mavortiæ peritiæ gloria, quia ob res præclare ab eo geſtas Leonis cognomen invenit, quibus ornamentis ipſe præditus contra quemlibet hoſtem proſpero victoriæ calore utebatur. Sed qui tali ſorte fruuntur, potentes evadunt, atque ob potentiam tumidi pro infimorum hominum conſpectu nares criſpant. Sic quoque Henricus Leo cum omnes principes viros magnis opibus atque imperio amplo longe anteiret, eum præter hæc vitia arrogantiam & faſtum, etiam

Ejus vitia.

etiam ambitio immensa & aliorum contemtus æqualium, ut perspicue satis posteritati tradidit Spalatinus scriptor Germanicus & Saxo Grammaticus Danus, invaserunt. Nam cum amplissimas regiones obtineret Bavariam, Saxoniam, & una cum Vestphalia Frisiam, cujus Ditmarsia pars est, teste Cranzio, atque Sclavoniam, tamen major contra aliorum dominatus imperandi libido ejus animum irritabat. Ita ut in Fridericum Barbarossam imperatorem augustum rebellionem moveret, & cunctos socios præ sese contemneret.

Ejus infortunium.

Cum autem his vitiis, quæ Deo mortalibusque adversa sunt, laboraret, in causa fuerunt, ut in extremas calamitates inciderit, nam fortuna parit superbiam, superbia ignominiam, & tandem patria profugus, contemtus & extorris extiterit, e quo exilio atque ex Anglia mera imperatoris gratia revocatus in amissi imperii particula consenuit.

Divisio hæreditatis Henrici Leonis inter filios.

§. 45. Post Leonis mortem filii hæreditatis partem patriam obtinuere, Otto Guelphus & Wilhelmus, qui in thalamum duxit Helenam, regum Danorum Canuti & Valdemari sororem, & Henricus, qui fuit Palatinus ad Rhenum.

Saxo Grammaticus laudatur.

Circa hæc tempora Saxo Grammaticus Danorum rerum gestarum insignis scriptor floruit, de quo hanc opinionem affero, inclytum annorum fuisse scriptorem & inde discordiarum notarium. Iste Danorum historiæ conditor fuit Absoloni & Andreæ Lundensium pontificibus familiaris & Roscildiæ præpositus, cujus monimentum in Basilica, ubi extat, a Flacco, ut me fecit certiorem Johannes Longus, natione Fionius ex oppido Asceniorum & Othoniæ ludi magister, positum.

Sub Waldemaro Episcopo Slesvic.

§. 46. Nunc calamum ad Ditmarsos reducamus. Interea Ditmarsi Bremensium & Holsatorum jugum respuentes ad Valdemarum Slesvicensium antistitem accedunt, (cujus mentionem fecimus antea,) eique Ditmarsiam regionem offerunt supplices. Ita dominium, non cultum, hæc gens mutavit, quia divus Petrus apostolus & Bremæ & Slesvicæ colitur, ibique in ejus honorem fana sunt condita. Post Valdemarum, nam is ob læsæ majestatis crimen, ut dictum est, vinculis est traditus, Danis Canutoque regi deinde Ditmarsi paruere.

Canuti expeditio in Holsatiam, qui duce usus Waldemaro.

Postea rex Canutus expeditionem in Holsatos suscepit, & belli curam fratri Valdemaro Slesvicensium duci commisit. Quæ res huic genti Holsatorum, Stormariorum & Vagriorum terrorem incussit; nam singulari bellico apparatu & numero miltium Valdemarus dux rem & curam suscepit, mox trans Eidoram castris positis Holsatiam cum militum magna manu populabundus invasit, agros diripuit & oppida cepit, & Sigemontem, Plonam & alia; deinde ad Lubecam castra metatus deditione urbem obtinuit;

Hamburgum capit. Adolphum captivum venclis constringit Ao. 1186.

mox occupavit Hamburgum, ibique singularibus ceremoniis est intromissus; deinde Adolphum III. amissa patria trans Albim, Stadium versus fugam capere coëgit, quem revertentem cepit. Erant autem in ducis Valdemari exercitu Ditmarsi, qui capto Adolpho necem & insidias struxere; postea dux hominem captivum per ora civium in triumphi modum duxit & fratri regi atque Danis infelicem Adolphum ad vincula misit. Subjugatæ itaque a Danis Holsatiæ & provinciis ei obnoxiis dux Valdemarus & alii præfecti præfuerunt.

Mortuo Canuto Valdemarus Dux Slesvicensis succedit.

Post id tempus rex Canutus diem suum obiit, atque Dani ducem Valdemarum defuncti fratrem dixere regem.

Philippus Suevus Cæsar vel anti-Cæsar.

§. 47. In Germania post Henricum Asperum Cæsarem, imperator fuit Philippus Suevus frater. Contra hunc jussu Romani pontificis septemviri Bertholdo Carinthio augustum nomen tribuunt: sed ipse statim se dedit.

Otto imperator vel anti-Cæsar Waldemaro Hamburgum ademit.

Deinde imperator evasit Otto Saxo e Guelphorum familia Henrici Leonis, ut retulimus, filius, hic ingentia pro imperio occupando contra Philippum Cæsarem bella gessit. Hic quoque Hamburgum Valdemaro Danorum regi ademit; sed Holsatorum præfecti statim recepere:

Otto solus Imper. Ao. 1209.

tandem Otto sublato per insidias Cæsare Philippo, Germanicum imperium solus accepit; sed brevi post tempore a pontifice Romano excommunicatus omnem augustalem dignitatem amisit,

Fridericus II. Cæsar & Henricus filius ejus imperii consors Ao. 1213.

& Germaniæ proceres Fridericum Siculum augustum imperatorem dixere. Hic Henricum filium imperii consortem fecit, & in Germaniam misit. Fuit vero Fridericus Cæsar magna vi animi corporisque homo, in periculis intrepidus, in utraque fortuna constans, in bello acer & providus, manu pariter & consilio promptus; præterea liberalis, & innumeras callebat linguas, sæpe Romanos pontifices ei insidias ponentes devicit, victor etiam Saracenorum & aliarum nationum, Judæam armis pacavit & alias provincias.

Friderici Imp. obitus.

Quibus rebus gestis insignis Fridericus tandem arte Romanorum mala periit, homo incomparabilis. Nunc ad propositum redeo.

Waldemarus Rex Dan. Nordalbingiam Alberto Orlamundano committit.

§. 48. Defuncto, ut diximus, Canuto, frater antea Slesvicensium Dux Valdemarus regnum Danorum adiit. Is Adolphum III. Holsatum custodia emissum in exilium misit, qui dato regi sacramento in Saxoniam Scumburgum adiit, ut ibi posthac vitam degeret quietam. Deinde Valdemarus rex Holsatiæ provincias Adalberto Henrici Orelii filio & Adolphi patria profugi fratri uterino tradidit;

Waldemarus præsul Slesv. in exilium mittitur.

deinde Danus antistitem Slesvicensium Valdemarum precibus Andreæ Lundensis vinculis liberatum ad exilium æternum damnavit, ejusque bona proscripsit.

Hardvicus Brem. Epis. moritur & succedit Waldemarus, sed eo deposito Gerhardus eligitur Ao. 1220.

Interea Hardvicus Bremensium pontifex naturæ satisfecit; post quem hunc Valdemarum Slesvicensem designarunt Bremenses, sed mente mutata sacerdotes regisque Danorum cognito consilio pontificatum Valdemaro abstulere, & Gerhardo Danorum auxiliis freto sedem sacram dedere. Ita Gerhardus Osnabrugensis contra Valdemarum pontifex Bremensium evasit.

Ao. 1211.

Cujus tempore sidus crinitum luxit. Nunc ad Fridericum Imperatorem redeo.

§. 49. Fridericus Siculus devicto Othone Guelpho imperiali dignitate potitus est. Hic filium Henricum in Germaniam misit augustique nomen dedit. Hic Henricus, Bardevicum

cum venit, ut captum regem Valdemarum a Sclavis principibus in integrum precibus aut minis restitueret. Hunc quoque regem Danorum ut liberaret vinculis, Holsatorum princeps Adalbertus in Sclavos arma indicit; sed infeliciter: nam in prælio fortiter pro patroni liberatione pugnans ab Henrico Suerinensi Sclavisque captus eadem, quæ rex tulerat, vincula ferre coactus est. Custodia quidem evasit rex Daniæ, ejusque beneficiarius Adalbertus, sed gravioribus conditionibus; nam tota fere Holsatia est exutus. Defecit quoque hæc gens a Danis & inter alias civitates Lubeca. Ita omnes provincias in Nordalbingia Adalbertus amisit. Postea Holsati pulso rege Valdemaro libertati recuperandæ operam dedere.

Albertus regis liberandi causa bellum Sclavis movet, capitur.

Holsati a Danis liberari cupiunt.

§. 50. Interim Holsati pulso Adalberto Adolphum III., qui Scumburgi erat, adeunt, & ut patriam Danis eriperet, orant: sed cum is propter datam regi Valdemaro fidem illorum precibus auxilium denegasset, consilio & opera feminæ Diestiæ, ejus filium Adolphum hujus nominis quartum, & qui ob res bene gestas Magni cognomen arripuit, clam in Holsatiam ducunt & educant. Ita Adolphus Magnus, ætate adhuc puer, Holsatiæ princeps evasit. Deinde tumultus exortus est, in quo Danorum præfecti trucidantur, & prælium editum, in quo Holsati victores discedunt. Post hæc Ditmarsi, qui Danico adhuc obnoxii erant imperio, missis internunciis transfugium Holsatis pollicentur. Urbs Lubeca quoque rebellionem movit & Danicum jugum sublatis præsidiis demolitaque munitione excussit.

Adolphus IV. in Holsatiam revocatur.

Ditmarsi se Danico imperio subtrahere conantur.

§. 51. Defuncto Gerhardo Osnabrugensi Bremenses iterum Valdemaro Slesvicensi pontificatum detulere; sed eo mox expulso ab æmulis & anathematis fulmine percusso Gerhardus ortus ex inclita Lippiorum familia infulam adeptus est pontificalem. Hic erat vir acer & felix. Ecclesiæ præfuit circiter 40. annos an. 1260.

Gerhardo succedit Gerhardus Lippiacus.

§. 52. Nunc huic libro fere CC. annos complectenti finem imponemus, in quo Ditmarsorum principum series post Sifridum minorem, cujus nomen est primo in libro, annotata est; quorum illustrium catalogus iste est. Lotharius qui & Udo major Sifridi minoris filius; cui successit Udo minor, qui quoque Lotharius dictus est, fuit Soltvedelensium marchio, & Ditmarsiæ provinciam a Bremensi accepit. Huic proximus Ludolphus primus Idæ maritus, deinde Dedo secundus, quo sublato a Ditmarsis subditis postea eam regionem Ethelerus Candidus Idæ tertius maritus adeptus est, cui sublato Idæ filius Egbertus & Egberti victor Udo tertius Soltvedelensis successere; hunc filius Henricus Longus & alter Rudolphus major, defuncto fratre, sequuti sunt. Post occisum vero Rudolphum majorem a Ditmarsis, filius major natu Rudolphus principatum invasit; quo etiam sublato a popularibus Albero Bremensium pontifex ex pactis cum Hardvico Ditmarso factis Ditmarsicam provinciam administravit; deinde verus hæres Hardvicus pontifex; porro Henricus Leo Saxonum Dux septemvir rerum apud hanc nationem est potitus, qui cuidam impigro viro hunc dominatum dedit Reinaldo nomine. Post Hardvici Ditmarsi pontificis mortem jus sibi per Ditmarsiam successores Bremenses vendicarunt. Ideo Hardvicus secundus Bremensium, rebelles prælio invasit, & Adolphi III. Holsati auxiliis Ditmarsiam occupavit, & eidem commisit Adolpho; postea Holsatorum & Bremensium jugum excussere Ditmarsi, & se Valdemaro Slesvicensi Danorumque regibus Canuto & Valdemaro subdidere, a quibus quomodo sint digressi, sequens liber indicabit. Nunc seriem Bremensium pontificum ponemus; quorum primus Humbertus Limari Hamburgensium pontificis ultimi successor, post quem Fridericus, Adalbero, Hardvicus Ditmarsus, Balduinus, Sigfridus Brandeburgensis, Hardvicus secundus Leonis scriba, Gerhardus Osnabrugensis, Valdemarus Slesvicensis, quo repudiato Gerhardus Lippius; de quo in sequenti.

LIBER TERTIUS.

§. 1. Bellum inter Danos & Lubecenses gestum expediam, in quo Ditmarsorum perfidiam nostrates experti sunt. Lubecenses tributo pensitando & omnibus faciundis pressi ad rebellionem animum appulere, itaque nacta occasione munitionem demoliti Danorum præsidium urbe expulere; mox quid esset perpetratum ab illis Fridericum imperatorem augustum certiorem faciunt & ab eo opem flagitant. Rex Danorum Valdemarus, rebellionem Lubecensium cum cognovisset, supra modum indignatus ejus imperio obnoxios ad arma vocat & ingentibus copiis militum instructus versus Holsatiam iter ingreditur. Adfuerunt jussu regis auxilium Danis ferentes Ditmarsi cohortibus phalangariis, sed ob pedum instabilitatem exsecrandi: Holsati interim cognito Danorum adventu una cum Lubecensibus sociis induunt arma, & imperatoris decreto e vicinia poscunt opem. Itaque, ut subsidium Lubecensibus faceret, accessit Gerhardus Bremensium pontifex; adfuerunt etiam Albertus inter Saxones septemvir, Adolphus Magnus homo juvenis & Holsatiæ, Stormariæ & Vagriæ princeps, item ejus pater Adolphus tertius, præterea Sclavorum principes & alii, Lubecensium cohortibus præerat Alexander Soltwedelensis homo impiger & bello assuetus. His copiis freta urbs in campum eduxit exercitus. Otto autem Guelphus Wilhelmi filius, qui deinde Brunsvicensis & Luneburgensis primus dux evasit, ne Danis contra tot illustres viros & legiones Lubecensium deesset, ad regem Valdemarum, cujus e sorore erat nepos, adiit secum ducens fortissimorum ju-

Belli inter Danos & Lubecenses causa.

venum

venum manus. Post hæc Ditmarsi, qui in castris Danorum militabant, missis cericæis Holsatis & Lubecensibus transitum ad illos & a rege fugam promittunt.

Conflictus Waldemari cum Ditmarsis.

§. 2. Cæterum Waldemarus Danus tum Ditmarsorum & suorum, tum Ottonis Saxonis e sorore Helena nepotis copiis fretus per Holsatiam hostibus obviam vadit; nec hostes Lubecenses & Holsati ejus præsentia territi, etiam ei occurrunt de Ditmarsorum perfidia non ignari, neque pugnam detrectant, itaque prolatis aquilis, impetuque facto fortiter dimicatum, diuque prælium stetit varium, tandem victoria Holsatis cessit, nam Ditmarsi relictis sociis transgressi, quasi a tergo hostes invasuri; transfugium faciunt ad Holsatos & se hostibus adjungunt contra socios Danos, quibuscum arma perfida in Valdemarum regem Ottonemque Guelphum Saxonem vertunt, qua perfidia Dani subacti in pedes se conjiciunt. Evasit quidem fuga rex Valdemarus, sed inter alios præstantes viros Otto Guelphus captus est: ita Lubecenses, Holsatorum princeps Adolphus Magnus & pater ejus Adolphus Scumburgius, Gerhardus Bremensium pontifex, Albertus Saxo septemvir & Sclavonici principes de Danis victores evasere. Otto Guelphus vero pro custodiæ emissione titulum ducis Saxoniæ deponere coactus est, & postea ab imperatore Friderico Siculo, Brunsvicensium & Luneburgensium dux est appellatus; cujus posteritas ad hunc usque diem summa cum laude fortitudinis per Saxoniam inferiorem imperat. Locum autem prælii, in quo inter Danos & Lubecenses est pugnatum, scriptores *Bornhovede* appellant; at Sarcerius campum vocat *Miricanum*. (*a*)

Otto Luneb. & Brunsv. Dux.

Ditmarsi Giselberto Archiep. Brem. se subjiciunt.

§. 3. Hoc perjurio Ditmarsi Danicum excussere jugum & libertatem antiquam recuperarunt; nec post id tempus principes peculiares habuere, nisi titulotenus Bremensium pontifices & vice magistratus XLVIII. viros. Post amissam Ditmarsiam rex Valdemarus multa fecit, & inter alia cum Adolpho Magno Holsatiæ & Stormariæ & Vagriæ principe perpetuum fœdus percussit, ejusque terrestribus auxiliis Lubecam urbem mari de integro expugnavit. Cæterum Danus filium regni consortem designavit Valdemarum III., qui adolescens sagitta de improviso percussus ante patrem Valdemarum periit; hujus post interitum senex rex vitam obiit, & filius alter Ericus Danicum suscepit sceptrum. Nunc obiter attingam res Adolphi Magni gestas.

An. 1226.

Adolphi IV. res gestæ & vita monastica.

§. 4. Adolphus, qui ob res martias Magni cognomen accepit, cum adhuc puer recepisset, devictis Danis, patriam hæreditatem, domi militiæque multa & egregia peregit facinora, & præter alia cum Valdemaro Dano antea inimico amicitiam & fœdus iniit, & Livoniam adiit militatum, atque religionis opinione ductus Romam petiit; tandem tædio hujus molestæ vitæ precibus & sacris rebus se devovit, & religiosum sumpsit habitum ac liberorum suorum Johannis & Gerhardi, qui literis operam Lutetiæ Parisiorum dabant, superioris Valdemari demortui Danorum regis filio Abelo Slesvicensium regulo commisit tutelam & ad adolescentulorum ætatem omnes eidem Holsatorum provincias commendavit. Præterea Adolphus Hamburgi mysteriis divinis initiatus, cucullatis divi Francisci asseclis Chilonii cœnobium condidit, ubi cum iis vitam satis asperam & a priore alienam egit & deposuit. Hujus demortui monumentum visitur vile & tali clarissimo viro indignum Kilonii in templo Franciscanorum seu Minoritarum, alias Closter Kirche.

Abel tutelam filior. Abbatis deponit.

§. 5. Abel autem Slesvicensis Adolphi, qui (ut dictum est) divi Francisci disciplinam professus fuit, filius Johanni & Gerhardo e Gallia reversis, paternam ditionem affinitatis consanguineæ non immemor reddidit. Atque ita post Abelum Johannes & Gerhardus Vagria, Holsatia & Stormaria patris provinciis decorati principes illustres evasere. Hi ut Abelo affini parem gratiam referrent, ei contra fratrem Ericum Danorum regem auxilia tulerunt, quibus operis fretus Abel regem fratrem nihil mali suspicantem cepit. Ita Ericus a fratre captus gladio feritur, & per Lagonem hominem inimicum in Sliam lacum truncus regius projicitur. Postquam cædem Abel parricida Holsatorum principum ope Danicum regnum invasit; sed ista successio ei male cessit: nam Silandia ab Henrico Mildorpio equestris dignitatis viro expellitur, & tandem a Frisiis, contra quos arma sumpserat, ut sui exilii autores & miseriæ, circumventus, vita privatur pro scelerum suorum talione. Sunt autem Frisii hi Abeli victores & Erici regis cædis ultores pars Danici imperii, quorum provinciæ sunt Eiderstadia, Strandia, Syltia, Hilgelandia, Vindingardia, Forda & Halingia, atque aliæ insulæ Risimoriæ. Risimoria est provincia ad septentrionem & ad oceanum Britannicum in Cimbria superiore, cujus caput est Tundera; Eiderstadia vero Ditmarsiæ a meridie est proxima, a qua Eidora amnis separat, estque Chersonesus. Strandia autem & Siltia sunt insulæ inter se vicinæ, quarum hæc propior polo septentrionario, illa Ditmarsiæ. Versus meridiem & occasum Hilgelandia jacet insula, cujus sæpe mentionem fecimus, jam fere undis marinis submersa est. Hæc Frisia ad alterius Frisiæ distinctionem vocitatur minor & Danica, cujus nationis loquelam cum antiquis Anglorum scriptis convenire mihi, Adamus Trazigerus Holsatorum illustris scrinii magister retulit, & ideo

Abel assines contra Ericum suppetias ferunt. Ericus rex interimitur.

Abel fit rex Daniæ, sed ab Henrico Meldorpio regno pellitur.

Abelis regis mors.

Frisii populi.

Risimoria.

Eiderstadia.

Strandia & Siltia.

Hilgelandia.

Frisia minor s. Danica.

Angli ab Anglis Slesvicens.

(*a*) Utrumque unum idemq; est; nam campus Bornehovedensis miricis consitus est diciturque inde Segeberger und Bornhöveder Heyde. Et occurrit vox *Merica* sæpiuscule in diplomatibus. Ita in *Conventione fratrum de Rabenaw de a.* 1436. *& in Venditionis charta a.* 1507, mentio fit *Merica apum*, der Zeidel Heyde, quæ sylva est, in qua aluntur apes. Pariter *in diplomate Ottonum Marchionum de a.* 1285. quo metæ civitatis Finsterwaldensis definiuntur, occurrit *Merica de Byrkenbrücke. ROTHIUS de antiquiss. diplomate Ottonis IV. Stadensibus irrogato a.* 1209. *p.* 14.

fibus descendunt. Trazigerus. Ditmarsi an cædi Abelis interfuerint. ideo hanc gentem Anglis dedisse originem existimavit. Ab his Frisiis Abel rex Danorum est trucidatus. Mea autem est opinio Ditmarsos huic prælio contra Danos interfuisse & Frisiis subsidium adversus hostem invictum detulisse, tum propter vicinitatem, tum fœdera atque gentis utriusque morum & regionis similitudinem. Nunc calamum ad Holsatos duco.

Divisio hæreditatis ab Adolpho IV. relictæ. §. 6. Johannes & Gerhardus paterna potiti ditione hæreditatem patris Adolphi Franciscani inter se divisere: Gerhardus Holsatiam & Stormariam accepit; Johannes vero Vagriam & Chilonium oppidum retinuit. *Wagriæ descriptio.* Est autem Vagria inter Suentinum & Swalam amnes regio, in qua Sigemons, Lubeca & alia oppida sunt. Dividitur ista tellus in Lubecensem, in regionem Brannesiam, in qua oppidum Stargardia, quæ & Oldenburgum dicitur, & in Probastiam, quæ est pars Holsatiæ. *Probastia vulgo Probstey. Bellum inter fratres ob inæqualem divisionem.* Hi fratres ob inæqualem divisionem adversi arma in sese induere; sed res ad pacem venit, & sopita est fraterna discordia optimorum consilio. Genuit autem Gerhardus Holsatiæ & Stormariæ princeps Gerhardum, *Gerhardi filii.* cognomento cœcum, & Henricum hominem strenuum. *Johannis filii.* Johannes autem Vagriæ & Chilonii princeps procreavit Johannem II. cognomine Coclitem, & Albertum, qui Hamburgi præpositum egit, atque Adolphum, qui se Pomeraniæ regulum jactavit. Nunc ad Fridericum Siculum imperatorem revertendum arbitror.

Conradus Imperat. An. 1250. §. 7. Divus Fridericus post Henricum, qui propter rebellionem in vincula conjectus a patre fuerat, Conradum alterum filium imperii consortem fecit, & augustali vocabulo decoratum in Germaniam misit. Sed Germanorum proceres, Romani pontificis maximi instinctu & odio, hunc Conradum una cum patre imperatore proscriptum repudiarunt, *Henricus anti-Cæsar.* & Henricum Thuringium principem augustum salutarunt, qui contra Conradum pugnans juxta oppidum Sueviæ Ulmam sagitta percussus interiit; quo occiso Germani *Wilhelmus Batavus anti-Cæsar An. 1254.* imperium Wilhelmo principi Batavorum dedere contra Conradum & patrem divum Fridericum Siculum. Iste in thorum regium duxit Ottonis Guelphi Brunsvicensium ducis filiam, de quo antea, sororem Johannis principis Luneburgensium, & Alberti Magni familiæ Brunsvicensium conditoris. Hunc Wilhelmum Cæsarem nihil memorabile gessisse omnes scribunt; *Conradus imperat. veneno tollitur.* interea Conradus augustus veneno dato periit tali exitu indignus; qui omnino patri Friderico, quem Manfredus nothus filius sustulit fomento, similis. Post *Wilhelmus solus sed a Frisiis interficitur.* hæc solus imperium tenuit Wilhelmus, quem pugnantem Frisii interfecere. *Frisii majores etiam Catti dicuntur.* Hi Frisii majores ob alterius nominis differentiam vocitantur, & Catti, quorum metropolis est Gröningia. Ita fere uno tempore Abelum Danum minores, majores imperatorem Wilhelmum edita strage Frisii sustulerunt. Post oc- *Interregnum in Germania An. 1257.* cisum Wilhelmum Batavum per Germaniam interregnum fuit, & ad declarandum imperatorem principum studia diversa; nam alii Ricardum Britannum Cornubiæ principem, alii Alphonsum Hispanum Castiliæ regem augustos dixere; sed uterque nihil præter Cæsareum vocabulum habuere. Post horum repudium in Germania respublica plane misera & subversa, dum quisque imperii fastigium ambiret, videbatur.

§. 8. Post Abelum ad Danicum regnum magno tumultu reipublicæ pervenit, occisi *Christophorus rex Daniæ* frater Christophorus minor natu filius; iste cum Ericum Ducatu Slesvicensi expelleret, Gerhardus Holsatus & Johannes Vagrius in *bellum gerit cum Erico Duce Slesv.* eum pro Erico Slesvicensi jam fere oppresso, Valdemari Slesvicensis filio & Abeli nepote, arma sumpserunt, & regem prælio in campo Leonis edito ceperunt. Ita Ericus in pater- *Ericus Dux restituitur.* nam Holsatorum ope restitutus est hæreditatem. Nec deinde Christophorus Rex post *Ericus Christophori filius rex Daniæ.* custodiæ emissionem diu supervixit, cui apud Danos successit filius Ericus.

§. 9. Johannes Vagrius devicto & capto *Bellum Johannis cum Lubecensibus.* rege Danorum Christophoro, vim omnem belli in Lubecenses convertit; sed dubia martis alea ulturus injuriam ab ipsis acceptam. Interea temporis Bremensium pontifex Ger- *Gerhardus Lippius moritur An. 1260.* hardus Lippius vita defungitur. Hic bello Lubecensi interfuit, in quo Ditmarsi Danis sunt facti transfugæ. Huic quorundam sacerdotum suffragiis nepos ejus etiam Gerhardus dictus ex eadem ortus Lippiorum familia successit; sed maxima pars Bremensium pontificalem apicem repudiato Gerhardo Lippio superioris (ut dixi) nepote Hildeboldo, qui & Hildebrandus dicitur, ex Brochusiorum oriundo familia dedit. Dum hæc fiunt, interim ex hac vita discedit Johannes Vagrius, *Johannes Wagriæ Dux obiit An. 1261.* cujus filius Johannes II. cognomento Cocles cum fratribus hæreditatem patriam suscepit & principatum Vagriæ.

Divisio hæreditatis Gerhardi. §. 10. Post defunctum Gerhardum Holsatiæ & Stormariæ principem Johannis Vagrii fratrem, filii ejus ditiones paternas partiti sunt, nam Henricus Holsatiam obtinuit, Gerhardus vero Cœcus Scumburgicum agrum & Stormariam sortitus est. Henricus *Principes Holsatiæ tulerunt opem Ducibus Slesvic. contra Ericum Regem Daniæ.* iste Holsatiæ princeps, Johannes Cocles & Albertus fratres Vagrii tulerunt Erico & Valdemaro germanis Erici Slesvicensis demortui filiis auxilium contra Ericum regem Daniæ; sed sine fructu & illorum commodo; nam Slesvicenses a Danis Cimbria superiori exuti regi Erico suplices tandem facti sunt.

§. 11. Bremensium interim pontifex Hilde- *Giselbertus Brem. Archipræsul An. 1273.* brandus Brochusius vitam reliquit & sedem apud Bremenses adeptus est pontificalem Giselbertus Brunchortius, ortus e gente Domicellorum. Huic Ditmarsi ob necessitatem (ut erit dicendum) obnoxii fuere. Circa hoc tempus in Germania imperium ambiit Orocacarus Bohemus, sed frustra; nam septemviri, inter quos fuit Adalbertus Saxo Alberti filius & Bernhardi Anhaltini Electoris pronepos, *Rodolphus Habspurg. Imp. An. 1273.* sceptrum augustum Rodolpho Habspurgensi tradidere. Huic se opposuere Orocarus æmulus & alii; quo devicto & occiso Austriam provinciam filio Alberto tradidit.

§. 12. Interea temporis Ericus Rex Daniæ a *Ericus Erici fil.* suis

Rex Daniæ. suis occiditur, & ejus inter tres filios natu major Ericus succedit, eique Valdemarus Slesvicensis tutor datur. Hujus matrem & interfecti regis viduam Johannes Cocles Vagriis defuncta priore conjuge, ex qua tres liberos suscepit, inter quos Adolphus fuit, in thalamum illustrem duxit, quæ ei Johannem tertium cognomine largum & Christophorum peperit. Nunc de bello Ditmarsico primo, quod Holsati gessere, dicam.

Johannes Cocles conjugem accepit Erici Regis viduam.

Henricus Comes Hols. Ditmars. subjugare intendit Ao. 1289.

§. 13. Henricus Holsatiæ princeps, de quo antea, imperii avidus, Ditmarsiam Holsatis obnoxiam jure arbitratus; nam Holsatorum principes per eam regionem opinione quadam sibi vendicarunt jurisdictionem titulotenus. Itaque hac sententia ductus Henricus, missis internunciis ad XLVIII. viros, Ditmarsos rebellionis incusat, & hortatur ad Holsatorum imperium, ut servitium eorum suscipiant, quod cum gens recusasset, statim Henricus exercitum conscribit. Accedunt laturi contra Ditmarsos auxilium Gerhardus cœcus frater secum ducens Scumburgicas cohortes, Stormariorum manum egregiam, atque Johannes Cocles Branesia & Vagria pube instructus. Hanc militiam rati Ditmarsi & suorum scelerum non immemores, ad Bremensium pontificem Giselbertum accedunt, & ab eo contra Holsatos præsidium flagitant. Hic eorum precibus motus iter suscipit, periculum non recusans, plebemque bellis rudem instruit, atque non minoribus præsidiis, quam omni armorum genere munit, deinde Giselbertus missis ad Holsatos nunciis pacem molitur.

Sed auxilio Giselberti freti conatus ejus impediunt.

Henricus fugit occasione leporis excitati.

§. 14. Henricus interim Holsatus fratris Gerhardi cœci & patruelis Johannis Coclitis copiis fretus ulturus Ditmarsorum incursiones & scelera regionem hostilem invadit. Sed ecce tibi lepus e vicinis dumis exercitui obviam currit, quo animalculo viso, qui in acie erant, læti extemplo clamorem excitant venaticum, quo ad aures hominum perlato, qui aciem claudebant, inter quos equestris ordo militabat, qui antea de fuga cum Ditmarsis fœdus inierat & bellum non clam detrectaverat, hostium adventum frivole rati, mox se in pedes dedere, hos ceteri milites sequuti sunt. Ita totus exercitus nemine insequente fugam fœdam fecit atque victoriam hostibus Ditmarsis reliquit, qui paucos ex fuga retractos trucidarunt.

Perfidia equestris ordinis.

Henrici conjugium & liberi.

§. 15. Postea Giselbertus Bremensis hoc bellum sopivit, & Henricum Holsatum & Ditmarsos in pacis conditiones coëgit, atque neptem suam Henrico in matrimonium dedit, qui ex ea sustulit Gerhardum cognomento Magnum & Johannem fratres. Deinde Holsati principes ultionem contra equestrem ordinem meditati sunt.

Vindicta Comitum Holf. de equestris ordinis viris.

§. 16. Cum, equestris dignitatis virorum perfidia fugam exortam & de Ditmarsis victoriam amissam fuisse, Holsatorum & Stormariorum principes Gerhardus cœcus & Henricus & Vagriorum Johannes Cocles, Albertus & Adolphus fratres cognovissent, de nobilibus sumpsere supplicium, & quosdam pro meritis in exilium jure damnatos patria expulere. Itaque pars eorum in Saxoniam, pars ad Ditmarsos abiit, ubi gentem ad superioris belli injurias ulciscendas proclivem precibus adversus Holsatos principes facile irritavit. Horum exulum stimulis Ditmarsi commoti una cum fugatis gentilitiæ prosapiæ hominibus in Gerhardum cœcum ejusque fratrem Henricum & patrueles Johannem Coclitem, Albertum & Adolphum arma induere, & eorum provincias inimice invadere, oppida incendere, agros diripere, prædas agere, multos mortales trucidare atque pecora abigere. His de causis novum bellum servile inter principes atque Holsatam nobilitatem Ditmarsorum subsidiis fretam, exortum est, sed Ericus Danorum Rex, quem Lubecenses suæ urbis principem tutelarem dixerant, controversias has inter Holsatorum principes & equestrem ordinem composuit.

Nobiles Holsati Ditmarsis se associantes Comitibus inferunt arma.

Controversia hæc ab Erico rege Dani. componitur.

§. 17. Gerhardus cœcus, qui tandem Lubecæ consenuit, moriens reliquit Gerhardum III. & Adolphum filios, qui patriam hæreditatem inter sese partiti sunt; & Gerhardus III. Stormariam, Adolphus vero, a quo Scumburgica domus propagata est, Schumburgium principatum obtinuere. Ita Gerhardus III. Stormariæ princeps evasit, cui multi filii fuere, inter quos Gerhardus IV. adolescens ingenuus. Nunc redeo ad Germanos. Post defunctum Rodolphum Habspurgensem augustum Moguntini septemviri suffragio Adolphus Nassaviensis imperator dicitur, contra collegarum, qui Albertum Austriacum volebant, sententias; ideo quoque breve post imperium ei abrogatum.

Gerhardi cœci obitus Ao. 1290.

Gerhardus III. Stormariæ princeps.

Gerhardus IV.

Adolphus Nassaviensis Imp. Ao. 1292.

§. 18. Interea temporis Giselbertus Bremensium venerabilis pontifex animam posuit, homo omni industriæ, laboris, patientiæ, & animi magnitudinis laude clarus. Hic a puero Gerhardum Magnum Henrici Holsati filium eduxit liberaliter & virtutibus & bonis moribus assuefecit hominem. Huic Giselberto apud Bremenses successit pontifex Henricus Golthornius, qui non satis diu sacram sedem tenuit. Post occisum prælio Adolphum Nassaviensem victor Albertus Austriacus, Rodolphi superioris, ut dictum est, filius, rerum in Germania potitus est. Hic amicitiam coluit & æternum fœdus cum Galliarum rege Philippo pulchro percussit, in cujus aula Gerhardus Stormarius, Gerhardi III. filius, operam consiliis & scriptionibus dabat. Iste Gerhardus IV. e Gallia reversus, Lubecæ præpositum egit, & religiosum habitum sumpsit, sed fratribus vita ex ordine functis, solus superstes Gerhardus IV. deposito ecclesiastico munere & ducta uxore Stormariam paternam ditionem suscepit, ut postea dicetur.

Giselbertus obiit.

Henricus Golthornius præsul Brem.

Albertus Austriacus Imp. Ao. 1298.

Gerhardus IV. Lubecæ præpositus, sed deposito ecclesiast. munere Stormariam suscepit.

§. 19. Defuncto Henrico Golthornio pontifice religiosi homines, qui Bremæ eligendi successorem habebant potestatem, inter se suffragiis ferendis discordes modo Florentium Brunchorstium, modo Bernhardum e familia Velpionum progenitum dixere pontifices; sed Bernhardus Velpius suis viribus diffisus, & Brunchorstii dignitatis & autoritatis

tatis non ignarus, ne ecclesiæ inferret inimicitias & eminens periculum propulsaret, pontificatum abnuit, atque suffragium in se latum & mitram sacram Florentio tribuit. Ita Florentius Brunchorstius e superioris Giselberti pontificis inclita Domicellorum familia procreatus Bremensem sedem obtinuit.

Florentius Brunchorstius Præsul Bremensis.

Imperii Turcici initium.

§. 20. Interea temporis Albertus Austriacus Imperator in Germania regnavit, cujus seculo Turcæ Othomanno duce pulsis & devictis Tartaris Scythis exordium imperii in Asia posuere, quod amplificavit & stabilivit Orchanes Othomanni filius & successor. Eodem tempore rex Danorum Ericus, quem diximus fuisse tutelarem principem Lubecensium, levi ex causa indignatus, Janum, qui & Johannes dicitur, Lundensium per Scaniam pontificem dignitate ecclesiastica exutum in exilium pepulit; quam ob causam Danus a Romano diris devotus scelerum suorum pœnas dedit.

Ericus rex Johannem præsulem Lundensem in exilium mittit.

Johannes exul ad pontificatum Bremensem evehitur. Ao. 1307.

§. 21. Janus autem Lundensium pontifex exul in Italiam ad Romanum pontificem abiit, atque pro miseria & exilio suo ab eo pontificatu Bremensi decoratus est. Itaque defuncto vita Florentio Brunchorstio sacerdotes, qui Bremæ erant & eligendi facultate præditi erant, Jano seu Johanni (nam Jens Danicum vocabulum modo Johannes, modo Janus est) mitram sacram dedere. Iste Janus in Gallia diem suum obiit, ut postea dicetur. Nunc redeo ad Germanos.

Albertus Austriacus trucidatur & Henr. Lucelburgicus veneno tollitur. Ao. 1309.

§. 22. Per Germaniam imperium tenebat Cæsar Albertus Austriacus, quem fratris filius Johannes invasit & trucidavit; post cujus cædem septimo mense septemviri imperatorem augustum dixere Henricum Lucelburgicum, hominem bellicosum & Italiæ victorem, quem Florentini veneno sustulere. Hujus Imperatoris filius fuit Bohemiæ Rex, de quo postea.

Dissensio de eligendo Imperatore. Ao. 1314.

§. 23. Post sublatum veneno Henricum Lucelburgium imperatorem decimo quarto mense inter se septemviri discordes in eligendo diversa studia habuere; nam pars eorum Fridericum cognomento pulchrum Austriacum Alberti imperatoris superioris filium, pars Ludovicum Bavarum augustos imperatores dixere: inde bellum inter designatos intestinum & satis lacrimabile natum est. Favebat autem Bavaro contra Austriacum Rodolphus primus, Adalberti filius in Saxonia superiore septemvir, in quo bello Fridericus devictus imperium deposuit. Hos motus sidus crinitum indicavit.

Adolphus ab Hardvico Reventlovio interemtus.

§. 24. Anno sequenti post electos imperatores Ludovicum Bavarum & Fridericum Austriacum, ut in annalibus Holsaticis est annotatum, Adolphus, qui Sigemonte habitabat, Johannis Coclis Vagrii e priore uxore filius ob vitium stupratæ Reventlovicæ domus ab Hardvico Reventlovio occupatur ex Ditmarsia oriundo. Nam Ditmarsi post omnem recuperatam libertatem ex regione pepulerant cunctas equestris ordinis familias, e quibus fuit gens Reventlovica, quæ huic Hardvico, qui una cum proprio filio Hardvico minore Adolphum Vagrium Sigemonte clam trucidavit, natales dedit. Hujus Adolphi cædes, quas lacrimas Johanni Cocli seni excusserit, omnes scriptores indicant: sed nulla calamitas sola est; nam majorem luctum patri Johanni tulit triste fatum Christophori e regia conjuge filii, qui præcipitatus de tecto sublimi animam efflavit. Ita Johannes Cocles Vagrius senex evasit miserrimus; nam primum bellum servile & odium equestris ordinis passus est; deinde e priore conjuge filiorum rebellionem & custodiam tulit, atque Adolphi & Christophori liberorum miserrimum vidit interitum. Præter has calamitates infelix Johannes lascivia puerorum & morionis osse famulos principis petentis incuria oculum amisit; Unde ei Coclitis vel unoculi vocabulum fuit. Hic e numerosa sobole reliquit Johannem cognomento Largum, qui patri Johanni Cocliti defuncto apud Vagrios successit.

Reventlovia gens ex Ditmarsia.

Johannis Coclitis infortunium.

Christophorus Johannis lusci filius de tecto decidens moritur.

Johannes a morione inter ludendum privatur oculo.

Johannes Largus patri succedit.

Gerhardus M. a Reventlovio educatus.

§. 25. Hardvicus autem Reventlovius parricida Gerhardum Magnum, qui Henrico patri una cum fratre Johanne apud Holsatos successit, a puero eduxit ob fortunæ tenuitatem, atque eum armis assuefecit & venationibus; nam ut daret operam feris insequendis juveni Gerhardo canes ad venandum idoneos dedit. Hic, ut diximus, post Henrici patris obitum patriam hæreditatem cum fratre Johanne partitus est & sedem Rendsburgi habuit, ob cujus inopiam Hardvicus Reventlovius Adolphum Sigemonte trucidavit, atque oppidum & omnes circa agros redegit in ejus ditionem.

Johannes Largus fratris mortem vindicans bellum suscipit in Gerhardum.

§. 26. Johannes, cui liberalitas & beneficentia Largi cognomen dedit, Vagriæ princeps, fratris consanguinei Adolphi Sigemontani ulturus necem expeditionem contra Gerhardum Magnum molitus est. Eam ob causam Ditmarsorum auxilia flagitavit, & literas ad Adolphum Scumburgium Adolphi Scumburgii superioris, qui Gerhardi III. Stormarii frater erat, filium dedit; in quibus fratris Adolphi Sigemontani cædem questus est & detestatus fœdum Gerhardi Magni facinus, quod Hardvicus in ejus gratiam perpetraverat, petiitque, ut milite instructus ad vindicandum hoc scelus accederet. His precibus Adolphus permotus cum fortissimorum e sua ditione cohortibus ad Johannem Largum accessit. Ditmarsi etiam revocantes bellum Henrici Holsati, Gerhardi & Johannis patris in memoriam, misere Johanni & Vagriis opem atque incursiones promisere. Gerhardus autem Magnus & Johannes fratres Holsati, Largum & Vagrios Scumburgico milite & Ditmarsorum auxilio & promissionibus esse munitos rati, singulari celeritate hostibus obviam vadunt, collatis signis multos subvertunt, capiunt, fugant, atque fortunæ faventis calore usi Vagrios omnes in pedes conjiciunt; ita Holsatorum exercitus superior primum fortissimi viri vocabulum Gerhardo imposuit & Magni cognomen dedit. Evasit quidem Johannes Largus ex hac infelici pugna; sed Adolphus Scumburgicus, dum fuga salutem quæsivit, e latebris extractus in manus hostiles venit: sed Gerhardus & Johannes fratres con-

Ditmarsi Johanni & Vagriis opem ferunt.

Gerhardus cur cognomen Magni meruit.

Adolphus in bello capitur, sed mox liberatur.

conſanguinitatis memores accepto mediocri argenti pondere ſalvum in patriam dimiſere.

Bellum inter Gerhardum & Ditmarſ. Ao. 1317.

§. 27. Ditmarſi interim, qui fœdus cum Vagriis contra Gerhardum Magnum & Johannem fratres inierant, ne a ſociis belli promiſſi incuſarentur oblivionis, magnam Holſatiæ intulere vaſtitatem & incurſionibus, populationibus ad ſociorum tellurem uſque acceſſere, inſigni ubique petulantia uſi: nam in quodam pago cocta recens cereviſia balneas habuere & alia edidere ſcelera horrenda, fœda, exſecranda. Quorum adventu irruptionibusque cognitis ſupra modum Gerhardus Magnus ob hoſtium crudelitatem, ut decuit, indignatus ſingulari & callido ſtratagemate, (juſſit enim ſuos ſeſe ramis amputatis & frontibus virentibus ſumptis & corpus & faciem tegere & omnem ex hoſtium oculis conſpectum eripere,) una cum fratre Johanne & fortiſſimorum juvenum manu Ditmarſos prædones adortus, fuſos fugatosque trucidavit, & terga vertere coëgit omnemque eripuit prædam. Hac infelices Ditmarſi ſtrage ſubacti in patriam inopes rediere. Poſtea bellum inter Gerhardum Holſatum & Johannem Vagrium Largum compoſitum eſt; ſed Gerhardus novum bellum in Ditmarſos coxit.

Illuſtres viri in Nordalbingia Ao. 1320.

§. 28. Circa hæc tempora Gerhardus IV. princeps Stormariæ floruit, quo defuncto filius Johannes ſuſcepit ditionem & Stormariæ princeps evaſit. Ita uno tempore hos illuſtres viros Nordalbingia habuit, in Holſatia Gerhardum Magnum & Johannem fratrem, in Vagria Johannem Largum, in Stormaria Johannem Gerhardi IV. filium. *Tres Johannes uno tempore.* Pontificatus autem Bremenſis aluit Janum Lundenſem, quem Danus tutelaris princeps Lubecenſium Ericus in exilium miſit. *Johannis præſulis Brem. ſucceſſor Burchardus Grelle.* Huic Jano in Gallia defuncto in pontificatum Bremenſem ſucceſſit Burchardus e Grellarum ortus honeſta familia; de quo poſtea.

Ericus Menvit Rex Dan. obiit Ao. 1313. Ericus Sleſvic. Rex eligitur ſed Chriſtophorus regnum occupat.

§. 29. Interea temporis Ericus rex Danorum & tutelaris Lubecenſium princeps diem ſuum obiit, cujus demortui juſſu & mandatis Dani Cimbrique Ericum Sleſvicenſem regem deſignarunt, ſed Chriſtophorus regis defuncti frater auxilio Johannis Largi Vagriæ principis uterini fratris repudiato Erico Sleſvicenſi regnum avitum obtinuit. Hic Holſatiam bello concuſſit & cum Holſatorum principibus inimicitias aluit. *Ao. 1322.* Hujus regni initiis bellum Ditmarſicum ab Holſatis eſt geſtum ſecundum, quod ſuperiori majus & periculoſius fuit; de quo ſequens capitulum loquetur.

Bellum ſecundum Ditmarſicum.

§. 30. Gerhardus autem Magnus & Johannes fratres Holſatorum principes Ditmarſorum ulturi incurſiones & ſuorum ab illis editam ſtragem, bellum XLVIII. viris totique Ditmarſiæ plebi denunciaverunt; contra quos Holſati ſuarum virium non ignari a circa regionibus miſſis literis & nunciis flagitarunt auxilia, gentis Ditmarſorum perverſitatem, qui non ſolum omnem magiſtratum reſpuerent, ſed etiam de medio immenſa crudelitate tollerent, atque eorum latrocinia, quibus continenter transalbianas regiones vexarunt, queſti. *Gerhardi ſocii.* His lectis & cognitis moti illuſtres viri omnem belli laborem contra Ditmarſos libenti animo ſuſcepere Henricus Henrici Hieroſolymitani filius Megapoleus, Gerhardus Scumburgius ſuperioris Adolphi (de quo diximus, captum fuiſſe in bello inteſtino & ſociali Vagriorum) frater & alii clariſſimi inclyto ſtemmate viri XII.: arbitror huic expeditioni interfuiſſe aut miſiſſe opem Holſatis Johannem Stormariæ principem.

Expeditio Gerhardi M. in Ditmarſos.

§. 31. Hi igitur principes Gerhardus Magnus & Johannes Holſati principes & fratres, Henricus Leo Megapoleus, Gerhardus Scumburgius & fortiſſimorum manus Johannis Stormarii exercitum in hoſtilem Ditmarſorum regionem deducunt, ſine fortunæ primum inclementia; agrum enim omnem hoſtium populati, Hamerſtadiorum provinciam invadunt. *Hamerſtadia.* Eſt enim Hamerſtadia pars Ditmarſiæ, cujus indigenæ prælium non detrectantes obvios Holſatos facta impreſſione aggrediuntur, ſed devicti miſere trucidantur aut fuga evadunt. Hac victoria Holſati potiti in Suderhamios caſtra promovent. *Suderhamia.* Eſt autem Suderhamia pars Hamæ verſus meridiem, ut vocabulum ſonat. Nam Ditmarſiæ partes ſunt Hamerſtadia, Hama, Suderhamia, Marslanda & inſula Buza atque reliqua loca. Hi Suderhamii ingente ſtrage ſuperati Holſatis victoriam relinquunt & deditionem faciunt. *Gerhardus M. in Nordſtrandiam copias traducit.* Poſtea Gerhardus Magnus in Nordſtrandiam Holſaticas copias & auxilia traducit, quæ Ditmarſiæ provincia ei finem victoriæ impoſuit.

Nordſtrandenſes bellum deprecantur.

§. 32. Nordſtrandia pars eſt Ditmarſiæ verſus boream, ut nomen indicat, quam cum Holſati vaſtarent incolæ timidi & victoriæ Gerhardi Magni non ignari & popularium Hamerſtadiorum & Suderhamiorum cladis memores bellum deprecabantur & deditionem promittebant; quorum poſtulata cum principes recuſaſſent, ad arma iterum ventum eſt, omniſque belli eventus ad regionis *unicum delubrum* ſtetit, *Oldenwörden.* quod Ditmarſi tenuere loco propugnaculi ad ſui corporis defenſionem. Sed Holſati, quos delendi gentem libido invaſerat, omnem laborem ſuſcepere ad expugnandum fanum, ignemque fecere, quo tectum delubri plumbeum combuſtum fere fuit, id gens Ditmarſorum rata, ut periculum præſens & extremum propulſaret; libentius in acie cadere, quam turpiter flamma perire maluit. *Holſati a Ditmarſis vincuntur.* Itaque globo facto hoſtem invadit, ingentique impetu agit atque recentis fortunæ calore uſa multos trucidat, ceteros in fugam pellit. In qua tumultuaria pugna a Ditmarſis populo victore occiſi ſunt præter innumeram vulgi multitudinem XII. principes, paucos fuga ſervavit, inter quos Gerhardus Magnus Holſatus & Henricus Leo Megapoleus numerandi ſunt, qui incolumes ad ſuos rediere.

Cum Chriſtophoro Rege.

§. 33. Præterea Gerhardus Magnus alia bella geſſit & imprimis contra Danos. Etenim Cimbri Danorumque purpurati repudiato Chriſtophoro Erici Sleſvicenſis demortui filium

filium impuberem Waldemarum dixerant regem; cujus pueri gratia iste Gerhardus contra regem Christophorum arma sumpsit ferens Cimbris auxilium: nec audenti defuit mars; nam sæpe cum Danis conflictus semper victor extitit atque ipsum regem inimicum regno expulit. Nonnulli retulerunt eum devicta memorabili pugna Danorum acie regem Christophorum cepisse, sed alii negant. Pro isto labore atque opere Valdemaro Slesvicensi puero præstito stipendii vice e Cimbrorum agris reditus partim & oppida munimentaque partim habuit. In istis discordiis quidem & Johannes Largus Vagriæ princeps fuit, modo Danis regique Christophoro opem contra Holsatos, modo contra repudiatum regem fratrem uterinum pro Holsatis Cimbrisque ferens auxilia. Neque Vagriorum principi ejusque labori defuit præmium: nam potiti munere Femaria insula fuere. Est autem Femaria Slavis adempta provincia, quæ undique pelago Balthico cingitur, ubi mare Saxonicum, quod & Germanicum dicitur, aperiens terras Vagriorum & Holsatorum cedentia littora abigit, atque Travenam Lubecensium portum versus in arctum in istas regiones se insinuans agitur. Separatur autem a Vagria hæc insula modica freti latitudine ad occidentem solem & africum ventum, ubi in Vagria Grotenbrodicus pagus est, non procul ab oppido Hilgenhavio & vili insula Flugia Femariæ proxima occasum versus. Habet ab austro & zephyro Holsatiam & Vagriam, a septentrione & ortu solis Balticum pelagus, ubi Danorum insulæ. Regio Femaria eximie fertilis, parvis oppidis habitatur, inter quæ Gambeca orientem versus, quæ hodie Burgis dicitur a munimento, cujus parietinæ adhuc visuntur: huic oppido ad aquilonem objectum est nemus Stamberum vocatum. Lanschirchia in medio est insulæ & sancti Petri pagus in occasu. Præterea hæc insula caret silvis, alioquin ob agri ubertatem insignis. Versus septentrionem portus est Soltovius in Femaria, ubi sereno cœlo Dania visitur ab incolis. Hanc sc. insulam olim tenuere Slavi; sed a Danis pulsi, Cimbri Slesvicenses & deinde Holsati insulam sibi vindicarunt.

Johannes Largus Femariam a Christophoro accepit.

Femariæ descriptio.

Grotenbrode.

Insula Flugia.

Gambeca hodie Burgum.

Stamber nemus.

Landskirkia.

Peterdorff.

Soltau.

§. 34. Habuit Rex Daniæ Christophorus tres filios, Ericum, qui in bello patrio periit & sepultus Soræ apud patrem & matrem Eufemiam, deinde Valdemarum & Ottonem. Hic Christophorus moriens successorem regni reliquit filium Valdemarum, qui pariter cum Cimbris Valdemaroque Slesvicensi atque cum Holsatis inimicitias aluit: nam germanus frater Otto de integro contra Gerhardum Magnum Holsatiæ principem bellum paternum resumpsit, sed infelici auspicio; nam prælio captus pœnas odii & protervitatis dedit: sed tandem imperatoris & Lubecensium precibus vinculo emissus ad exemplum patris promissionibus non stetit, inde Holsati Gerhardusque princeps bellum Danicum adversus Ottonem fœdifragum renovarunt, ac Cimbriæ inferiori magnam populationibus intulere vastitatem, & hujus calamitatis rex Valdemarus particeps fuit. Etenim suo & germani scelere regno ejicitur sæpissime. Intera Gerhardus Magnus, dum Ottonis Dani perfidiam satis acriter ulciscitur, Randerhusiæ a milite quodam Cimbro Nicolao Ipsio clam nocte in cubili trucidatur misere Ao. 1340.

Christophori regis filii.

Bellum inter Ottonem & Gerhardum M. Otto captus.

Gerhardi M. mors.

§. 35. Hunc exitum habuit Gerhardus Magnus, vir præclarus, in quo cum fortitudine haud vulgariter insigni æque ac felicissimo fortunæ tenore non inferior superstitiosa religio, quam industria ex æquo certabant. Hic sub educatore Hardvico Reventlovio viro impigro & militari crevit, & in disciplina pontificis Bremensium Giselberti fuit. Præterea a prima pueritia belli patiens ad arma, (inter quæ clipeum Mariæ Deiparæ insignitum imagine habebat,) & ad venationes animum applicuit. Initio apud socerum contra ejus fratrem non recte patriam dividentem stipendia fecit & quidem conatibus suis fortuna, quæ alioquin volubilis, adjumentum attulit. Bello sociali de Vagriis victor extitit, sed contra Ditmarsos infelix fuit, ut diximus, a quibus superatus fugam quæsivit, cujus cladis & ignominiæ ultionem cogitasse ex ipsius verbis conspicitur: interrogantibus enim, unde ei tantum argenti pro exercitu solvendo pondus esset conflandum, respondit se militem in Ditmarsiam missurum, ibi aut victum periturum aut superstiti omnem prædam largiter esse daturum. Porro contra Danos felici semper est usus successu, quos promissionibus non stantes sæpe fudit, sæpe armis in pacem coëgit. At postremo misere periit non virtute hostili aut fortunæ inclementia, sed insidiis suorum & proditoris perfidi, cui nimia credulitate fidem ante dederat, fraude atque oppressione, vir meliori fato maxime dignus: in quo singularis animi magnitudo, humanitas, erga superos inferosque cultus ac aliæ invictæ virtutes quasi in speculo lucebant.

Gerhardi Magni laudes.

Ejus clipeus.

§. 36. Gerhardo filii fuere Johannes, qui in bello periit Danico, Henricus, qui ob animi impigri duritiem Ferrei cognomen reportavit, & Nicolaus, cui ab amissione oculi Coclitis vocabulum postea fuit. Hi patris ulturi necem, Henricus Selandiam conducta classe & Holsatorum fortissimorum manu populabundus, Nicolaus Cimbriam inferiorem cum exercitu hostili invadunt, & Scalinburgo expugnato homicidam patris Gerhardi Nicolaum Ipsium Equitem Danum capiunt & gravi supplicio tollunt. Rex Valdemarus ut præsens periculum declinaret in exilium abiit: quapropter Valdemarus Dux Slesvicensis opera Holsatorum Henrici ferrei & Nicolai regnum Danicum ambiit; sed illis malam gratiam retulit pro meritis, non impune; nam ab Holsatis in venatione captus Niburgi in Fionia Danorum insula tulit vincula, sed data pecunia pristinam recepit dignitatem: postea rex exul in Germania Holsatorum opera tumultus & Danorum turbas dedestantium in patriam rediit. Hi fratres Henricus

Gerhardi M. filii bellum in Danos movent.

Rege Valdemaro in exilium misso Waldemarus dux Slesvicens. eligitur.

Gerhardi filii Stormariæ domini An. 1330.

ricus & Nicolaus obtinuere post Johannis Gerhardi IV. filii obitum Stormariam provinciam.

Johannis Stormarii virtutes.

§. 37. Fuit Johannes Stormarius homo egregius, cujus modestia singularis pacis ex æquo respondebat amori. Nam de eo nihil in monumentis annalium invenio præter nomen; unde tranquillitatis amantissimum fuisse pro certo habeo. Hujus defuncti ditionem Holsatorum subjecere dominio Henricus ferreus & Nicolaus fratres, ut dictum est. Supra fecimus mentionem Burgardi Grellæ pontificis, qui Jano Lundensi successerat; quo Grella defuncto Bremenses patagium pontificale Ottoni ex inclyta Delmhorstiorum gente orto dedere. De isto Ottone Bremensium pontifice hujus nominis primo, ejusque gestis, ut de ceteris, Cranzius satis copiose scribit in Metropoli: propterea tantum nomina proferre, quia gens Ditmarsica horum titulotenus profitetur imperium, proposui. Circa hæc tempora bellum fuit inter Britannos, quos Anglos vocamus, & Gallos, quod diu stetit; in quo apud Britannos eorumque regem Edovardum militavit Henricus ferreus Holsatus: at contra apud Gallos Johannes Bohemiæ rex & Rodolphus II. Saxonum dux septemvir Rudolphi superioris filius.

An. 1344. Otto I. Bremens. præsul.

Henricus ferreus militat Britannis.

Ludovici Bavari mors.

§. 38. Hujus Johannis Bohemiæ regis, qui Gallis militavit, in quo bello etiam periit filius Carolus, alio nomine Venceslaus dictus, ut est apud Cranzium, a parte septemvirorum in Germania Romani pontificis suasu & scelere contra Ludovicum Bavarum augustus est salutatus: sed ejus imperium nomine quidem fuit, postea veneno Ludovico venerabili imperatore sublato, qui fuit vir magnanimus, in gubernatione justus, suorum defensor non lentus, patiens contumeliæ, nemini enim intulit bellum, sed inferentes armis depulit, contra Carolum Bohemum Germanorum proceres Eduardum Britannum, qui nuper memorabili prælio Gallos superaverat, apud quem Henricus Ferreus Holsatus stipendia faciebat, augustum designarunt; sed ille gloria fretus & nominis sui magnitudine dignitatem abnuit. Postea septemviri Cæsarem dixere Fridericum Mysorum principem, cui pecunia corruptus Bohemo ante designato Cæsare suffragium reddidit; deinde Germani Guntherum Suartzeburgum declararunt imperatorem, quem veneno sustulerunt Bohemi. Ita Carolus, quem Saxo, Coloniensis, Trevirensis & Moguntinus antea designarant, uno Germanorum consensu imperium obtinuit solus.

Carolus, alias Wenceslaus, anti-Cæsar.

Eduardus Britannus Germaniæ Imper. declaratur.

Fridericus per septemvirum Imperator.

Guntherus Suartzeburgius Imp. veneno tollitur.

Carolus solus Imp. An. 1350.

Bellum inter Waldemarum & Holsatiæ principes.

§. 39. Circa hæc tempora gravissima bella & mox induciæ inter Danorum regem & Holsatorum principes Henricum ferreum & Nicolaum fratres & Johannem Largum Vagrium fuere. Nec Valdemarus Danus adverso usus est marte, qui pristinum popularium statum in integrum restituere & agros oppidaque in patria hostibus adimere conatus sæpe signa manusque cum Holsatis contulit, sæpe victor abiit, sæpe victus. Etenim Holsati Henrico ferreo principe contra inimicos secunda semper facere prælia, quo absente omnia ab Holsatis occupata recuperarunt Dani. Habebat Johannes Vagrius præter Femariam insulam etiam Lalandiam, quæ mari Baltico cingitur, Falstriæ ab oriente & Langelandiæ, qua sol occidit, Danorum insulis objecta, separaturque versus boream a Selandia freto Gronsundio, meridiem versus pelago Baltico, quod & Germanicum appellatur, a Sclavanorum regionibus, provincia eximie fertilis, frumento, pecoribus & piscatura celebris. Hanc insulam Danorum esse ratus rex Valdemarus Johanni Largo, ut eriperet, bellum fecit, & quidem res ad conflictum venisset, quia Vagrii Germanicis instructi copiis defensionem parabant, nisi Magnus Saxonum & Norvagiorum rex æquis conditionibus hoc malum composuisset inter cognatos. Etenim iste Johannes Largus erat regis Valdemari patruus; nam hujus pater Christophorus demortuus frater uterinus Largi fuit, ut supra est notatum. Res ita Suecone arbitro sopita, ut magno argenti pondere accepto Vagrii Danis restituerent insulam. Huic Magno Sueonum regi militavit contra Tavastos, Finnos & Carelos Henricus ferreus, qui ante (ut diximus) stipendium contra Gallos meruit atque militatum abiit in Hispaniam, Italiam & in alias exteras regiones, de quibus rebus legito annales Holsatorum, quos Johannes Petreius Oldenburgicus antistes condidit. In hujus Henrici absentia Nicolaus frater omnem Cimbriam inferiorem defectione amisit, & in Fionia prælio a Danis Valdemaroque devictus oculum amisit, & vix vincula evasit; inde Coclis cognomentum accepit. Nunc Sueciam, cujus regis fecimus mentionem, describam & omnes septentrionarias regiones obiter.

Lalandiæ descriptio.

Magnus Sueonum rex dissidia inter Waldemarum & principes Holf. componit.

Henricus ferreus Magno Sueonum regi militavit.

Nicolaus absente fratre Cimbriam inferiorem amisit.

§. 40. Suecia regnum amplissimum dividitur in tres partes, cujus primam sibi vendicat Finlandia, quæ ab ortu Muscovitarum provinciis, ab occasu & meridie sinu Botnico & Suetico & pelago Phinnonico atque Sarmatico & quod Heneticum a populis accolis dicitur, a septentrione Botnia orientali clauditur; abundat lacubus & a fertili solo & pecorum abundantia nomen sortita est suum. Hujus incolæ sunt Careli & Tavasti atque ceteri Finni, contra quos, ut diximus, Henricus ferreus a Magno Sueone conductus militatum abiit. In hac regione Finlandia præcipua oppida sunt Abo & Viburgum contra Russos, gentis unicum propugnaculum. Altera pars ipsa Suecia est multas provincias complexa, quæ versus meridiem & orientem cingitur mari Sarmatico & sinu Botnico, & ad solem occidentem Dofrinos montes occupat, qui Sueciam a Norvagia separant. Provincia celeberrima in hoc regno est Helsingia, ob ferarum & lincum copiam, & Uplandia ob venas metallicas & metropolim Holmiam Sueonum. Terminus Sueciæ ad septentrionem Botnica occidentalis. Tertia pars est Gothia, quæ aut occidentalis est & dicitur Vestgothia, aut orientalis, cui nomen Ostgothia est. Ceteræ insulæ sunt, ut Olandia & Gotia, quæ nunc Gotlandia dicitur, atque Elenholmia ac aliæ. Ostgothia ab

Sueciæ divisio. Finlandiæ descriptio.

Dofrini montes.

Helsingia.

Uplandia.

Gothiæ divisio.

Gothlandiæ descriptio.

ab oriente proxima est Sueciæ & a Vestgothia separatur scopulis, quos Holvecos vocant. Vestgothia autem Daniæ est objecta ad occidentem. Ultra Sueciam ad polum arcticum est Bothnia, quæ aut occidentalis aut septentrionalis in ultimo Sueciæ sinu, qui & Botnicus dicitur, ubi caput regionis Torna. Hic sinus multa nomina sortitur a vicinis regionibus. Etenim ad occasum Sueciam, unde Sueconium, ab ortu Phinlandiam, unde Phinnonicum pelagus dicitur, & in intimo sinu Botniam habet, unde Botnicum mare. Tertia pars Botniæ dicitur orientalis & est Finlandiæ terminis boream versus proxima. Post Botniam versus aquilonem habitant gentes barbaræ, ut Scricfinni, Lapones, ad Norvagiam Finmarchi, ad Muscovitarum provincias juxta oceanum hyperboreum Biarmii, quorum regionem Saxo Grammaticus duplicem facit. Deinde cuncta loca ad Livoniam usque tenent Russi, qui a finibus Finlandiæ arcentur propugnaculo Viburgo & sinu Henetico, in quo Hogelandia insula & Sciolla atque Ozilia. Etenim Finlandia Chersonesus est, quæ pelago undique cingitur, nisi ab ea parte, ubi Botnia est, ibi patet iter pedibus, ut etiam supra est annotatum, cui vicinæ sunt multæ insulæ. In sinu Botnico præcipuæ sunt Nerpia & Alandia inter Sueciam & ipsam Finlandiam. Præfuit autem tum Sueciæ & Finlandiæ Magnus, cujus pater eodem nomine devicerat Norvagiam, atque ita hic Magnus solus imperitabat septentrionariis. Est autem regio vasta & plena solitudinibus, quæ ad polum arcticum usque extenditur, & ad occidentem plagam habet oceanum aquilonarem & versus boream gentes barbaras, inter quas Gronlandia est, perpetuo cursu & variis anfractibus ad regionem Baccalaorum nuper a Cabodo Iberisque inventam extensa, quæ pars est explorati a Vespucio Americo atque aliis Hispanorum nautis orbis, ac pariter utrique polo subditi. Hanc regionem Gronlandorum pygmæi inhabitant, quæ, ut diximus, cum quarta orbis parte terrarum est connexa; ut multi affirmant; sed contra Gemmæ Frisii tamen opinionem, qui Gronlandiam magnam insulam esse fere existimat, nisi quod versus occiduum solem cum Tangutica & Balorica regione Asiæ majoris & extremæ in potentissimo Cathainæ imperio, ubi ditissimus principum Can ille magnus Tartarorum rex est, cohæreat atque modica freti distantia vix ab America sub eadem plaga separetur; apud nos autem vasta hæc pene insula sinu Gronvitico clauditur, ubi oceanus est hyperboreus: porro Norvagia Dofrinorum montium jugis perpetuis a Suecia sejunguntur, atque a Dania Trolheta maximorum ostio lacuum, sed versus zephyros & corum pelagus habet boreale, ut dictum est, refertum innumeris insulis, iisque Norvagico regno subditis; ut est Islandia variis miraculis cognita, quæ Gronlandiam jam memoratam e regione septentrionaria habet. Deinde Farogiæ insulæ & Orcades sunt Romanis antiquis cognitæ, quarum præcipua est Hetlandia. Littora autem variis ambagibus Norvagica alias habent, ut a polo incipiam, Stoppennam, Rodesholmiam, Saniam, Vastraliam, Londingiam, Varoam, Scorpenam, Fosenam & Hescho in sinu Nidrosiano, & sunt aliæ infinitæ insulæ. Oppida in hoc regno sunt imprimis cognita Berginum, Stafangerum, Asloa, palus Moos, Nidrosia, quæ civitas pontificalis olim dicebatur, Tronthemia, ubi insignem sinum oceanus efficit, in cujus intimo est Hescho insula versus septentrionem. Deinde civitas Nidrosia una cum regia munitione in Vicchia insula, sed in sinus ostio, quod occasum spectat, Fosena jacet; etenim sinus multis anfractibus ex pelago modo in orientem & meridiem, mox in boream excurrit & finitur. Abundat autem Norvagia, ut & aliæ septentrionales regiones, piscibus, e quibus arengæ seu haleces sunt, soleæ, rajæ & cuncta asellorum genera, nec non & balænas habet atque alia monstra: præterea omnibus fere brutis insignis est; etenim lynces, lupos cervarios, gulones, quos Jeveros vocant, alces, martaros, zobellos, item farandos mittit aliis nationibus non visos.

Sinus Botnicus. *Norvagiæ descriptio.* *Gronlandia.* *Islandia.* *Orcades.* *Nidrosia f. Tronthemium.*

§. 41. Post amissam Lalandiam & recuperatam a Danis intercessione regis Sueciæ, (ob cujus causam prolixiores in descriptione regionum fuimus,) pacem, Johannes cognomento largus moritur homo mitis & pius, cui filius Adolphus apud Vagrios succedit. Hujus & patris tempore oppidum Holsatorum Chilonium ædificiis, mercibus atque divitiis crevit.

Johannes Largus obit eique succedit Adolphus. *Kilonii incrementa.*

§. 42. Defuncto Ottone Delmhorstio Bremensium præsule, alii sacerdotum demortui agnatum Mauritium Oldenburgicum, quem ante Delmhorstius in successorem adoptaverat, alii Gotfridum hominem honestum & minori potentia pontificem dixere, qui submoto Oldenburgio pedum apud Bremenses solus obtinuit. Nunc redeo ad Holsatos. Henricus ferreus, qui quædam oppida & Calmariam in Suecia obtinuit, spoponderat sororem Elisabetham regi Norvagiæ Haquino Magni Suenonis filio, sed Voldemarus Rex Daniæ re cognita filiam unicam Margaritam, (nam filium Christophorum in prælio navali contra Lubecenses & urbes Vandalicas ante amiserat,) Norvagio in thalamo collocat, quæ res multorum malorum causa fuit. Etenim Magnus Aquini Norvagii pater regno a suis pellitur Sueonico, & Henricus Ferreus rex designatur, quo abnuente, Magni sorore progenitus Megapoleus Albertus apud Sueones invadit imperium.

Mauricius Oldenburgius præsul Bremens. *An. 1359.* *Haquino regi Norv. Henricus ferreus sororem spondet.*

§. 43. Interea temporis Gotfridus pontificatu Bremensi submovetur, ac Albertus Guelphus e Brunosvicensium familia procreatus, Magni superioris Brunosvicensis frater atque Magni Torquati minoris patruus pontifex ab omnibus declaratur. Hujus e fratre nepos Magnus cognomento, (ut diximus,) Torquatus seu minor cum tyrannidem apud Luneburgenses occuparet, cives ad unum omnes ductore Alberto Anhaltino Saxone, auxilio Venceslai septemviri patruelis & imperatoris tyrannum ducatu expellunt, in quo bello Venceslaus dux septemvir apud Saxones ad

Gothfridus præsul Brem. abdicatur & succedit Albertus Guelphus. *Wenceslai obitus.*

ad Cellam periit; cui filius in septemviratum Rudolphus III. successit, & ipse tyrannus victus & occisus a Scumburgio Ottone principe; de quo postea. Gotfridus autem post amissi pontificatus annum tertium Stadii mœrore obiit.

Valdemari regis mors. Margareta cum filio Olao imperium obtinet. An. 1375.

§. 44. Post defuncti Gotfridi pontificis duodecimum annum Valdemarus rex vitam obit & filia Margarita demortui Norvagiæ regis uxor una cum parvulo filio Olao Danicum obtinet regnum; quo anno divus Imperator Cæsar Carolus Bohemus Lubecam venit & omnes turbas inter Saxones, de quibus in priori, pacat & controversias inter Lubecenses & Hamburgenses, quas cum Holsatis Henrico Ferreo & Nicolao Coclite aluere, tollit. Iste Imperator ante obitum Venceslaum consortem imperii fecit.

Wenceslaus Caroli successor.

§. 45. Defuncto Carolo Bohemo filius Venceslaus antea consors imperii Cæsar Augustus a septemviris salutatur, homo ignavus & deformis. Hujus tempore inventum est illud genus bellicæ machinæ, quod in maximam mortalium perniciem instructum est atque displosum. Dum hæc in Germania geruntur, interim Henricus ferreus Holsatiæ & Stormariæ princeps moritur, vir industria, patientia, labore, animi magnitudine præclarus; cui filii fuere Gerhardus, Albertus & Henricus, qui paternam obtinuere hæreditatem.

Pulveris pyrii inventum. Henrici ferrei mors. An. 1381.

Ditmarsi Holsatis bellum moventes & a Nicolao repelluntur.

§. 46. De Ditmarsis nihil invenio, dum Henricus ferreus vixit: post cujus fatum Holsatiam invaserant, ut inde pecora abigerent, & prædas ex agris agerent; sed res illis, qui sunt tantum incursionibus & latrociniis assueti, male cessit. Nam Nicolaus jam senio confectus cognita ipsorum irruptione, extemplo latronum globo cum parva instructorum ad militiam manu obviam ivit, atque edita pugna, hostibus aut fugatis aut trucidatis prædæ partem eripuit. Ita Ditmarsorum conatus in posterum ab Holsatis prohibiti ac interfecti sunt.

Regina Danorum Gerhardo Ducatum Slesvicens. tradit.

§. 47. Interea regina Danorum Margareta & filius Olaus comitia habuere regia, in quibus fuere Holsatorum principes; quorum Nicolaus homo senex, qui Flensburgum tenebat, a Margarita filioque ac Danorum purpuratis Slesvicensium Dux designatus fuit; sed, eo abnuente ob decrepitam ætatem hoc munus, regina & Olaus filius ut aliquid beneficii huic genti præstarent, in his comitiis Gerhardum inter Henrici Ferrei liberos majorem natu solennibus ceremoniis Slesvicensium Ducem salutarunt, eique Cimbriæ superioris tradiderunt ditionem. Hunc conventum Danorum & Gerhardi honores frater Albertus & Henricus & patruus Nicolaus Cocles Holsatiæ & Stormariæ & Adolphus Vagriæ principes sua præsentia honestarunt.

Descriptio Cimbriæ Chersonesi.

§. 48. Ducatus Slesvicensis, cujus mentio fit, est pars Cimbriæ Chersonesi. Etenim Cimbrica Chersonesus inter superum & inferum pelagus tres habet partes, marique Baltico & oceano barbarico cingitur, nisi quod ad Saxoniæ limites continens fit, ideo peninsula dicitur; cujus prima pars Cimbria septentrionalis, & inferior appellatur, quæ Vensoliam, cujus caput est Burgla pontificalis civitas, & Jutiam complectitur. Vensolia fere insula est & a Jutia meridiem & afrum versus Isthmo Hirthalsico dividitur. Jutia autem Coldingensi ponte & silvis Danicis atque Ripis a Ducatu Slesvicensi, cujus citerior pars Aurusiam, ulterior Coldingam & urbem pontificalem Ripensem ad oceanum habet, porro insulas in mari Baltico Helmsiam, Morsam, Lessoam & alias: in Britannico Myningam & Rimiam non procul a Ripis. Hæc regio percelebris ob promontorium in Vensoliæ finibus Scagenum. Altera pars Cimbria superior, quæ & meridionalis seu Ducatus Slesvicensis dicitur, est; in qua insulæ sunt in pelago Germanico insignes Aria, Alsia, cujus urbes Sunderburgum & aliæ, ut Calloa & Borsoa in Sundevitiæ viciniis. Alia insula Fioniæ est proxima. Alsia deinde inter Angliam & Sundevitiam, a qua Vagio freto angusto, sed profundo, separatur. Sundevitia Chersonesus est Cimbriæ, cujus caput Flensburgum civitas maritima in portu Holevisio ad boreum promontorium. Ex hac regiuncula prodiisse Vitas non nulli affirmant, quia vocabulum Sundevitia compositum e Sundis & Vitis est, quasi dicas Vitas habitantes ad nothum. (a) Angilia alia pars est Slesvicensis regionis: sic dicta perhibetur ab Angule Humbli Gothi filio, teste Cranzio & Saxone Historicis, ex qua provincia Anglos, qui Britanniam expugnarunt, profectos nonnulli volunt, Bedæ quidem testimonio, qui scribit, Saxones, hoc est Holsatos, Anglos, Angilios & Vitas, nunc Sundevitas, gentes esse vicinas. Ptolomæus autem Geographus mentionem facit Saxonum insularum, quas Alsiam, Arram & alias esse mihi Trazigerus Jurisconsultus retulit. Caput autem Angliæ & urbs Slesvicensis ad Sliam fluvium, qui est hujus provinciæ terminus ad austrum. Sequitur Suantia peninsula celebris, in qua Eccleforda civitas maritima. Hæ regiones spectant omnes solis ortum pelagoque Balthico obnoxiæ. Nunc Cimbricæ superioris ad oceanum dicemus partes, ut est ager Suavestadiensis, pontificis Slesvicensis sedes, & Frisia, cujus pars alia est continens, ut provincia Nordbulgia versus septentriones & Ripas, Risimoria, Hastadia, Husensis ager & Eiderstadia; alia pars Frisiæ est *insularis*, ut sunt Forda, Strandia, Siltia, Vindingardia, Halingia, Hilgelandia & aliæ Halingicæ insulæ. Strandia etiam Strandania vocitatur. Hæ regiones omnes sunt *palustres* & populi abundantia atque pecorum copia Ditmarsiæ consimiles, nec moribus & antiquis vestiariis consuetudinibus dissimiles, sed harum omnium tenacissimi hodieque utentes nullo serico, nullis exterorum rebus vestiariis, sed pannis domi natis *Webbe* seu *Gewebe* dictis, & superbientes tantum vel sagis vel pellibus agninis, lanæ filis,

Vensilia. — Limites Ducatus Slesvicens. — Descriptio Ducatus Slesvicens. — Sundevitia. — Vitarum nomen unde. — Angilia. — Slesvicum caput Angliæ. — Suantia. — Eckelforda. — Insulæ Fordia, Sylthia. — Strandia.

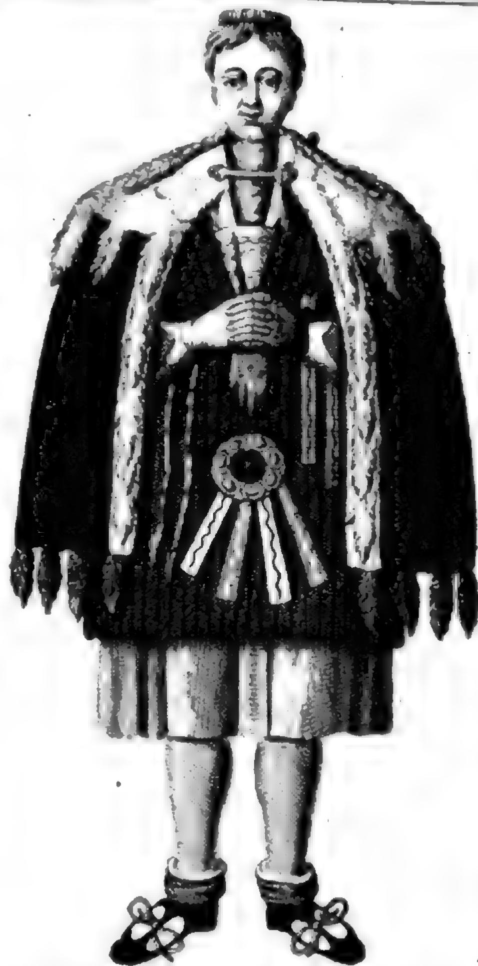
(a) seu austrum.

1.

Sponsus Föhrensis ritu Sacerdotali connubii foedere jungendus fascia circa brachium distinctus à reliquis qui omnes nautarum more vestiuntur.

2.

Sponsa Föhrensis, vittis et Sÿrmatibus decora, ritu Sacro initianda.

3.

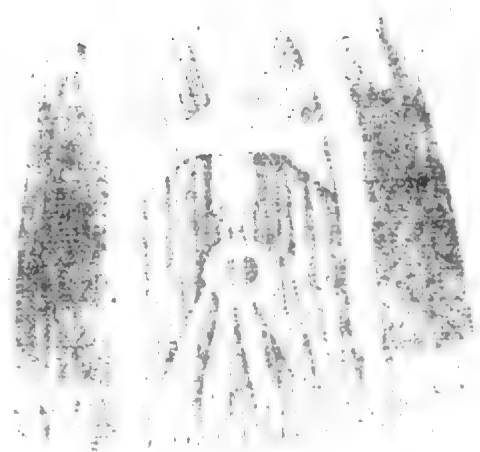
Sponsa Föhrensis ad Nuptias convocans, cingulum é paño nigro formatum nummisq. deauratis distinctum in vertice, baculum ligaminibus varii coloris redimitum in manu gestans.

4.

Foemina recens nupta Föhrensis, quæ celebratis Nuptiis templum frequentans, ornatum consutum varii coloris in vertice gestat, qui ad obitum usq. asservatur et ipsi Sepeliendæ adjungitur in Sarcophago.

C. F. Fritzsch. filius Sculp:

5.

Mulier Föhrensis flexuris crinium intexta habens fila è lana rubra.

6.

Mulier Föhrensis templum frequentans.

7.

Fœmina Föhrensis ad Sacram cœnam accedens

8.

Fœmina Föhrensis infantem è Sacro fonte levans, villis et caudis ornata.

C. F. Fritzsch. filius Sculps.

filis, vittis, caudis, velaminibus, flexuris crinium, fibulis, cultris, numis, hastis, more vetustissimarum gentium, Saxonum præcipue, teste Abbate Urspergensi. Memoria & adspectu digna habe hæc antiquitatis signa, virginum & fœminarum virorumque *Ditmarsorum* & *Insularium Cimbricorum* genera (*a*) vestimentorum. Hæc de Ducatu Slesvicensi, cujus termini austrum versus sunt Eidora & Lebentius amnis. Tertia pars Cimbricæ Chersonesi *Nord-Albingia* vocitatur, ea est Germanorum, sicuti superioris Danorum; quæ est aut solida aut palustris; solida complectitur Holsatiam, in qua caput *Chilonium* Adolphi Vagrii sedes, urbs insigniter egregia, & *Novomonasterium* apud antiquos decantatum, & complectitur Vagriam, cujus sunt partes Brannesia, ubi Oldenburgum, ager Lubecensis, ubi Lubeca, inclyta civitas, & Utinum, pars Probastiæ, nam altera pars est Holsatiæ, & insula *Femaria*: in Vagria sunt Sigemons & Plona; ejus limites supra notavimus & notabuntur. Separatur autem a Megapolea ditione flumine Travena. Palustris Nordalbingia vocatur quoque regio Marsica, ut sunt Stormaria & Ditmarsia hujus libri propositio. In Stormaria sunt Crempemarsia, ubi Crempa civitas munita, & Vilstermarsia, ubi Hamburgum urbs antiqua, olim sedes pontificialis ad Albim fluvium Cimbricæ peninsulæ a Saxonia terminum. Ditmarsia autem dividitur in superiorem & inferiorem, in Marslandam & insulam Busam. Hujus nationis populi sunt in Ditmarsia celebres Hamenses, Hamerstadii, Suderhamii, Nordstrandi & alii.

Nordalbingia. *Holsatia.* *Kilonium.* *Novomonasterium.* *Oldenburgum.* *Lubeca.* *Utinum vulgo Probstey.* *Femaria.* *Nordalbingia divisio.* *Crempemarsia & Wilstermarsia.* *Ditmarsiæ divisio.*

§. 49. Interjectis interea annis Adolphus sine mascula prole ex hac vita decessit, princeps egregius & magnanimus, ultimus, quos Vagria tulit. Post cujus fatum Otto Scumburgius, cujus supra fecimus mentionem, hæredem se ratus demortui bonorum partem adire constituit: sed Nicolaus Holsatus, qui defuncti Vagrii amicitia & propagine propinquior erat hæreditate, dato certo argenti numero oppidisque Bramstadio, Pinnemonte & Hadersburgo concessis, Vagriæ & civitatis Chilonii obtinuit dominatum; Otto autem pecunia & quibusdam agris ditatus pro isto principatu in patriam reversus est. Sic Vagria ad Holsatos rediit.

Lis inter Comites Schaumburgicos & Holsatos An. 1390. *Vagria ad Holsatos redit.*

§. 50. Dum hæc apud nostrates geruntur, interim Albertus Guelphus Brunosvicensis Bremensium pontifex moritur. Post cujus mortem alii Johannem Monecum successorem designant, alii defuncti ex fratre nepotem Ottonem Guelphum Magni Torquati Brunosvicensis filium dicunt pontificem, qui tandem submoto Johanne Monaco solus Bremensem retinuit sedem.

Albertus Bremensium præsul obit, & Otto Guelphus succedit.

§. 51. Nicolaus Cocles postea Holsatiæ & Vagriæ princeps ex hac vita senio confectus decessit, vir laudibus cœlotenus tollendus; qui enim malis vitiis est imbutus, nonne dignus vituperio? At Nicolaus quantis virtutibus fuerit decoratus, vix effari potest. Nam hominis fortitudini juxta ac industriæ, tum pietas pariter & pacis artes, tum frugalitas virtutum omnium genitrix ex æquo respondebant. Patiens enim belli erat & ad arma natus: nam plebi Holsaticæ & tyronibus rerum bellicarum ignaris disciplinas mavortias inculcavit, & stipendiis non spernendum equitatum semper aluit, quibus & veteranis instructis facile latronum Ditmarsorum globos rapinis & populationibus prohibuit, sed quoque contrivit. Porro assentatoribus aures non præbebat, & omnes fastus odio prosequebatur: ob has igitur virtutes proceribus juxta ac plebi carus fuit. Enim vero, qui talibus a Deo sunt donis decorati, nonne laudem & amorem omnium merentur? Etenim ubique locorum non sunt; quod rarum, diligitur: itaque tales cum pauci viri inveniantur, sicuti iste Nicolaus, dignum judico nomen ejus celebrari perpetuo.

Nicolaus Comes Holsatiæ obit An. 1398.

§. 52. Post Nicolai obitum filii Henrici ferrei Gerhardus Cimbriæ regulus, Albertus & Henricus, (qui in Saxoniam profectus fuerat pontificatum Osnabrugensem petiturus, sed moræ pertæsus mox in patriam redierat,) fratres Holsatiam, Stormariam & Vagriam obtinent: sed inde inter germanos ob divisionem exoritur controversia, quæ bonorum consiliis tandem sopitur, ut solus quibusdam annis major frater Gerhardus totum Nordalbingiæ dominatum teneret; deinde cetera inter se fratres soli Albertus & Henricus inter se partirentur.

Divisio Holsatiæ inter filios Henrici ferrei.

§. 53. Cæsar Venceslaus, cum propter detestandam ignaviam in odio omnibus esset, a fratre Sigismundo captus ab Electorum senatu imperio Germanico exuitur, bellua magis facie quam homo; quo repudiato alii augustæ dignitati præficiunt Jodocum barbatum Moravum ex eadem Luxelburgiorum familia genitum: postea septemviri augustum designant Fridericum Guelphum Brunosvicensem Magni Torquati filium, Henrici & Bernhardi, qui agrum Luneburgensem recepere, fratrem, quo arte mala Moguntini occiso Rodolphoque Saxone septemviro Venceslai filio capto, ac Sigismundo Anhaltino insidiis elapso sociis itineris Germanorum proceres diadema Imperiale Ruperto Palatino septemviratus collegæ tradunt, principi justitia, pacis artibus, religionis reverentia apprime insigni: ex hujus prosapia rex Danorum Christophorus originem duxit; de quo alibi.

Wenceslaus Cæsar imperio exuitur. *An. 1400.*

§. 54. Hæc dum in Germania geruntur, interim Hamburgenses victricibus armis de piratis victoriam adipiscuntur; nam navali prælio

Stortebekerus & Gödeke Michaelis

(*a*) Ditmarsica comparent tabulis impressa in opere Rantzoviano supra N. I. *Insularium* Föhrensium & Syltensium, Sponsorum Sponsarumque Fœminarum, Mulierum ad templum, S. Cœnam, Baptismum, exsequias accedentium, ut & Puellarum stupratarumque Vestituum figuras exhibent *Tabulæ ad h. l. num.* 1-16. Quibus consimiles sunt reliquorum insularium mores vestiarii.

capiuntur. An. 1403.

lio piratarum ducibus Nicolao Stortebechero & Godeca Michaelo captis & necatis oceanum Britannicum ab omni deprædandi licentia repurgarunt. Post id temporis stella comata arsit.

Bellum tertium Ditmarsorum.

§. 55. Nunc bellum Ditmarsorum tertium ab Holsatis satis infeliciter gestum aggredior tempore pontificatus Bremensis Ottonis Guelphi Brunosvicensis. Ericus princeps Lovenburgius, homo turbis deditus & inimicitiis, per Holsatiam irruperat infeste in Ditmarsiam ferro & flamma populabundus,

An. 1403.

quam ob causam XLVIII. viri ad Holsatos Gerhardum Slesvicensium regulum & Albertum dederunt literas immodeste, quibus illos accusarunt perfidiæ & læsi fœderis: hanc accusationem iniquo tulit animo Albertus Gerhardi frater, atque parva militum comparata manu inimicam invasit terram, dataque prædæ licentia populatus est; sed incursionem rati incolæ obviam iverunt. Tunc Albertus, dum instantes prædonum globos fugit, ex equo præcipitatus periit miserrime princeps animi dotibus insignis; qui hunc exitum habet, dum socero Erico Lovenburgio dat operam. Cadaver ejus ritu solenni Itzehoi majorum tumulis est illatum.

Albertus Comes Holf. obit An. 1403.

Gerhardus Dux Slesv. bellum contra Ditmarsos parat.

§. 56. Gerhardus regulus, ut vidit fratris tam infelicem & miserabilem interitum, animi exulcerati dolore bellum in Ditmarsos meditatus est, conventumque egit, ratus de jure suo & Ditmarsiam esse Holsatiæ ditionis, inde frivole discessisse, sed etiam bello revocatam esse. Existimarunt quoque Holsati pariter & Cimbri ultionem Ditmarsicæ insultationis suscipiendam & Alberti principis necem armis vindicandam, atque opes augendas amplificandaque imperia esse devictæ hostilis regionis accessione; neque solum hoc commodo frui se opinati sunt, sed etiam æternam pacem & rerum recuperaturos tranquillitatem omnium.

Gerhardus Ditmarsis bellum indicit.

§. 57. Gerhardus itaque Holsatorumque & Slesvicensium purpurati peditum cohortes & turmas equitum insignes conflarunt, quamvis Ditmarsi deprecati sint bellum legationibus & aliis conatibus, sed postquam animadverterunt, qua ira & indignatione, quibus copiis & instrumentis moliri Holsatos expeditionem, militibus & ferro depellendum capitis periculum & focos arasque defendendas strenue pro certo habuere. Postea Gerhardus ira percitus, & juvenum fortissimorum manu instructus, (inter quos viri equestribus insigniti & alii claro stemmate fuere,) bellum per caduceatorem fecialibus literis Ditmarsis inimicis & XLVIII. viris indixit.

Rutera ensis ab Holsatis in bello adhibita. vide L. 4. §. 15.

§. 58. Res in hunc modum ad arma rediit. Et Holsati & Cimbri telis & ense, quem Ruteram vocant, armati hostilem petiere regionem: jam acies erat directa & milites hostium adventum & conflictum exspectabant. En ex improviso principis pueri (an milites qui Knapen, an vero pueri nobiles Pagen, Edel-Knaben dicuntur, & armigeri vel satellites ducis dicuntur, fuerint non constat) qui in acie erant, miserabilem ejulatum excitant. Gerhardus princeps hos fletus & ululatus cum audivisset, seditionem ratus aut hostium impetum violentum aperto capite advolat turbas sedaturus, sed ecce Ditmarsi ex insidiis positi e latebris occurrunt, infelicem Gerhardum circumveniunt male armatum nudo capite, circumventum opprimunt, oppressoque caput abscindunt, deinde hostes impressione facta Cimbrorum Holsatorumque exercitus invadunt, telo armisque subvertunt & reliquias in fugam agunt. Periere ex Holsatis una cum principe XII. aurati equites & equestris ordinis viri CCC. præter innumeram vulgi multitudinem. Locus, ubi Ditmarsis victoria stetit, fuit Hama, cum per Suderhamiam exercitus Gerhardi populabundus invasisset hostes. Tanta autem Ditmarsorum fuit crudelitas, ut trucidati milites inhumati permanserint & esca volatilibus fuerint, excepto principe, cujus cadaver propinquis est redditum & Slesvici tumulatum.

Gerhardus perit in loco Hamme dicto.

Pax inter viduam Gerhardi & Ditmarsos.

§. 59. Magnus autem Slesvicenses & Holsatos ob amissum Gerhardum invasit luctus, præsertim conjugem, quæ erat Brunosvicensis de Guelphorum familia illustri, propter mariti ex insidiis cædem. Qui mœror in causa fuit, ut missis oratoribus ad Ditmarsorum XLVIII. proceres Cimbri senatusque Holsatorum peterent pacem certis conditionibus, quas jam omitto brevitatis gratia, vel quod exstent apud Cranzium & Holsatorum annalium scriptorem Johannem Petræum. Erat autem Gerhardus princeps ferox, marti assuetus & amplificandæ familiæ nimia aviditate præditus, quæ vitia ei hunc tristem & celerem dedere interitum. Reliquit e conjuge Guelphica Henricum, Adolphum, & deinde posthumum Gerhardum filios, *filiamque Margaritam* quam duxit in thorum Theodoricus Oldeburgius.

Gerhardi Ducis vitia.

ejus filii.

leg. Helwigam.

Dividitur hereditas Gerhardi inter filios.

§. 60. Filii Gerhardi demortui principis Henricus & Adolphus & brevi post natus Gerhardus posthumus obtinuere patriam hæreditatem Holsatiam, Stormariam & Vagriam, sed Henricus solus ducatum Slesvicensem, quibus ob ætatem tutores fuere mater, Crummedichius & alii, & tandem Henricus illorum patruus reversus e Saxonia, qui spreverat, tædio exspectandi pontificatum, vi & armis contra purpuratorum decreta obtenuit puerorum tutelam. Iste Henricus principem Stormariæ appellari se jussit.

Henricus Gerhardi frater præsul.

Ottoni succedit Johannes Slamdorpius in pontificatu Bremensi.

§. 61. Interea Otto Guelphus Brunosvicensis, cum Bremensi pontificatui præfuisset annis duodecim, moritur. Cui sacerdotum suffragiis succedit Johannes Slamdorpius homo integer & Bremensi patagio dignus. Nunc redeo ad Rupertum Cæsarem augustum; quo defuncto fasces augustales, septemvirorum per Germaniam consensu meruit Sigismundus rex Pannoniæ & Bohemiæ, vir magnus & illustris, sed in viros sanctos injusta sævitia belloque & conjugio infelix: bis enim ante sumptum imperium a Turcis, (qui trajecto Hellesponto partem Europæ occuparunt Amuhrate Orchanis filio autore atque finitimis Pannonum regionibus incursiones fece-

Sigismundus Imperator. An. 1410.

Bellum cum Turcis gestum.

9.

Foemina Föhrensis funeris exsequias prosequens.

10.

Puella vel ancilla Föhrensis pellibus agninis circumdata crinium flexuris circa caput in nodos collectis.

11.

Stuprata fœmina Förensis, panniculo rubro in fronte notata Vestitum cum reliquis servat communem

12.

Sponsa Syltensis quæ habitu Semper obvelata ad templum deducitur.

C. T. Fritsch. filius. Sculps.

13.

Puella Syltensis Sponsam comitans, Braut Jungfer pectorale, quod deauratis numis coruscat, præ se ferens.

14.

Muliebris Syltensium vestitus communis.

15.

Vulgaris Syltensium vestitus à tergo, crinium texturis conspicuus.

16.

Foemina Syltensis vestimento ex agnorum pellibus cincta.

C. Fritzsch Filius Sculps.

fecerant, devictus, scilicet a Bajacete Amuhratis filio, qui paulo post a Tamerlane Tartarorum Sajataiorum imperatore captus fuerat. Deinde a Ceriscelebe Bajacetis capti filio hic Sigismundus est superatus; sed mox post acceptam suorum cladem, Ceriscelebis mortem & Orchanem demortui filium ad rerum summam a patruo Moise sublatum, inde intestina bella apud Turcas gentem Christiani nominis hostem, in quibus occiso Moise, Mahometem Orchanis fratrem imperio Turcico potitum orbi Christiano armis impiis excidium machinari cognovit. Fuit autem hic Sigismundus Caroli superioris Cæsaris filius & Venceslai ignavi frater consanguineus.

Ericus Pomeranus 3. regnorum Rex cum Margaritha declaratur. Ao. 1411.

§. 62. Regina Margarita post filii Olai obitum ætate & molestiis imperii confecta Ericum Pomeraniæ regulum, ex inclyta Gryphonum apud Slavos familia, e patria accersitum senatus purpuratorum consensu & populi Danici regem dixit trium regnorum. Hic una cum Margaritha callide conatus est minis belloque Holsatis Cimbriam Slesvicensem eripere, quæ Henrico regulo, tutoribusque subdita, Danicæ tamen clientelæ erat; qua de re postea.

Holsatis Cimbriam Slesv. eripere conatur.

Concilium Constantiense Ao. 1414.

§. 63. Circa hæc tempora Sigismundus Cæsar Augustus concilium Constantiæ egit, in quo Johannes Hussus & Hieronymus viri sancti combusti sunt, quorum cædes magnum Germaniæ damnum dedit. Nam Hussitæ, qui & Orphani & Taboritæ dicuntur, genus Boëmicum, ulturi sanctissimorum virorum necem, armis victricibus Slesiam regionem Mysorum, Moraviam & alia loca pervagati sunt, divina humanaque violantes. In hoc concilio Friderico Norico principi, quem Burggravium vocitant, Marchiam & septemviratum Brandeburgensem delegavit divus Sigismundus Cæsar; quemadmodum paulo post defuncto vita Alberto Saxonum electore Rodolphi III. germano, ceterisque fratribus Anhaltici sanguinis, dignitatem apud Saxones septemviratum, repudiato Erico Lovenburgio illius honoris recta serie hærede, dedit Friderico Mysorum principi, qui imperatori in bellis Hussiticis magnam adjuverat partem. Ab isto Friderico septemviro, ejusque filio Friderico II. reliqui Saxoniæ superioris reguli descendunt.

Bellum inter Ericum Pomeranum & Comites Holsatiæ.

§. 64. Exortum est his fere temporibus bellum illud lacrymabile de ducatu Cimbrico inter Ericum regem Daniæ suasu Margaritæ reginæ & Danorum purpuratorum artibus & inter Holsatos Henricum Slesvicensium regulum Adolphum, Gerhardum posthumum & horum tutorem Henricum titulotenus Stormariæ regulum. In causa autem fuere Holsati, qui contra Henricum Stormariæ regulum, principum patruum, ob eorum tutelam bellum moverant intestinum, qui tumultus occasionem Danis reginæque Cimbriam Slesvicensem, occiso a Ditmarsis Gerhardo patre, recuperandi & hæredes pariterque tutores e ducatu expellendi animum addidere. Post rex Ericus potentia trium amplissimorum regnorum & amicitia atque sanguinis conjunctione Ottonis & Casimiri Stetinensium, Venceslai Vologastii & Alberti Neugardii Friderici marchionis & Cæsaris divi Sigismundi fretus, suasu reginæ & Danorum, magnis viribus terra marique contra Holsatos regulumque Henricum bellum suscepit; quamvis principes & Henricus Stormarius tutoresque alii prece pretioque regi supplices fierent, ac clientelarem tutelam exorarent, bellumque legationibus & literis deprecarentur. Huic Erico regi conjux fuit Philippi regis Lusitaniæ filia, quæ Sueonibus præerat.

Conjux Erici regis.

Comites Holsatiæ vim vi repellere statuunt. Ao. 1414.

§. 65. Regulus Slesvicensium Henricus, Adolphus, Gerhardus posthumus, mater, Henricus Stormarius & alii tutores atque Holsatorum senatus preces dimissas omnes rati irritas regis Danorumque vim vi repellendam statuerunt, atque ducatum Cimbricum a demortuo Gerhardo filiis relictum in animo armis defendendum habuerunt. Cum Gerhardi liberi & Holsati regiæ majestatis læsæ rei non essent. Attulerunt autem principibus & Cimbriæ superiori auxilia Henricus Stormarius tutor, Bernhardus Brunosvicensis, & Gellelmus Luneburgensis Guelphi, Adolphus Scumburgius, Ottonis superioris filius, Baltazar Megapoleus Slavorum princeps, Albertus exul olim Rex Sueciæ & a Margareta expulsus (ut dictum est,) Ericus Hojensis & alii principes; deinde etiam Holsatis tulere opem ob Danorum piraticas excursiones Hamburgenses, Lubecenses, Vismarienses, Rostochienses, Sundenses & alii maritimarum urbium incolæ, qui Vithaliani sunt dicti. Ita Holsati instructi impetus Danorum excepere fortiter, nam modo victores, modo victi abiere. Stetit enim hoc bellum diu vario marte, & induciis gestum, magnasque dedit strages, Flensburgum a Danis occupatum, Slesvigum, Femaria insula capto præside Henningio Ratlovio, sed mox hæc insula recuperata est ab Holsatis pulso Ivone Bruseka & Danicis præsidiariis; quam ob causam iterum expugnata a rege summa crudelitate vastatur, omnes ætates nulla habita ratione sexus aut conditionis a Dano milite trucidantur; Alsia oppugnata & aliæ insulæ. Holsati autem magnam dedere Cimbris inferioribus cladem. Dum hæc geruntur, Henricus Stormarius tutor principum moritur, homo optimus, qui aliquantisper ex podagra æger erat, sepultus est Itzeoi: quo mortuo Henricus regulus & fratres recepere Sigemontem & Rendesburgum. Nostrum autem propositum non est bellum Slesvicense describere, cum satis copiose exstet apud Johannem Petrejum libro III. annalium Holsatorum.

Vitaliani.

Femaria capta & direpta.

Henricus Comes Stormariæ obit Ao. 1421.

§. 66. Hujus belli tempestate Ditmarsi tumultuario agmine, quod quatuor fures suæ nationis suspendio Eiderstadienses necassent, invadunt Frisiam atque edita pugna ad Toningam Eiderstadiæ oppidum a Frisonibus in fugam aguntur, pars aquis Eidoræ consumpta est, pars ferro; desiderati autem sunt a Frisonibus centum & quadraginta viri, a Ditmarsis vero D. & ultra. Postea Ditmarsi in ultionem

Ditmarsi Eiderstadiam invadunt. Ao. 1416.

tionem parati, iterum navibus petiere Eiderstadiam & applicuere portum Borchsandium, quorum præsentiam rati Frisones in fugam se dederunt, itaque hostes obvios trucidavere, oppida direpta *Vulvircum*, Veltenum, Cozebul; Tonningam Vulcano tradidere, territorum Everscopiorum, Oldenwortum, Utholmum & Ulvesbul in præda Ditmarsorum fuere. Anno autem sequenti Ditmarsi hostes tertio populabundi intrarunt Frisonum regionem direptionibus & igne Videswortum, Aldesvortum, Ulvesbul, Alverseam, sanctam Catharinam, Tendebul, Gardingum, Siemensbarchum & Lundebarchum satis crudeliter defœdantes, quam ob rem Frisones obviam Ditmarsis sacerdotes misere bellum deprecantes. Ita deinde pax sancita & magnum pecuniæ hostibus pondus promissum. Hanc cladem Eiderstadienses accepere, dum Henricus regulus & Holsati, pressi Danorum bellis, subditis opem præstare non possent, ut Johannes Petrejus scribit libro III. annalium Holsatorum.

Vulercitum.

An. 1417.

§. 67. Ericus rex, dum bellum gerebat, Ditmarsos sibi amicos muneribus fecit, atque eorum primarium hominem Hibbecam Hansium pecunia corrupit. Multis igitur donis gens commota ad Henricum regulum Holsatosque purpuratos literas dedit, quæ significarunt, se regi laturos auxilia, ni Danis regique restituerent universum principatum Cimbriæ & Gottorpam; quorum cognita voluntate princeps ceterique proceres ad Ditmarsos misere oratorem satis facundum, qui diserta oratione opiniones illorum refutavit, persuasitque plebi agresti, ut dein Holsatorum partes & amicitiam sectata sit.

Ditmarsi partem Holsatorum contra Ericum amplectuntur.

§. 68. Circa hæc tempora Johannes Slamdorpius resoluto corpore animam posuit, pontifex bonus & pius; in hujus se titulo nomineque tenus ditionem tradidere Ditmarsi. Cæsar enim Sigismundus nationem hanc liberam ratus missis oratoribus tributum mandavit; quam ob rem Ditmarsi supplices adeunt præsulem istum Johannem, propositisque conditionibus, se ei, ut subditi essent, munera & vectigalia daturum, orant dimisse, ut vice illorum intercedat coram imperatore: sed vana fuit gentis perfidæ & rebellis promissio; nam brevi tributi jugum est excussum. Huic Johanni Slamdorpio in pontificatum Bremensem sacerdotum suffragiis succedit Nicolaus Delmhorstius ex insigni ortus familia. Nunc ad propositum.

Ditmarsi sese Jo. Slamdorpio tradunt An. 1420.

Nicolaus Delmhorstius præsul Bremensis.

§. 69. Non longo deinde hujus tempestatis belli Cimbrici intervallo Holsati Henricusque regulus Slesvicensium & Adolphus fratres mari terraque urbem Flensburgum obsederunt; navarchus classis Holsatiæ & Vithalianorum Gerhardus posthumus erat. In qua obsidione periit Henricus regulus, dum enim conatur scala vallo adposita scrutari, quid ageret miles Danus, per vallatas storeas, (quas ad munimentum cervis, pinnis & pluteis fecerat,) lancea trajectus occubuit misere anno ætatis XXX. Corpus principis relatum est in monumentum majorum Itzeoi. Fuit autem hic Henricus innumeris insignitus virtutibus; in quo enim tum pietas, fides, tum animus stabilis & firmus, non solum beneficentiæ, & cibi potusque mediocritati, sed etiam fortitudini ac verecundiæ respondebant. Post hujus obitum Adolphus fratris interitum indignum lugens Slesvicensem obtinuit ducatum, cujus defensionis contra Danos apud populares dux fuit & cum fratre Gerhardo posthumo Nordalbingiam partitus est & germani demortui hæreditatem.

Holsati Flensburgum obsid. An. 1427.

In hac obsidione Henricus perit.

Henrici laus.

Adolphus fit Dux Slesvicens.

§. 70. Adolphus deinde regulus oppugnationem Flensburgi resumpsit, atque post diuturnam obsidionem proditione urbem cepit, mox arcem monti impositam & natura atque arte munitam obsidione cinxit, denique fame expugnavit; sic etiam alias munitiones, quas Danus tenebat, aut captas demolitus est, aut præsidio imposito munivit. Sed nunc redeamus ad propositum.

An. 1431.

§. 71. Dum hæc apud Holsatos geruntur, interim Ditmarsi Hamburgensibus bellum fecere. Nam Niwercum in Saxonia oppidum Hamburgensis imperii valida manu oppugnarunt. Est autem Niwercum e regione Ditmarsiæ Albis amnis alveo separatum; quem locum cum Ditmarsi aggrederentur navibus, facile ab Hamburgensibus oppidi munitione adjutis repulsi sunt cum dedecore. Deinde civitas classem cum legato Martino Suartecopio ablegavit contra impetus Ditmarsorum ad defensionem nautarum civium & Albis repurgationem. Hi classiarii una cum Martino Swartecopio nimis audaces sine decreto se ad littus appulere & applicavere, hostilem spoliandi regionem gratia, sed res illis male cessit. Etenim a Ditmarsis ad unum omnes circumventi occisi sunt, & Swartecopii corpus inter cadavera repertum capite truncatum, quod ludibrii causa circumgestatum a mulieribus Ditmarsicis, & palo affixum est. Post hanc acceptam stragem Hamburgenses cum Ditmarsis iterum amicitiam inierunt & æternum fœdus percusserunt.

Ditmarsi Hamburgum adgrediuntur.

An. 1431.

Mart. Swartecopius præfectus classis Hamburg.

Hamburgenses cum Ditmarsis pacem ineunt.

§. 72. Interea Gerhardus posthumus Holsatus uxorem ducit Annam ex inclyta Badensium familia, quæ septimo mense peperit gemellos; quare a mariti germano Adolpho remulo, homine suspicioso, subagitata ex Holsatia in patriam rediit, quam insequutus maritus Gerhardus, ipsa jam mortua, Emerichi juxta Rhenum diem obiit. Aliquot deinde interjectis annis Adolphus regulus cum Mansfeldica principe matrimonium init; sed infœcundum: nam moriens prolem non reliquit. Suenes circa hæc tempora contra regem Ericum Danosque rebellionem moverunt duce Engelberto, qui brevi rebellionis dedit pœnas occisus ab adversario Benzio. Hi Sueonum tumultus regem solicitarunt ad pacem cum Holsatis faciendam.

Gerhardi conjugium.

Adolphi conjugium.

Suenes contra Ericum arma sumunt.

§. 73. Nicolaus Delmhorstius cum aliquot annis pontificatui Bremensi præfuisset, moritur, cujus successio & sacrum patagium suffragiis sacerdotum defertur Balduino Abbati sancti Michaëlis ad Luneburgum, qui numero post Gerhardum Lippium præsulem pontifex Bremensium fuit XIII. sed ab Ansgario

Balduinus fit præsul Bremens. An. 1435.

An. 1442.

gario XXXVI. Mortuo enim Gerhardo Lippio hi pontifices ordine & recta serie inter se successerunt: Hildeboldus seu Hildebrandus Brochusius, Giselbertus Brunchorstius, Henricus Goltornius, Florentinus Brunchorstius, Johannes seu Janus Lundensis, Burchardus Grella, Otto Delmhorstius, Gotfridus, Albertus Guelphus, Otto Guelphus, Johannes Slamdorpius, Nicolaus Delmhorstius, cui hic Balduinus Abbas divi Michaëlis Luneburgici succedit.

Bellum ab Erico & Ducibus Holf. finitum.

§. 74. Hoc quoque tempore bellum Slesvicense finem habuit. Rex enim Ericus habitis comitiis pacem Adolpho Cimbriæ superioris regulo in clientelam suam recepto dedit, & maritimis urbibus de Hansa, postquam hoc bellum summis cum periculis & damnis stetisset annos XXX., ut autor est Johannes Petrejus in annalibus. Peroravimus; superest, ut successionem principum Holsatorum & Stormariorum ponamus atque Vagriorum.

Successio principum Holsat.

Mortuo Adolpho IV. Franciscano filii diviso dominio successerunt Johannes in Vagria, Gerhardus I. in Holsatia & Stormaria. Johannem apud Vagrios sequutus est Johannes Cocles & fratres, Coclem Johannes Largus, cui filius Adolphus proximus, quo sine hærede defuncto data Ottoni Scumburgio pecunia obtinuit Vagriam Nicolaus Cocles Holsatiæ & Stormariæ princeps & deinde Henrici ferrei soboles. Post Gerhardi I. fatum apud Holsatos & Stormarios succedunt filii Henricus & Gerhardus II cœcus. Hic reliquit Gerhardum III. principem Stormariæ & Adolphum patrem Scumburgiorum principem. Post Gerhardum III. filii apud Stormarios dominium habuere, quibus fato sublatis superstes Gerhardus IV. tum sacerdos deposito habitu hæreditatem patriam suscepit; cujus filius fuit Johannes ultimus ex hac prosapia in Stormaria princeps anno Servatoris MCCCCXXX. Hujus dominium adepti sunt Henricus Ferreus & Nicolaus Cocles. In Holsatia post Henricum Gerhardi cœci fratrem regnarunt Gerhardus Magnus & Johannes filii. Defuncto Gerhardo Magno filii sortiti ejus hæreditatem Henricus Ferreus & Nicolaus Cocles. Hic fuit Magni Torquati Guelphi Brunosvicensis vitricus: ille moriens reliquit Gerhardum regulum Slesvicensem, Albertum & Henricum tutorem. Gerhardus vero Slesvicensis pater est Henrici ad Flensburgi obsidionem interfecti, Gerhardi posthumi & hujus Adolphi, cum quo rex Daniæ pacem iniit. Jam anni CC. absoluti sunt. Nunc quartum librum aggredimur, qui regum Danorum ex Oldenburgica familia successionem & res Ditmarsorum continet.

LIBER QUARTUS.

Bellum intestinum in Ditmarsia Ao. 1437.

§. 1. Ditmarsi, cum bello externo vacarent, in propria viscera intestinum movebant, quod Lubecenses & cives oppidi Hamburgensis cum intellexissent apud XLVIII. viros, qui rerum summam apud hanc gentem tenent. Erat tum Germaniæ Imperator Albertus Austriacus, qui mortuo divo Sigismundo Cæsare dignitatem augustam septemvirorum suffragiis obtinuerat. Hic movens contra Amuratem Turcam, (qui Mahumeti successit,) expeditionem, mortuus est relicto posthumo filio; de qua re postea.

Albertus Austriacus Imp. obiit Ao. 1438.

Alberto succedit Fridericus.

§. 2. Defuncto itaque Alberto Cæsare imperii dignitas apud Germanos septemvirorum consensu venit Friderico Austriaco viro generosi ingenii, (ut Peucerus scribit,) prudentiæ circumspectæ, qui adversæ fortunæ causa abhorrebat a bellis, calliditate ideo insigni. Hujus exercitus & belli gerendi duces fuere Albertus Saxo cognomento dextra manus imperii, Friderici II. Mysi septemviri filius & Ernesti Electoris apud Saxones germanus, atque Albertus Germanicus Achilles Brandenburgensis.

Erico abdicato Christophorus succedit Ao. 1439.

§. 3. In Dania rex Ericus curis imperii & Sueonum molestiis pertæsus regno abdicato Dantiscum abiit, inde in patriam Pomeraniam: quare Danorum, Sueonum & Norvegiorum proceres accersitum Christophorum Bavarum regem dicunt. Hic Adolpho Slesvicensium regulo habitis comitiis provinciam clientelarem Cimbriam superiorem omnem restituit. Nec multo post tempore Balduinus Bremensium pontifex animam po-

Adolphus terris suis restituitur Ao. 1439.

Balduinus

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

fuit, cui sacerdotum suffragiis successit Gerhardus Hoja princeps illustris. *obit Ao. 1442.*

Ditmarsi Eiderstadiensibus damnum resarcire nolunt Ao. 1439.

§. 4. Adolphus regulus, de quo diximus, regem ei ducatum confirmasse, habitis rationibus accepto Eiderstadiensium damno Ditmarsos XLVIII. que viros jubet, ut ducenta millia marcarum argenti reddant, quæ a suis popularibus præter æquum extorta fuerant; sed legati excusationibus & mutuis debitis se excusantes postulationem principis in nihilum redegerunt & adhuc iste pecuniæ numerus persolutus non est.

Christianus Oldenburgicus rex Daniæ.

§. 5. Christophorus Bavarus, cum aliquot annos præfuisset imperio septentrionario, vitam obiit. Quare Dani Norvagiique imperium Adolpho regulo detulerunt, qui cum abnuisset, ejus monitis Christianus Oldenburgius Adolphi principis sororis filius omnium Danorum & Norvegiorum consensu rex declaratur. Soli Sueones imperium respuentes Carolum Canuti filium primum gubernatorem, dein regem dixere. Hic Christianus relictam Christophori conjugem Dorotheam in thalamum duxit, ex qua ei fuere filii Olaus puer mortuus, Johannes, Fridericus & filia regi Scotiæ nupta, quæ dotis loco obtinuit Orcades. His temporibus bis sidus crinitum apparuit. *Cometa Ao. 1452.*

Adolphi mors Ao. 1459.

§. 6. Post hæc Adolphus regulus Slesvicensium diem suum obiit, princeps egregius animi atque corporis dotibus insignis. In eo cum forma decora maxime, æque ac felicissimo fortunæ tenore, non inferior pietas, ingenium ac industria ex æquo certabant. Præterea

terea insignes in homine lucebant virtutes, erga omnes amor, studium, lenitas, clementia. Quare semper omnium mortalium oculi in eum conversi erant. Cadaver principis relatum est Itzeoam apud majorum monumenta.

Holsati cum Comitibus Schauenburgicis de hereditate Adolphi transigunt.

Iste vir moriens nullum reliquit hæredem, quam ob rem Otto Scumburgius, liberique hæredes & successores se rati ad ambiendum dominium Nordalbingiæ Holsatos adeunt. Sed Christianus rex, & Gerhardus & Mauritius fratres, opibus & viribus potentiores, consensu procerum atque electione Arnoldi Lubecensium pontificis, omnem Holsatorum & Stormariorum ac Vagriorum principatum obtinuere, dato certo argenti Ottoni Scumburgio liberisque numero. Deinde Rex totum sibi soli dominium vendicavit, fratribus germanis pecunia expulsis. Ita Christianus ducatu Holsatorum potitus est, & jure & legibus Danicis; quemadmodum sine controversia Cimbriam superiorem receperat. Interea temporis Gerhardus Hoja moritur, cujus pontificatum apud Bremenses obtinet Henricus Suarzeburgius ex illustri montis nigri ortus familia.

Henricus Swartzburgius fit præsul Brem. Ao. 1463.

Gerhardus autem germanus regis Oldenburgius, qui cum isto pontifice magnam habuit controversiam, ut dicetur.

Gerhardus Oldenburgius partem Holsat. occupat.

Dum rex contra Sueones rebelles movebat bellum, occupat partem fraternæ ditionis in Nordalbingia, præsertim Vilstermarsia, fratrem regem certæ pecuniæ debiti incusans; ubi ab incolis acceptus gratusque fuit, præsertim Hemmingii Volfiii, hujus loci primarii viri, intercessione.

Sed inde ejectus.

Quamvis hic Gerhardus sæpe variis modis Holsatia pulsus, enim vero proceres viri injurias ferre diutius non poterant, tandem a rege germano nobilitatis precibus Nordalbingia postremus est ejectus, auxilia Christiano ferentibus civitatibus maritimis, una cum sceleris & rebellionis complice Henningio Volfio Vilstermarsorum prætore.

Henning Volfius in Ditmarsia confoditur.

§. 7. Henningius Volfius rebellionis accusatus, ut capitis periculum evitaret, solum commutavit atque in Ditmarsiam abiit, ubi brevi post tempore, causa ignoratur, a nonnullis confossus, animam scelere & perfidiæ crimine delibatam amisit.

Gerhardus ab Henrico Swartzburgio bello petitur.

Gerhardus vero Oldenburgius artes suas auxiliis atque opera maritimarum urbium irritas evasisse ratus in mercatores omnem iram indignationemque derivat; quos mercibus spoliat, quos injuriis afficit, rapinisque infestat. Nec negotiatorum vexationibus contentus, aliis etiam molestias facit. Quam ob rem Henrico Suarzeburgio Bremensium pontifice oppugnatur omnibus viribus atque armis; pontifex enim Delmhorstium cepit.

Gerhardi filius Jacobus.

Hujus Gerhardi filius fuit Jacobus, qui patri successit misero. Cujus mentionem in vita Johannis Danorum regis facit Petrus Parvus Rosæfontanus.

Ao. 1472.

Hoc anni curriculo stella crinita arsit scilicet ante Caroli Burgundionis motus & bella, ut Peucerus scribit.

Vita Christiani I.

§. 8. Ut calamum reducamus ad propositum, vitæ curriculum regis enarrabimus ordine quam brevissimo. Christianus vir erat procera & quadrata statura, membris magnis ac lepidis, facie liberali, quæ quandam præ se ferebat mixtam clementiæ severitatem. Erat enim cuivis summorum suæ ætatis vel religione vel pietate vel animi magnitudine vel erga musas largitate insuperabili, (licet eruditione careret nec linguam calleret Romanam,) ut quoque schola publica Haffniensis demonstrat, vel fortunæ successu vel fama populari par.

Ejus nativitas.

Natus est patre Theodorico ex inclyta Oldenburgiorum familia: matre vero Margaritha Holsatica Adolphi ultimi germana: qui cum post fata Christophori imperium respuisset Danicum, hic illius nepos regiam dignitatem tulit, ac Dorothea regis vidua potitus multos liberos procreavit, ut supra est memoratum.

Ejus conjugium.

Ejus fortia facta.

Mox rebelles Sueonas adortus sæpe fudit, sæpe in fugam pepulit, contra quos Gotiam & Ericum Pomeranum nuper regem defendit. De Britannis, quos præfectum regium Thulensium seu Islandorum trucidasse accepimus, bello navali contritis pœnas sumpsit.

Ejus iter Romanum Ao. 1472.

Post fugam Gerhardi germani, quem Holsatia expulerat, ut narravimus, iter in Italiam multis illustribus viris, in quorum numero Johannes Lovenburgius erat Bernhardi filius, ut testatur Chytræus, stipatus pontificem Romanum Sixtum IV. visere suscepit venerabundus;

Ejus iter ad Imperatorem.

de quo itinere deflectens Cæsarem divum Fridericum imperatorem augustum adiit, a quo ducali titulo Holsatiæ & Stormariæ est decoratus & Ditmarsiæ provinciæ dono honestatus, in patriam rediit, mox etiam pacandæ Germaniæ studio Carolum Belgarum regulum accessit. Hujus rei mentionem facit Philippus Cominæus, qui tum floruit.

Johannis regis nuptiæ.

Filioque deinde Johanni regi designato septemviri Ernesti Saxonis filiam Christinam conciliavit nuptiis, pronubo Alberto sponsæ patruo, qui dextra imperii dicebatur manus, qui pater Georgii & Henrici Saxonum est.

Christianus Rendsburgi Ditmarsos subjicere conatur Ao. 1480.

§. 9. Præterea Christianus conventum Rendesburgi, in quo Ditmarsorum & maritimarum urbium oratores aderant, egit; actum vero est, ut plebs Ditmarsica & XLVIII. viri Danicum subirent imperium, ac Holsaticæ ditionis pars essent, regique ut domino vitæ & necis omnem concederent potestatem & tributum Imperatoris decreto. Quæ cum perorassent regii assessores, ii, qui Ditmarsis a mandatis erant, gentem liberam neminique subditam, nisi pontifici Bremensi, qui illis in locis præfectum haberet, atque legibus juxta ac privilegiis Cæsarum atque Romanorum pontificum munitam, quæ donaria divum Fridericum latuisse aut ei astute occultata testati, Holsatorum respuerunt imperium regique denegarunt obedientiam.

Bellum Christiani I. cum Sueciis.

§. 10. Finitis his comitiis nihil præterea cum Ditmarsis egit Christianus memoria dignum, nec diu supervixit. Erat deinceps & periculorum acervis & laborum tolerantia, atque curarum vi graviter obnoxius. In monte enim Brunchonis contra Sueonas Stenonemque Sturam pugnans ictu sclopetæ priores dentes cum vitæ periculo amisit, arte atque

atque dolo Rittingi Holmensis, a quo petitum fuisse magicis cantaminibus ac veneficiis notum est. In Burgundiorum & Caroli ditionibus vitæ discrimen adiit. Vexatus præterea ab equestris ordinis popularibus repetundis & aliorum injuriis, denique incursionibus inimicorum exulum satis crudeliter est subagitatus. Præ his calamitatibus nihil gravius tulit, quam Sueonum contumacem & impiam rebellionem, gentis Ditmarsicæ contemptum. Tandem post obitum pii ipsius manes atque cineres ore maledico, perjurio impio lacessiti Johannis Magni Gothi codicillaris Upsalensium pontificis, nequissimi & perfidissimi nebulonis, quietem non habuere. Obiit Christianus An. 1481. XI. Cal. Junii, quo tempore & regulus Brunosvicensis Villelmus naturæ satisfecit, ut in historiis asseverat Cranzius, princeps optimus, regique maxime amicus. Anno imperii divi Friderici XLII. Huic nostro principi ut domus Oldenburgica in Frisorum Ameslandia originem & incunabula, sic Roscildia Selandorum in trinitatis delubro tumulum dedit & funebre elogium. Vidimus ejus trabea auro & gemmis intermixta induti & amplo diademate insigniri effigiem, quæ robusti viri & magnanimi principis præ se ferebat certum argumentum ore atque habitu.

Johannis M. maledicta in Christianum sparsa. *Christiani I. mors.* *Ejus sepultura.*

§. 11. Peracto funere Christiani regis senatus populusque Danicus Johannem majorem natu ipsius filium, quem ante regni consortem fecerant, regem dicunt & successorem. Fridericum defuncti principis minorem natu mater regina Dorothea proceresque, qui a consiliis fuerant & rutela ex defuncti genitoris testamento, regulum salutant Slesvicensium & Nordalbingorum, ac puero regio universum addicunt ducatum sacramentum a popularibus accepturi. Id rex germanus Johannes ratus, Holsatiam ingreditur, habitoque conventu sibi quoque jurejurando ordinem equestrem ac plebem devincit. Postea divisio peragitur omnisque Ducatus ditio in partes secatur, easque inæquales atque regi germano major, Friderico minor arte addicitur pars. Deinde jura privatis hominibus irrogata & leges confirmantur, tributum indicitur, tutela Friderici pueri & regionum Slesvicensium, Holsatorum, Stormariorum & Vagriorum regi germano committitur.

Johannes Christiani I. filius. *Fridericus Dux Slesw. & Hols.* *Ducatus uterque in 2. partes dividitur.*

§. 12. Inter cetera comitia rex Johannes conventum egit Itzeoi cum Ditmarsis, a qua gente tributum petebat, & principatum sibi & posteritati legibus a Cæsare confirmatum; sed plebis Ditmarsicæ oratores, qui a Bremensibus ablegati fuerant, nationem hanc legibus augustorum & pontificum stabilita olim libertate insignem, servitute immunem, Ecclesiæ duntaxat in Saxonia inferiori primariæ obnoxiam, respuere omne dominium Holsatorum indicarunt. Ita comitia Itzeoica finem habuere, interim rex in Ditmarsos bellum coquebat, ut genti jugum servitutis imponeret, quæ tam contumax spreverat imperium. Sequutum est extemplo, defuncta matre regina Dorothea, bellum Sueonicum contra Stenonem Sturam rebellium interregem. Sed nunc calamum reducamus ad imperium Germanorum; a quo longius progressi sumus.

Johannes convocat Ditmarsos Itzehoum sed frustra. *Bellum Sueco-Danicum.*

§. 13. Cum ad labores jam ob confectam & decrepitam ætatem minus idoneus esset divus Fridericus Imperator Maximilianum ipsius filium septemviri augustum dixere & diademate amplo quasi honoris consortio donarunt. Nec multo post Cæsar Fridericus moritur, & Maximilianus totum Germanorum consensu obtinuit imperium; vir artis bellicæ peritus, pietatis gloria insignis, sed cursu fortunæ vario. Hic arma intulit Italis, Belgis, Bavaris, Gallis; bella meditatus est in Bajasetem patrem, maxime in filium Selimum Turcarum imperatores. Per eos dies Henricus Suartzeburgius pontifex Bremensium mortem cum vita commutavit. Hic contra pacta Christiani regis germanum Gerhardum Oldenburgium oppugnavit & assiduo martis labore exhausit ærarium. Post hujus fatum Johannes Roda vir doctrina &, familiæ licet obscuræ, honestate omnibus notus pontificatum Bremensem sacerdotum suffragiis gessit. Hic tenax fuit & ob præteriti præsulis sumptus nimios ecclesiæ idoneus. Huic datur successor Christophorus Dux Brunosvicensium ex illustri Guelphorum familia oriundus, Vilhelmi Brunosvicensis, (cujus mentionem fecimus capite decimo hujus libri,) pronepos & Henrici junioris frater germanus. Hunc Christophorum Bremensis ecclesiæ administratorem vocat Albertus Crantzius, qui eo tempore vixit & historias edidit de gente Saxonica, Vandalica, Danica, Sueonica, Norvagica, & metropolim. Fuit autem Hamburgensis & in patria Theologum egit & Decanatum habuit.

Maximilianus fit Imperator An. 1494. *Henricus Suartzeburgius obit & ei succedit Johannes Rode An. 1496.* *Christophorus Dux Brunsv. Administrator Eccl. Bremensis.* *Cranzii vita & scripta.*

§. 14. Post subactam a Danis Sueoniam redactumque in ordinem Stenonem Sturam Magnus Johannis filius Lovenburgius Hadelos Gambriviorum & Phabiranorum, urbium ope a Pontifice Bremensi nuper occupatos, vi & milite, quem guardiam vocant, expugnaverat. Hunc exercitum advenam in agro Lunæburgensi & Stadensium ac juxta Visurgim amnem dispersum rex Danus Johannes & Fridericus Holsatus germani fratres conscripsere. Qui cum in Nordalbingiam Albi superato fluvio esset translatus, caduceatores una cum literis fecialibus mandato principum ad XLVIII. viros & plebem Ditmarsicam missi sunt, ut rebelles sine sanguine deditionem Holsatis facerent, & Regi & Friderico recta serie hæredibus imperium darent, quod si contumaciter obedientiam ejurarent, indicerent bellum. Fuerunt inter Ditmarsos pacis & tranquillitatis studiosi, qui deditionem suadebant; sed maxima pars hominum libertatis amans bellum maluit, quam servitutem, testata, æquissimæ dominationi, quæ non solum armis, sed etiam morte est repellenda, iniquissimam libere vivendi facultatem anteponendam. Audita gentis pertinacia fortissimorum hominum manus ex Holsatia, Cimbria & Dania evocatur tam equitatu quam peditatu egregia. Aderant auxilio Holsatis Adolphus & Otto Oldenburgii aliquot equitum turmis stipati.

Johannes Rex & Fridericus Dux Ditmarsis bellum indicunt An. 1500. *Ditmarsorum multi deditionem, plures bellum suadent.*

stipati. Accedebant & alii e regionibus propinquis Marchia, Megapolensi & agro Lunæburgensi & Saxonia prædæ causa; peditum guardiæ, quæ phalanx est, sex erant millia. Omnium autem primus antesignanorum Johannes Aleveldius. Isto exercitu principes Ditmarsiam ingrediuntur mensis Februarii initio, opinati se metum hostibus jam factione divisis, ut relatu audierant, allaturos; sed spes erat falsa. Nonnulli enim adventum hostium nihili facientes convivia agitabant, ceteri paludum & muscosæ regionis munitione vacui interiora petebant. Alii in agro Hamensi stationem agebant. Interea Holsati, iter ab exploratoribus nacti incognitum, primo impetu Meldorpium expugnant, ac trucidatis sine ætatis, sexus, conditionis discrimine civibus præsidium imponunt ibique castra habent. Tulere hanc stragem Meldorpienses Idibus Februarii. Ad hujus expugnati oppidi nuncium perculsi reliqui de deditione consilia dabant. Alii rationis ambigui soli transmutationem & insulæ Buzæ munimentum suadebant. Emiserat exercitus speculatores, quorum aliqui ex improviso capti necati sunt, uno servato Frisici generis, qui quæstionibus & tormentis a Ditmarsis subjectus principum aperuit secreta. Quapropter hostes, ut aditum regiis intercluderent copiis, & arcerent a regione, munitionem vallo cratibus & longuriis conserto fossaque extruunt, & æneis machinis fere inexpugnabilem reddunt. Die post occupatum Meldorpium quarto, omnis peditatus & equitum turmæ castra moverunt, omine quidem infelicissimo, arrogantia quorundam ducum, qui ita gentem hostilem contempserant, ut victam iri digitulo arbitrarentur, spretis illis, qui ob tempestatis tum nivibus ac grandine tum imbribus assiduis commixtæ horrorem meliora suadebant. Ingressi itaque viam, qui scalas & instrumenta bellica ferebant, & alia ad expugnationem idonea, primum pervenere in locum insigni angustia, quem incolæ *opus Dæmonum* vocant; hos sequuta phalanx guardia, stabile agmen peditum; cui proximi, qui equo merebant. Postremo omnis generis sarcinæ aciem clauserunt, & omnem fugæ ademerunt potestatem. Eo die erant imbres, nimbi, procellæ, turbines, nives reliquæque tempestates Holsatis perquam gravissimæ. Enim vero in loci angustiam maximam redacti neque movere se nec progredi neque recedere quicquam potuere, quippe hinc atque hinc paludes musco obsitæ, ac sordibus cœcæ, vestigia pedibus incerta, ingentes pluviæ, fumi rapidi equorum, frigoris inclementia, quæ ita lædebant unumquemque, ut etiam inertem ad cuncta officia militaria ac pariter gelidum efficerent. Accedebat & ingens aquarum dissolutis cataractis copia, unde non solum paludes impletæ, sed quoque angustissimæ viæ notitia ex oculis militum erepta. Præterea ex propugnaculo Ditmarsorum sine intermissione tormenta pilas magni ponderis ejaculabant atque eorum displosione peditum cohortibus ac equitibus diminutionem haud exiguam inferebant. Nec regiæ machinæ licet oneratæ, ut hostium munimentum concuterent, nullum tamen pulveris sulphurei, propter aëris tempestatem & ingentes imbres incendium admittebant.

Expeditio in Ditmarsiam suscepta.

Meldorpium expugnatur.

Consilia Danorum ab exploratore produntur.

Dani castra movent.

Vulgo Düvelswerff.

§. 15. Quod Ditmarsi, qui in propugnaculo erant bellatores CCCC, rati totis viribus militem gregarium & phalangem invadunt, sed horum virtute cito haud exigua cum clade rejecti, iterum pugnam renovare constituunt, ut pariter cæsi atque fugati. Tertio resumpto animo prælium aggressi incursione & impetu acri Holsatorum peditatum adoriuntur ac magna mortalium multitudine trucidata, reliquias in fugam agunt. Mox post hanc peditum & phalangis guardiæ editam stragem in equites regios impressionem faciunt, qui neque ensem, quem *ruteram* vocant, stringere ex loci angusti miseria potuere. Ibi tum equorum atque hominum cædes, Ditmarsorum trucidantium violentia, tormentorum tonitrua, sclopetarum cum crepitu grando, armorum fragor, tubarum & tympanorum clangor, equorum hinnitus, virorum clamores, tum morientium tum frigore exanimatorum, tandem miserrima fuga exorta. At Ditmarsi fugientes insequuti, multos tum ex fuga retractos, tum adhuc spirare repertos trucidarunt, ac volucribus & feris objecerunt inhumatos. Rex Daniæ Johannes & Fridericus fratres cum paucis elapsi in patriam incolumes sunt reversi. Cecidere Adolphus & Otto Oldenburgii, Johannes Aleveldius antesignanus & alii nobiles viri, quorum nomenclationem recitare non est operæ pretium. Reliquorum 4000. desiderata sunt & ultra. Maxima autem pars militum aquis periit, quorum numerus ingens est. Præterea amisere principes omnia tormenta & signum, quod Danis Valdemaroque regi erat cœlitus datum, quibus Ditmarsi potiti sunt victores. Tulere hanc cladem Holsati XIII. Calend. Martii, Cranzio & annalibus Johannis Petrei autoribus; sed nemo horum bellum hoc Ditmarsicum luculentius describit, quam Petrus Parvus Danicus eques.

Danorum clades.

Præter equites 4000. desiderati.

Præda quæ Ditmarsis cessit.

§. 16. Audita Holsatorum in Ditmarsia strage Sueones Stenone Stura, & Suantone Nicolai ducibus rebellionem faciunt, mox etiam iisdem autoribus Lubecenses & ceteræ civitates maritimæ Danis bellum inferunt, quod vix sopitum. Raimundi Cardinalis diligentia & Friderici regis germani industria, reducta regis conjuge Christina Post fatum Stenonis Sturæ interregis, cui apud Sueones Stanto Nicolai filius successit, a Lubecensibus secundo resumptum in regem Johannem iisdem sociis atque viribus, quorum consilio & Norvagia defectionem molita, bellum excitavit servile, quod Christiano regis filio patris exercitus ductore est pacatum, qui eo in loco rex est declaratus sine Friderici Holsati patrui ipsius consensu, ut testantur annales Petrei. Nunc filum historiæ abrumpo. Desiderantur multa, ut quæ post fatum Johannis Danorum regis scilicet acciderunt. Dum enim ipsius obitum, regimen, virtutes & vitia describere aggredior, sicut

Bellum Sueticum & Lubecense contra Johannem.

Conclusio.

sicut & de aliis consuevi, finis scribendi imponitur non opinanti: nam mihi discedendum fuit Witebergam in patriam. Hujus tamen mores depinxit Parvus fol. 9. Sequuntur quædam quæ sunt omissa & primas ulterioris historiæ lineas vide in tabula huic operi subjuncta p. 1735. sqq. De Christiano pio hæc addenda fuissent: Christianus pius patria fuit Chiloniensis Hinc laus Chilonii commemoranda. Filius Friderici & Annæ Brandeburgensis, parentum origo & laus, fortitudo, clementia, liberalitas, quorum similis & ille, ut fortes creantur fortibus & bonis, educatus sub Vulgango viro bono in patriis parietibus, deinde in aula Brandeburgensium. Ex qua educatione evasit pius, doctus, clemens, fortis, liberalis, ut sciret, quid faciendum, quid imitandum, mores gentium. Post reversus in patriam Dux Slesvicensis fit, & post mortem patris & post bellum servile rex Daniæ, in his officiis egit, ut principem pium decet, usque ad vitæ exitum. Multa egregie gessit publice foris domique quod apud Imp. fuit Vormariæ, quod legatus missus fuit ad Imp. ab Johanne Saxone, ut protestans recepit evangelicam doctrinam repurgatam a Martino Luthero, patrem convertit, obsedit Hafniam cum patre; mortuo patre & regie sepulto bellum gerit cum Lubecensibus. Ejus apophthegma. Cum Clemente nauta Danis X. rex factus episcopos removet, doctrinam Evangelii concionari mandat. Bugenhagen erigit scholam Hafniæ. Fœdus cum Sueco accipit; interim fugat P. Noviomagum. Legem sancit d. 1. Augusti. Privatam Bibliothecam erexit, legit varias doctrinas tum historias patriæ tum exteras, disputabat, amabat doctos; commendare se Deo cubitum discedens consuevit; erat venator. Post bellum motum in imperatorem ab Mauritio mittit Christianus Adolphum; Augustus ducit Annam, ter in Daniam venit Christianus, naves condit; post confirmationem ducatus Adolphus ingreditur Ditmarsiam. De regis Christiani stulto Bernhardo Dominicano. Redierat domum Adolphus, qui inimicitias cum Ditmarsis alebat, cum in eos arma sumere ob ærarii sui angustiam & fratris regis prohibitum non posset, animum convertit ad explorandam terram hostilem; in Ditmarsiam ergo ivit mentitus; nam sub alicujus personæ fabula inimicorum lares intravit, ac explorata regione, locorumque situ intellecto ad suos rediit. Cum Ditmarsi cognovissent hospitis non fuisse sed speculatoris præsentiam, multis conviciis onerarunt, vocantes Adolphum exploratorem, nebulonem inopem, alieni appetentem, sui profusum; sed hæc talia maledicta exitium illis dedere. Hæc

Additamentum de Christiano pio

foris: domi animum ad venationes adjecit, accessit sæpe ad fratrem regem, quod & frater Johannes senior facere magis consuevit, qui singulis annis ad regem, etiamsi a longinquo esset, proficiscebatur. Iste Johannes ad sedem sibi legit Hadersleviam; frater Adolphus vero Gotrupam, tertius germanus Fridericus, ut diximus, erat Hilsemiensium antistes: horum mater Sophia habitavit Chilonii, ad quam æstate præsertim hi filii sæpe adierunt, ut eam sororemque & gynecæum oblectarent sermonibus & voluptatibus etiam ob aliquot causas. Præses regius Holsatiæ fuit tum Henricus Ranzovius Sagamente. Sed singula tantum hic leviter delibata. Sequitur nunc *Martyrium HENRICI (a) MOLLERI, (b) Zutphanii, quod addendum huic historiolæ.* Anno 1524. *HENRICUS SUTPHANIUS* in Ditmarsia propter evangelii confessionem rogi supplicium tulit. Iste ob renovatæ religionis suspicionem Belgio patria pulsus Vitebergæ *Martinum Lutherum* audiverat atque inde Bremam ad Visurgim secesserat, cumque ibi docendi dogma a Luthero nuper restauratum nil loci, instinctu pontificis Bremensium & sacrificulorum atque plebis tumultu inveniret, a *Nicolao Bojeno*, qui Meldorpii parochum agebat, in Ditmarsiam Brema accersitur exul, ubi concionatoris officio functus populum ad evangelium convertit; quod prædicatores & Jacobitæ, id est genus hominum vitam agens solitariam ac Epicureis sordibus deditum rati, literis significant pontifici & aliis addictis veteri religioni hominem impostorem, (sic enim appellabant,) & Lutheranæ hæreseos assertorem ad eos pervenisse. Horum opera freti & propria maledicendi libertate nefanda tumultum gravem excitant & in caput viri pientissimi Henrici Sutphanii plebem Ditmarsicam ira & furore frementem ac ad omne facinus suapte natura proclivem commovent; navabant & egregiam operam Jacobitis & Prædicatoribus *Suinii & Nannii* & aliæ familiæ Ditmarsis cognitæ de occidendo viro innocenti. Horum consiliis noctu in ædificiis *Boyeri*, parochi Meldorpensis, a subornatis agrestibus armatis & cerevisia Hamburgensi ebriis capitur Henricus Sutphanius vestimentis fere omnibus nudus & ad supplicium perducitur. Accusatus itaque primo mane & condemnatus perversæ religionis & perjurii, a prætore pecunia corrupto, homo sanctus sine aliqua fere astantium misericordia scala alligatur gentis ritu, ac deinde multis verberibus fustibus & clavis multatus, dum a multitudine rogo imponitur, omine divino sæpe extincto, a quodam apparitore de impro-

& de Martyrio Henrici Zutphanii.

De primo ipsius nomine appellativo.

(a) Johannis nomen substituit autor *Compendii Gothani Hist. Eccles.* l. 2. c. 5. §. 6. p. 739. Nec male. Sacro enim Baptismatis lavacro initiatus accepit nomen Johannis, quod in Augustinianorum ordinem cooptatus, more Pontificiorum mutavit cum nomine Henrici; uti fide Chronici Ditmarsici MSC. *JO. NEOCORI Busemensis, JO. DETHLEVI Windebergensis* aliorumque confirmat *JO. HERM. ab ELSWICH disqu. de autore hymni Hilff GOtt daß mirs gelinge* §. 13. & *b. MUHLIUS Dissert. Hist. Theol. p.* 414.

Et nomine gentilitio Möller.

(b) Quod nomen ipsi quoque attribuunt, *RESENIUS in Luthero triumphante*; *CHRIST. KORTHOLTUS H. E. Sec. XVI. Sect.* 2. §. 31. *p.* 74. *CRAMERUS* citatus a B. *MUHLIO Comment. de martyribus ecclesiæ evangelicæ, inter dissertationes ipsius p.* 397. qui tamen *diss. de vita Henrici Zutph. ibid. p.* 413. addit: *Sed vereor, ut luculenter satis id evinci possit documentis: ne quidquam de istorum* (beatum ab Elswich intelligit) *haud levi errore adjiciam, qui recentioris cantici, Hilff GOtt daß mirs gelinge, tritissima ista verba, hat Heinrich Möller gesungen in dem Gefängniß sein; absone satis de Henrico Zutphaniensi interpretantur.* Sed nondum adeo Elswichiana conjectura est confutata & contusa, ut ad absonas plane referri mereatur.

improviso alabarda, qua scala erigebatur, declinante tandem transfoditur. Hunc exitum truculentum & dirum habuit vir sanctissimus Henricus Zutphanius, qui a plebe furiosa plagis fustium & clavorum graviter multatus lanceatusque crematur innocens autoribus Jacobitis & prædicatoribus horumque asseclis Nanniis & Suiniis, mens. Decembris die XI. ut annotat Eberus in Calendario historico. Hujus martyrium quoque describunt Mart. Lutherus (a) Hedio & Camerarius (b). Tantum!

Tabulæ synopticæ in libros Historiarum Hamsfortii.

Lib. I.

HENRICUS CALVUS

pinguis princeps Ditmarsiæ.

2. Gereo fil. qui mortuus. §. 24.
3. Henricus bonus.

5. Sigfridus marchio.
4. Theodoricus marchio dictus. §. 32. Hic quibusdam Sighardi filius Brunonis nepos Geronis pronepos & Henrici abnepos esse creditur.

6. Sifridus secundus minor §. 37.
7. Luderus vel Udo primus major l. 2. §. 1.
8. Luderus II. vel Udo Soltvedelensis Marchio minor.
9. Ludolphus §. 9. 10. 11.
10. Dedo §. 11.
11. Etelerus candidus §. 10.
12. Egebertus Idæ filius §. 11.
13. Udo III. Marchio Soltvedelensis tertius hoc nomine §. 14.
Udo IV. Stadiensis §. 18.

14. Henricus Longus §. 18.
Henricus puer §. 18.

15. Rudolphus I. Ditmarsus major §. 18.
16. Rudolphus II. minor §. 27. 44. 29.
17. Hardvicus Bremensis §. 30. 31.

Helgo rex Daniæ ad Stadium devincit Saxonem Cundingum & Jutia potitur constitutis præfectis Hescone, Cyre & Lero.

Tuisco, Mannus, Ingevon, Istevon, Hermon, Marsus; unde Marsi, Ditmarsi nomen a Dit vel Tischen vel Tuisconis & Marsi §. 1.

Berthobaldus Ascanius I. pro Gallis contra Thuringos.

Berthobaldus Ascanius victus a Gallis.

De Austrasiis.

Theodoricus nothus rex Austrasiæ primus mediomatricibus potitus mortuo patre Clodoveo primo Christiano a. 515. frater Gildebertus fuit rex Galliæ, & alii duo sua loca tenuere in Gallia. bellum Thuringicum.

Theodobertus filius Theodorici patri succedit 537.

Theodobaldus succedit 550. hoc mortuo sine liberis Clotarius succedit frater superioris Theodorici nothi, Galliæ monachus & Saxonum victor. Sigibertus Clotarii filius obtinuit e fratribus Mediomatrices. Hic Saxo-

Scriptores de elogiis vita & martyrio Henrici Zutphanii. Lutherus.

(a) In scripto vernaculo ed. 1525. sub rubro: *Historien von Bruder Henrich in Ditmar verbrand, samt den 10. Psalm ausgelegt*: quod recusum est in operibus Lutheri germanicis Witebergensibus Tom. VI pag 382-389. & Tom. III. Jen. germ. f. 30-35. Tom. III. Altenb. f. 32-40. Ipsum scriptum b. Lutheri legitur in *LUDOV. RABI*, *PAULI CROCII* aliorumque scriptis & historiis martyrum. Breviorem Lutheri epistolam de eodem argumento vide *Tom. VII. Witeb. f. 492. & apud AURIFABRUM in epist. Luth. T. 2. p. 252. SECKENDORFF Hist. Luther. L. I. f. 61. a. 169. p. 195.* adde *MELANCHTHONEM operum P. IV. in Epistolam ad Rom. p. 205. & in singulari epigrammate inter scripta ipsius publica Witeberg. Tom. 3. a. 1559.*

Melanchthon.

Camerarius. Chytræus. Crispinus. Pantaleon. Conzenius. Major. Paræus. Sylvanus. Langius. Heimrichius. Helduaderus. Neocorus. Zepperus.

(b) *In vita Philippi Melanchthonis p. 97. seq.* adde *DAV. CHYTRÆUM Chron. Sax. P. I. C. 7. ad a. 1523. JO. CRISPINUM in actionibus & monumentis martyrum evangelicorum a. 1560. ed. p. 41. seq. HENRICUM PANTALEON part. II. historiæ martyrum p. 35. sqq. add. CONZENIUM Jesuitam in Chronol. Jubil. Evang. p. 71. GEORG. MAJOR in dedicat. scripti Melanchthonis de obligatione Principum intuitu exstirpandæ idololatriæ f. 3. PARÆUM in dedicat. Commentarii in Epistolam ad Corinth. JO. SYLVANUM in Elegia contra obstinatos Papistas ad Christianum III. a. 1549. f. C. 2. JO. LANGIUM in historia Henrici Zutphaniensis*, &, qui hanc laudat, *ANT. HEIMRICHIUM* seu *WALTERUM in Chronico* Ditmarsico *L. 2. c. 7. HELDUADERUM* P. 2. *silvæ Chronol. p. 65. JOH. NEOCORUM* seu *ADOLPHI in hist.* Ditmars. *MSC. L. 5. p. m. 432. WILH. ZEPPERUM in dedicatione ad senatum Bremensem sylvæ homiliarum præfixa f. 2.* E recentioribus *VITUM LUDOVICUM a SECKENDORFF Comment. de historia Lutheranismi L. I. sect. 55. §. 139. M. DAV. EVERSBACH in scripto: Das Glaubens-Bekäntniß des sel. Märtyrers Bruders Heinrich von Zutphen, Evangelisten zu Antwerpen, Bremen und Meldorp in Ditmarschen ed. Hamb. a. 1733.* D. *HENR. MUHLIUM diss. de Memoria vita & gestis Henrici Zutphanii, martyris Ditmarsici a. 1714. ed. inter dissert. Theolog. p. 371. & 403. JO. MOLLERUM Introd. ad historiam Chers. Cimbr. p. 631. JO. LEHNEMANNUM in der historischen Nachricht von der im 16ten Sec. berühmten Evangelischen Kirche zu Antonsff ed. Francof. a. 1728. p. 18. sq. JO. HELLMANN in Epit. Historiæ Ecclesiast.* Ditmarsiæ *Meridionalis in Vernacula a. superiori ed. p. 42-57. D. GERHARD. MEYERUM in spicilegio de Henrico Zutphanio, primo Reipublicæ Bremensis ante ducentos annos Evangelista, dein martyre Ditmarsico ed. Bremæ a. 1722. ubi p. 23-28. ex JOANNIS RENNERI* Chronico Bremensi MScto *historiam martyrii Zutphaniani* addidit, sub rubro: *Wo Broder Henrich in Ditmarschen verbrannt is*: Pertinent etiam huc interpretes propositionum quas *Henr. Zutphaniensis Vitebergæ* a. 1521. disputavit, apud *MUHLIUM* c. l. p. 459. & ejusdem Martyris *positiones contra missam privatam, item acta Capituli Grimmensis Augustiniensium a. 1522.* & literæ *JACOBI HYPERENSIS ad* D. *MART. LUTHERUM datæ de martyrio & combustione Henr. Zutphaniensis apud literatissimum & industrium KAPPIUM* P. *II. der Nachlese nützlicher Urkunden zur Reformat. Historie p. 487. 536. 660. sq.*

Seckendorff. Eversbach. Muhlius. Mollerus. Lehnemannus. Hellmann. Meierus. Renner. Kappius.

Saxonum agrum dat Suevis. a. 565. occiditur a fratre Chiberico rege Franciæ.

Childebertus evadens in tyrannum succedit patri.

Theobertus puer succedit patri a. 600. sub ductrice Brunechildi, & a fratre in prælio Theodorico rege Burgundione occiditur; Theodoricus veneno perit; Brunochildis avia moritur.

Clotarius autem Rex Galliæ succedit 616. qui Dagoberto filio Austrasiam committit 628. (§. 4.)

Bellum Saxonicum. 636. Sichardus seu Sigebertus rex Saxonum pugnavit cum Dagoberto, (§. 1. 4.) fit Rex Austrasiæ 640. hic adoptat filium Grimoaldi m. eq. Itebertum, & procreatur Dagobertus ei filius, qui mortuo patre a Grimoaldo regno pellitur; succedit Itebertus, qui occiditur & capitur a Grimoaldo.

Childericus a patre Clodoveo fratre superioris Sigiberti rex Austrasiæ fit 658. qui in tumultu civili rex Galliæ electus occiditur in venatione.

Pipinus Crassus Ansigisi filius Dux Austrasiæ cum Martino rege Galliæ Theodoricum vincunt.

Frisicum bellum, in quo Rabodus a Pipino vincitur, moritur 714.

Carolus Tutides vel Martellus Dux Austrasiæ fit a patre, sed capitur a noverca, ut Theobaldum nepotem augeret, sed liberatur & multos reges crear.

Bellum cum Saxonibus Martelli 723.

Ditericus Saxo filius Sichardi contra Martellum 720. §. 5.

Carolus Martellus Francorum Princeps moritur 741.

MARTELLI filii

Carolomanus, Princeps Austrasiæ §. 6.	Pipinus brevis rex Franciæ fit, moritur 758. §. 6.	Gripho §. 6.

quorum bellum Saxonicum.

Pipini brevis filii

Carolomannus Novioduni rex moritur 771. §. 8.	Carolus M. Imperator.

Initium belli Saxonici 772. 798. cadit Gotricus Danus §. 8.

Carolus Imperator 801.

finis belli Saxonici 805.

Post Albionem, qui regiones tenebat Trans-Albianas.

Carolus Hamburgi ordinat Utonem vel Udonem §. 10.

Saxones

DIDERICI filii §. 5.

Etelhardus bellum gerit contra Pipinum & Carolomannum fratres §. 6.

Albio contra Carolum Imp. §. 6. 9.

Vernechinus, Princeps pacificus. §. 5.

Widechindus Magnus cum Carolo M. gessit bellum primum cum Gotrico Dano §. 7. 8. 10.	Bruno. §. 9. 10. — Ludolphus, Dux Saxoniæ §. 10. 12. 18. 19. 20.

Widechindi filii:

Videchindus Junior §. 10.	Vigbertus §. 10. — Valbertus.

Ludolphi filii:

Bruno Conditor Brunsvigæ 861.	Tanquardus §. 21.	Otto M. Dux Saxoniæ §. 21.

Rogenbertus. §. 10.

Didericus socer Henrici Aucupis §. 30.

Henricus Auceps Imper. succedit Conrado I. 920.

800. Carolus Magnus rex Germanorum prælium habet cum Gotrico §. 8.
810. Vandali vastant Hamburgum Vilsi dicti §. 11.
815. Ludovicus pius §. 11. Haraldus fugatus a Regnero Lodbrog fit Christianus §. 12.
833. vide Eridagum.
840. tempore Anscharii, Dani & Vandali vastant Hamburgum §. 18. 19.

bellum sociale.

841. Lotharius. Imp. §. 17.	Ludovicus Germanicus obiit 876. §. 21.	Carolus Calvus §. 18.

Hoc mortuo Normanni occidunt Brunonem regnante in Dania Gormone Anglico.

Carolomannus, moritur 880. §. 22.	Ludovicus, moritur 888. §. 22.	Carolus Imp. 880. §. 22.

8. Arnoldus Imp. 891. §. 23.

903. Ludovicus Imp. §. 22.	Conradus.

10. Conradus I. Imperator 912. §. 23. 25.	Eberhardus — Eberhardus contra Ottonem I. §. 26.

Bremensium Pontifices

1. Villehadus constituitur a Carolo M. §. 11.

2. Villericus §. 11.

3. Leudericus sub quibus Ditmarsi §. 15.

Hamburgensium Pontifices

Eridagus Presbyter a Carolo Magno factus moritur 833. §. 12. 14.

Huic succedit Ansgarius metropolita §. 13. 14. 16.

ECCLESIASTICA.

Unnio Bremensis & Hamburgensis §. 16.
Ansgarius pontifex mortuo Leuderico & Bremensis fit; moritur 865. §. 20.
Reges Danorum sub Ansgario §. 19.
2. Rembertus moritur 888. §. 20.
Carolus Crassus fit 880. §. 21.
Arnolphus fit 890. §. 23.
3. Adalgarius moritur 909. §. 23.
Ludovicus IV. Imp. 903. §. 23.
4. Hogerus moritur 919. §. 25.
Conradus Imperat. 912. §. 23.
5. Reginwardus moritur 927.
Henricus Auc. Imp. 920. §. 23.
6. Unnio moritur in Suecia 936.
Conversor Haraldi Dani filii tyranni Gormionis §. 28.
Otto Magnus 938. §. 27. 30.
7. Adaldagus moritur 988. §. 33.
Otto II. 974. §. 30.
De conversione Suenottonis & Poppone §. 33.
8. Libentius I. moritur 1013. fuit Italus §. 35.
Otto II. moritur 984. Imp. §. 30.
Henricus sanctus Imp. 1032. §. 34.
9. Vurranus qui Unnanus, hic inimicitias habuit cum Bernhardo Saxone moritur 1029. §. 35.
Conradus Salicus 1025. §. 36.
Canutus Magnus rex Daniæ §. 36.

DITMARSICA.

Ditmarsia & comitatus Stadensis erat sub uno dominio, nempe pontificum Bremensium; ante peculiares aut hos principes Saxonum habebant, quos vides. Bremenses autem contra Normannos & Danos impotentes amiserunt Ditmarsiam & Stadium, & eum defenderunt cum dominatu. Saxones Duces jussu Imperatorum usque ad tempora Henrici Aucupis §. 16. 19.
Henricus Calvus & pinguis tenebat Ditmarsiam & Stadium 921. Rosenveldis habitabat, nunc dicitur Hertzveld §. 24.
mentio Gereonis principis Lusatiæ vel Stadiensis §. 24.
mortuis Henrici Calvi filiis, Henricus bonus monachus ultimus eorum cogitur ab amicis imperium suscipere §. 24. 26.
Sifridus major & Theodericus mortuo bono patre succedunt, qui marchiones nominantur, 988. §. 32. Dani Suenottone rege Stadium & principes capiunt, sed Sifridus elabitur & Theodericus IV. mutilatur. Danis a Bennone victis & ipse restituitur §. 32.
Sifridus minor, Sifridi majoris filius, vir illustris & egregius, cui mortuo succedit Udo filius princeps Ditmarsiæ §. 37.

POLITICA.

Ludolphus Dux Saxoniæ factus a Ludovico pio Imp. Fratres. Bruno conditor Brunsvigæ occisus a Danis 861. Conditur Brunsviga; occiditur 876, vastatur Hamburga a Danis, tum rex Danorum erat Gormo Anglicus §. 21.
Tanquartus
Otto Magnus §. 21.
Henricus Auceps Imp. devicit Gormonem tyrannum Danorum & fit Marchionatus Slesvigæ §. 25.
938. Otto M. Imp. bellum movet in Danos ob deletas colonias Slesvici.
Hermannus Bilingius magister filiorum Imperatoris fit Dux Saxoniæ ab Ottone §. 30. moritur a. 984. Chytræus habet anno 986. §. 31.

EXTERA.

Cujus filii sc. Hermanni succedunt

Benno in Saxonia §. 31. obiit 1012. §. 35.	Lotharius in Holsatia §. 31. 33.
Bernhardus in Saxonia, hic se opposuit Henrico sancto imp. cum fratre §. 35.	Ditmarus in Holsatia, hic in duello coram Imp. occubuit §. 35.

contra Vandalos res geritur. Mistivous, qui rex Vandalorum erat, obiit, ut Chronicon Holsat. indicat, 1057. Sed Chytræus 1063. §. 35. Mistivous cum fratre Mizidrogo & patruis Nacone & Sederico vastat Holsatiam & Hamburgum autore Bernhardo §. 35.

Lib. II.

ECCLESIASTICA.

10. Libentius II. moritur 1033.
11. Hermannus moritur 1036. an 3 pontif. §. 2.
12. Bezelinus, qui & Aldebrandus moritur 1043. §. 2.
Henricus niger Imper. 1040. §. 2.
13. Albertus seu Adalbertus moritur 1072. §. 5.
Henricus senior Imp. 1057. §. 2.
Gotscalcus occiditur 1066. & vastatur Hamburgum per Blussonem §. 3.
14. Liemarus Ericum Eigot diris devovet §. 4. vir doctus captus a Lothario Saxoniæ principe §. 16. Hic pontifex moritur 1103. §. 9.
Bero Danus cadit §. 4.
Henricus minor Imp. moritur 1107. §. 15.
Archiepiscopi Bremensium vocantur.
15. Humbertus annis tribus 1109.
16. Fridericus I. 1123. & ultra 1127. §. 9. Historia Ditmarsica de Ida & aliis §. 10.
Lotharius imperator 1127. §. 27.
17. Adalbero obiit §. 32. mittit Vicelinum in Vandaliam; & alia multa §. 23. §. 33.
Conradus Suevus Imp. 1140. §. 24.
18. Hardvicus primus natus Ditmarsiæ princeps §. 27. 31. 32.
Fridericus Barbarossa 1152. §. 26.
19. Balduinus eligitur a Leone Saxone abdicatis Sifrido marchione & Otberto 1178. §. 36.
20. Sifridus marchio repudiato Bartoldo eligitur 1184. §. 37. 40.
Henricus 1190. §. 40.

21. Hard-

21. Hardvicus II. hic occupat Ditmarsiam auxiliis Holsati Adolphi III. qui deficiunt ad Danos §. 46. 48.
Henricus Leo moritur 1190. §. 43.
Philippus Imperat. 1198. §. 47.
22. Gerhardus Osnabrugensis eligitur contra Valdemarum 1220. §. 48.
Otto IV. Brunosv. Imp. 1213. §. 47.
23. Valdemarus §. 50. Gerhardus de Lippia præfuit 40. minus annis 1260. §. 51.

DITMARSICA.

Lotharius qui & Utho primus major Sifridi minoris filius princeps Stadii & Ditmarsiæ. Hic duxit amitam in matrimonium Rudolphi Suevi contra Henricum IV. Imperatoris §. 6.
tempore hujus Udonis mater Britanna naufraga fit & servata, filia nupta viro §. 1.

2. Filiæ. Filia nupta Reinaldo §. 1.

Fridericus Stadensis §. 1. Ulricus §. 1.

Hic Adalbertus pontifex fuit Henrici senioris pueri a consiliis & gubernator §. 2.
Udo II. succedit Udoni patri vel Lothario; factus est marchio Soltvedelensis & feudum Stadii accipit a Bremensi, dictus est hic Udo II. & Lotharius II. minor §. 8.
Ludolphus, quem alio genere ortum arbitrantur, succedit Udoni II. cujus uxor Ida filia Henrici III. imp. fratris filia; mortuo marito duxit eam Dedo, qui occiditur a Ditmarsis, deinde eam Ethelerus candidus, etiam occisus a Ditmarsis §. 10.
Egebertus Idæ filius cadit in prælio contra Udonem Soltvedelensem.
Udo marchio Soltvedelensis parricida Egeberti adoptatur ab Ida & ei succedit 1067. vel magis 1106. §. 10. imperante Henrico IV.
Idæ miseræ filia. Oda uxor Rossi principis §. 12.
Udonis III. filii fuere Henricus longus cito mortuus §. 17.
Rudolphus primus Ditmarsiæ & Soltvedelæ princeps §. 17. &

Udo IV. Stadii Princeps, Rudolphus Udonis III. filius Ditmarsus princeps acer mortuo fratre Udone IV. Henricum fratris filium defendit contra tutorem Fridericum Reinaldi filium, de quo §. 1. & 18. sed confirmatus Fridericus a Pontifice Alberone & Saxone Lothario per amicos tollit Henricum veneno §. 19. Albero ideo pontifex vexatur incursionibus a Rodolpho Ditmarso §. 19. Rodolphus occiditur a suis Ditmarsis §. 20. filii Rodolphi §. 18.

Rudolphus minor seu secundus Soltvedelensis vincit Albertum ursum auxilio Henrici Leonis, occisus a Ditmarsis in monte Bochelo & uxor Valburga auribus nasoque, pedibus, manibus mutilata in fluentem conjicitur §. 27. §. 29.
Henricus Leo ultor est in Ditmarsos cædis Rodolphi §. 29.
Henricus Leo constituit in Ditmarsiam principem
Reinholdum, qui una cum Adolpho periit ad Deminum §. 33.
Reinholdus princeps occiditur a Ditmarsis.
Abbas ad S. Mariam Stadii, qui prædia in Ditmarsia habebat ordinatione Henrici Leonis §. 31. 35.

Ditmarsi deficiunt ad Valdemarum Slesvicensem & Canutum regem §. 46.
Adalbertus constituitur a Valdemaro princeps Holsatiæ 1121. §. 48. Cometa luxit §. 48.
Defectio a Danis, Ditmarsi pollicentur transfugium Holsatis §. 50.

EXTERA.

Bernhardi Saxonis principis filii erant

Ortholphus in Saxonia §. 3. Hermannus in Holsatia §. 3.
hic tulit Godescalco Vandalo & filio Butue opem contra rebelles, moritur 1073. ut vult Chytræus. Hujus filii

Magnus in Saxonia, hic captus ab Henrico IV. imp. in carcere obiit 1106. ut Chronicon Holsf. notat.
Otto in Holsatia mortuus §. 5.
2. liberi periere in bello vivente patre.

Hardvicus præpositus Bremens. occiso fratre, dum ei hæreditas venit, mutat Ditmarsiam pro Stadio ab Alberone pontifice, potitur Stadio mortuo Friderico §. 27. 31. pontifex deinde Hardvicus moritur §. 31.
Postea Adolphus II. quod tulerit auxilium Canuto contra Suenonem, Sueno Ethelero Ditmarso Duce Vagriam populatur §. 33.
Occiso cum Reinhaldo Adolpho II. tutores Adolphi III. fuere Bruno, Marquardus & Henricus Orelius, qui duxit matrem Machtildim, ex qua Adalbertus §. 35.
Adolphus III. cum Leone contra Imp. Fridericum proscribitur a Leone §. 38. restituitur ab Imp. Friderico §. 39. cum peregrinaretur in terra sancta; reversus e terra sancta fugat Leonem & Stadium obtinet 1186. capitur a Canuto rege Daniæ §. 46.

Hic Magnus constituit in Holsatia principem & Stormaria Godifridum §. 5. qui a Vandalis occiditur latronibus §. 16. Lotharius Saxo Magno succedit 1109 ut est in Chytræo. Hic dat Holsatiam & Stormariam, occiso Godfrido, Adolpho I. §. 16. qui moritur 1131. §. 23. cujus filius Hartungus periit in Bohemia §. 22.
Adolphus II. patri in Holsatia succedit §. 23. hic Holsatia expellitur ab Urso & Conrado III. imp.
succedit ei Henricus Badevichius, qui iterum fugatur ab Adolpho II. victore Vagriæ §. 24. & 27.

HOLSATICA.

Valdemarus tenet Holsatiam, fit Rex §. 46.
Adalbertus succedit, qui capitur §. 49.
Adolphus IV. puer revocatur in Holsatiam & fit princeps auxiliis feminæ Deestæ. §. 50.

Liber III.

ECCLESIASTICA.

Conradus Imp. 1250. §. 7.
Vilhelmus Hollandus 1254. §. 7.
Alphonsus & Ricardus imp. 1257.
24. Hildeboldus s. Hildebrandus Brochusius repudiato Gerhardo Lippio superioris nepote 1273. §. 9.
Rodolphus Habsburgensis Imp. 1273. §. 11.
Adolphus Nassoviensis Imp. 1292. §. 17.
25. Giselbertus Brunchorstius; hic defendit contra Holsatos Ditmarsiam & coluit & educavit Gerhardum.
Albertus Austriacus 1298. Imperator §. 18. 22.
26. Henricus Goltornius §. 19.
27. Florentius Bronchorstius. §. 19. (contra quem eligitur Bernhardus de Velpa, qui abnuit) moritur Florentius 1307. §. 21.
HenricusLucelburgensisImperator 1309. §. 22.
28. Johannes s. Janus Lundensis ante in Dania pontifex moritur in Gallia §. 28.
29. Burchardus Grella 1344. §. 28.
Carolus IV. Imperat. 1350. §. 38.
30. Otto Delmhorstius §. 37.
31. Gotfridus eligitur repudiato Mauritio Oldenburgio 1359. Pontificatum amittit, & Stadii moritur exul 1363. §. 42.
Venceslaus Imperat. 1376. §. 38. & 44.
32. Albertus Guelphus filius Magni Brunsvicensis, frater Magni tyranni 1396. §. 43.
Fridericus Brunsvicensis Imperat. 1400. & Rupertus Imp. §. 50.
33. Otto II. Brunsvicens. fit repudiato Johanne Moneco fuit Magni Tyranni filius, moritur 1407. §. 50.
Sigismundus Imp. 1410. §. 61.
34. Johannes Slamstorpius intercedit pro Ditmarsis apud Imp. Sigismundum 1420. §. 68.
35. Nicolaus Delmenhorstius 1435. §. 68. 73.
Albertus II. Austriacus Imperat. 1438.
36. Balduinus II. abbas S. Michaelis Luneburgi 1442. §. 73.

DITMARSICA.

1227. pugna in Bornhövete contra Valdemarum II. & Ottonem Brunsvicensem, in qua Adolphus IV. puer, Gerhardus Bremensis, Albertus Saxo, Adolphus III. senex, Alexander Soltvedelensis & principes Vandalorum: Ditmarsi vero a Rege transfugæ fiunt §. 1. 20.
Ditmarsi & Frisii occidunt rebellem regem Daniæ 1252. §. 5.
Ditmarsorum magistratus XLVIII. viri 1286. §. 3.
Ericus rex Daniæ moritur, cujus viduam duxit Johannes II. Vagrius §. 12.
A. 1289. Bellum Ditmarsicum primum gestum ab Henrico Holsato, & Vagriæ principe Johanne II. ob leporem infelix §. 14. in quo & Henrici frater fuit, Gerhardus cœcus princeps Stormariæ & Schumburgi.
Ericus rex tutelaris princeps Lubecensium componit controversiam inter Holsatos & nobiles §. 16.
Nobilitas fugata e Ditmarsia, e qua fuit Detlevus Reventlovius, qui Adolphum Sigemonte cum filio occidit 1315. §. 24. pater Johannes II. cocles infelix, qui captus a filiis, & quod amiserat oculum, & quod Christophorus lapsu mortuus, moritur infelix homo relicto filio Johanne III. Largo in Vagria §. 24.
Gerhardus Cœcus Scumburgi & Stormariæ princeps reliquit hos filios

Gerhardum III. principem Stormar. moritur 1320. §. 17. hic genuit	Adolphum a quo Scumburgi §. 17. 26.
p. qui mortui §. 18.	Gerhardum IV. §. 28. qui in Gallia fuit tempore Alberti Austriaci Imp. præpositus Lubecæ §. 18. mortuis fratribus princeps Stormar. 1320. §. 28.

Johannes Stormariæ princeps 1330. §. 28. 31. 36.
1322. gestum bellum Ditmarsicum secundum a Gerhardo M. in quo devictis antea Hamerstadiis & Suderhamiis, postea prælio in Nordstrandia gesto ceciderunt XII. principes, qui Gerhardo M. opem tulerant §. 32. In hoc bello fuere Gerhardus M. Johannes frater, Henricus Leo Megapoleus, Gerhardus Scumburgius frater superioris Adolphi Scumburgi capti. §. 30. 31.
1340. In bello Danico contra Ottonem regis Valdemari fratrem occiditur Gerhardus M. Randerhusiæ a Nicolao Ipsio §. 34. 35. filii ejus succedunt

Johannes, qui periit in bello Danico §. 36. Præconium Gerhardi Magni & Apophthegma de Ditmarsis §. 38.	Henricus ferreus invadit Seelandiam §. 36.	Nicolaus, hic Jutiam invadit & tollit parricidam §. 36. 39.

Carolus IV. Imp. Lubecam venit & turbas sedat inter Holsatos, Henricum Ferreum & Nicolaum fratres & inter Lubecenses & Hamburgenses 1375. Eodem anno moritur Valdemarus Rex Daniæ §. 44.
1381. moritur Henricus ferreus princeps Holsatiæ & Stormariæ relictis filiis, Gerhardo, Alberto & Henrico §. 45.
Nicolaus Ditmarsos ex Holsatia fugat §. 46.
1402. cometa luxit.
1401. Hamburgenses vincunt Nicolaum Stortebeckerum & Godecam Michaelem §. 54.
1403. Ericus Saxo populatur Ditmarsiam per Holsatiam; inde enatum tertium bellum, quod Holsatos perfidiæ accusarent Ditmarsi, in quo cadit Albertus frater, & Gerhardus Dux ulturus fratrem invadens per Suderhamiam Ditmarsiam in tumultu ab hostibus occiditur 1404. Hamæ; princeps Gerhardus sepultus in Slesvicia, sed ceteri inhumati manserunt §. 56.
Ericus Pomeranus fit rex Daniæ 1411. §. 62.
Concilium Constantiense 1414. §. 63.
Ditmarsi se subjiciunt Johanni Slamsdorpio, dum

dum Cæsar Sigismundus exigit ab iis tributum 1420. §. 63.

Henricus princeps Stormariæ moritur 1421. §. 65.

Ditmarsi fiunt inimici Hamburgensibus, nam Ditmarsi oppugnarunt Nivercum infeliciter & Hamburgenses in præda occisi cum duce navium Martin. Suartekop. §. 70.

HOLSATICA.

Adolphus IV. fit monachus, & Holsatiæ tutor est Abel Slesvicensis, deinde Adolphi IV. filii Holsatiam tenent §. 4.

Johannes I. Vagriam obtinet, moritur 1261. §. 9. succedit illi filius

Gerhardus I. Holsat. & Stormariam obtinet; bellum cum fratre gessit §. 5.

Gerhardus cœcus §. 6.

Henricus succedit in Holst. & Stormar. cujus frater Scumburgum possidebat §. 10.

Johannes II. Cocles, hic cum Henrico patrueli bellum fecit Ditmarsis.

Albertus §. 10.

Johannes III. largus §. 24. 28.

Adolphus §. 41.

Henricus Holsatus & frater ejus Gerhardus cœcus, item Johannes II. Vagrius & fratres, Albertus, qui fuit præpositus Hamburgi, & Adolphus, qui se Ducem Pomeraniæ nominabat, pœnas sumunt de nobilitate Ditmarsis armata §. 16.

Henricus in Holsatia moriens reliquit

Gerhardum — Johannem.

Educatio Gerhardi per Reventlovium & Giselbertum pontificem §. 25. 28. 35.

Ditmarsi 1317. fœdus contra Gerhardum M. & Johannem fratris Adolphi cædem vindicaturos ineunt cum Johanne Vagrio Largo & Adolpho Scumburgico §. 26.

Gerhardus M. ex Holsatia Ditmarsos pellit §. 27.

Ludovicus Bavarus & Fridericus Imperator 1314. §. 23. 38.

moritur Johannes Largus accepta pace a rege Valdemaro Daniæ, relicto successore Adolpho Vagrio filio §. 41.

1386. Gerhardus Dux fit Slesvicensis ab Olao & Margarita præsentibus fratribus Nicolao & Adolpho Vagrio §. 47.

1390. moritur Adolphus Vagrius succedit Nicolaus data Ottoni Scumburgico pecunia §. 49.

1398. moritur Nicolaus & succedunt filii Ferrei §. 51.

Gerhardus Dux, Albertus & Henricus tutor §. 52.

Albertus de equo cadens periit, dum hostes invadit 1403. §. 58.

Occiso patre Gerhardo succedunt filii Henricus, Adolphus & Gerhardus posthumus; substituti tutores cum matre §. 60. Henricus princeps Stormariæ §. 60. & 65.

Dani tempore belli 1414. Slesvicensis sub Erico rege Daniæ Femeram invadentes; Ditmarsi vero in Eyderstadia vincuntur a Frisiis, post horum populantur regionem; deinde fit reconciliatio, pecunia corrupti sequuntur partes Danorum, sed audita oratione amplectuntur partes Holsatorum §. 65. 67.

Ad Flensburgum cadit Henricus Dux 1427. §. 69.

Expugnata Flensburga 1431.

Liber IV.

ECCLESIASTICA.

Fridericus II. Austriacus Imp. 1440. §. 2.

37. Gerhardus III. Hoja 1463. §. 6.

38. Henricus II. Suartzeburgius capit Delmhorstium annis 33. præest. 1496. §. 6.

Maximilianus Imp. 1494. §. 13.

moritur Fridericus IV. Imp. §. 12. 13.

39. Johannes Rode 1500. cometa §. 13.

Carolus V. Imp. 1519.

40. Christophorus Dux Brunosvicensis, qui vivit adhuc 1546. §. 13.

DITMARSICA.

Ditmarsi laborant bello civili, quod Lubecenses & Hamburgenses extinguunt 1437. §. 1.

Adolphus Dux Holsatiæ mortuo fratre Gerhardo ad Rhenum postulat pecuniam a Ditmarsis, moritur 1459. §. 4.

Conventus Rendesburgi, in quo Christianus I. rex agit cum Ditmarsis 1480. §. 9. recusant imperium Ditmarsi, 1482. d. 22. Maji Christianus I. moritur §. 10.

1486. cum patre Friderico IV. Maximilianus imperii fit consors §. 13.

Conventus Itzeoi Regis Johannis cum Ditmarsis ante bellum Suecicum §. 12.

1500. bellum Ditmarsicum regis Johannis & Friderici, in quo periere Adolphus & Otto Oldenburgii & Johannes Aleveldius signifer. Meldorpium expugnatum §. 14. & 15.

HOLSATICA.

Adolphus succedit fratri. Christophorus fit rex Daniæ 1439. ab hoc accipit feudum Adolphus 1440. §. 3.

Succedit Adolpho Christianus in Holsatia rex Daniæ data pecunia Ottoni Scumburgio §. 5. 6.

Christianus I. Rex fugat fratrem Gerhardum & Vilstermarsorum Ducem §. 6. Hemmingius Volfsius, qui in Ditmarsiam confugerat, confoditur §. 7.

Christianus Rex 1472. Romam proficiscitur.

Cometa luxit 1472. ante motus Caroli Burgundi §. 7.

Mortuo Christiano succedunt Johannes rex & Fridericus dux Holsatiæ §. 11.

1499. Magnus Saxo cum guardiis expugnat Hadelos, quos ei pontifex Bremensis ademit; his utitur contra Ditmarsos Johannes rex §. 14.

Huc usque pertingit Elaboratio Operis.

1513. moritur Johannes rex Daniæ; succedit Christianus II. His temporibus Petrus Longus Frisius pirata. Ditmarsi in timore propter regem bella coquentem 1517. bellum Suecicum, Lubecense. Henricus Sutphanius vocatur Brema in Ditmarsiam a Nicolao Bojeno Meldorpii parocho; verberibus mulctatus, confossus crematur autoribus Jacobitis & prædicatoribus, & autoribus Suiniis & Nanniis asseclis XI. Decembr.

1524. hoc anno aufugit Christianus II. e Dania designato Johanne seniore; rex fit pater Fridericus I. & Dania occupatur Duce Johanne Ranzovio.

ECCLESIASTICA.

1558. m. Augusto arsit cometa.

portenta de radiis.

1559. Bellum Ditmarsicum, in quo fuere Dux summus Adolphus, Fridericus electus princeps, Johannes senior, Antonius Oldenburgius, tribuni summi, Johannes Ranzovius.

Bellum Danicum & Suecicum, in quo ex parte regis erant Johannes Benzius & loco regis Christophorus Trunemius, qui tarde accessit.

DITMARSICA.

Vibo Petri filius Ditmarsus propter rapta sua bona coram XLVIII. viris causa cum cecidisset, patriam incendit. Sed Ditmarsi eum in Hillegelandia occidunt & insulam vastant.

HOLSATICA.

Christianus II. cum exercitu ad Albim venit. Evangelium in maritimis Johanne Bugenhagio promulgatur, 1525. capitur ab Hamburgensibus Nicolaus Cnifosius pirata Danus navigaturus in Norvegiam.

Christianus II. venit in Norvegiam & capitur.

1434. moritur Fridericus Rex, & Christophorus Oldenburgius, Lubecenses & Albertus Megapoleus occupant Daniam.

1535. bellum Danicum Christiani III. qui fit rex. Hunc Ditmarsi tutelarem principem dicunt.

Ao. 1565. d. 26. Aug. Imperator Maximilianus II. confirmat statuta Holsatorum de Ditmarsis confirmata, missa legatione Georgii Lorchii & Valentini Heideri 1566. capitur grex piratarum a Brodero Tacio Husensi.

Tabula.

Gereo I. Comes Stadensis præfectus Limitis Brandeburgensis.

Bruno præfectus limitis Brandeburgensis.

Meinfridus. — Hermannus. — Hugo. — Sighardus præfectus

Ditericus Marchio pulsus §. 32.

Udo Comes Stadensis Marchio v. l. I. §. 37.

Udo II. pulsus Brandeburgensi ditione a Primislao Com. Stadensi. — Rudolphus Comes Stadensis.

Henricus Comes Stadensis Marchio Soltvedelensis. — Otto.

FINIS.

XXI.

NORDALBINGIA

SIVE

HISTORIA RERUM PRÆCIPUARUM IN NORDALBINGA A TEMPORIBUS CAROLI MAGNI AD ANNUM PRÆSENTEM cIↄ Iↄc XLIII. A PRINCIPIBUS ET POPULIS GESTARUM SUCCINCTE JUXTA ANNORUM SERIEM COMPREHENSA

A

LAMBERTO ALARDO, STORMARO.

Optimus vindex insolentiæ rerum humanarum vicissitudo.

Syllabus Autorum, quorum testimoniis in hoc opere usi sumus.

Abrahamus Bucholzerus.
Adamus Trazigerus.
Angelius.
Bonnus.
Bordingus.
Chytræus.
Christoph Helvicus.
Christianus Selinus.
Dresserus.
Dania Crantzii.
Eberus.
Erpoldus Lindebruch.
Funccius.
Fincelius.
Georgius Waltherus.
Heldvaderus.
Hieronymus Osius.
Johannes Cluverus.
Jonas Elverveld.
Jo. Crügerus.
Jonas Coldingensis.
Lutherus.
Lubecense Chronicon.
Metropolis Crantzii.
Manuscripta non una.
Phil. Melanchthon.
Peucerus.
Petræi Chronic. Holf.
Ranzovius.
Rendesburgense Chron.
Saxo Grammaticus.
Saxonia & Suecia Crantzii.
Schaffnaburgensis.
Sebast. Franck.
Selneccerus.
Sethus Calvisius.
Sleidanus.
Schlavonic Chronic.
Wandalia Crantzii.

Serenissimo Potentissimoque Principi ac Domino, *Christiano Quarto*, Dei Gratia, Daniæ, Norwegiæ, Vandalorum Gothorumque Regi, Duci Sleswigeni, Holsatiæ, Stormariæ & Diethmarsiæ, Comiti in Oldenburg & Delmenhorst.

D. D.

Serenissime, Potentissimeque Rex,

Domine Clementissime.

NOn diu nec quasi ex bilance deliberandum habui, qua potissimum majestate operis hujus vestibulum præmunirem. Præterquam enim quod ea exstat Vestra in me clementia, ut dudum ipsi submittendum censuerim aliquem studiorum meorum fructum animi grati obsidem; ille præterea est regni Vestri admirabilis splendor, ut omnes mortales rapiat in sui cultum & obsequium, cunctaque terrestria ei applicare magis se gestiant, quam coërceri. Et me quidem tanto rapuit proclivius, quod ea insuper tua Majestas naturæ est benignitate, ut quantum valet fortunæ amplitudine, id totum aliorum experiatur commodis. Qua de causa laudum tuarum coronam lectam & comprehensam in Camœnarum hortis perpetuare & immortalitati consecrare constitui. Quæ enim major & omnibus communior voluptas, quam notare regiminis felicitatem & seculi raritatem; gratulari sibi & posteris de tanto Principe, quem divina benignitas singulari indulgentia ut carum depositum terris credidit? Leniet officiosam temeritatem religiosum obsequium, quod debita veneratione jam in me accensum succedens annorum felicitas auxit & consummavit. Natales, clementissime Rex, ab eo habes parente, cujus quondam virtus, nunc memoria cœlestis est. Nemo tantæ originis & felicitatis auspicia ex se aut inferiori luto sumit: Deus, & qui Deo proximus, illis vitæ munera distribuit. Quid enim similius Deo, quam optimus Princeps? Quis hunc creare & constituere dignior, quam ipse Deus? Electus autem in prima juventute ad regni moderamen, talem educationem nactus es, qualem Cyro suo Suada affinxit Attica, cum non unum Principem describeret, sed omnes formaret. Hac enim feliciter jacta ad sublime fastigium vectis honorifica quædam servitus imponitur, ut veræ virtutis cultores viam vitiis & tyrannide vacuam insistere audeant & sollicite decurrant. Nam ut majoribus pulchrum & laudabile fuit gloriam parere & suis relinquere, ita his turpe erit eandem a majoribus acceptam tueri & augere non velle. Hinc ita virtuti

tuti doctrinæque innutritus es, ut semper aliquid majus annis tentaveris, & jam tum documenta magna dederis, quantæ fruges virtutis & industriæ maturioribus annis futuræ essent. Nimirum majorum gloria & bona institutio non tantum posteris lumen, sed & ad summa quæque incitamentum est. Ita enim virtus nuper orta necessitatem quandam æmulandæ alienæ gloriæ sibi imponit, & quasi perpetuo adhærens monet, nulla ratione committendum, ut partum decus sua socordia deserat. Quapropter jam a prima ætate non Princeps sed exemplum principatus fuisti: in quem bona omnia Dii immortales certatim contulere, & pro quibus unusquisque supremo Numini obligatur. Regnum enim habes non amplum modo, sed & vastum, quod se in terram & mare latissime diffundit. Quod ut firmares, auream illam pietatem semper ducem habuisti, quæ vitæ moribusque facem præferret. Neque enim existimandum est, Principes tanto Imperio sine Numinis supremi cultu feliciter præesse. Tales namque sunt, qui divina vice erga genus humanum funguntur, qui sortem totius mortalitatis statumque orbis quasi nutu temperant proximi supremæ majestati. Idcirco probo more & pio cultu Numen propitiari æquum censent. Quod Majestatem tuam semper divino Christianoque zelo egisse, & adhuc agere noti pariter & ignoti deprædicare norunt. Sacris ritibus non solum ipse frequens interes, sed & omnes ad officia ecclesiastica admittendos audis, & pro ratione talenti sanæque doctrinæ promoves. Infra vigesimum quintum ætatis annum ex lege nuper sapienter ad præscriptum Veteris Instrumenti sancita neminem ad tam venerabile munus admittis. Nil Tibi cum hæresibus a præscripta verbi divini norma aviis. Berolino ante aliquot annos ob introductum schisma ardente ipse pio zelo viginti quinque fidei articulos a Parente piissimo, anno 1569. publicatos de novo revidisti subditosque ad eorum sanctam observantiam adstrinxisti. Comitia Theologica Hafniæ inter ipsas Bellonæ turbas agitasti, ubi de collapsa ecclesiæ disciplina asserendaque ministerio utriusque clavis autoritate consilium salutare cepisti. Ita nimirum fit, ubi supremum Numen ante omnia colitur, ut tales rerum moderatores dentur, qui ad divinæ voluntatis sententiam omnes porro actiones suas temperent & instituant. Hinc non minus illarum, quam totius Regni felicitas orta, quod ut stabilires non vicinorum incommodo, sed tuorum cum augmento post pietatis studia semper enixe laborasti. Sic ante hos triginta duos annos Regnum alta in pace possidens passim ædificiis arcibusque nos ortum debemus: fossa valloque præter multorum spem feliciter communisti; Fridericiburgum in Seelandia magnificentia vere regali instruxisti. Christianopolin ad fines Sueciæ, Tychopolinque in Stormaria e locis palustribus, ubi ne spes quidem urbium antea erat, excitasti. Hafniæ novam civitatem in insula Amagger contigua addidisti. Soræ in Seelandia e cœnobio Academiam equestrem excitasti, additis ei amplissimis reditibus. Patrias, Crempas post nuperum bellum non modo aquæ circumluvio, sed & quatuor aquæ ductibus non sine ingenti arcendi hostis commoditate donasti. Exercitationes tuæ quæ & quales? Feram sublistere & ferire, aërem & ventos provocare? Ea vero in postremis habes, & raro attingis, quæ alii Principes in diariis exercitiis, immo deliciis, habent. Sane quam per omnes artium equestrium numeros iveris, ostendit illud tempus, quo publica festivitate primos inaugurationis dies celebrasti, cum inter tot victores solus lemniscatas coronas retulisti. Ostendit etiam nuper nuptialis filii festivitas, ubi primus palæstram petiisti, lucta contendere, saltu certare, omnemque certaminis aleam subire paratus fuisti; mox geminare pilam, insperato reictu reddere & cadentem revocare; mox armis ludere & composito ad præliandum gradu clausis undique membris captare simul & vitare petentem visus es. At citra hanc temporis necessitatem potior tibi cura salus & tranquillitas reipublicæ, quam non modo proprio regno, sed & toti Germaniæ vicinisque populis conciliare semper sancte studuisti. Ita anno abhinc trigesimo nono, quam primum regno inauguratus esses legatione missa pacem suasisti Batavis cum Ibero, tandem annis aliquot post cum Sueco post diuturnam belligerationem feliciter pepigisti. Eandem Brunswigo cum Duce suo Fr. Ulrico conciliasti. Eandem porro cum Polonus arma capesseret in regnorum limitibus cum Sueco confirmasti. Eandem apud Imperatorem jam tum, cum militem Saxoniæ nostræ intruderet, maturo consilio ursisti: quam etiam armorum interventu deinde feliciter pepigisti, & adhuc conservas cum maximo subditorum emolumento. Vicinis enim populis adhuc diffidentibus, sola fama virtutis & potestatis Tuæ inexpugnabiles muros patriæ exstruxit. Eandem quoque viciniæ totique Germaniæ ereptam, si velit, magno & pientissimo conatu revocare anniteris. Majori igitur jure Tibi potius, quam aliis belli triumphus debetur, qui horridam Erinnyn, minacem Bellonam, qui humano cruore perspersam Tisiphonem vinculis adstrictam & captivam ducis. Cedat jam livor, pacificum Regis nostri animum nequicquam sugillans. At tecum Deus immortalis faciat Rex Serenissime & de annis plurimorum (quod solemne votum est) annos majestati tuæ addat, ut communi voto diu superstis, qui tantopere pro salute Christianitatis totius vigilas cum omine nomen gerens. Ceterum ut omnia cum admiratione, ita non sine singulari fortunæ, quam non ab astris, sed a Deo habes, gessisti. Vicinam Gambriviorum rempublicam libertati nimiæ deditam illa animi generositate & felicitate Tibi devinxisti, ut ira adversus eam incensi eripere malint munera possessori data, quam concedere. Ita homagium a civibus accepisti annis abhinc quasi triginta duobus: Quod cum nuper depreciassent, novum vectigal rebus Holsatiæ imponendo nomothetam novum in Albi senserunt, quem amicum

cum habere potuerant. Aemulos dominationis amolitus es, & justam defensionem Tuæ, Holsaticæque rei adseruisti. Leges molestis regni custodibus dedisti, quas figere maluissent. Stralesundam vero mari orientali proximam nuper contra Fridlandicas minas cum electo regni Principe Christiano V. & Duce Friderico, filio regio, ea strenuitate defendisti, ut maximarum virium, & majorum minarum immunis hactenus perstiterit. Peregrinationes in Angliam bis instituisti ad adfinem Jacobum VI. magnæ Brittanniæ Regem & feliciter regno redonatus es. Contra Principes potentia sublimes & rerum secundarum eventu inflati ab ultimo terrarum recessu, qua oceanus horrore inaccessus, legatos ad Te adorandum, tanquam rarum aliquod in terris Numen, properarunt. Novimus & mirati sumus, rebus ad nutum fluentibus tumidos, flectere Tibi cervices, fœdera offerre, connubia & lætos hymenæos petere. Grœnlandos vero Tuos, suo frigore, suo cælo, suis tempestatibus armatos, ea generositate visitas, ut tanquam feras in venatione capias. Extremos vero Norwagiæ fines non semel adiisti & nobile verbi divini cimelion incolis demandasti. Argenti venas purissimi mira Dei benedictione ibi locorum reperisti, ubi antea nil nisi silvarum & saxeorum montium spes elucescebat. Non consectabor singula fortunæ Tuæ; revocat tamen procedentem marita, quæ majestati Tuæ e domo Brandenburgica adsumta venit. Quæ hac familia celebrior, quæ gens ea celebrior? Quid illa sanctius? Quid castius? Quid pulchrius? Quid decenti verecundia & obsequii fide & promtitudine studiosius fuit? cui omnes vestales & flaminicæ adsurgunt palmamque porrigunt? Quinimo majus Tibi gaudii pondus ex conjugii fœcunditate cum Augustissima Heroina Anna Catharina exortum, dum Tibi tria masculi sexus pignora reliquit: Christianum IV. Regni Principem, Fridericum Archiepiscopum Bremensem, & Uldaricum Episcopum Butzoviensem & Suerinensem, quos ad summa dignitatis fastigia evectos pater felicissimus adspexisti. Quid majus a Deo exspectabis? quæ divinior beatitudo contingere potest in his terris? Nam quid bellicas Tuas virtutes & trophæa commemorem? Oppida & arces loco insuperabiles & arte capi posse, hosti pariter & orbi probasti. Testem laudo ducatum Brunsvicensem, oram Transalbinam, ducatum Schaumburgensem & Luneburgensem, Lusatiam & Silesiam. Quid dicam dubiis præliis subjugatam per majores Dithmarsiam, at post nuperum bellum cum Cæsare, non tam armis quam formidine majestatis recuperatam? Suecia vero diuturno attrita bello & iliaca clade fracta conspersam cinere faciem ostentans inter ancipites metus acceleratam pacem suscepit. Unde non parva dissidentium hodienum partium a Majestate Vestra trepidatio, quorum mœnia & arces tanquam tonitru irati Jovis concutiuntur. Norunt enim, ubi animosam illam mentem tubæ cornua accendunt, ipsi certam vel victoriam vel pacem armis introducendam, non hostem ante oculos versari. Sine horrore eloqui non possum, quæ consentiente omnium rumore fama in Te celebrat: Nulli suorum rogatu commoveri Majestatem Vestram potuisse, quin sæpissime invicto animo staret in acie, hostem feriret, dubiamque Martis aleam experiretur, manuque mortem quasi provocaret. Testis Lothera & Vorda transalbina. Unde prudentes censendi illi, qui virtuti Vestræ intercedunt, ut periculis se magis subducat, quam ingerat, quo ea diu regno superstit, quod ab eadem vitam habet & fortunam: Nam ut omnibus est vivendum. Hinc subditi pro Te excubias agunt, somnum Tuum defendunt, latera objecti tegunt & inaccessa benevolentiæ arce muniunt. Hinc quoque cælestes Quirites pro Te excubant & e præsentissimis vitæ periculis conjectum explicant, prout eorum subsidio casui prope Bretstadium, mox lapsui prope Hamelam, mox, deinde, maris periculo, sic volente & annuente Deo, ereptus es. O ingentia altissimi Numinis beneficia, quibus Majestatem Tuam quotidie cumulat. Etsi vero virtus militaris & conferta pericula pro republica & civium salute exhausta ad cælum ducunt: tamen hæc ipsa non ita regias curas occupant, ut togatæ virtuti nullus sit locus. Majestatem regiam justitia tueris, imperium clementia temperas, vultum severitate læta ostendis. Non sedes in causis, ut fisco tuo divitiæ accrescant, sed ut recti sententiam definias, delinquentes suppliciis compescas, innocentes pœnis eripias & iniquitatibus magistratuum intercedas. Præclarum opus & multitudini famæ inferendum, abdicandis vitiis & virtutibus provehendis aptum, præmiis bonos afficere, malos coërcere. Ita annis abhinc aliquot, alias regiones ærufcatorum panurgia infestante, obicem grassanti malo in Tuis limitibus mature posuisti. Ita in nupero bello multis fugitivis & desperata contra loci Principem consilia cum adversa parte capessentibus miram clementiam præstitisti, eosque hactenus, quamvis non meritos, inter reliquos subditos tolerasti. Nihil Tibi venale in judicio, nulla suffragia emuntur. Ipsus sæpe seposita majestatis dignitate per regni provincias oberras, turbæ Te immisces, civium mœstos aut lætos vultus captas, audis querelas, & exquiris, ut magistratus æmulentur Tuam justitiam. Nil perit opulentis, non ferunt injurias miseri. Abeant jam Principes tenebras captantes, & nemini oris sui usuram commodantes, quas januæ ferratæ portæque adamantina firmitate includunt, quorum latus, si palatiis suis prodeunt, undiquaque satellitum testudo claudit, tanto sæpius numero, ut cælum excitato pulvere obducant. Noster Rex solio regio, velut cælo, relicto subditis descendere, oculis civium se ingerere, animorum votis obhærere amat. Hinc Nobilitas Te patronum, civitates legum custodem, populus patrem patriæ salutat. Confidenter putabis, omnes sua morte animam Tuam redimere paratos, infestis mucronibus se objicere, & si per armatas phalanges eundum, latera sua oppo-

opponere velle. Sane vel hinc constat, non minus potenter urgeri obsequium sedata potestate, quam imperiosa tyrannide. O Regem, in quo felicitas seculi pulsam & errantem virtutem reduxit, apud quem toga & sagum tam feliciter contendunt. Ast prævertere me sine ad alia potentiæ Tuæ fulcra, quæ in mari regnum ambiente & interluente habes longe excellentissima. Imperium tenes, non modo in undivagas maris incolas pisces, sed in ipsam ejus naturam, quæ, quas toti alias orbi indomita majestate leges præscribit, a Te accipit. Testis est Tychepolis, Bredstadium, & alia loca quamplurima, quorum jacta feliciter fundamenta, illa vi maxima & sæviente ira sic annuente Deo evertere non potest. Navibus vastitate miris oceanum armas, piratas domas, & nervos rerum gerendarum colligis. Dominos maris Balthici novos & re & titulis exuis. Nullus locus pelagi immensitate, alta caligine & quasi deficientis jam naturæ fine ab orbe nostro divellitur, sive gurgitibus verticosis aut præruptis montium sive solis ardore aut hiemis frigore defensus, quem non virtus Tua classe munita penetret. Testem cito Grœnlandiam & remotam Indorum Ceilanen, quam anno hujus seculi decimo octavo classe visitatam, optimarum artium prodigam subsequente vigesimo secundo anno sensisti. Ad hæc omnia nihil commoditatis reliquum, sive litora in portus recedentia sive porrectos sinus commercio patentes sive fretum illud coëuntibus terris mare inclusum premens spectes, quod frequentia navigantium vectigali auro fœcundius, quam Tagus ille Iberiæ aut Ganges Indiæ. Ex quo Pactoli aureos rivos in regium ærarium quotannis derivas; Ut taceam alios proventus, qui velut peremni fonte traducti quotidie exundant & perpetua felicitate regium palatium sustentant. Quid memorem maria Tuo ingenio siccata, æquatas rupes, flumina contracta, quæ cum nihil forinsecus nisi effrænam haberent feritatem, jam se arte Tua victa esse ostentant & gloriantur? Ubi vigorem animi in mari experiri libet, non exspectas officia nautarum, ipse gubernaculis adsides, ipse fluctuantia vela colligis aut laxas, ventos captas, & jam directos sequeris, jam reluctantes obliquata velificatione domas; mox fluctus obvia molitione frangis, mox incidis. Si quando incerta pelagi fides navigantem deprehendit, unde comites timenda leti imagine sanguinem amittunt; Tua animositas imperterrita non præstituram clamat fortunam istud mundo ludibrium, ut Regis animam fluctibus impendant. O vocem invicti animi interpretem! & non minus annalibus dignam, quam illa olim Imperatoris fuit, nautæ perterrefacto acclamantis: Quid times, Cæsarem vehis? Ad hæc omnia regnum, quod in terra amplissimum habes, in Te ordiris, hoc est, semper imperas Tibi, ne cum ceteris imperas, cuiquam amplius servias. Corpus plenum majestate, & in quo totius regni instar est, obtutu solo alios terret, alios invitat; qualem olim Achillem & Agamemnonem Græcorum virtus aspexit. Summos rebus Tuis adesse homines semper voluisti, qui consilio & dexteritate pariter pollerent, cum ipse tamen eodem ante omnes maxime excelleres; quales sunt Hoegius, Rosæcrantzius, Pentzius, Thomæus, Ranzovius, Alefeldius, ut alios taceam. Atque inter hæc omnia tamen ita vivis, ut mortalitatem mature cogites ipsus omnem mortalitatem supergressus. Unde annis abhinc duodeviginti splendidum sepulturæ monumentum exædificare cœpisti, quod nulli proavorum sarcophago loci & sumptuum amplitudine cedit, qui non Capitolii aut obeliscorum insanas exstructiones, aut cælo certantia culmina contuleris, quo ut serius indigeas subditi Tui & universus orbis supremam Numinis majestatem quotidie sollicitant. Sed næ ego cum ratione desipio, qui celsissimam Tuam Majestatem tam diu morari ausus sum, qui cælestem ejus dignitatem, qua omnia mortalia supergressa est, mortali animo æstimo. Qua in re si gloriam Tuam non satis digne veneratus fui, si laudes Tuas profanus attigi, ignosce, veniamque religioso obsequio clementissimus indulge. Adumbratam enim hanc virtutum Tuarum & admirandæ felicitatis coronam non tanquam judicium exhibui, sed æstimans divinitatem Tuæ Majestatis humano ingenio, tanquam elogium publicum produxi. Unde contemplatus eminentem & cælestem imaginem & recte factorum conscientiam animus sese erigens inæstimabili pulchritudine vere sibi placeat & præsumtione optimæ famæ perfruatur. Ideoque virtutes Tuas non adscititiis fuscis illitas, sed nudas, inornatas & naturali pulchritudine insignes comprehendere earumque spirantem effigiem quadam animi & stili pictura exhibere volui. Neque enim opus est aliena illis quærere, quæ nativo suo splendore satis enitent, laudabili & fortassis honesto errore eorum, qui a servili adulationis vitio sunt alieni. Si quicquam desiderari hic possit eorum, quibus divina benignitas vires suas in explenda felicitate Vestra usa est, in ea fusius se NORDALBINGIA hæc nostra diffundet, ab incremento ætatis disertior facta & vires quasi adsumens. Proinde jam velut in transcursu Regiam Tuam Majestatem, ut aliquod Numinis simulacrum a fani limine & propitia huic meæ NATÆ fata quæro, eam de manu in manum eidem Majestati Tuæ tradens, & de meliori nota commendans. Si enim ad Majestatem Tuam debitum solutura accedit religio, politicum procumbit regimen, Indicis exoticisque mercibus locupletata properat mercatura, terra ipsa diu reconditos auri argentique effundit thesauros, immo propugnaculis & urbibus decorata patria accedit Holsatia; quidni Musæ quoque sereniori benignitatis Vestræ aura subnixæ vota reliquis jungere Tuumque implorare favorem auderent? Quippe ea est, o Regum Maxime, naturæ Tuæ majestas & judicii soliditas, ut tali cumulet dignatione literaturam omnem humaniorem, ut eam ultro invites, ultro allicias: hæc vero monumenta historica adeo non submoveas, ut contra sic hactenus habeas in deliciis, in æstimio, in honore, ut ad ipsa potissimum

mum respicias, velut ad eminentiorem Pharum, quo oneraria reipublicæ Tuæ navis per procellosum vitæ hujus fretum dirigatur in tranquillissimum portum publici boni, publicæque quietis. Nam (ut prudentissimi senatoris Marci Tullii verbis utar,) unde facilius, quam ex annalium monumentis, aut res bellica aut omnis reipublicæ disciplina cognoscetur? Certe Alexander Severus, (ut de eo Lampridius testatur) si de re militari tractaret, maxime eos adhibebat, qui historiam norant: requirens, quid in talibus causis, quales in disceptatione versabantur, veteres imperatores vel Romani vel exterarum gentium fecissent. In quibus ipsis ea, quæ in NORDALBINGIA cum ipsis gentis incunabulis contigerunt, a nemine hactenus æstimata, aut sparsim collecta, nunc per me Latii sermonis cultu exornata, & decentis methodi veste induta, veritate autem rerum magistra exasciata, oculis Serenissimæ Majestatis tuæ sistuntur ejusdemque munita protectione, sustentata robore, irradiata fulgore, publicum adspectum petunt, vitam sibi a Majestate Tua sperantia, quam priscis virtutis Holsaticæ ruderibus heroumque in his oris neglectis trophæis promittunt. Si enim excelsis animis, nihil unquam majus & divinius visum, quam æternitati famæ nomen inserere & consecrare, ejusque incredibili cupiditate incensæ illustres & sublimes animæ aspera quæque & gravia perferre, ipsam denique animam hostili dexteræ debere minime dubitarunt; quis non videt, me vero & legitimo pretio labores & studia mea æstimasse, dum certam mansuræ gloriæ spem manibus patriæ animis & eorum Ducibus libo & destino? Ita sperare & ominari me jubet gentis celebritas, & præclarorum factorum sublimitas. Quippe sic plane miraculoso Dei auxilio sublevata semper & munita fuit præsidio, sic quoque hodienum extra communem ordinem beatur & servatur, ut contra naturæ ipsius morem cuncta in senium vergentia hebetantis ac fatigantis NORDALBINGIA nostra ab eadem illa ætate & opes ducat & animos, transformata rursus in novam juventutem, quæ explorata per adversa, per secunda, quasi duplici vi labori ac constantiæ ita suam adprobavit magnanimitatem, ut multorum populorum consensu audiat Saxoniæ suæ unio, Germaniæ ocellus. Quam supremi Numinis faventiam sic ambabus excipit manibus, sic obviis amplectitur ulnis, sic grato fovet sinu, ut eam mereatur propriam perpetuamque. Macte hac gente, macte hac Tua, Rex Potentissime, NORDALBINGIA nostramque ipsi impensam opellam clementiore favoris libra expensam benigniore suffragii calculo adproba, novasque huic homini spiritus & vires a Clementia Tua inspira, ut in incepto studiorum Philologicorum & Theologicorum studio & stadio, quamvis fastidioso hoc, & ingrato seculo omni missione ejurata pergat ad candidam calcem. Nos qui e literarum isthoc otio hoc solatium solum perimus, ut nihil a Majestate Vestra hoc tempore, quam sincerum laborum nostrorum æstimium exspectemus: in iisdem laudum vestrarum coronam, gloriæ templo, velut votivam tabellam dedicamus, ubi tam diu suspensa hærebit, donec nova succrescens laurus ei succedat. Interea quam nulla temporum fuga delere, nulla ætatis injuria obscurare, nulla posteritas carpere potest; illi annorum sequentium (si qui in posterum futuri sunt) series, semper aliquid ad splendorem & æstimium conferet. Cui rei ut benignior naturæ Tuæ Majestati æquas vires & firmos lacertorum toros largiatur, ne deserta animositas virium auxilia frustra desideret, donec Te terris ad tempus commodatum cæli patrii recipiant, subditi Tui & universus orbis precantur, quos inter me licet numeres loco infimum, at cultu obsequioque primum. Dabam Brunopoli Vestræ Anno cIↄ Iↄc XXXVI. postridie Nonarum Septembrium.

Vestræ Sereniss. & Potentiss.
Majest.
humillimus & devotissimus
servus
LAMPERTUS ALARDUS,
Guilielmiades.

Ad LECTOREM.

Miraberis forte, humanissime Lector, quod ego homo Theologus extra limites quasi vocationis meæ progressus historiam scribam, & illam, quæ est patriæ, magno cum primis studio collectam cum aliis ejus generis monumentis in publicum proferam. Nec enim dubito, quin multi hoc studium, velut jam olim alia in humanitate & polymathia mihi posita, sint calumniaturi; quibus bilis movetur, quoties me vident præter postilla aliquid sapere. Et sane si ego tempus, quod meditationi rerum divinarum debeo, in studia humaniorum literarum conferrem, culpa fortasse non vacarem. Quamvis quæ vera & solida rerum Theologicarum scientia absque linguarum & historiarum cognitione haberi potest? Nonne cortice vescuntur & vitrum lambunt, qui ea ipsa destituuntur, nuclei ipsius ignari? Sed quando non aliis horis hæc ago, quam quibus alii otiantur vel in mundanis deliciantur, nec alium in finem, quam ut fugitivæ antiquitati gratam me præstem sobolem patriæque ruderibus vitam & populorum trophæis meritum honorem distribuam: quis est tam impudens, qui alacritatem ingenii mei aliorum desidiæ postponat, vel voluntatem patriæ inserviendi (cui tamen nati sumus) reprehendat? Si enim nihil homine libero indignius videtur, quam si gesta suæ ætatis aut gentis ignoret: profecto nil ei gloriosius aut conducibilius fuerit, quam si inclutis quibusque in nationibus observarit res ab ætate sua remotas aut ævo suo gestas. Fecere id apud Ægyptios sacerdotes; apud Persas Magi, apud Indos Brachmanes. Græcorum autem sapientia, quamvis alias celebratissima, cum hac in parte Solonis adhuc tempore deficeret; eos propterea Ægyptius sacerdos semper infantes ajebat. At quos ille tum infantiæ arguebat; hi successu temporis ante

ante ætatem evaserunt senes grandævi. Nam multi postea ea in gente morituram antiquitatem revocarunt longeque in illa plures singulis exstitere ætatibus, qui res proderent sui temporis, quam apud alios alii longis ævi intervallis. Neque minus Theologis opera Dei varia in dirigendo rerumpublicarum regimine & ordinanda temporum vicissitudine sunt proposita, quam aliis quibuscunque hominibus, ut iis trutinandis bonitatem Dei magnifacere, potentiam metuere, sapientiam admirari discant & eam posteris commendent. Hinc in bibliis non solum universales temporum supputationes cum adsignatis rebus gestis traduntur, sed & peculiarium chronicorum mentio fit a sacerdotibus conscriptorum & in gratiam posteritatis adservatorum. Sic 1. Paralipomen. 29. v. 29. libri historici non solum Samuelis videntis, sed & libri prophetæ Nathan atque volumina Gad videntis laudantur, in quibus universa regni Davidici & fortitudinis temporumque, quæ transierunt, sub eo commemorantur. Ita laudantur 2. Paral. 9. v. 29. verba historica prophetæ Nathan, quibus omnia opera Salomonis priorum & novissimorum temporum consignata fuerunt. Verba Semeiæ proph. & Addo videntis diligenter exposita de Roboami primis & novissimis introducuntur 2. Paral. 12. v. 15. sermones videntium in genere referuntur 2. Paral. 33. v. 19. Taceo jam Theologos omnium temporum proximiores, quibus unicum hoc & laudabile studium post officii curas scribere historias, componere annales, perpetuare res hominum gestas. Quis ergo hodie mihi vertet vitio, si idem in veteribus NORDALBINGIÆ nostræ monumentis attentem, nisi qui calumniandi libidine potius, quam sani judicii rectitudine distinetur? Quibus ego quidem ut illiberalibus studiorum æstimatoribus ob literatum otium, an negotium, vapulo; sed quos ego ob desidiam dicam an ruditatem nullius assis facio. Malo enim invidiam hominum, quam misericordiam. Iccirco animam contra stentoreas eorum obtrectationes jam dudum obfirmavi. Illi hoc vel illud invenient quod reprehendant; at ego, quæ respondeam. Tu autem, benevole Lector, quisquis es, cui extra patriam studia mea non improbantur, laborem hunc a manu mea accipe, & si quem inde fructum perceperis, Deo primum, deinde animo Tui studiosissimo commodisque Tuis inserviendi paratissimo adscribe. Si autem quicquam rerum gestarum in hac vel illa patriæ familia desideraveris, non studio meo, sed impetrandi difficultati imputa. Quod ad votum, si quid ego imposterum conferre potero, non patiar vel fidem vel industriam in me desiderari. Interim hæc habe hactenus, & Alardo Tuo, quod facis, fave, a quo propediem Pathologiæ N. T. continuationem & Harpocrationis Lexicon cum Commentario habebis, si tamen explicationes in epistolas dominicales præcesserint, quæ jam absoluta, typothetæ manus Jhenæ expectant. Vale & æternitatem veram cogita.

Ad reverendum, clarissimum, & excellentissimum virum Dn. LAMPERTUM ALARDUM Phil. Mag. Poet. Laur. Cæs. & Past Brunopolitan. Philologum, Polyhistorem & Theol. præstantissimum.

PHœbi voluptas, Lux decusque Musarum
ALARDE, quem sublimibus potens Fama
Tollit veredis per serena Parnassi
Sioniique templa collis, æternæ
Cinctum decore frondis: ecquid ut quondam
Memor Bulæi pristinas alis flammas
Virtute succensas & eruditarum
Ab artium calentioribus tædis?
An abditus ponto soloque Dithmarso
Tibi canis Deoque conjugem curans
Dulcesque liberos, parum movens rerum
Sortem mearum Lipsiæque vastatæ?
An inter umbrosum latens jugum Pindi
Aut squalidum situ repertus autorem
Canasve Nordalbingiæ vetustates
Et horridas ab inferis cies barbas
Ævi magister temporumque corrector?
Aut entheis flagrans amoribus, sanctos
Pangis calores, queis amas tuum Jesum
Melliginem nectarque cordis ardentis?
Aut Musicam qualis fuit doces priscis?
Aut plurium eruis reperta librorum?
Aut ævitate Semones honoratos
Insculpis, erudita dona miratus,
Queis literario superbiunt orbe?
Aut ex amicis hunc & hunc & hunc docto
Sonare plectro pergis, atque fortassis
Illic nec ultimam tenere me sedem
Ut assolebas ante, plenus ingentis
Jubes Amoris? ob meam tibi vitam
Nomenque debeo: Quid ergo Tu nostri,
Quid immemor sis? Ante desines Musas
Charitilla me perire, quam Tuo labar
ALARDE vultu, tu meo relabaris.
O & Voluptas melque Corque BULÆI.

CHRISTOPHORUS BULÆUS.
S. S. Theol. Doct. Episcopatus Misnensis Superint. Pastor. Wurzensis Consistoriique Assessor ibidem.

Aliud ad eundem.

LAMPERTE, Aonidum lampas, vir debite Musis
Qui nunquam vitæ tempus inane teris.
Sed mox Germani Latiique poëmata pangis,
Nec minus Ebræi Cecropiique stili.
Mox sensu illustras Phryxæi velleris ausus,
Quos retulit doctis Flacca Camoena modis.
Ast mox salvifici cœlestia semina vulgas
Eloquii atque Novi fœderis omne pathos.
Mox veterum fuerit quæ Musica ab ore diserto
Eque schedis variis lecta reperta doces.
Lexica mox Graii sermonis in ordine stipas,
Quæque Harpocraticon liquit, ab arte polis.
Nec diræ invidiæ livente moveris ab œstro,
Vela velis genii quo properare retro.
Perge tuis, Frater, doctis insuescere Musis
Et servire homini, ceu facis, atque Deo.

Jamque tua auſpicio ſe Nordalbingia fauſto
Conjungat reliquis, non moritura, libris.
Si phthonus oſtendet genuinum, oratio franget,
Quæ tibi de volgi ſcripta calumnia agit.
Crede patrocinium patriæ pater ipſe parabit,
Jure cui merito Muſa dicavit opus.
Fata Tuis indulgebit quoque mitia Muſis,
Ut cœptum poſſis perpetuare ſophos.

JOHANNES NIFANIUS
Phil Mag. Paſt. Marn. Canonicus Sleſwicenſis & Conſiſtorii Meldorfienſis adſeſſor.

In hortum hiſtoricum

Viri admodum rev. piiſſimi & excellentiſſ.
DN. LAMPERTI G F. ALARDI
Phil.Mag. & Poët. Laur. Cæſ. Paſt. Bron.
Amici intimi.

PRædeceſſori fuit excultisſimus hortus,
Sic fama paſſim commemorante, tuo.
Et Davidiadæ fuit Alcinooque Cyroque
Hortulus, Elyſiis æquiparandus agris.
Hortos Heſperidum quisquis reputabit, ovabit
Auricomi fructus, quem peperere, memor.
Nec minus exſiliet bifidi viridaria paſti
Qui contemplatur florida mentis oclo.
Sed Tibi, Alardiade, multo eſt inſignior hortus
Judicio veri ſic ſtatuente Sophi.
Hiſtoricus labor & liber iſte paratus, & abs te
Ornatus pulchre ſcilicet hortus is eſt.
Verborum rerumque meris hic floribus halat,
Lilia, qui vincunt qui ſuperantque roſas.
Queisque vel ipſius Floræ dictamine cedunt
Caltha colore ſuo, Nardus odore ſuo.
Tales iccirco flores quicunque cupiſcit
Colligat ex horto, me monitore, tuo.
Aurea deinde volens decerpere poma, ſalutet
Hortum, quem dico, & aurea poma leget.
Omnigenas ſortis formas utriusque docentes,
Quæ facienda bona & quæ fugienda mala.
Denique cordiprema curarum mole gravatus
Eximie refici ſi quis homullus amat.
Hunc iterum introëat celeri pede protinus hortum,
Sit licet exanimis, vivificandus erit.
Divorum adflatu, qui repperiuntur in illo
Adjuncti Charitum Theſpiadumque Duci.
Ceu alios inter ſunt facundisſimus Arcas
Candor, pura fides, Suada, Minerva, Venus.
At nos pro tanta fabrica tam nobilis horti
Quæ conſecremus præmia, Adelphe, Tibi?
Scilicet optamus picto ridentis in horto
Fortunæ vivas ſecula Neleidis.
His lapſis vireas cæli ſtellantis in horto,
Hortulus ipſe Dei floſculus ipſe Dei.

JOACHIMUS RACHELIUS
P. Laur. Cæſ. & Archi-Diaconus Weſſelborei Dithmarſorum.

Epigramma ad eundem.

QUi vetus atque novum potis depromere Paſtor,
Oeconomus Chriſti judicio bonus eſt.
Tu Gulielmiade præſtas me judice id ipſum
Hiſtorias veteres hiſtoriasque novas:
Sacras non ſacras large promendo: Quis ergo
Oeconomum te non diceret eſſe bonum?
Scilicet Oeconomus Chriſti es bonus, atque capeſſes
Oeconomi Chriſto præmia dante boni.
Subdubitas? dubii velum removeto nigellum,
Sic etenim: MERCES ſum tua magna, ſonat.

Idem qui ſupra.

In Momum anagramma e nomine Autoris.

LAMPERTUS ALARDUS:
Arte amplus duras.

ARte amplus duras in ſeræ tempora vitæ
Neſtoreos ſuperant & Tua ſcripta dies.
Momus ad hoc quid, tonſor equi? ſtupet, oſcitat, odit.
Nempe Tuos neſcit Neſapa ferre dies.

AUGUSTUS BULÆUS,
Miſnicus S. S. Theol. Cult.

* * *

In Nordalbingiam Polyhiſtoris excellentisſimi Dn. LAMPERTI ALARDI, Phil. Mag. Poet. Laur. Cæſ. & SS. Theol. Lic.

CRantzius Arctois manſura volumina terris
Edidit Hammonii fama ſecunda ſoli.
Hinc immortalem ſibi nomine reque coronam
Crantzius eſt meritus Cimbricus Hiſtoricus.
Quid tuus hiſtoricus labor & liber ille meretur?
Florida ſerta ſoli, florida ſerta poli.

F. JO. ELFRINGIUS,
P. L. Cæſ. Paſtor Steinmarn. in territorio Ritzebuttel. Senior.

SECULUM PRIMUM
ANNI SEPTINGENTESIMI.

TOtus ille *terræ tractus* (1) qui incluſus eſt inter Albim & Eidoram fluvios, a veteribus appellatus eſt Nordalbingia, quatuor continens principatus, Wagriam, Stormariam, Ditmarſiam & Holſatiam. Wagria *ad orientem* (2) a mari Balthico per Lubecam uſque *Nordalbingiæ vet. deſcriptio & limites.*

Ttttt 3

(1) Eadem paucis mutatis vid. apud *Henning. Theatr. genealog. P. III. Tom. 2. p. 243. ſqq.*

(2) Wagria tunc omnis iſte tractus erat, qui inter Travam, Sualam & Suentinam amnes, deinde a ſeptentrio-

que ad Albim extenditur. Stormaria ab Albi versus austrum, & Bilenam initium habens per Storam fluvium ab Holsatia separatur. Dithmarsia ad occidentem mari magno clausa Holsatiæ ad latus adhæret. Holsatia vero mediterranea est, & a Wagria, Stormaria, Dithmarsia, & Sleswico cincta, in Eidora fluvio terminatur. Sleswici Ducatus Holsatiæ versus septentrionem adjacens olim Jutia australis dictus est, qui inter duo maria Orientis, & Occidentis 12. milliaria Germanica complectitur, & ab Eidora usque ad pontem Coldingæ in 20. milliaria se extendit. Hisce principatibus *Crantz. Sax. lib. 7. cap. 40.* addit Ratzeburgensem; de quo ille videri potest. Adde *lib. 8. cap. 15. lib. 5. cap. 27.* Hanc Nordalbingiam Crantzius lib. primo Saxoniæ suæ scribit fuisse ab omni ævo Saxoniæ annumeratam, atque in quantumvis gravissimis Danorum & Wandalorum incursionibus limitem Daniæ atque Teutoniæ permansisse idolorumque cultui studiose deditam fuisse usque ad Carolum Magnum. *Sax. Crantz. lib. 5. cap. 27.* Describentibus ergo historiam veterem Nordalbingiæ ab ejus tempore ordiendum est, quia superstitiosi Saxones ante Caroli M. tempora barbariei subjecti litteris nihil mandarunt, quod de Nordalbingia ad posteros pervenire potuisset, fastos & annales condere inepti.

Saxonia pars fuit.

An. 739. Saxones subjugati & ad fidem Christianam adacti.

Anno Christi 718. Carolus Martellus Dux Brabantiæ, & tutor ac major domus Theodorici IV. regis, cœpit grave illud & diuturnum bellum Saxonicum contra Dietericum, avum Witekindi, regem Saxonum, ad cogendos dæmonicolas Saxones sub fidem Jesu Christi, subjugavitque illos circiter annum 739. quo Beda Anglus Doctor obiisse scribitur 31. Maji. Anno 741. II. Cal. Nov. discessit Carolus Martellus, cum regnum a nobilibus oblatum recusasset, cujus filius Pipinus dignitatem paternam decennio administravit in Galliis. *Chron. Philippi.* Anno 751. Pipinus Martelli filius, Dux Brabantiæ, succedens Hilderico stupido Gallorum regi & a S. Bonifacio unctus (qui postea a. 755. d. 5. Junii occisus est in Frisia) hoc bellum continuavit, imponens victis Saxonibus tributum 300. caballorum a. 758. juxta *Lambertum Schafnaburgensem.* Chron. Philippi Melanchthonis. Anno 772. Witekindus, Saxonum rex, uxorem habuit sororem Sigefridi, Daniæ Regis, ex qua Witpertum filium genuit. Anno 773. Carolus Magnus inchoavit Saxonicum bellum, fugatis Saxonibus, ad fontes Lippiæ amnis, unde in Italiam discedens regnum Longobardorum, Desiderio sublato, occupavit. *Chron. Phil. Mel.* Anno 774. Carolus Magnus, Pipini filius, regni sui anno sexto Saxonicum bellum feliciter perfecit, devictisque hostibus suis ad Osnabrugum ingressus Saxonicam arcem Syburch cepit idolumque Irmensul in Mersburg subvertit, arcem vero Eresburg a Saxonibus eversam munivit & proximo anno reversus Saxones multos baptizari præcepit.

An. 774. Irminsula destructa, Christiana religio promota.

Anno 777. Carolus Magnus rediens, cum omnes principes juberet convenire, Witekindus primarius Dux pro contrahendis auxiliis fugit in Daniam ad affinem Sigfridum. Carolus occupavit interim Angriam, præcipuam Witekindi arcem, & constituit in Osnabrugo primum genti Episcopatum. (3) *Sax. Crantz. lib. 2. c. 10. 11.* Anno 778. Carolus Magnus cum Saracenis in Hispania bella gessit, a quibus prælio victus cæsus est cum patre Milone Rolandus, Caroli ex sorore Berta nepos, cujus statuæ ubique in Saxonia visuntur. Rebellans itaque Witekindus auxilio Danorum vagabundus usque ad Rhenum penetrat, ad quem reprimendum Carolus cum exercitu reversus in arce Hartesborch idolum Crodo (quod Saturnum fuisse putant) subvertit, & fœdera inter principes Saxoniæ fecit ordinato episcopo in Salingstede, quæ nunc dicitur Osterwyk, unde postea episcopatus in Halberstadt est translatus.

An. 777. Witekindo ad quærenda auxilia abeunte Episcopatus in Sax. primus Osnabrugæ instituitur.

An. 778. Witekindus rebellans repressus,

Anno 781. Carolus ex Italia reversus expeditionem in Saxoniam rebellantem iteravit, inque castello Magdeburg ad Albim subvertit fanum Drusi & Germanici ducum Augusti (quod idolum fuisse putant Veneris vel Charitum ex tribus conjunctis puellis conflatum) Carolo autem vix in Galliis constituto Witekindus iterum se opposuit. Anno 782. Witekindus legionem Caroli relictam in loco Sundthall delevit, & in 85. annum rebellis permansit, cæsis tribus Caroli ducibus, & aliquot discipulis S. Willehadi in Saxonia docentibus Christum. Quam stragem ulturus movit exercitum in Saxoniam, sed Witekindo se occultante, rebellium 4500. gladio percussit, constituto Paderborni novo episcopatu, & filio Carolo cum exercitu ad præsidium relicto, qui anno sequente 783. Witekindum feliciter ad Paderbornum oppressit, & aliquot præliis victos Saxones quiescere coëgit. Anno 785. Carolus octava vice Saxoniam visitans fide publica evocavit in Bardewik Witekindum Saxonem, & *Albionem Holsatorum* (4) principem, eosque per quendam aulicum suum adductos sua mansuetudine ad baptismum & firmam amicitiam inclinavit, susceptosque in grati-

An. 781. iterumque

An. 782. legio Caroli cum doctoribus quibusdam Christianis prostrata; hinc Saxonum strages.

denuo oppressi.

An. 785. Witekindus Saxonum & Albion Holsatorum principes baptizati.

ne & oriente mari Balthico Lubecam usque concluditur: quæ terra nostra ætate magnam Holsatiæ partem constituit. Nam Lubecam, Sægebergum, Odesloam, Plœnam, Niestadium, Lutkenburgum, & Altenburgum complexus est, Bangert. in not. ad Helmold. L. I c. 12. p. 34. citat in Evermot. chronic. Episcop. Aldenburg. a Paulino edit. in syntagm. rerum German. p. 137. de Wagria prolixe. Danckwerth. Holst. Chron. p. 195. Nord-Albingiam Saxoniæ annumeratam. Saxones hos (Nordalbingos) fuisse & ante Caroli M. Imp. tempora has regiones possedisse ex Ptolemæo quoque constat, qui in cosmographicis suis tabellis Saxones in dorso Cimbricæ Chersonesi collocat. *Henning. Theatr. geneal. P. III. Tom. 2. p. 241.*

(3) Anno 776. Wilhadus Anglus, Saxonum borealium & Holsatorum apostolus a Carolo M. primus in hasce transalbinas oras missus est fidem de Christo cœcis gentibus prædicaturus. Hic ipse Wilhadus basilicam Bremensem ex ligno ædificari curavit, quam deinde successor ejus Willichius ex lapide coctili parari fecit. Itzehoënses Willichius hic etiam in confiniis atque in Dithmarsia Evangelium docuit, ecclesiamque Milientorfensem sive Meldorpensem sæpius visitavit: Itzehoa vero tum temporis nondum fuit exstructa. *Andr. Hoyer. Conc. p. 38*

(4) Patruelis Witekindi Albion qui Nordalbingiam tamquam patrimonium suum possederat, fidem Christianam suscipiens in eadem a Carolo confirmatus est. *Henning. Theatr. Geneal. P. III. Tom. II. p. 243.*

Ao. 788. Adelhadus Brem. episcopus.

gratiam ipse suis manibus Witekindum de baptismo honoris gratia levavit. Anno 788. Carolus Bremensem ecclesiam erexit, ut esset suffraganea Coloniensi, in quam episcopus ordinatus est Willehadus Anglus, qui multis jam annis evangelium in maritimis Saxoniæ locis docuerat: atque tum demum Saxonia subacta & in provinciam redacta in octo Episcopatus est divisa: *Sax. Crantz. lib. 2. c. 14.* cf. *Schafnaburg.*

Saxonia provincia facta.

Ao. 789. Megapolenses Carolo fœdere juncti.

Anno 789. Carolus primus exterorum principum Albim cum exercitu transiens, accepit in fœdus Megalopolenses. *Wand. lib. 14. c. 33.*

Ao. 790. Carolus M. ad Nordalbingos penetrans.

Anno 790. Carolus domuit Wilsos Wandalos (qui nunc Stetinenses) factis duobus trans Albim pontibus, inde venit sequente anno in Nordalbingiam, evertens in oppido Hamburgo idolum Hammonis Jovis, & hoc eodem tempore in media Westphalia in loco Mymingrode fundavit episcopatum, qui nunc a monasterio dicitur Monasteriensis: alium præterea in loco Kinutede, qui postea translatus est in Verdam.

Monaster. & Mindensis episcopatus.

Witekindus conversus permisit Cæsari ad Visurgim arcem suam, ut in eo firmaret episcopo locum, unde Myndyn dicta est, quæ ecclesia intra muri septa fundata est. *Sax. Crantz. c. 16.* Eo tempore cum Carolus Nordalbingos subjugaret, & Hamburgum vastaret, fuit Hamburgum unicum Nordalbingorum præsidium, (qui Nordalbingi tunc Holsati & Stormari præcipue sunt dicti,) unde se contra Wandalorum & aliorum hostiles incursiones defendere sunt soliti, ut ex bulla Papæ Nicolai, qui tempore Ludovici XI. vixit, patet; in qua ponitur castellum, Hamburgum sedes Nordalbingorum, ut Thracigerus Hamburgensium chronologus fatetur.

Ao. 794. Saxones deficientes domiti.

Anno 794. Carolo cum Saracenis bellum gerente Saxones invito Witekindo deficiunt, quos per Duces suos anno 95. acceptis obsidibus sedavit, Hadelerios quoque anno 96. rebellantes ipse victis jam Saracenis domuit, fixis castris suis in loco maritimo Carlsant.

Ao. 794. hæresis Feliciana in synodo Erfurt. damnata.

Anno 794. celebrata est Synodus sub Papa Hadriano, & Willerico episcopo Bremensi ac Barthardo doctissimo Abbate Herveldensi in urba Frankofurda ad Mœnum, in qua damnata est hæresis Feliciana cujusdam Felicis, qui docuit Christum secundum humanam naturam non esse verum Dei filium, sed adoptivum. *Schafnaburg. & Chron. Chytr.*

Ao. 796. Utho Holsatis præfectus Hamb.

Anno 796. Carolus post obitum Albionis dedit Holsatis Uthonem præsidem, qui in Hamburgo munitionem ædificavit ibique habitavit. *Chr. Holst.*

Ao. 798. Transalbini Sax. refractarii compressi.

Anno 798. Transalbini Saxones (ita vocati sunt Holsati, & Stormari) præfectos Caroli obtruncarunt & Wandalis Obotritis Cæsari fœderatis arma intulerunt, sed a duce ipsorum Trasicone victi & cæsi sunt ad 4000. Holsatorum, *Sax. Crantz. c. 18.* quando Carolum a Godefridi Danorum regis classe irritatum in Nordalbingiam venisse scribit *Chytræus* in *Chronicis*.

SECULUM SECUNDUM
ANNI OCTINGENTESIMI.

Templum Hamburg.

ANno 801. Carolus fundavit & ædificavit templum cathedrale in vico Hamburgensi. (5)

Ao. 804. Transalbinorum inquietorum in Franciam translocatio; quibus Obotriti subrogati. Gotfridus Dan. R. Carolum Imp. oppugnans a filio obtruncatur.

Anno 804. Holsatis motus continuantibus Carolus jam in quartum annum Cæsar bellique pertæsus misit exercitum, qui XIII. expeditione transtulit decem millia Transalbinorum in Franciam (qui deinde Brabanti & Flandri vocati) pagosque eorum dedit habitandos Obotritis, quo tempore contra Carolum venit Gotfridus Danorum rex in Sleswicum limen regni sui, sed cum a proprio filio ob matrem repudiatam occisus esset, bellum quoque Normannicum est finitum. (6)

Ao. 810. Hamburgum a Vandalis vastatum; hinc castellum ibi exstructum. Holsatia limes R. I. facta.

Anno 810. Pomerani Wandali Hamburgum funditus vastarunt, pulso inde Cæsaris præfecto Otthone, sed anno proximo restauratum est & jussu Caroli impositum Albi flumini castellum Hohenburg contra Danos & Wandalos. *Schafnaburg.* Missus quoque est illuc sacerdos Eridagus, ut habitaret in Hamburgo quasi metropoli Danorum & omnium Slavorum, & Holsatia facta limes Romani imperii, qui ab Augusto Cæsare Albis fuerat (7) *Sax. Crantz. c. 19.*

Ao. 814. Carolus M. obiit itemque Witekindus: ejus filius successor valde religiosus.

Anno 814. Carolus Magnus obiit Aquisgrani d. 28. Jan. anno ætatis 71, imperii 46. circa quæ tempora Witekindus bello Suevico consumtus scribitur, relicto Saxonibus filio Wigberto, qui pacata jam Saxonia adeo factus est devotus, ut Romam profectus sanctorum inde reliquias in Wilderhusen transtulerit collegio ibidem exstructo.

Ao. 825. Episcopatus Hildes.

Anno 825. Ludovicus pius Cæsar Episcopatum in Hildesheim constituit, & S. Anscharium patrem Corbejensem in regalem suam Abbatiam ejusdem nominis ad Visurgim translatum misit regi Haraldo, nuper per Saxones in Daniam restituto, doctorem verbi divini dato ipsi collega Gandberto, qui primi fuere Danorum & Suecorum concionatores, multos ab idolomania gentilium convertentes. *Crantz. c. 25. 26.* (8)

Ansgarius in Daniam missus.

Henningi R. Dan. cum Ludov. Imp. fœdus.

Anno 830. Henningus Danorum rex cum Ludovico pio fœdus pacis juramento confirmavit, & mox cum Haraldo Sueco a Wandalis Vinetis factione civili dissidenti-

---

(5) Anno 801. Cæsar Carolus M. Hamburgenses ad fidem Christi convertit, primumque ecclesiam Christianam, Basilica quæ dicitur, ibi fundavit. *Jo. Mull. in præfat. Luth. defenso p. 2.* Anno 802. Carolus M. Holsatos e regione sua in Brabantiam ire jussit. *Spangenb. Chron. Mansfeld. f. 80. b.*

Itzehoa castellum.

(6) Anno 809. Carolus M. Itzehoam, quæ primum Essehoë seu Etzehoë in loco tunc temporis Essefeld dicto, Storæ fluvio vicino ut propugnaculum contra gentes Danicas & Wandalas exædificari curavit, moxque antiquis incolis ad certum tempus in Galliam deductis inhabitari constituit Comiti Eggebrechto sedem hanc tradens committensque, *Hojer. conc.*

(7) Wigbertus filius Witekindi post patrem defunctum A. C. 807. rexit ditionem Nordalbingiæ annos 18. *Henning. Theatr. Geneal. Part. III. Tom. 2. p. 243.*

(8) Anno 829. Ansgarius natione Frisius Monachus cœnobii Corbejensis jussu Ludovici I. Itzehoæ & in circumjacentibus oris docuit; dictus primus Nordalbingensium episcopus. Eo tempore templa & cœnobia in hisce terris ædificari cœpta, prouti Ansgarius basilicam Ripensem & cœnobium virginum in Preze exstruxisse scribitur. *Andr. Hojer. conc. p. 39.*

Cœnobii Preze initia.

Vineta desolata.

dentibus sollicitatus contra Saxones concives, delevit junctis armis VVinetam maximam Europæ civitatem in ostio Oderæ ad mare Balthicum sitam, unde postea emporium celeberrimum VVisbue excitatum creditur. *Wandalia Crantz. lib. 2. c. 20.*

Ao. 833. Iridagus episc. religionis Christ. strenuus promotor, ecclesia Ripens. & Slesvic structa, Olaum R. Suec. baptizavit.

Anno 833. Ludovicus Cæsar presbytero Eridago exstincto fecit Anscharium primum Hamburgensium episcopum jurisdictione ejus extenta usque in Demmyn VVandaliæ, qui circumquaque multos gentiles convertit & in primis Ericum regem Danorum persequentem Christianos ad fidem Christi adduxit, atque per hunc ecclesiam Ripensem & Slesvicensem ædificari curavit, in quibus ipse verbum Dei docuit & in Slya multos homines baptizavit, deinde pergens in Succiam Olaum regem convertit ac baptizavit, Jacobum cognominans. *Chr. Holst. p. 7.*

Ao. 839. Sacerdotum quædam ornamenta abrogata.

Anno 839. Ludovici tempore sacerdotes coacti sunt deponere cingula aurea, & omnia ornamenta pellicea.

Frisii Danis tributarii fiunt. Hamburgum denuo destructum.

Anno 840. Ludovico primo pro Cæsare nuper defuncto & filiis de regni divisione digladiantibus Normanni Dani duce Sivardo Frisios tributarios fecerunt, hac de causa, quod apud illos Haraldus, quem regni hostem putavere, moraretur: cumque per Albim ascenderent, Hamburgum secunda vice destruxerunt, incensis ecclesiis cum bibliotheca, Anschario pæne nudo evadente. *Sax. Crantz. l. 2. c. 27. Sax. Gramm. l. 9. fol. 93.*

Ao. 841. Bruno Sax. princeps.

Anno 841. & circa ea tempora imperavit in Saxonia VValbertus filius VVigberti sine prole defunctus, cui successit Ludolphus Brunonis filius. *Chron. Holsat. fol. 12.* (9)

Ao. 849. Ecclesiis Brem. & Hamb. unitis archipræsul præficitur Anscharius.

Anno 849. Ludovicus secundus Cæsar permissione pontificis Nicolai secundi, unionem fecit Bremensis & Hamburgensis ecclesiæ, constituit Anscharium (sede sua pulsum & in Ramesloh a se fundato jam diu exulantem) primum archipræsulem.

Ao. 853. Fames & pestis.

Anno 853. fame & peste ingens hominum multitudo periit, & in Galliis parentes liberos suos impavide devorarunt.

Ao. 861. Brunsviga primordia.

Anno 861. Bruno III. dux Saxoniæ, Ludolphi filius, VVidekindi abnepos, & Henrici Aucupis patruus, condidit urbem Brunswigam. *Sax. Crantz. c. 31.*

Ao. 865. S. Anscharius obit abrogatis victimis humanis.

Anno 865. S. Anscharius pie obiit, cum tandem abrogari procurasset ethnicam istam consuetudinem vendendi homines ad suorum idolorum Prone & Radegast sacrificium VVandalicum in Holsatia, patronus inde dictus egenorum piorum. *Chr. Holst. f. 4.*

Ao. 876. Dani invadunt Holsatiam vastantes Hamburgum ceteraque crudeliter. Bruno Sax. D. & comites ad unum omnes cæsi.

Anno 876. Ludovico II. Cæsare mortuo, qui Normannos fortissime semper represserat, irruerunt Dani in Holsatiam, sub Gormone Danorum omnia ferro igneque vastantes. Hamburgum tertia vice everterunt & transmisso Albi Lunæburgensem ditionem turbarunt ecclesiis ubique dirutis, quibus Bruno III. Saxonum Dux, Ludolphi filius occurrens cum octo episcopis & duodecim comitibus ad unum cæsus occubuit in Ebbeckstorff Lunæburgensis ditionis, quorum corpora tam principum, quam militum nudata dignosci haud potuerunt, & condita sunt in cœnobio virginum. *Sax. Crantz. c. 31.* (10)

SECULUM TERTIUM

ANNI NONGENTESIMI

Ao. 919. Nordalbingia a Danis vastata, Hamburgum dirutum Christianis crudeliter cæsis, in Saxonia deleti.

Anno 919. Cunrado I. Franco Cæsare mortuo Dani vice quarta Nordalbingiam vastantes Hamburgum destruxerunt Christianis miserabili strage ubique cæsis. *Chron. Holst. fol. 8.* Sed cum Saxoniam invaderent, maximo prælio fusi & prorsus confusi sunt a Reginberno Comite de Ringelheim, *Sax. Crantz. lib. 3. c. 3.* cujus neptem ex fratre postea Henricus Cæsar duxit.

Ao. 920. Unni Hamburg. Archiepisc. Danos Christianis amicos reddidit.

Anno 920. Henricus Auceps Cæsar filius Ottonis Saxonis (qui frater fuit Brunonis cæsi a Danis, & nepos Arnulphi Cæsaris ex filia) ordinavit sacellanum suum *Unni* Archiepiscopum Hamburgensem, qui profectus est in Daniam ad Haraldum V. regem atrociter Christianos persequentem, convertitque summo periculo filium ejus Haraldum VI. postea in Succiam pergens ibi mortuus est.

Ao. 923. Henricus aucepts Gormonem Dan. R. repressit constituto Marchione Slesvic. post trucidato. Wandalos in Brandeb. subegit.

Anno 923. Henricus Auceps intentus in omnes sui regni fines, Gormonem Danorum regem Holsatiam vastantem expulit & Sleswicum fecit coloniam Saxonum, constituto ibi Marchione Hedyba, qui paulo post, cum Henricus Cæsar obierat, trucidatus est a Gormone cum suo præsidio. Debellavit quoque Henricus Wandalos, & Brandenburgum urbem vix multis laboribus expugnatam, provinciam sibi subjecit ibique episcopatum fundavit. Peucerus scribit, asperrima hieme castra ipsum posuisse super glaciem & tandem vicem: (al. legitur arcem) belli cepisse, anno 927. *Chr. Chytr.* (11)

Ao. 938. Otto M. Danos compescuit Suenonem R. fil. ad Christianam relig. amplectendam adegit.

Anno 938. Otto Magnus Cæsar Aucupis filius (cujus mater Malhildis fuit ex stirpe Witekindi Westphali) audita rebellione Danorum post obitum patris per Holsatiam cum exercitu profectus Jutiam a patre subjugatam usque in Scaniam vastavit Finniamque subegit, regemque Haraldum cum Suenone filio baptismum suscipere coëgit, quem de sacro fonte levatum Suenotthonem cognominavit.

Marco Slesvic. episc. primus, marchionatu abrogato. Episcopatus Aldenb. & Rip. fundatus. Dani R. I. tributarii fiunt.

Deinde Slesvicensem episcopatum Marconi primus dedit, Ripensem & Aldeburgensem fundavit, Marchionatum autem Slesvici abrogavit, & urbem munitam Slesvicum, cum tota Jutia Danorum regi his conditionibus reddidit & permisit, ut regnum Daniæ Romano pareret imperio, idque a Cæsare ut feudum rex acciperet, in quas Haraldus cum filio consensit. *Crantz. Sax. lib. 3. c. 26. lib. 4. c. 16. Chr. Holst.*

Agger Danicus structus.

Suenotthonis mater Tyra limitem postea fodit regni sui subvecto aggere a Slesvico usque in oceanum occidentalem, quem Dennenwerk vocarunt, munitum postea muro cocti lateris a Waldemaro primo. (12)

Ao. 946. Havelb. episcopatus.

Anno 946. Otto Magnus Havelbergensem episcopatum condi-

(9) Anno 848. Ericus rex Daniæ primarium Slefwicensis urbis templum Deo vero dicavit. *Elverfeld. p. 237.*

(10) Anno 876. ex *Spangenberg. Chron. Mansfeld. f. 98. b.*

(11) Anno 925. cf. Tabul. Chronol. p. 8.

(12) Anno 930. Haraldi regis Danorum monumentum sepulcrale vid. in *Lindenberg hypotyp. arcium ab Henrico Ranzov conditarum.* p. 131. ff.

Ao. 950. Herm. Bilingk Holsatiæ præfectus.

condidit. D. *Chytræus.* Anno 950. Otto Magnus profecturus cum exercitu in Italiam contra Berengarium & factiosos Papas Joh. XII. & Benedictum V. divisit Saxoniam a Ducibus Saxoniæ integre gubernatam, retinuitque sibi superiorem, inferiorem vero cum Nordalbingia defendendam dedit contra Wandalos Nobili HERMANNO *Bilingk* de Stubbekeshornia Luneburgensis ditionis (qui humili loco natus pædagogus fuerat filiorum Cæsaris atque septem tantum mansionarios rusticos possederat eosque omnes de furto accusatos suspendi jusserat,) hunc ex Italia reversus creavit propter fidelitatem & sapientiam ducem Lunæburgensem, Lowenburgensem & comitem Holsatiæ donato ipsi pro insigni cæruleo leone rubeis rosis in campo aureo consperso. *Crantz. Sax. lib.* 4. *c.* 8. 15.

Itzehoi & Boklenburg. exstructa

Per eundem HERMANNUM Cæsar Otto Magnus putatur ædificari mandasse fortalitia in Izehoë & Boklenborch propter crebras Danorum excursiones & Wandalorum postea factas, Nordalbingia adhuc sine certo domino existente. *Chr. Holst. Angel. Sax. Crantz. lib.* 4. *c.* 8. 16.

Ao. 970. Luneburg. arx.

Anno 970. HERMANNUS Bilingk exstruxit arcem in monte eamque vocavit Lunæburg a vicino loco monasterii Luene ad rivum Elmenow, atque prope arcem construxit monasterium S. Michaëlis, quod hodie in urbe consistit. *Sax. Crantz. c.* 16. Obiit vero anno 984. cujus posteritas sub comitum titulo annos circiter 150 Nordalbingiam administravit, teste *Peucero.* (13)

Ao. 988. Dani Frisiam vastantes

Anno 988. Dani & Normanni sub Zuenone rege per Albim ascendentes prope Stadam maritima Frisiæ vastarunt capto Marchione Sifrido & aliis. *Metrop. lib.* 13. *c.* 41. (14)

Ao. 999. Wandali Nordalbingiam infestantes submoti.

Anno 999. Bernhardus Zuenonis filius gentem Winulorum primum per avaritiam oppressit, postea Bremensem & Hamburgensem ecclesias & totam transalbinam regionem oppugnavit, sed interveniente episcopo Hamburgense Unwano supplex factus Henrico Cæsari in Scanderborg, opera ipsius rebelles Wandalos ad obedientiam redegit, eumque duce ipsorum Mistiwoi futuro suo genero Cæsarem in Calabriam Italiæ bellantem secutus est cum 1000. armatis.

Mistiwoi indignabundus eam vastat.

Reversus vero feliciter, postulavit Mistiwoi sponsam suam, cui Theodoricus Marchio respondit, indignum esse facinus cani tam nobilem puellam tradere, ob quam ignominiam & repudium in furorem versus indignabundus discessit & magnum exercitum ex Stargardia contraxit, quo anno insequente, vel circiter absente Bernardo duce in superiori Germania Nordalbingiam totam cum conterminis vastavit, occisis ignominiose 60. presbyteris in Wagriæ Aldenburgo, & Hamburgo quinta vice cum omnibus incolis prorsus deleta. Alii hanc vastationem adscribunt anno millesimo primo.

SECULUM QUARTUM
ANNI MILLESIMI.

Ao. 1003. Hermanni fil. comes Holsat.

ANno 1003. præter propter Hermanni filius dividens cum Bennone fratre principatum, factus est comes Holsatiæ, Stormariæ & Ditmarsiæ, mortuus sine hærede. Vixit sub Cæsare Ottone tertio, quo exstincto & electo rursus Henrico Claudo restitit fideliter seditioso Egberto Marchioni Saxoniæ imperium ambienti jocose dicens, ex quatuor rotis ad currum imperii vix unam ipsi esse, quem tandem opera fratris Bennonis victum occidit Polodii. Habuit uxorem Emmam, quæ Bremensi Ecclesiæ pratum ab urbe feracissimum donavit, quod muscis numquam infestari dicitur. *Chr. Holst. fol.* 14.

Ao. 1005. Tiethmarus.

Anno 1005. Tiethmarus Bennonis filius successit, qui in seditione fratris sui Bernhardi, ducis Saxoniæ, contra Cæsarem Henricum Claudum Stadæ existentem de insidiis Cæsari in silva structis a proprio satellite accusatus & vocatus a Cæsare in Werben factum pernegavit, quare jure Saxonum illi in purgationem duellum impositum est, in quo cæsus est, discedens sine hærede. *Sax. Crantz. lib.* 4. *c.* 23. *Chron. Holst. fol.* 14. cæsus anno 1045. Anno 1006. fames grassata est sævissima, ita ut ex inopia & peste insequente multi animam exhalarint, dum mortuos suos sepelierunt. *Chron. Rensb.* Anno 1010. Benno dux Saxoniæ obiit, vir sanctus & ecclesiarum defensor, cui filius Bernhardus successit. Anno eodem pestis generalis per totum orbem sævit.

Ao. 1012. Holsatia hostiliter per Vandalos afflicta ob trucidatum Udonem principem.

Anno 1012. temporibus Henrici II. Cæsaris, & Bernhardi Ducis Saxoniæ inferioris clades magna Holsatiam invasit, ob cæsum a nobili Holsato Udonem filium Mistiwoi principem Wagriæ, tyrannum. Nam filius ejus Gotheschalcus studiosus Lunæburgensis cœnobii contracto nebulonum exercitu, iterum vasta-

(13) Anno 934. Henricus Auceps imperator, cum e territorio regis Vandalorum in Saxoniam reverteretur, regiones quasdam, Brandenburgensem, Pomeraniam, Rugiam, Holsatiam & Vandaliam, quantum fieri necesse erat, præsidiis munivit. *Spangenb. Mansf. Chron. f.* 122. *a.* Anno 946. *Havelbergensem episcopatum condidit.* cujus primus pastor & provisor erat Udos Dudo. vid. *Evermot Chron. Episc. Aldenburgens. p.* 156. Anno 948. Otto imperator exercitum suum per Holsatiam in Jutiam duxit, *Spangenb. Chron. Mansf.* f. 122. b. Anno 950. *sententiæ* de sex (ita enim dicit, non ut Alardus in Nordalbingia) rusticis ab Hermanno Bilingio suspensis subscribit *Fischer Diupt. p.* 8. allegans Chron. Holsat. cum Alardo sentit *Solin. Chron. Holsat.* p. m. 12. b.

A. 952. Aldenburgensis episcopatus amplissimus.

Anno 952. vel secundum alios 948 ab Ottone M. fundatus est episcopatus Aldenburgensis, (fundavit enim Otto VI. episcopatus recensitos loco mox citando pag. 156.) in Wagria. Maximus autem, ditissimus & latissimus fuit episcopatus Aldenburgensis. Subdidit enim Otto primo pastori Marconi totam Wagriam cum omni Obotritorum terra a terminis Holsatorum usque ad fluvium Panym & urbem Demmyn, nec non usque ad civitatem Heidebium. Sic enim veteres vocabant Sleswig. Non est in vicinia amplior parochia, quam nostra olim fuit. Genuit illa tres alias magnas diœceses, Sleswigensem, cujus primus pastor erat Haroldus. *Danckwart Holst. Chron. p.* 118. Razeborgensem, ubi primo docuit Aristo Hierosolymitanus, & Mekeleborgensem, cui primum præficiebatur Joannes. vid. *Conradi Evermot. Chron. Episc. Aldenburgensium cum not. Paulini* (inter scriptores ab eo editus est,) *p.* 157. seq. Anno 965. Benedictus V. Papa romanus ab Ottone M. propter dissidium cum Johanne XIII. ex Italia pulsus Hamburgumque deveniens ibi in fata concessit, cujus exuviæ in templo cathedrali terris concreditæ sunt sepulcro propter eminentiam lapidis coctilis super id ipsum evecti, cuivis adhuc obvio.

(14) Anno 988. Aldergius a Meindorff Hermannum Bilingium, qui ante Schawenburgenses comites in Cimbria imperium habuit, commendans Ottoni I. II. III. imperatoribus (quibus carissimus fuit) obiit. *Elverfeld* pag. 275.

vaſtavit Holſatiam, Stormariam & Dithmarſiam, cæſis ubique Chriſtianis,& dirutis omnibus eccleſiis,exceptis duobus præſidiis,Itzeho & Bokelenborch; cum vero cædem parentis crudelius ultus eſſet, magna ductus pœnitentia, & ex carcere a Duce Bernhardo dimiſſus in Daniam ad Canutum II. diſceſſit. Adminiſtravit Bernhardus Saxoniam annis circiter 40. ſub Cæſaribus Henrico II, Conrado II, Henrico III, & IV. mortuus anno Chriſti 1050. vel ut alii 1097. *Chron.Sclav.* ponit hoc factum non ſub Henrico ſed Conrado II. *Chr. Holſ.* 15. 31. Anno 1020. Henrico II. Cæſare imperante circulus iridis inſtar viſus eſt circumdare ſolem tribus horis, quem tres aliæ lineæ diviſerunt, ſecuta eſt magna inundatio Albis, multum hominibus damnoſa, peſtis quoque multos abſumens, corpora ſerpentibus adeo replevit, ut vix ſepeliri potuerint. (15) Anno 1029. Bernhardus dux Saxoniæ renovandis oppidis poſt cladem VVandalicam cum Libentio Hamb. epiſcopo operam dedit, & Hamburgi juxta templum quatuor firmiſſimis turribus præſidium ab incurſione munivit, & cum epiſcopo ſæpe per dimidium annum eam urbem inhabitavit, ubi quoque Canuto duro regi Danorum obviam facti de communi pace provinciarum collocuti ſunt. *Saxon. Crantz. lib.* 7. *cap.* 38. Anno 1032. Adolphus de Salingſtete nobilis & ſtrenuus vir apud Cæſarem Conradum II. eccleſiæ Mindenſis dignitatem & conſervationem ſua induſtria promovens donatus eſt beneficii loco ab epiſcopo Mindenſi ditione Schouwenburgenſi feudali, atque interceſſione epiſcopi de hoc feudo ab imperatore eſt inveſtitus in comitiis Mindæ habitis, nomineque comitis decoratus. Hinc eſt quod comites Schouwenburgici non agnoſcunt alium ſupra ſe principem quam imperatorem. Anno 1057. Hermannus II. ſucceſſit patri ad Albim in comitatu, Ordulphus vero in Ducatu; quos adoleſcentes cum Cæſare puero ſeptenni Henrico IV. VVandali contemnentes temporis opportunitate freti rebellarunt, occiſo primum principe ſuo Godſchalcko ob Chriſtianiſmum ſibi inviſo VII. Idus Junii in urbe Leontio ad Albim, cum presbytero ſuo Ippone & Answero Raciburgenſi, poſtea Johannem epiſcopum in Mekelenborch per plateas ductum manibus & pedibus truncarunt, caput vero in ſignum victoriæ idolo ſuo *Radegaſt* immolarunt. Megalopolenſes enim adhuc principem ſuum Radegaſtum anno 413. in Italia a Stilicone captum & occiſum pro Deo coluerunt in ſignum perpetui amoris. *Chr. Schlav.* Anno 1060. juxta Chronicon Holſatiæ 1066. Pluſſo (Pluſio) affinis & ſororius Godſchalki ſeditioſorum dux ludibrio habuit relictam Godſchalki Siriten, Canuti regis Danorum filiam, Suenotthonis ſororem eamque cum paucis mulieribus nudam dimiſit e Meklenburgenſi regione, magnaque turba irruens in Holſatiam Hamburgum ſexta vice vaſtavit, arce, quam dux Bernhardus ad Alſtriam communierat, funditus exciſa. Sleſwicum quoque populoſiſſima civitas ex improviſo Vandalorum incurſu everſa eſt. VVagirenſes cum VVandalis conſpirantes omnibus Chriſtianis exciſis paganiſmum usque in octoginta annos coluerunt, & fugiente Henrico Godſchalki filio in Daniam, Critonem Rugianum & idololatram creaverunt principem Nordalbingiæ exoſi avaritiam Saxonicorum Ducum, qui ſæpius cum VVandalis pugnantes nulla ſunt victoria potiti. Ordulphus fratre ſine prole manente novam arcem Hamburgi conſtruxit, veteri juxta templum neglecta: duodecimo poſt patris obitum anno mortuus eſt. Anno 1063. Goslariæ in templo concertaunt epiſcopus Hildesheimenſis & Abbas Fuldenſis. A. 1066. cometa in feſtis paſchalibus quatuordecim fere noctes continuas apparuit, quo tempore atrox prælium commiſſum eſt in partibus aquilonis, in quo rex Angli-Saxonum tres reges cum infinito eorum exercitu usque ad internecionem delevit. *Lamb. Schaf* Anno 1069. MAGNUS Dux Saxoniæ ex ſorore Danorum regis patri Ordulpho ſuccedens ſollicitatus eſt a Buthue majore Godſchalki filio ad recuperandam Nordalbingiam ex tyrannide Critonis, ſed impeditus ob diem nuptiis ſuis dictum miſit exercitum ex Bardis, Stormaris, Holſatis & Dithmarſis, ex quibus ille Bardos expeditos aſſumens Plœnenſe præſidium dolo cepit, ſed fraude Wandalorum (quod vindictam paternæ cædis metuerent) occiſus eſt. Anno 1070. Nordalbingia Critoni ſub tributo ſervire coacta eſt defenſionis inops ob graviſſimum illud Saxonicum bellum, quod Otto Saxo Bavaria pulſus cum principibus Saxoniæ ſibi confœderatis contra Henricum IV. Cæſarem geſſit, quamobrem ſexaginta familias ferunt ex Holſatia tyrannidis Wandalicæ faſtidio egreſſas inque montes Hercynicos migraſſe & in hodiernum diem ibi habitare. *Wandal. Crantz lib.* 3. *c.* 9. A. e. Bero, frater Erici Boni Danorum, præfectus Sleſwici Holſatos & Dithmarſos ſubegit, & munitionem inhibendæ defectionis cauſa molitus vallo foſſaque provinciam cinxit, cujus dominationem popularium quidam privatim peroſus concionantis latus haſta transfixit. *Saxo Gramm. lib.* 12. ad cujus necis ultionem Hacquinus quidam ſuam operam pollicitus eſt, cui præmii loco Ericus rex filiarum ſuarum unam nuptum dedit. Anno 1071. Magnus dux ſociali bello ab Henrico IV. Cæſare inviƈtiſſimo per deditionem ſpontaneam in arce Hartesborch captus, & ſua arce Lunæburga privatus ſcribitur a *Lamberto Schafnab.*; ſed poſt triennium violenta manu Hermanni patrui una cum arce recuperatus iterum anno 1075. cum patruo in captivitatem conceſſit, in qua ſenio & pedore carceris confectus obiiſſe dicitur anno 1106. *Crantzius* autem *lib.* 5. *Sax. c.* 20. ſcribit vixiſſe in patria liberum, ſed decrepitum. Atque in hoc Magno ſine hærede extincto proſapia *Bilingii* poſt annos 150. prorſus interiit. *Chron. Holſ. fol.* 15. An-

Bernhardus Sax. D. — *An. 1029. Bernhardi D. Sax. cum Vandalis pax.* — *An. 1032. Adolphus de Salingſtede Schauwenburgenſium princeps conſtitutus.* — *An. 1057. Vandalorum conatus crudeles.* — *Sirita Godſch. vidua ludibrio habita.* — *Hamburg. & Sleſvic. urbes dirutæ.* — *Chriſtiani perempti.* — *Crito princeps Nordalb. ſuffectus Saxonum Ducibus turbas ciet moleſtiſſimas.* — *Ordulphus obit.* — *An. 1066. prælium atrox.* — *An. 1069. Buthue Nordalbingiam ſibi vindicaturus perit.* — *An. 1070.* — *Holſatorum quædam familiæ emigrant in ſilvam Hercyn.* — *Holſati & Ditmarſi a Danis ſubacti.* — *An. 1071. Magnus captus liberatur,* — *denuo carcere detentus obiit.*

(15) Anno 1022. Vandali per Holſatiam, Ditmarſiam exercitum duxerunt ibique omnia vaſtarunt. *Spangenb. Chron. Manſf. f.* 157. *b.*

An. 1073. Erici II. Dan. R. cum Henr. IV. Imp. ad debellandos Saxones fœdus

Anno 1073. Henricus IV. Cæsar cum Erico II. Danorum rege Romam forte proficiscenti secreto colloquium facit & cum eo magna parte Saxoniæ, quæ ad Uthonem Marchionem pertinebat, paciscitur, ut in conficiendis rebus, quas animo cogitabat, auxilio sibi foret, & se Saxonibus ex uno latere bellum inferente ipse eos ex alio latere adoriretur, *Schafnab. lib.* 8. qui cum exercitu navali ad Saxoniam adplicuit & igne ac ferro regionem infestare parabat, sed miles ejus pugnam detrectans, quod ipsis contra externorum hostium incursiones Saxones pro muro semper, nec ullis unquam injuriis ab illis incessiti fuerint, rex veritus, ne in eo discrimine a milite desertus ludibrio fieret hostibus, naves retrahi jussit & nulla clade illata Saxonia excessit in Octobri. *Schafnab.* *irritum.*

An. 1075. Saxoniæ principes a Cæs. devicti.

Anno 1075. Saxoniæ principes victi ab Henrico Cæsare in campis Thuringiæ & fugati supplices facti sunt, & in conspectum Cæsaris procedentes absque ulla exceptione ipsi se dediderunt, inter quos fuerunt Fridericus Palat. Comes, Magnus Dux Saxoniæ & patruus ejus Hermannus Comes Holsatiæ, duo episcopi, quos rex paulo post rupto fœdere per Galliam, Italiam, & Burgundiam deportari fecit, beneficia eorum suis militibus distribuens. *Schafnab. Sax. Crantz. lib.* 5. *c.* 5.

An. 1076.

Anno 1076. cum a Papa Hildebrando Cæsar excommunicatus esset & Romam ad synodum evocatus multique principes Holsatiæ consilia inirent de republica calamitatibus liberanda, Metensis episcopus nonnullos ex principibus Saxoniæ, quos a rege in custodia habendos susceperat, inscio rege ad sua liberos ire permisit. Inter hos Hermannus patruus Ducis Magni Comes Holsatiæ cum aliis plerisque rediens arrepta juventute Saxoniam peragravit, castellaque, quibus rex præsidium imposuerat, alia deditione, alia militari manu, brevi omnia recepit custodibus spoliatis & cum sacramento non redeundi hostiliter in Saxoniam dimissis. *Schafnab.* *Herm. com. Holsatiam ect. recuperat.*

An. 1081.

Anno 1081. Rudolphus Dux Sueviæ a Papa Romano contra Henricum IV. Cæsarem adfinem suum electus, missa corona cum inscriptione

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho,

Rudolphus, Anti-Cæsar infaustus perit.

secundo cum Cæsare congressus prælio victus est ad Mersburgum, amputata ipsi dextera, quæ cum decumbenti adferretur, dixit ad principes & episcopos adstantes: hæc est ea manus, qua juramentum præstiti Henrico Domino meo, & vobis urgentibus toties infeliciter pugnavi, ite implete primam regi vestro fidem; ego enim viam patrum meorum ingredior. Occisus est episcopus Magdeburgensis VVizelo, spoliatus hoc prælio Dux Magnus, captus vero Hermannus patruus comes Holsatiæ.

An. 1096. Expeditio sacra duce Gotfrido Bulion.

Anno 1096. Gotfridus Bulionis & Boloniæ dominus, quem Henricus IV. Lotharingiæ Ducem ob præstita sibi auxilia contra Rudolphum creaverat, suscepit cum fratribus Balduino & Eustachio, patrimonio omni divendito, expeditionem illam memorabilem in Palæstinam, atque recuperata Hierosolyma a. 1099. d. 15. Julii coronatus est in regem corona spinea publice imposita, cum Saraceni illam 460. annis tenuissent. *Sax. Crantz.* *An. 1099. Hierosolyma recuperata.* Præcesserat hanc expeditionem non ita pridem prodigium illud muscarum & vermium in aëre volitantium tanta multitudine, ut manu vel virga tangi possent, quibus mille passus in latitudine & tria millia passuum in longitudine impleta fuerunt. *Sax. Crantz. lib.* 5. *c.* 13.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

SECULUM QUINTUM

ANNI MILLESIMI CENTESIMI.

An. 1100. Ericus M. Hierosolymam cum conjuge abit.

Anno 1100. Ericus Magnus II. Danorum rex cum regina Hierosolymam versus proficiscens a Liemaro Archiepiscopo Hamburgensi antea excommunicatus impetravit in itinere translationem metropolitanæ sedis in Lundensem ecclesiam a papa Romano. Saxo Grammaticus lib. 12. scribit regem per Russiam & Constantinopolim profectum esse & primatum Lundensis ecclesiæ profectione Romana antea consecutum.

An. 1103. Henricus cæso Critone Wagriam recipit vasallus Ducis Sax.

A. 1103. recepit Henricus Godschalki filius Wagriam cæso sub convivio Critone idololatra in Plone, consilio Sclavinæ uxoris ipsius, qua in uxorem ducta vocatus est rex Sclavorum & Obotritorum, & dominatus est in veteri Lubeca. *Chron. Sclav. c.* 15. juramentum præstitit Duci Saxoniæ Magno subjectionis & fœdus fecit cum Holsatis, quorum auxilio vicit primum Wandalos in Smilow repugnantes; deinde Rugianos Lubecam obsidentes fudit in Raneberg monte. *Wand. lib.* 3. *c.* 20. 22. *Chron. Holsatiæ. fol.* 39. *Vandalos & Rugianos superat.* Postea per filium Mistiwoi Havelsberg obsedit & cepit, atque sub hujus patrocinio ecclesiæ post diuturnam vastitatem in Holsatia ædificari cœperunt. *Havelbergam capit, ecclesias Holsat. restituit.*

An. 1106. Gotfridus Holsatiæ præfectus.

Anno 1106. Gotfridus a Duce Saxoniæ Magno & patruo Hermanno comite occupatis intestino bello Saxonico præfectus fuit comitatui Holsatico habitavitque Hamburgi, cujus tempore Wandali Stormariam circa Hamburgum deprædati sunt; quos dum Comes non expectatis auxiliis cum solis 20. equitibus insequitur, a latrunculis per insidias circumventus & cum suis cæsus est, caput vero ipsi amputatum in signum victoriæ ad idola VVandalorum deportatum est. (16) *Vandali Stormariam deprædantes eum cædunt.*

Lotharius de Supplinborch Saxoniæ infer. Vandalisque imperat.

A. e. Henricus V. Cæsar concessit post Magnum extinctum totam Saxoniam inferiorem Ludero vel Lothario Comiti de Supplenborch in feudum, quod jam per conjugem Rixam Nordheimum & Brunsuicum possederat, & modeste Saxones cum vicinis VVandalis gubernarat. *Sax. Crantz. c.* 25.

An. 1108. Henricus Wagr. ob negatam ipsi hæreditatem Slesvicensem Duc. præ-

Anno 1108. Henricus VVagriæ ob negatam sibi maternam in Dania hæreditatem, multis ac crebris incursionibus Ducatum Slesvicensem devastavit, quare avunculus Nicolaus rex classe per Travennam advectus Lubecam cepit, &

Uuu uu 2

(16) vid. monumentum Hamburgi in templo cathedrali repertum, ap. *Spangenb.* vid. *Schaumb. Chron.* p. 71. conf. *Ankelmann inscriptiones Hamburgenses, Lindenbrogii scriptoribus septentrion.* additæ p. 7. v. 11.

dabundus peragrans Lubecam amittit, Nicolaumque R. Dan. superat. *Ao. 1109. lis composita.*

& congressus cum Henrico victus est, vulnerato Haraldo patrueli: Canutus quoque defatigatus periisset, nisi generosus eques Danicus sub prætextu colloquii apprehensum manu equitem VVandalum equo detraxisset, & dominum suum Canutum denuo imposuisset & abduxisset. *Chr. Holf.* Anno 1109. vel circiter Elino Slesvici præfectus ob victum Nicolaum Danorum negantem Henrico VVagriæ hæreditatem perfidiæ damnatus & præfectura ac patrimonio suo privatus est, substituto Canuto Erici Magni filio, qui cum Henrico amitino sæpius confligens tandem certa pecuniæ summa data hæreditatem redemit & firmam cum ipso amicitiam coluit. *Sax. Gramm. lib.* 13. Anno 1113. Lotharius Dux Saxoniæ dedit post Gotfridum obtruncatum Adolpho Comiti de Schowenborch Comitatum Holsatiæ & Stormariæ in feudum Saxoniæ, cujus avo Adolpho de Salingstede viro strenuo & militari ante annos 84. datus erat in feudum Comitatus de Schowenburg, de quo eum imperator Cunradus II. intercessione episcopi Mindensis investiverat in comitiis a. 1052. Mindæ habitis. Adolphus autem confœderatus fuit Henrico principi VVagriæ ac Obotritorum, cumque hujus filio Zventeplago expugnavit urbem VVerlo & Cissinum. Rexit Holsatiam tranquille annos 17. inque ea obdormivit, relinquens filios Hottingum & Adolphum. *Wandal. Crantz. l.* 3. *c.* 31. Creditur sepultus in minori ecclesia Hamburgensi. *Sax. lib.* 9. *c.* 12. Anno 1118. cum Adelbero episcopus Bremensis provinciam suam transalbinam vastaret, rogatus est in Meldorp Ditmarsorum ab Holsatis, ut idoneum verbi divini doctorem illis concederet, quibus misit *Vicelinum* oriundum de Quernhameln Saxoniæ, pædagogum Comitum olim de Eberstein & nunc ludimoderatorem agentem scholæ Bremensis, cui mox Holsati domicilium dederunt in VVippendorp, quod postea Foldera vel Niemunster est vocatum. Hic auxilio collegæ sui Dithmarsi cantoris Bremensis avocavit Holsatos ab ethnica idolomania, cum audirent post hanc vitam aliam æternam restare, in quam fideles mortui revocandi essent. Vicelinus postea electus est undecimus episcopus Altenburgensis cum VVagria tota jam annos 84. sub idololatria vasta fuerat. Construxit sibi ædiculam in Marsia Haseldorpiensi ad Bithorst (al. Buthorn) in parochia Utersen, in qua pro incursione crebra VVandalorum libros suos & sacras vestes adservavit. Anno 1119. Henricus VVagriæ & Obotritorum princeps jam senescens & ex filiorum suorum inertia totam stirpem de proximo perituram prænuncians, consensu Lotharii Cæsaris præfecit filiis & provinciæ suæ Canutum Sanctum Sleswici Ducem amitinum suum, quem defuncto Henrico & filio ejus Zventeplogo ac nepote Swinicone brevi sublatis, a. 1122. Lotharius in administratione VVandaliæ confirmavit, & perpensis ejus natalibus ac virtute coronam ei regiam decrevit & imposuit, regem appellans VVandalorum & Obotritorum. *Chr. MS.* Anno

Ao. 1113. Adolphus Schaumb. annis 17. regnavit.

Ao. 1118. Vicelinus ab Adalber. Brem. episc. missus.

post episc. Altenburg.

ædicula Buthorn.

Ao. 1122. Canutus S. R. Vand. & Obotr. appellatur.

1124. Pomerani & Megalopolitani ad fidem Christi conversi sunt. *Chr. MS.* Anno 1125. Canutus jam nominatus omnium primus occupavit montem Alberg, quem nunc dicunt Segeberg, mansiunculas illi imponens contra seditiosos VVandalos. Sæpe apud S. Vicelinum Falderensi usus est hospitio, firmam cum illo amicitiam colens. Vicit prælio Pribislaum & Nicolotum, principatum patruelium suorum ambientes, eosque manicis ferreis captivos abduxit in Sleswick. *Chr. MS.* A. e. monasterium in Niemunster fundatum est per Vicelinum I. præpositum. *Chr. MS.* Anno 1126. gelu adeo intensum fuit ut aves cœli enecarentur. *Chr. MS.* Anno 1130. Canuto proditorie in Daniam vocato & nefarie a Magno patrui sui Nicolai Danorum regis filio æmulo trucidato, filiisque Henrici ambobus Canuto & Zuenteplogo cum filio ejus Swinicone in diversis locis ad eradicandam stirpem Godeschalki per seditiosos oppressis, Pribislaus Buthuë filius successit in VVagria & Razeburgo; Niclotus vero Obotritis imperavit. *Crantz. Wandal. lib.* 3. *c.* 37. *Chron. Holsat.* 45. Anno 1131. Adolphus II. litterarum studio adprime deditus, successit patri in Holsatia & Schowenburg, (cum Hartungus minor natu & successor in Holsatia ex testamento patris declaratus in expeditione Cæsaris Lotharii in Bohemiam occubuisset) vocaturque & adsumitur mox a Lothario Cæsare (ab Erico vocato) in societatem belli contra Magnum parricidam Canuti Sancti, quibus cum Nicolaus rex cum filio Magno obviam procederet in firmissimam urbem Sleswik, pacem hac conditione impetravit, ut Magnus fiat vasallus Romani imperii & pro parricidio commisso ingentem multam Cæsari pendat, qua conditione fucate impleta Lotharioque in Holsatiam revertente, & vix Eidoram cum exercitu transgresso, Magnus violenta manu sequitur, & Adolphum transire volentem a tergo adoritur tanta celeritate, ut armatura abjecta fugere & equo generoso Eidoram tranare vitamque audaci facinore redimere coëgerit; nihilominus æstate sequente Magnus ab Erico fratre Canuti victus, & die Pentecostes cum IV. Episcopis occisus; pater autem a civibus Sleswicensibus cæsus, alter parricidii, alter defensionis ejus justas pœnas luerunt. *Chron. Holf. fol.* 45. *Sax. Crantz. lib.* 6. *c.* 4. Circa hunc annum Rico quidam constituitur Sleswicensis Pontifex. *Duc. lib.* 5. *c.* 19. Anno 1134. Lotharius Cæsar temporibus Pribislai ex consilio & monitu S. Vicelini firmavit & perfecit arcem Segebergæ ecclesiamque infra montem ædificavit, quam sex pagis locupletavit Vicelinoque regendam commisit. Arcem vero Pribislao ereptam Hermanno cuidam ex suis aulicis contra Wandalos idololatras commendavit. Hoc vero annis paucis post mortuo Lotharius Segebergam donavit Marchioni Alberto cognomine Urso, qui misit in Holsatiam præfectum Comitem Henricum de Badewide pulso Adolpho Comite, quod consobrino Henrico Bavaro faveret.

Ao. 1124. Pomerani & Mecklenb. suscipiunt relig. Christ.

Ao. 1125. Canutus Segebergam expugnat. Pribislaum & Nicolotum vincit.

Ao. 1130. Canuto & Henrico posteris trucidatis Pribislaus Wagriam sibi sumit.

Ao. 1131. Adolphus Com. Holf.

Federatus Imperatori parricidium de Nicolao R. Dan. ulciscitur.

Nicolaus cum filio trucidatur.

Ao. 1134. Segebergæ arx perfecta, ecclesiaque ibidem structa.

expulso Adolpho Holsatia committitur Henrico de Badewide.

veret. (17) Anno 1137. Lothario Cæsare profecto cum S. Bernhardo in Italiam, ubi ex peste exstinctus fuit, a. 1138. Pribislaus Wagriæ princeps in veteri Lubeca ad fluvium Swartow residens recuperare tentavit Segebergam a Lothario sibi ereptam, vi cepit oppidum & cum cœnobiis flammis absumsit, fugientibus doctoribus cum suo præposito Dithmaro (a Vicelino & Pribislao ordinato) in Nienmunster arcem defendente milite præsidiario.

Ao. 1138. Segeberga tentata, Wagria spoliata.

Hieme vero sequente Henricus de Badewide Holsatorum auxilio totam VVagriam usque ad mare Balthicum spoliavit. Critonis nepos Rugianus Race vel Kaze eadem occasione moti classe armata Travenam appulit, Pribislaum seditiose opprimere sperans Lubecæ, quo absente arcem veteris Lubecæ cum aliis præsidiis destruxit, & sacerdotes latilibus se abscondentes in vicinis paludibus fugere compulit, tandemque ingenti cum præda discessit. *Sax. Crantz. lib. 6. c. 9. Holſ. Chron. Wandal. Crantz. lib. 3. c. 39.*

Race Rug. pr. Lubecenses affligit.

A. 1139. Adolphus secundo anno vix elapso exul defunctis vita Lothario Cæsare & Pribislao VVagriæ Domino reversus est cum Henrico Catulo Lotharii genero ex Bavaria, & expulso ex Saxonia consobrino Alberto, eisdem armis adjutus Holsatiam recuperavit, quem fugiens Henricus de Badewide destruxit in abitu arces Segebergæ & Hamburgi, quas Adolphi mater opere murato exstruxerat. Holsati igitur præsidium Mœne firmissimum totamque deinceps VVagriam occuparunt & post obitum Henrici Catuli tutoribus filii Henrici Leonis adsentientibus Holsatiæ usque in hodiernum diem conjunxerunt, quam misere vastatam continuis bellis, Comes Adolpus adductis novis coloniis Holsatorum (olim a Carolo Magno translatorum) ex Phrysia & VVestphalia replevit, redinstaurato oppido & cœnobio Segebergæ atque arce muro firmata cinctaque. *Saxon. Crantz. lib. 6. c. 9.*

Ao. 1139. Adolphus in Holſ. revertitur.

Henricus fugiens Segeberga & Hamb. arces destruxit.

Wagria Holsatiæ juncta novis coloniis adductis.

A. e Rudolphus Comes fuit in Dithmarsia & cum Friderico Palatino Bremam occupavit, diripuit atque episcopo ereptam Henrico Saxoni subjecit. *Sax. Crantz. lib. 6. cap. 9. & 10.* A. 1140. Adolphus Lubecam inter fluvios VVakenisse & Travenam a Critone Rugiano ante annos 40. fundatam & hactenus desertam serio studio & felici ædificavit, in monte Buku, ut utrinque esset civitas irrigua fluviis. Ne vero novella civitas ab hostibus suis destrueretur, fœdus fecit cum Nicloto Obotritorum principe & autoritate Henrici Leonis aliorumque principum transegit cum Henrico de Badewide, ut Adolpho cederet VVagriam armis jam occupatam. Ipse vero Raceburgum cum vicinis locis in Polaborum gente possideret; quæ transactio omnibus placuit & rata permansit. *Sax. Crantz. lib. 6. cap. 10. Chron. Holſ. fol. 37. & 47.*

Ao. 1140. Lubeca nove ædificatur.

Adolphus cum Henrico Badev. transigit, huic ceditur Raceburgum etc.

Anno 1142. Rudolphus comes Dithmarsorum cæsus est a subditis in arce Boklenborch & comitissa Walpurgis truncatis ipsi naso & auribus abjecta est in flumen, quod hodie cognomen inde retinet Walburgsowe. Hanc cædem vindicaturus Dux Henricus Leo cum exercitu illos aggressus punivit & terram uni suorum nobilium in feudum dedit.

Ao. 1142. Rudolphus Ditm. Com. cum conjuge a suis interfectus: hinc Henr. Leo vindex.

Non diu vero post cæsum Rudolphum Hartwicus frater ejus facta commutatione ecclesiæ Bremensi dedit Dithmarsiam & recepit Comitatum Stadensem. *Chron. Holſ. fol. 20.* Anno 1146. Niclotus Wandalorum princeps obsedit novam Lubecam d. 28. Junii. Anno 1147. Cunradus III. Cæsar misso exercitu Niclotum Obotritorum principem ad fidem Christi cogere injuriasque ab illo acceptas ulcisci voluit, qui implorans Adolphum confœderatum & repulsam ferens Wagriam clam invasit & classe Travenam appellens Lubecam inopinato occupavit, ipsis in nundinis, eamque spoliatam & direptam cadaveribus CCC. civium fœdatam reliquit.

Ditmarsia ceditur episc. Brem.

Ao. 1146. Lubeca obsessa.

Ao. 1147. Adolphus Nicloto Obotr. auxilium denegat: hinc Lubeca occupata & direpta.

Equitatus Wagriam vastans centum Phrisionibus Susselam inhabitantibus est retardatus, qui consilio & fortitudine sacerdotis Gerlavi (in altero oculo & femore vulnerati) fossa se tutantes jam diu se defenderant, donec Adolphus Wagrios ad arma convocans Wandalos fugere & magna cum præda discedere coëgit. *Wandal. lib. 4. c. 3.* Anno 1148. Waldemarus I. S. Canuti filius a Suenone Dux Slesvici factus. *Sax. Gram. lib. 14. Dan. lib. 5. c. 27.*

Vandali in Wagria disjecti.

Ao. 1148. Waldemar, D. Slesvic.

Anno 1151. Sueno Canutum regni competitorem auxilia in Eidorstadio contrahentem & ad Mildam fluvium oppidum fundantem profligat quamplurimis cæsis, reliquis ad MM. libris argenti mulctatis. *Dan. lib. 5. c. 30.*

Ao. 1151. Sueno Canutum regni æmulum fugat.

Anno 1152. Fridericus I. Barbarossa Cæsar Cunradi III. ex fratre Friderico nepos Mersburgi in conventu imperii coronavit & in regno Daniæ confirmavit Zuenonem III. Erici filium, & Canutum competitorem Magnique parricidæ filium inter duces jussit haberi, cui ex veteri familiaritate se adjungens Adolphus ex Slesvico munito consilio & opera Etheleri Dithmarsi bello petitur, & auxilio Canuti confœderati perfide destitutus a Zuenonis exercitu ad villam Schallebui Eidoram transeunte pene obruitur, sed a familiari de insidiis admonitus, primum transeuntium agmen cum 4000. Holsatis aggressus, multosque partim opprimens, partim deturbatis equis, ipse quoque dejectus & per suos in equum restitutus, consilio Holsatorum poplites Danicorum equorum incidit, eoque stratagemate hostes in fugam convertens Ethelerum proditorem occidit, regemque Suenonem in altera ripa spectantem suorum cladem & valde perterritum in fugam conjecit, multaque præda locupletatus Danos superstites captivos abduxit, iisque ingente ære multatis & dimissis, omne æs alienum antea contractum persolvit. Hæc prima cum Danis gloriosa fuit Holsatorum Comitum conflictatio. Cæterum ossa condita sunt ante arcem Rensburg superstructo sacello. *Chron. Holſ.*

Ao. 1152. Sueno III. R. Dan.

Adolphus Canuto Duci auxilians feliciter cum Danis confligit.

(17) Privilegium hanc in rem concessum a Lothario vid. in *Henning. Theatr. Geneal. P. III. Tom. 2. p. 244.* quod hæc anno 1137. gesta esse docet.

Ao. 1154. Vicelinus obit.

Holſ. fol. 48. *Wand. lib.* 4. *c.* 6. Anno 1154. S. Vicelinus Aldeburgenſis epiſcopus obiit pridie Idus Decembris, ſepultus in Nyemunſter miniſterio epiſcopi Raceburgenſis, cum jam annos triginta Holſatorum Evangeliſta fuerat in Faldera & quinquennio functus eſſet epiſcopatu atque triennium ex paralyſi decubuiſſet. Cujus ſingularis amicus fuit Comes Adolphus trium linguarum Latinæ, Germanicæ & Wandalicæ peritiſſimus, qui dedit Vicelini rogatu eccleſiæ Aldenburgenſi trecentos manſos in Euthyno & Gamelo, duoſque pagos Gudefeld & Wobeſſe in Borſovio domumque ad forum Aldenburgenſe ſitam. *Chron. Holſ. fol.* 52. *Wandal. lib.* 4. *c.* 25. Anno 1155. Geroldus Suevus ſucceſſor Vicelini VVandalos VVagriæ perſuaſit abjicere idolomaniam, & deſtruere idolum ſuum *Prono* in Aldenburg, atque *Pogaga* in Plœne, diruit cœnobium Hagerſtorfenſe, & tranſtulit Segebergam. Conſenſu quoque Comitis Adolphi ædificavit arcem Euthynenſem, & eccleſias in Bornhovede, Lutkenborch, Ratkow, Suſle exſtrui curavit. Rogatu quoque Brunonis (qui poſt annos 90. deſertionis Wandalicæ primus ſacerdos Altenburgenſis, & fundator templi S. Joannis Baptiſtæ fuit) Comes Adolphus abrogavit ethnicam Wandalorum jurandi conſuetudinem, jurandi in nomine arborum, fontium & lapidum & crucifigendi ſceleratos in ignominiam Salvatoris. *Wandal. cap.* 26. Anno 1157. Sueno III. Danorum a Conrado ſocero reverſus ex Germania a Sleſwicenſibus cenſum extorſit Ruſſorumque merces copioſe ibi advectas diripuit, militibusque ſtipendia perſolvit. *Dania lib.* 5. *c.* 38. Anno 1158. Lubeca civitas tumultuarie conſtructa conflagravit incendio, cujus cum adhuc mercatu florentis & nunc flammis abſumtæ regimen & jus commune Comes Duci Leoni negaſſet, occluſa mercatoribus via publica & venis ſalinæ inciſis in pago Oldeſlo compulit Dux Comitem, ut tandem ſibi permitteret inſulam Lubecæ, cum præſertim alteram ad Wakeniſſe (ſed maximo cum mercatorum incommodo) molitus eſſet, qua tunc deſerta magno civium concurſu & gaudio novam ædificavit, quam incredibili multitudine civium brevi auctam privilegiis, legibus & moneta propria donavit atque omnia regna Aquilonaria ad hoc emporium invitavit vectigalia non oneroſa imponens. *Chr. Holſ. fol.* 51. *Wandal. lib.* 4. *c.* 30. Anno 1159. Henricus Leo Lotharii Cæſaris ex filia nepos valde dilexit Adolphum, eique cum in Bavariam profectus eſſet contra vitricum ſuum omnem ditionem Brunſwicenſem & Lunæburgenſem ac Saxoniam adminiſtrandam commiſerat, quando interpellatus a Nicoloto ſeditioſos ejus ſubditos nomine Ducis feliciter compeſcuit & Nicloti firmam amicitiam ſibi conciliavit. Quapropter in expeditione Cæſarea Dux in Italia Comitem militiæ ſibi aſſumſit, in qua Mediolano expugnato & Duce Leone dimiſſo cum Epiſcopo Colonienſi miſſus eſt in Angliam, ubi de nuptiis Henrici Ducis eſt tractatum. *Wandal. lib.* 4. *c.* 34. Anno 1160. Niclotus princeps Obotritorum violans in abſentia Henrici Leonis pacem cum Waldemaro rege ſancitam apud Ducem reverſum in Erteneborch accuſatur, & a Leone bello impetitur, in quo cum ex inſidiis equites pabulatores ſub tunicis loricatos invaderet, equo deturbatus periit, vir nobilis & fortis, cujus caput amputatum ad Ducem defertur, qui Obotritorum terram Nicloti filiis eripuit, ſolumque præſidium in Werlo circa Roſtochium reliquit, & Gunzelinum Comitem in Zuerino conſtituit. *Sax. Crantz. lib.* 6. *c.* 19. *Dan. lib.* 6. *c.* 8. Anno 1162. Waldemarus I. Danorum Hieroſolymam proficiſcens ab Adolpho in itinere humaniſſime excipitur in Holſatia & Bremam uſque deducitur. *Dan. lib.* 6. *c.* 15. A. e. Erbernus Sleſwici pontifex præfecto occiſo per ſimultatem ceſſit exulans. *Dan. lib.* 6. *c.* 14. Anno 1163. Altenburgenſis epiſcopatus conſenſu Ducis Leonis translatus eſt Lubecam jam populoſam factam per Geroldum Vicelini ſucceſſorem, qui ædificavit eccleſias S. Joannis ad arenam & S. Mariæ ad forum hodie conſpicuas, ordinatis XIII. præbendis canonice viventium, quibus Adolphus donavit villas prope Lubecam, & Dux ſingulis de telonio duas marcas Lubecenſis monetæ, præpoſito aſſumto Athelone ſacerdote, qui ante biennium urbem ſervaverat ab incurſu latente filiorum Nicloti, levato ponte catenato ſupra Wakeniſſe. *Wandal. lib.* 4. *c.* 37. Eodem tempore Wandaliam ad auſtrum Kiſſinorum tenuit Albertus Urſus Marchio Brandenburgenſis, eamque uſque ad Albim & ſaltum Bohemicum ſub jugum Chriſti adegit, deficientibusque Wandalis colonias novas ex Hollandia, Selandia & Flandria adduxit multiplicatis eccleſiis. *Chron. MS.* Geroldus Lubecenſis epiſcopus conſilio Adolphi Comitis & ſeveriſſimo mandato Ducis Leonis petit decimas ab Holſatis obſtinate reluctantibus atque tandem impetravit, quod in præſentia Ducis promiſerunt exemplo Polonorum, Pomeranorum, Polaborum & Obotritorum ſolvere de manſo ſex modios ſiliginis & octo modios avenæ, quos vocant hymptones, eamque conventionem litteris & ſigillis Ducis ac Epiſcopi roborari voluerunt. *Wand. lib.* 4. *c.* 36. & 39. A. e. Pribislaus & Wercislaus germani fratres Nicloti filii provincias amiſſas recuperare ſtudentes novos motus concitarunt, ſed per Gunzelinum ſeditioſa machinatio Henrico Duci manifeſtatur, qui expedita militum manu Duces, antequam invaleſcerent, in Werlo obſedit, & admota machina lignea, qualem in expugnatione Mediolani viderat militiſque jacula quædam ex turri in hoſtem deſuper emittere jubens, Wandalos omnes conterritos de deditione conſultare coëgit. Pribislaus itaque Dux interceſſione Adolphi in gratiam receptus fratrem Wercislaum cum nobilibus dedit obſidem hac conditione, ſi fidem violarent, ut pro arbitrio illis abuterentur; ſed Wercislaus fidei atque periculi ſui oblitus per fidiſſimos ſuos fratrem ex vinculis ad bellum & ſeditionem incitavit, qui copiis clam coactis Magnopolin abſente præfecto Henrico de Scaten vi cepit, & omnes Saxonici ſexus viros

Ao. 1155. Geroldus ei ſucceſſor idola Prono & Pogaga deſtruit, cœnobium Segeberga collocat, arx Eutin. & eccleſiæ quædam ſtructæ, Vandalorum ſuperſtitio eliminata.

Ao. 1157. Danorum exactiones.

Ao. 1158. Lubeca incendio conſumta: locus Henrico L. ceditur, qui novam molitus urbem privilegiis ornatam.

Ao. 1159. Henr. L. Saxoniam adminiſtrandam tradit Adolpho, qui cum Nicloto fœdus pangit, eum in Angliam ablegat nuptiarum ſibi procurandarum causa.

Ao. 1160. Niclotus fœdifragus ab Henr. L. bello petitur, in quo pugnans occumbit.

Ao. 1162. Waldemarus Hieroſolymam petit.

Ao. 1163. Epiſcopatus Alteburg. Lubecam translatus: urbis incrementa.

Vandali auſtrales Chriſtianæ relig. initiati; deficientium loco novas colonias ſubſtituit.

Geroldus Epiſc. Lub. decimas ab Holſatis conſequitur.

Nicloti filii nova moliences ab Henr. D. repreſſ.

Wercislaus obſes fratrem ad bellum ſollicitat: qui Magnopolin occupat in Saxones ſævit, etc.

ac fœminas obtruncavit. Deinde Malachow & Cussinum in deditionem accepit, & hostem expectavit Ducem Henricum, qui Waldemari classe & exercitu Alberti Marchionis stipatus ad arcem Malachow accessit, ibique

Wercislaus suspensus.

Wercislaum perfidum principem in conspectu fratris Pribislai suspendi fecit, atque habito concilio quatuor fortissimos duces Adolphum Holsatiæ, Reinholdum Dithmarsiæ, Christianum de Oldenburgo, & Gunzelinum de Zuerino Comites præmisit cum equitatu ad

Demmina oppugnata

oppugnandam arcem belli Demmyn, quam jam Pribislaus cum Pomeraniæ Ducibus tenebat. Ubi castris locus occupatus est, cœperunt Wandalorum primores fraudulenter de pace agitare, tria marcarum millia paciscentes. Sed ubi ex congentilibus Wandalis Wagirensibus consilia Adolphi & Ducis Henrici moram pro voto cognoverant, summo mane ex improviso hostes securos & defatigatos ex via quadrato agmine adorientes,

Holsatorum & Ditmarsorum cum Duce Adolpho ibi strages.

Holsatos & Dithmarsos primum obvios & cinctos a sociisque divisos cum Ducibus Adolpho & Reinholdo ad unum omnes occiderunt, amissis Wandalorum suorum bis mille quingentis. Henricus Dux serius accelerans Adolphum amicum mortuum deflevit, ejusque corpus diligenter curatum & conditum sepulcro patrio intulit Mindæ, quia Holsatia nondum monasteria aut insignes ecclesias præter unam Hamburgensem habebat. *Wandal. lib. 5. c. 6.*

Ao. 1164. Tempestas sæva & inundatio.

Anno 1164. 14. d. Calend. Martii tanta tempestas ventorum, fulgurum & tonitru orta est, ut multæ ædes incensæ & subrutæ fuerint. Maris quoque tanta inundatio concitata est, quanta numquam antea audita, quæ omnem oram maritimam Albis & Visurgis in Frisia & Hadeleria inopinato obruens multa hominum & jumentorum millia perdidit & mortem Comitis Adolphi præcessit. *Wandal. lib. 5. c. 12.* Incolæ hanc inundationem vocant S. Valenthins Fluth.

Vandali debellati.

Wandali cæso Adolpho diripiendis castris intenti a Gunzelino & Christiano obruuntur, ac partim cæsi, partim fugientes Demmynum se recipiunt, nec exercitum Ducis expectare ausi oppidum & arcem incendentes in Pomeraniam abierunt. Quos Leo usque ad Stolpe persequens omnibus viribus exutos debellavit, ac Pribislao

Pribislao patria reddit ditio.

in gratiam recepto omnem paternam ditionem restituit, præter Zuerinum accepto fidelitatis perpetuæ juramento, de qua subactione in hæc verba scribit Helmoldus: Wandali Danorum impugnationes pro nihilo habent, imo voluptuosum ducunt cum illis manum conserere. Solus illis Dux Henricus Leo est formidini, atque protrivit robur Wandalorum super omnes duces & reges, qui fuerunt ante eum, plus etiam, quam ille magnus Otto atque misit frænum in maxillas eorum.

Ao. 1165. Ditmarsi Bremensibus tributum denegant Abbate occiso.

Anno 1165. Dithmarsi post mortem Reinholdi occiderunt Abbatem S. Mariæ prope Stadam, cum venisset auferre reditus annuos ab Henrico Leone donatos in pagis Dithmarsiæ Lendberg, Bockwold & Herpe prope Meldorpium, mutatisque pagorum nominibus reditus negaverunt, quo tempore nobilitatem, quæ inter illos habitavit, terra expulerunt.

Adolpho III. impub. tutores 6. annos constituti.

A. e. Mathildis Adolphi vidua Holsatiam administravit cum tutoribus filioli impuberis Brunone sacerdote Aldenburgense & Macrado Holsato patris testamento in Wandalia ordinatis, quibus bello postea in Holsatia exorto Dux Leo attribuit gubernatorem Henricum Thuringum comitem de Orlemunde. *Wandal. lib. 5. c. 8. Sax. Crantz. lib. 6. c. 21.*

Ao. 1167. Brunsvicum ampliatum.

Anno 1167. Henricus Leo Brunswicum dilatavit, muris includens arcem oppido adjacentem, ecclesias quoque S. Blasii & Baptistæ exstruxit, vallum & mœnia per rubeta & palustria loca circumdans, postea in Raceburgo

ecclesiæ Raceb. & Suerin.

& Zuerino ecclesias ædificavit hodiernas.

Ao. 1168. Rugiani devicti idolis eorum destructis.

Anno 1168. Waldemarus I. rex Danorum S. Canuti filius posthumus auxilio Cazimiri & Bugislai Pomeranorum, & Pribislai II. Obotritorum principum, Rugianos Wandalorum pertinacissimos debellavit, & ad fidem Christi datis obsidibus adegit (eamque pari cum Duce Leone potestate ex fœdere gubernavit exclusis Pomeranorum principibus) destructo *fano* & idolis illorum *Swanewito* (quem sustentatione generosi equi albi ad hostes suos persequendos religiose coluerunt.) Item *Rugiemo* & *Porenutio* quatuor quinque & septem facies in uno capite habentibus concrematis, de quibus nulla miracula, sed sola hæc Dæmonum ferebantur præstigia, quod adulteri mulierculis alienis quasi canes cohærendo dirimi diu non poterant & ridiculo sæpe spectaculo in publicum producti cernebantur. *Saxo Gramm. lib. 14. fol. 170. Wandal. lib. 5. c. 15. 19.*

Ao. 1170. Rostochium munitur.

Anno 1170. cœptum est muniri oppidum Rostochium, quod hactenus rusticis casellis circa arcem, ubi nunc D. Petri basilica in colle cernitur, constructum erat, ad cujus defensionem contra suspectos præsidiarios Nicolaus Wercislai filius fortalitium erexit in albo colle, quod etiamnum veteri nomine Borchwall nuncupatur, hoc est arcis vallum. *Wandal. lib. 5. c. 8.*

Hannovera aucta.

Eodem tempore Hannovera insigne Saxoniæ oppidum amplificatur a Duce Leone, quod antea sub Comitatu in Lœvenrode vile & nullius momenti fuerat, arce (al. acri) existente in loco, ubi nunc est nova civitas ultra Leynam. *Saxon. lib. 6. c. 27.*

Waldemar. R. piratas in Wagria persequitur.

A. e. Waldemarus I. rex misit filium suum nothum Christophorum Slesvici præfectum cum episcopo Roschildense Absalone & mille equitibus in Wagriam piratas foventem, qui urbem Altenburgum cum tota regione usque ad Suentinum fluvium devastarunt nullique hominum præterquam sacerdoti Brunoni pepercerunt cum suis domesticis, quibus tutores Holsatiæ Bruno & Macradus expedito agmine occurentes fortissime utrinque conflixerunt circa Preze in loco, qui campus Danorum vocatur, sed victoria neutri inclinante Dani ad classem suam recesserunt. *Wandal. lib. 5. c. 17. 35. Chron. Holsf. fol. 55.* Slesvico hoc tempore 60000. armatorum imposita sunt. *Wandal. c. 36.*

Ao. 1171. Julinum dirutum.

Anno 1171. Waldemarus I. auxiliis Ducis Leonis & Rugianorum subditorum ducta per Zuinam fluvium classe advectus Julinum Wandalorum

rum emporium celeberrimum Danos piratica semper infestans (Pomeranorum Ducibus fugatis) cepit & incendio absumsit, quo tempore Demmynum & Coscona urbes flammis consumtæ numquam respirarunt. *Wandal. lib.* 5. *c.* 39. Anno 1172. Henricus Leo profectus est in terram sanctam per Ungariam cum comitatu mille ducentorum virorum ad arma expeditorum, & quo inhumanius habitus a Bulgaris tanto honorificentius exceptus est a Manuele Imp. Græcorum, atque a summis pontificibus, principibus & optimatibus ad latus Cæsaris incedens deductus est per plateam purpuream aureis lampadibus & coronis ornatam usque ad tentorium auro & gemmis splendidissimum, inde in ecclesiam juxta Cæsarem singulari throno ad sacra spectanda collocatus, deinde in mensa regio luxu instructa variis sermonibus habitis episcopus Wormatiensis meminit disputationis veteris Græcorum & Latinorum de processione Spiritus Sancti, cumque Græci ex evangeliis & patrum scriptis multa attulissent Spiritum Sanctum a solo patre procedere, Henricus Abbas Brunswicensis (postea episcopus Lubecensis) doctissimus demonstravit disertissimis verbis ex S. patribus disputationem hanc non de re, sed de verbo esse, & Spiritum Sanctum ex patre & filio procedere, ita ut omnibus Græcis & Duci suo obscuram rem dilucidissime exponere visus sit. Atque postea Dux Henricus tanta panni serici copia donatus a regina fuit, unde omnem suam familiam vestire potuit, tradita unicuique pelle zabelina. *Saxoniæ lib.* 6. *c.* 31. 33. In reditu vero ex Judæa in loco Axarat amicissime a Soldano excipitur & cum osculo atque complexu consanguineus salutatur (Russorum enim Dux ex Germana conjuge procreatam filiam Soldano cuidam nuptum dederat) donatumque aurata tunica maximi pretii, triginta caballis generosis auro ornatis, sex camelis, & duobus leopardis humanissime cum conductu est dimissus, anno revoluto domum reversus. Anno 1173. Cunrado episcopo Lubecensi in sancta peregrinatione Ducis Leonis mortuo Tyrique sepulto suffectus est ab Henrico Leone hic Abbas Henricus S. Ægidii in episcopum III. Lubecensem, qui anno sequente 77. fundavit cœnobium S. Joannis in civitate Lubecensi, in quo sui episcopatus anno 15. est sepultus. Cœpit quoque cum Duce Leone ædificare majus templum S. Joannis Baptistæ, quod Lubecæ hodie extat. Anno 1177. Soldanus victo Emanuele Græcorum Imperatore per legationem dono misit Friderico I. Cæsari preciosa munera, inter quæ fuit cantharus Smaragdineus capiens sextarium balsami pistici cum multis aliis preciosis gemmis. *Sax. Crantz. lib.* 6. *c.* 37. Anno 1180. Fridericus episcopus Sleswici pleno velo in Daniam navigans, subversa navi cum omnibus periit, sepultus Sorani in Cœnobio Zelandiæ. *Dan. lib.* 6. *c.* 46. A. e. Henricus Leo communi sententia imperii proscriptus est ob multiplicem superbiæ mixtam contumaciam, quod Cæsari Friderico a. 1176. se humiliter vocanti ad vindictam rebellium Mediolanensium (quos tunc quarta vice expugnatos coëgit eximere dentibus ficum ex culo asini, eo quod ipsi imperatricem inverso ad caudam vultu impositam contumeliose per civitatem eduxerant) personalem congressum non tantum negavit, sed accusatus a principibus quarto ad comitia vocatus comparere atque 5000. marcarum mulctam pendere recusavit. Ducatu vero Saxoniæ attributo Bernhardo de Anhold, ipse anno proximo ex consilio Cæsaris exulavit triennio in Anglia apud socerum Richardum regem. A. e. Adolphus III. peregrinator dictus militavit Duci Henrico in Westphalia contra episcopum Coloniensem, quo victo Adolphus invito Duce retinens pro suo salario & lucro 72. captivos suos expulsus est cum matre a Leone ex tota Holsatia (cum vitricus ejus Henricus de Orlemunde, & jam octennium tutor, anno 1178. vita functus esset) substitutis ipsis vicariis Macrado Holsato in Plœne, & Ludolpho Bavaro in Segeberga, qua arce difficulter expugnata Adolphus confugit in tutelam Friderici I. Cæsaris. *Sax. Crantz. lib.* 6. *c.* 39. Anno 1181. Fridericus Barbarossa expulsurus Henricum Leonem contumacem ex Saxonia & Holsatia evocavit ad colloquium Waldemarum I. Danorum regem in castra ad obsessam a se Lubecam, & duobus suis filiis junioribus totidem regias filias in matrimonium despondit. Lubeca vero ex permissione Ducis Leonis Stadii morantis Cæsarem intromittens Cæsarea facta est accepitque privilegia confirmata & aucta per Fridericum I. Adolphus præter Holsatiam recuperatam donatus est a Cæsare dimidietate telonii & tributorum de trapezitis ac molendinis beneficio feudali. Hamburgensibus quoque Comes Adolphus eodem tempore insignia, quæ extant, privilegia impetravit. *Crantz. lib.* 6. *c.* 43. (18) Anno 1183. Sigfridus Bremensis Archiepiscopus conatus est eripere Adolpho Dithmarsiæ Comitatum & fratri Bernhardo Saxoniæ Duci attribuere, sed utriusque armis Comes se opponens Dithmarsiam pro sua retinuit & defendit. *Sax. c.* 45. Anno vero 1186. Dithmarsiam reddidit & armis subdidit ecclesiæ Bremensi, retinens sibi ex pactione ducentos modios avenæ ex Soderstede & vicinia ejus in sustentationem arcis Hanrow, idque beneficium ducentis annis penderunt usque in annum 1404. quando Dux Gerhardus ad Hammam cæsus fuit. Dithmarsi autem proximo mox anno tributum grave ecclesiæ negantes ab Hardewico deficiunt ad Waldemarum episcopum Sleswicensem sub Daniam. *Chron. MS.* Anno 1184. Adolphus III. novum præsidium ad ostium Travenæ erexit, & ex donatione Cæsaris vectigalia exegit,

Demminum & Coscona incendio absumta.
An. 1172. Henricus Hierosolymam profectus honorifice habetur Cpoli.
itemque a Soldano Axarate.
An. 1173. Conrado episc. Lub. succedit abbas Henricus; cœnobium S. Joh. & templum ædificatur.
An. 1177.
An. 1180. Fridericus episc. Slesv. naufragio periit.
Henricus Leo proscriptus ob inobedientiam, de Mediolanensibus gravem vindictam sumit Imperator.
Saxonia traditur Bernhardo Anholt.
Adolphus III. Holsatiæ exul.
An. 1181. Lubeca fit Cæsarea.
Adolphus ab Imp. reditibus auctus.
Hamburgensibus insignia priv. concessa.
An. 1183. Adolphus Dithmarsiam contra Sigfrid. Brem. Archiep. defendit.
An. 1186. eam ipsi reddit.
Dithmarsi deficiunt ad episc. Slesv.
An. 1184. Lubecæ vectigalia que.

(18) *Henning. Theatr. geneal. Tom. III. P.* 2. *p.* 171 ubi de fatis Henrici Leonis agit, ita scribit: Adolphum Holsatum & Bernhardum Raceburgium Comites in exilium pellit 1182.

egit, sed nova, exemplo Henrici Leonis. Lubecenses igitur interpellato Cæsare Friderico redemerunt totalem libertatem fluminis usque ad Oldeslo, & dimidietatem tributorum ac pascuorum ab Adolpho pro quingentis marcis, eamque transactionem litteris Cæsaris confirmarunt. *Sax. Crantz. lib.* 6. *c.* 53. *Wandal. c.* 26.

Ao. 1186. Livoni ad Christianismum reducti & episcopatus Rigens. institutus.

Anno 1186. Meinardus monachus Zegebergensis navigans cum mercatoribus in Livoniam fidem ibi Christianam prædicavit & contra Lithuanorum incursiones arcem Kerchholm ad Dunam fluvium fundavit, atque postea episcopalem sedem Rigæ primus erexit. *Sax. lib.* 7. *c.* 13.

it. Reinfeld cœnobium.

A. e. Adolphus III. ædificavit cœnobium Reinfeld, idque præsidiis & pascuis ad Travenam donavit. *Chron. MS.*

Lauenburg. arx destructa.

Eod. a. Adolphus Duci Bernhardo ob vim Holsatiæ illatam arcem Lowenborch destruxit. *Chron. Holf. fol.* 57. (19)

Ao. 1187.

Anno 1187. Canuti VI. mater desponsata Ludovico Landgravio Thuringiæ excipitur a sponso ad Eidoram & ab Adolpho deducitur per Holsatiam laute & hospitaliter tractata. *Dan. lib.* 7. *c.* 5. (20)

Ao. 1188. Adolphi in terram S. cum Frid. I. Cæs. profectio.

Anno 1188. Adolphus III. profectus est cum Cæsare Friderico I. in terram sanctam ad recuperandam Hierosolymam nuper a Saracenis Christianis ademtam, in qua expeditione Cæsar ad se refrigerandum in amnem Armeniæ inter montes vorticosum cum equo descendens in conspectu exercitus unda abreptus & submersus est.

Imp. aquis submersus. Henr. Leo rediens Stadensem Comitatum recipit, Bardevicum arcta obsidione cepit & solo æquavit; in Holsatia recipitur.

Henricus Leo interim reversus ex Anglia contra datam Friderico discedenti fidem adempta recuperare volens ab episcopo Bremensi Comitatum Stadensem impetrat, inde obsidens Bardewicum (præsidio Ducis Bernardi sibi a Cæsare subrogati occupatum) arctius cinxit, ob contumelias ante septennium in transitu suo in exilium auditas de muro, & nunc contentiose pugnantium invicem repetitas, fortiusque oppugnans cepit tandem die Simonis & Judæ, direptumque flammis absumsit. Macradus deinde Holsatus, Adolphi olim tutor, aliique simul Holsati exules nobiles Ducem Henricum Leonem in Holsatiam reducunt, tradentes omnia præsidia, sola arce Segeberga defensa ab Eygone Sturen, (fideli Adolphi) fugientibus Adolpho de Dassel socio & vicario Adolphi Comitis cum filia & familia in Lubecam. *Sax. lib.* 7. *c.* 2.

Ao. 1189. Lubecam deditione cepit.

Anno 1189. Henricus Leo exercitum suum transtulit ad Lubecam, quæ territa exemplo Barderwici intercessione sui episcopi dedidit se Leoni hac conditione, ut Adolphi conjux cum patre Adolpho salva discederet, sed paulo post Adolphus de Dassel expeditam contrahens militum manum infestavit Lubecenses, cui Duces Henrici Leonis ex urbe occurrentes victi sunt, captusque Helmoldus de Zuerino & Jordanus in Segeberge pertracti, atque tandem nongentis argenti marcis sese redimentes dimissi fuerunt.

Brunsvicum ab Henr. VI. Imp. oppugnatur frustra.

A. e. Henricus VI. Cæsar Barbarossæ filius juste indignatus ob ereptam absenti Adolpho Holsatiam oppugnavit Brunswicum Leonis sedem, sed re infecta discedens

Ao. 1190. Adolphus in Holsatiam reducendus.

a. 1190. his conditionibus Leonem in gratiam recepit, ut Adolpho Holsatiam integram & dimidiam Lubecam redderet, murosque Brunswici quatuor in partibus dirueret.

Vandali Holsatiam vastant, Nordalbingiam sibi postulat Henricus Leo.

A. e. Canutus VI. ob repudium matris & sororis suæ a Cæsare sine honore domum remissæ per Wandalos jussit Holsatiam vastari, totamque Nordalbingiam sui juris esse adseruit. *Dan. lib.* 7. *c.* 6. Eod. a. Saxo Grammaticus obiit Rothschildæ præpositus & Doctor, Danorum historiographus. *Chr. MS.*

Ao. 1191. Adolphus redux ex Palestina a Cæs. benigne exceptus.

Anno 1191. Adolphus III. Tyri in Palæstina cognoscens Holsatiam ab Henrico Leone occupatam, rediit in Germaniam & apud Cæsarem de violentia Leonis questus magnifice est donatus, inque Schowenborch cum spe recuperandæ Holsatiæ dimissus. *Sax. Crantz. lib.* 7. *c.* 7.

Ao. 1192. Adolphus tandem in Holsatiam restitutus.

Anno 1192. Adolphus ex Judæa redux auxiliis Bernhardi Saxonis & Ottonis Marchionis fratrum restituitur Holsatiæ, cum omnes reliquos aditus Leo Dux ipsi præclusisset, atque mox cum Bernhardi junioris copiis Lubecam obsedit, claudens Travenam trabibus, sed Bernhardus a Leonis copiis immissis in fugam pulsus Raceburgum concessit. Adolphus vero in Holsatiam ex urbe similiter excurrentes fortissime repressit hostes.

Bernhardus jun. ipsi socius cum Henrico L. confligit fausto omine.

Bernhardus itaque junior auctus viribus reversus copias ex Stadio missas a Leone (in qua & pater Bernhardus erat) noctu ex urbe propter inopiam commeatus discedere conantes celeriter antevertens inopinato stravit, magnumque Stadensium civium numerum cepit; quo nuncio Adolphus Segebergæ ægrotans ad sanitatem est recreatus, civesque captos sine mulcta dimittens ad recuperandum Stadium spem sibi per illos fecit. Proinde Hamburgi mox comparato exercitu movit in Kedingensem provinciam incendio late grassans usque ad civitatem Stadensem,

Stadium cepit & tractum Lubec.

quam ubi ex dissensione civium deditione cepisset, Lubecenses simul adegit in suam potestatem, inde proficiscens ad Cæsarem Henricum impetravit sibi confirmari omnes urbis proventus, & Stadensem comitatum similiter ab episcopo Bremensi in feudum accepit. *Sax. lib.* 7. *c.* 7.

Ao. 1193. Nordalbingia prædæ Danorum exposita.

Anno 1193. Waldemarus Sleswici episcopus regnum affectans captivatur in Sleswick, rex in Nordalbingiam vastabundus processit ob auxilia ab Adolpho lata episcopo & mulcta accepta Adolpho reconciliatur. *Sax. lib.* 7. c. 5.

Ao. 1195. Henr. L. obit.

Anno 1195. Henricus Leo ætate & laboribus defes-

(19) A. 1186. bellum in Nordalbingicis oris gestum est, cujus præfectus constitutus fuit Otto Burggravius Lisnicensis & comes Groizensis, qui eodem tempore Ranzoviorum generosissimam familiam exstructione arcis Ranzoviæ nomine instauravit. *Elverf. p.* 237.

(20) A. 1188. Henrico Saxoniæ duci in expeditione contra Lubecenses & alios, Hamburgum, Itzehoe se proprio motu dederunt. *Spangenb. Chron. Mansfeld. f.* 377. *b.* Imperatore Friderico profecto ad terram sanctam Stadensem & Holsatiæ comitatum recepit Henricus Leo A. C. 1188. *Henning. Theatr. Geneal. Tom.* 3. *P. II. p.* 117. In tabula vero huic paginæ affixa, quæ typum monstrat divisionis ditionum Henrici Leonis ad insignia Holsatiæ legitur:

Sincera prævalet fides,
Holsatiamque possidet.

defessus multisque regibus præclaris gestis comparandus de recuperanda pristina majestate desperans, Brunswici obiit, honorifice sepultus in ecclesia S. Blasii a se exstructa, cujus sepulcro cives imposuerunt propter cognomen æneum Leonem, non ideo quod, ut quidam fabulantur, Leonem secum ex Judæa adduxerit. *Sax. lib. 7. c. 8.*

Ao. 1197. Adolphus iterata cum Cæs. in Palestinam profectione feliciter agit.

Anno 1197. Adolphus cum Henrico VI. Cæsare iterum profectus est in Judæam ad liberandam Hierosolymam a Saracenis, sed Cæsare Neapoli detento ipse cum exercitu Cæsareo ultra hominum 60000. in Cyprum pervenit, inde Ptolemaidem, ubi in itinere prope Sareptam Sidoniorum Adolphus in prælio occidit fortissimum ducem Saracenorum, expugnata arce Beryth Christianis semper infestissima, reperta armorum & commeatus magna copia, gloriaque sua apud totum exercitum magni facta. Ubi vero de inopinata Cæsaris morte certiores facti sunt duces, principem Tyri creaverunt regem Hierosolymorum & in Germaniam reversi sunt. *Saxon. lib. 7. c. 10.*

SECULUM SEXTUM
ANNI MILLESIMI DUCENTESIMI.

Ao. 1200. Adolphus Com. Vandaliam invadit, sed astute cedit Canuto VI.

ANno 1200. Adolphus Comes cum Ottone Marchione Wandaliam circa Tributes regi Danorum subjectam militari manu invaserat, quare exasperatus Canutus VI. Henrici Leonis gener cum exercitu venit ad Eidoram, sed astuto consilio usus Adolpho tunc potentiori ad tempus cessit, & exercitum copiosum Ducis ludificans suum reduxit. *Chron. Hols.*

turrim Travemundæ struit.

A. e. Adolphus ædificavit turrim Travemundæ. *Chr. MS.*

Ao. 1201. amissis Rensburgum, Lowenborch arce obsessa & aliis inimice patratis prælio vincitur a Woldem. D. Slesv. cum plurima jactura.

A. 1201. Canutus reversus Rensburgum Adolpho extorsit, idque probe munitum facto ponte per Eidoram clavem sibi paratam fecit in Holsatiam. Adolphus vero bis ictus necdum sapiens aut quiescens, sed arcem Lowenborch Canuto oblatam expugnans, Dithmarsiam Daniæ subditam vastavit, & Nobiles aliquot Holsatos partim ære gravi & insolito mulctavit, partim ditione expulit. Waldemarus autem Slesvici Dux exulum Holsatorum stimulis incitatus cum Adolpho prope Itzehoam ad Stilnow confiixit, eoque victo & fugiente Hamburgum Itzehoam cepit atque Ploene diripuit. Deinde mox cum victore exercitu procedens Hamburgum occupavit, & Razeburgum, Wittenburgum & Gadenbuschum.

Lubeca occupatur.

Lubeca similiter se regi dedidit. Adolphus ex urbe Stadensi vires reparans, Hamburgum recuperavit, dumque id communire studet, ab exercitu ducis Waldemari in ipsa bruma obruitur, cumque esset undique hic Albis glacie, illic exercitibus conclusus in manus venit Waldemari Ducis, qui ipsum vinctum & ignominiose per Holsatiam tractum Slesvici in carcerem misit ad Waldemarum Episcopum, cum quo in regem seditioso a. 1193. regis provincias ultra Eydoram depopulatus erat, pacemque 1400. denariorum marcis redimere coactus suas secundas res primum labefactarat. *Chron. Holf. fol. 64. Dan. lib. 7. c. 9. 10.*

denuo congressus capitur circumducitur.

Ao. 1202. Canutus Dan. R. Lubecam intrat salutaturque R. Vand. & Nordalb. paulo post obit, itemque Adolphus.

(21) Anno 1202. Canutus VI. Danorum Lubecam ingressus honorificeque a populo & Clero exceptus salutatus est rex Danorum, Wandalorum & Nordalbingiæ, sed paulo post in regno (ut fertur) veneno exstinctus; frater Waldemarus II. succedens proximo vere Lowenburgum arcem firmissimam hac conditione cepit, ut Adolphum Comitem perpetuam pacem (datis ad decennium duobus filiis obsidibus) confirmantem dimitteret liberum, qui vinculis laxatus abiit in Schowenborch anno ætatis XL. ubi major septuagenario obiit, relictis tribus filiis, Brunone Episcopo in Olmuntz, Conrado Comite in Schowenborch, & Adolpho in Holsatia. *Sax. lib. 7. c. 21.*

Waldemari Sl. D. itemque Wilhelmi Brunsv. nuptiæ.

A. e. Waldemarus Slesvici Dux nuptias celebravit Hamburgi cum sorore Ottonis IV. Cæsaris, cujus frater Wilhelmus Dux Brunswici vicissim accepit regis Canuti sororem Helenam. *Dan. lib. 7. c. 12.*

Ao. 1204. Adelbertus I. Com. Orlam. Holsatiæ vicarius constitutus.

Anno 1204. Waldemarus II. rex Canuti VI. frater, legislator dictus, quiete jam possidens Holsatiam, Lowenburgum atque Raceburgum, vicarium constituit ditionibus his cis Albim Adelbertum Comitem de Orlemunde Adolphi III. pulsi fratrem uterinum, quare Holsati pertæsi jugi Danici relinquentes sua prædia in Marschiam Wilstrensem concesserunt. *Chron: MS.*

Holsatis indignantibus.

Ao. 1205. Adolphi III. fil. in Holsatiam adducitur.

Anno 1205. Nobilis domina de Deest, vel potius de Heest (al. Seest) in Kellingdorf Crempensis Marschiæ miserata adversam Holsatorum fortunam, profecta est ad Adolphum III. in Schowenburch, & multis tandem precibus ab ipso extorsit juniorem filium Adolphum, eumque in palustria Wilstriæ secum abduxit, cujus præsentia exhilarati Holsatorum proceres, postularunt a præfecto regio Segebergæ jus Holsaticum sibi restitui; nam Danicis legibus se parere nec velle nec posse: quibus cum ille responderet se mox introducturum canem in medium, qui jus non scriptum illis delatret, ipsi gladiis eductis jus suum sese defensuros affirmantes præfectum fugientem confoderunt, arcemque Segebergensem statim occuparunt atque præter fortalitia quædam Marschiæ Itzehoam oppidum ingenti fossato circumducto communiverunt, in quod cum regii præfecti ad hanc necem vindicandam exercitus conducerent, & novo jacto aggere factoque ponte oppugnationi instarent, fecerunt Storam fluvium bis de die in tantam excrevisse altitudinem, ut ponte subverso exclusis Danis cives obsessos tueretur: ob quam miraculosam liberationem dies hæc nativitatem

Stora excrescens Holsatos contra Danos tuetur Itzehoe: unde Bircgertag.

(21) Refert hæc omnia *die Geschicht der Hertzogthümer Schleswig, Holstein* in 4to *p. 31. seq.* in A. C. 1200. *Lindebergius in hypotyposi arcium Henr. Ranzovii 4to. p. 65.* ita scribit occasione descriptionis prædii Stelnow: Famosa adhuc est pugna illa infausta inter Slesvici ducem Waldemarum, Canuti Daniæ regis fratrem, & Adolphum Holsatiæ comitem facta, qui non procul ab hoc prædio victus ad Hamburgenses confugit. Versibus hæc inclusa sunt sequentibus:

Non procul hinc Comitem Dux Waldemarus Adolphum
Vicit, difficilem compulit inque fugam.
Sic humanarum nulla est constantia rerum,
Passibus ambiguis Diva rotunda volat.

tem S. Mariæ proxime præcedens civium dies (Bürgertag) in hunc usque diem nominatur. *Sax. lib.* 7. *c.* 22. (22)

Ao. 1207. Adelbertus Suerinum & Boizenburch expugnat.

Anno 1207. Adelbertus Comes & præfectus Holsatiæ jussu regis sui Waldemari II. expugnavit arcem Suerinum & Boizenburch confregit, eo quod Henricus & Gunzelinus II. Comites nobilem Joannem Gantz de arce sua Grabow expulerant. *Sax. c.* 27. 38.

Ao. 1208. Stada Waldemarus episc. ejectus Honeburga arce excipitur a Dan. R.

Anno 1208. Waldemarus Episcopus, Magni parricidæ filius ejicitur Stada a Burchardo præposito, cui in defensionem rex Waldemarus ponte per Albim facto transiens præsidium arcem Honeburg firmavit. *Dan. lib.* 7.

Ao. 1209. Dantisci initia. Waldemarus urbis Sunde fundamenta ponit, Lubecam deflagratione in vicum redactam occupat.

Anno 1209. Dantiscum ædificatum est. *Chr. MSC.* A. e. Waldemarus II. rex Danorum ministerio Jarimari Rugianorum principis fundavit urbem Stralsundensem, denominatam a proxima insula Strela, quasi Strelæ faux. Quo anno Lubeca proprio conflagravit incendio, consumta usque ad quinque domos; unde vicus quinque domorum hodie appellatur, occupatur a Waldemaro 1. Septembr. *Chron. MS. Wandal. lib.* 7. *c.* 52.

Ao. 1215. Hamburgum ob Imp. sibi ereptum Waldemarus recuperat & socio Alberto Com. cedit.

Anno 1215. Otto IV. Cæsar eripuit adfini Waldemaro Hamburgum, quod vicissim anno sequente rex cum Comite Alberto dura obsidione cinxit, exstructa arce ad Albim, ubi nunc parochia D. Nicolai est, in loco, qui hodie dicitur urbs nova, cui e regione ad orientem prope villam Steinbeke Comes Albertus aliud fortalitium erexit, occluso quoque Albi trabibus & catena ferrea, ne quicquam alimentorum invehi posset, unde fame coacti cives libertatem pacti regi se dediderunt, qui Comiti pro 700. argenti marcis Hamburgum in perpetuam possessionem donavit, id quod literæ quædam Alberti supra quibusdam juribus urbi datæ testantur. *Wand. lib.* 7. *c.* 4. *Sax. lib.* 7. *c.* 36. (22*)

Ao. 1218. Alb. Comes infideles Livonos Christo adducit.

Anno 1218. Albertus Comes Nordalbingiæ navigavit in Livoniam pugnaturus contra infideles, convocante quotannis Alberto Livoniensi Episcopo viros militares & studio indefesso Christianam religionem in annos XXX. propugnante, quo tempore VValdemarus II.

Revalia conditur.

Danorum brevi Albertum secutus Revaliam in Esthonia Livoniæ exstruxit, & provinciam ad Christianismum coactam Ecclesiæ Lundensi subjecit. *Sax.* 37.

Ao. 1223. Waldemarus II. R. ab Henr. Com. Suer. captus.

Anno 1223. VValdemarus II. Danorum rex vocavit in Daniam literis fiduciæ Comitem Henricum de Suerino ad transactionem expulsi Nobilis Joannis Ganz de arce sua Grabovienſi, sed cum iniquas pacis conditiones proponeret, Comes Henricus regem ex venatione lassum, & a suis ebriosis male custoditum inque tentorio alto somno oppressum gula apprehendit, & ore obturato in navem præparatam pertraxit, & sine ulla Danorum commotione mox abductum in Danneberg arcem Lunæburgensis ditionis gravi custodiæ mancipavit. *Sax. lib.* 7. *c.* 39.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Ao. 1224. Adolphus IV. sibi vindicat Transalbiam, Albertum Orlam. capit.

Anno 1224. Adolphus IV. dictus Religiosus, occasione capti regis VValdemari motus, auxilio patris Adolphi III., Gerhardi Bremensis Episcopi & Comitum Henrici de Swerino & de VVerle occupavit transalbinam regionem patrum suorum; Albertum vero de Orlemund regium vicarium manu militum sibi occurrentem Henricus de Suerino cepit, & apud regem suum avunculum integro triennio custodiæ tradidit, quando reddita arce Lowenburch Alberto Duci Saxoniæ dimissus est. *Dan. lib.* 7. *c.* 18.

Ao. 1225. Waldemarus II. ære libertatem acquirit.

Anno 1225. VValdemarus II rex biennium jam captivus & redemtionem sui per Henricum affinem Cæsaris filium & Engelbertum Coloniensem Episcopum frustra attentans, redemit tandem se quadraginta quinque millibus argenti, exceptis muneribus & clenodiis in amicos Comitis distributis, (quæ ad 3000. marcarum æstimata sunt) jurejurando confirmare coactus, numquam se Nordalbingiam armis repetiturum, & arcem Lowenburch traditurum. *Chr. Holſ. VVand. c.* 9. *Sax. lib.* 7. *c.* 39.

A. 1226. idem frustra Holsatiam tentat.

Anno 1226. VValdemarus rex subsidio Ottonis Ducis Lunæburgensis sororii sui Holsatiam frustra tentavit recuperare Adolpho IV. heroica virtute suam patriam defendente. *Chron. Holſ.*

Holsati a præfecto regio pressi pro libertate supplices fiunt Friderico II. Imp.

A. e. Lubecenses jam in annum 25. pertæsi Danici jugi, quod præfecti arcis multa per insolentiam tentantes etiam vicos de militum & regis nomine censerent, exemplo Adolphi IV. incitati pro libertate recuperanda supplicant Friderico II. Cæsari, ut se juxta privilegia patrum suorum imperio Romano restituere dignetur, qui mox vicinis principibus mandavit, ut Lubecensibus suppetias ferant.

Lubeca occupata.

Cives itaque negligentem arcis custodiam observantes armis sub vestibus absconditis, clam arcem ingressi resistentes sibi facile enecarunt, reliquis salvis dimissis, arcemque mox confractam fratribus prædicatoribus consignarunt, unde hodie vocabulum Borch dimanavit. *Wandal. lib.* 7. *c.* 8.

Ao. 1227. R. Woldemarus prælio ad Bornboved. victus.

Anno 1227. rex VVoldemarus comperta rebellione urbis sui regni vires in expeditionem convertit, & trans Eidoram vastando progressus Ottoni Brunswicensi & Lunæburgensi atque Dithmarsis subditis suis se junxit. A Lubecensibus erant Episcopus Bremensis, Albertus Saxoniæ Dux, Comes Henricus de Suerino, Burewinus Obotritorum, & Adolphus IV. Holsatus. Dux vero exercitus erat Adolphus III. Schawenburgensis Comes fere septuagenarius. Dithmarsi tot principum arma in regem expediri perpendentes, clam Adolpho indicarunt, & fidem fecerunt, si salvis privilegiis suis contra Danum ipsis auxilio esse velit, se relicto rege suo jam pugna fervescente tran-

(22) Anno 1205. vel juxta alios 1265. cœnobium monialium nobilium, quod initio Ivenflethi in Crempensi Marschia fuerat exstructum indeque a Comite Gerhardo Adolphi IV. filio primum Beientflethum translatum, mox deinceps anno dicto Itzehoam cum templo translatum est, ubi & ipse cum multis posterorum suorum dormitorium suum sortitus est. *Hojer. Encænial.* p. 39.

(22*) Anno 1215. templum S. Laurentii Itzehoë exstructum creditur. *Henrico Ranzovio*, & qui ductum ejus sequitur, *Ardr. Hojero* in *Encæniis reædificati templi* A. 1661. d. 29. Mart. celebratis, vid. *conc. Encænial.* p. 24.

situros esse ad ejus signa, quod militari symbolo inversorum clipeorum testari velint, quibus conditionibus cum Adolphus annueret, voto in laudem Dei facto congressus est cum rege circa Bornehœvede, & multis jam undique cæsis, Dithmarsi inversis clipeis in regis exercitum se converterunt, atque Dei beneficio solis splendore ab Holsatis in Danos converso feliciter illum attriverunt. Rex cum filio Christophoro vix est elapsus & Otto Brunswicensis ab Henrico Suerinensi captus in redemtionem sui coactus est concedere Alberto Saxoniæ Duci Hiddesakker. *Adolphus IV. recuperat Holsatiam.* Adolphus IV. tunc plane recuperavit Holsatiam; Lubecenses vero recuperata libertate, amplioribusque privilegiis a Friderico II. Cæsare donati, hujus victoriæ memoriam quotannis peragunt, data stipe larga pauperioribus suis. *VVand. lib. 7. c. 8. Dan. lib. 7. c. 19.* *An. 1228. Waldemarus Rensburgum obsidens repellitur.* Anno 1228. VValdemarus rex non quiescens infesto agmine obsedit Rensburgum, arcem Holsatiæ liminarem, ejusdemque claVem, quem Adolphus IV. ope Henrici Suerinensis ab obsidione depulit aliquot cæsis & captis. *Ditmarsos male afficit,* Rex vero pergens in Dithmarsiam incolas ob perfidiam in se commissam graviter adflixit, multis illorum cæsis. Inde se convertens ad Itzehoam nonnihil detrimenti ab Holsatis concurrentibus est passus, denique ingenti *ab Holsatis afflictus.* agmine Holsaticis viribus impari terram pervastans Segebergam arcem aliquamdiu obsedit, aliudque præsidium ad oppugnationem firmavit, sed frustratus in regnum suum rediit. *VVandal. lib. 7. c. 9.* *An. 1229. Abel Dux Slesvicens. hæreditarius.* Anno 1219. Abel filius regis VVoldemari II. hoc tempore Ducatum Slesvicensem administravit, & ducta in uxorem filia Adolphi IV. primus in filios suos gubernationem derivavit. *Dan. lib. 7. c. 21.* *An. 1229. Hamburgensis arx.* Anno 1229. Adolphus IV. pacata Holsatia arcem firmavit ad Albim flumen prope Hamburgum, cujus nulla hodie exstant vestigia, forte eodem loco, quo ante illum rex Daniæ fortalitium erexerat. *Saxon. lib. 8. c. 4.* *An. 1233. Itzehoa jure Holsat. donata itemque Chilonium, Aldenb. & Plona.* Anno 1233. Adolphus IV. donavit oppidum Itzehoam jure Lubecensi, idque pratis & silvis locupletavit. Exemit quoque Holsatico jure Chilonium, Aldenburgum & Plonam, iis concessit jus Lubecense, ut eo commodius incrementa caperent, quæ privilegia Johannes & Gerhardus filii a. 1260. postea confirmarunt. (23) *An. 1237. Lubeca ab Adolphi IV. oppugnatione se defendit.* Anno 1237. Adolphus IV. privatus a Lubecensibus beneficio parenti suo a Friderico I. Cæsare in urbe donato, regis VValdemari sibi jam reconciliati auxilio Lubecam terra marique obsedit, duo fortalitia in utraque Travenæ ripa exstruens, & ostium fluminis ductis catenis ac nave ingenti saxis completa in alveum demersa obstruens, quæ Travenam occluserunt, sed naves mercatorum onerariæ Revalia reduces his conspectis impetum plenis velis facientes catenam disruperunt & civibus conjunctis hos Travemunda depulerunt, aliumque alveum effoderunt. Rege vero a. 1241. regni sui XL. exstincto mox dejectis præsidiis in gratiam redierunt. *VVand. lib. 8. c. 12. Chron. Holsat.* *An. 1238. Adolphus in Livoniam abit contra infideles pugnaturus.* Anno 1238. Adolphus IV. commissa Abeli genero Holsatia, cum uxore sua devotionis gratia profectus est in Livoniam, militaturus contra infideles ibique biennium commoratus est, patriam pietatem in peregrinatione imitatus. *Saxon. lib. 8. c. 7.* *Lubeca conflagratio.* A. e. Lubeca tertia vice ultra dimidium sui exusta est. *Chr. MS.* (24) *An. 1239. Wismaria fundata detrimento Magnopolis opp.* Anno 1239. VVismaria a Gunzelino II. Zuerinensi ad littus maris est fundata, posthabita Magnopoli oppido immunito & in longum porrecto (quod nullis vallis & muris firmari potuit) eaque urbs novella brevi tempore adeo crevit, ut omnis memoria urbis Mecklenburg, quantumvis magnæ, fit abolita. *VVand. c. 11.* *Lubecæ munitio.* Hoc tempore Lubecenses metu Lithuanorum, omnem Livoniam vastantium & nostratium aliquot mille cæsis, aggerem suæ urbi versus Holsatiam prætenderunt. *Cænob. Cismar.* Monachi quoque Benedictini liberiorem vitam expetentes, Lubeca relicta Cismaram ad littus maris VVagrici exstruxerunt & inhabitarunt. *Chr. MS.* *An. 1240. Adolphus IV. religiosorum ordini se adjungit.* Anno 1240. Adolphus IV. Monachus dictus, rebus in Holsatia pacatis, cum filii Johannes & Gerhardus studio litterarum Parisiis operam darent, Holsatiæ gubernationem cum filio parvulo Ludero permisit Duci Abeli genero suo, ipse ordinem Minorum ingreditur Hamburgi XIII. Augusti cum duobus militaribus de Gickow, ad quod se fertur voto obstrinxisse, ut in Bornhovede victoria potiretur. *Sax. lib. 8. c. 7.* (25) *An. 1242. Johannes & Gerhardus Wagriæ Com.* Anno 1242. Johannes & Gerhardus exacto studiorum suorum biennio Parisiis per Coloniam reverterunt, detentusque est ab Episcopo VValdemarus studiorum socius & sororis ex Abele Duce filius. Ipsis vero feliciter patriam ingressis summoque cum gaudio ab Holsatis exceptis traditum est dominium hæreditatis paternæ a sororio Duce Abele, qui bellum cum fratre Erico gerebat. *Sax. lib. 8. c. 15.* *An. 1243. Erici V. R. Dan. injurias sibi illatas ulciscuntur Lubecenses.* A. 1243. Ericus V. Danorum rex desperans Lubecensibus patrium jugum imponere, comprehendit cives in Scania piscantes & pro arbitrio suo ære mulctavit. Quare cives Lubecenses armata classe portum mercatorum invadunt, regiamque arcem expugnatam funditus evertunt, atque præda onusti victores revertuntur. *Saxon. lib. 7. cap. 14.* *Tundera privilegiis ornata.* A. e. Tundera oppidum sub Duce Abele donatum

(23) Juxta *Petersen.* sed & paulo post A. 1228. Ceterum. A. 1234. templum apud Hamburgenses Nicolaitanum ædificari primum, & turri pulcherrima ornari cœpit.

Itzehoa privilegiis instructa. (24) Anno 1238. Itzehoa optimo privilegio & civitate donata est a Comite Adolpho, quod privilegium adhuc in originali servatur in Archivo civico Itzehoënsi, sed corrigendus hinc est *Jo. Petersen in seiner Holst. Chron.* p. 197. ubi dicit: Adolphus hat die Stadt Izehoe mit Lübischem Recht begnadet, und mit Weide und Holtzungen begabet im Jahr 1233. Man will auch, dass er das Schloss und die Stadt hat anfänglich lassen bauen. Errat enim in anno, dum 1233. ponit pro 1238. *Hamburgensium privilegia.* A. 1239. Comes Johannes civitatis Hamburgensis privilegia & libertates confirmavit, cujus rei quam plurimi Duces, Comites atque Episcopi tamquam testes litteris inserti sunt. *Elverfeld. p. 204.*

It. Kiliensi. (25) Anno 1242. Joannes Comes Holsatiæ urbem Kiloniensem privilegio donavit. quod vid. in *miscell.* MS. 4. lit. A. p. 115.

natum est civica libertate & privilegiis juris Lubecensis. *Chr. MS.*

Joh. & Gerhardus hæreditatem dividunt: hinc lites. huic Holsatia, item Chilonium cedit.

A. e. Johannes & Gerhardus in gubernatione diffidentes ex consilio procerum hæreditatem diviserunt. Johannes Wagriam cum Chilonio, Gerhardus junior Stormariam cum Holsatia regendam accepit. Sed de Chilonio ad Holsatiam pertinente iterum contendentes, Gerhardus auxilio Alberti Saxonis & Lubecensium frustra Chilonium occupavit & obsedit, atque cum fratre transigens pacifice imposterum ambo vixerunt, illo forte contento successione patrui in Schowenburg, quam posteri ejus tenuerunt.

Ao. 1244. Ericus R. fratri bellum infert; huic succurrunt Joh. & Gerhardus.

A. 1244. cum rex Ericus V. in fratrem suum Abelem Ducem Slefwicensem exardesceret, affines Johannes Wagriæ & Gerhardus Holsatiæ defensionem Abelis susceperunt, atque Rensburgum a Danis hactenus occupatum obsederunt, ideo Gunzelinus II. Zuerinensis regi militans oppidum Oldeslo cepit, & aliquot civibus interfectis reliquos præsidiarios in fugam compulit, oblitus recentis beneficii, quod nuper ob captum Waldemarum patrem Erico regi per intercessionem fratris Abelis reconciliatus erat. *Wand. c.* 24. *Sax. lib.* 8. *c.* 17.

Adolphus pœnitens Romam pedes abiit.

A. e. Adolphus IV. de more fratrum minorum pedes abiit Romam ad Papam Innocentium IV. & a pœnitentiario absolutionem effusi in prælio sanguinis accepit atque ad suscipiendos sacros ordines dispensatione Apostolica admissus Subdiaconatum mox in urbe acquisivit, anno Innocentii primo: postea D. Francisci loca invisens rediit in Holsatiam, & Hamburgi in conventu fratrum suorum publice missan in die S. Gregorii cunctis collacrymantibus peregit. *Sax. lib.* 8. *c.* 7.

redux.

Ao. 1247. Chilonii monasterium procurat.

A. 1247. Adolpho IV. relicta Hamburga curavit in Chilonio monasterium erigi sui ordinis, ad cujus ædificium ipse suis manibus multa est molitus, atque insuper operariis victum a civibus ostiatim emendicavit tanta humilitatis devotione, ut dum sibi ollam lactis emendicati ad refrigerandum operarios portanti, filii Comites sublimes equis cum magno comitatu in publica platea obviam essent facti, primum rubore perfusus hydriam sub cuculla abscondere voluerit: sed animum mox recolligens hydriam super caput levatam evertit, seque in conspectu filiorum totum a vertice lacte perfudit, verbis his usus stomachabundis: Quid infelix erubescis Christi pauperiem, quin in capite ostende quod portas. *Sax. l.* 8. *c.* 7.

ejsius humilitas.

Johannes miles fit auratus.

A. e. Johannes Wagriæ in conventu principum imperii Nussiæ a VVilhelmo Comite Hollandiæ rege Pomeranorum designato cum multis aliis principibus cingulo militari decoratus est, & auratus miles factus. *Sax. lib.* 8. *c.* 16.

Ao. 1250. Ericus R. a fratre Abele in fidiose perimitur.

A. 1250. Ericus V. rex fratrem Abelem de successione in patrio regno secum contendentem gravius persequens tantum odii fraterni incendium concitavit, ut Abel in necem fratris sui sibi prælati alto cordis dolore varie molitas flammas ejus exstinguere haud potuerit: Cum enim reconciliati essent & rex contemto somnio, quod de martyrio suo nuper habuerat, Abelem amice visitaret, nihilque mali timens in Schachia luderet, a fratris militibus nefario facinore captus & in navim abductus securi a quodam Lagone hoste suo est cæsus, inque Slya alligatus saxo demersus est, Augusti die decimo. *VVand. lib.* 7. *c.* 24. *Dan.* 21. (26)

Ao. 1251. Hiatus montium in Burgundia.

A. 1251. duo montes in Burgundia imperiali ab invicem discessere, valle intermedia magno hiatu scissa per quinque millia passuum rustica plebe aut absorpta aut saxis obruta. *VVand. c.* 25.

Lubecense incendium.

A. e. Lubeca ad dimidium sui conflagravit incendio, die Barnabæ, quod adhuc tota lutea esset, ideoque senatus decrevit domos deinceps non ex argilla sed ex lateribus esse ædificandas, atque sic primum facta est lateritia, quæ intra centum annos a fundatione ter incendio periit. *VVand. lib.* 7. *c.* 15. *Sclav. c.* 37.

Ao. 1253. Abel R. trucidatus.

A. 1253. Abel rex Danorum VValdemari II. filius ex tertia uxore Portugallica natus ad vindicandum se in seditiosos, in Frisiam est profectus, improvideque pugnans in Nordstrandia cæsus est a plebe rustica atque Slefwici sepultus, fratricidii pœnam juxta fratris vaticinium simili exitio luens. *Dan. lib.* 7. *c.* 23. Ferunt postea cadaver effossum atque in paludem Poel defossum esse. *Chron. MS.*

Sunda capta.

A. e. Lubecenses expugnarunt urbem Sundam & diripuerunt abductis secum civibus locupletioribus domum. *Chr. MS.*

Ao. 1254. Waldemarus Abelis filius ære liberatus; hinc Dux Slefwicensis.

A. 1254. Johannes Comes VVagriæ redemit captum VValdemarum Abelis filium & nepotem suum 6000. aureorum, cui mox a Christophoro rege & patruo permissa est administratio Ducatus Slefwicensis. *Dan. c.* 3.

Ao. 1260. Johannes Com. ob percussum quendam Lubecæ periculum effugit.

A. 1260. Johannes VVagriæ Comes, cum Lubecæ versaretur, occidit in platea pertinaciter se præcedentem ad D. virginem nobilem Burchardum Borth jampridem ex Holsatia a se pulsum. Quapropter Comes a civibus in turrim ecclesiæ compulsus deductus inde est a consulibus in prætorium urbis, ubi paucis diebus detentus, vulgique ira jam defervescente in ipsa meridie clausis foribus civium, demissus ex fenestra a ministris suis in stratum equum, atque nemine prohibente iracundus discessit in VVagriam non sine dissimulatione senatus. *Sax. lib.* 8. *c.* 24.

Crempa privilegiis a Gerh. donatur.

A. e. Crempensium civitas donata est primitus privilegiis & jure Lubecensi per Gerhardum Holsatiæ Ducem Adolphi IV. filium, quæ quando condi cœpta & a quo, in historiis non habetur. Obtinuit nomen a fluvio Crempa, qui urbem interluit e Storа ortum trahens.

Ao. 1261. Adolphus IV. Chilonii obit, vitæ monasticæ suorum emendator.

A. 1261. Adolphus IV. obiit Chilonii monachus, sepultus in choro cœnobii a se exstructi, cum annos quatuordecim in religione vixisset, & cum Prælatis visitationi adhibitus effecerit, ut fratres monasterii familiarius, quam decebat, mulierculis adhærentes procul illas a se dimittere cogerentur. *Sax. lib.* 8. *c.* 7. 23.

Christoph. I. R. Hol-

A. e. VValdemaro

(26) A. 1251 Hamburgum totum conflagratione interiit, unica solummodo domo in vico qui dicitur Bohnen-Strafsh servata.

[fatiam af-fectans in pugna Lo-heid. capitur.]

maro II. Duce demortuo, rex Christophorus I. frater Abelis rapuit ad se parvulum filium VValdemari Ericum, ut hoc tutelæ prætextu Ducatum Slesvicensem coronæ Danicæ conjungeret, quod ægre ferentes avunculi Johannes & Gerhardus indicto regi bello expeditis copiis congrediuntur in Loheyde Ducatus loco, ubi Marte diu ancipiti multisque cæsis ac captis rex Christophorus cum regina captus est, & Hamburgum abductus die S. Pantaleonis. *Dan. lib. 7. c. 23. Chron. Holſ. fol. 74.*

[Johannes Wagr. Lubecensium injurias bello persequitur.]

Johannes I. VVagriæ nondum dimissum exercitum mox duxit in Lubecenses ad vindicandum ignominiam captivitatis gladio & igne in civium prædia sæviens, illis autem congressum potentis exercitus intra mœnia declinantibus cum opima præda discessit. *Sax. lib. 8. c. 25.*

[Ao. 1262. hi vicissim Wagriam vastant.]

Anno 1262. Lubecenses primo vere junctis copiis cum Alberto Duce Brunswici VVagriam vastarunt, urbemque Aldenburgum cum præsidio ceperunt, Chiloniumque Comitis sedem integro mense obsederunt, sed Comite eruptionem & pugnam recusante cum præda Lubecam redierunt. *Sax. d. l.*

[Johannis Wagr. Darsow arx destructa ob prædones susceptos, præfectus supplicio affectus.]

A. e. Lubecenses auxilio Johannis Obotritorum funditus destruxerunt arcem Darsow, ad intimum sinum maris Megalopolitani sitam, quæ fuit Comitis Johannis de VVagria, cujus præfectus ob susceptos hospitio prædones a Johanne suo Domino publico gladio cæsus fuerat, successor vero eodem flagitio obnoxius suspensus est a Lubecensibus, qui a principibus Obotritorum privilegium impetrarunt, ne ad ripas istius rivi ad aliquot passuum millia a mari umquam arx exstruatur. *VVand. lib. 7. c. 33.*

[Ao. 1264. Rensburgum conflagrat. Johanne I. mortuo succedit Johannes II. monoculus annis 51.]

Anno 1264. Rensburgum exustum est & multi homines perierunt. *Chron. MS.* A. e. Johannes I. VVagriæ comes in fata concessit, tumulatus in cœnobio Reimfeldensi, quod avus ejus Adolphus III. exstruxerat, relictis ex filia Alberti Ducis Saxoniæ Johanne II. monoculo, qui in VVagria successit Adolpho, qui filiam Mistiwoi Pomerani sterilem duxit, & Alberto præposito Hamburgensi, unicaque filia desponsata Marchioni Ottoni. *Sax. lib. 8. c. 23.* Successores & nepotes omnes hujus Johannis sepulti sunt in Rheinefelda, excepto Adolpho nepote, qui cæsus Segebergæ tumulatus est in cœnobio arcis. *Sax. lib. 8. c. 23.* Anno 1266. Wismaria novum oppidum fere totum incendio periit, die ascensionis dominicæ, ut integrum ex lateribus postea exstrueretur. *Wand. lib. 7. c. 33.*

[A. 1270. Ericus VI. R. Danorum Slesu. ducatum appetens resistentibus Joh. & Henrico Comitt.]

Anno 1270. Ericus VI. rex Danorum patri succedens cœpit occupare arces & dominia præcipua Ducatus Sleswicensis, prætendens se velle suscipere patrimonium relictorum demortui Erici Ducis filiorum, sed Comites Johannes II. Wagriæ & Henricus I. Holsatiæ dolum regis & privationem hæreditatis amitinorum suorum timentes contracto exercitu Eidoram transgressi nepotes suos Ericum & Waldemarum violenta manu in Sleswicensi Ducatu defenderunt. *Sax. 27.* Cum autem VValdemarus fratri superstes adolevisset, interventu communium armorum impetratum est, ut si Dux Sleswici susciperet a rege feudum, quod prius recusaverat, recuperaret omnem terram, quæ Ducatui dudum debebatur, sed cum ille repugnaret & ferro decertare mallet, captus est, & arx Tunderensis subversa, atque tandem simul ambo in gratiam redierunt. *Dan. lib. 7. c. 24.*

[de feudo Slesvic. lites.]

[Ao. 1276. Lubeca quartum incendio attenuata, quæ jam est, facie struitur.]

Anno 1276. Lubeca jam quarta vice per negligentiam proprio incendio conflagravit, quod novissimum fuisse scribitur; unde illo ordine, qui nunc cernitur, urbs reædificata est, quo in longum veluti per dorsum duæ tenduntur plateæ, ex lateribus autem velut costæ derivantur viculi; hinc ad Travenam fluvium, inde ad lacum VVakenissam, qui utrinque civitatis muros alluunt & tutantur. *Wand. lib. 7. c. 34.*

[Ao. 1281. Hamburgi ad dimidium conflagratio. piscis prodigiosus.]

Anno 1281. Hamburgum vetus Stormariæ oppidum ultra sui dimidium incendio periit, civibus multis, qui rebus suis extrahendis occupati erant, flamma interceptis. *VVand. lib. 7. c. 38.* A. e. in Schaga Jutiæ captus est piscis marinus leoni similis, quod prodigium proxime excepit clades Gallorum, qui Panormi in Sicilia implacabili odio cæsi sunt, adeo ut mulieribus prægnantibus occisis etiam fœtus ex utero extracti fuerint, ne quid Gallici hominis vel nominis ibi remaneret. *VVand. ibid.*

[vespere Siculæ.]

[Ao. 1283. Gerhardi cum Dithmarsis fœdus.]

Anno 1283. Dithmarsi promiserunt in obsignatis litteris se cum posteris Comiti Gerhardo Holsatiæ & liberis ejus promtam opem laturos intra & extra ditionem suam, contra omnes vim injustam ipsi inferentes. *Chron. Holſ. f. 107.* Anno 1285. Gerhardi I. Comitis Holsatiæ postrema mentio fit in *Saxonia Crantzii cap. 26. & 27. lib. 8.* unde conjicitur circa hæc tempora illum obiisse. Scribitur præter bella, quæ cum fratre contra communes hostes gessit, transtulisse cœnobium virginum de Ivenflete Crempensis Marschiæ ante oppidum Itzenhoënse, & majoribus prædiis locupletasse, quale nunc est.

[cœnobium Itzeh.]

[Gerhardi liberi.]

Reliquit ex filia Johannis Obotritorum (quem Knese Janeke vocarunt) duos filios Henricum I. & Gerhardum II. cœcum dictum cum duabus filiabus, quarum alteram dedit Waldemaro Burewini III. filio Rostochii Domino, altera desponsata est Johanni Duci Lunæburgi (qui diligentem operam salinæ suæ impendens novam & uberem venam inpetravit) cujus intercessione rex Christophorus magna & regia mulcta libertatem redemit. Sed mox ut in regnum restitutus est, diem obiit. *Sax. d. l.*

[Christoph. R. libertatem redimit.]

[Ao. 1287. Rensburg. templum.]

Anno 1287. Rensburgenses cives templum ex lateribus cœperunt exstruere. *Chr. MS.*

[Joh. II. matrimonium.]

A. e. Johannes II. duxit Erici VI. Danorum regis a domesticis occisi viduam Augustam, Ottonis Marchionis filiam, ex qua genuit Christophorum (qui puer Chilonii ex sublimi arcis fenestra in fossam decidens collum confregit) & Johannem cognomento Largum in VVagria successorem. *Sax. lib. 8. c. 40.*

[ex quo filius Joh. Largus Wagr.]

[Ao. 1288. Waldemarus IV. Dux Slesuic. tutor filiorum R. Erici de parricidis pœnas sumit.]

Anno 1288. VValdemarus IV. Slesvici Dux pro minoribus Erici regis occisis filiis administrationem subiit, quod inter principes agnatos plurimum ipsi fideret regina vidua. Cum vero in concilio procerum intelligeret, Erici regis parricidas (ut vindictam sanguinis præ-

prævenirent) de ipso quoque opprimendo occulta consilia capere sumtis armis in omnes, quos reos judicavit, deſæviit, quorum aliquot gladio ſtravit, aliquot captos in Alſen inſulam vinculis mancipavit. *Dan. lib.* 7. *c.* 25.

Ao. 1289. Henr. I. Holſ. & Joh. II. Wagr. de ſubigenda Dithmarſia conſilium & expeditio irrita.

Anno 1289. Henricus I. Holſatiæ, & Johannes II. VVagriæ cum exercitu Dithmarſiam invadentes ſubjicere ſibi cogitabant illam. Dithmarſi autem ab Epiſcopo Bremenſi Giſalberto impetratis militibus ſubſidiariis ad pugnam ſeſe accingebant, ibi tum ante Holſatorum agmen approximans lepus quidam trans viam præcurrit, quem dum milites venatico clamore alta voce exagitarent, poſterius agmen hujus rei ignarum atque conterritum fugam iniit, quod intermedium ſecutum, primum jam nudatum & hoſtibus expoſitum fuga ſibi quoque conſulere cœpit, ex quo quidam cæſi, reliqui capti ſunt. Comites vero hoc factum quibusdam meticuloſis nobilibus imputantes illos Holſatia expulerunt, & cum Dithmarſis pacifice tranſegerunt per Giſelbertum illorum Epiſcopum, cujus neptim Helwigam ex fratre Domino de Brunkorſt Henricus Comes uxorem duxit. *Sax. lib.* 8. *c.* 33.

Ao. 1290. prædonum receptacula varia diruuntur.

A. 1290. Lubecenſes propter deprædationes negotiantium inter Hamburgum & Lubecam ſubverterunt auxiliis principum Wandaliæ latronum receptacula in inferiori Saxonia, idque conſenſu Ducis Alberti nempe Walrow, Klopſtorp, Carlow, Moſtin, Duſow, Linow, Slaveckſtorp & Nannendorp, & præſidiariis aufugientibus exercitum præda onuſtum reduxerunt. *Wand. lib.* 7. *c.* 21.

Ao. 1296. Lites de Lalandia compoſitæ.

A. 1296. Ericus VI. rex Danorum cognomento pacificus duci Waldemaro IV. bellum intulit, qui cum majori exercitu regi occurreret, amicorum interventu ante commiſſam pugnam omnis cauſa hac conditione eſt compoſita, ut Duci Lalandia permitteretur, quæ diſſenſionis erat materia. *Dan. c.* 26.

Ao. 1299. Holſatorum quidam expulſi patriam deprædantes funduntur.

A. 1299. Gerhardus II. Stormariæ & Schawenburgi Comes cæcus appellatus (quia in grandæva ætate cæcus factus erat) & Henricus I. Holſatiæ fratres, atque Johannes II. VVagriæ princeps unanimiter expulerunt nobiles quosdam inobedientes & noviſſima expeditione Dithmarſica fugientes, qui contracto exercitu equitum octingentorum depopulati ſunt cum Alberto Duce patriam ſuam ferro & igne, a fluvio Bilena usque ad Travenam & ulterius procedentes. At Comites Nordalbingiæ regreſſum illorum ad vadum fluminis expectantes commiſſa pugna multis cæſis, reliquos retrocedere coëgerunt.

Lubecenſium opera tranſigitur.

Interventu autem Lubecenſium juxta Comitum voluntatem cauſa compoſita, Dux Albertus redditis captivis & omni præda cum expulſis nobilibus & magno ſuorum damno & diſcrimine in ſua rediit, ſed Holſati nobiles propter impeditam ſibi ampliorem prædam hanc pacificationem ægre ferentes multos ex Lubecenſibus civibus ad Stuppendorp oppreſſerunt. *Sax. lib.* 8. *c.* 37.

SECULUM SEPTIMUM

ANNI MILLESIMI TRECENTESIMI

Ao. 1300. Johannes Obotr. pr. ex captivit. Damaſc. redux.

ANno 1300. Johannes Obotritorum princeps adfinis Gerhardi I. reverſus eſt ex captivitate Soldani Damaſceni, in qua XXVI. annos infeliciter pugnans detentus fuerat, ac toto illo tempore a famulo ſuo fideliſſimo Martino arte textoria in ſericis & auro nutritus incredibili gaudio a conjuge, & cum tripudio ſummo familiæ & patriæ ſuſceptus eſt. *Wand. lib.* 7. *c.* 45.

Lubecenſes atteruntur ab Ottone D. Br. & Lun., per Ericum Dan. R. cum illo reconciliati.

A. e. Otto Dux Brunſwicenſis & Lunæburgenſis miſſis CCC. equitibus cuncta prædia circa Lubecam igne & ferro deformarunt, quibus cives occurrentes, & cum exigua hoſtium cohorte congreſſi a majore manu ex inſidiis erumpente circumventi ſunt, cæſo præfecto ſuo cum centum civibus reliquis aut captis aut in fugam conjectis. Quapropter Lubecenſes Ericum VII. regem Danorum elegerunt in defenſorem ſuum ad annos decem, conſignantes illi mille marcas annuas, qui paulo poſt Lubecenſes reconciliavit Comitibus Holſatiæ & Alberto Duci Saxoniæ, unde cognomen pacifici meruit. *Wand. lib.* 7. *c.* 46.

Ao. 1301. Dithmarſi c. exulibus Holſatis rebellantes fugantur.

Anno 1301. militares Holſatiæ exules nondum quieſcentes cum Dithmarſis fœdera junxerunt, fortique manu ex paluſtribus VVilſtriæ & Dithmarſiæ contracta convenerunt in villa Uterſen ad Comites ſuos opprimendos, ſed hi ex finibus ſuis eductis quantocyus copiis congrediuntur cum ſeditioſis, pugna quidem difficili, ſed victrici; qua iſtorum primipilarius cognomento Pelz captus, & tamquam patriæ proditor quadripartitus eſt, reliqui primores capti capite ſunt mulctati.

Lubeca hinc infeſtatur.

Alii fuga Lubecam ſeſe receperunt, quod Comes Gerhardus II. in amicis ſuis ægre ferens, Travenæque oſtium claudere volens præſidium ad mare fixit, quamobrem cives illi indixerunt bellum, accerſentes juſſu regis Erici Ducem Sleſwici VValdemarum IV. Comes autem auxilio Henrici Megalopolenſis Travenam utrinque obſedit firmatis in utraque ripa præſidiis, ut navigationem & eruptionem civibus intercluderet, ſed illi violenta manu utrumque rurſus dejecerunt.

per Ericum R. reconciliatio facta.

Rex tandem Ericus ſe interponens anno 1309. reconciliavit diſſidentes partes, ita ut Comites Holſati ſuos quoque militares in gratiam receperint. *Sax. c.* 35.

Ao. 1302. Gerhardus III. Stormariæ præpoſitus Lubec.

Anno 1302. Gerhardus III. cæci filius Stormariæ princeps admodum adoleſcens Pariſiis ſtudia litterarum colens interfuit nuptiis regiis Cæſaris Alberti cum filia Philippi Francorum regis, ibique adeo profecit, ut paulo poſt præpoſituram Lubecenſem cum ſacro ordine ſit aſſecutus (27).

Ao. 1304. Fraternitas calendarum Munſterdorp. inſtituta & ornata.

Anno 1304. Henricus I. Holſatiæ inſtituit in Munſterdorp, pago VVelnæ prope Itzehoam fraternitatem Calendarum, (ſicut illi per viſionem relatum fuit), quam poſtea Giſalbertus de Brunkhorſt archiepiſcopus Bremenſis confirmavit ſub patrocinio S. Anſcharii & Vicelini

(27) Anno 1304. diviſio hæreditatis paternæ inter Adolphum Comitem Holſatiæ & in Schawenburg & fratres Gerhardum & Henricum Comites Holſatiæ confecta eſt, de quo vide diploma.

celini apostolorum Holsatiæ quotannis in Majo excolendam, eamque Gerhardus Magnus Henrici filius vicaria ibidem fundata ornavit & duobus mansis donavit cum omni jure feudi. Coluerunt, & ut fratres venerati sunt hanc Calendarum societatem multi illustres Holsatiæ principes sequentes: 1. Henricus I. Comes Holsatiæ fundator & uxor ejus. 2. Helwigis de Brunckhorst, Episcopi Bremensis neptis. 3. 4. Comes Gerhardus Magnus & Gisalbertus, fratres filii Henrici primi Holsatiæ, quorum ille vicariæ fundator cæsus in Jutia. 5. Domicellus Adolphus, qui cæsus est in Segeberge anno 1315. 6. Comes Henricus ferreus II. sepultus Itzehoæ anno 1381. 7. Comes Henricus III. electus Osnabrugensis Episcopus Ferrei filius anno 1405. 8. Comes Nicolaus, qui habitavit in Osterhoff prope Itzehoam a. 1399. 9. Elisabetha uxor Nicolai sepulta Itzehoæ anno 1388. 10. Elisabetha filia Nicolai Comitis Ducissa Saxoniæ Erici anno 1406. 11. Comes Adolphus VVagriæ Joh. Largi filius nomine VI. anno 1390. 12. Anna uxor Adolphi, filia Alberti Magnopolensis. *Wag. lib.* 8. *c.* 21. 13. Dux Gerhardus Sleswicensis Henrici Ferrei filius anno 1396. 14. Dux Henricus Gerhardi filius qui transfossus est prope Flensburgum anno 1427. 15. Comes Albertus ferrei filius, qui equo in Dithmarsia lapsus periit a. 1403. 16. Dux Albertus de Meklenborch rex Sueciæ exul a. 1403. qui obiit 1406. 17. Dux Adolphus Sleswicensis & Margaretha Ducissa a. 1438; *Crantzius* Dorotheam vocat. 18. Christiernus I. rex Danorum & Dux Sleswici ac Holsatiæ, qui obiit a. 1481. 19. Dorothea conjux Johannis Marchionis Brandenburgensis filia, vidua Christophori regis quæ obiit a. 1511. 20. Anna Ducissa Holsatiæ Friderici I. Conjux, filia electoris Johannis Marchionis, quæ obiit sepulta in Bordesholm.

ejus socii primarii.

Ao. 1307. Joh. I. Com. filii patrem a bigamia retardant: dein ditionis partem obtinent.

Anno 1307. Johannis II. Comitis VVagriæ tres filii ex priore conjuge captum patrem in Bramhorst Chilonium abduxerunt, quo digamiam ejus impedirent, sed a fidelibus suis e carcere ereptus Lubecam deductus est, ubi permansit integrum annum, postea divisit cum filiis VVagriam, ut haberent unde familiam & alimenta sustentarent, traditis tribus arcibus Segebergensi, Oldesloënsi & Bramhorstensi, solo Chilonio sibi reservato. *Sax. lib.* 8. *c.* 10. Johannes II. morionem in aula sua aluit, qui in prandio ab aulicis vexatus & irritatus arrepto osse de mensa, casu principem jactu petiit, & altero oculo privavit. *Chr. Hols.*

Joh. II. casu oculo privatur.

Ao. 1308. Dantiscum dirutum restituitur.

Anno 1308. Dantiscum urbs diruta est, & rursum ædificata in loco, ubi nunc sita est. *Chr. MS.* A. e. Comitissa de Mansfeld filia Comitis de Luckow cum inviseret parentes, deprehendit in merica Luneburgensi Vandalum fodientem patri decrepito, ligato, astantique & ejulanti foveam in fruticeto, qui rogatus ab illa causam, respondit, patrem amplius labore victum quærere non posse, seque domi multos parvulos fovere, nec enutriendis omnibus sufficere, inutilem ergo senem sepulturum. Illa impietatem filii, & pauperum rusticorum oppressionem ac miseram sortem commiserata, aliquot argenteis datis patri vitam prorogavit. *Wand. lib.* 7. *c.* 48.

Vandali cujusdam in patrem impii paupertas sustenta.

Ao. 1309. Lites inter Waldemarum D. Slesv. & Holsatiæ Comites nobilesque per Ericum R. compositæ.

Anno 1309. VValdemaro IV. Duci Sleswicensi discordia erat cum comitibus Holsatiæ Johanne & Gerhardo, & his vicissim cum suis nobilibus, quos omnes cum Duce Alberto Saxoniæ evocatos in insulam Fimbriam rex Ericus pacificus de singulis causis litis manibus conjunctis reconciliavit. *Chr. MS.*

Ao. 1310. Hamburgensibus tributum impositum, templum Eutin structum.

Anno 1310. Henricus I. Holsatiæ vectigal constituit Hamburgi de mercibus exterorum, repugnantibus civibus & senatu urbis; mortuus autem ipse est & sepultus Itzehoæ. Quo e. a. cathedralis ecclesia fundata est in Euthyn per Burchardum Episcopum. *Sax. lib.* 8. 41. & *lib.* 9.

Ao. 1311. Gerhardi IV. Magni Holsat. tenuis quondam victus.

Anno 1311. Gerhardus Henrici I. filius totam adolescentiam in litteris consumsit hortatu avunculi sui archiepiscopi Bremensis, expectans magnam in ecclesia dignitatem, sed illius morte spe frustratus habitavit Rendesburgi in casella granaria venatione se sustentans, cui in contemtum suorum Hardwicus Reventlow jumenta & arma donavit, ut honore Comitis incedere posset in publicum. Factus deinceps vir fuit incomparabilis, cui pro gestorum suorum magnitudine cognomen Magni tributum est, qui opera avunculi sui Episcopi Bremensis fertur ædificasse rotundam turrim Rendesburgi, quæ hodie in arce cernitur, & elocasse sororem suam Erico Duci Sleswicensi.

Ao. 1313. partus 365. liberorum.

Anno 1313. Margaretha Hollandiæ Comitissa peperit simul eodem tempore 365. vivos infantulos, perfectam humanam formam & membra habentes, quantitate instar ranarum, qui omnes per aquæ aspersionem baptizati sunt, quod ipsi contigisse ferunt ob calumniam, qua militis cujusdam uxori gemellos edenti objecit, tam hoc esse possibile fœminam ex una parente duos filios concipere, quam se tot simul fœtus concipere quot sunt unius anni dies. *Chron. Schlav. fol.* 24.

Ao. 1314.

Anno 1314. Adolphus Wagriæ Comes Reventlovios equites ex Dithmarsia oriundos violentia ac injuriis illatis in se irritavit: Quare Hartwicus primarius & eques auratus in amicitiam & defensionem Gerhardi Magni in Holsatiam se contulit, ut damna sibi & suis illata ejus opera ulcisceretur. *Chron. MS.*

Adolphi V. & fratrum violentia in censitarios suos punita.

A. e. Adolphus V. vivens cum fratribus ex tenuibus reditibus, subditos suos rapinis & tributis gravavit, mittens interdum trituratores in horrea militis cognomento Splyth, qui injuriæ illatæ impatiens triturantes captos, pedibusque truncatos Comiti in curru domum remisit. *Chr. MS.*

Ao. 1315. Adolphus Segebergæ vindicator trucidatur.

Anno 1315. Adolphus Johannis II. filius Segebergæ occisus est in lecto suo ab Hardewico Reventlow ad latus Comitissæ una cum puero Hardewici proprio filio, quorum monumenta visuntur hodie in monasterio Segebergensi. Causas parricidii diversas adducunt, alii quod Adolphus multo ære alieno gravatus fœdus fecerit cum Christophoro Danorum

cædis causa dubia.

norum & Marchione Brandenburg. ut Gerhardum Magnum cum fratre Johanne Holsatia privaret, quod ubi juniores Comites rescivissent, miserunt Hardewicum Reventlow ad capiendum Adolphum, qui nocturno tempore via occulta sibi cognita conscensis muris arcem ingressus Comitem repugnantem & nudum cum proprio filio cubiculario (ne proditor sui Domini haberetur) interfecit invitus. Alii scribunt Adolphum stuprasse Hartwici præfecti sui uxorem vel filiam, qui dolore animi per impatientiam motus, diluculo fores cubiculi pulsans Comitem ad venationem conspecti ferarum gregis excitavit, & ipsum venationis cupidum prodeuntem nudum confodit cum proprio filio. *Sax. lib. 8. c. 40.* A. e. Gerhardus Magnus Holsatiæ exstincto Adolpho arcem Segebergam mox occupavit parricida Hartwico Reventlow Romam profugiente, ubi in pœnitentiam hujus homicidii a Papa ipsi injunctum fuit, ut omnia sua bona in honorem Dei distribueret, unde postea dormitorium in Cœnobio Itzehoënsi ædificatum est. *Chron. Holf.* Anno 1316. Gerhardus III. cæci filius, qui defunctis fratribus suis sine hærede auctoritate Apostolica uxorem duxerat, audiens & commiserans multiplicem calamitatem patruelis sui Johannis II. in VVagria, & præsertim horrendum casum cæsi filii Adolphi, relicta Stormaria Lubecam migravit ibi, ut confidebat, securior futurus a furore quorundam prioribus bellis commotorum, apud quem institisse ferunt Christophorum Danorum, ut Lubecæ resideret, accepta pecunia Johanni III. Largo patrueli suo Stormariam permitteret, sed Gerhardum recusasse, quod non solum sibi filius Johannes superstes esset, verum etiam patrueles plures ex Henrico patruele in Holsatia sanguine propiores. *Sax. lib. 8. c. 41.* Anno 1317. Johannes III. cognomine Largus Wagriæ consanguineus Adolphi cæsi frater, ex quadam exsuscitata controversia incusavit Gerhardum Magnum esse causam interfecti principalem fratris sui, qui arcem ejus Segebergam occupasset. Convocatis itaque subditis ad prælium evocatoque in societatem belli Adolpho patruele ex Schowenborch vindictam sumere decrevit de Gerhardo IV. & Johanne IV. fratre ejus, qui de adventu illius certiores facti conscriptis suis subditis ex Wilstria, Hademarschia, Schœnefeldio, Nortorpio, Kellinghusa & Westeda expectarunt eum in Bramstede adoriri antequam Johanni conjungeretur, atque difficili pugna collatis signis Adolphus tandem fugiens abscondit se sub ponte in Bramstede, unde a Gerhardo extractus in die decollationis Johannis cum CXX. captivis suo se ære redimere est coactus. *Sax. lib. 9. c. 9.* Anno 1318. Ditmarsi suppetias laturi Johanni III. Wagriæ contra Gerhardum Magnum fœdaverunt ferro & igne Schœnefeldium, Nortorpium & Neomonasterium atque penetrarunt in ipsam civitatem Chiloniensem, ubi civibus superato jam equestri agmine inutiles & onerosi habiti, astute ficta longa chorea educti sunt ex op-

quo facto Gerhardus occupat Segebergam,

ex profugi parricidæ bonis struitur dormitorium Itzeh.

Ao. 1316. Gerhardus III. Lubecæ commoratur.

Joh. III. Largus Stormariam appetit.

Ao. 1317. bellum movet Gerhardo M. & Joh. IV. fratribus; sed captus libertatem redimit.

Ao. 1318. Joh. III. auxiliantes Ditmarsi terram populantur; quorum 500. a Gerh. occisi.

pido, ac jussi sunt prædantes per aliam viam in patriam regredi. Cum itaque per Bornhovedum grassantes transirent, inque cerevisia recenti ibidem insolenter sese lavassent, superato vico Bunsingk in merica secure pernoctarunt, quibus Gerhardus occurrens in aurora, jussit quemque suorum militum ramum virentem sublatum portare, ne ab hostibus agnoscerentur facile, specie ergo nemoris adproximantes Dithmarsis, occiderunt incautos CCCCC. reliquos in rivum mergendos propulerunt die Alexii. *Sax. lib. 9. c. 9.* Anno 1319. Gerhardus cum fratre Johanne IV. feliciter militavit Comiti Magnopolensi Henrico Leoni amitino suo contra Marchiones Brandenburgicos Woldemarum & successorem illius Ludovicum, filium Cæsaris Ludovici Bavari, quibus bellis Henricus gladio obtinuit & confirmari sibi impetravit a Marchionibus Brandenburgicis terram Stargardiæ. *Wand. lib. 8. c. 4.* A. e. Johannes IV. Holsatiæ captus est in bello amitini sui Henrici Leonis cum Marchione Ludovico recrudescente, & exacto triennio ea lege laxatus est, ut accipiat uxorem relictam Johannis de Brandenb. & pro dote reputet redemtionem captivitatis. *Wandal. lib. 8. c. 6.* Anno 1320. diluvium aquarum in civitatibus maritimis præsertim Lubecæ magnum damnum dedit. *Chron. MS.* A. e. Gerhardus III. Stormariæ pacifice vitam suam finivit Lubecæ, relinquens filium Johannem V. principem Stormariæ, in quo ultra decennium imperante & sine hærede decedente defecit linea Gerhardi II. *Sax. lib. 8. c. 39.* Gerhardus Magnus duxit uxorem filiam Johannis Ducis Saxoniæ inferioris, ex qua genuit Henricum II. Nicolaum & Johannem. Anno 1321. Johannes III. dictus Largus Wagriæ Comes, contra ultimam voluntatem decedentis Erici VII. Danorum & votum multorum nobilium, qui Ducem Ericum Slefwicensem præferebant, promovit sua auctoritate & industria armisque suis invexit Christophorum uterinum suum fratrem in regem Danorum e regno pulsum a fratre Erico (unde Johannis apud senatum regni æstimatio conjicitur); quapropter Christophorus rex restituit Johanni Largo, & in hæreditatem donavit Femariam insulam VVandalis pridem a Danis ademtam. Johannes Largus pacis studiosissimus incommoda a Lubecensibus suis antecessoribus illata a posteris avertere cupiens, evocatis civibus in Suffel vendidit Travenam, dum villam cum omni jure fluminis pro quater mille marcis Lubecensibus, donata insuper turri, & captura generosorum esocum, (*die Laßwehre* vocant) ante urbem, atque ita Lubecenses fecit cum omni jure dominos portus Travenæ, ob quam liberalitatem Largus est cognominatus. A. e. Johannes Largus impetravit a fratre Christophoro rege Danorum libertatem deponendi merces ex Dania advectas (*der Stapel* vocant) in Chilonio, quod hactenus Lubecæ fieri consueverat, unde Chilonienses rebus aucti & luxuriantes ædificarunt splendidas domos, quales hodie

Ao. 1319. Gerhardus militat Henr. Leoni Meckl.

Joh. IV. captus sub conditione nuptiarum dimissus.

Ao. 1320. Inundatio circa Lubecam.

Gerh. III. obit; cum Joh. V. Storm. ejus stirps intercidit.

Gerhardi M. filii.

Ao. 1321. Joh. largus Christophorum fratrem in Daniæ regnum introducit.

Travenæ liberum usum vendit Lubecensibus.

Chilonium rebus auget.

die ibi visuntur, confisi in suo Comite, qui hoc oppidum impense præ aliis dilexit & magnis privilegiis ornavit. *Chron. Holſ.* A. e. Sunda urbs maritima obsessa, sed non expugnata est a rege Danorum Christophoro, & Birgerio rege Sueciæ & XII. principibus, inter quos fuerunt Sueno Dux Slesvici & Gerhardus magnus ac Johannes frater Comites Holsatiæ cum socero Erico Duce in Lowenborch, qui captus & Marchioni Ludovico missus est, a quo post triennium 16000. marcis argenti se in libertatem redemit. *Wandal. lib.* 8. *c.* 5. Anno 1322. Gerhardus IV. Magnus & frater Johannes IV. cum XII. principibus in vigilia natalis Mariæ ingressi sunt Dithmarsiam per viam Suderhamme & vadum Hemmingstede penetrarunt ad cor Dithmarsiæ Norderstrand, ubi cum hostibus congressi bis in fugam retroactis Dithmarsis occiderunt viros MDCC, reliqui in templum Oldenworden sese includentes illud in modum castelli munierunt, cum vero Holsati ignem admoverent, deditionem principibus, & subjectionem obtulerunt; sed illi versutis diffidentes propiusque cum igne accedentes, plumbo de tecto jam destillante, Dithmarsi furibundi turmatim proruentes Holsatos jam securiores invaserunt, & auxilio suorum de latibulis proruentium interceptos hostes bis mille ad internecionem dederunt, & trucidarunt. Sed Gerhardus Magnus cum Henrico Leone Comite de Magnopoli amitino suo, qui ad signa pro more militiæ agmen tenuerunt superstites fuere cum suis. *Chron. Holsat.* 83. *Sax. lib.* 9. *c.* 9. Anno 1323. Henricus Leo Comes auxilio Gerhardi & Johannis Comitum Holsatiæ obsedit & cœpit Templin & Marchiones inquietos compescuit. *Wandal. lib.* 8. *c.* 4. A. e. Henricus Leo Magnopolensis, cum permissa sibi esset urbs Rostochium, multis jam annis regi subjecta, gratificatus est novis civibus & subjectis petentibus demoliri munitionem, quam Ericus VII. Danorum ad ostium Warnoviæ firmaverat acceptaque pecunia ingenti vendidit libertatem nunc nullo auro venalem. *Wandal lib.* 8. *c.* 7. Fuit hac hieme tam intensum gelu ut per glaciem Lubecenses mercatores in Daniam & Prussiam proficisci potuerint. *Chron. MS.* (28) Anno 1326. Johannes Comes ædificavit arcem Ritzerow. *Chron. MS.* Anno 1329. Christophorus II. Danorum rex exemplo antecessorum suorum Ducatum Slesvici coronæ adjungere quærens rapta sibi tutela Waldemari decennis pueri filii Erici III. Ducis ex sorore Gerhardi Magni relicti, arces omnes Ducatus excepta Gottorpiensi in suam potestatem recepit, quæ cum a fidelibus Waldemaro defenderetur, rex exercitu magno eam obsedit, castra locans in monte contiguo Hesterberg. Gerhardus vero Magnus patrocinium nepotis sui suscipiens contractis undecunque auxiliis regem ab obsidione depellere volens jussit suos milites alba indusia super arma gestare, sanctamque Mariam, cujus imaginem collo ipse gestabat tribus vicibus invocare hac cantilena: Nos hac die tibi gregatos serva Maria (quam virgines in Itzeho altera manu decisa in prælio monstrare solent, quam nullus statuæ denuo poterat aptare artifex.) Quos cum Dani cernerent albicantes accedere, per contemtum dixerunt, Holsatos muliebre agmen in pugnam adducere, cui Holsatus quidam Danis militans respondit, si recte, inquiens, novi virtutem Holsatorum hodie se demonstrabunt viros fortes, conspicio enim arma fulgentia, atque mox consertis utrinque manibus, plurimisque cæsis Holsati alta voce clamaverunt: fugiunt, fugiunt Dani, unde postremo territi in fugam versi sunt omnes & obsidio feliciter soluta est. *Sax. lib.* 9. *c.* 10. Anno 1330 Dani Slesvicensem Ducatum Waldemaro permiserunt, qui Gerhardo avunculo suo tradidit arcem Gottorp in pignus pro recuperandis impensis factæ expeditionis, & in præmium tutelæ Ducatus Slesvicensis. *Chron. Holſ.* Anno 1331. Christophorus II. rex multos suorum procerum accusans de proditione, quod se abjecto fratrem cuperent creare regem (testimonio tamen multorum innoxios) suspendio enecavit; quo facto omnes subditos in se concitavit, cum jam pridem uterinum quoque fratrem Johannem III. Wagriæ a se avertisset. Proceres deinde Jutiæ in regem suum provocaverunt Comites Holsatiæ Johannem & Gerhardum, qui classe in Fioniam advecti arcem Nuborch expugnarunt, & incolis sponte ad se accurrentibus regem regno depulerunt, qui multo ære corraso Rostochium navigavit, ubi impetrata ope Wandalicorum principum, conducto exercitu reducitur in regnum, sed armis inter se conspirantium iterum ejicitur, atque consilio Comitum Waldemarus Slesvici Dux puer duodecennis successor regni declaratur, qui mox habito senatu avunculum suum Gerhardum Magnum creavit Ducem Slesvici, & Johanni Largo permisit Lalandiam, Falstriam & Cimbriam exhibita sibi officia liberaliter compensans. *Dan. lib.* 7. *c.* 31. A. e. Segeberga arx Wagriæ ex pacto & consensu Gerhardi Magni (arcem Werdingborch in Selandia per commutationem accipientis) a Germano quodam milite occupata est, in pignus pro 400 marcarum sed brevi post muris noctu transscensis præter spem capta est, milite cum suis ut proditore scelesto de muro deturbato. *Sax. lib.* 9. *c.* 10. A. e. Ericus Christophori pulsi filius in absentia Gerhardi Magni & contemtu Johannis patruelis ausus est militibus aliquot ex suis præfecturis contractis obsidere Gottorp arcem, sed Johannes Largus forti militum manu obsidentes invasit & commisso præ-

Sunda urbs frustra magna vi oppugnata.

Ao. 1322. Gerh. M. & Joh. IV. in Ditmarsia expeditio.

Ao. 1323. Henricus Leo Com. Meckl. marchiones Templini coercet ope Comitum Holſ. Rostochiensibus gratificatur.

gelu maximum.

Ao. 1326. Ritzerow. arx structa.

Ao. 1329. Christoph. R. Slesv. ducatum affectat Gerhardo resistente.

Slesvicum obsidione liberatum.

Ao. 1330. Waldemarus Dux Slesvic.

Ao. 1331. Christoph. R. ob crudelia facta suorum odium incurrens regno pellitur.

ope Vandalic. principum restitutus iterum ejicitur Waldemaro in regem suscepto hinc Gerhardus M. Dux Slesv. Johannes Largus reditibus auctus.

Segeberga capta & recepta.

Ericus Christophori fil. in obsidione arcis Slesv. irrita ac [illegible]rit.

(28) A. 1[illegible] Gerhardus Holsatiæ & Stormariæ Comes, bona ecclesiastica ad episcopatum Lubecensem pertinentia per vim invasit: Cui reconciliationis emerendæ gratia injunctum est, ut comitatus XXIV. nobilibus a cathedrali Ecclesia Hamburgensi usque ad Lubecensis summam aram nudis pedibus iter faceret, & ab Episcopo Henrico Borckholt veniam delicti flexis genibus ante summum altare peteret supplex, quod & ab ipso executioni datum est. *Elverfelt. p.* 263. Comiti comites adfuerunt, Hartwig de Reventlow, Conradus Wolffius, Nicolaus de Krummendik senior, Nicolaus de Krummendik junior, Dethlevus & Bartholdus Wensiniani.

prælio Ericum vulneravit lethaliter, ex quo vulnere brevi post obiit & soluta est obsidio arcis. *Dan. lib. 7. c. 31.* A. e. Christophorus II. rex exulans Lubecam descendit, & per intercessionem amicorum pacem impetravit a Comitibus Holsatiæ in hanc formam, ut rex Comitibus persolveret 80000. marcarum puri argenti, & in pignus, donec summa solveretur acciperent silvam, quæ dicitur Danica, cum octo circumjacentibus parochiis, atque Dux Waldemarus relicto regno in Ducatum suum rediret. Quibus confirmatis rex reducitur in Werdingborch, sed proceres quidam huic transactioni repugnantes regem in arce obsederunt, qui ope Comitum facile se defendit. *Chron. MS.* A. e. Comites Gerhardus Magnus Holsatiæ & Johannes Largus Wagriæ graviter inter se dissidebant (forte ob occupatam Segebergam); quare rex Christophorus fratri Johanni cum copiis suis in Todeslo moranti sese conjungere volens, & ingenti exercitu in Ducem Waldemarum movens, constituit arcem Gottorp primum expugnare, ordinatis in vallo Danico aliquot cohortibus, quæ obsidentes ab Holsatis defenderent & impetum arcerent. Gerhardus vero quantocyus contracto ex amicorum provinciis exercitu regi transitum ad fratrem conatus prohibere Rensburgi omnes congregavit, atque cum 400. equitibus incolis egressus (capitaneo equitum peregrinorum præter spem a civibus sumtuum solutionem urgentibus detento) cum duplo majore numero, ipso die S. Andreæ ferventi animo confligens in vallo Danico regis agmen disrupit, multos occidit, aliquot cepit, rex cum filio Waldemaro vix elabitur, & quia ad Sleswicum declinare præ hostibus non poterat, iter Chilonium versus fratris Johannis oppidum instituit, qui ipsum in Oldeslo operiebatur. Interim Burchardus de Itzehude capitaneus, de congressu domini sui audiens cum paucis ad inquirendum pugnæ exitum egreditur usque in Seestede, ubi nocturno tempore equites accelerare sentiens, hostiliterque incurrens omnes ilico cepit, in quibus erat rex Christophorus, quem mox Gerhardo Comiti in Gottorp custodiendum tradidit, & vulneratum ac languentem Comitem hoc insperato spolio recreavit. Fuit in hac turba Comes de equo suo deturbatus, atque per rusticum Willstriensem ex pago Buttel mox repositus: propter quod beneficium pagum istum a tributo annuo liberum fecit. Occisi sunt quoque duo nobiles Comiti charissimi, quos deflevit, & alteri ante Rensburgum crucem in Satissow erigi fecit. *Chron. Holsat.* Anno 1332. monasterium Niemünster dictum, translatum est in Bordesholm per Henricum Swineborch Lubecensem Præpositum XV. qui obiit a. 1343. *Chron. MS.* A. e. Johannes III. Wagriæ cum patruele Gerhardo egit de relaxatione captivorum, data ipsi in possessionem Fionia, & aliquot arcibus. Dani vero fœdifragi facti Holsatos Lundis in Scania repertos omnes obtruncarunt, & obsidentes arcem Helsingborch, quam Gerhardus

Christophorus R. cum Comitibus pactus in regnum redit: à suis obsessus liberatur.

Gerhardi M. cum fratre Johanne grave dissidium, Christophorus huic auxilians capitur.

Ao. 1332. Cœnob. Bordesholmii institutum. Joh. C. cum Gerhardo paciscitur de captivis reddendis. Dani perfide obtruncant Holsatos in Scania.

tenebat, cum reliquis arcibus capiunt, ejectis custodibus nihil mali timentibus, in quibus tumultibus rex Christophorus a. 1333. obiit, cum regnasset annos XII. *Chron. Holsat.* Anno 1333. Waldemarus III. Christophori junior filius regno succedit, cujus frater Otto natu major, renovatis in Holsatia bellis nihil profecit, nam Gerhardus Magnus ipsi in Jutia non longe a Wiburgo occurrens multis cæsis Ottonem cepit, atque secum abductum in arce munitissima Segeberga per fideles custodiri jussit. Gerhardi ingentem spiritum multi admirati rogarunt, unde tot militibus diu cumulata stipendia solvere velit? respondisse fertur, victores se in Dithmarsiam missurum, ubi si res prospere succedat stipendia ex prædis ampla ipsos habituros, sin vero occubuerint, nil opus esse stipendiis. *Sax. lib. 9. c. 13.* Anno 1335. cete grandia ex mari Balthico Travenam ingressa pervenerunt ad urbis viciniam, longitudine 18. 20. & 24. pedum, quæ nondum adultorum sed media ætate crescentium magnitudo est. *Wandal. 8. c. 17.* A. e. principes Saxonici circuli cum Episcopo Lubecensi & Comitibus Holsatiæ multisque nobilibus Lubecæ convenerunt, tractantes de pace generali in sex annos sancienda, & viis publicis ad securitatem negotiantium a prædonibus purgandis. Quo eodem tempore seditio Hamburgi orta de severa pœna adulterii ab ecclesiasticis infligenda politicis per episcopum Bremensem sopita fuit. *Wand. c. 17.* Anno 1337. Henricus ferreus, cum interfuisset nuptiis Alberti Megalopolensis, cum Euphemia Magni Sueciæ regis sorore navigavit cum sponso in Sueciam. *Suecia lib. 5. cap. 28.* Anno 1340. Otto Waldemari III. frater per intercessionem Lubecensium ex imperiali mandato certis conditionibus ex carcere liberatus implere illas recusavit. Gerhardus Magnus itaque conscripto novo exercitu militum, quos a brevi habitu cognominarunt *die Gunßhouwer*, omnem Jutiam usque ad Randershusen penetrans sibi subjecit, in quo oppido cum castra haberet indiligenter custodita a nobili & potente Juto *Niels Jepsen*, (qui Comiti militans castrorum ejus consuetudinem norat & cum sexaginta viris velut excubitor noctu castra erat ingressus) Comes in strato suo cum sacellano & nobili quodam Wittighove perfide est occisus sabbatho ante Dominicam Oculi atque parricida clam in fugam se conjiciente luctus ingens cum illucesceret in castris est exortus de miserabili casu fortissimi Ducis. Henricus autem filius cum fratre Nicolao & Johanne VI. consolatus est exercitum, & patrem sollenni funere Itzehoe tumulandum misit, ubi pater Henricus cum avo Gerhardo I. sepulti fuerant. *Sax. lib. 9. c. 12. Dan. lib. 7. c. 32.* A. e. Henricus & Nicolaus filii in ultionem paternæ cædis justo dolore ardentes, audiverunt parricidam istum in Schallingborch Jutiæ cum magna manu considere, illuc properantes & fortissime oppugnantes arcem tandem expugnarunt diluculo omnium sanctorum, atque bis mille Danis cæsis Niels Jepsen captus est, & ut scelestus proditor

tos in Scania. Christoph. R. obit, cui Ao. 1333. Waldem. III. succedit. Otto ejus frater contra Gerh. M. belligerans capitur.

Ao. 1335. cetorum copia prope Lubecam.

De pace Lubecæ tractatur.

Seditio Hamburgi ob pœnam ab ecclesiast. in adulteros statutam restincta.

Ao. 1337. Henricus ferreus Sueciam petit.

Ao. 1340. Ottone liberationis pretium renuente Gerh. M. Jutiam occupat: sed scelesto a quodam suorum trucidatur.

Henricus II. ferr. Nicolaus & Johannes VI. ejus filii cædem pat. magna Danorum clade vindicant, parricidam in supplicium trahunt.

tor Domini sui quatuor rotis divisis membris affixus.

Selandia occupata. Postea Henricus pergens in Sialandiam prospera fortuna, multa oppida & arces, in quibus & Kallingborch fuit, occupavit præsidioque imposito discessit. *Dan. d. l.*

Otto vinculis laxatus fratri cedit regnum & fratribus Teutonicis se adjungit. A. e. Otto Waldemari regis frater per adfinitatem duorum Wandalicorum principum, qui duas Johannis Largi filias in uxores ducebant, vinculis laxatus soli fratri reliquit sceptra regni, & accepta sacra veste religionis in ordine fratrum Teutonicorum contra perfidam Lithuanorum gentem militaturus in Prussiam abiit. *Wandal. lib. 8. c. 23. Dan. c. 34.*

Waldemarus V. regno Dan. potitur, quod tamen A. e. Waldemarus V. Dux Slesvici jam pridem in pueritia rex creatus, ope Holsatorum nunc regnum ambiebat, & peregit, ut rex Waldemarus III. per Gerhardi cæsi factionem regno depelleretur. (29) *Dan lib. 7. cap. 33.*

Ao. 1341. intercessione Ludovici march. Lubecensium defensoris Woldemaro III. iterum cedit nuptiis interpositis. Anno 1341. Ludovicus Marchio venit Lubecam & a civibus ex mandato patris Cæsaris defensor urbis salutatur, & honoratur annuo stipendio, quem rogarunt Comites Holsatiæ Johannes Largus & Henricus ferreus, ut post diuturnam regni Danici tumultuationem, ipsius opera rex regno in tranquillitate restitueretur, isque mox effecit, ut Dux Slesvici Waldemarus corona posita regem junctis Comitibus reduceret, & vicissim omnia reciperet quæ olim paternæ ditionis fuerant. Dux vero Waldemarus, ut in reliquum tempus firmior esset amicitia, sororem suam pulso regi Waldemaro III. conjugem dedit, & nuptiis regali luxu in Sunderborch peractis regem auxilio Comitum in Wiborch Jutiæ deduxit, quo totius regni proceres evocati sunt abolitisque omnibus injuriarum fomitibus sacramenta fidelitatis regni renovata fuerunt. *Wand. lib. 8.*

Ao. 1342. Holsatorum quorundam in Dania præsidiariorum cædes. Anno 1342. orta est inter Danos & inter præsidiarios Henrici milites contentio in Sialandia, in qua primario quodam Dano oppresso, Dani ad arma conclamantes, nomen Holsaticum execrati trecentos Holsatos una nocte occiderunt, qua de causa pluribus militibus Henricus arces suas custodiri fecit. *Sax. c. 13.*

Trittow arce ædificata. paci studet. A. e. Johannes III. Largus ædificavit in Wagria ad Bilenam fluvium arcem Trittow, ut inde prædantes ex arce Linow Saxoniæ commodius coërcere posset, qui nunc factus locuples & fortunatus, terramque pacatam possidens, nulli se amplius bello, nec patruelium quidem, immiscere voluit, paci nullam rem preciosam anteponendam esse existimans. *Saxon. c. 14.*

Dani Hols. in Fionia dominio infensi prælianter magna clade afficiuntur. A. e. Dani iniquis oculis aspicientes Holsatorum in Fionia dominium, arcem Scalingborch oppugnarunt, obsessi vero fortiter pugnantes statum rerum suarum Comitibus aperuerunt, qui missis per mare sexcentis armatis obsessos recrearunt, atque ad primum conspectum sociorum turmatim erumpentes interceptos Danos ad bis mille occiderunt, inter quos fuit Capitaneus omnium malorum causa, qui in Gerhardi necem conspiraverat. *Dan. c. 33.*

Ao. 1343. Anno 1343. Waldemarus V. Dux Slesvici ingratus Comitibus suis amitinis fratribus & tutoribus hostilem illis animum ostendit, ipsi vero non armis, sed insidiis, Ducem reprimendum esse rati observant tempus venationis, in qua captum abduxerunt in Nuborch Fioniæ atque biennio detentum magnoque ære mulctatum tandem dimiserunt. *Dan. lib. 7. c. 34. Sax. lib. 9. c. 16.* *Waldemarus V. D. Slesv. Comitibus hostilia parans capitur; hinc libertatem ære redimit.*

Ao. 1344. Waldemarus III. R. Comites oppugnans repellitur. Anno 1344. Waldemarus III. rex invidens quoque Holsatorum fortunæ, quod præcipuas in regno arces tenerent, quas se exulante stipendium militiæ suæ acceperant, obsedit terra marique arcem Kallingborch; sed Henricus Comes mari adnavigans congressus est cum obsidentibus prælio magno atque Danorum aliquot cæsis, aliquot demersis, nonnullisque captis & secum abductis solvit obsidionem. *Dan. lib. 7. c. 34.*

Hamburgenses & Lubecens. contendunt cum Comitibus Holf. A. e. contentio fuit gravis civitatibus Lubecæ & Hamburgo cum Comitibus Holsatiæ Henrico & Nicolao fratribus, quorum nobiles suspectos habebant de latrociniis & deprædationibus mercatorum suorum. *Holsati prædones repressi per Jo. Largum.* Ast quia nobiles defendebantur in calumniis a Comitibus, civitates impetrarunt a Johanne Largo Wagriæ, ut ducentos ab illis Equites Segebergæ contra prædatores reciperet, qui sæpius excurrentes Holsatos male suspectos fatigabant. *Gerhardus Lubecensium præsidio Segeb. capit,* Quod ægre ferens Henricus Comes similem a Johanne patruele petiit conniventiam in defensionem suorum: qua sibi concessa oppidum Segebergæ conniventibus civibus quadam nocte ingressus ducentos civitatum equites cum equis abduxit, æreque gravi mulctatos dimisit; Lubecenses vero hæc ad Cæsarem referentes impetrarunt Marschallum imperii Fridericum de Löcken, qui cum ducentis equitibus in Holsatiam irruens *bis forcari ris Imp.* usque ad Danicam silvam Comitibus oppignoratam sævit & ingenti præda Lubecam secum abducta discessit. Magnus proinde Sueciæ rex Holsatis favens captivavit in regno suo Lubecenses mercatores, qui vicissim per suum Fridericum emissum in Scaniam incautos ac inermes Suecos ac Holsatos ibi piscantes ceperunt & Lubecam abduxerunt. *motus tandem compositi.* Tandem imperator Ludovicus per Guntherum de Swartzborg Lubecam missum discordiam hanc finali transactione sustulit, non sine damno utriusque partis. *Sax. lib. 9. c. 18.*

Inundatio, A. e. inundatio aquarum sævissima fuit circa festum S. Magdalenæ, quæ multis locis præcipue ad Visurgim abripuit viros & mulieres cum parvulis ac animalibus ac domunculis miserabiliter ubique in undis natantibus. Incolæ vocant S. Magdalenen-Fluth. *Chr. MS.*

Henr. ferreus C. Finnos sub obedientiam Regis Sueciæ redigit. A. e. Henricus Comes qui ab invicta virtute ferreus dictus est, ex Dania Marte fatigata transiit in Sueciam, ubi regi Magno IV. militans Finnos rebelles feliciter armis subegit, arcemque Kalmaren in pignus & stipendium militiæ a rege gubernandam accepit, de eventu belli collocutus cum Domina Brigitta in Wattstern opinione sanctitatis & spiritu prophetico illis temporibus clara. *Sax. lib. 9. c. 23.* An-

(29) A. 1340. Transactio firmata est nobiles Hummelsbuttelenses inter & senatum Chiloniensem. *Elverf. p. 279.*

Ao. 1345. R. Waldem. III. ex Palestina redux Holsatos in Selandia oppugnat.

Anno 1345. Rex Waldemarus III. est peregrinatione in terram sanctam, (ubi ab Erico Saxoniæ Duce itineris sui comite apud dominicum sepulcrum auratus miles factus erat) reversus, cœpit reliquas Holsatorum arces oppugnare, atque in Selandia obsedit Werdingborch. Johannes autem Comes Holsatiæ armatis aliquot navibus suppetias obsessis tulit, sed rex Sueciæ Magnus intercepto bello transegit litem, ut rex Daniæ 8000. marcarum argenti Comiti persolvens Selandiam suam reciperet. *Dan. lib. 7. c. 34.*

res aere transacta.

Ao. 1346. Henricus ferreus militat Edvardo III. Angl. R. contra Galles.

Anno 1346. Henricus ferreus commissa Holsatia fratri Nicolao secum assumtis Holsatis aliquot profectus est in militiam ad Edwardum III. Angliæ regem cum Philippo Valesio decennium jam de regno Galliæ conflictantem (juxta *D. Peuceri chronicon lib. 5.*) atque in magno isto prælio ad Cressiacum (in quo victo Philippo & cæsis 30000. Gallorum) cepit Johannem regem Bohemiæ cæcum, eique duas aureas catenas detraxit, quem cum ad regem Edwardum adducturus erat, in manibus Henrici ab invidis cæsum ferunt.

A. 1347. Nicol. Com. Holsatiam administrat. Juti cujusdam perfidia.

A. e. Nicolaus Comes in absentia fratris Henrici Holsatiam administrabat arcesque sibi in Dania oppignoratas diligenter custodiebat, ad quem Jutus quidam nobilis cognomento Kalff defecit a rege cum duabus, quas tenebat, arcibus atque fidelitatis juramentum præstanti Nicolaus tertiam in Jutia concredidit. Postea vero a rege persuasus est & perfide Comitem deserens Waldemaro tres simul arces suas tradidit, qui subridens jocose astantibus dixit: Bonus hic est vitulus, cum duabus enim arcibus a nobis discessit, cum tribus vero ut fœcundus taurus revertitur. *Sax. lib. 9. c. 25.*

Nicolaus Lembeke nob. Holf. fidem recusat Regi Dan. insidias sibi paratas effugit, Regem suspicione injecta regno profugum reddit.

A. e. nobilis Holsatus Nicolaus Lembeke possedit cum ducta in uxorem quadam vidua arcem Dœningk. Contemtus autem a subditis Jutis, ex consilio uxoris numerosum ex Holsatis comitatum coactus est circumducere, quamobrem factus Waldemaro regi suspectus & quasi hostis invisus est habitus. Rex ergo juramentum fidelitatis ab illo postulavit, quod in Jutia habitaret. Ille cum se Dominis suis obstrictum esse frustra clamaret, tandem respondit: quando rex juramentum pertinacius a me requirit, juro me numquam futurum regi fidelem. Cui rex, verum, inquit, mihi jurasti, talis enim hactenus fuisti, nec mutaberis. Postea per salvum conductum vocatus a rege in arcem Wedingborch, nihil de fide regia hæsitans nave illuc advectus est, & arcem jam petiturus obvium forte fortuna habuit puerum regis cubicularium, (cui Nicolaus sæpe munera dederat,) qui dixit illi: Domine, nisi mox discesseris, conjicieris in cacabum ferventis jam aquæ elixandus; quibus verbis Nicolaus fidem adhibens continuo in navem suam paratissimam reversus, nec umquam deinceps quamvis sæpius vocatus regi se credidit: sed ut vicem regi perfido rependeret, cuidam garrulo & noto episcopo secretum nulli velandum in aurem susurravit; multos esse in regno qui toxico regem tollere studeant, idque rex mox resciscens suspicioni varæ magis indulgens, ex regno discessit, peregrinatus longo tempore in Bohemia, egitque apud Carolum electum Romanorum Cæsarem causam Romuli Marchionis Brandenburgici contra adulterinum Marchionem. *Sax. lib. 9, 26. Dan. 7, 36.*

Ao. 1347. Henricus ferreus ob fortia facta Edwardo Angl. R. carus, nobilibus exosus.

Anno 1347. Edwardus III. Angliæ rex auxilio Henrici ferrei cepit Caletum Galliæ II. mense obsidionis, 3. Nonas Augusti, atque ob singularem fortitudinem & virtutem charum habuit Henricum, cumque multis Anglorum principibus ipsum anteferret in odium venit Comes nobilium, qui astutis practicis vitæ & æstimationi ejus insidias struentes observarunt ipsum in Galliis pabulatum cum suis castra egressum & jam redeuntem ex insidiis quasi hostem infesti armis invaserunt, quos Comes bene cognitos dissimulans fortiter repressit, & partim vulneravit, partim occidit, atque sic singulari angelorum tutela periculo ereptus est. Quamobrem Angli ipsum regi accusantes ut insidiatores suspecti repulsam passi sunt. Commorato autem Henrico aliquamdiu in aula Anglica, invidi alia via insidiati sunt illi in absentia regis patroni deferentes ipsum apud reginam, quod ignobilis Saxo prosapiam principum mentiens præferatur nobilissimis Anglis. Impetrarunt tandem, ut per leonem nobilitatem explorarent; capta igitur occasione ex vigilantia Henrici, qua omni diluculo solitus est discinctus intra arcem deambulare, & portarum claustra, & custodiam scrutari, leonem hac spe ab ipsis vinculis laxatum, ut Comitem noctu vagantem laceraret præter opinionem obvium habuit rugientem. Cui Comes intrepida voce dixit: quiesce, quiesce ferox canis, ad quod durum verbum leo pedibus ipsius prostratus, cumque summa admiratione eorum, qui de latibulis suis prospexerunt, in caveam suam reductus est.

leo in ipsum emissus haud nocet.

Simile quid accidit Marchioni Wiprechto a Cæsare Henrico V. in Italia anno 1506. Alii referunt Henricum aliquando astantem ad leonis cancellos provocasse suos invidos & calumniatores ad imitandum, quod facturus esset, atque mox crinale capiti suo detractum fortissimo omnium leoni imposuisse in cavea, atque animo intrepidum regressum esse stupente ac cubante leone & conversum ad Anglos dixisse: Si quis fidit nobilissimo stemmati suo repetat coronam leoni impositam, sed illos rubore perfusos abiisse. Regem ergo reversum Comes adiit conquestus se nihil minus sperasse, quam ut pro fide & laboribus regi exhibitis ex domo regia sit canibus abigendus. Cedere se velle Anglis male erga se affectis, quem Rex multis & magnis promissis in conditione detinere frustra studens munifice auro donatum clementissime tandem dimisit, additis insuper obsignatis litteris, ut si Henricus cum omni posteritate sua regi singulis annis obsequia detulerit, quotannis pro donativo accipiat a rege ducentos aureos Nabulos. *Saxon. lib. 9. cap. 24.*

a Rege muneribus large affectus dimittitur.

Waldemarus frustra oppugnat arcem Hakessow in Fionia.

A. e. Waldemarus III. rex ipse obsedit arcem Fioniæ Hakessow, quam Comites Benedicto ab Alefeld equiti aurato commendaverant, eamque frustra oppugnans primum per pueros armigeros regios deinde per rusticos amis-

amissis multis cum damno ingenti discedere coactus est increpatus a suis, quod munitam arcem cum pueris & rusticis cogitaret debellare, respondit: Video vos pugnam detrectare, utor icicrco illis, qui dicto sunt obtemperantes, quorum mater nondum obiit. *Dav. Crantz.* A. e. Nicolaus Comes erga omnes subditos suos humanus & beneficus rusticos in rebus bellicis diligenter exercuit, utque paratos haberet injunxit illis communibus impensis alere in singulis majoribus pagis unum generosum equum cum equite, in duobus vero minoribus similiter unum, quorum armatura sit pileus ferreus, thorax coriaceus densus beneque consutus, duæ ferreæ armillæ & manicæ, cum clypeo & lato militari cingulo, quorum ducentos eduxit in obsidionem Bramberg vel Manberg arcis in Fionia sibi rebellantis: Dum vero rex VValdemarus exercitum suum quoque adduceret, comes jam occupatus fuit in sepultura uxoris Benedicti ab Alefeld, & ex improviso a Danis obrutus, maxima pars suorum cæsa & capta est, ipse oculum in pugna amisit, deturbatusque ex equo captus fuit a quodam Dano & spoliatus clipeo atque omni armatura sua; fide vero revertendi data dimissus fuit, votoque in summis periculis facto, de exstruendo in honorem virginis Mariæ cœnobio, graviter vulneratus per familiarem quendam reductus est in Holsatiam. Rex autem cum prædam recenseret, vidit & facile in manibus militis discrevit ab aliis loricam Nicolai Comitis, cumque rogatus cujus esset? respondit ille, equitis cujusdam Nicolai de Rendesborch, quem fide mihi præstita abire permisi. Vero, inquit rex, se nomine appellavit, eum si retinuisses prudenter fecisses. Unde miles sero intellexit, se Holsatorum Comitem cepisse. *Sax.* 9. 51. Anno 1348. Comes Nicolaus Flensburgum possedit & civibus concessit muro oppidum suum cingere, cumque bella gereret cum Danis arcem dimidio milliari ab oppido in præsidium exstruxit, ibique frequentius diversatus exercitum collocavit expeditum in monte proximo, collectum ex VVilstria, Schœnefelda, Hademarschia, Westeda, Nortorpio, Bramstedio, Kellinghuso & Koldenkerken in defensionem civitatis. Quo tempore Waldemaro rege exercitum contrahente ad obsidendam arcem Dorningk. Comites ab Henrico Lambeken præmoniti miserunt ipsi in præsidium centum fortes milites, quos Dani binis castris ad menses aliquot obsidione urgentes ad extremam famem compulerunt. Id periculum ubi Henricus Lembeke per famulum suum nomine Raspen Comiti indicasset, ille contracta quantocyus militum manu appropinquat, quorum adventum obsessi certa hora judicantes agnoscentes, turmatim ex arce proruerunt vigilibus imperantes, ut hos solummodo intromitterent revertentes qui clamarent: Holstenland, Frauw vom Himmel, atque cum Nicolao Comite alterum saltim castrorum utriusque hostiliter & animoso classico (Frau vom Himmel, Holstenland) invadentes occisis multis, ducentos Danos cum ingenti præda ceperunt, reliqui perterriti relictis castris aufugerunt. *Saxon. lib.* 10. *c.* 9. Anno 1349. nobiles de Hummelsbuttel possidentes arcem Hogenstech accusati sunt apud Comites Holsatiæ, de latrociniis & deprædationibus publicorum itinerum; obsessi itaque sunt a Comitibus Henrico & Nicolao fratribus. Rex tandem Waldemarus (qui istos contra suos Dominos incitaverat) pacificatores mittens perfecit, ut Dominus fortalitii acceptis a Comite marcarum 5000. omnia sua Comiti relinquens patria excederet, & præsidium solo coæquaretur: quod factum ut ominosum præjudicium magnates accipientes contra Comites suos conspicarunt ducibus Marquardo Westensee & Ludero Krummediek, qui dum arcem Rendesburgum cum attinentibus pro pignore occuparent atque oblatam pecuniam suam recipere recusarent, expugnarunt hanc Comites ope civitatum maritimarum dejectis simul duobus fortalitiis Lackensen & VVoltorff, ubi quoque reliqua seditiosorum nobilium devicta est. *Sax. lib.* 9. Cum vero Marquardus VVestensee in expugnatione arcis Rensburgi postremus de sua familia transfixus esset sagitta, rogarunt quidam nobiles Comitem Nicolaum, ut spurium istius prosapiæ superstitem nobilitatum donaret insignibus familiæ, qui respondit: misericors Deus Aspriolus non conscendet imposterum arborem (serpentem enim rubeum insigne habuerunt) insignia defunctorum fuerunt nobis molesta, nolite ista resuscitare. *Sax. lib. X. c.* 9. *Chor. Holst. fol.* 98. A. e. Albertus et Johannes Comites Megalopolenses sunt donati & ornati Ducatus titulo a Cæsare Carolo IV. *Sax. lib.* 9. c. 27. A. e. Lubecenses destruxerunt arcem Linow. A. 1350. pestis sævissima Lubecæ exstinxit in profesto S. Laurentii spatio 24. horarum mille & septingentos homines, atque paulatim 9000. absumsit; quare senatus urbem amplificare cogitans sententiam suam mutavit. *Chron. Sclav.* Narratur eodem tempore mirabile præsagium audivisse præfectus coquinæ in conventu prædicatorum Lubecæ, intempesta nocte ad fenestram coquinæ clamans; Coce, coque cibum abituris fratribus, cui responsum fuit, quot sunt abituri: de conventu, ait, triginta sex, & duo advenæ cum illis. Hæc iste ut sibi ignota phantastica reputare volens, dum tamen dubitans per foramen in domum hospitalem respiceret, vidit assidere jam mensæ in albis vestibus numerum fratrum nuper auditum, velatisque frontibus ut fieri solet jam tumulandis. Horrens itaque recubuit & visionem donec eventu comprobata erat, celavit. *VVandal. lib.* 8. *c.* 29. Anno 1352. Johannes Largus VVagriæ Comes pie discessit ex hac vita, apud parentes sepultus in cœnobio Rheinefeldiano, relicto filio Adolpho VII. viro strenuo & latronum acerrimo hoste, qui filiam Alberti Megalopolensis Annam accepit uxorem, quæ fuit soror Alberti junioris regis Sueciæ & sterilis permansit. *Sax. c.* 32. *Wandal. lib.* 8. c. 21. Anno 1353. Henricus Ferreus variis atque arduis bellis gloriosum jam nomen sortitus, cum videret fratrem Nico-

Nicolaus Comes ex rusticis delectum militarem sibi parat.

a Rege inopinato oppressus, graviter vulneratus captusque effugit.

Ao. 1348. Flensburgum munitur.

Dani ab obsidione arcis Dorning disjecti.

Ao. 1349. Hohenstege arx a Comitibus obsessa, hinc ære acquisita.

magnates Holst. contra comites insurgunt; Rensburgum occupatum Comitibus redit.

Familia Westensensis ultimus exstinguitur.

Alb. & Joannes Meckl. salutantur Duces.

Linovia arx diruta.

Ao. 1350. Lubeca peste attenuatur.

visio evenit.

Ao. 1352. Jo. Largus obiit. Adolphus IV. ejus filius sine prole.

Ao. 1353. Henrico ferreo filii nati tres.

Nicolaum sterilem habere uxorem Elisabetham, ne Holsatia principibus orbaretur, animum ad conjugem applicans duxit filiam Henrici (vel potius Alberti) Megalopolensis in uxorem, ex qua tres filios hæredes suscepit. *Sax. lib. 9. c. 32.* Anno 1354. Otto cognomento Rosa, Comes de Suerino mortuus est ac Comitatus ereptus est ejus Comiti de Tekeneborch, & translatus ad filium & Alberti regis Sueciæ Ducem Megalopolensem susceptum ex filia Ottonis defuncti. Quo tempore Albertus senior cum Lubecensibus evertit hæc latronum latibula Dusow, Lassow, Radewin, Domniz, Mejenborch & Meggenborch *Wand. lib. 8. c. 33.* A. 1355. Henneke Lembeke filius Nicolai, Dominus arcis Dörningk oppressit quosdam cives Chiloniienses circa *Gosebecke* proficiscentes mercatum in Eklenforde aliquot vero captivos abduxit, ob hanc causam, quod duos suos famulos publice decollarunt, ut latrones, quam nobilis violentiam Adolphus Comes graviter ferens, utpote privata vindicta, sine legitima accusatione civibus suis illatam, hostilia minatus est Henningo. Cum vero illum vidua Henrici Ducis Sleswicensis defendendum susciperet, bellum ipsi Adolphus indixit, vocato in societatem belli Nicolao Holsatiæ Comite, atque expugnatas arces Haterschleben & Tunderen occuparunt. *VVand. lib. 8. c. 36.* Anno 1358. Ericus IV. Dux Sleswici interfuit conventui illi magnifico VVandalicorum principum Lubecæ cum rege Danorum VValdemaro & Henrico, Nicolao & Adolpho Holsatorum Comitibus, qui omnes fœdus pacis contra viarum latrunculos sanxerunt. *VVand. lib. 8. c. 36.* Anno 1359. Christophorus regis VValdemari Danorum filius a Lubecensibus in pugna navali ob ingravata vectigalia regni bombarda ictus brevi post diem suum obiit. Anno 1360. Lubecæ per incuriam famulorum succensum prætorium conflagravit. *VVand. lib. 8. c. 37.* A. e. Magnus Sueciæ Dux & rex despondit Haguino filio suo Norwegiæ regi sororam Comitum Holsatiæ Elizabetham annorum 22. virginem consensu omnium procerum his pactis conditionibus, ut si Haquinus conjugium non consummaret, Sueci deposito Magno Henrirum Ferreum regem vocarent & coronarent. Contra si Comites a pacto resilirent, Henricus amitteret arcem Sueciæ Calmaren, quam oppignoratam habebat, data insuper mulcta 60. auri pondo, vel marcarum juxta *Crantzium.* Æstate sequente invisit rex D. Hermannum de Vitzbeke auratum equitem ad deducendam sponsam in regnum, cui mox nomine sui regis, stans inter Nicolaum & Adolphum Comites, publice in arce Plœne est desponsata & regina consalutata; deinde ornatu, apparatu & comitatu regio equiti Hermanno tradita, qui sabbatho 4. temporum ante natalem Domini ex Travena solvens in Sueciam navigare contendit, sed sæva tempestate in Daniam appulsi hospitaliter a rege VValdemaro recepti sunt: qui intellecta conjugali causa astute hos secum detinuit, donec vocato rege utroque, tam patre quam filio tandem effecit, ut Haquinus repudiata Elizabetha in filiam suam Margaretham unicam regni hæredem (exstincto nuper filio Christophoro) consentiret, eamque mox nuptiis peractis consortem tori acciperet; quam perfidiam alto cordis dolore mœrens sponsa Elizabetha in Sueciam perrexit, & cœnobio virginum in VVatstein sese mancipavit. Nobilitas Sueciæ quoque hanc fraudem ægerrime ferens in extremam suæ nobilitatis ignominiam a rege admissam de servanda Comitibus fide data consilia agitavit. *Chron. MS.* Anno 1361. Henricus Ferreus contemtum justo dolore vindicare studens in Suecum perfidum validiora præsidia arci Calmariæ immisit, proceresque regni de implendis sancte pactis conditionibus sollicitavit, qui honorifica legatione, in qua duo episcopi: Dn. Carolus de Tusten Mareschallus, Dn. Nicolaus Sturseu dapifer, & Dn. Ericus Cartsen cubicularius, omnes aurati equites cum aliis nobilibus Comitem Henricum juxta obligatam fidem debita reverentia in regem Sueciæ eligunt, eique fidem sanctam usque ad sanguinis sui effusionem offerunt. Sed Henricus collaudata fide ipsorum & recusata ob ingravescentem ætatem regia corona, legatos hos ad socerum suum Albertum Ducem Megalopolitanum ablegavit, cum mandatis, ut quemcunque ex tribus ipsius filiis (quos ex Euphemia sorore Magni regis Sueciæ genuerat), eligerent, sese illi ipsi in locum suum confirmato, omne jus, quod in regnum Sueciæ haberet, traditurum & consignaturum esse. *Chron. Holsf. fol. 99.* A. e. Johannes de VViteborch proconsul Lubecensis, præfectus classis maritimarum civitatum, ex carcere, in quo biennium integrum detentus fuerat, productus in judicium gladio cæsus est, quod licentius egressis militibus ejus ad prædandum Dani sex majores naves ipsi abduxerant, ægreque omissa omni præda reversus esset. *VVand. lib. 8. c. 37.* Anno 1362. proceres regni Sueciæ profecti in VVandaliam & perbenigne ab Alberto seniore accepti exposita causa adventus sui ex productis in conspectum tribus filiis habita optione elegerunt Alberti filium natu medium Albertum in regem Sueciæ, eumque cum patre in regnum abduxerunt, ubi comitiis indictis rex citatur objectis responsurus; quia vero comparere noluit, destituitur regno atque Albertus electus unanimi procerum voto in locum ejus constituitur & consecratur. Quem dum Magnus armis suis frustra impeteret, cogitur angulum deligere & in eo consenescere in dignam perfidiæ pœnam. *Chron. Holsf.* Anno 1364. civitates maritimæ, quas vocant An Seestädte, numero LXX. fœdus inter se sanxerunt de privilegiorum in variis regnis inter mercatores suos conservatione. *Chr. MS. Thracigeri.* Anno 1365. scholasticus Lubecensis, ut secretius dormiret in concamerato muro se recludens septennium integrum dormivit, & a quodam capsas domus curiosius scrutante inventus est atque concussus excitatus fuit, statim

Ao. 1354. Suerinensis Comitatus traditus Alberti R. Suec. filio. latronum latibula devastata.

Ao. 1355. Henneke Lembeke in Chilonienses quosdam violentia punita.

Hinc Nicolai Com. Holsf. cum Henrico D. Slesw. dissidium.

Ao. 1358. Vandalicorum principum Lubecæ conventus.

Ao. 1359. Christophorus Dan. R. filius in pugna navali contra Lubecenses perit.

Ao. 1360. Lubecense prætorium conflagrat.

Haquini R. Norw. cum Elisab. Holsf. matrimonium & pacta conditiones.

cujus in itinere R. Waldem. excepta loco ipsi collocat filiam.

A. 1361. cum injuriam vindicat Henricus ferreus.

coronam Sueciæ sibi a proceribus oblatam transfert in Alb. D. Meckl. filium.

Jo. de Witeborch proconsul Lubec. capite plexus.

A. 1362. Albertus Meckl. R. Sueciæ electus.

Ao. 1364. Hanseaticarum civitt. de conservandis privilegiis fœdus.

Ao. 1365. de puero Lubec. septennium dormiente narratio.

ſtatimque a notis ſine ulla corporis maceratione agnitus deprehenſus eſt ante ſeptennium diſparuiſſe. Nihil potuit narrare, quid ſecum actum fuiſſet, quam quod profundo lethargo ſopitus fuerit; vixit poſtea multos annos. *VVand. lib.* 8. *c.* 39.

An. 1366. Brema capta.

Anno 1366. Brema capta eſt die Veneris in Pentecoſte. *Chr. MSC.*

An. 1367. Civis Lubecenſ. ex actiones ex pacto ſibi debitas faciens a Bockwaldiis captus & trucidatus. injuriam Lubecenſes ulciſcuntur.

Anno 1367. Civis Lubecenſis, Morkeke dictus, captus, illuſus, & in chordas contumelioſiſſime expanſus fuit a nobilibus Holſatiæ de Bockwolden indigne ferentibus, quod redituum, quos in prædiis ipſorum a ruſticis emerat ſolutionem ſua privata auctoritate, juxta litteras tamen contractus ſeverius & ſæpius extorqueret; Cumque conniventibus Comitibus mortui caput inſuper deſectum palo adfigerent, cives armata manu ſævitiam hanc ulciſcentes igne devaſtarunt munitiones ipſorum VViddole, Henningſtorp, Seykerde, Swynekule, Stonekamp & Ratkerſtorp. Præterea aliquot hujus facinoris auctores captos publico gladio ceciderunt, ut turbatores publicæ pacis a principibus ſancitæ. *VVand. lib.* 8. *c* 39.

An. 1368. Comites Aldenburgenſes in Phryſia fuſi.

Anno 1368. Mauritius & Chriſtianus Comites de Oldenborch oppreſſi in Blexem terra Phryſiæ cum ſeptingentis perierunt. Quam cladem Cunradus Comes vindicare volens ſequenti anno cum exercitu reverſus quingentos infelici puga iterum amiſit. *Sax. lib.* 9. *c.* 33, 34.

An. 1369. Bellum Vandalicorum civitt. cum Wald. Dan. R., quo fugato Hafnia, aliæq; urbes occupantur.

Anno 1369. VVandalicum bellum a civitatibus confœderatis ob nova onera mercatorum in Waldemarum regem ſuſceptum continuatur, quo cum rex fugatus eſſet ex regno, oppugnaverunt arces præcipuas, & ceperunt Haffniam, Helſchenœram, Nicopingiam, Falſterhode, Schonœr & Anſholm. Rege autem reditum diutius differente, quod perſuaſum haberet, veneno ſibi a ſuis inſidiari, proceres regni habito conſilio convenerunt cum hoſte, ut redditis occupatis arcibus, civitates Scaniam per annos ſedecim cum omni jure regali teneant in accepti damni compenſationem, quibus exactis pignus reſtituant, juxtaque has conditiones firma pax ſancita eſt. *Wand. lib.* 8. *c.* 39.

pax ſancitur.

An. 1370. Nicolaus Com. privigno Alberto Sax. D. Harburgam arcem occupatam reſtituit.

Anno 1370. Albertus Dux Saxoniæ privignus Nicolai Comitis bellum gerens cum Magno Duce Lunæburgi vocavit in ſocietatem vitricum Nicolaum ad expugnationem arcis Harburg ad Albim: cui ille promtum ſe exhibens vocavit ab incolis VVilſtrenſis Marſchiæ ducentos ſubſidiarios, qui in Comitem promtiſſimo animo affecti mille miſerunt. Quorum forti opera uſus Nicolaus privigno ſuo arcem cepit & ſubjectam tradidit.

An. 1371. Mons calcarium a Luneburgenſibus occupatus, arx diruitur. Magnus Dux ei recuperandæ intentus ceditur.

Anno 1371. Luneburgenſes in vigilia purificationis virginis ſub veſtibus armati, quaſi ad veſperas ituri montem calcarium ante urbem occupant, cæſis cuſtodibus, moxque arcem cum monaſterio ad imum demoliuntur. Quod Magnus Dux tyrannicus moleſtiſſime ferens urbem per inſidias capere tentavit, conductis ſeptingentis fortiſſimis militibus, qui duce Johanne de Homburg Barone in nocte Urſulæ virginis muros ſcalis aptatis conſcenderunt, & in aurora dimiſſis civibus ad quietem forum occupaverunt, quos Capitaneus Ulricus de Weiſſenborch aſtute facta ſpe dedendæ urbis pauliſper vino producto retardavit, donec jam armati cives pugnam pro libertate eligerent, in qua hoſtibus renunciata ipſe Capitaneus cinctus primus cecidit cum tribus conſulibus de familia Garlopia, Viſchale, & de Molen. Hoſtis a civibus in fugam compulſus ad portam rubram magna parte cæſus, ceteri in vincula conjecti, partim decollati, partim ære gravi mulctati ſunt. *Sax. lib.* 9. *c.* 38.

An. 1365. Waldemarus III. Dan. Rex obiit; ejus fata & dicta ejus impia.

Anno 1365. Waldemarus tertius Danorum rex obiit in arce Gorrha cum regnaſſet annos quadraginta duos, varia rerum viciſſitudine jactatus: quem ferunt optaſſe ſibi a Deo pro regno cæleſti concedi tria fortiſſima Daniæ propugnacula in ſedem perpetuam, Werdingborch, Gorrhe, & Helſchenœre. Papæ quoque Romano decimas ſeverius poſtulanti reſcripſiſſe: Corpora a Deo creatore habemus, patriam a parentibus, fidem autem Chriſtianam a te ſumme pontifex, quam ſi nobis invides, remittimus tibi per præſentes. Ægrotum vero fama fert de tribus maximopere pœnituiſſe. Primo quod Margaretham filiam in cunis non necarit; ſecundo, quod maritimarum civitatum legatos ad cœnam invitatos non ſuffocarit in hypocauſto; Tertio, quod Nicolaum Lembeken in aquam ferventem non conjecerit, ut decreverat. Deſperans igitur de omnium Sanctorum Dei pro animæ ſuæ ſalute interceſſione, de tribus ſaltim operibus in res inanimatas collatis maximam fiduciam concepit, earumque ſuffragia in agone mortis vocans clamavit: juva me Ezrom, juva me Zora, & tu ampliſſima Lundinenſium campana, tribus tantum his cœnobiis ſe bene feciſſe confeſſus.

Margaretha filia ipſi ſuccedit.

Margaretha filia Norwagiæ regina ſepeliri patrem curavit primum in Werdingborch, deinde in Zora cœnobio, ſuſcepitque poſt eum adminiſtrationem utriusque regni ſatis felicem usque in annos triginta duos. *Dan. Crantz.*

An. 1375. Carolo IV. Lubecam viſenti

Anno 1375. Carolus IV. Cæſar venit viſere Lubecam urbem imperialem, & a civibus magnifico apparatu excipitur, atque ab Electore Brandenburgico & Saxonico cum regina deducitur in hoſpitium domus angularis plateæ S. Johannis, quæ eſt Dominorum de Daſſow; ubi cum per dies decem commoraretur, Comites Holſatiæ Henricus & Nicolaus accuſarunt Hamburgenſes, quod contemtis Comitibus ſuis Dominis liberam & imperialem civitatem ſe habere prætenderent ex privilegiis ſuis a Friderico I. Cæſare collatis. Imperator audita utraque parte juſſit Hamburgenſes Comitibus parere ſalvis libertatibus, quas a Cæſare haberent. Reverſi itaque domum dejecerunt ſtatuam Rolandi, quam in ponte ejus nominis in libertatis ſignum erexerant & Comitibus ſe ſubdiderunt.

Comites Holſati deferunt querelas de Hamburgenſibus, qui iſtis adjudicantur.

An. 1379. Henricus ferreus a Papa Urbano [illegible] dux conſtituitur ad quod[illegible]

Anno 1379. Urbanus VI. Papa audita Henrici Ferrei invicta & animoſa fortitudine evocavit eum litteris & magnificis promiſſis ad ſe in Italiam, & venientem Bononiam elegit ducem ſui exercitus in Apulia & Calabria exiſtentis Romamque ablegavit, ubi

manum suscipiendum profecturus pericula incurrit & sumtuum jactura facta redit.

ubi Comes divertit ad hospitem Germanum sub signo gladii, quem postero die ducem itineris sui in Apuliam adsciscit. Fama vero adventum novi Ducis in castra Papalia praeferente, dux exercitus manum expeditam in insidiis collocat, quae Henricum, antequam ad exercitum accederet, tollere jussa erat. Hos milites hospes in illo monticulo viae imminenti conspiciens Comitem de structis sibi insidiis admonens Romam redire hortatur. Id Comes Henricus, ut vir imperterritus deque nullo Italorum unquam male meritus, sed Papae jam miles stipendiarius cum recusaret, hospitis tamen sui consilio arma saltim & vestes suas cum quodam familiarium suorum commutavit, atque turmae appropinquans hostiliter impeditur, quantumvis clamarent se amicos esse, nec cessarunt hostes donec militem armatura Comitis indutum occidissent, atque tunc denique adventus sui causas reddere jussi, ut captivi ad Papae ducem sunt adducti (quem *Johannes Baleus de vita Pontificum Romanorum* scribit vocatum Johannem Haucuth Anglumque fuisse) qui intellectis rebus gestis in via simulavit se graviter excruciari miserabili casu Ducis in primo pugnae congressu. Illi vero interitum Ducis sui praetendentes inutiles sese jam fore questi, in patriam se redire affirmabant. Dux vero admiratus singulares in Henrico virtutes & heroica indicia, addubitans de morte ejus, petiit sibi personam Comitis, si vivat, indicari, addito juramento, se nihil amplius hostile tentaturum. Comes habito cum suis consilio statuit veritatem detegendam esse, cum praesertim captivi essent, seque Duci indicari, quo facto Dux Comitem Henricum reverentia & honore principe digna excepit, multaque cum illo locutus subjunxit, Papae Romani se esse ad certum confirmatumque tempus ordinarium Ducem totius exercitus. Inique igitur facere illum, quod ex tam remotis terris ante constitutum terminum alium successorem vocarit. Quod tempus si comes expectare voluerit, se ipsi libenter cessurum esse. Quod cum abnueret Henricus & Bononiam potius redire mallet, permisit illi. Quod ubi iter confecerant, & dies aliquot spe conveniendi Papam ibi commoratus esset neque a Papa revocaretur, intellexit impensarum suarum solutionem sibi denegari, sumtusque causatus ad Ducem Mediolani deflexit, a quo honorifice susceptus, & per comitatum adjunctum Coloniam usque deductus est, ubi a mercatoribus aurum, quo in Holsatiam proficisceretur, mutuo accepit, idque postea Lubecae bona fide exsolvit. *Chr. Holf.*

Ao 1380. Tormenta bellica inventa. Lubecae & Hamburgi quoddam incendium.

Anno 1380. ars tormentorum bellicorum a Monacho inventa est, qui postea a Caesare occisus fuit. A. e. Lubecae publicum equile cum omnibus inclusis equis incendio periit. Hamburgensium quoque turris ad ostium Albis lignea, navigantibus in signum exstructa, negligentia custodum simul conflagravit, ut latericia exstrueretur. *Wand. lib. 9. c. 5.*

Ao. 1381. Henricus ferreus denatus filios relinquit tres, Gerhard. D. Slesv. Albert. Holf. & Henric. qui episcopatu Osnabrugensi excidit.

Anno 1381. Comes *de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.* Henricus Ferreus diem suum extremum clausit post exhaustos gravissimos labores in Holsatia, Dania, Suecia, Anglia & Italia, sepultusque est Itzehoae honestissime apud patres suos. Reliquit filios tres, Gerhardum qui Dux postea factus est Slesvicensis: Albertum, qui Holsatiam retinuit: & Henricum qui postulatus fuit Episcopus Osnabrugensis, nec introductus vel consecratus est ob schisma capituli, tutorque suorum nepotum fidelis mansit in Holsatia. *Chr. Holsat.*

Ao. 1382.

Anno 1382. venti per totum annum non spirarunt in Germania, & annonae vilitas fuit ubique. *Chr. MS.*

Ao. 1383. Dismarsi Holsatiam depraedantes a Nicolao Com. fortiter disjecti pacemque pacti.

Anno 1383. Dithmarsi ex agnata insolentia & perpetuo in Holsatos odio flagrantes praedam ipsis magnam levi de causa abduxerunt, quod cum innotesceret Comiti Nicolao, triginta fortissimos equites ex aulicis suis, rusticos in parochiis Schoenefeldio & Hademarschia arma illico capessere mandavit, quibus praedatores insecutus explorator praemissus magnam & fortissimam retulit esse turmam hostium, exigua hac manu non aggrediendam. Cui Comes; misericors Deus! quare nos exterres, nolite timere, sequimini me, oportet ad minimum vos videre hostes, qui vos depraedantur: Pergens porro ad locum Tiperslo in conspectu hostium intrepida voce dixit: perpetuam nomini nostro maculam adspergemus, si nobis adspicientibus nostra abduxerint. Haec est illa puellarum chorea, quam saepius jactatis; in nomine Domini hostes aggrediemur: indignus erit deinceps consortio nostro, quisquis se subtraxerit ex hoc congressu. Atque haec locutus hasta sua hostes infestos petiit, quem militares secuti agmen hostile deturbarunt, donec rustici secuti aequalibus viribus cum Dithmarsis a tergo certarunt, ex quibus unus procerus & robustus, indutus thorace pelliceo denso, progressus ad singularem gloriam venandam Comitem aggressus est, manu illum conatus dejicere: qui illi aliquantisper colluctatus gladio tandem caput ipsius, uno forti ictu discidit; similique fortitudine reliqui Holsati non exiguam hostium manum occiderunt, caeteris in fugam compulsis. Dithmarsi vivente Nicolao Holsatos deinde non spoliarunt, sed inducias cum ipso hac lege sanxerunt, ut si imposterum Holsatia Dithmarsis, vel si hi ab illis injuria affecti fuerint, privata vindicta nihil tentandum, sed jure potius disceptandum, idque litteris & sigillis utrinque est confirmatum. *Sax. lib.* 10.

Ao. 1384. Concursus idololatricus ad bestiam sanguinolentam Wilsnac.

Anno 1384. cursus ille idololatricus ex omnibus regionibus coepit in Wilsnack oppidum Prignitze Wandalorum, propter hostiam quandam sanguinolentam, a sacerdote ejus loci post villae & templi incinerationem in altari repertam.

Ao. 1385. Lubecenses proditores puniuntur.

Anno 1385. cives quidam Lubecenses mechanici conspirarunt in nocte D. Lamberti urbem tradere quibusdam Holsatis, quorum Capitaneus fuit Dethlevus Gundendorp, eorumque auxilio consulatum interficere, domus patriciorum & mercatorum spoliare, atque hac via & occasione gubernacula civitatis occupare. Seditiorum

ſorum auctores fuerunt Henricus Paternoſtermacher, Arnoldus Finnige (al. leg. Franige) pellifex (in cujus domo cruentum conſilium habuerunt) Johann Kalefeld, & Hermannus de Mynden piſtores. Hi clanculum breviſſimo tempore multos in ſodalitium ſuum adduxerunt, atque in veſpere S. Lamberti arma ſumentes fuiſſent intromiſſuri Holſatos diluculo patefactis portis, niſi Deus miſericors avertiſſet hoc malum. Veſpere enim D. Lamberti Holſatus eques, velata facie accurrens Johannem Parſevallen compellare petit, eique in abſentia patris filius grandior natu vitrum cereviſiæ præbuit, quam cum guſtaſſet clara voce dixit: tibi vitro, nulli autem mortalium revelo arcanum, niſi caute proſpectum fuerit cras ante meridiem hæc urbs erit ſepulcrum Conſulum, patriciorum & bonorum civium, adeo intus & foris omnia ſunt plena proditorum, atque hæc dicens projecto ad parietem vitro equo avolavit. Senatus vero ſumma vigilantia cuſtodias ubique & excubias collocans, quatuor factionis principes noctu in armis comprehendit atque vinculis mancipavit, qui confœderatos ſuos prodentes quadripartito corpore rotis ſunt impoſiti, reliqui partim rotati, partim magno numero decollati ſunt. Ab hoc tempore dies S. Lamberti ex ſenatus conſulto quotannis celebris & feſtus habitus eſt. *Wand. lib. 9. c. 15.* Anno 1386. Margaretha Hagwini Norwegiæ regis vidua, & nunc Danorum regina vocavit ad ſe in Jutiam Comites Holſatiæ Nicolaum, & Adolphum Wagriæ filiosque Henrici Ferrei Gerhardum, Albertum & Henricum: communi procerum voluntate decernens uni ex illis Ducatum Sleſwicenſem tradere jure feudi in poſſeſſionem & legitimam honeſtorum liberorum ſucceſſionem hac lege, ut Dux cum hæredibus ſuis perpetuo fœdere obnoxius ſit coronæ Daniæ, & homagium, quoties opus ſit, præſtare non recuſet. Cum autem Nicolaus & Adolphus, ob ingraveſcentem ætatem, & qui ſine hæredibus eſſent, Ducatum recuſarent, electus eſt Gerhardus Henrici primogenitus, quem mox Olaus Margarethæ filius in præſentia multorum Danorum procerum juxta veterem ritum publice cum vexillo inveſtivit & Ducem Sleſwici appellavit. *Sax. lib. 9. c. 10.* Anno 1387. Olaus Margarethæ filius electus rex Danorum obiit, mater regnum perluſtrans præfecturas ſingulas viſitavit, & bene ubique omnia diſpoſuit, atque in ſequentem annum comitia ſtatibus regni in Nuburgo indixit. *Chr. MS.* Anno 1388. Duces Lunæburgenſes devicerunt civitatis Lunæburgenſis exercitum Winſii ad Alram fluvium. *Chr. MS.* A. e. Gerhardus Dux Sleſwicenſis cum Nicolao & Adolpho patruis interfuerunt comitiis Danorum in Neuburg: ubi feudi Sleſwicenſis traditio renovata & confirmata eſt in hanc formam, ut Comites Holſatiæ cum ſucceſſoribus ſuis legitimis & honeſtis Ducatum Sleſwicenſem a corona Daniæ juxta vetuſtum regni morem in feudum accipientes atque debita obſequia promittentes hæreditario jure poſſideant. Decretum quoque & utrinque approbatum fuit, ut contentione inter

Ao. 1386. Gerhardus V. Dux Slesv. creatur Margarethæ homagio se obstringens.

Ao. 1387. Olaus Mar. fil. obit, ipsa regnum studiose lustrat.

Ao. 1388. Lunæburgenses a Ducibus superati. Comitia Nyborg.

in quibus de componendis in posterum Danorum & Holsat. litibus tractatur.

Danos & Holſatos orta Dani binos & Holſati itidem binos ex ſuis ſequeſtres eligant, qui ſi controverſiam dirimere nequeant, licitum ſit principem aſſumere, atque ſic juxta ſuffragia majoris partis tranſactio rata fiat. *Chr. Holſ.* A. e. Dethlevus Gadendörp Holſatus per ſtipendiarios Lubecenſes interfectus eſt & fruſtulatim in villa ſua comminutus, ideo quod ante biennium Heynonem Scharpenberg præfectum ſtipendiariorum in Molne ex inſidiis adortus & usque ad Chilonium profugum cum novem ſociis ipſius ante portas trucidaverat. *VVandal. lib. 9. cap. 19.* A. e. Nicolai Comitis Holſatiæ uxor Elizabetha pie defuncta eſt & ſepulta in Itzehoënſi choro in die S. Agathæ virginis. Anno 1389. Gerhardus Dux Sleſwici Nicolaus & Adolphus Comites evocati cum vicinarum urbium oratoribus in Oldeſlo tractabant de communi pace, & iter facientium ſecuritate, conſervanda in Holſatia: ibi plures ex latrocinantibus conglobatim contemtum decretorum contra ſe factorum pecora oppidi abigere auſi fuerunt. Comites itaque arma qualiacunque rapientes & præfecto Lubecenſium cohortem militum in campis habenti ſeſe conjungentes, inſectatique prædatores prædam omnem recuperarunt, & poſtremis proſtratis reliquos in profundas ſilvas compulerunt. *Sax. lib. 10. c. 12.* Anno 1390. Adolphus VII. Wagriæ Comes diſceſſit ſine hæredibus, poſtremus ex linea Johannis primi, qui fuit filius Adolphi religioſi. Quia vero Comites de Schowenborch vel eodem cum Nicolao vel uno gradu defuncto Adolpho priores eſſent, maluit Nicolaus terram ab uno deinceps gubernari Domino. Conceſſit igitur Comitibus in Schowenburg præter magnam argenti ſummam juxta formulam conventionis numeratam tres præfecturas juxta Albim in Holſatia perpetuo poſſidendas, nempe Pinnenberg, Hattesborch & Bramſtede, quas uſque in hunc diem tenent, integra Wagria ſecunda vice Holſatiæ jam adunita. A. e. Hamburgenſes ædificarunt arcem Glindeſmor contra civitatem. Anno 1391. Mollen oppidum totum exuſtum eſt. *Chron. MS.* A. e. Dux Gerhardus uxorem accepit Catharinam filiam Ducis Magni Lunæb. (qui catenatus dictus eſt) ſororem Bernhardi, Henrici & Friderici, Ducum Brunſwici & Lunæburgi, ex qua genuit filios Henricum, Adolphum & Gerhardum, filiaſque duas Elizabetham & Ingeburgam. *Sax. lib. 10. c. 23.* Anno 1392. Lubecenſes magnis ſumtibus amplam foſſam duxerunt ex oppido Molne in rivum Elmenow, & deinceps in Albim excurrentem, qua ponderoſæ mercaturæ præſertim ſalis ex Lunæburgo minoribus impenſis Lubecam uſque per rivum Stekeniſſe devehi & inde rurſus in Hamburgum auferri poſſent. *Wand. lib. 9. c. 26.* A. e. Ericus Dux inferioris Saxoniæ Bernhardus & Henricus de Lunæburgo, Gerhardus de Sleſwico & Nicolaus de Holſatia Comes fœdera inierunt quadriennialia, ut adverſus omnem undequaque ſurgentem vim, ſi juſtitia negaretur, armis decertarent, quæ fœdera a malevolis quibusdam contra civita-

Dethlevus Gadendorp a Lubecensibus vindicantibus præfecti cædem trucidatur.

Elizabetha Holſ. defuncta.

Ao. 1389. Comitum Holſ. contra prædatores consilia bona que inconsulto repressa.

Ao. 1390. Adolphus VII. Wagr. obit. Comites Schowenb. succedunt.

Ao. 1391. Mollen opp. exustum. Gerhardi ducis matrimonium filiique.

Ao. 1392. canalis Lubecensium in Albim deductus.

Fœdus DD. Sax. & Luneb. cum D. Slesv. & Com. Holſ.

tes facta acceptabantur. *Sax. lib.* 10. *c.* 16. (29*)

An. 1393. pestis in civit. marinas furit.

Anno 1393. magna pestis maritimas urbes pervasit, numerata sunt Lubecæ hominum capita 18000. numerus exercitui idoneus. *Wand. lib.* 9. *c.* 29.

An. 1394. grando prodigiosus.

Anno 1394. grando circa Mariæ in Augusto decidit humanæ faciei præferens imaginem, tam barbatorum virorum quam fœminarum capita crispantibus involuta peplis, quod prodigii loco habuerunt. *Wand. lib.* 9. *c.* 32.

An. 1397. Suerinensis diœcesis prædationibus vexatur.

Anno 1397. Ericus Dux Saxoniæ, & Albertus Comes Holsatiæ vastarunt in diœcesi Suerinensi, & incenderunt omnia canonicorum prædia, colonis abductis, eo quod episcopum suum Rudolphum de Stargardia ab administratione dejecerant. *Wand. lib.* 9. *c.* 34. (30)

An. 1398. Arensbœc. cœnobium institutum.

Anno 1398. Nicolaus Holsatiæ Comes exstruxit in Wagria cœnobium Arensbœke in honorem S. Mariæ juxta votum olim in pugna Fionica Deo factum, idque proventibus ditavit, evocatis de Itzeho & Preze sacris virginibus, quod postea anno 1402. mutatum est consensu Ducis Gerhardi in domum Carthusiensium, reditibus auctis per Albertum Rodenborch Canonicum Lubecensem divitem. Comes enim in senecta sua totus se ad religionem & cultum Dei a politicis negotiis convertit, Christianam rem suis bonis amplificavit, & abusum cœnobiorum per canes venaticos principum introductum, quibus alendis magni sumtus fiebant, abrogavit. *Chron. Holst.*

An. 1399. Albertus Holst. Comes frigore magno opportunitatem nactus ab Eiderstet. tributa exigit.

Anno 1399. gelu vehemens brumale terram ac maria adeo constrinxit, ut ex Lubeca per mare in urbem Sundam, & inde in Daniam pedibus iter facere licuerit; qua opportunitate fretus Comes Holsatiæ Albertus, Frisios Eidorenses debellans coëgit mulcta 16000. marcarum totius terræ vastitatem redimere, causa belli non manifestata. *Sax. lib.* 10. *c.* 18.

SECULUM OCTAVUM.

ANNI MILLESIMI QUADRINGENTESIMI.

An. 1400. Nicolai Com. vita functi laus.

ANno 1400. Nicolaus Comes Holsatiæ pie ex hac vita discessit in Osterhoff villa sua, prope Itzehoam ad Storam fluvium, in cujus oppidi cœnobio non magnifica pompa funerali tumulatus est apud patres suos. Commendatur inde usque a morte regis Waldemari in summa tranquillitate, justitia, & pietate Holsatiam gubernasse. Rusticorum querelas non gravatus ipse admisit, sed quoties a gravioribus negotiis vacaret, ex arce sua sæpius in publicum prodiit, ut omnibus & singulis ad compellandum se occasio & liber aditus pateret. Si qui vero præ timore non sunt ausi colloqui, hos ad se vocatos interrogavit, quid desiderarent & quare accesserint. Magna namque benevolentia suos subditos complectebatur, nec passus est quemquam injuste lædi aut violenter opprimi; qua virtute illos sibi vicissim arctissima fide & obedientia adstrictos & subjectos habuit. Mimos & scurras severitate principe digna non magni fecit: Haraldum enim quendam ex Dania musicum splendide vestitum & donis ex auro & argento quamplurimis jactabundum ad se Itzehoæ spe munerum accedentem cum suis citharœdis prandere jussit atque quatuor inde solidis donatum dimisit. Reprehendenti id vero cuidam ex consiliariis, quasi hoc exiguo dono Comes detractioni apud alios principes ansam dedisset, Nicolaus respondit: Clementissime Deus! quare isti ardelioni splendidius me ipso incedenti plura donarem ad declinandas ipsius calumnias; ego me notiorem principibus esse confido, quam ut detractione vilissimi hominis vel maculer, vel prædicatione nebulonis extollar. *Sax. lib.* 10. *c.* 17.

An. 1401. Gerhardi cum Com. fratribus de hereditate Nicolai adeunda disceptatio, discussa tandem.

Anno 1401. Gerhardus Dux Slesvici sublato patruo suo Nicolao graviter in divisione hæreditatis cum fratribus dissidebat. Comites volebant Gerhardum contentum esse Ducatu sibique cedere omni jure Holsatiam: Dux vero in paterna successione partem sibi arrogabat & Ducatum a corona descendere prætendebat; Fratres econtra Ducatum permissum esse omnibus Comitibus Holsatiæ: si ergo Dux petat partem in Holsatia, permittendam sibi vicissim eodem jure partem in ducatu. Ad dirimendam hanc controversiam convenerunt in Todeslo Albertus, rex Sueciæ, captivitate seprennali jam laxatus. Henricus Dux Luneburgensis, Ericus Saxoniæ, Adolphus de Schowenborch Comes, diuque rem tentantes, varia concordiæ media frustra perquirentes sine fructu discesserunt, Comitibus pertinaciter sua defendentibus, Nobilitas vero Holsatica dissidia fratrum continuari non passa, diligentius & frequentius de transigendo hoc negotio colloquia habuit, tandemque partium voluntate in hanc sententiam consenserunt: Senior inter fratres Ducatum possideat, & quoniam laboriosa semper fuit provincia, tertiam insuper teneat Holsatiæ novem annis, quibus decursis totam fratribus permittat Holsatiæ Comitatum. *Chron. Holst.*

Cometa.

A. e. cometa toto ferme mense in quadragesima luce sua terruit orbem, sequutæ sunt multorum principum neces & alia quamplurima mala. *Wand. lib.* 10. *c.* 4.

Hamburgenses pugna navali vincunt prædones.

A. e. Hamburgenses navali pugna sub Hylgeland insula Holsatiæ vicerunt piratas Vitalianos dictos (*Vittalie-Brüder*) deprædantes mercatores Anglicanos, cæsis quadraginta, eorumque Capitaneos Claus Stortebecker & Wichmannum cum septuaginta viris captivos Hamburgum adductos decollari fecerunt. *Wand.* 10. *c.* 6. Regressi mox iterum in mare ceperunt Gœdecke Michaëlem & Wichbaldum, artium magistrum, cum octoginta sociis, qui D. Vincentii martyris reliquias in tutelam circum-

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

Oldenburgensibus datur Jus Lubec.

(29*) A. 1392. Nicolaus Comes Holsatiæ ac Schawenburgensis & Gerhardus Dux Slefwicensis dederunt civitati Oldenburgi jus Lubecense, potestatemque post Michaëlem nundinas celebrandi. *Elversfeld. p.* 266.

(30) A. 1397. Godfridus Gadendorpius litteris divisionis ditionum factis inter Albertum & Henricum Holsatiæ & Schawenburgii Comites testis designatus est. *Annal. Holsat. fol. p.* 2. *a.*

cumferebant, eosque supplicio capitis affecerunt. *Chron. Tracig.*

An. 1402. Pseudo-Olaus crematus.

Anno 1402. Maria trium regnorum regina cremari publice fecit in Valsterbode quendam, qui se Olaum jactavit esse defunctum reginæ filium, ex notis arcanis a nutrice acceptis formaque & ætate Olao similem existentem. *Chr. MS.*

Wilhelmus Pseud-Apostolus Lubecæ combustus.

A. e. Lubecenses cremarunt quendam fratrem Wilhelmum, qui albis vestibus indutus magnaque simulata abstinentia pro Apostolo se gessit: tandem vero fœminabus sese insinuans diversis erroribus ac hæresi infectus esse deprehensus fuit. *Chron. Sclav. fol.* 29.

Alb. Com. Holf. matrimonium.

A. e. Albertus Comes Holsatiæ uxorem duxit filiam Ducis Erici Saxoniæ, ex qua nullos liberos suscepit. *Chron. MS.*

An. 1403. Jo. de Goers nob. a Meckleuburgens. ob raptam quandam uxorem suspensus.

Anno 1403. Wismarienses suspenderunt in patibulo publico Johannem de Gœrs nobilem Magnopolensem, contemnentes tam preces quam minas Ducis sui volentis ad se revocare. Judicium de facinore illius, quod uxorem Johannis Schlep civis sui cum clenodiis auri & argenti abduxerat non repugnantem. *Wand. lib.* 10. *c.* 8.

Hæresium autores combusti.

Sundenses e. a. quendam ex suis Presbyteris, Rostochiani vero mulierem, Wismarienses Bernhardum quendam convictos singulos de hæresi & pertinaces exusserunt. *Wand. lib.* 9.

Ericus D. Sax. Ditmarsos deprædatur; Hi vero injurias questi bello opprimuntur ab Holsatis graviterque afflicti.

A. e. Ericus Dux Saxoniæ junior, socer Alberti Comitis simultatem alens cum Dithmarsis præsumta voluntate generi absentis tacitus per Holsatiam magnam ex Dithmarsia prædam cum aliquot captivis abduxit. Dithmarsi ad vicinas urbes & principes accusarunt Holsatiæ Comites de perfidia contra fœdera & privilegia in fovendo hoste suo commissa; Quod cum ægre admodum ferret Dux Gerhardus, & fratrem simul quasi hujus facti conscium, increparet, ille vero innocentiam suam juramento purgaret literis ad Ditmarsos datis temeritatem scribentium increpantes infamiæ hujus satisfactionem condignam postularunt. Dithmarsi intellecta Comitum innocentia retributionem calumniarum obtulerunt, sed Holsatis bellum optantibus, civitates Lubeca & Hamburgum frustra aliquot tractatus insumserunt. Gerhardus autem & Albertus frater paulo post cum expedito agmine Dithmarsiam invadentes Meldorpium ceperunt, multamque ex vicinia prædam abduxerunt, atque firmum præsidium in Deelbrugge ad Krumstede erexerunt. Unde postea Dithmarsi cum dejicere id conarentur depulsi aliquoties fuerunt. Similiter ab Hanerow, Tileborg & Suanestede sæpius afflicti sunt, captivi abducti ac occisi. Albertus Comes iterum Northamme invadens magnam prædam coëgit, sed Dithmarsi conglobati delevissent illum cum suis, nisi Eidora tunc increscens ipsos ab insequendo tunc arcuisset tamdiu, donec Holsati per angustam semitam cum præda evaderent.

Albertus ex lapsu moritur.

Albertus autem Comes properans adacto calcaribus equo, agmen suum indignabundus coëgit, atque cum equo lapsus ita est conquassatus, ut brevi finem faceret vivendi, sepultus Itzehoæ vespere S. Michaelis. *Chron. Thracig.*

An. 1404. Gerhardus D. Sl. totam obtinet Holsatiam; a quo pacem petunt Dithmarsi verum vani.

Anno 1404. Gerhardus Dux Slesvici post obitum fratris Alberti prolem non relinquentis Comes factus totius Holsatiæ interpellatus est sæpius per Hamburgenses & Lubecenses de pace Dithmarsis firmanda, quam ille nisi subditi & tributarii esse velint simpliciter negavit. Isti autem mortem præ servitute eligentes magnam argenti vim una via Duci se daturos promittunt, qui magna spe Dithmarsiæ potiundæ concepta annum postulavit atque privilegium produxit obsignatum proavis suis a. 1283. quo Dithmarsi sancte se obstrinxerunt opem laturos in perpetua tempora Comiti Gerhardo & posteris suis contra omnes ipsum invadentes. Id vero cum non sinceræ fidei judicaretur, promisere tamen amore pacis ultra summam pecuniarum exponendam, se aliquot expeditis militibus auxilium Comitibus contra hostes hac conditione laturos, ut in periculis suis Holsati idem beneficium rependerent. Dithmarsi interea oppugnarunt frustra præsidium Deelbrug amisso Capitaneo Raleff Bouken filio, cujus caput Holsati palo affixerunt, & depulsis hostibus circumquaque pagos incendio perdiderunt. *Sax. lib.* 10. *c.* 21.

Holsatorum in Ditmarsia ingens clades.

A. e. Dux Gerhardus confidens se armis coacturum Dithmarsos, ut imperata facerent, exercitu firmo terram ingressus est die Oswaldi, quæ est 5. Augusti per viam Suderhamme (quæ munitio est in plano ante paludes triplicibus fossis cincta arboribus ac dumetis densis consita, per quam arcta via lapidea utrinque profundis fossis clausa strata est); signum sagittariorum Henricus ab Alefeld, primarium vero Nicolaus frater gerebat. Dux cum cohorte constitit ad signa in faucibus ingressus Hammæ; sagittarii autem longius circumvagantes de parochiis Lunden & Weddingstede prædam coëgerunt, nec satis mature ad regressum properabant, quod ægre ferens Nicolaus fratrem admonuit de tempestivo egressu, qui animosior haberi cupiens molendinum prius evertere maluit, dum Dithmarsi interim congregati exitum viarum, in quem Dux respexit, circumvallavere, prodeuntes turmatim ex rubetis & fossis, quibus se abdiderant. Præmissi rustici cum parte prædæ salvi in Hanrow pervenere, appropinquantes tandem cohortes ad exitum præmiserunt pueros Dominorum suorum clipeos & hastas præferentes, quos primum ex insidiis aggressi hostes clamorem cum ejulatu excitarunt. Dux arbitratus rixari illos nullam apprehendens inermi capite ad compescendos tumultuantes advolat, qui mox a XII. saltim Dithmarsis oppressus & discisso capite exanimatus est.

Gerhardus occumbit.

Quod videntes armigeri omnes per viam aufugerunt; reliquus exercitus conterritus insequitur, in quemque deinde sævitur, atque ex insidiis concursu facto totum agmen circumvallatur, idque partim cæditur, partim in angustiis viarum conculcatur, semivivi quoque enecantur & in cadavera crudeliter sævitur. Vix principem cum paucis sepulturæ permiserunt; ceteros canibus, lupis & vulturibus devorandos exposuerunt. Occubuerunt cum Duce milites aurati

rati XII., militares nobiles utriusque regionis treceuti duo sequenti die sub cadaveribus inventi, Wolff Pogwisch & Rantzow capti sunt, qui pro redemtione sui demolitionem novi præsidii in Deelbrugge impetrarunt. Signa militaria duo capta, alterum in Meldorff, alterum in Oldenwurden in templis affixerunt. Ferunt in auro, argento, margaritis, equis & armis magnum thesaurum inventum fuisse. Hæc est secunda Holsatorum clades in Dithmarsia, prima facta est 1322. sub Gerhardo Magno hujus avo, qui tunc quidem superfuit, sed majores copias amisit. *Sax. lib.* 10. *cap.* 22.

An. 1405. pax cum Ditmarsis firmata. Anno 1405. vidua Ducis Gerhardi Catharina cum tota Holsatia luxit principem suum, & quamvis mœstissima, effecit tamen post honestam Domini sui sepulturam Itzehoæ factam firmari cum Dithmarsis inducias, veruſque fœdus de vectigalibus & causis utriusque regionis non violentia, sed jure per arbitros decidendis renovari & denuo obsignari, addita hac appendice, ut, cui recedendum a fœdere utile videretur, sex ante septimanis renunciet parti alteri. *Gerhardi D. posteri.* Trium filiorum, quos Dux Gerhardus reliquit, major Henricus septimum agebat annum, Adolphus tertium, Gerhardus in utero erat posthumus patri. Filiarum alteram regina Margaretha in Sueciæ monesterium Watstein intrusit: altera Ingeburga (alii Hedwigam vocant) elocata est Balthasaro principi Wandaliæ, quo brevi post defuncto nupsit Theodorico de Aldenburch Comiti, cui peperit Christianum regem trium regnorum, Mauricium & Gerhardum. Dux vero Gerhardus testamento prius facto jusserat tutores filiorum esse Ericum Krummendick, Sigfridum Seefteden, & Laurentium Hesten milites, qui tunc administrationem Ducatus Sleswici & Holsatiæ susceperunt. A. e. Lubecæ pestis absumsit a festo corporis Christi usque ad Martini octingentos homines exceptis pueris. *Chr. MS.* *Henricus Comes tutorio nomine Holsatiam occupat.* A. e. Comes Henricus electus Osnabrugensis Episcopus, audito Gerhardi fratris sui casu, venia impetrata a capitulo venit in Holsatiam tutorio illam pronepotibus nomine administraturus; (Hunc primum se principem Stormariæ scripsisse litteræ ejus exstantes docent;) tutores vero commoti administrationem illi non permiserunt. Ille vero se origine sua Comitem esse Holsatiæ, ideoque successionis jure aliquam partem sibi in patria deberi contendens admittitur ab Holsatis in arces Segebergam & Rensburgum, quas mox cum aliis quibusdam occupavit, reluctante ipsi vidua Ducis in Gottorp residente, quæ bellum minata per tutores eductum exercitum Comiti obviam misit, quorum unum Comes superans in Bramstede reliquos coëgit Holsatiam relinquere & in Ducatu cum vidua permanere, qui tumultuarie res administrantes, salvoque conducto consules Flensburgenses vocatos captivarunt. Quam perfidiam ægre ferentes plurimi nobiles, imprimis potens ille Nicolaus Lembekè, dominus in Dorningk, hostilia denunciavit Erico Krummendyk facinoris hujus in consules auctori præcipuo. *Chron. Holsat.*

An. 1406. eclipsis solis. Anno 1406. eclipsis solis horrenda visa est die S. Viti hora sexta matutina, quo anno turris Lunæburgensis ad D. Johannem combusta est. *Chr. MS. Thracig.* *Margaretha Holsatiam ambiens.* A. e. Margaretha trium regnorum potens regina, cum audisset post mortem Gerhardi Ducis dissensionem esse inter tutores provinciarum, ducta est pœnitentia de permisso Ducatu Sleswicensi Comitibus Holsatiæ in hæreditatem, habitoque cum proceribus regni consilio, decrevit accipiendam esse optimam occasionem sibi datam sine molestia Ducatus recuperandi, deinde Holsatiam cum civitatibus maritimis æquo florentioribus opprimendi. Proinde astute ad se vocavit viduam Ducissam cum tutoribus & primoribus in nobilitate, atque tandem muneribus ac largis promissis impetravit admitti in societatem tutelæ juniorum principum. Cum porro nosset Ducissam ære indigere, accepit a vidua arcem Lütke Tundern in pignus mutuati argenti, quod exactione statim instituta a subjectis Phrysonibus recepit. Aliam deinde arcem Grodebuy proprio arbitrio demoliri fecit, subjectaque prædia Canonicis Sleswicensibus dedit, qui pro sua & majorum suorum ac totius posteritatis memoria quotidie ante meridiem missas celebrarunt. *Sax. lib.* 10. *c.* 23.

An. 1407. Henricus Gerh. fil. in Dania educatur. Anno 1407. regina Margaretha seniorem Gerhardi filium Henricum, tribus in familiam adhibitis ministris educandum misit in regnum, obsidem habitura, si quid ab Holsatis attentaretur. Supererat ex Nicolao Comite filia Elizabetha, quæ arcem Apenrade sibi permissam tenebat, hanc regina despondit Erico Duci Saxoniæ & dote ex suis numerata arcem sibi vindicavit. *Adolphus apud Burggrav. Norib., recusans ornamentum ipsi a regina datum ominose.* Adolphum, quia tener admodum annis erat & generosus puer, dilexit vehementer patruus suus Henricus Comes, eumque ad Burggravium Norinbergensem ablegavit educandum. Margaretha autem regina donaverat Adolpho ornamentum quoddam pileolo suo adfixum, ob quod ille pileum aversatus gestare deinceps noluit. Affigi id denuo curavit illa super manicam tunicæ suæ, unde ipse manu sua idem avulsit, tandem dorso alligatum puer dorsum parieti allidens avellere tentavit, quod regina conspiciens dixit: Hic puer, quando adoleverit, acerrimus regnorum nostrorum hostis est futurus. *Chron. Holsat.* *rusticus dives.* A. e. dives quidam rusticus in Nikelswald fertur habuisse duodecim tonnas pecuniarum. *Chr. MS.*

An. 1408. Lubecenses cum senatu dissidium. Anno 1408. Lubecensis civitas senatum suum per tumultum urbe expulit ob adauctas consuetas collectas ad exsolvendum æs alienum in excipiendo Carolo Cæsare contractum, cujus maxima pars cum proxima sua cognatione a vicinis urbibus Hamburgo & Lunæburgo hospitaliter excepta est: reliqua vix quarta pars domibus suis inclusa mansit, numquam in publico vel prætorio visa. Plebs vocato Episcopo monstrans subsellia senatus ex contemtu urbis ac civium sua sponte a consulibus vacuefacta, ipso renitente & frustra dissua-

dissuadente novum consulatum per protestationem elegit, partim de mercatoribus partim de mechanicis, singulisque annis consulatum renovavit usque in octennium. *VVandal. lib.* 10. *c.* 12.

An. 1409. quorum exemplo Wismarienses, Rostoch. & Hamburg. senatui adjungunt LX. viros. Lubecenses præterea addunt sibi XII. Molna capta.

Anno 1409. Wismarienses, Rostochiani & Hamburgenses incitati malo hoc exemplo elegerunt LX. viros, ut capiendis consiliis & regendis rebus senatui adessent, quos Lubecenses vicissim imitati novo suo consulatui jam sordescenti LX. itidem viros adjecerunt; super hos vero universos crearunt viros XII. quos plenipotentes ideo vocarunt, quod deliberata in senatu & a LX. viris adprobata his vel rejicere vel confirmare licuit. *VVand. lib.* 10. *c.* 15. A. e. Ericus Dux Saxoniæ vicit Molnam oppidum. *Chr. MS.*

An. 1410. Danneberg. pugna. Novus Lubecensium senatus removetur.

Anno 1410. commissa est memorabilis pugna in Dannenberg vesperi omnium apostolorum. *Chr. MS.* A. e. Jordanus Pleskow exproconsul Lubecensis exul egit causam expulsorum collegarum Heidelbergæ apud Rupertum Cæsarem, qui citatis adversariis commendavit judicium Gunthero Comiti de Schwarzburg, a quo novus consulatus nihil justitiæ consentaneum contra exules producens sententia publica condemnatus est. *Chr. MS. Thracig.*

An. 1411. Ericus D. Pomeran. successor regni Dan. constitutus Holsatiam affectat.

Anno 1411. regina Margaretha jam senescens adoptavit in filium & trium regnorum aquilonarium successorem Ericum Pomeraniæ ducem ex sorore nepotem, cujus prima cura fuit Sleswicensem Ducatum Holsatis Comitibus eripere, & quod Margaretha jam cœperat felicius absolvere. Vocatum mox Comitem Henricum suorum nepotum tutorem Coldingam callido consilio postulavit de restitutione damnorum sexennio proximo Danis illatorum ab Holsatis, qui de Danorum violentia vicissim multa questus jus æquum appellavit. Citatus proinde in Fioniam paullo post regem in Hansepagel accessit, ibique coram regio tribunali gravissimis querelis impetitus, interventu quorundam ex regio concilio persuasus est fidem dare de persolvendis 11000. aureis, atque interim in pignus tradere oppidum Flensburgum cum nova area a Comite Nicolao fundata, quam cum Comes dissuadentibus frustra quibusdam amicis regiæ fidei traderet, rex ingenti mox fossa cingi murumque magis firmari curavit. Comes vero cum aliis tutoribus nepotum pactam pecuniarum summam intra anni metam offerens restitutionem oppidi aliquoties frustra postulavit, rege varias belli causas perfide comminiscente. *Saxon. lib.* 10. *cap.* 26.

Flensburgum impetratum munitumq; reddere renuit.

Margaretha Gottorpio inhiat frustrata.

A. e. Margaretha interim regina velut harum rerum ignara Sleswicam ad Ducissam viduam contendit, simulans se litem de Ducatu cum rege facile compositurum, si ad comprobandam amicitiæ firmitatem in arcem Gottorp admittatur. Vidua in angustiis constituta bellumque aversans permisit reginam ingredi arcem, quæ mox factæ a se cruci in muro turris osculum taciturna addidit, & postulatis clavibus cum Ducissa ad mensam considens, inter prandendum consiliarium suum equitem de Scharpenberch cum mandato in aurem dicto ablegavit, qui egressus & in fastigium forte respiciens turris videt speculatorem cum sociis potantem, atque territus existimavit conclusam inibi in præsidio magnam militum manum reversusque visa retulit reginæ suæ in aurem, quæ incandescens Ducissæ flens dixit; an hæc est data fides tua? referam tibi suo tempore gratias, atque mox abscessit in Daniam. Ducissa rerum ignara primum expavescens, postea reginæ animum intellexit, deque ultroneo ejus digressu mira exultatione gaudens cautius sibi deinceps prospexit; atque quantocyus filium Henricum ex Dania clanculum in Gottorp revocavit. *Sax. lib.* 10. *c.* 27.

An. 1412. Ericus R. Sunderburgum frustra oppugnat.

Anno 1412. tempestas ventorum inundationem causata est nocte S. Cæciliæ. *Chr. MS.* A. e. Ericus rex duce Abrahamo Brodersen nobili Sueco obsedit arcem Sunderborch in Alsia, quam cum ille crebris incursionibus expugnare nequiret, indignatus rex de stupro aliquot virginum accusatum decollavit, omnibusque bonis suis in Suecia spoliavit cum pudore obsidionem solvens. Paulo post Magnus Munke & N. Scharpenberch equites contracta forti militum manu ex Flensburgo & arce Suavestede, quam episcopus Slefwici Johannes perfide regi Erico tradiderat, Phrysonibus magnam prædam eripuerunt. *Chron. Holsf.*

Phrysones prædationis exagitati.

An. 1413. Adolphus Schowenb. Danos prælio fundit relatis opimis spoliis.

Anno 1413. Henricus senior Comes cum Ducissa & tutoribus considerans Margaretham cum rege Erico hostilem gerere animum, vocarunt in defensionem impuberum Ducum Comitem Adolphum de Schouwenborch cum aliis ex Westphalia militaribus & Lunæburgo 800. equites præter pedites, ut arces Ducatus ereptas recuperarent. Rex obviam his misit exercitum 11000. equitum, quem Johannes Slefwici Episcopus præterire videns, his verbis benedixit: Deus benedicat invictum regis exercitum, potentem subjicere sibi & Domino nostro omnem inter Albim & Rhenum provinciam. Appropinquantes vero cernens Ductores Danorum Magnum Munken, & N. de Scharpenborch Adolphus dux Holsatici agminis cordata voce suos ad præstandam fortitudinem & eximiam cum præda gloriam parandam cohortans, Danos circa villam Egebeke aggressus est, & Germanis fortissime Danos cædentibus Munke omnium ditissimus occisus est: Scarpenborch vero captus decem millia in sui redemtionem persolvit reliquis magno numero captis Holsatorum arces, turres & oppida repleta sunt, qui datis pro lytro 60000. marcis dimissionem redemerunt. Hac victoria animosiores Holsati redditi Flensburgum astutia Erici Krummendik noctu vigilum incuria oppidum a mari ingressi redegerunt in suam potestatem arce defensa a Danis. Cum autem rex classe navium oppugnationem oppidi pararet, Ducissa fratres suos Duces de Brunswico advocans exercitu 1400. equitum juncti Adolpho Erico regi ante Flensburgum occurrerunt, sed Margaretha insidiose de pace

Flensburgum occupat.

pace agente, Dani quoque interim tumultum excitarunt, qui ab Adolpho advigilante mox oppressi sunt. *Chr. Holsat.*

An. 1414. Flensburgum a Danis receptum probeque custoditum.

Anno 1414. cum rex Ericus arcem Flensburgensem contra datam fidem in sua potestate retineret Ducissa fratrem suum Henricum revocavit, qui minoribus, quam antea, copiis accelerans ad oppugnandam montis arcem ingressus est oppidum, sed fluxu dysenterico milites adfligente oppugnatio remissa est, qua occasione rex oppidum vi expugnans consules & primores, ut perfidos proditores gladio & rotis punitos necavit, arcem cum oppido majori diligentia communivit. *Sax. lib.* 10. *c.* 30.

An. 1415. Primores quidam Holsati ad R. Dan. deficiunt, præfecti hinc arcibus. Exercitus Danorum ab Holsatis afflictus. Ditmarsorum cum Eiderstadiensibus contentio ob quatuor istorum suspensos;

Anno 1415. cum Ericus occupata urbe & arce Flensburga Ducatum jam potenter recuperare visus esset, primores quidam Holsatiæ, incertum, quibus de causis, a Ducissa ad ipsum defecerunt; quibus rex arces Ducatus firmissimas commendans, regendas novas insuper in Angulia & circa fluvium Slyam exstruxit, exercitumque suum ante Sleswicum ad Jurgensborch adduxit, quem Holsati nocte ponte facto invadentes spolia ampla retulerunt. *Sax. lib.* 10, *c.* 31. A. e. Dithmarsi in hoc arduo Ducum bello pertæsi fœderis ante paucos annos cum Holsatis pacti ad vindicandum quatuor fures Dithmarsos suspensos turmatim invadunt superata Eidora Phrysiam aquilonarem prope Tonningam, quibus Eiderstadiani resistentes Dithmarsos multos prostraverunt, reliquos in Eidoram mergendos compulerunt. Perierunt Dithmarsorum quingenti, Eiderstadianorum centum quadraginta. Qua clade Dithmarsis patefacta Eidoram omnes ad Borchlande trajicientes Phrysones territos & fugientes adflixerunt, atque parochiis aliquot incensis & vastatis provinciam Everstorp & Utholm marcis 8000. mulctarunt, inque sua redierunt.

Eiderstadienses graviter afflicti.

Mulcta vero brevi nondum solutare versi proximo anno flammis latissime grassati sunt, donec pastores sacramento occurrentes causam his conditionibus componerent. Ut Phrysones pro quingentis Dithmarsis occisis 30000. marcas darent, & litigiosis causis duos Dithmarsos & unum Phrysonem arbitros & judices haberent, quibus articulis jam litteris & sigillis confirmatis Duces bello gravissimo occupati non consenserunt sed Dithmarsos litteris sæpius missis justitiæ admonuerunt, sed frustra. Damna Phrysonibus illata pensitata sunt ad ducenta marcarum millia. *Sax.* 34.

Otto Schinkel deficiens Holsatos vexat; mox terra pulsus.

A. e. Otto Schinkel Holsatus arcis Thylen præfectus in Ducum suorum cum Danis bello deficiens, multam equorum prædam ex Holsatia abegit & in Dithmarsia vendidit. Henricus vero Comes præsidium illud obsidens & expugnans solo æquavit, præfectumque in exilium pulsum Rostochii inter Carthusianos finire vitam coëgit. *Chron. Holsf. fol.* 122.

Henricus IV. dux Slesvici & Comes Holsatiorum

A. e. Henricus junior Dux humiliter a rege petiit Ducatum Slesvici sibi in feudum confirmari, quod cum ipsi denegaretur multi principes vicem orphanorum miserati auxilium illis tulere, inter quos Balthasar Wandalorum & Albertus Dux Megalopolenses fuere, quorum ope Holsati circa Sleswicum Danis sæpius confligentes novas arces sine præsidio relictas facile dejecerunt. Tunderen quoque præcipuam arcem reginæ jam dudum oppignoratam & Erico Krummedikio commendatam, cum ille forte abesset, sub præfecto suo Nicolao de Tynen nihil tale metuenti eripuerunt, magnaque iterum Danorum manu jussu regis iterum oppugnatam fortiter defendentes retinuerunt atque subditos illius Phrysones juramento sibi adstrinxerunt. *Chr. Holsf.* 117.

opera ditiones recuperat.

Slesvicum cum arce ab Erico R. expugnatum.

A. e. Ericus rex in classe sua navali se continens dictus est Fiber ab Holsatis, quod terræ se non crederet, mora sua sperans se Holsatos fatigaturum, qui fraude percepta militibus prædam permiserunt ad extrahendum bellum. Rex proinde exercitum suum incontinentem educens Sleswicum cum arce oppugnavit atque tandem oppidum, in quo Dux fuit Albertus Megapol. expulsus Sueciæ rex cum viris 100000. expugnavit, Ducemque pacem petentem his conditionibus dimisit, ut juramento firmaret se numquam tria aquilonis regna bello impediturum. Arcem autem Gottorp majori exercitus parte obsedit, reliqua Fimariam insulam ferro & flammis ubique grassans invasit, præsidiumque Glambelle Henrico Ratlowen commendatum superavit, capto præfecto subditisque juramento ad obedientiam obligatis. Quod cum Clerici quidam populo dissuaderent crudeliter sunt interfecti. Rex vero acceptis obsidibus pro 20000. marcis, Gottorpium rediit ad obsidionem. Cum autem Sleswici commoraretur Chilonienses in mari ad prædam excubantes cepere navem Danicam vehentem preciosas res regis, & senatus regni, in auro, argento & vestibus cum supellectile pontificali Lundensis Archiepiscopi, qui Sleswigæ officium metropolitani peragere constituerat. *Chron. Holsf.* 117.

An. 1416. Henricus sen. Hamburgensium acquirit auxilia.

Anno 1416. Henricus senior Comes Holsatiæ considerans secum grave fore Ducibus in hac obsidione Gottorpii fœdus Wandalicarum civitatum cum rege, & præsertim Hamburgensibus, qui jure suberant Comitibus Holsatiæ; contendit propere Hamburgum mutuatum pecunias ad gerendum bellum: sed admonitus a nobili Henrico Broktorp itineris Comite, ut auxilia potius populi, quam pecunias postularet, invectus curru ob adversam pedum valetudinem in urbem senatui & populo vocato propria voce statum præsentem juniorum Ducum exposuit, petiitque, ut, qua possent omni virtute, suis Dominis ferant suppetias in justissima causa laborantibus, atque animo secum reputarent, si principes a tanto rege forte vincerentur de urbis suæ actum esse libertate. Facilius ergo & tutius communi hosti in longinquo, quam in propinquo loco, ad urbis mœnia resisti posse. Senatus privilegia Cæsarea opposuit, quibus Hamburgensibus permissum, ne Ducibus Holsatiæ contra suos hostes militare cogantur; præ-

præterea a novo fœdere civitatum cum rege inito primi discedere noluerunt. Sexaginta vero viri & tota civium communio impetrarunt promitti a senatu principibus suis, quanta possent, auxilia usque in belli finem, ideoque litteras hostilia regi nunciantes Comiti tradiderunt; quibus acceptis nuncius quidam refert captam urbem Slesvigam & Albertum Ducem salvum esse cum Holsatis dimissum. Comes Rensburgum reversus mœstam ibi inventam matrem cum filio majore Henrico consolatur litteras Hamburgensium ostentans auxiliaque mox secutura promittens, totum sese Ducatum ex arce Gottorp recuperaturos esse persuadet: regem quoque, ubi litteras hostiles accepit, timor incessit, auctus sparso rumore, Dithmarsos cum Hamburgensibus appropinquare, solutaque ex consilio principum obsidione Ekerenforde exercitum suum deduxit, idque immunitum incendit, inde illi Slyam mox trajicientes multis submersis in Daniam reversi sunt. *Chron. Holsf.* 119. A. e. Margaretha trium regnorum regina annis deficiens concessit in fata spiritum efflans in navi ad oppidum Flensburgum, in tantis regnis non nacta vel unius pedis latitudinem, ubi quiete moreretur. Dux Henricus Brunswicensis orphanorum Ducum avunculus pro expeditionum suarum impensis 6000. marc. postulavit, pro qua summa traditas accepit arces, Gottorp, Plone, Haseldorp & Hanrow. Cum autem paulo post totam summam postularet, nec mox in tantis rerum angustiis impetraret, regi arcem Gottorp hac conditione obtulit, ut Ericus Dux Saxoniæ illam tamdiu teneret nomine regis, donec regi summa exposita penderetur. Sed dissuadente Erico Krummedick, quod brevi arx armis obtineri posset, frustrata res fuit. Ericus vero Dux insidiator Holsatiæ, Oldeslo oppidum in flammas redegit. Duces quoque Magnopolitani Johannes & Albertus ut causam belli prætenderent dotem 6000. marcarum ex relicta Adolphi Wagriæ consanguinea sua proposuerunt; sed Comes Henricus placabili responso omnes studuit continere. *Coron. Holsat.* 120. A. e. Henricus senior Comes & Dux Henricus Danorum imperium in Fimaria insula non ferentes, exercitum magno silentio per villam Grotenbroth ducentes insulam occuparunt, quem cum incolæ conspicerent suis viribus imparem, per pastorem oppid: Borch egerunt cum principibus, se, si arcis Domini fiant, facturos post, quod postularetur. Cingentibus ergo illis arcem arcta obsidione, dum intra octo hebdomadas nihil commeatus obsessis ex Dania advehebatur, Capitaneus arcis Ivo Bruseke commeatum ex Dania clam digressus advexit, ab Holsatis autem invehere in arcem prohibitus, arx fame tandem expugnata est. Incolæ proinde juramento se Comitibus obstringentes 6000. marcas in mulctam dederunt. *Chr. Holsf.* A. e. Tartari primo in Holsatiam venerunt. *Chr. MS.* A. e. Ericus rex ingenti cum exercitu Fimariam appulit, quem incolæ Holsatorum fiducia fortiter repulerunt, multis Danorum cæsis. Conversus

hinc Dani recedunt Ekerenforda incensa.

Margaretha extincta.

Henricus D. Br. belli impensas postulat.

Oldeslo exusta.

Henricus sen. item Henr. Dux Fimbriam a Danis vindicant.

Tartari in Holf. adveniunt.

Dani impetu in Fimbriam facto sæpius

itaque rex in Hilgenhaven 8. die post Petri & Pauli arcem & oppidum Oldenborch vastavit, pagosque maritimos igne absumsit, ac Fimariam iterum invadens repulsus est. Tertia autem vice oppugnans fortitudine Holsatorum & incolarum 1500. Dani occubuerunt, in quibus fuit Dux Bartensis ex Pomerania regis patruelis. Dani tandem animo ad victoriam vel mortem obfirmato pugnantes superioresque facti crudeliter in omnes utriusque sexus & status sævierunt, templa spoliata, domus exustæ, virgines & viduæ stupratæ atque jugulatæ, tanta immanitate, ut rex ipse, quoties ejus diei recordatus fuit, amare fleverit. Arx Glambeke expugnata firmiori præsidio firmata est. Danis in regnum reversis Holsati Glambeke obsederunt, sed expugnare non potuerunt. *Chr. Holsf.* 123.

repulsi tandem eam occupant, multaque crudelissime faciunt. Oldenburg. vastatum.

Anno 1418. Henricus Comes Holsatiæ magno consilio & labore Ducatum Sleswik & Holsatiam patruelibus defendens etiam ob podagricos dolores deficiens, quieti se tradidit atque monasterium Bordesholm Canonicorum regularium sæpius visitabat, ubi cum inter cantores putaret sese audire vocem angelicam præ gaudio exultans fratribus illis villam Lœp cum omni jure possidendam donavit; qualem vocem & S. Vicelinum fundatorem monasterii Nyemünster olim audivisse ferunt. Revocavit quoque Henricus a Norimbergensi Burggravio Friderico Adolphum patruelium medium, ante alios dilectum in patriam, & redeunti arces Segebergam & Rendesburgum reddidit, dum Henricus frater Ducatum administraret.

An. 1418. Henricus Com. Holf. quieti studens canob. Bordesh. ditat.

Adolphum VIII. revocat.

Anno 1419. Dux Henricus suppetias tulit Wilhelmo Lunæburgensi contra Bremensem ecclesiam, ut auxilia propinquorum suorum contra Danorum regem promereretur. *Sax. lib.* 9. *c.* 4. A. e. Lubecenses & Hamburgenses obsederunt arcem Bergerdorp in Saxonia cum equitibus octingentis & bis mille peditibus & vi tandem ceperunt. *Chr. Thracig.* A. e. Ericus rex instructa classe Alzen insulam statuit subjugare per Capitaneum Ivonem Bruseken Holsatorum summum hostem, quem, cum exercitum exponere vellet, nobilitas & populares insulæ repulerunt. Atque Ivo paulo post diem suum obiit, navesque tempestate disjectæ summo cum periculo in Daniam redierunt, quæ deprehensas ibi Hamburgensium naves bellicas duodecim ex spoliata ob ereptas sibi aliquot antea naves Jutia occidentali, domum cum spoliis redire contendentes hostiliter invaserunt. Sed acri prælio Dani superati, tres naves cum 120. captivis cesserunt Hamburgensibus, qui perforatis & demersis navibus captivos domum abduxerunt, & mulctatos dimiserunt. *Chr. Holsf.* A. e. Lubecenses ceperunt in mari piratas viginti duos fugientes in Hilgenhaven, eosque abductos Lubecam ibi decollarunt.

An. 1419. Henr. D. suppetias fert Wilhelmo Lunæb.

Bergedorp arx a Lubec. & Hamburg. capta.

Ericus rex ab insul. Alsen fubmovetur.

ab Hamburgens. impetu navali in eos facto superatur.

Anno 1420. rex Ericus desperans de recuperando armis Ducatu Sleswicensi litteris publicatis ad Papam, Cæsarem & vicinos principes atque civitates, accusavit Duces, quod

An. 1420. Erici R. de Ducatu Slesv. ad varios delatio quer-

vela bineq; impetratum fœdus.

quod Ducatum Slefwicenfem coronæ immediate fubjectum & parenti fuo Gerhardo perfonaliter non in legitimam hæredum fucceffionem in feudum conceffum violenta illi manu poffiderent idque æquo jure fe poffe demonftrare. Quibus litteris multos fibi conciliavit principes, & præfertim urbes Wandalicas, quæ Hamburgenfes Ducibus adhærentes fœdere excluferunt. *Chron. Holf.* & *Thracig.*

Lubecenfes efflagitant reftitutionem ducatus Slesv. a Comitt. Holf.

A. e. Lubecenfes nomine regis conventum egere cum Holfatis in templo Euthyniano, ubi proconful Jordanus Pleskow ad fenatum principum Holfatiæ verba faciens poftulavit, Comites Holfatiæ reftituere regi Danorum Ducatum Slefwici, quem regno vi ereptum injufte jam poffideant, vel de jure fuo coram Cæfare refpondere: feque interea cum Wandalicis urbibus juftiffimæ regis caufæ deeffe amplius haud poffe. Cui cum Schacko Ranzovius refponderet, fe certo noviffe, fuos principes Ducatum iftum poffidere optimo jure fucceffionis in feudum, quod legitime a parentibus acceptum & multis jam annis fit ufurpatum ideoque ad caufam coram Cæfare dicendam nullo jure cogi poffe; conventus diffolutus eft. *Chron. MS. Thracig.*

Ditmarfi tam a R. quam ducibus Holf. follicitati ad rem dijudicandam.

A. e. Ericus rex Dithmarforum primores quoque in fuam ire fententiam follicitavit, non tam variis & preciofis muneribus, quam declaratione judicii de caufa fua, qui confeftim Ducibus regis caufam æquam effe exponentes, auxilium fefe illi laturum fufceperunt. Duces vero fimili aftutia ufi, fubmiferunt ad Dithmarfos, (adhuc incorruptos a rege) virum prudentem, qui difputando jus feudi explicavit rudioribus, cumque litteris publicatis teftarentur, fe judicio vicinorum principum & Dithmarforum non diffidere caufam fuam fubjicere, in fide illos & amicitia retinuerunt. *Sax. lib.* 10. *c.* 27.

Ditmarfi interceffione Archiep. Bremenf. a tributo Cef. liberantur fubdole.

A. e. Sigismundus Cæfar a Dithmarfis ficut a vicinis provinciis Romano regno fubjectis tributum poftulavit, fed illi fupplicarunt Archiepifcopo Bremenfi Johanni Glamerftorp, promittentes Bremenfi ecclefiæ, a qua defecerant, omnem debitam obedientiam, & quæcunque epifcopi ex Dithmarfia olim acceperant, fefe fine ulla contradictione ipfi & fucceforibus quotannis penfuros, modo a Cæfare liberentur. Epifcopus petitioni illorum confentiens fcripfit Cæfari Dithmarfos fuos effe fubditos, qui annua tributa ecclefiæ fuæ pendant, feque in terra illa confiliarios habere & præfectos, atque hac interceffione illi a tributo cæfareo liberati, *deinceps nihil eorum quæ Epifcopo promiferant præftiterunt.*

Ao 1421. *Rensburg. templum corroboratum. Henricus Com. Holfatiam relinquens fufcipit epifcopatum Osnabrug.*

Anno 1421. Rensburgenfis templi columnæ & fundamenta quadratis lapidibus emendata funt. A. e. Henricus Comes Holfatiæ & princeps Stormariæ electus Ofnabrugenfis Epifcopus, qui jam dudum omiffa ecclefia nepotibus prudentisfimo fuo confilio præfuerat, podagra vitam finiit, tumulatus Itzehoæ, relinquens Ducatus filiis cæfi Gerhardi. *Chron. Thracig.* A. e. bellum hoc grave & diuturnum Papæ etiam Romano innotuit, cujus mandato Epifcopus Lubecenfis Johannes Schelen fufcepit pacificationem inter regem & principes Holfatiæ, nam profectus ad regem impetravit confenfum ejus in tractatus, & inducias ab utraq; parte confignatas, vocatisque multis utrinque principibus caufæ mediatoribus nihil tamen falutare eft effectum, cum fuæ partis commoda promovere unusquisque contenderet. *Chr. Holf. p.* 126.

diffidia Regis cum Comitibus componere Papa per Epifc. Lubec. fruftra annititur.

Ao. 1422. *Henr. D. Sl. & Adolph. fr. auxiliantur Wilhelmo Luneb. contra epifc. Hildef.*

Anno 1422. Henricus Dux Slefwici & Adolphus frater militarunt Wilhelmo Lunæburgenfi contra Johannem Epifcopum Hildesheimenfem, quo in bello Erici Saxoniæ filius Canonicus cæfus eft, & arx Grœne expugnata. *Chron. MS.*

Dani ab arce Tundera min. fugati.

A. e. Dani inftigante Erico Krummendick hoftiliter oppugnarunt arcem Tundern minorem, cumque Holfati præfidiarii tacite fimularent, fe harum rerum infcios admotis ipfis fcalis mœnia circumquaque confcenderunt; hi vero tantam opportunitatem nacti appenfas vallo trabes folventes dejecerunt in afcendentes, & reliquos fagittis & tormentis abegerunt, cæfo Timone Ronnow cum quadringentis viris præter vulneratos.

Henr. D. Danis eripit Konigsborch, Stubbe & Frefenborg.

Dux Henricus exercitum duxit octingentorum equitum & 30000. peditum, qua obfedit arcem Konichsborch in Suanzia nuper a rege ad Slefemund extructam, inde movens Haderslebiam 3000. marcas a civibus in mulctam extorfit, poftea vicit & folo æquavit Stubbe & Frefingborch.

urbs Dockum una cum raptoribus ibi morantibus capta.

A. e. Lubecenfes cum Hamburgenfibus obfederunt tandem & expugnarunt urbem Dockum plenam raptoribus publicis, eripueruntque Erico Lowenburgenfi nobiles 30. prædatores. *Chron. Thracig.*

Dordracum Belg. & vicina inundatione fubverfa.

A. e. mare inundans tempeftatibus fubvertit magna parte Dordracum urbem Hollandiæ cum parochiis fedecim, quarum laceræ reliquiæ cernuntur mari per vices decurrente. *Sax. lib.* 11. *c.* 8.

Ao. 1423. *Rempoldus Silef. Dux mittitur ad componendam litem inter R. & Duc. Flensburgum ab Henr. D. occupatum.*

Anno 1423. rex Ericus derivavit caufam ad Sigismundum Cæfarem, qui ad componendum hoc diffidium mifit ducem Silefiæ Rempoldum oratorem, quem cum Epifcopo Lubecenfi profectus ufque Flensburgum poftero die infecutus eft Dux Henricus Slefwici cum exercitu adducens in comitatu Ducem Wilhelmum Brunfwicenfem & Adolphum Schawenburgenfem, portisque occupatis & dejectis claffico civitatem intravit. Rempoldus vero inarmatus expofuit adventus fui caufam effe pacificam inter illum & regem compofitionem, qua manfueta oratione permovit Ducem in fua redire & eventum rei expectare. Regis animum deinde quoque emollivit, & ad favorem Ducum inclinavit, optimasque pacis conditiones proponens, rem perfeciffet, nifi in media actione correptus pefte obiiffet fepultus honorifice in Hadersleben.

res ad Cef. defertur incaffum.

Interim Duces ab aliis perfuadentur caufam fuam committere judicio Cæfaris & Electorum, in quibus plurimum confidebant, confenfu utriusque partis definito loco & die, quo coram Cæfare finalem fuæ controverfiæ fententiam fint audituri. Dux Henricus major natu non detrectavit viam longinquam & periculofam conficere in Bohemiam,

hemiam, ubi cum nullum ad agendam causam neque judicem neque actorem reperiret, de fide & diligentia sua protestatus domum reversus est. *Chr. MS.* A. e. gelu tam intensum fuit, ut equites e Gedano Prussiæ in Lubecam & e Magnopoli in Daniam transire per glaciem potuerint. *Chr. MS.* A. e. Sigismundus Cæsar Doctorem misit in Holsatiam ad investiganda documenta hujus controversiæ, qui præfinivit Ducibus locum Flensburgi, ubi suas darent legendas litteras, illi in hostili loco negabant, in Sleswico vero libenter daturos: contumaciam ergo Ducibus imputans accepta a rege attestatione ad imperatorem redibat.

gelu magnum.

legatus a Cæs. missus ad pacandas lites.

Anno 1424. rex Ericus in autumno profectus est in patriam suam, ubi cum aliquamdiu commoratus esset, & aulicos complures in Daniam dimisisset cum quadraginta equitibus abiit ad Cæsarem Budæ in Hungaria agentem, quo & Duces Sleswici citavit comparere. Illi vero convocato in Bornhovede concilio deliberavere, an personaliter ipsis vel per legatos Commissarios causa hæc sit tractanda. Episcopus Lubecensis Cæsari notissimus in corona concilii testabatur, sese ex Cæsare audivisse, non futurum illum præcipitem ad exhæredandos juvenes principes, compositioni causæ potius studendum esse. Qua oratione Duces moti legationem mittendam decreverunt. Consiliarius autem quidam vir sensatus prodiens diversum suasit, has ob causas gravissimas. Quod Henricus Comes nuper in Bohemiam citatus frustratus sit compromisso, item quod nec judex, qui sit Erici regis consobrinus, nec locus extra imperii limites definitus, sit æquo judicio competens, certisque privilegiis apud Comitem Schwartzburg asservatis, Germanis principibus exemtus. Consultius ergo esse ab illa citatione ad summum Pontificem provocare. Sed posthabito hoc consilio & re communicata cum episcopo & Nicolao Zachowen Lubecensi Canonico Henricus Dux cum his Comitibus iterum contendit ad Cæsarem, sperans ipsum opera Electorum causam suam legitime judicaturum. *Sax. lib.* 10. *c.* 28. A. e. Henricus Dux, cum pervenisset Budam in curiam, Cæsar assumtis, qui aderant, Principibus nonnullis & Baronibus instructus ad causam documentis, quæ nuper ex Dania legatus attulerat, sententiam sine præsentia & consensu Electorum promulgavit. Henricum Adolphum & Gerhardum Holsatiæ Comites Ducatum Slesvici injuste possidere, eosque ad restitutionem condemnari perpetuo silentio injuncto. Lata hac sententia Sigismundus compositioni se interponens exhibuit regis nomine danda Ducibus in vim concordiæ trecenta millia florenorum & Lalandiam insuper ad Ducatus possessionem. Henricus vero Dux hæc aversatus ad summi Pontificis Martini V. audientiam appellavit, missoque in eam causam procuratore ad urbem Nicolao de Schachow obtinuit causam hanc committi Theodorico Coloniensi Archiepiscopo de integro tractandam. Cæsar vero indignatus Pontifici, quod causas coram se per sententiam terminatas attrectare tentaret, multa fecit, ut Papa commissionem revocaret: Sed ubi causa juris prosequendi substitit, cetera militari manu sunt expedita.

Ao. 1424. Causa coram Cæsare tractanda Budæ.

Regi restituendus decernitur ducatus cum indignatione Holſ. comitum frustra ad Papam appellantium.

Anno 1425. rex Ericus imperrata pro se Cæsaris sententia profectus est in terram sanctam, atque per proditorem viva ejus imagine Turcis præmissa, in itinere captus non sine ingenti mulcta est dimissus. Cumque domum reversus esset, omnibus viribus ex tribus regnis contractis contendit sententiam Cæsaris contra Duces exsequi & Ducatum Sleswicensem recuperare. Duces vero Sleswicum oppidum sui juris factum communierunt fossatis vallis & propugnaculis, timentesque vim belli in Gottorp vertendam, arcem præsidio firmarunt.

Ao. 1425. Hinc Ericus R. in terram S. profectus capitur & magno aere libertatem redimit.

redux attentat Ducatum Slesv.

Anno 1426. Ericus rex fortissimo exercitu obsedit oppidum Sleswick & arcem Gottorp facta per montem Hesterberch lata & profunda fossa usque in Slyam, ut obsessis magis noceret. Duces acceptis sexcentis sclopetariis Hamburgensium accelerant cum suis militibus, & portum Slesemunde obturant, quem Dani violenta manu iterum aperuerunt, sæpius cum Holsatis per velitationes, numquam vero aperto Marte confligentes. Dux interim Henricus, dum Gottorp obsidetur, Lubecensem senatum sollicitavit de auxiliis sibi præstandis contra regem, in mentem revocans beneficia vetera ab Holsatis in urbem collata. Lubecenses cum proximo anno obiisset Jordanus Pleskow consul, considerantes Holsatorum præclara erga se merita, consiliaque cum Wandalicis urbibus communicantes, detestati sunt regis callidam in Comites versutiam & in suos mercatores iniquitatem, relictoque ipso Ducibus se junxerunt, habito tamen prius conventu Rostochii & legatione nova pro pace ad regem missa, qua repudiata & omnibus regiis nervis ad bellum intentis civitates fœdere cum Comitibus icto bellum regi indixerunt. Qua defectione cognita, rex motus obsidionem urbis & arcis solvit exercitumque Flensburgum abduxit relicto Holsatis omni bellico apparatu in præsidio obsidionis suæ. Gerhardus vero Dux & civitates classem navium bellicarum expedierunt, ut Danis ingressum in regnum prohiberent, sed frustrati secundo vento, & hieme appropinquante dissoluta est expeditio ista. *Chron. Holſ.* 130. A. e. Holsati numero viginti die Simonis & Judæ intempesta nocte Fimariam insulam intrantes præsidium Glambeke classico magno excitato oppugnabant, clamantes adesse civitatum auxilia, simulque sagittis & sclopetis tonantes. Obsessi certiores ante facti de solutione obsidionis Gottorpii, deque classe Wandalicarum civitatum in mari, credebant verum esse rumorem, atque de auxiliis præsertim Danorum in hieme desperantes & tantæ oppugnantium vi impares sese reputantes Holsatis sponte arcem tradiderunt & discesserunt, cumque illusos se cernerent sero pœnituerunt. Eadem hieme Dux Henricus firmam arcem Wiltspange nuper ad hostem Flens-

Ao. 1426. Slesvicum Gottorpiumque a R. obsessum.

Lubecenses cum Comitibus missi liberata.

expeditio navalis civit. Vandal. adv. Dan. R. irrita.

Holsati occupant Fimariam.

Wiltspange arcem oc-

pugnatam diruunt. Flensburgo arcendum in via ædificatam obsedit, & multo sanguine expugnatam solo æquavit, repertosque in illa viros sexaginta cum equis & spoliis abstulit. *Chr. Holst.* 131.

An. 1427. civitates spoliant insulas Danorum. Anno 1427. civitates primo vere instructa classe bellica adjunctoque sibi Gerhardo Comite spoliarunt Danorum insulas, & spolia ampla retulerunt, patefacta quoque ipsis voluntate Ducis Henrici de oppugnando Flensburgo naves suas sub montem oppidi appulerunt. *Flensburgi earum ope obsessio.* Dux porro Henricus valido exercitu obsidionem maturavit, aggere per Phrysones in propugnaculum facto, oppugnatione vero propter adducenda tormenta in Festum Ascensionis destinata. Militibus vero vespere Ascensionis globos ignitos in hostium castra projicientibus clamor incertus exoritur Hamburgensium milites jam esse in hostilibus septis; quo audito Dux loricam suam vix constringens, & me, inquit, adesse convenit pro me laborantibus. Cum vero quieta omnia inveniret arrepta scala (ex inconsiderantia & juvenili ardore omnes prævenire cupiens) ascendit sepem fossæ ab hostibus prætensam, speculaturus quid ab illis agatur, *in qua perit Henricus Dux.* quem dum nobilis Henricus ab Alefeld increparet, quod temerarium & omnibus periculosum facinus tentaret, quidam hostium excubantium audiens principem esse, qui scalæ incumberet, lancea sepem penetrans Ducem sub lorica lethaliter vulneravit, impositusque mox scalæ ut in tentorium deportaretur, impatientia vulneris se vertere volens, decidit duplicato dolore in terram, & paulo post spiritum efflavit, vix trigesimum attingens annum. *ejus laus.* Princeps fuit præditus præclaris virtutibus, fide, constantia, sobrietate, justitia, beneficentia, verecundia & imprimis castitate. Sepultus in Itzehoë. *sponsa exercitusque lugentes.* Sponsam habebat ex familia Ducum Brunswicensium, quæ cognita ipsius morte, suam Deo virginitatem consecravit, nullum maritum præ amoris integritate cognitura. Luxit quoque Ducem suum profusis lacrymis omnis exercitus, qui mox dilapsus est, *hinc obsessio ista irrita.* Lubecensibus auxilia Wandalicarum civitatum ad defectionem incitantibus, quamvis Dux Adolphus mœstissimus belli omnem molem in se recepturum esse protestatus vehementer, ut manerent, rogaret. *Sax. lib.* 10. *c.* 40. *Consul Hamb. ob negligentiam cædis Henr. D. causam capite plexus.* A. e. Hamburgensium Capitaneus Johann Kletzingk consul domum reversus incarceratus est, quod negligentia ejus Ducis interitus causatus esset, & postea in conversione Pauli decollatus est. *Hamburgensium & Lubecensium expeditio adv. Danos infausta.* A. e. Lubecenses & Hamburgenses naves bellicas aliquot militibus circa Magdalenæ instruxerunt ad deducendos & tutandos mercatores suos contra Danos, hac dimissos cum instructione, ut se in Aquilonari maris parte (*Nort-Sunde* vocant) tamdiu continerent, donec mercatores appropinquarent. Rex vero classem suam quoque in mare adducit, ut fortunæ suæ maritimæ experimentum faceret. Cum autem gubernatores urbicarum navium viderent regias adproximare, quid facto opus foret, consulunt armisque suis confisi pugnare cum Danis eligunt instructionis suæ obliti. Lubecenses primo hostem aggressi difficili & ancipiti diu pugna in fugam vertuntur. Hamburgenses vero ab illis separati circumventique vincuntur, & Hafniam pertrahuntur. Tribus horis vix elapsis veniunt mercatores, quos expectasse oportuerat: hos magno prælio aggressi Dani, usque in multam noctem durante, amittunt quidem mille suorum, sed victores facti triginta naves preciosis rebus repletas ceperunt; unde rex non mediocri affectus est lætitia. Lubecenses Capitaneum suum Tydemann Stein senatorem accusatum morti damnarunt. Cum vero judicium senatus appellaret quadriennio captivus domi suæ inclusus mansit. Hamburgenses autem suos captivos permiserunt se redimere 10000. florenis a Danis inter quos fuerunt duo consules. *Hojer & Voss.* A. e. rex Ericus studens *Ericus R. literis conciliat civitates maritimas, ut secum faciant.* civitates maritimas a Ducibus avellere scripsit ad societates & communitates urbium, senatum illarum contra vetera privilegia egisse & contra unionem ac confœderationem nuper secum factam, petiitque, ut ad servanda pacta magistratus suos cohortarentur, se deinceps clementem esse experturos regem. His literis ubique sparsis in maritimis civitatibus seditio ingens exorta est. *hinc Rostoch. & Wismariens. seditio.* Rostochienses pulsis quatuor consulibus novos consules creaverunt, publicatis veterum domibus & bonis. Wismarienses in adventu Domini incarcerarunt proconsulem Johannem Bantzkow & Henricum de Haren, eosque crudeliter in foro decollarunt. Sed filius Bantzkovii innocentiam patris jure defendens statuam patri publice poni perfecit. *Chron. Slav.*

An. 1428. vilitas salis. Anno 1428. una salis lasta vendita est centum viginti marcis minoribus. E. a. Luneburga allatum est Dantiscum tantum salis, ut una lasta vendita fuerit viginti quatuor marcis. *Civitatum expeditio navalis duce Gerhardo inita.* A. e. civitates singulæ naves suas numero ducentas sexaginta continentes 12000. milites ad bellum armaverunt, quorum Capitaneus fuit Dux Gerhardus cum aliquot Holsatis & octingentis Vitalianis, qui proprio stipendio & lucro illi militabant. Classis hæc circa Wismariam congregata statuit oppugnare Hafniam regiam. Sed rex portum ante arcem navibus bene instructis ita custodivit, ut nullus hosti accessus pateret. Frustrata est ergo expeditio ista, cum ne portum quidem obstruere possent. *Wand.* *Adolphus D. ope Wilhelm. Luneb. populatur Juliam.* A. e. Wilhelmus Lunæburgensis militans stipendio Wandalicarum urbium cum 2000. equitibus sub Adolpho Duce, junctisque militibus Lubecensium, Hamburgensium & Lunæburgensium populatus est Jutiam, ac uno mense multa oppida & arces expugnans magnam prædam 3000. taurorum & vaccarum præter auri & argenti thesauros abduxit Gottorpium. *idem Wilh. consanguineum strenue ulcisci contra Ottonem D. Brunsv.* Cum autem Wilhelmo Lubecæ innotesceret, quod patruelis ejus Otto Dux Brunswici absentis ditionem invasisset, in patriam regressus, contractis undique copiis oppidum Pattenhusen expugnat & diruit, arcemque Hallerborch obsidione cingens late populatur, donec subditis & amicis deprecantibus (consiliariis & consulibus urbium utriusque ditionis causa ab utroque Duce com-

commissa) Ducatuum permutatio ad placandum Wilhelmum facta est, ut Wilhelmus Brunswicensem Otto Lunæburgensem acciperet. *Sax. lib.* 11. *c.* 17. A. e. Bartholomæus Voeth spoliavit Bergam Norwagiæ & incendit regiam Bursam, abducens Wismariam ducentas naves. *Chr. MS.*

Berga Norwag. spoliata.

An. 1429. Ericus R. impetu in Sundam infeliciter facto

Anno 1429. Philippa regina Erici Danorum misit naves minores 75. refertas mille quadringentis viris in mare ad urbem Sundam affligendam. Cives autem, quanta potuerunt celeritate, septem naves instruxerunt, quibus Danos difficili prælio aggressi tandem superavere, captis trecentis, reliquis partim cæsis partim submersis. Rex domum reversus uxorem gravidam male tractavit ob non impeditam infelicem hanc expeditionem, quæ proximo mox anno in vigilia trium regum obiit sepulta in Wattstein Sueciæ monasterio. Fuit autem Portugalliæ regis filia pro dote adferens unum aureum magno pondere & valore, multa millia pensantem. *Wand.* A. e. in Majo Lubecenses & Sundenses vicerunt Danos ante Sundam captis plurimis ex nobilitate.

male tractat conjugem.

An. 1430. Vitaliani intercipiunt Dan. Regis navim ditissimam.

Anno 1430. Vitaliani milites Holsatis addicti eripuerunt regi navem Kham dictam cum reditibus, quos ex Suecia quotannis excipere solitus erat, eumque thesaurum Rostochii & Wismariæ inter se diviserunt. *Chron. MS.* Civitates Wandalicæ pro pace in diuturno hoc bello regi supplicarunt, qui tandem post varias actiones aliquot articulos proposuit, quos Rostochiani & Sundenses receperunt, sociarum urbium fœdus relinquentes, reliquæ quatuor urbes & præsertim Hamburgenses pacificationis formulam non receperunt, ideo quod nullam principum suorum mentionem faceret, & nihilominus de pace cum rege egerunt, illamque æquis conditionibus impetrassent, nisi Ericus Krummendick eques homo inquietus hoc apud regem impedivisset. Dum vero de pace tractatus aguntur Dani Altzen insulam Holsatorum bonis repletam navibus advecti invadunt, quos Vitaliani & alii ex præsidiis Sunderborch ac Alborch stipendiarii fortiter represserunt, tempestas quoque simul exorta 10. naves conquassavit, reliquæ a Capitaneo ægre Hafniam reductæ fuerunt. *Chron. Holsf.*

Rostoch. & Sundens. cum ipso pacati a sociis deficiunt. reliqui non item.

Danorum impetus in ins. Alsen a Vitalianis fortiter repressus.

An. 1431. Ditmarsorum cum Hamburgensibus concertationes.

Anno 1431. Dithmarsi Hamburgensibus infesti, quod conarentur frugum ab Albi in alienas regiones devectionem, impugnaverunt turrim Nienwerk ab Hamburgensibus in ultimis Hadeleriæ finibus ad littus maris in communem navigantium salutem exstructam & sustentatam aliquot viris invicem occisis & vulneratis. Quam ob causam urbs ad tutandas naves suas de Anglia & Flandria redeuntes misit 600. per Albim satellites præfecto Martino Swartekop viro consulari. Dum autem moram in Albi faceret, milites ad salitas carnes nauseantes recentesque appetentes, prædam ex Dithmarsis hostibus auferre voluerunt. Præfectus vero nullam sibi deprædationem ullius terræ mandatam aut concessam respondens, tumultuantem contra se turbam coactus in littus exposuit, cum ipse in littore cum 200. remaneret, reliqui prædatum egressi domorum stulta incensione Dithmarsos congregari fecerunt, a quibus dum repellerentur, ad signa revertentes aquæ jam defluxerant: Superati itaque multitudine hostium pene omnes ceciderunt, paucis ad naves ulteriores relabentibus. Præfectus cæsus exenteratur, cujus stomachum hastæ cujusdam fœminæ infixum in victoriæ signum circumtulerunt. Paulo post Dithmarsi per amicos cum Hamburgensibus vicinis suis reconciliati sunt. *Sax. lib.* 11. *c.* 17. A. e. reconciliatione cum rege Erico frustrata Duces vim suam omnem & consilium ad recuperandum Flensburgum contulerunt, ductuque cujusdam expulsi civis sub concione sacra diei Palmarum in urbem introducti foroque a militibus occupato signa volitantia prætulerunt; unde major civium pars inermis coacta est Ducibus jurare, reliquis partim in arcem, partim in monasterium fugientibus; quorum hi paulo post Ducibus accessere, illi vero quotidie in arce sunt numero aucti. Duces per octingentos Phrysones latam fossam circa montem fecerunt, ne quis accedere vel recedere posset habitoque consilio de periculosa arcis natura munitæ oppugnatione auxilia a Lubecensibus & Hamburgensibus postulavere ad defendendam urbem occupatam, quibus impetratis obsessi commeatu brevi tempore deficientes, naves ex Dania quatuordecim impetrarunt, quamobrem urbes aliquot naves bellicas miserunt, qui commeatum importantes prohibuerunt. Passi igitur obsessi iterum extremam famem ab equis & canibus non abstinuerunt, desperantesque amplius de Danorum auxiliis permiserunt Ducibus arcem pacti liberum cum bonis suis discessum. Duces arcem firmantes & præsidium militum forte relinquentes novam domum destruxerunt, aliudque insuper fortalitium hostium Rudkanf inflammarunt circa nativitatis Mariæ. *Chron. Holsat.*

inter se pacantur.

Flensburgum a Ducibus recuperatum.

Anno 1432. Broderus Sueno præfectus classis regiæ observans Lubecenses ex Livonia redeuntes captus est ab illis cum ducentis viris, reliquis qui in navi sua erant submersis, & D. Erico Krummendik fugam cum suis ineunte. Quo anno Revalia urbs ex proprio igne incensa cum ecclesiis conflagravit. *Chron. Slav.* A. e. cum in hoc diuturno bello Danico mercatura civitatum varie impedita & collapsa externisque mercatoribus præsertim Hollandis via in regnis his negotiandi patefacta esset: civitates Wandalicæ in his belli induciis conventum indixere Suinburgi, ubi Prælati ac nobilitas Danica magno numero congregata Germanos torvo vultu aspexit, quod Principibus Holsatiæ in recuperando Flensburgo operam navarant. Tractatum quidem est de pace per mercatores, sed nihil effectum, nisi quod alius conventus in Werdingborch consensu partium indictus est, induciis interim sigillis utrinque confirmatis. Cum autem Dani nullatenus a prædationibus mercatorum in mari abstinerent, idque delatum ad regem valde displiceret, prædatio tamen nautica jam usita-

An. 1432. Broderus Sueno Dan. class. præf. cum suis captus.

Revalia conflagrat.

Civitatum Vandal. ob commerciorum detrimenta per Danos sibi allata conventus.

usitata prohiberi ubique non potuit, Danis nihilominus severe in urbibus Wandalicis negotiantibus. *Chron. Holsat. fol.* 136. A. e. Gerhardus Dux Slefwici frater Adolphi cum conjugem accepisset Annam de domo Marchionum Badensium, nuptiisque mox peractis in patria ejus prægnantem secum in Holsatiam duxisset gravi lapsu partum properavit septimo mense gemellos pariens. Infantes vero nihil imperfectum præferentes malevolis occasionem præbuerunt, quasi non ex Duce, sed ex alio, concepti essent. Re delata ad Adolphum convocatæ sunt ex vicinis urbibus & nobilitate præsentes fœminæ prudentes ad examen puerorum, quæ omnes Gerhardo patri infantes adjudicarunt. Physici quoque consulti testati sunt honeste fieri posse partum in septimo mense a primo die concubitus, cum lapsus præsertim accesserit. Sed his testimoniis pudicitiæ contemtis, Adolphus magna indignatione concepta fœminam gravans in patriam suam retrocedere coëgit. Abeuntem maritus, ut revocaret, secutus inque itinere deficiens mortuus est in Emmerick ad ripam Rheni. Parvuli postea separati sunt. Puella monasterio dicata diu postea extra patriam vixit, masculus vero in pueritia obiit, de cujus interitu ferunt inconsolabiliter postea luxisse Adolphum Ducem. *Sax. lib.* 11.

Gerhardi marita ob partum septimestrem injuria oblata, quam Gerhardus fugientem prosecutus obiit.

Anno 1433. Hamburgenses expugnarunt Embdam Frisiæ & diruerunt Sybeldesborch. *Chr. MS.* A. e. Adolphus Dux post mortem Gerhardi duxit Dorotheam sororem Comitum de Mansfelt, quæ sterilis propterea mansisse fertur, quod Adolphus fratri legitimam sobolem invidisset. *Chron. Thracig.*

An. 1433. Embda expugnata a Hamburgens. Adolphi matrimonium sine prole.

Anno 1434. Nobilitas Suecica, consilio habito præfectos regis Erici populum exactionibus & novis tributis vexantes regno expulit, Capitaneo electo quodam Engelberto, homine industrio, qui urbes & castra regis expugnavit, atque exactiones abrogavit. Rex missis litteris nobilitatem prius severe ad tranquillitatem cohortatus, ipse postea proficiscitur ad tumultus populi sedandos, sed a Suecis angustatus comitatu paucorum mutatisque vestibus coactus est in Daniam redire. *Chr. MS.*

An. 1434. Danici præfecti ob tributa aggravata Suecia pulsi.

Anno 1435. Ducis Adolphi & quatuor Wandalicarum urbium Lubecæ, Hamburgi, Lunæburgi & Wismariæ oratores definito die regem adeunt in Werdingborch causam transactionis renovantes. Daniæ proceres urgebant jus regium apud Cæsarem quæsitum, ut Dux cedat Ducatu: præterea ut rex pro arbitratu suo vectigalia vel tollat vel augeat. Cum autem multi dies inutiliter consumerentur, & legati frequentius se regem honorasse & tantum irrisos fuisse conquesti abire statuissent, simulque magis serio negotium hoc imposterum sese acturos palam protestati essent: Danorum proceres pertæsi vastationis insularum & bellorum assiduorum, tumultusque majores timentes, ne forte civitatibus Sueci confœderentur, persuaso rege Erico legatos ad hujusmodi compositionem causæ revocarunt. Juri, quod apud regem Romanorum quæsitum sit, non incumbendum, sed Ducatum Slesvicensem cum suis attinentibus Duci in feudum esse tradendum, nec umquam id bello attrectandum; deinde regem restiturum esse civitatibus damnum irrogatum; tertio mercatoribus permittenda vectigalia vetera in regno pendenda, regni quoque incolas ab urbibus nullis gravandas esse novitatibus, sed suis utrinque immunitatibus gaudendum esse. Hac pacifica transactione sigillis confirmata & voce præconis ubique divulgata cuncti exultaverunt, & legatos suos urbes honorifice exceperunt, cum bellum hoc gravissimum plus quam triginta annos durasset invidia gestum. A. e. Adolphus Dux Crempensibus renovavit & confirmavit sua privilegia. A. e. Dithmarsi Kruse Johann & Radeleff Castens invicem bellum gesserunt. *Chron. MS.*

An. 1435. Difficulter tandem componuntur controversiæ Adolphi D. cum R. opera 4. civitt. Vandal.

Crempensium privilegia confirm.

Anno 1436. tempestas circa omnium sanctorum sævissima, qualis antea non audita arbores dejecit, fluminaque inflans aggeres ubique disrupit, pereunte infinita hominum jumentorumque multitudine, quam secutum est gelu incompertum usque in Quadragesimam. *Wand. lib.* 11. A. e. Rendesburgi maxima campana formata est. *Chron. MS.*

An. 1436. Tempestas cum inundatione maxima.

Anno 1437. Wandalicis civitatibus per missos legatos renovata sunt in regno vetera indulta regiis litteris. *Chron. MS.* A. e. Dithmarsi domesticis malis vexati in duas se partes diviserunt, & Capitaneis sibi electis mutua damna prædis, incendiis, & cædibus sibi intulerunt. Hamburgenses parti illi, quæ crebriores passa erat injurias, immiserunt quingentos sagittarios, qui adversarios atrociter persecuta sæviendo tam amicos quam cognatos obvios stravit, donec Capitaneus ejus per insidias interceptus periret. Cum vero necdum a cæde prorsus conquiescerent, Consulares Lubecæ & Hamburgi missi, commissariis rem compacarunt, statuentes ex incolarum assensu ut homicidium deinceps centum marcis & proscriptione æterna mulctaretur, idque approbarunt, litteris populi sigillo confirmatis, atque hoc modo execrabilis motus iste conquiescere cœpit. *Wand. lib.* 11. *c.* 3. *Sax. lib.* 11. *c.* 27.

An. 1437. Vandalicarum civitt. privilegia in Dania confirmata. Ditmarsi inter se digladiantes pacati.

Anno 1438. pestis sævissima abstulit Lubecæ a festo Baptistæ & Martini 10000. homines. *Chr. MS.* A. e. Nicolaus Sachow natione Lubecensis Episcopus electus est, qui hospitali Oldenburgensi ante urbem, ubi olim Lubecensis Episcopus habitavit, donavit tredecim marcas annuorum redituum. *Chr. MS.*

An. 1438. pestis Lubec. Nicolai Episc. Lubec. liberalitas in hospitale Oldenburg.

Anno 1439. Ericus rex male confidens suis proceribus & a Suecis insuper expulsus, abire ex regno decrevit, thesaurisque suis in navem clam deportatis Dantiscum solvit, sed requisitus a senatu regni atque persuasus rediit Wardingburgum ibique hiberna peregit: metuens autem majorum bellorum tumultus in regno, secunda vice clanculum discessit in Pomeraniam, ubi quiete vitam suam finivit in arce Rugewold, cumque vidisset hostes suos Holsatiæ Comites ad regium culmen regni Danici evectos mortuus est a. Chr. 1459. A. e. Dani Erico se regno abdicanti successorem elegerunt Christophorum Ducem Bavariæ, Erici regis

An. 1439. Ericus regno pulsus decessit.

Christophorus Bav. rex Daniæ coronatus.

regis ex sorore nepotem tamquam proximum ipsius hæredem, qui circa festum Paschæ Lubecam cum decenti apparatu veniens a proceribus regni honorifice exceptus, & in regnum deductus solennibus ceremoniis atque populi tripudiis coronatus est. *Wand. lib.* 12. *c.* 10.

Ao. 1440. Adolphus ducatum Slesw. in feudum accipit a R. Dan. suaqz recuperat.

Anno 1440. Adolphus Dux Dominica Cantate Sleswicensem Ducatum in feudum accepit a rege Christophoro homagium præstans regi: restituta quoque sunt illi omnia usque ad limitem Ducatus Coldingam arcem regiam, quæ ad Ducatum olim pertinebant quæque longo tempore inquieta fuerant a diebus cæsi patris sui, cum primum Margaretha regina & postea adoptivus ejus filius Ericus rex multa inde per annos triginta abstulissent, de quibus bello concertaverant usque ad novissima tempora regis Erici, qui regnum relinquere volens nondum Adolpho juxta transactionis pacta ablata tradiderat. Christophorus vero, ut fidum haberet principem vicinum & vasallum, mandavit omnia usque ad pontem Coldingæ ipsi in quietam possessionem restituenda esse. *Sax. lib.* 11. *c.* 31.

Ao. 1441. Luneburgum munitur metu Bohemorum.

Anno 1441. Lunæburgum timore Bohemorum sæpius in Saxoniam excurrentium magno impendio cœpit communiri; salinæ proventibus non exiguum ad hoc opus adjumentum conferentibus. *VVand. lib.* 12.

Ao. 1442. Rusticorum Jutic. tumultus sedatur.

Anno 1442. Jutica plebs rustica per seditionem occidit & in frusta comminuit nobilem Ezehonem Brock, qui multos annos tyrannice illos oppresserat. Rex vero tumultum hunc ægerrime ferens contracta militum manu rusticos aggressus sexcentos interfecit, & reliquos ad obedientiam compulit. *Chr. Slav. f.* 36.

Prætorium novum Lubecæ struitur.

A. e. Lubecensis senatus prætorium novo ædificio in foro exstructo dilatavit, facto inferius amplo Hamburgensis cerevisiæ cellario. *Chr. MS.*

Ao. 1443. Christophori R. Dan. cum principibus conventus habitus Wilsnaci contra civit. irritus.

Anno 1443. nix copiosa fuit Dantisci die Philippi Jacobi. *Chr. MS.* A. e. Christophorus rex Danorum infestus urbibus Wandalicis conscripsit in Wilsnackum Prignitzæ Fridericum Marchionem, Henricum Megalopolitanum, Ottonem, Wilhelmum & Henricum Brunswicenses multosque alios principes ad confœderationem contra civitates, atque circa purificationis ad hunc conventum in habitu peregrini cum octoginta equitibus Lubecam facto itinere properavit, sed cum Adolphus Dux Slesvici venire recusaret dissolutus est conventus frustratumque regis propositum. *Chr. Slavon.*

Ao. 1444. Adolphus Frisios contra Dithmarsos vindicare frustra studet.

Anno 1444. Adolphus Dux cum solus Holsatiæ præesset recordatus veteris querimoniæ suorum Phrysonum in Dithmarsos, quod Phrysiam sæpius incursassent, quod iniqua lege per vim constituta unum Dithmarsum duobus Phrysonibus compararint, ingentemque pecuniæ summam nempe 220000. marcas juxta supputationem Ducis factam ipsis ademerint pecuniam & damnum datum ab illis repetiit. Cum vero Dithmarsi econtra sua damna exaggerarent nec convenire partes possent, compromiserunt causæ arbitrium in præpositum Hamburgensem ordinarium Dithmarsorum judicem & in consules duarum urbium Lubecæ & Hamburgi adjecta pœna non parenti decem florenorum millia alteri parti numerandorum. Sed cum nullum certum tempus sententiæ dicendæ præfinitum esset, controversia hæc temporibus Adolphi suspensa hæsit. *Chr. MS.*

Ao. 1445. Qualie nuptiæ funestæ.

Anno 1445. nuptiis celebratis in Quale, villa prope Lubecam, multi cives Lubecenses cum familiis adfuerunt vespere, cunctis hilaritate perfusis de domo ex camini igne improviso accensa decidit tectum stramineum in convivas, quorum centum & octodecim utriusque sexus fumo suffocati sunt, quod januas invenire nequiverint, sponso vero cum sponsa nudis per fenestram elapsis. Postero die maxima cadaverum pars illæsa inventa est, solo fumo enecatis hominibus. Quæ miseranda clades diu proverbium fecit infortuniis inopinatis: Qualiæ nuptiæ. *VVand. lib.* 12.

Ao. 1446. inundatio circa Dordracum.

Anno 1446. die 16 Aprilis circa Dordracum Hollandiæ, aggeribus ruptis mare submersit parochias sedecim & homines centum mille cum pecudibus. *Sebast. Franck. p.* 1122.

Ao. 1447. R. Christophori nuptiæ.

Anno 1447. Christophorus rex Daniæ Sueciæ & Norwegiæ in uxorem duxit Dorotheam filiam Johannis Marchionis Brandenburg. fratris Alberti Achillis Electoris, regali luxu nuptiis celebratis Hafniæ Danorum in præsentia patris sponsæ Wilhelmi Brunswicensis, Ludovici Landgravii Hassiæ, Friderici Ducis Bavariæ, Balthasaris Ducis Silesiæ & Comitis Ernesti de Hoënstein pluriumque Dominorum & militum. *Chr. Slav.*

ejusd. naufragium;

A. e. rex Christophorus magno in Suecia thesauro collecto solvens in Daniam periculosum fecit naufragium, pluribus suorum submersis, thesauro & clenodiis deperditis 100000. florenis comparato. *Chr. Slav.*

Ao. 1448. obitus.

Anno 1448. Christophorus rex Danorum obiit diem suum in Hellingborch, cum diceretur ingentem argenti thesaurum cumulasse ad recuperandam regno urbem Lubecensem.

Adolphus D. Sl. rex electus commendat Christianum Oldenb.

Senatus & tota regni nobilitas honorifica legatione in regem rursus elegerunt Adolphum Ducem Sleswicensem, qui regium honorem prorsus abnuit, suoque loco commendavit Christianum suum ex sorore nepotem, Comitem Oldenburgi & Delmenhorsti, quem a puero educaverat, & in omni equestri exercitio instituerat. *Spang. Chron. lib.* 4. *c.* 11.

Car. Cranzius rex Sueciæ electus.

A. e. consiliarii regni Sueciæ conventum habuerunt Upsaliæ in regno, & contra pacta vetera inconsultis vicinorum regnorum nobilibus elegerunt in regem Carolum Cranzium prædivitem nobilem, quem vivente Erico antea per seditionem nominarant. *Chr. Slav.* 38.

Christianus I. Oldenb. Rex Dan. & Dan. Sleswi.

A. e. postquam Dani comperissent Suecos de fœdere recessisse ex consilio Ducis Adolphi elegerunt communi consensu in regem suum Christianum Comitem de Oldenburg & Delmenhorst, nepotem Adolphi ex sorore, quem Dux Adolphus a teneris educarat, eique indito nomine Christierno solemniter coronato Dorotheam viduam regis Christophori de omnium nobilium

lium regni consensu uxorem dederunt, quæ mox ab illo impraegnata intra anni currentis spatium peperit filium Olavum in pueritia mortuum. Postea vero Johannem & Fridericum, qui post patrem tria regna & duos principatus gubernarunt, filiamque unam regi Scotiæ in uxorem desponsatam, atque hoc conjugio opprobrium sterilitatis ultra sexaginta annos durans a domo regali Daniæ remotum fuit. *Chr. Holf.*

Ao. 1449. Arnoldus episc. Lubec. ædificat arcem Eutin. Christianus R. expugnat Wisbu & Gothlandiam ins.

Anno 1449. Doctor Arnoldus Westphalus factus Episcopus Lubecensis ædificavit arcem Euthyn & templum Lubecæ restauravit. *Chr. MS.* A. e. rex Christiernus I auxilio Adolphi Ducis Sleswicensis expugnavit urbem Wisbu, & totam Gotlandiam insulam expulso rege Erico cum Suecis, qui tempore Christophori regis vi illam possederat. *Chr. Slav.*

Ao. 1450. Crempa exusta.

Anno 1450. Crempa oppidum Stormariæ magna parte flammis absumtum est. Constantinopolin quoque Turca cepit. d. 29. Maji.

Rensburg. templum exornatum.

A. e. Rensburgensium templum testudine lapidea exornatum est. *Chr. MS.*

Ao. 1456. Plœna conflagrat.

Anno 1456. Plœne oppidum VVagriæ circa festum Pentecostes incensum conflagravit fere totum malitia Dani cujusdam de civis violentia sese vindicantis. *Chr. MS.*

Ao. 1457. Carolo aufugiente Rex Sueciæ eligitur Christianus Dan. R.

Anno 1457. Carolus rex Sueciæ propter tyrannidem odiosus militaribus & clericis regni, collecto ingenti thesauro clam in navem deportato aufugit in Prussiam. Senatus regni sollemni missa legatione vocarunt & elegerunt regem Christiernum Danorum, eumque per Episcopum Upsaliensem more regio coronarunt homagium unanimiter ipsi præstando. *Chr. Slav.*

A. 1459. Adolphus D. obit.

Anno 1459. Adolphus Dux Sleswici & Comes Holsatiæ pie ac tranquille obiit die S. Barbaræ, nullo vero corporis sui hærede relicto. Ducatus Sleswici recidit sub coronam Daniæ, unde ad Comites Holsatiæ venerat; quod reges antea diu exoptarant & magnis impensis sumtibus quæsiverant. *Sax. lib.* 11. *c.* 37.

Christiani I. cum Ottone Schawenb. Com. lites de Holsatia: hic pretio accepto jus suum cedit.

A. e. gravis contentio orta est de successione in Comitatu Holsatiæ inter regem Christiernum sororis Adolphi filium & Ottonem Comitem de Schowenburch, qui remotiori quidem gradu distans ex masculino tamen successionis latere credebatur in hoc Romani imperii feudo præferendus, qui adhuc superstes octo habuit filios. Sed proceres Holsatorum diu conventibus habitis in Nyenmunster & Lubeca dissidentes tandem elegerunt in Comitem Holsatiæ regem Danorum Christiernum primum. Quia vero Otto Comes Holsatiæ jus masculini generis prætendebat nec facile illi cedebat; convenerunt in Oldeslo dissidentium partium commissarii compositionem contentionis pacificam facturi. A parte regis fuit Arnoldus Episcopus Lubecensis, Gotschalcus ab Alefeld & alii nobiles Holsati: Ottonis vero Engebertus præpositus Hildesheim. Ludovicus a Veltheim &c. Ubi tandem in hæc capita consensum fuit. Rex Christianus dat Ottoni 43000. floren. Rhen. certis terminis solvendos. Comes Otto contra omni jure cedit, quod se habere putat in dictos Comitatus Holsatiæ & Stormariæ, idque litteris, suo & filiorum suorum sigillo munitis testatur. Rex insuper Christiernus Ottoni promittit assistentiam contra omnes hostiles comitatus Schawenburgici incursus idque similiter litteris sigillo regio munitis confirmat. Qui Comitatus hactenus etiam Comitibus Schawenburg. integer remansit juxta pacta Chiloniensia a. 1390. facta. Elegerunt ergo proceres Holsatiæ regem in successorem Comitatus dicti facientes ipsi solemni jure homagium: non ut regi, sed Comiti suo, Ottonique dantes 43000. florenos. Quos quod historiographus Schawenburgensis in suis Chronicis 1614. vulgatis numquam solutos adserit, gravem & se indignum committit errorem: siquidem apochæ (quas ille numquam visas magis dicit, quam probat) in cryptis Gottorpianis sancte adservantur, prout eas parens meus suis olim oculis usurpavit. Falsum etiam est, quod transactionem hanc a filiis universis Ottonis non fuisse subscriptam adserit: siquidem *Chytræus* contrarium demonstrat in *Suppl. Crantz. fol.* 93. Facta est hæc transactio in Oldeslo Domin. Cantate. *Sax. lib.* 11, *c.* 37.

Dithmarsi interficiunt Henr. Reventlouw; post pacem petunt a Rege.

A. e. Henricus Reventlow Holsatus occisus est cum servo suo a Dithmarsis, dum prohibere voluit demessionem patri cujusdam quod suum esse contendebant; illi vero ob pacem ad regem miserunt. *Chr. MS.*

Lubecenses capite plectunt 35. piratas.

A. e. Lubecenses decollarunt circa Michaëlis 35. piratas, qui a Dantiscanis ad pacandum mare conducti quoscunque obvios spoliaverant, saltim uno adolescente vita donato. *Chr. MS.*

Ao. 1461. Christianus I. R. homagium ab Hamburgens. postulat.

Anno 1461. Christiernus primus accepto ab Holsatis homagio profectus mox est Hamburgum, postulans a senatu & civibus, ut solemni juramento suum ab ipso feudum acciperent. Cives detrectarunt juxta veterem urbis consuetudinem privilegiis confirmatam juramentum præstare petentes, ut promissione obedientiæ & fidelitatis acquiescat more antecessorum, cumque diu utrinque res agitata esset: rex tandem æquam civium petitionem judicans, & integram ipsis antiquam consuetudinem permisit. *Chr. Holf.* 140. *Wand. lib.* 12. *c.* 26.

Angli ejiciunt Regem cum familia.

A. e. rex Anglorum cum regina & duobus liberis a subditis regno pulsus est.

Christianus regno probe constituto in Suecia eruit thesaurum a Carolo fugiente relictum.

A. e. Christianus rex ordinatis præfectis in arcibus & præfecturis Sleswici ac Holsatiæ regreditur in Daniam, ut in Suecia quoque gubernationis formam collapsam restauraret, ubi quum inquireret de thesauro, quem fugitans rex Carolus in regno reliquerat, fratres prædicatores verbis regiis territi prodiderunt thesaurum, habentem, ut ferebatur 7000. marcas & viginti duo vasa argentea magna & parva. *Chr. MS.*

Ao. 1462. Hamburg. incendium. Christianus I. contra Vandal. civit. convocat principes.

Anno 1462. Hamburgi exustæ sunt triginta domus proprio igne festo purificationis. *Chr. MS.* A. e. Christianus rex infestus Wandalicis urbibus convocavit circa Lætare complures principes Wilsnacum: ingressurus vero Lubecam petiit salvum conductum pro omnibus comitibus, sed senatus hoc ut insuetum

illi

Lubecenses ipsum comitatui transitum ægre permittunt.

illi negavit, atque quadringentorum vel quingentorum tantum concessit transitum, cautissime custodiens urbem in defensionem, ut ferebant, regii Comitatus, quamvis contrarium rex abituriens illis exprobraret. *Chr. Slav.* A. e. Wandalicæ urbes circa Trinitatis conventum egerunt Hafniæ cum rege, multa querulantes de spoliis sibi & præsertim Dantisco ablatis, sed nihil ultra privilegiorum veterum confirmationem impetrarunt. *Chr. Slav.* A. e. Mauritius & Gerhardus Comites de Oldenborch bellum gesserunt de arce Delmenhorst, quam Mauricius ope Bremensium & Comitum de Hoya oppugnans fame expugnare contendit; sed rex Christiernus fovens partes Gerhardi obsessi, advocavit ipsi litteris & nunciis in auxilium Episcopum Monasteriensem & Ducem Brunswicensem Wilhelmum, qui cum obsessis commeatus importare anniterentur, Dux conspecto hoste agmen suum in merica ad vadum Sibergæ tamdiu circumduxit, donec hostes solem in conspectu haberent, commissoque mox prælio ancipiti, Dux equo dejectus atque per fideles suos cæsis hostibus restitutus victor tandem evasit, prudenter ante pugnam militibus aliquot auratis creatis, quorum virtutem in periculo expertus est. Capti duo de Hoya Comites, pluribus militibus in acie corruentibus. *Sax. lib. 12. c. 2.*

Vandalicarum civitt. ad regem delatæ querelæ.

Comitum Oldenb. dissidia propter arcem Delmenb. præliumque.

An. 1463. ... antur.

Anno 1463. Comites de Oldenborch de suis controversiis inter sese transegerunt, laxatis quoque omnibus captivis. Mauricius accepit Delmenhorst Gerhardus mansit in Oldenburch perpetuus mercatorum hostis. A. e. Holsati nobiles complures profugerunt, non valentes solvere reditus in villas suas receptos. Fidejussores itaque, dum rex in Suecia aberat, violenta manu bona ipsorum invadentes damna sua recuperare sategerunt. *Chr. Slav.*

nobiles Holsati complures ob contractum æs alienum profugi.

An. 1464. nobiles Holsati auxilium petunt a Lubecensibus contra Gerhard. Com. Oldenb. pestis sævit.

Anno 1464. Dominica Palmarum nobilitas Holsatica petiit a Lubecensibus auxilium contra Comitem Gerhardum sibi prævalentem. *Chr. MS.* A. e. pestis sævissima grassata est in regnis aquilonaribus ac Lubecæ & Hamburgi, cum priore anno de Rheno initium sumsisset, quæ omnem curam medicinæ respuit. Nam ubi manus medentis accessit, venenum illico quasi furens atrocius in omnem corporis partem sæviebat, sed contrariis potius remediis infirmi sæpius contra omnem spem curabantur, duravitque ad Martini. A. e. circa D. Margarethæ decollati sunt piratæ quadraginta tres Hamburgi. *Chr. MS.* A. e. Gerhardus Comes de Oldenborch exstincto fratre Mauritio venit circa Bacchanalia in Holsatiam deposcens a nobilitate 40000. florenos, quos sibi & Mauricio promissos affirmabat, quando fratri Christierno Holsatiam permitterent. Cum autem nemo militarium hanc summam exponere vellet, Gerhardus hospitaliter ingressus arces quasdam hac specie occupavit, quod æquo jure hæres esset cum fratre Holsatiæ. Nobilitas vero contra Gerhardum principis sui fratrem nihil hostile attentans regi in Suecia degenti rem omnem exposuit, qui circa Paschatis festum accelerans conventum Chilonii egit, ubi Gerhardo postulanti aut partem sibi in Holsatia concedi, aut 40000. florenos antea promissos numerari, constituti sunt termini dierum ad solvendam auri promissi summam, qua litteris & sigillis confirmata in ditionem suam discessit. *Chr. MS.* A. e. Christianus I. rex Daniæ Hamburgensibus privilegio concessit, ne quis frumenta cujuscunque generis per australioris Albis fluxum superne in alias oras deveheret Hamburga præterita.

piratæ 43. Hamburgi ferro percussi. Gerhardi Com. Oldenb. de Holsatia contentio

Privilegium Hamb. a Christ. R. datum de frumenti devectione.

Anno 1465. Dorothea Ducis Adolphi relicta vidua reversa est ex patria sua in Holsatiam deducente eam Ernesto Comite Mansfeldensi patrueli, quem cum Benedictus ab Alefeld potens nobilis caperet, Dorothea de hac injuria regi conquesta est, exprobrans ingratitudinem & ignominiam pro educatione & plurimis aliis beneficiis sibi & fratribus in aula Ducis Adolphi exhibitis redditam. Rex quamvis præciperet dimittendum esse comitem, nihil tamen effectum est, antequam Comes 4000. florenos in mulctam daret, quos Lubecæ diu commorans permissus est colligere. A. e. rex Christianus Steinburgum oppignoravit Hamburgensibus pro 10000. marcis & aliis debitis, quibus antea aggravata erat. Sed anno 1485. eandem recuperavit pro 20000. marcis.

An. 1465. Dorothea Adolphi D. vidua revertente Comes Mansfeld. a nob. quodam Holsat. captus ere libertatem redimere cogitur.

Steinburgum Hamburgensibus oppignoratum.

Anno 1466. Dorothea Adolphi vidua Rensburgum tenuit, atque in Thuringiam abiens Nicolao de Wisch equiti arcem commisit, quo pulso Gerhardus Comes omnia viduæ vitalia bona sibi rapuit immemor benefactorum sibi & fratribus ab illa impensorum. Cum vero reverteretur, lacrymisque regi alumno suo vim illatam conquereretur, vix obtinuit singulis sibi annis aliquam de istis prædiis pecuniam mitti in Thuringiam. *Chr. Slav.* A. e. rex Danorum extorsit precario grave æs ab Holsatis, licet in electione sua immunitatem in multos annos subditis promiserat.

An. 1466. Gerhardus Com. indigne eripit Dorotheæ possessiones.

Rex tributum grave ab Holsatis exigit.

Anno 1467. Gerhardus Comes Oldenburg. reversus est in Holsatiam ordinatus a rege vicarius in Holsatia. Ille vero militum contracta manu occupavit oppida & arces Gottorp, Rensburg, Segeberg & Hanrow: humanus fuit & affabilis vulgo, intractabilis vero nobilibus, qui adversantes ipsi causati sunt, quod regi fratri non ipsi juramento obstricti essent, atque mox Christianum ex Dania in Holsatiam revocarunt, ut cognoscerent, regina an fratri Gerhardo parere ipsos oporteat; rex quantocyus occurrens fratrem ad colloquium in Segeberg vocavit, ibique in honesto conclavi; non tamen ut captivum, custodiri fecit, donec promissam transactionis summam penderet, qua sequenti anno tradita, acceptoque vicissim juramento, quod Gerhardus cum hæredibus ab omni jure suo in Holsatiam abstinere deinceps velit, redire ipsum permisit in Comitatum suum. A. e. rex a Lubecensibus magnam pecuniæ summam mutuo accepit ad certum terminum restituendam, dans fidejussoribus in hanc legem, ut præfinito termino pecunia nume-

An. 1467. Gerhardus Com. fit vicarius Holsat. nobilibus infensus redit ad suos.

Ad æs per Regem a Lubecensibus mutuo sumtum reddendum.

multi facultatibus se exuunt.

numeretur, Lubecensibus permissa sit facultas evocandi fidejussores in urbem suam, nec inde egressuros, nisi solutione peracta. Unde factum est, ut multi pro rege expenderent omnem facultatem, seque ac liberos suos in extremam pauperiem redigerent. *Sax. lib.* 12. *cap.* 7.

An. 1468. nauta quidam cum multis civibus Lubecensibus submersus.

Anno 1468. nauta quidam Lubecensis Frame post Martini festum solvit in Livoniam submersusque est ad Finlandiam cum multis divitibus mercatoribus numero ducentis, & plusquam 200. Therlingis (ut vocant) panni optimi: unde ingens Lubecæ auditus est luctus atque senatusconsulto mox decretum; ne posthac ulla navis solvat post festum Martini ex Lubecensi portu. *Wandal. Crantz.* A. e. Christianus rex mercatores Anglos afflixit, quod priori anno vicarium suum in Islandia confoderant, quodque magna pars annuorum redituum ab avunculo suo Henrico ferreo obsignatorum in Anglia adhuc restaret. Captas igitur quatuor Anglicas naves mercibus onustas distrahi fecit. Germani e contra capti in Anglia & omnibus spoliati sunt, unde exitiale bellum exarsit, Anglisque multa in mari damna irrogata sunt, quod tandem Mastrichi a. 1474. compositum est. A. e. regis Christiani nautæ eripuerunt Lubecensibus duas naves mercibus refertas, quarum altera fuit ex Travena, altera ex Livonia reversa erat. Lubecenses per secretarium suum erepta bona repetiverunt, sed nihil impetrarunt, quæ in multorum manus distributa erant. A. e. Dithmarsi triginta Lubecam venerunt, & nomine totius patriæ suæ cum Lubecensibus ad annos decem fœdus inierunt. *Chr. Slav.*

Danorum cum Anglis bellum.

Lubecensium naves 2. a Danis spoliatæ.

Ditmarsorum cum Lubecensibus fœdus X. ann.

An. 1469. Christianus R. cum Suecis conventurus Lubecensibus oppignorat Chilonium.

Anno 1469. Christianus rex cum Gerhardo fratre Lubecam venit conventum acturus cum Suecis, quos dum propter ventos adversantes diu expectaret, ex agnata liberalitate & senatus interventu jussit mercatores urbis damnum ereptorum bonorum computare, cumque summa superaret 25000. marcas Lubecenses, nec illa regi in promtu esset, Lubecanis tandem pro hoc notorio ad calculum revocato damno oppignoratum est oppidum Chilonium hac lege, ut Johanni Ranzovio istud tenenti 5000. marcas darent, ut cedat. Senatores mox præfectum eligentes, qui Chilonio præesset, in præsentia regis fide sibi senatum Chiloniensem obstrinxerunt solemniter ut hac occasione portu potirentur Holsatiæ ad quamcumque fortunam. *Chr. Slav.* A. e. Crempa se oppignoravit Gerhardo ab Oldenburg. A. e. cum rex Christiernus in regnis suis, Dania, Norwagia & Suecia occupatissimus esset, raroque in Ducatus suos Slesvicum & Holsatiam egrederetur, in quibus Gerhardus contra regis voluntatem multa proterve ageret, atque ex vultu, verbis & factis atrociora sibi in dies nobilitas metueret, convenerunt Chilonii in Majo nobiles centum quadraginta, fœdusque defensionis inter se formabant, contra omnes & singulos ferro, deprædationibus aut igne se invadentes, nec æquo juri causam suam committere volentes, statuerunt quoque quotannis hoc fœdus bis renovare, proximo die post Michaelis ad Vollradsbecke, & feria quarta Paschatos in eodem loco. Denique in majorem certificationem quisque litteras fœderis sua manu subscripsit, & sigillo proprio confirmavit. *Chr. MS.*

Crempa Gerhardo Oldenb. oppignorata.

Nobilium Hols. fœdus adv. Gerb. C. ipsi iniquum.

An. 1470. Christianus I. infaustus in Suecos impetus.

Anno 1470. Christianus rex Sueciam tempore densæ nivis clam intraturus, proditus est a Suecis, ab iisque illico congregatis occisi sunt de regis exercitu in via stricta silvestri, quam Holweg vocant, viri quingenti, in quibus multi fuerunt militares. *Chr. Slav.* 55. A. e. Lubecam venerunt duo Comites de Henebergk & Mansfeld cum imperialibus litteris contra Gerhardum de Oldenborch, quod spoliaverat cognatam suam Dorotheam illustrem viduam Ducis Adolphi vitalitiis suis in Rensborg. Evocatus Gerhardus Lubecam audivit legi litteras, sed parere & satisfacere viduæ non curavit. Regina autem Danorum ægre ferens nobilem Dominam de rege optime meritam diutius queri, conventione facta accepit dotalitia memorata, & promisit de suo aureos pro retardatis 2200. constituitque se posthac soluturum annuos 800. & ita composita lis est. *VVand. lib.* 12. *c.* 4. A. e. Gerhardus Comes reversus est in Holsatiam præferens litteras regias jubentes Crempenses, Wilstrienses & Eiderstadanos Marsos, agnoscere ipsum Dominum suum. Populus Comiti favens sine ulla recusatione juramentum præstitit. Brevi autem post in Majo mense aliæ litteræ prioribus contrariæ missæ sunt a rege, quas Marsi non receperunt, etsi plures putarent priores falsas fuisse. Rex ubi difficultatem rei cognovit, celerius in Holsatiam contendit. Gerhardus vero in Wilstriensi Marschia sese continuit, ubi omnes pro illo mori paratissimi erant, cumque rex litteras suas a Marsiæ incolis contemni seseque contumeliosis verbis affici cerneret, auxilio civitatum Lubecæ & Hamburgi nobilitatisque Holsaticæ aggressus est fratrem, qui inferiorem se rege cognoscens a paucis suorum seditiosorum deductus est noctu per viam arcanam ex Holsatia & in Comitatum suum discessit. Rex confœderatus civitatibus & Holsatis repetiit homagium amissum, sed Phrysones & Crempenses illud ideo recusarunt, quod Gerhardo obligati essent. Mulctati ergo grandi pecuniarum summa & consueto Saxonico suo jure spoliati, Holsatico jure redonati sunt. Rustici seria civitatum intercessione difficulter persuasi, & a rege vix ferro & flamma tandem compelli potuerunt, qui Comiti Gerhardo jurarant, ut regi fratri denuo homagium facerent. *Chr. Slav.* A. e. Holsatiæ, Stormariæ, & Dithmarsiæ Comitatus in unum Ducatum coaduniti sunt. A. e. Comes Gerhardus domi residens vicinis omnibus conquestus est, se a Lubecensibus & Hamburgensibus ejectum esse ex hæreditate sua, constructoque fortalitio super Visurgim bellum indixit mercatoribus civitatum maritimarum & Danicarum. Rex frater litteris missis suasit, ut desisteret, ne infamis fieret & cum tota posteritate exulare

Dorotheæ viduæ dotalitiorum compensationem recusat Gerb. C. præstat regina Dan.

Marsorum difficultas in deserendo Gerb. & præstanda Regi obedientia.

Holsatia, Stormaria & Dithm. unitæ titulo Ducatus.

Gerb. C. mercatores Lubec. & Hamb. ob præstitum Regi auxilium diu infestat.

lare cogeretur. Ille autem nihilominus præda & rapinis terra marique insistens reliquam vitam traduxit. *Chr. Holf.*

Ao. 1471. Inundatio Storæ. Rex cum magna argenti summa in Sueciam tendit.

Anno 1471. inundatio fuit Storæ circa Epiphanias. A. e. rex magnas pecunias precarias accepit præter illas quas priori anno frater Gerhardus extorserat, pergensque Lubecam conduxit militem, eumque mox in Aprili in Sueciam abduxit, ubi post mortem Caroli regis bellum fervescebat, aliis ex nobilitate Christiernum eligentibus, aliis rejicientibus. *Chr. Slav.* A. e. annus adeo fuit fertilis, ut Marsi Crempenses multum hordei Lubecam venale advexerint patria undique repleta.

Fertilitas agrorum.

Ao. 1472. Cometa.

Ao. 1472. cometa magnus apparuit per integrum Januarium, dirigens comam versus zephyrum, secuta est lues quæ miro modo absumsit mortales circa Rhenum, multaque acciderunt mala per totam Europam, per famem, bella & pestes. *Chr. Slav.* A. e. Phrysones & Marsi Storam accolentes revocarunt Comitem Gerhardum in Holsatiam, qui mox navigio Husum adplicans aptatas trabes advehebat, unde facillime poterant erigi munitiones. Rex vero ubi intellexit celeritate opus esse, priusquam frater hostis invalesceret, conscripta militum manu ex ducatu Megalopolensi & vicinis urbibus exercitum duxit in Wilstriam, & quoscunque deprehendit ex adversæ factionis capitibus gladio feriri jussit. Elapsus vero est celeri equo vir primarius & rusticorum dux Henneke Wulff perveniens in Dithmarsiam, ubi non diu post consueta insolentia usus cæsus est, & bona ejus confiscata. Filius ejus gladio cæsus est, alii grandi ære mulctati. Gerhardus clam dilabitur rege fratre dissimulante, perque longa devia in sua reversus non rediit iterum in Holsatiam. *Sax. lib. 12, c. 9. VVand. lib. 13, c. 8.*

Gerhardus a Frisiis Marsisque Stor. revocatus exterminatur a Rege severe in factiosos animadvertente.

Ao. 1473. Frider. I. natus. æstus ingens. Lubec. & Hamb. ob novum vectigal cum Luneb. dissidium per Regem sopitum.

Anno 1473. natus est Fridericus I. filius Christiani I. A. e. solis æstu continuo multæ silvæ incensæ sunt in Germania. A. e. dissensio orta fuit Lubecensibus & Hamburgensibus contra Lunæburgenses propter novum vectigal ab ipsis erectum, cumque rex Christianus vetaret sal Lunæburgensium vendi in regnis suis, vectigal illud remiserunt. *Chr. Slav.*

Ao. 1474. Christianus R. in itinere Romam cum comitibus suscepto

Anno 1474. rex Christianus Romam peregrinaturus profectus est ex Reinefelde cœnobio 8. Januarii cum 150. aulicis, adscitis in sodalitium tribus principibus, Duce Johanne de Lowenborch, Comite Burchardo de Barby & Ludovico in Helfenstein, atque Alberto Klitzing præposito Berlini. Pervenit 8. Februar. Rotenburgum ad Tuberonem flumen, ubi Maximilianus Friderici III. Cæsaris filius eum excepit in campo cum quingentis equitibus, mansitque apud Cæsarem septem diebus, factaque mentione contumaciæ Dithmarsorum Cæsar illos subjecit regi, atque in unum Ducatum univit tres principatus (31) Holsatiam, Stormariam & Dithmarsiam, datis

benigne excipitur a Cæs. filio

impetratque Holsatiæ unitatem

illi insuper litteris ab electoribus imperii obsignatis, concessitque nova vectigalia de mercibus mercatorum in districtu regis, non obstantibus aliquot privilegiis vicinarum urbium. Appropinquans 24. Febr. ad Oenipontem exceptus est primum a Ducissa Sigismundi Austriæ cum tribus deauratis curribus referentis matronis & virginibus nobilibus, quas pone sequebantur 50. virgines in equis, tandem ab ipso Duce cum trecentis equis honorifice in urbem deductus. Brixiæ 11. Martii a Capitaneo arcis, deinde Malopagi 12. Martii a D. Koyæ cum quingentis equitibus unius coloris excipitur. 13. Martii Trevilium accedens regio honore a Duce Galeazo Mediolanum introductus, muneribusque amplissimis donatus est: Hinc navibus usque ad limites Mantuani Ducis ductus, ubi statim a Ludovico Marchione affine suo in campo splendide susceptus, & Mantuæ integro biduo regaliter tractatus est. Veniens tandem ad Aquam pendentem, misit illi Papa Sixtus IV. in occursum Cardinales quatuor, cum quibus Romæ appropinquans introductus est ab omnibus simul Cardinalibus, Episcopis, Prælatis & Senatoribus ac nobilibus Romæ existentibus deductusque usque in palatium Pontificis ubi data regi & singulis Comitibus manu, permisit ipsi Papa pedes osculari 6. Aprilis qui fuit dies Mercurii ante Pascha. Commoratus est in palatio dies 21. cum personis viginti, communicatusque ab ipso Papa die festo Paschatis, die Lunæ mox pro more donatus rosa aliisque muneribus speciosis & sanctis. Rex vero vicissim Papam halecibus, salpis & pellibus ferarum donavit. Itali omnes præsertim Romani ingenti desiderio expeterunt videre regem Gothorum vel Suecorum, a quibus olim a. Chr. 378. Roma devicta & occupata fuit; quibus regis proceritas visa miraculo. Prælatis autem linguæ latinæ inscitia invisa fuit. *Chron. Slav. 60.* A. e. rex Christianus 27. Apr. Roma profectus per Florentiam & Bononiam venit Mantuam 9. Maji, ubi cum sex diebus quievisset, per Cumanum lacum navigans Augustam Vindelicorum d. 3. Junii attigit, ubi Cæsar Fridericus cum Electoribus multisque aliis principibus regem expectavit. Dissidebat enim eodem tempore Episcopus Coloniensis cum Capitulo atque in defensorem suum elegerat Carolum Ducem Burgundiæ, qui valido exercitu Nussiam a Capitulo occupatam obsidione premere parabat. Missus ergo rex cum legato Papæ in castra Caroli spe certa persuadendi Ducem, ut dimisso exercitu totam hanc causam æquo judicio transigi permitteret, suscepitque rex legationem, ut hoc officio apud utramque partem gratiam iniret. Sed non prosperatum est opus, quod certo certior Dux erat, se oppidum deditione aut armis brevi capere posse. Vulgus vero malignum interpretabatur hanc profectionem de fœdere contra Wandalicas civitates inito, quasi earum libertas principum

Decanatum Dithmarsis ipsi subjectis.

Oeniponte magnifice habetur ac alibique.

Papæ pedes osculatur & ab ipso dona reportat.

Rex admirationi Romanis est.

in reditu fungitur legati ad Carolum Burg. D. episcopi Colon. causam cum exercitu urgentem ... incassum, ... incurrens ... contra ipsum ...

(31) De quo vid. Imperatoris Friderici diploma in collect. diplomatum *MS. fol.*

pum oculis gravis esset. Discessum est itaque sine fructu, magnis in Colonia factis sumtibus. *Wand. lib.* 12.

Ditmarsi Regis imperium apud Imp. detrectant.

A. e. Ditmarsi comperta actione Christiani I. nuncium ad Cæsarem ablegarunt, qui doceret terram suam subjectam esse ecclesiæ Bremensi, cumque impetrassent in judicio causam hanc agitandam esse, ipsi tamen segnitie sua suspensam neglexere. *Sax. lib.* 12.

Rex in itinere Gerhardum Comit. ab impetu Henrici Episc. Monast. liberat.

A. e. Henricus Episcopus Monasterii & administrator Bremensis obsedit Gerhardum Comitem de Oldenborch in arce sua contra pactum cum Christiano rege fœdus, eamque perfidiam rex Cæsari & Electoribus in reditu conquestus, impetravit severum Imperiale mandatum de abducendo exercitu ab Oldenborch, utque permitteret causam quiescere in conditionibus pactis usque ad regis adventum;

controversiam Cæs. cum D. Mediol. componit

Similiter rex controversiam, quæ fuit Cæsari cum Duce Mediolani totam composuit juxta promissionem Duci factam. Posthac cum Marchione Alberto 1. Julii Augusta discessit Onoltzbachium, ubi nuncium accepit Oldenburgum esse ab obsidione liberatum. Brunswicum ubi descenderet relatum est Aug. 12. Nussiam a Duce Carolo obsessam esse;

Itemque Magni D. Meckl. & eccl. Hildes. cum D. Brunsv.

ubi quoque reconciliavit rex Magnum Ducem Megalopolitanum & Hildesheimensem Ecclesiam cum Ducibus Brunswic. Wilhelmis, patre & filio, diuturnas inimicitias alentibus.

Reinfeldam redux factus.

Tandem die S. Bartholomæi rediit in cœnobium suum Reinfeldam Wagriæ, salvus cum omni comitatu, & quamquam præter summos ipsi impensos honores a multis principibus & urbibus subministrati sunt

itineris sumtus.

sumtus gratis in tota peregrinatione, consumsit tamen insuper 25000. florenos Rhenenses. *Chr. Holsf.* 157.

Rex ad pacanda dissidia Colon. profectus rem transigit.

A. e. Fridericus III. Cæsar & Dux Burgundiæ Carolus missa legatione vocarunt regem Christiernum in diœcesin Coloniensem, ad pacificandum & tollendum dissidium Episcopi & Ecclesiæ suæ. Cum autem rex natura pacificus cruentum hoc bellum compositurum se putaret, sine cunctatione die Simonis & Judæ ex Holsatia Dusseldorpium usque ad Rhenum profectus est cum 125. equitibus aulicis & 7. principibus 160. equites ducentibus. Deductus est a regina & filio Johanne per Wilsnacum usque Lunæburgum, prope Susatum autem incidisset fere in turmam Coloniensem, nisi ab amicis præmonitus festinantissimo cursu per Lippiam declinasset. Exceptus est honorifice a Duce Carolo ex castris ad Dusseldorpium regi obviam facto cum quingentis ornatissimis equitibus. Amictus erat Carolus chlamyde pretiosissima gemmis intexta, cujus pretium æstimatum est 100000. coronis: Coralla vero galeæ imposita 100000. florenorum Rhenensium. Deductus ad cœnam in tentorium Ducis tractavit de articulis pacificationis inter Episcopum & Capitulum. Pergens deinde post conceptionis Mariæ Coloniam deductus fuit a Cæsarianis Andernacum de eadem causa post trium regum cum Cæsare & Electoribus, qui partes Capituli tutabantur, fideliter egit. *Chron. Holsat.*

An. 1475.

Anno 1475. die conversionis S. Pauli, Coloniam rex repetivit, sed in via ex arce Rolandsegge præter salvum conductum bombarda hostiliter tribus ictibus impetitus fuit.

tractatio causæ continuata. *Capitanei præsidiarii in Rolandsegge ob Regi factam injuriam plectuntur.*

Unde turris incensa 30. viros in arce exstinxit, ob quod maleficium Capitanei a Duce Carolo evocati in castris ante Nussiam suspensi sunt. Sabbatho sequente abiit cum fratre Gerhardo & filio ejus Adolpho atque Comite Jacobo de Reppyn versus Dusseldorpium, ubi commoratus est usque ad festum corporis Christi, tractans de pacificatione inter Episcopum ejusque defensorem Carolum: atque inter Capitulum, ejusque protectorem Cæsarem & principes Coloniæ agentes cum legato Papæ, qui insimulabantur corrupti muneribus connivere cum Carolo, alioquin ipsum facile perdere potuisset. Rex autem nihil tractando proficiens post Trinitatis festum ex Dusseldorpio devectus est ad Rhenum, ubi navibus adornatis feliciter navigavit in Albim, & ulterius per Storam in Itzeho atque sic octiduo salvus in Holsatiam pervenit.

Rex redux in Hols.

Reliqui principes comites itineris per Hassiam equitarunt, inque suam quisque ditionem prospere sunt reversi.

itineris sumtus.

Sumtus regii sodalitii æstimati sunt in hac profectione ad 45000. florenorum.

An. 1476. *Storæ inundatio.*

Anno 1476. Stora inundavit die S. Galli in Stormaria eamque salsa aqua corrupit & infœcundam fecit. *Chr. MS.*

An. 1477. *Johanni R. fil. desponsatur Christina Sax.*

Anno 1477. Rex Christianus misit legatos nempe Episcopum Albertum Lubecensem, Ericum Ossen magistrum equitum & Albertum Klitzing præpositum Hamburgensem ad Electorem Saxoniæ Ernestum cum potestate ducendi filio suo Johanni electo regi uxorem, filiam electoris natu majorem, Christinam, quam cum 20000. florenis Rhenens. Dux Saxoniæ despondit filio regis uxorem.

Lubec. porta & vallum ad occid. structa, it. Hamburg. vallum orient.

A. e. Lubecæ consummata est nova porta Holsatica & vallum ante Lubecam ad occidentem congestum, & fortalitiis postea firmatum. Hamburgenses quoque vallum fecerunt ad civitatis plagam orientalem.

Travemundæ incendium.

A. e. Travemundæ incinerata sunt ædificia viginti novem civium, & in Oldeslo multæ domus igne similiter absumtæ sunt. *Chron. MS.*

An. 1478. *Sponsa Johannis adveniens splendide excepta.*

Anno 1478. Albertus Dux Saxoniæ die S. Bartholomæi cum Episcopo Mersburgensi & multis Comitibus deduxit Christinam fratris Ernesti Electoris filiam per Rostochium ad mare Balthicum cum 42. curribus auratis & equitibus octingentis splendide regio more adornatis, ubi cum biduum quievissent, Wernemundæ excepti sunt honorifice a D. Nicolao Ronnowen regni Mareschallo & deducti in præparatas naves prosperoque vento pervenerunt Stubbekopingiam, unde pedestri itinere perrexerunt Hafniam. Ibi rex Christiernus pater occurrit sponsæ cum quingentis equitibus fusco colore amictis eaque salutata in arcem rediit. Secutus eum mox sponsus Johannes cum septingentis equis prasini coloris ducens secum nobilitatem regnorum congregatam, qua comitante sponsam honorifice per urbem in regiam deduxit,

nuptiæ celebratæ.

ubi Dominica sequente 6. Septembr. copulata fuit electo regi in ecclesia cathedrali per Archiepi-

homo silvestris captus

donatur Alberto D. Sax. muneraque sponse comitibus data.

scopum Londensem nuptiis in diem usque Veneris celebratis. Christiernus rex Duci Saxoniæ Alberto donavit silvestrem hominem Lappum captum in Demptra Norwegiæ in venatione, cute cervina indutum & oblongis ligneis calceis ferro ad glaciem calcandam cum arcu aptatis. Comitibus vero & reliquis nobilibus ultra centum generosos equos, & preciosas animalium pelles donavit eosque rursus honorifica legatione deduci fecit per Fioniam & Jutiam, atque Ducatus Sleswici & Holsatiæ Lubecam usque urbem imperialem, ubi a senatu decenter exceptus & tractatus est. Nobilibus quoque suis vesperi ad faces in foro hastis concurrentibus ipse in prætorio superiori nobilem hasta secum concurrentem dejecit. Reliquum noctis diei Ursulæ choreis absumtum est. Placuere cuncta Duci Alberto præter subterraneum fœminarum discursum obvolutis vultibus, quem morem a senatu petiit emendari, ne fœminis pudicis ansam impudicitiæ præstaret idque senatus mox evulgato edicto perfecit. *Sax. lib. 12. c. 28. Chr. Hols. 16.* A. e. ventorum magna tempestas sævit in Holsatia. *Chr. MS.*

mos fœminarum Dan. indecorus abrogatur.

An. 1479. confœderatio nobilium Holf. a Rege disrupta. Henn. Pogwischii crudelia facta.

Anno 1479. Henningus Pogwisch de Verna potens nobilis postulavit a nobilitate Holsatiæ juxta litteras confœderationis suæ auxilia contra regem Christianum, cujus summam indignationem cum filiis suis incurrerat propter tyrannidem in administratione arcis Tunderen commissam, (quam a rege pro 25000. marcis oppignoratam tenebat,) quod pater colonum quendam ob negatam expeditam contributionem naso & auribus obtruncaverat: filius vero mulierculæ cuidam ubera abscidit, quod recusarat abjecto filio proprio filiolum nobilis lactare: Nec tibi, inquiens, nec mihi lactabis. Rex ubi confœderationem nobilitatis cognovit, obsignatas litteras postulavit, quæ Euthynii primum ostensæ & postmodum Segebergæ sunt traditæ, ibique mox cassatæ & suis sigillis privatæ ac perforatæ sunt. Ne vero de causis fœderis alicui occasio conquerendi dari posset, rex in proximo conventu, decretum valvis templorum in Ducatibus affigi fecit, in quo sub pœna capitis, bonorum & omnium privilegiorum vetuit quemquam suorum subditorum lædi, de jure suo pelli aut incarcerari. Nobiles quoque mandavit mercatorum negotiationes non prohibere, sed promovere, vim nullam sibi invicem bellando vel prædando inferre, sed coram rege suas causas jure agere. Ideoque civitates vim quamcumque a subditis & mercatoribus tenebantur sub pœna privilegiorum suorum depellere. Nemo denique, cujuscumque sit status, tributa imponet incolis vel peregrinis sive pedes sive eques; nec tributa exiget a prælatis & nobilibus, imprimis a Lubecensibus, qui certis privilegiis ab oneribus excepti sunt. *Chron. Holf.*

An. 1480. In comitiis Rensburg. Ditmarsi renuunt Regis imperium.

Anno 1480. Christianus rex circa Margarethæ solemnia indixit comitia in oppido Rensburgensi, ad quæ vocati sunt Lubecenses, Hamburgenses & Dithmarsi, quibus rex imperialia decreta de donatione Dithmarsiæ prælegi fecit postulavitque, ut iis parentes promitterent in unum Ducatus corpus cum Holsatis & Stormaris se copulari, utque regem homagio dominum suum agnoscerent. Dithmarsi responderunt, Cæsarem male informatum dedisse terram certo domino spirituali subjectam regi alieno in feudum. Patere enim se Episcopo Bremensi ab illo tempore, quo post obitum Comitis Hardwici Archiepiscopi Bremensis Ditmarsia consensu Imperatoris Friderici I. sit commutata cum Ecclesia pro Comitatu Stadensi: sub hoc domino se vivere & mori velle nec a D. Petro discessuros. Replicatum est multas principatus Dithmarsiæ factas commutationes post obitum Hardwici Episcopi, nunc fuisse sub Waldemaro II. rege Danorum, nunc sub Comitibus Holsatiæ; hoc vero tempore se verbo magis Episcopo parere, quam opere, ejusque præfectos esse in terra ad vanam speciem, sed administrationis nihil habere. Nisi igitur pareant imperialibus litteris, hoc se facturum, quod opus fuerit ad extorquendam obedientiam. Interventu autem consiliariorum conventus dissolutus est. *Chr. Holf.* A. e. Christianus I. rex accusatum in conventu de tyrannide nobilem Henningum Pogwischen, cum filiis cedere ex Holsatia jussit, non auditum, non convictum, nec damnatum. Ille cum adesset permitti sibi respondendi veniam orabat luiturus corpore & rebus omnibus, nisi se de objectis purgaret. Sed rex implacabilis iræ equum conscendens Borsholmiam abiit, Henricus vero cum filiis & paucis bonis comportatis ad Albertum Megalopolitanum discessit in Gustrow exulans melioraque sperans. Rex castrum ipsius Varwe circa Oldenburgum solo æquavit omniaque ipsius bona confiscavit. Pater nulla qualicumque intercessione valens gratiam recuperare in exilio obiit, filii vero quamvis multa tentaverunt hostilia, similiter regis hujus favorem impetrare nequiverunt. Eodem tempore dejectus est Joachimus Rantzovius de castro Plœne ob violentiam post mortem patris sui in subditos patratam, ob non solutam sibi pecuniam a patre expositam, cum rex Christianus in Ducem Holsatiæ reciperetur. *Chr. Slav.* A. e. Principes Saxoniæ inferioris cœperunt sibi suisque truncare capillos & sollemnes sibi invicem mittere litteras cum mandato tonsuræ inclusis forcipibus. *VVand. lib. 13. c. 23.* A. e. rex Christianus I. comitia indixit Segebergæ ad diem assumtionis Mariæ, ubi præsentibus Episcopo Lubecensi & senatu Lubecensi & Hamburgensi rationem posuit cum præfectis arcium suarum & fidejussoribus sæpius de regiis debitis conquerentibus, deque litteris consignatis sese jactantibus. Jussi itaque sunt quisque suas in conspectum regis & consiliariorum producere, cumque multi metu magis quam spe accipiendæ pecuniæ comparerent, rationem quæsiti reddere non potuerunt, quando æs concreditum sit regi, & quos in usus collatum, de quo litteræ loquerentur. Quidam nihil aliud quam simplicem litterarum tenorem

Henn. Pogwisch dolatus cum filiis Holsatia pulsus indicta causa.

Joach. Rantzov. Plœna ejectus ob violentiam.

Principes Sax. infer. capillos sibi præcidere statuunt.

In Comitiis Segeb. Rex debitorum suorum rationes computat nec nullorum summa cum indignatione.

rem attulerunt, regiam fidem pro sigillo habentes. Alii exactum calculum ponentes locum & tempus designabant, quando fidem pro rege interposuerant summamque postea exsolverant. Major autem illorum erat numerus, qui acceptis dono ab rege litteris nullaque exposita pecunia obligationem tamen ad solutionem habuere. Tanta fuit initio regis humanitas & in dandis litteris facilitas. Nonnulli usuras, quæ quotannis provenerant, priori summæ addiderunt, iisque sæpe iteratis immensam sibi a rege pecuniam deberi prætenderunt. Cum tandem diebus 14. rationem habuissent, multæ litteræ deprehensæ sunt incertæ, ideoque, quantumvis regio sigillo obsignatæ, cassatæ fuerunt. Summa sortis & usurarum fuit quater centena millia & sexaginta quinque millia marcarum. Justum vero regi debitum emersit 90000. marcarum, quæ summa conscriptis regio consensu novis litteris sigillo obfirmatis consignata est. Unus erat, qui obsecrabat, ut rex omni ejus substantia in prædiis & jumentis accepta, sola arma cum equis militaribus linqueret, fidemque, qua se pro rege obstrinxerat, impleret, ipse abiturus in alienas terras, quoquo modo posset, militans panem inveniret. Alius quidam cum promtam pecuniam multis vicibus expendisset, & eadem cum ceteris facilitate abigeretur, recusavit discedere, cumque difficulter ad regem admitteretur, ipse depulso janitore ingreditur, explicans, quibus locis & temporibus æs suum exposuisset pro rege; atque multoties insuper capitis discrimen subiens propter ipsum captus sua se pecunia redemisset, nunc vero ut ignotus immerito abigeretur: non abiturum se, quin aliud audiat, vitamque malle quam suos parvulos exhæredes relinquere. Hunc ergo rex verbis placatum jussit ad definitos terminos deputatis locis sua præstolari. Multi vero flentes abierunt, qui ut fidem datam implerent, omni se possessione sua exuerunt, ad inopiam prorsus redacti. *Sax. lib.* 12. *c.* 26.

An. 1481. annonæ caritas per mercatores frumento in Flandriam devecto inducta.

Anno 1481. magna caritas fuit annonæ, orta ex avaritia quorundam mercatorum, qui frumenta ubique coëmentes transmiserunt in Flandriam, continuata usque in triennium: qua una tritici lasta emta est pro centum marcis, mensura hordei (quæ Wispela dicitur) viginti marcis, unus modius siliginis pro septem solidis Hamburg. *Chr. MS.* A. e. Christiernus II rex Danorum filius Johannis regis nascitur Niburgi 2. Julii hora 8. antemeridiana.

Christianus II. nascitur.

An. 1482. Christianus I. moritur: ejus filia & liberi.

Anno 1482. Rex Christianus I. mortuus est Hafniæ 22. Maji, princeps natura mansuetus, liberalis & bonus, reliquit duos filios, Johannem & Fridericum filiamque unicam, quæ regi Scotorum in uxorem data est. Quia vero filius natu major Johannes patre adhuc superstite in regem Danorum electus & coronatus erat, rex moribundus testamento ordinavit, ut Friderico natu minori Ducatus Slesvici, Holsatiæ & Stormariæ soli in possessionem traderentur, Slesvicum beneficio feudi, Holsatia vero in compensationem regnorum, atque regina mater Fridericum cum aliquot episcopis & consiliariis solemniter ad homagium ab incolis accipiendum introduceret. Sed cum hoc tentaretur & Fridericus novem annorum puer juxta tenorem testamenti ducatibus commendaretur, rex Johannes sine mora magnifico comitatu accessit, & ea, quæ a matre pro Friderico in deliberationem proposita erant, impedivit. *Chr. Holst.* Johanni homagium præstiterunt Dani in festo Pentecostes. A. e die lunæ post Martini nobilitas Holsatiæ convocata est Chilonii ad eligendum principem Slesvici & Holsatiæ, atque in primo actu a Danis in præsentia regis & Friderici fratris propositum fuit: quia Suecia jamdudum a parente defecerit & duo regna Daniæ & Sueciæ electiva sint, ut Fridericus aut Norwagium pro se desumat & fratri dimittat Ducatus ad æquationem ejus regni, aut, si nolit, patiatur ambos ducatus ex æquo dividi, ut ex utroque pars aliqua utrique in successionem proveniat. Cui sententiæ cum regina mater accederet, nobilitas & omnium ducatuum subditi ad promerendam confirmationem veterum privilegiorum præstiterunt juramento tam regi Danorum quam fratri Friderico homagium contra testamentum a patre relictum. Mox concisos minutiis principatus ambos partiti sunt, Danis in hoc maxime connitentibus, ut facilius esset nepotes post obitum fratrum forte dissidentes ad unitatem reducere, quando utrobique possideant utrique, unde se tueantur. Accepit vero uterque quatuor præfecturas in Ducatu Slesvicensi, quinque in Holsatia. Regis pars fuit Flensburgum, Sunderburgum, Norburgum, Apenrada, Segeberga, Rensburgum, Haseldorpium, Hanrovium, Femaria; Friderici vero hæreditas Gottorpium, Tundera, Haterslebium, Tyla, Steinburgum, Trittovium, Oldenburgum, Chilonium, & Plœna. Post hanc partitioem regina mater a filio Johanne precario impetravit filiolo Strandiam in possessionem adjici, atque hoc pacto omnes putarunt negotium hoc optime administratum fuisse, de quo tamen apud posteros magna contentio fuit. *Sax. lib.* 12. *c.* 32. A. e. Lubecenses & Bremenses ceperunt quadraginta sex de familia Comitis Gerhardi, eosque Bremæ decollarunt 24. Aprilis. *Chr. MS.* A. e. Henningi Pogwischen filii tres, Henningus, Wolfius & Johannes, permissi sunt intercessione amicorum redire in Holsatiam ad sua hæreditaria prædia; at pecunias expositas non receperunt. *Chr. MS.*

Joannes R. Dan.

Friderico a patre addicitur Ducatus Slesv. &

Holst. fratre Johanne R. refragante.

In conventu Chilon. ducatus inter fratres divisi contra testamentum patris.

Lubecenses & Brem. 46. ex familia Gerhardi Com. captos obtruncant. Henn. Pogwischii filii in Holsatiam redeunt.

An. 1483. ob fruges devectas rerum caritas Hamburgi civiumque seditio.

Anno 1483. Hamburgenses mercatores farra & fruges devehebant in Islandiam novam provinciam & Hollandiam coëmentes frumenta undique locorum; unde brevi tempore caritate rerum aucta, tonna cerevisiæ vendebatur duabus marcis & octo solidis, cantharus pro uno solido: quo moti cives, in seditione quadam vinctum effractis janius de carcere educentes, proconsulem Nicolaum de Schwaren insigni verbere in capite vulneraverunt, quod mercatoribus ad caritatem rerum connivendo ansam præberet.

Comitia Flensb. confirmandorum privileg. eriuque alieni a R. relicti exsolvendi causa, hincque tributum collectum.

VVand. lib. 13. *c.* 31. A. e. Johannes rex Danorum comitia ad S. Catharinæ Flensburgi indixit, ubi tractatum est de renovandis privilegiis collapsis prælatorum, nobilium & civitatum, quæ scripto quidem comprehensa, sed hactenus confirmata a rege non fuerunt. Præcipua vero conventus causa fuit precaria, quod multis, quæ a rege relicta essent, debitis exsolvendis magno ære opus esset. Annuerunt itaque militares cum prælatis, ut ex unoquoq; vomere bini solverentur aurei, quæ pecunia ex ducatibus collecta superans florenos 200000. in multos ita est distributa, ut modicum quid vix acciperet, qui ingentibus summis sua pridem impendisset. *Saxon. lib.* 12. *c.* 32.

Ao. 1484. Xander Hobbede Luneb. diripit Anglos mercatores. hinc civitates metu fœdus pangunt ad sui defensionem. pestis, sed & fertilitas.

Anno 1484. Xander Hobbede civis & mercator Lunæburgensis mutuo dederat Christiano I. regi magnam pecuniarum summam, in cujus compensationem Anglis, (in quos Holsatiæ principes justam querimoniam habebant), plurima militari manu eripuit, quæ civitatibus VVandalicis imputata fuerunt: quam ob causam sex civitates fœdus contraxerunt ad mutuam sui defensionem contra quoscunque invasores. *Wand. lib.* 11. *c.* 4. A. e. pestis prævalde in Suecia sæviit, moderate vero in civitatibus Wandalicis, fuitque annus fertilis omnium frugum, ita ut lasta siliginis vendita fuerit novem marcis Lubecensibus. *Chr. MS.*

Ao. 1485. Rostochienses ob novum collegium seditio.

Anno 1485. Rostochiani occiderunt clava captum per seditionem pastorem Thomam Rhoden, electum præpositum novi collegii ad S. Jacobum, quod videbatur principibus auctor fuisse exstructi nuper istius collegii: unde quasi ex arce frenum sit istorum libertati injecturus. Consulibus præterea duobus ita sunt minati dicentes, novum collegium oportere novis martyribus decorari. *VVand. lib.* 11. *c.* 8. A. e. Johannes rex Danorum impetraverat fratri impuberi Canonicatum in Ecclesia Coloniensi, ubi tunc studiis incumbebat. Cum autem Fridericus intellectu proficiens deprehenderet propter hoc beneficium hæreditatem patriæ dimittendam esse, præbendæ & studio valedixit, atque principatum hæreditarium prætulit. *Chr. Holst.*

Johannes R. canonicatu fratri comparato eum regno eliminare studet: sed frustratur.

Ao. 1486. Rostochium a Ducibus Meckl. obsessum. Christianus II. R. Dan. electus.

Anno 1486. Principes Megalopolitani cum Duce Pomeraniæ obsederunt Rostochium aliquot mensibus & postea obsidionem sponte solverunt. *Chr. MS.* A. e. Christianus II. Johannes filius electus est in regem Daniæ, cum adhuc esset minorennis, & quinque annorum, idque factum Wiburgi.

Ao. 1487. castellum ad fl. Storam structum.

Anno 1487. fortalitium ædificatum est ad Storam fluvium Stormariæ sub Duce Friderico I.

Ao. 1488. 74. piratæ Hamburgi exiguo indicio cæsi, quamvis intercedente Joh. R. Dan.

Anno 1488. Hamburgenses ceperunt in mari occidentali piratas septuaginta quatuor vexantes mercatores suos, cum vero judicio sisterentur, nec erat, qui accusaret, cum præsertim suos dominos, quorum jussu bella gesserant, præferrent, accessit tandem peregrinus quidam, qui parvum vas ferreis clavis refertum ab istis sibi ademtum conquerebatur, qua de causa capitis damnati, misero spectaculo omnes gladio sunt cæsi, quamvis Johannes Rex Danorum pro illis intercederet. *Sax. lib.* 12. *c.* 14. A. e. Henricus Dux Brunswicensis auxiliis vicinorum principum obsedit Brunswicum, præter expectationem civium in munita urbe secure confidentium. Causas belli adduxit has, quod recusaret subire onera civitatum reliquarum in tanta præsertim copia prædiorum; quod in usus principum admittere noluerint rerum impositiones quas Itali Gabellas vocant, prætendentes litteras antecessorum, & antiquam urbi concessam libertatem. Oppugnata est aliquot vicibus leviaque invicem commissa sunt prælia; sed major spes Duci fuit in expugnatione ejus per famem, qua cum laborare inciperent, Hildesheimenses magno commeatu comparato & Peynam usque adducto conjuncti sunt Brunswicensibus, congressique cum Ducalibus conjecerunt illos in fugam, atque hoc pacto per intercessionem principum hac conditione liberati sunt ab obsidione, ut ex quatuor arcibus civitati ereptis duæ remanerent Duci, utque subditos principum se agnoscerent. *Sax. lib.* 13.

Brunsvicum ab Henr. D. obsessum per Hildes. liberatum.

Duci tamen subjectum.

Ao. 1489. prætorium Lubec. exustum. milites doryphori inclarescunt.

Anno 1489. prætorium Lubecense exustum est. *Chr. MS.* A. e. milites doryphori (*die Lantzenknechte* dicti) celebres fieri cœperunt in Germania. *Chr. MS.* (32)

Ao. 1491. Rensburgi opp. pars incendio absumta. Frumenti caritas ex inundatione Storæ.

Anno 1491. Rensburgum oppidum ad partem tertiam exustum est, ortumque incendium ex everso lebete ferventis sevi in dissensione mariti cujusdam cum sua uxore. *Chr. MS.* A. e. Storæ perniciosa inundatio fuit die S. Crucis ante Michaelis, qua frumenta ubique abrepta fuerunt & inopia frugum tanta subsecuta, ut wispela siliginis emta sit octodecim marcis, tritici octodecim marcis, lasta avenæ quinquaginta marcis, wispela fabarum viginti quatuor marcis, hempte pro 12. solidis. *Chr. MS.* A. e. concursus idololatricus ad cruentam hostiam in Sternberg cœpit, & alter in Wilsnak abrogatus est. *Chr. MS.*

Sternbergæ hostia cruenta colitur.

Ao. 1492. Gottorpium flammis attenuatum; lues pecoris caritasque annonæ, hiems sæva.

Anno 1492. Gottorpium arx magna sui parte flammis absumtum est, quo anno magna lues pecora absumsit, & caritas annonæ hemptonem pisorum tredecim solidis vendi fecit, vix tamen venalium. Hyems præterea sæva Storam glacie constrictam pedestrem fecit usque ad D. Gregorii. *Chr. MS.*

Ao. 1493. annonæ vilitas muriumque albarum copia.

Anno 1493. frumentorum tanta vilitas rediit, qua una wispela hordei vendebatur octo marcis, tritici octo marcis, hempto fabarum uno solido, pisorum tribus solidis. Quo anno tanta fuit alborum murium copia, ut rustici in horreis suis una nocte centum octoginta ceperint, & aratores in uno jugero invenerint quindecim hemtones fabarum sub terra a muribus congestarum. *Chr. MS.* A. e. Crempensis turris murus perfectus est, &

Turris Cremp. perfecta.

a. 96.

(32) Anno 1489. Detlbertus Krummendik eques auratus & Episcopus Lubecensis 23. postquam 25. annos muneri episcopali præfuisset Lubecæ obiit, cujus sepulcrum in cathedrali arce 6000. marcis Lubecensibus non paratum esse statuitur. *Elverfelt p.* 275.

Frider. D. feudum Holſ. accipit. Friderici poſtulata a Joh. R. inhumaniter rejecta.

a. 96. tectum ejus conſummatum. *Chron. MS.* A. e. Fridericus Dux feudum Ducatus Holſatiæ publice accepit in foro Chilonienſi ab Epiſcopo Lubecenſi Theodorico Arendes Hamburgenſi. *Chr. MS.* A. e. Fridericus Dux cum jam ad pubertatis annos perveniſſet, & differentiam atque proventus uniuscujusque præfecturæ in Ducatibus cognoviſſet, inique ſecum in partitione actum animadvertens, regem fratrem & ſenatum regni ſæpius convenit, atque tantundem ſibi tradi poſtulavit in poſſeſſionem de Ducatibus Sleſwici & Holſatiæ, quantum rex poſſideret, tum quia regis Danorum & Norwagiæ naturalis eſſet filius, permitti ſibi juxta veterem regni morem Ducatum aliquem in regno Daniæ ad terminum vitæ. De regno quoq; Norwagiæ ut hæreditate filiorum regiorum ſuam partem hactenus deſideratam petiit. Voluit denique ſibi reddi 100000. florenorum ex tributo agrario an. 1483. totius Ducatus pro rege perſolutorum. Rex legatis fratris inhumaniter reſpondit, niſi contentus ſorte ſua eſſe poſſit, levi de cauſa illa ipſum parte privari poſſe. Cum tandem jure peteret ſibi regem reſpondere, reddidit, ſe unctum eſſe regem & ſuperiorem judicem non agnoſcere, quo inhumano & ſuperbo reſponſo ad æquam ſuam petitionem accepto Fridericus fratrem, dum vixit, numquam deinceps de hæreditate ampliori ſollicitavit, ſperans filium ejus Chriſtiernum, quando patri ſucceſſerit, æquiorem futurum ſibi & filiis ſuis, atque legitimam hæreditatem paternam conceſſurum.

Ao. 1495. Ditmarſi ſubjectionem Regi denegant.

Anno 1495. Johannes rex conventum habuit cum Dithmarſis Itzehoæ iisque Cæſaream donationem obſignatam litteris, (quod pater antea fecerat,) iterum prælegi fecit, poſtulans obedientiam, & homagium. Dithmarſorum nomine quidam ex nobilitate Capituli Bremenſis reſpondens allegavit jus Eccleſiæ Bremenſis in Dithmarſiam, ejusque confirmationem ab aliquot Cæſaribus regibus datam, quam Cæſarea Majeſtas controverſiæ hujus judex nullatenus ſit revocatura. Cum itaque pars utraque ad æquum jus appellaret, diſceſſum eſt utrinque. Rex vero cum ſenatu ſuo decrevit opportuno tempore Dithmarſis bellum inferre, quod tamen tamdiu dilatum fuit, donec Sueci a. 97. per guardiam militum ſubacti rurſus fuerunt. *Chr. Holſ.* 164.

Sueci iterum ſubacti.

Dorothea Chriſt. I. vidua obit.

A. e. Dorothea regina Daniæ Chriſtiani I. vidua mortua eſt, cum ante octennium Romam viſitaſſet, corpus tumulatum eſt Roſchildii in Selandia.

monaſterium diſcalceatorum Huſi & Rensb.

A. e. monaſterium nudipedum fratrum fundatum eſt Huſii & Rensburgi, ante portam erectæ ſunt cruces, calvariæ vocatæ. *Chr. MS.*

Ao. 1497. Plœna tota exuſta.

Anno 1497. Plœna incenſa quatuor ſui angulis, tota exuritur d. 23. Jun. *Chr. MS.*

Ao. 1498. Dithmarſi exiſtiam-

Anno 1498. Dithmarſi ad depellendum Ducem Saxoniæ Magnum de Worſatia, militantes Epiſcopo Bremenſi, contumeliis exaſperarunt gregarios Hamburgenſium pedites, qui congreſſi cum illis occiderunt viros ſeptuaginta; de quorum nece Dithmarſi in Hamburgenſes actionem intentarunt. *Chron. MS.*

tes epiſc. Brem. ab Hamburgenſ. caeduntur.

Sueci homagium præſtant Johanni R.

A. e. rex Johannes Sueciam recuperavit & ſubegit, uxoremque & filium Chriſtianum II a ſubditis Suecis homagio ſuſcipi & coronari fecit. *Chr. MS.*

Ao. 1499. R. Joh. & D. Frider. expeditio adv. Ditmarſos.

Anno 1499. Magnus Saxoniæ Dux, ubi per milites guardiæ Hadeleriam ſuam ex manu Epiſcopi Bremenſis recuperaſſet, rex Johannes & frater ejus Fridericus guardiam 6000. viros continentem vocarunt in Holſatiam, dubitantibus multis, quo ducendi eſſent atque mox Dithmarſis hoſtilia nunciantes per miſſos ſimul oratores tentarunt, ſi ſine ſanguine dedere ſe velint. Cum vero quibusdam tranquillitati ſtudentibus communitas populi reluctaretur, conſcripſit rex & Fridericus frater ex regno & Ducatibus magnum exercitum, cui multi nobiles ex Marchia & Ducatibus Brunſwici & Lunæburgi acceſſerunt. Duo item Comites Aldenburgenſes Adolphus & Otto cum ſuis equitibus magno ſplendore armorum quaſi ad nuptias properabant tam certa victoriæ ſpe, ut pecunias comparandis ex præda rebus in zonis ſecum apportarent: & ſigilla ad litteras contractuum conficiendas. *Sax. lib.* 13 *c.* 24.

SECULUM NONUM ANNI MILLESIMI QUINGENTESIMI.

Ao. 1500.

Anno 1500. ſabbatho ante Dominicam Lætare turris Segebergæ fulgure incenſa arſit. *Chr. MS.*

Dithmarſi afflicti.

A. e. Johannes rex & Fridericus frater cunctis jam ad bellum neceſſariis paratis, circa initium Februarii magnum agmen duxerunt in Dithmarſiam & dies aliquot ad terrendum hoſtem in conſpectu ipſius conſumſerunt, cumque ruſtici aridam terram incolentes cum rebus ſuis in paluſtrem conceſſerant; quidam tamen temerarii in villa Windbergen nuptias celebrant, cum jam primum agmen appropinquaret. Dithmarſi putantes Hammam primo loco oppugnatum iri frequentes ibi confluxerunt; ſed principes per Dithmarſos quosdam ſtipendiarios ex latere viæ publicæ per gramineum iter inter paludes abſconſum ducuntur ſine periculo ad oppidum Meldorpium, idque immunitum, & a paucis incolis defenſum capitur ſine labore d. 13. Februarii; fugiunt pauci, reliqui ſine diſcrimine ætatis, ordinis & ſexus crudeliter interficiuntur, ut reliqui terrore perculſi promtius ſeſe dederent. *Sax. lib.* 13. *c.* 24. A. e. Hamburgenſis ſenatus decreto facto prohibuit mulieribus argenteum ornamentum geſtare, d. 21. Aug. *Chr. MS.* (33)

Danorum Holſatorumque funeſtiſſima in Ditmarſia cædes.

A. e. rex Johannes cum aliquantum in oppido Meldorpio moram cum exercitu feciſſet, deditionem terræ ſine ſanguine expectans, tandem die lunæ poſt Valentini quæ fuit 17. Febr. contra

fidele

(33) Anno 1500. templum S. Margarethæ in Wilſtrenſi Marchia eo in loco, ubi hodie conſpicitur, eſt ædificatum, & antiqua S. domus apud portum Eccleſiæ ſublata, quippe cujus locum jam Albis perfluit.

fidele quorundam consilium capitaneo militum guardiæ obtemperans castra movit ex Meldorpio, & in sæva tempestate voce ac animo iracundo Satanam compellans ingressus est angustum tramitem ducentem versus Hemmingstede, lutosum pedestribus, grandibusque fossatis ex lateribus utrinque cinctum. Præcesserunt peditum ferme 3000. cum civibus & agricolis Holsatis majori numero, sequutum est agmen equitum in molesta viæ angustia cum certa victoriæ spe concepta, ut vehicula omnia pone sequi juberent putantes se mox in solidam terram perventuros. Dithmarsi autem excepto quodam Frisio speculatore de consilio regis edocti proxima nocte fodientes venturis hostibus per lutosissima itinera vallum opposuerunt, in quo bombardis ordinatis aliquot millia excubias habuerunt, qui post aggeres absconditi primos hostium tormentis prostraverunt, reliqua exercitus pars, angustia loci compressa pugnare in hostem nequivit, quod terra latis & crebris fossis discissa non sinebat aciem extendere, aut excursiones facere. Regia tormenta erant quidem disposita, sed dies nebulosa, pluvia & grandine mixta ventisque de cœlo sævientibus ac quasi pugnantibus saxa bombardis emitti prohibuit. Dithmarsi vero cum sese a peditibus circumdari cernerent, circiter quingentos castris egressi pugnam cum tot militibus conserere ausi fuere, sed qui angusto loco & lutosa via quasi constricti & ex pluvia & frigore debiles erant, bis Dithmarsos in fugam compulerunt, qui aucti interim numero, & fossata transilientes tertia jam vice se recolligunt & hostes tandem madidos atque congelatos partim cædunt partim in fossas detrudunt. Primi autem ex guardia, in quos rex tantopere confidebat, fugam capessentes maxima parte perierunt. Cataractis enim aquæductuum apertis, aquarum copia inundans discrimina itinerum & fossarum conturbabat, & fugientes implicabat, unde animosiores hostes effecti Holsatorum peditum manum superarunt, & majorem partem in fossis submergi compulerunt. Sævitum deinde est in turmam equestrium angustia locorum pressam, quæ ante se cæsis peditibus, retro vero curribus inversis tamquam castris constricta fuit, cui Dithmarsi circumfusi ex utroque latere viæ lanceis atque sagittis equos vulneraverunt, qui mox inde sævientes sessores suos dejiciunt & conculcant. Vapor ex sudore nebuloso aëri mixtus visum cunctis ademit, atque ita multi perierunt viri militares ne ferrum quidem stringentes. Principes ipsi cum aliquibus incertum quomodo elapsi sunt, forte per densa cæsorum & mersorum cadavera evaserunt, sicut illi qui in oppido ad custodiam habendam remanserunt. Incredibile est narratu; quanta trium horarum spatio peracta sit cædes, quod & ipsi Dithmarsi vehementer sunt admirati, sed major pars aquis dilapsis sine ullo vulnere reperta fuit. Accurrerunt quoq; alii confestim ab excubiis, qui spirantes adhuc penitus contrucidarunt, vestibusque & indusiis nudatos reliquerunt. Pauci reperti die lunæ sequenti, qui vita donati sunt. Peditum occisorum ad 4000. tumularunt, sed equitibus hoc negatum fuit, inter quos fuerunt duo Comites de Oldenborch Adolphus & Otto, militares plurimi & flos equitum Holsaticorum ultra 60. in luto sub sole computruit contraque jus gentium corvis, canibus & feris expositus jacuit. Spolia amplissima obvenerunt Dithmarsis in vestibus, auro, argento, margaritis, equis & armis cum vexillis & bombardis regis & fratris ejus. Tertia hæc est Holsatorum in Dithmarsia clades cæteris major. Rensburgum amisit in hoc bello 50. cives. *Saxon. Crantz. lib. 13. c. 25.* A. e. Hamburgenses fuerunt extra gratiam sui Ducis Friderici, quod piscatores eorum in insula Hilgeland tumultum conciverant, in quo Ducis officiarius captus fuit. *Wand. Crantz.* A. e. Johannes rex Danorum filiam suam Elisabetham tradidit Joachimo Electori & Marchioni Brandenburg. & Fridericus frater Dux Holsatiæ vicissim duxit Marchionis sororem Annam, filiam Johannis Electoris filii Alberti Achillis, quorum nuptiæ simul sunt Berlini in Marchia celebratæ. *Chr. Hols.*

Hamburgenses odium Frid. D. incurrunt.

Nuptiæ mutuæ Regis fratrisque cum familia Brandeb.

Anno 1501. Sueci audita clade regis Danorum in Dithmarsia, ducti sunt pœnitentia, quod tam facile se illi subjecissent, cumque paulo post reverteretur in Sueciam, seditione populi mota coactus est clanculum discedere relicta gravida uxore in arce Stokholmia, sequente æstate, comparatis rebus ad bellum necessariis vi regnum recuperare volens. Lubecenses negotiationem suam & navigationem haud intermittentes in regno suspecti facti sunt regi, quasi Suecis faverent eosque in sua contumelia confirmarent. Missis itaque legatis petiit, ut nullas in Sueciam merces adveherent; se enim necessitate bellum ipsis inferre. Lubecenses cum in postulata regis sine maxima rerum suarum in Suecis existentium jactura consentire non possent tam subito, legati infecta re redierunt. *Chr. MS.*

An. 1501. Sueci desciscunt a R. Johanne.

Lubecenses Suecorum partes deserere nolunt.

Anno 1502. pestis ubique per Germaniam sævit. *Chr. MS.* A. e. cum Johannes rex Norwagiam fere decennium tranquille gubernasset, Sueci aliquot ibi arces expugnarunt, rusticosque Norwagienses in oppugnatione reliquarum ad seditionem in regem inflammarunt. Properans ergo rex ad reprimendos seditiosos in Holsatiam Fridericum fratrem vocavit in Segeberg; eique promisit, si auxilium ad subjugandos rebelles conferre velit; dimidiam partem recuperati regni se traditurum ipsi. Cui Fridericus respondit, si rex ad dimidiam regni partem, quæ jam sua fuerit propria; dimidium redituum, quos hæc decennio ex regno levaverit, fideliter sibi reddere voluerit, operam se pro viribus collaturum. Cum vero æquum hoc & honestum fratris postulatum rex abnueret, copias ille suas ad debellandum contumaces recusavit. A. e. rex Johannes filium suum Christiernum cum exercitu in Wagriam misit, qui Suecos feliciter ex regno depulit, & arces ab hoste occupatas in potestatem suam recepit rebellesque vi ad obedientiam compulit. Norwagii

An. 1502. pestis in Germ.

Johanni ad rebelles bello coercendos auxilio frater Frider. D. deeg.

Christiernus II. Suecos regno depulit. Norwagos sibi conc.

filius ab iis rex eligitur.

wagii paulo post Christiernum patris consensu in regem suum elegerunt, eique homagium sine Friderici voluntate præstiterunt. *Chron. Holſ.*

Ao. 1503. Regis cum Lubec. lites compositæ; horum opera ipsi præstita apud Suecos.

Anno 1503. Raymundus Cardinalis procurante rege Johanne venit Lubecam (cum per Germaniam ingentem pecuniarum vim ad bellum Papæ contra Turcam collegisset) compositurus controversiam, quæ fuit regi cum Lubecensibus, vocavitque in consilium Ducem Holsatorum Fridericum & Magnum Megalopolitanum, quibus accedentes regii legati diu tractarunt de pace, utque Lubecenses prorsus a regno Sueciæ abstinerent. Cum autem hoc impetrari non posset, in hanc sententiam convenerunt. Lubecenses missis ex senatu legatis reginam Danorum cœnobio Watstein inclusam liberent, Suecosque commonefaciant, ut ad proximam S. Laurentii diem Sundæ cum rege transigant, rex vero captas naves cum mercibus restituat Lubecensibus, deque aliis præterea illatis damnis certo tempore in Holsatia transigat. Lubecensibus vetera privilegia illæsa servet, pecuniaque residua urbi fideliter solvatur. Fidejussores facti sunt, Dux Fridericus, Episcopi Lubecensis & Sleswicensis, aliique præterea equites & nobiles. Arx quoque Trittow Lubecensibus pro his debitis in pignus concessa, quæ imposterum interpellatis sponsoribus fideliter soluta est. Lubecenses juxta quod convenerat, missis legatis reginam a Suecis sua intercessione liberatam Hafniam deduxerunt, quam rex, simulatque id comperit, misso Christierno filio excepit. Legatos vero Lubecensium, qui ex Suecia illam advexerant, in conspectum suum prodire vetuit, unde facile fuit conjicere, quam apud ipsum gratiam inierint, & quo animo erga ipsos affectus fuerit. *Chron. Holſ. & Lubecense.*

Christianus Frid. D. filius nascitur.

A. e. Friderico Duci natus est filius Christianus d. 12. Augusti, baptizatus est die solis ante Michaëlis d. 25. Septembr. *Ebertus.* (34)

Ao. 1504. Lubecensibus datur privilegium de non appellando infra 40. floren.

Anno 1504. Lubecensibus datum a Cæsare privilegium, ut nemo a jure urbis appellet, nisi causa 40. florenos exsuperet. *Chron. MS.*

Neomonasterii incendium.

A. e. Novomonasterii tonsor quidam verberare volens uxorem, cum incensa candela in tabulatum illam quærens conscendit, & domum accendit, unde totum oppidum conflagravit d. 19. Julii. *Chr. MS.* A. e. gelu brumali durante ultra S. Gregorii diem, Stora fluvius tam equitibus quam peditibus ubique fuit pervius. *Chr. MS.*

Comitia Calm.

A. e. comitia celebrata sunt Calmariæ Suecorum, ubi Johannes rex & nobiles Daniæ, Sueciæ & Norwagiæ convenerunt.

Ao. 1506. Lubecenses exurunt pagos Meckleab.

Anno 1506. Lubecenses in bello, quod ex incensa Parcentinorum nobilium villa causatum cum Duce Megalopolitano gesserunt, egressi in castris curulibus ducentes peditum 3000. & equitum 200. uno die triginta pagos & villas aliquot exusserunt d. Aug. 12. *Chr. MS.*

Mollna obsessio irrita.

A. e. Duces Megalopolitani & Brunswicensis cum Marchione Brandenburgensi obsederunt Mollinam diebus 24. & re infecta tandem discesserunt, cum Schlahop & Veslo antea exusserunt amissis 20. equis suorum.

Megapolitani a nautis Lubec. cæsi.

A. e. Lubecensium nautæ ceciderunt Megalopolitanos ad Cruzerode d. 28. Augusti auferentes magnam prædam.

Crempensis campanæ pondus.

A. e. campana maxima Crempensis reperta est habere in pondere octo millia sexcenta & octoginta pondo, 8680. *Chr. MS.*

Ao. 1507. Lubecenses pacantur cum R. Dan.

Anno 1507. Lubecenses cum rege Danorum pacem fecerunt Nicopii promittentes, se cum sociis urbibus nihil Suecis mercium advecturos, sed potius illorum naves in jurisdictione sua inventas detenturos, donec bellum Danicum durarit. In navigationibus quoque suis regiis excubitoribus sponte dimissis velis merces & litteras suas exhibituros visendas, ut hoc pacto sublato omni dissidio duæ naves Lubecenses Hafniæ detentæ cum mercibus residuis restituantur. *Chr. Lubec.*

Ao. 1508. iterata dissidia,

Anno 1508. regi Johanni iterum natum est dissidium cum Lubecensibus conquerentibus mercatores suos, contra pacta a Danis ubique spoliari, instructisque navibus vi per claustra Balthici maris Revaliam penetrarunt, & salvi reversi sunt Lubecam. *Chr. Lubec.*

sopita.

A. e. Lubecense bellum cum Ducibus Megalopolitanis compositum est circa Jacobi hac conditione, ut damna utrinque accepta utraque pars toleraret, & Lubecenses veteribus utantur privilegiis. *Ibid.*

templum Lubec. igne corruptum.

A. e. templum S. Mariæ Lubecæ conflagravit die Paschatis, eodemque anno rursus cupro contectum fuit.

Ao. 1509. Dani excipiuntur Lubecens. naves mercat. a Lubecensibus profligantur.

Anno 1509. Lubecenses iterum Revaliam usque 8. navibus excurrerunt: rex 24. navibus redeuntes excepit prope Warnoviam & unam ex octo cepit: reliquæ fuga se liberarunt, & Travennam apprehenderunt. *Id.* A. e. rex Johannes autumno triginta naves cum militibus Travemundam misit, ut occuparet, sed res ex voto non successit, quod Danicæ naves in portum novæ civitatis circa Hafkrog appulerunt & pedites Travemundam errore transeuntes circa viginti pagos Lubecensium spoliatos incenderunt, atque deinde in tres hebdomadas in Oldeslo magno regiorum incommodo commorati sunt. Interim cives Travemundæ naves regias partim ceperunt partim exusserunt, & circa 100. boves & vaccas abegerunt. Rex vero pedestri itinere cum lecta peditum equitumque manu spe occupatæ jam Travemundæ insequens cum in oppido Hellinghaven se voto suo frustratum intelligeret, noctu transito Oldenburgo & Euthyno perrexit Segebergam, spoliatis pagis aliquot a militibus præter regis voluntatem, Lubecensium naves paulo post insulam Arrhe, & vicinas aliquot sub Ducatu Sleswicensi invadentes diripuerunt. *Chr. Holſ.*

Anno

(34) Anno 1503. Templum Wolffethlethanæ parochiæ e regione viæ viridis (*gegen den grünen Weg*) in loco, qui jam Albis aquis contegitur, situm destructum ac deinceps eo, ubi hodie cernitur, translatum ac ædificatum est.

An. 1510. 4. civit. Regi Dan. bellum indicunt. Danos fugant insulasque eorum populantur.

Anno 1510. Wandaliæ urbes, Lubeca, Rostochium, Wismaria, Sunda & Luneburgum regi Danorum bellum indixerunt: Hamburgum etsi in eodem fœdere fuerit, ab hoc tamen bello abstinuit. Lubecanæ 6. naves ad Gessoer congressæ Danis quadraginta viros tormentis perdiderunt, & reliquis Hafniam fugientibus in reditu Langelandiam maxima parte incendio vastaverunt. Deinde sedecim navibus reversi Lubecenses, Mœnam insulam in pentecoste occupaverunt, & incensis aliquot pagis, rusticisque in oppidum Steyke fugatis ducem suum Stotterbole in valli op pugnatione cum aliquot audaculis amiserunt. Conscensis itaque navibus prope Helschenoram tredecim naves raptas Travemundam miserunt, ibique contra senatus mandatum moram traxerunt: Postea collectis triginta tribus Sundensium Bornholm insulam incendio deformarunt, & occisis circiter quinquaginta viris cum ingenti præda Klekingiam afflixerunt. Deinde Lalandiam direptam pene totam flammis absumserunt, denique circa Michaëlis Suecos deducentes cum 6. navibus ad Bornholmiam cum octo regiis navibus confligentes, victoria potiti Danos in fugam verterunt, cogentes apprehendere Gotlandiam, qui Oelandiam commeatu juvare volebant. *Chr. Lubec.*

An. 1511. Dorothea Louenb. nascitur. Danorum 40. naviculæ capte.

Anno 1511. Dorothea filia Magni Ducis Lowenburgi Saxonum nata est 19. Februarii, nupta postea Christiano III. regi Danorum. *Chr. MS.* A. e. Lubecenses quidam cives instructis celocibus ceperunt in mari Balthico quadraginta naviculas Danorum tribus vicibus, quarum aliquot mercibus onustas domum reduxerunt. Postea circa adscensionis Domini viginti naves regiæ Travemundam occupare & spoliare cogitabant, sed in proposito retardatæ sunt, mutatoque consilio ex portu Wismariensi quatuordecim naves abripuerunt, & ædificia quædam usque ad portas urbis flammis dederunt, mox Rugiam invadentes Sundensium pagos absumserunt, quibus ultra octingentos Sundenses occurrentes in fugam a Danis versi sunt, amissis cum aliquot viris, omnibus tormentis & decem circiter captis. Oelandiam vero deinde oppugnantes a rusticis repulsi fuerunt. Vespere vero S. Laurentii septendecim Danicæ cum sedecim Lubecensibus sub insula Bornholm conflixerunt, in multam usque noctem, Danis vero fugientibus, una cum sexaginta viris & nobilibus aliquot insula capta est multis utrinque interfectis. Denique circa Assumtionis Mariæ Dani cum viginti duabus navibus Lubecanos aggressi acri pugna toto die præliantes tandem in fugam conjecti prædam Lubecensibus de Hollandis victis relinquere sunt coacti. *Chr. Lubec.*

Impetus eorum in Travemund. irritus. Wismarienses & Sundenses ab illis affliguntur. Dani a Lubecensibus ap. Bornholm vincuntur insula occupata. iterumque superati.

An. 1512. Johannes R. belli pertæsus fratris intercessione cum Lubec. pacificatur.

Anno 1512. Johannes rex toto hujus difficilioris belli tempore subtristior, misso Fioniæ Episcopo cum mandatis sedulo petiit a fratre Friderico, ut causam hanc suam cum Lubecensibus componeret, se fideliter exsecuturum, quæcunque pacta fuerint, qui injuriæ fraternæ haud memor spontaneum se præbens Flensburgi grave hoc & acre bellum (quale inter Danos & Lubecenses antehac gestum non fuit,) ita composuit, ut cives vetera sua privilegia inviolata retinerent. Filium vero suum rex Johannes regem designatum sæpius fideliter commonefecit, ut pacem sedulo cum vicinis principibus & civitatibus maritimis coleret, subjiciens utilissimum sibi fuisse, si patris sui consilio paruisset. *Chron. Holf.* & *Lubec.* A. e. Maximilianus Cæsar in comitiis Coloniensibus prohibuit edicto, ne quis alterum urgeret bibendo. *Chr. MS.* A. e. rex Johannes post obitum matris Dorotheæ conventum egit cum fratre Friderico, qui sine fructu abiit. Postea alius est Flensburgi indictus, ubi rex ab Holsatis postulavit, ut suo secundo filio Francisco homagium præstarent, quod ubi Holsati recusarent, irritus & hic factus est. *Chron. Holf.*

Bibendi urgendi consuetudo Imp. abrogata. Conventus Flensb. bis mus incassum.

An. 1513. Johannes R. moritur. Christiernus II. successor bello ubique spargit e pellice inductus.

Anno 1513. Johannes rex Danorum obiit Aelburgi in Jutia anno ætatis 58, cujus filius Christiernus secundus electus est rex Danorum, atque simul accepit hæreditatem patris sui, in Sleswici & Holsatiæ Ducatibus, mox vero ubi gubernacula regnorum apprehendit, spreta patris sui fideli admonitione non solum cum Wandalicis urbibus, verum etiam cum propriis subditis contentiones & dissidia excitavit, incitatus consilio Siburgæ Hollandicæ feminæ, cui in omnibus actionibus usque ad subversionem sui obtemperavit. *Chron. Holf.* & *Lubec.*

An. 1514. Christianus II. post aliquam disputationem privilegia Holsatis confirmat.

Anno 1514. Christianus rex post obitum patris vocavit Flensburgum Fridericum patruum cum Holsatis, & ab iis juramentum obedientiæ postulavit, quod dum quidam, etsi non omnes, præstarent, quidam utrique principi jam obligati in consiliarios insuper electi sunt. Alii vero nobiles privilegia sua a rege confirmari voluerunt. Cum autem rex omnem disputationem simpliciter rejiceret, responderunt; Holsatiæ nobilitatem tantam spem de regia majestate concepisse, ut vetera privilegia non modo Holsatis sit concessurus, sed sicubi opus fuerit, clementer quoque defensurus; se enim ex Comitibus Duces, immo ex Ducibus reges creasse. His autem rex perterrefactus respondit, se nihil alienum a legibus cogitasse, atque procuraturum, ut ipsis privilegia sint salva. Cum tandem Holsati vicissim promitterent, se more majorum suorum fidelitatem principibus suis sancte servaturos, privilegia confirmata sunt. *Chron. Holf.* A. e. Anna conjux Ducis Friderici ex Brandenburgensi familia obiit sepulta in Bordesholm. *Chr. MS.*

Anna Frid. D. conjux obiit.

An. 1515. Fridericus D. sibi debita a R. petit. legati pontificii indulgentiarum venditoris luxus.

Anno 1515. Fridericus Dux debita sua in regno Daniæ restantia modeste & humaniter a rege patrueli postulavit. Hoc tempore Angelus Arcimboldus Leonis X. Papæ legatus cum indulgentiis Romanis Lubecam veniens ingentem argenti vim ex vicinis regionibus & regnis corrasit; unde luxurians more principum vasa & sartagines argenteas sibi fabricari fecit. *Bonnus.*

An. 1516. Christiernus II. R. uxorem petit ...

Anno 1516. Christiernus II. rex in uxorem duxit Elisabetam ex regia Hispanorum stirpe Ducis-

Elisabetha Hisp. Ducissam Austriæ, sororem Cæsaris Caroli V. & patruum Fridericum Ducem Holsatiæ ad nuptias vocavit, qui in honorem patruelis multa nobilitate stipatus e Chilonio in Daniam navigans nuptias sua præsentia decoravit. *Chron. Holst.*

An. 1517. ejus liberi. Anno 1517. Christiano II. regi nascitur filius Johannes 6. pomerid. qui postea Ratisbonæ obiit. Genuit postea ex Elisabetha duas filias, quarum alteram Duci Mantuano, & post ejus obitum Palatino Friderico nuptum dedit per Carolum amitinum, alteram Duci Mediolani, & hoc decedente Duci Lotharingiæ tradidit. *Chron. Holst.* *cum Suecis ob tributa negata bellum capessens superatur.* A. e. natum est regi novum bellum cum Suecis ex denegato tributo annuo, de quo a. 1509. sub gubernatione Domini Stenonis inter ipsos convenerat. Causam Sueci hanc prætenderunt, quod navis oneraria 120. lastarum referta pannis, armaturis & sale noctu a Danis ex portu Travemundæ abducta fuerit, nec dum restituta. Misit ergo rex naves aliquot cum Jutis rusticis & militibus in Sueciam ad defendendam arcem Archiepiscopi Steyke, sed ipsis Holmiam appropinquantibus D. Steno gubernator instructo exercitu occurrens victoria potitus est. *Chr. Lubec.* A. e. Dithmarsi in armis fuerunt metuentes bellum a rege, dum ipsi ex votis in Suecia non successerat. *Chr. Lubec.*

An. 1518. bellum iteratum. Anno 1518. Christiernus II. rex cum a civitatibus Wandalicis Lubecæ congregatis impetrasset, quod mercatores suos a tota Suecia usque ad Pentecosten inhibere vellent, ipso die S. Petri & Pauli valido exercitu Sueciam terrestri itinere ingressus est. Sed cum commeatus ipsi deficeret, inducias fecit cum Stenone Sturen, datis utrinque obsidibus. Danis vero moram trahentibus, Sueci interim obsides, & in his Gustavus Erichson ad regem venere. Revocatis itaque illico ex itinere Danicis, Sueci in Daniam abducti sunt rege Hafniam revertente. *Bonnus.* (35) *Wurstenses insurgunt adv. Archiep. Brem.* A. e. Worstenses subverterunt novam Archiepiscopi arcem Morgenstern & eam exusserunt in diœcesi Bremensi cum 1216. domibus. *Chr. MS.*

An. 1519. bellum episcop. Hildesh. & Ducum Brunsv. pugnaque Soltov. Anno 1519. conjunctio fuit planetarum Saturni & Martis in vigesimo sexto gradu Capricorni, quam secutum est bellum Episcopi Hildesheimensis cum Ducibus Brunswicensibus, quo anno Dux Lunæburgensis Ernestus cruenta pugna vincit Henricum juniorem Brunswicensium patruelem suum ad Soltow Luneburgensis ditionis & pestis simul per Germaniam ubique sæviit. *Classi Dan. præfecti fortuna.* A. e. Christianus II. rex præfecit classi suæ in bello Suecico Severinum Norbuen virum nobilem & bellicosum, eique Gothlandiam gubernandam commisit, qui satis felix fuit & Suecos ac Lubecenses summopere adflixit. *Inundatio aliqua Lubec.* Hoc e. a. Travena circa Lætare exundans ligna artificum congesta ante portas Lubecæ abstulit, & cellaria panificum & institorum replens ingens mercatoribus damnum inflixit. *Bonnus.* *Gustavus a Danis fuga se surripit.* A. e. Gustavus Eriksen affinis Domini Stenonis evadens ex custodia Erici Eriksen in Jutia venit habitu bubulci Lubecam, ibique aliquamdiu absconditus fuit, dum rex litteris illum a senatu postulavit. Cum vero Ericus Erichsen sponsor regi pro Gustavo factus ipsum personaliter revocaret, detentus est a senatu usque ad judicium publicum. *Idem.* *civitt. Vandalicarum indignatio ob Regis exactiones novas.* A. e. Christiernus rex Wandalicarum civitatum mercatores in Scania detinuit, deque singulis halecum lastis duos florenos tributum atque de bonis institorum vigesimam partem postulavit ex instinctu Siburgæ feminæ Hollandicæ. Conventum igitur Urbici agentes Lubecæ decreverunt, se nihil commeatuum de sale, lupulo aut cerevisia in Daniam advecturos esse, quod novis a rege exactionibus contra privilegia vexarentur, de quibus postea rex in die omnium Sanctorum se ad senatum Lubecensem excusavit, millioraque in posterum mercatoribus promisit *Chr. Bonn.*

An. 1520. Christianus II. tandem caeso Stenone ejusque exercitu fit Rex Sueciæ. Anno 1520. Christiernus rex circa 3. regum validum contraxit exercitum, impetrans a patruo Friderico in subsidium maximam aulicorum partem cum Holsatis nobilibus, eumque ducens in Sueciam conflixit cum Stenone gubernatore, qui in crure vulneratus sclopeto mortem obiit die S. Blasii. Dux Fridericus vero Reynefeldæ agens per legatos circa Reminiscere cum Lubecensibus egit de pace & firma subditorum suorum securitate, quod metueret regem Wandalicas urbes ad bellum provocasse. Christiernus interim rex Sueciæ regnum armis subegit, cumque Suecorum privilegia juramento confirmasset die festo omnium Sanctorum in Stockholmia coronatus est, Holsatos vero nobiles residuos (quorum major pars cæsa fuerat) postquam integro anno regi militassent, stipendio privatos, & equis insuper armis & ocreis spoliatos pedestres patruo suo remisit. *Chr. Holst.* *indigne egit cum Holsatis, qui ipsi militarent.*

An. 1521. Sueci a R. deficiunt ob immanem ejus crudelitatem. Anno 1521. Christiernus Danorum rex Suecia jam occupata, invitavit Episcopos & nobiles regni ad convivium, atque tertio die duos Episcopos, Dominum Matthiam in Strengenisse, & D. Vincentium in Schare, septuaginta præterea nobiles multosque consules, senatores, capitaneos & cives captivari fecit, sub hoc prætextu, quasi pulverem tormentarium ad tollendum regem clam in regiam stravissent, posteroque die in publico judicio in foro decollari fecit d. Nov. 7. eorumque corpora triduum inhumata relicta cum effosso tandem Suenonis Sturen gubernatoris cadavere concremari jussit. Duos insuper pueros nobiles capillis suspendi & septem sacerdotes submergi mandavit, quod contra regem arma cum rusticis sumserant. Qua tyrannide in regia Stockholmia contra factum jusjurandum & omnem æquitatem commissa

Sueci

(35) Anno 1518. prodiit in publicum Serenissimi Domini D. Friderici, Daniæ Norwegiæ regis, Sleswici, Holsatiæ, Stormariæ Ducis, Comitis in Oldenburg & Delmenhorst ad Christiernum patruelem responsio 4to. vid. *von der Hardt Tom. 3. autograph. Luth. & coætan. 8vo. p. 18.* *de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.*

Lubecenses Gustavum in Sueciam reducunt.

Sueci commoti mox a rege defecerunt. Lubecenses quoque cum rex præter compromissum mercatores civitatum novo telonio aggravaret, Suecis auxilia decreverunt, & postridie ascensionis Domini ex Travena solventes Gustavum Erici in Sueciam miserunt, qui in gubernatorem regni electus est. *Bonni Chr.*

Christianus III. frequentat aulam Brandeb. hinc comitia Wormat.

A. e. Fridericus I. filium suum Christiernum III. una cum morum ejus inspectore & actionum gubernatore Johanne Rantzovio equite aurato misit in aulam Joachimi Electoris Brandenb. cum quo ad conventum Germanorum principum Wormatiam profectus est, ubi publicam & constantem repurgatæ doctrinæ confessionem audivit a D. Luthero Germanorum Apostolo factam 17. Aprilis coram Cæsare & Electoribus ac cunctis imperii statibus. Cum vero Monachus in templo concionem haberet, atq; forte procumberet, animadvertit Christianus princeps funem procumbentis per rimas suggesti ex asseribus constructi pendentem, & exosus insuetas has ineptias funem nodo alligavit, ne monachus resurgere posset, cumque monachus Cæsarem inclamaret, nodum continuo solvens concionem finire permisit, & Marchioni suo mox factum aperuit, ut Cæsari indignabundo id patefaceret, ne alius forte facti insons ejus insimularetur atque sibi simul venia impetraretur. *Manlius.*

Monachum deludit.

Johannes sen. natus.

A.e. Johannes Friderici I. Duci Holsatiæ filius natus est Slefwici Jun. 28. ex Sophia Bogislai Ducis Pomeraniæ filia. *Chr. MS.*

Ao. 1522. Rex bellum intentans Lubecensibus Holsatos frustra sollicitat; conventus bis coagitati.

Anno 1522. Christiernus rex Lubecensibus bellum inferre volens, armata militum manu in Holsatiam venit & Flensburgi castra fixit, ducemque Fridericum, atque totam Holsatiæ nobilitatem Stenderopoviam vocavit, quo cum rex appropinquaret, milites suos in stationem, quasi cum hoste confligendum sit, ordinavit. Dux vero Fridericus consueto more in quadriga advectus, aulicis aliquot in equis venaticis subsequentibus Stenderopoviam properans, regem armatum transito ponte quatuor aut quinque nobilibus comitatus in domo residentem convenit, qui proponens se habere, quod cum patruo & nobilitate serium agat, respondit Dux, non adesse nobilitatem integram, & locum esse provinciali conventui insolitum: petere igitur, ne rex ægre ferat, se absque illorum consensu nihil certi agere posse. Cum autem de vocandis omnibus nobilibus in Levensow inter ipsos convenisset, utrinque est discessum. Dux autem Fridericus nobiles suos mox Gottorpii ad convivium invitavit, ubi decreverunt sese eodem habitu armatos sicut Dani fecerant Chilonium intraturos & Ducem ad Levensow comitaturos. Cum vero Dux gravissimis de causis, & quod rex cum suis aulicis non in habitu patrui & amici, sed potius hostis accesserat, domi maneret, filium Christianum Ducem cum nobilitate ad comitia ablegavit. Exeuntes autem Chilonio nobiles capistra equorum suorum de præsepiis non solverunt, hoc consilio, quod si regii soluto conventu oppidum simul ingredi cuperent (ut timebatur) objicere illis possent, se capistra sua nondum solvisse, ideoque inconsultum & difficile fore hospitia ipsorum occupare. Accedentes vero ad regem Christiano Duci rex manum porrexit ejusque pugionem extrahens dixit: Domine, an tu quoque armatus es? vocaverat etiam rex quosdam consiliarios & Doctores Marchionis, ut forte per illos Holsatis difficiliora, quæ cuperet, persuadere posset. Convocatis porro buccina militibus Friderici Ducis absentiam primum Holsati excusarunt. Unde rex conjecturam fecit, Holsatos hoc animo convenisse, ut si displicentia postulentur se recusaturos constituerint. Mandavit itaque Johanni Rantzovio hanc suam voluntatem illis proponere. Notum esse omnibus, regiam majestatem cum Lubecensibus graviter dissidere: cupere ergo, ut tam consilio quam fideli opera sibi succurratur. Deliberatione habita, Holsati per Henricum Rantzovium responderunt: Se non teneri regni Danici hostes in caput suum provocare, cum de his rebus nihil sibi sit communicatum. Difficillimum præterea fore, si cum vicinis Lubecensibus aperto bello committantur summo cum suo periculo; atque hoc modo in perditione sua regi nec opera nec consilio prodesse posse: Petere igitur simpliciter, ut hæc æquo animo accipiantur & candide perpendantur. Dissoluto conventu rex Gottorpii pernoctavit; Holsati Chilonium redeuntes, Duci suo regis postulata patefecerunt. Gottorpio rediit Rensburgum, ubi Marchio cum legatis Cæsarianis ad ipsum accessit. Litteris dein missis rex a Friderico Duce petiit, ut suos consiliarios Flemmehudam mittat, ubi mox cum regiis collocuti decreverant, Principes personaliter convenire debere Bordesholmii, ut de republica ipsi inter se consultent.

Travemunda incendio consumta.

A. e. Travemunda oppidum in profesto S. Baptistæ usque ad prætorium conflagravit, cum quinque navibus bellicis optime instructis: unde Lubecenses non exigum fecere detrimentum. Lubecenses porro classem bellicam navium tredecim magnarum & quatuor celocium præter naviculas adjunctas contra Christiernum regem expediverunt 3. Aug. quibus septendecim Suecicæ & Sundenses conjunctæ Bornholmiam insulam Archiepiscopi Lundensis invaserunt arcemque vi ceperunt. *Bonnus.*

Classis Lubec. Suecis conjuncta Bornholmiam ins. occupat.

Rex atque Dux per arbitros transigunt.

A. e. Christiernus secundus rex & Fridericus patruus Dux Holsatiæ per mediatores principes Joachimum I. Electorem, Albertum Ducem Megalopolensem & Henricum Episcopum Raceburgensem in cœnobio Bordesholmii transactione de controversiis suis in hæc capita fecerunt:

Conditiones recensentur.

1) Christiernus rex privilegium a Carolo V. Cæsare affine suo de coadunatione Ducatus Holsatiæ cum regno Daniæ impetratum antiquabit & cassabit. 2) De quatuor articulis, in quibus Dux Fridericus sibi regem satisfacere petit, nempe de sua hæreditate in Norwagia, de debito redituum sub tutoria potestate a rege Johanne, nomine fratris acceptorum, de debito centum millium florenorum pro fratre Johanne solutorum, deque bonis dotalibus sibi ex regno Danorum ut filio regio nondum traditis finaliter sine ulla sup-

supplicatione vel partium appellatione judicabunt arbitri 23. in præsentia regis & Ducis. Debitum vero patris Johannis scilicet 1100. marcarum rex ad proximum Antonii Friderico patrueli suo solidis Lubecensibus solvet bona fide. 3) Nullus Holsatorum præterea aut Ducatus Sleswicensis subditus in jus citabitur extra provinciam, in qua habitat, nec coram Danico senatu respondere tenebitur. 4) Rex Christiernus privata jurisdictione suos cives, rusticos & sacerdotes, similiter & Dux Fridericus suos, sententiamque judicii alterius alter ex equi & confirmare debet. 5) Nobilitatem vero & prælatos simul in genere gubernabunt, & judicabunt, quia in partitionem non venerunt: in absentia unius principis ratum erit, quicquid consiliarii alterius adhibiti simul decernerent, excepta appellatione Holsatorum ad Cæsaream majestatem. 6) Judicia ubique in Holsatia juxta veterum statuta & speculum Saxonicum pronunciabuntur: in Ducatu vero Sleswicensi ex codice legum Jutico a Waldemaro rege promulgato, & juxta privilegiorum tenorem. 7) Appellatio fiet juxta morem consuetum, servatis tamen illæsis utriusque Ducatus privilegiis. 8) Viæ publicæ mercatoribus & aurigis versus Segebergam, Trittow & Oldeslo liberæ erunt. 9) Dux Fridericus remittit patrueli damnum in equis & armis in Suecia acceptum & per se solutum. Hæc sancte ad posteros servanda, tam a rege quam Duce patruo utriusque sigillo confirmata sunt cum sigillis pacificatorum D. Marchionis Electoris & Principum Megalopolensium, Bordesholmii die Mercurii post Laurentii. *Chr. Holf.* A. e. Christiernus rex posthabitis actis Borsholmianis sancte obsignatis abiit cum regina ex Hafnia in Belgium relicto Danorum regno. *Chr. Holf.*

Christianus II. R. Daniam relinquit.

Ao. 1523. Sueci causas defectionis a Christiano II. belliquè manifestant.

Anno 1523. Sueciæ proceres electo in gubernatorem regni Gustavo Erici, causas defectionis suæ a Christierno II. publicarunt scripto ad omnes Christianos imperatores, reges & principes, atque regem multiplicis tyrannidis tam in occupando per vim regno, quam in gubernando, nefariæ perfidiæ, injustitiæ & crudelitatis accusant, eique bellum palam indicunt. Danici regni senatores post discessum regis Christierni ex Jutia legatos miserunt Husum ad Ducem Fridericum, atque patefacta Danorum adflictione auxilium ejus implorarunt, imo si defendere regnum velit, promiserunt, se vicissim in honorem & promotionem ipsius vitam & fortunas suas impensuros esse. Paulo post omnes regni status defectionis suæ a Christierno & electionis Friderici Ducis causas simul evulgato scripto patefecerunt, incusantes illum de gravissimis delictis, superbia, avaritia, crudelitate, deque stupratione virginum & matronarum, atque in primis de adulterio cum Duveke filia Sibrechtæ Hollandicæ, cui præ regni consiliariis honorem & gubernacula Daniæ contulerit. Deinde quod Annam Holgersen gynæcei dominam adulterium ipsius reginæ indicantem dignitate & bonis privatam regno ejecerit. Quod Torbernum

Fridericus I. a Danis in auxilium vocatur, Rexque eligitur evulgatis causis defectionis Christiani earumque summa.

Oxium insimulatum a Sibrechta, quasi filiam suam veneno sustulerit, atque a senatu regni innocentem inventum, & judicio justificatum decollari nihilo minus fecerit. Quod contra juramentum regium, & præter senatus regni consensum septennale bellum cum Suecis suscitaverit & sopitum tandem immani in Suecos crudelitate & impietate ac perfidia renovaverit. Quod monetam cupream regno & subditis contra leges obtruserit. Quod Episcopos Lundensem & Fionensem, & de Anslo in Dania & Drontheimensem in Norwagia Episcopatu dejecerit sibique Ecclesiæ bona rapuerit. Quod Magni Tomessen equitis honestissimi & pientissimi cadaver effossum Arhusii in publico foro ad ignominiam Danicæ nobilitatis suspenderit, bonaque cuncta viduæ rapuerit. Quod non solum ecclesiasticas, sed & nobiles virgines & matronas novo telonio onerarit, deque singulis insuper incolis tam pauperibus quam divitibus duos florenos quotannis tributum exegerit. Quod nobilissimum equitem Canutum Cnutzen Norwagium suspectum sibi & Ducem Danicorum militum Stephanum de Weberſted ob vulneratum in quodam ganeo militem, Camerarium quoque reginæ suæ ad Cæsarem ablegatum deque via revocatum crudeliter decollarit. Quod militem extraneum ad oppressionem subditorum contra leges in regno disposuerit. Quod denique nullum ex consiliariis ad gubernationis consilia admiserit, sed quasi ignavos & inutiles repudiarit. Quod senatus item regni libertatem antiquare & filiis regnum hæreditarium relinquere conatus sit, palam comminatus, se Danis privilegia ita ratificaturum, ut minus sint gavisuri. Unde prudentes conjecerunt, regem cum Danis Suecicum convivium celebraturum, quod simul judicii diem nobilitati in Arhusia indixerit, & fama ferat duos carnifices ipsum sub vestitu satellitum suorum ad hunc diem destinasse, qui dicto repugnantes ferire debeant. Quas ob causas omnes justissimas ipsum regia dignitate privarint. Fridericum autem Ducem Holsatiæ idcirco sese in locum Christierni II. elegisse, quod in diuturna & Christiana gubernatione virtutes principe dignas, modestiam & justitiam subditis suis ab initio principatus sui demonstraverit, & quod ex regia prosapia Danorum ortus ante omnes alios jus & dignitatem regiam sibi vindicet, quod denique hæreditariam ex regno portionem nondum impetrarit. *Chr. Holf.* A. e. Fridericus Dux Holsatiæ fidelium consiliariorum & præsertim D. Johannis Rantzovii magistri palatii suasu commonefactus, ut oblatam provinciam regiam susciperet, ne alioqui tota sua illustris familia a regno Danico deturbaretur, consensit in voluntatem & petitionem Danorum, litterisque ad Duces Electores, principes & omnes Germaniæ status emissis gravissimas suscepti belli in patruelem suum Christiernum rationes subsequentes palam fecit. Cum rex Christianus I. morte decedens testamento suo Fridericum juniorem filium

Fridericus causas belli suscepti que regni publico exponit.

præcipua earum momenta.

filium hæredem Ducatuum Slefwici & Holsatiæ fecerit, & rex Johannes contra testamentum patris meliorem in his sibi partem cum tutela fratris & integro Norwagiæ regno atque ingenti summa pecuniarum rapuerit, nec unquam restitutionem facere aut cognitionem legitimam admittere voluerit; filius quoque ejus Christiernus II. exemplum patris non solum in negata legitima hæreditatis portione & debitorum solutione secutus, sed minis insuper additis contra datam fidem apud Romanorum Cæsarem egerit de abalienatione feudi Holsatici a Romano imperio, utque Holsati servitute Danis subjecti a rege Danorum feudum semper accipere teneantur. Id Episcopis, Prælatis, Nobilibus & incolis Holsatiæ recusantibus præter varios super hoc negotio conventus Dux ipse regem Coldingæ adiit expetens amice & humaniter cum ipso transigere, sed rex infecta re tempore nocturno contra fidem publicam patruo suo patibulum ante hospitium erexit; unde non solum animus ejus crudelis patefactus, sed controversia in dies deterior reddita est. Intercedentibus vero principibus Marchione Joachimo, Duce Alberto & Episcopo Ratzeburgensi, inque certas formulas Bordesholmii rem componentibus, rex his posthabitis privilegia Holsatorum ex patefacta cærulea turre arcis Segebergensis per commissarios abstulit, & quæ ante 400. annos principibus omnibus Holsatorum donata fuere a Cæsaribus & regibus ibique bona fide adservari debebant, in alienas regiones transtulit. Ad hæc certus rumor periculum Duci & consiliariis ejus denuncians manifesti belli causam dedit. *Chr. Holf.* A. e. Lubecenses cum consortibus suis Ducem Fridericum Plœnam litteris vocantes fœdere icto promiserunt, se bellum cum Duce communi sorte adversus Christiernum gesturos, atque naves, milites & pulverem bombardicum administraturos esse. Ut vero omnibus constaret legitimum bellum esse, causas has edito die lunæ post Invoc. scripto evulgarunt. Quod Christiernus rex pacem inter regnum Daniæ & Lubecam a patre suo sancitam publicis rapinis, teloniorum translatione exactionumque varia innovatione per Sibrechtam multoties disrupit, & urbem Cæsaream Romani imperii fulcrum sub jugum regni Danici redigere conatus sit. *Chron. Holf.* A. e. Fridericus Dux Holsatiæ & electus rex Danorum firmum exercitum ex subditis colligens Jutiam aggressus est. Christiernus vero rex etsi delectum exercitum in Fionia haberet, sub Ducibus Erico Comite de Hoya, & Georgio de Horden, deinde Hafniæ in Selandia Danielem de Bothen & Georgium Hohmuth, atque in Gotlandia insuper non contemnendam militum manum: audito tamen patrui sui adventu hostili perterrefactus est atque mox navibus instructis & repletis thesauro & cimeliis, quæ in promtu erant, assumta regina & liberis matreque Sibrechta ob metum militum in cistam inclusa ex regno discessit. Curaverat autem in singulis oppidis & pagis patibula erigi in foro publico, quæ Dux Fridericus rursus tolli mandavit. Ordinatis porro Eyderstadianis in mari Balthico prope Meldefordam ad prohibendum transitum regiis militibus singulas Jutiæ civitates occupavit, atque ab incolis libertatem a tyrannide desiderantibus cum gaudio est susceptus. Et cum Wiburgi sub dio juramentum accepisset, Coldingam rediit; ubi Comes Ericus ac Georgius de Horden Capitanei salvum decedendi conductum a Duce petiverunt & impetrarunt. Transfretans post in Fioniam omnes innovatas leges abrogavit & vetera regni statuta confirmavit, ideoque insulani sub aperto cœlo juramentum ipsi Othoniæ præstiterunt. Accesserunt hic Duci Lubecensium milites 2000. & equites 200. Duce Comite Joanne Hoyensi, & quos præterea Dux ex aliis regionibus conscripserat. Cohors Geldrensium militum, qui sub Comite militarunt, ad Ducem concessit. Lubecensium naves juxta quod convenerat, Nuburgum appulerunt, quibus aliis Danicis conjunctis, milites omnes altera post Trinitatis festum sunt transportati in Selandiam. *Chron. Holf.* A. e. Dux Fridericus cum exercitu in Selandia consistens hostemque non deprehendens biduum quievit; deinde castra duxit Anderschovium & Ringestadium atque tandem pervenit Roschildium, ubi aliquot diebus moram trahens præfectos urbium & arcium ad se vocavit sibique illos juramento adstrinxit, exceptis Hafnia & Callingburga, in quæ præsidia hostes se receperant. Præfectus arcis Callingburgi Claus Ericksen persuasus ab Holsatis arcem insciis Germanis militibus præsidiariis Duci tradidit. Fune enim trochleæ adaptato quinquaginta Ducis milites in turrim Valen attraxerat, antequam suis innotesceret; unde cognomen Slepslot acquisivit. Trajiciens deinde in Scaniam & exercitum in obsidione Hafniæ relinquens, nobiles illius provinciæ, oppida, arces & pagos sibi conciliavit, inque deditionem per juramentum personaliter accepit, excepta sola Malmogia. Ne vero hostis inde eruptione facta damnum dare possit, præsidium suum cum Scaniæ incolis Londino intulit, inque castra Hafniensia rediit. Dimiserat rex Sueciæ circa id tempus aliquot milites, qui Duce Petro Paltino Scaniensibus conjuncti sunt. Rustici vero Selandici seditionem moverunt, quæ non sine ingenti damno tandem sedata est.

Lubecensium rationes belli adv. Christianum suscepti fœderisque cum Friderico.

Friderico cum copiis adventante Christianus cum suis aufugit.

Frid. regnum occupat.

præfectos juramento obstringit.

Callingburgam capit.

Hafniam obsidet. Scaniam accepit.

Rustici Selandici tumultuantur.

Anno 1523. tempestas horrida imbribus & tonitru destruxit pagos & arbores in Octobri. *Chr. MS.* A. e. rex Christiernus secundus, contracto ab Electoribus & aliis principibus tam copioso exercitu, quantus in Germania hactenus inauditus fuerat, dicebatur appropinquare ut regnum amissum recuperaret; quapropter civitates utriusque transalbini ducatus per legationem demisse Duci supplicabant, ut dignaretur personaliter accedere, & tantæ potentiæ sese opponere. Fridericus vero, qui in castris Hafniensibus militi promiserat, se exercitum nequaquam dimissurum, sed fortunam qualemcunque simul experturum, datam

An. 1523.

Christierni apparatus bellicus & copia adducta.

dum Fridericus occurrere parat, dissipantur.

datam fidem implere volens trajicere in Holsatiam renuit. Tandem a militibus tamen persuasus, filium suum Christianum & Johannem Ranzovium equitem summos castrorum duces creavit & transfretavit. Pertingens vero in ducatus suos, vocavit ad arma omnes & singulos subditos suos, & cum exercitu circiter 8000. virorum Grandersheydam profectus est. Christianus II rex de hac Holsatorum expeditione certior factus, exercitum suum lectissimorum equitum dimisit, cum jam Perlebergam ad Albim usque accesserat: quod sine dubio singulari Dei dispositione factum est, quam Dux Fridericus in hac & aliis expeditionibus antecedentibus pie agnoscens dicere solitus est: Se Domino Deo, regi regum, defensionem sui & suorum permittere. Persuasum enim sibi esse, cum a Deo mirabiliter ad regnum Danorum vocatus sit, ipsius quoque dextra protegente se contra omnem vim hostium tutum futurum. Pacata itaque discessu regis Christierni Holsatia Dux in Daniam rediit, sed hiemis inclementia ante mare Balthicum retardatus Nuburgum usque processit, ibique hiberna egit. Classis vero Danica regem Christiernum cum suis reducere volens, Helschenœram appulit, proditaque per fugitivum Capitaneis Ducis, quod inermis esset & commeatu destituta, capi facillime poterat, nisi Lubecensium nauclerus abiisset.

An. 1524. Hafnia tandem tradita.

Anno 1524. Fridericus Dux Holsatiæ Nuburgi transitum maris exspectans, certior factus est per Johannem Rantzovium equitem & Jodocum Bock de pacificatione cum civitate Hafniensi in deliberationem proposita, quam cum Dux comprobaret, tradita est in potestatem ipsius cum omnibus in ea contentis d. 6. Jan. cum plus integro anno fame pressa ab esu felium & canum cives non abstinuerant. Milites mox egressi stipendia sua acceperunt: quæ autem de aliquot mensibus restabant Luneburgi per Johannem Rantzovium, Archium de Cramb & Melchiorem Rantzovium numerabantur, buccina per omnes plateas milites convocante. Ubi accessit quidam de unius mensis stipendio conquerens, id cum numeratum esset ipse a tribus his commissariis inebriatus domumque deportatus, salario pectori imposito hospitæ commendatus est. *Chr. Holf.*

Holmia Gustavo tradita.

A. e. Stockholmiæ Sueciæ cum portarum clavibus tradita est legatis Lubecensibus Bernhardo Bœnhower, & Hermanno Plonnies, qui mox urbem reddiderunt Gustavo Ericksen gubernatori in regem Suecorum electo, die Joh. Baptistæ, atque illo tempore Sueciæ regnum ab unione cum Dano post 130. annos divulsum est. *Bonni Chron.*

Severini Norbue perfidia & violentia,

A. e. Severinus Norbue nobilis, præfectus Christierni regis in Gothlandia ablegato cum obsignatis litteris Dethlevo Seesteden ad Ducem Fridericum se cum toto suo exercitu in obsequium ipsius commendavit, sed nihilominus classe interim adornata Scaniam Severinus invasit:

quam Dethlevus Seesteden ejus socius detestatur.

Quam perfidiam Dethlevus cum sociis detestatus litteras Ducis adjuncto cereo ardente imposuit altari, relictoque equo & armis transfretavit. Severinus vero cum Capitaneo suo Ottone Stigessen omnia nobilium prædia diripuit & incendit, rusticos quoque ad defectionem a Duce persuasos expugnato prius Landeskrone oppido, Helschenoram obsidere coëgit. Nobilitas autem Scanica cum duobus signis militum Malmogiam occupavit, Duce Reinholdo Heyderstorno, implorans in his angustiis cum oppidanis vicinis auxilium Friderici Ducis, qui habito mox cum civitatibus Wandalicis conventu Segebergæ impetravit aliquot Lubecensium naves ad transvehendum militem in Daniam, commissoque hoc negotii Johanni Rantzovio cum duobus signis militum circiter trecentos viros complectentibus in Selandiam ipse pervenit, ibique cum nobilibus insulæ habito consilio decrevit Scaniensibus subvenire, transitaque difficulter Hafnia Malmogiam omnes appulerunt, ubi ab oppressis magno cum gaudio sunt accepti.

Frid. Rex Scaniensibus oppressis Lubecensium ope succurrit.

cum hostibus & factiosis confligens victoria potitur.

Milites præsidiarii ad nongentos salarium postularunt, quo ex parte soluto, cum jam omnis commeatus deficeret, in campum prodierunt, atque periculum suum, quod aut vincendum aut moriendum esset considerantes, maluerunt cum hoste confligere, quam fugam capessendo provinciam & regnum ad defectionem a Duce prostituere. Instructa autem acie per Johannem Rantzovium & Tuckonem Krabben, exercitus Ducis continuit 1300. viros, inter quos 300. fuerunt equites Dani, qui Londinum ad hostem profecti dum rivum transirent tormenta bellica madefacta exonerare & de novo instruere coacti sunt. Londino vero appropinquantibus hostis ex oppido effusus aciem suam in campo distribuit (intra quandam munitionem ex quadrigis factam ex Suecia advectam) militum 8000. ex Germanis & Danis equitibus atque militibus, civibus, & rusticis, quorum dux fuit Mauritius illegitimus de Oldenborgo. Congressi primum tormentis ubi fuissent, circiter horæ dimidium, Severinianorum ictus incassum fuerunt. Ducis vero tormenta multum damni dederunt, directa in patentem munitionis locum; unde equites egredi solebant, sublatoque signifero hostium in munitionem insilientes tam equites quam pedites in fugam propulere: atque tandem potiti victoria, per divinam assistentiam 3000. perfidorum rusticorum, & militum 1500. occiderunt, atque captivos 500. Duci Friderico in Holsatiam miserunt. Duo centuriones Ducis Johann Kindelbrück & Sebastian Frölich cum non paucis militibus ceciderunt. *Chr. Holf.* A. e. Planetarum plurium conjunctiones fuerunt in Februario in piscibus, quas secuta est exitialis illa seditio in Germania, qua quatuor mensium spatio perierunt centies mille rustici a. 1525. circa Pascha. *Chr. MS.*

Worsatia prov. direpta.

A. e. Worsatia provincia Saxonica ad Albim ab 8000. militibus expugnata est, & exspoliata d. 10. Aug. *Chr. MS.*

Otto Stigessen cum rusticorum seditiosa manu oppressus. Landskrona obsessa.

A. e. Severinus de Norbue cognoscens in obsidione Helschenoræ cladem suorum sociorum castra movit ad Landeskronam atque præter bis mille rusticos ad se deficientes recollegit quoque equites & milites fuga elapsos.

elapsos. Ducales insecuti obsederunt oppidum sperantes novam militum manum a Duce, quæ cum tandem post octiduum obsidionis elapsum adventaret, uno die quievit. Nocte autem intempesta nunciatum est, Ottonem Stigessen adventare cum 12000. rusticis ad ferendam opem obsessis, & castra hostium obruenda, quibus ante exortum auroræ Ducales occurrentes, invenerunt rusticos in merica ante silvam eosque animose aggredientes multos occiderunt. Dux illorum Otto fugam capessens hosti rusticos exposuit, reliqua pars in silvam regressa a militibus circumdata atque fervore victoriæ (sine certa tamen spe salarii) lacessita fuit: cum vero repugnando fortiter milites depellerent, nobiles Dani pro salute eorum interpellantes rusticos evocatos compulerunt ad renovanda Friderico Duci fidelitatis sacramenta, & ad jugulandos auctores seditionis & tradendum Ducem Ottonem Striegessen, quem cum paulo post in castra adducerent exercitus mox ad obsidionem Landskronæ est reductus. *Chr. Holf.*

An. 1524. Henr. Zutphaniensis martyrium. An. 1524. Henricus Sutphaniensis discipulus D. Lutheri ejectus Antwerpia a Papistis Bremæ biennium evangelium docuit rogatus. Inde vocatus a Meldorpiensi pastore ad jaciendum fundamentum evangelii in Dithmarsia hac conditione, ut post menses duos revertatur, paret: sed Prior cœnobii Meldorpiensis Augustinus Torneborch & M. Johannes Schinke vicarius officialis, mox sequenti die, post quam advenerat, abs 48. gubernatoribus mandatum impetrant, quo Pastori imponebatur expellere Henricum. Ille vero edoctus a pastore vocationem & dimissionem ministrorum ex communi incolarum decreto non esse senatus, sed uniuscujusque parochiæ; respondit se mansurum, donec ecclesiæ placuerit: sin Deus velit se mori in Dithmarsia, cœlum hic æque propinquum sibi esse atque alibi, oportere enim semel suum sanguinem propter Dei verbum effundere. Habitis igitur duabus concionibus Dominica secunda adventus, populus decrevit Henricum pro suo doctore defendere, missisque nunciis gubernatoribus Heydæ suam voluntatem de Henrico & quod verbum Dei pure doceret sine ulla seditione significarunt, atque totius terræ senatum appellarunt. Cumque aliis tacentibus unus seniorum responderet, cum in omnibus fere regionibus de fide Christiana sit contentio, se rejicere hoc negotium ad proximum concilium: nec esse prohibituros, si quis verbum Dei hactenus obscure traditum docere clarius possit; seditionem vero omnem se prohibere. Legatis reversis & bonam de compositione spem facientibus, Henricus iterum binas conciones die S. Nicolai, & alias binas die conceptionis Mariæ de genealogia Christi & fide S. patrum habuit, in summa admiratione populi pro hoc eximio Doctore Deum celebrantis, & Henricum ut festum natalitium secum complere velit impense obsecrantis. Prior vero cœnobii cum Doctore Wilhelmo ordinis prædicatorum profectus Londinum, ibique cum fratribus minoribus consilia capiens persuasit primoribus Petro Schwin & Petro Nannen, consultissimum esse capere Henricum, antequam toti populo innotescat & ipse se defendere possit. Convocatis itaque aliquot audacioribus ex præcipuis pagis in Neoecclesiam, decreverunt in domo M. Guntheri secretarii, se 10. d. Decembr. Hemmingstadii conventuros, quando campana ad ave Maria convocaret. Horum ducum auctoritate convenerunt quingenti rustici, qui de negotio hoc tum primum instructi, cum homicidium tam dirum aversarentur & abire pararent, coacti sunt sub pœna capitis procedere, & tribus cerevisiæ Hamburgensis tonnis mox evacuatis, facti animosiores Meldorpium hora noctis 12. venerunt. Monachis sanguinariis facibus mox viam monstrantibus, proditore dato Henningo Hans rustico in ædes pastoricias ducuntur, ubi confracta omni supellectile atque auro argentoque direpto, pastorem armis aggressi inque platearum cœnum detrusum ut conterraneum demittunt. Fratrem vero Henricum nudum ex lecto raptum & fustibus dedolatum manibus in tergum reflixis vinciunt, & hinc inde rotatum tradunt Balcke Johanni ducendum, qui eum per glaciem nudis pedibus magis traxit, quam duxit Hemmingstadium, ubi vulneratus pedibus & lassus, cum equum peteret, indignis cachinnis ut hæresiarcha exceptus fuit, crudeliter ulterius pertractus atque Heydæ in cellarium Pastoris Reymari Hozeck inclusus. Hora deinde octava frequentes in foro consuluerunt, quod facto opus esset. Ebriosi tum clamarunt, ad ignem, ad ignem; hoc opere Deum demerebimur: moriendum ipsi est, ne plures seducat. Voce igitur præconis omnes, qui Henricum ceperant, jussi sunt armati ad rogum exire, quos monachi accurrentes collaudarunt, quod negotium pium jam conficerent. Assumtum ergo Henricum & ligatum collo, manibus & pedibus ingenti cum clamore ad rogum deduxerunt, quem cum quædam matrona in foribus januæ astans amare defleret, consolatus est eam Henricus. Attingens porro locum supplicii desedit humi præ infirmitate, ad quem accedens Schoffer Maes condemnavit Henricum ad ignem, ut doctorem contumeliosum in Mariam & fidem Christianam, idque ex potestate Domini sui Episcopi Bremensis. Henricus autem respondit: hoc ego non feci; sed fiat Domine voluntas tua; elevatisque in cœlum oculis dixit; Domine, remitte illis; nam nesciunt, quid faciant. Nomen tuum solum est sanctum, o cœlestis pater. Prodiit mox in cœtum populi pia Nicolai Jungen conjux Nanna Meldorpii habitans, quæ corpus suum ad flagellationem obtulit, ut furor populi deferbeat, atque daturam se insuper promisit mille florenos, ut Henricus tantum asservaretur in proximum Lunæ diem, quo totius populi judicio hoc supplicium subeat. Illi vero magis commoti feminam pedibus conculcarunt atque martyrem Christi verberibus exceperunt, alius pugione, alius malleo caput ejus petendo; alii vero toties

tergum,

tergum, latera & brachia illius tundebant, quoties sermonem ordiebatur: quos M. Guntherus exhortans clamavit, huic operi propitium adesse Deum. Rogus interim sæpius incensus frustra fuit, & martyr Domini multis ictibus cuspidum & bipennium affectus inque hac mora circiter duas horas nudus in lineo indusio elevatis in cœlum oculis stare coram agrestibus coactus est. Tandem ingenti illum scalæ alligarunt in rogum projiciendum, & cum inciperet fidem suam confiteri dato quidam colapho dixit: Comburi ipsum prius oportere, & postea lectionem legere. Alius videns tot vulneribus mortem non accelerari in pectus ipsius prosiliens collum adeo fortiter scalæ alligavit, ut sanguis ex ore & naso erumperet, erectaque scala quidam bipennem militarem admovebat, quæ devoluta a tigillo medium martyrem transfixit, atque sic in rogum projectus, scala ad latus delapsa est. Accurrit denique Johann Holm atque malleo tamdiu pectus ipsius contudit, donec movere se desinens moreretur. Postea super prunas corpus assatum est, flammam rogo non concipiente, quo enormi latrocinio Dithmarsia sanctorum Christi sanguine se inquinavit.

An. 1525. Severini naves a Lubecensibus combustæ, Wisbue capta, obsessi in Landscrona gratiam impetrant.

Anno 1525. Lubecenses cum consortibus ab Otthundia aberrantes inque Bleckingiam appulsi Severini naves combusserunt: inde Gothlandiam oppugnantes urbem Wisbue ceperunt, arcem munitissimam frustra obsidentes. Obsessi in Landskrona commeatu interim absumto gratiam Ducis implorarunt, quæ equidem denegata ipsis esset, nisi Lubecenses in Gothlandiam discessissent. Permissum igitur ubi esset egredi oppido, virgines & matronæ præcesserunt Severinum & milites, procidentesque in genua ante pedes Capitaneorum supplices facti sunt Duci absenti, eique ut electo Danorum regi juramentum fidelitatis præstiterunt. Severinus porro Hafniam missus regi sacramentum personaliter præstitit, atque dimissis militibus, ipse tradito prius regi arce Wisbue in Gothlandia ex Dania sponte discedere elegit. Instructa itaque classe Danica, Otto Crumpius Dux Gothlandiam attingens non permisit Severinum arcem ascendere, nisi missis ex arce præcipuis obsidibus. Præsidiarii vero dedere arcem primo recusantes tandem Duci Friderico & regno permiserunt.

Lubecensibus opera compensata. Fridericus I. Hafniæ coronatur.

Transactum deinde fuit inter Ducem & Lubecenses, ut ipsi quadriennio Gothlandiæ omnes reditus usurpent, sola arce & homagio Duci reservatis. Absoluto feliciter hoc bello, Fridericus Dux Holsatorum coronatus est Hafniæ rex Danorum & Normannorum semper pacificus. Cum autem pro more multos de nobilitate auratos crearet milites, de Nicolao Ericksen quæsivit, nonne huic vulnus in maxillam infligendum est, qui milites meos funiculo in arcem attraxit?

Doctrina evangelica propagata primum Oldeslo: hinc apud Lubecenses Hamb. & Luneb.

A. e. Fridericus I. rex ordinavit prædicari evangelion de regno Christi in Oldeslo, quo multi cives Lubecenses concurrerunt, & audito verbo Dei sacramentum sub utraque specie contra senatus interdictum acceperunt; a quo deinceps tempore idololatria Papatus paulatim abrogari cœpit. In maritimis similiter urbibus & Ducatu Megalopolitano doctrina evangelii lucere & doceri permissa est, Hamburgenses namque vocarunt D. Johannem Bugenhagium Pomeranum Witeberga, qui ordinationem ecclesiasticarum cæremoniarum conscripsit, ne populus offenderetur, quorum exemplum & Lunæburgenses imitati sunt. Cum autem Lubecæ Doctores quidam Papisticos abusus taxare inciperent, capituli instinctu ab officio sunt remoti per quinquennium. *Bonn.*

Kniphof piraticam exercens ab Hamburgensibus captus cum sociis 60. capite plectitur.

A. e. Nicolaus Kniphoff Danus, cum aliquot celocibus Norwagiam nomine regis Christierni invadere tentans multos mercatores in mari orientali spoliavit: Hamburgenses vero bene instructi & cum ipsi congressi victores facti Nicolaum cum sociis 60. ante portas decollari fecerunt. *Chr. Bonn.*

An. 1526. Adolphus D. Hols. natus.

Anno 1526. Adolphus Dux Holsatiæ filius Friderici I. natus est 25. Jan. ex Sophia Bugislavi Pomeranorum Ducis filia, quem Deus in vindictam innocentis sanguinis mox excitavit. *Chr. Holf.*

Cometa & subsecuta mala.

A. e. Cometa horribili cauda instar manus cum gladio apparuit, qualis in Germania non visus. Secuta est eodem anno expeditio Romana & biennio Turca expugnavit Budam, regalem Hungariæ, & obsedit Viennam Austriæ, Secutum quoque bellum de regno Neapolitano, magna fames & sudor Anglicus.

An. 1528. Elisabetha Brandeb ob communionem sub utraque usurpatam periculum.

Anno 1528. Elizabetha uxor Marchionis Joachimi I. communicans sacramento sub utraque specie in summum periculum apud maritum venit; sed per fratrem Christiernum regem Danorum exulem educta ex Marchia in Saxonia vixit apud Johannem electorem usque in annum 1545. *Lutherus Tom. 3. Isleb.*

Lubecensium tributum & liberum evangelicæ doctrinæ exercitium.

A. e. Lubecensis senatus ad compensationem damni ex variis & difficilibus bellis contracti petivit a subditis contributionem, qui in hanc conditionem consenserunt, ut cives 36 ab ipsis electi in pecuniarum distributione senatui adjumento essent, & senatus vicissim civibus evangelicæ doctrinæ libertatem & piarum cæremoniarum in templis administrationem permitteret. *Bonni Chr.* (36)

An. 1529. Conventus Flensb. & cum Melch. Hofmanno dogmata Cingliana spargente disputatio fuse narrata.

An. 1529. cœpit Melchior quidam Hofmannus initio lucescentis Evangelii in Holsatia Chilonii Cinglianum dogma per integrum biennium spargere, & alios concionatores Chilonii impressis litteris criminari hæreticos, falsos prophetas & fures divini honoris, qui Christum quodam quasi fascino conentur in frustum panis includere &c. Mandato itaque regis Friderici vocatus est Flensburgum Dominica Quasimodogeniti cum collegis suis M. Jo-

Superstitio pontificia Hamburgi abrogata.

(36) A. 1528. senatus Hamburgensis & totius civitatis auctoritate auditis antea invicem Evangelicis atque Papicolis disputantibus, hisque semper ad ecclesiæ, illis ad S. litterarum præsidium & Christi Apostolorumque dictamen recurrentibus, superstitio papalis publice abrogata, & Evangelium pure prædicari cœpit. *Joh. Mulleri Luther. def. p. 5.*

M. Johanne Campensi, qui se apud Itzehoënses intruserat, & Jacobo Heggen Flensburgi docente ad colloquium habendum cum quibusdam Holsatiæ pastoribus & duobus ex vicinia vocatis Dn. Nicolao Boien Dithmarso, & Dn. Stephano Hamburgensi, ut explicato fidei suæ fundamento, rationem de calumniis redderet & ab erroribus suis in viam revocaretur. Inspector colloquii fuit Dux Christianus III. regis filius. Assessores vero Dn. Præpositus in Reynebeke, D. Bugenhagius, Dn. Johannes Rantzovius & D. Reventlow cum aliis consiliariis. Præmissa admonitione & oratione publica interrogatus est Melchior, quam ob causam concionatores criminatus sit falsos prophetas. Respondit, ideo factum esse quia Christum ad certa loca alligent, quod equidem tunc faciant quando docent, panem cœnæ esse Christum, ejusque tam impios spiritualiter etiam participes fieri. Hermannus Tastius pastor Husensis explicata differentia inter spiritualem & sacramentalem esum protestatus est, se juxta scripturam in hac doctrina loqui de corpore Christi, non de integro Christo, quia Christus similiter idem non fecit; & negavit se docuisse, impios participes fieri spiritualis esus & potus: Melchiorem vero docere signum nihil aliud esse, quam nudum panem & vinum, contra clara verba Christi, quæ figuram non admittunt. Melchior respondit se credere verba non esse figurata, neque ab illis se recedere, sed panem, qui sumitur, esse figuraliter & sacramentaliter corpus Christi, non verum substantiale corpus, ideoque nihilo preciosiorem alio communi pane, cum sanctus Paulus illum vocet panem Domini. Tastius reprehendit Melchiorem contradictoria affirmare, quod protestatus sit, se a verbis Domini nolle recedere, & nihilominus dicat, verba esse figurata, nec esse intelligenda, ut sonant. Resp. Melchior, se non docere verba esse figurata, sed panem signum esse, virtutem esse, non panem ipsum verbum Dn. Stephanus pastor Hamburgensis ad S. Catharinæ reddidit: nos innitimur verbis, quæ Dominus diserte loquitur, cum panem suum corpus vocat, idque firmiter credimus. Nam non loquitur, ut Melchior, quod sit figuratum corpus. Melchior respondit: si scripturam volumus intelligere juxta litteram, hæresin suscitabimus. Non ergo verba sunt accipienda, ut sonant, litteraliter, sed juxta scripturæ morem, sicut Christus vocavit Johannem Mariæ filium, & Maria Josephum patrem Christi appellavit, cum neuter esset naturaliter. Sic Christus non fuit ille panis, quem discipuli comederunt, sed verbum, quod in cruce pependit: panis autem non fuit illud corpus, quod in cruce pependit & passum est. Dn Nicol. Boie interlocutus dixit, si panis est figuratus, necesse est & verba figurata esse, & contra. Melchior tandem concessit verba Christi esse clara & manere in sua nativa sententia; nihilominus tamen non respicere panem, nec de pane affirmare, quod sit corpus Christi; quia panis sit in cœna fractus in signum, quod corpus Christi postea esset frangendum; ideoque spiritualiter esse intelligenda: sicut Christus ante Pentecosten discipulos adflavit in signum, quod postea daturus esset illis Spiritum Sanctum. Interrogatus tandem a principe Christiano: an credat panem in cœna corpus esse Christi, nec ne? respondit: non credo, sed figuratum esse panem sentio, non verbum. Si enim panis est corpus, sequitur duas naturas unam esse substantiam. Deinde, si verba intelligenda sunt, ut sonant, dicendum esset Christum in sacramento sensibiliter cum carne, crinibus & ossibus a discipulis esse absumtum. Denique hoc esset contra fidem Christianam; quæ docet Christum ascendisse in cælum, ideoque oportere ipsum duo habere corpora, si in cœna adesse debeat. Confitemur autem Christum dedisse discipulis corpus suum in verbo, idque sigillo panis confirmavit. Respondit Tastius, non sequitur ex verbis Christi, unam naturam commutari in aliam, sicut non sequitur: Deus est homo, ergo divinitas in humanitatem est conversa. Neque juxta rationis judicium scrutamur, quomodo Christi corpus sit in cœna. Melchior denique adduxit loca quædam scripturæ, quæ sicut non juxta litteralem sensum, sed spiritualem intelligantur, ut de serpente æneo deque propitiatorio, quibus Christus figuratur. Eodem quoque modo voluit Christum designare verbum, quando de pane loquitur. Cum autem intelligerent, Melchiorem de substantia cœnæ deque modo præsentiæ corporis Christi Capernaitica somnia mordicus retinere, Dominus Johannes Ranzovius finem colloquio imponendum dixit, atque Ducem Christianum regi patri indicaturum, quæ acta fuerint. Dn. Pomeranus porro jussu principis & vice conclusionis omnia fere argumenta Melchioris iterum repetivit eaque iterum brevissimis solvit, & suam confessionem cum solutione argumentorum Melchioris conjunctam regiæ Majestati propria manu tradidit. Vocatum denique Melchiorem seorsim Dux Christianus interrogavit: An docuerit homines sine aqua baptizari posse? respondit se nihil speciale de baptismo docuisse vel scripsisse, neque de hoc articulo accusatum esse. Cum autem princeps ipsi domum & fide dignos testes qui audivissent, nominaret; respondit, sine aqua baptizari non posse, seque illo tempore ab aliis non esse recte intellectum. Inde cum Dux conjiceret ampliorem ipsum disputationem aversari, in ipsius negatione acquievit. Johannes Amandi autem de Campis dictus interrogatus respondit: se non defendere libros, quos Melchior absque suo consilio & consensu scripserat. Non autem se credere, quod Christus corporaliter sit in pane, & quod corporaliter sine fide sumtus prosit ad salutem. Jacobus Hegge tandem quoque confessus est, se de hoc articulo nihil publice docuisse, sed privatim in conviviis inter fratres contulisse, atque ex contradictoriis scriptis dubiam habere conscientiam. Credere se, quod impii non sint promissionis Dei participes: sed e-

con-

contra sibi hoc obstare, quod Judas corpus Domini perceperit. Dn. Pomeranus respondit, hos qui dubia sententia vacillant non esse rejiciendos sicut illos, qui infirmos seducere conantur; debere itaque illum audire eos, qui verbo Dei corrigere ipsum possint. Exire vero parantibus Dominis occurrit quidam Johannes Barse satis ridicule vociferans, se niti verbo Domini; hoc est corpus meum: Witebergenses autem novos fidei articulos cudere, quando scribunt, in pane & sub pane esse corpus Christi. Deinde S. Augustinum scribere, carnem Christi edere, esse credere; sed a D. Stephano refutatus conticuit. Cum denique interrogarentur, an plures haberent articulos inter se controversos, & omnes negarent, discessum est. Postridie ubi rex Fridericus disputationem hanc a sex notariis exceptam perlegisset, mandavit Melchiorem cum consortibus admoneri, ut desistat ab errore, quo verba & institutio Christi de sacramento manifesto negantur, populumque suum nihil aliud quam verbum Dei, & quicquid ex scripturis defendere possint doceant; quod si facere recusent, ejiciendos esse ex Holsatia, ne populus per illos amplius de verbo Christi dubitet, & ad humana commenta abducatur. Melchior & Johannes de Campis emendationem & gratiam regis non expetiverunt. Jacobus Hegge autem, etsi hesterno die doceri se petiverat, nunc tamen a quoquam hominum se velle erudiri negavit, & a fratribus discedere recusavit. Determinatus ergo his est dies, in quo ex Holsatia cum uxoribus, liberis & supellectile pacifice discedere jussi sunt. Voluerunt quidam Melchiorem gravius supplicium subire ob has causas, quod in scripto suo appellans ad judicium regium patibuli, ignis vel aquæ supplicium sibi elegerit, si in doctrina deprehensus fuerit errare. Deinde quod in disputatione ex Muntzeri seditioso spiritu palam dixerit, multi sanguinis profusionem instare, quod ministri verbi suam sententiam de cœna Domini complecti recusent. Sed hæc consilia ab aliis impedita sunt. Jacobus Hegge postea Hamburgi Melchioris opinionem propria manu revocatione scripta damnavit, & a D. Pomerano absolutionem petiit & impetravit ad suos reversus. Acta & scripta disputatio per Franciscum Strienium R. M. Sacellanum.

Ao. 1529. Pestis.

Anno 1529. æstas valde fuit humida, quæ ex aëris putrefactione causata est pestem æstuantem per sudorem venenatum, quem Anglicum vocarunt, grassatusque est per Germaniam mensibus Augusto & Septembri absumens intra 24. horas aliquot hominum millia, quando somno præsertim opprimebantur. Unde Lubecæ magno in timore populus fuit, & magistratus flagello hoc commonefactus mitius novam doctrinam evangelicam persecutus est. *Bonnus. Fincelius.* A. e. cives 64. Lubecenses postularunt a senatu duos concionatores M. Andream Wilhelmi & M. Johannem Walhoff. 17. d. Nov.

Lubecenses postulant a senatu concionatores.

Ao. 1530. Bredenberga arx structa.

Anno 1530. Bredenberga arx pulchra & munita fundata & ædificata est a Dn. Johanne Rantzovio equite in parochia Bredenbergæ,

emta a monachis Bordesholmianis sitaque in paludibus Storæ, quæ Holsatiam a Stormaria dividit, contingens silvulam Welnam ad austrum & agros oppidi Itzehoënsis ad occidentem, utque commodius exstrui & sustentari posset, concessa est a rege Friderico Welna cum quatuor pagis Johanni Ranzovio in præmium fidelitatis ad vitam suam & duorum filiorum Henrici & Pauli, quorum hic post mortem patris obiit anno 79. alter vero supervixit in annum 1599. A. e. Lubecæ communitas civium convenit in foro die S. Petri & Pauli, eique petenti concessa est doctrina evangelii & sacramentorum verus usus a senatu in omnibus ecclesiis, sola cathedrali excepta, in qua tamen ad festum visitationis omnes papisticæ missæ desierunt, decretumque est, se hac religionis forma tamdiu usuros, donec Capitulum cum Canonicis ex verbo Dei illam refutare possit. Mox omnia argentea cimelia ex cœnobiis & templis collecta atque in ecclesia D. Virginis custodita sunt, quæ paulo post in bello Holsatico procurante Johanne Wullenweber absumta sunt. *Chr. Bonni.* A. e. die Simonis & Judæ D. Johannes Bugenhagius Pomeranus Lubecam venit, docens publice evangelium Christi, & cæremonias Ecclesiarum ordinatione scripta complexus est, cœnobium S. Catharinæ publicæ scholæ attributum est, stipendiaque Cantorum consueta collaboratoribus Scholæ dicata: Burgum vero pauperibus attributum est. Mandatum autem Cæsareæ Majest. hoc tempore primum Lubecæ publicatum est, tam de abroganda doctrina Lutheri, quam civium delectorum gubernatione. *Lutherus.* A. e. mare procellis æstuans, ruptis aggeribus in Flandria, Selandia & Phrysia atque Eyderstadio magnam edidit stragem hominum & pecudum. Antwerpia damnum ex inundatione acceptum comparavit regni unius divitiis, quo tempore Venetias in sicco fuisse deficiente mari ferebatur. In Eyderstadio Ducatus Slesvicensis insula octodecim parochias spatio quinque milliarum complectente submersi sunt mille quadringenti homines & pecora plurima. *Fincelius* & *Eberus*, qui adscribit diem 5. Novembr. Quæ inundatio ab incolis Holsatiæ vocatur *Allerheiligsten Fluth;* Brunsbutteli Mantreck.

Lubecenses stabiliunt doctrinam evangelicam.

Bugenhagius D. apud eos docens ordinationem eccles. præscribit &c.

mandatum ab Imp. missum contra doctrinam Luth.

Inundatio seva.

Anno 1531. proconsules duo Lubecenses in profesto Paschatis sine consensu senatus ex urbe abierunt, atque postea alterum Cæsareum mandatum de servando decreto imperii Augustano & abroganda Lutheri hæretica & seditiosa doctrina missum est e Bruxellis, quo valde commotus fuit populus, & propria sua auctoritate novos consules & senatores veteribus abrogatis ac suspectis creavit. *Bonnus.* A. e. Dantiscum advectæ sunt centum & septuaginta campanæ ex Dania, quas rex ex templis sumserat. *Chr. MS.* A. e. ordinatio ecclesiastica D. Pomerani a senatu Lubecensi approbata primo & propagata est. *Bonnus.* A. e. legatus Cæsaris Caroli Lubecam venit in profesto Baptistæ petens audientiam nomine Cæsareæ Majest. in causa Christierni regis exsulis, quæ illi idcirco denegata fuit, quod urbs

Ao. 1531. Proconsules duo Lubec. abeunt: missum decretum Imp. contra doctrinam Luther.

legatio Cæs. ad Lubecenses Christierni causa frustranea.

urbs regi Friderico fœdere obstricta esset
Quam ob causam Christiernus II. conscripto
in Belgio exercitu in Septembri classe 25. na-
vium navigat in Norwagiam, ut amissa recu-
peret: desideratis vero aliquot navibus cum mi-
litibus nihilominus arcem Aggershusen, quam
tenebat Marcus Guldenstern, aliquamdiu ob-
sedit. Cum vero obsessi per Francum mili-
tem subsidium a rege suo impetrarent, usque
in Aprilem duravit obsidio, Lubecensium
quatuor sociis navibus in portu Hafniensi hie-
mantibus. *Bonnus.*

Christiernus Norwegiam tentat.

An. 1532. Fridericus exercitu misso Christianum captivum deducit Sunderburgum.

Anno 1532. Fridericus rex firmum exer-
citum ex peditibus & equitibus una cum Lu-
becensium navibus misit Anslovium in Nor-
wagiam, qui contra copias Christierni in ter-
ram se exonerans arcem commeatu & neces-
sariis omnibus instruxit. Christiernus vero
in montanis locum defensioni commodum oc-
cupans pugnamque declinans aliquamdiu ibi
commoratus est, donec utrique commeatus
deficeret. Cum autem Ansloviani commea-
tum & nova auxilia per Wilkesteden & Pe-
trum Schrammen impetrassent, rex Frideri-
cus mandavit Ducibus belli D. Canuto Gul-
denstern & Hegderstorfio, ut hostiliter &
omnibus viribus Christiernum oppugnent
nec ullam pacificam actionem cum illo insti-
tuant. Dum interea Canutus de pacis con-
ditionibus cum hoste tractavit, legatosque
redeuntes ad subscriptionem articulorum sol-
licitavit, qui regis sui interdictum explican-
tes obsignationem recusarunt. Unde facile
æstimari potest, calumniose sparsum esse, huic
transactioni sigillum regium & senatus regni
appensum fuisse, quod non ad hanc actionem
creditum ipsis fuerat, sed ut subditos in gra-
tiam receptos eo confirmarent. Canutus
transactione cum Christierno rege perfecta
& occultata, navi impositum Hafniam abdu-
xit, atque regi Friderico senatuique regni in-
dicavit Christiernum in tribus articulis fidem
publicam violasse, ideoque non teneri regem
fidem ipsi servare. Consilio itaque & man-
dato regis Friderici & senatus missus est Sun-
derburgum in custodiam. Quæ admiranda
potentissimi, regis humiliatio omni magistra-
tui cunctisque principibus per Nordalbin-
giam quotidie est consideranda, ne in florenti-
bus honoribus timoris divini obliti extollan-
tur, sicut hic magnificus rex adeo excæcatus
fuit, ut ab impudica fœmina in gravissimis rei-
publicæ negotiis gubernari se passus sit, neque
quidem secuturum hinc honorum interitum
& corporis animadvertere potuerit, dum ni-
mium in Cæsaris adfinis & consanguineorum
potentia confidit. *Chron. Bonni.* A. e. legati
Holsatorum, numero sexaginta quatuor, Lu-
becæ protestati sunt, se defensuros diœcesin
Euthyniensem cum Episcopo, quia Domini
eorum feuda sua ibi accipiant, d. 25. Jun. *Idem.*
A. e. Johannes filius Christierni II. adolescens,
quem Cæsar avunculus educabat, moritur.
Sleid. lib. 8. A. e. Fridericus regis Friderici I.
filius nascitur d. 13. Aprilis. Postea 24. Julii
Christiernus II. venit prope Hafniam, sed
captus est Sunderburgumque missus. *Chron.*

Joh. fil. Christ. II. obit. Fridericus Regis fil. nascitur. Christianus captus.

MS. cum Bonno. A. e. Carolus V. Cæsar cum
generale mandatum de communi pace, tam in
ecclesiasticis quam politicis rebus servanda
promulgasset, mandavit Lubecensibus 10.
Aug. ut omnia in urbe ad antiquum statum re-
formarent, postulatis quoque auxiliis in expe-
ditionem contra Turcam. *Bonnus.* A. e. nocte
inter diem Lunæ & Martis omnium Sancto-
rum inundatio maris inaudita fuit, quam præ-
cessit maxima Lunæ eclipsis quatuor hora-
rum, quæ diruit aggeres Albim a Stormaria
defendentes usque in Stormariam, submersis
hominibus & pecudibus, quibusdam etiam vi
abreptis, & avectis cum domunculis usque ad
montana Oldentorf, aqua super aggeres ad
mensuram tonnæ elevata. *Chr. MS.* A. e. An-
na Christiani III. filia nascitur 22. Novembris.
A. e. Lubecenses miserunt Cæsari sexcentos
milites contra Turcam Duce Marco Meyer,
qui fuerat Hamburgi faber ferrarius & proxi-
mis aliquot annis militiam exercuerat: disso-
luta vero expeditione Lubecam ille rediens
despondit sibi demortui consulis Lubecensis
viduam, idque contra propinquorum ejus
voluntatem. *Bonn.*

Caroli V. de restituenda pontificia religione mandatum.

Stormariæ dira inundatio.

Lubecensium auxilia Imp. contra Turcas destinata.

An. 1533. G. Wullenweberi Cons. Lubec. facinora.

Anno 1533. Georgius Wullenweber cum
aliquot aliis civibus in senatum allectus atque
intra mensem deinde consul creatus est Lube-
censis. Fuit hic homo natura satis industrius,
sed hoc pernicioso vitio laborans, animi scili-
cet inconstantis inque deliberationibus con-
temnentis suos collegas, adulatoribusque te-
mere credens cuncta ad placitum suum ordi-
navit, imprimis vero Marci Meyeri consilia,
ut divina amplexus est eumque maxime vene-
ratus in singularem honorem Capitaneum ur-
bis cum omnibus equitibus ordinariis illi mi-
sit in occursum, cum post Pentecostes pompa
celebri sponsus in urbem deduceretur. Cum
autem eodem die in decollando homicida car-
nifex forte erraret, quinque lictores a furibun-
do populo sunt occisi, atque hoc seditioso faci-
nore contra Deum & leges judicii admisso po-
litiæ Lubecensis tranquillum statum turban-
dum fore procul dubio est significatum. *Bonn.*
A. e. Crempis exædificatur interior porta,
quæ spectat orientem & ab adjacente pago
Grevekope nomen sortitur, cui mox in Lube-
censi bello vallum & fossa adjuncta sunt a Chri-
stiano III. rege Daniæ per ædilem Johannem
Rantzovium. A. e. Melchior Hofmannus di-
vina providentia ante quadriennium ex Hol-
satia pulsus perque Livoniam errans & Ana-
baptistica dogmata spargens tandem venit
Argentinam offerens in Martio doctoribus ec-
clesiarum colloquium de doctrina sua priva-
tim sparsa. Cumque id contemneretur, litte-
ris ad senatum datis petiit se publice audiri, &
simul protestatus est se urbe non discessurum,
antequam auditus sit. Cum autem D. Hedio
licentiam disseminandi falsa dogmata pro con-
cione taxaret, Melchior pellio in Majo incarce-
ratus fuit, atque abjecto pileo, pallio, & cal-
ceis, abscissisque pedum caligis nihil in toto
triduo comedit, rogatus vero a fratribus suis
causam, respondit se exspectare Domini ad-
ventum ad redimendum populum suum, juxta
pro-

Crempæ porta arce & vallo instructa.

Melchior. Hoffmanni Argentinæ dogmata & fata.

prophetiam Leonhardi Soften & signa cœlestia, quæ nunc frequentiora, quam ante seditionem rusticorum conspiciantur. Vocatus denique ad disputationem publicam in Junio comparuit coram senatu, nudo capite & pedibus, atque de doctrina sua interrogatus principale & consolantissimum scripturæ testimonium de semine mulieris contrituro caput serpentis contra D. Bucerum antagonistam figuratum esse contendit, nec de substantia carnis Mariæ intelligendum, magnumque discrimen inter particulas DE & EX Maria esse voluit, subjungens Paulum Rom. 3. affirmare Christum verum esse propitiatorium unius substantiæ & naturæ conceptum de Spiritu Sancto, non de carne Mariæ, sed gestatum a Maria. Deinde Pelagianas opiniones de libero arbitrio, & prædestinatione, atque Donatisticas de peccato ad mortem vel contumaciæ contra conscientiam (quam de peccato in Spiritum Sanctum accipi volebat) mordicus defendens, in carcerem reductus est, inque eo ob fanatica somnia integro decennio, custoditus, sæpiusque sine fructu auditus; tandem sine violentia mortuus est senatu singularem erga ipsum clementiam exercente. *Bollichius & Manlius loc. de Ecclesia.*

Johannis D. Holf. educatio.

A. e. Johannes Dux Holsatiæ educatus in pueritia sub pædagogia M. Hermanni Bonni & deinde a M. Petro Suavenio viro doctissimo institutus missus est in Aulam Alberti Ducis Prussiæ consobrini sui, ubi in novem annos hærens benigne educatus est. *Chr. MS.*

Cometa.

A. e. Cometa crinitus conspectus est in Holsatia & Lubecæ d. 17. Jul. & aliquot diebus post, secutaque est die Jovis Palmarum mors Friderici I. Danorum regis anno 34. Chilonii, qui jam integrum decennium regnum suum tranquille gubernaverat.

Friderici R. mortui corpus copiosum destillat sanguinem prodigiose.

Cum vero corpus ejus aromatis unctum, & linteis ceratis involutum loculo pice artificiose oblito aliquot diebus inclusum asservaretur, tam copiosum sanguinem destillavit, ut aliquot suppositis vasis necesse fuerit illum excipere, idque cum præter naturam refrigerati & mortui corporis factum sit, Deus externo hoc signo significare voluit, calamitates & cruenta bella mox secutura. Sepultus est honorifice in marmoreo monumento Slesvici. *Bonnus & Fincelius.*

Ericus R. Suec. fil. nascitur.

A. e. Ericus Gustavi regis Sueciæ filius primogenitus natus est hora 9. pomerid. in regia Oplandiæ Stokholmiæ. *Eberus.*

Lubecenses naves contra Hollandos excurrunt duce M. Meyer Angl. equite.

A. e. Lubecenses naves aliquot bellicas contra Hollandos capitaneo Marco Meyer expediverunt; quarum quædam in Angliam devenerunt, ubi cum Marcus a rege eques auratus creatus esset in Albim reversus hibernavit. *Bonnus.*

Ao. 1534. G. Wullenweberi machinationibus Lubecenses bellum movent Danis.

Anno 1534. ad bellum Hollandicum compositione transfigendum Georgius Wullenweber & Marcus Meyer cataphracti Hamburgum intrarunt præcinente buccina indignanteque toto senatu: ubi induciæ quadriennales inter illos pactæ & confirmatæ sunt. Consul Wullenweber domum reversus indicavit populo, contineri in secretis senatus, ut tertia pars senatus quotannis ab officio publico ferietur. Approbato itaque hoc Henrici Leonis decreto, senatores aliquot seniores remoti sunt: quo artificio jam patefacta est Georgio & Marco Meiero quælibet juxta votum in politicis administrandi; unde factum est, quod judicia forensia raro (contra consuetum morem) habita sint. Atque Meiero consulem seducente Lubeca manifestum cum Holsatis bellum gerere inceperit, ad cujus sumtus tolerandos regnumque Norwagiæ & Daniæ simul occupandum & subjugandum rex Anglorum ingentem pecuniarum summam Lubecensium legatis mutuatus est. *Bonnus.*

Plœna trusta.

Circa hunc annum Lubecensium milites ex mandato Georgii Wullenwebers & Marci Meyers occuparunt & combusserunt Plœnam & aliquot nobilium villas atque Reinefeldam oppugnarunt. *Chr. MS.*

Christoph. Com. illorum asseela Oldenb. Holsatiam invadit.

A. e. Christophorus Comes de Oldenburg Albim in Majo transiens pervenit in Holsatiam cum quadringentis militibus, cujus adventus conscii fuerunt soli hi duo Georgius consul & Marcus Meyerus Lubecam Venetiis æquiparare somniantes. Et quantumvis factiosi hi reipublicæ turbatores Comiti fœdere obstricti essent, ipse tamen auxilia per litteras a senatu postulavit ad redimendum captivum Christiernum, quæ eo facilius impetravit, quod Danorum proceres non tantum subsidia in bellum Hollandicum promissa urbi negassent, sed quod Episcopos & senatum regni summis viribus conari jactabantur Doctores Evangelicos a Friderico ordinatos vel occidere vel regno propellere.

auxilia a Lubecensibus consequitur ob religionis prætextum.

Unde hi signiferi persuaserunt populo, timendum esse, si communibus auxiliis non resistatur, urbes maritimas doctrina evangelica similiter privandas esse. Sed verbi divini defensionem istos apud rude vulgus gerendi belli prætextum fecisse, hinc est manifestum, quod in summo & quotidiano verbi divini contemtu, sub concionibus sacris consilia sua in prætorio agitantes increpati, superbe concionatoribus Marcus Meier respondit: hanc maximarum rerum necessariarum tractationem præcedere convenit. *Chr. Bonn.*

Marci Meieri insolentia. Ipsi junctis copiis Holsatiam infestant.

A. e. Slesvici in Holsatiæ confinio clara luce 9. die Junii leones multi visi sunt certare invicem in aëre in figura & ornatu Cæsareo, atque paulo post Comes Christophorus & Marcus Meier rapinis atque incendiis in Holsatia grassantes pacemque publicam turbantes, arcem Trittow primo ceperunt, deinde Euthynum Episcopi Lubecensis præsidium contra senatus Lubecensis voluntatem occuparunt, atque tunc demum Duci Holsatiæ bellum denunciarunt. *idem.*

Christianus III. feliciter illis occurrens Eutinum recuperat, Segebergam liberat.

A. e. Christianus III. Dux Holsatiæ conventum agens Rensburgi deque violenta perfidia Lubecensium gravi & lugubri oratione conquestus, quam celerrime exercitum ex subditis contraxit & Euthynum properavit, atque mox felici velitatione cum hoste facta ex Comitis militibus aliquot occisis arcem Euthyni d. 20. Jun recuperavit. Lubecenses hac clade cognita Segebergensem obsidionem cœptam reliquerunt, ac multis desideratis direpto & incenso prius oppido aufugientes de propria sua civitate tuenda soliciti

liciti fuerunt, singulari fortitudine arcem defendente Theodorico Bramstedio, cum a nobili præfecto turpiter deserta fuisset. Sequenti quoque die Christophorus Comes exercitum suum Travemundam abducens, navibusque imponens in Selandiam appulit incolis nihil hostile metuentibus, substantiamque suam & domos tributo imposito redimentibus. Hafniam regiam nomine captivi regis Christierni deditione cepit. *Bonnus.* A. e. Dux Christianus Travemundam 21. Junii occupavit, & castra sua vallo firmans Muggenburgam simul munivit. A. e. Christiano Duci natus est filius Fridericus nona antemeridiana in Hattersleben 1. Julii. *Eberus.* Franciscus Sfortia II. Mediolani Princeps in matrimonium ducit Christiani regis captivi Christierni filiam Cæsaris Caroli ex sorore neptem. A. e. 14. Sept. Lubecæ ante templum arcis destructum est fanum S. Gertrudis. *Bonnus.* A. e. Lubecensibus cum exercitu forti urbe egressis ad recuperandam Travemundam Holsati 18. Augusti castris motis cesserunt, oppidumque reliquerunt. Deinde 18. Aug. Mollinum oppidum obsederunt, sed voto frustrati in monasterio Marienwolde castra fixerunt, idque ultimo Augusti incensum relinquentes 8. Sept. Stoppelsdorfii ante Lubecam castra metati sunt. Inde moventes d. 17. Sept. in Premesmœlen, pontemque per Travenam fabricantes, & via per prata subjectis arbustis & sudibus strata feliciter Travenam superarunt, atque congressi cum hoste victoria potiti centum & sexaginta viros partim obsederunt partim ceperunt. Cujus cladis auctor in primis fuit iste Marcus Meierus, qui cives suos dormitantes & securos fecerat, dum vanæ jactantiæ & ruditati suæ nimium fidentes Holsatos nequaquam Travenam superaturos putabant. Instruentes autem navem onerariam triremem cum tormentis, & sexaginta viris Lubecenses conabantur Octobris d. 12. Holsatorum pontem in Travena confringere, sed hostis vi nave occupata sexaginta illos viros internecioni dedit. Simili fortuna Holsati d. 16. Octobris Lubecensibus 8. naves cum tormentis circa Slukop ademerunt, inde moti cives præsidiarii turrim Slukop deserentes incendio dederunt. *Bonnus.* A. e. senatus Danici potior pars implorato auxilio Ducis Christiani contra Comitem Christophorum de Oldenborch & Lubecenses, regni diadema ipsi promiserunt in præmium. Quam vocationem Dux Christianus divinam reputans sine mora misit duces suos Johannem Ranzovium atque Ericum Banner in Jutlandiam cum nonnullis equitum alis & militum consortibus, ut agrestium multitudinem maxima ex parte rebellantem, ducemque Danicorum equitum Oligerum Rosencrantzium occidentem, aut bona cum gratia ad pristinum officium reducerent, aut armis opprimerent. Cum autem rustica plebs duce Clemente Nauclero (*Schipper* dicto) in oppidum Alborch confugeret, Rantzovius illud obsidione cinxit atque in oppugnando primus vallum conscendens & a summo ad imum dejectus, exemplum multiplicis cædis faciens expugnavit, captumque vivum Clementem quasi regem plumbea corona primum decoravit, deinde palo confixum meritas rebellionis & perfidiæ pœnas ab eodem exegit. Inde in Wensussel diversis itineribus contendens, vacillantes ibi in fide continuit, & factionis principibus sublatis reliquos novo juramento Christiano III obstrictos ad officium adduxit. A. e. Henricus Dux Megapolitanus cum duobus filiis, Magno & Philippo, & legati Wandalicarum civitatum Lubecam venientes de pace cum Holsatorum Duce egerunt d. 5. Nov. in Stockelstorpff, atque firmata tandem est pacificatio cum Holsatis hac conditione annexa, ut Daniæ occupandæ quisque pro viribus incumbat. Cum autem hæc pax 18. Nov. proclamaretur, cives illi 164, qui senatui adjuncti erant, mox officio sese abdicarunt, senatoresque, qui remoti fuerant a gubernatione, restituti sunt pristinæ dignitati per senatum & legatos Wandalicos. Sed consul Georgius Wullenweber & Marcus Meyer, cum senatum Rostochianum & Sundensem suis quoque civibus suspectum & invisum quodammodo fecissent, navigarunt in Daniam atque cum Duce Alberto Megalopolensi & Comite de Oldenborch, fœdus de occupando regno Daniæ fecerunt. Marcus Meyer per insidias cepit arcem Wardeborch in Scania ad fines Sueciæ sitam, eamque aliquandiu tenuit. *Bonnus.*

Anno 1535. obsessa urbe Monasteriensi in Westphalia ab Episcopo & statibus imperii & feliciter expugnata die S. Johannis Baptistæ, Anabaptistis digno supplicio affectis magistratus Wandalicarum civitatum metuens venenum furorum Anabaptisticorum spargendum in Saxoniam maritimam, edictum contra sectam hanc publicavit, sæpiusque de suggestis iterari & populo per conciones inculcari diligenter fecit, qua pia solicitudine janua huic doctrinæ clausa fuit. A. e. Christiani III. militum dux Johannes Rantzovius exercitum ex Jutlandia in Fioniam transferens plebem majore numero congregatam suis copiis adortus in fugam conjecit atque paullo post non procul ab oppido Assens in aperto campo Ossenberg dicto seorsim ante primos ordines cum equite uno duellum expetente concurrit, illumque mortifero vulnere affectum de equo feliciter dejecit signoque mox militibus dato exercitum Comitis de Oldenborch Lubecensibus militantem justa acie prælio superavit, cæsis Comitibus Johanne de Hoya, & Comite de Teklenborch, Westphaliæ, castrisque hostium & oppido potitus est 11. Junii. Deinde Holsati superarunt naves Lubecensium sub Fionia in mari Balthico fugatis civibus præsidiariis, qui postmodum a senatu Lubecensi capti sunt. Ex qua victoria patet, non sapientia aut potentia humana, sed divina magistratum constitui: quia pius Dux Christianus insperato a Comite obrutus & maxima parte Daniæ jam exclusus mirabili fortuna ut verus Danorum rex prosperatur. Ingratitudo autem nobilium quorundam & subditorum

Christoph. Com. navibus in Selandiam appellens tributa exigit, Hafniam occupat.

Christianus occupat Travemundam.

Fridericus D. Christ. fil. nascitur.

Travemunda Lubecensibus relicta; Mollinum frustra a Danis obsessum.

Lubecensium multiplex clades.

Christianus III. a Danis in auxilium vocatus feliciterque agens regno potitur.

rusticos rebelles Alburgi compescit.

pacificatur Henr. Ducis Meckl. opera.

G. Wullenweber & M. Meier ad occupandam Daniam intenti abeunt.

An. 1535. Wandalicarum civitt. contra Anabaptistas edictum.

Christianus caedit rebelles in Fionia.

fundit Comitem Oldenb. & Lubecenses.

torum in patrem Fridericum justo Dei judicio punita est. *Bonnus.* A. e. Anna filia Friderici I. regis virgo moritur Flensburgi, atque apud patrem Slefwici fepelitur. Dethlevus Reventlow Cancellarius regis Friderici electus est in Episcopum Lubecensem, qui excellens pietate mandavit doceri evangelion in sua diœcesi, sed Slefwigi eodem anno decedens Balthasarem Ranzovium fuccefforem habuit. *Bonnus.* A. e. fenatus Wandalicarum urbium conventum habuit Lubecæ in Julio, tractans inter alia negotia de instauratione politici regiminis Lubecensis; cum autem eodem fere tempore mandatum executoriale ex Camera imperii Lubecam mitteretur de antiquanda gubernationis mutatione, omnes novitii fenatores fenatu fe abdicarunt, Georgius item Wullenweber conful fponte fua ex fenatu abiit Aug. d. 26. ne vero quisquam offenfionis animo refideret, fed omnia bene componerentur, fenatus urbis illi arcem Bergerdorff cum omnibus reditibus in fexennium permifit, litterisque datis confignavit. Deinde communi omnium confenfu revocatus est conful Nicolaus Bromfe, in priftinam dignitatem restitutus Aug. 28. fenatus denique doctrinam evangelii cum facramentorum vero ufu civibus fuis liberam permifit pacisque perpetuæ formulam confcripfit. *Bonnus.* A. e. Christianus III. duce Joanne Rantzovio transfretans cum exercitu in Selandiam, atque plerisque ibi locis vi fubactis Hafniam per menfes 4. obfedit, defendentibus fortiter urbem Alberto Megalopol. & Chriftophoro Oldenburgico: cum vero obfeffi a Cæfarianis auxilium ex Belgio expectarent & affines huic præclaræ occafioni haud defuturos fperarent, folerti prudentia ufus Johannes Ranzovius fortem equitum peditumque manum mifit in terram Groningenfem Cæfari fubjectam, quæ Duce Meinardo de Hamma vicum Dam occupatum vallo foffaque munivit atque tenuit; qua de caufa effectum eft, ut Cæfarianos magis de oppidulo Dam recipiendo quam de obfeffis in Hafnia liberandis, & aliena terra infeftanda cogitare oportuerit, Carolo Cæfare præfertim tunc temporis de regno Neapolitano ac Ducatu Mediolanenfi defendendo follicito. *Vita Rantz.* A. e. Georgius Wullenweber cum confulatu fe abdicaffet, profectus eft privatis de caufis Hamburgum, & inde in diœcefin Bremenfem, amicis profectionem diffuadentibus, ibique captus eft ab Epifcopo Rodenburgi, & torturæ feveriori fubjectus, cives quosdam Lubecenfes reos fecit, quorum aliqui comprehenfi, & innocentes inventi funt. Ille vero a Duce Henrico Brunfwicenfi abductus in arcem Steinburgenfem, a. tandem 37. decollatus eft ante Wolfenbuttelium, & rotæ affixus circa Michaëlis. *Bonnus.*

Anna Frid. I. fil. decedit. *Detl. Reventlov Epifc. Lubec. religionis promotor.* *Diffidia Lubec. cum fenatu fopita.* *Wullenwebero conf. habitanda datur Bergerdorpia.* *evangelii libera ap. Lubec. incrementa.* *Chriftianus in Selandiam transvectus Hafniam diu obfidet.* *Obfeffi auxilio Cæfareo fruftrati.* *Wullenweber in itinere Bremenf captus & fupplicio affectus a Duce Brunfv.*

Anno 1536. pacificatio perfecta eft inter regem Daniæ Chriftianum tertium & Lubecenfes de regno Danorum Hamburgi circa bacchanalia. Roftochiani verò & Wismarienfes pacem idcirco repudiarunt, quod Dux Albertus princeps illorum Hafniæ obfeffus erat. Lubecenfes autem legatis miffis nunciarunt obfeffis principibus, fe pacem cum Chriftiano rege pepigiffe, fimulque ad civitatem regi tradendam illos cohortati funt. Cumque illis acquiefcere nollent, militibus fuis renunciarunt omnem militiam & ftipendia, qua tamen re Hafnienfes nihil moti in obftinacia perftiterunt. *idem.* A. e. Chriftianus III. durante obfidione Hafnienfi, ex fingulis parochiis Holfatiæ in Junio quasdam campanas abftulit, quæ avectæ perierunt naufragio. *Chr. MS.* A. e. Hafnienfes cives fumma alimentorum caritate in Julio laborarunt, atque unam tonnam butyri emerunt 120. marcis Danicis, hoc eft 72. Lubecenfibus, unam tonnam Roftochianæ cerevifiæ 18. Danicis marcis, unam tonnam farris 20. floren. unum taurum 10. coronatis, ovem unam 8. marcis; anferem 3. marcis, ova feptem uno floreno Rhen. gallinam 26. folidis; par calceorum tribus marcis, cyathum cerevifiæ 4. fol. Dan. Confumtis autem omnibus alimentis ufitatis, extremaque fame laborantes coxerunt tandem canes & feles atque comederunt. Denique defperatis auxiliis, cum nihil quam ex fame lurida mors reftaret, coacti funt electo regi Chriftiano urbem tradere adque pedes regi tam principes, quam populus, fe projicere & confeffa fua culpa veniam petere Augufti d. 11. *Chr. Holf. Bonn.* A. e. Wardenburgum Scaniæ arx munita durante obfidione Hafnienfi a regiis militibus expugnata eft. Marcus Meier captus & in caftra Holfatorum ante urbem Hafnienfem adductus, capitifque damnatus eft, fectus in quatuor partes rotæ impofitus, & corvis dilaniandus expofitus. Simile fupplicium fubiit frater ejus Gerhardus, & quidam facerdos Papifticus Danus. *Bonn.*

Ao. 1536. Lubecenfes cum Chriftiano transfigunt. *Hafnia obfeffi pertinaciter fe defendunt.* *tandem extrema ex fame paffi urbem tradunt.* *Marcus Meier capite plexus aliique.*

Anno 1537. die S. Magdal. Marchio Albertus Dux Pruffiæ venit Dantifcum cum uxore & fratre ejus Duce Johanne Holfatorum & profecti funt in Daniam ad coronationem regis Chriftiani III. *Chr. MS.* A. e. Chriftianus III. folemnibus cæremoniis coronatus eft rex Danorum, Dominica poft Laurentii Hafniæ Danorum, præfentibus Duce Alberto Pruffiæ, Johanne fratre regis, Francifco de Luneburg & Francifco Louwenburgenfi, legatis quoque regis Suecorum, Landgravii Heffforum, & confulibus Dantifci & Hamburgi. Deduxit autem regem ingens & conferta Danicorum nobilium caterva in templum fequente regina Dorothea Ducifla Pruffiæ cum pompa regali in deauratis curribus. Deinde impofitis altari per confiliarios regni regalibus, gladio fcilicet, fceptro, orbiculo, & corona unus confiliariorum reverenter petiit, ordinatorem Johannem Bugenhagium Pomeranum, ut ex mandato regni Danici hunc electum regem cum regina divinitus regno datum tamquam minifter Chrifti in regem confirmare velit, traditis ipfi in nomine S.S. Trinitatis regalibus ad honorem Dei & reipubl. commodum. Qui mox cum rex juramentum præftitiffet, ordine decente regalia regi atque reginæ tradidit iisque in nomine Dei benedixit, rex denique in dexteram accepto gladio evangelium legit, & fic in regiam fellam

Ao. 1537. R. Chriftianus coronatur in frequentia principum nobiliumque.

lam secessit usque ad consummatum missæ officium; deductus postea ad aulam summa in lætitia cum principibus convivatus est. *Idem.* (37) A. e. Johannes rex Sueciæ natus est 10. Decembris. *Chr. MS.* A. e. Christianus III. quiete regnum possidens studuit in primis gubernationis politicæ decentem formam instituere atque ab honore Dei exorsus edicto publico abusus papisticos in omnibus diœcesibus abrogavit & per totum regnum verbum Dei pure annunciari fecit. Cumque intelligeret Episcopos Daniæ clancularia consilia agere & fœdera jungere, omnes septem simul cepit ac auctoritate sua & potentia privavit, ne aliquis per illorum factiones novus in regno motus exoriretur. Deinde vocatis undiquaque doctoribus evangelicis academiam Hafniensem renovavit atque proventibus annuis clementer amplificavit, quæ duo vere regia ejus, & æterna laude digna sunt opera, ad gloriam Dei & regni benedictionem populique salutem summe necessaria. Idem tunc quoque per Johannem Bugenhagium ordinationem Ecclesiasticam secundum articulos Augustanæ confessionis instaurari fecit. *Bonnus.*

Christiani R. instituta circa religionem puriorem.

Anno 1538. Crempa Stormariæ oppidum munitur vallo firmissimo rege Christiano propria manu latitudinem fossæ, valli & propugnaculorum ambitum virgultis designante, cum timebatur Cæsar captivi regis affinis. A. e. piscatores in Scania nullos haleces in Sept. ceperunt; unde mercatores ingenti damno affecti sunt. *Chr. MS.*

Ao. 1538. Crempa munita.

Anno 1539. Rensburgum Holsatiæ rex Christianus III. munire cœpit vallo, quando integra platea domorum super pontem Eydoræ ad Hukesportam ex regio mandato destructa fuit; similiter altera, quæ vocabatur balneatoria ante portam molendini. Civibus vero ultra Eydoram prope Campensem parochiam concessus est ad ædificandum locus, cui nomen factum Vindeshier. Turris quoque templi S. Spiritus ante Hukesportam, pulcrum urbis ornamentum, a quibusdam civibus parum evangelicis dejecta & cum templo destructa est. *Chr. MS.* A. e. pestis per Holsatiam grassans quasdam integras familias absumsit. *Chr. MS.* (38)

Ao. 1539. Rensburgum vallo circumdatum & auctum. *pestis in Holſ.*

Anno 1540. Christianus III. rex dedicavit ex consilio Domini Johannis Ranzovii reditus annuos calendarum papisticarum in Munsterdorff Stormariæ pastoribus utriusque Marschiæ sub præfectura Steinburgensi, ut quotannis habita publica synodo ibidem a præposito Izehoënsi causæ religionis & matrimonii legitime dijudicentur & in doctrina sana veritas & unitas, inque doctorum vita puritas & integritas conservetur. *Chr. MS.* A. e. Magnus Dux natus est regi Christiano d. 24. Aug. Hafniæ.

Ao. 1540. Conventus Munsterdorf. institutus. *Magnus D. natus.*

Anno 1541. Hadeleria ultra Albim divexata est a militibus die paschatos, sed occisi sunt 700. milites a rusticis. *Chr. MS.* A. e. Christianus III. fœdus perpetuæ amicitiæ & pacis cum rege Gustavo Suecorum affine suo pepigit eumque contra seditiosos rusticos misso exercitu defendit. *Chr. MS.*

Ao. 1541. Hadeleriï milites pellentes cædunt. Christianus Gustavo R. Suec. fœdere jungitur & auxiliatur.

Anno 1542. Fridericus filius Christiani III. electus est in successorem regni Daniæ a senatu regio. *Chr. MS.* A. e. Christianus rex injunxit in comitiis Rensburgi in Martio habitis Dn. Johanni Bugenhagio conscribere ordinationem Ecclesiasticam de doctrina & ritibus religionis Lutheranæ repurgatæ ab idolomania pontificia. *Chr. MS.* A. e. rex Christianus III. misit Henrico Galliarum regi confœderato Duci Juliacensi in auxilium contra Carolum Cæsarem legionem veteranorum militum & quingentos equites nigros ipsius sumtibus in Brabantiam ad Martinum Rossenium belli Ducem, quorum ope quantam vastitatem Brabantia acceperit ruinæ oppidorum & metropolis Antwerpia fere capta testantur. Classem quoque navium bellicarum expedivit ad depopulandam oram maritimam inferioris Germaniæ, quæ quamvis vento contrario orto per totam æstatem optatum cursum tenere non potuerit, homines tamen maritimos, ne aliis opem ferrent, suspensos tenuerunt. *Vita Rantzovii.*

Ao. 1542. Frider. in successorem regni electus. ordinatio ecclesiast. jussu R. a Bugenh. composita. Christianus regi Gall. contra Carol. V. Imp. auxilia mittit.

Anno 1543. Johannes Rantzovius Christiani III. legatus etsi aliquoties cum Cæsarianis variis in locis de pace pangenda egerit, tamdiu tamen hæ actiones irritæ fuerunt, donec Spiram versus profectus cum legationis suæ sociis effecit, ut Christianus rex honestis amicitiæ legibus Cæsari Carolo V. junctus sit, & catena aurea grandis valoris sicut & collegæ a Cæsare donatus fuit. *Vita Ranz.* A. e. legiones aliquot militum, quæ devictis & spoliatis Hadeleriis ad Albim rusticis a Christiano rege in Holsatiam translatæ, & toto pene anno vicatim distributæ in dubiam belli cum Cæsare exspectationem sustentatæ erant, dimissæ sunt, cum summo illorum fremitu & conviciis in regem pacificum, quem *Pfaffenkönig* iccirco appellarent, quod oblatam ad subjugandam Dithmarsiam militiam spontaneam & gratuitam sine sumtibus regiis pro sola ancipiti præda suscipiendam ex consilio episcoporum & pastorum abnuerat, apparatu vario in hanc expeditionem comparato cum magna victoriæ spe & factis sumtibus irrito & frustraneo. *Chr. MS.*

Ao. 1543. cum Cæs. pacem pangit. *legiones militum quæ ex Hadeleria advocatas sustentarat, dimittit ipsis frementibus.*

Anno 1544. Lubecæ prima fœmina decollata est. *Chr. MS.* A. e. ingens fuit in Holsatia caritas annonæ, modius siliginis venditus est thalero, tina hordei 4. marcis Lubecensibus, tina panici solidis 20. avenæ 24. solidis, fabarum 4. marcis, pisorum 4. marcis. Quo anno

Ao. 1544. annonæ caritas.

Disputatio Holsatorum cum Nic. Boyen past. Ditm. de magi.

(37) Ao. 1537. circa hoc tempus & annis sequentibus inter præcipuos V. D. ministros in Holsatia & Nicolaum Boye seniorem past. Weslingbur. in Dithmarsia contentio orta est; utrum magistratus Dithmarsicus ex 48. judicibus consistens sit legitimus? id quod negarunt Holsatici, docentes regem Daniæ Dithmarsos, utpote nulli magistratui subjectos legitime debellare & occupare posse de quo vid. litteræ Nicol. Boyen Past. Meldorp. ad magistratum a. 1542. conscriptæ in *miscellan. Dithmarf. fol. 78. b.*

stratu 48 virorum Ditmarſ.

(38) Ao. 1539. Melchior Rantzovius Hansii filius juvenis concessit in fata. Fuit vero Christ. III. reg. Dan. aulæ præfectus, qui hoc mortuo dixisse fertur gemmam se ex corona sua amisisse *Elverf. l. c. p. 248.*

anno senatus Rensburgensis singulis civium domibus fertilem hortum in agro distribuit. *Chr. MS.* A. e. Christianus III. rex divisit cum fratribus Johanne & Adolpho principatus avitos & paternos Ducatus Slesvicensis, Holsatiæ & Stormariæ; dissuadente maxime Johanne Rantzovio, ne hac partitione potentia conjuncta diminui, & simultates inter fratres ortæ patriam affligere facile possent. Christiano regi forte obvenerunt hæ sex præfecturæ: Sunderburg, Norburg in insula Alsatia, Flensburg, Steinburg, Segeberg, Plœne; cœnobia quoque monachorum Arnsbœke & Reinefeld in Wagria, Ruklœster in Angulia. Duci Johanni cesserunt hæ 6. præfecturæ, Hatersleben, Dorning, Tunderen & Stranth in Slesvicensi Ducatu, Rensburg & Femern in Holsatia, cœnobia duo Borsholm & Luenkloster. Ducis Adolphi pars fuit, Gottorp, Apenrad, Kiel, Trittow, Oldenburg, Hutten, Stapelholm, Eyderstede, cœnobia tria, Reynebeke, Cysmer, Morkerken in Anglia. Christianus vero rex toto hoc tempore, quo Rensburgi commoratus fuit, ostendit subditis & adolescentiæ exemplar veræ pietatis & reverentiæ erga Deum in colendo assidue verbi ministerio & frequentando singulas conciones in oppido, non solum evangelicas antemeridianas, sed & catecheticas antelucanas, quas inter omnium primos accessit, descendens ex arce & exemplo suo socordiam civium arguens. Communicavit etiam subinde cœnæ Dominicæ in tanta humilitate animi, ut pauperiores & male vestitos rusticos simul ad altare congregatos separari a se per pastorem vetuerit, inter illos assidens & sacramentum altaris percipiens.

Christianus terras Holf. partitur cum Johanne IV. D. atque Adolpho.

ejus pietas & modestia circa sacra.

Ao. 1544. Anno 1544. Wiben Peters Dithmarsus Meldorpiensis ejectus factione suorum patria exulat Rensburgi in tutela Christiani regis defendens causam viduæ ad se emptam. *Chr. MS.*

Ao. 1545. annonæ vilitas. Anno 1545. annonæ tanta vilitas beneficio divino facta est, ut modius siliginis emtus sit solidis duodecim. *Chr. MS.* A. e. Christiano regi natus est filius Johannes 25. Martii hora 7. vespertina. A. e. Balthasar Rantzovius Episcopus Lubecensis captus est in villa Koldenhaven d. 27. Aug. ab hæredibus Martini Walfisch, qui mille equites Brandeburgicos in Daniam vexerat, & in pugna cæsus salario caruerat debito: & mox in captivitatem Ranzovius abductus in ea mortuus est, dum redimi non potuit. *Chr. MS.* Accidit hoc anno sub Dominio nobilissimi viri Gotschalki Ranzovii in Nienhoff memorabile factum, ortum ex dissidio & morositate conjugiali. Rusticus quidam pauperculus a contentiosa uxore valde offensus relicta uxore cum liberis clam discessit Artelburgum ad Albim, & mensibus aliquot pro pacta mercede exercuit operas rusticas ad sustentationem suæ familiæ. Cum autem uxor & liberi de salute ejus soliciti ubique inquirerent, consanguinei mariti suspicionibus pravis indulgentes, & culpam in uxorem morosam rejicientes de parricidio illam insimularunt. Quod malum omen augur quidam temulentus in caupona rusticis ebriosis satanæ instinctu confirmabat jactitans, si pretium numeretur, se locum monstraturum, ubi amicus ipsorum strangulatus demersusque sit. Quibus verbis rustici fidem habentes amici uxorem & liberos apud nobilem de latrocinio accusant & carceri tradi curant. Mulier tormentis exquisitis subjecta confitetur se maritum opera filii sui & filiæ noctu strangulasse & cadaver sacco lapidibus aliquot onerato intrusum demersisse in stagnum, quod est post hortum domus suæ. Quam confessi opem liberi similiter confirmarunt constanter, etsi nihil in designato loco reperiri potuerit. Etsi vero pastori suo in privata confessione innocentes se profiterentur, ille tamen hoc palam affirmare ausus non fuit. Lata igitur fuit capitalis parricidii sententia & mater cum filio rotæ fuit affixa: filia vero carnifici petenti in uxorem permissa est, rusticus vero maritus, cum peculiolam aliquam sibi acquisivisset, reversus est conquerens uxorem & liberos injuste trucidatos suo nomine. Vicini omnes stupentes illius præsentiam & veris tamen notis eundem esse comperientes nobili suo reditum ipsius significarunt, qui justo zelo instigatus morosum desertorem ex præfectura sua discedere & exulare coëgit. Dolentes homines tam horrendum innocentium personarum casum impostori illi maledixerunt, qui paulo post venabulo transfossus dignas sui facti pœnas in caupona dedit. *Chr. MS.*

Johannes R. fil. nascitur.

Balth. Ranzovius Episc. Lubec. captivus moritur.

Triste supplicium mulieris cujusdam, rusticæ in prædio Nienhoff quæ marito clam aufugiente cædis insimulata fuit.

Anno 1546. Christiano regi nata est filia Dorothea 29. Jun. vesperi. *Idem.* A. e. Christianus rex Lundæ in Scania deplorata fuit valetudine, cumque medici physicis suis remediis parum efficere se profiterentur suis & ecclesiæ precibus servatus & restitutus est. A. e. Crempenses piratam quendam nomine Johannem Buntzuk naves Hollandicas prædantem abduxerunt Crempas. A. e. rex Christianus volens subditis singulare beneficium repurgatæ sanæ doctrinæ ab idololatriis paparus conservare & fundamenta ejus in scripturis ostendere, magnis sumtibus curavit biblia sacra juxta translationem D. Lutheri summa diligentia ac fide in Danicam linguam verti typisque elegantissimis excudi, ut ab omnibus legerentur & ad posteros propagarentur. Quia vero maximopere psalmis & cantionibus Germanicis D. Lutheri delectabatur, in quibus catechismi doctrina succincte comprehensa est, eosque in ecclesiæ cœtu clara magnaque voce canere ante cæteros audiri solebat, voluit & hujus psalterii translati in Danicam linguam studium & exercitium suo exemplo Danis commendare & ad quotidiana pietatis & gratitudinis officia invitare. *Chr. MS.* *Ao. 1546. Dorothea R. fil. nascitur.*

Christianus R. ex morbo graviter decumbens.

pirata a Crempensibus captus.

Biblia Luther. Danice vulgata, itemque cantiones.

Anno 1547. sol toto die 23. Aprilis tristis & quasi rubigine cinctus visus est in Holsatia & Germania ac Gallia a multis hominum millibus, quo die elector Saxoniæ Joh. Fridericus captus est ad Mulbergam. Hamburgenses item nautæ viderunt d. 15. Decemb. media nocte in mari septentrionali quasi solem oriri, *Ao. 1547. solis tristior facies, it. globus ignitus.*

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ. Eee eee globum

globum igneum usque ad plagam glacialem, qui tandem longa tæda cecidit cum fragore versus ortum. *Chr. MS.* A. e. Carolus V. Cæsar imperavit civitatibus etiam Wandalicis recipere scriptum Interim edicto publico, sed concionatoribus fideliter reclamantibus nihil mutatum est. *Chr. MS.* A. e. M. Hermannus Bonnus Superintendens Lubecensis publicatis propositionibus theologicis disputationem instituit contra monachum quendam nomine Laurentium Moreck pastorem Burgensem commendatum senatui a D. Philippo & Pomerano, merita bonorum operum defendentem necessaria ad salutem, & sine vocatione domos civium circumeuntem conscientiasque turbantem, quem senatus convictum in exilium egit, cum ex consilio D. Æpini, Smedenstedii & Aurifabri opinionem suam publice ex scripto revocasset, d. Sept. 6. *Chron. Bonn.* A. e. pestis per Saxoniam grassans absumsit Lubecæ 3800. homines, Husii in Slesvicensi Ducatu fere totidem longe lateque serpens. *Chr. MS.*

Interim illud civit. Vandalicis obtrusum. Herm. Bonni disp. contra defendentem bonorum operum necessit. ad sal. pestis.

Anno 1548. conjunctio fuit Saturni & Martis in Capric. quam secuta est obsessio Magdeburgica. *Dress.* A. e. D. Johannes Æpinus Superintendens Hamburgensis edidit solidum scriptum, nomine Saxonicarum ecclesiarum contra Interim, in quo errores papisticos erudite confutavit. A. e. Husii absumta est tota platea flammis ex stulta epistomii explosione, pulvere bombardico repleti. Eadem æstate pestis resuscitata per oras maritimas cum luctu multorum sæviit scholis studiosorum ubique clausis. A. e. Dux Saxoniæ a fratre coarctatus duxit in uxorem Annam filiam Christiani III. regis Danorum in Octobri Hafniæ nuptiis celebratis præsente Duce Holsatiæ.

An. 1548. Conj. Saturni & Martis. Jo. Æpini scriptum contra Interim. Incendium Husi. pestis renata. Anna Dan. nubit Duci Sax.

Anno 1549. Islandia insula a seditioso quodam episcopo papistico maxima ex parte ad rebellionem seducta contra regem, ad obsequium reducta est per Christophorum Druntheimium Norwagiæ vicarium regium, qui classe militari advectus turbatorem ex munitionibus montanis extractum decollavit, & motus sedavit. Ut autem populus in doctrina Christiana recte instructus propter Deum promtam præstare posset obedientiam, rex duos magistros creavit & in Islandiam misit, quorum vigilantia & studio terra illa hospitium evangelii Christi facta est. A. e. Travemundæ exusta fuit præfecturæ domus cum aliis septuaginta ædibus die 23. Apr. A. e. D. Johannes Æpinus Superintendens Hamburgensis ecclesiæ explicans Psalterium Davidis disputavit Ps. 16. prophetæ verba non derelinques animam meam in inferno affirmare in summam conscientiarum afflictarum consolationem Christum redemtorem humani generis corpore in sepulcro requiescente descendisse secundum animam in infernum atque ibi dolores inferni sustinuisse, quos animas oportuisset ferre corpore exutas: allegans hujus suæ sententiæ auctorem Davidem & D. Petrum Act. 2. affirmans paradisum seu sinum Abrahæ, de quo locutus est illo tempore Christus, fuisse tum apud inferos, nunc vero apud superos. Huic opinioni cum se quidam pastores & ministri ecclesiæ opponerent eamque publice ex dictis Christi refutarent, ubi inquit, consummatum est; item hodie mecum eris in paradiso; officio docendi privati sunt & dimissi, causa legitime non dijudicata. Inter eos autem fuerunt M. Johannes Garzæus, M. Franckius, Dn. Tilemannus Eping & Casparus Hackroth deinde sacellanus Crempensis, postea promotus ad pastoratum in Eyderstadio. *Chr. MS.*

An. 1549. Islandi rebelles ad religionem puriorem reducti. Travemunda exusta. V. D. quendam apud Hamburgenses ministrorum cum Jo. Æpino ob singularem ejus circa descensum Christi ad inf. sententiam controversia & exilium.

Anno 1550. die 23. Apr. fuerunt Reynefeldæ apud regem Christianum Marchio Johannes, Dux Megalopolitanus cum vidua Ducis Magni. *Chron. MS.* A. e. Magdeburgum ob recusatum Interim & ejectos Canonicos obsessum est d. 13. Aug. Duce Mauritio Electore & Georgio Megalopolitano, propter hanc quoque causam devastatum anteurbium Sudenburg cum cœnobio Bergen a civibus. Duravit obsidio annum & tres menses factaque compositione soluta est in Novembri. *Dresserus.* A. e. Christianus rex Witeberga evocavit M. Georgium Rorarium & per eum quædam opera D. Lutheri nondum edita describi curavit. A. e. navis Livoniensis repleta mercibus fulmine in Travena incensa periit. A. e. Volradus Comes Mansfeldus adflixit per suos milites Ratzeburgum atque circa Albim vagans Holsatis terrorem incussit Magdeburgicis opem ferre volens. *Sleid. lib.* 22.

An. 1550. Magdeburgi diuturna obsessio ob ejectos canonicos atque Interim. Lutheri quædam opera in Dania typis excripta. Volradus Com. Mansf. Magdeburgensibus subventurus Ratzeburgum affligit, aliis prædas agit.

Anno 1551. legati Christiani regis Danorum Lubecam venerunt conspecturi privilegia maritimarum civitatum in regno Daniæ, quibus opinione plura coram sunt ostensa. Postulatum quoque per eosdem homagium a civitate Hamburgensi & receptio feudi a Ducibus Holsatiæ fratribus, sed Dux Adolphus eam recusans in militiam ad Cæsarem abiit. *Chron. MS.* A. e. Adolphus Dux in aula Caroli V. vixit, eique Augustæ in comitiis adfuit, postea in Belgio provocatus lusu equestri strenue se gessit & antagonistas vicit. *Chr. MS.*

An. 1551. [illegible] negatio. Adolphus D. Augustæ comitiis adest & in Belgio ejus effulget virtus.

Anno 1552. Adolphus Dux militavit Cæsari Carolo V. in obsidione urbis Metensis Lotharingiæ a Gallo occupatæ, habens exercitum 1800. equitum; duravit obsessio a festo Johannis usque ad initium fere anni sequentis lue pestifera multis exstinctis.

An. 1552. Adolphus D. Carolo V. militat in obsid. Metensi.

Anno 1553. Fridericus Colonia rediit in Holsatiam Episcopus Slesvici factus. A. e. Christianus III. rex in Aprili visitat ultima vice suos hæreditarios ducatus injungens omnibus Canonicis Slesvicensibus officium docendi verbum, & administrandi sacramenta publice in Ecclesia Christi; Pastores quoque Stormariæ Crempas convocans apostolico zelo adhortatur ad constantiam sanæ & repurgatæ doctrinæ, donans iis per singulas parochias tomos operum D. Lutheri, ut illorum studiosa lectione in cognitione verbi divini ad erudiendam plebem ædificarentur. A. e. Johannes Lascus Polonus genere nobilis propter Cinglianismum ex Anglia profligatus venit cum collega suo Mycronio in Daniam hospitium petens: examinatus vero mandato regio

An. 1553. Frider. Colonia redux fit Episc. Slesw. Christiani R. ultimum ducatus suos visitantis circa religionem promovendam cura. Jo. Lascus ob Cinglianismum Dania & Holsatia prohibitus.

regio a concionatoribus M. Paulo Noviomagensi & M. Henrico Buscoducensi pertinaciter defendit sacramentariorum sententiam: ideoque regno Daniæ & Holsatia excedere jussus per Saxoniam hospitium non invenit. *Sleid. lib.* 25. A. e. M. Joachimus Westphalus pastor Ecclesiæ Hamburgensis suscepit in se fere solus defensionem sententiæ orthodoxæ Lutheri de cœna Domini, cum Witebergenses & alii professores theologi ad metonymiam Calvini mussitarent. *Chr. MS.*

Joach. Westphali Hamb. contra Cryptocal. vinistas zelus.

Ao. 1554. V. de Bulow Bergerdorpio capto ab Hamb. tributa extorquens Holsatia arcetur.

Anno 1554. Vicco de Bulow nobilis Saxo manu militum contracta cepit oppidulum Bergerdorf & Hamburgensibus imposuit mulctam 6000. thalerorum. Cum vero in Holsatia quoque molendinum incendisset, Holsatiæ ambo principes provocati proficiscuntur cum exercitu ex subditis contracto ad ripam Albis die 16. Maji hostemque absque pecunia civibus imperata discedere cogunt. *Idem.*

Ao. 1555. Fertilitas agr. Sacra turbans quidam Rensb. infesta morte perit. Jo. Ranzovii obitus.

Anno 1555. fertilis annus fuit, quo tina siliginis emta fuit solidis Lubecensibus viginti quatuor. *Chr. MS.* A. e. civis quidam Rensburgensis die festo paschatis choreas ducens in occursum plebis ex concione sacra summi festi prodeuntis paucis post horis ab hospite suo nobili Dano per errorem transfoditur. *Chr. MS.* A. e. obiit produx Cimbriæ Johannes Rantzovius, postquam regi Daniæ in subjuganda Dithmarsia & aliis provinciis fida ministeria præstitisset sago togaque clarissimus. A. e. Elisabetha regis Danorum filia obiit d. 11. Junii vidua Joachimi I. Electoris. A. e. Fridericus Dux Holsatiæ electus est in Episcopum Hildesheimensem. *Chr. MS.* A. e. promulgatum est mandatum principum Holsatiæ de expellendis regione hominibus anabaptismo & sacramentaria hæresi infectis, præsertim vero artificibus impudenter sacramenta ecclesiæ in officinis suis traducentibus & elevantibus.

Elisab. Dan. pr. moritur. Frider. D. Holf. fit Episc. Hildes. Holsatia ejiciuntur anabaptistæ & sacramentarii.

Ao. 1556. Fulmina circa initium anni diutina. Cometam sequitur mors Friderici D. Holf. itemque siccitas.

Anno 1556. initium anni circa natalem Domini cœpit a fulgure & horribilibus tonitruis per geminatum octiduum continuis. *Chr. MS.* A. e. Cometa apparuit, quem secuta est magna siccitas aëris, & principum quorundam mors, inter quos Fridericus Dux Holsatiæ, & Episcopus Hildesheimensis & Sleswicensis, obiit Chilonii d. 26. Octob. cum ad 14. menses decubuisset, sepultus Slesvici ad latus patris regis Friderici d. 5. Nov. funus deducentibus fratribus Duce Johanne & Adolpho cum insigni nobilium comitatu ætatis suæ anno 24. A. e. cœnobium Itzehoënse arsit flammis exorris in domo Abbatissæ ipsis nundinis Martii mensis, sed incendium a civibus exstinctum est. *Chr. MS.* A. e. cœcus quidam in balneis publicis Comitatus Spegelbergensis Dæmoniacos liberans in admirationem venit omnium vicinarum nationum. Unde quocunque morbo affecti accurrentes, seque in fonte lavantes sanitatem sperabant: sed Holsatorum plurimi spe sua frustrati, præter morborum cumulatum dolorem jacturam rei familiaris non exiguam fecerunt. *Chron. MS.* A. e. pestis grassata est in civitatibus aliquot Saxonicis & Holsaticis, perveniens etiam Crempas, ut hoc versu memoriali repræsentatum est.

Itzehoënse cœnob. incendio tentatur. Holsati ab impostore quodam sanitatis spe fedu-cti.

Pestis Holf.

QVo grassata LVes anno Metron IstVD habeto.

Ao. 1557. Alb. Hardenbergeri Brem. lites de cœna mota.

Anno 1557. D. Albertus Hardenbergerus movit Bremæ certamen de cœna, cui D. Johannes Amstelodamus opposuit confessionem ministrorum Saxonicorum & Dithmarsicorum ex testimoniis scripturæ, patrum & puriorum doctorum collectas. Dux Adolphus similiter in Holsatia suæ ecclesiæ ministros per D. Paulum ab Eitzen Superintendentem Hamburgensem examinari, confessionemque orthodoxam de cœna Domini subscriptione approbari fecit. *Chr. MS.*

Holsati subscribunt Pauli ab Eitzen de S. cœna confessioni.

Ao. 1558. Dithmarsi ad pœnitentiam scelerum suorum devocati.

Anno 1558. concionatores Dithmarsici direxerunt ad XLVIII. seniores & senatores terræ mandatum Dei altissimi de effusi innocentis sanguinis pœna per prophetas Esaiam & Hoseam prædicta velociter exsequenda, ob has præcipue causas, quod in summa abundantia rerum, pace florentissima ultra annos 300. abusi sint ad securitatem, quod judicia publica propter munera & personarum respectum perverterint, adulteria & incestus commiserint, pauperes oppresserint, triginta denique homicidia intra spatium unius anni perpetrarint, quod insuper nefanda scelerum indulgentia Holsatiam & vicinas maritimas urbes homicidis exulibus repleverint, &, quod vindictam Dei accelerat, audacissimum facinus nuper commissum, latrones miserandæ cædis ad viam publicam in Braunsbuttel captivatos impune non tantum effugere permiserint, sed quidam ex judicibus latrocinium hoc excusare & justificare voluerint. Nisi ergo seriam & dignam factis pœnitentiam quantocyus egerint, fore ut juxta comminationem Esaiæ c. 59. omnis innocens sanguis hactenus effusus in terra super capita ipsorum veniens vindictam severam attracturus sit. Anno eod. Cometa visus est sub cynosura Aug. d. 17. caudam in septentrionem occidentem versus extendens, quem secuta mox sunt fulgura cum tempestate grandinis & pluviarum. Decessit postea Christianus & Dithmarsia intra novem menses occupata est. A. e. Livoniæ aliquot civitates legatione missa ad Christianum regem se in regni Danici fidem & potestatem tradere volebant contra Moschovitæ tyrannidem, sed quia pacificus rex nihil novi tentare voluit, ne se bello aliquo non necessario implicaret, in hoc ultimo vitæ suæ actu humaniter oblata recusavit.

Cometa.

Christianus R. Livonis ipsius fidei se committentes paci studens renuit.

Ao. 1559. Rex & principes Holf. Dithmarsis indicunt bellum.

Anno 1559. litteris fecialibus rex Fridericus & Johannes Adolphusque fratres indixerunt Dithmarsis bellum d. 18. Maji ob has præcipue causas, quod sibi ut veris principibus non tantum negent debitam obedientiam, sed quod contumeliose suam dignitatem traduxerint atque rapinis & latrociniis pacem publicam turbarint, & ne ecclesiis quidem pepercerint, in qua cædem sui popularis Wiben Peters & fratris ejus commiserant in Hilgeland insula Ducis Adolphi & cadavera eorum vi abrepta Heydæ corvis exposuerant justitiæque subjici recusarant. A. e. pastor ecclesiæ Dithmar-

Joh. Dermanni sacr.

min. peccata Ditmarsorum destestans futuri prevideus ab iis discedit. marsorum nomine Johannes Darnmannus alias *Grevenbrock* cum videret, terram Dithmarsicam ob cumulata populi peccata bello cruento involvi, nec admonitionibus concionatorum amplius locum dare, ille quietis amans & pacis suasor lares suos inde transtulit in Holsatiam, ubi Crempis Stormarorum ad pastorale officium mox vocatus illi ecclesiæ in 14. annum deinde præfuit. *Epitaph. Cremp.* A. e. Christianus III. Danorum rex in seria & ardenti invocatione Dei alacriter decessit ex hac vita Calendis Januarii morbo ex dolore sinistri pedis orto ex fluxu sinistri lateris copioso. *Christiani III. R. pia mors.* Biduo autem ante festum natalis Dominici d. 23. Decemb. oraculum divinitus per quietem ipsi oblatum fuit, quo spem cepit, fore ut brevi cum insequenti anno novo valetudini restitueretur novæ atque tunc secuturam vitam longiorem. Delectatus ergo maxime fuit in agone Cantico Simeonis per Lutherum rythmis donato, *Mit Fried und Freud ich fahr dahin*, & dictis salvatoris Matth. 11. venite ad me omnes, qui onerati estis, & Joh. 5. hæc est vita æterna. Joh. item 14. ego sum via, veritas & vita: quæ sæpius repetivit & pulchris explicationibus ad se applicavit. *Christiernus II. obit.* A. e. Christiernus II. rex quondam Danorum accepto de morte Christiani III. nuncio incidens in morbum lethalem eodem mense post obiit, cum decennium exulasset & deinde 26. annos, primo Sunderburgæ Alsiæ, postea Callinburgæ Selandiæ custodiæ regiæ traditus inque divini verbi doctrina liberaliter adservatus esset. Decessit anno ætatis 77, cum regnasset annos decem. *Christianus III. R. piet. ac justitia gloria insignis sepultus.* A. e. d. 12. Febr. Christianus III. rex Danorum sepultus est honorifice Otthoniæ in Fionia in sacello, quod sibi ipse ad sepulturam exstruxerat. Fuerat in pietate & justitia alter Ezechias & omnium regum sui seculi decus; cujus hoc ad compescendos privatos affectus celebratum regium dictum ad judices: Puni eos, qui officii ratione puniendi sunt; si vero punias eos, qui tuam personam aliquo modo læserunt, etiamsi sis publica persona, tamen exercere videris privatam vindictam, nisi remittas delictum. *Bellum in Dithmarsos motum duce Jo. Ranzovio.* A. e. Adolphus Dux Holsatiæ cupiditate honestæ vindictæ de illata vi in insula sua Hilgeland ductus, clanculum contra Dithmarsos in vere exercitum conscripsit, hostes privatis viribus aggredi festinans: sed consilio Episcopi Lubecensis Andreæ de Barby & Johannis Ranzovii equitis ejusque filii Henrici vicarii regii perfectum est, ut ab omnibus tribus principibus publico decreto & sumtu bellum susceptum atque 18. Maji per fecialem indicatum sit Dithmarsis. Electus ergo Dux belli Johannes Rantzovius fere septuagenarius summa in festinatione Danos & Holsatos contrahens peregrinis cum legionibus quatuor equitum & peditum, quorum summa fuit 20000. hostilem terram ingressus, *Meldorpium captum, Ditmarsi cæsi.* oppidumque Meldorff diviso exercitu tribus locis uno tempore oppugnans d. 3. Junii illud cepit, amisso Duce unius legionis Wolfio Schonewesio & centum fere militibus, cæsis hostibus quadringentis ac cæteris fugatis: captis vero signis decem & bombardis triginta. Comes vero Aldenburgensis Antonius cum Mauritio Ranzovio occidit trecentos ad Ameswurr, captis viginti quinque bombardis, positaque ibi sunt castra, tamquam in medio Dithmarsiæ secundum longitudinem inter Suderstrandum & Nortstrandum, atque sic eorum copiæ ne conjungi possent, separatæ sunt. Sonitus bombardarum in expugnatione Meldorpii non solum clare auditus fuit Itzehoæ ultra milliaria quinque, sed terra sub pedibus tremorem reddidit sensibilem. Captivorum in Braunsbuttel quingenti viri catenis colligati deducti sunt in arcem Gottorpium, trucidandi omnes, sed intercessione Ducis Johannis Rantzovii vita donati fuerunt: inter quos præcipuus fuit Anneken Jacobs Harder, reliqui viri trans Albim in exilium avecti sunt. Heydam deinde nobile Dithmarsorum emporium per noctem & multas ambages castra moventes & munitionem Hemmæ circumeuntes rex & principes *pugna circa Hemmam.* primi in ordinibus hostes aggressi sunt, atque fortiter in locum palustrem de suis tormentis 4. signa fugarunt, 300. occisis; quo in conflictu nobilis Danus Ericus Padebusch ad latus regis Friderici globo est trajectus. In cunctatione quoque peditum ex itinere defatigatorum principes cum equitibus suis acre prælium sustinuerunt. Adolphus etiam Dux, *Adolphus D. vulneratus.* cum ab hostibus prælium tribus vicibus integraretur ex loco quodam prope Heydam munito ubi frater Henricus Zutphaniensis ustulatus erat, fortiter pugnans in animando & reducendo milite graviter in dorso vulneratus est. Sed victi tandem Dithmarsi & cæsi sunt, hoc prælio ibidem ad trecentos; ad summam vero ante Heydam periere 3000, reliqui in Marschiam Wisselburanam fugerunt, cum Heydæ incendium viderent d. 13. Junii, amissis Holsatorum 300. & aliis vulneratis. *Heyda incensa.* Sequenti 15. Junii per octo legatos ex gubernatoribus & ecclesiæ ministris suppliciter pacem a principibus flagitarunt & obedientiam perpetuam obtulerunt; quo die munitio firmissima Hammæ cum aliis propugnaculis in Tilenbrugge & Hemmingstede diruta sunt. *munitiones destructæ.* Proposita itaque Capitulatione articulorum obedientiæ & subjectionis a principibus & Dithmarsis deliberata d. 20. Junii pax firma sancita atque a quater mille Dithmarsis adhuc e bello salvis jurejurando confirmata est in castris ad Ouwbrugge positis, *Ditmarsi subjiciuntur & in fidem accipiuntur.* adductis simul tormentis decem, quæ sola secum retinuerant, submisseque iisdem traditis. In ista pacificatione remissa est gubernatoribus 48. contumacia rebellionis, & permissa velus possessio agrorum & silvarum singulis incolis, si quotannis die S. Nicolai de quolibet jugero agri Marsici pendant unum florenum viginti quatuor solidorum, & de campo editiori quilibet agricola dimidium sati frumenti. Atque sic tandem juxta concionatorum prophetiam recentem satis severas pœnas idololatriæ dederunt, *sic flagitia Dithmarsorum puniuntur.* inprimis vero veneficiorum, iniquitatis & effusi innocentis sanguinis cum aliorum, tum imprimis doctorum verbi, quos hactenus impune oppresserant. Pastor enim Heydanus

danus M. Nicolaus Staphorst in tentorio regio confessus est, omnes Dithmarsos initio belli congregatos & in tres turmas divisos vetulæ cuidam interroganti, an servi essent Mariæ, annuisse & benedictionem Bileam ab illa accepisse, præterea ex consilio ejus stomachum & linguam hostibus captis exemta hastæ affixisse, contraque hostilia castra suspendisse, ut terrorem iis incuterent ad fugam. A. e. d. 12. Aug. mortuus est Andreas Barby, electus nuper Episcopus Lubecensis, & Cancellarius Christiani III. Danorum regis, cui successit Eberhardus ab Holle Abbas Lunæburgensis.

Eberh. ab Holle Episc. Lubec.

Fridericus II. solenniter coronatus.

A. e. Fridericus II. post gloriosam & felicem victoriam ex Dithmarsis a subditis Danis summo cum tripudio exceptus fuit, coronatus Hafniæ, mox Aug. 20. d. in regali pompa ab Episcopo Lundensi M. Nicolao Palladio præsentibus & deducentibus regem matre regina cum suis aulicis, D. Augusto Electore Saxon. cum sua conjuge Anna, regis sorore, Ducibus Magno & Johanne fratribus regis, Ducibus item Johanne & Adolpho patruelibus: Comitibus præterea plurimis, Johanne & Christiano de Oldenburg, item Johanne Gunthero de Schwartzburg, Wolfgango de Eisenberg, Burchardo de Barby & Friderico de Donaw. Adfuerunt quoque legati civitatum Dantisci, Lubecæ & Hamburgi. Rex in veste candida attente audivit ordinatorem de causis coronationis deque officio regio divinitus præscripto disserentem, deinde verba juramenti libro inscripta protensis duobus digitis legens cum reverentiali erga Deum trepidatione jurejurando confirmavit, atque mox unctionem regali balsamo accepit. Indutus postea est jussu Episcopi regia & deaurata veste traditis regni ornamentis, gladio, corona, sceptro & orbiculorum cruce; addita deinde concinna singulorum explicatione Deo clementissimo gratias cecinerunt, peractisque cæremoniis diei dominicæ legente rege ipso flexis genibus evangelium in lingua Danica & repetita admonitione ab Episcopo de vigilantia officii regii & obedientia subditorum, eorumque gratitudine equites aurati octo creati sunt, plurimis hunc honorem renuentibus. Quibus omnibus absolutis regia majestas cæsio generosoq; equo aureis ornamentis scutellato & splendido ad prandium deducta est, gestans capite aureum diadema, latere gladium & dextra sceptrum, sub cœlo arte facto & lapidibus preciosis atque auro ornatissimo, quod a quatuor præcipuis consiliariis portabatur, comitantibus undique quadraginta satellitibus splendido panno undulao indutis. *Hier. Osius.*

Stora exundatio.

A. e. Stora fluvius in tempestate tonitruorum maximorum circa septimam vespertinam diei 14. Nov. ad insuetam altitudinem exundavit & Itzehoam in aliquot plateis adimplevit.

Ao. 1560. Gustavus R. Suec. obiit. Adolphus D. in Angliam profectus Elisab. reginam fœdere sibi jungit.

Anno 1560. Gustavus rex Sueciæ obiit. A. e. Adolphus Dux Holsatiæ cum electa nobilium Holsaticorum caterva profectus est in Martio in Angliam, renovans cum regina Elizabetha fœdus illud vetus, quod olim cum Henrico ferreo Eduardus III. rex pepigerat, rediitque in Holsatiam d. 5. Julii deductus inde feliciter cum tribus navibus Anglicis. A. e. Chiloniensis civis H. Deters aurifaber evomuit lumbricum longitudine 9. pedum, qui post paucos annos propter verbi divini contemtum ab arbore sua oppressus interiit.

lumbricus miræ longit.

Magnus D. fit Episc. Curland.

A. e. Dux Magnus, filius Christiani III. electus est in Livonia in Episcopum Curlandiæ &c. & administratorem Revaliensem.

meteoron.

A. e. chasma flammans visum in septentrione dispergens se versus ortum, & tandem sese colligens evanuit.

Ao. 1561. Alb. Hardenbergi ob Calvinismum fata.

Anno 1561. D. Albertus Hardenberg Brunswigæ a theologis de Calvinismo convictus & ex tota Saxonia inferiori proscriptus concessit Emdam in Februario, ubi tandem anno 77. periit apoplexia.

Johannis jun. D. Slesv. San. & Holf. partes.

A. e. Fridericus II. rex Daniæ cum fratre Johanne Ducatus hæreditarios partitur Ripis in Februario. Rex retinuit Flensburgum, Steinburgum, Segebergam & Reinefeldam: Johanni fratri cessit Sunderburgum, Norburgumque in insula Alsia, quæ ad 8. milliaria extenditur in longitudinem & latitudinem in Ducatu Slesvicensi, præterea Plœna in Holsatia & Arensbokum cœnobium.

parricidia duo nefanda.

A. e. duo horrenda parricidia in Brokdorf patrata sunt in Junio. Maritus quidam cum alio pugnans propriam suam uxorem interfecit. Privignus quoque vitricum suum jugulavit in lecto, inflictis ipsi quatuordecim vulneribus prope Itzehoam.

Stora exundationes nocet.

A. e. d. 27. Julii Stora ex horrenda tempestate exundavit, unde multi homines & pecudes perierunt, frugesque corruptæ sunt.

Lunæburgensium doctorum articuli concordiæ.

A. e. Saxonicarum ecclesiarum doctores Lunæburgi congregati conscripserunt articulos concordiæ damnantes corruptelas Augustanæ confessionis.

Goth. Ketler mag. ordinis ensif.

A. e. Sigismundus Polonus electus a Livonibus creavit Gothardum Ketler magistrum ordinis in Ducem Churlandiæ.

Dorothea Dan. nubit Wilhelmo D. Luneb.

A. e. Wilhelmus Dux Lunæburgensis duxit in uxorem Dorotheam filiam Christiani regis Danorum mense Octobri in præsentia Augusti Electoris.

Ao. 1562. Bremensium seditio Calvinismi causa.

Anno 1562. Bremæ mota est seditio civium duce Daniele de Busen consule contra senatum, quem coëgerunt abrogare decretum publicatum contra Calvinistas. Discesserunt concionatores fere omnes ex urbe, eosque tres consules & maxima pars senatorum insecuta est mense Februario. A. e. Johannes Finlandiæ Dux ducit uxorem Sigismundi Poloni sororem Catharinam.

Jo. Frederus cum suis veneno peremtus.

A. e. M. Johannes Frederus Superintendens Wismariensis venenato potu hippocratico sublatus est cum uxore & liberis.

meteoron.

A. e. in vigilia S. Michaëlis visæ sunt faces ardentes sub Boote hora 10. vespertina.

Mariti in uxorem patrantis eadem supplicium.

A. e. civis Itzehoënsis faber murarius amice extra oppidum eductam uxorem gravidam sclopeto trajecit exosus duos ejus privignos, ut interrogatus stulte respondebat. Captus itaque est d. 30. Octob. pedibus equo alligatus ad locum supplicii extractus est, ignitisque forcipibus distractus & rota contusus.

Joh. sen. struit Hansburgum arcem.

A. e. Dux Johannes senior ædificavit arcem Hansburgum veteri Haterslebia destructa.

tempestat.

A. e. horribilis procella nocte S. Barbaræ cum tonitruis & fulgure auditæ sunt, quibus turris Lunæburgensium Springintguth exusta est.

frigus magnum.

A. e. fruges omnis generis propter continuas frigidas pluvias ad justam magnitudinem non pervenere;

venere; unde caritas annonæ orta est & tina siliginis quatuor marcis emta.

An. 1563. Rex bonorum partem a Marsis postulat. Anno 1563. Fridericus rex Danorum venit Itzehoam in Majo postulans a Marsis in foro congregatis tributum voce Henrici Rantzovii, sedecimam nempe bonorum partem in belli Suecici sumtus. *Adolphus D. nuptiarum causa legatum mittit in Hassiam.* A. e. Dux Adolphus misit D. Johannem Rantzovium in Hassiam, ad ducendam sibi filiam Landgravii Philippi Christiani. A. e. classis Suecica sedecim navium invasit d. 3. Junii naves Danicas præsidiarias sex, & tres ex iis vi cepit cum octoginta viris. *Fridericus R. in Suecia occupat Elsburgum.* A. e. Fridericus rex in Augusto profectus est in Sueciam, cum exercitu continente signa peditum 60. & duodecim equitum oppugnavit, & cepit arcem Elsburgum in Suecia 1. Sept. *Lubecenses Erico Suec. R. indicunt bellum.* A. e. d. 9. Junii Lubecensis senatus in dixit Erico 14. Suecorum regi bellum exprobrans illi Gustavi parentis ingratitudinem, tyrannidem & contra datam & firmatam fidem extremam perfidiam in Lubecenses: deinde quod Ericus iisdem vestigiis insistens privilegia urbis infregerit & mercatores in Russiam navigantes contemtis Cæsareæ majestatis privilegiis & intercessionibus publice in mari Balthico spoliaverit atque dominium orientalis oceani sibi soli vendicare decreverit. *itemque Fridericus R. additis causis.* A. e. Fridericus rex ultimo Julio publicatis litteris denunciavit patrueli Erico Suecorum bellum propter ingratitudinem ejus erga beneficia patris Christiani & perfidiam superbiamque in rumpendis fœderibus parentum sine omni honesta & probabili causa: quod præterea contumelia insigni se affecerit in expunctione insignium Danicorum & Norwagicorum in clypeis & sigillis regiis. Item quod fratrem Magnum promissione magnifica præmiorum ad defectionem a fratre rege non solum sollicitaverit, sed & quod nuper naves fiduciarias Danorum in freto Danico hostiliter invaserit, spoliaverit, tormentis infregerit & quasdam contra fœdus & jus gentium abduxerit. *Erici D. Brunsw. profectio in Daniam & bellici conatus.* A. e. Ericus Dux Brunswicensis profectus est in Julio in Daniam ad regem Fridericum, & postea in Augusto exercitum ad oras Holsatiæ & Megapolensis ditionis adduxit, atque tandem coactus est cedere versus Prussiam, sed in Pomerania exercitus dissolutus est. *Suecorum clades.* A. e. Sueci victi & fugati sunt ab equitibus Josua a Qualen ad Helmsteden Halandiæ cæsis 4000. militum Suecorum 10. d. Sept.

An. 1564. meteoron. Anno 1564. chasmata conspecta in Holsatia, cum rex Fridericus d. 12. Jan. & iterum 25. Febr. Chilonii & Plœnæ commoraretur. *mirabilia circa quandam desponsationem.* A. e. civis quidam Rensburgensis M. H. Dominica Sexages. celebravit nuptias cum filia scribæ, ex cujus costa cum in ædibus sponsi deponeretur prosilierunt duæ feles, abscondentes se sub lecto sponsæ. Postero quoque die sub concione gallus in suggestu cantavit, & cum copularentur, in altari supra crucem ligneam sedens sponsam intuebatur vocem edens Vrogalli. Postea mortuus est subitanea plaga pater sponsæ d. 16. Maji. *pestis.* A. e. sæva pestis grassata est Dantisci, quotidie plures quam centum absumens. Quo eodem tempore D. Hieronymus Bremer consul Hamburgensis cum duobus civibus subitanea peste exstinctus fuit in Augusto. Postea in Decembri Pastor ad S. Jacobi M. Joh. Bodekerus cum collega obiit eadem lue. Lubecæ quoque per autumnum obierunt 17000. homines. *Rotteburg in Bleking. a Suecis capta.* A. e. Suecus in Blekingia cepit oppidum Rotteburg cæsis miserabiliter plus quam mille viris circa D. Michaëlis. *Adolphi D. nuptiæ.* A. e. Adolphus Dux Holsatiæ nuptias habuit Gottorpii cum Christina filia D. Philippi Landgravii Hassiæ. Aderant duo Landgravii Guilielmus & Philippus fratres, fratresque Ducis Adolphi, Johannes uterque Duces Holsatiæ d. 17. Decemb. Incensa fuit arx & aliqua ex parte exusta. A. e. Suecia tantam passa est annonæ caritatem, qua duodecim tinæ salis emtæ sunt ducentis quinquaginta marcis.

An. 1565. Lubecens. naves contra Ericum R. mittunt. Anno 1565. Lubecenses cives naves bellicas 16. numero expediverunt in mare Balthicum contra Ericum regem Suecorum in Majo. *reformatio cœnobii Bordesholm.* A. e. Dux Johannes senior monachis in Bordesholmia numero paucissimis mutavit vestitum & rasuram concessa longa veste sacerdotali, atque instituto collegio pædagogico 18. stipendiariorum studiosorum, quorum curam monachis reformatis commisit. A. e. pestis grassata est Wilstoriæ & Itzehoæ, inque utraque Marschia usque in Decembrem. *pugna navali Sueci superantur.* A. e. navale prælium commissum est inter Lubecenses, Suecos & Danos in profesto Baptistæ; Suecis ereptæ sunt quinque naves & tres submersæ. *tempestas dira.* A. e. procella vehemens (Iapyx dicta) disjecit segetes atque contrivit quasi trituratas in Marschia Crempensi, ipso die visitationis S. Mariæ: mixta fuit grandine instar anserinorum ovorum subvertitque domos & horrea in Marsia Crempensi. *Duces Holsat. copias educunt adv. Duc. Brunsw.* A. e. Duces Holsatiæ Johannes & Adolphus profecti sunt cum exercitu subditorum ad fines Holsatiæ, ubi Dux Brunswicensis errabat, reversi d. 20. Julii. *M. Michaël proditor consiliorum punitur.* A. e. M Michaël Consul Hafniensis vir studiosus prodens Suecis consilia regis sui Friderici (quæ in aula, ubi notissimus erat & familiaris, audiverat) secatur in partes & quatuor rotis affigitur in Julio. *Suecorum classis fugata.* A. e. Suecica classis deturbata est ex oceano tribus navibus prælio captis & aliquot in conflictu demersis, 2000. quoque cæsis viris in Augusto. *Stormariæ tributa gravia.* A. e. Stormaria utraque expendit spatio quadriennii regi Friderico 70000. thaleros, quos pro salario accepit Georgius ab Holle dux militum. *Sueci prælio victi in Angstöhr.* A. e. Fridericus II. commisit prælium d. 20. Octobr. cum Erico XIV. Suecorum in Astorfheyda prope Valkenburgum sub Duce Daniele Ranzovio filio Godeschalki habens 6. signa equitum & 10. signa peditum, quorum summa quinque millia virorum non excessit, cum quibus aggressus est exercitum Suecorum habentem 40. signa peditum & 17. signa equitum, quorum summa fuit 24000. factumque est prælium vehemens, in quo Dani prævalentes, intra duas horas fuderunt Suecos cæsis 5000., cum nox jam ingrueret & pugnam dirimeret, in loco, qui vocatus est Angstöhr. Humiliavit hac die Deus superbiam regis Erici, qui contemplans speciosum hunc exercitum jactabundus dixerat, equis suis Danos conculcaturum esse. Captus est Dux Suecorum cum Mareschallo aliisque multis Capitaneis & nobilibus. *Holsati* A. e. Holsati iterum

arcent Ericum D. Brunsv. rum conveniunt armati in Bramstede postridie omnium Sanctorum Ericum Brunswicensem arcentes & domum salvi redeunt d. 20. Decemb. A. e. regis Suecorum exercitus invadit Norwegiam & fugatur cæsis quam plurimis & tormentis captis per rusticos. A. e. Crempensis Marschia legatos misit ad regem pro confirmatione usus pascuorum prope Borsfletam in Wiltenisse, rex vero missis literis elocat quodlibet jugerum quotannis pro duobus thaleris jubens agrum metiri. A. e. Johannes Rantzovius, eques auratus, Dominus Bredenbergæ & Botcampi moritur d. 12. Decembr. summus Dux militiæ sub regibus Friderico I., Christiano III. & Friderico II., cum vixisset annos septuaginta tres parochiamque suam Bredenbergensem pulcro pinnaculo ornasset. (39)

Sueci ex Norvegia deturbati. *Crempensium lites agrariæ.* *Joh. Ranzovii obitus & preclare facta.*

An. 1566. imbres & portentum. Anno 1566. aquæ pluvialis maxima fuit abundantia in Marschia Crempensi in Februario. Sleswici plenus furnus panis siliginei in sanguineam materiam mutatus est. A. e. Junge Bloth capitaneus Herdanus in propriis ædibus confossus est in Dithmarsia mense Martio. A. e. Gothardus Dux Churlandiæ nuptias celebravit cum Anna Megalopolitana. A. e. Sueci obsederunt in Norwagia Steinwickholm, atque postea ad Bahusen prostrati sunt circiter 3600. ab incolis. A. e. Belgæ flagitarunt a rege Hispaniarum Hispanicæ inquisitionis abrogationem in Aprili, quæ cum denegaretur, spoliarunt deinde in Aug. templa in quibusdam civitatibus & cœnobiis. A. e. lues pestifera rursus grassata est in Aprili per Marschiam usque in Novembrem plurimos undique suffocans intra tridui spatium, ut in hoc monosticho adsignatum est:

cædes. *Ducis Curland. nuptiæ.* *Belgarum ob frustra quæsitam abrogationem inquisitionis motus.* *pestis.*

LIVIDa GerMAnIs grassatVr pestIs
In orIs.

Præpositus Bordesh. denegans Johanni rationem redituum aufugit. A. e. præpositus Bordesholmianus Marquardus Stamer, persuasus a monachis papisticis quibusdam recusavit Duci Johanni rationem redituum quotannis reddere: aufugit itaque Hamburgum cum litteris & privilegiis cœnobii jure repetens restitutionem prælaturæ suæ in Majo. A. e. classis Danicarum & Lubecensium navium, quarum summa cum celocibus fuit 36. pelago Suecico se commiserunt in festo Trinitatis, quibus mox 30. Maji obviam fit classis Suecica 46. navium bellicarum, quæ felici vento usa Danicam tormentis adflixit, & Lubecensium veterem Berkam confregit, salvatis viris præter sex ægrotos, qui simul submersi sunt. Sueci valde superbiverunt in navi sua militari Makelosa 700. lastas sustinente, cujus tabulæ crassitiem sesquiulnæ habuerunt, & densissimis funibus nauticis circumdatæ erant; gubernata fuit a 600. militibus & continuit circa 500. tormenta parva & magna. Hanc 31. Maji prætoriæ duæ naves Danica & Lubecensis per confertam hostilem classem perrumpentes, tormentis etiam maximis frustra oppugnarunt: globis itaque ignitis immissis incenderunt; unde tandem pulvis tormentarius accensus omnes homines combussit, & reliqua submersa sunt; solus Capitaneus Jacob Bagge cum duobus nobilibus & consule Stokholmio atque uno captivorum scapham nacti aufugere conabantur, sed ab uno celocium ad Capitaneum Lubecensem reducti sunt. Reliqui in portus Suecicos fuga se receperunt, & post dies quatuordecim alium congressum promiserunt. Duravit hic conflictus integrum biduum & noctem unam. Periisse dicuntur mille viri, & centum capti. Lubecenses circiter centum viros amiserunt navibus laceratis. A. e. Daniel Ranzovius duxit 9. signa militum in Smalandiam & rusticos ubique in fidem regis sui juramento compulit, cum autem ad quatuor milliaria arci Calmeræ appropinquaret, rustici sese conglobantes prostrarunt Danorum mille quingentos, quos cum declinando Daniel relinqueret, & illi signis sublatis insequerentur, congressus cum illis 4000. fudisse perhibetur. Dux Georgius ab Holle recta versus Calmariam profectus est Maji d. 30. quem rex Fridericus secutus est, versus angustas vias se convertens. A. e. in Majo frumentum tanta copia ex Polonia advectum est, ut seponi nequiverit; lasta una fuerat emta 500. florenis, & vendebatur iterum viginti quinque florenis. Unde Poloni mercatores ingens damnum acceperunt. A. e. classis Suecica 48. navium excurrens ad regiam usque Hafniam provocavit Lubecensem & Danicam ad conflictum, quæ insecutæ sub Oelandia Suecos aggressæ & prospero vento fruentes, prætoria Danica & Lubecensis tribus vicibus Suecicam penetravit, trajecto tandem Capitaneo Lubecensi & malo navis amisso, donec nocte ingruente Sueci in suos portus, Dani cum sociis in Wisbue se contulerunt, ubi fixis sub Gothlandia omnibus navibus Capitaneum suum in Wisbue sepeliverunt, atque sub multam noctem naves rursum conscenderunt. Orta vero sævissima tempestate, qua cœlum & terram perire putasses, solutis anchoris & rudentibus, tres primariæ Lubecensium naves ad littus conquassatæ & submersæ sunt, cum præsidio 1045. virorum, inter quos fuit consul Bartholomæus Tinappell cum sacellano Strocranzio, salvatis tamen duobus Lubecensium senatoribus cum 30. viris. Danicarum perierunt undecim naves cum suis nautis. Duæ Lubecenses domum venerunt; octo Dantiscum usque jactatæ & conquassatæ sunt circa Jacobi. A. e. Hamburgenses contenderunt cum Duce Harburgensi de navigatione Albis, sed per vicinos principes conciliati sunt. A. e. autumnus jucundus & sereno æstivoque aëre pulcherrimus fuit, sed valde pestiferus.

classium Dan. & Lubec. acer conflictus. *Danorum in Smalandia expeditio.* *frumenti vilitas.* *Infelix Danor. & Lubec. cum Suecis pugna navalis.* *Hamburg. lis cum D. Harburg.* *autumnus jucundus, sed pestiferus.*

An. 1567. Adolphus D. evocatus ad obsidionem Gothæ. Anno 1567. Adolphus Dux Holsatiæ evocatus fuit a Cæsare Maximiliano II. ad obsidionem urbis Gothæ in Thuringia, quæ 18. Aprilis cum arce munitissima Grimmenstein aperta

(39) A. 1565. In laudibus Joannis Rantzovii multus est idque merito *Elverfeldius p. 249. seqq.* Hoc anno Hamburgum peste gravissime affligitur. *D. Bochelius in Tract. de ea conscripto.*

aperta & tradita fuit Duci Augusto Electori Saxoniæ & Johanni Wilhelmo, & Dux Johannes Fridericus captus, suppliciumque sumtum de Grumbachio Franco, Doct. Pontano aliisque a Cæsare proscriptis & captis.

Incendium Itzehoënse. A. e. platea, quæ a Papa nomen habet, tota est incendio absumta Itzehoæ d. 14 Maji. *Erici R. crudeliter facta.* A. e. cum exercitus Suecicus ab obsidione arcis Ankershusen in Norwagia 24. Maji depulsus esset, rex Ericus manu sua confodit Dn. Nicolaum Swansen in Upsalia, Dn. Dionysium Burgium pædagogum & Georgium Jurgensen. Postridie per satellites suos occidi mandavit Comitem Swant Sturen cum filio ejus Erico atque ministris utriusque, Dn. Abrahamium Gustaffsen senioris reginæ fratrem cum multis aulicis & germanis militibus ejus. *D. Just. Jonas Hafniæ gladii supplicio perit.* A. e. Doctor Justus Jonas in mari Gothico captus & decollatus postea est Hafniæ, anno ætatis suæ 42. climacterico sexto Junii d. 28. cum quæstioni prius subjectus & convictus esset de litteris quibusdam ad Suecum scriptis & apud se in mari deprehensis. *Sueci a Danis prælio superantur duce Dan. Ranzovio.* A. e. Daniel Ranzovius exercitum regis sui Friderici duxit Helmstadio in Sueciam d. 20. Octobris, & cum hostis duo præsidia firma reliquisset, amissis suorum septuaginta Jenicopingam perrexit, quam urbem & arcem Sueci incenderunt. Similiter aliud quoque præsidium sub angustiis montium Dalensium patefactum & vacuum habuit, ubi invenit Ducem Saxoniæ Magnum gubernatorem orientalis Jutiæ cum tribus equitum turmis & duobus signis militum, qui alios fuga persecutus est. Amisit tamen multos milites & 150. equos, relictis post se tribus captivis cum Capitaneo quodam equitum 6. Nov. Mox 9. Nov. montem Dalensem occupavit, & cum Domino de Dona castra in medio angustiarum posuit, quæ cum Suecus diviso & tripartito exercitu circumdaret atque priores concinnum Danorum agmen conspicerent, metu aufugerunt. Agmen vero posterius ex Smalandis invasit postremos Danorum, sed repulsum & in fugam conjectum est cæsis ducentis octoque captis cum uno Capitaneo. Atque hac victoria angustias has viarum cum toto exercitu superavit Ranzovius. *Danicorum armorum successus.* A. e. Daniel Ranzovius pervenit ad monasterium Owaſſer duobus milliaribus situm ab oppido Wastein d. 15. Nov. quod oppidum a præsidiariis desertum fuit, ideoque bona omnia militibus diripienda dedit. Cum autem ex arce tormentis aliquot læsi nec tamen a direptione milites revocari possent, incensum est oppidum, & cœnobium S. Brigittæ speciosum ædificium absumtum est. Postridie cum significaretur hostem exercitum velle congregare in pago Mullebuy, ipse dux noctu ad impediendam collectionem clam profectus est cum tribus signis equitum & 400. sclopetariis per aggerem in paludibus angustum, & præter opinionem invenit quinque turmas equitum & decem signa militum, quæ conspectis Danis lòco opportuno aciem instruxerunt, sed mox, ubi confligendum esset, obliti omnis fortitudinis & honestatis in turpem sese fugam dederunt, cæsis tamen circiter quadringentis, Mareschallo exercitus Erico *Henrichsen* sine vulnere a famulo capto cum duobus primariis signis & viris primoribus. Movente porro Daniele castra versus Lincopiam episcopale & ornatum oppidum Suecus illud d. 20. Novembris flammis dedit atque ultra flumen ante Lincopiam præsidium firmavit. Quod cum a Ducibus superari non posset & hostis oblatum apertumque prælium declinaret, ultra flumen tormentis usque in profundam noctem velitatum est, donec Sueci clam noctu sese subduxerunt, cum tamen haberent decem signa equitum, Dani vero septem, peditibusque Danos quater superarent.

An. 1568. Gottorpium auctum ornatum, munitum. Anno 1568. Adolphus Dux Holsatiæ primariam suam arcem Gottorpium dilatavit & splendidis ædificiis ornavit, & munitiorem fecit. *Adolphi fil. Fridericus nascitur.* Natus quoque fuit Adolpho hoc anno primogenitus filius Fridericus. *Sophia Dan. reg. vid. obit.* A. e. Sophia regina Danorum & regis Friderici I. relicta vidua obiit Chilonii. *Albanus D. capitis supplicio afficit Comites nobilesque.* A. e. Dux Albanus Hispanus Bruxellis in Brabantia publico judicio capitis damnavit & decollari fecit Comitem de Egmund & de Horne, atque duos simul Batenbergenses cum aliis viris nobilibus in Majo, ut seditiosos. *Joh. Saliger Lubec. concion. motus circa eucharist. cæt.* A. e. Johannes Saliger concionator Lubecensis movit certamen de mixtura calicis denuo non consecrati & populo distributi in cœna Domini, atque collegas suos publice de sacrilegio accusavit: quapropter a senatu in exilium relegatus est, cum collegæ constanter mixturam negarent. *In Tunderensi præfectura vado maris excepto Hardæ communiuntur.* A. e. Tunderensis magnæ præfecturæ tres minores, quas Harde vocant, ut Wydinckharde, Mœrharde & Carharde complerunt vadum maris inter Widinckharde & Risingmoram, atque sic munitum agrum continentem acceperunt, quem vocarunt Gœtskœg complectentem 1800. demetas agri fertilis.

An. 1568. Frider. R. cum patruis ducibus Dithmarsiam dividit. Anno 1568. rex Fridericus & patrui Duces Johannes senior & Adolphus curaverunt dimensurari terram Dithmarsorum, ut in tres æquales partes & præfecturas exacte divideretur, quas deinde inter sese diviserunt in possessionem. Regi Friderico obvenit australis pars in qua est metropolis Meldorpium cum semiquatuor parochiis continentibus 47. pagos, quorum jugera 9253. in Marschia intra aggeres, extra vero 3055. jugera: agri vero campestris semitres parochiæ, quæ continent 18. pagos, 260. jugera magna singularum villarum. Subditorum numerus fuit 1995. Duci Johanni seniori cessit media pars, cui oppidum est Heyda cum 4. parochiis in Marschia, quæ habent 44. pagos, jugera intra aggeres sunt 7597., extra vero 2828. Agri campestres semiquinque parochiæ, in quibus 77. pagi, quorum jugera magna 3878 villarum, subditorum numerus 1963. Adolpho Duci cessit pars septentrionalis, cujus oppidum est Lundinum cum quinque parochiis, sub quibus 48. pagi, habentes in Marschia 6835. jugera munita, extra aggeres 219. Ager campestris habet 4. parochias, sub quibus pagi 36. habentes 1524. jugera magna, subditi 1735. Superest in hac distributione ager ecclesiasticus & aggerum

atque

atque viarum publicarum tam in Marschia, quam in campis editioribus. Alii hanc partitionem referunt ad annum 71.

Erici Suec. R. cum concubina nuptiæ: sororem insciis fratribus desponsat Duci Sax.

A. e. Ericus XIV. rex Suecorum Holmii celebravit nuptias cum concubina sua Catharina hominis plebeii filia, & eodem die tradidit sororem Duci Saxoniæ Magno absque consensu & præsentia fratrum suorum Ducis Johannis & Caroli. Paucis enim diebus ante nuptias Carolus regem humiliter admonuerat, ne talem defamatam seque indignam personam uxorem duceret in contumeliam gentis suæ, atque a fratre iracundo binas alapas acceperat.

ejus regno abdicati loco subrogatur frat. Johannes D. Finland.

Quapropter ex aula discedens multos ex regiis aulicis secum abducens ad fratrem Johannem se contulit, qui majorem exercitus partem ad suam voluntatem perduxerunt. Hunc reipublicæ Suecorum miserabilem statum considerantes proceres & senatus regni, quodque a tyrannide & perditione bonorum averti rex noller, legatos miserunt ad Ducem Finnlandiæ Johannem rogantes, ut sceptrum imperii susciperet: promittentesque ei defensionem & regis Erici ab imperio depositionem, si pacem cum rege Danorum & Lubecensibus pangeret. Quæ promissa mox publicum homagium insecutum est, quod ei præstiterunt. Cum ergo præter tria regni præcipua præsidia scilicet Stokholmium, Calmeram & Wartpurgum nihil in potestate regi esset, Johannes frater obsidionem regiæ sedis suscipiens Carolum misit ad occupanda duo civitatis suburbia:

qui regnum occupat.

quod cum rex ex arce decurrens impedire cum suis militibus conaretur, a Carolo fratre retrocedere est coactus paucis interfectis & Cancellario Georgio Peersen capto: Occupata postea urbe legatos Moscowiticos in suam potestatem accepit & regem in arce obsedit. Præsidiarii milites in Calmera & Wartburgo promiserunt Duci Johanni deditionem, si modo regem in suam potestatem accipiat. Cum ergo obsessis spes omnis auxilii adempta esset, clam rege tradiderunt arcem Stokholmiam fratribus ejus, qui armati ac rege adhuc cubante conspecti lacrymas ipsi excusserunt.

Ericus captus.

Sed cum tristitia paululum remitteret, more solito choream Gaillard coram fratribus saltavit & multa stolide egit. Traditus autem est in custodiam & arx mox fuit occupata.

G. Peersen ejus Cancell. dire supplicio affectus.

Cancellarius postea Georgius Peersen corpore suspensus quatriduum in patibulo pependit vivus deinde abscissa lingua & naso rotæ alligatus est, in qua vivus alterum quatriduum jacuit. Tandem vero die nono in quatuor dissectus partes rotis affixus est. Hæc fuit pœna divina impietatis & superbiæ contra Deum & tyrannidis ac crudelitatis in subditos confœderatosque, de qua nulla seria pœnitentia ductus est, sed in sexum fœmineum & captivos quoque sævire voluit, nisi providentia id Dei avertisset.

nefaria E rici R. consilia.

Cum enim in obsidione arcis & defensione fratrum ac subditorum fugam meditaretur, (tribus navibus primariis cum omnibus necessariis ad eam præparatis,) sed a præfectis insulæ prohiberetur, vindicta ardens ex toto regno virgines pulcherrimas & nobilissimas 24. quas cum noverca regina & duabus sororibus suis transmitteret juniori Moschobitæ, jamdiu per legatos reginam Poloniæ & fratris Johannis uxorem frustra expetenti. Sed ubi sorores & noverca mater hoc rescirent, clam missis litteris genero Duci Magno absenti regis perfidiam patefecerunt, eumque definito loco & die cum præsidio exspectantem quasi animi gratia navigantes accesserunt, qui cum aulicis suis eas in equos sublatas abduxit in castra ad defensionem Ducis Johannis electi regis. Deinde virulentum hoc & impium fuit consilium, quod ad inflammandum regem Danorum, ad similem in suos crudelitatem, omnes captivos Danos & Germanos, nobiles quam ignobiles in unum locum congregari & Stockholmiam abduci jugularique ad unum decreverat: Captivi vero admoniti supplicibus litteris liberationem a Duce Johanne flagitarunt, qui missa turma Germanicorum equitum opportune deprehensos Scotos in abductione occupatos occidit & ereptos captivos omnes in castra sua reduxit humaniterque tractavit, atque brevi post trecentos ex iis libere & cum viatico abire permisit.

Johannes R. Suec. inducias a R. Dan. petit.

A. e. Johannes electus rex Sueciæ legatos misit pro pace, Dn. Thuronem Bolke & Dn. Georgium Erichsen vel Guldenstern cum triginta equis ducentes secum octo generosos equos regi Friderico Danorum donandos & omnes præterea captivos reliquos ex Suecia. Postea 6. Augusti amicis litteris ad Dn. Danielem Rantzovium belli ducem directis conqueritur de miserabili statu regni Suecici, in quem stultitia & tyrannide fratris conjectum sit; cum vero sibi & fratri Carolo Duci Smalandiæ gubernatio commissa, & commissarii pro pace ad regem Danorum jam ablegati sint, petit inducias belli, donec certum a rege responsum accipiat.

Ericus XIV. per litteras tolerabiliorem vitæ rationem petit.

A. e. Ericus XIV. captivus rex humillime per litteras exponit fratri regi 6. Octobris suas miserias, quod captivatis coquo & famulo suo inedia fere cum liberis suis pereat atque liberari iterum sibique inservire eosdem supplicando petit.

Joh. jun. D. Holst. nuptiæ.

A. e. Johannes junior Dux Holsatiæ nuptias fecit Coldingæ in Septembri cum filia Ducis Brunswicensis Philippi in Grubenhagen.

Ao. 1569. Joh. R. Suec. coronatus.

Anno 1569. Johannes gubernator Sueciæ coronatus est in regem in festo Epiphanias.

Angli commercia Antwerpia transferunt Hamburgum.

A. e. Dux de Alba Anglis interdicit negotiationem in oris Belgicis. Unde iidem moti Antwerpia eam traduxerunt Hamburgum, vulgo vocant *den Stapel*.

Meteoron.

A. e. chasmata flammantia conspecta sunt in quatuor cœli partibus super Holsatiam initio Februarii.

rusticus Satanæ se devovens biduum sublatus narratur.

A. e. famulus rusticus in Dœgelingk pago Welnæ 2. Aprilis ante ædes heri sui matutino tempore bis sublatus & visibiliter abductus est, post biduum redditus, eo quod se in contentione cum servo devoverat Satanæ, ad factum certo tempore explendum, quod propter absentiam personæ impeditum fuerat.

Eutinum incendio afflictum.

A. e. Euthyni in Wagria exustæ sunt domus quadraginta in Aprili. A. e. Anglici mercatores pannos suos multis navibus advectos Hamburgi deposuerunt, & permissione senatus distraxerunt in Majo.

Sophia Adolphi D. fil. nascitur.

A. e. Duci Adolpho nata est filia in Majo Sophia. A. e. comitia Holsatorum habita

Comitia

Holſat. de feudo Sleſvic.

bita in Levenſow de petenda dilatione accipiendi feudi Sleſwicenſis a rege Danorum 5. Julii, quo toto tempore pluviarum fuit abundantia, donec ſol in leonis ſigno commorabatur, ſubſequente ſub ſigno virginis auctumno pulcherrimo. A. e. Johannes Saliger propter pertinacem contentionem de tribus ſubſtantialibus cœnæ partibus remotus eſt a paſtoratu ſuo per principem Huldarichum ex ſententia ſynodi doctorum Roſtochienſium. A. e. commiſſarii regum Daniæ & Sueciæ aliquot ſeptimanis tractarunt de pacificatione, ſed re infecta diſceſſerunt in Julio. A. e. claſſis Danica ſuperavit in mari Gothico 17. naves prædatorias & 24. mercatorum onuſtas variis mercibus: in quibus fuit navis ex Suecia habens in præſentia 50000. thaleros & magnam vim cupri aliarumque mercium. Deinde multas naves in portu Revalienſi incenderunt menſe Auguſto. A. e. Wilſtria 14. Octobris tribus vicibus incenſa eſt a quodam operario & uxore ejus, qui propterea ad palos ligati & ſuffocati ſunt, ſed incendium vigilantia populi exſtinctum. A. e. Johannes rex Suecorum ſub induciis inſtructo exercitu & magis armato irruit in Octobri in Scaniam, & incendit aliquot oppida & duodecim circiter villas nobilium. A. e. Fridericus rex ad conſervandam puritatem doctrinæ in Holſatia Superintendentibus & præpoſitis ſuis mandavit juxta articulos nuper impreſſos examinare ſuos ſubditos & fanatica dogmata Anabaptiſtarum ac Cinglianorum purgari. A. e. rex Fridericus confeſſus eſt ſe hoc Suecico bello magis exercitatum eſſe, ac ſi a parente in ſcholam Pariſienſem aut Witebergicam miſſus eſſet, ſuumque voluit eſſe ſymbolum: *Zu GOtt mein Troſt alleine, Treue iſt Wildpret.* A. e. rex Danorum reduxit exercitum ſuum in Octobri ad fines Sueciæ & obſidione cinxit arcem Hallandiæ Wartpurgum a Sueco occupatam, in cujus vehementi oppugnatione, dum Dux belli Daniel Rantzovius in dirigendis machinis æneis eſſet occupatus, caput ejus alba pluma ſuper pileum ornatum globo ex hoſtili tormento trajectum ſiniſtraque parte avulſum eſt. Quem ictum confeſtim mors ipſa ſecuta eſt non ſine gemitu, lacrymis & luctu totius exercitus ipſiusque regis, qui mortuum coram reliquis copiis egregio encomio extulit 4. Nov. d. S. Martini 11. hora antemeridiana; exuviæ demortui duabus equitum turmis usque ad mare Balthicum deductæ, juxta tenorem teſtamenti ab ipſo præſagiente paulo ante conditi in avitum majorum ſepulcrum in æde parochiali Weſtenſee illatæ, aque Duce Adolpho, Legatis Lubecenſium & totius Holſatiæ nobilitate mandatæ ſunt ſepulturæ honorificæ die 18. menſis Decembris. Obiit anno ætatis 40. cum ſeptennio generalis Dux contra Suecos fuiſſet & virginem de ſtirpe Dammiorum ſibi deſponderi feciſſet. Rex Fridericus vero expugnationem arcis continuans & pulvere eam bombardico ex conſilio Joſiæ a Qualen ſubvertere volens, præſidiarios hos periculum metuentes coëgit deditionem facere, & regi Danorum arcem in ſuam poteſtatem tra-

Joh. Saliger propter errores ſacram. eliminatus.

Tractatio de pace inter Danos & Suecos irrita.

Danica claſſis ſuperat prædonis capit. onerariat incenſis aliis.

Wilſtria nefarie incenſa.

Joh. R. Suec. in Scaniam impetus.

FridericiR. D. circa religionem cura.

ejusdem dictum & ſymbolum.

eodem obſidente Wartburgum Dan. Ranzovius occidit.

arx ipſi tradita.

dere cæſis 600. Suecis. A. e. Johannes Holſatiæ Dux junior natalitia filii ſui primogeniti celebravit Coldingæ in Jutia menſe Nov.

Anno 1570. Erneſtus a Mandelslo Dux militum regis Danorum in fugam vertit regem Sueciæ cæſis aliquot ſignis equitum & aliquot militum in Januario. A. e. Moſchobita incendit in ſuburbio Narvæ omnes mercatorum merces exceptis Lubecenſium bonis. A. e. Magnus Dux Holſatiæ & Epiſcopus Oeſaliæ profectus eſt in Moſcoviam honorificeque a Ruſſo exceptus cumque miniſtris donatus rex Livoniæ eſt ſalutatus dimiſſis in gratiam ipſius omnibus captivis Germanis. Fecit hoc autem ſuaſu concionatoris ſui aulici Chriſtiani Schrœpfers in Martio. A. e. Crempenſes in æſtate ædificarunt novam curiam judicialem in foro. A. e. Magnus Dux Holſatiæ cinxit obſidione Revaliam urbem Livoniæ cum
25000. Ruſſis & quatuor equitum ſignis in Au-
guſto; ſed nihil effecit. A. e. ſartor quidam
Crempenſis inter luſus chartarum impreca-
tus eſt ſibi phreneſin, ſi falleret, & ipſo veſpe-
re correptus eſt morbo. Mox in nundinis
Itzehoënſibus ruſticus quidam *Hans Walder*
ad fallendum emtorem devovit ſe Satanæ, &
poſtridie in Stora ſe ſubmerſit prope Breden-
bergam. A. e. Stora ex maris ſumma inun-
datione 1. Novembr. rupit aggerem Neoc-
cleſianorum, & aqua totam parochiam com-
plens adflixit aggerem internum Neopalu-
danum, qui dicitur via alta; ſine ingenti tamen
damno. In Groningia vero ſubmerſi ſunt
1700. homines cum pecudibus. Circa Ant-
werpiam oppida & pagi 18. ſubmerſi cum
5000. hominibus. In Hadelia Albis inundans
Belim caſtrum fere ſubvertit ſubverſis fere
hominibus 220. In Botiagria vix decimus
homo & vacca manſit ſalva aggeribus cum
quinque aquæductibus ſublatis. In præfe-
ctura Eckwerden 38. domos avexit. In Hol-
landia Harlemium oppidum diruptum inter-
emptis plusquam 200. hominibus. In Bra-
bantia Antwerpiæ muri pars ſubverſa eſt &
mare ſummum templum complevit. Inun-
datio hæc ob crebram circa hoc tempus irru-
ptionem vocatur *Allerheiligen Fluth.* A. e. de-
gati regum Daniæ & Sueciæ, cum conveniſ-
ſent Stetini in Pomerania cum Lubecenſibus
circa D. Margarethæ de pace tractaturi tan-
dem menſe Decembri in hæc capita conſenſe-
runt. Rex Danorum diſcedit ab omni jure,
quod in regnum Sueciæ habere ſe putabat &
reſtituit Sueco arcem Elſeburgum anno 65. vi
ereptum. Suecus contra diſcedit a jure do-
minationis, & ab uſu inſigniorum Danicorum
& Norwegianorum, & renunciat in perpe-
tuum provinciis Gothlandiæ, Scaniæ, Blekin-
giæ & Hallandiæ. Deinde a jure in Jemtiam
& Hardalen diſcedit in Norwegia: reſtituit
quoque ereptas omnes naves Dano. Reſignat
quoque regno Romano, quicquid in Livonia
hactenus poſſederat & regi Danorum a Cæ-
ſare in tutelam commiſſum erat. Captivi
omnes utrinque ſine lytro gratis dimiſſi &,
qui expulſi erant, in poſſeſſionem bonorum
ſuorum reſtituti ſunt. Suecus inſuper nu-
merat

An. 1570. Sueci fugati.

Narvæ merces incenſæ.

Magnus Holſ. D. in Ruſſiam profectus rex Livoniæ appellatus Germanos captivos liberat.

Cremp. curia ædificatur.

Magnus Revaliam obſidet fruſtra.

Duorum irreligioſorum triſtia fata.

ex inundatione maris circa Storam alibique damna.

Pacis inter Danos & Suecos conditiones.

merat Dano thaleros centies quinquagies mille, in tribus annorum terminis solvendos. Narvia quoque navigatio utrinque libere concessa est. Pacificatio vero regis cum Lubecensibus hæc fuit. Sumtus bellici remissi sunt utrinque; sed Suecus in compensationem damni ex naufragium passis & ereptis olim navibus accepti numerat Lubecensibus in triennio 15000. thaleros, & permittit libere repetere civibus, si quid bonorum ex naufragis rustici Sueci apud se retinuerint hactenus. Præterea, ut debita quæcunque per Sueciam jure postulent & Sueci vicissim sua a Lubecensibus. Restituit quoque civibus duas naves sequestratas. Confirmata quoque & obsignata sunt a Johanne rege privilegia Lubecensium a rege Gustavo ipsis data cum permissione navigationis liberæ in Narviam. Si porro dissensio posthæc orta fuerit inter Suecos & Lubecenses, arbitri constituerentur utrinque, ad compositionem litium.

Ao. 1571. Pax publicata.

Anno 1571. proclamata est hæc transactio belli septennalis publice & gratiarum actio solemnis instituta 1. Januarii per totam Holsatiam. Compositioni huic interfuerunt legati sacræ Cæsareæ Majestatis, Ducis Augusti Electoris & Elector ipse Brandenburgensis cum aliis regni proceribus, utpote Petro Bilden, Georgio Rosenkrantzio, Henrico Rantzovio, Nicolao Caas, D. Joachimo Hinckio, præterea regis Poloniæ legati Martinus Grommerus, Georgius Gera cum legatis Lubecensibus. A. e. ingens copia nivium fuit circa D. Antonii quæ Febr. d. 11. in magnam aquarum abundantiam resoluta in Welna omnia complevit. A. e. pastori cuidam Crempensis Marschiæ propinatum fuit vitrum cerevisiæ a fœmina quadam vicina sua, quod ubi bibiturus acciperet, & ori admoveret, fragore intenso ex pedis infima superficie frustum resolutum & abruptum instar duplicis solidi evanuit cum summa omnium consternatione. Ipse vero consecrata & epota cerevisia salvus divina protectione mansit d. 17. Maji. Postea vero mulier hæc d. 29. Junii cum marito suo mente mota per silvam Welnam discurrit. A. e. puella quædam Itzehoënsis ob delictum in hospitam virgis cædenda metu profugit & in Storæ flumen prosiliens se submersit; quo mense plurima homicidia in Marschia sunt commissa, & Wilstriæ adolescens rusticus publice accusatus est, quod puerum sex annorum exsectis testibus joco castraverit. Duo præterea in eadem Marschia decollati sunt; quorum alter socerum suum, alter novercam interfecerat. A. e. Fridericus rex Danorum petit ab utraque Marschia redemtionem arcis Steinburgensis oppignoratæ Nicolao Ranzovio præfecto pro 20000. thaleris, quos omnes Marsi quadriennio solverunt libertate ipsis ad 20. annos promissa. A. e. Dorothea regina Daniæ regis Christiani vidua d. 7. Octobris obiit Sunderburgi, sapiens femina; quæ cum ab ea peteretur, ut intercederet pro quodam, qui famoso libello personam sui principis traduxerat, respondit; libenter pro eo intercedam, quia tantum personam, & non officium personæ traduxit; nam quæ ad personas pertinent, facile remittere debemus, quæ vero ad officium pertinent, strenue exsequi debemus. Deinde interrogavit, qualis ille esset, pro quo intercedendum erat, addens hæc verba: pro blasphemis, adulteris & homicidis non facile patior mihi persuaderi, ut intercedam, nisi manifesta indicia pœnitentiæ videam, pro aliis facilius intercedo. Facta est hæc dies celeberrima victoria illa Christianorum insignis, qua navali prælio superarunt classem Turcicam e Cypro properantem Constantinopolin versus, in potestatem redacto Haly Bassa cum navi prætoria & 200000. Ducatis & captis 130. triremibus Ochialoque Algairæ regulo in fugam conjecto, trucidatis 15000. Turcarum, quinque captis & 13000. Christianorum liberatis, Duce Johanne de Austria Caroli V. filio. *Paul. Eberus.* A. e. chasmata horrenda versus occidentem conspecta sunt 19. Decembr.

Welna aquarum ex nive copia repletur. Portentosum factum circa potum propinatum. Autochiria, homicidia, supplicia. Steinburgum oppignoratum a Marsis redemtum. Dorothea Dan. obit. ejus sapienter dicta. victoria de Turcis reportata. meteoron.

Ao. 1572. Friderici R. contra homicidas edictum.

Anno 1572. Fridericus rex ad inhibendam in Stormaria effrenem audaciam homicidarum decretum publicavit de comprehendendis mox homicidis, certa pœna constituta iis, qui aufugere permiserint, aut cum iis collusefrint præsentes. A. e. Crempenses novum horologium exstruxerunt, inque medietate turris posuerunt campana extrinsecus appensa & indice bino, versus septentrionem altero, altero versus occidentem turri affixo. Utrque continet in altitudine & latitudine duodecim pedes. *Chr. MS.* A. e. Rensburgi natus est in Februario puer monstrosus duplicem habens gulam, duplicem linguam, duplices quoque dentes inferiores. A. e. Dux Adolphus redemit a Chiloniensibus 15. pagos cum silvis, quos hactens possederant dans senatui quotannis 800. marcas. A. e. monstrum hominis natum est Suderovii prope Crempas monoculum, sine ore, & dextra aquilina d. 20. Maji: quod mox excepit magna rapacitas & injustitia mercatorum, inauditis practicis & exactionibus simplices opprimentium. A. e. vehemens aëris siccitas per integrum Majum sata recentia exurere videbatur: sed cum Deus publicis precibus die 8. Julii pro pluvia invocaretur, eodem die suavem largitus est refectionem circa vesperam. A. e. Fridericus rex Danorum nuptias fecit cum Sophia filia Hulderici Ducis Megalopolitani ex Elizabetha uxore nata die 13. Julii. A. e. Dux Holsatiæ Adolphus profectus est cum exercitu ad fines Belgii a Philippo Hispanorum rege vocatus circa Jacobi; sed nulla re memorabili effecta rediit. A. e. miseranda illa cædes Ammiralii Galliarum Casparis Castilionei facta est in nocte S. Bartholomæi Parisiis in nuptiis regiis Navarræ cum sorore regis Galliæ, circa quod tempus & hæres Scotiæ per Cardinalitios cæsus dicebatur. Unde hic factus versus.

Cremp. horologium. puer monstrosus Rensburg. 15. pagi a Chiloniens. per Adolphum D. redemti. partus monstrosus. æstus. Friderici R. nuptiæ. Adolphus in Belgium Regi Hisp. militaturus abit, mox reversus. Casp. Castilionei Amir. Gall. trucidatio, it. hæres Scotiæ.

BartHoLoMæVs fLet, qVIa GaLLICVs oCCVbat atLas.

A. e. cometa orbicularis, qui vocatus est rosa, prodigiosa stella, conspectus est d. 8. Nov. sub ursa majore & collo Cassiopeæ, cujus cursus duravit per totum sequentem 73. annum judicatus

Cometa.

Insecuta mala.

catus est esse de natura Jovis. Secutæ fuerunt proximo quadriennio magnæ mutationes. Poloni elegerunt regem Henricum Galliarum regis fratrem, mox autem anno 74. profugum. Wallachi deficiunt a Turca sub Ivone gubernatore suo & crudeliter subjugantur. Selymus Turca moritur & Amurathes filius successor occidit 5. fratres. Russus vastat Livoniam anno 76. Poloni per schisma eligunt regem Stephanum Bathorum principem Transylvaniæ, qui anno 77. Dantiscum obsidione adflixit.

An. 1573. annona.

Anno 1573. avenæ lasta una emta est in Junio centum marcis Lubecensibus, tina siliginis emta est tum temporis duabus marcis, sed non multo post tribus marcis & 4. solidis. A. e. Adolpho Duci Holsatiæ filia nata est Chilonii. *Aquarum irruptio in Eiderstad. & Carhard. noctearum.* A. e. tempestas venti austro africi per inundationem dirupit aggeres Eyderostadianos ad quatuor fere milliaria atque in Stedesant Carhardiæ circiter 700. homines una cum frugibus avexit. d. 19. Aug. A. e. chasma lucidum conspectum est 24. Aug. versus occidentem in septentrione continens flammas instar stuparum colligatarum, super zenith autem arcus albicans ab oriente in occidentem. *Joh. sen. D. Holf. iter valetudinis causa.* A. e. Dux Johannes Holsatiæ senior hac æstate cum paucis aulicis Germaniam superiorem confirmandæ valetudinis gratia lustrans & ultra Venetias profectus feliciter in fine Aug. reversus est in Holsatiam. *Magni D. nuptiæ.* A. e. Magnus Dux Holsatiæ & Episcopus Livoniæ nuptias celebrat Naugardiæ cum cognata Russi, in quibus præsentes fuerunt Russus ipse cum duobus filiis suis. *Elizabetha D. R. filia nascitur.* A. e. Friderico II. Danorum nascitur filia Elizabetha ex Sophia Megalopolitana 25. Aug. *Henricus Vales. R. Polon. frustra petit transitum cum classe.* A. e. Henricus Gallus electus rex Poloniæ petit a rege Danorum & principibus Holsatiæ transitum cum classe navium in Poloniam, sed cum comitatus mille hominum ipsi tantum definiretur, pedestri per Hungariam itinere ingressus est in Septembri. *Dorothea Dan. nubit Christoph. Duci Meckl.* A. e. Dux Christophorus Megalopolitanus duxit in uxorem Dorotheam Friderici I. regis filiam Adolphi sororem Coldingæ nuptiis celebratis, quando filia Friderici regis simul baptizata fuit d. 12. Octobr. (40)

An. 1574. Husem. arx nova struitur. Joh. sen. viam publicam in Ditmarsiam constern. nit. rusticus ob sacramenti profanationem in supplicium tractus.

Anno 1574. Dux Adolphus ædificavit Husemi novam & pulchram arcem ante oppidum. A. e. Johannes Dux Holsatiæ senior mandavit per invias paludes Dithmarsiæ fieri aggere effosso publicam viam ex pago *Hogenbörne* usque ad Schapstede, ne amplius manuarii artifices, qui singulis septimanis Heydam visitabant, telonio iniquiori a Domino in Hanrow propter mercatum gravarentur. A. e. rusticus Lubecensis, cum aliquot in parochiis communicasset, clam panem consecratum acceptum & ore retentum extraxit, & ruri eundem arbori affigens globo transfixit sæpius, quapropter deprehensus & igniris forcipibus distractus fuit. *Eiderstad. concionatorum juramentum de Sacram. cœnæ & pædobaptismo.* A. e. Eyderstadiani concionatores ab episcopo suo D. Paulo ab Eitzen juramento sunt adstricti ad orthodoxam sententiam de cœna Domini & pædobaptismo pure propagandam. *veneficæ 35. exustæ.* A. e. Dux Johannes junior exuri jussit veneficas 35, quæ vitæ ipsius insidias struxisse dicebantur. *Lubecensium dissidia circa rem sacram composita.* A. e. Doctores Martinus Chemnitius & Lucas Bacmeisterus vocati Lubecam composuerunt controversiam, quæ fuit inter D. Lambertum Medicum aliosque cives, Saligeri amicos, contra concionatores de mixtura calicis longo tempore usitata, & nihilo minus negata constanter. *Chirurgi cujusdam Hamburg. flagitium.* A. e. Renatus Hamburgensis chirurgus compressit viduam juvenculam, consanguineam & pupillam suam, cumque eam gravidam comperisset, noctu domum deducens in lecto suffocavit & postero die aufugit. *Augusti D. Sax. in doctores expl. violentia.* A. e. Dux Augustus elector Saxoniæ conjecit in carcerem Witebergenses Theologiæ Doctores Crucigerum, Widebramum, Pezelium, Stosselium & Mollerum, repudiantes dogma D. Lutheri de cœna Domini d. 24. Jun. *Abortus mirus.* A. e. fœmina quædam in Neopalude Stormariæ prope Crempas ex marito uterum gerens in contentione ejus cum alio accurrens & a pugno ebrii violenter repulsa fœtuque exinde exstincto magnos dolores diu passa est. Computrescens vero materia in utero per ulcus sinistri lateris tandem erupit, atque in præsentia pastoris & aliquot honestorum testium ossa cranii confracti, & costæ quædam a chirurgo sunt exemtæ, salva tamen matre, & sanitati tandem quodammodo restituta in Julio. Sed postea tamen semper sterilis permansit de doloribus ex relictorum ossium collisione conquerens subinde. *Friderici R. vigilantia contra Dav. Georgii in Wilstriensi Marschia asseclas.* A. e. rex Fridericus jussit visitatione publica per M. Johannem Vorstium præpositum Itzehoënsem examinari in Wilstrensi Marschia omnes incolas ex Belgio & Hollandia oriundos, qui de blasphemo errore Davidis Georgii suspecti erant; inter quos aliqui deprehensi sunt ejus discipuli, quorum magister erat quidam Andreas, vir litteratus, sed libros tradens & emendationem promittens in possessione bonorum & agrorum remansit. *variolis pueris exitiales.* A. e. Hamburgi spatio quatuor mensium æstivorum obierunt ex variolis aliquot mille pueri. *aurifaber Meldorpii ob crimina praefecto regio falso objecta est percussus.* A. e. aurifaber Meldorpiensis diffamaverat Licentiatum Michaëlem Bogen præfectum regium de injustitia in judicio & occupatis alienis bonis. Captivus idcirco per D. vicarium regium ad regiam Majest. adductus, & causam suam perorans restitutus est pristinæ dignitati, & aurifaber Meldorpii ut diffamator publico in foro decollatus est.

Magnus D. Sax. a fratre expulsus, hinc Raceburgum diripiens ab Adolpho D. repellitur.

A. e. Magnus Dux Saxoniæ expulsus a fratre Francisco reversus est in Septembri cum manipulo militum, & diripuit ex improviso oppidum Ratzeburgum, occisis 28. civibus. Vocatus itaque Dux Adolphus Holsatiæ, profectus est cum subditis nobilibus & armatis civibus in Bergerdorf, cujus adventum cum Magnus fugeret & suos clam derelinqueret, pacifice Holsati redierunt in Octobri. *Anabaptista Eckerford.* A. e. Ana-

(40) Anno 1573. Cronenburgum arx a Friderico II. exstructa.

abacti. Anabaptistæ aliquot in oppidum Ekerenfœrdam se intruserunt, & pastoris doctrinam arguere & sacramenta contemnere non erubuerunt: male iccirco a viro nobili Rumor de Nohra accepti in via publica discesserunt in Prussiam. *bos eximii ponderis.* A. e. Dantisci circa D. Luciæ bos pinguis mactatus est, habens 2272. pondo divisusque in quatuor partes, unaquæque earum vendita est 50. marcis, cutis vendita 30. marcis. *meteoron.* A. e. chasma copiosum & fulgurans visum in Novembri supra zenith ex Septentrione in Orientem surgens. *Dux mil. in Suecia supplicio addictus.* A. e. Carolus Gallus summus Dux militum sub Erico rege propter insidias regi suo Johanni Suecorum structas secatur in 4. partes cum conjuratis.

Ao. 1575. duæ Slesvic. aquis pereunt. Anno 1575. M. Cæsonis Canonici & Lectoris Sleswicensis binæ filiæ mense Januario in Slya super glaciem deambulantes lapsæ per occultum foramen submersæ sunt cum famula. *Adolpho D. gemelli nascuntur.* A. e. Duci Adolpho nati sunt gemelli ex Christiana Hassiæ, Johannes Adolphus & Anna, simulque baptizati d. 17. April. Gottorpii. *Jo. Pogwisch insidiatores confodit.* A. e. nobilis Johann Pogwisch in Marsleue impetitus explosis per duos famulos tormentis cuspide ambos transfixit in via publica. *salis diversa pretia.* A. e. Dantisci vendita est tonna salis grossi marcis viginti quatuor, deinde eodem anno una tonna quatuor marcis. *grando nocens.* A. e. procella horrida mixta grandine instar magnitudinis nucum disjecit in Marschia Crempensi segetes, domos & horrea 2. Julii. *3. se suspendentes.* A. e fœmina conjugata in Rethwisch parochiæ neopaludanæ ex cingulo suo se suspendit, cum biduo ante pia confessione in morbo facta sacram synaxin percepisset. Pistor quoque Rigensis triticum Lubecæ carius coëmens tristitia victus in rubeto se prope Lubecam suspendit in Julio. Restiarius præterea Groningensis Lubecæ in concionibus sacris instructus cœnam Domini sub utraque specie percepit, quod ubi mater ejus relatu conterraneorum rescisceret comminata est ipsi per litteras exhæredationem: melancholia itaque aliquot diebus vexatus noctu ex indusio suo ad trabem se suspendit. *morbilli pestiferi.* A. e. obierunt æstate puerorum aliquot millia ex morbillis per Holsatiam Crempis sublatæ 120. fere personæ. *2. sacrorum in Dania ministri pœnam religiosi circa S. cœnæ distributionem.* A. e. duo Danici pastores accusati sunt apud regiam Majest. de abusu cœnæ Dominicæ, prior quod sacratum calicem priori loco, panem vero posteriori distribuisset populo, qui cum testimonium haberet pietatis & sobrietatis per regem ab incogitantia absolutus & in officium restitutus est; alter autem dixerat ad virum communicantem calici & arreptum penitus exhaurientem: *da druckest du ein Friedes Druck*, qui remotus est. *pilеoli Holsat. virginibus nobil. assueti. pestis Dan.* A e. conspectæ sunt Holsatorum nobiles virgines contra consuetum morem gestare pileolos in capite. A. e. pestis grassari cœpit in Dania, quam fugiens rex Fridericus hibernavit Coldingæ in Jutia. A. e. Fridericus II. rex voluit agrum regium in Wiltenisse ultra Borsfletam dimensum in Julio & mille continentem jugera vallo & aggere cingi. *ager Wiltenisse vallo cingendus ab rusticis redimitur.* Legati igitur quatuor ex rusticis Marschiæ Crempensis missi sunt deprecatum propositum & rogatum, ut pro pecunia annua potius elocetur, qui redeuntes in Decembri attulerunt regias litteras, quibus molestia de aggeribus convehendis remissa & quodlibet jugerum quotannis pro duobus thaleris expositum est rusticis. Summa annua excurrit ad 1500. marcas. (41)

Ao. 1576. Conventus Colding. de homagio & fin. Ducatus Slesv. Anno 1576. conventus consiliariorum regis & trium Holsatiæ principum habitus est Coldingæ de homagio & finibus Ducatus Slesvicensis. *Steinburgum arx restauratur.* A. e. arx regia Steinburgum nova ædificatur opera Dn. præfecti Josiæ a Qualen. *D. Alb. Cnopperus a latrone interficitur.* A. e. Doctor Albertus Cnopperus JCtus & consiliarius regis Friderici ablegatus est in Frisiam prope Groningam a latrone globo trajicitur & aurea sua catena spoliatur. *Cædes punitur.* A. e. rusticus Oldelandiæ conduxit famulum pro 25. marcis, qui avunculum suum decrepitum & longæviorem in mensa sclopeto trajecit. Comprehensus & rotatus est Steinburgi die S. Laurentii. *Fridericus R. socerum visens Gustrovii laute excipitur.* A. e. Fridericus rex Danorum regaliter exceptus est a socero suo Huldaricho cum 300. equitibus in Gustrow, ubi in convivio duo nobiles epotando vino certantes mox suffocati sunt & a concionatore Ducis ebrietatis temerariæ condemnati. *Duo poculis certantes exspirant.* *Rensburgensium quorundam tumult. mulcta.* Rensburgenses 40. cives dederunt suo Duci Johanni seniori mulctam marcarum 4500., quod per stultam & civilem seditionem cum pulsu tympani arcem principis transeuntes diruerant novum quoddam ædificium extra oppidum in Vindeshyr, contra senatus interdictum. *Jo. Adolphus Joh. jun. fil. nascitur.* Johanni juniori Duci Holsatiæ nascitur filius Johannes Adolphus, qui susceptore Wolfgango Comite Palatino Bipontino baptizatus est Sunderburgi d. 13. Nov. Apenradæ incendio absumtæ sunt domus sexaginta 15. Nov. *Otto Com. Schowenb. & Holf. obiit.* A. e. Otto Comes Schowenburgi & Holsatiæ obiit Stathagæ in Decembri, cui successit filius Otto.

Ao. 1577. dies judicialis Marschiorum Itzeboæ, novumque in eo statutum. An. 1577. dies judicialis causarum triplicis Marschiæ habitus est Itzehoæ in Martio a consiliariis regiis per plures dies, in quo nepotes ex uno tantum patre vel matre, quod hactenus a fratribus exclusi erant ab hæreditate, qui ab utroque parente prognati erant, publico decreto ad capiendam simul hæreditatem admittuntur. Lex illa est: *Daß halb Brüder, oder halb Schwester Kinder in der Eldern Stete mit erben sollen.* *Christianus Regis fil. nascitur.* A. e. Friderico regi Danorum nascitur Christianus filius ex Sophia Megalopol. mense Aprili. *Formulæ concordiæ confectæ assensus ab Holsatis suasu Pauli ab Eitzen denegatur.* A. e. electores politici Germaniæ tres Palatinus Ludovicus, Saxo Augustus & Brandenburgicus Johannes Georgius considerantes miserabilem ecclesiæ statum, quod ab obitu D. Lutheri multæ & variæ corruptelæ Augustanæ confessionis ab ambitiosis & inquietis ingeniis in

piratæ Hamburgi plectuntur. (41) Anno 1575. emisso ab Hamburgensibus aurifabro seu *Goldschmidt* nauclero exploratum Henselinum Northusanum piratam, eundem cepit sub Helgelandia, qui in urbem advectus cum 35. sociis decollatus est, capitibus postmodo palo suffixis.

in publicis ſcriptis obtruſæ fuiſſent, demandarunt ſex præcipuis & doctiſſimis theologis, ſcilicet D. Martino Chemnitio, Davidi Chytræo, Jacobo Andreæ, Andreæ Muſculo, Nicolao Selneccero, & Chriſtophoro Cornero conſcribere ex fundamentis S. Scripturæ & ſcriptis D. Lutheri formulam concordiæ omnium illorum dogmatum, quæ ab Auguſtana confeſſione hactenus aliquatenus diſceſſerunt, quam perfectam & diligenter lectam ſubſcriptione ſua approbarunt, quorum fidem & concordiam multi alii principes, epiſcopi, & comites civitateſque cum ſuis doctoribus quorum ſumma fuit 9000. commendarunt, & calculo ſuo comprobarunt, ut præſertim teſtarentur ſe D. Lutheri ſanam doctrinam toto pectore etiamnum probare & ab omnibus fanaticis erroribus ſerio abhorrere. Cum vero ab Holſatis ſubſcriptio poſtularetur, D. Paulus ab Eitzen Epiſcopus Sleſwicenſis principibus hanc concordiæ formulam ſuſpectam fecit, quaſi in aliquot articulis ab Auguſtana confeſſione diſſentiret, & talis eſſet, quam homo vere pius ſubſcriptione ſua comprobare nequiret: cum tamen nullus articulus ab ipſo ut contradictorius, & falſus demonſtraretur. Qua recuſatione eccleſiæ Holſaticæ & Danicæ in haud exiguam ſuſpicionem mutatæ doctrinæ venerunt apud exteros doctores cum dolore & gemitu multorum piorum concordiæ cupidorum. A. e. nobiles quidam Holſati juvenes, diſciplinæ impietatis ſtudio impatientes menſe Junio infortunati fuerunt; duo enim de Seſtediis tormentis invicem ſe conſumſerunt; alii duo præterea de Dammiis & Buchwoldiis vino aduſto intemperantius hauſto inflammati vita ſua ſeſe privarunt. A. e. ſenatus Itzehoënſis accuſatus fuit apud Reg. maj. a civibus de reditibus oppidi & paſcuis Marſicis ſine moleſtia aggerum uſurpatis. Quam cauſam commiſſarii & præfecti regii Petrus Rantzovius, Joſias a Qualen, & Richius Doctor juris compoſuerunt civibus ab onere emendandorum aggerum non liberatis nec in poſſeſſionem agrorum ſenatus admiſſis. A. e. peſtifera lues Lubecæ graſſans, quotidie circa 40. homines abſumſit, ſumma fuit 7000. A. e. Moſcovita Ivan menſe Julio & Auguſto Livoniam vaſtavit, arces, oppida & præſidia diruit, & incendit, cumque oppidum Wenden in fidem ſe committeret Ducis Magni Epiſcopi Oeſaliæ, & Dux Magnus eo nomine bona ſpe fretus ad Ruſſum in caſtra ſua cum equitibus 30. exiret, captus mox eſt, veſtibus ſuis ſpoliatus nudatusque eſt, equitibus crudeliter occiſis & in fruſta diſſectis. Dux multas in horas nudato capite ſub cœlo ſtans mœſtus, tandem ruſtica & attrita veſte donatus & in caſulam ductus ignominioſe habitus eſt & cibatus tandem dimiſſus fuit oppidanis occiſis. A. e. Fridericus rex Danorum invocatus a Dantiſcanis contra vim Stephani I. Polonorum regis adductis 25. celocibus adflixit oppida ejus maritima & ea mulctavit: Urbem quoque Elbingam defenſionem ſui molientem incendit & 70. naves Hollandicas cepit. A. e. præfectus aggerum & paſcuorum in Marſchia, quem vocant Diekgravium, cum ſeptendecim juratis vocatus a

4. juvenes nobiles Holſ. miſera morte exſtincti.

Senatus & civium Itzeh. lis ſopita.

peſtis Lubec.

Livonia a Ruſſ. Ivan vaſtata. Magnus D. male habitus.

Frider. R. Dantiſcanis ſuccurrit contra R. Polon.

canalis ex Ditmarſia in Albim ducendus.

diſſidentibus Dithmarſis judicavit neceſſarium eſſe aquæductum fieri ex ſtagno Cujeno Dithmarſiæ in Albim. A. e. Fridericus rex publicavit in Marſchia Crempenſi decretum contra fœneratores, qui inaudita hactenus fraude obæratos miſere arrodebant, & in paucis annis devorabant; paciſcentes pro mutuata pecunia non argentum aut aurum aut uſuram, ſed certas tinas frumenti vili pretio ſub ſpecie honeſtæ mercaturæ proxima meſſe exſolvendas; quando plerumque duplo carius quælibet tina vendebatur & debitores ſolvendo non eſſent: qua ratione proter dilationem uſura magna ſuperveniebat. Conſtituit itaque rex huic avaritiæ modum, ut creditores frumentum promiſſum ad terminum præfixum accipiant juxta pretium fori publici & pro officio mutuationis de ſingulis tinis duos ſolidos Lubecenſes lucrum habeant. A. e. Petrus Pomereningk proconſul Flensburgenſis judicio ſenatus Danici privatus eſt dignitate conſulatus propter calumnias in præfectum quendam ruralem dictas. A. e. Lubecenſis incola de violentia & contumacia in matrem & uxorem aliquoties accuſatus decollatur. A. e. Cometa horribilis conſpectus eſt non procul a nova luna in Capricorno ſideri Saturni propinquus candido liquidoque lumine, ſed caudam fumido ardore denſam verſus auſtrum longiſſimo dimidii fere ſigni ſpatio poſt ſe trahens, ab 11. Nov. in 20. Dec. ardens. Secuta eſt mox in Auguſto expeditio iſta infauſta Sebaſtiani regis Portugalliæ in Mauritaniam, in qua tres potentiſſimi reges in conflictu abſumti ſunt & omnis fere flos Portugallicæ nobilitatis. Rex Poloniæ quoque recuperavit Polotzko ante annos quindecim a Moſchobita Lithuanis ereptam. In Holſatia aër per totum hiemem nebuloſus & fœtidus fuit.

fœneratoribus iniquis modus ſtatuitur.

Pet. Pomereningk proconſ. Flensb. munere privatus.

Lubecenſis quidam in matrem & uxorem impius capite luit.

Cometa.

Luſitanorum ſtrages.

Anno 1578. Crempenſes cives per contentionem adjunxerunt ſenatui 8. cives, cenſores publicorum redituum & ædificii publici coadjutores. A. e. legati Electoris Saxoniæ & Marchionis tractant Coldingæ cauſam homagii Sleſwicenſis a Principibus ſuſcipiendi. A. e. tempeſtas magna, quæ violentus Iapyx dicitur, inundationem Storæ fecit die annunciationis. Evert Jacob Zinglianus accuſatus eſt a puella de ſtupro, multatus eſt a rege centum thaleris, præterea puellæ 30. & parochiæ Wefetsflet 30. pendens. A. e. domus Matthiæ Reders conſulis Hamburgenſis ſplendida exuſta eſt, inque cineres redacta, quæ divina fuiſſe dicebatur vindicta propter ingens ſcandalum, quod contra concionatorum decretum Anglorum ſecretarium blaſphemum Cinglianum in choro D. Nicolai honeſtiſſima pompa ſepeliri fecerat. A. e. Georgius Laſferdes patricius Lunæburgenſis & civis Lubecenſis apud Travenam pugione ſua ſe peremit 16. Martii ob dolorem ingentis damni ex coëmti ſalis vilitate contracti & terrorem ſpectrorum, a quibus per integrum fere annum vexatus erat. A. e. Hermannus Thomerus Paſtor ad D. Annæ Dithmarſi dimiſſus conſenſu Epiſcopi Sleſwicenſis D. Pauli ab Eitzen a ſynodo, quod ſacramenta negaſſet uſurario, qui

An. 1578. Crempenſi ſenatui 8. cives adjuncti.

de homagio Sleſw. tractatur.

Storæ exundatio.

domus conſulis Hamb. flammis abſumta vindictæ loco.

Georg. Laſferdes ſibi mortem conſciſcens.

Herm. Thomerus con. Dithmarſ. remotus.

qui voluit usuram 6. marcarum a magistratu permissam ut opus justum defendere nec pœnitentiam ullam promittere. A. e. legati Hamburgensium intercedunt apud regem pro reconciliatione civium, quibus naves quædam ademtæ erant. A. e. Dux Holsatiæ Johannes senior arcem suam Rensburgum restaurari & ornari fecit, sacellumque ultra Eidoram super ossa defunctorum Danorum in bello olim exstructum diruit atque hortum ibi plantavit, ossibus in proximam parochiam Crempensem translatis. A. e. parochiani in Neopalude Stormariæ templum suum renovarunt, & integro tecto novoque murato frontispicio splendide ædificarunt rege decem quercinas trabes sponte conferente. A. e. grando quantitate ovorum contrivit in Eyderstadio segetes die S. Johannis. A. e. Fridericus rex edixit publice sub grandi bonorum & corporis pœna, ne quis contra voluntatem parentum extra patriam vel parochiam suam cum alia persona copulari se præsumat. A. e. pestis sæviit Wilstriæ aliquot in ædibus & pastorem Franciscum Alardi Bruxellanum per tyrannidem Ducis Albani Antwerpia ejectum simul sustulit. A. e. contentio inter regem Fridericum & Comitem de Schowenborch de finibus inter parochiam Horstensem composita est per consiliarios. A. e. Antwerpienses & Bredani vocarunt iterum ex Holsatia concionatores Augustanæ confessioni addictos. A. e. Henricus Ranzovius de Bredenberga præses regius erexit pyramidem marmoream in monticulo Welnæ prope Itzehoam in perpetuum familiæ suæ monumentum: ab altera vero parte viæ publicæ molendinum primus ædificavit, unde faber lignarius de ala decidens exstinctus est. A. e. Friderico Danorum regi natus est filius Huldericus baptizatus 11. Jan.

Hambergenses naves sibi ereptas a R. D. restitui petunt. Arx Rensb. restaurata. templum Neopaludanum ornatum. grando nocens. Frideric. R. interdictum de non copulandis alibi. pestis Wilstr. Lis de finibus parochiæ Horstens. diremta. Antwerpienses & Bredani vocant ex Holsat. concionatores eval. Henr. Ranzovii pyramis Weln. & molendinum. Huldaricus R. fil. nascitur.

A. 1579. rex Fridericus 21 Jan. venit Segeberga Bredebergam, & inde Steinburgum contemplaturus novum ædificium arcis, deinde venit Crempas, ibique quatriduum commoratus, audivit causas rusticorum, agrumque suum in Wiltenisse lustrans copiam piscandi in Albi concessit piscatoribus: quo tempore natus est tam Itzehoæ infans sine visceribus & pudendis. A. e. rusticus in Neopalude devovit male moratam uxorem Satanæ, quam ille mox proxima nocte solam cubantem abducere conatus manibus absque scala attraxit in tabulatum domus. Quo strepitu maritus in alio lecto dormiens evigilavit, vocemque conjugis in superiori domus parte audiens, nomine proprio vocavit, invocato simul nomine Salvatoris nostri; demissa ergo est & læsa a diabolo in spina dorsi, unde diu graviter decubuit. A. e. Crempis porta, quæ ab adjacente pago Borsfleth nomen obtinuit, renovata & fundamentum lapideum, quod fluvium Crempam a fossa munitoria dividit, cum ipsa fossa ampliatum est per ædilem Josiam a Qualen. A. e. monstrum hominis natum est in Elmeshorne sine fine naso, auribus, oculis & ore, foramen solummodo habens in capite in Febr. A. e. Beienfletæ vidua quædam jugulata est noctu cum famula in propriis ædibus. Latro brevi post in ganeo Lubecensi comprehensus rotatus & suspensus est. Eodem tempore Weidemann homicida incarceratus cingulo suo se strangulavit Itzehoæ. A. e. conventus alius consiliariorum 25. Maji regis Friderici, Electoris Saxoniæ Augusti, Holsatorum & Hessorum Ducum, Ducis Lunæburg. & Mechelburgi in Odensee oppido Fioniæ de feudo Ducatus Slesvicensis accipiendo conscriptus, & in concordia fratrum finitus est. A. e. lapicidæ Chiloniensis uxor per spectrum aliquoties fuit admonita de colenda concordia cum marito, ne gravius forte puniatur; sed in morositate sua perseverans ab ebrio viro vulnerata est: unde in desperatione obiisse fertur in Junio. Pestis quoque Chiloni grassata est. A. e. monstrum caninum natum est ex femina Altenæ prope Hamburgum. A. e. Hamburgenses supra turrim templi sui pinnaculum ædificarunt. A. e. Hamburgenses consules secunda vice regem Fridericum interpellantes impetrarunt rursus libertatem navigandi & mercandi in Islandia, Dania & Norwagia, datis in mulctam centies mille thaleris ad aliquot terminos annorum numerandis. A. e. Doctor Nicolaus Hemmingius Danus Professor Theologiæ Hafniensis privatus est a rege Friderico lectura, sua propter Calvinismum in lectionibus & publicis scriptis sparsum, bibliotheca insuper spoliatus & cum uxore & liberis Hafnia proscriptus in Julio: vixit privatus inter Canonicos Roschildenses. A. e. Prutenus occidit famulum suum mechanicum & publice propterea in foro decollatus fuit. A. e. Fridericus rex transivit Bredenberga per Neopaludem Crempas, ubi triduum commoratus & collocutus est cum Archiepiscopo Bremensi Henrico & fratre ejus Mauritio Duce Saxoniæ inferioris. Adfuit quoque Comes Johannes Oldenburg. & de Lippia. Donavit pastorem quinquaginta thaleris. Pergens deinde Wilstriam feriatus est ibi pastoremque totidem thaleris donavit, abiens porro in Dithmarsiam. A. e. Jacobus Christophorus dives & honestus rusticus in Nyenfelde proditorie trajectus est bombarda in propriis ædibus ad mensam a fabro ferrario, quem hospitio acceperat, & jejuno jentaculum apposuerat, conducto pro 700. thaleris a decoctore affine suo Nicolao Everdes juniore, qui hæredem se fore bonorum ejus putabat, quia ille sine liberis esset: sed latro mox patrato scelere captus, & re tota per privignam rustici & vicinos patefacta, ille qui hæres esse volebat exul factus, & uterque digno supplicio affectus est. A. e. adolescens rusticus Bilenberg dictus sororem propriam vitiavit. Wolfii Pogwisch famulæ incenderunt in absentia domini prædium & igne punitæ sunt. A. e. tempestas horrida disjecit naves hibernantes in Albi, & de 37. tantum 5. in Storam pervenerunt salvæ.

An. 1579. Fridericus R. Holsatiam lustrans. infans Itzeh. mancus. uxor a Satana in altum sublata per maritum liberata. Cremp. porta Borsfleth. structa. monstrum humanum Elmshorn. cædes punita. conventus Odens. de homagio Slesw. uxoris rixosæ fata. Chilon. pestis. monstrum caninum ex femina Altenæ. Hamburgenses naves redemtæ. Nic. Hemming. ob Calvinismum pœnas dans. Prutenus ob famulum necatum supplicio affectus. Frider. R. Crempenses, Wilstr. & Ditmarsos visens. Rusticus dives ab affine ipsius bonis inhiante trucidatus. incestus. prædium Pogwisch. incensum. tempestas in Albi navibus perniciosa.

Anno 1580. Marschia Crempensis adjunxit suis præfectis rusticis unum Capitaneum in singulis pagis, qui de republica & pecuniis a Marschia collatis rationes accipere & distribuere deberent. A. e. Mauritii Ranzovii vidua

An. 1580. Capitanei in Marschia Cremp. constituti. arbores succisæ.

vidua in Hanrow absciderat rusticis Schonefeldensibus in Wittsteden sexaginta alnos, cui Dux Johannes senior vicissim jussit detruncare centum quercus & fagos, easque auferre. A. e. silva hospitalis S. Georgii ante Itzehoam vendita est permissione regis Friderici D. Vicario Henrico Ranzovio, ex quibus reditibus auctum est sacellanis stipendium annuum per consules. Summa est 700. thalerorum. A. e. Nicolai Culen nobilis Hadelerii uxor gravida elevans & excusans latrocinium Nicolai Everdes submersa est in aquæductu, cum ad templum curru veheretur isque ab equis subversus esset. A. e. Friderico regi nata est filia Augusta. A. e. Duces Holsatiæ Johannes senior, Adolphus & Johannes junior, juxta pactum Othonianum (*Schleßwichs Lehn*) superioris anni (accepturi simul feudum Ducatus Slesvicensis a rege, quod jam annis 140. suspensum & neglectum fuerat) ornatissimo Holsatorum nobilium comitatu unanimiter transfretarunt in Assens oppidum Fioniæ die Cantate. Ubi a 50. consiliariis & aulicis regiis honorifice excepti fuerunt. Dux Johannes senior adduxit 292. generosos equos, Dux Adolphus 496., Johannes vero junior 132., quibus accesserunt vocati a rege præsides & præfecti regii ex Holsatia cum centum equis. Hi conjuncti aulicis Danicis una cum rege Friderico principibus obviam processerunt pulcherrima pompa 1500. equitum eosque humaniter & fraterne exceptos rex Fridericus centum satellitibus stipatus deduxit in Othoniam Dominica Cantate. Comitatus generalis fuit 3000. equorum. Die Lunæ sequenti quieverunt & collocuti sunt amice tam principes quam consiliarii in cœnobio S. Canuti, die Martis hora 8., ad signum buccinæ principes tres cum regiis ex Holsatia consiliariis in campum extra oppidum concesserunt seque sub tria vexilla diviserunt: capitale vexillum, sub quo principes fuerunt, rubrum colorem habuit; Slesvicense vero luteum cum duobus cœruleis leonibus; Femariense cœruleum cum deaurata corona fuit. Cum autem vexillum Slesvicense produceretur, deprehensum est inversis leonibus affixum fuisse imprudenter, quod in funeribus fieri consuevit. Revertentibus proinde principibus & nobilibus legitimo ordine in urbem, & constitutis ante tabulatum fori, in quo rex sub cœlo arte facto sedebat, vehemens ventus vexillum Slesvicense in globum quasi manibus convolvit reliquis expansis & volantibus, quod a consiliariis infausti ominis signum habitum est, sicut eventus in subita Ducis Johannis morte mox comprobavit. Principes seorsim coëuntes miserunt quisque suum nobilem commissarium regi & senatui ejus in sella feudi considentibus. Dux Johannes senior misit Johannem de Wische præfectum Tunderensem; Dux Adolphus Benedictum ab Alefeld de Haseldorp; Rex Fridericus vicarium Holsatiæ Henricum Ranzovium; Dux Johannes junior Johannem Blomen. Hi ordine decenti a regia majestate & senatu regni postularunt homagium feudi Slesvicensis & Femariensis, offerentes juramentum & stipulationem fidelitatis. Rex cum per secretarium suum respondisset se omnes partes pacti Othoniani sancte confirmaturum: principes cum præcipua nobilitate sub vexillo sanguineo quasi in acie congregati triginta in ordinibus, (quorum quisque ordo personas novem habuit) circum feudalem sellam ter equitarunt. Postea de equis descendentes sub tribus vexillis ordine præcedentibus ascenderunt ad sellam regiam. Ubi quatuor illi principum commissarii feudales genibus ante sellam regiam flexis juramentum fidelitatis nomine principum suorum adstantium præstiterunt, manibus in evangelii librum protensis & verbis a Cancellario Nicolao Kaas formaliter recitatis. Mox rex de sella assurgens & ad patruos suos accedens stipulationem manus ab unoquoque accepit, deinde cum principibus vexillum simul apprehendens tam se quam illos in nomine S. S. Trinitatis feudo ducatus Slesvicensis & Femariæ publice investivit. Abjectis deinde vexillis pro more in cœtum populi & dilaceratis, quatuor his commissariis litteræ quatuor feudales traditæ sunt sigillis aureis obsignatæ. Gratiarum tandem actione peracta principes ordine cum suis præcesserunt rege in cæsio equo Turcico rubro & undulato panno ex aureis fibulis contexto, & undique constrato cum senatu regni subsequente in convivium regale & opiparum. Quo pacifice & hilariter finito principes 6. Maji valedixerunt & abierunt. *Jo. Crugerus.* A. e. captus est in portu Ekerenfordiano piscis niger cute oculos habens taurinos, longitudine 26. pedum, corporis latitudo in circumferentia fuit 6. ulnarum circumquaque, sed ab imo ventre ad dorsi altitudinem ulnarum duarum prope; cauda lata fuit octo pedes piscis habuit pondo 22. *Lisk.* cor & jecur habuit 30. pondo communia eratque fœmina. A. e. Georgius Fridericus de Anspach Marchio cum Duce Wurtenbergico transiit per Segebergam in Daniam, quo tempore Junius ut plurimum humidus & frigidus fuit. Insecuti eos Comes Johannes de Oldenborch & Episcopus Bremensis cum fratre Mauritio & Comite de Lippa perrexerunt ad baptismum filiæ regis Augustæ. Cum autem Marchio per vicarium Henricum Ranzovium rursus deduceretur per Holsatiam Hamburgum, commissarii senatus non permiserunt Dn. vicarium per urbem deducere Marchionem, sed violenter sibi illam auctoritatem arripuerunt non sine offensione principis. A. e. Adolphus Dux fundavit & exstruxit Tonningæ in Eyderstadio novam arcem in littore Eydoræ fluvii. A. e. flammæ coruscantes per totam septemtrionis plagam visæ sunt in aëre: sed optima temperies secuta est 18. Julii. A. e. Ripis in Jutia flammis absumtæ sunt plusquam centum domus. A. e. Henricus Ranzovius mandato Friderici Regis, inquirit Gottorpii, & Segebergæ documenta vetera de jure principum Holsatiæ, in Hamburgo & flumine Albis quoad piscationem & navigationem, deinde cum aliis principum consiliariis Chilonii tractat cum Hamburgensibus, sed nihil perficitur. A. e. cœlum d. 10. Sept.

silva hospitalis Itzeh. H. Ranzovio vendita. nobilis fœtus excusans periit.

Augusta R. fil. nascitur. feudi Slesvicensis a Ducibus suscepti solennia.

omen.

piscis mirus prope Eckerf. captus.

Marchio Anspach. & D. Wurtemb. abeunt in Dan.

Hamburgensium ausus.

arx Tonning. structa. meteorum.

Ripense incendium. jus principum de Hamburgo inquisitum.

meteora.

Sept. vesperi undique flammis ad zenit ascendentibus ardere visum per totum horizontem, quo aër infectus & fœtens maximam partem hominum in oppidis & pagis pectorali morbo decumbere fecit paucis tamen absumtis. Crempis hoc chasma media nocte tam lucidum fuit, unde in turri & appenso horologio ipsæ horæ numeratæ sunt.

Johannes sen. D. obit. A. e. Dux Johannes senior, cum paucis diebus ægritudinem quandam sensisset & confessione facta postridie communicare cœnæ Domini decrevisset, epistolæ & evangelii Dominicæ 18. Trin. explicationem sibi prælegi fecisset atque a cœna symbolum fidei nostræ rythmicum ipse pro more suo canere incepisset, oratione seria Deo se subditosque commendavit & ad quietem composuit somno suavi usque ad summam noctem quiescens. Quando autem unus puerorum altius principem spiritum ducere animadverteret, accurreretque, ipse elevatis semel atque iterum oculis & rursus clausis quiete & placide obdormivit catharro, ut putatur, suffocativo exstinctus in arce a se fundata Hansborch die 1. Octob. ætatis suæ anno 59., gubernationis vero 38. *ejus laus.* Fuit hic princeps pius, humanus & pacificus, pauperum & afflictorum pater, hostis avaritiæ & superbiæ, qui subditis nullam exactionem onerum, aut tributorum novam imposuit & ecclesias scholasque fideliter instituit.

annus consulibus emortualis. A. e. mortui sunt mense Octobri plures consules variis in locis Hamburgi, Rostochii, Stadæ, Chilonii & in Oldeslo, Lubecæ, atque Itzeho ex morbo pectorali.

cometa. A. e. cometa obscurior de natura Saturni visus medio cœlo d. 9. Octobris in piscibus gr. 21. non longe a puncto æquinoctiali, sed retrogradus. Iterum mane visus in oriente, non procul a lucifero 12. Decembr. caudam perpendiculariter in altum extendit, in 3. gr. sagittarii, latitud. 25. gr. versus septentrionem. Secuta est expeditio illa felix Regis Stephani Polonorum in Moschoviam, qua Polotzko, Schmolensko, & aliæ provinciæ amissæ iterum sunt recuperatæ, & Livonia Russo erepta est: Victoria item gloriosa Persarum & Armeniorum contra Turcam.

An. 1581. Hieronymus Rect. Rensburg. se suspendit. Anno 1581. rector scholæ Rensburgensis Hieronymus vocatus a pastore & senatu ad officium docendi publice Catechismum, vexatus noctu tentationibus Sathanæ, gladio proprio in lecto suo in pectus adacto ex tibiarum periscelide ad trabem se suspendit extractus a lictore, & in cœmeterii ingressu vesperi sepultus 3. Jan.

monstrum ... bum. A. e. natum fuit in Bramstede sine ore, naso, & pudendis monstrum hominis, habens massam carneam in dorso pendentem, *meteoron.* quo eodem mense d. 22. chasma lucidum visum in septentrione versus orientem.

de venefice impietate & supplicio narratio. A. e. venefica decrepita capta Steinburgi post torturam, & confessionem gratiam Dei implorans communicavit cœnæ Dominicæ, sed carceri iterum intrusa sequenti nocte vexata est minis Sathanæ, iterumque ad ignominiam salvatoris sui in fœdum coitum consensit, ter se compressam conquesta. Postea nuda, fœdataque a custode carceris inventa extracta & exusta est.

morbus novus in Holst. A. e. morbus novus sævire cœpit in parochiis Bramsteden, Kellinghusen & Schœnfelde, quo homines misere manibus pedibusque contracti ex spasmo subito corruerunt, jacentes ut mortui circa horam: partim vero sanitate restituti, partim vero exstincti sunt. Quales frigidos fluxus cum tempestatibus humidis cometam proxime visum operaturum esse præsertim inter plebeios astrologi prædixerant.

Strandensium liberalitas. A. e. Strandenses Marsi donarunt Duci Adolpho mille tinas avenæ in sumtus sepulturæ Ducis Johannis.

Jos. a Qualen præfectura orbatus. A. e. Josias a Qualen per regem Daniæ præfectura privatus ipsique per eundem nobilis Benedictus Alefeld hæreditarius in Lehmkulen suffectus est.

Johannis sen. D. exequiæ. A. e. funus D. Johannis senioris deductum est d. 13. Febr. ex Haterslebio Sleswicum a Ducibus Adolpho fratre & Johanne patrueli atque Mareschallo regio Petro Guldensterne cum septingentis equitibus, posteroque die in sepulcrum patris Friderici honorifice illatum pompa speciosa puerorum, Canonicorum, concionatorum plurimorum, senatoriorum, secretariorum & matronarum nobilium atque virginum ex 4. cœnobiis mortem optimi principis lugentium.

D. Hier. Olgard ipsius Cancell. captus & regno proscriptus. A. e. D. Hieronymus Olgard Cancellarius defuncti Ducis Johannis, captus a Mareschallo regio ex itinere versus Haterslebiam prope Flensburgum jussu regis in Drakholm Selandiæ conjectus est in carcerem; sed intercessione amicorum in paschate dimissus & ex Dania atque Holsatia relegatus est.

conventus Haderslsb. de hæredit. divid. A. e. consiliarii regis Friderici & Ducis Adolphi conventum habuerunt Haterslebii, & actionem de divisione hæreditatis relictæ a Duce cælibe Johanne. Quo nomine per regnum Daniæ & Holsatiam litaniæ publice solenniter post conciones decantatæ sunt pro pace, & amica transactione divisionis inter defuncti fratrem & fratris consanguinei filium.

de Francisc. Lowenb. D. hæreditate adeunda lites. A. e. Dux Franciscus de Lowenburg obiit circa Palmarum, cujus filius Henricus episcopus Bremensis occupavit velociter Hadeliam præveniens Franciscum fratrem successorem in Lowenburg.

piratæ ab Hamburg. capti. A. e. Hamburgensium naves ex Islandia revertentes deprehenderunt Dominica vocem jucunditatis in littore Friburgensi piratam, qui navem ceperat frumento & panno onustam, cum quo congressi nautæ ceperunt 29. piratas eosque captivos abduxerunt Hamburgum octo reliquis fugientibus in ditionem Episcopi Bremensis. Cum vero Hamburgenses in vigilia pentecostes suos captivos, inter quos fuit filius consulis de Amsterdam, educerent decollandos, pons palustris concursu populi confractus est, & decem homines spectatores submersi. Pastor quoque in Eppendorp vulneratus est.

quidam mola correptus perit. A. e. Jacob Wistermann rusticus Wilstrensis parochiæ ex comitatu prodeuntium ad sacram concionem dominica rogationum, a latere uxoris suæ se subducens & molam suam aquaticam palustrem spirante tunc vento dirigere volens sub rotam vestibus attractus conteritur fracto collo & pectore contuso.

nobilis qu. Holst. sclopeto temere habito occidit. A. e. nobilis Holsatus P. de A. ira commotus puerum suum inverso tormento manuario percutere voluit, sed ictu laxatum tormentum crus Domini trajecit, ex quo vulnere

Liber Concordiæ in Holſ. per Com. Schaumb. introductus. paulo poſt obiit in Majo. A. e. Comes Schowenburgi mandavit præfectis ſuis in Holſatia comparare parochiis ſuis librum concordiæ, ut paſtores inde inſtruantur ad recte docendam plebem de cavendis falſis dogmatibus. *Hale villæ Holſ. incendium.* A. e. domus quinque in Hala villa Ducis Johannis ſub Rensburgo exuſtæ & novæ poſtea ex lapidibus ædificatæ ſunt. *Chriſtina Holſ. principes de hæredit. diſſidentes ad concordiam revocare ſtudet.* A. e. Chriſtina Duciſſa Holſatiæ, & conjux Ducis Adolphi profecta eſt ad reginam Danorum & matrem ejus Elizabetham in Seelandiam pro concordia principum in ſucceſſione ſtabilienda, quia rex cum Adolpho diſſidebat æqua portione volens patruo ſuo conſanguineo ſuccedere, quamvis Adolphus frater eſſet germanus & ille fratris filius. *meteoron.* A. e. haſtæ lucidæ & ardentes conſpectæ ſunt ſub Cynoſura verſus zephyrum die Magd. *caſus funeſtus.* A. e. ruſticus Suderovianus die Dominica cum uxore ad convivium vectus lancea ſua negligenter poſita & ſervata, deque curru bis lapſa ſecunda vice ſeipſum transfodit & vita in momento ſpoliavit. *lites inter R. & D. Adolph. de hæredit. compoſitæ.* A. e. tractatus conſiliariorum deputatorum tandem in Septembri feliciter abſolutus eſt, Deo clementiſſimo corda conſanguineorum principum ad ſalutem ſubditorum flectente in concordiam ſucceſſionis. Adolphus germanus Ducis defuncti frater in prærogativa retinuit theſaurum & ſupellectilem omnem: præfecturis vero ſorte æquabiliter diſtributis obvenit *utriusque partes.* regi Friderico Dorningk, Hatersleben, & Rensburgum: Duci Adolpho altera pars Tunderen, Stranth, Femeren, Bordesholm & Lu- *Tunderenſium homagium Adolpho præſtitum.* enkloſter. A. e. Tunderienſes cives homagium præſtiterunt Duci Adolpho novo Domino, ſed magno infortunio contriſtati ſunt. Vix enim diſceſſerat ex oppido princeps, cum *incendium.* incendio exorto ducentæ & viginti domus magnæ & parvæ flammis conſumtæ ſunt, multis ad paupertatem redactis. d. 25. Sept. *Johanni jun. ceditur Reinefeld & Rubecloſter.* A. e. Fridericus rex conceſſit de hæreditate a patruo accepta fratri ſuo Johanni Duci Holſatiæ in poſſeſſionem cœnobia duo Reinefelde & *Rubekloſter*, antea a ſe poſſeſſa, ut tres illæ præfecturæ integræ permaneant, quas a patruo ſorte acquiſiverat.

An. 1572. Segeb. tractus & Marſchia recenſentur. Anno 1572. rex Fridericus juſſit præfectos ſuos Holſatiæ conſcribere numerum domorum & caſularum ruſticarum omnium in Segeberg & utraque Marſchia una cum ſumma illius tributi aut reditus, qui quotannis pendi- *homicidia per mandatum regium vix cohibita.* tur. A. e. rex Fridericus animadvertens contumaciam homicidarum nullo freno cohiberi poſſe, dum paucis in facinore comprehenſis & punitis maxima pars trans Albim aut in juriſdictionem nobilium fugit de bonis ſuis impune convivantes & quaſi triumphantes; decretum publicavit in Stormaria, homicidarum ſubſtantias & pecunias dimidia ſui parte confiſcari debere, donec iſti de patrato ſcelere jure reſpondentes cum R. Majeſt. reconciliati fuerint. Quo mandato etſi major pars ruſticorum valde commota ſit; parum tamen ad cohibitionem petulantiæ & malitiæ perfecit, quia intra octiduum poſt publicationem tria homicidia violenter commiſſa ſunt, & frater *Adolph. D.* quidem a fratre non abſtinuit. A. e. Dux Adolphus profectus cum uxore in Haſſiam *in Haſſiam profectus filium mittit in acad. Heidelb.* filium ſuum Fridericum cum Johanne Ranzovio & duobus Qualiis miſit in academiam Heidelbergenſem, & inde Argentinam. *Drage arx ædificatur.* A. e. nobilis Balthaſar ab Alefeld ædificavit funditus novam arcem, quadratis domibus in Drage prope parochiam Aſpen altero lapide diſtantem ab Itzehoa. *Rensburgenſium cum concionatore indignatio.* A. e. cives Rensburgenſes per tumultum accuſarunt paſtorem ſuum Volquardum Jenſen ad ſenatum in Junio, & poſtea per duos legatos petiverunt a rege dimiſſionem ejus, quod in quosdam cives Johannis Leidenſis ſocios acrius debacchatus publice eos vocarit *Ehren-Diebe und Judas-Brüder*. *peſtis.* A. e. peſtis graſſata eſt Huſii, Sleſwigæ & in Dithmarſia circa oram maritimam, qua multi mente capti ſunt, & paſtores circiter 20. in Eyderſtadio & Strandio abrepti. *Nobilis Danus ob impietatem & ſævitiam in cuſtodiam miſſus.* A. e. nobilis Danus F. B. paſtori ſuo poculum communicanti calicem conſecratum ex manibus eripuit, & in pavimentum projecit, deinde ex adulterio puerum ſuſceptum diſcerpſit atque in matrem ſuam & uxorem ſævitiam exercuit. Accuſatus igitur ad regem & minacia verba contra ejus majeſtatem locutus fugiens in Holſatiam prope Apenrade captus & cuſtodiæ traditus eſt. *calendarii emendatio.* A. e. Papa Gregorius XIII. apoſtolica auctoritate præcepit principibus Chriſtianis omnibus demere de calendario decem dies, qui a tempore concilii Niceni abundabant. *tempeſtas & inundatio Wilſtrenſis.* A. e. tempeſtas octiduana poſt omnium Sanctorum ſuſtulit aquæductum parochiæ ad D. Margarathæ & Wilſtrenſem Marſchiam undis adimplevit. *Franciſci D. Lauenb. nuptiæ.* A. e. Dux Franciſcus de Lowenburg duxit in uxorem filiam Julii Ducis Brunſwicenſis nuptiis celebratis in Wolfenbuttel die S. Martini.

An. 1583. Magnus D. Epiſc. Li. moritur. Anno 1583. Dux Magnus Epiſcopus Oſalienſis & frater Friderici regis Danorum obiit in Livonia. *infanticidium punitum.* A. e. famula quædam conceptum infantem pharmaco a vetula accepto mortuum peperit & ſepelivit clam; decollata vero eſt Crempis, & vetula virgis cæſa. *homicidæ incarcerati malitia.* A. e. homicida quidam textor Crempis incarceratus, cum poſtridie decollandus cœnam Domini accepiſſet: viſitatus eſt ab uxore mortem mariti tantopere dolente, ut una cum ipſo mori expeteret: incuria igitur cuſtodis carceris, ille arrepto cultro ſeipſum in pectore vulneravit, & uxori cultellum in ventrem adegit; ſed quia vulnera lethalia non erant, ille decollatus, uxor vero ſanitati reſtituta eſt. *Apenrade flammis ſumtum.* A. e. Apenrade oppidum dimidia ſui parte flammis eſt abſumtum in Majo. *peſtis inprimis ap. Hadelenſes.* A. e. peſtifera lues in Caddenberge Hadeliæ exſtinxit fere omnes homines in 30. domibus, ſex tantum perſonis ſervatis. In Dania Selandiæ obierunt æſtate 18000. homines eadem peſte. Perierunt quoque 22. eccleſiæ miniſtri in Worſatia Hadel. *meteoron.* A. e. chaſma horribile in profeſto S. Laurentii flagravit per totum horizontem ſeptentrionalem usque in medium ſummi aëris aſſurgens. *Steinburg. foſſæ.* A. e. Steinburgenſis arcis duæ foſſæ per foſſores purgatæ ſunt pretio 1100. marcarum. *Frid. R. cum ſocero viſit Rensburg. & Segeb.* A. e. Fridericus rex in Auguſto venit cum ſocero Uldarico contemplari Rensburgum eumque ſecum deduxit Segebergam.

A. e.

A. e. d. 20. Augusti mortuus est Crempis Lampertus ab Aken senator Crempensis. *Inundatio Wilstr.* A. e. aquæductus in Cafenord Wilstriæ excussus est vehementi tempestate, quam ventus die S. Bartholomæi commorat; unde tota illa Marschia repleta & multis molestiis per totam hiemem afflicta fuit, dum vis aquarum operas sæpius in congerendo vallo conturbavit. *Gebhardi El. Colon. affinis honorifice Bredenbergæ exceptus.* A. e. Gebhardi Episcopi & Electoris Coloniensis (qui a Duce Bavariæ & Leodiensi episcopo ob ductam uxorem bello petebatur) affinis a rege Friderico reversus per Holsatiam honorifice exceptus est Bredenbergæ. *anguilla eximia magnit.* A. e. anguilla marina capta est in Albi ad S. Margarethæ longitudine 6. pedum, latitudine in circumferentia unius ulnæ, pretio 18. solidorum Lubecensium 17. Sept. *Veneficus reus in S. cœnæ sumtione perit.* A. e. vir quidam in Pretzensi parochia suspectus de veneficio petiit ad purgationem sui communionem S. cœnæ: cum igitur supplex a pastore peteret absolutionem & gravi commonefactione de pœnitentia criminis, quo defamatus erat, admoneretur, caput in genua pastoris reclinavit, sed cum de somno excitaretur, mortuus & collo confracto repertus est. *Joh. D. prædia in Alsen ins. emit.* A. e. Johannes Dux Holsatiæ emit a nobili Johanne Blomen prædia & villas, quas ex hæreditate Sturiorum possederat in Alsen insula, pro 170000. thaleris. *Satanæ devotus misere vexatur.* A. e. Gerhardus unus ex fossoribus Steinburgensibus invitatus a sodali ad prandium in caupona, ab exclusa uxore gravida & commota maledictus est, ut tot diabolos in assatura comederet, quot capillos in capite gestaret. Mox finito prandio mœstus ille incedens, super aliquot fossas pascuorum paulo post quasi volare visus est; deinde in aquas conjectus, & rursus extractus cœno totus commaculatus atque integra nocte a Sathana instar superbissimi aulici equo advecto misere vexatus fuit, pejoraque ipsi, cum discederet, minatus est: sed quia in doctrina pietatis optime institutus erat & post ardentes ad Deum preces colloquia piorum & pastoris expeteret, multum est recreatus certam a Christo Salvatore liberationem expectans in Octobri. *meteoron.* A. e. semicirculus septentrionalis plagæ in cœlo flammis ardere visus ipso vespere diei natalis Christi, qui fuit 25. Dec. deinde dies 29. fuit valde nebulosus, sicut & dies circumcisionis vel 1. Januar. sequentis anni.

An. 1584. Inundatio circa Billwarder. Anno 1584. aqua nivalis copiosa disrupit aggeres in Byllwarder prope Hamburgum, & 18. rusticorum agros densa arena complevit. *mariti in uxore patrata cædes.* A. e. Ties Kreie rusticus parochiæ Wilstrensis de adulterio cum alterius uxore suspectus propinavit suæ uxori bina vice venenum: quod dum semel in stramen lecti effusum, altera vice evomeretur, manu jugulum ipsius arripuit & strangulavit. *vestes conclusæ mire lacerantur.* A. e. Johanni Francken civi Wilstrensi & famulæ ipsius intra proprios parietes in Januario vestes in minutissimas particulas invisibiliter & insensibiliter conscinduntur in cistis & scamnis, ubicunque repositæ fuerant; nec malo huic remedium ullum inveniri potuit aliquot mensibus. *meteoron.* A. e. chasmata in cœlo 4. Martii conspecta antelucano tempore in septentrione. *Frid. R.* A. e. Fridericus rex

emit a Schakio de Alefeld Wulfesbostel prope Westede dato illi in possessionem prædio Fridrichshoff in Dithmarsia ad tempus vitæ suæ. *emit prædium Wulfesbostel.* A. e. conjunctio fuit maxima Saturni & Martis, item Jovis & Martis in Aprili in signo igneo arietis, quibus novum trigonum igneum astrologi incipere & mutationem omnium rerum & novam aliquam monarchiam futuram somniabant. *planetarum conjunctio. Astrologorum ominationes.* Cumprimis vero mortem & interitum multorum principum & morbos pestilentiales ominabantur. Cum vero eodem tempore cum hac conjunctione chasmata & trajectiones igneæ in cœlo conspicerentur, secuta est aëris magna siccitas, & herbarum atque sati frumenti in editioribus locis ariditas usque in Augustum, quo subita mutatio æstus facta est per frigidas tempestates & pluvias. *Tempestatis ratio.* Mors quoque regum, ut reginæ Sueciæ, Moschobitæ & Galliæ fratris, Papæ & Ducis Erici Brunswicensis; principum vero, ut Auraniæ, Mediolani & episcoporum quorundam insecuta est. *mors principum.* A. e. rex Navatræ sollicitavit missa legatione Fridericum Danorum ad confessionem & defensionem Calvinismi, sed voto suo frustratus est rege mutationem religionis suæ recusante. *Frid. R. a R. Navarræ ad Calvinismum sollicitatur.* A. e. duo infanticidia patrata sunt in Januar. & Aprili a puellis, altera infantem suffocavit in fluvio Crempa, altera jugulum cultello abscidit in Itzehoënsi urbe. *infanticidia duo.* A. e. Fridericus rex exegit ab Haterslebianis & Flensburgensibus tributum 8000. thalerorum, & a Rensburgensibus & Itzehoënsibus 5000. thalerorum, de quibus tamen mille remisit, cum per legatos suppliciter invisceretur. *tributum a Rege impositum.* A. e. Matthæus Schnell in parochia Neocclesiana noctu in lecto suo fraude privigni accepit 8. Junii a latrone 14. vulnera, ex quibus die 15. post mortem oppetiit; latro vero Lembke dictus rotatus est in Octobri. *Matthæus Schnell past. occisus a latrone.* A. e. Henricus Bremensis Episcopus ustulari fecit nebulonem, qui matrem & sororem compresserat, matre simul ustulata ad palum, sorore vero in terra suffocata. *incestuosus punitur cum sceleris sociabus.* A. e. Dani juramento confirmant homagium principi Christiano IV. filio regis Friderici II. in Jutia, Selandia & Scania. *Dani homagium præstant Christiano IV. R. fil.* A. e. fulmina fuerunt & tonitrua in Julio frequentia, quibus plures domus rusticorum incensæ & absumtæ sunt. *damna a fulminibus orta.* A. e. pestifera contagio sævire rursus in Julio cœpit circa oram Albis, & pervenit in oppidum Boxtehude, & paucis mensibus cives quasi flammis absumsit. *pestis Boxteh. & Chilon.* Chilonii similiter peste obierunt plusquam ducenti cives. A. e. Fridericus Danorum rex misit legatos suos Dn. vicarium & alios præfectos Holsatiæ in Pomeraniam ad componendam veterem litem Ducum Megalopolitanorum & Pomeraniæ de terminis & præfectura arcis Staferhagen prope oppidum Malchin, qui tandem re infecta reversi sunt salvi. *legati Danici frustra tentant compositionem litis inter Duces Megap. & Pomer.* A. e. D. David Chytræus ex Worsatia reversus, ubi ostia Visurgis & Albis contemplatus est, transiit domum per Itzehoam & Holsatiam in Augusto. *Dav. Chytræus Holsatiam peragrans.* A. e. turris in Kellinghausen fulmine tacta est & paulo post trabs candida divisit antelucano tempore horizontem orientalem. *tempestatis sævitia.* Pestis quoque grassans in parochia Niendorff pastorem cum æditruo simul abripuit. *pestis.* A. e.

Joh. D. nuptiæ. tempestas & pestis.

Dux Johannes Megalopolitanus habuit sponsalia cum filia Ducis Adolphi in Reinebeke mense Septembri, quo tempore cœlum in septentrione & oriente flammis luxit, & pestis Rensburgi grassari cœpit, sicut & paulo post in Crempensi Marschia.

Adam Trazigex misere occumbit.

A. e. Dn. Adam Tratziger cancellarius Ducis Adolphi prope prædium repudiatæ uxoris vesperi bene potus excussus est curru suo & sequenti die mortuus valdeque deformatus inventus & sepultus est Hamburgi perquam honorifice.

avium incognitarum copia nocens.

A. e. avicularum ignotarum agmina formam & quantitatem fringillarum habentium sat densa visa sunt in Holsatia, quæ demiserunt se inter Chilonium & Rensburgum vastantia late fructus quercinos & quotidie revertentia.

pestis in Westphal. it. Rensburgi.

A. e. Hervordiæ in Westphalia obierunt peste 1500 homines, Rensburgi in 4. mensibus ducenti consumti sunt; & in novo anno desiit virus una sublato D. Simone Crusio Eccles. ministro.

Ericus D. Brunsw. moritur. Jo. Tastius consul Rig. expulsus.

A. e. Dux Ericus Brunsw. obiit, cujus provincias hæreditarunt Dux Julius Brunswicensis & Wilhelmus Lunæburgensis. A. e. in festo natalitio Christi per seditionem civium in Livonia ejectus est urbe D. Johannes Tastius filius D. Hermanni pastoris Husensis consul & Syndicus Rigensis, omnibus ejus bonis publicatis, quod pastorem urbis capere mandaverat, ob celebratum festum contra Gregorianum novum calendarium.

An. 1585. Hamburgenses mulctæ residuum pendunt. Frid. R. prædium Nubel emit. Stora inundat Itzehoam. Joh. R. Suec. nuptiæ. animi ægritudine vexati.

Anno 1585. Hamburgenses penderunt Itzehoæ ultimum terminum de mulcta tonnæ auri mense Januario. A. e. Fridericus rex emit a nobilibus de Alefeld pagum Nubel cum attinentibus pro 20000. thaleris situm ad Eydoram in silva Hamme. Stora fluvius inundavit per oppidum Itzeho die purificationis Mariæ ad semiulnæ altitudinem, quando in Kedingia aggeres disrupti sunt. A. e. Johannes rex Suecorum duxit uxorem Gundelam virginem ex nobilitate Suecica 14. Febr. A. e. Eva de Pentzen monialis Itzehoënsis melancholia graviter vexata deque gratia Dei & remissione peccatorum dubitans conata est in absentia custodum haustu ferventis aquæ vitam finire, sed liberata est. Eodem tempore famulus pistorius ludibrio affectus a compotatoribus præ mœstitia in aquas insiliens se suffocavit, multique alii mente moti fuere.

quidam fratri suspendium concilians furore actus perit.

A. e. cives quidam Husensis fratrem suum accusatum publice de furto equi suspendio affecit, sed paulo post in furorem actus & in Martio catenis constrictus carnem brachiorum & humerorum suorum devorans tertio post mense obiit.

Cajus Ranzov. pacis causa ablegatus capitur; cui liberato dein præmio satisfit.

A. e. Cajus Rantzovius Henrici filius cum literis transactionem de pace inter regem Hispaniarum & reginam Angliæ, statusque Belgicos ad illustrissimum Ducem Parmensem ablegatus, ab equitibus quibusdam Bergensibus, tribus a Bruxella milliaribus, captus bonisque spoliatus est: Cujus gratia postea rex Daniæ Fridericus II. Hollandicorum negotiatorum 600. naves injuriæ vindicandæ ergo detinuit; quas ut recuperarent 30000. thalerorum honoris gratia regi obtulerunt. Ex qua summa Cajo Rantzovio 10000. pro perpessa injuria ac captivitate ex speciali gratia donavit.

Henricus Episc. Brem. obit.

A. e. Henricus Dux Saxoniæ Episcopus Bremensis equo vectus a concione die parasceves & exinde læsus aliis veneficio, aliis phrenesi laborare visus moritur, pridie S. Georgii, qui fuit 22. April.

Attrendorf occupatur.

Frater Mauritius mox occupavit arcem Attrendorff in Hadelia, sed per fratrem Franciscum depellitur.

rusticus in Brugg. convivaturus aquis perit.

A. e. rusticus in Brugga Holsatus convivium daturus vicinis suis feria 2. Paschatos abiit piscatum, atque ex lintre, quo domum vehebatur, lapsus submersus est in Bistensehe.

Furstenberg. episc. Paderborn.

A. e. Paderbornense capitulum elegit in successorem Henrici defuncti nobilem canonicum Furstenbergium pertæsum dominii Saxonici.

Otto Ranzov. e vita excedit.

A. e. Otto Ranzovius, Hansii filius, D. Schackonis equitis aurati pronepos, hæres quondam in Rantzow & Schoneweida, d. 24. Dec. e vita decessit.

Joh. Adolphus D. Episc. Brem. Osnabr. etc.

A. e. Johannes Adolphus Dux Holsatiæ constitutus est episcopus Bremensis, Osnabruggæ & Paderbornæ post mortem Henrici Archiepiscopi.

pestis Holsat.

A. e. sæviit pestis vehemens in Holsatia, multos ubique homines repentina morte exstinguens, simulque Crempensium pastorem Nicolaum Toden cum aliquot civibus præstantibus & Marschiæ Capitaneo.

Crempensium os peremtorum numerus.

Summa omnium, qui Crempis obierunt a festo Michaëlis anni 84. ad festum iterum hujus divi, fuit circiter 1100. Versus memoriæ gratia in hanc rem valvis templi adscriptus sic habet:

RVrsVs DIra LVes pro praVIs MItItVr aVsIs.

Dux Bavariæ Episc. Colon. & Monaster. Gerhardus Truchsess. episc. Colon. pulsus Nussiam occupat & diripit.

A. e. Dux Bavariæ, qui fuit Episcopus Fresingensis, Leodiensis & Hildesheimensis, atque Episcopatum Coloniensem per vim invaserat, electus est Episcopus Monasteriensis. Gerhardus Trukfessius Episcopus Coloniensis pulsus, mox fraude occupavit per Comitem de Mœrs Nussiam urbem thesauro duarum auri tonnarum direpto.

usurarius morbo tentatus non falso conversus; quod frustratus iterum decruciatus atque perit.

A. e. Crempis usurarius quidam repertus est, qui a Deo peste tum grassante adflictus & in præsentissimum vitæ periculum conjectus est. Cum ergo mala conscientia vexatus inter cruciatus & dolores animi exquisitos jaceret nec ullam consolationem sentiret, palam professus est iniquitatem, Deo ore & corde stipulans & sponte paciscens, si hac vice e morbo iterum eluctari sibi daretur, fore ut bona omnia dominis suis restitueret seque ad piam & verbo Dei conformem vitam componeret. Quid fit? Deus misertus hominis exaudit vota & preces restituens illum post paucos dies sanitati, qua integros tres menses fruitur. Sed ille oblitus voti sui juxta tenorem prioris vitæ incedit, nilque minus agit, quam ut bona sua dominis restituat aut ab usura desistat. Sed Deus hominum scrutans corda & renes lecto iterum affixum graviori morbo affligit, ingenti nempe cordis tristitia & pedum intolerabilibus cruciatibus, qui tamen externum morbi signum non dabant. Voce quoque querula sine fine ingeminabat ad tam clarum sonum, qui vel sextam & septimam in vicinia personabat domum. Cum vero vicini & amici accederent consolaturi, illos manibus & pedibus, quantum poterat, arcebat vocem illorum non admittens & semper de mirabili-

bus

bus loquens visionibus animo obviis: donec tandem in summa desperatione auxiliorum & consolationum divinarum animam efflaret. Quod vero attinet bona ejus per fas & nefas corrasa quæque ad aliquot millia excurrebant, illa post mortem ita insensibiliter parvo temporis spatio differebantur, ut uxor ejus ad pauperiem redigeretur summam.

Frid. Ranzov. militans Belgii, hinc Galliæ, per insidias peremtus.

A. e. Fridericus Ranzovius, Henrici proregis filius, Archidiaconus & Canonicus Slesvicensis cum Ernesto de Mandelslo in Gallicam expeditionem abiit: anno vero sequenti a statibus inferioris Germaniæ conductus fuit, ut turmam illis equitum in Belgium adduceret: quam ubi collegisset, nec ordines Belgici stipendium promissum solverent, tam pedites quam equites conscripti rursus dilapsi sunt. Id ægre adeo Fridericus Ranzovius tulit, ut in phrenesin incideret, qua tamen admissa venæ sectione liberatus est. Anno denique Christi 87. iterum in Galliam se contulit, regiasque secutus est partes, ubi tunc 29. Nov. die globulis per sicarios ex insidiis trajectus occubuit, sepultus apud Bituriges in oppido Coulevere.

Antwerpia post diuturnam obsessionem expugnata.

A. e. Antwerpia, cum se fortissime defendisset, tandem se Duci Parmensi dedidit fame coacta die 7. Aug. tolerabilibus tamen conditionibus. Omnes excessus condonantur, & diversæ religionis cives intra quadriennium suis rebus prospicere jubentur.

Ao. 1586. Adolphus D. & soror ejus exspirant. Ipsi succedit Fridericus fil. Jo. Adolphus Episc. Lubec. Soranæ schola instituta. Conventus principum Luneb.

Anno 1586. Adolphus Dux Slesvici & Elizabetha ejus soror, Ulrici Ducis Megalopolitani uxor, placide obdormiverunt. Fridericus autem Adolphi filius renunciatur Dux Slesvici. Post ejus autem mortem anno 1587. d. 15. Junii incidentem Philippus in Ducatu Slesvicensi succedit. A. e. Johannes Adolphus Dux Holsatiæ postulatus Episcopus Lubecensis possessionem Episcopatus adiit. A. e. rex Daniæ Fridericus II. scholam trivialem fundat Soræ in Zeelandia, cujus primus præfectus fuit Christianus Maccabæus. A. e. bello in Gallia ob reformationis negotium ardente, conventus principum Lunæburgi habetur, ubi inter alios Fridericus II. Dux Holsatiæ & rex Daniæ, & Dux Saxoniæ Christianus comparuerunt deliberantes, an suppetiæ in Galliam mittendæ nec ne? donec tandem Pardislano in mandatis datum militem conscribere, qui actutum collegit exercitum 5000. equitum & 20000. peditum, eundemque mox duxit in Alsatiam ferro & igne omnia vastans.

suppetiæ in Galliam missæ.

Ao. 1587. Maria Scotiæ regina ferro percussa. Elisabetha Hols. moritur. halec litteris insignitum captum ejus capture finis. Fridericus D. exstinguitur. Frid. Ranzov. bello perit. Polonorum

Anno 1587. Maria Scotiæ regina, quod aliquoties reginæ Angliæ insidias struxisset, volentibus proceribus regni, regina tamen fere invita, securi percutitur 8. Febr. A. e. Elisabetha Adolphi Ducis Holsatiæ filia Gottorpii moritur d. 2. Jan. ætat. 14. A. e. halec novum captum est insignitum litteris, a quo tempore captura ejus piscis cessavit, postquam a nato Christo anno 1070. frequentissima huc usque fuerat. A. e. Fridericus Dux Holsatiæ d. 15. Jun. moritur æt. 20, postquam Ducatum uno saltim post patris obitum anno administrasset. A. e. Fridericus Henrici Ranzovii producis filius, Archidiaconus Slesvicensis bellum sequens occisus est. In Polonia disceptatur inter proceres de rege eligendo: quidam Sigismundum Sueciæ regis filium unicum die 9. Aug. renunciant: quidam eligunt Maximilianum die 12. Aug. Maximilianus jurat Polonis die 17. Sept. Sigismundus vero die 19. Sept. ad Vistulæ ostium in Borussiam venit. Maximilianus ad fines Poloniæ accesserat circa initium Octobris, petieratque se a statibus recipi, sed frustra. Ideo Cracoviam obsidet, & Sigismundum impedit: sed a Zamoscio victus amissis impedimentis in fines Silesiæ recedit, atque ita Sigismundus recipitur die 29. Nov. & coronatur die 17. Dec.

dissidium de rege eligendo; tandem Sigism. Suec. obtinet.

Dan. Ranzov. regi Navarr. militans occumbit.

A. e. Daniel Ranzovius Pauli filius, Johannis equitis aurati nepos, secutus partes regni Navarræi occubuit sub Fabiano de Donaw cum multis aliis nobilibus 24. Nov.

Ao. 1588. Frider. II. R. animam reddit; succedit fil. impubes Christianus IV.

Anno 1588. Fridericus II. Danorum rex laudatissimus vitam claudit in arce Anderschoviana Zelandiæ 4. die Aprilis, cum annos 29 regnasset. Succedit filius undecennis Christianus IV. cui moderatores additi quatuor, donec adolesceret, nempe Georgius Rosencranzius, Nicolaus Caas, Christophrus Walrendorfius, & Petrus Munkius regni clavum prudentissime tenentes ad annum 96. Interea a prima adolescentia electus regni princeps, studiis doctrinaque eruditur & documenta magna dat, quantæ fruges virtutis & industriæ sint futuræ.

Laur. Nibur Megapol. cæsus. homagium Regi ab Hamb. præstandum. Johannis D. nuptiæ.

A. e. Laurentius Nibur I.V.D. & consiliarius Ducis Megalopolitani ad oram maris Balthici cæditur d. 13. Aprilis. A. e. Itzehoæ inter regem Daniæ & Hamburgenses actum est de homagio. A. e. Johannes Dux Holsatiæ patruus Christiani IV. nuptias celebrat cum Agneta Hedwige Electoris Augusti vidua d. 14. Febr.

Ao. 1589. Comitia infeudationis Hafniæ habita.

Anno 1589. 4. Jun. Hafniæ Comitia infeudationis habita fuerunt, quibus D. Henricus Ranzovius produx Cimbricus, nec non Petrus Ranzovius Dominus in Trojeburg nomine Christiani IV. regis Daniæ interfuerunt: Ducis vero Holsatiæ nomine Dethlevus Ranzovius Dominus in Cledkamp inter ceteros feuda a Christiano IV. accepit.

præpositus Chilon. Johanni D. Meckl. nubit Sophia Holf. Adolph. Frid. nascitur. Henr. Jul. D. Br. & Jacobi R. Angl. nuptiæ cum sororibus Christ. IV.

A. e. Christophorus Meistorfius Christinæ Holsatiæ principis præpositus fuit Chilonii. A. e. Dux Johannes Meklenburgensis nuptias facit cum Sophia filia Adolphi Ducis Holsatiæ d. 17. Febr A. e. Adolphus Fridericus Dux Megalopolitanus nascitur. A. e. Henricus Julius Dux Brunswigi nuptias celebrat cum Elisabetha Christiani IV. sorore, Anna item Christiani IV. soror cum Jacobo VI. rege Angliæ.

Ao. 1590. Philippo D. mortuus succedit Archiep. Brem. hujusque loco Jo. Frider. eligitur. Sigism. Pol. R. cum Moscov. bellum.

Anno 1590. d. 17. Octobr. mortuus est Philippus Dux Slesvici & Holsatiæ, sed Archiepiscopus Bremensis post mortem Ducis Philippi adit administrationem Slesvici, & frater ejus Johannes Fridericus eligitur iterum Archiepiscopus Bremensis. A. e. cum Sigismundus Poloniæ rex coronatus esset, statim Moschus curas regni oneravit. Is enim sedulo hactenus egerat cum Sueco, ut sibi regiones in bello Polonico ereptæ restituerentur, idque ut impetraret, ingentem pecuniæ vim Sueciæ regi offerebat. Sed cum nihil impetraret magnum collegit exercitum, cui præmisit lega-

legatos, qui iterum, ut pacifice hæc componerentur, agerent. Cum vero res producerentur, statim aggreditur bellum, & pleraque recuperat cum Narva Russica & aliis mense Januario, ubi induciæ fiunt in sequentem annum a ducibus Sueciæ. Sed rex indignatus ruptis induciis Narvam iterum obsidet, sed nihil efficit, imo Moschi magnam partem Livoniæ vastant. A. e. turris Hamburgensis ad D. Nicolai incensa periit usque ad murale lapideum. A. e. Cajus Ranzovius Dethlevi filius Domini in Cledkamp, natus anno 1570. mortuus est Argentorati ætatis 21. Funus voluntate parentum inde in patriam transferendum ad portam magna frequentia senatorum, professorum, studiosorumque deducitur, posteaque Oldenburgi d. 12. Febr. a parentibus sepulturæ traditur. Pater anno sequenti ecclesiæ Oldenburgensi & pauperibus contulit 1500. marcas Lubecenses, ut inde perpetuos reditus sibi compararent in memoriam filii sempiternam. A. e. Henningus ab Hagen Nobilis Holsatus, Dominus in Nubell, Philippi Ducis Holsatiæ consiliarius, constitutus est præfectus in Luencloster. A e. Johannes Penzius, Balthasaris filius, liberalium artium studiosus, turbis quibusdam in urbe Chiloniensi excitatis vulneribus aliquot a civibus acceptis paulo post aliquot dies interiit. A. e. Sixtus V. pontifex Romanus moritur d. 17. Augusti cui succedit Urbanus VII. qui item viam mortalitatis ingressus d. 17. Sept. successorem habuit Gregorium XIV. A. e. Ulricus Dux Slesvigi & Holsatiæ, Friderici II. regis Danorum filius, Episcopus Suerinensis eligitur. A. e. Rigæ Livoniæ Jesuitæ cum non exiguo Lutheranorum dolore iterum introducti sunt, rege Poloniæ eam nunc sub potestate sua habente. A. e. Philippus Dux Holsatiæ moritur d. 18. Octob. ætatis 21.

turris Hamburg. incensa. Cajus Ranzov. Argentorati literas colens obit in patriam inde deductus. Henn. ab Hagen præfectus in Luencloster. Jo. Penzius literis deditus Chilonii peremtus. Sixtus V. & Urbanus VII. Pont. R. decedunt. Ulricus D. Slesv. fit. episc. Suerin. Rigæ Jesuitæ introducti a Sigism. R. Philipp. D. vita defunctus.

Anno 1591. Sigismundus Poloniæ rex nuptias celebrat cum Anna Archiducis Caroli filia; unde diffidium sublatum est, quod inter Polonum & Maximilianum fuit. A. e. Paulus Wittorpius cum Johanne Friderico Duce Holsatiæ ad Landgravium Guilielmum præfectus aulæ magister constitutus est. A. e. rex Poloniæ pacem iniit cum Turcis. In Livonia autem in finibus Revaliæ & Narvæ inter Moschum & Sueciæ regem bellum ingens motum est, peste ibidem aliquot hominum millia vorante. A. e. Gregorius XIV. moritur d. 15. Octob. cui succedit Innocentius IX. sequens d. 27. Dec. Rostochii quoque D. Simon Pauli ætatis anno 57. & M. Joannes Posselius obierunt. A. e. Lubecæ conventus civitatum Anseaticarum in Junio, Julio & Augusto conscriptus est, ubi de privilegiorum adsertione in emporiis deliberatum est. Institutæ sunt quoque publicæ litaniæ per Daniam & Holsatiam. A. e. alchymistæ aliquot & auri coctores principum impostores passim capite vana sua promissa luerunt. A. e. Calviniani novas turbas dederunt in Electoratu Saxonico, sed Theologi Lipsienses, Witebergenses, γνησίως Lutherani dolum animadvertentes, mox eas consopiverunt.

An. 1591. Sigismundi R. Pol. nuptiæ cum Anna Austr. Pax Polon. cum Turcis. Suecorum cum Moscov. bellum peste in Livonia sæviente. Gregorius XIV. P. obit, it. D. Simon. Pauli & Jo. Posselius Rost. conventus Anseat. Lubecæ. publicæ litaniæ in Dan. & Holsat. Alchymistæ. Calvinianorum turbis in Saxonia occurritur.

Anno 1592. Otto de Qualen senior præfectus fuit Tunderæ. A. e. Emeking Dominus in Schested cœnobii Pretzensis præfectus fuit. A. e. Johannes III. Sueciæ rex, cum annis 24. regnasset post fratrem Ericum moritur d. 17. Nov. ante obitum regni senatores pristinis suis dignitatibus restituere jubens ætatis 55. Succedit ei filius unicus Sigismundus, qui erat Poloniæ rex, cui post annos septem regnum abrogatur. A. e. Waldemarus e familia nobili Holsatorum Wonsefletica ultima masculæ stirpis proles in hac familia desiit. A. e. Elisabetha Johannis Adolphi Ducis Slesvicensis soror in Sueciam Carolo Duci Sundermanniæ & Wermelandiæ cessit, nuptiis peractis 27. Aug. Niecopingæ. A. e. bellum iterum cœpit inter imperatorem Turciæ & imperatorem Romanorum Rudolphum II. A. e. Romæ post mortem Innocentii IX, qui tantum binos menses Pontificatum gesserat electus est Florentinus quidam Hieronymus Cardinalis Aldrobantius, qui Clementis VIII nomen adsumsit. A. e. d. 15. Maji Stetini Pomeranorum sulphure & sanguine pluit.

An. 1592. Otto de Qualen. præf. Tund. Emeking præf. Pretz. Johannis Suec. R. mortui succedit fil. Sigism. R. Pol. Wonsefleth. familia in Holf. extincta. Elisabetha Holf. nubit Carolo Suec. D. Imp. R. cum Turcis bellum. Innoc. IX. Papa R. moritur. pluvia sulphurea & sanguinea Stetini.

Anno 1593. Sigismundus Poloniæ rex, cum juramento promisisset, se constitutis rebus in Suecia in Poloniam reversurum, vix dimittitur, & cum aliquot diebus Dantisci commoratus esset, mare se committit d. 13. Sept. sed variis tempestatibus mari jactatus tandem tamen in Sueciam pervenit. A. e. Paul. Lutherus, Med. Doctor, Rev. Dn. M. Lutheri filius d. 18. Mart. Lipsiæ obiit. A. e. tempestas ingens orta est, quæ fluctibus aquarum aggeres Albi objectos valde afflixit, nec non eos, qui oceano occidentali oppositi erant. In Zelandia 40. naves onerariæ frumento plenæ in Hispaniam & Italiam tendentes conquassatæ perierunt; erant autem Hollandorum & civitatum Anseaticarum. A. e. pastor quidam in pago Aggerskow Ducatus Slesvicensis senio confectus obiit, postquam ecclesiæ Christi sedulam navasset operam per annos 71., ætatem agens centum & quinque annorum; in morte rationis adhuc bene compos fuit: ante biennium obitus functionem sacram alii cedens, qui se jactare solitus est de visione regis Johannis, Christiani II, Friderici I, Christiani III, Friderici II, & Christiani IV. (42)

An. 1593. Sigism. R. difficilis in Suec. transitus. Paulus Martini Lutheri fil. obit. tempestas rupti aggeres. naves complures perditæ. sacerdotis cujusdam ministerium 71. ann. obit.

Anno 1594. natus est Henricus Fridericus Jacobi VI. Scotorum regis filius, ex Anna Christiani IV. Danorum sorore. A. e. Sigismundus Poloniæ & Sueciæ rex cum per omnia sacra jurasset se privilegia regni conservaturum & solam Augustanæ confessionis religionem in regnum admissurum coronatur rex Sueciæ d. 29. Febr. quod regnum per quinquennium obtinuit. A. e. Georgius Rose-

An. 1594. Henr. Frid. Jacobi VI. fil. nasc. Sigism. R. Suec. coronatus. G. Rosecrantz obit.

(42) Anno 1593. novum ædificium sacrum veteri destructo Wœsslethenses erexerunt. E. a. & tempore 6 patres familias cum suis prædiis in Uhrendorff persolutis 300. marcis a communione ecclesiæ Neokirchensis dimissi ac apud Wœssletenses rursus recepti sunt.

Ad comitia Ratisb. ablegatus Ben. ab Alefeld.

Rosæcrantzius, regni Danici senator, Christiani IV. olim tutor obiit d. 9. Aprilis. A. e. Benedictus ab Alefeld a Christiano IV. rege Daniæ Ratisbonam ad comitia ablegatus est.

Ao. 1595. Sueci post infaustum bellum paciscuntur cum Russis. Uladislaus fil. Sigism. R. nascitur.

Anno 1595. Sueci tandem cum inseliciter bellum gessissent, pacem cum Moschis faciunt postquam per 17. annos dissedissent. A. e. natus est Uladislaus Sigismundi III. Suecorum & Polonorum regis filius.

Ao. 1596. Christ. IV. R. inauguratur. Jo. Adolphi D. nuptiæ.

Anno 1596. Christianus IV. Danorum ingressus annum ætatis vicesimum ingenti pompa Hafniæ regno inauguratur, præsentibus Brandenburgicis, Holsatis, Lunæburgicis, Pomeranis, Palatinis principibus secum ducentibus supra bis mille hominum, sacra coronationis peragente Petro Vinstrupio Selandiæ Episcopo. A. e. post inaugurationem regis Hafniæ peractam Joannes Adolphus Dux Slesvici nuptias facit cum Augusta Christiani IV. sorore.

Christ. IV. per legatos Batavis frustra suadet pacem cum Hispanis.

A. e. Christianus IV. Daniæ rex missa legatione suedet Batavis per Arnoldum Hundfeldium & Christophorum Barnecovium, ut salva majorum libertate præsertim religionis pacem amplectantur. Idem faciunt Cæsar & Polonus, sed parum efficientes, Batavis fidem Hispanorum in suspicionem adducentibus.

Ernestus & Aug. DD. Sanderb. a Turcis cæsi.

A. e. Dux Ernestus & Augustus Sonderburgenses a Turcis cæduntur mense Octobri.

Ao. 1597. Caroli Suec. gubernatoris ausus.

Anno 1597. Carolus, patruus Sigismundi Poloniæ & Sueciæ regis d. 18. Febr. comitia regni in Suecia edicit, & titulum gubernatoris regni assumsit. Sigismundus vero rex Poloniæ & Sueciæ comitia prohibet se absente fieri: sed Carolus urget institutum & munitiones regni præcipuas occupat, legeque se id facere ait.

Christ. IV. R. nuptiæ.

A. e. rex Daniæ Christianus IV. nuptias celebrat cum Anna Catharina Electoris Brandenb. Joachimi Friderici filia d. 27. Nov.

Jo. Adolphus episcopatus cedit fratri Johanni.

A. e. Joannes Adolphus, Archiepiscopus Bremensis & Lubecensis postquam conjugium iniisset, cedit consensu Capituli Episcopatum fratri Friderico, ipse contentus Ducatu suo Slesw. & Holsatiæ.

Ao. 1598. Caroli D. Suderm. cum Sigism. R. contentio.

A. 1598. Carolus Dux Sudermanniæ in Suecia omnia in regno disponendo ex sententia agit. Ideo Sigismundus in Succiam transit mense Jul. & velitatione quadam cum Carolo facta per intercessores concordiæ rationes ineuntur Lyncopiæ. Sed cum Sigismundus ab iis discederet, & peregrinos milites ex regno non dimitteret, sed Calmariæ in præsidio relinqueret, pax diuturna non fuit.

Crempæ munitur.

A. e. rex Daniæ Christianus IV. prima vice Crempas venit, stipatus Joanne Duce Holsatiæ, Magno Duce Lunæburgensi & Augusto Marchione Brandenburgensi. Quo tempore Crempis habitabat Bartholomæus Schrœderus sutor, qui construxerat globum terrestrem cum adjunctis quatuor globulis, regiæ illum majestati offerens, & ab eadem redonatus. Cum igitur rex constituisset munimentum urbis ampliare, binasque ille delineationes secum adferret, quarum altera situm urbis veterem, altera novum repræsentabat, Schrœdero eas tradi fecit, ut duplaret & prioribus conformaret: quo peracto rex in Daniam rediit 22. Martii. Paulo post e Dania missus est artifex novus Hinricus Rump, qui secunda vice situm urbis contemplatus delineatum regi misit addito suo consilio de commoda operis structura. Post pascha novus ædilis Dresda evocatus est cum aliis operariis septem, qui tertia vice situm adumbrans post se reliquit binos operarios, qui opus perficerent. Jussu ergo regis operæ sunt cœptæ circa Pentecosten, & pars valli, quæ intra orientem & occidentem est, renovata primum, perque ducentos ad eam deputatos viros absoluta est, addito propugnaculo quadrato, quod antea erat circulare.

Ao. 1599. Elis. Sophia nata. Fridericus R. fil. nascitur. Henr. Ranzovius fato cedit. ejus laus.

Anno 1599. Elizabetha Sophia nascitur Gottorpii 12. Octobr. A. e. Fridericus Christiani IV. Danorum filius primogenitus nascitur 15. Aug. paulo post denatus. A. e. vitam cum morte commutavit vir incomparabilis Dn. Henricus Ranzovius Johannis filius, regis Danorum in Ducatibus Slesvici, Holsatiæ ac Dithmarsiæ vicarius, præfectus Segebergensis, Dominus in Bredenberg, Ranzovisholm, Wandesburgi, Tusculabecani, Nuscow & Melbeck, heros litteris & armis præclarus, æternum pietatis, virtutis & doctrinæ nobilitati Holsaticæ relinquens exemplum. Cujus obitu literati & illiterati vere amiserunt patrem patriæ. (43)

Sigism. R. regno abdicatus: Carolus totam Sueciam sibi subjicit.

A. e. Sigismundus Poloniæ & Sueciæ rex reliquerat peregrinos præsidiarios milites Polonos, Ungaros, & Germanos Calmariæ, quibus mandarat, ne arcem Carolo patruo suo dederent. Carolus contra asserit hoc fieri contra privilegia regni & Calmariam obsidet fameque

---

Post lites ortas inter Marcum & Bened. de Ahlefeld ille hunc trucidat.

(43) Anno 1599. Dethlevus de Ahlefeld hæreditarius in Haseldorp invisit patruelem suum Marcum de Ahlefeld, hæreditarium in Haselow, quos inter bene potos dissidium ejuscemodi suboritur, ut alter alteri internecionem denunciaret; uterque undiquaque idcirco satellitio vel decem equitum in itineribus cinctus. Ubi vero aliquando Dethlevum in Brake, qui est pagus Bramstedium inter & Bornhovedam situs, commorari rescisceret, Marcus Bramstedii eodem tempore divertens pro pretio thaleri ductorem viæ conducit, cujus ope lucerna accensa eo devenit, & diversorium patruelis apud Joachimum Brakemann hostiliter cingit. Hic vero maximis in angustiis constitutus, & viribus adversarii resistere non valens, timiditate nimia exagitatus ab hospita petit cistæ alicujus reserationem, in quam cum nobili quodam Pomerano conscendit. Mulier vero primum in ædes irruente hostium caterva cistis insidendo, eidem de Dethlevi in ea facta occlusione suspicandi ansam præbuit, unde eadem arcæ denegante reclusionem pluribus in eam bombardis explosis uterque internecioni datus est. Nec vel eo contenta fuit ferocientium rabies ita delevisse viribus impares, sed insuper eos exinde protraxerunt & iteratis vicibus globulis trajecerunt. Hinc animus proximorum Dethlevi consanguineorum ita exacerbatus fuit inflammatusque in Marcum parricidam, ut diris se devoverint, tamdiu a sepulturæ sacris arcendi donec de Marco propriam vindictam manu sumserint, interfectum ideo cameræ certæ in Haseldorp mancipantes: sed vero adversarius integros annos quatuordecim postea superstes fuit, iisque exactis vitam cum morte commutavit. Ubi ambo uno eodemque die sepulti sunt. Petrus Hobbe ipsemet hoc factum sibi cum aliis ita relatum dicit a Dethlevi hospite ejusque uxore in Bracke.

meque tandem ad deditionem cogit. Inde conventum ordinum agit, ubi Sigismundo regnum abrogatur. Filius tamen ejus Uladislaus eligitur, qui infans erat, si intra 6. menses in Sueciam mittatur, ut in Christiana religione instituatur. Inde Carolus Finnonios, qui Sigismundo adhuc adhærebant, vincit & subigit. A. e. D. Paulus ab Eitzen Superintendens Ducatus Slesvicensis moritur Slesvici in templo cathedrali sepultus. A. e. Johannes Blom nobilis Holsatus præfectus Haterslebii, hæreditarius in Seedorf ætat. 61. moritur. A. e. rex Daniæ iterum Crempas venit d. 15. Febr. contemplaturus munimentum urbis nuper cœptum, rediens in Daniam d. 17. Febr.; sequenti autem quadragesima opus procedit per ducentos viros continuantes aggerem inter australe & occidentale propugnaculum. Cœperant itidem ædificare propugnaculum, quod nunc est ad Aquilonem versus occidentem, ubi antea locus erat munimine vacuus. Qui labor ob copiam pluviarum circa D. Johannis continuarum tum cessavit, ut novum propugnaculum ultra dimidietatem sui perfectionem non sortiretur. Ejusdem quoque anni tempore quadragesimali diruta est vetus porta Borsfletana cum lapideo fundamento. Quia vero opus tarde per exteros artifices procederet & Bartholomæus Schrœderus Geometra Crempis viveret, ille a Benedicto ab Alefeld in consilium adhibitus, & ædilis in autumno constitutus est hac lege, ut opus per centum quinquaginta operarios (tot enim sibi adsciverat) ante ingruentem hiemem, quantum ejus fieri posset, perficeret. Ubi tum d. 15. Nov. cœno e fossa exhausto solidior terra fundamenti loco jacta ad tantam altitudinem pervenit, ut aqua stagnans ea hieme ab urbe quasi aggere facto sequestraretur. Quo autumni tempore in Novembri Christianus IV. rex Daniæ iterum Crempas visitavit.

Paul. ab Eitzen obit.

Jo. Blom præf. Hatersl. moritur.

Rex Crempam visens ejus munitionem urget.

SECULUM DECIMUM.

Ao. 1600. Crempatum munitio continuata.

ANno 1600. Christianus IV. rex Danorum, & Dux Holsatiæ, Stormariæ, Slesvici &c. quarta vice Holsatiam, inque ea Crempas visitat urgens cœptum exstruendi aggeris & valli opus. Præcedente enim vere quadringentos operarios adjunxerat ædili Schrœdero, quorum dimidia pars perficiendo propugnaculo, quod est inter austrum & orientem, data est, altera illi, quod est inter orientem & septentrionem. Adjunxit quoque idem artifici Dresdensi Schultero totidem viros, qui propugnaculum absolverent, quod est inter septentrionem & occidentem: sed hic irriti consilii & laboris fuit, quia die 5. Julii vespera illa, qua encænia urbis celebrantur, propugnaculum cœptum ad sedecim pedes dejectum in cœno late subsedit. Ea de causa sexaginta viri Schrœdero ademti ad restaurandum aggerem dicti propugnaculi reliquis ducentis juncti sunt. Sed quicquid hi interdiu operi addebant noctu diffluebat, ita ut propediem ad quadraginta quatuor pedes propugnaculum in cœno subsideret. Ingruente igitur Augusto & tempore messis, operarii dilapsi opus imperfectum reliquerunt. (44) A. e. Breido Ranzovius Henrici producis Holsatiæ filius eligitur regni Danici vicarius in emporio Hafniæ. A. e. Adolphus hæres Norwagiæ, Slesvici & Holsatiæ, Johannis Adolphi filius d. 9. Sept. Gottorpii nascitur. A e. David Chytræus theologus ac historicus Rostochii moritur anno ætatis 70. cujus vita hæreses in Megalopolitanis Ecclesiis nescivit. A. e. ancilla quædam in Schwabsted Ducatus Slesvicensis imprægnata peperit tres canes statim post partum mortuos, insimulata est concubitus canini. A. e. magna annonæ caritas Daniam, Norwegiam & Holsatiam adflixit; unde multi fame perierunt, & perire coacti essent plures, nisi ex aliis regionibus frumentum allatum fuisset. A. e. porta Borsfletana Cremparum e fundamento nova exædificari cœpta in æstate perfecta est. Sed non multo post totus agger, qui est inter dictam portam, & propugnaculum septentrionale usque ad propugnaculum orientale diffluens solo æquatus est. Schrœderus vero ope 150. virorum eundem decendio restauravit. A. e. ventus ex occidente versus septentrionem vehementer spirans passim objectos Storæ aggeres fluctibus aquarum disrupit, cui muri ad portam Borsfletanam, quamvis absoluti, materia tamen adhuc recenti, resistere nequiverunt: unde fossa munitoria cum campis adjacentibus aquis penitus repleta est. Sed aggere inter octodecim horarum spatium abjecto, aqua stagnans vallo & civitati interclusa est mire ex oriente favente vento. Interea cives Crempenses aqua Crempæ fluviali toto quadriennio per civitatem caruerunt, non exiguo fœtore interim gravati, & aquam non sine magno sumtu quotidie e vicinis locis palustribus advehere sunt coacti. Ædilis vero operi murorum exstruendo datus, (cum inde damnum oriretur) partibus suis diffidens fuga consilium

Breido Ranzovius regni vicarius.

Adolphus Holf. nascitur.

Dav. Chytræus moritur.

ancilla tres canes parturit.

annonæ caritas.

porta & agger Cremp. restaurantur.

inundatio circa Crempas.

Otto de Blome & Schackius chiliarcha Lubec. duello inter se decertantes ambo pereunt.

(44) Ao. 1600. Lubecam negotiorum causa proficiscitur Otto de Blome, nobilis Holsatus, qui cum casu quodam in diversorio dicto *der Kalstab* convivatorem nancisceretur chiliarchum Schackium Lubecensium phrurarchum, isque ob dignatem officii honoratiorem ad mensam sibi vindicaret locum, Otto nobilitatem stemmatis sui peranti- qui exaggerans invidia inde & ira in Schackium invehitur; unde Schackius eundem ad duellum provocat, qui infelicissimus infelici gerens morem cum eodem sclopetis congreditur, globulis utrinque emissis uterque adhuc fuit salvus, sed relictis equis, gladio se invicem petentes, ambo misere ceciderunt. Longe, aliter memini me legisse hanc historiam *in der historischen Blumenlese*, quæ relatio mihi magis arridet. Præfecti Steinburgenses hi fueruut: Benedictus ab Alefeld, post quem Balthasar ab Alefeld; hunc sequitur Dethlevus Ranzovius eques auratus; hunc vero Christianus Penz, eques auratus & Comes imperii, qui etiam fuit phrurarcha Tychopolitanus atque Chiliarcha, ultimusque præfectorum Steinburgensium succedentibus ipsi in præfectura administratoribus. Jacobus Tilingius fuit scriba regius in præfectura Steinburgensi, vir indolis mansuetæ & perhumanæ: cuilibet templo utriusque Marschiæ, Crempensi scilicet & Wilstriensi legavit 200. marcas: postmodum vero in immensum miseriarum pelagus prolabens tandem concessit in fata. Gerhardus Ranzovius eques auratus vicarius fuit regis Daniæ per ducatum Slesvici & Holsatiæ; itemque Christianus Ransovius eques auratus atque Comes imperii Germanici.

præfecti Steinburgensis.

machinæ aquis exhauriendis aptæ.

lium quæſivit. A. e. quia magni ſumtus exhauriendis foſſæ aquis impendebantur, rex Daniæ duo inſtrumenta evehentia affabre facta eam in rem Crempas Hafnia miſit, quibus per canalem quaſi aqua educeretur.

Ao. 1601. Tycho Brahe obit.

Anno 1601. obiit Pragæ Bohemorum d. 14. Octobr. Tycho Brahe, nobilis Danus & aſtronomus nulli ſecundus, relicta ob Danorum ſimultates patria & cæſaream ſequens aulam. (45)

Carolus Suec. Rex bellum movet Polonis.

A. e. Carolus Dux Sudermanniæ a ſtatibus regni Suecici rex declaratus, quod Sigiſmundus contra fidem datam Jeſuitas in regnum deducere conatus eſſet, in Livoniam movet ſtatim initio anni & quaſdam urbes occupat, nihil tamen præclari præterea agit. Imo in velitationibus ſæpe vincitur & tandem advenientibus Polonis in hyberna diſcedit. Sed Poloni Wolmarum urbem obſident & expugnant, Carolique filium nothum capiunt.

Chriſt. El. Sax. nuptiæ.

A. e. Chriſtianus elector Saxoniæ gubernationem Ducatus adiit, & ſequente anno nuptias facit cum Hedwige Chriſtiani IV. Danorum ſorore.

mola aquatica Cremp.

A. e. artifex novus a Chriſtiano IV. Lubeca Crempas mittitur dictus Henrich Rump. Ille molam aquaticam ad aquas foſſæ Crempenſis ædificabat, ut commodius exhaurirentur. Quæ a ſex equis tracta intra decendium omnes aquas eduxit, ſingulis horis centum aquarum laſtas exhauriens.

collegium S. Casbar. Hamburg. ædificatur; item peſtis.

A. e. collegium novum Hafniæ ad D. Mariæ ædificatum eſt peſte per civitatem vehementer graſſante.

Crempenſes fulmine territi.

A. e tam vehemens tonitru in Crempenſem Marſchiam ingruit, ut ter quoque turris Crempenſis percelleretur. Magno enim fragore eam invadens organum templi infra poſitum læſit, ita ut igne penitus repletum videretur; turri autem ſuccurrentes tres cives internecioni fere dedit. Sed Deus mox incendium exſtinxit & læſos ſanitati non multo poſt reſtituit.

Cremp. ulterior munitio & operarii adhibiti.

A. e. d. 10. Maji inter Paſcha & Pentecoſten Bartholomæus Schrœderus iterum occœpit propugnaculum Crempenſe inter occidentem & ſeptentrionem, abſolvens illud usque ad fundamentum ſolidum. Inde operarii propugnaculo adhibiti, quod inter ſeptentrionem & orientem eſt, idem eo usque produxerunt. A. e. artifex murarius nuper portæ exſtruendæ datus occœpit portam pagum Grevenkœp ſpectantem, ſed lædens objectos palos aquæ, inſtitutum urgere nequiit, inde a rege carceri traditus eſt. Poſt hunc alius faber Hamburgo excitus, qui curiam Hamburgenſem renovarat, operi perficiendo datur, qui idem ſuorum ope æſtate ad finem perduxit.

Ao. 1602. Chriſt. R. Norwag. viſitans & rectius in relig. inſtituens.

Anno 1602. Chriſtianus IV. rex Danorum extremos Norwagiæ fines inviſit & ibidem ſincerioris doctrinæ depoſitum ſancte cuſtodiri juſſit.

Ulricus D. Holſ. epiſc. Suerin. & Raceb.

A. e. Ulricus Dux Holſatiæ & hæres Norwagiæ Chriſtiani IV. frater Suerinenſem epiſcopatum cum Razeburgenſi capeſſit, quem frater rex Daniæ liberaliter abs ſe donatum dimiſit.

Erneſti Com. & Chriſt. R. de agro accreto aggere cingendo conſilia.

A. e. Erneſtus Comes Holſatiæ & Schawenburgi accretum prope Hertzhorn in ditionis ſuæ finibus agrum paſcuum aggere cingere inſtituit, trahens ſecum in auxilium Chriſtianum regem Daniæ, cui item ager in Wilteniſſe accreverat. Sed cum jugera imparia eſſent & ſumtus aggerum plus quarta parte inæquales, rex conſilium oblatum detrectavit.

Crempenſes ſtructiones.

A. e. in reparando vallo Crempenſi, quod ad ſeptentrionem eſt, ſtrenue operæ urgebantur. Sed nihil ulterius perfectum, quam quod vivo ceſpite utrinque muniretur. Præterea eadem æſtate muri portæ Borsfletanæ & Grevenkopianæ, qui infra aquam ſunt, ad perfectionem pervenerunt. A. e. legati Moſchi navi Anglica inſtructi Storam ingreſſi ſunt, qui poſtquam per tres ſeptimanas apud paſtorem Borsfletanum divertiſſent, adjunctis comitibus in Daniam progeſſi ſunt expetentes per litteras adjunctas Ulricum fratrem Chriſtiani IV. in Ducem Moſchorum.

Joh. D. Holſ. Ruſſis petentibus ipſorum Dux fit.

Sed illo ad epiſcopatum Suerinenſem poſtulato, Johannes Dux Holſatiæ alter Chriſtiani frater oblatam conditionem acceptans, largiter prius a rege muneratus in Moſchoviam diſcedit. Ubi ſplendidiſſime exceptus Boriſii Gadenavii filiam matrimonio ſibi deſtinavit: ſed ante nuptiarum diem febri abſumtus prævenit morte ſua calamitates. Litterarum copia germanice ſcriptarum penes nos eſt.

Marſchia inundata.

A. e. Dominica eſto mihi d. 14. Febr. acceſſus maris tanta copia aquam adduxit, ut ad ulnæ altitudinem objectos oceano aggeres ſuperaret & paſſim totos tolleret. Unde Marſis ingens ortum eſt damnum. A. e. novum horologium turri Crempenſi ad plagam occiduam appenſum eſt habens in latitudine & profunditate duodecim pedes.

Ao. 1603. Hamburg. fidelitatis juramentum.

Anno 1603. Hamburgum regi Daniæ & Joanni Adolpho Duci Holſatiæ fidelitatis juramentum ſolemnitate maxima præſtat die ſolis poſt 21. Octobr. homagio præſtito, rex cum regina iterum Crempas venit.

Silva ducis obſeſſa.

A. e. Silva ducis a Mauritio obſidetur 19. Aug. ſed 5. Octob. Archiduce Alberto adveniente & in urbem recepto d. 8. Nov. obſidio ſolvitur.

nive quidam pereunt.

A. e. die 21. Januar. tam profunda nix cecidit, ut paſſim ea homines exſtinguerentur, cumprimis binæ fœminæ Hamburgenſes prope Itzehoam, vir quidam in Uterſen, fœmina in Rahe prope Calmariam & ſervus in pago Horſtenſi, omnes nive conſopiti ſunt.

vallum Cremp. altius elatum.

A. e. valli pars magna cum propugnaculo, quæ eſt Crempenſibus ad ortum verſus communem civium agrum (*der Neß genandt*) Bartholomæo Schrœdero per Benedictum ab Alefeld certo pretio condicta eſt, ut ampliaretur in latitudine ad 24. pedes, agger valli eminentior ad 18. pedes, cum antea vallum totum cum dicta eminentia tantum in craſſitie 18. obtineret pedes. Propugnaculum quoque auſtrale, quod erat juxta ædes

Jactura ex navi conflagrante.

(45) Ao. 1601. d. 1 Octob. navis inſignis magnitudinis proprio igne, prope Ivenflethum in Stœra incenſa ac pulvere bombardico, quo æque ac pretioſiſſimis aliis mercibus erat onuſta, in aërem ſublata ac in fruſta comminuta eſt multis aliis circumjacentibus navibus ex ferro ac chalybe, quibus pariter onerata erat, miſere dilaceratis, mercibus, quas vehebat, ab utroque latere diſperſis, multique multa inde collegerunt ac ſpolia ſatis ampla abſtulerunt.

ædes pastoritias, loco motum & occidenti propius fundatum est. (46) A. e. regi Daniæ Christiano IV. ex Anna Catharina Joachimi Friderici Electoris Brandenburgici filia nascitur Christianus V. mense Aprili. A. e. trabs transversa in summitate turris Crempensis vi tempestatis anno præcedenti fracta loco mota & renovata est. Globus tunc pinnæ turris suppositus e summitate in terram devolutus cum reliquis quatuor globulis ejusdem turris, qui sunt in medietate, deauratus est. Globus major deprehensus est crassitie adæquare tinam Hamburgensem; gallus æneus in longitudine habere tres cum dimidio pedes. A. e. Jacobus VI. Scotiæ rex & ipsius uxor Anna, Christiani IV. regis Danorum soror, post habitam electionem die S. Jacobi publice rex & regina Angliæ proclamantur non procul Londino in Westmunster.

Christianus V. nascitur.

Jacobus VI. R. Angl. salutatur.

Anno 1604. Christianus IV. regnum alta in pace possidens passim ædificiis, arcibus, navibus, templis scholisque exornari fecit; in quibus Fridericiburgi magnificentia vere regalis eminet in Zelandia. Crempæ in Stormaria magnis sumtibus fossa valloque præter multorum spem feliciter communitæ sunt. Christianopolis ad fines Sueciæ in Blekingia e fundamentis excitata est, ut a meridie simul boreaque amplissimarum ditionum terminos ab hostili invasione tueretur. Utrisque, nempe regni & ducatus, finibus annis aliquot post duo firmiora adhuc addita sunt. (47) A. e. Gerhardus Ranzovius, Henrici (magni illius Holsatiæ Senioris) filius Antwerpiam profectus, inde in castra Hispanica ad Ostendam, mox etiam in castra Mauritii ad Slusam concessit, quæ tum forte deditione occupabatur; rediit vero d. 2. Sept. A. e. in vere Crempenses & Wilstrienses Marschi relictas valli septentrionalis operas diviserunt. Crempenses suas per servos & adjunctos viginti operarios perficiebant; Wilstrienses suas certo pretio nempe 1257. thaleris Bartholomæo Schrœdero addicebant, quæ summa in aratra Wilstriensis Marschiæ divisa singulis decem cum dimidio thaleris constitit. Ita opus tandem absolutum est. Quod item ea æstate contigit portæ neopaludanæ cum adjuncto ponte, cui faber murarius datus erat excitus Apenrada. A e. Hamburgum & reliquas urbes pervagari dictus est Judæus quidam immortalis, qui ob injuriam Christo olim crucifigendo factam perpetuæ usque ad extremum diem oberrationis sit damnatus. Matthæus Parisius idem narrat p. 339. de janitore Pilati Gartophilo dicto, qui postea ab Anania baptizatus Josephi nomen assumserit. Hunc, cum Jesu prætorio exeunti colaphum infringens dixerit: vade citius Jesu, vade citius; hoc responsi a Christo tulisse refert: Ego vado, & tu exspectabis, donec veniam. Fides sit penes auctores. A. e. Haterslebii turris templi renovata est superiori parte, aucta lignea, quam nunc habet, structura, quæ cupreo tecto ornata fuit, opera Georgii Schrœderi præpositi & Balthasaris Braunii consulis ibidem. A. e. Christianus IV. rex Daniæ mandatum in regnis suis publicat, quo parentes liberos suos Jesuitarum scholis committere prohibentur. A. e. M. Thomas Schattenberg præpositus Flensburgensis pie obiit.

An. 1604. Fridericiburgum, it. Christianopolis struitur, Crempæ ornata.

alia castella.

Gerh. Ranzov. peregre agens.

agger Cremp. & Wilstr. absolutus.

de Judæo immortali fabula.

turris Haterslebiensis.

Christ. R. interdictum circa scholas Jesuit.

Anno 1605. eclipsis solis magna fuit, quam statim insecuta hiemis inclementia vehemens. A. e. Brunswicum tumultu civili arsit: Henninggus Brabantus juris consultus proditione urbem volebat evertere. Mox Henricus Julius Dux Brunswicensis more majorum jura prætexens militemque curribus abscondens in portam eum vallumque intrusit. Cives vero fortiter pugnando mille ducentis hostium occisis patriam liberarunt. Ab insidiis Dux ad apertum bellum prosilit, obsidione Brunswigam claudit, Onacrum fluvium aggere obstruit, unda ædes, fora, templa complente. Obsessis in summo periculo constitutis divina virtus opem accelerat, vento aggerem disjiciente & undas revocante: unde bellum ad inducias pervenit. A. e. Sophia Christiani IV. filia Croneburgi nascitur d. 4. Jan. mortua 7. Sept. anni ejusdem. A. e. Sigismundus rex Poloniæ secundas facit nuptias cum defunctæ conjugis sorore Constantia, Caroli Archiducis Austriæ filia Cracoviæ d. 11. Dec. A. e. Marpurgo Lutherani doctores cum auditorum plurimis ejecti sunt, quorum loco Calviniani introducti, zelusque primus in iconoclasia eluxit. A. e. redierunt Christiano IV. e Grœnlandia naves ablegatæ & ducentes secum quinque Grœnlandos barbaros cum aliquot eorum navigiis piscatoriis, quorum primum Hafniam appulit d. 28. Julii. A. e. Carolus Sueciæ Rigam

An. 1605. Eclipsis & hiems saeva. Brunsvicens. tumultus & obsidio.

Sophia Dan. asse... nata.

Sigism. R. Pol. nuptiæ secundæ.

Lutherani Marpurgo pulsi.

naves Grœnlandia redeunt.

Carolus

---

(46) Ao. 1603. turris Wæsslethana nova exstructa ad 100. cubitorum seu ulnarum altitudinem. Gerd Ranzau tunc temporis vicarius regius ad annum 1627., quo mortuus est, & vicariatus per tempus vacavit. Henricus Hudeman pastor Weselsslethanus 1603., Michael Christian hoc tempore Diaconus ibidem. Nicolaus Mullerus, (*Claus Möller*) colonus Weselsslethanus veteris ibi tunc temporis destructæ turris ligna pretio circiter 200. marcarum emens, ob nimis charum ejusdem pretium a multis exagitatur, ira inde commotus sese despondet interfecturum se, qui posthac ejus rei mentionem esset injecturus. Karsten Cröger vero mali propositi haud conscius atque justa emtione quædam de superstitibus Mœllero ex hoc ligno ruderibus sui juris facturus cum ipso contrahere die S. Michaëlis instituit; atque cum is altius pretium urgeret, hic vero caritatem emptionis prioris nimiam negaret posse esse præsentis venditionis regulam, cultro pectus ipsius perfodit, quo ipso statim mortuus est: homicida vero Friburgi in ducatu Bremensi, ac deinceps Gobenhosii 25. annos habitavit atque durante bello Danico Cæsariano anno 28. domum rediens mortuus est. E. a. cum Batavi quidam naviculatores Wevelsflethæ ante diversorium consedissent, Petrus Reiver Wevelsflethanus homo temerarius arrepta bomborda ex atrio alterius cauponæ experimentum in eis quasi facturus, e medio eorum epibatam quendam globulis trajicit profugus ne quidem ob homicidium factus.

turris Weselsfleth. Gerh. Ranzau vicarius reg. Weselsfleth. quidam colonus ad iram concitus innocentem perimit, alius ibidem homicida.

(47) Ao. 1604. vel 5. de quolibet jugerum in Wilstriensi Marschia regiæ majestati quotannis solvebantur tres vulgares thaleri, hoc est, unoquovis thalerorum ad duas marcas & unum solidum pro more recepto computato, sex marcæ & tres solidi, atque cum antea non fuisset eo tempore consignatio fundi per effluvia maris pedetentim accrescentis (*de thoschlag* seu alluvies paludosa) in indicem regiorum proventuum translata est; per præfecturæ scribam Christophorum Vortmeyer, qui ad mandatum regium ipse oculis suis eundem eo tempore per totum tractum Uhrendorfii alibique usurpabat, tumque eadem auctoritate constitutum est, de tali fundo pro jugerum numero, ut solverent coloni 2. Thal. 1. ß. hoc est unum thalerum pro præsenti ejus valore.

Wilstriensium tributa.

Rigam obsidens fugatur. Rigam obsedit, sed a Duce Churlandiæ repulsus est cæsis 9000. Suecis, quos inter fuit Dux Lunæburgensis & Vicarius Revaliensis Carolo vix cum aliquot equitibus salvato. *Pestis Nordalb.* A. e. pestis vehementissima sævit per Crempensium Marschiam & reliquas Nordalbingiæ oras prout hoc symbolo præsentatum:

HoDIe MIhI Cras tIbI.

Ao. 1606. Elisabetha Dan. nascitur. cadit. Anno 1606. Elizabetha Christiani IV. filia nascitur Hafniæ 16. Martii mortua anno sequente octavo. A. e. D. Laurentius Finkelthusius Prosyndicus Lubecensis a Secretario suo, quia duriter ab hero habebatur d. 11. Martii interficitur. *Hansius D. nascitur.* A. e. Dux Hansius, Johannis Adolphi Ducis Slesvicensis filius Gottorpii nascitur. *Carolus R. classe Dantisco appropinquat.* A. e. Carolus Sueciæ cum aliquot navibus armatis in mare orientale excurrit, adpropinquans ad 4. millaria Dantisco. Unde Dantiscani moti per ablegatos suos ipsum interrogari fecerunt, quo animo in urbem esset. Cui hoc responsum datum: Quæri regis Poloniæ classem, qui nuper feciali misso bellum Sueco indixerit, se amice in urbem Gedanensem affectum esse. *Studiosorum Pontif. Cracovii in Lutheranos violentia.* A. e. Cracovii Poloniæ d. 20. Aprilis studiosi hostiliter templum evangelicum aggressi, muros diruerunt, mortuos terra effoderunt eosque canibus & suibus objecerunt. (48)

Ao. 1607. Poloni rebellantes. Carolus R. Suec. coronatus Poloniam invadit. Anno 1607. nobiles Poloni contra regem rebellionem movent & gravamina illi sua tradunt Cracovii, civitates quoque aliquot fœdera invicem ineunt. A. e. Carolus Dux Sundermanniæ electus rex Sueciæ tandem coronatur die 15. Martii, & cum videret regnum Poloniæ intestinis discordiis conflictari, in Livoniam cum exercitu movet, & Weisensteinium fortissimum propugnaculum aggreditur & deditione capit. *Christianus R. Jacobum Angl. R. sibi affinem visit.* A. e. Christianus IV. rex Daniæ profectus Hafnia d. 10. Junii cum quinque navibus armatis & aliquot celocibus invisit regem magnæ Britanniæ Jacobum VI. affinem suum stipatus sex regni Danici senatoribus & plus quam octo præcipuis equitibus præter aulæ ministros complures. Appulit autem d. 3. Julii maximisque ab Anglis affectus honoribus sex hebdomadum spatio apud affinem suum commoratus in Daniam reversus est. *Cometa.* A. e. Cometa apparuit circa diem 16. Decembr. qui velocissimo cursu libram, scorpium & sagittarium perambulabat. *Infant utero & paulo post partum væ clamans.* A. e. in præsidio Gabrielis Bathorii non procul a civitate Edscha fœmina quædam gravida infantem peperit, ante partum clare clamantem vernacula lingua væ, væ, væ! post partum eandem vocem ter repetens tandem clamavit latinis verbis væ & mihi, & exspiravit. *Sophia Holsat. nubit Philipp. D. Ste-* A. e. Philippus II. Dux Stetinensis nuptias celebrat, cum Sophia Holsatiæ Ducis Hansii Sunderburgensis filia.

Ao. 1608. Joach. Frid. Elector Brand. obit. Anno 1608. Dux Joachimus Fridericus Elector Brandenburgicus reginæ Daniæ Annæ Catharinæ pater apoplexia vitam finivit d. 18. Julii, ætatis suæ 63. (49). *Phil. Nicolai Hamb. extinctus.* A. e. Philippus Nicolai pastor Hamburgensis ad D. Catharinæ incomparabilis moritur 26. Octob. in vera cognitione Christi, qui suo tempore Calvinianorum strigil fuit. *it. Mich. Stenhuf. Slesv.* M. Michaël Stenhusius Wirzburgensis, canonicus & senior capituli Slesvicensis moritur Slesvigi d. 17. Martii. *it. Har. Huitfeld, ejusque epitaphium.* A. e. Haraldus Huitfeldius regni Danici Cancellarius moritur 16. Dec. & Herlofsholmii in cœnobio sepelitur, vir historiarum apprime peritus. Cui hoc epitaphium positum: Memoriæ nobilissimi viri Arnoldi Huitfeldii de Odisberga, quondam supremi regii Secretarii, postea regni Cancellarii & senatoris, nunc pulvis & umbræ. obiit anno 1508. d. 16. Dec. *Phil. II. Pomer. D.* A. e. Philippo II. Duci Pomeraniæ publico juramento fidelitatis homagium præstitum est.

Ao. 1609. Carolus Riga bis depulsus. Anno 1609. Carolus rex Sueciæ iterum obsidet Rigam in Livonia, sed infelici eventu obsidionem solvere coactus est, ut Narvam tueretur. Inde iterum ad Rigam redit, sed rursus clade afficitur, & quasdam arces amittit. *Jos. J. Scaliger obit.* A. e. d. 20. Jan. Josephus Justus Scaliger Julii filius anno ætatis 68. moritur Lugd. Batav. *Christianus D. nascitur.* A. e. Christianus Johannis Adolphi Ducis Slesvigæ, Holsatiæ &c. filius nascitur Gottorpii inter 12. & 1 pomeridianam d. 1. Decemb. *Induciæ Belg.* A. e. induciæ in Belgio pactæ inter Albertum Austriacum & Hispanum ex una parte, & inter ordines Hollandiæ ex altera parte in annos duodecim die 9. Aprilis. *Fridericus D. nascitur.* A. e. Christiano IV. regi Danorum natus est ex Anna Catharina Fridericus filius, postea postulatus episcopus Verdensis.

Ao. 1610. Jac. Ulefeld. Cancell. Dan. clarus. Anno 1610. Jacobus Ulefeldius eques Danus constituitur regni Danici Cancellarius, cujus doctrina & virtus studiis & peregrinationibus multis acquisita in legationibus maximis a rege adhibita, exteris quamplurimis innotescere cœpit. *Pontificii Angliæ proscripti.* A. e. Jacobus VI. Angliæ proscripsit e regno omnes pontificios & Jesuitarum nomine suspectos. *Christiano V. homagium præstatur.* A. e. Christianus V. eligitur princeps Daniæ, cui publicum homagium Hafniæ præstiterunt subditi, quos d. 15. Aprilis secuti illi in Scania fidelitatis juramentum præstantes Londini. Hos secuti illi in Fionia d. 29. Aprilis homagium præstantes Otthoniæ. Quibus denique adstipulantes Jutlandi idem fecerunt Wiburgi d. 11. Maji. *Cædes & incendium Apenradæ.* A. e. Apenradæ consul urbis a venatore quodam pecunia per propriæ uxoris parentes conducto sclopeto trajicitur. Deinde Martii d. 11. incendium tantum exoritur, unde tota fere civitas exceptis paucis domunculis periit; quod idem ab homicida ejusdemque complicibus suscitatum putant: ille fuga sibi consuluit, reliqui ad supplicium tracti dignas facinore pœnas tulerunt.

Anno

Brunsviga ope Christ. R. obsessa. (48) Ao. 1606. Dux Brunswicensis ope Christiani IV. regis Daniæ & Norwegiæ Brunswigam obsedit, sed re infecta obsidionem solvit, vicarius per Ducatum Slesvicensem & Holsat. regius, Dn. Gerhardus Ranzovius 17. in hac expeditione satellites, (*Leib-Diener*) ex Wilstriensi Marschia egregie ornatos sibi adjungi curavit.

(49) Ao. 1608. gelu intensissimum per sedecim hebdomadas continuo duravit summa vehementia.

Ao. 1611. Bellum Christ. cum Carolo Suec. ejusque causa & eventus.

Anno 1611. Christianus IV. rex Daniæ indicit Carolo IX. regi Suecorum bellum d. 4. April. eo quod cum Polono bellans naves per Hellespontum Danicum & ex ipsa Dania Rigam ad Borussica oppida euntes passim detinebat, Lappones maritimos ad regnum Norwegiæ pertinentes tributis vexabat, castella in finibus ejus regni ædificabat, nova privilegia subditis & civitatibus dabat & exinde titulum Norwegiæ sibi penitus arrogabat. Rex ergo Danorum regalia sibi minui cernens, sæpius illum per litteras de abrogando titulo & regni jurisdictione compellavit: sed nihil responsi accipiens tandem feciali misso bellum nunciavit. Quo a Sueco contra militarem morem detento, ipse Hafnia cum instructo exercitu profectus Calmariam obsidione petiit munitissimum Sueciæ oppidum repulsisque erumpentibus vi expugnavit exeunte Majo. Et quamquam prohibuerat, ne in impuberes sexumque muliebrem sæviretur, cum tamen mulieres lapidibus incessérent irrumpentes, promiscua insecuta est cædes exacerbatis & ex eo Danis, quod frumentatores suos nuper a nobili quodam fraudulenter evocatos contra datam fidem trucidatos meminissent. Capto Calmariæ oppido arx adjuncta freta Caroli subsidio, diutius victorem detinuit, sed expugnata tandem Christiano cessit d. 24. Aug. Interea autem dum Dani inter Majum & Augustum occupata urbe obsidioni arcis invigilant, exercitus Caroli Sueciæ regis quam proxime se illis opponit, & stratagemate quodam militari Christianopolin nuper ædificatam regis urbem (postquam interceptis præfecti litteris cognovisset eum subsidium petere) eo missis, qui se Danicum fingerent præsidium, prælatis (quæ forte eripuerant) vexillis invadit oppidanos, trucidat & direptis omnibus incendio fere delet. Vicissim Sueci classe a Danis spoliantur & denuo expelluntur, quod receperant, Calmariensi oppido. Qui cum justi prælii copiam non facerent obsidionique solvendæ impares viderentur, Christianus Sommius, qui arcem tenebat, regi Danorum eam reddidit. Ubi centum octoque tormenta ænea & sex armatæ naves cum omni instrumento bellico in regis potestatem venerunt. Secutæ fortunam regis non multo post Bornholmia, Oelandia, Goldburgum.

Carolus R. obit.

Carolus rex Sueciæ ob acceptas clades dolori succumbens iterum se ad bellum accinxit. Sed cum spe frustraretur, ad monomachiam Christianum provocavit, quasi duorum periculo totum certamen niteretur. Sed cum impar ætas, conditio, & causa esset regis utriusque, indignabundam provocationem salse rex Daniæ elusit. Carolus vero accedente ad senium ex accepta clade mœrore, sequenti d. 30. Octob. e vita cessit. Gustavus autem filius ejus natu major in successorem quidem electus & rex proclamatus est: sed opponentibus se quamplurimis, utpote defuncti regis ex fratre nepote, item Poloniæ rege, interregnum per aliquot menses in Suecia secutum est.

Franc. Rantzov. occumbit. Carolus D. Meckl. obit. Uldaricus Dan. natus.

A. e. Franciscus Ranzovius nobilis Holsatiæ in bello Suecico regi Danorum generose militans occubuit. Carolus Dux Megalopolitanus obiit. Natus est Christiano IV. regi Danorum & Duci Holsatiæ filius Uldaricus, postea electus Episcopus Suerinensis.

Ao. 1612. Rudolphus Imp. obit.

Anno 1612. Rudolphus Imperator Romanus Pragæ Bohemorum d. 10. Jan. obit, anno ætatis 59, cui succedit Imperator Matthias.

Sueci Scaniam infestantes a Danis cæsi.

A. e. Sueci per mare glacie concretum in Scaniam tendunt, hostiliter multa occupant, binas urbes pagosque plurimos cum nobilium prædiis innumeris incendio vastant. Incolæ quantocyus collecta supellectile Hafniam confugiunt. Unde etiam Hafniæ metus hostis ingens cives invasit. Sed miles regis Germanus Landeskronæ, Londini, Elbogæ in hybernis constitutus manum sexcentorum equitum subito colligens exercitum Sueci cum 3000. armatorum, nocte dieque persecutus tandem in pago quodam insperato invasit & plerosque vita exuit. Quo in conflictu inter alios princeps regni Gustavus deprehensus est, quem tamen inopina fortuna periculo exemit. In Martio rex Daniæ deditione accipit Elsburgum & Goldbergum fortissima propugnacula. Inde cum ulterius progrederetur, ejus exercitus & fame & peste adeo affligatur, ut Elsburgum d. 14. Maji a Suecis recuperatum fuerit. Ferunt hac civitate & arce Suecis erepta regnum destitui sale, cum propugnaculum illis ad orientem nullum sit, quod sal & alias merces accipiat.(50)

Anna Catharina regina Dan. obit. ejus liberi.

A. e. Anna Catharina Christiani IV. Daniæ regis uxor d. 29. Martii pie & placide in arce Hafniensi regia obiit, postquam liberorum regirum sex mater facta fuerat, utpote ducis Friderici anno 1599. nati, qui non multo post obiit, Ducis Christiani ejus nominis V. anno 1603. nati, Ducissæ Sophiæ anno 1605. natæ, quæ eodem d. 7. Sept. iterum denata est, Elisabethæ anno 1606. natæ, quæ anno 1608. d. 24. Octob. iterum vita excessit, Ducis Friderici nati 1609. d. 18. Martii & Ducis Uldarici nati anno 1611. d. 2. Febr.

Matthias Imp. Rom.

A. e. Matthias Archidux Austriæ rex Ungariæ & Bohemiæ, Rudolphi II. frater electus Romanorum imperator d. 14. Junii Francofurti inauguratur.

Danica classis Lubecenses invadens ejecta iterum infestans Lubecenses.

A. e. rex Daniæ Lubecensium naves onerarias in Sueciam abituras d. 6. Octob. invadit, sed repellitur magno cum detrimento & Lubecenses feliciter tendunt in Sueciam. Rex pacifice a Lubecensibus per Admiralium classis initio postulavit, ut ad certum

---

Navis eversa circa Heiligenstett. jacturæ.

(50) Anno 1612. navis ingens supra mille centum capiens lastas, dicta caritas, e regione arcis Hagiopolitanæ (seu Heiligenstettensis) in Stora pessumdata ac eversa est cum multorum vitæ discrimine ac perditione, cujus recuperationi biennium consumtum incolis Marsicis in eo laborantibus, & adhuc insuper impensis regiis bis centena millia thalerorum ferme excurrentibus.

certum tempus Suecia abstinerent, quod cum non factum, Lubecensesque nihilominus perrumperent, rex sua classe mare occupavit navigationem inhibiturus; unde Lubecenses moti Cæsareæ Maj. per litteras de Danorum vi multa conquesti sunt, sed re infecta legati urbis redierunt Cæsare interim ad regem Daniæ scribente. A. e. confœderatio facta est in octennium inter Hollandos & civitates Anseaticas, ita ut Hollandi quotannis exercitum 4000. peditum & 200. equitum in armis habere promitterent, quoties illo contra Hispanum, Papam & regem Daniæ opus foret; civitates Anseaticæ idem promiserunt. Pepigerunt iidem Hollandi pacem cum Turca Constantinopoli d. 6. Julii. A. e. Hollandi legatis missis apud regem Danorum quærunt depositionem aucti in majus tributi & dimissionem navium arresti vinculo detentarum. Cui rex respondit, quia Hollandi tempore belli Suecici tale quid suis subditis irrogassent, salvo utriusque jure idem licere & sibi.

Belgarum & civitt. Hanseat. fœdus.

Hollandorum a R. Dan. quæsita & relata responsio.

An. 1613. Pacis inter Danos & Suecos stabilita momenta.

Anno 1613. pax tandem inter Danos & Suecos restituitur, cum rex Danorum propter cladem superioris anni a peste in suis acceptam imparatior, Suecus vero paratior esset. Ejus articuli hi fuerunt: 1. Rex Daniæ sponte sua regi Suecorum occupata propugnacula & inter illa arcem Calmariam, insulam item Oelandiam restituit, ita tamen, ut belli apparatum, item cuprum & plumbum in iis repertum sibi reservet. Elsburgum vero etsi concesserit, quia tamen Suecus Dano 6. auri tinas ob factos belli sumtus promiserat, sibi in majorem debiti fidem reservat. 2. Sueci regi Danorum submittunt omnes terras in Laplandia a se occupatas & Russo ademtas cum omnibus immunitatibus ad eas pertinentibus. 3. Concedit quoque Suecus regi Danorum arcem Sonneborgensem in Oesalia cum adjuncta insula novem parœciarum conjuncta modo arci Arensburgensi Danorum. 4. Jemterlandia regno Norwegiæ imposterum coadunita erit cum omni belli apparatu, qui fuit centum tormentorum æneorum. 5. Novi tituli de Lappis, quos Suecus sibi arrogaverat, imposterum abrogantur. 6. Tres coronæ ad insignia regia Daniæ præcipue pertinentes a Sueco usurpatæ hactenus de cæteris insignibus Sueciæ expunguntur. 7. Subditi regni Danici & Norwagici, ut & aliarum ditionum Danicarum, tributis & vectigalibus in regno Sueciæ eximuntur. 8. Nullus Suecorum imposterum in Norwagia mercaturam exerceat absque regis Daniæ consensu, ne ulterius ullam jurisdictionem in illo regno aucupari possint. 9. Sueci omni imperio se abdicant, quod contra Daniæ regem habere præsumserunt in Oceano orientali. A. e. Antonius Guntherus Comes de Oldenburg & Delmenhorst Crempas veniens Christianum IV. Danorum visitavit novumque urbis munimen contemplatus est d. 29. Dec. A. e. Johannes Georgius hæres Norwagiæ & Dux Holsatiæ obiit d. 25. Jan. ætatis 19. Tubingæ. A. e. Fridericus V. Palatinus & Elector nuptias facit cum Elizabetha Jacobi VI. regis Britanniæ filia unica d. 24. Febr. A. e. Henricus Julius Dux Brunswicensis & Lunæburgensis Pragæ Bohemorum d. 30. Julii ætatis 48. denatus est. A. e. Christianus IV. Danorum Tychopolin altero a Crempis lapide sitam ad Rheanum s. Rynam amnem ibi in Albim se exonerantem, & Christianiam in Scania paludibus & amne circumfluam fundare cœpit.

Ant. Guntherus Com. Oldenb. Christianum R. & Crempas visit.

Jo. Georgius D. Hols. obit.

Frider. V. El. Pal. nuptiæ cum filia Jacobi R. Angl.

Tychopolis & Christiania fundata.

An. 1614. Marchia Brandeb. reformata.

Anno 1614. in principio anni a reliquiis papalibus expurgatum est in Marchia Brandenburgensi templum cathedrale Coloniense, sedi electorali maxime vicinum, assumto Servesta Math. Fusselio, & vocato postmodum ad reformationem ulterius instituendam Abrahamo Sculteto concionatore Heidelbergensi; sed in reliquis locis, dum omnia in pristino statu manserunt, nihil effectum est. A. e. Christianus IV. rex Daniæ secunda vice navem conscendit in Angliam navigaturus d. 3. Julii. A. e. Soltquellæ inauditum facinus perpetratum est a mercatoris famulo, qui crudeli animo in parentes affectus cultro eos confodit & sustulit: homicida primo manu privatus, mox tribus ignitis forcipibus distractus, tandemque rota contusus dio expositus est. A. e. Sueci Moschis Pleskovium eripuere. (51) A. e. Brunswicum in dissidium venit cum Duce Friderico Ulrico quod a parte urbis Dux Wurtenbergicus componere fategit, promisso conciliatoribus salvo conducto. Sed definito tempore nemine comparente cives tumultuantes senatum veterem deposuerunt, novumque (consule primario prius torturæ subjecto,) crearunt. Non multo post Dux Fridericus Ulricus d. 5. Octob. diploma emittit, quo omnibus Ducatus subditis nobilibus & ignobilibus oppidanorum commercio penitus interdicit. A. e. chasmata multa in cœlo visa sunt per Ungariam, Moraviam & Silesiam.

Christ. R. in Angliam denuo navigans.

Parricidium detestandum & punitum.

Brunsvicens. seditio.

meteora.

An. 1615. Christianus R. monumentum sibi struit Roschild. turris Helsingnor. Brunsvi.

Anno 1615. Christianus IV. rex Danorum Roschildii in Zelandia egregium monumentum in templo cathedrali sibi ædificari fecit in sui reginæq; demortuæ sepulturam. Turris quoque insignis altitudinis Helsingoræ in templo constructa & erecta est. (52) A. e. Brunswicum per Ducis & Anseaticarum civitatum delegatos

(51) Anno 1614. novus S. Margarethæ agger contra Albis undas, moderatore Eggerto Sperforkio, evectus est.

(52) Anno 1615. Eggerrus Sperforkius, architectus regius aggerem in paludibus Wietenissæ posuit, solutis ipsi a regia majestate pro spatio virgæ messoriæ longitudinem referente 40. marcis. 1615, 19, 20. & 21. apud Bretstadium Ducatus Slesvicensis oppidum rex Christianus IV. terræ paludosæ tractum insignem aquæ fluctibus aggere obverso eripere & vallem ad consitionem frugum ad pascua commoda adaptare nisus est super 9000. hominum in id laborantibus: attamen quamvis auri tonnas aliquot in id consumserit, irrito omnia conatu fuere. 1615. in æstate, (forsitan 1626) ex utraque Marschia Wilstriensi pariter & Crempensi per vicarium regium Ranzovium atque Capitaneum Marschiarum Henricum Dregenbergium junctim selecti sunt 200. viri juvenes, qui vestibus ac armis bellicis instructi Marti ut copiæ sequestratæ (*als Ausschuss*) consecrati sunt.

Bredstadiensium conatus.

delectus copiarum factus.

Confoe- cum Duce dissidium.
legatos, qui pacem ex utraque parte conclu-
derent, Duci quotannis aliquot millium impe-
rialium summam pendere, arcem in urbem
exstruere eique advenienti die noctuque por-
tas aperire promiserat. Cum vero claves ad
unam portam, qua pro lubitu ingrederetur &
egrederetur, tradere recusaret, Dux Frideri-
cus Ulricus d. 22. Jun. urbem gravissima obsi-
dione premit, quæ cadentibus ab utraque
parte multis in 30. usque Octob. continuata
tandem solvitur, & pax in cœnobio Steter-
bergensi per tres seculares Electores, Chri-
stianum IV. Daniæ regem Mauritiumque
Hassiæ Landgravium aliosque imperii princi-
pes & status d. 21. Dec. conclusa & publicata
est. Durante obsidione implorata Batavo-
rum auxilia Hervordiam & Ravensburgicum
Comitatum pro Brandenburgico invasere
prætendentia pactionem, quam Principum
Juliacensium legati de partienda terrarum
administratione & usufructu inivissent Spi-
nolæ aut Hispanorum artibus elusam. Re-
ceptis vero in urbem Brunswigum subsidiis
Kalendis Septemb. felici eruptione est pugna-
tum, qua Michaël Victor Rustrovius, qui Du-
cem ad belli incendia maxime concitaverat,
dum Ultzensi munitioni festinat subvenire,
cecidit. E vestigio Danus adest interponens
tandem urbs occupata Duci fidem obstringit.
suam operam, ut res ad dierum aliquot indu-
cias & ex induciis ad pacem devoluta fuerit,
civitate Duci suo more majorum homagium
præstante & proscriptione nuper per Ducem
promulgata abolita. A. e. Christianus IV. rex
Christianus R. 25. artic. fidei iterum impressos promulgat.
Daniæ cum videret Berlinum novo civium
tumultu infestari ob reformatorum & prote-
stantium dissidium & introductum Calvi-
nismum; ipse pio zelo viginti quinque fidei
articulos a parente suo p. m. publicatos anno
1569. de novo prelo subjecit, suosque subdi-
tos ad eorum sanctam observantiam obligavit
memor illius Horatiani: tunc tua res agitur,
paries cum proximus ardet. A. e. die Veneris
Inundatio sæva circa Tunderam est.
ante 1. adventus Dominicam quæ erat 1. De-
cemb. tanta exundatio oceani insurrexit in Du-
catu Sleswicensi, unde innumeri homines
cum pecudibus interierunt: Fluctus enim
aggeres mari objectos nocte intempesta dirue-
perunt, unde inopinato multi in lecto exstin-
cti sunt. In pago Widingsharde templum

cum cœmeterio & mortuorum loculis aqua
eversum & cum 168. hominibus & quinque
molendinis absorptum est. In Gotskoh 32.
personæ interierunt. Tunderæ pons urci
contiguus fluctibus abreptus est, aqua in porta
arcis usque ad fenestras stagnante, nonnulla-
que valli parte subruta. In oppido navigiis
plateæ permeari cœperunt. Præcessit hanc
inundationem circa Martini in pago Langen-
horn prope Bredstadium portentum. Naves *portentum navus & sus visa.*
nempe in domo quadam visæ quasi novem
a remigibus gubernatæ, quarum binæ interie-
runt. Visus etiam ad oram maris sus, qui
sclopeto lædi non potuit, subinde formam
equi repræsentans, cum exsertis quatuor den-
tibus ulnæ quadrantem adæquantibus. A. e. *Jo. Casimiri Com. Bipont. sibi matrimonio jungit Catharina Suec.*
Johannes Casimirus Comes Palatinus Rheni
Bipontinus conjugium init cum Catharina
Caroli IX. Succorum regis filia in Suecia.
Anno 1616. mense Januario Dux Brunswi-
An. 1616. D. Brunsv. promulgat pacem cum civitate sanccitam eamque in fidem suscipit.
censis pacem, quam cum civitate post bellum
iniit, publicat, potestatemque civibus per uni-
versam regionem suam commeandi & com-
mercia exercendi tribuit. Hinc 5. Febr. sub
horam 3. pomeridianam ad accipiendum fide-
litatis juramentum urbem ingreditur, quod &
6. Febr. tranquille præstitum est. (53) A. e.
Joh. Adolph. D. obit.
mense Martio obiit Johannes Adolphus Dux
Sleswici & Holsatiæ d. 31. Martii hora 4. matu-
tina ætatis 41. Gottorpii in Ducatu Sleswi-
censi degens. Qui idem 14. Maji Sleswigi
more majorum solemniter tumulatus est.
Vivo hoc fuit symbolum: Vivit post funera
virtus. A. e. d. 5. Jan. ingens tempestas orta *Inundatio.*
est, unde in Ducatibus Slesw. & Holf. non
exiguum damnum exstitit, Gottorpii aqua
stagnans editiorem ibi pontem texit. A. e. *Frider. feudum Slesw. per legatos suscipit.*
exstincto Johanne Adolpho Duce Holsatiæ,
feudum Sleswicense collatum est ejus filio Fri-
derico Coldingæ coram rege comparentibus
& Ducis nomine illud accipientibus lega-
tis Friderici eminentissimis: utpote Got-
schalco Wensin præfecto arcis Gottorpiensis,
Hansio von Wische præfecto Tunderensi &c.
A. e. Nicolaus ab Alefeld, Dominus in Gel- *Nic. ab Alefeld e vita excedit.*
ting Anguliæ filius Benedicti, olim Christiani
IV. consiliarius Holsatiæ & præfectus Flens-
burgensis, obiit in Gelting relinquens ex
Magdalena Henrici Ranzovii, producis regii
in

Tychopoleos incrementa & fata.

(53) Anno 1616. Prima Tychopoleos fundamenta sunt jacta perpaucis iisque tenuioris sortis hominibus casas quasdam inibi erigentibus. Rege vero Daniæ Hamburgi non solum, sed & in Frisia, Batavia, Gallia, Hispania & Portugallia liberum religionis exercitium & 20. annorum immunitatem cuivis eandem inhabitaturo publice significante undiquaque confluunt evangelici, Romano-catholici, Calviniani, Mennonistæ, Judæi aliique. Res monetaria primum fuit penes Albertum Annis ex Portugallia Judæum. Calvinianus quidam Johannes Albermannus salinariam ibi exercere instituit, sal Hispanicum ad formam ac subtilitatem Lunæburgensis aqua ex oceano hanc in rem advecta redacturus. Vidua quippe ejus fatis concessuri mille marcis templum dotavit Tychopolitanum. Sachari quoque confectionem quidam Judæus ex Portugallia, cui nomen Gonsalve Lopez inibi molitus est, nec adversa primum fortuna, sed aqua an. 1625. inopinato citius per tempestatem accrescente permagna sachari quantitas pessum ivit, cui damno biennio post manubrias junxit bellum illud satis funestum, quo Tychopolis a Cæsarianis premebatur, ubi penitus ad incitas redactus est, & mola ejus olivaria quoque confracta, ut hic neque saponarium neque conditorem amplius agere potuerit. Quin immo & alii Judæi maxima tulerunt damna, primi facile cæteroquin, quibus Tychopolis incrementa sua in flore mercaturæ & artium mechanicarum adscribere posset. Memorabile etiam est nec silentio prætereundum instrumentum cujusdam textoris mirificum, quo ipse viginti diversæ formæ ac distinctionis ligacula ex serico, lana & linteo conficere potuit. Rex Christianus IV. tanti fecit, ut ipse formam & artificium eodem texendi oculis sui contemplari haud sit dedignatus. A. 1616. vel 1617. pretium thalerorum evectum est ad numerum trium marcarum; unde de fundo quoque jugerum quolibet etiam tres marcæ in censum dare quotannis, & pro antiquo fundo regio non ut antea (anno 1604) 6. marcæ & 3. solidi, sed 9. marcæ vel 3. thaleri Jacobo Velsteinmanno præfecturæ scriba existente regius fundus adhuc duobus thaleris & succrescens ager duobus marcis in tributo anniversario adauctus est. *pretium thalerorum auctum subditis molestum.*

in Holſatia, filia Carolum Dietericum, Nicolaum, Johannem, Margaretham, & Chriſtinam. *Stetinenſ. tumultus.* A. e. Stetini Pomeranorum tumultus civilis ortus eſt inter ſenatum & cives propter civilis lucelli intertrimentum. *aurati equites a Chriſt. R. creati.* A. e. Chriſtianus IV. rex Daniæ auratæ militiæ inauguravit præcipuos e nobilitate Holſatiæ, Breidonem nempe Ranzovium, Vicarium regium regni Danici, & ſenatorem, præfectum inſulæ Mœnæ, hæreditarium in Rantzowsholm: Gerhardum item Rantzovium vicarium regium in Ducatibus Sleſw. & Holſ. præfectum Haterslebienſem, hæreditarium Bredenbergæ &c. nec non Dethlevum Ranzovium, regium in Ducatu Holſatiæ conſiliarium, præfectum Steinburgenſem, hæreditarium in Pancker, quibus additi in Dania, quorum fidelem operam rex in nupero bello Suecico expertus erat.

Ao. 1617. pax inter R. Dan. & Suec. it. inter hunc & D. Moſc. Anno 1617. rex Daniæ & Sueciæ in regnorum limitibus conveniunt fœdusque, ſi Polonus Sueciam turbare cupiat, ineunt. Inter Suecum & Moſchum Duces pax quoque compoſita eſt, Sueco quinque munitiones retinente & aliquot tonnas auri a Moſcho obtinente. (54) *novum pœnæ genus furibus conditum in Holm.* A. e. Chriſtianus IV. Daniæ ſevere in fures adfectus novum illis tormenturæ genus invenit. Nam cum Cæſar Fridericus anno 1440. ſuſpendii illis legem fixiſſet, rex Daniæ perpetuam illis & acerbam ſervitutem injunxit Hafniæ in noviter invento ergaſterio, quod Holm incolæ vocant, ut ibi parco victu & largo labore vitam, quantum ejus reliquum eſt, tolerent. *religionis in Belgio diſſidia.* A. e. diſſidia religionis in Belgio quoad articulum de prædeſtinatione, quæ multo ante ex doctrina Arminii & Vorſtii producta fuerunt, ſubinde augentur inter Remonſtrantes & Contraremonſtrantes. Rex ergo Angliæ & alii vicini ordinibus faventes ſuadent nationalem Synodum inſtituendam eſſe, in qua res ex ſacra ſcriptura componatur. *femina 25. viris ſucceſſive nupta.* A. e. reperta eſt fœmina in vicino Amſterodami pago Sloterdica, quæ ſucceſſive viginti quatuor maritis nupſit, viceſimoque quinto, viro Dithmarſo nupta ſuperſtes eſſe deſiit. *Jubilæum reformatæ relig. celebratum.* A. e. ſeculum primum repurgatæ per Lutherum doctrinæ evangelicæ elapſum eſt. Johannes igitur Georgius Elector Saxoniæ Jubilæum indicit, quo Deo per triduum nempe 31. Octob. & 1, 2. Nov. ſolemnes gratiæ ſunt actæ. Quod inſtitutum & nonnullæ in Holſatia eccleſiæ ſequentes, Jubilæas itidem habuere conciones in Dei pro defenſione hujus doctrinæ laudes, quamvis annus populorum ſeptentrionalium Jubilæus a primo repurgationis tempore ſerius cœperit. Sequens annus mox Lutheranorum Ejulæum adhuc durantem e Bohemia emiſit. Nam & pontifex Romanus eodem tempore ſuis populis jubilæum in Lutheranorum contemtum promulgavit. Adeo non in jubilo, ſed potius in ejulatu verum Chriſtianorum conſiſtit augmentum. A. e. Otto a Qualen conſilarius Holſatiæ regius & præfectus Flensburgenſis cum D. Leonhardo Metznero cancellario regiæ majeſtatis Germanico Pragam ad Cæſaream majeſtatem regiorum negotiorum ergo mittitur. *legati regii ad Imp.* A. e. Saxonicæ urbes Lubeca, Brema, Hamburgum, Roſtochium, Straleſunda, Viſmaria, Magdeburgum, Brunſwiga, Lunæburga, Gryphswaldia fœdus duodecennis communionis pangunt ad commerciorum libertatem communibus in mari Balthico & ſeptentrionali oceano defendendam ſumtibus. *Saxon. urbium fœdus commerciorum cauſa.*

Ao. 1618. Cometa. Anno 1618. cometa horribilis viſus eſt mane ante ſolis ortum menſe Novemb. prolixa admodum cauda formidabilis in ſigno ſcorpii prope lancem, qui inde progreſſus verſus polum Arcticum Booten fere totum pelluſtravit. *Breido Ranzov. obit.* A. e. Breido Ranzovius hæreditarius in Ranzovisholm, eques auratus & regius Hafniæ vicarius, præfectus Mœnæ d. 10. Jan. pie & placide Hafniæ obiit. Parens ejus Henricus Ranzovius produx Cimbriæ fuit vir litteris & virtute toti orbi notiſſimus. *legati Hiſp. ad R. Dan. venientes.* A. e. legati regis Hiſpaniarum menſe Januario in Daniam appulerunt, a rege Daniæ mox ad proponendam miſſionis cauſam admiſſi. *Dan. naves in inſ. Ceylon miſſæ.* A. e. Indorum inſulam Ceilanen quinque regis Chriſtiani IV. naves luſtrarunt, prima e Hafnienſi portu ſolvit 18. Aug. reliquæ ſecutæ d. 29. Nov. *Phil. Sigism. epiſc. ſucceſſionem dioec. Verd. offert Friderico R. fil.* Philippus Sigiſmundus præſul Osnabrugenſis & Verdenſis Hafniæ liberaliter exceptus Friderico regis filio ſucceſſionem obtulit diæceſeos Verdanæ. *Bohemorum in legatos Cæſ. violentia belli cauſa.* A. e. conſiliarii Cæſarei Pragæ de feneſtris præcipitantur: quod poſtea anſam dedit funeſtiſſimo in Germania bello: ordines vero Bohemiæ præcipitationis facinus excuſant. *nova civitas ad Hafniam ſtructa.* A. e. Chriſtianus IV. novam civitatem e fundamentis excitavit prope Hafniam in inſula Ammagger, ponte per mare interluens ab arce usque in dictam civitatem ſtrato. *Ferdin. R. Boh. & Hung. coronatur.* A. e. Ferdinandus electus rex Bohemiæ & Ungariæ coronatur d. 21. Junii. Caſpar Penſe præfectus regius in Trittow & Reinebeke paulo poſt paſcha moritur Hamburgi.

Ao. 1619. ſynodus Anno 1619. inſtituta eſt Dordraci ſynodus, ad quam multi theologi reformati, nonnulli etiam

---

Ex lite inter Nic. de Wiors & V. B. Ranzov. oritur cædes.

(54) Anno 1617. vel 1618 coram judicio contendebant Nicolaus de Wiors, hæreditarius in Aſchebey & V. B. Ranzovius aliquis de ſepulcro quodam in templo Plœnenſi, cumque hic poſterior cauſa caderet, juramento facto de necando adverſario eſt ſolicitus, cum in finem, ne detineri poſtmodum poſſet, poſſeſſiones ſuas in Femariam detulit, ibi patrato facinore habitaturus, indeque excubans in pago quodam Chilonium inter & Aſchbergam, cum in equo forte Dn. Wiorſe quinque ſtipatus ſervis prætervehere tur ſclopeta exploſa minutis globulis maxillam ejus replet. Hic vero cum 2. miniſtris, Marcus Paar & Jurgen Krabbenhövet dictis, bombardas in Ranzovium torquet atque, cum eodem ipſo momento mulier domus iſtius prægravida ante fores occluſas cum Ranzovio ſeſe ſtatuerat, morti quoque cum ipſo data eſt. Nicolaus vero de Wiors poſtero die maritum uxoris interfectæ centum donavit thaleris atque deinceps in Megalopolenſem conceſſit ditionem, a Duce Megalopolitano villam conducens per ſeptennium ibi commoratur ac poſtea in Holſatiam redit. Subitanea denique morte exſtinctus eſt.

Dordrac. syn. etiam ex Arminianis seu remonstrantibus vocati accesserunt. Conquesti vero sunt hi de partis adversæ iniquitate, quod quinque a se propositorum capitum defensionem non admittere, sed ad suam omnium sententiam conformare velint, & protestari simul, quod reformatorum absoluto prædestinationis decreto assentiri non possint. Erant autem Remonstrantium hi articuli: Electionem ad vitam æternam a Deo adspectu fidei in JEsum Christum & perseverantiæ fieri: reprobationem secundum præscientiam infidelitatis obstinatæ. Christum ex decreto & voluntate patris pro omnibus & singulis mortalibus redemtionem sanguine suo præstitisse. Non esse in Deo voluntatem arcanam revelatæ illi, qua omnino salutem se velle & procurare testatur, contrariam. Gratiæ efficaci resisti posse. Hominem vere credentem excidere sæpe fide, & suapte culpa æternum perire. Hos suæ fidei articulos remonstrantes exhibuerunt jam ante secum concludentes non parere eorum sententiæ, quos hostes suos ducebant, ideoque interposita protestatione in sententia perstitere. Damnati ergo erroris partim in carcerem missi, partim patria pulsi sunt, quorum aliqui in Holsatia & alibi pedes fixerunt. *dissentientium quidam pulsi in Holsatiam conceduut.* A. e. expeditionibus bellicis passim gliscentibus Daniæ & Sueciæ reges fœdus renovant & legatis missis in finibus regni confirmant. *Dan. & Suec. fœdus.* Tychopolis Stormariæ vallo & fossis muniri cœpit. (55) A. e. inundatio aquarum vehemens orta est, qua agger prope Bretstadium Cimbriæ ingenti sumtu regis oceano objectus vi marinorum fluctuum disrumpitur. *inundatio circa Bretstad.* A. e. d. 26. Aprilis synodus nationalis Dordraci habita finita & conclusionibus certis contra Arminianam doctrinam latino sermone comprehensa publicataque est præsentibus plus quam tribus auditorum millibus. *synodi Dordrac. sententia in Arminianos publicata.* Et lata sententia in Joannem Oldenbarnefeldium Hollandiæ & occidentalis Frisiæ advocatum, quæ eum capitis supplicio destinavit, quod Remonstrantium molitionibus se antesignanum præbuisset eosque tuendi causa leges fœderis Belgici multifariam violasset. Reliqui, ut Grotius & Hogerbetus perpetui carceris damnati. Ledenbergius manus ipsi sibi diras intulit, urnaque, qua conditum erat, ejus cadaver vinculis ferreis ad crucem appensa est. A. e. defuncto Matthia Romanorum imperatore Ferdinandus II. regnorum administrationem per vim invadit repugnantibus maxime Bohemis, qui icciro Palatinum in regem suum adsciscunt. *Ferdin. II. Imp. R. Bohemos sibi refragantes habet.* Cæsar vero Ferdinandus nihili esse Palatini coronationem diplomatibus evulgatis protestatur. Id ipsum jussu Cæsaris Henricus Dux Lauenburgicus & Hieronymus Elverus apud regem Daniæ & Saxones contestari, hæreditarium insuper jus Austriacis in Bohemiam esse docuerunt, quod Bohemi editis libris prolixe pernegarunt. A. e. Bethlehem Gabor bellum pro Bohemis movet. *hinc bellum.* A. e. Christianus IV. Danorum novum cœpit aggerem a trajectu usque ad Morsum ad Uphusum Bretstadii. *agger Bretstad.* A. e. pestis vehemens in Dania sævit, quæ Hafniæ ultra quatuordecim hominum millia sustulit, regia majestate interim in Ducatu Slesvicensi prope Bretstadium commorante. *pestis in Dania.* A. e. ingens a maris æstu post Martini damnum ortum est, ita ut naves quamplurimæ disjectæ & aggeres in Frislandia adflicti fuerint ad summam accolarum perniciem. *jactura ex maris inundatione.* A. e. Anna oriunda e regia Daniæ stirpe regina Angliæ pie denata & 13. Martii solemniter tumulata est. *Anna Angl. regina obit.* A. e. rex Daniæ Stadam noctu deditione accepit præmonstrante civium quodam regiis laterna accensa viam, quam rex mox milite replevit suæque deinde potestatis fecit. *Stada a Danis occupata.*

Anno 1620. Hamburgensibus cum Duce Lunæburgensi dissidium fuit, Duce aggerem prope Tollenspiker perfodiente; unde Hamburgenses in civitate ad arma venerunt: sed interveniente mox rege Daniæ tumultus sopitus. *An. 1620. Hamburgensium cum D. Luneb. dissidium per Dan. R. sopitum.* A. e. Gustavus Adolphus rex Suecorum duxit uxorem Mariam Eleonoram Brandenburgicam, cujus frater Georgius Guilielmus nuper septemviratum Marchiacum extincto patre susceperat. *Gustavi Adolphi matrimonium.* A. e. Augustus Dux Lawenburgicus nuptias fecit cum Elizabetha Sophia Johannis Adolphi, Ducis Slesw. & Holst. filia Husii Dominica Invocavit. *Elisab. Sophia Holst. nubit Augusto D. Lauenb.* A. e. Academia nova Schauenburgica Rinteliensis, anno præcedenti auspicia sumens privilegiis a Ferdinando II. ornatur, anno sequenti sollemniter introducta. *Acad. Rintelens. fundata.* A. e. Tychopoli Stormariæ templum cum cœmeterio exstrui cœptum, in quo primum mortuum sepeliendum nos comitati sumus cantu & cærimoniis usitatis anno 15. ætat. *templum Tychopolit.* A. e. Augustus Palatinus nuptias fecit cum Hedwige Johannis Adolphi Ducis Slesw. & Holst. filia, Elizabetha dicta, sorore Husii d. visitationis Mariæ. (56) *Hedwiga Holst. nubit Augusto Palat.*

Anno 1621. Cæsar Ferdinandus proscripsit Palatinum, ob arreptum Bohemiæ diadema, qui profugus Segebergæ Danorum regem Christianum IV. adiit, auxilium imploraturus: *An. 1621. Frider. Pal. in. Segeberga regis Dan. auxilia frustra efflagitat.* sed cum evulgatis Cæsar diplomatibus liberrati pacique fraudem se facturum negaret, rex Daniæ pie rem deliberans facem noluit subdere incendio, quo in Saxonia novi tumultus excitarentur. Adfuerunt eodem tempore regi alii Romani imperii principes, nempe Dux Lunæburgensis Christianus & Dux Brunswicensis Fridericus, item Augustus Dux Lauenburgi-

Tychopolis munita & ornata. (55) Ao. 1619. Tychopolis ab aggere versus occidentem vallo munita ac porta dicta Crempensis eodem tempore fundata ac erecta est: opera per 10. cohortes militis Danici selectos, (*Ausschuss*) perfecta; hinc templum ibidem est exstructum. Sacra vero antea in ædibus primi proconsulis Wichboldi *von Ancken* sunt celebrata, signo eum in finem per sonum instrumenti musici canticum sacrum detonantis publice exhibito. A. e. portus & statio navium apud Tychopolenses cum munimento ex utraque parte ac aggere, eo, qui jam domibus consitus, sunt adornata, per Eggertum Sperforkium architectum regium pro summa centum & decem millium marcarum de qua regem inter & ipsum ante pactum erat atque conventum. Schola Itzehoënsis renovatur & viris doctis instruitur. *Itzeh. schola restaurata.* *Vid. Joh. Hudeman. vita curric.*

(56) Ao. 1620. terræ motus vehementissimus fuit in ducatibus Slesw. Holst. Megalopolensi alibique. *M. L. Fischer in Diegtr. p. 5. sq.*

enburgicus; die 3. & 4. Martii regia instructa est mensa. Sexto Martii rex Bohemiæ abitum paravit, 7. reliqui secuti sunt principes causa concilii incognita. *R. Dan. cum Batavis fœdus.* A. e. rex Daniæ novum fœdus pepigit cum Hollandis. A. e. d. 17. Jan. Pontifex Romanus Paulus V. Romæ apoplexia mortuus est. (57) *25. annus ministerii sacri candidatis constituitur.* A. e. rex Daniæ Christianus IV. mandatum per totum regnum publicat, jubens ut studiosus Theologiæ ad officium publicum non admittatur infra vigesimum quintum ætatis annum. *Mariboënse cœnob. Lalandiæ abrogatum.* A. e. evidentibus de causis cœnobium Mariæboënse in Lalandia abrogatum & moniales ordinis S. Brigittæ ejectæ sunt, quod a. 1417. tempore Erici Danorum regis & Archiepiscopi Lundensis Dn. Petri Crusii fundatum est. Reditus autem ejusdem ad academiam Soræ equestrem deputati sunt. *horologium artificiosissimum Fridericiburg.* A. e. rex Daniæ Christianus IV. Fridericiburgi novum horologium ex campanis exstrui fecit, quæ nocte dieque singulis horis psalmos apte modulantur tam larga artis inventione, ut una hora plus quam quinquaginta melodiæ ordine & pure chorali voce audiantur. *induciarum Belgicarum exitus.* A. e. duodecennes Belgarum cum Hispanis induciæ mense Aprili finem sortitæ sunt. Albertus Archidux frustra per legatum obedientiam Hollandis suadet. Igitur Spinola ad obsidendum Juliacum mense Sept. se accingit, idque in Febr. deditione capit. *Wolfg. a Buchwold aulæ Dan. maresch. Otto a Qualen præf. Flensburg. constituti.* A. e. rex Daniæ Wolfgangum a Buchwold nobilem Holsatum constituit aulæ Mareschallum. Cum etiam Otto a Qualen regiæ Maj. præfectus in Flensburg mense Decembri præcedentis anni obiisset, ipsius loco Bernhardus ab Hagen (alias Geest) Canonicus Slesvicensis pronunciatus est, postquam in regiæ Maj. aula diu Archipincernæ & Mareschalli munus cum laude obiisset. *Turca & Sueci utrinque Poloniam tentant.* A. e. Turca cum ingenti exercitu Poloniam invadit: interea se rex Sueciæ Gustavus ad bellum quoque accingit & Rigam Livoniæ obsidione petit regi Poloniæ subjectam d. 11. Aug. Ita Polonus a duobus potentissimis principibus affligitur. *Riga occupata.* Riga vero postquam quinque septimanarum obsidionem terra marique sustinuisset, tandem 16. Sept. regi Sueciæ cessit. *Bohemi Ferdinando Imp. subjiciuntur.* A. e. Bohemia in obedientiam imperatoris Ferdinandi redigitur, multis procerum misere supplicio affectis, de quo pleni sunt historiarum libri. *Ernesto Com. Schaumb. a R. Dan. bellum infertur ob usurpatum Holsatiæ titulum.* A. e. Comiti Schawenburgico Ernesto titulum Holsatiæ judicio Cæsareo usurpanti contradicit Dux Holsatiæ & Slesvici Christianus IV. Danorum. Missis itaque rex legatis, utpote Alberto Schelio, & Jacobo Ulefeldio regni senatoribus, primo pacifice apud dictum Comitem tituli de Ducatu Holsatiæ arrogati abrogationem quæsivit, ut qui regi Danorum Duci Holsatiæ in præjudicium cederet. Sed Comite nihilominus Ducis nomen usurpante, & amicam dehortationem regis aspernante, ipse rex Dux Holsatiæ mense Majo sufficientibus motus causis exercitum conscribere, inque Comitatum Schawenburgicum eum ducere instituit. Ernestus autem regis videns animum etiam in Comitatu suo militem regium alens ad saniora humilitatis consilia redit. Intercessione Elizabethæ Ducissæ Brunswicensis & Augustæ Ducissæ Slesvicensis regiarum sororum & depositione arrogati tituli regiam quærens gratiam. Quam etiam refusis prius belli sumtibus nempe 50000. thaleris impetravit rege militem exauctorante & in regnum redeunte. *stipendium liter. Ranzovianum.* A. e. fœmina e nobilitate Holsatica præcipua, Heidwigis Ranzovia Christophori Ranzovii hæreditarii in Seedorff p. m. vidua, pio mota zelo ad provehendum verbi divini cultum mille imperialium stipendium ordinavit, de quorum reditibus annuis tres theologiæ studiosi æquali sorte per quadriennium participarent. Quorum nobis primitus copia facta est in promotionem & auxilium studiorum nostrorum dicti quadriennii spatio, ope admodum reverendi & præstantissimi viri Dn. Matthiæ Clodii præpositi Itzehoënsis. *Golnaw Pom. urbs fulmine fere absumta.* A. e. incendium ingens in civitate Golnaw Pomeraniæ excitatum est, quod ex vehementi tonitru ortum totam fere civitatem quindecim horarum spatio in cineres redegit.

Ao. 1622. Rex Dan. frustra pro Frider. Palat. ap. Cæs. intercedit. Anno 1622. rex Daniæ misso Sigwarto Pogwischio sollicitavit Cæsarem, ut acceptas a Palatino injurias publicæ saluti ac quieti donaret eumque abjurata Bohemia deprecantem septemviratui suo restitueret: sed Cæsar continuari prætexens contumaciam, ad Bruxellanam omnia rejecit compositionem, quæ tam lente egit hoc negotium, ut Palatinus interim omni ditione privaretur. *Manheimum captum.* Hinc Manheimum Horatius Verus subsidiis desperans æquis conditionibus Tillio concessit. *moneta adulterina & pretio aucta.* A. e. astutia & nequitia ærusçatorum in superiori Saxonia tantum augmenti sumsit, ut eorum vi imperialis nummus ad sedecim florenorum æstimationem insurgeret, minutis pecuniis extreme adulterinis. A qua panurgia civitates & regiones plerasque superiores inundante nostra tamen Holsatia beneficio Dei & vigilantia Christiani IV. regis Danorum libera permansit. *evangelici Bohemia & Morav. pulsi.* A. e. præcones renati evangelii omnes e Bohemia Moraviaque proscripti & in exilium missi sunt confugientes plerique in Electoratum Saxonicum. *Pontificiorum in Daniam emissarii.* A. e. Papa in ditiones regis Danorum mittit institores novos personatos, reapse Jesuitas, superstitiones Papales scholis & rebuspublicis inseminaturos, quorum vero conatus irritus fuit ejectis patribus frustra frementibus & Daniæ justo tempore sua fata minitantibus. Quæ tamen hactenus in potentis Dei manibus fuerunt. *naves ex insul. Ceylon reduces.* A. e. rex Daniæ ex Ceilone Indorum insula binas naves hebeno & aromatibus onustas recepit. Oddo Giddæus præ-

eclipsis. (57) Ao. 1621. circa horam X. ante meridiem eclipsis solis in Nord Albingicis hisce regionibus observata, qua durante etiam stellæ in cœlis scintillare visæ sunt. *Fischer Diopt.* p. 5. *Fridericopolis structa.* A. e. Fridericopolis ad Travam in Eyderstadio fluvium ab Arminianis & Remonstrantibus ex Hollandia pulsis fundata primum ac ædificari cœpta est Friderico III. Duce Slesvici & Holsatiæ, a quo nomen traxit, liberum exercitium iisdem aliisve concedente. A. e. Gluckstadii vetus armamentarium seu turris, (*das alte Blockhauß*) per Eggertum Speerfork propriis sumtibus jussu regio est exstructum.

præfectus classis castrum in Tranguebare structum Dansburgum appellavit. A. e. Er- *Ern. Com. Schaumb. dolore extinctus.* nestus Comes Schauwenburgo Holsatus post acceptas arrogati tituli & pecuniæ clades de Ducatu Holsatiæ dolori succumbens mortuus est d. 7. Jan. A. e. mercatores quidam Ham- *funestus ex incensa navi casus.* burgenses navi sua mercibus instructa urbe exierunt nautam suum Petrum Jansen extremum visuri & more nautarum ventum secundum adprecaturi. Ille ergo instructo convivio valedictorio advenientes excepturus prius ad visendam navim eos invitavit deinde cœnam cum ipsis sumturus. Sed navis hospites cum jubilo excipiens mox cum ejulatu reddidit. Confidentes enim in conclavi nautæ, largiter se vino & cerevisia invitarunt, præfecto tormentorum ad singula pocula votivas machinas majores exonerante. Tormentis vero tertium ictum torquentibus, vi pulveris bombardici disrupta sunt, unde frusta in reliquum inferioris tabulati pulverem disjecta illum ardere fecerunt. Cujus cum maxima copia clam in navi absconsa esset (contra magistratus Hamburgensis interdictum publicum, quo pulvis bombardicus Hispano advehi vetabatur,) totam navim vi maxima sublatam disjecit, & in frusta comminuit, pereuntibus simul omnibus, qui in ea reperiebantur, ita ut ne unus quidem salvatus sit, qui causam vel modum cladis exponere posset. Qui vero ad oram Albis littus parvis navigiis legebant, e propinquo viderunt navim paulisper ex aqua sublatam in aërem tandem in frusta conquassatam fuisse. Personæ pereuntes fuerunt numero triginta septem, quas inter quinque sequioris sexus, etiam gravidæ, binæ autem virgines cum puella & una pedissequa fuerunt. Quorum corpora minutatim & in frusta disjecta postero die ex aqua, qua manus, qua pedes, qua digitos iterum collecta, quantum ejus haberi potuit, tumulata sunt. Accidit hoc insigne & lamentabile fatum 2. *Andr. Erbo Episc. Dronth. munere privatus.* Julii ipso die visitationis Mariæ. A. e. Andreas Erbo Superintendens Truntheimiensis in Norwagia in comitiis Bergensibus, quibus ipse rex Daniæ interfuit mense Augusto, de gravibus contra Dei verbum & suum officium admissis delictis coram judicio accusatus honore Episcopes & officii sacerdotalis privatus est. *Joh. D. obit.* A. e. Dux Johannes in Sonderburg, hæres Norwagiæ, Dux Sleswicensis Holsatiæque, Christiani III. regis Danorum filius, d. 8. Octob. in arce sua Luksburg pie & placide obiit anno ætatis suæ 77. *ejus uxores & liberi.* Bis vero matrimonium contraxit & viginti tres hæredes genuit. Ex priori Conjuge Elizabetha, filia Ernesti Ducis Lunæburgensis & Grubenhagensis, ducta a. 1567. suscepit hos quatuordecim, Dorotheam, Christianum, Ernestum, Alexandrum, Augustum, Mariam, Johannem Adolphum, Annam, Sophiam, Elizabetham, Fridericum, Margaretham, Philippum & Albertum. Ex posteriore Agneta Hedwige, filia Ernesti Joachimi ab Anhalt suscepit hos novem; Eleonoram, Annam Sabinam, Johannem Georgium, Joachimum Ernestum, Dorotheam Sybillam, Dorotheam Mariam, Bernhardum, Eleonoram Sophiam, Agnetam Magdalenam. Erat autem posterior uxor Augusti septemviri Saxoniæ vidua. Corpus defuncti tumulatum est Sunderburgi d. 27. Nov. in insula *exsequiæ.* Alsen præsentibus & concomitantibus Christiano IV. rege Daniæ, & Christiano V. regni electi principe; quos secuti sunt relicti filii & filiæ, qui tunc aderant, cum pluribus ex ordine nobilium, sacerdotum, civium & rusticorum. A. e. cum Spinola Hispanus Cæsareæ *Holsatia defensa contra Spinola & Com. Mansf. grassationes.* Maj. belli Dux & Comes Mansfeldius passim in Germania, nemine fere obstante pro lubitu grassarentur, etiam magis magisque septentrioni nostro appropinquarent, rex Daniæ inde monitus cum Duce Holsatiæ consilium iniit de arcendo finibus hoste; ambo igitur turmam equitum & peditum colligentes in defensionem Holsatiæ ad Albis limites constituerunt, qui inopinam hostis irruptionem arcerent.

Anno 1623. in Norwagia d. 24. Martii ingens terræ motus ortus est in pago Obsloënsi *An. 1623. terræ motus in Norwegia.* & aliquibus inter Drunthеimensem & Obsloënsem parœciam locis, cujus exemplum sub radicibus petrarum firmissimarum antea non fuit auditum. (58) A. e. Cajus Rantzovius Breidonis vicarii & senatoris regni Danici *Caj. Ranzov. moritur.* filius, hæreditarius in Ranzovisholm, vir peregrinationibus in Italia, Gallia, Hispania, Anglia, Germania & Belgio clarissimus, primum a rege arci Hafniensi, deinde Calundburgo in Zeelandia præfectus, inque legationes ad exteros sæpissime cum fructu adhibitus moritur Calunburgi d. 5. Apr. ætat. 32. A. e. Dominica Palmarum d. 6. Apr. nobilissimum Nor- *Berga Norv. conflagrat.* wagiæ emporium, quod fuit Bergæ, sub concione per incuriam cauponis cujusdam vinum adustum præparantis conflagravit & penitus parvo temporis spatio in cineres redactum est. A. e. novum gymnasium equestre pro nobilitate cumprimis Danica in Zelandia erectum est, cui præter Monasterii Sorani & Mariæboani (de quo supra) reditus etiam Burglamenses in Jutia proventus adsignati sunt, dato ephebis manuductore Justino Hoëgio, aulæ magistro, viro ad eruditionem & humanitatem facto, & e nobilitate Danica præcipuo, jam quoque regni senatore conspicuo, quem virum verum nobilitatis exemplar recte vocaveris. A. e. Frisia ab exercitu Mansfel- *Frisia ab hostibus vindicata.* diano tantum non exhausta per Anthonium Guntherum Comitem Oldenburgicum liberatur. Tillius enim sumto per Oldenburgiam itine-

---

Conjunctio planet. Tychopolis aucta. (58) Ao. 1623. conjunctio magna fuit Saturni & Jovis, malorum imminentium Cimbris atque Danis fatidica. *Fisch. in Diepr. p.* 6. A. e. Tychopoleos illa pars, quæ est a meridie ab aggere Albiaco citra domum regiam ad portam protensa sub ductu Eggert. Speerforkii vallo communitur. A. e. turris S. ædis Tychopolitanæ per artificem Johann Rungen exstructa est. Huic pro labore a consule Wichbold von Ancken & secretario Wulber Gobel die 13. Jun. solutæ sunt 600. marc. turris vero integra constitit pretio 2230. marcarum Lubec. 8. ass. 6. num. *Misfal. Tychop.* A. e. regis Christiani IV. jussu per Marschiam rivuli ampliores facti sunt, ut per illos commode naviculis iter institui posset.

itinere vi militari nihil adversus callidum ductorem effecerat. Ne vero viciniam omnem prædones pro more vastarent minis Danorum regis effectum est. *Palatini jus & tit. in Bav. transferuntur. feudum Slesvic. susceptum.* A. e. Ferdinandus II. Cæsar jus & axioma Electorale Friderico Palatino ademtum in Maximilianum Bavarum transfert. A. e. die Lunæ post Trinitatis Hafniæ comitia celebrata sunt publica, in quibus filii Ducis Johannis Sunderburgensis, nempe Christianus, Alexander, Johannes Adolphus, Philippus, Fridericus & Joachimus Ernestus legatis missis feudum Slesvicense, quatenus ad se hæreditare pertinebat, a regia Maj. quæsiverunt, & solemni ritu, præeunte juramento in arce Hafniensi, præsentibus regni senatoribus obtinuerunt. Legati autem fuerunt nobilissimus Joachimus Witzloff & Christianus Petersdorff. *D. Frider. Holf. episc. Osnabr. & Verd. fit.* A. e. post obitum Philippi Sigismundi, Episcopi Osnabruggensis & Verdensis, Ducis Brunswicensis & Lunæburgi, celsissimus & illustrissimus princeps Dn. Fridericus Dux Slesvigi & Holsatiæ, hæres Norwagiæ &c. coadjutor archiepiscopatus Bremensis, præpositus Halberstadiensis &c. unanimiter per scrutinium electus & cum applausu omnium statuum introductus est. Quem in finem rex Daniæ filio adjunxit hos legatos, Gerhardum Ranzovium Dominum in Bredenberg, Henricum Ranzovium Dominum in Schmol, Christianum Thomæum, Christiani V. aulæ magistrum, & Martinum a Meden consiliarium regium. Quæ introductio reverendissimi principis feliciter peracta est die 5. & 9. Junii. *argenti venæ in Norweg. annonæ caritas.* A. e. in Norwagia prope præfecturam Sandvertam Christiano IV. regi Danorum repertæ sunt argenti venæ purissimi. A. e. in æstate & autumno annonæ caritas magis ingravescere cœpit ad oram Nordalbingiæ & mare Balthicum, quæ inde orta putatur, quod Hollandi studiose omne frumentum coëmerint, & Turcis sibi confœderatis advexerint. *pestis in Suec. Pax Cæs. cum Frid. Palat.* A. e. pestis vehementissime sæviit in Suecia. A. e. cum jam longo temporis spatio bellum inter Cæsar. Maj. & Fridericum Palatinum continuatum esset, tandem Bruxellis compositio facta est inter serenissimam Infantem nomine Cæsaris & regem magnæ Britanniæ nomine Palatini, quæ 1. Maji Bruxellis vulgata est.

An. 1624. Anno 1624. in Saxonia inferiori passim visæ sunt aquæ cruore congelatæ in stagnis. *Hassia & Schaumburgia a copiis Cæs. infestatæ.* A. e. Comes Johannes Tillius validis Hassiam copiis insedit invito Mauritio, at ordinibus, quia obniti minus tutum videbatur, hiberna indulgentibus. Ex ejus exercitu Ritbergicus cumque eo Anhaldinus Baro Schawenburgicam infestabant ditionem Huxariensem cis Visurgim arcem plane diripientes. Ita Visurgis fluvii ripa annonæ & pecuniarum exactione fatigabatur. *portenta.* An. eod. in parœcia Dithmarsorum Marnensi trabes in ædibus pastoris sanguinis guttas destillarunt. In aliis parœciis panes in sanguinem congelatum conversi sunt. (58*) *Maximil. D. Bav. elector cooptatur, Parlam. Angl.* Maximilianus Bavariæ Dux pulso Friderico Palatino in collegium electorum receptus de more juramentum præstat. A. e. conventus ordinum Anglicorum solemnis in Anglia celebratur. Rex item Angliæ suam de religione sententiam cordate explicat. *Christ. D. Brunsw. in Daniam abit. Cæsar Regi Dan. pacem & alia pollicetur.* A. e. Christianus Dux Brunswicensis exercitus sui reliquias exauctorans Mansfeldiumque deserens migravit in Daniam. Quo etiam tempore Cæsar Ferdinandus misso Antonio Gunthero Oldenburgico fidam Daniæ regi pacem, & sincerationes multas pollicebatur. In Dania visæ sunt in arboribus nasci terræ fruges magna copia. *infanticidium in Dithmarf.* In parœca Marnensi ancilla quædam impregnata appropinquante partu infantem occidit, sed capta & judicio condemnata, capitis supplicio factum luit. *Bavar. copiæ Regis Dan. terris molestæ.* A. e. cum querimonia e Saxonia de exercitu Cæsariano increbescerunt, proximi incendium parietis ad regem quoque Daniæ pervenit. Præfecturam enim Sicanam rex oppigneratam sibi tenebat, quam Erwittus Bavarici exercitus tribunus præsidio imposito exhauriebat. Unde rex legatis missis Cæsarem sollicitat, ut importunis præsidiis fines Saxonicos levet. Cui respondetur Bavari esse electoris copias, qui ob metuendam e Saxonia vim exauctorare milites nequeat; verumtamen locis regi subjectis esse demigraturos. Mittuntur proinde, qui id Comiti Tillio regis nomine denuncient; sed insolentius excepti responsum a centurionibus ferunt, haud volare in aëre milites posse, locum iis interea esse dandum. Quod teli instar regium perculit pectus, qui eodem tempore invitatus a regibus agnatis, Britanno, Gallo, Sueco, Belgis, de communi regnorum asserenda salute haud sibi insuper habendum vicinæ periculum duxit, cumprimis de ferendo auxilio obnixe & sæpe rogatus. *Induciæ Suec. cum Polonis.* A. e. comitia Polo ca scribuntur propter negotium Suecicu , Suecus autem cum Polono inducias facit. *Jo. Georg. marchio obit. it. Henr. Eckhard Sup. Al. tenb.* A. e. Johannes Georgius Marchio Brand nburgensis in Ungaria obiit mense Majo. A. e. D. Henricus Eckhardus Superintendens A tenburgicus obit d. 24. Febr.

An. 1625 navis Cremp. incensa. Anno 1625. nauta quidam Crempensis noctu in navi se concludens somno opprimitur, ignemque accensum non caute satis asservans una cum navi incendio exstinguitur. *Suecorum in Prussia bellum.* A. e. rex Sueciæ Livoniæ residua occupans novum in Prussia bellum movet. *Norberti Archiep. ossa Pragam translata.* A. e. Norberti Archiepiscopi ossa Magdeburgo Pragam cum summo Pontificiorum tripudio devehuntur. A. e. d. 5. Jan. Lipsiæ obiit juvenis gene-

(58*) Ao. 1624. rex Christianus IV. turrim templi Tychopolitani duabus campanis ex munificentia regia ornavit atque instruxit. A. e. Husumi planta quædam terræ repertà manus referens figuram, cujus 3. in medietate digiti scissura sua Latinorum W quasi ob oculos sisterunt. *Fisch. in Diopt. p. 6.*

Henr. Ranzovius juv. Lipsiæ obit.

generosæ indolis Henricus Ranzovius Marquardi p. m. hæreditarii in Sachstorf & Hasselburg filius. Funus solemni pompa patrum academicorum inde ad portam deductum & ab adjunctis exequiarum curatoribus in Holsatiam translatum, deinde in Latkenburg sepositum est. (59)

tempestas & inundatio.

A. e. mensis Februarius circa Bacchanalia diversis & quidem ingentibus in mari subortis tempestatibus admodum funestus fuit Holsatiæ oris. Inundationes enim factæ non tantum aggeres pluribus in locis supergressæ sunt, sed & prope Gluckstadium, item in parœcia Brunsbuttelensi eosdem diruperunt & accolis inæstimabile damnum dederunt. Idem accidit in Pomerania & Dania, multis quoque in portu Stralesundensi ut & Lubecensi & Hamburgensi navibus partim conquassatis, partim ventorum vi disjectis ac penitus submersis, Hamburgi etiam in templo D. Catharinæ aqua stagnante. Eadem tempestate horrendis & inauditis excitatis ventis in Dania & Holsatia non arbores modo innumeræ, sed & turres ædificiaque sacra & profana, item molæ frumentariæ fœde prosternebantur.

fœdus principum Sax. inf. adversus vim hostis vicini.

A. e. desinente Martio Lawenburgi conveniunt Saxoniæ inferioris principes, rex Daniæ, ut Dux Holsatiæ, Administrator Magdeburgensis, præsul Bremensis, Dux Brunswicensis, Megalopolitani, Dux Holsatiæ decernentes augere copias ad circuli Saxonici defensionem, ne quid Saxonia detrimenti ab insidente fines hostè capiat. Imperator ejus militiæ rex Daniæ Lunæburgi ac deinde Brunopoli constituitur unanimi reliquorum consensu. A. e. obiit vir reverendus & clarissimus Samuel Rosæbomius pastor Elmshornensis poeta mellifleus elegantissimus & tersissimus.

Breda urbs dedita. academica. Evangelici ministri Austria sup. pulsi. Abr. Scultetus obit.

A. e. Breda urbs diuturna fatigata obsidione deditionem facit. A. e. academia Giffena suspenditur, Marpurgensis restauratur. A. e. ministri Augustanæ confessionis e superiori Austria ejiciuntur mense Sept. A. e. Abrahamus Scultetus Calvinianus, Friderici Palatini concionator castrensis Heidelberga a Pontificiis pulsus obiit Emdæ, Johannes item Piscator Herbornæ.

In Mauritium princ. mortuum anagramma.

A. e. Mauritius Arausian. Princeps moritur d. 23. Apr. cui per me hoc anagramma positum:

MAVRICIVS — MVRIS CAVI

Dum vixi, cavi usque tuis Batavia muris;
Queis nunc qui recte caverit, alter erit.

Christ. IV. R. Dan. dux gen. Sax. inf. securitati suorum prospiciens bellum parat.

A. e. 14. Maji Christianus IV. rex Daniæ, postquam paulo ante inferioris Saxoniæ circuli generalis Dux electus fuerat, causas præparationis bellicæ Cæsari per literas indicavit, tametsi sine cujusquam læsione exercitum conscripserat, nihilque se adversus Cæsarem moliri, sed Saxonicam tantum libertatem defendere ostenderet.

Cæs. copiæ in Saxon. inf. missæ, quibus occurrit R. Dan.

A. e. Ferdinandus Cæsar pactus cum Turca inducias duodecennales Johannem Tillium, & Albertum Fridlandum duces exercitibus instructissimos Saxoniam jussit inferiorem invadere. Rex Daniæ eis obvians exercitum instructissimum ad 24. armatorum millia prope Visurgim produxit. Usque ad mensem Julium nihil utrinque tentatum est hostile.

Jubilæum Pontif. & violentia in Lutheranos.

A. e. Papa Urbanus Jubilæum Romæ publicat confirmans militiam novam, quam anno XIX. hujus seculi Viennæ inchoaverat, imponensque ei CONCEPTIONIS MARIAE titulum. Interea in Austria, Bohemia, Moravia aliisque locis nihil non operæ cremandis libris, disturbandis sacris, exagitandis & pellendis renati Evangelii confessoribus impensum fuit.

Impii Hugonottis in Gallia subornati libri.

A. e. subornati sunt in Gallia scriptores, qui sub nomine Hugonottorum libros de occidendo rege recuperandaque libertate extruderent in publicum. Sed deprehensa fraude justas innocentibus pœnas dederunt.

Hoextera a Tillio occupata. Regis Dan. vitæ periculum ex lapsu equi præcipiti.

A. e. d. 18. Julii Tillius Hoexteram propugnaculum ad Holtsmundam ad Visurgim intercepit. Daniæ autem rex vallum urbis Hamelæ & stationes ibidem dispositas perlustrans equo fragore bombardæ perterrito deque vallo inimum usque præcipitato & cervices confringente vehementer læsus in gravissimum vitæ periculum incidit, Dei tamen auxilio & diligenti medicorum ope pristinæ valetudini restitutus est.

Hamelam & Mindam Tillius occupat. Cæsareanorum violentia.

Hic cum inde discederet, exercitumque suum in episcopatum Verdensem abduceret, Tillius Hamelam & Mindam occupavit, Cæsareumque iis præsidium imposuit. Cæsarianis interea aliis, direptionibus crebris agrum Brunswicensem infestantibus, verbi ministros quibusdam in locis manibus pedibusque, nonnullos etiam naribus, auribusque mutilantibus & feminarum mammillas resecantibus.

Stolzenavia capta. Clades Cæsareana.

A. e. mense Augusto Tillius Stolzenaviam intercepit, qui cum Nienburgum peteret 24. Aug. fortiter repressus est, triduoque post habito cum Danicis conflictu circiter duo millia suorum in eo amisit, idem quoque illi obtigit XI. Septembris, ubi Nienburgenses facta eruptione centum ex Cæsarianis in fossis oppresserunt ac trucidarunt. Ubi tum rex Daniæ ditionem Lunæburgensem per aliquot dies militi suo diripiendam dedit. Tillius autem in obsidione Nienburgensi pergens arcem Wolpensem vi occupavit castris suis Petershagen & Mindam usque transfusis, ut eo melius annonæ in castra Danica vehendæ commoditatem præriperet, obsessis interim strenue se defendentibus & multos etiam ipsis in fossis necantibus.

Mansfeldius in Sax. penetrat ... assensum.

A. e. enata inter Anglum

(59) Anno 1625. mense Jul. Buseni Dithmarsorum naves quædam bellicæ in aere conspectæ sunt, tormentis suis quasi quoddam fortalitium petentes. *Fisch. in Diopt. p 6.* A. e. mense Febr. & Mart. inundatione aquarum Tychopolis & universa paludosa illa regio, quæ dicitur Wilteniße cum aliis locis graviter afflicta est. A. e. Crempensis Marschia noviter in illa Tychopoleos parte, quæ est ad Albis aquas evectam vallem mandato regio, aggere munitorio & protectorio, quem *Kaidieck* vocitant, cinxerunt. Sed violentiæ aquarum impar mox disruptus est, & damnum 20000. fere thalerorum eo impensorum Marsicis istis incolis inde conciliatum fuit.

trat. Regi Dan. Dux Brunsv. subvenit.

Anglum & Hispanum discordia ob negatam Palatini restitutionem, Mansfeldius iterum firmas conglobavit copias, cum inter Anglum, Gallum, & Batavos hactenus Mercurii instar commeasset, quas tandem, etsi maxima sui parte diminutas, in Saxoniam penetravit & Lawenburgi ad Albim stativa fixit, cum paulo ante Christianus quoque, Dux Brunswicensis, castra regia insigni stipatus equitatu intrasset.

Ao. 1626. Sueci feliciter in Prussia bellantur. Ludov. Landgr. obit. Jesuitarum novus ordo Viennæ. rustici in Austr. sup. rebellantes. Tillius Magdeb. terras obruit. Hinc de pace agitur, sed frustra.

Ao. 1626. Suecus feliciter belligerat in Prussia potitus oppidis & victoriis plurimis. (60) A. e. Ludovicus Landgravius obiit Darmstadii 28. Jul. succedit filius natu major Georgius. A. e. novus ordo sororum e societate Jesu Viennæ institutus est. A. e. rustici superioris Austriæ propter militum petulantiam ad arma provocant mense Junio; sedantur autem mense Septembri. A. e. Dux Fridlandus in Magdeburgicam irruens diœcesin, mox quoque Halam Saxonum occupans, militem in Halberstadienses infudit terras nemine fere obluctante. Icirco, ne tanti belli incendium latius vagaretur, interventu Saxonis & Brandenburgici Electoris cœptum est Brunswigæ mense Octobri de pace agi. Post quadrimestres disceptationes, etsi utrinque certis legibus dimitti placeret copias, tamen cum Minda & Huxaria cedere nollet Tillius, Saxonicique ordines acquisiti juris sui in ecclesiasticis præsertim ditionibus confirmationem urgerent, eamque Fridlandius & Tillius præstare se haud posse dicerent, infecta pace discessum bellumque majori exinde & conatu & clade gestum est.

Christ. D. Brunsv. Cæsarianos, Lubecenses Mansfeldium reprimunt.

A. e. Christianus Dux Brunswicensis, fortem se hostium patriæ vindicem præbuit, obruta eorum in pago Saldeno legione, itemque Oterslebiæ octingentis Fridlandicis. Mansfeldius quoq; Lubecensium incumbens pagis rapinis & pecuniarum exactionibus eos pressit, sed eruptione civium mulctatus est cæsis aliquot ejus equitibus, reliquis exutis præda.

Jacobus VI. R. Angl. e vita discedit.

A. e. Jacobus VI. rex Anglorum tertiana febri exhaustus vitam clausit, auctor fœderis inter se Gallumque & Danum reges: princeps eruditissimus & litterarum monumentis; præclarus: Cui successit Carolus filius.

Suecorum in Livonia progressus.

A. e. Suecus in Livonia Coppenhusam, Ronneburgum, Birsam, Derbatum & alia Polonicæ fidei oppida occupat.

Mansfeldius a Cæsar. in Sax. sup. cæditur.

A. e. Mansfeldius, cum paulo ante exercitum in superiorem Saxoniam duxisset & Servestam Saxonici partibus adjunxisset, 15. Apr. impetum fecit in munitionem Fridlandicam prope pontem Dessaviensem. Sed cum impar Cæsariano exercitui esset milite, cæsis suorum plurimis in fugam conjectus est, desideratis militum ultra mille quingentis vexillisque triginta captis: Ipse Ductor Brandeburgum se recepit. Christianus quoque Brunswicensis in Grubenhagiensem irrupit principatum absente jam Georgio Lunæburgico ejus possessore provinciæ impositoque locis præsidio, legiones in Hassia Georgianas disjecit.

Ferdin. Imp. & Christ. R. Dan. mutue subditorum adversariis militantium proscriptiones. Christiani D. Br. mors veneno suspecta. Verdam Dani occupant.

A. e. Ferdinandus imperator misso feciali diplomata profert Magdeburgi, quibus omnes Romani imperii subditos annunciata proscriptionis pœna castris Danicis jubet excedere. Similiter rex Daniæ agit cum illis, qui e suis subditis castra sequebantur Cæsariana. Christianus Brunswicensis 6. Junii Wolferbyti mortem oppetit non sine veneni suspicione, quem mox in Julio secuta est mater Elizabetha. A. e. Fridericus Bremensium Archiepiscopus deprehensus hostibus regis Danorum cupientior, Vorda arce per Johannem Henricum Drengenbergium regium Capitaneum solertissime privatur, rege mox arci imponente præsidium.

R. Dan. cum Tillio congressus.

A. e. rex Daniæ contrahens in unum copias, Gottingam obsidione pressit, cui Tillius adunatis itidem viribus obviam processit, qui dedita sibi Gottinga Northeimi vim regiam sustinere impar fuit, relictaque ingenti cum jactura urbe instauravit copias.

pugna Lotterensis & quæ eam secuta.

A. e. rex Daniæ cum Tillio d. 27. Aug. congressus initio prælii faventem habuit fortunam, Tillio plus sexcentis cæsis & vexillis aliquot ademtis. Insistens autem cedentibus, & apud Lotteram opportunum defensioni locum capiens stativa figere, quamvis a suis rogatus, renuit. Icirco impressione in Tillianos facta, quamvis ad tormenta penetratum jam fuerat Tilliana, attamen equitibus regiis pugnam detrectantibus, (61) Tillioque pedites inedia lassos invadente & Lunæburgicis copiis sublevato, exercitus regis Daniæ magna clade affectus est, turmis pedestribus internecione fere deletis, equitatu autem fere dissipato. Reperti, qui occubuerant, ut ferunt, mille ducenti; inter quos fuerunt Philippus Hassiæ Landgravius, Mauritii filius, & Johannes Philippus Fuchsius, militum regiorum dux celeberrimus, multi insuper præfecti cum Sigwardo Pogwischio nobili Holsato; vexilla capta viginti octo, inter quæ sex equestria & viginti duo tormenta bellica numerantur. Frencus aliique ductores ordinum Lotteræ ad deditionem compulsi sunt, captique milites ad mille octingentos. Par fere numerus cæsorum e Tillianis fuit, solo Pin-

(60) Anno 1626. Hinc inde in Ducatibus Slefwicensi & Holsatico exercitus bellici observati sunt in aere & tanto conjuncti susurro, quasi tormenta exploderentur. *Fisch. in Diopt. p. 6.*

(61) Duce Georgio Lunæburgensi principe, qui postquam hujus rei causa Hamelii cum rege Christiano IV. in magna contentione fuerat, mox ad Cæsarem defecit de quo vide Hoyers *Dännem. Geschichte* p. 318. ubi & monetæ hac occasione cusæ mentio fit, quam vid. in Jacobæi Museo reg. Dan. P. I. in Tab. XXIII. No. 25. addita explicatione hujus monetæ p. 83. Ubi & hoc notatu dignum, posuisse tum regem Christianum IV. hujus rei monumentum etiam Glukstadii in medio areæ arcis, nempe statuam æream, in qua leo equum ad sanguinem usque mordens videtur eodem plane conspectu, quo in moneta apparet. Petitis vero Sophiæ Amaliæ conjugis annuens rex Fridericus III. statuam hanc Glukstadio Hafniam transportari curavit, ubi adhuc in horto regio (*Rosen-Garten* dicto) conspicitur.

thorio suæ legionis quindecim centuriones desiderante. Rex magnanimus ad extremum sua manu pugnans vix exorari se passus est, ut periculo se subduceret, qui præsenti Dei numine defensus Wolferbytum sese eadem vespera recepit ibique in tuto constitit. Biduo post Dux Brunswicensis Saxonicæ renunciat societati, totamque Brunswicensem ditionem Cæsaris submittit obsequio. Tillius regium exercitum persequens Wolferbytum adoriri non est ausus, expiscatus regem instaurare vires, itaque Rotenburgum Friderici Ducis regii filii, ut Verdani præsulis, sedem aliaque ejus loci oppida deditione occupat. Rex Wolferbyto imposito præsidio (sub directione Marquardi de Pentz, equitis aurati, cujus fidelitati, experientiæ & strenuitati rex multum tribuebat, qui ibidem anno subsequenti 18. Januarii eodem die, quo Gerardus Ranzovius Kiloniæ obiit, Wolferbyti exstinctus, cui successit Philippus Reinhardus Comes Solmensis) prope Lauenburgum & Blekedam exercitus recolligit reliquias, strato pontibus Albi utriusque ripæ potens & mox a copiis aliquanto firmior Tillianos ad Verdam persequens. Cui Christianus V. regni Danici princeps armata manu succurrens feliciter cum patre belligeravit, arce Hoiensi iterum expugnata & deditione capta, nisi quod rex Daniæ in altero brachio bombardæ ictu parum læsus fuerit, a quo mox sanitati restitutus est. A. e. sub initium Septembris Ernestus Mansfeldius cum manu sua a clade Dessaviensi recollecta, cui Johannes Ernestius Dux Saxoniæ Vinariensis a Daniæ rege cum copiis adjunctus Silesiam ingressus, Carnoviam sive Jegerndorfium, Ratiboriam, Oppaviam, Teschinium & plurima alia Moraviam versus sita oppida intercepit præsidiisque firmavit.

Ern. Mansfeldius adjuncto Duce Vinar. Silesiam vastat.

Ao. 1627. Danicæ copiæ Coselli larga præda potiuntur.

Anno 1627. mense Martio Danicæ copiæ oportunos Ungariam & Poloniam versus in Silesia transitus occupantes Cosellum ad Oderam situm ductu Joachimi Carpizovii in suam potestatem redegerunt, lautissima ibi præda potiti, supellectile nimirum argentea, quæ plus quam 70000. æstimata fuit imperialibus. (62) A. e. Mansfeldio Moraviæ incumbente Dux Fridlandus a Cæsare retrahitur, qui eo missus apud Neutram a Turcis repellitur, ambiguisque sæpissime cum Mansfeldianis decertat præliis. Non multo post Mansfeldius traditis Vinariensi copiis Venetias procurrere instituit assumens suorum expeditissimos, sed in itinere venenum propinatum hauriens in Bosnia corripitur dysenteriæ malo & vitam exinde finit. Vinariensis quoque Hohenwaldæ potitus & Gabeluncæ, dum per Ungariam multa molitur, Bethlemi Gaboris ingemiscens vanis promissis, subito absumitur vitam claudens anno ætatis 32.

Fridlandus a Turcis itemque Mansfeldio cæsus.

Mansfeldius Venetias tendens occumbit.

mox & Vi- … mor. D.

A. e. Austria superior novis agrestium turbis mota arsit, qui ob tyrannidem Bavarici præsidis aut Jesuitam aut carnificem eligere jubentis conglobati totam fere illam supra Oenum in suam redegere potestatem, deinde Linzium. Quam tamen etiam urbem obsederunt frenato catenis Danubio, ne quid annonæ obsessis importaretur. Sed Dux Bavarus nihilominus perrumpens commeatu suos & milite supplevit multosque rusticorum in fugam conjecit, unde reliqui permoti ad obsequium Cæsaris rediere. Mox vero iterum suorum suppliciis atrocibus exacerbati domumque incendiis, quæ Ducis Holsati legio excitaverat, summo mane congregati eam invadunt, & ad castra sua pertractam dissipant, cæsis ultra quatuor millibus. Lindlous & Hubnerus Duces Bavarici interierunt; Lobelius & Breunerus ferratis clavis ad pugnam affabre factis dedolati manu dictorum agrestium plus duo millia suorum desiderarunt. Mox autem Pappenheimio superveniente & octo armatorum millia in eos ductante pœnas exsolverunt motæ seditionis. A. e. Guelforum arx Wolferbytum rege ad Nordalbingiam occupato Cæsarianis deditur. A. e. Ferdinandus III. Cæsaris filius coronatur in regem Bohemiæ Pragæ. A. e. nuptiæ Georgii Landgravii cum Sophia Eleonora Johannis Georgii Electoris Saxoniæ filia Torgæ 1. Apr. celebrantur. A. e. obiit Balthasar Menzerus theol. D. Marpurg. item Fridericus Balduinus Profess. & Superint. Witenb. quos mox sequenti anno secuti Vincentius Schmuccius Superint. Lips. & Wolfgangus Franzius Professor Witebergensis, Jacobus item Reihing professor Tubingensis, qui anno præcedente 21. Pontificiam idolomaniam relinquens, orthodoxam Evangelicam amplexus erat. Præcesserunt hos superiori anno Balthasar Meisnerus Professor Witebergensis & Johannes Winckelmannus Giessensis. A. e. bellum inter Galliæ & Angliæ regem ortum est, deprædantibus Anglis Gallorum naves Hispano advehentes commeatum, Gallis iterum Anglorum merces detinentibus. Hæc discordia maximo impedimento fuit, quo minus regi Daniæ ex fœdere aurum proveniret, debente jam Anglia anno 28. tres milliones, Gallia duas. A. e. rex Daniæ animi invictus collectis iterum sex peditum & quatuor equitum millibus succincto pluribus legionibus hosti de novo obnititur, stru-

rustici Austr. sup. iterum tumultuantes Bavaros & Holsaticam legionem premunt.

tandem repressi duce Pappenheimio.

Wolferbytum Cæsarianis cedit.

Viri docti vita functi.

Ex bello inter Gallos & Anglos aurum subsidiarium Dani intercidit.

R. Dan. cum Tillianis certamen.

(62) Anno 1627. præsidium numerosissimum a rege Daniæ ex Anglis, Scotis ac Hybernis constans, cum Duce eorum Morgastadæ relictum est, quod oppidum paulo post Dux Tilli cum milite Cæsareo obsidione premens, anno sequente, postquam variis violentis incursionibus afflixerat d. 27. Aprilis intercedente invicem certa conventione occupavit. A. e. d. 16. Febr. Newenfeldæ in Dithmarsia tres soles a quibusdam conspecti sunt in cœlis cum Iride præternaturali requisitis ordinariis destituta. *Fisch. Diopt. p. 7.* A. e. die Laurentii prælio cum Cæsarianis commisso, regis Daniæ exercitus prope Lutteram fugatus, & perdite afflictus est, dispersis ad 8000. millia prope Tychopolin rursus deinceps collectis. Irruptio militis Cæsarei hoc anno in Holsatiam facta, in causa fuit, quod plurimi incolarum fugam capesserent, & dum domus eorum Vulcano traderentur, Hamburgi usque ad annum 1630. latuerint.

Cæs. militum in Holsatiam irruptio.

structisque ad Visurgim & Albim munitionibus commeatu Tillianos intercludit, nitentesque vallum expugnare, crebris repellit cladibus. Mox quoque conventum subditorum Rendesburgi agit, qui proxeneta cum primis Gerhardo Ranzovio continuando bello omnes vires offerunt, Dania se interea de ferendis sumtibus excusante. Mittitur tamen Christianus Thomæus in Belgium & Galliam vir insignis & Daniæ senator præcipuus a fœderatis regi suo quærens subsidium. A. e. Georgio Lunæburgio copias suas in Marchiam ductante & vi Brandenburgum capiente Slammerstorfius regi Danorum militans ei adversaturus templum Dominicum Havelbergæ occupat & pro castris munit; unde ad quatuor millia Cæsarianorum internecioni data ferebantur. Marchiæ Durlacensis, qui hactenus Sabaudum secutus fuerat, regia quoque intrat castra, item Turrensis senior a Venetis honorifice dimissus. Quos, licet Cæsari invisos, rex sibi adsciscit magni æstimatos. Mox Lunæburgica ditio rapinis & incendiis militum a rege data exhaustaque est. Gerhardus Ranzovius produx Cimbriæ Henrici p. m. filius Dominus in Bredenberg & præfectus Haterslebiensis, vir strenuæ & invictæ pro patria industriæ dum regi Danorum in acquirendis subditorum suppetiis fidam navat operam, moritur Chilonii d. 18. Jan. tumulatus d. 13. Martii, cui rex ipse meritorum adspectu exequias ivit, postquam ætatis annum 69. attigisset. Reliquit post se filium unicum Christianum juvenem generosæ indolis & præclaræ spei. A. e. ingens annonæ caritas fuit in castris Tillianis exercitu Danico Albim, Visurgim & Havelam flumina occupante. Unde Comes Tillius aperiendum quovis modo iter ratus versus Albim movet, Stolzenavia & Wolpa, quamvis strenue & diu restiterant, ad deditionem redactis. Explorata etiam regis absentia, qui Rendesburgi comitia habebat, cum videret regios commissa loca aut timide aut facile deserere, transmittendi Albim consilia capessit. Cognita igitur excubitorum ad fluvium dictum paucitate antelucanis horis manipulum militum rate quam occultissime transportat, dumque nemo se moveret, addit & alterum manipulum. Eo excitati vigiles auxilium Axelii Ahrenfeldii implorantes & nihil ejus impetrantes conspectaque hostis multitudine perterrefacti arripiunt fugam, terroreque complent Beuzenburgum, cujus in vicinia prætorianæ cohortes erant. Extemplo regii in prædas vertuntur, relicto abunde spatio Tillianis universas traducendi legiones. Castrum Beuzenburgo adversum, cum nihil adversus tantam vim posset, Tillianis cum oppido cessit, misere spoliatum & direptum a militibus. Ita in universam cis Albim Germaniam irrupit duorum exercituum multitudo, Tilliani nempe & Fridlandici. Mox in Holsatia & Dithmarsia subditi collecti irrumpenti hosti obviam mittuntur prope Hamburgum in Comitatu Schwarzenburgico castra pro tempore metantes & hostem expectantes; quo interea temporis vires inedia exhaustas ex commeatu Hamburgo affatim advecto recolligente. In Holsatia sententiarum divortium ortum est inter regem ejusque sororis filium Fridericum Ducem Holsatiæ. Dux enim copias Tillianas transportatas cognoscens pacemque cum hoste paciscens a rege secessum fecit. Quem insecutus mox est nobilitatis & aliorum ordinum tepor cum bonis suis quantocyus tuta quærentium asyla. Deficiente itaque Ducum copia, qui confertim conglobatos incolas in hostem ducerent appropinquante hoste dilapsi sunt singuli, ad sua redeuntes. Itaque tota Holsatia cum Jutia & adjacentibus Ducatibus prædonum multitudini cessit, id unice dolentibus incolis, quod præda Harpyis Cæsarianis fierent, antequam arma capesserent. Facta est hæc irruptio & transportatio exercitus Cæsariani d. 30. Julii, qui erat dies Lunæ post evangelium Dominicale, ubi de excidio Hierosolymitano agitur, populo ad eum usque diem securitati dedito, & luxu diffluente. A. e. Dux Fridlandus Saganum principatum a Cæsare pactus copias suas auxit & regiis in Silesia belligerantibus obviam processit. Qui a Bethlemo Gabore nihil accipientes subsidii sustentationis nihil habuerunt, præterquam quod ferro pararetur, negante Gallia & Anglia promissam Bethlemo pecuniam. Itaque Mitzlavio suum militem ab officio avertente Marquardus Ranzovius suppetiis desperans, cum Cæsarianos diu attrivisset, Troppaviam honestis conditionibus, Joachimus autem Carpezanus Coselum tradidit. A. e. Ranzovius Baudisio & Holkio junctus in Marchiam abit Durlaceno se aggregaturus: sed eos Comes Merodius & Bechmannus Bernsteini assequuntur instructi 7000. militibus. Prælio igitur inito ad regios inclinat victoria. Sed cum Poloni pedites & Croatæ in auxilium Cæsarianis properarent versus est in fugam Baudisius, Bechmannus libertatem aliis sua morte comparavit. Audiens ergo Tillianos Albim superasse septemvirumque Brandeburgensem imperare abitum regiis in ditionem Megalopolitanam movit Durlacenus. A. e. præfecti exercitus Cæsariani Tillius & Fridlandus, postquam ab Hamburgensibus liberaliter habitis famelicum militem saturassent maximo cum Hamburgensium lucro, ad Pinnebergam processerunt præcipuum Comitatus Schawenburgici in Holsatia munimentum. Quod cum aliquot diebus vim utriusque exercitus sustinuisset, tandem re tormentaria deficiente hosti cessit. Tillius autem arci acrius imminens a Johanne Henrico Drengenburgio in crure lethaliter tormento ictus est. Quo audito Hamburgenses quantocyus instructa esseda in urbem ipsum advehere studuerunt Doctorum suorum curæ submissuri. Sed Tillio honorem detrectante Doctores suos ipsi e civitate obviam miserunt: ipsum quoque belli Ducem ense pretiosis lapidibus affabre præparato donarunt, qui tamen contemtim ab eodem dicitur habitus. A. e. Bredenberga Christiani Ranzovii Gerhardi filii arx nuper a defuncto patre

conventus Rensb. de subsidiis.

Cesar. jactura.

Luneb. ditio spoliata. Gerh. Ranzov. obit.

Dani a Tillio inopinato obruti rege absente fugiunt.

Cesaris copie Holsatiam invadunt disfidentibus rege & duce cum nobilitate.

Ducis Fridl. in Silesia progressus.

Concertationes in Brandenb.

Schaumburgia exhausto Pinneberga occupata a Cesarianis.

Bredenberga post obsidionem 14. dier.

capta præsidiariis misere trucidatis duce Fridlandio.

patre hostis adventum timente munitior facta, a prætereunte Cæsaris exercitu obsidione cincta est. Qua quatuordecim diebus durante, miles Cæsarius valde attritus est, obsessis se ad extremum defendentibus, obsidentium autem circiter quatuor millibus pereuntibus. Tandem, ultima impressione a Fridlando facta vi occupata est. Præfectus autem arcis Schuyt ad extremum tormenta ad ingressum hostis dirigens, plurimos eorum per pontem incedentes ictu glandium sustulit, ipse vero tinæ pulvere tormentario refertæ insidens accensa ea in aërem elevatus periit tyrannidem hostis præmetuens. Unde Fridlandi animus tantopere est exacerbatus, ut obsessos omnes, quos inter Stormarorum colonorum plurimi & præcipui fuerunt, militi suo mactandos daret excepto sexu fœminino. Ipse vero in atrio sedens & rusticos in unum conclave constipatos mactari cernens, elevato cachinno tyrannidem exsunens, elevato cachinno tyrannidem excunens. Bibliotheca tunc Ranzoviana missa fertur.

Biblioth. Ranzov. distracta.

Bibliotheca tunc Ranzoviana mislitibus prædæ fuit, civibus aliquot Itzehoënsibus libros emtione distrahentibus Hamburgumque mittentibus. Fœminæ vero maritis suis orbæ cadaveribus & sanguine suorum atrium & domicilia purgare jussæ, atrox & naturæ inimicum factum recusarunt, jugulum potius tyranno submittere paratæ. Fridlandus autem cum Duce Tillio binas jam Stormariæ arces tanto suorum dispendio redimentes Crempas & Tychopolin munitissima oppida hac vice adoriri metuerunt occupantes alia Holsatiæ & Jutiæ loca minus difficilia.

Crempa & Gluckstadium intacta.

Dithmarsi Cæsarianos admittunt.

A. e. in Wilstrorum Marsiam & adjacentem Dithmarsiam Turrensis senior militem suum duxit, sed cum subditi rapinis & exactionibus eorum expositi essent, satius duxere plerique ab hoste id pati, quam a sociis in defensores datis. Ideoque terram Cæsarianis ultro aperuerunt. A. e. Rensburgum hostis transitum ad fines Jutiæ & Holsatiæ paulisper retardans strenue pugnavit rem moderante Christiano V. principe Daniæ: nec leve hosti ibi damnum datum est. Sed cum rex a plerisque desereretur & se in Fioniam reciperet, deditionem honestam oppidanis permisit. Unde & hoc oppidum Cæsarianis cessit, qui mox totam Jutiam nemine fere resistente, nobilitate etiam fugam capessente, occuparunt.

Rensburgum & Jutia occupata.

Crempa afflicta, accolarum possessiones direptæ a præsidiariis Gallis.

A. e. Crempa munitissimum oppidum, etsi regias adhuc sequeretur partes & hostium vim non sentiret, irascente tamen terris Deo altissimo, omnem effugere cladem non potuit. Ingruente enim Tillii exercitu & transalbinas oras occupante, in præsidium urbi dati sunt bini phrurarchæ, alter Holsatus Georgius Alefeldius, alter Gallus Franciscus Terrantius. Quorum milites promiscue grassantes nec accolis nec incolis pepercerunt. Jussu quidem regis rustici vicini sua bona intra oppidi munimentum advexerant, ut ab extraneo milite tutiora essent, sed præsidiarii omnia, priusquam ad tutas mansiones pervenirent diripientes suæ potestatis fecerunt. Inde factum est, ut nec vacca neque vitulus nec gallus neque pullus intra vel extra urbem populo permanserit, quin cultro & gulæ militis exponeretur. Videres in tota civitate nihil præter laniones, qui rapta subditorum pecora trucidabant, cremabant, coquebant, assabant, tam sub dio quam in ædibus, ubi interdum ob confertam pecorum multitudinem spatii reliquum nihil erat. Vacca una vendebatur quatuor marcis, tina butyri duabus. Carnes pecorum tantum ingluviei prædonum oesserunt, reliqua omnia per plateas fluviumque abjecta, computrescente materia, fœtorem maximum excitarunt. Carnes quoque, quantum earum absumi non poterat, etsi salirentur, ut in futuram hiemem durarent, partim tamen calore æstivo adhuc durante, partim sale deficiente putrefactæ sunt. Unde sequente autumno per totam civitatem morbus vehementissimus sæviit, cumprimis inter Gallos lardum cum butyro assantes & vorantes, nihilque ad summam levitatem, & libidinem intermittentes: qui tandem Germanum etiam militem invadens, paulatim in pestem degeneravit cadentibus ea plus quam mille quingentis. Quod memoriæ ergo versui huic mandatum.

dein pestis Cremp.

oCCVbat & beLLo LVIs &
VICe MVLta CaterVa,
Et rVIt In nIhILVM, qVoD
fVIt ante nIhIL.

Morbus fuit apud plerosque cephalicus, qui a sui origine Ungaricus dictus est, cum pedissequo scorbuto aliisque pestilitatibus. Cœmiteria bina antea Crempensibus erant, unum intra, alterum extra urbem. Hoc a præfecto Alefeldio dirutum & solo æquatum est assumta terra in suburbanum propugnaculum, quod ante portam Grevenkopianam ad semilunæ faciem congestum, pacem, quam vivis spondebat, mortuis adserere non potuit, cadaveribus cum loculis effossis, confractis & diu expositis non sine spectantium horrore. Unde aër magis infectus est & pestis vehementius sæviit. Habebant Galli sacerdotem Pontificium, qui aram Suderovianam e templo diripiens, & in urbem accersens quotidie cum suis missas celebrabat, defunctosque fœde in vestitu mortuos & sepeliendos comitabatur, quem regius aliquis miles vino adusto vigens una vespera sustulit; inque fimeto ædibus suis sacrisque vicino tumulari fecit cruce pro more Papali fimo imposita. Cæterum Galli multitudine Germanos prævalentes, cum pleraque eduliorum abliguriissent, jam quoque aliis subditorum bonis inhiabant. Proditionem itaque circa D. Martini anni 27. moventes incolas omnes cum milite Germano trucidare & porro cistas rusticorum involare decreverant. Conspirantes itaque omnes, cum unam civitatis partem totam occupassent, nocte definita armis se induerunt, non suspicante Alefeldio, quid rei subesset. Proditione patrata & bonorum supellectile, in quibus æris argentique plurimum esse ominabantur, direpta inque naves conjecta ipsi urbem incendere, fugam capessere & cum navibus in Galliam redire decreverant. Sed detecta per Majorem fraude irriti

Gallorum atrocia in Germanos facinus consilia irrita fiunt.

irriti consilii fuere vigilante mox cum suis Alefeldio, & singulari stratagemate Gallos civitate exeunte. Itaque post natalem Christi, quasi cum Tychopolitis præsidium mutare vellet, Gallos emisit Limbachianis, qui nuper Ducem suum Nienburgi mortuum reliquerant, eorum loco intro receptis. Tanta enim Gallorum, & præfecti Tetrantii sævitia in miseros incolas eorumque corpora & bona fuit, ut immanissimarum gentium tyrannidi nihil reliquerint. Unde pro tempore hi versus in eum cudebantur.

In miseras hospes noli sævire vel hostis,
Eventus tetros sæva tyrannis habet.

Galli astu Crempis ejecti & dilapsi. Id quod facto ipso mox comprobatum est, ubi regiis litteris evocatus turpi fuga consilium quæsivit nec ad regem belliye commissarios deflexit accusationis rationes redditurus. Ejectis Gallis cum sibi Alefeldius tum magis de Cæsarianis metueret, mense Februario templum Suderovianum cum turri succendit, quod facile advenienti hosti propugnaculo esse posset, urbi maxime vicinum. Pagus quoque Crempis propinquus *Elskoep* tunc incensus cum omni rusticorum frumento, quod maximam partem trituratum facili negotio oppidanis advehi potuisset. Scilicet ut juxta exemplum excidii Hierosolymitani, ubi ædes frumentarias incensas narrat Josephus, nihil ad famis & aliarum calamitatum extremum reliquum foret. Mox circa bacchanalia primam præsidiarii eruptionem fecerunt in Stormariam Wefelsfletanam, ubi excitatis rusticis in Cæsarianos moverunt alios necantes, alios captivos ducentes; rustici spe suppetiarum Dithmarsicarum moti bellissime se in exactores suos vindicarunt, sed mox deficientibus illis & his Crempas redeuntibus pœnas temeritatis dederunt. *Steinburgum recuperare frustra nituntur Dani.* Quia etiam Steinburgensem arcem dimidio miliari urbe distantem Cæsariano præsidio imposito occuparent, visum est nonnullis dedecori fore præfecto Crempensi, si eos non depelleret. Ideoque d. 29. Martii signis aliquot eo ductis utrinque pugnatum est strenue; donec supremus copiarum Alefeldianarum legatus Johannes Christophorus a Calitz sclopeti ictu trajectus occumberet, cujus inopina mors prælio finem fecit, reliquis lares Crempenses repetentibus. Sequente Aprili Cæsariani Storam trajicientes templum Borsfletanum ad occidentem, item templum Suderovianum ad ortum urbis pro præsidio occuparunt & mox terra superaggesta pro castello locum munierunt, ex quo oppidanis omne commercium extra urbem interclusum est. Quibus licet ab Alefeldio obviam mitterentur præsidiarii cum tormentis aliquot majoribus & minoribus, vim tamen præsentem arcere non potuerunt, licet utrinque caderent plurimi. Mense Julio Cæsariani ad septentrionem quoque urbi commeatum intercludere laborarunt, qui etsi tormentis e præsidio arcerentur, & aqua ibi stagnante commodum mansionis locum statuere prohiberentur, castellis tamen in aggere, qui dicitur via alta, munitis præsidiarium Alefeldii militem e pago Nienbroek fugarunt, qui incensis prius & spoliatis ecclesiæ rusticorumque ædibus navi viam ad oppidanos reciprocarunt. Mense Augusti iterum proditio procudi cœpit a Capitaneo quodam partibus Cæsarianis faventiore, qui per Corporalem suum tumultu portam Elskopianam hosti aperire promiserat, quando excubias ageret ante dictam portam, sed res mire detecta est. *Crempis obsessis proditio detecta.* Rusticus enim e pago Nienbroek in aqua pridem suffocatus ad urbem accessu maris appulit, quo extracto, & a militibus spoliato in collari deprehensæ sunt litteræ per præfectum Glukstadianum scriptæ, quibus proditio hæc Alefeldio significata est. Corporalis torturæ subjectus factique reus inquisitione deprehensus extra portam Grevenkopianam versus castra Cæsariana palo affixus est. Capitaneus in prælio nuper vulneratus scelestissimam animam mature efflavit. Mense Septembri rustici præsidio civitatis gaudentes tristi ministerio subjecti omnes pro milite operas, præterquam excubiarum, explere cogebantur. Unde factum, ut ad aquæductum Neopaludanum missi & aggerem ad introducendum commeatum effodientes accessu maris absorpti in aquis misere perierint, cum pestis sævitiem & tyrannidem Gallorum maxime effugissent. Plurimi in diripiendis fugitivorum domibus seduli & easdem militum focis præparantes casu trabium & tignorum perierunt bini una vice d. 6. Decembris. Non minor clades contigit illis, qui Hamburgi asylum quæsierant & proprios lares destituerant, ubi pestis confertam eorum edidit stragem paucis in patriam remeantibus. Obsidebatur interea quoque Tychopolis milite eadem opera, quia Crempis vicina esset, commeatum terra intercludente, nam ab altera parte Albim fluvium habebat. *Cæsariani Tychopolin obsidentes strenue repressi.* Quæ, pestilentia late incolas absorbente, strenue tamen a Marquardo Ranzovio defendebatur. Rex enim animadversa Durandi Galli vecordia, indigenæ potius fideli, cujus operam antea perspexerat, præfecturam urbis commiserat, qui oppugnatores fremebundos non una vice bellissime repressit sublato primo ictu Cæsarianorum magistro, qui se pridem Satanæ devoverat, si non intra triduum oppidum solo æquaret. Ita porro factum, ut paucillo tempore plus tria millia oppugnantium caderent, accedente cumprimis auxilio navali, cui Johannes Mœrius nauclerus indigena præses datus, manum oppugnatorum per solum aggeris tractum urbi imminentium, e navi aggeri opposita, felicissime disjecit. Obsessi quoque castra Cæsariana ad Colmarium vicum adorti Annibalem Schawenburgicum cum aliquot tribunis ceperunt cæsisque Cæsarianorum quamplurimis ultra mille vulneratos pepulerunt in fugam. Nec quicquam ab iis tuti Fridlandico aut Tilliano exercitui in Stormaria, Dithmarsia vel adversa Albis ripa fuit, cum continuis eruptionibus etiam longius posita ferro aut flammis devastarent. Tychopolitis ita feliciter pugnantibus, nec quicquam damni præter pestis sævitiem sentientibus Crempenses annonæ defectus adfligere cœpit. Nihil enim vel commeatus vel auxilii obsessis immis-

immissum, quamvis a Commissariis regiis & Glukstadiano Gubernatore per litteras tota æstate sponderetur. *annonæ defectum supplet piscium copia.* Ne autem obsessi plane auxilio divino tam arctis in rebus destituerentur, Dei benedictione tantum piscium tempore obsidionis captum est, tam parvo campi districtu, quem hostium obsidio oppidanis integrum relinquebat, ut uno die sæpissime aliquot tinæ eorum in urbem portarentur & venderentur. Quæ sola fere causa fuit, quod obsessi tamdiu obsidionem tolerarint. Deficiente autem frumento cumprimis apud vulgum annonæ flagellum nihilominus crevit, utut a præfecto mature satis Hamburgum ad commissarios perscribebatur. Unde factum ut ad extremum mense Octobri Carpezanus *Crempenses commeatu privati sese dedunt.* instructis aliquot navigiis ex Albi Storam petens, inde per aquæductum Neopaludanum victum adducere conaretur: sed angustiis dicti loci vicinus, hostisque præsentia perterrefactus Storam & Albim relegit, paulo post, cum ad Tychopolitas rediisset, peste sublatus. Propugnaculis igitur ad Storam potiti Cæsariani, vel mortis vel deditionis periculum obsessis induxerunt. Unde factum, ut Alefeldius salutem prius sibi præsidioque, obsessis autem incolumitatem & liberum religionis exercitium pactus, litterisque obsignatis a Fridlando ejus rei confirmatus, urbem Cæsarianis tradiderit: præsidiariis inde cum omni supellectile, armis, expansis vexillis & ardentibus funiculis discedentibus. Capitanei autem plurimi discedentes, cum frumenta & alia edulia, quibus clam abundabant, secum portare nequirent, idque a Fridlando non permitteretur, oppidanis illud, quibus antea vi eripuerant, magno pretio vendiderunt. *incolæ egent fameque pereunt militis iniquitate.* Qui quam regiæ majestati & subditis ejus fidem præstiterint, inde cognoscere est. Ad extremam enim horam convivia agitabant omni victu abundantes luxuque diffluentes frustra egentioribus, quibus demensa quotidie præcidebantur, clamantibus & conquerentibus. Ita factum est, ut incolarum, cum milite gregario plurimi fame perierint, illis maxima præda onustis tuta capessentibus. Egressis autem regiis, Deus incolarum precibus placatus auxilii præsentissimi exemplum urbi ostendit. Tempestas enim 7. Nov. excitata *inundatione facta hostes solvunt obsidionem Tychopol.* cum tonitru maris inundationem (quæ Stormaris dicitur *Allerheiligen Fluth*) aqua non solum aggeres superante, sed & castra hostium interluente & dissipante. Unde crematis castris obsidionem Tychopolitanam Cæsariani solverunt & agminatim hiberna quæsiverunt; idem præstituri Crempis, si tantisper præsidiarii exspectassent. Facta est autem deditio hæc urbis d. 4. Nov. a. 1628. cum jam annum integrum cum mensibus aliquot a viribus hostium maximis illæsa permansisset, hoste ad bombardæ jactum urbem adire numquam auso. *Marqu. Pentz obit.* A. e. Marquardus Pentz nobilis Holsatus, eques auratus & præfectus arcis Segebergensis, regi Daniæ pro patriæ salute fidelissime militans placida morte vitam finiit in arce Wolferbuttelensi.

Ao. 1628. Stada a Cæsarianis occupata. Anno 1628. Stada Bremensis diœcesis oppidum hactenus a regiis defensa & a Carolo Morgano, Anglo firmo munita præsidio post edita magnæ virtutis specimina & varias Cæsarianorum strages tandem 27. Aprilis fame evicta Comiti Tillio se dedidit inque Cæsaris potestatem venit. Fridericus Dux Holsatiæ regis filius coadjutor Bremensis ex urbe simul demigrans per Belgium in Daniam rediit. (62*) *Wolferbytum Duci Br. redditur.* A. e. Wolferbytum hactenus quoque regi per Philippum Reinhardum Solmensem strenue assertum exeunte Octobri Duci Brunswicensi redditur, Solmense Lubecam, inde Hafniam ad regem proficiscente. *Rex D. insul. Usedom, Peinemundan. ditionem & Wolgastum occupata relinquere a Duce Fridl. cogitur.* A. e. sub finem Julii & initium Augusti rex Daniæ classe sua insulam Usedohmiam, ut & ditionem Peinemundanam ac Wolgastum urbem Ducalem invadens occupavit, quam quarto dicti mensis die cum duobus filiis & aliquot equitum peditumque turmis ingressus; verum milite Cæsareo e vicinioribus locis adveniente cruento ante urbem prælio a Duce Fridlandiæ pulsus navem conscendit, & loca illa 11. Augusti reliquit, *Stralesundam sibi vindicat & tuetur.* Stralesunda interim occupata & contra Fridlandicas minas strenue defensa. *Wolgastum direptum.* Wolgastensis autem civitas, quam Daniæ rex in discessu ex una parte incendi jusserat, militum libidini & direptioni exposita fuit. *balena in arenam projecta ad ostium Albis.* A. e. balæna ingens ad Albis ingressum in arenam Marnensem conjecta est per maris tempestatem; cui alius ejus generis piscis succurrere laborans, aquam magna copia & vi oræ adspersit, unde se iterum e terra levaret, & in mare conjiceret, sed ambo irriti fuere conatus. Hæc tandem morti vicina horribilem clamorem edidit, & fœtorem maximum reliquit: unde sequente anno pestis per Dithmarsiam sæviit, & pastorem Marnensem simul cum aliis abripuit. *portenta Itzeh.* A. e. in hieme horrendus admodum casus Itzehoæ sese exhibuit, ubi 80. tauri Cæsariani subditis erepti capitibus illorum conversis carnibusque in terram fixis a diabolo necati & porta cœnobii loco mota, aliaque inaudita portenta in aëre visa, maximum Cæsarianis terrorem incussere. *Dithmarsi Cæsarianum jugum excutere conati pereunt.* A. e. mense Martio Dithmarsi Cæsariano se jugo eximere, & patrio Marte se in libertatem vindicare studuerunt. Cum omnia sua militibus tradidissent, neque modum aut finem viderent exactionum, arma induentes hospitia invadunt præsidiariorum, eorumque uno impetu supra centum jugulant. Alios placidiores cogunt secum Marnam proficisci, quo adhuc alia confluxit manus agrestium, qui Cæsarianos ad villam Fridericianam obrutos occiderant & villam incenderant, arreptoque confestim versus Brunopolin itinere castrum prope Albim munitissimum & ingenti incolarum sumtu per Cæsarianos constructum aggredi statuunt. Sed multi hæc ausa plena periculi non vane suspicantes mature domum rediere, alii cæsi, alii fugati duriorem suam suorumque fecere condi-

bos eximius. (62*) Ao. 1628. Groningæ bos per septennium saginatus (Petroque Hobben visus) Amstelodamum abductus, divenditus est pro 840. florenis, qui ad nostram monetam faciunt 1500. marcas Lubecenses. A. e. pestis Husemi, Slesvici, Chilonii, Rendesburgi, Flensburgi alibique multa millia hominum absumsit. *Fisch. Diops. p. 7.* *pestis Cimbr.*

conditionem, plurimi comprehensi, qui consilia hæc cudere cœperant, ad oram Albis prope Brunopolin suspensi pœnas infelicis motus Cæsareanis dederunt.

Stralesunda a Cæsar. obsessa.

A. e. Stralesunda, cum præsidium Cæsarianum intromittere recusasset, obsidione adfligitur. Arnheimius mox Denholmum occupat, quod tamen oppidani exploratis insidiis irritati statim recipiunt compositionis vias quærentes.

Denhol. mum iisdem erep. tum & strenue retentum.

Verum edocti Cæsaris sincerationem nihil aliud quam necis rationem sub vulpina pelle tegere, regis Daniæ auxiliares intra oppidum admittunt copias, quibus freti oppugnationes cæsis hostium multis millibus strenue propulsant. Porro cum Henricus Holkius copiarum Danicarum rector nuptiarum causa abesset, assenserat fere deditioni urbis senatus: at illo maturante reditum mense Julio visa classis Danica animos obsessis reddidit. Idcirco Holkius acceptas tractationes dissipavit, Cæsarianosque urbe depulit. Non multo post advolat rex ipse Daniæ Christianus IV. comitatus Christiano V. principe Daniæ & Friderico Duce regiis filiis, quorum recentibus subsidiis Holkius auctus urbem strenue defendit. Compertumque est durante obsidione nocte una quinquies Fridlandicos in valla totis legionibus impetum fecisse toties rejectos. Accedente demum Suecici regis præsidio, prout Axelus Oxenstirnia ob id in Daniam missus impetraverat, oppidani Fridlandicarum minarum immunes ad extremum perstiterunt libertate soli præ aliis gaudentes & exemplum virtutis relinquentes aliis civitatibus.

fœdus Dan. c. Suec. renovatum. naves Hisp. a Belgis interceptæ.

A. e. fœdus inter Daniæ & Sueciæ reges renovatur. A. e. naves Hispanorum maximis onustæ divitiis ab Hollandis capiuntur, non minore cum tripudio Belgarum, quam cordolio Hispanorum.

Ao. 1629. R. Dan. emendandæ disciplinæ sacræ consilia. Sigfr. Ranzov. militans occumbit.

Anno 1629. rex Daniæ, Hafniæ convocatis senatoribus & theologis de emendanda ecclesiæ disciplina asserendoque ministerio auctoritate utriusque clavis salutare consilium agitat. A. e. Sigfridus Ranzovius nobilis Holsatus, hæreditarius in Loerstorff regis Daniæ Capitaneus in Glukstadt, ictu bombardæ in crure lethaliter vulneratus in oppugnatione arcis Nienhaus obiit Glukstadii, funus defuncti postmodo Crempis depositum est honorificentissime, rege ipso exequias sua præsentia cohonestante.

Frid. Palat. fil. cum aliis unda perit. naves Polon. Duci Fridl. subsidio missæ Danos & Suecos irritant.

A. e. Friderici Palatini filius cum patre occupatas per Belgas Hispanorum naves lustraturus in aquis cum aliis nobilibus periit in Hollandia. A. e. naves aliquot regis Poloniæ, quæ in portu Dantiscano hactenus substiterant, inde solventes in subsidium Alberto Fridlandiæ Duci ad continuandum in mari Balthico cum Daniæ rege bellum missæ sunt, pauloque post Wismariam appulerunt præsidio, quod in illis erat, postmodum per Pomeraniam Gedanum redeunte; unde Dantiscani tam Daniæ quam Sueciæ regibus magis exosi redditi eorumque naves in Cimbrica Chersoneso arresto detentæ sunt. Sueciæ etiam milites longe infensiores direptione & incendiis, quæcunque assequi potuerunt, devastarunt.

post diffici-

A. e. conventus agitur Lubecæ de pacificatione inter Cæsarem & Daniæ regem. A parte regis fuerunt legati Daniæ eminentissimi Christianus Frisius Dominus in Kragerup, Jacobus Ulefeldius in Urop, Albertus Schelius in Fusin, Levinus Mareschallus in Huetlo, Dethlevus Ranzovius in Panker, Henricus Ranzovius in Schmole. A parte Cæsaris: Alberti Ducis Fridlandi & Joannis Tzerclas Comitis Tillii delegati.

les moras tandem exercitu regio appropinquante & metu Cimbrorum Cæsariani pacem cum R. Dan. faciunt Lubecæ.

Hi initio Danis quasi jam victis leges proponebant & jam quintum mensem ancipiti successu de pace tractabant. Sed cum ductores regii, inter quos Dux Ulricus regis filius, Carolus Morganus, Dethlevus & Daniel Buchwoldii validissimo instructi exercitu Strandiam insulam, & confinem Eidoræ ripam occuparent, Tonderam subigerent, rexque ipse cum apparatissimis copiis in Anguliam Slesvici Ducatus peninsulam appelleret, jam jamque Gottorpium locatis verberaturus tormentis, Cimbricosque exercitus Cæsaris ab Holsaticis dissoluturus. Extemplo Panicus invasit metus turmas Fridlandicas, utpote gnaras jamdudum Cimbros ad sui perniciem occasionem præstolari. Igitur derepente Lubecæ pax conficitur interveniente haud modica Annibalis Schawenburgici, & Joannis Altringii (quorum ille libertate a rege donatus, hic præsenti suorum & aliorum Cæsarianorum periculo commotus erat) opera & studio. Redduntur ergo regi Cimbria, Slesvigia, Holsatia, & quicquid regium Cæsariani occuparant: rex superioribus Saxonum provinciis renunciat suis sibi restitutis dissidiumque æterna oblivione deletur.

Cæsariani in Wilstria a mil. Gluckstad. clade affecti pace facta demigrant Holsatia.

A. e. pridie antequam pax conficeretur, Tychopolitanus regis miles Wilstriam oppugnavit, ubi Frencus Cæsarianorum tribunus captus, lethaliter vulneratus & Glukstadiano gubernatori adductus ibidem vulnerum magnitudine periit. Similiter Crempas tentavit idem pecora oppidanorum abigendo & obsidionem Cæsarianis minitando: sed pace promulgata Cæsariani mense Julio Crempis & tota Holsatia demigrarunt, populi solemni eucharistiarum festo supremo Numini publicas exsolverunt grates.

Pax R. Suec. cum Pol. facta.

A. e. rex Sueciæ confertis victoriis honorabiles & utiles cum rege Polono patruo inducias pepigit in sexennium, postquam superiori tempore Livoniam & alia loca, inventis nuper a quodam Elia Tripo machinis coriaceis (quæ perinde atque æneæ ignitos jaculantur globos) adjutus subjugasset. Quo tempore etiam Ulricus Dux regis Daniæ filius magna & principe digna documenta in castris Suecicis dedit. Pax confecta est exeunte anno.

classe Hisp. argentifera Belgæ potiuntur, Silvam Ducis expugnant aliasque urbes.

A. e. Belgæ classem Hispanorum argentiferam opera Admiralii sui Petri Heinii nacti bellum cum Hispano acrius gerere cœperunt. Exploratis enim Hispani militis ob stipendii dispendium querelis fiducia principi Auriaco nata est, toties frustra desideratam Silvam Ducis obsidione cingendi. Cujus is exitus fuit, ut conatibus Henrici de Monteforis discussis & intus attrita obsessorum fortitudine munitissima & hactenus invicta urbs in potestatem Ordinum non sine admiratione artis oppugnatricis migraverit. Idem accidit Grollæ, Vesaliæque potentissimis urbibus, illa anno præceden-

cedente vigesimo septimo, hac secundo post a Batavis non tam oppugnata quam occupata.

Magdeburgenses rapinis Cæsarianorum repugnantes obsidentur.

A. e. Magdeburgenses, etsi omnibus officiis Cæsarianos in bello Saxonico sibi demereri studuissent, effugere tamen præfectorum offensam non potuerunt. Prædiis enim & pagis suburbanis privati, tandem etiam commeatu Albisque fluminis usu spoliati sunt. Iccirco exacerbati navigia aliquot annonaria in urbem abripiunt, Croatas prædones abigere pecora ante urbem molitos abigunt. Hinc bellum Cæsare licet ignaro natum prostratisque eruptionibus non paucis Cæsarianorum Magdeburgum obsidione clauditur.

Rex Crempis visis Comitia Itzeh. instituit.

A. e. mense Augusto rex Daniæ redonata cœlitus pace, Crempas iterum venit, comitia provincialia Itzehoæ celebravit, præsentibus commissariis Levino Mareschallo, Theodoro Bussio, Joachimo Transæo, Joanne Schulteto & Dethlevo a Buchwald, rege interim Crempis commorante. Quibus finitis accepto per commissarios fidelitatis juramento regi Daniæ per Holsatiam & Dithmarsiam aliaque hæreditaria domus Holsatiæ loca, publicum de novo homagium præstitum est.

homagium a subditis denuo fuit.

Commissariorum aliqui ut Mareschallus, Buchwaldius, Schultetus paulo post obierunt non sine ingente dolore plurimorum patriam salutem amantium.

profugi restituuntur.

Profugorum autem numerus, qui ob sævitiem Bellonæ patrios lares destituerant alibique vitam toleraverant patriis focis læti redonantur: quos inter multi ecclesiæ ministri fuerunt, partim vi Cæsarianorum, partim suo ipsorum metu ad exteros ejecti; quos rex Daniæ mira clementia officiis restituit. Multi etiam tam e politicorum quam ecclesiasticorum ordine tempore belli paullo confidentius cum Cæsarianis colludentes & in regis perniciem non verbis tantum, sed & factis conspirantes inopina regis restitutione attoniti mature obierunt, reliqui inaudita regis clementia gaudentes huc usque tolerati sunt inter alios Ducatus subditos.

ecclesiis vacantibus ministros præficit; cui in Dithmarsia se opponit D. Christ. Matthiæ rege indignante ab officio remotus & custodiæ traditus, tandem regis gratiam rursus impetrans.

A. e. post redonatam pacem rex Daniæ ecclesiarum suarum curam gerens, & inprimis de salute subditorum suorum in Holsatia & Dithmarsia solicitus, parochias pastoribus suis & ministris privatas novis personis supplevit. Quod institutum cum D. Christiano Matthiæ præposito Dithmarsiæ australis minus arrideret, ut qui sibi jus eligendi & vocandi ministros, quoad districtum Dithmarsiæ, soli datum putabat, eam ob causam supplicem libellum ad regiam majestatem direxit, in quo hoc regis ausum extreme scandalosum extremeque periculosum interpretatus est. Rex autem scriptum hoc, ut seditionis novæ in Dithmarsia flabellum accipiens commoto animo custodiæ ipsum tradi fecit, qua ne despectiori uteretur, hospitio pastoris Crempensis Wilhelmi Alardi parentis nostri mandatus est. Mox scriptum jubente regia majestate per cancellarium Theodorum Bussium quatuor theologorum censuræ traditum est, utpote binorum Crempensium, qui tunc in vivis erant, & binorum castrensium. Quibus censuram certis de causis honeste declinantibus, idem paullo post theologorum Hafniensium & aliorum subjectum est. Accedebant tunc delatores quamplurimi sugillationibus causam D. Matthiæ apud regem infensiorem reddentes: unde factum est ut integrum annum ab officio suspensus arresti vinculo Crempis detineretur. Tandem intercedentibus aliis theologis quamplurimis regiæ clementiæ signa haud obscura sensit, Soræ Danorum professioni S. S. litterarum præfectus.

Nic. Brun præses Dithmarsiæ austr. obiit.

A. e. præses australis Dithmarsiæ provincialis Nicolaus Brun exhaustus aliquot mensium adversa valetudine obiit Meldorpii.

ager ecclesiæ Cremp. restituitur.

A. e. ager ecclesiasticus Crempensis jure veteri ad officium sacellanorum pertinens cognita legitime causa ex sacellanorum supplicationibus & veteribus documentis a rege Daniæ adjudicatus fuit in plenariam usurpationem diaconis ecclesiæ Crempensis.

piscium captura Crempis larga.

A. e. in autumno milites & incolæ Crempenses in Marschia sua iterum tot pisces una nocte ceperunt, ut aliquot tinis eos in urbem portatos vendiderint mira Dei benedictione.

An. 1630. Gust. Adolphus R. Suec. bello aggreditur Cæsarianos ejusque causa.

Anno 1630. rex Sueciæ Gustavus Adolphus cum Ducum Megapolitanorum sanguine sibi junctorum & nulla evidenti de causa Ducatu per Fridlandum exutorum sortem videret, nec præcedente anno Lubecæ pacificam enatarum simultatum compositionem per delegatos suos nancisceretur, præterea quoque Fridlandicos portu Stralesundensi frustratos Wismariensem in regni Suecici perniciem occupasse videret, & denique in Prussia belligerans ab exercitu Cæsariano bello nondum denunciato sub ipso Cæsaris campi Mareschallo Arnheimio hostiliter impeteretur; justam præ se tulit causam cum exercitu irrumpendi in Germaniam. Dictus erat mense Aprili dies conventui Dantisci in Prussia, ubi de pace inter Cæsarianos & Suecum tractaretur usque in sequentem Junium. Sed ne ulla quidem a parte lædente erga læsæ partis præsentem Commissarium (suam ad tractandum promtitudinem & potestatem a Sueco per litteras referentem) tractatus facta fuit significatio. Res quoque devoluta est ad collegium Electorale interventu & suasu potissimum regis Daniæ: sed ab eo laudatæ quidem regis Sueciæ pacificæ intentiones, illatarum autem injuriarum remedia, (quæ litteræ regiæ potissimum requirebant) nulla fiebat mentio. Iccirco rex Sueciæ mari Balthico, regnoque Sueciæ securitatem adserturus vulgatis diplomatis commeatus advectione interdixit littoralibus Pomeraniæ & Megapolis oppidis, quæ ab exercitu Cæsariano insidebantur.

fames in Pomeran.

Hinc Rugiam & Pomeraniam mox dira infestavit fames, quæ plurimos mortalium exstinxit, ut nec humana carne abstinerent.

Rugia a Suecis occupata, it. Penemunda & Divenov. Stetinumque.

Qua rerum facie Suecus profligato feliciter præsidio Cæsariano Rugiam torpentem occupavit. Mox portubus Penemundano & Divenoviano potitus, Stetinum alteram Pomeraniæ metropolin classe advehitur. Dux Bogislaus tradit ei oppidum jam expertus exitio esse Pomeranis exercitum

Cæsa-

Rex Dan. Hamburgensibus novum imponit vectigal; hi classe armata Regem oppugnaturi repelluntur.

Cæsarianum. (63) A. e. rex Daniæ ab Hamburgensibus compensationem damni repetiturus, quod suæ Holsaticæque rei contra jus priscum intulerant, cum tempore belli merces & alimenta venalia novos eis imponendo census inique flagellassent, mense Aprili novum illis vectigal imposuit, jubens singulas eorum naves ad egressum & ingressum oceani Albis usu fruentes Tychopoli ancoram mittere & tributum pendere. Quam in rem rex serenissimus tres naves prægrandes e Dania misit in Albi prope Tychopolin excubantes. Sed Hamburgenses Albis fluvium usumque sibi soli imputantes temeritateque nautarum quorundam excitati regias naves invaserunt, carbasisque earum partim contractis partim in aquam mersis Hamburgum traduxerunt, mox quoque pontonem per Albim incedentem in portu regis Brunopolitano obruerunt, præsidio imposito exuerunt, accolasque portus per militem suum spoliarunt, Hamburgumque eundem deduxerunt; Tychopolin quoque adorti oppugnatrice manu vincere & tridui spatio solo æquare contenderunt. Quæ tamen mascule pauco milite defensa hactenus salva permansit rege interim in Daniæ finibus commorante. Mox iidem classem viginti septem navium exarmantes Albim occuparunt, inque mari tota æstate excubantes regiarum navium adventum præstolati sunt, aperto prælio rem decreturi sub præfecto classis Alberto ab Eizen consule. Sed d. 16. Septembris rex Daniæ reditum cum instructis quibusdam navibus admaturans prælioque excubitores ad ingressum Albis adortus Hamburgum eos rejecit, Hamburgensesque porro flumine, cujus usu regios subditos hactenus per æstatem prohibuerant, expulit extraque sui territorii partes manere jussit. Ita Hamburgensium naves fugam capessentes plenis velis portum quantocyus quæsiverunt, relictaque præ festinatione præcipua suorum ancora, eadem in perpetuam rei memoriam templum Tychopolitanum condecorarunt, edocti flumine Albis se non ut suo uti, sed regem Daniæ, ut Ducem Holsatiæ & principem imperii ipsorumque dominum eundem, qua Nordalbingiam alluit, usurpare. A. e. Fridericus III. Dux Slesvici & Holsatiæ nuptias facit cum Maria Elisabetha, Johannis Georgii Saxonis septemviri filia, mense Febr. A. e. ministri Augusta-

ministri se-

næ confessionis per Pontificios Stada ejiciuntur mense Aprili, unico tantum relicto, qui adultioribus, de quorum defectione spes decollabat, officia sacra administraret. A. e. Henricus Wasmar a rege Daniæ constitutus est præses australis Dithmarsiæ. A. e. tanta fuit per Holsatiam & Dithmarsiam annonæ caritas, quanta numquam audita antea, tina siliginis constitit Brunopoli viginti marcis Lubecensibus, tina fabarum ibidem vendita est quatuordecim marcis. Reperti tunc fœneratores, qui pro tina tritici viginti plures accipere potuerunt marcas, sed majus annonæ flagellum sperantes, illud ipsum servarunt in tertium ulterius annum, justasque providentiæ divinæ (annonam mox viliorem largienti) pœnas dederunt. A. e. Pontificii duodecennali bello hactenus profano, propriam induentes formam, occipiunt per Ferdinandum Cæsarem victoriis ebrium Evangelicis imperitare, ut abjecta ista, quam sacris litteris consonam putant, religione Romanæ ecclesiæ sequantur autoritatem. Repetunt iidem diplomatis evulgatis jura episcopalia, quæ principes aliquot Augustanæ confessionis integro fere seculo usurparant. Diversum putantes toto exercitu Cæsar persequi decernit: unde principibus multis hactenus Cæsaris partibus faventioribus animus alienatur adque scribendum militem instigatur ejiciente cumprimis Cæsare e subjugatis sibi ditionibus doctores Augustanæ confessionis. A. e. Christianus Guilielmus Administrator Hallensis præsulatu pulsus Magdeburgico, successoremque nactus Cæsaris filium Leopoldum Ernestum, nuper ab exilio Hollandico redux improviso intra Magdeburgum recipitur totamque diœcesin brevi temporis articulo recuperat.

evocanti evangelici Stada pulsi.

annonæ ingens caritas.

Cæsar iniquior in evangelicos principum quorundam animos a se alienat.

Christ. Guilielmus Admin. Hal. Magdeburgum recuperat.

An. 1631. Jo. Georg. D. Sax. adjunctis sibi sociis oppressos evangelicos Cæsarianis obviam ire statuit.

Anno 1631. Johannes Georgius Dux Saxoniæ & Elector, postquam superioribus annis Silesiam, Lusatiam Egramque Cæsari subegisset, ægre ferens operam ab se imperatori præstitam verti in perniciem ecclesiæ Lutheranæ seque edicto Cæsaris ad restitutionem bonorum ecclesiasticorum cum aliis cogi; primo vere conventum principum evangelicorum Lipsiæ conscripsit, deliberans de moribus Germaniæ & pressura evangelii. Ubi tum unanimi consensu conclusum Cæsariano militi conscripto exercitu procedere obviam. Id quod principes Confessioni Augustanæ addicti singuli

parhelia.

(63) Ao. 1630. Tunderæ V. soles in cœlo cum iride circa 9. antemeridianam conspecti sunt. *Fisch. Diopt. p. 10.* A. e. procella & tempestas in Ducatu Slesvicensi & Holsatia ingens fuit. *ibid.* A. e. Jacobus Boje in præfectura Steinburgensi scribæ officio laudabiliter, sed triennii curriculo functus est, morte quippe abreptus desiderium sui reliquit. A. e. rex Christianus IV. constituerat curatorem *Hausvogt*, districtus Wiltenisse, nomine Henricum Rutensteinium Crempis habitantem, qui gratiam mériturus apud regem colonos Wiltenisse referebat, ac si longe plures possiderent agros, ac de quibus tributum solverent regi, qui periculum ejus rei facturus catenam ex orichalco 5. perticarum longitudini respondentem ita confici curabat, ut uterque ejusdem terminus palo terræ infigi posset, qua metiendi ratione peracta numerisque computatis quidem primum exæquabat; at quantum ex nequissimo hoc consilio delator profecerit mox audiemus. Accedebat enim interea huic facinori in multis adhuc illud insigne, ubi regiæ majestati auctor & suasor erat, ut in animum induxerit, villam illam regiam prope Tychopolin erigendi, quippe quæ centum bobus commoda præprimis dare posset pascua. Rex hoc consilium sibi Glukstadii cum comitatu aulico commoranti valde proficuum fore ratus consilio annuit atque ex Dania ingentes boum copias illuc deduci curat. Sed permultis eorum querimonia absumtis temerarii istius præcipitis curatoris consilia quam fatalia sint & ancipitia perspectum est, dum a regia majestate ab officio removeretur. A. e. chiliarcha Harzfeldius Stralsundam cum copiis suis tenens, hospitis sui filium studiosum subinde exagitare & fatui instar divexare consuevit, hic vero assidente forte aliquando ad mensam Duce securi a tergo admota caput ipsi misere amputavit sacco illud ingerens; deinde vero capessens fugam sese oculis subduxit inquirentium, at mox exploratus dirissimo iterum supplicio affectus est. A. e. & sequente, arx Tychopolitana seu Glukaburgum Tychopoleos procurante Christiano IV. est exstructum, cujus & sæpius sedes fuit.

delator Wiltenissensium pœnas dat.

cædes.

arx Glückstadii structa.

guli pro se comprobarunt. A. e. d. 10. Maji Magdeburgum post diuturnam eamque validissimam obsidionem tandem a Tillianis captum, direptum, concrematum & penitus solo æquatum est excepto solo templo cathedrali.

Magdeburgum tandem occupatum & dirutum.

A. e. Christianus V. princeps Daniæ & Norwegiæ, Dux Slesvigiæ & Holsatiæ filiam Saxonis septemviri Johannis Georgii Magdalenam Sybillam in matrimonium ambivit & exambivit. Quorum nuptiæ annnis aliquot post celebratæ sunt.

Christiani V. nuptiæ.

A. e. Landgravius Hassiæ decretum exsequens Lipsiense contra Cæsarem exercitum conscribit, ducens eum d. 12. Septemb. in præsulatum Paderbornensem.

Landgravius Hassiæ copias contra Cæs. educit in Paderb. ditionem.

A. e. nobiles bini Holsati alter Franciscus Ranzovius in Salzaw Hansii filius, alter Christianus Ratlow funesto se duello in nuptiis primariis Nortorpii aliud quasi agentes provocarunt, Ranzovius autem Ratlovium unicum matris viduæ filium nunc summum desiderium, interfecit. Res devoluta ad judices nondum composita est.

Franc. Ranzovius Christ. Ratlovium in duello cædit.

A. e. mense Octobri Sophia Christiana, vidua regis defuncti, mater Christiani IV. regis Danorum & Ducis Holsatiæ, placide vitam cum morte commutavit.

Sophia Christiana reg. obit.

A. e. Lipsiæ in conventu principum collegiali theologi principum Calvinianorum cum Lutheranis componentes se ad conciliationem doctrinæ hactenus inter se controversæ, plerasque conciliarunt scriptoq; comprehenderunt, sed publicationem scripti certis de causis prohibentes. Descripta autem transactio in multorum statim manus pervenit.

dissidia Calvinianorum cum Lutheranis in German. sopita.

A. e. Michael Clenovius Pastor Schœnefeldensis poëta Holsatiæ eximius scriptisque poëmatis clarus mortem oppetiit.

A. e. Jo. Georgius Saxonum Septemvir conscribens militem ad defensionem suarum ditionum Cæsaris offensam incurrit, cujus tamen partes strenue hactenus secutus erat. Tillius autem Mersburgensem episcopatum & vicina loca exercitu Cæsariano complet & more solito vastat, idem reliquis Saxonis provinciis minitans & jam Lipsiæ insidens. Sed Saxo suorum consilio regi Sueciæ prope Witebergam castra metanti obviam it, fœdus cum eo pangit & conjunctis viribus exercitum Tillianum invadit, eundemque adortus cum suis vincitur, Suecus autem pedem figens & non sine animosius hostem insequitur, & non sine præsentissimo Numinis divini auxilio totum agmen Cæsarianorum cædit, fugatque. Pugna commissa est 7. Sept. prope Lipsiam.

Sax. El. prælio cum Tillio inferior discedit; ast Sueci socii vincunt.

A. e. Christianus IV. rex Daniæ novum præsidium e fundamento excitavit in confinio Holsatiæ & Jutiæ Chilonium inter & Rensburgum, ut irruentem in Jutiam & Daniam impolterum arceret hostem, coëmtis ad hanc rem tribus nobilium prædiis Bulke, Knape & Schecamp: nomen præsidio impositum est Christianprys.

Christianprys castellum struitur.

A. e. Ulricus Dux Holsatiæ & hæres Norwagiæ Christiani IV. filius natu minimus paternæ alacritatis æmulus princeps exercitum conscribens, contraque Cæsarem Duci Saxoniæ operam militarem jungens in superiorem Saxoniam militem duxit.

Ulricus D. Holf. Saxonum Electori copiis succurrit.

Adolphus Dux Slesvigiæ & Holsatiæ frater Friderici III. Ducis regentis, Cæsarianas partes jam per decennium fere in bello secutus, in pugna prope Lipsiam 7. Sept. a Suecis cæsus, mortem oppetiit. Funus postea in Holsatiam deductum Gottorpii depositum est.

Adolphus D. Slesv. Cæsaris arma sequens a Suecis cæditur.

A. e. tempestas vehemens cum tonitru excitata in æstate multum dedit damni enatis terræ frugibus per Holsatiam & Dithmarsiam. In parœcia quoque Brunopolitana vento violentissimo concitato eadem plus quam duodecim ædes colonorum majores confregit & evertit.

tempestas Holf. & Dithmarf. noxia.

Anno 1632. Sigismundus III. rex Poloniæ obit, cui post multas disceptationes tandem sufficitur Uladislaus IV.

An. 1632. Sigism. III. Pol. obit.

A. e. rex Daniæ mare orientale trajiciens in Holsatiam tempestate vehemente suborta naufragium passus est, nave una a latere sibi avulsa & submersa, in qua multi aulici cum supellectile aliquali regia fuerunt, simulque perierunt, rege cum reliquis navibus salvato & Tychopoli redonato feliciter. (64)

R. Dan. cum classe naufragium passus.

A. e. vir quidam dominica Palmarum potu nimio se obruens in Brunsbuttel circa vesperam domum petiit & prope aquæductum Edelacenum in aquam vacillantibus pedibus præcipitatus periit.

quidam aquis suffocatus in Dithmarsia.

A. e. in vere navis quædam Hamburgensium oneraria iter Hispanicum ingressa, & jam in oceanum vento vecta secundo tempestate subito coorta ad oram Albis rejecta & conquassata prope Brunopolin Dithmarsorum naufragium fecit subsidens in arena Northusana, merces navis cum fragmentis arbitrio regis jam cum Hamburgensibus diffidentis reservatæ & varie a maris accolis distractæ sunt.

navis Hamburgensium naufraga regi vindicatur.

A. e. Pappenheimius in diœcesin Bremensem irruens Stadam denuo occupavit & subditos late per totam oram transalbinam depopulatus est: unde illi in angustias conjecti in Holsatiam & Dithmarsiam trajecerunt. Worsati autem conferta multitudine conglobati advenienti hosti feliciter se opposuerunt: Unde factum est, ut ille ripas Ostenses ulteriores numquam transgrederetur, accedente cumprimis episcopi auxiliari manu.

Pappenheimius Stadam occupat a Worsatis repressus.

A. e. d. 15. Maji fugitivi transalbini prope Brunopolin Albim trajicientes pontone vehente perierunt una cum octodecim equis viri quasi quindecim, pontone simul submerso: dies erat serenus, sed cum altum petiissent, turbo inopinus navim in alteram inclinans partem vortice absorpsit.

Transalbini fugitivi naufragio pereunt.

A. e. cœnobium Bordesholmianum a Friderico III. Duce Holsatiæ in usus profanos commutatum est.

Bordesh. cœnobium in usus profanos addicitur.

A. e. capitaneus regiæ majestatis Henricus Drengenbergius autoritate phrurarchæ Tychopolitani diœceseos Bremensis oppidum Friburgum occupans & episcopi præfectis præsidio consentientibus contra hostiles militaribus consentientibus contra hostiles Cæsaris & Sueci non procul excubantium incursus defendens; nocte sequente, qua se liberius poculo humanitatis cum præsulanis Bremensibus invitarat, obruitur, cæditur & pro-

Dani Friburgum Brem. occupantes rursus ejiciuntur.

Stada Suecis cedit.

(64) Anno 1632. Cæsarianis Stadam evacuantibus Suecicus miles eam occupat, sed aliquo tempore post Friderico III. Archiepiscopo Bremensi, dein Daniæ regi iterum in possessionem traditur. A. e. circiter curator districtus Wilsteniſſe constitutus est Harmen von Haltern vir integerrimus.

profligatur, ita tamen, ut ipse acceptis aliquot vulneribus sanitati restitutus, milites ejus partim cæsi partim dilapsi sint.

Dethlev. Meierus prepos. Itzeh. ob paradoxa placita munere privatus, hinc retractione facta Vordae locatur.

A. e. Dethlevus Meierus præpositus Itzehoënsis turbas in ecclesia novas dedit, affirmando Christum ad inferos descendisse, cum in olivarum horto angorem & consternationem summam passus sudorem sanguineum emitteret, de alio descensu scripturam nihil scire, statuendo itidem paradoxon illud absurdissimum; nullum omnino esse infernum. Accusatus ergo & a rege coram judicio ecclesiastico accersitus Tychopoli erroremque mordicus & ore & scripta manu defendens condemnatus & ab officio remotus est d. 13. Aug. Paulo post scriptum & doctrinam revocavit publice, scripto in hanc rem edito. Sequente anno ab Episcopo Bremensi vocatus ecclesiæ cuidam in Vorde præfectus est.

annonæ vilitas.

A. e. æstas valde fuit humida & frigida; unde fruges terræ ad justam maturitatem pervenire non potuerunt. Triticum præsertim, valde exile permansit, & cum reliquis frugibus in humiditate collectum situm contraxit in horreis, trituratum etiam in æstatem durare nequivit. Unde annonæ summa fuit vilitas, tina tritici emta sex marcis, siliginis quinque, hordei quatuor.

Legatus Anglicus hæreditatem Sophiæ in Holf. frustra repetit.

A. e. Comes Anglicanus de Lecestria Robertus Sidnejus navi Anglicana magnifice instructa Albim ingressus regemque Daniæ Tychopoli adortus de ercifcunda hæreditate reginæ Sophiæ nuper defunctæ pro Carolo rege Angliæ & Palatini Friderici uxore Rendesburgi ad audientiam missus est. Sed re infecta iter in Angliam reciprocavit. Is cum ob adversam tempestatem in Albi moraretur, Robertus Anstruder, Comes Angliæ & legatus Britanniæ ad imperatorem Romanum legatione peracta ipsi comitem se junxit. Qui Brunopoli convenientes, & ventum secundum præstolantes, me loci pastorem visitarunt liberaliterque habuerunt d. 20. Nov.

Franc. Ranzovius unde abreptus perit.

A. e. d. 15. Nov. vespera D. Martino sacra Franciscus Ranzovius nobilis Holsatus & aulæ regiæ mareschallus Hafniæ in aqua periit.

Sueci victores Cæsarianorum Rege Gust. Adolpho occumbente.

A. e. Cæsarianus exercitus sub præfecto militiæ Wallensteinio ingenti se iterum numero colligens prope Lipsiam iterum per Suecum in pago Lutzen cæditur & profligatur. Ipse vero Gustavus rex Sueciæ pro Germanorum libertate & Augustanæ confessionis immunitate pugnans obit relinquens post se gloriosum virtutis & pietatis exemplum.

monstrum hum. in Ditm.

A. e. mense Nov. in Dithmarsiæ parœcia Edelacena monstrum hominis nascitur habens bina capita, quatuor pedes quatuorque manus paulo post nativitatem mortuum.

Frid. Palat. obit.

A. e. Fridericus Palatinus Dux & Elector jure Electoratus & omnibus ditionibus a Cæsare privatus & proscriptus morte calamitates acceptas finit, cum paulo ante per Suecum Palatinatui restitutus esset.

An. 1633. J. J. Bartestelben a R. Dan. pac. inter Cæs. & Suec. concilian. de causa ablegatus in itinere obit.

Anno 1633. Johannes Joachimus Barteslebeu consiliarius regius in Glukstad mittitur ad cæsaream majestatem nomine regis Daniæ pro pacificatione inter Cæsarem & Suecos; qui in itinere mortuus ab Ulrico Duce Holsatiæ Saxoni septemviro pro tempore militante honestæ sepulturæ traditur Dresdæ. A. e. nobilis Holsatus Christianus Pentz nomine regis mittitur ad reginam Sueciæ ob contestandam regis Daniæ condolentiam de obitu præmaturo Sueciæ regis mariti defuncti.

tributum ab Holsatis exactum.

A. e. mandatum regium in Holsatia publicatur de contributione singulorum vomerum, cui subjiciuntur omnes universim subditi tam nobiles quam ignobiles, ecclesiastici & politici, exceptis tamen prædicatoribus verbi divini. A. e. pastor Tellingstedanus in Dithmarsia septentrionali sola rusticorum insolentia ab officio removetur: sed brevi post a Duce Friderico restituitur.

dies judicialis Holf. & Ditmarf.

A. e. d. 25. Martii dies generalis judicialis litium Holsaticarum & Dithmarsicarum habitus est Rendesburgi, in quo ipse princeps regni Christianus V. præses fuit.

Lutkenburgi conflagratio.

Lutkenburgum dimidia sui parte conflagravit igni cœlitus immisso; situm est in Wagria distatque Chilonio quatuor milliaribus.

spectrum.

In parœcia Dithmarsiæ Bareltana spectrum visum est media luce, hospitis vestes, alimenta e domo, in qua versabatur, & ipsis e conclavibus abripiens, quod se nulli hominum videndum dedit præterquam hospitæ. Tandem precibus fidelium fugatum est.

veneno se perimens.

A. e. vir quidam Meldorpii veneno se sustulit.

tempestas frigidior.

A. e. tempus vernum ad usque pentecosten valde frigidum humidumque fuit, ita ut pecora agro pascuo calendis Majis more solito adhiberi non potuerint, sed longo post demum tempore.

regius Cremp. scriba calumnians Detl. Ranzovium pœnas luit.

A. e. Christophorus Vordmeierus regius per Crempensem & Wilstriensem Marschiam in arce Steinburgo scriba Dethlevum Ranzovium præfectum arcis calumniis incessens custodiæ condemnatur in regis Daniæ adventum. Sed ille sententiam latam accipiens fugam arripuit Holsatiæque valedixit, Tonningæ mense Majo mortuus & 3. d. Junii sepultus.(65)

Rex Dan. Hamburgensibus vectigal auget.

A. e. mense Majo rex Daniæ feliciter Tychopolin venit vectigal in portu Tychopolitano Hamburgensibus ad

---

inundationes.

(65) Anno 1633. variæ oceani fluviorumque contigere inundationes.

Jac. Steinmann præf. Steinb.

A. e. Jacobus Steinmannus, primus administratoris titulo præfecturæ præfuit Steinburgensi, vir ingenii versatilis ac sapiens, qui subditis mandatorum male atque id generis novitiis rebus oneri esse visus fuit; is ipse postquam diuturno tempore cum adversa conflixerat valetudine, peculiari quodam morbi genere abreptus fuit, & ossa ejus in templo Neoecclesianorum, ubi cellam sepulcralem lapide coctili undiquaque munitam adhuc superstes sibi comparaverat, sunt recondita.

Uldaricus D. Slesw. Cæsari militans insidiose interfectus.

A. e. Uldaricus Dux Slefwici, Holsatiæ & Stormariæ, hæres Norwagiæ, Christiani IV. filius Cæsari contra Ligistas militans a Piccolomineo Cæsaris generalissimo ad convivium invitatus comparuit, atque in amicitia ac hilaritate symposio peracto cum satellitibus equo insidens discedit. Interim vero morologus Ducis viam præoccupans, in dumeto sese occultans principem secure præterequitantem globo trajicit.

Chr. Vordmeieri reg. scribæ Steinburgi iniquitatis fata.

A. e. Christophorus Vordmeierus regius scriba in præfectura Steinburgensi homo fuit immisericors, & rigorosus atque injustitiæ labe notissimus; in odium vero incidens regis fuga salutem quæsivit, Tonningæque demortuus est, corpus vero ejus exanime Itzehoam deportatum inibique nocturno tempore clanculum humo conditum est.

ad quinquennium augens: abiit iterum circa pentecoſten.

templum Suderov. reſtauratum.

A. e. templum Suderovianum antea in bello deſtructum & ab Aleſeldianæ copiæ militibus concrematum de novo exædificari cœptum eſt.

Burch. Ranzov. Suec. militiam ſequens obit.

A. e. Burchardus Ranzovius juvenis generoſiſſimus, Marquardi p. m. filius, hæreditarius in Sachsdorf & Haſſelburg militiam ſequens & ſub regimine Sueciæ ſtipendia merens in oppugnatione Hamelæ lethaliter vulneratus obiit d. 2. Julii. Corpus defuncti Hannoveræ depoſitum, deinde in patriam translatum tumulatumque in Lutkenburg.

Agger S. Margar. reſtitutus.

A. e. agger in parœcia Margarethana Albi objectus exterius, & per inundationes crebras antehac ruptus de novo reparari cœpit.

nuptiæ nob.

A. e. Wolfgangus Henricus a Baudis nuper exercitus Suecici in bello contra Ligiſtas generalis nuptias fecit cum nobiliſſima virgine Sophia Gerhardi Ranzovii p. m. Domini in Bredenberg &c. relicta filia. Solemnitas ipſa peracta eſt Itzehoæ d. 5. Aug. rege Daniæ Chriſtiano IV. & electo regni principe Chriſtiano V. ſua eam præſentia cohoneſtantibus.

aquæductus Cremp.

A. e. Crempis quatuor aquæductus fluvio urbem interluenti prope portam Borsfletanam impoſiti ſunt, qui aquam in adjacentes foſſas dividerent.

Reg. beneficium Dismarſis auſtr. collatum.

A. e. præfecti parochiarum in auſtrali Dithmarſia a ſereniſſimo rege Daniæ impetrarunt liberum uſum viginti quatuor jugerum pro officiis ſuis absque contributione uſurpandorum, quibus ſe opponentes ejusdem terræ dicti benepotentes (*Wolmächtige*), utpote quibus onus contributionis annuæ ea ratione duplicaretur, regem de abrogando privilegio ſupplices adierunt, qui priori decreto abrogato præfectis aliunde ſtipendium auxiſſe perhibebatur.

Uldar. D. cædes.

A. e. Uldaricus Dux Holſatiæ, Chriſtiani IV. filius jam in triennium feliciter belligerans contra Ligiſtas die undecimo Auguſti prope urbem Schweinitz a plebejo milite globulo trajectus obiit inter ſecundam & tertiam matutinam ſequentis diei, juvenis generoſiſſimæ indolis & præclaræ ſpei relinquens patri & patriæ triſte ſui deſiderium. Funus ejusdem ſequenti anno in vere e Sileſia transportatum eſt Hamburgum, Holſatiæ metropolin, indeque navi impoſitum in Daniam deductum ſepoſitumque eſt.

Bernhardi D. Sax. Suecicis copiis præfecti fortitudo.

A. e. d. 4. Nov. Bernhardus Dux Saxoniæ ſuffectus in locum Suecici regis Guſtavi pie demortui & generalis exercitus Suecici Dux conſtitutus feliciter belligeravit in Palatinatu ſuperiori & adjacentibus oris, Ratisbonamque præcipuam urbem & imperii clavem deditione cepit non ſine inſigni theſauro clenodiorum pontificiorum: urbem autem ſequentis anni æſtate Cæſari pontificiisque reddidit e compacto.

Ao. 1634. Henr. Holkius a Cæſ. ſtipendium merens in Sileſia obit fruſtra deſiderans ſacra.

Anno 1634. Henricus Holkius nobilis Danus poſt pacem in Dania & Holſatia promulgatam Cæſarianis partibus ſe addixit & imperatori per Luſatiam & Sileſiam militavit per aliquot annos. Sed circa Januarium peſte obiit in Sileſia, qui circumcirca miniſtris Chriſti ferro & flamma fugatis vel necatis, in ultimo agone miniſterio verbi & Sacramenti potiri nequiit, licet ingenti pecuniæ vi ſervum Chriſti quæreret & deſideraret.

Cæſariani occupata Marchia ejecti Pomeraniæ vicinisque terris.

A. e. in hieme Cæſariani iterum Marchiam invaſerunt, Francofurtumque cis Viadrum præſidio occuparunt; inde in Pomeraniam & fines Megalopolitanos moventes: ſed per exercitum inferioris Saxoniæ, cui Georgius Lunæburgicus præfectus erat, iterum ejecti ſunt.

ſuggeſtus D. Cathar. Hamburg. e marmore.

A. e. Hamburgi in æde Divæ Catharinæ ſuggeſtus novus ex marmore Luculleo puro poſt obitum ſenioris & paſtoris ibidem exædificatus eſt ſumtu liberali per mercatorem ab Uſſlen in eum erogato. Qui tamen pro ſe ſuisque hæredibus in eodem templo ampliſſimum ſepulturæ locum pactus eſt.

Paſtori Suaveſted. munus abrogatur.

A. e. paſtor in Suaveſtede citra Fridericopolin Eyderoſtadii, eo quod in nobilem Calviniſmo deditum locique præfectum acerbius invectus erat, officio motus eſt.

irreligioſe diris ſe devovens a Satana correptus.

A. e. circa bacchanalia piſcator quidam Hamburgenſis in portu Brunopolitano vento adverſo detentus in vicino ibidem diverſorio ob ſuffuratos alicui nummos diris ſe devovit, ſi ſocius ſuus eos compilaſſet: quem ſubito Dæmon arreptum ex hypocauſto medioque ſociorum egit & ad ripam Albis expoſuit, ibidemque corporaliter obſedit longo tempore.

Wallenſteinius cum ſociis trucidatus.

A. e. d. 15. Februarii Wallenſteinius ſupremus Cæſariani exercitus Dux Egeræ in finibus Bohemiæ inter epulas nocturnas a quodam Cæſaris deputato cum aliis ſui ordinis officialibus præcipuis novem & uno equitum magiſtro interfectus eſt, juſtamque talionis pœnam Deo crudelitatis vindici pro jugulatis tot innocentium millibus, præſertim proditoria illa Ducis Uldarici filii regii interfectione dedit, veroque ſui exemplo illud Virgilii comprobavit:

> Ad generum Cereris ſine cæde & ſanguine pauci
> Deſcendunt reges & ſicca morte tyranni.

infanticidio duo Crempis.

A. e. in hieme Crempis in aquæductibus novis inventus eſt infans ſtatim a nativitate neci datus. Autor homicidii inquiſitus inveniri non potuit, licet puella aliqua ſuſpecta haberetur. Paulo poſt etiam ancilla quædam ob infanticidium decollata eſt.

Jo. Cluverus D. Th. obit.

A. e. circa natalem Domini exeunte a. 33. diem ſuum obiit Johannes Cluverus Crempenſis S. S. Theologiæ Doctor & ejusdem olim in academia Sorana profeſſor, cum per paucos annos conſiſtorio Meldorpienſi præpoſitus inſpectionem reliquarum ibidem eccleſiarum geſſiſſet.

cædes Dithmarſorum inter ſe.

A. e. in auſtrali Dithmarſia cædes quamplurimæ perpetratæ ſunt a juvenibus aliquot in conviviis publicis ira & cultro invicem exarmatis. Brunopoli hoc anno tres interfecti obierunt, reliquis parœciis numero Brunopolitanæ nil cedentibus. Una nocte in parvo terræ diſtrictu intra undecimum & duodecimum Julii tres ſublati ſunt. Ita poſt promulgatam pacem incolæ in propria viſcera ſævire cœperunt ſola Brunopoli intra quinquennii ſpatium ultra decem numeratæ parœcianorum homicidia, quorum nullum debita magiſtratus ſeveritate hactenus vindicatum eſt.

Frid. D.

A. e. appropinquante æſtate obiit Dux Brunſwi-

deric. D. Br. obit. Ratisbona Cæsari reddita. varioli Hamburgi infantes tollunt Disceptatio inter sacrorum ministros Stad. ob vulgatum quendam Catechismum.

swicensis Fridericus Uldaricus. A. e. in æstate Ratisbona d. 4. Nov. præcedentis anni per Bernhardum Vinariensem occupata per legitimam compositionis viam Cæsarianis iterum tradita est. A. e. Hamburgi ultra 6000. infantes pueri & puellæ obierunt morbillis & variolis. A. e. certamen ecclesiasticum Stadæ exortum est inter urbis concionatores. Qui enim tempore belli oppidanis relictus erat a Jesuitis Lutheranus pastor Adolphus Hest, post ejectum præsidium Cæsarianum & Jesuitarum quisquilias publicavit in bonum juventutis erotemata aliquot catechetica vocata *die Kinderlehre*, quibus & Johannes Rislerus pastor ad D. Pancratii suas operas contulit. Illis ut mutilis & passim Calvinismum redolentibus opposuerunt se reliqui urbis pastores, utpote ministerii senior & collegæ ad D. Cosmæ, ad D. Wilhadi & D. Johannis publicantes consilium super dictum libellum cum adjuncta censura & adprobatione D. Nicolai Hunnii Superintendentis Lubecensis.

Jo. Frid. Archiep. Brem. obit.

A. e. obiit Archiepiscopus Bremensis Johannes Fridericus in cœnobio prope Boxtehudam, quod a vetustate nomen sortitur. Corpus sequentis anni d. 5. Maji honorifice Gottorpii sepositum est.

Magdal. Sybilla Sax. Christiani V. sponsa adveniens honorifice accepta.

A. e. filia Saxonis Septemviri Magdalena Sibylla principissa & sponsa Christiani V. electi principis Daniæ die quinto Septembris principi suo adducenda fines Holsatiæ ingressa est, & prope Steinburgum per Itzehoam succedentesque oras transiit in Daniam nuptias cum Serenissimo principe consummatura: sed ob adversam sponsi valetudinem dysenteria laborantis in finibus regni, usque dum revalesceret, commorari coacta est. Sponsam comitati sunt mater Ducissa Saxoniæ & frater natu major Johannes Georgius, item alter frater Augustus cum amplissimo nobilium & plebejorum comitatu. Inter quos fuit D. Paulus Röberus S. S. Theologiæ Professor & Superintendens Wittebergens.

Christ. Wilh. Admin. Hal. libro defendit defectionem suam ad Pontificios

A. e. administrator Hallensis Christianus Wilhelmus librum vulgat, in quo causas defectionis suæ ad Pontificiam idolomaniam percenset, qui postero anno jussu regis Daniæ opera Caspari Brochmanni Theologi Hafniensis refutatus est.

refutatus curante Rege Dan. sponsi ejusdem fuga.

A. e. juvenis in Marschia Wilstriensi matrimonio se obstrinxit puellæ cuidam; sed ante nuptias pudicitiam ejus sollicitans refragante illa jusjurandum dedit se numquam illam ducturum. Unde post in rabiem conjectus mox in arboribus, mox alibi conspectus est. Postea rectæ rationi redditus, cum sponsam ducturus esset, sperata recessit: Qui porro coram consistorio Munsterdorfiensi accersiti matrimonium pactum dissolvere coacti sunt.(65)

Christiani V. nuptiæ celebrantur; ejus comitatus.

A. e. d. 5. Octobris solemnia nuptiarum instituit pater Christianus IV. rex Daniæ filio principi Christiano V. cum celsissimi Saxonis Septemviri filia Magdalena Sibylla. Nuptias dictas præsentia sua ornarunt legatus Cæsareus, qui erat Dux Holsatiæ & Sleswigi Fridericus, legatus Hispanicus, legatus Galliæ regis, legatus item Suecicus & legatus Polonicus. Ante dictam solemnitatem rex Daniæ cum legatis de ordine sessionis deliberationem instituit. Legatus Sueciæ primum poposcit locum, eo quod affinitate junctus reliquos præcederet. Quod cum dissentaneum visum esset, ipsi permissum est seorsim in conclavi deputato usque ad finem nuptiarum commorari, in quo regie habitus est.

Rixa inter legatos comparituros de prærogativa sessionis.

Huic se opposuit legatus Hispaniarum, qui locum Cæsari debitum itaque primorem occupare contendebat. Qui ubi de peculiari legato Cæsaris Duce nempe Holsatiæ, Slesvigi & hærede Norwegiæ Friderico nuncium accepit, prætensis absentiæ causis antea se mature alio recepit. Legatus Poloniæ de sessione non contendit, sed rem totam arbitratui regis Daniæ resignavit. Legatus Angliæ nullus comparuit. Appropinquante ergo & feliciter illucescente die prima Octobris, quæ deductioni domum destinata erat, ipse princeps regni sponsusque Christianus V. jam revalescens sponsæ advenienti obviam processit regio cum comitatu, quem inter præcesserunt præter equites, Mareschallos nobilesque ipsius legati Cæsarei Ducis Friderici adjuncti officiarii, Comes item Waldemarus, bini principes Sunderburgiæ, tres duces Holsatiæ, Fridericus nempe sponsi frater, Philippus & Johannes Episcopus Lubecensis. Hos secutus est ipse sponsus, cujus latera defenderunt ministri

Frigus eximium.

(65) Anno 1634. post inundationem famosam, quæ 1. Octobr. accidit, hiemis tanta subsecuta est inclementia ut omnia flumina congelarint, atque a pago Bilenberg per Albim in Kintheandiam & terram Keding vehiculis transire potuerint tempore quadragesimali sequenti circa Domin. Lætare.

Cornu venaticum aureum circa Ripam repertum, postque ad Regem relatum.

A. e. cornu ex auro venaticum haud procul ab urbe Ripensi ab ancilla quadam repertum est: cum enim inopino pede id offenderet atque peracto fodiendi labore, cui exantlando ab hero suo eo missa ac demandata erat, desiderio intimiori tangeretur perscrutandi, quid rei esset, unde sibi hæc permolesta pedum allisio excitata, effodit illum e terra proëminentem stipitem atque primum inter frusta ferri rubigine consiti abjecit, dein Ripam abiens fabro stannario ibidem venale obtulit, eodem vero ex ignorantia emtionem recusante, ad aurifabrum progressa, cui sex solidis licitatum & 5. solidis hac cum clausula venditum est, si in posterum majoris esse pretii reperiretur, sese quoque grandiorem pecuniæ summam præstolaturam. Unde artifex perterrefactus, præfecto ejus loci cornu hoc mirificum ex purissimo auro & obryzo confectum detulit, qui id ipsum sui juris conticendo esse jussit. Sed anno 1636. mense Augusto, cum princeps Christianus V. per pilicrepum Tychopoli ea de re certior factus esset, ad celsissimum parentem relata detulit, qui litteris ad præfectum Ripensem datis per prætorem cornu accepit, ubi cura aurifabri cujusdam repurgatum totamque venationem figuris cervarum, leporum aliarumque ferarum ac animalium exhibuit, nullo omnino nomine insignitum; unde rex hariolans a rege illo, qui Ripis sedem aliquamdiu fixerat, dimanasse statuit, & certissimam auctoris indicationem 100. Joachimicis majorem se æstimare dixit: interim sibi longe aliam aurum argentumve consumendi constare rationem; quamvis pro 10000. thaleris sibi præsens non sit venale. Pilicrepo ad promissum principis 100. thaleri sunt persoluti. Atque rex eo die cum principe & magnatibus foramine angustiore, quod ad contractiorem ejus finem est, cera alba per pharmacopolam precluso, vinum Rhenanum exinde ad hilaritatem usque hausit.

nistri ordinarii satellitum, quem secuti sunt regni senatores, & aurati equites præcipui; agmen clauserunt quatuor turmæ equitum. Hoc cum comitatu sponsus extra urbem usque ad primum ejus lapidem sponsæ obviam procedens eandem solemniter excepit & per Hafniam usque ad regiam in ea arcem deduxit. *Sponsæ comitatus.* Sponsæ comitatus fuit hic. Præcesserunt equites, Mareschalli, nobiles & officiarii plurimi; quos secuti sunt Cæsarei legati Ducis Friderici nobiles juxta priorem ordinem. Hos secuti sunt Dux Sunderburgiæ unus, Comes Mansfeldiæ unus, bini deinde Duces Saxoniæ, sponsæ nempe fratres cum adjunctis satellitibus. Eos secuta est principissa Magdalena Sibylla sponsa sedens in curru exornatissimo, cujus latera cinxerunt mater Ducissa Saxoniæ & soror Ducissa Slesvigi Holsatiæ. Illam secuti sunt unus principis & septem alii currus, officiales item plurimi & ordines equitum distincti. Agmen clauserunt quinque equitum turmæ. Hoc ordine cuncti procedentes adque portam urbis venientes clangore tormentorum tam oppidanorum quam navalium excepti sunt. Die quinta *copulationis solemnia.* Octobris illucescente post meridiem ipsa copulatio sponsi & sponsæ instituta est sponsum ad locum destinatum amplissimi cœnaculi deducente ipso patre Christiano IV. & fratre Friderico. Princeps gestabat nudato capite coronam unionibus insignem a sponsa donatam & lapide adamantino exornatam, quos delegati Cæsaris, regis Galliæ & Poloniæ secuti sunt. Principissa vero ad locum sacris destinatum a fratribus binis deducta est, quos deinceps mater Ducissa & soror Ducissa secutæ sunt. Post hos feminæ & virgines e Saxonia & Holsatia nobiles præcipuæ successerunt. Post audi-tam musicam D. Christianus Matthiæ e Psalmo CXXVIII. copulationis habuit sermonem, quo finito princeps & principissa ad cubiculum præparatum deducti sunt, ubi sponsa sponso solemni oratione nomine Ducis Saxoniæ tradita est. Interea confectura aromatica & vino multifario mensæ gravatæ sunt Musicis invicem harmoniæ dulcedine certantibus. Peractis sacris princeps ad suum & principissa ad suum conclave deducti sunt. Postero die, qui erat 6. Octobris sponsus & sponsa iterum in dictum cœnaculum magno cum comitatu præsentium hospitum deducti sunt. Ubi D. Christianus Matthiæ sermonem habuit brevem ex Oseæ c. II. v. 20. quo finito sponsus cum genu flexo benedictionem accepit divinam. Postea mensa seposita est, in quam con-*dona data.* jecta sunt dona nuptialia. Primo principis nomine dos oblata est sponsæ, deinde rex Daniæ catenam adamantinam 700000. imperialibus æstimatam, legatus cæsareus catenam ex unionibus 10000. imperialibus æstimatam, legatus Polonicus suum porro donum ordine obtulerunt. Legatus Galliæ huic actui non interfuit, nec quicquam donarii obtulit. Post hæc tradita sunt dona Ducis Saxoniæ, Ducissæ item & Friderici filii regii fratrumque sponsæ reliquorum. Tertio die, qui erat VII. Octobris Principissa sponsa regi & præsentibus legatis principibusque reliquis, ut & regni senatoribus aliisque officialibus præcipuis donavit corollas unionibus insignes, & præclaro clinodio ornatas. Postea mensa nuptialis iterum instructa est, qua remota comœdiis & ejus generis inventionibus oblectari cœperunt hospites usque ad profundam noctem. Atque ita solemnitas nuptialis in pace finita est. A. e. die 5. Octobris rex *equites aurati a R. Dan. creati.* Daniæ Christianus IV. auratæ militiæ inauguravit equites e præcipuis regni & Ducatus nobilibus. E Danis fuit primus Christianus Thomæus, Otto Schiel, Hans Lindenaw, Justinus Hœg academiæ Soranæ præses, Christophorus Uhren vicarius Norwegiæ, Olaus Pasberg, Axel Arenfeld, Corvicius Ulefeld. Ex Holsatis fuerunt Cajus ab Alefeld præfectus Flensburgensis, Casparus a Buchwald præfectus Segebergensis, Christianus Penzius præfectus Rendesburgensis, Dietericus ab Alefeld præfectus Swavenstedensis. Cærimoniæ præcipuæ hæ fuerunt: Inaugurandus in genua procubuit, cui rex ter scapulam sinistram verberavit gladio deaurato, quem ipsi regni Mareschallus prætulit; ternæ pulsationi rex addidit hæc verba: ego te creo equitem in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti; Surge eques N. N. Post hæc caduceator e fenestra publice proclamavit & promulgavit, serenissimum regem Daniæ N. N. creasse equitem auratum virum nobilem &c. Ita duodecim hi ordine in numerum equitum auratorum adlecti sunt. A. e. d. 8. Oct. Philippo *Philippo D. Glucksb. filia nascitur.* Slesvigæ Holsatiæque principi in Gluksburg &c. nata est Hafniæ filiola, cum in nuptiis regiis cum conjuge comparuisset, quæ cum minus firmæ valetudinis esset, statim ibidem sanctissimo baptismi lavacro tincta est. Nomen ipsi a rege serenissimo inditum est Christianæ. A. e. die 10. Octobr. nuptiæ Chri-*Sophia Elisab. R. filia nubit Christiano Penzio eq. Holsf.* stiani Pentzii equitis Holsati & præfecti Rendesburgici peractæ sunt Haffniæ in arce regia cum Sophia Elisabetha filia regia. Sponsus ad locum sacris destinatum deductus est a Cæsareo & Gallico legato; sponsa autem a rege Daniæ & legato Polonico. Copulatio peracta est a concionatore Germanicæ ecclesiæ Hafniensis. Sequente nocte hora tertia in-*incendium Hafn. mature extinctum.* cendium in urbe ortum fuit, quod tamen regis præsentia & aquæ copia mox restinctum est, licet domus quædam amplissima civitatis dimidia sui parte conflagrasset. Postero die dona nuptialia sponsis oblata sunt a rege & reliquis hospitibus nobilibus totius Ducatus & regni; quæ tanto ibi numero conspecta sunt, quanto nemo se unquam uno tempore vidisse fateri ausus fuit. A. e. die 11. Octobr. *Inundatio perniciosissima Dithmarsiæ, Strandiæ aliisque.* nocte intempesta ingens maris inundatio orta est in oceano occidentali, quæ per totam Nordalbingiam non tantum aggeres objectos superavit & evertit, sed & accolis insigne damnum dedit, quod tinas aliquot auri exæquavit. In Dithmarsia sola aquæductus plerique funditus eruti sublatique sunt. Meldorpii in Elbersbuttel unus, in Tellingburen item alter, Barleti duo, in Trengenwort unus,

unus, Wordæ tres, Hemmingſteti unus; Brunopoli etſi nullus aquæductuum ſublatus ſit, damnum tamen ex hoc diluvio ſenſit ejusmodi, quod plus quam 8000. marcas exæquavit. Tinæ triturati ibidem frumenti quaſi 3000. perierunt, jugera vero tritico & ſiligine ſubacta 2000., Nordſtrandia hac vice majorem cladem ſenſit. Eſt terra oceano & flumine Hevera undique circumfuſa continens in longitudine tria, in latitudine unum milliare; cujus quæque fere diœceſis tantum non funditus exhauſta exſtinctaque eſt, prout ex hac deſignatione patet.

Parœciarum nomina		homines ſubmerſi	domus vaſtatæ
Lyth		171	41
Herſebyll		30	11
Emsbyll		232	37
Trindemarch		100	33
Odenbyll		142	38
Gaickenbyll		232	73
Stintebyll, Brunock	junctim	366	75
Illgrufft		283	75
Buqhever		340	90
Pittworm majus, Pittworm minus	junctim	1012	191
Weſterwold, Balum	junctim	164	56
Oſterwold		394	43
Buptehe, Bupſehe, Bupſchlutt	junctim	750	147
Konigsbyll		212	62
Volligsbyll		340	75
Rhorbeck		380	94
Evesbyll		170	39
Morſum		350	84
Hamm		365	72

Inter hos ſubmerſos novem fuere verbi divini miniſtri & duodecim præceptores ædituique: turres periere ſex, molarum frumentariarum viginti octo everſæ; clades accepta in jumentis & aliis pecoribus numerum fere exceſſit; quantum tamen reſciſci potuit, plusquam 50000. capita eorum perierunt. Fracturæ aggerum præcipuæ quadraginta quatuor inventæ ſunt, quæ aquam quotidie emiſerunt & intromiſerunt. Numerus hominum ſalvatorum etſi exacte reſciri non potuit, quadringentos tamen eorum non exceſſit. Tantum iraſcente terris Deo ſola Nordſtrandia ſenſit cladis. Quid referam reliquas Marſchias & civitates, quæ hactenus raro vel numquam ſalſi Neptuni æſtuantem rabiem ſenſerunt, Huſemum, Londinum, Fridericopolim, Tonningam, Hemmam, Heidam, Weſſeliborium, Wordam, Meldorpium, Barletum, Marnam, Brunopolin, Margretam, Brokdorpium, Weſelsfletum, Tychopolin, Crempas, & ipſam denique Hamburgum. Nullus eorum locus ab effuſa Dei ira immunis perſtitit, cum & loca aliqua transalbina eandem ſenſerunt, aqua aggeres ſupergreſſa & agros incolasque in Kedingia præcipue ſubmergens. A. e. d. 25. Octobris crepera veſpera luce quinque mercatores Hamburgenſes prope portum Brunopolitanum cymbula Albim petentes navimque onerariam proxime adjacentem ingreſſuri, everſa cymba in aquis miſere perierunt. A. e. menſe Octobri ſartor quidam Crempenſis famulum ſuum pugnis interfecit. A. e. obiit calendariographus Danicus Nicolaus Hedwaderus.

5. mercatores Hamburg. in Albi pereunt.

homicidium.

Anno 1635. Fridericus hæres Norwegiæ, Dux Holſatiæ, Chriſtiani IV. filius, poſtulatus Archiepiſcopus Bremenſis, defuncto Joanne Friderico in præſulatum ſucceſſit, avideque nec minus honorifice a ſtatibus exceptus eſt. (66) A. e. ruſticus quidam prædives in Dithmarſia nomine Hans Rode calumniis D. Chriſtianum Matthiæ olim præpoſitum Meldorpienſem proſcindens & per polypragmones miniſterio infenſos apud regem deferens, quaſi ſibi in agone mortis conſtituto ac fornicatione polluto ſacroſanctam cœnam porrigere recuſaſſet, niſi numerata prius mille imperialium ſumma, mendacii convictus & in pœnam 2000. imperialium regi ſolvendorum & 1500. marcarum falſe delato ſolvendarum condemnatus eſt. Cumque bonis temporalibus abundaret, ad pias cauſas mille marcas Lubecenſes ſuperaddere coactus eſt; qui paullo poſt dolore victus interiit. A. e. menſe Martio obiit D. Johannes Schœnbach, Gerhardi Ranzovii p. m. quondam conſiliarius aulicus. A. e. d. 17. Martii Petrus Syncnecius paſtor Haterslebienſis a loci præpoſito apud regem delatus, quaſi contra analogiam fidei cumprimis 24. FRIDERICI II. articulum docuiſſet, publice coram judicio præpoſitorum accerſitus non comparuit; ſed pridie inſtituti conventus ipſe officio renunciavit honorifice, cui porro rex cathedra per totum regnum interdixit præpoſitumque accuſatorem ſimul officio removit: Syncnecius vero ſequente anno mortuus eſt. A. e. circa Paſcha, Suecici exercitus turmæ aliquot prope Lubecam viſæ vim ſubditis regiis inferre: ſed rex Daniæ con-

Ao. 1635. Frider. D. Regis fil. Archiepiſc. Brem. deſignatur.

dives quidam ruſticus Ditmarſ. calumnians D. Matthiam mulctatus.

paſtor Hatersleb. heterodoxiæ inſimulatus munere ſe abdicit, itemque præpoſitus delator abrogatus.

meteoron.

(66) Ao. 1635. d. 17. Nov. chaſma in oriente circa 6. veſpertinam obſervatum Holſatis formam gerens cometæ caudati dein ſeſe dividens figuram quaſi gladii aſſumſit. *Fiſcb. Diopt. p. 10. ſeqq.* A. e. chiliarcha Hamburgenſium Kniphuſio opiparum parante convivium tragicus Hamburgi caſus accidit. Invitat enim tres Hamburgi peregre degentes chiliarchas ad convivandum, cum vero hos inter unus nomine Hochgrevius patre ſutoriam exercente artem prognatus eſſet, ab altero ſcommatibus inde ac ſarcaſmis laceſſitur, hic injuriarum impatiens, vindictæ cupidus atque mero non minus ac cæteri æſtuans, hoſtem ſtricto confeſtim petit gladio, unde hi duo in hypocauſto nefario auſu congreſſi ceciderunt, tertius horrendum iſtud facinus extimeſcens caballo conſcenſo domum ſuam petit, ſed cum equus inopinato ſeſe præcipitem daret, collo confracto ſpiritum in platea pariter miſerrime efflavit. Signa vero triados hujus infeliciſſimæ in ædibus Petro Paulinis Hamburgi hodienum conſpiciuntur. Convivator vero Kniphuſius connivendo quaſi, diuturno tamen temporis ſpatio, Hamburgi deinceps in obſcuro & clanculum delituit. A. e. d. 8. Octob. aquæductus Campenſis (dictus *Rheder-Schlüſſe*) tempeſtate funditus erutus eſt ſublatusque; unde novi alterius adornatio & confracti aggeris redintegratio vel ad ſummam 30000. marcarum excurrit.

tres chiliarchæ Hamburgi convivantes miſere pereunt.

aquæductus Camp. reſtitui ſumtus.

conscribens subditorum aliquot manipulos, grassantibusque obviam procedens mox abitus nuncium de iisdem accepit. Lubecenses quoque valla tormentis animarunt, eque ditionibus suis novos hospites exturbarunt.

Navis frumentaria in Albi pessumdata. A. e. navis quædam frumentaria prope Brunopolin in Albi tempestate nimia conquassata periit cum quatuordecim hominibus. *Christ. R. Norvagiam Holsatiamque visens.* A. e. rex Daniæ Christianus IV. alta in pace Daniam & Holsatiam possidens Norwagiæ regnum visitavit prima cum hirundine & in Julio restitutus est feliciter Tychopoli. *Duces Sunderburg. visitato Comite Oldenb. redeuntes.* A. e. mense Aprili Hanso Christianus & Ernestus Guntherus Duces Holsatiæ & Sunderburgiæ fratres, postquam Comitem Oldenburgensem visitassent, Brunopolin navi appulerunt, & inde per Dithmarsiam in patriam feliciter redierunt. *Frider. III. D. ad Moscorum Ducem legatio commerciorum causa.* A. e. Fridericus III. Dux Slesvigi & Holsatiæ legatione missa adiit Moschorum Ducem magnum, eumque sollicitavit de libera in Persiam navigatione merciumque Persicarum commutatione & negotiatione traducenda in Holsatiam & præcipue Fridericopolin Eiderstadii. Cujus petitioni Moschorum Dux adstipulatus est legatosque Ducis Holsatiæ liberaliter & honorificentissime habuit. *Pastor Oldenswort. inter sacra exstinctus.* A. e. pastor quidam in Oldenswort Eiderostadii, cum sanus domo egressus esset ad habendam concionem in templo, usque ad statutum ejus inchoandæ tempus in secretiore parte, (vulgus vocat *die Gerkammer*) tantisper meditabundus substitit, & sub decantatione confessionis symbolicæ mortuus inventus est. Fuit ipsi nomen Joanni Schnellio. *Joannes D. Sl. episcopus Lubec. deligitur.* A. e. Joannes Dux Slesvigi & Holsatiæ Friderici III. frater postulatus episcopus Lubecensis, post mortem Joannis Friderici archipræsulis Bremensis possessionem Episcopatus sui adiit Lubecæ. *Jo. Georgii El. Sax. pax cum Cæsare ejusque conditiones.* A. e. d. 29. Maji Saxo septemvir Joannes Georgius post diuturnam belligerationem & reciprocantes sui Cæsarianique exercitus clades, pacis fœdus cum Cæsare pepigit, ita ut cœnobia aliaque bona ecclesiastica statibus Romani imperii Augustanæ confessioni addictis mediate subjecta & ante transactionem Passaviensem occupata juxta tenorem ejus transactionis intemerata statibus permaneant. Bona autem ecclesiastica immediate arrepta & ante Passaviensem compositionem item post eam occupata statibus Augustanæ fidei addictis per XL. annos a tempore pacificationis usque plenarie concedantur, prout anno cIↃ IↃ c XXVII. ea unicuique in usu fuerunt. Ne autem posteri post annorum dictorum decursum novis bellicorum motuum incendiis involverentur, decretum est interea temporis media pacificatione per ordinarios interpositores quærere, quibus gliscentes utrinque dissessiones a bonis ecclesiasticis ortæ tollantur. Quibus nihilominus deficientibus jus suum unicuique parti integrum relinqui debeat, quod anno cIↃ IↃ c XXVII. habuit, nemine interea arma defendendæ suæ parti capessente. Archiepiscopatum Magdeburgensem Cæsarea Majestas ob mutuam pacem Saxonis septemviri filio Augusto sponte relinquit, usque ad vitæ periodum. Ita tamen ut Christiano Wilhelmo olim Episcopo & administratori Hallensi in vitæ sustentationem ad annos vitæ ab Augusto filio quotannis suppeditari debeant 12000. imperiales. Episcopatus autem Halberstadiensis filio Cæsariano Leopoldo Wilhelmo relictus est. In Archipræsulatu quoque Bremensi exercitium utriusque religionis sartum tectumque relinquitur, prout anno cIↃ IↃ XXVII. in usu fuit. Equestri ordini imperii liberum Augustanæ confessionis exercitium relinquitur. In causa Palatini proscripti etiam defuncti sententia Cæsari immutata sedit, qua antea diadema Palatinatus Bavaro adjudicarat, promissa tamen singulari gratia proscripti hæredibus alimentatione principe digna. Megapolitanos autem quod concernit Duces, eos Cæsarea majestas, si pacificationis media acceptent, in gratiam receptura est. Idem Brandenburgico promittitur & aliis Augustanæ confessioni addictis Lipsiensisque unionis consortibus, quos Cæsar interveniente hac pacis acceptatione sub generalis amnestiæ gratiam recipere velit, si delicta agnoscant & arma deponant. *Confœderatio contra Gallos & Suecos pacem transcuntes.* De cetero transactione hac conclusum est, ut externi hospites, utpote Gallus & Suecus, conjunctis viribus e Romano imperio totaque Germania ejiciantur, inque eam rem Saxo generalis Dux militiæ Cæsarianæ datus est. Pacis hisce legibus & contractui Pragensi se, ne hostes imperii audirent porro, *submiserunt* Elector Marchio Brandenburgicus, Vinariensis, Lauenburgici & Lunæburgenses Duces. Principes hos secutæ civitates imperiales Norimberga, Ulma, Francofurtum. Patebat etiam Bernhardo Vinariensi ad reconciliationem aditus, sed ille Gallica promissa amplexus Suecico se subduxit bello. Megalopolitanis Ducibus pacificationi accedentibus Cæsar ignovit & Ducatum Wallensteinii perfidia ad se revolutum restituit. Suecis autem mox sub Joanne Banerio, ut imperio decederent, imperatum est a Saxone. Quod ut facilius & felicius obtineretur concordiæ gratia Suecis duodecies centena millia imperialium oblata sunt per eundem. Sueci plura postulantes, cum vota his explere nequirent, post mensium aliquot tergiversationes hostilia iterum arma expediverunt, quibus Elector tota Saxoniæ suæ mole iterum incumbentibus obviam processit. *Hispanorum in Brabantiam & Galliam Germano-Belgicam impetus repressus.* A. e. d. 14. Maji Hispani prope Namurram & Luicam per Rhenum in Brabantiam & Galliam Germano-Belgicam venerunt: sed Gallus fines Germaniæ ante semestre ingressus felici Marte illos exturbavit, 5000. eorum internecioni dans, 800. captivos ducens & duas auri argentique tinas cum vexillis & curribus onustis quamplurimis occupans. *Lex vestiaria & de celebr. litaniæ Dithmarsis a Rege data.* A. e. in Julio rex Daniæ novam rerum vestiariarum sumtuariarumque legem per Dithmarsiam publicari ordinarique fecit, adjuncto de quot mensibus celebranda publice litania mandato, quam ante annum quot septimanis celebrari ordinaverat. *Prodigia Holsat.* A. e. multa prodigia sanguinis visa sunt in Holsatia & Dithmarsia. In Septembri Marnæ panis siligineus multa sanguinea grana ostentavit oculis nostris exposita. Itzehoæ etiam guttæ sanguinis in lapidibus platearum

tearum conspectæ sunt. Et ejusmodi generis alia alibi; de quibus vide concionem nostram prodigialem. A. e. circa autumnum Comes Schawenburgicus Justus Ernestus obiit.

Just. Ern. Com. Schaumb. obiit.

Ao. 1636. mercatores Hamburgensium Lipsia ex nundinis redeuntes a milite Suec. opibus exuti.

Anno 1636. mercatores Hamburgenses spe lucri evocati circa nundinas Lipsienses brumales, in reditu insigne rei suæ damnum a milite Suecico circa Erfordiam accepere. Aurigis enim dispersis & curribus effractis mercimonia distracta æsque præsens direptum rapinæ militis cessit. Quod damnum 6. tinis argenti æquiparatum fuit, nec simile umquam dispendium una vice, prioribus temporibus inclutа urbs Hamburgum se sensisse fassa est. (67)

Christian. Pentz legatus Dan. Cæsarem Hamburgensibus & Brem. reconciliat comesque salutatur.

A. e. in Januario Christianus Pentz regis Daniæ consiliarius provincialis orator mittitur ad Cæsarem ob dissidium regis cum Hamburgensibus & archiepiscopatum Bremensem, qui re bene gesta & composita in Julio Holsatiæ Tychopoli restitutus est, insignibus Comitis a Cæsare condecoratus.

agyrta monstrosus.

A. e. in vere per Holsatiam & Dithmarsiam oberravit agyrta quidam natione Gallus, cui ex uno latere infans crescens promicuit, alterum pedem lateri immissum habens, qui omnia vegetantis naturæ munia obivit, alimenta vitæ e corpore agyrtæ attrahens.

tributum mercibus in Hols. impositum.

A. e. in Majo mandatum regium per utrumque Ducatum & Dithmarsiam publicatum est, quo census novus imponebatur mercibus omnibus internis & externis, ita ut de importandis novis mercibus, quibus subditi absque damno carere posse præsumebantur, venditor, de exportandis autem, quibus non æque subditi carere possunt, emtor tributum pendere jubeatur.

Schenckenschanz Belga ab Hispanis recuperant.

A. e. in æstate castellum Belgarum in medio Rheno exstructum (cui nomen Schenckenschantz) in potestatem Hollandorum non sine magna impensarum & roboris militaris attritione rediit, cum ea ante annum improviso excidisset ab Hispanis occupatum.

via strata inter Tychop. & Cremp.

A. e. rex Daniæ viam illam, quæ est inter Tychopolin & Crempas Stormarorum lapide perpetuo sterni fecit non sine insigni viatorum commoditate.

Friderico D. Stadenses & Brem. ceterique homagium præstant.

A. e. d. 31. Maji Friderico Archiepiscopo Bremensi, Episcopo Verdensi, coadjutori Halberstadiensi, hæredi Norwegiæ, Duci Holsatiæ, Stormariæ, Dithmarsiæ, Comiti in Oldenburg & Delmenhorst homagium præstitum est Stadæ, cui non multo post Brema idem humiliter præstitit.

visio mira ancillæ cuidam Meldorp. enata.

A. e. in Junio ancilla quædam Meldorpii Dithmarsorum extra urbem heri sui mandata exsecutura loco mota est & in exstasin rapta, primum ad orci fauces devenit, in quarum vestibulo multos adhuc vivos sellis insidentes & materiam sulphuream ignis infernalis sibi invicem propinantes, demortuos autem plures sibi olim notos atque in tortura gehennali misere æstuantes vidit; sed porro inde manibus binorum puerorum deducta ad cœlum beatorum prothyron, ubi se multos pie demortuos vidisse affirmavit. Reddita deinde terræ loco, unde mota erat, a juvenibus istis albicantibus, jussa est visa nunciare Meldorpiensibus, ita tamen, ut non uni eorum singulatim, sed omnibus junctim diceret & in nomine Dei præciperet pœnitentiam intimare terræ, & præsertim illis, quorum imago ante fauces orci visa erat, utpote notoriis vitiis injustitiæ, avaritiæ & superbiæ supra modum deditis. Atque ut de visione nec ipsa nec alii dubitarent, privata est in triduum a Deo (sic significantibus juvenibus) linguæ usu, usque dum terni simul & semel collegæ loci convenerunt, & mutam salutarunt, quibus acta omnia & singula arbitris remotis sunt aperta & concredita.

pluviæ defectus.

A. e. a paschate usque ad diem S. Viti cœlum æneum fuit, nec ullam pluviam sementi faciendæ demisit, unde fruges æstivæ partim enatæ partim relictæ sunt post S. Viti demum arvo surgentes.

milites in Holst. e provincialibus delecti convocantur.

A. e. in vere rex Daniæ subditorum suorum copias sequestratas (*den Ausschuß*) convocavit in Glukstad e Dania, Holsatia & Dithmarsia, earumque aliquot finibus Ducatus sui imposuit ad arcendum terrendumque hostem, aliquot recuperandis vallis civitatis phrurarchæ dedit.

Christ. Ranzovii c. Dorothea Ranz. nuptiæ a Rege frequentatæ.

A. e. d. 31. Julii Christianus Ranzovius Dominus in Breitenberg & Ranzow &c. Gerhardi producis regii filius, nuptias fecit cum Dorothea Ranzovia Dethlevi præfecti Steinburgensis filia. Quibus interfuit rex Daniæ Christianus IV. & regni princeps Christianus V., Dux item Sunderburgiæ Philippus & Comes Oldenburgensis aliique hospites primarii multi.

judicio provinciali Tychopol. Rex interest.

Rex Daniæ inde Tychopoli redonatus, ibi judicium provinciale habuit.

Sueci a fœdere exclusi Lunæburgensem tractum occupant, Saxonibus fusis Misniam invadunt.

A. e. Sueci postquam a Saxone septemviro pacificatione Cæsariana non comprehensi, sed exclusi essent, indignatione rei & suorum officiorum Saxoni & reliquis statibus unitis præstitorum æstimatione moti bellum adversus Saxonem jam ante annum susceptum continuarunt, & ab adversa parte jam Saxonia, Pomerania & Megalopolitana regione exclusi, a Germanis autem deserti Ducatum Lunæburgensem invasere Lunæburgumque civitatem non tam deditione ceperunt, quam improviso occuparunt, cum antehac in nullius extranei hostis potestate ea fuisset. Exinde Bannerius Suecorum Dux feliciter belligerans Dœmitzio Saxones ejecit, ad Kiritzium quinque legiones delevit, & in Misniam iterum irrupit civitates late occupans.

singulari certamine alterum perimens punitur.

A. e. in Augusto inter copias regias Tychopoli excubantes bini Dani invidiæ œstro perciti extra urbem se provocarunt. Quia enim e parentibus vicinis dispare sorte oriundi erant, alter pauperior alterum ditiorem, qui a patre argentum acceperat, trucidavit; at mox facinore peracto multis lacrymis demortuo assidens parentavit, donec rumore in civitate accepto per carnificem apprehensus jussu regio decollatus est.

Jenensis Bibliotheca

A. e. cum exercitus Suecicus sub Bannerio Misniam invadens Mersburgum, Weisenfelsam, Jenam, Naumburgum, & pagos circumcirca depopularetur, cladis

(67) Ao. 1636. fortalitium ad Albim Tychopoli Stormarorum jussu Christiani IV. est erectum per Titken & Henricum Clunder.

& Jo. Gerhardus duriora a Suecis patiuntur.

cladis hæc militaris inter alios etiam pressit familiam & bibliothecam, ipsam denique vitam theologi excellentissimi D. Johannis Gerhardi, qui non multo post vita hac excessit, cum Suecos nonnihil infensiores haberet ob panegyricum, nuper pro redonata Saxoniæ pace promulgatum.

Rex judicio provinc. præsens in advocatorum temeritatem animadvertit.

A. e. Rex Daniæ & Dux Holsatiæ Christianus IV. Itzehoæ judicium provinciale instituit, cui ipse præfuit, in quo cum procuratores promiscuo numero comparerent, & ad dicendum surgerent, quos inter indocti & inexperti tyrones plurimi erant; rex eorum animadvertens audaciam & impudentiam, inque dicendis calumniis libertatem (cui in inferiori foro assuefacti erant,) plures carceribus condemnavit, omnes officio abdicavit, aliosque juratos ordinariosque advocatos ipsorum loco ordinavit in austrina Dithmarsia quinque.

proditio Hamburg. patefacta.

A. e. Hamburgi proditio cudi cœpit per judicii advocatum nomine Schenkium, partibus Cæsarianorum faventiorem, quæ mox detecta autorem debitis periculis involvit & a senatu capitis damnatum supplicium dignum luere fecit anno sequente. Res memoriæ ergo huic versui tradita est, tempore, SChenkIVs HaMbVrgI qVo proDItor eXtItIt VrbIs.

exsecrande impietatis in Prussia impostor punitus.

A. e. in Prussia ortus est novus quidam Deus, qui se Syrdos appellavit filiumque Dei professus est, homo scelestissimus, hebrææ autem & græcæ linguæ scripturarumque gnarissimus, qui non solum ob blasphemiam, sed & nigromantiam, stupra & adulteria plus quam quinquaginta a se commissa justas Deo & magistratui pœnas dedit igne crematus. Idem in impœnitentia pertinax triduo post se resurrecturum prophetavit, quod hucusque factum non est.

Sueci prælio Witstock. superiores.

A. e. Sueci per Hatzfeldium Cæsariani & Saxonici exercitus generalem nupere Magdeburgo & circumjacentibus oris expulsi ducatuique Megalopolitano intrusi ad Witstochium stativa fixerunt, ubi mox commissa pugna superiores evasere, Cæsariani vero & Saxonici sub Duce Hatzfeldio, ante quam debellarentur, fugere & Halberstadium se recepere. Interim Bannerius Suecorum Dux Werbenum fortalitium d. 25. Octob. expugnat, unde mox suas iterum copias in Misniam infundit & totam subjugat,

Misniam obruunt, Lipsiam frustra oppugnant.

Torgam expugnat & Lipsiam toto bello invadit, quæ tertium jam Cæsarianis sub jugum missa Suecis sub Transdorfio gubernatore fortiter restitit. Huic Bannerius extremam civium præsidiariorumque ruinam minitans deditionem suasit, qua decollante militem selectiorem in adsultum disposuit, speque opulentissimæ prædæ & annuis nundinis famigeratæ ad fortitudinem animavit: Et omnia jam ad assultum parata erant, cum Banaerius per litteras Hatzfeldii adventum recognoscit, militem mox ab assultu revocat & Torgam se convertit, ubi Cæsarianis multum negotii facessit.

Ferdin. III. in imperio successor constitutus.

A. e. cum Ferdinandus II. imperator, senio variaque belli fortuna debilitatus finem vitæ respiceret, de successione imperii consilia agitavit, in quem gravissimum regnandi onus derivaret. Ideoque comitia Ratisbonæ indixit, ubi præsentibus imperii electoribus, excepto Trevirensi, quem licet ingenti sumtu Cæsaris e Belgio evocatum illustre collegium admittere noluit, electione unanimi Ferdinandus III. Hungariæ Bohemiæque rex, Ferdinandi II. primogenitus Cæsar designatus est. Electionem mox secuta coronatio in metropolitana ecclesia d. 30. Decemb. stilo novo. Nec multis diebus post Hungariæ Bohemiæque regina novi imperatoris conjux æquali magnificentia in imperatricem coronata fuit d. 11. Jan.

An. 1637. Ferdin. II. Imp. moritur.

Anno 1637. Ferdinandus II. imperator tot annorum bellicis motibus & reciprocante fortunæ mutatione debilitatus, & jam biennio valetudinarius tandem spiritum Viennæ exhalavit d. 25. Febr. stilo novo, ætatis suæ anno 59. imperii 18.

maxima copia muris in Holst. enascitur.

A. e. in hieme maxima copia murum horrea & agros per Holsatiam & Dithmarsiam occupavit, quæ terræ fruges aliaque esculenta & domestica bona attrivit & late depopulata est; nata ex reliquiis salsi marris biennio ante agros inundantis.

Sueci Misnia relicta Usedomiam usque se recipiunt.

A. e. Sueci post mensium aliquot moras Torgæ tractas imminentibus non solum Hatzfeldii, sed & novis Marasinii copiis fugere maluerunt, quam cum exercitu suo in angustias redigi & milite cingi. Itaque alia minati (vigilante semper Hatzfeldio) alia eruperunt & Erfordiam simulantes in Pomeraniam se receperunt d. 18. Junii, nec diu ibi tuti in insulam Usedomam fugerunt.

Guilielmus Hass. Landgrav. fædus violans bellum infeliciter movet.

A. e. Guilielmus Hassiæ Landgravius Pragensis pacificationis leges primum accipiens, at mox per Hanoviæ obsidionis levationem rumpens & hinc in publicis Ratisbonæ comitiis hostis imperii declaratus hactenus circa Paderbornam contra Cæsarem ipsiusque campi mareschallum Gotzium militavit; audiens autem Suecorum fugam, suæ se Hassiæ non credens cum uxore & liberis in orientalem Frisiam, ut Hollandiæ vicinior esset, movit, ubi variis locis præsidia imponens totam provinciam cum comite Oldenburgico exhausit, non multo post vita defunctus, & ut perpetuus Cæsaris hostis testamento Franciæ regem & Belgii ordines filiorum suorum tutores scribens.

Bogislaus XIV. D. Pomer. obit.

A. e. Bogislaus XIV. Dux Pomeraniæ mortuus est, cujus obitu antiqua Ducum Pomeraniæ stirps una exstincta fuit funditus.

infanticida in Dithmarsia pœnæ pertinti & alia terrenda.

A. e. rusticus quidam parœciæ Margarethanæ ad Albim ex fervore iracundiæ duos liberos ex se ortos internecioni dedit, qui mox iterum capite truncatus est per magistratum. In eadem alius uxorem & liberos Sathanæ devovens miserabile spectaculum justo Dei zelo vidit aliisque cholericis videndum accersivit.

pagus Blixbyll Eiderost. & Neomonasterium Holst. opp. flammis consumuntur.

A. e. ignis cœlitus delapsus in pagum Blixbyll Eiderostadiæ totum consumit. Oppidum etiam Niemunster prope Chilonium Holsatiæ, igni improviso orto totum conflagravit, excepto templo & ædibus parochialibus.

prima capitis pœna apud Dithmarsos homicidæ collata.

A. e. homicida quidam in Barlet australis Dithmarsiæ decollatus est, qui primus fuit a tot annorum decursu, qui in hac regione horrendum facinus digna pœna luit.

pestis Hafniæ & Itzehoæ, Hamburgi & in vicinia pecorum lues.

A. e. pestis per Daniam, cumprimis Hafniæ sæviit, quæ etiam Itzehoæ aliquot domos exhausit, sed mox Dei gratia ibidem exstincta est. A. e. Hamburgi & per adjacentes proxime oras lues vehementissima inter quadrupedes orta est, quæ maximam stra-

Sueci iterum prorumpentes Anclamum expugnant & Mecklenb. ducatum occupant, progressi ad Tribsecium funduntur: hinc eos recedentes prosecuti Cæsariani diram in Meck'enb. exercent sævitiam.

ſtragem boum edidit & ingens lanionibus damnum accerſivit. A. e. Sueci ſub Bannerio ſuo e Balthico rurſus ſinu in continentem prorumpentes ac Cæſarianos ab Anclamii obſidione excutientes, in Megalopolitanum Ducatum progreſſi ſunt. Sed per Hatzfeldium ad Demminum repreſſi inſigne equitatus damnum acceperunt, mox vero ob adverſam Hatzfeldii valetudinem & abſentiam animoſius ſe recolligentes Marchiam & Sileſiam verſus moverunt, & jam Marchiam Wrangelius, Lansbergam Bannerius prenſabat, cum Gallaſius Bredaviam generalem vigiliarum magiſtrum progredientibus obviam mitteret, qui ad Tribſecium quinque eorum legiones diſſipavit & octingentos internecioni dedit: quæ clades Banerium in Pomeraniam & ad Balthicum littus repulit. Miles autem Cæſarianus per Megalopolitaniam graſſans tam immani & barbara tyrannide in miſeros homines ſæviit, ut nulli feminæ cujuscunque ætatis nullique virgini vel decenni parceret, viros autem & inter illos eccleſiaſtas naribus, auribus, manibus pedibusque truncaret, Suecicis potionibus (*Schwediſchen Trüncken*) infarciret, eliſis paſſim infantibus matres ſuffocaret, binas ſorores unius parentis filias in conſpectu patris ſtupraret, patre deinde occiſo & corde ipſius e corpore eruto, inque prunis toſto in prandium ſtupratis filiabus præberet, adeoque effreni licentia ea perpetraret, qualia ſubveritus fuiſſet vel Attila vel Alaricus vel Thamerlanes quispiam in media barbaria.

An. 1638. R. Dan. Spiringios Regis Polon. emiſſarios mari propulſat.

Anno 1638. rex Daniæ Chriſtianus IV. Spiringios Dantiſco olim expulſos obque id civitati infenſos & regis Poloniæ ſuffragio ad portum Dantiſcanum navali manu excubantes novumq; vectigal civibus regis ſui nomine imperantes, navibus inſtructis e mari Balthico exturbat; Polono autem illegitimo maris Balthici Domino jurisdictionem omnem adimit ſibique ſoli arrogat. A. e. Matthias Gallasſius Cæſariani exercitus tribunus per Megalopolitanum Ducatum iterum rerum potitus, urgente fame militem confini Holſatiæ inſtructus Cæſariano diplomate intrudere præſumſit: ſed rex Daniæ Chriſtianus IV. & Dux Schleſwigiæ Holſatiæq; Fridericus III. quantocyus ſubditos ſuos viritim excitantes venienti obviam proceſſere. Quo animadverſo Gallaſſius transactionis pacificæ media ancipiti belli aleæ præpoſuit, ideoq; pro expeditione Romana tot præterlapſorum annorum (*Sommerzug*) addictos & numeratos accepit 160000 imperiales. Unde ſingulis vomeribus utriusq; Ducatus hoc anno impoſitus fuit cenſus viginti imperialium.

Cæſariani fame coacti Holſatiam invadunt, quibus obnititur R. Dan. & ſubditis imponens tributum Cæſarique debitum ſolvens eos avertit.

elephas eximius regi exhibetur. lues Holſ. & Ditm. puella aquis ſuffocata; alii duo deſtillantes exſtincti. petigialis morbus

A. e. elephas miræ magnitudinis Tychopolin nave ex Hollandia advectus regiæ Majeſt. oculis expoſitus eſt. A. e. in autumno morbus quidam epidemius per Holſatiam & Dithmarſiam graſſatus eſt, qui tamen paucos ſuſtulit. A. e. puella jam viro deſtinata aquam hauſtura fracta putei ciconia miſere interiit. Alibi paſtoris cujusdam filius fornaci deſtillatoriæ aſſidens exſtinctus eſt cum alio ſynchrono idem fatum experto. Pharmacopola, cui inſervierunt, mortuos juxta fornacem invenit ambos. A. e. in Eideroſtadia morbus petigialis (*die Sprenckel*) vehementer ſæviit. Dux Vinarienſis Bernardus montem Briſiacum obſidione diuturna viribus exhauſtum attritumque deditione cepit d. 4. Nov. eumque incredibili theſauro potitus in poteſtatem regis Galliarum & Germaniæ libertatis vindicum redegit.

in Eiderſt. Briſacum a D. Vinar. expugnatum.

An. 1639. Auguſta Adolphi D. vidua obit.

Anno 1639. in Februario, illuſtriſſima & celſiſſima domina Auguſta, regia ſtirpe Daniæ oriunda, Duciſſa Sleſwigiæ, Holſatiæ, Stormariæ & Dithmarſiæ, Comitiſſa in Oldenburg & Delmenhorſt, vidua Adolphi Ducis Sleſwigiæ Holſatiæ mortua eſt Huſemi; corpus ſolemni pompa funebri deductum & repoſitum eſt Sleſwigi d. 6. Martii. A. e. die 19. Martii hora 12. mortuus eſt Dethlevus Ranzovius præfectus Steinburgenſis, poſtquam annos vitæ 62, præfecturæ 25. expleviſſet. Corpus die 16. Maji Itzehoæ ſolemnibus funebribus deductum & tumulatum eſt. Ipſi ſucceſſit Chriſtianus Comes a Pentz dominus in Nendorff. A. e. Olyra in campis prope Huſemum & Tunderam ardere viſa eſt, cujus tamen flamma ab oculis propius accedentium evanuit. A. e. in Julio Tychopoli principes regni quamplurimi congregati fuerunt: rex Daniæ & Dux Holſatiæ Chriſtianus IV, regni princeps Chriſtianus V, Fridericus III. Dux Sleſwigiæ Holſatiæ, Fridericus item filius regius archiepiſcopus Bremenſis, Dux Lunæburgenſis Georgius, Dux Saxo Lawenburgicus, Comes Oldenburgicus & alii. A. e. in Julio Rendesburgi juvenis generoſus Otto Roſæcranzius Danus, magni Oligeri filius, ſub Marquardo Rantzovio generali exercitus Danici Capitaneo legatus miſero duello provocatus a nobili Holſato Rantzovio transfoſſus eſt. A. e. Brunopoli ad Albim circa ædes templo contiguas propugnaculum ex aſſeribus & transverſis columellis exſtructum Albique adverſus aquæ irruptiones objectum eſt. A. e. Dux Vinarienſis Bernhardus hactenus Gallo & Suecicæ coronæ devotiſſimus, poſtquam triduana febri vehementiſſime conflictatus eſſet, vitam cum morte commutavit Neuburgi prope Baſileam d. 18. Julii, cum in ipſa expeditione verſaretur relinquens non ſolum militibus, ſed & omnibus Germanicæ libertatis amantibus triſte ſui deſiderium. Sueci interea paulisper reſpirantes novisque e Suecia viribus aucti in Saxoniam & mox in Bohemiam invadunt, ubi ſecure delituerunt, donec ab Hiſpanis accerſitus Piccolomineus exercitui Cæſariano præficeretur. A. e. circa Bartholomæi ſeante Dominicam, qua evangelium de adulteris &c. prædicandum, turbo vehemens in Holſatia & Dithmarſia ſegetes in agris excuſſit, disjecit & maximam partem attrivit, ita ut ruſticis ſolæ paleæ cum ſtramine remanſerint.

Dethl. Ranzov. obit.

conventus principum Tychopol.

Otto Roſæcranz. duello perit.

Brunopolit. agger ſtructus.

Bernhardus D. Vinar. obit.

Sueci Invadunt Saxoniam Bohemiamque.

turbo ſegeti exitialis.

An. 1640. Comitia Ratisbonæ pacis cauſa inſtituuntur.

Anno 1640. Suecis ſub Banerio ſuo egregie ſe in hoſtem vindicantibus inque Bohemia impune graſſantibus, Cæſar Ferdinandus III. Romanorum poſt mortem patris imperator Ratisbonæ comitia indixit, ubi de pacificationis univerſalis mediis tractare cœpit d. 10. Septembris: quæ omnium principum & populorum votivo applauſu feliciter cœpta in ſequentem annum irrito interea litigantium ſucceſſu duravere.

XXIV.

XXII.

Septem Fragmenta Veteris Juris Zvverinensis de a. 1222. 1224. 1235. 1263. & 1593.

I. Jura Suerinensia quibus Burewinus II. Civitatem Gustroviensem donavit a 1222. (a) d. 25. Octobr. e Membranis Archivi Gustroviensis; Collata cum vetustis Legibus Anglionum & Werinorum, Cimbrorum, veterumque Saxonum pluriumque Germanorum Gentiumque vicinarum.

1. Pro capite (b) caput.

2. Pro manu (c) manus.

3. Si vulneratur aliquis (d) ad profunditatem unguis vel longitudinem (e) articuli, damnificatur reus in sexaginta (f) solidos, qui cedent in partem REGIÆ POTESTATIS (g) & satisfaciet PATIENTI (b) in 24. solidis.

4. De plaga nigra (i) *Potestas* habebit 24. solidos & *patiens* 12. solidos.

5. Pro alapa *patiens* habebit 4. solidos, *Potestas* totidem. (k)

6. Qui *domus pacem* (l) violaverit, capitali sententiæ subjacebit.

7. Si fœmina IMPUDICA viro *probo* fuerit convitiata, *in præsentia duorum Virorum proborum* potest ei licite (m) dare bonam alapam.

8. Si quis duplicem habuerit mensuram, (n) magnam videlicet & parvam, magna percipiat, & parva eroget; damnabitur sententia capitali.

9. Molendinarius recipiet mensuram de singulis modiis institutam, quæ *Matta* (o) vulgariter vocatur.

10. Qui Civitatis Statuta infregerit, (p) dabit tres marcas civitati.

11. Omnis *solidus pacis* (q) Consulibus deputatur.

12. Si DECREVERINT Consules super officia Civitatis, Magistrum Civium ordinare, & excedant subditi; duæ partes satisfactionis *Consulibus*, tertia *potestati*, (r) *nil Magistro Civium deputetur*.

13. Civium est ELIGERE Magistrum (s) talem.

14. Magister (t) ille Consules (u) conveniet.

15. Præda campestris (u) pertinet Potestati, non Magistro.

16. Nullus dabit hæreditatem suam sine consensu (w) suorum hæredum.

17. Si moritur quis, hæredum præsentia carens, assument illam Consules, causa rei servandæ, usque ad *anni terminum*, (x) quo revoluto, si nullus hæres venerit, ad manum transeat potestatis, debet autem hæreditas septima manu reddi.

18. Si moritur quis & hæredes duos (y) reliquerit, mater *volens nubere alteri*, (z) prius *dividet hæreditatem*.

19. Si moritur quis hæredum; illius transibit hæreditas ad fratrem. Omnibus defunctis, transibit ad matrem. (aa)

19. Si mater securitatem præstare poterit, manebit *tutrix* (bb) *similiter & Pater*.

20. Si moritur aliqua, relinquens hæredem, & Pater separans ipsum a se, ducat uxorem, & generet ex ea parvulos, mortuo Patre separatus Hæres redibit *ad hæreditatem Patris*. (cc)

22. Si quis extra civitatem manens, querimoniam de cive fecerit, potest se civis cum quolibet defendere; alienus vero (dd) cum cive aliquo se defendet.

23. Quicunque autem homo *propriæ* (ee) *fuerit conditionis*, si intra civitatem *venerit*, (ff) *ab impetitione cujuslibet servitutis liber erit*.

24. Prætetea, quicquid Consules Civitatis ad communem usum ordinaverint, ratum civitas observabit.

25. Si quis vero debitor coram judicio *monitus* (gg) solvere nequeat, domum suam debitori deponet; sed creditor illam tribus civibus *intra sex septimanas* coram judicio præsentabit, quam si debitor tum non redemerit, in suos usus convertet creditor ipsam domum.

(a) Putat FRIDERICUS THOMAS in analect. Gustroviens. *De anno* p. 50. & qui eum sequitur PETRUS TORNOVIUS *in. hujus frag.* *de feudis Mecklenb. in præf.* quod hæc donatio facta sit *mittend.* a 1220. sed minus recte, uti docet charta authentica ipsius donationis de a. 1222. quam sequimur & secuti sunt LATOMUS *in Chron. Meckl. MSC. P.* 2. *a.* 1222. & CHEMNITIUS *in Epit. Hist. Meckl. MSC.* 1235. *in vita Burewini*. Ipsa hæc juris Suerinensis donatio confirmata est Gustroviensibus a Pribislao III. & fratre anno 1228.

(b) De *homicidio* etiam incipiunt *leges Anglionum & Werinorum*, quæ ipsæ vetustissimæ sunt leges *Megapolensium* Seculi V. Uti vero pleræque veterum Germanorum leges paganismis sunt refertæ; ita etiam *leges Anglionum & Werinorum* homicidia non vindicant pœna capitali, sed emenda saltim seu Werigeldo & privata compositione. Addunt præterea distinctionem inter *Adelingum* seu nobilem & *liberum* seu plebejum. Ita enim *tit.* I. *l.* 1. 2. *Si quis adalingum occiderit, DC. solid. componat: qui liberum occiderit, CC. solidos componat.* Quæ compositio *tit.* X. *l.* VIII. dicitur legalis seu *legitima*. Conveniunt in hoc argumento LEGES SAXONUM cum placitis Werinorum & Anglionum sæpius consonæ *tit.* 2 *l.* 1. *Qui nobilem occiderit* M CCCCXL. *solid. componat. Ruoda qui dicitur apud Saxones*, CXX. *solid. & in premium* CXX. *solidos componat.* Per *Ruoda* vero intelligitur homo ingenuus plebejus, *Rotarius seu Rutarius* i. e. agricola, colonus, a Saxonico *Roten* sulcare, terram scindere nominatus; unde sunt voces *Roturier*, *Roturage*, *Ruagium*, *Roden in Speculo Sax. l.* 1. *art.* 34. utut dissentiant LINDENBROGIUS, SPELMANNUS *in glossariis*: LEIBNITIUS *ad LL. Werin T.* 1 *script. R. B. p.* 78. Eandem fere in æstimando homicidio distinctionem tuentur *leges Longobard. l.* 1. *tit.* 9. *l.* 15. 17. *Lex* SALICA *tit.* 43. 44. *l.* 1. *Lex Alemanorum tit.* 68. *Lex Ripuariorum tit.* 36. *Lex Burgundionum tit.* 2. *l.* 1. 6. 7. *Frisionum tot. tit.* 1. *Bajuariorum tit* 4. § 1. Nec dubium est, hanc distinctionem & pœnam homicidii non capitalem olim in *Cimbria & Megalopoli* Anglionum & Werinorum antiqua sede diutius obtinuisse, certe nequidem introducto Christianismo prorsus abrogatam fuisse. Doceat

Homicidia olim non capitalia *Saxones* *Longobardi*, *Alemanni* & *plures gentes*. *Specialia apud Cimbros & Jutos*.

cent id annales, chartæ plures, ipsum fragmentum *juris* SUERINENSIS *IV. in fine & V.* §. 4 *ut & jus* JUTICUM *Sec.* XIII. *a Woldemaro* II. *Rege Daniæ* publicatum, quod *l.* 2. *c.* 12. 22. 27. *l.* 3. *c.* 22. *pr.* & §. 1. in homicidas dolosos statuit pœnam ordinariam proscriptionis & solutionem tam WERIGELDI LIV. *marcarum* quam MULCTÆ *trium marcarum*. Conveniunt vetera jura a Rege *Suenone seu Svenso* III. *Gratebeide* vulgo dicto, in ipsa *Anglo Saxonum* regione & sede *circa a.* 1150. promulgata, utpote STATUTA *civitatis Sleswigæ cap.* 3. *Welcker Bürger in de Stad enen Menschen sünder schuld tödet, de verbrickt sin böver, und verläst sin gut, edder he verdrege sick mit dem Hertoghen und dem Rade na erer gnaden. Et c.* 4. *Von den Wunden mit Schwerd, pake, Spere, Wapen* (armis) *darman mede Wunden mag, dem schal man de Hand auf bowen eddder seyden, iste he mag et beteren na gnadengield.* Quibus rationibus olim etiam usi sunt Cimbrorum & Anglo Saxonum vicini Ditmarsi, quorum mores & placita a. 1447 in vigilia Valentini communi regentium virorum & populi consensu relata sunt in codicillum juris provincialis, cujus articulus *de homicid.* o §. 1. 2. hic est: *Ware essi jemend dot geschlaghen, dat God verbede, den Man schall man betalen un bräken vor CC. Marck und sin Huß schal man bernen und schall ghan alle sine Dage vor einen erlosen Man efte schalck: Efste dar jemand bey nachtyden breke in eines Huß und schlüge enen Man dable (tod), den Man schal man betalen vär CC. Marck, und schal den Werde betalen LX. Marck L. un dem Richter LX. M. L und sin Huß schal me bernen und schal ghan sin dage vär enen erlosen schalk.* Plura in sequentibus *art.* 3 — 8., quorum tamen argumenta correcta sunt *Jure Dithmarsico novo* post devictos Dithmarsos & recuperatam provinciam a Rege Dan. FRIDERICO II. & Ducibus Holsatiæ JOHANNE & ADOLPHO promulgata a 1567 *titulo* CXVIII. ubi homicidii dolosi pœna capitalis statuta est.

Quorum vestuste jure obtinet mulcta & Gnaden Geld,

Ditmarsica veteri leges,

(c) Convenit *Lex Anglionum & Werinorum tit.* 2. *de ictu læsis*, addita tamen pœna pecuniaria & distinctione inter adalingum & liberum. Et *tit. V de transpunctione & membris læsis l.* 5. *Manus vel pes abscissus, similiter ut nasus, auris, lingua, oculus; aut si manca pependerint medietas componatur, i. e. pro adalingo* CL. *sol. pro libero L. solid.*

(d) Vide LL. Angl. & Werin. *tit* III. *de Vulneribus.*

(e) Omissa est hæc vox in *exemplo juris Suerinensis* apud THOMAS *c. l.* ubi legitur: *Si vulneratur aliquis ad profunditatem unguis vel articuli.*

(f) In Legibus *Anglionum & Werinorum* saltim XXX. *Solidi* pro adalingo & X. pro libero homine statuuntur.

(g) Quæ pœna magistratui debita venit sub nomine *mulcæ*, jure Saxonico *Wette, gewette*, item *Bræche*. SPEC. SAX. *l.* 1. 2. *art* 32. 53. *l.* 2. *art* 16. *l.* 3. *art.* 64. Jure *Cimbrico Jutico* dicitur in causis homicidii & læsionis corporalis BLODVIDE a vulneribus, dem Blute & Wunden, ita nuncupata, cujus summa Regi exsolvenda determinatur III. *Marc.* LOWBUCH *l.* 1. *c.* 32. *l.* 2. *c.* 13. *l.* 6. *c.* 7. Jure *Danico* vocari solet *Tegengield* h. e. mulcta pro *homicidio*, cujus summa Lege Christiani III. seu Recessu Coldingensi de a. 1558. statuitur XX. *siclorum puri argenti.* v. KRABBIUS *in versione juris Jut. MSCta l.* 2. *c.* 13.

Pœna propter homicidium magistratui competens, Jure Saxonico Wette, Cimbrico Jutico BLOTVIDE, Danico Tegengield,

(h) Quæ satisfactio dicitur emenda, *Bute* seu *Buße*, veteri vocabulo *Widrigeldum* h. e. retributio, repensatio mali dati, die Wiedererstattung, quæ in casibus homicidii propter illatum damnum solvebatur hæredibus occisi, veniens sub nomine *VVerigildum* a veteri Saxonico *VVer*, i. e. Vir, & *gild seu gelt, geld*, h. e. præstatio, compensatio. Quod plenius docent *Lex* RIPUARIORUM *tit.* 63. 64. *Lex* ALEMANN. *tit.* 4. 29. FRISIONUM *tit.* 17. §. 1. BOJOARIORUM *tit.* 2. *c.* 4. §. 2. LONGOBARDOR. *l.* 1. *t.* 9. *l.* 8. WISIGOTHOR. *l.* 6. *tit.* 3 *l.* 1. CAPITULARE III. a. 813. *c.* 6. SPECULUM SAX. *l.* 3. *art.* 45. & SCHILTERUS *exerc. ad ff.* 19. §. 14. TITIUS *Jure priv. l.* 3. *c.* 1. §. 9. ECCARDUS *ad L. Salicam tit.* II. *l.* 1. *tit* LV. *p.* 97. BIGNONIUS *ad Form. Marculphi ed. Baluz p.* 900. Sed in *Lege* SALICA *tit.* XIX. *l.* 9. *tit.* XXII. *l.* 1. XXXVII. *l.* 8. *tit.* XLIV. *l.* 1. 16. *VVerigeldum* vocatur LEUDIS, LEODUM, LEUDUS, cujus significatus coincidit cum primo, & idem est ac *compositio hominis* seu *leudi, populi*; Anglosaxonice *Leoth*, unde *Leute*, homines. Utitur etiam hoc vocabulo *Lex Anglionum & Werin. tit.* 6. *l.* 5. *Ad quemcunque hereditas terræ pervenerit, ad illum vestis bellica, id est lorica & ultio*

Pœna, quæ propinquis debetur, dicitur emenda Buße apud Saxones Werigeldum. Consensus Legum veterum Germanorum,

Lege Salica dicitur Leudum,

Item lege Anglionum & Werinorum.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

proximi & solutio LEUDIS *debet pertinere.* Eadem formula loco Werigildi occurrit in *legibus* FRISIONUM *tit.* 2 *l.* 3. *sq.* SAXONUM *tit.* 14. §. 3. 4. LONGOBARD. *l.* 1. *tit.* 9. §. 28. *in Capitulari triplici a.* 803. *c.* 2. *Formulis apud Marculphum form.* 123. aliisque locis a DUFRESNIO citatis *Glossar. Tom.* IV *ed. Paris. a.* 1733. *p.* 138. Apud ANGLO-SAXONES, veteres Holsatos & Cimbros ipsa hæc hominis retributio, olim venit sæpius sub voce WERA, WERABOT item WERAPAA i. e. *Mannsbuße. Were* enim ipsis & *Wair* Gothis Virum hominem denotavit. Inde est quod hoc vocabulum Seculo XIII. transierit in ipsas *Leges* JUTICAS *l.* 2. *c.* 9. *l.* 3. *c.* 21. 22. 23. *sq.* ut & in *Recessum R. Christiani* III. *art.* 21. ubi *Werigildum* exprimitur voce *Mannsbuße* & *Ettebote*. Quæ utraque emenda una est, & ratione partis solventis saltim differt. Tota enim homicidii compensatio summam habet LIV. marcarum, quæ dividendæ sunt in ter octodecim marcas seu tres partes, *drey Sole* vulgo vocatas. Unam earum criminis reus ex propriis bonis solvit, quæ dicitur *Manbuße*; reliquas ejus consanguinei, sive is supplicium patiatur sive libertatem amittat sive retineat, conferre tenentur, quæ veniunt sub nomine *Ettebote*, h. e. *Zubuße* vel ut aliis videtur *Etlicher Buße*, rectius *familiæ seu consanguineorum præstatio*: ÆTTE enim CIMBRIS & GOTHIS hodieque ISLANDIS & SUECIS idem est ac *stirps, prosapia; attland* seu attland patria, *atta, attin* pater, *ættei* mater, *ættafader* atavus, *Ætteborin* illustri gente natus, *Ættequistar* progenies, *Ætbalkr* genealogicus ramus, *ættewänn*, propinqui, *ætting* generatio, *ætten* generare, ut pluribus docent & illustrant VERELIUS *in indice Scand.* MARESCHALCUS *in observ. c. l. p.* 421. RUDBECK *Atlant. P.* 2. *c.* 7. *p.* 211. *sqq.* ubi etiam ex hac ratione & in rem citatis legibus Ostro- & Westrogothicis, cippis runicis & testimoniis. ULFILÆ VILKINÆ & OLAI docte explicuit voces *Atlas* i. e. primogenitus, *attattige* heredum linea, *Ætbling* seu *adaling*, adalingus, nobili prosapia natus, *Atbogi linea* cognationis, & ipsum vocabulum ATTABOTER, quod interpretatur *mulctam occisi cognatis solvendam.* Eundem fere vocis significatum indigitat BLASIUS ECKENBERGER *in repertorio ad codicem LL. Jut.*: *Ette*, inquiens, ist ein alt Denisch Wort und heist ein Geschlecht, daher das Wort Ettebod, und ist die contributio zu einer Mannbuse, so die Freunde zuschiessen ihrem Freunde, der ein Todschlag begangen: ETTESAL sind die zwey Theile der Mannbuse und legen diese Buse zu die angebohrne Freunde in dem Blute, als nemlich den einen Sal oder portion des Vaters Freunde, den andern Sal der Mutter Freunde. Plane cum hac explicatione conveniunt aliæ hujus rei denominationes, quas in Legibus Saxonicis & vetustis documentis, præcipue *in tabulis transactionis super homicidio Sec.* XII. XIII. haud raro observaveris. Occurrit enim non solum vox FRIEDGELD, CYNEBOT, CENEGILD h. e. Versünungs geld; sed & vocabulum MÆGBOT, quod indubie est ab Anglo Saxonico *Mæg*, cognatus, *Mægas* parentes, *Mægd* affinitas, *Mægscipe* cognatio, docentibus GIBSONIO & SOMNERO *in Anglo Saxonicis.* Inde apud OTFRIDUM *l.* 1 *Ev. c.* X. 21. progenitores & majores dicuntur *Altmagon*; SUECIS *mag* denotat generum; & GERMANIS *Magschap* est propinquitas, *Schwerdmagen* & *Spilmagen* sunt cognati paterni & materni a *maggen* seu machen h. e. gignere, nominati. Quod GUNDLINGIUS *in observationibus*, SCHILTERUS & WACHTERUS *in glossariis* explanatius observarunt. Et recte ex Legibus *Wisigothorum* & *Frisionum* colligit D. GÆRTNERUS *in notis ad Leges Saxonum p.* 16. *quod antiquitus non semper VVerigeldum agnatis præstitum, sed regulariter inter eos & dominum occisi distributum fuerit, ita quidem ut ea pars compositionis, quæ interfecti agnatis persolvebatur, Magbot vel Cynebot; ea autem portio, quæ domino occisi præstabatur, Manbot apud veteres Saxones dicta fuerit.* Dissentit SCHOTTELIUS *in Comment. de Lingua Germ.* confutatus a GEORGIO BAYERO *de violat. securitatis domest.* §. 13. & HERTIO *T.* 3. *opusc. disp. de herede occisi vindice.*

it. Frisionum.

Cimbrico jure dicitur Werabot, Mannbuße,

Ettebote,

Suecis Attaboter.

Germanis alias Cynegeld, Mægbot,

(i) In latino alio hujus juris exemplo legitur: *Plaga nigra in corpore, pede vel brachio componatur* XXX *solid. transpunctio LX.* Cum quo fere convenit LEX *Anglionum & VVerinorum tit.* V. *art.* 1. 2. 5. 15. 20. ubi ita: *Corpus transpunctum componatur, ut fractura ossium, pro*

De læsione membrorum.

In cujus pœna determinanda conveniunt Leges Angl. & Werinorum.

pro adalingo XC. *sol. pro libero* XXX. *sol. coxa vel bra-*
chium transpunctum, ut sanguinis effusio, pro adalin-
go XXX. *pro libero* X. *sol. Manus vel pes abscissus ada-*
lingo CCC. *sol. libero* C. *solid. componantur; si manca*
pependerint, medietas componatur. Si utraque coxa
ferro vel telo trajecta fuerint VI. *sol. componat. Qui*
HARPATOREM, *qui cum circulo harpare potest, in*
MANUM *percusserit, componat illum quarta parte ma-*
jori compositione, quam alteri ejusdem conditionis ho-
mini Aurifices similiter. Fœminas FRESUM *facien*
tes similiter. De etymo *harpatoris* & *Fresi*, quod
utrumque *Cimbris & Anglionibus* originem debet, in
præfatione & recensione horum fragmentorum dicendi
locus fuit. Accedit consensus *veterum statutorum Cim*
brorum Slesvicensium. Seculi XII. *Cap.* VI. *VVer den*
andern tügt by den haaren edder schleit by de VVangen
un doch nicht bloet, de betert dem Kläger III *Marck und*
de Stad ock so vel, dar schall de Vaget nicht af hebben

Pœna injuriarum varia.

(*k*) Respondet hic articulus *citato placito vetustissimo*
CIMBRORUM seu *Stat. Slesvic. c. l. c.* 6. & convenit
plane cum moribus & rationibus veterum Germanorum,
qui existimationis suæ omni ævo studiosissimi omnes in-
jurias reales & verbales itemque scriptas & pictas severe
vindicarunt omnino ad genera læsionum famæ & contu-
meliarum. Inde est quod vel sub *pœna talionis* vel *pecuniaria*
vel *corporis afflictiva* injurias prohibuerint iisque pœnis
alapas & convitia *cinnitum. falsatorem, vulpeculam, lepo*
rem ceteraque vindicarint. ECCARDUS *ad L. Salicam tit.*
33. *p.* 65. LEX ALLEMANICA *tit.* 93. §. 1. *Qui fe-*
minam ingenuam colpo (*seu colapho*) *percusserit, sic*
ut sanguis non exeat, solvat solidos duos; si lita fue-
rit, solvat solidum unum & tremissem: si barus (*seu*
vir), *similiter solidos duos, si ancilla, solidum unum:*
si servus, medium solidum. LEX *Bajuariorum tit.* III
c. 1. §. 1. 8. LEX *VVisigoth l.* 6. *tit.* 4. §. 3. & plures
aliæ, exceptis legibus *Ripuariorum*, WERINORUM
ANGLIORUM *earumque gentium, quarum mos fuit in-*
jurias allatas manu & armis ulcisci sibique jus dicere
in certaminibus & duellis quorum adeo Originem CIM-
BRIS *seu Anglionibus tribuit Gerhardus diss. de judicio*
duellico. Apposite vero in rem sancivit Legislator apud
GELLIUM *Noct. Attic. l.* 10. *c.* 1. *Pro alapa, pugno*
vel calce aut percussione in capite prohibemus reddere
talionem, ne aut læsio major aut periculum ingeratur,
Sed si quis hæc sine periculo membrorum aut aliqua læ-
sione præsumtuosus intulerit, pro ALAPA X. *flagella,*
pro pugno vel calce XX. *suscipiat, pro percussione in*
capite sine sanguine XXX. *flagella.* Confer elegantem
diss. D. BRUNQUELLII *de pictura famosa* ejusque pœ-
na apud veteres Germanos: *Dn.* HEINECCIUM *Elemen-*
torum Juris Germ. ipso hoc anno in insigne jurispru-
dentiæ Germanicæ elogium, decus, adjumentum &
usum editorum T. 1. *p.* 324.

De pace domestica Leges Germanorum. Wisigothorum.

(*l*) Faciunt huc veterum *Germanorum Leges* de pace do-
mus servanda; speciatim *Leges VVisigothorum l.* 8. *tit.* 1.
lege IV *de pœna criminis si quis violenter aliquem domo*
suo excludit vel includit: LEGE VII. *Ne cujusquam do-*
mus ullo tempore inquietetur sub pœna dupli & tripli:

Bojorum.

LEGES *Bajuariorum tit.* IX. *cap.* 3. 4. 5. *de ejectionibus*
& damnis in domo datis. tit. X. *de violentia, statuente*
Rege Theoderico, cap. 1. *&* 2. *Ne quis in curtem* (*do-*
mum) *alterius per vim intret sub pœna* 6. *solid. & va-*
dii seu cautionis. LEX SALICA *tit.* 27. §. 31. *Si quis*

Saliorum.

casam alienam sine permissu domini traxerit (*vastaverit*)
vel salam seu (*domum*) *chescidit, h. e. disruperit solid.*
30. *culpabilis indicitur.* CAPITULARIA *Caroli M.*

Francorum.

& Ludovici lib. 3. *c.* 65. *de eo, qui domum alienam in-*
fringit vel in domo damnum fecit ejusque pœna tripli,
banni dominici & damni compositionis. libro VI. *c.*
381. *Quod si aliquis domum infregerit, sexaginta so-*
lidis, si liber est, sit culpabilis & omnia similia re-
stituat; si servus hoc fecerit, CAPITALI SENTENTIÆ
SUBJACEAT (perinde ac in jure Suerin. statuitur:) *&*
dominus omnia similia restituat. LIBR. 7. *Cap.* CLXIX.
quod agit de his, qui domorum nocturni spoliatores fue-
rint, quorum mors a nemine vindicanda: Libro eod.
c. 343. ibiq; *Qui ædes aliquas exspoliaverit vel effre-*
gerit, si quidem id turba cum telis coacta fecerint,

Cimbrorum.

CAPITE *puniantur.* Nec dissonant ab hac & Suerinen-
sium veterum Werinorum constitutione, Leges conci-
vium Angliorum Cimbricorum, quas *vetera Statuta Sles-*
vicensia cap. LXV. *&c. Codex juris Cimbrici* vulgo
das Jütische Lowbuch l. 2. *c.* 29. 30. *repetunt: VVoll*
dar vientliken angeit enes andern huß, de betere dem
VVerte XL. *Marck und betre den schaden nach grötte*
der dath, werth he im huse geschlagen edder gewundet,
he entfange ene betringe blift he ok doet, de darup faket de
gelde dem Konninge XL. *Marck.* Et in *Codice Jutico: VVer*
um herwerck klagen will, de schall sin recht verfolgen und
dingesteven als van DOTSCHLAG *gesegt is. geit en Man mit*
radem rade in enes andern Mans huß und bricks dat huß
un nimt drut Veh, Kleder, VVapen edder ander gudt,
dat is Herwerck. Schleit he ock edder handelt övel ed-
der verwundet jemand in des VVerdes huß, dat is her-
werck h. e. Gewalt, quæ criminali pœna vindicatur. Idem

Danorum.

statuit & plenius explicuit codex legum Danicarum Re-
gis Christiani V. vulgo *Neu Seland. Lowbuch libro* VI.
cap. 9. *Vom hausfrieden art.* 1. 2. atque *ad* 10. Et
plane concinunt Germanorum Leges provinciales & sta-
tutariæ seculi XIII. & sequentis ævi plures, præcipue SPE-

Saxonum.

CULUM SAXONICUM *l.* 3. *art.* 78. §. 9. Haussfriede
soll jeder in seinen vier Pfælen, und hause haben, damit
er vor mænniglichen darin unvergewaltiget bleibe; wer
sich in seinem hause gewalt wehret, thut solches zu sei-
ner Nothwehr. GLOSSA *ad h. art. n.* 9. *& ad textum l.* 1.

Suevorum.

art. 66. *n.* 4. 5. *jus* ALLEMANNICUM *seu Suevicum*
cap. 115. *n.* 10. JUS WEICHBILDICUM *art.* 37. 38.
88. ubi pacis domesticæ violatio vindicatur judicio pu-

Consensus plurium Statuum.

blico criminali: *I hut ein Man den andern Hamsuchung*
binnen VVeichbild mit unrechter gewalt, es gehet ihm
an den Leib Idem supplicium statuitur jure veteri ele-
ctorali SAXONICO *ap.* MOLLER *ad Constit.* 46 *p.* 4.
COLERUM *Decis.* 155 *n.* 24. *Jure* LUBECENSI *L.* IV.
tit. 8. *art.* 5. MAGDEBURGENSI *P.* 4. *art.* 11. COLO-
MENSI *juxta statuta & concordata sub tit. Reforma-*
tionis der alten Rechte und Morgensprache de a. 1437.
art. 84. HAMBURGENSI *Stat. Hamb. P.* IV. *art.* 51.
ULTRAJECTINO *tit.* XLII. *citato & exposito a* MAT-
THEO *ad l.* 48. *ff tit.* 4. *& Voetio in Comment. ad l. tit. de*
publ judiciis n. 4. MECHLINENSI *Statut.* T. III. *art.* 7.
SCANICO *l.* V. *Legum cap.* 17. ut plures leges taceamus,
quæ ad declarandum & illustrandum hoc argumentum faci-
unt. Vide OLAIUM RUDBECKIUM *in jure veteri* UPLAN-
DICO *tit.* 4. *de pace & securitate publ. p.* 41. CAROLUM
LUNDIUM *in notis ad LL. VVestrogothicas in Suevia tit,*
de furto cap. XIX. *Si quis infringat domum alicujus p.* 58.
JO. LOCCENIUM *in LL. provincial bus Regni Sueciæ*
titulo 8. *de turbatione aut violatione pacis a R ge latate,*
cap 1. *de violatione pacis domesticæ p.* 134. *cap.* 2. *de in-*
vasione dolosa in alterius domum p. 135. *cap* 6. *Si ille,*
qui nocendi animo invadit alicujus domum, vulneretur
vel occidatur in invasionis actu, omne illud impune est,
quod accipit. *Et* EUNDEM *in Legibus civitatum Sueciæ*
tit IX. *de violatione pacis cap.* 1. 2. 4. 5. 6. *p.* 103. *sqq.*
LEHMANNUM *Chron. Spir. l.* 4 *c.* 16. ibiq. *de statuto*
SPIRENSI: GRYPHIANDRUM *de VVeichbild. Sax. c.*
76. *n.* 10. *ubi de lege Frisiorum* RUSTRINGICA: ES-
BACH *ad Carpzovium P.* 4. *Const.* 13. *def.* 4. ibiq; de sta-
tuto SUSATENSI: BEJERUM *in Notis ad Schultzii*
synopsin tit. de injur. ibique de mulcta, quam subit vio-
lator pacis in FRISIA *orientali.* Iis enim in locis, ubi
homicidia pœna saltim pecuniaria expiata olim sunt, regu-
lariter etiam statuta in definienda pœna violationis pacis do-
mesticæ multam non egrediuntur. Quod & factum est
jure veteri DITMARSICO *de a.* 1447. *art. van husfre-*
de, ubi pro ratione circumstantiarum, temporis & modi
dictatur pœna nunc XX *solid. nunc* XXX. *&* LX. *marca-*
rum. Quæ dispositio paulum saltim correctior repetita est
JURE *Ditmars novo tit.* CVII Frustra proinde agunt,
qui cum interpretibus juris citatis a GERDESIO *diss. de*
pace domestica in explicando hoc juris argumento leges
Germanorum prætereunt & ad incongruam in hac causa
legem Corneliam de injuriis & ad placita Romanorum alia
digrediuntur, quorum quidem rationes de sanctimonia do-
muum & quod per turbatas ædium possessiones sacra larium
seu Dii ædium tutelares violentur, ad instituta & rationes
Germanorum haud magis pertinent, quam plures hujus
generis leges paganizantes. Vide CICERONEM *in ora-*
tione pro domo sua, sect. 41. MATTHÆI *de Crimin. ad*
l. 48. *ff. tit.* 4. *c.* 4. *n.* 3. KESTNERUM *tr. de jurisprud.*
paganizante. Leges vero Germanorum earumque origi-
nes, consultas rationes & fines, qui in hoc argumento scru-
tari

tari constituit; ipsi amplissimum exspatiandi differendique campum simulque Ariadnes filum suppeditabunt antiquitates & historica argumenta de duellorum apud Germanos licentia, de multiplicis generis bellis privatis & diffidationibus harumque extirpandarum tentatis variis variique ævi temperamentis & medelis, præcipue per *VVerigeldum*, *guarandam, treugam Domini, pœnam banni & excommunicationis, pacem perpetuam inermibus concessam, per Generbinatum & pacem Burgensem, municipalem, ecclesiasticam, juratam, regiam, judicialem, statutariam conventionalem*, tum & DOMESTICAM & demum a. 1490. & 1500. *per* PUBLICAM PACEM *& constitutionem Maximiliani* feliciter adhibitis. Legi merentur GAILIUS & DATTIUS *de pace publica*: SCHILTERUS *exerc. ad ff.* 49. & qui huic argumento curatius satisfecit B. BEYERUS *in diatriba juris gentium & Germanici de violatione securitatis domesticæ*, quam D. FRID. GOTL. STRUVIS *tractatui de pace domestica adjecit p.* 101. *sq.*

Pœna convitiorum jure Wisigoth. (m) Jure quodam talionis de quo *LL. Wisigothicæ Libr. VI. titulo 4. qui agit de contumelia, ibique lex III. de reddenda talione, ut dum metuit, quisque pati quod fecerit, saltem ab illicitis invitus abstineat.* In aliis legibus convitia coërcentur pœna pecuniaria. *Lege Salica.* Ita LEX SALICA apud BIGNONIUM & LINDEBROGIUM *tit. XXXIII de convitiis L.* 1. 2. 3. 4. *&* 5. ubi ita: *si quæ* MULIER *ingenua vel vir mulierem meretricem clamaverit & non poterit probare sol. XLV. culpabilis indicitur.* Item: *si quis, mulier vel vir, alterum cinitum seu Quintvo* (h. e. Cinædum a veteri *Quene*, muliere, & a cunno dictum *Quinsvot*, unde sunt invectivæ de Cane, connagio & cunophoria) *clamaverit D C. den. qui faciunt sol. XV. culpabilis esto: si quis alterum concacatum clamarit* (apud PITHOEUM sordidatum, apud ECCARDUM luto & stercore maculatum, rectius communi prostibulo natum) *culpabilis indicitur sol. III.*; item *si quis alterum vulpiculam clamaverit.*

Leges Germanorum de æquali mensura. (n) Concordant iterum leges veterum Germanorum, mensuras æquales, rectas, justas, legitimas ubique in civitatibus & monasteriis tam ad dandum quam ad accipiendum præcipientes. CAPITULARIA *Regum Francorum c.* 3. *a.* 803. *c.* 8. *a.* 813. *c.* 13. CAPITULA *Pipini cap. VI.* LEGES *Caroli M. L. CXI.* CAPITULARIA *Caroli M. & Ludovici Libr. I. c.* 126. *L. III. c. XC. Ut æquales mensuras & rectas & pondera justa omnes habeant sive ad dandum invicem sive ad accipiendum ut in Lege Domini præceptum habemus.* Idem repetitur *L. VI. cap. XXXV. & in* ADDITIONE I. *Capitularium Capitulari Aquisgranensi a.* 789. *c. LXXII.* ADDITIONE II. *cap. XX. Hoc modis omnibus admonemus, ut saltem nullus* DUPLICES MENSURAS *in sua dominatione aut habeat aut haberi permittat, quoniam hac occasione multos pauperes affligi cognovimus.* Item *in additione IV. Capitularium ex sanctorum patrum decretis & imperatorum edictis collectorum cap. XLVI.* Et in EDICTO *Theodorici Regis art.* 149. *Si quis exactorum vel susceptorum majorem mensuram vel majus pondus adhibuerit, dum fiscales traduntur species, quam publicæ ordinationis moderatio antiquitus provisa constituit, ad judicem continuo cum ipsis mensuris deducatur, ut si fuerit de eorum iniquitate convictus*, inde quadruplum pro utilitate ejus, quem gravavit, *male susceptarum specierum damna sustineat.* Plane cum *Suerinensi* seu WERINORUM Lege convenit *statutum* ANGLIONUM h. e. *Slesvicensium* antiquum, eodem fere ævo, quo Suerinense, natum & publicatum *cap. LI. Wer da wart begrepen mit unrechter Matte, Schip, schepel, Wachten, de entbehre DES HOVEDES und sines Gudes.*

Matta. (o) Quæ dicitur a *mensurando*, messen. *Suecis* mæta & *Cimbris Anglo Saxonibus* metan. Convenit præcipue hebraicum *Mad, Madad* metiri, Gothicum *Mota* telonium, *Anglicum Meat* cibus & *Islandicum* Maat exitium seu exitus, docente *collectore glossarii Islandici* apud HICKESIUM *T. I. Thesauri Lingu. Septentr. P.* 3. *p* 84. Mattæ certe, si fari liceat, modios exeunt plerumque, modum excedunt, & utut fiant juxta præscriptam mensuram, ipsius tamen frumenti sunt recessiones, deductiones & exitia. Pertinent huc nonnulla Capitula Regum Francorum & CAROLI M. *Capitulare*, quod inscribitur *de villis & curtis Imperatoris, cap. IX. Volumus, ut unusquisque judex in suo ministerio mensuram modiorum sextariorum & siculas per sextaria octo & corborum eo tenore habeat, sicut & in palatio habemus.* Explicatius rem definivit antiquus codex juris Lubecensis membranaceus, cujus rubrum est: *Universitatis Lubecensis ex consulum & communi consensu constitutum & factum arbitrium A. D.* 1337. *in crastino Beatæ Gertrudis*, ubi *§.* 9. *art. von der Molner Matten un valscher Waghe* ita: *der Molen schal wesen ein matte also grot, dat der Behelden achtehalv enen Schepel, unde van* 4. *Schepeln men geve ene matten; So wer valsche mate hevt to wine oder to mede; he schal it betern mit söstig Schillingen.*

Statutorum obstruentia. (p) Consonant CAPITULARIA *Caroli M. Libro VI. c.* 303. *Si quis statuta canonica supergressus corruperit vel pro nihilo habenda putaverit, si laicus est, communione, si Clericus, honore privetur.* Idem statuitur *Libro VII. cap.* 149. & *additione III. Capitular. cap.* 47. *Si quis Clericorum contra hæc statuta fecerit pœna pecuniarum, quam Episcopus existimaverit exigere, Ecclesiæ vindicanda.*

Solidus pacis seu Fredum. (q) Quod vocabulum cum significatu suo desumtum iterum est ex Legibus veterum Germanorum, *Ripuariorum, Allemannicorum* ipsorumque *Werinorum & Angliorum Tit. VII. §.* 2. 3. *seq.* ubi dicitur FREDUM h. e. pœna, quam pro compositione delicti seu *restituta pace* sibi vindicavit fiscus, potestas, magistratus. Germanice *Friedeschilling, Geleitgulden.* Vide *Fragmentum h. l. n.* 3. *art.* 11. *& num.* 5. *art.* 25.

(r) Ex adverso in *fragmento III. Malchoviensi art.* 12. tertia pars satisfactionis *magistro civium vindicatur*, potestati nihil.

(s) Copia fragmenti apud LATOMUM P. 2. *Chron. Mecklenb. ad. a.* 1235. *errore habet: Magistratum.*

Magister civium. (t) Autor versionis germanicæ *Magistrum civium* recte dixit Burgermeister. *Fragmenti III.* latini versio vernacula *art.* 12. 13. nihil definit. *Fragmenti IV. & VI.* magistrum venditat pro *œconomo ecclesiæ*. Quintum vero, quod aliis videtur antiquius & curatius, coincidit *art.* 26. 27. 28. cum explicatione *fragmenti l. h. l.* Et recte quidem. Consules enim sunt senatores, quibus competiit *jus decernendi* super officia civitatis seu jus nominandi & præsentandi Proconsules, h. e. magistros civitatum, Burgermeistere: sed *jus eligendi* relictum fuit civibus, uti satis patet ex *articulo* 12. & 13.

(u) In copiis latinis apud LATOMUM & HEDERICUM *c. l.* legitur *Pastores.* Idem error subest in *fragmento III, art.* 14. & reliquis IV. VI. excepto *quinto*, quod hunc articulum recte explicuit de magistri civium cum senatoribus colendo pacis & officii studio. Causa erroris petenda forte erit ab inconsiderantia interpretis textus Germanici, quo ipsas Suerinensium Leges principio scriptas & promulgatas fuisse opinabile est. Occurrit vero ibi vox *Herden*, quam interpres explicuit *Hirten, Pastores*; quorum tamen loco rectius intelliguntur senatores, Domini, die Herren, vel si mavis, ipsi cives, civium *cœtus*. In nonnullis aliis hujus fragmenti exemplis, etiam iis, quæ exhibita sunt a *Friderico Thomas & Petro Ternovio c. l. articulus hic XIV.* plane est omissus.

Feldroff seu prædæ campi. (v) Juxta interpretem hujus & III. fragmenti: *Feldroff, raub auf dem Lande.* In nonnullis versionibus theotiscis legitur: *Feldfrüchte.* Quo vocabulo respexisse videntur interpretes ad fructus seu decimas rerum campestrium, quas Duces Megapolenses olim sibi diutius vindicarunt; & magistratus civicus Suerinensis demum a. 1590. privilegio Ducis Johannis in usum civitatis obtinuit. Utrumque constat ex ducalibus literis & documentis. Cum enim a. 1558. d. 22. Aug. ignis furor magnam civitatis partem absumeret, horreum quoque *ducalium decimarum, die Zehend-Scheune*, exustum est, quod ipse Dux JOANNES ALBERTUS in litteris ad Consiliarium Andream Mylium (*autorem Chronici Mecklenburgici sub* CALOVII *nomine editi*) eodem anno & tempore d. 4. Sept. deproperatis doluit his verbis, quæ ex autographo Ducis descripsimus: *De incendio, quod scribis, ante ab aliis audivi & non sine dolore. Dubium certe non est, quin pœna sit Dei, qui talia vitia* (*carnalia*) *inprimis odio persequitur & punire solet. Ergo magistratus officium est, non delictum habere earum personarum, quæcunque se talibus vitiis contaminant, neque favore amicorum supermoveri licet; & quando magistratus suum non vult facere officium*, FACIT DEUS SUUM: *ideo tua erunt in posterum partes, me monere, indicare etiam atque adhortari & mea erunt castigare, ut ira Dei a nobis amoveatur. Ipse etiam pœnas dedi meæ negligentiæ & horrea mea* DECIMARUM *cum* FRUCTIBUS *sunt combusta; reliquum est, ut Deum altissimum oremus, ut oculis misericordiæ suæ propter Christum nos aspiciat & omne malum, quod astra & prodigia nobis minantur, paterne avertere & in bonum commutare velit &c.* Idem testatus est *Bernardus* HEDERICUS *Chron. Suer. ad a.* 1558. Zu Abend ist der eine Ort am Marckt aufwarts nach der Schelve samt dem Rathhause und wieder hinunter nach der Neustad, in allen 44. Häuser *samt der Fürsten Zehend Scheune* abgebrand. Qui ipse de usu decimarum civitati demum indulto *c. l. ad a.* 1590. hoc testimonium tulit: Anno 1590. hat Hertzog Johannes auf Suppliciren des Raths wegen ihrer Schulden Lasten, der Thor und Mauren Untergang, die Privilegia renovirt und über das *den Zehend auf dem Schwerinischen Felde* dem Rathause zur Ablegung der Schulden und Bau-Kosten geschencket. Plenius hoc constat ex tenore ipsius diplomatis ducalis de a. 1590. d. 27. Febr. Und haben wir dennoch uns bewegen lassen und obgedachten Rathe zu Suerin den Korn-Zehnten übergeben und eingeräumet, also dass sie nunmehro, gleichwie unsere Beamten zuvor gethan, denselben Zehnten einnehmen und zu Erhaltung der Stadt-Thor, Mauren, Brücken &c. anwenden sollen; Wir wollen uns auch an denselben

An decimæ?

felben Zehnten keine Gerechtigkeit vorbehalten. Weil wir aber hiebevor unsern Rath Andreas Hohn den Zehnten von 20. Morgen Ackers auf sein, seiner Frauen und seines Sohns und dessen Erben absteigender Linie wegen seiner treu geleisteten Diensten nachgegeben haben, so soll derselbe hierunter nicht begriffen seyn, noch durch gemeldeten Rath solange von obgenanten Personen, welche in Leben seyn, die Zehnten davon gefordert werden; wann sie aber mit Tode abgangen, soll der Besitzer des Ackers diese Freyheit nicht mehr geniessen, sondern neben andern seinen Nachbarn den Zehnten dem Rath zu geben schuldig seyn; dagegen auch der Rath alle ihre Gerechtigkeit und Zusprache, die sie wegen der Dörffer Mütze, und Ostorff neben dem Sehr sowohl an dem Haselholtz und Buchholtze, Vogelheerd, Wein- und Heidberge, Jägerhause, Probstkruge, Windmühle, Giesshaus &c. zu haben vermeinet, sich verziehen, cetera. Quæ privilegia confirmata sunt a Ducibus Adolpho Friderico & Jo. Alberto a. 1609. Sed, utut hæc speciem habeant, rectior tamen videbitur explicatio, quam suppeditat *Fragmentum V. art.* 29. ubi præda campestris generatim dicitur *Venatio*: cujus rationes alibi exposuimus, opinantes, quod, cum in aliis documentis hujus & veteris ævi non quidem Consulibus, sed communi tamen civitati Zwerinensi jura venationis vindicentur, hoc loco forte sub vocabulo prædæ campestris seu Venationis denotetur *Venatio prima & convenatio die Vor- und Koppeljagt*: cujus tamen arva seu jura & rationes, concessiones, exercitia & explicationes ex fontibus Romanis male irrigantur; ut vulgo quidem undelibet in doctrina de Regali venationis fieri solet a Jctis, factumque est a plerisque scriptoribus, quorum consilia inserta sunt ab *Ahasvero* FRITSCHIO *P. III. corporis Juris Venat.* Legi merentur, qui aberrantes in viam reduxerunt, JO. PETRUS de LUDEWIG *diss. de Venatu ejusque regali &* CONSIL. HALENS. *T.* 2. *L.* 2. *Cons.* 115. HOMBORG *de jure Convenandi c.* 1. §. 10. *sq.* KESTNERUS *de singular. German. juribus circa personas & res* §. 12. KRESSIUS *de privileg. agricult. ap. Germanos*: *de* GOEBEL *diss. de origine juris venandi*: NOODT *de orig. nobilitatis Germ. ejusque juribus Sect.* 2. *c.* 3. JARGOW *in doctrina de Regalibus L.* 2. *c.* 5. *p.* 498. Speciatim vero de juribus venationis & convenationis veteribus & novis in *Saxonia* commendata sunt studia *Dn.* BERGERI *Oecon. jur. L.* 2. *T.* 2. AUGUST. LEYSERI *de juribus prædiorum nobilium inprimis Saxonicorum*: LUNIGII *P. II. codicis juris Augustei p.* 161. 2077. & in Ducatu *Luneburgico & Brunsvicensi Dn.* DAVIDIS GEORGII STRUBII *Comment. de jure villicorum c.* 3. §. 3. BILDERBECKII *deduct. contra doctrinam de Regali venationis*: De *Holsatiæ* vero moribus vide HERTIUM *opuscul. Vol.* 1. *T.* 2. *p.* 374. ibique ELVERVELD *de Holsat. class.* 2. De *Frisiæ* institutis antiquis UB. EMMIUM *L.* 2. *Rer. Fris. p.* 74. De *Suevia* STEPH. CHRIST. HARPRECHT *Sciagraphia libera venat. Germ. inprimis Sueviæ* §. 4. Quibus omnibus ex legibus & ordinationibus præcipue *Saxonicis, Brandenburgicis, Brunsvicensibus, Austriacis, Silesiacis, Wurtenbergensibus & Mecklenburgicis* lumina & supplementa laudabili studio adjecit CHRIST. GOTTL. RICCIUS *in scripto novissime edito*: *Zuverläss. Entwurf von der Jagdgerechtigkeit in Teutschland c.* 1. §. 22. *sq.* §. 35. ibique *de jure venationum civitatibus competente.* Sed ut dicam quod res est, ipsa vocis *Feldrof* a venatu desumta explicatio ad rem parum facit. Rectius omnino accipitur vocabulum *pro exuviis, manipulis seu prædis, quæ in campis, agris, silvis, forestis rapiuntur*, quorum acquisitiones prohibitæ plerumque sunt hodie sub pœna pecuniaria & corporali. Instar interpretis iterum est *vetus statutum Anglionum Slesvicensium cap. CII. Hußrof,* WALDROF, *und ander sülfweldige Dadt, dat men klaget up dem Dinge* (in judicio) *schölen scheden de Stocknessen,* h. e. judices XIII. a bacillis judicialibus nominati. Idem explicatus sancitur in *codice juris Jutici L.* 2. *c.* 46. ERD *effte* FELDROFF (Danice *Hiortran*) *is, wen ein Man geit in enes andern Volt, tho Felde und nimmt drut en Perd, Horß oder Best edder jennich ander Veh, item Hoy, Korn efte Timmer, edder sonst was anders, dat ene halve Marck pennig gelden mag.* Eodem JURE *L.* 2. *c.* 44. & *jure* DANICO *vel Selandico L.* 6. *c.* 15. *art.* 2. HANDRAUB *Danice Handran* dicitur *præda rerum earum, quæ in manibus portari solent, ut pileus, chirotheca, muccinum.* Et *Libro II. c.* 39. 45. HAUSRAUB, Danice *Boran*, committi dicitur, si quis rapuerit vestimenta arma, supellectilem. Eodem sensu *Lib.* 3. *c.* 34. describitur *Valroff*: *Wat ener rovet von enen doden Man, it sy Kleder, Wapen, Sülver, Gold, efte he dat by sik hadde, dat is* VALROF *unde de Brücke is* 40. *Marck, edder moth sick frien mit Kions Neffen*: qui a Cimbrico *Kion* h. e. prosapia dicuntur & *c. l. L.* 1. *c.* 1. §. 5. describuntur: *Kions Neffen syn* 12. *Manne in der drüdden Linie der negsten Fründe unde in dem silven Sysßele geseten.* Occurrit eodem jure *Lib.* 2. *c.* 72 *sq.* ACKERROFF, si quis frumenta aliena perdiderit vel demessuerit: *Lib.* 2. *c.* 74. HOLTROF *seu præda lignorum e silvis & forestis acquisita*: *Lib.* 3. *c.* 67. STYGRAUB, *der schiffbrüchige Leute beraubet.* Quod vocabulum & statutum repetitur JURE SELAND. *L.* 6. *c.* 16. *art.* 2. & constitutione CHRISTOPHORI *Regis de a.* 1320. §. 30. ac CHRISTIANI III. *de a.* 1558. *art.* 57.

An venatio?

An rapina & qualis?

Explicatio ex jure Cimbrico. Waldrof. Feldrof.

Yrof.

Hufrof.

Valrof.

Holtrof.

Stygrof.

(w) Quæ dispositio notorie est ex rationibus veteris juris Germanorum, intelligenda præcipue de bonis *hereditariis.* Concinunt jura vetera CIMBRICA, quæ Principis aliquando consensum requisiverunt: *Saxonica & Batavica ap.* FRID. *a* SANDE *de feud. geldr. Tr.* 2. *c.* 2. SUECICA *ap.* LOCCENIUM *in L L. civil. Sueciæ Tit.* 3. *c.* 19. OSTFRISICA *in jure prov. L.* 2. *Tit.* 138. 154. DITHMARSICA *Jur. Prov. art.* 27. *Lubecensia, Bremensia, Hamburgensia* & alia citata a meritissimo Jcto HEINECCIO *diss. de testamentifactione jure Germanico arctissimis limitibus circumscripta.*

(x) Quam frequens apud Germanos præsidium præscriptionis annalis fuerit, id quidem est documentis & Legibus præcipue medii ævi longe testatissimum. Ex *Legibus* FRANCORUM exemplum dabitur infra notula (ff). Ex *Formulis Bignonianis* exempla præscriptionis usque ad annum & diem in casu præstandæ evictionis occurrunt apud BALUZIUM *Capitular. T. II. p.* 497. 501. De Legibus NORMANNORUM loquitur codex juris apud LUDEWIGIUM *T.* 7. *Reliqu. MSC. cap. XVII.* §. 3. 4. *p.* 186. ubi *bona virisca* seu *wreca* h. e. amissa, casu vel naufragio ejecta, præscribi dicuntur custodia per anni & diei spatium. Idem obtinet jure SUECORUM teste LOCCENIO *L.* 1. *de jure Marit. c.* 7. & *Tit. XIV. Legum provincial. Regni Suec. cap.* 36. *Si non adveniat intra annum & noctem verus dominus rerum in littus ejectarum, rex duas partes & inventor tertiam partem capiat.* Plura hujus, quæ tranquillitati publicæ rerumque dominiis veteres consuluerunt, præscriptionis exempla occurrunt *jure veteri* CIMBRORUM *Jutica L.* 1. *c.* 50. *L.* 2. *c.* 80. *L.* 3. *c.* 27. *jure* SAXONUM *provinciali L.* 2. *art.* 31. 44. & *feudali c.* 13. 22. 25. jure ALLEMANNICO *feudali cap. XV. XIX.* Jure LUBECENSI *L.* 1. *Tit.* 3. *a.* 3. *L.* 2. *Tit.* 1. *art.* 9. HAMBURGENSI *P.* 3. *Tit.* 3. *art.* 18. *P.* 2. *Tit.* 8. *art.* 7. & *Tit.* 19. *art.* 2. 3. cujus interpres est JO. SAM. STRYKIUS *diss. de præscriptione rerum per mare adlatarum* §. 8. *sqq. Jure* BAVARICO, quod explicuit SCHMIDIUS *Comment. ad L L. Bav. Tit.* 12. *art.* 5. Jure AUSTRIACO, testante charta RUDOLPHI I. *Imperatoris apud* JO. JACOB. MOSERUM, *JCtum meritissimum, in Bibliotheca Manuscriptorum maxime anecdotorum p.* 116. Et WRATISLAVIENSI, apud *Dn. de* WEINGARTEN *in Codice Ferdinand. Leopold. p.* 102. Jure NORIBERGENSI, quod statutum est *Reformatione Norica Tit.* 16. *Lege* 5. BRUNSVICENSI, quod Ducis Henrici diplomate de a. 1400. declaravit JO. FRID. PFEFFINGER *Hist. Brunsv. Luneb. P.* 1. *L.* 3. *c.* 5. *p.* 448. RIGENSI *L.* 4. *Statut. c.* 7. citato a JO. ALB. STEPHANI *in jure Pand. cum variis stat. collato p.* 753. Quibus addi merentur statuta HOLLANDICA cumulate citata a SIMON *von* LÖWEN *in censura For. L.* 4. *T.* 21. & LEX FAMILIÆ S. PETRI *ab Episcopo Wormatiensi Burchardo circa annum MXXIV. promulgata* & a JO. FRIDERICO SCHANNAT *in Histor. Episcop. Wormat. T.* 2. *p.* 44. ex avtographo edita, quæ uti argumentis jurium veterum Germanorum abundat; ita & *præscriptioni annali* in causa dotis ejusque possessione, in alienationibus, evictionibus aliisque momentis, locum concessit. Plura de hoc præscriptionis argumento, speciatim quoad bona hærede destituta, diximus in introductione seu præfamine *ad hæc fragmenta jurium Suerinensium.*

(y) Apud FRID. THOMAS *in annal. Gustrov.* c. l. legitur: *Si quis moritur & heredes* SUOS *reliquerit.* Qui error irrepsit manu describentis, juris *Romani* argutiis ac principiis imbuti. Vide *Fragmenta alia h. l.*

(z) Quod legibus veterum Germanorum manifestum & satis expositum est ab iis, qui de *tutela juris Germanici materna, de matris in liberos potestate, de portione ejus statutaria, de renuntiatione SCti Vellejani, paternæ hereditatis bonorumque communium & hereditariorum divisione, & de elocatione & abdicatione liberorum sunt commentati*, præcipue THOMASIUS, LUDEWIGIUS, KRESSIUS, LEYSERUS, KNORRIUS & interpretes juris *Saxonici, Lubecensis, Hamburgensis* ad hoc argumentum. Adde Leges WISIGOTHORUM *L.* 4. *Tit.* 3. 14. *sqq.* BURGUNDIONUM *Tit. LIX.* BOJORUM *Tit.* 7. §. 1. 2. 3. *Tit.* 14. & apud BALTHASAR *Tit.* 5. *Pract. resolut. III.* BELGARUM apud LÖWEN *c. l. L.* 1. *Tit.* 16. Illustria exempla maternæ & femininæ tutelæ cum quoad bona allodialia tum feudalia & Principatus Imperii, ex historia & documentis congesserunt WILDVOGELIUS *de Usu juris naturalis in actionibus principum c.* 2. §. 16. 17. 18. *sqq.* STRYCKIUS *diss. de tutela materna principum imperii c.* 2. §. 7. *de* LUDEWIG *in differentiis juris R. & G. de tutela materna differ.* 16. *Tom. II. opusc. p.* 1158. *sq.* LEYSERUS *Medit. ad Pand. P.* 5. *Spec.* 331. *p.* 479. Quibus ex HELMOLDO *Chron. Slav. L.* 1. *c.* 7. accedit exemplum Viduæ Adolphi II. Comitis Holsatiæ, quæ interemto illo a Slavis *a.* 1164. *comitatum Holsatiæ, Stormariæ & Wagriæ tutorio nomine administravit cum filio adhuc tenello.*

(aa) Quæ

(*aa*) Quæ de hæreditate hoc loco & in sequentibus statuuntur, harmonica sunt cum vetustis *legibus Werinorum & Angliorum Tit. VI. n. 3.* & *statutis Slesvicensibus medii ævi c. X. XI. XIII. XIV.* Ut plura taceamus.

Tutela matris non repetenda ex jure Romano.

(*bb*) Exemplar fragmenti apud *Latomum* & *Hedericum* habet: *Sicut & pater.* Concinunt pleraque alia statuta item *Slesvicensia c. 21. Wat gesecht is von de Moder* (quod liberorum tutrix sit mantaque, si *utiliter* bona administraverit) *dat schall men ock verstan van dem Vader.* Quæ quidem tutelares dispositiones non explicandæ sunt ex regulis & principiis juris Romani; sed ex rationibus juris patrii, quod communionem bonorum inter conjuges consulto introduxit matrique ac patri parem potestatem in liberos ejusque naturales & civiles effectus tribuit. De quo argumento vide LEGEM *Wisigothorum L. 4. Tit. 2. §. 12. 13.* & LEGEM *Burgund.* supra citatam, quæ *filios patre mortuo, cum omni facultate in mundio & potestate matris consistere jubens*; SCHILTERUM *exerc. ad ff. XXXVII. Th. 57.* HEINECCIUM *diss. de usufructu materno juris Germ. inprimis Hamburgensis §. 15. sq. & in element. juris Germ. L. 1. §. 138. in not. p. 106.* CASP. *de* LENGERKE *diss. de fæmina tutrice secundum jura Rom. & Hamburg. hab Gröninge a.* 1706.

Convenientia Legum Slesvicensium.

(*cc*) Consona sunt pleraque supra laudata *vetera Germanorum statuta*, sigillatim Anglorum Saxonum civitatis *Slesvicensis cap. X.* & passim.

(*dd*) Eundem sensum habent statuta citata *Slesvicensia c. I.* De Börger schälen nemand antworten buten de Siad.

(*ee*) In exemplari apud *Latomum* legitur: *Quicunque autem homo* LIBERÆ *seu propriæ fuit conditionis.* Et porro: *Si intra civitatem* MANSERIT, *ab* EMTIONE *servitutis liber erit.*

Præscriptio hominum propriorum momentanea.

(*ff*) Secundum alia fragmenta: *manserit.* Tempus vero mansionis seu commorationis non adjicitur, ut igitur, hoc jure homines proprii, conditionis suæ vel nescii vel prætensæ libertatis tenaces vel domini truculentia in desperationem acti, vel denique in mala fide constituti, in urbes aufugientes, a revocatione dominorum tuti censeantur *præscriptione momentanea vel unius diei.* Occurrunt hujus generis præscriptiones in documento *Villæ Hochheimensis de a.* 1322. in casu pignorationis & repetitione rei, auctoritate propria ob dolum defraudantis in pignus captæ apud JOANNIS *Spicil. tabularum veter. I. p. 304.* & in *Legibus Normannicis c. l. cap. LXV. Quædam præscriptio fit de* HORA *ut in revocatione Burgagii in burgis, oppidis & civitatibus; si quis autem vendiderit terram vel feodum de burgagio & venditio fuerit publice denuntiata, consanguineus venditoris illud potest revocare, si revocationem suam fecerit, antequam venditor recepit perfecte pretium rei venditæ & gratanter; post eam receptionem factam habendæ responsionis super hoc clauditur via revocandi; & hæc præscriptio est quasi de spatio unius diei.* Accedit *jus* NORICUM *Tit. 16. L. 9.* quo res mobiles bona fide comparatæ trimestri spatio inter præsentes præscribuntur. & LUBECENSE, quod præscriptionem *trium dierum* statuit in actione injuriarum *L. 6. Tit. 4. art. 2.* & in aliis jurium argumentis spatium *quatuordecim dierum L. 3. Tit. 4. art. 1. L. 5. T. 12. art. 2. triginta* vero *dierum L. 2. Tit. 2. §. 2.* & *trimestre spatium* contra eos, qui foro & lare Lubecæ utuntur & obligati sunt ad recipiendum nexum & jus civitatis. Quod spectatim præscriptionem hominum propriorum fugitivorum spectat, *annali* plerumque *spatio* illa, utut bona fide omni destituta, definita legitur veterum Germanorum placitis & constitutionibus, præcipue *Lege* BURGUNDIONUM *Tit. VI. §. 2. Debet dominus servum statim prosequi & infra* ANNUM *clamorem suum* (reclamationem, actionem vindicatoriam) *apponere, quo facto non currit tempus contra dominum:* Et *Lege* SALICA *Tit. XLVIII. §. 2.* apud ECCARDUM *p. 90. Si quis vero admigravit in villam & ei aliquis intra XII. menses nullus testatus fuerit, securus ibi, sicut alii vicini, consistat:* Nec non *Capitularibus* R. FRANCORUM *C. 2. Ludovici II. ad a. 867. Si ignorante domino, servi consecratio in ordine ecclesiastico facta fuerit, liceat tantum domino intra* ANNUM *conditionem probare.* Item jure WEICHBILDICO *art. 4. Welcher Mann binnen Weichbild gesessen hat Jahr und Tag ohne jedermans Anspruch, der mag seine Freyheit behalten selb sieben seiner nächsten Magen, der sollen drey seyn vom Vater, drey von der Mutter, denn daß ihn jemand zu eigen behalten möge.* Concinunt Leges Cimbrico-SLESVICENSES *Sec. XII. cap. 88. En Man van verne gekamen und iß Börger worden und wanet so* JAR *und* DACH, *und wart darna beschuldiget, da he egen sy, und se desliken weddertagen, de wenige sick mit XII. Börger Eden.* Quibus, ut solent, suffragantur leges Anglorum seu *Anglo Saxonicæ civiles* apud DAVID WILKINS *inter statuta Regis Wilhelmi Conquisitoris n. 66. p. 229. Si servi permanserint sine calumnia* per annum & diem *in civitatibus nostris vel in burgis in muro vallatis vel in castris nostris*, a die illa *liberi efficiuntur & liberi a jugo servitutis suæ sint in perpetuum.* Accedunt statuta & privilegia pro libertate hominum propriorum in portum civitatum confugientium scripta, quibus & Imperatores, & Principes

Exempla alia præscriptionis brevissimi temporis.

De præscriptione hominum fugitivorum annali.
Ex legibus Burgundionum, Salicorum,

Regum Francorum,

Jure Weichbildico seu Magdeburgico.

Cimbrico.

Anglo Saxonica,

Germaniæ civitates præcipuas, ut civium numero incrementa caperent, cumulate donarunt, quorum fere prima & præcipua dixerim Susatense & Lubecense. De illo *Codex MSC. art. 149. Hedde ock en egen Mensch de Bürschop hie gewonnen, würde em de van de Herschap binnen Jar und Tag besproken, als dat recht is, de schall sick mit der Herschop versühnen, dat se em de Wanunge alhie vergünne.* De hoc manifestum est, quod eodem juris articulo instructum fuerit a prima origine sub auspiciis *Henrici Leonis, primi loci fundatoris & legislatoris,* cujus *omnia jura Lubecensibus concessa, libertatem omnem & justitias, quas in privilegiis* SCRIPTAS *habuerunt*, ab Imperatore Friderico I. a. 1188. confirmata esse, & ARNOLDUS *Lubecensis L. 2. Chron. Slav. c. 35.* & ipsum Cæsareum privilegium testatur. Diserte vero in hoc privilegio statuitur, *quod, si quisquam extraneorum civem de sua libertate pulsare voluerit, civis tum vicinior esse debeat ad obtinendam suam libertatem sola manu, quam extraneus dominus ad ipsum convincendum. Si vero quispiam de terra ipsorum aliquem de libertate pulsaverit & pulsatus probare poterit, quod* ANNUM *&* DIEM *in civitate sine pulsatione substiterit, ille liber evadat.* Clarius hoc docent *codices juris Lubecensis Seculi XIII. XIV. supra laudati*, ex quibus in novissima statuta *civitatis* LUBECÆ *L. 1. Tit. 3. art. 3.* hæc constitutio manavit: *Wann ein Bürger in einer Stad, da Lüb. Recht gebraucht wird, Jahr und Tag gesessen, und alsdann von einen andern als sein eigen Mann angesprochen, und daß er eigen wäre mit Zeugen beweisen würde, kan dagegen der Bürger durch Rahtmanne oder besessene Bürger wahr machen, daß er über Jahr und Tag Bürger gewesen und unbesprochen geblieben, so bleibt er des Anspruchs ledig.* Mirifice nec sine ratione conveniunt cum his & Suerinensium juribus *jura* LUNEBURGENSIA *ab Ottone Puero a. 1247. firmata & concessa* apud RETHMEYER *in Chron. Brunsv. Luneb. T. II. p. 1832. Si quis in ipsa civitate* annum & diem *transegerit non requisitus a domino suo, pro libero homine teneatur & a nemine imposterum impetatur:* Et BRUNSVICENSIA a Ducibus *Magno & Ernesto concessa a. 1345. Wäre he Börger worden un oppenbar dar ane Ansprach* JAR *un* TAG, *de schall desselven Rechts bruken un fry Börger wesen.* Item jura HAMELENSIA *ab Alberto Duce Brunsvicensi* concessa a. 1277. apud *de* LUDEWIG *Reliqu. MSC. T. X. p. 24. Item jus civitatis est, quicunque* INTRAT *vel intrabit civitatem* & MANSIT *& manebit in ea anno & sex septimanis absque querimoniis, alterius a nullo potest* IMPETI *de aliquo jure vel servitio, sed pro libero habebitur.* Consonantiam in hoc præscriptionis argumento jurium & statutorum *Bremensium, Argentoratensium, Goslariensium, Viennensium, Lindaviensium, Nordhusanorum, Tremoniensium & Spirensium* ex documentis & legibus docuerunt HERTIUS *de homin. propr. Sect. 3. §. 10.* HEINECCIUS *diss. de præscriptione annali juris Lub. a jure communi diverso §. 13. p. 20.* Quibus adde statutum a Sigismundo Imperatore *Ordini Teutonico* indultum a. 1415. apud SCHANNAT *in collect. veterum docum. p. 127.* Abusus vero, qui ex hoc jure modoque acquirendi libertatem multiplex resultavit, indubie in causa est, quod tempus præscriptionis servitutis hominum propriorum servorumque, nonnullis provinciarum civitatumque constitutionibus ad plures annos protractum fuerit, nunc ad *decennium*, ut jure HAMBURGENSI, *statutorum P. I. T. 2. art 2.* jure RATISBONENSI testante HUNDIO *in Metrop. Salisb. T. 1. p. 160* HOLSATICO, *si fugitivus dum talis est, matrimonium iniit & per decennium conjugatus extra prædium vixit*, præcipiente *Ord. Provinc. Slesv. Holsat. P. IV. Tit. 5.* nunc vero ad spatium *viginti annorum*, ut *jure Selandico seu Danico a Christiano V. promulgato L. 3. art. 14.* cum quo congruit vetus *edictum Theodorici* apud LINDENBROGIUM *in Cod. LL. Germ. cap. 68.* iterumque nunc ultra, & usque *ad triginta annos & diem*, ut jure LONGOBARDORUM *L. 2. Tit. 35. §. 13.* apud LINDENBROGIUM *p. 632.* BAVARICO *provinciali Tit. 4. art. 10.* itemque HOLSATICO *c. l. in casu, si fugitivi cælibes vixerint vel conjugii*, quod olim in jure maximum favorem cultumque sacramenti sibi vindicaret *expertes*. Quid? quod ad cavendas ruinas prædiorum & ob violentas vindicationes hominum propriorum gliscentes turbas & multiplices excitatas diffidationes, e re imperii visum fuerit, in comitiis Francofurtensibus a. MCCXX. a *Friderico* II. & in Wormatiensibus a. MCCXXXII. a filio *Henrico* VI. institutis, publica lege prohibere, *ne ex ulla causa amplius recipiantur in civitatibus homines proprii Principum, nobilium, ministerialium, ecclesiarum, quacunque etiam causa ab eorum obsequiis se alienaverint*, probante LEHMANNO *Chron. Spir. l. 7. c. 71.* GOLDASTO *in Stat. & Rescript. imperial. p. 79.* SCHILTERO *inst. jur. publ. T. 2. tit. 15. 16.* Ex quo tempore opinabile est in valuisse vel cum effectu legis civitatibus oppositam fuisse regulam juris Germanici: *Die Henne fligt nicht über die Mauer* h. e. *Homo proprius*, quem in Symbolum servitutis gallinam infumatam domino quot.

Susatensi,

Lubecensi veteri & hodierno.

Luneburgensi.

Brunsvicensi.

Bremensi pluriumque Germaniæ civitatum.

De præscriptione ad plures annos extensa jure Hamburgensi. Ratisbonensi. Holsatico. Danico.

Bavarico.

Comitiali Francofurtensi & Wormatiensi.

Observatio de Leibhuhn & diplomate ingenuitatis.

quotannis præstare oportuit, *non est recipiendus in civitatibus*, interprete DEINLINO *de præstationibus gallinariis J. S. & HERTIO in Parœmiis juris G. l. 2. par.* XL. cujus etiam est observatio *diss. de hom. propr. Sect.* 3. §. 10. quod inde inoleverit consuetudo exigendi *a novis civibus* testimonium ingenuitatis seu literas natalium non servilium sed ingenuorum, vulgo *Mannrecht* item *Geburtsbrief* vocatas & requisitas ideo, ut constaret, cives in numerum subditorum civilium recipiendos non esse homines proprios vel aliis servili conditione adscriptitios. Mirum igitur haud est, quod jus vetustum *Suerinense* in hoc argumento præscriptionis, post multiplicia mala & prædiis & civitatibus vi, clam & studio illata, demum in desvetudinem abierit servisque latitantibus & receptacula in civitate quærentibus obex positus fuerit recentioribus legibus & constitutionibus, præcipue legibus agrariis seu *ordinatione rustica ducatus Mecklenb. tit. 2. §. 1. daß die Bawrsleute ohne ihrer Herrn Bewilligung sich ihnen zu entziehen nicht befugt seyn;* & *§. 10: weil aber das muhtwillige und heimliche Entlaufen der Unterthanen mehr und mehr zunehmen solle, und wir solchen gottlosen boßhaften Wesen länger nicht zusehen, sondern mit andern benachbarten Potentaten uns verglichen und auf Mittel bedacht seyn wollen, wie solche meineidige böse Buben wieder herbey gebracht werden; so wollen wir jedem hiemit ernstlich anbefohlen haben sich solches entlaufens gäntzlich zu enthalten und da sie ertappet werden solten, gewærtig zu seyn, daß sie mit Staubschlägen, ja nach Befinden, Leib und Lebens Strafen belegt werden sollen:* Et tit. 2. §. 7: *die Absolgung der zustehenden Unterthanen sollen einem jeden, wan der Unterthan des Fürgebens geständig oder dessen sobald überführt werden kan, unweigerlich sowohl in den Städten als auf dem Lande wiederfahren.* Plura de extraditione hominum propriorum sancita leguntur in *ordinat. Meckl. politica & provinciali de a.* 1572. *Assecuratione & Reversal. de a.* 1572. & 1611. §. 44. & *Conventione perpetua Ducali & Rostochiensi vulgo Erbvertrag de a.* 1584. §. 110. aliisque locis, quos citavimus in *Specimine juris Rom. dissonantis a jure Germ & Mecklenb. sigillatim in conjugiis hominum prop. & Jctione nobilium Pos.* 4. *p.* 24. Nec desunt vicinarum aliarumque regionum, præcipue ubi rustici etiam nunc sequuntur hominum propriorum seu glebæ adscriptorum indolem & conditionem, Leges ac sanctiones, quibus omnis præscriptio contra servos fugitivos est sublata, ut igitur quovis tempore a Dominis possint revocari. Statuta hæc sunt *Ordinationibus Westphalicis, speciatim Osnabrugensi c.* 13. §. 13. *ordinatione* LUSATICA *superiori de subditis art.* 2. & *ord. rustica* POMERANICA *tit.* 4. *aliisque citatis a Mevio Tr. vom Zustande Absforderung und Absolge der Bauersleute c.* 4. ubi tamen in rationibus & conclusionibus sæpius mirifice romanizat. Quam enim hæc omnia in argumento præscriptionis servitutis personarum placita Germanorum aliena sint a principiis *jurium Romanorum*, quæ servum fugitivum *l. 2. C. de serv. fugit. & lege Flavia & D. Marci* retulerunt ad RES *non præscriptibiles, nullo non tempore investigandas*, addita ratione, *quia servus fugitivus sui furtum facit;* id quidem facile unusquisque palpabit, qui sciverit cognoveritque rationes *jurisdictionis patrimonialis Germanorum* & singularem indolem *servitutis Germanicæ* cum Romana nil quicquam habentis amicum & commune; id quod docuerunt solide & ex instituto HEINECCIUS *de origine & indole Jctionis patrimonialis:* BOEHMERUS *diss. de jure & statu hom. propr. a servis Germ. non a Romanis derivando & diss. de imperfecta libertate rusticorum Germ.* JO. GEORGIUS ESTOR *in select. Opusc. Germ. P.* 5. *doctissimo specimine juris Germanici de Hom propriis Germaniæ præsertim Westphalicæ c.* 4. *p.* 145. 154. POTGIESERUS *in Commentariis juris Germ. de statu servorum l.* 1. *c.* 2. 3. *l* 2. *c.* 1. *sq.* Dandum vero est his recentioribus, quas laudavimus, cum Imperii tum Principatuum sanctionibus & legibus contra præscriptionem hominum propriorum promulgatis, promeritum prærogativæ elogium vel ideo, quod iis paci publicæ & saluti rerum juriumque privatorum consultum veterumque Germanorum justitia in vim postliminio reducta fuerit. Constat enim, quod legibus *Gothorum* fugitivis servis nequidem *præscriptio* XL. *annorum* profuerit, quin statuentibus *Regibus Francorum* & *Carolo M.* ALLEMANORUM, FRANCORUM, *aliorumque Germanorum* potestati & arbitrio relictum fuerit, servos fugitivos *sine ulla annorum præscriptione* vindicare. *LL. VVisigoth. l.* 10. *tit.* 2. *c.* 2. 3. *sq.* CAPITULARIA *Caroli M. Legi Long. addita c.* 8. *Regum Francorum l.* 3. *c.* 83. *ubi diserte: Si servi ecclesiastici vel quorumlibet liberorum hominum in fiscum nostrum confugerint & a dominis repetiti fuerint, si actor fisci nostri intellexerit, quod eos juste non possit tenere ad nostrum dominium, ejiciat illos de fisco & recipiant illos domini eorum.* Conjecturæ igitur locus est, quod rerum harum conversio sub *Ludovico pio* demum originem ceperit, & principio in gratiam & utilitatem *ordinis ecclesiastici & monasteriorum* introducta fuerit. Quod ex Capitularibus ipsius facile est intellectu. Vide POTGIESERUM *c. l.* L. II. C. IIX. & IX. JO. ERNEST. *v. der* LINDE *diss. de vindicatione hom propr.* JO. WILH. WALDSCHMID *disp. de homin. propriis Hassiacis.*

De sublata hominum propriorum præscriptione, jure Mecklenburgico.

Westphalico. Lusatico. Pomeranico.

Dissonantia juris R. & Germ. in hoc argumento.

Elogium legum contra homines fugitivos statutarum.

(gg) In recentioribus fragmentis & *Malchoviensi h. l.* legitur *convictus.*

2. Fragmentum Germanico idiomate exaratum de a. 1224. ex Archivo Gustroviensi. Quod ex præcedenti latino translatum videtur.

1. Vor Hovet dat Hovet.

2. Vor Hand dei Hand.

3. Is et Sacke dat einer ward gewundet so deep als ein Nagel und so lang als een Lidt, de Schuldige schall verdammet werden in 60. Schill. de schalen bekamen der Herschop und schall betalen den geledenen Parte 24. Schill.

4. Von brunen und blagen Schlægen schall de Herschop hebben 24. Schill. und dat geledene Part 12. Schill.

5. Vær eine Ohrfiege edder Backenschlag mit flacker Hand, schal dat geleden Part hebben 4. Schill. und de Herschop eben so veel.

6. Wer Huesfrede breckt gewaltlich, de schall den Halss verbracken hebben.

7. Wehr et Sacke dat eine unehrlicke Fru einen framen Mann hœnende in Gegenwordigkeit twe framer Mænner, de mag ehr billig und frie geven einen guden Backen-Schlag mit flacker Hand.

8. Wehr et Sacke dat wol hebbende wurde dubbelde Mahten, als grote und klene; de grohte intomehten, und mit der klenen uttomehten, de schall verdamet werden an den Halss.

9. De Mœller schall nehmen van islicken Schepel dei gesettere Mahte, de jetzo genœmet ward de Matte.

10. Welker entbrekende ward de Gesette der Stadt, de schall dre Marck Penning geven; 2. Marck der Stadt, und 1. Marck der Herschop.

11. Alle *Frede-Schillinge* schœlen angehœren den *Rahtsherren.* (*a*)

12. Weh-

(*a*) Fragmentum III. germanicæ versionis num. 11. ponit: den *Burgermeistern,* addita explicatione das ist schoss dem rahthausse. Conveniunt *Fragm.* 4. *n.* 11. *Fragm.* 5. *n.* 15. & 7. *n.* 15.

12. Wehre et Sacke dat de *Rahtsherren* (*b*) gedachten einen *Børgermeister* aver de Stadt-Ambacht tho settende, unde Undersatten æver straden, schall 2. Part dem Rahde und de düddre Part den Børgermeister thgekehret werden.

13. Den Børgern komt tho; sodanen *Borgermeister* (*c*) tho kesende.

14. So dane Borgermeister schall sick *annehmen de Heerden*.

15. De *Feld-Rof* høret der Herschop und nicht den Børgermeistern.

16. Niemand mag vergeven siene ervligke Gøder *sunder Willen siener Erfnahmen*.

17. Wehr et Sack dat wol verstœrve *in Afwesens siner Erfnehmen*, so schœlen de *Rahtsheren* by sick nehmen dat Erve *to truwer Hand* tho bewahrende beth *to Jahres Ende*, wenn *dat Jahr* verlopen ist; is idt, dat neen Erfnehmer kümt, so schall dat *an der Herschop Hand verreckent werden;* æverst sodans Erfgod soll mit sœvener Hand wedderum werden verreckent.

18. Wehre idt Sake, dat wol verstœrve, und 2. Erfnehme nahlete, und de Moder woll einen *andern Mann nehmen*, so schall se ersten *dat Erve deilen.*

19. Wehre idt Sake, dat wol von den Erfnehmen verstœrve, de Erflicke Anfall schall gahn tho den *Brodern;* wenn alle Brœder dod syn, schall dat gahn to *der Moder*.

20. Dat de Moder mag doen Versfeckeringe mag se bliven *Vormunder*, desglicken ock de Mann.

21. Wehre idt Sake dat eine Fru verstœrve und nahlethe einen Erfnehmen, und sinn Vater em von sick schedede und nehme eine andere Frue, und van dersülvigen thehlde Kinder, wenn de Vader versterver, dei afgeschedede Erfnahm schall wedder kamen tho dem Erve *siener Moder*.

22. Wehre idt Sake, dat eine uthheimische Persohn einen Børger verklagede, so mag de Børger mit einem jedern sick verdagedingen lathen, averst de utheimische schall sick mit einen Børger *verdagedingen*. (*d*)

23. Watterley Minsche, de *siene egenen Standes ist*, (*e*) were et Sacke, he keme *binnen de Stadt*, schall frie wesen eines *islicken Anspracke seines Dehnstes*.

24. Vortmehr alle datjenige, dat die Rahtsherren setten, tho der Stadt gemeinen Besten, schal de Stadt by Macht holden.

25. Wehre idt Sacke dat ein Schuldener wœrde vor dem Gericht gemahnet, und nicht betalden kœnde, und dem he schuldig is, sien Hus versettende, dem schall desülvige, dem den Hus versettet werd, dremahl binnen 6. Wecken im Gericht vorbringen, und da dei Schuldener so dane Hus nicht entfreiende, so mag dei dem he schuldig ist, datsülvige Hus kehren in sinen Genütte.

3. Jura Sverinensia à Domino Nicolao Civitati Malchaw data a. 1235. cum Versione Germanica. Utrumque desumtum ex Codice vetusto Civitatis.

In Nomine sanctæ & individuæ Trinitatis.

NOs Nicolaus Dominus de Rostock, omnibus in perpetuum notum facimus, tam præsentibus quam futuris, quod dilecti Cives nostri de Malchow, nobis humiliter & devote supplicarunt, ut ipsis jura Suerinensis civitatis per omnia conferremus. Nos igitur eorum postulationi grato occurrentes assensu, ac eorundem desiderio satisfacere cupientes, sicut petiverunt, ipsis jura civitatis Sverinensis conferimus & donamus.

Sunt autem hæc jura civitatis de Suerin.

1. Pro capite caput.
2. Pro manu manus.

In den Nahmen der Heiligen und untheilbahren Dreyfaltigkeit.

WIr Nicolaus *Herr von Rostock; Fügen allen so jetzo und künfftig seyn werden jeglichen zu wissen, daß unsere getreue liebe Bürger von Malchow demüthiglich und begehrlich ersuchet und gebeten haben, daß wir ihnen in allen das Schwerinische Recht mittheilen möchten, dieweil wir denn ihr* Postulation *und Begehr gerne angehöret, bewilliget und ihren Verlangen zu folgen oder genug zu thun begehren, so verlehnen und schencken wir ihnen wie sie gebeten haben, das Schwerinische Recht.*

Die Rechte aber der Stadt Schwerin seyn diese:

1. *Haupt um Haupt.*
2. *Hand um Hand.*

3. Quod

(*b*) Fragm. *germanicum* III. *n.* 12. loco Rahtsherrn habet *Burgermeister* & Consulis vocis loco *Stadvogt*. Rectius hæc germanice reddita sunt *Fragm.* 4. *n.* 12 *&* *Fragm.* 5. *n.* 26.

(*c*) Convenit Fragmentum 5. n. 27. 28. Reliqua germanica III. IV. & VI. hoc loco in omnia alia eunt, & binos hos articulos 13 *&* 14. de *Oeconomo Ecclesiæ* ejusque officio sustentandi *Ministros Ecclesiarum* interpretantur. Quod, si recte factum fuerit, argumento esse poterit, scriptas fuisse has Leges eo tempore quo *Templum Cathedrale*, der Thum, nondum exstitit, cujus quidem fundatio ab HENRICO LEONE *a.* 1170. *die Viti* facta, sed constructio absoluta demum est a. 1195. De cujus Templi aliarumque ædium sacrarum, quibus Suerinenses antea usi sunt, *S. Georgii, Franciscanorum & veteris civitatis* historia & memorandis, plenius dicetur *in antiquitatibus Mecklenburgicis*.

(*d*) Hoc est, sortiri forum seu de jure contendere definito die in judicio. Unde *Ding und Recht* apud *Holsatos*.

(*e*) Est hæc versio imperiti interpretis, qui verba latina: *homo propriæ conditionis* vel non intellexit vel significatum eorum ex jure romano eruit. Quod ex reliquis fragmentis germanicis facile apparet, præcipue ex *fragm.* 3. *n.* 23. ubi hæc verba ita redduntur: der vor sich einen stand hat.

3. Quod si vulneratur quis ad profunditatem unguis, & longitudinem articuli, reus damnabitur in sexaginta solidos, qui cedent in partem regiæ potestatis, & satisfaciet patienti in 24. solidis.

4. De plaga nigra potestas habebit 24. solidos, & *patiens* 12. solidos.

5. Pro alapa patiens habebit 4. solidos, & totidem potestas.

6. Qui pacem domus fregerit, capitali sententiæ subjacebit.

7. Si fœmina impudica viro probo fuerit conviciata, in præsentia duorum virorum bonorum, potest ei licite bonam alapam dare.

8. Si quis duplicem habuerit mensuram, magnam videlicet & parvam: magna percipiat, & parva eroget: damnabitur sententia capitali.

9. Molendinarus recipiet mensuram de singulis modiis institutam, quæ Matta vulgariter nuncupatur.

10. Qui civitatis statuta infregerit, tres marcas denariorum dabit, duas civitati, tertiam potestati.

11. Omnis solidus pacis Consulibus deputatur.

12. Si decreverint Consules, super Civitatis officia, magistrum civium ordinare, & excedant subditi; duæ partes satisfactionis consulibus, tertia vero magistro civium debetur.

13. Civium est eligere talem magistrum.

14. Magister ille *pastores* conveniet.

15. Præda campestris potestati pertinet, non magistro.

16. Nullus dabit hæreditatem suam sine consensu suorum hæredum.

17. Si moritur quis, hæredum præsentia carens, assument illam Consules, causa rei servandæ, usque ad anni terminum, quo revoluto, si nullus hæres venerit, ad manum transeat potestatis, debet autem hæreditas septima manu reddi.

18. Si moritur quis, & duos hæredes reliquerit, mater volens nubere alii, patris dividet hæreditatem.

19. Si moritur quis hæredum illorum, hæreditas transibit ad fratrem: omnibus defunctis redibit ad matrem.

20. Si mater securitatem præstare poterit, manebit tutrix, similiter & Pater.

3. *So einer verwundet wird eines Nagels tief, und eines Fingers lang, wird der Thäter gestraffet um* 60. *Schill. welche unter die Macht des Gerichts fallen, und soll dem Patienten geben* 24. *Schill.*

4. *Von einer braun oder blau geschlagenen Beule, davon hat die Obrigkeit* 24. *Schill. und der* Patient 12. *Schill.*

5. *Vor einem Mundschlag bekömpt der Patient oder kriegt* 4. *Schill. und die Obrigkeit auch* 4. *Schill.*

6. *Der den Haußfrieden bricht, das ist, der einem andern Gewalt in seinem Hause thut, soll den Halß lösen.*

7. *So ein unzüchtig Weib würde einen öffentlich hönen und schmahen in Gegenwart zweyer frommen Männer, der mag man ungestrafft freywillig eine Maulschelle geben.*

8. *So einer zur Maaße wird haben eine grosse und eine kleine, und mit grossen zu sich nimmt und mit der kleinen abuagt, soll mit einem Halßbruch gestrafft werden*, darunter (*) auch die Elle, Gewichte und andere Betrügerey verstanden werden.

9. *Ein Müller soll die geordnete Matte nehmen von jeden Scheffel, welches eine Matte gebräuchlich genennet wird.*

10. *Welcher die* Statuta *der Stadt brechen wird, soll drey Marck Groschen geben, zwey der Stadt und einen der Obrigkeit.*

11. *Der Schilling des Friedes oder Geleits-Gulden gebühret dem Bürgermeister, das ist Schöß* dem Rathhause.

12. *Wann die Bürgermeister einen* Magistrum Civium *oder Stadtvogt und Auffseher geschlossen haben anzuordnen über die Dienste der Stadt, und die Unterthanen übertretens, und verhalten sich nicht darnach, so gehören zwo Theil der Busse dem Bürgermeister, das dritte Theil aber dem* Magistro Civium.

13. *Der Gemeine gehöret die Erwehlung eines Stadtvogts.*

14. *Dieser Auffseher soll die* Pastores *besuchen oder mit ihnen uvereinkommen.*

15. *Der Raub auf dem Lande gehöret der Obrigkeit und nicht dem Stadtvogt.*

16. *Niemand soll sein Erbe vergeben ohne Bewilligung seiner Erben.*

17. *So jemand stirbet in Abwesen der Erben, sollen die Bürgermeister* das Erbe zu sich nehmen, *dasselbe aufheben* ein Jahr lang, *und wann das verflossen, soll es an die* hohe Obrigkeit *verfallen seyn, die Erbschafft aber soll in die siebende Hand zurück gegeben werden.*

18. *So jemand stirbet und lässet zwey Erben nach und die Mutter wolte wiederum einen andern freyen, so soll sie das väterliche Erbe theilen.*

19. *Und so von den Erben einer stirbt, so fällt das Erbe auf seinem Bruder. Wenn sie alle todt seyn, so fällt es wieder auf die Mutter.*

20. *So die Mutter sicher kan die Erbschafft vorstehen, so bleibet sie der Güter Verwalterin, desgleichen auch der Vater.*

21.

(*) Quæ verba desunt in reliquis & adjecta sunt ab interprete vel ævo recentiori.

21. Si moritur aliqua, relinquens hæredem, & Pater separans ipsum a se, ducat uxorem, & generet ex ea parvulos: mortuo patre separatus hæres redibit ad hæreditatem (*) *matris.*

22. Si quis extra civitatem manens, querimoniam de cive fecerit, potest se civis cum quolibet defendere. Alienus vero cum cive aliquo se defendet.

23. Quicunque autem *homo propriæ fuerit conditionis*, si *intra civitatem* manserit, ab impetitione *servitutis cujuslibet* liber erit.

24. Præterea quicquid Consules Civitatis ad communem usum ordinaverint, civitas ratum habebit.

25. Si quis debitor coram judicio convictus, & debitum suum solvere nequiens, domum suam creditori deponet; & creditor illam tribus vicibus intra sex septimanas coram judicio præsentabit. Quam si debitor tum non redemerit, in suos usus converter creditor domum ipsam.

Acta sunt hæc Gustrow, 1235. 2 Martii, regnante glorioso Romanorum Imperatore Friderico.

21. *So eine Frau stirbet und lässet einen Erben nach, und der Vater sondert ihn von sich ab, und nimt eine Frau und zeuget Kinder mit ihr, nach des Vaters Tode aber tritt der abgesonderte Erbe wieder zum mütterlichen Erbe.*

22. *Wenn jemand ausser der Stadt bleibet und thut eine Klage wider einen Bürger, kan ein Bürger mit einen, er sey wer er wolle sich vorgedingen, das ist, soll Bürge stellen wo er kein Bürger ist.*

23. *Ein jeglicher* Mensch, der vor sich einen Stand hat, *so er in der Stadt bleibet, soll er von jeglicher ungebetenen Dienstbarkeit frey seyn.*

24. *Ferner was die Bürgermeister der Stadt zum gemeinen Nutzen ordnen werden, soll die Stadt feste halten.*

25. *Wenn ein beschuldigter Mann vorm Gericht vermahnet worden, und kan die Schuld nicht bezahlen, soll er sein Hauß dem* Creditori *verunterpfanden. Wann der Glaubiger der* Creditor *das Hauß vorm Gericht ausbeut zu dreyen mahlen von 6. Wochen zu 6. Wochen, und der beschuldigte nicht wieder löset, so wendet der* Creditor *das Hauß zu seinem Nutzen.*

Geschehen zu Gustrow anno 1235. d. 2. Martz bey Regierung des Römischen Kaysers Friderichs.

4. Statuta Sverinensium Civitati Röbel concessa. E Codice Civitatis sub rubro:

Es seynd der Stadt von Schvverin Rechte diese, vvie sie aus dem Lateinischen verdeutschet und dieser Stadt Röbel gegeben worden an. 1236.

1. Kopff um Kopff.
2. Hand um Hand.
3. So jemand verwundet wird, eines Nagels am Finger tief, und eines Gliedes lang, soll der Thäter auf 60 Schill. verdammet werden, welche er der Obrigkeit soll verfallen seyn, und dem verwundeten mit 24. Schill. zu frieden stellen.
4. Von braun und blau, hat die Obrigkeit 24. Schill. und der Beschädigte 12. Schill.
5. Vor einen Backenstreich soll der Beleidigte 4. Schill. und so viel auch die Obrigkeit haben.
6. Wer Gewalt thut in eines andern Hauß, soll am Leben gestrafft werden.
7. So ein unverschämt Weib, einen Mann mit Worten schmähet, in Gegenwärtigkeit zweyer glaubwürdiger Männer, mag er ihr mit gutem Fug, eine gute Maulschelle geben.
8. So jemand zween Scheffel hat, einen grossen und einen kleinen, daß er mit dem grossen ein, und mit dem kleinen ausmisset, soll am Leben gestrafet werden.
9. Der Müller soll die verordnete Maasse, von jedem Scheffel nehmen, welche man gewöhnlich die Matte nennet.
10. Wer der Stadt Ordnung und Statuta übergehen wird, soll drey Marck Pfenning geben, zwo der Stadt und ein der Obrigkeit.
11. Alle Geleidtgülden gehören dem Rathe.
12. Wenn ein Rath gesinnet, über der Stadt Aemter, einen Bürger-Meister zu erwehlen, und dann die Unterthanen übertreten, gehören alsdenn zwey Theil der Brüch dem Rathe, der dritte aber den Bürgermeistern.
13. Die Bürger haben Macht, *einen Vorsteher der Kirchen* oder einen Oeconomum zu erwehlen.
14. Der Vorsteher oder Oeconomus *soll die Prediger underhalten.*
15. *Die Jagt* (**) gehöret der Obrigkeit, und nicht dem Rathe, oder Bürgermeistern.
16. Niemand soll sein Erbschafft vergeben ohne Bewilligung seiner Erben, *so er in seiner* (***) *Gevvalt hat.*
17. So jemand stirbet, und findet keine Erben, soll ein Rath die Erbschafft an sich nehmen, die zu bewahren, *bis ein Jahr um ist*, und wenns verflossen und kein Erbe sich angiebt, soll es uns überantwortet und zugestellet werden; Es soll aber die Erbschafft vom

(*) Exemplar apud THOMAS *in annal. Gustroviens. p.* 53. habet: *Patris.*
(**) Ita & in *Fragmento* 5. *n.* 29. Reliqua habent *Raub*, *Feldraub.*
(***) Convenit *Fragm.* 7. *n.* 30. In reliquis hæc verba deficiunt.

vom siebenden Grad wieder überantwortet werden.

18. So jemand stirbet und läst zwey Erben nach, und die Mutter will wiederum einen andern freyen, soll sie ihnen des Vaters Erbe theilen.

19. So einer von denselbigen Erben verstirbet, soll die Erbschafft dem Bruder folgen.

20. Wenn sie alle todt seyn, soll sie wieder zu der Mutter kommen.

21. So die Vorstandt thun, oder die Kinder schadloss halten kan, soll sie Vormündinne bleiben, also auch der Vater.

22. So eine verstirbt und läst einen Erben nach, und der Vater scheidet denselben von ihm ab, und nimpt wiederum eine Frau und zeuget mit derselben Kinder, wann dann der Vater todt ist, kombt der abgeschiedene Erbe wiederum zu der Mutter Erbschafft.

23. So jemand der ausserhalb der Stadt sesshaftig, einen Bürger zu beklagen hat, kan sich der Bürger mit einem Eid schützen, ein Fremder aber soll sich mit einem Bürger schützen.

24. Ein jeder Mensch *der sein eigen Herr ist*, so er in der Stadt bleibet, soll von eines Anfechtung wegen Dienstbahrkeit, frey seyn.

25. Ueber das alles was ein Rath der Stadt zu gemeinen Nutz und Gebrauch ordnet, soll die Stadt annehmen und befullworten.

26. So ein Schuldiger im Gericht eingemahnet wird, und nicht bezahlen kan, soll er den Gläubiger sein Hauss einsetzen.

27. Aber der Creditor soll es dreymahl innerhalb Sechs Wochen für Gericht aufbieten, so es denn der Schuldiger nicht löset, soll der Gläubiger das Hauss seines Gefallens gebrauchen.

Acta sunt hæc Anno Dominicæ Incarnationis 1263. datum in Robel secundo Calendas Martii.

5. Fragmentum juris (*a*) Suerinensis manu JOACHIMI WEDEMANNI (*b*) scriptum sine anno, desumtum ex Codice antiquo.

1. Vor Hövet dat Hovet.

2. Hand um Hand.

3. Ward einer gewundet so deep als een Nagel am Finger deep und so lang als ein Lidt, scal de schuldige verdammet werden tho 60. Schill. an de Herschop und 24 Schill. bethalen dem geledenen Parte.

4. En *Todtschlack* 60. *Marck Lübsch*, dem *Herrn* 30. Marck un *den Todschlagnen* ock so vel.

5. Wann enen de Than ut dem Muhl geworpen, un dat Angesicht geschimfert iss 15. Marck.

6. En Lämung 15. Marck, dem Herrn 10. un dem Lamen 5. Marck.

7. En Wunde darut Knacken genamen 15. Marck.

8. Wart en gluplings gehauet oder stecken is en hemlig Mord 30. Marck.

9. En Blotlat so et mit ener Were geschicht 3. Marck, so averst mit de Fuss 24. Schill.

10. En Erdefall tho 3. Marck.

11. Wer enen andern brun und blag schleit, scal an de Herschop 24. Schill. geven und dem geledenen Part 12. Schill. *so en Erd-Fall daby, 3. Marck.* (*)

12. En Haar Tog is 12. Schill.

13. Wann jemand ehrenrörig utgeschollen wird 20. Marck.

14. Wann en nig to fröer Tid vor dat Gericht sick gefunnen 3. Marck.

15. Vor ene Ohrfiege edder Backenschlag mit flacker Hand scal dat geledene Part hebben 4. Schil. un die Herschop even so vel.

16. Ene Klete iss de Obrigkeit 15. Marck.

17. En Benbräck iss den beschedigten 5. Marck.

18. Vorachter Arrest 30. Marck.

19. Wer Hussfrede breckt gewaltlichen, de schall den Hals verbracken hebben.

20. Wenn en unverschämt Wief enen fromen Mann mit Worden schmähede, in Gegenwart 2. ehrlicken Männer, de mag ehr mit gutem Fuge ene brafe Muhlschelle oder Ohrfiege geven mit flacker Hand.

21. Wer dubbelte Maten als grot und kleene hatte, un mit den groten in un mit den klenen ut mitt, schall den Hals verwircket hebben.

22. Wen ener enen den Acker avplägt, mennige Fahr 3. Marck.

23. De Möler schall nehmen van itlichen Schepel de gesettete Mathe, de jtzund genomet ward de Matte.

24. Welcker de Stadt Ordnung un Rechte ävertrett schall 3. Marck Panning geven, 2. Marck der Stadt und 1. Marck der Herschop.

25. Alle *Fredschillinge* edder *Geleid Geld* (*c*) gehören den Rademannen.

26. Wäre idt Sacke dat de Rahtsherren gedachten enen Burgermeister aver de Stadt ambachten to setten, un de Untersatten sick dagegen strävenden, schall 2. Part des Bräcks den Rathsherren fallen un de drüdde den Burgermeister.

27. Den Borgern gehöret sülcken gelesesten Borgermeister uterkoren tho holden.

28. Der Borgermeister schall sick mit den Heerden fredsahm upführen.

29. De *Jagd* gehöret der Herschop un nicht den Borgermeister.

30. Nemand mag sine ervlicke Göder vergeven sünder willen siner Ervnehmer.

31. Wen jemant sterbt in Afwesenheit siner Aervnehmer, schälen de Rathsherrn dat Arfgodt an sick nehmen, to verwahrende bet *to Jahres Ende:* Wenn *dat Jahr verlopen is*, un ken Arve sick angibt, scall de Erfschafft der Herschop gelefert werden. Et schall

schall äverst sodann de Ervschafft *übern savenden Grad* averantwortet werden.

32. Wäre idt Sacke dat wol verstürve und 2. Ervnehmen nahlete, un de Moder wolle wedder enen andern Mann nehmen, so schall se *ersten* dat Erve des Vaders delen.

33. Stürve ein Ervnehme, so schall de erstlicke Anfall gahn tho den Broder.

34. Wen de nu dessen Erven todt syn, falt ed an de Moder wedder.

35. Wo de Moder *Versäckerung* dohn mag, mag se *Vormunderscbe bliven*, desglicken ock de Mann.

36. Wo ene Frowe verstürve, un enen Ervnehmen nahlete, un sin Vader densülven van sick scheidete, un ene andere Frow nehme, un van derselven Kinder tohede, un de Vader hernach stürve, so schal de afgeschedete Ervnehmer wedder kamen to den Erve *siner Moder*.

37. Wenn jemant de unterhalf Stadt wahnet un utheimisch is, enen Börger tho verklagen het, so mag de Borger sick mit enem jeden verdingen; de utheimsche äverst schall sick mit enen Börger schützen und verdingen.

38. Watterley Minsck *de sin egen Herr is*, so hie in der Stadt sesshaffitg blifft, schal frie wesen in der Anspracke wegen Denstbarkeit.

39. Wat de Rathsherrn setten tho der Stadt gemenen besten, dat schall de Börgerschop bevulworten un güldig holden.

40. Wäre idt Sacke dat en Schuldener vor Gerichte gemahnet und averföhrdet warde, un nicht bethalen kunte, und versettete den sin Hus dem he schuldig is, den schall desülvige den det Huss versettet is dremahl binnen 6. Wecken datsülve utbeden vor dem Gericht, un wenn de Schuldener den nicht sin Huss inlöset, so mag, den he so schuldig is, datsülve Hus in sinen Genutt kehren.

41. Bräcke der Ecken und Bäcken ock Dannen ahne Verbot vor jeglicken Stamme 30. Marck.

42. Vor enen verhauenen Telgen 15. Marck.

43. Dat weck Holt mit 3. Pund, dat Pund is 20. Schill.

(*a*) Videtur hoc fragmentum reliquis antiquius. Quod patet ex *articulo* 4. de pœna homicidii *pecuniaria* & ex sequentibus plerisque. Nonnulla vero addita fuisse recentiori ævo facile in aprico est.

(*b*) Qui scriba fuit civitatis Suerinensis & ab a. 1560. senator testante HEDERICO *in scripto de Statu Reipublicæ Suerinensis de a.* 1597. *Chronico ipsius Suerinensi subjuncto*. In fine fragmenti hujus exstant verba manu Wedemanni exarata: *Descripsit Joachim VVedeman de verbo ad verbum ex codice civitatis, cui impressum sigillum majus Henrici Leonis.* Quod tale est:

Conjector itaque hunc codicem antiquum illum membranaceum fuisse, quem documentis civitatis refertum curia Suerinensis inter reliquias antiquitatum præcipuas diutius custodivit, donec fatali incendio a. 1558. cum ipsa curia in fumum & cinerem evanuit. Quod referunt & dolent annalium scriptores ad h. a.

(*) Quæ non leguntur in reliquis fragmentis, excepto sequenti VII. n. 10. 11.

(*c*) Ita etiam *in Fragm.* III. *n.* 11. *Fragm.* IV. *n.* 11. *Fragm.* VII. *n.* 25. *Frede-schilling.* Quæ vocabula *Fredeschilling, Geleitgeld* sæpius occurrunt in antiquis chartis Mecklenburgicis. In *privilegio civitatis Parcumensis de a.* 1218. apud CORDESIUM *Chron. Parchim. p.* 6. dass alle Einkünfte, so *Innigue* und *Friedeschilling* genant, zu Aufbauung und Verbesserung der Stad eingehoben werden solle. Et in *diplomate immunitatum civitatis Plawensis*, quod a *Johanne, Hinrico, Nicolao, Pribislao Dominis de VVerle* datum est *a.* 1235. *Hujus etiam civitatis cultoribus damus proventum, qui vulgo sonant* IMINIGE *&* VREDESCHILLINK *ad emendationem & structuram civitatis.* De utriusque vocis origine & significatu paucis dispiciamus. *Imige* in aliis chartis luculentius scribitur. *Inninige quid?* *Inninge*, h. e. *multa*, *animadversio*, si deduxeris ab antiquo *innan, innin*, animadvertere, unde germanicum inne werden. Sed videtur descendere rectius a veteri Saxonico, Anglis hodieque usitato, *inna*, *inne*, domo, item *innunge* seu hospitio, domuncula, mansione. Unde *Innisman* idem est ac *inquilinus, domesticus*, hodie corrupte ein Instle. Terminatio vero *inge* vel *enge* apud *Anglo-Saxones* est vocabulum, quod *notationem habet dependentiæ*, monente SCHILTERO *in glossar. p.* 482. vel, quod malim, notam alicujus *generationis & augmentationis*, quod exemplis nominum *Normanno- & Dano-Saxonicorum in inge* delinentium docuit HICKESIUS *de antiquæ literat. Septentr. utilit. p.* 24. Inde *inge* est augere, derivari, nasci, & *imininge* idem ac *census inquilinorum* seu proventus, quos civitas percipit ab inquilinis, vulgo Insten Geld. Quod ad vocabulum *Fredeschilling* spectat, *Geleitgeld* putarem id denotare compositionem delicti seu mulctam *seu solidus* pro sopienda lite vel *satisfactionem pro restituenda pacis.* pace. Dicitur ideo in veteri jure *Saxonico & Suerinensi latine Solidus* PACIS, item FREDUM. Quod vocabulum in vetustis legibus Germanorum, præcipue *Ripuariorum, Longobardorum, Bojorum, Allemannorum*, item in legibus *Werinorum & Angliorum tit.* 7. §. 2. 3. 5. 8. sæpius repetitur. Ex quibus in statuta *Suerinensia* antiqua dimanavit. Quorum citata fragmenta germanici idiomatis loco *Fredi* seu *solidi pacis* utuntur quoque vocabulo *Geleitschilling, Geleitgulden*. Quod idem est ac mulcta pro obtinendo salvatorio, seu *solidus pro discessu criminosi, qui pace exciderat*: unde coincidit cum primo vocabulo & significatu salvi conductus, sicher Geleit, Anglo-Saxonice *geleded*. De *Fredo* idem habent Capitularia *Caroli M. L.* 3. *c.* 30. *Fredum.* *L.* 5. *c.* 185. apud LINDENBROGIUM, & plures chartæ apud MARTENE *T. I. Collect. col.* 137. 144. In Lege *Salica Tit.* 52. §. 4. *Tit.* 53. §. 3. *Fredum* seu *fridus* dicitur *census perveniens ad judicem, item ad fiscum*: & *Tit.* 20. ibidem occurrit vocabulum *Charfridus*, rectius *Scartfridus* *Scartfridus.* i. e. compensatio seu *mulcta vulnerum*, hodie Schmerzen Geld. ECKARD *ad L. Sal. p.* 170. Curate rem descripsit GREG. TURONENSIS *de virtut. B. Martini L.* 4. *c.* 26. *Affirmavit Rex, quosdam ex iis, qui absoluti erant, ad se venisse*, compositionemque fisco debitam, *quam illi* FREDUM *vocant, a se indultam esse.* Et in lege *Ripuaria C. ult. Tertiam partem* FREDI *coram testibus* fisco *tribuat*, ut PAX *perpetua permaneat.* Unde in Charta, quam BALUZIUS *Hist. Tut. p.* 379. affert, *Fredum regale* dicitur, quod fisco regio persolvebatur; & *Fredum ecclesiæ*, quod huic ob sanguinis effusionem in ecclesia *Fredum ecclesiæ.*

ecclesia factam debebatur, uti patet ex legibus Ludovici Imperatoris apud MURATORIUM *Tom. I. Part. II. pag.* 128. & ex chartis apud DUCHESNIUM *in Hist. Monmor. p. 20. sq.* ubi *Fredum* sumitur pro solutione vel exactione, quæ lege debetur. Fredum igitur regulariter est exactio debita, præcipue mulcta *fiscalitia, publica*; cui *privata* opponitur, quæ læso vel propinquis solvebatur, ne injuriam vindicarent. Vocatur hæc *in lege Saxon. Tit. 12. c. 1. faida* i. e. inimicitia seu *Fehde* unde *faidosus* dicitur, qui *litem* nondum composuit, uti patet ex *L. Frisionum.* Breviter TACITUS *de M. G. c. 12. Pars mulctæ Regi vel civitati* (fredum) *pars ipsi, qui vindicatur, vel propinquis ejus exsolvitur* (faidum). Fredum vero sine dubio dicitur a *securitate vel pace. Frieden* enim idem est ac befriedigen, satisfacere, securum reddere. Hinc *Fridebriefe* apud CONRADUM URSPERGENSEM *ad a.* 1187. vocantur *literæ pacis & securitatis*; *Fridebriefe.* & *Frithof* in permultis locis olim fuit idem ac asylum, securum refugium, *aula pacis* templis plerumque proxime vicina vel cohærens, uti *Suerini* apud Mecklenburgicos, ubi cum fundo & muris templi *Cathedralis* circa medium viæ crucis, des Creutzganges, cohæret. *Frithof.* Apud veteres *Saxones & Anglos* dicitur *Friedstoll*, quod vocabulum in *chartis immunitatum ecclesiæ S. Petri Eboracensis* & in *inscriptione sedis lapideæ & asyli S. Johannis de Beverlaco* rectissime explicatur *cathedra quietudinis & pacis.* *Fridstol.* Docet hoc PRYNNEUS in *Libert. Eccles. Anglic. T. 3. p.* 1103. & SPELMANNUS *gloss. archaeol. p.* 248. qui addit, quod idem vocabulum præterea significet *palatium, ideo, quod palatia optimatum multis legibus a vi & injuria sint immunia.* Illustrat hanc observationem OTFRIDUS *L. 3. c. 25.* ubi aula Caiphæ vocatur *Kaiphases frithof.*

6. Jura & Observantiæ Sverinenses e MSCto Senatoris Hövischii sub rubro:

SCHWERINISCHES RECHT,

Wie es von Christiano Hövischen, Rathsverwandten daselbst, in seinem Ambtstande erfahren, observiret, conscribiret, und Ao. 1593. seinen Collegen dem Rathe alda dediciret worden.

Causa instituti. Es haben viele gute Leute, so wohl binnen als ausserhalb Schwerin grosse Lust und Verlangen, weil das Schwerinische Recht alt und an vielen Orten gebräuchlich auch man sich darauf beruffet, dass sie den Gebrauch, auch die beschriebene Articul davon möchten wissen; darumb, weil Ich dann ohne Ruhm zu melden, mit Bürgermeistern, alten Raths-Persohnen offt umbgangen, und ein Zeitlang *die Gerichte* zu Schwerin, beneben dem Richter habe verwalten helffen, habe Ich die *Gewohnheit* von einem Ehrbaren Rath, Richtern, und von *den alten Bürgern* in Acht genommen, und hiemit die *Gebräuche*, so wohl, was in *Schrifften* vorhanden als auf *Uns geerbet*, wollen in die Feder verfassen, nicht der Meinung, dass Ich alles so richtig setzen solte, dass nicht solte disputiret werden, denn das fehlet wohl dem *allergelahrtsten Doctori*, besondern allein zum allerkürtzsten und einfältigsten, wie es alhie zu Schwerin, *und nicht was itzo die Juristen (a) darein schreiben, im GEBRAUCH* und *im BUCHSTABEN von Alters her* befunden wird, und auf Uns geerbet ist, berichten. *Fontes: Leges & consuetudines antiquæ. Non vero interpolationes & novationes Doctorum juris romani. Quorum glossas autor sugillat.*

Oeffentliche Burgersprache, Morgensprache. *Vors Erste*, wird alle Jahr auf Mit-Fasten vom Rathhause der Bürgerschafft auf den Marckt für- und abgelesen, ein Concept der Stadt Statuten, darin vermeldet, was ein jeder Einwohner thun und lassen soll, und wie die Verbrecher zu straffen seyn; Ferner wird abgelesen der Stadt sonderbahre Gerichte und Gerechtigkeit, Geböre und Freyheiten, auch werden hiebey zu Ende der regierende Bürgermeister und Rathsherr, und wann es nöthig, aus der Gemeine, junge Rathsherrn vom Rath erkohren, und publiciret.

Besondere Burger-Gerichte vor dem Cammerherrn. *Zum Andern*, ist ein besonder bürgerliches Gerichte auf die Scharren bestellet, welches für beyde Cammerherren der Stadt gehalten wird, in einer Anzahl Bürgerschafft, dafür werden die Sachen gebracht, was sich auf des Raths sonderbahren Gerichten in Irrung, Kauffen und Verkauffen der Garten und Stadt-Feldes zuträget, als Acker, Contracten, abpflügende, abhütende des Korns, abmeyende, auspfändende; Item wann Acker und Garten verpfändet und versetzet seyn, captiose, verfänglicher Weise gemessen, abgezäunet, beraubet seyn worden.

Item was sich in den Scheunen ausserhalb der Stadt konte zutragen, wann die bestohlen werden, das Korn darinnen zu arrestirende, das schlagen und ruffen darinne, und binnen den Schlagbäumen; über solche und dergleichen Sachen, sie geschehen auf was Weise sie wollen, darüber hat E. E. Rath die Gerichte, doch dass vorher auf den Brotscharren, so die Sachen disputirlich seyn, in einer Versammlung der Bürgerschafft, das Bürger Urtheil eingebracht, und da ein Theil sich dessen beschwert befindet, mag er davon vor E. E. Rath appelliren, die Straffe aber, damit das schuldige Theil beleget wird, als wann einen eine Fahr Ackers abgepflüget, ist 13. Pfund (ein Pfund ist 20. Schill.) wer einen liegen heist, wird gestrafft auf 3. Pfund; wer ohne Verlaub in das Gerichte redet, ist 1. Pfund; wer vom Gerichte weglaufft, ist ein halber Halssbruch; Wann nun von der Burgerschafft ein Urtheil eingebracht wird, und das schuldige Theil nicht davon appelliret *in zehen Tagen*, so hat wohl das Urtheil seine Krafft erreichet; aber dennoch muss das gewonnen Theil von sich selbsten nicht zufahren mit einiger Gewalt, das, darumb gestritten, an sich nehmen, besondern vom Raht und insonderheit, von den Cammerherrn, nach Erlegung der Gebühr ingewiesen werden, dass also weder Kläger, noch Beklagter eigner Gewalt nichtes fürnehmen müssen, auf dass kein Bürger von den andern übereilet werde. *Bürger Urthel.* *Decem dies appellationi ex jure Comm.*

Amt und Gilde-Sachen. *Zum Dritten*, Gilde- und Amt-Sachen, dar keine Brüche inne seyn, gehören E. E. Rath, dar sie dan auch für, so ferne müglich, entschieden werden: Privilegien, Vorschrifften, Kundschafften, Geburts-Brieffe werden ihnen von E. E. Rath mitgetheilet und gegeben.

Hauss-kauff. *Zum Vierten* sein allezeit die *Haußkauffe* von E. E. Rath bestätiget, und in Beyseyn der Cammerherren von wegen E. E. Raths vollen-

vollenzogen worden, und nach einen Wein-

Weinkauff.

Kauff (*b*) das ist, mit einer grossen Kannen voll Biers (so stets offen stehen muss, und umbher ausgetruncken wird, der es aber versiehet, und die Kanne zuthut, ist seine Strafe, die halbe Kanne auszutrincken, dabey dan auch geruffen wird: Weinkauff, Weinkauff) also bestättiget, damit angezeiget wird, dass es nicht ein heimlich sondern öffentlicher Kauff sey, umb derjenigen willen, so vermeinen, *Zuspruch darin zu haben*, (*c*) oder ob einer wäre *von der Freundschafft*, (*d*) *der in den Kauff treten wolte*, *alss der nechste*, lautbar würde, ehe es in *das Stadtbuch* geschrieben und *verlassen*(*e*) *würde*. Dan wan Wilköhre, Käuffe und Verträge, Verpfændungen, Geldauszehlung auf Hæuser, Acker, Garten auf bewegliche oder unbewegliche Güther oder sonsten Contract für E. E. Rath in Beysein *beyder Partheyen* geschehen, so darin willigen und also in das Stadtbuch *in Gegenwart zweyer Zeugen* geschrieben wird, das ist unwiederrufflich; darüber wird fest gehalten, und derselbige behælt *sein verschriebenes Unterpfand* in seiner Macht, tritt es auch nicht eher ab, es sey ein Hauss oder Garten, Silber, Gold, beweglich oder unbeweglich, biss er sein Geld wieder bekomt, oder was sonsten der Vertrag mit sich bringet und die also versichert seyn, gehen für allen andern Creditoren für, krigen ihre volle Bezahlung, es komme umb die andern, wie es kan, sie haben zuvor oder hernacher die Part unter einander heimliche Contract ohne E. E. Raths Versicherung aufgerichtet, ihnen geschicht kein Abbruch. Dan es wird dem Parth gemeinlich gefraget, ob er es *auch den Freunden angeboten* (*f*) oder zuvorn jemanden *verpfändet oder versetzet sey*, oder jemand anders auch Gerechtigkeit, Zu- und Ansprache beneben ihme daran habe, alles der Ursachen halber, dass Niemand betrogen werde, und wird hiedurch viel Unglück, Haders, Zanck und Rechtsgang gesteuret und gewehret, es werden auch die Leute ihres Dinges gewisse, und versichert.

Jus protimiseos speciatim consanguinitatis.

De fide protocolli, oder dem Stadt-Buch.

Resignatio judicialis gerichtliche Verlassung.

Res protocollo inserta consensu utriusque partis.

Praeferentia hypothecae publicae in Concursu.

Die andern Sachen alle, alss sie sich dan seltsam in der Welt zutragen und von Tage zu Tage je længer je wunderlicher werden, gehören vor das Untergerichte, als für dem *Stapell* (*g*) *zu Schwerin*, es seyn Gottes-Læsterer, Flucher, Schweren, Zeubern, Böeten, Wicker, Wahrsagen, unter Predigt andere Sachen fürnehmen, der Obrigkeit, Vater und Mutter ungehorsam seyn, mit Worten und Wercken sich an ihnen vergreiffen, andere Leute injuriiren, schmæhen, hœnen, læstern, schlagen, Morden, Huren, Ehebrechen, mit Menschen und andern Creaturen, so Gott verbeut und die Natur einen Abscheu hat, fleischliche Gemeinschafft und Beywohnung haben, Rauben, Stehlen, Nehmen, Liegen, Betriegen, des Nechsten belistigen, behandlen mit falscher Waar, Scheffeln, Ellen, Pfunden, den Betrug verschweigen, Verrætherey üben, die Wahrheit nicht berichten, in handeln und Gezeugnissen, Zusagen, Brieff und Siegel nicht halten, Bier, Brod und Fleisch über die Würde verkauffen, verringern verfælschen, Neuerung anrichten, Gewalt thun, seinen Nachbaren oder gemeinen Nutze zu nahe bauen, nicht bezahlen kœnnen oder wollen, Schuld oder Erbe fürdern, solche und dergleichen Sachen, die da man nicht alle, so sich tæglich zutragen, erzehlen kœnnen, wegen der seltsahmen Fællen in der Welt unter dem Menschlichen Geschlechte, so zum Theil *Bürgerlich*, zum Theil *Peinlich* seyn und werden kœnnen, gehœren alle für den Stapel; das Gerichte, das man den Stapel nennet, ist also bestellet; Von der hohen Obrigkeit sitzet ein Richter, welchen die Alten einen Stadtvogt genennet und zween von den jüngsten aus dem Rathe, so das dritte Theil am Gerichte haben und nehmen (*), sitzen beneben ihm samt einen Gerichtsschreiber: hierzu seyn zwene Vorsprecher den Partheyen geordnet, ihre Nothdurfft zu reden bestellet, ihre Belohnung vorm Niedergericht, die Sache auszuführen, ist jedem 1. ß.

De judicio inferiori seu Stapula.

Causae ad Stapulam pertinentes.

Judicii hujus constitutio & forma.

Die dritte Persohn, so im Gerichte gebraucht wird, ist der *Findelsmann*, (h) welcher bey der gemeinen Bürgerschafft stehet, so zum Gerichte beschieden werden, welche nach verhörter Sachen ein Urtheil fællen, so der Findelsmann dem Gericht einbringen muss, davon hat er 8. Schill. Wan nun ein Klæger vorhanden, der muss sich bey dem Richter angeben, und nach Bericht und angehörter Klage bescheidet der Richter durch den Gerichtsdiener, der bekommt darauf 1. Schill. vom Klæger, den Beklagten in die Gerichts-Stube den folgenden Tag, auch noch wohl eher oder længer, darnach die Sachen seyn, da muss Klæger vor den Richter im Beyseyn beyder Richtsherrn und Gerichts-Schreibers seine Klage in Gegenwertigkeit des Beklagten fürbringen und wann die Sache nicht peinlich ist, sondern Bürgerlich, wird die Güte vorerst vorgenommen; wird aber befunden dass Brüche halben in der Sache stecken, wird wol die Güte auch furgenommen, aber das Gericht behælt die Straffe darin für sich, wan nun durch diese Mittel die Parteyen nicht können entschieden werden, alsdann werden sie *vor den Stapel* gewiesen, da setzet sich der Richter zwischen den beyden Gerichtsherren in, die dan der Gerichts-Schreiber bey sich niedersetzet in Gegenwertigkeit einer Anzahl der Bürgerschafft so den vorigen Abend vom Gerichte darzu beschieden werden, die Sache mit anzuhören und ein Urtheil daraus zu fassen, da wird anfænglich den Parten gefraget, ob sie auch Bürger zu Schwerin seyn, und gesessen, wo nicht müssen sie dem Gerichte umb der Brüche willen die Sache ausszuführen caviren, sonsten mœchte mancher leichtfertiger Klæger wohl viel klagen, und hernechst wenig beweisen oder gut thun und davon lauffen.

Processus.

Fidejussio eorum qui non sunt Cives.

Wo aber die Sache peinlich, müssen beyde Parteyen Bürgen stellen, biss zur Hafft und die Antwort muss schrifftlich mit Bürgen ver-

Indistinctim in Criminalibus.

versiegelt dem Gerichte zugestellet werden: Wenn aber ein frembder keine Bürgen bekommen kan muss er im Gericht einen Eyd thun und schweren, seine Sache auszuführen, darauf werden die Parten zugelassen, und das Stapel-Recht angefangen, dergestalt und also, dass beyde Vorsprecher das Schwerinische Recht auf folgende Weise anfangen zu hegen und ingedingen.

Cautio juratoria.

Zum ersten fänget des Klægers Fürsprach an und fraget den Richter: Herr Richter sitzet ihr als ihr richten wollet? Antwortet der Richter ja: der Fürsprach: Herr Richter, Ich bitte umb Verlaubniss des heiligen Schwerinischen Rechtens. Der Richter antwortet Es sey dir vergunt, so fern du recht hast (ehe aber der Gerichtschreiber in der Sachen anfænget zu schreiben, so muss der Klæger ihm geben 2. Schill. der Beklagter 1. Schill.) wan nun das Recht also geheget und ingedinget ist worden, darauf hat von Alters *der Büttel* (*i*) vorn Gerichte ausgeruffen, *wer klagen will, der klage fest,* (*k*) dafür bekomt er vom Klæger 6. pf. darnechst fænget des Klægers Fürsprecher an, und saget: Herr Richter, ich bitte Verlaub, welches der Richter nachgibt, denn ohne Verlaub darff Niemand ins Gericht reden bey Straffe 3. Pfund (sind 60. Schill.) Sagt ferner, so erscheine ich hier wegen e. c. eines Hauptmanns (so bey ihm steidt) und Klage über N. N. dass er wieder Gott und sein Gebot, (auch sagt man wol) wieder des heil. Rœmischen Rechts Verbott, alle beschriebene Rechte, wieder diese Stadt Statuta, Ehrbar-und Billigkeit, meinen Principal injuriiret, gehœnet, geschmæhet und nachgeredet, zugemessen hat. Item: hat ihm gelobet etc. Ist ihm schuldig worden; Item hat ihm das seine genommen, bestohlen, beraubet. Solches alles wieder Gott und das Heil. Schwerinische Recht, derhalben begehr ich wegen meinen Principalen solches ihm gut zu thun, zu beweisen, wo nicht, so ruffe ich ein richterliches Ampt an, und bitte umb instehend, dass Beklagter nach den heiligen *Schwerinischen Rechte* möge gestraffet werden, nach *dieser Stadt Statuten*, oder aber nach der *Fürstlichen Policey und Landgerichts-Ordnung* oder nach den *Kayserlichen* (*l*) *Rechte*, wie man das bittet.

(1.) Jus Locale seu Statutarium.
(2.) Jus Provinciale seu Territoriale.
(3.) Jus Romanum.

VVann nun die Klage, benebenst der angehängten Bitten also fur Gerichte angebracht werden, so spricht der Richter den Beklagten an, und sagt, du hast gehöret, was wider dich geklaget wird, darauf gib gebührliche Antwort; Alsdann bittet sein Procurator vorn Gerichte Verlaub zu reden, das wird ihm vergont.

VVann nun dann die Sachen also beschaffen seyn, dass Beklagter die That nicht läugnen kan, ist mit Zeugen, Uhrkunden und Warheit überwiesen, so ist der Sachen bald geholffen, ist sie bürgerlich, so wird sie gestrafft nach der Stadt Statuten; Ist die Sache peinlich oder Capitalis, wird es in die Hafft gebracht, biss zur execution, wann sie aber noch disputirlich ist, kan ein Bürger mit einen Inlager (Arrest) in sein Hauss beleget werden; Ist die Sache wichtig, muss er Bürgen stellen, welche dem Gerichte schrifftlich Caution thun müssen bey Verlust ihrer Haab und Güther, Beklagten lebendig oder todt auf des Gerichts Erfoderunge wieder einzustellen.

Zu geringern Sachen, so disputirlich und Beklagter kein Bürger ist, und die Sache konte peinlich werden, dem wird die Hafft erkandt, doch vorm Gerichte 3. mahl ausgeruffen, dass man ihm will in Bürgen Handen nehmen, bekombt er dan Bürgen, so ist er biss zum nechsten Rechtstage frey; Diese Bürgen werden nicht erlassen, er habe sich dan der Sachen benommen oder die verwirckte Straffe erleget. In Burgerlichen und zweifelhafften Sachen, wan sich Beklagter mit einer Antwort nicht gefast gemachet hat, bittet 14. Tage dilation, die ihm der Richter zulassen muss, als solches die Ingedinge mitbringet, giebt er dan keine Antwort, wird ihm noch 14. Tage gegeben, und dan zum Ueberfluss noch 14. Tage, sein 6. Wochen und noch 3. Tage, so er nicht erscheinet, hat dan alssdenn die Rechtsfrist ein Ende, und wird Beklagter in die pœn verdammet, gleichfals auch mit dem Klæger, wo er sein Recht nicht verfolget, gehalten, es wäre denn Sache, dass er aus Ehehafften davon wäre verhindert worden; erscheinet aber Beklagter und gibt Antwort am ersten, andern oder dritten Rechtstage, mit Nein oder Ja, dadurch wird der Krieg Rechtens befestiget, die Sache disputiret, entweder eydlich oder an Eydes statt, wie es den Parten gefält, die vorgeschlagene Zeugen Uhrkunde aufgenommen und von 14. Tagen und wol eher procediret, biss des Klägers und auch Beklagten Zeugen aufgenommen und bewogen seyn worden, werden alsdan der Bürgerschafft fürm Gerichte fürgelesen und die gegen einander zu halten vermahnet, eine Urthel daraus zu fassen, das sie vor Gott und der hohen Obrigkeit und jedermänniglichen verantworten kœnnen, doch dass der Parte Freunde, und so verdæchtig in der Sachen seyn, von der Bürgerschafft abtreiben, auch den Spruch in Acht haben: Quod tibi non vis fieri &c. darinnen kürtzlich das Schwerinische Recht verfasset ist, und also Gott und die Ehrbarkeit in Acht genommen, und nach *rechter menschlicher Vernunfft und Weissheit*, *Augenschein*, *nach der Zeugen Aussag*, *Uhrkunden*, *begangener That gesprochen* und geurtheilet, dass das böse also vom guten entschieden und erkandt wird.

Dilatio Termini, prima, secunda & tertia.

Pœna Contumaciæ.

Litis Contestatio.

Probatio & Deductio attestatorum.

Sententia.

Compendium juris Swerinensis.

Wann sich dann die Bürgerschafft einer Meinung verglichen hat, alsdenn befehlen sie dem Findelsmann, ihre Meinung oder Sententz dem Gerichte einzubringen in ihrer aller Gegenwärtigkeit, und nach seinen Einbringen fragt der Findelsmann der Bürgerschafft, ob sie ihm nicht also einzubringen hætten befohlen? Ist ihre Meinung also gewesen, so saget sie ja, wo nicht, so wird es geændert, und das wird alsdann eine Urtheil, vom Untergericht gesprochen, genandt, welches

Sententiæ publicatio oder Urtelsspruch

ches der Gerichtschreiber in das Gerichts-Protocoll schreiben muss und ihnen darnach fürgelesen. darauf dan der Richter fraget, ob das also ihre Meinung sey, darbey sie gedencken zu bleiben und wollen, dass man in solchen Fællen über sie und ihre Kinder sprechen solte, wird geantwortet ja.

Appellatio.

Welchem Parth nun das Urtheil nicht gefælt, und vermeinen eine bessere Sache zu haben, der appelliret davon an einen E. E. Rath auf das Rathhauss zu Schwerin, welches der Richter, so fern er sein Appellations-Geld als 12. Schill. in das Gericht legt, welches in dem Gericht in drey Theil getheilet wird, zulæst, und dem Appellanten vermeldet, dass er *in 10. Tagen zu rechter Zeit* seine Appellation bey dem Bürgermeister anhængig mache und prosequire, darauf stehen sie auf vom Gerichte, gehen aufs Rathhauss, verlesen die Acten, auf dass sie richtig abgeschrieben und übergeben werden, dafür der Appellante dem Gerichtschreiber sein Gebühr nach der Sachen Wichtigkeit geben muss.

Confirmatio vel reformatio sententiæ.

Wann nun die Acta für E. E. Rath gebracht seyn, und nach Besichtigung und Erwegung derselbigen, wird das gesprochene Urthel der Bürger entweder, so es dem Rechten gemæss ist, confirmiret, wo nicht reformiret, und wird eingeleget.

Jus Suerinense de non appellando.

Den Parten, so darzu bescheiden, werden auf dem Rathhause aus den Urthel-Buche fürgelesen und publiciret, welches Buch von Alters der Bürgermeister mit der Hand zugeschlagen und bekræfftiget hat, darbey es dann geblieben, dass sie dann auch haben anloben müssen, mit der gesprochenen Urhel zufrieden zu seyn, davon ist nicht appelliret, und anders worgegen gescholten, sondern ein anstehendes Recht genennet worden.

De Casibus & infortuniis, vulgo Unrath.

Es ist hier auch zu mercken, dass bissweilen Fælle und Schaden sich zutragen und geschehen, davon beyde Klæger und Beklagter Schuld haben, und Beklagter sich entschuldiget, er habe es unwissend und nicht gerne gethan. e. g. Wann einer mit einen Wagen führete und lieffe darunter ein Schwein oder Schaaff und kæme zu tode unversehener Weise, das wird *Unrath* gerechnet, daran müssen beyde Theil den Schaden tragen auf guter Leute Wardirung; In andern Fællen und Schaden, darauf ein Urtheil begehret und gesprochen soll werden, richtet man sich nach den sonderbahren Statuten, Privilegiis und Gerichten der Stadt Schwerin; darum auch die Stadt Malchau Anno Christi 1235. den Herrn und Hertzogen Nicolaum von Rostock angelanget, gebeten und begehret haben, welcher Bitte man auch beschrieben bekommen kan. Wie das peinliche Halss-Gericht geheget wird, soll an seinem Ort gesetzet werden.

Actiones de debito liquido vel illiquido.

Es seyn auch noch andere Gebræuche bey uns in Bürgerlichen Sachen, welche doch mit unsern Statuten auch fast übereinkommen: Als wann einer dem andern um Schuld bespricht, so zweyerley ist und fürfælt, als *bekendliche*, (liquide) und *unbekendliche* Schuld; so seyn auch imgleichen zweyerley Art Schuldeners,

Debitores vel solventes vel insolventes.

einer kan bezahlen, der andere nicht, der Schuldener der bezahlen kan und nicht hat baar Geld zu erlegen, setzet vor Gericht dem Creditori ein Pfand, beweglich oder unbeweglich; ein beweglich Pfand stehet im Gerichte 6. Wochen 3. Tage, seynd 3. vierzehn Tage, kan mittlerweil der Schuldner kein Geld schaffen, wird das Pfand aufgeboten vorm Rathhause zu lœsen, wo nicht werden Bürger dazu geordnet, so sich auf das Pfand verstehen zu wardiren, darnach alsofort verkaufft, oder dem Creditori vor Schuld zugeschlagen nach Erlegung seines Pfand-Schillings, als 12. Schill.

de Pignoribus.

Taxatio.

de hypothecis.

Ein unbeweglich Pfand als Hauss und Hoff und was einer in der Stadt haben kan, an Scheunen, Garten und Buden, darüber hat der *Stadtvoigt* wegen *des Fürsten*, und beyde Gerichts-Herren wegen *E. E. Raths* zum dritten Theil die Jurisdiction, und wann darinnen der Creditor und Glæubiger gerichtlich angewiesen wird, solch ein Pfand stehet 18. Wochen 6. Tage, laut des 27. Articuls, darnach mag sich der Schuldiger seines Pfandes annehmen, doch mit Wissen und Willen des Gerichts; Die unbewegliche Pfande aber, so ausserhalb der Stadt liegen, als Acker, Garten, Scheunen, und an den Orten, da E. E. Rath *die sonderbahre Jurisdiction* hat, wann eher darinne die Einweisunge, laut darauf gegebener Verschreibunge beweget wird, hat E. E. Rath durch die Cammer-Herrn zu verrichten, dafür ist ihr Gebühr 12. Schill. so viel auch der Richter mit den Gerichts-Herren von der Einweisung in ein Hauss, oder sonsten worinnen bekœmpt.

Jurisdictio mixta, cumulativa.

Jurisdictio privativa.

De professione in Concursu.

Es ist auch nœthig hier zu erzehlen, wann einer in Armuth geriethe, und die Schuldeners dringen auf die Bezahlung, und kœnten mit den Güthern nicht bezahlet werden, so wird vom Gericht ein Tag zur Liquidation angesetzet, da werden alle Beweise und Uhrkunde aufgeleget, und wer dann mit dem Stadt-Buche beweisen kan, dass beyde Parth vorm Rath erschienen seyn, und sich verwissern lassen vorn Rathe, der wird vor allen Creditoren bezahlet, und hat die Prærogative; darnechst wer ein Unterpfand für seine Summe in Gebrauch und Besitz hat, hernechst wer die æltesten Siegel und Brieffe hat, das *Stadt-Buch aber gehet vor Siegel und Brieffe*, als heimliche Contracten, und wird alsdann nach mehren Urkunden procediret, wer aber Bürgen hat und kan aus den Güthern nicht bezahlet werden, bleibet bey seinen Bürgen; wann aber dieselbige, so prioritatem haben, bezahlet seyn worden, und werden bey dem Debitore noch Güther übrig befunden, das wird alsodann den andern Creditoren pro rata ausgetheilet.

De liquidatione & preferentia seu classificatione.

De jure peregrinorum, Gast-Recht.

Man hat auch nicht erfahren noch gehœret, von unsern Vorfahren, dass zu Schwerin einen Frembden ein Gast-Recht (*m*) wieder einen Bürger solte geleget oder angekündiget seyn worden, sondern allezeit eine Sæchsische Frist zur Bezahlung gegeben worden, und auch in den Sachen, so vorm Nieder-Gerichte seyn disputirlich gewesen, haben die Alten den

Compensatio expensarum in inferiori judicio.

den aufgewandten Unkosten von beyden Parten geschehen, einen gegen den andern aufgehoben und sind von ihnen keinen Thei zuerkandt worden.

De debitore non culposo.

Wann aber Schuldener seyn fürgefallen, so nicht bezahlen kœnnen, mit denselbigen hat man Gedult gehabt, seyn nicht mit Gefængniss noch Verweisung gestrafft worden.

Non admittitur facile juramentum purgatorium in debito illiquido.

Wann aber die Schuld disputirlich und unbekendlich ist, so muss sie Klæger beweisen, oder Beklagter sich eydlich purgiren, welches man doch nicht gerne zulæst, denn es hat zu Schwerin ein Mann in der Burgstrassen mit Nahmen Valentin Knüpel, vor 50. Jahren ungefehrlich, vorm Gerichte einen Eyd geschworen, als er aber zu Hauss über seinen Süll gehen wollen, ist er rückwerts gefallen, eine Zeitlang krank gewesen und darnach gestorben.

Ad normam judicandi pertinet ordinatio politia.

Hernacher aber Anno 1512. bey Hertzog Johann Albrecht und Hertzog Ulrichs Regierung ist die Policey-Ordnung ausgegangen, darin alle Nothdurfft und Gebræuche dem Lande dienlichen verordnet seyn.

Precipue in causis hereditariis.

Es gehœren auch unter die Bürgerlichen Sachen die Erbfælle: Wie nun die nach den Stæmmen und Hæuptern zu nehmen und zu geben seyn, lehret und unterrichtet die lœbliche *Policey-Ordnung*, und kombt in den Punckten der Erbfælle belangend *mit den alten Schwerinischen Rechten*, Statuten *und Gewohnheiten* überein, und ist *nach Schwerinischen Gebrauch* zwischen Eheleuten diese Gewohnheit; Wann einer es sey Mann oder Frau 1000. oder mehr hætte, und das Gegentheil damit er sich befreyet, hætte oder vermœchte kaum 10. 20. nun oder mehr Gülden, wann sie aber vertrauet, *und die Decke über sie geschlagen worden*, (n) seyn alle Güther, Vorrath, Schuld und Schaden ihnen gemein; es habe der eine viel, der ander wenig gehabt, werden auch nach eines Absterben halb und halb getheilet; Es wære dann Sache, dass sie *unter sich* (o) ein Testament, *den Rechten nicht wiederlich, mit confirmirung des Stadt-Buchs, Stadt-Siegels,* (p) *oder gnugsamen Zeugen* (q) aufgerichtett hætten.

Harmonia veteris juris Suerin. cum ordinatione politica.

Communio bonorum inter conjuges.

Divisio bonorum.

Hergewede & Gerade ex jure Saxonico.

Kommet es aber zur Theilung, so nimbt vor der Theilung der Mann, oder der nechste des Mannes Blutfreund vorab sein Hergewedde, darzu gehœret alle Kriegs-Rüstung und Gewehr, so vorhanden, Kleidung, ein aufgemachtes Bette, mit allen zugehœrigen Lacken, Küssen, Decke, so mehr als ein verhanden, doch dass der *Frauen Rath* nicht geschwecht, und vorm Bette ein Stuhl und Küssen, ein Becken, Item in dem Hause ein gedeckter Tisch, mit einer Kannen, Pott, Teller, Schüssel, ein silbern Lœffel, wofern er verhanden, eine Handqvelle, ein Taffellacken, einen Kœwel, (Ketel) darin er mit Stieffeln und Sporen treten kan, und wofern Pferde vorhanden, nimbt er eins nechst den besten.

Wære es Sache, dass der Mann in dem Hause, so er *Hergewette* (r) nimbt, ein publica persona wære, und dass vorhanden wære, silberne Becher, so nimbt er den besten Becher, so ihm zu Ehren auf den Tisch gehœret, davon ich Exempel gesehen habe. Einen Handwercksmann gehœren die Instrumenta, da er sein Handwerck mit treibet; seynd aber Stieffkinder vorhanden, so muss er es mit ihnen theilen, darvon es herkommen wære.

Nachdem die *Schwerdtmagen*, oder wie man saget, die auf der Schwerdtseiten das Hergewette genommen, so nehmen auf der *Spinseiten* (s) das Frœuliche Geschlecht auch billig ihren Frauenræthe, (jure Saxonico Gerade) darzu gehœret von allererst nach den Schwerinischen Rechte und Gebræuche alle Fræuliche Kleider, Geschmück und Kleinodien, was die Frau zu der Kirchen getragen hat, wäre es auch Sache, dass die Frau wære von der Theilung abgangen, so treten die Tœchter, Schwestern und wer von der Spinseiten die negste im lebend ist, in in ihre Stætte und nehmen der Frauen Rath. (t)

Und gleich als der Mann hat ein aufgemachtes Bette zum Hergewette genommen, also nimbt auch solches die Frau oder dieselbigen, so auf die Spinseiten treten ein aufgemacht Bette, wofern keine Leibes-Erben vorhanden seyn, doch nicht mit solchen specificirten Stücken und apparat als der Mann; darnechst gehœren zum Frauen-Rath ihre Hembde, Kragen, Schürteltücher und was eine Frau træger, angeschnitten Leinwand, Garn, Flachs, alle nothdürfftige Instrumenta zum spinnen, repeln, hechlen; darnechst alle *Schwerrlinge*, Schmael-Rinder, so Starcken genennet werden, in den Hausstellen, die Schaafe, Gænse, Enten, die bunten Schaafe, so aus dem sæmptlichen Gute erkaufft worden, gerechnet werden, gehœren in den Theilung, samt den unangeschnittenen Leinwande.

Wann aber von der Schwertseiten, sowohl auch von der Spinseiten, keine des Nahmens von denen die Erbschafft herkommt im Leben verhanden seyn, so wird das Hergewette sowol auch der Frauen-Rath in der Theilung bracht, und unter beyderseits Freundschafft getheilet. Wie nun die Erbschafft genommen und in die Stæmme getheilet, ist aus der Fürstlichen Policey-Ordnung klærlich zu ersehen.

De optione domus.

Wann aber nach dem Fall, das überbliebende Theil, das Hauss gerne behalten wolte, als es dann auch die Wahl hat, laut dem Sprichwort: *Der Letze thuet die Thür zu* (v), so wird zu dessen Mittel gegriffen, dass man auf beyder Part Bewilligung erliche Bürger erwehlet, das Hauss zu wardiren; will er es dafür nicht annehmen, so stehet es bey den Gegentheil.

Et tertium.

Zum andern wird auch wohl diese Vergleichung vor die Hand genommen, dass ein Theil die Wardirung oder den Kauff machet, und das ander Theil, so prioritatem hat, das Hauss zu behalten, mag den Kauff annehmen oder nicht, so muss das Theil, so den Kauff gemachet, es vor die Wardirung selbst behalten und dem andern ausgeben.

Wer nun das Hauss behælt, der behælt darin alles, was Erdfest und Nagelfest ist, und in der Stuben den Tisch, den Kessel, Hacken, in

in dem Hause, das aufgeschnittene Speck, ein Spies voll dorres Fleisches.

Aguntur omnia cum prӕscitu & cognitione senatus.

Wann sich nun solche Sachen zutragen und vor die Hand sollen genommen werden, muss es mit Wissen und Willen des Raths und Gerichts geschehen, auf dass keinem Theile Unrecht geschehen mœge.

De decimatione hereditaria seu exterorum.

Zum dritten, dass auch ein Rath die Decimas von den Frembdlingen, so Erbe nehmen, und keine Bürger seyn, bekommen mœgen, dann noch in oder ausserhalb der Stadt wird keinen Frembden, der kein Bürger, Erbe zu nehmen gestattet, es muss dem Rathhause *den zehenden Pfenning* (w) davon geben.

Zum vierdten, müssen die Erben auch den Richter einen Grapen, nechst den besten geben, und den Gerichts-Herrn jeglichen auch ein Hauss-Geräth, nach Gelegenheit der Erbschafft verehren.

De decimatione seu Censu Emigrationis Civium.

Würde es sich auch zutragen, dass einer aus der Stadt an einen andern Ort mit seinen Gütern verrücken wolte, so wird es ihm nicht gestattet, er muss sich zuvorn mit den Räthen abfinden, nach der alten Gewohnheit, welches bey meiner Zeit Peter Lange, so sich nach der Wissmar zu wohnen begeben, hat thun müssen, und wird seine Quittung davon auf den Rathhause gefunden umb Exempel willen.

De acquirendo jure civium & civitatis, Gewinnung des Bürger-Rechts.

So muss auch keiner in die Stadt oder daraus mit seinen Gütern kommen oder verrücken, es sey auch so wenig als es wolte, er muss den regierenden Bürgermeister 8. Witte geben und anloben Bürger-Recht zu thun, und seines Verhaltens Kundschafft mit sich bringen, und wann die gnugsam erkandt, und das Bürger-Recht würdig, alsdann wird es beneben andern zum Bürger-Eyde neben Erlegung seiner Gebühr (das 2. fl. oder, seinem Vermœgen nach, noch mehr ist, bey einem Bürgers-Kinde aber 1. fl.) gestattet.

Wer aber das Burger-Recht gewinnet und jæhrlich mit 8. Witte verschoſset, der bedarff den zehnden Pfenning nicht zu geben, auch zu Recht an keinem andern Orthe, besondern zu Schwerin und vor dem Stapel dar antworten.

De jurisdictione Criminali.

Und wann er an andern Orhten hætte übel gehandelt und die Sache wære peinlich oder Capitalis, so darff er nirgends anders, als zu Schwerin, wofern er in der Stadt Gebiete bleibet, antworten, darauf er von den Beambten noch keinen andern nicht kan genommen werden, als sich dann ein Hauptmann einsmahl mit Nahmen Henning Balgh ungefehrlich anno 1575. unterstanden hat, aber davon ein starck Befehl von I. F. Gnaden und Herrn Hertzog Ulrich bey pœn 1000. Rthlr. empfangen, sich solches nicht zu unternehmen; Imgleichen sind sie, die Beamten nicht mæchtig, ein Bauersmann, oder einen andern in der Stadt oder deroselben Gebieth anzugreiffen, besondern muss durch die Stadt-Diener geschehen aus des Raths und Gerichts Befehlig, also auch vorm Thor und innen den Schlagbæumen und auf den Schwerinischen Felde (ausbenommen die Land-Strassen, welche der Herren Hoheit ist, sonsten hat die Jurisdiction, in deme wie zuvorn angezeiget, E. E. Rath) und sollen sie zur Hafft angenommen werden, so geschicht es aus Befehlig des Raths, wie dann auch *die Land-Reuter, Voigte und Wachter der Ambts* etzliche Bauren vorm Jacken-Kruge, so zu Trebbow wohnend, mit Nahmen Jochim Sehnhuse und Hans Ohmen, so einen andern Bauren vorm Jochim-Krug auf der Landstrassen geschlagen und vor dem Kruge sich niedergesetzet, nicht haben wegnehmen müssen, besondern E. E. Rath sie antasten lassen, und zu Rechte zu antworten befohlen, dafür sie E. E. Rath Bürgen stellen müssen.

juribus arresti, foro Delicti &c.

De Tumultu & conviciamentibus.

Es tragen sich auch offt Sachen zu, so zuvor erst bürgerlich aber durch vermessene Halsstarrigkeit peinlich werden; Als wan einer unbesonnen nachtern, beym Trunck würde alles klügeln, verbessern und tadeln wollen, ohn seines Ambts Erforderunge alles reformiren, einen Lügen straffen, Meuterey unter eine Gemeine anrichten, andere verachten, schelten, auf der Gassen tumultuiren, mit allerley schædlichen Instrumenten Ursache suchen und geben, Fenster und Thüren zubrechen und ausschlagen, dass ein ander, deme es zuwiedern oder nicht zuwiedern geschicht, aus Schwachheit der Natur Ursache bekœmpt, und nicht wohl umbgehen kan, sondern muss sich *wieder seinen Willen mit ihm einlassen*, mit Worten oder Schlægen, und kœnnen also aus bürgerlichen Sachen, wohl *peinliche werden*, welche dan nach Gelegenheit der Persohn und That, mit Gelde, Gefængniss und am Leibe gestraffet werden.

Violatione pacis domestica. De Violatorum vulneratione & occisione non capitaliter punienda.

Mulcta homicidii & moderaminis inculpatæ tutelæ.

Ein halber Halssbruch ist 15. Marck. Davon hat der schuldige Theil nicht zu appelliren.

Ein gantzer Halssbruch ist 30. Marck.

Ein doppelter Halssbruch ist 60. Marck.

Decendium appellationis.

Und wan vom Rath und Gerichte ein Urthel gesprochen und innerhalb 10. Tagen davon nicht appelliret wird, so hat solch Urtheil seine Krafft erlanget. Man findet auch offt bey den muthwilligen Gesellen, die nach dem geübten Muthwillen keine Straffe dem Gerichte haben zu erlegen, die werden und müssen mit Gefængniss eine Zeitlang 8. oder 14. Tage auch wohl længer gestraffet.

Pœna carceris ejus qui non habet in ære.

Pœna relegationis temporaria & perpetue. Urpheda.

Ist die Missethat etwas mæchtiger, so wird sie gestraffet mit Verweisung entweder der Stadt, des Ambts oder des Landes auf etzliche Jahre oder in alle Ewigkeit. Ein jeglicher aber so in Verhafft kœmpt, um geringer oder wichtiger Sach willen, so muss er sein Urpheide thun, oder wird nicht erlassen.

(w) Legistæ seu juris Romani Doctores moribus & juribus German. infensi. De quorum contentione cum Canonistis & cum *Scabinis juris Germanici consultis* notabilia multa suppeditat historia academiarum & jurisprudentiæ Germanorum Seculi XII. XIII. XIV. XV. Pertinet huc *Friderici III.* imperatoris decantata Constitutio de a. 1441. qua cautum est: *ut ex curiis & foris exularent juris Rom. doctores ac jure Cesareo Justinianeo.* Verba Constitutionis, quæ exstat apud GOLDASTUM *P. I. der Reichssatzungen p.166. art. 5.7.* hæc sunt: Alle Doctores der Rechten, sie seyn geistlich oder weltlich, im Heil. Röm. Reich sollen an keinen Gerichte bey keinen Rechten auch in keines Fürsten oder andern Rathen mehr gelitten werden, son-

Contentio Legistarum & Scabinorum.

de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.

dern gantz abgethan seyn; alle Kayserl. Rechte (*Justinia-*
neo, vulgo Cæsarea communia) so bißher gebraucht, sollen
alle todt und abe seyn; allein die so durch die Recht-
verständigen (*juris Germ. peritos*) mit lauterm Grunde und
klarer Wahrheit erkant seyn, sollen gehalten und bestä-
tiget werden. Quod stabilitur *Declaratione Comitiali* apud
GOLDAST. *c. l. p.* 177. & *Instituto* Maximiliani I. qui, ut
juris Romani ceu peregrini progressui & gliscenti usui
obex poneretur, ex consilio statuum imperii cogitare cœ-
pit *de Codice juris Germanici colligendo* & instar normæ
habendo in camera & judicio imperiali. De quo argumen-
to ex actis publicis ide a. 1495. 1521. 1570. 1630. 1641. 1644. &
ex Rationibus JCtorum GOLDASTI, VIGELII, GIESE-
BERTI, BOINEBURGII, LEIBNITII, SCHILTERI
plurimumque in conficiendo codice juris patrii privato stu-
dio occupatorum, diximus in *Commentat. de instituto Co-*
mitiali & privato conficiendi codicem juris Germanici.

(*b*) Bibales instar arrhæ emtionis, sed salva facultate pœni-
tendi.

De jure protimiseos germ. vario. (*c*) Jus protimiseos seu retractus, præcipue ex capite con-
sanguinitatis, confinii & pertinentiarum usitatissimum
apud veteres Germanos nititur vel consuetudine & mori-
bus, vel lege & æquitate, vel pacto demum & statuto.
Inde dividi solet in *consuetudinarium, legale, statutarium,*
pactitium seu conventionale. De cujus in Germania veteri
communi usu vide *Dn.* BÖHMERUM *Consultat. T.* 2. *P. I.*
R. 341. *R.* 388. *n.* 6. *p.* 470. 569. COTHMAN *Vol.* 4. *R.* 42.
n. 5. 10. 17. *D.* MOORS *diss. de jure protimiseos, Giessæ ha-*
bita a. 1732.

Et gentilitio. (*d*) De jure protimiseos *gentilitio* seu consanguinitatis vide
jus Lubecense L. 3. *T.* 7. *art.* 1. De jure protimiseos *Vici-*
Vicinitatis. *nitatis* agit Imperator Fridericus *in Constitutione: Sanci-*
mus, privato quidem studio relata in libros feudales.
SCHAUMBURG *in Introduct. in jus Saxon. P. III. p.* 267.
Confinii seu pertinentiarum. Superest jus retractus ex capite pertinentiarum, quod di-
citur jus confinii, congrui, communionis, *das gespilde*
Recht ideo, quia *divulsæ partes*, die gespaltene, abgespal-
tene Stücke, revocantur & reuniuntur. BÖHMER *de fun-*
damento retractus in agris Hamburg. c. 2. FRITSCHIUS
de jure congrui: BAYERUS *specim. jur. Germ. L.* 2. *c.* 21.

Resignatio judicialis. (*e*) In chartis vetustis civitatis Suerinensis & in statutis Ham-
burg. antiquis de a. 1270. *P. I. art.* 650. dicitur *uplaten* seu
auflassen; item *Uplatinge, Verlatinge*, Auflassung, Verlas-
sung, seu resignatio judicialis, abdicatio, cessio judicialis,
qua in emtorem dominium rei transfertur. In jure Cim-
brico Jutico *L.* 1. *c.* 37. *p.* 30. venit sub nomine *Skiede*, quod
est a *Schöten*, unde *Verschötung* scotatio, effestucatio. Ac-
cedunt *Speculum Saxonicum L.* 1. *art.* 8. *jus Weichbildicum*
art. 55. *statuta Hamburg. P.* 3. *T.* 6. *a.* 9. *Recessus de a.* 1603.
art. 6. LAMBECIUS *orig. Hamb. L.* 1. *p.* 101. *D.* SLüTER
Tr. von den Verlassungs-Recht ed. Hamb. 1703. *c.* 2. §. 26.

Propinquorum præ emtoribus aliis præferentia. (*f*) Reliquiæ morum legumque Germanicarum. Vide TA-
CITUM *de M. G. c.* 20. *Leges SAXONUM T.* 15. §. 2. *ex*
editione D. GÆRTNERI *p.* 101. *Leges* WISIGOTHICÆ
L. 4. *T.* 2. *L.* 20. *Leges* RIPUARIORUM *Tit.* 48. *Lex* SA-
LICA *Tit.* 49. *Speculum* SAXONICUM *provinciale L.* 1.
art. 52. ALLEMANNICUM *cap.* 308. *Magdeb.* WEICH-
BILD. *art.* 20. 65. Confer jus *Lubecense L.* 1. *T.* 9. *art.* 2.
4. 5. *Tit.* 10. *art.* 2. 3. 6. *L.* 2. *T.* 1. *art.* 14. *L.* 3. *T.* 7. *a.* 2. *in f.*
& *Hamburgense P.* 3. *Tit.* 1. *art.* 4.

Stapula dicitur a Stab. (*g*) A veteri vocabulo germ. *Stape, Stab*, h. e. forum, mal-
lus, judicium, cujus locus arboribus & *stipitibus sacris ple-*
runque circumseptus. Inde explicandæ sunt formulæ:
Stabler, Stabmeister, Büttelstappe, Stabgerichte, *Dingbohrn*
arbor justitiæ, *vexilliger* justitiæ, *Dingstöcke* seu baculi
quadrati judiciales apud *Cimbros & Jutos*, item *Stocknes-*
sen seu judices, judicium *Stablum* & *Stapholum* in *Cimbria*,
a quo *Stapelholmia* nomen sortita est, item Leges *Upstall-*
bomicæ Frisiorum & consuetudo in judicio criminali: *den*
Stab brechen, & in curia feudali: *Krumbstab* schleust nie-
mand aus. Adde LEUBERUM *de Stapula Sax.* LIMNÆ-
UM *Jur. publ. L.* 6. *c.* 5. *n.* 118. KRESSIUM *de pedo episco-*
pali: SALMASIUM *ad jus Atticum c.* 5. ACTA *Lindavi-*
ens. f. 806. GUNDLINGIUM *de feudis vexilli* §. *XVII.*

(*) *In charta Suerin. de a.* 1283. *ita: habet Civitas Suerinens.*
tertiam partem de jurisdictione ejus fructibus seu proven-
tibus.

Findelsmann. (*h*) Jure Lubecensi *der Finder* seu arbiter, qui causam finit
& litem sopit, unde formula: Zur *Findung* verweisen,
die Sache vor die *Finder* weisen. *Stat. Lubecensia L.* 5.
Tit. 1. *art.* 1. 2. In *chartis Henrici Leonis* & Legibus ve-
Dingsleute. tustis *Saxonicis* arbitri dici solent *Dingleute*: quo voca-
bulo quoque utuntur NOTKERUS, TATIANUS, *item*
Spec. Saxon. L. 1. *art.* 8. *Weichbild. art. LV. statut. Ham-*
burg. P. I. L. 1. *Tit.* 6. A *Ding* vero seu *judicio* explicanda
sunt nomina Dinghof, Dinggraf, Dinggeld, Dingstuhl,
Dinghöfe, Dingswinde, Dingsfriede, Wehading, Loth-
ding, Gauding, Meierding, Echting, Markeding, Prob-
sting, Proling, Hageding, Wirting, Boting, Landding, Ve-
dermalding, Herrieting, Lething, Olding & plura alia, qui-
bus jura *Cimbrica Jutica, Saxonica, Westphalica, Marchica* &
Rugiana abundant. Quin etiam a *Ding* seu judicio *Dings-*
tag vocari opinabile est, cum constet, quod diem Martis
veteres Germani juri cognoscendo dicaverint & ipso hoc
die, ceu fixo die juridico hebdomadali, jura dicere &
sententias ferre consueverint. Unde est, quod in *Alvredi*
Saxonum Regis constitutionibus, quarum nonnullas edi-
dit BOXHORNIUS, *Gedinge & Dingstag* dicantur judici-
um & dies litis, & *dingian* lege agere. Dissentiunt Sueci
Danique antiquitatum scriptores LOCCENIUS, RUDBE-
CKIUS, WORMIUS, qui nomen repetere malunt vel a
Tor vel a *Disa Dea* vel a *thie* seu populo. Plura ad ex-
plicandum significatum vocis *Ding* egregio studio con-
gessit, JO. GEORG. WÆCHTERUS *glossar. German.*
p. 288. *sqq.*

Büttel vel Bedel? (*i*) Qui dicitur a Bieten h. e. citare, vocare. Unde voces
Bidellus, Pedellus, Bietelstab h. e. locus citationis, juridi-
ctionis, ubi in jus citantur. Vide *statuta Norica de a.* 1479.
1521. *Tit.* 1. *L.* 3. 4. In nonnullis veterum statutis dici solet
apparitor, Præco, *der Ruffer*, item der *Frohnbote*. Quod
utrumque repetit *Speculator Suevus c.* 13. 109. & *Saxo L.* 2.
art. 16. *L.* 3. *art.* 56. & *L.* 1. *art.* 8. *apud Ludovicum p.* 27.
Des Frohnboten Gezeugnis stehet für zwene Mann, des Vro- *Frenbote.*
neboden Tuch steit vor twe Tüge. Citat enim & in jus vo-
cat nomine & autoritate magistratus. Quod *glossa ad*
Specul. Sax. L. 3. *art.* 56. explicat: *Frohnbot heist ein heili-*
ger Bot, ein Knecht Gottes, darum daß er ein Knecht und
Diener des Gerichts ist. Nec male. *Fron* enim dicitur a
vetusto Germanico *Fro*, Domino; unde *Frontag* dicitur
dies Dominicus, *Froncapet* oratio dominica, *Fronbete* cu-
ria dominica, *Fronacker* ager dominicus & facer, unde est
appellatio Civitatis *Franeckera*; item *Fronfest, Fronleich-*
nam, corpus dominicum, de quibus vide OTFRIDUM *L.* 4.
c. 35. STADEN *in specim.* §. 30. *p.* 8. MEIBOM. *de Ir-*
minf. Sax. c. 4. ECCARD *in Catech. Theot. p.* 75. LEY-
SER *ad ff. spec.* 416. *med.* 7. *coroll.* Proinde mirum non
est, quod hoc vocabulum transferatur sæpius ad res pu-
blicas judiciales & religiosas. Quorsum facere videntur
vocabula *Frana* in Legibus Frisicis, h. e. *prætor, judex*,
Frongewalt potestas judiciaria, *Frondienste* seu *publicæ præ-*
stationes ad reficienda præcipue loca religiosa; *Fronpflich-*
ten, opera gratuita seu publica, Fronzehende, item Liet-
freno in epinicio *R. Ludovici*, quod idem est ac *Litania*
seu canticum *sacrum*, & *Fronoboto*, h. e. nuntius facer;
sub qua appellatione apud OTFRIDUM *L.* 1. *c. V.* 66.
venit angelus *Gabriel.* In eundem sensum scripsit
FRID. HUSANUS *Tr. de hominibus propriis, c.* 6. *n.* 53.
Fronbote esse nuntium sacrum & ministrum privilegiatum
qui loco judicis prohibet vel præcipit. Idem arbitrati sunt
FREHERUS *de occult. judic. p.* 30. GOLDAST. *de reb. Al-*
lem. T. 3. *f.* 67. qui illum *Nuntium & Viatorem judicii præ-*
dicarunt. Addit ANDR. OCKELIUS *Tr. de Palatio Re-*
gio th. 34. *Mos adhuc in nostro Palatio Halensi obtinet, ut*
ministrum judicii appellemus den Frohnen. Plenior est ex-
plicatio BESOLDI *in Thes. pract. voce Frondienste: Der*
Fronbote ist der heilige Bote aus zweyen Ursachen, weil er
ein Diener des heiligen Gerichts ist, und weil er seines Amts
wegen an einem heiligen Orte auf die Heiligen *schwöret.*
Quod *Speculator Saxo L.* 3. *art.* 57. circumscribit: *Wann*
der Fronbote von dem Richter und von den Schöppen erwäh-
let wird, so soll er dem Könige Hulde schweren nach freyer
Mann-Recht, so soll ihm dann der Richter nehmen bey der
Hand und setzen auf einen Küssen und soll ihm da die Hei-
ligen (reliquias Sanctorum aut crucem) *in den Schoß legen*
und Friede wircken nach Recht: so hat er dann Recht und
Gewalt, daß er pfänden und bestädtigen mag und befroh-
nen (in latina versione *detinere*) *einen jeglichen Mann und*
sein Gut mit Recht. Faciunt huc consuetudines & leges
Frisonum veterumque Holsatorum & vicinarum aliarum
gentium, a quibus juramenta præstita olim sunt super re-
liquias sanctorum, crucem, S. evangelium Joannis, bostias
consecratas, altaria, enses, & hujus generis corpora san-
ctiora alia, a quorum attactione hæc juramenta, ab ora-
libus & scriptis distincta, vocata sunt *corporalia* cörperli-
che Eide. Vide BIGNONIUM *ad Marculf. L.* 1. *c.* 18. 36.
JO. GOTF. LEHMANN *in observat. ad Holsat. jus pro-*
vinc. Ding und Recht p. 70.

(*k*) Quæ verba hodieque in usu sunt apud Hamburgenses
in judicio inferiori. SLüTER *Tr. von dem Verlassungs-*
Recht c. 2. §. 36. *p.* 10.

(*l*) Ergo jus Romanum receptum est non exclusis, sed salvis
juribus patriæ, in supplementum saltim deficientium le-
gum & consuetudinum Germanicarum & propitia ratione
& æquitate. Jus Germanicum ergo est *originarium, do-*
mesticum & principale, Romanum adscititium & supple-
torium. Quod contra eos monemus, qui studia juris
Germanici retulerunt ad fœtus ingeniorum *novaturienti-*
um. Quorum conatus temerarios omnis historia Germa-
niæ legumque Germanicarum, Respublica & judicia pa-
triæ facile retundunt, nostroque ævo plane explodunt do-
ctores in singulis fere Academiis Germaniæ jurium con-
sultissimi.

Jus peregrinorum. (*m*) Jus peregrinorum, quod ventilatur, judicio extraordi-
nario & processu summario, cujus origo ex consuetudi-
nibus

nibus veterum Saxonum & usus etiam nunc frequens est in civitatibus præcipue Hanseaticis & iis, quæ utuntur jure Lubecensi. MEVIUS *ad jus Lub. l.* 3. *T.* 1. *art.* 1. *n.* 41. SCHOTTELIUS *de lingua Theot. f.* 502. De etymo vocis *Gast*, unde *Wisigast*, Bodogast, Sologast *in prologo legis Salicæ* & plura alia vocabula, legi merentur ECCARDUS *ad L. Salic.* & WACHTERUS *in glossar.*

Conscensio thalami. (n) Formula ex vetusto jure Germanico oriunda denotans *conscensionem thori & thalami*, cujus effectus sunt *communio bonorum & cum hac cohærentia civilia reliqua jura inter conjuges.* LEX SAXONUM *tit.* § 9. *Capitularia* FRANCORUM *l.* 4. *t.* 9. *l.* 5. *c.* 192. *Leges* WISIGOTHORUM *l.* 4. *t.* 2. *l.* 16. *Specul. Sax. l.* 1. *art.* 45. *ibique: Das Weib tritt in sein Recht, wan sie in sein Bett tritt, & art.* 31. *Mann und Weib haben nicht gezweit Gut zu ihrem Leibe. Speculum* SUEVICUM *cap.* 46. 309. WEICHBILDIC. *art.* 24. Quod declarant proverbia juris Germanici: *Leib an Leib, Gut an Gut: längst Leib längst Gut; wan die Decke über den Kopf, sind sie gleich reich: Hut bey Schleyer, Schleyer bey Hut*: de quibus HERTIUS, HOFFMANNUS, PISTORIUS. In jure Wurtembergico provinciali P. 4. T. 2. 4. occurrit formula: *nach den Bettsprung*, item *nachdem die Decke beschlagen, folgt die Succession.* Idem statutum est *Reformatione civitatis Francofurt. P.* 2. *t.* 3. § 5. *Constit. Sax. Elector.* XIX. *P.* 3. *jure Prutenico l.* 15. *t.* 13. *art.* 5. § 2. *Lubecensi p.* 2. *tit.* 2. *art.* 12. & Legibus *Frisiæ ac civitatum Belgicarum*, docente SANDE *l.* 2. *Dec.* 11. *def.* 1. MUELEN *in observat.* Quid? quod in omnibus fere Germaniæ statutis *Sec.* XIII. XIV. *& sequentis ævi* hæc juris dispositio *de communione bonorum ex thalamo oriunda* repetita sit ac stabilita, utpote non demum recentiori ætate inventa, sed nixa vetustis moribus Germanorum, rationibus ac indole communi status civilis patrii. Unde est, quod communio bonorum conjugalium hodieque in nonnullis civitatibus locum obtineat ex consuetudine, non ex lege & statuto. Exempla suppeditant civitates *Neobrandenburgum*, *Strelitium*, *VVarena*, *Furstenberga*, *Friedland* aliæque in *Megapoli*, quæ quidem non jure *Lubecensi*, sed *Marchico* aliquando & *Romano* utuntur, ac juris tamen communionis bonorum inter conjuges, *moribus* quippe majorum introducti, sunt observantissimæ & tenaces. Facit huc assertum *in gravaminibus & resolutionibus civitat. Mecklenb. de a.* 1606. *daß die VVeiber vermöge* ALTEN GEBRAUCHS *und hergebrachten communionis bonorum verbunden seyn ihrer Manner Schuld mit zu tragen.* Quod argumentum rationibus stabiliunt & prosequuntur CHRIST. GODOFR. HOFMANNUS *diss. de communionis bonorum conjug. vera natura* § 3. *sq.* FR. ERNST VOGT *diss. de jure conjugum in bona, speciatim de jure fasciæ capillaris der Huvenbands Gerechtigkeit in Ducatibus Slesvicensi & Holsatico in prolegom.* Adde CONR. FRID. ZERAN *disp. de communione bonorum secundum jura Lubec. hab. Giessæ a.* 1731. D. JO. GEORG KNOBLAUCH *de communione bonorum Zittaviensi hab. Lipsiæ eod. a. c.* 1. §. 14. KRESSIUM *diss. de successione conjugum p.* 59. & de *Slavorum* moribus circa hoc juris argumentum, ALEXANDER MOLDE *de moribus VVagriorum c.* 1. §. 13.

Testamentum reciprocum. (o) Testamenta reciproca jure Lubecensi prohibentur quidem, sed in plerisque civitatibus, quæ jure Lubecensi donatæ sunt, hæc juris dispositio non est recepta, uti *Rostochii*, *Suerini*, *Kiliæ.* De cujus argumenti rationibus in *Diplomatario Kiloniensi ad a.* 1315. 1317.

(p) Testamentum secundum ritum juris Germ. antiqui. LL. *VVisigoth. l.* 2. *t.* 5. *l.* 11. *& plures antiquæ & statutariæ Seculi* XIII. *& veteres apud* LEIBNITIUM *Scriptor. R. B.* De eodem ritu apud *Belgas* vide GRöNWEGEN, *plures.* *juris Germ.*

(q) Testamentum solenne secundum formalia juris Romani.

(r) Res expeditoriæ. *Jus Feudale Sax. c.* 65. *art.* 8. *Speculum Sax. l.* 1. *art.* 22. 27. *VVeichb. art.* 25. *Gerada* vero, *Hausgeräthe forte est à Rhada seu Rhedo* h. e. ornamentis seu utensilibus, vel à vetusto *raden*, *austraden*, unde formula *ausgeradete* i. e. abgesonderte Töchter. *Spec. Sax. l.* 1. *art* 5. *n.* 6. SPELMANNUS *glossar. Archæol. h. v. & p.* 287. *voce Herwotum.* *Gerade.*

(s) à fuso dem *Spindel*, der *Spille.* Unde *Nistelgespinne*, *Nistelgeradt*, *Spielmagen h. e cognati à latere feminino.* WEICHBILD *art.* 33 *Spec. Sax l.* 3. *art* 15. D. BARTH *tr. de gerada c.* 1. 2. In Legibus ANGLIONUM & WERINORUM tit. VI. l. 8. vox *Spielseite* venit sub titulo *Fusi*, & vox *Schwerdseite* sub titulo *Lanceæ*: *Post quintam generationem filia ex toto, sive de patris sive de matris parte, in hereditatem succedat, & tum demum hæreditas ad* FUSUM *à* LANCEA *transeat.* *Spielseite.*

(t) Ex qua scribendi ratione colligitur, autorem vocabulum *gerade* deduxisse forte a *rahten*, *berahten.* Rectior est derivatio à *Rhedo*; unde *Rähte*, *geräte.* Dos vero veterum Germanorum *maritagium* dicitur & *phaderfium* h. e. Vater-Vieh. Quoad *geradam* conveniunt iterum *Leges Angl. & VVerinorum*, *vetustæ reliquiæ jurium veterum Megapolensium & Cimbrorum.* Titulo enim V. t. 6. *tit.* VII. c. 3. GERADA ipsa voce *Rhedo* sive *Rhade* exprimitur, quin ipsa hac lege omnium prima mentio facta est rerum *expeditoriarum*, Hergewede & *utensilium* seu geradæ, quæ distinctio ex hoc antiquo jure derivata & recepta est in leges Saxonum & præcipuas Germanorum veteris mediique ævi. Verba legum ipsa addimus: *Mater moriens filio terram, mancipia, pecuniam dimittat, filiæ vero* SPOLIA COLLI; *Qui* ORNAMENTA *muliebria, quod* RHEDO *dicunt, furto abstulerit, in triplum componat.* LEIBNITZ *in Scriptor. R. Brunsv. T.* 1. *p.* 83. *T.* 3. *p.* 434. *p.* 754. *Rhede.*

(v) De quo PISTORIUS *in Parœmiis jurid. Germ.* & HERTIUS *de Parœmiis juris Germanici Vol.* 2. *opusc. T.* 2. *p.* 446.

(w) Qui decimarum proventus in nonnullis civitatibus divisi olim sunt inter *prætorem & civitatem.* Quod de civitate Parchimensi asserit B. JO. CHRIST. BESELINIUS *Consiliarius intimus Mecklenb. in MS. de juribus & judiciis Mecklenburgicis: Die Stadt Parchim bekomt von dem Abschoß oder Zehenden einen Theil, und der Stadt-Vogt wegen Ihr. Furstl. Gnad.* 2. *Theile. Gleicher gestalt wird es zu Sternberg gehalten und zu Güstrau, wo fremde und keine Bürger Erbe nehmen, und also den Abschoß oder Zehenden geben müssen, werden die Kleinigkeiten, als etwa* 50. *fl., der Stadt allein gelassen. VVann aber der Abschuß höher und von* 100. *und mehr Thal., bekommen Ihr. Fürstl Gnad. zu Güstrau selbigen allein; jedoch müssen die Erben dem Rath zu Güstrau auch einen Rosenobel geben.*

7. Fragmentum inter schedas Hövischii repertum & ipsius Commentariolo sub num. VI. plerumque subjunctum sine anno.

1. *Kopff um Kopff.*

2. *Hand um Hand.*

3. *So jemand verwundet wird einer Nagels am Finger tieff, und eines Gliedes lang, soll der Thäter auf* 60. *Schill. verdammet werden, welche er der Obrigkeit soll verfallen seyn, und den Verwundeten mit* 24. *Schill. zufrieden stellen.*

4. *Ein Todtschlag* 60. *Marck Lübsch, der Obrigkeit* 30, *und des entleibeten Freunde auch* 30. *Marck Lübsch.*

5. *Wanneinem ein Zahn aus dem Maul wird geworffen, und das Angesicht schampfiret, ist* 15. *Marck Lübsch.*

6. *Eine Lähmnis* 15. *Marck, davon der Obrigkeit* 10, *und dem Beschädigten* 5. *Marck.*

7. *Eine Wunde, dar Knochen aus kommen* 15. *Marck Lübsch.*

8. *Wann einer glauplings gestorben oder gehauen wird, ist* 30. *Marck Lübsch, als ein heimlig Mord.*

9. *Ein Blutlas wann es mit einem Gewehre*

geschicht 3. Marck Lübsch; so es aber mit der Faust geschicht 24. Schill.

10. Ein Erdfall da einer dem andern zu Boden gerahten 3. Marck Lübsch, und wann braun und blau dabey noch 12. Schill.

11. Braun und blau 12. Schill. an der Herrschafft; so aber ein Erdfall dabey geschicht ist 3. Marck Lübsch.

12. Ein Haarzug 12. Schill.

13. Wann einer ehrenrühriger Weise angegriffen und gescholten wird 10. Marck Lübsch.

14. Wann einer zu rechter Zeit nicht vor Gericht erscheinet 3. Marck Lübsch.

15. Für einen Backenstreich 4. Schill. so wohl an der Herrschafft als dem geledenen Theil.

16. Eine Klette ist der Obrigkeit 15. Marck Lübsch.

17. Ein Beinbruch dem Parte 5. Marck.

18. Verachteter Arrest 30. Marck Lübsch.

19. Wer Gewalt thut in eines andern Hause, soll am Leben gestraffet werden.

20. So ein unverschämt Weib einen Mann mit Worten schmähet in Gegenwart zweyer glaubwürdiger Männer, mag er ihr mit gutem Fuge eine gute Maulschelle geben.

21. So jemand zwey Scheffel hat einen grossen und kleinen, daß er mit dem grossen in- und mit dem kleinen ausmisset, soll am Leben gestraffet werden.

22. Wenn einer einem andern Acker abpflüget davan gebrochen so mannig Fahr, so mannige 3. Marck Lübsch.

23. Der Möller soll die verordnete Mahte von jederm Scheffel nehmen.

24. Welcher der Stadt Ordnung und Statuta übergeben wird, soll 3. Marck-Pfenninge geben, 2. der Stadt, und 1. der Obrigkeit.

25. Alle Gleidt-Gulden gehören dem Rathe.

26. Wenn ein Rath gesinnet über der Stadt Aemter einen Bürgermeister zu erwählen, und alsdann die Unterthanen übertreten, gehören alsdann zwey Theil des Bruchs dem Rathe, der dritte den Burgermeistern.

27. Die Bürger haben Macht einen Vorsteher der Kirchen oder einen Oeconomum zu erwählen.

28. Der Vorsteher oder Oeconomus soll die Prediger unterhalten.

29. Der Feldroff gehöret der Obrigkeit, und nicht dem Rathe oder Bürgermeistern.

30. Niemand soll eine Erbschafft vergeben ohne Bewilligung seiner Erben, so er ihn in seiner Gewalt hat.

31. So jemand stirbet und findet keine Erben, soll der Rath die Erbschafft an sich nehmen, die zu bewahren bis ein Jahr um ist; wann das verflossen und kein Erbe sich angiebt, soll sie der Obrigkeit zugestellet und überantwortet werden; Es soll aber die Erbschafft im siebenden Grad wieder überantwortet werden.

32. So jemand stirbet und läst zweene Erben nach, und die Mutter will wiederum einen andern freyen, soll sie ihnen des Vatern Erbe theilen.

33. So einer von denselben Erben verstirbt, soll die Erbschafft dem Bruder folgen.

34. Wann sie alle todt seyn, soll sie wieder zu der Mutter kommen.

35. So die Mutter Vorstand thut, oder die Kinder schadloß halten kan, soll sie Vormünderin bleiben, als auch der Vater.

36. So eine verstirbt und lässet einen Erben nach, und der Vater scheidete denselben von ihme, und nimmet wieder eine Frawe, und zeuget mit derselben Kinder; wann dann der Vater todt ist, komt der abscheidene Erbe wiederum zu der Mutter Erbschafft.

37. So jemand der ausserhalb der Stadt seßhafftig, einen Bürger zu beklagen hat, kan sich der Bürger mit einem jeden schützen; ein Frembder aber soll sich mit einem Bürger schützen.

38. Ein jeder Mensch der sein eigen Herr ist, so er in der Stadt bleibet, soll eines jeden Ansechtunge wegen Dienstbahrkeit frey seyn.

39. Ueber das alles was ein Rath der Stadt zum gemeinen Nutz und Gebrauch verordnet, soll die Stadt annehmen und bevollworten.

40. So ein Schuldiger im Gericht ingemahnet wird, und nicht bezahlen kann, soll er dem Glaubiger sein Hauß in setzen; aber der Creditor soll es dreymahl innerhalb 6. Wochen vor Gericht aufbieten; so es denn der Schuldiger nicht einlöset, soll der Glaubiger das Hauß seines Gefallens gebrauchen.

41. Brüche der Eichen und Büchen auch Dannen ohne Vorboth, vor jeglichen Stamm 30. Marck Lübsch.

42. Für einen verbauenen Telgen 15. Marck Lübsch.

43. Für gefallet weich Holtz 3. Pfund, ein Pfund ist 20. Schill.

XXIII.
Codicillus Jurium Civitatum Megapolensium de an. 1589.

Der mehresten Mecklenburgischen Städte besondere Rechte, Statuta und Gebräuche; wie solche von Burgermeistern und Rath, auf Befragen und Befehl der Hertzogen, *Ulricben und Johansen* in anno 1589. über gewisse vorgelegte Articul eingesandt worden.

ARTICULI.

1. Von Verkauffung liegender Güter.
2. Von Verlassung derselben vor der Obrigkeit und was der Verkæuffer vor der Verlassung an den verkaufften Gütern behalte.
3. Vom Næhergeltungs-Recht der Freunde und Nachbahren.
4. Vom Wiederkauff und Ablösung jæhrlicher Zinsen und Gülten.
5. Von Schadloshaltung und Gewehrung dazu der Verkæuffer dem Kæuffer verpflichtet.
6. Von Verpfændung der liegenden Güter.
7. Vom Vorgange der Glæubiger in Pfandschafften.
8. Von Bürgen und Bürgschafften.
9. Von Hinterlegung zu treuen Hænden.
10. Von Vertauschung.
11. Von Gesellschafften und Mascopeyen.
12. Von Vertrægen und gütlichen Handlungen.
13. Von der Wette.
14. Von Eheberedung und Heyraths-Brieffen.
15. Von verdingten Heyrathen und Heyraths-Brieffen.
16. Von der Aussteuer der Kinder erster und andrer Ehe, wann sich die Eltern wiederum befreyen.
17. Von Gaben und Geschencken in wæhrender Ehe.
18. Von Gütern, so Mann und Weib in stehender Ehe mit einander kauffen, verkauffen, erwerben.
19. Von Schulden der Eheleute in stehender Ehe.

Rostochium. *I. Von Rostock.* Ew. Fürstl. Gnaden den 3ten Monaths Maji datirtes gnädiges Schreiben, darin E. F. G. nebst Ueberschickung einer Verzeichniss etlicher Fälle von uns in Gnaden begehren, dass wir Ew. F. G. noch vor dem instehenden Land-Tage herwieder ausführlich zuschreiben und berichten solten, was wir nicht allein *in solchen verzeichneten*, sondern auch *in andern Fallen mehr für beständige Gebræuche* und Gewohnheiten hätten und hielten &c. haben wir mit gebührender Reverentz vor wenig Tagen in Unterthänigkeit empfangen; Und kœnnen E. F. G. darauf unterthänig nicht vorenthalten, dass wir in den verzeichneten und andern Fällen bis anhero keine andere Gebräuche und Gewohnheiten gehabt, und gehalten, denn eines Theils in unsern vorlengst in öffentl. Truck ausgegangener Policey-Ordnung austrücklich gesetzt, eines Theils aber in dem folgends publicirten Lübischen Rechte befunden werden. *Gebrauchet das Lübeckische Recht.* Und ob auch wol nicht ohne, dass etzliche Articul des Lübischen Rechtens, vor Publicirung desselben alhie im Urtheilen nicht gefolget worden, *Exceptis non receptis & dubiis articulis.* etzliche aber auch so dunckel gesetzt, dass sie nothwendiger Erklæhrung ferner von nöthen haben, und derowegen auch allbereit durch unsere dazu verordnete, was desfals hinführo in fürfallenden Fällen nach dieser Stadt Gelegenheit zu halten, und zu folgen seyn wolle, etzliche mahl Rathschlag halten lassen: So hat doch gedachtes Werck von wegen allerhand eingefallenen Verhinderungen bis anhero nicht gantz verrichtet werden können; Wir stehen aber noch in der Hoffnung, diesen Sommer über mehrentheils damit fertig zu werden, und wollen gedachte Fälle alsdann auch in das *besondere Stadt-Recht*, dazu wir uns *im Güstrowischen Erb-Vertrage verpflichtet*, unverzüglich bringen, und in offenen Truck ausgehen lassen, *Verbindet sich zu Verfertigung eines besondern Stadtrechtes.* der unterthænigen Zuversicht, Ew. Fürstl. Gn. werden sich den geringen Verzug in Gnaden auch nicht zuwieder seyn lassen, und thun Ew. Ew. Fürstl. Fürstl. Gnaden Gn. Gott dem Allmæchtigen, und uns Ew. Ew. Fürstl. Fürstl. Gn. Gn. wir hiemit unterthænig empfehlen. Datum unter Ew. Ew. Fürstl. Fürstl. Gn. Gn. Stadt Secret, den 23. May Anno 1589.

Wismaria. *II. Von VVismar.* Ew. Fürstl. Gn. gnædige Schreiben, sambt dabey überschickte Verzeichnisse etzlicher Articuln, haben wir mit gebührender Reverentz empfangen, und was Ew. Fürstl. Gn. darauf von uns gnædiglichen begehret, in Unterthænigkeit vernommen, und können Ew. Fürstl. Gn. darauf unterthænig nicht verhalten; Ob wol das Lübsche Recht, so vor wenig Jahren im Truck ausgegangen, in den *Ansee Städten*, so mit Lübschen Recht bewidmet seyn, in viridi observantia gehalten werden solte, *Observantia Juris Lubecensis.* wie es denn auch mehrentheils von uns gefolget wir; weil aber dennoch wieder etzliche Articul wiederwærtige Statuta und Gebræuche eingeführet worden, etliche Articul auch nothwendige Erklæhrung ferner von nöthen haben, *Salvis contrariis statutis & consuetudinibus domesticis.* und unsern Bürgern und Einwohnern, so ihren Handel und Wandel in den negst belegnen und benachbahrten Ansee-Stædten haben, und offt daselbst und wiederumb dieselben in dieser Ew. Ew. Fürstl. Fürstl. Gn. Gn.

Ex hanseaticis aliis, præcipue Rostochiensibus & Sundicis.

Stadt Wismar recht geben und nehmen müssen, zum högsten daran gelegen, daſs wir mit den andern Ansee-Stædten ein ebenmæſsiges Recht haben mügen; daſs demnach auch unsere liebe Nachbahren, die Ehrbahren *von Rostock und Stralsund*, neben uns, wegen der wiederwærtigen Gebræuche und Statuten, auch der dunckeln Articuln halber, uns zu vereinigen, und so viel möglich, nach einer jeden Stadt Gelegenheit, ein gleichfœrmiges Stadt-Recht zu machen entschlossen seyn, und weil solches bis dahero wegen allerhand eingefallenen Verhinderungen nicht verrichtet werden kœnnen, als bitten wir unterthænigen Fleisses, Ew. &c. wollen uns, daſs wir auf die überschickte Articul, keine gründliche Erklæhrung aus angezogenen Ursachen thun kœnnen, gnædiglichen entschuldiget halten. Solches seyn umb E. E. &c. wir mit Leistung schuldigen Gehorsahms, in aller Unterthænigkeit zu verdienen, sowol bereitwillig, als schuldig. Datum unter Ew. &c. Stadt VVismar Secret, d. 20. May anno 1589.

Promittitur Jus Civitatense & Hanseaticum harmonicum.

Parchimum.

III. PARCHIM. Nebest Erbietung unser gehorsahmen gantz willigen und Pflichtschuldigen Diensten, mügen E. F. G. wir hiemit in Unterthænigkeit nicht fürenthalten, daſs derselben Schreiben, den 3ten May hujus datiret, darinnen E. &c. begehren, daſs für dem instehenden Landtage, wir auf die uns zugeschickte Verzeichniſs, was für sonderbahre Gewohnheiten und Statuten in den Land-Stædten in Contracten mœchten verhanden seyn und gebrauchet werden, denenselben zuschreiben und berichten sollen, haben wir mit gebührender Reverentz empfangen; Darauff nicht unterlassen, sondern wie es in solchen Fællen alhier bey uns gehalten wird, kürtzlich verzeichnet. Welche Verzeichniſs derselben E. &c. wir hiemit in Unterthænigkeit zuschicken. Denn E. &c. als unsere gnædige Landes-Fürsten und Herren, wir in mehren zu gehorsahmen uns jederzeit Pflichtschuldig erkennen. Datum Parchim den Montag nach Trinitatis ao. 1589.

Verzeichnüſs was für sonderbahre Gewohnheiten, Statuten zu etzlichen Contracten zu Parchim bis daher gebræuchlich gewesen, und gehalten worden sind.

Quid ibi juris in venditione immobilium?

I. & II. Anfængcklig den ERSTEN und ANDERN Punct, so in dem Specifications-Zettul gesetzet, belangendt, wirds also gehalten. Wenn ein Hauſs oder Erbe verkauffet wird, mit aller seiner Zubehœrunge, an Acker, Wiesen, Garten und andern mehr, so geschicht dasselbe *in Gegenwart des Kæuffers und Verkæuffers, sambt derselben dazu gebetenen* (*) *Freunden*, und muſs alle dasjenige, was dazu behœrig und gelegen gewesen ist, dabey gelassen, und vom Verkæuffer nicht verschwiegen, oder untergeschlagen werden; die Kauff-Summa wird in Jahr und Tage auf drey Termine erleget, und wo von dem Erbe vom Kæuffer etwas verschwiegen und abgebracht, und der Kæuffer in Jahr und Tage solches ausfragen kan, muſs der Verkæuffer ihme solches dazu wieder verschaffen, oder so viel, als dasselbe würdig geachtet werden kan, an der Kauff-Summa abgekürtzet werden. Wann auch der Kauff vollenzogen ist, so wird derselbe mit dem *Gottes-Pfenning bestætiget*, oder mit dem Wein-Kauff geschlossen, auch bisweilen wohl ein Kauff-Zettul darüber aufgerichtet.

das Verlassungs-Recht.

Wann das letzte Geld auf den dritten Termin, wie vor gemelt, in Jahr und Tage erleget, so wird solches Erbe und verkaufftes Hauſs auf dem Rathhause für dem regierenden Bürgermeister, dem Kehmer-Herren, und dem Stadt-Schreiber vom Verkæuffer für sich und seine Erben, dem Kæuffer erblich abgetreten, *verlassen*, und alsofort *die Verlassunge in der Stadt Buch* (**) verzeichnet, und behælt der Verkæuffer gar nichts daran. Wird aber der Kæuffer in der Bezahlung vor der Verlassung sæumig, und in Jahr und Tag die Kauff-Summam nicht sæmbtlich bezahlen würde, so ist der Kæuffer, oder desselben Erben, ihre unverlassene Erbe und Guth wiederum an sich zu nehmen befugt, und wird der Kæuffer dasjenige, was er auf das erkauffte Guth und Erbe erleget, von wegen seiner Versæumniſs, wenn solches zu Rechte gelanget, vermœge dieses Stadt-Gebrauchs verlustig erkant. Was *andere liegende Gründe, als Hopffen-Garthen, Kohl-Garthen, Wiesen oder Æcker*, und anderes mehr anlanget, wird auch wohl bisweilen ins Stadt-Buch verschrieben, oder auch wohl durch instrumentirte Kundschafft, sothane Gründe justo emptionis & venditionis titulo verkaufft und verhandelt, werden dem Kæuffer mitgetheilt und gegeben. Wo aber hierunter liegende Güther befunden, da ein Rath oder die Oeconomey Grund-Pacht inne haben, bleiben dieselbe *in dem Grunde unabgelost bestehen*, und müssen sothane Pæchte vom Kauffer aus den Güthern jæhrlich auf bestimbte Zeit den Kirchen, Hospitalien, oder dem Rathe entrichtet werden.

Näher Kauffs-Recht ex capite consanguinitatis.

III. So viel den Punckt der Næhergeltung belanget, ist allhie bis dahero der Gebrauch also gewesen, daſs ein (***) Blut-Freund allewege Kauffes und Pfandes der næchste gewesen, und noch seyn; Was die Nachbarn betrifft, so haben dieselben für einen andern Bürger in sothanen Kauffe keinen Vorzug gehabt.

Wiederkauff und Ablæsung jæhrlicher Zinsen.

IV. Wegen Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinsen und Gülten, richtet man sich juxta tenorem literarum, welche wegen sothaner jæhrlichen wiederkæufflichen Zinsen aufgerichtet, und

(*) Ex jure germanico veteri. Confer ad hunc articulum Legem *Wisigoth. L. 5. Tit. 4. L. 7. Bajuariorum Tit. 15. Ripuariorum Tit. 59.*

(**) Reliquiæ juris veteris germanorum, de quo arg. SLüTERUS von denen Erben in Hamb. BöHMERUS *diss. de jure agrorum Hamb.*

(***) *Jus Lubec. Lib. III. Tit. 7. art. 1.*

und demjenigen, so das Geld ausgeliehen, gegeben worden. *Gewæhrungs-Recht.* V. Wann jemands dem andern etwas verkaufft, ist der Verkæuffer in allewege dem Kauffer dasselbe zu gewehren schuldig, kan er solches nicht thun, und Schade dem Kæuffer daraus entstehet, muss er denselben Schaden (*) ihm wieder erstatten. *Jura contractuum sub hypotheca bonorum.* VI. In solchen Contracten mit Verpfændung der liegenden Grunde, wird nach den Instrumenten, so darüber zwischen den Contrahenten aufgericht, gehalten.

Erstlich den Acker belangend, wenn einer denselben geniesset, kan der Verpfænder in dreyen Jahren, so weit derselbe gemistet, den Acker nicht wieder bekommen, sondern muss dem Pfander denselben drey Sath gebrauchen lassen, nach Verfliessung dreyer Jahre mag der Verpfænder seinen Pfand-Schilling wieder erlegen, und seinen Acker zu sich nehmen. Was Hopfen-Garten, Kohl-Garten und Wiesen anlanget, welche der Pfander in Gebrauch bekomt, mag er für das Geld, so er darauf gethan, so lange gebrauchen, dass die Frucht davon eingeerntet, wo alsdenn der Verpfænder das Pfand-Geld auf Michaëlis wiederum erleget, muss ihnen derselbige Grund von dem, der ihm zu sich gepfændet, abgetreten und gefolget werden. *Præferentia Creditorum.* Der sonst bey Verhypothecirung der Güther den Eltesten Beweiss hat, wird dem andern præferiret, doch geschicht bissweilen nach gestalten Sachen, wann ein Erbe oder Guth verkaufft wird, und viele Schulde darinne stehen, dass den Creditoren sothanes Kauff-Geld pro rata ausgetheilet wird, und der eine sowohl, als der andere etwas fallen lassen müsse, damit ein jeder etwas davon bekommen mœge. Was aber die Oeconomie, Kirchen und Hospitalien anlanget, werden dieselbe erstlich für allen andern Creditoren bezahlet; doch ist von dem Rathe und der Gemeine für etzlichen Jahren für gut angesehen, dass hernachmahls, wann etwas von Hæusern und ihren zubehœrigen Gerechtigkeiten verpfændet wird, solches auf dem Rathhause, in der Stadt Buch, umb Verhütung willen, Betrug und anderer Unrichtigkeit, verzeichnet werden soll, und dass sothane Verzeichnissen allen andern Creditoribus vorgezogen werden sollen. *Jura Cautionis.* VII. In BÜRGEN und BÜRGSCHAFFTEN wird es allhie also gehalten, dass wer lebet, der muss bezahlen, und erbet allhie das Gelübde dergestalt; wann ein Vater lobet und verstirbet, so müssen seine Kinder, oder desselben andere Freunde, welche Erbe genommen, bezahlen, und wann das Wort *Erbe* in der Obligation nicht gedacht wird. *Jura depositionis.* VIII. Was bey jemandes zu getreuen Hænden deponiret, solches ist derjenige, welchem es zugetrauet, wiederumb schuldig zu restituiren, und von sich zu geben, es ist aber dieser Gebrauch allhie so gar nicht gemein. *Permutatio.* IX. Wann einer mit dem andern umb besserer Gelegenheit willen etwas permutiret, es sey was es wolle (**), und erwiesen werden kan, dass solche permutation rechtmæssiger Weise geschehen, so ist der Gebrauch allhier bis dahero dermassen gehalten, dass sothan Vertauschen für kræfftig (***) gehalten, und werden darüber Instrumente verfertiget. *Societates, Mascopeyen.* X. Ob wohl allhie Gesellschafften und Mascopeyen nicht viel gebraucher werden, so müssen doch diejenigen, so allhie Mascopey mit einander haben, Gewinst und Verlust zugleich tragen, geniessen und entgelten. *Transactiones, Verträge.* XI. Vertræge, so aufrichtig geschehen, und mit schrifftlichen Documenten, oder glaubwürdigen Zeugen erwiesen werden kœnnen, müssen ohne einige Exception gehalten werden. *Wette, Wetteherren.* XII. Mit Wetten wird es allhie so gehalten; dass ein Rath jæhrlich den Korn-Kauff, Holtz-Kauff, und Bier-Kauff setzet, und dass niemands dem andern etwas entkauffen soll, auch niemands dem andern sein Korn abhüten, oder ohngewœhnliche Wege über eines andern Acker legen mœge, verbotten wird, zudem auch niemand Eichen- oder Büchen-Holtz, ohne des Raths Erlaubniss, bey Straffe, so darauff gesetzt worden, zu hauen sich unterstehen darf, und da jemand dagegen handelt, muss er den Wette-Herren, so vom Rathe dazu verordnet, die Straffe erlegen; Solches wird in mehren, als oberzehlten Stücken auch also gehalten, und gehœret sothane Bürgerliche Straffe dem Rathe alleine zu. *Sponsalia, pacta dotalia.* XIII. Die Eheberedungen geschehen in Gegenwart beyderseits Freundschafft, und nach Gelegenheit eines jeden seines Standes und Vermœgen, und werden bisweilen über solche Ehe-Beredungen, wann dieselbe vollenzogen, Ehestifftungs-Zettul, oder Recesse verfertiget, und davon jeden Theile eines zugestellet; Bisweilen alleine vor dem Fortgangk und Brautschatz-Bürgen gestellet, ohne schrifftliche Verzeichnissen. *Ausrichtung der Hochzeiten.* XIV. Die Hochzeiten werden von beyden Theilen zugleich ausgerichtet, und nach geendigter Hochzeit Rechnung gemacht, von dem, was ein jeder zur Hochzeit geleget; und da befunden, dass einer mehr, als der ander ausgegeben, wird demselben solches vom andern Theile gebührlich wieder erstattet. *Aussteuer der Kinder erster und andrer Ehe.* XV. Wann Kinder von erster oder ander Ehe vorhanden, und die Eltern sich anderweit wiederumb befreyen, so wird den Kindern ein Ausspruch vermacht, nach der Eltern Vermœgen, und Gelegenheit der Guther, welchen Ausspruch die Kinder nach Absterben ihrer Eltern für allen andern Creditoren ohne einige Exception, ohnbehindert vorher auszunehmen befugt, dabey auch vom Rath beschützet und gehandhabet werden. Wenn von den Kindern eines stirbet, fællet desselben Theil auf seine andere Brüder oder Schwestern, so auch abgetheilt seyn. *Donationes Conjugales.* XVI. Was Eheleute sich mit einander bey lebendigen Leibe freywillig schencken und geben wollen, hat einen jeden bisdahero freygestanden, darüber auch

---

(*) *Lex Longobard. Lib. 2. Tit. 36.*

(**) TACITUS *de M. G. c. 5.*

(***) L. *Bajuarior. Tit. 15. c. 8. Capitular. L. 6. Tit. 150.*

auch wohl Testamente aufgerichtet, welche von denen Erben offt impugniret und angefochten,(*) dieser Ursachen halben, dass in sothane geschehene Donation und Testaments-Ordnung nicht gewilliget, auch nicht mit dabey seyn wollen, dadurch denn offt ein grosser Zanck zwischen dem nachgebliebenen und des verstorbenen Erben entstanden, auch die Sache soweit getrieben, dass der Nachbleibende über die Donation oder Testaments-Vermæchtniss den Erben etwas mehr geben, und sich mit ihm vergleichen müssen, ob solches recht oder unrecht, will ein Rath ihren gnædigen Landes-Fürsten und Herrn zu judiciren heimb gestellet haben. XVII. Die Güther, so Mann und Weib in stehender Ehe kauffen und verkauffen, gehœren ihnen zugleich zu. XVIII. Die Schulde, so die Eheleute zusammen bringen, und in stehender Ehe bey einander machen, müssen aus dem sæmteligen Guth wiederum abgeleget und bezahlet werden, woferne das Guth die Schulde abtragen kœnte; wo aber mit dem Guthe die Schulde nicht abgeleget werden kœnnen, wirds damit, als wie zuvor bey dem siebenden Punckt gesetzt, gehalten.

Bona acquisita.

Debita conjugalia.

Neo-Brandenburgum.

IV. Neu-Brandenburg. Vermittelst Erbietung unserer unterthænigen, schuldigen und gehorsamen Dienste, übersenden E. F. G. zu unterthæniger und gehorsahmer Folge derselben E. E. F. F. G. G. an uns ausgegangenen gnædigen Befehl, wir auf die überschickte Verzeichniss etzlicher Articul, wie hiebey verwahret, unsere unterthænige Erklæhrung und Resolution, wie weit und ferne sich darinne unserer Stadt Gebræuche fürnehmlich enthalten, darauf und was sonsten mehr vor alte Gewohnheiten bey uns in dieser E. &c. Stadt verhanden, die aber alle in specie zu referiren wir unnœthig zu seyn erachtet, und uns desfals auf unserer Stadt Privilegien beziehen, darzu wir mit Eyden und Pflichten darüber nach unsern hœchsten Vermœgen steiff und fest zu halten verbunden seyn. Welches E. &c. auf Deroselben gnædigen Befehlig wir nicht haben unangezeiget seyn lassen sollen, und seyn E. &c. sonsten allewege unterthænige und gehorsahme Dienste zu leisten nicht weniger willig denn schuldig. Datum in E. E. F. F. G. G. Stadt Neuen-Brandenburgk d. 24. May. Anno 1589.

Von Gebræuchen der Stadt Neuen-Brandenburg.

Der Stadt Rechte und Gebræuche in Contracten und Verschreibungen.

1. Alle und jede billige, und im Recht permittirte Contracten, seyn mænniglichen unter Bürgern und Einwohnern der Stadt frey verstattet und zugelassen, und werden gemeiniglich schlechte Recessen unversiegelt aus einander geschnitten aufgerichtet, darin der Contract und Handel, wie derselbe unter den Contrahenten auf Zeit und Arth verabredet, zusambt der Unterhændler Nahmen kürtzlich und nach Nothdurfft begriffen. Zu Zeiten werden auch wohl solche Verträege nach Gelegenheit der Personen und Wichtigkeit der Hændel und Sachen versiegelt, und von allen Theilen unterschrieben. 2. Es stehet auch unter Bürgern und Inwohnern der Stadt einen jeden frey, liegende Gründe, weme er wolle, zu verkauffen, jedoch mit dem Bescheide und Fürbehalt, dass der Verkæuffer dieselben Güther zuförderst zuvorher seinen negsten Freunden und Verwanten durch zwo wohnhaffte Bürger zu Kauffe anzubieten schuldig seyn soll; thun sich dann dieselben Freunde des Kauffes ohne Behelff und Einrede verziehen und begeben; So sollen fürs andere die Güther den zu allen Seiten, insonderheit und zufoderst aber den nehesten Nachbahren, nach der Stadt Werth zu kauffen für allen andern aufgetragen werden, und mag der Kæuffer, auf den Fall derselben Kauff Verweigerung solche Güther andern und frembden zu seiner bessern Gelegenheit zu verkauffen und zu überlassen wol befugt seyn, woferne sonsten niemand daran interessiret, Macht und Gewalth habe. Denn woferne jemandes daran erhebliche interesse haben würde, derselbe kan zur Zeit der Verlassung die Immission dadurch hindern und aufhalten, und den Kauf nach Gelegenheit annulliren und aufheben. Also und auf dieselbe Arth und Weyse wird es auch mit Hæusern und andern privat Gebäuden der Stadt gehalten, und so wohl für die liegende Gründe das bestimbte Kauff-Geld auf gewisse Termine in Jahr u. Tag a tempore contractus erleget, u. gæntzlich bezahlet, u. bey Erlegung des letzten Termins Kauff-Geldes von dem Kæuffern im Gericht und gehegenden Dinge, die Immission der erkaufften Güther, durch den Gerichts-Procuratoren, öffentlich bey dem Richter und Schœpfen gefodert, die der Richter auch Ambts halber, wann zuvorher der Verkæuffer gefraget worden, ob er von seinen verkaufften Gutern ablæst, und dazu ja gesaget, auch niemandes verhanden, der dawieder Einrede hætte, stipulata manu den Kæuffern würcklich alda in der Gerichts-Stelle, in Beyseyn des gantzen Umbstandes thut, und behælt der Verkæuffer für solcher gerichtlichen Immission; an die verkaufften und tradirten Güther keine andere Gerechtigkeit, den tacitam hypothecam & prioritetem des unbezahlten Kaufgeldes halber, bekœnnen folgends nach sage der Rechte, und kœnnen folgends nach solcher Verlassung die verkauffte und verlassene Güther von niemandes belanget, oder besprochen werden. 3. Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse, gehet jetziger Zeit zu Neu-Brandenburgck anderer Gestalt nicht, denn wie es numehro, hin und wieder, mit ausgethanen zinsbahren Haupt-Summen, zu 5. aut 6. pro Centum, gehalten wird;

In Verkauffungen der Heuser und Güther, und Verlassungen.

Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Güthern.

(*) Lex Longob. L. 2. tit. 4. l. 3. Wisigoth. l. 5. tit. 2. l. 4. 5.

wird; wie und welchergestalt es aber in Vorzeiten mit wiederkæuflichen Contracten gehalten worden, solches weisen die der Kirchen und dem Rathhause eingelœste Exemplaren, und verhandene alte Brieffe und Siegel klærlich aus. 4. Es ist in der Stadt Brandenburg schadeloss Bürgschafft unter Creditoren, Debitoren, und Fidejussoren der Stadt sæmbtlichen Bürger und Einwohner fast ungewœhnlich, jedoch da es geschicht, wird der Schade-Bürge, wann zuvorher die Fidejussores, in nicht Zahlungs-Fall des principalis Debitoris von den Creditore executiret werden, den Fidejussoribus die Zahlung zu erstatten, vermœge der Rechte compelliret und angehalten. 5. Mit Verpfændung der liegenden Gründe, und Stande Stelle, das ist Hæuser, und sonst allgemeine, auch Privat-Gebæuden der Stadt, wird es also im üblichen Gebrauch gehalten, auch jæhrlich zu zweyen mahlen, unter andern der nothwendigsten Punckte der Policey-Ordnung publiciret, dass Niemand von den Bürgern und Einwohnern der Stadt sich unterstehen solle, angeregte unbewegliche Stadt-Güther, ohne Fürwissen und Willen eines Ehrbahren Raths zu verpfænden, und wenn solche Pfandschafft mit Consens eines Ehrbahren Raths geschicht, alsdann soll der Contract mit allen seinen Umstænden, in Gegenwarth des Raths, in derselben Memorial-Buch durch den Stadt-Schreiber verzeichnet, und eingeschrieben werden, und behælt durch solch ein Mittel alsdann der Pfand-Kauffer an denselben Pfanden primam hypothecam für allen andern Creditoren, und kœnnen solche verpfændete Güter auch für Ausgange der Jahrschaare, wann gleich der Pfand-Verkæuffer immitler Zeit mit Tode abgehet, an die Erben nicht verledigen, und muss keiner dem andern von seiner Hauss- und Hoff-Stædte, binnen der Stadt, anderer Gestalt nicht, denn wiederkæuflicher Weyse veræussern, und solches zur Nachrichtung in dem Gerichts-Memorial verzeichnen lassen. 6. Mit Bürgen und Bürgschafften der Stadt Inwohnere wird es vermœge beschriebener Rechte gehalten, dass nemlich allewege zuvorher der principal Schüldner zu executiren, und in Mangel der Zahlunge des Debitoris, wann derselbe nicht solvendo, alsdann die Bürgen mit Rechte vorzunehmen, und zur Zahlung durch die Execution zu compelliren seyn. 7. Es geschicht in der Stadt Neuenbrandenburgck gar selten, dass Haab und Güther zu getreuen Hænden niedergeleget werden, jedoch wenn solches sich zutragen thut, weil darüber keine sonderbahre Statuten und Gewohnheiten, so wird darinnen billig dem gemeinen beschriebenen Kayser Rechten gefolget, also dass derjenige, hinter welchem ein Haab und Gut zu treuen Hænden geleget, der Action, Anspruch und Forderung des hinterlegten verhafft, sintemahlen er die zu treuen Hænden empfangene Haab und Güther wieder zu geben schuldig, (*) und was demselben mehr in Rechten anhængig. 8. Dieweil zu Neuenbrandenburgck als einer allgemeinen Landstadt, keine sonderliche Kauffmannschafft, Gewerb und Handthierung getrieben wird, so gehen auch daselbst die beyden Species obligationum ex consensu contractus & quasi Contractu, nemlich societas & commutatio, nicht im Schwange, auf dem Fall aber sich dieselben begeben, und zutragen thæten, müste es damit nach den gemeinen beschriebenen Rechten gehalten werden. 9. Vertræge und gütliche Handlungen in bürgerlichen Sachen, daran die Obrigkeit nicht interesfiret, werden zu Zeiten alleine in geheim unter den Parthen selbst, durch ihren gebethenen Beystand und Freunde, zu Zeiten durch den Rath, oder auch wohl durch Richter und Schœpffen, auf der Parten Ansuchen vollenzogen und beygelegt; aber diejenigen Sachen und Hændel, daran der Fiscus, oder der Stadt-Richter von wegen der Landes-Fürsten Interesse hat, werden ins Gerichte, dahin sie gehœren, verwiesen: wie dann auch zu Zeiten, andere Sachen, wann die Güthe entstehet, ins Gericht zu erœrtern verschoben werden. 10. Wette ist in der Stadt Neu-Brandenburgck nicht üblich, doch müste auf dem Fall in solchen Sachen, wann sich dieselben begeben und zutragen würden, vermœge der Kayser Rechte procediret werden. 11. Eheberedung und Heyraths-Brieffe geschehen zu Zeiten nach Gelegenheit und Zustand der Persohnen, so zusammen in den Ehestand zu treten Fürhabens, und als sich dieselben zuvorher, wie es auf des einen oder andern Fall tœdtlichen Abganges, wann sie mit einander keine Leibes-Erben zeugen würden, mit ihren zusammen gebrachten, und in stehender Ehe erlangten Güthern soll gehalten werden, vergleichen: Aber nach üblichen und wohlhergebrachten Stadt-Gebrauch werden die Ehestifftungen unter den gemeinen Mann, bürgerliches Standes, ohne Heyraths-Brieffe, durch beyderseits erbetene Freunde und Beystand, in der Pfarrkirchen dergestalt verhandelt und verabredet, was ein jeder, nemlich Bræutigamb und Braut an Heyraths-Güthern zuzubringen im Vermœgen; darauf dass dasselbe also erfolgen soll, und dann auch, für den Fortgangck, auf so hoch sich der Brautschatz erstrecket, respective drey oder vier Bürgen aus den anwesenden Beystænden gesetzet werden. 12. Verdingung der Heyrathen und Heyraths-Brieffen ist in der Stadt Brandenburg nicht gebræuchlich, es wære dann, dass es unter Adelichen, oder denjenigen, so sich mit adelichen Personen befreyeten, geschehe. 13. Den Kindern erster Ehe wird ihres Vatern oder Muttern Erbtheil nach Gelegenheit der Güther ausgemacht, und solches durch die Vormünder

Marginalia: *Schadlosshaltung.* — *Verpfændung liegender Güter.* — *Bürgschafften.* — *Niederlegung zu getreuen Hænden oder Depositionen.* — *Vertauschung und Gesellschafft.* — *Gütliche Handlungen.* — *Wette.* — *Eheberedung und Heyraths-Brieffe.* — *Verdingte Heyrathen.* — *Aussteuer der Kinder und Secundæ nuptiæ der Eltern.*

(*) *Capitular. L. 6. c. 3. 83. Lex Bajuar. Tit. 14. L. 1.*

münder oder den Vater, zu Zeiten mit Recessen und schrifftlichen Vertrægen fürgesehen und verwahret, zu Zeiten auch wohl zur Nachricht ins Gerichts-Buch und Memorial verzeichnet, jedoch werden die Güther mehrentheils bey der übergebliebenen Persohn, wann die Kinder noch klein und unerzogen, umb derselben besseren Unterhalt und Erziehung willen, und damit die übergebliebene Persohn der Gelegenheit nach so viel eher und bequemer wiederumb zu der Ehe zu schreiten haben kœnne, gelassen. Aber wann die Kinder erwachsen, und zu ihren Jahren kommen, und sich alsdenn der Fall mit tœdtlichen Abgang eines der beyden Eltern zutræget, so wird darauf gegangen, dass dieselbe Kinder ohngefæhrlich den halben Theil der Güther, doch ausgenommen der übergebliebenen Persohn der Eltern Vortheil, bekommen. Und gehen die Kinder erster und anderer Ehe auf den Fall, wann die letzt übergebliebene Persohn der Eltern auch mit Tode abgegangen, zu aller und jeder Verlassenschafft in Hæuptern zu gleichen Theilen; Jedoch also, dass zuvor den Kindern erster Ehe ihr verstorbenen Vatern oder Muttern ausgemachtes Erbtheil, zusambt den Güthern, die ihnen den Kindern sonsten von ihren Freunden und Verwandten angererbet, und bey dem Vater oder Mutter in Verwahrung gehalten, ausserhalb der Abnutzung, vermœge der Rechte, vor aller Theilung, aus den sammenden und reitbahresten Güthern gefolget werden. 14. Gaben und Geschencke in wæhrender Ehe unter Ehe-Leuthen inter vivos, alldieweil ohne das ihre Güther unter ihnen gemein seyn zu Neubrandenburgck, sind nicht gebræuchlich, aber das in stetswæhrenden Gebrauch gehalten, dass sich Eheleuthe, so mit einander nicht beerbet, und auch aus voriger Ehe nicht der gezeugten Kinder im lebende übrig haben, umb und mit den vierten Pfenning oder Antheil aller und jeder Haab und Güther, im gehegendem Dinge und Gerichts-Stelle für Richter und Schœpffen donatione reciproca zu begaben pflegen: Würde auch der Frauen von ihren Hauswirthe etwas von ihren andern Güthern ad pias causas, oder sonsten zu vergeben gestattet, (welches aber der Mann ohne der Frauen Bewilligung ohne das zu thuen wohl bemæchtiget) hætte seine Maasse, und wære dasselbe alsdann zulæssig. 15. Die Güther, so Mann und Frau mit einander in stehender Ehe kauffen oder verkauffen, oder ihnen von andern angererbet, seyn ihnen und ihren Erben sowohl, als alle andere ihre Güther, oder auch die aus und von den verkaufften Güthern gelœsete Gelder gemein. 16. Die Schulde, so Eheleuthe zusammen bringen, oder in stehender Ehe bey einander machen, werden aus ihren sammenden Güthern, wenn dieselben zur Zahlung genug, entrichtet: Da aber die Güther die Schulde nicht erreichen mœgen, so hat das Weib kein jus prælationis, damit sie sonsten vermœge der beschriebenen Rechte und derselben Beneficien privilegiret, sondern wird

Donationes Conjugum.

Erwerbte Güther.

Schulden der Eheleute.

der Güther gæntzlich nach Stadt-Gebrauch entblœsset, und hat sich daran nicht zu erfreuen, es wære dann, dass ihr von den Creditoren etwas aus guten Willen davon verehret, und nachgegeben werden wolte, welches doch selten geschicht. So wird auch in Schuld-Sachen zu Neuenbrandenburg gehalten, dass keiner der Creditoren für dem andern der gemeinen Rechts-Regul, qui prior est tempore, potior est jure, zu Folge, einige Prioritæt hat, sondern wann der Debitor nicht solvendo, und derentwegen entweder bonis cediret, oder sonst zu rechte Concursum erreget, und die Creditores in seine Haab und Güther gewiesen werden, dieselben unter den Creditoren pro rata ausgetheilet.

V. GUSTRAW. E. F. Gn. Schreiben, zusamt eingelegter Verzeichniss etlicher fürgeschriebenen Punckte, haben wir mit gebührender Reverentz unterthænig vernommen, auch dieselben ordentlich nach einander verlesen, erwogen, und wie es mit dem einen oder andern alhier nach gewœhnlichen Stadt-Gebrauch, dabey wir doch insonderheit und zufoderst E. &c. ausgekundigte Policey-Ordnung in den meisten Fællen nicht unbillig gehorsahmlich in Acht nehmen, beschaffen, haben wir kurtz und einfæltig aufs Pappier bringen lassen, welches alles wir E. &c. hierneben gehorsahmlich zufertigen, und seynd Dieselben in aller Unterthænigkeit eusserstes Vermœgens, und getreues Fleisses zu dienen schuldigst und bereitwilligst. Datum Güstrow d. 27. May, der wenigern Zahl im neun und achtzigsten Jahr.

Güstrowiensium.

Kurtzer Bericht auf die vorgeschriebene Puncte.

1. 2. Mit Verkauffung liegender Güther, wird es vermüge der Ordnung, die der Bürgerschafft jæhrlich fürgelesen wird, alhier also gehalten, dass keiner, der nicht Bürger ist, stehende oder liegende Gründe an sich bringen kan, auch solches kein Bürger selbst ohne des Raths Vorwissen thun mag, damit den Kirchen, Hospitalien und Rathhause an ihren darin stehenden jæhrlichen Hebungen und Pæchten nichts untergeschlagen oder entzogen mœgen werde. Wann dann Güther also, auf dem Fall die negsten Freunde sich des Kauffes begeben, an andere rechtmæssig verkauffet, und folgendes beym Rath umb derselben Erlassung angesucht, und die von Freunden nicht angefochten wird, kan dieselbe, wie gebræuchlich, geschehen; da sie aber beygesprochen wird, kann sie nicht gestattet oder zugelassen werden, und behalten in dem Fall die negsten Freunde den Vorzugk, kœnnen auch gegen Erlegung des Kauff-Geldes dazu gelangen. 3. Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse geschehen, wie sich die contrahenten ihrer selbst eigenen Gelegenheit nach darüber vergleichen, und gegen einander verpflichten und verschreiben, und wird aufgerichteten Vertrægen und Verschrei-

Stadt-Recht und Gebrauch in Verkauffung der Güther.

In Näherkauff.

Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse.

schreibungen in solchen Fællen billig nachgelebet, und darüber gehalten. 4. So viel aber die angedeutete Schadloss-Haltung betrifft, wann einer dem andern etwas verkaufft oder verschreibet, auch wohl offt für den Kauff, so wohl als Lieferung der erkauften Güther Bürgen gesetzet werden, so muss auf dem Fall mittler Zeit Verhinderung darzwischen kæme, oder Schade geschehe, der Principal, oder seine ausgesetzte Bürgen, woferne der kundbahr und beweislich darzu schuldig, davor gehalten seyn. 5. Mit Verpfændung liegender oder stehender Güther, wird es mit dem, wie mit Verkauffung derselben, aus obberührten Ursachen gehalten, dass es nehmlich auch mit des Raths Willen geschehen, und den nægsten Freunden zuvor verkundet und angebothen werden müsse, welche eins sowohl, als das andere hindern, und einen Fremden vorgehen und ausschliessen mœgen. In Pfandschafften werden Gottes-Hæuser, Hospitalia und das Rathhauss, auch unmündiger Kinder Geld für andern Creditoren abgeleget und ausgegeben, die übrigen Glæubiger, so gebræuchlich liquidiret hætten, werden zum ersten des Pfandes gleich nahe gehalten, und jeder pro rata, so weit als man kommen kann, angewiesen. 6. Wann sich einer freywillig in Bürgschafft eingelassen, und folgends wegen des Principalen nicht Haltung gerichtlich belanget wird, muss er dasjenige, dafür er gelobet, als seine eigene Schulde annehmen, und wird ihm eine bürgerliche Frist, als vier Wochen zur Zahlung gegœnnet, wann die verflossen, muss er Geld, oder in Mangel dessen, Pfande ins Gerichte legen, wann das geschehen, hat er die Pfande zu lœsen, noch andere vier Wochen Frist; immitler Weile muss der Klæger dieselben drey Rechts-Tage nach einander aufbieten lassen, wann die in solcher Zeit nicht wiederumb gelœset, hat der Bürge vor der würcklichen Anweisung noch dreyzehen Tage Frist; wann dann die auch vorbey, und nichts erfolget, mag der Glæubiger seines Gefallens damit gebahren, und werden diese nach unparteischer Taxt demselben zugestellet. 7. Da jemanden einige Güther vertrauet, oder Geld zu verwahren gethan wird, muss derselbige, oder auch seine Erben, nach Laut des darüber gegebenen Reverses, da einige verhanden, dahin gedencken, dass es demjenigen, dem es gehœret, unschædlich eingeantwortet, und vollenkœmlich zugestellet werde. 8. Vertauschung oder Umbwechselung der Aecker, Wiesen, Garthen &c. wo die gleichmæssig geschicht, kanns nicht gehindert werden, sondern wie sich die Parte darüber vergleichen, so bleibet es auch billig. 9. Gesellschafften sind bey uns, wie in andern See-und grossen Stædten nicht in Uebung und gebræuchlich. 10. Gütliche

Schadloss-haltung. *Pignora & Hypotheca.* *Cautiones.* *Custodia & depositio.* *Permutatio.* *Societas.* *Transactio.*

Handlungen u. Vertræge werden gepflogen, geschlossen und aufgerichtet nach Beschaffenheit der Sachen, und Gelegenheit der Persohn, auch aufs beste als immer geschehen kan, doch da einige Straffe darunter; wird dieselbe dem Gerichte allewege vorbehalten. 11. Da einer stirbet, müssen desselben Erben, so Erbschafft zu nehmen gedencken, und dazu befugt seyn, innerhalb vier Wochen nach dessen Absterben, die Wette aussprechen, und ein Einheimischer drey Schilling, ein Frembder funf Schilling dafür, und ein jeder für sich ausgeben, da er aber solches versæumet, ist er seines Theiles verlustig, oder muss das Gericht nach Gebühr und Gelegenheit abfinden. 12. Wann Freyen oder Ehelichungen zweyer Persohnen ordentlicher und gebührlicher Weyse gesuchet, und mit allerseits Bewilligung vollenzogen, so werden deshalb gethane *mündliche, oder in Schrifften verfasste Zusagen gleich u. wohl gehalten.* Wann sich aber einer in solchen Fall, die doch allhier gar selten geschehen, wider Stadt Gebrauch selbst verdingt will machen, magck er ihme beymessen, u. die Gefahr oder Ebentheuer stehen. 13. Wann eine Persohn zur andern oder dritten Ehe greifft, und in der ersten und andern Ehe Kinder erzeuget, muss denselben nach Gelegenheit der Güther, ein gewisser gebührender Ausspruch vermacht, und folgendes gegeben werden. Da nun in folgender Ehe auch Kinder gezeuget sind, und stirbet die übrige Persohn voriger Ehe, so gebühren den überbleibenden Ehegatten, es sey Mann oder Frau, die halbe Güther, (*) wann der Ausspruch zuvorher darein richtig gemacht, und wird die andere Helffte von allerseits Kindern gleich getheilet. 14. Wann ein Ehemann seiner Haussfrauen in stehender Ehe etwas verehret, und Kinder verhanden, bleibts auf den ersten Todesfall dem überbliebenen und dessen Kindern, woferne es Schulde halben zu erhalten, wann aber keine Kinder sind, muss ein Theil dem andern solches vermittels eines Testaments, oder bestændigen letzten Willens mit des Raths Wissen, (ohne dessen Zuordnung keiner allhie ein Testament machen kan) bescheiden und verererbt werden. 15. Da Eheleute, auch in wæhrenden Ehestande etwas Kauffsweise, oder sonsten rechtmæssig an sich bringen, das ist ihrer beyder Eigenthumb, so lange sie es behalten, und was verkaufft wird, muss mit beyder Wissen und Willen obangedeuteter Maassen veræussert werden. 16. Wie ingleichen und zum letzten auch, so bald sie ehelich beygeleget, *und die Decke über sie gezogen*, nicht wenigers wie ihre Güther dadurch gemein werden, Schuld und Unschuld ihrer beyder ist und bleibet.

Hereditatis aditio. *Pacta conjugalia oralia vel scripta.* *Absindung der Kinder.* *Successio Conjugum.* *Donationes.* *Ceta acquisita.* *Communio bonorum indistincta.* *Transcriptio Thalami.*

VI. STERNBERG. Mit hœgst fleissigen Erbietung unserer unterthænigen Pflicht-schul-

Sternberga.

(*) *Lex Saxonum Tit. 8. 9. D. Gartners Comment. ad L. Sax. p. 17. ibique Leges Ripuariorum, Anglo-Saxonum de Westphalen Monum. ined. Rer. Germ.*

schuldigen Dienste, übersenden E. &c. auf derselben gnædiges Begehren, wir unsern unterthænigen Bericht schrifftlich von den fürgezeigten Punckten den allhier üblichen Stadt-Gebrauch, und seynd E. &c. in aller Unterthænigkeit gehorsames Fleisses zu dienen verpflichtet und bereitwillig. Datum STERNBERGK, d. 27. May. Anno 1589.

Rechte in Verkauffung liegender Güther. 1. Von Verkauffung der liegenden Güther zur unterthænigen Antwort. Ist unter uns dieser Gebrauch, dass die nægsten Freunde der Kauff angebothen wird, wenn Güther durch jemanden verkaufft werden sollen. *Und derselben Verlassung.* 2. Von Verlassung derselben vor der Obrigkeit, und was der Verkæuffer vor der Verlassung an den verkaufften Güthern behalte. Ist bey uns gebræuchlich, wann jemand Güther verkaufft mit Wissen und Willen seiner Freunde, und keine Zusprach daran thun und haben, dass solches vor der Obrigkeit, als einen ehrsahmen Rath geschehe, die Verlassung gesuchet, und in das Stadt-Buch verzeichnet werde: Wære es aber dass etwa der Kæuffer eine Bedingung sich vorbehalten wolte, wird solches verschrieben, und darüber gehalten. *Jus protimiseos & retractus consanguinitatis, non autem vicinitatis.* 3. Von Næher-Geltung der Freunde und Nachbahren, ist nun bey uns gebræuchlig, dass den næchsten Freunden der Kauff vor einen Frembden haben, und auch dabey geschützet werden. *Ablœsung jæhrlicher Zinsen.* 4. Von Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse, und Gülten, wie es damit gehalten werde; In solchen Fællen gehet bey uns der gemeine Gebrauch, 6. oder 5. vor Hundert, und nach gethaner Loosskündigung solche Haupt-Summa und Zinse abgelœset und bezahlet werden müssen. *Schadloss-haltung.* 5. Von Schadlosshaltung, dazu der Verkæuffer dem Kæuffer verpflichtet ist: Nach dem unsern Gebrauch, so etwa ein Guth verkaufft, und der Verkæuffer dem Kæuffer solches nicht halten kan, und dem Kæuffer beweisslicher Schade darauf ergehet, wird der Verkæuffer dahin mit Rechte gedrænget, solches zu bezahlen. *Verpfændung.* 6. Wie es mit Verpfændung der liegenden Güther gehalten. Ist auch unter uns dieser Gebrauch, dass gemeiniglich zwischen den Parthen Verschreibung darauf gemacht, und solche Verpfændung auf drey Jahre gesetzt, dass der Besitzer auf drey Jahr seine Gelder wiederumb aufkündiget, und solches Pfand-Geld erleget werden muss; Ist es aber, dass solches Pfand-Geld nicht kan erstattet werden, machen die Parthen einen neuen Vertragk. Vom Vorgange der Glæubiger in der Pfandschafft, ist auch bey uns dieser Gebrauch, dass die Schulde, so Kirchen, Gottes-Hæuser und das Rathhauss desfals hat, vorabgezahlet werden, umb das übrige mœgen die andern Schuldener sich vergleichen. *Bürgschafften.* 7. Von Bürgen; Wer lobt muss bezahlen, wo er anders so viel hat. *Niedersetzungen.* 8. Da einen etwas vertraut, oder verwahrlich bey ihm hinterlegt, muss er solches vollenkommlichen wieder schaffen. *Vertauschungen.* 9. Will aber jemand unter uns vertauschen und umbsetzen, (welches selten allhie bey uns geschehen) darüber wird gehalten; da die Güther gleich gut, und die Parthe solches beliebet. *Mascopeyen.* 10. Von Gesellschafften und Mascopeyen; Ist bey uns nicht bræuchlich. *Verträge.* 11. Von Vertrægen und gütlichen Handlungen; Ist bey uns gebræuchlich, dass gemeiniglich Verschreibungen darauf gemacht, und wird darauf gehalten. *Wetten.* 12. Von Wetten und was dem anlanget, muss ein jeder der Erbe nehmen will, binnen vier Wochen 3. fl. 8. pf. Wette geben. *Ehebedungen.* 13. Von Eheberedungen und Heyraths-Brieffen, mit was sonderbahren Bedingen die geschehen oder nicht; Es ist auch unser Gebrauch, dass in Gegenwart der Leute, so daran und über beruffen, was einer dem andern zusaget, muss halten. *Heyrathen.* 14. Von verdingten Heyrathen und Heyraths-Briefen, das wird auch nach dem Buchstaben gehalten bey uns. *Kindern und Stiefeltern.* 15. Wie es mit den Kindern erster und ander Ehe Steuer, wann sich die Eltern wiederumb befreyen, gehalten werde. Es ist aber auch unter uns dieser Gebrauch, wann einer stirbet, und læsset Kinder nach sich, und derselbigen Vater oder Mutter sich wiederumb befreyen, wird den Kindern erster oder ander Ehe, nach Vermœgen der Güther eine Ansteuer vermacht, stirbet aber Vater und Mutter der ersten oder andern Ehe, alsdann werden die Güther mit dem nachbleibenden Stieff-Vater oder Stieff-Mutter halb getheilet, die übrigen Güther, die alsdann mit Schuld und ohne Schuld verhanden, zugleich unter dem Stieff-Vater mit Schuld und Unschuld unter die Kinder getheilet. *Geschencke.* 16. Von Gaben und Geschencken so Eheleute in wæhrender Ehe thun. Das wird also bey uns gehalten; So einer dem andern etwas vorab gibt und verschreibet, ohne dass wohl etwa von jemand Einrede geschicht, gehet es doch auf beyder Bewilligung vor sich, ohne Beschwerung der Schulde. *Acquisita & alienationes.* 17. Von Güthern, so Mann und Weib in stehender Ehe mit einander kauffen und verkauffen. In deme wird es also bey uns gehalten, dass der Kauff vor sich gehet; wird aber etwas durch Mann und Weib verkaufft, *das muss mit beyderseits Freunden Wissen und Willen geschehen*, da sie ohne Leibes-Erben sind. *Debita conjugum.* 18. Von Schulden der Eheleute, so sie zusammen bringen, oder in stehender Ehe zusammen machen, wie die bezahlt werden; Ist unser Gebrauch, dass solche beyderseits Schulde aus den zusammenden Güthern genommen und bezahlet werden.

Ribbenitz und VII. RIBBENITZ. Ew. &c. kœnnen wir auf Deroselben uns zugeschickten Articuln, was wir in denselben für beständige Gebræuche und Gewohnheiten allhier bishero gehabt und gehalten, ja in Unterthænigkeit zu beantworten, und Stückweiss zu berichten, nicht unterlassen; und soviel belanget den ersten Contracts-Punckt. *Jura vicinitatis.* 1. Von Verkauffung der liegenden Güther. Wird allhie einem jeden, der dazu qualificirt, und deme es im Rechten nicht sonderlich verbothen, seine Güther in Nothfællen zu veræussern, zu verpfænden, oder zu verkauffen erstattet, jedoch aber also, dass dem negsten agnaten, oder in Mangel derselben, dem Nachbahren angebothen

bothen und præsentiret werden müsse. Wann dann dieselbe sich ihrer Prioritæt begeben, und in die Veræusserung mit einen Frembden consentiren und einwilligen, oder auch selbst contrahiren, muss solcher Contract in Beyseyn ein oder zwey des Raths, und der negsten Agnaten vollenzogen, und verrecesset werden; wo aber solche Ordnung nicht gehalten, wird den negsten Agnaten das jus retractus, und der Abtrit in Jahr und Tag a

Resignationis judicialis. tempore scientiæ zugebilliget. 2. Von Verlassung der Güther vor der Obrigkeit, und was der Verkæuffer vor der Verlassung daran gehabt. Ist dieser Stadt Gebrauch, dass der Verkæuffer, so bald er den letzten Termin wegen der verkaufften Güther erleget, und die gantze Kauff-Summe bezahlet, dem Kauffer solche Güther vor den sitzenden Rath aufgetragen und verlassen werden; Alsdenn und nicht eher wird solches ins Stadt-Buch verzeichnet, und hat der Verkæuffer an den verkaufften Güthern so lange diese Gerechtigkeit; wann der Kauffer in Erlegung der Termine oder des gantzen Kauff-Schillings sæumig, und keine vollenkommene Bezahlung thun kan, dass er, oder seine Erben die Güther wieder an sich nehmen, und das empfangene Geld wiederumb erlegen mœgen, welches aber nicht geschehen kan oder verstattet wird, wann die Verlassung dermassen würcklich geleistet.

Juris protimiseos. Mit den *dritten* Punckt, von Næher-Geltung der Freunde und Nachbahren: Wird es allhier bestændig gehalten, wie beym ersten Punckt vermeldet; Nemlich dass ein jeder, der seine liegende Güther verkauffen will, solches *mit Vorwissen und Bewilligung seiner Freunde oder Nachbahren* thuen, und wo dieselben mit ihme kauffen, oder was ein Frembder davor geben will, thun wollen, ihme solches vor einen Frembden gestattet, und ihnen ihr jus protimiseos, oder prioritatis gœnnen muss.

Retrovenditionis. Anlangend den *vierdten* Articul von Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse und Güldten; Davon wird allhie also gehalten: Wo jemand von seinen liegenden Güthern, oder dieselbe alle einen verkaufft, versetzet und verpfændet, und sich in den Haupt-Verschreibungen den Wiederkauff, und gewisses Ablœsungs-Geld vorbehalten, ist der sowohl, als der andere Theil sich darnach zu richten schuldig, auch wo der Verpfænder den Wiederkauff und Ablœsung nicht thun kan, bleibet das Gegentheil so lange bey seinen Pfande; Wo er aber das Pfand nicht, sondern sein angelehntes Geld wieder haben will, und darumb Gerichtlich gestritten wird, wird ihme dieselbe Bezahlung, oder das Pfand zuerkant, und wo das Pfand nicht zulangen kan, wird ihme aus andern des Verpfænders Güthern ferner verholffen: Hat aber einer für seine Schuld Bürgen und kein Pfand, beschicht die Execution gegen die Bürgen, aber doch wo die Bürgen begehren, dass ihres Principalen Pfande für die ihre gehen und genommen werden mœgen, wird solches gerichtlich erkant, wo aber so viel Pfande nicht verhanden, müssen die Bürgen von den ihren erstatten.

Mit dem *fünfften* Punckt, von Schadlosshaltung, *Indemnisationis.* dazu der Verkæuffer dem Kæuffer verpflichtet; Wird es allhier nach dem gemeinen beschriebenen Rechten gehalten, dass nemlich derjenige, so einem liegenden Gründe für frey und eigenthümlich verkaufft, ihm dieselben also muss gewehren, und wo er der Kæuffer darumb angefochten, oder gerichtlich besprochen, und darumb in Schaden geführet, dass ihm der Verkauffer vertreten, und in alle wege Noth- und Schadloss halten muss; Und wo er sich dessen æussert, und gerichtlich darumb besprochen, wird er, wo er keine bestændige Exceptiones und Schutzwehren anbringen kan, dazu mit Gerichts-Zwanck compelliret und angehalten, oder muss sich sonsten der Caution und nicht Wehrung halben mit ihm vertragen.

Zum *sechsten*, wie es mit Verpfændung der liegenden Güther gehalten; *Hypothecae.* Mit diesen Punckt wird es allhie nicht anders, als wie es mit Verkauffung der liegenden Gründe, davon beym ersten Punckt Bericht geschehen, gehalten. Ferner haben in den verpfændeten Güthern allhier den Vorzugk alle geistliche Schulden, als Kirchen, Hospitalia, Rathhæuser, und andere Communen, die unmündige Kinder, deposita, und hernacher, wo etwas übrig, diejenigen, derer Schulde ins Stadt-Buch allhie verzeichnet, und folgendes dann die Creditores hypothecarii, so die ælteſten Verschreibungen vorlegen, und ihre Schulde liquidiren.

Zum *achten*, von Bürgen und Bürgschafften; *Cautionis.* Mit diesen Punckt halten wirs nach gemeinen beschriebenen Rechten, als wofern sie mit den Erben gelobet, oder nach derer tœdtlichen Abgange, wo der Principal nicht zahlen kann, zu der Bezahlung verbunden seyn, auch dazu angehalten werden. Allein dass die Bürgen diesen Vortheil haben, dass so lange von ihrer Principalen Güther immer etwas verhanden, solche müssen dargestrecket werden, ehe sie etwas von den Ihren dazu thun; Und wann dann bey den Principalen nichts mehr verhanden, und die Schuld noch nicht kan bezahlt werden, kœnnen allererst den Rest zu erlegen nach Stadts-Gebrauch angestrenget oder angehalten werden, doch allein ein jeder, so weit sich seine quota oder Antheil erstrecket; wo aber mit den Erben nicht gelobet, kœnnen sie zur Zahlung nicht gedrungen werden, auch hiebey müssen der Bürgen Renunciationes sonderlich inacht genommen werden.

Zum *neunten*, *Depositionis.* von Haab und Güther, so jemand zu getreuen Hænden verwahret und hinterleget; Wird allhie dieser Gebrauch gehalten; Wenn jemand beschuldiget wird, dass bey ihm Geld, Kleider, Brieffe, oder anders deponiret worden, und er sich darauf der Restitution ohne gnugsahme Ursachen verwiedert, wird er dazu in Monaths-Frist angehalten; Ist er aber nichts gestændig, und kan auch dessen nicht überwiesen werden, muss er sich mit seinen Eyde davon entledigen; Wo ihme aber solche hinterlegte Güther, ohne seine Ver-

wahrlosung, mit dem Seinen verdorben, ver
brand, wird er von der Restitution des deposi-
Permutationis. ti erlediget. Zum *zehenden*, von Vertauschen.
Wann allhier zwo mit einander einhellig in
Beyseyn guter Leute, umb Hæuser, Æcker,
Garthen oder andere Eigenthumbe tauschen,
ein solches muss gehalten werden, es wære
dann, dass der eine umb ein ansehnliches ver-
vortheilt, so wird der Tausch vor unkræfftig,
oder auch dem andern die Verbesserung zu-
erkant; weil aber dieser Fall sich selten zu-
trægt, kœnnen wirs vor keine bestændige Ge-
wohnheit annotiren und einsetzen. Zum
Societatis. *eilfften*, von Gesellschafften und Maschopey-
en. Hiervon wissen wir, weil bey uns keine
grosse Handthierung und Kauffhandel, kei-
nen besondern Gebrauch. Zum *zwölfften*,
Transactionis. von Vertrægen und gütlichen Handlungen.
Wird dieser Gebrauch allhie gehalten; wo ih-
rer zwo oder mehr, sich ihrer unter sich ha-
benden Irrungen halber, vor guten Leuten
unter einander vertragen, und solches also von
allen beyden beliebet und eingewilliget wird,
bleibet der Vertragk, wo er nicht in præjudi-
cium tertii geschehen, auch dem Gerichte der
Bruch nicht entwandt, bey Kræfften. Was
auch fürn Gericht und Rath gütlich vertragen,
und also ins Gerichts - Protocoll und Stadt-
Buch verzeichnet wird, dasselbe wird auch
für bestændig allhie gehalten, und kan von
keinen Theile wiederruffen werden. Zum
Gewette. *dreyzehenden*, von Wetten; Von diesen Arti-
cul wissen wir allhier durchaus keine sonder-
Sponsaliorum & Nuptiarum. bahre Gewohnheit, oder Gebrauch. Zum
vierzehenden, von Eheberedungen und Hey-
raths-Brieffen, mit was sonderbahren Gedin-
gen die geschehen oder nicht. Davon halten
wir allhie diesen bestændigen Gebrauch, dass
alle Eheberedungen in den Kirchen, oder sonst
an einen ehrlichen Ort, in Beyseyn beyder-
seits Freundschafft geschehen, beliebet, und
eingewilliget werden (wo nicht hernach wich-
tige und rechtmæssige Ursachen, so die be-
schlossene Ehe hindern kœnnen, einfallen, und
von dem einen Theil sowohl als von dem an-
dern bestændig erwiesen) müssen gehalten,
und mit dem œffentlichen Kirchengangk, und
der ehrlichen Vertrauung vollstrecket werden.
Wo auch die Eheberedungen mit diesen all-
hie gebræuchlichen Gedinge, als dass die nicht
haltende Persohn, so hoch sich der Brautschatz
erstrecket, an Geld erlegen soll, geschehen,
und von beyderseits Bürgen gestellet, (doch
selten allhier Heyraths - Brieffe und Ehe - Re-
cesse unter Braut und Bræutigamb aufge-
richtet werden) wird es auch also gehalten
Transitionis ad secunda vota nuptialia. und fortgesetzet. Zum *funffzehenden*, wie es
mit den Kindern erster und ander Ehe Aus-
steuer, wenn sich die Eltern wiederumb be-
freyen, gehalten werde. Hievon berichten
E. E. F. F. G. G. wir unterthæniglichen, dass
allhie gebræuchlich, wann ein Mann oder
Frau verstirbt, Kinder hinter sich læst, und zu
der andern Ehe schreitet, denselbigen Kin-
dern in Beyseyn der verstorbenen Eltern
Freundschafft man einen Ausspruch thue,
nach Gelegenheit seiner oder ihrer Güther,

dieser wird den Kindern, wann sie zu ihren Jah-
ren gekommen, gefolget, und müssen damit,
weil die andere Persohn ihrer Eltern im Le-
ben, zufrieden seyn; Wann die aber verstirbet,
haben sie den halben Theil alles Nachlasses,
wofern in der andern Ehe auch keine Kinder
gezeuget, zu erwarten und zu fodern; wo
aber in der andern Ehe auch Kinder ge-
zeuget, müssen sie dieselben mit dazu lassen.
Zum *sechszehenden*, von Gaben und Geschen- *Donationis.*
cken, so Eheleute in wæhrender Ehe thun,
wird es allhier also gehalten; Erstlich wo es
für ein Legatum zu verstehen, so mœgen Ehe-
leute, einer oder beyde von ihren Güthern,
denen Gottes - Hæusern oder ihren armen
Freunden wohl etwas schencken, und was also
sie verschencken, wird auch bestændig gehal-
ten, und nach dem Tode dahin auch gereichet.
Wo es aber von Gaben causa mortis ver-
standen, kan der Mann der Frauen, die Frau
auch dem Mann allhie wohl etwas vermachen;
wann solches geschicht, müssen zwey oder
drey glæubige Zeugen mit dabey seyn; wann
dann die Zeugen hernacher mit ihrem Eyde
bekræfftigen, dass solche Donatio bey guter
Vernunfft geschehen, wird sie allhier für be-
stændig erkant. Also auch von donationibus
reciprocis zu verstehen, wie es mit denselben
gehalten, so werden diese donationes reci-
procæ, wann die also zu erweisen, vor bestæn-
dig erkant. Wo aber etwas danckeles in sol-
chen Gaben vorfællt, und uns zu schwer vor-
fallen, gebrauchen wir der Gelahrten Rath.
Zum *siebenzehenden*, von Güthern, so Mann *Acquisitionis & alienationis.*
und Weib in stehender Ehe mit einander kauf-
fen oder verkauffen. Hievon halten wir ge-
bræuchlich, dass solche Güther, sie werden von
einen oder andern erkauffet, beyden gleich
seyn und bleiben. Und was den *achtzehen-* *Debitorum.*
den und letzten Punckt belanget, werden auch
die Schulde, die seyn des Mannes, oder der
Frauen allein, oder seyn mit einander ge-
macht, aus derselben Güthern bezahlet.
Dieses haben E. &c. wir in aller Unterthænig-
keit zu begehrter Antwort nicht verhalten
kœnnen, und seynd E. &c. unterthænige ge-
horsahme Dienste zu leisten schuldig und
pflichtig. Datum in Ew. &c. Stadt RIBBENITZ,
den 30. May Anno 1589.

VIII. MALCHIN. Was E. Fürstl. G. den *Malchin.*
3. May verschienen an uns wegen beygefügter
Verzeichniss etlicher Articul, darunter wir
uns noch gegen vorstehenden E. &c. an-
geordneten Landtag unsere bestændige Stadt-
Gebræuche und Gewohnheiten ausführlich
erklæhren sollen, in Gnaden gesonnen und
begehren, dessen werden E. &c. sich gnædig
zu erinnern wissen. Demnach zur schuldi-
gen Gehorsahm haben wir uns vermœge un-
serer habenden alten Stadt-Gebræuchen und
Gewohnheiten auf einen jeden Punckt, wie
folget, erklæren sollen. Anfængklig von *De venditione immobilium.*
Verkauffung der liegenden Güther, und von
Verlassung derselben. Ist bey uns bishero die
Gewohnheit gewesen, wann Aecker, Gærten
oder Hæuser erblich gekaufft und bezahlt
werden, dass alsdann der Verkæuffer dem
Kæuf-

Kæuffer dasselbe quit und frey ohne Einsage für uns verlassen, und ins Stadt-Buch geschrieben werden muss, wo nicht, ist dasselbe verfallen Guth. Sonsten auch geschicht es wohl zu Zeiten, doch gar selten, dass der Verkæuffer für sich, seine Erben, und næchsten Freunden, den Wiederkauff, doch mit Erstattung der Besserung thut vorbehalten. *Jure protimiseos.* Von Næhergeltung der Freunde und Nachbahren ist bishero in E. &c. Stadt der Gebrauch gewesen, wann Aecker, Gærten, Hæuser, oder sonsten Güther an Frembden verkaufft worden, dass dennoch die nægsten Freunde, wann sie das erlegen, was ein Frembder gebothen, das jus protimiseos haben, wie dann auch bisweilen solches mit den Nachbahren sich zutrægt. Von Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse; Solche Contracten sind bey uns nicht gebræuchlich. *Evictione.* Von Schadlosshaltung; Wird bey uns der Gebrauch gehalten, dass der Verkæuffer dem Kæuffer das verkauffte Guth quit und frey, ohne Ansprach gewehren muss, und da einige Ansprach wegen einer Hypotheca, oder sonsten geschicht, muss der Verkæuffer dasselbe frey machen, wo aber der Verkæuffer des Vermœgens nicht ist das Guth zu freyen, hat der Kæuffer nach Billigkeit mit dem Besprecher zu handeln. *Hypotheca.* Wie es mit Verpfændung der liegenden Güther gehalten &c. Solcher Gebrauch wird bey uns allein unter den Parthen, vermittelst schrifftlichen Contracten gehalten. *Depositione.* Und Haabe und Güther, so jemand zu getreuen Hænden hinterlegt &c. dieselben muss derjenige bey deme sie deponiret, in esse restituiren, oder da er solche veruntreuet, von seinen Güthern wieder erstatten. *Prioritate.* Vom Vorgange der Glaubiger in den Pfandtschafften und Bürgschafften &c. Auf diesen Punckt ist bey uns der Gebrauch gehalten, dass man die Prioritæt und Erstigkeit in Acht nimbt. *Permutatione.* Von Vertauschung &c. Dieselben, so bestændiger Weyse geschehen, und ins Stadtbuch verzeichnet werden, auch die Parthen, ein den andern nicht verkürtzet haben, werden bey uns gehalten, doch den næchsten Freunden ohne Schaden. *Societate.* Von Gesellschafften und Mascopeyen; ist bey uns nicht gebræuchlich. Von Vertrægen und güthlichen Handlungen, wenn die fürn Rath, und auch fürn Gericht geschehen, müssen gehalten werden, bey Straffe, so darauf gesetzet, in was Fællen die auch geschehen. *Emenda.* Von Wetten, &c. Wenn das Wort *Wetten* soll verstanden werden von Straffen, oder Büessen, wie es in etzlichen alten Brieffen gelesen wird, als wenn jemand etwas verbrochen, des soll es wetten, das ist so hoch büessen, oder gestraffet werden Da es aber von Wetten soll verstanden werden, so werden solche Contracten bey uns, wann Leuthe dabey seyn, und die Parte sich die Hænde geben, und einer von den Beystænden die Hænde von einander schlæget, also gehalten, *Sponsalibus.* Von Ehe beredungen und Heyraths-Brieffen &c. und von verdingter Heyrath &c. Ist bey uns dieser Gebrauch, wann Eheberedungen geschehen, werden dieselben entweder verrecesset, oder ins Kinder-Buch geschrieben. Wie es mit den Kindern erster und anderer Ehe Aussteuer zu halten; &c. *Abdicatione liberorum.* Wenn Kinder erster und anderer Ehe verhanden, haben unsere Vorfahren ein Kinder-Buch verordnet, darinne væterliche und mütterliche Aussprüche verschrieben werden, und solche Aussprüche, es sey Geld oder liegende Gründe, oder Kleydungen, werden Kindern nicht eher gefolget, ehe sie zu ihren berathenen Jahren gekommen, und wird derselben Erbstifftung ferner nach E. &c. Policey-Ordnung gerichtet. Zu deme wann Eheleuthe von ihre Kinder versterben, wird der Frauen für der Theilung gefolget, alles Bett-Gewandt, Feder-Vieh, (andere die gehœren zur Theilung mit) alle Kisten-Geræth, alle Schip-Kisten, alles getragene Silber und Gold (ausgenommen das Taffel Geschmeide an silberne Süppe, Schalen und Lœffel gehœren zur Theilung) alle Immen und Schaffe, alles smahles Rindvieh, alle Schweine, ohne die Fasel, alles Schrath-Fleisch, alles aufgeschnitten Speck, alles Brauzeug, alle hœltzerne Schüssel, Teller und Lœffel, Brandtruthen, Kessel, Hacken, Pulter, Weiger, der Frauen Morgengabe, alles Messings-Zeug, an Kesseln, Becken und Leuchtern, auch alles was der Mann ihr zuvor gegeben hat, und des Mannes bester Rock. Ferner wird den mehr für der Theilung gefolget, sein bestes Pferd mit aller Zubehœrung, alles blanckes Zeug, seine Kleider ohne Unterscheid, ein aufgemachtes stehendes Bette, und ein Stuhl mit einen Küssen, und einen blancken Becken dafür. Item das Heergewette wird dem mænnligen Geschlechte vorgefolget, und die übrigen Güther ohne Unterscheid getheilet unter den Kindern. *Donationibus.* Von Gaben und Geschencken, so Eheleuthe in wæhrender Ehe thun &c. Ist bey uns dieser Gebrauch; Wenn Eheleute ohne Kinder zusammen leben, u. sich miteinander begifftigen, und durch Instrumente oder Testamente solchen bestætigen, dasselbe wird der letzten im Leben bleibenden Persohn gehalten. *Acquisitis.* Von Güthern, so Mann und Weib in stehender Ehe mit einander kauffen, oder verkauffen; Ist bey uns der Gebrauch gehalten; Wann Eheleuthe, so keine Kinder, vom Vorrath des Mannes oder der Frauen Güther kæuffen, solches gereichet ihnen beyderseits Erben zum besten; wiederumb da sie aus Noth Güther verkauffeten, dasselbe wird ihnen nicht gehindert; Jedoch stehet der Kauff den Freunden vor Frembden an, haben sie das Næher-Recht. *Debitis.* Von Schulden der Eheleuthe &c. Ist bey uns der Gebrauch, dass solche Schulden aus den sammenden Güthern bezahlt werden. Doch Kirchen, Hospitalen und unmündiger Kinder Gelde werden für allen Schulden vorabe aus den Güthern bezahlt. Und haben E. &c. wir solche unsere Gebræuche und Gewohnheiten über die zugeschickte Articul, auf derselben gnædiges Begehren unterthæniglich einbringen sollen, seyndt E. &c. allezeit in allen unterthænigen Gehor-

Gehorsahm zu verdienen willig und schuldig. Datum Malchin d. 31. May Anno 1589.

Boitzenburg. IX. BOITZENBURG. Auf E. Fürstl. Gn. an uns ergangenen Befehlich, und darin gelegte Articul, haben wir nach fleissiger Durchlesung derselben, so viel unsere Einfalt belangen thut, und wir nach deren verstanden, nachfolgende unsere Gegenantwort lassen hierin verfertigen und setzen; Und 1. Von Verkauffen der liegenden Güther. Haben wir allhie, und ein jegliches besonders keine Lehn-Güther, sondern Acker und Hæuser ist eines jeglichen Erbe, und halten wir uns sonsten nach E. &c. Policey-Ordnung, und dem Stadt-Gebrauch. *Jura Contractus.* Wo nach vollenzogenen Kauff der Kæuffer so darfftig wurde, dass er wiederumb verkauffen muste, so muss der Kæuffer dem Verkæuffer es wiederumb, nebst desselben Freunde anbiethen, dieselbe dazu dann auch gestattet werden. Den 3ten Articul betreffend, thut man sich, so viel müglich nach E. &c. Policey-Ordnung, und den Rechtlichen Gebrauch halten. 4. Ein jeglicher muss nach Inhalt Brieff und Siegel, oder wie die Contracte lauten, halten und bezahlen. 5. Der Verkauffer muss dem Kæuffer nach Lauth des gemachten Contracts das verkauffte Guth gewehren, dabey im Contract gemeiniglich eine Pœn gesetzt. Den 6. Articul betreffend, so werden darüber Recesse aufgerichtet, darnach sich ein jeglicher hat zu richten. Fürs 7de, woferne nicht so viel verhanden, dass die sæmbtlichen Creditoren kœnten befriediget werden; ob dann wohl ælter Verschreibungen ausgegeben und verhanden, wird doch nach Gelegenheit eine gebührliche Liquidation zugeleget, dass ein jeglicher seiner Summen halber in etwas abgeleget werden kann. 8. Der da gelobet und Bürge geworden, so er hat, muss er halten und bezahlen, inhalts ausgegebener Verschreibung. 9. Bey deme etwas zu treuen Hænden erleget, darüber wird gehalten, dass es demselben, oder seinen Erben wiederumb zugestellet werde. 10. Tausch geschicht alhie selten, da aber Besserung bey dem andern Theil befunden, muss man solches dem andern guth thuen. 11. Gesellschafften werden allhie nicht viel gehalten, denn die Kauffmannschafft sich nicht so hoch erstreckt, und handelt ein jeglicher vor sich selbst. 12. Verträge werden ihren Buchstaben nach, so viel müglich gehalten. 13. Wette ist alhie nicht bræuchlich. *Et pactorum nuptialium ac conjugalium.* 14. Bey Heyrathen werden Ehestifftungen aufgerichtet, darnach muss sich ein jeder halten, und wird gemeiniglich eine Pœn dabey gesetzt, dass der nicht haltende Theil des halben Brautschatzes, oder Ehe-Geldes verlustig seyn soll. In Ansehung des 15. Articuls wirds alhie also gehalten, dass ein jeglicher aufs genaueste mit den andern richtig, oder einig werde, und wird solches in der Ehestifftung mit gesetzt. 16. Den Kindern erster oder ander Ehe wird, wann sich das überbliebene Theil wiederumb befreyen will, ein billiger Ausspruch gemacht, darüber wird auch gehalten. 17. Wann es beyder Eheleute wohlgewunnen Guth ist, so mag einer dem andern schencken, oder auch seinen Freunden. 18. Was Mann und Frau in stehender Ehe mit einander zugleich kauffen, kombt ihren Kindern und Erben zu guthe; was aber rechtmæssiger Weyse verkaufft, das ist todt, und seyn dessen ohnig. 19. Die Schulden der Eheleuthe, werden von den redesten Güthern bezahlt. Und thun E. &c. wir als dero unterthænige gehorsahme Unterthanen gedachte unsere einfæltige Erklæhrung hiemit zuzusenden, gantz unterthænig und hœchstfleisig bittende, E. &c. wollen unsere gnædige Fürsten und Herren seyn und bleiben, und sich gegen uns mit Gnaden bezeigen; Und thun E. &c. mit samt Deroselben hertzlieben Gemahlinnen, zu aller Wohlfahrt und glückseeligen guten Regierung, allergetreuligst, und in Unterthænigkeit empfehlen. Datum Boitzenburgck den 20. May Anno 1589.

Woldeck. X. WOLDECK. Vermittelst unser Pflicht-schuldigen und gehorsahmen Diensten kœnnen E. &c. sambt und sonderlich, wir auf Derselben an uns gethanes, und in schuldiger Reverentz empfangenes Befehlig, auf die uns überschickte Articul, was für sonderliche bestændige Gebræuche und Gewohnheiten mit denselben allhier gehalten, Punckts weyse in Unterthænigkeit nicht vorenthalten; Dass *Jura Venditionis aliorumque contractuum.* fürs erste mit Verkauffung und Verlassung der liegenden Güther unter den Freunden und Nachbahren, von Alters her dermaassen bestændig gehalten, dass zu Kauffung der liegenden Güther die Freunde, woferne sie dieser Orthen bey uns verhanden, des Kauffes die negsten seyn, und dem oder denselben solcher Kauff muss von den Freunden aufgetragen und gebotten werden, und da solche Freunde des Kauffes sich entschlagen, oder den billigen Werth, so ein ander dafür (woferne sie in Güthe nicht handeln kœnnen, und gerichtlich æstimiret werden muss) nicht geben wollen; so stehet dem Verkæuffer frey, solche liegende Güther seinen Nachbahren, und einen Frembden ausserhalb der Freundschafft, zu verkauffen, und da solcher Kauff von dem Kæuffer gerichtlich verlassen, und in das gerichtliche Schœpffenbuch verzeichnet, als wird der Kæuffer und seine Erben bey solchen Kauff billig geschützt und gelassen. Es behælt der Verkæuffer, woferne er gæntzlich nach beschlossenen Kauff in alles bezahlet, für der Verlassung an den verkaufften Güthern nichts, und sobald das letzte Kauff-Geld erleget und entrichtet, wird auch ohne Versæumniss die Verlassung vollenzogen, würde aber die Verlassung unterlassen, und nicht von Kæuffern und den Verkæuffer gerichtlich nach Stadt-Gewohnheit vollenzogen, so wird auf erfolgten Wiederruff solches Kauffs, woferne er mit bestændigen Recessen, und genugsahmen Zeugen, dass kein Betrug noch Verfortheilung darin gewesen, nicht bewiesen, derselbe für nichtig und unkræftig gehal-

halten. So ist auch der Verkauffer nach Stadt Gebrauch die Gewehrschafft zu thuen, und den Kæuffer Schadloofs zu halten schuldig. Von Wiederkauff jæhrlicher Gulten und Zinsen, und derselben Ablœsung, wie es damit allhie gehalten, ist bey uns kein Gebrauch, noch einiges Exempel verhanden, sondern werden nur von Haupt-Summen, so lange dieselbe unabgegeben bleiben, die Landgebræuchliche Zinsen bezahlet, dafür, wo kein Hypothec, sondern nur Bürgen und Bürgschafften gesetzt, müssen die Bürgen, wofern der Principal sæumig, oder nicht jæhrlich einhælt, ihren Strangck, so hoch sie gelobet, bezahlen, und hernach an des Principalen Güther, wofern sie verhanden, sich solcher Zahlung wieder zu erhohlen haben. Wie es mit Verpfændung der liegenden Güther, auch Vorgange der Glæubiger in der Pfandschafft allhie gehalten, so bleibet das verpfændete Guth mit allen darauf liegenden Bürden, und nieslichen Gebrauch den Pfandthaber, bis ihme die Schuld, darumb es ihm eingesetzt worden, wiederumb bezahlet, wird auch dasselbe ohne des Pfanders Consens nicht wieder zu veræussern verstattet. Es muss auch der Verpfænder den Pfandschaffter alle Verpfændungen, so auf dem Pfand vorher seyn, bestændig anzeigen; denn wer die Erstigkeit gerichtlich insinuiret, der hat auch in der Pfandschafft den Vorgang; Thut aber einer zugehen, und ohne des Gerichts Vorwissen etwa auf liegende Güther Geld austhuen, dem oder demselben werden die, so die gerichtliche approbation haben, im Vorgange vorgezogen, und Inhalt E. &c. Policey-Ordnung damit verfahren. Von Haab und Güther, so jemand zu treuen Hænden hinterleget, item Vertauschen; item von Gesellschaften und Mascopeyen, item von Wette, davon ist hie kein sonderbahres Statutum oder Stadt-Gebrauch, sondern wird darin nach besage der beschriebenen Rechte erkannt, und nach der Rechts-Gelehrten Rath, so auf der Parten Unkosten darumb consuliret, verfahren, und verabscheidet, das uns zu wichtig und zu schwer vorfælt. Verttræge und güttliche Handlungen, woferne die Rechtmæssig nach Stadt-Gebrauch ohne Falsch und Betrug aufgerichtet, werden dieselbe in ihrer Krafft und Würden erhalten. In Eheberedungen und Heyraths-Briefen werden aufm Todesfall oder sonsten keine bedingte Gerechtigkeit vorbehalten, sondern da nach geschehener Copulation einer von den Eheleuthen mit Tode abginge, und keine Erben ab intestato hinterliesse, fælt das halbe Guth der zweyer Eheleuthe an des verstorbenen Ehegatten næchste Erben, jedoch dass der lebendige Ehe-Mensch ein stehendes Bette, und da es ein Ackermann, ein Pferd nebenst etzlichen andern Hausgerath voraus behælt. Mit der Aussteuer der Kinder der ersten oder andern Ehe, wird besage E. &c. Policey-Ordnung, wenn sich die Eltern wieder befreyen, gehalten; als dass die Kinder das halbe Guth, nachdem als es dann

Sponsaliorum & Conjugum.

bereichert und Vermügens ist, hinweg nehmen, oder sonsten in aufgerichteten Recessen vermachet, welches die Eltern, wann sie auch ungefreyet, bey sich behalten, und den Kindern Zeit ihrer berathenen Jahren, Hochzeit und Kleidung, sowohl auch Heyraths-Geld hinaus geben müssen, und wenn sie das Guth verringern oder mit Schuld beschwehren, gehet doch den Kindern nichts davon abe, sondern geniessen vor allen andern Creditoren die Erstigkeit, wird aber das Guth verbessert, so bekommen sie doch nur ihren Ausspruch, so nach æstimation der angefallenen Güther damahls in Vorrath gewesen, bis so lange das noch lebende Theil ihrer Eltern verstirbet, als erben sie mit den Kindern der andern Ehe, woferne dieselbe verhanden, gleichfals den halben Theil des Guthes. Die Gaben und Geschencke, so Eheleuthe in wæhrender Ehe thun, woferne solches für œffentlichen gehegten Gericht, mit oder auch ohne Consens der næchsten Erben, aus beweglichen Ursachen geschicht, werden dieselben zugelassen, und für kræfftig gehalten. Immaassen den auch Zeit einfallender Sterbens-Zeit, da Ehegatten unter sich ein Testament aufrichten, so wird solches, wofern es bestændig in Beyseyn glaubwürdiger Zeugen, schrifftlich oder mündlich bestætiget, als eine lœbliche alte Gewohnheit zugelassen, und kræfftig geachtet. Die Güther, so Mann und Weib in stehender Ehe mit einander kauffen, bleiben ihrer beyderseits, und auf den Todesfall hat sich keines, woferne keine Leibes-Erben verhanden, einiges Vorganges zu erfreuen, sondern werden gleichmæssig wie andere ihre Güther, denen Erben in die Theilung zugeschlagen. Da sie auch beyderseits Güther verkauffen, und solcher Verkauff obberührter maassen vermœge E. &c. Policey-Ordnung bestændig aufgerichtet, kann es nicht retractiret werden. Die Schulde der Eheleuthe, so sie zusammen bringen, oder in wæhrender Ehe bey einander machen, die müssen sie beyderseits, mit dem verhandenen und zugebrachten Guthe, so sie erwerben oder ererben, sæmbtlich bezahlen, und den Glæubigern, woferne sie pro non solvendo geachtet, ihre Güther ohne einige Prælatur, und vorfængckliche Gerechtigkeit cediren, die den die Creditoren, woferne sie damit reichen kœnnen, nach Anzahl ihrer daran habenden Forderungen, unter sich gleichmæssig theilen. Dieses sind also gnædige Fürsten und Herren, die von E. &c. überschickte Articul, die bestændigste Gebræuche und Gewohnheiten, so alhie von unsern gottseeligen Vorfahren auf uns gebracht, und ietzo denselben noch nachgesetzet wird, welches E. &c. wir zu unterthæniger gehorsahmen Folge hiemit thuen überschicken; Und E. &c. samt und sonderliche unterthænige gehorsahme und bereitwillige Dienste ungespartes Fleisses bey Tag und Nacht zu erzeigen, seynd wir schuldig, und auch zu steter Bereitschafft. Datum den 27. May Anno 1589.

Friedland. XI. FRIEDLAND. E. Fürstl. G. gnædiges Schreiben, nebst den einverschlossenen Articuln, darauf E. &c. unsern unterthænigen Bericht begehret, haben wir verschienen Freytage im Pfingsten in Unterthænigkeit, und mit gebührender Reverentz empfangen und verlesen; übersenden demnach Ew. &c. denselbigen zur unterthæniger und gebührender Folge, bey gegenwærtigen Bothen eine Verzeichniss auf einen jeden Punckt insonderheit, so viel itziger Zeit bey uns in solchen und dergleichen Fællen üblich und gebræuchlich. Erkennen uns nicht allein in diesem, sondern in hœhern und mehrern E. &c. unterthænig gehorsahm zu erzeigen, gantz willig und schuldig, und thun E. &c. hiemit dem Schutz Gottes treulich, und zu glückseeliger und langwæhrender Regierung befehlen. Datum in E. &c. Stadt FRIEDLAND. Dienstages post Trinitatis Anno 1589.

De jure contractuum & immobilium. In allerley Contracten und Handelungen, es seyn Hæuser, Æcker, Garthen, oder andere liegende Gründe, wird der Gebrauch bey uns gehalten, wann der Kauff geschlossen, und die Partheyen sich umb ein gewisses Kauff-Geld vereiniget, so wird an statt des ersten Termins, ein genantes und nahmhafftes Geld bey dem Kauffer erleget und bezahlet, das andere wird nach Gelegenheit und Würden der Güther auf unterschiedliche Termine vertheilet, auf ein, zwey oder drey Jahre, oder von und zu viertel und halben Jahren zu bezahlen, als sich dann die Parthe vergleichen kœnnen; Es ist aber im stetigem Brauch behalten worden, da jemand den behandelten Kauff ohne rechtmæssige Ursachen retractiren wolte, als wann der Kæuffer nicht halten, oder der Verkæuffer das verkauffte Guth nicht verlassen wolte, so muss der Kæuffer seinen ersten Termin, welchen er erleget hat, missen, und darff ihm der Verkæuffer nichts wiedergeben; Imgleichen, da der Verkæuffer revociren wolte, so muss er dem Kæuffer sein ausgelegtes Geld wieder erlegen, und noch so viel dazu, als sich der erste Termin belæufft, und nimbt alsdann der Verkæuffer sein Guth wiederumb an, und das heist man *verkaufft*.

Resignationis judicialis. Wann der Kauffer nach Laut und Besage der aufgerichteten Recesse, den letzten Termin erleget hat, so muss der Verkæuffer und Kæuffer œffentlich vor gehegten Dinge im Gericht treten, und werden ihre Kauff-Brieffe verlesen, darnach wird das gekauffte Guth durch den verordneten Richter drey unterschiedliche mahl aufgebothen; *Im Nahmen Gottes, der Landes-Fürsten, Gerichts und des Raths*; Wenn denn niemand verhanden ist, der wiederspricht, so verlæst Verkæuffer dem Kauffer mit Hand und Mund, von Erben zu Erben, und wann die Verlassung also würcklich geschehen, so wird durch den Gerichts-Voigt auf Erkæntniss der Schœpfen, dem Kæuffer und seinen Erben über das verkauffte Hauss und Guth Hege und Friede gewircket, und behælt der Verlassene und seine Erben gar keine Gerechtigkeit, sondern da es dem Kæuffer und seinen Erben würde wiederumb zu Kauffe gestellet, ist er nicht næher als ein Frembder, und muss ihm geben, was ihm ein ander giebt, und das Guth jederzeit gelten kann. *Juris protimiseos.* Wenn jemands ein Guth verkauffen will, es sey erblich oder Pfandes weise, so muss er dasselbe zuvor seinen nægsten Freunden anbieten, oder von der Cantzel anzeigen lassen, wollen denn die Freunde nicht kauffen, so ist der Nachbahr, welcher zur rechten Hand lieget, allewege nach alten Gebrauch der Næchste, es wære denn Sache, dass ein Frembder allbereits davon interessiret, und Geld darauf gethan. Bey dem 5. Punckt, von Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinsen. Es werden bey uns keine Güther auf Zinse gethan, oder verkaufft, als wohl in andern Stædten gebræuchlich ist, sondern auf liegende Gründe, oder Bürgen auf gewisse Jahrschaare, und behælt sich ein jeder vor die Loosskündigung eines halben oder viertel Jahres, und auf dem Fall das Geld von dem Debitore nicht erleget wird, so behælt der Creditor sein Pfand und liegende Gründe, so lange biss der bezahlet wird, oder so er Bürgen hat, die müssen bezahlen. Bey dem 6. Punckt, von Schadlosshaltung. Der Verkæuffer muss dem Kæuffer jederzeit gewehren und Schadloss halten, und vor Ansprach vertreten. Bey dem 7. Punckt, von Verpfændung der liegenden Güther. Wird es gehalten, als es zuvor bey dem fünfften Punckt gedacht. *Creditorum.* Bey dem 8. Punckt, von Vorgange der Glæubiger in der Pfandschafft. Die Kirchen und unmündigen Kinder, hernach die Zunfften und Æmbter haben den Vorzug; hernach die Schulde, so ins Raths oder Gerichts-Protocoll verzeichnet, darnach treten die andern Creditoren, juxta ordinem und Gelegenheit, als ein jeder beweisen kan. *Contractuum variorum.* Bey dem 9. Punckt, von Bürgen und Bürgschafften. Wird der Gebrauch gehalten, des zuvor bey dem fünfften Punckt gedacht. Bey dem 10. Punckt, von Haabe und Güthern zu treuen Hænden hinterlegt. Da muss ein jeder Rechnung von thun, und restituiren, und auf den Fall er solches nicht thut, oder thun kan, mag sich derjenige, dem das vertraute Guth zukombt, an seinen Haabe und Güther erhohlen. Bey dem 11. Punckt, von Vertauschen. Wo zwey mit einander tauschen, der muss halten, woferne der Tausch kan erwiesen werden, oder mag sich mit dem andern in Güte vergleichen, wann er nicht halten will. Bey dem 12. Punckt, von Gesellschafften und Mascopeyen. Seynd bey uns nicht gebræuchlich, ausser was bey den Zünfften und Gülden gebræuchlichen. Bey dem 13. und 14. Punckt, von Vertrægen und gütlichen Handlungen, item von Wette. Wird es also gehalten, dass ein jeder, was gütlich behandelt und vertragen wird, muss halten, oder er muss die Pœn und Straffe, so darauf gesetzet, erlegen; So viel die Wetten belangen thut, so fürn Gerichte und Rechte, und sonsten bedinget werden, die gehen für sich, und ist allewege so gehalten worden. *Sponsaliorum, Liberorum & Conjugum.* Bey dem 15. und 16. Punckt, von Eheberedungen und Heyrathen. Wann Braut und Bræutigamb sich mit einander befreyen, und œffentliche

liche Verlœbniſs gehalten, ſo muſs ein Theil dem andern Bürgen ſtellen, und aufm Fall ein Theil aus vermeinten und nichtigen Urſachen ſeine Zuſage wiederruffen, und ſein Ehe-Gelübde nicht halten wolte, der muſs dem haltenden und unſchuldigen Theile, ſo viel ſich ſein Antheil Ehe-Geldes, und Brautſchatz, deſſen er ſich gerühmet, erlegen, und der Obrigkeit nach alten Gebrauch, und Gelegenheit der Perſonen, ihre Pœn und Straffe auch bedingen. Da ſich aber das ſchuldige Theil nicht will finden laſſen, werden die Sachen vor das Conſiſtorium zu Roſtock verwieſen. Bey dem 17. Punckt, wie es mit der Kinder erſter und ander Ehe Ausſteuer, wann ſich die Eltern wiederumb befreyen, gehalten werde. Wenn jemandes verſtirbet, es ſey Mann oder Frau, und das überbleibende Theil fort ſich wiederumb befreyen will, ſo muſs es ſeinen Kindern, wofern ſie ihre Mündigkeit erreichet haben, den halben Theil ſeiner Güther heraus geben, es wære dann Sache, daſs auf Unterhandlunge guter Leute, oder die Kinder ſelbſt davon aus guten Willen etwas nachgeben wolten; Seynd aber die Kinder noch klein und unerzogen, ſo wird ihnen ein genandtes an Gelde, oder liegenden Gründen ausgemacht und verſprochen, nebſt einer halben Hochzeit und Kleidung, alles nach Gelegenheit der Güther und ihres Standes, und bleibet der Unmündigen ausgemachtes, væterliche oder mütterliche Erbe bey dem Vater oder Mutter bis zu ihrer Mündigkeit, und werden davon alimentiret und erhalten, bis daſs ſie ihre Mündigkeit erreichen; alsdann ſtehet ihnen frey, daſſelbige abzufürdern. Stirbet aber immitler weile ein oder mehr von den Kindern, ſo verfællt daſſelbige ausgemachtes Antheil halb an dem Vater oder Mutter, und die andere Helffte an die überblichene Schweſtern oder Brüder. Die halbe Hochzeit und Kleidung aber ſtirbet mit, und behalten die Eltern ein, und wird allein das Erbe getheilet. Bey dem 18. Punckt, von Gaben und Geſchencken, ſo Eheleute in wæhrender Ehe thun. Es mœgen ſich Mann und Frau mit einander reſpective begifftigen, bis auf den vierdten Pfenning aller ihrer Haabe und Güther, und eine milde Gabe ſtehet ihnen danebenſt frey: Es muſs aber œffentlich vorn Gerichte geſchehen. Da auch ſonſten jemandes vor Notarien und Zeugen Teſtament machen will, iſt es niemandes verbotten, daferne es zu Rechte, und nach Gelegenheit der Perſonen zugelaſſen wird. Bey dem 19. und 20. Punckt, ſo Mann und Frau in ſtehender Ehe mit einander kauffen. Item von Schulde der Eheleute, ſo ſie zuſammen bringen, oder in ſtehender Ehe bey einander machen, wie die bezahlet werden. Alle Güther, ſo Mann und Frau in wæhrender Ehe mit einander kauffen, ſeynd gemein, nicht allein ihnen, ſondern auch ihren Erben; Im gleichen Fall alle Schulde, ſo ſie zuſammen bringen, oder mit einander machen, ſeynd gemein, und werden von ihren ſæmbtlichen Güthern bezahlet; Es wære dann Sache, daſs der Mann verſtürbe, und über den Werth der Güther ſo viele Schulde verhanden, daſs ſie ſie nicht kunten bezahlet werden, ſo mag die Frau bonis wohl cediren, und ſoferne zu beweiſen, daſs ſie zu den Schulden mit geholffen, wird ihr keine fræuliche Gerechtigkeit geſtanden. Da aber kund und offenbahr, daſs der Mann alleine aus Nachlæſſigkeit die Schulde gemacht, ſtehts in dieſen Fall auf Handlungen, und man hat bis dahero denen Frauens-Perſohnen, ſo viel die fræuliche Gerechtigkeit belanget, keinen andern Gebrauch einræumen wollen, aus den Urſachen, daſs ſie offtmahls den Mænnern veruntreuen, und die Schulde machen helffen, daſs offtmahls die Mænner in der Gruben geſcholten werden, und was zuvor denen Creditoren zum Vorfange zur fræulichen Gerechtigkeit voraus genommen, wird nichtsweniger verbracht, deſs hat ein Rath und Gericht in dieſen Fall nach Gelegenheit ſich eine Maaſſe vorbehalten. Was ſonſten in andern Fællen, als in Erbfællen, Bürgerlichen Handlungen vor Gerichte und ſonſten belanget, halten wir uns Ew. &c. Policey-Ordnung, und den gemeinen ordentlichen Rechten, ſo viel uns mœglich, gemæſs.

XII. GRABAU. Ew. Fürſtl. Gn. gnædiges Schreiben, ſambt den Articuln haben wir vermittelſt gebührender Reverentz empfangen; Was wir nun davon vor Nachrichtung in unſern Stadt-Büchern befunden, und deſsfals für Gebræuche bey uns haben, überſchicken wir Ew. &c. unterthæniglichen hiermit einliegendes, und ſeyn Ew. &c. mit Leib und Guth zu dienen gehorſahm und willig. Datum GRABOW d. 30. May. Anno 1589. *Grabow.*

Von Contracten, was davon vor Nachrichtung in den Stadt-Büchern zu Grabow befunden. *De contractibus.* Contrahenten ſollen ihre Handlungen dem Rath entdecken, und umb einen ihres Mittels und den Stadtſchreiber bitten, welche der Handlung beywohnen, und ſchrifftlich verfaſſen. Stehende Erbe und liegende Gründe ſollen innerhalb Jahr und Tag, auf angeſetzte Termine bezahlt werden, und da vielleicht von den Hauſs-Æckern und Wieſen etwas ausgeſetzet und verpfændet, ſoll von dem erſten Termin eingelœſet, und wieder zu dem Hauſe, dazu es gehœrig, gebracht werden. Bey Verkauffung ſolcher Güther, werden gemeiniglich dieſe Gebræuche gehalten; Der Kæuffer giebt den Verkæuffer, wann ſie des Kauffes eins, einen Gottes-Pfenning, ferner wann der Handel durchaus richtig, werden Termine zur Bezahlung angeſetzet; wann der Verkæuffer vor ein quit und frey Erbe, der Kæuffer aber vor die Bezahlung Bürgen geſetzet, und kein Theil mehr einzuwenden hat, muſs der Kæuffer nebenſt ſeiner Frauen, dem Rathverwandten mit Handtaſtung das Erbe verlaſs- und abtreten, welcher es hinwiederumb dem Kauffer mit Handtaſtung übergiebt, und eine Antwort mit Repetirung der Handlung thut; darauf der Wein-Kauff geſchiehet und getruncken wird. Und iſt üblich, daſs der Verkæuffer ſich fürbehalten pflege, da der Kæuffer in Ablegung des Kauff-Geldes in einen oder mehr Terminen fællig wür-

würde, und die gedingte Zahlung zur rechter bestimbter Zeit nicht thete, dass er dasjenige, was er darauf bezahlt, verfallen seyn, und das gekauffte Guth wiederumb abtreten solle, auch ist gewœhnlich, dass der Verkæuffer, wann das Verkauffte von dem Kæuffer wiederumb verkaufft solte werden, die Erstigkeit und Næherkauff, für sich, seine Erben, und næchsten Agnaten vorbehalten pfleget. Es soll derjenige, so freywillig oder aus Noth sein Hauss, oder andere liegende und angeerbte Güther verkauffen muss, dieselbe seinen næchsten Agnaten und Erben erstlich anbieten. Ueber dem Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse und Schadlosshaltung, finden wir kein sonderlich Statutum, wird darin nach ausgegebner Haupt-Verschreibung verfahren. Ausgesetzete und verpfændete Æcker sollen vor Lichtmessen, die Wiesen aber vor Philippi Jacobi eingelœset werden, und weilen Kauff Hæuer austreibt, soll dem Inhaber, so einer seinen Mist aus dem Acker noch nicht vollenkomblich ausgebauet, nach Gebühr Erstattung dafür gethan, oder bezahlet werden. Wer die erste Brieffe und Siegel hat, soll derselben geniessen, und ihm nichts abgekürtzet werden, da es verhanden. Die Articul 10-14 und die darin berührte Punckte, tragen sich allhie selten zu, finden davon gar keine Nachricht. Vertræge und gütliche Handlungen sollen für dem Rath aufgerichtet und verschrieben werden. Ehestifftungen werden œffentlich in der Kirchen, in der Freunde Gegenwart abgeredet und vollenzogen, und in dem Nahmen der heiligen Dreyfaltigkeit geschlossen und bekræfftiget, und sollen die Parthe eins dem andern für die Mitgabe, Aussteuer-Guth und Fortgang *bürgen*, und wird dabey angezeiget, welches will sein Ehe-Gelübde retractiren und wiederfælligen, soll dem andern den halben Brautschatz erlegen, und des Landes darauf verwiesen werden. Vom 16. 18ten Articuln finden wir keine Nachrichtigung. Vom 17ten. Es soll der Vater seinen Kindern erster Ehe, wann er sich wiederum befreyen, und zur andern Ehe schreiten will, mit Wissen und Willen seines verstorbenen Ehegattens næhesten Freunden, einen gebræuchlichen und rechtmæssigen Ausspruch thun, vermœge seiner Güther und dieselben nicht verkürtzen, die Mutter aber ihren Kindern Vormündere ordnen lassen, und mit derselben Wissen solches bestellen. In dem 19ten wird es gehalten, wie es im dritten gemeldet. Endlich wo die Frau keine Schuld zu dem Manne bringet, leidet sie keinen Abbruch, ohne ihren dem Manne zugebrachten Ehe-Gelde und Guthe, hætte sie aber zuvor Schuld gemacht, muss sie von den Ihrigen bezahlen.

Pactis Dotalibus.

Brüel. XIII. BRÜHL. Ew. Fürstl. G. gnædiges Schreiben untern 3. hujus, und demselben bey verschlossenen Verzeichniss etlicher Articul, von welcher E. &c. mit gemeiner Landschafft in Gnaden zu reden, uns zugeschickt, und darin gnædig begehren, dass E. &c. noch vor instehenden Land-Tage, wir hinwieder ausführlich zuschreiben und berichten solten, was wir nicht allein in solchen verzeichneten, sondern auch in andern Fællen mehr vor beständige Gebræuche und Gewohnheiten haben und halten, haben wir mit gebührender demüthigen Reverentz in aller Unterthænigkeit empfangen und eingenommen, und sollen E. &c. zu gnædig begehrter Antwort hierauf unterthæniglich vermelden, dass wir armen Leute keine besondere Contracten, Gewohnheiten, Statuta haben, sondern seyn *unter der Jurisdiction und Gerichts-Gewalt unsers Junckern Reimar von Plessen*, welchem auch die oberste und niederste Gerichts-Gewalt in diesen Stædtlein zustehet, denn wir auch mit gewissen Diensten und Pæchten verpflichtet, und richten uns nach dem Vertrage, welchen hiebevor E. &c. hochweisen Ræthe und Commissarien *zwischen unsern Junckern und uns* schrifftlich aufgerichtet. Und wir armen Leute seynd wohl unser liegende Güther zu verkauffen und zu verændern mæchtig, aber mit Consens und Vorwissen unsers vorerwehnten Junckern, vor welchen und dem Rathe auch die Verlassung geschehen muss, und behalten die Verkæuffer vor sich und ihre Erben an den verkaufften Güthern nichts, als auf den Fall den nähern Kauff, und muss der Verkæuffer dem Kæuffer des ein Wort seyn, und wird alles in das Stadt-Buch verzeichnet. Von Næhergeltung der Freunde und Nachbahren richten wir uns nach E. &c. Policey-Ordnung, also auch in andern gebræuchlichen Fællen. Der Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse und Gülten, weil derselbe keine verhanden seyn, ist dasselbe bey uns nicht gebræuchlich. Mit den verpfænderten liegenden Güthern hat es die Gelegenheit, dass der Pantner das Unterpfand so lange vor sein ausgeliehen Geld gebrauchet, bis er seines Pfandschillings wiederumb befriediget ist. Der andern nachfolgenden Articul seynd derselben etzliche wenige, als von Bürgen und Bürgschafften, von Eheberedung und Heyrathsschreiben, auch wie es mit Aussprüche der Kinder erster und ander Ehe gehalten werde, und dergleichen im Gebrauch, und richten wir uns mit demselben nach Sternbergischen Gebrauch und Gewohnheit, auch nach obgedachten zwischen unsern Junckern und uns aufgerichteten Vertrage, wovon in der Güstrowschen Fürstl. Cantzeley Copeyen ohne Zweiffel werden verhanden seyn; Derowegen wir vor unnœthen achten, E. &c. mit langer Erzehlung verdrieslich und beschwerlich zu seyn, haben aber gleichwohl auf E. &c. gnædiges Begehren diese unsere Nothdurfft unser Einfalt nach, welche E. &c. uns in Gnaden zu gute halten wollen, in aller Unterthænigkeit und Demuth anzeigen sollen, gantz unterthænig demüthig bittende, diesen unsern einfæltigen Bericht gnædiglich anzunehmen, und unsere gnædige Landes-Fürsten seyn und bleiben, denn E. &c. unterthænige gehorsahme Dienste, nebenst unsern andæchtigen Gebete zu erzeigen, erkennen wir uns pflichtig und schuldig. Datum zum BRUEL d. 26. May Anno 1589.

Jurisdictionem.

Marlow. XIV. MARLAW. Ew. Fürstl. G. seyn unsere

ſere unterthænige Dienſte jederzeit bevor, und haben Dero Befehlig nebſt den darin liegenden Articuln in aller Unterthænigkeit empfangen, und wollen unſern geringen Verſtand nach auf dieſelbe Stückweiſe Bericht thun. Was den erſten Punckt anbelanget, von Verkauffung der liegenden Güther, davon iſt dieſer Gebrauch, daſs dieſelbigen vorn Gericht und Rath, in Gegenwærtigkeit der Freundſchafft müſſen verkauffet werden, und wo die Freundſchafft kauffen wollen, ſo müſſen die Frembde weichen. Mit dem *andern* Punckt halten wir, daſs die verkaufften Güther, wann ſie bezahlet, vor Richt und Rath müſſen verlaſſen werden, denn wenn keine Verlaſſung geſchehen, kœnnen die Freunde die Güther allewege anfechten und anſprechen. Der *dritte* Punckt wird alſo gehalten, wie beym erſten vermeldet, daſs nehmlich die Freunde an den verkaufften Güthern vor die Frembden müſſen zugelaſſen werden, doch müſſen ſie davor geben, was ein Fremder davor bezahlen will. Der *vierdte* Punckt, wann einer ein Guth, Acker, oder andere liegende Güther verkaufft, (vor Richt und Rath) und der Kæuffer kan ſeinen Termin nicht halten, der ihm geſetzt, und wird darüber verklaget, ſo giebt der Verkæuffer oder die næchſten Freunde und Verwandten das Geld wiederumb aus, und der Kæuffer muſs abtreten, und den andern folgen laſſen. So aber Rente, Zinſe, ſo Kirchen oder Geiſtlichen gehœren, müſſen dieſelbigen den Vortrit haben. Der *fünffte* Punckt, damit wird es alſo gehalten, wenn einer einen andern zur Bürgſchafft eingeſetzet in ſolchen Contracten, da liegende Gründe, oder ſonſt etwa ein Hauſs verkauffet wird, und der Principal nicht kan bezahlen, und der Bürge darüber Schaden bekombt, muſs er denſelben, ſo Schaden gelitten, wiederumb entfreyen und bezahlen. Der *ſechſte* Punckt, damit wirds alſo gehalten: Wenn einer ein Stück Sades-Land, oder deſſen Hoppen-Hœfe will verpfænden, muſs ſolches dem Rathe angezeiget werden, und den næheſten Freunden angebothen werden. Der *ſiebende* iſt den vorigen faſt gleich &c. Der *achte* Punckt, damit wirds alſo gehalten; iſt faſt dem fünfften Punckt gleichfœrmig, daſs einer dem andern ſeines gethanenen Gelübdes entfreyet und loſs machet, und allen ihm zuſtoſſenden Schaden gut thun muſs. Der *neundte* Punckt wird alſo gehalten: Wenn einer Acker, oder Geld, oder Gelddes werth, ſo armen Kindern gehœret, zu treuen Hænden bey dem Rathe oder Gerichte dar geleget, werden dieſelben ordentlicher Weiſe verzeichnet, bis ſo lange, daſs ſie wiederumb abgefodert werden durch die rechten Erben. Der *zehende* und *eilffte* Punckt ſind nicht gebræuchlich bey uns. Der *zwœlffte* Punckt, damit wirds alſo gehalten; So einer oder mehr etwas zu thuende hat, es ſey wovon es iſt, wird Fleiſs angewendet, daſs alle Parthe in güthlichen Handel vertragen werden in kauffen oder verkauffen. Der *dreyzehende* Punckt iſt nicht bey uns gebræuchlich. Der *vierzehende*, damit wirds alſo gehalten; Wenn einer bey uns ſeine Kinder ehelichen verſprechen læſt, ſo lobt und giebt, was ein jeglicher vermag, es ſey Acker oder Garten, das wird ordentlich vorn Rathe angezeiget, und beſchrieben, und werden ſolche Güther gebraucht. Der *funffzehende* iſt faſt dem vorigen gleich. Der *ſechzehende* Punckt, damit wirds alſo gehalten; Wenn Eheleuthe beyſammen leben, und einer darunter ſtirbet, und verlaſſen alſo Kinder hinter ſich, und der im Leben bleibet, ſich wiederumb zum andern mahl befreyet, wird den erſten Kindern ein Ausſpruch vor Richt und Rath gethan, und wenn ſie andere Kinder dazu zeugen, gehen zugleich zuſammen zum Erbtheil. Der *ſiebenzehende* Punckt, damit wirds alſo gehalten, daſs Eheleuthe in der Eheſtifftung einer dem andern etwas giebt, und ſolche gegebene Donation behalten ſie jederzeit vor ſich zu beyden Theilen: Da aber einer von dem geſchenckten ſeinen Kindern oder ſonſt ſeinen Freunden geben will, laſſen wirs paſſiren. Der *achtzehende* Punckt, damit wirds alſo gehalten: So zween Eheleuthe in ihrer Ehe lebendt zu beyden Theilen kaufften liegende Gründe, ſolches muſs vor Richt und Rath geſchehen, und darumb gleich werden auf alle Kauff-Brieffe Siegel und Brieffe gegeben; und deſſelbigen gebrauchen ſie, und ihre Kinder erbens, oder ſie kœnnen es wiederumb verkauffen. Der *letzte* Punckt, damit wird es alſo gehalten; So zween Eheleuthe in ihren Leben zu beyden Seiten Schuld auf ihre Güther machen, müſſen dieſelbigen zu gleichen Theilen bezahlen, ſterben ſie aber, müſſen ſie die Kinder bezahlen, ſo welche verhanden, ſo nicht, müſſen die næchſten Freunde, ſo ſich zu Erben ausgeben, die Schuld bezahlen, und denn ihre Güther theilen. Dieſes haben wir armen einfæltigen Leuthe nach unſern geringen Verſtande und Brauche in allen Gehorſahm E. &c. nicht mügen auf E. &c. verſitzen, mit unterthæniger Bitte, E. &c. wollen unſere gnædige Fürſten und Herren ſeyn und bleiben, und wollen E. &c. hiemit dem gnædigen barmhertzigen getreuen Gott, in ſeinen gnædigen Schutz und Beſchirmung, zu glückſeeliger Regierung, und langwieriger Geſundheit an Leib und Seele, zu Troſte dem lieben Vaterlande empfehlen. Datum Marlow am 31. May. Anno weniger Zahl 89.

Jura & ſtatuta Civitatis.

XV. PENTZLIN. E. &c. jüngſt zugeſchickten Befehlig, darin Ihro Fürſtl. G. G. in ihren Stædtlein Pentzlin die Gebræuche und alte Gewohnheiten zu wiſſen begehren, haben wir mit aller gebührenden Reverentz in aller Unterthænigkeit empfangen, und thuen hiemit E. &c. wie es in Deroſelben Stædtlein gebræuchlich in verſchloſſen Punckten überſenden, gantz unterthæniglich bittende E. &c. unſerer geringen Einfalt nach uns hiemit, da etwas verſehen, in ungute nicht verdencken, und ſeynd E. &c. ſonſten gehorſahme und unterthænige Dienſte zu leiſten ſchuldig und gantz willig. Pentzelin, Mitwochens poſt Trinitatis Anno 1589. *Pentzlin.*

Von Contracten und andern, so in dem Stædtlein Pentzelin gebræuchlich ist, nach Einfalt, wie folget, verzeichnet.

Jura Contractuum & personarum. Von liegenden Güthern muss es den negsten Freunden gebotten werden, und so es aufm Stadtbuch verlassen, kann das nicht wieder gelœset werden. Næhergeltung der Freunde, so etwas verkaufft, muss es erstlich und zuvor den nechsten Freunden angebotten werden. Wiederkauff und jæhrliche Zinse wird bey uns gepracticiret, vor 100. Gulden 6. Gulden, bisweilen 5. Gulden. Von Schadloosshaltung, muss der Verkæuffer vor der Eviction, Gewehr, Bürgen setzen, der Kæuffer aber vor der Kauff-Summe. Von Verpfændung der liegenden Güther ist auf Jahrschaare und Termine bey uns gebræuchlich. Von Bürgen ist bey uns also, muss ohne einige Beding bezahlen, der da lobet. Was bey einen zu treuen Hænden deponiret, muss also wiederum überantwortet werden. Das Verkauffen hælt man bey uns als ein Verkauff, im Fall aber einer ultra dimidium lædiret, kan derselbe Kauff wieder aufgehoben werden. Masschoppey ist bey uns nicht gebræuchlich, da aber bey uns etwas fürfælt, gehet solches zu gleichen Gewinn und Schaden. Von Vertrægen, wo dieselben von beyden Parthen, neben den Unterhændlern, mit Recessen, Siegel und Brieffen ratificiret, wird kræfftiglich darüber gehalten. Von Wette oder Brœcke, wirds vermœge Fürstlicher Privilegien nach Schwerinischen Rechte gehalten. Eheberedungen werden mehrentheils in der Kirchen gehalten, und zu beyden Theilen Bürgen für den Vorgange gesetzet. Bedingte Heyrathen seyn bey uns nicht gebræuchlich. Von Kindern erster Ehe, vermüge Fürstlicher Begnadigungen und Privilegien, kœmbt erstlich, da es im Stadtbuch verschrieben, denen Kindern aus den Güthern die Helffte, und stirbet von einen Kinde zum andern, und nicht wiederumb an die Eltern, so lange ein Kind lebet; Im Fall es aber von der Eltern und Vormünder Unfleiss versæumet, wirds vermœge der Fürstlichen Policey-Ordnung gehalten, die Kinder aber aus der andern Ehe gehen mit des verstorbenen zu Theile. Von Gaben und Geschencken der Eheleuthe, ist bey uns von allen Güthern der vierte Pfenning, auch vermœge der Fürstlichen Policey-Ordnung bis anhero bey uns gebræuchlich. Was Mann und Weib in stehender Ehe mit einander kauffen oder verkauffen, so bleiben die gekaufften Güther pro rata auf Mann und Weib, und nachfolgende Erben. Was aber verkaufft wird in stehender Ehe, muss gleichergestalt gemist werden. Von Schulden der Eheleuthe müssen dieselbigen so bald die zusammen vertrauet, in wæhrender Ehe zu die bezahlende Schulde gleich seyn.

Lüpts. XVI. LüBTZ. Wir E. &c. gehorsahme Unterthanen, kœnnen in Unterthænigkeit nicht fürenthalten, wie dass wir E. &c. Befehlig und beygefügte Articuln, was in denselben, oder sonsten in unserer Gemeine mœchte gehalten werden, uns unterthænig darauf zu erklæhren, in unterthænigen Gehorsahm bekommen und empfangen; Und müssen E. &c. in aller Unterthænigkeit nicht vorenthalten, wie dass wir angesichts E. &c. Befehligs demselben so viel bey uns nachzukommen, und in Unterthænigkeit gehorsahmen wollen: Weil wir aber befinden, dass auch andern Stædten und Flecken gleich Befehlig zugesandt, als haben wir uns mit unsern Nachbahren, dem Ehrbahren Rath zu Parchim beredet, und was sie sich desfals gegen E. &c. erklæhren würden, gütlich erkundiget, und von denselben damahls, dass sie sich gefast machten, E. &c. zu gehorsahmer Folge, was in ihrer Gemeine gehalten würde, und auch sonsten in Unterthænigkeit zu referiren, erfahren; Weil wir denn ehe u. allezeit so viel müglich gewesen, nach der Policey- und Landes-Ordnung, die Fælle, so uns vorgefallen, verabscheidet und gerichtet, und sonsten die andern Sachen, so darin nicht verliebet, uns auf unsere Nachbahrn die von Parchim durch eine auscultirte Copey in Lit. A. signiret, und hiebey verwahrt, unterthænig E. &c. verstændigen wollen, nebst beygefügten gnædigen und væterlichen Confirmation, von E. &c. Herrn Gross-Vatern und Herrn Vettern, unserer Stadt gethan und bewilliget, in unterthæniger Bitte, E. &c. wollen beygefügte unsere Privilegia in allen Worten und Punckten der verhoffentlichen neuen Confirmation gnædiglichen einverleiben, und articulatim verzeichnen lassen, und dieselbe nach Fürstl. Hoheit und Tugend, womit E. &c. unsere arme Gemeine bedencken kœnte und wolte, gnædiglich verbessern und verweitern. *Utitur in subsidium statutis Parchimensibus.* Weil dann unser unterthæniges suppliciren denen Rechten, wohlhergebrachten Gewohnheit, und aller Billigkeit gemæss, als seyn wir der unterthænigen Hoffnung und Zuversicht, E. &c. werde unser unterthæniges suppliciren in Gnaden erwenden, das weis Gott reichlich zu erstatten, und wir seynds mit Zusatz Leibes und Bluthes umb E. &c. allezeit zu verschulden in aller Unterthænigkeit Pflicht-schuldig und hoch geflissen. Datum Lüpts den 3. Jun. Anno Christi 1589.

A. 1. Wir Ew. Fürstl Gnaden gehorsahme Unterthanen kœnnen nicht vorenthalten, wie dass nicht allein unsere seel. Vorfahren bey E. F. G. Herrn Bruder Christ-mildter Gedæchtniss, umb Confirmation und Bestætigung unserer Stadt Privilegien und Freyheiten in Unterthænigkeit angehalten, besondern auch wir tragendes Ambts halber unserer armen Commun und gemeinen Bürgerschafft halber, zuforderst in Unterthænigkeit bittend gelangen lassen. Ob nun wohl wir in gar keinen Zweiffel gestanden, dass S. F. G. in allen Gnaden solche unsere Privilegien bestætiget und mildlich confirmiret hætte; So ist doch solches durch unverhoffentlichen tœdtlichen Abgang verweilet und verblieben; Weil wir dann zu E. &c. als unsern gnædigen Fürsten und Landes-Herrn, nicht allein die unterthænige Zuversicht tragen, dass E. &c. alles was Desselben Hoch-

Hochlœbliche Anherrn, mildiglich mit gewilliget und confirmiret haben, ferner werde confirmiren und bestætigen, sondern auch in gehaltener Erbhuldigung unserer gnædigen Fürstinnen und Frauen geschehen, uns gnædiglichen versprochen und gelobet worden, solches nützlich und wercklich ins Werck zu richten: Als haben wir, (dass E. &c. wissen mœgen, was unserer armen Gemeine und Stædlein alte und auf uns geerbte geruhsahme Freyheit und Gerechtigkeit sey) solche Puncta durch eine auscultirte Copey signiret, und hiebey verwahret, unterthænig E. &c. verstændigen wollen, nebst beygefügter gnædigen und vetterlichen Confirmation von E. &c. Herren Vettern unserer Stadt gethan und bewilliget, in unterthæniger Bitte, E. &c. wollen beygefügte unsere Privilegia in allen Worten und Punckten der verhoffentlichen neuen Confirmation gnædiglichen einverleiben und articulatim verzeichnen lassen, und dieselben nach Fürstl. Hoheit und Tugend, womit E. &c. unsere arme Gemeine bedencken kunte und wolte, gnædiglichen verbessern und erweitern: Weil dann unser unterthæniges Suppliciren der rechten wohl hergebrachten Gewohnheit und aller Billigkeit gemæss; Als seyn wir der unterthænigen Hoffnung und Zuversicht, E. &c. werde unser unterthæniges Suppliciren in Gnaden erwenden, das weiss Gott reichlich zu erstatten, und wir seynd mit Zusatz Leibes und Gutes umb E. &c. allezeit zu verschulden in aller Unterthænigkeit Pflicht-schuldig und hochgeflissen. Datum d. 3. Jun. Anno Christi 1589.

Confirmatio jurium & privilegiorum Lübtzensium a Ducibus Erico & Alberto a. 1516.

2. Wir Burgermestere ock Rathmänne, alle med junge samt der *Männhet* (Gemenheit) Lupts, bekennen un betügen för unsern Fürsten und Herrn Henrich Erick und Albrecht Gebrüdere, Hertogen to Mecklenburg, Förtten to Wenden, Graffen to Schwerin, in Rostock och Stargard der Lande Herren, fadt för allen guden Christen Lüden, apenbahr in dissen Breve, de en sehn, hören lesen, oder lesen laten, dat wy befryet wesen syn, un gegenwerdig brucken, nach Lude Inhaldes des olden Breves, dorch Genade ock Willen unserer gnädigen Herren vörbenömt, in na geschreven wiese, dat wy geven unsen gnædigen Herren alle Jahr *vom helen Erve* enen Gulden, dat sied vertig fl. ane ener davon kam, men viff Gulden to ener Commende in de Kercke to Lupze, darvan sin wy befryet *aller Beede*, nichts mehr to geven, quit un fry alles *Berchdenstes*, noch *Wech-Denste*, noch *Vort-Denst*; wen unse gnädige Herren sin to Luptze belegen, schälen wy unsen gnädigen Herrn utmacken *enen Wagen beth Schwerin*, med *ver Perden*; fürder befryet med dem *groten Brocke*, (Brüche) den drüdden Penning vom *klenen Brocke* half, van den frembden Breve die Ziese (Accise) halff, davan hollen wy den Wellen tor Möhlen, un hollen den Molendam darbneten, un alle Umgänge der Stadt Lüptze; Fürder hebben wy fry un quit die *Koppelwische* med them *halfwen Strome der Elden*, med derwerts van der Brüggen; als ferne keret dat

Exemtio a Beda, Berg-Weg- Fuss-Dienste.

Non vero ab angariis, oneribus patrimonialibus.

Veldt to Berne ohnbefryet med enen Schwiene den helen Erven, den halfen en half Schwien, wenn dar iss Mast, un geven för dat Schwin dri Schillinge, fürder och befryet med dem *Holte to Berne*, med allen Werck Holte un Brenne Holte, in *allen Holten to Lüptz*, de Kercksspeck, soferne dat Veldt to Lüptze kohret, da van halen wy alle Vastlavend in foder Brenne Holtes; Wedderüm geven uns unsere gnädige Herren Ambtlüde, Beer tom Vastlavend. Effter diessen Breve, brockhaftig worde, edder gebrocke krege, schal faste med aller maten reddelicken bestan. Mehre der Warhet un Wissenhedt hebben wy med Gnaden ock Willen unserer gnädigen Herren wo baven beröret unser Stadt Insegel laten hengen bemelden an dissen Breve, dorch welkern wy uns bruken unsern gnædigen Herren Hovetbreff un Privilegie, un E. F. G. *Mayestät Insiegel*, de gegeven un geschreven na Christi Gebort 1516. Jahre, am Tage Fabiani & Sebastiani.

Wy *Hinrick Erick* und *Albrecht* Gebrodere van Gades Gnaden Hertogen to Meklenborg, Fürsten to Wenden, Graffen to Schwerin, Rostock und Stargard der Lande Herren, bekennen, dat nademe und alse uns unse leve getreue Burgermestere, Rathmanne und Gemeinhet unserer Stadt Lüptze Erffhuldigung gethan, sich ock ohne dat gehorsahmlig und dienstlich geholden hebben, damit dat see dasülve genotten empfinden, och ehre Narung und Nutz desto beter söcken muegen, hebben wy och alle und etliche ehre olde Privilegien, Gerechtigkeiten, Fryheten und losfliche Gewohnheten, wor see desülve *van unsern Vorfahren*, erlanget, besetten, gebrucket und genotten hebben, vor nier confirmeret und bestätiget, confirmeren und bestätigen even desülven, so dat see solcker ehrer Privilegien, Gerechtigkeiten und Gewohnheiten mögen geneten und gebrucken, so nacken enen dat sülvige gefällig iss, van uns, unsern Ambtlüden, und sunst jedermänniglich daran unbehindert, alles in Krafft desses Breffes. To Uhrkunde hebben wy Hinrick Erick und Albrecht *unser* Mayestæt *Insiegel*, dess *wy andre Försten obgenandt, uns hierto ock gebrucken*, wetenlich an diesen Breffe hangen laten: Geschehen und geven, Sonnabens nach Circumcisionis Domini Anno 1516.

Sub sigillo majestatis 1516.

XVII. Lage. Wir fagen in aller Unterthænigkeit als gehorsahm hiemit zu wissen, dass uns von E. F. G. den 12. verschienen Monaths May ein Befehlig, darin etzliche verzeichnete Articul, empfangen, welches wir mit schuldiger und gehorsahmer Reverentz in aller Unterthænigkeit und Gebühr entgegen genommen, woraus E. &c. gnædiglichen begehren, was wir uns in solchen und andern Contracten und Fællen für bestændige Gebrauch auch Gewohnheiten zu verhalten. Darauf wir als gehorsahme Unterthanen, in aller Unterthænigkeit, als arme Leihen mit hœchster Demuth nicht zu verhalten, wie dass wir bisherö die alte Gebræuche, so uns unsere alte Vorfahren gezeiget, wann solche oder andere in E. &c. Stædlein vorgefallen, die Parthe vor

Lage.

uns

uns beschieden, Klægern und Beklagten beyderseits gehœret, und so mœglichen vergleichet, welches Theil aber sich nicht weisen lassen, in E. &c. Hoff-Gericht, oder wie solches sich bester Form in der Facultæt zu erfragen geschehen lassen müssen, und was wir als gehorsahme Unterthanen in solches Begehren nicht verstehen, unterthæniglichen und hœchstens Fleisses uns Armen gnædiglichen zu verschonen, dann wir uns in aller Unterthænigkeit ergeben, was wir nicht verstehen, hinferner was E. &c. gnædiglich begehren, getreulich und gehorsahme Folge zu leisten, welches wir auf gnædiges Begehren aus unserer Einfalt in Unterthænigkeit nicht haben verhalten sollen: Thun E. &c. in dem gnædigen Schutz des Allmæchtigen getreulich mit langen und gesunden Leben, hier zeitlich und ewig wæhrender Freude, bittende als gehorsahme Unterthanen schuldig, und befehlende pflichtig. Datum in E. F. G. Stædlein LAGE, d. 28. May. Anno 1589.

Von denen Ordnungen und Rechten daselbst. Von Verkauffung der liegender Güther und Verlassung derselben, auch was der Verkæuffer von denselben Güthern behælt &c. Ist dies unsere Ordnung von Alters her; So bald jemand etwas verkæufft, wird mit unsern Wissen und Willen ins Stadt-Buch verzeichnet, und von dem æltesten Bürgermeister verlassen, und was er nach Verkauffung, es sey Acker oder Hæuser, vor sich behælt, wird er billig dabey geschützt. Von Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinsen und Gülten weis man bey uns nichts sonderliches von, dass allhie solches, weiln es mehrentheils Armuth, geschicht. Von Schadloosshaltung, dazu der Verkæuffer dem Kæuffer verpflichtet ist, halten wir diese Gewohnheit, da jemandes etwas verspricht, muss der nicht haltende dem haltenden erlegen &c. Wie es auch mit Verpfændung der liegenden Güther zu halten, halten wir diese Gewohnheit, da die Zeit verflossen, und das Geld erleget, muss solches bey Pœn E. F. G. abgetreten werden. Von Bürgen und Burgschafften halten wir diess; wo jemandes für einen andern lobet, oder Bürge wird, und sie desfals für Gericht besprochen, müssen sie bezahlen, oder wo jemandes im Gast-Recht geleget, muss er in Monaths-Frist bezahlen, mit Pfände oder mit Gelde. Von Haab und Güthern, so jemandes zu treuen Hænden hinterleget, halten wir dieses; da solches geschiehet und erwiesen, muss er solche alsbald überantworten, oder in E. &c. Straffe fallen. Von Vertauschen halten wir dieses, so jemand etwas, es sey was es wolle, vertauschete, und ihme gereuete, und Reu-Kauff darauf gesetzet, und solcher sich muthwilligen darob verhielte, wird solcher durch den Richter verzeichnet, und alle Quartal von dem Hauptmann zu Güstrow abgefodert, wie dann in andern Fællen mehr. Von Gesellschafften und Maschopeyen. Von Vertrægen und gütlichen Handlungen haben wenig Anlauffens. Von Wette halten wir dieses, da jemand verstirbet, und Erben nach sich læst, die müssen innerhalb vier Wochen, so viel ihrer sich finden, solches anzeigen, mit 11. Schill. 3. Pfenninge sonderliche Wetten dem Richter abwetten, und alsbald die 4. Wochen vorbey, gütlichen oder rechtlichen Bescheid suchen, da aber keine Wette in Kürtze erfolget, haben sie E. F. G. Straffe zu gewarten. Von Eheberedungen und Heyraths-Brieffen, mit was sonderbahren Gedinge die geschehen oder nicht, und von verdiengten Heyrathen und Heyraths-Brieffen, solche beyde Punckte kommen uns auch nicht für, wollen uns gehorsahmlich unterweisen lassen. Wie es mit der Kinder erster und anderer Ehe Aussteuer, wann sich die Eltern wiederumb befreyen, gehalten werde, halten wir diese Gewohnheit, dass da Freunde der verlassenen Kinder verhanden, geben die darauf Achtung und wird befœrdert; Da die Eltern in der ersten oder andern Ehe Schulden gemacht oder nicht, darnach wird den Kindern auch die Aussteuer verordnet. Von Gaben und Geschenken, so Eheleute in wæhrender Ehe thun, halten wir diese Gelegenheit, da sie solches durch einen Notarium verschrieben in unser Gegenwart, da keine Freunde dabey, die solches willigen, müssen sie das zu Rechte suchen. &c. Von Güthern, so Mann und Weib in stehender Ehe mit einander kauffen und verkauffen: Haben wir dieses, was das Kauffen anbelanget ist billig ihrer beyde; da sie aber etwas von den Ihren verkauffen, und solches ohne anderer Leute Schade geschehen kan, und keine Klage darüber kombt, ist zu dulden. Von Schulden der Eheleuthe, so sie zusammen bringen, oder in stehender Ehe bey einander machen, wie die bezahlet werden. Halten wir, da sie Schulden zusammen bringen, auch bey einander machen, und nach ihren Absterben Brieffe und Siegel, oder dafür Bürgen verhanden, dass dieselben, so Pfand oder Schuld in Hæusern haben, billig bezahlet werden, es wære dann, dass vor die, so beym Leben, Mann, Frau, oder Kinder, vielfæltige Vorbitte durch verstændige Leute gethan würde, damit sie je zum wenigsten die Helffte erlassen, oder die halbe Helffte, oder in etwas bekommen. Wie wir uns dann zum Theil auf Fürstl. Policey-Ordnung gehorsahmlich beruffen, und darnach verhalten pflegen.

XVIII. WITTENBURG. E. F. G. Schreiben unter den 31. May Anno 1589. nebst etzlichen uns dabey geschickten Articuln, darüber gnædige Erklæhrung von uns, wie es nach gemeiner dieser Stadt Statuten, in solchen und dergleichen Fællen üblich gehalten wird, begehrend, haben wir mit unterthæniger gebührender Reverentz in allen Gehorsahm empfangen. Demnach gnædige Fürsten und Herren thuen wir dieselben in Unterthænigkeit beyverwahret übersenden, wollen unterthænig und demüthig von Gott wünschen und bitten, dass dieselben in Gnaden gefallen, und zu des gemeinen Vaterlantes, und Dero beyden, als unserer lœblicher gnædigen Fürsten und Herren, und von der gœttlichen *Der Stadt Wittenburgk Gebræuche und Rechte.*

Allmacht

Allmacht verordneter Landes-Fürstlicher Obrigkeit, langwierigen gesunden und heylsahmen Regiment, Nutz und Gedeyen gereichen mügen, sonsten unterthænig bittende, dass E. &c. unsere gütige gnædige Herren seyn und bleiben, und diese unsere Einfalt in Gnaden vermercken, und aufnehmen wollen, dann wir unsere unterthænige gehorsahme stets Pflicht-schuldige Dienste zu bezeugen und zu leisten Pflicht-schuldig und geflissen erkennen. Datum WITTENBURGK d. 22. Jun. Anno 1589.

Von Contracten und Gewohnheiten allhie zu Wittenburgk, davon unsere gnædige Fürsten und Herren, Herr ULRICH und Herr JOHANSEN, Hertzogen zu Mecklenburgk unterthænigen Bericht von uns schrifftlichen begehren Anno 1589. d. 31. May.

Bey Contracten. Erstlich von Verkauffung liegender Güther. Was an liegenden Güthern, als Æcker, Garten, Hauss und Hoff verkauffet wird, damit wirds allhie also gehalten; Wann dieselbe mit Vorwissen eines ehrbahren Raths und Gerichts, und ihrer Zugeordneten verkaufft, Verträge aufgerichtet, und darnach solcher Contract in Gegenwart beyder Partheyen, und zwey oder drey Bürgern umb Zeugniss willen fürn Stadt-Buch vollenzogen, verlassen, aufgetragen und eingeschrieben wird, dasselbe wird für beständig gehalten, und die Parthen dabey geschützet. Da aber sonsten heimliche Contracten geschehen, und folgendes unter dem Kæuffer und Verkæuffer, oder derselbigen Erben Irrunge entstünden, und darüber geklaget wird, wird der Vertrag für nichtig gehalten, und müssen sich die Parthen darumb von neuen, entweder in Güte, oder zu Rechte vergleichen. 2. Im Erb-Kauffen wird nichts vorbehalten, es wære dann, dass es in specie per expressum in den Vertragen, oder in Einschreibung des Stadt-Buchs gedacht, deren Buchstaben und Verträgen, so derentwegen aufgericht werden, allerdings zu folgen. 3. Die Freunde und Bluts-Verwandten werden vermœge dieser Stadt-Gewohnheit denen Frembden in allen Kauffen und Verkauffen vorgezogen, so ferne sie die Güther so theuer als ein Frembder dafür beut, bezahlen wollen, und den Kauff in Jahr und Tag anfechten, und das Kauff-Geld erlegen lassen; wo aber sie solches binnen Jahr und Tag nicht anfechten, werden sie darnach mit ihrer Klage abgewiesen. 4. Von Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse und Gülten, wie es damit gehalten wird. In diesem Fall richtet man sich auf beständige genugsahme Urkunden, und auch schrifftliche und zu Recht beständige, auch für der Obrigkeit und dem Stadt-Buch aufgerichtete Verträge. 5. Von Schadloshaltung, dazu der Verkæuffer dem Kæuffer verpflichtet ist. Der Verkæuffer ist schuldig dem Kauffer das verkauffte Guth, laut zwischen ihnen getroffenen Contracts zu gewæhren, darüber wird auch vermœge unserer Stadt Gewohnheit gehalten, und dem Klæger verholffen. 6. Wie es mit Verpfændungen der liegenden Güther gehalten wird. Erstlich muss die Verpfændung mit Vorwissen eines Raths und Referirung ins Stadt-Buch geschehen, und in der Wiederlœsung und Erlegung des Pfand-Schillings richtet man sich nach denselben Verträgen, und Einschreibung des Stadt-Buchs, als die in der Handlung aufgerichtet, und verglichen werden. 7. Vom Vorgange der Glæubiger in der Pfand-Verschreibung, oder Pfandschafft. Damit wirds allhie also gehalten; Wann die Verpfændung ordentlicher Weise fürn Rath und Gericht œffentlich geschicht, verhandelt und ins Stadt-Buch, in Beyseyn zweyer oder dreyer Zeugen geschrieben wird, diese Glæubiger werden andern vorgezogen, desgleichen die Creditoren, denen Güther Pfandsweise zu gebrauchen eingethan, treten dieselbe nicht eher ab, sie seyn denn zuvor des ausgezahlten Pfandschillings genugsam befriediget. 8. Von Bürgen und Bürgschafften. In diesem Fall richtet man sich nach œffentlichen untadelichen aufgerichteten Brieff und Siegeln. 9. Von Haab und Güthern, so jemand zu treuen Hænden hinterleget. Damit wirds gehalten, dass Hand eines Hand warten, und derjenige, so in Deposition etwas empfangen, dem andern nach erhaltenen Rechte, dasselbe vollenkomlichen wiederum folgen lassen müsse, vermœge der Kæyserl. Rechte, und unser alten Gewohnheit. 10. Von Vertauschen. Wann ein Tausch ordentlicher Weise offenbahrlichen in Beyseyn guter ehrlicher Leute, die es genugsahm bezeugen kœnnen, geschicht, muss einer den andern gewæhren und halten. 11. Von Gesellschafften und Masschopeyen, dieselben sind allhie bisanhero nicht gebræuchlich gewesen, wenn aber dieselben geschehen, richtet man sich billig nach ihren aufgerichteten Contracten und schrifftlichen Verträgen. 12. Von Verträgen und gütlichen Handlungen. Verträge, die nicht wieder Gœtt- und die geschriebenen Rechte und gute Sitten seyn, sondern ordentlicher Weise in Beyseyn guter ehrlicher Leute aufgerichtet und vollenzogen werden, werden allhie vermœge unserer alten Gewohnheit für kræfftig geachtet, und darüber rechtlichen gehalten, und den Parthen verholffen. 13. Von Wette; Solte das Wort *Wette* allhie verstanden werden, dass ihrer zwey mit einander certiren oder wetten, & sic invicem super re aliqua spondent, so müssen dieselbe Wetten gehalten werden, daferne sie nicht gegen die ehrbahre Billigkeit, oder Ihr. F. Gn. Verboth geschehen seyn. Solte aber das Wort *Wetten* respective von Bürgerlichen Straffen oder Bussen, damit die Bürger vor dem Richter, Stadt-Voigt oder Rathe beleget werden, & sic de pœnis seu mulctis Civilibus verstanden werden, wie in den See-Stædten gebræuchlich ist, dass zu diesen und dergleichen Sachen, oder Straffe die Wette-Herren verordnet, und dazu bestalt sind, so ist es fast üblich und gebræuchlich, dass der Bürger oder Thæter, der dem andern einen Schaden oder Læhmniss an seinen Leibe zugefüget, dafür dem Gerichte geben muss: *Wetten.*

Für eine Wlete oder Schaden im Gesichte, 10. fl.
Für eine Fleisch- oder Campffer-Wunde, 5. fl.
Für eine gemeine Wunde Menschlichen Nægel tief oder lang, 3. fl.
Für einen Erdfall, 5. Marck.
Für eine Maulschelle, 3. Marck.
Für Braun und Blau, 3. Marck.

Sonsten wird es mit den gemeinen Injurien nach Policey- und Land-Gerichts-Ordnung, und E. E. &c. lœblichen Vorfahren Rescriptis und Befehligen, oder auch nach der gemeinen Bürgerschafft Spruch und Urtheil für dem Nieder-Gerichte oder Stapel gehalten, jedoch salva appellatione an dem Rath oder auch E. F. G. tanquam ad judicem superiorem.

Eheberedungen. 14. Von Eheberedungen und Heyraths Brieffen, mit was sonderbahren Gedinge die geschehen oder nicht &c. Wann in diesem Fall Briefe oder Heyraths-Vertræge, schrifftlichen oder mündlichen aufgerichtet werden, und was eins dem andern darin verspricht oder zusaget, dasselbe muss gehalten werden, wo nicht, und derentwegen von einen Klage vorfællt, wird demselben vermœge unserer Statuta rechtlicher Weise verholffen, wo aber wir darin zu schwach, und nichts beschaffen kœnnen, wird die Klage an unserer hohen Obrigkeit, als die regierende Landes-Fürsten, verwiesen.

Bey Heyrathen. 15. Von verdingten Heyrathen und Heyraths-Brieffen, wie es mit der Kinder erster oder anderer Ehe Aussteuer, wenn sich die Eltern wiederum befreyen, gehalten werde &c. Wann die Eltern wiederum freyen, und Kinder vorhanden von der ersten oder andern Ehe, wird denselben nach Gelegenheit der Güther, und mit Beliebung der Kinder næchster Bluts-Freunde und Vormünder ausgesprochen; hætte aber der Kinder Vater oder Mutter bey ihren Leben unter den Kindern sonderliche Ordnung gemacht, læst mans dabey bleiben, und werden die Kinder bey demselben geschützet, woferne solcher Ausspruch, oder der verstorbenen Eltern Vertræge ins Stadt-Buch dieser Stadt Gebrauch nach geschrieben worden, darnach richten wir uns, und wird dem klagenden Theile darüber Rechts verholffen.

Verschenckungen. 16. Von Gaben und Geschencken, so Eheleute in wæhrender Ehe thun. Wann beyde Eheleute in wæhrender Ehe ihrer Geschencke einig, und beyde fürs Stadt-Buch kommen, und solchen ihren Willen in Beyseyn zwey oder drey Gezeugen, darin verzeichnen lassen, und bey ihren Leben dasselbe nicht wiederruffen oder ændern, als wird darüber würcklichen gehalten.

Erwerbungen. 18. So Mann und Weib in stehender Ehe kauffen oder verkauffen. Wann solches mit ihrer beyderseits Wissen und guten Willen geschiehet, es werde dann gekaufft oder verkaufft, so bleibet ihnen und ihren beyderseits Erben, der Gewinn oder Schaden zu gleichen Theilen.

Schulden der Eheleute. 18. Von Schulden der Eheleute, so sie zusammen bringen, oder in stehender Ehe mit einander machen, wie die bezahlet werden. Wann beyde Eheleute Schulden zusammen bringen, oder hernach in wæhrender ihrer Ehe machen, dieselben müssen sie oder ihre Erben und Erbnehmen aus den gemeinen Güthern, so nachgelassen, und sie zu Erbe empfangen, bezahlen, da aber dieselben nicht reichen kœnnen, und die Erben sich derselben verziehen, und nicht annehmen wollen, werden dieselben den Creditoren übergeben, dieselben mœgen sie annehmen, und pro rata unter sich theilen, was sie nach Ausweisung der Güther bekommen kœnnen, und werden die Creditoren, die ihr Geld mit Vorwissen des Raths in die Güther gethan, und im Stadt-Buch nach dieser Stadt Gebrauch ordentlicher Weise versichert haben, den andern vorgezogen.

Prioritet der Creditorum. Dessgleichen auch die Creditoren, so von den Güthern, sie wæren denn beweglich oder unbeweglich, etzliche mit des Rathes Vorwissen zum Unterpfande inne haben, geniessen dessfals einen Vorzug, und werden daraus ungehindert der andern Creditoren, die dieselben Versicherung nicht haben, vœllig bezahlet, treten auch dieselben Güther nicht eher ab, sie haben denn das Ihre, so sie darauf ausgethan, wiederumb bezahlt bekommen. Ist auch allhier gebræuchlich, wann allhier Erb-Güther fallen, und von frembden Erben, so allhier nicht gesessen, oder nicht vereydete Bürger sind, gefürdert werden, müssen sie dem Rathe allhier den zehenden Pfenning von ihren Antheil geben.

Bürger Recht. Imgleichen auch, da einer zuvor den Bürger-Eyd oder Recht gethan, oder gehabt, sich aus der Stadt, hinter Eines Ehrbahren Raths Vorwissen begeben und verrucken, und seine Bürgerschafft nicht genugsahm loss und aufkündigen, oder dieselbe jæhrlich mit 4. Schilling und 8. Witten halten und verschossen würde, so ist er derselben gantz und gar quit, kan auch dazu nicht wieder gerathen, oder sein Guth wieder aus der Stadt flücken und führen, er habe dann zuvor einen Ehrbahren Rath Kuhr und Wandel davor gethan.

Teterow. XIX. TETERAW. Ew. Fürstl. Gn. gnædiges Schreiben und Befehlig, nebst einer verschlossenen Specification Zettul von Contracten und andern mehr, worauf wir, wie es bey uns mit solchen Dingen gehalten, fœrderlichst solten antworten, haben wir mit gebührender Reverentz empfangen, und unterhænig lesende vernommen, kœnnen darauf unterthænig nicht verhalten. Dass ob wir E. &c. wohl ehe in Schrifften unterthænigen Bericht darauf eingeschicket hætten, so ist es doch an deme, dass wir bisshero durch andere hœchstnothwendige Geschæffte seyn verhindert worden, dessen uns dann E. &c. gnædig wird entschuldiget halten; Und weil wir uns dann schuldig erkennen, E. &c. mit Bestande, wie es in Contracten und andern Fællen bey uns gehalten, in Unterthænigkeit zu berichten: Als kœnnen wir E. &c. unterthænig nicht verhalten, dass wir *alle alte Gebræuche und Gewohnheiten, so von unsern Vorfahren auf uns gekommen, in Contracten und allen andern Hændeln,* so viel der bey uns getrieben und verhandelt

Generalis observantia morum antiquorum.

much-

muchten werden, für gemeine Statuten halten, dass aber ein casus oder mehr, daraus wir uns nicht entrichten oder vernehmen kœnnen, vorfællt, haben wir E. &c. Policey-Ordnung zu dero Behuef in gehorsahmer Acht genommen.

Ordinationum Territorialium.

So viel nun erstlich die Verkauffunge liegender Güther anlanget, wird es so gehalten, dass wann einer aus Noth oder freyen Willen ein Stück Acker, eine Wiese, Garten oder Hauss und Hoff erblich verkauffen will, dass ers ersten seinen Freunden und næhesten Erben, oder wo derselben keine vorhanden, einen Bürger für einen Frembden anbiethen muss, und kan in diesen Fall ein Freund und Erbe, wenn es ihm ersten nicht angebothen, einen Bürger, wann schon der Kauff gemacht, Wein-Kauff darüber getruncken, auch Geld darauf gegeben, oder gantz bezahlt, wiederumb mit Hülffe des Raths, gegen wieder Erstattung des darauf ausgelegten Geldes, entsetzen. Als auch ein Bürger einen Frembden, wenn er alhie nicht die Bürgerschafft gewonnen, und seinen Bürgerlichen Eyd geleistet. Der Verkæuffer ist schuldig, wenn er den letzten Termin des Kauff-Geldes empfangen, dem Kæuffer das, was er ihm verkaufft, auf Stadt-Buch quit und frey zu verlassen, auch aller Ansprache Noth und Schadloss zu halten; Es geschicht auch wohl die Verlassung auf zweyerley Weise, die eine *Erblich*, die andere *mit einer Condition*, als wann der Verkæuffer oder seine Erben es wieder erkauffen wolten, und umb so viel, als ers an sich gebracht, wieder verkauffen muss; wann aber der erste Verkæuffer oder seine Erben es nicht wieder kauffen wolten, und der Kæuffer mehr davor bekæme, als er dafür gegeben, kan er der Uebermaasse, die er sich vorbehalten, mæchtig werden, und darumb billig fürdern.

Specialium jurium & quidem circa alienationem immobilium.

Resignationem judicialem.

Von Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse und Gülten, wissen wir nicht, dass dergleichen Contracte bey uns geschehen, wann aber noch etwas hervor kæme, das uns itzo unwissend, müste man sich alsdann nach Inhalt desselben, wie ferne es den Rechten gemæss, richten.

Retrovenditionem.

Wegen Verpfændung der liegenden Güther haben wir grossen Verdriess, sonderlich mit den Bauern, dieselben, wenn sie einen armen Bürger in seiner Noth vor zwey, drey, funff oder zehn Gulden leihen, wollen sie keine gebührliche Zinsen davor nehmen, sondern er muss ihnen so viel Acker dafür einthuen zugebrauchen, davon sie zur ersten Sath mehr als ihr ausgeliehen Geld wieder bekommen kœnnen; Durch solch unbillig Aussaugen werden auch unsere arme Bürger so herunter beraubet werden. Sonsten wenn unsere Bürger einer den andern ein Stück Ackers verpfændet, und Geld darin thut, so geschiehet die Verpfændung auf etzliche Jahre, und werden darüber Contracts-Brieffe ufgerichtet, also wann die gemachte Jahrschaaren verflossen, dass alsdann derjenige, dem der Acker verpfændet, gegen Empfangung seines Pfand-Schillings den Acker abzutreten schuldig, wann aber der Ausleiher keine Zinse für sein Geld nimbt, sondern den Acker dafür im Gebrauch hat, muss er auch so viel Geldes darein thuen, als der Acker kan verkaufft werden; Wann aber der Acker vorhin einen andern verpfændet, und die Prioritæt mit Briefflichen Uhrkunden zu erweisen, so kan derselbe die letzte Verpfændung umbstossen, und muss ihm sein Geld erst wieder werden, ehe der ander sich des Ackers anmaassen kan.

Oppignorationes.

Mit Bürgen und Bürgschafften wird es wohl gehalten, dass die Bürge entweder erblich, oder solches nur vor sich loben. Ists erblich, so müssen die Kinder oder Erben, wann der Vater oder Freunde verstorben, zu solchen Gelübde antworten; Ists aber nicht erblich, so gehets der gemeinen Regul nach, dass die andern Bürgen davor hafften müssen.

Cautiones.

Von Haab und Güthern, so jemand zu getreuen Hænden hinterleget: Der Exempel hat man alhie nicht bey uns, allein was unmündige Kinder anlanget, denselben werden nach Absterben ihrer Eltern Vormünder erwehlet, die müssen ihnen das ihre verwalten zu den mündigen Jahren, und alsdann nicht allein, sondern alle Jahre ihrer Verwaltung Rechnung thun, bis so lange ihre Unmündigen selber es versehen kœnnen. Von Vertauschen, Gesellschafften und Mascopeyen ist hie nichts im Gebrauch.

Depositiones.

Von Vertrægen und gütlichen Handlungen, dieselbe wenn Parthe warumb rechten, oder sonsten uneinig seyn, es sey umb Erb-Güther oder andere Dinge, so pflegen wir uns dahin zu bemühen, das wir sie in Freundschafft von einander ziehen, und welchergestalt sie vertragen werden, das wird in die Feder genommen, und zwey gleich-lautende Recesse oder Contracts-Brieffe darüber verfertiget, und jedem Parthe eins davon unter unsern Stadt-Secret zugestellet.

Transactiones.

Von *Wette*, mit diesem Post wirds also gehalten; wenn einen Manne seine Frau, oder dem Weibe ihr Mann abstirbet, und keine Kinder hinter sich verlassen, so müssen alle die Freunde und Erben, welche mit dem nachbleibenden Parthe dencken Erbtheilung zu halten, dem Gerichte ein jeder 4. Schill. und 3. pf. geben, hievon bekombt der Stad-Voigt 1. Schill. 6. pf. und zu Rathhause 2. Schill. 9. pf. und wann vier Wochen verflossen, so lassen sich die Erben vom Stadt-Voigt in die Güther weisen, und muss jede Persohn 1. Schill. 6. pf. in Wechsel-Geld geben. Seynd und werden aber Kinder nachgelassen, dieselben geben auch die vorgeschriebene Wette, und wo der Vater oder Mutter wieder zur andern Ehe greiffen, und sie Erbtheilung halten wollen, müssen sie das eine Wechsel-Geld auch geben.

Hereditates.

Von Ehebe-redung und Heyraths-Brieffen wird alhie nicht gross Werck gemacht, allein wenn so etwas vorfællt, hælt beyderseits Freundschafft eine Zusammenkunfft in der Kirchen, und wann sie umb die Mitgabe, und allen andern Zubehœrungen einig, muss ein Part dem andern nicht vor den Fortgangk, (weil dasselbe doch wohl folgen muss) sondern für die Mitgabe, und was dem mehr anhængig, Bürgen stellen, darüber werden auch wohl Verzeichniss gemacht, wie es gefunden wird; sonsten wird

Conjugia.

wird auch wohl dem schlechten Hand-Gelübde Glauben zugestellet. Wann sich ein Mann nach Absterben seiner Frauen, oder die Frau nach Abgange ihres Mannes wieder befreyet, wird den Kindern, so verhanden, nach Gelegenheit und Vermœgen der Güther ein Ausspruch an Acker oder Gelde vermachet, es bleibet auch solcher Ausspruch, weil die Kinder noch klein, bey den Eltern; wann aber sie erwachsen, und ihr Brod verdienen kœnnen, sie seynd bey den Eltern oder andern Leuten, so müssen ihnen die Eltern, wenn sie es in ihren Gebrauch behalten, die gebührlichen Zinsen oder Heuer jæhrlichen entrichten; doch wird in diesen die Gelegenheit der Eltern, wo sie geringen Vermœgens seyn, auch in Acht genommen; also wirds auch mit der Kinder anderer Ehe Aussteuer gehalten.

Donationes inter vivos & mortis causa.

Von Gaben und Geschencken, so Eheleute in wæhrender Ehe thuen. Wie sich Eheleute unter einander begifftigen wollen, es sey gesunden Leibes oder in Kranckheiten, so müssen sie es für Notarien und Zeugen thuen, als recht und gebræuchlich. Auch geschicht es wohl, dass zwey Eheleute, wann wir beysammen seyn, zu uns mit so vielen Zeugen, als dazu nœthig, kommen, und zeigen an, wie sie sich mit einander begifften wollen, und wann sie das vermeldet, was es ist, bitten sie, dass es mœge in die Feder genommen, und auf den Fall das nachbleibende Parth sich mehr als die Helffte der Güther anmasset, wird solches nicht angenommen; Es wære dann, dass sie bey lebenden Leibe sich begifftiget, und Testamenta darüber aufgerichtet.

Debita conjugalia.

Von Schulden der Eheleute, so sie zusammen bringen, oder in stehender Ehe machen, wie die bezahlt werden. Mit diesen wirds also gehalten, dass der Mann sowohl, als die Frau, und die Frau sowohl, als der Mann zu solchen Schulden muss antworten; und verstirbt einer davon, so muss der nachbleibende Theil zahlen, oder wenn Erbnehmer da seyn, so müssen die das halbe Theil bezahlen, und bleibet der andere Theil bey dem, damit Erbtheilung gehalten wird. Diess haben wir also, so viel wir uns dieser Zeit besinnen und bedencken kœnnen, auf jeden verzeichneten Punckt, wie es von Alters hero, und noch bey uns gehalten, und ein bestændiger Gebrauch und Gewohnheit gewesen, in aller Unterthænigkeit hinwiederumb vermelden wollen, und sind sonsten Ew. Fürstl. Gnaden mit Leib und Leben zu dienen schuldig. Datum Teterow d. 4. Jun. Anno 1589.

Krackow.

XX. KRAKAU. Ew. Fürstl Gn. an uns sub dato d. 3. May dieses jetztlauffenden 89. Jahres ausgegangenen gnædigen Schreiben; sambt der darin liegenden Verzeichniss etzlicher Articul, darauf E. &c. wir auf den jetzt anstehenden Land-Tage, was wir in denselben und andern mehr Fællen in E. &c. Stædtlein Krackau allhie für bestændige Gebræuche und Gewohnheiten haben und halten, in Unterthænigkeit ausführlich berichten und zuschreiben solten, haben wir mit gebührender Reverentz in Unterthænigkeit empfangen, und kœnnen darauf E. &c. in aller Unterthænigkeit unvermeldet nicht lassen, dass in solchen und andern Fællen mehr, wir, so viel immer mœglich, uns nach E. &c. ausgegangenen und publicirten Policey-Ordnung richten und halten;

Ibi observatur ordinatio Politica.

Da aber über das uns allhie Sachen farfallen, darin wir nicht richten, oder dieselben schlichten und beylegen kœnnen, pflegen wir, wie Alters hero und jederzeit gebræuchlich gewesen, bey E. E. Rath der Stadt Güstrow, oder auch, da die Sachen so wichtig, bey Rechts-Gelehrten Rath zu suchen.

Et in usu sunt Consultationes Senatus Gustroviensis, item JCtorum.

Wie dann ingleichen auch die Sachen, welche alhie für Gericht nicht kœnnen erœrtert und beygeleget werden, von den Parteyen, so damit nicht friedlich, alter Gewohnheit nach, für und an obgemelten Rath zu Güstrow, und von dem Rathe daselbst endlich ans lœbliche Land- und Hoff-Gericht geappelliret werde:

Appellationes ad Senatum Gustroviensem & judicium aulicum ac provinciale.

Welches, als Dero gehorsahme arme Unterthanen, zu unterthæniger Antwort hinwiederumb einzubringen, mit Darstreckung Leibes, Guthes und Blutes, wir uns jederzeit gantz willig und schuldig erkennen. Datum im Stædtlein Krackow, d. 29. May Anno 1589.

Plau.

XXI. PLAU. Ew. Fürstl. Gn. zugestellten Befehlig, und dabey verwahrte 19. Articul, von Statuten und sonstigen Contracten, wie die seyn und alhie damit gehalten würde, zu vermelden, haben wir mit gebührender Ehrerbietigkeit und Reverentz aufgenommen und empfangen, und setzen in Unterthænigkeit darauf, wie es albie gehalten in angelegter Copia, unser Stadt-Privilegien, woraus unsere Gerechtigkeit und Statuten gnædiglich zu erlesen seyn; welches E. &c. wir hiemit in Unterthænigkeit übersenden, und erkennen uns allezeit zur gehorsahmen Pflicht schuldigst. Datum Plaw, d. 27. May Anno 1589.

Uff der Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herren, Herr Ulrichs und Herr Johans Gevettern, Hertzogen zu Mecklenburgk &c. Ihrer gnædigen Fürsten und Herren zugeschickte Articul, thut ein Rath zu Plaw nachfolgendes zu berichten.

Der Stadt Jura specialia.

Uff den 1. 2. und 3ten von Verkauffung der liegenden Güther &c. Von Verlassung derselben vor der Obrigkeit, und was der Verkæuffer vor der Verlassung an den verkaufften Güthern behalte &c. Von Næhergeltung der Freunde und Nachbahren &c. Wenn alhie stehende Erbe oder liegende Güther, wie die Nahmen haben mœgen, verkaufft, also werden dieselbe œffentlich von der Cantzel abgekündiget, damit es mænniglichen wissent, sich auch die næchsten Agnaten oder Freunde, (quibus hoc in loco competit jus protimiseos) nicht ihrer Unwissenheit halber zu beklagen, von dem Kæuffer oder Verkæuffer contrahiret, und mit brieflichen Uhrkunden bescheiniget; Also muss der Kæuffer zu dreyen Terminen, und also zu Jahr und Tag bezahlen, in nicht Haltung aber wird ihme dem Kæuffer von der erlegten Summa, jedoch cum moderatione,

ratione, dem Verkæuffer zum beſten abgezogen, ſo muſs er auch den Fürſtl. und Raths-Bruch, ſo darauf in nicht Haltung geſetzt, erlegen und entrichten. Wann aber der letzte Termin zum richtigen Kauffe erleget, als werden ſolche Güther auf ihrer allerſeits Begehr vorm Rathe verlaſſen, auch die Verlaſſenſchafft ſowohl, als das bezahlte Kauff-Geld, darnach in des Raths oder Stadt-Buch gezeichnet, und erlangt alſo der Kæuffer die würckliche Poſſeſſion; Da auch der Wiederkauff ausgedingt, als wird wo es dazu kœmbt, und woferne es mit verzeichnet, darüber gehalten. Da auch der eine Nachbahr mit dem andern ſammende Güther im Gebrauch hætte, als iſt der Nachbahr für den frembden Pfander und Kæuffer der næchſte. 4. Von Wiederkauff und Ablœſung jæhrlicher Zinſe und Gülten, wie es damit gehalten werde &c. Dieſer Articul wird dermaſſen gehalten; wann ein Guth an ſtehenden Orten und liegenden Gründen wiederkæufflich umb jæhrliche Zinſen verſetzt, und welchem Theile es nicht længer beliebet, als wird die Zeit der Loſskündigung in der Verſchreibung geſetzt, und wann der dominus cenſitico, & e converſo cenſiticus domino zu rechter Zeit vermeldet, als muſs das Geld erleget, und das Guth dagegen wieder abgetreten werden. 5. Von Schadloſshaltung, dazu der Verkæuffer dem Kæuffer verpflichtet iſt. Kürtzlich zu ſetzen, es wird alhier gehalten, wer unter Kauffen und Verkauffen dem andern Schaden zufüget, und deſſen überwunden, derſelbe muſs ohne Wiederſprechen demſelben reſarciren. 6. Wie es mit Verpfændung der liegenden Güther gehalten &c. Es iſt alhie gebræuchlich, wann liegende Güther umb gewiſſe Gelder, ſo darauff gethan, verpfandet, als hat der eine das Pignus, der ander das Geld zu gebrauchen, wann aber das liegende Guth bloſs, und keine Frucht mehr hat, als muſs es gegen Erlegung des Pfand-Schillings abgetreten werden. 7. Vom Vorgange der Glaubiger in der Pfandſchafft; Uff dieſen Articul zu ſetzen, es iſt bis dahero im Gebrauch gehalten, wo ihrer viel auf ein Guth gelobet, oder daran intereſſiret, (ausgeſchloſſen Kirchen, Oeconomien, Rathhauſes oder Æmpter Geld, welche darüber, wenn keine Glæubiger vorhanden, aufs Guth gethan, welchen nichts gekürtzet ſondern vorabgenommen wird,) das übrige wird nach Hoheit eines jeden Summe, Inhalts der regula ſocietatis, vor gemein ausgetheilet. Und müſſen die Glæubiger die Uebermaſſe, ein jeder nach Gelegenheit der Summa bezahlen, und hat einer fürn andern üblichen Gebrauch nach (ſintemahl das Gelübde alhie erbet) Prioritæt. 8. Von Bürgen und Bürgſchafften zu ſetzen; Nachdeme die Bürgſchafften auf mancherley Art und Weiſe gediſputiret, welches wir denen Hochgelahrten befehlen. Do aber bey uns alhie ſich einer oder mehr in Bürgſchafften, in was Wege es auch geſchehen, eingelaſſen, überwunden, alſo wird der oder dieſelben ihre Bürgſchafften zu halten compelliret. 9. Von Haab und Güthern, ſo jemand zu treuen Hænden hinterleget. Ob wohl dieſer Poſt oder Articul allhier bey unſern Zeiten nicht fürgelauffen, ſo halten wirs gleichwohl dafür, wo ſolches zu treuen Hænden hinterlegtes Geld oder Guth nicht ohne Einhaberns Verwahrloſung verbrandt, welches ihm glaubwürdig zu betheuern gebührte, als iſt er ſolches in ſpecie wieder zu geben ſchuldig. 10. Von Vertauſchung; der Articul iſt allerdings alhie nicht gebræuchlich, wenns aber gleichwohl geſchicht, und das eine Guth nicht der Würde, als das andere, ſo wird etwa das geringſte mit Gelde nach Gelegenheit und Gebrauch der Güther gebeſſert. 11. Von Geſellſchafften und Maſchopeyen; Wann allhie eine Handlung, Geſellſchafft oder Maſchopey unter Bürgen gemacht, woferne nur gleiche Summen eingeleget, als wird der Gewinn und Verluſt unter ſie gleich vertheilet. 12. Von Vertrægen und Handlungen; Wenn gütliche Handlungen gepflogen, worüber dann billig Vertræge alhie aufgerichtet werden, und dann in zwiſtigen Hændeln, da ein Theil ſich gravirt vermeinet, und dennoch nach Erwegung derſelben, wann ſie vorgelegt, befunden, daſs dieſelben ſine dolo malo vel fraudatione aufgerichtet, als wird darüber gehalten, wo es aber anders erwieſen, als iſt dem beſchwerten Theile daher zu excipiren benommen. 13. Von Wette; Dieweil dieſer Articul nur pro tertia parte zu des Raths juriſdiction gehœrig, als hat man hierauf zu ſetzen Bedencken, und es mag wohl geredet werden, quot Capita tot ſenſus. 14. Von Eheberedung und Heyraths-Brieffen, mit was ſonderbahren Gedinge die geſchehen oder nicht. Die Eheberedungen geſchehen gemeiniglich in der Kirchen, und was einer dem andern zuſagt, wird nicht alleine verſchrieben, beſondern auch verbürgt; und loben die Bürgen nicht allein vor das Ehe-Geld, ſondern auch in nicht Haltung ſowohl für dem Fürſtl. auch Raths-Brugk, und was ein Theil dem andern, ufm Fall ſie von den Geiſtlichen abſolviret, zu geben verpflichtet ſeyn ſoll. 15. Von verdingten Heyrathen und Heyraths-Brieffen. Wann verdingte Heyrathen vollenzogen, als werden die Heyraths-Brieffe dergeſtalt verfertiget; wann der eine abgehet, daſs alsdann deſſen Erben oder Agnaten, was in den Brieffen geſetzet oder vermacht, von der nachbleibenden Perſohn habhafftig werden. 16. Wie es mit der Kinder erſter und anderer Ehe Ausſteuer, wann ſich die Eltern wiederumb befreyen, gehalten werde. Ob wohl dieſes Articuls halber Zweyſpaltung und Ungleichheit eine Zeithero eingefallen, als daſs die Eltern nach Abſterben ihres Ehe Gatten, Mannes-oder Frauens-Perſohn, den negſt bliebenen Kindern, wann ſie zur andern Ehe gegriffen, ein geringſchætziges zur væterlicher oder mütterlicher Ausſteuer ausgeſaget, auch wohl dasjenige, ſo den erſten Kindern ausgeſprochen, wann in der andern Ehe Ungleichheit vorfællt, mit Schulden zu beladen, oder auf andere Wege anzugreiffen vorhabens, welches man ihnen keinesweges gut ſeyn læſt, ſo wird nun mit allen Fleiſs dahin geſehen, woferne keine

keine Schulde vorhanden, dass der nachbleibenden Kinder erster Ehe, wo nicht der gantze halber, jedoch der mehrer Theil des halben Guths zur væterlichen oder mütterlichen Aussteuer ausgesaget werde. Wann aber die Kinder klein und unerzogen, so behælt die nachgebliebene Persohn den Gebrauch der Güther zu der Kinder Kleidung und Unterhaltung, bis sie es selber zu ihren Nutzen und Besten gebrauchen kœnnen. Da aber der Kinder Vater oder Mutter erster Ehe auch verstirbet, und læst Kinder von der andern Ehe gleichfals hinter sich, also nimbt die Persohn, so von der andern Ehe nachbleibet, den halben Theil der Güther, der ander halbe Theil der Güther wird unter die Kinder sæmbtlich nach Hæupter vertheilet, und ist solches væterlich oder mütterlich Erbtheil. 17. Von Gaben und Geschencken, so Eheleute in wæhrender Ehe thun; woferne Mann und Frau nicht mit Leibes-Erben begabet, und die Güther zusammen durch Gottes Seegen, oder auch sonsten erlanget, als wird ihnen ein Testament, doch mit Bewust beyderseits Freundschafft, sich unter einander womit zu begaben, aufzurichten concediret. 18. Von Güthern, so Mann und Weib in stehender Ehe mit einander kauffen oder verkauffen. Dieser Articul ist bishero nicht gestritten, sintemahl keine sonderbahre Klagen darüber gekommen, nam quilibet est dominus bonorum suorum, dahero ihnen der Kauff und Verkauff frey gestanden. 19. Von Schulden der Ehe-Leute, so sie zusammen bringen, oder in stehender Ehe bey einander machen; wie die bezahlet werden. Diesen letzten Articul betreffende, wird es gehalten, dass ein jeder von seinen Güthern seine Schulden abtrægt, do aber in stehender Ehe übrige gemacht, werden aufm Fall von beyderseits Güthern abgetragen und bezahlet.

Gnædige Fürsten und Herren, zu mehrer gnædiger Nachrichtung und Wissenschafft, haben wir kein Bedencken gehabt, dieser Stadt (neben vorgesetzter Erklæhrung) Privilegium in Copia, und das aus nothwendigen Ursachen, in Unterthænigkeit mit einzuschicken, woraus denn Deroselben lœbl. und preisslichen Vorfahren Gutthaten gnædig zuersehende; Wie wir aber darüber, doch E. F. G. unsers unterthænigen Vertrauens, unwissend, auf unsern erkaufften und andern berichteten Güthern de facto betrübet, molestiret und graviret, müssen wir kürtzer Tage hochtringender Noth klagende fürtragen, und sehen daher in unterthænigen Vertrauen, E. &c. werden nach Befindung darauf, was sich gebühret, in Gnaden verabscheiden.

Civitatis Plawensis Privilegia.

Johannes Himicus, *Nicolaus Pribislaus*, *Domini in Werle*, universis hanc paginam, tam legentibus, quam audientibus notum facimus, quod divina favente miseratione, Patres nostri piæ memoriæ, sedula promotione terram Plawe colonis commiserunt Christianis, apud se tam de remotis, quam de vicinis partibus invitantes. In ipsa quoque provincia Civitatem construxerunt, jura ei & judicia præstantes, quæ congrua, commoda & utilia terræ ac Civitatis ejusdem cultoribus videbantur: Jura ergo, quæ tunc ab ipsis data sunt, nunc a nobis sub testimonio confirmantur. Primo itaque omnium ipsam Civitatem liberam concedimus omnibus inhabitantibus eam cum omni jure. Hujus etiam Civitatis cultoribus damus proventum, qui vulgo sonat *Iminige* & *Vredeschillingk*, (*) ad emendationem & structuram Civitatis. Item tertia pars de *vadiis magnarum causarum*, sicuti de pugna infra Civitatem, supra quatuor solidos, cedet in usus Civitatis. Item concedimus, quod ipsos Cives *nullam Reisam vel expeditionem extra dominium nostrum oporteat equitare.* Item quod pro nulla causa *alicujus vadium*, quam ad 12. Schill. debeat compelli, nisi pro homicidio, vel aliquo vulnere per aciem fieri fiat. Item quicunque Civis accommodaverit bona sua qualiacunque alicui extra Civitatem, & illi non solverit, in Civitate detineatur, donec solvat, vel justitiam exhibeat. Item Cives in Plawe non dabunt *forense telonium* per omnes terminos terræ nostræ. Item datum est omnibus in terra morantibus, quod nunquam ad Consilium, quod *Martethine* vocatur, sunt compellendi, similiter ad *jus Fastale*, quod *Landrecht* vocatur, sint minime citandi, sed tantum ad jus, quod *Manrecht* vulgo sonat. Item æquam partem habere debent filiæ cum filiis in omnibus bonis, tam feudis quam aliis, & si non sunt filii, præstari debent filiabus bona patris. Item si contingat mori aliquem, cujus filii non receperunt bona vivente patre, præstari debent eis bona, quæ patres eorumque possederunt a paganismo & cultura silvestri. Item concedimus, ut ea, quæ HEREWADT dicuntur, & muliebria, quæ WEIBER RADT (**) dicuntur, minime dentur, sed hæreditas est per medium dividenda. Item quicunque possidet bona, & obtinet diem & annum, nullus poterit vel debet infringere, prætendens rationem prioris beneficii. Super hæc omnia jura concedimus Civitati Plawe *mansus & modium*, qui dicitur *Sestnitbe*, ad usum & profectum Civitatis. Item piscatio per omnem provinciam communis & libera cum *spertis & hamis & retibus*, exceptis solis

Et privilegia e. ug.

(*) De quibus vocibus vide *ad Fragmenta juris Suerinensis.*

(**) Conveniunt jura Suerinensis & HUVISCHII *Commentatio in jus Suerinense*, inter *Fragmenta jur. Suerin.* n. 6.

solis *Sagenis*. (*) Super hæc omnino unicuique concessa sunt primitus bona sua in hac provincia cum omni jure, & a nemine horum unquam aliquam patiuntur molestiam vel gravamen. Datum in PLAWE. Anno Domini MCCXXXV. &c.

* * *

Malchow. XXII. MALCHOW. E. F. G. Befehl, darin uns gnædig auferleget und befohlen worden, vor anstehenden Land-Tage Bericht zu thun, was für Gebræuche und Gewohnheiten im Stædtlein alhie zu Malchow auf zugestellte Articul, derowegen mit gemeiner Landschafft zu reden gehalten wird, haben wir nebst gedachten Articuln mit gebührender Reverentz am 12. May dieses itztlauffenden 89. Jahres in Unterthænigkeit empfangen, und fernern Inhalt verlesen. Sollen demnach in Unterthænigkeit nicht verhalten, dass bey uns im Stædtlein Malchow in allen bis dahero also ist gehalten worden, wie E. &c. aus Beyverwahrten zu ersehen haben, doch jedem Parte, welchen dieser unserer Stadt Gebrauch und Gewohnheit nicht gefallen, frey gelassen, hierin für E. &c. zu appelliren, oder wann ein Urthel alhie von gemeiner Bürgerschafft fürn Gericht in diesen oder andern Fællen nach Stadt Gebrauch gesprochen, und einer sich des beschweret befindet, hat dasselbige aufs Rathhauss, wie wirs nennen, geschorten (**) (geschosset); vorn Rathhause aber hat ers mit einen geringen geløeset, und zu Güstrow ins Stadt-Gericht gebracht, was darauf daselbst erkant und gesprochen worden, hat man für wohl erkant und aufgenommen. Ob nun gnædige Fürsten und Herrn dieser unser Stadt-Gebrauch und Gewohnheit recht oder unrecht sey, stehet bey E. &c. Erkæntniss, worin wir uns in allen auch wollen gereformiret haben, mit hæchster und demüthigster Bitte, Dieselben wollen unsere Einfalt in Gnaden ansehen und verstændigen lassen: Allen unterhænigen Gehorsahm in diesen und allen andern zu leisten, sind wir erbœtig, schuldig und geflissen. Datum MALCHOW d. 28. May Anno 1589.

Usitur appellationibus ad senatum Gustroviensem.

Gewohnheit zu Malchaw.

Consuetudines variæ Civitatis. Verkauffung liegender Güter. Was in Beyseyn ehrlicher Leute den næchsten Freunden, oder aus Nachgeben derselben, einen Frembden vom rechten Besitzer an liegende Gründe verkaufft, und in Recessen oder andern Schrifften verfasset wird, solches hælt man für einen gewissen und unwiederrufflichen Kauff. *Verlassung der Güther vor der Obrigkeit.* Wann beyde, fürnehmlich aber des Verkæuffers Freundschafft, im Kauff williget, und wird ins Stadt-Buch geschrieben, das wird kræfftig gehalten, soll aber dasselbe wieder verkauffet werden, fürnemlich, wanns liegende Gründe und stehende Erbe sind, so wirds der Freundschafft zu erst wieder angebothen, von welchen zuvor es ist verkaufft worden. Wann ein Hauss, Acker oder Garte soll verkaufft werden, hat der næchste Freund für einen andern, und ein Bürger für dem Frembden den ersten und næchsten Kauff daran. *Neber-Geltung.* Wann einer Geld auf Zinse oder Acker hat, so wirds auf gewisse Losskündigung laut des Vertrages wiederumb eingefürdert, ist aber der Acker, darauf das Geld gethan, vom Einhaber gemistet, braucht er denselben zu dreyen mahlen mit sæen, auf dass der Mist wiederumb daraus gebauet werde. *Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse.* Wann einer einen andern ein Hauss, Acker, Garten, oder sonst etwas verkauffet, und der Verkæuffer verpflichtet sich gegen den Kæuffer, er will ihm für allen Anspruch gut seyn, muss der Verkauffer auch solches thun und halten. *Schadloss-haltung.* Wann einer Geld auf Acker oder Garten thut, so brauchet er das Pfand so lange, bis dass er sein Geld wiederkrieget, oder da das Pfand solches kan austragen, und die Parten sich hierin also verglichen haben, bauet, der das Pfand hat, in gewissen und gesetzten Jahrs-Zeiten, dasjenige heraus, was er er darauf gethan hat, es wære dann Sache, dass er sich im Handel selbst versehen hætte. *Verpfændung.* Wann einer lobet, und sein Principal sæumig wird, muss er bezahlen, aber seine Erben seynd nicht schuldig nach ihm, es wære dann das Gelübde erblich geschehen. *Bürgschafften.* Was einem vertrauet ist, muss er ohne allen Betrugk wieder erstatten. *Hinterlegung zu treuen Handen.* Was rechtmæssig ohne jemandes Schaden vertauschet ist, bleibet vertauschet. *Vertauschung.* Gewinn und Verlust in Maschopeyen gehet in gemein. *Maschopeyen.* Was in Beyseyn aufrichtiger ehrlicher Leute vertragen und verhandelt wird, das ist vertragen und verhandelt, doch der Obrigkeit nichts benommen. *Verträge.* Der Verlust oder Schade stehet nach Erkundigung der Sachen bey den schuldigen Persohnen. *Wette.* Wann œffentliche und rechtmæssige Sponsalia gehalten worden, hat man hierüber keine Brieffe, sondern ein Parth setzet dem andern gewisse Burgen, damit wann Braut und Bræutigamb einer von diesen abfællig würde, das unschuldige Theil so viel zu erwarten habe, wie hoch sich der Brautschatz erstrecket. *Eheberedung.* Den Kindern wird nach Anzahl der Güther ausgesprochen. *Aussteuer.* Wann Eheleute bey gesunden Leibe in Beyseyn, und mit Bewilligung beyderseits Freundschafft sich etwas unter einander geben, darüber wird auch gehalten. *Eheliche Schenckung.* Was Mann und Frau kauffen und verkauffen, gereichet beyden zum Vortheil und Nachtheil. *Erwerbung.* Was Mann und Frau in stehender Ehe schuldig werden, bezahlet man aus sæmbtlichen Gutne, so was zu bezahlen verhanden. *Schuld.*

* * *

Warne. XXIII. WAHRN. E. F. G. den 3ten May jüngst verschienen an uns abgegangenes gnædiges Befehlig, haben wir sambt der Verzeichniss

(*) Seu *Wadenzüge*. Quibus vocabulis etiam usus est *Dux Megap. Henricus Leo in Litteris*, quibus Civitati Wismariæ vendidit jus piscationis in piscina antiqua *a.* 1309.

(**) Das Schosmahl erlegen. Olim die Schotung. BLÜTING *ad L. L. justicas.*

nifs etzlicher Articul den 30ten verflossenen May mit gehorsahmer Reverentz und unterthænigen Ehrerbietung mit lauffenden Boten empfangen und verlesen; Und ob wohl dem gnædigen Begehren nach, wir bereits vor dem anstehenden Land-Tage unsern Bericht auf die verzeichnete Articul, und was wir in solchen Fællen für Gewohnheiten und Gebræuche haben, in Unterthænigkeit hætten einschicken sollen und wollen, so ist es uns doch wegen Kürtze der Zeit, und dafs etliche Persohnen unsers Mittels nicht anheimb gewesen, unmœglich vorgefallen. Dieweil dann gnædiger Fürst und Herr, wir in diesen so wohl auch in andern Fællen fast keine sonderbahre Stadt-Gebræuche und Gewohnheiten, so etwa den beschriebenen Rechten entgegen seyn mœchten, bey uns halten, noch anzuzeigen wissen, besondern uns gemeiniglich in allen Fællen *nach der ausgegangenen Policey-Ordnung und andern beschriebenen Rechten* zu richten pflegen. *Norma juris dicendi.* Demnach thuen wir hiemit auf die zugesandte Articul unsern einfæltigen Bericht, wie es darin bey uns gewœhnlichen gehalten wird, in Unterthænigkeit einschicken, und ist hiemit unser gantz unterthæniges hœchst fleissiges Bitten, Dieselbe wollen solches langen Verzugs halber keinen ungnædigen Missfall tragen, besondern wegen obdeducirten Ursachen uns gnædiglich entschuldiget halten, und unsere gnædige Fürsten und Herren seyn und bleiben, und seynd zu Tag und Nacht in Unterthænigkeit zu dienen schuldig und willig. Datum WARN d. 7. Jun. Anno 1589.

Der Warnische Gebrauch und Gewohnheiten.

Consuetudines Civitatis in venditione immobilium. Do stehende Erben, oder liegende Gründe alienirer, und verkaufft werden, sind allezeit die næchsten Bluts-Freunde des Verkæuffers, so sie Geld aufbringen kœnnen, des Kauffs der næheste, unangesehen, ob schon ein Frembder bereits gekaufft, oder den Kauff gemacht hat. *Rerum resignatione judiciali.* Do der Verkæuffer in den Contracten des Verkauffs, und auch in der Verlassung für sich behalten, dass er und seine næhesten Freunde, wenn solche Güther vom Kæuffer wiederumb verkaufft werden solten, die næhesten dazu seyn wollen, muss es also gehalten werden: Do es aber nicht fürbehalten, wird, und die Verlassung fürn Rath geschehen, wird alsdann der Kauff ins Stadt-Buch verzeichnet, und mag nachmahls Kæuffer dasselbe verkauffen wem er will. *Jure protimiseos.* Von Næhergeltung der Freunde wirds also gehalten, wie im ersten Articul gemeldet. Die Nachbahren belangend ist diese Gewohnheit, dass so einer keine nahe Bluts-Freunde liegende Gründe zu verkauffen willens, sind dieselben, so ihm an der næchsten Fahre liegen, do sie Geld aufbringen kœnnen, des Kauffs næheste. *Retrovenditione.* Von Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse und Gülten, haben wir, weiln des bey uns wenige Exempel fürfallen, keine sonderbahre Gewohnheit. *Evictione.* Do einer einem etwas verkaufft hat, und der Verkæuffer vermüge des aufgerichteten Contracts alle Termine vœllig erleget und bezahlet, und vom Verkæuffer die Verlassung fürn Rath geschehen, auch ins Stadt-Buch verzeichnet, muss der Verkæuffer Kæuffern solchs ein Gewehr seyn, und ihm für alle Ansprache Schadloss halten. *Oppignoratione & hypotheca.* Wann der Verpfænder vermüge des zwischen ihnen aufgerichteten Contracts auf bestimter Zeit sein Geld wieder bekombt, muss er dem Versetzer, alsdenn dieselben alsobald wiederumb abtreten. Do etwas verpfændet wird, seynd die næchsten Bluts-Freunde, so sie die Glæubiger befriedigen kœnnen, dazu die næhesten. *Cautione.* Do einer Bürgen aussetzet, und der Principal nach geschehener Losskündigung nicht bezahlet, die Bürgen aber solcher seiner nicht Bezahlung halber gerichtlich ausgepfandet werden, ist gebræuchlich, dass des Principals Pfande, do etzliche verhanden, für der Bürgen ihre gehen, und den Bürgen die ihre wiedergefolget werden, do aber der Principal keine Pfænde einzulegen, und auch das Geld nicht aufbringen kan, bleiben der Bürgen Pfande 6. Wochen im Gerichte stehen, bezahlen sie alsdann nicht, so werden dieselben Pfande dem Creditori gefolget, alsdann, do sie dieselben wiederhaben wollen, müssen sie bezahlen, und haben sich ihres erlittenen Schadens halber an ihren Principalen wieder zu erhohlen. *Deposito.* Do jemanden etwas zu treuen Hænden hinterleget wird, muss er dasselbe, wann es von ihm wieder gefodert, auf genugsahmen Revers, dem es zuständig, wieder zustellen und folgen lassen. *Permutatione.* Wo einer unter ihnen über den halben Theil im Tausch nicht verfortheilet, oder überlistet wære, und der Tausch aufrichtig, wie es gebühret, zugangen, ist er zu halten schuldig. *Societate.* Weiln alhie zu Wahren wenig und fast kein Handel verhanden, und getrieben, haben wir von Gesellschafft keine sonderliche Gebræuche. *Transactione.* Wenn eine Sache einmahl gütlich verglichen und vertragen, mag dieselbe ohne neue wiederumb gegebene Ursachen nicht wieder streitig gemacht werden, sondern es bleibet dabey. *Wette.* Wette ist hier bey uns in gar wenigen Gebrauch. *Pactis dotalibus.* Wann Ehestifftungen vollenzogen, verbrieffet und verbürger, auch dem nicht haltenden Parte eine Pœn und Straffe, der Obrigkeit und dem andern Parten, im Fall der nicht Haltung verfallen zu seyn, darauf gesezt, muss es also, es wære dann, dass genugsahme erhebliche Ursachen solche zu verhindern mœchten einfallen, gehalten werden. *Dote & secundis nuptiis.* So einer von den Eltern verstirbet, wird den Kindern, so der nachbleibende wiederumb zu der andern oder dritten Ehe schreiten will, vermüge der Güther ein Ausspruch an Gelde und sonsten gemachet, und hat den Ausspruch, bis die Kinder verheyrathet werden, zu geniessen, dafür er die Kinder mit nothdürfftigen Essen und Trincken und Kleidung versorget; verstirbet aber der nachbleibende auch, so treten die Kinder, sowohl der ersten als der andern Ehe alsdann zur Theilung der Güther. *Donatione & acquæstu conjugali.* Wann unter Eheleuten ein Testament mit Consens beyderseits Freundschafft aufgerichtet, und gebührlichen vollenzogen, und bestætiget, wirds also gehalten. Was in stehender Ehe von Mann und Weib verkaufft und gekauf-

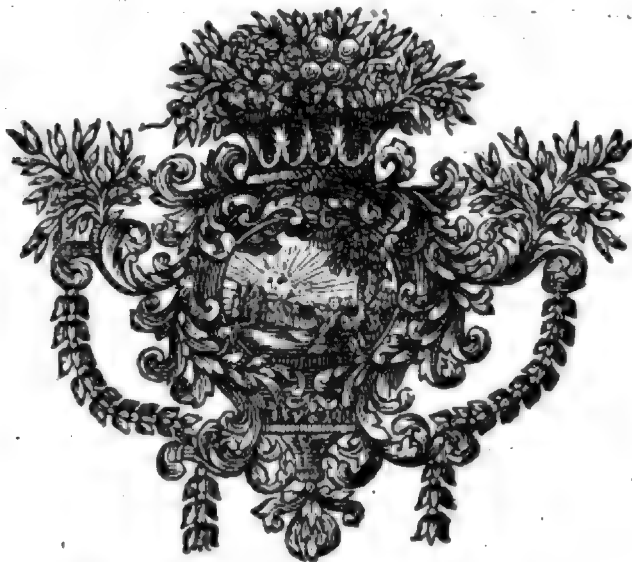
gekauffet, stehet in ihrer beyderseits Willen und Gefallen, jedoch müssen sie sich nach den Contracten, so im Kauff und Verkauff aufgerichtet, richten und halten, haben aber hievon keinen sonderlichen Gebrauch. Es müssen auch allewege bey uns die Schulden aus denen Güthern, darin sie gemacht, gegeben und bezahlet werden.

* * *

Sültze. XXIV. SüLTZE. Die verzeichnete Articul, was für Gebræuche und Gewohnheiten (so viel uns bewust) alhier zur Sültze gehalten werden, überschicken wir hiebey; E.F.G. zu Tag und Nacht zu dienen erkennen wir uns schuldig und willig. Datum Sültze d. 26. May Anno 1589.

Ejus consuetudines & jura. Was anbelanget den ersten Punckt von Verkauffung der liegenden Güther, ist alhier zur Sültze gebræuchlich, dass alles was für Richt und Rath verkauffet wird, soll Krafft und Macht haben. Darnach wann dieselbige liegende Güther bis auf den letzten Termin und zum Ende bezahlet sind, auf das Stadt-Buch oder Protocoll verzeichnet werden; dann der Verkæuffer dieselbigen in Gegenwærtigkeit des Raths verlassen muss. Von Wiederkauff und Ablœsung jæhrlicher Zinse ist alhie gebræuchlich, dass einer dem andern ein halb oder gantz Jahr zuvor die Losskündigung thun, und darauf auf gemeldete Zeit sich richtig einstellen soll. Was betrifft die Schadlosshaltung, dazu der Verkæuffer dem Kæuffer verpflichtet; ist alhie gebræuchlich, dass wann das Guth zu Ende bezahlt ist, so soll denn der Verkæuffer und nicht der Kæuffer zu den nachstehenden Schulden zu antworten verpflichtet seyn. Bey Verpfændung der liegenden Güther ist alhie gebræuchlich, dass wann einer dem andern ein halb Jahr zuvorn losskündiget, und auf die gewisse Zeit sein Geld empfangen hat, so soll alsdenn der andere seiner Güther wiederumb mæchtig seyn. Von Bürgen und Bürgschafften. Ist alhier gebræuchlich, dass ein jeder Einkœmling oder Frembder, so sich alhie niederlassen will, soll vor erst seinen Gebuhrts-Brieff zu bringen, und darnach seinen Landes-Fürsten und seiner Obrigkeit treu und hold zu seyn, mit seinen cœrperlichen Eyde sich verpflichten. Von Haab und Güthern so jemanden zu treuen Hænden hinterleget, ist gebræuchlich, dass derjenige, so die Güther empfangen hat, soll sie imgleichen verlassen und abtreten. Ferner wenn einer mit dem andern vertauschet oder wettet, ist bræuclich, so der Wein-Kauff darauf getruncken, oder Bürgen gestellet, soll es gehalten werden. Ehiberedung anlangend, ist gebræuchlich, dass wann die Ehe für ehrlichen Leuten gestifftet, soll derjenige, so nicht hælt, der Obrigkeit die Helffte, so hoch, als der Brautschatz ist, und die andere Helffte deme, der nicht abgefallen ist, gegeben werden. Der Kinder erster oder anderer Ehe Aussteuer betreffend, wann sich die Eltern wiederumb befreyen; so wird denen Kindern so viel als das Guth vermag, vor erst ausgesprochen. Von Gaben und Geschencken, so Eheleute in wæhrender Ehe thun, ist gebræuchlich, so es für Richter und Rath geschicht, soll es Krafft und Macht haben. Von Güthern, so Mann und Weib in stehender Ehe mit einander kauffen und verkauffen, ist gebræuchlich, da es für Recht und Rath geschiehet, dass es Krafft haben solle. Von der Eheleute Schulden, so sie zusammen bringen, oder in stehender Ehe bey einander machen, ist gebræuchlich, dass sie aus dem gantz sammenden Guthe bezahlet werden, ehe dann die nachfolgende Erben dazu kommen.

F I N I S.

NOTITIA AD BIBLIOPEGAM
Quo Effigies & Figuras rite distribuat.

ERRATA

Typographica exſtantiora.

IN PRÆFAT.

Pag. 8. l. 10. legatur *domi natis.* ib. l. 35. *distinctæ.* p. 7. not. c. l. 6. *Baylii.* p. 9. l. 4. *Holſatia* l. 16. *locupletiſſimi.* p. 20. not. l. lin. 21. ſeben. ib. not. o. l. 2. *Luitprandi.* p. 23. not. l. 4. *Bueck.* p. 10. l. 1. *famoſa.* p. 14 not. 9. l. 3 *ſeptentrionalem.* ibid. l. 5. *Cartri.* p. 10. l. 6. *Ptolemæus.* p. 19. p. 33. l. ult. *irrepſerint.* p. 35. l. 33. *Fuhlentwiet.* p. 37. not. x. lin. 1. *horti.* p. 38. l. 10. Hieß. ibid. not. d. lin. 9. *hiſtoria de.* ib. lin. 18. *elucubratum.* p. 43. l. 24. *transſcribenda.* p. 47. l. ult. *Eggelingius.* p. 48. l. 16. *Numidæ.* p. 69. lin. ult. 534. ib. not. p. lin. 3. *expilatione.* p. 70. not. l. 4. *Pannonio.* p. 80. not. v. lin. 12. *bos.* ibid. lin. 18. *antiquisſimos.* p. 104 not. i. l. 4. *abba-tum.* p. 110. lin. 14. *cytharoedum.* ibid. lin. 15. *teſtudinem.*

IN OPERE.

P. 175. not. a. *Klüzer. Ort.* p. 177. not. n. *Stargardenſium.* p. 271. not. b. *ſubſtitue.* p. 582. not. lin. 1. *ſignificantius.* p. 587. lin. 15 *veſtitus.* p. 588 lin. 1. *veſtitus.* p. 876. l 3. *Hamburg.* p. 877. lin. 31. *Fimbriæ Slavicæ.* p. 880. lin. 2 *præſes.* p. 881. lin. 7. *cum.* p. 882. l. 13. *alibi.* p. 883. l. 29. *Schaumburgenſi.* ibid. lin. 36 *Brotuffium.* p. 886. l. 5. *vitæ.* p. 892. not. m. lin. 8. *arctoas.* ib. lin. 11. *diſtribuendam.* lin. 12. *quin.* lin. 18 *anglo Saxonicis.* lin. 19. *Wilkinſio.* lin. 3. a fine, *nobili.* p. 893. not. 5. *cognomento.* ibid. lin. 16. *cosmographia.* lin. 30. *Pres.* lin. 32. *Corbeienſi.* lin. 33. *an-nal.* lin. 34. *Canuto.* p. 895. not. v. lin. 14 Teutſchen. ibid. not. x. lin. 5. *Libentio.* p. 899. not. k. lin. 8. *Malmesburienſis.* p. 899. lin. 14. *genealogiis.* ibid. lin. 17. *Salingslevia.* lin. 18. *neminem.* lin. 33. *ceu.* p. 904. lin. 10. *Cherſoneſi.* p. 905. l. 14. *officio.* p. 909. lin. 2. *feud.* ib. lin. 19. *Lazius.* lin. 37. *Sialandiam.* p. 927. not. r. lin. 11. *autore.* ibid. not. s. lin. 1. *ſuppeditat.* p. 940. l. 1. *apen-nem.* p. 941. lin. 28. *Simanca de Rep.* p. 946. *quod illi.* p. 947. not. f. lin. penult. *quo ex.* p. 950. lin. 7. a fine, *monachus.* p. 953. not. w. lin. 1. *relata legitur d.* p. 957. lin. 4. *Hornium.* p. 983. not. p. lin. 4. a fine, *tempora.* p. 989. not. s. lin. 3. *ſubciſiuer.* p. 1027. §. 3. in not. lin. 3. *Webner.* p. 1028. not. w. lin. pen. *acquiſiviſſe.* p. 1038. not. c. lin. 25. *& ſtatus.* p. 1051. not. f. lin. 2. *contra.* p. 1085. lin. 6. *Goldaſt de.* ibid. lin. ult. *monumento.* p. 1091. not. s. lin. 2. *ſequitur.* p. 1663. not. a. lin. 11. *als dat.* ibid. lin. 18. *facit.* p. 1666. not. lin. 1. *Eidora.* p. 2011. not. l. lin. ult. *ſtatuta.* p. 2012. lin. 41. *pace.* p. 2013. not. o. lin. 3. *gothicum.* p. 2016. not. x. lin. 5. *formulis.* p. 2017. not. bb. lin 4 *maneatque.* In Tabula B. legatur *Crempe* pro Crmpe. *Kiel* pro Riel. *Ploen* pro Pfoen. Et reliqua alia paſſim, quæ lectoris ſtudio committuntur.

